INSTITVTIONES DIVI CAESARIS IVSTINIANI,

Quibus Iuris Ciuilis elementa singulari Methodo libris quatuor comprehenduntur.

Cum Accursij Commentarijs, & doctissimorum virorum annotationibus.

Omnia diligentissimè purgata, & recognita.

Accessit Rerum, & Verborum insignium Index locupletissimus.

EDITIO POSTREMA.

VENETIIS, M D LXXIIII.

[redacted]

AEGIDII PERRINI ARREMARENSIS *in Iustiniani vitam, Ad clarißimum virum Ioannem Raguyerum Abbatem Arremarensem, Epistola nuncupatoria.*

IVstiniani principis res gestas memoratu dignas, in diuersis sparsas authoribus summa vigilia, curaq; nuper à nobis collectas, & in vnum veluti fascem compressas, tibi offerimus (clarissime vir) vt & ipsius Imperatoris, & eorū qbus cum illo, vel intercessit amicitia, vel efferbuit bellū, varios mores, ingenia, affectus, vitia, religionē, variasq; virtutes contēplari queas, atque adeo, vt rerum omnium memorabilium per id temporis gestarum multiplici notitia mentem recrees. magna.n. te historię oblectatione (ut cæteras tuas virtutes omittam) teneri in confesso est. In quas ego totus iampridē incubuissem, nisi earum prædicationi vnicā tuā reluctari modestiam subinde viderem. Quæ huiusmodi certe est, vt cum laudanda libenter facias, ea tamen fecisse te non libenter audias. Ab his igitur (quoniam ita velle te haud dubie scio) prudens facesso, simulq; te oro, vt siquando labor hic noster, quem tua suscepi causa, inuidæ multitudinis iudicio eleuatus, mordicus à detractoribus impetatur, quod vitare nemo mehercule poterit, nisi qui nihil omnino scribet, eius tu in primis assertor mihi sis, atque propugnator. Vale.

IVstinianus maior, Iustini primi ex sorore nepos, genere Thrax, ignotis parentibus & obscuris natus, maiores nullos habuit claros, sed vel armentarios tantum, vel suarios. In pueritia Iustini auunculi, ex boum custode gregarii militis facti satelles fuit pedissequus. hinc Iustino ex gregario ad Imperatorium culmen fraude sublato, per omnes dignitatū honores gradatim ascendens, ab eo est ad prætorij præfecturam euectus, cōsulque designatus. Nono autē Imperij anno Iustinus eundem adoptauit primū, dein cōsortē Imperij fecit. & quarto post mense decessit. Quo vita functo, Iustinianus Imperauit solus. Non ergo naturalis Iustini filius fuit Iustinianus (vt voluit gloss. in procemio Instit. & alius quidam nō indoctus) sed adoptiuus solum. & ita intelligi debet tex. in §. & aliud. de dona. & in §. pe. quib. nō est permis. fa. test. Insti. ciui. Inciderunt aūt Iustiniani principatus primordia in eum, qui quintus & vicesimus fuit supra quingentesimum humanæ salutis annum. Quo aūt auspicio ad Imperatoriā peruenerit dignitatem, scribit Ammonius monachus lib. ij. vbi multa narrat, quæ à fide historica mihi videntur prorsus aliena, atque in primis Iustinianum ipsum post acceptum Imperium vulgare scortum sibi matrimonio copulasse, & ob in grande suorum procerum odium incidisse, ac plerosque ex capitali sententia damnasse. Duas habuit vxores, alteram Antoninā, si Ammonio credimus Antoninæ Belisarij vxoris sororē, quam priuatus in delitijs habuerat cōcubinā. Alterā vero Theodoram, cuius ab eo frequens fit in authēticis mentio, & huius meminerunt plerique omnes præter Ammoniū, historici, qui de Iustiniani rebus scripsere: nihil tamen hic penitus liberorum ex duabus reliquit vxoribus præter vnicam filiam Iustini iunioris matrē. Nec mirum: usu.n. sæpe venit quemlibet prope illustrium virorum, aut sine liberis interire, aut tales plerunque filios habere, vt melius fuerit rebus humanis consultum, si sine posteritate decessissent. Sed vt propositum repetamus opus, plurima certe & maxima bella non suo sed legatorum suorum marte gessit Iustinianus. Nam per Mundum sui exercitus ducem, Dalmatiam inuasit, & Solonā

Iustinianus Iustini ex sorore nepos.
Iustinianus Suarij filius.
Iustinian. à Iustino Imperatore adoptatus.
Declaratus instit. locus.
Iustinianus quando regnare cœpit.
Ammonius monacus à fide historica alienus
Iustinian. meretricē duxit uxorem.
Iustiniani vxores duæ.
Antonina Iustinia. vxor.
Theodora Iustinia. vxor.
Iustinia. unicā hābuit filiā. Magni plerūque viri filios habuere inutiles.
Mundus dux Solonā capit. Ioā. præfectus Mauros opprimit.

vrbem munitissimam vi cepit, in qua victoria Mundus ipse cum filio occisus est. Mauros quoque Aphricam infestantes ductu Ioannis præfecti sui oppressit: inde Belisarium patricium hominem Græcum, militaris disciplinæ peritissimum, in Persas rebelles cum exercitu misit, quos ille breui deuicit, & iura Imperij Ro. toto Orienti asseruit: cum victoria redeuntem, & aureo curru triumphantem, magna lætitia Iustinianus excepit, idemq; dux triumpho insignis, & bello clarus in Aphricam mox profectus, Vandalorum gentem deleuit, & Gilimerem eorum regem vi cepit, catenisque aureis vinctū (quòd ferro ligatū eum se nō ducturum pmisisset) Cōstantinopolim vna cum sorore, & regia familia in triumphum egit Anno lxxiiij. vt scribit Volater. vt Paul. diaconus vult. xcvj. ex quo Gensericus in Aphricā primū ingressus est. Cū aūt ad conspectum Imperatoris venisset, iussusque esset rex adorare Iustinianum, fertur eum pleno ore semper risisse, atque interrogatum, dixisse ridere se fortunæ humanæ uicissitudinem, vt qui modo Rex fuisset, iam seruiret. Hic Belisarij triumphus maior fuit, quam Persicus & pretiosior. Supellex enim Regis distincta auro lapillisque & margaritis, ac septem vasa auro plena, & nonnulla gemmis in triumphum acta sunt, vt scribit Pompo. Lætus in rebus Gothicis. Post hæc Aphricam repetens. Vandalos redintegratis viribus bellum reuocantes, Iustiniano subdidit, ac penitus deleuit, interfecto eorum rege Gūtarith sub pacis dolo (Nam dolus, an virtus, quis in hoste requirat?) victor inde Romam reuersus, crucē auream librarū centum pretiosis gemmis ornatā, in qua res ab eo gestæ cælatæ fuerunt, diui Petri Basilicæ obtulit. hic Vandalorum finis fuit, anno videlicet quinto supra centesimum, ex quo Aphricam primum occupauerunt, vt ipsemet Iustinianus scribit in l. j. in prin. C. de offic. præfect. præ. Aphri. & in proœ. Insti. §. j. cum ait. Post tanta temporum spatia. Quamuis Procopius dicat Vandalorum finē fuisse capto Gilimere. quod verum esse non potest: cū postea, vt diximus, vires ipsi redintegrarint. Ob quas tam insignes victorias memorabile illud templum, quod agiam sophiam Græci uocant, idest, sanctam sapientiam CHRISTO optimo maximo. Est enim Christus patris sapientia, Constantinopoli: incomparabili magnitudine construxit. Condidit & sanctum Paulum, locum nutriendis pupillis, ut refert Suidas, dicatum. His Iustiniani successibus perculsus Theodatus Gotthorum Rex, per legatos conatus est bellum, quod ei a Iustiniano imminebat, deprecari. Nam cum Amalasiunta mulier cordata, & Iustiniano confœderata mortuo Atalarico eius filio Gotthorum rege adhuc impubere, eum in regno socium asciuisset, ilque beneficij collati immemor ipsam iussisset necari, audita Iustinianus eius morte, graui mox in Theodatum exarsit iracundia. Sentiens ergo Theodatus sibi infensum esse principem, apud eum factorum impunitatē impetrare adnixus est, nec eam obtinuit, fuissetque ei continuo bellum illatum, sed ut sine maiore Italiæ motu ea res conficeretur, legati in Galliam missi sunt à Iustiniano, ad Clodomirum Francorum regem, qui magnis muneribus datis facile obtinuerunt, ut Theudebertus alij Theodebertum uocant, eius necessarius ex Narbonensi Gallia nihil moueret, dum in Italia bellaretur. Hac igitur cura leuatus Iustinianus, conceptas contra Theodatum belli uires in Vitigem, Theodato interim e medio sublato, conuertit, & Belisarium ad liberandam Italiam contra Gotthos mittit: qui Neapolim primum ui cœpit, hic Romam cum exercitu uolente populo ingressus, uaria belli fortuna cum Vitige

Belisarius Persas uicit.
Belisarius triūphat aureo curru.
Vandali funduntꝰ à Belisario.
Gilimer Rex catenis aureis uincitur.
Gilimer Iustinian. adorare iussus pleno ore sēper ridet.
Fortunæ humanæ uices.
Belisarij triūphus.
Gūtarith uincitur.
C. V. annos Vādali Aphricā occuparunt.
Procopius.
Sophiæ tēplum à Iustinia. cōditum.
Sanctus Paulus.
Theodatꝰ Gotthorū rex.
Amalasiunta necatur.
Causa o[illegible] Theodatum.
Clodomirus hic rex erat Aureliorum filius Clodouci regis primi Frācorum Christiani.
Theudebertꝰ rex Metensiu & Galliæ Narbonēsis Clodouci ex fratre nepos

 sæpe

[redacted]

[Fi]sque conflixit: ac tandem eum apud Rauennam cum uxore, liberis, præcipuisque Gotthorum proceribus, ac magna ui auri atque argenti captum, ad Iustinianum Constantinopolim deduxit. Narrant historiarum scriptores, atque in primis Procopius, Theudebertum Francorum regem fœderis cum Iustiniano prius icti, uel immemorem, uel potius uiolatorem, huius belli initio octodecim Burgundiorum milia in Vitigis auxilium misisse: quem Vitigim cum Belisarius uicisset, Francos quoque ipsos belli socios & auxiliares uicisse creditur. Adde quod idem Theudebertus Francorum Rex, ut scribit Procop. cum sexaginta hominum milibus uelut Volaterranus, Theodericus huius Theudeberti pater cum armatorum milibus octoginta, in Italiam postea ueniens, & Gotthorum & Belisarij copias improuiso impetu dissipauit, & mox cum pabuli penuria in uarios languores inciderent, ut est Gallorum fatum, Italiam infesto agmine petentium, cum paucis est in Galliam reuersus. dimissis in Italia Buccellino & Amingo ducibus, qui & ipsi aliquanto post tempore à Narsete superati & occisi cum reliquo exercitu in Italia fuere: ut scribunt Anton. Sabel. Procop. & Paulus Diacon. Ob quas uictorias Iustinianus forsan se Francum uocat, quamquam Ioannes Faber haud satis historiæ gnarus, in prooemio Institutionum ciuilium, non de nostra sed Germaniæ Francia Iustinianum cognomento Francum dici falsò putat. Nam ante tempora Clodouei ipsius Theudeberti aui, Francos ipsos Sicambricos, seu (ut Faber uult) Germanicos, in penitiorem commigasse Galliam, eamque totam fere occupasse nemo uel mediocriter doctus ignorat. Procopio adstipulatur Blondus Foroliuiensis de inclinatione Imperij Romani, Francos à Iustiniano uictos esse asserens. Ad hæc Regino Monachus libro annalium primo author est Nersetem Iustiniani patricium, cum Buccellino & Amingo Theudeberti Francorum Regis ducibus (qui Italiam deprædabantur) pugnasse, eosque interfecisse. Regioni subscribit Ioannes Tritemius de origine Francorum, & ipse etiã Ammonius, ac Matthæus Palmerius Florentinus in Chronico, eosdem Francorum Duces prope Tarentum fuisse à Narsete oppressos affirmans, uel ut Rapha. Volater. scribit apud Cannetum Campaniæ oppidum. Scribit Procopius in libro secundo de bello Gottico, Belisarium in huius belli initio hæc ad Theudebertum scripsisse: Satius est secure sua ut quisque possideat, quam dum aliena nimium appetit, de suis rebus periclitetur. Superato Vitige, Gotthi, qui per Italiam remanserant, absente Belisario, regẽ sibi eligunt Totilam, magni animi uirũ, qui confestim Florentiam obsedit: sed à Iustiniani ducibus (quos Belisarius in Italia dimiserat) repulsus est, qui cum paruo interdicto tempore Neapolim cepisset, Belisarius ad curã belli Italici rursus à Iustiniano delectus, in Italiam reuersus est. Interim Totilas Rex, Italiæ ciuitates miris cladibus direptionibusque afflixit, Romamque infenso agmine ingressus diripuit, incenditque: & partem murorum euertit, ciuesque uarie iactauit, & urbem penitus desolatam, ac sine ullo habitatore reliquit. Narrat Procopius Romam quadraginta diebus in solitudine fuisse, & tredecim emicuisse flammam. Pari crudelitate Florentiam in Hetruria solo æquauit: quibus cladibus Dei flagellum cognominatus est, ut scribit Raphael Volaterranus in Gestis Gotthorum. Verũ Platina in Leone primo non hunc, sed Attilam flagellum Dei uocitatum esse uult. Blondus Foroliuiensis de inclinatione Romani imperij author est, capta à Totila urbe, Rusticianam nobilem mulierem, Romæ inter mendicantes inuentam, in iudicium à Gotthis fuisse arreptam quod Theodorici regis statuas frangi fecisset, in patris sui Symmachi & Boetij coniugis ultionem, qui Theodorici iussu fuerant interfecti. de facto nihil ambigebatur. Cæterum mulieris pietas, & amor in defunctos plus ualuit apud Totilam, quam regia maie-

Vitigis Gotthorũ rex.
Vitigis à Belisario captus in triumphũ agitur.
Theodebertus fœdifragus.
Theodoricus Clodouei filius.
Fran. Gotthos simul.
Græcos, & fundũt.
Bucellin'.
Amingus.
Franci à Narsete superati.
Francus Iustinianus quare dictus.
Ioannes Faber nesciuit historias.
Frãci Galliam occuparũt ante tempora Clodouei.
Blõdus historicus.
Regino monach'.
Narses.
Ioannes Tritemi'.
Matthæus palmerius
Franci apud Cãnetum uicti à Narsete.
Belisarij ad Theudebertum epistola.
Totilas Gotthorũ rex.
Totilas Italiæ ciuitates cladibus afficit
Roma incenditur à Totila.
Roma sine ullo habitatore relicta.
Totilas flagellum dei cognominatus.

stas, absoluta a rege est, ac neque uis illi fieret, diligenter cautum. Scribunt Procopius & Petrus Crinitus, Belisarium ad Totilam (cum is de euertenda urbe Romana cogitaret, ut eũ à tam infando cõsilio deflecteret) literas his uerbis misisse. Si hoc bello uictoria ad te declinabit, Romamque deleueris: rem haud sane alienam, sed tuam perditum ibis: sin uictus eris, seruata urbe gratias immortales, deleta uero humanitatem nullam à uictore expectare debes. Vale. quam quidem epistolam refert Procopius, Totilam sæpe perlegisse, æquoque animo eius admonitionem accepisse, & ab incœpto diruendæ urbis opere destitisse. Verum cum media iam plus parte deflagraret, tota fere incendio consumpta est, unde & Francorum Rex Totilæ eius filiam obnixius uxorem petenti, nuptui dare noluit, quod diceret eum non esse Italiæ regem, qui Romam rerum dominam, & Italiæ caput incendisset. Belisarius autem Romam desolatam protinus occupat, & incredibili celeritate muniuit. Septem enim & uiginti dierum spatio, fossa, uallo, propugnaculis, omnifariamque munitionibus, aduersus omnem uim extrariam, hostilemque impetum, ipsam urbem instruxit: Totilamque iterum reuertentem magna ui repulit: quem si fugientem Belisarius fuisset persecutus, Gotthicæ uictoriæ laudem Narseti ademisset, post cuius digressum claues urbis Constantinopolis ad Iustinianum misit, ut sciret urbem iterum à se in libertatem esse assertam. Denique cum imparem uiribus se esse cerneret, nec fortuna (quæ ab initio fuit) perseueraret, per Antoninã uxorem, quam ipse præmiserat, à Iustiniano missionem impetrauit, ut scribit Procopius. Alij à Iustiniano reuocatum ferunt ob falsam affectati Imperij suspicionem, quod scilicet Vitige capto, Gotthi ei omnes regnum Italiæ obtulissent: quod tamen ut scribit Procopius, omnino recusauit: ut cunque res habeat, constat hercle eum post multas uictorias, & peractos triumphos, exitum tandem habuisse magnis plerunque uiris, & optime de Republica meritis communem. Nam Iustiniani iussu, siue Triboniani eius cancellarij, cuius prima apud ipsum principem erat authoritas, odio, quin potius inuidia, seu ueteris (ut dixi) belli suspicione excæcatus est, eidemque oculi crudeliter exempti sunt tam graui, tamque iniqua oppressus fortuna, tuguriolum sibi prope uiam constitui fecit, in quo reliquum uitæ transigeret, uictum quæritans, & hoc subinde prætereuntibus dictitans: Date stipem Belisario, quem rerum prospere gestarum magnitudo extulit, inimicorum inuidentia excæcauit. Hæc Procopius & Petrus Crinitus. Ammonius uero monachus scribit reuocatum quidem à Iustiniano per inuidiam fuisse Belisarium, ac patriciatus dignitate priuatum, qui cum priuatam agens uitam, duodecim milia hominũ semper secũ haberet, Iustinianũ uero Imperio à Floriano deiectum restituisse, atque ob id in Iustiniani gratiam eum redisse, Italiamque denuo cum exercitu aduersus Francos petiisse, & ad postremum cum paucis contra multos Francos fortiter magis, quàm prudenter præliantem occubuisse. Et qui multarum sub triumpho gentium captiuos adduxerat reges, à Francorum legato uictum, uita simul & nominis sui gloria spoliatum esse. Qua in re tantum abest, ut Ammonio accedam, ut nihil minus credam. Veri enim mihi simile non est Belisarium a Iustiniano reuocatum, belli missionem turpiter ac ignominiose passum, omnibusque dignitatibus priuatum, duodecim milia hominum alere, uel consueuisse, uel potuisse, ut pote, cui ea facultates uix esse poterant, ut tantum hominum toleraret, nec si tantæ fuissent, permisisse Iustinianum credã. Fuit autem Belisarius uir alioquin militaris disciplinæ peritissimus, tanta ad hæc comitate, quanta dux illius ætatis, quod sciam, nullus: ut iuxta diuiti inopique comis, facilisque semper occurreret. Exegit hic à militibus seuere abstinentiam, ut ne ex humili quidem plebe pateretur uiolari quenquam, nec militantibus uiis ex

Florentia solo æquata.
Rusticiana Boœtii uxor, Romæ inter mendicantes inuenta.
Theodoricus Gotthorũ rex.
Symmach. Theodorici iussu occisus.
Boœtius philosophus & senator Romæ.
Belisarij ad Totilã epistola.
Roma rerum dña.
Romam Belisarius mira celeritate instaurat.
Belisarius missionẽ impetrat.
Gotthi Belisariũ regem facere uoluerunt.
Solẽt magni uiri miserabilem plerũque exitũ habere.
Belisarius excæcatus
Belisarius stipem à prætereũtibus petit.
Belisariũ uirtus extulit, inuidentia excæcauit.
Belisarius Iustinianum in regnum restituit.
Belisarium à Francis occisum scribit Ammonius monachus.
Belisarij laus.

Militum disciplina sub Belisario maxima.

ex arboribus fruges pomave temere decerpi. Hæc disciplinæ militaris seueritas præclaras illi peperit uictorias. Quid enim uictoriarũ ab insolenti milite, quales hodie nostrates omnes fere uideas, consequi possis? Porro subuersa militiæ disciplina, cum id militi licuit quod libuit, nihil expectari potest aliud in castris, quam seditio, quam pauor fuga. seruitus & iniectum ceruicibus iugum.

Miles insolens nihil uictoriarum parit.

Iam & in eo non paruum bellicæ uirtutis exemplũ extitit Belisarius: quod octo circiter Græcorum millia eius ductu ducenta fere Gotthorum milia ex Italiæ possessione propemodum deiecerunt.

Belisarij religio & pietas.

Et cum bello talis esset Belisarius religio pietasque præcipue illis curæ fuit. Intulit enim ex Vandalorũ, vt diximus, manubijs crucem auream centum pondo, gemmis distinctam, beati Petri templo, Cerostrata itẽ duo magni precij. Ædificauit ære suo xenodocia duo. Fanum quoque unum prædijsque ditauit: de cuius laudibus ita scribit Suidas. Belisarius dux corporis, tum pulchritudine, tum proceritate ac faciei formositate facile omnes superabat: facilem & accessibilem unicuique se præbens allocuturo, adeo ut pauperi & inglorio cuique similis esset. Amor eius in milites, & agricolas inexpugnabilis: in milites quidem, omnium maxime sui temporis dona largiebatur in agricolas tanta parsimonia ac prouidentia utebatur, ut bellante Belisario, nullum unquam uiolari contigerit. Vẽdebantur enim ab ipsis omnia uenalia iuxta sententiam, segetibus uero florentibus diligenter cauebat, ne alicuius præteriens iumentum eas depasceretur. Fructus autem in arboribus maturos existentes nulli omnino tangere licebat: fuit insuper prudens & ualde fortis. Et in Belisario hæ quidem fuere uirtutes. Cæteri Iustiniani, præter Narsetem, duces, qui post illum in Italia exercitum habuerunt, multo inferiores habendi consilio, comitate, abstinentia: quo contigit, ut breui cum ipso duce belli quoque fortuna sit mutata. Alij dicunt non dignitate priuatum Belisarium, sed fama belli Parthici (quod imminere uidebat Iustinianus) ab eo à rebus Italicis in Græciam reuocatum, idque Pomponius Lætus, & Anto. Sabel. literarum monumentis tradidere.

Germanus patricius Iusti. frater patruelis.

Eo autem in Græciam abscedente Germanus patricius Iustiniani Augusti frater patruelis uir impiger, & militari disciplina clarus, contra Totilam (qui absente Belisario Romam receperat, & eam instaurare ciuesque reuocare studebat) missus, in Illyrico morbo occubuit:

Narses eu Totilas à Narsete uincitur. Theias occiditur.

in cuius locum Narses eunuchus à Iustiniano suffectus, Totilam primum, deinde Theiam reges superauit, & occidit.

Narsetis laus.

Valebat hic Narses plurimum gratia apud Augustum, administrabatque eius aulam arbitrio suo, uir ad omni uirtutis opera natus, magnus quidem consilio, sed religione ac pietate maior qui multo plura sit uotis consecutus, quam ui & armis.

Narses plura uotis quã armis est cõsecutus.

Iustinianus leges in epitomen redegit.

Iustinianus haud multo postquam Italia à Gotthis, à Vandalis uero Aphrica armis uindicata est, atque adeo postquam omnis Libya Romano Imperio reddita, multaque præterea ab eo interim bella feliciter gesta, ut eius gloria domi iuxta forisque conspicua esset, ad ciuilem Reipublicæ statum in primis reparandum animum appulit, & immensam legum congeriem ad communem studiosorum usum in breuem coarctauit formam: cum incondita prius & sparsa ciuilis illa iuris corpulentia obrueret magis adolescentum studia, quam instrueret.

Duo milia librorum leges olim continebant.

Nam ad duo fere milia librorum uolumina in quinquaginta libros digessit, horum congestum Digesta appellant, sunt qui Pandectas uocent, quod iuris scientiæ omnimodam contineant doctrinam.

Digesta. Pandectę. Institutiones.

Edidit & Epitomem legum, partitus materiam, alioquin vberrimam in quatuor, libros, Institutiones passim uocant. Nouas quoque leges, quas ipse statuerat, in unum Codicem redegit, Nouellamque nuncupare uoluit: hodie Voluminis nomen sibi uendicat.

Nouella. Volumen. Codex Iustiniani.

Omnes dein principum constitutiones, quæ in multis sparsim uoluminibus habebantur, in duodecim contraxit libros, Iustiniani Codicem uulgo nuncupant.

Iustinian. prius bella gessit q̃ inde iura digessit.

Ex prædictis igitur palam est Iustinianum Imperatorem, primum quidem omnium post adeptum ab eo imperium, bella in Gotthos Vandalosque gessisse, atque his prospere confectis, immensa ueteris prudentiæ uolumina, Epitomen redegisse: id quod ipse testatur in Proœmio Institutionum, §. Quorum utranque ibi, Post tanta temporum spatia. & in l. ij. in principio. ibi, post bella enim Parthica &c. C. de ueteri iure enucleando. & in l. 1 §. merito igitur. C. de Iustiniano Codice confirmando.

Accurs. lapsus.

Nec obstat C. de emendan. codi. do. Iustin. in princip. §. igitur. ubi Accursius asserit Iustinianum leges prius emendasse, quam arma tractasse.

Codices duos fecit Iustinianus.

Nam licet in ipso Imperij sui initio leges antea sparsas in vnum corpus colligere proposuerit, cœperitque: bellis tamen uarijs ab instituto auocatus. nihil ille perfectum aut absolutum reliquit, præter ueterem illum Codicem quem finitis postea bellis, substituto illi nouo Codice penitus abrogauit.

Ordo librorũ iuris.

Et hunc quidem in digerendis iuris uoluminibus ordinem seruauit.

Codex uetus.

Nam antequam bella gereret Iustinianus, Codicem illum, qui à nobis nunc desideratur, ex tribus ueteribus, Gregoriano scilicet, Theodosiano, & Hemoniano codicibus edidit.

Digesta. Institutiones. Codex nouus. Nouella.

de in bellis de eo gestis, ex multis legum milibus quinquaginta Digestorum libros contraxit. Tertio Institutiones ciuiles: inde eum, qui hodie circunfertur, Codicem diuulgauit, ac demum Nouellas seu paruum, quod uocant uolumen in lucem emisit, ut recte scripsit Accursius in Proœmio Institutionum. §. 1.

Iustinia. scripsit de incarnatione.

Hæc de iuris structura à Iustiniano compacta Pomponius Lætus, cæteriquo pene omnes historiarum scriptores memoriæ prodiderunt. Addunt Anton. Sabel. & Platina in Bonifacio ij. Iustinianum ipsum non modo iura condidisse, sed de Christi quoque Incarnationi pie simul & eleganter scripsisse.

Iustinianus inter porcos genitus & educatus.

Cæterum tantum abesse putat Suidas Græcus iura à Iustiniano fuisse condita, ut eum ne elementariũ quidem fuisse, sed prorsus analphabetum.

Tribonianus iuris architectus.

Quod si ita habes res, fieri mehercle non potest, ut homo ignarissimus, & qui ne abecedarias quidem nouit literas, tot ueterum Iurisconsultum scripta intellexerit. totque leges callere, & in ordinem redigere potuerit.

Iustinianus nec bellũ gessit ullum, nec legẽ nouit.

Consequens igitur esse dicemus, non Iustinianum (utpote literarum omnino expertem, iurisque ciuilis prorsus imperitum, inter porcos & armenta genitum, natum, & educatum) sed Tribonianum eius quæstorem, uirum doctissimum Pandectarum fuisse totiusque iuris architectum: quod & ipse in proœmijs Instit. Digestorumque plane testatus est.

Tribonianus uir improbus & à Christo alienus.

Triboniani mores & ingenium.

Multum itaque debet, cum in rebus bellicis Iustinianus Belisario, Narseti, Ioanni, ac Mundo inclytis belli ducibus: tum uero in ciuilibus Triboniano, Dorotheo, ac cæteris eiusdem farinæ uiris, qui ipsius Iustiniani gloriam domi militiæque famigeratam reddiderunt. Nam cum nulli unquam interfuerit bello, nec legem nouerit ullam, multas tamen de hostibus uictorias eum retulisse, iuraque condidisse, & ea omnia in ipsis cordis penetralibus clausa habuisse constans fama prædicat. Qua ex re maiorem retulisset gloriam Iustinianus, quam si Imperij fines longius protraxisset: nihilque ei ad summam defuisset laudem: si fons publici priuatique iuris iniquo & pestilẽti authore caruisset, id est, si non Triboniani uiri, mehercle improbi, impijque opera in condendis legibus usus fuisset Iustinianus. Quod sane efficit, ut eius inconstantia non parum suggillaretur. Nam ut ait Suidas, Tribonianus, Græcus ac impius fuit, omnis religionis contemptor, & alienus in omnibus a fide Christiana, acusator, deceptor, & fraudulentus, qui Iustiniano regi persuasit eum non esse mortem oppetiturum, sed in cœlum una cum carne assumendum. Fuit autem quæstor Iustiniani, qui naturæ potentia & dotibus pollens, ad tantum eruditionis fastigium peruenit, ut nemini sui temporis facundia & eruditione cederet. Cæterum studio auaritiæ usque adeo deditus, ut ius fasque uenale haberet.

singulis diebus, ut plurimum leges irritans, ac ratas faciens: prout usus eorum, à quibus pecunias acceperat, requirebat: cũ annos multos in honore uixisset, morbo tandem decessit, studio pecuniæ semper quoad uixit feliciter incumbens, ne, ob id ulla prorsus iniuria ab aliquo affectus: Quòd scilicet sermone blando comique erat, ut auaritiæ notam abundantia eruditionis facile obscuraret. Procopius tamen libro belli Parthici primo refert fuisse Tribonianum una cum Ioanne, ut populi seditiones ad tempus sederat à Iustiniano quandoque deiectum. ut non absimilem illi fuisse arbitrer, quem Vergilius libro vj. notat, qui leges fixit precio, atque refixit. Qui Procopius cum Proculũ laudare uellet: Erat, inquit, Proculus Imperatoris assessor magistratum quæstoris gerens, uir in primis iustus, & procul ab omni auaritia: ideo neque aliquam legem in alicuius gratiam conscripsit: ut iam Triboniani improbitas nemini ignota esse debeat, tametsi eum Iustinianus ubique laudet, uerum facile est indocto imponere regi. Adde, quod Tribonianus, & qui cũ eo operam consarcinandis Iuris ciuilis libris dederunt, immensam illam legum multitudinem, in elementium medicorum more ad uiuum resecantes, accisas nobis Pandectas uerius, quam compendiosas (ut Gulielmus Budæus uir doctissimus rectissime scribit) dederunt, nimia enim religione uerentes, ne de fece, ut dicitur, duodecim Tabularum hausisse aliquid uiderentur, id est, de prisca nimis & obsoleta antiquitate, dum de liquido tantum & nitido promere uolunt, aridiora procul dubio uolumina, nec sitim quorundam satis explentia reliquerunt prorsus ut in Pandectis struendis dormitasse uerius credantur, quam rectè aliquid & compendiose digessisse. Iustinianus anno, ex quo imperare cœpit, quadragesimo, uel ut aliis placet, unde quadragesimo, cum annum agens quadragesimum Imperij habens suscepisset, amens & stultus iampridem factus, in ægritudinem tandem incidens, Iustinum ex filia nepotem, consortem Imperij fecit, caputque eius diademate ornauit, fortunæque fauentis signũ in eius cubiculum misit, nec multo post ingrauescente morbo, non sanus mente decessit. Qui ex quo Augustalem adeptus est sedem, ueterem Romani Imperij gloriam inclinatam iam prope & elapsam, in pristinam uindicauit maiestatem, eamque mirum in modum auxit, & firmiorem, quam antea reddidit, maximus certe & augustissimus princeps, nisi auaritiæ & delirij Eutychiani reus fuisset. Nam licet in ipso principatus sui limine orthodoxus in primis fuerit, atque Christianissimus (authoribus Suida Græco, ac Io. 2. Põti.max. in epistola, Inter claras.in fi.C. de sum.Tri. & fide catho. & eius nomen Ioan. Fab. in sanctorum catalogo apud historicos scriptum se legisse dicat: uulgoque id multis iam seculis in Aureliorum. aliisque iuris ciuilis scholis receptum sit, earum uidelicet bidelis Iustinianum inter diuos relatum palam proclamantibus) graui tamen postea hæresis Eutychianæ infamia respersus est. Cum prius Calcedonense conciliũ, quo ipsius Eutychetis opinio damnata est, probare se asseruisset, literis hac de re una cum muneribus ad Ioann. eum, quẽ nuper dixit, secundum publice missis. Quod & ipsemet testatur. in l.iiij. ad fi.C.de sum. Tri. & fide catho. & in Auth. de eccle. tit. col. ix. A quo Agapetus primus pontif.max. ad eum à Theodato Gottho ad excusandum Amalasiuntæ mortem orator missus, de Eutychiana hæresi diu tentatus, constantissime renuendo dixisse fertur, Ego ad Christianissimum principem uenire optaui, sed Diocletianum inueni. qua sermonis libertate effecit, ut permotus princeps ad sanitatem redierit, Anthemiumque eius authorem mali, Constantinopolitanum præsulem, in exilium miserit, & Mennam catholicum in eius locum suffecerit: in quã tamen hæresim haud ita multo post relapsum esse eum in confesso est, instigante præsertim Theodora Augusta, & Triboniano eius quæstore uiro à Christiana religione prorsus alieno. Hæc siquidem Theodora cum Siluerio pontifici, mortuo Agapeto iussisset, ut pulso Menna Constantinopolitano antistite Anthemium ab exilio reuocaret, idque negasset Siluerius se facturum, q̃ pontificia dignitate incolumi præstari non posset, excanduit fœmina insolens, & quæ sibi nihil non licere arbitrabatur, scripsitque ad Belisarium, ut Siluerio pulso, Vigilium diaconum (cuius impulsu Anthemium restitui Theodora petebat) in eius locum substituat. Belisarius rei bellicæ intentus, Antoninæ coniugi negotium dat, quæ subornatis à Vigilio testibus) qui Siluerium dicerent consilia agitasse de urbe Romana Gotthis prodenda) hominem cogit se dignitate abdicare, pallioq; e deposito monastica se cuculla inducere, sicque in Pontiam relegatus insulam breui post tempore decessit, ac tandem in martyrum ordinem relatus est, cuius festum celebratur duodecimo calendas Iulias. Qui Siluerij legendam, quam uocant, scripsere: dicunt eum ab æmulis accusatum, quod per literas & nuntios Vitigi pollicitus esset, Asinariam se Gottis portam noctu patefacturum, Lateranensi domui, quantum pontifex incolebat, proximam. eamque ob rem à Belisario appellatum, ibique accidisse, ut cum Siluerius ad ducem ueniret, assideret ille Antoninæ coniugis lecto, quæ ex Neapoli accersita languebat adhuc e uia, & ut est mulierum in potestatibus intemperies, in olensque & importuna loquacitas: ubi hæc Siluerium ad se uenientem uidit procul, stulida uoce correptum inclamat, Quo meo, bone uir, quove Belisarij mei merito, tua Gotthis prodimur opera? Sic illa, ac ne potestate quidem Siluerio diluendi criminis facta, pontificium ei cultum detraxit, ac seponi iubet. Et hæc quidem gesta sunt Iustiniano palam non iubente, inconstantiæ argueretur: cum & ipse Anthemium in exilium misisset, sed conniuenter omnia ferente. Siluerio ad hũc modum Vigilij fraude & calumnia relegato, Vigilius ipse ex Theodoræ Augustæ Antoninæ Belisarij coniugis sententia, pontificiam sedem arripuit, qui cum in creatione sua Theodoræ Imperatrici promisisset reuocaturum se Anthemium, paulo ante ut dictum est, ob hæresim Eutychianam à Constantinopoleos pontificatu pulsum cœpit imperiosa mulier instare, ut Anthemium restitueret, quod se facturum Vigilius cum pertinaciter negaret, malis promissis standum non esse asserens, indignata Theodora Vigilium ui ad se adductum & fœminæ mandata facere nolẽtem, ita cædi iussit, ut parum ab internicione abfuerit, eumque in Euphemiæ templum furtim elapsum, & inde à tortoribus uiolẽter extractum, iniectoque in eius collum laqueo per totam urbem ad uesperam usque d straclum, tandem in carceres mitti præcepit: ubi aliquandiu panis duntaxat fuit illi cibus, & aqua potus. Clerici autem qui eum secuti fuerant, partim in exilium acti, partim uero in metalla damnati sunt. Tam fœdam ignominiã, & uerbera. & laqueos, & carceres passus est Vigilius, in domino principali, Iustiniano ipso (qui paulo ante uenientem eum Constantinopolim summa cum ueneratione exceperat, ac præcedente clero & populo, ad Augustissimum Sophiæ templum perduci iusserat.) non solum, ut par est credere, audiente, sed uidente ẽt, & patienter ferente. Adde, quòd cum alterum iam annum pene exactum in uinculis fuisset Vigilius tentauit Iustinianus per Pelagium (qui Roma ad eum uenerat rogandum, vt Totilam ab euertenda urbe Romana auerteret) flectere eius animum, vt Anthemium restitueret: ad postremum, qui sententiam mutare noluit, flagro adhibitus est permissu principis, ac per urbem iterum laqueo distractus, & demum in carceres reiectus. Inde plures annos in uinculis fuit Vigilius, nec prius solutus, quã Narses extremam manũ reb. Gothicis imposuit. Hæc ideo scripsi, vt intelligat cupida legum iuuentus, non tam pium fuisse Iustinia-

num

Tribonianus studio pecuniæ feliciter semper incubuit.

Tribonianus leges fixit precio atque refixit.

Proculus uir ꝓbus.

Tribonianus accisas magis quã compendiosas fecit Pandectas.

Iustinia. uixit annis lxxx.

Iustinianus imperauit annis xl.

Iustinianus amẽs interijt.

Iustinianus auarus.

Iust.Io. Fa. scribit īter diuos relatum.

Iustinianus hæreticus.

Agapetus 1. pôtifex maxi.

Agapeti libere dictum.

Anthem' hæreticus.

Menna Cõstantinopo.præsul.

Iustinianus in hæresim relapsus.

Theodora Augusta male sentiens de fide. Siluerius pont.max. Belisarius.

Antonina Belisarij vxor Siluerium pontificatu priuat.

Siluerius inter martyres relatus.

Asinaria porta.

Mulierũ intemperies.

Vigilius in Siluerij locum suffectus.

Vigilius malis promissis stare recusat.

Vigilius caeditur.

Vigilius ignominiose à tortore p vrbem Constan. trahitur.

Pellagius.

Vigilius iterum per vrbe Constã. distractus.

Vigi. Narsetis interuentu uinculis solutus.

Iuſt. inter diuos non fuit relatus.

Iuſtinia. extremis, die. mẽtis ĩpos fuit.

Mulier principat' appetens.

Iuſt. imperante ſede re pontifi. Ro vij.

Felix. iiij. põti. max.

Bonifa. ij. ponti maxi.

Lex iij. & epiſtola Inter claras. C. de ſum. trini. ſcriptæ ſunt antequam Iuſti. i hæreſim laberetur.

Agapetus j pontif. maxi.

Siluerius j. pontif. maxi.

Vigilius i. pontif. maxi.

Theotoci mater Anna dicta.

Correctus locus i vita diuæ Annæ.

Gratian' a quibuſdam uidetur lapſus Iulij põti. Rom. duo tãtũ fuere. Iulius ſecundus põtif. maxi. Julius prior pontif. maxi. ſe-

num, quam Ioannis Fab. ſcripta prædicant. Verum fertur ipſe Iuſtinianus inclinante iam, & ingraueſcente eius ætate parum fuiſſe, ut diximus, mentis compos, quam nacta occaſionem Theodora Auguſta, ut eſt mulierum animus gloriæ & principatus appetens, magnam adminiſtrationis partem ad ſe trahebat. Inciderunt in Iuſtiniani huius principatum adminiſtrationes pontificum Romanorum ſeptem, quorum primus Felix quartus, qui ut morientes ungerentur, inſtituit. Bonifacius ſecundus, qui ſanxit ne epiſcopus ſibi ſacerdotem ſucceſſorem legeret, & profanam a clero plebem, cum res fieret diuina, diſcreuit. Tertio loco Iohannes ſecundus, qui Anthemium hæreticum Cõſtantinopoleos archiepiſcopum damnauit, cuius Iuſtinianus damnationem per literas publice laudauit. l. 4. § ſuſcipimus. uer. & ſanctorum patrum. C. de ſumma Trinitate & fide Catholica. & grandia ad eum miſit dona, aureum ſcyphum gemmis ornatum, & alia multi precii munera, quæ Vaticano templo illata ſunt. uerum eo mortuo Iuſtinianus, mutata mox uoluntate, in Eutychianam hæreſim lapſus, eam conſtantiſſime eatenus amplexus eſt, donec ipſum Agapetus ad ueram reduxit fidem, quam nec ille diu integram ſeruauit. Hic eſt ille Ioannes qui ſcripſit epiſtolam, Inter claras. C. de ſumma Trinitate & fide Catho. Agapetus quoque primus, quem a Theodato Gothorum Rege ad Iuſtinianum Imperatorem, qui Amalaſiunte reginæ ultioni imminebat miſſum fuiſſe nuper diximus, cumque ab hæreſi Eutychiana ad orthodoxam reuocauit fidem, quo uita functo, iterum deſipuit Iuſtinianus. Ad hæc Siluerius primus uir ſanctus, qui calumniam paſſus eſt apud Beliſarium accuſante Vigilio diacono, ut paulo ante à nobis ſcriptum eſt. Dein & Vigilius ipſe eius nominis primus, quem nuper nemini uariis contumeliis uerberibuſque iuſſu Theodoræ fuiſſe affectum, ꝙ Anthemium hæreticum ab exilio reuocare nollet, in quibus & extinctum eum ueterem calumniæ culpam optimo fine compenſaſſe ſcribit Raphael Volaterranus, Alii non extinctum ſcribunt, ſed longo carcere fuiſſe detentum, ac tandem Narſetis precibus liberatum, Romamque reuertentem calculi morbo Syracuſis periiſſe. Ab hoc Vigilio ſynodus quinta Conſtantinopoli, Iuſtiniano adhuc in humanis agente celebrata eſt, ubi contra Theodorum Coriarium ſtatutum fuit, ut virgo Maria Theotocos ideſt, Deipara, ſeu Dei mater appellaretur, Anno à Chriſti natali ccccxl. vnde & diuam annam Theotoci, ideſt, Dei genitricis matrem eſſe recte dicimus: licet in eccleſiaſticis illis libris, quæ breuiaria uulgo appellant, Theodoci matrem eam eſſe corrupte ſcriptum ſit. Quod ſi uera ſunt hæc, quæ de quinta ſynodo authore eodem Vigilio, ſub Iuſtiniani principatu congregata ſcripſimus (ſicut certe uerißima eſſe nemo neſcit literatus) a fide haud dubie abhorrent, ac uelut ex diametro diſtant, quæ de eadem re in literas miſit Gratianus in decretis canonicis, is nanque non Vigilij pontificatu, ſed Iulij quintam ipſam ſynodum uniuerſalem fuiſſe coactam author eſſe fertur in capitulo, ſexta. & capitulo ſequenti. §. Quinta decimaſexta diſtinctione. Quod nulla ratione fieri potuiſſe tam mehercle palam eſt, quam cœli ſydera clara. Nam duo tantum pontifices maximi Iulij nomen fuere adepti, quorum uterque multis a Iuſtiniano diſtat ſeculis, de Iulio enim ſecundo, nihil ambigitur, quippe quem uidimus ipſi, nongentis amplius poſt Iuſtinianum annis. Priorem autem Iulium Conſtantini magni principatus habuit, qui longo temporis interuallo eum, quem nuper dixi, Iuſtinianum anteceſſit, inter quem & Iuſtiniani Imperij primordia, uiginti interceſſere Romani pontifices. Ex quo conſtat quintum concilium non Iulio præſide, ut ſentire uidetur Gratianus, ſed Vigilio Iuſtiniani contemporaneo fuiſſe indictam. Cæterum malim ego dicere textum in dicto §. Quinta, eſſe corruptum, & expuncta inibi dictione Iulij in eius locum Vigilij, uerbum eſſe ſubſtituendum, quam fateri tantum uirum, tam fœde, in re maxime aperta fuiſſe lapſum. Simili errore laborauit Paulus diaconus, in Iuſtiniano minore quintam ſynodum tempore Iulij factam fuiſſe falſo aſſerens Vigilio ita, ut proximo eſt loco à nobis proditum, uita functo, Pelagius primus extremis Iuſtiniani temporibus ſacram Romæ tenuit ſedem, qui ut clerici ſeptem horas canonicas, penſum ſeruitutis eccleſiaſticæ quotidie obirent conſtituit. Et ut hæretici ſecularium manu coercerentur, ſi ad ſanitatem trahi aliter non poſſunt. Coniiciuntur in principis huius tempora uiri ingenio & eruditione illuſtres, Caſſiodorus Rauennas, qui ex conſule monaſticam amplexus uitam, non pauca de rebus diuinis ſcripſit, cum multa prius de republica ſcripſiſſet ſenator. Priſcianus Cæſarienſis, qui in grammatica arte tam multa ſcripſit, quam nemo ante eum alius: Arator carminum conditor, quibus Euangelicam eſt hiſtoriam complexus: Iuſtinianus Valentianæ eccleſiæ antiſtes, rerum diuinarum ſtudio non obſcurum nomen adeptus. Dionyſius Abbas, qui Romæ Paſchalem calculum mira arte compoſuit. Probantur & facundi ſcripta ea tempeſtate in Eutychianos edita. Adde & Amalaſiuntam Atalarici Gothorum regis matrem, cui tantam fuiſſe indolem ſcribit Caſſiodorus, ut ſine ueneratione eam uideret nemo, & pro miraculo fueris audire loquentem, cum Græce Latineque ſciret egregie, & linguas omnium gentium teneret, quibus aliquid adhuc commercii fuit cum populo Romano, quæ cum filium bonis artibus, moribuſque inſtituere conata eſſet, optimo eius conſilio nihil æque obſtitit, ac eorum qui puerum regebant auaritia, nihil minus ad ſuas cupiditates explendas expedire arbitrantium, quam frugi & moderatum habere principem. Habuit illud Iuſtiniani ſeculum, & uiros ſanctitate claros Benedictum monaſticæ uitæ inſtitutorem in Caſſino monte. Maurum eius diſcipulum in Gallia. Germanum & Genoueſam Pariſiis, Apud Scothos Brigidam. In Italia Siluerium pontificem martyrij lauream ſub eodem Iuſtiniano adeptum, ac demum Clodoueum primum Gallorum regum Chriſtianum, qui ſub ipſo ineuntis Iuſtiniani principatus articulo fatalem obiit diem.

dit tempore Cõſtantini magni.

Vigilius Iuſtiniani cõtẽporaneus.

Gratian' à calũnia defenſus

Pauli diaconi lapſus.

Pelagius j. pontif. maxi.

Viri illuſtres tẽpore Iuſtin.

Caſſiodorus. Priſcianus.

Arator, Iuſtinianus antiſtes.

Dionyſi' abbas. Facundus.

Amalaſiũta regina Græce, Latineq; docta.

Auaritia aulicorũ principi pniciosa.

Principũ inſtitutores ab auaritiæ uitio alieni eſſe debent.

Benedictus abb.

Maurus abbas.

German. antiſt.s

Genoueſa.

Brigida.

Siluerius marty.

Clod. rex.

FINIS.

Carmina Rubricarum primi libri Institutionum, quæ sunt numero uigintiseX.

Iustitiæ, ius naturæ, personaq; subsunt.
Ingenuos, debent libertini sociare.
Non omnis dominus seruos sic liberat, ut uult.
Fusia lex iuris alieni, patria uirtus.
Nubet, adoptauit, soluet, tutela, datuq;
Agnatos, capitis, patronos, atque parentes.
Est fidus tutor, est Attilianus, & author.
Finis curator, teneatur, satisdare tutor.

De iustitia & iure. De iure naturali, gentium, & ciuili. De iure personarum. De ingenuis. De libertinis. Quib. ex cau. ma. non licet. De lege Fusia Caninia tollē. De his qu sui uel alie. iu. sunt. De patria pote. De nuptijs. De adoptionibus. Quib. mod. ius pa. po. sol. De tutelis. Qui testamento tutores dari possunt. De legitima agnatorum tutela. de capitis dimin. De legitima patronorū tutela. De legitima parentū tutela. De fiduciaria tutela. De Attil. tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur. De authoritate tutorū Quib. mod. tut. finitur. De curatorib. De satisdatione tut. uel cura. De excusa. tut. uel cur. De suspectis tutoribus vel curatoribus.

Rubricæ secundi sunt uigintiquinque.

Res, corpus, seruit usufructus sit & usus.
Est usucapiens, est donans, est alienans.
Quæro, testari, miles, permittere non uult.
Exhæres, hic instituit, bis substituendo.
Infirmat, uel inofficit, hæres qualia legat.
Hinc adimit, Falcat, committit, singula, Codex.

De rerum diuisione, & acquirendo ipsarū dominio. De reb corporalibus & incorporalibus. De seruituti. rustico. prædio. & urb. De usufructu. De usu & habitatione. De usu capionibus, & longi temp. præscr. De donationibus. Quib. alienare licet, uel non. Per quas personas nobis acquiritur. De testamē tis ordinandis. De militari testa. Quib. non est permis. facere test. De exhæredatione liberorū. De hæredib. instituendis. De uulgari substitu. De pupil. substi. Quib. mod test. infirmenē. De inoffi. test. De hær. qual. & diffe. De legatis. De ademptione legato. De lege Falcidia De fideicōmissarijs hæred. & ad senatusconsultum Trebel. De singulis rebus per fideicommissum relictis. De concidilis.

Rubricæ tertij sunt triginta.

Fert intestatus, agnati, Tertyl & Orfic.
Cognatis gradibus seruus, libertus inhærens.
Signo libertos, possessus, & arrogo quærens.
Post addicta bona, successio dupla recessit
Obligo re, uerbis, duo, cum seruis stipulantur
Diuidit, est & inutilis, atque fideiubet omni.
Litera, consensus, emit, & locat, hinc sociabit.
Et post mandatum quasi contraho, quæritio, tollo.

De hęreditatib quæ ab intest. deferuntur. De legitima agna. successione. De senatusconsulto Tertylliano. De senatusconsulto Orficiano. De successione cognatorum. De gradib. cognationum. De seruili cognatione. de successione libertorum. De assignatione libertorum. De bonorum possessionibus. De acquisitione per arrogationem. De eo cui libertatis causa bona addicuntur. De successionibus, quæ fiebant per bono. uenditiones, & ex senatusconsulto Clau. sublatis. De obligationibus. Quibus mod. re contra. obligatio. De uerb. obli. De duob. reis stipulandi, & promittendi. De stipulatione seruorum. De diuisione stipulationum. De inutilib. stipu. De fideiussoribus. De literarum obligationibus. De obligation. ex consensu. De emptione & uendit. De locatione & conductione. De societate. De mandato. De obligationibus, quæ quasi ex contrac. nascuntur. Per quas personas nobis obligatio acquiritur. Quibus modis tollitur obligatio.

Rubricæ quarti sunt octodecim.

Delictum, rapit, Aquilius, iniuria subsit.
Et quasi delinquens ago, uel gero noxia paupe
Per quos, satisdabo, perpet. & excipiens replicabo.
Sunt interdicta, cum pœnis, officioq;
Publica iudicia reperis in fine locata.

De obligationibus quę ex delicto nascuntur. De ui bon. rapt. De lege Aquil. De iniurijs. D obligationibus, quæ ex quasi delicto nascuntur. De actionibus. Quod cum eo qui in aliena est potestate negotium gestum esse dicitur. De noxalibus actionibus. Si quadrupes paupe. fecisse dicatur. De his per quos agere possumus. De satisdationibus. De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæres & in hæredes transeunt. De exceptionibus. De replicationibus, De interdictis. De pœna temere liti. De officio iud. de publicis iudicijs.

Finis titulorum Institutionum, qui sunt numero nonagintanouem.

Digesti ueteris C L V. Rubr. continentur. LXV. carminib. sequentibus, eo textis artificio, ut præter principale intentum, aliquid sententiæ uideantur. habere, quorum declarationem subiunximus.
Et primo primi libri.

Ius,

Ius, & origo patent, leges quoque parte priori.
Constituit, status, ac alienus adoptat, & est res.
Datq; senatores, consul, prætorius, urbis.
Sunt quæstor, prætor, uigilum præfectus, habendi.
Officium pariter proconsulis utile noscat.
Vult his Augusti, præses, uel Cæsaris addi.
Censor Alexandri, ius mandat, & assidet inde.

De iustitia & iure. De origine iuris ciuilis, & om. magist. & successione iuris prudentium. De legibus & senatuscon. & lon. consuetudine. De constitutionibus prin. De statu hom. De ijs, qui sui uel alieni iu. sunt. De adoptionibus, emācipationibus, & alijs mod. quib. pa. potestas sol. De rerū diuisione & qualitate. De senatoribus. De offi. consulis De offi. præfe. præt. De offic. præfec. urb. De officio quæstoris. De officio prætoris. De officio præfecti uigil. De officio ꝓconf. & leg. De officio præfecti Augustalis, De officio ꝑsidis, De offi. procur. Cæsaris, & rōnalis. De offic. iuridici Alexandriæ. De offic. eius, cui mandata est iurisdictio. De officio assessorum.

Secundi libri Rubricę.

Est iurisdictio, statuens in parte secunda.
Si quis ius dicens, uocat in ius, non ierit tunc.
Iussit lex, ut eant, qui sunt in iura uocati.
Eximat hos nemo, leges quos satisdare cogunt.
Si noxalis agat, per quem fit, cautio sisti.
Ferias, edendo, pactum, si transigat ullus.

De iurisdictione oīum iudi. Quod quisque iuris in alium statuerit ipse eodē iure utatur. Siquis ius dicenti non obtēp. De in ius voc. Siquis in ius uocatus non ierit, siue quis eum uocauerit, quē ex edicto non debuit. In ius uocati, ut eant, uel satis aut cautū dent. Nequis eū, qui in ius uocaē, ui eximat. Qui satisdare cog. uel iuramento promittant, uel suę cōmittatur promissioni. Si ex nox. causa agaē, quemadmodum caueaē. De eo per quē factnm erit, quo minus quis iudicio sistat. Siquis cautionibus iudicio sistendi cā fac. non obtemperauerit. De ferijs & dilat. & diuersis temporibus earū. & ex quibus causis ferię non impediuntur. De edendo. De pactis. De transactionibus.

Tertij libri Rubricæ.

Postulat, infamat, procurat nomine terna.
Gesta negotia sunt his, atque calumnia iuncta.

De postulando. De ijs qui notātur infamia. De procuratoribus & defensoribus Qđ cuiusq; uniuersitatis noīe, uel cōtra eā ageē. De negotijs gestis. De calūniatorib.

Quarti libri Rubricę.

Restituit quarta, metus, & dolus, & minor hic sunt.
Diminuit, maior, alienat, & arbiter hic est.
Nautæ, caupones, stabularius abdita reddant.

De in integrū resti. Quod metus cā gestum erit. De dolo malo. De minoribus uigintiquinque annis. De capitis dimin. Ex quibus causis maiores uigintiquinque an. in integrū restituanē. De alienatione mutādi iudicij causa facta. De receptis arbitris: & q arbitrium recipiunt, ut sentētiā dicāt. Nautæ, caupōes, stabularij, ut recepta restituāt.

Quinti libri Rubricæ.

Iudiciis quinta, exhæres queritur, petit hæres.
Si pars hæredis sic possessoria poscat.
Iurgat hæredem fideicommissa petentem.

De iudicijs, & ubi quis agere vel conueniri debeat. De inofficioso testa. De pe. hæred. Si pars hęred. pet. De possessoria hęreditatis petitione. De fideicōmissaria hæreditatis petitione.

Sexti libri Rubricę.

Vendicat & sexta, tractans de Publiciana.
Vectigalis ager, aut emphyteuticus est hic.

De rei uendicatione. De Publiciana in rē actione. Si ager uectigalis, uel emphyteuticarius petatur.

Septimi libri Rubricæ.

Dans usumfructum pars septima, crescere, sedit.
Amittatur, res quæ consumende, petatur:
Dat seruis operas habitatio, si cauet utens.

De usufructu: & quēadmodum quis utatur fruaē. De usufructu accres. Qñ dies usus fructus legati cedat. Quib us modis ususfructus, uel usus amittatur. De usufructu earū rerū, quę usu consumuntur, uel minuuntur. Si ususfructus petatur uel ad alium pertinere negetur. De operis seruorū. De usu & habitatione Vsufructua. quēadmodū caueat.

Octaui libri Rubricæ.

Vtere seruitiis octaua parte locatis.
Prædia dant urbes, & rus communia multis.
Ni mihi seruitium bene uendico, perdere possim.

De seruitutibus. De seruitutibus urbanorum prædiorum. De seruitutibus rusticorū prædiorum. Cōmunia prędiorum tā urbanorum, quàm rusticorum. Si seruitus uendicetur, uel ad alium pertinere negetur. Quēadmodum seruitutes amittatur.

Noni libri Rubricę.

Quadrupedem nona dabit Aquiliam, quoque legem.
Effundunt multi, noxalis ut actio detur.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. Ad legē Aquiliam. De ijs, qui deiecerunt, uel effuderunt. De noxalibus.

Decimi libri Rubricę.

In decima fines regit, ac erciscere possit.

Diuisis

Diuiſis tandem communibus, exhib [illegible].

Finium regundorum. Familiæ erciſcun. Communi diuidundo. Ad exhibendum.

Vndecim libri Rubricę.

Vndecima iudex interrogat, itur ad ipſum,
Seruos corrumpunt, fugitiuos, alea, menſor.
Funera cumſumptu, debes inferre ſepulchro.

De interrogationibus in iure faciendis & interrog act. De quibus rebus ad eundem iudicē eatur. De ſeruo corrupto. De ſeruis fugi. De aleæ luſu, & aleatori. Si mēſor falſum mod. dix. De relig. & ſumpti fune. De mortuo inferendo, & ſepulchro ędificādo.

Duodecimi libri rubricę.

Res credit, iurans in litem pars duodena.
Condico ob cauſam cui turpis cauſa ſuperſit.
Ac indebita ſi ſine condices ſine cauſa.

De rebus creditis, & ſi certū petatur. De iureiurādo, ſiue uoluntario, ſiue neceſſario, ſiue iudiciali. De in litem iur. De condict. cā data cauſa non ſecuta. De cōdictione ob turpem, uel iniuſtam cauſam. De condictione indebiti. De condictione ſine cauſa.

Tredecimi libri rubricæ.

Tredecimam furti, & legis condictio tangit.
Tritica, dant loca certa, ſtatuta pecunia ſi ſit.
Commoda, cum reliquis dabit actio pignoris ampla

De cōdict. furtiua. De cōdict. ex lege, De cōdict. triticaria. De eo, qđ certo loco dari oportet. De cōſtituta pecunia. Commodati, uel cōtra. De pignoratitia actiōe, vel cōtra.

Decimiquarti libri rubricæ.

Exercet, iactum bisſeptima: & inſtitor hic eſt:
Actio, quæ tribuit patet ac aliena poteſtas.
Ne dentur natis. Macedonia lex uetat æra.

De exercitoria actione. Ad legē Rhodiā de iactu. De inſtitoria actione. De tributoria actione. Quod cum eo, qui in poteſtate aliena eſt negotium geſtum eſſe dicetur. ad ſenatuſconſultum Macedonianum.

Decimiquinti libri rubricæ.

In decimaquinta deſcribo peculium & annum.
Poſt de in rem uerſo, quod iuſſu iungere fas eſt,

De peculio. Quando de peculio actio annalis eſt. De in rem uerſo. Quod iuſſu.

Decimiſexti libri rubricæ.

In ſextadecima mulier lege Velleianum.
Compenſare uetant leges ſi depoſitum ſit.

Ad ſenatuſconſultū Velleianum. De compenſationibus. Depoſiti uel econtra.

Decimiſeptimi libri rubricæ.

Septima poſt decimam mandatum pro ſocio dat.

Mandati, uel contra. Pro ſocio.

Decimioctaui libri rubricæ.

Octauadecima tibi uendo, diem addicendo;
Committens, hæres uendit, reſcindo, periclum.
His exportandos debes adiungere ſeruos.

De contrahenda emptione & uēditione: & de pactis inter emptorē & uenditorem. & quę res uenire poſſint. De in diem addictione. De lege cōmiſſoria. De hæreditate, vel actione uēdita. De reſcindenda uenditione: & quādo liceat ab emptione diſcedere. De periculo & commodo rei uēditę. De ſeruis exportandis. uel ſi mancipium ita uenierit, ut manumittatur, uel contra.

Deciminoni libri rubricæ.

Emptum poſt decimam nona, locat, æſtimat actor
Res permutatas præſcriptis additio uerbis.

De actionibus empti & uenditi. Locati & conducti. De æſtimatoria action. De rerum permutatione. De præſcriptis uerbis, & in factum actionibus.

Vigeſimi libri rubricæ.

Pignora pars uicena tibi dabit, ac hypothecas.
Poſt pignus tacitum: ſunt quæ res: qui potiores.
Diſtrahitur pignus tandem quoq; ſoluitur illud.

De pignoribus & hypothecis: & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum. In quibus cauſis pignus uel hypotheca tacite contrahatur. Quæ res pignori, uel hypothecæ obligari poſſunt. Qui potiores in pignore uel hypotheca habeantur: & de his, qui in priorum creditorum locū ſuccedunt. De diſtractione pignorū, uel hypothecarū. Quibus modis pignus, uel hypotheca ſoluitur.

Vigeſimiprimi libri rubricæ.

Edictum ædilis tractat uigeſimaprima.
Euincam ſi res: quæ uendita: ex [illegible]

De ędilitio edicto, & redhibitoria, & quāto minoris actione. De euictionibus, & duplæ ſtipulatione. De exceptione rei uenditæ & traditæ.

Vigeſimi ſecundi libri rubricæ.

Vſuras fœ [illegible] probat uicena ſecunda.
Inſtituit: & teſtes ſimul ignorantia duplex.

De vſuris, & fruct. & cauſis, & omnibus acceſsionibus, & mora. De nautico fœ. De proba. & præſum. De fide inſtru. & amiſsione eorum. De teſtibus, De iu. & fac. ign.

Vigeſimi tertij libri rubricæ.

De ſponſalibus: & ritus docet ante ſuprema.
In pactum: fundus dotalis iungitur iſtis.

De ſponſalibus. De ritu nup. De iure do. De pactis dotalibus. De fundo dotali.

Vigeſimiquarti libri rubricæ.

Vltima coniugibus donat: diuortia tangens.

De donationibus inter uirum & uxorē. De diuortijs & repudijs

Finis titulorum ff. Veteris.

Infor-

Infortiati. C. V. rubricæ, versibus XLVI. annotantur.

Quando coniugio dos est repetenda soluto.

Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.

Terminat hęc rubrica vigesimumquartum librum ff. Veteris.

Primi libri rubricæ.

Impensas dotis, res amotas dabo primæ.
Agnosco ventrem, ventris quoque nomine mitto.
Nomine, si ventris mulier, de concubinis sit

De impensis in rebus dotalibus factis. De actione rerum amotarum. De liberis agnoscendis, & alendis a parētibus. De ventre inspiciendo, custodiendoq; partu. Si vētris nomine mulier in possesionem missa eadem possesio dolo malo ad alium translata esse dicatur. Si mulier ventris nomine in poss. calumniæ causa esse dicatur. De concubinis.

Secundi libri rubricæ.

Dat tibi tutelas, etiam testando secunda.
De confirmando, de legitimis, dare possint,
Tutores videas hic, qui petat, atque ministret.
Auths & ex facto, de suspectis sociabunt.

De tutelis. De testamentaria tutela. De confirmando tutore, vel curatore. De legitimis tutorib. De tutorib. vel curatorib. datis ab his, qui ius dandi habent. Qui petant tutores, vel curatores: & vbi petātur. De administratione & periculo tutorū & curatorū. De authoritate & cōsensu tutorū, vel curatorū. Quando ex facto tutoris, vel curatoris minores agere, vel conueniri possunt. De suspec. tutor. & curato.

Tertij libri rubricæ.

Excusat tertia pars, educat, & rationes.
Vtile, pro tutore gerit falsus quoque, mandat.
Atque magistratus tenet, & de rebus eorum.
Iura dari suadent curatorem furioso.

De excusationib. tutorū, & tēporibus earū. Vbi pupillus educari debeat, vel morari, & de alimentis præstādis. De tutelis & rationib. distrahendis. De contraria & vtili actione tutelę. De eo, qui pro tutore, vel curatore negotia gessit. Quod falso tutore authore gestū esse dicet. De fideiussorib. & mandatorib. tutorū vel curatorū. De magistratib. conueniendis, vel hæredib. eorum. De rebus eorū, qui sub tutela, vel cura sunt, sine decreto nō alienandis, vel supponendis. De curatorib. furioso & pdigo, vel alijs extra minores dādis.

Quarti libri rubricæ.

In quarta, testator, posthumus, irrita, delet.
Hæredes statuo, vulgares substituendo.
Conditio, instituit, & post delibero iure.

De testamentis, & qui testamenta facere possunt. De liberis & posthumis hæredibus instituendis, vel exhæredādis. De iniusto rupto, & irrito facto testamento. De ijs, quæ in testamento delentur, inducuntur, & inscribūtur. De hæredib. instituendis. De vulgari, & pupillari substitutione. De conditionibus institutionum. De iure deliberandi.

Quinti libri rubricæ.

Testator miles in quinta, acquirit & hæres.
Monstrat aperire, quis omittent Syllanianum.
Si quis testari prohibet, ius Codi is addat.

De militari testamento. De acquirēda vel amittēda hæreditate. Quēadmodū testamenta aperiantur, inspiciantur, & describanē. Si quis omissa cā testamenti, ab intestato, vel alio mō posideat hæreditatē. De senatuscō. Syllaniano & Claud. Si quis aliquem testari ꝓhibuerit, vel coegerit. De iure codicillorū.

Sexti libri rubrica.

Sextus dat primò l ga a notanda libellus.

De legatis & fideicommisis primo.

Septimi libri rubrica.

Septimus inde liber tractat legata secundo

De legatis & fideicommisis secundo.

Octaui libri rubrica.

Ter quoque legata notat octauus liber ipse.

De legatis & fideicommisis tertio.

Noni libri rubricę.

Annua mensa tenet, vsumfructum quoque legat.
Seruitus & dos hic legantur, & optio, vinum,
Instructum: fundi is sunt & legata peculi.
Additur his legata rubris penus, atque supellex.

De annuis, & mēstruis legatis, & fideicōmisis De vsu, & vsufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatū, vel fideicōmissum relictis. De seruitute lega. De dote prælegata. De optione legata. De vino, tritico, & oleo legato. De fundo instructo, vel instrumento legato. De peculio legato. De penu lega. De suppellectile legata.

Decimi libri Rubricæ.

In decima parte legas alimenta, vel aurum.
Liberat, ac adimit, dubiis, quæ nomine pœnæ
Norma Catonis habet, pro non scripit, quibus aufert,

De alimētis & cibarijs legatis. De auro & argēto mūdo, ornamentis, vnguentis, uestib. vel vestimentis, & statuis legatis. De liberatione lega. De adimēdis, vel trāsferendis legatis. De rebus dubijs. De his, quæ pœnæ nomine relinquuntur. De regula Cato. De ijs, quæ pro non scriptis habentur. De his quibus, vt indignis hęr. auferuntur.

Vndecimi libri rubricæ.

Conditio vndecimam monstratur, lex quoque falcans,

Si cui

Si cui plus fuerit legatum, quàm licitum sit.

De conditionibus & demonstrationibus, & causis & modis eorum, quæ in testamentis scribuntur. Ad legem Falcidiam. Si cui plus, quam per legem Falcidiam licuerit, legatum esse dicatur.

Duodecimi libri rubricæ.

Est Trebellius, atque dies cedit duodena,
Vt pro legatis caueat, legataq; seruet.

Ad senatusc. Trebel. qñ dies legatorũ, vel fideicommissorum cedat, vt legatorũ seu fideicõmissorũ seruandorũ cã caueatur. Vt in possessionem legatorum, vel fideicommissorum seruandorum causa esse liceat.

Tredecimi libri rubricæ.

Terna post decimum est possessio parte bonorum.
Si tabulæ extabunt, mutus bona possidet infans,
Præteritis contra tabulas possessio datur.
Legatum præstans, bona dotem confero, ventri,
De coniungendis, edictum Carbo notatur.
Vult bona possessor tabulas retinere, secundum,
Quando parens laxat ex milite, iura patroni,
Obsequium nati debent præstare parenti.

De bonorũ possessionibus. Si tabulæ testamenti extabunt. De bonorũ posse. furioso infanti, muto, surdo, cæco, competenti. De bo. posses. contra tabulas. De legatis præstandis contra tabulas bono. poss. petita. De collatione bonorum. De collatione dotis. De ventre in posses. mittendo, & curatore eius. De coniungendis cũ emancipato liberis eorum. De Carboniano edicto. De bonorũ possessione secũdũ tabulas. Si a pa rẽte quis manumissus sit. De bonorũ possessione ex testamẽto militis. De iur. patro. De obsequijs a liberis & libertis parentibus & patronis præstandis.

Decimiquarti libri rubricæ.

Libertorum sit opera, & bona parte suprema,
Vrbis libertos, assignat fraude patroni,
Si nullæ extabunt tabulæ, datur, vndeq; liber,
Legitimus, cognatus adhuc succedo. graduq;,
Vnde vir ac vxor, miles non competit omnis,
Lex dat, & ordo, suis, addatur Tertylianum.

De operis libertorũ. De bonis libertorũ. De libertis vniuersitatũ. De assignãdis libertis. Si quid in fraudẽ patroni factũ sit. Si tabulæ testamenti nullæ extabũt. Vnde liberi. Vñ legitimi. Vnde cognati. De successorio edicto. De gradib. affinitatis & cognationis, & nominibus eorũ. Vnde vir & vxor. De veteranorum & militũ successione. Quibus non competit bonorum possessio. Vt ex legibus senatusve consultis bonorum possessio detur. Quis ordo in bonorum possessione seruetur. De suis & legitimis hæredibus. Ad senatusconsultum Tertylianum & Orficianum.

Finiunt Carmina titulos omnes Infortiati ingeniosa serie comprehendentia.

Digesti noui CLXXIIII. Rubricæ, versibus LVI. elucidantur.

Primi libri rubricæ.

Prima nouum dat opus pars, infectum quoq; damnum.
Hinc arcetur aqua pluuialis, de publicanis.
Donatis, causa mortis donatio subit.

De operis noui nunciatione. De damno infecto, & de suggrundis, & protectis. De aqua pluuia arcenda. De publicanis & vectigalibus & commissis. De donationibus. De mortis causa donationi, & capionib.

Secundi libri rubricæ.

Parte manumissi sunt, & vindicta secunda.
Vrbica, mancipia, per testamenta relaxat,
Per lege commissas, libertates, & ademptas,
Vnde statu liber, veniens, non liberat, aurum.
Nauali causa, non proclamare licebit,
Ingenuus, defunctus erit, collusio tecta.

De manumissionibus. De manumissis vindicta. De manumissionibus, quæ seruis ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur. De manumissis testamento. De fideicommissarijs libertatibus. De ademptione libertatis. De statu liberis. Qui sine manumissione ad libertatẽ perueniunt. Qui & a quibus manumissi liberi non fiunt. De iure aureorum annullorum. De natalibus restituendis. De liberali causa. Quibus ad libertatem proclamare non licet. Si libertus ingenuus esse dicatur. Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur. De collusione detegenda.

Tertij libri rubricæ.

Tertia res quærit possessa, vsucapiendo.
Soluit, emens, hæres tribuis donata, velicta,
His pro legato, pro dote, suo superaddes:

De acquirendo rerum dominio. De acquirenda, vel amittenda possessione. De vsucapionibus, seu vsurpationibus. Pro soluto. Pro emptore. Pro hær. Pro dona. Pro derelicto. Pro legato. Pro dote. Pro suo.

Quarti libri rubricę.

Iudicat & quarta, confessis, cedit, eatur,
Iudex est author, cum priuilegijs credis;
Separo, curator, in fraudem facta resoluo.

De re iudicata. De confessis. De cessione bonorum. Quibus ex causis in possessionem eatur. De bonis authoritate iudicis possidendis. De priuilegijs creditorum. De separationibus. De curatore bonis dando. Quæ in fraudẽ creditorũ facta sunt, vt restituantur.

Quinti

Quinti libri rubricæ.

Interdicta bona, legataq; quinta notabis,
Ne vis tabulis sacer, & loca, publicus hic sunt,
Post fruatur, reficit fluminibus, prior ætas,
Nauigat, & ripa, de vi, sic possideatis,
Estq; superficies, iter, actus, quotidiana,
Istis de riuis addas, de fonte, cloacis.
Quod vi, clàmue, remitto, precaris cæditur arbor.
Glans, & liber homo, satus exhibeatur, vtrobi.
Cùm de migrando, iungatur Saluia dictum.

De interdictis, seu extraordinarijs actionibus quæ pro his competunt. Quorum bonorum. Quorũ legatorum, ne vis fiat ei qui in possessionẽ missus est. De tabulis exhibendis. Nequid in loco sacro fiat. De locis & itineribus publicis. Nequid in loco publico, vel itinere fiat. De loco publico fruendo De via publica & itinere publico reficiendo. De fluminibus, & ne quid in flumine publico, rl paue eius fiat, quo peius nauigetur. Nequid in flumine publico ripaue eius fiat, quo aliter aqua fluat quam priore æstate fluxit. Vt in flumine publico nauigare liceat. De ripa munieda. De vi & vi armata. Vti possidetis. De superficiebus. De itinere actuq; priuato. De aqua quotidiana & æsti. De riuis. De fonte. De cloacis. Quod vi aut clam. De remissionibus. De precario. De arboribus cædendis. De glande legenda. De libero homine exhi. De liberis exhib. vel deduc. Vtrobi. De migrando. De saluiano interdicto.

Sexti libri rubricæ.

Excipio sexta rei iudico, tempora scribens.
Sunt dolus, & iterans lites, ac actio iuncta

Exceptionibus seu præscriptionibus, & præiudicijs. De exceptione rei iud. De diuersis & temporalibus præscriptionibus: & de acceptionibus possessionum. De doli mali & metus exceptione. Quarũ rerum actio nõ datur. De litigiosis. De actionib. & oblig.

Septimi libri rubricæ.

Septima verba, duo, tradit seruo stipulanti.

De verborum obligationibus. De duobus reis constituendis stipulandi, & promittendi. De publicatione seruorum.

Octaui libri rubricæ.

Parte fideiussor patet octaua, nouo saluo.
Acceptas. prætor, saluam. solui, ratam haberi.

De fideiussoribus, & mandatoribus. De nouationibus & delegationibus. De solutionibus & lib. De acceptilationibus. De prætorijs stipulationibus. Rem pupilli vel adolescentis saluam fore. Iudicatum solui. Rem ratam haberi, & de ratihabitione.

Noni libri rubricæ.

Delictum, furtum, tignum pars nona tenebit.
Liber erit, caupo, si furta familia fecit,
Furtum cæsa, rapis bona, tunc incendo, libello.
Criminibus violans, & concutiunt, abigei,
Dum præuaricor, atque recepto, balnea, frangis,
Expilas hæredes. quos crimine stellio fallit,
Terminus, illicita collegia, das popularis.

De priuatis delictis. De furtis. De tigno iniuncto. Si quis testamento liber esse iussus fuerit, & post mortẽ dñi ante aditã hæreditatẽ surripuisse, aut corrupuisse quid dicatur. Furti, aduersus nautas, caupones, stabularios Si familia furtum fecisse dicatur. Arborum furtim cæsarũ. Vi bonorũ raptorum. De incẽdio, ruina, naufragio. De iniurijs & famosis libellis De extraordinarijs criminibus. De sepulcro violato. De concussionibus. De abigeis. De præuaricatoribus. De receptatorib. De furibus balnearijs. De effractoribus & expilatoribus. De crimine expilatæ hæreditatis. De crimine stellionatus. De termino moto. De collegijs & corporibus illicitis. De popularibus actionibus.

Decimi libri Rubricæ.

Publica iudicia decima sunt parte notata.
Accusans, custos, est maiestatis amator,
Punit adulterium, vis publica priuaq;, sica,
Pompeia, de falsis, lex Iulia de repetundis,
Carior annona fiet, si sacra peculor,
Ambiens admittit, plagiaris Turpilianum,
Sæpe requiro reos, quos quæstio pœnaq; mulctam,
Damnato, mortem, deportatis, dabo passos.
His punitorum coniungo cadauera tandem.

De publicis iudicijs. De accusationib. & inscriptionibus. De custodia & exhibitione reorum. Ad legem Iuliam maiestatis. Ad legem Iuliam de adulterijs coercendis, & stupro. Ad legem Iuliam de vi publica. Ad legẽ Iuliam de vi priuata. Ad legem Cornel. de sicarijs. Ad legẽ Pompeiam de parricidijs. Ad legem Cornel. de falsis, & senatusconsulto Liboniano. Ad legẽ Iuliã repetundarũ. Ad legẽ Iul. de annona. Ad legem Iuliam peculatus: & de sacrilegiis, & de residuis. Ad legẽ Iuliam de ambitu. Ad legem Fauiam de plagiariis. Ad senatusconsultum Turpilianũ, & de abolitionibus criminum. De requirendis reis & absentibus damnandis. De qõnib. De pœnis. De bonis damnatorum. De bonis eorum, qui ante sententiam mortem sibi cõsciuerunt. De interdictis & relegatis & deportatis. De sententiam passis & restitutis. De cadaueribus punitorum.

Vndecimi libri Rubricę.

Vndecima appellas, quod non licet, est, quis, & a quo,

Quando,

Quando, suscipiam, dimittam, nihilq; nouabo,
Rescindis causas, tutor prouincia, cogis,
Mors interuenias, de fisci iure, reuersis,
Militas, in castris quærit bona de veteranis.

De appellationibus & rela. A quibus appel. non licet. Quis & a quo appellatur. Qñ appellandũ sit, & intra quæ tẽpora. De appel. recipiendis vel nõ: De libellis dimiss. Nihil nouari ap. interposita. Quæ sententiæ sine appel. rescind. An per aliũ causæ app. ag. posint. Si tutor, vel curator, vel magistratus creatus appellauerit. Eum, qui appellauerit in prouincia desendi. Apud eũ à quo appellatur aliam cãm agere compellendũ. Si pendente appel. mors interue. De iure fisci. De captiuis & postli. reuersis. De re militari. De castrensi peculio. De priuil. veteran.

Duodecimi libri rubricę.

Municipales, estque decurio parte suprema.
Albis, muneribus, vaco, ius immune tenendo.
Legatus, ciuis, decernit, opus populare,
Nundin-, pollicita, varias, das cognitiones,
Sunt proxenetæ cauti de censibus ancti.
Significata scribit verborum, regula iuris.

Ad municipales: & de incolis. De decurionibus, & eorum filijs. De albo scribendo. De muneribus & honor. De vacatione & excusatione munerum. De iure immunitatis. De legationibus. De administratione rerum ad ciui. perti. De decretis ab ordine faciendis. De operibus public. De nundinis. De pollicitationibus. De varijs & extraordi. cognit. De proxenetis. De censibus. De verborum & rerum signific. De regulis iuris.

Finis titulorum ff. Noui.

Codicis Iusti. Rubricæ ferme omnes nouem subiectis versibus comprehenduntur.

Primi libri rubricæ.

Pars prior officia, leges, & sacra docebit.

Officia, De officio præfe. prẹto. Ori. Offi. præ. præ. Aphr. Offi. præf. vrba. Off. magistri militum. Offic quæstoris. Offic. magistri officiorũ. Offi. comi. sacra. largitio. Offi. comi. rerum priuatarũ. Offi. comi. sacri pala. Officio procons. & lega. Offi. comi. sac. patrim. Offi. co. Orient. Offi. præse. Augusta. Offi. vicarij. Offic. prætoris Offi. recto. prouinciæ. Offic. præfect. vigilum. Officio ciuilium iudicum. Offic. militarium iudic. Offi. diuerso. iudic. Offic. eius qui vicem alicuius iud. vel præsi. obtinet. Offic. iud. Alexand.

Leges. De legibus & constitut. prin. Manda. prin. Senatusconsul. Vetere iure enucleãdo. Iuris & fact. ign. &c. Nono Cod. facien. Iustin. Cod. confir. De emend. Iust. Cod. &c. Sacra. De summa Trinit. & fide catho. Sacrosan. eccle. Episc. & cler. Episcopali audiẽtia. Ne sanct. baptisma iteretur. His iungãtur illi, qui faciunt contra sacra, vt est titulus. De hrtic. & apostatis. Nemini licere sig. sal. Iud. &c. Ne Christianũ mancl Paga. & sacrifi. Ijs, qui ad eccl. confugiunt. Ijs qui in eccl. ma. Statuis & imagi. Iis qui ad stat. confug.

Si quos titulos, & hic & in sequentibus omiserimus: illos pro tuo arbitrio sub quo voles verbo collocabis, aut alia (si mauis) contexito carmina, quæ tibi huic rei aptiora videantur, neq; nos cui tum breuitati, tũ vtilitati studuimus, dente canino laceres.

Secundi libri rubricæ.

Transigo, restituo gero, postulo parte secunda.

Transigo. De transactionib. Pactis. Et quia talia fiunt qñq; mediantibus arbitris: ideo de receptis arbitris, in fine libri ponitur, & de iureiuran. propter calum. dando.

Restituo. De in inte. rest. Filiofa. mino. Fideiuss. min. Si tu. vel cur. interuenerit. Si in cõi eademq; cã in integrũ restitutio postuletur. Si aduersus rem iud. Si aduersus vend. Si aduersus dona. Si aduersus liberta. Si aduersus transac. Si aduersus sol. Si aduersus dotẽ. Si aduersus delict. Si aduersus vsuc. Si aduersus fiscũ. Si aduersus credi. Si minor ab hær. se absti. Si vt omissam hæred. vel bon. possess. vel quid aliud exquirant. In quib. cau. restit. Qui & aduersus quos Si minor se maio. dix. Si sæpius in integ restit. Ijs, qui veniam æta. imp. Si ma. fact. Vbi & apud quem cog. in integ rest. arg. sit. Reputatio, quæ fi. Etiam per procur. causam rest. In integ. restit. postulat. Restit. mili. Vxor mili. Tempor. in integ. resti. Quibus ex causis maiores.

Gero. De negotijs gestis. Procurato. Ijs quæ vi, metusue causa gesta sunt. Dolo malo. Edendo. In ius vocando.

Postulo. i. aduoco. De post. Aduo. diuer. iudic. Aduo. diuer. iud. Aduo. fisci. Errore adu. Vt quæ desunt aduo Et quia postulare non possunt, qui infames sunt: ideo, Ex quibus cau. ir. insa.

Tertij libri rubricæ.

i. conqueritur. i diuidit.
Tertia ius dicens, queritur, seruit, petit, ecce,

Ius dicens. De iudicijs. Sportulis & sump. in diuersis iud. faciendis & de executoribus litium Peda. iudi. Qui pro sua iurisd. iudices dare dariue possunt. Ne quis in sua causa iudi. Qui legi. perso. stan. in iud. ha. Vt nemo inui. agere. Ordine iudiciorum. Litis conte. Plus peti. Dila. Ferijs. Iurisdictione omnium iudi-

iudicē. Quando Imperator inter pupil. uel uid.cognoscat,& ne exhibeatur. Vbi de crimine agi oportet. Vbi de possessione agi oportet. Vbi fideic pe. oportet. Vbi conueniatur, qui certo loco dare promisit. Vbi in rem actio. Vbi de hæredit. agitur. Vbi de ratiocinijs. Vbi causa status agi debeat. Vbi quis de curia. Vbi senator, uel clarifs. In quibus causis militantes fori præscript. uti nō possunt. Vbi causæ fisca. Quando liceat unicuique sine iudice se uindi.

Quærit. De inofficioso testamēto.Inofficiosis donationibus. Inofficiosis dotibus.

Seruit.De seruitutibus, & aqua. Vsufructu & habitatione, & ministerio seruorum.

Petit.De petitione hæreditatis. Rei uend.

Occat. Familiæ erciscundæ, id est, hęredita.diuidendæ. Communi diuidundo. Cōmunia utriusque iudicij. Finium regundorum,Consortibus eiusdem litis.

Quarti libri rubricæ.

Actio;contractibus, testes quarta referantur.

Actio. De actionib. & obligationib. Vt actiones ab hærede & contra hæredem incipiant. Ne uxor pro marito cōueniatur. Ne filius pro patre. An seruus ex suo fac. post manu.teneatur. Quādo fiscus uel priu.Hær. uel actio.Ex delictis defunctorum. Constit. pec.Rebus cred. & iureiur. Si certū petat. Suffrag. Prohibi. seque. pecu. Condictione indebi. Condictione ob causam. Condi. ob turpem causam. Condic. furti. Condict. ex lege.Pignorati.actio. Insti.& exerci. Quod cum eo, qui in alie. po. Per quas personas nobis acquiri. Ad senatusconsultum Maced. ad senatusc.Velle.Non nume.pec. Compensatio.Hære.uel actio.uendi.act.emp.& uen. Aedili.actio.

Contractus.De cōmodato.Vsuris. Nautico fœnore. Depositi. Mandati. Si ser.extero se emi man.Pro socio. Contrahenda empt. & uendit.Quæ res uēdi non possunt. Quæ res exportari nō debent. Eunuchis. Patrib. qui filios distrax. Rescindenda uendit. Qn liceat ab emptione discere. Si propter publi.pensita Sine censu uel reli. peric. & cōmo.rei uenditæ. Si quis alteri uel sibi. Reb. alie.nō alien. Cōmu.rerū alie. Rē alienā gerēt. Pactis inter empto.& uenditorē. Si seruus expor.uene.Si mancipiū ita ueneat, ne prostitua.Si mācip.ita fuerit alien. ut manumit.Monopolijs. Nundinis & mercator. Vectigali. & commiss. Noua uectigalia instituinon posse.Commer. & mercat. Rerum permutat.Locato.Iure emphyteut.

Testes. De testib. & alijs specieb. probationum,uidelicet, De proba. Fide instr. cui adhæret titulus,Plus ualere quod agitur.

Quinti libri rubricę.

Quinta dabit nuptias.tutelarumq; figuras.

Nuptias. De sponsalib. Si rector prouincię,uel ad eū ptinentes spōsalitias dederint arrhas. Donatiōe an̄ nup. Nuptijs. Incestis & inutilib.nuptijs.Interdicto mr̄imonio inter pup.& tutor.Si quacunq; præd. potesta. Si nup. rescrip. pe. Secundis nuptijs. Si secundò nupserit mulier. Dotis promiss.Iure dotiū. Rei uxorię actio. Pactis cōuentis tā sup dote, quā sup donatione ante nuptias. Dote cauta nō nume.Don.inter uir. & uxo. Repudijs.Soluto mr̄imonio, quēadmo. dos petatur. Si dos constante matri.solu. fuerit. Ne fideiuss.uel mand.do.dent.Rerum amo. Ne pro dote mulieris bona quondā mariti addicantur Fundo dotali. Diuortio facto, apud quem liberi morari uel educari debe. Alend.libe.Concubinis. Naturalibus libe.

Tutelarum. De test.tute.Confir.tuto. Legi tute. Qui pe. tuto. Et breuiter psequere usq; ad finē huiusce libri: & omnes ferme titu.huic uerbo accommodatos iudicabis.

Sexti libri rubricę.

Iuxta libertos,& testamenta notabo.

Libertos. De seruis fugitiuis, & libertis. Furtis, & seruis corruptis. Operis libertorum.Bonis libert.Si in fraudem pat.a libertis alienatio facta sit. Obsequijs patronorū præstandis Libertis & eorum liberis. Iure aureorum annulorum.

Testamēta. De testō militis. Qui testa.facere poss.Testa.Hær.instit. & subst.& resti. sub cond. fa. Impub. & alijs substi. Necess. ser. hęre.instit.Libe.pter.Posthu.hęr.instit. Iure deliber.Repudiā.& abstine.her. Quēadmodum testam. aperiant. Edic. diui Had. tollen.Si quis aliquē test. phibuerit. His qbus, ut indignis hęreditates auferunt. Codicillis.Legatis.Et qa in testamētis qn̄q; uerba ponūtur obscura:iō est ibi tit. De uerborum & rerum signi. Si omissa sit causa test. Iunge hic materiā bonorū possess. aliosque huius libri titulos pro arbitrio accipias.

Septimi libri rubricæ.

1.septima. i.appellat non ter.

Hepta manumittit præscribit.prouoca: haud ter.

Manumittit. De uindicta lib. & apud cōsiliū manumissione. Testa. manumiss. Lege Fusia Caninia tollenda. Fideicom. liber. Dediti.liber. tollēda. Latina libertate tollēda. Cōi seruo manumisso. Seruo pigno. da.ma

Seru.

Seruis Reip. manumittẽ. Iis, qui à non dñis manumittunt. Qui manumitti nõ possunt. Qui nõ possunt ad libertatẽ peruenire qui bus ex causis serui pro p̃. libertat. accipiũt. Ingenuis manumi. Cõia. de manu. Lib. causa. Asse tollen. Quib. ad lib. procla. nõ licet. Ordine cognitionũ. Collusione detegẽda. Ne de statu. defunc. post quinquen. quęrat.

Præscribit. De longi tẽporis. præscri. Pecu. eius, qui liber. mer. Senatusconsultum Claud. nudo iure quiritũ. Vsucapione pro empt. Vsucapione pro dona. Vsucap. pro dote. Vsucapione pro hęrede. Cõia de usucapio. Vsucapione transfor. Acquirenda & retinenda posses. Præscri. longi temp. In quibus causis cess. longi tẽp præscr. Quib. non obijcitur longi tẽp. pręscr. Si aduersus credito. Quadrię. præscrip. Ne rei do. uel templo. uendicatio long. except. summo. Præscriptio triginta uel quadraginta annorum. Anna. exceptio. Alluuio. & paludi.

Prouocat haud ter. Ne liceat in una eademq; cã tertio prouocare. Appellatio. Tẽpo. & repara. appel. quando prouocare non est necesse. Quorum appellatio. non recipiuntur. Si pendẽte appellatiõe mors interue. Iis, qui propter metũ iudicis non appel. Si unus ex pluri. appel. Si de momẽt. posses. fuerit appellat. Et quia appellatiões emittũtur a sententijs. ideo præsupponendi sunt tituli de ipsis sententijs loquentes: & sunt hi, De sentẽtia præfect. pretorio. Quomodo & quando iudex sententiam proferre debet. Senten. ex breui. recitãd. Sententijs & interlocu. omniũ iud. Sentẽtia, quæ sine cert. quãtitate prolata est. Sententijs, quę pro eo qđ interest profer. Si a non competenti iudic. iudicatũ esse dicatur. Pœna iudicis q̃ male iudicat. Sñam rescindi non posse. Fructi. & litiũ expẽsis. Re iudicata. Executores rei iudicatæ. Vsuris rei iudicatę. Si plures una sẽtentia condẽnati sunt. Quib. res iudicata nõ nocet. Comminatio, uel epi. Si ex falso instrumẽto uel testimonio iudicatum sit. Paucos, q̃ restãt, titulos ꝓ arbitrio applicabis.

Octaui libri rubricæ.

Pignorat octaua interdicit. dat stipulatur.

Pignorat De pigno. & hypothe. In quibus causis, pignus tacitẽ cõtrahatur. Si aliena res pignori data sit. Quæ res pignori obligari possunt. Qui potiores in pignore habeantur. Iis, qui in priorũ creditorum loco succedant. Si anti. cred. pign. uẽd. Si res cõmunis pignori data sit. Prætorio pig. Si in cã iudicata pignus captum sit. Si pignus pignori datũ sit. Partu pign. & omni cã. Remis. pig. Etiã ob chirographa. pecu. pignus tenet. poss. Distractio pig. Debito. uenditi. pignoris impediri non possunt. Si ueditor pigno. agat. Luitio. pigno. Si unus ex pluri. hæred. Si pign. conuen. Iure dominij impetrã. Pac. pigno. creditores euictio. pign. non hab. Et hmõi rubricę concernũt ius qđ quis hẽt in rebus. Addamus per quandã similitudinẽ rubricas concernentes ius qđ in personis habemus, ut sunt, de Patria potestate. Adoptiones. Emancipationes liberorũ. Ingrati liberi. Postlimnij. reuertẽ. Infan. expo. Infir. pœn. cœlibat. Iure liberorum.

Interdicit. De interdictis. Quorum bonorum. Quorum legatorũ. Vnde ui. Si per uim, uel alio modo absent. ꝑturbata sit pos. Vti possi. Tabul. exhibẽ. Libe. preca. & Saluiano interdicto. Aedificiorum priuatorũ. Noui operis. nunciatio. Ope. publi. Ratiocina. operum publicorum.

Dat. pro donat. De donationibus. Donationi. quæ sub modo. Reuocand. donationib. Donationib. causa mortis.

Stipulat. De contrah. & commit. stipula. Duob. reis stipulantibus & promittẽtibus. Fideiussor. Nouatio. & dele. Solut. & liberat. Acceptila. Euictio. Si quid omissum sit, tu illud cõformitate perfecta pro arbitrio ad aliqđ supradictorum reducere poteris.

Noni libri rubricæ.

Vltima multiplici pars crimina lege flagellat. (i. punit)

Nonus liber Codicis re uera crimina uaria punit, incipiẽs per rubricam, De ijs qui accusare non possunt. Accusa. & inscriptio. Exhiben. & intro. reis. Custod. reorũ. Istos & reliquos sequentes titulos per ordinem carmini superiori aptissimos iudicabis, nisi distorto traharis iudicio.

Rubricarum omnium colligationes & cõtinuationes ex Azonis summa excerptę, & hic nunc primum impressę, magnam lectoribus afferent eruditionem.

Et si nouẽ illa superius explicata, tibi forsitan prolixiora uidẽtur: materiã ipsam totius Codicis quatuor suppositi uersiculi enodare poterunt, quos ueterem calligantes impressionem sic imprimẽdos curauimus.

Materia nouem librorum Codicis.

Sacrat prima, secunda par. i, tertia dicit.
Contrahit & quarta, nubere quinta docet.
Testatur sexta, liberos septima ponit.
Pignorat octaua, crimina nona premit.

Finis titulorum Codicis.

Tabula

TABVLA TITVLORVM Institutionum Imperialium.

Tabula ampla comprehendens omnes Paragraphos Institutionum Imperialium, secundum ordinem alphabeti.

si quis

Explicit Tabula omnium paragraphorum Inst. Imperial.

TABVLA FACILIS ET AMPLA

cõprehendens secundum numerum foliorũ omnes materias singulares, ex textu, glossis, & postillis extractas.

Man-

natura.

patri

præte-

repe-

simi-

T

Finis tabulæ materiarum.

INSTITVTA NE VOCANDA SINT HÆC
Iuris ciuilis.
Elementa, an Institutiones.

T SI Inter multos iandiu obtinuerit Instituta vocari hæc iuris prudentiæ elementa, quippe quum & Sypontinus Instituta interdum decreta legum atque sanctiones dici affirmet, & ita Iustinianum opus suum Elementorum inscripsisse (id quod & ipse alibi agnoscit Sabellicus) & in Pandectis Græcis legatur, τὰ ἰνστιτοῦτα Ἰουστινιανοῦ, vt Budæus in Institutionibus suis annotauit: & Politianus in Epistolis testetur Martianum Iurisconsultum sedecim libros institutorum conscripsisse, & Vlpianum duos item institutorum, Paulum quoque duos institutorum, & ita alios non paucos. Nos tamen Laurentium Vallensem atque alios humanitatis professores magis sequimur, qui Instituta magis interpretantur bonos mores consilio & ratione sumptos, domesticamq; disciplinam, quæ literis non mandantur, sed obseruantur communi opinione virorum bonorum per quandam consuetudinem. Vnde & apud Valerium Maximum titulus est de institutis antiquis, quasi de moribus antiquis. & Quintilianus, Nam is inquit, quanquam triennium nutricibus dederit: tamen ab illis quoque formandam quàm optimis institutis mentem infantium iudicat. Cur autem ad literas non pertineat ætas, quæ ad mores iam pertinet? eandem rem appellans instituta & mores. Hæc Quintilia. Institutiones autem sunt præceptiones, quibus instituuntur, & docentur homines: vt sunt libri ab eodem Quintiliano inscripti, Institutiones oratoriæ, à Lactantio Institutiones diuinæ, ab Erasmo Institutio principis Christiani, ab Aldo Institutiones grammaticæ: & ita ab alijs multis authoribus: vt hinc scilicet hoc opus Institutiones, dici intelligas, quòd præceptiones ac documenta quædam seu elementa iuris præsertim ciuilis contineat, quibus iam inde ab initio cupida legum iuuentus imbuatur. Quarum & Politianus Miscellaneorum cap. lxxxiiij. commeminit his verbis, Institutiones hæ quæ vocantur in iure ciuili: Iustiniani principis nomine editæ, sed à Triboniano tamen doctisq; alijs viris compositæ: etiam Græcè scriptæ sub eodem prorsus intellectu reperiuntur, nisi quòd ritus quidam, consuetudinesque Romanorum veteres vberius aliquando & latius in Græco ipso, quàm in Latino Codice referuntur, vt peregrinis hominibus atque a Romanorum more consuetudineque alienis res tota penitus innotesceret. Hactenus ille. Quorum te voluimus monitum: humanissime lector, vt cum iuris prudentia, verborum quoque peritiam tibi adsciscas. Vale.

a Ita abs hic tit. & alij possit vt textus allegari, & cõiter doc.: cludũt q̃ si est i ea oratio pfecta. vt i ti. q̃d quis. iur. & simi. q̃ tũc possũt vt text. allegari. aliàs autẽ non pñt allegari p decisione iuris; vt plenius videre poteris per Ang. hic. Et Mãdo. in 1. quæst. 13. Reg. cancel. nu. 3. & in 2. q. 16. Reg.

* Intellige de qua dã Frãcia q̃ est i Alemania: de qua fit mẽtio in ca. j. extra de spõsa. Blõdus ꝯ. lib. vij. de Iclinatione Impij Ro. Ægi. Per.

† Anticus dictus est ab Antis deuictis. Sunt autẽ Antæ populi Istri fluminis accolæ, q̃bus cũ negotiũ Iustiniano fuisse testis ẽ Procopius de bello Gothorum.

a Vel melius a Iulio Cæsare eius auunculo, ſm Bald. Ioã. Fab. Chri. hic.

IN NOMINE DOMINI. a Iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur inuocatio diuini nominis, p quã Deus veneratur, ibi. In nomine dñi. Secundo ponit descriptio imperialis culminis pprij. & appellatiui, tanq̃ cã efficiens: ibi, Imperator Cæsar. Tertio ponitur cui præsens liber dirigitur: ibi, Cupidæ legum iuuentuti. Quarto ponitur quidam tit. particularis, ad nigrum proximè sequẽs: ibi, Incipit procemium. Ang. Arec.

Non continuatur iste titu. quia continuatio debet fieri ad pxima. l. ij. ff de sta. ho. Vnde cũ sit principium, nihil ante se habere potest, ad quod continuetur. §. discipuli. in procemio Digest. & l. proximus. de verb. sig. Christophorus Porcus.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI Iesu Christi. a

Imperator Cæsar, b Flauius, c Iustinianus, d Alemanicus, e Gothic* Frãcicus, Germanicus, † Anticus, Alanicus, Vãdalicus, Africanus, pius, f felix, g iclytus, h victor, i ac triũphator, k semp Augustus, l cupidæ legũ iuuentuti m salutem.

a Iesu Christi. Ex hoc, nota q̃ Christianus fuit: aliàs non posset imperare, id est imperij iurisdictionẽ exercere: vt in auth. iusiur. quod præsta. in prin. ibi, & cõicator Ecclesiæ. col. ij. vbi dicitur q̃ quilibet administrator debet iurare se esse communicatorẽ sanctæ catholicæ Ecclesiæ. sic & aliàs incipit: vt C. de offi. pfe. pt. Aphri. l. in nomine Domini. & in auth. de armis. in prin. col. vj. Ex hoc enim sequitur bonum initiũ, melius medium, & optimus finis: vt in auth. quomodo opor. episco. §. j. ver. s. bene autem. colla. j. & gl. j. in authen. de hær. & Fal. in prin. colla. j.

b Cæsar. A Cæsare Augusto, qui regnabat tpe natiuitatis Christi. iuxta illud Exijt edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis: i. vt quilibet æstimaret bona sua. & exinde quilibet Imperator dictus est Cæsar. a Vel dic Cæsar, quia fuit cæsus de vẽtre matris suæ. ADDITIO. Vel quia iam magnam cæsariem pilorum habebat. vt hic per Io. Fab. Et not. q̃ debet coronari triplici corona, scilicet ferrea, argentea, & aurea: de qua glo. in cle. j. de iureiur. & an gesta per ipsum ante coronationem teneant, cõmuniter determinatur q̃ sic: vt per Ang. & do. Christoph. hic.

c Flauius. Quia erat de familia Flauiorum: vel q̃a deuicit Flauios: vt dixi. ff. e. in prin. Alij habẽt flauus: q̃a talis erat coloris. nã erat rube⁹, sed melior prima sñia.

d Iustinianus. Quia fuit filius Iustini: vt j. de don. §. est & aliud. & j. quib. non est per. fa. testa. §. pe. Sed in decre. contra dist. xvj. habeo librum. vbi dicitur, q̃ fuit filius Cõstantini. Sed fortè ibi loquitur de alio Iustiniano quã hic. Vel dic q̃ fuit filius Constantini, q̃a successit ei in regno. Vel dicitur à iustitia quã semper coluit. & subditis iniunxit colendã vt C. de sum. tri. & fide catho. l. j.

e Alemanicus. Hoc nomen, & oĩa sequentia noĩa sunt ab euẽtu sibi imposita: vt puta, quia vicit Alemanos: & sic de alijs: vt in auth. de hæ. & Fal. in prin. col. j. & hęc oĩa sunt nomina prouinciarum, quas deuicit.

f Pius. A Pio Antonino: vt in auth. vt lic. de cęte. col. vj. §. hoc simile. versi. facimus autem. Accur. ADDITIO. Vel pius à pietate animi: vt C. de summa tri. & fide cat. l. j. in prin. & C. de nup. l. imperialis. in prin. & C. de cad. tol. l. vnica. vlt. respon.

g Felix. † A virtute animi: vel felix, idest prosper: q̃a omnia sibi ad votum succedebant.

h Inclytus. A gestis magnificis. Accur.

i Victor. In fugando hostes. Accur.

k Triumphator. Post victoriam. gloriosus enim erat pb magnifica gesta sua.

l Semper Augustus. Quia huius debet esse propositi quilibet Imperator, vt augeat: licet hoc nõ semper faciat. 4 sic in definitione mřimonij: vt j. de pat. pot. in prin. licet interdũ diuidat: vt C. de repu. l. consensu. sic I definitione iustitię: vt j. de iust. & iur. in prin. secundum Io.

m Cupidæ legũ iuuẽtuti. s. mittit suã gratiam, seu salutem, & hunc librum.

Incipit n procemium.

ARGVMENTVM.

Imperatorem non solum decent arma, sed & leges quo belli pacisq; tempore Respublica recte gubernetur.

Mperatoriam maiestatẽ o non solùm armis * decoratam...

n Incipit. More rectè scribentiũ præmittit Procemium, in quo reddit lectorẽ attentũ, docilẽ, & beneuolũ. Attentũ. cũ dicit, summis vigilijs. nam per hoc q̃ ipse vigilauit, reddit nos attentos, vt vigilare debeamus nam ius ciuile vigilãtib. scriptũ est: vt ff. q̃ in frau. cred. l. pupillus. in fi. j. eo. px. §. ibi, summa prudentia. Docilẽ, cũ dicit, & cũ sacratissimas ꝯstitutiones antea cõfusas, &c. vt j. e. §. oẽs. Docilẽ. n. facit, qui summã rei breuiter cõprehẽdit. nã per hoc q̃ ipse abbreuiauit, poterunt amodo facilius edoceri. Beneuolũ. i. bonę volũtatis ad addiscẽdum, vt ibi dicit, & q̃ priori tpe. & ibi, summa itaque ope: vt j. eo. §. cũque. in fi. & §. summa itaque, &c.

Mperatoriã. Diuidit̃ in tres partes principales totũ hoc procemiũ vsq; ad fi. licèt io. de Pla. diuidat in quinque. Nã primo ponit in quib. debet versari Imperator. Secundo, ponit qualiter Iustinianus illud adimpleuit. Tertio, nos ad studiũ exhortat̃, ostendẽdo fruct⁹, q̃ sequunt̃ ex assiduo studio. Secũda ibi. In §. quorũ. Tertia ibi, Sũma itaque. Iterũ prima, diuidit̃ in duas partes: q̃a primo, ponit dictũ. Secundo, ponit tres casus. Secunda ibi, Vt vtrũque. CASVS Quidã iuuenis instabat corã Imperatore dicẽs: dñe Imperator valde miror, & oẽs ẽt mirant̃: vos estis miles, & q̃libet impator est miles: vt ff. de mil. test. l. j. vbi Impator alios milites appellat cõmilitones. Ex quo ergo estis miles, armis debetis intẽdere, & nõ legib. & tñ ꝯtriũ facitis: q̃a legib. tñ intẽditis. Fecistis. n. fieri vnũ Codicẽ ex antiq̃s trib. Codicib. s. Hermogeniano. Theodosiano, & Gregoriano: & ex alijs extraua. ꝯstit. Itẽ fecistis cõpilari librũ Digest. seu Pandectarum ex antiq̃s voluminib. desperatis. Itẽ pręcepistis trib. viris peritis. s. Triboniano, Theophilo. & Dorotheo, vt librũ Institutionũ cõponerent. Dicite ergo mihi quare hoc facitis: & quare intẽditis legib. tantum, & non armis, cũ sitis miles & sic armis debeatis intẽdere: vt C. de iur. deli. l. fi. circa prin. Ad hoc rñdet benignè Imperator assignans duo tempora. s. tempus belli, & tẽpus pacis: & dicit, Fili mi, sic tibi rñdeo: Decens est, vt quilibet Imperator munitus sit his duob. temporibus, s. armis, & legibus: & hoc ideo, quia si his duob. temporibus est munitus Imperator: vtrũque tẽpus poterit rectè gubernare, & tẽpus belli, & tps pacis. Nam tempus belli gubernabit per arma, & vsum armorum: & sic efficiet victor, & triumphator. Tempus autẽ pacis gubernabit per legem, & vsum legis: & sic puniet malefícia delinquentium: & per hoc fiet religiosissimus, & sanctissimus, maleficia puniendo: quia valde religiosum est, & sanctum punire maleficia, seu malefactores. & hoc vsque ibi, quorum.

o Imperatoriã maiestatẽ. i. Imperatorẽ, q̃ est in maiestate: vt C. de leg. & cõsti. l. digna. Similis est loquendi ornatus. j. q̃b. mo. ius pa. po. sol. §. filius. ibi. Imperatoriam celsitudinẽ. Et no q̃ antipophorizat rñdẽdo ad

£ Et hĩ: q̃a ibi loquitur de Iustiniano sub quo sexta Synodus celebrata fuit tpe Agathonis pp: vt xvj. dist. sexta. sub. Iustiniano aũt cuius leges legũtur: celebrata fuit quinta synod⁹ tpe Vigilij papæ: vt d. c. sexta.

† Seneca li. j. de clemẽtia, testatur hunc titulũ ambitiosè principũ maiestati à populo tributũ.

4 Sicut sit I donatiõe facta p Cõstantinũ papę Syluestro & vr non valere. ꝯtriũ tñ tenet gloss. sing. ſm Bal. in l. ij. §. cũ vbẽ. ff. de offi. pręf. vrb. Sed de hoc vide pleni⁹ p Pet. de Bel. pt. q̃ multum subtiliter & melius quã aliq̃s hãc materiam hic ptractat. Vel dic q̃ nõ potest minuere Iperũ donãdo, vel vẽdendo. Barol.

* Hinc Polybius li. 6. scribit.

ratã, a sed ẽt legib. oportet b esse armatam, c vt vtrunq; tps, & bellorũ, d & pacis e rectè possit gubernari, f & princeps g Romanus, non solũ in hostilib. h prelijs victor existat, sed ẽt per legitimos tramites i calumniantiũ k iniquitates expellat: & fiat tã iuris religiosissimus, l quã victis hostib. triũphator magnificus.

Quantis vigilijs, quantis ve sudorib. sese circa arma, & leges habuerit, ab ipso effectu probat.

Quorũ vtranq; m viam cum summis vigilijs n, summaq; prouidentia o annuẽte Deo p pfecim⁹. Et bellicos q quidem sudores nostros Barbaricę r gentes sub iuga nostra redactæ s cognoscũt: & tã Africa, t quam aliæ innumeræ prouinciæ u post tanta tẽporũ spatia, nris victorijs a cœlesti numine præstitis, iterũ ditioni

tacitam quæstionem, hanc. s. quare Imperator non facit quod suum est. s. armis intenderet: cũ milites magis arma scire, q̃ iura oporteat: vt C. de iur. deli. l. sesmus. §. arma. Ad qđ r̃ndet, Imperatoriã maiestatẽ, &c.

a Armis decoratã. Quæritur quare quod erat armorũ attribuit legibus, & econtra? R̃ndet̃: 1 vt ostenderet alterũ alterius auxilio semper egere: vt C. de iusti. Cod. ɔfir. in princ. & ff. de rei ven. l. qui restituere. in princi. 2 Vel dic propriè ponit̃: nam arma sunt ad decorẽ: leges sunt ad armandum. vnde dicitur: militant nãque, &c. vt C. de aduoca. diuer. iud. in l. aduocati. Et leges dicuntur armare homines: vt C. ad legẽ Iul. de adult. l. cum vir nubit. Vel ideo posuit, vt euitet̃ malus sonus 3 verborum, scilicet cacephaton, id est turpis sonus.

b Oportet. Id est, opportunum est.

c Armatam. s. Ad hanc vtilitatẽ quæ sequitur. Acc.

d Et bellorum. Et sic quo ad vsum armorum.

e Et pacis. Sic quo ad vsum legum. Accur.

f Gubernari. Alterũ legib. s. tps pacis: alterũ armis, s. tps belli. ADDITIO. Vñ Io. Fab. saluãdo gl. dicit, q tpe belli nõ seruant̃ iura, s. de facto: sanctius tñ esset, q iustitia illo tpe fieret, q̃ alio tpe. Dicit tñ, q illo tempore b. illi non debet rigor seruari omnino: vt extra de transac. c. fi. & xxix. dist. c. sciendum.

g Et princeps. i. Imperator. ADDITIO. Intellige strictè & propriè sm gl. magnã in cle. j. de bap. Vel in dubio. sm Ange. hic, alijs secus: vt no. glo. in c. fundamenta. §. proinde. de elect. lib. vj.

h In hostib. Qui sint hostes, dicitur ff. de capt. & post li. reuer. l. hostes. & ff. de ver. signi. l. hostes. Accu.

i Per legitimos tramites: i. leges, quæ sunt via gradiẽdi: sicut tramites eundi sm Io. bene dico calumniantes puniri p leges. nã in criminibus, siue ordinarijs, siue extraordinarijs, ad similitudinẽ supplicij punit̃ calũniator: vt C. de accu. l. fi. & ff. ad Turp. l. & in priuatis. vbi dr. Et in priuatis, & in extraordinarijs criminibus, oẽs calũniosi extra ordinẽ pro qualitate admissi plectunt̃. Itẽ in ciuilib. mõ pecuniaria pœna, modo sacramẽto calumniæ, modo nota infa. vt j. de pœ. te. lit. per totũ. & j. de ac. §. si quis agens. & C. de plus peti. l. vnica. & de iud. l. properandum. §. & si quidem. vbi punit̃ contumax in expensis. Vel dic, q septẽ genera pœnarũ vocat legitimos tramites: vt ff. de pœ. l. vj. in fi. & l. vij. & viij. Vel dic, q magistrat⁹ vocat tramites p quos iura reddunt̃, nam parum valeret iura esse in ciuitate, nisi essent qui ea executioni mandarẽt: vt ff. de ori. iur. l. ij. §. post originẽ. 4 qui puniunt in criminalib. puniunt & in ciuilib. in expẽsis, & in viatico: vt ff. de iud. l. cum quẽ. quæ vltima 5 versor est. Acc.

k Calumniantiũ. Calũniator est, qui falsa crimina sciẽter intẽdit: vt ff. ad Turp. l. j. in prin. & facit ad hoc ff. de ijs q no. infa. l. athletas. §. calũniator. 6 Quid autẽ sit præuaricator, & tergiuersator, dr in pdictis legib. Accu. ADDITIO. Tñ hic calumniantium, capit̃ generaliter pro omnibus delinquentibus.

l Religiosissimus. Not. quẽ fieri religiosum p leges. nã ipsæ sunt sacræ: 7 vt C. de legi. & cõsti. l. leges. iij. Item not. hic quatuor proportionalia, s. arma, vsus armorum, victoria, triumphus. Item leges, vsus legum, calumniæ repulsio, & iuris religio.

Quorum. Diuiditur in duas partes. Primo, dicit q Imperator pfectè se habuit circa arma, & circa leges. Secũdò hoc suũ dictũ probat ab effectu. Secũda ibi, Et bellicos. Ista secunda subdiuidit̃. nam primo exẽplificat quals se habuit circa arma. Secundo, circa iura. Secunda ibi, Oẽs verò populi. CASVS. Adhuc stabat iuuenis ante pricipem & iterũ quæsiuit: Dñe Imperator dixistis s. q quilibet Imperator debet esse munit⁹ his duobus tporib. s. armis, & legibus. & vos dñe Iustiniane qualiter estis munitus de his duobus tẽporibus? R̃ndet mitium, certè sum vtroque tempore munitus: s. armis, & legibus. Nam circa arma probè me habui: & circa leges diutius vigilaui. & hoc vsque ibi. Et bellicos.

m Quorum vtrãque. Si ista debẽt esse in principe, tu Iustiniane quid fecisti? Resp. quorum vtranque.

n Cum summis vigilijs. i. cũ summo labore quo ad leges. nã ius ciuile vigilantib. & non dormientib. scriptũ est: 7 vt ff. quæ in frau. cre. l. pupillus. in fi. Acc.

o Prouidẽtia. s. quo ad arma. Et not. tres hois status: memoriã pteritorũ, sciẽtiã psẽtiũ, puidẽtiã futurorũ.

p Annuẽte Deo. Deo grãs refert, cui⁹ auxilio triũphũ meruit obtinere: vt C. de offi. pf. p. Aph. l. j. in prin.

Et bellicos. CASVS. Instabat adhuc iuuenis corã Iustiniano Imperatore, & dicebat. Dicite mihi qualiter circa arma vos pbe habuistis: qa dixistis s. proxi. §. q circa arma vos habuistis pbe, & qualiter circa leges: qa s. proxi. dixistis, q circa leges diutius vigilastis. Iustinianus r̃ndet, dicẽs primo qualiter circa arma se habuit. Et dicit. Si vis scire qualiter circa arma me habui, quæras ab inimicis meis, quos subiugaui, & superaui, & deuici. Et quæras ab omnib. de prouincia, quæ appellatur Aphrica: quia debes scire, quòd antiquissimo tpe illa prouincia, s. Aphrica, & aliæ innumerabiles prouinciæ erant subiectę imperio Romano: & Romani perdiderunt illas prouincias: & steterunt illæ prouinciæ longissimo tpe extra iurisdictionem Romanorum, s. per spaciũ centum quinque annorũ: & tandem ego Iustinianus per meam probitatem, valentiã, & sapientiã recuperaui eas & subieci imperio Romano, & hoc vsque ibi, Omnes vero.

q Et bellicos. Quod coniunctim dixerat dicẽdo, vtrãque viam &c. nunc diuidit. dicendo primo qualiter se habuit circa arma. Accur.

r Barbaricæ. Barbari sunt, qui extra Romanũ imperium sunt, & maximè hostes.

s Redactæ. De nouo.

t Tam Aphrica. Sub qua multæ puinciæ ɔtinentur. ADDITIO. Dic quod septẽ: vt C. de offic. præfec. præto. Aphri. l. j. §. Deoq; auxiliante. Ange.

u Prouinciæ. Sic construe: tam Aphrica, quam aliæ numerosæ prouinciæ iterũ additæ. i. adiunctæ ditioni Romanæ, i. iurisdictioni, nostroq; imperio post tanta, &c. protestantur, 8 nris victorijs a cœlesti numine præstitis. nam istæ prouinciæ prius fuerunt de Romano imperio: post desierunt, & post centum quinque annos redierunt: vt hic, & hæc innuit qñ dicit iterum, 9 & qñ dicit post tanta temporum spatia, &c. vt C. de offic. præfec. præto. Aphri. l. j.

Rẽpubli. duab. rebus rectè gubernari, domi pcordia, foris virtute ac fortitudine. Quinimo teste Cice. l. j. offi. parũ ẽ arma eẽ foris, nisi sit cõsiliũ dom. quo loco vrbanas res pferendas esse bellicis cẽset. Quã d re vide quæ scripsit eleganter Vigilius l. subti. de suil. test. insti. li. ij. quo loco tractat, vter maiore honore dign⁹ sit, iuriscõsult⁹ ne, an miles.

1 Istã sequuntur Io. Fab. & Angel. & ɔcludunt hic doct. militi hodie esse pferendũ.

2 Ista est vera secũdũ Pet. de Bel. perti.

3 Ista reprobat̃ p Petr. de Bellaper.

4 Mãdo. in xx. cõ. executo. s ver. parũ pdesset.

5 Priuata crimina & extraordinaria q̃ sint no. gl. j. in d. l. & in priuatis Aeg. per.

7 Seq̃t̃ tã Ang. & ẽ ab eis cũ

dẽ qa pœnam delictis a lege impositã iudex exequitur.

6 Qui in ordinarijs criminibus punit̃ similitudine supplicij, in extraordinarijs motu iudicis. vt not. in l. fin. & ibi gl. & doc. C. de trãsact. Ang.

Hãc dicẽdi rõnẽ admittit Vallẽsis præcepto. ex Theophilo tñ cõmodius reddit la. Curti. interuertens. Atq; tã in re ɔstituẽdo venerabilẽ se pbeat, q̃ deuictis hostibus magnificè triumphet.

Inq buſ dã exẽp. annuẽte dño, vt & paulopost dño ppitio.

Harũ pfessores dicitur ab Vlpiano Sacerdotes: in l. j. de iust. & iur. & Seruius Sulpiti⁹ appellat̃ à Fab. Quintiliano iuris antistes.

7 Sõcor. sed in canũciatũ. 84. dist. bñ facit tex. in l. nõ n. ff. ex q. ca. maio.

8 Id est, p

Omnes

Romanę, nostroq; addite Imperio, ptestant. Omnes [a] verò populi legib. tā à nobis pmulgatis, [b] quā cōpositis [c] regūtur. Et quū sacratissimas cōstitutiões antea ↄfusas [d] in luculētā ereximus cōsonantiā: [e] tunc nostrā [f] extendimus curam [g] ad immensa [h] veteris prudētiæ volumina: & opus desperatum, [i] quasi per mediū profundū [k] euntes cœlesti [l] fauore iam adimpleuimus. [m]

Tribonianus, Theophilus, & Dorotheus viri illustres Iustiniani mandato, pro faciliori iuuenum eruditione, Institutiones composuerunt.

Cumq; hoc [n] Deo pro

Omnes. CASVS. Quæsiuit iuuenis ab Imperatore: Dñe Imperator, dixisti quomodo vos habuistis probè circa arma: nūc quæro qualiter vos habuistis circa leges? Et resp. Impe. Fili mi circa leges me habui, ꝙ quasi omnes hoīes de mundo vtuntur legib. aliorum Imperatorum: quas leges in melius reformaui. Ecce eñ erant olim tres Codices. s. Hermogenianus, Theodosianus, Gregorianus, & aliæ cōstitutiones extrauagātes sparsim positæ, per quaternos, & leges prædictorum trium Codicū, & aliarum cōstitutionū extrauagantiū, quæ valde erāt cōfusæ: sed ego Iustinianus ex illis tribus Codicibus, & alijs extrauagantibus constitutionibus feci fieri vnum C. clarum, & elucidatum. Secundo loco ego Iustinianus habui respectum ad aliqua volumina desperata, & immēsa, seu prolixa, & infinita: & ex illis voluminibus desperatis compilari feci librum Dig. seu Pandectarum: & quasi per medium profundum vadens iam per Dei gratiam adimpleui illud opus Digestorum, seu Pandectarum. & hoc vsque ibi, Cumque. Fran. de Aret.

[a] Omnes verò. Vsque huc dixit, qualiter bellicam curam habuit: nunc qualiter legalem. Accursius.

[b] Promulgatis. Scilicet a nobis. i. de nouo factis. Et est promulgare æquitatem rudem, & naturæ occultā iuris laqueis innodare. Componere aūt, est difficile promulgata in ordinem compendiosè redigere: vt in componendo socius fuerit, in promulgando solus. ADDITIO. Vel dic. ꝙ promulgare legem, est eam condere, & conditam recitare, proferre, pronuntiare, patefacere, prodere, vel manifestare, sed componere propriè est disponere, constituere, quasi simul ponere vt patet in gloss. seq.

[c] Compositis. Scilicet ab alijs, quas reformauimus in melius. Vel dic cōpositis a nobis: quasi diceret cōpilatis a nobis: quasi simul positis a nobis: quales sūt leges ff. & C. & aliorum Imperatorum. suas enim & promulgauit, & composuit. ADDITIO. Et hāc differentiam notant Ioan. de Plat. & Ioan. Fab. hic pro statutis, quæ debent propriè, & strictè intelligi.

[d] Confusas. Scilicet in tribus Codicibus positas, Gregoriano, Theodosiano, & Hermogeniano: vt C. de no. Cod. fac. l. j. in princ.

[e] Consonantiam. Scilicet in vnum Codicem, quem non habemus: sed ex eo factus est iste, quem habem⁹. Vel dicimus consonantiam, vt nulla possit ibi ↄtrietas reperiri, nullaque superuacua similitudo: vt C. de veter. iur. enucl. l. j. circa prin.

[f] Tunc nostram. Id est, statim post compositionem illius Codicis fecimus Digesta.

[g] Curam. Et sic ex paucis, & tenuioribus releuari ad summam, & plenissimam iuris emēdationē peruenire ppetauim⁹: vt C. de vet. iu. enu. l. j. circa prin. Acc.

[h] Ad immensa. Nā erāt tricies cētena milia versuū (i. legū, vel paragapherū, vel rūsorum) & duo milia librorū: & aliæ multæ leges: vt C. de vet. iur. enu. l. ij. §. sed cū omnia. & in pœmio ffotum §. & antea.

[i] Desperatum. Scilicet a Constantino. nam & Constantinus voluit hoc facere, sed non potuit.

[k] Profundum. Reperit enim omnium legum tramitem (qui ab vrbe Romana cōdita, & Romuleis descendit temporibus) ita esse confusum, vt in infinitū extenderetur, & nullius humanæ naturæ capacitate concluderetur. C. de vet. iur. enu. l. j. in ꝓœm. Accur.

[l] Cœlesti fauore. Subaudi mediante.

[m] Adimpleuimus. Post Digesta ergo, & post primā cōpositionē Codicis, quē nō habemus, factus fuit hic liber: sed tñ ante compositionem secundi Codicis, quem habemus, vnde & quod hic dicitur, quandoq; per C. corrigitur: vt facit de anno vtili: qui obtinet, secūdū hūc librū in restitutione minorum, & maiorum: vt ī. de actio §. rursus. secus est per Codicem in dictis restitutionib. vt C. de temp. in integ. resti. l. fi. Item in secunda eius cōpositione facit mentionem Institutionum iam compositarum: vt C. de emend. iust. Cod. & secunda eius editione. l. j. § fin. Accur.

Cumque. Diuiditur in duas partes. Primo ponit, qualiter mandauit fieri hunc librum. Secundo ponit causas per quas. Secunda ibi, vt liceat.

CASVS. Quæsiuit iterū iuuenis ab Imperatore. Domine Imperator, nōne aliter adhuc vos habuistis circa leges? Et respondet Imperator, audi fili mi: condito Codice, & digestorum volumine, nolui adhuc quiescere: sed misi pro tribus sapiētibus curiæ meę. s. pro Triboniano, qui erat doctor legum, & in dignitate quæstoria tunc positus. Item misi ꝓ Theophilo, & Dorotheo, qui erant illustres viri, & antecessores nostri: quia fortè fuerant cum præcedentibus Imperatoribus: qui tres viri de tribus poterant cōmendari. Primo de solertia: quia valde intenti, & soliciti erant circa artem legalem. Secundo de sciētia: quia valde erāt sapientes. Tertio de fidelitate: quia præcepta mea efficaciter suscipiebant: & ad effectum fideliter perducebāt: sicut iam multoties vidi, & exemplo cognoui. & cum fuerunt in præsentia mea, ego rogaui eos, & præcepi eisdem, vt mea authoritate, & meis suasionib⁹ librum Insti. i. instituta componerent, quod fecerunt. Et hic liber Institutionū fuit bonus triplici rōne. Primo fuit bonus ad hoc vt rudes scholares, qui proponunt audire iura, cum primis studeant in istis institutionibus a me Iusti. compositis, non autē studeant in antiquis Institutionibus, quæ fabulas continent. Istæ enim Institutiones vtiles sunt: quia nihil inutile cōtinent: & nihil perperam. i. male positum, vel iuri cōtrarium, & nihil inusitatum: sed continent solūmodo ea, quæ sunt vtilia, & iuri cōsonantia, & quotidie emergentia, seu euenietia, & accidētia. Secūdo bonū fuit hunc librum Institutionū cōponere: quia scholares rudes volētes studere in his Institutionibus, pl⁹ scient, & addiscent in vno anno, quam olim addiscebant vsq; ad quadriennium: qñ ab antiquis Institutionibus suum studium inchoabant, siue incipiebāt. Tandem in fine huius partis quintæ dirigit sermonē suum Imperator Iustinianus iuuenibus, siue scholaribus rudibus, occasione quorum istum librum Institutionum fieri fecit, dicēs: O iuuenes, principium legalis scientiæ habetis a me Iustiniano, scilicet, librū Institutionum, & finem legalis scientiæ similiter a me habetis, scilicet Codicem, quem feci fieri ex tribus Codicibus, & alijs extrauagantibus constitutionibus: quia primo anno studij leguntur Instituta. & vltimo anno studij legitur Codex, & ambo sunt libri Imperiales, seu Imperatoris, & a me Iusti. compositi. Et sic debetis vos iuuenes valde gaudere de tanto honore: quia principium, & finem studij habetis a me Iustin. & hoc vsque ad §. igitur. Franc. de Aret.

[n] hoc. Scilicet volumen Digestorum, & Codicis.

Iustinimo. alijs sunt: eā fit notoriū cuius occasione, Io. hic plene examinat materiā notorij.

[a] Quæ dictio ꝓpriè sumpta significat bis vt hic & ff. de leg. j. l. fideicōmissæ. §. siqs decem. impropriè verò pluries significat vt ff. de eden. l. veluti. §. hæc vox. Ang.

Promulgare. Componere.

Dic promulgo, id est diuulgo, publico, palā pnūtio. Festus, leges pmulgantur cū primū i vulgus edūtur. cōponūtur autem quādo fiunt, ergo istæ leges ab alijs factas pmulgauit: suas verò & cōposuit, & pmulgauit. Ægi. Per.

Hodie verò sunt tātū, 62. libri. tam ffforum, ꝙ C. sunt autem solum leges 11707.

nam ff. vetus habet leges. 2928. Infortiat. 1234. ff. nouum. 1983. C. 3608. tres li. C. 954. Ægi. Per.

Institutiones factæ sunt ante Codicē.

pitio a pactū est b Tribōiano c viro magnifico, magistro, & exquæstore d † sacri palatij nr̄i, necnō e Theophilo, & Dorotheo viris illustrib. f antecessoribus g † nostris (quorum h omnium solertiam, & legū scientiā, & circa nr̄as iussiones fidē, iā ex multis rerum argumētis i accepimus) k conuocatis, mādauimus l specialiter, vt ipsā nr̄a authoritate, nr̄isq; suasionib. m Institutiones n cōponerent: vt liceat vobis o † prima legū cunabula p nō ab antiquis fabulis q discere, sed ab Imperiali r splēdore appetere: & tā aures, quām animi vestri nihil inutile, s nihilq; perperā positū, t sed quod in ipsis u rerū obtinet argumētis, accipiant. Et quod priore tp̄e vix post quadrienniū priorib. contingebat, vt tunc constitutiones Imperatorias legerent, x hoc vos a primordio y ingrediamini, digni z tanto honore, tantaq; reperti felicitate: vt & initium a vobis, & finis b legū eruditionis a voce principali c procedat.

Sectę sunt institutiones in libros quatuor, quibus quid olim in vsu erat, quid ve hodie imperiali lima emendatum fuerit traditur.

a Deo propitio. Id est, Deo coadiuuante.

b Peractum est. Id est, completum.

c Triboniano. Hoc nomen, & sequentia sunt datiui casus: & etiam dictio conuocatis, construitur cum illo verbo inferius mandauimus.

d Exquæstore. Pro suo simplici ponitur s. quęstore. Not. quod tribus modis dicitur quæstor. Primo ille, qui quęrebat pecunias tributorum per mundum, & seruabat † Secundo ille, qui præerat capitalibus causis. Tertio, qui stabat vt legeret libros principales, qui candidatus principis dicebatur, & ita hoc tertio modo accipitur hic, vt ff. de offic. quæst. l. j. in fi. & de orig. iu. l. ij. §. deinde cum ærariū. Vel dic secundum Ioan. quod iam fuit i illo officio, sed nūc non est. Inde ex quæstor. i. extra quæsturam positus. Vel dicas tertio esse nomē dignitatis: vt exconsul: vt C. de aduoca. diuer. iudi. l. petitione. ibi. egredientem. ADDITIO. Istæ tamen expositiones recidunt in vnū: qa extra administrōnē posit⁹ qs retinet dignitatē. C. vt dign. ord. ser. l. ij. lib. xij. ſm Ioan. Fab. & Ang. hic.

e Necnon. Not. quod duæ negationes faciunt vnam affirmationem: vt hic, & ff. de verb. sig. l. duobus. ADDITIO. Tu dic hoc verum, si sint circa idem neq; resultet sensus iuri cōtrarius, aliàs secus: vt in §. si verò. i auth. de ijs, q ing. ad ap. col. v. Itē plures negationes in numero pari affirmāt. in dispari negāt: nisi aliter ɔstet de mēte, pferētis: ſm Io. Fa. & Ang. hic. pro quibus, & alijs huc spectantibus vide Mando. in Glo. Facul. §. nec non elections.

f Illustribus. Quatuor sunt ordines dignitatum. Maximi, vt superillustres. Magni, vt illustres. Medij, vt spectabiles. Minimi, vt clariss. quos specifica, vt in authen. de appel. §. j. ij. iij. & iiij. col. iiij. & in auth. vt ab illustribus: & qui supra eam dignitatem sunt. col. v. Sunt & infimi, & defensores ciuitatū, & magistratus municipales: & isti non habent merum imperium: 2 sed superiores sic. Accu. ADDITIO. Vnde versus.

Illustris primus: medius spectabilis: imus,
Vt lex testatur, clarissimus esse probatur.
Et super illustris præponitur omnibus istis

g Antecessorib. Sciētia, vel ętate: vel qa fuerūt cū pcedētib. Impatorib. ADDITIO. Aut antecessores dicti sūt ab antecedēdo, qd̄ puta añ Impatorē p tribunali sedētē sederent. Vide si libet, Alcia. li. dispūctionū iij. c. xij. q ambigit assessores ne legēdū sit, an añcessores.

h Quorū. Hic est interpositio vsque illuc, cōuocatis &c. Et no. q in trib. cōmendantur, qui sunt huic arti intenti. Primo in solertia. i. in cautela, vel ingenij sciētia: vt l. j. C. si ma. fac. alie. fac. sine decre. ra. hab. Dicit aut solers, 3 a solū, q est totū, & ars artis: quasi tot⁹ ex arte cōsistens: vt est doctus aduocatus, qui sæpe publicis, ac priuatis in rebus lapsa erigit sua industria, cām perditā restaurans, fatigata repārās: litibus multo tp̄e protractis finē imponēs. & quēadmodū miles strenuus clypeis, & thoracibus Rempublicā, sic aduocatus peritus gloriosa voce, & solertia patriā, parētesque saluat, & protegit. C. de aduo. diuer. iudi. l. aduocati. Itē in legum magistra scientia. Eligendus est. n. talis mag̃, qui in se laudabilē vitam probis moribus mōstrauerit: & docēdi peritiā, facūdiā dicēdi, interpretandiq; subtilitatē, & copiam disserendi se habere patefecerit: vt C. de profes. q in vr. con. l. j. lib. xij. Itē in fidelitate. nam ex quo hactenus fideles extiterunt, præsumitur pro eis. ff. de re mil. l. non omnes. §. a barbaris: de præteritis enim sumim⁹ cōiecturam ad futura. ff. de accus. l. si cui. §. ijsdem. & q sique occultā coniecturā sumimus ad præteritū, vt C. ad leg. Iul. de adult. l. si ij qui adulterij: vide gloss. in c. scribam, de præsum.

i Ex multis rerum argumentis. Id est, ex multis rebus, vel negotijs, quæ sunt argumenta. 4 Accu. ADDITIO. Vnde dicit prouerbiū. Opus laudat magistrum. sic in auth. de monachis. §. sancimus.

k Accepimus. Id est, recepimus. Accursius.

l Mandauimus. Id est, præcepimus.

m Suasionibus. In bonam partem accipe, aliàs in malam accipitur: vt ff. de ser. cor. l. j. §. persuadere. & C. de fur. & ser. cor. l. si quis seruo alieno suaserit.

n Institutiones. Ideo sic dictas: quia in statū Romani iuris nostrā erigūt intelligentiā: vt j. ti. j. §. his igitur.

o Vobis. Loquitur iuuenibus.

p Cunabula. Per simile loquitur: quia sicut in cunis infantes primo moranť: ita iuris pceptor Institutiōes primo legere dēt. sic ff. de off. pf. p̄. l. j. §. his cunabulis.

q Fabulis. Quia in antiquis institutionibus erāt fabulæ: quæ fabulæ, nec vera, nec verisimilia continebant, secundū Tullium. li. j. de inuentione. ADDITIO. Et iō tangit hic Ang. quib. libris sit fides adhibenda.

r Ab imperiali splēdore. i. ab Imperatore, qui splēdet.

s Nihil inutile. Quo ad animū, vel nihil inutile. i. inusitatum: vt patet ex eo qd̄ dicit §. pxi. ver. & qd̄ &c.

t Perperam positum. Quo ad aures. Vel dic, id est, malē positum. & contra ius.

u In ipsis. i. in ipsa rei veritate: vel in ijs, q quotidie emergere possunt. Non autē inueniuntur hic ea, quæ nō possunt euenire: quia de his nō curāt legislatores: vt in auth. vt fine prohi. ma. debi. & cred. §. quia vero. coll. vij. & ff. de leg. & senatusc. l. iura. & l. seq.

x Legerent. Nam & olim a principio legebant Imperiales constitutiones, scilicet, institutiones antiquas, vt in procemio Digest. §. discipuli. Accursius.

y Primordio. i. tantū prio anno pficietis, quantū pficiebatis in quatuor. Et no. q adulaf nobis Impat. Acc.

z Digni. Vos dico digni, &c.

a Initium. Scilicet liber iste.

b Finis. Id est, Codex. Nam primo anno institutiones legi debent: in quinto legitur Codex: vt in procemio ffoꝛum. §. pro responsis. ibi. quibus si bene. Accu.

c Principali. i. principis. Et not. quod hæc scientia caput

† Exquæstore aut exquæstorē Tribonianū vocat, q quæstura sū ct⁹ fuisset, quæstoriū dicimus. tametsi diuersū sentiat Alcia. li. dispunct. 4. c. 1. Quæstori legēdū, cum teste Suida Iustiniani quæstor fuerit: & j. tit. de liberti. § & dedititios dr̄ Triboniano viro eccelso. quæstore nr̄o, &c. Vide ad hæc si libet Crinitū lib. de hone. discipli. x. c. xij.

† Alcia. li. parerg. 8. c. x. putat legēdū pcessores dicta Iusti. antecessores: q p̄ eāt scholasticis, eos docendo. quam sniam sequit̄ Frācis. Baldum⁹ in cōmēt. ad has Institutiōes hoc ipso. Æmili⁹ vñ Ferret⁹ in notis suis ad istitut. existimat Antecessoris appl̄one dignitatē, aut officiū significari ab añcedēdo: quēadmodū & pores dicti sunt a peundo. l. ab imperando.

2 Ægi. per. dicit antecessorib⁹ ab ante sedeo. i. psideo, nam ante & p in cōpositione idē sūt, hi autē añcessores dicebant̄ tp̄e Iustiniani, quos nunc vulgo psides, seu psidētes vocam⁹ q principis locū incōuētibus publicis obtinent.

3 In quibusd. exē. vt liceat nobis. atque ita legit Æmili⁹ Ferret.

4 Et hic iure diuersis noib⁹ nūcupat̄. scilicet susceptor, & opinator: vt C. de exact. tribu. l. missi.

† Et ideo psātes: & rectores ciuitatū nō deberent posse igcere pęnā sāguinis, vt hic per Ange.

† Vide Io. An. i cle. j. de offic. deleg.

4 Not. ex vnico actu nō psumi quē bonū vel malū seu mercatorē: sed ex plurib. actib. vt puta si aliqs pluries bene, & correctē impssit librū psumit̄.

caput habet, & finē, licet in alijs artib. hoc nō sit, licet vilissimæ sint, vt in procemio Digest. §. sed quia. Accu.

a Igitur. Iste §. diuiditur in duas partes. Primo ponit qualiter mandat diuidi hūc librū in quatuor libros. Secundo ponit, quid continetur in his quatuor libris. Secunda ibi, in quibus. Item prima subdiuiditur ī duas partes. Nam primo ponit dictum, secundo eius causam. Secūda ibi, vt sint.

CASUS. Dicit Imperator Iustinianus ī hoc §. quasi se commendans. Quid feci ego post omnia prædicta, & post compositionem Codicis, & post opus Digestorum, seu Pandectarum, (quam compilationē Digestorum feci per Tribonianū, & sapientes alios) & post librū Institutionum? Ego præcepi prædictis trib. s. Triboni. Theo. & Doro. vt volumē Instit. quod fecerant, in quatuor libros diuiderent, quod fecerunt. Primus liber durat vsque de rerum diuisione. Secūdus de hæreditatibus ab intestat. Tertius de obligationib. Quartus abinde vsque ad finē huius voluminis. & hoc fieri feci. s. lib. Instit. in quatuor libros partiri, ad similitudinem quatuor elementorum. s. aquæ, terræ, ignis, & aeris: quia sicut ex his omne corpus gubernatur humanū: ita ex hoc volumine Institutionū p quatuor libros partito, seu diuiso iuuenes sustentantur. i. adiuuantur, vt postea possint securè accedere ad libros legales: ex quo in istis institu. primo studuerint. Et hoc vsque ad §. in quibus. Francis. Aret.

Igitur. Ita continua secundum Ioan. quia prædictorum virorum scientiam, & authoritatē probauimus. nec per alios poterat commodius expediri: igitur mādauimus per eos diuidi. vel quia ab imperiali splendore approbatur, & ideo mandat diuidi, vt melius possit intelligi. ff. de verb. sig. l. ij. §. cuiusque.

b Quinquaginta. Qui comprehenduntur intra Digestum vetus, & infortiatum, & Digestum nouum.

c Digestorum. Ideo dicuntur digesta, quia o:a ibidē dicenda digeruntur, vt & soluuntur. Accur.

ADDITIO. Dicebant quidā, ꝙ olim Digestū scribebatur p duplex dd, vel per d, & g, & postea per vitium scriptorū corruptū fuit, sed hoc nō est verum, imò debet scribi p duplex ff. a qa ille liber fuit Digestus secundario p duos Fridericos Imperatores: a quorū cuiuslibet noīe sumpta est prima līa f, & sic erūt duo ff.

d Pandectarum. A pan, quod est totū: & decten, quod ē doctrina: a qa ibi est doctrina oīum iurisconsultorū. vt C. de vet. iu. enu. l. ij. §. sed cū o:a. in fi. vt hic sequit.

e Quos. s. quinquaginta libros Digestorum. Accur.

f Nec nō cæteros. s. xv. ex permissu Iustiniani electos: vt C. de vet. iu. enuc. l. j. §. ij. & l. ij. §. quæ omnia.

g Easdē institutiones. i. eadem instituta. vnde collige hunc librū sumptū ex volumine Digestorū, vel ꝓpriè dicit institutiones, quas mādauit fieri: nūc mādat partiri. nā partitio animū legentis incitat, mentē intelligētis ꝓparat, memoriā artificiosè reformat: vt j. de le. §. sed non vsque. & ff. de doli mal. & met. excep. l. j.

h Iussimus. q. d. Institutiones iussimus fieri ex libris antiquorū: ita vt continerent ꝗcꝗd rebus, quæ in præsenti æuo in vsu versantur, cōsentaneum est: vt C. de vete. iur. enuc. l. ij. §. sed cum prospeximus. Accur.

Igitur a post libros quinquaginta b Digestorū, c seu Pandectarū, d in quibus oē ius antiquū collectū est, quos e f per eundem virū excelsum Tribonianum, nec non cæteros f viros illustres, & facūdissimos ꝯfecimus, in hos quatuor libros easdē g institutiones partiri iussim⁹, h vt sint toti⁹ legitimæ scientiæ prima i elementa: in quibus k breuiter expositū est, & qđ antea obtinebat, l & qđ postea desuetudine m inumbratum, Imperiali remedio illuminatum est.

Institutiones compositas legit in primis Iustinianus, ac recognouit: denique plenum robur accommodauit.

Quas ex omnibus antiquorū Institutionibus, & præcipuè ex commentarijs Caij n nostri tam Institutionum, quàm rerum quotidianarū, o alijsq; multis cōmētarijs cōpositas: cū tres p viri

i Prima elementa. Quia sicut ex quatuor elementis omnia corpora conficiuntur, vt terra, & aqua, & igne, & aere. i. ex viribus horum quatuor elementorum totus mundus gubernatur: ita hic liber cōprehēdit oīa iura. Et not. ꝙ terra est frigida, & sicca: aqua frigida, & humida: ignis callid⁹, & siccus. aer callidus, & humid⁹. Primum habet naturā melancholiæ. Secūdum. s. aqua, phlegmatis, ignis choleræ, sanguis respondet aeri.

In quibus. CASUS. Quidā quæsiuit ab Imperatore: Domine Imperator, quæ est materia istarum Institutionum? Et ipse respon. sicut ex auro, & argento, seu ex materia auri fit annulus: ita istæ Institutiones factæ sunt ex eo, qđ olim erat in vsu ex legibus antiquis, & ex eis legibus antiquis, quæ in vsu esse desierunt. Sed ego Iustinian. eas illuminaui, & ad vsum reduxi, in hoc libro Institutionum eas componendo, siue faciendo eas cōponi. h. d. vsque ad §. quas ex omnibus.

k In quibus. Scilicet institutionibus.

l Obtinebat. a i. erat in vsu, & nunc desijt. Accur.

m Desuetudine. Not. legē tolli p desuetudinē: a vel p ꝯtriam cōsuetudinem: & iterū eandē consuetudinē per superuenientē legē tolli: sic ff. de sepul. viol. l. iij. §. diuus Adrianus. in gl. iij. & in auth. de hære. & fal. §. j. aliàs. §. sed qm̄. col. j. Et subijcit. Ab imperiali, &c. est optimum exemplū. C. de iudi. l. rem non nouam.

Quas ex omnibus. CASUS. Dicit Iust. ꝓdicti tres viri. s. Tribo. Theoph. & Doro. cōsuerunt has institutiones ex antiquis institutionibus, quas nō habemus ex cōmentarijs. i. glossis Caij: quas glo. fecit ipse Caius ad expositionem prædictarū Institutionū antiquarū, & ad expositionē cuiusdā libri, qui appellat̄ liber rerū quotidianarum, & ex multis cōmentarijs ab ipso Caio factis. Et prædicti tres sapientes, s. Trib. Theop. Doro. qui hunc librum composuerunt, & ipsum cōpositum (sicut diximus) in quatuor libros diuiserunt, tā bene cōpositū, & diuisum in nostra præsentia attulerunt, quem nos ipsi legimus, & bene compositum inuenimus. sic quòd illum librum Institutionū approbauimus, & plenum robur ei accommodauimus, ita quòd volumus vt tantum valeant leges istarum Institutionum, quantū valent leges in nostro Codice positæ extra casum: vel quantum valent leges positæ in ff. & hoc vsque ad §. summa.

Quas. Scilicet Institutiones. & accipe legimus, & recognouimus, s. esse compositas ex omnibus, &c.

n Caij nostri. Commentarijs dico factis super libros Institutionum antiquarum.

o Quotidianarum. a Liber erat sic appellatus: eo, ꝙ in singulis diebus gerenda a magistratibus cōtinebat qualiter iudicarent.

p Cum tres. Interpositio est.

Summa itaque. CASUS. In hoc §. cōcludit Iustinianus: & loquitur iuuenibus, seu rudibus dicens. O iuuenes, accipite hunc librum Institutionum alacriter: & viriliter in eo studete. Et post quam ipsum studueritis: & in ipso & alijs libris legalibus, seu alios libros legalium scieritis, vos eritis gubernatores reipublicæ, & nostrarum ciuitatum, seu prouinciarum,

qd adhuc bñ, & correctè, imprimat ex mēte Pet. de Bel. pt. & aliorū.

Quod.

Digesta vnde dicantur.

a Multo aliter Alcia. li. j. disp. ca. xvj. & aliter Laurent. Val. in Raudēsē versus finem.

a Vide Budæū ad l. j. ff. de iusti. & iur. in fi.

a Hæc verior sc̄dm Ang. quia iste liber non ex iure ftorū, sed ex ꝯstitutionib. Imperatoris ꝓfect⁹ est: vt patet ī. §. p xi. Elemēta & eorū qualitates sunt quatuor.

a Obtinere. Quot modis dicam⁹ Mādo. in gl. Facu. §. sanè, i ver. obtinebat.

a Hoc est verū si in tali vsu ñ sit īplicit⁹ vsus ꝯtri⁹: als sec⁹ de quo vide j. tit. ij. §. ex nō scripto: sm Ange. & ē de mente Pet. d Bel. pti. & Io. d Pla. hic. Et de lege extrauaganti, & statuto vsu nō receptis, Mādo. in j. q. xxiij. Reg. nu. 3 & seq. Ordo literæ.

a Et iō aduerte ꝙ ea ꝗ quotidie versant̄, & ꝗ vtilia sūt magis debent attēdi: vt dicit tex. ff. de li. leg. l. legaui, in princi. sm Ang. hic.

propter sapientiam, & doctrinam vestram: quia citius viri periti, & docti eliguntur in tempu. regendã, quã laici. & hoc dicit tota ista constitutio. Fran. de Are.

Vergil.
a Ope. Quantum ad corpus. Vnde Vergil. Labor omnia vincit improbus. Accur.

b Et alacri. Affectio enim operi tuo nomen imponit. vt C. ad leg. Cornel. de sicar. l. j. ff. de furt. l. ij. iniuriæ. in princ.

ADDITIO. Vñ Ang. §. in proœ. ponit hos vers. Si quis forte velit iurisconsultus haberi: Continuet studiũ, velit a quocunq; doceri: Inuigilet, nec vincat eũ tortura laboris. Fortior insurgat, cũctisq; recentior horis.

c Lege nostras. Scilicet Institutionũ. Accur.

d Ostendite. Id est, ita proficite in hoc libro, vel ita morib. informati sitis. Nam boni mores plus, quã diuitiæ operantur: vt ff. de tut. & cur. dat. ab his. l. scite. §. cum reliquis, ibi neque enim. ff. de verb. oblig. l. si quis stipulatus. in fine.

prudentes prædicti nobis obtulerũt: & legim^a, & recognouimus: & plenissimum nostrarũ Constitutionum robur eis ac commodauimus.

Alacri, indefessoq; studio, huic disciplinæ incũbendum suadet, ac vberrimos fructus pollicetur.

Summa itaq; ope, ^a & alacri ^b studio has leges nostras ^c accipite: & vosmetipsos sic eruditos ostendite, ^d vt spes ^e vos pulcherrima foueat toto legitimo opere perfecto, ^f posse ẽt nostram ^g rem publicam in partib. ei^s ^h vobis ^i credendis ^k gubernari. Datum Constãtinop. xj. Cal. Decem. D. Iustiniano PP. III. Cõs.

e Vt spes. Id est, hæc spes sit de vobis nostram rempublicam posse gubernari.

f Perfecto. Id est, lectis alijs libris.

g Nostram: Alias vestram.

h Eius. Reipublicæ. Accur.

i Vobis. Id est, à vobis credẽdis, lectis ẽt alijs libris, vel si habes credẽdã. i. cõmittendã, vobis datiuè legit. & hoc dico legitimo opere perfecto. i. cũ quinquẽnio legeritis. nã tũc opus cõsummatur, vt in proœmio ff. eo §. sed qa solutũ. Et qd dicit in partib. eius, ideo est: qa multæ sunt partes ei^s: vt pfectura, ɔsulat^s, & aliæ multæ: vt patet ex tractatib. de officijs in Digest. & in Cod.

k Credẽdis. i. quia creditur. secundum primã expositioné, vel si habes, credendum. dic vt in glo. §. Accur.

DE IVSTITIA ET IVRE.

1 Istã cõtinuatione sequitur Nic.
2 Scilicet nanuq. la son in §. j. ĩ. ď act.

Iustinianus tractaturus ¹ iura populi Romani, præmittit de iustitia, quæ est mater iuris, & ideo ab ea incipit: sic obligatio mater est actionis: ² vt ff. de proc. l. licet. §. ea obligatio. & ideo præmittitur in tractatu: vt ĩ. de obli. in prin. & de act. in princ.

ADDITIO. Aduerte hic inquantũ in gl. dr q̃ iustitia est mater iuris, dic hoc verũ, si cõsideretur ius, put est in actu: secus si put est in habitu hoĩs: qa ius. & iustitia tunc fuerunt: & sunt simul omni tempore. Ias.

Quæstio.
l Et iure s. quod ius iustitiã prosequitur, vt minister, vel filius. Sed quare de hoc ponitur in tit. cũ in textu nihil dicatur definiẽdo, licet diuidẽdo sic? Rñdet qdã: ideo nõ ponit in textu de iure, ne grauaret rudes animos, ³ sm Py. quod nihil est. Vel dic hoc plerunq; fieri: vt aliquid ponatur in tit. qđ in textu nõ ponitur: vt C. de relig. & sump fun. & de lud. alex. nam nihil in textu ibi dr de ludo alex. Vel dic (quod est verius) vt definiatur: vt dicemus. ĩ. eo. tit. §. iuris pcepta. in glo. ⁴

3 Et bene secundũ Por.

4 Et ibi ista op. approba. p Barto. & Por. Diuisio

Vstitia. Totus iste tit. quinque habet partes. Nam in prima ponit definitionem iustitiæ. In secunda ponit definitionem iuris prudentiæ. In tertia declarat quo ordine, & qua via tractãdæ sunt leges. In quarta describit præcepta iuris, vel definit ius, sm opinionem quã teneo. In quinta diuidit ius per membra. Secunda ibi, Iuris prudentia. Tertia ibi, His igitur gñaliter cognitis. Quarta ibi, Iuris præcepta. Quinta ibi, huius studij. Christoph. Por.

Institutionum, seu elementorum D. Iustiniani sacratissimi principis, Liber I.

TITVLVS I.

DE IVSTITIA ^l & iure.

Iustitiæ, & iurisprudentiæ definitio.

Vstitia ¹ ^m est ɔstãs & ppetua volũtas, i^s suũ cuique tribuendi.

Iustitia. CASVS. In prima parte soluẽ dr de prima parte tit. s. de iustitia. & in ipsa prima parte definit iustitia. Et est sciendũ, q̃ hæc prima pars in qua definit iustitia, dupliciter põt intelligi: vno mõ vt loquitur de iustitia diuina: alio mõ vt loquitur de humana iustitia. Si vis intelligere de diuina iustitia. pone casum. Deus qui est iustus, habet volũtatẽ constantẽ. i. firmam, stabilẽ, & ppetuã. i. non temporalẽ, sed semper duraturam, tribuendi vnicuiq; ius suum. i. benemeritis paradisum. malẽ meritis infernũ. Si aũt vis intelligere secundo modo. s. de humana iustitia: sic pone casum. Homo iustus habet. i. habere debet voluntatem tribuendi vnicuiq; ius suum. Et pone exemplum in iudice iusto, qui debet habere voluntatem absoluendi innoxios, & inculpabiles, & puniendi criminosos. Et sm hanc secundam expositionem, illa duo vocabula posita in definitione iustitiæ. s. cõstãs, & perpetua, sunt abijcienda, & remouenda ab ipsa definitione: qa iudex qui est homo humanus, nõ est constans in voluntate, nec perpetuus. In secunda parte incipit tractare de secunda parte titu. s. de iure: in qua secunda parte sic forma casum. Ego quæsiui à Iustiniano Imperatore. O dñe, rñdeatis mihi ad hãc qõnem. Nos dicimus quotidie, quod bonum est habere iuris prudentiam. Dicite ergo mihi, quid est iuris prudentia: vel quis dicatur habere iuris prudentiã? Et certè Imperator rñdet dicẽs, q̃ ille dr habere iuris prudentiã, qui scit cognoscere res diuinas, & humanas: & q cognoscit: iustum, & iniustum. Tertio dicit, ex quo vidimus in prima parte, qd est iustitia: & ex quo vidimus in secunda, qd est iuris prudẽtia: ẽt videamus qualiter leges sunt docendæ, & quo ordine. Et certè leges sunt docendæ hoc modo: qa scholares, q volunt audire iura ciuilia, primo debẽt incipere à leuib. s. ab hoc libro institu. postea debẽt ascendere ad grauiora. s. ad librũ Digestorũ, & Codicis. Et redditur rõ quare sit incipiendum a leuibus: quia si incipiant a grauiorib. s. a libris Digestorũ, & Codicis: vnum de duob. malũ accidet, seu eueniet: qa aut rudis pp nimiam difficultatẽ deseret, seu relinquet pfesus studium: aut si non deserat, hoc est pp nimiam difficultatem non dimittat studium: cum magno labore ad hoc perueniet, quinetiam cum diffidentia: quia non habebit spem, nec fiduciam, quod vnquam aliquid sciet, seu perueniet ad fructum scientiæ: ad cuius fructum citius peruenisset, si a leuioribus studium suum inchoasset. hoc dicit. Franc. de Aret.

¹ Iustitiã hic accipe p habitu animi volentis quicquid et scripserit cõstãs, & ppetua ratio. Vide Fran. Balduinum hic: q definitionẽ hanc pulchrè explicat, ac defendit ad uersus Rodulphũ Agricolã.

m Iustitia. Hæc iustitiæ definitio pt intelligi de diuina iusti ia. q. d. Diuina iustitia est volũtas ʒ. ɔstãs. & ppetua &c. & sm hoc hæc verba in ea posita sunt plana. ⁵

5 Id est intendo. Ange.

Sed

buēdi. † a iuris prudētia ē diuinarū, atq; humanarum rerū notitia, b iusti, atque iniusti scientia.

Leniora primū, exinde altiora tradenda sunt, ne tyrones rei perplexitate, & varietate perterriti, aut studia deserant, aut maiori cum sudore tardius huiusce disciplin notitiam assequantur.

His igitur c gñaliter cognitis, d & incipientib. e nobis f exponere iura pop. Ro. ita videnē posse tradi g cōmodissimè, si primò leui h ac simplici i via, post deinde diligentissima k atq; exactissima l interpretatiōe m singula tradanē. alioq; si statim ab initio rudē adhuc & ī firmū animum studiosi, multitudine, ac varietate rerū onerauerimus: duorū alterū, aut desertorē studiorū efficiemus, aut cū magno labore, sæpe ēt cū diffidētia (q̄ n plerunq; iuuenes auertit) o serius ad id pducemus, ad q̄ leuiore via ductus, sine magno labore, & sine vlla diffidētia maturius p perduci potuisset.

Tria sunt iuris præcepta, ad quę quicquid in iure scriptū est, refertur. Publicum ius publicam vtilitatem respicit, priuatum verò singulorum peculiare commodum.

Iuris pcepta q sunt hæc, Honestè r viuere † alte-

Cōcor. cum hoc § prin. xij. q. xj. can. vū deuotissima, & glo. in c. fons sup ver. iustitia ex. de ver. sig.

1 Dic qd nō: qa pfsam. tanq̄ moderator rei suę potuit in ea talē legē statuere: vt C. mād. l. in re mandata. sm Pe. de Bel. p Por. & Ia.

2 Et bñ Angel. & Porc. & ē de mente omnium. scrib.

3 Nihil ē qa intelliguntē put hoi ɔueniret possūt. Frāc. Ang. & Ias.

4 Istud ē diuinare: sm Petr. hic.

5 Ista pōt esse vera sm Pe. de Be. p. hic.

6 Ista displicet Pe. de Bel. pt.

7 Imo vtrunq; est nominatiui casus, sm Chris. Por. quia pūct' sub verbo notitia obtinet vim copulæ: ad ea quę adducit Mādo. in Gl. Facul. §. habita. in ver. S. Rom. Ec. col. iij. in iij. Itelle.

8 Hoc verū sm docto. hic. si ɔsideretē

Sed nōne iniustū fuit, 1 q̄ tm̄ datū fuit mercenario in sero venienti, quantū illi, qui mane venerat? q̄ tm̄ Dei iustitia laudat: vt ff. de an. leg. l. ij. & de verb. sig. l. ij. §. cuiusq;? Rñ. illud diuinū, vel mysticè, vel allegoricè debet intelligi. q. d. tm̄ habebit de paradiso ille, qui decedit in hoc vltimo sęculo, si faciat bonum, quantū ille, qui decesserit in primo sęculo, vt patet in his versib. Vinea culta fuit, cultores præmia quærūt. Non labor æqualis, æqualia dona fuerunt. Sic Deus ostendit, quod quandocūque venimus, Arripiamus iter, certi de munere simus. Vel dic secundū Io. 2 1 quod de fragili hominis iustitia loquitur. q. d. iustitia humana, vel quæ est in hoīe, est voluntas cōstans, &c. & secundū hoc illa duo verba, constans & perpetua, abijciūtur extra: quia homini nō possunt conuenire: 3 cum scriptum sit, q̄ septies in die cadit iustus. & illud: Nunquā in eodē statu permanet: vt in auth. de nō ali. aut permu. §. vt aūt. col. ij. Item q̄ in fi. dicit. suū vnicuiq; tribuens: intellige, quantū ad affectionē: quia ad actū nō pōt. q. d. habēs affectū tribuēdi: sicut s̄. in ti. procemij dr̄ de August. sic & de matrimonio, q̄ est indiuiduū: vt j̄. de pa. po. in prin. licet interdum diuidatur, vt patet C. de repu. l. cōsensu. Vel tertio 4 expone, vt in summa huius tituli, vt voluntas, i. mēs. constans. i. bonū: quasi habitus mētis bonus. Sed Tullius sic defi nit. Iustitia 5 est habitus animi cōi vtilitate seruata, suam cuilibet tribuens dignitatem. sed sm Pla. Iustitia est virtus, quæ plurimū pōt in ijs, quæ minimū possunt. Vel prout ego credo, Iustitia 6 est animi cōgrua dispositio in singulis reb. rectè dijudicans. Accu.

ADDITIO. Quæsiuit modū, in quo voluit emendare Iustinianum. & iō vos dicite, q̄ hic iustitia definitur gñaliter. ad argumenta verò breui distinctione facilè sic rñdebitis. Aliqñ ɔsideratē iustitia put est in abstracto: & tūc iustitia est ɔstās, & ppetua. Aliqñ verò cōsideratē put est in ɔcreto, vt est posita in corpore hominum administrantium: & tūc dr̄ corruptibilis: nō rōne essentialitatis iustitiæ, sed rōne mali cōtinentis, hoc est, praui hominis sm Christ. Porc.

a Tribuendi. Vt honestè viuat sibi: & sic alterū non lædat: imò proficiat, vel dic ius suum. i. hoīs meritū.

b Notitia. Potest rectè legi, vt illa dictio scientia, sit ablatiui casus: vel cō sit noīatiui casus, & hæc dictio notitia, sit ablatiui casus. sic j̄. titu. j. in prin. 7 Sed nunquid secundum hoc oportet, q̄ quicunq; vult iuris prudens, vel iurisco. esse, debeat theologiā legere? rñ. nō: nā in corpore iuris hæc oīa inueniuntur: vt C. de sum. tri. & fide cath. & C. de sac. san. eccl. & de epis. & cle. & in auth. sub multis titulis: vbi specialr̄ de diuinis tractatur. Item quæ est differentia inter iustitiam, & ius. & iuris prudentiā? Resp. Iustitia est virtus: ius est virtutis exequutiuum: iuris prudentia est sciētia illius iuris. Item iustitia est summum bonum ius, mediū: iuris prudentia, infimum. 8 Itē iustitia vult tribuere vnicuiq; ius suum: ius vero coadiuuat. iuris prudentia docet qualiter illud fiat. Accur.

c His igitur. Nunc vult dicere, qualiter leges sunt docendæ. Accur.

d Cognitis. Id est, visa definitione iustitiæ. & iuris prudentiæ.

e Et incipientib. Datiuè potest legi cum verbo, infra videnē: vel ablatiuè, vt superius respiciāt & hęc verior. Accur.

f Nobis. Loquuntur cōpilatores huius libri in persona Iustiniani, qui debet exponere per eos.

g Tradi. Scilicet iura populi Romani.

h Leui. 9 Quo ad subtilia verba. Accu.

i Simplici. Quo ad sententiam.

ADDITIO.

Et ideo positionibus debet sine plica responderi: nisi essent respōdenti captiosæ vel rei, de qua agiē naturam ipsā exigeret. Ang.

k Diligentissima. Quo ad subtilia verba.

l Exactissima. Quo ad subtilē materiā, & sñam. Acc.

m Interpretatione. Id est facili sententia.

n Quæ. Scilicet diffidentia.

o Auertit. No. ɔ inconstantiam: 10 sic ff. de procu. l. in cāe. in prin. & in auth. de mona. §. cogitādū. col. j. vñ Salomon. 11 Tria sunt mihi incognita, & quartum penitus ignoro. Via colubri super lapidem, Via auis volantis in aere, Via nauis in medio maris, quartum difficilius, Via iuuenis in adolescentia sua. 12 Vnde dantur in integ. rest. eorum facultatibus: vt j̄. de hære. quali. & diff. §. extraneis. Accur.

ADDITIO. Et ista patent his versibus. Cum sit pœna grauis cognoscere quæ via nauis, vel colubri, vel auis, pueri grauior via quauis.

p Maturius. Hic nota prouerbium: Qui vadit planè, vadit sanè.

Iuris præcepta. CASVS. Hic incipit quarta pars, in qua dr̄, q̄ ius nostrū ciuile vno de trib. accipitur: aut pcipit, vt quis honestè viuat: aut præcipit. vt qs alterū nō lædat: aut vt vnus hō ius suum vnicuique tribuat. De primo ponitur exēplum in glo. quæ incipit, Quantum ad se, &c. De scđo ponitē exemplum, q̄ non debet vnus alteri iniuriā inferre: vt ff. eo. l. iij. de quo ponit exēplū, vt ī iudice, q vnicuique debet suum ius tribuere, put s̄. dixi in definitione iustitiæ. Frā. de Ar.

q Iuris præcepta. i. iura præcipientia, præcipiunt aliquid, quod pertinet ad aliquod istorū trium. Nā non omne ius præcipit: imò quoddā punit, quoddā vetat, quoddā permittit: vt ff. de legi. & se. l. legis cons. quoddam consulit: vt ff. de rei. vendi. l. is qui destinauit. & quoddam hortatur: vt C. de transact. l. age.

r Honestè. s. quātū ad se. q honestas & circa mrimonia est: vt ff. de ri. nupt. l. semp. & circa mores seruatē vt ff. de tu. & cu. da. ab his. l. scire oportet. §. pe. & vlt.

ADDITIO. Et ideo dicit Ang. mulierē honestè viuere, quæ viuit scđm mores loci. sed castè viuere non intelligiē, q̄ trāsit ad secunda vota, s. respectu mariti defuncti, vel filiorū eius, sed respectu aliorum secus.

8 hęc verba quo ad ordinē prioritatis, & posterioritatis: & tūc dic sūmū, i. primū, &c. vt j̄. de iure psonarū. § prin. aliàs sec'. Bart. Fa. Ang.

9 Not. ex gl. iuncto tex. q̄ sciētia debet tradi pri' de facilibus: scđo de difficilib. Ange.

10 Sic dr̄ in proœ. Decret. in glo. honestè. & in princ. Decret. c. humanū genus.

11 Quæ nō admittitur iter viuos in ɔtrib. notatis circa idē, si act' valet: seu circa diuersa si sint ɔnexa aliàs sec'. Ange.

Prouerb. cap. xxx.

12 Aliàs via almę, seu adolescentulæ. Mādo. in Gl. Facul. §. necnon electioni, in ver. Almæ.

rum[a] nō lędere, suum[b] cuique tribuere. Huius studij[c] duæ sunt positio nes.[d] publicū,& priuatum. Publicū ius[e] est, quod ad statum rei Romanæ[f] spectat.[g] Priuatum est, quod ad singulorum vtilitatem pertinet.[h] Dicendum est igitur de iure priuato[i] quod † tripertitū est.[k] Collectū est.n.ex nālib.[l] pręceptis, aut gentiū,[m] aut ciuilibus.[n]

a Alterum non lędere. Vnde illud: Quod tibi non vis fieri, alij ne feceris: vt in Decre. in prin.

b Suū. Vt non solū nō lędat: sed etiā adiuuet. 1 nā non sufficit abstinere a malo, nisi fiat qđ bonū est: vt arg. in decre. lxxxvj. di. non satis. Sed nonne hæc verba accipiunt hic, sicut ℱ. in definitione iustitiæ, in fi. Rńd. non, imò ibi hæc tria cōprehendit: hic aūt illud solū, qđ extra illa duo prima relinquitur. Et not. quod in hoc reprobo 2 opin. Py.& aliorum, qui dixerūt, quod in hoc titulo non definiebatur ius: quòd est ars boni,& æqui: cuius meritò quis nos sacerdotes appellet. Nam dico, quòd hęc verba, quæ hic sunt, tātundem præstant. Nam quòd hic dicit præcepta iuris, per hoc dicit ars: cū ars sit collectio multorū præceptorū. Item per hoc quod dicit honestè viuere, alterū nō lędere. valet tantum, quantum boni,& æqui. Item per hoc quod dicit, ius suū vnicuique tribuere, colligo cuius merito qs nos sacerdotes appellet. i. sacra, vel iura sua cuilibet ministrantes: vt hic.& ff. eo. l. i. ij. respons. 3

Huius studij. Diuidit in quatuor partes, sicut sūt quatuor dicta. Ange. CASVS. In hac quinta, & vltima parte figura casum sic, Ex quo vidimus qđ est iustitia: item ex quo vidimus, quot,& qualia sunt iuris præcepta: est sciendū vltimo loco, quòd ius nostrū ciuile in duas partes diuidit. s. in ius publicū,& priuatum. Et primo dicit, quid dicatur ius publicū. Et certè ius publicum dicitur illa pars iuris nostri, quæ tractat de vtilitate totius mundi. quod dic, vt in glo. quæ incipit, Et consistit. Secundò dicit, quid dicatur priuatum. Certè ius priuatum dicitur illa pars iuris nostri, quæ tractat de vtilitate singulorum: puta vt fundus meus ab altero possessus restituatur mihi: vel puta vt debitor meus, quod debet mihi soluat.& alia infinita exēpla posses ponere. Tandem dicit: ex quo vidimus, quid est ius publicū: nunc videndū est, quid est ius priuatum. Et sciendum est, quòd ius priuatum est collectum ex præceptis trium iurium. s. ex præceptis iuris naturalis. Item ex præceptis, vel præcepto iuris gentium. Item ex præceptis iuris ciuilis. Et de his præceptis iuris naturalis, gentium, vel ciuilis. pone exempla, vt in gl. quæ incip. In iure enim. Franc. de Aret.

c Huius studij. Id est artis adipiscendæ per studiū.

d Positiones. i. species, ſm Pla. sed ſm Azo. sic. i. super duob. generib. non speci eb. ponitur hæc ars studio legendi discenda. Nec enim placet, q ex multitudine rerum multa dicantur iura. sic enim diceretur ius aliud equinum, quod super equo tractaret, aliud asininū. & sic de singulis. sed ego credo. q iste non fuit Py. intellectus, sed ille, qui est præceptoris mei. 4 Accur.

ADDITIO. Pro concordia dicendum est, ſm Por. q species sumit dupliciter. Vno mō dialecticè,& tunc sumit pro specie pdicabili de plurib. differentib. numero.& hoc mō Pla. intellexit. quam speciem Azo genus appellauit. Alio mō capit spēs legaliter p vno quoque indiuiduo. l. eum qui ædes. ff. de vsuc. vt etiā notat l. legaui ff. de leg. j. gl. in l. ij. ff. si cer. pet.

e Publicum ius. Et cōsistit in sacris, in sacerdotib. & magistratib. ff. eod. l. j. §. publicum.& in auth. vt li. ma.& aut. x. §. ſi. versi. quia verò. col. vij. & C. de summ. tri.& fide catho. l. inter claras.& ff. de orig. iur. l. ij. §. post originem. Gloss. in d. §. publicū. in verb. in sacris declarat hanc Æg. Per.

f Rei Romanæ. Id est Romani Imperij. sic ponitur. ℱ. de pat. pot. §. ius autem.

g Spectat. s. principaliter. nam & singulorū est vtilitas. Rem publicam saluam cōseruari. Accur.

h Pertinet. Scilicet principaliter. secundario aūt ād publicā vtilitatē pertinet. expedit enim Reipub. &c. vt ℱ. de his, qui sunt sui, vel alien. iuris. §. nam Antoninus.

i De iure priuato. Sed qđ de publico? Rñ. non dicet in hoc libro: sed dicitur. ff. de iu. fis.& C. eo. ti.& in alijs tit sequentibus: & ferè per oēs tres libros Codicis: vbi de iure pub. tractatur. Et nunquid illud est tripertitè collectum? Respond. sic, vt statim dicam, & ex eisdem præceptis. Cum ergo eadem sint exempla publici,& priuati, quare de priuato tantum dixit quod est tripertitè collectum? Respon. quia plura erat de eo priuato dicturus. Item cum fecisset hunc librum causa rudium, nolebat eos multum aggrauare, quod fecisset, si tractasset de iure pub. in hoc lib.

k Tripertitum est. In iure enim priuato, vt in suo toto tripertita sunt præcepta naturalia: vt hic, Nemine cū alterius dāno fieri locupleté: 5 vt ff. de. di. inde. l. nam hoc natura. Item gentium: vt quod quisq; ob tutelam sui corporis fecerit, iure fecisse existimetur: vt ff. eo. l. j. ij.& iij. Item sunt præcepta ciuilia: vt præcepta de vsuca. quia de priuata vtilitate est vsucap. vt ℱ. de vsuca. in prin. ibi, ne dominia &c. Et sic publicū est ex eisdē exemplis.& pone eadem exempla: vt ecce a iure naturali, vt non locupletetur cum iactura alterius Respublica. A iure gentium, vt liceat Reipu. propulsare iniuriam. Item a iure ciuili, vt Res. ub. vsucapiat, sicut priuatus, quæ exempla possumus supra statim in verbo, iure priuato.

l Naturalibus. Id est iuris naturalis. 6

m Aut gentium. Id est præceptis iuris gentium. 7

n Aut ciuilibus. Præceptis. 8

TITVLVS II.

DE IVRE NATVRALI, GENTIUM, & CIUILI.

Quod naturalis instinctus oēs animalia docuit, ius naturale dr: iō mares fæminas appetere liberos procreare: procreatosque educare (quę etiam cum brutis communia habemus) hoc iure impellimur.

IVs naturale est, † quod

DE IVRE NATVRALI &c.

Dictum est suprà, quòd ius priuatum est collectum ex naturalib. pręceptis gentium, & ciuilib. nunc de eis dicit,& primò de iure naturali.

IVs naturale est. Totus iste ti. diuiditur i qnq; ptes. Primò, ponit de iur. nāl. secundò de iur. gē.& ciui. Tertiò, ponit vnā diuisionē iuris ciui. Quartò, redeēs ad ius ciuile.& nāle ponit vnā dr̄iam inter ipsa iura. Vltimò, ponit circa q̄ versat ius ciu. Secūda ibi. Ius aūt ciuile. Tertia ibi. Cōstat aūt. Quarta ibi, Sed nālia. Quita ibi, Oē aūt. Et hoc prin. et diuidit in tres ptes. Primò, ponit definitionē iuris nālis. Secundò, declarat illā. Tertiò, probat p effectum. Secūda ibi. Nā ius. Tertia ibi. Hinc descēdit. CASVS. Quidā scholaris rudis accessit ad pricipē Iustinianū: & corā eo talē pposuit qōnē: Dñe Imper dicite mihi, qđ est ius nāle? Impator rñdit ei, Ius nāle ē quoddā ius, quo iure oīa aīalia sunt instructa, & perita a nā. i. a Deo. Vel ius naturale est quoddam

1 Ista gl. pstat arg. an qs teneat adiuuare aliquē q offendit? & dr̄ q de iure cañ. teneor iuuare verbis iterpo nēdo me honesto mō: vt ij. q. vij. cap. negligere, sed secundū leges regulariter non teneor ad iuuare: vt l. metū. §. sed licet. & ibi Bal. ff. qđ met. ca. Tulli. li. j. de offic. ℱ. Qui alterū nō defēdit si pōt (inq̄t) tam in vitio ē, quā si patriā, aut parentes deserat. Ægid. Per.. An aūt incurrat excōicationem se ipsum offendēs, dic q sic ſm Bart. Pe. d Bel. Per.& Angē. hic.

† Aliàs tripartitum.

2 Et bñ ſm Porc. q̄uis Ias. dubitet d iure nāli.

3 Simi- les gl. sūt in l. instita §. j. ff. de iust. & iur.

4 No. q Azo. fuit præceptor Accur.

† Ius nāle dici nō pōt, nisi cōstitutū sit: aliās ius nō esset. neque quicquid nāle est, id continuo ius nāle est. sed id dūtaxat, qđ hoīem facere, aut nō facere nālis rō iubet, qđ inde nāle esse deprehēdit, q idē obseruatū esse videam* a cæteris quoq; animantib*, q nō nisi nā, & sensu ducuntur.

5 Istud exēplū reprobat Bald. & Porc. hic. & p Bal. l. j. ℱ. tit. proxi.

6 vt suā prolē nutrire.

7 Vt suo dño parere.

8 Scilicet, quod similis p simplonē soluere.

Ius, quo iure natura. i. Deus oīa aīalia instruxit, & docuit. & in idem per oīa recidit hæc positio casus cum prima. Bene dico, oīa aīalia: quia non solum habet locū in hoibus, sed in oibus aīalib. siue in cœlo. i. in aere nascātur: vt aues: siue in terra, vt alia aīalia: siue in aqua nascantur, vt pisces. Videmus etenim. i. videre possumus omnia aīalia, nedū hoīes esse perita huius iuris naturalis. h. d. vsque ad uersi. Hinc descēdit. In quo pununť duo, vel tria exempla de hoc iure naturali. Moueť enim masculus ad coniungendū se fœmellæ: vel vir ad cōiungendum se

natura a oīa aīalia docuit. Nam ius b istud nō humani c generis ꝓpriū est, sed omniū aīalium, quæ in cœlo, d quæ in terra, e quæ in mari f nascuntur. Hinc g descēdit maris, h atq; fœminę cōiunctio, ‡ i quam nos matrimoniū k appellamus.

fœminæ: quæ cōiunctio vocatur matrimonium, ſm iura ciuilia. Secundū exemplū est tale: Iure isto naturali mouetur homo, & fœmina ad procreandos, & nutriendos liberos. i. filios. Nā isto iure naturali mouentur hoīes, & fœminæ ad cōmiscendū se adinuicē: quā coniunctionē faciūt, ideo vt liberos procreent: & eisdē liberis procreatis mouētur eodē iure naturali ad eosdem liberos alendos, & nutriendos. Fran. de Aret.

a Ius naturale est Quod natura. i. Deus; & nosatiuè, & ablatiuè pōt legi. sic ī. tit. j. §. j. Et not. quia quatuor modis ius nāle ponitť. Quādoque pro iuregentiū: vt ī. de re. di. §. singulorū. Qñq; pro iure pastorū: & sic pro iure ꝑtorio: vt ff. de pac. l. j. Qñque pro ciuili: sic pro eo, qđ rescindit pacta: vt in rest. min. vt ff. de mil. te. j. Qñque pro instinctu naturæ: vt hic. & ff. eo. l. j. §. ius aūt naturale. Sed secundum cano. ius naturale dr̄, qđ in lege Mosaica, vel in Euangelio continetť: vt in prin. Decret. Et istud (qđ) hic est noiatiuus casus. qñ hæc dictio (nā) est ablatiuus casus, & eū est accusatiui, quan. (Natura) est noiatiu. & tunc dic nā. i. Deus.

ADDITIO. Dic ſm Porc. ꝙ hoc relatiuum (qđ) erit accusatiui casus, & verbum (natura) erit noiatiui. Nam hoc verbum (docuit) in textu positum pōt regere duos accusatiuos diuersos: vt in gl. or. in l. successores. C. ad l. Falc. & habetur in l. eam quā C. de fideic.

b Nā ius. Bene dico omnia aīalia. Nam ius istud, &c. nō solū est hominum, sed cōe omniū aīalium. Accu.

c Humani. Id est hominum.

d In cœlo. Id est in aere: vt aues, quæ in arboribus, & aere nascuntur: vt ī. de rer. di. § apium.

e In terra. Vt feræ bestiæ, quæ in suis lustris. i. cubilibus nascuntur: & etiam quædam aues.

f In mari. Vt pisces. Idem dico & si in qualibet alia aqua nascuntur.

g Hinc. i. ab hoc iure naturali. s. Deo, qui primo Adā Euæ coniunxit: & in paradiso deliciarū posuit. Accu.

h Maris. Id est, masculi.

i Coniunctio. s. animorū, non corporū: vt ff. de regu. iur. l. nuptias. ADDITIO. Est tñ differentia ſm Ange. quia secuto solo cōsensu possibilis est separatio per ingressum monasterij: vt C. de episc. & cle. l. Deo nobis. circa prin. & in Decre. ex publico. de conuer. cōiug. secus autem secuta carnali copula.

k Matrimonium. Id est effectum matrimonij. Et sic not. ꝙ matrimoniū quo ad originem est de iure nāli. s. de Deo: vt hic dr̄. ; de iuregentium etiā dici potest: quia ab eo receptum est. De iure ciuili etiam dici potest: quia formam ei adiunxit, & solēnitatem ; ſm Azo. vt patet ī. de nupt. per totum titulum: cum dicit a quarundam nuptijs abstinere necesse est: vel ff. de ritu nupt. per totum. vnde debet dici de iure ciuili: vt ff. de iusti. & iur. l. ius ciuile.

ADDITIO. Intellige hoc, nisi quo ad prohibitionem graduum lineæ ascendētis, vel descendentis, vel etiam collateralis in primo gradu: quia dicitur de iure diuino. c. literas. §. sanè. versi. opinioni. & §. sequen. extra de resti. spo. Item quo ad formam verborum, est de iure cano. sed quo ad instinctum cōiunctionis, seu causam finalem, scilicet, conseruationē indiuidui, est de iure naturali, secundum Christophor. Porc. hic.

Alias coniugatio.

‡ Hæc nō est legis intentio: & nā hic accipitur ꝓ virtute siue ſita ciuili bet rei. Bat. Nic. Fabr. & Placen.

Placē. & Ias. ponunt qnque: quos vide hic ꝑ eosdē.

Vel aſr ſm Ioan. Fa. ne parētes sint incerti d̄ filijs, quos alere tenētur, 16 nā lis dictat matrimonium.

Vel quo ad substātiā ꝯsensus.

hinc liberorum procreatio, l hinc educatio. m Videmus etenim cetera n quoq; animalia istius iuris o perita censeri. †

Quod quisq; ciuitas sibi ius statuit, ius ciuile dicitur, quasi ipsius ciuitatis peculiare: qđ verò rōnis iudicio ab oī populo custodiť ius gentiū vocať.

l Hinc liberorum procreatio. Nam Deꝰ operatur ad liberorum procreationem, & naturalis instinctus.

m Et educatio. Nam hoc iure, scilicet naturali mouetur parens ad educationem filiorum suorum potius, quam alienorum: vt ff. vnde lib. l. scripto hæred. in fi. & ad hoc etiam tenetur parens: nisi pro se sit insufficiens: vt ff. de lib. agn. l. si quis. §. sed & si filius. & §. denique.

n Cætera. Scilicet animalia præter homines.

o Istius iuris. Scilicet naturalis, de quo loquimur. Ex eo enim, quòd auis volat, piscis natat, gallina oua calefacit: mouentur isto iure naturali.

Ius autem. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum bimembre. Secundo ponit exemplum primi membri. Tertiò, ponit exemplum secundi membri. Secunda ibi. nam quod. Tertia ibi, Quod verò.

CASVS. Quidam scholaris accessit ad principē, & talem proposuit quæstionem. Domine Imperator, dicite mihi, quæ differentia est inter ius gentium, & ius ciuile: & ideo quæro: quia volo vnum ius ab alio scire discernere. Imperator respondit: Amice, dico tibi ꝙ oēs populi, qui vtuntur iure scripto, & iure non scripto, pro parte vtuntur suo proprio iure. s. ciuili, & pro parte vtuntur iure communi omnium hominū. Secundò, dicit scholaris. Domine Imperator, vos loquimini sic obscurè, ꝙ nō intelligo vos. Quid est hoc dicere, quod omnes populi, qui vtuntur iure scripto, & iure nō scripto, pro parte vtunť suo proprio iure: & pro parte vtuntur iure communi omnium hominū. Dicit Imperat. Quod dixi tibi, ꝙ vtunť pro parte suo proprio iure, sic intellige, ꝙ ius, qđ sibi facit quilibet populus, illud est propriū ius illius populi, vel ciuitatis, & appellatur ius ciuile, id est, ius proprium illius ciuitatis: puta statuta municipalia, quæ in singulis ciuitatibus fiunt. Tertiò dicit Imperator, ꝙ illud ius, quo vtuntur omnes gentes de mundo naturali rōne, id est, discretione est inductum: appellaturq; ius gentium, i. ius, quo omnes gentes de mundo vtuntur. Et sic amodo aperta est differentia inter ius gentium, & ciuile: quia ius ciuile est proprium cuiusque ciuitatis: ius verò gentium est commune omnibus. Quartò dicit Iustinianus. Non solū quidem alij populi utuntur pro parte iure proprio, id est, ciuili: & pro parte iure communi omnium hominum, id est, iuregētiū: sed etiam populus Romanus hoc facit: quia ꝑ parte vtitur suo iure, id est, suis ꝓprijs statutis: & pro parte vtitur iure communi omniū hominū, id est, gentiū. Quinto respondet Imperator cuidam tacitæ obiectioni: quia possent aliqui dicere: Domine Imperator, vos fecistis mentionem nunc de iure gentium, & ciuili: dicatis de natura vtriusque iuris. Dicit Imperator, excusando se: Ego hoc dicam in competenti loco, scilicet, in §. pen. vbi dicit, ꝙ ius gentium est immutabile, & ius ciuile mutabile, secundum expositionem istius §. vel alio modo intellige istam quintam particulam. vt in glo. quæ incipit, s. iura gentium. Et hoc notum in prima parte principali. In secūda parte assignat

† Censeri, i. referri in numerū eorū, ꝙ huiꝰ iuris perita sunt tráslatione súp a ab his q cēsentur capite vel patrimonio, tametsi Budæus existimet, cēseri, hoc loco significare idē qđ admirationi, esse. Vide Bud. in Anno. in Pand. ad l. j. ff. de iustit. & iur.

Educatio si cōsidereť inspecto naturę instinctu, est de iure nāli: si prout est redacta ad necessitatē, est de iure ciuili. l. si qs a liber §. fi. ff. de lib. agno. nā pī cogitat iure ciuili alere liberos vt de Sophocle scribit Tull. in Cat. Ma. peri.

Ius a autē ciuile a iure gentiū distinguit. a qđ oēs populi, qui legib. & morib. b regunt, partim suo ꝓprio, partim cōi c omnium hominū iure vtuntur. Nā q quisque populus ipse sibi ius cōstituit, id ipsius propriū ciuitatis est; vocaturq; ius ciuile, d quasi ius ꝓpriū ipsi' ciuitatis. Qđ verò naturalis ratio e inter oes hoies cōstituit, id apud f oēs populos perę què custodit, vocaturq; ius gētiū, quasi quo iure oēs gētes vtunt. g Et populus itaq; h Romanus partim suo i ꝓprio, partim cōi omnium hominū iure vtit. Quæ singula k qualia sint, suis locis proponemus. l

Ius ciuile a sua quaque ciuitate, vel legislatore nomē sortitur iuris tamen ciuilis simpliciter prolati appellatione ius Romanorum (tanquā nobilius) significamus.

Sed ius quidem m ciuile ex vnaquaq; ciuitate appellat: n veluti Atheniēsium. Nā si qs velit Solonis, o vel Draconis leges appellare ius ciuile Atheniensium, nō errauerit. p Sic.n.& ius, q quo Romanus populus vtit, ius ciuile Romanorū appellamus, vel ius Quiritū r quo Quirites vtunt. Romani.n.a Romulo, Quirites a Quirino s appellantur. Sed quoties nō addimus nomē, cuius sit ciuitatis, t nostrū, v ius, x significam'. Sicuti cū poetā dicimus, nec addimus nomē, subauditur apud Gręcos egregius Homer': apud nos, Vergilius. y

gnat Iustinianus secūdā differentiā inter ius gentiū, & ius ciuile, quæ secunda pars continet quatuor partes, vt s.dixi. In prima particula.h.d. Quamuis ius gētium non habeat denominationem ab aliqua ciuitate: quia non dr ius gentium Romanorum: vel ius gētiū Bononiensium: tñ ius ciuile habet denominationē ab ea ciuitate, in qua factum est: vt ecce statuta, q fiebant apud ciuitatem Athenarū per suos sapientes, scilicet Solonem, & Draconem, possunt dici ius ciuile Atheniensium. Secundò, adducit simile, quod statuta facta Romæ possunt dici ius ciuile Romanorum, vel ius ciuile Quiritum. quia Romani appellabantur Quirites a quodam eorum rege, qui Quirinus appellabat. Tertiò dicit, Sed quid dicemus, si simpliciter dicatur ius ciuile, nec addatur nomen ciuitatis, in qua factū est illud ius, de quo iure intelligimus? Respond. per excellentiam intelligitur ius ciuile de iure ciuili Romanorum, id est de statutis eorum. Quartò, adducit simile. Ecce cum dico, poeta, & ei non addo nomē proprium: per excellentiam intelligitur de Homero apud Græcos: vel de Virgilio apud Latinos.h.d. vsque ad §.ius autem gentium.

a Diuiditur.i.vnum ab altero sic dignoscitur. Accu.

b Legibus & moribus. Nam quidam sunt, qui reguntur tantum moribus: & etiam quidam, qui nec moribus, nec legibus: vt homines syluestres: t etiam quidam, qui legibus tantum & non moribus.

c Communi. Id est, eo iure, quod est in cōi apud oēs, siue scriptum sit, siue non.

d Ius ciuile. Vt sunt statuta terrarum: quæ iura municipalia dicuntur: vt C.de emā.lib.l.j.& sic dr ad differentiam iuris naturalis, i.iuris gentium.& ita accipitur hic. Secundo modo dr ius ciuile t lex xij.tabularum: vt ff.de iust.& iur.l.ius ciuile. .hoc igit. Tertio, dicitur ius ciuile omne ius, q non est prætorium, & sic accipit ff. de iustit. & iure. l.ius autem ciuile.in prin.& §.ius prætoriū. Quarto, dicitur disputatio prudentium, quæ fuit facta super l.xij. tabu.vt ff.de orig. iur.l.ij.§.hæc disputatio.secundum Ioā. Quinto, quicquid scriptum habemus de iure, dicitur ius ciuile: vt cum dicitur, Est enim sanctissima res ciuilis sapiētia. quæ precio numario non est æstimanda: vt ff.de var. & extraord.cogn.l.j.§.proinde. Sexto, dicitur quoties adijcit aliquid iuri naturali, vt in matrimonio modo diximus: vel detrahitur iuri naturali, vt in vsucapionib. vt j.de vsuca.in prin. t Vel addit iurigen. vt in tutela inuēta a iure ciuili originaliter: vt j.de tute.in prin. vel detrahitur, vt in potestate seruorū restricta: vt j.de his, qui sui vel alieni iuris sunt.§.sed hoc tempore. hoc enim ius ciuile dicitur. vt ff. de iustitia & in l.ius ciuile.j.ff.& hæc exēpla sunt ibi notata. Acc.

e Naturalis ratio. Not. q ius gentium naturali rōne est inductum: vt hic.& j. de rer.di.§.singulorum. vnde est ius immutabile: vt j.eo.§.sed naturalia. Accur.

f Id apud. Nunc soluit. Accur.

g Vtuntur. Vt est religio erga Deum, vt parentibus, & patriæ pareamus: t vt contra violentiā resistamus: vt ff.de iustit. & iur.l.j.in fi. & l.ij. Item conuentiones, siue pacta, quæ apud omnes gentes valent: vt j.eo. §.ius autem gentium, & ff.de pact.l.iuris gentium.in prin.

h Itaque. Quia oīs populus vtitur, partim iure cōi, & partim, &c.

i Suo. Quod pro se tñ cōposuerat: aliàs esset lex generalis: vt j.eo.§.lex.

k Quæ singula. Scilicet iura gētium, & ciuilia, quibus vtuntur ciues Romani, & effectus eorū iuriū dicet j. de rer.diui. §.singulorū. vsq; ad fi.tit. vbi dr qualiter acquiruntur dominia iuregentium. Itē j.de vsuca.& in titu. seq. in quib. dr qualiter acquirūtur dñia iure ciuili. & secundum hoc refertur ad proxi.dictū.& illud intelligas de iure ciui.Roma. generali. Vel aliter dic, proponemus j.eo.ti. §.pe. vbi dicit alterū de iuribus variabile, vt ciuile: alterū nō, vt gentiū.& ſdm hoc non refert ad proximū dictū: sed ad id, quod dicit s. Nā &c.& etiā, Quod vero, &c.

l Proponem'. Sed vbi? Rñ. fortè j.de rer.di.§.singulorum.& refertur nō ad proximū. t dictū, sed ad id q dictum est. Nā q quisq; &c.& ibi. Quod vero &c.

m Sed ius quidē.&c. diximus populos cōmune, aut proprium ius habere: sed &c.

n Ciuitate appellatur. Id est nomen illius ciuitatis vbi factum est ius ciuile. debet ei imponi.

o Solonis. Nomina sunt cōpositorum statutorū in illis ciuitatibus, sicut si appellaret quis ius ciuile Boñ. statutū a cōpositorib. inuentum, & cōsilio cōfirmatū.

p Non errauerit. Imò benedixerit.

q Sic.n.& ius. Quod ꝓ se tñ cōposuerūt: aliter esset generalis lex: vt j.c.§.lex est.& de hoc, s.iure ciuili generali potest hic intelligi, vel loqui. Accur.

r Ius quiritum. Pro eodem, licet nomina mutet.

s A Quirino.i.Romulo. Qui fuit eorū rex, dictus a q.ris, q est hasta: quia magna hasta in bello vtebatur.

t Ciuitatis. Sed simpliciter dicitur ius ciuile.

v Nostrū.s.Romanorū, p excellētiā. ADDITIO. Et ideo dicit Io.Fab. q in supplicādo pro præbenda ecclesiæ cathedralis, specificatio ipsius ecclesiæ vitiaret: qa sufficit, quod dicatur in ecclesia Lugdunensi, vel Parisiensi, & q ita de facto vidit obseruari.

x Ius. Scilicet ciuile Romanorū, si est proprium, vel generale, si est factum, vt sit generale.

y Virgilius. idē in Apostolo. nā Paulus in diuina scriptura

Aliàs ius aūt ciuile, vel gētiū ita diuiditur oēs, &c.

Mores quasi loco accipiēdi sint vide Budęū ad l.ius ciuile. ff.de iust.& iu.

ꝓprio, abundat.

Qđ sibi licitū est, ꝯcor. c. q l ecclesia rū. i gl. j. l prin. ex. de ꝯstit.& in c. venerabilem. l gl. super versi. Lothari' ex. de elect.

Oēs tñ sunt de semine Adæ. Io. Fa. ius ciuile sex modis dr.

Ista gl. est magistralis ſm Ange. ad sciēdū, quot modis capit ius ci.

In hoc l. qa eo iure oīa erāt cōia ſm Iaso. hic, aliàs si gl. ꝑsupponeret, q illo iure esset dare meū & tuū eēt falsa, vt p Iac. d Are. Bal. & Albe. i l.ius ciuile. ff. de iust. & iur.

Tex. est no. ſm Ia. in l.j.§.& ghafs.ff.de ven. in posses.mi. quē Bald. reputat singularē in l.mres.C. ad Tertu. & cui potius sit parēdum. vide p Ang. hic.

Ista gl. Sdicit gl. ꝓcedē. sed ambæ sūt bonæ, vt referat ad ꝓximum dictū, vel [illegible] remotū: cū i m ambas expōnes loquamur de iure gētiū, vel ciuili, i m Nico.

Quirinus vnde dr.

pura intelligit. Itē vbi dr̄ sapiens, intelligit Salom.

Ius aut. Primo ponit vnū dictū. Secundo ponit, rō, quare iusgentiū fuit inuentū. Tertio ponit effectus: siue ponunt inuentiones iurisgentium. Secunda ibi, Nā vsu. Tertia ibi, Bella.

Diuisio.

CASVS. Quáuis in superiori §. tractauerit de iuregentium, & ciuili: quia tamen de iuregentium non tractauit ibi plenè: ideo hic plenius tractat repetendo ēt de eo, quod dixerat. Et diuidit hunc §. in tres partes: sicut supra dictum est. In quarū prima parte dicitur, q̄ ius gentiū est cōe omnibus hominib. de mundo. Secundo reddit rationē, quare ius gentium fuit inductum, quæ ratio talis est: Homines indigebant aliquibus statutis, & ideo multa inter se statuerunt, quæ dicuntur iusgentium: & maximè bella, & captiuitates, & seruitutes sunt à iuregentium: quæ seruitutes sunt contrariæ iuri naturali: qa de iure naturali omnes homines liberi nascebantur. Tertio dicit, quòd ex hoc iuregentium sunt introducti quasi omnes contractus: de quibus multa exempla ponit in textu. hoc dicit vsque ad §. constat.

Cōis vsus, humanaq; necessitas iurigentium originē dedere, Ex hoc itaque iure orta sunt bella, sequutæ captiuitates, & seruitutes, ac contractus ferè omnes introducti.

Ius autem [a] gentium omni humano [b] generi cōmune est. Nàm vsu [c] exigente, & humanis necessitatibus, gētes † humanæ iura quædam sibi constituerūt. Bella [d] et-

† Per hūc textum Pau. dicit verbum hoc gentes comprehēdere mares, & fœminas.

a Ius autem. Autem pro sed, & repetit de iuregentium, vt aliquid addat.

b Omni humano. Sed nunquid plura humana gña sunt? Resp. non: expono ergo. i. omnibus hominib.

b Vel expone omni. i. toti, secūdum Nic. & Io. Fab.

c Nam vsu. Ab initio enim pauci erāt hoīes: indiguerunt tñ aliquo cōi vsu: & quanto plures fuerunt, tūc magis suas cōstitutiones habebāt, & statuta: puta vt nullus vineam, vel ortum alterius intraret, & hoc sequitur, & probatur ff. de iusti. & iur. l. ex hoc iure.

Bellū est a iure introductū.

d Bella. Sed qūo a iure descēdit bellū, cū sit a iure ꝓhibitū: vt ff. de vsufru. l. æquissimū. Rñ. loquit de eo, qd̄ a populo Romano est indictū hostib⁹: vt ff. de cap. & postli. reuer. l. hostes. §. in bello. [1] Itē ꝓpulsare violētiā: qd̄ est licitū: vt ff. de iusti. & iur. l. vt vim. & ff. d̄ vi & vi ar. l. j. §. vim vi, cū moderamine tñ. vt C. vñ vi. l. j. ADDITIO. In quo moderamine requiritur primo debitia instrumentorum ꝓportio quamuis s̄m Io. Fab. aggredientem sine armis. possim cum armis repellere, si aliàs tutè me defendere nequeo. Secundo, q̄ fiat incontinenti. i. in ipsa actus flagrantia, in defensione personæ, vel ante, quam diuertat ad extraneos actus, in defensione rerum. Tertio quod non ad vindictam: in quo attendit modus facti, qualitas psonarum, & potentia. Et no. secundum Ias. q̄ ipsa ꝓpulsio est de iure naturali: sed cum moderamine est de iuregentium, secundum Ang. hic.

1 Imò a quocūq; etiā priuato ꝓ suo recuperādo: & de licētia superioris si per ipsum recuperare nō valeat, & hoc nedū ꝯ suū detinētes, sed ēt eos iuuantes. secūdū Io. & doct.

e Initio. Sed nunquid hodie? Quidam dicunt sic, nos contra: nam seruus nascit. vt j. de iure perso. §. serui. & ff. de nata. resti. l. interdum. Accursius.

f Penè. Penè dicitur ꝓp quatuor contractus: vt ꝓp stipulationem: vt j. de act. §. de consti. Item ꝓp literarum oblōnem: vt j. de lit. obli. Item ꝓp contractū emphyteuticum: vt j. de loc. & condu. §. adeo. Item ꝓp sponsalitiam largitionem. i. donationem ꝓp nuptias: vt in auth. vt spon. larg. § j. & ij. coll. ix. Et nota q̄ hic dr̄ omnes ꝯtus esse de iuregentium: sed nō omnes obligationes. Nam quæ ex maleficio, vel quasi sunt, non sunt de iuregentium sed vel a lege xij. tab. vel ab alia lege. ADDITIO. Prout glo. loquitur in quasi maleficijs, approbatur: quia in his contingit aliquem obligari ex facto alieno: quod ius gentium

1 Idem Bar & Nico. & vide gl. similē i l. ex hoc iure. ff. de iust. & iu. & in l. legitima. ff. de pac.

non considerat: sed prout loquitur in maleficijs, reꝓbat per l. j. ff. de fur. vt per Ange. & Christopho. hic.

g Innumerabiles. Id est, non facile ad numerandum habiles: vt j. de rebus corpo. & incorpo. in princ.

Cōstat. Diuiditur iste §. in tres partes. Primo ponit dictum bimembre. Secūdo ponit exemplum primi mēbri. Tertio exēplū secundi mēbri. Secunda ibi, Scriptū. Tertia ibi in §. Ex nō scripto. Item secūda subdiuidit in duas partes. Primo ponit, qd est ius scriptum. Secundo ponit exēpla. Secūda ibi, Lex.

Diuisio.

enim orta sunt, & captiuitates secutæ, & seruitutes, quæ sunt naturali iuri ꝯriæ. Iure enim naturali omnes homines ab initio [e] liberi nascebant. Et ex hoc iuregentium omnes penè [f] cōtractus introducti sunt: vt emptio, & venditio, † locatio & cōductio, societas, depositum, mutuum, & alij innumerabiles. [g]

CASVS. Vidimus de iure naturali in principio huius tituli. Item vidimus de iuregentium s̄. §. ꝓxi. Item vidimus. de iuregentium, & ciuili mistim s̄. §. ius aūt ciuile. vsq; ad §. ius aūt gentium. Sed quia de iure ciuili nō plenè tractatum est, ideo tractabit in hoc §. & seq. vsq; ad §. sed naturalia. Et ideo diuide aliter. hunc §. quū. s̄. secundum Franc. de Aret. in sexdecim partes, vsq; ad §. ex non scripto. In prima parte dr̄, q̄ ius nium ciuile diuidit in duas partes. s. in ius scriptum, & in ius non scriptum: & hoc ad similitudinem Græcorū. q̄ similiter iure scripto, & iure non scripto vtebant. Secundo dicit, q̄ primo est videndū de iure scripto. Et est sciēdum, quòd ius scriptum cōstat ex sex partib. iuris. s. ex lege, & plebiscito: ex senatusconsulto, ex principum placitis, ꝓtorum edictis, & ex rñsis prudentum. Tertio dicit, quid est lex. Certè lex dicit illa, quam Roman⁹ populus faciebat cōsule senatorum interrogante populum, vt ecce qñ emergebat aliqua qō, quæ nō erat soluta per aliquā legem, populus pulsabatur cū campana, Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur pop. Rom. & tunc loquebat magistratus senatorum: & dicebat populo ibi congregato: Dñi mei, talis qō emergit de nouo: quam qōnem non reperim⁹ decisam in nostro iure: placet ne vobis, q̄ ad decisionem illius ita, & ita statuat? Et populus simul, vel diuisim clamabat, vel clamabant dicētes: Sic fiat, vel sic fiat. & sic illud taliter constitutum dicebatur lex. Quarto dicit, quid sit plebiscitum. Et certè plebiscitum dr̄ illud ius, quod plebs Romana faciebat tribuno plebeiorū interrogante plebē. Ecce. n. qñ emergebat aliqua qō pertinēs ad plebem, seu plebeios, q̄ non erat soluta per legem aliquam: pulsabat cū quadam alia campana, Ad arengam, Ad arengā, Ad arengam. Et sic congregabat plebes Romana. Et sic tunc surgebat magistratus. s. tribunus plebis, & dicebat plebi, Talis qō emersit, placet ne vobis, q̄ ad decisionē illius sic, vel sic statuatur. Et ipsi clamabant dicētes. Fiat sic, & sic. ergo illud taliter constitutum appellabatur plebiscitum. Quinto dicit, Diximus q̄ lex fit à populo, & plebiscitum a plebe. Sed quæ dña est inter populum, & plebem? Resp. populus est genus: quia appellatione populi omnes ciues Romani continent, scilicet nobiles patricij, & senatores, & ignobiles. Plebs verò sine patricijs, & senatoribus cæteros ciues significat. Sexto respondet cuidam tacitæ quæstioni. nam posset aliquis dicere: Nunquid tantum valent plebiscita quantū leges? Et dicit q̄ sic ex quo fuit facta quædam lex, quæ appellatur Hortensia in qua cōtinetur, q̄ plebiscita obtinent vim legum. Septimo quid est senatusconsultum? Et certè senatusconsultū est statutum a senatorib. cōpositum, siue leges a senatoribus

† Nomine ēptionis, & vēditionis hoc loco intelligēdā esse ꝓmutationē, putat Æmilius Ferret⁹ in notis suis in hūc ipsum locū: cū emptio non consistat sine ꝓcio, eoque in numerata pecunia: nummi autē nō sint inuenti iuregentiū quorū inistiū inq̄t, refert ad Æginetas lōge post liberū patrem quē Plin. lib. vj. natur. histo. tradit inuenisse emptionem, & venditionem.

Diuisio.

Ius ciuile ex ſcripto cõſtat, & non ſcripto. Iuris autem ſcripti partes ſunt ſex, quæ recta ſerie pertractantur.

Conſtat autem ius noſtrum a quo vtimur, aut ſcripto, b aut ſine ſcripto; vt c apud Græcos d τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δ' ἄγραφοι. Scriptũ autẽ e eſt lex, plebiſcitũ, ſenatuſcõſultũ f principũ placita, magiſtratuũ edicta, reſponſa prudentiũ. Lex eſt, g qđ populus Romanus ſenatorio magiſtratu interrogante, veluti h Conſule, i conſtituebat. Plebiſcitum eſt, qđ plebs plebeio magiſtratu interrogante, veluti k tribuno, conſtituebat.

Plebs autem a populo eo differt, quo ſpecies l à genere. Nã appellatione populi, vniuerſi ciues ſignificantur, cõnumeratis etiam m patricijs, n & ſenatoribus. † Plebis autẽ appellatione, ſine patricijs & ſenatoribus cæteri ciues ſignificant. † Sed &

toribus promulgatæ. Octauo reſpondet cuidam tacitæ quæſtioni. nã aliquis poſſet dicere: Senatuſconſulta videnť ſuperflua: nonne ſufficiebant leges, & plebiſcita? Rñdet dicẽs, q̃ ſenatuſcõſulta nõ ſunt ſuperflua. Nã populus Romanus erat in tantum augmentatus, quòd erat quodam modo impoſſibile, q̃ ſẽper qñ debebãt fieri aliq̃ leges nouæ, q̃ populus, & plebs cõgregari poſſent. & ideo vtile viſũ fuit populo, quòd ſenatores poſſent iura condere ſine populo, & plebe: & ſic quando cõgregabatur populus, conſul ſenatores interrogabat. Nono, quid eſt principis placitũ? Dicitur lex imperialis. nã qđ principi placuit: pro lege ſeruatur. Decimo, rñdet cuidam tacitæ q̃ſtioni. Nam poſſet aliquis quærere. Quare princeps põt legem facere? Reſpon. Quia populus Romanus tranſtulit in eũ principem omne ius ſuum, & imperium: & maximè poteſtatẽ legis condendæ. Vndecimo dicit, q̃ Imperator põt facere legẽ, vt dixi: ergo id qđ inſtituit Imperator, ſeruať pro lege, ẽt ſi in modũ epiſtolæ faciat: vt ĩ. de his, q ſui vel alie. iur. ſunt. §. fi. Vel ita ſi inter litigãtes cognouit, & definitiuè pronunciauit, volẽs q̃ illa ſententia eſſet lex: vt C. de legi. & conſtit. l. fi. Vel ẽt ſi apponat in lege, quã facit, hoc vocabulũ, edictali, vel edicto: vt C. de ſecun. nup. l. hac edictali. Duodecimo, q̃ leges imperiales propriè appellantur cõſtitutiones. Tertiodecimo dicit, q̃ legum, ſiue cõſtitutionũ imperialiũ quædã ſunt perſonales, quædã generales. Perſonales dicunť, quæ ad alias perſonas nõ extẽduntur. Ecce ſi alicui ob meritũ, id eſt, propter ſuum meritũ princeps indulſit, i. pepercit, quia deliquit in principẽ. & princeps videns iſtum, q̃ bene ſibi ſeruierat, dat ſibi ſuam gratiã: iſta gratia quã dat ſibi princeps, non tranſit ad aliam perſonam. Ideo dicitur in textu, quòd priuilegiũ perſonale nõ tranſgrediť perſonam, cui tale priuilegiũ cõceditur. Aliæ vero generales conſtitutiones ſunt in omnibus alijs hoĩbus. Quartodecimo dicit de magiſtratuum, ſiue p̃torum edictis: dicẽs q̃ prætorũ edicta obtinent vim legum. Etiã dicit, q̃ hoc ius prætorũ poteſt etiam honorariũ appellari, ab honore ipſorũ prætorũ, qui faciebant huiuſmodi ius. Quintodecimo dicit, q̃ iſti p̃tores Romani erãt multi. & ex his erant quidã, qui appellabantur ædiles curules: qui ſimiliter faciebant ſuas leges ſuper certis articulis, vel capitulis: quæ leges ſunt pars iuris p̃torij. Sextodecimo dicit, quæ ſunt reſpõſa prudentũ. Et certè reſponſa prudentũ dicunť ſententiæ, & opiniones illorum ſapientum Romanorum, quibus permiſſum erat à principe iura cõponere, qui iuriſcõſulti appellabantur: quæ reſponſa eorum tantam habebant poteſtatem, quòd nullus iudex poterat contra eorum reſponſa ſemel pronuntiare. Franc. de Aret.

a Ius noſtrum. Id eſt, ciuile Romanorũ, de quo diximus. ſ. e. §. ſed ius. Largè vocatur ius ciuile, quicquid ſcriptum habemus de iure generali: vt diximus ſ. eo. in glo. vt ſunt ſtatuta terrarũ, &c. ibi, quinto, &c. Itẽ quicquid habemus de moribus hic comprehendit, ſ. generalibus: vt patet ex inferioribus.

b Scripto. De hoc dicit vſque ad §. j. ex non ſcripto. & de non ſcripto ibi dicet Accur.

ADDITIO. Non tamen eſt neceſſaria ſcriptura ad ſubſtantiam legis: ſed ad probationem tantum. arg. l. contrahitur. ff. de pign. ſecundum doct. hic.

c Vt. Pro ſicut.

d Apud Græcos. Nam Græci vtebantur iure ſcripto, & non ſcripto: vt ĩ. eo. §. & non inelegãter. Accur.

ADDITIO. Græcum quod in textu eſt, ita vertas: legũm aliæ quidẽ ſcriptæ: aliæ verò nõ ſcriptæ. Budæus verò in adnotationib. ad Pandectas hoc ipſo titu. legit, to men agraphõ, to de nomicon, ſed in idem recidit.

e Scriptum autem ius. Scilicet ciuile Romanorũ: de quo dixit ſ. eod. §. ſed ius. Accurſius.

f Senatuſcõſultum. Quare dicti ſunt conſules. no. ff. de ori. iuris. l. ij. §. exactis.

g Lex eſt. Hæc definitio quo ad ſententiã concordat cum ea, quæ eſt ff. de legi. & ſenatuſc. l. j. 3 licet quo ad verba diſſentiat. Definiť & alio modo: Lex eſt ſanctio ſancta, iubens honeſta, prohibens contraria, quæ ſumitur ex lege Græca. ff. de leg. & ſenatuſc. l. ij. Item definitur tertio modo, vt in alia lege Græca colligitur in eo. tit. de legi. & ſenatuſcon. l. j. Accur.

h Veluti. Exemplificatiuè ponitur: vt ĩ. §. prox. nam facta cõuocatione populi Romani, magiſtratus, id eſt, ſenatus non totus, ſed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, ſcilicet conſulendo, an ſic placeret, 1 & ſic ad libitum populi fiebat: vt ff. de orig. iu. l. ij. §. deinde. j.

i Conſule. Nam conſul vice omnium ſenatorum interrogabat populum, & ſic ipſi ſenatores videntur interrogare. Nam qui per alium facit, per ſe facere vĩ: vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. deieciſſe. & ff. de admin. tut. l. ita aũt. §. geſſiſſe. 2 Nam rectè omnia noſtra facimus, quibus à nobis authoritas impertitur: vt C. de vete. iur. enuc. l. j. §. ſed ſi quid. ver. omnia.

k Veluti. Exemplificatiuè ponitur: vt ĩ. §. proxi. erat enim vnus nomine tribunus, qui præerat plebeijs, & eorũ magiſtratui: qui interrogabat plebeios: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. poſtea. ver. mox cũ reuocata. & §. iiſdẽ tpib. & multas leges habemus de his, vt de leg. Aql. vt ĩ. de leg. Aquil. §. ex hoc tñ capite, & ne præſides accipiant niſi eſculenta: vt ff. de offic. procon. l. ſolent. §. fi. & ff. de offi. preſi. l. plebiſcito.

ADDITIO. Sed hodie nec illa, ſi habent ſalariũ, vt ibi no. ſecus in delegatis. extra de reſcrip. c. ſtatutũ. §. inſuper. lib. vj. Ioan. Fab.

l Species à genere. Eſt autem genus, quod prędicatur de pluribus differentibus ſpecie: vt animalium aliud rationale, aliud irrationale, & ſic ſe habet populus (vt ſequiť) ad nobiles, & ignobiles. 4 Species aũt eſt, quod prędicatur de pluribus differẽtibus numero: vt hominum alius Titius, alius Seius, ſic ſe habet plebs. nam minorem tantum comprehendit. vt ſequitur.

ADDITIO. Et ſic valet argu. de ſpecie ad genus affirmatiuè: vt l. ij. §. doli. ff. vi bon. rap. non aũt negatiuè. l. duobus. §. ſi quis. ff. de iureiur. ſecundũ Ia. hic.

m Etiam. Quaſi dicat, non ſolum populi appellatione viles connumerantur, ſed etiam patricij.

n Patricij. Qui erant quaſi patres principis, vt ĩ. qui bus modis ius pat. pote. ſol. §. filius. 5

Sed

a Aliàs ſcriptum autẽ ius, &c.

b Aliàs plebiſcita, ſenatuſcõſultus, &c.

† Cõcor. in c. poſt electionẽ, & gl. ſuper ver. nulla tenus, poſt princi. ibi ſic nomine populi cõ de electio. & gl. in c. ſedes & ver. maiores, prope fi. ibi, plebis aũt appellatione extra de reſcri.

Abũdãt, quo vtimur.

† Certè olim plebe cõtinebanť Equites, poſtea tñ ordinẽ ſuum illi quoq; acceperunt: vt hoc loco ex plinio annotauit Æmil. Ferr.

1 Imò dic ſm Porc. q̃ ibi definiť lex p quidditatẽ, & ſubſtantiã & p effectũ, q̃ ex ea ſequuntur: hic verò p cãs efficiẽtes, ſeu in eſſe pducẽtes.

2 Et iõ dicit Ange. q̃ nõ valeret ſtatutũ, 1 eius confectione cõſtaret, q̃ nõ fuerit cõſilio p priorẽ facta ppoſitio, ſecus tñ in dubio. Ang. Aret.

3 Debet tñ i libello exprimi, q̃ p te, vel alium tuo noĩe tale qđ cõmiſſum fuerit: aliàs agendo p te, & pbãdo de alio tuo noĩe expoliante, nõ obtineret ſecũdũ Ioã. Fa. & An.

4 Excipiũtur tñ clerici. vbi de eorũ p iudicio agiť ſm Pan. ca. j. ex. de vita & honeſ. cle. & Iaſo. hic. Aliàs, cõcedat.

5 Pricij, q̃ dicanť: vide Budęũ ad l. vlti. ff. de ſenatoribus. & Alcia. ad l. C. xij. tit. de dignitatibus & non ſpar. pecu.

a Sed & plebiscita. Videbantur minus valere, quasi loco,& argumēto sumpto ab authoritate: quia maior est patritiorum,& senatorum authoritas: vt C.de leg. l.humanum. & ff.de eden. l.si quis ex argen. §. j. sed hoc sublatum est per legem latā ab Hortensio Rege, vt sequitur, & ff.de orig.iur.l.ij. §.deinde cum esset. versi.s. mox cum reuocata.

b Lege Hortensia. Sic dicta ab Hortensio, qui pacem composuit inter nobiles, & plebeios: & inter eos sic statuit, vt valeret plebiscitum.

c Constituit. Nam poterat facere legē: vt hic, & ff. de legi. & senatuscon. l.non ambigitur.

d Legis sanciēdę causa. Nam idem est si ex alia: quia difficile erat tot homines conuenire. Accu.

e Consuli. Idest, interrogari, Nam antea populus interrogabatur: vt s.eo.titu. §. plebiscitum. & sicut populus interrogabatur prius: sic postea senatores (qui cētum erant numero) interrogabantur a cōsule: 1 vt C.de pet. hære.l.fi.in princi.& ff.de orig. iur. l.ij.§. deinde qa difficile.

Sed & quod. Iste §. diuiditur in quatuor partes. Nam primo ponit dictum. Secundo eius rationē. Tertio ponit illationem. Quarto dictum modificat & declarat. Secunda ibi, Cum lege. Tertia ibi: Quodcunque. Quarta ibi, Planè.

plebiscita a lege Hortensia b lata non minus valere, quā leges cęperunt.

Senatusconsultum est, quod Senatus iubet, atq; cōstituit. c Nam cum auctus eēt populus Romanus in modū, vt difficile esset in vnū eum cōuocari legis sanciendæ cā: d æquum visum est, Senatum vice populi cōsuli. e

Quod princeps animo legis cōdēdę statuit, legis vim obtinet: & cōstitutio dr̄, ligatq; oēs, modò generalis sit: qđ si ob certæ personæ meritū odiumue emanarit, ad exēplū non trahitur: & cū personalis sit, personam non egredit.

Sed & qđ principi placuit, f legis g hēt vigorē: h cum lege Regia, i q̄ de eius Imperio k lata est, populus ei, l & in eum oē Imperiū suū, & ptatē cōtulerit. m Quodcūque ergo Imperator p epistolā n cōstituit, vel cognoscens decreuit, o vel edicto p pcepit, legē q esse cōstat. Hæc sunt, r q̄ constitutiones appellantur. Planè ex his q̄dā sunt psonales, s q̄ nec ad exemplū trahunt: qm̄ nō hoc princeps vult. Nā qđ ob meritū t indulsit alicui, u vel si quā x pęnā irrogauit, y vel si cui sine exēplo z subuenit, a psonam nō trāsgreditur. a Aliæ aūt cum gn̄ales sint, oēs proculdubio tenent. b

Prætorum edicta, vim legis habent: ædilitiumq; edictum pars est iuris prætorij.

Prætorum quoque edicta c non modicā d obtinent iuris authoritatem. Hoc etiā ius honorariū solemus appellare: qđ e qui honores gerunt, id est magistratus, f authoritatem huic iuri dederunt. g Proponebant & ædiles curules h edi-

f Placuit. Causa faciēdi cōem legē. 1 & generalē: alias nō esset lex cōis: vt sequitur: & C.de sent.& inter.om. iu.l. ex stipulatione. Nā ibi dicitur, nō ois vox iudicis est sententia. & sic non ois vox principis est lex.

g Legis. Quam non habemus.

h Habet vigorem. Id est, lex est, & pro lege seruatur.

i Lege regia. Hac lege cautum fuit, 3 vt ptās legis faciendæ trāsiret de populo ad principē, vt hic, & ff.de ori.iu.l.ij.§.nouissimè. & facit ad hoc ff.de cōsti.prin. l.j. vbi sunt eadē verba. Et hanc legem Regiā nō habemus. Nā facta fuit super regno.i.Imperio trāsferendo.

k Imperio. Transferendo de populo ad principem.

l Ei.i. principi. quo ad honorē: & in eū quo ad onus.

m Contulerit. Id est, transtulerit. sic vt ipse populus amodo nō habeat hoc ius. sic C.de vet.iur.enu. l.ij.§. hoc autem, & de leg.& constit. l.fi. Sed alij dicunt, q̄ adhuc populus potest facere legem. 4 & quod dicitur solum principē hoc posse: verum est solus, id est, nullus alius solus, secundum Ro.

n Per epistolam. Vt j.de his, qui sui, vel alie. iu. sunt. §.dominorum.& ff.de constit.prin.l.j.

o Decreuit. Sedens pro tribunali dando sententiam definitiuam: vt C.de leg.& constit.l.fin. Nā interlocutio principis non habet vim legis, nisi hoc expressierit a princip. vt ead.l.fin.C.de legi. Accursius.

ADDITIO. Dic hoc verum esse, scilicet definiendo præter ius: & præsentibus partibus. aliàs non, vel etiam interloquendo, dūmodo in corpore iuris claudatur, secundum Angelum hic.

p Edicto. Vt C.de legi.& consti.l.ij.& de secun.nūp. l.hac edictali.

q Legē. Generalem, quam potes cognoscere quatuor modis. 5 vt C.de legi.& constit.l.leges. vel speciē: vt sequitur.

r Hæc sunt. s. quas cōstituit Impe. Acc.

s Personales. Dum modo in iuris corpore non sint clausæ, 6 aliàs omnes sunt generales: vt C. de iusti.Cod.confirmā-do.l.vnica. in §.fina. Accursius.

t Ob meritum. Quia multū seruierat principi: 7 & ideo aliquam pęnam, quam debebat ille pati propter delictum, quod fortè fecerat, ei remisit. Accur.

u Alicui. Pœnā merenti.

x Irrogauit. Scilicet non merenti: vel merenti, sed maiorem fortè, quā quæ esset dignus: 8 vt pœna eius met9 sit multorū: vt ff.de pœnis. l.aut facta.§.fi. Accur.

y Sine exemplo. Id est, vt alij non caperent exemplum. Acc.

z Subuenit. Vt clericis, quibus indulta sunt specialia: vt l auth. vt cle apud prop.epis. & C.de epi.& cle.l.cum clericis.& l.omnes qui,& curiæ, & alijs: vt C.de le.& const.l.ij. Sed nunquid intelligitur si ne exemplo subuenire, si cui simpliciter rescribat? Respond. sic, dummodo non sit ibi aliquod signū ex his quatuor, quæ dicuntur C.de leg.& consti.l.iiij.

a Non transgreditur. ff.qđ quisque iur.l.j.contra. Sed distingue, an ad sui postulationē sit cōcessum: quo casu trāsgredit. vt ibi: aliàs nō, vt hic, & ff.quòd quisque iu.l.ij. 1 Et sic soluit aliud cōtra.C.de fru.& li.exp.l. fi. Vel dic ad vtrūque cōtra qđ ad aliud extendit: hoc est dicere, vt alius habeat priuilegiū. Vel dic, 9 quòd illud est speciale in illa l.C.de fru.& li.expen. propter æqualitatē in iudicijs obseruādā.ar. C.de postu.l.p.o uidendū. Vel melius licet egrediatur personā, non est tñ generale ius: nec videtur alius. s.aduersarius prosus: cum sit contingens occasione controuersiæ.

b Tenent. Id est, ligant. Accursius.

c Edicta. Quæ scripta erant in albo prætoris: vt ff.de iur.om.iu.l.si id qđ.in p.rñ. Accu. ADDITIO. Et prætores hodie sunt præsides prouinciarū, habētes sub se officiales totius territorij: vt est ptās Florētiæ. And.

d Non modicam. Sed magnam.

e Quod. Id est, ideo quia.

f Magistratus. Scilicet ipsi prætores: vt ff.de iustit.& iure.l.ius autem.§.ius autem prætorium.

g Dederunt. Vt ff.de ori.iur.l.ij.§.eo tempore.

h Ædiles curules. A cura dicti. Obseruabāt enim ne

suum

1 Dicit tñ Angel. q̄ q̄uis loco senatorū hodie successerint ɔsiliarij, seu decuriōes, nō tñ possēt sup principi referre natis statuere, pu ta ad famā, seu i9 geniture aliquē restituere, spurios legitimare, aut veniā ętatis cōcedere.

2 Dūmodo sit iustū, & honestū sm Angel. & Iac. hic: p ea q̄ pulchre not. Bal. in l. qđ ex libera. C. de ope lib.

3 Idē Nic. & est de mēte om niū.scrib.

4 Quod è verum. s. municipalē, vt s.e. §.oēs. seu particularē: dum mō hēat collegiū approbatū nō aūt generalē. vt per Io. Fabr. & Ang. Are. hic.

5 Aliàs & si cui.

6 Aliàs.n.

7 Concor. in prohe. Decreta. in gl. vlti. post prin. ibi. Et indulgētia. & c.j. gl. post prin. extra de calūnia.

8 Se.quun tur Nic. Io.de Pla. Porc. & Iac. dicit tñ Ioan. Fab. quod sex modis.

9 Idē Nico.& Iab.

1 Istā gl. & seq. in ver. irrogauit sequuntur Ang.& et Io.de Pla. & Por.

3 Fallit s calib.notatis hic p Ange.

2 Istā approbat, Bartol.

ruinæ, vel incendijs ædium deformaret vrbis aspect⁹.

a De quibusdam causis. Vt de morbis, & morbosis, & vitiosis aialib. vt patet. ff. de ædi. edi. l. j. ADDITIO Dic hoc verũ respectu actiõis redhibitoriæ: sec⁹ respectu actionis, q̃to minoris, q̃ durat p̃ annũ, s̃m An. hic.

de legi. & se. con. l. de consuetudine. Nunquid ergo iudicatur exẽplis? Rñ. nõ: vt C. de sen. & interlo. om. iu. l. nemo iudex. & facit ff. de off. præ. l. sed licet. Sed ex consuetudine, quæ approbatur exemplis, & sic conceditur aliquid per obliquum, quod directò non conceditur. sic arg. ff. quæ res pign. oblig. pos. l. Aristo. in fi. sic econtra peto ex promissione, quę promissio probatur ex longo vsu: vt ff. de vsu. l. cum de in rẽ verso.

ctum de quibusdam causis: a quod & ipsum iuris honorarij b portio ẽ.

Iure consultorum sententię (quibus à Cæsare iura interpretãdi facultas data erat) responsæ prudentũ dicuntur: quæ usque adeò iuris pondus obtinebant, vt nec cuiquã iudicũ ab his recedere fas eẽt.

Responsa prudentũ sunt sententię, c & opiniões d eorũ quib. permissũ erat de iure respõdere. † Nã antiquit⁹ cõstitutũ erat, vt eẽnt, q iura publicè e interpretarentur: quib. à Cæsare f ius respõdendi datũ est: qui iuriscõsulti appellabãtur: quorũ omnium sentẽtiæ, & opiniones eã authoritatẽ tenebant, vt iudici g recedere à respõsio eorũ nõ liceret vt est constitutum. h

Consuetudo moribus vtẽtium comprobata vim iuris scripti habet: hæc tamen ab Atheniensibus, illa à Lacedæmo ortum habuit.

Sine scripto * ius venit, i quòd vsus approbauit. † Nã diuturni k † mores consensu l † vtentiũ cõprobati, legẽ imitant. m Et non n ineleganter in duas species ius ciuile o distributũ esse videtur. Nam origo p eius ab institutis q duarũ ciuitatũ Athenarũ, scilicet, & Lacedæmoniorũ, * fluxisse vr. In his enim ciuitatib. ita agi solitũ erat, vt Lacedæmonij qdem magis ea, q̃ p legib. obseruabãt memorię mãdarẽt: Athenienses verò ea, quę in legib. scripta comprehendissent, * custodirent.

b Honorari. Qualiter? Respond. quia ædiles erant ex prætoribus: vt j. de diui. stip. §. prætorias. & ff. de verb. obli. l. v. §. prætoriæ.

c Sentẽtiæ. Snĩa est firma, & indubitata rõ. secundum Io.

d Opiniones. Opinio est cum dubitatione respõsio, secundum Ioan.

e Publicè. Id est, quorũ interpretatio fiebat publica authoritate cõcessa a principe, vt Vlp. Pap. & similes. qui fecerunt leges. ff. de ori. iur. l. ij. §. post originem. & §. iuris ciuilis sciẽtiam.

ADDITIO. Hodie tñ snĩa doctorũ est p̃babilis, & nõ necessaria: vt no. glo. in l. j. circa fi. C. de leg. & legendi, seu interpretandi licentia in doctoratu collata, operatur, vt hæc possint publicè fieri: qd alias non liceret. l. j. C. de stud. lib. vr. Ro. lib. 11.

f A Cæsare. Augusto: vt s. in primo titu. ponit. Acc.

g Vt iudici. Scilicet nulli.

h Vt est constitutum. id est, sicut ipsi constituerint.

Ex non scripto. CASVS. Vidimus de iure ciuili scripto à §. præcedenti vsq; huc. Nũc hic sequit' videre de iure ciuili nõ scripto. Et est sciẽdũ, q iste §. vsq; ad §. sed naturalia. diuiditur in duas partes principales. In prima parte dicitur, q ius nõ scriptũ est illud, quod vsus populi Romani, vel alterius populi approbat. & obseruat: qd ius quãuis i scriptis nõ sit redactũ tñ obtinet vires, & vicẽ legis scriptæ. secũdo reddit rationẽ, quare ius ciuile in duas ptes diuidit'. s. i ius scriptũ, & in ius nõ scriptũ: vt s. §. cõstat Et est rõ: qa leges Romanæ habuerũt originẽ a duabus ciuitatibus Græciæ. s. Lacedæmonia quæ vtebat' iure nõ scripto. i. consuetudine vel vsu. & habuerunt etiam ortũ leges Romanæ ab Athenis, quæ vtebantur iure scripto.

i Ex non scripto ius venit. De iure scripto vidimus: quod in sex partes diuiditur, sequitur de nõ scripto: vt supra eod. constat.

k Diuturni. Sed quanto tẽpore vsus facit mores, vel consuetudinẽ? Resp. x. an. vt ff. qui & qb. ma. li. nõ fi. l. cum fideicõmisso. §. Aristo. licet secundum quosdã exigat' tẽpus. cuius nõ extet memoria: ar. ff. de aqua plu. ar. l. j. in fi. & ff. de aqua quo. & æst. l. iij. §. duct⁹. & C. quæ sit lon. consuet. l. cõsuetudinis. & C. de sac. san. eccl. l. fi. Item quia dr longa, vt patet in tit. C. eo & ff eo. longa autem x. ann. dr: vt j. de vsu. cæ. §. j. sequitur ergo, q x. an. sit robusta. Sed nunquid semel sufficit: vt intra x. ann. secundum eam iudicet'? Res. non: imò debet ad minus bis secundũ eã iudicari: vt C. de epis. au. l. iij. in fi. vel q̃rimoniã, vel libelli propositũ c̃ consuetudinem talẽ spernere: vt ff.

l Consensu. Alias nõ potest esse cõsuetudo: cũ dicatur cõsuetudo, quasi communis assuetudo, & error consuetudinẽ impediat: vt ff. de le. & se. con. l. quod non ratione.

ADDITIO. Dic hoc verum, si error durauit, vel consuetudo sit penitus irrationabilis: puta contra fidem, ius naturale, vel diuinum: seu inductiua peccati. Sed si superuenit sciẽtia, vel error fuit circa causam impulsiuã: quãuis sit seuera, & minus rationabilis tamen valet saltẽ in casu suo, vt ibi: nisi expressè per legem, vel constitutionem reprobetur: secundum communiter doct. hic.

m Imitantur. Id est, tantũ valet consuetudo, vbi lex scripta non est, quantũ lex vbi scripta est. Et not tres virtutes cõsuetudinis, imitandi legẽ, vt hic. Itẽ interpretandi legem, vbi lex est dubia: vt ff. eo. l. si de interpretatione in fi. Item corrigendi: vt ff. de legi. & cons. l. de quibus. in fi. & j. e. §. ea verò. Quod distingue aut est gñalis cõsuetudo per totũ mundum. & tunc vincit legem vbique: vt ff. de leg. & senatusc. l. de quib⁹. §. fi. aut specialis: & tunc vincit legem in eo loco, vbi est: vt ff. commu. præd. l. venditor. §. si cõstat: dummodo post legem fuerit inducta: aliàs vincitur a lege superueniẽte: vt ff. de sepul. vio. l. iij. §. diuus. in alio autem loco consuetudo specialis non vincit legem, sed vincitur a lege: vt C. eo. l. cõsuetudinis. & hoc secundum Ioan. & Pyl. licet alij aliter distinxerunt.

ADDITIO. Et hic gl. dupliciter restringit illam legẽ: & cum ea transeunt cõiter doct. sed c. fi. de consue. videtur. dictam legem intelligere, nisi consuetudo esset rationabilis, & legitimè præscripta. Ias.

n Et non. Hic §. cõis est ad duo supradicta. s. ad ius scriptum, & non scriptum, ideo bene est hic. §.

o Ius ciuile. Largè accipe: vt no. in §. cõstat. s. eo. in gl. j.

p Origo. Id est, lex xij. tabul. quæ fuit origo totius iuris ciuilis, & principium.

q Institutis. i. ordinamẽtis. Nam Romanus pop. decem viros pro isto iure misit, qui x. tabulas eburneas retulerunt tam de iure scripto Atheniensium, q̃ non scripto Lacedæmoniorum: sed quia postea aliquid deerat, vel emendationem desiderabat: data fuit potestas per vnum annum his decem viris, vt ius, & leges corrigerent addendo, & detrahẽdo: & si opus esset interpretarent', q vt ea facerẽt, duas tab. addiderũt: & sic l. xij. tab. ex accidẽti dicta ẽ: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. j.

Sed

Hoc nõ reperit' iure cautum secũdũ Nico.

a Idẽ Nico. Ange. & Pla.

Approbat p Nico. Ange. & Ioã. de Plat.

In vul. exẽp. quibus p̃missum erat iura condere.

Ista est falsa: qa tacit⁹ populi ɔsensus ex quo īducit' cõsuetudo, semp est cõtinuus, & præsumitur spatiũ decẽ annor. & hoc in cõsuetudine, p quã ius cõstituit', sed i ea, p qd i⁹ acquirit', seruat' de iure ciuili: vt no. i l. cũ de in rem vers. ff. de vsu. & l. si c. iis annis. C. de pac. de iur. canonico, distinguit an hẽat titulum vel nõ: & an sit ꝯ i⁹ cõe, vt p Io. Fab. & Ang. hic.

Et hæc est cõis opinio s̃m Christ. & Ias. hic: nã si de iure cano. in rebus ecclesiasticis vbi reqritur spatiũ 40. annorum secũdum Ioã. Fab. & Ange. hic.

o Hoc verũ in cõsuetu. cõcernente iudicialia, secundum Ange. hic: aliàs sufficiũt duo actus, etiã extraiudiciales, dũmodo sint notorij. alias relinquit' arbitrio iudi. secũdũ cõiter doct. hic.

* Alias & non scripto.

Cõcor. cum hoc tex. c. cęterum. cum glo. ij. extra d̃ test. cog.

Tacito. nam si expresso, esset l. municipalis s̃m Nico. de Neap.

Ita q̃ bis est iudicatũ h̃r p̃ continuatione Æg. Per.

In qbusdã exẽpl. & Lacedęmonis.

Alias deprehẽdissent.

Lex 12. tabularum vñ ortũ habuit.

Sed naturalia. CASVS. Iste §. dupliciter pōt intelligi. Vno mō, vt faciat dr̄iam inter ius naturale, qđ est cōe oib. animalibus, quod est immutabile: & ius ciuile cuiuscūque ciuitatis, qđ est mutabile. Ecce enim ciuilia iura, & statuta alicuius ciuitatis, Romanæ, vel alterius, tolluntur per nouā cōsuetudinem ꝯtriam. Alio modo pōt intelligi, vt differentiā faciat inter ius gentiū, quod est cōe omnib. hominibus ex vna parte: & ius ciuile ex alia parte. h.d. vsq; ad §. oē autem. Fran. de Are.

a Sed naturalia. Hic §. pōt intelligi de iure naturali primæuo, quo mouent͛ oīa animalia ad aliquid faciendum: vt no. ꝫ. eo. ti. in prin. Sed qđ dicit esse immutabile, est ꝯ id quod de seruitute dicitur: q̄ est ꝯ ius naturale: & tñ præualet: vt ꝫ. e. §. ius autē. Sed dic, nō derogat͛ ob hęc, licet nō seruetur in illo casu: nā nihilominus bonum, & æquū est. † Et eodē mō rñdeo ad illud qđ dr̄ ĩ de cap. dim. §. qđ aūt. qđ est ꝯ. Vel ibi nō tollitur cognatio: sed ius succedēdi. Itē eodē mō, vt prius rñdeo ad illud qđ de vsucapione dr̄ ĩ de vsuc. in prin. qđ constat esse ꝯ ius naturale: vt ff. de cōd. inde. l. nam hoc natura. ‡ Vel dic, ꝙ iste loquitur de iure gentium: quod patet ex illa litera, Quæ apud omnes gentes. & ꝫ. eo. §. quod verò naturalis. Accur.

b Constituit. De consuetudine speciali, vel lege municipali scripta.

c Tacito consensu. Scilicet contraria consuetudine: vt ff. de leg. & se con. l. de quibus. in fine.

d Vel alia. Id est contrario statuto: & sic redduntur singula singulis.

Oē aūt. CASVS. In hoc §. de iure ciuili tractatur: & sic de tertia parte tit. Et dr̄, ꝓ totum nostrum ius ciuile diuiditur in tres partes. In prima parte tractat͛ de p̄sonis. In s̄cda de rebus. In tertia de actionibus. Secūdo dicit, Primo videamus de p̄sonis, tanquā de dignioribus. Et reddit͛ rō quare primo de p̄sonis est videndū: quæ rō talis est: ꝗa nihil p̄dest scire iura, nisi primo sciremus de p̄sonis, & cōditionib. p̄sonarū: quarū personarum cā, seu gratia, & earum fauore iura cōdita, & composita sunt: hoc dicit vsque ad finē.

e Omne. Quid sit ius, & qualiter diuidat͛ dixit: nunc differentiam inter ipsa iura ponit.

f Ad personas. De hoc dicitur ĩ. in toto primo libro vsque ad tit. de re. diui.

g Ad res. De hoc dr̄ ĩ. lib. ij. & iij. vsq; ad tit. de oblig.

ADDITIO. Et quid appellatione rei mex contineatur, vide per Ang. Aret. hic.

h Ad actiones. De his dicitur ĩ. de actio.

i Personæ. Nā hō est dignissima creaturarū: vt ff. de ædil. edi. l. iustissime. in prin. vñ Ouid. Pronaq; cum spectēt aīalia cętera terrā. Os hoī sublime dedit: cęlūque videre iussit: & erectos ad sydera tollere vult⁹. Et Ver. Igneus ē ollis uigor, & cęlestis origo Seminibus.

k Ignorent͛. Et sic statim ponit de iure personarum. Et nota hic quod digniora præponenda sunt. sic ĩ. de bo. pos. §. aliam vero. in gl. altiori. & per hoc facimus multas formationes titulorum.

Hīc Cicero li. ꝫ. de re publica legē naturę cōstātem, & semper nā atq; ēt immutabilē appellat.

Hoc est quātū in se est: scilicet: i ab stracto viget semp̄ vniformiter: sed q̄tū est in cōcreto, pōt in aliquo mutari: s̄m Ang. hic.

Ista est vera secūdū Ange. hic.

Et no ꝙ ea quę sunt d̄ necessitate naturę, nō mutātur, vt hic. sed ea q̄ sunt de p̄sumptione, sic vt leonis feritas, & hoīs mansuetudo: in q̄b⁹ inspicit͛ magis accidēs, quam natura: qđ inducit͛ in arg. ad repræsalias ꝯ aliquos puta Ferrarienses poss͛ fas. vt per Ange. & Ias.

Ouid. 1. Metam. & Virgil. in vj. Æneid. & Mercu. Trismegistus mirā dū qđ dixerūt hominem.

Ius naturali rōne apud oēs gētes obseruatū, et ciuile, in hoc discrepāt: qm̄ primū īmutabile est, reliquū verò cōsuetudine, aut cōtraria l. mutat̄.

Sed naturalia [a] quidē iura, quæ apud oēs gētes peræquè obseruant͛, diuina quadā prouidētia cōstituta, semp̄ firma, atq; immutabilia † p̄manent. Ea verò, q̄ ipsa sibi quęq; ciuitas constituit, [b] sępè mutari solent, vel tacito consensu [c] populi, vel alia [d] postea lege lata.

Ius cōe ad personas, res, vel actiones spectat: & à dignioribus sumendū exordiū.

DE IVRE PERSONARVM.

Quia oē ius aut ad p̄sonas, aut ad res, aut ad actiones p̄tinet. l. i. ff. de sta. ho. § i. ꝫ. titu. i. §. fi. Cū ergo p̄sonæ quibuscūq; reb. digniores sint, l. iustissime in prin. ff. de ędi. edic. ideo ab eis exordiū facturus: subdit de iure personarum. Secundū Por.

Omne [e] autē ius, quo vtimur, vel ad p̄sonas [f] pertinet, vel ad res, [g] vel ad actiones. [h] Et prius de personis videam⁹. nā parū est ius noscere, [i] si p̄sonæ, i quarū causa cōstitutū est, ignorentur. [k]

Istā cōtinuationem sequitur Pe. de Bel. pert. hic.

TITVLVS III.

DE IVRE personarum.

Prima personarum diuisio: & inde libertatis, & seruitutis finitio.

Summa [l]

Summa. Totus iste ti. diuidit͛ in sex p̄tes. Nā primo ponit diuisiones p̄sonarū. Secūdo definitionē libertatis: ibi. Et libertas. Tertio definitionem seruitutis ibi, Seruit⁹. Quarto quare dicant͛ serui: ibi, Serui autē. Quinto quot modis q͛s efficiat͛ seruus: ibi. Serui aūt: Sexto ponit dr̄iā inter seruos, & liberos: ibi, In seruorū. Aretin. Summa.

Aliàs nosse.

Diuisio.

CASVS. Ad euidētiā diuide hūc tit. aliter, quā ꝫ. s̄m Frā. de Are. in septē partes. In quarū prima ponit͛ q̄dā diuisio p̄sonarū, q̄ diuisio talis est. Dr̄. n. quod ois homo de mundo aut est liber, aut seruus. Secūdo dicit, qđ est libertas. Vñ libertas est q̄dā p̄tās concessā hominib. a iure naturali, quæ cōsistit in hoc, vt ipsi homines possint facere quicquid voluerint: nisi efficiātur serui de iure gentium: vel nisi se faciant seruos de iure ciuili. Tertio dicit, quid est seruit⁹: & dicit. ꝙ cum ius gentium multa statuerit: iuxta hoc est vnū statutum, & vna cōstitutio ordinata a iure gentium, vt q̄s sit subiectus alteri, & subijciat͛ dn̄io alieno: quę cōstitutio, siue statutum est ꝯtrium iuri naturali: ꝗa s̄m ius naturale omnes homines liberi vocabantur, & nascebantur. Quarto dicit, quare serui habeāt hoc nomen serui. Et certè serui dicuntur non a seruiendo, sed a seruando. Nam olim, & in t̄pe præterito, si aliquis capiebat aliquem hominem in pręlio, siue in bello, plerunq; Imperatores præcipiebant capienti, i. illi qui illum hoīem in bello cœperat. ne occideret illū hoīem captiuū: sed vēderet, vel seruaret. Quinto dicit ꝙ serui, qui capiunt͛ in prælio, p̄nt ēt appellari mācipia: ꝗa manu capiunt͛ in prælio. Sexto dicit ꝙ q̄dā non sunt serui ab ipsa natiuitate, sed postea efficiunt͛: qđ accidit, i. euenit, q̄n̄q; de iuregē. vt q̄n aliq̄s capit͛ in p̄lio, tūc. n. efficit͛ seruus capiētis: q̄n̄q; de iure ciuili: vt q̄n liber hō patit͛ se vēdi eo pacto, vt partē p̄cij habeat: vt si vado ad aliquē hoīem, & sibi dico: veni, ego sum liber, sed nō habeo pecuniā: scio ēt ꝙ tu modicā pecuniā habes. sed scis qđ faciemus: inueni vnū emptorē, & dic ꝙ tu habes vnū seruū: & tu me vēdes illi: sed tu iurabis mihi, ꝙ de p̄tio qđ hēbis de me, mediā partē mihi trades. & aliu. dicit qđ vult. Iste talis liber homo qui passus est venundari. & accepit partē pretij de eo, ipse efficitur seruus de iure ciuili: & effici͛ emptoris. Septimo dicit, ꝙ inter seruos nulla est dr̄ia: quia tam est seruus vnus, quam alter. Sed inter liberos multæ sunt differentiæ: quia quidā sunt ingenui, quidā libertini, quidam Latini, quidam dedititij: vt in duobus tit. seq. Franc. de Are.

Sūmus q̄ ꝯ modis dicat͛ Mādo. in gl. Facul. insup scri p̄tio. dum de sūmi Pōtificis denominatio. ib. tractat in ver. Episcopus.

l Summa. i. prima. ꝗa & aliæ sequunt͛; vt ĩ. de his qui sunt

qui sunt sui, vel alie.iur. in prin. & j. de iu.s prin. Vel dic, sũma.i.maxima: qa partim est de iure naturali: vt libertas: & partim de iure gẽtiũ, vt seruitus: quorũ vtrumque.s.ius naturale, & gentiũ, antiquius est iure ciuili: vt j. de rer.di.§.singulorũ. 2 Vel dic, summa.i. breuis. sic j. de obliga.§. ADDITIO. Et est hæc bona, secũdũ oẽs, quia breuior esse non potest: vt ff. de condict. indebi.l. in summa. & ff. de eo quod certo loco.l.qd si Ephesi. in fine. Prima etiam communiter approbatur secũdum Christoph. hic.

a Omnes homines Sed pone quod hic sint duo homines: vnus liber, & alius seruus, tũc hæc propositio ẽ falsa. 3 Dic q pluralis, 4 oratio conuertitur in singularem: & tunc est vera, & non falsa: vt ff. de conditio. & dem. l.falsa.§.fina. & ff. de peti. hæred. l. diuus. in fi.glo.penul. & de origi.iur.l.ij.§.exactis. & de verb. sig.l.non est Econtra singularis ponitur pro plurali. vt eodem titu.l.in vsu. ff. de testa. tuto.l.si quis ita. §.j. & dic has quæstiones positas. ff. de statu hom.l.iij.

itaq; diuisio de iure personarũ hæc est: q oẽs homines, a aut liberi sunt, aut serui. b Et libertas c quidẽ ẽ ex qua ẽt liberi vocant, naturalis facultas ei', qd cuiq; facere libet: nisi siqd vi, aut iure phibetur. Seruitus aũt est cõstitutio d iuris gentium, qua qs dñio e alieno cõtra naturam f subijcitur.

Serui à seruãdo dicti sunt: cũ magis intersit reipublicæ captiuos seruos viuere, quã mori ingenuos: mãcipia verò quasi manu capta dicuntur.

Serui aũt ex eo appellati sũt, q Imperatores captiuos vẽdere, ac p hoc seruare, g nec occidere solẽt: qui ẽt mancipia dicti sunt, eo quòd ab hostibus manu capiunt. h

Seruorũ quidã naturaliter serui, quidã iure gentiũ quidã vero iure ciuili. Et qui ex ancilla nascũ, seruus nascit.

Serui autẽ aut nascuntur, aut fiunt. i nascũtur ex ancillis k nostris: fiũt aut iure gẽtiũ, id est ex captiuitate: l aut iure ciuili: m cũ hõ liber maior n

b Aut serui. Sed quid de statu libero? videtur liber. ff. si ex nox.cau.aga.l.fi. Sed cõtra est: vt ff. de stat. li. l.stat.lib. 5 Idem quid de ascriptitio, vel censito? Videtur quòd serui sint: vt C. de agric. & cens.l.ne diutius.in fi. & l.fin.lib.xj. & C. in quib.cau.colo do.acc. pos.eod.lib.xj.l.fin. Sed contra est, secundum Ioan. 6 (licet alij aliter distinxerunt) cum possint fieri clerici, & cõ dominorum voluntatem: quod non est in verè seruis: vt C. de episco. & cle.l.iubemus.§.seruos. & in authen. de san.epis.§.adscriptitios.col.ix. Item in dubio pro libertate iudicandum est: vt ff. de reg.iur.l.libertas. & quod in contrarijs legibus continetur, loquitur quo ad seruitia, quibus est astrictus. quare poterũt prædicti & facere testamẽtum, 7 & ferre testimoniũ, & alios actus ciuiles exercere, nec alienari possunt sine solo: vt C. de agri. & censi. l.quemadmodum.lib. xj. Item quid de monacho, vel regulari canonico? Respond. liberi sunt: & ideo possunt reddere testimonium. 8 quod dic vt diximus in auth. de mõ.§.cogitandũ.col.j. licet quo ad actus quosdã fingantur mortui, 9 vt in auth. de mõ.§.illud. & §.si quis autẽ.col.j. & in auth de nup.§.per occasionem.colla iiij.

c Libertas. Hæc definitio tribus modis potest legi. Primo secundũ lr. vt definiatur libertas eo iure, quo inuenta est, i. naturali. & sic etiam serui, secundum hoc sunt liberi. nam & ipsi possunt facere qd volunt, nisi qd vi, i. de facto, vel iure, i. aliquo prohibentur. & hæc verba, ex qua etiam liberi, &c. possunt esse de definitione. nam & ipsi liberi vocantur secundum idem ius: vt j. de lib.§.j. Alij dicunt definiri libertatem liberi, non libertatem serui: quia ex prima vocantur, scilicet hodie liberi, nõ ex secunda, scilicet quam habent serui. Est ergo libertas alia in seruo, alia in libero, & secundum eos verbum, vi, exponitur vt prius. 10 Sed nec prima, nec secunda, placet, q serui sint aliquo iure liberi. cum ius gentium in hoc derogauerit iuri naturali: vt j.§.seruitus. Et expone. vi, id est iure gentium: quòd quadam necessitate induxit seruitutem, scilicet per captiuitatẽ, vt supra tit.j.§.ius autem. & iure: scilicet ciuili. quãdo maior xx. an. vendit se ad pretium particip. vt j. §. serui.q.d. liber quilibet est, nisi fiat seruus iure gẽtium: vel ciui. & hæc verba. ex quo etiam liberi. &c. non oportet 11 quòd sint de definitione, sed quendam effectum libertatis demonstrant. Accursius.

d Constitutio. Id est vnum de statutis iurisgentium. nam & alia multa statuit ius gentium: vt j. ti. j.§.ius autem. sed hodie dici potest seruitus de iure ciuili formatione. 12 nã alia olim: & alia hodie est hæc potestas: vt j. de his: qui sunt sui vel alien.iur. §. pen. & quare est de iure gẽtium inuentione: sed de ciuili, formatione: vt ff. de iustitia & iure. l. ius autẽ ciuile. ADDITIO. Et dicit Christopho. quòd tũc forma dat esse rei, & ab ea fit denominatio, quando actus sine ipsa procedere non potest, quod non est in seruitute: & ideo denominatur à iure gentium.

e Dominio. Aliquando sine dñio: vt ff. de rer.di.l.j. §.j.ibi, nã res. ff. pro dereli.l.fin.ad idem. ff. de stipu.l. quod seruus. & ff. de li.cau.l.si vsumfruc.

f Contra naturã, i. cõ ius naturale, cũ eo iure oẽs liberi sint: vt j. de lib.§.j. & s.tit.j.§.ius autem. Accu.

g Seruare. Nota seruũ dici à seruando, & nõ a seruiẽdo, sm Isidorum, 11 sed tabellio dicitur seruus publicus à seruiendo: vt ff. de adop.l.nec ei. & l. non enim aliter. & ff. rẽ pupilli saluã fo. l.ij. qui tñ seruus nõ potest esse: vt C. de tab.l.generali. lib x. Accur.

h Capiuntur. ff. de statu homi.l.iiij.in fine.

i Fiunt. Ex accidenti.

k Ex ancillis. Licet patrem liberũ habeant, vt j.e.§.j. & C. de rei ven.l.partum. Quid si ex adscriptitio & libera? Resp. sequitur ventrem: vt in auth. con. quæ ex adscrip. & li.na.§.j.col.v. ADDITIO. Istã sequit' Ang. hic: & ratio diuersitatis est fauor ipsius partus, cui matris conditio prodest vno de tribus tpibus. s. cõceptionis, natiuitatis, vel medio tpe: patris vero tpe conceptionis tantum, qñ est causa efficiens: & de cætero nihil habet, sm eundem Ang.

l Captiuitate. Quæ occasione belli contingit: quod est de iuregentium: vt s. tit. prox.§.ius autem.

m Iure ciuili. Et est tertius modus: vt C. de asser. tol. l.j.§.pe. est & quartus: vt per ingratitudinem reuocationis in seruitutem: vt in auth. vt liberti deccetero.§.j.in fi. & §.illud verò.col.vj.

n Maior. In quo facto sunt quatuor necessaria, scilicet quòd sit maior xx.an. vt hic, & C. de libe.cau.l.si ministeriũ. Item & vt eo animo pretij accipiat partẽ: vt hic & C. de lib.cau.l.non ideo. Item & quòd verè habeat partem: vt ff. qui ad lib.procla.nõ licet.l.j. 14 Item quod vendatur ignoranti conditionem vẽditi: vt ff. de lib.cau.l.libertis.§.si quis sciens. Itẽ & quintum, vt hic sciat conditionem suam: vt ff. si liber ingenuus esse di.l.ij. & si quid horũ defuerit: iure cõi prouocat in ingenuitatem, aliàs non poterat prouocare in ingenuitatẽ, nec etiã si manumittatur: vt ff. de sta. ho.l.homo liber. & ff. de lib cau.l.cum pacto. nisi redderet pretium, & dominus sponte acciperet. nec enim dominus pretium accipere compellitur. licet quidam contradi-

1 hæc falsa est sm Chio. hic qa ẽt formalis cãtur a iure ciuili: vt in §. pen. infra eo.

2 Istã glo. sequũtur Nicol. de Neapo. & Ia.Chic qa qñ aliqd vlt pponitur: si ps vlis ẽ falsa: tota oratio redditur falsa, vt l.si is q ducenta. §. vtrũ. ff. de re. du.

3 Mãdo. latè in gl. Facul. §. Ac ẽt, in ver. locũtenentes. col.iiij. & seq.

4 Intellige istud verũ qñ ẽ collectiuũ, vel rationis paritas, seu cõnexitas hoc inducit. l.si cui lana. ff. d le. 3. alias secus sm Io. Fab. & Ang. hic.

5 Hoc est. quo ad q̃dã hẽ pro libero, & quo ad q̃dã p seruo: vt no. in l.fin. si ex noxa. cau. agat. sedm oẽs doct. hic.

6 Istã cõter approbant oẽs doct. hic: & est expsũ extra d iud.c.ij.

7 Dic hoc verum inter extraneos, sm Ioan.Fab.

8 Dẽmodo iureq; cũ licitis sui superioris. Ioan. Fa. & Angel. hic.

Alias vẽdere iubent.

9 Dic sm Pe. d Bel. p qd non reputantur mortui q̃tum ad act' ciuiles, sed bñ quãtũ ad ea que sunt cõ sua professionem.

10 Istam reprobat Ang. hic: ex facti impedimento nõ tollit libertas: vt pbat. in l. pficiunt. ff. de iur. co. & per hoc ẽt reprobat hic sm opin.

11 Istam cõter tenẽt doct. hic.

12 Hoc ẽ verũ quo ad id qd additur: nõ quo ad id cui addicatur. Ia.

13 Ex ista glo. habes qd etymologia seu allusio vocabuli sumitur ab eo qd fieri solet secũdũ Ias. hic.

14 Scilicet ficte sm Ioan. Fab. vel cũ effectu ex quo lex voluit eũ de precio participare.

contradicant, vt ff. si lib. inge. esse dic. l. ij. j. rñ. & C. qñ liceat ab empt. dis. l. j. & j. eitu. j. in fin. Vnde versus. Annis viginti iuuenē, qui vēditur, esse Vult ius: & pretio quo venit participare. Rursus eū seruū, qui venditur esse putare: Et ꝓpriam scire qui venit conditionem. Sed nunquid habet in integrū restitutionem, cū sit minor xxv. an. maior tñ xx. Rñ. nō: quia non est mutanda tanta solēnitas: quia nō est locus restitutiōi, vbi res mutat statum prorsus amittendo: vt ff. de mi. l. si ex cā. §. Papinianus. & ff. de in integ. resti. l. diuus. Sed nunquid patri, vel affini pmittit̄ reuocatio, vel p officium iudicis, vel p rei vendicationem vtilem, cum ad eorum ignominiam respiciat: vt ff. de rei ven. l. j. §. j. & de libe. cau. l. j. ij. iij. iiij. & v. Rñ. non: vt ff. de ca. di. l. tutelas. §. si libertate. licet quidā dixerint ꝯ, argu. dictarum legum. Sed certè ibi non mutauerat statum, sed mutare volebat.

viginti annis ad pretium participandum sese venundari a passus est.

Inter seruos nō est differentia vtrum sit magis seruus, quā alius: inter liberos verò differentiæ sunt multę. Ang.

In seruorum conditione nulla est differentia. b † in liberis autē multę, c aut enim sunt ingenui, aut libertini.

TITVLVS IIII.

DE INGENVIS.

Qui liber nascit̄ īgenuus est: qneriā quāsū ad ingenuitatē ptinet matris cōditio spectat̄. Ad hæc sufficit matrē aut cōceptiōis, aut natiuitatis, aut medio tpe liberā fuisse, vt quis ingenuus dicatur.

Ngenuus † est is, q statim, vt nat⁹ est, liber ē: siue ex duobus d īgenuis mr̄imonio editus est, siue ex libertinis duob⁹, siue ex altero e libertino, & altero ingenuo. Sed & si qs ex mr̄e nascit̄ f libera, † p̄re verò seruo, īgenuus nihilominus g nascit̄: quemad-

a Venūdari, Idē si quolibet alio titulo patiat̄ se trāsferri in aliū: qd̄ verū est, si aliqd lucrū sentiat: vt C. de lib. cau. l. si ministeriū. & ff. d li. cau. l. si vsūfructū. §. j.

b Nulla est differentia. Sed vr̄ ꝯ: nam quidam sunt in dignitate, 1 quidam non: vt j. de iniur. §. sed pœna. & ff. de vsufr. l. sed & si quid. §. j. Item quidam ordinarij, quidā vicarij: vt j. qui cum eo. cū aūt. Item alij veterani, alij nouitij: vt ff. de ædil. edic. l. fi. §. fi. & ff. de pub. l. interdum. §. quoties. vbi dr̄ q sunt nouitij, qui veterani. Sed dic, quod nullus est magis seruus, quam alter: licet quo ad actus, & quo ad militias, & similia, sit differentia: licet olim magis vnus quam alter esset seruus: vt C. de nudo iure quiri. tollē. l. vnica. nam olim quidam habebant nudū dñium in seruis, quidam plenum, quidam semiplenum.

c Multæ. Quidā ponūt hic falsam notā. vt duo 2 sint multa: arg. ff. ad ad Syl. l. j. §. hoc rescriptū. Sed certè ibi sunt tria appellata, 3 non duo tm̄. Dic ergo qd̄ quatuor sunt differentiæ liberorum hoīum: vt ingenui, libertini, Latini, & dediticij: vt hic, & j. tit. j. de liber. §. libertinorum arg. ff. vi bo. rapt. l. iiij. §. j. secūdo respon. pro prima est in Auth. de depo. & denuntiationibus. in prin. ibi, cum & alia multa. colla. vj.

DE INGENVIS.

Quia supra dixit de iure ꝑsonarū quarū q̄dā sunt seruæ, quędam sunt liberę. liberorum autem quidā ingenui, quidam libertini: ideo de his tractaturus premittit de ingenuis, tanquam de dignioribus.

Ngenuus. Diuidit̄ i duas partes. Nā in prima tractat qualiter quis dicat̄ ingenuus In secūda qualiter ingenuitas ꝑdit̄. Secūda ibi, Cū aūt. Prima subdiuidit̄ in quinq;. Nā in prima ponit̄ dictū. In secūda illud declarat̄. In tertia rñdetur tacitæ quæstioni. In quarta alteri quæstioni rñdetur. In quinta decidit̄ incidens quæstio. Secunda ibi, Siue ex duobus. Tertia ibi, Sed & si quis. Quarta ibi, Et ecōtrario. Quinta ibi, Ex his. CASVS. Pro clariori euidentia diuide hunc tit. aliter quam supra, ſm Fran. de Aret. in septem partes. In prima parte dr̄, quod si aliquis nascat̄ ex patre, & matre ingenuis: siue ex patre & matre libertinis, siue nā scat̄ ex vno igenuo, & altero libertino: qd̄ nihilominus ingenu⁹ est ab ipsa natiuitate. Secūdo dicit idem. i. ꝙ est ingenuus, si nascat̄ ex patre seruo, & matre libera, id est, ingenua, vel libertina: qa ingenu⁹ est idē, quod liber. Etiā libertus est seruus effectus liber p manumissionē. Tertio dicit idem. s. ꝙ quis ē ingenuus si nascat̄ ex libera matre, & incerto patre: vt is, qui nascit̄ ex meretrice. ille est ingenuus: quia nascit̄ ex matre libera, si libera sit: & incerto patre: quia ignoratur quis sit eius pater: quia cui pater est populus, pater est sibi nullus. Quarto dicit, ꝙ si mater fuerat libera tpe quo peperit: quamuis fuerit ancilla tpe quo grauida erat: tñ is, qui ex ea nascit̄, est ingenuus, id est, liber: quia ingenuus est, qui statim vt natus est, liber est. Et ratio dubitandi erat, quia videbat̄ quòd natus ex ea esset seruus: quia quando ipsa illum concepit, erat serua, sed decidit in contrarium. Quinto dicit, quod idem est econtra: vt si qñ ipsa illum pariebat, erat libera: & qñ ipsa illum concepit, erat serua: ꝙ nihilominus ipse est liber. Sexto dicit, quid aūt dicemus si tempore quo concepit, erat ancilla, & tūc fuit manumissa: & aliquo tpe stetit in libertate, postea facta est ancilla de nouo: ita quod tempore partus inuenitur similiter ancilla: an is puer, qui nascitur ex ea, erit ingenuus. i. liber? Et dr̄ ꝙ sic: quia sufficit ei, qui in ventre est &c. vt in textu. Septimo dr̄ in § cum autem. quòd si aliquis liber homo possidetur tāquā seruus, & postea manumittitur: talis manumissio non nocet ei, vt ob hoc, id est, propter seruitutem aliquam fiat, quin sit ingenuus, quia nec primo verè seruus erat, sed ingenuitatem suam retinebat. hoc dicit vsque ad finem. Franc.

Ingenuus. Quandoq; aliter: quia per sniam: vt ff. de statu. homi. l. ingenuum. Item p restitutionem natalium: vt ff. de nata. resti. l. ij. & l. patrono. §. fina.

d Ex duobus. Sic construe, siue ex matrimonio, subaudi constante ex duobus ingenuis editus &c. Et sic expone omnia sequentia capitula.

ADDITIO. Quandoque tamen ex duobus seruis nascitur liber: vt in l. cum inter. C. de fideicom. libe. & ff. eo. tit. l. cum verò. §. apparet. & l. si quis rogatus. secundum Ioan. Fab. & Ang. hic. Item in alio casu in l. cum Syllanianum. C. de ijs, qui vt indignis.

e Ex altero. Sic C. de ope. lib. l. quod ex liberta.

f Nascitur. Secundum se. Accur.

g Nihilominus. Quia ventris status semper cōsideratur: vt hic, & in auth. cōstitutio quæ ex adscript. §. j. col. v. & C. de rei ven. l. partū. 4 nisi in casu: vt C. de ser. fugi. l. fi. & nisi in murilegulo: vt C. de murile l. qui autem patre. & l. ingenue. & l. ij qui. lib. xj. & hec iure Romano, secus iure Longobardorum: qa semper

Marginal notes (left):

... : ſm Io. Fa. vel eū effectu ex quo lex voluit eū de precio participare: & ad l. placet. ff. de acq. hære. Rñ. quod loquitur de acqsitis per seruū iā factū: hic verò p liberū tpe quo ad seruitutē ꝓgredit̄, secūdum Christo.

† Seruorū qdē nā vna est: cū oēs æque subijciantur alterius dñio. Iterim tñ eorū artificia, ac officia, & ꝓ inde nota varia erāt qua de re vide quæ scribit Alex. ab Al. lj. j. Gen. dierum. ca. xxv. & Aemil. Fer. hic.

1 Id est i meliori statu, & opiniōe: nō aūt in dignitate ꝓpria. p l. gnali. C. de tab. lib. 6. An.

2 Credit hic Pe. ꝙ hęc dictio duo, importet pluralitatē, sed nō multitudinē.

3 Idē An. hic. Istā cōtinuationē sequit Pe. de Bel. p. hic.

Marginal notes (right):

† Cōcor. cum hoc pri. c. j. iūcta gl. j. ex de purga. can. Restō in integrum nō datur minori xxv. ann. qui se vēdidit.

† Quo ad statum filius mātrē sequitur. sed quo ad originē, & honorē, patrē: rō qa quo ad libertatē leges inspexerūt qd̄ certi⁹ est, sed mater semper ē certa, iō ei⁹ condō inspicit̄. Cyn. Ægi. Per.

Idem si quis iurauit se īgenuum aduersario deferente ff. de iiur. l. eū q. §. si libertus. Aegi. Per.

4 Dic istud verū distinctè in nō edito ex legitimo matrimonio, aliàs quo ad statum libertatis sequit̄ matrem: sed quoad originē, familiā, & honores, sequit̄ patrem secūdum oēs scrib. hic: & rōnē diuersitatis vide s. ti. j. i §. pen. in addit.

in deteriorem statum trahitur: vbi sit matrimoniũ: aliud si concubinatus: nam tunc seruatur ius Romanum, quod sequatur ventrem. Accur.

a Libera. Puta meretrice.

b Sufficit. Quantum ad conditionem: secus quantũ ad honores: vt ff. de sena. l. filiam. & l. liberos. § fi. & secus quo ad patriam: vt ff. ad munici. l. assũptio. §. fili⁹. & ff. mãda. l. si ꝓcuratorem. & ff. ꝓ socio. l. si id quod. §. si filius. & ff. de nego. gest. l. sed an vltro.

modum qui ex matre libera a & incerto patre natus est, quoniam vulgo cõcept⁹ est. Sufficit b aũt liberã fuisse matrẽ eo tꝑe, quo nascitur, licet ancilla conceperit. Et ecõtrario si libera cõceperit, deinde ancilla facta pariat: placuit eũ, qui nascitur, liberum nasci: † qa nõ debet calamitas c matris ei nocere, qui in ventre est. Ex his illud quęsitum est, si ancilla prægnans manumissa sit, deinde ancilla facta postea pepererit: liberũ, an seruũ pariat? Et Marcellus probat liberũ nasci. suffi cit. n. ei, qui in vtero est, liberã matrem, d vel e medio tempore f habuisse, vt liber nascatur: quod verum est.

c Calamitas. Quasi cadamitas: quia iterum fuit facta ancilla, & sic quodammodo rursus cadit in seruitutem.

ADDITIO. Et est tõ ſm Christopho. hic, qa partui iã cõcepto est ius ingenuitatis quæsitum, quod nõ debet tolli &c. per regulã iuris, id quod nostrum. Et sic procedit in natis tantũ, vel conceptis antea: secus si post, nisi adhuc viueret auus: quia etiam tũc parẽtum macula nõ noceret filijs, ſm Ioan. Fab. hic de quo Ange. se remittit. Accursius.

d Liberam matrem. Facit ad hoc C. si man. ita sue. all. vt ma. l. si iusta.

e Vel. Pro saltem. Accur.

f Medio tempore. ff. de acquiren. re. do. l. adeo. §. cum quis.

g Cum autem. s. dixit qualiter contingat ingenuitas. nunc qualiter perseueret. Accur.

h Non officit. Nisi post manumissionem talem quinquennio ita steterit: vt ff. si liber ingenuus esse dicat. l. ij. sed illud hodie correctum est: vt hic: & C. vbi causa sta. agi debeat. l. fina

i In seruitute. Id est, in statu seruili. Accur.

k Manumissũm. Scilicet de facto. ADDITIO. Dic quod ratio dubitandi potuit esse: quia manumissio tanquam priuatio præsupponit habitum: vt l. decẽ. ff. de verbo. obli. sed ratio decidendi fuit: quia ex quo interuenit de facto, etiam præsupponitur seruitutem de facto præcessisse: quod non præiudicat ingenuitati, secundum Ang. & Christopho. hic.

l Natalibus. Id est, ingenuitati, quæ probatur per natales. Erant autem natales scripturæ cum annis dñi, & præconizatæ: quæ dicebant Lucium esse natum, & ingenuum & deinceps sic erat, nisi tunc contradiceretur: 2 vnde & in legendis sanctorum intitulaẽ natale sancti Nicolai, qñ moritur, quasi tunc nascatur nũquam moriturus: & scribuntur gesta in vita. Vel dic, quod natale appellatur prima natiuitas quæ est de iure naturali, & omnem hominem dicit esse liberum. vnde bene dicitur, seruus iste restituitur natalib⁹, id est. illi libertati, quam habet de iure naturali. ff. de na. resti. l. ij. & ff. de sta. ho. l. Imperator. 3

m Officere. Nisi vẽdiderit se: vt s. tit. j. §. penul. tunc enim non redit in statum pristinũ: vt ff. de sta. homi. l. homo liber. quæ est contra. Accur.

super glo. in verbo, ex ancillis.

† Et sic spectatur initiũ, facit cap. 2. cũ gl. sup ver. cõceptio: extra. q fi. sint legit.

1 Mãdo. l Gl. Facul. § ac tam, in ver. vel Viceregẽ tem, vers. vel ꝓ saltem.

Scriptura præconizata facit fidẽ apud omnes.

2 Istã gl. reputat Ang. singula. & verũ hic.

3 Dic natales hic sumi pro statu in quo qs nascit: vt d. l. ij. ibi, nõ in qui b⁹. aliter sumitur hoc in e. l. ibi, illis enĩ nata lib. Ægi. Per.

DE LIBERTINIS.

Hic ponit secunda pars diuisionis positæ in sex. supra ti. ij § fi. & ista est cõtinuatio huius tit. Areti.

Putatiua seruitus natalium splẽdori non officit: nec de facto secuta manumissio, quicquã ingenuitati detrahit.

Cũ aũt g ingenuus aliquis nat⁹ sit, nõ officit h ei, in seruitute i fuisse, & postea manumissum k esse. Sæpissimè. n. cõstitutũ est, natalib. l nõ officere m manumissionẽ.

TITVLVS V.

DE LIBERTINIS.

Libertini qui dicanẽ, qd manumissio, & quo iure introducta.

Illud annotato, Priuationẽ nequaquã posse ꝓcedere habitum. Ad hæc noniter emergẽtia, nouo egere auxilio.

Libertini

Libertini. Totus iste titu. diuidiẽ in quinque partes. Primo ponit, qui sunt libertini. Secũdo, qd sit manumissio. Tertio quot modis serui manumittantẽ. Quarto, quòd serui inuiti possunt manumitti. Quinto qualiter de iure antiquo status libertinorũ erat tripertitus, & correctiones status libertinorum. Secunda ibi, Manumissio. Tertia ibi. Multis. Quarta ibi, Serui verò. Vltima ibi, Libertinorum. Areti. CASVS. Principium huius tituli vsq; ad . libertinorum. diuide aliter, quam s. secundum Franc. in octo partes. In prima dẽ quod libertini sunt illi, qui verè erant serui, & manumissi sunt per dominos suos. Secundo dicit, quid est manumissio: de qua in prima parte habita est mentio. Et certe manumissio dẽ, qñ dñs dat libertatem seruo. nam ante, quam manumittaẽ seruus, est in ꝑtãte dñi sui. Sed post quam ipse seruus est manumissus, ipse liberatur ab illa ꝑtãte. Tertio dicit, quod manumissio est primitus, id est primo inuenta a iure gentium, non aũt a iure naturali: quia ius naturale prius fuit, quam iusgentiũ. ideo ſm ius naturale homines erant liberi: & sic non erat cognita seruitus, & ꝑ ꝯñs nec manumissio, sed post ea ꝑ ius gentium seruitus, & manumissio est inuenta. Quarto dicit, ꝙ ex prædictis, quæ superiori parte diximus, patet qd ſm ius naturale vnum erat genus hominum, s. qa erant oẽs hoies liberi: sed postea per iusgentium cœperunt esse tria gña hominũ. s. ingenui, siue liberi, serui, item libertini. s. illi, qui primo fuerunt serui, & postea manumissi sunt. Quinto dicit in §. multis. ꝙ manumissio seruorũ põt fieri quinq; modis. Nã qñq; põt fieri manumissio in ecclesia corã epõ, & populo. vt C. de ijs, q in ecclesia manumittunẽ. ꝑ totũ ti. qñq; põt fieri manumissio vindicta. i. cũ quadã virga ꝑcutiendo ter s. illũ, quẽ manumittit: dicendo ter, aio te liberũ: aio te liberũ: aio te liberũ. & ista manumissio fit causa cognita corã iudice, & in iudicio. Qñq; põt fieri manumissio in ꝑñtia amicorũ: vt qñ dñs manumittit seruũ suũ cõuocatis amicis suis, & in ꝑñtia eorum, qñq; põt fieri manumissio per epistolam seruo suo missam: vt qñ dñs mittit literam, siue epistolam seruo suo: in qua epistola ꝯtineẽ, qd ipse emit seruũ, quẽ manumittit, & dat sibi libertatẽ: vel in qua epla dẽ, volo serue mi, qd deceтero sis liber. tũc valet talis manumissio. Qñq; manumissio relinqẽ i testõ, vl' i codicillis, vel alia quacũq; volũtate. Sexto dicit ꝙ serui

non

non solũ efficiunť liberi quinq; modis, sed & sine manumissione, qui modi in veterib. & nouis constitutionib. ↄtinenť. & pone exempla: vt in glo. Septimo dicit quod solis dominis licitum est seruos suos manumittere. Octauo dicit. ꝙ quando manumissio fit corã iudice: nõ est opus tunc, ꝙ iudex sedeat: sed etiam eo ambulante ad balneum, ad spatiandum, ad theatrũ .i. ad locum publicũ ciuitatis, vel ad aliũ locum põt fieri corã ipso manumissio. h. d. vsque ad §. libertinorum. Franc.

sunt, qui ex iusta [a] serui tute [b] manumissi sunt. Manumissio autẽ est de manu missio .i. datio libertatis. [c] Nã q̃diu aliqs ĩ seruitute est, manui [1] & [d] potestati [e] suppositus est: & manumissus liberatur a [e] ptãte. Quæ res [f] a iure gentium originem sumpsit: vtpotè cũ iure naturali oẽs hoĩes liberi nascerentur: nec esset nota manumissio: cũ seruitus esset incognita. Sed postquã iuregentiũ serui tus igenuitatẽ inuasit, secutũ est beneficiũ manumissionis. Et cum vno cõi noie oẽs hoĩes appellarentur, iuregẽtium tria hominum genera [g] esse cœperunt: liberi, & his ↄ̃rium serui, & tertium genus libertini, qui desierant esse serui.

Multimode tam inter viuos quàm in vltima voluntate manumissio exercetur.

Multis autẽ modis manumissio procedit: aut .n. ex sacris cõstitutionib. in sacrosanctis ecclesijs manumittunť [h] aut vindicta, [i] aut inter amicos, [k] aut p epistolã, aut p testm̃, aut p aliã quãlibet [l] vltimã voluntatẽ. Sed & alijs [m] multis modis libertas seruo cõpetere potest, qui [n] tã ex veterib. [o] q̃ ex nostris [p] cõstitutionib. introducti sunt.

Manumissio (cùm voluntariæ sit iurisdictionis) vbiq; & quocũque tpe fieri potest.

Serui [q] verò a dñis semper manumitti solent: adeò vt vel in transitu [r] [8] manumittantur: [s] veluti cùm prætor: aut præses, aut proconsul in balneum, [t] vel in theatrum [v] eant.

[a] Ex iusta .i. vera sic eẽ̃: vt j. ti. j. §. semel [1] vel iusta: quia adeo iustè seruierũt dño [2]: vt meruerint manumitti. [2] Vel dic iusta: quia est de iure gentium: vt s. tit. ij. §. seruitus. & ff. de iusti. & iure. l. manumissiones.

[b] Seruitute. Et huius manumissi filius est ingenuus. vt s. ti. j. ĩ prin. licet grãmatici dicãt eum libertinũ, sed & manumissũ libertinũ dicunt.

[c] Datio. Id est detectio. ſm Ira. sic ff. de acq. re. do. l. adeò. §. cum quis in fi. ibi, cũ enim grana. Vel ſm Plac. Ioa & Azo. ꝙ dat libertatẽ, quã prius ille seruus non habebat. aliàs si diceremus dari illam, quam ante habebat, non diceretur dari: vt j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidem nulla remanet, cum non habeat, nisi vnam: [4] aut quã nõ habebat, qđ est absurdũ. Sed dic ꝙ dat quã nõ hẽbat. [5] & hoc plerunque contingit, quod quis dat, qđ non habebat: vt j. qui. ali. li. §. j. & ff. de viutr. l. quod nostrum. & ff. de acq. re. do. l. non est.

[d] Et. Pro id est. [6]

[e] Potestati. ff. de iusti. & in. l. manumissiones. & l. ex hoc. § si. ff. de iure cod. l. diui. Accur.

[f] Quæ res. Id est manumissio.

[g] Tria genera. Sic erat vnũ & addita sunt tria: ergo sunt quatuor? Resp. [7] non seqt̃. nã si habes tres filios & nascatur hodie vnus: incipis habere quatuor filios, & prius habebas tres, ergo septẽ, quod falsum est: quia quod primo erat, cõputatur in sequentem numerum. simile. ff. quemadmo. ser. amit. l. j.

[h] Ecclesijs. Scilicet sub aspectu populi. & antistitis, & interueniente qualicunque scriptura vice actorum: vt C. de ijs, qui in eccle. manu. l. j. & ij. Accur.

[i] Vindicta. Id est causa cognita coram prætore, qua tm̃modo poterat antiquitus maior xx. an. manumittere: vt j. ti. j. §. eadẽ. quæ ideo dr̃ dari vindicta: qa Vindicius quidã seruus Vitelliorũ primo sic fuit manumissus. ff. de ori. iu. l. ij. § in initio. & §. cum placuisset. vers. initio successionis fuisse. Vel (vt quidam dicunt) ſm Boetium in Top. vindicta erat virga prætoris, qua ter percutiebaŕ manumissus, & dicebat prætor ter aio te liberũ esse more Quiritum. argu. C. si aduers. li. l. ij. ibi, vindictæ &c. Accur.

[k] Inter amicos. & in hoc, & seq. casu necessarij sunt quinque testes: [8] vt C. de la. li. tol. l. j. §. sancimus. & §. sed & si quis.

[l] Quamlibet. Vt in codicillis, vel in testõ minus solenni, quod valet inter patrem, & filios: vt C. de testa. l. hac cõsul. §. ex perfecto. ADDITIO. Ac si dicat, qđ manumissio facta in testõ non solẽni, valet, vt facta inter viuos: non vt in testõ: p gl. in l. j. §. j. C. de lat. lib. tol.

[m] Sed & alijs, prędictos.

[n] Qui scilicet modi.

[o] Ex veterib. Scilicet, ex legib. aliorum imperatorum: vt C. quib. ex cau. ser. pro præ. li. ac. per totum. Accur.

[p] Nostris. Vt C. cõmu. de manu. l. fina. & in authent. de mã. prin. §. ij. col. iij. & in authenti. de mo. §. ij. col. j.

[q] Serui. q. d. Q̃ sicut que etiã inuiti: vt C. de testa. manu. l. fin. §. si verò quidam. licet secus sit i filijs: [s] vt in auth. quib. mo. nat. effi. sui. §. generaliter. c. vij.

[r] Transitu. Id est, dũ transit. & est rõ. [9] quia sine eo fieri poterat, vnde aliud est quando manumissio poterat fieri sine p̃tore: vt j. ti. j. §. eadẽ. Item aliud est in ↄtentiosa iurisdictione, quę si redditur in inuitum: [10] vt ff. de verb. ob. l. inter stipulantem. §. j. & C. de dila. l. a procedente. Accur.

[s] Manumittantur. Not. ꝙ dicit instituere, vel liberare, si prætermisit dationem libertatis.

[t] In balneũ. Tunc enim videbatur non valere: quia præ gaudio cuilibet concederet.

[v] In theatrũ. Id est in locum vbi homines stant ad videndum: & dr̃ a theaomai, ꝙ est videre. & idẽ multo magis, si alio quocunque vadat.

Libertinorũ. Iste §. diuidiť in sex partes, Primo tãgiť, qualiter stat⁹ libertinorũ erat triptit⁹ olim. Scđo, qualiter redact⁹ ẽ ad vnũ cũ correctione facta p eũ. Tertio id, ꝙ gnaliter dixerat, specificat i dedititijs q fuerant expulsi. Quarto de latinis, Quinto, qualiter oẽs libertos reduxit ad vnũ ius. Sexto, ꝙ alijs ẽt modis serui efficiunť liberti. Scđa ibi, Sed dedititiorũ. Tertia ibi, Et dedititios. Quarta ibi, latinos. Quinta ibi. Et oẽs. Sexta ibi. Multis. Aret. CASVS. Supra in prin. huius tit. est habita mẽtio de libertinis: ideo adhuc prosequiť: & est sciendum ꝙ iste §. diuiditur in sex partes, sicut s. in diuisione Aretini dictum est. In prima dicitur, ꝙ iure antiquo erant tria genera libertinorum. Nã quidam erant serui manumissi, qui plenã consequebanť libertatẽ. & illi fiebãt ciues Romani: quidã minorẽ cõsequebãtur, & illi appellabantur Latini. Et illi Latini fuerunt inducti p legẽ Iuniã Norbanam, quorũ talis erat status, seu cõditio, ꝙ in vita, seu dum viuebãt erãt liberi: & in morte, seu dũ moriebantur, fiebant serui.

Manus d. potestas Psal. 48. Deus redimet animam meam de manu inferi. Aeg. per.

Alibi a Dñi potestate.

Ingenuitatẽ non est in aliqb. codicib.

[1] Hęc bona scđm Christop. qa si d facto manumiss⁹ fuisset, nõ eẽt libertin⁹, sed ingenuus: vt s. ti. j. §. fi.

[2] Istę duę expõnes displicẽt Por. & Angel.

[3] Idem Ang. hic.

[4] Sed hoc falsũ ſm Bart. quia virtus distributa recipit incremẽtũ: vt ff. de lega. iij. l. legatis. §. ornatrib. vel dat eã quã hẽt i potẽtia: & sic non eãdẽ numero, sed spẽ vt Io. Fab. Ang. Christop.

[5] Istã reꝓbãt cõiter doct. hic per regulã. l. traditio. ff. de acqui. rer. do.

[6] Mãdo. In Gl. Facu §. Nos q in ver. & col. j.

[7] Et bñ ſm Pe. Vindicta quid.

[8] Hoc verũ in vltima volũtate: nã inter viuos sufficiũt duo ſm Io. Fab. & Nic. Aeg. per.

[r] Id ẽ dũ vadit, iõ qa ẽ act⁹ volũtari⁹ iurisdiõis iõ nõ requiritur q iudex sedeat, sec⁹ si sit cõtẽtiosa. [r]. Paral. 28. Elegit Salomonẽ, vt sederet i throno. Aegi. per.

[9] Istud dictũ glo. sequiť la. hic.

[10] Hoc reprobat las. qa etiam manumissio redditť in inuitũ & remittit ad not. p Bartol. & Bal. in l. ij. de offi. procons.

Quidam consequebant̃ inferiorẽ libertatem, & isti appellabant̃ Deditij, quasi dediti, & dati seruituti: seruiebant.n.qñ viuebant.i.durante vita eorum erant serui, morte fiebant liberi, & peculium eorũ remanebat hæredibus: & isti fuerunt inducti per legẽ Æliã Sẽtiã, & hanc legem statuit Rex Romanorum, qui Ælius Sentius dicebatur. Latinos autem fecit Rex Romanorum, qui dicebat̃ Iunius Norbanus, qui statuit, q̃d quicunque subiugaretur de nouo Imperio Romano, esset in vita sua liber: & in morte esset seruus: & peculium ipsius Romanis assignaretur. Deditiorum autẽ pessima erat conditio: & propter hoc abijt in desuetudinem, id est recessit a consuetudine: & amplius non est consuetudo, quod sint tales hoies deditij. Latinorum autẽ conditio parum frequẽtabatur in orbe, vel in vrbe. Et propter hoc Iustinianus volens omnia augere, & augmentare, & reducere in meliorem statum, fecit duas constitutiones, vnã scilicet C.de la. lib. tol.l.vnica.aliam.C. de ded. liber. tol. l. vnica. In quibus constitutionibus cauet̃, quòd hodie Deditij, & Latini non habeant locum, nec sint in vsu: sed quilibet qui manumittitur, efficiatur eodẽ modo. Et dominus qui manumittit, appellatur patronus, & ille, q manumittitur, appellat̃ libertus: quasi a seruitute liberatus. Et hoc quidẽ erat iure antiquissimo ante quã veniret p̃dicta praua cõditio.s. Latinorũ, & Deditiorũ. Tertio dicit Deditios esse sublatos p prædictã constitutionẽ C.de dedi.li.tol.l.vnica.quæ constitutio est vna de quinquaginta decisionibus: quã cõstitutionem cõposuit etiã Iustinianus.s.ex consilio Triboniani peritissimi viri quæstoris sui. Quarto concludit, dicens, quòd oẽs manumissi plenam libertatẽ hodie cõsequuntur. nec refert.i.non est differẽtia, cuius ætatis sit manumittens.s.ille, qui manumittit, nec ẽt refert p quẽ fiat manumissio: cũ multi sint modi manumittẽdi: vt s.eo.ti.§.multis.in princ. Vltimo dicit (quod nos habemus.s.eo.§.multis.) quòd multis modis pot̃ fieri manumissio: hoc amplius est sciẽdum, q hodie sunt multi modi, siue casus, in quib. serui plenarie efficiuntur liberi, q̃nque etiam sine manumissione: in quibus casibus olim.i.in tempore præterito fiebant Latini.h.d.vsque in fi. Franc.

ẽti hac lege Ælia Sentia: quæ & multa alia induxit. Et erant hi toto tpe vitæ suæ serui: & tunc fiebant liberi cum moriebantur: ¹ quod proderat: quia bona (vt peculium) a dño non occupabatur: sed in Latinis aliter fiebat: vt colligitur hic ex eo, quod minus habebãt Deditij, quã Latini: vt ĩ. de suc. lib.§.ñ. Accur.

Libertinorum multiplici statu exploso vnica omnium hodie est conditio, quando quidem omnes ciues Romani efficiuntur.

Libertinorum autem status tripartit⁹ antea fuerat. Nã q manumittebantur: mõ ᵃ maiorẽ, & iustã libertatẽ ɔsequebant̃, & fiebãt ciues Romani: mõ minorẽ: ᵇ & Latini * ex lege Iunia Norbana fiebant: mõ inferiorẽ, & fiebãt ex lege Aelia Sentia † dedititij. ᶜ * Sed qm̃ dedititiorũ quidem pessima conditio iam ex multis tpibus in desuetudinẽ abierat. Latinorum verò nomen non frequentabatur: ideoque nostra pietas ᵈ omnia augere, & in meliorẽ statũ reducere desiderãs, duabus constitutionibus ᵉ hoc emẽdauit, & in pristinum statũ reduxit: quia & a primis vrbis Romæ cunabulis vna, atq; simplex libertas cõpetebat, ᶠ idest eadem, quã habebat manumissor: nisi q s. libertinus ᵍ sit, qui manumittitur licet manumissor ingenuus sit. Et dedititios ʰ * quidem per constitutionem nostrã expulimus: quam promulgauimus inter nostras decisiones: p quas suggerẽte nobis Triboniano, viro excelso q̃store nostro, antiqui iuris altercationes ⁱ placauimus. Latinos autem Iunianos ᵏ & omnem, quę circa eos fuerat, obseruãtiam, alia constitutione per eiusdem quæstoris suggestionem correximus: quæ inter Imperiales radiat sanctiones. Et omnes ˡ libertos nullo nec ætatis manumissi, nec domini manumittentis, nec in manumissionis

ADDITIO. Facit l. j.§.illud. C. de la. li.tol. & facit secundum Ioan. fab. cõtra illos, qui se faciunt milites, vel fratres minores in mortis articulo. ff. de milit. test.l.si.& ff. de vsuf. & quemad. l. Titio cum morietur. Ang. Aret.

ᵈ Pietas. Id est, nos, qui sumus pij.

ᵉ Constitutionibus. vt C.de lat.li. tol.l.j. & C. de dedit. lib. tol.l.j.

ᶠ Competebat. Scilicet manumissis. secundum hoc nota tria tempora. in primo, & vltimo deinceps.s.idem iuris est, sed in medio hoc ius pessimum fuit inductum: vt ĩ.de suc. li. §.vlti.

ᵍ Libertinus. Ex quo contingit multiplex effectus. in primis circa obsequiales operas, scilicet, quæ sunt in faciendo: vt de assurgendo, & seruiendo, siue in non faciendo, vt de non vocando in ius sine venia, quæ ipsa natura patrono debentur etiã sine impositione: vt C. de in ius voc.l.venia.& ff.de condi.in d.l.si nõ sortẽ. §.libertus. Et si vocauerit in ius patronum, sine venia, punitur in quinquaginta aureis. ff.de in ius vo.l.pen. & vlti.q aurei accipiunt̃ quilibet pro vno solido: vt ĩ. de pœn.te.li.§.fin. Et ex his iuribus sumitur arg. quòd aureus pro solido accipitur in iure nostro. (Sed ex quo pro eodẽ delicto tales sententiæ promulgant̃, eædem intelliguntur esse dandę filio emancipato, si sine venia patrem in ius vocauerit: vt C.de in ius vo.l.fi.) Item contingit reuocatio in seruitutẽ propter offensam: vt ff.de libe.& eorũ libe.l.si manumissus. & alia multa. ² Sed hodie hæc oĩa tolluntur, præter ea, quæ ipsa natura debentur: vt in auth. vt liberti de cætero.§.j.col. vj. quæ est contra. ³ Tu dic: vt not.in d.l.si manumissus.

Libertinorum. idem erat de seruis: vt C.de nu.iu.qui ri.tol.l.j.§.j. Accur.

ᵃ Modo. Id est, aliquando.

ᵇ Minorem. Id est, mediam: vt ĩ.de ca.di.§.j.& ff.de auro, & arg.leg. l.qui lancem. secundum Ioan.

ᶜ Dedititij. Id est, vocabant̃ Dedititij: & erant inducti

ʰ Et dedititios. Quod dixerat in genere, nunc p species ponit. Vel q̃d ɔiũctim dixerat, nunc diuidit. Ac.

ⁱ Altercationes. Quas non habemus. Sed quare non erant serui, sicut illi, qui penitus sunt serui: cum tpe vitæ suæ seruire cogerentur? Rñ. secundum Ioã. quod erant liberi, licet seruire cogerẽtur: vt C.cõmu.de manu.l.j.§.sin autem proprietarius.

ᵏ Iunianos. Id est, ex lege Iunia Norbana inductos: vt s.eo.§.libertinorum.

ˡ Oẽs. Sic construe: & omnes libertos decorauimus .s. honorauimus ciuitate Romana.i.plena libertate: vt

* Id est, fiebãt ciues Romani quo ad priuilegia tm̃, sicut latini erant. non autẽ quo ad honores, & magistratus Romæ cõsequẽdos. Ægi. pet.

† Aliàs de dedititiorũ numero.

*De dedititijs vide Ang. Politianũ miscellaneorũ.ca.84. & Alciat. lib.dispũ. ij.c.xxj.

¹ Isti gl. seqũr Ang. hic.

*. Vide Val. l An-to. Raud. Ægi. Per.

Libertus quas operas debet patrono.

² De q̃b. vide gl. in l. fi. C. de bon. libe.

³ Sed hoc reprobãt docto. hi, nisi patronus renũciet expresse.

Ordo litteræ.

modo discrimine [a] habito (sicut iam antea [b] obseruabatur, ciuitate Romana [c] decorauim⁹. [d] multis modis additis, [e] per quos possit libertas seruis cum ciuitate Romana, quæ sola [f] est in præsenti [g], præstari.

TITVLVS VI.

QVIBVS † EX causis manumittere non licet.

Manumissio facta inter viuos in creditorum fraudem iure non subsistit: licet tamen domino quantumuis obærato seruum suum liberum hæredemque facere: modò nemo alius ex testamento exiturus sit hæres.

On tñ cuicũq; [h] volẽti manumittere licet: nã is, qui in fraudem [i] creditorum manumittit, [k] nihil agit: [l] † quia lex Aelia Sẽtia † [m] impedit libertatem.

tate: vt supra eod. §. libertinorum.

[a] Discrimine. Id est nulla differentia habita nec ætatis manumissi: vt etiã infans possit manumitti, imò etiam in ventre: cum quantum ad hoc habeat̃ p̃ iã nato: vt ff. de statu ho. l. qui in vtero. nec dñi manumittentis: dũ tñ habeat xx. annos: vt j. tit. j. §. eodem. nec in modo manumittendi, s. in testõ. seu inter viuos quoquo mõ. vt j. eod. §. multis.

ADDITIO. Not. q̃ licet verba sint gñalia, restringi tñ pñt, & debẽt p aliã l. specialiter loquẽtẽ. concor. l. quãuis. ff. de in i⁹ voc. l. & gradatim. §. sed si lege. ff. d mu ne. & ho. p Bar. in l. j. ff. qd vi aut clã. per cano. in c. itẽ cũ q̃s. ex. de resti. spol. & iõ si statutũ dictauerit, q̃ cõ instrum publicũ nulla possit opponi exceptio: põt tñ opponi, si alio statuto permittatur, secundum Christo.

[b] Antea. Scilicet, quàm veniret ista praua cõditio.

[c] Ciuitate Romana. Id est, plena libertate.

[d] Decorauimus. Id est, honorauimus.

[e] Additis. Scilicet a nobis, quos habuimus s. eo. §. multis autem. & sunt additi nouem. Primus, si dominus ægrotantem seruum suum eiecit. Secundus si ancillam vendiderit, ne prostituatur: & prostituta fuerit: vel si venditor sibi retinuerit manus iniectionem, & eam ad ipsum reuertentem prostituit postea. Tertius, si serui pileati defuncti funus præcesserũt. Quartus, si expressit eum velle esse Latinum. Quintus, si sub conditione relicta libertate, hæres ante conditionem manumiserit. Sextus, si in iudicio liberali a dño superatus seruus fuerit: & pretium pro eo dño solutum fuerit. & ipse postea receperit. Septimus, si ancillam suam maritauerit alicui libero. Octauus, si eo tam actis filium nominauerit seruum suum. Nonus, si instrumenta seruitutis reddiderit coram testibus. Et probantur hi modi C. de la. libertate tollen. l. vnica. §. sed scimus. vsque in fine legis.

[f] Sola. Scilicet libertas plena.

[g] In præsenti. Id est, in consuetudine.

[a] Aliàs donauimus

Serui libertatem cõsequuntur nouẽ modis.

[b] Videnostras annotatiões hic. Ægi. Per.

† Qui & ex quibus causis manumittere nõ pñt in aliqb⁹ Codicib⁹.

[1] Istã continuationẽ sequit̃, & tenet Pe. d Bel. hic.

Diuisio.

QVIBVS EX CAVSIS MAnumittere non licet.

De variis modis manumittẽdis dixit: [1] sed quia non omnib. manumittere licet, nec ex omnib. causis: de hoc nunc submittit secundum Por.

On tamen. Iste titulus diuiditur in octo partes. Primo, qualiter quis inter viuos i fraudem creditorum seruum proprium manumittere non potest. Secundo, qualiter in vltima voluntate cum libertate hæredem instituit. Tertio, qualiter in vltima volũtate instituit simpliciter. Quarto, qualiter præsumat̃, q̃ manumittat in fraudem creditorum. Quinto, qualiter minor xxv. annis prohibetur manumittere, nisi certis causis. Sexto, quę sunt causæ iustæ. Septimo, an causa semel approbata possit improbari. Octauo, si quis attigerit decimum & octauum annum, potest in testamẽto manumittere. Secunda ibi, §. Licet autem. Tertia ibi, Idemq;. Quarta ibi; In fraudem. Quinta ibi, §. Eadẽ lege. Sexta ibi, Iustæ autem. Septima ibi, in §. Semel. Octaua ibi, Cũ ergo. CASVS. Ad euidentiã not. q̃ in hoc tit. ponuntur duo casus speciales, in quibus dñs nõ põt seruos suos manumittere. Primus qñ in fraudem creditorum fit manumissio: quia tunc non valet exemplum, vt qñ aliquis debitor debet aliquam pecuniam, & nihil habet in bonis, vel saltem nõ habet bona sufficientia ad soluendũ suis debitoribus, nisi vendat, vel det in solutũ seruos: & istos seruos manumittit, vt illos non det suis creditorib. in solutũ & vt eos creditores frustret debito suo: tunc talis manumissio non valet, quia est facta in fraudem suorum creditorũ, id est, vt fraudet, seu defraudet suos creditores debito, nisi in casu, scilicet quando ipse dominus instituit seruum suum hæredem, & liberum eum esse vult. in prin. tit. vsque ad §. Eadem lege. Secundus casus est qñ dominus est minor xxv. ann. qa similiter non valet, nisi in casu, s. corã iudice, & causa cognita fiat manumissio. hoc dicit vsque ad finem ti. Et hoc præsupposito, dic in hoc princi. q̃ quamuis videatur ex his, quæ s. titu. prox. habuimus, q̃ quilibet possit seruum suum manumittere: tñ sciendum est, q̃ non est licitum cuique volenti manumittere seruum suum, illum manumittere: quia si habeo creditores, & in eorum fraudem seruos meos manumittam, vt efficiar non soluendo, nihil ago. hoc dicit vsque ad §. Licet autem. Franc.

[h] Non tñ cuicunq;. Quamuis s. ti. j. §. multis. & §. fi. dictum sit quemlibet manumittere posse. non tamen &c. [2] sic j. de exhære. lib. in prin. Accur.

[i] In fraudem. Hoc expone j. eod. §. in fraudem.

[k] Manumittit. Scilicet inter viuos, vel in vltima voluntate, s. non instituendo. nam tunc esset liber, & hæres: vt j. proxi. §. & ff. qui, & a quibus. l. si mortis.

ADDITIO. Et dicit hic Iason, q̃ si in testamento ponatur clausula, q̃ valeat iure contractus, erit irreuocabile: quia contractus in eo celebratus, reuocari non potest, vt hic: de quo vide Bar. & Ange. in l. stipulari hoc modo, ff. de verbo. oblig.

[l] Nihil agit. s. vt noceat creditoribus: [3] vt ff. qui & a quibus. l. si mortis. sibi tamen nocet, si velit reuocare: vt C. de ser. pig. da. manu. l. si creditoribus.

[m] Quia lex Aelia Sentia. Similis est ratio, quia lex vult: vt j. de vsucap. §. furtiuæ. & illa inhibet vsucap. rei furtiuæ. Accur.

Licet Autem. Diuiditur iste §. in quatuor partes. Primo ponit vnum dictũ. Secundo illud restringit. Tertio ponit rationẽ primi dicti modificati. Quarto rationem rationis. Secunda ibi, Si modo. Tertia ibi, Valde. Quarta ibi, Ne iniuria. CASVS. Sed quid domine Imperator, iam video, q̃ regulariter statutum est, q̃ debitor manumittens in fraudem creditorũ, nihil agit, pro Deo dicatis mihi, quæ fuit ratio huius statuti? Ad hoc respond. Iustinianus dicens: Amice, ratio huius statuti est: quia in hoc, quãdo debitor in fraudem creditorũ manumittit, lex Aelia Sentia impedit libertatem. Sed domine, p Deo, nunquid generaliter hæc regula est vera, ita quòd nullam patiatur

† Frequẽs est hęc apud iurisconsultos locutio, vt in l. vl. ff. de lib. & posth. & in l. nisi. ff. de tutel. & ratio. distr. haberque nonnihil puerbialis schematis, quo significat̃, inanis, & frustranea alicuius opera.

[2] Idem Pet. hic.

[3] Et sic ẽ nulla ipso iure. aliàs enim eẽt irreuocabilis. vt l. etsi sine. §. sed q̃ papinianus. ff. de minor. secus in alijs reuocabilibus: vt l. si sciẽs. in fi. ff. de cõtra. empt. & ita no. glo. in l. si noxali. in prin. ff. de noxa. Ias.

† Sic legis voluntas p rõne declarari põt cdm Por. Ægi. Per.

instantiam? Ad hoc respon. Iustin. & dicit, quod nõ: certè licitum est domino, qui soluendo non est, seruum suum cum libertate in testamento suo hæredẽ instituere: licet hoc in fraudem faciat creditorum, vt iste seruus fiat liber, hæresq; necessarius dño suo. & hoc est verum, si nullus alius institutus fuit in illo testamento: aut fortè, qa institutus morte pꝙuentus est, aut qualibet alia cã impeditus hæres existere nõ potuit, aut fortè noluit, & hoc eadem lege Aelia Sentia ꝓuisum est: vt liceat dño, qui soluendo nõ est, seruum suum sibi hæredem necessarium instituere. Et dñe, ꝓ Deo, q̃ est rõ legis Aeliæ Sẽtiæ, vt permittatur i casu isto dño seruum suum manumittere? Et respon. Iustin. Certè amice optima fuit rõ: multum.n. prospiciẽdum erat, vt egeni homines, quibus nullus hæres esset extiturus, saltẽ seruum suum hæredem habeant necessarium, qui quidem seruus hæres institutus creditoribus dñi possit satisfacere: vel si ipse non satisfecerit, creditores res hæreditarias nomine serui instituti distrahãt, ne memoria defuncti, si nomine ipsius res hæreditarias distraherent, quadam iniuria afficiatur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Idemq; iuris. Fran. de Aret.

Licet a autem dño, qui soluendo nõ est, in testõ seruum b † suum cum libertate hæredẽ instituere, vt liber fiat, hæresque ei solus, c & necessari⁹: d si modo ei nemo alius ex eo testamento hæres extiterit: aut quia nemo hæres scriptus sit: aut qa is, qui scriptus est, qualibet ex causa hæres ei nõ extiterit. e Idq; eadẽ lege f Aelia Sentia prouisum est, & rectè. g Valde.n. ꝓspiciendum erat, vt egentes h hoĩes, qb. alius hæres extiturus nõ esset, vel i † seruum suũ necessariũ hæredem haberent, k qui satisfacturus esset creditorib⁹: aut hoc eo l nõ faciente, m creditores res hæreditarias serui n noie vendant: ne iniuria o defunctus afficiatur.

a Licet. Id est, licitum est.

b Seruum. Scilicet vnum, & nõ plures: vt ff. de hær. insti. l. ei qui soluendo. in fi. cum l. seq. & etiã in fraudem creditorum: 1 vt C. de neces. ser. l. j. in prin. nisi specialiter pignori datus fuerit: vt ff. de hære. instit. l. pignori. qui non põt fieri necessarius, nisi dñs creditori satisfaciat vt d. l. pignori.

c Solus. Et in casu etiam cum alio: vt ff. de hæred. instit. l. si is. & l. qui soluendo.

d Necessarius. Quia siue velit, siue nolit, cogitur esse hæres: vt ĩ. de hære. quali. & diffe. §. j. nisi in tribus casibus, quos habes ff. de hær. instit. l. si seruo.

e Non extiterit. quo vltimo casu seruus institutus est hæres.

f Eadem lege. s. quæ prohibuit: eadem & ex iusta causa concedit: vt hic, & ĩ. eo. §. eadem. Accur.

g Et rectè. Scilicet est prouisum.

h Egentes. No. ꝙ prodest paupertas: 2 quia fauetur paupertati. sic ff. de trãsac. l. cum hi. §. si in annos. & C. de epis. & cle. l. si quis ad declinandam. § pen. ff. de offic. præt. l. libertas. §. fina. 3 Argu. contra ff. de excu. tut. & cu. l. spadonem. §. fi. & in Authen. de test. §. j. col. vij. & illud.

Pauper vbique iacet. Licet contra dicatur,
Cantabit vacuus coram latrone viator. Accur.

i Vel. Pro saltem.

1 Hæc quædam sunt ꝓmissa in vltima voluntate q̃ non inter viuos. secũdũ An. Ægi. Per.

2 Neque enim opprobrio carere pt, cuius bona publicè veneunt. Hinc Cic. ꝓ Quintio, Hercule, inquit, cui⁹ bona ex edicto possidentur, huius fama oĩs, & existimatio cũ bonis simul possidentur. De quo libelli in celeberrimis locis ꝓponuntur, huic ne perire qdẽ tacitẽ obscureq; licebit. & q̃ ibidẽ subsequũtur in eãdem sententiam.

3 Sic eadẽ lex vnum ꝓmittit & ꝓhibet diuersa rõne. Por. Aegi. Per.

4 Truffa est: imò paupras nũquã ꝓdest, sed i qbusdam casib. potius pauperi fauet, quã diuiti. sm Pe. de Bel. ꝓ. & dixit Cy. Id. l. si qs ad declinandã. §. fi. qd à t ali ꝓ desse liberet

k Haberent. Sic ff. de interrog. act. l. & quia. in princ. & ĩ. de bono. poss. §. quos autem.

l Eo. Seruo, nunc libero facto.

m Non faciẽte. i. nõ satisfaciẽte creditorib⁹. Accur.

n Serui. Quondã: sed modo liber est. ADDITIO. Et de hac dictione quõdã, vide gl. singularẽ. l. j. sup verbo. olim. ff. de ope. no. nũc. & i §. sed aliqñ. ĩ. d vsuc. & Mãdo. i Gl. Facul: §. sanè. i ver. quõdã.

o Iniuria. Quo ad famã: q̃ ẽt post mortẽ qñq; dãnaꝛ: vt ff. de acc. l. ex iudiciorum.

Seruo simpliciter (nulla libertatis mentione facta) instituto, cẽseĩ ẽt data libertas.

Illud annotato, Cõcesso aliquo, ẽt id cõcessũ videri, sine quo illud cõsistere nõ posset.

Idẽq; iuris est, & si sine libertate p seruus hæres institut⁹ est, Quod nr̃a cõstitutio q nõ solũ in dño, q soluẽdo nõ est, sed gñalr̃ cõstituit noua humanitatis rõe: vt ex ipsa scriptura r instõnis s ẽt libertas ei cõpetere videaꝛ. Cũ non sit t verisimile, eũ, quem hr̃dẽ sibi elegit, si prætermiserit libertatis dationẽ, seruum remanere voluisse, & neminẽ sibi hæredem fore.

In creditorum fraudẽ manumissio facta vr̃, si manumissoris facultates tpe, quo manumittit, æri alieno pares non sint, vel dat is libertatib. impares sunt futuræ.

Idẽq; iuris est. Diuidiꝛ in tres partes. Primo ampliat §. ꝓcedentẽ. Secũdo ampliationem extẽdit. Tertio rõnem subdit. Sc̃da ibi, Quod nostra. Tertia ibi, Cũ nõ sit. CASVS. Dñe, iã video ꝙ licet dño, q soluendo non est, seruũ suũ cũ libertate hæredẽ instituere. Sed ponam⁹ ꝙ aliquis instituat seruũ suũ hæredem, nulla facta mẽtione libertatis: nũquid valebit talis institutio? Ad hoc rñd. Iustin. ꝙ sic. nã certe idem iuris erit, qñ aliquis seruũ suũ hæredem instituit omissa datione libertatis, ac si eundem causa libertatis expressa instituisset. Et hoc nostra cõstitutio nõ solũ in dño, q soluendo nõ est, quadã noua humanitatis rõne, sed in quolibet dño seruũ suum instituente gñaliter cõstituit: vt ipse seruus institutus ex ipsa institutione beneficiũ libertatis cõsequaꝛ: licet dñs ipsum instituendo libertatem non expresserit: cum non videaꝛ verisimile dñm, qui seruum suum sibi hæredẽ elegit, voluisse ipsum in seruitute remanere, licet dationem libertatis prætermiserit: & ita neminem sibi hæredem existere. hoc dicit vsque ad §. in fraudem. Fran.

p Sine libertate. Nõ ꝙ dicat, instituo te sine libertatẽ: quia tũc nõ esset hæres: vt statim diceꝛ in fine huius §. sed prætermisit dationem libertatis: vt in fi. §.

q Cõstitutio. Qua fit liber, & necessarius hæres: vt C. de necessa. ser. hęre. insti. l. quidam. in prin. Accur.

r Scriptura. Sic ex datione tutelæ: vt ĩ. qui dari tut. pos. in prin. de qua ꝓdixit mõ: & C. de nec. ser. l. qdã.

s Institutionis. Arg. ꝙ aliquo cõcesso, illud concediꝛ sine quo illud esse non põt: vt ff. de iuris. om. iu. l. ij.

t Cum non sit. Hæc est noua ratio, de qua prædixit modo: sed lex ipsa antiqua fuit: 4 vt ĩ. de hęred. insti. §. j. quæ est contra.

In fraudẽ. Diuidiꝛ iste §. in tres partes. Primo qualiter ꝓsumaꝛ manumissio in fraudẽ. Secũdo qñ ꝓp fraudẽ impediaꝛ manumissio, siue libertas, cũ rõe. Tertio ex rõne īfert. Secũda ibi, Præualuisse. Tertia ibi, Itaq;. CASVS. Dñe Imperator, vos dixistis mihi s. ꝙ debitor, qui manumittit in fraudem creditorũ, nil agit. ꝓ Deo exponatis regulam istam, & dicatis mihi: qs in fraudem manumittere di? Ad hoc rñ. Iusti. & dicit:

Amico

1 nos De⁹. Vbi pœna erat extraordinaria, & pecuniaria. aliàs secus. vt l. fi. ff. de i ius voc. & l. Pedi⁹. ff. de incẽd. rui. nauf. Angel. & Ias.

2 Et vide ibi gl. sup verbo innouationem. sed Chri. hic exponit noua. i. singularis: qa alia rõne lex antiqua moueri non potuit arg. ca. etis lex. j. dist. & l. scire leges. ff. de legi.

Amice, certè ille dr in fraudem creditorũ manumittere, qui iam eo tpe, quo imponit libertates, est soluẽdo. sed post per donationem libertatis desinit esse soluendo. & hæc sunt vera de rigore iuris. Præualuisse tamen videtur de æquitate nõ aliter reuocari libertates nisi debitor manumittens animũ fraudandi habuerit, quãuis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe enim sperant hoies plus habere in suis facultatibus, quàm habeant. Sic igitur demũ intelligimus libertates datas ab eo reuocari posse, qui soluendo nõ est: cũ vtroq; modo creditores fuerint defraudati, & cõsilio manumittẽtis, & re ipsa, id est, quia sicut ipse manumissor eos fraudare proposuit, ita in rei veritate fraudati sunt ambo: ita q̃ iam datis libertatibus, bona eius creditoribus non sufficiant. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Eadem lege Ælia Sentia. Franciscus.

obligatorium: quia fuit fraudulentum.

Eadē. Iste §. cum. §. seq. diuiditur in tres partes. Primo ponit, qualiter minor xx. an. non potest manumittere, nisi ex causa. Secundo ponit, quæ sunt causæ iustæ. Tertio limitat vnã prædictarũ causarum. Secunda ibi, Iustæ. Tertia ibi, Et seruus.

In fraudẽ [a] aũt creditorũ manumittere vr̃, q vel iã eo tpe, quo manumittit, soluẽdo [b] nõ est: [c] vel q datis libertatib. desiturus est soluendo esse.

Non aliter poteris semel data libertas impediri, nisi & decipiendi animo, & ipso rei euentu fraudati fuerint creditores.

Præualuisse [d] tamen videtur (nisi animũ quoque fraudandi manumissor habuerit) non impediri libertatem: [e] q̃uis, bona eius creditoribus nõ sufficiant. Sæpe [f] em̃ de facultatibus suis amplius quam in his est, sperant homines. Itaq; tunc intelligimus impediri libertatem, cũ vtroque mõ [g] fraudantur creditores, id est, & consilio [h] manumittẽtis, & ipsa re, eo quòd eius bona non sunt suffectura creditoribus.

Minor annis viginti non aliter seruũ manumittere põt, q̃ causa cognita, & iustæ manumissionis cã: quæ aũt sint iustæ causæ, hic traditur.

Eadem [i] lege Aelia Sẽtia domino minori [k] viginti annis non aliter manumittere permittitur, quàm si vindicta [l] apud consiliũ, [m] iusta causa manumissionis adprobata, fuerint manumissi. Iustæ autem manumissionis causæ [n] hæ sunt: veluti, si quis patrem, [o]

CASVS.

Dñe, iam vidi vnum impedimentum manumissionis, quod interuenit rõne fraudis: nunquid est adhuc aliqd aliud impedimentum, quod obest manumissioni? Ad hoc rñd. Iusti. q sic. Nam certè eadem lege Ælia Sentia statutum est dominum minorem viginti ann. non posse aliter seruum suũ manumittere nisi iusta causa manumissionis fuerit apud iudicẽ approbata. Sed postea domine, pro Deo dicatis mihi, quæ sunt iustæ causæ manumissionis? Ad hoc respondet: Amice, istæ causæ manumissionis sunt iustæ: veluti, si quis habeat filium, vel filiam, naturalẽ etiã, aut fratrem, aut sororem, aut nutricem, aut pædagogum, aut educatorem suum, aut eum, qui aluit. & velit manumittere: aut si quis velit collactaneum suũ manumittere: aut seruũ suum gratia procuratoris habendi: qui manumissus nõ minor xvij. an. manumittat, vel si velit manumittere ancillam, vt eam ducat in vxorẽ. Nam certè omnes istæ causæ iustæ videntur. ita tñ in hoc casu minori xx. annis, ancillam suã manumittere permittitur, si intra sex menses a tpe manumissionis connumerandos vxorẽ ducat, nisi aliqua iusta causa superueniens matrimonium impediat. & h. d. vsque ad illum. §. semel. Fran. de Arez.

a In fraudem. Sic ff. eod. titu. §. qui & a qui. ma. li non fi. l. in fraudem.

b Soluendo. Cum & sciat se habere creditores: vt ff. quæ in frau. cre. l. omnes. §. Lucius.

ADDITIO. Et dicit Ange. q hoc probatur, si erat de facto suo, & non de longinquo. Argu. l. fi. pro suo. & est tex. in l. si qs cũ haberet ff. quæ in frau. cre. Acc.

c Non est. Et nunc erit peius soluendo.

d Præualuisse. Nã quidã dicebant, q sufficiebat solus euẽtus: & alij dicebant, q exigebatur vtrunque. s. fraus, & euentus: & ista sñia præualuit. Tñ ex prædictis videbatur sufficere euentum solum. tamen, &c.

e Non impediri libertatem. Hic diligenter attende, q si directè det libertas: nõ solũ inter viuos, sed etiam in vltima voluntate duo necessaria sunt. s. cõsiliũ, hoc est fraus, [1] & euẽtus: vt hic, & ff. e. l. in fraudẽ. & C. eod. l. j. In fideicõmissaria sufficit solus euentus: vt C. qui ma. non poss. l. fin. Et est rõ: quia facilius libertas de facto data ab hẽde [2] reuocatur, quã a defuncto (cuius dispositio videbatur lex) vt ff. de fideicom. lib. l. iiij. §. si in fraudem. Alia ratio not. C. eo. l. fi. In alijs autem alienationib. quę in fraudem creditorũ fiunt: dic vt ĩ de act. §. item si quis in fraudem.

f Sæpe. Respondet tacitæ obiectioni. quomodo põt esse animus bonus: cũ ipsa veritate fraudẽt eos? Resp. Sæpe. n. &c. Sed arg. contra C. de rescin. ven. l. q̃quis.

ADDITIO. Solue istud ꝯtrũ, & dic, q hoc procedit in vltimis voluntatibus: nisi ꝯtrium aliqua suadeat qualitas: vt in auth. sed cum testator. cum glo. C. ad l. Aquil. ibi verò inter viuos in rebus immobilib. seu mobilib. & præsẽtib. quæ peruenerunt ab antiquo. aliàs secus, ſm Ang. Are. hic.

g Cum vtroque modo. Scilicet cum fraus, & euẽtus interuenit, vt subijcit. & facit ad hoc ff. qui, & a qui. ma. l. non fi. in fi. in fraudem.

h Consilio. Not. quẽ teneri de cõsilio. Sed contra. ff. man. l. ij. §. fi. sed hic fuit fraus: ideo fuit tale cõsilium obligatorium: quia fuit fraudulentum.

i Eadem. Scilicet, de qua habita est mentio. ŝ. eod. in princip.

k Minori. Sufficit ergo si non sit minor xx. ann. etiã si non sit maior. vt quia tetigit vltimum diem vicesimi anni: vt ff. de manu. l. j. sicut in testamento, fauore sui: vt ff. de testa. l. qua ætate.

ADDITIO. Quãdo aũt tps cœptũ habeat pro cõpleto, vel non, distingue vt not. per Christoph. hic.

l Vindicta. Hoc expone: vt ŝ. ti. j. §. multis.

m Apud ꝯsiliũ. [3] Id est, apud locũ illũ. vbi habetur sup hoc ꝯsiliũ. i. deliberatio. & sic ponit id, quod fit pro eo vbi fit: vt ff. de iusti. & iu. l. pe. §. fi. [4] Vel dic apud eos, qui p̃sunt consilio: vt sunt oẽs habentes ordinariã iurisdictionẽ, & minimi magistratus: [5] cum hoc sit de voluntaria iurisdictione: vt ff. de offi. procon. & le. l. ij. & in Auth. de defen. ci. §. iusiurãdũ. in fi. & in gl. & quicquid. & glo. pe. col. iij.

n Iustæ autem manumissionis causæ. Facit. ff. de ma. vin. l. si minor. cũ l. seq. vsque ad l. apud. vbi iustæ causæ connumerantur: connumeratur enim inter iustas causas manumittendi, si dominum a periculo vitæ, vel infamiæ liberauit seruus: vt ff. de manumi. vin. l. iusta. Accur.

o Patrem. Sed qualiter potest filius habere seruum suum

Libertas, in fraudẽ data an possit reuocari.

1 Præsumit autẽ fraus, si sciat se hẽre creditorẽ vt l. si qs cũ hẽret. ff. quæ in fraudem. Aeq; per.

2 Quia hẽs nõ est voluntas testatõris: vt est tex. & nota. ſm Ias. in l. si pi § prin. ff. de his, q in frau. nã nõ vr mandasse illicitũ. s. qd fraudẽtur creditores. l. creditor. § fi. ff. mãda. Item nec hẽdis qa vr̃ facere ex debito: nõ sua volũtate: vt ẽ text. i l. j. C. de li. & eorũ libe. & ita hãc gl. approbat Ias. quis Ang. teneat gl. l. ꝯtrã.

3 Et quot alijs modis ꝯsiliũ sumatur Mãdo. in Gl. Facul. §. habita l ver. consilio.

4 Et hæc vera ſm q̃ text. nõ supfluit, cũ ꝯsiliũ, & verbũ vindicta, expositũ: vt i gl. ij. ŝ. de libe. sint diuersa: & sic ẽ speciale hic, vt hæc manumissio fiat i loco maiorũ: qa exigit plenã cãę cognitionẽ. aliàs secus: vt ibi no.

5 Ista gl. relata ad textũ est falsa: qa tunc manumissio nõ cõpetit, iure magistrat°, nec est de legabilis: vt ff. eo. l. ij. cũ gl. j, sed pcedit i maiore manumittẽte. ſm Pe. Angel. & Ias. hic.

Ius * aūt ciuile a iure, gentiū distinguit, a qđ oēs populi, qui legib. & morib. b † regunt̃, partim suo ꝓprio, † partim cōi c omnium hominū iure vtuntur. Nā q̄ quisque populus ipse sibi ius cōstituit, † id ipsius propriū ciuitatis est; vocaturq; ius ciuile, d quasi ius ꝓpriū ipsi' ciuitatis. Qđ verò naturalis ratio e inter oēs hoīes cōstituit, id apud f oēs populos peræquè custodit̃, vocaturq; ius gētiū, quasi quo iure oēs gētes vtunt̃. g Et populus itaq; h Romanus partim suo i ꝓprio, partim cōi omnium hominū iure vtit̃. Quæ singula k qualia sint, suis locis proponemus. l

Ius ciuile a sua quaque ciuitate, vel legislatore nomē sortitur iuris tamen ciuilis simpliciter prolati appellatione ius Romanorum (tanquā nobilius) significamus.

Sed ius quidem m ciuile ex vnaquaq; ciuitate appellat̃: n veluti Atheniēsium. Nā si qs velit Solonis, o vel Draconis leges appellare ius ciuile Atheniensium, nō errauerit. p Sic.n.& ius, q quo Romanus populus vtit̃, ius ciuile Romanorū appellamus, vel ius Quiritū r quo Quirites vtunt̃. Romani.n.a Romulo, Quirites a Quirino s appellantur. Sed quoties nō addimus nomē, cuius sit ciuitatis, t nostrū, u ius, x significam'. Sicuti cū poetā dicimus, nec addimus nomē, subauditur apud Grecos egregius Homer': apud nos, Vergilius. y

gnat Iustinianus secūdā differentiā inter ius gentiū, & ius ciuile, quæ secūnda pars continet quatuor partes; vt s.dixi. In prima particula.h.d. Quamuis ius gētium non habeat denominationem ab aliqua ciuitate: quia non dr̃ ius gentium Romanorum: vel ius gētiū Bononiensium: tñ ius ciuile habet denominationē ab ea ciuitate, in qua factum est: vt ecce statuta, q̄ fiebant apud ciuitatem Athenarū per suos sapientes, scilicet Solonem, & Draconem, possunt dici ius ciuile Atheniensium. Secundò, adducit simile, quod statuta facta Romæ possunt dici ius ciuile Romanorum, vel ius ciuile Quiritum. quia Romani appellabantur Quirites a quodam eorum rege, qui Quirinus appellabat̃. Tertiò dicit, Sed quid dicemus, si simpliciter dicatur ius ciuile, nec addatur nomen ciuitatis, in qua factū est illud ius, de quo iure intelligimus? Respond. per excellentiam intelligitur ius ciuile de iure ciuili Romanorum, id est de statutis eorum. Quartò, adducit simile. Ecce cum dico, poeta, & ei non addo nomē proprium: per excellentiam intelligitur de Homero apud Græcos: vel de Virgilio apud Latinos. h.d. vsque ad §. ius autem gentium.

a Diuiditur.i.vnum ab altero sic dignoscitur. Accu.

b Legibus & moribus. Nam quidam sunt, qui reguntur tantum moribus: & etiam quidam, qui nec moribus, nec legibus: vt homines syluestres: 1 etiam quidam, qui legibus tantum & non moribus.

c Communi. Id est, eo iure, quod est in cōi apud oēs, siue scriptum sit, siue non.

d Ius ciuile. Vt sunt statuta terrarum: quæ iura municipalia dicuntur: vt C. de emā. lib. l.j. & sic dr̃ ad differentiam iuris naturalis, i. iuris gentium. & ita accipitur hic. Secundo modo dr̃ ius ciuile 2 lex xij. tabularum: vt ff. de iust. & iur. l. ius ciuile. 3 hoc igit̃. Tertio, dicitur ius ciuile omne ius, q̄ non est prætorium, & sic accipit̃ ff. de iustit. & iure. l. ius autem ciuile. in prin. & §. ius prætoriū. Quarto, dicitur disputatio prudentum, quæ fuit facta super l. xij. tabu. vt ff. de orig. iur. l. ij. §. hæc disputatio. secundum Ioā. Quinto, quicquid scriptum habemus de iure, dicitur ius ciuile: vt cum dicitur, Est enim sanctissima res ciuilis sapiētia. quæ precio numario non est æstimanda: vt ff. de var. & extraord. cogn. l. j. §. proinde. Sexto, dicitur quoties adijcit̃ aliquid iuri naturali, vt in matrimonio modo diximus: vel detrahitur iuri naturali, vt in vsucapionib. vt j. de vsuca. in prin. 3 Vel addit̃ iuri gen. vt in tutela inuēta a iure ciuili originaliter: vt j. de tut. in prin. vel detrahitur, vt in potestate seruorū restricta: vt j. de his, qui sui vel alieni iuris sunt. §. sed hoc tempore. hoc enim ius ciuile dicitur. vt ff. de iustitia & in. l. ius ciuile. j. eñ. & hæc exēpla sunt ibi notata. Acc.

e Naturalis ratio. Not. q̄ ius gentium naturali rōne est inductum: vt hic, & j. de rer. di. §. singulorum. vnde est ius immutabile: vt j. eo. §. sed naturalia. Accur.

f Id apud. Nunc soluit. Accur.

g Vtuntur. Vt est religio erga Deum, vt parentibus, & patriæ pareamus: 4 vt contra violentiā resistamus: vt ff. de iust. & iur. l. j. in fi. & l. ij. Item conuentiones, siue pacta, quæ apud omnes gentes valent: vt j. eo. §. ius autem gentium, & ff. de pact. l. iuris gentium. in prin.

h Itaque. Quia oīs populus vtitur, partim iure cōi, & partim, &c.

i Suo. Quod pro se tñ cōposuerat: aliàs esset lex generalis: vt j. eo. §. lex.

k Quæ singula. Scilicet iura gētium, & ciuilia, quibus vtuntur ciues Romani, & effectus eorū iuriū dicet̃ j. de rer. diui. §. singulorū. vsq; ad fi. tit. vbi dr̃ qualiter acquiruntur dominia iure gentium. Itē j. de vsuca. & in titu. seq. in quib. dr̃ qualiter acquirūtur dñia iure ciuili. & secundum hoc refertur ad proxi. dictū. & illud intelligas de iure ciui. Roma. generali. Vel aliter dic, proponemus j. eo. ti. §. pe. vbi dicit alterū de iuribus variabile, vt ciuile: alterū nō, vt gentiū. & sedm̄ hoc non refert̃ ad proximū dictū: sed ad id, quod dicit s. Nā &c. & etiā, Quod verò, &c.

l Proponem'. Sed vbi? R̃n. fortè j. de rer. di. §. singulorum. & refertur nō ad proximū. 5 dictū, sed ad id q̄ dictum est. Nā q̄ quisq; &c. & ibi. Quod vero &c.

m Sed ius quidē. &c. diximus populos cōmune, aut proprium ius habere: sed &c.

n Ciuitate appellatur. Id est nomen illius ciuitatis vbi factum est ius ciuile. debet ei imponi.

o Solonis. Nomina sunt cōpositorum statutorū in illis ciuitatibus, sicut si appellaret quis ius ciuile Boñ. statutū a cōpositorib. inuentum, & cōsilio cōfirmatū.

p Non errauerit. Imò benedixerit.

q Sic.n.& ius. Quod p se tñ cōposuerūt: aliter esset generalis lex: vt j. e. §. lex est. & de hoc, s. iure ciuili generali potest hic intelligi, vel loqui. Accur.

r Ius quiritum. Pro eodem, licet nomina mutet.

s A Quirino.i. Romulo. Qui fuit eorū rex, dictus a qris, q̄ est hasta: quia magna hasta in bello vtebatur.

t Ciuitatis. Sed simpliciter dicitur ius ciuile.

u Nostrū. s. Romanorū, p excellētiā. ADDITIO. Et ideo dicit Io. Fab. q̄ in supplicādo pro præbenda ecclesiæ cathedralis, specificatio ipsius ecclesiæ vitiaret: qa sufficit, quod dicatur in ecclesia Lugdunensi, vel Parisiensi, & q̄ ita de facto vidit obseruari.

x Ius. Scilicet ciuile Romanorū, si est proprium, vel generale, si est factum, vt sit generale.

y Vergilius. idē in Apostolo. nā Paulus in diuina scriptura

* Aliàs sus aūt ciuile, vel gētiū ita diuiditur oēs, &c.

† Mores quast loco accipiē di sint vi de Budęū ad l. ius ciuile. ff. de iust. & iu.

† ꝓprio, abundat.

† Qđ sibi licitū est, ꝯ cor. c. q̄ I ecclesiarū. i gl. j. I prin. ex. de ꝯstit. & in c. venerabilem. i gl. super versi. Lothari' ex. de elect.

1 Oēs tñ sunt de semine Adæ. Io. Fa.

2 Ista gl. est magralis s̃m Ange. ad sciēdū, quot modis capit̃ ius ci.

3 In hoc l. qa eo iure oīa erāt cōia s̃m Iaso. hic. aliàs si gl. psupponeret, q̄ illo iure esset dare meū & tuū eēt falsa, vt p Iac. d Are. Bal. & Albe. i l. ius ciuile. ff de iust. & iur.

4 Tex. est no. s̃m Ia. in l. j. §. & glo. ff. de ven. in posses. mi. quē Bald. reputat singularē in l. in res. C. ad Tertu. & cui potius sit parēdum. vide p Ang. hic.

5 Ista gl. sdicit gl. pcedē. sed ambæ sūt bonæ, vt referat̃ ad pximum dictū, vel ad remotū: cū i m ambas exponēs loquamur de iure gētiū, vel ciuili, i m Nico. Quirinus vnde dr̃

Cōis vsus, humanaq; necessitas iurigentium originē dedere, Ex hoc itaque iure orta sunt bella, sequutae captiuitates, & seruitutes, ac contractus ferè omnes introducti.

Ius autem [a] gentium omni humano [b] generi cōmune est. Nam vsu [c] exigente, & humanis necessitatibus, gētes † humanae iura quaedam sibi constituerūt. Bella [d] etenim orta sunt, & captiuitates secutae, & seruitutes, quae sunt naturali iuri cōtrariae. Iure enim naturali omnes homines ab initio [e] liberi nascebantur. Et ex hoc iuregentium omnes penè [f] cōtractus introducti sunt: vt emptio, & venditio, † locatio & cōductio, societas, depositum, mutuum, & alij innumerabiles. [g]

pura intelligit. Itē vbi dr sapiens, intelligit Salom.

Ius aūt. Primo ponit vnū dictū. Secundo ponit, rō, quare iusgentiū fuit inuentū. Tertio ponit effectus: siue ponunt inuentiones iurisgentium. Secunda ibi, Nā vsu. Tertia ibi, Bella.

Diuisio.

CASVS. Quāuis in superiori §. tractauerit de iuregentium, & ciuili: quia tamen de iuregentium non tractauit ibi plenè: ideo hic plenius tractat repetendo & de eo, quod dixerat. Et diuidit hunc §. in tres partes: sicut supra dictum est. In quarū prima parte dicitur, q ius gentiū est cōe omnibus hominib. de mundo. Secundo reddit rationē, quare ius gentium fuit inductum, que ratio talis est: Homines indigebant aliquibus statutis, & ideo multa inter se statuerunt, quae dicuntur iusgentium: & maximè bella, & captiuitates, & seruitutes sunt à iuregentium: quae seruitutes sunt contrariae iuri naturali: qa de iure naturali omnes homines liberi nascebantur. Tertio dicit, quòd ex hoc iuregentium sunt introducti quasi omnes contractus: de quibus multa exempla ponit in textu. hoc dicit vsque ad §. constat.

† Per hūc textum Pau. dicit verbum hoc gentes comprehēdere mares, & foeminas.

[a] Ius autem. Autem pro sed, & repetit de iuregentium, vt aliquid addat.

[b] Omni humano. Sed nunquid plura humana gña sunt? Resp. non: expono [1] ergo. i. omnibus hominib.

[1] Vel expone omni. i. toti, secūdum Nic. & Io. Fab.

[c] Nam vsu. Ab initio enim pauci erāt hoīes: indiguerunt tñ aliquo cōi vsu: & quanto plures fuerunt, tūc magis suas cōstitutiones habebāt, & statuta: puta vt nullus vineam, vel ortum alterius intraret, & hoc sequitur, & probatur ff. de iusti. & iur. l. ex hoc iure.

[d] Bella. Sed quō a iure descēdit bellū, cū sit a iure phibitū: vt ff. de vsufru. l. aeqssimū. Rñ. loquit de eo, qd a populo Romano est indictū hostib⁹: vt ff. de cap. & postli. reuer. l. hostes. §. in bello. [2] Itē ppulsare violētiā: qd est licitū: vt ff. de iusti. & iur. l. vt vim. & ff. d vi & vi ar. l. j. §. vim vi cū moderamine tñ. vt C. vñ vi. l. j. ADDITIO. In quo moderamine requiritur primo debitia instrumentorum pportio quamuis ſm Io. Fab. aggredientem sine armis. possim cum armis repellere, si aliàs tutè me defendere nequeo. Secundo, q fiat incontinenti. i. in ipsa actus flagrantia, in defensione personae, vel ante, quam diuertat ad extraneos actus, in defensione rerum. Tertio quod non ad vindictam: in quo attendit modus facti, qualitas psonarum, & potentia. Et no. secundum Ias. q ipsa ppulsio est de iure naturali: sed cum moderamine est de iuregentium, secundum Ang. hic.

Bellū est a iure introductū.

[2] Imò a quocūq; etiā priuato p suo recuperādo: & de licētia superioris si per ipsum recuperare nō valeat, & hoc nedū § suū detinētes, sed & eos iuuantes. secūdū Io. & doct.

[e] Initio. Sed nunquid hodie? Quidam dicunt sic, nos contra: nam seruus nascit. vt ī. de iure perso. §. serui. & ff. de nata resti. l. interdum. Accursius.

[f] Penè. Penè dicit [3] pp quatuor contractus: vt pp stipulationem: vt ī. de act. §. de consti. Item pp literarum oblonem: vt ī. de lit. obli. Item pp contractū emphyteuticum: vt ī. de loc. & condu. §. adeo. Item pp sponsalitiam largitionem. i. donationem pp nuptias: vt in auth. vt spon. larg. § j. & ij. coll. ix. Et nota q hic dr omnes ɔtus esse de iuregentium: sed nō omnes obligationes. Nam quae ex maleficio, vel quasi sunt, non sunt de iuregentium sed vel a lege xij. tab. vel ab alia lege. ADDITIO. Prout glo. loquitur in quasi maleficijs, approbatur: quia in his contingit aliquem obligari ex facto alieno: quod ius gentium non considerat: sed prout loquitur in maleficijs, reprobat per l. j. ff. de fur. vt per Ange. & Christopho. hic.

[3] Idem Bar. & Nico. & vide gl. similē in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iu. & in l. legitima. ff. de pac.

[g] Innumerabiles. Id est, non facile ad numerandum habiles: vt ī. de rebus corpo. & incorpo. in princ.

Cōstat. Diuiditur iste §. in tres partes. Primo ponit dictum bimembre. Secūdo ponit exemplum primi mēbri. Tertio exēplū secundi mēbri. Secunda ibi, Scriptū. Tertia ibi in §. Ex nō scripto. Item secūda subdiuidit in duas partes. Primo ponit, qd est ius scriptum. Secundo ponit exēpla. Secūda ibi, Lex.

Diuisio.

CASVS. Vidimus de iure naturali in principio huius tituli. Item vidimus de iuregentium ī. §. p. xi. Item vidimus. de iuregentium, & ciuili mistim ī. §. ius aūt ciuile. vsq; ad §. ius aūt gentium. Sed quia de iure ciuili nō plenè tractatum est, ideo tractabit in hoc §. & seq. vsq; ad §. sed naturalia. Et ideo diuide aliter, hunc §. quā ī. secundum Franc. de Aret. in sexdecim partes, vsq; ad §. ex non scripto. In prima parte dr, q ius nřum ciuile diuidit in duas partes. s. in ius scriptum, & in ius non scriptum: & hoc ad similitudinem Graecorū, q similiter iure scripto, & iure non scripto vtebant. Secundo dicit, q primo est videndū de iure scripto. Et est sciēdum, quòd ius scriptum cōstat ex sex partib. iuris. s. ex lege, & plebiscito: ex senatusconsulto, ex principum placitis, ptorum edictis, & ex rñsis prudentum. Tertio dicit, quid est lex. Certè lex dicit illa, quam Roman⁹ populus faciebat cōsule senatorum interrogante populum, vt ecce qñ emergebat aliqua qō, quae nō erat soluta per aliquā legem, populus pulsabatur cū campana, Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et sic congregabatur pop. Rom. & tunc loquebat magistratus senatorum: & dicebat populo ibi congregato: Dñi mei, talis qō emergit de nouo: quam qōnem non reperim⁹ decisam in nostro iure: placet ne vobis, q ad decisionem illius ita, & ita statuat? Et populus simul, vel diuisim clamabat, vel clamabant dicētes: Sic fiat, vel sic fiat. & sic illud taliter constitutum dicebatur lex. Quarto dicit, quid sit plebiscitum. Et certè plebiscitum dr illud ius, quod plebs Romana faciebat tribuno plebeiorū interrogante plebē. Ecce. n. qñ emergebat aliqua qō pertinēs ad plebem, seu plebeios, q non erat soluta per legem aliquam: pulsabat cū quadam alia campana, Ad arengam, Ad arengā, Ad arengam. Et sic congregabat plebes Romana. Et sic tunc surgebat magistratus. s. tribunus plebis, & dicebat plebi, Talis qō emersit, placet ne vobis, q ad decisionē illius sic, vel sic statuatur. Et ipsi clamabant dicētes. Fiat sic, & sic. ergo illud taliter constitutum appellabatur plebiscitum. Quinto dicit, Diximus q lex sit à populo, & plebiscitum a plebe. Sed quae dña est inter populum, & plebem? Resp. populus est genus: quia appellatione populi omnes ciues Romani continent, scilicet nobiles patricij, & senatores, & ignobiles. Plebs verò sine patricijs, & senatoribus caeteros ciues significat. Sexto respondet cuidam tacitae quaestioni. nam posset aliquis dicere: Nunquid tantum valent plebiscita quantū leges? Et dicit q sic ex quo fuit facta quaedam lex, quae appellatur Hortensia in qua cōtinetur, q plebiscita obtinent vim legum. Septimo quid est senatusconsultum? Et certè senatusconsultū est statutum a senatorib. cōpositum, siue leges a senatoribus

† Nomine ēptionis, & vēditionis hoc loco intelligēdā esse pmutationē, putat Æmilius Ferret⁹ in notis suis in hūc ipsum locū: cū emptio non consistat sine pcio, eoque in numerata pecunia: nummi autē nō sine inuenti iuregentiū quorū initiū inqt, refert ad Æginetas lōge post liberū patrem quē Plin. lib. vj. natur. histo. tradit inuenisse emptionem, & venditionem.

Diuisio.

Ius ciuile ex scripto cōstat, & non scripto. Iuris autem scripti partes sunt sex, quæ recta serie pertractantur.

Constat autem ius nostrum a quo vtimur, aut scripto, b aut sine scripto; vt c apud Græcos d τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δ᾽ ἄγραφοι. Scriptū aūt e ē lex, plebiscitū, senatuscōsultū f principū placita, magistratuū edicta, responsa prudentiū. Lex est, g qđ populus Romanus senatorio magistratu interrogante, veluti h Consule, i constituebat. Plebiscitum est, qđ plebs plebeio magistratu interrogante, veluti k tribuno, constituebat.

Plebs autem a populo eo differt, quo species l à genere. Nā appellatione populi, vniuersi ciues significantur, cōnumeratis ēt m patricijs, n & senatoribus. † Plebis autē appllōne, sine patricijs & senatoribus cæteri ciues significant. † Sed &

toribus promulgatæ. Octauo respondet cuidam tacitæ quæstioni. nā aliquis posset dicere: Senatusconsulta videnť superflua: nonne sufficiebant leges, & plebiscita? Rñdet dicēs, q senatuscōsulta nō sunt superflua. Nā populus Romanus erat in tantum augmentatus, quòd erat quodam modo impossibile, q sēper qñ debebāt fieri aliq leges nouæ, q populus, & plebs cōgregari possent. & ideo visum fuit populo, quòd senatores possent iura condere sine populo, & plebe: & sic quando cōgregabatur populus, consul senatores interrogabat. Nono, quid est principis placitū? Dicitur lex imperialis. nā qđ principi placuit: pro lege seruatur. Decimo, rñdet cuidam tacitæ qōni. Nam posset aliquis quærere. Quare princeps pōt legem facere? Respon. Quia populus Romanus transtulit in eū principem omne ius suum, & imperium: & maximè potestatē legis condendæ. Vndecimo dicit, q Imperator pōt facere legē, vt dixi: ergo id qđ instituit Imperator, seruať pro lege, ēt si in modū epistolæ faciat: vt ī. de his, q sui vel alie. iur. sunt. §. fi. Vel ita si inter litigātes cognouit, & definitiue pronuntiauit, volēs q illa sententia esset lex: vt C. de legi. & constit. l. fi. Vel ēt si apponat in lege, quā facit, hoc vocabulū, edicta li, vel edictow C. de secun. nup. l. hac edictali. Duodecimo, q leges imperiales propriè appellantur cōstitutiones. Tertiodecimo dicit, q legum, siue ōstitutionū imperialiū quædā sunt personales, quædā generales. Personales dicunť, quæ ad alias personas nō extēduntur. Ecce si alicui ob meritū, id est, propter suum meritū princeps indulsit, i. pepercit, quia deliquit: principē. & princeps videns istum, q bene sibi seruierat, dat sibi suam gratiā: ista gratia quā dat sibi princeps, non transit ad aliam personam. Ideo dicitur in textu, quòd priuilegiū personale nō transgrediť personam, cui tale priuilegiū cōceditur. Aliæ vero generales cōnstitutiones sunt in omnibus alijs hoibus. Quartodecimo dicit de magistratuum, siue ptorum edictis: dicēs q prætorū edicta obtinent vim legum. Etiā dicit, q hoc ius prætoriū potest etiam honorariū appellari, ab honore ipsorū prætorū, qui faciebant hujusmodi ius. Quintodecimo dicit, q isti ptores Romani erāt multi. & ex his erant quidā, qui appellabantur ædiles curules: qui similiter faciebant suas leges super certis articulis, vel capitulis: quæ leges sunt pars iuris ptorij. Sextodecimo dicit, quæ sunt respōsa prudentū. Et certè responsa prudentū dicunť sententiæ, & opiniones illorum sapientum Romanorum, quibus permissum erat à principe iura cōponere, qui iurisconsulti appellabantur: quæ responsa eorum tantam habebant potestatem, quòd nullus iudex poterat contra eorum responsa semel pronuntiare. Franc. de Aret.

* Aliàs scriptum autē ius, &c.

* Aliàs plebiscita, senat' cōsultus, &c.

¶ Cōcor. in c. post electionē, i gl. super ver. nulla ten'. post princi. ibi sic nomine populi eā de electio. & gl. in c. sedes i ver. maiores, propè fi. ibi, plebis aūt appllōne extra de rescri.

Abūdāt, quo vtimur.

† Certè olim plebe cōtinebant Equites, postea in ordinē suum illi quoq; acceperunt: vt hoc loco ex plinio annotauit Æmil. Ferr.

a Ius nostrum. Id est, ciuile Romanorū, de quo diximus. ī. e. §. sed ius. Largè vocatur ius ciuile, quicquid scriptum habemus de iure generali: vt diximus ī eo. in glo. vt sunt statuta terrarū, &c. ibi, quinto, &c. Itē quicquid habemus de moribus hic comprehendit, s. generalibus: vt patet ex inferioribus.

b Scripto. De hoc dicit vsque ad §. ex non scripto. & de non scripto ibi dicet Accur.

ADDITIO: Non tamen est necessaria scriptura ad substantiam legis: sed ad probationem tantum. arg. l. contrahitur. ff. de pign. secundum doct. hic.

c Vt. Pro sicut.

d Apud Græcos. Nam Græci vtebantur iure scripto, & non scripto: vt ī. eo. §. & non inelegāter. Accur.

ADDITIO. Græcum quod in textu est, ita vertas: legūm aliæ quidē scriptæ: aliæ verò nō scriptæ. Budæus verò in adnotationib. ad Pandectas hoc ipso titu. legit, to men agraphō, to de nomicon, sed in idem recidit.

e Scriptum autem ius. Scilicet ciuile Romanorū: de quo dixit ī. cod. §. sed ius. Accursius.

f Senatuscōsultum. Quare dicti sunt consules. no. ff. de ori. iuris. l. ij. §. exactis.

g Lex est. Hæc definitio quo ad sententiā concordat cum ea, quæ est ff. de legi. & senatusc. l. j. 1 licet quo ad verba dissentiat. Definiť & alio modo: Lex est sanctio sancta, iubens honesta, prohibens contraria, quæ sumitur ex lege Græca. ff. de leg. & senatusc. l. ij. Item definitur tertio modo, vt in alia lege Græca colligitur in eo. tit. de legi. & senatuscon. l. j. Accur.

h Veluti. Exemplificatiuè ponitur: vt ī. §. prox. nam facta cōuocatione populi Romani, magistratus, id est, senatus non totus, sed qui maior erat omnibus, interrogabat populum, scilicet consulendo, an sic placeret, 2 & sic ad libitum populi fiebat: vt ff. de orig. iu. l. ij. §. deinde. j.

i Consule. Nam consul vice omnium senatorum interrogabat populum, & sic ipsi senatores videntur interrogare. Nam qui per alium facit, per se facere vr: vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. deiecisse. & ff. de admin. tut. l. ita aūt. §. gessisse. 3 Nam rectè omnia nostra facimus, quibus à nobis authoritas impertitur: vt C. de vete. iur. enuc. l. j. §. sed si quid. ver. omnia.

k Veluti. Exemplificatiuè ponitur: vt ī. §. proxi. erat enim vnus nomine tribunus, qui præerat plebeijs, & eorū magistratus: qui interrogabat plebeios: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. postea. ver. mox cū reuocata. & §. ijsdē tpib. & multas leges habemus de his, vt de leg. Aql. vt ī. de leg. Aquil. §. ex hoc tñ capite, & ne præsides accipiant nisi esculenta: vt ff. de offic. procon. l. solent. §. fi. & ff. de offi. presi. l. plebiscito.

ADDITIO. Sed hodie nec illa, si habent salariū, vt ibi no. secus in delegatis. extra de rescrip. c. statutū. §. insuper. lib. vj. Ioan. Fab.

l Species à genere. Est autem genus, quod prędicatur de pluribus differentibus specie: vt animalium aliud rationale, aliud irrationale, & sic se habet populus (vt sequiť) ad nobiles, & ignobiles. 4 Species aūt est, quod prędicatur de pluribus differētibus numero: vt hominum alius Titius, alius Seius, sic se habet plebs. nam minorem tantum comprehendit. vt sequitur.

ADDITIO. Et sic valet argu. de specie ad genus affirmatiuè: vt l. ij. §. doli. ff. vi bon. rap. non aūt negatiuè. l. duobus. §. si quis. ff. de iureiur. secundū la. hic.

m Etiam. Quasi dicat, non solum populi appellatione viles connumerantur, sed etiam patricij.

n Patricij. Qui erant quasi patres principis, vt ī. quibus modis ius pat. pote. sol. §. filius. 5

r Imò dle sm Porc. q ibi definit lex p quidditatē, & substātiā & p effect', q ex ea sequuntur: hic verò p cās efficiētes, seu in esse pducētes.

1 Et id dicit Ange. q nōl valeret statutū, l tu ius confectione cō staret, q nō fuerit l ōsilio p priorē facta ppositio, secus tñ in dubio. Ang. Aret.

2 Debet tñ i libello exprimi, q p te, vel alium tuo noie tale qd cōmissum fuerit: aliàs agendo ī te, & pbādo de alio tuo noie expolian te, nō obtineret secūdū Ioā. Fa. & An.

4 Excipiūtur tñ clerici, vbi & eorū pridicio agiť sm Pan. ca j. eñ. de vita & hones. cle. & Iaso. hic. Aliàs, cōcedat.

5 Pricij, q dicant: vide Budæū ad l. vlti. ff. de senatoribus. & Alcia. ad li. C. xij. tit. de ōsu. & non spar. pecu.

Sed

plebiscita [a] lege Hortensia [b] lata non minus valere, quã leges cęperunt.

Senatusconsultum est, quod Senatus iubet, atq; cõstituit. [c] Nam cum auctus eẽt populus Romanus in modũ, vt difficile esset in vnũ eum cõuocari legis sanciendæ cã: [d] æquum visum est, Senatum vice populi cõsuli. [e]

Quod princeps animo legis cõdẽdę statuit, legis vim obtinet: & cõstitutio dr̃, ligat q; oẽs, modò generalis sit: qđ si ob certæ personæ meritũ ordinemue emanarit, ad exẽplũ non trahitur: & cũ personalis sit, personam non egreditũ.

Sed & qđ principi placuit, [f] legis [g] hẽt vigorẽ: [h] cum lege Regia, [i] q̃ de eius Imperio [k] lata est, populus ei, [l] & in eum oẽ Imperiũ suũ, & ptatẽ cõtulerit. [m] Quodcũque ergo Imperator p epistolã [n] cõstituit, vel cognoscens decreuit, [o] vel edicto [p] pcepit, legẽ [q] esse cõstat. Hæc sunt, [r] q̃ constitutiones appellantur. Planè ex his q̃dã sunt psonales, [s] q̃ nec ad exemplũ trahunt: qm̃ nõ hoc princeps vult. Nã qđ ob meritũ [t] indulsit alicui, [u] vel si quã [x] pęnã irrogauit, [x] vel si cui sine exẽplo [y] subuenit [z] psonam nõ trãsgreditur. [a] Aliæ aũt cum gñales sint, oẽs proculdubio tenent. [b]

Prætorum edicta, vim legis habent: ædilitiumq; edictum pars est iuris prætorij.

Prætorum quoque edicta [c] non modicã [d] obtinent iuris authoritatem. Hoc etiã [e] ius honorariũ solemus appellare: qđ [e] qui honores gerunt, id est magistratus, [f] authoritatem huic iuri dederunt. [g] Proponebant & ædiles curules [h] edi-

a Sed & plebiscita. Videbantur minus valere, quasi loco, & argumẽto sumpto ab authoritate: quia maior est patritiorum, & senatorum authoritas: vt C. de leg. l. humanum. & ff. de eden. l. si quis ex argen. §. j. sed hoc sublatum est per legem latã ab Hortensio Rege, vt sequitur, & ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde cum esset. versi. s. mox cum reuocata.

b Lege Hortensia. Sic dicta ab Hortensio, qui pacem composuit inter nobiles, & plebeios: & inter eos sic statuit, vt valeret plebiscitum.

c Constituit. Nam poterat facere legẽ: vt hic, & ff. de legi. & senatuscon. l. non ambigitur.

d Legis sanciẽdę causa. Nam idem est si ex alia: quia difficile erat tot homines conuenire. Accu.

e Consuli. Idest, interrogari. Nam antea populus interrogabatur: vt s. eo. titu. §. plebiscitum. & sicut populus interrogabatur prius: sic postea senatores (qui cẽtum erant numero) interrogabantur a cõsule: [1] vt C. de pet. hære. l. si. in princi. & ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde qa difficile.

Sed & quod. Iste §. diuiditur in quatuor partes. Nam primo ponit dictum. [2] Secundo eius rationẽ. Tertio ponit illationem. Quarto dictum modificat & declarat. Secunda ibi, Cum lege. Tertia ibi: Quodcunque. Quarta ibi, Planè.

f Placuit. Causa faciẽdi cõem legẽ. [3] & generalẽ: alias nõ esset lex cõis: vt sequitur: & C. de sent. & inter. om. iu. l. ex stipulatione. Nã ibi dicitur, nõ oĩs vox iudicis est sententia. & sic non oĩs vox principis est lex.

g Legis. Quam non habemus.

h Habet vigorem. Id est, lex est, & pro lege seruatur.

i Lege regia. Hac lege cautum fuit, [4] vt ptãs legis faciendæ trãsiret de populo ad principẽ, vt hic, & ff. de ori. iu. l. ij. §. nouissimè. & facit ad hoc ff. de cõsti. prin. l. j. vbi sunt eadẽ verba. Et hanc legem Regiã nõ habemus. Nã facta fuit super regno. i. Imperio trãsferendo.

k Imperio. Transferendo de populo ad principem.

l Ei. s. principi. quo ad honorẽ: & in eũ quo ad onus.

m Contulerit. Id est, transtulerit. sic vt ipse populus amodo nõ habeat hoc ius. sic C. de vet. iur. enu. l. ij. §. hoc autem. & de leg. & constit. l. si. Sed alij dicunt, q̃ adhuc populus potest facere legem. [5] & quod dicitur solum principẽ hoc posse: verum est solus, id est, nullus alius solus, secundum Ro.

n Per epistolam. Vt j. de his, qui sui, vel alie. iu. sunt. §. dominorum. & ff. de constit. prin. l. j.

o Decreuit. Sedens pro tribunali dando sententiam definitiuam: vt C. de leg. & constit. l. fin. Nã interlocutio principis non habet vim legis, nisi hoc expresserit a princip. vt ead. l. fin. C. de legi. Accursius.

ADDITIO. Dic hoc verum esse, scilicet definiendo præter ius: & præsentibus partibus. aliàs non. vel etiam interloquendo, dũmodo in corpore iuris claudatur, secundum Angelum hic.

p Edicto. Vt C. de legi. & consti. l. ij. & de secun. nup. l. hac edictali.

q Legẽ. Generalem, quam potes cognoscere quatuor modis. [6] vt C. de legi. & consti. l. leges. vel speciẽ: vt sequitur.

r Hæc sunt. s. quas cõstituit Impe. Acc.

s Personales. Dum modo in iuris corpore non sint clausæ, [7] aliàs omnes sunt generales: vt C. de Iusti. Cod. confirmãdo. l. vnica. in §. fina. Accursius.

t Ob meritum. Quia multũ seruierat principi: [8] & ideo aliquam pęnam, quam debebat ille pati propter delictum, quod fortè fecerat, ei remisit. Accur.

u Alicui. Pœnã merenti.

x Irrogauit. Scilicet non merenti: vel merenti, sed maiorem fortè, quã quæ esset dignus: [9] poena eius mec̃ sit mulsorũ: vt ff. de pœnis. l. aut facta. §. si. Accur.

y Sine exemplo. Id est, vt alij non caperent exemplum. Acc.

z Subuenit. Vt clericis, quibus indulta sunt specialia: vt s auth. vt cle. apud prop. epis. & C. de epi. & cle. l. cum clericis. & l. omnes qui, & curiæ, & alijs: vt C. de le. & const. l. ij. Sed nunquid intelligitur sine exemplo subuenire, si cui simpliciter rescribat? Respond. sic, dummodo non sit ibi aliquod signũ ex his quatuor, quæ dicuntur C. de leg. & consti. l. iiij.

a Non transgreditur. ff. qđ quisque iur. l. j. contra. Sed distingue, an ad sui postulationẽ sit cõcessum: quo casu trãsgredit. vt ibi: aliàs nõ, vt hic, & ff. quòd quisque iu. l. iij. [10] Et sic solum aliud cõtra. C. de fru. & li. exp. l. fi. Vel dic ad vtrũque cõtra qđ ad aliud extendit: hoc est dicere, vt alius habeat priuilegiũ. Vel dic, [11] quòd illud est speciale in illa l. C. de fru. & li. expen. propter æqualitatẽ in iudicijs obseruãdã. ar. C. de postu. l. p. prouidendũ. Vel melius licet egrediatur personã, non est tñ generale ius: nec videtur alius. s. aduersarius prorsus: cum sit contingens occasione controuersiæ.

b Tenent. Id est, ligant. Accursius.

c Edicta. Quæ scripta erant in albo prætoris: vt ff. de iur. om. iu. l. si id qđ an j. eh. Accu. ADDITIO Et ptores hodie sunt præsides prouinciarũ, habẽtes sub se officiales totius territorij: vt est ptãs Florẽtiæ. And.

d Non modicam. Sed magnam.

e Quod. Id est, ideo quia.

f Magistratus. Scilicet ipsi prætores: vt ff. de iustit. & iure, l. ius autem. §. ius autem prætorium.

g Dederunt. Vt ff. de ori. iur. l. ij. §. eo tempore.

h Ædiles curules. A cura dicti. Obseruabãt enim negtiam

[1] Dicit tñ Angel. q̃ q̃uis loco senatorũ hodie successerint cõsiliarij, seu decuriões, nõ tñ possẽt sup principi referenti statuere, puta ad famã, seu i[9] genituræ aliquẽ restituere, spurios legitimare, aut veniã ętatis cõcedere.

[2] Dũmodo sit iustũ, & honestũ sm Angel. & Iac. hic: pea q̃ pulchrè noe. Bal. in l. qđ ex libera. C. de ope lib.

[4] Idẽ Nic. & est de mẽte omniũ. scrib.

[5] Quod ẽ verum. s. municipalẽ, vt s. e. §. oẽs. seu particularẽ: dum mõ hẽat collegiũ approbatũ nõ aũt generalẽ. vt per Io. Fabr. & Ang. Are. hic.

[6] Aliàs & si cui.

[7] Aliàs. n.

[8] Concor. in prohe. Decreta. in gl. vlti. post prin. ibi. Et indulgẽtia. & c. j. i gl. post prin. extra de calũnia.

[9] Sequũtur Nic. Io. de Pla. Porc. & Iac. dicit tñ Ioan. Fab. quod sex modis.

Idẽ Nico. & Fab.

[7] Istã gl. & seq. in ver. irrogauit sequuntur Ang. & Io. de Pla. & Por.

[10] Fallit i casib. notatis hic p Ange.

[11] Istã approbat Bartol.

ctum de quibusdam causis: a quod & ipsum iuris honorarij b portio ė.

Iure consultorum sententię (quibus à Cæsare iura interpretãdi facultas data erat) responsæ prudentũ dicuntur: quæ vsque adeò iuris pondus obtinebant, vt nec cuiquã iudicũ ab his recedere fas eẽt.

Responsa prudentũ sunt sententię, c & opiniões d eorũ quib. permissũ erat de iure respõdere. † Nã antiquit' cõstitutũ erat, vt eẽnt, q iura publicè e interpretarentur: quib. à Cæsare f ius respõdedi datũ est: qui iuriscõsulti appellabãtur: quorũ omnium sentẽtiæ, & opiniones eã authoritatė tenebant, vt iudici g recedere à respõso eorũ nõ liceret vt est constitutum. h

Consuetudo moribus vtẽtium comprobata vim iuris scripti habet: hæc tamen ab Atheniensibus, illa à Lacedęmo ortum habuit.

Sine scripto * ius venit, i quòd vsus approbauit. † Nã diuturni k † mores consensu l † vtentiũ cõprobati, legẽ imitant. m Et non n ineleganter in duas species ius ciuile o distributũ esse videtur. Nam origo p eius ab institutis q duarũ ciuitatũ Athenarũ, scilicet, & Lacedæmoniorũ, * fluxisse vr. In his enim ciuitatib. ita agi solitũ erat, vt Lacedæmonij qdem magis ea, q̃ p legib. obseruabãt memorię mãdarẽt: Athenienses verò ea, quę in legib. scripta comprehendissent, * custodirent.

---

ruina, vel incendijs ædium deformaret vrbis aspect'.

a De quibusdam causis. Vt de morbis, & morbosis, & vitiosis aĩalib. vt patet. ff. de ædi. edi. l. j. ADDITIO Dic hoc verũ respectu actiõis redhibitoriæ: sec' respectu actionis, q̃to minoris, q̃ durat p annũ, fm An. hic.

b Honorari. Qualiter? Respond. quia ædiles erant ex prætoribus: vt j. de diui. stip. §. prætorias. & ff. de verb. obli. l. v. §. prætoriæ.

c Sentẽtiæ. Snĩa est firma, & indubitata rõ. secundum Io.

d Opiniones. Opinio est cum dubitatione respõsio, secundum Ioan.

e Publicè. Id est, quorũ interpretatio fiebat publica authoritate cõcessa a principe, vt Vlp. Pap. & similes. qui fecerunt leges. ff. de ori. iur. l. ij. §. post originem. & §. iuris ciuilis sciẽtiam.

ADDITIO. Hodie tñ snĩa doctorũ est pbabilis, & nõ necessaria: vt no glo. in l. j. circa fi. C. de leg. & legendi, seu interpretandi licentia in doctoratu collata, operatur, vt hæc possint publicè fieri: qd alias non liceret. l. j. C. de stud. lib. vr. Ro. lib. 11.

f A Cæsare. Augusto: vt s. in primo titu. ponit' Acc.

g Vt iudici. Scilicet nulli.

h Vt est constitutum. id est, sicut ipsi constituerint.

Ex non scripto. CASVS. Vidimus de iure ciuili scripto à §. præcedenti vsq; huc. Nũc hic sequit' videre de iure ciuili nõ scripto. Et est sciẽdũ, q iste §. vsq; ad §. sed naturalia. diuiditur in duas partes principales. In prima parte dicitur, q ius nõ scriptũ est illud, quod vsus populi Romani, vel alterius populi approbat, & obseruat: qd ius quãuis i scriptis nõ sit redactũ tn obtinet vires, & vicẽ legis scriptæ. secũdo reddit rationẽ, quare ius ciuile in duas ptes diuidit'. s. i ius scriptũ, & in ius nõ scriptũ: vt s. §. cõstat Et est rõ: q a leges Romanæ habuerũt originẽ a duabus ciuitatibus Græciæ. s. Lacedæmonia. quæ vtebat' iure nõ scripto. i. consuetudine vel vsu. & habuerunt etiam ortũ leges Romanæ ab Athenis, quæ vtebantur iure scripto.

i Ex non scripto ius venit. De iure scripto vidimus: quod in sex partes diuiditur, sequitur de nõ scripto: vt supra eod. constat.

k Diuturni. Sed quanto tẽpore vsus facit mores, vel consuetudinẽ? Resp. x. an. vt ff. qui & qb. ma. li. nõ fi. l. cum fideicõmisso. §. Aristo. licet secundum quosdã exigat' tẽpus. cuius nõ extet memoria: ar. ff. de aqua plu. ar. l. j. in fi. & ff. de aqua quo. & æsti. l. iij. §. duct'. & C. quæ sit lon. consuet. l. cõsuetudinis. & C. de sac. san. eccl. l. fi. l Item quia dr longa, vt patet in tit. C. eo & ff. eo. longa autem x. ann. dr: vt j. de vsu. ca. §. j. sequitur ergo, q x. an. sit robusta. Sed nunquid semel sufficit: vt intra x. ann. secundum eam iudicet? Res non: imò debet ad minus bis secundũ eã iudicari: vt C. de epis. au. l. iij. in fi. vel ãrimoniã, vel libellũ propositũ ɔ consuetudinem tali spernere: vt ff. de legi. & se. con. l. de consuetudine. Nunquid ergo iudicatur exẽplis? Rñ. nõ: vt C. de sen. & interlo. om. iu. l. nemo iudex. & facit ff. de off. præ. l. sed licet. Sed ex consuetudine, quæ approbatur exemplis, & sic conceditur aliquid per obliquum. quod directò non conceditur. sic arg. ff. quæ res pign. oblig. pos. l. Aristo. in fi. sic econtra peto ex promissione, quę promissio probatur ex longo vsu: vt ff. de vsu. l. cum de in rẽ verso.

l Consensu. Alias nõ potest esse cõsuetudo: cũ dicatur cõsuetudo, quasi communis assuetudo, & error consuetudinẽ impediat: vt ff. de le. & se. con. l. quod non ratione.

ADDITIO. Dic hoc verum, si error durauit, vel consuetudo sit penitus irrationabilis: puta contra fidem, ius naturale, vel diuinum: seu inductiua peccati. Sed si superuenit sciẽtia, vel error fuit circa causam impulsiuã: quãuis sit seuera, & minus rationabilis tamen valet saltẽ in casu suo, vt ibi: nisi expressè per legem, vel constitutionem reprobetur: secundum communiter doct. hic.

m Imitantur. Id est, tantũ valet consuetudo, vbi lex scripta non est, quantũ lex vbi scripta est. Et not tres virtutes cõsuetudinis, imitandi legẽ, vt hic. Itẽ interpretandi legem, vbi lex est dubia: vt ff. eo. l. si de interpretatione in fi. Item corrigendi: vt ff. de legi. & cons. l. de quibus. in fi. & j. e. §. ea verò. Quod distingue aut est gñalis cõsuetudo per totũ mundum. & tunc vincit legem vbique: vt ff. de leg. & senatusc. l. de quib'. §. fi. aut specialis: & tunc vincit legem in eo loco, vbi est: vt ff. commu. præd. l. venditor. §. si cõstat: dummodo post legem fuerit inducta: aliàs vincitur a lege superueniẽte: vt ff. de sepul. vio. l. iij. §. diuus. in alio autem loco consuetudo specialis non vincit legem, sed vincitur a lege: vt C. eo. l. cõsuetudinis. & hoc secundum Ioan. & Pyl. licet alij aliter distinxerunt.

ADDITIO. Et sic gl. dupliciter restringit illam legẽ: & cum ea transeunt cõiter doct. sed c. fi. de consue. videtur. dictam legem intelligere, nisi consuetudo esset rationabilis, & legitimè præscripta. Ias.

n Et non. Hic §. cõis est ad duo supradicta. s. ad ius scriptum, & non scriptum, ideo bene est hic. §.

o Ius ciuile. Largè accipe: vt no. in §. cõstat. s. eo. in gl. j.

p Origo. Id est, lex xij. tabul. quæ fuit origo totius iuris ciuilis, & principium.

q Institutis. i. ordinamẽtis. Nam Romanus pop. decem viros pro isto iure misit, qui x. tabulas eburneas retulerunt tam de iure scripto Atheniensium, q̃ non scripto Lacedæmoniorum: sed quia postea aliquid deerat, vel emendationem desiderabat: data fuit potestas per vnum annum his decem viris, vt ius, & leges corrigerent addendo, & detrahẽdo: & si opus esset interpretarent', q vt ea facerẽt, duas tab. addiderũt: & sic l. xij. tab. ex accidẽti dicta ė: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. j.

Sed

¶ Hoc nõ reperit' iure cautum secũdũ Nico.

a Idẽ Nico. Ange. & Pla.

b Approbat p Nico. Ange. & Ioã. de Plac.

c In vul. exẽp. quibus pmissum erat iura condere.

d Ista est falsa: q a tacit' populi ɔsensus ex quo ĩducit' cõsuetudo, semp est cõtinuus, & præsumitur spaciũ decẽ annor. & hoc in cõsuetudine, p quã ius cõstituit', sed ĩ ea, p qd i' acquirit', seruat' de iure ciuili: vt no. ĩ l. cũ de in rem vers. ff. de vsu. & l. si c. t tis annis. C. de pac. de iur. canonico, distinguit an hẽat titulum vel nõ & an sit ĩ i' cõe, vt p Io. Fab. & Ang. hic.

g Et hæc est cõis opinio fm Christ. & Ias. hic: nã si de iure cano. I rebus ecclesiasticis vbi requirtur spatiũ 40. annorum secũdum Ioã. Fab. & Ange. hic.

b Hoc verũ in cõsuetu. cõcernente iudiciale, secundum Ange. hic alias sufficiũt duo actus, etiã extraiudiciales, dũmodo sint notorij. alias relinquit' arbitrio iudi. secũdũ cõiter doct. hic.

* Alias & non scripto.

¶ Cõcor. cum hoc tex. c. cęterum. cum glo. ij. extra d test. cog.

¶ Tacito. nam si expresso, esset l. municipalis fm Nico. de Neap.

¶ Ita q bis est iudicatũ h' p continuatione Æg. Per.

* In qbusdã exẽpl. & Lacedęmonis.

* Alias deprehẽdissent.

Lex 12. tabularum vñ ortũ habuit.

Sed naturalia. CASVS. Iste §. dupliciter pōt intelligi. Vno mō, vt faciat dñiam inter ius naturale, qđ est cōe oīb. animalibus, quod est immutabile: & ius ciuile cuiuscūque ciuitatis, qđ est mutabile. Ecce enim ciuilia iura, & statuta alicuius ciuitatis, Romanæ, vel alterius, tolluntur per nouā cōsuetudinem ꝯriam. Alio modo pōt intelligi, vt differentiā faciat inter ius gentiū, quod est cōe omnib. hominibus ex vna parte: & ius ciuile ex alia parte. h. d. vsq; ad §. oē autem. Fran. de Are.

Ius naturali rōne apud oēs gētes obseruatū, et ciuile, in hoc discrepāt: qm̄ primū īmutabile est, reliquū verò cōsuetudine, aut cōtraria l. mutatur.

Sed naturalia [a] quidē iura, quæ apud oēs gētes peræquè obseruant, diuina quadā prouidētia cōstituta, semꝑ firma, atq; immutabiliā † ꝑmanent. Ea verò, q̄ ipsa sibi quęq; ciuitas constituit, [b] sępè mutari solent, vel tacito consensu [c] populi, vel alia [d] postea lege lata.

Ius cōe ad personas, res, vel actiones spectat: & à dignioribus sumendū exordiū.

[a] Sed naturalia. Hic §. pōt intelligi de iure naturali primæuo, quo mouent̄ oīa animalia ad aliquid faciendum: vt no. s. eo. ti. in prin. Sed qđ dicit esse immutabile, est ꝯ id quod de seruitute dicitur: q̄ est ꝯ ius naturale: & tñ præualet, vt s. e. §. ius autē. Sed dic, nō derogat̄ ob hęc, licet nō seruetur in illo casu: nā nihilominus bonum, & æquū est. [1] Et eodē mō rñdeo ad illud qđ dr̄ j̄. de cap. dim. §. qđ aūt qđ est ꝯ. Vel ibi nō tollitur cognatio: sed ius [2] succedēdi. Itē eodē mō, vt prius rñdeo ad illud qđ de vsucapione dr̄ j̄. de vsuc. in prin. qđ constat esse ꝯ ius naturale: vt ff. de cōd. inde. l. nam hoc natura. [3] Vel dic, q̄ iste loquitur de iure gentium: quod patet ex illa litera, Quę apud omnes gentes. & s. eo. §. quod verò naturalis. Accur.

[b] Constituit. De consuetudine speciali, vel lege municipali scripta.

[c] Tacito consensu. Scilicet contraria consuetudine: vt ff. de leg. & se. con. l. de quibus. in fine.

[d] Vel alia. Id est contrario statuto: & sic redduntur singula singulis.

Oē aūt. CASVS. In hoc §. de iure ciuili tractatur: & sic de tertia parte tit. Et dr̄, ꝑ totum nostrum ius ciuile diuiditur in tres partes. In prima parte tractat̄ de ꝑsonis. In scđa de rebus. In tertia de actionibus. Secūdo dicit, Primo videamus de ꝑsonis, tanquā de dignioribus. Et reddit̄ rō quare primo de ꝑsonis est vidēdū: quæ rō talis est: qa nihil ꝓdest scire iura, nisi primo sciremus de ꝑsonis, & cōditionib. ꝑsonarū: quarū personarum cā, seu gratia, & earum fauore iura cōdita, & composita sunt: hoc dicit vsque ad finē.

[e] Omne. Quid sit ius, & qualiter diuidat̄ dixit: nunc differentiam inter ipsa iura ponit.

[f] Ad personas. De hoc dicitur j̄. in toto primo libro vsque ad tit. de re. diui.

[g] Ad res. De hoc dr̄ j̄. lib. ij. & iij. vsq; ad tit. de oblig.

ADDITIO. Et quid appellatione rei mex conuneatur, vide per Ang. Aret. hic.

[h] Ad actiones. De hi. dicitur j̄. de actio.

[i] Personæ. Nā hō est dignissima creaturarū: vt ff. de ædil. edi. l. iustissime. in prin. vñ Ouid. Pronaq; cum spectēt aīalia cętera terrā. Os hoi sublime dedit: cęlū que videre iussit: & erectos ad sydera tollere vult9. Et Ver. Igneus ē ollis uigor, & cęlestis origo Seminibus.

[k] Ignorent̄. Et sic statim ponit de iure personarum. Et nota hic quod digniora præponenda sunt. sic j̄. de bo. pos. §. aliam vero. in gl. alti. & per hoc facimus multas formationes titulorum.

Hic Cicero li. 3. de re publica legē naturę cōstātem, & sempiternā atq; ēt immutabilē appellat.

[1] Hoc est quātū in se est: scilicet: i abstracto viget semꝑ vniformiter: sed q̄tū est in cōcreto, pōt in aliquo mutari: ſm Ang. hic.

[2] Ista est vera secūdū Ange. hic.

[3] Et no. q̄ ea quę sunt d̄ necessitate naturę, nō mutātur, vt hic. sed ea q̄ sunt de ꝑsumptione, sic vt leonis feritas, & hois mansuetudo: in qb9 inspicit̄ magis accidēs, quam natura: qđ iducit̄ in arg. ad repræsalias ꝯ aliquos puta Ferrariēses ꝯcessas. vt per Ange. & Ias.

Ouid. 1. Metam. & Virgil. in vj. Æneid. & Mercu. Trimegistus mirādū qđ dixerūt hominem.

DE IVRE PERSONARVM.

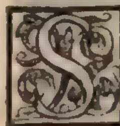
Quia oē ius aut ad ꝑsonas, aut ad res, aut ad actiones ꝑtinet. l. i. ff. de sta. ho. § i. s. titu. i. §. fi. Cū ergo ꝑsonæ quibuscūq; reb. digniores sint, l. iustissime. in prin. ff. de ędi. edic. ideo ab eis exordiū facturus: subdit de iure personarum. Secundū Por.

Omne [e] autē ius, quo vtimur, vel ad ꝑsonas [f] pertinet, vel ad res, [g] vel ad actiones. [h] Et prius de personis videam9. nā parū est ius noscere, [*] si ꝑsonæ, [i] quarū causa cōstitutū est, ignorentur. [k]

TITVLVS III.

DE IVRE personarum.

Prima personarum diuisio: exinde libertatis, & seruitutis finitio.

Vmma [l]

Vmma. Totus iste ti. diuidit̄ in sex ptes. Nā primo ponit diuisiones ꝑsonarū. Secūdo definitionē libertatis: ibi. Et libertas. Tertio definitionem seruitutis ibi, Seruit9. Quarto quare dicant̄ serui: ibi, Serui autē. Quinto quot modis q. efficiat̄ seruus: ibi. Serui aūt: Sexto ponit dñiā inter seruos, & liberos: ibi, In seruorū. Aretin. Summa.

CASVS. Ad euidētiā diuide hūc tit. aliter, quā s. ſm Frā. de Are. in septē partes. In quarū prima ponit̄ qdā diuisio ꝑsonarū, q̄ diuisio talis est. Dr̄. n. quod ois homo de mundo aut est liber, aut seruus. Scđo dicit. qđ est libertas. Vñ libertas est qdā ptās, concessā hominib. a iure naturali, quæ cōsistit in hoc. vt ipsi homines possint facere quicquid voluerint: nisi efficiātur serui de iure gentium: vel nisi se faciant seruos de iure ciuili. Tertio dicit, quid est seruit9: & dicit. q̄ cum ius gentium multa statuerit: iuxta hoc est vnū statutum, & vna cōstitutio ordinata a iure gentium, vt qs sit subiectus alteri. & subijciat̄ dñio alieno: quę cōstitutio, siue statutum est ꝯrium iuri naturali: qa ſm ius naturale omnes homines liberi vocabantur, & nascebantur. Quarto dicit, quare serui habeāt hoc nomen serui. Et certè serui dicuntur non a seruiendo, sed a seruando. Nam olim, & in tpe præterito, q̄ aliquis capiebat aliquem hominem in pręlio, siue in bello, plerunq; Imperatores præcipiebant capienti, i. illi qui illum hoiem in bello cœperat. ne occideret illū hoiem captiuū: sed vēderet, vel seruaret. Quinto dicit q̄ serui, qui capiunt̄ in prælio, pñt ēt appellari mācipia: qa manu capiunt̄ in prælio. Sexto dicit q̄ qdā non sunt serui ab ipsa natiuitate, sed postea efficiunt̄ qđ accidit, i. euenit, qñq; de iuregē. vt qñ aliqs capit̄ in ꝑlio, tūc. n. efficit̄ seruus capiētis: qñq; de iure ciuili: vt qñ liber hō patit̄ se vēdi eo pacto, vt partē ꝑcij habeat: vt si vado ad aliquē hoiem, & sibi dico: veni, ego sum liber, sed nō habeo pecuniā: scio ēt q̄ tu modicā pecuniā habes. sed scis qđ faciemus: inueni vnū emptorē, & dic q̄ tu habes vnū seruū: & tu me vēdes illi: sed tu iurabis mihi, q̄ de ꝑtio qđ hēbis de me, mediā partē mihi trades, & aliu. dicit qđ vult. Iste talis liber homo qui passus est venundari. & accepit partē pretij de eo, ipse efficitur seruus de iure ciuili: & efficit̄ emptoris. Septimo dicit, q̄ inter seruos nulla est dñia: quia tam est seruus vnus, quam alter. Sed inter liberos multæ sunt differentiæ: quia quidā sunt ingenui, quidā libertini, quidam Latini, quidam dedititij: vt in duobus tit. seq. Franc. de Are.

[l] Summa. i. prima. ꝯ qa & aliæ sequunt̄, vt j̄. de his qui sunt

[4] Istā cōtinuationem sequtur Pe. de Bel. pert. hic.

Aliàs nosse. Diuisio.

Sūmus qv ꝯ modis dicat̄ Mōdo. in gl. Facul: insup seri ptio. dum de sūmi Pōtificis denominatio. alb. tractat in ver. Episcopus.

qui sunt sui, vel alie.iur.in prin.& ĵ.de tu.ſ prin. Vel dic.sūma.i.maxima: qa partim est de iure naturali: vt libertas: & partim de iure gētiū, vt seruitus: quorū vtrumque.s.ius naturale, & gentiū, antiquius est iure ciuili: vt ĵ.de rer.di.§.singulorū. 1 Vel dic.summa.i. breuis. sic ĵ. de obliga.§.4. ADDITIO. Et est hæc bona, secū dū oēs, quia breuior esse non potest: vt ff. de condict. indebi.l. in summa.& ff.de eo quod certo loco.l.qđ ſi Ephesi.in fine. Prima etiam communiter approbatur secūdum Christoph.hic.

a Omnes homines. Sed pone quod. hic sint duo homines: vnus liber, & alius seruus, tūc hæc propositio ē falsā. 2 Dic ꝙ pluralis 3 oratio conuertitur in singularem: & tunc est vera, & non falsa: vt ff. de conditio. & dem. l.falsa.§.fina.& ff.de peti. hæred. l. diuus. in fi.glo.penul.& de origi.iur.l.ij.§.exactis.& de verb. sig.l.non est. E contra singularis ponitur pro plurali. vt eodem titu.l.in vsu. ff.de testa. tuto.l.si quis ita. §.j.& dic has quæstiones positas.ff.de statu hom.l.iij.

b Aut serui. Sed quid de statu libero? videtur liber. ff. si ex nox.cau.aga.l.fi. Sed cōtra est: vt ff.de stat. li. l.stat.lib. 5 Idem quid de ascriptitio, vel censito? Videtur quòd serui sint: vt C.de agric.& cens.l.ne diutius.in fi.& l.fin.lib.xj.& C.in quib.cau.colo do.acc. pos.eod.lib.xj.l.fin. Sed contra est, secundum Ioan. 6 (licet alij aliter distinxerunt) cum possint fieri clerici, & ꝫ dominorum voluntatem: quod non est in verè seruis: vt C.de episco.& cle.l.iubemus.§.seruos.& in authen.de san.epis.§.adscriptitios.col.ix. Item in dubio pro libertate iudicandum est: vt ff.de reg.iur.l.libertas.& quod in contrarijs legibus continetur, loquitur quo ad seruitia, quibus est astrictus.quare poterūt prædicti & facere testamētum, 7 & ferre testimoniū, & alios actus ciuiles exercere, nec alienari possunt sine solo: vt C.de agri.& censi. l.quemadmodum.lib. xj. Item quid de monacho, vel regulari canonico? Respond.liberi sunt: & ideo possunt reddere testimonium. 8 quod dic vt diximus in auth. de mō.§.cogitandū.col.j.licet quo ad actus quosdā fingantur mortui, 9 vt in auth.de mō.§.illud.& §.si quis autē.col.j. & in auth.de nup.§.per occasionem.colla iiij.

c Libertas. Hæc definitio tribus modis potest legi. Primo secundū Ir. vt definiatur libertas eo iure, quo inuenta est, i. naturali. & sic etiam serui, secundum hoc sunt liberi.nam & ipsi possunt facere qđ volunt, nisi qđ vi,i.de facto, vel iure, i.aliquo prohibentur.& hæc verba, ex qua etiam liberi,&c. possunt esse de definitione.nam & ipsi liberi vocantur secundum idem ius: vt ĵ.de lib.§.j. Alij dicunt definiri libertatem liberi, non libertatem serui: quia ex prima vocantur, scilicet hodie liberi, nō ex secunda, scilicet quam habent serui. Est ergo libertas alia in seruo, alia in libero, & secundum eos verbum, vi, exponitur vt prius. 10 Sed nec prima, nec secunda, placet, ꝙ serui sint aliquo iure liberi. cum ius gentium in hoc derogauerit iuri naturali: vt ĵ.§.seruitus. Et expone.vi, id est iure gentium: quòd quadam necessitate induxit seruitutem, scilicet per captiuitatē, vt supra ut.j.§.ius autem.& iure: scilicet ciuili. quòd maior xx.an. vendit se ad pretium particip. vt ĵ.§.serui.q.d. liber quilibet est, nisi fiat seruus iure gētium: vel ciui.& hæc verba, ex quo etiam liberi, &c. non oportet 11 quòd sint de definitione, sed quendam effectum libertatis demonstrant. Accursius.

itaq; diuisio de iure personarū hæc est: ꝙ oēs homines, a aut liberi sunt, aut serui. b Et libertas c qdē ē ex qua ēt liberi vocantur, naturalis facultas ei, qđ cuiq; facere libet: nisi siqd vi, aut iure ꝓhibetur. Seruitus aūt est cōstitutio d iuris gentium, qua qs dño e alieno cōtra naturam f subijcitur.

Serui à seruādo dicti sunt: cū magis intersit reipublicæ captiuos seruos viuere, quā mori ingenuos: mācipia verò quasi manu capta dicuntur.

Serui aūt ex eo appellati sūt, ꝙ Imperatores captiuos vēdere, g ac ꝑ hoc seruare, g nec occidere solēt: qui ēt mancipia dicti sunt, eo quòd ab hostibus manu capiunt. h

Seruorū quidā naturaliter serui, quidā iure gentiū quidā verò iure ciuili. Et qui ex ancilla nasciī. seruus nasciī.

Serui autē aut nascuntur, aut fiunt. i nascūtur ex ancillis k nostris: fiūt aut iuregētiū, id est ex captiuitate: l aut iure ciuili: m cū hō liber maior n

d Constitutio. Id est vnum de statutis iurisgentium. nam & alia multa statuit ius gentium: vt ĵ. ti. j.§.ius autem. sed hoc dic dici potest seruitus de iure ciuili formatione. 12 nā alia olim: & alia hodie est hæc potestas: vt ĵ. de his: qui sunt sui vel alien.iur. §. pen. & quare est de iure gētium inuentione: sed de ciuili, formatione: vt ff. de iustitia & iure. l. ius autē ciuile. ADDITIO. Et dicit Christopho. quòd tūc forma dat esse rei. & ab ea fit denominatio, quando actus sine ipsa procedere non potest, quod non est in seruitute: & ideo denominatur à iure gentium.

e Dominio. Aliquando sine dño: vt ff. de rer.di.l.j. §.j.ibi, nā res.ff.pro dereli.l.fin.ad idem. ff.de stipu.l. quod seruus.& ff.de li.cau.l.si vsumfruc.

f Contra naturā.i.ꝫ ius naturale, cū eo iure oēs liberi sint: vt ĵ.de lib.§.j.& ſ.ti.j.§.ius autem. Accu.

g Seruare. Nota seruū dici à seruando,& nō à seruiendo, ſm Isidorum, 13 sed tabellio dicitur seruus publicus à seruiendo: vt ff.de adop.l.nec ei. & l. non enim aliter.& ff.rē pupilli saluā fo. l.ij.qui tñ seruus nō potest esse: vt C.de tab.l.generali.lib x.Accur.

h Capiuntur.ff.de statu homi.l.iiij.in fine.

i Fiunt. Ex accidenti.

k Ex ancillis. Licet patrem liberū habeant, vt ĵ.ti.j. & C.de rei ven.l.partum. Quid si ex adscriptitio & libera? Resp.sequitur ventrem: vt in auth. con. quæ ex adscrip.& li.na.§.j.col.v. ADDITIO. Istā sequit Ang. hic: & ratio diuersitatis est fauor ipsius partus, cui matris conditio pro...est vno de tribus tpibus. s. cōceptionis, natiuitatis, vel medio tpe: patris vero tpe conceptionis tantum, qñ est causa efficiens: & de cætero nihil habet, ſm eundem Ang.

l Captiuitate. Quæ occasione belli contingit: quod est de iuregentium: vt ſ. tit. prox.§.ius autem.

m Iure ciuili. Et est tertius modus: vt C.de asser. tol. ſ.j.§.pe.est & quartus: vt per ingratitudinem reuocationis in seruitutem: vt in auth. vt liberti deceptero.§. j.in fi.& §.illud verò.col.vj.

n Maior. In quo facto sunt quatuor necessaria, scilicet quòd sit maior xx.an. vt hic, & C.de libe.cau.l.si ministeriū. Item & vt eo animo pretij accipiat partē: vt hic & C.de lib.cau.l.non ideo. Item & quòd verè habeat partem: vt ff.qui ad lib.procla.nō licet.l.j. 14 Item quod vendatur ignorantis conditionem vēdētis: vt ff.de lib.cau.l.libertis.§.si quis sciens, Itē & quintum, vt hic sciat conditionem suam: vt ff.si liber ingenuus esse di.l.ij.& si quid horū defuerit: iure cōi prouocat in ingenuitatem, aliàs non poterat prouocare in ingenuitatē, nec etiā si manumittatur: vt ff.de sta. ho.l.homo liber. & ff.de lib cau.l.cum pacto.nisi red deret pretium, & dominus sponte accipetet. nec enim dominus pretium accipere compellitur. licet quidam contradi-

1 hæc sal sa est ſm Chio. hic qa ēt formalis ciuitur a iure ciuili: vt in §. pen. infra eo. 2 Istā glo. sequūtur Nicol. de Neapo. & Iac.hic qa qñ aliqd vlt ꝑponitur: si ps vlis ē falsa: tota oratio red dit falsa, vt l.si is q ducenta. §.vtrū.ff. de re. du. 3 Mādo. latè in gl. Facul. §. Ac ēt, in ver. locū-tenentes. col.iiij.& seq. 4 Intellige istud verū qñ ē collecti-uū, vel rationis paritas, seu cōnexitas hoc indu cit.l.si cui lana. ff.đ le. j.alias secus ſm Io. Fab.& Ang. hic. 5 Hoc est. quo ad q̄-dā hē pro libero, & quo ad q̄-dā ꝑ seruo: vt no. in l.fin.si ex noxa. cau. agat, sedm oēs doct. hic. 6 Istā cōiter approbant oēs doct.hic: & est expl sū extra đ iud.c.ij. 7 Dic hoc verum inter extraneos, ſm Ioan.Fab.

8 Dūmodo iurēd eū licētia sui supioris. Ioan. Fa.& Angel.hic. Alias vđ dere iubent. 9 Dic ſm Pe. đ Bel. ꝑ qđ non reputantur mortui q̄rum ad act. ciuiles, sed bñ quātū ad ea que sunt ꝫ suā professionem. 10 Istam reprobat Ang.hic: ex facti ipedimento nō tollit libertas: vt ꝓbat, in l. ꝓficiunt. ff. de iur. co. & per hoc ēt reꝓbat hic ſm opin. 11 Istam cōiter tenēt doct. hic. 12 Hoc ē verū quo ad id qđ addit: nō quo ad id cui addicatur. Ia. 13 Ex ista glo habet qđ etymologia seu allusio vocabuli sumitur ab eo qđ fieri solet ſe cūdū Ias. hic. 14 Scilicet ficta ſm Ioan. Fab. vel eū effectus ex quo lex voluit eū de pretio participare.

contradicant, vt ff. si lib. inge. esse dic. l. ij. j. rñ. & C. qñ liceat ab empt. dis. l. j. & j. titu. j. in fin. Vnde versus. Annis viginti iuuené, qui vẽditur, esse Vult ius: & pretio quo venit participare. Rursus eũ seruũ, qui venditur esse putare: Et ꝓpriam scire qui venit conditionem. Sed nunquid habet in integrũ restitutionem, cũ sit minor xxv. an. maior tñ xx. Rñ. nõ: quia non est mutanda tanta solẽnitas: quia nõ est locus restitutiõi, vbi res mutat statum prorsus amittendo: vt ff. de mi. l. si ex cã. §. Papinianus. & ff. de in in teg. resti. l. diuus. Sed nunquid patri, vel affini ꝑmittit̃ reuocatio, vel ꝑ officium iudicis, vel ꝑ rei vendicationem vellem, cum ad eorum ignominiam respiciat: vt ff. de rei ven. l. j. §. j. & de libe. cau. l. j. ij. iij. iiij. & v. Rñ. non: vt ff. de ca. di. l. tutelas. §. si libertate. licet quidã dixerint ꝗ, argu. dictarum legum. Sed certè ibi non mutauerat statum, sed mutare volebat.

viginti annis ad pretium participandum sese venundari a passus est.

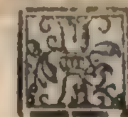
Inter seruos nõ est differentia, vt vnus sit magis seruus, quã alius: inter liberos verò differentiæ sunt multę. Ang.

In seruorum conditione nulla est differentia. b † in liberis autẽ multę, c aut enim sunt ingenui, aut libertini.

TITVLVS IIII.

DE INGENVIS.

Qui liber nascit̃ ĩgenuus est: quęsitã quãtũ ad ingenuitatẽ ꝑtinet matris cõditio spectat̃. Ad hæc sufficit matrẽ aut cõceptiõis, aut natiuitatis, aut medio tpe liberã fuisse, vt quis ingenuus dicatur.

INgenuus † est is, q statim, vt nat⁹ est, liber ẽ: siue ex duobus d ĩgenuis mr̃imonio editus est, siue ex libertinis duob⁹, siue ex altero e libertino, & altero ingenuo. Sed & si qs ex mr̃e nascit̃ f libera, † pr̃e verò seruo, ĩgenuus nihilominus g nascit̃: quemad-

a Venũdari. Idẽ si quolibet alio titulo patiat̃ se trãsferri in aliũ: qđ verũ est, si aliqd lucrũ sentiat: vt C. de lib. cau. l. si ministeriũ. & ff. d li. cau. l. si vsũfructũ. §. j.

b Nulla est differentia. Sed vt ꝫ: nam quidam sunt in dignitate, 1 quidam non: vt j. de iniur. §. sed pœna. & ff. de vsufr. l. sed & si quid. §. j. Item quidam ordinarij, quidã vicarij: vt j. qui cum eo. †. cũ aũt. Item alij veterani, alij nouitij: vt ff. de ædil. edic. l. fi. §. fi. & ff. de pub. l. interdum. §. quoties. vbi dr̃ q̃ sunt nouitij, qui veterani. Sed dic, quod nullus est magis seruus, quam alter: licet quo ad actus, & quo ad militias, & similia, sit differentia: licet olim magis vnus quam alter esset seruus: vt C. de nudo iure quiri. tollẽ. l. vnica. nam olim quidam habebant nudũ dñium in seruis, quidam plenum, quidam semiplenum.

c Multæ. Quidã ponũt hic falsam notã. vt duo 2 sint multa: arg. ff. ad ad Syl. l. j. §. hoc rescriptũ. Sed certè ibi sunt tria appellata, 3 non duo tñ. Dic ergo qđ quatuor sunt differentiæ liberorum hoium: vt ingenui, libertini, Latini, & dedititij: vt hic, & j. tit. j. de liber. §. libertinorum arg. ff. vi bo. rapt. l. iiij. §. j. secũdo respon. pro prima est in Auth. de depo. & denuntiationibus. in prin. ibi, cum & alia multa. colla. vj.

DE INGENVIS.

Quia supra dixit de iure ꝑsonarũ: quarũ q̃dã sunt seruæ, quędam sunt liberę: liberorum autem quidã ingenui, quidam libertini: ideo de his tractaturus præmittit de ingenuis, tanquam de dignioribus.

INgenuus. Diuidit̃ ĩ duas partes. Nã in prima tractat qualiter quis dicat̃ ingenuus. In secũda qualiter ingenuitas ꝑdit̃. Secũda ibi, Cũ aũt. Prima subdiuidit̃ in quinq. Nã in prima ponit̃ dictũ. In secũda illud declarat̃. In tertia rñdetur tacitæ quæstioni. In quarta alteri quæstioni rñdetur. In qnta decidit̃ incidens quæstio. Secunda ibi, Siue ex duobus. Tertia ibi, Sed & si quis. Quarta ibi, Et ecõtrario. Quinta ibi, Ex his. CASVS. Pro clariori euidentia diuide hunc tit. aliter quam supra, ſm Fran. de Aret. in septem partes. In prima parte dr̃, quod si aliquis nascat̃ ex patre, & matre ingenuis: siue ex patre & matre libertinis, siue nã scat̃ ex vno ĩgenuo, & altero libertino: qđ nihilominus ingenu⁹ est ab ipsa natiuitate. Secũdo dicit idem. i. q̃ est ingenuus, si nascat̃ ex patre seruo, & matre libera, id est, ingenua, vel libertina: qa ingenu⁹ est idẽ, quod liber. Etiã libertus est seruus effectus liber ꝑ manumissionẽ. Tertio dicit idem. s. q̃ quis ẽ ingenuus si nascat̃ ex libera matre, & incerto patre: vt is, qui nascit̃ ex meretrice. ille est ingenuus: quia nascit̃ ex matre libera, si libera sit: & incerto patre: quia ignoratur quis sit eius pater: quia cui pater est populus, pater est sibi nullus. Quarto dicit, q̃ si mater fuerat libera tpe quo peperit: quamuis fuerit ancilla tpe quo grauida erat: tñ is, qui ex ea nascit̃, est ingenuus, id est, liber: quia ingenuus est, qui statim vt natus est, liber est. Et ratio dubitandi erat, quia videbat̃ quòd natus ex ea esset seruus: quia quando ipsa illum concepit, erat serua, sed decidit in contrarium. Quinto dicit, quod idem est econtra: vt si qñ ipsa illum pariebat, erat libera: & qñ ipsa illum concepit, erat serua: q̃ nihilominus ipse est liber. Sexto dicit, quid aũt dicemus si tempore quo concepit, erat ancilla, & tũc fuit manumissa: & aliquo tpe stetit in libertate, postea facta est ancilla de nouo: ita quod tempore partus inuenitur similiter ancilla: an is puer, qui nascitur ex ea, erit ingenuus. i. liber? Et dr̃ q̃ sic: quia sufficit ei, qui in ventre est &c. vt in textu. Septimo dr̃ in § cum autem. quòd si aliquis liber homo possidetur tãquã seruus, & postea manumittitur: talis manumissio non nocet ei, vt ob hoc, id est, propter seruitutem aliquam fiat, quin sit ingenuus, quia nec primo verè seruus erat, sed ingenuitatem suam retinebat. hoc dicit vsque ad finem. Franc.

Ingenuus. Quandoq; aliter: quia per sñiam: vt ff. de statu. homi. l. ingenuum. Item ꝑ restitutionem natalium: vt ff. de nata. resti. l. ij. & l. patrono. §. fina.

d Ex duobus. Sic construe, siue ex matrimonio, subaudi constante ex duobus ingenuis editus &c. Et sic expone omnia sequentia capitula.

ADDITIO. Quandoque tamen ex duobus seruis nascitur liber: vt in l. cum inter. C. de fideicom. libe. & ff. eo. tit. l. cum verò. §. apparet. & l. si quis rogatus. secundum Ioan. Fab. & Ang. hic. Item in alio casu in l. cum Syllanianum. C. de ijs, qui vt indignis.

e Ex altero. Sic C. de ope. lib. l. quod ex liberta.

f Nascitur. Secundum se. Accur.

g Nihilominus. Quia ventris status semper cõsideratur: vt hic, & in auth. cõstitutio quæ ex adscript. §. j. col. v. & C. de rei ven. l. partũ. 4 nisi in casu: vt C. de ser. fugi. l. fi. & nisi in murilegulo: vt C. de murile. l. qui autem patre. & l. ingenue. & l. ij qui. lib. xj. & hoc iure Romano, secus iure Longobardorum: qa semper

Idẽ: ſm Io. Fa. vel eũ effectu ex quo lex voluit eũ de pretio participare: & ad l. placet. ff. de acq. hære. Rñ. quod loq̃tur de acq̃sitis per seruũ iã factũ: hic verò ꝑ liberũ tpe quo ad seruitutẽ ꝓgredit̃, secũdum Christo.

† Seruorũ q̃dẽ nã vna est: cũ oẽs æque subijciantur alterius dñio. Iterim tñ eorũ artificia, ac officia, & ꝓinde noĩa varia erãt qua de re vide quæ scribit Alex. ab Al. lj. j. Gen. dierum. ca. xxv. & Aemil. Fer. hic.

1 Id est ĩ meliori statu, & opiniõe: nõ aũt in dignitate ꝓpria. ꝑ l. gñali. C. de tab. lib. 6. An.

2 Credit hic Pe. q̃ hęc dictio duo, importet pluralitatẽ, sed nõ multitudinẽ.

3 Idẽ An. hic.

Istã cõtinuationẽ sequit̃ Pe. de Bel. ꝑ. hic.

† Cõcor. cum hoc pri. c. j. id̃ cta gl. j. ex̃ de purga. can. Restĩ in integrum nõ datur minori xxv. ann. qui se vẽdidit.

† Quo ad statum filius matrẽ sequitur. sed quo ad originẽ, & honorẽ, patrẽ: rõ qa quo ad libertatẽ leges ĩspexerũt qđ certi⁹ est, sed mater semper ẽ certa, iõ ei⁹ condõ inspicit̃. Cyn. Ægi. Per.

• Idem si quis iurauit se ĩgenuum aduersario deferente ff. de iur. l. eũ q. §. si libertus. Aegi. Per.

4 Dic illud verũ distinctè in nõ edito ex legitimo mr̃imonio, aliàs quo ad statum libertatis sequit̃ matrem: sed quoad originẽ, famitiã, & honores, sequit̃ patrem secũdum oẽs scrib. hic: & rõnẽ diuersitatis vide ȷ. ti. j. 1 §. pen. in addit.

super glo. in verbo, ex ancillis.

in deteriorem statum trahitur: vbi sit matrimoniũ: aliud si concubinatus: nam tunc seruatur ius Romanum, quod sequatur ventrem. Accur.

a Libera. Puta meretrice.

b Sufficit. Quantum ad conditionem: secus quantũ ad honores: vt ff. de sena. l. filiam. & l. liberos. § fin. & secus quo ad patriam: vt ff. ad munici. l. assũptio. §. filius. & ff. mãda. l. si procuratorem. & ff. pro socio. l. si id quod. §. si filius. & ff. de nego. gest. l. sed an vltro.

modum qui ex matre libera a & incerto patre natus est, quoniam vulgo cõcept⁹ est. Sufficit b aũt liberã fuisse matrẽ eo tpe, quo nascitur, licet ancilla conceperit. Et e contrario si libera cõceperit, deinde ancilla facta pariat: placuit eũ, qui nascitur, liberum nasci: † qa nõ debet calamitas c matris ei nocere, qui in ventre est. Ex his illud quęsitum est, si ancilla prægnans manumissa sit, deinde ancilla facta postea pepererit: liberũ, an seruũ pariat? Et Marcellus probat liberũ nasci. sufficit. n. ei, qui in vtero est, liberã matrem, d vel e medio tempore f habuisse, vt liber nascatur: quod verum est.

c Calamitas. Quasi cadamitas: quia iterum fuit facta ancilla, & sic quodammodo rursus cadit in seruitutem.

† Et sic spectatur initiũ, facit cap. 2. cũ gl. sup ver. cõceptio: extra. q fi. sint legit.

ADDITIO. Et est rõ sm Christopho. hic, qa partui iã cõcepto est ius ingenuitatis quæsitum, quod nõ debet tolli &c. per regulã iuris, id quod nostrum. Et sic procedit in natis tantũ, vel conceptis antea: secus si post, nisi adhuc viueret auus: quia etiam tũc parẽtum macula nõ noceret filijs, sm Ioan. Fab. hic. de quo Ange. se remittit. Accursius.

† Mãdo. † Gl. Facul. § ac tam, in ver. vel Viceregẽtem, vers. vel pro saltem.

d Liberam matrem. Facit ad hoc C. si man. ita sue. all. vt ma. l. si iusta.

e Vel. Pro saltem. † Accur.

f Medio tempore. ff. de acquiren. re. do. l. adeo. §. cum quis.

g Cum autem. s. dixit qualiter contingat ingenuitas. nunc qualiter perseueret. Accur.

h Non officit. Nisi post manumissionem talem quinquennio ita steterit: vt ff. si liber ingenuus esse dicat. l. ij. sed illud hodie correctum est: vt hic: & C. vbi causa sta. agi debeat. l. fina.

i In seruitute. Id est, in statu seruili. Accur.

k Manumissum. Scilicet de facto. ADDITIO. Dic quod ratio dubitandi potuit esse: quia manumissio tanquam priuatio præsupponit habitum: vt l. decẽ. ff. de verbo. obli. sed ratio decidendi fuit: quia ex quo interuenit de facto, etiam præsupponitur seruitutem de facto præcessisse: quod non præiudicat ingenuitati, secundum Ang. & Christopho. hic.

l Natalibus. Id est, ingenuitati, quæ probatur per natales. Erant autem natales scripturæ cum annis dñi, & præconizatæ: quæ dicebant Lucium esse natum, & ingenuum & deinceps sic erat, nisi tunc contradiceretur: † vnde & in legendis sanctorum intitulat natale sancti Nicolai, qñ moritur, quasi tunc nascatur nũquam moriturus: & scribuntur gesta in vita. Vel dic, quod natale appellatur prima natiuitas quæ est de iure naturali, & omnem hominem dicit esse liberum. vnde bene dicitur, seruus iste restituitur natalib⁹, id est. illi libertati, quam habet de iure naturali. ff. de na. resti. l. ij. & ff. de sta. ho. l. Imperator. †

m Officere. Nisi vẽdiderit se: vt s. tit. j. §. penul. tunc enim non redit in statum pristinũ: vt ff. de sta. homi. l. homo liber. quæ est contra. Accur.

Scriptura præconizata facit fidẽ apud omnes.

† Istã gl. reputat Ang. singula & verũ hic.

† Dic natales hic sumi pro statu in quo qs nascit: vt di. l. ij. ibi, nõ in quib⁹. aliter sumitur hoc in e. l. ibi, illis eẽ natalib. Ægi. Per.

DE LIBERTINIS.

Hic ponit secunda pars diuisionis positæ in tex. supra ti. ij § fi. & ista est cõtinuatio huius tit. Areti.

Putatiua seruitus natalium splẽdori non officit: nec de facto secuta manumissio, quicquã ingenuitati detrahit.

Cũ aũt g ingenuus aliquis nat⁹ sit, nõ officit h ei, in seruitute i fuisse, & postea manumissum k esse. Sæpissimè. n. cõstitutũ est, natalib. l nõ officere m manumissionẽ.

TITVLVS V.

DE LIBERTINIS.

Libertini qui dicanẽ, qd manumissio, & quo iure introducta.

Illud annotato, Priuationẽ nequaquã posse pcedere habitum. Ad hæc noniter emergẽtia, nouo egere auxilio.

Libertini

Libertini. Totus iste titu. diuidit in quinque partes. Primo ponit, qui sunt libertini. Secũdo, qd sit manumissio. Tertio quot modis serui manumittant. Quarto, quòd serui inuiti possunt manumitti. Quinto qualiter de iure antiquo status libertinorũ erat tripertitus, & correctiones status libertinorum. Secunda ibi, Manumissio. Tertia ibi. Multis. Quarta ibi, Serui verò. Vltima ibi, Libertinorum. Areti. CASVS. Principium huius tituli vsq; ad †. libertinorum. diuide aliter, quam s. secundum Franc. in octo partes. In prima dñ quod libertini sunt illi, qui verè erant serui, & manumissi sunt per dominos suos. Secundo dicit, quid est manumissio: de qua in prima parte habita est mentio. Et certe manumissio dr, qñ dñs dat libertatem seruo. nam ante, quam manumittat seruus, est in ptãte dñi sui. Sed post quam ipse seruus est manumissus, ipse liberatur ab illa ptãte. Tertio dicit, quod manumissio est primitus, id est primo inuenta a iuregentium, non aũt a iure naturali: quia ius naturale prius fuit, quam iusgentiũ. ideo sm ius naturale homines erant liberi: & sic non erat cognita seruitus, & pro oñs nec manumissio, sed post ea p ius gentium seruitus, & manumissio est inuenta. Quarto dicit, q ex prædictis, quæ superiori parte diximus, patet qd sm ius naturale vnum erat genus hominum, s. qa erant oẽs hoies liberi: sed postea per iusgentium cœperunt esse tria gña hominũ. i. ingenui, siue liberi, serui, item libertini. i. illi, qui primo fuerunt serui, & postea manumissi sunt. Quinto dicit in §. multis. q manumissio seruorũ põt fieri quinq; modis. Nã qñq; põt fieri manumissio in ecclesia corã epo, & populo. vt C. de his, q in ecclesia manumittunt. p totũ ti. qñq; põt fieri manumissio vindicta. i. cũ quadã virga pcutiendo ter s. illũ, quẽ manumittit: dicendo ter, aio te liberũ: aio te liberũ: aio te liberũ. & ista manumissio fit causa cognita corã iudice, & in iudicio. Qñq; põt fieri manumissio in pñtia amicorũ: vt qñ dñs manumittit seruũ suũ cõuocatis amicis suis, & in pñtia eorum, qñq; põt fieri manumissio per epistolam seruo suo missam: vt qñ dñs mittit literam, siue epistolam seruo suo: in qua epistola cõtinet, qd ipse emit seruũ, quẽ manumittit, & dat sibi libertatẽ: vel in qua epla dñ, volo serue mi, qd deceтero sis liber. tũc valet talis manumissio. Qñq; manumissio relinqt i testõ, vl i codicillis, vel alia quacũq; volũtate. Sexto dicit. q serui

non

sunt, qui ex iusta [a] serui tute [b] manumissi sunt. Manumissio autē est de manu missio .i. datio libertatis. [c] Nā q̄diu aliq̄s i seruitute est, manui [d] & potestati [e] suppositus est: & manumissus liberatur a potāte. Quæ res [f] a iure gentium originem sumpsit: vtpotè cū iure naturali oēs hoīes liberi nascerentur: nec esset nota manumissio: cū seruitus esset incognita. Sed postquā iuregentiū seruitus igenuitatē inuasit, secutū est beneficiū manumissionis. Et cum vno cōi noīe oēs hoīes appellarentur, iuregētium tria hominum genera [g] esse cœperunt: liberi, & his ɔ̄rium serui, & tertium genus libertini, qui desierant esse serui.

Multimode tam inter viuos quàm in vltima voluntate manumissio exercetur.

Multis autē modis manumissio procedit: aut .n. ex sacris cōstitutionib. in sacrosanctis ecclesijs manumittunt' [h] aut vindicta, [i] aut inter amicos, [k] aut p epistolā, aut p testm̄, aut p aliā quālibet [l] vltimā voluntatē. Sed & alijs [m] multis modis libertas seruo cōpetere potest, qui [n] tā ex veterib. [o] q̄ ex nostris [p] cōstitutionib. introducti sunt.

Manumissio (cùm voluntariæ sit iurisdictionis) vbiq; & quocūque tpe fieri potest.

Serui [q] verò a dn̄is semper manumitti solent: adeò vt vel in transitu [r] manumittantur: [s] veluti cùm prætor: aut præses, aut proconsul in balneum, [t] vel in theatrum [u] eant.

non solū efficiunt' liberi quinq; modis, sed & sine manumissione, qui modi in veterib. & nouis constitutionib. ɔtinent'. & pone exempla: vt in glo. Septimo dicit quod solis dominis licitum est seruos suos manumittere. Octauo dicit q quando manumissio fit corā iudice: nō est opus tunc, q iudex sedeat: sed etiam eo ambulante ad balneum, ad spatiandum, ad theatrū .i. ad locum publicū ciuitatis, vel ad aliū locum pōt fieri corā ipso manumissio. h. d. vsque ad §. libertinorum. Franc.

a Ex iusta .i. vera sic eſ: vt j. ti. j. §. semel [1] vel iusta: quia adeo iustè seruierūt dn̄o: vt meruerint manumitti. [2] Vel dic iusta: quia est de iure gentium: vt s. tit. ij. §. seruitus. & ff. de iusti. & iure. l. manumissiones.

b Seruitute. Et huius manumissi filius est ingenuus. vt s. ti. j. i prin. licet grāmatici dicāt eum libertinū, sed & manumissū libertinū dicunt.

c Datio. Id est detectio. s̄m Ira. sic ff. de acq. re. do. l. adeò. §. cum quis in fi. ibi, cū enim grana. Vel s̄m Plac. Ioa & Azo. q dat libertatē, quā prius ille seruus non habebat. aliàs si diceremus dari illam, quam ante habebat, non diceretur dari [3] vt j. de act. §. sic itaque. Sed opponitur: aut quam habebat, ei dabat: & sic illi quidem nulla remanet, cum non habeat, nisi vnam: [4] aut quā nō habebat, qđ est absurdū. Sed dic q dat quā nō hēbat. [5] & hoc plerunque contingit, quod quis dat, qđ non habebat: vt j. qui. ali. li. §. j. & ff. de vsufr. l. quod nostrum. & ff. de acq. re. do. l. non est.

d Et. Pro id est. [6]

e Potestati. ff. de iusti. & iu. l. manumissiones, & l. ex hoc. § fi. ff. de iure cod. l. diui. Accur.

f Quæ res. Id est manumissio.

g Tria genera. Sic erat vnū & addita sunt tria: ergo sunt quatuor? Resp. [7] non seq̄r. nā si habes tres filios & nascatur hodie vnus: incipis habere quatuor filios, & prius habebas tres, ergo septē, quod falsum est: quia quod primo erat, cōputatur in sequentem numerum. simile. ff. quemadmo. ser. amit. l. j.

h Ecclesijs. Scilicet sub aspectu populi, & antistitis, & interueniente qualicunque scriptura vice actorum: vt C. de ijs, qui in eccle. manu. l. j. & ij. Accur.

i Vindicta. Id est causa cognita coram prætore, qua tantummodo poterat antiquitus maior xx. an. manumittere: vt j. ti. j. §. eadē. quæ ideo dr̄ dari vindicta: qa Vindicius quidā seruus Vitelliorū primo sic fuit manumissus. ff. de ori. iu. l. ij. § in initio. & §. cum placuisset. vers. initio successionis fuisse. Vel (vt quidam dicunt) s̄m Boetium in Top. vindicta erat virga prætoris, qua ter percutiebat' manumissus, & dicebat prætor ter aio te liberū esse more Quiritum. argu. C. si aduer. li. l. ij. ibi, vindictæ &c. Accur.

k Inter amicos. & in hoc, & seq. casu necessarij sunt quinque testes: [8] vt C. de la. li. tol. l. j. §. sancimus. & §. sed & si quis.

l Quamlibet. Vt in codicillis, vel in testō minus solenni, quod valet inter patrem, & filios: vt C. de testa. l. hac cōsul. §. ex perfecto.

ADDITIO. Ac si dicat, qđ manumissio facta in testō non solēni, valet, vt facta inter viuos: non vt in testō: p gl. in l. j. §. j. C. de lat. lib. tol.

m Sed & alijs, præter supradictos.

n Qui scilicet modi.

o Ex veterib. Scilicet, ex legib. aliorum imperatorum: vt C. quib. ex cau. ser. pro præ. li. ac. per totum. Accur.

p Nostris. Vt C. cōmu. de manu. l. fina. & in authent. de mā. prin. §. ij. col. iij. & in authent. de mo. §. ij. col. j.

q Serui. q. d. Q hēd que etiā inuiti: vt C. de testa. manu. l. fin. §. si verò quidam. licet secus sit i filijs: vt in auth. quib. mo. nat. effi. sui. §. generaliter. c. vij.

r Transitu. Id est, dū transit. & est rō. [9] quia sine eo fieri poterat, vnde aliud est quando manumissio poterat fieri sine p̄tore: vt j. ti. j. §. eadē. Item aliud est in ɔtentiosa iurisdictione, quę .s. redditur in inuitum: [10] vt ff. de verb. ob. l. inter stipulantem. §. j. & C. de disa. l. a procedente. Accur.

s Manumittantur. Not. q dicit instituere, vel liberare, si prætermisit dationem libertatis.

t In balneū. Tunc enim videbatur non valere: quia præ gaudio cuilibet concederet.

u In theatrū. Id est in locum vbi homines stant ad videndum: & dr̄ a theaomai, q est videre. & idē multo magis, si alio quocunque vadat.

Libertinorū. Iste §. diuidit' in sex partes, Primo tāgit', qualiter stat' libertinorū erat triptit' olim. Scdo, qualiter redact' ē ad vnū cū correctione facta p eū. Tertio id, q gnaliter dixerat, specificat i deditiijs q fuerant expulsi. Quarto de latinis, Quinto, qualiter oēs libertos reduxit ad vnū ius. Sexto, q alijs ēt modis serui efficiunt' liberti. Scda ibi, Sed deditiorū. Tertia ibi, Et deditiios. Quarta ibi, latinos. Quinta ibi. Et oēs. Sexta ibi, Multis. Aret. CASVS. Supra in prin. huius tit. est habita mētio de libertinis: ideo adhuc prosequit': & est sciendum q iste §. diuiditur in sex partes, sicut s. in diuisione Aretini dictum est. In prima dicitur, q iure antiquo erant tria genera libertinorum. Nā quidam erant serui manumissi, qui plenā consequebant' libertatē. & illi fiebāt ciues Romani: quidā minorē cōsequebātur, & illi appellabantur Latini. Et isti Latini fuerunt inducti p legē Iuniā Norbanam, quorū talis erat status, seu cōditio, q in vita, seu dum viuebāt erāt liberi: & in morte, seu dū moriebantur, fiebant serui.

[h] Manus .i. potestas Psal. 48. Deus redimet animam meam de manu inferi. Aeg. per. Alibi a Dn̄i potestate.

[a] Ingenuitaté non est in aliq̄b. codicib.

[b] Hęc bona scd̄m Christop. qa si de facto manumiss' fuisset, nō eēt libertin', sed ingenuus: vt s. ti. j. §. fi.

[2] Istę duę expōnes displicēt Por. & Angel.

[3] Idem Ang. hic.

[4] Sed hoc falsū s̄m Bart. quia virtus distributa recipit incremētū: vt ff. de lega. iij. l. legatis. §. ornatrib. vel dat eā quā hēt i potētia: & sic non eādē numero, sed spē vt Io. Fab. Ang. Christop.

[5] Istā reꝓbāt cōiter doct. hic per regulā. l. traditio. ff. de acqui. rer. do.

[6] Mādo. in Gl. Factu §. Nos q in ver. & col. j.

[7] Et bn̄ s̄m Pe. Vindicta quid.

[h] Hoc verū in vltima volūtate: nā inter viuos sufficiūt duo s̄m Io. Fab. & Nic. Aeg. per.

[r] Id ē dū vadit, rō qa ē act' volūtari' iurisdōis iō nō req̄ritur q iudex sedeat, sec' si sit cōtētiosa. [r] Paral. 28. Elegit Salomonē, vt sederet i throno. Aegi. per.

[9] Istud dictū glo. sequit' La. hic.

[10] Hoc reprobat Iaś. qa etiam manumissio reddit' in inuitū & remittit ad not. p Bartol. & Bal. in l. ij. de offi. procons.

Quidam consequebant̃ interiorē libertatem, & isti appellabant̃ Deditij, quasi dediti, & dati seruituti: seruiebant.n. qñ viuebant.i. durante vita eorum erant serui, morte fiebant liberi, & peculium eorū remanebat hæredibus: & isti fuerunt inducti per legē Æliā Sētiā, & hanc legem statuit Rex Romanorum, qui Ælius Sentius dicebatur. Latinos autem fecit Rex Romanorum, qui dicebat̃ Iunius Norbanus, qui statuit, qđ quicunque subiugaretur de nouo imperio Romano, esset in vita sua liber: & in morte esset seruus: & peculium ipsius Romanis assignaretur. Dedititiorum autē pessima erat conditio: & propter hoc abijt in desuetudinem, id est recessit a consuetudine: & amplius non est consuetudo, quod sint tales hoīes deditij. Latinorum autē conditio parum frequētabatur in orbe, vel in vrbe. Et propter hoc Iustinianus volens omnia augere, & augmentare, & reducere in meliorem statum, fecit duas constitutiones, vnā scilicet C. de la. lib. tol. l. vnica. aliam. C. de ded. liber. tol. l. vnica. in quibus constitutionibus cauet̃, quòd hodie Dedititij, & Latini non habeant locum, nec sint in vsu: sed quilibet qui manumittitur, efficiatur eodē modo. Et dominus qui manumittit, appellatur patronus, & ille, q manumittitur, appellat̃ libertus: quasi a seruitute liberatus. Et hoc quidē erat iure antiquissimo ante quā veniret p̄dicta praua cōditio. s. Latinorū, & Dedititiorū. Tertio dicit Dedititios esse sublatos p prædictā constitutionē C. de dedi. li. tol. l. vnica. quæ constitutio est vna de quinquaginta decisionibus: quā cōstitutionem cōposuit etiā Iustinianus. s. ex consilio Triboniani peritissimi viri quæstoris sui. Quarto concludit, dicens, quòd oēs manumissi plenam libertatē hodie cōsequuntur. nec refert. i. non est differētia, cuius ætatis sit manumittens. i. ille, qui manumittit, nec ēt refert p quē fiat manumissio: cū multi sint modi manumittēdi: vt ī. eo. ti. §. multis. in princ. Vltimo dicit (quod nos habemus. ī. eo. §. multis.) quòd multis modis pōt fieri manumissio: hoc amplius est sciēdum, q hodie sunt multi modi, siue casus, in quib. serui plenarie efficiuntur liberi. qñque etiam sine manumissione: in quibus casibus olim. i. in tempore præterito fiebant Latini. h. d. vsque in fi. Franc.

Libertinorum. idem erat de seruis: vt C. de nu. iu. qui ri. tol. l. j. §. j. Accur.

a Modo. Id est, aliquando.

b Minorem. Id est, mediam: vt ī. de ca. di. §. j. & ff. de auro, & arg. leg. l. qui lancem. secundum Ioan.

c Deditij. Id est, vocabant̃ Deditij: & erant inducti hac lege Ælia Sentia: quæ & multa alia induxit. Et erant hi toto tpe vitæ suæ serui: & tunc fiebant liberi cum moriebantur: [1] quod proderat: quia bona (vt peculium) a dño non occupabātur: sed in Latinis aliter fiebat: vt colligitur hic ex eo, quod minus habebāt Dedititij, quā Latini: vt ī. de suc. lib. §. ñ. Accur.

ADDITIO. Facit l. j. §. illud. C. de la. li. tol. & facit secundum Ioan. Fab. cōtra illos, qui se faciunt milites, vel fratres minores in mortis articulo. ff. de milit. test. l. fi. & ff. de vsuf. & quemad. l. Titio cum morietur. Ang. Aret.

d Pietas. Id est, nos, qui sumus pij.

e Constitutionibus. vt C. de lat. li. tol. l. j. & C. de dediti. lib. tol. l. j.

f Competebat. Scilicet manumissis. secundum hoc nota tria tempora. in primo, & vltimo deinceps. s. idem iuris est, sed in medio hoc ius pessimum fuit inductum: vt ī. de suc. li. §. vlti.

g Libertinus. Ex quo contingit multiplex effectus. in primis circa obsequiales operas, scilicet, quæ sunt in faciendo: vt de assurgendo, & seruiendo. siue in non faciendo, vt de non vocando in ius sine venia, quæ ipsa natura patrono debentur etiā sine impositione: vt C. de in ius voc. l. venia. & ff. de condi. in d. l. si nō fortē. §. libertus. Et si vocauerit in ius patronum, sine venia, punitur in quinquaginta aureis. ff. de in ius vo. l. pen. & vlti. q aurei accipiunt̃ quilibet pro vno solido: vt ī. de pœn. te. li. §. fin. Et ex his iuribus sumitur arg. quòd aureus pro solido accipitur in iure nostro. (Sed ex quo pro eodē delicto tales sententiæ promulgant̃, eædem intelliguntur esse dandæ filio emancipato, si sine venia patrem in ius vocauerit: vt C. de in ius vo. l. fi.) Item contingit reuocatio in seruitutē propter offensam: vt ff. de libe. & eorū libe. l. si manumissus. & alia multa. [2] Sed hodie hæc oīa tolluntur, præter ea, quæ ipsa natura debentur: vt in auth. vt liberti de cætero. §. j. col. vj. quæ est contra. [3] Tu dic: vt not. in d. l. si manumissus.

h Et dedititios. Quod dixerat in genere, nunc p species ponit. Vel qđ cōiūctim dixerat, nunc diuidit. Ac.

i Altercationes. Quas non habemus. Sed quare non erant serui, sicut illi, qui penitus sunt serui: cum tpe vitæ suæ seruire cogerentur? Rñ. secundum Ioā. quod erant liberi, licet seruire cogerētur: vt C. cōmu. de manu. l. j. §. sin autem proprietarius.

k Iunianos. Id est, ex lege Iunia Norbana inductos: vt ī. eo. §. libertinorum.

l Oēs. Sic construe: & omnes libertos decorauimus. s. honorauimus ciuitate Romana. i. plena libertate: vt

Libertinorum multiplici statu exploso vnica omnium hodie est conditio, quando quidem omnes ciues Romani efficiuntur.

Libertinorum autem status tripartit⁹ antea fuerat. Nā q manumittebantur: mō a maiorē, & iustā libertatē ɔsequebant̃, & fiebāt ciues Romani: mō minorē: b & Latini ex lege Iunia Norbana fiebant: mō inferiorē, & fiebāt ex lege Aelia Sentia ◆ dedititij. c Sed qm̄ dedititiorū quidem pessima conditio iam ex multis tpibus in desuetudinē abierat. Latinorum verò nomen non frequentabatur: ideoque nostra pietas d omnia augere, & in meliorē statū reducere desiderās, duabus constitutionibus e hoc emēdauit, & in pristinum statū reduxit: quia & a primis vrbis Romæ cunabulis vna, atq; simplex libertas cōpetebat, f idest eadem, quā habebat manumissor: nisi q s. libertinus g sit, qui manumittitur licet manumissor ingenuus sit. Et dedititios h quidem per constitutionem nostrā expulimus: quam promulgauimus inter nostras decisiones: p quas suggerēte nobis Triboniano, viro excelso q̄store nostro, antiqui iuris altercationes i placauimus. Latinos autem Iunianos k & omnem, quæ circa eos fuerat, obseruātiam, alia constitutione per eiusdem quæstoris suggestionem correximus: quæ inter Imperiales radiat sanctiones. Et omnes l libertos nullo nec ætatis manumissi, nec domini manumittentis, nec i manumissionis

a Id est, fiebāt ciue. Romani quo ad priuilegia tñ, sicut latini erant. non autē quo ad honores, & magistratus Romæ cōsequēdos. Ægi. pet.

◆ Aliàs de dedititiorū numero.

c De dedititijs vide Ang. Politianū miscellaneorū. ca. 84. & Alciat. lib. dispū. ij. c. xxj.

1 Isti glo. seq Ang. hic.

a Vide Val. & Ancto. Raud. Ægi. Pet.

Libertus quas operas debet patrono.

2 De qbi. vide gl. in l. fi. C. de bon. libe.

3 Sed hoc reprobāt docto. hīc nisi patronus renūciet expsse.

Ordo litteræ.

dum: vt supra eod. §. libertinorum.

a Discrimine. Id est nulla differentia habita nec ætatis manumissi: vt etiã infans possit manumitti, imò etiam in ventre: cum quantum ad hoc habeat̃ p iã nato: vt ff. de statu ho. l. qui in vtero. nec dñi manumittentis: dũ tñ habeat xx. annos: vt j. tit. j. §. eodem. nec in modo manumittendi, s. in testõ, seu inter viuos quoquo mõ. vt j. eod. §. multis.

ADDITIO. Not. q licet verba sint gñalia, restringi tñ pñt, & debẽt p aliã l. specialiter loquẽtẽ. con cor. l. quãuis. ff. de in iꝰ voc. l. & gradatim. §. sed si lege. ff. d mune. & ho. p Bar. in l. j. ff. qd vi aut clã. per cano. in c. itẽ cũ qs. ex. de resti. spol. & idẽ si statutũ dictauerit, q ꝯ instrũm publicũ nulla possit opponi exceptio: põt tñ opponi, si alio statuto permittatur, secundum Christo.

[a] Aliàs donauimus

modo discrimine [a] habito (sicut iam antea [b] obseruabatur, ciuitate Romana [c] decorauim[d]. [d] multis modis additis, [e] per quos possit libertas seruis cum ciuitate Romana, quæ sola [f] est in præsenti [g] præstari.

TITVLVS VI.

QVIBVS † EX causis manumittere non licet.

• *Manumissio facta inter viuos in creditorum fraudem*

b Antea. Scilicet, quam veniret ista praua cõditio.

c Ciuitate Romana. Id est, plena libertate.

d Decorauimus. Id est, honorauimus.

e Additis. Scilicet a nobis, quos habuimus s. eo. §. multis autem. & sunt additi nouem. Primus, si dominus ægrotantem seruum suum eiecit. Secundus si ancillam vendiderit, ne prostituatur: & prostituta fuerit: vel si venditor sibi retinuerit manus iniectionem, & eam ad ipsum reuertentem prostituit postea. Tertius, si serui pileati [a] defuncti funus præcesserũt. Quartus, si expressit eum velle esse Latinum. Quintus, si sub conditionẽ relicta libertate, hæres ante conditionem manumiserit. Sextus, si in iudicio liberali a dño superatus seruus fuerit: & pretium pro eo dño solutum fuerit. & ipse postea receperit. Septimus, si ancillam suam maritauerit alicui libero. Octauus, si eoram actis filium nominauerit seruum suum. Nonus, si instrumenta seruitutis reddiderit coram testibus. Et probantur hi modi C. de la. libertate tollen. l. vna. §. sed scimus. vsque in fine legis.

Serui libertatem obtequuntur nouẽ modis.

[a] Vide nostras annotatiões hic. Ægi. Per.

f Sola. Scilicet libertas plena.

g In præsenti. Id est, in consuetudine.

QVIBVS EX CAVSIS MAnumittere non licet.

De varijs modis manumittẽdis dixit: [1] sed quia non omnib. manumittere licet, nec ex omnib. causis: de hoc nunc submittit secundum Per.

† Qui, & ex quibus causis manumittere nõ pñt in aliqb[9] Codicib[9].

[1] Istã continuationẽ sequit, & tenet Pe. d Bel. hic.

Diuisio.

NOn tamen. Iste titulus diuiditur in octo partes. Primo, qualiter quis inter viuos i fraudem creditorum seruum proprium manumittere non potest. Secundo, qualiter in vltima voluntate cum libertate hæredem instituit. Tertio, qualiter in vltima volũtate instituit simpliciter. Quarto, qualiter præsumat̃. q manumittat in fraudem creditorum. Quinto, qualiter minor xxv. annis prohibetur manumittere, nisi certis causis. Sexto, quę sunt causæ iustæ. Septimo, an causa semel approbata possit improbari. Octauo, si quis attigerit decimum & octauum annum, potest in testamẽto manumittere. Secunda ibi, §. Licet autem. Tertia ibi, Idemq;. Quarta ibi, In fraudem. Quinta ibi, §. Eadẽ lege. Sexta ibi, Iustæ autem. Septima ibi, in §. Semel. Octaua ibi, Cũ ergo. CASVS. Ad euidentiã not. q in hoc tit. ponuntur duo casus speciales, in quibus dñs nõ põt seruos suos manumittere. Primus qñ in fraudem creditorum fit manumissio: quia tunc non valet exemplum, vt qñ aliquis debitor debet aliquam pecuniam, & nihil habet in bonis, vel saltem nõ habet bona sufficientia ad soluendũ suis debitoribus, nisi vendat, vel det in solutũ seruos: & istos seruos manumittit, vt illos non det suis creditorib. in solutũ & vt eos creditores frustret debito suo: tunc talis manumissio non valet, quia est facta in fraudem suorum creditorũ, id est, vt fraudet, seu defraudet suos creditores debito, nisi in casu, scilicet quando ipse dominus instituit seruum suum hæredem, & liberum eum esse vult. in prin. tit. vsque ad §. Eadem lege. Secundus casus est qñ dominus est minor xxv. ann. qa similiter non valet, nisi in casu, s. corã iudice, & causa cognita fiat manumissio. hoc dicit vsque ad finem ti. Et hoc præsupposito, dic in hoc princi. q quamuis videatur ex his, quæ s. titu. prox. habuimus, q quilibet possit seruum suum manumittere: tñ sciendum est, q non est licitum cuique volenti manumittere seruum suum, illum manumittere: quia si habeo creditores, & in eorum fraudem seruos meos manumittam, vt efficiar non soluendo, nihil ago. hoc dicit vsque ad §. Licet autem. Franc.

iure non subsistit: licet tamen domino quantumuis obærato seruum suum liberum hæredemque facere: modò nemo alius ex testamento exiturus sit hæres.

On tñ cuicúq; [h] volẽti manumittere licet: nã is, qui in fraudem [i] creditorum manumittit, [k] nihil agit: [l] † quia lex Aelia Sẽtia † [m] impedit libertatem.

† Frequẽs est hęc apud iurisconsultos locutio, vt in l. vl. ff. de lib. & posth. & in l. nisi. ff. de tutel. & ratio. distr. haberque nonnihil puerbialis schematis, quo signi ficat, inanis, & frustranea alicuius opera.

h Non tñ cuicunq;. Quamuis s. tit. j. §. multis. & §. fi. dictum sit quemlibet manumittere posse. non tamen &c. [1] sic j. de exhære. lib. in prin. Accur.

i In fraudem. Hoc expone j. eod. §. in fraudem.

k Manumittit. Scilicet inter viuos, vel in vltima voluntate, s. non instituendo. nam tunc esset liber, & hæres: vt j. proxi. §. & ff. qui, & a quibus. l. si mortis.

ADDITIO. Et dicit hic Iason, q si in testamento ponatur clausula, q valeat iure contractus, erit irreuocabile: quia contractus in eo celebratus, reuocari non potest, vt hic: de quo vide Bar. & Ange. in l. stipulari hoc modo. ff. de verbo. oblig.

[1] Idem Pet. hic.

l Nihil agit. s. vt noceat creditoribus: [2] vt ff. qui & a quibus. l. si mortis. sibi tamen nocet, si velit reuocare: vt C. de ser. pig. da. manu. l. si creditoribus.

[2] Et sic ẽ nulla ipso iure. aliàs enim ẽẽt irreuocabilis. vt l. etsi sine. §. sed q papinianus. ff. de minor. secus in alijs reuocabilibus: vt l. si sciẽs. in fi. ff. de cõtra. empt. & ita no. glo. in l. si noxali. in prin. ff. de noxa. Ias.

m Quia lex Aelia Sentia. Similis est ratio, quia lex vult: vt j. de vsucap. §. furtiuæ. & illa inhibet vsucap. rei furtiuæ. Accur.

Licet Autem. Diuiditur iste §. in quatuor partes. Primo ponit vnum dictũ. Secundo illud restringit. Tertio ponit rationẽ primi dicti modificati. Quarto rationem rationis. Secunda ibi, Si modo. Tertia ibi, Valde. Quarta ibi, Ne iniuria. CASVS. Sed quid domine Imperator, iam video, q regulariter statutum est, q debitor manumittens in fraudem creditorũ, nihil agit, pro Deo dicatis mihi, quæ fuit ratio huius statuti? Ad hoc respond. Iustinianus dicens: Amice, ratio huius statuti est: quia in hoc, quãdo debitor in fraudem creditorũ manumittit, lex Aelia Sentia impedit libertatem. Sed domine, p Deo, nunquid generaliter hæc regula est vera, ita quòd nullam patiatur

† Sic legis volũtas p rõne citari põt edm Por. Ægi. Per.

Et quę dam sunt ꝑmissa in vltima vo untate q̄ non inter viuos. se cūdū An. Ægi. Per. ꝗ Neque enim opprobrio carere pt, cuius bona publicè veneunt. Hinc Cic. ꝑ Quintio, Hercule, inquit, cui⁹ bona ex edictopos sidentur, huius fama ois,& existimatio cū bonis simul possidentur. De quo libel li in celeberrimis locis ꝑponuntur, huic ne perire q̄dē tacitè obscureq; licebit. & q̄ ibidē subsequū tur in eādem sententiam. Sic eadē lex vnum ꝑmittit& ꝓhibet diuersa rōne. Por. Aegi.Per. Truffa est: nno paupias nūquā ꝓdest, sed i q̄busdam casib. poti⁹ paupe ri fauet, quā diuiti ſm Pe. de Bel.ꝑ. & dixit Cy.id.l.si q̄s ad declinandā. §.fi. qd à t ali ꝑ def te liberet

instantiam? Ad hoc respon. Iustin.& dicit, quod nō: certè licitum est domino, qui soluendo non est, seruum suum cum libertate in testamento suo hæredē instituere: licet hoc in fraudem faciat creditorum, vt iste seruus fiat liber, hæresq; necessarius dño suo. & hoc est verum, si nullus alius institutus fuit in illo testamento: aut fortè, q̄a institutus morte pręuentus est, aut qua libet alia cā impeditus hæres existere nō potuit, aut fortè noluit, & hoc eadem lege Aelia Sentia ꝓuisum est: vt liceat dño, qui soluendo nō est, seruum suum sibi hæredem necessarium instituere. Et dñe, ꝓ Deo, q̄ est rō legis Aeliæ Sētiæ, vt permittatur i casu isto dño seruum suum manumittere? Et respon. Iustin. Certè amice optima fuit rō: multum.n. prospiciēdum erat, vt egeni homines, quibus nullus hæres esset exititurus, saltē seruum suum hæredem habeant necessarium, qui quidem seruus hæres institutus creditoribus dñi possit satisfacere: vel si ipse non satisfecerit, creditores res hæreditarias nomine serui instituti distrahāt, ne memoria defuncti, si nomine ipsius res hæreditarias distraherent, quadam iniuria afficiatur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Idemq; iuris. Fran. de Aret.

Licet a autem dño, qui soluendo nō est, in testō seruum b † suum cum libertate hæredē instituere, vt liber fiat, hæresque ei solus, c & necessari⁹: d si modo ei nemo alius ex eo testamento hæres extiterit: aut quia nemo hæres scriptus sit: aut q̄a is, qui scriptus est, qualibet ex causa hæres ei nō exiterit. e Idq; eadē lege f Aelia Sentia prouisum est, & rectè. g Valde.n. ꝑspiciendum erat, vt egentes h hoies, q̄b. alius hæres extiturus nō esset, vel i † seruum suū necessariū hæredem haberent, k qui satisfacturus esset creditorib⁹: aut hoc eo l nō faciente, m creditores res hæreditarias serui n noie vendant: ne iniuria o defunctus afficiatur.

Seruo simpliciter (nulla libertatis mentione facta) instituto, cēsēt̄ data libertas.

Illud annotato, Cōcesso aliquo, ēt id cōcessū videri, sine quo illud cōsistere nō posset.

Ideq; iuris est, & si sine libertate p seruus hæres institut⁹ est, Quod nr̄a cōstitutio q nō solū in dño, q̄ soluēdo nō est, sed ḡnalr̄ cōstituit noua humanitatis rōe: vt ex ipsa scriptura r institōnis s ēt libertas ei cōpetere videat̄. Cū non sit t verisimile, eū, quem hr̄dē sibi elegit, si prætermiserit libertatis dationē, seruum remanere voluisse, & neminē sibi hæredem fore.

In creditorum fraudē manumissio facta vr̄, si manumissoris facultates ipso, quo manumittit, æri alieno pares non sint, vel dat is libertatib. impares sunt futuræ.

k Habeant. Sic ff. de interrog. act. l. & quia. in princ. & ʒ. de bono. poss. §. quos autem.

l Eo. Seruo, nunc libero facto.

m Non faciēte.i. nō satisfaciēte creditorib⁹. Accur.

n Serui. Quondā: sed modo liber est. ADDITIO. Et de hac dictione quō dā, vide gl. singularē. l.j. sup verbo. olim. ff. de ope. no. nūc.& l §. sed aliq si. ʒ. † vsuc. & Mādo. i Gl. Facul. §. sanè. i ver. quōdā.

o Iniuria. Quo ad famā: q̄ ēt post mortē q̄sq; dānat̄: vt ff. de acc. l. ex iudiciorum.

Ideq; iuris est. Diuidit̄ in tres partes. Primo ampliat §. ꝓcedentē. Secūdo ampliationem extēdit. Tertio rōnem subdit. Seda ibi, Quod nostra. Tertia ibi, Cū nō sit. CASVS. Dñe, iā video q̄ licet dño, q soluendo non est, seruū suū cū libertate hæredē instituere. Sed ponam⁹ q̄ aliquis instituat seruū suū hæredem, nulla facta mētione libertatis: nūquid valebit talis institutio? Ad hoc rñd. Iustin. q̄ sic. nā certe idem iuris erit, q̄si aliquis seruū suū hæredem instituit omissa datione libertatis, ac si eundem causa libertatis expressa instituisset. Et hoc nostra cōstitutio nō solū in dño, q soluendo nō est, quadā noua humanitatis rōne, sed in quolibet dño seruū suum instituente ḡnaliter cōstituit: vt ipse seruus institutus ex ipsa institutione beneficiū libertatis cōsequat̄: licet dñs ipsum instituens do libertatem non expresserit: cum non videat̄ verisimile dñm, qui seruum suum sibi hæredē elegit, voluisse ipsum in seruitute remanere, licet dationem libertatis prætermiserit: & ita neminem sibi hæredem existere. hoc dicit vsque ad §. in fraudem. Fran.

nos De⁹, Vbi pœna erat extraordinaria, & pecuniaria. aliàs secus. vt l. fi. ff. de l ius voc.& l. Pedi⁹. ff. de incēd. rui. nauf. Angel. & las.

a Licet. Id est, licitum est.

b Seruum. Scilicet vnum, & nō plures: vt ff. de hær. instu. l. ei qui soluendo. in fi. cum l. seq. & etiā in fraudem creditorum: vt C. de neces. ser. l. j. in prin. nisi specialiter pignori datus fuerit: vt ff. de hære. instit. l. pignori. qui non pōt fieri necessarius, nisi dñs creditori satisfaciat vt d. l. pignori.

c Solus. Et in casu etiam cum alio: vt ff. de hæred. instit. l. si is. & l. qui soluendo.

d Necessarius. Quia siue velit, siue nolit, cogitur esse hæres: vt ʒ. de hære. quali. & diffe. §. j. nisi in tribus casibus, quos habes ff. de hær. instit. l. si seruo.

e Non extiterit. quo vltimo casu seruus institutus est hæres.

f Eadem lege. s. quæ prohibuit: eadem & ex iusta causa concedit: vt hic, & ʒ. eo. §. eadem. Accur.

g Et rectè. Scilicet est prouisum.

h Egentes. No. q̄ prodest paupertas: i quia fauetur paupertati. sic ff. de trāsac. l. cum hi. §. si in annos. & C. de episc. & cle. l. si quis ad declinandam. §. pen. ff. de offic. præt. l. libertas. §. fina. k Argu. contra ff. de excu. tut. & cu. l. suadonem. §. fi. & in Authen. de test. §. j. col. vij. & illud.

Pauper vbique iacet. Licet contra dicatur,
Cantabit vacuus coram latrone viator. Accur.

i Vel. Pro saltem.

p Sine libertate. Nō q̄ dicat, instituo te sine libertate: quia tūc nō esset hæres: vt statim dicet̄ in fine huius §. sed prætermisit dationem libertatis: vt in fi. §.

q Cōstitutio. Qua fit liber, & necessarius hæres: vt C. de necessa. ser. hęre. insti. l. quidam. in prin. Accur.

r Scriptura. Sic ex datione tutelæ: vt ʒ. qui dari tut. pos. in prin. de qua ꝑdixit mo⁹: & C. de nec. ser. l. q̄dā.

s Institutionis. Arg. q̄ aliquo cōcesso, illud concedit̄ sine quo illud esse non pōt: vt ff. de iurisd. om. iu. l. ij.

t Cum non sit. Hæc est noua ratio, de qua prædixit modo: sed lex ipsa antiqua fuit: 4 vt ʒ. de hęred. in sti. §. j. quæ est contra.

Et vide ibi gl. sup verbo in noua tionem. sed Chri. hic exponit noua. i. singulari: q̄a alia rō ne lex antiqua moueri non potuit arg. ca. eris lex. j. dist. & l. scire leges. ff. d legi.

In fraudē. Diuidit̄ iste §. in tres partes. Primo qualiter ꝑsumat̄ manumissio in fraudē. Secūdo q̄si ꝑp fraudē impediat̄ manumissio, siue libertas, cū rōe. Tertio ex rōne ifert. Secūda ibi, Præualuisse. Tertia ibi, Itaq;. CASVS. Dñe Imperator, vos dixistis mihi ī. q̄ debitor, qui manumittit in fraudem creditorū, nil agit. ꝑ Deo exponatis regulam istam, & dicatis mihi: q̄s in fraudem manumittere di? Ad hoc rñ. Iusti. & dicit: Amice

Amice, certè ille dr̄ in fraudem creditorū manumittere, qui iam eo tpe, quo imponit libertates, est soluēdo. sed post per donationem libertatis desinit esse soluendo. & hæc sunt vera de rigore iuris. Præualuisse tamen videtur de æquitate nō aliter reuocari libertates nisi debitor manumittens animū fraudandi habuerit, quā uis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe enim sperant hoies plus habere in suis facultatibus, quàm habeant. Sic igitur demū intelligimus libertates datas ab eo reuocari posse, qui soluendo nō est: cū vtroq; modo creditores fuerint defraudati, & cōsilio manumittētis, & re ipsa, id est, quia sicut ipse manumissor eos fraudare proposuit, ita in rei veritate fraudati sunt ambo: ita q̄ iam datis libertatibus, bona eius creditoribus non sufficiant. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Eadem lege Ælia Sentia. Franciscus.

obligatorium: quia fuit fraudulentum.

Eadē. Iste §. cum. §. seq. diuiditur in tres partes. Primo ponit, qualiter minor xx. an. non potest manumittere, nisi ex causa. Secundo ponit, quæ sunt causæ iustæ. Tertio limitat vnā prædictarū causarum. Secunda ibi, Iustæ. Tertia ibi, Et seruus.

Libertas, in fraudē data an possit reuocari.

In fraudē [a] aūt creditorū manumittere vr̄, q vel iā eo tpe, quo manumittit, soluēdo [b] nō est: [c] vel q datis libertatib. desiturus est soluendo esse.

Non aliter poterit semel data libertas impediri, nisi & decipiendi animo, & ipso rei euentu fraudati fuerint creditores.

Præualuisse [d] tamen videtur (nisi animū quoque fraudandi manumissor habuerit) non impediri libertatem: [e] q̄uis, bona eius creditoribus nō sufficiant. Sæpe [f] em̄ de facultatibus suis amplius quam in his est, sperant homines. Itaq; tunc intelligimus impediri libertatem, cū vtroque mō fraudantur creditores, id est, & consilio [h] manumittētis, & ipsa re, eo quòd eius bona non sunt suffectura creditoribus:

Minor annis viginti non aliter seruū manumittere pōt, q̄ causa cognita, & iustæ manumissionis cā: quæ aūt sint iustæ causæ, hic traditur.

Eadem [i] lege Aelia Sētia domino minori [k] viginti annis non aliter manumittere permittitur [l], quàm si vindicta [l] apud consiliū, [m] iusta causa manumissionis adprobata, fuerint manumissi. Iustæ autem manumissionis causæ [n] hæ sunt: veluti, si quis patrem, [o] aut fratrem, aut sororem, aut nutricem, aut pædagogum, aut educatorem suum, aut eum, qui aluit. & velit manumittere: aut si quis velit collactaneum suū manumittere: aut seruū suum gratia procuratoris habendi: qui manumissus nō minor xvij. an. manumittat, vel si velit manumittere ancillam, vt eam ducat in vxorē. Nam certè omnes istæ causæ iustæ videntur. ita tñ in hoc casu minori xx. annis, ancillam suā manumittere permittitur, si intra sex menses a tpe manumissionis connumerandos vxorē ducat, nisi aliqua iusta causa superueniens matrimonium impediat. & h. d. vsque ad illum. §. semel. Fran. de Aret.

1 Præsumit' autē fra°, si sciat se hře creditorē vt l. si qs cū hēret. ff. quæ in fraudem. Aegi per.

a In fraudem. Sic ff. eod. titu. s. qui & a qui. ma. li. non fi. l. in fraudem.

b Soluendo. Cum & sciat se habere creditores: vt ff. quæ in frau. cre. l. omnes. §. Lucius.

ADDITIO Et dicit Ange. q̄ hoc probatur, si erat de facto suo, & non de longinquo. Argu. l. fi. pro suo. & est tex. in l. si qs cū haberet ff. quæ in frau. cre. Acc.

c Non est. Et nunc erit peius soluendo.

d Præualuisse. Nā quidā dicebant, q̄ sufficiebat solus euētus: & alij dicebant, q̄ exigebatur vtrunque. s. fraus, & euentus: & ista sola præualuit. Tñ ex prædictis videbatur sufficere euentum solum. tamen, &c.

e Non impediri libertatem. Hic diligenter attende, q̄ si directè det' libertas: nō solū inter viuos, sed etiam in vltima voluntate duo necessaria sunt. s. cōsiliū, hoc est fraus, 2 & euētus: vt hic, & ff. e. l. in fraudē. & C. eod. l. j. In fideicōmissaria sufficit solus euentus: vt C. qui ma. non poss. l. fin. l. e est rō: quia facilius libertas de facto data ab hřde 2 reuocatur, quā a defuncto (cuius dispositio videbatur lex) vt ff. de fideicom. lib. l. iiij. §. si in fraudem. Alia ratio not. C. eo. l. fi. In alijs autem alienationib. quę in fraudem creditorū fiunt: dic vt ī de act. §. item si quis in fraudem.

f Sæpe. Respondet tacitæ obiectioni. quomodo pōt esse animus bonus: cū i psa veritate fraudēt eos? Resp. Sæpe. n. &c. Sed arg. contra C. de rescin. ven. l. si quis.

ADDITIO. Solue istud ɔ̄riū, & dic, q̄ hoc procedit in vltimis voluntatibus: nisi ɔ̄rium aliqua suadeat qualitas: vt in auth. sed cum testator. cum glo. C. ad l. Aquil. ibi verò inter viuos in rebus immobilib. seu mobilib. & præsentib. quæ peruenerunt ab anu-quo-aliàs secus, fm Ang. Are. hic.

g Cum vtroque modo. Scilicet cum fraus, & euētus interuenit, vt subijcit. & facit ad hoc ff. qui, & a qui. ma. l. non fi. in fi. in fraudem.

h Consilio. Not. quē teneri de cōsilio. Sed contra. ff. man. l. ij. §. fi. sed hic fuit fraus: ideo fuit tale cōsilium

2 Quia [s]ea nō est voluntas testōris: vt est tex. nota. fm Ias. in l. si pi [i] prin. ff. de his, q in frau. [?]mā nō vi mandasse illicitū. s. qd fraudē tur creditores. l. creditor. .fi. ff. mā da. Item nec hr̄dis qa vr̄ facere ex debito: nō sua volūtate: vt ē text. i l. j. C. de li. & eorū libe. & ita hāc gl. approbat Ias. quis Ang. teneat gl. l. ɔ̄riæ.

CASVS

Dñe, iam vidi vnum impedimentum manumissionis, quod interuenit rōne fraudis: nunquid est adhuc aliqd aliud impedimentum, quod obest manumissioni? Ad hoc rñd. Iusti. q̄ sic. Nam certè eadem lege Ælia Sentia statutum est dominum minorem viginti ann. non posse aliter seruum suū manumittere nisi iusta causa manumissionis fuerit apud iudicē approbata. Sed postea domine, pro Deo dicatis mihi, quæ sunt iustæ causæ manumissionis? Ad hoc respondet: Amice, istæ causæ manumissionis sunt iustæ: veluti, si quis habeat filium, vel filiam, naturalē etiā,

i Eadem. Scilicet, de qua habita est mentio. ī. eod. in princip.

k Minori. Sufficit ergo si non sit minor xx. ann. etiā si non sit maior. vt quia tetigit vltimum diem vicesimi anni: vt ff. de manu. l. j. sicut in testamento, fauore sui: vt ff. de testa. l. qua ætate.

ADDITIO. Q̄ñ aūt tps cœptū habeat' pro cōpleto, vel non, distingue vt not. per Christoph. hic.

l Vindicta. Hoc expone: vt ī. ti. j. §. multis.

m Apud ɔsiliū. 3 Id est, apud locū illū, vbi habetur sup hoc ɔsiliū. i. deliberatio. & sic ponit' id, quod fit pro eo vbi fit: vt ff. de iusti. & iu. l. pe. §. fi. 4 Vel dic apud eos, qui p̄sunt consilio: vt sunt oēs habentes ordinariā iurisdictionē, & minimi magistratus: 5 cum hoc sit de voluntaria iurisdictione: vt ff. de offi. procon. & le. l. ij. & in Auth. de defen. ci. §. iusiurādū. in fi. & in gl. & quicquid. & glo. pe. col. iij.

n Iustæ autem manumissionis causæ. Facit. ff. de ma. vin. l. si minor. cū l. seq. vsque ad l. apud. vbi iustæ causæ connumerantur: connumeratur enim inter iustas causas manumittendi, si dominum a periculo vitæ, vel infamiæ liberauit seruus: vt ff. de manumi. vin. l. iusta. Accur.

o Patrem. Sed qualiter potest filius habere seruum

3 Et quot alijs modis ɔsiliū sumatur Mādo. in Gl. Facul. §. habita i ver. consilio.

4 Et hæc vera fm q̄ text. nō supfluit, cū ɔsiliū, & verbū vindicta, expositū: vt i gl. ij. ī. de libe. sint diuersa: & sic ē speciale hic, vt hæc manumissio fiat i loco maiorū: qa exigit plenā cāe cognitionē. aliàs secus: vt ibi no.

5 Ista gl. relata ad textū est falsa: qa tunc manumissio nō cōpetit, iure magist°, nec est delegabilis: vt ff. eo. l. ij. cū gl. j, sed pcedit i maiore manumittēte, fm Pe. Angel. & Ias. hic.

suum patrem, vel econtra: vel frater fratrē suum, siue sororē? Rñ. bene potest: vt quia instituit dominus filium serui sui hæredem, vel filiū ancillæ, vel ecōtra: & sic de alijs, quo casu sic institutus hæres liber, & dominus est omnium bonorum, quorum dñs fuerat testator: vt š. eo. §. j. & ff. de acqui. poss. l. cū hæredes. in princip. Item potest esse, vt si habeat quis filium ex ancilla sua: nam est seruus, & filius: vt C. commu. de manu. l. fi. & econtra, si seruus habeat filiū ex domina: nam filius est & liber, & dominus: cum ventrem sequatur quo ad statum: vt C. de rei vendi. l. partū. licet possint ipse, & dña accusari: vt C. de mu. quę ser. propi. l. j. & j̄. de hær. insti. §. j.

a Naturales. Et legitimos: vel naturales tantum. Acc.

Pædagogus.

b Pædagogum. Scilicet qui ab initio instruit pueros. & dicitur a pais. quod est puer. & agogos. quod est ductor: quasi ductor, siue gubernator puerorum.

aut matrē, filiū filiā ve, aut fratres, sorores ve naturales, a aut pædagogum, b aut nutricē, aut educatorē, aut alumnū, c alumnā ve, aut collactaneū d manumittat, aut seruum, procuratoris habendi gratia, aut ancillā matrimonij habendi causa: dum tamen intra sex menses in vxorem ducatur, e nisi iusta causa f impediat. Et seru⁹, q manumittitur procuratoris habendi gratia, non minor decem & septem g annis manumittatur.

Semel approbatū, siue iustū siue ininiustū sit, nō ps reprobari.

c Alumnum. Passiue, quem, vel quam alūnus aluit, vt differat a superiori educatore.

d Collactaneum. Qui simul mecum lactauit: quem fratrem Bononienses appellant.

e Ducatur. Præstito super hoc sacramento: vt ff. de manu. vind. l. si collactaneus. in fi.

f Iusta causa. Vt infirmitas. quæ tribuit dilationem: vt ff. si quis cau. l. ij. §. iij. & iiij. & ff. de re iudi. l. quæsitū, vel alia qualibet iusta: vt ff. ex qb. cau. ma. l. j. in fi.

g Decem & septē annis. Sed quomodo minor xxv. an. pōt esse procurator: vt C. de procura. l. exigendi. & ff. de procu. l. minor? Resp. hic ad negotia fuit, nō aūt in iudicio esset pōt. vt aliàs est differētia inter hos procuratores. vt ff. man. l. si procuratorem. §. j. Accu.

Procurator est duplex.

Semel autem. CASVS. Dñe iam video q non licet minori xx. an. seruū suū sine iusta causa manumittere. Sed ponamus, q aliquis minor xx. ann. volens manumittere seruū suum allegabat iustā cām corā iudice: puta q seruus ille, quē voluit manumittere, fuit sibi socius in armis, vel in scholis: & iudex illā cām tanquā iustā approbauit: vnde talis minor seruo imposuit libertatē: postea procedēte tpe apparuit illam causam fuisse iniustam: nunquid occasione illius cāæ nō iustæ, poterit libertas data reuocari? Ad hoc respō. Iusti. quòd non. Cā. n. a iudice semel approbata, siue iusta, siue iniusta fuerit, nunquam postea retractabitur. & hoc vsque ad illum §. cum ergo.

Et hæc est veritas hodie de cisa f c. q gñaſr. de pcu. li. 6. fallit, tñ in casu dicto l. exigendi. fm do. hic. Et sic nota q vbi articulus dubi⁹ de iure ciuili, ē clarus de iure can. sequimur ius cano. et i terris imperij: fm por. Aegi. pes.

h Causa. Scilicet manumissionis.

i Approbata. Scilicet apud concilium.

k Siue falsa. Quasi dicat. si dixit filium, licet nō sit, vel patrem, vel similia: licet hæc ita non sit. secundū quosdā, quod reprobo, cum id quod falsum sit, nihil sit nec præstet causam: vt ff. de verbo. signifi. l. Paulus. & C. si ex fal. instr. per totum. ff. de excep. l. qui agnitus. Vnde dic vera, id est, iusta: falsa, id est, iniusta: vt quia dixi eum socium meum fuisse in armis, vel in scholis, q inducebā pro iusta causa, & talis fuit causa, vel similis approbata: licet non debuerit approbari, & sic vera ponitur pro iusta. sic ff. de leg. j. l. 6 fideicommissor. §. j. & ff. de in inte. rest. l. omnes. sic econtra iusta pro vera: vt š. tit. j. in prin.

l Non retractatur. Sic ff. de manu. vind. l. iusta. quia nihil facilè imutandū est ex solēnib. vt ff. de in inte. rest. l. diuus. Sed contra. ff. de excus. tut. l. sed & reprobari. j. rñ sed hoc fauore libertatis: illud fauore sanitatis. Accu.

Semel aūt causa h approbata, i siue vera sit, siue falsa, k nō retractat̄. l

Minori annis viginti nō antea licet proprijs seruis testamēto libertatē dare q̄ decimum octauū annū attigerit.

Illud nota, Mediam viam eligendum.

Cum ergo certus modus manumittendi minoribus viginti annis dominis per legē Aeliā Sentiā cōstitutus m eēt: eueniebat, vt q quatuordecim annos expleuerat, licet testamētū n facere, & in eo sibi hęredē instituere, legataq; relinquere posset: tñ si adhuc minor esset

ADDITIO.

Ex hac gl. dicit Bald. q Potestas, qui duxit vicarium vsque ad annum: si ignarus reperiatur, potest remouere, & hoc fauore Reipub. quā debet administrare secundum Christoph. Cum ergo. Diuiditur iste §. in quatuor partes: quia primo ponit vnum dictū. Secundo ĵ illud adducit plures rōnes. Tertio pro eo adducit alias rōnes. Quarto ad concordiam reducit, mediam eligens viam: & rōnem annectit. Secūda ibi, Quod non erat. Tertia ibi, Sed cum. Quarta ibi, Ideo nos.

CASVS. Dñe, iam video quid statuit lex Ælia Sentia, circa minores manumittere seruos suos volētes. quid vobis vř de statuto l. Æliæ Sentiæ: nunquid hodie obseruandum est? Ad hoc respondet Iustinianus dicens, Amice, certè nobis videtur prima facie ex statuto l. Aeliæ Sentiæ quoddā ius intolerabile emergere. Cū enim minoribus xx. an. authoritate le. Aeliæ Sētiæ certus modus manumittēdi sit statutus: ex hoc statuto cōtingebat: vt licet minor, qui quatuordecim annos impleuerat, testamentum posset condere, & in eo hæredē instituere sibi, & legata relinquere: si tñ adhuc minor xx. an. fuerat, libertatē vni seruo dare non poterat, quod nō videtur aliquatenus ferēdum. Cum enim huiusmodi minori omniū bonorū suorū libera dispositio in testamento cōcedatur. satis vř absurdum, q ei beneficium manumittēdi denegetur. Quare enim nō similiter, vt de cęteris rebus suis, ita & de seruis suis in vltima volūtate, quēadmodum voluerit disponere cōceditur: vt ipsis libertatis bñficiū possit impertiri? Hoc non vř rationi consentaneum. Verūtamen cum libertas inæstimabilis res sit, & idcirco minori xx. an. eā præstare seruis suis antiquitas prohibuit: ideo his rationibus moti, quodāmodo viam mediam eligimus, & nō aliter minori xx. an. cōcedimus dare seruo testamento libertatē, nisi cōpleuerit xvij. ann. & parum xviij. an. attigerit. Cum enim antiquitas huiusmodi ætatis hominibus pro alijs in iure postulare cōcesserit: nō videmus rōnem, cur stabilitas iudicij sui in tantū eos iuuare non credatur: vt saltē in dicta ætate constituti, libertatem seruis suis in vltima volūtate possint imponere. h. d. vsque ad fi. Franc. de Aret.

m Constitutus. Nā cū dicat sine causa, non posse manumitti: ergo ecōtra cum cā valet manumissio. sic ff. de edē. l. si quis ex argē. §. prætor. & §. prohibet. & ff. de pact. l. iuris gentiū. § prætor. & §. dolo malo.

n Testamentū. Si est masculus: fœmina vero in duodecim: vt ff. de testa. l. qua ætate. & ff. de lib. leg. l. Aurelia. §. Cauus.

vigintiannis, libertatem seruo dare non posset. Quod non erat ferendũ. nã cui totorũ suorũ bonorũ in testõ dispositio data erat, quare non similiter ei, quẽadmodũ alias res, ita & de seruis suis in vltima volũtate disponere, quẽadmodũ voluerit, pmittimus: vt & libertatẽ eis possit præstare? Sed cũ libertas [a] inæstimabilis res sit, & pp hoc ante vicesimum ætatis annum antiquitas libertatem seruo dare prohibebat: ideo nos mediam [b] quodam modo viã eligẽtes, nõ aliter minori vigĩti annis libertatẽ in testõ dare seruo suo concedimus, nisi decimũseptimũ annũ impleuerit, [c] & decimum octauũ attigerit. Cũ.n. antiquitas [d] hmõi ætati, & pro alijs postulare [e] cõcesserit: cur non ẽt sui iudicij stabilitas ita eos adiuuare credat, vt ad libertatem dandam seruis suis possint peruenire? [f]

a Sed cum libertas. Vsque huc allegãdo innuit, q eodẽ tpe possit manumittere, quo testari: nunc eq̃ duas rõnes considerat: & quia inæstimabilis est libertas: tñ si vendat quis se, pretium ad venditorem non trãsit: imò penes emptorẽ eundẽ dñium remanet: [1] vnde est inæstimabilis: vt hic, & ff. de re iu. l. libertas. & ff. de tabu. exhi. l. j. §. fina. & quia antiquitas aliter statuebat, cũ est deseruiendum: vt C. de test. l. testamenta. quare visis allegationibus soluit, mediã eligens viam. sic j. de rer. diui. §. cum ex aliena. licet sit argu. contra ff. de negot. gest. l. Nesennius. in fi. & ff. de in rem ver. l. si pro parte. [2] idem quærit.

ADDITIO. Dic, q aut maior est psumptio p vna parte, q̃ pro alia: & tunc nõ eligit̃ media via: vt l. Nesennius. & quod ibi not. gl. contra sententiam Rustici, in fi. secus, qñ non esset maior præsumptio pro vna parte q̃ pro alia. ita not. in l. sed & si lege. §. adeo. ff. de pet. hære. Ange. Areti. & Ias.

b Mediam. Nota mediã viã [*] sectandã. sic ff. si pars hær. pet. l. antiqui. & j. de rer. di. §. cum ex alie.

c Impleuerit. Sed hodie ex quo testari possunt, & libertates relinquere possunt: vt in auth. vt spon. lar. col. ix §. j. quod exaudi si in vltima voluntate velit quis libertatẽ relinquere. qđ patet ex hoc verbo relinquere: quod i d. auth. saltẽ in summario Bar. positum est, quod ad morientes [*] tantũ spectat: vt ff. de tabu. exhib. l. j. §. fin. Sed quid si inter viuos velit quis manumittere? Rñd. non potest: nisi habeat xx. annos, vel nisi causa cognita sit. cum nec liber iste, nec Authent. loquatur, nisi in vltima voluntate. Vnde seruatur tenor eiusdem legis Aeliæ Sentiæ, cum non sit correctus: vt C. de appella. l. præcipimus. in fine.

ADDITIO. Et sic cũ aliàs de contractu ad vltimas voluntates bonum sit argu. l. seruum filij. §. cum qui. ff. de leg. j imo secundum Ias. æquiparantur in terminis proprijs. vt j. tit. proxi. & C. eo. ti. no. secundum cõiter doctores quod lex noua corrigens in vno casu, nõ trahitur ad alium similem rationem habentem, vel æquiparatum.

d Antiquitas. Vt ff. de postu. l. j. §. initium.

e Postulare. Id est, desiderium amici sui, vel clientuli sui corã iudicibus exponere: [*] vt ff. de postu. l. j. §. j. non autem pro se poterit esse in iure: vt C. de autho. præst. l. clarum. & est ratio: [3] quia quando pro alio accedit, sibi imputet, qui tali cõmittit causam suam: vt ff. de mino. l. cum mandato. pro se verò non: quia semper restituuntur. Accu.

f Peruenire. Interrogatiuè legas, & respõ. non est ratio. quare sit diuersum: est ergo idem ius statuendum vt ff. de verb. ob. l. a Titio. in fi. nam vbi est eadem ratio, idem ius statuendum est: vt ff. ad l. Aquil. l. illud. & C. ad l. Fal. l. vlti. Accur.

1 Sed hoc reprobat Chro. hic per l. j. ff. qb. ad liber. proc. nõ lic. & glo. sup verb. maior. i §. pe. s. qui. pi. ad istum tex. rñdet q hic nõ libertas, sed seruitus putatiua æstimat̃ cum emptor putet eũ seruũ vt no. in d. glo.

* Si est psumptio maior p vna parte quam pro alia, non eligit̃. Ange. & Iac. Aegi. per.

* Hæc gl. ẽ sing. ad hoc q statutũ in vltima volũtate nõ extendit̃ ad dispositionẽ iter viuos: sm Ang. & Iac. Aegid. per.

2 Snia tñ § cũ lata valet: sed rescindit̃ p i integ. res. l. cũ & maiores. ff. si aduer. rẽ iu.

3 Ista rõ glo. nõ est bona sm Ang. hic, vbi dic ast vt g ed.

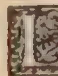
DE LEGE FVSIA &c.

TITVLVS VII.

DE LEGE FVSIA [*] Caninia tollenda.

Potest quis in testamento omnibus seruis libertatem dare cessantibus omnibus alijs impedimentis sicut inter viuos, non obstante statuto legis Fusiæ Caniniæ. Are.

Viso: ex quibus causis manumissio fieri possit, & quia iterdũ manumissio fieri phibetur a lege Fusia Caninia: [4] ideo de eo nunc subdit. Porcus.

Ege Fusia. Diuidit̃ in duas partes. Primò, facit mentionem legis Fusiæ Caniniæ. Secundò eam corrigit. Tertiò aliam rationem assignat. Secunda ibi, quam quasi. Tertia ibi, Cũ satis.

CASVS.

Accessi ad Iustin. & ita quæsiui ab eo: Domine. vos vultis tractare de lege Fusia Caninia. Dicatis mihi, quid statutum fuit in illa? Ad hoc respondet Iustinianus dicẽs, Amice, in lege Fusia Caninia certus fuit modus constitutus in seruis in vltima voluntate manumittẽdis: vt, licet quis inter viuos arbitrio suo posset seruos manumittere: tamen in testamẽto vltra quam ij. vel iij. fortè propter prohibitionem legis Fusiæ Caniniæ, non poterat libertatem præstare, quam quidem legem Fusiam Caniniam quasi inuidam, & libertatibus impedimentum afferentem, tollendam esse iudicauimus, & eam in perpetuum silere existimauimus: & ad ipsam tollendã tali ratione moti eramus. Satis enim videbatur nobis absurdum, atque inhumanum viuos habere licentiam totam familiam suam arbitrio suo manumittere, nisi aliquatenus iusta causa impedimentum manumissioni præstaret: & huiusmodi licentiam ad mortem tendentibus auferre. hoc dicit Franc de Areti.

Ege Fusia [5] Caninia [†] certus [g] modus [h] constitutus erat in seruis testõ manumittendis: quam [i] quasi libertates impedientẽ, [k] & quodãmodo inuidã, [l] tollẽdã esse cẽsuimus. cũ satis fuerat ĩhumanũ, viuos quidẽ licẽtiã habere

g Certus. Vt vltra duos, vel tres fortè nõ possent manumittere in vltima voluntate: vt j. eo. in fi.

h Modus. Id est, numerus.

i Quam. Scilicet legem Fusiã Caniniam: fortè a quodam, qui Caninius nominabatur, inductam: vt in l. Publiciana dicitur: vt j. de actio. §. nanque si cui. in fine. nam canis seruabat naturã, qui stat in palea, qui nec sibi potest habere paleam, nec alij permittit accipere: sic nec sibi poterat tenere seruos: quia moriebatur: vt j. de dona. §. j. nec libertatẽ patiebatur eis dari: vnde meritò Canina dicitur: vt sit conueniens nomen rei: vt j. de dona. §. est & aliud.

k Impedientem. Id est, impedimentum afferentem.

l Inuidam. Not. contra inuidos. sic C. de cadu. tollend. in princip.

4 Istã cõtinuationẽ sequitur Pe. hic.

* Fussia P. Fl. in inscript. l. 37. de cõ. & demõ.

5 Vide annotationes hic, Aegi. per.

† Huius legis Fusiæ Caniniæ nõ facilè apud veterum quẽquã, mentionẽ reperias præter apud Flauium Vopiscum, qui i vita Taciti Senatus, inqt, oẽs vrbanos manumisit vernas utriusque sexus, intra centũ tñ, Ne Caniniã transire videretur.

Addit

ADDITIO. Intellige istam glo. esse veram actiuè, non passiuè, fm Por. vnde Hora. Inuidiam placare paras virtute relicta: vt l. nec quicquam. §. fin. de officio procons. & leg.

a Familiam. Id est, omnes seruos, qui familia dicunt: vt ff. de ver. sig. l. pronunciatio. §. j.

b Causa. Vt fraus, vel ætas manumittẽtis: vt ĩ. tit. j. in prin. & §. ea.

c Morientibus. Sed quomodo potest aliquid eis adimi, cum nihil habeant: nam mors omnia abstulit: vt in Authen. de nupt. §. deincep. col. iiij? Respon. dic morientibus, id est, ad mortem tendentibus: quia laborabant in extremis, vel quasi: vel etiam erant sani, sed timore mortis hoc faciebant: vt ff. de donatione cau. mortis. l. iij. iiij. v. & vj.

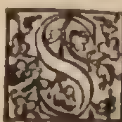
d Adimere. Nota hic argum. quòd ea, quæ fiunt inter viuos, trahunt ad voluntates vltimas. & sic econtra. ff. de pactis. l. pactum. & C. de leg. l. fin. ff. de pignor. actio. l. non est mirum.

totam suam familiã a libertate donare, nisi alia cã b impediat libertatẽ: morientib. c aũt huiusmodi licentiã adimere. d

TITVLVS VIII.

DE HIS, QVI SVI vel alieni iuris sunt.

Hic ponit̃ secũda diuisio psonarũ cũ subdiuisione alterius membri. Et cognito vno de cõtrarijs. cognoscitur & reliquum: cum contrariorum sit eadem disciplina. Areti.

Equit̃ de iure psonarũ, alia diuisio. e Nã quędã personæ sui iuris sunt, f quædã alieno g iuri subiectæ. Rursus earũ, quæ alieno iuri subiectæ sunt, aliç sunt in potestate h parentum, aliæ in potestate dñorũ. Videamus itaque de his, quæ alieno iuri subiectæ sunt. Nam si cognouerimus, quæ istæ personæ sunt: simul intelligemus, i q̃ sui iuris sũt. Ac prius inspiciamus de his, quæ in ptãte dñorum sunt.

Et si olim dño seruũ occidere ĩpune liceret, hodie tñ in eũ non (nisi ex legitima cã) sæuire licebit, qnimò vsque adeò dominorũ asperitas coerceẽ: vt si ĩtolerabilis sit, seruos in sto ptio venundare cogantur: cùm Reipublicę intersit, ne quis re sua abutatur.

In potestate itaque dominorũ sunt serui, Quæ quidem potestas iuris

DE HIS QVI SVI VEL ALIENI, IV. &c. *Posita prima diuisione personarum, restat videre de secunda. Textus seipsum satis continuat.*

Equitur. Totus iste ti. diuiditur in quinque partes. Primò, ponit duo genera personarũ. Secundò, q sunt in potestate dñorũ, & quo iure fuit introductũ eorũ dñiũ. Tertiò, ponit nouũ statutũ, restringens ptãtem circa mortẽ: & puniens 5 facientes. Quartò, aliã restrictionẽ ptãtis et circa sñiam de occidendo. Quintò, ponit verba nouæ cõstitutionis. Secunda ibi, In potestate. Tertia ibi, Sed hoc tpe. Quarta ibi, Sed & maior. Quinta ibi, Cuius. Et diuiditur hoc principium. Primò, ponit vnam diuisionẽ personarum bimembrem. Secundo secundũ subdiuidit membrum. Tertio dicit se velle tractare de secundo membro subdiuisionis. Secunda ibi, Rursus. Tertia ibi, Videamus. Quarta ibi, Ac prius. Areti.

CASVS Dicit Iustin. continuando subsequentia pcedentib. Visa prima diuisione de iure personarum, quædã alia diuisio subsequitur talis: Quædã. n. psonæ sui iuris sunt, q̃dam alieno iuri subiectæ sunt. Illarũ q̃ alieno iuri subiectæ sunt, q̃dam in ptãte parentum sunt, q̃dam in ptãte dñorum. Sed dñe, de quib. vultis prius tractare: vtrũ de his q̃ sui iuris sunt; an de his, q̃ alieno iuri subiectæ sunt? Ad hoc resp. Iusti. q. primo dicturus est de his, q̃ alieno iuri subiectæ sũt. Nã si cognouerimus, quæ sunt illæ personæ, q̃ alieno iuri subiectæ sunt, certè simul intelligemus, quæ sui iuris sunt. Videamus primo de his psonis, q̃ ptãti dñorũ subiectæ sunt. Et h. d. vsq; ad illũ. §. In ptãte itaque.

e Alia diuisio. Quæ est de iure ciuili, cũ in ea ius gentiũ distinguatur. vt ff. de iusti. & iu. l. ius ciuile. superior aũt quam habuimus s. de iur. perso. j. tñ est de iure gentium. cùm nõ sit seruitus iure naturali cognita: vt e. de lib. §. j.

f Sui iuris sunt. Hic restringitur primũ membrũ primæ diuisionis positæ. s. de iu. pso. vt non cõprehẽdat quosdã liberos hoies. i. filios famil. g Itẽ statum eũ dicit alieno iuri, & c. ampliat secundum membrum dictę diuisionis: vt cõprehendat etiã quosdam liberos. s. filiosfa. Cum ergo fiat additio, & detractio dictæ diuisioni, iam est de iure ciuili hæc diuisio: vt ff. de iustit. & iure. l. ius ciuile. At superior de iure persona rum fuit fm ius naturale, & gentium, vt ibi diximus, & id immutabile. vt s. de iure nat. gen. & ciui. §. pen. Accur.

g Quædam alieno. Quædam neutro iure tenẽtur: vt filij, quorum patres sunt capti ab hostibus: vt j. quibus mod. ius pat. pot. sol. §. si ab hostibus. Nam & aliæ quædam sunt in pendenti: vt ff. de vsufru. l. sed & si qs interdum. §. j. & in Authẽ. de nõ eligen. §. hoc autem. colla. j. & hoc secundum quosdam. Nos contra, nã sui iuris sunt, cum enim pater sit seruus hostium, & in eorũ ptãte: vt ff. de iure perso. §. serui. ergo alium habere non potest in ptãte: vt ff. de acqui. re. dom. l. homo liber. §. quicquid. ff. de acqui. pos. l. cum hæredes. circa med. & ff. ad legẽ Iul. de adult. l. sic eueniet. & præterea eorum ratio, vel sententia est absurda, qui dicunt, q. hæc diuisio recipiat medium: vt C. de sen. pas. l. fi. circa princ.

ADDITIO Et de hoc dic, vt p Ang. i d. §. si ab hostib.

h Potestate. Hoc verbum quinque modis accipitur: vt ff. de verb. sig. l. potestas.

i Simul intelligemus. Nã vt dicit Aristoteles: Cõtrariorum eadem est disciplina: vt hic, & j. de tute. j. rñ. & ff. eo. l. j. Et est hic argu. q. per notitiam vnius immediatorũ peruenitur ad alterius notitiam. & faciunt ad hunc §. ff. de procu. l. Pomponius. §. sed & si. vers. nam cum. & ff. eo. l. j. & ff. de præt. sti. l. j. §. stipulationum istarum. j. de tute. circa princi.

In potestate. Diuiditur in tres partes. Primo ponit, qui sunt in potestate dñorum. Secundo, vnde dicta potestas descendit. Tertio, duos eius effectus. Secunda ibi, Quæ quidem. Tertia ibi, Nam apud. Ang. Aret.

CASVS. Domine, iam video, q. vos prius intenditis tractare de Dominica potestate: dicatis ergo mihi, si placet, qui sunt in potestate dñorum: & vnde descendit potestas, quã dñs habent in seruos? Ad hoc respond. Iustinianus dicens, certè in potestate dominorum sunt serui: & hæc potestas, quam habet domini in seruos, de iure gentium est, quæ tali liquet ratione. Nam apud omnes gentes perpendere possumus peræquè dominis in seruos vitæ, necisque potestatem fuisse, & quodcũque per seruum acquiritur: id domino acquiri censetur. Cum igitur ius gentium sit, quod peræque apud omnes gentes custoditur, manifestum est

Facit ad statutum, quo caue tur si qs portauerit frumẽtũ ex, & repiat in via portãs, q nõ dẽt puniri, qa nõ portauit: sicut qui morit, nõ dũ mortuus est, fm Porc. Ægi. per. Argui pt d 5ctib. ad vltim. voluntates.

1 Hoc verũ si 5ct°, & vltima voluntas 9uenisũt i rõnis idẽ titate Fa. Ang. Ægi. per.

2 Idem.

3 Imo ẽ de iure gẽtium, fm Petr. hic.

4 Q d est verũ quo ad priam ptãtẽ, sic° quoad dominicã: vt j. eo. §. in ptãte, qd distingue: vt in §. serui. s. de iure psonarũ.

5 Ista gl. hoc reprobatur, qa fuit ee seruos, qđ falsũ fm An. & Por. hic.

Et male sa. & por. Ægi. Per.

Dic q respecto futuro statũ sũt i pẽdẽti, sed ispecto psti sũt sui iuris. Porc. Aegi. Per.

6 Potestas quoe modis accipiat Mã do. i Gl. Facul. i ver. ptãte. § Et ipsa.

7 Qđ ẽ verũ in directo 9rijs, & quo ad cognitionẽ, vt hic. secus quo ad effect° vel iuris dispõnẽ: vt contraria, est. l. inter stipulatẽ. §. sacrã. ff. de ver. ob. & l. j. ff. sol. mat. & l. pen. C. de sol.

est istam potestatem a iuregẽtium origiǌe sumpsisse, & hæc dicuntur vsque ad illú §. sed hoc tpe. Franc.

a Iurisgentium. Id est, de iure gentium introducta, vt supra, de iur. perso. §. seruitus.

b Animaduertere. Id est, in animo vertere, & cogitare, vt dicit Ca.

c Esse. Impropriè ponitur pro fuisse, vt statim colligitur, & ff. eo. l. j. & erat ea dẽ patris in filium: vt colligitur secundum vnam literam ff. de liber. & posth. l. in suis. & j. de noxal. act. §. fi. in princ. & in gl. j. C. de patria potesta. l. fina.

d Adquiritur. Scilicet iustè, scḋm quosdã: vt ff. de acquir. pos. l. quod seruus. § fi. Sed certè hoc esse non potest: nam si acquiritur, ergo domino: quia sibi non: vt j. per quas perso. no. acquir. §. item vobis. & ff. de acquir. hære. l. placet. quare dic, quod semper domino quæritur, etiam si quid per dolum, vel metum seruus acquitat: vt ff. pro emp. l. ij. §. Celsus. & §. Pomponius. & §. si seruus. 1 Sed hoc solo inspecto, an quæratur puta si seruus stipuletur operas a liberto: vt ff. de stipu. seruo. l. antepenul. vel si aliud factum sit in stipulatione: vt j. de stip. seruo. §. sed cum factum, nisi in casibus. quod dic vt j. de stip. ser. §. sed cum. Nec obstat d. l. quod seruus. quia non quærit domino, vt sibi remaneat: nam tenetur reddere. Sed nunquid libertas data a dño, vel a lege (q̃d fit interdum: vt C. de seruis qui pro præmio liber. acc per totum. & in Auth. de mona. §. ij. col. j.) dño quæritur? Responde non. nam licet quæratur seruo, libero tamen non potest dari libertas: vt j. de act. § sic itaque. & ff. de fideic. lib. l. gñaliter. §. si homini. tamen eoipso momento sic fit liber, vt dñm non habeat. 2 Et si hæc oppositio est de puncto, sic & aliàs: vt hic vadit Romam, & hic facit murum, non est tamen verum eum iuisse, vel opus fecisse: licet sit in vltimo momento perficiendi. Similis quæstio sic ff. quod metus cau. l. extat.

e Domino. Vel quasi domino: vt fructuario, & bon. fid. poss. quibus quæritur ex ijs causis: vt j. per quas perso. nob. acqui. §. de his.

f Acquiri. Nota hic duos effectus dominicæ potestatis: & est tertius: vt non torqueatur in dñm, nisi in casibus: vt C. de quæst. l. j. & l. seruos. Accur.

gentiũ a est. Nã apud oẽs præquè, gẽtes aiaduertere b possum', dñis in seruos vitæ, necisq; potestatẽ esse: c & quodcunq; per seruũ adquiritur, d id domino e adquiri. f Sed hoc tẽpore nullis hominib. qui sub imperio nostro sunt, licet g sine causa legibus h cognita, i in seruos suos supra modũ sæuire. Nam ex constitutione k diui Antonini, qui sine causa seruum suum occiderit, non minus puniri iubet̃, quàm si alienum seruum l occiderit.

Nimia dñorũ asperitas in seruos coercet̃. Et ex causa cogit̃ qs rẽ suã vẽdere: & iuste deprecãtib. nõ est denegãdus assensus. Item officialis fraudãs legẽ punit̃. Areti.

Sed hoc tempore. CASVS. In hoc §. vsq; ad finẽ talis est. Domine, iam video, quæ sit potestas dominorum in seruos secundum iura antiqua: nunquid licebit dñis adhuc eandem ptãtem in seruos exercere? Respond. Iustin. quod non. Nam hoc tempore nullis hominibus, qui sub nostro imperio sunt, licet sine causa legibus approbata in seruos suos supra modum sæuire. Ex constitutione enim Diui Pij Anton. cauet̃: vt qui proprium seruum occiderit sine legitima causa, non minus puniatur, quam qui alienum seruum interfecisset. Et non solummodo illos, qui seruos occidũt, puniri iubemus: sed etiam hi, qui maiorem asperitatẽ quam æquũ sit, in seruos exercent, eiusdem principis constitutione coercent̃. Nam idem princeps consultus à quibusdam præsidibus prouinciarum, qd iuris esset de his seruis, qui propter sæuitiam dominorum ad ædes sacras, & ad statuas principum confugiunt: in rescripto suo præcepit, vt si sæuitia dñorum circa ipsos seruos intolerabilis videatur, cogantur ipsi domini seruos bonis conditionib. vendere: & pretium de seruis venditis habitum dominis det̃. Sed domine, quid videtur vobis de hoc statuto diui Pij Anton. Et certè dicit Iusti. nobis videtur ipsum rectè statuisse. Expedit. n. Reipubl. ne quis re sua male vtatur. Et verba scripta ipsius principis ad Aelium Mar. proconsulẽ missa, sunt hæc: Dñorum quidem potestatem in seruos suos illibatam esse, id est, non diminutam à quo quam, nec cuiquam hominũ ius suum in aliquo detrahi æquum est: veruntamen in casu isto ipsorum dñorũ interest ne auxilium contra eorum sæuitiam, vel intolerabilem iniuriam ipsis seruis iustè deprecãtibus deneget̃. Nam si permitteretur eis sæuidam suam in seruos suos exercere: aut fortè seruos suos occiderent: aut eos fugitiuos efficerent: & sic ipsis seruis, & eorum pretio carerent. Et ideo o tu Aeli Mar. de querelis seruorum, qui ex familia Iulij Sab. pp eius sæuitiam ad statuas principum confugerunt, diligenter cognosce: & si tu cognoueris eosdem durius habitos, quam æquũ sit, & intolerabili iniuria affectos, venundari iube: ita quod decætero in potestatem Iulij Sabini non reuertantur, & si idem Iulius Sabinus huic nostræ constitutioni fraudem fecerit, sciat nos hoc delictum aduersus se seuerius executuros. hoc dicit. Fran. de Are.

g Licet. Id est, licitum est.

h Legibus. Quia si seruus sciat insidias dño parari, & ipsi auxilium non tulerit, supplicium debet præstare, quod mortem interpretamur. Sed & si accusauerit eũ criminaliter (excep. crim. læsæ maiest.) aut si dñm viderit periclitantem, & non adiuuerit, vel se immiscuerit vxori suç, vel alijs modis.

i Cognita. Vt quia cum vxore sua inuenerit: vel in simili delicto, quo casu etiam occidere licet: vt ff. de verborum oblig. l. qui seruum, & ff. de leg. j. l. quid ergo. la. j. §. si hæres. & ff ad legem Iuliam, de adul. l. marito. § j. si autem aliàs deliquerit, vel domino nõ obedierit: legitimè eum corrigere potest, non tamen vltra modum boni viri arbitrio comprehensum: vt C. de emenda. seru. l. j. Sed nunquid sine causa verberare põt? Rñd. sic modicè, secundum Ioan. 3 vt C. de emenda. ser. l. j. Pla. dixit quod nõ, aliter si nimis corripiat sine culpa, tenet̃ vel vendere, vel dare: vt hic sequitur, & ff. eodem titulo. l. j.

ADDITIO. Hæc gl. communiter approbatur, & dicũt doct. idem in marito erga vxorem, & in magistro erga scholarem, in patre erga filiũ, in Abbate erga monachum: quia potestas tributa magistro erga scholarem, intelligitur tributa marito in vxorem l. sed & si quęcunq;. §. fin. ff. ad legem Aquil. Christophor.

k Constitutione. Cuius verba sunt j. eodem. §. fina.

l Alienum seruum. Sed certè, qui alienũ seruũ occidit, lege Aquilia tenetur: vt ff. ad legem Aquiliam l secunda. in princip. & infra ad legem Aquil. in princip. quæ actio hic locum habere non potest, cum nõ domino, imò contra dominum daretur: quod esse nõ debet: vt ff. ad legem Aquil. l. item Mela. §. legis. Sed dic, quòd hoc, quod hic dicitur. est verum quantũ ad criminalem pœnam legis Corn. de sica. vt j. de publi. iud. §. item lex. quæ pœna tam in seruis, quam in liberis locum habet: vt ff. ad legẽ Cor. de sica. l. j. §. j. 4 Interdum etiam ciuiliter tenetur, si alterius interest; vt credi-

1 Sed bene ipsi seruo aliàs sec' etiã momẽto: vt dic. l. Placet. in gl. alleg. secũdum la.

2 Et hoc cõiter secundum doc. in dominio, vl' etiã possessiõe ex re peculiari acquisita, vbi est multũ iuris: & io non opus ẽ animo, cũ acquiratur etiã ignorãti. l. cum pater. §. surdo. ff. de le. ij. secũdũ la. secus i ea q hẽt multũ facti. vt j prin. glo. & ista oĩa possunt dici de filio respectu patris, vl' fratris, quo ad illicitè acquisita, vt hic per Ang.

a Intellige istud verũ i ijs, quę nunquam possunt qri domino,

3 Ista opinio Io. approbatur hic p Pe. de Bel. p. & Ang.

4 Nisi p-baret eũ nõ ex vulneribus, mortuũ, vt qa post triduum surrexit: & cũ baculo iscessit: vt no. glo. in l. j. C. d emẽ. seruo. fm Ias. hic.

vt creditoris: vt ff. de pig. l. seruum quem quis. vel fructuarij: vt ad legẽ Aquil. l. sed & si ꝓprietatis. & ff. de dolo. l. & eleganter. §. si seruum vsuarium.

Sed &. Diuiditur iste §. in quinque partes. Primo ponit dictum in gñe. Secundo illud exemplificat, & rõnem reddit. Tertio ponit verba rescripti, de quo fit mentio in principio §. Quarto cõcludit. Quinto minatᷓ officiali nõ obseruãti legẽ istã. Secunda ibi, Nã Antoninus consultus. Tertia ibi, Cuius rescripti. Quarta ibi, Ideoq;. Quinta ibi, Qui Sabinus.

i Martianum. Proconsulem Africæ: alias Turicæ, seu Vticæ vrbis: vt ff. eo. l. ij. in prin.

k Dominorum. Hincinde allegat, & primo duas prò dominis rationes vel dicta ponit.

l Illibatam. Id est, non diminutam.

Sed & maior a asperitas dominorum, eiusdẽ principis cõstitutione coercet. Nã Antoninus cõsultus b a quibusdã præsidibus ꝓuinciarũ de his seruis, q ad ædẽ sacrã c vel ad statuas principũ cõfugiunt, præcepit, vt si intolerabilis videatᷓ sæuitia dominorum, cogantᷓ d seruos suos bonis conditionib. e vendere: vt pretium dñis daretur: & recte. f expedit. n. Reipublicæ, ne sua re quis male g vtatᷓ. h Cuius rescripti ad Aeliũ Martianũ i missi, verba sunt hæc: Dominorũ k quidẽ potestatẽ i seruos suos illibatã l esse oportet: nec cuiquã hominũ ius suũ detrahi: sed dñorum interest, m ne auxilium ꝯ sæuitiam, vel famẽ, vel intolerabilem iniuriã n denegetᷓ o his, qui iustè deprecantᷓ. Ideoq; cognosce de querelis eorũ, qui ex familia Iulij Sabini ad sacrã statuã ꝯfugerũt: & si vel durius habitos, quã æquũ est, vel infami p iniuria adfectos eẽ cognoueris: venire iube, ita vt i ptãtẽ dñi nõ reuertantᷓ. Quòd si meę cõstitũni fraudẽ q fecerit: sciat me admissũ seuerius exequuturum.

a Maior. Id est, magna, vel maior quã æquum sit.

b Cõsultus. Id est, interrogatus. sic ff. de pact. l. item quia. §. fi. vnde illud, Cõsulo te quærens, tibi consulo, consilium dans. Accur.

c Aedem sacrã. Ad quę loca olim, & hodie confugiunt. circa quæ distingue, vt diximus in Auth. de man. prin. §. neq; autem. in gl. cogentur. colla. iij.

ADDITIO. Et iuuantur sm Ioan. Fab. & Ange. qñ sine armis, nullo præcedente delicto, sed ꝓpter dñi sæuitiam, vel etiam sui criminis grauiorem punitionem confugiunt: vt hic, aliàs non: vt l. si seruus. & l. fin. §. adijcientes. versi. & hoc quidem. C. de his, qui ad eccle. confug. & c. inter alia. extra. de immu. eccle. Sed de iure canonico non iuuatur delinquens in ecclesia. c. fin. extra. eod. titu. aliàs sic, nisi esset publicus latro: vt dicto c. inter. & idem per omnia intelligas de cœmeterio: vt xvij. q. iiij. c. si quis contumax. Ang.

d Cogantur. Nota hic, quòd aliquis cogitur vendere rem suam,

e Bonis cõdõnibus. s. vt pretium habeat: & ad dñm primum non reuertatur. vt s. §. proxi. & s. §. sed hoc. in fin. & ne simili pœna anteriorum afficiantur, vel ne exponantur, vel prostituantur, vel exportentur, vel vendantur amodo: vt j. proxi. §. & fina. Accur.

f Rectè. Scilicet præcepit.

g Male. Quia interest principis locupletes sub se habere subiectos: vt in Auth. vt iud. sine quoquo suffra. §. considerauimus. col. ij. quod non contingeret si cuilibet seruos suos liceret occidere. Et nota, ꝙ illud idẽ quod interest priuati principaliter, & Reipubli. secundario: vt supra dixi de iusti. & iur. §. fin. Arg. contra. ff. solu. mat. l. etiam. §. licet. & l. si constante. §. si maritus. Accur.

h Vtatur. Nota, ꝙ qñq; detrahitur res inuito dño ꝓpter odium dñorum: vt hic, qñque fauore religionis: vt ff. de relig. l. si quis sepulcrum. quandoque fauore libertatis: vt j. de don. in fi. qñq; fauore vltimæ volũtatis: vt ff. de leg. j. l. si fideiussor. §. meminisse. & hoc est ꝯ regulam, vt C. de contrah. emp. l. inuitũ. &c.

m Interest. Id est eis ꝓderit, vt seruos non perdant. & dic, denegetᷓ. s. a nobis. vel dic, interest. i. ad eos ptinet, ne denegetᷓ. i. a dñis: cũ forte vxor, aut filij, vel alij dñi familiares inferant hoc. sed prima verior.

n Iniuriã. Quã patiuntᷓ iure naturali ispecto, nõ iure ciuili: vt j. d inlu. §. ser.

o Denegetᷓ Sic ff. de offi. præfec. vrb. l. j. §. quod autem.

p Infami. Id est, infamata, seu magna iniuria.

q Fraudẽ. Vel euidentẽ, quia non obedit: vel callidam, dicens non esse illum seruum, qui fugit.

Hic mos fugiendi ad statuã manauit a seruo Vectij Pollionis, equitis Ro. q fugit ad pedes Augusti Cæsaris, apud ipsum Vectium commitantis. vide Senecam. Porro ne quis in alterius inuidiam ad statuas imagines ve confugiat, censuit Senatus, vt est relatum a Calistrato in l. capitaliũ. §. ad statuas. ff. de pœnis.

Ad sacram non est in quibusdam exemp.

Aliàs q Sabinus.

Alibi, sciat me hoc admissũ aduersus se seuerius exequuturum.

Solue sm doct. hic. Et dic nõ teneri de culpa, vt ibi: sed de sæuitia, & dolo vt hic, q ex facti qualitate ptimunt: vt l. j. ff. de do. excep.

TITVLVS IX.

DE PATRIA potestate.

IN potestate r nostra sunt liberi nostri quos ex iustis s nuptijs procreauimus. Nuptiæ t aũt, siue mrĩmoniũ, est viri & mu-

DE PATRIA potestate.

Quia suprà dixit de his, q sunt ĩ potestate dñorũ: idõ subiũgit de his, q sunt ĩ ptãte parentũ. vt ꝓmiserat supra tit. i. §. i. Are.

Cõcor. cum hoc tex. ca. vl. extra. de cõuer. infid. in me. ibi cũ autem. Vide Alcia. lib. Dispu. 2. cap. 22.

IN potestate. Totus iste titu. diuiditᷓ in quatuor partes. Primo ponit dictũ in genere, qui sunt liberi in nostra ptãte. Secundo, definitionem nuptiarum, vel matrimonij. Tertio, qui habent filios in ptãte. Quarto, ex prædictis infert specificãdo quod primo dixerat. Secunda ibi, Nuptiæ. Tertia ibi, Ius aũt. Quarta ibi Qui igitur. CASVS. Accessi ad Iustinianum, & quæsiui ab eo, Dñe vos vultis tractare de patria ptãte, dicatis ergo mihi, qui sunt in patria potestate. Ad hoc respondet Iustinianus dicens: In potestate nostra sunt liberi, quos ex iustis nuptijs procreauimus. Sed quid domine? iam video q sunt in patria pote. dicatis mihi, quid est matrimonium, seu nuptiæ? Ad hoc respõ. Iustinia. ꝙ nuptiæ, siue matrimonium, est viri, & mulieris coniunctio, indiuiduam vitæ retinens consuetudinem. & hoc vsque ad illum §. ius autem. Franc. Accur.

r In potestate. Hoc verbum multis modis sumitur: vt s. proxi. tit. diximus. §. j.

s Ex iustis. Quæ sint iustæ, dicitur j. tit. prox.

t Nuptiæ. Et dicuntur ab obnubendo. i. velando: qa velatæ incedere debent, vt ait Isido. Sed matrimoniũ dicitur ideo, quia mulier nubit, vt mater fiat. & hæc duo nomina (licet diuersis rationibus) idem significant. Item coniugium, & connubium, & consortiũ: vt ff. de ritu. nup. l. in eo iure. §. hoc caput. licet hoc vltimum quandoque inter seruos accipiatur: vt C. de ser. fug. l. fin. inter quos propriè dicitur contuberniũ: vt C. de incest. nup. l. cum ancillis.

Et ideo ab ea potius, q. à patre, denominatᷓ, quia maiora sustinet onera. Est. n. ante partum onerosa, in partu dolorosa, & post partum laboriosa. vt extra, de cõuer. infide. ca. ex literis.

Coniun-

lieris coniunctio, a indiuiduā b vitæ consuetudinem continens.

Patria potestas iure Romano instituta fuit, solisque Romanis propria, ac peculiaris est.

Ius aūt c potestatis, ꝙ in liberos habem⁹, ꝓpriū est ciuiū Romanorū. d Nulli.n.alij sunt hoīes, q talē in liberos habeant ptātē, qualē nos habemus.

Filij ex legitimis nuptijs ꝓgeniti, oēsq; ꝑ filiorū stipitē descēdētes, ī ꝑria sunt ptāte: ex filia verò nati, nequaquam.

Qui igitur ex te, & vxore e tua nascit͂, in tua f potestate est. Item, q ex filio tuo, & vxore eius nascit͂, id est, nepos tuus, & neptis: æquè in tua sunt potestate: & pronepos, & proneptis, & deinceps cęteri. Qui autem ex filia tua nascuntur, in potestate tua non sunt, g sed in patris eorum.

TITVLVS X.

DE NVPTIIS†.

Masculi decimumquintū annū attingentes, & feminę decimūtertiū iustas coeunt nuptias: quas in ptāte cōstituti, nō, nisi patre assentiēte. cōtrahere possunt, mō talis sit pater, qui cōsensum præstare valeat.

IVstas autē nuptias in

a Coniunctio. Animorū, non corporū tm. 4 vt ff. de reg.iur.l.nuptias. & illa cōiunctio animorū significat vnionē, quæ consistit inter Deū, & iustam animā. Vnde Apostolus. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo. Reliquū.f.cōiunctio corporum, designat conformitatem, quæ cōsistit in carne inter Christum, & sanctā ecclesiā. i. humanū genus. Vnde euangelista, Verbum caro factum est: & habitauit in nobis.

ADDITIO. Vide ca. debitum ex, tra de biga.

b Indiuiduā. Quo ad affectionē: sic ī. de iustit. & iure. in prin. Actu enim plerunq; fit separatio, tam iure veteri, quā nouo permittente: vt C.de repud.l.consensu, in princi.& in authen.de nupt.. §.si ergo. colla. iiij. & in authēt. vt lic.mat.& auiæ. §.qa verò. col. vij. Sed nūquid hāc affectionē habet aliquis ad cōcubinam quandoq;? Certè sic: & ideo adijcias huic definitioni, diuini, & humani iuris cōicatio: vt ff.de rit.nup.l.j. Diuini: quia eiusdem sectæ debent esse: vt non sit vnus Christianus, & alter Iudeus: vt C.de iudæ.l.ne quis. Humani: quia torū viri sequitur vxor: vt ff.ad muni.l.fin.§.ij. sed secus est in concubina, vel qualibet minus legitima vxore: vt ff.ad muni.l.de iure.§.fi.licet concubinatus iure ꝑmittente sit. ff.de ꝯcu.l.in ꝯcubinatu.ī fi.

Neque valet oppositio de matre ad filium: quia ibi non est talis consuetudo, qualis ad vxorē: vt ī.tit.j.§.ergo.& in auth.quomod.opor.epis.§.j.col.j. & §.volumus autem.ibi, Sed aut solæ, &c.

Ius autem. c A C C V R S. Dñe dicatis mihi si placet, quorū proprium est ius pat.pot. Ad hoc rñd. Ius, pat. pot. qđ in liberos habemus. propriū est ciuiū Romanorū. i. liberorum omniū de Romano Imperio. Nulli enim hoīes sunt, qui talē potestatē habeant in liberos, qualem nos habemus. Sed dñe, dicatis mihi, qui sunt in pat.pot. Ad hoc rñ. Iustin. Amice, diximus, ꝙ illi sunt in pa.po. nostra, quos de iustis nuptijs ꝓcreauimus. Ex hoc igitur manifestè liquet, ꝙ illi. q ex te, & legitima vxore tua nascunt͂, in tua potestate sunt, vt proprij tui filij, & qui ex filio tuo, & vxore eius nascunt͂, vt nepotes: & idē est in ꝓnepote, & cæteris deinceps ꝑ masculinā lineā descendentib. Sed quanquā dixerim nepotes natos ex filio, in tua esse potestate: secus tñ in nepotib. natis ex filia. Nam qui ex filia tua nascuntur, in potestate tua non sunt, sed in potestate patris eorū. & hæc dicuntur vsque ad fi. ti. Fr. de Are.

c Ius aūt. Quod cōsistit in septē. Primo, qa necessitate famis pater filium vendere potest, vel obligare: vt C.de pat.qui fil.distr.l.ij. Secūdo, quia ab eo in ius vocari nō potest: vt C.de in ius voc.l.fi. Tertio: quia nec cū eis agēdo, iudiciū habere possumus: vt ff.de iud.l.lis. Quarto: quia per eum acquirimus: vt ī.per quas perso.no.acqui.§.j. Quinto, quia in iudicio ꝯ alium sine licentia nostra esse non potest: vt C.de bo.quæ lib.l.finali.§.j. 3 Sexto, quia eo inuito sua bona aduentitia administramus: vt ī.per quas pers.no.ac.§.j. Quidam tamen dixerūt, ꝙ alimēta ad inuicē hoc iure prestantur, quod falsum est: cū in emācipatis etiā hoc sit vt ff.de lib.agn.l.si quis a liberis.in prin. Item ciuilis obligatio inter nos esse non potest: vt ī.de inutil.stip. §.item inutilis. 4 Est & octauus, vt possim petere filium in meam potestatem. Circa quod distingue: quia aut a nullo detinetur, aut ab aliquo. si ab aliquo: volens, an inuitus. Primo casu petam eum per officium iudicis. ff. de li.exhi l.iij.§.hoc autem. & præiudiciali actione in rem agā: vt ī.de ac.§.præiudiciales, non interdicto, nisi in casu, vt si volo eum adire hæreditatem, in qua factus est hæres: vt ff. de acquir.hæred.l.si quis mihi. §.iussum & delibe. exhib. l. si eum. lo. secundo eadem auxilia locum habent, & plura. s. rei vendicatio de iure Roma. vt ff.de rei ven.l.j. In tertio locum habet interdictum de lib. ho. exhi. Item actio in rē de iure Quiritum: vt ff.de rei ven.l.j.§.j.& de lib.exhib.l.j.j.respon. Accur.

d Romanorum. Id est, omniū, qui sunt de Ro.Impe. aliæ verò gentes quædā, vt seruos tenent filios: vt Sclaui, aliæ vt prorsus absolutos, vt Francigenæ, ideo cautè dicit ī. talem qualem.

ADDITIO. Dum dixit, ꝙ Filij Francigenarum nō sunt in potestate parentū: adde ꝙ hanc gl. in hoc reputat vnicam, & singul. Bald. in c.j.§.si duo fratres. aliàs ille §.est c.ij. in titu.de fratri.de nouo benefic.inuesti. Hāc ét gl. Bal. cōmendat in c.j. an maritus suc.vxo. in benefi.& vide totum in l.pe.in fi.char. C.qui test.fac. poss & in d.c.j. an mari.succ vxo.in benefi. dicit Bal. ꝙ ista glo.est singul. Et eā etiā dicit sing. Ia. ad hoc qđ Rex Franciæ non est sub Imperio Romano. Ias.

e Et vxore. Aliud si ex concubina: vt ī.ti j.§.fin. vel incesto coitu natus: vt in auth.quib.mod.natu. effic. leg.col.vj.§.fi.

f In tua. Si tamen tu sis tui iuris, non aliàs: vt ff.ad l.Iul.de adul.sic eueniet.

g Non sunt. Quia qui nascuntur, patris familiam sequuntur: vt ī.de legi.agna.tu.§.j.

ADDITIO. Et in hoc sequitur conditionē patris, vt ff. de sta.ho.l.cum legitimæ.

DE NVPTIIS.

Suprà 1 tit.proxi.in prin.dictum est, quòd in potestate nostra sunt liberi, quos ex iustis nuptijs procreauimus. ideo hic subiungitur inter quos dictæ iustæ nuptię contrahuntur.

IVstās aūt. Iste ti. diuidit͂ in viij. partes. i prima ponit, ꝙ pñt ꝯtrahere mrīmoniū, & qualr, subijciēdo qōnē de filio, & filio furiosi. Scđa ibi. Ergo nō oēs. vbi ponit gñalr, & specialr quasdā esse ꝑsonas, inter quas non pñt esse matrimoniū. s. inter ascendētes, & descendētes. Tertia ibi, inter eas.

1 Ita gl. vt malè dicere ꝑ l.q fuerit. ff. de ꝯdi. & dem. & per l. nuptias. ff. đ re iudi. & xxvij. qō. ij.l princ. Ange.

2 Sed de iure cano nico nullo mō est ꝑmissus: qa q̄libet fornicatio siplex est peccatū mortale. vt c.ad aūm de hæreti.in cle.& 32. q.4.c.oēs. & ca. nemo. scđm Ang. hic.

3 Scilicet spāli, nec sufficeret gñalis, siue vlis. Itē nec ratihabitio, postea sequens: vt no. gl. ī l. iij. §. sed vtrum. ff. de mi. & hęc vera: nisi simul cum Pre agat, vel ꝯueniat͂. Itē nisi in cā criminali, vel ī casib. vbi pri non q̄ritur vsusfructus: scđm Ang. hic. Item nisi sit tutor alicuius, vel ꝓcurat. c.q gñalis. de procu. li. vj. Iaso.

4 Adde hic septimum scđm doct. qa ī atrociori b⁹ delictis filius, q ē ī ptāte patris. nō excusat͂ ꝑ iussū patris: & in delictis atrociorib. mitius puniet͂: licet nō excusetur in totū: vt ff. de re.iur. l. ad ea. scđm Pe. de Bel.pe.u. hic.

† In scriptis ꝗbusdā exempla. legit͂, de iustis nuptijs.

1 Iste cōtinuatione sequūtur Pe. de Bel. ꝑcipa & Angel. & hic.

ter se ciues Romani a cōtrahunt, qui secundum pręcepta b legū coeunt: masculi quidē puberes, c fœminæ autem viripotētes: d siue patres familiarum e sint, siue filijfamiliarū: dum tamē si filij familiarū sint, cōsensum habeant parentum, quorū sunt in potestate. f † Nam hoc fieri debere, & ciuilis, g & naturalis h rō suadet intantum, vt iussus parentis pręcedere debeat. i Vnde k quęsitū est, an furiosi filia nubere, aut furiosi filius vxorem ducere possit. l Cumq; super filio m variabatur: nostra processit decisio: n qua o permissum est ad exemplū filiæ furiosi, p filiū quoque furiosi posse, & sine patris interuentu matrimonium sibi copulare, secundum datum q ex nostra constitutione modum.

eas. vbi ponit inter quas personas ex collateralib. etiā coniunctis per adoptionem pōt fieri, & non fieri matrimonium. Quarta ibi, Affinitatis. vbi ponit inter quas personas nō pōt fieri matrimonium rōne affinitatis. Quinta ibi, illud certū. vbi ponit qualiter matrimonium prohibet rōne seruilis cognationis. Sexta ibi. Sūt & aliæ. vbi ponit generaliter quasdā esse alias personas, inter quas non potest constitui matrimonium. Septima ibi. Si aduersus. annullat mrimonia contracta contra iuris præcepta, & quicquid secutū est exinde, & punit cōtra facientes. Octaua ibi, Aliqñ. vbi ponit de filijs naturalibus, & quō possunt legitimari. Item pars principalis diuiditur in tres partes. Nam in prima ponit dictum generale. In secunda illud declarat. In tertia determinat incidentē qōnē. Secunda ibi, Masculi. Tertia ibi, Vnde quæsitum. ſm Por. CASVS. Accessi ad Iustin. & ita quæsiui ab eo, Domine vos vultis tractare de nuptijs: dicatis igitur mihi, quæ sūt iustæ nuptiæ? ad hoc rñ. Iust. dicens q iustæ nuptiæ sunt, quas inter se ciues Ro. i. liberi hoīes secundum præcepta legum cōtrahunt, videlicet masculi puberes, & fœminæ viripotentes. & hoc est verū. siue sint patresfamil. qui nuptias ꝯhunt: siue filijfa. dūtamen filijfa. de consensu parentū, in quorū sunt ptāte, nuptias ꝯhant. Nam q filiusfa. de cōsensu parētū, in quorū est potestate, debeat contrahere, tam ciuilis, quā naturalis rō suadet: in tm etiam q iussus parentū in matrimonio a fil. fa. ꝯhendo præcedere debeat. vnde qa consensus parentū requiritur, apud veteres dubitatū fuit & quæsitū, vtrum filiusfa. alicuius furiosi possit nubere, & ꝯhere matrimonium, cum pater furiosus cōsentire non posset? Et certè licet de filia de facili cōsenserint antiq. s. q ipsa possit sine cōsensu pris nubere: in filio tñ varij in varias snias declinauerūt. sed tandē ad huiusmodi dubitationē veterū sopiendā: nostra processit constitutio: cuius authoritate ꝑmissum est, vt ad exēplum filiæ furiosi, filius furiosi sine paterni cōsensus interuentu vxorē ducere possit, ſm tñ modum in eadē const. expressum. h. d. vsque ad §. ergo. Fran.

a Ciues Romani. Id est liberi hoīes: vt I. de lib. §. fi. serui ergo nō faciunt matrimoniū, sed contuberniū: vt hic, & C. de incest. nupt. l. cū ancillis. & in auth. de nupt. §. si verò decretum. vers. si verò ab initio col. iiij. Sed aliud est iure canonū, quod præualet. vt in authen. de eccle. ti. in prin. & in gl. col. ix. vbi dicitur, q canones sunt seruandi pro legibus.

b Præcepta. Quæ sunt ĩ. eo. ti. p totū. & ff e. & C. e. ti. p totū, vt colligemus in magna glo ĩ. eo. §. sunt & alij.

c Puberes. i. maiores xiiij. an. vt ĩ. q. mo. tu. fi. i prin. ADDITIO. Hæc glo. non bene loquitur. nam licet quo ad tutelas, & testamēta ille appelletur pubes qui xiiij. annū cōpleuit, si vir sit, aut xij. si mulier fuerit: quo tñ ad matrimonia ꝯhenda appellantur puberes, q primum coire possunt: non igitur in matrimonio copulando pubertas cognoscitur ex annorum numero, sed ex potestate coeundi c. puberes, extra de despō. impu. ſm Christoph.

d Viri potētes. i. est maiores xij. annis. ĩ. q b. mo. tu. fi. j. resp. sed i spōsalib. xij. anni sufficiunt: vt ff. de spōsalib. l. in sponsalib. Sed nūquid hodie xv. an. sunt necessarij ad matrimoniū: vt in auth. de tēp. non sol. pe. §. nouimus. col. vij. respō. lex illa cōsuetudinem, & frequentiā hominum ponit, aliud de iure, vt hic. Itē quid si aliquis ante, quam istud tēpus attingat, inuentus sit sufficiens ad matrimoniū? Videtur q nubere possit, vt ff. quā. dies le. ce. l. pe. quasi felici diplomate vsus: vt ff. de verb. ob. l. ꝯtinuus §. cum ita. 4 Sed ꝯdico: imò. l. Iuli. de adulterio, & stupro cōmisso poterit puniri: vt ff. de adul. l. inter liberas. j. rñ. & est pro hoc. ff. de ad. l. j. § fi. Si aūt de facto intra dictum tēpus vxorē quis acceperit, tunc erit vxor, cū ad ætatē prædictā peruenerit: vt ff. de ri. nup. l. minorem.

ADDITIO. Pro notatis in hac gl. vide c. puberes. ex. de despō. impu. vbi opinio gl. vr reprobari. Et ꝑfine hui⁹ gl. vide c. j. de despon. imp. l. vj. An aūt mulier possit ꝯhere matrimonium ante xij. ann. Dic ſm Ioan. de Pla. q sic, vt puta pp pacem: vt ca. ij. de despon. impube. Item si malitia suppleat ætatem: vt c. j. de coniug. seruo. & c. de illis. de despo. impub. quia maius periculum est in ea, quam in masculo: propter calidiorem sanguinem ad luxuriandum, & fragilitatem sexus: vt in glo. quæ incipit. Nam de filia.

e Patres familiarū. Scilicet, qui sunt iuris sui: cuiuscunque ętatis sint. sic matresfa. Sed filij, & filiæfa. qui sunt in potestate cuiuscunque ætatis sint: vt ff. de his, qui sui sunt, vel alie. iu. l. nam ciuium. Accur.

f In potestate. Quid ergo de emancipatis? Videtur idē: vt C. eo. l. viduæ. sed illud consilium est, 5 non præceptum. Quod autem possit filius emancipatus, dicitur ff. de contratab. l. iij. §. si emācipatus. & ff. de rit. nup. l. filius emancipatus.

g Et ciuilis. Quia est in potestate de iure ciuili Ro. vt I. tit. j. § ius.

h Et naturalis. Quia pater: vt ff. de iusti. & iu. l. ij. vel quia proauus: vt ĩ. de pup. subst. §. ij.

i Debeat. Alias non valet: vt ff. de sta. hom. l. Paulus. respondit. 6 Vr tñ consentire, nisi contradicat expressè: vt ff. de spon. l. in sponsalib. in fi.

k Vnde. Quia patris consensus exigitur.

l Possit. Vr q non, cum pater non possit consentire: vt ff. de iure cod. l. ij. §. furiosus.

m Super filio. Nam de filia facilè cōsensum fuit: qa fortè calidior sanguis est in ea: vt auth. de non eligē §. cum igitur collatio. j. vel verius propter fragilitatē sexus. Argu. ĩ. quib. alie. licet. in princip. sed prima non placet.

n Decisio. Id est sententia vel lex: vt C. eo. l. si furiosi.

o Qua. Decisione.

p Furiosi. Idem & si captus fuerit, & abfuit pater per triennium, vel si nescitur, an viuat, vel nō: vt ff. de titu nup. l. si nepos. §. fi. & l. si ita.

q Secundum datum. Scilicet, cum authoritate curatoris patris, & dote, secundum quantitatem patrimonij patris data: vt C. eodem. leg. si furiosi. in fin. sed iure canonum sufficit cōsensus eorum, de quorum matrimonio agitur. sed illud fortè in alijs, non in filijsfamilias intelligitur, vel credo, quod hoc corrigitur: quia ita honesta est res contrahere matrimoniū, sicut & int.

Alias patres familias, sic in fra filij familias.

: Simile est in c. sanè. ij. ex. de cle. ꝯiu. vbi matrimonia ꝯtracta per sacerdotes dicit ꝯtubernia.

† Ex ꝯtrio parētes si debēt ꝯtēnere affectū, ac cōsēsū, filiorū, quos matrimonio alteri iūgere cogitant: id q; exēplo Bathuelis qui Rebeccam filiā suam collocaturus Isaac, ꝯsuluit ipsius filiæ voluntatē Ge. 24.

1 Citra tñ dñi ꝑiudicium c. j. & ibi. glo. ex. de ꝯiug. seruo. quam verā intellige, nisi dño sciente, & non ꝯdicente: vt C. de lat. li. tol. vel altero ꝯiugū errāte i ꝯdōne ꝑsonę, si errātis fiat cōdō deterior. als secus, ſm Io. Fa. & Ange.

2 Idē. Mādo. de Aeta. mino. ca. iiij. de pueri. nu. xj.

4 Dic qđ de iure ciui. pubertas attēditur ex annis: vt l. si vxor. §. fi. mino. ibi mox apud ff. ad l. Iuli. de adul. & l. minorē. ff. de ri. nup. & ita loqr glo. hic, sed de iu. ca. attēdit pubertas ex potestate coeūdi. vt c. puberes, ex. de despō. im.

5 Si cōsiliū sit reuerētię. 6 de necessitate obediēdū: secus si ꝑfectiōis. gl. est ord. in ca. ad aures, de æt. & qua. q est glo. fi.

6 Qđ verū est de honestate, nō de necessitate. vt 27. q. 2. c. sufficiat. in gl. j. & 17. qō. 4. hoc factū i gl. & ex. de sponsa. c. cū locū. & de rapt. c. cū causa. Iaso. Vel qđ hic dr verū ē de iure ci. secus de iu. can. Aeg. per.

f Matrimonium ꝯhere, ita honestū est, sicut monasteriū intrare: & ideo sicut tenet ꝯ fus monasterij sine consensu curatoris, ita tenet & matrimonium ꝯm Ægi. Per.

g Quorū appōne veniunt parentes, & liberi i infinitū: secūdum la.

h Siue ex legitimo coitu nati sint, siue nō. l. & nihil. ff. d ritu nup. ꝯm Ange. hic. Ægi. Per.

& intrare monasterium: vt in authent. de sanct. epis. §. sed & hoc præsenti. colla. ix.

Ergo. Diuiditur in quinque partes. Primo ponit vnum dictum. Secundo ponit rōnem dicti. Tertio suum dictum specificat. Quarto ponit, quid resultat cōtrahendo cū aliqua de ꝓhibitis hic. Quinto extendit ad filios adoptiuos: Secunda ibi, nam à quarundam. Tertia ibi, Inter eas. Quarta ibi, Et si tales. Quinta ibi, Et hæc adeo. CASVS. Dicit Iustinianus inferendo ex præcedentibus: ex quo dictum est supra, ꝙ liberi homines, qui secundum præcepta legum coierūt, iustas nuptias cōtrahunt, ergo manifestè patet, ꝙ non licet nobis quamlibet vxorem indistinctè ducere. Nā à quarundam mulierum nuptijs, cum quib⁹ leges contrahi vetant, abstinendum est. Nam inter eas personas, quæ parentum, vel liberorum locum inter se obtinent, nuptiæ ꝯhi nō possunt: veluti inter patrem, & filiam, vel auiam, & nepotem, vel matrem, & filium, vel auum, & neptem nuptiæ prohibitæ sunt. Et non solum inter istas personas, sed etiam inter omnes superiores, & inferiores directo existentes vsque in infinitum. Et si tales personæ inter se coierint, nefarias, atque incestas nuptias inter se contraxisse censentur: & hæc intantum sunt vera, vt etiam si aliqui per adoptionem loco parentū, vel liberorum sibi esse cœperint: inter eos tñ nuptię consistere non possint, & licet etiam per emancipationem adoptio dissoluta fuerit, idem tamen iuris erit: vt si aliquam adoptaueris tibi in filiam, aut neptem: licet postea eam emancipaueris, eam tamen in vxorem ducere non poteris. hoc dicit vsq; ad §. inter eas. Franciscus de Areti.

Ascēdētes cū descēdētib. naturali, vel adoptiōis vinculo coniūctis nuptias celebrare nequeūt, ideq; iuris ē, & si emācipatiōe soluta sit adoptio

Ergo a nō oēs b nobis vxores ducere licet. nam a quarūdā c nuptijs abstinendum est. Inter eas. n. psonas, quæ parentum † liberorūve locū inter se obtinent ꝯhi nuptiæ non pñt, veluti inter patrem, & filiam, vel auum, & neptem, vel matrem & filium, vel auiam, & nepotem, & vsq; in infinitum. d † Et si tales psonę inter se coierint; nefarias, atq; incestas nuptias contraxisse dicunt̄. Et hæc adeo vera sunt, vt quamuis p adoptione parentū, liberorūve loco sibi esse cœperint, nō possint īter se m̄rimonio iungi: intantū vt ēt dissoluta adoptione idē iuris e maneat. Itaq; eam, quæ tibi per adoptionem filia, vel neptis esse cœperit, non poteris vxorem ducere, quāuis eam emancipaueris.

Inter fratrem, & sororem ex vtroq;, vel altero parente prognatos, coniugium cōsistere nequit: quod ius ad adoptiuos fratres (quādiu adoptionis vinculū pmanet) etiam trahitur: eo verò soluto, nil obstat nuptijs contrahendis.

Inter eas quoq; psonas, q̄ ex trāsuerso gradu cognationis iūgunt̄, est q̄dā similis obseruatio: sed nō tanta. f Sanè enim inter fratrem, sororemq; nu-

Iam vidi de impedimentis nuptiarum interuenietib. in linea recta: an eadē sit obseruatio in linea trāsuersali? Rñdet Iustinianus ꝙ sic. Nam certè inter eas psonas, quæ ex transuerso gradu cognationis iungunt̄, est quædam obseruatio: licet non tanta, quanta est in linea directa. Nā certè inter fratrem, & sororem, nuptiæ omnino prohibitæ sunt: & hoc siue habuerint eundem patrem tantum, & matrem diuersam: siue eandem matrem tātum, & patrem diuersum. Et non solummodo inter fratrem, & sororem naturales nuptiæ ꝓhibitæ sunt, sed & inter adoptiuos. Nam si aliqua mulier cœperit tibi esse soror per adoptionē: quādiu durat adoptio, inter te, & ipsam nuptiæ consistere non possunt. si tñ p emācipationem post ea dissoluta adoptio fuerit, iā cessat tibi soror esse: vnde eam in vxorem ducere poteris: cum nec naturali, nec ciuili iure tibi coniuncta sit. Et non solummodo si ipsa fuerit emancipata, eam ducere poteris, sed etiam si a patre emancipatus fueris, nihil inter te, & ipsam nuptijs contrahendis obstabit. Vnde si quis generum suum velit adoptare: primo debet filiam suam emancipare: & similiter si quis voluerit nurum suam, id est vxorem filij sui in filiam adoptare, primo debet filium suum eiusdem mulieris maritum emancipare. nam si esset in potestate eiusdem: nuptiæ non possent inter eos consistere. Et non solum prohibitæ sunt nuptiæ inter prædictas personas, sed etiam non licet alicui fratris sui, vel sororis suæ filiam ducere, nec etiam neptem: licet ipsa in quarto gradu sit. Cuius enim filiam ducere vxorem quis non potest, nec eius neptem ducere poterit. Sed licet filiam sororis naturalis in vxorem ducere non poteris: secus tñ est in filia sororis adoptiuæ. Nā filiam sororis illius mulieris, quam pater tuus in filiam adoptauit, ducere non prohiberis vxorem: quia neque iure naturali, neque iure ciuili filia sororis adoptiuæ tibi coniuncta est, Sed etiam filiam, vel neptem sororis naturalis vxorem ducere non poteris. Liberi quoque duorum fratrum, vel sororum, vel liberi fratris ex vna parte, & sororis ex alia, nuptias inter se contrahere possunt. Item amitam tuā vxorem ducere non poteris: nec etiam materteram: quia parentum loco habentur. Et eadem ratione magnam amitam, & magnam materteram vxorem ducere prohiberis. hoc dicit vsque ad §. affinitatis quoque. Franciscus de Aretio.

a Ergo. Quia secundum præcepta legum fiunt matrimonia. ergo &c.

b Non omnes. Scilicet mulieres.

c Quarundam. Scilicet mulierum.

d In infinitum. Adeo, vt si Adam hodie viueret, nō posset habere vxorem, secundum Ioan. vt ff. de ritu nupt. l. nuptiæ cōsistere. ADDITIO. Et hæc vera, siue sint ex legitimo matrimonio, siue non: vt ff. de ritu nup. l. & nihil. secundum Ioan. de Pla. & Ang.

e Idem iuris. Vt non possint coniungi. ADDITIO. Dic secundum Pet. de Bel. perti ꝙ hoc est pp publicæ honestatis iustitiam: alias diffamaretur: quia in copulandis nuptijs semper inspicitur honestas: vt l. semper. ff. de ritu nup. secundum Ioan. de Pla. & Ange.

Inter eas. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in ḡne in transuersalibus. Secundo illud specificat in transuersalibus coniūctis per sanguinē. Tertio de coniunctis per adoptionem. Quarto infert ex prædictis vnum casum. Secunda ibi, Sanè. Tertia ibi, Sed & si. Quarta ibi, Et ideo. CASVS. Domine,

f Sed non tanta. Scilicet vsque ad gradum septimū, secundum canones: vt xxv. quæstio. iij. capit. progeniem. & capi. de consanguinitate. & capitulo, in copulatione. & capitulo, nulli. Sed secundum leges vsque ad quartum: vt infra eodem. §. fratris. Idem hodie iure canonico: g vt extra de consanguinita. & affi. nō debet

g Scilicet exclusiuè. sed de iure ciuili, inclusiuè: vt ī. eo. §. duorū. & idem hāc gl̄ repheandit hic la.

debet.& ca.vlt. Sed tñ aliter accipitur gradus secūdū canones, quā secūdum nos: vt dices ĵ.de grad. cog.

a Quandiu. Sic ff.de verb.obli.l.si stipulatus fuero. in fine.aliàs si stipuler.§.j.sic ff.de liber.& posthu.l.si quis posthumos. in fine.

state: vt ĵ.dtu.j.§.illud.& ff.de adoptio l.si pater. sed ipsa mater adoptata est mihi coniuncta per agnationē per patrem, in cuius potestate est ff.de adopt. l.q in adoptionem. Accursius.

Duorum. Diuiditur in tres partes. Primo ponit de duobus cōsobrinis. Secundo de amita. Tertio de matertera Secunda ibi, Item amitam. Tertia ibi, Item nec materterā.

b Dissoluta. Quia ipsa est emancipata vt differat a sequenti casu.

c Generum. Id est, maritum filiæ.

d Eum. Scilicet patrem.

e Antea. Id est, primo.

f Filiam. Hoc ideo: quia emancipatione facta desinit eē agnata patri: ergo per patrem non pōt fieri agnata tali filio adoptiuo: vt ff.de adop. l.qui in adoptione. hodie verò non desinit: vt ĵ.de legi.agn. suc.§ fi. & ita hoc cōsiliū hodie nō valet. ADDITIO. Sed hęc glos.communiter reprehenditur: quia & si non quo ad facultatem succedendi, desinit tñ quo ad familiæ nomen. & ad contra.§.sed hodie. ĵ.tit.j.respon. secundum Christophorū, quòd quāuis in potestatem non transeat.iura tamen adoptionis cōsequitur: vt C.de in ius voc.l. fin.& l.adoptiuum. Vel secundum Iasonem transit. sed habetur pro non transeunte: vt d.l.fina. Iason.

g Nurum. Id est, vxorem filij: vt probatur infra eod. affinitatis.

ptiæ ꝓhibitæ sunt: siue ab eodē patre, eademq; matre nati fuerint, siue ex altero eorum. Sed si qua per adoptionem soror tibi esse cœperit: quā diu a quidē cōstat adoptio, sanè inter te, & eā nuptiæ cōsistere nō pōt. Cum verò per emancipationem adoptio sit dissoluta: b poteris eā vxorem ducere. Sed & si tu emācipatus fueris: nihil est impedimēto nuptijs. Et ideo constat, si quis generum c adoptare velit: debere eū d antea e filiā f suam emancipare. & si quis velit nurum g adoptare: debere eū antea filiū suū emancipare.

Filiā, vel neptē fratris, vel sororis suæ, non potest quis ducere in vxorem. Aretí.

Fratris verò, vel sororis filiā, vxorem ducere nō licet. Sed nec neptem fratris, vel sororis quis ducere pōt: quamuis i quarto gradu sint. j Cuius h enim filiam vxorē ducere non licet, neque eius neptem permittitur.

Filiā sororis adoptiuæ potest quis ducere in vxorē. Aret.

Eius i verò mulieris, quā pater tuus adoptauit, filiā nō videris impediri vxorē ducere, qa neque naturali, neq; ciuili iure k tibi coniungitur.

Filij duorū fratrū, vel sororū possūt simul cōtrahere matrimoniū inter se. Ang. Iure tamē pōtificio, cui potius in his adhærendū est, duorū fratrū filij legitimo cōiugio copulari nō possūt, teste Accursio hic, cui subscribūt Doctores.

Duorum l autem fratrum, vel sororū liberi, vel fratris & sororis coniungi possunt.

Nepos cum amita, etiā adoptiua, vel matertera matrimoniū nō cōtrahit, nec ēt cū magna amita, & magna matertera. Aretinus.

Item amitam, m licet adoptiuā, n ducere vxorem nō licet. itē nec materteram: o quia parētū loco habent. Qua rōne, verū est, magnam quoque amitam, & materteram magnam p ꝓhiberi vxorem ducere.

l Duorum. Hoc secundū leges: vt hic, & C. eo. l.celebrandi. secus iure cano. 1 Vel dic hunc §. loq de adoptiuis. secus in naturalib. Accur.

m Amitam. Quæ est soror patris.

n Adoptiuam. Ab auo paterno.

o Materteram. Nota cautè, quia nō repetit adoptiuam materteram &c. quia matertera, vel auunculus non fit adoptione, vt hic & ī. eod.§.eius.& ff.eo.l. si qua. §.fin. sed cōtra videtur ff.de ritu nup. l.p adoptionem.§.pe. Respon. illud intelligitur qñ adopto in nepotē, quasi ex filia natū, vel in pronepotem quasi ex nepote natū ex filia: quod possum, sicut si nullum haberem filium: vt ĵ.titu.j.§.licet. tunc enim soror, & frater eius, loco cuius filij facta est adoptio, est matertera, & auunculus: alij mihi filij sunt, vt patet: & sic non imitat naturā: quia aliter nepos ex filia naturali, & legitima non est in potestate: hic aūt cum suis concordantijs loquitur, quando aliquam adopto in filiā hæc quidem non erit matertera filijs natis ex alia mea filia naturali, & legitima. Sed quæ est ratio diuersitatis? Rñ. quia altero casu, scilicet quando adopto in nepotem ex filio: est commodum materteræ, & auunculo: quia maiores quidem parētes imperant minoribus: quod secus est in aduerso casu. ex hac dependet alia, vt naturales, & legitimi sunt adoptiuo subiecti, & est ridiculum. cōtrio casu esset æquum. ADDITIO. Hanc rationem reprobant Christopho. & Ias. hic. tum quia inter collaterales non est hmōi reuerentia: vt not. in §.inter eas.ī.eo. tum, quia idē videretur dicendum in patruo, & amita. Item quia esset contra vers. eius vero.ī.eo. Et assignat aliam rōnem: quia in d.§.fin. adoptatus agnascitur existenti in agnatione adoptantis, puta filiæ: hic autem non existentibus, puta filijs filiæ, quod fieri non potest: vt ff.de adoptio.l.qui adoptionem.

p Materteram magnā. Magna matertera soror auiæ maternæ est: amita magna soror aui paterni ē: vt ĵ.tit.de grad.cog.

1 Et hoc cōiter tenetur ex quo sequitur quod filij Iudęorum obseruantium hūc §. nō sunt legitimi qa tā eis, quam nobis hæc lex correctā cēset: arg. l. Iudæorum. C.de iud. Ang.

h Fratris. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictū. Secundo illud extendit. Tertio rationem reddit. Secūda ibi, Sed nec. Tertia ibi, Cuius enim.

h Cuius. Sed opponitur, filiam aut, vel auiæ nō possum ducere: tamen neptem possum, quæ est mihi cōsobrina: vt ĵ.eo.tit.§.duorum? Rñ. hanc regu. strictè intelligi in eo casu, in quo loquitur. & in omni simili, s. qñ ego. & ille cuius filiam ducere non possum sumus in gradu primo ad stipitem, & in potestate eiusdem: & sic cuius, scilicet fratris, vel sororis meæ filiā &c. 2 & hoc in naturalibus, secus in adoptiuis, vt ĵ. §. pri. ADDITIO. Intellige istud verum quando p adoptionem non contrahitur cognatio: vt ibi, secundum Ang. & Ias. alias secus.

i Eius. Sic construe. non videris impediri ducere vxorem filiam eius mulieris quam pater &c.

k Ciuili iure. De naturali constat: De ciuili sic ꝓbo, illa filia sororis adoptiuæ non est in potestate matris: vt ĵ.de hæred.qua.& dif.§.qua de causa ergo nō trāsit in potestatem illius, qui adoptat matrem, licet mater transeat: quia illi transeunt cū alijs, qui sunt in pote-

i Vnica rō est huius: quia ego sū illi loco parētis, nam quarto gradu de iur. ciuil. pñt ēē nuptiæ. Aegi. Per.

j Alias, sit. C. nepus sororis, auē fratris, q est mihi iuncta quarto gradu. & caue referas ad filiā sororis qa hęc nō ē mihi iuncta nisi tertio gradu. Aegi. Per.

2 Vel melius in fin Ias. dic vt ĵ in gl. sup verbo materteram magnā in fin.

Ista est ter approbatur: ꝑ qua facit glos. in §. quarto gradu. in verbo, auunculꝰ. ĵ.d gradi. ſm la.

grad. cogna. §.iiij. Sed qd de fratre aui materni? R. ſi est patruus magnus: ι vt C. de suc. edic. l.i. licet Pla. §. vt ibi notat. Sed cum sint in quarto gradu, quare prohibentur: vt s. eo. §. fratris? Respon. quia hæ personæ sunt de superioribus transuersalibus, quæ habentur loco parētū: vt in hoc §. & quia ipsa est in primo gradu stipitis: vt no. s. eo. §. sed nec neptē. Et sic no. caute, ꝙ ordo transuersalium subdiuiditur in tres partes s. ĵ. & ex latere: vt ĵ. de grad. §. iij. iiij. v. & vj. & maior est abstinentia versus superiores: vt hic, & inferiores, vt s. eo. §. fratris. quam transuersales: vt s. eo §. duorum.

Affinitatis veneratione, eā quæ olim mihi priuigna, nurus, socrus, vel nouerca extitit. vxorem ducere non licet, multoque minus licebit, si adhuc mihi sit priuigna, nurus &c.

Quoties einsdē dispōnis duæ sunt rōnes. sublata è duobus altera, non ob id cessat dispō. reliqua remanente.

Adfinitatis quoq; veneratione a quarundam [a] nuptijs abstinere necesse est. Vt ecce priuignā, [b] aut nurum vxorem ducere non licet: quia vtræq; filiæ loco sunt. [c]

Quod ita, s. accipi debet, [d] si fuit [e] nurꝰ, aut priuigna tua. Nam si adhuc nurus tua est: [e] id est, si adhuc nupta est [f] filio tuo: alia ratione [g] vxorem eā ducere nō poteris: quia eadē duobus nupta esse nō pōt. Item si adhuc priuigna tua ē: id est, si mr̄ eius tibi nupta est: ideo eā vxorē ducere nō poteris, qa duas vxores eodem tp̄e habere non licet. [h]

Cū socru, vel nouerca ꝑsenti, vel præterita mr̄imoniū cōtrahi non pōt. Aret.

Affinitatis. Diuiditur in septem partes. Nam primo ponit quandam ꝓhibitionem in gn̄e. Secundo, illā ꝓhibitionem exemplificat in nuru & priuigna. Tertio, rationē ꝓhibitionis factæ de nuru, & priuigna assignat. Quartò, dictam prohibitionem de nuru factam modificat. Quinto, rationem dictę modificationis assignat. Sexto, modificat ꝓhibitionem circa priuignam. Septimo rationem dictæ modificationis assignat. Secunda pars incipit ibi, Vt ecce. Tertia ibi, Quia vterque. Quarta ibi, Quod ita, scilicet. Quinta ibi, Quia eadē. Sexta ibi, Item si. Septima ibi, Qui duas. CASVS. Domine, iam vidi de impedimentis nupt. interuenientibus rōne cognationis, tam ex linea directa, quam ex transuersali. Nunquid adhuc plura sunt impedimenta nupt. Respon. Imper. ꝙ sic. Nam non solum rōne cognationis: sed etiam rōne affinitatis impediuntur nupt. Rōne enim affinitatis a quarundam mulierum nuptijs abstinendum est. Nam priuignam, vel nurū tuam vxorem ducere prohiberis: quia vtraque illarum tibi loco filiæ est: sed hæc specialis prohibitio locum habet, si fuit nurus tua, & nunc non est; vel si fuit priuigna tua, & nunc non est. Nam si est adhuc nurus tua. i. si adhuc cōstat matrimoniū inter ipsam, & filiū tuū adhuc viuentē: naturali, gn̄ali. & cōi rōne tibi nubere non poterit: quia viuente filio tuo marito eius, nec tibi, nec cuius alij nubere poterit. Eadem enim mulier duobus viris simul nubere non potest. & idem iuris est in priuigna tua. Nam priuigna tua, si adhuc est priuigna tua, id est, si mater eius adhuc tibi nupta est, specialis ꝓhibitio nuptiarum inter te, & ipsam ꝯhendarum locum non habet: qa durante matrimonio inter te, & matrem eius gn̄ali, & cōi rōne non poteris cum ipsa ꝯhere: quia eodem tempore duas habere vxores non poteris. Et non solum inter has personas prohibentur nuptiæ rōne affinitatis, sed etiam inter plures alias. Socrum. n. tuam, id est matrem vxoris tuæ, vel nouercam tuam, id est, vxorem patris tui vxorē ducere prohiberis: quia vtraq; istarum loco matris tibi est. & hæc similr̄ ꝓhibitio spālis, sicut in casu superiori, tunc demū locū habet, cum solutū fuit matrimonium, quod est causa affinitatis. Nā si adhuc est tua nouerca. i. si adhuc patri tuo nupta est, gn̄ali rōne nuptiæ inter te, & ipsam prohibentur: quia viuente patre tuo marito eiusdem, nec tibi, nec cuiuis alij nubere pōt: quia eadem mulier duobus simul, & eod. tp̄e nupta esse nō pōt. & idem iuris est in socru tua. Nam si adhuc est socrus. i. si adhuc filia eius tibi nupta est: gn̄ali rōne cū ipsa contrahere prohiberis: quia simul duas vxores habere non poteris. Sed ponamus ꝙ Petrus filiū ex vxore legitima habuit: similiter & Berta ex marito iam mortuo habuit filiam. ponamus ꝙ Petrus mortua vxore ꝯhit mr̄imoniū cū Berta, certè durante mr̄imonio inter Petrum, & Bertā, filiꝰ Petri, quē habuit ex alia vxore, cū filia Bertæ, quam suscepit ex alio marito, licitè poterit mr̄imonium ꝯhere: & licet filij ex mr̄imonio inter Bertam, & Petrum ꝯcto nati, eorum fratres sint communes: ipsi tamen nec naturali, nec ciuili iure coniunguntur. Sed ponamus, quid si diuortiū sit celebratum inter Petrum, & vxorē suā: & Berta post diuortium contrahat cum secundo marito, & ex eo suscipiat filiam: modo quæritur, vtrū Petrus quondam maritus Bertæ, possit contrahere cum filia Bertæ ex secundo matrimonio nata? Et videbatur ꝙ sic. nam ista filia Bertæ non est priuigna Petri quondam mariti Bertæ: quia priuigna ꝓpriè dicitur filia vxoris tuæ, quam habuit ante, quā tibi nuberet: sed ista filia nata fuit ex secundo mr̄imonio post diuortiū inter Bertam, & Petrū celebratū: ergo nō est ꝓpria priuigna Petri. Iulianꝰ tn̄ in hoc casu dicit ab huiusmodi mulieris nuptijs rōne honestatis esse abstinendum. & hoc ꝓbat per duo argumenta a simili. Sponsa enim filij non est nurus patris, & tamen a nuptijs hmōi mulieris abstinendū est: quia neque pater cum sponsa filij, nec filius cum sponsa patris contrahere poterunt. A simili concludit: licet enim huiusmodi filia non sit priuigna Petri quondam mariti eiusdem Bertæ: tamen inter ipsam, & Petrum matrimonium consistere non potest. h. d. vsque ad §. illud certum. Franciscus.

Affinitatis. Est autem affinitas regularitas personarum ex nuptijs ꝯiunctarū oī carens parētela, s. sanguinis [1] [2] vt ff. de grad. affi. l. non facile. §. affines. & §. sciendum est. ideo dr̄ ex nuptijs: quia sine nuptijs contrahi non potest, [3] sed secundum canones etiam sine nuptijs. [4] Sed cum vxor videatur affinis viro: quare permittitur matrimonio vii? Respon. nō est affinis. sed causa affinitatis: [5] sicut vnitas nō est numerus, sed principium numeri. Accur.

[a] Quarundam. Scilicet mulierum.

[b] Priuignam. Hæc nomina exponuntur statim ꝓxi. in vers. quod ita &c.

[c] Loco sunt. Facit ad hoc ff. solut. matri. l. quia. & l. sci iudicatæ. §. fina.

[d] Accipi debet. Scilicet hęc prohibitio.

[e] Nurus tua est. Quæ contineant̄ applōne istarum, dic. vt ff. de rit. nup. l. adoptiuus. §. nunc videamus.

[f] Nupta est. arg. sumit̄ hic, & ex ꝓxi. §. ꝙ si quis habet gn̄ale auxiliū, nō debet petere spāle: vt ff. de mi. l. l causæ. j. rū. & de ver. ob. l. doli. & ff. de ed. l. qdā sūt.

[g] Alia ratione. Non solum supradicta.

[h] Non licet. Imo efficiatur infamis: vt C. ad legē Iul. de adul.

Iustit. Imper. c

[1] Sic verba ꝑteriti tp̄is sunt abnegatiua pñtis ſm Por. Ægi. Per.

[2] Vel idō dr̄ affinitas, quia vnus tendit ad finē alterꝰ & ecōuerso: ſedm Christo.

[3] Hoc reꝓbat Ange. quo ad mr̄imoniū ꝓhibendū, ꝑ l. a topiiuꝰ. §. ꝯ porro dotē. ver. idē tñ. ff. eo. & ff. d ritu nup. l. nihil interest?

[4] Vid ca. discretionem. & c. semp. ex. de eo qui co. ꝯ. vxo.

[5] Contrariū tenet Christ. & la. in vxore, licet sit secus in sponsa.

de adult.l.cum qui. ADDITIO. Idem in hñre duas sponsas, vel concubinas, seu vxorem. & concubinam: vt est gl. nota. in §. si verò effusa. super verbo. consistē te. in Authen. quibus modis nat. effic. sui. licet de facto non obseruetur: vt hic per las.

Socrum. Diuiditur in quatuor partes: quia primo ponit vnū dictū ꝓhibitiuū, cū rōne. Sc̃do illud modificat. Tertio modificatū declarat circa nouercā, cū rōne. Quarto declarat circa socrū, cum rōne. Secunda ibi, quod & ipsum. Tertia ibi, Alioqn. Quarta ibi, Item si.

a Socrum. Quę sint hę personæ, dic vt ff. eo. tit. de ritu nup. l. adoptiuus. §. nunc videamus.

b Prohibi. am. Iure aff. & ad hoc refertur illud. Quod & ipsum. &c.

c Affinitate. Hæc litera sibi ɔ̃tria videtur. nam si dissoluta est affinitas, nō ergo debent nuptiæ ratione affinitatis impediri. Sed dic. dissoluta &c. id est, dissoluto matrimonio, propter quod cōtingit affinitas: sed ipsa affinitas nō est dissoluta.

ADDITIO. Concordat cum hac glo. ca. fraternitatis. §. porro. & ibi glo. xxxv. q̃st. x. quo ad matrimonium: secus quo ad alia, vt iij. quæst. vij. §. affinitatis. Ang.

Socrū a quoq;, & nouercā prohibitū b est vxorē ducere, quia m̃ris loco sunt. Quod & ipsū dissoluta demum affinitate c ꝓcedit. Aliòqui si adhuc nouerca d est: id est, si adhuc patri tuo nupta est, communi iure impedit̃ tibi nubere, quia eadem duobus nupta esse non pōt. Item si adhuc socrus est, id est, si adhuc filia eius tibi nupta est, ideo impediunt̃ tibi nuptiæ: quia duas vxores hēre non potes. e

Filius ex vxore præmortua contrahere potest matrimonium cum filia vxoris ex marito præmortuo.

Mariti f tñ filius ex alia vxore, & vxoris filia ex alio marito, vel ɔ̈, g m̃rimonium rectè ɔ̃hūt, licet habeant h fratrē, sororemve i ex matrimonio postea k cōtracto natos.

Etiam ob publicam honestatem, a quibusdam nuptijs abstinetur, quamuis nullum cognationis, vel affinitatis obstaculum adsit.

Si vxor tua post diuortiū ex alio filiā ꝓcreauerit, hæc nō est qdē priuigna l tua, sed Iulianus ab hmōi nuptijs abstineri † debere ait. Nam cō stat, nec spōsam filij nurū esse, m nec p̃ris spōsam nouercam esse: rectius n tñ & iure factu ros o eos qui ab hmōi nuptijs abstinuerint.

Inter seruos et manumissos cognatio impedit matrimonium contrahendum.

Illud certū est, seruiles p quoq; cognationes q impedimēto nuptijs eē, si fortè p̃r, & filia, aut frater, & soror manu

d Nouerca. Sic dicta, quasi nocens * arcus, vel quasi noua est arca, quasi sine fructu & facit ff. de inoff. testa. l. iij. in fine. & l. iiij.

e Non potes. Aliàs non possis, scilicet eodem tempore subaudi: vt s̃. prox. §.

f Mariti. Licet inter se frater, & soror prohibeant̃: vt s̃. §. eo. inter eas tamen. &c.

g Vel contra. Id est contrario.

h Habeant. Illi minores.

i Ex matrimonio. Maiorum.

k Postea. i. post natiuitatem istorū. & sic aduerbium, postea determinat dictionem ɔ̃cto. Vel dic q, determinat verbum, habeant. & dic ɔ̃cto, scilicet prius. 1 Nam qui ex eo matrimonio, scilicet maiorum, nascuntur, fratres sunt ex parte matris illi qui natus est, vel nata prius ex fœmina. Idem dicas eō q erit frater, vel soror ex parte patris illi, qui fuerat ex illo patre natus: & tñ isti nullo iure sibi adinuicem iungunt̃. viro enim cognati vxoris iungunt̃, & non alijs cognatis viri. Item econtra, quia cognati viri, vxori iungunt̃, non autem alijs cognatis vxoris. 2 Vnde reprobatur quorundam opinio qui dixerunt, q nullus de arbore ducit alium. Nam in ea continentur cognati viri, & vxoris: & tamen iungunt̃, vt hic dr̃. Nec inter se ante matrimonium inter duos cognatos viri, & vxoris cōtractum succedunt: vt C. commu. de succes. l. amitæ, nec postea, nisi sicut facit vir vxori deficiēte omni parentela, & excluso fisco. 3 vt C. vnde vir. & vxor. l. prima. & in auth. ibi assignata. Accursius.

l Priuigna. Quia illa est priuigna mea, quæ ex mea vxore est nata antequam esset vxor, & fœminę ille est priuignus, q ex marito natus fuit antequam suus esset maritus, vt §. eo §. affinitatis. & §. socrum. Sed hæc postea fuit nata. Tamē dicit Iulianus abstinendum rōne honestatis, 4 vt subijcit, & ff. de ritu nuptiarum. l. si qua. §. si vxor. & l. semper. & ad hoc inducit duo argumenta. Nam &c. Accursi.

m Nurum esse. Licet sit sponsa, tamen non est nurus antequā ei⁹ fiat vxor. * & econtra, licet sit sponsa patris, quia tamen non est vxor patris adhuc, ideo non est filij nouerca: vt hic, & ff. de ritu nuptia. l. si qua. §. j & tamen licet nulla sit affinitas, est abstinendum: vt subijcit, Rectius. &c.

n Rectius. A simili concludit, in casu proposito, primo in hoc §.

o Facturos. Scilicet scimus. vel constat.

* Imò quasi noua domus princeps a patre super inducta, quasi οἰκ ἀρχος ad accersendam familiā.

1 Intellige pri⁹, s. quam isti duo ɔ̃ hāc matrimonium la.

2 Facit ca pi. pe. & c. quod sup his. ex. de cōsang. & affinit.

3 Hīs vero probant Io. Fab. & Ang. hic, quia non reperit̃ iure cautū, & ɔ̃trium ibi not. quamuis Io. de Pla. eā sequat̃.

4 Quę oriẽt et ex sponsalibus de futuro, & de facto contractis, vt nō possit ɔ̃hi cū aliquo primi ɔ̃hentis cōsanguineo: vt c. vnico. de desp on. imp. in vj. An.

† Idem si sponsa alicui⁹, quā nullus cōsāguineorū sponsi pōt ducere vxorē. vt i c. spō sam. ex. de sponsa. & matri.

* Sic per sola sponsalia non ɔ̃hit̃ affinitas, sed p nuptias. s̃m Ange. hic.

Illud certum est. CASVS. Domine, vidi de impedimentis nuptiarum interuenientibus, tam ratione cognationis, quam etiam ratione affinitatis: nunquid adhuc sunt plura impedimenta nuptiarū? Respondet Iustinianus q sic. Non solum enim impediuntur nuptiæ ratione cognationis inter liberas personas, sed etiam inter seruos. Nam seruiles cognationes præstant impedimentum nuptijs: veluti si pater, & filia manumissi fuerint, & frater, & soror. Nam inter istas personas obstante cognationis impedimento, licet ad libertatem peruenerint, nuptiæ cōsistere non possunt. Sunt & aliæ personæ multę, quæ propter diuersas causas inter se matrimonium ɔ̃here prohibentur: quas quidem personas in latioribus libris Digestorum, seu pandectarum enumerari ꝑmisimus. hoc dicit vsq; ad §. si aduersus. Franc.

p Seruiles. Id est, dum durant serui.

q Cognationes. Id est, cōsanguinitates, q sunt inter seruos, & impediunt nuptias inter eos. Item affinitates, vt hic, & ff. de ritu nupt. l. adoptiuus. §. seruiles. Sed quomodo hoc, cum nulla cognatio sit inter eos? vt ī. de capi. dimi. §. quod autem. Sed illud in iure succedendi, & in tutela, vel hæreditate dr̃, hoc autē in iure sanguinis, quod nullo iure ciuili tolli pōt: vt hic. & ff. de reg. iur. l. iura sanguinis. & per cōsequens etiam in prohibitione matrimonij. Sed nonne & alia ratione inter eos matrimonium impeditur: qa sunt serui: vt s̃. eo. j. respō. & C. de incest. nump. l. cum ancillis? Rñd. durante seruitute hęc sunt duo impedimēta, & eis manumissis durat hoc vnum, vt sequit̃.

Manumissi.

missi fuerint. a

Ponit gñaliter quasdã esse ꝑsonas, inter quas non pōt cōsti tui matrimonium. Ange.

Sunt & aliæ personæ, quæ propter diuersas rationes nuptias contrahere prohibentur: quas in libris Digestorum, seu Pandectarum ex veteri iure collectarum enumerari b permisimus.

Vbi nuptiæ cōtra legũ inter dicta celebratæ fuerunt, ibi neq; nuptiarũ, neq; viri, neq; vxoris, neq; dotis vllũ ius erit vel appellatio: ad hæc cōtrahentes, pœnas hic traditas, aliasq; plures incurrunt.

Si aduersus ea, quæ diximus, c aliqui coierint: nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque d hi, qui ex eo coitu nascunt, in potestate patris nō sunt: sed tales sunt (quantũ ad patriam potestatẽ e pertinet) quales sũt hi, quos mater vulgo f concepit. Nam nec hi g patrem habere intelliguntur: cũ & his pater incert^9 sit. h vnde solẽt spurij appellari i † παρὰ τὴν σποράδην † i ἀπάτορες, quasi sine patre k filij. Sequit l ergo, vt dissoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis exactioni, m

a Manumissi fuerint. Vel ambo: & tunc tantum est impedimentum sanguinis, vel vnus tantum: & tunc duo sunt quæ impediunt: vt modo diximus.

b Enumerari. Possunt autem enumerari quatuordecim modi, cum his quos in hoc ti. habemus. Primus est ratione seruitutis: vt s. e. i. rñ. & C. de incest. nupt. l. cũ ancillis. Secundus est ratione ætatis: vt mares minores xiiij. anni^s, fœminæ minores xij. vt infra eod. ij. responso. Tertius est ratione sanguinis: quod in tria diuiditur, ascendentes, descendentes, & collaterales: vt s. eo. §. ergo. & §. inter eas. & §. fratris. & §. eius. & §. duorum. Quartus ratione adoptionis. vt s. eo. §. ergo. & §. inter eas. in fine vtriusque. Quintus rõne affinitatis præsentis, præteritæ, & futuræ: vt s. eo. §. affinitatis. & §. socrum. & §. si vxor. Sextus ratione matrimonij. Nam si habet vnam, non debet habere alteram eodem tempore, aliàs est infamis: vt s. eo. §. socrum. in fi. & §. affinitatis. in fi. C. ad leg. Iul. de adult. lege eum. Septimus ꝑ senatusconsultum, quod vetat fieri matrimonium inter tutorem, & curatorem, & filios eorum ad quandã pupillam, & adultam suam, vel patris: 1 vt C. de interdict. matrimo. inter tuto. l. j. Octauus per legem Papiam, & Iuliam, scilicet, inter senatores, & eorum liberos, & libertas, vel alias vilis conditionis fœminas: vt ff. de rit. nupt. l. Papia. & C. de nup. in l. si libertam. quod capitulum hodie correctum est: vt in Authen. vt libe. decæ. §. si quis autem. colla. vj. Nonus est, vt inter præsidem, & sibi subiectam ratione iurisdictionis: vt C. de nupt. l. & si contra. & C. si quacunque præd. pot. l. j. Decimus est per constitutionem principis: vt cum ea quam quis de sacro fonte leuauit: 2 vt C. de nup. l. si quis alumnam. in fi. Idem seruatur de ipsa cōmatre: licet nostro iure cautũ non reperiatur. 3 Vndecimus est ratione honestatis: vt s. eod. §. si vxor. & ff. eo. l. si qua. Est & duodecimus ratione ordinis annexi, vt cum clericis in sacris ordinibus constitutis: vt in Authen. quomo. oportet episco. § neque autem. collat. j. & in Authenti. de sanctiss. episcop. §. si quis. colla. ix. 4 Est & tertiusdecimus: vt in monialib. & conuersis monachis: licet non sint in sacris ordinib. cōstituti: vt in Authen. de monachis. § antepe. colla. j. & in Authen. de nup. §. distrahuntur. versic. per occasionem. col. iiij. Et decimusquartus in muliere rapta, quæ proprio nubit raptori, quod prohibetur. vt in Authen. de rapt. mul. quæ ra. nubunt. §. j colla. ix.

ADDITIO. Isti autem modi possunt comprehendi his ver. Ætas cōditio. numerus. monachat^9 & ordo:
Optio, nobilitas, sanguis, tutela, potestas,
Fons sacer, affinitas, raptus repugnat, honestas:
Ista quæ faciunt cōnubia legibus, hæc sunt. Ang.

Si aduersus. Iste §. cũ §. seq. diuidit̃ in vj. partes. Primo ponit dictũ suũ annullans. Secũdo infert. Tertio rõnẽ assignat. Quarto infert alium effectũ quo ad nomẽ. Quinto infert aliũ effectũ quo ad exactionẽ dotis, & donationis propter nuptias. Sexto addit alias pœnas. Secunda pars ibi, Itaque. Tertia ibi. Nã nec. Quarta ibi. Vnde solẽt. Quinta ibi, Sequitur ergo. Sexta ibi. §. sequen. scilicet ibi. Qui aũt.

CASVS. Domine, iã vidi satis de impedimentis nuptia. dicatis mihi, qualiter puniuntur illi, qui contra præcepta legũ iniustas nuptias contrahunt? Ad hoc responde. Iustinianus dicens, q. si aliquid aduersus præcepta legum tradita superius egerint: nec erit ibi vir, neque vxor, neq; matrimonium, neque dos ibi intelliget: nec filij ex illo coitu illicito potestati patris subijcient. Sed quantũ ad potestatem patris pertinet, tales erunt, quales sunt hi, quos mater vulgò concepit. Nam nec hi vulgo concepti patrem habere intelligunt: quoniam pater eorũ incertus est: vnde solent filij spurij appellari a Græca voce sic dicti: vel quasi vulgo concepti, vel quasi sine patre filij. vnde dissoluto tali illicito coitu, dos per actionem ex stipulatione repeti non poterit. Cum enim ibi nullum intelligatur matrimonium, neque dos ibi esse poterit: & si dos ibi non sit, sequitur q. repetitionis dotis locus esse nõ poterit. Et non solum istas penas patiuntur illi, qui prohibitas nuptias contrahunt, sed innumeræ aliæ pœnæ, quæ in sacris constitutionibus continentur, eis infliguntur, & h. d. vsque ad §. aliquando. Franc.

c Diximus. Vt s. eo. per totum. & etiam adiecimus in proxi. §.

ADDITIO. Vide Clemen. j. de consan. & affini.

d Itaque. Bene infertur: vt s. ti. j. in princ.

e Ad patriam potestatem. Propter hunc casum posuit de nuptijs post titulum de patria potestate.

f Vulgò. Scilicet, qui patrem demonstrare nõ possunt, vel illicitum: 5 vt ff. de sta. ho. l. vulgo.

g Nec hi. Scilicet vulgò concepti: vel dic, hi de quibus loquimur. scilicet, illicitè concepti.

h Incertus sit. Cui pater est populus, pater est sibi nullus, & oĩs, Cui pater est populus, nõ habet ille patrẽ. & ꝑm hoc dic his. s. vulgò conceptis. Vel dic his. s. incestuosis: & tunc dic iure fictione est incertus.

i A Græca voce sporaden. Sporaden græcè, di latinè vulgò, passim, & sparsim. ADDITIO. & ita legi vult Alciatus. lib. prætermissorum. j. in dictione spurius. nec perperam, vt video: cũ in vetustis meis exemplaribus eius dictionis vestigia inuenerim.

k Sine patre. Iure ciuili inspecto.

l Sequitur. Bene infert, cũ. n. sine matrimonio esse non potest, s. dos: & vbi nõ est dos, actio dotis nõ est; vt C. de do. ante nup. l. fi. ibi, Sicut enim, &c.

m Exactioni. Scilicet per actionem ex stipulatu, quę datur pro dote: vt j. de actionib. § fuerat. Sed nũquid per condictionem sine causa, vel ob causam, quasi ob causam datum fuerit, nec causa fuit secuta? Respondet Placentin. quòd sic, siue ignorans, siue sciens dederit: vt ff. de condictionib. sine causa. l. finali.

Matrimo niũ xiiij. modis impeditur.

1 Sec^9 de iure can. vt i c. pe. ex. d secũ. nupt. ꝑm doct.

2 Mãdo. sup signa. gię de di-spē. mři. versic. cognatio spiritualis.

3 Iste mo. dus ẽ sup flu^9 ẽmla. qa posit^9 ẽ s. i gnto.

4 Secus i stitutis i nõ sacris, vel minorib. ordinib. q si i cedãt i habitu, & tõ sura gaudẽt priuilegio. c. si qs suadẽte. 18. q. 4. i priuilegio fori. vt ca. j. de cle. cõiug. lib. 6.

¶ In vul. oli editio ne sic scriptũ erat vel à græca voce σπορά-δην, qua si vulgò concepti: vel Sp. i. quasi sine pře filij. atque ita legisse vĩ Theophilus græc^9 istond parafrastes.

¶ Rõnẽ huius etymo. reddit Pluta. in Romanis qõ. ita scribens. Quũ veteres sequit, Roma. cõplura nomina vnis līis, aut binis, ternis ve signarẽt ve lutiP. Cn. Ser. & Sex. hoc ẽ publius, Cneos, Seruius, & Sextus. q̃ patrũ sortẽt prænosa. Spuriũ iti dẽ binis līis ita notabãt, Sp. q̃ descriptio & orbatos parẽtib. iudicabat: q̃m si quos sine parẽtib^9 dicerẽt, Sp. tantũ scripsita-bãt. Quo factum ẽ vt spurios ẽt vocarẽt eos q̃ scet to gñe ere derentur. Vide Cr. lt. de hone. discip. xx ca. v. & Catellianũ Cottã i dictione Spurij.

5 Hoc verum nisi vterq;, s. masculus, & fœmina, vel alter tantũ ignoraue rit. quia tunc filij sũt legiti. c. tan. fi. q fil sint leg. & sic cedunt patrẽ ẽt sciẽ ti. ca. ex te nore. ex. eo. ti. & iõ qui eos di cerẽt eos debet ꝑa bare, ꝑ a Ange. hic.

sed Ioan. dat talem conditionem, ignoranter nō scienter danti: vt C. de condi. ob cau. da. l. j. & ff. de condi. cau. da. l. j. §. fi. & l. ij nec immeritò: cum turpiter danti nulla sit repetitio: vt ff. de condi. ob turp. causam. l. ob turpem. & hæc omnia locum habent, quando nō nō fuit secutum matrimonium.

locus sit. Qui aūt prohibitas [a] nuptias ꝯhunt, & alias pœnas [b] patiuntur: quæ sacris cōstitutionibus continentur.

Naturales liberi, curiæ oblati legitimi fiunt: et patris potestatem subintrant. Item ex ea nati, cum qua iustas contrahere nuptias licebat, connubio subsecuto, dotalibusq; instrumentis confectis, æque legitimi censentur, atque qui ex matrimonio nati sunt.

Aliquando aūt euenit, vt liberi, qui statim vt nati sunt, in potestate parentū nō sunt, [c] postea redigant in potestatem patris: qualis est is, qui dū naturalis [d] fuerat, postea curiæ [e] datus, potestati patris subijcitur. Necnō is, [f] qui a muliere libera procreatus, cuius matrimonium minimè legibus interdictum [g] fuerat, sed ad quam [i] pater cōsuetudinem habuerat: postea ex nostra constitutione [h] dotalibus instrumentis [i] compositis in potestate patris efficitur. Quòd & alijs liberis, qui ex eodē matrimonio postea fuerint procreati, similiter nostra constitutio [k] præbuit.

a Prohibitas. Per aliquem de quatuordecim modis, licet Irn. has pœnas imposuit tantum eis, qui incestas nuptias faciunt, vel nefarias: non quæ alias inutiles: vt in Auth. de incest. nup. § j. collat. ij.

b Alias pœnas. Vt est amissio bonorū, & incursus infamiæ: vt C. de incest. nupt. l. qui contra. & l. si quis incest. hodie verò & confiscatio bonorum, & exilium, & cinguli, siue dignitatis depositio, & verberatio simul eis imponitur. vt in Auth. de incest. nup. §. sancimus. col. ij.

Aliqñ. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi s. ti. proxi. pcedēti, ꝙ illi sunt in ptāte parētū, q ex iustis nuptijs ꝓcreant: núqd sunt aliq, q statim, vt nati sunt in ptāte parentū nō fiant? Et dicit Imperator, ꝙ sic. Contingit enim ꝙ licet aliqui in ptāte patris beneficio natiuitatis ab initio non fuerunt, postea tamen legis authoritate potestati patris subijciantur, vt in tali casu: pone ꝙ aliquis habeat tantum filium naturalem. si pater iste filium naturalem seruitio principis, vel præsidis prouinciæ det, vel curiæ alicuius ciuitatis offerat, per illam oblationem filius patris potestati subijcitur, & ius legitimi filij in bonis patris cum cęteris legitimis in omnibus consequitur. Item pone, ꝙ aliquis habeat licitam concubinam, ad quam consuetudinem habeat: cuius matrimoniū legibus non sit interdictum, & ex ipsa in concubinatu prolem procreauerit: si postea maritali affectione ductus vir contrahat matrimonium, & dotalia cōficiat instrumenta sm nostræ constitutionis tenorem, non solum filij post dotalia instrumenta procreati, sed ēt ante matrimonium celebratum nati, tanquam legitimi patris potestati subijciuntur, & iura legitimorum in bonis patris beneficio nostræ constitutionis obtinebunt. h. d. vsque ad fi. Franc.

c Parentū nō sunt. Hoc mirabile p duo pbat exēpla.

d Naturalis. Scilicet tantum.

e Curiæ. Cum enim vult aliquis naturalem filium tantum, qui in potestate patris non est (vt hic, & s. tit. j. in prin.) facere in potestate: detur in seruitiū Imperatoris, vel præsidis prouinciæ. Nam in potestate efficitur loco meriti patris, & efficitur legitimus loco meriti filij: [1] vt in Authen. qui. mod. na. effi. sui. §. si quis igitur. col. vj. Accur.

f Necnon is. Nunc ponitur aliud exemplum.

g Interdictum. Nam aliam vxorem non habuit tpe concubinatus. alias contra: vt C. de con. l. j.

ADDITIO. Et tūc qd si cū ea p dispensationē matrimonium cōtrexerit: vide Christoph. & Iason. hic.

h Constitutione. Vt C. de natu. lib. l. cum quis.

i Instrumentis. Sed nunquid sine instrumentis est matrimonium tale? Dicunt quidā ꝙ nō: vt Pla. & Azo, qñ de coratis maximis dignitatib faciunt matrimoniū: vt I Auth. vt lic. ma. & aui. §. quia verò legem dudum. coll. viij. meliꝰ aūt. ff. qb. mo. na. effi. leg. §. illud quoq;. versi. hæc ergo casta. coll. vj. Sed dicꝰ ꝙ matrimonium nudo cōsensu perficiat sine scriptura: vt in Authen. de nupt §. nuptias. colla. iiij & ff. de reg. iur. l. nuptias. Sed filij primogeniti nō sunt legitimi, si dotalia instrumenta non sunt facta: [2] vt hic. & facit ad hoc C. de natu. lib. l. cum quis. & l. nuper. & l. fin. & in Authen. de hære. quæ ab intesta. def. § j. colla. ix. & in Authenti. de fi. ante do. instru. na. circa med. collat. iij. & in Auth. de incest. nup. §. fi. col. ij. & de triē. & semis. §. fi.

k Constitutio. Vt C. de na. li. nuper. sed si non fecerit eam sibi vxorem: adhuc tñ hmōi naturales sunt alēdi a patre. Item succedunt ex testamēto in totum, si pater vult, legitimis non existentibus, vel parentibus iam defunctis: alias liberi in vnam vnciam tantū permittūt naturales succedere. superiores qñ ipsi tm̄ supersunt, nō impediunt eos. nisi in sua legitima, quæ superioribus debet. ab intest. verò duas habent vncias paternæ substantiæ cū matre eorum viriliter diuidendas, qñ non sunt ascendentes, nec descendentes. Alunt & ipsi patrē, & hoc in licitè natis: sed non, si illicitè nati sunt: imo ab oī beneficio sunt exclusi: vt in Auth. qui. mo. na. effi. sui. §. discretis. vsque in fi. consti. col. vj. [3]

Potestas patria etiā adoptione cōstituitur, cuius duæ sūt species: altera arrogatio dr̃, altera adoptio: illa principis authoritate eos, qui sunt sui iuris arrogamus: hac verò in alterius ptāte existētes imperio magistratus adoptamus.

TITVLVS XI.

DE ADOPTIONIBVS.†

Non solum autem natu

DE ADOPTIONIBVS.

Quia supra dixit de nuptijs, ex quibus acquiruntur filij legitimi, & naturales: ideo nunc de adoptionibus ex quibus acquiruntur filij legitimi tantum. Vel sic, supra qualiter filij nostri sunt in nostra potestate dixit: nunc autem qualiter alieni efficiuntur potestatis nostræ. Ange. Aret.

Non solū. Iste tit. diuidit in nouē partes principaliter. Primo, ponit ꝙ adoptiui sunt in potestate adoptantis. Secundò, qualiter fiat adoptio & arrogatio. Tertiò, primū dictum limitat, & declarat. Quartò, de impubere, qui se arrogādum dedit. Quintò, ꝙ adoptans debet saltē adoptatū præcedere xviij. an. Sextò, qñ aliqs vt nepos, vel pnepos adoptat. Septimò, in qbus cōueniunt, & in quibus

[1] Qd Ange. intelligit verū si ctè, nō verè: qd no. pro statutis: vt est text. in l. iij. C. de nat. li. & quare succedāt, vide hic p eum.

† Aliās quā, & solam.

[2] Dic ꝙ hodie de iure can. & i terris sperij tene dictis instis tenet matrimoniū, & filij efficiunt legitimi: vt hr in c. tāta, q filij sint legit. scdm Angel. & Ias. hic. Filij nāles tm̄, an succedant.

[3] Dic ꝙ de iure cano. debēt eis alimēta. de hoc ē tex. singu. I c. cū haberet. ex. de eo qui cognō. cōsā.

† Gellius li. 5. c. 19. docet adoptionē generis esse trāsitus, seu cōmigrationis in alienā familiam. quo loco explicat, veterē cōsuetudinē ciuitatis ꝙ adrogationis. vetustissimū autē esse adoptionis vsum ex eo constat, quòd Moses adoptatus sit a filia Pharaōis, vt hr̄ Exo. cap. 2.

bus non adoptio,& arrogatio. Nono, quod serui ado ptati a dominis sunt liberi. Seda ibi, Adoptio. Tertia ibi, Sed hodie. Quarta ibi, Cum autem. Quinta ibi, Minorem. Sexta ibi, Licet autem. Septima ibi, In plurimis. Octaua ibi, Illud. Nona ibi, Apud Catonem.

CASVS. Accessi ad dñm Iustinianum: & ita pposui coram eo, Dñe, vos vultis tractare de adoptionibus: pro Deo, quę cō mouit vos ad tractandū hic de adoptionibus? Ad hoc rñ. Iust. dicēs, Amice, s. tractauimus de ijs, qui sunt I pa. po. & q a nō solū nāles liberi & legitimi, de quibus s. diximus, sunt in parētum potestate, sed & adoptiui: idcirco de adoptiuis hic tractare intēdim⁹. Et hæc vsq; ad §. adoptio aūt.

les a liberi, secūdum ea, quæ diximus; in potestate nr̄a sunt, verumetiam ij, quos adoptamus b.

Authoritate principis arrogantur, qui sui iuris sunt, sed magistratus imperio, qui sunt sub potestate alterius. Aretin.

Adoptio c aūt duobus modis fit: aut principali rescripto, d aut imperio magistratus. e Imperatoris authoritate adoptare quis potest eos, easve, qui, quæve sui iuris sunt: quæ species adoptionis dr̄ adrogatio. f Imperio magistratus adoptamus eos, easve, qui, quæve in potestate parētum sunt: siue primum gradum liberorum obtinent, qualis est filius, filia: siue inferiorem, g qualis est nepos, neptis, pnepos, proneptis.

Filiusfamilias extraneo in adoptionē datus, extranei potestatem minime subintrat, quāuis illi intestato succedat. Datus verò cuiuis ascēdentiū, eius potestati subijcitur.

Annotato, Duo vincula uno fortiora esse.

Sed hodie ex nostra cōstitutione, h cum filiusfamilias a patre naturali i extraneæ personę in adoptionem datur, iura patris naturalis minimè dissoluuntur, nec quicquam ad patrē adoptiuū trāsit: nec in ptāte eius est: licet ab intestato iura successiōis eis a nobis tributa k sint. Si verò pater naturalis l nō extraneo,

e Tu dic q iste tex. posset sta re sine subauditione si referretur ad §. fin. tit. pcedē. tñ aduerte q a ibi nō loquit de nālib⁹ tñ: q a ibi nāles tm nō sunt i ptāte, vt ibi dr. sed qñ sunt legitimata.

a Naturales. sub. & legitimi: quare distingue, quia filiorū alij sunt naturales, & legitimi, vt ex legitimo matrimonio nati: vt hic, & s. de pa. po. in princ. Alij naturales tantum, nati ex concubina: vt s. tit. j. §. fina. Alij legitimi tantum: vt adoptiui. de quibus hic titu. loquitur. Alij nec naturales nec legitimi iuris præsumptione: vt incestuosi, vel aliàs illicitè nati: vt in auth. quibus modis nat. effi. sui. §. fi. colla. vj. Alij sunt, qui prius non fuerunt legitimi, sed nunc sunt, i. efficiuntur duobus modis: vt in auth. quibus modis nat. effi. sui. §. j. & s. tit. j. in fi.

b Adoptamus. Scilicet in potestate nostra sunt: & hoc iure veteri; vt hic, & ff. eo. l. j. sed hodie distinguitur: vt j. eod. §. sed hodie.

Adoptio. Diuiditur iste §. in tres partes. Primo ponit in genere dictum bimembre. Secundo exemplificat, & ponit exemplum primi membri. Tertio exemplum secundi membri. Secunda ibi, Imperatoris. Tertia ibi, Imperio. CASVS. Domine iam video, quæ ratio mouet vos ad tractandū de adoptio. dicatis ergo mihi, si placet, quot modis fiat adoptio? Rñ. Iustin. q adoptio fit duobus modis, scilicet rescripto principis, aut imperio alicuius magistratus. Sed domine ponatis mihi exemplū quando fit adoptio rescripto principis, & in quo casu fit imperio magistratus alicuius. Ad hoc respo. Iust. q quando aliquis adoptat eum q sui iuris est, tunc necesse est fieri adoptionem authoritate, siue rescripto principis. & hæc species adoptionis, quando. s. ille qui sui iuris est, alienæ potestati subijcitur: est primo, & speciali nomine arrogatio. Imperio autem magistratus adoptantur illi, q sunt in potestate parentum, siue obtineant primū gradum liberorum, qualis est filius, & filia, siue inferiorē gradum obtineant: vt nepos, neptis, & deinceps pnepos, & proneptis. Et hoc vsque ad §. sed hodie.

c Adoptio. Est autem adoptio secundum Pla. & Io. legalis actio ad solatium eorū, qui liberos nō habēt: penè. i. ferè naturam imitans. Sed certè & ab ijs, q liberos habent, fit adoptio: vt ff. e. l. nec ei. §. præterea. & j. eod. scilicet. quare sic potest simpliciter definiri. Adoptio a est legitimus actus, per quem fit quis filius, qui non est, penè naturam imitans, & hæc est veritas: vt ff. eod. l. j. & j. eod. §. minorem.

d Rescripto. Hoc est, vel ante ipsum principem, vel ante alium magistratum delegatione facta per rescriptum a principe: vt C. eo. l. ij. in fin. & l. arrogatione. Sed quid si Imperator nō est? Rñ. non pōt fieri, licet imperium semper sit: vt in Authē. quomo. oport. epis. §. fi. colla. j.

e Magistratus. Scilicet cuiuscunq; ordinarij, et defensoris ciuitatis: qui minimus est: vt in Auth. de defen. ciu. §. nulli. colla. iij. Nec mirū, cū sit de volūtaria iurisdictione: vt ff. de offic. pconf. & leg. l. secunda.

f Arrogatio. Quia adoptator interrogatur, an velit, eū quē adoptat sibi iustum filium esse, & adoptatus, an id fieri patiatur: vt ff. eod. l. ij. ‡ Vnde versus.

Arrogo qui suus est, sed habet meus esse necesse.
Patris adopto suum, sed patris permanet idem. Acc.

g Inferiorem. Id est, sequentem.

Sed hodie. Diuiditur in duas partes. Primo ponit quando pater dat filium in adoptionem extraneo. Secundo quando dat auo materno vel paterno. Secunda ibi, Si vero pater. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi supra, q illi qui adoptantur, sunt in potestate patris adoptiui, nunquid hoc indistinctè est verum? Ad hoc respondet Imperator dicens. Amicè, certè secundum iura antiqua omnes adoptiui indistincte transibant in potestatem patris adoptantis: hodie autem secundum iura noua secus. Nam hodie statutum est in nostra constitutione, cum filius naturalis a patre suo naturali alicui extraneæ personę in adoptionem datur, si pater naturalis filium suum naturalem dederit in adoptionem auo sui filij materno, vel etiam proauo materno: vel si ipse pater naturalis a patre suo emancipatus fuerit, & filium auo, vel proauo paterno in adoptionem dederit: in hoc casu, qñ iste filius datur in adoptionem alicui de ascendentibus in linea directa: quia in vnam personam concurrunt naturalia, & adoptionis iura, manet stabile ius patris adoptiui: vtpote naturalis cognationis vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo annexum: & ideo in familiam, & ptātem hmōi patris adoptiui amodo efficitur. & hæc vsq; ad illum §. Cum autem impubes. Franciscus.

h Constitutione. Vt C. de adopt. l. cum in adoptiuis.

i Naturali. Et legitimo.

k Tributa. Id est, in prædicta constitutione. ‡ & facit ad hunc ‡. j. de hære. quæ ab intest. defe. §. sed ea omnia. versi. inuenim⁹. & j. de exhære. lib. §. circa adoptiuos. & j. de inoffic. testa. §. ij.

l Pater naturalis. Et legitimus.

Istā definitionem sequit Io. de Platea. hic.

a Et sic ē delegabilis: q a cōpetit iure magiat⁹. l. j. de offi cir. ei⁹ cui mā. est iu. nec plenā causæ cognitionē sequirit.

vt p Bar. in l. neq̄ gequā. §. vbi decr. ff. pcō. & leg. la.

Sed de iu. can. fieret authoritate apostolica: cū mortuo Imp. succedat ecclesia i ad ministratione: vt c. licet. ex tra. de fo. cōpet. fm Angel. & Ias. hic.

No. ar. q in mřimonio cōtrahendo spōsus debet prius interrogari quā spōsa. de quo vide gl. in l. ij. ī prin. ff. eo.

‡ Etiā cō currētib⁹ legitimis, & nālib⁹, quāuis inter se nil hēant parentelæ: quod no. fm Ange. & iō non trāsit in ptāté, q a p emācipationem priuat hæreditate vtriusque fm cōem opin. vt l. cū in adoptiuis. C. e. sed eū hodie nemo emancipat inuitus. ‡ glia liter. i au then. qui. mo. na. ef fi. sui. vt iste §. esse correct⁹. de quo vide Ia. hic.

a Materno. In cuius ptãte prius non erat: sed modo effici, vt subijcitur: vt ℨ. de pat. pot. in fi. Accur.
b Emancipatus. Aliàs cũ esset in ptãte aui, quõ adoptaret eum quem habet? Certè non põt plus esse quã filius, vel nepos: vt hic, & ff. eo. l. si pater. §. si duos. & intellige emancipationis tpe filium nõ esse cõceptũ, qui nũc datur in adoptionẽ, aliàs in potestate aui remansisset: vt ℨ. ti. j. §. fin.
c Simili modo. Id est, similẽ facias distinctionẽ. nã materno pauo idistinctè: paterno verò fm qd mõ distinxit in auo, dat in adoptionem.
d Cõcurrunt. i. Sed si ego adoptem filiũ fratris mei: nũquid potestati meæ subijcit? Rñ. fm Ioan. q non: & quod hic dr naturalia expone, id est natiualia, quia ab eo auo contrahit natiuitatem, & originem, quod non est in filio fratris mei.
e Iura. Vnde præferendus est ei, in quem vnum ius tantum concurrit, & sic duæ rationes, vel plures præualent vni: vt in Authen. de cõsang. & vter. fra. §. quia igitur. vers. vult autem. in gl. meliores. colla. vij. & C. de edi. diui Adri. tol. l. fi. nisi vna sit melior duabus: vt colligitur. ff. de inoffic. testam. l. nam & si. & ff. vnde lib. l. scripto.

sed auo filij sui mr̃no, a vel si ipse pater naturalis fuerit emancipatus, b etiã auo † vel pauo simili modo c prno, vel mr̃no filiũ suũ dederit in adoptionem, in hoc casu, quia concurrunt d in vnam personam, & naturalia, & adoptionis iura, e manet stabile ius pris adoptiui, & naturali vinculo copulatũ, & legitimo adoptionis modo † constitutũ, vt & in familia, & in ptãte huiusmodi patris adoptiui sit.

Impuberis arrogatio, causa cognita celebratur: caueatq; arrogator se bona arrogati (si intra pubertatẽ obierit) illis restituturum, ad quos peruentura erant adoptione non facta.

Cum autem f impubes per principale rescriptũ g adrogatur, causa cognita h adrogatio i fieri pmittit, & exqritur causa adrogationis, an honesta k sit, expediatque pupillo. Et cũ qbusdã conditionibus adrogatio fit, id est, vt caueat l adrogator personæ publicæ, m † si intra pubertatẽ pupillus decesserit, resti uturum se bona illis, q si adoptio facta non esset, ad successionẽ eius venturi n essent:

Arrogatus nõ nisi causa cognita emãcipat: cui ppria bona restitui dẽnt, subeatq; arrogator quartam bonorum suorum illi relinquere.

Item non aliter emancipare eum potest adrogator, nisi causa o cognita dignus emãcipatione fuerit, & tunc sua bona ei reddat. Sed & si decedẽs causa emancipauerit, iubet quartam pr̃imonij sui eidem arrogato relinquere, præter bona, quæ ad patrem arrogatorem transtulit: & præter ea bona quorum vsumfructum post arrogationem patri arrogatori acquisiuit. h. d. vsq; ad §. minorem nat. Franc.

f Cum autem. Diuiditur in quinq; partes. Primo quòd arrogatio fiat causa cognita. Secũdo quòd fiat iusta causa. Tertio ponit modũ sub quo fiat. Quarto quòd non potest arrogator ipsum emancipare sine cã. Quinto quod quartam partem bonorum suorum ei dẽn siue in vltima voluntate, siue inter viuos relinquat. Secunda ibi, Et exquiritur. Tertia ibi, Et cum. Quarta ibi, Item non aliter. quinta ibi, Sed & si. Azo.

Dñe, vos dixistis mihi q illi, qui sui iuris sunt, authoritate principis arrogantur. Pone igit q sit aliquis impubes sui iuris, qui habet opulentam hæreditatem: nunquid poterit quilibet indistinctè authoritate principis ipsum arrogare, & in ptãtem suam redigere. Ad hoc respo. Imperator q non. Cum enim aliquis impubes arrogat, in hoc casu arrogatio non indistinctè. i. non inconsultè pmittit, sed quæritur causa arrogationis, an sit honesta. & an ipsi impuberi expediat. Item arrogatio fit cum quibusdam conditionibus, videlicet vt pater arrogator cautionẽ cũ fideiussionibus promittat, vt si ipse pupillus arrogatus ante pubertatem decesserit: restituat omnia bona sua integrè illis, qui si adoptio non esset facta, ad eius successionem fuissent venturi: Item non aliàs poterit iste pater arrogator istum impuberẽ authoritate principis arrogatum emancipare, nisi prius causa cognita dignus inuentus fuerit emancipatione, & tũc necesse habet eidem omnia bona sua restituere. Itẽ si iste pater arrogator istum filium impuberem in testamẽto suo exhæredauerit, vel inter ipsos viuos ipsum sine

g Rescriptum. Vt quia sui iuris est: vt ℨ. eo. in prin.
h Cognita. Quæ antẽ in causæ cognitione vertunt, p ordinẽ scripta sunt. ff. eo. l. si pr. §. in arrogationibus. & l. seq. vsq; ad §. fi. Et quædam etiã hic dñr in personam impuberis. quæ & ibi dicuntur.
ADDITIO. De qb' vide Ang. hic. qui dicit q si fuerint quæsita vel per delegatũ a principe: vt l. ij. C. eo. vel etiam p ordinarium ipsius impuberis: quamuis nõ bene pnũtiauerit, actus tñ tenebit: vt no. gl. in l. cum hi. §. si prætor. ff. de trans. Ang. Aret.
i Arrogatio. Vt qa sui iuris est, vt ℨ. eod. in prin.
k An honesta. Id est nõ eo pposito: vt ei' res deuoret: vt ff. eo. l. nec ei. §. eorum.
l Vt caueat. Id est, vt cautionem promittat, sine fideiussore tamen. C. de verb. signifi. l. sancimus.
m Personæ publicæ. Hoc est tabellioni q seruus publicus dr: vt C. eo. l. ij. alias enim seruus purus tabellio esse non potest: vt C. de tabul. l. gñali. lib. x. Sed certè ideo sic dicitur. quia publicè seruit.
n Venturi. vel iure successionis ex testõ, vel ab intestato. vel dic tit. vniuersali, vel singulari. vt legatarius. omnibus enim consulitur hac ratione pupillo decedente in pupillari ætate: al's si postea: pupillaris subitò euanescit vt hic. & ff. eod. tit. nõ aliter. & l. his verbis. & ℨ. de pup. subst. §. j. Sed nõne sine hac cautione facta admittunt supradictæ personæ ex testõ? Rñ. non, cum testm̃ sit ruptum minima capi. di. s. arrogatione. ℨ. quib. mo. test. in fi. §. non tñ. 1 Item nunqd legitimi sine hac cautione admitterent? Rñ. nõ: qa põt arrogator omnia iure peculij occupare, vt ff. de cast. pec. l. ij. 2 Hæc tñ cautio omissa, p facta hr: vt ff. eo. l. his verbis. in fin. vt aliàs. C. de rei vxo. act. l. vnic. §. j. Sed quare legitimi non stipulant, & vltra pupillarẽ ætatẽ: cũ & postea erant admittendi ad successionem si adoptio facta non esset? Rñ. illud est de fortuna, & aduentitium erat, vnde non fuit cõsiderãdũ: vt ff. qui, & a qui. l. Iulianus. potuissent enim post pubertatem test. fecisse: vt ℨ. qui ex cau. §. cum ergo.
o Nisi causa. Veluti si ita hrs instituit iste adoptat', si emãcipatus fuerit: & tũc quartã pdit, 4 quã tunc deberet habere de bonis arrogantis, vt ℨ. pxi. rñ. & ff. si quid in frau. pat. l. fi. fm quosdam. Vel dic, q tunc non pdit quartã: vt ℨ. pxi. rñ. pbat: qd cum isto cõtinuat: 5 & qd in d. l. cõtinet, intelligit qñ erat iusta cã ℨ filiũ: vt qa puocabat prem ad irã: & in tñ vt ẽs exhæredari potuerit: & bñficiũ collatũ, vel pferẽ dum

¶ Alibi auo paterno, vel pauo.

¶ Alias cõtractum.

1 Nota ex hac gl. q ad hoc vt filius existẽs in potestate patris p adoptionem transeat i ptãtem alterius, necesse ẽ q decĩ adoptionẽ affini. q sit de ascendẽtibus, puta auo prno, vel mr̃no, qa nepos ab auo trahit originẽ, & sic ponit nãlia, i. natiualia, alias si decẽ affini collaterali, puta fratri patris, non transit. simile glo. habes C. eo. l. pen. §. si verò pr. & c. tñ ℨ ubi glo. est tex. in §. in plurimis, in princi. in ver. nõ ex traneum. ℨ. eo. Ias.

¶ Personã publicã hoc loco interptaĩ Theophilus tabellionẽ.
Notari' nõ põt esse seruus. Sa satisdatio arrogatoris qbus prodest.

2 Et iõ ex alijs substitutioni b': qa nõ filij, sed pris tñ cẽsẽt: quod nõ rũpit p arrogationẽ hij, peteretur ab arrogatore tãquã debitũ arrogatu fm doct. hic.

3 Secus tamen si pmoreret arrogator ex quo ẽt tabulæ pupillares cõualescẽt vt hic p Ang.

4 Ista est vera secũdũ Io. de Plat. & ei tenet glo. & Sal. i l. ij. C. eod.

5 Et hæc est vera secundũ doctor. hic. q. dicũt hãc quartã debere dari in vltima volũtate pp verbũ relinquere hic positũ, secus i alijs bonis ppverbum trãc. Iason.

dum reuocari: vt C. de reuoc. don. l. si. & in auth. vt li. de cetero. §. illud. vers. qui etiam. col. vj. & sm hoc intellige pro respon. quod sequitur.

a Exhæredauerit. Vel præterierit: vt ff. eo. l. si arrogat. Accursius.

b Iubetur. Nota. non cauet sic se relicturū: tunc enim nō valeret: vt C. de inuti. stip. l. ex eo. & C. de inof. testa. l. si qñ. §. cui iubetur per legem vt sic faciat.

c Quartam partem. Quid ergo si alios filios sex, vel plures habeat: nūquid hic plus, quam alij habet? Respond. sic. secundum Bulg. qua si debeat imputari ei quare arrogauerit. Vel dic (vt puto) quartam suæ partis per condictionem ex l. diui Pij: vt hic, & ff. eod. l. si arrogator. & ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. §. si qua impubes. & hoc ad instar naturalium, & legitimorum: vt ff. de inoffi. testam. l. Papinianus. §. quoniam. & C. de inoffi. testam. l. cum quæritur. & leg. parentibus. Absurdum est enim hunc legitimum plus iuris habere, quam naturalem, & legitimum: vt ī. eo. §. sed hodie. in fin. Accur.

pater eum exhæredauerit, [a] vel viuus sine iusta causa emancipauerit: iubetur [b] quartā [c] partem bonorum suorum ei relinquere: videlicet præter bona, quæ ad patrem adoptiuum transtulit, & quorum commodum [d] ei postea adquisiuit.

Quod natura fieri non pōt, nec arte poterit: ars enim naturæ est imitatrix.

Minorē natu [e] maiorē non posse adoptare placet. Adoptio enim naturā imitatur: [f] & pro monstro est, [g] vt maior [h] sit filius, quàm pater. Debet itaque is, qui sibi filiū per adoptionem, vel adrogationē facit: plena pubertate, id est, octodecim annis [i] præcedere.

Carens filio potest alium adoptare in locum nepotis, vel pronepotis. h. d. Aret.

ADDITIO. Et hanc approbant cōiter doctores, & an sit hodie aucta hęc quarta per Authē. nouissima. C. de inoffic. testa. vide glo. in §. hoc obseruandum. in Authen. de trien. & semis.

d Commodum. Repete, & præter ea bona. s. aduentitia. quorum commodum filius arrogatus post arrogationem acquisiuit patri, s. vsumfructum. nā & hæc acquisita restituit: non dico vsumfructum ipsum, quē debet lucrari pater: vt C. de bon. quæ libe. l. cum oportet. §. si quis itaque. ad instar mariti in rebus dotalib. vt ff. fami. ercisc. l. si filia. §. j. & sic hoc verbum præter, non excludit: vt hic. & ff. de pig. act. l. j. in fi. & ff. de ꝓcu. l. sed & hæ. §. pen. & facit ff. de vulg. substit. l. sed si plures. § in arrogato.

Minorem natu. CASVS. Dic ego sum quidam iuuenis, & habeo amplum, & magnum patrimonium meū: & habeo quendā vicinum valde discretū, & prouidū virum iam bene sexagenarium: cuius con filiū in multis extitit mihi fructuosum. possumne ipsum arrogare, vel adoptare in filiū? nunquid licet mi hi hoc facere? Rñ. Imp. q non: quia certe minor natu maiorē adoptare, vel arrogare non potest: & hoc ratiōne: quia adoptio imitat naturam: sed contra naturā, & pro monstro esset, quòd filius maior esset tpe patre. vnde dico tibi, q ille qui ꝑ arrogationē sibi filiū facere vult: debet plena pubertate, i. xviij. ann. filium arrogatum, vel adoptatū excedere. Item non solū pōt qs adoptare, vel arrogare aliquē in filium, sed etiā in locum nepotis, vel neptis, pronepotis, vel proneptis potest quis adoptare: quāuis etiam filium nō habeat, & tam filium alienum potest quis adoptare in locum nepotis, quā etiā alienum nepotē in locum filij, sed si aliquis in locū nepotis aliquem adoptet, quasi ex filio adoptiuo, aut ex filio naturali, quem habet in potestate: in eo casu filius patri adoptanti debet ꝯsentire, ne ipse nepos ipso inuito adoptatus, suus hęres agnascatur. Si enim filius adoptioni a patre factæ consentiat: tūc mortuo auo iste nepos adoptatus in potestate pris, suus hæres efficietur, sed licet in hoc casu consensus filij requiratur, secus tamen est in casu econuerso. Nam si auus nepotem ex filio natum alij in adoptionem dederit, non est necesse consensum filij interuenire. hoc dicit vsque ad §. in plurimis. Franciscus Aretin.

Licet aūt & in locū nepotis, vel neptis, pronepotis, vel proneptis, vel deinceps adoptare, quāuis filium quis non habeat. [k]

Potest quis filium alienum in nepotē suū, & nepotē alienum in filium suū adoptare.

Et tam filium alienum quis in locū nepotis adoptare potest, quam nepotem in locum filij. [l]

Qñ quis adoptat aliquem vt nepotē ex filio suo legitimo, et naturali, vel legitimo tm̄, debet interuenire cōsensus filij: sed non econtra, qñ auus dat in adoptionem nepotem suum ex filio. Aret.

Sed siquis nepotis loco adoptet, vel quasi ex eo filio, quem habet iam adoptatum, vel quasi ex illo, quē naturalē in sua potestate habet, eo casu & filius consentire debet: [m] ne ei inuito suus hæres

e Natu. Id est, natiuitate. sic. ff. de minor. l. j. §. j.

f Imitatur. Plerunque. quandoque tamen non: vt ī. eo. §. sed illud. & §. in plurimis.

g Pro monstro est. Id est, nō secundum naturam, sed contra naturam: vt & alias. ff. de statu ho. l. non sunt liberi.

h Maior. Scilicet tempore, non persona.

i Octodecim annis i. tot annos debet habere plus adoptans, quā adoptatus, qui faciunt vnam plenā pubertatē tanti tpis. Sed nunquid qui plures adoptat, debet pluribus vicibus pręcedere in tanto tpe? Rñ. non, vt puto: cum secundum naturam etiam in vno anno ex diuersis fœminis, vel ēt vna possit habere filios plures, & in hoc adoptio imitat naturā, vt hic. Et no. pluribus modis dici plenā pubertatē. nam interdū quatuordecim anno. vt ī quib. mod. tut. fini. §. j. & ī. titu. j. j. rñ. aliàs xv. vt in Authē. de temp. nō so. pec. super dote. §. generaliter col. vij. alias xvij. ann. vt ī. qui manu. non pos. §. fi. & ff. de postul. l. j. §. pueritia. interdum xviij. anno. [1] vt ff. de ali. & cib. leg. l. Mela. Accur.

k Non habeat. Vel licet vxorem non habeat: quo casu tamen est contra naturam: vt ff. eod. l. & qui vxores. Accursius.

l In locum filij. Item nepotem ex vno, quasi ex altero natum: vt ff. eo. l. si pater. §. qui duos. non autem loco fratris: vt C. de hære. insti. l. nec apud.

m Consentire debet. Quod nō est in alijs cognatis, q possent sperare successionē: vt ff. eo. l. cū adoptio. Et si quidem filius cōsentiat, bene est: & recideret nepos adoptiuus in pŕtem suā. s. filij mortuo pŕe: vt ff. eo. l. si quis nepotē. Si aūt non consentiat filius, tunc agnascitur, id est, appropinquat, seu agnatus fit ei. i. auo hic nepos, & suus efficitur hæres, etiam filio inuito: nec recidit in potestatem eius: hoc dicas eū succedere, vt filium, licet non sit filius, sine vt nepotem, quasi ex altero

[1] Ætates sūt septē. īfātia durat ad vij. annū. pupillaris ętas ad 14. [1] masc. pueritia, seu pubertas ad 18. adolescentia, seu plena pubertas ad 25. iuuētus, seu virilis ætas ad 50. & qūque ad 60. senectus ad 80. decrepitus ad 100. ann. Ægi. per.

[1] Sed hęc gl. aut male, aut im probè loqtur, sm Christ. qa nullū tps plenū pubertatem constituit nisi. 18. ann. Ang.

altero filio præmortuo natū: quo casu æqualiter cum patruo admittatur: vt j. de hær. quæ ab intesta. §. cum autem. Alij dicunt hoc totum, in inuito, id est, filio inuito: & agnascatur, i. iuxta eum quasi nascatur quo ad successioné, quod satis in idē redit. Alij hoc totū, ei inuito, id est, auo inuito: qui voluntate filij propositerat adoptare: nunc autem contra propositum suum facit. & hic dicitur inuitus ratione propositi primi. Et secundū istos, hic nepos inuito auo, & filio adoptatus nō succedit vna cum filio: sed demum eo mortuo. prima verior ē. Sed quare hic filius impediret matrimonium sui filij, etiam auo volente, & nō impedit hunc ciuilem actum: vt ff. de rit. nupt. l. oratione. §. j. Respond. quia matrimonium est vinculum magis indiuiduum: vt j. de pat. pot. j. respon.

ADDITIO.

Et sic ista glo. intelligit hunc text. tripliciter ibi, ei inuito. Primo diuisim, vt exponatur ei: scilicet auo, inuito, scilicet filio. Secundo, & tertio coniunctim, vt illa verba in totum referantur, vel ad filium, vel ad auum: contra quæ facit d. l. si quis nepotem. Ias.

adnascat. Sed ex ōrio, si auus ex filio nepoté det ī adoptioné: non est necesse filium consentire. a

Adoptiuus pater adoptatum filium in potestate sua constitutum, vel arrogatum, alteri in adoptionem dare potest, haud secus quam naturalis pater possit.

In plurimis b aūt cāis assimilat is, q adoptat, vel adrogatus est, ei q ex legitimo mrimonio natus est. & iō si qs p Imperatoré, vel apud ptoré, vel psidem puinciæ nō extraneū c adoptauerit: pōt eū dē in adoptioné alij dare,

Qui secundum naturam liberos generare nequeunt, nec secundum artem sibi parare queunt.

Sed & illud vtriusq; d adoptionis cōe est: q &

a Consentire. Sed videtur q sic. nam læditur filius in duob. & in hereditate, siue in bonis, quæ ad filium suum proponebat ex voto transmittere: vt ff. vnde libe. l. scripto hærede. quod non facit: vt j. de hære. quę ab intest. defer. §. at hi. & q̄a in potestaté illius trāsit, quare in patris sui naturalis potestaté non recidit iure isto veteri: vt s. e. j. rñ. Ad primum respondeo: quia alio modo potest euitare, instituendo eum. Ad secundum dico, quòd non potest æstimari patria potestas: vt ff. de leg. j. l. filiusfamilias. §. secundū vulgarem: 1 Sed hodie vterque timor cessat. nam & succedet, & in suam potestaté recidet: vt C. de adoptio. l. cum in adoptiuis. §. sermus. & s. eo. §. sed hodie.

Pṫia pṫās Inęstimabilis.

In plurimis. CASVS. Dicit Iustinianus, q in plurimis ille qui adoptatus, vel arrogatus est, assimilatur ei, qui ex legitimo matrimonio procreatus est: vnde si quis eum qui sui iuris est authoritate principis arrogauerit: vel eum, qui in parētis ptāte est, non extraneum apud prætorem, vel præsidem adoptauerit: poterit eundem, ac si esset filius suus naturalis, & legitimus, alij in adoptionem dare. Et non solum prædicta in vtraque specie adoptionis cōia sunt, sed etiā illud vtriusque speciei adoptionis commune est, q illi, qui generare non possunt, nihilominus adoptare possunt, quales sunt spadones. Ab hoc tamen generaliter excipiuntur castrati, quibus natura beneficium generandi denegauit. Castrati enim adoptare non possunt. Et idem est in fęminis. Fęminæ enim neque adoptare, neque arrogare possunt: & hoc ea ratione: quia nec naturales liberos habēt in potestate: verum-

1 Sed facit 5 glo. ſm Iaco. q̄a si de læstimabili agit ſpiu dicio: vt necessāri eius ꝯsensus.

tamen ex indulgentia principis ad solatium liberorū pro Repub. amissorum eis adoptare permittitur. h. d. vsque ad §. illud proprium. Franc.

b In plurimis. Quandoque enim est contra: vt j. de hæredi. quæ ab intesta. §. minus. secundum Azo. Item in eo, q adoptiuus pater non tenetur eū instituere: vt j. de hæredita. quæ ab intesta. §. sed ea oīa. versicu. cum nec necessitas.

hi, q generare non pñt: e quales sunt spadones', f adoptare possunt: castrati autem non possunt.

Fœmina non potest adoptare, nisi eidem pp amissos liberos ex principis indulgentia concedatur.

Annota, Fęminas filios in potestate non habere: quò fit, vt iuribus potestatis patriæ minime fruantur.

Fęminæ quoq; adoptare nō pñt: g q̄a nec naturales liberos in sua ptāte habēt: h sed ex indulgētia i principis ad solatiū liberorū amissorum k adoptare possunt.

Adrogatus non solum in adrogantis connolat potestatem: sed etiam liberi, quos in potestate habebat.

Illud propriū est adoptionis illius, quæ per sa-

c Extraneum. Vt sic transeat in suam potestatem: vt s. eod. §. sed hodie.

d Vtriusq;. Quarū vna hodie vocatur arrogatio, alia adoptio: vt j. eo. §. Imperatoris.

e Non possunt. Qui omnes eunuchi vocantur: sed ab hoc genere detrahit castratos, qui generare nō possunt, id est, castè sic natos, vt nūquam potuerint generare.

f Spadones. Quib. testiculi, vel genitalia abscisa sunt cultello, vel spatha, & est raro: quia fortius est impedimentum naturæ, quàm accidentis: vt hic, & ff. de libe. & posthum. l. sed est quæsitū. §. j. & ij. Et nota, q vulgariter promiscuè appellantur. Accur.

Spadones q dicant, q̄dque intersit inter spadones, castratos, thlasias, & eunuchos, nemo meo iudicio melius explicat, q̄ Anton. Augu. li. emendatio. 3. c. 5. vide et q de hac re scrib. Alc. l. Spadonū. ff. de verbor. & rer. signifca.

g Non possunt. Sed ipsæ arrogari possunt: vt ff. eo. l. nam fœminæ. Accur.

h Habent. Nota fœminas non habere filios in potestate, & facit ad hoc ff. de suis & legi. l. nulla. & j. de hære. qual. & differ. §. cæteri. & ff. de contra tab. l. illud, §. ad testamenta. Accur.

i Sed ex indulgentia. de nouo iure concedenda: a vt C. eo. l. mulierem.

k Amissorum. In acie principis: vt hic innuit, & j. de excu. tut. § sed & si in bello. ff. de inoffi. test. l. si suspecta. §. si. Sed nunquid & tunc habebit in potestate? Videtur q sic, cum beneficia principum sint extendēda: vt in Authen. consti. quæ de digni. §. pen. colla. vj. & ff. de constit. princ. l. fina. Sed tamen contra dico ad instar scilicet naturalium. nam naturam imitatur adoptio: vt s. eo. in §. minorem. g & facit ad hoc. C. eo. l. mulierem. Accur.

1 Scilicet a principe non aūt a comite palatino, secūdū An. q idē qd hic. dicit et l bastardo per eū legitimādo.

Illud proprium. CASVS. Dñe, iam vidi in quibus species adoptionis, & arrogationis cōueniunt, & in quibus differunt. Nunquid est adhuc alia differentia inter eas? Resp. Imperator, q sic. Nam illud est proprium, & speciale adoptionis illius, quæ per sacrū oraculum, id est, per principem, & rescriptum principis fit: vt si ille, qui se in arrogationem dederit, liberos in potestate sua habuerit: non solum ipse in potestatem patris arrogatoris transeat, sed etiam omnes liberi eius, quos in potestate habet, potestati arrogatoris tanquam nepotes vnà cum eo subijciantur: & hoc factum fuit in persona diui Augusti, quēdam Germanicum in filium arrogare volēus; & iste Germanicus nolebat consentire: vnde non potuit procedere arrogatio

1 Et ad ꝯtiū rñdet hic doct. q imò debēt modetati ſm iꝰ cōe. l. ex facto. in prin. ff. de vul. & pu. sub.

gatio sua, sed diuus Augustus cuidam nomine Tyberio iniunxit, vt ille Germanicum arrogaret: quo facto princeps arrogauit Tyberium, & ille habuit Tyberium in filium, & per consequens Germanicum filium adoptiuum Tyberij habuit in nepotem. Et hæc diuiditur vsq; ad §. Apud Ca. Franc.

ff vnus. §. si acceptilatio.

ADDITIO. Respondent doctores, q ibi constabat testantem nolle codicillari.

crum oraculum[a] fit, q is, qui liberos in potestate habet, si se adrogandum dederit, non solùm ipse potestati adrogatoris subijcitur: sed etiam liberi[b] eius in eiusdem fiunt† potestate, tanquã nepotes. Sic etenim diu[*] Augustus[c] non antea Tyberium adoptauit † quàm is[d] Germanicum adoptasset: vt protinus[e] adoptione facta[f] inciperet Germanicus Augusti nepos esse.

Seruus a domino adoptatus, vel apud acta filius nominatus libertatem nanciscuntur.

Apud Catonẽ bene scriptũ refert antiquitas, seruos † si a dño adoptati[g] sint, ex hoc ipso posse liberari. † Vnde & nos eruditi, in nostra constitutione[h] etiam eũ seruum, quẽ dñs actis[i] interuenientib. filiũ suũ noĩauerat, liberũ esse ɔstituim[9]: licet hoc ad ius filij accipiendum non sufficiat.[a]

QVIBVS MODIS IVS PAT. &c.

TITVLVS XII.

QVIBVS MODIS ius patriæ potestatis soluitur.

Mortuo patre, mox sui iuris filius efficitur: mortuo verò auo, ita demum nepos sui iuris euadit, si non superfit ei pater, in cuius recidat potestatem.

Ideam[*] nũc quibus modis hi, qui alieno iuri sunt subiecti, eo iure liberentur.

Suprà visũ est quomodo dñica potestas constituat, & cõstituta tollat, subsequenter visum est, qualiter patria potestas causetur. Sequitur de iure vnde re, quibus modis dissoluatur, secundum Porcum.

Ideam[9]. Totus iste titulus diuiditur in sex partes. Primò, qualiter dissoluatur patris potestas morte nãli. Secũdò, qualiter morte ciuili ex delicto pueniẽte. Tertiò, qualiter pp dignitatẽ a filio acqsitam. Quartò, qualiter pp captiuitatem patris, vel filij. Quintò, qualiter emancipatione. Sextò, qualiter p dationem in adoptionem auo paterno, vel materno. Secunda ibi, Cum autẽ. Tertia ibi, Filius. Quarta ibi, Si ab hostibus. Quinta ibi, Præterea. Sexta ibi, Sed & si pater. Item hoc principium subdiuiditur in quatuor: quia primo ponit de quo est tractaturus. Secundo qualiter aliàs supra dixit de seruis. Tertio qualiter filij liberentur a patria potestate, generaliter respon. Quarto dictam responsionem diuidit. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi, Hi vero. Quarta ibi, Sed hoc.

CASVS In prin. istius tit dicit Iusti. continuando processum suum. Videamus nũc de illis, qui alie. iur. subsunt, qualiter a nexibus illius iuris liberẽtur. Sed tñ de liberatione seruorũ qualiter a do. po. lib nihil in hoc ti. diceẽ. Qualiter enim serui de ptãte dñorum eximanẽ: p ea q̃ in tit. de liberti. & de manumis. ser. diximus exponiẽ. Sed quia dñe Imp. video q vultis tractare in tit. isto qualiter liberanẽ liberi a ptãte parẽ. Dicatis ergo mihi si placet aliquem modum tollendi pat. po. Ad hoc rñ. Imp. dicens, Amice liberi in po. pa. existẽtes p mortẽ naturalẽ parẽtis, sui iuris fiunt. hoc tñ non est sine distinctionis remedio accipiendũ. Nã mortuo patref a. liberi in primo gradu existẽtes, vtpotè filius, vel filia gñalr sui iuris efficiunẽ, sed p mortẽ aui nepotes, qui in eius ptãte fuerunt, non oĩno sui iuris fiunt. sed ita demũ, si post mortẽ aui in pris sui naturalis ptãtem non sunt recasuri. vnde si tpe mortis ipsius aui pater ipsorũ nepotũ vixerit, & in patris sui naturalis ptãte sit: nec ante mortẽ eius de ptãte sua exiuit: in hoc casu nepotes ex eo post mortẽ aui in potestatẽ ei[9] recidũt: nec p mortẽ aui sui iuris efficiunẽ: sed si moriẽte auo pater nepotũ, aut mortuus fuerit, aut p emãcipationẽ de pris sui ptãte liberatus: tũc nepotes ex eo, qui in potestatem patris iam mortui, vel eman-

[a] Oraculum.[*] Id est, per principem, vt de eo, qui sui iuris est: & ideo transit ẽt hodie in potestatem arrogatoris: vt s. eo. in princi. ideo sic dictum: quia oramus, siue deprecamur eũ, vt in talibus præstet authoritatem. Accursius.

[b] Liberi. Omnes nati, & nascituri, & etiã reuersuri ab hostibus: vt ff. eo. l. si paterfamilias. in princ. fallit hoc ff. de oper. libert. l. operæ.

[c] Diuus Augustus. Hic Imperator volebat adoptare quendam nomine Germanicus, & hic Germanicum noluit cõsentire: vnde non poterat procedere adoptio: vt j. titu j. §. si pater. & ff. eo. l. ij. in prin. vnde Augustus callidè suasit cuidã nomine Tyberio, vt illum Germanicum adoptaret, quod fecit: & hunc Tyberium postea arrogauit princeps: quare & per consequens habuit Germanicum loco nepotis.

[d] Is. Tyberius.

[e] Protinus. Id est statim.

[f] Adoptione facta. A principe.

Apud Catonem. CASVS. Dñe, iam video quid iuris, qñ aliquis adoptat liberum hominem: dicatis mihi si placet. quid iuris est, si aliquis dñs adoptauit seruum suum? Resp. Iustinia. Imperat. dicens, Amice: antiqui referunt in hoc casu se meminisse bene scriptum apud Catonem. vt si serui fuerint adoptati, ex hoc posse eos consequi libertatem. Vnde nos authoritate Catonis eruditi, illos seruos, quos dñs actis interuenientibus in filios adoptauerit in cõstitutione nostra liberos esse constituimus, licet hoc eis ad ius filij consequendum non possit sufficere: & hæc sunt, quæ dicuntur vsque ad fi. tit. Fran. de Aret.

[g] Adoptati. Scilicet a dño. ab extraneo aũt non potest etiam libertas: vt ff. eo. l. si pater. in fi.

[h] Constitutione. Vt C. de lat. lib. tol. l. vnica. §. simili quoque modo.

[i] Actis. i. coram iudice: dicendo hæc verba, veni huc fili, [1] secundum Azo. vel vt puto, corã iudice agebatur, vt filius fieret adoptiuus, & inde facta fuit scriptura, non tamen res peruenit ad perfectionem: vt differat a proximo casu superiori. Aliud si extra iudiciũ talia fierent, vel agerentur: vt C. de liber. cau. l. pen. & sic collige ex hoc, & superiori respõ. q si id quod ago, non valet vt ago: valet tamen, vt valere potest: sic C. de latin. liber. tollen. l. vnica. §. simili quoque modo. Argumen. contra. ff. de iur. codi. l. j. & ff. de pact. l. si

[*] Dic q oraculũ ẽ qđ ad orõnẽ alicuius, vel p̃ces ɔcessũ ẽ: vel ẽ diuina volũtas ore hominis expssa, p gl. j l. digna vox: C. de legi. Et de viuæ vocis oraculo plenĩ[9] q̃ p aliũ p Mãdo. I glo. Facu. §. Et j ipa, I ver. sungatur. Æg. Per.

† Aliàs, veniunt.

† Huius adoptiõis meminit Sueto. in vita Tyberij Cæsaris.

† Et sic ex noĩatione alicui[9] acqrit vt hic, & i ca. per tuas. cum gl. sup verbo appellauit post medium, ibi itẽ est hic arg. cõ q fil. sint legit.

† Hic tex. est singu. ẽn lac. d Rauẽ. ad hoc q p bans se filiũ alicuius vel pbare se legitimũ. Ægi. Per.

[a] Idẽ si hmõi verba blãda. & adulatoria pfe ranẽ in te stamẽtis: qa disponũt. l. Paulus. §. Paulus. ff. de fideicõ. libert. enũciatiua autẽ an debeãt verificari puta si dicatur, Semproniũ filium, vel fratrẽ hæredẽ in sti tuo. vide hic p An.

[a] Aliàs ei non sufficiat.

emancipati recidere non possunt, per mortem aui, sui iuris fiunt. h.d. vsque ad §. cum autem. Franc.

a Et quidem. quasi dicat, quid sit circa seruos de absolutione potestatis eorum, diximus supra de libe. §. j. & §. multis.

b A potestate. Subaudi dñica.

c Parentis. Strictè accipe pro his tantum, qui sunt superiores ex linea masculina. Nam fœminæ nõ habent in potestate filios: vt ĩ. tit. j. §. fœminæ. generalius accipitur s. titu. ij. §. j.

d Eo. s. parente.

e Hoc. Scilicet qđ dixi morte superioris inferiores effici sui iuris.

f Patre. s. familias. subaudi supra quem nullus est ratione potestatis.

g Non omnimodo. Id est generaliter.

h Sed ita. Scilicet fiunt sui iuris.

i Eorũ. s. nepotum.

k In potestate. Et non exiuit. nã si exiuit, & postea rediit: quia est arrogatus: non recideret filius in potestatem eius, vt ff. de adoptio. l. si pater filium. & est ratio: vt ibi nor.

ADDITIO. Scilicet, q ius semel quæsitum nepoti non debet tolli per arrogationẽ: per regulã iuris, ius nostrũ. Alia enim rõ ibi posita reprobaf. quod facit vt post impetrationem vacaturæ nubens non obtineat: etiam si vxor moriatur. Ang.

Et quidem a quemadmodum liberentur serui a potestate b dominorũ, ex his intelligere possumus, quæ de seruis manumittendis superius exposuimus. Hi verò qui in potestate parentis c sũt: mortuo eo, d sui iuris fiunt. Sed hoc e distinctionem recipit. Nã mortuo patre, f sanè omnimodo filij, filiæve sui iuris efficiuntur. Mortuo verò auo, non omnimodo g nepotes, neptesq; sui iuris fiunt: sed ita, h si post mortem aui in potestatem patris sui recasuri non sunt. Itaque, si moriente auo, pater eorum i viuit, & in potestate patris sui est: tunc post obitum aui in potestate k patris sui fiunt. Si verò is, l quo tempore auus morit, aut iam mortuus est, m aut per emãcipationem exijt de potestate patris: tunc ij, qui in ptãtem eius cadere non possunt, sui iuris n fiunt.

Deportatio patris, aut filij, patriæ ptãtis vinculũ soluit, restitutio verò principis, id in pristinum statum reponit.

Cum autem, is qui ob aliquod maleficiũ in insulam deportatur, o ciuitatẽ amittit: sequitur, vt qui eo modo p ex numero ciuiũ Romanorum tollitur, perinde quasi eo mortuo, q desinãt liberi in potestate eius esse. Pari r ratione & si is, qui in potestate parentis sit, in insulam deportatus fuerit, desinit esse in potestate parentis. Sed si ex indulgentia † prin

l Is. Scilicet filius prædictus.

m Mortuus est. Scilicet filius prædictus.

n Sui iuris. Nisi in casu: vt quando per dignitatem filius sui iuris factus fuisset: vt in Authen. consti. quæ de digni. §. illud. colla. vj.

Cum autem. Diuiditur in quinque partes. Primo, de deportatione patris. Secũdo, de deportatione filij. Tertio, de indulgentia principis. Quarto de relegatis. Quinto, de seruis pœnæ. Secunda ibi, Pari ratione. Tertia ibi, Sed si ex indulgẽtia. Quarta ibi, Relegati. Quinta ibi, Pœnæ. Areti.

CASVS Domine laudabiliter video qualiter morte naturali tollitur patria potestas: nunquid pluribus modis tolli poterit? Respondet Imperator q sic. Nam non solum morte naturali, sed etiam ciuili tollitur patria potestas. Si quis enim ob aliquod maleficium perpetratum per sententiam deportationis ciuitatem amiserit: sequitur vt liberi eius, qui tali modo tollitur de numero ciuium Romanorum, perinde desinant in sua potestate esse, ac si morte naturali in potestate eius esse desinerent. Eadẽ ratione & si liberi in potestate existentes deportati fuerint: per deportationem desinunt in potestate parentum esse. Et hæc sunt vera durãte deportatione. Nam si ex indulgentia principis restituti fuerint: per omnia pristinum statum recipiunt. Et hæc omnia vera sunt in deportatis: secus tamẽ est in relegatis. Nam parentes relegati nihilomi

aui retineat in potestate liberos suos: & similiter in casu conuerso, liberi relegati in parentum potestate nihilominus remanent. Et non solũmodo prædictis casibus morte ciuili tollitur patria potestas, sed etiã in hoc casu. Nã si aliquis pœnæ seruus effectus fuerit: desinit habere liberos in potestate. Sed domine, dicatis mihi. quis intelligitur fieri seruus pœnæ? Ad hoc respon. q illi serui pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, & qui bestijs subijciuntur. Et hæc vsq; ad illum §. filiusfamil. Franc.

Cum autem. Dictum est s. qualiter soluitur patria potestas morte naturali: nunc ponit, quando morte ciuili. Accursius.

o Deportatur. Hic no. quod hæc sententia deportationis vt valeat, i. vt statum, & ciuitatem perdat non potest dari, nisi a quatuor iudicibus scilicet ab Imperatore, vel ab eo, qui eius vice iudicat: & a pręfect. prætor. & a præfect. vrb. ff. de pœn. l. ij. §. j. & de lega. iij. l. j. §. a præfecto. & ff. de inter. & releg. l. inter pęnas. §. j. Idem credo in senatoribus; q parem sententiam, i. parem habent effectum principi, vel maiorem, quam prædicti: vt ff. a qui. appel. non licet. l. j. §. j. Si autem alius iudex talem sententiam det, non valet: nec mandatur executioni, nisi princeps approbet eam, vel insulam, siue locum assignet: vt ff. de leg. iij. l. j. §. ij. & §. deportatos. & ff. de insititu. & irri. testa. l. si quis. §. eius. in gl. j. Quæ autem sint delicta pro quibus in insulam debent deportari: dicemus. ĩ. de publi. iudi. per totum titulum, sed relegare potest quilibet, qui habet merum imperium: vt ff. de inter. & rele. l. relegatorum. j. respon. Et nota q primo de media, secundo de relegatione, tertio de maxima dicit. Prima, & vltima tollunt patriam potestatem: sed relegatio non sic, cum status non sit mutatio, nec capi. diminutio.

p Eo modo. Id est, per istã deportationem in insulã.

ADDITIO. Et ex isto tex. not. Ange. q dictio perinde, importat similitudinem: sed non omnimodam, maximè in pœnalibus: vt per Barto. in l. sacrilegij. ff. ad leg. Iul. pecu.

q Mortuo. Not. deportatum mortuum, s. ciuiliter. sic. ff. de contra tab. l. j. §. quidam filium. & ff. pro soc. l. verum. §. societas. vers. intereunt.

r Pari. Hic no. vbi est eadem, vel similis ratio, idem ius constituatur. sic. ff. de verb. obl. l. a Titio. circa fi. & ĩ. quod cum eo, qui in alie. po. §. si igitur. in fi. & ff. de eden. l. quidam. §. nũmularios, in gl. quia. & ff. ad leg. Aquil. l. illud. Argu. contra. ff. de collat. bon. l. si quis. in ... j. respon. ibi. hoc in parte.

ADDITIO. Solue fm Io. Fab. & Ang. hic, q ibi non erat eadem ratio per omnia.

Facit ꝯ graduatũ noiatũ q vxore postea ducta & ea demũ mortua priori b^e noiationibus vti nequeat. Aegi. Per.

Deportate possũt quatuor iudices.

Aliàs perinde ac eo mortuo.

Aliàs principali. In quibusdã exemp. pœnæ aũt pẽ seru, &c.

Sed tũc vr obstare l. j. C. de sen. pś. pc. Pro cuius sol. Ias. dubitat. dicẽs a sentẽtijs Senatorum fortè non posse iam supplicari.

Contrariũ tenet Ias. p l. iij. ff. d inter. & relega. de quo. ĩ. de cap. diminu. in princip.

Princi-

a Principis. Aliàs principali. Sed nunquid per aliũ poterit restitui? Rñ. non, nisi fortè per senatorem, q potest restituere ad statum, vt ff. de postulã. l. j. §. eũ qui. vers. de qua, & §. an autem.

b Statum. Scilicet quantum ad honores, vel ordines, & similia, vt C. de sent. pas. l. j. ergo & patriam ptãtẽ, & hoc vult dicere. Sed ɔ̃dicit C. de sent. pas. l. in insulã. & l. si pr. Solu. hic spãliter ad oĩa fuit restitut⁹, sm M. & sic facias pũctũ ibi, per omnia. hanc reprobo: quia semper intelligitur ad omnia restitui, nisi ɔ̃. dixerit expressim: nam verbum, scilicet restituo, generale est. vt ff. de vsur. l. videamus ij. §. in Fautana. Alij hoc intelligunt ad patrẽ reuertentem tãtum referendum, cui debet restitui, filius in potestatem: sed filio restituto non sic, quia sic noceret ei restitutio. arg. C. de legi. & con. l. quod fauore. Sed hanc opinionem reprobo. nam libertus deportatus: & restitutus in libertinitatem recidit: vt ff. de iur. patr. l. siue libertus. Dic ergo interesse vtrum princeps dicat hæc verba. restituo te. & tunc ad omnia restitutus vr, vt hic. an, hæc, indulgeo tibi, quo casu de pœna tm̃ remittenda cogitasse vr, vt in contrarijs. argu. C. de sent. pas. l. generalis. & §. tutor. & l. cum indulgen. tia. & C. de gene. abo. l. si. Accur.

Aliàs datur.

cipis a restituti fuerint, p oĩa pristinum statũ b recipiunt. Relegati autẽ patres in insulam, in potestate liberos retinent. c Et ex contrario, liberi relegati in potestate parentum remanent.

Seruitus pœnæ patriam potestatem tollit. Angelus.

Pœnæ d seru⁹ effect⁹ filios in ptãte habere desinit. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum e damnãtur, † & qui bestijs f subijciunt.

Sola patriciatus dignitas filiũ a patria ptãte eximit.

Filiusfamilias si militauerit, g vel si senator, vel consul factus fuerit, remanet in ptãte patris. Militia enim, vel consularis dignitas d̃ patris potestate filiũ nõ liberat. h Sed ex constitutione i nostra summa † pr̃itiat⁹ k dignitas illico l Imperialibus codicillis p̃stitis, filiũ a p̃ria potestate

Deportat⁹ & relegatus differunt.

c Retinent. Nota dñiam inter deportatum, & relegatum quo ad familiam: vt hic. & i. proxi. §. Itẽ hic bona retinet, ille non: vt ff. de interd. & releg. l. j. Itẽ hic ciuitatẽ retinet, ille nõ, vt ff. d̃ iterd. & rel e. l. relegati. & l. relegatorum. § siue ad tempus. & §. ad tẽpus. Item q hic ad tempus, vel in perpetuum, ille autem tantum in perpetuum deportatur, vt ff. de interd. & releg. l. relegati. & l. relegatorũm. §. hæc est differentia. sed in libertate non est differentia. nã vterq; liber remanet, vt ff. de hon. dam. l. sed & si alia. §. j. Sed bannitos nostri temporis quibus comparabimus? Rnd. si tantum est maleficium, vt etiam cum ciuitate bona sua publicentur vel de iure, vel de consuetudine ciuitatum, tunc deportato comparabo, aliàs, relegato, vt arg. ff. de bonis dam. l. j. a non autem dico, q possit deportari a præside de iure, vt s. §. proxi. diximus, nec relegati aliquis potest a defensore ciuitatis, cum sit de imperio mero relegatio, vt in Auth. de defen. ciui. §. nulla. in fin. §. col. iij.

a Hoc verũ nisi esset relegatus in perpetuũ: qa pòt sibi p insulam adimi pars bonorũ. l. relegati. l. si. & l. relegatorũ. §. ad tps. ff. eo. titu. Ang.

ADDITIO. Vñ versus. Qui deportant semper pœna cruciant. Pœna relegatis est tpis estque perennis.

d Pœnæ. Id est, supplicij. Supplicium. n. suus dñs est, non fiscus, vnde ei nihil quærit, vt ff. de ijs, q pro non script. hab. l. iij. Sed nouo iure nemo ingenuus fit seruus ex supplicio, vt in Authen. de nup. §. quod autem. & §. si verò. col. quarta.

a Istã cõi ter reprobãt doct. hic Ingenuus ex supplicio nõ fit seruus.

ADDITIO. Dic istud esse verum si remanet viu⁹: secus si in eo fiat executio mortis naturalis: vel saltẽ pñs ab habente ptãtem capitaliter condemnetur, quatenus testamentum non valet, nisi in malè ablatis restituendis, sed in absente secus, quia valet testamentum, secundum Angelum hic.

e In metallum. Id est, in opus metalli ad fodiendũ metallum, vel etiam deportandum, & hi ne fugerẽt, ligabantur, & pondere quodam opprimebantur, vt ferro, vel alio modo. Alij vero erant, qui dicebant dãnati in opus metalli: & hi non tanto pondere opprimebantur, & qui hinc fugiebant, in metallum ponebantur. Alij verò erant, qui in ministerium, vel in seruitium metallicorum tantum ponebantur. & hoc si perpetuò fieret, erant serui, aliàs ɔ̃: vt ff. de pœnis. l. aut damnum. §. inter eos. & §. quisquis. & §. in ministerium. Sed quid si prouincia non habeat metalla aliqua, vel ferri, vel alicuius similis cõditõis? Rñ. in vicinam prouinciã mittebant, a vt ff. d̃ pœnis. l. aut dãnũ. §. est pœna. Alij sunt in opus publicũ ppetuò dati, vel ad tempus, qui sunt similes relegatis: vt ff. de pœnis. l. quidã, sed huiusmodi pœnæ non sunt in vsu hodie. Accursius.

a Quod facit nm Christ q vacãte se de p mortẽ plati, si opus sit chrismate: q̃rendi sint epi vicini: & est gl. in ca. si epus a paganis. de sup. negl. pla. lib. 6.

f Bestijs. Deducendis fortè, vel etiam vt comederet cum eis, vel alia bestialia faceret. de hac pœna dic vt not. ff. de pœn. l. qui in vltimo.

Filiusfamilias. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum in genere. Secundo reddit rationem. Tertio excipit a dicto. Quarto assignat rationem. Secunda ibi, Militia. Tertia ibi, Sed ex constitutione. Quinta ibi, Quis enim. CASVS. Dñe pono q aliqs filiusfamilias factus fuerit miles, & senator, vel consul: nunquid liberatur a patria potestate? Rnd. Imperator q non. Nam militia, vel consularis dignitas filium a patria potestate non liberat, sed ex constitutione nostra summa dignitas patriciatus filium a vinculis patriæ potestatis liberat. Quis enim patiatur patrem quemlibet posse filium suum a nexibus suæ potestatis per emancipationem relaxare, & Imperatoriam celsitudinem non valere eum, quem sibi elegit patrem, ab aliena eximere potestate? quasi dicat hoc nullatenus est tolerandum: & ideo prædictæ dignitatis adeptione filius incontinenti a patria potestate liberatur. Et hæc vsque ad illum §. sed ab hostibus. Franciscus.

a Vide in hunc locũ Al. in xij. lib. C. tit. de cõsu. & non spar. pec. & Budæũ in l. vlti. ff. de senatoribus. vterq;. n. Accursiũ taxat i in terpretatione dictionis patritius.

g Militauerit. Id est, milès factus fuerit: ad quod multa sunt necessaria, vt in Auth. de mand. princi. §. fin. versic. si quidem in gl. j. coll. iiij. diximus etiam in l. penul. ff. ex quib. causis maio. vbi sex requirũtur ad hoc, q quis sit miles. Vel dic militauerit, id est, in exercitio militiæ fuerit.

h Non liberat. Hoc est iure isto, nam nulla dignitas præter patritiatum releuat filium a potestate patris, vt subijcit, sed hodie xij. sunt dignitates, quæ liberant aliquem hominem curialem a curiali conditione, vt C. de decur. l. si. lib. x. & illæ eædem liberãt a patria potestatè, vt in Auth. constit. quæ de dig. §. & §. generaliter. colla. vj. vnde cum sit ibi consul, corrigitur quod de eo dicitur.

i Constitutione. Vt C. de consulibus. l. fina. libro duodecimo.

k Patritiatus. Erat enim patritius, quasi principis pater. vnde Salustius, O patres conscripti, nam scripta erant eorum nomina in aliquo loco, vel in corona capitis eorum, vel aliàs.

l Illico. Hoc est spãle in patritio, & cõsule hodie, etiam vt sola collatione, id est, datione codicillorũ, id est, dignitatis scriptæ, vel per aliquod priuilegium

Sans:

fiat sui iuris & sine administratione: in alijs decem, tunc demum cũ cœperint administrare: vt in Authẽ. constitu.q̃ de digni, §.j.in glo.codicillos. colla.vj. quæ est C.de epis.& cler. Auth.sed dignitas.& C.de decur. l.fina.lib.x.Item in tertio casu cum ordinatur episcopus: qui est & vltra supradictos casus: vt in Authent. consti. quæ de digni. §. palam.colla.vj.

ADDITIO. Et nota q̃ vbi elec.est necessaria ex parte vtriusque: quia eligentes cogunt eligere: & electus cõtentare: q̃rit̃ ius ex sola electione & absenti,& ignoranti.l.illud.ff.de tut.& cura.dat.ab his. Sed si non sit necessaria ex parte electi: vt in episcopo,non quærit̃ ius ante acceptationem.c.si tibi absenti.de præben. lib.vj. Item vbi fit electio p viam facultatis, vt a populo, vel dño. Sed est speciale in patritio, & cõsule, vt hic. Ange.

liberat. a Quis enim b patiatur, patrem quidẽ posse per emãcipationis modum potestatis suæ nexibus filium liberare: imperatoriam aũt celsitudinem nó valere eum, quem sibi patrem † elegit, c ab aliena eximere potestate.

Captiuitate patris aut filij pendet magis, q̃ intereat ius patriæ potestatis pp postliminij ius. Retrò.n.fingit̃ in ciuitate fuisse, qui ab hostibus regressus est.

Si ab hostibus d capt⁹ fuerit parens: quamuis seruus hostium fiat: tñ pendet e ius liberorum ꝑpter ius postliminij: f Quia ij, qui ab hostibus capti sunt, si reuersi fuerint: omnia pristina iura recipiunt. idcirco g reuersus * etiam liberos habebit in potestate: quia postliminium fingit eum, qui captus h est, in ciuitate semper fuisse. Si verò ibi decesserit: exinde, ex quo captus i est pater, filius sui iuris fuisse videt̃. Ipse quoq; filius, nepos ve si ab hostibus captus fuerit, similiter dicimus propter ius postliminij, ius quoque potestatis parentis in suspẽso esse. Dictũ est aũt postliminiũ, a limine, & pòst. † Vnde eũ, qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum rectè dicimus. Nã limina sicut in domo finẽ quendam faciunt: sic & imperij finem esse limen, veteres voluerunt. Hinc & limen dictum est, quasi finis quidam & terminus.

a Liberat. Scilicet dignitas.

b Quis enim. Quasi dicat, si quilibet pater etiam vilissimus filium suum emancipat quando vult: vt infra.eo.§.admonendi.& §.præterea, quare hoc Imperator non poterit facere? Vel dic in casu electi patritij, quasi dicat: cum ipse pater patritij possit emancipare, & ad hoc compellatur cum alapis, & verberibus: vt in Auth.constit.quæ digni.j.respõ.colla.vj. quare & ipse Imperator.&c.

c Elegit. Quod tato fit: vt C.de consulibus. l.fi. lib. xij.secundum M.

Si ab hostibus. Diuiditur in tres partes principales. Primo loquitur, quando pater fuit captus. Secundo quando filius. Tertio declarat quid sit postliminium. Secunda ibi, Ipsa quoque. Tertia ibi, Dictũ est.Arc.

CASVS. Dñe vos dixistis mihi, q̃ per mortem ciuilem tollitur pat.po. nunquid generaliter est verũ? Respon. Imperator q̃ non. Nam si aliquis paterfa.ab hostibus captus fuerit: quamuis seruus hostium efficiatur: tamen pat.pote. omnino non extinguitur: sed propter ius postliminij in tempus futurum suspẽditur. Illi enim qui ab hostibus capiuntur, si in ciuitatẽ reuertant̃: omnia pristina iura iure postliminij recipiunt. vnde & iste pater ab hostibus captus, si reuersus fuerit, liberos in p̃tãte habebit: q̃a ius postliminij eum qui ab hostibus captus est, si postea reuersus est, fingit in ciuitate semp fuisse. Si verò apud hostes decesserit: filij sui iuris effecti sunt. Si ipse quoque filius, aut nepos ab hostib.captus fuerit: ius pat. pot.in suspenso erit iure postliminij. Sed dñe dicatis mihi si placet, vnde dr postliminium? Ad hoc rñdet Imperator, q̃ postliminium dictum est a limine, & post. Nam eum qui ab hostibus captus est, cũ postea ad fines nostros redierit, postliminio reuersum rectè dicimus. Sicut.n.limina in domibus quendam finẽ faciunt: ita finem imperij, limen esse omnes veteres voluerunt. vñ etiam limen dictum est, quasi finis, & terminus quidam. & hac rõne est, vt qui ab hostibus vltra limen, idest, vltra metam, & finem imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat. Sed pone q̃ aliquis sit captus intra fines imperij: & ibidem victis hostibus recuperatus: nunquid censet̃ ipse postliminio reuersus? Et vi q̃ nõ, cũ fuerit vltra limen, idest, metam, vel finem imperij? Respon. Imperator, q̃ iste postliminio rediisse censetur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §.præterea. Franc.de Are.

d Ab hostibus. Hostes sunt quibus populus Romanus bellum indixit: vel ipsi populo Romano: vt ff.de cap.& postli.re. l.hostes.

e Pendet. Hic colligitur quoddam hominum genus esse in pendenti vt diximus supra, de ijs qui sunt sui vel alie. iuris.§.primo. Sed certè qd hic dicit, pendet, verum est propter iuris fictionem, nam quo ad veritatem sui iuris est filius: vt ff. de testament.l.lege Cornelia.in fine, & ff.de liberis & posthumis. l.penultima.& C.de senten. pass.l.final. ibi. quod maximè &c. & ff.ad Macedonian. l.prima.§. primo. nam pater seruus est hostium: vt s̃.de iur. persona.§.serui. ergo alium in potestate habere non potest: vt ff.ad legem Iuliam, de adulterijs l.sic eueniet. Dic ergo, quòd nulla præterita, vel præsentia pendent inspecto statu præsenti, sed futuro: vt infra de verborum obligation.§.conditiones.

ADDITIO. Etiam quo ad testamentum, vel contractus filij super aduentitijs acquisitis ante captiuitatem, nec in alium translatus quouis titulo, præter quam hæreditario: aliàs secundum Angelum Aretinum: sed secundum Iasonem non pendet contractus filij: nisi patris præiudicium concernant.

f Postliminij. Est autem postliminium ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, & moribus, & legibus constitutum: vt colligitur ff de cap. & posli. reuer.l. postliminium.j.respon. Accursius.

g Idcirco. Quia reuersi omnia iura recuperant.

h Captus. Et reuersus: vt ff.de cap.retro.

i Captus. Intra fines nostros, nec vltra deductus ita impropriè reuersus dicitur postliminio. Vel dic captus fuerat vltra fines: tunc dicitur etiam redusse ante, quam ad limina redeat: quia sic recuperat statum licet impropriè. & facit ad hunc §.ff.de captiu.l. in bello.§.j.item ad idem.ff.de vi, & vi arma. l.qui possessionem.

Præterea. Diuiditur in sex partes. Primo, qualiter per emancipationem liberatur filius a patria p̃tãte. Secundo

Patrem l. senatorem inq̃t Nebrissen. in lexico suo iuris ciuilis in ver. pater.

Reuersus. parẽs aliquib⁹ Codicib⁹.

Seruius tñ, vt in topicis ad Trebatiũ testat̃ Cicero: dici vult a post, & liminiũ illud pductione eẽ verbi sicut in finitimo, legitimo, æditimo non plus est timũ quã meditullio, tullium.

Hostes q̃ dicant̃. Filius capt⁹ ab hostib⁹ in veritate est sui iuris.

Excepta possessione rerum suarũ. l. deniq;. & l.nec vtilem. ff.ex qui. cau. ma. la.

Quia fuit recuperatus añquã excederet fines. Ang. Por.

Secundo, qualiter fiebat emācipatio de iure antiquo. Tertio, qualiter fiat hodie. Quarto, q̄ pater habet legitimam in bonis emancipati, sicut patronus in bonis liberti. Quinto, q̄ pater legitimus est tutor filij impuberis emancipati. Sexto, q̄ nepotem potest emancipare retento filio in potestate, & econtra. Secunda ibi, Sed emancipatio. Tertia ibi, Nostra. Quarta ibi, Et tunc. Quinta ibi. Et prꝗterea. Sexta ibi, Admonendi. Arer.

CASVS. Domine, iam vidi plures modos, quibus tollitur patria potestas: nūqd adhuc tolli potest pluribꝰ modis? rñd. q̄ sic. Nam certè post supradictos modos tollit emancipatione pria potestas. Sed Dñe. dicatis mihi qualr fit emancipatio? Ad hoc rñ. Imper. q̄ aliter olim fiebat emancipatio, & aliter hodie fit. Nā olim, aut p antiquā legis obseruationem fiebat, q̄ per imaginarias vendōnes, & manumissiones ab imaginario emptore factas celebrabat: aut p imperiale rescriptū: sed nostra prouidentia hæc per quandā constitutionē in meliorem statum reformauit. Statutum enim est constitutione nostra, vt antiquorum fictione sublata parentes ad competentes iudices, vel magistratus directa via intrent: & ibidem filios, vel filias, & deinceps liberos cæteros a sua potestate dimittant: & ex tempore emancipationis factæ eadem iura præstantur parenti in bonis liberorum ab ipso emancipatorum, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti: & etiam si aliquis eorum emancipatorum impubes fuerit, parens qui emancipauit, per emancipationem eius tutelam nanciscitur. Et hæc vsque ad §. admonendi. Franciscus.

Aliàs, quia eodem limine reuertebatur quo missus erat.

Ab eo postliminium dictum est: quia ad idem limē reuertebatur, quod amiserat. Sed & qui captus, victis hostibus recuperatur: postliminio redisse existimatur.

Emācipatio apud quēuis magistratū (ēt citra antiquā solennitatē) facta, patriæ potestatis vincula soluit: verū pater ex emancipati bonis sibi iure debitam portionem consequitur: illiusq; (si impubes sit) legitimam tutelam.

Præterea [a] emancipatione quoque desinunt liberi [b] in potestate parentum esse: sed emancipatio antea qdē, vel p antiquam legis obseruationem procedebat, [c] quę per imaginarias [d] venditiones, & intercedentes manumissiones celebrabatur, vel ex imperiali rescripto. [e] Nostra autem prouidentia, etiam hoc in melius per constitutionē [f] reformauit: † vt fictione [g] pristina explosa, [h] recta via [i] ad cōpetētes iudices, vel magistratus. [k] parentes intrēt: [l] & filios suos, vel filias, vel nepotes, vel neptes, ac deinceps a sua manu [m] dimittant. Et tunc [n] ex edicto [o] ptoris ī bonis [p] huiusmodi filij, vel filiæ, nepotis, vel neptis, qui, quæve a parēte manumissus, [q] vel manumissa fuerit, eadē iura præstantur parenti, quæ tribuunt patrono [r] in bonis liberti. Et prætere a si impubes sit filius, vel filia, vel cæteri, ipse

[a] Præterea. Non solum supradictis modis, sed prætera, &c.

[b] Liberi. Generale nomen est ad omnes inferiores: vt ĩ. tit. ij. §. fin.

[c] Procedebat. Id est, ea demum ad effectum perducebatur. Accur.

[d] Per imaginarias. Id est, fictitias. [1] sic & ff. de reg. iur. l. imaginaria. nam pater vendebat filium pro vno numo forte & emptor eum manumittebat, vt hic, & ff. de cap. dimi. l. liberos. §. j. & C. eo. l. fi. j. rñ. & facit ad hoc ĩ. de testa. §. j. & propter hoc dicebatur filius capite minui. Sed cum hodie talia nō fiant, vt se quis nunquid dr̃ capite minui? Rñ. sic: quia statū suū mutat ad minus. vt ĩ. de ca. di. j. rñ. & §. minima.

[e] Ex imperiali rescripto. Et hoc modo etiā sine venditione fiebat: vt puto.

ADDITIO. Et erat ratio. ſm Ange. hic, quia frustra precibus imploratur, quod datur a iure. l. j. in gl. fin. ff. ad municip.

[f] Per constitutionem. Vt C. de emancip. lib. l. fi.

[g] Fictione. Aliàs functione, id est, vsu. aliàs factione.

[1] Quæ vēdōnes, & ex cōsequēti manumissiones: licet eēnt nullę, quo ad ↄmodū ſ hérium. l. nuda. ff. d ↄhē. emp. & §. fi. ĩ. d lge. tñ ad eorū incōmodū bñ valebāt: vt hic per Iasonem.

ADDITIO. Quæ fictio non debet deduci in genere: puta q̄ contractus sit simulatus, sed in specie. & qualiter præsumatur, vel probetur per testes, vide per Angelum hic.

[h] Explosa. Id est, expulsa. sic ĩ. de fideicom. hæredi. §. sed quia stipulationes.

[i] Recta via. Vel indirecta: non curo. vel dic, id est, recto iure.

[k] Vel magistratus. Quoslibet, etiam si non habent merum imperium, vel mistum: vt in Auth. de defen. ciui. § iniūgendum. versic. & quicquid aliud. & ibi gl. coll. iij. & etiam extraordinarios: vt duo Bononien. coram iudice Mutin. vt ff. de manu. vind. l. etiam. § fina. & C. de iudi. l. vlti. aliàs pen.

[l] Intrent. Si iudex est in domo. idem vbicunq; sit, dūmodo nō sit in loco turpi: vt ff. de iusti & iu. l pe. ff. de arbi. l. si cū dies. §. pen.

[m] Sua manu. Id est, debet capere cum per manum, & relaxare eum per verba ad hoc idonea. [2] Vel dic manu. i. potestate. nam quando que & non capta manu emancipatur: vt C. de eman. lib. l. penul. Accur.

† Reformauit in meliꝰ. In significatione accepit vter q; Quintil. inter li. 12. c. 6. Angelo Mi ... ni Rhodi rursus reformādū ac velut recoquendū se dedit. Alter verò sup sign. Gre ... de reformationibus.

[2] Et ita cōiter obseruatur. ſm Ange. qñ fit inter pñtes, secus si inter absētes, vt hic Ias.

[n] Et tunc. Id est, ex tunc. nam prius occuparet pater oīa iure peculij: vt ĩ. qui. non est permis. fac. test. §. j. & est simile tunc. ff. de condi. & dem. l. iiij. in fi. & si cer. peta. l. lecta. circa prin. ibi tunc eo amplius. & in gl. tūc & ff. de vulg. subst. l. in pupillari. §. j.

[o] Ex edicto. Scilicet posito. ff. si a pa. quis fue. ma. l. j. in fi. primo responso.

[p] In bonis. Acquirendis, vel acquisitis: vel a patre sibi nunc collatis.

[q] Manumissus. Id est, emancipatus, impropriè enim ponitur. vt ff. quando act. de pecu. est anna. l. prima. §. alienatio.

ADDITIO. Quod est verum de stricto iure C. secus de iure ff. secundum Ias. propter l. Pantonius. ff. si a pa. quis fue. manu.

[r] Patrono. Patronus ante succedit liberto in totum ab intestato, filijs non extantibus: ex testamēto, in tertia parte bonorum liberti, liberis existētibus, in nihilum. licet olim esset aliter: vt ĩ. de success. lib. §. j. & ij. & §. sed nostra. Sic erit hic in patre. Sed hæc similitudo interdum fallit. nam interdum habet totū pater, vt si filius turpem personam instituit hæredem: vt ff. si a patre quis fuer. manumiss. l. Pantonius. in princip. Interdū nihil ex successione, vel alio modo: vt in sex casibus, scilicet, quando pretium emācipationis accepit pater a filio. Item quando filius est miles, & habe. castrensia: vt ff. si a pat. quis fuer. manu. l. j. §. si parēs & §. est & alius. & ff. de milit. testa. l. si a milite. §. fin. & l. seq. Item filijs alijs patris licet hæredibus, non datur: vt ff. si a pa. qs fue. manu. l. j. §. fi. secus est in filijs patroni. Item qñ emancipauit coactus: vt ff. si a pat. quis

Patronus qualr succedit liberto.

Pr q̄b. casib. succedit filio, & q̄b. nō. Actio Caluisiana.

quis fue. manu. l. j. §. fin. Item Caluisiana nō ita patri, vt patrono dat: vt ff. si a pa. quis fue. ma. l. j. §. si parēs. & l. non vsque. Item nec operas a filio, vt a liberto patronus habet, vel potest habere: vt ff. si a pa. quis fue. ma. l. pen. licet hæc prædicta specialia in patrono vera non sint: vt colligit ex generali capite illius tituli, si a pat. qs fue. manu. l. j. j. rñso. & ij. & in specialib. casibus, qui in illo titulo ponuntur, vt dictū est. Sed secundū hoc semper videtur pater amittere: cum semper præmium emancipationis habeat hodie: vt j. per quas perso. nobi. acquir. §. hoc quoque. & C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. pe. Sed dic istud legale, non conuentionale præmiū esse: & ideo licitum, nec puniendum: vt C. de admi. tut. l. sancimus etea tionē ibi, non enim debet. & C. ad l. Iul. de adulte. l. Gracchus. versic. quod legitimè.

ADDITIO.

Dic. q̄ de consuetudine aliter obseruatur: q̄a pater in emācipatione donat aliquid filio, fm Ange. & Iasonem hic.

a Ex manumissione. Id est, ex emancipatione.

b Nanciscitur. Concordat huic verbo. j. de legi. pat. tut. & j. de fi. tu. in princ.

parēs ex manumissione a tutelā eius nācilcitur. b

Habens filiū, & ex eo nepotē in potestate, potest vnū ex eis, vel ambos emancipare. Are.

Admonendi autem sumus, liberum arbitrium esse c ei, qui filium, & ex eo nepotem, vel neptem in potestate habet: d filium quidē de potestate dimittere: nepotē verò, vel neptem retinere. & econuerso, filium quidem in potestate retinere: nepotem verò, vel neptē manumittere, e vel oēs f sui iuris efficere. Eadem & de pronepote, & pronepte dicta esse intelligantur.

Adoptatus ab ascendente (si præsens adoptioni non contradicat) a patris naturalis soluitur potestate, & in adoptantis potestatem transit.

Sed & si pater filium, quem in potestate habet, auo, vel proauo naturali secundum nostras constitutiones g super his habitas, in adoptionem dederit: id est, si hoc ipsum actis interuenientibus apud competentem iudicem manifestauerit, præsente eo, h qui adoptat, & non contradicente: i necnon eo præsente, qui adoptat: soluitur quidem ius potestatis patris naturalis: transit k autem in huiusmodi parentem adoptiuū, in cuius psona, & adoptionē esse plenissimam antea diximus. l

Conceptus prius q̄ pr emancipareē aut cuipiā ascendentiū in adoptionē daretur in auita remanet potestate, non ita si postea conceptus sit.

Illud autē scire oportet, quòd si nurus tua ex filio m tuo cōceperit, & filium postea emancipaueris, vel in adoptionem dederis, prægnante nuru tua: nihilominus, quod

nem plenissimā esse, qā ea quæ diximus, concurrunt. Et hæc vsque ad illum §. Illud autem. Franc.

g Constitutiones. Vt C. de adop. l. cum in adoptiuis. & s. de adopt. §. sed hodie. & §. si verò.

h Pñte eo. Nisi sit infans: vt C. de emā. lib. l. pe. Acc.

i Non contradicēte. Not. patientiam consensui comparari: sic qui tacet, affirmat. sic. ff. de pigno. l. fideiussor. ij. §. pater. in fi. & ff. solut. matr. l. ij. §. fi. Argu. s. ff. de adop. l. ij. §. j. & de procur. l. filiusfamil. §. j. Accur.

Tacens affirmat.

ADDITIO.

Sed ibi erubescētia tacuit, quo casu nō videtur consentire, secundū Ias. per tex. in l. pen. ff. de furt. vel pro solutione distingue, vt per Ang. Are hic.

i Sed fm Christoph. requirit expressus cōsensus p formā.

k Transit. Ergo nō tollitur patria potestas, sed transfertur. Ad quid ergo hic casus in hoc titulo ponitur? Rñ. quia etsi non tollitur incommutabiliter, tollit tamē quo ad primū. Idem dico in eo, qui iudicatur in potestate mea nō esse. nam non efficit sui iuris: cum sententia nō faciat ius, imò remanet i potestate: licet quo ad me pro emācipato habeat: vt ff. de condi. inde. l. Iulianus. i prin. & l. vl.

l Diximus. Vt s. titu j. §. si verò. Accur.

Admonendi. CASVS. Dicit Iusti. in hoc §. q̄ si parens filium, & ex eo nepotem, vel neptem in potestate retinuerit, vel ecōuerso, liberum erit arbitriū ei, a nexibus suæ potestatis nepotē, vel neptem dimittere, & filium in sua potestate, retinere: vel in suo arbitrio erit omnes simul sui iuris efficere.

c Liberum arbitrium esse. Nisi in casibus. vt j. eo. in fi. dicemus. & facit ad hunc §. ff. de adopt. l. liberum.

d Habet. vt s. de pa. po. §. qui igitur.

e Manumittere. Id est, emancipare.

f Vel omnes. Repete, liberum esse. Accur.

Sed & si pater. CASVS. Dñe, iam vidi plures modos, quibus tollit pat. po. nunquid adhuc pluribus modis tolli poterit? Rñ. q̄ sic. nā per translationē potestatis tollitur pria potestas quantū ad ipsum, quem post in potestate habuit pater. Si enim pater filium suū, quē in potestate habet auo filij sui, vel proauo paterno, vel materno, fm tenorem nostrarum cōstitutionū in adoptionē dederit, & hoc ipsum corā iudice cōpetente actis interuenientibus manifestauerit, pñte filio, qui in adoptionem datur, & non cōdicente huiōi adoptioni, & etiā eo præsente, cui in adoptionē dat: in hoc casu quia in vnā personā cōcurrunt, & naturalia, & adoptionis iura: ius potestatis naturalis patris omnino dissoluitur: & in huiōi patrē adoptiuum transfertur: in cuius persona constituimus adoptio-

Illud autem. Diuiditur in tres partes. Primò, dicit de filijs ante emancipationem patris conceptis. Secūdò, de conceptis postea. Tertiò, q̄ filius non pōt cogere patrem ad emancipandum eum. Secunda ibi, Quod si post. Tertia ibi, Et quidem. Areti.

CASVS. Ponamus, q̄ aliquis habeat filium in potestate: & vxor istius filij ex eo conceperit: & postea eundem filium emancipauerit, vel in adoptionem dederit. modo quæritur, vtrum partus ante emancipationem conceptus, & postea editus, nascatur in potestate aui nihilominus? Rñd. Iustinia. q̄ sic: sed si post emācipationem conceptus fuerit, secus erit: quia tunc partus ex ea editus, in potestate parentis emancipati, vel aui adoptiui erit. Et sciendum, q̄ in parentum potestate existentes nullo modo possunt compellere parētes eos de sua potestate dimittere. Et hæc vsque in fin. titu. Franc. de Aret.

Illud. Hic §. tradit duo præcepta: vt s. de adopt. §. sed hodie. Accur.

m Ex filio. Scilicet, naturali, & legitimo: secus in legitimo tantum, vt in adoptiuo. nam tunc filio emancipato, etiam nepos ex eo emancipatus videtur, secundum quosdam: vt ff. de capit. diminution. l. liberos. §. emancipato. & ff. de adoption. l. sed etiam nepos. Vel melius dic, eo idē, quod in naturali, vt in fine huius tituli. & ff. de adoptionibus. l. liberum. & ff. de capt. & postlimi-

postil.reuer.l.si me tibi. Accursius.

a Ex ea nascitur. Secus in ancilla prægnante manumissa, vel alienata: vt ff.de inge. §.sufficit. • ff.de acqui.rer.domi.l.fi.& C.de proba.l.matrem.

b Et quidem. Hoc est secundum præceptum: & repete scire oportet, quod neque. &c.

• Rō est fauor libertatis vt l.q in vtero. ff. de statu ho. Aegi. Per.

ex ea nascit, a in ptāte tua nascit. Quòd si post emācipationem, vel adoptionē cōcept⁹ fuerit, patris sui emācipati, vel aui adoptiui ptāti subijcit.

Pater nō cogit inuitus emancipare filium, nisi ex causa.

Et quidem b neq; naturales c liberi, neque adoptiui vllo penè d modo possunt cogere parentes de potestate sua eos dimittere.

c Naturales. Subaudi. & legitimi. nā naturales tñ nō sunt in ptāte: vt s. de nuptijs. §. fin.

d Penè. Hic no. talē regulam, quod nullus filius pōt compellere patrem vt emancipet eum: quod fallit in quatuor casibus: & ideo dicit penè, vt si pr agnouerit legatum sibi relictum hac cōtemplatione, vt liberos emanciparet. nam tūc cōpellit extra ordinem emācipare: vt ff de cōdi. & demon. l. si cui legatum. Item si Titi⁹ adoptauit priuignū suum, compellitur emancipare eum eo pubere facto. si probauerit sibi non expedire esse in potestate: vt ff. de adop. l nonnunquam. & l. seq. Item in quolibet adoptiuo: vt ff. de mino. l. iij. §. si quis minor. Item si filiæ peccandi necessitatem imponat: vt C. de episc. aud. l. si lenones. Item si filium malè, & contra pietatem affecerit: vt ff. si a pa. quis fue. ma. l. fin. Item econtra filius non potest compelli, vt emancipetur. • vt in Authen. quibus modis nat. effi. sui. §. generaliter. colla. vij.

ADDITIO. Nisi ex prædictis causis, secundū Bart. in l. quidam cū filiū. ff. de verb. obli. & Iaf. hic. Sed Ang. tenet cōtrariū, nisi quū filius agnouisset legatum sibi relictum contemplatione emancipationis. & nota in d. l. quidam. ex eisdem causis, quem posse inuitum emancipari, ex quibus potest exhæredari.

Emācipare filiū pater cogit in quatuor casibus.

• Etiā si ptrem male tractet, &c. secundū Io. de Pla. & Angel. hic. Ægi. Per.

TITVLVS XIII.

DE TVTELIS.

Ponit triplicē speciem psonarum. Et cognito vno de contrarijs, cognoscit & reliquum hoc dicit. Aret.

DE TVTELIS.

Imperator cōtinuat hūc tit. Vel sic, Dictū est supra de quadā diuisione psonarū: quia quædā sunt sui iuris, qdā alieno iuri subiectæ sunt. Verū quia est reperire aliā diuisionem: quia quidam sunt in tutela &c. ideo sequitur videre de tutelis.

TRanseamus nunc. Iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo subdiuidit primum membrum personarum positum s. titu de his qui sunt sui vel alieni iur. Secundo definit, quid sit tutela. Tertio, qui sunt tutores, & vnde dicantur. Quarto, qui sunt illi qui possunt tutores ex testamento dare. Secunda ibi, Est autem. Tertia ibi, Tutores. Quarta ibi, Permissum. Aretin.

CASVS. Iustinianus dicit hic continuando processum suum. Nunc transeamus ad aliam diuisionē personarum. Nam ex his personis, quæ in potestate non sunt: quædam sunt in tutela, vel in cura: quędā neutro iure tenent. vnde videamus de illis personis, quæ sunt in tutela, vel cura. Nam cognitis illis personis, quæ sunt in tutela, vel cura: cæteras quoq; personas, illas videlicet quæ neutro iure tenētur, simul intelligimus. Prius. n. inspiciamus de illis personis, quæ sunt in tutela. & hæc dicunt vsq; ad illum §. Est autē tutela. Franciscus.

TRanseamus nunc ad aliam e diuisionē psonarum. Nā ex his f psonis, quæ in ptāte nō sunt, g qdā vel i tutela sunt, vel i curatione, qdā neutro h iure tenent. videam⁹ ergo de his, q i tutela, vel i curatione sunt. ita. n. i intelligemus cęteras psonas, q neutro iure tenēt. Ac prius dispiciamus de his, q in tutela sunt k.

Illud ex tutelæ finitione nota, tutorem primariò personæ tuendæ causa datum, secundariò bonorum.

Est autem tutela (vt Seruius l definiuit) uis † ac ptās m in capite li-

e Ad aliam. Nam diximus duas: vt s. de iur. perf. in princ. & suprà de his qui sui vel alieni iuris sunt. in prin.

f Ex his. Not. ergo, quod hic subdiuidit illud membrū: quędam sui iuris sunt: quod est oppositum illi, quędā alieno iuri subiectæ sunt: vt supra, de his qui sui vel alieni iuris sunt.

g Non sunt. Qui ergo in tutela, vel cura sunt, sui iuris sūt. Filiusfamilias ergo non potest habere tutorem, vel curatorem: vt hic, & C. de curat. furio l. fin. in prin. † Sed contra C. de sentē. pas. l. fi. j. quia filius eius, qui est apud hostes, est in tutela: & tamen non est sui iuris: vt supra tit. j. §. si ab hostib⁹. sed ibi verè non erat in potestate, cum pater deportatus esset, vt diximus supra tit. j. §. cum autem.

h Neutro. Nec tutela, nec cura.

i Ita enim. Quia contrariorum eadem est disciplina, vt hic, & supra, de his qui sui vel alieni iuris sunt. in principio.

k In tutela sunt. De alijs dicetur. ī. de cura.

Est autem. CASVS. Domine, iam video quod vultis de illis tractare, qui sunt in tutela. Dicatis ergo si placet, quid est tutela? Respond. Iustinianus definiendo tutelam. Tutela (prout Seruius iurisconsultus definit) est vis, ac potestas &c. Et definitionis partes in casu mutari non possunt. & hoc vsque ad illum §. Tutores autem sunt &c. Sed domine, iam video quid est tutela, dicatis ergo qui sunt tutores? Ad hoc respondet Iustinianus quòd tutores sunt, qui eam vim, & potestatem acceperunt: ex qua vi, & potestate nomen suum acceperunt. Nam dicuntur tutores a tuendo, quasi tuitores, idest defensores: sic æditui dicuntur, qui ædes tuentur. Et hęc vsque ad illum §. permissum.

l Seruius. Nomen est iurisconsulti. & facit ad hūc §. ff. eodem. l. j.

m Vis, ac ptās. Id est, violenta potestas. † Nam dat tutor inuitus: cum. n. sit munus publicum, vt ī. de excu. tut. & cura. in prin. ibi, exemplo cæterorum munerum, ergo inuitus datur: vt C. de decur. l. nullus. libro decimo. Item inuito datur, vt ff. de tut. & cura. da. ab his. l. necnon. & ff. de tute. l. ij. Vnde patet quod hic est alia potestas, quam patris in filium. & dni in seruum: cum illa ad cōmodū sit, vt ī. per quas perso. nob. acqui. §. j. & supra, de his qui sui vel alieni iuris sunt. §. secundo. hæc verò ad onus. tenetur enim de dolo, & lata culpa, vt C. de arbit. tut. l. ij. Itē p hoc quod datur inuito, differt a curatore, qui volenti datur: vt ī. de

† Vis ac ptās l definitione tutelę idē ferè significat, nisi quod p vim significat facultas, quam ex in se habita te quis habet, ptās aūt facultatē legibus cōcessam indicat. Quot aūt modis ptas accipiat, & pprie significatione, explicat Mādo. in Gl. Facul. §. & in ipsa. in ver † tāte.

† Nisi in his in quibus patris authoritas, vel cōsensus nō sufficit: vt quia nō de ipsius, sed filij cōmodo, vel incōmodo tractat: quo casu dat curator bonis, vt l. fi. §. fin. aūt in secūda. C. de bo. quæ lib. cuius sola auth. † criminalibus, vel actionib⁹ psonalib. pōt filius esse in iudicio, vt p Ang. & Iaf. hic.

† Et erit figura Endiadis Mādo. in Gl. Facul. §. Et tan. gl. j.

vt j. de cura. §. item inuiti. & ff. eo. l. ij. §. si pupillus. vel dic. vis ad cogendum, potestas ad imperandum.

a Libero. Nam nisi sit liber pupillus, non potest habere tutorem, cum si seruus sit, non sit sui iuris, quod est necesse: vt s. eo. in prin. Item & si dubius est, pt habere tutorem, vt ff. de tut. & cur. dat. ab his. l. ei qui. Est tñ casus, vbi seruo datur tutor. vt ff. de tutor. & curat. da. ab his. l. si impuberi. j. respō. cui tñ legi signatur contra. ff. ad Treb. l. si res aliena. §. si seruus. & l. cogi. §. fi. & his duabus est alia contra. ff. eod. titu. l. Nic. Ægi. mulier. §. non est. Quæ legum contrarietas ita soluitur: cum libertas fideicō missaria. & hæditas relinquit ab eodem præstāda, poterit seruus cogere, vt institutus hæreditatem adeat, & tunc datur etiam seruo tutor. vt i verò ab vno hæreditas, & ab alio libertas relicta est: nō potest, nisi prius præstita ei libertate. tunc enim coget alium hæredem hæreditatem adire, & sibi restituere, secundum Ioan.

† Per hoc differt a patria po testate a qua filius non liberatur pubertate vt pupilli a tutela sua. Per. Tutor qñ que seruo datur.

b Ad tuendum. Per hoc etiam remouet patriam potestatem, quæ non est ad tuendum, sed ad gubernandum prout vult, & sibi acquirendum.

bero, a ad tuendum b eum, qui propter c ætatem, se ipse defendere nequit, iure ciuili d data e ac permissa.

Ille est tutor, in quē cadit definitio tutelæ. Aretinus.

Tutores aūt sunt, qui eā vim, f ac potestatē hñt, exq; re ipsa g nomē acceperūt. Itaque appellantur tutores, quasi tuitores atq; defensores: h sicut æditui dicūtur, qui ædes i tuentur.

Concessum est patri, impuberibus filijs, quos in potestate habet, testō tutorem dare. Item nepotib. modò eo mortuo non sint in eorum patris recasuri potestatem.

Permissum est itaq; k parentibus, liberis impuberibus, l quos in potestate m habent, testamēto n tutores o dare: & hoc in filios, filiasq; pcedit oīmodo. Nepotibus verò, neptibusq; ita demum parentes possunt testamēto tutores dare, si post mortem eorum, in potestatem patris sui non sunt recasuri. Itaq; si filius tuus mortis tuæ tempore in potestate tua sit: p nepotes ex eo non potuerunt q ex testamento tuo tutores r habere, quamuis in potestate tua fuerint, scilicet quia mortuo te, in patris sui potestatem recasuri sunt.

Posthumo quoque (q si viuo patre natus esset, in eius potestate futurus fuisset) testamēto tutor dari potest.

Cùm aūt in compluribus s alijs causis posthumi pro iam natis habeantur: & in hac causa placuit, non minus posthumis, quàm iā natis testamēto tutores dari posse: si modò in ea causa sint, vt si viuis parentibus nati

permissum est parentib. qui liberos tpe mortis in potestate hñt, liberis suis impuberibus in testamēto suo dare tutores, & hoc in filijs, & filiabus gñaliter locū obtinet. sed secus est in nepotibus, & neptibus, & cæteris liberis in remotiori gradu constitutis. Nepotib⁹ enim & neptibus ita demum possunt parentes in testamento suo tutores dare, si post obitum eorū huiusmodi nepotes in patris sui potestatē recasuri nō sunt. vnde si in tempore mortis me filium tuum, & ex me nepotes, & neptes in potestate tua habeas, nepotes & neptes in testō tuo tutores accipere nō poterunt, licet in potestate fuerint: quia statim post mortem tuam in potestatem patris sui sunt recasuri. Sed pone: Domine, iam video q parentes in testamēto suo liberis suis impuberib⁹ tutores dare possunt, sed nunquid permittitur parentibus dare posthumis suis tutores in testamento? Respond. Imperator q sic. Nam cum plurib⁹ alijs causis posthumi pro iam natis habeantur, statutum est in hac causa nō min⁹ posthumis, quam etiam iā natis tutores a parentibus in testamento dari posse: & hoc est verum, si in hac causa sint posthumi, vt si viuis parentibus essent nati, in eorum potestatem caderent. Et hæc vsque ad illum §. sed & si emācipato. Franciscus.

c Per ætatem. Ad differentiam curatorum, qui dantur furiosis, & mentecaptis, qui propter morbum se defendere non possunt. vt j. de cur. §. furiosi. Accur.

d Iure ciuili. Nota tutelam esse de iure ciuili, licet omnes fere contractus sint de iuregentium. vt s. de iur. nat. §. ius autem.

e Data. Scilicet a lege, vel iudice: permissa verò a testatore df: vt j. eo. §. permissum. Vel dic, data personæ principaliter: permissa secundario rebus: vt j. tit. j §. certe. & j. de excu. tuto. §. datus.

f Iam vim. Quæ est dicta s. proxi. §.

g Ex que re ipsa. Id est vi, & potestate.

h Defensores. Et sin hoc etiam curatores sunt tutores, secundum Ioan. & plerunq; sic appellantur, vt ff. de leg. iij. l. cum filio. §. j. & ff. de mino. l. j. §. ij.

ADDITIO. Hanc gl. pbat la. quia licet allusio vocabuli conueniat, non tamen procedit: quia repugnat definitio: vt no. Bar. in l. j. de test.

i Qui ædes. Vt est præfectus vigilum, & qui cum eo de nocte vadunt: vt ff. de offic. præfe. vigil. l. iij. §. sciendum. Accur.

Permissum est. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum in gñe. Secundo illud modificat. Tertio modificationem exēplificat. Secunda ibi, Nepotibus. Tertia ibi, Itaq;. Arec.

CASVS. Domine, ex quo vultis tractare de tutelis, & testamētaria tutela, quæ dignior est: dicatis ergo in primis, qui possunt dare tutores in testō, & quibus? Ad hoc respon. Amice,

k Permissum est itaq;. Quia quędam gñaliter vidimus de tutelis: & omnis tutela est vel testamentaria, vel legitima, vel datiua: itaq; prius de testamentaria, vt pote de digniore videam⁹ in hoc tit. & seq. De legitima aūt dicetur j. de leg. agna. tu. vsq; ad tit. de Atti. tu. de datiua dicetur j. de Atti. tu. per totum.

l Impuberibus. Etiam inuitis: vt ff. de tu. l. inuito. hoc etiam prætori, & præsidi licet: vt ff. de tu. cura. dat. ab his. l. necnon. & l. nec mandante. §. fina.

m In potestate. Naturalibus & dare possunt in ijs, q sibi relinquūtur: vt C. de confir. tu. l. fina.

n Testamento. Vel codicillis testamento confirmatis. vt ff. de test. tute. l. iij.

o Tutores. Sed non curatores, vt j. de cura. in princ. j ua tit. Et nunquam exuit, alioquin non recidit, vt ff. de adopt. l. si pater filium. & de hoc dux s. tit. j. §. j. Accursius.

q Non poterunt. Licet miles sit testator: vt ff. de testa. tut. l. secunda.

r Tutores. Si aūt filius, vel emancipatus est, vel mortuus, tunc nepotes ex eo sunt sui iuris mortuo auo, vt s. tit. j. §. j. in fi. vnde ex testamento aui possunt habere tutorem, vt hic innuitur.

s In compluribus. Vt quoties de commodo eorum quæri

† Et est ratio, quia tunc non dr dari tutor psonæ, sed hereditari sue rebus. l. pr. §. j. ff. de test. tute. & si dixeritis, nonne tutor datur personæ? Respon. verū qñ dat a lege, vel a iudice, q habet subditos i potestate vt a testōre hñte pupillū i potestate, secundum Christo.

quæritur: vt ff. de sta. ho. l. qui in vtero. non si de commodo aliorum: vt ff. de verb. signi. l. quod dicimus. vel si incommodo matris: vt ff. de stat. ho. l. Imperator. ij. quo casu non habetur pro iam nato.

a Fierent. Vt quia ex vxore nasciturus erat, vel natu: aliud si ex concubina. nisi in his q̃ sibi dimitteret: vt C. de cōfir. tut. l. si tales. n. tunc non nascerentur in potestate. ī. de nup. §. fin.

fierent, sui hr̃des, & in ptāte eorū fierent a.

Emancipato, inutiliter testō datur tutor, datus tñ etiam sine inquisitione a iudice confirmandus est.

Sed & si emancipato. CASVS. Dñe iam video q̃ pmissum est parentibus liberis suis impuberibus in suā potestate existentibus in testamento suo dare tutores: sed pone, quod pater in testō filio emancipato dederit tutorē, nunquid valet in casu isto tutoris datio? Rñd. q̃ non: sed tñ licet in casu isto de iure non teneat tutoris datio: si tñ de facto pater in testamēto suo filio emancipato tutorem dederit: iste tutor a patre de facto datus, ex præsidis sententia confirmandus est omnimodo, id est, sine inquisitione. Et hæc dicuntur vsq; in fi. tit. Franc.

Sed & si emancipato filio tutor a patre datus fuerit testamento: confirmādus b est ex snia psidis omnimodo, id est, sine inquisitione c.

Tutor cōfirmatus est datiu⁹ & nō testamētari⁹.

b Confirmandus. Non ergo valebat datio per se: cū non esset in ptāte: vt ī. eo. §. pmissum. Sed nunquid hic tutor confirmatus dr̃ testamentarius: quod si esset, præferret legitimo, vt ī. tit. ij. in prin. an datiuus? quod pōt admitti, & facit pro hoc ff. de verb. signi. l. lege i & in Authē. de defen. ci. §. si de extero. col. iij. ita legitimus tutor huic præfertur: vt ī. de Atti. tu. in prin. i & ideo glosauit, id est, sine inquisitione, non q̃ vellet eum confirmari, si alius esset legitimus: sed quia non quæritur an sit locuples, vel non. Sed ar. contra. ff. de cur. fur. l. si furioso puberi.

i Imò nō facit secūdū d. qa dare non vt qui ex necessitate confirmat. vt hic in verbo. omnimo. arg. l. item relegatā. ff. de adi. lega. Sed meli⁹ phat l. iij. ff. de cōfi. tut. vbi cum assimilet testamentario, patet q̃ non est idē l. qd Nerua. ff. depoſi.

c Sine inquisitione. Id est, quia non satisdat, fi. rem pupilli saluam fore. Item locuples sit, vel non. hoc. n. quærit: vt ff. de confir. tut. l. j. Sed aliud in matre dante tutorem filio. ibi. n. & si non satisdet. cñ cum inquisitione datur, vt d. l. df. & C. de confir. tut. l. j. Sed quare diuersum in matre dante tutorē filiæ? Rñ. in memoriam præcedētis potestatis: vt ff. de quæst. l. vni⁹. §. seruus, primo. & ff. qui pe. tuto. l. si. facit ad hoc ī. de satisda. tuto. & cura. in prin. & ff. de liber. agno. l. j. §. Iulianus & C. de episcop. audien. l. de creationibus. Sed argumētum contra. ff. de in lit. iuran. l. videam⁹.

TITVLVS XIIII.

QVI TESTAMENTO tutores dari possunt.

Filiusfamilias etiā testō re

QVI TESTAMENTO tutores dari possunt.

Dictū est suprà in § pmissum. tit. i. quibus dantur tutores. Restat videre, q pñt dari tutores, ideo ad hoc videndum ponitur hic titulus. Areti.

a Dic q̃ cōis opin. est: in cōtrariū ,ppter ordinem titu locū. n.

Dari autem. Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. Primo qui possunt tutores dari. Secundo quomodo seruus alienus potest in testō tutor dari. Tertio qñ furiosus, vel minor tutor datur. Quarto qñ ad certum tempus, vel sub conditione, vel certæ rei datur. Quinto qñ filijs, vel filiabus datur: quibus datus videatur. Secunda ibi, Seruus autem. Tertia ibi, Furiosus. Quarta ibi, Ad certum tempus. Quinta ibi, Si quis filiabus. Et hoc principium subdiuidit in quatuor partes. Primo q̃ paterfamilias, & filiusfamilias pōt tutor dari. Secundo qñ seruus proprius dať cum libertate. Tertio q̃ si sine libertate, tunc tacitè videť sibi data libertas. Quarto quando credebatur liber. partes de se patēt.

stē dať, Item proprius seruus cum libertate. quin etiā si non facta libertatis mētione, tutor datus sit, tacitè libertas data videtur, ni errore quasi liber datus sit.

Dñe, iam vnlis tractare, qui pñt tut. da. in testō. Ad hoc resp. Imp. Amice, tutor in testamento dari potest, non solum paterfamilias, sed & filiusfa. & non solum liberi homines in testamento tutores dari pñt, sed etiam serui. Nam quis seruū ,pprium in testō suo cum libertate tutorē dare potest, & nō solum si libertatem expresserit, tenebit tutoris datio: sed etiā si proprium seruum sine libertate in testamento tutorem dederit. Ex ipsa enim datione tutelæ ipse seruus videtur directam libertatem accepisse: & per hoc administrationem cōsequitur. & hoc verum est, quando testator, qui dedit eum in tutorem, serui conditionem non ignorauit. Nam si per errorem quasi liberum eum dedit, aliud erit dicendum: quia in eo casu nec liber, nec tutor erit. Et hæc vera sunt in proprio seruo. Sed si seruus alienus purè in testō datus tutor fuerit, cum liber erit: puta testator ita dixit, Stichum seruum Petri cum liber erit, tutorem do: vtiliter datus vř. & hoc est verum in seruo alieno. Sed si proprium seruū eo modo dederit tutorem, videlicet cum adiectione, cum liber erit, inutiliter dedisse intelligitur. Sed pone, quidam satis inconsultè prouidens liberis suis, dedit eis quendam furiosum tutorem, vel fortè minorem vigintiquinq: ann. quid iuris est in hoc casu? Ad hoc respon. Impera. q̃ si furiosus, vel minor vigintiquinque ann. tutor datus fuerit: tunc demum tutor erit, cum furiosus compos mentis factus fuerit, aut maior vigintiquinque ann. extiterit. Et hæc vsq; ad illum §. ad certum tempus. Franc.

Dari autē tutor pt testamento, nō solū paterfamilias, d sed etiā filiusfamilias. e Sed & seruus proprius testamento f cū libertate rectè tutor dari pōt. Sed sciēdum est, eum & sine libertate g tutorem datum, tacitè libertatem directā h accepisse videri.

Scilicet penitus: aliàs sec⁹ l. fin. ff. de legi. tuto. Itē hoc verū in psonalib⁹ vt hic & si talis morb⁹ superuenerit: qa definit ip so iure & si ad mortus labiorum intelligeret, vt hic p Bal. Secus tñ ī muneribus patrimoniali- bus. l. oēs. §. j. ff. de muneri. & hon.

d Paterfamilias. Nisi sit mut⁹, vel surd⁹. l qa tutor & loqui, & audire debet: vt ff. de tu. l. j. §. pen. & §. fin.

l Nam in his, q̃ sūt publici iuris, filius hr̃ p patre, maximè in his q̃ repsentant duplicē psonam, vt sunt magistratus, sed in his in quib⁹ repræsen. simplicē psonā, vt in testamenti factione nō hr̃ p pře. sm Nico. Ægi. Per.

Et ideo taciturnitas, seu patientia tutoris non habebetur p authoritate: vt no. gl. in l. iij. ff. de autho. tuto. posset tñ esse procurator ad negotia, sed non curator: vt per Ang. & alios hic.

e Filiusfamilias. l Cū enim tutela sit ius publicū: vt ī. de excu. tut. in princ. non curat ius pat. pot. vt ff. ad Treb. l. nā quod. j. rñ. ff. de his qui sui vel alie. iur. sunt. l. filiusfamilias. quo casu pater de peculio tenetur, nisi agnoscat. tūc. n. s. qñ agnouit, in solidum: vt ff. de tut. l. si filius. & ff. de admi. tut. l. Lucius Titius.

f Testamento. Sed a præside tutor dari non potest seruus: vt C. qui dari tut. pos. l. in seruili.

g Et sine libertate. Nō expresso hoc, q̃ sine libertate dedit, sed omisit libertatis dationē: vt ī. q ma. nō pos. §. licet. in fi. & C. de neces. ser. l. quidam. §. illo. Accur.

h Directam. Imò videtur quòd fideicōmissariam: vt C. de

Instit. Imper. d

vt C.de fideicõ.li.l.& si nõ adscripta. §. Sed certè hic testõ: vt hoc fit ibi alia voluntate, puta codicillis, vel per epistolam. Vel dic, q ibi alienum credebat, hic suum sciebat. Item alia rõne non videt̃ valere datio: quia ille solus datur tutor, qui testamenti habet factionem: vt ff.de test. tut. l.testõ tutores. Rñ. illud intellige in passiua significatione: in qua et seruus dr̃ habere testamenti factioné, vt ĩ. de hæredum qual.& diffe.§.testamenti.

ri: & p hoc rectè tutoré esse. Planè si p errorem quasi liber tutor datus sit; aliud dicédũ est b.

Alienus seruus sub cõdõne libertatis futuræ tutor in testã creari põt: proprius autem sub conditione prædicta tutor inutiliter datur.

Seruus aũt alienus purè inutiliter c testõ datur d tutor: sed ita, cũ liber erit, vtiliter datur. Proprius aũt seruus inutiliter eo modo e tutor datur.

Tutor creatus, qui est inhabilis rõne alicuius accidentis annexi tpale impedimẽtum præstantis: eo cessante, tutor efficaciter erit. Aret.

Furiosus, vel minor vigintiquinq; annis tutor testõ datus, tutor tunc erit, cum compos f mẽtis, aut maior vigintiquinque ann. fuerit factus.

Ad certũ tps, ex certo tpe, vel sub cõdõne, & ante hæredis institutionem tutor dari põt, secus autem ad rem certam, vel causam. Aret.

Ad certum tps, g vel ex certo h tpe: vel sub conditione, vel ante hæredis i institutioné posse dari k tutorem non dubitatur. Certæ autem rei, l vel causæ m tutor dari non potest: quia personæ, n non causæ, vel rei, tutor datur.

Filiorũ appellatione, posthumi quoq; primi gradus contineni, non et vlterioris: liberorum autem appellatio, et nepotes, cæterosq; descendẽtes includit: posthumi verò nomen quoscunque liberorum gradus complectitur.

Si quis filiabus suis, vel filijs tutores dederit: etiã posthumæ, vel posthumo o dedisse videtur: qa filij p vel filiæ appellatione, & posthum⁹, & postuma continentur. Quid si nepotes sint: an appellatione filiorum † & ipsis tutores dati sint? Dicendum est, vt & ipsis quoque dati videantur, si modò liberos dixerit.

a Datus sit. Scilicet proprius seruus, licet hoc nõ sit verisimile: vt C.de rescin. ven. l. quisquis. sed fortè ex causa hæreditaria nouiter habebat: vt ff.de reg.iur. l.qui in alterius. & ĩ.de vsucap. §.quod autem.

b Dicendum est. Scilicet vt neq; liber, neq; tutor sit. idem multò magis in alieno. vt ff.de fideicõ. lib.l.gñaliter. §.si qs tutorem. & ff.de testa tu.l.si quis tuto.

c Inutiliter. Scilicet vt statim sit: sed cum liber erit.

d Datur. Quia directò nõ erit liber, sed p fideicõmissum: vt ff.de test.tute. l.si hæreditas.§.fin.& C. de fideicom.lib.l. & si non adscripta.

e Eo mõ. Scilicet cum liber erit. nã nõ erit tutor inutilis n. dr̃ et stipso pp inutilem adiectioné: vt ff. de stip.ser.l.sed si sibi, vel aliter inutiliter, qa p nõ adiecta hr̃, & erit tutor, ac si non esset adiecta: vt & aliàs.ĩ.de hæred. insti.§.impossibilis. vel dic tertio ẽm F. non erit tutor nunc, sed conditione extante. hæc nõ placet: quia sic non esset differentia inter suum, & alienum. sed prima verior est: vt ff.de regu.iur.l.actus.

ADDITIO. Quæ lex procedit etiam in testamentaria tutela, quando scilicet conditio est prohibita: vt prohibita: vt hic, aliàs secus: vt ĩ.proxi.§.secundum Io.Fab.& alios hic.

f Compos. Siue hoc dictum fuerit a testatore, siue non: vt ff.eo.l.si hæreditas.§.si furiosus. & facit ad hoc ff.de iudi.l.cum furiosus.j.respon.

Ad certum, &c. CASVS. Dominus quidam sub cõditione dedit tutorem, nunquid tenet datio in isto casu? Respon.Impe.quòd sic. Nam ad certum tempus, & ex certo tempore, & sub conditione, & ante hæredis institutionem tutorem dari posse non dubitatur. Certæ autem rei, vel causæ, tutor dari non potest, quia tutor principaliter personæ, & non causæ, vel rei datur. & hoc in secunda parte vsque ad illum §. Si quis filijs. Franciscus.

g Ad certum tempus. Vsque ad Pasca.

h Ex certo. Id est, a paschate in antea: vt ff.de actioni.& oblig.l.obligationum.§.j.

i Vel ante hæredis. Contra videbatur ĩ.de leg.§.ante hæredis. Accursius.

k Posse dari. A testatore, non a iudice: vt ff.de regu. iuris.l.actus. Accur.

l Certæ aũt rei. Scilicet Aphricanę, vel Syriacæ vtiliter dat̃: vt ff.de testamẽ.tut. l.si tamen tutor.

m Causæ. Scilicet certæ: vt ad rei vendi. sed videtur contra C.de in lit. dan. tut.l.ad litẽ. sed ibi tutor pro curatore ponitur. Item videtur contra. ff.de testamen. tute. l.si tñ tutor. sed ibi vniuersitati rerum datur, non rei certæ.

n Personæ. Scilicet pupilli principaliter, vt eum instruat bonis moribus, & et salaria præstet magistris eius: vt ff.de administrat. tuto. l. cum plures. §.cũ tutor. & C.de alimen. præstan.l.fin. ad hoc enim principaliter datur: secũdariò autem rebus dat̃: vt ĩ. de excus. tuto. §.datus. sed in curatore econtra. nam principaliter rebus, secũdariò personæ dat̃: vt C.de nup.l.in copulandis.

Si qs. &c. CASVS. Ponamus. Titius in testõ dedit tutorem liberis suis in hunc modum: Filijs, & filiabus meis Mæuiũ tutorem do. & postea decessit vxore prægnante relicta: demum procedente tempore peperit posthumum, & posthumam: nunquid in casu isto istis posthumis tutor datus vr̃? Ad hoc rñd. Imperator. q sic. Nam ex quo filijs, & filiabus tutorem dedit: & posthumo, & posthumæ intelligitur dedisse. Filij.n. vel filiæ appõne posthum⁹, & posthuma continentur. Sed pone, q nepotes posthumi nati sunt ex vxore filij, quam pater tpe mortis habuit in potestate: nunquid huiusmodi posthumis nepotibus tutores dati intelligũtur? Respon.Impera. q refert, quibus verbis vsus est testator dando tutorem. Nam si testator dixit sic, liberis meis tutorem do: tunc non solum filijs, sed etiam nepotibus posthumis dedisse intelligitur. Cæterum si pater dando tutorem ita dixit, filijs meis tutorem do: in hoc casu filiorum appellatione nepotes non continebuntur. Aliter.n. nepotes, & aliter filij appellantur. Sed si pater ita dixit, posthumis meis tutorem do. posthumorum appellatione non solũ filij posthumi, sed et cæteri liberi in remotiori gradu nascituri continebuntur. h.d. vsq; ad fin. Francis.

o Posthumo. Silicet filio.

p Quia filij. Hæc dictio filij, cõprehẽdit posthumũ, & posthu-

Ex quo no.q. promouens ad dignitaté scienter inhabilé, vt cũ eo dispensare si pt: nõ alias. l.ij. C. si seru⁹ aut liber. ad decu. aspir. lib.x. ẽm Ang. De quo p Mãdo. in 5.qst.Regu.can. d idioma. nu.4.

Dic q̃ testõr vt rogare hęredem vt seruũ hũc emat, & manumittat, secundũ Nico. Aegi. Per.

Imò ibi vitiat inutilis adiectio, ẽm Ang. hic.

Quamuis opin. Pla. sit reprehẽsibilis: ista tñ rõ reprehensionis est falsa p l.sed si hæreditas.§. fi.ff.de testa.mi. secũdũ Angε.

Vide super hanc rem Alci. lib. in par.cap. xiij.

& posthumi : cũ masculinũ possit : ciperé fœmininũ. sed hæc dictio filiæ, non cõprehendit vtrunque : & sic nec posthumũ, cũ fœmininũ non concipiat masculinũ : vt ff. de leg. ij. l. si ita scriptũ. in prin. & ff. de le. iij. qui duos. & l. seruis legatis. c Itẽ no. q appellatione natorum, & non nati continentur, cũ de eorũ cõmodo tractatur : vt ff. de statu ho. l. qui in vtero. & T. ti. j. §. cum autem. & facit ff. de test. l. si qui. ita. §. j. & l. si q filiab & l. quod ff.

a Si filios. Scilicet dixerit. Accu.

b Non continebũtur. Scilicet nepotes.

c Appellantur. Ab omnibus in vsu, vel consuetudine : sed secundum verã significationem verbi, quia filius dicitur à philos, quod est amor) etiam nepos dicitur filius, & etiam quilibet, quem aliquis diligit paterna dilectione : vt ff. de verb. sig. l. liberorum. § sed & Papyrius. quæ videt contra.

d Ceteri. Etiam nati, secundũ quosdã, quod falsum est : vt ff. de verbo. sign. l. nomen. Dic ergo, cęteri, s. ex filijs nascituri, qui sui posthumi sunt per leg. Velle. vt ff. de iniusto rupt. test. l. posthumorum. & j. de exhæ. li. §. posthumi. & ff. de libe. & posthu. l. Gallus. j. respon.

Vide glo. in ca. gñali de ele. lib. 6.

Halo. ad. legit. Planè si posthumis. Nos aũt l. q. si nepotes ff. de test. tutel. vbi ad verbũ hic locus desũptus est, admonuimus, i Pãd. Flor. scriptũ esse, si posthumis dederit.

Natorum appellõne cõtinẽtur nõdũ nati. Filius vnde di.

Cæterum si filios: a non continebuntur. b Aliter enim filij, aliter nepotes appellantur. c Planè, si posthumis dederit, † tã filij posthumi, quàm cęteri d liberi continebunt.

TITVLVS XV.

DE LEGITIMA agnatorum tutela.

Cessante testamentaria tutela locus est legitimæ; quę quidẽ ad proximos deferẽ agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationẽ coniuncti; cognati verò per fœminei sexus personas.

Vibus e autẽ testamento tutor datus non est, his ex lege duodecim tabularum f adgnati sunt g tutores, qui vocantur legitimi.

Sunt autem adgnati † cognati per virilis sexus cognationem coniuncti, quasi a patre cognati, h veluti frater ex eodem patre natus, fratris filius neposve ex eo, i item patruus, k & patrui filius, neposve ex eo. At qui per fœminini sexus personas cognatione iunguntur, adgnati l non sunt, sed aliàs naturali iure cognati. Itaque amitæ m tuæ filius, non est tibi adgnatus, sed cognatus, & inuicẽ tu illi eodem iure n coniungeris : quia qui ex ea nascuntur, patris, nõ matris familiam o sequuntur. †

DE LEGITIMA AGNATORVM TVTE.

Suprà duobus titu præcedentibus dictum est de tutela testamentaria, hic aũt ponitur de tutela legitima quæ sequitur testamentariam. Ange.

Qvibus aũt. Totus iste tit. diuidit in quatuor partes. Primo, ponit qualiter lex xij. tab. dat agnatos in tutores pupillis, deficientibus tutoribus testamentarijs. Secundo, qui sunt agnati, & qui non sunt. Tertio, qualiter intelligẽda sũt illa verba posita hic in principio: videlicet, quibus aũt in testamẽto tutor datus non sit. Quarto, qualiter ius agnationis pereat. Secunda ibi, Sunt aũt. Tertia ibi, Quod aũt. Quarta ibi, Sed agnationis. Et subdiuiditur hoc principium in tres partes: quia primo dicit qualiter deficiente tutela testamentaria, vocantur legitimi. Secundo, qui sint agnati, Tertio, qui cognati. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi, At qui.

CASVS. Domine, iam video q vultis tractare de legit. agnato. tuto. dicatis ergo mihi, quando locum habet huiusmodi tutela? Respondit Imperator, quod deficiente testamentaria tutela, locũ habet legiti. agnat. tute. Nam quibus impuberibus liberis tutor in testamento à parente datus non fuerit: his ex lege xij. tabu. agnati sunt tutores : & isti agnati ex lege xij. tabula. ad tutelam vocati legitimi tutores appellantur. Sed pone: domine, iã video quando legitima agnat. tute. habet locũ, & vnde descendit: dicatis modo mihi, qui dicuntur agnati? Respond. Impera. quod agnati sunt cognati per virilis sexus cognationem coniuncti. & dicũtur agnati, quasi à patre cognati: quia ab eodem patre natus, tibi agnatus est, vt fratris filius, & etiam nepos ex eo. Item patruus est tibi agnatus, & filius patrui, & nepos ex eodem filio patrui natus. Sed qui per fœminini sexus cognationes iũguntur, nõ sunt agnati, sed alias naturali iure cognati. vnde amitæ tuæ filius nõ est tibi agnatus: sed tantum naturaliter cognatus : quia per fœmininã lineam, scilicet per amitam tuam tibi cõiungitur: & tu inuicem illi eodem iure coniungeris: quia qui agnascuntur, patris, non matris familiam sequuntur. Et hæc vsque ad §. Quod aũt lex. Franc. de Aret.

e Quibus. Scilicet pupillis.

f Duodecim tabularum. Quos ipsa lex vocat verbis, & sententia : & nisi gerãt, eorum periculo agitur: vt ff. eod. l. legitimos. alias autem quandoque ex sententia legis dantur: non ex verbis : vt j. titu. ij. & iij.

ADDITIO. Qui facto inuentario, & præstito iuramento de vtilibus faciendis, & prætermittendis inutilibus : promittendo etiam expressè ipsum pupillũ defendere, & satisdare rem pupilli saluam fore, non ante administrabunt, quàm sibi per iudicem administratio decernatur. leg. iij. §. final. ff. de administra. tuto. Angelus.

g Agnati sunt. Si sint maiores xxv. ann. vt j. de fidu. tu. in fi. & minores lxx. ann. aliàs excusantur : vt j. de excu. tu. §. item major.

h Cognati. Nomen ergo cognationis generale est : agnationis nomen speciale. nam omnis agnatus est cognatus: sed non conuertitur : vt hic, & infra, de legitim. agnat. successio. primo responso. & ff. eod. l. sunt autem.

i Ex eo. Filio fratris.

k Patruus. Repete si fuerit natus eodem patre cum patre tuo: alioquin est cognatus: vt C. de leg. hære. l. fi. §. sed nec. & §. cum autem.

l Agnati. Etiam si masculus interueniat : vt puta si sint duo fratres vterini: filius vnius fratris filij fratris sui patris non erit agnatus, sed cognatus, inspecto fœminino sexu propter quem adinuicem sunt cognati, secundum Ioan.

m Amitæ. Sed ipsa amita est tibi agnata: quia p patrem tuum tibi coniungitur.

n Iure. Scilicet cognationis.

o Familiam. Id est, agnationem: licet & aliàs multas habeat significationes hæc dictio, familia: vt ff. de ver. sig. l. pronunciatio. §. familiæ. & facit C. de verbo. sig. l. fi. & j. de pat. pot. §. fi.

† Ad hoc vt aliqui sint agnati. oportet q habeãt cõem stipitẽ masc. gñis: vt patruus meus & pater si sũt ex eodẽ pr̃e. Itẽ q ipsi nõ hẽant maiorẽ fœm. gñis: & sic filius amitę meæ non est mihi agnatus. Ægi. per.

† Cõcor. c. ex parte M. cũ glo. vni. 1 prl. ex̃. de appe. & c. ij. iuncta gl. sup versi. ptãte. de pucr. ifid.

Cognatio & agnatio se habent sicut genus & species.

ri: & p hoc rectè tutoré esse. Planè si p errorem quasi liber tutor datus sit: aliud dicẽdũ est b.

Alienus seruus sub cõdõne libertatis futuræ tutor in testõ creari põt: proprius autem sub conditione prædicta tutor inutiliter datur.

Seruus aũt alienus purè inutiliter c testõ datur d tutor: sed ita, cũ liber erit, vtiliter datur. Proprius aũt seruus inutiliter eo modo e tutor datur.

Tutor creatus, qui est inhabilis rõne alicuius accidentis annexi tpale impedimẽtum præstantis: eo cessante, tutor efficaciter erit. Ares.

Furiosus, vel minor vigintiquinq; annis tutor testõ datus, tutor tunc erit, cum compos f mẽtis, aut maior vigintiquinque ann. fuerit factus.

Ad certũ tps, ex certo tpe, vel sub cõdõne, & ante hæredis institutionem tutor dari põt, secus autem ad rem certam, vel causam. Ares.

Ad certum tps, g vel ex certo h tpe: vel sub conditione, vel ante hæredis i institutioné posse dari k tutorem non dubitatur. Certæ autem rei, l vel causæ m tutor dari non potest: quia personæ, n non causæ, vel rei, tutor datur.

Filiorũ appellatione, posthumi quoq; primi gradus continẽtur, non et vlterioris: liberorum autem appellatio, et nepotes, cæterosq; descẽdẽtes includit: posthumi verò nomen quoscunque liberorum gradus complectitur.

Si quis filiabus suis, vel filijs tutores dederit: etiã posthumæ, vel posthumo o dedisse videtur: qa filij p, vel filiæ appellatione, & posthum⁹, & postuma continentur. Quid si nepotes sint: an appellatione filiorum † & ipsis tutores dati sint? Dicendum est, vt & ipsis quoque dati videantur, si modò liberos dixerit.

vt C. de fideicõ. li. l. & si nõ adscripta. ; §. Sed certè hic testõ: vt hoc ht ibi alia voluntate, puta codicillis, vel per epistolam. Vel dic, q ibi alienum credebat, hic suum sciebat. Item alia rõne non videt valere datio: quia ille solus datur tutor, qui testamenti habet factionem: vt ff. de test. tut. l. testõ tutores. ff. si. illud intellige in passiua significatione: in qua et seruus dr habere testamenti factioné, vt ĵ. de hæredum qual. & diffe. §. testamenti.

a Datus sit. Scilicet proprius seruus, licet hoc nó sit verisimile: vt C. de rescin. ven. l. quisquis. sed fortè ex causa hæreditaria nouiter habebat: vt ff. de reg. iur. l. qui in alterius. & ĵ. de vsucap. §. quod autem.

b Dicendum est. Scilicet vt neq; liber, neq; tutor sit. idem multò magis in alieno. vt ff. de fideicõ. lib. l. gñaliter. §. si qs tutorem. & ff. de testa tu. l. si quis tuto.

c Inutiliter. Scilicet vt statim sit: sed cum liber erit.

d Datur. Quia directò nó erit liber, sed p fideicõmissum: vt ff. de test. tute. l. si hæreditas. §. fin. & C. de fideicom. lib. l. & si non adscripta.

e Eo mõ. Scilicet cum liber erit. nã nõ erit tutor inutilis n. dr et stipso pp inutilem adiectioné: vt ff. de stip. ser. l. sed si sibi, vel aliter inutiliter, qa p nó adiecta ht, & erit tutor, ac si non esset adiecta: vt & alias. ĵ. de hæred. insti. §. impossibilis. vel dic tertio fm P. non erit tutor nunc, sed conditione extante. hæc nõ placet: quia sic non esset differentia inter suum, & alienum. ; sed prima verior est: vt ff. de regu. iur. l. actus.

ADDITIO. Quæ lex procedit etiam in testamentaria tutela, quando scilicet conditio est prohibita: vt prohibita: vt hic, aliàs secus: vt ĵ. proxi. §. secundum Io. Fab. & alios hic.

f Compos. Siue hoc dictum fuerit a testatore, siue non: vt ff. eo. l. si hæreditas. §. si furiosus. & facit ad hoc ff. de iudi. l. cum furiosus. j. respon.

Ad certum. CASVS. Domine quidam sub cõditione dedit tutorem, nunquid tenet datio in isto casu? Respon. Impe. quòd sic. Nam ad certum tempus, & ex certo tempore, & sub conditione, & ante hæredis institutionem tutorem dari posse non dubitatur. Certæ autem rei, vel causæ, tutor dari non potest, quia tutor principaliter personæ, & non causæ, vel rei datur. & hoc in secunda parte vsque ad illum §. Si quis filijs. Franciscus.

g Ad certum tempus. Vsque ad Pasca,

h Ex certo. Id est, a paschate in antea: vt ff. de actioni. & oblig. l. obligationum. §. j.

i Vel ante hæredis. Contra videbatur ĵ. de leg. §. ante hæredis. Accursius.

k Posse dari. A testatore, non a iudice: vt ff. de regu. iuris. l. actus. Accur.

l Certæ aũt rei. Scilicet Aphricanæ, vel Syriacæ vtiliter dat, vt ff. de testamẽ. tut. l. si tamen tutor.

m Causæ. Scilicet certæ: vt ad rei vendi. sed videtur contra C. de in lit. dan. tut. l. ad litẽ. sed ibi tutor pro curatore ponitur. Item videtur contra. ff. de testamen. tute. l. si tñ tutor. sed ibi vniuersitati rerum datur, non rei certæ.

n Personæ. Scilicet pupilli principaliter, vt eum instruat bonis moribus, & et salaria præstet magistris eius: vt ff. de administrat. tuto. l. cum plures. §. cũ tutor. & C. de alimen. præstan. l. fin. ad hoc enim principaliter datur: secundario autem rebus dat: vt ĵ. de excus. tuto. §. datus: sed in curatore econtra. nam principaliter rebus, secundario personæ dat: vt C. de nup. l. in cõpulandis.

Si qs. &c. CASVS. Ponamus. Titius in testõ dedit tutorem liberis suis in hunc modum: Filijs, & filiabus meis Mæuiũ tutorem do. & postea decessit vxore prægnante relicta: demum procedente tempore peperit posthumum, & posthumam: nunquid in casu isto istis posthumis tutor datus vr? Ad hoc rñd. Imperator. q sic. Nam ex quo filijs, & filiabus tutorem dedit: & posthumo, & posthumæ intelligitur dedisse. Filij. n. vel filiæ appellõne posthum⁹, & posthuma continentur. Sed pone, q nepotes posthumi nati sunt ex vxore filij, quam pater tpe mortis habuit in potestate: nunquid huiusmodi posthumis nepotibus tutores dati intelligũtur? Respon. Impera. q refert, quibus verbis vsus est testator dando tutorem. Nam si testator dixit sic, liberis meis tutorem do: tunc non solum filijs, sed etiam nepotibus posthumis dedisse intelligitur. Cæterum si pater dãdo tutorem ita dixit, filijs meis tutorem do: in hoc casu filiorum appellatione nepotes non continebuntur. Aliter. n. nepotes, & aliter filij appellantur. Sed si pater ita dixit, posthumis meis tutorem do. posthumorum appellatione non solũ filij posthumi, sed et cæteri liberi in remotiori gradu nascituri continebuntur. h. d. vsq; ad fin. Francisc.

o Posthumo. Scilicet filio.

p Quia filij. Hæc dictio filij, cõprehẽdit posthumũ, & posthu-

Ex quo no. q. promouens ad dignitaté sciẽter inhabilé, vt cũ eo dispensare si pt: nó alias. l. ij. C. si seru⁹ aut liber. ad decu. aspir. lib. x. fm Ang. De quo p Mãdo. in 5. qst. Regu. can. d idioma. nu. 4.

e Dic q testor vs, rogare hęredem vt seruũ húc emat, & manumittat, secundũ Nico. Ægi. Per.

Imò ibi vitiat inutilis adiectio, fm Ang. hic.

Quamuis opin. Pla. sit reprehẽsibilis: ista tñ cõ reprehensionis est falsa p l. sed si hæreditas. §. fi. ff. de testa. mi. secundũ Ang.

† Vide in hanc rem Alci. lib. in par. ca. xiij.

& posthumi: cû masculinû ponit: e[illegible] fœmininû. sed hæc dictio filiæ, non côprehendit vtrunque: & sic nec posthumû, cû fœmininû non concipiat masculinû: vt ff. de leg. ij. l. si ita scriptû. in prin. & ff. de le. iij. qui duos. & l. seruis legatis. e Itë no. q̃ appellatione natorum, & non nati continentur, cû de eorû cômodo tractatur: vt ff. de statu ho. l. qui in vtero. & ff. ti. j. §. cum autem. & facit ff. de test. l. si qui, ita. §. j. & l. si ge filiab & l. quod si.

Vide glo. in ca. [illegible] de [illegible] de lib. 6.

Haloänd. legit, Planè si posthumis. Nos autem l. q̃ si nepotes ff. de test. tutel. vbi ad verbû hic locus desûptus est, admonuimus, i Pād. Flor. scriptû esse, si posthumis dederit.

Natorum appellatione obtinétur nôdû nati. Filius vnde di.

a Si filios. Scilicet dixerit. Accu.

b Non continebûtur. Scilicet nepotes.

c Appellantur. Ab omnibus in vsu, vel consuetudine: sed secundum verâ significationem verbi, quia filius dicitur à philos, quod est amor) etiam nepos dicitur filius, & etiam quilibet, quem aliquis diligit paterna dilectione: vt ff. de verb. sig. l. liberorum. § sed & Papyrius. quæ videt contra.

d Ceteri. Etiam nati, secundû quosdâ, quod falsum est: vt ff. de verbo. sign. l. nomen. Dic ergo, cęteri, s. ex filijs nascituri, qui sui posthumi sunt per leg. Velle. vt ff. de iniusto rupt. test. l. posthumorum. & j. de exhæ. li. §. posthumi. & ff. de libe. & posthu. l. Gallus. j. respon.

Cæterum si filios:[a] non continebuntur.[b] Aliter enim filij, aliter nepotes appellantur.[c] Planè, si posthumis dederit, † tã filij posthumi, quàm cęteri[d] liberi continebunt.

TITVLVS XV.

DE LEGITIMA agnatorum tutela.

Cessante testamentaria tutela locus est legitimæ; quę quidë ad proximos deferi agnatos, non etiam ad cognatos. Agnati autem sunt per virilis sexus cognationë coniuncti; cognati verò per fęminei sexus personas.

Quibus[e] autë testamento tutor datus non est, his ex lege duodecim tabularum[f] adgnati sunt[g] tutores, qui vocantur legitimi.

Sunt autem adgnati † cognati per virilis sexus cognationem coniuncti, quasi a patre cognati,[h] veluti frater ex eodem patre natus, fratris filius neposve ex eo,[i] item patruus,[k] & patrui filius, neposve ex eo. At qui per fœminini sexus personas cognatione iunguntur, adgnati[l] non sunt, sed aliàs naturali iure cognati. Itaque amitæ[m] tuæ filius, non est tibi adgnatus, sed cognatus, & inuicë tu illi eodem iure[n] coniungeris: quia qui ex ea nascuntur, patris, nô matris familiam[o] sequuntur. †

DE LEGITIMA AGNATORVM TVTE.

Suprà duobus titu præcedentibus dictum est de tutela testamentaria, hic aût ponitur de tutela legitima quæ sequitur testamentariam. Ange.

Quibus aût. Totus iste tit. diuidit in quatuor partes. Primo, ponit qualiter lex xij. tab. dat agnatos in tutores pupillis, deficientibus tutoribus testamentarijs. Secundo, qui sunt agnati, & qui non sunt. Tertio, qualiter intelligéda sût illa verba posita hic in principio: videlicet, quibus aût in testamëto tutor datus non sit. Quarto, qualiter ius agnationis perimit. Secunda ibi, Sunt aût. Tertia ibi, Quod aût. Quarta ibi, Sed agnationis. Et subdiuiditur hoc principium in tres partes: quia primo dicit qualiter deficiente tutela testamentaria, vocantur legitimi. Secundo, qui sint agnati, Tertio, qui cognati. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi, Atqui.

CASVS. Domine, iam video q̃ vultis tractare de legit. agnato. tuto. dicatis ergo mihi, quando locum habet huiusmodi tutela? Respondit Imperator, quod deficiente testamentaria tutela, locû habet legiti. agnat. tute. Nam quibus impuberibus liberis tutor in testamento à parente datus non fuerit: his ex lege xij. tabu. agnati sunt tutores: & illi agnati ex lege xij. tabula. ad tutelam vocati legitimi tutores appellantur. Sed pone: domine, iã video quando legitima agnat. tute. habet locû, & vnde descendit: dicatis modo mihi, qui dicuntur agnati? Respond. Impera. quod agnati sunt cognati per virilis sexus cognationem coniuncti. & dicûtur agnati, quasi à patre cognati: quia ab eodem patre natus, tibi agnatus est, vt fratris filius, & etiam nepos ex eo. Item patruus est tibi agnatus, & filius patrui, & nepos ex eodem filio patrui natus. Sed qui per fœminini sexus cognationes iûguntur, nô sunt agnati, sed alias naturali iure cognati. vnde amitæ tuæ filius nô est tibi agnatus: sed tantum naturaliter cognatus: quia per fœmininã lineam, scilicet per amitam tuam tibi côiungitur: & tu inuicem illi eodem iure coniunger, s: quia qui agnascuntur, patris, non matris familiam sequuntur. Et hæc vsque ad §. Quod aût lex. Franc. de Aret.

Ad hoc vt aliqui sint agnati, oportet q̃ habeât eodem stipité masculinis: vt patru* meus & pater si sût ex eodë pře. Itë q̃ ipsi nô hëant maioré fœm. gñis: & sic fili* amitę meæ non est mihi agnatus. Ægi. per.

e Quibus. Scilicet pupillis.

f Duodecim tabularum. Quos ipsa lex vocat verbis, & sententia: & nisi gerât, eorum periculo agitur: vt ff. eod. l. legitimos. aliàs autem quandoque ex sententia legis dantur: non ex verbis: vt j. titu. ij. & iij.

† Côcor. c. ex parte M. cû glo. vni. 1 pri. eñ. de appe. &c. ij. iuncta gl. sup versi. præte. de pœc. i fid.

ADDITIO. Qui facto inuentario, & præstito iuramento de vtilibus faciendis, & prætermittendis inutilibus: promittendo etiam expressè ipsum pupillum defendere, & satisdare rem pupilli saluam fore, non ante administrabunt, quàm sibi per iudicem administratio decernatur. leg. iij. §. final. ff. de administra. tuto. Angelus.

g Agnati sunt. Si sint maiores xxv. ann. vt j. de fidu. tu. in fi. & minores lxx. ann. aliàs excusantur: vt j. de excu. tu. §. item major.

h Cognati. Nomen ergo cognationis generale est: agnationis nomen speciale. nam omnis agnatus est cognatus: sed non conuertitur: vt hic, & infra, de legitim. agnat. successio. primo responso. & ff. eod. l. sunt autem.

Cognatio & agnatio se habent sicut genus & species.

i Ex eo. Filio fratris.

k Patruus. Repete si fuerit natus eodem patre cum patre tuo: alioquin est cognatus: vt C. de leg. hære. l. fi. §. sed nec. & §. cum autem.

l Agnati. Etiam si masculus interueniat: vt puta si sint duo fratres vterini: filius vnius fratris filij fratris sui patris non erit agnatus, sed cognatus, inspecto fœminino sexu propter quem adinuicem sunt cognati, secundum Ioan.

m Amitæ. Sed ipsa amita est tibi agnata: quia p patrem tuum tibi coniungitur.

n Iure. Scilicet cognationis.

o Familiam. Id est, agnationem: licet & aliàs multas habeat significationes hæc dictio, familia: vt ff. de ver. sig. l. pronunciatio. §. familiæ. & facit C. de verbo. sig. l. fi. & j. de pat. pot. §. fi.

Quòd autem. CASVS. Dñs. Titius laborans liberis suis impuberibus, quos in potestate habuit tēpore mortis, Mæuium tutorem dedit, sed viuente adhuc Titio testatore decessit Mæuius: isti impuberes adhuc tutore carent. Agnati autem proximi ab onere administrationis se nituntur excusare tali ratione. Dicunt enim, q̄ legitima agnatorum tutela ex l. xij. tabu. locum habet, cum tutor in testamento datus non est. Cum autem in testamēto patris sui istis impuberibus tutor datus fuerit: dicunt se ab onere excusari. Domine, pro Deo dicatis mihi, quid iuris est in hoc casu? Ad hoc rñd. Impera. dicens: Amice, isti agnati frustra nituntur se excusare in hoc casu ab onere tutelę, malè enim intelligunt §. l. xij. tabu. qui ab intestato proximos agnatos ad tutelam vocat. Non enim hanc significationē habet tantum, vt si ille, qui tutorem in testamēto dare poterat, omnino testamentū nō fecerit, tunc demū vocentur agnati: sed etiam si quantum ad tutelam pertinet intestatus decesserit, quod tantum valere poterit, si is, qui in testamento datus fuerat, viuente testatore decesserit. Cum igitur in hoc casu propositō id contigerit, manifestum est, q̄ agnati ab onere tutelæ non poterunt prædicta ratione excusari. Et hæc vsque ad illū §. sed adgnationis. Franc de Aret.

Quātū ad tutelā ptinet, is intestatus decessisse vř, qui cum testatus sit, tutorem testō non dedit, aut datio effectum sortita non fuit.

Quòd autem lex duodecim tabularum ab intestato vocat ad tutelā adgnatos: non hanc habet significationem, a si oino b non fecerit testamentum is, qui poterat tutores dare: sed si (quantum ad tutelā pertinet) intestatus decesserit: qđ tunc quoque accidere intelligitur: cum is, qui datus est tutor, viuo testatore decesserit.

a Significationem. Scilicet tantum.

b Si omnino. Vel aliud contingat, quod tantūdem valeat: quod diximus ĵ. de hære. quæ ab intestā. j. rñto. & facit ff. quod cuiusque vni. no. l. j. §. & quidem.

Et ille propriè đr intestatus, qui potuit testari, & non est testatus: sed đr intestabilis, qui testari non potest, quod no. pro statutis, fm Christop. & Ias. hic. Et deficiente testamentario legitimo, vel datiuo, quis in locum deficientis admittatur, an legitimus, an datiuus: vide Ange. hic.

Sed agnationis. CASVS. Domine, iam video, quando habet locum leg. agna. tu. & qui sunt agnati: & etiam quomodo intelligantur verba l. xij. tab. quibus agnati vocantur ad tutelam: nunquid est aliqua differentia inter ius agnationis, & ius cognationis? Respond. q̄ sic: quia ius agnationis oībus modis capitis diminutione plerunque perimitur. Nam nomen agnationis a iure ciuili deriuatum est, sed ius cognationis, quod ab origine nomen sumpsit, & a iure naturali descendit, non omni capitis diminutione mutatur. Ciuilis enim ratio ciuilia iura corrumpere potest: naturalia autem nequaquam. hoc dicit vsque ad finem. Francis.

Agnati p̄ferunť cognatis in duobus. Agnatorum prærogatiua facilè pdit.

c Sed agnationis quidem ius. Nota diligenter hunc §. Est autem ius agnationis, & ius cognationis, siue cognatorum. Agnati enim habent ius prærogatiuum ad cognatos, scilicet, vt præferantur in hæreditatibus agnatorum mortuorum: vt ĵ. de legit. agnat. suc. primo responso. Item præferuntur in tutelis agnatorum paruulorum: vt s. eodem titu. primo respons. his autē deficientibus, in hæreditatibus, & tutelis cognati suo iure admittuntur: inter quos etiam agnati vocantur, qui desierunt esse in iure agnatorū. vel desierunt habere iura agnatorum. vt per cap. di. vt ĵ. de hæ re. quæ ab intest. §. admonendi. Illud autem ius præro gatiuum, quod habent agnati: quia vltra iura communia habent per l. xij. tab. facilè perdunt: vt omnibus modis capitis dimi. id est, per omnem capi. di. vt per maximā, vel per mediam: de quibus duabus non est dubium: cum & iura cognationis perdantur: vt ĵ. titu. j. §. quod autem. Item per minimam tollitur ius agnationis, vt hic dicitur. & ff. de capit. dimi. l. tutelas, nisi in duobus casibus tantum, vt inter fratres, licet alter emancipetur: vt C. de legi. tuto. l. iij. & iiij. item inter patrē & filium. vt ĵ. de leg. agn. suc. §. fina. & propter hos duos casus, qui de minima cap. di. excipiuntur, dicit hic plerunque.

Agnationis ius (cū ciuile sit vinculum) capitis diminutione tollitur: cognationis verò non ita.

Annotato, Nil tam naturale esse, quàm eo genere quodque dissolui, quo ligatum est.

Sed adgnationis quidem ius c omnibus modis † capitis deminutione † plerunque perimiť. Nam d adgnatio, iuris ciuilis nomen est. e Cognationis verò ius, non omnibus modis commutatur: quia ciuilis ratio ciuilia quidem iura corrumpere potest: naturalia f verò non vtique, g

at iura cognationis non commutantur omnibus modis: quia non tolluntur minima capit. diminu. & est ratio, vt subijcit.

d Nam. Pro quia.

e Agnatio iuris ciuilis nomen est. Id est, a l. xij. tab. est inducta hæc prioritas agnatorū: sed ius cognationis est naturale nomen: nā rōne sanguinis hoc nomen impositum est: vnde & vnum ius ciuile pōt p aliud facilè tolli: vt hic, & ff de reg. iur. l. nihil est.

f Naturalia. Id est, iura cognationis sic dicta: quia ea quis consequitur per natiuitatem: vt s. de adopt. §. sed hodie. in fi. §. non sic de facili tolluntur.

g Vtique. Id est, certè non tolluntť capitis diminutione: cū sint immutabilia hæc iura: vt s. de in. nat. §. sed naturalia. Itē nec ea, quæ naturalē æquitatē habent: vt ff. de cap. di. l. eas. & l. legatū. Item not. quia quędā cognatio est ciuilis tantū, vt per adoptionem: vt ff. de adop. l. qui in adoptionē. Item naturalis tantū. vt ad filios naturales tantū. Item naturalis, & ciuilis: vt ad eos, qui legitimi sunt, & de hac intelligitur hic: vt ff. de grad. aff. l. non facilè. §. j Item not. quia ciuilis iure hæc. s. tutela. & hæreditas tribus modis deferunť: vt ex verbis, & sententia legis xij. tab. vt in agnatis. Itē ex sententia tm: vt ĵ. de leg. pat. tut. & ĵ. de fiduc. tu. Itē ex alijs legibus veteribus, vel nouis: vt C. de cap. di. l. tutelas. quā quidam mediam vocant. Nunquid ergo hæc omnia facilè perduntur p omnē cap. dimi? Rñd. sic in duob. primis tantum. nō in tertio, vt hic, & d. l. tutelas. Itē quæro, an futuras tutelas acquirēdas, & hæreditates tantum tollat: an et præteritas adimat? Rñd. futuras tantū, vt ff. vnde lib. l. fi. Quid enim potuit diminare lex deferens hæreditatem, vel tutelā de futura cap. di. vt C. de testa. l. iubemus. in fi. Certè nullo modo: vt ff. mand. l. fideiussor. j respon. Hodie verò istam differentiam agnationis quærere non oportet: cū agnati ante cognatos nihil habeant: vt in Auth. de hære. ab intest. venien. §. ex his. col. ix. Item nota. q̄ licet prædicta iura cognationis tollantur maxima, & media capitis diminutione: ipsa tamen consanguinitas non tollitur, vt ff. de regu. iur. l. iura sanguinis.

† Id est, g cōem capitis dimi nutionē.

† Nebris. sen. i lexi co suo iuris ciuil. i dictiōe de minuo, annotatū esse aīt a Ludouico Bol. i P̄s. desct. Flo. semp p e. scribi nō p i. demi nuo: deminutio.

† Ista gl. referť ad ius nouū, de quo in l. iij. ff. e. secus ꝗ iure antiquo. vt ibi no. Ang.

† Et iō si statutum: vtať verbis nāli vbus: puta filius, pr. mr, & frater, & soror, nō attēdim⁹ iuris ciuile. sed solum nāle, vt sic ꝓhe tudaľ et nālis, & spuri⁹, & etiā ser uus: vt d. l. tutelas. fm Ang. hic.

† Et ꝗuis tunc defe ratur per noia nāľ, puta pri, vř fri: sūc iportātia agnatio-nē: ꝗ facilius tolliť & sic non obst. d. l. tutelas. secūdū Ias. Cōsangui nitas nūꝗ tolliť.

DE CAPITIS DEMINVTIONE.

Cōtinuat. qa supra visum est de legitima agnatorū tutela, & qa ius agnationis capitis diminutione corrūpit. §. fi. supra ti. i. meritò sequitur videre de capit. diminutio. Por.

TITVLVS XVI.

DE CAPITIS deminutione.

Hoc principiū non summat: quia breue & quia ponit definitionem Are.

Se autem capitis deminutio, prioris status [a] mutatio: [b] eaq; tribus modis accidit. Nam aut maxima est capitis d̄minutio, aut minor, (quāquidā mediā [c] vocant) aut minima.

Qui perdit ciuitatem, & libertatem: patitur maximam capitis diminutionem.

Maxima capitis deminutio est, cum aliquis simul & ciuitatem, & libertatē amittit: quod accidit ijs, qui serui pœnæ efficiuntur atrocitate [d] sententiæ: vel libertis [e] vt ingratis erga patronos condēnatis: vel ijs, qui se ad pretiū participādū venū dari passi sunt. [f]

Per deportationē, vel aquę & ignis interdictionē, cōtingit media capi. diminutio. Aret.

Minor, siue media capitis deminutio est, cum ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur: quod accidit ei, cui aqua, & igni interdi-

Se autē. Tot⁹ iste titulus diuiditur in quinq; partes. Primo ponitur quid sit capitis diminutio, & quotuplex sit. Secundo de maxima capitis diminutione. Tertio de media. Quarto de minima. Quinto remouet certa dubia: Secunda ibi, Maxima. Tertia ibi, Minor. Quarta ibi, Minima. Quinta ibi, Quibus aūt. Et hæc diuisio sufficit, licet alij aliter diuidant. CASVS. Domine iam video, q̄ vultis tractare de capit. dimi. Dicatis igit̄ mihi quid est capi. diminutio? Respond. Imperat. q̄ capitis diminutio est prioris status cōmutatio. Sed pone: Dn̄e, video quid est capi. di. sed si placet dicatis mihi quot modis fit capitis diminutio. Et rn̄. Imper. q̄ cap. dimi. fit tribus modis. Aut. n. est maxima capitis diminutio: aut minor, quam quidam mediam vocant: aut minima. Sed pone: dn̄e iam video, quot modis fit cap. dimi. Dicatis ergo mihi, qn̄ locum habet capi. dimin. maxima, qn̄ minor, & qn̄ minima? Ad hoc rn̄d. Impera. dicens q̄ maxima capi. dimi. est, qn̄. aliquis ob aliquod enorme delictum ciuitatem, simul & libertatem amittit. quod contingit in ijs, qui atrocitate sententiæ serui pœnæ efficiuntur: vel etiam in libertis, qui pp ingratitudinem ꝯ patronos commissam, in seruitutem rediguntur: vel etiam in ijs, qui in maiores xxv. annis ad participandum pretium suę venditionis se venundari passi sunt. Minor autem, siue media cap. diminu. est, cum aliquis ob delictū suum ciuitatē amittit. sed tn̄ retinet libertatem: qd in eo accidit, cui ignis, & aqua interdicitur, & qui in insulam deportatur. Minima capi. dim. est, cū qs ciuitatē simul, & libertatem retinet, qui statum suū tn̄ commutat: quod accidit in ijs, qui sui iuris fuerunt, & se in arrogationem postea dederunt: & ita alieno iuri per speciem arrogationis subiecti esse cœperunt. Et similiter in casu conuerso. s. cum ij, qui alieno iuri subiecti sunt, p emancipationem sui iuris efficiuntur: veluti si filiusfa. emancipatus a patre fuerit.} Nam in hoc casu minimam capit. di. pati intelligit̄. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. seruus autem. Fran. de Are.

a Status. Hic status cōsistit in tribus: in libertate, ciuitate, & familia. i. iure agnationis. Cum. n. primū. i. libertatem quis perdit, per cōsequens & duo vltima perdit, & tūc maximam cap. di. patit̄. Cū verò secūdū pdit: per cōsequens perdit & vltimū, sed nō primū: & tunc dr̄ media cap. di. [1] Cum vero vltimum perditur, non perdunt̄ duo prima: & tunc minimā cap. di. patit̄, vt j. §. j. ij. & iij. & ff. eo. l. fi. Sed P. dicit statū hominis. i. conditionem, in qua quis plurimum pōt.

b Mutatio. Non ergo accipit̄ hic ad literam, vt dicatur capitis dimi. qn̄ caput abscidititur: sed qn̄ status mutatur, vt caput status dicatur: vt ff. ad Tertyl. l. j. §. capitis. Sed vr̄ hæc definitio non conuerti cū suo definito. nam morte patris filius mutat statum: quia fit sui iuris: vt ꝫ. quib. mo. ius patr. pot. sol. §. j. nō tn̄ dicitur capite minui. vt ff. ad maced. l. si filiusfa. §. fi. Sed dic subaudiri hic, facto hois interueniēte: [a] vt emāci patione, vt deportatione patris, vel simili mō, vel etiā quasi facto, qd̄ dico pp filios arrogati: qa vna cū patre mutant statum, vt ff. eo. l. liberos. ꝫ. de adop. §. pe. Arg. cōtra in Auth. const. quæ de dig. §. palam. colla. vj. vbi non ab homine, sed a lege qs efficit̄ sui iuris. At moriente patre non interuenit factum hominis imò magis dei. Quid si interficiat̄ pr̄? Rn̄. idē, quia mors semp Dei dispositione aduenit.

ADDITIO

Dicit q̄ mors semper euenit diuina dispōne, vnde illud, Homo es, ergo morieris. & illud Phi. Separat̄ hoc ab hoc tanquam ppetuum a corruptibili. Et Seneca, Prima dies dedit extremum; sed modus mortis relictus est pprio arbitrio & libero. vnde scriptū est, Sapiens dn̄abit̄ astris. de quo disputabūt theologi. Chri.

c Mediam. Sic. ff. de au. & ar. l. qui lancem. & ꝫ. de libertinis. §. libertinorum.

d Atrocitate. Est aūt atrox, & dura hæc sententia, licet iustè ferat̄: vt ꝫ. q. mo. ius. &c. §. pœnæ seruus. sed hodie propter huiusmodi pœnas nemo ingenuus fit seruus. vt in Auth. de nup. col. iiij. §. quod autem prius. & §. seq. Accur.

e Libertis. scilicet condemnatis vt subijcit, & qd̄ dicit ingratis, alias est, ingrati. i. ingratitudinis. q̄ reuocatio fit p actionem ingrati: vt dicunt quidam: vt C. de lib. & eo. lib. l. fin, & pen. vel per vtilem rei ven. ſm alios ad instar donationis causa mortis, quæ reuocatur: vt ff. de do. cau. mor. l. si mortis causa res. vel (q̄ est verius) accusatione, vel actione extraordinaria, p quam officium iudicis imploratur: vt C. de lib. & eorum lib. l. non est. [3] & fit hæc reuocatio pp omnē offensam, & ēt leuem: vt C. de lib. & eo. lib. l. ij. non autem fit pp omissionem obsequij: vt C. de lib. cau. l. solo. nisi in casu, vt cum denegat alimenta: vt ff. de lib. agn. l. alimenta. §. Imperatores. Nam tunc etiā occidere velle videtur eum: vt ff. de lib. agn. l. necare. [4] & hoc nisi remiserit ius patronatus: tunc eīn ex his causis solum reuocatur, ex quibus & donatū: vt in Authē. vt lib. decę. §. illud. collat. vj. quæ causæ sunt numeratæ. C. de reuo. don. l. vlt. & hæc vera sunt, cum quis ex volūtate ppria manumittit: vt C. de lib. & eo. lib. l. j. & ij sed si non ex voluntate, nō reuocaret: vt C. de lib. & eo. lib. l. j. Sed quid si manus in patronū iniecit. Rn̄. Dānat̄ in metallū; si verò conuicia dixerit: mittitur in exilium: vt ff. de iur. pat. l. j.

f Passi sunt. Hic multa sunt necessaria: vt ꝫ. de iure perso. §. penul.

Quidā putant dictionē priorē, abundare: eam tn̄ non omisit Theophilus in græcis Institutionib.

Mutationes in numeris videre poteris apud Mando. in Gl., Facul. §. volētes. in vers. mutatur.

a Et sic ad pditionē maioris sequit̄ pditio minoris: si ineat: vt hic & l. fi. ff. e. al. is non: vt l. j. c. legato. rū. §. pōt. ff. de inter. & relega. imò regula est in contrarium: vt l. q. indignus. ff. d senat. ſm Ang. hic.

a Hanc subauditionē improbat Ia. & ad ꝯriū rn̄d. q̄ ibi filius non mutat familiā, & sic nec statum. l. familiæ. vers. si. cū iure. ff. de ver. sign. illud exēplū reprobat̄ p l. iij. ff. de inter. & relega.

3 Ista cōl ter tenet̄ in d. l. ij. in gl. allegata ſm Ange.

4 Idē in filio emancipato, & vasallo patri, vel domino alimenta denegantibus: & in donatario oium bonorū; vel maioris partis. vt not gl. in d. l. fin. lec⁹ i partæ quātitatis. vt p Bald. & Christ.

a Interdictum. Hanc pœnam in vsu non habemus, sed eius loco successit deportatio: vt ff. ad l. Iul. pecu. l. iij. sed instar excõicatorũ habebantur, quibus talia denegabantur. Sed vr hunc ēt fieri seruum licet hic denegetur. ff. de var. cog. l. cognitionum. in fi. §. sed p- ditur libertas, vt ibi dr. vt non possit facere testm̃, cui sic est interdictum. vt ff. de iniu. rup. testa. l. si quis filio. §. eius. non quòd fiat seruus verè.

b In insulam. Secus si in metallũ, vt §. qb. mod. ius pa. po. solui. §. pœnę. in casu tñ ēt libertatē pdit damnatus in insulã: vt C. vt nemo. pri. l. ij. §. cum autem.

c Subiecti esse. Vt in arrogatis.

d Vel §. Aliàs est in litera: si filius a pr̃e emancipatus fuerit, est capite minutus. ❡ & secundum hoc, est expositio huius verbi, vel §. aliàs verò hoc totũ deest: & tunc idem subintelligo. Alij dicunt qñ sui iuris non est, transfertur in potestatem alterius, puta aut materni, vel ēt paterni: vt supra de adopt. §. sed hodie. qui casus est contrarius illi quando qui sui iuris est, in arrogationem datur. Sed quare filiusfamil. cũ emancipatur, capite minui dicitur? Respond. propter imaginariam venditionem, quæ fiebat: vt s. q. mo. ius pat. po. sol. §. præterea. in princip. Sed cum hodie non fiat hæc venditio: vt in eo. §. continetur, videtur q hodie non minuatur capite. Sed certè illa sola non erat ratio: imo & alia, quia mutat familiã: vt ff. eo l. liberos. in prin.

ctũ | a fuerit: vel ei, q in insulã b deportatus est.

Per emancipationē, vel arrogationē contingit minima capitis diminutio. Aret.

Minima capitis deminutio est, cũ ciuitas retinet, & libertas: sed status hominis commutat. qđ accidit ijs, qui cùm sui iuris fuerint, cœperunt alieno iuri subiecti eē, c vel contra: d veluti si filiusfamilias a pr̃e emãcipatus fuerit, est capite deminutus.

Nemo pōt pdere, quod non habet. Vel sic, Priuatio præsupponit habitum. Are.

Seruus autem manumissus capite non minuitur: e quia nullũ caput habuit.

Remotus a dignitate nō pdit statũ. Vel sic. Qui nō turpiter a dignitate remouet: non dr capite minui. Ares.

Quibus autē f dignitas magis, quàm status permutatur, capite non minuuntur, & ideo a senatu motos, capite non minui constat g.

Cognationis ciuiles effectus, non minima, sed media aut maxima capitis diminutione tolluntur.

Non ab re dixi ciuiles effectus: quoniam sanguinis iura nullo ciuili iure dirimi possunt: regula iuris.

Quòd autem dictum est, h manere cognationis ius etiam post capitis diminutionem: hoc ita est, si minima capitis diminutio iteruenjat: manet. n. cognatio. i Nam si maxima capitis deminutio interueniat, i' quoque cognationis k perit, vtputa seruitute alicuius cognati: & ne qdē si manumissus l fuerit, recipit cognationē. Sed & si

Seruus autem. CASVS. Quidam manumisit seruum suum, nunquid in casu isto seruus manumissus capite diminutus censetur? Rñ. Impe. q non: seruus enim manumissus capitis deminutionem nō patitur: quia ante manumissionem nullum caput habuit. Sed pone, q aliquis sit ab ordine senatorum remotus: nunquid in casu isto capite minuitur? Rñd. Imper. quod non. Nam dignitas eius, qui ab ordine senatorum remouetur, magis quam status commutatur. Cum igitur capitis diminutio sit prioris status commutatio: manifestum est ab ordine senatorum remotos nullam pati capitis diminutionem. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. quod autem. Fran de Are.

e Non minuit. Id est, eius status non mutat: cum primo nullum habuerit statum: vt hic. & ff. eo. l. liberos. in fi. & l. seq. sed § est C. de bon. præscrip. l. j. Sed dic, q ibi crimine capitali seruus accusat id est tali quod esset aliàs in libero capitale. Item quid si quandoque habuit caput: quia fuit liber, & nũc seruus est, & manumittatur? Rñd. idem: quia præsens tempus considero. Accursius.

f Quibus autem. Dixi aliquem aliquo de trib' modis capite minui; vt §. eo. in prin. autem, pro sed: sed quibus dignitas, &c.

g Constat. Vt ff. de sena. l. ij. & hic si fuerit remotus pp turpitudinem: non pōt iudicare, vel testimonium dicere: vt ff. ad leg. Iul. re. l. eadem. §. 1. & ff. de sena. l. ij. Accursius.

Quod aũt. CASVS. Domine, vos dixistis mihi s. tit. px. §. fin. quod ius cognatiõis durat ēt post capitis diminutionem: nũqđ gnaliter hoc est verum in qualibet cap. dim. Ad hoc respo. Imp. q non. Nã quod dictum est manere ius cognationis post capi. dimin. hoc intelligẽdum est de minima cap. dim. interueniẽte: quia per illam ius cognationis non perimitur. sed si maxima capi. dimi. interueniat: vt puta si aliquis de cognatis in seruitutem redactus fuerit: tunc in casu isto ius cognationis amittit: & licet postea beneficio manumissionis ad libertatem perueniat, non tamē ius cognationis recuperabit. Et non solum maxima, sed etiam media capi. diminu. ius cognationis perimitur, veluti si quis in insulam deportatus fuerit. Nam etiã in isto casu ius cognationis amittit. Et hæc vsq; ad illum §. cum autem. Franc. de Are.

h Quod autem dictum est. supra titulo proximo. §. finali.

i Cognatio. Id est, ius cognationis a prætore inductum, ex quo ad bono. pos. vocantur per vnde cogna. j. de hære. quæ ab intest. §. admonendi.

k Cognationis. Id est, ius succedendi, & ad tutelam vocandi perit, sed ipsa consanguinitas non perit: vt ff. de reg. iur. l. iura sanguinis. cum sit de iure naturali, vt s. de iure natu. §. penult. contra. & supra de nupt. illud contra. Sed qualiter cognatis defertur, imo agnatis: vt s. titulo j. in principio? Respond. post agnatos: vt j. de hæred. quæ ab intesta. §. admonendi.

l Si manumissus. Aliud si restitutus, fm Ioan. vt ff. ad Tertyl. l. j. §. filio qui mortis. contra. & C. de sen. pas. l. fi. contra, & ff. de contra tabu. l. j. §. fin. & l. ij. cõtra. 2 Item contra est in eo q hic dicit tolli ius cognationis per maximam, & mediam capitis diminu. ff. de reb. dubijs. l. si cognati. sed aliud in legato, in quo vertitur ius naturale: vt ff. eod. l. legatum. Vel ibi loquitur de cognatione iuris ciuilis, quæ p adoptionem constituitur: vt j. de leg. agna. §. per adoptio. & ff. de adoptioni. l. qui in adop. hic verò de naturali cognatione: vt ff. de gradibus affini. l. non facile. §. j. & sic ibi de minima capi. dim. loquitur. Item § j. de serui. cogn. in fine. j. respon. Solu. hic loquitur in his qui primo fuerunt liberi, & postea serui: quod eo-cum

❡ De aquę, & ignis interdictione videBud. in l. pen. ff. de do. int. vir. & vxo.

1 Conueniĕ tñ in solidũ p obl'onib' §dus sub patria potestate. vt l. j. § j. ff. c. nisi i casibus no. l l. j. ff. qđ cũ eo. vbi pōt excipere q nō condẽneť nisi quatenus facere pōt. l. pr̃ filio. ff. qđ cũ eo. p Ange. & Ioã. Fab. hic.

* Ibi caput capitur nãliter: hic ciuiliter: vt no. in l. §. ria. Ægi. Per.

2 Et est rō diuæ secũ Christ. qa restō Itel- ligitur vt fiat pleno iure, vt d. l. fin. sed manumissio delet tñ nube culã seruitutis. l. manumissiones. ff. de inst. & iur.

cum delicto contingit: vnde nõ debent habere cõmodum: vt ff. sol. ma. l. si ab hostibus. §. j. & ff. de minori. l. Papinianus. ibi. indignum, &c. licet ibidem illa nõ corrigatur. ibi vero semper fuerunt serui. Vel illa nota corrigit istam. nam ex Græca constitutione illa est extracta. vt ibi dr.

a Sed & si in insulam. Hic ponit exemplum de media: sed supra, modo posuit exemplum de maxima

b Cognatio. Id est ius cognationis: vt j. proxi. §. diximus.

Cum aũt. CASVS. Vos dixistis mihi j. in titu. præced. in prin. q tutela impuberum agnatorum, ad agnatos ex lege xij. tabu. pertinet. Pono ergo, q plures sint agnati ex diuersis gradibus constituti: nunquid scilicet ad omnes pertinebit? Rñd. q non. Nam qđ dictum est tutelam ad agnatos pertinere, non intelligendum est, q ad omnes pertineat, sed ad eos tantum, qui sunt in proximiori gradu constituti. vnde si plures sunt qui eundem gradum cognationis obtineãt, veluti plures fratres: omnes ex le. xij. tab. ad tutelam vocantur. Et hæc dicuntur vsque ad fin. huius tit. Franc. de Are.

in insulam [a] quis deportatus sit: cognatio [b] soluitur.

Tutela defertur proximiori in gradu, & si plures sunt de eodem gradu, defertur ad omnes. hoc dicit. Aret.

Cum autem ad adgnatos tutela pertineat: [c] non simul ad omnes pertinet: sed ad eos tantum, qui proximiores gradu [d] sunt: vel si plures eiusdẽ gradus sunt, ad omnes pertinet: veluti si plures [e] fratres sunt, qui vnum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.

c Pertineat. Vt j. tit. j. §. respon.

d Gradu. Facit ad hunc §. ff. de le. iij. l. si plures. & j. de leg. ag. suc. §. si plures. & ff. de sepul. vio. l. iij. §. si ad plures. Hodie verò hic §. corrigitur: quia æqualiter tã ad agnatos, quã cognatos defertur tutela, sicut hæreditas: vt in Authen. de hære. ab intest. §. ex his. col. ix.

ADDITIO. Et sic lex noua corrigens vnum ex specificatis à lege veteri, censet etiam corrigere aliud: vt hic, & l. si quis seruo. C. de fur. & per Ange. in §. j. j. de iure naturali.

e Si plures. Aliàs isti duo versiculi desunt, Si plures fratres sunt, qui vnum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur. sed ego habeo. Accur.

TITVLVS XVII. DE LEGITIMA patronorum tutela.

DE LEGITIMA PATRONORUM tutela.

Quia suprà visum est de legitima agnatorũ tutela: & quia est alia quę appellatur legitima, scilicet tutela patronorũ: ideo de ea tractaturus subdit de legitima patronorum tutela. Porc.

EX eadem. Diuiditur in sex partes. Primo, qualiter tutela libertorũ patronis deferat. Secũdo, quo vocat: & est legitima à lege xij. tab. proueniens. Tertio, illud p rõnẽ pbat. Quarto, cõfirmat p exemplũ. Quintò exemplũ probat p rõnẽ. Sexto rõnem declarat. Secunda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, Eo enim. Quarta ibi, Cum & agnatos. Quinta ibi, Quia plerunque. Sexta ibi, Ideo aũt. Aret.

CASVS. Domine quare intenditis hic tractare de leg. pa. tut. Ad hoc rñd. Impe. Amice. tractauimus de leg. ag. tu. quæ ex verbis, & sententia legis xij. tab. descẽdit: sed quia legi. pa. tu. ex mente eiusdẽ legis ad patronos, & libertos eorũ pertinet, idcirco de ea hic tractare intẽdimus. Et hęc eadem tutela legitima sicuti superior appellatur. Non tñ ideo legitima dicitur, q aliquid de ea noiatim in verbis legis xij. tab. expresiẽ fuisset introductum. Sed dñe, pro Deo, q ratio mouit iurisconsultos ad talem interpretationem faciendã? Ad hoc resp. Impe. Amice. hæc fuit ratio, quæ mouit iuriscõsultos. Lex enim xij. tab. iussit hæreditates libertorum, & libertarum ad patronos, & liberos eorũ pertinere, si intestati decessissent: vnde eo ipso crediderunt iuriscõsulti veteres, q lex xij. tabu. vellet, q etiam eorum tutela ad patronos, & liberos similiter deberet pertinere, & ad istam tacitam voluntatem præsumendam tali ratione mouebantur: quia lex xij. tabul. proximos agnatos ad hæreditates agnatorum ab intestato mortuorum vocat: & eosdem agnatos ad impuberum agnatorum tutelam vocat. similiter ergo in casu proposito dicebant, q sicuti patroni & liberi eorum ad successiones libertorum ab intestato ex lege xij. tabu. vocantur: ita debere eos ex mente eiusdem legis ad onus administrationis tutelæ vocari: quia plerunque vbi est successionis emolumentum, ibi & onus tutelæ esse debet. Sed domine, pro Deo, quare dixisti plerunque? Ad hoc respõ. Impe. Ideo autem plerunque diximus: quia si aliqua fœmina filium suum impuberem manumiserit, ipsa quidẽ ad successionem eius ab intestato vocatur: aliàs tamen quam ipsa eiusdem tutor erit. hoc dicit vsque ad fin. Franciscus.

Patroni ad libertorum tutelam ex sententia legis xij. tab. vocantur: cum ipsi intestatis libertis succedant. Vnde par est, vt is onus tutelæ subeat, ad quem hæreditatis emolumentum pertinet.

EX eadem [f] lege duodecim tabularum libertorũ [g] & libertarum tutela ad patronos, [h] liberosq; eorũ ptinet. Quæ & ipsa [i] legitima [k] tutela vocat: nõ qa noiatim in ea lege de hac tutela caueat: sed qa perinde accepta est p interpretationem, [l] ac [*] si verbis legis introducta esset. Eo enim ipso, quòd hæreditates libertorum, libertarumque, si intestati decessissent,

* Aliàs atque.

f Ex eadem. Scilicet per interpretationem, non ex verbis eius, vt subijcit. & ff. de legit. tu. l. tutela. j. respons. Accur.

g Libertorum. Scilicet impuberum.

h Ad patronos. Quocunque modo manumittentes: nisi libertas detur a lege: vt ff. de leg. tut. l. tutela. vsq; ad §. fi. Accur.

i Quæ & ipsa. Quasi dicat, non solum aliæ quædam legitimæ sunt, sed & ista.

k Legitima. Scilicet ex mente legis, nõ ex verbis. nõ tamen satisdant, nisi eorum personę sint vulgares, & minus honestæ: vt aut modus tutelæ, quia magnũ patrimonium, vel magna tutela nimis: aut persona, quia suspecta, vel non diligens in pupillum, vel non honesta: aut causa admittat. i. recipiat satisdationem: vt ff. eo. l. legitimos. §. j. & ij. licet alij legitimi indistinctè satisdent: vt j. de satisda. tu. §. j.

A quib. licitũ est recedere sm Ang. pp tria. Primo pp iniquitatẽ insurgẽtem. Secũdo pp legis rõnẽ repugnantem. Tertio pp eorũ vsũ loquendi strictẽ. l. librorum § quod tñ Cassius. ff. de leg. iij.

l Per interpretationem. Scilicet iurisconsultorum.

a Lex. Scilicet xij. tabu. vt ī. de succ. lib. j. respon.
b Veteres. Scilicet sapientes.
c Legem. Scilicet xij. tabu.
d Vocat. Scilicet xij. tabu. vt j. de leg. agn. succes. §. j.
e Iusserit. Vt ī. de legi. agna. tu. j. rnso. & sic notabis hic q̃ vbi est eadem æquitas, idem ius debet statui. sic ff. ad legem Aquil. l. illud. & ff. de furt. l. prima. §. primo.

Æquitas vbi eadē est, ibidē & idē ius statui debet.

Nā vbi onus, & emolumētū, & ecōtra: vt 12. q. 4 charitatē. in c. accedētib. in glo. j. ibi itē vbi. extra. de pręscript.

f Plerunque. Quare hoc dicit, statim subijcit. & facit ad hanc regulam. ff. de regulis iur. l. secundum naturam. & j. de contrahen. empt. §. cum autem. & C. de furt. l. fi. §. sed cū in secūdam. & C. de cadu. toll. l. j. §. pro secundo. & ff. de pericu. & cōmo. rei vē. l. id quod.

g Tutor. Et ita apud alium est hæreditas, & apud alium tutela, scilicet agnatum, vel cognatū: vt hic, & ff. de legi. tut. l. j. §. j. Item minor vigintiquinque annis manumittens succedet in hæreditate, vt patronus, nō tamen erit tutor: vt j. de fidu. tu. in fin. & C. de legit. tut. l. vlti. §. fi.

iusserat lex a ad patronos liberosve eorū pertinere: crediderunt veteres, b voluisse legem, c etiam tutelas ad eos pertinere. † Cùm & adgnatos, quos ad hæreditatem lex vocat, d eosdem & tutores esse iusserit. e Quia plerunque vbi successionis est emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debet. Ideo autem diximus plerunque, f quia si a fœmina impubes manumittatur: ipsa ad hæreditatem vocatur, cū alius sit tutor. g

TITVLVS XVIII.

DE LEGITIMA parentum tutela.

Ex extensione iurisconsultorum pater eman-ipans est legitimus tutor filio emancipato. Aretinus.

ADDITIO.

Et qualiter mater, auia, vel proauia possint esse tutrices, vel curatrices: & an alijs præferant legitimis, & transeundo ad secunda vota, vel inhonestè viuendo, quomodo tutrices esse desinant, vide Ang. hic.

DE LEGITIMA PARENTVM TVTELA.

Quia suprà visum est de legitima patronorum tutela: & quia est & alia quę legitima appellatur, vt parentum: ideo de ea subdit. Porcus.

EXemplo. Diuiditur in tres partes. Primò, q̃ tutela, quę defert emancipatori, est similis illi, quæ defert patrono. Secūdò, q̃ et est legitima. Tertio, exemplificat. Secunda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, Nā si quis. CASVS. Dicit hic Iustinia. q̃ exemplo patronorum est alia tutela parentū p interpretationē iurisconsultorum ex mēte legis xii. tabu. recepta. & sicut superior legitima appellatur, ita & ista. Nam si parens filium, vel filiam, vel nepotem, vel neptem ex filio, vel deinceps impuberes emancipauerit: ipse legitimus tutor eorū erit. Et hæc dicuntur per totum titulum. Fran. de Are.

h Recepta. Scilicet per interpretationem iurisconsultorum: vt superior cum desinebat esse agnatus: nisi contracta fiducia e-nācipatet, quod hodie semper præsumitur: vt ī. de legi. agna. succes. §. fi. vnde hodie est semper legitimus.

i Tutor erit. Scilicet q emancipauit, si ipse est maior xx. ann. vt j. tit. j. in fi. & facit ad hoc ī. quibus modis ius patr. potestatis. solu. §. & præterea si impubes. & j. titu. j. j. respon.

EXemplo patronorū recepta h est & alia tutela, q̃ & ipsa legitima vocat. Nā si qs filiū, vel filiā, nepotē, aut neptē ex filio, & deinceps ipuberes emancipauerit, legitim⁹ eorū tutor erit. i

TITVLVS XIX.

DE FIDVCIARIA tutela.

Pr̄ vigesimūquintū superans annum, filij sui ab alio emācipati, post aui mortē fiduciarius ē tutor, itē frater, emācipati fratris: filius verò mortui p̄roni. legitim⁹ tutor erit.

Est & alia tutela, k q̃ fiduciaria appellatur. l Nam si pater filium, vel filiam, nepotem, vel neptem, vel

DE FIDVCIARIA TVTELA.

Continuatur ad præcedentes hoc ordine. Suprà visum est de legitima parentū tutela. Verū quia alia est, quę fiduciaria appellatur, ideo de ea tractaturus intitulauit de fiduciaria tutela.

EST & alia. Diuiditur in quinq; partes. Primo, ponit dictum. Secūdò, illud exemplificat. Tertiò, ponit diuersum in filio patroni. Quartò, diuersitatis rōnē assignat. Quintò, ponit aliud dictum. Secūda ibi, Nam si. Tertia ibi, At qui. Quarta ibi, Quoniā. Quinta ibi, Ita tamen.

CASVS. In hoc princi. dicit Iustin. q̃ est quædam alia tutela, quæ appellatur fiduciaria, quæ habet locum in tali casu. Si parens filium, vel filiam nepotes, vel neptes ex filio: vel deinceps impuberes emācipauerit, ipse leg. tu. eorum nanciscitur, sed mortuo ipso parente eorum denique legitimo tutore, si liberi eius virilis sexus perfectę ætatis extiterint: ipsi eorundem impuberum emancipatorum post obitum parentis fiduciarij tutores efficiuntur. Et hæc dicuntur vsque ad §. at qui. vbi dicit Iustin. q̃ hoc vř stare non posset: & hoc tali rōne: qa si patronus legitimus tutor libertorum impuberū decesserit: liberi eius in eadem tutela ipsi parēti succedunt, & similiter legitimi tutores efficiūtur. a simili vt in casu proposito, q̃ sicuti pater legitimus tutor erat, ita & filij sui in eadē tutela ei debebāt succedere: & similiter legitimi tutores existere. h. d. vsque ad versi. qm. vbi rň. Iusti. ad opinionē prædictā in hūc modū: nō est mirū, si secus sit in casu proposito de filio p̄roni. Nā in casu pposito si filius defuncti, q in fiduciariā tutelam fratris recidit, i potestate p̄ris sui semper fuisset: post mortē patris, sui iuris effectus fuisset, nec in potestate fratrum suorū aliquatenus recidisset: & sic nō eodē iure fuisset apud fratrē, quo extiterat apud patrē: donec in eadē tutela erit apud fratrē, in qua erat apud patrē. Sed secus est in liberto. Nā si seruus in p̄tāte dñi tpe mortis fuisset: eodem iure post mortē dñi futurus esset apud liberos ipsius dñi, in quo extiterat apud ipsum dñm viuentem. Nec igitur mirum, si idem manumissus incidit in eandē tutelam apud liberos patroni, in qua fuerat apud ipsum patronum. Et hoc vsque ad illum §. ita tamen. Franc.

k Est & alia tutela. Idest, alio nomine vocata.

l Fiduciaria appellatur. De qua dicatur. j. §. quo defuncto. Accursius.

Impube-

deinceps impuberes a manumiserit: b legitimã nanciscitur eorum tutelam. Quo c defuncto, si liberi d eius virilis sexus existant: fiduciarij tutores filiorũ suorũ: e vel fratris, vel sororis, f & cæterorũ efficiunt. Atqui g patrono, legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi sũt tutores: quoniam filius quidem defuncti, si non esset a vivo pr̃e emancipatus, post obitum eius sui iuris efficeretur, nec in fratrum potestatem recideret, h ideoq̃; nec in tutelam: i Libertus autem si seruus mansisset, vtique eodem iure k apud liberos domini post mortem eius futurus esset. Ita tamen hi ad tutelam vocantur: si perfectæ l sint ætatis, quod nostra constitutio m in omnibus tutelis, & curationib⁹ obseruari generaliter præcepit. n

TITVLVS XX.

DE ATTILIANO

Tutore, o & eo, qui ex lege Iulia, & Titia dabatur.

Cessante testamentaria, & legitima tutela, locus est datiuæ. i. à iudice dandæ.

SI cui nullus

a Impuberes. Nam si puberes, non erit eorum curator legitimus: vt ff. de excu. tuto. l. amicissimos. §. Lucius. ¡ Arg. contra in authen. vt ij, qui ob. se hab. per §. j. colla. vj. loan.

b Manumiserit. Id est, emancipauerit: vt ff. q̃n act. de pecul. est ann. l. j. § j. & facit. ĩ. titu. j. & ff. de leg. tut. l. tutela. §. fi. & l. seq.

c Quo. Scilicet parente sa. qui erat tutor filiorum & nepotũ. Accursi.

d Si liberi. Qui remanserunt in potestate patris. Idem puto & si filij fuerunt emãcipati. Si autem tam impuberes, quã puberes remãserunt in potestate, ipso iure recidunt in potestatem sui patris illi, qui filij sunt: sed fratres recidũt in tutelam fiduciariã semper: vt ĩ. quibus mo. tus pat. pote. sol. §. j. & ĩ. de tut. §. permissum.

ADDITIO. Istam glo. reprehendit Iaco. quia tunc erit legitima ex mente & verbis l. xij. tabul. per text. in terminis in l. tut. in princip. ff. ad Velleia.

e Filiorum suorum. Scilicet nepotum defuncti.

f Sororis. Sed certè frater vr̃ esse legitimus: vt C. de excep. l. aduersus. quæ est ĩ. Sed certe q̃ fiduciarius est, legitimus est per interpretationem. licet aliud nomen habeat. l. fiduciarius: & illum respectum habuit ibi, vt legitimum fiduciarium appellaret.

ADDITIO. Istam glo. reprehendunt cõiter oẽs docto. per hunc tex. in ver. atqui. & ad contrarium respondent, ꝙ lo. quitur in fratre nõ emancipato: quem inter agnatos vocat l. xij. tab. secus i emãcipato, vt hic.

g Atqui. Pro certè. Aliàs atquin: & tunc dic, at pro sed: & quin pro certè. & est oppositio, quare filij patronorum sunt legitimi: vt ĩ. de le. pa. tu. j. rñso. & isti filij non sic. ad quod rñdet: quoniam filius, &c. Sed hęc ratio non tenet, nisi inter fratres, qui nõ dicuntur recidere in potestatem fratrum suorum: sed filij. i. nepotes erant recasuri in potestatem, ergo in tutelam legitimam. ¡ Sed rñdeo, non recidunt filij iure hæreditario in potestatem: sed iure paternitatis, & filiationis. At seruus si non esset manumissus: iure hæreditario erat futurus seruus apud filios dñi: & nisi essent hæredes, non essent dñi: sed filius etsi non sit hæres patris: tñ filium suum in potestate habet: vt ĩ. quib. motus pa po. sol. §. j. Erat & alia rõ iure veteri: quia emancipatione tollebatur ius agnationis minima cap. di. ẽt inter patrem, & filium, nisi esset emãcipatus cõtracta fiducia, nedũ inter fratres: vt C. de legi. tu. l. iiij. & ĩ. de leg. ag. tut. §. fin. sed hodie corrigit̃: vt d. l. iiij. C. & j̃. de leg. agn. suc. §. fi. Vnde dicunt quidã, vt Azo, hodie fiduciariam esse legitimam ex verbis, & sentẽtia l. xij. tab. ex quo hæc secunda ratio cessat. sed potest dici contrarium: quia remanet prima.

ADDITIO. Forsitan facilius, & melius habebit̃ intellectus totius tex. si diceremus solos fratres tutores fiduciarios suorum fratrũ, & nunquam filiorũ suorũ, & exponamus tex. in principio filiorũ suorũ. s. defuncti, vel fratris: & exponetur vel, pro id est, vt sit sensus, ꝙ liberi virilis sexus perfectæ ætatis sint tutores fiduciarij fratrũ suorum, qui sunt filij patris defuncti, vt notũ est, & hoc euidenter apparet per rõnem quam subiungit tex. vbi sola de fratribus mentio fit. Ias.

h Recideret. Dicunt quidam, ꝙ si non esset emancipatus, nõ erat futurus in potestate fratris, sicut erat patris: & ideo emancipatus non ita erit apud fratrem, sicut erat apud patrem, id est, in simili tutela.

i Nec in tutelam. Scilicet legitimam, sed fiduciariam. Ac.

k Eodem iure. Seruus enim si non manumittatur, erit in potestate filij patroni iure hæreditario: sed filius in potestate patris iure patriæ potestatis. Accur.

Ita tamen. CASVS. Domine vos dixistis mihi, quòd mortuo patre legitimo tutore impuberum liberorum emãcipatorum, cæteri liberi eorundem fiduciarij tutores erunt. Est ne hoc generaliter verum sine distinctione ætatis? Respon. ꝙ non. Nam impuberum emancipatorum liberi virilis sexus nanciscuntur tutelam, si legitimam ætatem. i. xxv. an. compleuerint, quod nostra constitutio non solum in fiduciarijs tutelis, sed generaliter in omnibus tutelis, & curationibus obseruari præcepit. Et hæc vsque ad fi. Franc.

l Perfectæ. Id est, xxv. ann. nam quoties fit mentio de ætate perfecta, vel de maiore annis. de xxv. annis intelligitur: vt C. de ijs, qui vẽ. æta. impe. l. fi. & ff. de leg. iij. l. cum filio. §. fina.

ADDITIO. Et per quæ alia verba intelligatur hæc ætas: & an iste minor possit esse executor vltimæ voluntatis, procurator, iudex, arbiter, aduocatus, de antianis, vel de alio regimine ciuitatis: vide Ang. hic.

m Constitutio. Vt C. de leg. tut. l. fi.

n Præcepit. Scilicet vt sit perfectæ ætatis, & est rõ: vt ĩ. de excu. tu. §. minores xxv. an. Accur.

DE ATTILIANO TVTORE, &c.

Suprà visum est de testamentaria tutela: & subsequenter de legitima. Verum quia cessante testamẽtaria, & legitima, opus est videre de datiua, ideo subdit de Attiliano tutore Porcus.

o De Attiliano tutore. Id est, de eo tutore, qui dabatur per legẽ factam ab Attilio: vt in textu exponitur.

SI cui. Totus iste titu. diuiditur in quatuor partes. Primò, ponit ius antiquũ circa dationẽ tutoris. Secundò, ponit ius nouum. Tertiò, ponit ius nouissimum. Quartò ponit nouum casum, videlicet, ꝙ naturali æquitati conuenit impuberes esse sub tutoribus: & ꝙ finita tutela tenentur ad rationem reddendam. Secunda ibi. Sed hoc iure. Tertia ibi. Nos aũt. Quarta ibi, Impuberes. Istẽ prima subdiuidit̃ in alias quatuor partes. Primo ex quibus

¡ Et hanc cõiter approbãt do cto. & hĩ ĩ. eñdẽ, ꝙ loq̃t̃ in certus casi b⁹ ibi expssis: qa nõ ẽ dare cu rã legitimã: nisi furioso, pdigo, vel mente capto. §. furiosi. j̃. de curato. & l. de creationib. C. de epi. audi. cum si.

¡ In plerisque exẽp. desũt hęc verba, filiorũ suorum, eaq̃; tãq̃ adulterina reiecit Aemili⁹ Ferretus atq; ẽt Frãcisc⁹ Balduinus.

¡ Istã partem dicit Ias. esse tutiorẽ. nec obst. iste tex. ibi, Filiorũ suorũ: qa debet intelligi. s. aui defuncti: & alternatiua vel, ponit̃ pro id est, cũ cadat iter duo idem importantia: iuxta glo. in ut. ff. si ager vectig. vel emphyt. pe. nec sequẽs sol. gl. est bona, qa sm eã idẽ eẽt dicẽdum I auo emãcipati.

Ætas perfecta quæ est.

quibus legibus ipse tutor dabatur deficiente oi tutore testamentario, & legitimo, & à quibus dabatur. Secundo, qñ testamentario dato sub conditione, vel in diē purè tutor datur. Tertio, qd si testamētarius tutor sit captus ab hostib. Quarto, quomodo istæ leges ab vsu recesserunt: & causam propter quam. Secūda ibi, Sed & si. Tertia ibi, Ab hostibus. Quarta ibi, Sed his.

CASVS. Domine, iam video q vultis tractare de datiua tutela: dicatis igitur mihi, qñ locū habet datiua tutela, & a quibus dant tutores datiui? Ad hoc resp. Impe. Amice: Si cui nullus omnino tutor neq; testamentarius, neque legitimus sit: tunc demum habet locū datiua tutela: & illis, qui neque testamentariū, neque datiuum habent tutorem, olim quidē secundū iura antiquissima dabatur tutor authoritate leg. Attil. in vrb. Ro. a prætore vrbis, & a maiore parte tribunorū plebis, sed in prouincijs dabat tutor eisdē a præsidibus prouinciarū authoritate l. Iul. & Titiæ: & non solummodo si nullus tutor, sed etiā licet in testamento tutor datus fuerat,

Quidā reijciunt hęc, alius interim.

omnino tutor[a] fuerat: ei dabatur in vrbe quidem a pretore vrbano, & maiore[b] parte tribunorum plebis tutor ex lege Attilia: in prouincijs verò à presidibus prouinciarū ex lege Iulia, & Titia.

Quoties spes testamentarij tutoris, & pendet, datiuus habet locum, qui tutor est, quousque testamentarij impedimētum cessat. Aret.

Sed & si in testamento tutor sub conditione, aut ex die certo[c] datus fuerat: quandiu conditio aut dies pendebat, ex eisdē legibus tutor[d] alius interim dari poterat. Item si purè datus fuerat: quandiu ex testamento nemo hęres existebat,[f] tandiu ex eisdem legibus tutor petendus erat: qui desinebat[g] esse tutor, si conditio[h] extiterat, aut dies venerat,

cū sub cōditione, aut in diē certū dabatur: nā si in testamento tutor sub conditione, aut in diē dabat: authoritate legū prædictarū, interim quis tutor dari poterat in defectū tutoris sub conditione, vel in diē datu: q pendente cōditione vel die poterat administrare. Quandoq; etiā si purè datus fuerat tutor testamento, tñ nihilominus datiuus tutor locum habuit, quādiu hæres ex testamēto nō adijt. tādiu enim ex eisdē legibus tutor dabatur, & in omnibus his casibus tutor ille datiuus in defectū testam ētarij datus desinebat tutor esse conditione, vel die adueniente, vel hærede ex testamento hēditatē adeunte. Itē in alio casu pdictus tutor dari solebat. Nā si testamentarius tutor, vel ēt legitimus ab hostibus captus fuerat: in defectū tutoris capti, alius tutor ex eisdē legibus dabatur: & iste loco capti subrogatus desinebat esse tutor captiuo in ciuitatem reuerso. Nam reuersus in ciuitatē administrationem tutelæ iure postliminij recipiebat. & hæc dicuntur vsque ad illum §. sed ex his legibus. Franc.

a Tutor fuerat. Scilicet ex testamento. nam quādiu testamentaria tutela superest, non est locus alij. Item nec legitima. nam nec datiua tunc locum habet: vt C. qui dare tut. poss. l. si sororis.

b Et maiore. Id est, duobus. Erant enim tres. vt ar. C. de offi. præt. l. ij & ff. de orig. iu. l. ij. §. ijsdem.

c Ex die certo. Vt a paschate in antea sis tutor.

d Dari poterat. Et hodie datur. vt ff. de test. tut. l. si quis sub conditione.

Scilicet in his tri

e Nemo. Nam si vnus de pluribus hæredibus adierit, valet tutela: vt ff. de test. tut. l. si nemo. Item in libertate in testamento relicta: vt ff. de test. ma. l. testamento. §. testamento.

f Existebat. Sed quid si nullus fuit institutus cū pupillo: sed tñ pupillus est hæres? Potest dici q authoritate iudicis adeat: vt C. de iu. deli. l. si infanti. & tunc valebit tutela, & incipit tutor ad ministrare. Accu.

ADDITIO. Vide plenius hanc quæstionem per glo. in l. si nemo. j. ff. de testa. tute.

g Desinebat. Id est ille, qui sic erat datus in subsidiū, desinebat cū testamentarius venit, vt subijcit.

h Conditio. Hic tutor tacitè, vsque ad diē, vel condōnē existentē datur, expssè non potest: vt ff. de reg. iur. l. actus.

ADDITIO. Quod procedit in cōditione intrinsecā pueniente ex natura rei: sm Christopho. vt hic, & l. muto. §. sub conditione. ff. de tute.

bus tamen sed non p l. Attilianā, vel Titia. qa illę sūt sub latæ: vt j. eo. §. sed ex his.

Etiam si fuerit Ire certa, alijs vēr Institutus nō adeūtib. vt ibi notat Bart. p l. j. §. si ex fundo. ff. de hæd. insti. Angel.

aut hæres extiterat.

Impedimento superueniēte tutori testamentario, quod tñ speratur tolli de iure cōi, dat interim tutor à iudice, qui desinit esse tutor, impedimē[redacted]testamētarij cessante. Aret.

Ab hostibus quoq; tutore capto, ex his legib tutor petebatur.[i] q desinebat[k] esse tutor, si is, q captus erat, in ciuitatem reuersus fuerat: nam reuersus recipiebat tutelam iure postliminij.[l]

Item lege Attilia & lege Titia, nō cauebat de satisdatione tutoris: ideo ex his desierunt tutores dari. Aret.

Sed ex his[m] legib[n] tutores pupillis desierūt dari postea quā primò[o] consules pupillis vtriusque sexus tutores ex inquisitione[p] dare cœperunt, deinde prętores ex constitutionibus. Nam supradictis[q] legibus,

i Petebatur. Nec erat locus legitimæ: vt ff. de leg. tuto. l. j. §. si apud.

k Qui desinebat. Id est iste talis, qui erat datus in subsidium.

l Iure postliminij. Quo iure etiam omnia alia recuperat: vt s. quib. mo. ius pat. pot. sol. §. si ab hostibus. nec de administratis interim tenetur hic reuersus: vt argu. ff. si quis cau. l. iiij. §. illud sciendum.

Sed ex his. CASVS. Dñe, iam vidi a quib. sm iura antiqua dabantur tutores, dicatis mihi si placet, qualiter illa iura antiqua correctionē receperunt. Et certè dicit ipse, frater, postquā consules ceperunt dare per inquisitionem tutores pupillis vtriusque sexus, & prætores per constitutiones nostras: tunc ex supradictis legibus desierunt tutores dari. Nam in illis legibus, neque de cautione a tutoribus danda rem pupi. sal. fore. nec de cōpellendis tutoribus ad administrationem tutelæ quicquam cauebatur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed hoc iure vtimur. Franc.

m Sed ex his. Nunc recitat secundum ius: nam quatuor sunt iura, quæ in hoc titu. notari possunt.

n Legibus. Scilicet, Attilia. & Iulia. & Titia. vt eod. titu. in princip.

o Postea quam primo. Aliàs, quàm primum.

p Ex inquisitione. Scilicet inquirēdo facultates eorum, an sint pares oneri iniuncto: vt j. de excu. tut. §. sed & propter. Item bona conuersatio requiritur, vt & aliàs in patre arrogatore: vt ff. de adopt. l. nec ei. §. eorum. & s. de adopt. §. cum autem.

q Nā supradictis. Bene dico, q desierunt p has leges tutores dari, postea quā consules dederunt ex inquisitione: & bonum fuit propter duas rationes, quas ponit

dic. Nam pro qttia &c.
a Fore. Hanc cautionem pstant tutores & cura. vt ff. rem pu. sal. for. l. non quali. §. j. & l. & si ad species.
b De compellendis. s. captis pignoribus, vt j. de sa tisda. tut. §. penulti.

Sed hoc iure.
CASVS. Dñe, iã video qualiter iura antiqua correcta fuerunt, & qualiter fm mediã iuris prudẽtiã tutores dabant. Ideo dicatis mihi si placet: a quib⁹ dant hodie tutores secundum iura moderna? Ad hoc rñ. Impera. Amice, hoc iure hodie vtimur, vt præfectus vrbis, vel ptor fm suam iurisdictionem, & in puincijs præsides, tutores pupillis possint dare. Et non solum præsides in puincijs hoc facere possunt, sed & magistratus delegatione eis facta a præsidibus, videlicet si non sint magnæ facultates ipsius pupilli. Et hæc ita obtinebant primo tẽpore nostri imperij. Nos tñ postea quia difficultatem esse in expectanda iussione præsidum perpendimus: huiusmodi difficultates hominum per constitutionem nostram resecare curauimus. Vnde in constitutione nostra statuimus, vt si facultas pupilli vsque ad quingentos solidos valeat, defensores ciuitatis, vnà cum eiusdem ciuitatis religiosissimo episcopo, vel aliæ publicæ personæ, id est magistratus, vel iudices Alexandriæ non expectata iussione præsidum, tutores, vel curatores dare possint, legitima cautione rem pupilli saluam fore, secundũ eiusdem constitutionis normam a tutoribus interponenda, eorum videlicet periculo, qui huiusmodi satisdationem accipiunt. Et hæc vsque ad illum §. impuberes autem. Franc.

neq; de cautione a tutoribus exigenda, rem saluã pupillis fore, a neq; de cõpellẽdis b tutorib⁹ ad tutelę administrationẽ, quicquã cauebatur.

De iure nouo, Romę pfectus & ptor, i puincijs psides, vel magistratus eorũ iussu, si facultates pupilli non sunt magnæ, dant tutores. Are.

Sed hoc iure vtimur, c vt Romæ quidem pręfectus d vrbi, vel ptor secundum suam iurisdictionem: e in prouincijs autem Præsides ex inquisitione tutores creent: f vel magistratus iussu g præsidum, si non sint magnæ pupilli facultates.

Iure nouo, si pupilli facultates aureis quingentis nõ fuerint ampliores, a quocunq; iudice vna cũ ciuitatis episco. tutor datur, cautione ab eodẽ prestita, rem pupilli saluam fore, cuius cautionis periculum ad recipientem spectat.

Nos autem per constitutionẽ h nostrã hmõi difficultatẽs hominũ resecantes: nec expectata iussione i Præsidũ, disposuimus, si facultates pupilli, vel adulti vsq; ad quingẽtos solidos k † valeãt: defensores ciuitatũ, vna l cùm eiusdẽ ciuitatis religiosissimo antistite, vel alias m publicas psonas. i. magistrat⁹, vel iuridicum Alexandrinæ n ciuitatis, tutores, vel curatores creare, legitima cautela secũdum eiusdẽ constitutionis normam præstanda: videlicet eorum o periculo, qui eam p accipiunt.

Aequum est, vt regatur impubes, qui nescit se regere.

cendus est ad alterum locum de his trib⁹: & ibi tutelam accipiet: vt C. qui pe. tut. vel cu. l. j. Accur.
g Iussu præsidum. Ergo delegatur. Sed ꝯ. ff. de tut. & cu. da. l. nec mandante. Sed ibi mandatum est, qđ nõ importat necessitatem, hic iussus q importat: vt ff. q iur. l. j. §. j. & ff. man. l. j. Vel ibi erãt magnę facultates pupilli, hic paruæ. Sed certè & si sint paruę; adhuc vr idem. nam datio tutelæ est mixti imperij: vt ff. de iu. l. muto. §. datio. vbi dr, q tut. datio illi soli cõpetit, cui nominatum hoc dedit, vel lex, vel senatusconsultum, vel princeps, ergo nõ pt delegari: vt ff. de of. eius cui mãd. est iur. l. j. j. rñ. Sed dic, q non põt delegari nõ hñti iurisdictionẽ: sed habenti sic: vt ff. eo. de tut. & cur. da. ab his l. ius dandi. & hic dr. Sed quę sunt magnæ facultates? Respond. quinquaginta aurei: vt C. de defen. ci. l. j. Vel decem libræ auri: vt in Auth. de ap. §. ij. col. iiij. vel ccc. aurei: vt in Authen. de defen. ci. §. & iudicare. col. iij. Vel verius vsque ad quingentos: solidos sunt paruæ: & si vltra, sunt magnæ, vt infra proxi. §.

ADDITIO. Quod verũ, quo ad mãm istã, aliàs aũt relinquitur iudicis arbitrio iuxta cõsuetudinem, vulgi opinio. & qualitatẽ psonarum: vt hic per doct.
h Per constitutionem. Quam non habemus.
i Iussione. i. delegatione, siue præcepto. Nam in hoc differt a mandato: q a mandatum ex voluntate est, sed iussus necessitatis: vt ff. q iur. l. j. §. ij. ff. man. l. j.
k Solidos. i. aureos: vt j. de pœ. te. liti. §. fi. 3 quorum septuaginta & duo faciunt libram auri: vt C. de suf. & ac. l. quoties. lib. x.
l Vna. Id est, simul. 4
m Vel aliàs. Hoc qñ extra ciuitatem, vt in municipio. nam magistratus municipalis dabit.
n Alexandrinę. Hoc qñ tutor datur in ciuita. Alexandrina.
o Eorum. s. tabellionum, & aliorũ: non verò ipsorũ maiorum iudicum, qui habent ptãtem dandi tñ: vt j. de satis. tut. & cu. §. pen. & §. fi. qui sunt contra.
p Eam. Scilicet satisdationem.

c Sed hoc iure vtimur. Hoc est tertium ius, quod erat tempore Iustiniani: & hodie est quartum additum, quod est j. proxi. §.
d Præfectus. Ad præfectum cognitiones criminales, ad prætorem ciuilia negotia veniebant: vt patet ff. de offi. præ. vr. per totum ti. & ff. de offi. præ. p totum ti. Sed tutelam dabat vterq., vt hic. Accur.
e Iurisdictionem. Præfecti vrbis est iurisdictio vsq; ad c. miliaria. sed prætoris Romæ tñ: vt ff. de offic. præfe. vr. l. j. §. cum vrbem. & in sum. Azo. de offic. pt. Dabunt ergo eum, & ei, qui est de sua iurisdictione: vt statim in præside notabis.
f Creent. s. eum qui est de sua iurisdictione, dabit: vt ff. de tuto. & cura. da. ab his. l. ius dandi. Si verò ibi non inueniãtur idonei: etiam in alio loco quæret, & præsidi nũtiabit: vt ff. eo. de tu. & cu. da ab his l. diu⁹. Itẽ ei, qui sit de sua iurisdictione: vel rõne originis, vel rõne possessionis, vel ratione domicilij: vt ff. e. de tu. & cu. l. j. §. vl. & l. diuus. Si autem in altero horũ trium locorum non inueni: sed in quarto loco, redu

Impuberes aũt. CASVS. Dñe, iã video a qb⁹ dabant tutores olim iure antiquo: & ẽt qb⁹ dant hodie secũdũ constitutionem vestrã, p deo dicatis mihi, si placet, qualiter hmõi impuberes sunt in tutela. Ad hoc rñ. Imp. amice, certè naturali rõne cõuenit: & ẽt iuri ꝯsentaneũ est, vt impuberes i tutela sint: vt videlicet illi q pfectę ętatis nõ sunt aliorũ tutela regãt. Sed dñe Imp. dicatis mihi si placet, quo iure cogunt tuto. finita tutela reddere rõnẽ suę administrationis ad hoc rñ. Imp. Amice, cũ tut. pupillorũ, pupillarũq; negotia administrẽt: finita administrõne actione tutelæ rõnẽ administrõnis suę reddere ꝯpellunt. Et hęc vsq; i fi. Et

Impube-

1 Imò & ciuiles, secũdũ Ange. & Ias. vel. j. §. q æs & §. cura carnis. & l. iij. ff. de offi. p. vrb. & sic nõ obstat l. solem⁹. §. latrunculator. ff. de iud. sufficit enim dare instantiã. vt no. glo. j. q. j. sicut vegeti.

† Sed spõtaneã ob sequij pstationẽ. Ægi. Per.

• Aliàs omnino.

† Solidus quid signi ficet, vide Bud. li. v. de asse & partibus eius, quo loco expli cat qd di cat libra auri in iure.

Facultates, q dicã tur magnæ.

3 Mãdo. l. 3. form. cõmis. in ver. atten grauitate.

† Ex quo infert la. q statutũ loquẽs de moneta simplr debet intelligi fm psumptionẽ alteri⁹ statuti. Sed inter 3hẽ. talis locutio intelligit secũdũ cõmunem cursum regionis.

4 Mãdo. in glo. Facul. §. Et i ipsa. l ver. vnã.

Impuberes [a] aũt in tutela esse, naturali iuri [b] côueniens est: vt is, qui perfectæ ætatis nõ sit, alterius tutela regatur.

Tutela finita administrationis rõ redditũ: nec aũ côueniẽdus ẽst tutor tutelæ iudicio q̃ officium expirarit.

Cum ergo pupillorũ, pupillarũq; tutores negotia gerãt, [c] post pubertatem [d] tutelæ iudicio [e] rationem reddunt.

TITVLVS XXI.

DE AVTHORITATE tutorum.

Pupillus ẽt sine tutoris authoritate cõdõnẽ suã meliorẽ facere põt, deteriorẽ nõ põt: quo fit, vt in cõtractibus vltro, citroq; obligatorijs contrahẽtẽ sibi obliget, ipse aũt illi non obligetur.

Vthoritas autem tutoris in quibusdã causis necessaria pupillis est: in quibusdã nõ est necessaria. vt ecce, si qd dari sibi stipulentur, nõ est necessaria [f] tutoris authoritas. q si alijs promittãt [g] pupilli, necessaria est [h] tutoris authoritas. Nanq; placuit meliorẽ qdẽ cõdõnẽ suã licere eis facere, ẽt sine tutoris authoritate, deteriorẽ verò nõ aliter quã cum tutoris authoritate. Vñ in ijs causis, ex quib⁹ obligationes mutuæ nascunt: vt in emptionibus, & venditionibus, [i] locationibus, cõductionibus, mãdatis, depositis, [k] si tutoris authoritas non interueniat, ipsi qdẽ qui cum his ꝯhunt, obligantur, at inuicem pupilli non obligantur [l].

Hæreditatem adire, bonorũ possessionẽ petere, aut fideicõmissariã hæreditatẽ suscipere, non nisi cum tutoris authoritate, pupillus potest.

[a] Impuberes. Hic §. est generalis ad omnes præcedentes tit. de tutelis.

[b] Iuri. i. æquitati.

[c] Gerant. Aliàs egerunt, id est gesserũt, aliàs gerunt.

[d] Post pubertatem. Sed & an, si finita tutela fuerit prius: vt ff. de tut. & ra. distr. l. nisi finita. aliàs (idest nisi esset finita tutela) nõ nascit actio tutelę: sed aliæ actiones natæ sunt: sed nõ exercentur: vt ff. de tu. & ra. dist. l. si tutor. §. fi. & l. sed non dantur.

ADDITIO. Rõ diuersitatis est: quia actio tutelę ẽ gñalis: & sufficit eã semel nasci, & nõ sæpius p singulas causas, ſm la. Ange. tñ tenet ꝯ istã gl. & de casib⁹ in quibus possit exerceri ẽt durãte tutela, se remittit ad not. in l. ij. C. de admi. tut.

[e] Tutelę iudicio. i. actione tutelæ, quę dat̃ in simplũ: & pp dolũ, & culpã latã, & leuẽ. Est & alia actio qua tutor tenet̃. s. de rõnib. distrahẽdis. sic em̃ noiat̃: vt ff. de ꝯ. acti. tu. l. ij. & dat̃ in duplũ, & pp dolum tñ: & in duplo cõtinetur rei psecutio. Prior dat̃ ꝯ tutorẽ, & ꝯ hã des, posterior ꝯ tutorẽ tñ: vt ff. d tu. & ra. dist. l. j. §. pen. & l. ij. Itẽ vna intentata, altera denegat̃, licet plus sit in ea: & ecõ: secus in actione tutelæ, & furti, quæ secum cõpetit: vt ff. de tu. & ra. distr. l. j. §. in tutela.

Actio tutelæ, & actio d rõnibus distrahẽdis differũt.

DE AVTHORITATE TVTORVM.

Dictum est suprà qualiter tutores creantur, hic quando creati sunt qualiter se regere debeant, & authoritatem præstare. Aret.

Vthoritas autem. Totus iste titulus diuiditur in tres partes principales. Primo ponit in quibus casibus necessaria est authoritas tutoris, & in quibus non. Secundo qñ ista authoritas debeat impertiri. Tertio remõuet quoddam dubium. Secunda ibi, Tutor autem. Tertia ibi, Si inter tutorem. Itẽ prima pars vsq; ad §. neq; tamẽ, subdiuidit̃ in quatuor. Primo ponit dictum bimembre. Secundo exemplificat quodlibet ex dictis membris. Tertio rationem annectit. Quarto infert, & illationem clarificat per exempla. Secunda ibi, vt ecce. Tertia ibi, Nanque. Quarta ibi, Vnde in his.

CASVS. Dñe, vos vultis tractare de author. tuto. nunquid semper est necessaria tutoris autho. Respon Imperat. q non. In quibusdam enim causis non est necessaria, si. n. pupilli stipulantur sibi dari aliquid: in eo casu non est necessaria tut. autho. secus est tñ in casu econuerso. Si enim ipsi pupilli aliquid alijs promittant, ad hoc vt ipsi ex illa pmissione cum effectu obligentur, necessaria est tut. author. Meliorem enim suam conditionem possunt facere sine tutoris authoritate, deteriorem verò nequaquã facere possunt, nisi tutoris authoritas interueniat. Vnde in illis causis ex quibus ex vtroque latere nascitur obligatio, vt in emptione, venditione, locatione, conductione, mandato, & deposito, nisi tuto. auth. interueniat: illi qui cum pupillis contrahunt, obligãtur: sed pupilli eis nequaquam obligati sunt. Et hęc vsque ad illum §. neque tamen. Franciscus.

[f] Non est necessaria. vt C. de contrahen. & com. stipula. l. neq; & l. j, C. de authoritate præstan.

[g] Promittant. quia tunc est verisimile, quod malè agant. & facit ad hoc infra quibus alie. li. vel nõ. §. nunc admonendi. & §. at ex contrario. & ꝯ. de inu. stip. §. pupillus. & ff. de acqui. rer. dom. l. pupill⁹: & ff. de pact. l. contra iuris. [1] Idem de muliere super dote pacilcente, vt ff. de pact. do. l. de die. Idem in alimentario transigente, vt ff. de transac. l. cum hi. §. quid ergo. Item facit. C. de contra. & com. stip. l. neque.

[1] Intellige q valet authoritas in cõtractibus ex quibus põt vtilitatẽ reportare: aliàs non: quia ẽt cũ authoritate donar̃ nõ põt. C. de admi. tu. to. l. non omni. ſm Ias. & Pet.

[h] Necessaria est. In duobus tamen casibus obligatur pupillus sine tut. autho. ff. de act. & ob. l. furiosus. vbi scilicet ex re actio venit.

[i] Venditionibus. Si autem pupillus petat rem ex venditione, repellitur exceptione doli mali: nisi ptium dare velit: vt ff. de rescinden. venditio. l. si id quod. §. vltimo. in fine.

[k] Depositis. Pupillus tamen doli capax tenetur depositi, si quid doli commisit, vel locupletior factus sit, vt ff. dep. l. j. §. an in pupillum. Accur.

[l] Non obligatur. Et sic not. quod contractus claudicat [2] quandoque, vt hic: & ff. de actioni. empti. l. Iulianus. §. si quis a pupillo. argument. contra. ff. de arbitr. l. litigatores. §. penulti. & final. in Authenti. de non eligen. secundo nuben. §. pspeximus. collat. j. [3] Item hoc est verum nisi locupletior sit pupillus, aliàs excipitur si agat. & contra poterit agi, vt ff. de administratione tutorum. l. si minoris. & C. pro emptore. l. finali. & eadem lege, quinta. §. primo. & de rescindenda venditione. l. si id quod. §. finali.

[2] De hoc qñ ꝯtus claudicat est bona gl. in c. de illis. ext. d despõ. imp. quẽ vide. & in c. j. iũcta gl. ſi ex. d eo qui du. in matrimoniũ.

Neq; tñ. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi ſ. q licet pupillo meliorem facere conditionem suam sine tut. aut. Pono igitur, q aliqua lucrosa hæreditas delata sit alicui pupillo: nunquid poterit illam hæreditatem sine tuto. aut. adire: Rñ. Impera. quod nõ. Licet enim

[3] Dic q hoc ẽ speciale fauore pupilli ſm Ang.

enim dictum fuerit generaliter §. q licet eis facere cõditionem suam meliorem sine tu. auth. hoc tñ fallit in casibus specialibus. Neque enim hæreditatem adire,neq; bonorũ possessionẽ petere, neq: hæreditatem ex fideicõ. suscipere poterit:nisi tu.auth. interueniat: quãuis lucrosa sit. & hoc ideo statutũ est, ne ille damnum inde habeat. & hoc vsque ad §. tutor autem. Franciscus de Aret.

Neque tamen hæreditatem a adire,neque bonorum possessionem b petere, neque hæreditatem ex fideicommisso c suscipere aliter possunt, nisi tutoris d authoritate (q̃uis illis lucrosa sit, e ne vllum f damnum habeant. g

Tutor præsens debet authoritatem interponere, aliàs non valet.

Tutor autem statim in ipso negotio præsens, † debet h author fieri, i si hoc pupillo prodesse existimauerit: post tempus k verò, vel per epistolam: l aut per nuntium interposita authoritas, nihil agit.

Tutor sibi authorari non potest, nemo enim in rem suam author fieri potest.

Si inter tutorem, pupillumque iudicio m agendum sit: quia ipse tutor

a Hæreditatẽ. Quæ ex testamento, vel ab intestato defertur, scilicet iure ciuili: vt ff. de pe. hære. l. j. ij. & iij. Et hæreditas est successio in vniuersum ius, qđ habuit defunctus tẽpore mortis suæ deducto ære alieno: vt ff. de verbor. signifi. l. nihil.

b Bonorum possessionem. Ex testamento, vt secũdum tabulas, vel ab intestato, vt vnde liberi. & similes, quæ sunt omnes de iure prætorio: vt j. de bon. poss. §. quos autem. Et est bonorum possessio ius persequendi, retinendiq; patrimonij, quod cuiusque fuerit, cum is moritur: vt ff. de bo. poss. l. iij. §. bonorum. Hoc tamen in bon. poss. fallit in casu, cum pupillus non habet tutorem. tunc enim prætor authoritatem tutoris potest supplere: vt C. qui admit. ad bo. poss. l. bonorum. Idem in hæreditate. vt C. de iur. delib. l. si infanti. in fi.

ADDITIO. Et alios casus in quib. iudex supplet defectum tutoris, vel impedimentũ, vide p Ang. hic. Et procedunt in iurisdictione volũtaria, & quando ex actis apparet, q iudex facit ex certa scientia: item vbi tutor solus sufficeret: aliàs secus, secundum eum.

c Ex fideicõmisso. Vt per senatusconsultum Trebellianũ: vt j. de fideicõ. hęr. §. sed quia. 1 Idem dico & si bona velit recipere causa seruãdarũ libertatum: cum & ibi possit timere damnũ: quia est successio in vniuersum ius: vt j. per quas perso. no. acqui. §. fi.

d Tutoris. Id est, administratoris, cui administratio sit concessa in testamento: aliòqui nõ valet: nam & si ab eo, qui tutelã non gerit, sciens aliũ gerere emã: dũs non efficiat: vt ff. eo. l. iiij. Item nunquid curatoris pupilli sufficit authoritas ad adeundã hæreditatem, vel bono. pos. delatam pupillo? Rñ. 2 non: vt ff. de appel. l. cum in vna. §. tutor. vsque ad fi. legis.

e Lucrosa sit. Id est, appareat lucrosa: ne occasione lucrosæ adeat dãnosam: quia adeundo oneratur legatis, & fideicommissis, & alijs oneribus: & ita obligatur: sed non potest obligari sine tutoris authoritate: j. eo. in prin. Sed si obijciatur: cessãte causa, &c. hoc raro accidit, q hæreditas non sit onerosa: sed frequenter ↄ̃trium: & ad ea quæ frequentius accidunt, iura adaptantur: vt ff. de leg. & senatuscon. l. nam ad ea.

ADDITIO. Et quãuis gl. in l. si quis mihi bona. §. j. in gl. hæreditatem. ff. de acqui. vel amit. hære. teneat ↄ̃trium, ista tñ est veritas pro qua facit. quia necesse est adeuntem cognoscere cãm suę aditionis: puta ex testamento, vel ab intestato, tanquam agnatus, vel cognatus: vt l. qui in aliena. ff. de acq. hæ. qđ pupillus discernere non potest: secundum omnes hic.

f Ne vllũ. Est & alia ratio, 3 etiam si sit lucrosa: quia litibus, & sumptibus vexaret: vt ff. de mi. l. minoribus xx. an. Et his eisdẽ etiam rõnib. nec in iudicijs ciuilibus, vel criminalib. 4 põt esse sine tutoris authoritate: vt j. si aduer. rẽ iud. l. cũ & minores. & C. de aut. prẽ. l. clarũ. Nisi in quatuor casibus: vt in possessione momẽtanea: vt C. si per vim, vel alio mo. l. j. & C. q leg. pso. l. momẽtaneæ. in gl. iij. Itẽ in violato thoro minor sine curatore accusatur: vt ff. de adul. l. si maritus, ij. §. lex. sed hoc in adulto. Itẽ si veniã ætatis impetret: vt C. de his, qui ve. æta. impe. l. j. & ij. Itẽ in interdicto de libero homine exhibendo: vt ff. de libe. ho. exhib. l. quod & lex. §. sed & si mulier.

g Damnũ habeant. Quia fortè subest æs alienum latens. Accur.

Tutor autem. CASUS. Dñe, iã video in quibus casibus tuto. autho. debet interuęnire, dicatis mihi, si cordi est, qualiter debeat interponi tuto. autho. ad hoc respon. Impe. Amice, tutor in ipso negotio a pupillo suo contrahendo debet personaliter interesse, & quod actum est a pupillo laudare, si hoc pupillo suo prodesse existimauerit. Nam tutoris authoritas post tempus, vel per epistolam interposita nihil agit. Et hęc vsque ad illum §. si inter tutorem. Fran. de Aret.

h Author fieri. Id est probare, & laudare, quod fit p pupillum: vt ff. eo. l. etiam.

i Existimauerit. Non enim compellitur. Primo qa est iniquum. Secundo: quia tenetur pupillo damnum resarcire tutor: vt ff. eo. l. si tutor. Accur.

ADDITIO. Sic ẽt filius non põt adire hẽditatem sine voluntate patris: vt C. de bo. quæ lib. l. fi. §. pen.

k Post tempus. Scilicet nõ modicũ. aliàs valet authoritas: vt ff. de acqu. hæ. l. si quis mihi §. iussum quę est contra. & est ratio: quia videnť inesse, quæ incõtinenti fiunt: vt ff. si cer. pet. l. lecta. §. dicebam. & ibi glo.

l Per epistolam. No. cautè, & redde singula singulis. nã dixerat duo. s. statim. ad quod refertur, post; tps, &c. Item in ipso negotio pręsens, ad quod referť hoc, p epistolam, quæ inter absentes mittitur. * vt j. de obli. ex consensu. §. ideo. in fi. Idem & si alio modo inutiliter authorizetur: vt ff. eo. l. j. §. fi. & l. seq.

Si inter tutorem CASUS. Dñe, iã vidi qualr debeat interponi tut. aut. dicatis mihi modo, si aliquod iudicium agẽdum sit inter tutorem, & pupillũ: quid iuris est in casu isto? Ad hoc Imp. dicit: Amice, si iudicium inter tutorẽ, & pupillũ agendum sit: in casu illo non prætorius tutor (vt olim cõsueuit fieri) cõstituet: sed loco eius curator dabitur, & interueniẽte ipso curatore iudiciũ peragetur: & finito iudicio desinet esse curator. Et hæc dicuntur vsque in fi. tit. Fran. de Aret.

m Iudicio. Scilicet rei vendicationis, vel alterius personalis, vel realis actionis: pter actionẽ tutelæ: quæ contra tutorem erit danda: quæ durãte officio nõ dať: vt ff. de tute. & rõ. distra. l. nisi finita. §. fi. & l. cum adhuc. & idem in vtili generali negot. gesto. quæ datur contra curatorem adultis * vt ff. de administrat. tuto. l. cũ curatore. & C. de administrat. tuto. l. ij. & l. rationes. Sed certè nec aliæ videntur interim posse intendi: vt ff. de tute. & ra. distra. l. sed non dantur. Sed illud intelligo, vt ipsemet exerceat, non dantur: sed per procuratorẽ sic: vt hic dr. Item nunquid hæc correcta sunt hodie per Authen. vt ij, qui ob. se per hi. ha. res mi. §. j. colla. vj. cũ nullus creditor, * vel debitor possit esse tutor vel curator? Respond. q sic: nisi in tutore testamẽtario, in quo poterit adhuc hodie hic §. loqui, cũ fides

1 Si tñ sit Ifans, põt soli tutori fieri restitutio. l. restituta. §. fi. ff. ad Tre. & solus tutor adire. l. si Ifanti. C. de iure delib. aliàs secus. l. potuit. C. eo. Itẽ põt solus bono. poss. agnoscere: qa sfacto cõsistit: sedm An. & Ias.

2 Istã sequit Ang. hic.

3 Istã rõne sequit Bart. in l. potuit. C. de iure delib.

4 Contrariũ tenet Ias. qa põt torqueri sine tutoris authoritate, q supplet iudicis præsentia. vt not. Bal. i §. itẽ sacramenta. in tit. de pac. iur. fir.

† Abundant hęc, aut p nũtium. nec habentur in l. obligari. §. tutor. ff. eo dẽ vnde desumptae hoc adverbũ súptũ est. Bono. possessio.

* Rõ sm Bart. quia ocul⁹ certior aure, p §. agnationis . de gra li. cogna. Æg. Per.

* Rõ quare sol⁹ pupillus nequit adire hẽditatẽ, qa nõ hẽt discretionem: nec cognoscit cãs acqrẽdæ hẽditatis, quod requirit: vt l. pupillus. ff. de acq. hære. Ægi. Per.

Anto. Augu. emendatio. lib. 3. ca. 7. legẽdũ censet, nec vllũ dãnũ habeat.

* Idẽ Tu. lib. epist. ij. epist. iij Aegi. Per.

Iudicium verũ inter tutorẽ & pupillum possit eẽ.

* Sic nec debitor, nec creditor ecclesiæ põt esse miculari⁹ eiusdẽ. Aegi. Per.

fides talis tutoris ab ipso testatore sit cōprobata: vt j. de satisda. tut. vel cur. §. j. & C. de episc. aud. l. de creationibus in prin. Vel idē in eo qđ in alijs, vt in pd. auth. diximus. Itē & circa reales actiones húc §. hodie facimus loqui: cum in eis non sit obligatio, vnde Authen. cessat: vt j. de act. §. j. Acc.

i Et ista est cōsso-pi. si testator sciuerit: non si ignorauerit, scđm Ange.

in rem suam a author esse non potest: b non prętorius tutor (vt olim) c cōstituitur: sed curator d in locum eius datur: e quo interueniente, iudicium peragitur: & eo f peracto, curator esse desinit.

a In rem suam. Et pupilli, quæ sua dr, cum bene administrat: vt ff. de furt. l. interdū. ij. §. qui tutelam.

b Author esse non potest. Facit ad hoc ff. de verb. sig. l. quod dicimus. & C. ne qs i sua causa. l. vnica. & C. de testi. l. oibus. vt ff. co. l. v. j. rñ arg. contra. C. de fideicō. l. fin. ibi. cum ipse sibi iudex & testis. &c.

l Pōt tñ i ōñuā et ad ꝓpriā rē authorizare, & sibi soluere, ac tradere rem debitā et imobilē si ne iudice: vt l. fistulas. ff. de ɔ̄h. ēp.

i Ratio autem textus præsentis est: qa sequeretur, vt in eodem negotio esset quis actor, & reus, quod est inconueniens. Accur.

c Vt olim. Nam olim in tali casu dabatur tutor prætorius, quòd hodie non est: vt hic dicitur.

d Sed curator. C. de in lit. dan. tut. l. j.

e Datur. Etiā inuito: vt ff. de tut. l. ij. §. idē Cassius.

f Ex eo. Scilicet iudicio.

k Dic q ibi impropriè dr iudex, & testis.

TITVLVS XXII.

QVIBVS MODIS TVTELA finitur.

QVIBVS MODIS TVTELA FINITVR.

Dictum est de ingressu tutelarum: & suprà tit. primo, de progressu, restat de fine: sicut est in operibus naturę ingressus, processus, & finis Ares.

Tutela multis modis finič.

Notandū est, quod modi qui tutelam finiri faciunt, sunt octo: & ad istos oēs alij modi possunt reduci. Et sunt hi, Suspicio, qñ tutor remouetur tanq̄ suspectus. Crimen, qñ pp crimen deportatr̄, vel in seruitutem redigitur. Mors naturalis pupilli, vel tutoris. Conditio adimpleta. Status. i. capitis diminutio, vbi status mutatr̄: vt qñ capič ab hostib. vel arrogatur. Ætas. i. pubertas. Tps aduenies. s. si ad certū tps datus sit tutor, & sit finitū tps. Causa: qñ pp aliquā cām tutor excusatur. Vnde versus: Suspicio, crimen, mors, conditio, status, ætas, Tempus, causa solent tutelæ ponere metas.

Pupilli. Totus iste titu. diuiditur in vij. partes. Nā primo ponič qualiter pubertate tutela finitur: & quæ sit pubertas. Secundo, qualiter arrogatione, vel deportatione, vel seruitute pupilli, vel tpis finitione. Tertio, qualiter morte pupilli, vel tutoris. Quarto, capitis diminutione tutoris. Quinto, etiā minima capi. diminu. pupilli. Sexto, propter aduentum temporis, vel conditionis. Septimo propter remotionem factam de tutore. Secunda ibi, Item finitur. Tertia ibi, Simili modo. Quarta ibi, Sed & capitis. Quinta ibi, Sed pupilli. Sexta ibi, Prętere. Septima ibi, Desinunt. Item prima subdiuidič in tres. Nam primo ponit qualiter tutela finiatur pubertate. Secundo, qualiter pubertas accipiatur de iure antiquo. Tertio, qualiter de iure nouo. Secunda ibi, Pubertatem. Tertia ibi, Nostra autem.

CASVS. Domine, vos vultis tractare, quibus modis tut. fi. Dicatis ergo mihi aliquem modum, quo tutela finiatur. Ad hoc respond. Imperator: Amice, dico tibi generaliter, q pubertate pupilli, vel pupillæ tutela finitur. Cum enim pupilli pupillæve puberes esse cœperint, à tutela liberatur. Sed domine dicatis mihi quando censentur pupilli ad pubertatē peruenire? Ad hoc respon. Impe. Amice, aliter olim æstimabatur pubertas in masculis, hodie aliter. Veteres enim non solū ex numero annorū, sed etiā ex insinuatione habitudinis corporis pubertatem in masculis æstimari volebāt: quam in fœminis ex aspectu corporis æstimari, impudicum eē existimabāt. Nostra autem maiestas dignum putauit esse castitate temporū nostrorum hoc, quod ipsis antiquis in fœminis visum est esse impudicum, in masculos etiam extendere. Et ideo sacram constitutionem nostram promulgauimus: per quam constituimus pubertatē in masculis post decimumquartum annum completum initium accipere, sed normam antiquitatis in fœmineis psonis satis bene positam, in suo statu integram, & illibatam reliquimus: vt videlicet ipsæ fœminæ post xij. ann. completos, prout antiquitus bene erat statutum, viripotentes esse credantur. Secūdus modus finiēdę tutelæ est, si pupillus dederit se arrogandum alicui. Qualiter autem det se arrogandū: vide s. de adopt. Tertius est, si pupillus deportetur. Quartus modus est, si pupillus efficiatur seruus: vt quia cum sit libertus alicuius, reuocatur in seruitutē propter ingratitudinē. Quintus modus est, si ab hostibus pupillus capiač. Sextus modus est, si alicui pupillo datus sit tutor in testamento hac forma: vt sit tutor vsq; ad certā conditionē: puta vsq; dum nauis venerit ex Asia. Nam conditione existente desinit esse tutor. Septimus est, si moriatur pupillus vel tutor. Octauus est, si tutor patiatur maximam, vel mediam capit. diminutio. quia cuiuscunque generis tutor sit, desinit esse tutor. Quid autē si patitur tutor minimam capit. dimin. puta quia arrogandū se dederit: an desinat esse tutor? Respon. si legitimus erat tutor, bene desinit esse tutor: sed si erat testamentarius, vel datiuus, tunc nō desinit esse tutor. Nonus modus finiendæ tutelæ est, si pupillus patiatur quancunque capi. dimi. quáuis de minima habuimus s. in secundo modo. Decimus, si alicui pupillo datus sit tutor in testamento hac forma, vt esset tutor vsque ad certum tps: puta vsque ad Pascha. Nam aduenientе paschate, desinit esse tutor. Vndecimus est, si a tutela remoueatur tanquam suspectus: vt s. de suspect. tut. & cura. per totum. Duodecim. si iusta ex causa se excusauerit a tutela, quam iam incœperat administrare: vt j. de excu. tut. per totum. h. d. vsque ad fin. titu. Franc.

Exploso impudico antiquorū iudicio, tutela masculi anno decimoquarto expleto finiť, fæminæ verò duodecimo.

Pupilli, g pupillæque cū puberes esse cœperint, a tutela liberantur. Pubertatem autem veteres quidem non solùm ex annis, sed etiam ex habitu h corporis in masculis æstimari volebāt: quam in fœminis ex aspectu corporis æstimari, impudicum eē existimabāt. Nostra autem maiestas dignum putauit esse castitate temporū nostrorum hoc, quod ipsis antiquis in fœminis visum est esse impudicum, in masculos etiam extendere. Et ideo sacram constitutionem nostram promulgauimus: per quam constituimus pubertatē in masculis post decimumquartum annum completum initium accipere, sed normam antiquitatis in fœmineis psonis satis bene positam, in suo statu integram, & illibatam reliquimus: vt videlicet ipsæ fœminæ post xij. ann. completos, prout antiquitus bene erat statutum, viripotentes esse credantur.

Impilli q sunt.

g Pupilli. Nota, quod pupilli sunt, qui de potestate patris impuberis exierunt, vel morte, vel emancipatione: vt ff. de verbo. significatio. l. pupillus. primo respon. licet impropriè dicatur aliquando pupillus, qui est in potestate: vt ff. de verbo. obligat. l. h. §. si pupillus. Accursius.

h Ex habitu. Id est, aspectione, vtrum haberet barbam vnam, vel alteram: vt j. innuit: & facit. ff. de minorib. l. minor xxv. ann. adito præside ex aspectu;, &c. Et nota. pro opinione Mar. qui secundum cōscientiā dicebat iudicem debere iudicare: & facit. ff. de fer. l. ij. in fin. & ff. si segundo. l. si irruptione. § fin. in glos. penult. Accursius.

ADDITIO. Vide tu canonista not. p gl. in c. j. extra

Iudicare an iudex dēat scđm scientiā. Dic si. qđ est notū iudici vt iudici, dēt iudicare scđm ɔscientiā. si vt priuato, scđm allegata. scđm Porc. Qđ verū est i iudice q est j. legē. nā si est s. vt Papa, & princeps, vtcū q; ea nota veritas debet scđm eā iudicare. l. j. C. si ad vet. ven. Agi. Pcs

tutra. de offi. ord. & de offi. & po. iud. dele. ca. pastoralis. §. qa verò. in notab. arg. §. Hug. vbi gl. cõcludit iudicem ſm allegata, & probata debere in nomine dñi iudicare, & conscientiam læsam deponere. & ibi recitatur illud dictum Psal. Trepidauerunt timore, vbi non erat timor. facit etiã glo. in §. si minus. j. de actio. Opiniones in hac materia variæ in varijs doctoribus inueniuntur, diuersa dantibus consilia, sed inter cætera vt conscientiã reddere tutiorẽ consilium Cæpolæ, quod inter suas cautelas continet. Procuret (inquit) iudex in tali cõstitutus anxietate, apud accusatum: vt alium in ipsius iudicis locum subrogari petat, ipsum eundem iudicẽ in testem se producturum allegando, & eo pacto iudex a iudicãdi officio causa testimonij remotus deponet p accusato quæ sibi dictabit conscientia, contra quam facere, est ad gehennam ædificare. c. literas. §. non aũt. ver. omne quod. de testi. spo. Consilium istud, quod te veta tutissimum putat, fundamentum habet ex c. dilecto. extra. de testi.

bãt. Nostra aũt maiestas indignum esse castitate nostrorum temporũ existimans, bene putauit, qđ in fœminis ẽt antiqs impudicum esse visum est, id est, inspectionẽ habitudinis corporis, hoc ẽt a in masculos extẽdere. Et ideo nostra sancta cõstitutione b promulgata, pubertatẽ i masculis post decimumquartum annũ cõpletum illico initium accipere disposuimus: antiquitatis normam in fœminis bene positam in suo ordine relinquentes, vt post duodecim annos completos viripotentes esse credantur c.

Varios tutelæ finiẽdæ modos, vsq; ad tituli calcẽ videre potes: quos breuiori cõpendio pstringere potius laboriosum, quam vtile fuisset.

Item finit tutela, si adrogati sint adhuc impuberes, d vel deportati: itẽ si in seruitutem pupillus redigatur, e vel si ab hostibus captus fuerit.

Tutela conditionalis finitur euentu conditionis. Aret.

Sed & si vsque ad certam f cõdõnem datus sit tutor testõ: g æquè euenit, vt desinat esse tutor existente cõditione.

Morte naturali pupilli, vel tutoris, tutela finitur.

Simili modo finit̃ tutela morte h vel pupillorum vel tutorum.

Capitis diminutione tutoris maxima, vel media, vel etiã minima, pupilli oĩs tutela finit: minima aũt tutoris solum legitima finitur.

Sed & capitis deminutione tutoris, p quã libertas, i vel ciuitas k amittitur, oĩs tutela l perit.

Huius dicti ea est ratio, nã capitis minima diminutione tollitur agnatio.

Minima aũt capitis deminutione tutoris, veluti si se in adoptionem m dederit, legitima tñ n tutela perit, cæteræ o non pereũt. Sed pupilli, & pupillæ capitis deminutio, licet minima sit, p omnes tutelas tollit.

Temporalis tutela tempore adueniente finitur.

Præterea, qui ad certum q tempus testõ dãtur tutores, finito eo, deponunt tutelam.

Qui remouent̃ a tutela pp suspitionem vel q in perpetuum excusantur: tutores esse desinunt. Aret.

Desinũt ẽt tutores esse, qui vel remouentur a tutela ob id, ꝙ suspecti visi sunt: vel qui ex iusta causa se excusant, r & onus administrandę tutelæ deponunt, ſm ea, q̃ inferius s proponemus,

a Hoc etiam. Scilicet quòd sit iudicandum per aspectum impudicum.

b Constitutione. Vt C. qñ tu. vel cur. esse desierit. l. fi.

c Credant. Facit ad hoc s. de nup. j. rñ.

d Adhuc impuberes. i. in pupillari ætate adhuc existentes, vt hic, & ff. de adop. l. nec ei. §. eorum. & hoc cũ ↄsensu oium tutorum: vt C. de auto. præstan. l. fi.

e Redigatur. Ex ingratitudine, si sit doli capax, a non autẽ ex venditione, quia non nisi sit maior xx. ann. põt per venditionem fieri seruus, vt s. de iure perso. §. pen. ꝙ est C. de inoffi. test. l. si quis. §. fi. Sed ibi de eo dicit q. doli capax non est.

a Cõiter tenet. Mã do. de æta. min. c. 4. de pueritia. num. 49.

f Certam. i. specificatam, vt qñ Titius erit consul.

g Testamento. No. ꝙ dicit testamento, nam a lege, vel iudice non sic: vt ff. de reg. iur. l. actus.

h Morte. Naturali: nam de ciuili iam dixit s. in j. §. vbi dixit de deportato, & seruo facto per ingratitudinem, quia mors omnia soluit, nedũ tutelam, vt in Authen. de nup. §. deincep. in princip. col. iiij.

Mors oĩa soluit.

i Libertas. Et tunc maxima: vt s. de cap. dimin. §. maxima. Accur.

k Ciuitas. Et tunc media. vt s. de capi. diminu. §. minima. Accur.

l Omnis tutela. Etiã testamentaria, vel datiua: cũ ea q̃ sunt iuris nãlis, tollantur: 1 vt s. de capit. dimin. §. quod autem.

m Si se in adoptionẽ. Sed emãcipatione filij legitima tutela non finit, quia filiusfamilias legitim⁹ tutor eẽ nõ põt: cũ, s. pater eũ pcedat: vt s. de ca. dimi. §. fi. 3 nisi in casu: vt cum manumittit seruũ maternum delatum sibi, vt s. de legiti. patro. tute. §. j. 4 Et nunc defertur cum sui iuris erit. vt ff. fa mi. ercis. l. si marit⁹.

n Legitima tantum. Sed quare hęc legitima tantum perit? Respond. quia agnatio perit minima cap. dimi. vt s. de legit. agna. tu. §. fi. & legitima inter agnatos tantum cõsistit, vt s. de legi. agna. tu. j. respon.

ADDITIO. Dic quòd hodie hoc nõ procedit, quia ita cognatis, sicut agnatis defertur tutela, vt no. glo. supra de leg. agna. tut. §. fi. sed cum iste licet capite minutus remaneat cognatus, vt ibi habetur, ergo tutela potest deferri. Facit l. j. cum glo. in versi. prouidentia. & quod ibi not. Bartol. ff. de legi. tut.

o Cæteræ. Scilicet testamentaria. & datiua, secundum M. & Azo.

p Licet minima sit. Vt quia datur in arrogationẽ, vt supra eod. § j. Accur.

q Ad certum. Idem si ad incertum tempus scilicet ad conditionem, vt s. eo. §. sed & si. quæ conditio ad esse, & non ad esse se habere potest, vt j. de verbo. obli. §. conditiones. Accur.

r Excusant. Scilicet in perpetuum, vt quia mutus, quod dic, vt ff. de mino. l. verum. §. ex facto. Nam si ad tempus, non desinunt esse tutores. vt j. de excusa. tut. & cur. §. item qui Reipublicæ.

s Inferius. Vt s. de suspe. tu. p totũ. & j. de excu. tut. & cur. per totum. Et no. ꝙ eisdẽ modis finitur cura, si quis

1 Ista rõ gl. reprobat̃ p Ange. hic, qa nãlia sũ immutabilia, vt §. pen. s. d iure nãli.

3 Istud dictũ glo. cõi et reprobãt docto. pe i. iuj. § pen. ff. de leg. tut. vt qa pr̃ sit impeditus ipedimẽto nãli, vel ciuili, iudice hoc principaliter non agente, & qđ faciliter tolli non potest.

4 Quod põt saltẽ cũ cõsensu pr̃is, secũdũ Ias. quis Ioã. Fa. & Ange. teneãt indistinctè s. p l. fi. §. fi. ius aũt. C. de bo. q lib. Et, si hoc casu gl. intelligit tutelã pdi p emãcipationẽ, et reprehendit, cũ sub nõ ĩ agnationis, sed pronatus tñ cõsideret. vt s. d legit. pat. p to. Ang.

Cura qñ finitur.

si quos habeant pupilli curatores: & eodem tpe. vt C. qn tu. vel cur. esse desie. l. j. Adultorũ verò curatores tũc finiunt, cũ virilẽ vigorẽ cõpleuerit minor. s. xxv. ann. vt ff. de min. l. j. in fi. & j. tit. j. j. th. nisi ad certã cãm, vel speciem fuerint dati. Nã tunc finito negotio, finit offm: vt s. tit. j. §. fi. Itẽ curatores aliorũ, quã minorũ: vt j. tit. j §. furiosi. & §. sed & mente captis. tũc desinũt, qñ sanã mentẽ pdictæ psonæ recipiunt: vt ff. de cur. fur. l. j. §. fin.

ADDITIO. Nota q eisdẽ modis, qb9 finitur tutela, finit ẽt authoritas officij adiũcti tutori, quod est i multis casibus, vt j. tit. j. §. interdũ. i verbo. idoneus. & in l. potuit. & in l. pp. C. in quib. cau. tu. vel cur. ha. tu. Nam finito officio principalis, ẽt finitur illud coadiutoris adiuncti l. j. C. qñ tut. vel cur. esse desie. & ideo coadiutor datus debili, vel suspecto episcopo, de quo in c. venerabili. extra. de offic. deleg. desinet morte prælati esse per dictã legem primam. Ias.

ADDITIO. Et de hoc coadiutore Mando. super signa. Gratiæ. de coadiutoria.

[a] Marcus Antoninus philosoph9 primus cõstituit ut oẽs adulti curatores acciperent non redditis causis, cũ ante non nisi ex lege Lectoria, vel ꝓpter lasciuiam, vel ꝓpter dementiam darentur. Ang. Capo. iac.

Tutores a quibus iudicibus dantur.

TITVLVS XXIII.

DE CVRATORIBVS.

Adultis vsq; ad annũ vicesimũquintũ curatores danť ab eisdẽ magistratib. a qbus & tutores: testõ aũt nõ rectẽ daŧ curator: datus tñ a iudice cõfirmãdus est. itẽ volẽti, non ẽt inuito (nisi in litem) curator dari potest.

MAsculi quidẽ puberes, & fœminæ viripotẽtes, vsque ad vicesimũquintum annũ [a] completũ curatores accipiunt: quia licet puberes sint, adhuc tñ eius ætatis sunt, vt sua negotia tueri non possint. † Dantur autem curatores ab ijsdẽ magistratibus, [b] a quibus & tutores. Sed curator testõ non datur, datus [c] tamen confirmaŧ decreto prætoris, [d] vel præsidis. [e] Item inuiti adolescẽtes curatores nõ accipiunt, [f] præter quã in litem. [g] Curator [h] enim & ad certam causam dari potest.

Cura furiosi, & prodigi cuiusuis ætatis, lege duodecim tabularũ agnatis defertur, quibus deficiẽtibus a iudice daŧ curator: reliquis item maioribus vigintiquinq; annis, qui in ea cã sunt, vt rebus suis superesse nõ possint, æquè a iudice decernitur.

Furiosi quoque, & prodigi, [i] licet maiores vigintiquinque annis sint,

DE CVRATORIBVS.

Finita tutela, pupilli indigent curatoribus: ideo de ipsis subdit.

MAsculi. Totus iste tit. Diuidiť in tres partes principales. Primo ponit de curatoribus datis puberibus. Secũdo de datis illis, qui laborant aliquo morbo, vel vitio. Tertio de curatoribus datis pupillis. Secunda ibi, Furiosi. Tertia ibi, Interdũ. Item prima pars diuidiť in tres partes. Primo qualiter puberibus danť curatores. Secundo a quibus danť. Tertio. an inuitus quis cogať curatorem accipere. Secunda ibi, Dantur. Tertia ibi, Item inuiti. Aret. ... Dñe: vos vultis tractare de cur. dicatis ergo mihi, quibus danť curatores? & vsq; ad quantum tps? Ad hoc respon. Impera. Amice, masculis puberibus, & fœminis viripotentibus a tpe pubertatis quo a tutela liberantur, dantur cura. vsque ad xxv. ann. completum. Licet enim huiusmodi personæ puberes sint, adhuc nihilominus ætatis ... lis sunt, vt sua negotia rectè administrare non possint. Sed pone, Dñe iam video quibus dantur cur. dicatis modo mihi a quibus dantur? & respo. Impe. q curatores ab eisdem magistratibus dantur, a quibus tutores. & in hoc conueniunt tut. & curato. sed certẽ in alijs differunt: quia licet tuto. testõ denť, curator tñ testõ dari non potest. Si tñ de facto datus fuerit curator, confirmatur ex sententia prætoris in vrbe: & ex præsidis sententia in prouincia. Item multi adolescentes non compelluntur curatores accipere, licet secus sit in pupillis. & hoc verum est, quòd adulti inuiti non compelluntur curatores accipere, præter quàm ad litẽ: tunc enim inuiti coguntur: licet tutor ad certam causam dari non potest. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. furiosi quoque. Franc.

[a] Vicesimum quintum annum. Nisi impetrent a principe veniã ætatis; masculi in xx. ann. fœminæ in xviij. vt C. de his qui ve. æta. impet. l. j. & ij. Accursius.

[b] Magistratib9. Id est, a prætore, præside, proconsule, præfecto Ægypti: vt ff. de tut. & cur. dat. ab his. l. j. Item a præfecto vrbis, & a defensore ciuitatis, vel iuridico Alexãdriæ: vt supra de Atti. tut. §. pen. & in Auth. d de fen. ciui. §. iusiurandũ. vers. nulla. colla. iij. & ff. de offic. pfe. vrb. l. j. §. itẽ solent.

[c] Datus de facto.

[d] Prætoris. Scilicet in vrbe.

[e] Præsidis. In prouincia.

[f] Non accipiunt. Secus in tutore: vt ff. de tut. & cura. da. l. necnõ. & de tut. l. ij. vt diximus s. de tut. §. est aũt. in gl. ij. Itẽ vt s. ff. de min. l. j. in fin. Sed quod ibi dicit nõ committi eis adultis res suas ante xxv. ann. verum est, vt sint rata, quæ fiunt per eos. committuntur tamen vt hic: sed remittuntur, vt ibi, & j. de act. §. si quis agens.

[g] In litem. Tunc enim cogitur. [1] sed pupillus in litem non cogitur: vt ff. de tut. l. qui habet. §. si pupillus. quod expone vt ibi. Accur.

[h] Curator. Quasi dicat, non dubites de hoc, licet aliud sit in tutore: vt supra, qui dare tutores possunt. §. certæ.

Furiosi quoque. CASVS. Domine, iam video quibus dantur curatores ratione minoris ætatis, & a quibus dantur: nunquid sunt aliqui alij, quibus dantur curatores? Respond. quòd sic. Nam quidam sunt, quibus dantur curatores ratione inordinati consilij, vel ratione morbi: licet sint maiores vigintiquinque annis. Furiosi enim, & prodigi, quamuis legitimæ ætatis sint: tamen sunt in curatione agnatorum ex lege duodecim tabularum. Deficientibus autem agnatis, solent præfecti vrbis, vel prætores in defectu agnatorum curatores dare in prouincijs verò præsides ex inquisitione. Et non solum istis personis curatores dantur, sed ẽt mente captis, & surdis, & mutis, & illis, qui perpetuo morbo laborant: qui suis rebus administrandis superesse non possunt, curatores dandi sunt. Et hæc vsque ad illum §. interdum. Fran. de Aret.

[i] Furiosi quoque, & prodigi. Not. hos duos accipere curatorem a lege, alij omnes sunt datiui, vt caute hic colligitur. & infra proximo §. & C. de episcopali audien. l. de creationibus. Accursius.

ADDITIO. Contra hanc glosam tenent Bald. Ioan. de Pla. For. & Ias. hic vt omnes accipiant a lege curatorem, qui ex defectu mentis ipsum sibi petere nequeunt: licet Ang. teneat cum glo.

[1] Etiam si sit actor fm Ang. & Ias. hic in §. j. s. d tute gl. & Bar. in d. §. si pupillus tenet ꝯtrium. Et nota, q ipse curator nõ cogiť nisi ex causa. vt l. ij. §. itẽ qui s. ff. de cur. bonis dã. & debet esse ꝑsens. & licet de cõsuetudine nõ ꝯficiat inuẽtarium, satisdat tñ ad instãt. tut. Ang.

Sed

tñ in curatione sunt adgnatorum ex lege duodecim tabularum. Sed solent a Romę pręfectus vrbi, vel prætores, & in ꝓuincijs præsides ex inquisitione eis curatores dare. b Sed & mentecaptis, & surdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborant, (quia rebus suis superesse nō possunt) curatores dandi sunt. c.

Si tutor pupilli, cuiuscũq; generis sit, nō est idoneus, vel si ad tempus excusatur: datur pupillo etiam curator.

Interdũ aũt pupilli curatores accipiũt: vtputa, si legitimus tutor non sit idoneus: d quoniā habenti tutorem tutor dari non potest e.

Item si testō f datus tutor, vel a prætore, aut præside, idoneus g non sit ad administrōnē, nec tñ fraudulenter negotia administret, solet ei curator i adiungi. Item loco tutorũ, qui nō in ppetuum, sed ad tps, h a tutela excusantur, solent curatores i dari.

Si pupillus sit infans, vel absens: & tutor isfirmitate vel alia necessitate impediaẽ: pōt actor pupillo cōstitui. Areti.

Quod si † tutor vel aduersa valetudine, k vel alia necessitate l ipediaẽ quominus negotia pupilli administrare possit: & pupillus vel absit, m vel infans sit: quem ve-

a Sed solent. Scilicet agnatis deficientibus, vt non habilibus, constitutis. vt C.de cur.fur. l.fi. §.sin autem testamentum. Accur.

b Curatores dare. Et hoc rationē furoris, vel dementiæ, nisi istæ personæ sint minores xxv. ann. & tunc ratione ætatis tutores, vel curatores recipiunt: vt ff. de tute.l.qui habet. §.quod autem. 1 Itē nisi sint in potestate: vt C.de cura.fur. l.fi.§ i.

c Dandi sunt. Scilicet ab his, quos modo in superiori §.diximus.

Interdum. CASVS. Dñe, iam video qualiter dantur curatores quibusdā maioribus xxv. ann. nunquid aliquibus alijs dantur curatores. puta si legitimus tutor idoneus non sit, in subsidiū eius curator datur: quia alius tutor dari non potest? Habenti enim tutorē: alius tutor non datur. Et non solum in subsidium legitimi tutoris datur curator, sed ēt qñq; in defectum testamentarij, vel datiui datur curator. Si.n. tutor testamentarius vel a prætore, vel a præside datus, non sit idone⁹ ad administrationem, nec tñ fraudulēter negotia pupilli administrat, solet in subsidium curator adiungi. Item in locum tutoris, qui non perpetuum, sed ad tempus ab administratione tutelæ aliqua rōnabili causa excusatur: solent curatores subrogari. Item si tutor aliqua aduersa valetudine, vel alia necessitate fuerit impeditus, vt negotia pupi. sui administrare non possit, & ipse pupillus vel absit, vel infans sit: poterit prætor in vrbe, vel præses in prouincia, quē velit actorem periculo ipsius tutoris decreto suo pupillo constituere. Et h.d.vsq;.in fi.tit.Fran.

d Non sit idoneus. Vel rōne paupertatis. vel quia non est industriosus, vt decet: fidelis tñ est, & diligens: aliàs repelleretur prorsus: vt ī.de suspec.tut. §.pe.& fi.& C.de suspe.tu.l.pietatis. Et bene dico curatores, & non tutores, quoniam &c. Accur.

e Dari non pōt. Fallit hæc regula in casib.sex: vt si detur tutor loco tutoris surdi, vel muti, vel furiosi: vt ff.de tu.l.pe. 2 Itē & si habet tutorē rōne rerum vnius ꝓuinciæ. poterit habere aliū rōne rerum quas habet in alia prouincia: vt ff.de excus. tut. l.pp litē. aliàs.l.licet.§.fi.& C.in qui.cau.tu.ha.tut.da po. l.fi. Item & mater antequam nubat, tutrix existens, aliū petit tutorem dari: vt in auth.de nupt §.si verò etiā naturalium tutelam. col.iiij. Sed ratio est: quia ab tre nunc speratur: vt C.communia de leg.l.fin. §.ij. Item & quando ad tempus est relegatus. vel excusat⁹, vel remotus: nam interim tutor datur: vt C.in qb. cau.tu.ha.l.pe. Item si quis tutor sit apud hostes non vt seru⁹, sed vt legatus, vel trāsfuga, alius daẽ: vt ff.de tu. 3 l.si quis tutor. Item si Reip. causa absit, pōt ali⁹ dari: vt ff.de tu.l.quæsitum. & ff.de suspe.tut.l.iij.§.si qs absuturus. Sed secundum Placen. in his omnibus casibus tutor pro curatore accipiẽ: & hæc regula fallit. Sed cum litera in omnibus supradictis legibus de tutore faciat mentionem, ab ea non discedamus: vt ff.de leg.iij. l.non aliter. & ff.de exerc.l.j.§.si is.ibi.in re igitur. Sed quæ est ratio, cum vbique dari possit curator habenti curatorem, vel tutorem: Sed tutor non potest dari habenti tutorem? Respond.ꝙ tutor, qui prius dabatur, habebat plenam potestatem. infra tit.ij. §.datus. & ī.de tu.§.j. ita quod alium secum in eadem plenitudine admittere non potest. sed non sic in curatore, qui rebus datur: vt C.de nup l.in computandis. Vnde tutor authorizatur hæredita. adeundæ: quod in curatore pupilli non est: vt ff.de appel.l.cum in vna.§.tutor. Sed nonne tota die inuenimus vnum pupillum plures habere tutores? vt C.de diui.tut.l.ij. Respon. illud est quando simul dantur. Nam quędam fiunt simul bene. quæ non valent si fiunt separatim, vt duorũ reorum obligatio, vt ī.de duob.reis stipu.§.j.

ADDITIO. Not.gl.magistram, quæ plenè ponit casus. in quibus pupillo hñti tutorem tutor daẽ. Sed contra fin.huius glo.facit l.ij.C.de test.tut. vbi simul non dantur, & tñ vterq; administrat. Sed dic, ꝙ ibi simul dicuntur dari, habito respectu ad tempus mortis, quo vterque tutor confirmatur. Sed de hac materia plenius videas hic per Ang.

f Item si testamento. Posuit exemplum de legitimo, nunc de datiuo, & testamentario minus idoneo.

g Idoneus. Id est sufficiens.

h Ad tempus. Excusatur.n.aliquis, qñq; in perpetuum: qñq; ad tempus: vt patet per multa exempla. j.de excu.tut.& cu.§.j.& quasi per totum tit.

i Curatores. Vel ēt tutores: vt ī.pxi. §.dixi, s.put iudici videbitur: vt C.in quib.cau.tut.ha. l.j. & ij. Sed quid si pupillo tutor non sit, an dari possit curator? Rñ. sic: & argumentum a ꝯrio sensu sumiẽ.ff.d tut.& cura.da.ab his.l.curator. quod est validum. ff. de offi.eius, cui man.est iur.l.j.§.huius rei. Accur.

ADDITIO. Nisi sit contrarium legi. l.nemo. C. de iuris.om.iud. vel rationi naturali: vt C.de episco. & cleri.l.conuenticula.

k Aduersa valetudine. Id est infirmitate: quæ valetudini, & sanitati contraria est.

l Necessitate. vt quia longo tpe; absuturus est. vel sua maiora negotia habet pertractare, vel alias similes necessitates: vt ff.de procu. l.filiusfamilias.§.fin. & l.seq.post litem.& l.seq. vsq; ad l.ꝗ omnia. 4 Et nisi hmōi necessitas sit, non potest secundum quosdam: vt C.qui da. tut. vel cu.pos. l.curatorem.& l.curator. imò certè & si quæcunq; alia sit iusta quoquo modo: vt ff.de admi.tut.l.decreto. 5 Et hęc eadem sunt in curatore: vt C.de appel.l.si actor.

m Absit. Si enim pñs sit, & habet intellectum, etiā pcuratorem cum authoritate tutoris facere pōt: vt

1 Et erit tunc duo actus s'm Bal. s.interdictio administrationis subueniēs pdigalitati, & decretũ tutelæ subueniens ætati. Et qñ nñlis cā accidē talē ppon deret, & ꝯ: vide s §. pmissum.s gl. ij. ī.de tu to.

2 Qđ nō est verum i hñte dilucida interualla: vt l.nō solũ.§.fi. & l.post susceptā. ff. de excu. tut. secus i ppetuo furioso: s'm Ang.

3 Idem i bānito q trāsfugæ æquiparatur: s'dm Ang. hic.

Tutor quare dari nequit hñti tutorem.

† Curator. i. adiunctus siue coadiutor Ias. ī.ti.j.§.fi. in gl. fin.

† Facit ad hunc §.c. significauit. cũ gl. ij. ibi sed si c.eũ. de ap.

Tutores potent plures pupillus habere.

4 Idē est pp inimicitias nisi eēnt capitales: qa tunc esset tutor remouendus. Ang.

5 Et ita sentiidũ Ange. hic, & Bart. in l. actor. ff. rē ra. ha. quis idē Bar. & Dy. in d.l. decreto, teneant, ꝙ possit ēt sine aliqua causa.

lis actores periculo ipsius tutoris, protor, vel quod puninciq; perit decreto constituet.

TITVLVS XXIIII.

DE SATISDATIONE tutorum vel cura.

Soli testamentarij tutores, & ex inquisitione dati, immunes sunt a satisdando: cæteri verò rem pupilli saluam fore satisdare coguntur.

Ne tamen a pupillorū, pupillarūve, & eorū, qui, quęve, in curatione sunt, negotia a curatoribus, tutoribusve consumantur, d vel deminuantur: e curet prætor, f vt & tutores, & curatores eo nomine satisdent. g Sed hoc non est perpetuum. h nam tutores testamento dati satisdare non coguntur: quia fides eorum, & diligentia ab ipso testatore approbata est. i Itē ex inquisitione k tutores, vel curatores dati, satisdatione non onerantur: quia idonei l electi sunt.

C.de procu.l.neque. Accur.

a Velit. Scilicet tutor.

b Actorem. Qui hic dicitur actor, aliàs adiutor dr: vt ff.de tute.l.solet. alias curator: i vt ff.de tut. & cura.da.ab his.l.in oēm.& C.de procu.l.neque. Et nota hic varia nomina eorum, qui aliorum facta agunt, vt actor: vt hic iam dictum est. Item tutor qui datur pupillis.s.de tu. §.est autem. Item curator, qui datur adultis, vel etiam furiosis, vel similibus: vt s. eod. in prin. & §.furiosi. & .sed & mente captis. Item procurator, qui aliena gerit negotia cū mādato: vt ff.de procurator.l.j.Item negotiorum gestor. qui sine mandato gerit: vt j.de obligat.quæ ex quasi contract. §.j.itē œconomus, cui res ecclesiastica gubernanda mandatur ab episcopo cum consensu fratrum, vel capituli. vt C.de sacrosan.eccle l.iubemus. & C.de episcop. & cleri.l.omnes.§.nihilominus.versic. hunc enim sine dubio. Item idem dicitur apochrisarius: vt in Authen.quomodo opor.episco.§ non aliter. & §.neque autem.& § si verò.ibi.præsertim. Item syndicus, qui sic Græce dicitur, Latinè singulorum dicens causas: vt ff.de muneribus, & honoribus.l.munerum.§.defensores. Quandoque tamen actor & syndicus pro eodem ponuntur: vt ff.quod cuiusque vniuersitat.l j.§. quibus.& §.pen.& l.item eorum.§.actor.facit ad hoc ff de authorita.tutorum,vel curatorum.per totum. Vel etiam dic, quod differunt, vt ibi notatur, scilicet in d.l.j.quod cuiusque vniuersitatis no. §.quibus. in gl.syndicum.

ADDITIO. Hodie tamen non fit differentia in nomine, vt in cap.petitio.extra de procuratoribus. Angelus.

r Dic quod imò differunt secundum Io.Fab.quia curator a iudice: actor verò a iudicis decreto cōstituitur. Curator, Procurat. Negotiorū gestor, œconomus, Apocrisarius, Syndicus.

DE SATISDATIONE TVTORVM vel curatorum.

Iste titulus sic continuatur. Dictum est supra de tutoribus, & curatoribus: & quia ipsi tenentur satisdare: ideo videndum est de satisdatione tutorum, & curatorum eorundem.

Ne tamen. Totus iste titulus diuidit in tres partes principales. Primo ponit qui tenentur satisdare, & qui non. Secundo, quod illi, qui non tenentur satisdare: si satisdent, præferuntur socijs in administratione. Tertio quod officiales teneant de satisdatione non exacta, vel nō idonea. Secunda ibi, sed si. Tertia ibi. sciendū. Item prima subdiuidit in duas partes. Nam primo ponit regulam. Secūdo ponit duas fallentias. secūda ibi, Sed hoc. CASVS. Dñe, iam video qualiter dant tutores, vel curatores: nunquid ad libitum suum res pupillorum, vel adultorū sine metu periculi possunt administrare? Rñdet Imperator quod non. Ne enim tutores, vel curatores res pupillorum, vel adultorū, vel cæterorum, qui in curatione sunt, aut in totum cō sumant, aut in parte diminuant, curet prætor: vt & tutores, quam curatores satisdent rem pupilli saluā fore. Sed dñe nunquid est hoc gñaliter verum, quod & tutores, & curatores indistinctè ad prædictæ satisdationis interpositionem teneantur? Rñdet quod non. Nam certè hoc quod diximus tutores, vel curatores debere satisdare, non est perpetuum. Nam tutores testamentō dati, huiusmodi satisdationem præstare non coguntur. Et hoc tali ratione: quia fides, & diligentia eorum a testatore, qui eos in testamento dedit, satis probata videtur. Idem dico in tutorib. cū inquisitione a iudice datis. Nam certè illi similiter huiusmodi satisdatione nō onerantur: quia idonei electi sunt. Et hæc vsq; ad illum.§.Sed si ex testamento. Fran.de Arez.

c Ne tamen. Diximus dandos tutores vel curatores ratione ætatis. ne tamen &c. Accur.

d Consumatur. In totum.

e Deminuantur. Pro parte.

f Prætor. Sic & præfectus vrbis, & præses prouinciæ: vt s.tit.ij.§.j.

g Satisdent. Rem pupilli saluam fore: vt diximus s.de tute. .§.fi.scilicet.cum fideiussore: vt ff.rem pup. sal.fo.l.non quasi.in prin.& ff.de præ.stip.l.prętoriæ. iij.& ff.qui satisd.cog.l.j.Accur.

h Perpetuum. Id est gñaliter verum, aliàs perpetuū, i.generale: vt C.de eden.l.edita.aliàs pro tpe ponitur, scilicet quandiu vita durat: vt j.de ver.obli. §. at si ita.& ff.pro soc.l.j.vbi de hoc.

i Approbata est. Idem in curatoribus in testamento datis (licet curatores non dantur in testō, regulariter tamen, si dati fuerint, confirmantur decreto prętoris, vel prêsidis. sic s.tit.proxi.§.ij. & tunc liberentur a satisdando, vt tutores) vt hic, & ff.de cōfir.tut.l.si filio.& l.in confirmando.& l.seq. & l.vtilitatem. Secus in dato a matre: vt ff.de confir. tu. l.j. ad finem.l alias.C.eo.tit.l.j. Sed quare secus? Rñ. quia firmum est consilium patris, 2 & non matris: vt at.j.qui.ab.li.in fi.j.respon.& j.de iniu.§.j. Et quod dicit in testamento, idem in tutoribus in codicillis datis dicam: vt ff.de test.tu.l.iij.& facit ad hoc C.de episco.aud.l.de creationibus.

k Item ex inquisitione. Id est dati a iudice cum inquisitione: vt s.de Atti.tu.§ sed hoc iure.

l Idonei. Scilicet presumptione iuris: contra quam nō admittitur probatio in contrarium: sed si contra apparet, tenebitur ille qui dedit: vt j.eod. §.sciendum. Sed hoc fallit in curatore furiosi qui satisdat, si non habeat idoneam substantiā: licet sit cum inquisitione dat: vt C.de cura.furiosi.l.si.§.& si quidē.& §.si verò non talis. Item debent iurare isti omnes bene agere, id est, non prætermittere vtilia, & non facere inutilia, vt in auth.vt hi qui ob.se per.ha.res mi.§.fi.colla.vj. Si ergo nec testamentarij, nec datiui satisdāt, qui erūt illi, qui satisdant? Respond. legitimi, nisi in casu, scilicet patronus liberto: vt ff.de legitimis tutoribus.l. legitimo.§.j.Item datiui, quādo non fiunt cum inquisitione: vt C.de authoritate pręstanda.l.fi. & nisi satisdent,

1 Perpetuū multipliciter sumit. Mando.in sup script. Facul. Regen. f Gl. in ver. Ad ppetuam. Curatores dati in testamento liberant a satisdando: Tutor dat a matre in testamento tenet satisdare.

2 Nota quod cōsiliū patris, & fic masculi, est firmū & bonū, & nō matris, sic fœminę est cōsilium debile.

Curator furiosi & cū inquisitione, datus satisdare debet.

Etiā debet permittere eum satisdat pupillum indefensum non relinquere. Item facere inuēta riū. Itē recipere administrationē ex decreto iudicis, excepto testamentario, qui sua authoritate admistrare pōt. Ægi. Per.

Satisdatio a quib. tutorib. dāda est.

satisdent, non administrant: vt C. de tuto. & cura. qui satisdare non debent. l. j. & fi. Et secundum hoc sunt quatuor genera tutorum, scilicet testamentarij, item legitimi, item datiui cum inquisitione, item datiui siue inquisitione, vt dictum est.

Tutorem gha quatuor dici possunt.

Sed si. Diuiditur in quatuor partes. Primo, quod contutor tenetur contutori satisdare, vt in administratione præferatur. Secundo, quid fiet, si nullus ex contutoribus vult satis offerre de indemnitate. Tertio, quid agendum, cum tutores discordant in eligendo. Quarto extendit ad datiuos dictum in testamentarijs. Secunda ibi, Quod si nemo. Tertia ibi. Sin autem. Quarta ibi, Idem & in pluribus. Aret.

CASVS Dixisti mihi, quod tutores testamentarij, & cum inquisitione dati, non satisdant, nunquid hoc est generaliter verum? Respond. Imperat. quod non. Nam si duo, pluresve tutores in testamento dati fuerint, poterit vnus ex eis offerre satisdationem de indemnitate pupilli contutori, vel concuratori suo, & si ipse admittit huiusmodi satisdationem, ei in administratione præfertur, sed tutor, vel curator non poterit per se a contutore, vel concuratore suo huiusmodi satisdationem exigere: sed offerre eam debet: vt electionem det concuratori, vel contutori suo satis accipere, & administrationem ei exponere: vt ipse solus administrare possit: & si nullus eorum satisdationem huiusmodi offerat: tunc si testator in testamento expresserit, quis in administratione præferri debeat: ille solus administrabit. si verò a testatore de hoc nihil dictum fuerit: tunc quem maior pars eorum idoneum elegerit, ille solus administrabit. Sed si ita fuerit, quod in electione ipsi tutores, nec aliquatenus per se concordare poterunt, Prætor partes suas interponet: & aliquem idoneum administratorem eligere compellet. Idem iuris est in pluribus tutoribus, vel curatoribus ex inquisitione datis: vt videlicet maior pars possit eligere aliquem idoneum, qui solus negotia pupilli administret. Et hæc dicuntur vsque ad illum. §. sciendum est autem. Franciscus.

¶Segnius enim expediunt commissa negotia plures, dum quisque curam in socium reijcit. quo nomine Rex Nicocles apud Isocratem præfert monarchiam democratiæ.

a Sed si ex testamento. Duo ponit, & vnum tantum nunc prosequitur, scilicet de testamentaria: ı sed in fi §. dicit de alio. Item hæc eadem in curatoribus pluribus locum habent: vt ff. de admin. tut. l. iij. §. quod in tutoribus. Item quid in legitimis? Respon. idem cum sit eadem ratio: ne deterius negotia per plures exerceantur: vt ff. de admi. tut. l. si plures. j. §. quamuis. ver. apparet ergo. Accursius. Vnde versus.

Segnius expediunt commissa negotia plures.

ı Imò verumque secundum Ang. vsque ad versic. quod si nemo. quia cum indefinitè loquatur, præsumitur inde se ad interrogata. l. si defensor. §. qui interrogatus ff. de interr. actiõi.

Si quis ex plurib. testamentarijs, aut ex inquisitione datis tutorib. satisdationem offerat, is solus administrat, nisi alius eam offerret: nullo autem satis offerente, is geret quem testator destinauit: quod si testamento scriptum non sit, electus à maiori parte datur administratio: ipsos autem inter se in electione dissidentes, iubet prætor concordes esse.

Sed si ex testamento, [a] vel inquisitione duo pluresve dati fuerint: potest vnus offerre satisdationem de indemnitate pupilli, vel adolescentis: & contutori suo, vel concuratori præferri, vt solus administret, vel vt contutor, aut concurator satis offerens proponat ei, vt & ipse solus administret. ı Itaque per se non potest petere satisdationem a contutore suo, vel concuratore, sed offerre debet, vt electionem det concuratori, vel contutori suo, vtrum velit satis accipere, an satisdare. [b] Quòd si nemo eorum satis offerat: si quidem adscriptum [c] fuerit a testatore, quis gerat: ille gerere debet. Quòd si non fuerit adscriptum: quem maior pars [d] elegerit, ipse gerere debet: vt edicto prætoris [e] cauetur. Sin autem ipsi tutores dissenserint circa eligendum eum, vel eos, qui gerere debent, prætor partes suas [f] interponere debet. Idem & in pluribus [g] ex inquisitione datis comprobandum est, id est, vt maior pars eligere possit, per quem administratio fiat.

Qui tenetur accipere satisdationem a tutore. si non recipit, vel minus idoneam, tenetur subsidiaria actione, quæ etiam transit contra heredes. Et potest tutor, vel curator cogi satisdare, etiam captis pignoribus. Areti.

Sciendum autem est non

b An satisdare. Sic ī. de inuti. stip. §. alteri. in fi. Acc.

c Adscriptum. Scilicet in testamento, vel aliter appareat eius voluntas euidenter, quia dixit in satisdatione quis præferri debet: quod si non fuerit adscriptum quem maior pars elegerit, ille gerere debet. Accur.

d Maior pars. Dummodo omnes velint per vnum administrari, aliàs enim non compellerentur, sed omnes gerere possunt si velint, vt ff. de admi. tu. l. si plures. j. §. fin. & l. vel in partes. ı Et not. hic ar. quod statur maiori parti. sic. ff. de pact. l. iurisgentium. §. vlt. & l. suum hærédem. §. fi. & l. maiorem. & l. seq. §. fin. & ff. de testib. l. iij. §. ij. ibi, aliàs numerus testium & c. ar. contra. ff. de ser. rust. præd. l. per fundum: & ff. com mu. prædi. l. fi.

ı Reo tamen postulante vnum ex eis eligi, plures simul agere non possunt. & si vnus velit diuidere, fiet diuisio cæteris inuitis per officium iudicis, ar. l. & pacto. ff. fami. erc. & l. commu. diui. §. si si duo. ff. com diui.

ADDITIO.

Solu ibi loquitur in constitutione indiuidui puta seruitutis, in qua omnes requiruntur, hic de administratione, quæ est diuidua, & penes vnum insolidum est possibilis secundum Bald. Vel ibi loquitur de re communi pluribus, vt vniuersis, hic verò in communi: vt singulis. Quæ tamen regulæ fallunt in multis casibus, vt per doctores hic. Vide c. j. de ijs, quæ fiunt a maio. parte cap.

e Edicto prætoris. Quod non habemus.

f Partes suas. Id est, se, & officiales suos, & milites iustitiæ. Sed cur non committitur fortunæ: ; vt aliàs C. commu. de lega. l. fi. i. rñ & ī. de leg. §. optionis? Rnd. non ita alterius factum, scilicet pupilli, possunt fortunæ committere, vt suum proprium. & concor. huic ff. de leg. j. l. huiusmodi. §. fin. & ff. de vsufru. l. si vsusfructus. j. §. sed inter duos. arg. contra in eo. ti. de vsufruc. l. quoties duobus. j. respon.

; Fortunæ, seu sorti quæ committenda sint Mando. in 14. q. 33. Regu. cãcel. nu. 12. & seq.

g Idem & in pluribus. Per omnia: vt ī. nisi quia hic a testatore non potuit scribi quis gereret: cum nihil dixerit de tutela: nam non darentur ex inquisitione, si essent testamentarij: vt ī. de Atti. tut. j. respon.

Sciendum. Diuiditur in quatuor partes. Primo quod officialis conuenitur subsidiaria actione. Secundo, quando, & in quibus casibus teneatur. Tertio ad hæredes extendit. Quarto, ponit nouum casum: videlicet, quod tutor cogitur satisdare. Secunda ibi, Subsidiaria. Tertia ibi. Quæ quidem. Quarta ibi. Quibus constitutionibus. Aretinus.

CASVS. Domine, iam video in quibus casibus tutores satisdationem rem pupilli saluam fore, interponere debeant. Pone modo, quod non fuerit pupillis per tutores bene cautum, qualiter in defectu tutorum, vel fideiussorum ab eisdem receptorum subueniatur ipsis pupillis? Resp. Imp. Amice, in hoc casu optimum remedium.

beneficio legis ipsis pupillis indulgetur. Scire enim debes, quod non solum tutores, vel curatores ex administratione sua pupillis, vel adultis, vel furiosis, vel cæteris, qui in curatione sunt, tenentur, sed etiam † magistratus, qui huiusmodi satisdationem a tutoribus, vel curatoribus accipiunt, vtilis actio subsidiaria dabitur: quæ quidem actio subsidiaria vltimum huiusmodi pupillis, vel adultis possit præstare subsidium. Et hæc actio subsidiaria non solum aduersus illos competit, qui nō idoneam cautionem a tut. vel curato. exponi passi sunt: nec solum aduersus magistratus datur: sed etiam tam ex prudētum respōsis, quàm ex constitutionibus principis in hæredes eorum extenditur: nec immeritò. In eiusdem enim constitutionibus expressè cauetur, vt tutores, vel curatores ad prædictam satisdationem interponēdam per pignorū captionem coerceātur. vnde cum ipsi magistratus sibi legis beneficio poterant ab huiusmodi periculo cauere: non est mirum, si ipsi, & etiam eorum hæredes pro sua negligentia teneantur. Scire tamen debes, quod neque præfectus vrbis, neque prætor, neque præses prouinciæ, neque aliquis alius, qui ius dandi tutores habet, prædicta actione subsidiaria pupillis, vel adultis vel cæteris in curatione existentibus tenebuntur: sed solum hi qui huiusmodi satisdationem accipere solent. Et hæc dicuntur vsque in finem titu. Francis.

† Aliàs auxiliū.

solùm tutores vel curatores pupillis, vel adultis, cæterisq; [a] personis ex administratione rerū teneri: sed etiam in eos, qui satisdationem accipiunt, [b] subsidiariam actionem esse, quæ vltimum eis [c] præsidium † possit afferre. Subsidiaria [d] autem actio in eos datur, qui aut omnino à tutoribus, vel curatoribus satisdari non curauerunt: aut non idoneè [e] passi sunt caueri. Quæ [f] quidem, tam ex prudentium responsis, [g] quàm ex cōstitutionibus [h] Imperialibus, etiam in hæredes eorū extendit. Quib[us] constitutionibus, [i] & illud exprimitur: vt nisi caueant [k] tutores, & curatores, pignoribus captis coerceantur. [l]

Actione subsidiaria non tenentur, qui tm̄ dant tutores, sed qui satisdationē exigunt.

Neque autem præfectus vrbi, [m] neque prætor, neque præses prouinciæ, neque quisquam alius, cui tutores dandi [n] ius est, hac actione tenebitur: sed hi tantummodo, qui satisdationem exigere solent. [o] †

a Cæterisq;. Vt furiosis, & mente captis: vt ī. tit. j. §. furiosi. & §. sed & mente captis.

b Accipiunt. Vt magistratus, quod dic vt dicemus ī. eo. §. neque autem.

c Eis. Scilicet pupillis, & similibus. Accur.

d Subsidiaria. Scilicet tutelæ vtilis contra eum, qui malū dederit tutorē, vel vtilis negotiorū gestorū, qui malū curatorē: nā eadē vtilis in magistratū datur [2] quæ in administratorē directa datur, & vsuræ veniūt vt in prima: vt ff. de magi. con l. h. & C. eo. l. pe. Subsidiaria autem dicitur pœnalis aptitudine: vt legis Aq. hæc actio dicitur pœnalis aptitudine: vt ī. ad le. Aqui. §. his autem. nam nec illa semper pœnalis est: nec hæc semper in subsidium datur: quia quandoq; agitur antequā conueniantur oēs tutores: vt colligitur ex his, quæ dicuntur in hac glo circa fi. Quare ad horum euidētiam distingue: aut fuit vnus tutor, vel curator, aut plures. Primo casu cōuenitur prius tutor, vel curator, & postea magistratus, vt hic. Si verò plures: & tūc aut omnes gesserunt tutelam, aut curam, aut nullus, aut alter tantū. Primo casu omnes conueniunt ante magistratum: vt ff. de admin. tut. l. Lucius. ij. § pen. & de magist. con. l. duo. In secundo idē: vt ff. de admi. tut. l. plures. ij. In tertio subdistingue, aut fuit diuisa tutelæ administratio per iudicem, vel testatorem, aut non: Primo casu pro sua gestione quilibet tenetur, & non pro alterius: & postea magistratus in subsidium. ff. de admin. tut. l. Lucius. ij. §. pe. & C. de diuis. tu. l. ij. Sed tamen in quatuor casibus vnus pro alterius parte tenetur. tamen post magistratum. scilicet, si tutorem, vt suspectum remouendū nō remouit, vel tardè remouit, vel remouendo iura pupilli prodidit, vel non exegit satisdationē rem pupilli saluā fore: cum videret eum, nō soluendo: vt C. de diui. tu. l. ij. & ff. de admi. tuto. l. Lucius. §. pen. Secundo casu conuenitur primo gerens, secūdo magistratus, tertio non gerens: nisi in dictis quatuor casibus: vbi conuenitur etiam qui non gessit, ante magistratum: vt C. de diui. tuto. l. ij. & ff. de admi. tut. l. etiā. & l. Æmilius. in fi. & l. tres tutores. de hoc dixi in l. j. ff. de tut. & rat. distr. & in l. j. C. de trāsactio.

2 Contra [illegible] tenet gl. in l. actio. ff. de neg. ges. & ibi Barto. vbi vide q̄ sit actio directa, & q̄ vtilis.

Tutores plures & magistrat[us] quo ordine cōueniātur p[er] hic.

ADDITIO.

Et no. q̄ in oībus prædictis casibus pupillus conueniens tutorem, p̄ferē cæteris creditorib. l. dabimus. ff. de priuile. cred. secus si cōueniat iudicē. l. j. §. priuilegiū. ff. de magistrat. con.

TITVLVS XXV.

DE EXCVSATIONIBUS tutorum, vel curatorum.

e Idoneè. Aduerbium est: & facit ad hoc. ff. de magist. con. l. j. §. sciendum. & §. exigere.

f Quæ. Scilicet tutelæ actio subsidiaria, vel negotiorum gestorum, vt diximus.

g Responsis. Vt ff. de mag. conue. l. j. sciendum est. & l. quod ad hæredem.

h Ex constitutionibus. Vt C. de magis. con. l. ij. & in alijs Græcis constitutionibus: sed aliter hæres tenet, qui de dolo, & lata culpa tantum, aliter defunctus, qui etiam de leui culpa tenetur: vt ff. de magist. cōue. l. non similiter.

i Quibus constitutionibus. Scilicet Græcis.

k Caueant. Scilicet rem pupilli saluam fore.

l Coerceantur. Facit ad hoc ff. de admi. tut. l. j. j. rn. & ff. de dam. infe. l. iiij. §. iij. & ff. de lib. agn. l. si quis a liberis. §. si quis ex his. & C. de suspect. tut. l. iij. & ff. de ven. inspi. l. j. §. quid ergo.

m Vrbi. Scilicet Romanæ, [2] p excellentiā: vt ī. de iur. nat. §. sed quoties. Itē facit ad hūc §. ff. de mag. con. l. j. Sed q̄ est ff. de admi. tut l. Aemilius. Sed distingue tria genera iudicū, quidā possunt dare tutorem, & nō exigere satisdationē: de quibus hic loquit. Alij & dare, & exigere. de quibus ibi dicit. [3] Alij exigere, & non dare: vt tabelliones, & aliquis miles iustitiæ, cui talia cōmittuntur: & isti tenentur in subsidium: vt ī. de Atti. tut. §. pen. & de mag. con. l. fi. Item æstimatores patrimonij pupillorum, pp quorum prauam æstimationē viliores fideiussores excepti sunt: vt ff. de ma. con. l. j. §. diuus. qui erant dādi pro rei qualitate: vt ff. de in ius vo. l. j. & q satisd. cog. l. si verò. §. j.

n Dandi. Scilicet, tantum.

o Solent. Aliàs debent, sed isti nec debent, nec solent, vt diximus.

† Quales sūt defensores ciuitatū, itē que magistrat[us] municipales, qduūviri dicunt. apud eos n. satisdatio exigi solet à tutorib. siue ipsi eos dederunt, siue a præside, qui eos dederit, iussi sint satisdōnē exigere. l. j. in prin. & §. j. ver. planè si [illegible] ses. ff. de magist. cōuenit.

1 Mādo. l Gl. Facu. §. Nec nō electioni. in versic. vrbis.

2 Gl. j. in d. l. Æmilius, ē sīlis huic.

3 Et si differāt accipere satisdōnē, vel expedire processū, vt hoc onus transeat ad successorem, poterunt conueniri in syndicatu vt dic. l. j. §. sciēdū. laso.

DE EXCVSATIONIBVS tutorum, vel curatorum.

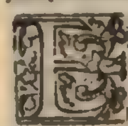
Deinc.

De excusationibus tutorū, vel curatorū nunc di cit : quod supra qui. mo.tu.fin.ꝓmisit. Accur. Vel cōtinua sic secundū Por. Quia supra visum est de tu.& cur. & qa varijs ex causis accusari solēt. ideo merito subdit de excusatione tutorum, vel curatorū. Por.

Liberorū numerus hic scribens a tutelæ munere vacatonē ꝑstare adoptiui verò liberi ita demum ad excusationē prosunt: si a quopia ascendentium adoptati sint : non etiā si ab extraneo Itē nepotes ex filio præmortuo prosunt.

Xcusant. Totus iste titu. diuiditur in sexdecim partes. Primo ponit qualiter quis excusetur a tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi, Item diuus, qualiter excusetur qui impeditur negotijs fiscalibus, & reipu. Tertia ibi, Et qui potestatem, qualiter quis excusetur pp potestatem, & iurisdictionem. Quarta ibi, Item pp, qualiter excusetur pp litem, præcedentem cum pupillo, vel adulto. Quinta ibi, Item tria, qualiter excusetur pp numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & pp, qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Itē propter aduersam, qualiter quis excusetur propter infirmitatem. Octaua ibi, Similiter, qualiter quis excusetur propter imperitiam literarum. Nona ibi, Item pp inimicitias, qualiter quis excusetur pp inimicitias. Decima ibi, Item is qui, qualiter quis excusetur propter controuersiam status. Vndecima ibi, Item maior, qualiter quis excusetur pp ætatē. Duodecima ibi, Idem & in milite, qualiter excusetur propter militiam. Decimatertia ibi, Item Romæ, qualiter excusetur pp exercitium liberalium artium. Decimaquarta ibi, Qui autem, in quantum tempus potest quis se excusare. Decimaquinta ibi, Qui tutelam, qualiter quis excusetur a cura pupilli sui, vel vxoris suæ. Decimasexta ibi, Si quis aūt, Declarat q falsa excusatio non ꝓdest. Item prima pars diuidit in quinq; partes. Primo ponit q plures, & variæ causæ sunt, quibus quis a tutela, vel cura excusat. Secundo ponit qualiter quis pp liberos excusat. Tertio quot liberi habent excusare, seu propter quot liberos quis excuset a tutela, vel cura. Quarto fortificat dictum suum per similem rōnem diuertendo. Quinto declarat, qui liberi sint illi, qui præstant excusationem. Secunda ibi, Plerunq;. Tertia ibi, Si enim tres. Quarta ibi, exemplo. Quinta ibi. Sed adoptiui. CASVS. Accessi ad Iustinianum, & ita corā eo ꝓposui : Dñe, vos vultis tractare de excu.tuto.vel cura. dicatis ergo mihi quibus mod. excu. tut. vel cur. ab onere administrationis? Ad hoc rñ. Imp. Amicè, tutores, vel curatores varijs modis a tutela, vel cura poterunt excusari. Qñq; enim per numerum liberorum suorum merent excusari : siue hmōi liberi in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberos aliquis habuerit Romæ superstites, vel in Italia quatuor, vel in ꝓuincia quinq;, a tutela, vel cura poterit excusari, & hoc ad modum aliorum munerū ciuiliū. Nā & tutelā & curā placuit esse munus publicū : vñ sicut a cæteris munerib. publicis quis excusari potest, ita & ab istis. Sed qd dñe Iustiniane, vos dixistis p liberos quē posse a tutela vel cura excusari : dicatis mihi ꝓ Deo, an illud locū hēat indistinctè in oībus liberis? Rñ. Impe. quod tibi dixi generaliter aliquem per liberos posse excusari : intelligere debes de naturalibus & legitimis. Nam adoptiui liberi patri

Xcusantur autem tutores & curatores varijs ex causis.

Plerunq; tamen propter liberos,[a] siue in potestate sint, siue emācipati.[b] Si enim tres liberos superstites Romæ[c] qs habeat, vel ī Italia quatuor, vel in ꝓuincijs[d] qnq;, a tutela vel cura pōt excusari, exēplo cæterorū munerū.[e] nā & tutelā, & curā placuit publicum munus[f] esse. Sed adoptiui

adoptiuo ad excusationem non ꝓficiunt : liberi. n. naturales, & legitimi, extraneæ personæ a parte nāli nihilominus ad excusationem prosunt. & hoc vsque ad versi. item nepotes. in quo sic pone casum. Vidim' q per liberos quis a tutela, vel cura excusatur : sed quia appellatione liberorum, veniūt nepotes : quærit a domino Iustiniano, an istud se extendat ad nepotes? Rñ. Imperator, q non solum liberi in primo gradu existentes ꝓsunt, sed etiā nepotes ex filio mortuo auo suo ad excusationē prosunt : quia in locum sui patris mortui succedunt, sed licet nepotes ex filio post mortem ipsius filii, hoc est patris nepotū, auo prosint, nepotes tñ ex filia ei prodesse non poterunt. Et hoc vsq; ad versiculum, filij autem, in quo sic figuratur casus. Vidimus superius a principio titu. hucusq;, q liberi & nepotes ex filio excusant quem a tutela, vel cura. Sed quæro dñe Iust. an hoc verū sit de filijs mortuis? Rñ. dñs Impe. quod dixi tibi filios prodesse: intelligere debes, q filij superstites tantum ad tut. vel cur. oneris excusationem prosunt: mortui enim non prosunt : & hoc vsque ad versiculum illum. Sed si in bello. in quo sic ponitur casus. Ostensum est s. q liberi mortui non prosunt ad excusationem tutelæ, vel curæ. Nunc quæritur ab Imperatore, quid si in bello ꝓ Republica occisi fuerint : an patri ad excusationem prodesse possint? Et respondet, Certè constat eos prodesse, qui in acie principis ceciderunt. Qui enim pro Republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. hoc dicit vsque ad §. Item diuus Marcus. Franc de Aret.

a Propter liberos. Superstites, & incolumes : vt ff. de vac. mu. l. ij.

b Emancipati. Nisi pater filio emancipato curator petatur : tunc enim non excusatur a cura emancipati : vt ff. eo. l. amicissimos. §. fin. Vel dic, q licet faciat contra stimulos naturales : tamen bene potest, vt ibi innuitur.

c Romæ. Hoc est in ciuitate Romana. & vsque ad centesimum miliarium : vt ff. de offic. præfect. vrb. l. j. §. cum vrbem. Accur.

ADDITIO. Secus si dixisset in vrbe, vel in vrbibus : quia vrbs muris cingitur : vt l. vrbis. ff. de verb. signi. Et quid appellatione ciuitatis, vel patriæ contineatur : & quid si dicatur Aretium, Florentia &c. Angelus hic se remittit.

d In prouincijs. Sed nunquid illæ prouinciæ, quæ aliàs habent ius Italiæ, & hic habebunt? Rñ. non : quia illud propter tributa conceditur eis : vt ff. de cē sib. l. j. & fi.

e Munerum. i. onerum ciuilium, vt decurionatus. secus si pātrimonij sit onus: vt ff. de va. mu. l. sextū decimū. §. numerus. & §. patrimoniorū. & l. his onerib. j. respon. & C. de his qui nu. lib. vel pau. exc. mer. l. j. li. x. Item secus in honoribus : vt ff. de vac. mun. l. iiij. & l. in honoribus. Item secus in onerib. q̄ honori inhærent: vt de va. mu. l. sextūdecimum. §. numerus.

f Publicum mnus. Authoritate, nam dat inuitis : vt C. de decur. l. nullus. lib. x. & facit ff. de verb. sign. l. pupillus. § munus. & l. munus propriè & ff de mun. & hon. l. j. §. illud. Sed contra ff. eo. l. athletæ. §. tutela. Sed non est publicum munus, vt ibi dicitur, vtilitate:

Quā vetus sit ius triū liberorū, quāque multa olim priuilegia inducta sint ī gratiā eorū q filios genuissent, eleganter explicat Fraci. Baldui. in cōmen. suis in hūc ipsum locū.

Et ista est verior sm Ange. hic, quia beneficio qd habeo pp te nō debeo vti ꝯ te: saltē vbi tu participas de eodē, sm Christo. p l. si iudex circūuento. ff. de mi. aliàs secus, vt s d. l. amicissimos.

Istā approbat Cy. in d. §. fi. & Angel. hic.

Ab eo tñ excusant xij. liberi, vt tenet gl. in l. si qs decurio. ij. C. de dec. lib. x. quā approbāt Angel. & Por. hic licet gl. in l. j. C. de ijs q nu. li. vl pau. &c dicat qui requirant pro xvj.

liberi non prosunt: a in adoptionem autem dati naturali patri b ꝓsunt. Itē nepotes ex filio prosunt, vt in locum patris c sui succedant, ex filia non prosunt d.

Ita demū liberi a præfato munere immunitatē præbēt, si superstites fuerint, mortui verò non: ni gloriose pro republica in acie ceciderint.

Filij autē superstites e tātùm ad tutelæ, vel curæ muneris excusationē ꝓsunt, defuncti f autē non prosunt. Sed si in bello amissi sunt, quæsitum est, an prosint. Et constat eos solos prodesse, q in acie g amittuntur. Hi enim qui pro Republica ceciderunt, † in perpetuum per gloriam viuere h intelliguntur.

Procurator fisci excusatur a tutela, vel cura. Aret.

Item diuus Marcus in semestribus i rescripsit eum, qui res fisci administrat, a tutela, vel cura, quandiu administrat, k excusari posse.

Reipublicę cā absens, a tutela, & cura recēter delata excusat: susceptā aūt quādiu abest, intermittit, reuersus verò intermissi onus statī reassumit.

Itē qui reipublicę causa absunt, l a tutela, vel cura excusantur. m Sed &, si fuerint tutores, vel curatores dati, deinde Reipublicæ causa abesse cœperint, a tutela, vel cura excusant, n quatenus reipublicę causa absunt,

licet authoritate sic, vt hic dicitur: sed vtilitate publica cum est secūdario: q̃a expedit Reipub. &c. vt s. de his qui sui vel alie. iur. §. fi. Item contra ff. eo. l. spadonē. §. qui accipit. & l. non tantum. §. non omnia. Sed licet • ibi generaliter remissionem publicorum munerum habuit: tñ generali remissione nō continetur tutela, vel cura, fauore pupillorum & adultorum: 1 sicut & aliàs de generali dicto q̃dam excipiuntur: vt ff. de leg. iij. l. vxorē. § felicissimo. & ff. de procurat. l. Pomponius. j. respon. ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. Caius.

a Non prosunt. Et hoc dico ad excusationem. vt hic. & ff. de vac. mu. l. sextūdecimum. §. adoptiui. maximè hodie, cum nihil ad patrē adoptiuum trāseat: vt s. de adopt. § sed hodie. Sed olim bene acquirebant ei, scilicet patri adoptiuo. Aegi. Per.

b Naturali patri. Licet adoptiuo non prosint: vt s. pxi. respon. & secundum hoc puncta ibi, dati: Vel dic dati in adoptione naturali patri, id est, auo, vel proauo. prosunt. s. arroganti: cum transeant in familiā eius: vt s. de adopt. §. sed hodie. in fi. §. & §. seq. & s'm hoc fiet hic mentio illius nouitatis, & punctabis ibi, naturali patri.

c In locum patris. Apparet q̃ eo mortuo tm̃ prosunt: eo autem viuo non ꝓsunt: vt hic cum dicit in locum patris &c. & C. de his qui nu. lib. l. ij. & iij. librox. Sed nunquid oēs loco vnius computantur? R̃n. quidam q̃ non. Sed contra dicunt leges expresse: nā loco vnius numerantur quotcunq; sunt: vt in Græca l. ff. eod. l. ij. §. quotcunque. nam etiam in successione loco vnius computantur: vt j. de hære. q̃ ab intesta. §. cum filius. arg. ff. de contractib. l. j. §. j.

d Non prosunt. Quia non sunt in potestate sua: vt s. de patr. pot. §. fin. hæc ratio non est bona: vt s. eo. in prin. dicit. n. de emancipato. vnde dicas, non prosunt auo materno: quia alij prosunt: vt C. de testa. milita. l. quinta. & fin.

e Superstites. id est viui.

f Defuncti. Idem & in non natis, licet conceptis: quia quo ad hunc casum non sunt pro iam natis: vt ff. eo. l. ii. §. qui autem in ventre. Accur.

g In acie. Scilicet principis: vt s. de adop. §. fœminę.

h Per gloriam viuere. Not. mortuum viuere p gloriam: vt ff. ad legem Aquil. l. qua actione. §. si quis in collatione. 2 Et cõ quis fingitur mortuus, qui viuit per vituperium, vt deportati: vt ff. de stab. l. j. § j. & §. pen. in ñ. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. cum hic. §. si donator. vbi seruus viuit. & tamen pro mortuo reputatur quo ad ius ciuile: vt ff. de reg. iur. l. quod attinet. l & seruitutem.

Item diuus Marcus. CASVS. Domine, iam vidi qualiter quis excusatur ab onere tutelæ, vel curæ. nũquid pluribus modis poterit cōpetere excusatio? R̃n. q̃ sic. diuus enim Marcus rescripsit in Semestribus suis administrantem res fiscales durante administratione posse se ab onere tutelæ, vel curæ excusare. h. d. vsq; ad §. Item qui. In quo sic figura casum. Titius causa Reipub. absens datus est tutor, vel curator, quæritur ab Imperatore an, possit se legitimè excusare? Resp. Imperator, q̃ qui absentes causa Reipubli. dati sunt tut. vel curato, ab onere administrationis tut. vel cur. excusant. h. d. vsq; ad ver. sed & si. in quo sic figuretur casus. Vidimus qualiter absens datus tutor, vel curator excusat. Sed quid si aliquis datus tutor, vel curator Reipublicæ causa abesse incipiat, an similiter excusetur? Respondet dominus Imperator, q̃ non solū, illi qui i absentia dati erāt, possunt excusari: sed etiam si primo fuerant dati tutores, vel curatores, & postea cœperunt abesse causa Reipu. a tutela, vel cura excusantur, & interim curator loco eorum datur: quibus reuersis curator loco eorum subrogatus desinit curator esse: & ipsi administrationis onus recipiunt, nec in casu isto post reuersionem anni habent vacationem: vt Papinianus libro quinto responsorum scripsit. Hoc enim spatium indulgetur his, q post reuersionē ad nouas tutelas, vel curas vocant, non aūt eis, qui pristinæ administrationis onus recipiunt, h. d. vsq; ad §. & qui potestatem.

i In semestribus. • Id est, in sex mensibus, quibus dabant operam studio cum alternis sex mensibus dabant operam Imperatores bello, & studio, vt ff. de origine iuris. l. ij. §. ex his. in princ. vltimæ chartæ. Vel dic, q̃ nomen erat libri in illis sex mensibus compositi, quod in idem recidit.

k Administrat. Qui dicitur procurator fisci. & facit ad hunc §. s. de cur. §. item in loco.

l Absunt. Vel absfuturi sunt, vt ff. de procu. l. filiusfamilias. §. fina.

ADDITIO. Quia paria sunt esse, vel de proximo sperari. l. pen. ff. de milit. testa. qd facit an licentiatus gaudeat bñficio doctorū. de quo dic, vt ibi p docto.

m Excusan. Hoc primum tñ. loquit, qñ eo existēte in absentia Reipu. causa datus fuit tutor, vel curator, quo casu perpetuò excusat, si per xx. an. militauerit, compleuerit militiæ spatium, & non ignominiosè missus est. Aliàs qui intra quinquennium missus est, puta q̃a infirmus, nullā habet excusationē, qui post quinq; an. habet annū, q post viij. an. habet biēniū, qui post xij. habet triennium, qui post xvj. habet quadriennium, qui post xx. excusationem ꝑpetuā habet, vt dictū est, & ff. eo. l. sed & milites. §. j. ij. iij. iiij. & v. & §. qhoz. vsq; ad §. qui autem post. Accur.

n Excusantur. Si hoc postulauerint prius. & etiam alium actorē, vel curatorem petierint. aliàs non. vt C. si tu. Reip. causa. l. j. & ff. de admi. tut. l. tutores. §. q so

Et qui

• Sic i generali dispensatione ad obtinēdum quoduis beneficiū regulare non cōtinetur bñficiū regulare Cluniacē. ordi. nisi ex primat. Aegi. Per.

1 Et sicut gñalis immunitas, non extēditur ad mun⁹ publicū authoritate, & vtilitate priuatum, ita nec ad rea le ordinarium, sed extraordinariū sic. vt no. Barto. & Dy. in d. §. q accipit.

† Tul. in somnio Scipio. dicit oib. q patriā seruarūt, iuuerūt, auxerūt, certū esse in cœlo, & definitū locū, vbi beati sempiterno æuo fruūtur. Aegi. Per.

2 Idem i eo qui ingressus est religionē etiā beati Francisci s'm omnes hic arg. l. miles, & ibi glos. ff. de re iud.

• Tu dicito. Semestrium appellatiōe notari libros qb⁹ res gestæ, & administratæ sex mēsibus explicabātur: vti & Annales, qui res vnius anni gestas contineren t dicti sunt.

Et quod parum distat, nihil distare vf ait Arist. Ægi. Per. Milites a bello missi quotannos excusationes habent

Et qui potestatẽ. CASVS. Visum est superius de pluribus personis qualiter se possunt excusare a tute. vel cur. Nunc quæritur a domino Imperatore an sint aliæ personæ, quæ possint excusari? Respond. Imperat. φ non solum prædicti a tutela, vel cura excusantur, sed etiã qui aliquam potestatẽ habent: vt præfectus vigilum, vel annonę: quia tales illi a susceptione tutelæ, vel curæ durante officio suo se possunt excusare: vt diuus Marcus rescripsit. sed tutelam susceptã occasione potestatis non possunt deserere. Sed nũquid si aliquis datus tutor vel curat. habeat litem cũ pupillo, vel cum adulto, poterit occasione litis se excusaré? Respond. φ nõ, nisi de omnibus bonis ipsius pupilli, vel fortè de hæreditate aliqua ipsi pupillo delata controuersia fuerit. In hoc enim casu excusatio habebit locum. Et hæc dicuntur vsque ad §. item tria. Aret.

a Potestatem. Vt quia sit præfectus vigilum, vel annonæ: vt ff. eod. l. administrantes. 1 & similes, qui Potestates vocantur: vt C. de mod. mul. l. eos. sec⁹ si sit circa latus principis. cœptam enim non complebit: vt ff. eod. l. iurisperitos. in principio. Accursius.

b Sed susceptam: Vt s. proxi. §.

c Nisi fortè. Imò & sine fortè, uel etiam si de maiori parte bonorum pupilli sit controuersia: ut ff. eo. l. propter litem. j. respon. & facit C. eod. l. si vt allegas. & s. de authori. tuto. §. fin. & C. qui dare tuto. poss. l. creditorem. sed hodie non potest creditor, vel debitor esse tutor: ut in Authent. vt ij, qui ob. se hab. per. §. j. collatione vj.

d Hæreditate. Scilicet ipsi pupillo a patre delata. vel a quocunque non curo. propter magnitudinem enim litis ponit de hæreditate.

Item tria. CASVS. Domine, nũquid sunt adhuc plures modi, quibus tutor, vel cura. ab opere administrationis poterunt excusari? Respon. quòd sic: Nam tria onera tutelæ, vel curæ non affectatæ quandiu administrantur, tribuunt excusationem: ita tamẽ in casu isto intelligenda sunt tria onera, ut tut. vel cur. plurium pupillorum eiusdẽ hæreditatis, vt puta fratrũ, vel nepotum, pro vna tutela computentur. Nam nõ numerus pupillorum, sed separatio patrimoniorum facit plures tutelas, & non solum in prædictis modis locum habet excusatio. Et hoc vsque ad §. Sed & propter. Franciscus Aretinus.

e Itẽ tria onera. No. dicit onera. quatuor enim posset habere tutelas, quæ tibi excusationem non darét, si sint leues, uel leuissimæ: vt hic. 2 Item no. φ dicit tria onera. tres enim posset habere, & tñ pro una computarentur: puta fratrũ. vt seq. Non enim numerus pupillorũ plures tutelas facit, sed patrimoniorũ separatio: vt ff. e. l. tria. & l. si is. 3 Itẽ quod dicit nõ affectatæ, nota, nam si dedisset operam, & sic affectasset eas habere, nõ prodessent: quia nõ viderent onerosę: vt aliàs, qui data opera Reipublicæ causa abest: vt ff. ex quib. cau. ma. l. & qui data. & facit ff. si quis in caut. l. ij. §. si tamen: & ff. ad leg. Corne. de fal. l. vxori. §. ij. iuxta illud. Hoc portat leuiter, quod portat quisque libenter. Itẽ hæc tria onera in domo vna esse sufficit: vt si pater, vel filius gerat, omnes excusantur: sed non cõputantur, nisi ob alium tutorem teneantur: vt ff. eo. l. diximus. §. fin. & l. seq. & ff. de ritu nuptia. l. si quis tutor. Item Honorarius hoc nomine nõ computatur: vt ff. e. l. spadonem. §. si ciuitatis.

ADDITIO.

Itẽ duę excusationes imperfectę diuersi generis, puta duæ tutelæ cũ duobus filijs: non faciunt vnã plenam. l. excusantur. §. amplius. ff. eod. & an vnus testis cũ fama probet in criminalibus. vide Ange. hic.

Publicam habẽs iurisdictionem, a suscipienda tutela excusatur: susceptam autem nõ deponit.

Et qui potestatem [a] aliquã habent, se excusare pñt, vt diuus Marcus rescripsit, sed susceptã [b] tutelã deserere nõ possunt.

Propter litẽ quam quis habet cũ pupillo, nõ excusatur à tutela, nisi sit omniũ, vel maioris partis bonorum. Areti.

Itẽ pp litẽ, quã cũ pupillo, vel adulto tutor, vel curator habet, excusari non põt, nisi fortè [c] de oĩbus bonis, vel hęreditate [d] controuersia sit.

& interea curator loco eorum datẽ, qui si reuersi fuerint: recipiunt onus tutelæ. Nec anni habent vacationem: vt Papinianus lib. v. respõ. scripsit. Nam hoc spatium habent ad nouas tutelas vocati.

Tria tutelę nõ affectatę onera separatorũ patrimoniorũ, quandiu administrantur, immunitatem tribuunt.

Itẽ tria onera [e] tutelę non adfectatæ, vel curæ, pstant vacationẽ, quãdiu administrantur, vt tñ plurium pupillorum tutela, vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro vna computetur.

Paupertas, infirmitas, & literarum imperitia simplicitati annexa, vacationem a munere tutelæ tribuunt.

Sed & propter paupertatem excusationem tribui, tam diui Fratres, q̃ per se diuus Marcus rescripsit, si quis imparẽ [f] se oneri iniuncto posse docere. [g]

Infirmitas excusationẽ præstat a tutela, vel cura. Areti.

Item propter aduersam

Sed & propter. CASVS. Titius volens facere testamentum suum, Mæuium vicinum pauperẽ, & adeo in rebus tenuẽ, vt non habeat vnde viuat, nisi ex suis operis, in suo testamento filijs suis impuberibus tutorem, aut puberibus curatoré instituit. Quærebatur a dño Imper. an iste Mæuius propter suã paupertatem possit se excusare ab administratione huiusmodi tutelæ. Rñ. dominus Iusti. quis excusat a tutela, vel cur. propter paupertaté, si sit adeo pauper, vt nõ possit administrationi tutelæ, uel curæ intendere, sed habeat necesse operari, vt uiuat. & hoc tam diui fratres, quã diuus Marcus rescripserunt. Et hanc paupertatem debet probare is, qui ad tutelam, uel curam vocatur. Fran. Are.

f Imparem. Id est si non habeat tñ in bonis, q̃tum pupillus cui datur tutor: vt hic. ff. e. l. paupertas. Aliàs aũt dicitur pauper, qui non habet quinquaginta aureos in bonis: vt ff. de accu. l. nõnulli. Vel dic verius eum esse hic pauperem & imparem oneri, qui sic laboribus est implicatus propter paupertatem, vt tutelæ superesse non possit: cum fortè in agro eum tota die esse oporteat. Nec enim placet prima expositio. cum hoc munus magis in obsequio personę, quam in aliqua erogatione consistat: unde paupertas talis non nocet: dummodo possit superesse tutelæ: 4 vt s. de muneri. & ho. l. cura. §. inopes. & j. tit. j. §. fin.

g Docere. Id est probare.

Itẽ propter. CASVS. Titius in extremis vitæ cõstitutus Mæuiũ in suo testamẽto tut. aut cu. suis filijs dedit: qui quidem Mæuius adeo infirmitate detineba-

1 Ex quo textu infert Bart. vnũ furtum magnũ ęquipollerẽ tribus, & p eo furem suspendi posse. Et quo intelligat furtũ vnũ, vel plura, vide in l. cum qui. §. idẽ scribit. ff. de furtis. Ang.

2 Melius facit lex, athletæ. §. gentiũ. ff. co. vbi dicit Barto. φ officiales publici, vel Antiani sunt immunes a gabellis vel collectis extraordinarijs nõ &c. Ange.

Tutor p quam paupertatẽ à tutela excusatur.

Paupertas nõ excusat à tutela.

3 … quarta superueniens sit breui tpe finiẽda: puta j. semestre. l. nõ tãtum. in prin. ff. e.

Rõ. qa onus tutelæ nõ est reale, sed psonale, nec iniũgitur cuiquã respectu patrimonij, sed psonæ secundum Angel. Ang. Per.

4 Isti cõmuni: … approbat per do.

5 Itẽ si al… … ipsa-

sor, vt suis rebus, seu proprijs negotijs interesse nequi ret. iste Maeuius voluit se excusare ab administratione huiusmodi tut. vel cur. propter suam infirmitatē qua tenebatur, quærebatur a domino Imper. an ista excusatio eum reddat immunē ab onere tut. vel cu. Resp. dominus Imperator quòd propter aduersam valetudinem, per quam quis proprijs rebus administrandis superesse nō possit: excusatio locū habebit. h. d. Franc. de Are.

a Aduersam valetudinem. Vt si est surdus, vel mutus, vel perpetua valetudine detentus: vt C. qui. morb. se excu. l. j. qui morbus prout durauerit, excusat. Sed furor non excusat. sed interim curator datur, secundum Ioan. vt ff. eodem l. non solum. §. fin. & sequen. duabus legibus, vsque ad § sunt & alij. Sed quidam ex supradictis etiam si velint, non admittuntur: vt surdus, & mutus: vt ff. de tute. l. j. §. pe. & §. fina. Quare dic, ꝙ quantum ad eos improprie ponitur excusatio. vt j. eo. §. minores.

Similiter. CASVS Vidimus superius qualiter ꝑ penuriam rerum temporalium, & sanitatis quis a tutela excusatur: sed quia est alia penuria, quę dicitur ignorantia: ideo quærebatur a domino Imper. an imperitia literarum quem possit a tutela vel cura excusare? Resp. dominus Impe. ꝙ etiam ratione imperitiæ literarum possit quis a tut. vel cura excusari. Diuus enim Pius rescripsit eum qui literas nescit, ab onere administrationis tutelæ, vel curæ excusandum esse. Not. ꝙ dictio, quamuis, in medio §. posita potest poni aduersatiuè. item potest poni correctiuè, siue determinatione, s. vt etiam imperiti literarum possint esse tuto. vel cura. si sint experti in negotijs, & hoc vltimum verius est. h. d. Franc.

valetudinem, a ꝑ quā ne suis quidē negotijs interesse potest, excusatio locum habet.

Homo simplex & ignarus literarum, habet a tutela excusationem.

Similiter eos, qui literas nesciunt: b excusandos esse, diuus Pius rescripsit: quamuis & imperiti literarum possint ad administrationem negotiorum sufficere.

A capitali inimico tutor testamēto datus, excusatur: vt enim datus, vt debitis implicetur, et negotijs inuoluatur.

Itē si ꝑ inimicitias c aliquem testō tutorē pr̄ dederit: hoc ipsum ꝓstat ei excusationē: sicut per ꝯtrarium nō excusantur, qui se tutelam administraturos patri pupillorum promiserant. d

Eo quòd quis non cognoscit patrem pupilli, nō excusatur a tutela. Are.

Non esse autem admittēdam excusationē eius, qui hoc solo vtit, ꝙ ignotus e patri pupillorum sit, diui fratres rescripserunt.

Inimicitiæ capitales, si reconciliatio nō sit secuta, præstant vacationem a tutela.

Inimicitiæ, quas quis cū patre pupillorū, vel adultorum exercuit, si capitales f fuerunt, nec reconciliatio interuenit: a tutela, g vel cura solent excusare.

Qui passus fuit controuersiā status a patre pupilli, habet vacationem. Areti

Item is, qui status controuersiam a pupillorū h patre passus est; excusatur a tutela.

b Literas nesciunt. Et simplices sunt, vel rudes, aliud si sunt sagaces in negotijs: tunc enim non excusantur, vt subijcit: quamuis, &c. vt ff. eo. l. Athletæ. §. pe. & fi. & not. literatum ad aliqua admitti, ad quæ non recipitur illiteratus: vt C. de postu. l. ij. & in Auth. de iudi. §. j. in glo. qui ex se. col. vj. Et not. melioris conditionis esse sapientem, quam stultum.

Itē si propter. CASVS. Si pater in testamento aliquē tut. ꝑ inimicitias dederit: puta sic dicendo. Titiū tutorē pupillis filijs meis do. vt debitis supponat, & a pupillis vexet. eo ipso ꝙ pater hoc expressit, iste Titius tutor datus poterit se ab onere administrationis excusare: sicuti per contrariū non excusant illi, qui promiserunt patri pupillorum se eorundē tutelā administrare. Sed pone quòd datus fuit tutor quibusdā pupillis. & ipse hoc solū adducit in excusationē, ꝙ erat ignotus patri pupillorum: nunquid rōne talis excusationis ab onere administrationis liberat? Rñ. Impe. ꝙ nō. Nā diui fratres rescripserunt non esse admittendā excusationē eius, ꝗ habet solum pro rōne, ꝙ pr̄ pupillorū ignotus fuerit. Item si aliquis exercuerit capitales inimicitias cū patre pupillorū, nec postea recōciliatio interuenit: poterit se ob onere tute. vel curę excusare. ratio iuris est. Et si aliquis stat[us] quōnem a patre pupillorū passus erit, vel si ille quæstionem status moueat: in vtroque casu locum habet excusatio. Et h. d. vsque ad §. Itē maior lxx. Fran. Aret.

c Inimicitias. Vt quia ideo eum dedit tutorem, vt debitis supponatur, & a pupillo vexetur. Et not. quòd tribus casibus excusat inimicitia: vt si expresserit vt dictum est. vt hic. Itē & qñ iteruenit post testamentum. Itē & secundum quosdam & qñ ante testamentum: si tamē fuit capitale certamen. In quarto casu non: vt si ante testamētū facta fuit, & non capitalis: quia videtur remisisse. ex quo in testamēto dedit tutorē: vt ff. e. l. Athletæ. §. dat remissionem. prout est ibi in litera pri[us]: vt & j. eo. §. inimicitiæ.

d Promiserant. Licet aliàs habeat excusationē: vt hic, & ff. de testa. tu. l. ex snia. in fi. & hoc vbi ꝓmisit, vel sic se iactauit. Quid autem si in testō se tutorem scripsit? Rñ. nō erit tutor, nisi vel euidenter idoneus appareat, vel pater eū confirmauerit: vt in d. l. ex [illegible]a. & tunc decætero erit tutor. & ff. ad l. Cor. de fal. l. vxori. §. j. Accur.

e Ignotus. Sed is excusat, qui ibi domicilium non habet, vbi datus est: vt ff. eo. l. fi. in fi.

ADDITIO Quod est verū, fm Ang. si ibi cōstituerit domiciliū: aliàs aūt nō est opus excusatione, cū a iudice dari non possit: vt est gl. in l. neq;. C. q. da. tu. pos. Et qua actione teneat, si spontè gessit, & an testis debeat cognoscere ꝯhentes: vide hic, cū determināt ꝙ sic, si deponant de facto contrahentis.

f Si capitales. Capitales accipe, vel qa accusabat eū de aliquo crimine, qd ingerebat pœnā capitis, i. stat[us]: vel quod ingerebat pœnā sanguinis, vel insidiabatur vitæ ipsius, secūdū Azo. Et no hic fieri aliqd rōne inimicitiæ, qd non fieret aliàs. sic ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cū quidā. & l. licet aūt. & ff. de lib. cau. l. si pariter. §. quod si adhuc. Nam inimicus iudex esse nō pōt: vt ff. de ꝑcu. l. filiusfamilias. §. fi. l. vel exilio.

g A tutela. Vel datiua, vel legitima: si autem testamētaria, dic vt s. in gl. vt quia &c.

h A pupillorum patre. Vt qa pr̄ pupillorum qñq; dicit, hunc, qnē dat mō tutorē, suum seruum fuisse, vel libertum. Istæ. n. sunt qōnes de statu: vt j. de act. §. præiudiciales. Et est rō: quia mortis accusationi hæc quæstio assimilatur: vt ff. quod me. cau. l. isti quidē. §. j. Idem est ꝯ. si hic mouet qōnem status ipsis pupillis: vt ff. eod. l. athletæ. §. amplius. Accur.

Addi-

Nā mortu[us] dat vacationem ipso iure, & sic volens non admittit. l. luminibus. C. q. da. tu. po. Ang. Per.

Sic de iure canonico illiterat[us] nō pōt obtinere beneficiū: vt c. cum in cūctis. ex. de elect. §. inferius. vbi glo. in verbo, Ratione. Ioan.

Inimicitia tribus casib. excusat a tutela.

Inimicitię dicuntur capitales dupliciter.

ADDITIO. Intellige istud verum, si nō studiosè, vel p calumniam mouit quæstionem: vt ibi · aliàs secus. quod facit vt testis non repellatur a testimonio contra eum, qui ipsum accusauit, vel percussit studiosè, vt ipsum excluderet, secundum Ange. hic.

Item maior.

CASVS. Domine, iam vidi plures modos, quibus tutores, vel curatores excusantur: nunquid adhuc poterunt pluribus modis excusari? Respond. quòd sic: quandoque enim excusantur ratione ætatis. nam si maior lxx. annis tutor, vel curator datus fuerit, rōne ætatis se excusare poterit. Et non solum ratione senectutis, sed etiam ratione minoris ætatis, secundum iura antiqua, excusatio locum habebit. Minores enim xxv. an. olim ab onere administrationis tutelæ, vel curę excusabant: hodie verò per cōstitutionem nostrā ad tutelæ, vel curæ administrationē aspirare prohibētur, in tantum videlicet: vt de cætero excusatione opus non sit. Nam & si vellent, nullo modo admitterent.

† Hic Cato apud Cic. in senectute, quā ob rē & legib⁹, & institutis vacat ætas nr̄a muneribus ijs, q̄ non pñt sine viribus sustineri.

* Aliàs sub alijs.

Maior septuaginta annis a tutela se excusat: minor xxv. non admittitur. Are.

Item maior septuaginta annis a à tutela, & cura se pōt excusare. † Minores autem xxv. annis, olim quidem excusabantur, nostra autem constitutione prohibentur ad tutelam, vel curam aspirare: adeò vt nec excusatione b opus sit.

Qua constitutione c cauetur, vt nec pupillus ad legitimā tutelam vocetur, nec adultus: cùm sit inciuile eos, qui alieno auxilio in rebus suis administrandis egere noscunt, & ab * alijs regūtur, aliorum tutelam vel curam subire. d

Miles militans, tutor esse non potest.

In constitutione enim nostra expresiè cauetur, vt nullus pupillus ad tutelam legitimam vocetur, nec adultus. Inciuile enim nobis videtur eos, qui in rebus suis administrādis alieno auxilio egere noscuntur. & sub alijs reguntur, aliorum tutelam, & curam subire. Et idem in milite in expeditione militari existente seruandum erit, vt ipse etiam volens ad tutelæ, vel curæ administrationem non admittatur. Et hæc dicuntur vsque ad §. Qui autem vult. Fran.

† Qñ aũt requirat annus cōpletus, vel sufficiat cœptus, vel qñ tp̄s requirat de momento ad momentum, dic vt ibi p gl. Bar. & docto. Angel.

a Septuaginta annis. s. iam cōpletis: vt ff. de iure immu. l. iij. & ad Treb. l. qui filiū, & filiam. §. j. aliàs non esset maior: vt ff. de mino. l. iij. §. minorē. † sed in alio personali publico munere statuitur tp̄s lv. ann. vt C. qui ætate. l. fi. li. x. Et not. ratione senectutis aliqua fieri, quæ aliàs non fierent. vt hic, & ff. de iure immu. l. semper. j. respon. & C. de postul. l. prouidendum.

b Nec excusatione. Sed larga significatione, etiā qui prohibētur excusantur: vt ff. de postul. l. j. §. initium. & C. qui morbo. l. vnica. & ff. de tutel. l. j. §. pen. & fin. & j. eod. §. penul. & fi. & facit ad hoc ff. de regu. iur. l. eius est nolle. Accur.

c Constitutione. C. de leg. tut. l. fi. & facit s. de fiduc. tut. §. fi. Accur.

d Subire. Facit ad hoc in Aut. de sanct. epis. §. damus autem. ibi, qui enim alios. colla. ix. & ff. de eden. l. si quis ex argen. §. prætor ait. ibi prohibet. & in gl. vt edatur.

e Idem & in milite. i. in militia existēte: secus in veterano: quod dic vt diximus. s. e. §. itē qui reipublicæ. Ad hoc aũt, q̄ aliquis sit miles, sex sunt necessaria: vt diximus in Authen. de man. princ. §. fi. & in l. pe. ff. ex quib. cau. maio, & j. de mil. test. super tit.

ADDITIO. Et refert Ang. q̄ milites nostri temporis gaudent priuilegijs, dummodo in eis sit eadem ratio, & causa priuilegij concedendi.

f Nec volens. & ita ipso iure non tenet datio: vt hic, & C. qui da. tu. pos. l. militiæ, nisi a cōmilitone det: vt ff. eo. l. pp magistratum. §. fi.

Idem & in milite e obseruandum est, vt nec volens f ad tutelæ onus admittatur.

Docentes grammaticā, vel Rhetoricam, vel Medicinā, vel Romę, vel in patria sua, intra numerum deputatum, excusantur a tutela. Are.

Itē Romæ Grāmatici, g Rhetores, & Medici, & qui in patria sua has artes exercent, & intra numerum sunt, à tutela & cura habent vacationē.

Plures vacationis causas habens, si in quarundā pbōne defecerit, alijs intra prescriptū a lege tp̄s vti non prohibet.

Qui autem vult se excusare, † si plures habeat excusationes, & de quibusdam non proba-

a Aliud est in cœlesti milite, vt in clerico, q admittit vsque ad quartū gradū: vt in Authen. de sacrosan. epis. §. presbyteros. collat. ix. quā habes C. de epi. & cle. super l. generaliter.

Sed Iac. de Arctio ibi tenet cont. & illū text. intelligit in veterano.

ADDITIO.

Dic q̄ imò hodie vsque ad decimū gradū sicut ad successionem, secundū Ioan. de Plat. per §. si vero neque. in Authen. de hæred. ab intesta. de iure tamen canonico omnis electus, vel pmotus episcopus, & monachi possunt suscipere tutelam ex causa pietatis, quamuis non cogantur, nisi in subsidium, & p miserabilibus personis. octuagesimatertia di. peruenit. & xvj. q. j. c. gñal'r. in gl. j.

g Grammatici. id est magistri de Grammatica, & idem dicas de sequentibus. Et adiunge his sophistas, id est. Dialecticos: ita q̄ oēs q docent triuium, excusantur: vt hic, & ff. eodem. l. si duas. §. j. & hoc si doceant Romæ, vbi est communis patria: vt ff. ad municip. l. Roma. & hic. Item si in patria sua: vt hic subijcit. Item oportet, q̄ sint intra numerum. habebat enim quælibet ciuitas numerum secundum suam quantitatem, & Grammaticos, & Dialecticos, & Rhetores, & Physicos, siue medicos: ita tamen q̄ nulla vltra decem haberet. quibus hanc immunitatem daret: vt ff. eodem. l. si duas. §. fi. Sed aliud videtur in ijs, qui docent quadriuium, vt Musicam, Astronomiam, Geometriam, & Arithmeticā: nam nō videntur habere excusationem: vt ff. eod. l. Geometrę. Quid de legum doctoribus: Non excusantur, nisi Romæ: vt ff. eodem, l. sed & reprobari. §. fina. & §. penul. vel nisi in consilium principis sint assumpti: vt ff. eodem. l. iurisperitos. Vltra numerum autem, vel extra patriam suam nemo excusatur: nisi sint multum disciplinati: vt ff. eodē. l. sed & reprobari. §. amplius. Item philosophos, qui docent in naturalibus constat excusationem habere: vt ff. eodem. l. sed & reprobari. §. amplius.

Cōcor. cū hoc §. c. pastoralis. cū gl. superver. audiant. in princ. ex. de except.

Scientię triuiales excusant tutores.

Scientiæ quadriuiales nō excusant a tutela.

Doctor leg. an excusetur à tutela.

Qui aũt vult se excusare. CASVS. Dñe, quidam datus fuit tutor, vel curator, qui multas, & varias habuit excusationes: & quasdā ex illis proposuit, & alias proponere prætermisit: postea excusationes propositas in processu iudicij probare nō potuit: numquid alias excusationes, quas ab initio nō proposuit, adhuc proponere poterit? Respondeo quòd sic, Qui enim se excusare vult: si plures habeat exceptiones, & quasdam ex ijs, in exordio litis propositas non probauerit: alias exceptiones sibi competentes, licet ab initio omissas, attamen intra statutum tempus pro-

ponere

ponere, & probare non prohiberet. Et hæc vsque ad illum. §. Qui autem excusare se volunt non appellant: &c. Fran. de Aret.

a Alijs vti. Dúmodo in initio omnes proposuerint, fm quosdam. 1 aliàs non potest: vt ff. eod. l. scire. oportet. §. sufficit. versi. scire auté. Vel quod verius est, secundum Io. hic q illud quod ibi dicit, q similis est ei, qui se non excusauit, qui omnes prius nó proposuit, verú est quo ad non nominatas: quas oportet q adhuc proponat, si non est lapsum tps: vt hic, & ff. eo. l. pp litem. §. j. & ff. de exceptio. l. nemo. & ff. de transa. l. cum hi. §. si prętor. §. C. de inoffic. testa. l. § maiores. Sed ibi ab initio duas proponere non potuit: quia sibi esset 3tius. & ita verum est.

b Tempora. Quæ sint ista tempora, habes j. proxi. §.

uerit: alijs vti a intra tpa b constituta non phibet.

Qui se a tutela ímuné dicere vult, si intra centú miliaria a loco, í quo tutor destinatur, cóstitutus sit: excusationis cás intra dies qnquaginta continuos, ex quo nouit se tutorem, proponat: qui verò supra centú distat, pro singulis viginti millibus vnú dié habet: & extra hos dies triginta, sic tamen vt collectis oíbus non minus sint, quam quinquaginta dies.

Qui autem excusare se volunt, non appellant: c sed intra quinquaginta dies d cótinuos, ex quo cognouerunt e se esse tutores, vel curatores datos, se excusare f debét, cuiuscunq; generis sint, id est, qualitercunq; dati fuerint g tutores, si intra cétesimú lapidé h sút ab eo loco, vbi tutores dati sunt. si verò vltra centesimú habitát: dinumeratione facta viginti milium i diurnorú, & amplius triginta dierú: k q † tñ l (vt Scęuola dicebat) sic debent computari, m ne minus sint, quàm quinquaginta dies.

Qui auté excusare.

CASVS. Domine, datus fui tut. cuidam pupillo, & ego habebá tres liberos í urbe, vel quatuor in prouincia, uel quasdam alias excusationes mihi competentes, vnde a datione tutelæ uolebam appellare. Iudex non admisit appellationem meam, dicatis mihi quid iuris est in casu isto? Ad hoc respon. Iustin. Amice, iudex contra te iuste processit. Qui enim ab onere administrationis tutelæ, uel curæ se uoluerint excusare, ab ipsa datione nó debent appellare: imò intra quinquaginta dies continuos connumerandos, ex quo nouerunt se datos esse tu. excusationes sibi competentes debent coram iudice proponere cuiuscunque generis sint, hoc est, siue a testatore, siue a lege, siue à iudice dati extiterint, & hæc sunt vera, si intra centesimum miliare a loco in quo dati fuerint, habitét. Alio enim modo facienda est computatio, si vltra centesimum miliare ab eo loco, in quo dati fuerant, habitét. Túc enim pro singulis viginti miliaribus donec venerint ad locum, in quo dati fuerunt, computabitur eis vnus dies: & cum venerint ad eundem locum, numero resultanti ex computatione dierum, ex beneficio legis adijcietur spatium xxx. dierum: intra quod poterunt se excusare. Sed tamen vt Scæuola dicebat: in hoc casu, si minor numerus ex computatione dietarum, & adiectione xxx. dierum resultet, quam spatiú l. dierum: de æquitate ita erit facienda computatio vt illi qui habitant ultra cétesimum miliare ad suas excusationes proponendas, nunquam minus habeát, quam l. dies. Et hæc dicuntur usque ad illum §. Datus autem tutor. Fran. de Aret.

c Non appellant. Sed cótra ff. de app. l. cum in una. §. tutor. Sed ibi appellatum fuit ab ipsa sententia lata contra excusationem, sed ab ipsa datione appellari non potest: vt hic. & ff. quan. appella. sit. l. j. §. si quis tutor. Sed in alijs muneribus contra: quia a datione appellatur: vt C. de appella. l. hi qui. & C. de temp. & re. ap. l. j. & C. de decur. l. ij. lib. x.

d Intra quinquaginta dies. Ita tamé quòd intra quatuor menses contineátur isti quinquaginta dies: licet cognouerit se fortè datum circa finé quatuor mésiú: vt ff. eo. l. quinquaginta. arg. cu. quod est. ff. ad legem Iul. de adul. l. mariti. §. præterea. & hoc secundú quosdá. Vel dic, quod hi quatuor menses currunt a die cognitionis: sicut & quinquaginta: & hoc quantum ad cursum causæ. Sed initium est vsque ad quinquaginta dies, & sic parum vltra duos menses potest hæc causa durare post l. dies: & sic intelligitur prædicta lex quinquaginta. Et quod ibi dicit in fi. ex die nominationis, subaudi: & cognitionis. 2 aliàs verò regulariter triennio durant lites: vt C. de iudi. l. properandú. in principio.

e Cognouerunt. Sed nunquid in dubio præsumetur eum scire, vel ignorare semper. Respon. videtur quòd semper, scire præsumatur, etiam ex die nominationis, saltem extunc, quando ad eum notitia venire potuit: nisi probet se ignorasse: vt C. de peric. tut. l. si tutor. Sed tñ, côtradico, s. vt præsumatur semper eum ignorasse: nisi probetur eius scientia: vt ff. de admi. tut. l. hoc autem. & C. qui mil. poss. uel non poss. l. seruis. in gl. ij. lib. xij. & ff. de proba. l. verius. Nec obstat prædicta l. si tutor. quia ibi publicè erat notum: unde nec iste tutor potuit ignorare: vt ff. de iur. & fac. igno. l. regula. Vel qđ dicit ibi, idq ualis quidis probationibus ostenderis, s. eo quòd non probetur contra, ut aliter, vt ibi solet dici.

f Se excusare. Scilicet dando initium excusationi, vt modo diximus, & eam redigédo in scriptis: per libellum: vt ff. eo. l. scire oportet. §. oportet autem. non tamen solus libellus hic sufficit, nisi & probet excusationem, quæ ibi continetur: vt ff. e. l. excusare. Accur.

ADDITIO. Quod facit vt terminus dat' ad opponendú, seu excipiendum, intelligatur et datus ad opposita, seu excepta probandum, scdm Christoph. hic.

g Dati fuerint. Siue a testatore, siue a lege, siue a iudice: vt j. tit. j. § ij.

h Lapidem. Id est, miliarium. lapidibus etenim signabantur miliaria.

i Viginti milium. Vt pro unoquoque die viginti miliaria computentur: vt ff. si quis cau. l. j.

k Triginta dierum. Scilicet debet dari terminus, intra quem se excusent. Vel dic, excusare se debent facta dinumeratione xxx. dierum &c.

l Qui tamen. Repete, debent se excusare intra illos triginta dies: qui tamen &c.

m Computari. Caueas ne fallaris in hac computatione. si enim per centú miliaria abest, uel minus: tantú habet dies quinquaginta, si autem abest vltra etiam per vnum miliarium, habet pro quibuslibet xx. miliaribus unam diem: & sic pro centum miliaribus habet quinque dies, cum quinquies viginti faciant centum: Item forte vnum diem: quia vltra est per miliarium vnum, vel parú plus. Item triginta dies habet: & sic habet xxxvj dies: & ita est in deteriori conditione, qui remotior est. Sed tamé, vt subijcit, ita est facienda cóputatio, ne sint minus quam quinquaginta dies. Et sic ap. aret. q nisi per xxj. dietas, uel plus sit vltra centesimum miliarium: nó prodest adiectio triginta dierum: vt hic. & ff. eo. l. scire. §. aliud autem.

1 Et tunc sufficit q uná probet, & hęc tépora ei currút, étiá ignorauerit ius sibi competere secundum doct. hic.

1 Et hoc ne incidamus í absurdú: uidelicet q prius præscribat tépus cognitiõis. s. quatuor mésiú quàm propositionis. l. quinquaginta dierú: quod nó côtingit in d. l. mariti. cú ibi oé tps detur ad initiá dú accusationes, non autē ad pficiédú: & sic non obsta.

† In scd pris nřis exem. legitur qđ tñ vt Scæuola dicebat sic debet cõputari.

Appellari an possit ab ipsa datione munerú.

Datus

a Datus asse tutor. CASVS. Dñe, quidam in testamento suo habens quinquagintaduo patrimonia in prouincijs, tutorem dedit sic dicendo, Titium tutorem do pupillo meo. Modo quæro a vobis, vtrum teneat ex illa datione administrare res existentes in alia prouincia, quam in qua habet domicilium: vt. n. mihi, q ipso iure non debeat teneri de administratione existentium in alia prouincia: ita q non sit sibi opus aliqua excusatione vti. Ad hoc respondet Iustinianus. Amice, tutor in testõ datus ad vniuersum patrimoniũ pupilli datus intelligitur. vnde dicit, quod ipso iure non est liberatus ab onere administrationis alterius prouinciæ, sed si vult non teneri, necesse habet eatum nomine se excusare. Et hæc dicũtur vsque ad illum §. qui tutelam.

a Patrimonium. Facit ff. eo. l. pp hec. §. fi. Sed ℨ. ℨ. qui dat. tut. poss. §. certè. Solue vt ibi.

Tutor simpliciter datus totius patrimonij tutor est.

Datus autem tutor, ad vniuersum patrimoniũ a datus esse creditur.

Cuius pupilli qs tutelã gessit, eius curã subire nõ cogit.

Qui tutelã alicuius gessit, inuitus curator eiusdem fieri non compellitur: b intantũ, vt licet paterfamilias, qui testamento tutorem dedit, adiecerit, se eundem curatorem dare: tamen inuitum eum curam suscipere non cogendum, c diui Seuerus 1 & Antoninus rescripserunt.

Maritus etiã si se imiscuerit in cura vxoris suæ, habet excusationem. Aretinus.

Iidẽ rescripserũt, maritũ d vxoris suæ curatorẽ e datũ, excusare f se posse: licet se immisceat g.

Falsis excusationib. liberatus non est excusatus. Aret.

Si quis aũt falsis h allegationibus excusationẽ tutelæ meruerit, non est liberatus i onere tutelę.

TITVLVS XXVI.

DE SVSPECTIS Tutoribus, vel curatoribus.

Tutores suspecti, a tutela remouendi sunt, cuius rei cognitio magistratib. hic scriptis lata est.

Sciẽdum est,

a Qui tutelam. CASVS. Dñe, datus sui tutor cuidam pupillo, & administraui tutelam eius: & iam pubertate adueniente finita est tutela. modo idem adultus quondam pupillus meus me petit in curatorẽ sibi dari, & iudex me inuitum cogere vult suscipere onus administrationis: ego q̃ro a vobis quid iuris est in hoc casu? Rñ. Impe. Amice, iudex te ad hoc cogere non põt. Qui n. tutelam alicuius gessit, inuitus curator eidem fieri non compellitur. & hoc intantum est verum, vt licet testator, qui in testõ suo tutorem dederit, illum eundem curatorem se dare adiecerit, tamen in hoc casu diui Seuerus, & Anton. rescripserunt illum inuitum nullo modo cogendum esse administrationem curæ suscipere. Item si maritus fuerit datus curator vxori suæ, ijdem principes rescripserunt eũ posse ab onere curæ se excusare, licet administrationi rerum vxoris suæ se inmiscuerit. Et hæc vsq; ad illum §. si quis aũt. Fran. de Aret.

b Non compellitur. Quasi sufficiat ei tantum seruisse: vt C. de nego. gest. l. tutori.

c Non cogendum. Facit ad hoc C. eo. tit. l. curator. Sed contra est ad hunc §: C. eo. l. liberos. §. fi. Sed speciale est in liberto, 2 vt nõ excuset licet tutor fuerit.

d Maritum. Idem de sponsa: vt ff. eo. l. j. §. fin.

e Curatorem. Sed procurator põt esse: vt C. de procu. l. maritus. ideo autem non ponit hic tutorẽ: quia aliqua vxor non est pupilla: vt ℨ. de nup. in prin.

f Excusare. impropriè ponit: nam & si vellet nõ admitteret: vt C. qui da. tut. pos l. maritus. Et est rõ: q pp affectum vxor omnia sibi remitteret. 3 Et hæc omnia sunt vera, vbi datus est curator postquam fuit sponsus, vel maritus: si verò prius fuit tutor, vel curator, non posset postea esse maritus: vt C. de interdic. ma. per totum tit. Item hic maritus, qui post matrimonium fuit datus curator ignorans forte, alium debet petere substitui: vt C. e. l. amplissimi: & l. licet. ADDITIO. Dic hoc esse verum de iure ciuili, sed alster de iure canonico, vt habetur in cap. pen. extra. de secund. nupt. secundum Christophorum.

g Immisceat. Sed si alius, scilicet de prædictis qui excusationem habent se immiscuit, non posset se excusare, vt C. si ex fal. al. l. ij. & iij.

Si quis autem. CASVS. Dñe, quidam datus fuit mihi tutor: iste tutor ad excusationem suam dicebat se habere tres liberos in vrbe, cum nõ haberet nisi vnũ vel duos fortè: & iudex admisit eius excusationẽ: & ita falsis allegationibus se excusauit: dicatis mihi qd iuris est in casu isto? Rñ. Imp. Amice, q falsis allegationib. ab onere tutelæ se excusat, non est liberatus ab onere administrationis, imò ex tempore dationis tenet, & ideo dico tibi, q tutor tuus nõ obstante excusatione sua quã p falsas allegationes obtinuit: de periculo administrationis tibi tenet. Et hæc dicunt vsq; ad fi. tit. Fran.

h Falsis. Vbi veritas fuit mutata. nã falsum nihil aliud est, quã immutatio veritatis: vt in Auth. de fi. instru. in prin. col. vj.

i Nõ est liberatus. Imò ex tpe dationis tenet: vt C. si ex fal. al. l. j. in fi. & facit adhuc § ff. de re iud. l. diu. & de excep. l. q agnitis. & C. si ex fal. insti. p totũ ti. Quid si est iniusta excusatio, licet nõ falsa, vel nõ gratiosa? Rñ. põt adhuc idem dici, vt nõ teneat in minoris p-iudiciũ: vt C. si ex fal. alle l. j. Quid si p ignorãtiã? Rñ. idem: vt si ex fal. all. l. vlt. licet aliàs snia gratiosa teneat: vt ff. ad Trebel. l. seruo inuitò. §. cum Prætor.

DE SVSPECTIS TVtoribus, vel curatoribus.

Quia supra visum est de tutoribus, & curatoribus, ac etiam eorum excusationibus: & quia hi aliquando non excusantur, imò inuiti tanquam suspecti remouentur, ideo de his subdit. Porcus.

Sciendum. Totus iste tit. diuidit principalr in quinq; partes. Primo vñ habuit exordiũ crimen suspecti. Secũdo q pñt de suspecto cognoscere. Tertio q pñt fieri suspecti. Quarto qui pñt accusare tutorem de suspecto. Quinto q b. cau. quis sit suspectus, & si accusatur de suspecto, quid sequit. Secunda ibi, Datum. Tertia ibi, Ostendimus. Quarta ibi, Consequens. Quinta ibi, suspectus. CASVS. Dñe, iam video. q vultis tractare de susp. tut. dicatis mihi. si sedeat aio: vnde descẽdit crimen suspicionis? Rñ. Imp. q ex l. xij. tab. descẽdit. Et hæc vsq; ad illũ §. datũ est aũt. Sed pone: Dñe. iam video vnde descendit crimen suspicionis: dicatis modo mihi, qui pñt de hoc crimine cognoscere, & suspectos tu. ab administratione remouere? Rñ. Iust. remouendi suspectos tu. ab administratione datum est ius Romæ ptori, in puincijs aũt psidib. puinciarũ, & ei delegato a pcõsule. Et hæc vsq; ad illũ §. ostẽdimus.

Suspecti

1 Alciat. lib. dispũ. iij. c. viij. in fi. dicit Æliũ Verũ, vna cũ Antonino impasse, vt hic legẽdũ sit diui Verus, & Antoninus. Idẽ vult Nebriss. in lexico iuris ciuilis in dictione Antoninus Pius. tũ Antonius Bartolinus sũ. annota. suarũ in leges d ordine i-peratorum. dicit post diuum Iulianũ occisum Seuerũ imperasse vnà cum filio Antonino, cognomẽto Caracalla. tu dispice.

2 Intellige verũ si spõte per pronum fuit liberatus: secus si p fideicõmissũ. vt l. libertus. §. pe. & §. nequaquã. ff. eo. sm Ang. hic. Suspicio pp crimẽ quod cõmittit tutor, vl curator sm Ang. Ægi.

3 Istud dictũ gl. reprobat: & est rõ qa reuocatio p curatoris pẽdet a libero ar-bitrio domini: vt l. m. d. §. item mandatum secundum Ang. hic.

Falsum est immutatio veritatis.

suspecti crimē a ex lege b duodecim tabularum descēdere. Datū est autem ius remouendi tutores suspectos Romæ c Prætori, d & in prouincijs Præsidibus e earū, & legato proconsulis. f

Suspecti crimē aduersus cuiuscunq; generis tutores intētari potest: patronus tamē tutor quasi suspectus remotus, infamiam non incurrit.

Ostēdimus, g qui possint de suspecto cognoscere: nunc videamus, q suspecti fieri possint. Et quidem omnes tutores h pñt fieri suspecti: siue sint testamentarij, siue nō sint, sed alterius i generis tutores. Quare & si legitimus fuerit tutor, accusari poterit. Quid si patronus sit? Adhuc idem erit dicendum: k dum modo meminerimus, famæ patroni parcendū l esse: licet vt suspectus remotus fuerit.

Suspecti accusatio quasi publica est i. cuilibet de populo cōpetēs vsque adeo, vt ēt mulieribus (modo pietate aut propenso amore pupilli moueātur) accusare concedatur.

Cōsequēs est, vt videamus, qui possint suspectos postulare. Et sciendum est, quasi publicā m esse hanc accusationem: hoc est, omnibus patere.

a Suspecti crimen. Id est, huius criminis accusationem scilicet de suspecto. Vel simplicius crimen suspecti, id est, suspicionis.

b Ex lege. Ex quo est legitimum crimen, nunquid se inscribet qui accusabit? Respon. potest dici q sic: vt ff. de priua. delict. l. fi. & de mun. & hono. l. rescript. §. si qs. Alij contra vt ff. eo. l. iij. §. præterea. Sed illud pōt intelligi quando sine accusatore res procedit. Aliud est si cum accusatore: vt dictum est s. Sed quæ erit hic pœna talionis, cum accusator nō sit tutor, vt remoueat? Respond. infamia: vt j. eo. §. suspectus. ij. Item quia quandoq; erit puniendus vltra remotionem: vt j. eod. §. sed si qs præsens.

c Romæ. Sic in Auth. de desen. ciui. § iusiurandum. ibi, non habente. colla. tertia.

d Prætori. Et illi cui a pretore mādata est iurisdictio: vt ff. eo. l. j. §. ij. Sed dicūt quidam quantum ad cognitionem, non quantum ad remotionem: & dicit tantum esse speciale in legato a proconsule, vt ipse possit remouere: non sic in legato a præside, sed cognoscere tantum potest.

e Præsidibus. Sub hoc vocabulo continetur procōsul. vt ff. de offi. præsid. l. j.

f Legato proconsulis. i. delegato a proconsule. Sed hic nō habet ordinariam iurisdictionem, ergo remouere non potest: vt ff. ad Turp. l. j. §. suspecti. quæ est s. Sed dicunt quidam nomen prædidis ibi gñale esse, vt etiam hunc delegatum, & sic omnem delegatum comprehendat: vt ff. de offi. præsi. l. j. Sed verius est in hoc legato duo esse specialia: vnum est, vt de hoc crimine possit cognoscere & definire: vt hic, & ff eo. l. j. §. j. & §. cui aūt. & ff. de offic. eius cui mand. est iurisd. l. cognitio. Item & aliud, vt de omni crimine cognoscat, licet non pronūtiet: vt ff. de offi. procō. l. solent. Restat ergo, vt per alium delegatum hoc fieri non possit, nisi per illum, & prætoris: vt s. proxi. dixi.

ADDITIO. Tu dic, q si accusatio sit ad remouēdum, pōt cognitio demandari, non aūt remotio, nisi hac a lege: quia tunc potest demandari ipsius declaratio. Sed remotio per sententiam non pōt fieri, nisi per delegatum proconsulis, vel prætoris, vt hic, vel ēt principis. argu. l. a iudice. C. de iudi. Si verò fiat ad puniendum, nullus delegatus, nec etiam ipse prætor, sed solus præses prouinciæ cognoscit: vt dicto §. suspecti. & l. j. §. fin. cum l. seq. ff. eod. Ang.

g Ostendimus. CASVS. Dñe, iam video vnde descendit crimen suspicionis, & qui pñt de illo crimine cognoscere, dicatis modo mihi, qui pñt accusari de suspicione? Et rñdet Imperator: De suspecto possunt accusari siue sint testamentarij, siue alterius gñis tutores, vnde & si legitimus sit, adhuc idem dicēdum erit, videlicet vt accusari possit. Sed pone q sit legitimus tutor, vt patronus liberti sui, nunquid poterit de suspecto accusari: Respondet, certè sic: verūtamen famæ patroni parcetur, vt nihilominus integra maneat, quamuis vt suspectus remotus fuerit. Et hoc vsq; ad §. consequens est. Francis.

Ostendimus. Vt supra proxim. §. & ff. de suspect. tut. l. j. §. ostendimus.

h Omnes quidem tutores. Id est, omnis gñis tutores, siue sint testamētarij, siue datiui, siue legitimi: non autē oēs, id est, boni, & mali: quia boni ēt si pauperes sint, non remouent: vt j. eo. §. vlti. ponit ergo genera singulorum tutorū, & non singula sub generibus posita, seu singula generum: sic & alias s. quib. mod. tute. fin. §. sed & capitis. & j. de fideiussio. in princip. & ff. de pecul. l. quam Tuberonis. §. peculium. & ff. de iust. & iure. l. j. §. ius naturale. Sed nunquid eadem seruantur in quolibet alio curatore, puta furiosi, vel prodigi? Rñ. sic, vt ff. eod. l. iij. §. non tm. & §. sed & si quis. Accur.

i Alterius. Puta datiui.

k Dicendum. Scilicet vt possit accusari, & remoueri. Sed certè imò vr debere curator adiungi tam patrono, quā cuilibet legitimo, nō aūt remoueri: vt ff. eo l. si tutor. q est huic cōtra? Rñ. illud est cōsiliū, non præceptum sic & alias s. de nup. l. viduæ. in gl. j.

l Parcendum. Sed qualiter parcetur cum condēnatus ob dolum, statim sit infamis: vt j. eo. §. suspectus autem? Respon. causa non exprimatur in sententia: vt ff. eo. l. hæc enim. in prin. j. respon.

Consequens est. CASVS. Dicit Iustinianus cōtinuando mām suam. Ex quo vidimus qui pñt accusari super crimine suspicionis: consequens est, vt videamus qui possunt accusare suspectos. Et sciēdum est hanc accusationem de suspecto, quasi publicā esse hoc est, omnib. patere. Non. n. solum masculi ad hāc accusationem procedere pñt, sed ēt mulieres ex rescripto diuorum Seueri, & Antonini admittuntur. Sed licet mulieres admittantur, non tñ omnes: sed illæ solæ, quæ pietatis necessitudine ductæ ad hoc procedunt, vt puta mater ipsius pupilli, vel nutrix, vel etiam auia, vel soror. Et non solummodo istæ mulieres admittuntur, sed etiam si qua alia fuerit, cuius magnam pietatem Prætor intellexerit: quę qdem muliei verecundiam sexus muliebri competentem non egrediatur, sed pietate quasi mota, iniuriam pupilli sustinere non possit: ad istam accusationem cā admittet. Sed hodie nunquid poterunt impuberes, q in tutela sunt, suos de suspecto accusare? Et rñdet q non. Sed licet impuberes tutores accusare non possint: puberes tamen in cura existentes, curatores suos de consilio necessariorum suorū super crimine suspicionis arguere possunt. & ita diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. Et hæc vsq; ad illum §. suspectus autem est qui. Fran.

m Quasi publicam. Ideo dicit quasi, qa non cuilibet indistinctè accusare permittitur: vt statim probatur. Publica autem dicitur quasi populica id est, cuilibet de populo competens: vt j. de publ. iud. §. j.

Suspicio pp crimē qd cōmittit tutor, vel curator sm Ang. Aeg. Pet.

Accusans de suspecto se debet inscri bere quādo agitur criminaliter. secus si ciuiliter.

Idest crimē ciuile. Ioā. de Pla.

Hinc inferunt nōnulli cognationē suspecti tutoris non meri imperij, sed mixti esse: eū mādata iurisdictione imperiū qd merū est non transfeat. l. j. & fi. ff. de offic. eius cui mā. est iurisdi. porrò legatus procōsulis iurisdictioné nō habet nisi a procōsule mādatā l. legati. ff. de offi. procō. & leg.

Quo casu iudice p inquisitionē procedēte nō oportet cām suspicionis exprimere, nec sequitur infamia, secū dū Bald.

Legatus procōsulis duo habet spālia.

Oēs tutores possunt fieri suspecti, an sit vtra ppositio.

Et suspiciosus remotus a tutela nō efficit infamis: vt hic & in c. p tuas. & glo. super ver. amoueri. sme. extr. de simo.

Sed secūdū hoc nūquā pperé esset dicere iudiciū publicū: cum semp terminæ repellatur. Dic ergo quasipublicū Ioan. Fab. quia desistens non incidit in Turpillianū: vt d. §. suspecti: vel qa pōt curator cōstitui.

Quinimò & mulieres admittuntur ex rescripto diuorum Seueri, & Antonini: sed eę solæ, quæ pietatis necessitudine ductæ, ad hoc procedũt: [a] vt puta mater, nutrix quoque, & auia: põt & soror. Sed & si qua alia mulier fuerit, quã ptor propensa [b] pietate intellexerit, sexus verecundiã nõ egredientẽ, [c] sed pietate productã nõ sustinere [d] iniuriã pupillorum: admittet eam [e] ad accusationem.

Impuberes de suspecto non accusãt, sed puberes sic. Are

Impuberes non possunt tutores suos suspectos postulare: puberes autem curatores suos ex consilio necessariorum [f] suspectos possunt arguere: & ita diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt.

Qui mala fide in tutela versatur (tametsi diues sit) suspectus est. Et q tutor designatus est, nec adhuc administrationẽ attigit, quasi suspectus remoueri potest.

Suspectus [g] autem est, qui non ex fide [h] tutelã gerit, licet soluendo sit, vt Iulianus quoque scripsit. Sed & ante, quã incipiat tutelam gerere tutor, posse eum quasi suspectum remoueri. [i] idem Iulianus scripsit: & secundum eum constitutum est.

Tutor ob dolum remotus, infamiã incurrit; ob culpã verò integra fama a tutela abit.

Suspectus autem remotus, si quidem ob dolum, [k] famosus est: [l] si

[a] Procedunt. Etiam impudicę, & facit ad hoc C.eo. l.pietatis.§.fi.& ff.eod.l.j.§.consequens & ff.de procurat.l.fœminis.secus in alijs accusationibus: vt ff.de accusa.l.qui accusare.& secus in postulatione: vt ff.de postul.l.j.§.sexum. Sed contra ff.de regu.iur.l.ij. cum suis concord. So. hoc est speciale. Item in eo quod dicit matrẽ admitti, est contra ff.de in lit.iur. l. videamus.in prin.ver. sed nec. Sed certè si iuraret in litem pro filio, prius matri cõmitteretur, quasi esset iudex, quam si filij nomine accusaret: cum magis sit in iudicis arbitrio, vtrũ sit suspectus iudicandus, vel non. Sed nõ si sacramentum est in arbitrio iudicis. maximè iure nouo, secundum quod nõ refrenatur secũdum quosdam: postquam est præstitum: vt in Authenti. de iudi.§. oportet.col.vj. vel licet postea taxetur: tarò, vel parum minuit de eo quod iurauit. Accur.

[b] Propensa. Id est, magna. Accursius.

[c] Egredientem. Quod fecit Calphurnia: vt s.de postulã. l.j.§.sexum.

[d] Sustinere. Subaudi posse.

[e] Eam. Scilicet fœminam.

[f] Necessariorum. Scilicet parentum.& facit ff.de in lit.iur.l.videamus.§.adolescens.

Suspectus aũt est. CASVS. Dñe, iam video q possunt accusare de suspect. dicatis mihi si placet, quis intelligitur suspectus? Ad hoc rñ. Impe. quod ille suspectus est, qui non ex fide tutelã pupilli sui gerit: licet soluendo sit. & ita Iulianus scripsit. Plus ẽt dicit, videlicet, quod tutor ante quam incipiat tutelam administrare, poterit quasi suspectus remoueri. & hoc ſm Iustinia. constitutum est. Et hæc vsque ad illum §. suspectus autem remotus. Franc.

[g] Suspectus. Sic j.eo.§.nouissimè. Accur.

[h] Ex fide. Scilicet bona.

[i] Remoueri. Quia fortè in alijs tutelis malè fit versatus: vt ff.eo.l.iiij.§.si aũt.& dic remoueri, sed nõ accusari: vt ff.eo.l.hæ enim, in fi.quæ huic est cõtraria. 1 Vel ibi non possunt accusari suspecti ex verbis xij. tab.sed ex sententia sic, vt hic dicitur. Vel dic q ante quam gerat, ex dolo tantum accusatur suspectus: vt C. eod.l.iij.pro culpa non, 2 & quod dicitur in d.l. hæ enim.hoc verũ est.quando ob ignauiam fecerunt, id est, administrauerunt: postquam verò cœperit gerere, & propter dolum, & propter culpam potest accusari suspectus: vt j.proxi.§.

ADDITIO. Nec obstat l.patre furioso.ff.de his, qui sui, vel alieni iuris sunt, vbi facilius impedit fieri, quam factum tollatur: quia illud procedit: vbi eadẽ est ratio: sed hic est maior ratio in iam producto in esse (cum plus delinquat) quam in producendo.arg l.si sterilis.§.cum per venditorem.ff.de act.emp. Iaso.

Suspectus autem remotus. CASVS. Dñe, iam video quis est suspectus, sed pro Deo dicatis mihi, qs est effectus istius criminis? Ad hoc respondet Imperator: Amice, si quis remotus fuerit ab administratione sua propter crimen suspicionis, si quidem ob dolum infamis efficitur. Si verò ob leuem culpam, vel leuissimam fuerit remotus, non efficitur infamis. Et non solum istũ effectum haberet crimẽ suspicionis, sed etiã alium. Nam si aliqs fuerit de crimine suspicionis accusatus: quousq; cognitio finita fuerit, interdicitur ei administratio. & ita Papiniano visum est. Sed si aliqs huiusmodi crimine accusatus fuerit, & pendente cognitione decesserit accusatus, cognitio suspecti extinguitur. Item si aliquis tutor copiam sui nõ fecerit, vt alimenta pupillo suo decernantur, pupillus in possessionẽ bonorum ipsius tutoris causa rei seruãdæ mittitur: & quæ per moram deteriora futura sunt, dato curatore vendi iubetur. Liquet igitur q tutor, qui alimenta pupillo non præstat: vt suspectus remoueri possit. Si autem tutor præsens fuerit, per mendacium tamen alimenta pupillo decerni non posse ob inopiam pupilli dicat, ad præfectum vrbis mittetur puniendus: vt iurisconsult. placuit. sicut ille remittitur ad præfectum vrbis puniendus, qui per pecuniam ministerium tutelæ redemit. Item libertus si fraudulenter gessisse tutelam, vel curam filiorum, vel nepotum patroni probatus fuerit, ad præfectum vrbis similiter remittetur puniendus: & in hoc casu vt ingratus accusari poterit. Nouissimè autem, sciendum est tutores, vel curatores fraudulenter administrantes res pupillares, omnino esse remouendos. Licet enim satisdationem offerant de indemnitate pupilli, tamẽ quia satisdatio maleuolum tutoris propositum non mutat. sed diutius malignandi facultatem præstat, remouendi sunt. Item suspectũ eum meritò putamus, qui moribus talis est, vt suspectus haberi debeat. Licet enim tutor, vel curator pauper sit: si tamen fidelis, & diligens sit in administratione, non est vt suspectus remouendus. Et hæc vsque in finem tituli. Fran.

[k] Ob dolum expressum in sententia, puta sic, remoueo te: quia in dolo tali fuisti. Accur.

[l] Famosus est. Excepto patrono: vt s.eodem.§.ostendimus.in fi.§.& ff.eod.l.j.§.ostendimus. Sed quid si remouetur simpliciter, non expressu dolo, vel culpa? Videtur quòd semper remaneat integræ famæ: vt ff. eod.l.iij.in fi.& l.hæ enim.§.quid ergo. Potest tamen distingui, vtrum accusatus fuerit ob dolum, an ob culpam, an ob vtrunq;. In primo fit famosus, in secundo non æquè, in tertio intelligitur semper ob culpam, nisi in contrarium probetur. Pœnæ enim non sunt augendæ

Calphurnia fuit mulier in verecũda.

1 Ista solutio non est bona pp tex. in l.ij. ff. eo.

2 Et hec est bona ſm quam in accusatione tm, non in remotione fit differẽtia: qa ita pp culpã, sicut propter dolũ remoueri poterit siue impediri administrare iuxta distinctionẽ Ange. hic nõ autem de suspecto accusari, nisi pp dolũ tm. Iaſ.

Culpa lata semper dolo comparat: nisi in tribus casibus. Famæ piculũ æquparat̃ periculo vitę.

ob culpā, [a] nō æquè. [b]

Accusato de suspecto lite pendente interdicta est administratio: & suspecti accusatio morte expirat.

Si quis aūt suspectus postulat: quoad [c] cognitio finiaſ, interdicit [d] ei administratio: vt Papiniano visū est. Sed si suspecti cognitio suscepta [e] fuerit, posteaq; tutor, vel curator decesserit, [f] extinguit [g] suspecti cognitio.

Latitante tutore ne pupillo alimēta decernātur, pupillus in possessionem bonorū illius mittitur, & quæ seruādo seruari nō possunt dato curatore vendūtur: ac vtpote suspectus remouetur.

Si quis tutor copiā sui non faciat, vt alimēta pupillo decernantur: [h] cauetur epistola diuorū Seueri, & Antonini, vt i possessionē [i] bonorū eius [k] pupillus mittatur: [l] & quę mora deteriora futura sunt, dato curatore distrahi iubentur. Ergo vt suspectus remoueri poterit, qui non pstat alimēta.

Tutor præsens, qui per mendacium denegat alimēta pupillo posse decerni, remittitur ad præfectū puniendus. Idē in eo, qui per pecuniā tutelā acquisiuit. Et idem in liberto, qui male administrat.

Sed si quis [m] presens negat propter inopiam alimēta posse decerni, [n] si hoc per mendacium [o] dicat, remittendum [p] eum esse ad præfectum vrbi puniendum, placuit: [q] sicut ille remittitur, [r] qui data pecunia ministeriū tutelę adquisierit, vel redemerit. † Libertus quoque, si fraudulenter tutelam filiorū, vel nepotum patroni gessisse probetur, ad præfectum vrbi remittitur [s] puniendus.

Qui fraudulenter tutelam gerit, licet satisdationē de indemnitate offerat: tamen vt suspectus remouetur. Aretī.

gendæ, sed molliendæ: vt ff. de pœn. l. pen. & de excep. rei iud. l. si testamento. & ff. de libe. & posthu. l. cum quidam. & ff. eo. l. iiij. j. ij & iij. respon.

[a] Ob culpam. Scilicet leuem, vel leuissimam, secus si propter latam: quia tunc videſ infamis: vt ff. eod. l. l. impuberibus. §. si fraus. Et est ratio: quia dolo comparatur: vt ff. si men. fal. mo. dix. l. j. §. hæc actio. & ff. de preca. l. quæsitum. §. eū quoque. & ff. deposi. l. q͛ Nerua. nisi in duobus casibus. Primus est in criminibus publicis: vt ff. ad leg. Cornel. de sicar. l. in lege. Secūdus in delatione sacramēti in litem, vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus. §. sed in his. his enim casibus lata culpa dolo non comparatur. Vel dic secundum Azo. & de lata etiam intelligi: vt sicut in perditione personæ dolo non comparatur, vt dictum est: sic in perditione famæ, vt non fiat infamis. Nec obstat d. l. impuberib. ff. eod. quia de dolo intelligitur. [1] Vel dic vt j. statim dicam in glo. j. non similiter. in fi.

[b] Non æquè. Id est non similiter fit famosus damnatus ob culpam leuem, sicut ille, qui remouetur ob dolum, fit tamen infamis de facto, sicut & aliàs quis fit famosus de facto solo: vt in cōditionibus ex turpi causa descendentibus: vt ff. de act. & oblig. l. cessat. Item in interdictis ex famosa causa similiter venientibus: vt ff. de vi, & vi arma. l. neq; vnde vi. Sed videtur, q etiam ex culpa leui quis fit infamis: vt ff. de his qui no. infa. l. liberorum. §. notatur. quæ est hic contra. in eo quod ibi dicit ignorantiam iuris non excusare ab infamia. Sed certè potest dici, q. iuris ignorantia sit lata culpa: quod sic pro' o: quia omnes debēt scire iura, exceptis paucis s. mulieribus, minoribus, & militibus: vt ff. de iur. & fact. ign. l. regula. in prin. C. de legib. & constit. l. leges sacratissimæ. & C. de iur. & fact. igno. l. constitutiones. ergo si quis ignorat, est in culpa lata: cum culpa lata sit id ignorare quod omnes sciunt: vt ff. de verbo. sig. l. latæ culpæ. non est ergo mirum, si est infamis: vt ff. eod. l. impuberibus. §. si. Vel verius secundum Azo. lata culpa nō infamat per sententiam damnatum, sed ipso facto sic, si est tale factum: vt in dicta l. liberorū. §. notatur. Et sic sunt tres casus, vbi lata culpa non cōparatur dolo: vnus hic, duo in glo. superiori, quæ incipit, scilicet, leuem &c.

[c] Quoad. Idest, donec.

[d] Interdicitur. Arg. vt donec prælatus accusatur, q non debet administrare ecclesiastica bona: & facit ad hoc C. de sen. pas. l. fin. ff. eod. l. impuberibus. §. fina. C. eo. l. quem vt suspectū. & ff. de sol. l. q si fortè. §. j. ver. dicemigitur.

ADDITIO. Imò adiungitur sibi alius cū quo administrat sm Ang. Vide tu canonista notata in c. venerabili. de offic. dele. in ver. suspectus. vbi concludit gl. q plātus de dilapidatione denūtiatus, seu accusatus, tanq̄ suspectus ab administratione non remoueſ lite pēdente, nisi primo probeſ suspectus de dilapidatione malè administrādo.

[e] Suscepta. Id est, incepta.

[f] Decesserit. s. accusatione pendente.

[g] Extinguiſ. Quia non nisi vt ab ea remoueaſ, intendiſ; sed ex quo mortuus est verè remotus est. & quod hic dicitur: si tutela morte tutoris finiaſ, idē est si quocunque alio modo finita tutela sit, vt ff. eo. l. pen. §. pen.

[h] Decernantur. Per iudicem.

ADDITIO. Ita q. semper ex reditu; patrimonij aliqd superfit. per tex. in l. ius alimentorum. §. j. ff. vbi pu. edu. deb. Ange.

[i] Vt in possessionē. Sed mulcta indici poterit, vt ff. de arbit. l. non distinguemus. §. si arbiter. & facit ff. eo. l. impuberibus. §. si.

[k] Eius. Aliàs est tutoris in text. aliàs nō est, sed tū subaudiſ. ff. eo. l. impuberibus. [2] Sed alij dicunt eius. s. pupilli, vt ita administratio tutori auferatur.

[l] Mittatur. Causa custodiæ: non vt ex eis alatur, sed vt cautum sit pupillo, si malè gessit tutor, sed de suo: vt ff. vbi pup. edu. de. l. si. in fi.

[m] Si quis. Scilicet tutor.

[n] Decerni. Puta si negat alimenta posse decerni, id est, dari. & quod sequitur, si hoc per mendacium, &c. fit de responsione.

[o] Per mendacium. Quid si non dicat per mendaciū, imò verū dicat: nunquid de suo alere tenetur? Resp. non: vt ff. vbi pup. edu. de. l. iij. §. si.

[p] Remittendum. Sed non remouendum: vt ff. eo. l. tutor. §. tutor.

[q] Placuit. Hoc ideo: quia maior pœna imponetur: quàm remotio: vt ff. de officio præfect. vrb. l. j. §. item solent.

[r] Remittitur. Scilicet puniendus extra ordinem: vt ff. de tut. l. in eos. [3] Et no. hic argu. ꝯ eos doctores, qui pecunia data sibi acquirunt scholares: vt ff. de offi. præfect. vrb. l. j. §. item solent. & in Auth. vt ea, quæ vocantur insinuatiua. §. j. colla. v.

[s] Remittitur. Ob hoc etiam vt ingratus accusari potest: vt C. de lib. & cor. lib. l. iij. & facit C. eod. l. j. & ij. & ff. eo. l. libertus, quæ est lex ij.

[1] Imò ibi lata culpa æquiparaſ dolo quò ad remouendū tutorē, non quò ad infamandū sm Ange. hic.

Prælatus suspectus an sit ab administratione remouendus.

† Abundant hęc, vel redemerit.

[2] Ista gl. approbaſ per Ange.

[3] Quæ remissio nō in ciuilib. sed in criminalib. fit. Si tū iudex qui cepit tua lesactorē, cognouerit de delicto, non cogiſ remittere, nisi esset incōpetēs, vt hic. Ang. Aco.

Nouis-

a Nouissimè. Id est in vltima parte huius tit. sic ff. de insti. act. §. nouissimè. nam & ibi in vlt. parte tract. sui Vlpianus ponit nouissime.

b Grassandi. i. delinquendi: vel, i. animandi ad delinquẽdũ. sic ff. de pœ. l. capitalium. §. grassatores. inde grassor, aris. i. nitor ad malum.

Nouissimè a autem sciendum est eos, qui fraudulenter tutelam, vel curam administrant, etiam si satis offerant, remouendos esse a tutela; quia satisdatio † tutoris propositum maleuolum non mutat, sed diutius grassandi b in re familiari facultatem præstat c.

Mali mores, & non paupertas sola, fatiunt tutorem suspectum. Aretinus.

Suspectum d eum putamus, qui moribus talis est, vt suspectus sit. Enimuero tutor, vel curator, quamuis pauper est, fidelis tamen & diligens, remouendus non est e quasi suspectus.

c Præstat. Facit ff. eodẽ, l. suspectus. & l. quia satisdatio. Et facit in ar. ad qõnẽ talem: Si emi librum, & ante quã soluam pretium cõperiam alienum, vel vitiosum, q̃ nõ tenear soluere priũ: t quia expedit potius nõ soluere, quã cautionem de reddẽdo in cãm euictionis, vel vitij recipere. quibus consonat ff. de cõpen. l. iij. Præterea lex dixit, quod non debet qs se cõmittere fragilitati cautionis. ff. ad Trebel. l. cogi. §. idẽ q̃rit. & C. in quib. cau. in integr. restu. non est ne. gl. fi. & C. quando li. vnicui. l. j.

ADDITIO. Not. quod quotiescunq; imminet eu ctio in limine p̃ctus ante solutionẽ pretij: emptor non tenet̃ soluere pretium, nisi venditor det idoneos fideiussores. adde l. si post perfectam. C. de euic. de quo p Bar. in l. j. §. stipso duplæ. & ff. de præto. stip. & an vẽditor compellat̃ satisdare iure actionis, vel ope exceptionis: dic q̃ ope exceptionis: & solũ tenet̃ respectu illius duntaxat mouentis qõnẽ. d. §. stipulatio. & ibi p Bar. Ias.

d Suspectũ. Nam tutorem suspectum nõ facultates paruæ, sed fraudulenta, vel callida conuersatio in rebus pupillaribus commendat. id est pbat. Hæres vero solis facultatibus paruis, suspectus habetur creditoribus: vt hic, & ff. de priui. credi. l. si creditores.

e Remouendus non est. Imò vr̃ q̃ sic: vt C. de tut. & cura. q non satisdedit. l. ij. quæ est huic c̃. Solu. ibi non repellitur pp paupertatem: sed quia nõ satisdabat, hic aũt satisdedit. p̃t tñ iste se excusare: quod dic vt s̃. tit. j. §. sed & pp paupertatem. Est tamen huic curator adiungendus: vt s̃. de cu. §. interdum. & C. eo. l. pietatis. §. quod si nihil. & C. de peri. tu. l. j.

† Satisdatio ppositũ maleuolũ non mutat: sed diuti⁹ grassandi facultatẽ p̃stat, cõcor. c. ij. i §. j. i gl. fi. extra. de sol.

t Imò teneor dato mihi fideiussore. l. si post p fectã. C. d euict. & l. fi. ff. de rescin. vẽ. & l. pe. ff. de pe. & cõmo. rei vẽ. q fideiussor quali ter teneatur, & in q b. casib. p venditorẽ p̃stetur, & qd si malitio sè petat̃: itẽ quid si res vendita repe riat̃ alteri obligata, vide Angel. & Ias. hic.

DE RERVM DIVISIONE, ET ACquirendo ipsarum dominio.

Dictum est de personis, sequitur de rebus: vt promisit supra, de iure natu gen. & ciui. § fi. de quib. dicit vsque ad tit. de obli. Et in hoc medio dr̃ qualiter acquiruntur res iure naturali: vt a § singulorũ vsq; ad tit. de vsucap. Item qualiter iure ciuili: vt ab inde in antea. Item qualiter iure singulari: vt vsq; ad tit. de test. Item qualiter z per vniuersitatem: vt ex testõ, vel intestato, vel simili modo: vt a ti. de test. vsq; ad tit. de obli. Accur.

a Istã gl. tenet & sequit̃ Ange. hic.

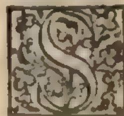

S Vperiore libro. Iste tit. diuiditur principaliter in duas partes. Primo continuat istũ librum ad præcedentem. Secundo incipit tractatum. Secunda ibi, Modo videam⁹. Item illa secunda subdiuiditur principaliter in duas partes. Nam primo ponit de rebus communibus iure naturali, de publicis, de his quæ sunt vniuersitatis, & de ijs, quæ in nullius bonis sunt: & omnia ista per exẽpla clarificat. Secundo ponit qualiter res acquirãtur de iure gentiũ, & efficiantur priuatorum Secunda ibi, Singulorum autem. Et illa secunda subdiuiditur loco suo. Redeo ad primam quæ subdiuiditur in quatuor partes. Primo ponit exempla de communibus. Secundo de publicis. Tertio de ijs q̃ sunt vniuersitatis. Quarto de ijs quę nullius sunt. Secunda ibi, Flumina. Tertia ibi, Vniuersitatis. Quarta ibi, Nullius autem Aret.

Institutionum, seu elementorum D. Iustiniani sacratissimi Principis Liber II.

TITVLVS I. DE RERVM † DIuisione, & acquirendo ipsarũ dominio.

Secũdã iurisprudẽtiæ partẽ quæ est de rebus, pertractãdã sumit Imperator. Et summã rerũ diuisionẽ annectit.

S Vperiore libro de iure psonarũ f exposuim⁹: modòq; g videamus de rebus, quæ vel in nostro patrimonio, † h vel extra i p̃rimoniũ † nr̃m habent. k

CASVS. Dicit Iustinianus continuando pœmium suum. Postquam in superiore libro de iure personarum exposuimus, modò in hoc secundo libro de rebus, quę in patrimonio nostro, vel extra nostrum p̃rimoniũ habentur, videamus Sed pone: Domine vos dixistis mihi suprà q̃ vultis determinare de rebus, quæ sunt in patrimonio nostro; vel extra. nunquid est ista diuisio sufficiens? Ad hoc respond. quòd sic. & q̃ sufficiens diuisio præmissa sit, tali ratione liquet: quia quædam naturali iure communia sunt omnium, quędam publica, quædam vniuersitatis, quædam nullius: pleraque singulorum: & ea quæ singulorũ sunt, varijs ex causis acquiruntur, sicuti ex inferioribus apparebit. Franc.

f De iure personarum. Ab illo titulo, de iure person. vsq; huc.

g Modo. Sicut proposuimus s̃. de iure naturali. §. fin. Accursius.

h Patrimonio. s. aptitudine. Aptæ enim sunt esse in patrimonio, vt res p derelicta habita. Accursius.

i Vel extra Scilicet aptitudine: quia nõ sunt aptæ, vt sint in patrimonio: vt sunt res sacræ, vel religiosæ, vt j̃. eo. §. nullius. Interdum tamen dictæ res sunt in patrimonio, vt si ab hostibus captæ sint: vt ff. de relig. l. cum loca. similiter res profanæ extra patrimonium nostrum sunt, si religiosis adhærent: vt ff. de rei vendicatione. l. quæ religiosis.

k Habent̃. Talis diuisio hic sumit̃. Rerũ. n. aliæ sunt in patrimonio, aliæ extra: quæ vr̃ insufficiens. nam aliæ sunt nec in patrimonio, nec extra, vt seruitutes: vt ff. de vsufructu legato. l. j. contra. Sed Io. dicit, q̃ hic pueris * loquit̃ simplr̃. nam quædam p docẽdis pueris dicunt̃. quæ aliàs non dicerentur: vt ff. de act. & obli. l. obligationum. in fi. quod non est verisimile, q̃ pp pueros malè loquatur: vnde non placet.

† Res quæ modis accipiant̃, Mando. in C. l. Facul. §. Ac ti. in ver. reb⁹.

† Vt res pphanę. For.

† Vt res sanctæ & religiosę: sic dr̃ in l. j ff. eo. t. rerũ q̃dã sunt diuini iuris, q̃dã humani: i. q̃dã sunt i patrimonio nro, q̃dã extra. Æg. Per.

* Exẽpla non poni m⁹ vt verantur, sed vt per ea addiscẽs aliqd discat, fm Aret. Ægi. Per.

Alij dicunt hic de corporalibus rebus tm̃ loqui : qđ est falsum : quod colligitur ex continuatione huius tituli ad quatuor sequentes. Nos diximus seruitutes esse in bonis nostris · cum earũ nomine agamus, & excipiamus: vt ff. de acq. re. do. l. rẽ. & l. statuas. Quod autẽ in dicta lege dicitur eas nõ esse in bonis, nec extra, dicitur ideo: quia per se non censentur: vt est possessio tigni in domo positi: quia non intelligitur tignum, dum durat domus per se. vt ff. de vsucapio. l. cum qui.

Seruitutes sunt i bonis nostris.

Rõ qa non pñt stare sine re, vel psona cui⁹ sunt. l. si aliena. §, hoc iure. ff. d vsuc. Aegi. Pet.

a Quædam. Hic fit alia diuisio.

b Cõmunia sunt. Non tamen agitur cõmuni diuidundo. secundum Placen.

ADDITIO.

Quia non possunt stare sine re, vel persona, cuius sunt. l. si aliena. §. hoc iure. cum si. ff. de vsur. Ange. Aret.

Quædã a em̃ naturali iure cõia sunt b oĩm, c quædã publica, d q̃dã vniuersitatis, e q̃dã nullius, f pleraq; singulorũ: q̃ g ex varijs causis cuiq; adquirunt: sicut ex subiectis h apparebit.

Hæc q̃ scribũtur hic, sunt cõia omnium: & ideo, ad litus maris accedi potest, dum modo abstineatur a villis, & locis ibi positis. Areti.

Et quidẽ naturali iure i cõmunia k sunt oĩum hæc, aer, aqua pfluẽs, l mare, m & per hoc n litora maris. Nemo igitur ad litus maris accedere phibetur: dum tamen a villis, o & monumẽtis, p & ædificijs q abstineat: qa nõ sunt iuris gẽtiũ, r sicut est mare. f

Flumina & portus sunt publica. Et litus maris dr̃, quãtò plus extẽdi potest. Aretin.

Flumina aũt oĩa, t & portus, publica sunt; ideoq; ius piscandi omni-

Publicũ quid.

c Omnium. Scilicet vsu, non proprietate: vt dicitur j̃. eodem. §. & quidem.

Quot modis dicatur publicum, vide hic notabilr p Angel. Aegi. Pet.

d Publica. Quasi populica, scilicet omnium populorum: vt s̃. titu. primo §. consequens. & j̃. eodem. §. flumina. Aliàs dicitur publicum, quod est huius populi, vel illius tantum, vt campus Martius: vt C. de sacrosan. eccle. l. fi. & hoc dicitur magis vniuersitatis. Accur.

e Vniuersitatis. Vt j̃. eod. §. vniuersitatis.

f Nullius. Vt j̃. eod. §. nullius.

g Quæ. Scilicet quæ sunt singulorum, nec enim ad superiora refertur.

h Ex subiectis j̃. eodem. §. singulorum. vsque ad finem titu.

Et quidem. Diuiditur in quatuor partes. Primo ponit dictum. Secundo ex dicto infert. Tertio illationem restringit. Quarto illationem restrictionis assignat. Secunda ibi, Nemo. Tertia ibi, Dum tamen. Quarta ibi, Quia non sunt. Aretin.

CASVS. Dñe dicatis mihi si placet: quæ sunt cõmunia omnium? Ad hoc rñdet: Amice, Certè naturali iure introductum est, q̃ communia sunt omnium animantium hæc, scilicet aer, & aqua de cœlo cadens, & mare, & p consequẽs litus maris: cum sit eius accessio. Vñde dico tibi, q̃ nemo ad litus maris prohibetur accedere: dum tñ a villis, & monumentis, & ædificijs in litore positis se abstineat, qa hmõi villæ, & ædificia non sunt communia de iure gentium. sicut est ipsum mare. Sed dñe dicatis mihi inquantum durat litus maris? Ad hoc rñdet Impe. Amice, litus maris durat quatenus hyemalis fluct⁹ qñ maximus est, excurrit. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. flumina autem. Franci. de Are.

i Naturali iure. Id est, iure gentium, quod est naturali ratione inductum, vt ff. de iusti. & iu. l. omnes. §. quod verò de quo hic loquitur: vt j̃. eo. § singulorum: t & in fi. huius §. nam iure naturali primæuo, etiam alia essent communia. Accur.

t Tu dic q̃ imò de iure naturali primæuo, qa qñ imperatori placuit de iure gen. intel

k Communia. Non tamen agitur communi diuidundo, secundum Placen. nisi postquam facta fuerint occupantium. Et quod dicit omnium, scilicet vsu, non proprietate, vt prædixi.

l Profluens. Id est, de cœlo cadens.

m Mare. Sic ff. d iniu. l. iniuriarũ. j. §. si qs me phibeat.

n Et per hoc. Id est, per consequens, cum sit accessio maris: argu. infra eodem. §. si tamen. Sed contra ff. ne quid in loco publico. l. littora. vbi dicitur littora esse populi Romani. Sed illud est verum, quo ad iurisdictionem: verè tamen sunt communia, vt hic. sic C. de quadriennij præscriptione. l. bene a Zenone. secus in ripa fluminis, quæ non est publica. licet flumen sit publicum, vt infra eodem, §. riparum. ibi, sed proprietas. Et potest esse ratio, quia inundatio fluminis raro venit: & ideo potest esse vtilitas in proprietate ripæ. At mare assiduè inundat: vnde paruula esset vtilitas. non ergo proprietas quæritur: vt C. de bonis quæ liber. l. fina. §. fina. Accursius.

ligere, illud exp̃sit, vt i §. riparũ. & §. littorũ. j̃. eo. nec obst. arg. gl qa ius gẽtiũ iuri nãli derogauit quãtũ ad alteres, aliàs non esset dñia inter cõe, & publicũ fm oẽs doct. hic.

o Villis. Ab alio ibi positis. & habet duas significationes, dicitur enim casa, vel insula quædam, in qua non habitatur, sed vel retia ponuntur, vel pp aquam illuc confugitur: vel fructus reponuntur: vt hic, & ff. de vsufr. l. arboribus. in prin. si verò ibi habitaretur, esset prædium vrbanum: vt infra de seruit. rusti. prædio §. prædiorum. Item dicitur villa, cõgregatio hominum.

p Monumentis. Quid sit monumentum, habetur de religio. l. ij. §. monu.

q Ædificijs. Scilicet alijs.

r Non sunt iuris gentium, id est, communia de iure gentium, sicut est mare: imò eorum, qui ibi ædificauerunt, s vt ff. eod. l. in tantum.

f Sicut est mare. Huic continua quod est s̃. statim. §. est autem.

s Dũmodo iustè ædificauerint. s. cũ decreto p̃toris, alr p quemlibet iure publico phiberi pñt scd̃m Ang. luc.

Flumina autem, CASVS. Domine iam video quæ sunt communia, dicatis modo mihi si placet, quæ sunt publica? Ad hoc respond. dico. Amice, publica sunt omnia flumina perpetua, & similiter portus publici sunt. vnde dico tibi, q̃ ius piscandi in portu, & fluminibus omnibus, in communi publicè patet: & sicut ipsa flumina publica sunt, ita & vsus riparum ipsorum fluminum publicus est &c. Et ideo naues ad ipsas ripas applicare, & funes arboribus ibidem natis religare, & onus aliquod in his reponere cuilibet liberũ est, sicut p ipsum flumẽ nauigare. Sed quãmuis dixerim tibi riparũ vsum publicum esse: secus tñ est in proprietate earum. Proprietas. n. illorum hominum est, quorũ p̃dijs adhærent, eadem rõne proprietas arborum in ripis natarũ eorundem est: & sicut ego dixi tibi de vsu riparum, ita dico tibi, q̃ vsus littorum omnib. publicè patet, sicut vsus ipsius maris: vnde cuilibet liberum est casam, i. domunculam ibi ponere, in quam se recipiat. liberum est etiam cuilibet ex mari retia deducere, & ibidem siccare: sed certè pprietas littorũ nullius esse intelligitur, sed eiusdẽ iuris sicut & ipsum mare, & quæ subiacent mari, terra, videlicet & arena. & hęc dicuntur vsq; ad illum §. vniuersitatis. Fran.

t Flumina autem omnia. Scilicet perpetua: vt Padus. & Rhenus. quædam enim sunt priuata. vt fossata in agris posita. quæ crescunt, & decrescunt, quæ q̃nq; currunt. q̃nq; non: vt ff. de flu. & ne quid in flu. l. j. § ij. & ff. eo. l. nemo. in fi.

Omni

a Omnibus. nec qui fuit primo longo tpe piscatus, alium superuenienté repellere pôt: vt ff. de vsuca. l. fi. nisi fortè spatio xxx ann. vt ff. de diuer. & temp. pscrip. l. si quisquam. vel secundum Ioan. intellige illam l. si quisquam, qñ erat in possessione piscandi.

ADDITIO. In qua constituitur p prohibitionem alterius non contradicétis. Et an idem sit de molendino, & de multis alijs quæstionibus de hac materia vide Christophorum hic.

bus a commune b est in portu, fluminibusq;. Est autem littus c maris quatenus hybernus d fluct⁹ maximus excurrit e.

Riparum vsus publicus est, illarũ verò dñium ad eos ptinet: qui pximiorũ prædiorũ dñi sunt: littorũ quoq; vsus, quamuis publicus sit, illorũ tamen pprietas nullius est.

Riparum f quoq; vsus publicus est iuregétiũ, g sicut ipsi⁹ fluminis. Itaq; naues ad eas adpellere, funes arborib. ibi natis religare, onus aliqđ in his reponere, cuilibet liberũ est, sicut p ipsum flumen nauigare: sed pprietas earũ h illorũ i est, quorũ prædijs hærét, k qua de causa arbores quoq; in eisdé l natæ, eorundé m sunt.

b Commune. Id est, in cõi omnib. patet, non autem est cõmune, ideo publicum. secundum Io.

c Est autem littus. vt ff. de verb. sign. l. littus.

d Hybernus. Id est, hyemalis, quando vento vndę trahuntur. q. d. quantũcunque mare aliquo tépore plus extenditur in hyeme, vel æstate, tantum est littus eius.

e Excurrit. Hic cõtinua quod est j. e. §. littorum.

f Riparum. Id est, fluminis.

g Iuregentium. Id est, de iuregentiũ: vel id est omnibus gentibus publicè patet.

h Earum. Scilicet riparum.

i Illorum. Scilicet hominum. quorum &c.

k Hærent. Sed quid si via publica est in medio inter flumen, & agrum? Respon. idem quod hic: vt ff. de acqui. rer. dom. l. martius.

l In eisdem. Scilicet ripis.

m Eorundem. Sed quid si piscator vult ligare: dñs vult incidere? Videt dñs præferendus: vt s. de his q sui vel alie. iur. sunt. in fi. ibi, nec cuiquam &c. & C. de Iudæ. l. nemo. & ff. solu. mat. l. etiã. §. licet. Sed contra credo: vt ff. de vsu, & habi. l. fina. & ff. de vsufruc. l. æquissimum. §. item Nerua.

n Littorum. Scilicet maris vt sequitur.

o Publicus. j. eo. §. & quidem. ibi, & p hoc &c cõtra, sol. dicit Pla. omnia esse publica. & econtra, scilicet ratione quorundam vsuum. vt ecce tam mare, quã flumina, & littora, & ripæ in vsu animantium sunt, & in bibendo, & in abluendo, & commorando, & similia q exigit natura. Sed ius piscãdi, quod in his est, solum competit hominib. & retia siccandi, & quędã similia. portus tñ dixit esse publicos, nõ communes. Sed Ioan. dicit nulla communia esse publica, vel cõ. Ea enim demum sunt communia, quæ cum sint in vsu omnium animantium, tamen occupantib. conceduntur: vt lapilli, & gemmæ in littore maris: vt j. eo. §. item lapilli. & ff. eo. l. item lapilli. Sed publica nõ solum nõ conceduntur occupanti. imò interdicta pponuntur, ne quid eis fiat. ff. ne quid in loco publico, & de flum. & alijs titu. Præterea quomodo potest esse, quod ait Placen. cum in diuisione supra posita veluti duæ species oppositæ ponantur. communia, & publica: vt s. eod. in princip. Proinde quod dicit hic, publicus, id est communis, vel publicus, quo ad vsum communem; non quo ad propietatem.

ADDITIO. Cuius respectu vera sit opinio Ioã. nam cõia sunt relicta sub suo iure naturali primęuo, quo omnia erant cõia: nec in aliquo sibi iusgentiũ derogauit: cum pp eorum incomprehensibilitatem in solius Dei dñio remanserint. Publica verò, veluti comprehensibiliora totius populi de mundo per iusgentium fuere applicata dominio.

Littorũ n quoq; vsus publicus o est, & iurisgétiũ, p sicut & ipsius maris: q & ob id cuilibet liberum est, casam ibi ponere, in quam se recipiat: sicut retia r siccare, & ex mari deducere. Proprietas aũt eorum s pôt intelligi nullius t esse, sed eiusdem iuris esse, cuius & mare, & q subiacet mari, terra, vel arena.

Quę dicũtur vniuersitatis, & nõ singulorũ ppria, & q in nullius bonis, exẽplis docet.

Vniuersitatis v sunt, non singulorum, quæ in ciuitatibus x sunt, theatra, y stadia, & his similia, z & si qua alia b cõmunia sunt ciuitatum.

Ea quę sunt diuini iuris, in nullius bonis sunt. Aret.

p Iusgentiũ, id est, de iuregentium.

q Maris. Scilicet vsus publicus est.

r Sicut retia. Hysteron proteron, id est, ordo conuersus: vt ff. eo. l. riparum.

s Eorum. Scilicet littorum.

t Nullius. Scilicet hominis singularis: omnium aũt sunt: & sic differt ab illo §. nullius. infra statim posito.

Vniuersitatis.

CASVS. Iam dixistis mihi supra de cõmunib. & publicis: dicatis mihi modo, si placet, quę sunt vniuersitatis? Ad hoc rñd. Vniuersitatis sunt, quæ in ciuitatibus ad vtilitatem, vel ad delectationem populi fiunt: vt theatra, & stadia, & similia, & siquã alia sunt communia ciuitatum. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. nullius. Franc. de Aretio.

v Vniuersitatis. Quæ etiam publica quandoq; dicuntur, id est, vnius populi: vt C. de sacrosanc. eccle. l. fi. in princ. Sed aliter accipitur s. eodem. §. flumina. nam loquitur ibi de illo, quod est publicum omniũ populorum.

x In ciuitatibus. Et ciuitatum sunt.

y Teatra a theaomai, id est inspicio, vt in arena Veronensi.

z Stadia. Stadiũ est octaua pars miliarij. quod Hercules currebat vno anhelitu, vt legitur in historijs.

a Similia. Quæ sunt ad delectationem populi, vt latæ viæ, & picturę in palatio.

b Et si qua alia. Scilicet necessitatis causa facta, vt curia communis, palatium, nauigium, & sunt supradicta vniuersitatis dominio, & vsu. Sed Placen. dixit vsu tantum esse vniuersitatis. Alia sunt, quę dominio, & fructu sunt vniuersitatis, non vsu: vt fundi, & serui: vt ff. de in ius vocan. l. sed si hac. §. q manumittitur. Et de verbo. signific. l. inter publica. & de contrahen. empt. l. sed Celsus. §. j.

ADDITIO. Dicite ex mente doct. q hec omnia dicuntur vniuersitatis, & quò ad dñium, & quò ad vsum communem, vt hic, & l. sicut. §. j. ff. quod cuiusque vni. Est tñ differentia inter res vniuersitatis: qa quędam vniuersitatis appellantur, & quo ad dñiũ, & quo ad vsum communem: vt sunt theatra, & stadia: quędam verò sunt vniuersitatis quo ad dñium, & quo ad vsum particularia: vt sunt prata vniuersitatis, ex quibus commodum percipitur in particulari. & ita dicunt docto. Christopho.

Aliis applicare sm Bolog. in l. riparũ. ff. e. sed idé est. Terér. Applicat primũ ad Christidé. Ægi. Per.

Hęc est sing. secũdũ Por. ad hoc q via publica nõ impedit, ius cohærentiæ hæc é practica tabellionum ponentium p cohærentijs et agros, qui sunt vltra viam publicã. Ægi. Per.

1 Et in hoc reddit vtilis pprietas. Idé i fructibus ibi nascentibus. Nec obst. l. iij. §. ne cũ. ff. de vsufru. quia vsus est cõis quãtũ ad ea tñ, q hic in tex. ponũtur pu. ea siccare retia. &c. Ang.

Cõe & publicũ differũt.

2 Et tũc vera est op. Placé. vt cõia dicant publica. sed non cõ: nisi respectu quorundam vsuum.

t Gl. vnh cit. prin. in c. cum nuncius. extra. de testi. induc cit hũc §. ad coaduuandũ illud ca. cum nunccius. vbi dr q clerici phr ferre testimonium in cã suæ ecclesiæ.

Abundãt, & his similia.

Theatrũ. Stadium. Hercules fuit bon⁹ cursor.

Nullius autem sunt res sacrę, vsq; ad §. singulorum dividitur in quatuor partes: Primo ponit, quæ sunt in nullius bonis. Secundo ponit exemplum de rebus sacris. Tertio de religiosis. Quarto de sanctis rebus. Secunda ibi, sacræ sunt. Tertia ibi, Religiosum. Quarta ibi, Sanctæ quoq;. Et quamlibet partem summapo per se.

CASVS. Dñe, iā vidi quæ sunt vniuersitatis: dicatis mihi nunc quæ sunt nullius? Ad hoc rñdet Imper. Amice, nullius sunt veluti res sacræ, & religiosæ, & sanctæ: & hoc patet tali rōne. Hmōi enim res diuini iuris sunt: & quod diuini iuris est, in nullius bonis est. Sed pone. Dñe iam video q eā, quæ nullius sunt, consistunt in sacris, & religiosis, & sanctis: dicatis ergo mihi, quæ sunt sacra? Respō. Amice, sacra sunt q ritè per pōtifices Deo cōsecrata sunt: sicut ædes sacrę, & donaria &c. put tacet in litera vsque ad illū §. religiosum. Franciscus.

Nullius [a] autem sunt res sacrę, & religiosæ, & sanctæ. qd. n. diuini iuris est, id nulli[2] in bonis est:

Res sacræ sunt q rite p pōtifices Deo dedicatę sunt, seu ad diuinū ministeriū deputatæ, q non possunt nisi p captiuitate hominum alienari. Arg.

Sacræ res sunt, quę ritè per pontifices [b] Deo cōsecratæ sunt: veluti ædes sacræ, [c] & donaria [d] q ritè ad ministerium Dei dedicata sunt: q ēt [e] p nostrā constitutioné [f] alienari, & obligari phibuimus, excepta [g] causa redemptionis captiuorum. Si quis autem authoritate sua quasi sacrū sibi constituerit: sacrum non est, sed profanū. [† h] Locus autē, in quo ædes sacræ sunt ædificatæ, etiā diruto ædificio, sacer adhuc manet: [i] vt Papinianus scripsit.

Religiosum locū quisq; ppria authoritate facere potest: mortuum scilicet in propriū fundum inferendo: idep socius communem fundum inuito socio religiosum non facit: nec proprietarius contradicente fructuario.

Religiosum locum vnusquisq; [k] sua voluntate facit, dum mortuū [l] infert in locum suum. In communem autē locum purum, [m] inuito socio inferre non licet. [n] in cōe verò sepulcrum ēt inuitis [o] cæteris, licet inferre. Itē si alienus vsusfructus [p] est, [q] pprietarium placet, nisi consentiēte [r] vsufructuario, locum religiosum nō facere. In alienū locū consentiente dño, licet inferre, & licet postea ratum non [†] habuerit, quā illatus est mortuus, tamen locus religiosus fit.

ADDITIO. Vnde versus. Vtilitas, incommodum, pietasque, necesse, Res alienari permittunt ecclesiarum.

[h] Prophanum, idest non sacrum.

[i] Sacer adhuc manet. Desinit tamen esse sacer, si ab hostib. capiat: vt in ff. de inutil. stipul. l. j. & ff. de religio. l. cum loca. Item locus ille religiosus esse desinit, quando ea remouentur, quæ talem eum reddebant: vt ff. eodem. l. sacra. §. illud. & ff. de relig. l. antepenul. in fine.

Religiosum. CASVS. Domine, iam video quæ sunt sacra: dicatis mihi, quæ sunt religiosa? Ad hoc respondet Imperator: Amice, religiosa loca sunt, in quibus corpora mortuorum sepulta sunt. Religiosum enim locum vnusquisque pro sua voluntate facit, dum in locum suū mortuum infert &c. omnia plana sunt vsq; ad §. sanctæ.

[k] Vnusquisque. Aliud in sacro: vt sup. eod. §. sacræ.

ADDITIO. Hodie tamen de iure canonico requiritur authoritas episcopi, c. penulti in fin. extra. de consecra. eccles. vel alta. ista tamen ciuilis religiositas impediet loci alienationem; secundum Iac. & Ange. hic.

[a] Nullius. Scilicet hominis, vel hominū, nec priuatorum esse, sed sunt in bonis Dei, hominum censura, si ue dispositione: & sic non obstat, quod posset dici de communibus, & publicis rebus vniuersitatum: quæ videntur nullius esse: quia esse possunt, & sunt hominum, licet non hominis singularis. [1] Item contra infra eodem. §. sacræ. Solu. vt ibi.

[b] Pontifices. Id est, papas, & episcopos. Sed nunqd Imperator dedicare potest: Videtur q sic: vt ff. eodem, l. sacra §. j. vbi dedicat, id est, potestatem dedicandi dat. nam olim Imperatores erant sacerdotes: vt in canonibus dicitur. Vel dic dedicat alij, puta episcopo permittendo sine requisitione, vel concedit, scilicet requisitus.

[c] Aedes sacræ. Hic locus dicitur sacer, vt hic, & sanctus: vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. j. Item religiosus: vt in Auth. vt religiosæ domus.

[d] Et donaria. Aliàs dona. id est, thuribula, & cruces, & calices. Accur.

[e] Quæ etiam. scilicet donaria, non autem referas ad ædes sacras. nam illæ nullo modo possunt alienari: vt in Auth. de alie. & emphy. §. & quoniam cognouimus. colla. x. Accur.

[f] Constitutionem. Vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. Accursius.

[g] Excepta. Nam hominum animæ quibuslibet rebus præponendæ sunt: vt C. de sacrosanctis ecclesijs. l. sancimus. j. in fine. [2] Item propter debitum, si quod habet ecclesia: vt in Authen. de alie. emphy. §. hoc etiam super ipsis. colla. ix. Item propter alimenta pauperum: vt xij. quæst. cap. aurum habet ecclesia. Accursius.

[l] Mortuum. Scilicet totum, vel saltem caput: cuius imagine cognoscimus: vt ff. de religio. l. cum in diuersis. in fine. Quid si partialiter caput est in diuersis locis? Respond. illum esse religiosum, vbi est maior pars: vt argumen. ff. de statu homi. l. quæritur. & infra de vulga. substitu. §. & si ex dispari bus. Si autem æqualiter, neuter: secundum Ioan.

ADDITIO. Et no. q, si pars interior appareat, illa tanquam nobilior inspicitur. argum. l. quod cōclaue ff. de damno infecto. Angelus.

[m] Locum purum. [4] Id est, qui neque sacer, neq; sanctus neque religiosus est. ff. de relig. & sump. fune l. j. §. purus autem locus. vide gl. in c. abolendę. extra. de sepultu.

[n] Inferre non licet. Extraneos. nam ipse socius rectè ibi sepeliri potest, etiam sine cōsensu cæterorum: maximè cum non est alius locus, in quo sepeliretur: vt de relig. & sum. fun. l. si plures.

[o] Inuitis. Hoc fauore religionis iam factę, aliàs contra: vt supra proximo §. & ff. communi diui. le. Sabinus.

[p] Vsusfructus. Scilicet loci puri. argum. ff. de vsu, & habi. l. finali.

[q] Proprietarium. Nisi consentiat fructuarius: vel nisi testatorem, qui vsumfructum legauit, velit sepelire hæres. Vt ff. de reli. l. ij. § si vsum fructum.

[r] Cōsentiēte. Quid si primo cōsensit, post pœnituit ante

† Prophanum & sacrum opponunt. Mand. su p 3. com. gl. 1.

[1] Sed dicet tu. nā aer nec ē in bonis hominis singularis, nec hois i cōmuni: itē nec rēdi q pōt in bonis alicui⁹, ergo debuisset poni sub membro nulli⁹. Solu. q aer sicut oib. nec i nullius bonis puenit sacto naturæ, & iō cōis oib. appellat⁹ ē, sed res sacræ, sanctæ, & religiosæ sunt dedicatæ Deo facto hominū. & ideo non cōes, sed i nulli⁹ bonis appellatę sunt. Christ.

[2] Idem ē in cap. præcipimus. in princ. xij. q. j.

† Cōcor. c. cū ois. i gl. j. post med. ibi. Nisi rem concedat de cōmu.

† Expungenda esse hoc loco negationem, quemadmodum & i hiriusq. religiosū. ff. et cēset Anto. Augu. emendatio. l. j. ca. ij. idq; pbat cū ex Pa. Flo rē. tū ex Theophilo Græco institutionū interpretes atque in huius loci. sensu erit, locū religiosū fieri, si fi ruis nō cōsentiente dño illato, si mortuo, si modo id ratū postea dñs habuerit.

[3] Nō tā fundū totum, sed locū cadaueris sold efficit religiosum. Ang.

[4] Ista gl. non reperitur i antiquis originalib⁹, nec de ea faciūt mētionem doc.

ante illationem? R. s. sufficit semel voluisse: vt ff. de aqua plu. ar. l. in diem. & ʒ. proxi. §.

Sanctę quoque. CASVS. Domine, iam uideo quæ sunt sacra, & religiosa: dicatis mihi, quę sunt res sanctæ? Ad hoc rñ. Amice, sanctę res sunt ue luti muri, & portæ ciuitatis, Hæ dicuntur res quodammodo diuini iuris sunt: & id circo in nullius bonis esse censentur. Sed domine, quare dicuntur muri sancti? Ad hoc respon. Amice, ideirco muros ciuitatis sanctos legis authoritate, id est, firmos dicimus: quia pęna capitis constituta est aduersos eos, qui aliquid in muros deliquerint. vnde & illas partes legū, quibus pœnas contra eatū transgressores cōstituimus, sanctiones appellamus. & hæc dicuntur vsque ad § Singulorum.

Sanctū quot modis sumatur Man. do. l Glo. Facul. §. Considerantis, in ver. sanctæ.

Res sanctæ sunt portę, & muri ciuitatū, quasi pœna legali firmatę. Itē leges pęnales propriè vocantū sanctiones. Are.

Sanctæ † quoq; res veluti muri, a & portę ciuitatis, quodammodo diuini iuris sūt: & ideo nulli⁹ i bonis sunt. Ideo aūt muros sanctos b dicim⁹: quia pęna capitis cōstituta est i eos, qui aliquid in muros deliquerint. c Ideo & legū eas partes, qb⁹ pœnas cōstituimus d aduersus eos, qui ꝯ leges fecerint, sanctiones e vocamus.

Hic exordium sumit postrema pars diuisionis rerū, quæ per vniuersum hunc secundū librum & eò amplius diffunditur. Rerum dominia singulis hominibus, aut iure naturali, aut iure ciuili acquiruntur. Quibus igitur modis res fiant nostræ naturali iure, tradere incipit.

a Muri. Scilicet ciuitatis Romanæ. Quid de ciuitate alia, vel castro? Rñd. nec ibi quicquā facere licet sine authoritate pñdis: vt ff. eo. l. sacra. §. muros. Vel fortè vniuersitati licet, non priuato: vt C. de ope. pub. l. omnes.

Et tūc capite punit: vt l. § ff. e. in alijs autē est pœna extraordinaria ad arbitriū iudicis: quod qñq; pōt se extēdere vsque ad morte si sit enorme delictū. An. Are.

ADDITIO. Ista gl. iusto suo ter. est not. ad hoc, quod illi stultè agunt: imò etiā contra ius, qui domos construunt contiguas, seu adhærentes muris ciuitatis, uel castri: vt ff. eodem, leg. sacer. §. muros. Placen.

b Sanctus. Id est, firmos. a sanciō sancis: non calce, vel lapidibus, sed lege firmatos, vt sequitur.

c Deliquerint. Scilicet trāscēdēdo, vel rūpēdo: sicut fecit Rhemus frater Romuli: vt hic, & ff. e. l. fi. vnde Lucanus: Fraterno primi maduerūt sanguine muri.

d Constituimus. Vt C. de leg. & const. l. non dubiū. & similes. Accur.

e Sanctiones. In stricta significatione: quandoq; ponitur largius pro qualibet imperiali lege: vt C. de nouo Co. fa. §. quibus. verf. colligenti vero &c. Quandoque largissimè pro collectione totius iuris ciuilis: vt in proœ. Digest. in princ.

Singulorum. Ista est secunda pars principalis huius tituli, quæ diuiditur in quinq; partes principales. Primo qualiter acquirūtur nobis res, quæ in nullius bonis sunt. Secundo, qualiter acquiruntur ea, quæ sunt alterius, ex facto nostro ex permissione, vel fabricatione. Tertio quando vsufructuarius, uel bonæ fidei possessor facit fructus suos: & quid contineatur appellatione fructuum. Quarto ponit vnū casum exceptiuū a prima parte, videlicet, quod ea, quæ sunt in nullius bonis non tamen in totū efficiūtur occupantis. Quinto quādo per traditionem, vel non, in personā certā, vel incertam dominiū transferatur. Secunda ibi, in §. cum ex aliena materia. Tertia ibi, Si quis aūt. Quarta ibi, in §. thesauros. Quinta ibi, in §. per traditionem.

CASVS. Domine, iā video, quę sunt naturali iure communia, & quæ publica, & uniuersitatis, & quę nullius. Dicatis ergo mihi, si placet, quę sint singulorum hominum res? Et respon. Imper. dicēs, quod multis modis fiunt. Quarundam enim rerū dominium nanciscimur iure naturali, qđ sicut diximus, ius gentium appellatur: & quarūdam rerum dominiū nāciscimur iure ciuili. Sed pone casum. Dñe, iam video, q rerum dominiū acquiritur de iure gē. & de iure ciui. sed pro Deo dicatis mihi, de quo iure intenditis primo tractare? Ad hoc respon. Amice, commodius est a vetustiore iure incipere. Manifestum aūt est ius naturale vetustius esse: quod cum ipso genere humano rerū natura prodidit. Ciuilia enim iura tūc primo esse cœperunt, cum ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt. Et hæc dicuntur vsque ad §. feræ igitur. Franc.

Iste §. declarat quō res adquirūtur iure gen. vsq; ad tit. de vsuca. ʒ. Ægi. Por.

Singulorū † aūt hominū multis modis res fiūt: quarūdā enim rerū dominiū nāciscimur iure naturali, qđ (sicut diximus) f appellatur ius gentium: quarundam verò iure ciuili. g Commodius est itaque a vetustiore h iure incipere. palam est autem, vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura i prodidit. k † ciuilia autem iura tūc esse cœperunt, cum & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

Ex hoc loco facilè est intelligere qđ scribit M. Cic. lib. j. de legi. legem illā nālē fuisse ante, quā ciuitas vlla cōstituta esset: vt pote natā eā ipsis hominib⁹ quos prētos casulis, & collibus, certū est diu ignorasse omnē politiam.

Horum quæ subijciuntur dominiā, præoccupanti iure gentium conceduntur, Et in alieno aucupata fera occupanti quæritur.

Annotato, alienum fundum domino reluctante, ingredi nemini licere.

f Diximus. Sed vbi? Respō. s. de iu. natu. §. j. ibi, qđ verò naturalis. Vel s. de iu. na. §. sed naturalia. Vel melius s. eo. § & quidē.

ADDITIO. Dic q ista gl. videtur approbare vltimam opi. hic positā in glo. sed illa nō videtur vera: vt in §. j. in ver. quod vero. s. de iure natu. Angel.

g Iure ciuili. Vt vsucapione, arrogatione, successione, de portatione, monachatione: de quibus incipiet dicere ʒ. de vsucap.

h Vetustiore. Sic ff. de iure immu. l. semper.

i Rerum natura. Id est, Deus.

k Prodidit. Id est, statim cum procreauit Deus gentes, statim fuit ius gentium. Accur.

ADDITIO. Et potes exponere prodidit, id est, adinuenit. inde pditus. i. adinuētus: vt ʒ. fi. quad. paup. fec. di. in princ. Quandoq; etiam proditus. i. datus. ʒ. de act. §. huic autem versic. qua de causa. Et sic accipi hoc loco non esset ineptum.

Feræ igitur. CASVS. Domine, iam video, q vultis tractare de iure gētium, tanquā de vetustiore, dicatis ergo mihi, si placet, aliquem modū acquirēndi dñium de iure gentium? Ad hoc respō. Iust. Amice, feræ bestiæ, & volucres, & pisces, & omnia animalia fera quæ in terra, & quæ in mari, & quæ in cœlo. i. in aere nascuntur, statim cum ab aliquo capta fuerint, iure gentium occupantis fiunt: & hoc tali ratione. Mundi enim animalia fera, in nullius bonis esse intelligūtur: & quod ante nullius est, id iure gentiū (qđ naturali rōne introductum est) occupanti conceditur. Nec interest quantum ad acquirendum dominium, vtrū quis huiusmodi feras bestias, & volucres, in suo pro-

prio fundo ceperit, an in alieno: & hoc est verū, nisi prohibitio domini intrare volentes præcesserit. Nam qui in fundū alienum ingreditur venādi, aut aucupādi gratia: poterit a domino prohiberi, ne ingrediatur, si dominus fundi eum præuiderit. Sed pone: Domine, iā video, q̄ per occupationem huiusmodi ferarum, & volucrum acquiritur mihi dominium: dicatis mihi quādiu durat mihi huiusmodi dominium acquisitum? Ad hoc rnd. Amice, dico tibi, q̄ quicquid prædictorum animalium ceperis, tandiu tuo dominio subiectū esse intelligitur, quandiu in custodia tua detinetur: sed cum tuā custodiam euaserit, & in pristinam naturalem libertatem se receperit, in tuo dominio esse desinit, & rursus sicut prius occupanti conceditur. Sed domine dicatis mihi, quando dicitur se recepisse in naturalem laxitatem, vel libertatem? Ad hoc respon. In naturalē laxitatem dicitur se recepisse, cum vel omnino conspectum oculorum tuorum euaserit, vel ita sit in conspectu tuo, vt impossibilis sit eius persecutio. Vnde super tali quæstione apud veteres multum fuit disputatum & quæsitum. Quidam venator, puta Titius quendam ceruum vulnerauit, & mortale vulnus ei inflixit: ita q̄ ceruus vulneratus capi poterat. Nam in casu isto dubitatur, vtrū dominiū cerui vulnerati incontinenti post vulnus inflictum intelligatur Titio vulneranti acquisitum. Et certè quidam veteres dixerunt statim post vulnus inflictū huiusmodi ceruum vulneratum, fieri Titij vulnerantis, & tandiu in eius dominio videri, quādiu eum persequitur. Et si Titius eum persequi desierit: dixerūt huiusmodi ceruum desinere in dominio Titij esse: & rursus occupanti concedi. Alij vero non aliter putauerunt huiusmodi ceruum fieri Titij, quam si eum Titius ceperit. Sed domine, quid dicitis vos super hoc? Certè dicet Iustin. Nos posteriorem śniam tanquam tutiorem confirmamus: vt videlicet ita demum intelligatur Titij esse, si Titius eum ceperit. Multa enim solent accidere impedimenta, vt Titius eum non capiat. Et hæc dicuntur vsque ad §. Apum quoque. Franciscus.

Feræ igitur. Quia a vetustiori incipiendum est, igitur &c. Accursus.

a Cœlo. Id est aere. Accur.

b Simul atque. Id est, statim postquā &c. Sed nunqd

Feræ igitur bestiæ, & volucres, & pisces; & omnia animalia, quæ mari, cœlo,[a] & terra nascūtur, simul atque[b] ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti cōceditur. † Nec interest[c] feras bestias & volucres, utrū in suo fundo quis capiat, an in alieno. Planè, qui alienū fundū ingredit venandi,[d] aut aucupandi gratia, pōt a dño, si is præuiderit, prohiberi, ne ingrediatur.[e] Quicquid aūt eorū ceperis, eousq; tuum esse intelligit, donec tua custodia coercetur: Cū verò tuam euaserit custodiam, & in libertatem[f] naturalē sese receperit: tuum esse desinit, & rursus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cū vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, vt difficilis[g] sit eius persecutio.[h]

Licet fera sylnestris, ab aliquo vulneretur, ita vt verisimiliter possit capi, tamen nō efficitur vulnerantis, nisi eā ceperis. Ares.

Annotato, Illud vulgatum, multa cadunt inter calicem, supremaque labra.

Illud[i] quæsitum est, an si fera bestia ita vulnerata sit, vt capi possit,[k] statim tua esse intelligatur. Et quibusdam placuit, statim esse tuam, & eousque tuam videri, donec eā persequaris. quòd si desieris persequi, desinere esse tuam, & rursus fieri occupantis. Alij vero putauerunt non aliter tuam esse, quàm si eā ceperis. Sed posteriorem[l] sententiam nos confirmamus, quòd multa accidere[m] soleant, vt eam non capias.[n] †

Apes, quæ in nullius bonis sunt, occupāti conceduntur, & earū fructus, sicut & aues: licet in aliena arbore capiant. Dñs tamē a principio ingredi prohibere pōt. Et examen eorum tuum est, donec difficilis non est persecutio. Ares.

res sacræ cōceduntur occupanti: vt s. eo. §. nullius. Arch. Res dicitur esse in nullius bonis sex, vel septem modis. Natura, vt hic. Facto, vt j. eo. §. pe. Item tempore: vt ff. de acqui. re. do. l. nūquam. §. thesaurus. Et in his tribus locum habet hæc regula, nisi q̄ in thesauro de æquitate dimidium domino soli restituitur: vt j. eodem. §. thesaurus. Item censura: vt s. eod. §. nullius. Item casu, vt in hæreditate iacente, quæ vicem domini repræsentat: vt intra de stip. seruo. in principio. Item culpa hominis, vt si eijciam seruum ægrotantem: vt C. de la. lib. tol. l. j. §. sed scimus. & etiam hic. Item iuris naturalis constitutione: vt liber homo: vt ff. de uerbo. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram.

c Nec interest. Quò ad acquirendum dominium.

d Venandi. Aliud si cau. requirendi fugitiuū meum: vt ff. de ser. fug. l. ij. vel glandis colligendę causa: vt ff. de gland. leg. l. j. vel vt recipiam pecuniā, quam ibi abscondi: vt ff. ad exhiben. l. thesaurus. vel si vindemiam, quā emi, tollere me venditor prohibeat: vt ff. de actio. empt. l. qui pendentem.

e Ingrediat. Quid si post prohibitionem quid ceperit? Respond. non facit suum: vt C. de rei ven. l. si fundum. & l. certum. & facit. j. eo. §. si apum. versi. sic planè.

ADDITIO. Dic istud verū secundū Ang. si fructus fundi consistebant in venatione, aliàs secus: vt tenet glo. in l. diuus. ff. de ser. vr. præ. & in l. iij. ff. de acquir. rer. do. quamuis Por. sequatur istam glo.

f In libertatem. Id est laxitatē, vt statim sequitur: vt ff. de acqui. rer. do. l. naturalem. & l. Pomponius.

g Difficilis. Id est, impossibilis, sic ff. pro soc. l. de illo. in glo. difficile. econtra. ff. de ijs qui deiect. vel effu. l. ij. Accur.

h Persecutio. Sic ff. de acqui. pos. l. iij. §. Nerua.

i Illud. Sic ff. de acqui. re. do. l. naturalem. §. illud.

k Capi possit, considerata natura hominis, & animalis, non diuina possibilitate: licet nec omnino facilitatem considero.

l Sed posteriorem. Sic ff. de acquiren. rer. domi. l. in laqueum.

m Accidere. Licet enim probetur vnum, id est, eam vulneratam, non tamen sequitur: vt capi possit: vt C. de proba. l. neque natales.

n Non capias. No. q̄ inspicitur, quod euenire pōt

f alia re g dicit ita de mū si aliqua ēt leuia præcedant indicia secundū Chris. Et an quis cogat' īdicare furtem, vide Iaso. hic. Et sic in rebus incertis nō pōt ferri śnia certa, vt hic, & in cap. iuuenis. iuncta gl. ij. post princi. ex de spō. & matri. & est arg. q̄ ad ea quę frequēti' accidūt, iura adaptant: vt hic, & in c. literas. iuncta gl. sup verbo cōsuetudinē in me. i uerc. sic. itē ar. ad ea. extra. de desponsa. impube. Idē ubi uia publica, vel ēt priuata ē diruta: secundum Ias. hic. Imò tex. dēt intelligi p̄ ut iacet: & hoc totū stat in arbitrio iudicis, vt sētit gl. sup verbo capi. j. e. secūdum Chris. Et nota hūc tex. Ang. pro eo q̄ nō ritè capta post ea restituit' libertati pristinæ.

Quod in nulli' bonis est, id occupāti cōceditur. & ad hūc §. & sequētes remittit gl. in c. si culpa. super verbo alia. an te fi. gl. ex tra de iniurijs, & dā. da.

Hinc Cice. li. j. of. Sunt autē, inq̄t, priuata nā nulla, sed aut veteri occupatiōe: vt q̄ quōdam i vacua venerunt &c.

Res dicitur esse in nulli' bonis septem modis.

Scilicet cū authoritate iudicis quā de facili pstabit. Sed

sic ff. loca. l. si qs dominum. §. idē qrit si sumptus. & ff. ad Treb. l. Lucius. §. pen. & ad leg. Falc. l. in quantitate. §. magna. & ff. ex quib. cau. ma. l. sed & si per prorem. §. si feriæ. & ff. de ser. rusti. præd. l. q sella. §. ij, & ff. dam. infect. l. qui bona. §. cū inter. arg. th contra. ff. de pecu. l. eo tempore. j. respons.

* Aliàs Apium.

ADDITIO. Ibi euentus erat impossibilis, cum nihil esset in peculio, secundum Angel. vel non erat ciuilis nec honestus, secundū Christopho. de quo brocardo dic. vt per Ang. Aret. hic.

† Plinius th nullis bi. lib. xj. c. v. scribit, apes esse insecta qdā, neq; mansueti ghis neq; feri, sed mediç cuiusdā naturæ.

Apum quoque. CASVS. Iustinianus in hoc §. prosequit materiam suā de prorsus feris. Et dicit, quòd natura apum fera est, id est non mansueta, vnde apes si in arbore tua consederint ante, q̄ a te in alueo tuo fuerint inclusæ, nō magis intelliguntur esse tuæ, quam volucres, quæ in arbore tua nidificauerint, vnde si huiusmodi apes in arbore tua considentes aliquis alius incluserit, ipse earum dominus efficietur, & etiam si huiusmodi apes ante, quam a te fuerint inclusç, aliquos fauos in arbore tua, vel in fundo tuo fecerint, quilibet eos eximere potest: veruntamen si te integra prçuideris aliquem ingredientem in fundum, tuum, poteris iure prohibere, ne fundum tuum ingrediatur. Sed pone, quoddam examen, id est, immensitas apum euolauit de alueo meo, in quo a me fuerat inclusum, ego quçro quandiu dominio meo intelligitur esse subiectum? Ad hoc respon. si examē ex alueo tuo euolauerit: tandiu intelligitur esse tuū, quandiu intelligitur esse in conspectu tuo: nec difficilis sit eius persecutio, alioqui si euasit conspectum tuum, vel ita sit in conspectu tuo, vt difficilis sit eius persecutio, occupanti conceditur. Et hçc dicunt̃ vsq; ad illum § pauonum. Franc.

Apū [*] [a] quoq; fera [b] natura ē, † Itaq; apes, q̄ ī arbore tua ꝯsederint, ante quā a te alueo [c] includant̄, nō magis tuæ intelligunt̄ eē, quā volucres, q̄ in arbore tua nidū fecerint. Ideoq; si alius eas incluserit: [d] is earū dn̄s erit. [e] Fauos quoq; si quos effecerint, eximere qlibet pōt. Planè integra re, [f] si ꝓuideris [g] ingredientem fundum tuum: poteris eū iure ꝓhibere, ne ingrediat̃. Examen [h] quoq;, quod ex alueo tuo euolauerit, eo vsq; intelligit̃ esse tuū, donec in cōspectu tuo est, nec difficilis ꝓsecutio eius est: alioquin occupantis fit.

Animalia quæ naturaliter sunt feræ, sed per accidens mansueta: tandiu sunt nostra, quandiu retinent consuetudinē eundi, & redeūdi.

Pauonū quoq;, & columbarū fera [i] natura est. nec ad rem ꝑtinet, [k] q ex cōsuetudine euolare, & reuolare solēt. nā & apes idē faciūt, quarū [l] constat ferā esse naturā. Ceruos quoq; quidā ita māsuetos habēt, vt in syluā ire, & redire soleant: quorū [m] & ipsorū [n] ferā esse naturā, nemo negat. In ijs aūt animalib. quæ ex consuetudine abire, & redire solent, talis regula [o] cōprobata est: vt eousque tua eē intelligantur: donec animum reuertendi habeāt. Nam si reuertēdi animū habere desierint, [p] etiā

ludi. l. nemini. §. j. & fortè seruatur aliud de consuetudine in hoc §. & in superioribus duobus.

Pauonum quoque. CASVS. Domine. quidam habent pauones, & columbas, qui ex consuetudine solent euolare, & reuolare, modo quæro a vobis, vtrum natura hmōi pauonum, & colūbarum debeat censeri fera? Rn̄. quòd sic. nec obstat, quo minus natura pauonum, & columbarum fera censeatur, q. huiusmodi pauones, & columbæ ex consuetudine euolare, & reuolare solent. nam hoc idem faciunt apes. & tamē manifestum est naturam earum feram esse. Hoc idem etiā in ceruis quandoq; contingit. Quidam enim ceruos ita māsuetos habent, vt in syluas ire, & redire soleant. Nemo tamē negare pōt naturam omnium ceruorum in genere, & etiam ipsorum singulorū speciem feram esse. In his igitur animalibus accidentaliter mansuetis, quæ ex consuetudine ire & redire solent: alia regula a iure comprobata est, vt tandiu intelligantur tuo dominio subiecta esse, quandiu habuerint animum reuertendi. Nam si reuertendi animum habere desierint, in tuo dominio esse desinunt, & occupanti conceduntur. Sed domine, pro Deo dicatis mihi, qualiter perpendam, q. desierint habere animum reuertendi? Ad hoc respon. Amice, tunc intelliguntur desinere habere animum reuertendi, cum reuertendi consuetudinem deserunt. Et hçc dicuntur vsq; ad illū §. gallinarum, vbi tractat̃ de animalibus prorsus mansuetis: & casus eius planus est vsq; illum §. item ea quç ex hostibus, Franc. de Aret.

a Apum. Concor. ff. de acqui. rerum domi. l. naturalem. §. apum.

b Fera. Id est non mansueta.

Alueus duo significat.

c Alueo. Vas est vbi apes manent. Qhq; ꝓ loco, vbi flumen currit, ponitur: vt ī. eo. §. insula.

d Incluserit. Quod Bul. facere noluit in his, & similib. dicens, magis timeo scandalum, quā futurū iudicium, vt no. ff. de acquir. rerum. do. l. in laqueum.

Scandalū timendū est.

e Dn̄s erit. Nec furti tenetur, vt ff. de furtis. l. apes.

f Integra re. id est ante quam intrent, vel prius, quā eximantur.

g Prçuideris. Quid si fuerit ingressus, an poterit retinere eum, vt det quod acceperit, cum homo quilibet possit prohibere, nequis intret fundum suum? Resp. cum dominus factus sit per occupationem, nō video quare desinat esse dominus, arg. huius §. qui tā tum prçuidenti consuluit.

Examen tripliciter accipitur.

h Examen. i. vniuersitas apum. aliàs pro approbatione ponitur, aliàs pro iudicio, vt C. de aduo. diuer.

i Fera. i non prorsus domestica, vel māsueta. Accur.

k Nec ad rem pertinet. Id est, non obstat ijs, quç diximus.

l Quarum. Scilicet apum.

m Quorum. Scilicet ceruorum in genere.

n Ipsorum. Scilicet singulorum in specie.

o Talis regula. Hic no. tria genera animalium. Mansueta, vt sunt gallinç: in quibus locum habet hçc regula, vt vbicunq; sint, dn̄i esse intelligantur: vt ī. ꝓxi. §. Item fera prorsus. & in his habet locum alia regula. quia occupanti conceduntur: vt s̄. eo. §. ferç. & §. illud. & §. apum. & §. examen. Item fera naturaliter, sed accidentaliter māsueta: [i] & in his obtinet hçc ꝑsens regula: & facit ad hoc ff. eo. de acquiré. rerum do. l. naturalem. per totum vsq; ad §. fina.

Animalium tria sunt gn̄a.

[i] Ista gl. reprehenditur per doc. hic, qa apum nā nō adeo fera, quin mutari possit secundum Por. hic.

p Desierint. Exteriora indicant animi secreta interiora. facit de çdil. edict. l. si tamen. §. ij. vnde versus. Intima per mores cognoscimus exteriores.

ADDITIO. Et hoc comprehenditur, si viso domino, vel familiaribus non redeunt vt solebant, nisi per aliquos dies hincinde, nō tamen si in syluis aberrassent, secundum Ang.

a Gallinarum: Scilicet omnium, vt statim innuit. Vel dic singularum in specie.
b Feras. Vt phasianos. Accur.
c Anseres. Scilicet domestici.
d Gallinæ. Scilicet tuę domesticę.
e Turbati. Vt per vulpē, vel miluum.
f Qui lucrādi animo. Scilicet vt habeat pēnas, vel oua. aliàs.n. non cōmittitur furtum, nisi lucrandi animus interueniat: vt ff. de fur. l. j. §. fi. Sed nunquid dolꝰ fit in vno ouo? Rñd. sic, sed de dolo non agitur in re minori duobus aureis: vt ff. de dolo. l. si oleum. §. fi. & l. sequen. Sed quare non agitur de dolo, cum agitur furti: vt hic? Respond. furtum fit plerunque: & ideo frequentius puniendum est: secundum Ioan. vt ff. de pœn. l. aut facta. §. fina. Et not. ex hoc. ꝙ quælibet actio etiā pro vno nummo datur: vt ff. de damno infecto. l. si proprietarius. in fin. j. respon. & ff. de coniūg. cum emancip. lib. l. i. §. illud. Sed fallit in casibus: vt ecce si commodo tibi seruū, & tu eum alis: nō repetis a me expensas modicas: vt ff. commo. l. in rebꝰ. §. possunt. & ff. de impensis in rebus doc. fac. l. omnino. Et excepta actione doli, vt dictum est. item excipe, quod est ff. de damno infecto. l. ex damni. in princip. Accur.

Furti actio dat̃ ꝓ modico. non autē actio de dolo.

‡ Hanc rōnē improbat Ioan. Fab. q̄a dolus fit sine furto, sed nō ecō. dic ergo furtū esse imꝓbius: & eius actionē cōpetere de iure cōi: de dolo aūt de iure spāli cū sit q̄dā spēs restitutionis restrīgēs ea q̄ ꝯsensus partiū firmauerat. l. j. ff. de dol. ergo & c. ar. l. eiꝰ militis. § militia missus. ff. de re milit. Ang.

tua esse desinunt, & fiunt occupantium. Reuertendi autem animum videntur desinere habere tūc, cum reuertendi consuetudinem deseruerint.

Gallinæ, & anseres domestici, tui sunt, ēt si cōspectum tuum effugerint: & qui eas accipis animo lucrandi, furtum committis. Areti.

Illud annota, Etiam in re modica & exigui pretij furtum fieri.

Gallinarū, a aūt & anserū nō est fera natura: idq́; ex eo possumꝰ intelligere, ꝙ aliæ sunt gallinæ, quas feras b vocamꝰ; itē alij sunt anseres, quos feros appellamꝰ. Ideoq; si anseres c tui, aut gallinæ tuæ d aliquo mō turbati, e turbatæve euolauerint, licet cōspectū tuū effugerint: quocunq; tn̄ loco sint, tui, tuæve esse intelliguntur: & qui lucrandi animo f ea animalia detinet, furtum cōmittere intelligitur †.

† Facit l. ꝓ. æ. decr. gl. vlt. vbi dr̄, ꝙ pro vna gallina furtū cōmittit̃ post me. gl. & gl. fi. in fi. c. cū te. extra. de re iud.

h Si euaserint. Animo, & corpore: vt ff. de capti. & postli. reuer. l. nihil. in princ.
i Recipiunt. Iure postliminij: vt j. quibus modis ius patriæ potesta. solui. §. si ab hostibus.
ADDITIO. Hodie tn̄ quantum ad personas, nō obseruant̃ iura captiuitatis, & postliminij. nisi quantum ad res.

Etiā si hominē liberū ex hostib. ceperimus, de iuregētiū noster fit: q si exieris potestatē nostrā, recuperas antiquā libertatem Aret.

Itē ea, q̄ ex hostib. g capimus, iuregētiū statim nr̄a fiūt: † adeo q̄dē, vt & liberi homines i seruitutē nostrā deducant̃: q tn̄ si euaserint h nostra potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinū statum recipiunt i.

Inuentoris fiunt lapilli, & alia quæ in littore maris inueniuntur Aretinus.

Item lapilli, k & gēmæ, & cætera, quæ in littore maris † inueniūtur, l iure naturali m statim inuentoris n fiunt.

Nata ex animalibus nostris nostra sunt. Aretinus.

Item ea, o quæ ex animalib. p dn̄io tuo q subiectis nata sunt, eodē iure r tibi acquiruntur.

Quod per alluuionē (id est paulatim, & latēti incremēto) fundo nostro adijcitur no-

k Lapilli. Scilicet ꝓtiosi. Et q̄ lit inter lapillos, & gēmas, & margaritas dr̄ia: dic vt ff. de auro & argē. lega. l. & si nō sunt. §. fin.
l Inueniunt̃. Quæ tn̄ non sunt alicuiꝰ, aliàs ecō: vt j. eo. §. fi. Accursius.
m Iure naturali. Id est gentium: vt s. eo. §. singulorū. Accurs.
n Inuentoris. Ita demum si occupet siue apprehendat. ‡ non alias secundum Azonem. nam in superiori §. & in alijs præcedentibus, de eis, quæ per occupationem quæruntur, tractatur. vnde qd idem prosequatur hic vicinitas scripturæ innuit: vt ff. de testa. l. hæredes. §. sed & si notam. ff. de legat. j. l. si seruus plurium. §. finali. Et aduerbium similitudinis, scilicet, item ° quod est in principio §. aperte dat intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc separatus: vt infra eodem. §. thesauros. & ideo primum videnti, ‡ & inuenienti, non capienti quęritur.

cenariorū fiāt huiusmodi spolia sed publicentur. l. si captiuus. ff. de cap. & postli. reuer. vt supꝰ reipub. sint quā ipsiꝰ occupātis aut potiꝰ ad Ducē ptineant quam ad ipsos milites. l. diuin. ff. de iure fisc. † Maris abundat.

‡ Hoc verū i vacātib. vt hic. & l. si Bat satorā. C. d fideius. Quod nota p statuto loquēte d eo q inuenerit bannitū. Itē in nō vacātib. si possidētis aius non cōcurrat. aliàs solo acquirit̃ aspectu.

° Dictio itē est repetibilis pcedētiū clausularū qd est verū si copulatiuè ponat̃: secus si cōtinuatiuè Ægi. Per.

‡ Istā gl. approbat B. hic.

‡ Hoc tñ ius gētiū interptatiōnē sumit a iure ciuili, vt nō militū mer

Item ea quæ. CASVS. Dñe, iam vidi qualiter dñium ferarum, & volucrum singulis acquiritur ꝑ occupationem. Nunquid plurium rerum dñium acquiri potest per occupationem de iuregentium? Rñ. ꝙ sic. Nam ea quæ ab hostibus nostris capimus statim iuregentium nostro dominio acquiruntur, & hoc in tantum verum est, vt liberi homines, quos ab hostibus capimus, dominio nostro subijciantur, & in seruitutem deducantur. si tamen nostram potestatem euaserint, & ad suos corpore, & animo reuersi fuerint, pristinum statum libertatis iure postliminij recipiunt. Et non solum supradicta iuregentiū per occupationem acquiruntur, sed etiam lapilli, & gemmæ, & cætera quæ in littore maris inueniuntur statim cum ab inuentore occupata fuerint, iure gentium, quod naturali iure introductum est, inuentoris fiunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Item ea quæ ex animalibus. Franc.

g Ex hostibus. Vt quibus populus Romanus bellū indixit: vel ipsi populo Romano: vt ff. de capti. & postli. reuer. l. hostes. & ff. de verbo. signi. l. hostes. & l. quos non hostes.

Item ea quæ ex animalibus. CASVS. Domine, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nunquid pluribus modis acquiri potest? Respond. ꝙ sic: Nam ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iuregentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Præterea quod per alluuionem. Franc. de Aretio.

o Item ea. Nunc mutat stylum, & materiam, & dicit de ijs, quę acquiruntur per accessionem discretam: & in sequen. §. præterea dicit de accessione concreta.
p Ex animalibus. Fœminini ° generis, siue rationalibus: vt ex ancillis: vt supra, de iure persona. §. serui. & C. de rei vendi. l. partum. siue irrationabilibꝰ: vt ff. de rei vendi. l. idem Pomponius scribit si frumē tum. §. idem scribit.
q Dominio tuo. Vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale: vt ff. de acquir. rer. domin. l. bonę fidei. §. fina. non ita in rationali: vt j. eod. §. in pecudum. & est ratio vt ibi.
r Eodem iure. Scilicet gentium.

° Fallit in leporibus hn̄tibus verūq; sexū. Terētiꝰ ipse lepꝰ es, & pulpamētū q̄ris. Ægi. Per.

Pręterea

Præterea. CASVS. Iustinianus in hoc §. dicit, q præter supradictos modos acquirendi, de iure gentiū acquiritur nobis dominium per accessionem concretā. Quod enim per alluuionē agro tuo flumē adijcit, iure gentiū tibi acquiritur. Sed domine, pro Deo dicatis mihi, quid est alluuio? Ad hoc rñ. Est autē alluuio incrementū latens. vnde illud per alluuionē agro tuo videtur adijci, quod ita paulatim, & successiuè adijcitur, vt licet tota die intuitū figas, tñ intelligere nō possis, quantū in quolibet momento agro tuo adiectū fuerit, verū est tñ, q istud latēs incremētū tibi iure accessionis acquirit. Sed si impetus fluminis aliquā partē grossam ex prædio tuo detraxerit: & illā partē detractā vicini prædio appulerit: manifestū est eā partem ex pdio tuo detractā nihilominus in tuo dñio permanere. si tñ longo tpe fundo vicini tui adhæserit, ita quòd arbores, quas secum traxit in fundum vicini radices emiserint: ex tpe immissionis radicū videnť fundo vicini iure successionis acquisitæ esse. Et hæc dicunť vsq; ad illum. §. insula. Frā.

strū fit: qđ verò impetu fluminis vicino prædio adēptū est, et nostro accessit, vicini remanet: arbores aūt quę fundo nostro adhęserunt, & tandē radices egerunt, nostræ fiunt.

Preterea qđ per alluuionē agro tuo flumen adijcit, a iure gentiū tibi acquiriť. 1 Est aūt alluuio incremētū b latens. Per alluuionē aūt id vř adijci, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligi non possit, c quantū quoq; momento tpis adijciať. Quòd si vis fluminis de tuo pdio aliquam partē detraxerit, & vicini prædio attulerit: d palam est, eam tuam permanere. Planè, si longiore e tpe fundo vicini tui hæserit, arboresque, quas secū traxit, in eū fundū radices egerint: ex eo tpe videntur vicini fundo adquisitæ f esse.

Insula in medio fluminis emergens, eorū fit q ab vtraq; fluminis parte proximiorum sunt prędiorū possessores, pro modo, s. latitudinis (id est frōtis) cuiusque prędij, quę prope ripā est: at si in medio enata non sit, proximiori ripę modo præscripto accedit: sed si alicuius ager ad formam insulę a flumine redactus sit, eius remanet cuius fuit.

Insula, quæ in mari nata est, (quod rarò accidit) g occupantis fit: nullius enim esse creditur. h At insula in flumine i nata (quod frequēter accidit) si quidē mediā partem k fluminis tenet, cōmunis

a Adijcit. Ponendo iuxta tuū prædium.

b Incrementum. Id est, augmentum. Accur.

c Intelligi nō possit. Licet tota die ibi figas intuitū: & hoc pp imbecillitatem naturalis visus: qui tā subtilia perpendere nō potest: vt in cucurbita patet quæ citò crescit: quæ tamē percipi non pōt, quantū crescit quoquo momēto tēporis. Sed in quodam genere agrorū cessat ius alluuionis: vt i agris militibus assignatis a principe, qui limitati dicuntur: vt ff. e. de acq. re. do. l. in agris. Quæ sit ratio diuersitatis, dicitur in ea. l. h.

d Attulerit. Aliàs applicuerit. i. apposuerit, vt subijcit: puta crustam terræ forte vineatæ, vel arboratæ.

e Longiore. Id est lōgo. s. tāto vt faciat radices, vt sequitur: vel ēt ipsa terra apposita vnitatem alteri terræ fecerit cui opponiť: vt ff. de dān. infec. l. hec amplius. §. ita demum. Sed quomodo scitur quando hæc vnitio, vel immissio erit facta? Resp. per rusticos: quia talia sciunt: vt in auth. de non alie. aut permu. §. quòd autem dictum est. col. ij. Ac.

f Acquisitæ. Vtilis tamen reivendicatio priori domino datur, secundum M. vt ff. de rei vend. l. idem Pomponius scribit, si frumentum. §. de arbore. Sed Iō. cōtra: sed in factum ad æstimationem dāni: vt ff. de rei vend. l. in rem. j. §. item. Sed rei vendicatio non datur: vt ff. de damn. infe. l. hoc amplius. §. Alphenus.

ADDITIO. Dic secundum Io. Fab. q imò nec in factum dať: vt d. l. hoc amplius. §. ita demū. ff. de dān. infect. l. nec obstat. §. de arbore. quia ibi loquitur, quādo fuit facta vnitio actu sine facto hominis: hic loquitur, quando fuit facta facto fluminis, & idō cum quæratur de flumine, hoc videtur satis rationabile, & fuit opinio antiquorū: sed opinio quæ hic nota. fuit Azo,

quæ satis est æqua, secundum Ang. hic.

Insula. CASVS. Domine, ponamus, q aliqua insula nascatur in mari, dicatis mihi, cuius iuris esse intelligať? Resp. si aliqua īsula in mari nata sit, (quod tñ rarò accidit) occupanti cōceditur. Nam ante occupationē nullius esse intelligitur. Sed licet dixerim tibi de insula quæ in mari nascitur, q occupātis sit: secus tñ est de insula i flumine nata. nā in flumine insula nata, (quod frequenter accidere solet) si quidem mediam partem fluminis teneat, cōis est eorum hominum, qui ab vtraque parte fluminis prope ripā prædia possident, videlicet pro modo latitudinis cuiusq; fundi, quæ latitudo propè ripam sit. qđ si alteri parti fluminis pximior est: eorum est tantum, qui ab ea parte propè ripā prædia possidēt, quod si ab aliqua pte diuisum flumē sit, deinde infra vnitum, agrū alicuius in formā insulæ redegerit: huiusmodi ager ad modū insulæ diuisione fluminis circundantis redactus, eiusdem permanet, cuius ante diuisionem fluminis fuerat. Sed ponamus, quòd flumen naturalem alueū penitus dereliquit, & ex alia parte ceperit fluere, dicatis mihi qd iuris in isto casu? Ad hoc resp. q si naturali alueo in vniuersum derelicto, ab alia parte fluere cœperit: tunc prior alueus a flumine derelictus, eorum incipit esse, qui prope ripam eius prædia possident pro modo latitudinis cuiusque agri, quæ latitudo prope ripam sit. Sed ponamus: nouus alueus iam occupatus, publici iuris incipit esse, sicut est ipsum flumen: sed si post aliquod tēpus ad priorem alueum flumen reuersum fuerit, nouus alueus iam a flumine derelictus, eorū incipit esse, qui prope ripam eius prædia possident. Aliud tñ iuris est, si totus ager alicuius aqua inūdatus fuerit. Inūdatio. n. aquæ faciem fundi non immutat: & idcirco, si aqua a fundo recesserit: manifestum est manere dominum fundi, qui ante dominus fuerat. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. cum ex aliena &c. Fran.

Insula. Dicitur locus vndique circundatus aqua: vt hic, & ff. eo. l. adeo. §. insula. & l insula. 2 alias quandoq; pro domo in mari posita, quæ in salo posita est, secundum Isido. Item quandoq; pro qualibet domo: vt ff. de eo, quod certo loco da. l. iij. §. si quis in insulam. Item nota diligenter ista sex responsa vsque ad §. alia sanè.

g Quod rarò accidit. Sed oppo. nam ad ea, quæ frequentius accidunt, potius iura adaptantur: vt ff. de legi. & senatuscon. l. nam ad ea. Respon. quod illud verbum, potius, solutionem inducit, nam bene infertur, potius: ergo ad alia. Accur.

h Creditur. Scilicet, antea.

i In flumine. Id est in medio fluminis.

k Mediā partem. Quod scilicet poterit sciri accepta

Margin notes:

1 In hāc falsam relatum ab Aggeno Vrbico Cassium Longinū respōdisse. quod aqua lambendo abstulisset, id possessorē amittere: cui putandū est, q ripā suā sine alterius damno non munierit aduersus iniuriam fluminis.

1 Quòd si nō fecerit pōt de directo vēdicari.

Eguinarius Baro hoc loco sūpta occasiōe regulā tradit. quando dennit, quid sequendū

sit, quoties iurisconsulto! rū sniæ inter se pugnātes reperiūtur. tu eū videto.

Insulæ tria significat.

Dic q īsularum alia ē naturalis, vt Corsica; & Sardinia, alia casualis, vel accidentalis, quæ i flumine sæpe nascitur: i mari per rarò.

Naturales īsulæ sunt principis, nō in dñio patrimoniali, sed i dñio iurisdictionali. vt l. insulæ. ff. de iud. & l. illicitas. §. qui vniuersas. ff. de off. pſ. sed de hac mē plenius videas hic per Ang.

chorda, & púcto posito in medio iter vtrunque agrú: & tunc si punctum est ex vna parte tantum, alij cedat: aliàs secundú qd punctum extenditur: vt colligit ff. eo. de acqui. rer. dom. l. inter eos. & l. seq. Ex his patet, quod pro diuiso possident insulam, & habent dominium circundantes flumen: vt ff. eo. de acquir. rer. do. l. pro regione.

est eorú, q ab vtraq; parte fluminis prope ripam prædia possident. s. pro modo latitudinis a cuiuscúq; fundi, quæ latitudo ppe ripá sit. Quòd si alteri parti pximior sit, eorum est tñ, qui ab ea parte prope ripá prædia possidét. Quòd si aliqua parte b diuisú sit flumé, deide infra c vnitú d agrú alicui⁹i formá isulę redegerit, eiusdem pmanet is ager, cui⁹ & fuerat.

Prior alueus a flumine derelictus, eorũ fit, qui prædia secundum ripam propiora habent: nouus verò incipit publicus fieri: flumine aũt i antiquũ alueum reuerso, nouus alueus derelictus, eis accedet, q iuxta ripã agros hñt.

Quòd si naturali alueo in vniuersum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus e eorú est, qui prope ripam eius prædia possident, pro modo, scilicet latitudinis cuiusq; agri, quæ prope ripam sit.

Nouus autem alueus eius iuris esse incipit, f cuius & ipsum flumé est: id est, publicus. Quòd si post aliquod tempus ad priorem alueum reuersum fuerit flumẽ: rursus nouus alueus eorum esse incipit, qui prope ripam eius prædia possident.

Ager impetu fluminis inundatus, non desinit eius esse, cuius fuerat.

Alia sanè causa est, si cuius totus ager inundatus fuerit: neq; enim inúdatio fundi speciem g commutat: & ob id, si recesserit aqua, palam est eum fundum eius manere, h cuius & fuit.

Cũ ex aliena materia noua spècies confecta est; refert an ad eãdé materiã, & pristina initia spes reduci possit, an nõ possit: priore casu, q dñs ẽ materiæ, idé quoq; spẽi dñs erit: ltero verò casu, q spẽm induxit, dominiũ nanciscitˀ.

Cũ ex aliena materia species aliqua facta i sit ab aliquo, k quæri solet, q⁹ is eorum naturali ratione l dñs sit, utrũ is, qui fecerit, m an potius ille, qui materię dñs

a Latitudinis. Existétis ab vna parte, cum plures sint ex vna parte, & vnius fundus latior est, q̃ fundus alterius: & in hoc tantum frontem agri considero: vt ff. eo. de acqui. re. domi. l. insula. in princip.

b Parte. Scilicet, superiori.

c Infra. Scilicet in inferiori parte.

d Vnitum. Scilicet flumen. i. coadunatum, & hic fit punctum. Vel dic vnitum agrum &c. & tunc puncta ibi, infra.

e Alueus. A quo nunc vltimò recessit flumen.

f Incipit. quãtum ad strictam rationé. ná de æquitate vix obtinet. i. non obtinet: vt ff. eodé. l. ad eo. §. insula. in fi. Et not. hic, q flumina vicem iudicum tenét: & dant, & auferunt dominia: vt hic, & ff. e. de acqui. re. do. l. ergo. § alluuio. Accur.

Flumina & iudices æquiparantur.

g Speciem. Id est, facié fundi. Sed contra. ff. de flumin. & ne quid in flu. pub. l. j. §. si fossa. in fi. §. Sed ibi totum occupauit, hic partem. Vel hic eodé impetu recessit, quo venit, ibi non: sed diu coopertum tenuit.

h Manere. Fuit ergo dominus etiam tunc temporis, quando aqua inundabat. Sed contra. quib. mod. vsufruct. amit. l. si ager. Solu. ibi impropriè dicit amitti, scilicet, quantú ad cómodú fruendi, ° Vel hic inundauit pp impetum aquarum: ibi vt faceret alueum, vt probatur prædicto tit. l. quid tamen. §. agri. Et hæc vera sunt, quantum ad proprietatem. sed possessio indubitanter tépore inundationis amitteretur: vt ff. de acquir. posse. l. iij. §. Labeo. & l. qui vniuersas. §. ij. & l. Pomponius j. resp. tamen. 1 aqua recedente, etiam possessio restituenda est: vt ff. de iti. actuque pri. l. j. §. sed & si quis.

° Vel forsè ibi capit proprietas p possessione, hic propriè, Ægi. Per.

1 Et est rõ secundú Chrisa possessio est facti. & ex solo ani-

Cum ex aliena. Diuiditur in quinq; partes. Primo ponit thema. Secundo quæstionem. Tertio per exempla thema declarat. Quarto ponit responsioné. Quinto per exempla responsionem declarat. Secunda ibi, Quæri solet. Tertia ibi, Vt ecce. Quarta ibi, Et post multam. Quinta ibi, Vt ecce vas.

CASVS. Dñe, iam vidi plures modos acquirendi dominium de iuregentium. Nunquid pluribꝰ modis de iuregentium acquiri poterit? Respond. q sic. Per specificationé de iuregentium acquiritur nobis dominium. Cú enim quis ex aliena materia &c. Casus planus est, Vsque ad illum §. si tamen alienam. Franciscus Accur.

i Facta. Facta autem intelligitur etiam cœpta, licet non perfecta: vt ff. de auro. & argento legat. l. & si non sunt. §. quid ergo. Ratio huius est: qa quæ in opere sunt, inesse videntur. ff. si certum petatur. l. lecta. §. dicebam. & cap. officij, extra. de electio.

ADDITIO. Sed ibi species quantum ad materiam erat perfecta: licet quædam ad bene esse deficerent. Et ideo reprehenditur hæc glossa propter verbum fecerit, quod perfectionem significat: ut l. j. ff. quod quisque iuris.

k Ab aliquo. Scilicet, bona fide: vt ff. ad exhibendum. l. de eo. §. si quis. & suo nomine: ut ff. de acquirend. rerum dominio. l. adeo. §. cum quis. in principio. & l. quicquid. §. secundo. Item & tertium, scilicet quod non potuit redire ad priorem materiam, secundum Ioannem, vt in fine huius §. Quid si duo specificauerunt: vnus bona fide, alius mala fide? Respond. communis est domini, & specificantis bona fide: non autem mala fide: 2 vt ff. quibus ad libertа. proclamare non licet. l. si duo. Azo. Eodem modo quæro, & soluo ea, quæ sequuntur. Quid si ex diuersorum materijs speciem fecit: & in una habuit bonam fidem, & in alia malam fidem? Item quid si in materia vnius, partim bonam, partim malam fidem habuerit? Item quid si partim suo specificantis nomine, partim nomine domini?

ADDITIO. Intellige secundum præcedentia, quod habeat bonam fidem: item quòd omnia sint parta, aliàs minus pretiosum cedet pretiosiori, secundú omnes docto. hic, per l. quicquid. §. fi. ff. eodem, de acquirend. rerum domi.

l Naturali ratione. Id est, iure gentium.

m Fecerit. Id est, detexerit, quo ad spicas: vt. ff. eo. de acquir. rer. domi. l. adeo. §. cum quis. in hac. sic i. de liberti. §. j.

mo depédet, sed dñium ẽ iuris, & in re psistit. Et io possidétes pdia penes flumina, quæ sæpe solent inundari: ité prope confinia belli, vel epidemię rarò præscribunt.

2 Inidò noíe proprio. & bona fide secundú Chri.

Multum

fuerit: vt ecce, si quis, ex alienis vuis, aut oliuis, aut spicis, vinũ, aut oleũ, aut frumentũ fecerit, aut ex alieno auro, vel argento, vel ære, vas aliquod fecerit, vel ex alieno vino, & melle mulsũ a miscuerit, vel ex medicamentis alienis emplastrũ, aut collyriũ b cõposuerit: vel ex aliena lana vestimẽtũ fecerit, vel ex alienis tabulis nauẽ, vel armariũ, vel subsellia fabricauerit. Et post multã Sabinianorũ, c & Proculianorum ambiguitatẽ, placuit d media sñia e existimantiũ: si ea spẽs ad priorẽ, & rudẽ materiã reduci possit, eum videri dominum esse, qui materiæ dominus fuerit: si non possit reduci, eum potius intelligi dominum, qui fecerit: f vt ecce, vas conflatum potest ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri reduci: vinum autem, vel oleũ, aut frumẽtũ ad vuas, vel oliuas, vel spicas g reuerti non põt: ac ne mulsum quidẽ ad vinum, & mel resolui põt. Quòd si partim ex sua materia, partim ex aliena h spẽm aliquã fecerit qs, veluti ex suo vino, & alieno melle mulsum miscuerit, aut ex suis & alienis medicamentis emplastrũ, aut collyriũ, aut ex sua lana, & aliena i vestimentum fecerit, dubitandum non est hoc casu, eũ esse dominũ, k qui fecerit, cùm non solùm operam suam dederit, sed & partem eiusdẽ materiæ præstiterit.

Quod cuiusq; rei ornãdæ cã adhibetur, vt accessio principali cedit: etiãsi preciosius sit, quã ipsa res cui accedit.

Si tamen alienam l purpuram m vestimento suo qs intexuerit, licet pretiosior n sit purpura, tamen accessionis vice cedit vestimento. & qui dominus fuit purpuræ, aduersus eum, qui

a Mulsum. Id est, nectar, siue stalladium.

b Collyrium. Id est, vnguentum ad oculos.

c Sabinianorum. Id est, Sabini, & suorum fautorũ, qui dixerunt speciẽ cedere domino materiæ. Sed Proculus cum suis sequacibus econtra: scilicet vt specificanti tantũ cedat: vt ff. eo. l. adeo. §. cum quis.

d Placuit. Scilicet nobis. Accur.

e Media * sententia. Quæ nec vni in totum, nec alteri cõcordat, vel discordat: sed distinguit, vt sequitur. Et nota medium seruandũ. sic s. quib. ex caus. manum. nõ licet. §. penul. Arg. * contra. ff. de nego. gest. l. Nesennius. in fin.

f Fecerit. Si & alia duo interuenerunt. quæ in principio huius §. diximus.

g Vel spicas. Et ita apparet, quòd frumentũ cedit specificanti. Sed contra. ff. de acquir. rer. dom. l. adeo. §. cum quis. in fine §. Solu. hæc posuit gratia exempli pro pueris: secundum Pla. quædam enim gratia docendi * dicũtur, quæ aliàs non dicerentur: vt ff. de act. & oblig. l. obligationum substantia. §. fin. Vel dic secundo secundũ Az. illam per aliam corrigi. Item ad hæc omnia exempla in quibus dicitur, speciem specificanti cedere est contraria regula, quæ dicit, quod ex re mea est, vel nascitur, meũ est: vt ff. ad exhi. l. de eo. §. si qs. in fi. & ff. de rei ven. l. solum. §. medm. Sol. illa regula locum habet in quinq; casibus. s. vbi dominus specificauit: item vbi alius eius mãdato: item vbi sine mandato, sed ratum habet: * item vbi alius mala fide, & suo nomine: item vbi bona fide, sed res põt ad priorem materiam reduci: quorum nullus est hic. Item si hæc vera sunt, quòd specificanti cedant, contraria est regula, quæ dicit neminẽ cum alterius iactura fieri locupletiorẽ: vt ff. de condi. indeb. l. nã hoc natura. Rñ. licet fiat sua species quo ad dominium: tamen actione in factum tenetur ad æstimationem: vt ff. de rei vend. l. in rem. j. §. item quæcunque. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. si mulieri. §. j. & l. sequen.

h Ex aliena. Scilicet materia.

i Ex aliena. Scilicet, lana.

k Dominum. Sed si non possit reduci ad priorem materiam, fit communis, habita ratione materiarũ: vt non cedat specificanti: vt ff. eodem. de acquirend. rerum domin. l. quicquid. §. fina. in fi. Idem fortè erit, & quando mala fide fecit, licet reduci non possit: vt ff. ad exhib. de eo. §. si quis. Accur.

Si tamen alienam. CASVS. Titius manicã, vel gyronẽ de purpura aliena intexuit vestimẽto suo. modo quæritur, vtrum purpura cedat vestimento, vel vestimentum tãquam vilius, & minus pretiosum accedat purpuræ? Respond. quod purpura licet pretiosior sit: iure tamẽ accessionis cedit vestimento, & per consequens Titio domino vestimenti acquiritur. Veruntamen ille, qui dominus fuerat purpuræ, licet iã dominiũ purpuræ per accessionẽ amiserit, contra eũ tamen, qui surripuit. furti habet actionem, & condictionem furtiuam, quæ semel ei contra furem cõpetit: quã licet postea sine culpa sua a dominio cadat, non amittit. Nã huiusmodi res, quæ iure accessionis alteri rei cedunt: licet a priori domino vendicari non possint: a furibus tamen, & a quibuscunque alijs malæ fidei possessoribus per condictionem furtiuam, vel sine causa condici poterunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. si duorum.

l Si tamen alienam. Hic incipit dicere de accessione, quæ fit humana natura operante.

m Purpuram. vt manicam, vel gyronem, si autem ipsa fila, puta in tela: tunc alia ratione est dominus factus purpuræ, scilicet iure specificationis: vt supra proximo §. & præcedenti, hic autem §. aliquid vult adijcere supradictis, scilicet, de acquisitione iure accessionis, ne ergo nil operetur adiungit hoc, quod nunc dixi: vt ff. de legatis primo. l. si quando. in principio.

n Pretiosior. Nota pretiosius accedere viliori, * sic ff. de contrahend. emptio. l. si in emptione. Sed contra. ff. de ædilitio edict. l. iustissimè. Sed ibi speciale in homine. Sed contra infra, de fideiusso. §. fideiussores. Sol. vt ibi. Item loquitur hic §. quando dicta purpura gratia ornandi vestimenti fuit apposita. Sin autem econtra: vt vestimẽtum seruiret purpuræ, vt fortè eam seruaret: tunc cedet vestimentum purpuræ, vt in duabus legibus contrarijs: vt ff. de vsucap. l. rerum mistura. §. quid ergo. & ff. de auro, & argento lega. l. & si non sunt. §. perueniamus. Si autem neutrum causa alterius apponatur: tunc neutrum alteri cedit: & vtrũque possidetur: vt ff. de vsucapio. l. rerum mistura. §. quid ergo.

ADDITIO. Dic secundum doct. q neutrũ possideatur communiter, sed quodlibet de per se sic, vt not. in d. §. quid ergo. Ang. Are.

* Mediũ tenuere beati. hinc Lu. 22. ca. Ego in medio vestrũ sum. Ægi. Per. Solutio vna multas quæstiões terminat.

* Dic q dubio. s. quolibet extremorũ æqualiter se habente, media via est eligẽda, sed vbi clarũ est pro altera parte, nõ: vt in contrario. Ægi. Per.

* Nihil prohibet falsam legẽ exẽplicã ponere, quo facilius intelligat. Tulli⁹ de inuẽ. lib. 8.

Meũ est quod ex meo nascitur.

* Intelligas glo. qñ non est dñi specificauit, alias si nõ fuisset specificata noie dñi, non posset habere ratũ cum non sit factũ sui fauore. vt l. si pupilli. §. si ergo. ff. de neg. gest.

* Hoc verũ [...] ponit pretiosi⁹ gra [...] natur, aliàs sec⁹, q a ip. um vilius sequit nobilius. Ægi. Per.

Susti-

a Surripuit. Si surripuit, aliàs istis actionibus famo sis non tenetur.

b Et condictionem. Scilicet furtiuam, vel sine causa vt ff. de condi. sine cau. per totum.

c Siue ipse. Scilicet fur. nam fortè erat sartor.

d Extinctæ. Quantum ad dominium, qđ perdidit dominus eius, & ideo dicitur quantum ad eum extinctũ: quia quandiu est intexta purpura, extincta est: nec potest vendicari, sed agi potest ad exhibendum, vt exhibeatur, & post vendicetur: vt ff. ad exhib. l. gemma. & ff. de rei vendi. l. in rem actio.

Alias vindicari. vt & ferè semp in ps. Flor. vĩdicari, scriptũ reperias pro vẽdicari, & vindicationẽ, p vendicatione.

e Possessoribus. Veluti a prædonib⁹ & malæ fidei possessoribus, vt iste fuit: vt hic, & ĩ. de actio. §. si itaque. ff. vsufruct. quemadmodum. l. fina. in fi.

Si duorum. Diuiditur principaliter in duas partes. Primo quando voluntate dominorũ. Secundo, quando casu sunt confusæ. Secunda ibi, Quòd si fortuito. Item prima subdiuidit̃. Primo, quando eiusdẽ generis materiæ cõfunduntur. Secũdo, qñ diuersi generis. Secunda ibi, Sed & si diuersæ. Aret.

surripuit, a habet furti actionẽ, & cõdictionẽ: b siue ipse c sit, q vestimẽtũ fecit, siue alius. Nã extinctæ d res, licet vẽdicari non possint, cõdici tñ a furibus, & quibusq; alijs possessoribus e possunt.

Materiarũ confusio, dñorũ voluntate, aut fortuitò facta, eius quod ex confusione factũ est, cõionem inducit; specierũ verò commistio, ita demum, si inuicem commiscentium dñorum voluntas accesserit.

Si duorũ f materiæ ex volũtate dñorũ g confusæ h sint: totũ id corpus, quod ex confusione fit, vtriusq; cõmune est: veluti, si qui vina sua confuderint, aut massas argẽti, vel auri cõflauerint. Sed & si diuersæ materiæ sint, & ob id propria species facta sit, fortè ex vino, & melle mulsum, aut ex auro & argẽto electrum, i idem iuris k est. nam & hoc casu communem esse speciem non dubitatur. Quòd si fortuitu, & non voluntate dominorum confusæ fuerint, vel eiusdẽ generis materię, vel diuersæ, idem iuris esse placuit. l Quòd si frumentum m Titij frumento tuo mistum fuerit, si quidem ex voluntate vestra, commune est, quia singula corpora, id est singula grana, quæ cuiusque propria fuerunt, ex consensu vestro communicata sunt. n Quòd si casu id mistum fuerit, vel Titius id miscuerit sine tua voluntate, non videtur commune esse, quia singula corpora in sua substantia durant. o

g Dominorum bene dicit. dominorum voluntate. Nã si vnus dominus fecit inde speciẽ. i. mulsum. vel vas ex argento meo, & suo: sua est iure specificationis, non communis: vt s. eo. §. q. si partim. & ff. de rei ven. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. j.

ADDITIO. Hoc intellige bona fide, & suo nomine, vt vidistis in §. cum ex aliena. s. eod. per glo. vt hic Ange.

h Confusæ. Id est, simul fusæ.

i Electrum. Genus uasis, vel species metalli, & ad hoc est. ff. de aur. & arg. leg. l. pediculis. §. Neratius.

Electrũ quid est. Aurũ in quo quinta argẽti portio ẽ, electrum vocatur. Pli. li. 33. c. 4. & li. 37. ca. ij. vbi dicit Succinũ esse, de quo l. Apoca. Et erat spẽs sicut spẽs electri Aeg. Per.

k Idem iuris. Vt sit vt subijcit.

l Placuit. Scilicet vt sit cõmune, nisi separari possit, veluti sit ex ęre meo, & plũbo, vel argento tuo species facta sit: quibus casibus separati potest: & quilibet vẽdicat suum: vt ff. de rei vendi. l. idem Põponius scribit si frumẽtum. §. sed si plũbum. & ff. de acqui. rer. do. l. lacus. § fi. na.

Quod si frumentũ. CASVS. In hoc. §. dicit Iustin. quòd si frumentum Titij frumento tuo mistum fuerit volũtate vestra: totum illud frumentum tibi & Titio cõe erit. nã licet singula corpora. i. singula grana, ante mistionem in sua substantia durant: tñ ex consensu vestro per mistionem cõicata sunt, & hoc uerum est, quando fuit facta mistio de voluntate vestra: si tñ casu frumentum mistũ fuerit, vel si Titius nõ volũtate tua id miscuit: nõ videtur huiusmodi frumentum per mistionẽ cõe esse. Singula. n. grana in sua substãtia remanẽt: & durant in dñio eius, cuius fuerant añ mistionem. Nã in casibus istis quãdo fit mistio sine dominorũ voluntate, non magis intelligitur frumentum cõe esse, quã grex ouium cõis esse intelligitur, si pecora Titij tuis pecoribus permista fuissent, unde si totum huiusmodi frumentum retineatur a Titio, actio in rem aduersus Titium competit: & iudex, qui in huiusmodi actione cognoscet, æstimabit quantum, & quale tuum frumẽtũ fuerit: & tantundem frumẽti, & eiusdẽ qualitatis, vel eiusdem æstimationis tibi faciet restitui. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. cum in suo solo. Fran. Are.

CASVS. Sed domine Imper. nunquid dñium de iure gentiũ adhuc pluribus modis acquiri poterit? Respon. q sic. Nam per cõfusionem materiarũ acquiritur dñium de iure gentium. Si enim materię duorũ dñorum de voluntate, & consensu eorũ cõfusæ sunt, totum corpus, qđ ex confusione materiarum resultat, vtrique dominorum commune fit: veluti si aliqui vina sua confuderunt, aut massas argẽti, aut auri in aliquod uas conflauerunt. Et ista sunt vera, qñ eædẽ materiæ confunduntur. Sed pone, quòd materiæ sunt diuersæ: nunquid idem iuris est? Respon. q sic. Si enim diuersæ materiæ cõfusæ fuerint, & ex illis materijs cõfusis aliqua species facta sit: veluti ex vino Petri, & melle Martini mulsum, aut ex auro Petri, & argento Martini electrum: in hoc casu nulla dubitatio est huiusmodi speciem ex diuersarum materiarum cõfusione de voluntate dominorũ factam, communem esse. Sed pone, q diuersæ materiæ, vel materiæ eiusdem generis fortuito casu, & non interueniente voluntate dominorum sunt confusæ: nunquid idem iuris erit? Respon. q sic. Hoc tamen intelligo, nisi materiæ separari possint. Si enim separari possent, secus tunc esset. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. quod si frumentum. Franciscus de Aretio.

Dñium varijs modis quæritur.

f Si duorum. Acquiritur dominium, nõ solũ specificatione: vt s. eodem. §. cum ex aliena & §. quod si. & accessione: vt supra eodem. §. si tam. n. sed etiam confusione, vt hic. Item immistione: vt j. proxi. §. quod si frumentum.

m Quod frumentum. Diximus quando confunduntur vt separari non possint: nunc videndum est, quando singula corpora in sua substantia durant: quo casu dicunt immisceri.

Istam gl. nõ credo cẽ Accur. quia non reperit in antiquis originalib⁹ nec de ea doc. aliquam faciunt mẽtionem.

n Communicata sunt. Et ideo locum habet cõmuni diuidundo actio: vt ff. de rei vendi. l. Idem Pomponius scribit si frumentum. ij. respon.

o In sua substantia durant. sed nũquid idẽ si nostra voluntate fuissent immista? Videtur quòd sic: nostra enim contemplatio, vel voluntas non potest mutare substantiam granorum, quin semper discreta, & diuisa

diuisa sint a se inuicem : quod vt esse ꝯ §. præcedenté. Sed respon. non est mirum. aliàs. n. simile reperimus, nonne tempus continuum est sui natura ? cum tps sit mensura motus primi mobilis: qui motus est vniformis. & continuus: vt dicit Arist. in viij. Physicorũ, & tñ partes in ipsa contemplatione distinguimus, & assignamus, dicentes quoddam præsens, quoddam pteritũ, quoddam futurum: sic in granis frumenti dicimus quod licet eorum corpora sunt discreta in suis terminis: cõia tamé ea possumus facere, ita q̃ aliqua non sit particula in tuo gra-grano, quam tu nõ communices mihi : nulla in meo, quam ego tibi non cõmunicem : quod nõ esset deficiente nostra voluntate, sicut nec in tempore distincto generarentur diuersitates nostra significatione, vel respectu deficiente.

Tempus quid est.

Tẽporis diuisio.

Sed nec magis istis casib. commune fit frumentũ, quàm grex intelligitᷣ esse communis, si pecora Titij tuis pecorib. mista [a] fuerint. Sed si ab alterutro vestrum totum id frumentum [b] retineatur : in rem quidé actio ꝓ modo [c] frumenti cuiusq; competit : [d] arbitrio autem iudicis cõtinet, vt ipse æstimet, quale cuiusq; frumentum fuerit.

Quod in suo, alienove solo ædificatur, solo cedit: materiæ verò dominium eius permanet, cuius & ante fuerat : nisi quis sciens in alieno ædificarit : tunc enim (cùm donasse videatur) etiã diruto ædificio materiam nõ vendicat.

[a] Mista. Quod fit per errore, quo casu dominium non transit : vt ff. eo. de acqui. rer. do. l. si procurator. vel vt melius pascantur. & facit ff. ad legem Aquil. in princip. ibi dicit, q̃ gregatim pascuntur. Sed contra ff. de sol. l. si alieni. Solu. ibi speciale est in pecunia numerata, vt ibi dicitur : vt ff. si certum petatur l. singularia.

[b] Frumentum. Nondum bona fide consumptum : tunc. n. in factum actio daretur : vt ff. ad legem Aql. l. qui occidit. §. siquis alienum vinum.

[c] Pro modo. Id est, mensura.

[d] Competit. Id est, q̃ cuilibet tantum frumenti restituatur, quantum fuit suum, qñ non apparet quantum fuerit suum: & hoc pp impossibilem discretionem : vt ff. de vsufruct. l. vsufructuarium. §. si in vt uarijs. Si aũt apparet quod cuiusq; fuerit, hoc iudex æstimet, vt subijcit, secundum Azo. & secundum hoc dic quale, id est. quod. & sic cuilibet sua grana restituantur. Vel dic proxi. respon. arbitrio & c. esse de eo, de quo est istud, s. qñ non apparet, quod fuerit suum : & hoc innuit hoc verbum quale : non. n. dicit quod, sed quale : vt in qualitate officium versatur & quantitate, non autem in corpore : cum illud sit impossibile discernere. & sic probabit, qui dicit suum fuisse melius. Et nota triplicem esse dñiam inter hunc §. & superiorem. Species enim dicuntur misceri, vt hic : materia confundi, vt ꝯ. sed P. econtra. Item hic remanet eadem substantia, ibi non. Ité confusa fiunt communia, etiam sine dominorum voluntate, vt s. proxi. §. hic non.

Distiguit duos §§.

Cum in suo. CASVS. Dñe, Titius in solo suo ædificauit ex materia aliena, modo quæro quis sit dñs illius ædificij : vtrum Titius qui ædificauit, an an ille qui erat dñs materiæ ? Ad hoc rñd. q̃ Titius ædificator dñs est ædificij. Cum. n. in solo suo ex aliena materia quis ædificauerit, dñs ædificij intelligitur : & hoc propter rationem iurisgentium qua dicitur. Omne quod in solo ædificatur, solo cedit. Et quamuis Titio directum dominium ædificij acquiratur, ille tamen qui dominus fuit materiæ, dominus eius non desinit esse, sed vtile dñium retinet, sed tñ quandiu materia sua iuncta est ædificio, neq; eam vendicare, neq; ad exhibendum de ea agere potest : & hoc pp legem duodecim tab. qua cauetᷣ neqs tignum alienum ædibus suis iniunctum eximere cogatur. Veruntamen dño materiæ eadem le. xij. tab. consulitᷣ. Nã cõpetit ei actio de tigno iniuncto : cuius beneficio ab eo qui iniunxit, vel iniũctum habet, duplum consequi poterit. Sed pone, q̃ aliquis alienos lapides, vel trabes, vel cæmẽta in ædibus suis ponat : quid iuris erit tunc in casu isto? Ad hoc rñ. q̃ idem iuris est, q̃ si alienum tignum ædibus suis iniunxisset. Appone enim tigni, omnis materia ex qua ædificia fieri pñt intelligitur. Sed dñe, quare ita statutum fuit in l. duodecim tabu. ne quis cogatur eximere alienã mãni ædibus suis iniunctam? Ad hoc rñd. Amice, hoc ideo statutum fuit in l. xij. tab. ne sit necessariũ ædificia ex aliena materia constructa rescindi, & vrbem ruinis deformari. Sed licet durante ædificio materia vendicari non possit : si tñ aliquo casu dirutum fuerit ædificium, poterit dñs materiæ mãm suã vendicare : & de ea ad exhibendum agere, & hoc est verum, nisi per actionem de tigno iniuncto duplum fuerit pro materia sua consecutus. Et hæc dicuntur vsq; ad §. Ex diuerso. Franc. de Aret.

Cũ in suo solo [e] aliqs ex aliena materia ædificauerit, [f] ipse intelligitᷣ dñs ædificij : qa oẽ qđ solo inædificatᷣ, [g] solo cedit. Nec tñ ideo is, qui materiæ dñs fuerat, [†] desinit [h] dñs eius esse, sed tantisper [i] neq; vendicare eã potest, neq; ad exhibendũ [k] de ea re agere, pp legem duodecim tabularum, [l] qua caueatur, nequis tignum alienũ ædibus suis iunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstet, per actioné, quæ vocatur de

[†] Hic limitat regula, verba ptérit tpis sunt abnegatiua pñtis, nã hæc sequẽtia. ratione ꝯdictionis vitãdę, amplĩãt etiã ad pñs secundum Por. Aeg. Per.

[e] Cum in suo solo. Suum est etiam, si alius habeat ibi vsumfructum : vt ꝉ. de hære. insti. §. j. vbi pprius seruus dr̃, in quo ꝓprietatem nudam habet testator.

[f] Aedificauerit. s. bona fide, aliàs non, imo tignum suum vendicare, vt ff. de rei vend. l. in rem. [†] arg. a ꝯtrio sensu, vel ex ea exceptione, quæ ibi ponitur. & iurabitur in litem, vt ibi no. Accur.

[†] Et q̃uis nõ possideat malæ fidei existẽs, p l. eũ q̃ ædes. ff. de vsuca. cõuenitᷣ tñ qa dolo desijt possidere. l. is q̃ dolo. ff. de rei vẽ. Et vẽdicabitᷣ nõ q̃dẽ vt æstimetᷣ, sed vt in litẽ iuretᷣ fm Christo. hic.

[g] Inædificatᷣ. s. in ipsa terra contigitᷣ. Quid ergo de domo non affixa solo ? Rñ. non cedit solo, vt ff. de acquir. re. do. l. Titius. & facit ad hanc regulã. C. de ædi. pri. l. j. idem in satis, & plantatis qđ hic in ædificatis dr̃: vt ꝉ. eo. §. si Titi⁹. & §. qua rõne. vnde versus. Quicquid plantatᷣ, seritᷣ, vel inædificatᷣ. Omne solo cedit, radices si tñ egit. Sed ꝯ hanc regulam est ff. de re. diui. l. in tantum, in prin. Sol. illud speciale est.

ADDITIO. Erat enim ibi ædificatum cõmuni omnium solo, quo ad vsum, & nullius quo ad ꝓprietatem, quod ideo cedit ædificio, quia primo occupanti conceditur. Christoph.

[h] Desinit. s. ex causa ædificationis, sed ex alia causa potest desinere vt ff. de vsucap. l. rerum mixtura. §. Labeo. quæ huic regulæ signatur contraria.

[i] Tantisper. Id est, interim.

[k] Ad exhibendũ. s. vt eximatᷣ, nisi mala fide fecerit, vt ff. de rei ven. l. in rem. §. tignum. & ff. de tig. iniũ. l. ij. s. sed tunc nõ eximitᷣ, sed in litẽ iuratᷣ, vt ff. de solut. l. q̃ res. §. ij. qa arbitrariæ sunt istæ actiones, vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus & ꝉ. de act. §. præterea.

[l] Duodecim tabularum lex quædã fuit, de qua dic vt s. de iure natu. §. & non ineleganter. Accur.

De tigno

tigno iniuncto. [a] Appellatione [b] autem tigni omnis materia [c] significatur, ex qua aedificia fiunt. Quod ideo prouisum est, ne ędificia rescindi necesse sit. Quòd si aliqua ex causa dirutum sit aedificium: poterit materiae dominus, si non fuerit duplum iam consecutus, [d] tunc eam vindicare, [e] & ad exhibendum de ea re agere. Ex diuerso, si quis in alieno solo ex sua materia domum aedificauerit: illius fit domus, cuius & solum est. Sed hoc casu materiae dominus proprietatem eius amittit: quia voluntate eius intelligitur [f] esse alienata: vtiq; si non ignorabat, se in alieno solo aedificare: & ideo licet diruta sit domus, materiam tamen vindicare non potest [g].

Possidens fundum alienum, in quo bona fide aedificauit, potest expensas aedificij ope exceptionis retinere. Aretinus.

Certè illud constat, si in possessione constituto ędificatore, soli dominus petat domum suam esse, nec soluat pretium materiae, & mercedes fabrorum: [h] posse eum per exceptionem [i] doli mali repelli: vtiq; si bonae fidei [k] possessor fuerit, qui aedificauit. Nam scienti alienum solum esse, potest obijci culpa, quod aedificauerit [l] temerè in eo solo, quod intelligebat alienum esse.

[a] De tigno iniuncto. Qua actione tenetur, & qui iniunctum habet, licet non iniunxerit: & qui iniunxit, licet non possideat. sed altero soluente alter liberatur: vt ff. de iis, qui deie. vel effud. l. si verò. §. si id quod. & de flu. l. j. in fi. & quod vi aut clam. l. competit. §. fi. Sed quid si velit magis in rem reddere, & eximere, quam duplum praestare? Respond. non auditur: quia propter publicam vtilitatem hoc fuit statutum: vt infra eod. quod ideo &c. & ff. de operis noui nuntia. l. praetor. & ff. de le. j. l. caetera §. si duobus. Item nunquid haec actio competit etiam contra eum, qui bona fide iniunxit? Respon. sic: vt hic, licet quidam dixerint quod non. [1] Sed contra mala fide iniungentem, alia praeter hęc auxilia competunt: vt rei vendicatio, item ad exhibendum, item furti, item furtiua condictio, item hęc actio de tigno iniuncto: vt infra de act. §. sic itaq;. & ff. de tigno iniuncto. l. j. in fi. & l. fina. Accur.

[b] Appellatione. Facit ad hoc ff. de verbo. signi. l. tigni. & ff. ad exhib. l. gemma & l. tigni. & ff. de acqui. rerum do mi. l. adeo. §. cum in suo. Item quod in domibus dicitur, idem dic in caupona, siue domúcula. vt subijcit, quod ideo &c. ad hoc ff. de verb. signi. l. vrbana praedia. Quidam tamen contra. Item idem in vinea. vt ff. de tigno iniuncto. l. j.

[c] Materia. Vt cęmenta, & lapides.

[d] Consecutus. Hic est contra ff. de tigno iniuncto. l. fina. Sed ibi non cum effectu fuit consecutus duplum: quia licet exigit, non tamen percepit adhuc duplum, vt ar. ff. de his, qui deie. vel effude. l. perceptione.

[e] Vendicare. Nulla temporis pręscriptione obstante in rei vendicatione, vt ff. de rei vend. l. in rem. § fi. quia nec prius agere potuit, vt C. de an. excep. l. j. §. fi. Aliud ergo si mala fide iniunxit, quia tunc agere potuit, vnde xxx. ann. repellitur a rei vendicatione, vt C. de praescript. xxx. anno. l. sicut.

ADDITIO. Quam commoditatem non ex sua mala fide, sed ex negligentia non petentis consequitur, aliàs esset absurdum secundum omnes doctores hic.

Ex diuerso: CASVS. Dicit Iustinianus, quod ex diuerso si quis in alieno solo ex sua materia domum aedificauerit, dominium illius fit, cuius est solum. Sed certè in hoc casu secus est, quàm in prędicto. nam dominus materię proprietatem eius amittit: nam voluntate eius materia alienata intelligitur: & hoc est verum, si non ignorat se in alieno solo ędificare: & ideo licet postea domus diruta sit, materiam tamen sua voluntate alienatam vendicare non poterit. Sed pone, quod ille, qui in alieno solo bona fide ex sua materia ędificauit, sit in possessione illius aedificij, & dominus soli ab eo vendicet ędificium: quid iuris est in casu isto? Ad hoc tamen. Annece. certè illud constat, quod si ędificatore constituto in possessione, dominus soli petat domum suam esse: & non soluat pretium materiae, & mercedes fabrorum: poterit per exceptionem doli mali repelli, & hoc verum si fuerit bonae fidei possessor. Nam aliàs si ipse contra dominum vendicantem excipiat: dominus contra eius exceptionem ope replicationis iuuabitur. Scienti enim alienum fundum esse, propria culpa obijci potest: videlicet quod temere aedificauit in eo solo, quod intellexit alienum esse, & ideo beneficium retentionis non habebit. Et haec dicuntur vsq; ad illum §. si Titius. Franciscus de Are.

[f] Intelligitur. Sic C. de aedif. priua. l. fi is contra quem. Accursius.

[g] Non potest. Quae alienata est, non potest vendicari. Sed contra. C. de rei ven. l. ij. in fine. Sed ibi ex aliena materia, & in alieno aedificauit: hic de sua in alieno. Quare dic aut de mea materia, & in meo aedificio: & tunc planum est. aut de aliena in meo: vt supra proxi. §. aut de mea in alieno: vt hic: aut de aliena in alieno: vt in dicta l. contraria continetur.

[h] Fabrorum. i. magistrorum de lignamine, vel murorum. sic ff. de eo, quod cer. lo. l. iij. § item Iulianus.

[i] Per exceptionem. Quę locum habet vbicunque ęquum sit exceptionem locum habere, siue alia competat, siue non: vt de except. do. l. ij §. & generaliter. & arg. infra eod. §. literae.

[k] Bonę fidei. s. ab initio, & ex postfacto cum ędificauit. nam si ante quàm ędificet, sit bonę fidei: & cum aedificat, malę fidei sit: eligitur quędam media via: ita vt neque vt malę fidei puniatur, neq; vt bonę fidei expensas conseruet: quia permittitur abrasio: vt ff. de rei vendica. l. Iulianus. lib. viij. Digestorum scribit, si in aliena, quę est huic contraria. & facit ad hoc ff. de mino. l. intra vtile. §. vendentibus.

[l] Aedificauerit. Cum de nouo ędificat. Et vt hęc plenè sciantur dic, dum impendit in rem alienam, aut suo, aut meo nomine. Primo casu loquitur ille tit. de neg. gest. & ff. & C. eo. tit. Si meo: tunc aut fructuum gratia, & tunc ex fructibus deducitur, aliàs nullus fructus intelligitur: vt ff. sol. ma. l. fructus. & ff. famil. ercis. l. fundus qui. [2] Aut causa rei seruandae: tunc aut de nouo faciendo aut non. primo casu si bona fide, habeo exceptionem: non actionem. secundum Ioan. & infra proxi. & ff. de condic. inde. l. si in area. & ff. de doli mal. excep. l. Paulus. sed M. etiam actionem dabat. & est pro eo. ff. de peti. hęre. l. hereditas. §. j. & ff. si pars hered. pet. l. fi. & C. de rei ven. l. ij. & l. domum. Sed ibi ipso gesto negotium fuit hereditarium: quod necesse habuit facere vnde actionem dabat. Sed Ioan. contra, vt dictum est. & facit etiam pro eo. ff. de rei vendi. l. sumptus. & ff. de act. emp. l. idemq;. & ff. de pet. hęre. l. plane. [3] Si verò mala fide, tunc nec excipiendo, nec agendo consequor, vt hic: nam neminem mihi volui obligare, vt ff. commu. diui. l. in hoc iudicium. secundum Io. sed M. etiam dabat negotiorum

[1] Nec obstat. l. de eo. in fi. ff. de donat. inter virum & vxo. quia ibi iure tantum, hic verò & iure, & voluntate domini refragante ędificatum fuit.

* Sic dolosi conditio melior est, quàm non dolosi, quia dolosus vtitur beneficio pręscriptionis, non dolosus verò nequaquam. secundum Por. Agi. Per.

Aedificator potest quadrupliciter. Impensas in alienis negotijs factae qualiter recuperantur.

[2] Sanè sumptus necessarios possessor malę fidei seruat per exceptionem doli in iudicijs in rem specialibus. l. domum. C. de rei vend. l. in fundo. ff. eod.

[3] Est tamen dominia secundum Angelum per pet. haer. malae fidei possessor non deducit expensas si fructus non extent, sed bonę fidei sic.

[3] Si tamen ius in re, vel causam habeat a domino, vt est emphiteuta, colonus, & similes, repetit, nisi probetur quod animo donandi fecerit secundum Ange. hic.

gestorum gest. actioné: vt ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. sed & si quis. Sed ibi nomine alieno gerebat. Item & pro eo facit. C. de rei ven. l. ij. Sed ibi loquitur, qñ ex aliena materia, & in alieno impenditur: vt ibi plenè notatur. Si verò in reficiendo, aut bona fide: & tūc necessarias, & vtiles p doli exceptionem, voluptarias per abrasionem seruamus: nisi dominus vellet tm̃ dare, quantū posset habere his ablatis, & corrasis: vt ff. de rei ven. l. in fundo. Si verò mala fide: necessarias p officium iudicis, cū th possideo, vtiles per abrasionē conseruo, voluptarias nullo modo: vt C. de rei ven. l. domum. Hinc est quod dixit Bul. hic, quòd expēsas repetā qñq; per a. i. p actioné: vt ff. de ne. gestis. l. si pupilli. §. sed & si quis. Item per e. i. p exceptioné: vt hic. Item & p o i. per officium iudicis: vt per l. C. de rei ven. l. domū: vt modo diximus. Et hęc in rei vend. locū habent. In petitione verò hæreditatis bonæ fidei possessor seruat omnes: ac malæ fidei possessor necessarias, & vtiles per officiū iudicis, aliās p exceptionem doli re existēte meliori in qua factę sunt: voluptarias verò abradit: vt ff. de petitio. hæredi. l. planè in cæteris.

Impēsę necessariæ vtiles & voluptuariæ.

Expēsas repeto per a. e. & o.

Plantata, & sata eius fiunt, in cuius solo seruntur, aut plantātur: modo radices immiserint: bona fide in alienū inserēs fundū, doli mali exceptione opposita sumptus, si quos fecerit, consequetur.

Si Titius alienā plātā ī solo sua posuerit: ipsi[9] erit. Et ex diuerso, si Titi[9] suā plantā in Mæuij solo posuerit: Mæuij plāta erit: si modò vtroq; casu radices egerit. antè. n. q̄ radices egerit, eius pmanet, cuius fuerat. Adeò aūt ex eo tpe, quo radices egerit plāta, proprietas eius cōmutat, a vt si vicini arbor ita terrā Titij presserit, vt in eius fundū radices b egerit, Titij effici arborē dicamus. c rō enim nō pmittit vt alterius arbor esse intelligat, q̄ cuius in fundū radices egerit. Et iō prope cōfinium arbor posita, si etiam in vicini fundū radices e egerit, cōis fit.

Si Titius. CASVS. Domine. Titius eradicauit plantam Mæuii: & illam in solo suo plantauit. modo quæro a vobis, quis censetur dñs illius plātæ? Ad hoc rñd. Si Titius plantam Mæuij in solo suo plātauerit, ipsius Titij planta efficitur. Et similiter in casu cōuerso, si Titius suā plantā in solo vicini plātauerit, dominiū plātæ vicino acquisitum ītelligitur, & hoc est verū in vtroq; casu, si planta radices egerit. Nā añ emissioné radicum, eius pmanet, cuius antea fuerat. Intantum aūt ex eo tempore, ex quo planta radices emisit, proprietas ipsius plantæ trāsfertur, vt si arbor Mæuij in terram Titij radices egerit, arbor per emissioné radicum ītelligatur esse Titij. Ratio enim naturalis nō permittit, vt arbor alterius esse dicatur, quàm eius, in cuius fundum radices egerit, vnde arbor prope confinium tuorum fundorum posita, si in vicini fundum radices emiserit, per emissionem radicum cōmunis erit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. qua ratione.

a Commutatur. Sed videtur nō commutari cū primo domino rei ven. detur: vt ff. de rei ven. l. si frumētum. & §. de arbore, quæ est cōtra. Sol. licet ibi dicāt Varus, & Nerua. Damus: nō tamen sequitur, ergo nos damus, vel damus de æstimatione, sed nō de planta: vt diximus. s. eo. §. planè, si longiori tempore.

g Hodie incipit. idē Pōpo. scribit si frumētum.

ADDITIO. Et hæc vltima cōiter approbatur.

per l. in fi. §. itē quæcunq;. ff. eo. de rei ven. Christoph.

b Radices. Omnes, vt differat a sequenti.

c Dicamus. Imo videtur eius, in cuius fundo originé duxit: vt ff. arb. fur. cæ. l. si plures. §. fi. Sol. hæc corrigit illā. Vel dic ibi, poterat viuere arbor ex fundo primo. hic non. Vel efficitur Titij p parte. s. vt hic: non in totū, vt ibi.

Die hoc non tenet, qa legū correctio est emēdāda. An.

Qua ratione aūt plantæ, quæ terrę coalescunt, solo cedunt: f *eadē ratione frumenta quoque, quæ sata sunt, solo cedere intelliguntur. Cæterùm sicut is, qui in alieno solo ædificauit, si ab eo dominus petat ædificium, defendi potest per exceptionem doli mali, secundum ea, quæ diximus,* g *ita eiudē exceptionis auxilio tutus esse potest is, qui alienum fundum sua impensa bona fide conseuit.* h

d Ratio. Facit ff. eo. & de acquir. rer. do. l. adeo. in fi. & l. seq. & l. qua ratione.

Ista est vera vt tenet gl. in d. §. fi. secundum Ang.

e Radices. Pro parte.

Qua ratione. CASVS. Domine, Titius seminauit frumētū suū in solo vicini: modo quæro quis intelligitur esse dominus illi[9] frumēti? Ad hoc rñ. Amice. eadé rōne, qua diximus, q plantæ, quæ in solo alterius radices egerunt solo cedunt, eadem ratione frumēta, quæ i alterius solo seminata sūt, solo cedere itelligunt: & per cōsequens domino soli iure accessionis acquiruntur. & sicut s. diximus, q ille, qui in alieno solo ædificauit, si dominus soli ab eo vēdicet ędificiū, tueri se poterit aduersus dominum vēdicantem p exceptionem doli mali, nisi pretium materiæ, & impēsas in ædificio factas dominus paratus sit ei refundere: ita qui in alieno fundo bona fide suis impensis seminauit, si dñs fundi ab eo vendicet frumentum, eiusdē exceptionis auxilio tutus esse poterit, & hæc dicuntur vsque ad illum §. literæ quoque. cuius casus planus est, vsque ad illum §. si quis. Franciscus. Accur.

Scriptura quantumuis pretiosa cedit suppositæ chartæ: tabula tamen picturæ superimpositæ cedit.

Literæ quoq; licet aureæ sint, perinde chartis, i *mēbranisve* k *cedunt, ac solo* l *cedere solent ea, quæ inædificant, aut inserūtur. ideoq; si in chartis, mēbranisve tuis carmen,* m *vel histo-*

f Solo cedunt. Vt s. proxi.

g Diximus. Supra, eodē. §. certè. Sed quid si aliquis ex semine meo in alieno fundo seminauit, cōtra quē agam? Respon. contra seminantem non, quia nō possidet, nec dolo fecit, quominus possideret. Item nec contra possidentem: quia eius facto nihil actum est. Sed tamen dic eum teneri instar tigni iniūcti, qui tenetur etiam si positū ab alio habeat, vel teneat. vt diximus supra eodem. §. cum in suo, per legem. ff. de iis, qui deiec. vel effu. l. si verò. §. si id quod positum. Et eadem quæstio fit plantatis: & eodem modo soluitur: cum sit ratio similis: vt ff. mandat. l. Lucius. §. j. in fine.

Si quis seminauit ex semine meo in alieno fundo, agam contra dñm fundi.

Intellige totā hanc gl. si bona fide seminante, & in eo, qui semina habet bona fide, secundum Fab. Acc. Pet.

h Conseuit. Id est, plantauit, vel seminauit.

i Chartis. Vt de bombice: vt sunt hæ, quæ de Pisis veniunt. Accur.

k Membranisve. Quæ de membris animalium eripiuntur.

Membrana vnde dicitur.

l Solo. Vt s. eo. §. cum in suo.

m Carmen. Metrice.

Histo-

riam, a vel orationem b Titius scripserit: huius corporis c nō Titius, d sed tu dominus esse videris. Sed si a Titio petas e tuos libros, tuas ve membranas, nec impensas scripturę soluere paratus sis, poterit se Titius defendere per exceptionem doli mali, vtique si earū chartarū, membranarum ve possessionem bona fide f nactus est.

Titulo & bona fide alienum fundum possidens, perceptos fructus suos facit: malæ fidei verò possessor, etiam consumptos restituit.

Si quis in aliena tabula pinxerit, g quidam putant, tabulam h picturę cedere: alijs videtur picturam, qualiscūque sit, tabulæ cedere. i sed nobis videtur melius esse, tabulam picturæ cedere. Ridiculum est enim, picturā Apellis, vel Parrhasij k in accessionem vilissimæ tabulæ cedere. Vnde si a domino tabulæ imaginem possidente is, qui pinxit, eam petat, l nec soluat precium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali submoueri. At si is, qui pinxit, eam possideat, cōsequens est, vt vtilis actio m domino tabulæ aduersus eum detur. quo casu, si non soluat impensam picturæ; poterit per exceptionem doli mali repelli, vtique, si bonæ fidei possessor fuerit ille, qui picturam imposuit. n Illud enim palam est, quod siue is, qui pinxit, surripuit o tabulas, siue alius, p competit dño tabularum q furti actio.

Bonæ fidei possessor facit fructus suos: nec eos sumptos cogitur restituere, secus si fuerit malæ fidei Aretin.

Si quis a non domino, quem dominum esse crediderit, bona fide r

a Historiam. Noui, & veteris testamenti. idem dicā in fabula, vel romantia, vel quolibet libro prosaico.

b Orationem. Ad Deum, vel ad populum, vel ad principem.

c Corporis, id est, libri.

d Non Titius. Scilicet scriptor bonę fidei.

e Petas. Directa in rem.

f Bona fide. Si aūt mala, laborem donasse videtur: vt s. eodē. §. certè. Sed nūquid actionem scriptor habet reddito libro? 1 Respō. sic, si bonam fidem habuit. actionē dico, scilicet in factū: ut ff. de rei uendic. l. in rem. §. item si quęcunque. si malā fidē habuit: nō habet actionē, quia nec exceptionē habet. ut hic. Sed cum hodie pretiosior sit scriptura, quā charta, nunquid mutatur hoc? Rñdent quidā vt Azo. quod sic: Nos quod non. 2 argu. C. de testa. l. sancimus. & C. de appel. l. pręcipimus. in fin.

g Pinxerit. Siue bona fide, siue mala fide, secundum Placentinum contra. quia bona fide: ut j. eod. §. ibi, vtique &c.

h Tabulam. Quid si in marmore? Resp. cōtra seruari forte. Arg. tamen contra. j. de test. §. pen.

ADDITIO. Sed ibi loquitur in re separabili a materia, hic secus. Et ideo non actionem, sed exceptionē habet per istū tex.

i Cedere. ff. de rei vendi. l. in rē. §. sed id qđ in charta. contra. Sol. hæc corrigit illā. Vel distingue, 3 an pretiosior sit illa scriptura, quā tabula, secundū P. qui ait locum habere, quod hic dicitur, si pictus est homo, non vrsus: bono 4 colore, non atramento.

ADDITIO. Dic quod glo. bene loquitur in hoc, sed malè in eo, quod dicit de vrso: quia depictū semper exornat materiam, dummodo sit honestum, secundum Christopho. hic.

k Apellis, 5 vel Parrhasij propria nomina pictorū.

l Iam petat. Scilicet directa rei vendicatione: vt ff. de acquir. rer. domin. l. qua ratione. §. sed non: vt litera. secundum Azonem.

m Vtilis actio. In rem non directa: quia desijt dñs esse. & sic est mirabile. quod non dominus a domino vendicat. sic contingit aliàs in Publiciana in quibusdam casibus: vt no. j. de actio. §. aliæ.

n Imposuit. Hoc mirabile contingit hic, quod cōditio possidentis est deterior, quā petentis, aliàs contra: vt j. de interd. §. commodum: sic & aliàs ff. de noxali. l. si quis a multis. & ff. si ex noxa causa aga. l. j. in fi. & l. ij. & ff. de peti. hæred. l. cum idem. Sed ad hoc respon. quod in causa noxali esse potest, quod secundo ages non probabit. Item in petitione hęreditatis, si bona iura habuit in uincendo, hæc eadē habuit in defendēdo: & sic non est eorū cōditio deterior. Item cum hic habeat actionē pictor, si non possideat: multo magis exceptionē debet habere soluto pretio: vt ff. de superfi. l. j. §. quod autem. & ff. de regu. iur. l. cui damus. Sed nunquid domino quondam tabulę idem conceditur, si possideat, si pretium picturę soluat? Rñ. Ro. quod sic: cum sibi actio detur. Ergo contra: vt sic differentia inter dominū & pictorem. Item quis prefertur, si ambo contra extraneū possidentem agant? Respon. is, qui directā habet actionem, id est, pictor, secundū Ioan. Sed nunquid si tabula fuerit abrasa, remanet pictoris? Respon. sic: ut ff. de rei uendi. l. in rem. §. item quęcunque. versic. & quod semel. Sed quare aliud in picturis, quā in scripturis? Rñd. quia pictura pretiosior 6 est, quā scriptura, secundū Ioā.

o Surripuit. Ante, quàm pingeret. 7

p Alius. Post picturam.

q Tabularum. Etiam, subaudi. nam & pictori contra extraneum furem datur. secundum Azo. Vel melius, (ut mihi uidetur) hic loquitur, quando fuit surrepta ante, quam esset picta, sed etiam contra dominum tabulæ sibi surripientem posset dari pictori furti actio, facto furto tabula iam picta: vt infra de obligation. quæ ex delict. nascuntur. §. Aliquando.

Si quis. CASVS. In hoc §. dicit Iusti. quod si emerit aliquis fundum bona fide a non domino, quem tamen ipse crediderit dominum esse, vel causa donationis, vel qualibet alia iusta causa, quæ ad dominij translationem sufficiat, bona fide accipiat: iure gentiū, quod naturali rōne introductū est, fructus, quos inde receperit pro cultura, suos facit. vnde verus dominus postea vendicans ab eo fundum, qui eum emerit: de fructibus ab eo consumptis aduersus eū agere non poterit, secus est in malæ fidei possessore. Nam ille, qui sciēs alienum fundum possederit, fructus suos non facit. vnde si dominus fundi ab eo fundum vēdicauerit: non solum fundum, sed etiam fructus cū fundo, licet ab eo consumpti sint, cogitur domino restituere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. si verò.

r Bona fide. Quæ in initio exigitur. s. vt credat sibi dantem habere ius distrahendi: vt ff. de vsuris. l. qui scit. §. fi. 4 Nec obst. quod est. ff. de acqui. rer. domi. l. bonæ fidei. §. in contrarium, quia ibi opponendo loquitur, non ponendo.

Iusta.

1 Si aūt sit scriptor ad mercedē, & sibi de suo labore non satisfiat, potest retinere quaternos, vt no. p. l. i l. si nō fortē. §. si cētū. & ibi Iaco. & Bal. de cō di. de. & Cy. & do. in l. fi. C. commo. An.

2 Et bñ secūdum An. hic, p istū tex.

3 Hæc vera. nā cū in pictura, quā in scriptura īspiciť qđ est pretiosius, secūdū Ang. Æg. Per.

4 Bñ loquitur de colore, & atramento, sed de hoie, & vrso nō, qa nō est crēdū qđ sit pictū, mō itēo neitū. secundū F. Ægi. Per.

5 Apellis & Parrhasij meminit Plin. li. nat. hi. xxxv. ca. x. & alijs itē locis. Vēdicat aliqn nō dominus a dño.

6 Pictura ptiosior ē scriptura.

7 Hęc sō non vē ppetua: qa scriptura ptiosior eē pōt, & carior secūdū Fa. Ægi. Per.

4 Dic hoc verū in alijs ꝯctibus ꝑterquā ī emptiōibus: quia in illis requirit, quod duob' tēporib' habeat bonā fidē videlicet tēpore contract', & tpe traditionis. vt est tex. in l. ij. ff. p empto. & quæ sit rō differentię. ibi no. Ang.

a Iusta. Cum multæ sint causæ, siue tituli acquirendi: vt in ff. colligitur in varijs titulis sub titu. de vsucap. vsque ad titulum, de re iudi. idem tamen & si titulum non habeat: vt arg. ff. finium regun. l. iiij. §. post litem, versicu. sed ante.

b Naturali rōne. id est, iure gentium, de quo loquitur hic ti. cui naturalis insita ratio est.

c Fructus. * Industriales, aliud in naturalib9: vt ff. de vsufr. l. fructus. Nec obstat. ff. de acquir. rerum do. l. bonæ fidei. in prin. quod. n. ibi dicitur, es, exponitur siue facto possessoris, siue alterius percepti. industriales tamen, vt ff. de vsur. l. qui scit. §. præterea. Sed naturalib. fructibus consumptis, an teneatur possessor? Respon. Non tenetur possessor rei vendicatione: quia nō possidet, nec dolo desijt possidere: sed cōdictione sine causa tenetur inquantum locupletior est, arg. ff. si certum petat. l. ij. & ibi.

* Fructus industriales, q non proueniūt sine hoīs industria, vt vinū, oleū, frumentum. Nāles vero q ipsa nā proueniunt. vt poma, fœnum. Aegi. Per.

fundū emerit, vel ex donatione, aliave qualibet iusta a causa æquè bona fide acceperit, naturali ratione b placuit, fruct9, c quos pcepit, ei9 esse, p cultura, d & cura. e Et ideo si postea dñs superuenerit, & fundū vindicet: de fructib. ab eo cōsumptis agere nō pōt. f Ei verò, qui alienū fundū sciēs possederit, nō idē g cōcessum est. itaque cum fundo et fructus, licet consumpti sint, cogitur restituere. h

Fructus a solo separati fructuarij fiunt, non etiam pendentes: ideo nondum perceptos ad hæredes non transfert.

Is verò, ad quem vsusfructus fundi ptinet, non aliter fructuū dñs efficit, quā si ipse i eos pcepe rit. Et ideo licet maturis fructib. nōdū tñ pceptis k decesserit, ad hæredes eius non pertinent: sed dño l pprietatis adquiruntur. Eadem ferè & de colono m dicunt.

Fœtus, lac, pilus, & lana sunt in fructu pecudum: partus vero ancillæ non dicitur in fructu: & ideo non pertinent ad fructuarium ancillæ. Argumentum.

In pecudum fructu et fœtus n est, sicuti lac, pilus, o & lana. itaque agni, hœdi, & vituli, & equuli, & suculi p statim naturali iure q dominij

ADDITIO. Sed si non sit effectus locupletior, non tenetur, nisi esset malæ fidei. Ang.

d Pro cultura. Vt segetes.

e Et cura. Vt lac, & pilus, & lana.

f Non potest, nec ad pretium: vt j. de offi. iud. § & si hereditas. versi. si vero. & ff. finium reg. l. iiij. post litem. versic. sed ante. si tamen extant, non rei vendicatione, quia percipientis sunt. sed officio iudicis tenetur reddere: vt C. de rei vendi. l. certum. §. bona fide.

g Non idem. Vt faciat fructus suos.

h Cogitur restituere. Distingue tñ: quia si habet titulum malæ fidei possessor, de cōsumptis cōdictione sine causa: de extantib. rei vendicatione tenetur. de percipiendis, pp titulum excusatur. vt C. de rei vendi. l. si fundum. nisi in quatuor casibus. Primo qñ emit ab eo, quem scit vēdere in fraudem creditorū: vt ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. per hanc. Secūdo, qñ emit ab eo, qui metu cōpulsus est, vt ff. quod metus cau. l. sed & partus. Tertio, qñ emit contra interdicta legum sciens: vt C. de agr. & censi. l. quemadmodum. lib. xj. Item in quarto, s. qñ emit a fisco non solenni rei vendente: vt C. de fide instr. & iur. hastæ fi. l. j. Isti quatuor casus etiam not. ff. quod met. cau. l. sed & partus. & l. si fundum. C. de rei vend. Si non habet titulum, de consumptis condictione sine causa: de extantibus rei vendicatione: vt C. de condi. ex lege, l. pen. C. de rei vend. l. si fundum. de percipiendis officio iudicis. ff. de rei vendi. l. si nauis. §. fi.

p Condictio sine cā compete quoties aliqd ē, vel fuit apud te sine causa, quod mea itere est hēre. ff. de cōd. sine causa. per totum. Aegi. Per.

Is verò. CASVS. Dñe, Titius habet vsumfructum in vniuersitate fundi: modo q̄ro a vobis, qñ Titius vsufructuarius dñs fructuum esse intelligatur. Ad hoc tñ. Amice, iste ad quem vsusfructus pertinet: non aliter dñs fructuum effici intelligitur, quā si huiusmodi fructus ipse perceperit, & in horreo suo reposuerit: & ideo si vsufructuarius maturis fructibus, & a solo separatis, nondū tñ in horreo suo repositis decesserit, ad hæredem suum huiusmodi fructus nō transmittit: sed dño proprietatis morte vsufructuarij acquiruntur. Et quæ de vsufructuario diximus, eadem ferè & de colono, qui nūmis colit, intelligunt. Sed pone, q aliquis habeat vsumfructū in oue, vel in capra, vel in equo, vel in vacca: modo quæro, quid intelligitur esse in huiusmodi vsufructu? Ad hoc tñ. Amice, in pecudum fructu etiam fœtus est: sicut lac. pilus, & lana. vnde dico tibi, quod agni, hœdi, & suculi, & equuli statim cum editi fuerint, naturali iure in dñio vsufructuarij esse intelligunt. sed secus est in eo, q habet vsumfruct. ancillæ: quia ad dñm pprietatis pertinet. Sed dñe, pro Deo quare non fuit statutum partum ancillarum esse in vsufruc. sicut fœtus pecorum? Ad hoc respon. Amice, optima rōne hoc statutum fuit. Absurdum. n. videbatur hominē in fructu esse; cum omnes fructus hominis gratia ipse Deus adinuenerit. Sed si aliquis vsumfructum gregis habeat: & aliqua ouis perierit: vsufructuarius in locum demortuorum animalium ex fœtu submittere debet. & ita Iuliano visum est. Et similiter qui habet vsumfructum vinearum vel arborū, alias substituere debet. Rectè. n. colere debet fructuarius, & quasi bonus paterfamilias vti. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. thesauros. in quo Iusti. determinat qualiter per inuentionem dñium acquiritur de iure gentium: & casus planus est vsque ad illum §. per traditionem. Franc.

t Hoc pcedit qa ille emit circūscripta solennitate iuris: secūdū Chri.

Et est ratio quia vsufructuarius adminiculum tantū dedit lege: vt le. j. ff. qā dies vsusfr. ce. nec sola nālis possessio, quā habet, sufficit ad acquirēdū sine separatiōe nomine suo facta, vt in Ang.

i Ipse. Alio enim percipiente non fiunt sui. sed fiunt bonæ fidei possessoris, etiam si eos alius percipiat: vt ff. de vsur. l. qui scit. §. præterea. vel aliter si iste percepit, non etiam hæres eius. nec enim ad hæredem transmittit. Accur.

k Perceptis. Vt si in horreo depositi * sunt facit suos fructuarius: sed bonæ fidei possessor, statim vt a solo separati sunt: vt ff. qb. mo. vsusfruc. amit. l. si vsusfr. Est & alia dfia: quia fructuarius facit suos naturales fructus, bonæ fidei possessor non: vt ff. de vsu fru. l. vsufru. l. legato. & de vsur. l. fructus.

* Idē est si nō cēnt in horreo, sed tñ essent plene recepti, vt qa excussi a spicis, secūdū Oct. Aegi. Per.

l Domino. Sed per quam actionem? Respon. p rei vendicationem, cum dominus sit: vel condictione ex hac lege.

m De colono. Qui nūmis colit. nā oēs fructus facit suos, vt vsufructuarius: sed differūt, qa colonus talis facit fructus suos statim, vt a solo decerpti sunt: vt ff. de fur. l. si apes. §. fi. secus in vsufructuario. vt hic dicitur. Vel dicas de partiarijs: * vt ff. loc. & cōdu. l. cū in plures. §. messem. fm Azo. Item dicit ferè. pp aliud: quia colonus transmittit ad hærede: vt j. de loca. & condu. §. fi. sed fructuarius non vt hic.

* Colonus q sub certa annua mercede pecunia numerata agros suscepit colēdos. Aegi. Per.

* Partiarij sunt q terrā colūt p parte dimidia, vel tertia, vel alia, secūdum fertilitatem terræ, aut sterilitatem. Aeg. Per.

n Fœtus. Quasi dicat, ita fœtus sicut &c.

o Pilus. Bouis, vel ēt caprarum, ab borrā setarum.

p Et suculi. Id est, parui sues.

q Naturali iure. Id est, gentium, de quo loquitur supra. eod. §. singulorum.

Nullius autem sunt res sacrę, & religiosæ, & sanctæ. quod enim diuini iuris est, id nulli in bonis est:

Res sacræ sunt, quę ritè per pontifices Deo dedicatę sunt, vel ad diuinum ministerium deputatæ, quę non possunt nisi per capitalitate hominum alienari. Arg.

Sacræ res sunt, quę ritè per pontifices [b] Deo cõsecratæ sunt: veluti ædes sacræ, [c] & donaria [d] quę ritè ad ministerium Dei dedicata sunt: quę etiam [e] per nostrã constitutionẽ [f] alienari, & obligari prohibuimus, excepta [g] causa redemptionis captiuorum. Si quis autem authoritate sua quasi sacrũ sibi constituerit: sacrum non est, sed profanũ. [h] Locus autẽ, in quo ædes sacræ sunt ædificatæ, etiã diruto ædificio, sacer adhuc manet: [i] vt Papinianus scripsit.

Religiosum locũ quisuis propria authoritatè facere potest: mortuum scilicet in proprium fundum inferendo: at vero socius communem fundum inuito socio religiosum non facit: nec proprietarius contra dicentẽ fructuario.

Religiosum locum vnusquisque [k] sua voluntate facit, dum mortuũ [l] infert in locum suum. In communem autẽ locum purum, [m] inuito socio inferre, non licet: [n] in cõmune vero sepulcrum etiam inuitis [o] cæteris, licet inferre. Itẽ si alienus vsusfructus [p] est: proprietarium [q] placet, nisi consentiẽte [r] vsufructuario, locum religiosum nõ facere. In alienũ locũ consentiente dño, licet inferre, & licet postea ratum non habuerit, quã illatus est mortuus, tamen locus religiosus fit.

Nullius autem. vsque ad §. singulorum. diuidit autem in quatuor partes. Primo ponit, quæ sunt in nullius bonis: Secundo ponit exemplum de rebus sacris. Tertio de religiosis. Quarto de sanctis rebus. Secunda ibi, Sacræ sunt. Tertia ibi, Religiosum. Quarta ibi, Sanctæ quoque. Et quamlibet partem summabo per se.

CASVS. Dñe, iam vidi quæ sunt vniuersitatis in dicatibus multaq; sunt nullius: Ad hoc indoc Imperat. Amice, nullius sunt veluti res sacræ, & religiosę, & sanctæ: & hoc patet tali rõne. Huiusmodi enim res diuini iuris sunt: & quod diuini iuris est, in nullius bonis est. Sed pone. Dñe iam video quod eã, quæ nullius sunt, consistunt in sacris, & religiosis, & sanctis: dicatis ergo mihi, quæ sunt sacra? Respõ. Amice, sacra sunt quę ritè per põtifices Deo cõsecrata sunt: sicut ædes sacrę, & donaria &c. prout iacet in litera vsque ad illũ §. religiosum. Franciscus.

[a] Nullius. Scilicet hominis, vel hominũ, nec pñt esse, sed sunt in bonis Dei, hominum cẽsura, siue dispositione: & sic non obstat, quod posset dici de communibus, & publicis rebus vniuersitatum: quæ videntur nullius esse: quia esse possunt, & sunt hominum, licet non hominis singularis. [1] Item contra infra eodem. §. feræ. Solu. vt ibi.

[b] Pontifices. Id est, papas, & episcopos. Sed nunquid Imperator dedicare potest: Videtur quod sic: vt ff. eodem, l. sacra. §. j. vbi dedicat, id est, potestatem dedicandi dat. nam olim Imperatores erant sacerdotes: vt in canonibus dicitur. Vel dic dedicat alij, puta episcopo permittendo sine requisitione, vel concedit, scilicet requisitus.

[c] Aedes sacræ. Hic locus dicitur sacer, vt hic, & sanctus: vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. j. Item religiosus: vt in Auth. vt religiosæ domus.

[d] Et donaria. Aliàs dona. id est, thuribula, & cruces, & calices. Accur.

[e] Quæ etiam. scilicet donaria, non autem referas ad ædes sacras. nam illæ nullo modo possunt alienari: vt in Auth. de alie. & emphy. §. & quoniam cognouimus. colla. x. Accur.

[f] Constitutionem. Vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. Accursius.

[g] Excepta. Nam hominum animæ quibuslibet rebus præponendæ sunt: vt C. de sacrosanctis ecclesijs. l. sancimus. j. in fine. [2] Item propter debitum, si quod habet ecclesia: vt in Authen. de alie. emphy. §. hoc etiam super ipsis. colla. ix. Item propter alimenta pauperum: vt xij. quæst. cap. aurum habet ecclesia. Accursius.

ADDITIO. Vnde versus. Vtilitas, incommodum, pietasque, necesse, Res alienari permittunt ecclesiarum.

[h] Prophanum, id est non sacrum.

[i] Sacer adhuc manet. Definit tamen esse sacer, si ab hostib. capiatur: vt infra. de inutil. stipul. §. j. & ff. de religio. l. cum loca. Item locus ille religiosus esse desinit, quando ea remouentur, quæ talem eum reddebant: vt ff. eodem. l. sacra. §. illud. & de relig. l. antepenul. in fine.

Religiosum. CASVS. Domine, iam video quæ sunt sacra: dicatis mihi, quæ sunt religiosa? Ad hoc respondet Imperator: Amice, religiosa loca sunt, in quibus corpora mortuorum sepulta sunt. Religiosum enim locum vnusquisque pro sua voluntate facit, dum in locum suum mortuum infert &c. omnia plana sunt vsque ad §. sanctæ.

[k] Vnusquisque. Aliud in sacro: vt sup. proxi. §. sacræ.

ADDITIO. Hodie tamen de iure canonico requiritur authoritas episcopi, c. penulti. in fin. extra. de consecra. eccles. vel alta. ista tamen ciuilis religiositas impediet loci alienationem; secundum Ial. & Ange. hic.

[l] Mortuum. Scilicet totum, [3] vel saltem caput: cuius imagine cognoscimus: vt ff. de religio. l. cum in diuersis. in fine. Quid si partialiter caput est in diuersis locis? Respond. illum esse religiosum, vbi est maior pars: vt argumen. ff. de statu homi. l. quæritur. & infra de vulga. substitu. §. & si ex disparibus. Si autem æqualiter, neuter: secundum Ioan.

ADDITIO. Et no. quod si pars interior appareat, illa tanquam nobilior inspicitur. argum. l. quod cõclaue. ff. de damno infecto. Angelus.

[m] Locum purum. [4] Id est, qui neque sacer, neque sanctus neque religiosus est. ff. de relig. & sump. fune. l. j. §. purus autem locus. vide gl. in c. abolendę. extra. de sepultu.

[n] Inferre non licet. Extraneos. nam ipse socius rectè ibi sepeliri potest, etiam sine cõsensu cæterorum: maximè cum non est alius locus, in quo sepeliretur: vt de relig. & sum. fun. l. si plures.

[o] Inuitis. Hoc fauore religionis iam factę, aliàs contra: vt supra proximo §. & ff. communi diui. le. Sabinus.

[p] Vsusfructus. Scilicet loci puri. argum. ff. de vsu, & habi. l. finali.

[q] Proprietarium. Nisi consentiat fructuarius: vel nisi testatorem, qui vsumfructum legauit, vellit sepelire hæres, vt ff. de reli. l. ij. § si vsum fructum.

[r] Cõsentiẽte. Quid si primo cõsensit, post pœnituit ante

Propha num & sacrum opponunt. Mand. sup. §. com. gl. j.

[1] Sed dices tu. nã aer nec ẽ in bonis hominis singularis, nec hois i cõmuni: itẽ nec redigi põt in bonis alicui⁹, ergo debuisset poni sub membro nulli⁹. Solu. quod aer sicut oib. nec ĩ nullius bonis puenit sãcto natura, & iõ cõis oib. appellat⁹ ẽ, sed res sacræ, sanctæ, & religiosæ sunt dedicatæ Deo facto hominũ, & ideo non cões, sed i nulli⁹ bonis appellate sunt. Christ.

[2] Idem dr in cap. præcipimus. in princ. xij. q. j.

Cõcor. c. cũ oẽs, i gl. j. post med. ibi, Nisi rem concedat, de cõstit.

Expungendã esse hoc loco negationem, quẽadmodum & iura tñ. sicut religiosũ: ff. ex cẽsei Anto. Augu. emendatio. l. 2. ca. ij. idq; pbat cũ ex Pã. Florẽ. tũ ex Theophilo Græco institutionũ interprete atque ex huius loci sensu erit, locũ religiosũ fieri, si fructuarius nõ cõsentiente dño illatus sit mortuus, si modo id ratũ postea dñs habuerit.

[3] Nõ tñ fundũ totum, sed locũ cadaueris solũ efficit religiosum Ang.

[4] Ista gl. non reperitur i antiquis originalib⁹, nec de ea faciũt mẽtionem doc.

ante illationem? R. sufficit semel voluisse: vt ff. de aqua plu. ar. l. in diem. & j. proxi. §.

Sanctę quoque. CASVS. Domine, iam uideo quæ sunt sacra, & religiosa: dicatis mihi, quę sunt res sanctę? Ad hoc rń. Amice, sanctę res sunt ue luti muri, & portæ ciuitatis, Hmôi. n. res quodāmodo diuini iuris sunt: & idcirco in nullius bonis esse censentur. Sed domine, quare dicuntur muri sancti? Ad hoc respon. Amice, idcirco muros ciuitatis sanctos legis authoritate, id est, firmos dicimus: quia pęna capitis constituta est aduersos eos, qui aliquid in muros deliquerint, vnde & illas partes legū, quibus pœnas contra earū transgressores constituimus, sanctiones appellamus. & hæc dicuntur vsque ad § Singulorum.

Res sanctæ sunt portę, & muri ciuitatū, quasi pœna legali firmatę. Itē leges pęnales proprio vocant sanctiones. Are.

Sanctæ † quoq; res veluti muri, a & portę ciuitatis, quodāmodo diuini iuris sūt: & ideo nulli[b] i bonis sunt. Ideo aūt muros sanctos b dicim[9]: quia pęna capitis cōstituta est in eos, qui aliquid in muros deliquerint. c Ideo & legū eas partes, qb[9] pœnas cōstituimus d aduersus eos, qui cō leges fecerint, sanctiones e vocamus.

Hic exordium sumit postrema pars diuisionis rerū, quæ per vniuersum hunc secundū librum & eò amplius diffunditur. Rerum dominia singulis hominibus, aut iure naturali, aut iure ciuili acquiruntur. Quibus igitur modis res fiant nostræ naturali iure, tradere incipit.

† Sanctū quot modis sumatur Mando. l. Glo. facul. §. Considerantes, in ver. sanctæ.

a Muri. Scilicet ciuitatis Romanæ. 1 Quid de ciuitate alia, vel castro? Rśd. nec ibi quicquā facere licet sine authoritate pŕidis: vt ff. eo. l. sacra. §. muros. Vel fortè vniuersitati licet, non priuato: vt C. de ope. pub. l. omnes.

1 Et tūc capite punit: vel. ff. e. in alijs autē est pœna extraordinaria ad arbitriū iudicis: quod qđ q; pōt se extēdere vsque ad mortē si sit enorme delictū. An. Arc.

ADDITIO. Ista gl. iūsto suo tex. est not. ad hoc, quod illi stultè agunt: imò etiā contra ius, qui domos construunt contiguas, seu adhærentes muris ciuitatis, uel castri: vt ff. eodem, leg. sacer. §. muros. Placen.

b Sanctos. Id est, firmos. a sancio sancis: non calce, vel lapidibus, sed lege firmatos, vt sequitur.

c Deliquerint. Scilicet trāscēdēdo, vel rūpēdo: sicut fecit Rhemus frater Romuli: vt hic, & ff. e. l. fi. vnde Lucanus: Fraterno primi maduerūt sanguine muri.

d Constituimus. Vt C. de leg. & const. l. non dubiū. & similes. Accur.

e Sanctiones. In stricta significatione: quandoq; ponitur largius pro qualibet imperiali lege: vt C. de nouo Co. fa. §. quibus. vers. colligenti vero &c. Quandoque largissimè pro collectione totius iuris ciuilis: vt in proœ. Digest. in princ.

Singulorum. Ista est secunda pars principalis huius tituli, quæ diuiditur in quinq; partes principales. Primo qualiter acquirūtur nobis res, quæ in nullius bonis sunt. Secundo, qualiter acquiruntur ea, quæ sunt alterius, ex facto nostro ex permissione, vel fabricatione. Tertio quando vsufructuarius, uel bonæ fidei possessor facit fructus suos: & quid contineatur appellatione fructuum. Quarto ponit vnū casum exceptiuū a prima parte, videlicet, quod ea, quæ sunt in nullius bonis: non tamen in totū efficiūtur occupantis. Quinto quādo per traditionem, vel non, in personā certā, vel incertam dominiū transferatur. Secunda ibi, in §. cum ex aliena materia. Tertia ibi, Si quis aūt. Quarta ibi, in §. thesauros. Quinta ibi, in §. per traditionem.

CASVS. Domine, iā video, quę sunt naturali iure communia, & quę publica, & uniuersitatis, & quę nullius. Dicatis ergo mihi, si placet, quę sint singulorum hominum res? Et respon. Imper. dicēs, quod multis modis fiunt. Quarundam enim rerū dominium nanciscimur iure naturali, qđ sicut diximus, ius gentium appellatur: & quarūdam rerum dominiū nāciscimur iure ciuili. Sed pone casum. Dñe, iam video, q rerum dominiū acquiritur de iure gē. & de iure ciui. sed pro Deo dicatis mihi, de quo iure intenditis primo tractare? Ad hoc respon. Amice, commodius est a vetustiore iure incipere. Manifestum aūt est ius naturale vetustius esse: quod cum ipso genere humano rerū natura prodidit. Ciuilia enim iura tūc primo esse cœperunt, cum ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt. Et hæc dicuntur vsque ad §. feræ igitur. Franc.

Singulorū † aūt hominū multis modis res fiūt: quarūdā enim rerū dominiū nācíscimur iure naturali, qđ (sicut diximus) f appellatur ius gentium: quarundam verò iure ciuili. g Commodius est itaque a vetustiore h iure incipere. palam est autem, vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura i prodidit. k † ciuilia autem iura tūc esse cœperunt, cum & ciuitates condi, & magistratus creari, & leges scribi cœperunt.

Horum quæ subijciuntur dominia, præoccupanti iure gentium conceduntur, Et in alieno aucupata feræ occupanti quæritur.

Annotato, alienum fundum domino reluctante, ingredi nemini licere.

† Iste §. declarat quō res adquirūtur iure gen. vsq; ad tit. de vsuca. j. Ægi. Por.

† Ex hoc loco tacite ē intelligere qđ scribit M. Cic. lib. j. de legi. fore gem illā nālē fuisse ante, quā ciuitas vlla cōstituta esset: vt pote naturā eā ipsis hominib[9] quos prētos ca sulis, & collibus, certū est diu ignorasse omnē politiam.

f Diximus. Sed vbi? Respō. s. de iu. natu. §. j. ibi, qd verò naturalis. Vel s. de iu. na. §. sed naturalia. Vel melius s. eo. §. & quidē.

ADDITIO. Dic q ista gl. videtur approbare vltimam opi. hic positā in glo. sed illa nō videtur vera: vt in §. j. in ver. quod vero. s. de iure natu. Angel.

g Iure ciuili. Vt vsucapione, arrogatione, successione, deportatione, monachatione: de quibus incipiet dicere j. de vsucap.

h Vetustiore. Sic ff. de iure immu. l. semper.

i Rerum natura. Id est, Deus.

k Prodidit. Id est, statim cum procreauit Deus gentes, statim fuit ius gentium. Accur.

ADDITIO. Et potes exponere prodidit, id est, ad inuenit. inde proditus. i. adinuētus: vt j. si quad. paup. fec. di. in princ. Quandoq; etiam proditus. i. datus. j. de act. §. huic autem versic. qua de causa. Et sic accipi hoc loco non esset ineptum.

Feræ igitur. CASVS. Domine, iam video, q vultis tractare de iure gētium, tanquā de vetustiore, dicatis ergo mihi, si placet, aliquem modū acquirēndi dñium de iure gentium? Ad hoc respō. Iust. Amice, feræ bestiæ, & volucres, & pisces, & omnia animalia fera quæ in terra, & quæ in mari, & quæ in cœlo. i. in aere nascūtur, statim cum ab aliquo capta fuerint, iure gentium occupantis fiunt: & hoc tali ratione. Nam dicimus animalia fera, in nullius bonis esse intelligūtur: & quod ante nullius est, id iure gentiū (qđ naturali rōne introductum est) occupanti conceditur. Nec interest quantum ad acquirendum dominium, vtrū quis huiusmodi feras bestias, & volucres, in suo pro-

prio fundo ceperit, an in alieno: & hoc est verú, nisi prohibitio domini intrare volentes præcesserit. Nam qui in fundú alienum ingreditur venãdi, aut aucupãdi gratia: poterit a domino prohiberi, ne igrediatur, si dominus fundi eum preuiderit. Sed pone: Domine, iã video, q per occupationem huiusmodi ferarum, & volucrum acquiritur mihi dominium: dicatis mihi quãdiu durat mihi huiusmodi dominium acquisitum? Ad hoc rńd. Amice, dico tibi, q quicquid prædictorum animalium ceperis, tandiu tuo dominio subiectú esse intelligitur, quandiu in custodia tua detinetur: sed cum tuã custodiam euaserit, & in pristinam naturalem libertatem se receperit, in tuo dominio esse desinit, & rursus sicut prius occupanti conceditur. Sed domine dicatis mihi, quando dicitur se recepisse in naturalem laxitatem, vel libertatem? Ad hoc respon. In naturalẽ laxitatem dicitur se recepisse, cum vel omnino conspectum oculorum tuorum euaserit, vel ita sit in conspectu tuo, vt impossibilis sit eius persecutio. Vnde super tali quæstione apud veteres multum fuit disputatum & quæsitum. Quidam venator, puta Titius quendam ceruum vulnerauit, & mortale vulnus ei inflixit: ita q ceruus vulneratus capi poterat. Nam in casu isto dubitatur, vtrú dominiú cerui vulnerati incontinenti post vulnus inflictum intelligatur Titio vulneranti acquisitum. Et certè quidam veteres dixerunt statim post vulnus inflictú huiusmodi ceruum vulneratum, fieri Titij vulnerantis. & tandiu in eius dominio videri, quãdiu eum persequitur. Et si Titius eum persequi desierit: dixerút huiusmodi ceruum desinere in dominio Titij esse: & rursus occupanti concedi. Alij vero non aliter putauerunt huiusmodi ceruum fieri Titij, quam si eum Titius ceperit. Sed domine, quid dicitis vos super hoc? Certè dicit Iusti. Nos posteriorem sñiam tanquam iustiorem confirmamus: vt videlicet ita demum intelligatur Titij esse, si Titius eum ceperit. Multa enim solent accidere impedimenta, vt Titius eum non capiat. Et hæc dicuntur vsque ad § Apum quoque. Franciscus.

Feræ igitur bestiæ, & volucres, & pisces; & omnia animalia, quæ mari, cœlo, [a] & terra nascũtur, simul atque [b] ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim † ante nullius est, id naturali ratione occupanti cõceditur. † Nec interest [c] feras bestias & volucres, utrú in suo fundo quis capiat, an in alieno. † Planè, qui alienú fundú ingredit̃ venandi, [d] aut aucupandi gratia, põt a dño, si is præuiderit, prohiberi, ne ingrediatur. [e] Quicquid aút eorú ceperis, eousq; tuum esse intelligit̃, donec tua custodia coercetur: Cú verò tuam euaserit custodiam, & in libertatem [f] naturalẽ sese receperit: tuum esse desinit, & rursus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cú vel oculos tuos effugerit, vel ita sit in conspectu tuo, vt difficilis [g] sit eius persecutio. [h]

Licet fera syluestris, ab aliquo vulneretur, ita vt verisimiliter possit capi, tamen nõ efficitur vulnerantis, nisi eã ceperit. Ares.

Annotato, Illud vulgatum, multa cadunt inter calicem, supremaque labra.

Illud [i] quæsitum est, an si fera bestia ita vulnerata sit, vt capi possit, [k] statim tua esse intelligatur. Et quibusdam placuit, statim esse tuam, & eousque tuam videri, donec eã persequaris. quòd si desieris persequi, desinere esse tuam, & rursus fieri occupantis. Alij vero putauerunt non aliter tuam esse, quàm si eã ceperis. Sed posteriorem [l] sententiam nos confirmamus, quòd multa accidere [m] soleant, vt eam non capias. [n] †

Apes, quæ in nullius bonis sunt, occupãti conceduñ, & earũ fructus. sicut & aues: licet in aliena arbore capiant̃. Dñs tamẽ a principio ingredi prohibere põt. Et examen eorum suum est, donec difficilis non est persecutio. Ares.

res sacræ cõceduñ occupanti: vt s. eo. §. nullius. Rñd. Res dicitur esse in nullius bonis sex, vel septem modis. Natura, vt hic. Facto, vt j. eo. §. pe. Item tempore: vt ff. de acqui. re. do. l. núquam. §. thesaurus. Et in his tribus locu habet hæc regula, nisi q in thesauro de æquitate dimidium domino soli restituitur: vt j. eodem. §. thesaurus. Item censura: vt s. eod. §. nullius. Item casu, vt in hæreditate iacente, quæ vicem domini repræsentat: vt infra de stip. seruo. in princip. Item culpa hominis, vt si eijciam seruum ægrotãtem: vt C. de la. lib. tol. l. j. §. sed scimus. & etiam hic. Item iuris naturalis constitutione: vt liber homo: vt ff. de uerbo. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram.

[c] Nec interest. Quò ad acquirendum dominium.

[d] Venandi. Aliud si cau. requirendi fugitiuú meum: vt ff. de ser. fug. l. iij. vel glandis colligendæ causa: vt ff. de gland. leg. l. j. vel vt recipiam pecuniã, quam ibi abscondi: vt ff. ad exhiben. l. thesaurus. vel si vindemiam, quã emi, tollere me venditor prohibeat: vt ff. de actio. empt. l. qui pendentem.

[e] Ingrediat̃. Quid si post prohibitionem quid ceperit? Respond. non facit suum: vt C. de rei ven. l. si fundum. & l. certum. & facit. j. eo. §. si apum. versi. sic planè.

ADDITIO. Dic istud verú secundú Ang. si fructus fundi consistebant in venatione, aliàs secus: vt tenet glo. in l. diuus. ff. de ser. vr. præ. & in l. iij. ff. de acquir. rer. do. quamuis Por. sequatur istam glo.

[f] In libertatem. Id est laxitatẽ, vt statim sequitur: vt ff. de acqui. rer. do. l. naturalem. & l. Pomponius.

[g] Difficilis. Id est, impossibilis. sic ff. pro soc. l. de illo in glo. difficile. econtra. ff. de ijs qui deiect. vel effu. l. ij. Accur.

[h] Persecutio. Sic. ff. de acqui. pos. l. iij. §. Nerua.

[i] Illud. Sic ff. de acqui. re. do. l. naturalem. §. illud.

[k] Capi possit, considerata natura hominis, & animalis, non diuina possibilitate: licet nec omnino facilitatem considero:

[l] Sed posteriorem. Sic ff. de acquiren. rer. domi. l. in laqueum.

[m] Accidere. Licet enim probetur vnum, id est, eam vulneratam, non tamen sequitur: vt capi possit: vt C. de proba. l. neque natales.

[n] Non capias. No. q inspicitur, quod euenire põe

[a] Cœlo. Id est aere. Accur.

[b] Simul atque. Id est, statim postquã &c. Sed nunqd

Feræ igitur. Quia a vetustiori incipiendum est, igitur &c. Accursus.

† Quod in nulli⁹ bonis est, id occupãti cõcedit̃. & ad húc §. & sequẽtes remittit gl. in c. si culpa. super verbo aĩalia. an ne si. gl. extra de iniurijs, & dã. da.

† Hinc Cice. li. j. of. Sunt autẽ, inquit, priuata nã nulla, sed aut veteri occupatiõe: vt q quõdam i vacua venerunt &c.

Res dicitur esse in nulli⁹ bonis septem modis.

Scilicet cú authoritate iudicis quã de facili pstabit. Sed falla regdit ita demú si aliqua ẽt leuia præcedant indicia secundú Chris. Et an qs cogat̃ iudicare sumptum, vide Iaso. hic.

† Et sic in rebus incertis nõ põt ferri sñia certa, vt hic, & in cap. iuuenis. iuncta gl. ij. post princi. eẽ de spõ. & matri. & est arg. q ad ea quæ frequẽter accidút, iura adaptant̃ vt hic, & in c. literas. iuncta gl. sup verbo cõsueuerint in me. i uersic. itẽ ar. ad ea. extra. de desponsa. impube.

Idẽ ubi uia publica, vel ẽt priuata & diruta: secundum Ias. hic.

Imò tex. dẽt intelligi put iacet: & hoc totũ stat in arbitrio iudicis, vt sẽtit gl. super verbo capi. j. e. secúdum Chris. Et nota húc tex. Ang. pro eo q nõ ritè ca ptus post ea restituit̃ libertati pristinæ.

ſic ff.loca.l.ſi qs domum. §.idē q̄rit ſi ſumptus. & ff. ad Treb.l.Lucius.§.pen.& ad leg.Falc. l.in quantita-te.§.magna.& ff.ex quib. cau. ma. l.ſed & ſi per p̄ro-rem.§.ſi feriæ.& ff.de ſer.ruſti.præd.l.q ſella.§.ij.& ff dam.infect.l.qui bona.§.cū inter.arg.th contra. ff.de pecu.l.eo tempore.j.reſponſ.

* Aliàs Apium.

† Plinius tñ naturalis hi.lib.xj. c.v. ſcribit, apes eſſe inſecta quędā, neq; mā-ſueti gñis neq; feri, ſed medię cuiuſdā naturę.

ADDITIO. Ibi euentus erat impoſ-ſibilis, cum nihil eſſet in peculio, ſe-cundum Angel. vel non erat ciuilis nec honeſtus, ſecundū Chriſtopho. de quo brocardo dic, vt per Ang. Aret. hic.

Apum quoque. CASVS. Iuſtinia-nus in hoc §. proſe-quitꝰ materiam ſuā de prorſus feris. Et dicit, quòd natura apum fera eſt, id eſt non manſueta, vnde apes ſi in arbore tua conſederint ante, q̄ a te in alueo tuo ſue-rint incluſæ, nō ma-gis intelliguntur eſ-ſe tuæ, quam volu-cres, quæ in arbore tua nidificauerint, vnde ſi huiuſmodi apes in arbore tua conſidentes aliquis alius incluſerit, ipſe earum dominus effi-cietur, & etiam ſi huiuſmodi apes ante, quam a te fuerint incluſę, ali-quos fauos in arbore tua, vel in fundo tuo fecerint, quilibet eos eximere poteſt: veruntamen ſi te inte-gra pręuideris aliquem ingredientem in fundum, tuum, poteris iure prohibere, ne fundum tuum in-grediatur. Sed pone, quoddam examen, id eſt, im-menſitas apum euolauit de alueo meo, in quo a me fuerat incluſum, ego quęro quandiu dominio meo intelligitur eſſe ſubiectum? Ad hoc reſpon. ſi examē ex alueo tuo euolauerit: tandiu intelligitur eſſe tuū, quandiu intelligitur eſſe in conſpectu tuo: nec diffi-cilis ſit eius perſecutio, alioqui ſi euaſit conſpectum tuum, vel ita ſit in conſpectu tuo, vt difficilis ſit eius perſecutio, occupanti conceditur. Et hęc dicuntᷣ vſq; ad illum § pauonum. Franc.

Apū * [a] quoq; fera [b] natura ē, † Itaq; apes, q̄ ī arbore tua ꝯſederint, an te quā a te alueo [c] inclu dantᷣ, nō magis tuæ intel-liguntᷣ eē, quā volucres, q̄ in arbore tua nidū fece-rint. Ideoq; ſi alius eas in cluſerit: [d] is earū dn̄s erit. [e] Fauos quoq; ſi quos effecerint, eximere qlibet pōt. Planè integra re, [f] ſi p̄uideris [g] ingre-dientem fundum tuum: poteris eū iure ꝓhibere, ne ingrediatᷣ. Examen [h] quoq;, quod ex alueo tuo euolauerit, eo vſq; intel-ligitᷣ eſſe tuū, donec in cō ſpectu tuo eſt, nec diffici lis ꝑſecutio eius eſt: alio-quin occupantis fit.

Animalia quæ naturaliter ſunt feræ, ſed per accidens manſueta: tandiu ſunt noſtra, quandiu retinent conſuetudinē eundi, & redeūdi.

[a] Apum. Concor.ff.de acqui. rerum domi. l.natu-ralem.§.apum.

Alueus duo ſignificat.

[b] Fera. Id eſt non manſueta.

[c] Alueo. Vas eſt vbi apes manent. Q̄nq; ꝓ loco, vbi flumen currit, ponitur: vt j̄.eo.§.inſula.

Scandalū timendū eſt.

[d] Incluſerit. Quod Bul.facere noluit in his, & ſimi lib. dicens, magis timeo ſcandalum, quā futurū iudi-cium, vt no.ff.de acquir.rerum.do.l.in laqueum.

[e] Dn̄s erit. Nec furti tenetur, vt ff.de furtis.l.apes.

[f] Integra re. id eſt ante quam intrent, vel prius, quā eximantur.

[g] Pręuideris. Quid ſi fuerit ingreſſus, an poterit re-tinere eum, vt det quod acceperit, cum homo quili-bet poſſit prohibere, nequis intret fundum ſuum? Reſp. cum dominus factus ſit per occupationem, nō video quare deſinat eſſe dominus, arg. huius §.qui tā tum pręuidenti conſulitur.

Examen multipliciter accipitur.

[h] Examen.i. vniuerſitas apum. aliàs pro approba-tione ponitur, aliàs pro iudicio, vt C.de aduo. diuer. iudi.l.nemini.§.j.& fortè ſeruatur aliud de conſue-tudine in hoc §.& in ſuperioribus duobus.

Pauonum quoque. CASVS. Domine, quidam habent pauones, & columbas, qui ex conſuetudi-ne ſolent euolare, & reuolare, modo quæro a vobis, vtrum natura hmōi pauonum, & colū-barum debeat cen-ſeri fera? Rn̄. quòd ſic. nec obſtat, quo minus natura pauo num, & columba-rum fera cenſeatur, q. huiuſmodi pauo-nes, & columbæ ex conſuetudine euo-lare, & reuolare ſo-lent. nam hoc idem faciunt apes. & tamē manifeſtum eſt na-turam earum feram eſſe. Hoc idem etiā in ceruis quandoq; contingit. Quidam enim ceruos ita mā-ſuetos habent, vt in ſyluas ire, & redire ſoleant. Nemo tamē negare pōt naturam omnium ceruorum in genere, & etiam ipſorum ſingulorū ſpeciem feram eſſe. In his igitur anima-libus accidentaliter manſuetis, quæ ex conſuetudine ire & redire ſolent: alia regula a iure com-probata eſt, vt tandiu intelligantur tuo dominio ſubiecta eſſe, quandiu habuerint animum reuerten di. Nam ſi reuertendi animum habere deſierint, in tuo dominio eſſe deſinunt, & occupanti conceduntur. Sed domine, pro Deo dicatis mihi, qualiter per-pendam, q. deſierint habere animum reuertendi? Ad hoc reſpon. Amice, tunc intelliguntur deſinere habe re animum reuertendi, cum reuertendi conſuetudi-nem deſerunt. Et hęc dicuntur vſq; ad illū §.gallina rum, vbi tractatᷣ de animalibus prorſus manſuetis: & caſus eius planus eſt vſq; illum §.item ea quę ex ho-ſtibus, Franc. de Aret.

Pauonū quoq;, & co-lumbarū fera [i] natura eſt. nec ad rem ꝑtinet, [k] q ex cōſuetudine euola-re, & reuolare ſolēt. nā & apes idē faciūt, quarū [l] conſtat ferā eſſe naturā. Ceruos quoq; quidā ita māſuetos habēt, vt in ſyl uā ire, & redire ſoleant: quorū [m] & ipſorū [n] fe-rā eſſe naturā, nemo ne-gat. In ijs aūt animalib. quæ ex conſuetudine a-bire, & redire ſolent, ta-lis regula [o] cōprobata eſt: vt eouſque tua eē in-telligantur: donec ani-mum reuertendi habeāt. Nam ſi reuertēdi animū habere deſierint, [p] etiā

[i] Fera.i non prorſus domeſtica, vel māſueta. Accur.

[k] Nec ad rem pertinet. Id eſt, non obſtat ijs, quę di-ximus.

[l] Quarum. Scilicet apum.

[m] Quorum. Scilicet ceruorum in genere.

[n] Ipſorum. Scilicet ſingulorum in ſpecie.

Animalium tria ſunt gn̄a.

[o] Talis regula. Hic no. tria genera animalium. Man ſueta, vt ſunt gallinę: in quibus locum habet hęc re gula, vt vbicunq. ſint, dn̄i eſſe intelligantur: vt j̄.ꝑ-xi.§.Item fera prorſus. & in his habet locum alia re-gula. quia occupanti conceduntur: vt ſ.eo.§.ferę. & §. illud & §.apum. & §.examen. Item fera naturaliter, ſed accidentaliter māſueta: & in his obtinet hęc p̄ſens regula: & facit ad hoc ff.eo. de acquirē. rerum do.l.naturalem. per totum vſq; ad §.fina.

Iſta gl. reprehenditur per doc. hic, qa apum nā nō adeo fera, quin mutari poſſit ſecundum Por. hic.

[p] Deſierint. Exteriora indicant animi ſecreta inte-riora. facit de ędil. edict.l.ſi tamen. §.ij. vnde verſus. Intima per mores cognoſcimus exteriores.

ADDITIO. Et hoc comprehenditur, ſi viſo do mino, vel familiaribus non redeunt vt ſolebant: niſi per aliquos dies hincinde, nō tamen ſi in ſyluis aber-raſſent, ſecundum Ang.

a Gallinarum: Scilicet omnium, vt statim innuit. Vel dic singularum in specie.
b Feras. Vt phasianos. Accur.
c Anseres. Scilicet domestici.
d Gallinæ. Scilicet tuæ domesticæ.
e Turbati. Vt per vulpē, vel miluum.
f Qui lucrãdi animo. Scilicet vt habeat pēnas, vel oua. aliàs.n. non cõmitti tur furtum, nisi lucrandi animus interueniat: vt ff. de fur. l. j. §. fi. Sed nunquid dol⁹ fit in vno ouo? Rñd. sic, sed de dolo non agitur in re minori duobus aureis: vt ff. de dolo. l. si oleum. §. fi. & l. sequen. Sed quare non agitur de dolo, cum agitur furti: vt hic? Respond. furtum fit plerunque: & ideo frequentius puniendum est: secundum Ioan. vt ff. de pœn. l. aut facta. §. fina. ¹ Et not. ex hoc. q̃ quælibet actio etiã pro vno nummo datur: vt ff. de damno infecto. l. si proprietarius. in fin. j. respon. & ff. de coniũg. cum emancip. lib. l. j. §. illud. Sed fallit in casibus: vt ecce si commodo tibi seruũ, & tu eum alis: nõ repetis a me expensas modicas: vt ff. commo. l. in reb⁹. §. possunt. & ff. de impensis in rebus doc. fac. l. omnino. Et excepta actione doli, vt dictum est. item excipe, quod est ff. de damno infecto. l. ex damni. in princip. Accur.

Furti actio dat̃ p modico. non autē actio de dolo.

¹ Hanc rõnē improbat Ioan. Fab. q̃a dolus fit sine furto, sed nõ cõ. dic ergo furtũ esse im pbius: & eius actionē cõpetere de iure cõi: de dolo aũt de iure spāli cũ sit q̃dã spēs restitutionis restrigēs ea q̃ psen sus partiũ firmauerat. l. j. ff. de dol. ergo & c. ar. l. ei⁹ militis. § militia missus. ff. de re milit. Ang.

† Facit I pœ. decr. gl. vlt. vbi dr̃, q̃ pro vna gallina furtũ cõmitit̃ post me. gl. & gl. fi. in fi. c. cũ tc. extra. de re iud.

† Hoc tñ ius gētiũ interptationē sumit a iure ciuili, vt nõ militũ mer

tua esse desinunt, & fiunt occupantium. Reuertendi autem animum videntur desinere habere tũc, cum reuertendi consuetudinem deseruerint.

Gallinæ, & anseres domestici, tui sunt, ēt si cõspectum tuum effugerint: & qui eas accipis animo lucrandi, furtum committis. Aresi.

Illud annota, Etiam in re modica & exigui pretij furtum fieri.

Gallinarũ, ᵃ aũt & anserũ nõ est fera natura: idq; ex eo possum ᵇ intelligere, q̃ aliæ sunt gallinæ, quas feras ᵐ vocam⁹; itē alij sunt anseres, quos feros appellam⁹. Ideoq: si anseres ᶜ tui, aut gallinæ tuæ ᵈ aliquo mõ turbati, ᵉ turbatæve euolauerint, licet cõspectũ tuũ effugerint: quocunq; tñ loco sint, tui, tuæve esse intelliguntur: & qui lucrandi animo ᶠ ea animalia detinet, furtum cõmittere intelligitur †.

ʰ Si euaserint. Animo, & corpore: vt ff. de capti. & postli. reuer. l. nihil. in princ.
ⁱ Recipiunt. Iure postliminij: vt j. quibus modis ius patriæ potesta. solui. §. si ab hostibus.
ADDITIO. Hodie tñ quantum ad personas, nõ obseruant̃ iura captiuitatis, & postliminij. nisi quantum ad res.

¹ Etiã si hominē liberũ ex hostib. ceperimus, de iuregētiũ noster fit: q̃ si exierit potestatē nostrã, recuperat antiquã libertatem Ares.

Itē ea, q̃ ex hostib. ᵍ capimus, iuregētiũ statim nr̃a fiũt: † adeo qdē, vt & liberi homines i seruitutē nostrã deducant̃: q̃ tñ si euaserint ʰ nostra potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinũ statum recipiunt ⁱ.

Inuentoris fiunt lapilli, & alia quæ in littore maris inueniuntur Aretinus.

Item lapilli, ᵏ & gēmæ, & cætera, quæ in littore maris † ieniũtur, ˡ iure naturali ᵐ statim inuentoris ⁿ fiunt.

Nata ex animalibus nostris: nostra sunt. Aretinus.

Item ea, ᵒ quæ ex animalib. ᵖ dñio tuo ᑫ subiectis nata sunt, eodē iure ʳ tibi acquiruntur.

Quod per alluuionē (id est paulatim, & latēti incremēto) fundo nostro adijcitur no-

k Lapilli. Scilicet p̃tiosi. Et q̃ hic inter lapillos, & gēmas, & margaritas dr̃a: dic vt ff. de auro & argē. lega. l. & si nõ sunt. §. fin.
l Inueniunt̃. Quæ tñ non sunt alicui⁹, aliàs cõ: vt j. eo. §. fi. Accursius.
m Iure naturali. Id est gentium: vt j. eo. §. singulorũ. Accurs.
n Inuentoris. Ita demum si occupet siue apprehendat, ᵗ non aliàs secundum Azonem. nam in superiori §. & in alijs præcedentibus, de ais, quæ per occupationem quæruntur, tractatur. vnde qd̃ idem prosequatur hic vicinitas scripturæ innuit: vt ff. de testa. l. hæredes. §. sed & si notam: ff. de legat. j. l. si seruus plurium. §. finali. Et aduerbium similitudinis, scilicet, ᵗ item ᵘ quod est in principio §. aperte dat intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus est valde ab hoc separatus: vt infra eodem. §. thesauros. & ideo primum videtur, ᵗ & inuenienti, non capienti quæritur.

cenariorũ fiāt huiusmodi spolia sed publicen tur. l. si captiuus. ff. de cap. & postli. reuer. vt qui poti⁹ reipub. sint quã ipsi⁹ occupãtis aut poti⁹ ad Ducē ptineant quam ad ipsos milites. l. dium. ff. de iure fisc. † Malis abundat.

ᵗ Hoc verũ I vacãtib. vt hic. & l. si Barbarorũ. C. d fideiuss. Quod no ta p statu to loquēte ᵗ eo q̃ inuenerit bannitũ. Itē in nõ vacãtib. si possidētis aĩus non cõcurrat. aliã: solo acqrunt aspectu.

ᵘ Dictio itē est repetibilis pcedētiũ clausularũ qd eet verũ si copulatiuē ponat̃. secus si cõtinuatiuē Ægi. Per.

ᵗ Istã gl. approbat B. hic. Fallit in leporibus hntibus vtrũq; sexũ. Terētute ipse lep⁹ es, & pulpamētũ q̃ris. Ægi. Per.

Item ea quæ. CASVS. Dñe, iam vidi qualiter dñium ferarum, & volucrum singulis acquiritur p occupationem. Nunquid plurium rerum dñium acquiri potest per occupationem de iuregentium? Rñ. q̃ sic. Nam ea quæ ab hostibus nostris capimus statim iuregentium nostro dominio acquiruntur, & hoc in tantum verum est, vt liberi homines, quos ab hostibus capimus, dominio nostro subijciantur, & in seruitutem deducantur. si tamen nostram potestatem euaserint, & ad suos corpore, & animo reuersi fuerint, pristinum statum libertatis iure postliminij recipiunt. Et non solum supradicta iuregentiũ per occupationem acquiruntur, sed etiam lapilli, & gemmæ, & cætera quæ in littore maris inueniuntur statim cum ab inuentore occupata fuerint, iure gentium, quod naturali iure introductum est, inuentoris fiunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Item ea quæ ex animalibus. Franc.

g Ex hostibus. Vt quibus populus Romanus bellũ indixit: vel ipsi populo Romano: vt ff. de capti. & postli. reuer. l. hostes. & ff. de verbo. signi. l. hostes. & l. quos nos hostes.

Item ea quæ ex animalibus. CASVS. Domine, iam vidi qualiter acquiritur dominium rerum per occupationem: nunquid pluribus modis acquiri potest? Respond. q̃ sic: Nam ea quæ ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt: iuregentium per accessionem nobis acquiruntur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Præterea quod per alluuionem. Franc. de Aretio.

o Item ea. Nunc mutat stylum, & materiam, & dicit de ijs, quę acquiruntur per accessionem discretam: & in sequen. §. preterea dicit de accessione concreta.
p Ex animalibus. Fœminini ᵛ generis, siue rationalibus: vt ex ancillis: vt supra, de iure persona. §. serui. & C. de rei vendi. l. partum. siue irrationabilib⁹: vt ff. de rei vendi. l. idem Pomponius scribit si frumētum. §. idem scribit.
q Dominio tuo. Vel quasi: vt si bona fide possides animal irrationale: vt ff. de acquir. rer. domin. l. bonę fidei. §. fina. non ita in rationali: vt j. eod. §. in pecudum. & est ratio vt ibi.
r Eodem iure. Scilicet gentium.

Præterea

Praeterea. CASVS. Iustinianus in hoc §. dicit, q̃ praeter supradictos modos acquirendi, de iure gentiũ acquiritur nobis dominium per accessionem ꝯcretã. Quod enim per alluuionẽ agro tuo flumẽ adijcit, iure gentiũ tibi acquiritur. Sed domine, pro Deo dicatis mihi, quid est alluuio? Ad hoc rñ. Est autẽ alluuio incrementũ latens. vnde illud per alluuionẽ agro tuo videtur adijci, quod ita paulatim, & successiuè adijcitur, vt licet tota die intuitũ figas, tñ itelligere nõ possis, quantũ in quolibet momento agro tuo adiectũ fuerit, verũ est tñ, q̃ istud latẽs incremẽtũ tibi iure accessionis acquirit. Sed si impetus fluminis aliquã partẽ grossam ex praedio tuo dextraxerit: & illã partẽ detractã vicini praedio appulerit: manifestũ est eã partem ex pdio tuo detractã nihilominus in tuo dñio permanere. si tñ longo tpe fundo vicini tui adhaeserit, ita quòd arbores, quas secum traxit in fundum vicini radices emiserint: ex tpe immissionis radicũ videnť fundo vicini iure successionis acquisitae esse. Et haec dicunť vsq; ad illum §. insula. Frã.

strũ fit: qđ verò impetu fluminis vicino praedio adẽptũ est, et nostro accessit, vicini remanes: arbores aũt quę fundo nostro adhęserunt, & tandẽ radices egerunt, nostrae fiunt.

Pręterea qđ per alluuionẽ agro tuo flumen adijcit, a iure gentiũ tibi acquirit. f Est aũt alluuio incremẽtũ b latens. Per alluuionẽ aũt id vř adijci, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligi non possit, c quantũ quoq; momento tpis adijciať. Quòd si vis fluminis de tuo pdio aliquam partẽ detraxerit, & vicini praedio attulerit: d palam est, eam tuam permanere. Planè, si longiore e tpe fundo vicini tui haeserit, arboresque, quas se cũ traxit, in eũ fundũ radices egerint: ex eo tpe videntur vicini fundo adquisitae f esse.

Insula in medio fluminis emergens, eorũ fit q ab vtraq; fluminis parte proximiorum sunt prędiorũ possessores, pro modo, s. latitudinis (id est frõtis) cuiusque prędij, quę prope ripa est: at si in medio enata non sit, proximiori ripę modo praescripto accedit: sed si alicuius ager ad formam insulę a flumine redactus sit, eius remanet cuius fuit.

Insula, quae in mari nata est, (quod raro accidit) g occupantis fit: nullius enim esse creditur. h At insula in flumine i nata (quod frequẽter accidit) si quidẽ mediã partem k fluminis tenet, cõmunis

f In hãc sniam relatum ab Aggeno Vrbico Cassium Longinũ respõdisse. q̃ quod aqua lãbẽdo abstulisset, id possessorẽ amittere: cui imputandũ est, q̃ ripã suã sine alterius damno non munierit aduersus iniuriam fluminis.

a Adijcit. Ponendo iuxta tuũ praedium.
b Incrementum. Id est, augmentum. Accur.
c Intelligi nõ possit. Licet tota die ibi figas intuitũ: & hoc pp imbecillitatem naturalis visus: qui tã subtilia perpendere nõ potest: vt in cucurbita patet quae citò crescit: quae tamẽ percipi non põt, quantũ crescit quoquo momẽto tẽporis. Sed in quodam genere agrorũ cessat ius alluuionis: vt i agris militibus assignatis a principe, qui limitati dicuntur: vt ff. e. de acq. re. do. l. in agris. Quae sit ratio diuersitatis, dicitur in ea. l. h.
d Attulerit. Aliàs applicuerit. i. apposuerit, vt subijcit: puta crustam terrae forte vineatae, vel arboratae.
e Longiore. Id est lõgo. s. tãto vt faciat radices, vt sequit: vel ẽt ipsa terra apposita vnitatem alteri terrae secerit cui opponiť: vt ff. de dãn. insec. l. hoc amplius. §. ita demum: Sed quomodo scitur quando haec vnitio, vel immistio erit facta? Resp. per rusticos: quia ea lia sciunt: vt in auth. de non alie. aut permu. §. quod autem dictum est. col. ij. Ac.
f Acquisitae. Vtilis tamen reiuendicatio priori domino datur, secundum M. vt ff. de rei vend. l. idem Pomponius scribit, si frumentum. §. de arbore. Secundus cõtra: sed in factum ad aestimationem dãni: vt ff. de rei vend. l. in rem. j. §. item. Sed rei vendicatio non datur: vt ff. de damn. infe. l. hoc amplius. §. Alphenus.

ADDITIO. Dic secundum Io. Fab. q̃ imò nec in factum dať: vt d. l. hoc amplius. §. ita demũ. ff. de dãn. infect. l. nec obstat. § de arbore. quia ibi loquitur, quã do fuit facta vnitio actu sine facto hominis. hic loquitur, quando fuit facta facto fluminis, & iõ cum quaeratur de flumine, hoc videtur satis rationabile, & fuit opinio antiquorũ: sed opinio quae hic nota, fuit Azo,

1 Quòd si nõ fecerit põt directo vẽdicari.

* Eguinarius Baro hoc loco sũpta occasiõe regulã tradit. quadennit, quid sequendũ

quae satis est aequa, secundum Ang. hic.

Insula. CASVS. Domine, ponamus, q̃ aliqua insula nascatur in mari, dicatis mihi, cuius iuris esse intelligať? Resp. si aliqua isula in mari nata sit, (quod tñ raro accidit) occupanti cõceditur. Nam ante occupationẽ nullius esse intelligitur. Sed licet dixerim tibi de insula quae in mari nascitur, q̃ occupãtis fit: secus tñ est de insula i flumine nata. nã in flumine insula nata, (quod frequenter accidere solet) si quidem mediam partem fluminis teneat, cõis est eorum hominum, qui ab vtraque parte fluminis prope ripã praedia possident, videlicet pro modo latitudinis cuiusq; fundi, quae latitudo propè ripam sit. qđ si alteri parti fluminis pximior est: eorum est tantum, qui ab ea parte propè ripã praedia possidẽt, quod si ab aliqua pte diuisum flumẽ sit, deinde infra vnitum, agrũ alicuius in formã insulae redegerit: huiusmodi ager ad modũ insulae diuisione fluminis circundantis redactus, eiusdem permanet, cuius ante diuisionem fluminis fuerat. Sed ponamus, quòd flumen naturalem alueũ penitus dereliquit, & ex alia parte ceperit fluere, dicatis mihi qđ iuris in isto casu? Ad hoc resp. q̃ si naturali alueo in vniuersum derelicto, ab alia parte fluere coeperit: tunc prior alueus a flumine derelictus, eorum incipit esse, qui prope ripam eius praedia possident pro modo latitudinis cuiusque agri, quae latitudo prope ripam sit. Sed ponamus: nouus alueus iam occupatus, publici iuris incipit esse, sicut est ipsum flumen: sed si post aliquod tẽpus ad priorem alueum flumen reuersum fuerit, nouus alueus iam a flumine derelictus, eorũ incipit esse, qui prope ripam eius praedia possident. Aliud tñ iuris est, si totus ager alicuius aqua inũdatus fuerit. Inũdatio. n. aquae faciem fundi non immutat: & idcirco, si aqua a fundo recesserit: manifestum est manere dominum fundi, qui ante dominus fuerat. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. cum ex aliena &c. Fran.

Insula. Dicitur locus vndique circundatus aqua: vt hic, & ff. eo. l. adeo. §. insula. & l insula. 2 aliàs quandoq; pro domo in mari posita, quae in salo posita est, secundum Isido. Item quandoq; pro qualibet domo: vt ff. de eo, quod certo loco da. l. iij. §. si quis in insulam. Item nota diligenter ista sex responsa vsque ad §. alia sanè.

g Quod raro accidit. Sed oppo. nam ad ea, quae frequentius accidunt, potius iura adaptantur: vt ff. de legi. & senatuscon. l. nam ad ea. Respon. quod illud verbum, potius, solutionem inducit, nam bene infertur, potius: ergo ad alia. Accur.
h Creditur. Scilicet, antea.
i In flumine. Id est in medio fluminis.
k Mediã partem. Quod scilicet poterit sciri accepta chorda

sit, quoties iurisconsulto rũ sniae certe pugnãtes reperiũtur, tu eũ videto.

Insulae tria signi ficat.

Dic q̃ isulatum alia ẽ naturalis, vt Corsica, & Sardinia, alia casualis, vel accidentalis, quae i flumine saepe nascitur: i mari per tarò.

Naturales isulae sunt principis, nõ in dñio patrimoniali, sed i dñio iurisdictionali. vt l. insulae. ff. de iud. & l. illicitas. §. qui vniuersas. ff. de offi. pr. sed de hac mat. plenius vi deas hic per Ang.

est eorũ, q ab vtraq; parte fluminis prope ripam prædia possident. l. pro modo latitudinis a cuiuscũq; fundi, quæ latitudo ꝓpe ripã sit. Quòd si alteri parti ꝓximior sit, eorum est tm̃, qui ab ea parte prope ripã prædia possidet. Quòd si aliqua parte b diuisũ sit flumẽ, deide infra c vnitũ d agrũ alicui⁹ i formã isulę redegerit, eiusdem ꝑmanet is ager, cui⁹ & fuerat.

Prior alueus a flumine derelictus, eorũ fit, qui prædia secundum ripam propiora habent: nouus verò incipit publicus fieri: flumine aũt i antiquũ alueum reuerso, nouus alueus derelictus, eis accedet, q iuxta ripã agros hñt.

Quòd si naturali alueo in vniuersum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus e eorũ est, qui prope ripam eius prædia possident, pro modo, scilicet latitudinis cuiusq; agri, quæ prope ripam sit.

Nouus autem alueus eius iuris esse incipit, f cuius & ipsum flumẽ est: id est, publicus. Quòd si post aliquod tempus ad priorem alueum reuersum fuerit flumẽ: rursus nouus alueus eorum esse incipit, qui prope ripam eius prædia possident.

Ager impetu fluminis inundatus, non desinit eius esse, cuius fuerat.

Alia sanè causa est, si cuius totus ager inundatus fuerit: neq; enim inũdatio fundi speciem g commutat: & ob id, si recesserit aqua, palam est eum fundum eius manere, h cuius & fuit.

Cũ ex aliena materia noua species confecta est, refert an ad eãdẽ materiã, & pristina initia spẽs reduci possit, an nõ possit: priore casu, q dñs ẽ materiæ, idẽ quoq; spẽi dñs erit: ltero vero casu, q spẽm induxit, dominiũ nanciscitũ.

Cũ ex aliena materia species aliqua facta i sit ab aliquo, k queri solet, q' is eorum naturali ratione l dñs sit, utrũ is, qui fecerit, m an potius ille, qui materię dñs

chorda, & pũcto posito in medio iter vtrunque agrũs & tunc si punctum est ex vna parte tantum, alij cedat: aliàs secundũ qđ punctum extenditur: vt colligit ff. eo. de acqui. rer. dom. l. inter eos. & l. seq. Ex his patet, quod pro diuiso possident insulam, & habent dominium circundantes flumen: vt ff. eo. de acquir. rer. do. l. pro regione.

a Latitudinis. Existẽtis ab vna parte, cum plures sint ex vna parte, & vnius fundus latior est, q̃ fundus alterius: & in hoc tantum frontem agri considero: vt ff. eo. de acqui. re. domi. l. insula. in princip.

b Parte. Scilicet, superiori.

c Infra. Scilicet in inferiori parte.

d Vnitum. Scilicet flumen. i. coadunatum, & hic fit punctum. Vel dic vnitum agrum &c. & tunc puncta ibi, infra.

e Alueus. A quo nunc vltimò recessit flumen.

f Incipit. quãtum ad strictam rationẽ. nã de æquitate vix obtinet. i. non obtinet: vt ff. eodẽ. l. ad eo. §. insula. in fi. Et not. hic, ꝙ flumina vicem iudicum tenẽt: & dant, & auferunt dominia: vt hic, & ff. e. de acqui. re. do. l. ergo. § alluuio. Accur.

g Speciem. Id est, faciẽ fundi. Sed contra. ff. de flumin. & ne quid in flu. pub. l. j. §. si fossa. in fi. §. Sed ibi totum occupauit, hic partem. Vel hic eodẽ impetu recessit, quo venit, ibi non: sed diu coopertum tenuit.

h Manere. Fuit ergo dominus etiam tunc temporis, quando aqua inundabat. Sed contra. quib. mod. vsufruct. amit. l. si ager. Solu. ibi impropriè dicit amitti, scilicet, quantũ ad cõmodũ fruendi, * Vel hic inundauit ꝑꝑ impetum aquarum: ibi vt faceret alueum, vt probatur prædicto tit. l. quid tamen. §. agri. Et hæc vera sunt, quantum ad proprietatem. sed possessio indubitanter tẽpore inundationis amitteretur: vt ff. de acquir. poss. l. iij. §. Labeo. & l. qui vniuersas. §. ij. & l. Pomponius j. resp. tamen. 1 aqua recedente, etiam possessio restituenda est: vt ff. de iti. actuque pri. l. j. §. sed & si quis.

Cum ex aliena Diuiditur in quinq; partes. Primo ponit thema. Secundo quæstionem. Tertio per exempla thema declarat. Quarto ponit responsionẽ. Quinto per exempla responsionem declarat. Secunda ibi, Quæri solet. Tertia ibi, Vt ecce. Quarta ibi, Et post multam. Quinta ibi, Vt ecce vas.

CASVS. Dñe, iam vidi plures modos acquirendi dominium de iure gentium. Nunquid pluribꝰ modis de iure gentium acquiri poterit? Respond. ꝙ sic. Per specificationẽ de iure gentium acquiritur nobis dominium. Cũ enim quis ex aliena materia &c. Casus planus est, Vsque ad illum §. si ... men alienam. Franciscus Accur.

i Facta. Facta autem intelligitur etiam cœpta, licet non perfecta: vt ff. de auro. & argento legat. l. & si non sunt. §. quid ergo. Ratio huius est: qa quæ in opere sunt, inesse videntur. ff. si certum petatur. l. lecta. §. dicebam. & cap. officij, extra. de electio.

ADDITIO. Sed ibi species quantum ad materiam erat perfecta: licet quædam ad bene esse deficerent. Et ideo reprehenditur hæc glossa propter verbum fecerit, quod perfectionem significat: ut l. j. ff. quod quisque iuris.

k Ab aliquo. Scilicet, bona fide: vt ff. ad exhibendum. l. de eo. §. si quis. & suo nomine: at ff. de acquirend. rerum dominio. l. adeo. §. cum quis. in principio. & l. quicquid. §. secundo. Item & tertium, scilicet quòd non possit redire ad priorem materiam, secundum Ioannem, vt in fine huius §. Quid si duo specificauerunt: vnus bona fide, alius mala fide? Respond. communis est domini, & specificantis bona fide: non autem mala fide: 2 vt ff. quibus ad liberta. proclamare non licet. l. si duo. Azo. Eodem modo quæro, & soluo ea, quæ sequuntur. Quid si ex diuersorum materijs speciem fecit: & in una habuit bonam fidem, & in alia malam fidem? Item quid si in materia vnius, partim bonam, partim malam fidem habuerit? Item quid si partim suo specificantis nomine, partim nomine domini?

ADDITIO. Intellige secundum præcedentia, quod habeat bonam fidem: item quòd omnia sint parta, aliàs minus pretiosum cedet pretiosiori, secundũ omnes docto. hic, per l. quicquid. §. fi. ff. eodem, de acquirend. rerum domi.

l Naturali ratione. Id est, iure gentium.

m Fecerit. Id est, detexerit, quo ad spicas: vt. ff. eo. de acquir. rer. domi. l. adeo. §. cum quis. in hac. sic i. de liberti. §. j.

Flumina & iudices æquiparantur.

* Vel fortè ibi capit proprietas ꝓ possessione, hic propriè, Ægi. Per.

1 Et est iđ secundũ Chri. qa possessio est facti, & ex solo animo depẽdet, sed dñium ẽ iuris, & in re ꝯsistit. Et iđ possidẽtes ꝑdia penes flumina, quæ sæpe solent inundari: itẽ prope confinia belli, vel epidemię ratò præscribunt.

2 Imò noĩe proprio, & bona fide secundũ Chri.

fuerit: vt ecce, si quis, ex alienis vuis, aut oliuis, aut spicis, vinũ, aut oleũ, aut frumentũ fecerit, aut ex alieno auro, vel argento, vel ære, vas aliquod fecerit, vel ex alieno vino, & melle mulsũ [a] miscuerit, vel ex medicamentis alienis emplastrũ, aut collyriũ [b] cõposuerit: vel ex aliena lana vestimẽtũ fecerit, vel ex alienis tabulis nauẽ, vel armariũ, vel subsellia fabricauerit. Et post multã Sabinianorũ, [c] & Proculianorum ambiguitatẽ, placuit [d] media sñia [e] existimantiũ: si ea spẽs ad priorẽ, & rudẽ materiã reduci possit, cum videri dominum esse, qui materiæ dominus fuerit: si non possit reduci, cum potius intelligi dominum, qui fecerit: [f] vt ecce, vas conflatum potest ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri reduci: vinum autem, vel oleũ, aut frumẽtũ ad vuas, vel oliuas, vel spicas [g] reuerti non põt: ac ne mulsum quidẽ ad vinum, & mel resolui põt. Quòd si partim ex sua materia, partim ex aliena [h] spẽm aliquã fecerit qs, veluti ex suo vino, & alieno melle mulsum miscuerit, aut ex suis & alienis medicamentis emplastrũ, aut collyriũ, aut ex sua lana, & aliena [i] vestimentum fecerit, dubitandum non est hoc casu, eũ esse dominũ, [k] qui fecerit, cùm non solùm operam suam dederit, sed & partem eiusdẽ materiæ præstiterit.

Quod cuiusq; rei ornatus causa adhibetur, vt accessio principali cedit: etiamsi pretiosius sit, quã ipsa res cui accedit.

Si tamen alienam [l] purpuram [m] vestimento suo qs intexuerit, licet pretiosior [n] sit purpura, tamen accessionis vice cædit vestimento. & qui dominus fuit purpuræ, aduersus eum, qui

a Mulsum. Id est, nectar, siue stalladiam.

b Collyrium. Id est vnguentum ad oculos.

c Sabinianorum. Id est, Sabini, & suorum fautorũ, qui dixerunt speciẽ cedere domino materiæ. Sed Proculus cum suis sequacibus econtra: scilicet vt specificanti tantũ cedat: vt ff. eo. l. adeo. §. cum quis.

d Placuit. Scilicet nobis. Accur.

e Media * sententia. Quæ nec vni in totum, nec alteri cõcordat, vel discordat: sed distinguit, vt sequitur. Et nota medium seruandũ. sic s. quib. ex caus. manum. nõ licet. §. penul. Arg. * contra. ff. de nego. gest. l. Nesennius. in fin.

f Fecerit. Si & alia duo interuenerunt. quæ in principio huius §. diximus.

g Vel spicas. Et ita apparet, quòd frumentũ cedit specificanti. Sed contra. ff. de acquir. rer. dom. l. adeo. §. cum quis. in fine §. Solu. hæc posuit gratia exempli pro pueris: secundum Pla. quædam enim gratia docendi * dicuntur, quæ aliàs non dicerentur: vt ff. de act. & oblig. l. obligationum substantia. §. fin. Vel dic secundo secundũ Az. illam per istam corrigi. Item ad hæc omnia exempla in quibus dicitur, speciem specificanti cedere est contraria regula, quæ dicit, quod ex re mea est, vel nascitur, meũ est: vt ff. ad exhi. l. de eo. §. si qs. in fi. & ff. de rei ven. l. solum. §. meum. Sol. illa regula locum habet in quinq; casibus. s. vbi dominus specificauit: item vbi alius eius mãdato: item vbi sine mãdato, sed ratum habet: [3] item vbi alius mala fide, & suo nomine: item vbi bona fide, sed res põt ad priorem materiam reduci: quorum nullus est hic. Item si hæc vera sunt, quòd specificanti cedant, contraria est regula, quæ dicit neminẽ cum alterius iactura fieri locupletiorẽ: vt ff. de condi. indeb. l. nã hoc natura. Rñ. licet fiat sua species quo ad dominium: tamen actione in factum tenetur ad æstimationem: vt ff. de rei vend. l. in rem. j. §. item quæcunque. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. si mulieri. §. j. & l. sequen.

h Ex aliena. Scilicet materia.

i Ex aliena. Scilicet, lana.

k Dominum. Sed si non possit reduci ad priorem materiam, fit communis, habita ratione materiarũ: vt non cedat specificanti: vt ff. eodem. de acquirend. rerum domin. l. quicquid. §. fina. in fi. idem fortè erit, & quando mala fide fecit, licet reduci non possit: vt ff. ad exhib. de eo. §. si quis. Accur.

Si tamen alienam. CASVS. Titius manicam, vel gyronẽ de purpura aliena intexuit vestimẽto suo. modo quæritur, vtrum purpura cedat vestimento, vel vestimentum tãquam vilius, & minus pretiosum accedat purpuræ? Respond. quod purpura licet pretiosior sit: iure tamẽ accessionis cedit vestimento, & per consequens Titio domino vestimenti acquiritur. Veruntamen ille, qui dominus fuerat purpuræ, licet iã dominiũ purpuræ per accessionẽ amiserit, contra eũ tamen, qui surripuit. furti habet actionem, & condictionem furtiuam, quæ semel ei contra furem cõpetit: quã licet postea sine culpa sua a dominio cadat, non amittit. Nã huiusmodi res, quæ iure accessionis alteri rei cedunt: licet a priori domino vendicari non possint: a furibus tamen, & a quibuscunque alijs malæ fidei possessoribus per condictionem furtiuam, vel sine causa condici poterunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. si duorum.

l Si tamen alienam. Hic incipit dicere de accessione, quæ fit humana natura operante.

m Purpuram. vt manicam, vel gyronem, si autem ipsa fila, puta in tela: tunc alia ratione est dominus factus purpuræ, scilicet iure specificationis: vt supra proximo §. & præcedenti, hic autem §. aliquid vult adijcere supradictis, scilicet, de acquisitione iure accessionis, ne ergo nil operetur adiungit hoc, quod nunc dixi: vt ff. de legatis primo. l. si quando. in principio.

n Pretiosior. Nota pretiosius accedere viliori, * sic ff. de contrahend. emptio. l. si in emptione. Sed contra. ff. de ædilitio edict. l. iustissimè. Sed ibi speciale in homine. Sed contra infra, de fideiusso. §. fideiussores. Sol. vt ibi. Item loquitur hic §. quando dicta purpura gratia ornandi vestimenti fuit apposita. Sin autem econtra: vt vestimẽtum seruiret purpuræ, vt fortè eam seruaret: tunc cedet vestimentum purpuræ, vt in duabus legibus contrarijs: vt ff. de vsucap. l. rerum mistura. §. quid ergo. & ff. de auro, & argento lega. l. & si non sunt. §. perueniamus. Si autem neutrum causa alterius apponatur: tunc neutrum alteri cedit: & vtrũque possidetur: vt ff. de vsucapio. l. rerum mistura. §. quid ergo.

ADDITIO. Dic secundum doct. quod neutrũ possidetur communiter, sed quodlibet de per se sic, vt not. in d. §. quid ergo. Ang. Are.

* Mediũ tenuere btĩ. hinc Lu. 22. ca. Ego in medio vestrũ sum. Ægi. Per.

Solutio vna multas quæstiões terminat.

*. Dic quod dubio. s. quolibet extremorũ æqualiter se habente, media via est eligẽda, sed vbi clarũ est pro altera parte, nõ: vt in contrario. Ægi. Per.

* Nihil prohibet falsam legẽ exẽplicã ponere, quo facilius intelligatur.

Tullius de inuẽ. lib. 8.

Meũ est quod ex meo nascitur.

3 Intelligas glo. qñ nomine dñi specificauit, aliàs si nõ fuisset specificata noĩe dñi, non posset habere ratũ cum non sit factũ sui fauore. vt l. si pupilli. §. si ergo. ff. de neg. gest.

* Hoc verũ qñ aliquis apponit pretiosius gratia ornatus, aliàs secus, quia principium vilius sequitur nobilius. Ægi. Per.

surripuit, [a] habet furti actioné, & códictioné: [b] siue ipse [c] sit, q vestimétú fecit, siue alius. Ná extinctæ [d] res, licet vēdicari † nō posint, códici tñ a furibus, & qbusq; alijs possessoribus [e] possunt.

Materiarū confusio, dñorū voluntate, aut fortuitò facta, eius quod ex confusione factū est, cōionem inducit; specierū verò commistio, ita demum, si inuicem commiscentium dñorum voluntas accesserit.

Si duorū [f] materiæ ex volútate dñorú [g] confusæ [h] sint: totú id corpus, quod ex confusione fit, vtriusq; cómune est: veluti, si qui vina sua confuderiut, aut massas argéti, vel auri cóflauerint. Sed & si diuersę materię sint, & ob id propria species facta sit, forte ex vino, & melle mulsum, aut ex auro & argéto electrum, [i] idem iuris [k] est. nam & hoc casu communem esse speciem non* dubitatur. Quòd si fortuitu, & non voluntate dominorum confusæ fuerint, vel eiusdé genetris materię, vel diuersæ, idem iuris esse placuit. [l] Quòd si frumentum [m] Titij frumento tuo mistum fuerit, si quidem ex voluntate vestra, commune est, quia singula corpora, id est singula grana, quæ cuiusque propria fuerunt, ex consensu vestro communicata sunt. [n] Quòd si casu id mistum fuerit, vel Titius id miscuerit sine tua voluntate, non videtur commune esse, quia singula corpora in sua substantia durant. [o]

a Surripuit. Si surripuit, aliàs istis actionibus famosis non tenetur.

b Et condictionem. Scilicet furtiuam, uel sine causa vt ff. de condi. sine cau. per totum.

c Siue ipse. Scilicet fur. num forte erat sartor.

d Extinctæ. Quantum ad dominium, qđ perdidit dominus eius, & ideo dicitur quantum ad eum extinctú: quia quandiu est intexta purpura, extincta est: nec potest vendicari, sed agi potest ad exhibendum, vt exhibeatur, & post vendicetur: vt ff. ad exhib. l. gemma. & ff. de rei vendi. l. in rem actio.

† Alias vindicari. vt & ferè semp̄ l pā. Flor. vīdicari, scriptū reperias & védicari, & vindicationé, p vendicatione.

e Possessoribus. Veluti a prædonib⁹ & malæ fidei possessoribus, vt iste fuit: vt hic, & j. de actio. §. si itaque. ff. vsufruct. quemadmodum. l. fina. in fi.

Si duorum. Diuiditur principaliter in duas partes. Primo quando voluntate dominorú. Secundo, quando casu sunt confusæ. Secunda ibi, Quòd si fortuito. Item prima subdiuidit̃. Primo, quando eiusdé generis materiæ cófunduntur. Secúdo, qñ diuersi generis. Secunda ibi, Sed & si diuersæ. Aret.

CASVS. Sed domine Imper. nunquid dñium de iure gentiú adhuc pluribus modis acquiri poterit? Respon. q sic. Nam per cófusionem materiarú acquiritur dñium de iure gentium. Si enim materię duorú dñorum de voluntate, & consensu eorú cófusæ sunt, totum corpus, qđ ex confusione materiarum resultat, vtrique dominorum commune fit: veluti si aliqui vina sua confuderunt, aut massas argéti, aut auri in aliquod uas conflauerunt. Et istæ sunt vera, qñ eædé materiæ confunduntur. Sed pone, quòd materiæ sunt diuersæ: nunquid idem iuris erit? Respon. q sic. Si enim diuersæ materiæ cófusæ fuerint, & ex illis materijs cófusis aliqua species facta sit: veluti ex vino Petri, & melle Martini mulsum, aut ex auro Petri, & argento Martini electrum: in hoc casu nulla dubitatio est huiusmodi speciem ex diuersarum materiarum cófusione de voluntate dominorū factam, communem esse. Sed pone, q diuersæ materiæ, vel materiæ eiusdem generis fortuito casu, & non interueniente voluntate dominorum sunt confusæ: nunquid idem iuris erit? Respon. q sic. Hoc tamen intelligo, nisi materiæ separari possint. Si enim separari possent, secus tunc esset. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. quod si frumentum. Franciscus de Aretio.

f Si duorum. Acquiritur dominium, nō solú specificatione: vt s. eodem. §. cum ex aliena & §. quod si. & accessione: vt supra. eodem. §. si tam. n. sed etiam confusione, vt hic. Item immistione: vt j. proxi. §. quod si frumentum.

Dñium varijs modis quæritur.

g Dominorum bene dicit. dominorum voluntate. Ná si vnus dominus fecit inde specié. i. mulsum. vel uas ex argento meo, & suo: sua est iure specificationis, non communis: vt s. eo. §. q si partim. & ff. de rei ven. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. j.

ADDITIO. Hoc intellige bona fide, & suo nomine, vt vidistis in §. cum ex aliena. s. eod. per glo. vt hic. Ange.

h Confusæ. id est, simul fusæ.

i Electrum. * Genus uasis, vel species metalli, & ad hoc est. ff. de aur. & arg. leg. l. pediculis. §. Neratius.

Electrū quid est.

* Aurū i quo quīta argēti portio ē, electrum vocatur. Pli. li. 33. c. 4. & li. 37. ca. ij. vbi dicit. Succinū esse, de quo i Apoca. Et erat spēs sicut spēs electri Acg. Pet.

k Idem iuris. Vt sit cōe, vt subijcit.

l Placuit. Scilicet vt sit cómune, nisi separari possit, veluti sit ex ęre meo, & plūbo; vel argento tuo species facta sit: quibus casibus separari potest: & quilibet vēdicat suum: vt ff. de rei vendi. l. idem Pōponius scribit si frumétum. §. sed si plūbum. & ff. de acquis. rer. do. l. lacus. §. fi- na.

Quod si frumentú. CASVS. In hoc. §. dicit Iustin. quòd si frumentum Titij frumento tuo mistum fuerit volútate vestra: totum illud frumentum tibi & Titio cōe erit. ná licet singula corpora. i. singula grana, ante mistionem in sua substantia durant: tñ ex consensu vestro per mistionem cōicata sunt, & hoc uerum est, quando fuit facta mistio de voluntate vestra: si tñ casu frumentum mistū fuerit, vel si Titius nō volútate tua id miscuit: nō videtur huiusmodi frumentum per mistioné cōe esse. Singula. n. grana in sua substātia remanēt: & durant in dñio eius, cuius fuerant añ mistionem. Ná in casibus istis quādo fit mistio sine dominorú voluntate, non magis intelligitur frumentum cōe esse, quā grex ouium cōis esse intelligitur, si pecora Titij tuis pecoribus permista fuissent, unde si totum huiusmodi frumentum retineatur a Titio, actio in rem aduersus Titium competit: & iudex, qui in huiusmodi actione cognoscet, æstimabit quantum, & quale tuum frumētú fuerit: & tantundem frumétu, & eiusdé qualitatis, vel eiusdem æstimationis tibi faciet restitui. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. cum in suo solo. Fran. Are.

m Quod frumentum. Diximus quando confunduntur vt separari non possint: nunc videndum est, quando singula corpora in sua substantia durant: quo casu dicunt immisceri.

n Communicata sunt. Et ideo locum habet cómuni diuidundo actio: vt ff. de rei vendi. l. Idem Pomponius scribit si frumentum. ij. respon.

o In sua substantia durant. sed nūquid idé si nostra voluntate fuissent immista? Videtur quòd sic: nostra enim contemplatio, vel voluntas non potest mutare substantiam granorum, quia semper discreta, & diuisa

* Istam gl. nō credo eē Accur. quia non repe- rirī antiquis origi- nalib⁹ nec de ea doc. aliquam faciunt mētionem.

diuisa sint a se inuicem: quod vt esse ꝫ §. præcedentē. Sed respon. non est mirum. aliás. n. simile reperimus, nonne tempus continuum est sui natura? cum ips sit mensura motus primi mobilis: qui motus est vniformis, & continuus: vt dicit Arist. in viij. Physicorū, & tñ partes in ipsa contemplatione distinguimus, & assignamus, dicentes quoddam præsens, quoddam ꝑteritū, quoddam futurum: sic in granis frumenti dicimus quod licet eorum corpora sunt discreta in suis terminis: cōia tamē ea possumus facere, ita q̄ aliqua non sit particula in tuo gragrano, quam tu nō communices mihi: nulla in meo, quam ego tibi non cōmunicem: quod nō esset deficiente nostra voluntate, sicut nec in tempore distincto generarentur diuersitates nostra significatione, vel respectu deficiente.

Tempus quid est.

Tēporis diuisio.

Sed nec magis istis casib. commune fit frumentū, quàm grex intelligiť esse communis, si pecora Titij tuis pecorib. mista [a] fuerint. Sed si ab alterutro vestrum totum id frumentum [b] retineatur: in rem quidē actio ꝓ modo [c] frumenti cuiusq; competit: [d] arbitrio autem iudicis cōtineť, vt ipse æstimet, quale cuiusq; frumentum fuerit.

Quod in suo, alienove solo ædificatur, solo cedit: materiæ verò dominium eius permanet, cuius & ante fuerat: nisi quis sciens in alieno ædificaris: tunc enim (cum donasse videatur) etiā diruto ædificio materiam nō vendicas.

Cū in suo solo [e] aliqs ex aliena materia ædificauerit, [f] ipse intelligiť dn̄s ædificij: qa oē qđ solo inædificať, [g] solo cedit. Nec tñ ideo is, qui materiæ dn̄s fuerat, [†] desinit [h] dn̄s eius esse, sed tantisper [i] neq; vendicare eā potest, neq; ad exhibendū [k] de ea re agere, ꝑꝑ legem duodecim tabularum, [l] qua cauetur, nequis tignum alienū ædibus suis iunctum eximere cogatur, sed duplum pro eo præstet, per actionē, quæ vocatur de

a Mista. Quod fit per errorē, quo casu dominium non transit: vt ff. eo. de acqui. rer. do. l. si procurator. vel vt melius pascantur. & facit l. ad legem Aquil. in princip. ibi dicit, q̄ gregatim pascuntur. Sed contra ff. de sol. l. si alient. Solu. ibi speciale est in pecunia numerata, vt ibi dicitur: vt ff. si certum petatur l. singularia.

b Frumentum. Nondum bona fide consumptum: tunc. n. in factum actio daretur: vt ff. ad legem Aql. l. qui occidit. §. siquis alienum vinum.

c Pro modo. Id est, mensura.

d Competit. Id est, q̄ cuilibet tantum frumentū restituatur, quantum fuit suum, cū non apparet quantum fuerit suum: & hoc ꝑꝑ impossibilem discretionem: vt ff. de vsufruct. l. vsufructuarium. §. si in vinarijs. Si aūt apparet quod cuiusq; fuerit, hoc iudex æstimet, vt subijcit, secundum Azo. & secundum hoc dic quale, id est. quod. & sic cuilibet sua grana restituantur. Vel dic proxi. respon. arbitrio & c. esse de eo, de quo est istud, s. qn̄ non apparet, quod fuerit suum: & hoc innuit hoc verbum quale: non. n. dicit quod, sed quale: vt in qualitate officium versatur & quantitate, non autem in corpore: cum illud sit impossibile discernere. & sic probabit, qui dicit suum fuisse melius. Et nota triplicem esse diffam inter hunc §. & superiorem. Species enim dicuntur misceri, vt hic: materia confundi, vt ꝫ. sed P. econtra. Item hic remanet eadem substantia, ibi non. Itē confusa fiunt communia, etiam sine dominorum voluntate, vt s. proxi. §. hic non.

Distiguit duos §§.

Cum in suo. CASVS. Dn̄e, Titius in solo suo ædificauit ex materia aliena, modo quæro quis sit dn̄s illius ædificij: verum Titius qui ædificauit, an an ille qui erat dn̄s materiæ? Ad hoc rn̄d. q̄ Titius ædificator dn̄s est ædificij. Cum. n. in solo suo ex aliena materia quis ædificauerit, dn̄s ædificij intelligitur: & hoc propter rationem iurisgentium qua dicitur. Omne quod in solo ædificatur, solo cedit. Et quamuis Titio directum dominium ædificij acquiratur, ille tamen qui dominus fuit materiæ, dominus eius non desinit esse, sed velle dn̄ium retinet, sed tñ quandiu materia sua iuncta est ædificio, neq; eam vendicare, neq; ad exhibendum de ea agere potest: & hoc ꝑꝑ legem duodecim tab. qua caueť neqs tignum alienum ædibus suis iniunctum eximere cogatur. Veruntamen dn̄o materiæ eadem le. xij. tab. consuliť. Nā cōpetit ei actio de tigno iniuncto: cuius beneficio ab eo qui iniunxit, vel iniūctum habet, duplum consequi poterit. Sed pone, q̄ aliquis alienos lapides, vel trabes, vel cæmēta in ædibus suis ponat: quid iuris erit tunc in casu isto? Ad hoc rn̄. q̄ idem iuris est, q̄ si alienum tignum ædibus suis iunxisset. Appľone enim tigni, omnis materia ex qua ædificia fiunt pn̄t intelligitur. Sed dn̄e, quare ita statutum fuit in l. duodecim tabu. ne quis cogatur eximere alienā māmi ædibus suis iniunctam? Ad hoc rn̄d. Amice, hoc ideo statutum fuit in l. xij. tab. ne sit necessariū ædificia ex aliena materia constructa rescindi, & vrbem ruinis deformari. Sed licet durante ædificio materia vendicari non possit: si tñ aliquo casu dirutum fuerit ædificium, poterit dn̄s materiæ mām suā vendicare: & de ea ad exhibendum agere, & hoc est verum, nisi per actionem de tigno iniuncto duplum fuerit pro materia sua consecutus. Et hæc dicuntur vsq; ad §. Ex diuerso. Franc. de Aret.

† Hic limitat regula, verba pterit tpis sunt abnegatiua pn̄tis, nā hæc sequētia, ratione ꝯdictionis vitādę, ampliāt etiā ad pn̄s secundum Por. Aeg. Per.

e Cum in suo solo. Suum est etiam, si alius habeat ibi vsumfructum: vt j. de hære. insti. §. j. vbi ꝓprius seruus dr̄, in quo ꝓprietatem nudam habet testator.

f Aedificauerit. s. bona fide, aliàs non, imo tignum suum vendicare, vt ff. de rei vend. l. in rem. † arg. a ꝯrio sensu, vel ex ea exceptione, quæ ibi ponitur. & iurabitur in litem, vt ibi no. Accur.

† Et q̄uis nō possideat malæ fidei existēs, ꝑ l. eū q̄ ædes. ff. de vsuca. cōuenitť tñ qa dolo desijt possidere. l. is q̄ dolo. ff. de rei vē. Et vēdicabiť nō q̄dē vt æstimeť, sed vt in litē iureť ſm Christo. hic.

g Inædificat. s. in ipsa terra contigiť. Quid ergo de domo non affixa solo? Rn̄. non cedit solo, vt ff. de acquir. re. do. l. Titius. & facit ad hanc regulā. C. de ædi. pri. l. j. idem in satis, & plantatis qđ hic in ædificatis dr̄: vt j. eo. §. si Titi⁹. & §. qua rōne. vnde versus. Quicquid plantať, seriť, vel inædificať. Omne solo cedit, radices si tñ egit. Sed ꝯ hanc regulam est ff. de re. diui. l. intantum. in prin. Sol. illud speciale est.

ADDITIO. Erat enim ibi ædificatum cōmuni omnium solo. quo ad vsum, & nullius quo ad ꝓprietatem, quod ideo cedit ædificio, quia primo occupanti conceditur. Christoph.

h Desinit. s. ex causa ædificationis, sed ex alia causa potest desinere vt ff. de vsucap. l. rerum mistura. §. Labeo. quæ huic regulæ signatur contraria.

i Tantisper. Id est, interim.

k Ad exhibendū. s. vt eximať, nisi mala fide fecerit, vt ff. de rei ven. l. in rem. §. tignum. & ff. de tig. iniū. l. fi. sed tunc nō eximiť, sed in litē iurať, vt ff. de solut. l. q̄ res. §. fi. qa arbitrariæ sunt istæ actiones, vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus & j. de act. §. præterea.

l Duodecim tabularum lex quædā fuit, de qua dic vt s. de iure natu. §. & non ineleganter. Accur.

De tigno

tigno iniuncto. [a] Appellatione [b] aut̃ tigni oĩs materia [c] significat̃, ex qua ædificia fiunt. Quod ideo prouisum est, ne ędificia rescindi necesse sit. Quòd si aliqua ex causa dirutũ sit ædificium: poterit materiæ dominus, si nõ fuerit duplum iam consecutus, [d] tunc eam vindicare, [e] & ad exhibendum de ea re agere. Ex diuerso, si quis in alieno solo ex sua materia domum ædificauerit: illius fit domus, cuius & solum est. Sed hoc casu materiæ dominus proprietatem eius amittit: quia voluntate eius intelligitur [f] esse alienata: vtiq; si non ignorabat, se in alieno solo ædificare: & ideo licet diruta sit domus, materiam tamen vindicare non potest [g].

Possidens fundum alienum, in quo bona fide ædificauit, potest expensas ædificij ope exceptionis retinere. Aretinus.

Certè illud cõstat, si in possessione cõstituto ędificatore, soli dñs petat domũ suã eẽ, nec soluat p̃tiũ materiæ, & mercedes fabrorũ: [h] posse eũ p exceptionẽ [i] doli mali repelli: vtiq; si bonæ fidei [k] possessor fuerit, q ædificauit. Nã sciẽti alienũ solũ esse, põt objici culpa, q ædificauerit [l] temerè in eo solo, quod intelligebat alienum esse.

[a] De tigno iniuncto. Qua actione tenet̃, & q iniunctum habet, licet nõ iniunxerit: & q iniunxit, licet non possideat. sed altero soluente alter liberat̃: vt ff. de ijs, q deie. vel effud. l. si verò. §. si id quod. & de flu. l. j. in fi. & quod vi aut clam. l. competit. § fi. Sed quid si velit magis in rem reddere, & eximere, quam duplum præstare? Respond. nõ auditur: quia propter publicam vtilitatem hoc fuit statutum: vt infra eod. quod ideo &c. & ff. de operis noui nuntia. l. prætor. & ff. de le. t. l. cætera. §. si duobus. Item nunquid hæc actio competit ẽt ɔ̃ eũ, q bona fide iniunxit? Respõ. sic: vt hic, licet ɔ̃ dixerint qdã. [1] Sed cõtra mala fide iniungentem, alia præter hęc auxilia cõpetũt: vt rei vendicatio, itẽ ad exhibendũ, item furti, itẽ furtiua cõdictio, itẽ hęc actio de tigno iniũcto: vt j. de act. §. sic itaq;. & ff. de tigno iniuncto. l. j. in fi. & l. fina. Accur.

[b] Appellatione. Facit ad hoc ff. de verbo. signi. l. tigni. & ff. ad exhib. l. gemma & l. tigni. & ff. de acqui. rerum domi. l. adeo. §. cum in suo. Item quod in domibus dicitur, idem dic in caupona, siue domũcula, vt subijcit, quod ideo &c. ad hoc ff. de verb. signi. l. vrbana prædia. Quidam tamen contra. Item idem in vinea, vt ff. de tigno iniuncto. l. j.

[c] Materia. Vt cęmenta, & lapides.

[d] Consecutus. Hic est ɔ̃. ff. de tigno iniuncto. l. fina. Sed ibi non cum effectu fuit consecutus duplum: q̃a licet exigit, non t̃n percepit adhuc duplum, vt ar. ff. de his. q̃ deie. vel effude. l. perceptione.

[e] Vendicare. Nulla temporis pręscriptione obstante in rei vendicatione, vt ff. de rei vend. l. in rem. § fi. quia nec prius agere potuit, vt C. de an excep. l. j. §. fi. Aliud ergo si mala fide iniunxit, quia tunc agere potuit, vnde xxx. ann. repellitur a rei vendicatione, vt C. de præscript. xxx. anno. l. sicut.

ADDITIO Quam commoditatem non ex sua mala fide, sed ex negligentia non petentis consequitur, aliàs esset absurdum secundum omnes doctores hic.

Ex diuerso: CASVS. Dicit Iustinianus, q ex diuerso si quis in alieno solo ex sua materia domum ædificauerit, dñium illius fit, cuius est solum. Sed certè in hoc casu secus est, quã in prędicto. nam dñs materię proprietatem eius amittit: nam voluntate eius materia alienata intelligit̃: & hoc est verum, si non ignorat se in alieno solo ędificare: & ideo licet postea domus diruta sit, materiam t̃n sua voluntate alienatam vendicare non poterit. Sed pone, q ille, qui in alieno solo bona fide ex sua materia ędificauit, sit in possessione illius ædificij, & dominus soli ab eo vendicet ędificium: qd iuris est in casu isto? Ad hoc t̃n. ĩ. textu. certè illud constat, q si ędificatore cõstituto in possessione, dñs soli petat domum suam esse: & non soluat p̃tium materiæ, & mercedes fabrorũ: poterit per exceptionem doli mali repelli, & hoc verũ si fuerit bonæ fidei possessor. Nã aliàs si ipse contra dominum vendicantem excipiat: dñs ɔ̃ eius exceptionem ope replicationis iuuabitur. Scienti enim alienum fundum esse, propria culpa objici potest; videlicet q temere ædificauit in eo solo, quod intellexit alienum esse, & ideo beneficium retentionis non habebit. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. si Titius. Franciscus de Are.

[f] Intelligitur. Sic C. de ædif. priua. l. si is contra quem. Accursius.

[g] Non põt. Quæ alienata est, nõ potest vendicari. Sed contra. C. de rei ven. l. ij. in fine. Sed ibi ex aliena materia, & in alieno ædificauit: hic de sua in alieno. Quare dic. aut de mea materia, & in meo ædificio: & tunc planum est. aut de aliena ĩ meo: vt supra proxi. §. aut de mea in alieno: vt hic: aut de aliena in alieno: vt in dicta l. contraria continetur.

[h] Fabrorum. i. magistrorũ de lignamine, vel murorum. sic ff. de eo, quod cer. lõ. l. iij. § item Iulianus.

[i] Per exceptionem. Quę locum habet vbicunque ęquum sit exceptionem locum habere, siue alia cõpetat, siue non: vt de except. do. l. ij §. & generaliter. & arg. j. eod. §. literæ.

[k] Bonę fidei. s. ab initio, & ex postfacto cum ędificauit. nam si ante quàm ędificet, sit bonę fidei: & cum ædificat, malę fidei sit: eligit̃ quędam media via: ita vt neque vt malę fidei puniatur, neq; vt bonę fidei expensas conseruet: quia permittitur abrasio: vt ff. de rei vendica. l. Iulianus. lib. viij. Digestorum scribit, si in aliena, quę est huic contraria. & facit ad hoc ff. de mino. l. intra vtile. §. vendentibus.

[l] Aedificauerit. Cum de nouo ędificat. Et vt hęc plenè sciantur dic, dum impendit in rem alienam, aut suo, aut meo noĩe. Primo casu loquit̃ ille tit. de neg. gest. & ff. & C. eo. tit. Si meo: tũc aut fructuũ gratia, & tunc ex fructibus deducitur, aliàs nullus fructus intelligit̃: vt ff. sol. ma. l. fructus. & ff. famil. ercis. l. fundus qui. [2] Aut causa rei seruandæ: tũc aut de nouo faciendo aut nõ: primo casu si bona fide, habeo exceptionem: non actionem. secundum Ioan. & ĩ. pxi. & ff. de cõdic. inde. l. si in area. & ff. de doli mal. excep. l. Paulus. sed M. ẽt actionem dabat. & est pro eo. ff. de peti. hęre. l. hęreditas. §. j. & ff. si pars hęred. pet. l. fi. & C. de rei ven. l. ij. & l. domum. Sed ibi ipso gesto negotium fuit hęreditarium: quod necesse habuit facere vnde actionem dabat. Sed Ioan. ɔ̃, vt dictum est. & facit etiam pro eo. ff. de rei vẽdi. l. sumptus. & ff. de act. emp. l. idemq;. & ff. de pet. hęre. l. plane. [3] Si verò mala fide, tunc nec excipiendo, nec agendo consequor, vt hic. nã neminẽ mihi volui obligare, vt ff. cõmu. diui. l. in hoc iudicium. secundum Io. sed M. ẽt dabat negotiorum

[1] Nec ob. l. de eo. l. fi. ff. de donat. inter virum & vxo. quia ibi iure tũ, hic verò & iure, & voluntate dñi refragante ędificatũ fuit.

[2] Sic dolosi cõditio melior est, quã non dolosi, q̃a dolosus vtit̃ beneficio pręscriptionis, nõ dolosus verò nequaquã. s̃m Por. Agi. Per.

Aedificari põt quadrupliciter.

Impensæ in alienis negotijs factæ qualiter recuperantur.

[1] Sanè sũptus necessarios possessor malę fidei seruat p exceptionẽ doli in iudicijs in rem spãlibus. l. domũ. C. de rei vẽd. l. in fundo. ff. eod.

[2] Est t̃n dñia secũdum Anga. p pet. hær. malæ fidei possessor nõ deducit expensas si fructus nõ extent, sed bonæ fidei sic.

[3] Si t̃n ĩus in rẽ, vel cãm habeat a domino, vt est emphiteuta, colon', & similes, repetit. nisi pbet q a domino dñi fecerit s̃m Ange. hic.

gotiorum gest. actioné: vt ff. de neg. gest. l. si pupilli. §. sed & si quis. Sed ibi nomine alieno gerebat. Item & pro eo facit. C. de rei. ven. l. ij. Sed ibi loquitur, qñ ex aliena materia, & in alieno impenditur: vt ibi plenè notatur. Si verò in reficiendo, aut bona fide: & tūc necessarias, & vtiles p doli exceptionem, voluptarias per abrasionem seruamus: nisi dominus vellet tm̃ dare, quantū posset habere his ablatis, & corrasis: vt ff. de rei ven. l. in fundo. Si verò mala fide necessarias p officium iudicis, cū tñ possideo, vtiles per abrasioné conseruo, voluptarias nullo modo: vt C. de rei ven. l. domum Hinc est quod dixit Bul. hic, quòd expẽsas repetā qũq; per a. i. p actioné: vt ff. de ne. gestis. l. si pupilli. §. sed & si quis. Item per e. i. p exceptioné: vt hic. Item & p o i. per officium iudicis: vt per l. C. de rei ven. l. domū: vt modo diximus. Et hęc in rei vend. locū habent. In petitione verò hæreditatis bonæ fidei possessor seruat omnes: at malæ fidei possessor necessarias, & vtiles per officiū iudicis, aliàs p exceptionem doli re existẽte meliori in qua factæ sunt: voluptarias verò abradit: vt ff. de petitio. hæredi. l. planè in cæteris.

Impẽsę necessarię vtiles & voluptuariæ.

Expensas repeto per a. e. & o.

Plantata, & sata eius fiunt, in cuius solo seruntur, aut plantãtur: modo radices immiserint: bona fide tñ alienū inserẽs fundū, doli mali exceptione opposita sumptus, si quos fecerit, consequetur.

Si Titius alienā plātā i solo sua posuerit: ipsi⁹ erit. Et ex diuerso, si Titi⁹ suā plantā in Mæuij solo posuerit: Mæuij plāta erit: si modò vtroq; casu radices egerit. antè. n. q̄ radices egerit, eius pmanet, cuius fuerat. Adeò aūt ex eo tpe, quo radices egerit plāta, proprietas eius cõmutat, a vt si vicini arbor ita terrā Titij presserit, vt in eius fundū radices b egerit, Titij effici arborē dicamus. c rō d enim nō pmittit. vt alterius arbor esse intelligat, q̄ cuius in fundū radices egerit. Et iō prope cõfinium arbor posita, si etiam in vicini fundū radices e egerit, cōis fit.

Si Titius. CASVS. Domine. Titius eradicauit plantam Mæuij: & illam in solo suo plantauit. modo quæro a vobis, quis censetur dñs illius plātæ? Ad hoc rñd. Si Titius plantam Mæuij in solo suo plātauerit, ipsius Titij planta efficitur. Et similiter in casu cõuerso, si Titius suā plantā in solo vicini plātauerit, dominiū plātæ vicino acquisitum ītelligitur, & hoc est verū in vtroq; casu, si planta radices egerit. Nā añ emissioné radicum, eius pmanet, cuius antea fuerat. Intantum aūt ex eo tempore, ex quo planta radices emisit, proprietas ipsius plantæ trāsfertur, vt si arbor Mæuij in terram Titij radices egerit, arbor per emissioné radicum ītelligatur esse Titij. Ratio enim naturalis nō permittit, vt arbor alterius esse dicatur, quàm eius, in cuius fundum radices egerit, vnde arbor prope confinium tuorum fundorum posita, si in vicini fundum radices emiserit, per emissionem radicum cõmunis erit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. qua ratione.

a Commutatur. Sed videtur nō commutari cū primo domino rei ven. detur: vt ff. de rei ven. l. si frumētum. i §. de arbore, quæ est cõtra. Sol. licet ibi dicāt Varus, & Nerua. Damus: nō tamen sequitur, ergo nos damus, vel damus de æstimatione, sed nō de planta: vt diximus. s. eo. §. planè, si longiori tempore.

g Hodie īcipit. idē Põpo scribat si frumētum.

ADDITIO. Et hæc vltima cõiter approbatur.

per l. in fi. §. itē quæcunq;. ff. eo. de rei ven. Christoph.

b Radices. Omnes, vt differat a sequenti.

c Dicamus. Imo videtur eius, in cuius fundo originē duxit: vt ff. arb. fur. cæ. l. si plures. §. fi. Sol. hæc corrigit illā. Vel dic ibi, poterat viuere arbor ex fundo primo. hic non. Vel efficitur Titij p parte. s. vt hic, non in totū, vt ibi.

d Ratio. Facit ff. eo. & de acquir. rer. do. l. adeo. in fi. & l. seq. & l. qua ratione.

e Radices. Pro parte.

Die hoc non tenet, quia legū correctio est euitāda. An.

Ista est vera vt tenet gl. in d. §. fi. secundum Ang.

Qua ratione aūt plantæ, quæ terrę coalescunt, solo cedunt: f eadē ratione frumenta quoque, quæ sata sunt, solo cedere intelliguntur. Cæterùm sicut is, qui in alieno solo ædificauit, si ab eo dominus petat ædificium, defendi potest per exceptionem doli mali, secundum ea, quæ diximus, g ita eiusdē exceptionis auxilio tutus esse potest is, qui alienum fundum sua impensa bona fide conseuit. h

Scriptura quantumuis pretiosæ cedit suppositæ chartæ: tabula tamen picturæ superimpositæ cedit.

Literæ quoq; licet aureæ sint, perinde chartis, i mẽbranisve k cedunt, ac solo l cedere solent ea, quæ inædificant, aut inserūtur. ideoq; si in chartis, mẽbranisve tuis carmen, m vel histo-

Qua ratione. CASVS. Domine, Titius seminauit frumētū suū in solo vicini: modo quæro quis intelligitur esse dominus illi⁹ frumēti? Ad hoc rñ. Amice, eadē rōne, qua diximus, q plantæ, quæ in solo alterius radices egerunt solo cedunt, eadem ratione frumẽta, quæ i alterius solo seminata sūt, solo cedere ītelligunt: & per cõsequens domino soli iure accessionis acquiruntur. & sicut s. diximus, q ille, qui in alieno solo ædificauit, si dominus soli ab eo vẽdicet ędificiū. tueri se poterit aduersus dominum vẽdicantem p exceptionem doli mali, nisi pretium materiæ, & impẽsas in ædificio factas dominus paratus sit ei refundere: ita qui in alieno fundo bona fide suis impensis seminauit, si dñs fundi ab eo vendicet frumentum, eiusdē exceptionis auxilio tutus esse poterit, & hæc dicuntur vsque ad illum §. literæ quoque. cuius casus planus est, vsque ad illum §. si quis. Franciscus. Accur.

f Solo cedunt. Vt s. proxi.

g Diximus. Supra, eodē. §. certè. Sed quid si aliquis ex semine meo in alieno fundo seminauit, cõtra quē agam? Respon. contra seminantem non, quia nō possidet, nec dolo fecit, quominus possideret. Item nec contra possidentem: quia eius facto nihil actum est. Sed tamen dic eum teneri instar tigni iniūcti, qui tenetur etiam si positū ab alio habeat, vel teneat: vt diximus supra eodem. §. cum in suo, per legem. ff. de ijs, qui deiec. vel effu. l. si verò. §. si id quod positum. Et eadem quæstio fit plantatis: & eodem modo soluitur: cum sit ratio similis: vt ff. mandat. l. Lucius. §. j. in fine.

h Conseuit. Id est, plantauit, vel seminauit.

i Chartis. Vt de bombice: vt sunt hæ, quæ de Pisis veniunt. Accur.

k Membranisve. Quæ de membris animalium eripiuntur.

l Solo. Vt s. eo. §. cum in suo.

m Carmen. Metrice.

Si quis seminauit ex semine meo in alieno fundo, agam contra dñm fundi.

Intellige totā hanc gl. in bona fide seminante, & in eo, qui semina habet bona fide, secundum Fab. Ang. Pet.

Membrana vnde dicitur.

Histo-

a Iusta. Cum multæ sint causæ, siue tituli acquirendi: vt in ff. colligitur in varijs titulis sub titu. de vsucap. vsque ad titulum, de re iudi. idem tamen & si titulum non habeat: vt arg. ff. finium regun. l. iiij. §. post litem, versicu. sed ante.

b Naturali rõne. id est, iure gentium, de quo loquitur hic, cui naturalis insinuatio est.

c Fructus. Industriales, aliud in naturalib9: vt ff. de vsufr. l. fructus. Nec obstat. ff. de acquir. rerum do. l. bonæ fidei. in prin. quod. p. ibi dicit oẽs, exponitur siue facto possessoris, siue alterius pcepti. industriales tamen, vt ff. de vsur. l. qui scit. §. præterea. Sed naturalibus fructibus consumptis, an teneatur possessor? Respon. Non tenetur possessor rei vendicatione: quia nõ possidet, nec dolo desijt possidere: sed cõdictione sine causa tenetur inquantum locupletior est. arg. ff. si certum petat. l. si & me.

transmittit: sed dño proprietatis morte vsufructuarij acquiruntur. Et quæ de vsufructuario diximus, eadem ferè & de colono, qui nũmis colit, intelligunt. Sed pone, q aliquis habeat vsumfructũ in oue, vel in capra, vel in equo, vel in vacca: modo quæro, quid intelligitur esse in huiusmodi vsufructu? Ad hoc rñd. Amice, in pecudum fructu etiam fœtus est: sicut lac. pilus, & lana. vnde, dico tibi, quod agni, hœdi, & suculi, & equuli statim cum editi fuerint, naturali iure in dñio vsufructuarij esse intelligunt, sed secus est in eo, q habet vsumfruct. ancillæ: quia ad dñm pprietatis pertinet. Sed dñe, pro Deo quare non fuit statutum partum ancillarum esse in vsufructu sicut fœtus pecorum? Ad hoc respon. Amice, optima rõne hoc statutum fuit. Absurdum. n. videbatur hominẽ in fructu esse: cum omnes fructus hominis gratia ipse Deus adinuenerit. Sed si aliquis vsumfructum gregis habeat: & aliqua ouis perierit: vsufructuarius in locum demortuorum animalium ex fœtu submittere debet. & ita Iuliano visum est. Et similiter qui habet vsumfructum vinearum vel arborũ, alias substituere debet. Rectè. n. colere debet fructuarius, & quasi bonus paterfamilias vti. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. thesauros. in quo Iusti. determinat qualiter per intentionem dñium acquiritur de iuregentium: & casus planus est vsque ad illum §. per traditionem. Franc.

fundũ emerit, vel ex donatione, aliave qualibet. iusta a causa æquè bona fide acceperit, naturali ratione b placuit, fruct9, c quos pcepit, ei9 esse, p cultura, d & cura. e Et ideo si postea dñs superuenerit, & fundũ vindicet: d' fructib. ab eo cõsumptis agere nõ põt. f Ei verò, qui alienũ fundũ sciẽs possederit, nõ idẽ g cõcessum est: itaque cum fundo et fructus, licet consumpti sint, cogitur restituere. h

Fructus a solo separati fructuarij fiunt non etiam pendentes: ideo nondum perceptos ad hæredes non transferri.

Is verò, ad quem vsusfructus fundi ptinet, non aliter fructuũ dñs efficit, quã si ipse i eos pceperit. Et ideo licet maturis fructib. nõdũ tñ pceptis k decesserit, ad hæredes eius non pertinent: sed dño l pprietatis adquiruntur. Eadem ferè & de colono m dicunt.

Fœtus, lac, pilus, & lana sunt in fructu pecudum: partus vero ancillæ non dicitur in fructu: & ideo non pertinent ad fructuariũ ancillæ. Aretinus.

In pecudum fructu ẽt fœtus n est, sicuti lac, pilus, o & lana, itaque agni, hœdi, & uituli, & equuli, & suculi p statim naturali iure q dominij

ADDITIO. Sed si non sit effectus locupletior, non tenetur, nisi esset malæ fidei. Ang.

d Pro cultura. Vt segetes.

e Et cura. Vt lac, & pilus, & lana.

f Non potest, nec ad pretium: vt j. de offi. iud. §. & si hæreditas. versi. si verò. & ff. finium reg. l. iiij. post litem. versic. sed ante. si tamen extant, non rei vendicatione, quia percipientis sunt. sed officio iudicis tenet reddere: vt C. de rei vendi. l. certum. §. bona fide.

g Non idem. Vt faciat fructus suos.

h Cogitur restituere. Distingue tñ: quia si habet titulum malæ fidei possessor, de cõsumptis cõdictione sine causa: de extantib. rei vendicatione tenetur. de percipiendis, pp titulum excusat: vt C. de rei vendi. l. si fundum. nisi in quatuor casibus. Primo qñ emit ab eo, quem scit vẽdere in fraudem creditorũ: vt ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. per hanc. Secũdo, qñ emit ab eo, qui metu cõpulsus est, vt ff. quod metus cau. l. sed & partus. Tertio, qñ emit ꝯ interdicta legum sciens: vt C. de agr. & censi. l. quemadmodum. lib. xj. Item in quarto, s. qñ emit a fisco non solenniter vendente: vt C. de fide instr. & iur. hastæ fi. l. j. Isti quatuor casus etiam not. ff. quod met. cau. l. sed & partus. & l. si fundum. C. de rei vend. Si non habet titulum, de consumptis condictione sine causa: de extantibus rei vendicatione: vt C. de condi. ex lege, l. pen. C. de rei vend. l. si fundum. de percipiendis officio iudicis. ff. de rei vendi. l. si nauis. §. fi.

Is verò. CASVS. Dñe, Titius habet vsumfructũm in vniuersitate fundi: modo q̃ro a vobis, qñ Titius vsufructuarius dñs fructuum esse intelligat? Ad hoc rñ. Amice, iste ad quem vsusfructus pertinet: non aliter dñs fructuum effici intelligitur, quã si huiusmodi fructus ipse perceperit, & in horreo suo reposuerit: & ideo si vsufructuarius maturis fructibus, & a solo separatis, nondũ tñ in horreo suo repositis decesserit, ad hæredem suum huiusmodi fructus nõ

i Ipse. Alio enim percipiente non fiunt sui, sed fiunt bonæ fidei possessoris; etiam si eos alius percipiat: vt ff. de vsur. l. qui scit. §. præterea. vel aliter, si iste percepit, non etiam hæres eius. nec enim ad hæredem transmittit. Accur.

k Perceptis. Vt si in horreo depositi sunt facit suos fructuarius: sed bonæ fidei possessor, statim vt a solo separati sunt: vt ff. qb. mo. vsusfruc. amit. l. si vsusfr. Est & alia dña: quia fructuarius facit suos naturales fructus, bonæ fidei possessor non: vt ff. de vsufru. l. vsufru. l. legato. & de vsur. l. fructus.

l Domino. Sed per quam actionem? Respon. p rei vendicationem, cum dominus sit: vel condictione ex hac lege.

m De colono. Qui nũmis colit. nõ oẽs fructus facit suos, vt vsufructuarius: sed differt, qa colonus talis facit fructus suos statim, vt a solo decerpti sunt: vt ff. de fur. l. si apes. §. fi. secus in vsufructuario, vt hic dicitur. Vel dicas de partiarijs: vt ff. loc. & cõdu. l. cũ in plures. §. messem. sm Azo. Item dicit ferè, pp aliud: quia colonus transmittit ad hæredẽ: vt j. de loca. & condu. § fi. sed fructuarius non. vt hic.

n Fœtus. Quasi dicat, ita fœtus sicut &c.

o Pilus. Bouis, vel et caprarum, ab borrã sellarum.

p Et suculi. Id est, parui sues.

q Naturali iure. Id est, gentium, de quo loquitur supra eod. §. singulorum.

Pertinet.

Fructus industriales, q non pueniũt sine hoĩs industria, vt vinũ, oleũ, frumẽtum. Nãles vero q ipsa nã pueniunt, vt poma, fœnum. Aegi. Per.

Condictio sine cã competit quoties aliqd ẽ, vel fuit apud te sine causa, quod mea interest hẽre. ff. de cõd. sine causa. per totum. Aegi. Per.

Hoc pcedit qa ille emit circũscripta solennitate iuris: secũdũ Chri.

Et est ratio quia vsufructuarius adminiculum fecti desiderat: vt le. j. ff. qñ dies vsu lega. ce. nec sola nãlis possessio, quã habet, sufficit ad acquirendũ sine separatiõe nomine suo facta, sm Ang.

Idẽ est si nõ cẽnt i horreo, sed tñ essent plene recepti, vt qa excussi a spicis, secũdũ Por. Aegi. Per.

Colonus & vsufructuarius.

Colon q sub certa annua mercede pecunia numerata agros suscepit colẽdos. Aegi. Per.

Partiarij sunt q terrã colũt p parte dimidia, vel tertia, vel alia, secũdum fertilitatem terræ, aut sterilitatem. Aeg. Per.

a Pertinet. Quantum ad plenam proprietatem: nisi etiam & in partu sit vsusfructus legatus: vt ff. de vsufruct. l. vetus.

b Absurdum. Sic ff. de vsuris. l. in pecudum.

c In fructu. s. vt ipse sit fructus: sed tñ in eo relinquitur vsusfructus.

fructuarij sunt. Partus verò ancillæ ĩ fructu nõ est: itaq; ad dñm proprietatis pertinet. a Absurdũ b enim videbatur, c hominẽ in fructu esse: cũ omnes fructus rerũ natura, d gratia hominis cõparauerit.

Debet vsufructuarius gregis de fœtibus submittere in locum demortuorum: & similiter arbores, & vites in locum demortuarum Areti.

Sed si gregis e vsumfructum quis habeat: in locum demortuorũ capitũ ex fœtu f fructuarius submittere g debet: (vt & Iuliano visum est) & in vinearum demortuarum, vel arborum locũ, alias debet substituere. Rectè enim colere, & quasi bonus paterfamilias vti debet.

Thesaurus, vel in suo, vel in religioso, vel in sacro loco inuentus efficitur inuentoris: in alieno verò casu fortuitò inuentus, solum pro dimidia efficitur dominus in-

d Rerũ natura. id est Deus. sic s. de iur. natu. in princ. vñ dr apud Ouidium. Pronaque cũ spectẽt animantia cætera terrã: Os homini sublime dedit, cœlũq; videre Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Sic ff. de ædil. edic. l. iustissimè. & ff. de fur. l. quas. §. ex furtiuis. & ff. de peti. hæ. l. ancillarum.

e Gregis. Grex est numerus decẽ ouiũ, vel quinq; porcorũ simul, & cõgregatim consistentiũ: 1 vt ff. de abigeis. l. oues. & facit ff. de vsufr. l. rerum mistura. §. certium.

f Ex fœtu. Aliũde enim nõ submittit, secũdũ quosdã, vel fortè submittet ẽt aliũde: arg. ff. de vsufruc. l. qđ ergo. §. sed quod dr. in fin.

ADDITIO. Hæc glos. communiter approbatur vt non solum ex fœtu aliarũ suppleat capita: sed & opus habeat aliũde quærere, & supplere. Christoph. & Ang.

g Submittere. Quæ submissio non fit, si in singulis capitibus sit vsusfructus: vt ff. eo. de vsufr. l. quid ergo. §. sed quod dicitur. in fine.

h Thesauros. Est autem thesaurus, pecũnia ab ignotis dominis vetustiori tempore abscondita: vt C. de thesauris. l. j. lib. x. in prin. vel depositio pecuniæ, cuius memoria non extat: vt ff. de acquir. rer. do. l. nũquam. §. thesaurus. qñq; impropriè dicitur: vt ff. de acquir. pos. l. peregrè. in prin. & ff. ad exhi. l. thesauros.

i Loco. Alias solo.

k Suo. Iure directo, vel vtili: vt feudatarius, vel emphyteuticarius, vel similes, 3 licet Placẽ. aliud dixerit in his. Quid si mercenarius 4 dum laborat in alieno: vel creditor in pignore inuenit thesaurũ? Rñ. dimidium eius est, in cuius fundo inueniunt: & dimidium sibi acquirunt: vt ff. de acq. rer. do. l. si is qui. §. quod si creditor.

l Religioso. Vt ff. de iure fisci. l. iij. §. si in locis. §. Sol. hic corrigit secundum B. vel hic secundum naturalem rationem: vt patet in litera: ibi, secundũ ciuilem rationem, quæ præualet: sicut & in vsucapione contingit, secundum Ioan.

m Fortuito casu. Casus. est inopinatæ rei euẽtus ex diuersis causis proueniens, ob aliud & aliud inceptus.

n Non data ad hoc opera. Alias totum dño redditur. in suo tamen loco potest operam dare nõ tamen

1 Vt decet homines cõstituunt populũ, vel turbam, tres collegiũ, duo cõgregatione, & rixam. vt e. j. extra. de electi. secũdum Christ. Et decẽ homines faciũt turbam. ff. vi bo. ra. l. prætor § j. & numerus charitum incipit cõuiuium: musarũ verò numerus finit p̃m. i. nõ debẽt esse in cõuiuio pauciores tribus, nec plures x. vt scribit Gelli. in noc. atti. & Macro. Ægi. Per.

2 Quid si cõcurrãt vnus contra alterũ: vtrũ ambo & tertiũ: qđ iuris, itẽ qđ in vsufructuario, vel si reperiatur in fundo p̃scripto, seu dotali, vide p Ang hic.

3 Qui ad hoc fodiẽdum non fuit cõductus, aliàs secus: vt l. qui pro prio. §. procurator: vt in cæteris. ff. d p̃cu. Arge.

4 Hoc est falsum: vt [illegible] alienũ.

magica arte, alias esset fisci: vt C. de thesau. l. vnic. lib. x. Accur.

n Dño. Sed per quam actionem? Rñ. per rei vendicationem, cum dñs sit: vel ex condi. ex hac lege.

ADDITIO. Pecunia tamen recondita in muro domus venditæ non cedit emptori. sed remanet reconditoris. Ang. An autem sufficiat solus oculorum aspectus: vel etiam requiratur apprehẽsio, & quis præferatur: vide per Christophorum hic.

uentor: & dominus soli pro alia dimidia. Areti.

Thesauros, h quos qs in loco i suo k inuenerit, diuus Adrianus naturalẽ æqtatẽ secutus, ei cõcessit, q eos inuenerit. †Idẽque statuit, si qs in sacro, aut religioso l loco fortuito casu m inuenerit. At si qs in alieno loco, n nõ data ad hoc opera, o sed fortuitu inuenerit: dimidiũ dño soli cõcessit, & dimidiũ inuentori. Et conuenienter, si quis in Cæsaris loco p inuenerit: dimidiũ inuentoris, & dimidiũ esse Cæsaris statuit. Cui conueniens est, vt si quis in fiscali loco, q † vel publico, r vel ciuitatis s inuenerit, dimidium ipsius esse debeat, & dimidium fisci, t vel ciuitatis.

Rerũ corporaliũ traditio a dño facta ex causa ad dñij translationem idonea, accipientem dominium facit.

p In Cæsaris loco, Scilicet patrimoniali.

q Fiscali loco. Nõ tamen publicè deputato. Accur.

r Vel publico. Id est. publicè deputato.

s Ciuitatis. Quæ loco priuatorũ sũt: vt ff. de verb. significa. l. eum qui vectigal.

t Fisci. Sed si fisci partem suppresserit totum cũ altero tãto reddit: vt ff. de iure fisci. l. iij. §. fi.

Per traditionem. CASVS. Dñe, iã vidi multos modos per quos acquiritur dñium de iure gentium, nunquid pluribus modis põt acquiri? Respond. q sic. Per traditionem enĩ a domino factam, iure gentium, quod naturali ratione introductum est, dominium nobis acquiritur. Nihil enim tam conueniens est æquitati naturali, quam voluntatem domini volentis rei suæ dominium in alium transferre, ratam haberi: & ideo cuiuscunq; generis sit res corporalis, videlicet siue mobilis, siue immobilis, tradi potest: & a domino tradita alienatur. Et ideo stipendiaria, & tributaria prædia per traditionem eodem mõ alienari possunt. Sed domine, quæ dicuntur prædia stipendiaria, & tributaria? Respond. Iustinia. Stipendiaria, & tributaria prædia dicuntur, quæ in prouincijs sunt. Sed licet in Italia non sint talia prædia, (cũ inter prædia prouincialia, & Italica, quantum ad dominij translationem ex nostra constitutione nulla sit dria:) tamen si Italica prædia ex causa donationis, vel dotis, vel qualibet alia iusta causa ad dñij translationem sufficiente, a domino alij tradantur, sine dubio transferuntur, sicut prouincialia prędia, quæ eodem modo tradita fuissent. Sed licet dixerim tibi per traditionem transferri. hoc tamen non generaliter est verum: nã venditæ res, & emptori traditæ a domino, non aliter acquiruntur emptori, quam si emptor venditori pretium soluerit, vel alio modo eidẽ satisfecerit: puta dando ei fideiussorem, aut etiam pignus: & hoc cauet etiam lex duodecim tabularum. Rectè tamen dicitur de iure gentium hoc effici. Veruntamẽ si venditor neq; pretio sibi numerato, neq; fideiusso

ff. de acq. re. do. Ange.

† Huius rei meminit Spartianus in Hadriano.

† Et si partẽ adhiscũ p̃tinẽtem suppresserit, totũ cum altero tanto cogit soluere. l. j. §. fi. ff. de iure. fisc. Ægi. Per.

Quædã excep.. hñt in loco publico, vel fisci, vel ciuitatis.

fideiussore, vel pignore sibi dato, fidem emptoris secu-tus, ei rem tradiderit: dicendū est statim rem empto-ris fieri. Sed pone, Procurator Titij de voluntate dñi vendidit mihi equū Titij: & precio numerato equū mihi tradidit: modo quæro, vtrum per traditionem a procuratore factam dominium equi videatur mihi acquisitum? Respon. quòd sic. Nihil enim interest, vtrum ipse dominus rem suam alicui tradat, an alius de voluntate eius: & ideo si alicui libera vniuersorum negotiorum administratio a domino pmissa fuerit: & ipse administrator ex huiusmodi negotijs aliquam rem vendiderit, & tradiderit: huiusmodi rem per traditionem accipientis facit. Et hæc dicū-tur vsque ad illum §. interdum. Franciscus de Are.

Per traditionē quoq; [a] iure naturali [b] res nobis adquiruntur. [c] Nihil [d] .n. † tam conueniens est naturali æquitati, quam voluntatem [e] domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. & ideo cuiuscunque [f] generis sit corporalis [g] res, tradi potest, & a domino [h] tradita alienatur. [i] Itaq; stipendiaria [k] quoq;, & tributaria [l] prædia eodem modo alienantur. [m] Vocantur autem stipendiaria, & tributaria prædia, quæ in prouincijs [n] sunt: inter quę, [o] necnō & Italica pdia ex nostra constitutione [p] nulla est differentia. [q] Sed siquidem [r] ex causa donationis, aut dotis, aut qualibet alia ex causa tradantur, [s] sine dubio transferuntur. [t]

Ita demum traditione rei venditæ emptor dominus efficitur, si aut precium venditori solutum sit, aut fides de precio habita: & quod per alium facimus, ipsi quoque facere videmur.

Venditæ † verò [v] res [x] & traditæ, non aliter emptori adquiruntur, q̄ si is venditori pretiū soluerit, vel alio modo ei satisfecerit: veluti expromissore, aut pignore [y] dato. [z] quod quamquā cauetur ex lege [a] duodecim tabularū: tñ rectè dicitur, & iuregentium, id est, iure naturali [b] id effici. † Sed si is, qui vendidit, [c] fidē emptoris [d] secutus fuerit: dicendū est, statim rem emptoris fieri. [e] Nihil [f] autem interest, vtrum ipse dominus tradat alicui rē suā, an voluntate eius alius, cui eius rei possessio permissa sit. [g] Qua ratione,

a Per traditionem quoque. Non solum inuentione: vt ī. §. proxi.
b Iure naturali. Id est gentium: vt infra §. proxi.
c Acquirūtur. Causa præcedente vera, vel putatiua, vt indebitū: aliàs nō: vt ff. eodem, l. nunquam. & infra hoc §. ibi. Sed si quidem &c.
d Nihil. Imò Deo seruire, sed hyperbolicè loquitur. sic ff. de pact. l. j. in prin. & ff de act. empt. l. ex empto. in prin. & C. de trāsac. l. non minorem.
e Voluntatem. Dum tamen sit legitima. nam cui bonis interdictum est, non alienat: vt ff. de cura. fu. l. j. in principio.
f Cuiuscunque. Id est siue mobilis, siue soli.
g Corporalis. Incorporales. n. tradi non possunt: vt ff. de acqui. rerum domi. l. seruus. §. incorporales.
h A domino. Hoc quandoque fallit, & eius contrarium inuenitur verum: vt j. qui. alie. licet. vel nō. Sed hoc est regulare: vt hic, & ff. eo. l. traditio.
i Alienatur. Id est dominium transfertur. Accur.
k Stipendiaria. Scilicet quæ militibus pro stipēdijs dantur: vt ff. de rei ven. l. item si verberatū. § ij. & de euic. l. Lucius. & de acqui. rer. do. l. in agris.
l Tributaria. Quæ tributa Romæ reddunt.
m Alienantur. Per traditionem.
ADDITIO. Quæ quot modis fieri intelligatur, vide Ang. Et an per verbum tradidit, positum in testamento, probetur, vide Bal. & Christoph. hic.
n In prouincijs. Quasi dicat, talia prædia nō sunt in Italia. Accursius.
o Inter quæ. Scilicet prouincialia.
p Constitutione. Vt C. de vsuca trans. l. vnica.
q Nulla est dicta Scilicet quantum ad dñij translationem: vt C. de vsucap. transfor. l. vnica. sed quantū ad tributa est differentia. C. de epis. & cler. l. de his.
r Sed si quidē. Verè nulla est dicta, & sed & si &c.
s Tradantur. Scilicet stipendiaria prædia, & tributaria. Accursius.
t Transferuntur. Scilicet prouincialia prædia, sicut Italica, & est verum in omnibus, nisi scriptura necessaria sit secūdū Ioā. vt C. de suffrag. l. vnica. §. quod si prędia. Item sunt vera, si accipiens inducatur in vacuam possessionē, sm quosdam, vt C. de pbat. l. cum res. Ioan. contra: vt ff. de fun. dot. l. si fundum. & de acqui. rerum do. l. homo liber. § quicquid. sufficit. n. induci in possessionem, licet non vacuam. Quod autem in dicta l. de probatio. dicitur, demonstratiuè quòd sic euenerit, non causatiuè, dicitur.
v Verò. Pro sed. Accursius.
x Res quæ loco pignoris a venditore teneri possunt, vt ff. de act. empt. l. Iulianus. §. offerri.
y Pignore. Quod sic intelligo, si placeat venditori aliud quam precium accipere: alias non: vt ff. si cer. petatur. l. ij. §. j.
z Dato. Poterit ergo vendicare venditor rem, s. si non fuit de pretio satisfactū: vt ff. de tribu. l. procuratoris. §. sed & si dedit mercedem. nisi emptor tūc precium offerat: vt ff. man. l. diligenter. §. j. in fi. & ff. de precario. l. ea quæ.
a Lege duodecim tabularum. Quæ est ius ciuile: vt ff. de iust. & iu. l. ius ciuile. §. hoc igitur. non solum gentium.
b Iure naturali. Sic dictum, q naturali ratione inductum fuit, vt ī. de iure natura. §. quod vero. & §. sed naturalia.
c Vendidit. Et tradidit.
d Fidem emptoris. Quid si dedit diem ad soluendum? Respon. non facta solutione vendicat, secundum Ioan. vt de pact inter empt. & vendi. l. commissoriæ potest tamen contradici: quia aliud est simpliciter diem solutioni statuere, aliud pactum legis commissoriæ ponere. Item quid si simpliciter tradat? Rñ. videtur sequi fidem nisi contra probetur, vt quia fortè dicebat emptor præsentem se habere pecuniam: vt arg. ff. de pig. act. l. ij. Et argu. contra ff. de tribu. l. procuratoris. §. sed si dedi.
e Emptoris fieri. Nisi in casib. vt ff. d iure fisc. l. si procurator. §. fina. & ff. de re iudica. l. a diuo Pio. §. sed si emptor.
f Nihil. Quod. n. quis per aliū facit, ipse facere vr: vt ff. de vi & vi arma. l. j. §. deiecisse. & j. de iniur. §. nō solum. & ff. de iniur. l. item apud. §. fecisse.
g Permissa sit. Vel ab ipso domino, vel ab alio domini voluntate.

Nihil tam naturale quā voluntatē dñi rem suā in aliū trāsferentis seruari. de iure cano. trāsfert bñficium per sniam pp et sine traditione. vt l. c. pposuit. cū gl. sup verbo voluntate. ex d. cōces. pb.

In qua & tradēs, & accipiens cōueniant: puta q̄ ambo eam sciant vel credant subesse. Prędia stipēdiaria. Prędia tributaria.

Facit ad hunc §. gl. ij. in c. fi. extra de pig.

Nam & M. Ci. lib. ij. de inuē. ghāf scribit, q vel natura, vel cōsuetudine iura fuerant pbata, eadem inde legū metu sancita esse: neq; tñ ppterea desinunt naturæ iura esse: & a mero ciuili iure, ac legitimo differunt.

Nā hæ res pprię pign' nō sunt, qa adhuc tęs fiunt sicut ante traditionē. rō qa pign', & dñiū nequeūt cō currere. l. neque pign'. ff. de regu. iur. Ægi. Per.

Ex quo nō principaliter, sed approbatiuè transferē dñiū inquātū approbat ipsum 9ctū dādo formā, vt nō alr trāsfeat, quā si fuerit de pcio satisfactum. Christo.

In 9riū est veritas: quia tūc vr habere fidē de pcio: & trāsferre dñiū ēt si ptestatus cēt se nō ofidere vltra decē dies, secūdum An.

Pactum legis cōmissoriæ dr q̄n alr qua res vē dita sit ne q nisi pciū soluaf ad certūdiē erit inempta: vt colligitur ex l. ij. ff. d le cō mis. Ægi. Per.

a Libera. Secus in generali procuratore, qui non habet liberam: vt ff. de procu. l. procurator cui. & l. ꝓcurator totorum. sed M. distinxit inter procuratorem totorum bonorum. vt ibi: & vniuersorum, vt hic.

ADDITIO. Dic plenè per Bar. in l. procurator cui generaliter libera. ff. de procurat. & quando, & quomodo dicatur libera cõcessio, vide per Bart. Ang.

si cui libera a vniuersorũ negotiorũ administratio ꝑmissa fuerit a dño, isq; ex his negotijs rẽ vẽdiderit, & tradiderit: faciet eam accipientis.

Qui rem suam iamdudum alicui ex causa ad dominiũ minus idonee traditam, eidem postea iusto titulo concessit, dominium sine noua traditione transtulit.

Interdum ẽt sine traditione, nuda b voluntas dñi sufficit ad rem transferendã: veluti si rẽ, quã tibi aliquis cõmodauerit, aut locauerit, aut apud te deposuerit: postea aut vẽdiderit tibi, aut donauerit, aut dotis noïe dederit, Quãuis. n. ex ea causa tibi eam non tradiderit:

Interdum. CASVS. Dixi suprà quòd non solum traditione trãnsfertur dominium: sed etiã quandoque sine traditione nuda voluntas dñi sufficit ad dñium rei suæ trãsferendum: veluti si Titius aliquam rem tibi accommodauit, aut locauit, aut apud te deposuit. nam si præterea eandem rem tibi vendiderit, vel donauerit, aut dotis nomine dederit: quamuis eam rẽ ex causa vẽditionis, aut donationis, vel dotis tibi non tradiderit: eo tñ ipso, ꝙ ipse patitur huiusmodi rem tuam esse, statim per eum dominium eius tibi acquiritur, acsi eo nomine tibi eam tradidisset. & idem contingit in alio casu. Nam si quis vendiderit tibi merces in horreo suo depositas, & claues horrei tibi emptori traditæ sunt: dñium tibi mercium acquisitum intelligitur. Et non solũ voluntate transfertur dñium, quando habet voluntatem transferendi in personam certam: sed etiam aliquando voluntas domini sufficit ad dominiũ rei suæ transferendum in personã incertam, vt in tali casu. Pretores, vel cõsules qñ missilia, id est aurum, vel argentum in vulgus ꝓijciunt: vt in multitudine populi ad huiusmodi missibilia concurrente, liberius possint pertransire: licet ignorent, quantum quisque accepturus sit: tamen quia volunt vnumquenq; esse dominum eius, quod acceperit, statim accipientem dñum efficiunt. Et eadem ratione verius esse videtur, si aliquis rem pro derelicto a dño habitam occupauerit: statim ipsum occupantem dñum fieri. Sed dñe, dicatis mihi, quomodo dr quid haberi pro derelicto? Ad hoc respon. Amice, illud pro derelicto habetur, quod dñs tali intentione abiecit, vt illud amplius in numero rerum suarum esse nolet: & ideo statim cum abiecerit, dominus esse desinit. vnde cum in nullius bonis sit: de iure gentium occupanti conceditur. Sed & alia causa proijciendi res est: vt qñ in tempestate maris causa exonerandæ nauis eijciunt. & ideo in huiusmodi reb. eiectis aliud ius statuitur. Nã huiusmodi res in tempestate maris eiectæ remanent in dominio eorum, qui eas eiecerunt: quia verò est dominus eas nõ eo animo eiecisse, vt amplius eas nõ haberent: sed quo magis ipsi cum naue exonerata periculum maris euadere possent: & ideo si qs huiusmodi res fluctibus expulsas, vel ẽt in ipso mari cõsecutus fuerit animo lucrandi: furtum committit, & actione furti tenetur. Non enim multum videtur distare ab illis rebus, quæ de rheda currente dñis non videntibus cadunt. hoc dicit vsque ad finem. Franc.

eo tñ ipso, ꝙ patitur tuã esse, c statum tibi adqritur ꝓprietas, perinde, acsi eo nomine tibi tradita fuisset.

Per traditionem clauium videtur traditum dominium mercium venditarũ. Arec.

Itẽ si qs d merces in horreo depositas e vẽdiderit, simulatq; f claues g horrei tradiderit emptori, trãsfert ꝓprietatẽ h merciũ ad emptorẽ.

Etiã incertæ personæ fortuita à domino facta traditio dominium transfert: ideo missilia in vulgus iactata, & res pro derelicto habitæ, apprehendentis fiunt. Quæ autem pro derelicto habita dicantur, & quæ nõ, subijciũ,

b Nuda. s. a traditione. sic C. de pact. l. traditionib. Item in alijs casibus dominium sine traditione dar: qui possunt his legibus notari. ff. de acquir. possess. l. j. §. si iusserim. & §. idemq. & l. quod meo. §. si venditorem. & l. quarundã. Item C. de acquirẽ. possess. l. minus. & C. de donat. l. j. & l. quisquis. ¦ Item si volens tibi tradere dominium, nomine tuo me cõstituam possidere, vel cõducam a te: vt ff. de acquir. poss. l. qđ meo. & de rei ven. l. quædam mulier.

c Tuam esse. Si res est præsens: vt ff. de rei vend. l. eius. & l. hæc si. Vel hic in vera venditione, ibi in ficta: vt ff. pro empto. l. ij. Item hoc est verum, si precium sit solutum, vel satisfactum: vt s. eod. §. venditæ.

d Item si quis. : Hic est casus, vbi sine possessione tradita acquiritur dominium, & alios habes notatos ff. de rei vendic. l. si ager. in glos. fina.

e Depositas. Id est, repositas.

f Simulatque. ; Id est, statim postquam: vt s. eo. §. ferè. & j. de empt. & vendi. in prin.

g Claues. Aliter de consuetudine Daciæ: in qua cũ aliquis vult legare, vel dare fundum ecclesiæ, sumit parum terræ in panniculo, & ponit super altare, & ita transfert dñium: vt extra. de consue. c. ij. Est autem casus mirabilis, in quo sine omni traditione, sed sola voluntate transfertur possessio, & dominium ipso iure: vt C. de dona. l. quisquis. vbi retẽtio vsusfructus in re donata inducit traditionem possessionis & dominij per quandam iuris fictionem. Itẽ si relinquat ecclesiæ, vel ciuitati hæreditas, vel legatum, vel ei res aliqua donet, aut vendatur: statim dominium transfertur sine possessionis traditione. C. de sacrosan. eccle. l. vt inter diuinum.

h Transfert ꝓprietatem. Et possessionem. Et qđ dixi de ꝓprietate, verum est si dñs est tradens: alias cautam præstat vsucapiendi, si hæc fiant coram horreo, & hoc ꝓꝑ præsentem * visionem rei: vt ff. de contrah. emp. l. clauibus & de acqui. pos. l. j. §. si iusserim. Et sunt hæc in argu. vt si vendam equum, quẽ tradã per frenũ, vel capistrum, vt dñium transeat. Accur.

ADDITIO. Sunt multi casus, in quibus res non apprehenditur, & tñ possessio transfertur. Per solum visum: vt ff. de acquir. pos. l. quod meo. § si venditorem. Per venditionem rei commodatæ, vel depositæ: vt s. eo. §. interdum. Per traditionem clauium, vt hic. Per traditionem instrumenti: vt l. j. C. de do. Per cõstitutionem de re propria factam, s. qñ quis etiam rem suam vult possidere nomine alterius. Vnde versus, Visu, siue rei mutuatæ venditione, Clauibus, & chartis, mea si cõduco scienter: Quãuis nõ aliter des, possessio trãsit, Vide tñ canonista notata in c. ex literis, in gl. fi. extra, de cõs. vide ẽt glo. in ver. nuda. §. interdum. s. eo. quæ pro materia alleg. posuit sufficientes.

; Et an habẽs instrumentum credita videat constitutus ꝓcurator: vide la. hic.

: Ista gl. nõ est Accursij, imò est additio.

Dñiũ sine traditione acqritur.

; Ista & nõ est Accur. cum seq. super verbo claues. sed sunt additiones: ideo caue ne eas alleges ꝓ ordinarijs.

* Dic ꝙ visio nil agit sed traditio clauium, s. præsentia horrei, secũ Por. Acg. Per.

Possessio sepe trãsfert licet res nõ apprehendatur.

Hoc

a Hoc amplius. Scilicet est hic, quam s. in alio casu: quia s. semper in personā certam: hic in incertam.
b Incertam. Arg. contra j. de leg. §. tutor. Accur.

Missilia vnde dicuntur.

c Missilia. Sic dicta: quia in populum mittuntur, sine projciuntur, vt illuc currēte multitudine possint prætores, vel consules pertransire: vt in coronatiōe domini papæ vidi: vt ff. pro der. l. si id quod. §. id quod. & in auth. de consulib. collat. iiij. §. spargere autem. ibi, argumentum verò &c.

* Aliàs quid eorum.

d Nolit. Verè, vel legis interpretatione: vt in authen. de nup. §. & multo potius. coll. iiij. & C. de infan. expo. l. fin. & C. de la. li. tol. l. j. §. sed scimus.
e Definit. Si abiecit. vel habere desijt rem immobilem: alioqui possessionem perdere potest, non dominium: vt ff. de acquirend. possess. l. si quis. ij. §. differentia. & ff. pro derelict. l. j. & ij.

ADDITIO. Aut stat in possessione, & habet animū habēdi ꝓ derelicto, & non perdit dominium: vt dicta. l. si quis vi. §. differentia. ff. de acquirend. possessio. Aut exiuit de possessione: & tūc etiam perdit dominium, & habetur ꝓ derelicto. & ita tenet glos. secunda secundum vnam opinionem in dicto §. differentia. quam ibi sequitur Bartol. & doctores. Angelus.

Hoc amplius, a interdū & in incertā b personā collata voluntas dñi transfert rei proprietatē: vt ecce prætores & cōsules, cū missilia c iactāt in vulgus, ignorāt, quod * eorū quisq; sit excepturus: & tamen quia volūt qđ quisq; acceperit, eius esse, statim eū dñm efficiunt. Qua ratione verius esse videtur, si rem pro derelicto a dño habitam occupauerit quis: statim eum dominū effici. Pro derelicto autē habetur, quod dominus ea mente abiecerit, vt id in numero rerū suarū esse nolit; d ideoq; statim dominus eius eē desinit. e

Projecta in mare tpe tēpestatis, vel cadentia de curru alicuius nō fiūt occupātis. Ar.

Alia sanè causa f est earum, quæ in tempestate leuādæ nauis causa eijciuntur: hæ enim dominorum permanent: quia palam est, eas non eo animo eijci, quòd quis eas habere nolit, sed quò magis cum ipsa naui maris periculum effugiat. Qua de causa, si quis eas fluctibus g expulsas, vel ēt in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit, furtū h cōmittit. Nec longè i videtur discedere ab ijs, q̄ de rheda k currente non intelligentibus l dominis cadūt.

f Alia sanè causa. Aliàs alia causa, scilicet proijciendi: & ideo aliud ius statuitur. Vide c. excommunicationem. de rapt. extra.
g Fluctibus. Id est, vndis.
h Furtum. ff. de furt. l. falsus. §. si iactum. contra. Sol. distingue animum proijcientis: quod patet, vt si librū apertum proijciam, secundum Ioan.. vt ex hac lege. & illa colligitur: & arg. ff. de dam. infec. l. si finita. §. si quis metu. Item quid distat hoc furtum ab illo titulo. ff. de incen. rui. nau. Respon. hoc locum habet quando non in ipso naufragio aliquid quis furatur, ibi in ipso naufragio: vt ff. de incend. rui. nau. l. j. in fi. & l. ij. & iij. & ff. pro derelict. l. j. ij. & iij. Accur.
i Nec longè. Nam in aliquo distat. quia hoc sciente, illud ignorante domino fit: vt ff. de acquir. poss. l. interdum. §. j.
k De rheda. Id est, de curru ducto ab equis.
l Non intelligentibus. Id est, non videntibus.

DE REBVS CORPORALIBVS & incorporalibus.

Côtinuatio.

Quia visum est de secunda diuisione rerum, s. quædam sunt publicę, & quædam sunt nullius, & quædam singulorum &c. sequebat̄ de tertia diuisione videre, quæ ita se habet, quòd rerū quædā corporales, q̄dā incorporales. de qua diuisione tractaturus ītitulauit istūt titulum, de rebus corporalibus, & incorporalibus. Porcus.

Vędā. Totus iste titulus diuiditur i quinque partes. Primo ponit vnam diuisionem rerum. Secundo definit res corporales, & per exempla monstrat. Tertio definit res incorporales, & etiam per exempla demonstrat. Quarto respondet cuidam tacitæ quęstioni. Quinto prędicta extendit. Secunda ibi, Corporales sunt. Tertia ibi, Incorporales. Quarta ibi, Nec ad rem. Quinta ibi, Eodem numero. Pone casum per teipsum: quia litera satis plana est.

Diuisio.

TITVLVS II.

DE REBVS † CORPORALIBUS & INCORPORALIBUS.

† De his, & qđ veniat appellatiōe rei plenè Mādo. in Glo. Facul. §. actā. in ver. rebus.

Corporalia tāgi possunt de sui natura: incorporalia verò non: licet in eis contineantur corporalia: siue sint seruitutes reales, siue ꝑsonales. Are.

Vædam præterea m res corporales sunt, n q̄dam incorporales. o Corporales eæ sunt, q̄ sui natura p * tangi possunt: veluti fundus, homo, vestis, aurū, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. q Incorporales autem sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea, quæ

* Abundant, sui natura.

m Prętereа. Id est prętеr prędictam diuisionem, supra titulo primo, in principio, est alia: quia quędam communes, quędam publicę, quędam vniuersitatis, quędam nullius, quædam singulorum. Item quędam corporales, quędam incorporales: vt hic subijcit.

Rerū diuisiones quot sūt.

n Corporales sunt. Sic ff. de rerum diuisio. l. prima. §. quædam.
o Quædam incorporales. Quid de hac diuisione nos iurisconsulti agemus? Respond. quia multa in corporalibus locum habent, quæ non obseruantur in incorporalibus. Incorporalia enim non traduntur, nec vsucapiuntur regulariter: r vt ff. de acquir. rerum domin. l. seruus. §. incorporales. & de vsucap. l. vsucapionem. non vendicantur: vt ff. de rei vendica. l. vendicatio. ac non transferuntur penitus: vt ff. pro socio. l. j. ij. & iij. non possidentur: vt ff. de acquirenda poss. l. iij. in princip.

r Scilicet ꝑ se, sed cū rebus corporalib⁹, sic: dūmodo côcurrat scientia aduersarij, licet in alijs ꝓscriptionibus non requirat': vt l. si. C. de ꝓscri. lon. tem. secundū Ang. hic.

ADDITIO. Et de ista dictione in, quid importet, vide Christophorum hic ad notata in versic. incorporales.
p Sui natura. Nam secus, si propter difficultatem, vt res in profundo maris, vel cœlo affixa.
q Innumerabiles. Id est, non habiles ad numerandum. Ioannes.

a Quæ in iure consistunt. Id est sub hoc prædicabili ius, cōtinētur: in quarum definitionibus ponitur hæc dictio ius, in prædicato: qualia sunt omnia iura, scilicet incorporalia: vt ff. de rer. di. l. j. §. quædam.

b Hæreditas. V. ff. de verbo. sing. l. nihil.

in iure consistūt: [a] sicut hǣditas, [b] vsusfr. [c] vs⁹, & oblīgones [d] quoquo mō [e] ɔ̄ctæ. Nec ad rē [f] pertinet, q̄ in hǣditate res corporales cōtinent̃. † Nā & fructus, q ex fundo [g] pcipiunt̃, corporales sūt: & id qđ ex aliqua obligatione nobis debet̃ plerunque [h] corporale est: veluti fundus, hō, pecunia. nā [i] ipsum ius hǣditatis, [k] & ipsum ius vtēdi, fruēdi, [l] & ipsum ius obligationis [m] incorporale est. Eodem numero [n] sunt iura [o] p̄diorum vrbanorum, & rusticorum, quæ etiam seruitutes vocatur. [p]

c Vsusfructus. Infra. de vsufr. in prin.

d Obligationes. Infra. de oblig. in prin.

e Quoquo modo. Id est, siue ex contractu, vel quasi: ex maleficio, vel quasi: vt j. de oblig. §. fin.

f Nec ad rem. Respondet tacitæ obiectioni. quasi dicat quomodo hæreditas est incorporalis, cū in ea sint res corporales?

g Ex fundo. In quo vsumfructum habemus.

h Plerunque. Propter seruitutes, quæ per actionē, vel obligationem debentur vt j. de actio. §. ij. & propter actionū cessionem: vt ff. mand. l. procuratorem. §. fi. & ff. de rei vend. l. si hominem. aliàs luliam. §. vsque adeo. Accursius.

i Nā. Pro sed. aliàs tamen, & melius.

k Ipsum ius hæreditatis. Id est, ipsa hęreditas. & sic intransitiuè hæc tria leguntur.

l Fruendi. Scilicet vsusfructus.

m Ipsum ius obligationis. Id est, obligatio ipsa.

n Eodem numero. Id est, incorporalia.

o Iura. Id est, seruitutes.

p Vocantur. De quibus j. tit. proxi. dicitur statim. De quibusdam quæritur, licet ad nos non pertineāt: vt de aere, fumo, & de flatu animalis? Respon. secundum Philosophos esse corporalia. Item quid de Angelis bonis, & malis, & anima hominis? Respond. hæc incorporalia esse.

† Sic cōtentū nō sēp seqt̃ nām cōtinentis: hinc estq. si sol⁹ fundus sit in peculio, nō sequit̃ eo vendicato, q & ipsum peculiū vendicet̃. Ægi. Per.

† Obseruādū hoc loco admonet Fran. Balduin⁹, res hęreditarias, esse in hǣditate, sed nō eē ipsam hǣditatē. Hinc qui vendidit hǣditatē non p̄stat euictionem rei alicuius hǣditariç. l. ij. ff. de hęr. vel actio. vend.

Fumus, & per corporalia, sūt.

TITVLVS III.

DE SERVITVTIBUS prædiorum rusticorum, & vrbanorum.

Aduerte seruitutū quasdā a re rei deberi, (quas reales appellamus) quasdā verò a re personę: de prioribus hoc titulo traditū: de reliqs, proximioribus titulis disseritur.

Est aūt seruitus realis (vt Bart. li. vij. fforum tit. de seruitut. in l. i. defi.nit.) ius p̄dio inhęrens, ipsius vtilitatem respiciens, & alterius libertatem diminuens.

Rusticorum prædiorū seruitutes sunt, q̄ rusticis p̄dijs (id est, gratia fructuum percipiendorum, aut colligendorū factis) debentur. vt via, iter, actus: & id genus similia.

Vrbanorum verò p̄diorū sunt, q̄ vrbanis p̄dijs (id est, ædificij) debentur. quarū exēpla profusè hic traduntur. cōstituuntur autem seruitutes, vt scribitur ad finē huius tituli.

Rusticorū [q] prædiorum iura [r] sūt hæc: iter, actus, via, aquæduct⁹. Iter ē ius eūdi [s] ambulādi [t] hoīs. nō ēt iumētū [u] agēdi, vl̃ vehiculū. Act⁹ ē i⁹ agēdi iumētū [x] vl̃ vehiculū: Itaque q hēt iter, [y] actū non hēt: [y] sed q hēt actū, & iter hēt: [z] eoq; [a] vti potest ēt sine iumento. Via est ius eūdi, [b] & agēdi, & ambulandi: nā iter & actum uia in se continet. [c] Aquæductus est

DE SERVITVTIBVS PRÆDIOR.

Dictū est supra de rebus incorporalibus in genere, sequitur videre i specie: & iō a seruitutibus initiū facit, quæ sunt incorporales: vt supra tit. i. in fi.

Diuisio. Rusticorum. Iste tit. diuiditur in quinq; partes. Primo ponit de seruitutib. rusticorum prædiorum. Secundo de seruitutibus vrbanorum prædiorum. Tertio redit ad seruitutes rusticorum. Quarto ponit quare appellantur seruitutes prædiorum. Quinto ponit qualiter dictæ seruitutes constituantur. Secunda ibi, in §. Prædiorū. Tertia ibi, in §. Inter rusticorum. Quarta ibi. Ideo autem. Quinta ibi, in §. Si quis velit.

CASVS. Domine, iam video, q vultis tractare de seruitutibus rusticorum prædiorum. dicatis ergo mihi. quid est iter? Ad hoc respon. Amice, iter est & c. prout continetur in litera. & sic pone casum de cæteris seruitutibus vsque ad §. prædiorum vrbanorum. Franciscus.

q Rusticorum. Sic & ff. eod. l. j.

r Iura. Id est, seruitutes. Et not. hic tria genera seruitutum, quædam a persona personæ debentur: de quibus dicitur supra de iure personarū, quædam ab vna re alteri rei: de quibus dicitur in hoc titulo. quædam a re personæ: vt vsusfructus, & vsus, & habitatio: vt infra titulo primo, & secundo. pōt & quantum dici, vt a persona rei debeantur: vt ff. de conditionibus, & de monstrationibus. l. Titio centum §. Titio ij. & de aliment. & cibar. legat. l. seruos.

s Ius eundi. Solus, vt per hoc discrepet a sequenti. Accur.

t Ambulandi. Scilicet, cum alio.

u Iumentum. Scilicet, separatum a se, vel armenta separata a se, sed super equum ire potest: vt ff. de seru. rusticor. p̄diorum. l. qui sella. in pricipio. & l. iter. Quandoque iter nō est seruitus: vt si vsufructuario detur a domino alterius prędii: vt ff. si seruitus vendic. l. secunda. §. secundo. Tertio grossè dicitur quælibet via, per quam itur.

x Iumentum. Vel subtus, vel ante se, & idem si in vehiculum.

y Actum non habet. Per consequentiam.

z Iter habet. Quo ad commodum, non quo ad seruitutem. sunt enim duæ seruitutes diuersæ. vt ff. si serui. vend. l. loci. §. j. ff. de adimen. leg. l. j.

a Eoque. Scilicet itinere contento sub actu.

b Eundi. Hæc verba expone: vt supra eodem. §. primo.

c Continet. Sed quæ est differentia secundum hoc inter actum, & viam? Respond. qui habet viam, potest trahere trabem, & lapides, & rectè ferre hastam. quæ non permittitur habenti actum: vt ff. de seruit. rusticorum prædiorum l. qui sella. §. j. Item certa viæ latitudo est viij. pedum in directum, in angulis xvj. nisi maiorem, vel minorem placuerit facere constituentibus: quod non est in actu: vt ff. de seruitutib. rusticorum prædiorum. l. viæ. & l. certo. §. latitudo. & l. via constitui. Accursius.

Quæ postea q̄ sunt cōstitutę transeūt cū re ipsa ad quēcūque vadant: secus si cēnt promissę. Et in ipsarum cōstitutiōe debet iā cōstituens fundi seruientis, quā is cui cōstituit̃, fundi dominatus insolidū hēe dñiū. Ange.

Hominis, abundat.

Dummodo ciuiliter gerat & nō deuastet fructus.

Qđ not. p capitaneo, & cui cōcedit̃ transitus paliqd territoriū. Ange. & Ias.

Et nō expresse l aliquo loco angusto conceda, valet saltem vt actus, aut iter s̄m Aegi. hic.

Aquæ

ius acquæducendæ, [a] per fundum alienum.

Seruitutes quæ ædificijs debentur, licet in villa constitutis, dicuntur seruitutes vrbanorum prædiorum.

Prędiorũ vrbanorũ sunt seruitutes eæ, quæ ædificijs inhærẽt: ideo vrbanorũ prędiorũ dictæ: quoniam ædificia oia, vrbana pdia appellamus, etsi in villa [b] ædificata sint. Itẽ vrbanorũ pdiorũ seruitutes sunt, vt vicinus [c] onera vicini sustineat: vt in parietẽ ei[9] liceat vicino tignũ immittere: vt stillicidiũ, [d] vel flumẽ recipiat quis in ædes suas, vel in aream, vel in cloacã, vel nõ recipiat: [e] † ne altius quis tollat [f] ædes suas: † ne luminibus vicini officiat.

In seruitutibus rusticorũ prædiorum computantur hic descripta.

Inter rusticorũ prędiorum seruitutes quidã cõputari rectè putant aquę haustum, [g] pecoris [h] ad aquam adpulsum, ius pascẽdi, calcis coquẽdæ, [i] arenæ fodiendæ.

Omnes supradictæ dicuntur seruitutes prædiorum: quia sine prædijs esse nõ possunt.

Ideo aũt hæ seruitutes prędiorum appellantur, quoniam sine prædijs cõstitui non possunt Nemo enim seruitutem potest adquirere vrbani, vel rustici prædij, nisi qui habet prædium; nec quisquam [k] debere, nisi qui prædium habet †.

[a] Aquæducendæ. Siue inuentæ, siue inueniendæ: vt ff. eo. l. Labeo.

Prædiorum vrbanorum. CASVS. Dñe, iam vidi quæ sunt serui. rusti. prædi. dicatis mihi si placet, quæ sunt ser. vrb. prædiorum? Ad hoc respond. Amice, seruitutes vrbanorũ prædiorum dicuntur, quæ ipsis ædificijs inhærent. Dicuntur enim seru. vrba. prædiorum, quoniam omnia ædificia, prædia vrbana appellamus, etiam si in villa posita sint. Non enim locus, sed materia vrbanum prædium efficit. Sed domine, si placet, ponatis mihi exempla de seru. vrba. prædio. Ad hoc respon. Amice, seruitutes vrba. præd. sunt hæ, vt vicinus onera vicini sui in ædibus suis sustineat: videlicet vt liceat vicino tignũ de ędibus suis in parietem vicini sui immittere. Item vt vicinus stillicidium vicini sui, vel flumen in cloacam, vel in aream suã recipiat, & etiam inter seruitutes prædiorũ vrb. connumeratur hæc seruitus, ne quis ędes suas altius extollat, ne luminibus vicini officiat. Et hęc dicuntur vsq; ad §. inter rusticorum. Franc.

[b] In villa. Non. n. locus, sed materia facit vrbanũ prędium, quod dic, vt ff. de verb. sig. l. vrbana prędia.

[c] Vicinus. Id est, domus vicini.

[d] Stillicidium. Quod stillat: & interdũ directò cadit, interdum non propter ventum fortè: sed flumẽ directò cadit. & maximè per dochiam. i. canalem: vt de ser. vrb. pręd. l. seruitutes. §. stillicidium. Accur.

[e] Non recipiat. Hoc, s. non recipere, est ius nõ seruitutis: imò potius libertatis. & hanc negatiuam referas ad omnia exẽpla proximè dicta. Vel dic: sicut recipere talia, est seruitus: ita e contra si desinit recipere, est mihi quondam recipienti seruitus, & onus: sicut in pręscribenda seruitute indigebam aliquo facto: sic e contra in pręscribenda sua libertate indiget facto. s. vt foramina obturet, uel similia faciat, quę non sunt necessaria in pręscriptione libertatis contra rusticam seruitutem: & ideo tantum in affirmatiua lex dicit de eis, scilicet ius eundi, agendi &c. ut ff. de seru. urba. pręd. l. 5. & 3. eo. circa prin.

ADDITIO. Dic rõnem diuersitatis, quod urbanę seruitutes sunt nobiliores, & magis interest Reipublicę, quod conseruentur, quam rusticę: & ideo si quędam foramina obturantur, quędam non: in nihilo acquiritur libertas, secundum Ang. hic.

[f] Tollat. Vel non tollat: quod potest prodesse mihi ad lumina refulgenda. unde dicit in libro Machabęorum: Refulsit Sol in clypeos aureos: & resplenduerunt montes ab eis: ut ff. eod de seru. urb. pręd. l. si arborem. §. interdum. Vel dic quod tollat, ut sit seruitus, ut modo in alijs diximus.

Inter rusticorum. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi, quę sunt seruitutes rustic. pręd. & quę urba. sed nũquid plures sunt seruitutes rust. præd. Ad hoc rñ. quod sic. nam inter seruit. rust. præd. quidam recte putãt huiusmodi seruitutes cõnumerari: videlicet ius hauriendi aquã ex fonte vicini, item appulsum pecoris ad aquam: Item ius pascẽdi, item seruitutem calcis coquẽdę, uel arenę fodiendę. Et hęc dicuntur usque ad §. ideo autem. Fran.

[g] Aquę haustũ. Scilicet ius hauriendi aquam necessariam agro meo, uel laborantibus in eodem ex fonte uicini.

ADDITIO. Dic quatenus est necessariũ pro utilitate fundi mei: ut l. ergo. §. Neratius. ff. de seru. rusti. prędio.

[h] Pecoris. Scilicet cõstituti ad stercorãdum agrum meũ, & sic bibent, uel pascent in tuo uicino agro: & sic sunt reales seruitutes. Sed contra ff. de alim. & cib. leg. l. Mela. §. nam & si haustus. in gl. personę. Rñ. ibi psonales dicunt: quia cum psona durant. arg. ff. de ser. rustic. pd. l. pecoris uel si nõ habeo prędiũ: cui supradicta expediant, nõ erit seruitus: sed magis aliud ius, scilicet pactionis, uel cõuentionis: ut ff. de seruit. l. ut pomum. Accur.

[i] Calcis coquendę. Necessarię ad domunculam in agro meo conficiendam propter fructus recipiendos. Idem dicas de arena fodienda.

Ideo aũt. CASVS. Dñe, iam uideo, quæ sunt seruitutes tam rusticorum, quam urbanorum pdiorũ: sed dicatis mihi, quare hmõi seruitutes dicuntur pdiales? Ad hoc rñ. Imperator. Certè amice optima rõne dicuntur pdiales pdictę seruitutes. Huiusmodi enim seruitutes sine pdijs constitui non possunt. Nemo enim seruitutem urbanorum, uel rusticorum pdiorum potest acquirere, uel alijs debere, nisi pdium habeat. Sed pone: Domine, iam uideo quare dicuntur huiusmodi seruitutes pdiales, dicatis mihi qualiter constituuntur huiusmodi seruitutes? Ad hoc respon. Huiusmodi seruitutes possunt constitui duobus modis. Aut enim constituuntur seruitutes hmõi inter uiuos, aut in ultima uoluntate. Si inter uiuos aliquis uelit seruitutem aliquam de superiorib. uicino suo constituere: hoc pactis, & stipulationib. efficere debet. Si aũt in ultima uoluntate, põt ẽt testator in testõ suo heredem institutũ damnare, ut altius ædes suas non tollat. &c. prout continetur in litera. hoc dicit usq; ad finem tit. Fran.

[k] Nec quisquam. s. ut seruitus sit: obligatio tñ ẽe potest: ut ff. de euic. l. fundũ. ij. §. j. & ff. fa. ercis. l. hrẽdes. §. an ea sti. uer. contra si promissor uix. &c.

ADDITIO. Et no. quod debent esse dñi insolidum: alias fundo cõmuni nõ põt per unum ex socijs libertas acquiri, nec seruitus imponi: quamuis sibi pjudicet alijs postea etiam singulariter consentientib. poterit tamen pscribere seu petere declarari ipsam deberi. Item pluribus socijs promissam unus ex eis in alio ũ pjudicium remittere potest, secundum Angel. hic.

† In nõnullis exẽplarib. uetustissimis desunt hęc uerba, uel non recipiat.

† Theophil[9] hoc loco non cõstituit nouã speciẽ seruitutis, sed superiori cõiungit hęc uerba, ne luminibus, &c. quasi reddant rõnem, & explicent usum seruitutis altius non tollendi. A iurisc. tñ nostris secernũtur hę spẽs seruitutũ. uide Fran. Balduí. hic.

1. Machabę. 7. c.

† In uetu. exẽpl. desunt hec, nec quisquã debere nisi qui pdium habet. & certe ea ut adulterina reiecerunt Æm. Fer. & Fran. ci. Balduin.

a Ius. Id est aliquam seruitutem de superioribus.
b Pactionibus.i.pactionalib. stipulationib⁹. similis expositio est ff.de acquir.pos.l.si rem.in fi. Vel pactionib.i.cõtractib.alijs,vt venditione,& donatione,,& quod subijcit stipulationib.i.obligationibus verborum tantum.

pignore : vt ĩ.de oblig.q ex delic.na.§.furtum.Accur.
i Fruendi. Ad differentiam nudi vsus: in quo tantũ vti,& non frui permittitur : vt ĩ.tit.j.in prin.
k Salua rerũ substãtia.i.pstita cautione,vel satisdatione de saluanda substantia rei, scdm quosdã. & sic

Ædificare licet usque ad cœlum.

c Ædes suas.Quib. seruitutib. non impositis cuilibet vsq; ad cœlum liberum est ædificare : vt ff. qđ vi aut clã.l.fin.§. pen.& de ser.l.fina.

d Ducere. His, deficientib. cuilibet res sua libera est, & poterit alium prohibere volentem ingredi in suum agrum, vt ĩ.de rer.di.§.teræ.& §.plane.

† Dãnare i.obligare inqt Nebris.in lexico iu. ct. in dictione dãno.

Cõtinuatio.

† Et dies huius seruitutis legatę cedit ab adita hæreditate, nõ a morte secundum Nicol.Aegi.

Per.

Diuisio.

Per omnem cõtractum,& ẽt per vltimam voluntatẽ põt seruitus constitui. Areti.

Si qs velit vicino aliqđ ius a cõstituere,pactionib. b atq; stipulatióib. id efficere debet. Põt etiã testõ qs hæredem suũ dãnare, † ne altius tollat ædes suas, c ne lumini b' ædium vicini officiat: vel vt patiaẽ eũ tignũ in parietẽ suũ imittere, stillicidiũve aduersus eũ habere, vel vt patiat eum p fundum ire, † agere, aquamve ex eo ducere.d

DE VSVFRVCTV.

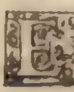
Visum est supra de seruitutib.realib.sequiĩ videre de psonalib.ideo sequitur de vsufructu, q est seruitus personalis: vt l.i.ff.de seruitutib. qa plures sunt species seruitutis: vt nos.gl.supra tit. i in princip.

TITVLVS IIII.

DE VSVFRVCTV.

Vsusfructus seruitus est psonalis,i à re psonę debita:definiẽ aũt hic à Iustiniano,cõstituiturq; tã inter viuos, q̃ in vltima volũtate.Itẽ vsusfructus à pprietate separai⁹ est.

Qualitas nõ põt esse sine subiecto, & ad remotionem subiecti sequiẽ qualitatis remotio,seu accidentis Areti.

Sustruct⁹. Tot⁹ iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit definitionem vsusfructus. Secundo qualiter constituatur. Tertio super quibus rebus. Quarto quomodo finiatur. Secunda ibi, Vsusfructus. Tertia ibi, Constituitur. Quarta ibi,Finiẽ.

CASVS. Accessi ad Iustin.& ita proposui coram eo : Dñe,iam video, q vultis tractare de vsufr.dicatis quid est vsusfructus ? Ad hoc respon. Imperator : Amice, vsusfructus est ius vtendi, fruendi reb. alienis salua rerum substantia. Et q hæc definitio bona sit,patet tali ratione : vsusfructus est ius, id est seruitus constituta in corpore : quo corpore sublato & ipsum vsumfructum tolli necesse est. Et hæc dicuntur vsque ad illum §.vsusfructus.

Vsusfruct⁹ e est † ius f alienis rebus g vtendi h fruendi i salua k rerũ substantia. † Est autem l ius m in corpore, quo sublato, n & ipsum o tolli necesse est. Vsusfructus p a pprietate separationem recipit, idq; plurib. modis accidit:vt ecce, si quis vsumfructũ alicui legauerit.nam hæres nudam q habet proprietatem,legatarius verò vsumfructum. Et cõtrà si fundum legauerit, deducto vsufructu, legatarius nudã habet pprietatem,hęres verò vsumfructum. Itẽ alij vsumfru

dicunt cautionẽ esse de substãtia vsusfructus arg. p eis. C.eo. l.j.& ff.de vsufr.leg. l.vxori. Nos ĩ. dicimus.n.q hæc cautio nõ est de substantia vsusfructus. nã sine ea vsusfructus ẽ.plus dico:qa in casib.nullo mõ pstat.ff.vt le. vel fideicõmiss. no. ca.l.j.§.si ad fiscũ.& C.de bo.q lib. l fi. & ff.vsufru. queãd. ca. l.si vsusfructus. §.illud.&§.plane. Dic ergo salua rerũ substãtia i.ne pereat rerũ substãtia.q.d.tandiu durat vsusfruct⁹, quandiu durat substãtia. & hoc statim probatur ibi: est autem &c. & sic verba illa sunt đ definitione,sed non cautio.

† Hæc definitio u. susfruct⁹ ponit etiã in gl. sup uerbo utaẽ. in ca. fin.extra. de pigno.

† Quãob rẽ ut dom⁹ pprietas salua sit, eã sua ipsa reficiet. l. hoc amplius. §.ul. l.fter fructuariũ. ff.de dã. inse. Hactenus tãen usus tam tecta que hẽat, & modifica relectio tñ ad eã puneat, l. hactenus. ff.de usufruct.

l Est aũt.f vsusfru.
m Ius. Id est seruitus,vel forma corpori inhærens.
n Quo sublato. Id est corpore pempto : vt domo destructa : vel fundo chasmate perempto vel iumẽto mortuo, in quo vsusfructus habetur : vt ff.pro socio. l.verum. §.pen.
o Ipsum. Scilicet ius vtendi,fruendi. Accur.

Vsusfructus. CASVS. Dñe, iam video quid est vsusfr.dicatis mihi si placet qualiter cõstituiẽ vsusfru. Ad hoc rñ. Amice,vsusfr. recipit separationem a proprietate,& hoc põt varijs modis contingere. vt ecce si Titius legauit tibi vsumfr.fundi sui.nam in hoc casu hæres institutus nudam habet pprietatem: & tu habebis vsumfr.a pprietate separatũ.& similr in casu cõuerso,si Titius legauit tibi fundũ deducto vsufr.nam in hoc casu tu legatarius habebis nudã pprietatẽ: & vsusfr.penes hẽdẽ Titij testatoris remanebit. Item potest testõr in suo testõ vni vsumfr.legare : alij vsufr. deducto fundũ legare põt. Et hæc dicunẽ vsq; ad illũ uer. Sine testõ. Sed pone, Dñe,iam uidi qualiter cõstituiẽ usufr.in ultima uoluntate, nunqd alio mõ cõstitui põt? Rñ.q sic. Inter uiuos. n.usufr.constitui põt. Vñ si qs uelit usumfr.alij sine testõ constituere: hoc pactionib.& stipu.inter uiuos efficere põt. Hæc dicuntur usq; ad illũ uer. Ne tñ. Sed pone, Dñe, iam uidi q usufr. formalis separaẽ a pprietate,& pprietas nuda remanet:q ergo utilitas erit in pprietate? Ad hoc rñ. Amice,magna utilitas est in pprietate. Ne.n.in uniuersum inutiles essent pprietates, semp usufr. existẽte separato, statutũ est certis modis usumfr. finiri. Et hæc dicuntur usque ad illum §.constituitur.Fran.

† Quod est uerũ respectu rerum q usu nõ cõsumunẽ: aliàs secus: ut ĩ.eod. §.: constituitur. in fi. Quis la. dubitet p l.hoc tenatuse.§. j.ff.d usufru.ea.re. q usu cõsu. & p spãlia. hũius glo.

e Vsusfructus.Sic ff.eo.l.j.& ij.
f Est ius. Id est seruitus.& per hoc patet,q nõ loquitur de ipsis fructib.fundi, q sunt corporales : imò de iure vtendi : vt ĩ.de reb.cor.& incor.§.j. Sicq; p hoc verbum.f quia expono ius.i.seruitus, remouet vasallus,superficiarius, & qui aliàs vtile dñium habet. Itẽ hoc ius est ẽt personale : quia cum persona extinguit: vt ĩ.eo §.finitur. Item est forma quædam a pprietate separata : cum apud vnum possit esse proprietas, apud alium vsusfructus : vt ff.de acq.pos.l.permisse ri. Ius autem quod dominus fundi habet in fructib. percipiendis, est eum causa.i.cum proprietate : vt ff. de exce.rei iud.l.si cum testamento.§.pen.
g Alienis rebus.Nã sua res nemini seruitutẽ debet : vt ff.đ ser.vrb.pđ.l.i re cõi.& ff.si vsufr.pe.l.vti frui. in princ itẽ qđ subijcit reb⁹,dic.s.quibuslibet, nisi vsu cõsumanẽ vt ĩ.eo.§.cõstituiẽ.& ff.si cer.pet.l.j in fin.
h Vtendi ad differentiã creditoris,qui vti nõ debet

Vsusfructus formalis.

Vsusfructus causalis.

p Vsusfructus.Sed oppono : ante separationẽ nõ est usufr.sed nec post separationẽ recipit separationem. Resp.vsusfructus.i.qui postea dicitur usufructus.
q Nudam. Sic C.de mult.quæ ser propri.l.j.§.filij. ff.& C.eo.de ma.l.j.in prin.

Deducto.

a Deducto. No. deducto. si enim vni simpliciter fundũ, alij vsumfruct. legauerit, ambo concurrunt in vsufructu: vt ff. de vsufru. accre. l. Idẽ Neratius. §. non solum. & de vsufru. earũ rerũ, quæ vsu consu. l. si tibi. ADDITIO. Quod est verum secundum Ange. qñ vtrunq; legatum erat speciale: secus si legatũ vsusfruc. esset vniuersale: puta omnium bonorũ: qd non obliget ad collectas, & ad debita hæreditatis, vide per Ange. j. in §. seq.

b Legare potest. Item & alijs modis: vt ff. eo. tit. l. proculus. datur autem cũ inducitur in possessionem fructuarius, & proprietarius patitur eum uti frui. vt ff. eo. l. iij. in principio.

c Constituere. Inter viuos.

d Pactionibus. Ex pone: vt s. tit. j. diximus. §. fin.

e Abscedente. i. separato existente. Et erit pro quæstione illa, quòd liber homo non poterit locare operas * suas in ꝑpetuũ: ne libertas sit inutilis: qd ir. cõcessit: ar. de cond. & demon. l. Titio. §. Titio. ij. & de liber. ho. ex. l. j. Sed Ioan. contra: cũ possit per substitutum seruire: vt C. de epis. & cler. l. quisquis censibus. §. fi. I glo. subrogato & l. ad similitudinem. cum hoc non agatur, vt per se tantum operetur: vt C. de caduc. toll. l. vnica. §. ne autem. & ff. de duob re. l. nemo est. vel etiam possit interesse præstare: vt ff. de re iudi. l. si quis ab alio. §. fi. Accur.

f Certis modis. Vt j. eod. §. finitur.

...ctum, alij deducto a eo fundũ legare potest. b Sine testamento verò si quis velit vsumfr. alij cõstituere, c pactionib⁹ d & stipulationibus id efficere debet. Ne tñ in vniuersum inutiles essent ꝓprietates, semꝑ abscedente e vsufr. placuit certis modis, f extingui vsumf. & ad ꝓprietatẽ reuerti.

Vsumfructũ ĩ quibusuis rebus cõstitui posse explorati iuris ẽ solis exceptis, q̃ vsu pereũt: qr salua nõ manet rei substantia: quasi tñ vsusfructus in eis cõstituit: quo casu vsufructuarius cautionẽ dño ꝓstat (q̃ loco ꝓprietatis succedit) de tãta pecunia, aut rerũ cõsumptarũ iusta æstimatiõe vsufructu finito restituẽda.

Cõstituit aũt vsusfructus non tantum in fundo g & ædibus, verum etiam in seruis, & iumentis, & cæteris rebus, exceptis ijs, quæ ipso vsu cõsumuntur. Nam hæ res, neq; naturali h ratione, neque ciuili i recipiunt vsumfructum: quo in numero sunt vinum, oleum, frumentum, vestimenta, k quibus ꝓxima est pecunia numerata. † Nanq; ipso vsu assidua permutatione l quodammodo extinguitur. Sed vtilitatis causa senatus m cẽsuit, posse etiam earum rerũ vsumfructum constitui: vt tamen eo nomine hæredi vtiliter caueatur. Itaque si pecuniæ vsusfructus legatus sit: ita datur legatario, vt eius fiat, & legatarius satisdet n hæredi de tanta pecunia restituenda, si morietur,

nis apprehendẽdæ, loco proprietatis remanebit. & similiter si vsusfru. aliarum rerum, quæ ipso vsu consumũtur, legatus fuerit, veluti vini, olei, & frumẽti: huiusmodi res ita traduntur legatario, vt eius fiant: sed tamen antequã tradantur legatario, æstimantur: & legatarius satisdat hæredi se, cum morietur, aut capite minuet, tantum restituturũ, quantum huiusmodi res tpe traditionis æstimatæ fuerãt. Ex prædictis igitur manifestè patet, q senatus non fecit vsumfr. earum rerũ, quæ vsu consumuntur, (nec enim poterat hoc facere) sed tamen per huiusmodi satisdationem hæredi expositam quasi vsumfructum in rebus huiusmodi vtilitatis causa constituit. & hæc dicuntur vsque ad illum §. finitur. Franc. de Aret.

g In fundo. etiam sterili: vt ff. eo. l. statuæ. §. j.

h Naturali. Quia non potest esse salua substantia, quod esse debet: vt s. eod. in prin.

i Ciuili. Quia transit in dominiũ legatarij: vnde sibi serui re non potest: vt ff. si vsusfruct. peta. l. vti frui. in principio.

k Vestimenta. ff. eo. l. sed & si quid. §. & si vestimentorum. econtra. Sol. ibi loquitur de quibusdam vestimentis, quæ perpetuo durabant, hic de temporalib⁹. ADDITIO. Tu dic secundũ Iac. q. ibi fit differentia: quia vsufructuarius quantitatis habet etiam dominium, vt hic: non autem vsufructuarius vestimenti: vt ibi, secundum Angel.

l Permutatione. Nã quę hodie est mea, cras erit tua. sic extinguitur quo ad dominiũ meũ, quod desinit. sic. s. de rerum diui. §. si tamen. Item si cum alia misceatur, : extinguitur: vt ff. de sol. l. si alieni.

m Senatus. Cuius nomen non habemus.

n Satisdet. Sed nõne hæc satisdatio, vel illa, qua satisdat legatarius, vel vsufructuarius se vsurũ arbitrio boni viri, põt remitti a testatore? Rñ. nõ: vt ff. vt i pos. leg. l. si pecuniæ. & de vsuf. l. j. & vt le. no. ca. l. pen. illa aũt satisdatio, quã præstat hæres de legato soluendo, bene põt remitti: vt ff. vt l. no. ca. l. licet. & l. fin. Et est ratio: quia hæc satisdatio cõtẽplatione hæredis interponitur: illa aũt de legato præstando, gratia testatoris, vt sua voluntas adimpleatur: vt C. vt le. no. ca. alias vt in pos. le. l. Nõ est ergo mirũ, si illud quod sua gratia introductũ est, testator põt remittere: aliud aũt nõ: vt C. de pact. l. si quis in cõscrib. & ff. de pact. l. pactum. & de ope. li. l. cerdonẽ. & ad le. Fal. l. quod de bonis. §. fi. ADDITIO. Imo æquè de fauore hędis ac de suo disponere potest, secundum Christo. per l. vnũ ex familia. §. si rem. ff de legat. ij. Et dicit ipse rationem. quia vno casu inuitaretur ad delinquendum: in alijs autem non. Ang. Aret.

CASVS. Dñe, iã video quid est vsusfructus, & quibus modis constituitur vsusfructus. dicatis modo mihi, in quibus rebus vsusfructus constitui põt? Ad hoc respondet: Amice, constitui potest vsusfruct. non tantummodo in fundo, & ædificijs: sed etiam in seruis, & iumentis, & pecoribus, & omnibus alijs rebus, tam mobilibus, quam immobilibus, exceptis videlicet ijs, quæ ipso vsu consumuntur. Nam in huiusmodi rebus, neque ciuili, neque naturali ratione vsusfru. constitui potest: veluti in vino, & oleo, frumento, vestimentis: quibus similis est pecunia numerata. nam sicut prædictæ res vsu consumuntur, ita pecunia numerata in ipso vsu assidua permutatione quodãmodo substãtialiter extinguitur. Sed licet propriè in prædictis rebus vsusfruct. constitui nõ possit; tamen senatus vtilitatis causa statuit huiusmodi rerum, quæ vsu consumuntur, quasi vsumfructum posse constitui: ita tamen, vt nomine earum rerum hæredi idoneè cautum sit. vnde si pecuniæ vsusfructus alicui legatus sit, ipsa pecunia ita legatario datur, vt etiam in dominiũ ipsius legatarij transferatur: sed legatarius satisdationem exponit hæredi de tanta pecunia hæredi restituenda, cum ipse legatarius morietur, aut capite minuetur. & ita securitas cautio...

* Hęc cõiter ꝓ bas. simi lis est gl. in l. anti quitas. C. eo. ex hoc sequit q qs nõ po test renũ tiare iuri cedendi, nec se ob ligare ad ꝑpetuum carcerẽ, sm Por. Ang. Per.

1 Periculo tñ suo & si fuerit ap probatus iudice prout requiritur. Itẽ debet esse talis qui aliàs principaliter ꝓ se esset idoneus. Itẽ verũ si nõ fuit electa industria p sonę, & nõ possit per semet ipsum ser uire, aliàs sec⁹, Ang.

† Hęc verba recitanť in glo. pen. ibi item pec. numerata f c. fi. extra de pigno.

2 Scilicet bona fide. aliàs secus sm Ang. Satisdatio, de legato soluẽdo. põt remitti a testatore, sed nõ de vtendo fruẽdo ar bitrio bo ni viri, fauori ꝓ prio rend tiare licet.

aut capite minuetur. a Cæteræ quoq; res ita traduntur legatario, ut eius fiant: sed æstimatis his, satisdat: b ut si moriatur, aut capite minuatur, tāta pecunia restituatur, quāti hę fuerint ęstimatę. c Ergo senatus non fecit quidē earum rerū usumfructum, (nec enim poterat) d sed per cautionem e quasi usumfructum constituit.

Vsusfructus finitur modis descriptis. Aretinus.

Finitur autem usufructus morte f usufructuarij, † & duabus capitis g deminutionibus, maxima, & mędia, h & nō utendo per modicum tēpus: † i quæ omnia nostra statuit constitutio. k Item finitur usufructus, si domino proprietatis ab usufructuario cedat: Nā cedēdo l extraneo, nihil agitur: Vel ex contrario, si usufructuarius proprietatem rei acquisierit: m quæ res n consolidatio appellatur. Eo amplius constat, si ædes incendio cōsumptæ fuerint, o uel etiam terræmotu, uel uitio suo corruerint: extingui usumfructum, & ne areæ p quidem usumfructum deberi. Cum autem finitus fuerit totus q usufructus: reuertitur scilicet ad proprietatem: & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere potestatem.

TITVLVS V.

DE VSV ET HAbitatione.

Hæc quoq; seruitus usus psonalis est, id est, a re psonę debita: itidē dicito in habitationis seruitute: qd aūt differat usus ab usufructu aperit Iustinianus.

Isdē illis modis, quibus usu sfructus constitui—

a Morietur, aut capite minuet. His enim duobus modis tantum admittitur vsusfructus: vt ff. de vsufructu ea.re.quæ vsu consu.l.in stipulatione. & l.quoniam.

b Satisdatur. A legatario.

c Aestimatæ.s.eo tempore, quando dātur legatario. sic ff.de vsufr. ea. re. quæ vsu consum.l.si tibi vini. Accur.

d Poterat. Scilicet cum substātia in his non saluetur. & dominium mutetur: vt s. dictum est.

e Cautionem impropriè. Nam satisdare debet: vt C.de verbo. signifi. sancimus.& ff.de vsufruc. ea.rer.quæ vsu consu. l.tribus. j.in fin. quæ cautio loco proprietatis erit apud hæredem.

Finitur. CASVS. Domine, iam video quid est vsusfruct. & qualiter constitui tur: & in quibus constitui potest. dicatis modo mihi, quibus modis finitʳ vsusfru. Ad hoc respō. Amice, vsusfruct. naturali morte vsufructuarij finitur, & similiter morte ciuili, videlicet maxima, & media capi. diminut. vsufructuarij. finitur etiam vsusfructus, si vsusfructuarius non vtatur vsufructu per tēpus a lege statutum. & hæc omnia statuit nostra constitutio. Et non solummodo prædictis modis finitʳ vsusfructus, sed etiam cessione. Nam si vsufructuarius domino proprietatis cesserit: finitur vsusfructus. secus si extraneo cesserit. nam extraneo cedendo nihil agit, & similiter in casu conuerso, si vsufructuarius proprietatem rei, in qua habet vsumfruct. acquisierit, finitur vsusfr. & huiusmodi acquisitio proprietatis appellatur consolidatio. Et non solum prædictis modis finitur vsusfr. sed etiam interitu ipsius rei, in qua qs habet vsumfruct. nam si ædes incendio in totum consumptæ fuerint, vel terręmotu, vel vitio pproprio corruerint: constat vsumfru. extingui, nec areæ vsumfru. deberi. & hæc dicuntur vsque ad illum versic. cum autem. in quo pone casum sic. Domine, iam video, quibus modis finitur vsusfr. Dicatis mihi, si placet. quid iuris est, quando totus vsusfruct. est finitus? Ad hoc resp. Amice. cum totus vsusfruc. finitus fuerit, reuertitur statim ad suam proprietatem: & cōsolidatur cum ea: & qui primo erat dominus nudæ proprietatis, incipit ex eo tempore plenam proprietatem, & potestatem in rem habere. hæc dicuntur vsque ad finem tit. Franc. de Aret.

f Morte. Scilicet naturali. Sed contra. ff. de nouat. l. si vsusfru. Solu. non contradicit. ibi enim ante quam essem vsufructuarius, delegaui: vnde ex eius persona, cui delegaui, finitur: quia in eius persona incepit. si autem postea delegassem, ex mea persona finiretur: vt ff. de pericu. & commod. rei ven. l. necessario. §. fi. ADDITIO. Tu dic, q formalis vsusfru. in formalem transire non potest: sed in causalem sic & econtra. & ideo ibi vtendi tantum cōmoditas ceditur. secundum Ang hic.

g Capitis. s. de c. diminu. §. j. ij. & iij.

h Maxima & media. Quæ mortes ciuiles sunt: vt ff. pro soc. l. uerum. §. societates, uersi. intereunt. non autem minima capitis diminutione: ut infra de acqui. per arroga. in princip.

i Per modum & tēpus. Scilicet, ut bonus paterfamilias. † Vel melius per modum & tempus, id est, per moderatum tempus. scilicet decem annorum inter præsentes, & uiginti inter absentes. ut C. de usufruct. l. corruptionem. Sed relictus ciuitati durat centum annis: ut ff. eodem, l. an usufruct. Actio uerò cōpetens pro usufructu, non tollitur ipso iure: cum tempus non sit modus tollendæ obligationis: sed per exceptionem dicto tempore tollitur, licet in alijs modis fruendi ipso iure etiam actio tollatur: ut ff. de act. & oblig. l. obligationum fere. §. placet.

k Constitutio. C. de usufru. l. corruptionem.

l Cedendo j. tit. j. in fin. primi casus: cōtra. Solu. hic dicit de iure utendi, q i cedi non potest: imò tunc ad proprietatem redit ut hic, & ff. de iur. do. l. si usufructus. ibi, de ipsa fructuum perceptione. a arg. ff. de peri. & comm. rei vend. l. necessariò. § fin.

m Acquisierit. Scilicet finitur usufructus. Accur.

n Quæ res. Id est talis acquisitio.

o Consumptæ fuerit. s. in totū: vt ff. eo. l. si cui insulę.

p Ne areæ. Sic ff. qui. mo. ususf. amit. l. repeti. §. pe. ar. contra. ff. de pi. act. l. domo. ADDITIO Dic, q ibi loquitur in pignore: & ideo facilius extinguitur ususfruct. quam pignus, ne proprietas reddatur inutilis: iuxta prin. huius tex. secundum Ias.

q Totus. No. totus. si. n. pro parte, non redit ad proprietatem: ut ff. qui mo, ususfr. amit. l. excepta. Item si sint duo confructuarij: uno perdēte, alteri accrescit. ut ff. de usufru. accres. l. j. §. pen.

DE VSV ET HABITATIONE.

Supra tractatum est de una seruitute psonali, uidelicet, de usufru. hic sequitur de alijs.

Isdē illis. Totus iste tit. in tres partes diuidit. Primo ponit de usu. Scdo de seruitute habitationis. Tertio facit quoddā præambulum,

† Sic etiā clerici cēnʳ usufructuarij rerū beneficiorū suorū, ut in ca. fin. extra. de pigno. & ca. ult. in glo. ij. de pecu. cleri. & eorū morte finitʳ usufruct⁹: ut in dictis casibus.

† Theophilus uertit. τῷ τρόπῳ ἐντῷ καὶ ὡρισμένῳ χρόνῳ. quasi hic dictū sit per modū conuentū & staturū tempus, Et sic alibi legitur p modū, & tēpus.

† Imo tūc finitʳ: sed agitʳ cōtra ac. l. Aquil. cautione interposita: ut l. æquissimū. §. j. cum duab. seq. ff. de usufru.

a Et intelligitʳ tunc haberi titulo lucratiuo: qd not. pro statutis. Item finitur p mutationem formæ ipsius rei, et in melius, etiā si fuisset per proprietariū inchoata. l. usufructuarius nouū riuum. ff. de usufru.

tur, [a] etiam nudus usus cõstitui solet: [b] ijsdemq; illis modis [c] finitur, quibus & ususfruct. desinit. Minus [d] aũt † iuris est in usu, quã in usufructu: nã is, q fundi nudũ habet usum, nihil ulterius habere intelligitur, quã ut oleribus, pomis, floribus, fœno, [e] stramẽtis, [f] & lignis, ad usum quotidianũ [g] utat. [h] In eoq; fundo hactenus ei morari licet, ut neque dño fundi molestus sit, neq; ijs, p quos opera rustica fiũt, impedimẽto. [i] Nec ulli alij [k] ius, qd hẽt, aut locare, aut uẽdere † aut gratis concedere põt: cũ [l] is qui usumfructum habet, possit hæc omnia [m] facere.

Habẽs usum domus potest in ea habitare cũ marito, uel uxore, & familia, & hospitẽ recipere: sed tale ius non potest alteri cedere. Aret.

Itẽ is, q ædiũ usum habet, hactenus ius habere intelligit, ut ipse tantũ [n] inhabitet: nec hoc ius ad aliũ transferre põt. † Et uix receptũ esse uidetur, ut hospitẽ ei recipere liceat: & cũ uxore, liberisq; suis, itẽ libertis, necnon personis alijs liberis, quibus non minus, quã seruis utitur, habitandi ius habeat. Et conuenienter si ad mulierẽ usus ædiũ pertineat, cum marito [o] ei habitare liceat.

Qui habet usum serui, ipse tãtum uti potest: et idem in iumẽto: sed si pecoris usum habet, solum utetur ad impinguandum agrum. Aretinus.

Itẽ is, ad quẽ serui usus ptinet, ipse tm opera, atq; ministerio ei⁹ uti potest: [p] ad aliũ uerò nullo mõ ius suũ trãsferre ei cõcessum est. Idẽ scilicet iuris est & in iumẽto. [q] Sed & si pecorum, uel ouium usus legatus sit, neq; lacte, [r] neque agnis, neque lana utet usuarius: † qa ea in fructu [s] sunt. Planè ad stercorandum agrum suum pecoribus uti põt.

Angustior est seruitus usus quã habitationis: nã cui habitatio data est, non tantũ inhabitandi ius habet, sed etiã alteri locandi, & accõmodandi: cui uerò usus cõcessus fuit, ipsum solum uti oportet.

Sed sicuti habitatio [t] legata, siue aliquo modo [v] cõstituta sit: neq; usus [x] uidetur, neque usufructus, [y] sed quasi ppriũ aliquod ius: quãquam habitationem habentibus, propter rerũ utilitatem,

buld. trãsiens ad alias materias. Secũda ibi, Sed si cui. Tertia ibi, Hæc de seruitutibus. Litera satis plana est usque ad illũ §. Sed si cui. ideo pone casum p teipm.

[a] Cõstituit. s. in testamẽto, & inter uiuos: ut s. tit. j. §. j.

[b] Solet. Nisi quòd usus pro parte cõstitui nõ põt: ut ff. co. l. usus pars: sed aliud in usufr. ut ff. de usufru. l. usufructus ab initio. Et ratio est: quia diuidu⁹ est, quod non est in alijs seruitutibus, ut ff. ad l. Falcid. l. j. §. si usufructus. Non obs. si duobus usus constituit, q cõcursu partes fiunt: quia occasione, i. necessitate magis, quã ratione cõtingit: ut ff. de riuis. l. Labeo.

[c] Modis. Quos supra titu. j. §. finitur. habuimus.

[d] Minus iuris. Sed in casibus æquales sunt fructuarius, & usuarius, ut in usu pecuniæ [1] ut ff. de usufru. ea re. l. hoc senatus. §. fina. item in fundo de quo tantũ fœnũ tollitur, quãtũ soli sibi sufficit: ut ff. e. l. fundi. [2] Item in sylua remota, ex qua uterq; ligna uendere poterit: ut ff. co. l. diuus.

[e] Fœno. Id est, de herba.

[f] Stramentis. Id est, de melega, genus est bladi.

[g] Quotidianum. Quid si hodie usus qui mihi sufficit, cõstituat, & eras ab alio in alio fundo cõstituatur? Resp. locus erit electiõi, uel gratificatiõi in toto, uel in parte, argu. j. de le. §. si generaliter. & ff. de relig. l. fi.

[h] Utatur. Nunquid in uino, uel in frumẽto, & oleo? rñ. quidã nullo modo. Alij cõtra: quorũ sententia est uerior: ut. ff. co. l. plenum. §. præter. Itẽ quis colet agrum? Resp. Proprietarius, si uult, [3] aliàs usuarius: ut ff. co. l. si domus usu. & ff. de usufruct. l. hactenus.

[i] Impedimento. Aliàs, id est, alia de causa ueniat, dominum, & eius familiam poterit prohibere: ut ff. eo. l. si habitatio, §. fi.

[k] Alij. Quasi dicat, nisi proprietario.

[l] Cum. id est, quamuis.

[m] Hæc omnia. s. tit. j. §. finitur contra. Solu. ut ibi. item ff. loca. l. locare. contra. Solu. ibi, in prædialibus seruitutibus loquitur: hic in personalibus.

[n] Ut ipse tantum. ff. co. l ij. §. j. contra. Sol. ibi, ponitur solum pro solummodo, ut ff. de uulg substit. l. qui liberis. in prin.

[o] Cum marito. Præsenti, & futuro: ut ff. co. l. cæterũ. §. mulieri. [4] & generaliter oẽs recipiet quos & masculus dũmodo honeste: ut ff. e. l. nõ solũ. & l. nõ aliter. ADDITIO. Et inducit iste tex. ut statuta in sentẽtia, quãuis sint stricti iuris: tamen recipia nt interpretationem extensiuam: qm aliàs nõ possunt sortiri effectum. quod not. secundum An.

[p] Uti potest. Non autẽ locare [5] põt, si tamen aliquid cõducat faciendum in eo, poterit uti opera usuarij serui. Itẽ ipsi eidẽ seruo sua opera poterit locari. acquiri autem ex re, non opera usuario: ut ff. eo l. plenũ §. si. & l. seq. Accur.

[q] Et in iumẽto. Facit. ff. eod. l. plenum. §. sed si pecoris. uersic. sed si bouem. & §. equitij.

[r] Neque lacte. Nisi [*] modico: ut ff. e l. plenũ. §. sed si pecoris. Alijs nullo modo, secundum P. Ioan. contra. dicit enim omnibus his ad suum usum, & suorum posse uti [5] ut in fundo supradiximus.

[s] In fructu. Sic supra de rer. diui. §. in pecudum.

Sed si cui. CASUS. Dicit inuenis: Domine Imperat. uidi supra qd sit usufructus, & quid sit usus: Nunc uellem scire, quid sit habitatio an conueniat cum usufructu, & cum usu? Et respond. Imperator quod habitatio non est usufructus, neq; usus: sed quoddam ius medium, & proprium. Item qui habet habitationẽ: nõ solum ipse potest habitare in domo, cuius habitationem habet: sed etiam alij &c. Textus sequens est planus usque ad sequen. tit. Franc.

[t] Habitatio. Siue dicatur habitatio, siue usufructus habitationis, Idem est: ut C. eo. l. cum antiquitas.

[v] Aliquo modo. Scilicet, inter uiuos pactionibus, & stipulationibus. sic supra de seru. §. fina. & de usufru. §. primo.

[x] Neque usus. Quia locat: ut C. eo. l. cum antiquitas. sed usuarius non: ut s. eo in prin.

[y] Neque usufructus. Quia hæc non finitur, nisi morte: ut ff. eo. l. si habitatio. circa prin. [6] sed usufruct⁹ multis modis: ut s. de usufr. §. finitur.

[¶] Cõcor. cũ hoc §. e. si in gl. sup verbo fruat extra. de pign. ubi ponit tenor huius §.

[†] Cõcor. e. q in ecclesiarũ. I gl. sup verbo, aliená di, circa pri. extra. de cõstit.

[1] Et oiũ rerũ q usu psumũt. & est rõ: qa tũc uidet etiam pprietas legata. l. qm cum glo. ff. de usufruct. earũ rerũ que usu cõsu. & §. ita qs supra eo. proxi. sm Chris.

[2] Qd uerũ est quò ad pceptionẽ fructuũ: nõ quo ad ius alienãdi.

[*] Stramẽtũ genus bladi nõ est. sed stipulæ sunt ac culmi post excussa grana collecti, ut deinde aiali. substernicula fiãt.

[3] Quæ sit ratio. q usum ç diũ habẽs eas locare nõ possit; habitationẽ habẽs possit, pulchre explicat Eguinar. Baro hic, tu illũ uideto.

[5] Ut puta qa fundus pl⁹ fruct⁹ affert quã sui de necessitate usuarij.

[*] S. e not. q seruitutes psonales possũt alienari, p diales nõ. sm Por. Aeg. Per.

[4] Et qualiter itelligãt uerba si nupserit, uel uiduauit uixerit, itẽ si nupta erit, uel uidua, ite tamẽto posita: uide Ang. hic.

[*] Nec alteri cõcedere uendũ: si tñ habeat unicũ bouẽ usuariũ, põt cõiungere cũ boue uicini, ut alternis dieb⁹ utat sedm Ang. Aegi. Per.

[*] Nec usque ad lucrũ, seu ab usu n. sed ad usum: & idẽ in cęteris fructibus. gl. i d. §. Sed si pecoris. licet lo. de platea ipse cũ: dicat Flac. Aegi. Per.

[5] Ista gl. cõiter approbat sm Ang. hic.

[†] Modico tñ lacte uti põt neque .n. tã stricte sũt interpretandæ d sũctorũ uolũtates le. plenũ. §. sed si pecoris. ff. e. Aegi. Per.

[6] Et ideo non trãsit ad he-

a Decisione, Vt C.eo.l.cum antiquitas.
b Hæc de seruitutibus. Excusat se, quare de hæreditatibus & obligationibus nō dicit: cum videatur hæc dicere debere: vt s̄.de reb. cor.§.j.
c Proponemus.s.j̄.de hæred.insti.vsque ad tit.j̄.de oblig. & exinde vsq; ad tit.de actio.
d Exposuimus. Hęc continuatio refertur s̄.de re.di.§. singulorum.
e Et,pro idest.

DE VSVCApionibus &c.

Hic titulus continuatur per Imperatorem ad præcedentia vt visum est suprà tit.proxi.in fi. Quia suprà dictum est,qualiter res iure gentiū nobis acquirantur: nūc sequit̄ videre qualiter iure ciuili nobis acquirant̄. Aret. Et dicit de vsuc.s. mobiliū: sed præscriptio immobilium: . ° vt patet infra eod in prin. & C.in quib. cau ces.long.temp. præ.l.ij.sed in ff.eo. vsucapio large sumitur per totum tit. & maximè in l.quare. Accu.

secundū Marcelli sententiam nostra decisione a promulgata, pmisimus, nō solū in ea degere, sed etiam alijs locare. †

Præmissa epilogatione, facit quoddam præambulum, transiens ad alias materias.

Hæc de seruitutib[9] b & vsufructu, & vsu, & habitatione dixisse sufficiat. De hrditatib. aūt & obligationib. suis locis ppone c mus. Exposuimus d summatim, qb. modis de iure gentiū res adquiruntur: mō videamus, quib[9] modis legitimo, & e ciuili iure adquiruntur.

TITVLVS VI.

DE VSVCAPIONIBUS, & longi temporis præscriptionibus.

Qui bona fide rē a nō dn̄o emeris, aliove iusto titulo habueris, eā si mobilis sit, annis vtiq; tribus: si im̄obilis, decēnio inter præsentes, & inter absentes vicennio vsucapit.

IVre ciuili f cōstitutum fuerat: vt q bona fide g ab eo, q dominus nō erat, h cū crederet eū dn̄m esse, rē emerit: vel ex donatione, aliave i quauis iusta cā acceperit: is eā rē, si mobilis erat, anno vbiq; vno: si immobilis, biēnio tātùm in Italico solo k vsuceperet: ne rerū † dn̄ia l in incerto essent. †

IVre ciuili. Totus iste tit. diuidit' in nouem partes. Nā ponit primò, quòd ad vsuca. requirit' bona fides, & iustus titulus, & spatium temporis. Secundò, quòd licet prædicta interueniant: non t̄n procedit vsucapio propter naturā vel vitium rei. Tertiò redēs ad primā regulā ponit qualiter in re aliena mobili possit tradēs habere bonā fidē. Quartò, q in rebus immobilibus non vitio possessis mala fides authoris non nocet successori. Quintò ponit casum, in quo res furtiua potest vsucapi. Sextò, an res fisci possit vsucapi. Septimò, qualis debeat esse res vel titulus. Octauo, an possessio authoris prosit successori. Nonò, quāto tempore res aliena alienata a fisco vel donata ab imperatore vsucapiat'. Secūda ibi, Sed aliqn̄. Tertia ibi, Sed t̄n. Quarta ibi, Quod aūt. Quinta ibi, Aliquando. Sexta ibi, Res fisci. Septima ibi, Nouissime. Octaua ibi, Diutina. Nona ibi, Edicto. Item prima subdiuiditur. Nā primo ponit ius antiquum. Secundò illud corrigit. Secunda ibi, Et cum. CASVS. Dixit iuuenis legū studiosus dn̄o Imperatori. Cū essem in domo patris mei audiui a quodā viro antiquo, q quoddā pratum situm prope vrbē in qua natus fui, pertinebat olim auo meo: & me in t̄m instigauit, q conueni possessorē dicti prati in iudicio, vendicādo ipsum pratum quasi ad me ptineret. Et cū satis diu litigassemus, tandē aduocatus quidā doctissimus in legibus interrogauit aduersarium meū quanto tempore possedisti istud pratum? qui respondit: per viginti annos cum titulo, & bona fide. Postea eius aduocatus opposuit in iudicio contra me præscriptionem: quamobrem absolutus fuit aduersarius meus a iudice, & ego in expensis condēnatus fui. Ab illo tempore citra semper optaui fieri iurisperitus: & inter cæteros titulos iuris ciuilis desideraui scire materiā præscriptionum & vsucapionum. Deprecor igit' maiestatem vestram, quatenus me doceatis, qd sit vsucapio, & longi t̄poris præscriptio? Cui adolescēti resp. Imperator: O dilecte iuuenis, nihil nobis vnquam delectabilius fuit, quam iuuenum syncerus amor ad leges perdiscendas. Ideo nihil a te, quod petieris abscondam, sed omnia ex scrinio pectoris nostri explanabimus tibi. Debes igit' scire, quòd maiores nostri aliter de vsucapionibus, & præscriptionibus, sentiebant, quàm nos. Nam siquis aliquā rē bona fide ab eo, quē dominū esse credebat, emerit, aut alio iusto titulo habuerit illam rem, si erat mobilis, usucapiebat vno anno, si immobilis, biennio. & hoc in Italia tantum: ne rerū dominia i incerto essent. Nos verò vsucapionum, & præscriptionū ampliauimus, & tempora, & loca. & constitutionem fecimus, qua ordinauimus, q vsucapiones cōpleantur, non minori tempore, quam triennio in rebus mobilibus: præscriptiones vero rerum immobiliū inter præsentes compleantur decem annis, & inter absentes viginti, non tantum in Italia, sed in omnibus locis, vel prouincijs nostro imperio subiectis iusta causa possessionis præcedente. Franc.

f Iure ciuili. Id est, l.xij.tabul. vel Romanorum per excellentiam: vt s̄.de iure na §.

g Qui bona fide. Quod præsumitur, si a domino credat se emere: vt ff.de contrah. emp.l.qui a quolibet, vel quia putat vendentē habere ius vēdendi: vt ff.de ver. sig.l.bonæ fidei emptor. quæ bona fides præsumit' semper: vt ff.de prob.l.verius. : Exigit' aūt in vēditione duobus temporibus bona fides.s. tempore contractus, & tēpore traditionis: in alijs aūt cōtractibus tps traditionis sufficit: nec nocet posterior scientia: secus in pet.hæ. vt ff.de pro solu.l.pe.& pro empt. l.ij.& C. vsuc.trāsfor.l.vnica.§.cum aūt ibi.hoc tantūmodo.& ff.de pet.hæred.l.sed & si.§.quod ab initio. Accur.

h Dominus non erat. Si enim erat dominus: & accipiēs fit dominus per traditionem: vnde nō vsucapit. vt ff.eo.l.sequitur.§ lana.& de cap.l.in bello.§.si quis seruum.& s̄.de rer.di.§.per traditionem.

i Aliave. Cum sint multæ causæ iustæ, siue tituli: vt ff.de publi.l.j.§.sed cur, vsque ad l.eum qui.

k In Italico solo. Id est, in Italia. non ergo etiam in prouinciali: vt C.de vsuc.trāsfor.l.vnica. circa princi.

l Ne rerum dominia. Hæc est ratio, quare vsucapio sit inducta. : est & alia, scilicet vt aliquis sit litiū finis: vt ff pro suo.l.fin. Accur.

ADDITIO. Dic, quòd istæ rationes hic introductæ processerunt propter bonum publicum: vt dicit tex.in in l.j ff.de vsuc. de hoc vide Angel.hic.

[Left margin:] ... nisi relicta esset i gaudimētū. Et qd iurisqn̄ maritus relinqt vxorē dominam, massariā, & vsufructuariā: vide hic dect. † Non t̄n gratis concedere. l. si habitatio.i princi.ff.cod. qa legatū habitationis vi legatū alimētorū. ff. de alim en. leg. & id non pōt gratis pcedere: qa fieret s mētem instituētis, secundum Nicol. Aegi. Per. ° Hanc differentiam improbat, hoc loco Egu nagius, baro: quem omnino videas.

[Right margin:] † Hęc rō recitatur i e. vigilāti. cū gl. super verbo segnitiē. extra. de p̄scrip. † Origi nē, rōnē que vsucapiōis eleganter, ac copiosè tractat Irāc. Balduinus i prę ludijs ad hunc titulum. † Dic hoc verū in rebus corporalibus. Item si habet titulū verū, vel putatiuū, vt p Inn. in c. vigilanti. de p̄scrip. vel saltē vtatur iure cōi. c. j. de p̄scri.lib. vj. aliàs secus. Et rō est in corporalibus, qa qlibet res p̄sumit' libera. l. altius. ff. de seruit. & aqua. : Puta qa sine ipsa semper hn̄s rem aliquo titulo esset incertū, an eēt effectus dominus, vel qa aliàs esset difficile pbare dominiū. Iaso.

Et cùm hoc placitũ erat, a putantib. b antiquioribus dñis sufficere ad inquirendas c res suas, p̃fata tpa: d nobis melior sententia resedit, e ne dñi maturius f suis reb⁹ defraudentur, g neque certo loco h beneficium hoc concludatur. Et ideo ꝯstitutionem i sup hoc promulgauimus, qua k cautũ est, vt res quidem mobiles l p trieniũ, m immobiles verò per longi tpis possessionem (id est n inter præsentes o decennio, inter absentes viginti annis) vsucapiantur, p Et his modis nõ solũ in Italia, q sed ẽt in omni terra, quæ Imperio nostro gubernat̃, dominia rerum, r iusta s causa possessionis præcedente, adquirantur.

Homo liber, res sacra, vel religiosa, & seruus fugitiuus, non possunt vsucapi. Areti.

Sed aliquando, etiã si maximè quis bona fide rem possederit, non tñ illi vsucapio vllo tempore t procedit: veluti si quis liberum hominem, vel rem sacram, u vel religiosam, vel seruum fugitiuum x possideat.

Furti, & violentiæ expulsiue vitium vsque adeò rei infigitur, vt furtiuæ res, & vi possessa, nec longi temporis curriculo, a quantumuis bonæ fidei possessore vsucapi possint: tantum abest, vt ab ipso fure, aut violento occupatore vsucapiantur.

a Et cum hoc placitũ erat. Id est cũ istud placebat.
b Putantibus. Scilicet de iureconsultis.
c Ad inquirendas. Vel admittendas.
d Præfata tempora. Scilicet anni, vel biennij.
e Resedit. Scilicet in animo.
f Maturius. Id est maturè.
g Defraudentur. Quod iura nolunt: vt C. de vsufruct. l. corruptionem. & de præscrip. xxx. ann. l. finali.
h Certo loco. Scilicet, solo Italico, vt olim. vt s̃. eodem.
i Constitutionem. C de vsucap. transfor. l. j.
k Qua. Scilicet cõstitutione.
l Res quidem mobiles. Et se mouentes: vt ff. de verb. signi. l. mouentium.
m Per triennium. Quæ tempora tam præscriptionis, quã vsucapionis cõtinua sunt: vt ff. eo. l. nunquam. ij. §. j. & in vsucapione sufficit tetigisse vltimum diem. In præscriptione verò quæritur de momẽto ad momentũ: vt ff. eod. l. in vsucapionib. & ff. de act. & oblig. l. in omnibus. Et est ratio: quia vsucapio fauorabilis est, z præscriptio verò odiosa: vt C. de edic. diui Adria. tollen. l. fi. & ff. de libe. & posthu. l. cum quidam.
n Id est. Quañdoq; longum tempus aliter ponitur: vt ff. de damno infe. l. si finita. §. non autem. Itẽ aliud in personalibus actionibus: vt C. quib. non ob. longi temp. præscri. l. neque. & de consti. pecu. l. ij.
o Præsentes. Scilicet in eadem ꝓuincia degẽtes: sed absentes in alia: vt C. de præscr. lon. temp. l. fina.
p Vsucapiantur. Propriè pro mobilibus accipitur: impropriè pro immobilibus quantum ad hunc titulum. sic ff. de offic. procon. l. ij.
q Non solum in Italia. Ex differentia enim locorũ &c. vt C. de temp. in integ. resti. l. superuacuam.
r Dominia rerum. Ex hac litera voluit dicere M. ꝙ p̃scriptione x. vel xx. ann. dominium quęratur. ꝓ eo est ff. eo. l. eum qui. in fi. j. rñ. Bul. ꝯdicit } argu. ff. de iureiur. l. si duo. §. j. & C. de præscrip. xxx. ann. l. si quis emptionis. in prin. & est ar. pro B. ff. de pig. l. j. §. cum prædium. & C. de pig. l. vsucapio. & quod hic dicit̃, & his modis, referas secundum B. ad vsucapionem tantum, per quam secundum omnes dominium quæritur: vt C. de pact. l. traditionibus. Vel quod dicit, dominiũ ponit̃ ꝓpriè quantum ad vsucapionem: impropriè vero quantum ad p̃scriptionem: hoc est pro effectu dñij, id est, vt possidentes habeamus exceptionem: nõ possidentes habeamus actionẽ vtilem: vt ff. de acq. re. do. l. rẽ in bonis. & C. de p̃scri. xxx. ann. l. si quis emptionis. in prin. Et est ratio quare vsucapione magis dominium quęratur: quia mobilium rerum vtilis est possessio: vt ff. de acquir. pos. l. si rem.
s Iusta. Vel quasi: vt dicemus j. eo. §. error.

Sed aliqñ. CASVS. Instat iuuenis cupidus sciẽtiæ legalis apud dñm Imperatorem. Dñe Imperator, supplico quatenus audiatis me patienter. Intellexi a vestra maiestate morem antiquorum, s. quanto tpe compleri valebant vsucapiones, & p̃scri. Item audiui opinionem, & ordinationem vestrã, qualiter tpa, & loca vsucapionum, & præscriptionum ampliastis. Sed generaliter locuti estis. scilicet si quis rem &c. Rei autem nomen est generale. Vellem igitur edoceri, si vsucapio, & pręscriptio habeant locum in omnib. reb. indifferenter. Nam sunt quædam res sacræ, sunt quædam religiosæ, sunt liberi homines, sunt serui fugitiui: sunt quædam res furto sublatæ: sunt res vi possessæ: an si quis tales res bona fide possideat, possit eas vsucapere, seu præscribere? Ad quæ quæsita respondet Imperator: Videmus te, egregie adolescens, ita esse subtili ingenio præditum, quod faciliter te in virum doctum in legib. euasurum speram⁹: quæ res profectò nos summopere delectat: & vtinam tales adolescentes plures in nostra Repub. Deus nobis contulisset. Speramus. n. nostras ꝓuincias optime p tales viros gubernãdas fore. Laudãdi. n. sunt, qui singula perscrutari volunt, & plenius de oĩbus edoceri. Quapropter, qa in te videmus multũ inesse latentis energiæ, plenius te cupimus instruere. & de qb. vltrò q̃suisti, rñdemus, ꝙ licet gñaliter locuti sim⁹ de reb. quæ possunt vsucapi, & p̃scribi: excipiunt̃ tñ ab illa regula nr̃a liberi homines, res sacræ, vel religiosæ, serui fugitiui, res furtiuæ, res vi possessæ. Nam licet ijs tales res bona fide possederit p tps prædictum: tñ non poterit eas vsucapare, seu p̃scribere. Lex. n. duodecim tabu. quæ est lex antiquissima, ꝓhibuit vsucapionẽ vel p̃scriptionẽ taliũ rerum. Quærit vltra scholaris. Serenissime, & clemẽtissime Impator, quãto pl⁹ audio de hac materia, tãto magis dubito. An hoc ꝙ maiestas vestra nunc ꝓximè dixit, debeat intelligi de ipsis furibus, q alienas res furant̃: an de his, q ipsi vi rapiunt: an de his, qui inuaserunt possessiones alienas p vim? Rñ. Impator: O iuuenis, nõ debetis dicta nr̃a de talibus furib⁹, vi raptorib⁹, aut violentis hominib. intelligere: qa tales alia rõne non pñt vsucapere, vel p̃scribere: qa sunt malæ fidei possessores: sed intelligẽda sunt de his ꝑsonis, q̃ a talib. furibus, vi raptorib⁹, aut violentis hominib. tales res acquisiuerunt, q uãuis bona fide a talib. acceperint. Et ideo in reb. mobilib. nõ faciliter ẽt bonæ fidei possessorib. acquiruntur res per vsucap. Nam qui sciens alienã rẽ vẽdiderit, vel ex alia causa tradiderit furtum eiusdem rei committit.

t Vllo tempore. Etiam quadraginta annorum: vt C. de præscrip. long. temp. quæ pro lib. l. fi.
u Rẽ sacrã, vel religiosam. Nisi desinãt eẽ sacræ, vel religiosæ: quod fieri põt: vt ff. de reli. l. cũ loca. Accur.
x Seruũ fugitiuũ. Qui facit furtũ sui ipsius, vt C. de ser. fugi. l. j. Sed nũquid xxx. an. fugitiuus vsucapitur? Respon.

z Et sic comparatiuum ꝓ positiuo. ꝯcordan. habes per Q. Mand. in Cl. Facul. §. cõsiderantes, in uer. nobiliora. z.

z Quia solo fauore usucapiẽtis nulla inspecta negligentia petentis currit: sm Chri. qđ tñ est falsum ꝑ istũ text. ibi. putantib. & l. j. ff. eo. dic ergo rõnẽ qa i reb⁹ mobilib⁹ ut plurimũ agit̃ de minori ꝑiudicio secũdũ Ias.

} Quem sequunt̃ ultramõtani: ut refert Chri. hic, & procedit s̃m aliquos qñ pręscribit dño patiẽte & sciẽte: alias, procedit opin. Bu. ut refert. An. opin. tñ glo. est cõmunis.

Seruus fugitiuus an xxx. annis usucapiatur.

Furtiuę quoq; res, & q̃ vi a possessę sunt, nec si ꝑdicto longo t͞pe b bona fide possessæ fuerint, vsucapi p͞nt. c nã furtiuarũ d rerũ lex duodecim tabularũ, & lex Attilia inhibent vsucapioné: vi possessarũ, e lex Iulia & Plautia. † Quòd aũt dictũ ẽ, furtiuarũ, & vi possessarũ rerũ vsucapioné p leges ꝓhibitã eẽ, nõ eò ptinet, f vt ne ipse fur, qui ve p vim possideret, vsucapere possit: (nã his g alia rõne h vsucapio nõ cõpetit: quia. s. mala fide possident) sed ne vllus i alius, quamuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia causa acceperit, vsucapiendi ius hẽat. Vnde k in rebus mobilibus non facilè ꝓcedit, vt bonę fidei possessorib. vsucapio cõpetat. l Nã qui sciens alienam rem vendiderit, vel ex alia cã tradiderit, furtum eius committit.

Rem alienã bona fide possessam, vitioq; reali carentẽ, si quis bona fide accipienti, ex causa ad dominium idonea tradiderit, tunc vsucapio procedit: licet in facto, vel in iur: tradens errauerit.

Sed tñ id aliq̃n aliter se habet. nam si hæres m rem defuncto commodatam aut locatã, vel apud eum depositam, existimans hæreditariam esse, bona fide accipienti, n vẽdiderit, aut donauerit, aut dotis o nomine dederit: quin is, qui accepit vsucapere possit, dubium non est: quippe cũ ea res in furti vitium nõ ceciderit: cùm vtique hæres, qui bona fide tãquam suam alienauerit, furtum non committat. Item si is, ad quem ancillæ vsusfructus ptinet, partum suum esse credẽs

Respon. non, cum possessio retineat: vt ff. de acq. poss. l. j. §. per seruum. & l. rem quæ. in fin. ergo non currit vsucapio possidenti: vt C. de præscrip. xxx. vel xl. ann. l. male. nisi ex tunc q̃n ab alio cœperit possideri, vel steterit diu: quia ex tunc desinit possideri: vt ff. de acquiren. poss. l. iij. §. si seruus. & l. per eum. §. per seruum.

a Vi. Scilicet expulsiua, non compulsiua: vt C. q̃d me. causa. l. si vi vel metu in gl. fi.

b Prædicto longo tempore. Scilicet triennij, vel decem, vel viginti annis: sed xxx. vel xl. annis possunt: vt C. de præscript. xxx. vel. xl. annorum. l. omnes. & l. sicut in rem. & de anna. except. l. j. §. ad hæc. Accur.

ADDITIO. Quod ꝓcedit in eo, qui ab ipso emit bona fide. aliàs secus de iure canonico, vt dixi supra.

c Possunt. Nisi purgato vitio: vt j. eod. §. aliquando.

d Nam furtiuarũ. Similis ratio, quia lex vult: vt s. quib. ex cau. manumit. nõ lic. in prin. vnde illud, Sic volo, sic iubeo: sit pro ratione voluntas. Est & alia ratio: quia res vitiosæ sunt: vt j. eod. §. nouissimè.

e Vi possessarum. Scilicet si expulit, & possedit: nec sufficit expulisse: vt ff. eo. l. sequitur. §. si tu vi.

f Non eò pertinet. Scilicet tantum.

g Nã his. Scilicet possessoribus violentis, & furibus.

h Alia ratione. Not. quod præualet generalis ratio speciali. sic s. de nupt. §. affinitatis. & §. socrum. ar. cõtra. ff. de eden. l. quædam.

i Sed nec vllus. C. quod metus cau. l. si vi, vel metu. cõtra Sol. hic de vi expulsiua: ibi de compulsiua quæ voluntatem, licet coactam habet in se: vt ff. quod metus cau. l. mulier. §. penult.

k Vnde. Quia in rebus mobilibus alienis fit furtũ contrectando: vt j. de oblig. quę ex deli. nas. §. j. & ex eo fit furtiua: & sic non vsucapibilis: vt s. ꝓxi. inde sequitur, quod in rebus mobilibus &c.

l Competat. Sed videtur q̃ culpa authoris non comitetur. i. non sequatur accipientem: vt ff. de diuer. & temp. prę. l. an vitium. & ff. de doli ma. exc. l. apud Celsum. §. si cum legitima? R n. si vitium est rei, comitatur, vt hic: si personæ, comitatur in vniuersum succedentem: vt C. de acqui. pos. l. vitia. & C. communia. de vsuc. l. fi. sed si in rem singularem succedat, nõ comitatur: vt ff. de doli ma. exce. l. apud. §. de authoris. & C. de peri. & com. rei ven. l. dolum. nisi q̃n vtetur accessione temporis eius authoris: & ff. de acqui. pos. l. Pomponius. §. fin. Sed hodie vitium personę nocet singulari successori per Authen. malæ fidei.

Sed tamen. CASVS. Dñe Imper. inquit iuuenis, quomodo p͞nt hæc fieri: & qua via p͞ot ꝓcedere vsucapio in rebus mobilibus? Respon. Impera. ꝑfectò dilecte iuuenis, si essetis vir grandæuus, & puer, iustè possemus vobis respondere, q̃ dominus noster in Euangelio r͞ndit Nicodemo: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Verũtamen, quia estis teneræ ætatis: audiemus vos patienter. docebimusque vos quomodo vsucapio potest procedere in rebus mobilibus. Nam si aliqua res alicui cõmodetur, vel apud aliquem deponatur, vel alicui locata fuerit: & ille cui cõmodata, vel locata erat, vel apud quem deposita erat, moriat᷑, & hæres qui eidem succedit, adiuerit hæreditatem eius: & inuenerit res illas in hęreditate defuncti, credẽs eas esse de bonis ipsius mortui, easq; res alicui alij vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, aut quolibet alio titulo sufficiente ad domini translationem tradiderit: in his casibus nõ est dubium, quin ille, qui huiusmodi rem bona fide acceperit, eam vsucapere possit: quia in prędictis casibus huiusmodi res mobilis ab hęrede bon. fid. & iusto titu. tradita furti vitio non est affecta. Hæres enim, qui huiusmodi rem tanquam suam bona fide alienauit, furtum non commisit & nõ solum in ꝑdictis casibus habet locum vsucap. sed ẽt in alio casu. Nã si vsusfructuarius ancillę crediderit partum eius vsusfr. esse, & idcirco partũ ancillæ credens eẽ suũ, alicui bo. fi. emẽti vendiderit, iste fructuari⁹ furtũ nõ cõmittit. & hoc s͞m illam regulam generalem, qua cauet᷑ furtũ sine affectu furandi nõ cõmitti. Et non solum his modis, sed ẽt alijs multis modis p͞ot accidere, vt quis rem alienã mobilem sine vitio furti in alium transferat: & ita efficiat vt a bonæ fid. poss. vsucapi possit. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. quod autem. Fran. de Are.

m Nam si hæres. Sic ff. eo. l. potest. & l. seq.

n Accipienti. An ipse heres vsucapit titulo pro hęrede? Resp. non: vt ff. de diuer. & tempo. prę. l. cum hęres. Alij contra si vellet ex sua persona continuare possessionem: vt C. de prę. lon. temp. l. j. quod falsum est. Q̃n ergo locum habet vsucap. pro hęrede, cũ nec in suis hęredibus locum habeat: vt ff. pro hęre. l. ij. §. filium. & C. de vsuca. pro hęre. l. nihil? Respon. quando defunctus retinebat aliquam rem credens suam, sed non vsucapiebat, quia deficiebat titulus, & hęres est extraneus.

o Dotis. Pro filia, vel auia: nam & hic iustus est titulus: vt ff. pro dote. l. j.

Furtum

Pro libero, & bona fid. Itẽ si sit paratus subire iudiciũ libe rale: s͞m doct. hic.

Sũt e n qu: g͞na molẽtiarũ. Expulsiua, cum q͞s expellitur a re immobili. Ablatiua cũ res mobilis aufert᷑ alicui: & hæ duæ ipediũt usucapi. & ꝓscript. Compulsiua, cum q͞s cogit᷑ rẽ suã alienare. Turbatiua, cũ q͞s turbat᷑ in possessione. Inquietatiua, cũ duo ꝓtendũt possidere. & alter alterũ inquietat: & nulla illarũ impedit usucap. aut ꝓscriptionẽ, secundũ Por. & gl. in l. j. C. q̃d me. cau. Ægi. Per.

Cui⁹ rei rõ, ẽ, ne. s. maleficiũ alienũ potius q̃ dñi negligentia cãm daret rẽ abaliẽãdi. Egui nar. Baro.

Authoris vitium an successorẽ comitet᷑. Et q̃n in realia, &

q̃ personalia vitia, & an contra successorem agẽtẽ in iudicio possit opponi & vitio authoris. vl de Ange. hic.

Vsucapio pro hęrede q̃n habet locum.

a Furtum non committit. Et ita vsucapitur. Sed nõ ne fuit in iure erratum: vt s. de rer. diu. l. in pecudũ ergo vsucapio non procedit: vt ff. eod. l. nunquã. ij. in in princ. & l. si fur. §. j. Respon. hic errauit tradens, ibi accipiens. vt ex illis legibus colligitur. ¹ Vel non prodest, vt ibi: sed non nocet: vt hic.

b Furtum enim si ne affectu. Sed probo, q̃ sine affectu furtum committitur. Nam in interdictum vnde vi incidit sine affectu: quod est simile furto: ergo & furtum fit sine affectu: vt C. vnde vi. l. cum quærebat. §. j. ibi. & generali. & ibi, cum in talis &c. R̃n. in iterdicto est affectus, licet non contra psonã certã: sed hic suũ eẽ credebat.

c Non committit. Sic. j. de obl. quæ ex deli. nas. §. placuit.

d Alijs. Vt si iusto errore credã me hæredem, cũ nõ sim: vt ff. eo. l. põt. Ité mihi legatũ, cum sit ademptum: vt j. de act. §. si quis agẽs. sic ff. pro leg. l. iiij. in fin. & alias vbicunque quis putat rem suam.

¹ Et est tñ diuersitatis, qa in pñcipibẽ te requiritur nedũ bona fid. sed & iustus titu. quem hic error impedit: sed in tradente sufficit bona fides.

† Aliàs quo autẽ ad eas res, q̃ solo cõtinent̃ expeditius ita procedit &c. pcedit scilicet vsucapio, ita enim legit Fran. de Aret. in casu ad hunc. §.

vendiderit, aut donauerit, furtũ non cõmittit. [a] Furtũ enim sine affectu [b] furãdi nõ cõmittitur. [c] Alijs [d] quoq; modis accidere põt, vt quis sine vitio furti, rẽ alienã ad aliquem transferat, & efficiat vt a possessore vsucapiatur.

Vacuæ possessionis occupator, si cuipiam bona fide accipienti, ex iusta causa eam tradiderit, vsucapiendi conditionem transferri.

Annotæ, Furtum in rebus soli nequaquam cadere.

Quòd aũt [† e] ad eas res, quæ solo cõtinentur, expedit, ius ita procedit: vt siquis loci vacantis [f] possessionem ꝓpter absentiã, [g] aut negligẽtiã [h] dñi, aut qa sine successore [i] decesserit, sine vi nanciscatur: quamuis ipse mala fide possideat: (quia intelligit se alienũ fundũ occupasse) tñ si alij bona fide accipienti tradiderit: poterit ei longa [k] possessione res adquiri: qa neque furtiuum, neque vi possessum acceperit. [l] Abolita [m] est. n. quorundam veterũ sententia, existimantium etiam fundi, locive [n] furtum [o] fieri. Et eorum vtilitati, qui res soli possident, principalibus constitutionibus prospicitur: ne cui longa, & indubitata possessio auferri debeat.

Furtiua & vi possessa possunt vsucapi vitio purgato.

Aliquando etiam furtiua, vel vi possessa res vsucapi [p] potest: veluti

Quod autem. CASVS. Dñe, vos posuistis mihi exẽpla de vsuc. rerũ mobiliũ: sed dicatis mihi si placet, qñ locũ habet vsucap. rerũ immobi. Ad hoc rñ. q̃ quo ad præscriptionẽ earũ rerũ, q̃ solo continent̃, expeditius ita ꝓcedit vsuc. vt si qs sine vi nactus sit possessionẽ alicuius fundi vacãtis (qđ põt varijs modis cõtingere: aut videlicet propter absentiam dñi, aut propter eius negligẽtiã, aut si dñs fundi sine successore decesserit) licet ipse, qui occupauit ma. fi. pos. possideat, cũ intelligat se alienum fundũ occupasse: si tñ alij bo. fi. accipienti hmõi fundũ tradiderit: poterit ille cui traditur præscribere: & hoc iõ: quia hmõi fundus nõ videt̃ vitio affectus: cũ ille, qui fundũ acceperit, neq; furtiuũ, neq; vi possessum accepisse intelligat̃, ex quo ille fundus nõ sit furtiuus, patet tali ratione: qa rei immobilis furtũ fieri nõ põt. abolita est. n. quorundã veterũ sentẽtia, q putabant totius fundi, vel partis ipsius furtũ posse cõmitti. Patet igit̃, q̃ cũ huiusmodi fundus nõ sit furtiuus, nec etiam vi possessus: præscribi possit. Principalibus enim cõstitutionibus prospectũ est, ne aliqui eorũ. q res mobiles bona fide possident longa, & indubitata possessio auferri debeat. h. d. vsque ad §. aliquãdo. Frã.

e Quod autem. Hucvsque de vsu rerum mobilium dictum est: nunc procedit ad ius immobilium.

f Loci vacantis. Locus interdũ dicitur plenus, vt qui possidet̃. Interdum semiplenus: vt ille in quo aliquis est causa legatorũ, vel rei seruandæ causa: vt ff. de acq. pos. l. iij. §. si. de act. emp. l. j. §. j. Interdũ vacuus: & hoc tribus mod. vt hic; sic. ff. de acq. pos. l. si id qđ. Acc.

g Propter absentiã. Sed hoc videtur falsum, q̃ propter absentiam amittatur possessio: vt ff. de acq. pos. l. clam. §. qui ad nundinas. Sed tamẽ hoc pp effectum absentiæ dicitur. s. obliuionẽ: vt quia longo tempore abfuit, præsumit̃ q̃ pro derelicto habuit. tẽpus enim inducit obliuionẽ: & ita obliuione amittit̃ dñium: vt ff de dam. infec. l. si finita. §. non aũt. quod tps erit in arbitrio iudicis: vt ff. de iur. delib. l. j. §. fin. & l. seq. dumodo longũ sit, & obliuionẽ inducat, & animũ retinendi habere desinat: vt ff. e. l. furtum. §. j. ff. de acq. poss. l. quẽadmodum. Acc.

Locus dĩ plen⁹, semiplen⁹, & vacu⁹.

h Aut negligentiã. Tantum vt respuat rei possessionẽ: quod facile fit: vt ff de acqui poss. l. si quis vj. §. j. & §. differentia.

Hæc gl. sing. & vnica. Acc. Per.

i Sine successore. Idem & si cum successore. dũmodo nõ fuerit apprehensa: vt ff. de acq. pos. l. cum hæredes.

k Longa. Scilicet x. vel xx. annis. Sed hic. §. duabus rationibus est hodie correctus. nam præsumitur hodie talis possessio violenta: vt C. vnde vi. l. cum quærebatur. ergo non habet locum hæc præscriptio: vt s. §. furtiuæ. Item alia ratione: quia bona fides desideratur ab vtraque parte, aliàs xxx. annorum tantum præscriptio currit: vt in authen. vt ipõ sa. larg. §. rursus. coll. ix. Accursius.

Tempus obliuionẽ ducere, qua consequit̃ dominij perditio.

Dicit §. esse correctum.

l Acceperit. Verè, non furtiuè.

ADDITIO. Quod verũ intellige. siue debitor surripuit, siue alius, secundum cõmunem opin. licet gl. in vltimo casu variauerit: vt hic per Christoph.

m Abolita. Id est, perempta. Inde abolitio, id est, accusationis peremptio.

Abolitio quid est.

n Locive. Id est, partis fundi. sed fundus totus dicitur: vt ff. de verb. signi. l. locus.

o Furtum. Et est simile. ff. eod. l. quare. Sed contra ff. de furt. l. si quis vxori. §. si sulphurariæ. & l. si terræ. Solu. ibi non loci, sed terræ, quæ eximebatur furtum fiebat. Et quod subijcit, & eorum &c. sic construe: & prospicitur principalibus constitutionibus, ne cui eorum qui possident res soli, longa &c. & tunc non est necesse, quòd in textu sit, vtilitati. & sunt hæ principales constitutiones: vt C. de præscrip. long. temp. per totum. Accursius.

Aliqñ. CASVS. Dñe, dixistis mihi supra, q̃ res furtiuæ, & vi possessæ vsucapi non possunt: nunquid hoc generaliter est verum, q̃ res semel furtiua, & semel vi possessa nunquã possit vsucapi? Ad hoc resp. q̃ non. Nam res quondã furtiua, vel vi possessa, aliqñ vsucapibilis efficitur: veluti, si postea reuersa fuerit in domini potestatem. Tunc enim purgato vitio qđ vsucap. eius impediebat. bene poterit eius vsucap. procedere. Et hæc dicuntur vsq; ad §. res fisci. Fran. Accur.

p Vsucapi. Duabus rõnibus stare non põt qđ hic dicitur. Prima: qa desijt esse vitiosa: vñ nõ erit mirabile, qđ vi velle inducere cõtra id qđ est. s. eo. §. furtiua? Rñ. dic furtiua vel vi possessa. s. quondam. ² Secũda: qa dñs non vsucap. cũ sua sit: nec alius ab eo accipiẽs, cũ trãseat dñium: vt ff. e. l. sequit̃. §. lana. & §. tñc in po-

² Et hoc facit p sal uando .u. ꝓ cto testis depon̄ e tis de filio alicuius qui iã sit mortuus: qa subaudit̃ filius Caij s. quondã &c. Christoph. Por. Et ile sub auditiõe dict onis quondã, vel olim Mandos: in Glo. Facul. §. sanè, in ver quondã.

in potestatem. Sed respond. vsucapi potest, id est, vsucapibilis est: vt si ab aliquo non domino alienatur non committente furtum eius, vsucapiet emptor.

a Domini. Vel quasi, vt tutoris, vel creditoris, si alienam rem debitor obligauit: vt ff. eo. l. sequitur. §. si pupilli. & pro soluto. l. fin. aliud si suam: vt ff. eod. l. sequitur. §. si rem. Accursius.

b Reuersa. Vel quasi: vt ff. de furt. l. quamuis. & ita quod non possit ab eo auelli: vt ff. eod. l. sequitur. §. tunc.

Res fisci. CASVS. Domine, vos posuistis exemplum de quibusdam rebus, quæ vsucapi non possunt: nunquid sunt plures in quibus nõ habet locũ vsucap. vel præscri. Respond. quod sic. Res enim fisci nostri vsucapi nõ possunt. & hoc est verum in reb. fisco acquisitis: sed secus est in acquirendis. nã Pap. scripsit quod si bonæ fid. emptor de bonis vacantibus, & nondũ fisco denuntiatis, aliquam rẽ emerit: & eandẽ bo. fi. sibi traditam acceperit: poterit eam rẽ beneficio vsuc. acquirere. Et hoc idem diui Seuerus, & Ant. rescripserunt. Et hæc dicuntur vsque ad illũ §. nouissimè sciendũ. Frã.

si in domini a prãtem reuersa b fuerit: † tunc. n. vitio rei purgato procedit eius vsucapio.

Res fisci vsucapi non põt: ante tamen, quàm fisco denũciata fuerit, vsucapiunt. Ax.

Res fisci c nostri vsucapi non potest. d Sed Papinianus scripsit, bonis vacantibus fisco nõdum nunciatis, e bonæ fidei emptorẽ traditã f sibi rẽ ex his bonis g vsucapere posse: h & ita diuus Pius, & diui Seuer. & Antoninus rescripserũt.

Non aliter res vsucapibilis est, nisi & vitio reali, aut quasi reali careat, & eius nõ sit comercium interdictum.

Nouissimè i sciendum est, rem talem esse debere, vt in se non habeat vitium, k vt a bonæ fidei emptore vsucapi possit, vel qui ex alia iusta causa possidet.

Opinatio seu credulitas tituli, vsucapionem non inducit.

Error l autem falsæ causæ vsucapionẽ nõ parit: veluti, si quis cũ nõ emerit, emisse se existimãs possideat: vel cũ ei donatum non fuerit, quasi ex donatione possideat.

Bona fides ĩ vsucapione ab exordio considerãda est, ideo defuncti bona fides, vniuersalis successoris malã fidẽ excusat: continuatur enim defuncti possessio: & ex cõtrario, mala fides authoris hæredi, vtcũq; bonæ fidei, obest. Itẽ authoris tẽpora, singulari successori ad vsucapionem complendam accedunt, & continuantur.

Nouissimè. CASVS. Domine, iã posuistis mihi exemplũ, quando hẽt locũ vsucap. vel præscriptio: sed pro Deo dicatis mihi regulã gñalem per quã possim congnoscere generaliter quando locũ habere poterit vsuc. vel præscrip. Ad hoc rñ. Imp. Amice, scire debes generaliter rem talem esse debere, vt in se vitium non habeat, ad hoc vt a bo. fi. emptore, vel ab eo qui alia quacunq; ex causa iusta possidet vsucapi, vel præscribi possit. Sed domine, iam video, quod res debeat carere vitio ad hoc quod possit vsucapi: sed nunquid sufficit ad vsuca. quod possessor errore deceptus credat se iusto tit. possidere rẽ, quã sine titulo possidet: veluti, si per errorẽ credat se titulo donationis, vel emptionis possidere? Rñ. quod nõ. error. n. falsæ causæ vsuc. nõ parit: veluti, si quis rem non emerit, & se eam emisse existimans, quasi titulo possideat emptionis, vel cũ res ei donata nõ fuerit, quasi tit. donationis se possidere, existimet, nam in his casibus cũ in veritate titulus deficiat: vsuca. procedere non poterit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. diutina. Franc.

c Fisci. Id est, imperij.

d Non potest. Triennio mobilis, vel x. vel xx ann. immobilis. Idẽ in patrimoniali principis: vt C. ne rei domi. vel templo. l. j. Idẽ in re ciuitatis: vt C. de sacrosan. ecc. l. fi. Idẽ in re ecclesiastica: vt C. de sacrosan. eccle. l. fi. Præscribunt tamen dictæ res spatio xl. ann. excepta re mobili ecclesiastica nõ sacra, quæ triẽnio vsucapitur: vt C. de præscri. xxx. an. l. omnes. & in auth. de eccle. tit. §. pro temporalibus. collat. ix. & in auth. hæc constitutio innouat constitutiones. coll. 8. Item excepits publicis, quæ sunt vsui publico deputatæ: vt ff. de via pub. l. viã. Itẽ res pupilli nõ vsucapit: vt ff. de acq. re. do. l. bonæ fi. in fi. j. resp. ibi, nec interest. * Itẽ res filij a patre alienata: nisi xxx. ann. a tẽpore quo est sui iuris: vt C. de anna. exc. l. j. in fi. & in auth. de nup. §. si vero expectet. col. iiij. Item res data præsidi cõtra legẽ Iuliam repetundarũ: vt ff. ad leg. Iul. rep. l. quod cõtra legem. Itẽ fundus dotalis: vt ff. de fund. do. l. si fundũ.

ADDITIO. Nisi fuisset inchoata ante, quam esset dotalis: vel haberetur respectus ad præiudiciũ alienantis tantum: quia valeret. Angelus.

e Nõdum nunciatis. Ab aliquo: cum variæ sint causæ, quibus ad fiscum denuntiatio fieri solet: vt ff. de iure fisci. l. j. in princ.

f Traditam. Scilicet ab eo, qui acceperat possessionem horum bonorum.

g Bonis. Scilicet alicuius morientis sine hærede, cui successit fiscus, non idem in ciuitate: vt C. de bo. vac. l. j. & l. vacantia. lib. x. Accursius.

h Vsucapere posse. Scilicet triennio, vel x. vel xx. cũ habeat titulũ. si aũt titulum non habet, & vult ex tẽ tempore delationis sibi cõputare tps: habet quatuor annos: vt ff. de iu. fis. l. j. §. diutur. & de diuer. & tempo. præs. l. inter. §. j. Sed si ex tẽpore ex quo cœperunt ad fiscum peruenire, xx. ann. habet: vt ff. de iu. fis. l. j. §. præscriptio. & hæc vera sunt siue in re singulari, siue in vniuersitate. & sic loquitur ff. de pet. hæ. l. et si putauit. §. itẽ si quis a fisco.

i Nouissimè. Id est, in vltimis, vt breuiter dicam. hic §. de suspect. tut. §. nouissimè.

k Vitium. vel quasi: vt §. proxi. §. & §. aliquando. Sunt autem vitia, vt quia furtiua, vel vi possessa: vt s. eo. §. furtiuæ. Nunquid precaria possessio est vitiosa? Respon. non. arg. ff. commu. diuid. l. communi diuidũdo. §. inter prædones. Nũquid litigiosa? Respõ. non. vt C. de præscrip. long. temp. l. j. Nunquid clandestina? * Respond. non dicitur res clandestina aliqua lege, sed possessio. Quidam tamen dicunt omnia supradicta esse vitia rerum. vt arg. ff. de acquirend. posses. l. Pomponius. §. cum quis.

l Error. De errore facti loquitur, idem magis in errore iuris: vt ff. eod. l. nunquam. ij. in prin. Sed hic error facti quandoque prodest: vt ff. pro empt. l. quod vulgo. * & ff. pro leg. l. pro legato. & ff. pro soluto. l. iij. & ff. pro suo. l. hominem. In quibus casibus dicũt quidam locum habere titulum pro suo. & tãtum in his, & alijs, qui a lege specialiter inueniuntur: vt ff. de iur. dot. l. proculus. secundum Azon. Nos idem secundũ Ioan. in omnibus. & de his gratia exempli posuit lex, & titulo emptoris, vel simili vsucapiebatur: non pro suo tantum: vt tamen in emptione iustiorem errorẽ exigamus: vt ff. pro empt. l. ij. & l. iij. in prin. Itẽ quid si nõ errat, sed scit? Respon. nõ potest sibi causam possessionis mutare: * vt ff. de acq. pos. l. iij. §. illud. & ff. eod. l. non solum. §. quod vulgo ...

Diuu-

* Quod autem dicatur in potestatẽ domini reuersa, pulchrè explicat Paulus in inf. c. l. iiij. §. qd aũt. & §. tunc in ptãtẽ. ff. de vsucap.

* Ipse th in re aliena pstat vsucapiendi cõditionẽ. Et not. quod vsucapio incepta cũ maiore, cõtinuatur cũ minore: sed ex clausula gñali restitui pt, nisi lõgissimi tpis fuerit, quod dormit durante pupillari ætate. An.

* Res clandestina nõ dicit, sed possessionem. Error duplex est.

* Ibi ẽ iustissima cã erroris, quæ dat cãm vsucapiendi: secundũ Bart. & gl. i d. l. qd vulgo. Aegi. Per.

* Et nota quod ad hoc vt ex iusta causa quis possit mutare secũdũ glo. in d. l. nemo oportet quod primã possessionẽ penitus a se abdicauerit, secundum Ang. hic.

Diutina. CASVS. Dñe, pater meus Titius possidebat alienum fundum, quem emerat a non dño, per octo annos continuos inter præsentes: & postea decessit Titius pater meus, & ego ei successi: eũdem fundum inter præsentes per biennium continuum, vel ét p trienniũ sine omni interruptione possedi: & ita tempus præscriptionis a Titio patre meo inchoatum compleui: sed veniens postea verus dñs cœpit eundem fundum a me vendicare: & ego obiicei ei exceptionẽ pscriptionis: ipse replicauit præscriptionẽ per mortem patris mei esse interruptam. Domine, dicatis mihi si ope huiusmodi replicationis possit exceptionem præscriptionis elidere, & p consequens in rei vẽdicatione obtinere? Respon. q non. Nã diutina possessio, q prodesse cœperat defuncto: & hæredi succedenti de iure ciuili, & etiam bonorum possessori de iure prætorio succedenti continuatur: nec per mortem ipsius defuncti interrumpitur: quamuis ipse hæres, vel bonorum possessor scientiam habeat rei alienæ. & hoc verum, quando defunctus iustum habuit initium: secus est in casu conuerso. Nam si ipse defunctus iustum initium non habuit, possessio eius hæredi, vel bonorum possessori fidem habenti prodesse non potest, quod nostra constitutio non solum in præscriptionibus, sed etiam in vsucap. obseruari constituit: vt videlicet inter defunctũ & eius successorem tempora continuentur. Et hæc non solum locum habent in eo qui succedit in titulo vniuersali: sed etiam qui in titulo singulari succedit. nam inter emptorem, & venditorem tempora debere continuari diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. Et hæc dicuntur vsq; ad §. edicto diui Marci. Franciscus de Aret.

Diutina [a] possessio, q̃ pdesse cœperat defuncto, & hæredi, [b] & bonorũ possessori continuatur: [c] licet ipse sciat [d] prædium alienũ esse. Quòd si ille initiũ iustum nõ habuit: hæredi, & bonorũ possessori, licet ignorãti, possessio non pdest. Quod nostra cõstitutio [e] similiter [f] & in vsucapionibus obseruari constituit, vt tempora continuentur †.

† Pro ijs, & p seq. §. Mãd. super Regu. de Anna. quæst. 23.

Tempus vẽditoris cõiũgit cum tempore emptoris. Are.

Inter vẽditorẽ quoq; & emptorẽ coniungi tẽpora, [g] diui Seuerus & Antoninus rescripserũt.

[a] Diutina. Scilicet decem annorum inter præsentes, vel viginti inter absentes, vel triennij: vt ff. q & a qui. l. si cum fidei. §. Aristo. & ĩ. eo. in prin. huius tituli. & C. eo. l. diutina. [1] Accur.

[1] Aliquã p anno. Mand. inter casus Annales, post nu. 9.

[b] Et hæredi. Hæres iure ciuili, bonorum possessor iure prætorio: vt ĩ. de bo. pos. §. quos autem.

[c] Continuatur. Nisi ipsi hæredi tradita sit possessio: vt ff. eo. l. hæres eius.

[d] Sciat. ff. de acq. rer. do. l. quæsitum. ij. respon. contra. Sol. ibi hæres sciebat rem esse eius, qui causam a testatore habet: vt legatarij: quod nocebat. hic alterius sciebat: quod non nocet ad vsucapionem.

Præscribit hæres enim mala fide.

[e] Nostra constitutio. Vt C. de vsucap. transfor. l. j.

[f] Similiter. Non solum præscriptione.

[g] Tẽpora. s. vt cõtinuent. sed in hoc differt, qa in titulo singulari vtrunq; s. emptorem, & venditorem bonam fidem habere oportet: vt ff. pro emp. l. ij. §. si eam rem. aliàs contra. secus in vniuersali titu. vt hic. Et est ratio, quia si hæres non adiret, hæreditas compleret: vt ff. eo. l. numquam. ij. §. vacuum. [2] quia est eadem persona: vt in auth. de iureiur. a mor. p. in fi. j. respon. ibi, cum vtiq; col. v. concor. cum hoc §. ff. pro emp. l. ij. §. emptori. & §. si defunctus. & fit hæc coniunctio ad lucrum & ad damnum: vt ff. quemadmo. ser. amit. l. si quis alia. §. tempus.

[2] Et per Q. Mãdo. in 22. qst. Regu. de Anna. nume. 2.

Edicto diui Marci. CASVS. Dicit Iustinia. q edicto diui Marci ita cautum est, q si aliquis emerit rem alienam a fisco vendente vt suam, & dominus rei rem suã ab emptore intra quinquẽniũ post quam tempus vẽditionis lapsum fuerit, non repetebat: postea emptor p exceptionem quinquẽnalis præscriptionis dñm rei repellebat. Et hoc obtinebat vsque ad tempus dñi Zenonis. Postea autem constitutio bonæ memoriæ Zenonis, illis, qui a fisco vendente rem alienam vt suam, aliqd emerint. aut titulo donationis, vel alia quacunq; iusta causa acceperint, bene prospexit. nã in constitutione Zenonis cautum est, vt illi, qui a fisco alienam rem vendẽte vt suã, aliquid accipiũt: statim securi fiãt & existãt victores, siue agant aduersus alios, siue ab alijs cõueniant. Sed certe dñe vr mihi, q iniqua sit cõstitutio Zenonis, q statuit ita veros dños per alienationem a fisco factam statim excludi. Ad hoc rñ. Amice, nõ est ita iniqua cõstitutio Zenonis sicut tibi vr. nã in eadẽ cõstitutione & dñis rerũ pspectum est. Licet. n. aduersus emptores venire nõ possint, actiones tñ suas, si quas sibi in hypotheca, vł dñio rerũ a fisco alienatarũ putauerint cõpetere: p eandẽ cõstitutionem vsq; ad quadrienniũ aduersus sacratissimum ærarium poterunt exercere. Sed dñe, iam video qd dñs Zeno statuit in alienationib. factis a fisco vendente rem alienã vt suã. Sed ponamus, q Imper. vendat aliquã rẽ de patrimonio pprio, qd habuit ante diadema imperij quid iuris erit in casu isto? Ad hoc rñ, q idẽ iuris in casu isto erit, qd statutum fuit in cõstõne Zenonis. Nam in constõne quam nuper promulgauimus de ijs, qui a nostro priuato patrimonio, vel a patrimonio venerabilis Augustæ aliquid acceperint: statuimus eadẽ p oia seruari, q in præfata diuinæ memoriæ Zenonis cõstõne continentur. Et hæc dicuntur vsque ad fin. tit. Fran.

Alienã rẽ a fisco quouis titulo idoneo habẽs, mox tutus ẽ, dñsq; fit: ius aũt in re, vel ad rem sese habuisse cõfidentes intra quadrienniũ aduersus fiscum experiri debent.

Edicto [h] diui Marci cauet, eũ, qa fisco [i] rẽ alienã emit, [k] si post vẽditionẽ qnquẽniũ pterierit, posse dñm rei exceptione repellere. Cõstitutio [l] aũt diuinæ memoriæ Zenõis bñ pspexit [m] ijs, qui a fisco per venditionem, aut donationẽ, vel alium titulum aliquid accipiunt: vt ipsi quidem securi statim [n] fiant, & victores existãt,

[h] Edicto. Id est, præcepto generali: aliàs prætorũ dicuntur edicta: vt quod metus caus. & similia: vt ff. quod metus cau. l. si mulier. circa prin. Accurs.

[i] A fisco. Vt a procuratore imperalium rerum. [illegible] de patrimonialibus dicitur ĩ. eo. in fin.

[k] Emit. s. a fisco vẽdẽte vt suã, a quo edicto res minorũ excipiunt: vt C. si aduer. fis. l. fi. Si aũt vt alienã, vt qa cessatũ est in sosone tributorũ, tria exigunt. Et qd sit debitũ. & q sit cessatũ: vt si aduersus fis. l. fi. & C. si pp pu. pẽ. l. fi. ij. tñ. fortè biennio: vt ff. loc. & cõdu. l. qro. §. inter. versi. quæro. Item tertio, q res subhastet, & præconizetur: vt C. si propter pu. pen. l. fina.

Fiscus vẽdit rẽ, vel vt suã vel vt alienã.

ADDITIO. Et plura alia requisita vide p Angel. hic, & per gl. in l. j. C. de fide instr. & iur. hast. fis. lib. x.

[l] Constitutio. C. de quadrien. præscrip. l. omnes.

[m] Bene pspexit. Corrigendo edictum diui Marci.

[n] Statim. ff. de peti. hæred. l. etiamsi. §. Itẽ si quis in glo.

1 Et isti cõiter approbant cõs: quia illo iure hæc pscri ptio erat incognita. Ad l.j. rñ. q ibi conuenie batur ex nã rei q continet credita & debita: nõ ex eo q cét aliena: qa ad rẽ ipsam s.hæreditatẽ non emptor sed fiscus cõuenire tur. Ia.

gl.emeric.§.Sol.ibi in vniuersitate, hic in re singulari loquit. Alij dicunt q hic corrigitur. : Et eodem modo (scilicet primo, non secundo) respon. ad le.C. de hære.vel act.ven.l.j. Item ibi erat res fisci.

a Quadriennium. Nisi sit minor, vel Respublicę eĩ absens, vt C.de resti. mil.l.neque.

b Actiones. Sed q ? Respond. condictio ex hac lege. secundũ Ioanẽ. sed P. in rem dabat hic non dño contra dñm. arg. C. de hære.vel act. ven. l.j. contra. Solu. ibi de vniuersitate vendita, hic de re singulari.

c Constitutio. C.de quadrien.præ.l.bene a Zenone.

d A nostra. Id est à priuata nostra substantia: sed s̃. de fisca li dixit: vt C.de quadrien.præscri.l.bene a Zenone. Accur.

siue experiant, siue cõueniant. Aduersus aũt sacratissimũ ærarium vsq; ad quadriẽniũ a liceat ijs intẽdere q p dño, vel hypotheca earũ rerũ, q̃ alienatæ sunt, putauerint sibi quasdã cõpetere actiones. b Nostra aũt diuina cõstitutio, c quã nup pmulgauimus, ẽt de ijs, q a nostra, d vel venerabilis Augustæ domo aliqd acceperint, hæc statuit, q̃ in fiscalib. alienationib. pfatæ Zenonianæ constitutionis ptinentur.

DE DONAtionibus.

Franciscus Baldus. hoc loco refert Apellũ adserere vidisse se exẽplar vetus harũ institutionũ cõscriptum añ annos quadringentos in quo adhunc modũ distinctus erat hic de donatiõe Titulus, vt prior pars q̃ tractat de Donationib. cã mortis, subsequatur titulũ de Legatis. alte pars subijc af tit. Mandati.

Iste situ cõtinuatur p Imperatorẽ. Dictũ est suprà, de qbusdam modis acquirendi, s. de acquisitione quę fit p vsucapionem & præscriptionem. Nunc dicendum est de alio modo acquirendi, quæ fit per donationem.

TITVLVS VII.

DE DONATIOnibus.

Donatio causa mortis est, q̃ ob mortis imminẽtis, vel futuræ suspicionẽ fit, q̃ (semota veteri dubitatione) instar legatorũ ferè p oĩa redacta est. Reuocat aũt donatoris cõualescentia, & pœnitentia, itẽ donatario præmoriente.

Est & aliud genus adqsitiõis, e donatio. Donationum aũt duo sunt gña: mortis cã, & non mortis f causa. Mortis g cã donatio est, q̃ pp mortis fit suspicione: cùm quis ita donat, vt siqd humanitus ei cõtigisset, h hẽret is, q acce pit: sinaũt supuixisset: i is, q donauit reciperet: vel si eũ donationis pœnituisset: k aut prior decesserit is, cui donatũ sit. Hæ mortis causa donationes, ad exemplũ legatorũ

Est & aliud. Totus iste tit. diuiditur in qnque partes. Primo ponit continuationem cum distinctione bimembri. Secundo de donatione cã mortis. Tertio de donatione inter viuos. Quarto de donatione propter nuptias. Quinto de vna acquisitione de iure ciuili, quę est correcta. Secunda ibi in §. Mortis cã. Tertia in §. Aliæ autem. Quarta ibi in §. Est & aliud. Quinta ibi in §. Erat olim. CASVS. Dñe, iam video qualiter per vsucap. & præscri. acquiritur dñium rerum de iure ciuili: nunquid sunt plures modi acquirendi dñium de iure ciuili? Ad hoc resp. Iustin. q sic. Est n. & ali⁹ modus ciuilis acquisitionis, videlicet donatio. vnde hic de dona. videndum est. & hoc in prima parte. Sed pone in secunda. Domine, iam video, q vultis tractare de dona. ponatis mihi aliquam diuisionem donationum? Ad hoc rñ. Donationum duo sunt genera. Est.n.quædam donatio inter viuos, & alia causa mortis. Sed dñe, dicatis mihi quid censetur donatio causa mortis? Ad hoc rñ. Amice, dona. causa mortis est, quæ fit pp mortis suspicionem: veluti si quis donat, vt si ipsum mori contigerit, remaneat dona. penes donatarium & huiusmodi mortis causa dona. trib⁹ modis reuocatur: videlicet si donator conualuerit, vel eum donationis suæ pœnituerit, aut si donatarius prius decesserit: & huiusmodi mortis causa dona p omnia ferè ad exemplum legatorum redacta est. Nã cum ante tempus nostrum veteres iurisprudentes dubitarent, verum donationem causa mortis oporteret obtinere similitudinem cum legato, an cum donatione simplici inter viuos: & quidã antiqui eã vellẽt donationi simplici comparare, & quidam legato: ob huiusmodi discordiam antiquorum sopiẽdã a nobis cõstitutum est, vt huiusmodi dona. causa mor. p oia ferè legatis connumeretur: & sic omnino procedat quẽadmodum nostra constitutio procedere constituit: & vt breuiter de hac donatione expediamus: in summa scire debes, q mortis causa donatio est, cũ aliquis ita donat, vt magis velit seipsum habere si conualuerit, quã donatarũ: magisq; donatarũ si moriat quã hæredẽ suum: sicut Homer⁹ recitat Telemachũ his verbis expressis donasse Pireo. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. aliæ autem. Franc.

e Acqsidonis. Scilicet de iure ciuili. nã per stipulationem tãtum cõtrahebatur, scilicet donatio: quę scilicet stipulatio est de iure ciuili: sed hodie fit nudo pacto: vt C.eo.l.si quis argẽtum. §.fi. & . de act.§.constituta. Vel dic eam esse iuris ciuilis approbatione, non inuentione, sed iurisgentium: vt s. de rerum diui. §.per traditionem. Vel dic, sui origo fuit de iuregentiũ vno modo, scilicet per traditionem: ac postea de iure ciuili fuit ille modus approbatus, & alius inuentus, s. per stipulationem. Tertio per Iustinianum additus est tertius, puta per nudum pactum. Accur.

f Et non mortis. Si largè hæc duo mẽbra accipiunt: in textu nil deest, & pprie ponunt gña nam multæ species sub quolibet continentur. & hoc approbo. Vel accipe strictè p duabus speciebus tantum donationum, s. simplicis inter viuos, & simplicis causa mortis. & adde alias donationes, vt legatum: vt j. de lega. in prin. Item donationem propter nuptias: vt j. eo. §. est & aliud. Item & quod est j. eo. §.fina.

g Mortis. Scilicet instantis, vel futuræ: vt ff. eo.l.ij. iij.iiij.v.vj. Si quidem vbiq; mors timenda est, cũ eius dies incertus sit: vt ff. eo. de mor.cau.don.l.senatus.§.mortis. & de condi. & demon.l.j.

h Si quid humanitus ei contigisset: i. si moriat: vt ff. de verb.sig.l.in vulgari.§.fin. & debet hoc exprimi: aliàs non est mortis causa donatio. vt ff.eod. de mortis cau.do.l.Seia.§.fi. nisi ex coniecturis appareat eum velle donare causa mortis.

ADDITIO. Nota, q ad hoc, vt sit donatio causa mortis, requiritur q fiat mentio mortis. Idem no.glo. Bar. Ang. & Raph. & Imol. in d.l.Seia.§.fin. & glo. & Bart. in l. Seia. ff. de do. præleg. & Bart. in l. quæ dotis. in fin. j. col. ff. solu. matr. aliàs autem licet aliquis sit in extremis constitutus, si simpliciter donat, nec adijcitur causa mortis, intelligitur donatio inter viuos. & est tex. singularis in d.l.Seia §.fina. quod no. secundum Ang.

i Superuixisset. i. cõualuisset. & ita trib. modis reuocatur, vt hic subijcitur, & ff. si cer. pet. l. nõ omnes.

k Pœnituisset. Quia voluntas est ambulatoria vsq; ad mortem:

2 Etiam si donatio de mortis fm cõiter docto. de quo vide Ang.ins. in glosa j. de asti. & Chris. eo. in gl. manifestauerit.

Hoc verum cum quid agit facinorose, secus vbi vut exercet. quia tũc non est emenda mors. Seneca: sic discas quasi nisi quã moriturus, sic viuas. quasi cito moriturus: nã enim mali in morte est.

Tulli. vero forti nõ modo non timẽda mors p patria est, sed appetenda. Æg. Per.

Donatio cã mortis nõ ẽ. nisi exprimat mors.

3 Non multis quẽ [illegible] ficam⁹ vt annotauit Alex. in Glo. 3 scul. §. fanè. I vet. diẽ clausit.

torũ [a] redactæ sunt per oĩa. [b] Nã cũ prudẽtib. ambiguũ fuerat, vtrũ donationis, [c] an legati instar eã obtinere oporteret, & vtriusq; causæ qdã habebat [d] insignia, & alij ad aliud genus eã retrahebãt: [e] a nobis cõstitutũ est, vt per oĩa ferè legatis [f] connumeret: & sic pcedat, quẽadmodũ nostra ɔstitutio [g] eã formauit. Et in summa [h] mortis causa donatio est, cũ magis se quis velit [i] habere, [k] quã eũ, cui donat: magisq; eum, cui donat: quã hæredẽ suũ. Sic & apud Homerũ [l] Telemachus donat Piræo. †

Τὸν καὶ Πείραιος πρότερος πρὸς μῦθον ἔειπεν.
Τηλέμαχ' αὐτ' ὄτρυνον ἐμὸν ποτὶ δῶμα γυναῖκας.
Ὥς τοι δῶρ' ἀποπέμψω, ἅ τοι
Μενέλαος ἔδωκε.
Τὸν δ' αὖ Τηλέμαχος πεπνυμένος ἀντίον ηὔδα.
Πείραι', οὐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα,
Εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
Λάθρῃ κτείναντες πατρώϊα πάντα δάσωνται,
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἤ τινα τῶνδε.
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων.

Inter viuos donatio est, quæ nulla mortis suspicione fit, sed ex puræ liberalitatis fontib. procedit: quæ solo consensu perfecta, temerè non reuocatur: egetq; publica insinuatione, si quingentorum aureorum summam prætergrediatur: in certis tamen casib. etiam citra insinuationem, effectum sortitur.

Aliæ autem [m] dona-

ad mortem: vt ff. de adi. lega. l. iij. in fi. & qa donatio est ob causam, scilicet si moriar. & sic possum pœnitere: vt ff. eo. de mor. cau. do. l. senatus. §. j. in fi. & ff. de condi. cau. da. l. iij. §. ij.

[a] Ad exemplum legatorum. Quantum ad vim & ptãtem: qa sicut legata morte ɔfirmantur, ita donationes causa mor. vt reuocari non possint.

[b] Per omnia. Subaudi ferè, vt statim dicet: nam in multis differunt.

[c] Donationis. Scilicet simplicis, & inter viuos: aliàs non esset huiusmodi distinctio, cum omne legatũ sit donatio: vt patet ex definitione eius: vt ff. de leg. ij. l. legatum.

[d] Habebat. Scilicet donatio causa mortis. nã cum donatione iter viuos hẽt insignia: vt sit liberalitas. cũ legato, vt morte cõfirmet, & vt detrahat Falcidia: vt C. ad legẽ Fal. l. fi.

[e] Retrahebãt. Subaudi, & alij ad aliud.

[f] Ferè legatis. Dicit ferè, quia in quibusdam discrepat a legatis. ecce. n. si donas in annos singulos · donatio vna est, sed legata plura: vt ff. de dona. cã mor. l. senatus. §. fin. Item legatum ab hærede semper traditur: vt patet ex definitione legati. J. de leg. in princi. donatione aũt vel ab hoc, vel ab alio. Item in donatione obligat donans, in legato non. Item si testm̃ accuso: perdo legatum, non donationem: si tñ accuso vt falsum. ar. ff. de his quib. vt indig. l. post legatum. §. qui mortis. [1] Item aliter substituitur in legatis, secundum quosdam: vt ff. de don. cau. mor. l. ei cui mortis. & de leg. ij. l. vt hæredib. Item filiusfamilias donat: sed non legat: vt ff. eo. de mor. causa do. l. tam is. & J. quib. non est permis. fac. testa. in princ. Item in legato tria tpa considerantur, vt sit capax legatarius: vt J. de hæredũ quali. & dif. §. in extraneis. [2] In donatione non: vt ff. de do. cau. mor. l. in mortis. item quia pro legato dat interdictum quorum legatorum, non p donatione: qd dic vt in summa. C. quorum lega. l. j. & in l. Marcell⁹. §. Paulus. ff. de do. cau. mor. Accur.

ADDITIO. imò habet locum, quorum legatorũ saltem in eo, quod excedit Falcidiam: vel si p donatarium sit occupata, secundum Io. Fab. & Ang.

[g] Constitutio. s. coram quinque testib. scriptura interueniente, vel non: vt C. eo. l. fina.

[h] Et in summa. Id est, vt breuiter de hac donatione expediamus: vt ff eo. l j.

[i] Velit id est, vellet.

[k] Habere. s. si superuixerit: vt ff. eo. l. senatus. §. j.

[l] Et sic apud Homerum. i. sicut recitat poeta Homerus, q Telamachus dictis verbis expressis donauit.

Alię autem. CASVS. Dñe, iam vidi exemplum de dona. cau. mor. & de eius effectu, ponatis mihi exemplum de dona. inter viuos. Ad hoc rñ. Amice, sunt quędam aliæ donationes, quæ sine aliqua mortis cogitatione fiunt: & hmôi dona. inter viuos appellant: & tales dona. legatis non comparantur. Si enim perfectæ fuerint, temerè reuocari non possunt. Sed dñe, dicatis mihi, qñ dicunt perfectæ? Ad hoc rñ. Amice, huiusmodi donationes pfectæ cẽsent, cũ donator voluntatẽ suę liberalitatis in scriptis, vel sine scriptis donatarijs manifestauerit, puta p talia verba, dabo vel donabo tibi talem rẽ. & in nostra constitutione cautum est huiusmodi donationes semel pfectas traditionis necessitatẽ ad exemplum venditionis in se habere: vt sicut venditor rẽ vẽditã numerato sibi pretio tradere cõpellit: ita donatori post emissã liberalitatis vocẽ authoritate nostræ cõstitutionis tradendi necessitas ĩponat. Sed antiqui prĩcipes statuerunt donationes simplices summã ducentorũ aureorum excedentes, sine insinuatiõe scripturæ non valere. nũquid placet vobis, quod illud hodie obseruetur? Ad hoc respon. q non. Nam cum constitutiones antiquorum principũ statuerunt huiusmodi donationes simplices excedentes summam ducentorum aureorum actis interuenientib. insinuari, nostra constitutio huiusmodi summã vsque ad quingentos solidos ampliauit, & statuit vsque ad quingentos solidos sine omni insinuatione valere donationes, & per eandem constitutionem quasdam species donationum introduximus, quæ licet quingentos solidos excedant, tamen nullam insinuationem desiderant: sed in se sine omni insinuatione plenissimam habent authoritatem. & alia insuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus: quæ omnia & singula ex constitutionib. nostris, quas super hmôi donationib. fecimus, manifestissimè colligi pñt. Sed dñe, vos dixistis mihi s. q huiusmodi donationes simplices semel perfectæ nõ possunt reuocari: nunquid est hoc generaliter verum: Respon. q non. Licet enim diximus tales donationes non posse reuocari, tamen sciendũ est, q & si plenissimæ sunt huiusmodi donationes: si donatarij ingrati extiterint erga donatores: licebit ipsis donatoribus per nostram constitutionem certis ex causis eas reuocare. & hoc ideo statuimus, ne donatores, qui beneficium suæ liberalitatis in alios contulerunt, ab illis iniuriam patiantur: secundum modos in nostra constitutione enumeratos. Et hæc vsque ad illũ §. est & aliud. Fran.

[m] Aliæ autem. Nunc prosequitur aliud genus donationis. dictum est de donationibus causa mor, nũc de dona. simplici, id est, inter viuos. h. h. Accur.

† Hoc versus quidã hoc loco addidit ex Homero li. 17. Odissea: neq; n. habentur in vet. exẽ. quorum hęc est interptatio. Hoc sermone virũ Piræ⁹ cõmonet vltro: Telemache ad nias famulas age dirige sedes: Vt tibi, q dederat Menela⁹ dona, reportent. Ad quẽ Telemach⁹ sapiẽs ita fatur ore⁹: Piræe, haud eqdẽ hec possũ digno scere tẽã. Nãq; pci si me spaciosa patria furti Occidãt, rapiantq; sibi patrimõia fortes. Illis te malo frui dõis, quã quẽ libet horum. Quòd si illos fato, merita & mulctauero morte Tũ mihi gaudenti referes dona omnia gaudens.

[1] Hoc intelligas, vt dicit glo. i l. et. ff. d in of. test. & pleme p lo. d. lmo. in l. fi. ff d dona. causa mor. Au.

[2] Hoc est falsum. secundum Ange. ibi

tiones sunt, quæ sine vlla mortis cogitatione fiūt, quas inter viuos appellamus, quæ nō omnino cōparant legatis: quæ si fuerint perfectæ, temerè a reuocari non pōt. † Perficiunt aūt, cùm donator suā volūtatē b scriptis, aut sine scriptis manifestauerit c Et ad exēplū vēditionis d nostra cōstitutio e eas ēt in se habere necessitatē traditionis voluit: vt etiam si nō tradant: f habeant plenissimū, & pfectū robur, & traditionis necessitas g incumbat donatori. Et cùm retro principum h dispositiones isinuari eas actis interuenientibus volebant, si maiores fuerāt ducentorū solidorum: cōstitutio i nostra eā quātitatē vsq; ad quingentos solidos ampliauit: quā stare ēt sine insinuatione k statuit. Sed quasdam donationes inuenit, l * q̄ penitus insinuationē fieri minimè m desiderāt: sed in se plenissimam habent firmitatem. Alia n insuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus, quæ omnia ex nostris constitutionibus, quas super his exposuimus, colligenda sunt.

Donatio inter viuos etiā perfecta, ex aliquibus causis reuocari potest. Aretinus.

Sciendum est tamen, quòd & si plenissimę sint donationes: si tamen ingrati existant homines, in quos beneficium collatum est, donatoribus per nostram constitutionem o licentiam præstitimus, certis ex causis p † eas reuocare: ne illi, qui suas res in alios contulerint, ab his quandam patiantur iniuriam vel iacturam, secundum enumeratos in constitutione nostra modos.

a Temerè Ideo dicit temerè: quia quandoq, reuocantur: vt j.eo.§.sciendum.

b Voluntatem. Etiam nudo pacto: vt C.de dona. l.si quis argentum.§.fina. Accur.

ADDITIO. Si tñ donetur, factum requiritur, stipulatio, & traditio, sicut olim. Item præsentia donantis, & donatarij, vbi fit certæ personæ, secus si incertæ.

c Manifestauerit. Scilicet per verba futuri temporis: vt dabo, vel donabo, ad instar stipulationis: vt ff. de verborum oblig.l.quinta.§.stipulatio. vel præsentis temporis: vt do, vel dono. cum nudo pacto fiat: & pactum etiam fiat per verba præsentis temporis: vt C. eod. de do. l.si quis argentum. §.fina. ff.de pact. l.tale. in princip. & in glo. ij.

d Venditionis. Ex hoc verbo dicebat M.venditorem præcisè teneri ad rē tradēdam. sic ff de verbo obliga. l.vbi autē non apparet. in fin. Ioan.contra.s.vt interesse dando * libe ret: vt ff.de act.emp. l.j.in prin. & similitudo quæ hic fit, est in hoc, vt sicut necessitas imponit ven ditori ad aliquid, sic & donanti: licet a principio nullus cogebat, vt C.de actio. & obliga.l.sicut. Sed nunquid donator de euictione tenetur? Respond. si incipit a traditione, non: vt ff.eod.de don. l. Aristo.in fin. t Si a pactione, sic: vt C.de iure do. l.j. Accursius.

[illegible] Et est ratio: quia cum donatio sit doni dàtio: iste paciscens obligatur expressè ad dandum.l.senatus.§.j.ff.de dona.cau. mort. & ideo non liberatur, nisi transferat dñium · secus autem, vbi sola traditio sine facto interuenit. Ex quo infertur, q̄ p euictione hic agitur primæua actione quasi non dederit, etiam re nondum euicta in totum, vel p parte. Secus in venditione, vbi pro euictione noua nascitur actio, quasi per traditionem obligatione ablata, quod not. pro præscriptione, & libelli formatione secundum omnes hic.

e Constitutio. Vt C.de do.l.si quis argentum.§.fin.

f Etiam si non tradantur. Id est, si tradere nolit donator. Accursius.

g Necessitas. Per condictionem ex lege, quæ stricti iuris est. ff.eo.de do.l.eum qui.& C.eo. l.si quis argentum.§.fina.

h Retro principū.i.eorū, q ante nos fuerunt ex nostra etiam patria. vt C.eo.de do.l.sancimus.in fine.

i Constitutio. Vt C.eo.l.pen.in fine.

k Insinuatione.i.scriptura facta in præsentia publicarum personarum. & in actis, vbi superfluum est testes adhiberi: cūm publica monumenta sufficiant: vt C.eo.l.data.& l.in donationibus.

l Inuenit.s.nostra cōstitutio: vt si donetur in redēptionem captiuorum, vel a magistro mili uni donet militibus: vel in refectionem dom* dōnetur alicui: vt C. eod.l.pen. Idem & si donet Imperator, vel ei donetur: vt in authen. de non alie.§. si vero minus. colla. ij.& in authēt. vt nō fiant pign.§.quia igitur.colla.v. Idem in donatione propter nuptias: vt in auth. vt spon.lar.colla.ix. in princip. Idem in remissione vsurarū futuri temporis: vt ff.eodem.l.Modestinus. Accursius.

ADDITIO. Idē in donatione facta pro bene meritis l. Aquil.ff.eo. dummodo appareant, & eis proportionentur: secundum doctores.

m Minime desiderant. Licet quingentorū solidorū summam excedant.

n Alia. Veluti ne plures donationes diuersis temporibus factæ coaceruentur: vt C.eod.l.sancimus.§. si quis autem. Item vt ij, qui pecuniam recipiunt in redemptionem captiuorū, iurent se ibi bona fide expendere. Item vt sacramento domini donus quæstio dirimatur: vt C.eod.l.pen.in fin.

o Constitutionem. Vt C.de reuo.do.l.finali.

p Ex causis. Quinq;.s.vt si atroces iniurias in eum effundat: vel impias manus inferat, vel graue damnū in bonis, vel vitæ periculū intulit: vel si legi dictę in donando nō paruerit: vt C.de reuo. do.l.fi. Sed donatio liberto facta, solo obsequio non pstito reuocat, aliud in libertate: vt C.de reuo.do.l.j.& de lib.cau.l. solo. Est & hic arg. p dño vt his causis possit reuocare feudum. sic in auth. vt lib.de ex.§.illud verò.coll.vj. & ff.de lib.agno.& alen.a paren.&c.l.alimenta.

ADDITIO. Vñ versus. Quinq; modis pdo mihi q̄ donata fuere. Infero si dānū grauiter donantis in ære. Huic p me si sit atrox iniuria facta: Si sit persona manuali vulnere tacta. Qñ suæ vitæ crudeliter insidiabor. Ingratus dño, re donata spoliabor. Ingratum factum dic me cum fregero pactum. Ius aūt reuocandi donationem ex causa ingratitudinis, non trāsit ad hæredes, si defunctus facultatem reuocandi habuit.

Est & aliud. CASVS. Dhe, iam vidi de don. simplici, q̄ appellatur dona. inter viuos, nunquid est aliquod aliud genus donationis inter viuos? Ad hoc rñ. q̄ sic. Est enim quoddam aliud genus donationum. quod veterib. iurisconsultis penitus erat incognitum: sed postea a iunioribus principibus fuit introductū: & secun-

Donatio an possit fieri sine stipulatione.

† Vt hic & c.vlti.i gl.j. in fi. extra eo.

*Triplex ē interesse. Conuentum, vt p̄tiū, quod cōuenit. Cōe, vt quāti res cōiter valet. Singulare qd vtrumq; aliorū excedit, s'm glo.in l.j. ff.de act. emp. Ang. Pet.

;Nisi de ipsa ēt vñ esset promissum. vt l.ij. C. de euic. secūdū Ange. & Ias. Itē debet intelligi q̄ pcessit: ut cōuētum saltē ordine intellectus, cū alias ex sola traditione nō trāsferat dñium, secundum Chri.hic.

t Puta qualiscūque iudicis etiam extranei, nec habet necesse dcretū interponere. Et pñt hæc omnia fieri ēt ex interuallo, q̄ si nō interuenerint non annullāt totam donationē: sed p parte tñ in qua excedit. Ang. Et an insinuationi possit renuntiari, & sine ea donatione valida sit: & an simplici remissione ipsa insinuatio. Item in accessione debitoris citatio requirat, vi de Ang & Ias. hic.

*Aliās, Istituit.

†Scilicet pp ingratitudinē vt hic dī & a vj. q. vij. c. inuentū. & lvj. disti. c. satis p totum & extra de do.ca.vlt. Insinuatio quod est.

Donationes inter viuos certis ex causis reuocantur.

& secundum eos donatio ante nuptias appellabatur, & in se habebat tacitã conditionẽ, vt videlicet tũc rata esset hæc donatio, & effectum haberet cũ matrimonium esset subsecutum. Sed domine quare appellabaẽ ante nup. Respõ. quòd ideo: quia semper ante nup. fiebat, licet effectũ nõ haberet: nisi nuptijs subsecutis: & nunq̃ post nup. celebratas talis donatio potuit inchoari. sed postea diuus Iustinus pater meus huiusmodi obseruationẽ semiplenè correxit. Nam cum permissum fuerat dotes constante matrimonio posse augeri, permisit in cõstitutione sua huiusmodi donatio. ante nup. & post nupt. celebratas ad similitudinẽ dotium posse augeri: sed tñ nomẽ inconueniens penitus remanebat. nam ante nup. vocabatur vt prius: licet ex cõstitutione sua post nupt. tale susciperet incrementum: & ita augebatur post nup. tñ ante nup. appellabatur. Et ita manifestè patet, quod nomen non bene cõsonabat rei: unde nos plenissimo fini sanctiones tradere cupientes, & consona nomina reb. esse cupientes, vel studentes, In nostra constitutiõe statuimus: vt huiusmodi dona. nõ solum post celebratas nup. augmentum suscipiãt, sed etiam initium suscipere possint. & in hoc dotibus parificantur, vt quẽadmodum dotes constante matrimonio non solum augeri, sed etiam de nouo fieri possũt, ita huiusmodi donationes, quæ propter nuptias introductæ sunt, non solum constãte matrimonio cõtracto augeri: sed etiam de nouo constitui possint. & hæc dicuntur vsque ad illum §. erat olim.

matrimoniũ, vel vetus augeatur, ẽ æqualitas: vt C. de do. ante nupt. l. fi. §. si igitur dote. Si ante matrimoniũ poterat esse inæqualitas: vt C. de pact. con. l. ex morte in prin. Sed hodie æqualitas est ante & post in constituẽdo, & in pactis lucrorũ: vt quãtũ dat uxor in dotẽ, tãtum det in datiõe ꝓpter nuptias maritus. & sicut hic sit dominus dotis, sic illa donatiõis ꝓpter nuptias: vsumfructũ tamẽ habeat maritus, ne accidat matrimonij onerib. dotẽ non seruire. Nã æquitas suggerit, q dos debeat esse ibi, vbi sũt onera mřimonij: vt ff. de iur. do. l. doris fruct⁹. & l. plerunq;. §. si serui. cum tãtundem reddatur vxori: ex qua donatione cõsulitur mulieri soluto matrimonio, si res dotales non existant: & quia nõ potuit alienare maritus, etiam ea cõsentiẽte: vt ĩ. tit. proxi. in prin. licet aliàs iuri hypothecæ possit renuntiare: vt C. ad Velle. l. etiã. & l. iubemus. & in auth. siue a me. eo. titu. C. Et sicut dos vxori, sic & talis donatio iure redditur viro, soluto matrimonio cũ sit æqualitas: vt in authẽt. de æqua. do. §. j. col. vij. Est & sponsalitia largitas quãdo spõsus sponsæ per verba de futuro, vel econtra donat purè, nõ respectu dotis, quæ similiter cõditionẽ matrimonij habet: vt C. de do. ante nu. l. cum vororum & l. si a sponso. Accur.

Propter nuptias donatio (quæ olim ante nuptias dicebatur) nõ solũ cõtracto matrimonio augeri potest, sed etiã constitui, & initium sumere.

Est & aliũd genus inter viuos donationis, qđ veterib. quidẽ prudẽtib. penitus erat incognitũ: postea autẽ a iunioribus diuis principibus ĩtroductũ a ẽ, quod añ nuptias vocabaẽ, & tacitã in se cõditionem habebat, b vt tunc ratũ esset cũ matrimoniũ esset insecutũ. c Ideoq; ante nuptias appellabatur quòd d ante matrimoniũ efficiebaẽ: & nunquã post nuptias celebratas, talis donatio procedebat. Sed primus quidem diuus Iustinus pater † noster e cum augeri f dotes & post nuptias fuerat g ꝑmissum: si quid tale h eueniret, & ante nuptias augeri donationem, & cõstãte matrimonio sua cõstitutione ꝑmisit. i Sed tñ nomen inconueniens remanebat: cũ ante nuptias quidẽ vocabaẽ, post nuptias autẽ tale accipiebat incrementũ. Sed nos plenissimo fini tradere sanctiones cupientes, & cõsequentia k noĩa reb. esse studentes † constituimus, l vt tales donationes nõ augeanẽ tm̃, sed etiã constante matrimonio initium accipiãt: & nõ ante nuptias, sed ꝓpter nuptias vocentur: & dotibus in hoc exæquentur, m vt quemadmodum dotes constante matrimonio non solum augentur, sed etiam fiunt: ita & istę donationes, q̃ propter nuptias introductæ sunt, non solum antecedant matrimonium, sed eo etiam cõtracto n augeantur, & constituantur.

a Introductum. Vt C. de do. ante nup. per totũ tit.

b Habebat. Et hodie habet, si fiat donatio prius, nam & postea fieri potest: vt ĩ. eo. §. sed tamen.

c Insecutum. De iure, & de facto.

d Quod. Id est, quia.

e Pater noster. Sic ĩ. quibus non est permiss. face. testamen. §. cæcus.

f Cum augeri. Id est cum hoc non esset. s Acc.

g Fuerat. Etiam ante se.

h Tale. Puta, quia augeatur dos.

i Permisit. Scilicet diuus Iustinus: vt C. de don. ante nup. l. penu.

k Et consequentia. Aliàs conuenientia. sic C. de epi. & cler. l. decernimus. in fi. glo. h. & in summario. & de offic. præfec. vrb. l. j. in fi. & de defen. ciui. l. defensores. arg. contra. C. de consti. pec. l. ij. §. pe. & ff. de adi. leg. l. iij. §. conditio.

l Constituimus. C. de dona. ante nup. l. fi.

m Exæquentur. Si de nouo fiat donatio vel dos post

ADDITIO Tu dic q aliqñ fit ex mera liberalitate hoc expsso, q. nullo casu repeti possit. & habet locum l. si mater. C. de do. ante nup. aliqñ fit simpliciter nullo expresso: & tunc olim p̃sumebaẽ ex mera liberalitate, & erat irreuocabilis. l. ij. l. si filiæ. & l. si tibi. C. e. hodie verò ob causã futuri matrimonij. l. cũ veterũ. e. ti.

n Sed eo etiam contracto. Hodie hoc corrigitur in Authen. de æqua. do. col. vij.

Erat olim. CASVS. Dñe, vidi plures modos acquirẽdi de iu. ciu. nunq̃d adhuc reperiunẽ plures modi ciuilis acquisitiõis? Respõ. q sic. Erat eñ olim alius modus ciuilis acquisitiõis p ius accrescẽdi: qđ quidẽ ius accrescẽdi erat tale. Si duo habebãt seruum cõmunẽ, Petrus, & Mar. si Petrus solus inter viuos, vel in vltima volũtate cõmunẽ seruum manumitteret, libertas nõ valebat: sed in eo casu pars Petri penitus amittebatur: & Mar. nolẽti manumittere accrescebat: & ita seruus, qui prius cõmunis erat, totus Martino per ius accrescẽdi acqrebaẽ, sed cũ hoc pessimũ fuerat exemplũ seruũ qđẽ manumissum libertate defraudari, & impositiõe libertatis humaniorib. dominis dãnum inferri, & seuerioribus lucrum acquiri: ideo hoc quasi inuidia plenum pro remedio per nostram constitutionem duximus corrigendum: & inuenimus viã per quã

† Patrẽ suum Iustinũ vocat, quod ab eo adoptatus esset: cum re vera fuerit eiusdẽ Iustini ex sorore nepos.

Dos, & donatio propter nuptias debẽt esse inæqualiare.

Dos datur vt inde matrimonij onera supportẽtur.

s Alias cum hoc esset.

† Hic est casus in quo filius corrigit patrẽ, nec obstat Auth. de nu. §. si vero expe. Aegi. Per.

: Nisi post bienniũ iterũ cõsentiat & ex alijs bonis q̃ sup sunt sibi sit cõsultum: nec tunc sibi præiudicat nisi quatenus probetur versum ĩ rem suã. Ang. Hodie tamẽ de cõsuetudine talis donatio nõ cõstituitur, vt vult glo. in Authẽ. æqualitas. C. de pact. cõ. & Bald. in Auth. dos data. C. eo. ti.

tam manumissor, quã socius ei⁹ manumittere nolẽs, quã etiã seruus, qui libertatẽ accepit, nostræ permissionis beneficio communiter perfruuntur. Statuimus.n. vt libertas seruo cõmuni imposita debitum effectum sortiatur. Manifestũ eñ est antiquos legislatores in fauorem libertatis multa contra regulas communis iuris statuisse, & statuimus, quòd dominus qui libertatẽ imposuit, suæ liberalitatis stabilitate gaudeat: & socius indẽnis conseruetur: & precium serui manu missi a domino manumittente seruum secundũ partẽ dominij cõstitutione definiti accipiat. Et hęc vsque in fin. tit. Frã.

a Exemplo. Sic C. de probati. l. exẽplo.

b Nostram constitutionem. C. de commu. seru. manu. l. j. §. ne autem. & §. si autem socius.

Libertatis fauor in quib⁹ consistit.

c Cuius. scilicet libertatis.

d Communes. Scilicet: vt libertates per le. Falci. nõ minuantur. Item vbi non valet testamentum, libertates non reuocantur. ff. de in offi. testa. l. Papin. §. sed an & libertates. & §. fin. Idem ff. de fideicomm. lib. l. generaliter. §. si quis seruo.

* Aliàs seuerioribus.

* Aliàs accedere.

e Definiuimus. C. de commu. ser. ma. l. j. §. ne autem. & §. si autem socius.

Vendere quis compellitur aliqñ.

f Accipiente. Vel eo deposito: vt C. de com. ser. ma. l. j. §. ne autẽ. & §. si autem socius. Et not. quòd compellitur quis vendere, quod est speciale contra reg. vt C. de contrahend. emp. l. inuitum. & C. de iure delib. l. nec emere quod plenè no. in auth. de fideius. §. pen. col. j.

Hodie si vnus ex dominis manumisit seruum communem: seruus efficitur liber: & socius cõseruatur indemnis, dato sibi pretio partis suæ. h. d. Aretin.

Erat olim & alius modus ciuilis adquisitionis per ius adcrescẽdi, quod est tale. Si communẽ seruum habens aliquis cũ Titio, solus libertatẽ ei imposuerit, vel vindicta, vel testamento, eo casu pars eius amittebatur, & socio adcrescebat.

Sed cùm pessimũ fuerat exemplo, a & libertate seruũ defraudari, & ex ea humanioribus quidẽ dominis damnũ inferri, sæuioribus * autẽ dominis lucrũ adcrescerẽ: * hoc quasi inuidiæ plenũ pio remedio p nostrã cõstitutionẽ b mederi necessarium duximus.

Habes casum in quo cõtra iuris cõmunis regulas qs inuitus rem suã vẽdere cogitur.

Et inuenimus viã, per quã & manumissor, & socius eius, & q libertatem accepit, nostro beneficio fruãtur: libertate cũ effectu procedente; (cuius c fauorẽ antiquos legũlatores multa etiã cõtra communes d regulas statuisse manifestũ est) & eo, q eã libertatẽ iposuit suæ liberalitatis stabilitate † gaudẽte: & socio indemni cõseruato, pretiumq; serui secundũ partẽ dominij, quod nos definiuimus, e accipiente. f

† Idẽ est et si fisc⁹ sit socius qa eo inuito poterit seru⁹ manumitti sm Nic. p l. j. C. de uect. com miss. Aeg. Per.

QVIBVS ALIENARE licet, vel non.

Dictũ est suprà de acqsitione facta p vsucapionẽ vel p donationẽ: nũc dicit p quos alienatio possit fieri, & p quos nõ. Are. Vel sic cõtinua, Suprà dictũ ẽ qũo efficiẽ dñs iure gẽtiũ, vel ciuili, hic tractare incẽdit de quadã spẽlitate: q cõtingit circa eos, q dñia rerũ acqrũt: gñale. n. est vt q dñs est, possit alienare: & qui dñs non est, alienare non possit, hic in specialib. casib. contingit cõtrarium.

Accidit. Totus iste tit. diuidit in tres partes. Primo, qñ dominus non põt alienare res suas. Secũdo ecõtra, quando non domin⁹ alienat. Tertio redit ad primum casum. Secunda ibi, Contra autem. Tertia ibi, Nunc autem admonendi. Vel diuide subtilius. Primo, qñ prohibetur alienatio propter rẽ, quæ est inalienabilis. Secũdo quãdo permittitur ex pactione. vel propter publicam vtilitatem. Tertio quando prohibetur ratione personæ alienantis vel ratione personæ in quã fit alienatio: qa pupillus est.

TITVLVS III.

QVIBVS ALIENARE licet, vel non.

Etiam vxoris accedente consensu fundi dotalis alienatio, & obligatio viro (quãuis ciuili iure dotis dominus sit) interdicta est.

Accidit aliquãdo, vt qui dominus rei sit, alienarẽ nõ possit; & contrà, qui dñs non sit, alienandæ rei potestatẽ habeat. Nã dotale prædium g maritus

CASVS. In prima parte dicit Iustinianus pręmittendo ea, de quibus intẽdit hic tractare: aliquando accidit, q ille, qui dominus est rei, dominium tamẽ eiusdẽ rei in alium transferre non possit, & in casu isto econuerso similiter quandoque accidit, vt ille, qui dominus non est, potestatem tamen dominiũ trãsferendi in alium habeat. & hæc dicũtur vsq; ad vers. nam dotale. i quo talis figuratur casus: Domine vos dixistis mihi s. q dominus rei aliquando rem suã alienare non potest, ponatis mihi exemplũ de hoc. Ad hoc resp. Amice, ecce maritus licet sit dñs prædij dotalis, tamen inuita muliere prędiũ sibi in dotem datũ per legem Iuliã de fundo dotali, alienare prohibetur; & hypothecas earum rerum, quæ volente etiã muliere fiebant. quam legem Iuliam per constitutionem nostrã correximus, & in meliorem statum deduximus. cũ enim prohibitio le. Iul. tantummodo in rebus immobilibus Italicis locum habebat: & alienationes rerum dotalium, etiam in omni re, quæ inuita muliere fiebãt, inhibebat: vtrique remedium adhibuimus: & statuimus, vt nõ solũ in Italia interdicta sit alienatio, vel oblig. rerum dota. sed etiã in omni prouincia, quæ Romano subiecta est Imperio. & non solummodo inuita muliere locũ habeat huiusmodi prohibitio, sed etiam neq; alienatio, vel obligatio, licet de consensu mulieris facta fuerit, robur obtineat. & hoc ideo statuimus, ne fragilitas sexus muliebris, quæ de facili ad consentiendum alienationi per blanditias mariti posset induci, in perniciem substantiæ mulierum videatur conuerti, & hæc vsque ad illum §. contra autem. Franc.

g Dotale prædiũ. Scilicet inæstimatum * vt C. de rei vxo. actio. l. j. § & cum lex. versicul. in fundo autẽ. alias si æstimatum esset, posset alienari, nisi æstimatio fiat, vt sciatur quantum valet: vt C. de iure dotium l. quoties & l. si inter virum. & de fundo dota. l. i. Et dic dotale, vel quasi: vt ff. de fund. dota. l. iij. & iiij. Quid si res mobilis est? Respond. potest alienari, si maritus est soluendo. C. de ser. pig. da. ma. l. j. facit l. si ex lapidicinis. ff. de iur. do. Accur.

* Et f his casib. vbi non põt alienari an fideiussor datus a viro obligetur, vide las. hic.

Additio

ADDITIO. Sed iure canonico indistinctè valet alienatio vxore consentiente, & iurante. c. licet mulier. de iureiur. lib. vj. nisi prius iurasset se nunquam tali alienationi faciendæ velle consentire.

a Inuita muliere. Ergo ea volente poterat, vt innuit, quod corrigitur statim.

b Prohibetur. Nisi prouocetur ad diuisionem fundi dota. vt C. de fun. do. l. fin. item nisi ex necessitate: vt C. de lib. cau. l. j. item nisi cũ vniuersitate: vt ff. de fun. do. l. j. item nisi vertat ad vtilitatem mulieris: vt ff. de iure dotium. l. fina.

† Ad quid si prodest mulieri, & marit' prouocare pôt. Ang.

c Alienare. Hoc largè accipias, siue dñium mutet, siue in alijs constituat: vt C. de reb. alie. nõ ali. l. fin. & in Auth. de nõ alie. §. alienationis. coll. ij. & ff. de fundo do. l. Iulianus. Accur.

d Ipsius sit. Scilicet de iuregẽtiũ, vt per traditionẽ: & ciuili, scilicet approbatione: secundũ Io. Alij dicũt de iure ciuili, scilicet fictione, non iuregentium: vt C. de iur. do. l. in rebus. Sed quod ibi dr̃ de iure naturali vxorem dñam esse, verum est primæuo iure, quo dr̃, Quicquid calcauerit pes tuus &c. nõ naturali, id est, iuregentium, sed rerum dña dr̃ quo ad spem, & quantum ad hoc, vt ex eis sustentetur: sicut filij dicunt dñi rerũ paternarum: vt infra de hære. quali. & dif. §. sui. vers. sed sui quidem. & C. de iure l. quamuis. & C. ret. amo. l. j. vel dña est inspecto exitu, sicut filius dicitur dñs vt ff. de libe. & posthu. l. in suis. Accur.

inuita muliere a per legẽ Iuliam prohibet b alienare: c quãuis ipsius sit d dotis causa ei datum. quod nos, legẽ Iuliã corrigentes, e in meliorẽ statũ deduximus. f Cùm. n. lex g in solis tãtũmodo reb. locũ habebat, quæ Italicæ h fuerant, & alienationes inhibebat, quæ inuita muliere i fiebãt: hypothecas aũt earũ rerũ, et volente ea: k vtrique l remediũ imposuimus, vt et in eas res, quæ in prouinciali solo positæ sunt, interdicta m sit alienatio, vel obligatio: vt neutrum eorum neque consentientibus n mulieribus procedat: ne sexus muliebris fragilitas in perniciẽ o † substantiæ earum cõuertatur p.

Pignus non solum ex debitoris pactione a creditore distrahi potest quamuis dominus non sis, sed etiam si nulla pactio de vendendo pignore interueneris, modo iuris præscripta forma seruetur.

Contrà q aũt creditor pignus ex pactione, quamuis eius ea res non sit, alienare r pôt. † Sed hoc forsitan ideo videtur fieri, quòd voluntate debitoris intelligitur pignus alienari: qui ab initio contractus pactus est, vt liceret creditori pignus vendere, † si pecunia non soluatur. s Sed ne creditores ius suũ persequi impedirent, t

p Conuertatur. Similia sunt, vbi etiam dominus non alienat: vt C. ad legem Iul. ma. l. fin. & C. de hær. & ma. l. manichæos. §. pen. & C. de præd. decu. l. fi. lib. x. & infra co. §. nunc admonendi.

ADDITIO. Vnde versus, Coniunx, ecclesia, furiosus, menteque captus, Prodigus, atque minor, existens sub patre natus: Aduersans fidei, maiestatis reus: isti Res alienare proprias de iure vetantur. Prætacto debet sub iure deuoto scribi. Aret.

Contra autem.

CASVS. Domine, iã vidi casum in quo dñs alienare nõ possit. Pro Deo ponatis mihi exẽplũ quando nõ dñs dñiũ rei in aliũ trãsferre pôt? Ad hoc rñ. Amice, licet creditor nõ sit dñs rei obligatæ: tñ si ipse pignus ex pacto, vel lege alienauerit, dñiũ eius in alium transfert. sed forsan in primo casu, videlicet quando ex pacto libe facto a debitore pignus alienat, vt hoc fieri: quia voluntate debitoris intelligit' pignus alienare, quia debitor ab initio contractus pactum fecit, vt liceret creditori pignus vẽdere, si intra tempus statutum non solueretur: & ita in casu isto potius ex pacto, & voluntate debitoris vt dñium translatum, quàm ex facto, siue traditione ipsius creditoris. Sed certè non solum in eo casu, quando pactum de distrahendo pignore a debitore interpositum est, licet creditori vendenti dñium pignoris ad alium transferre: sed et quando authoritate legis pignus distrahitur. Ne ergo creditores ius suum persequi diutius impedirentur, & etiam ne debitores nimis cito rerum suarum dñium amittant: nostra cõstitutione vtrique parti prospectũ est, & per eandem cõstitutionem certus modus est inuentus, per quẽ quidẽ modũ pignorũ distractio possit procedere: cuius cõstitutionis tenore vtriusque partis indemnitati in eo casu, quando pactũ de distrahẽdo non intercesserit, sufficienter & abunde prouisum est. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. nunc autem. Franc.

† Id est ne fragilitate natura in repẽtinã deducat' inopiã. l. j. §. & cũ lex. C. de rei vxo. acti. Ægi. Pet.

† Et sic pl' iuris i aliũ trãsfert quã ipse hẽat. de quo vide gl. fi. i c. pastoralis. ex. de iure patr. Alienãs q̃ sique re peuit, qd alienauit Dñi multi sunt q suas res alienare non pñt.

† Nõ & sibi loco debiti habere. nã hmõi pactum legis cõmissoriæ l pignorib. reprobatũ est, vt ponit captiosum l. vl. C. de pac. pign.

† In quo nõ venit dol', neq; possit donari nisi exprimatur. & tunc intelligitur de dona. inter viuos non cã mortis: Et qualiter libera administratio cõcedat', vide Ang. e. hac.

Dotis dominiũ an sit mariti vel vxoris.

ADDITIO. Circa hoc dicas, quod verum, & effectuale dñium habet maritus: sed fictum, & interpretatum habet vxor, ex quo cum viro viuit continuò, & præsumitur eadem persona.

e Corrigentes. In duobus capitulis, & in alijs nõ. Accursius.

f Deduximus. vt C. de rei vxo. actio. l. vnica. §. & cum lex.

g Lex. Scilicet Iulia.

h Italicæ. Id est, in Italicis prohibebat alienationem, & hoc erat primum eius vitium. Accur.

i Inuita muliere. Sed ea volente concedebat, & hoc erat secundum vitium.

k Volente ea. Similiter prohibebat.

l Vtrique. Scilicet vitio.

m Interdicta. Quid si fiat? R. si. vendicat maritus constante matrimonio, contra factum suum veniens, cũ fuerit contra legem: vt C. de agri. & censi. l. quemadmodum. circa h. lib. xj. & de rei uẽ. l. doce. sed dissoluto eo mulier repetit: vt C. de iure do. l. in rebus. Idem in prælato ecclesiæ alienante rem ecclesiæ: quia pôt eam repetere prælatura durante: vt extra de reb. eccle. nõ alie. c. si quis presbyterorum.

n Neque consentientibus. Speciale vt suo fauori nõ possit renunciare: quia etiam reipublicæ interest: vt ff. sol. mat. l. j. sic ff. de pac. do. l. de die.

o In perniciem. Id est, destructionem.

q Contra. Id est, econtrario.

r Alienare pôt. Idem in iudice, vt ff. si ex nox. caus. aga. l. ij. & infra de offi. iud. in fi. Idem in Flumine: vt ff. de acquir. rer. do. l. ergo. § alluuio. Idem in Imperatore & Augusta: vt infra de vsuc. §. vlti. Idem in prælatis ecclesiarum: vt in authen. hoc ius porrectum. C. de sacrosan. eccle. Idem in tutorib. qui dñorum locũ obtinent: vt ff. de tut. l. interdum. §. qui tutelam. Idem in procuratore, qui habet liberam administrationẽ: vt infra de re. di. §. nihil aũt. idem in seruis habentib. liberam peculij administrationem: vt ff. de pig. act. l. si conuenerit. §. fi. & l. seq. Vnde versus, Princeps, Augusta, iudex, ac officialis, Tutor, curator, procurator, fluuiusque, Creditor, exactor, prælatus, seruus habentur, His numero bis sex alienantes aliena. Accur.

s Non soluatur. Scilicet tempore constituto.

t Impedirentur. Vbi non esset pactio de pignore vendendo. Accursius.

1 Temerè quot modis accipiatur. Mandos. sup com. 14. hoc ver.

2 Et p pactum nudum: nec est necessaria aliqua denominatio de pignore luẽdo, quod no. ꝑ limitatione l.si conuenerit. ff. de pign. An.

neq; debitores temerè a suarum rerum dñiũ amittere viderenť: nostra cõstitutione b consultum est, & cert⁹ modus c impositus est, per quem pignorum distractio possit ꝓcedere: cuius d tenore vtriq; parti creditorum, & debitorum, satis abundèque prouisum est.

Pupillo rerum suarum sine tutoris authoritate interdicta est alienatio: ideò mutuo datas pecunias, accipientis non facit, sed aut extantes vindicat, aut bona fide cõsumptas condicit, aut si mala fide absumptæ sint, de his exhibendis agit.

Nũc admonẽdi sum*, neq; pupillũ, neq; pupillã, vllã rẽ. e sine tutoris authoritate alienare posse, f Ideoq; si mutuã pecuniã, sine tutoris authoritate alicui dederit: g non ꝯhit obligationẽ: h qa pecuniã i nõ facit k accipientis: ideoq; vindicari nũmi pñt sicubi extant. Sed si nummi, quos mutuo minor dederit ab eo, qui accepit, bona fide l consumpti m sunt, condici pñt: n si mala fide, ad exhibendũ o de his agi potest.

Solutione debiti facta pupillo, eiusve tutori, ita demũ debitor plenissimam consequitur liberationem, si id iudicis interueniente decreto fieri cõtigerit. q si soli pupillo solutũ sit, & pecuniã adhuc saluã habeat, aut locupletior ex ea sit, exceptionis ope liberatur: alias non liberať.

a Temerè. i. nimis cito: vt ĩ.de don.§.aliæ autẽ. in princip.

b Constitutione. C.de iu.do.impe.l.fi.§.j.& ij. Acc.

c Certus modus. Vt si actum sit de vendendo, iuxta ꝯuentioné vendere possit. 2 Sed si nihil fuit dictum de hoc: nũtiabit semel, & tunc elapso biennio vendet: vt C.de iu.do.impe.l.fina.§.j.& ij. Si aũt dictum fuit, vt nõ vendať, ter nuntiabit, & tunc vendet. vt ff.de pigno.acti.l.si conuenerit.

ADDITIO. Et inter denuntiandum, quæ interualla sint necessaria: item qd si emptor non reperiať, vel pignus plus, vel min⁹ valeat quã creditum: item qd in pignore iudiciali, vel prætorio: & an huic beneficio de vendendo pignore possit renuntiari: vide Ange.hic.

d Cuius. Scilicet constitutionis.

Nunc admonendi. CASVS. Dñe iam vidi casum, in quo dñs alienare non potest. nunquid sunt plures casus, in quibus dñs rei suæ alienandæ ptãtem non habet? Et resp. q sic. qa neq; pupilli, neq; pupillæ sine tutoris authoritate vllá rẽ alienare pñt, licet dñi rerum suarum censeantur. vnde si pupillus alicui mutuam pecuniá tutoris authoritate non interueniente dederit, obligationẽ mutui non ꝯhit. & hoc ideo, qa pecuniam, quam mutuo dat, accipientis non facit, vnde si nummi a pupillo sine tutoris authoritate mutuo dati existant, vẽdicari poterũt, si tñ ipse, qui nũmos a pupillo mutuo acceperit, eosdem bona fide consumpserit: ad exhibendum cũ eo agi poterit. Et licet dixerim tibi, q neq; pupillus, neq; pupilla rei suæ dñium sine tutore in alium trãsferre possint: econuerso tñ omnes res, videlicet tam mobiles, quam immobiles sine tuto. pupillo, vel pupillæ dari pñt: ita videlicet q dominium in eos trãsferatur. & ideo si debitor pupillo, vel pupillæ debitum soluerit, necessaria est ei tutoris authoritas. Si enim sine tutoris authoritate pupillo, vel pupillæ soluerit: beneficium liberationis non consequetur. sed hodie euidentissima rõne in nostra cõstitutione, quam ad Cæsarienses aduocatos ꝓmulgauimus, statutum est: In qua quidem constitutione dispositũ est, ita demũ licere tutori, vel curatori debitorẽ pupillarẽ soluere, si primũ sine iudicio, & sine oĩ dãno sportularũ, & sine qualibet mercede tabulario ꝑstãda hoc ꝑmittat, Nam si iudex soluendum pupillo ꝓnunciauerit, & debitor post sñiam iudicis interpositam soluerit, hmõi solutio plenissimam securitatem obtinebit: qm in nullo euentu poterit debitor post hmõi solutionem iterum inquietari. Si verò aliter quam in nostra constitutione dispositum est debitor pupillo soluerit, & pupillus huiusmodi pecuniam sibi solutam aut saluam habeat, aut aliàs locupletior factus sit: licet debitor per huiusmodi solutionem ipso iure liberatus non sit, si tamen pupillus adhuc eandem pecuniam petat: poterit debitor ꝑ exceptionem doli mali pupillum iterum petentem tanquã de ꝑda solicitum repellere. & hæc sunt vera, qñ pupillus habet pecuniam saluam, vel ex ea locupletior factus sit. Si verò pupillus hmõi pecuniam sine tut. authoritate sibi solutã, aut malè consumpserit, aut furto, aut alio casu amiserit: si iterum eandem pecuniam petat, inutilis erit debitori doli mali exceptio: quia nihilominus ad solutionem iterum faciẽdam cõdemnabiť. & sibi imputet: qa debitũ sine tut.autho. & non sm nostræ cõstitutionis tenorem pupillo soluerit. Similiter in casu conuerso pupilli vel pupillæ sine tut.autho. soluere nõ pñt: quia id quod sine tut.autho. soluitur non fit accipientis. Nullius enim rei alienatio sine tuto. authoritate eis concessa est. Et hæc vsque in finem tituli dicuntur.

e Vllam rem. Neque ratione proprietatis, neq; rõne possessionis, quæ animo retineť, licet corporalem sine tutore perdere * possit: vt ff.de acquir.rer. domi.l.pupillus.& de acqui.pos.l.possessionem. Quid in adulto? Respon. si non habet curatorem, põt alienare, quæ seruando seruari non possunt. si habet curatorem, similis est prodigo. vt C.de in integ.restitu. min.l.si curatorem.

f Alienare posse. Sic ĩ.de autho.tut.in princip. ff.de solu.l.quod si fortè.in fin.& l.pupillo,& ff.si certum peta.l.non omnis.§.fin.

g Dederit. Id est, * tradiderit, cũ dare sit accipientis facere: vt ĩ.de act.§.sic itaq;. si poneres ꝓpriè, non haberet locum quod sequiť, ideoque vendicari &c.

h Obligationem. Scilicet personalem ex mutuo.

i Quia pecuniam. Bona est ratio: vt ĩ.quib.mo.re. contrah.obli.in prin.& ff.si cer.peta.l.ij.§.appellata.

k Non facit. Quod est necesse: quia dicitur mutuũ, quod de meo fiat tuum: vt ff.si cer.peta.l.ij.

l Bona fide. Credens eum maiorem: vt ff. ꝓ empto. l.ij.§.si a pupillo, vel ẽt errans in iure: licet sit argu. contra: vt ff.pro emp.d.l.ij.§.si a pupillo.

m Consumpti. Quod fit expendendo. vel cum alijs immiscendo: vt ŝ.de vsufruc. .constituitur. & ff.de solu.l.si alieni.

n Condici possunt. Scilicet condictione certi ex mutuo reconciliato per consumptionem: vt ff.si cer.pet. l.si a furioso.& l.seq. Item stipulatione reconciliatur: vt C.si cer.pet.l.quamuis. Item vsucapione: vt ff.de iure do.l.Proculus.& no.ĩ quib.mod.re contrah.oblig.in princip.in verbo.tuum fiat.& melius in §.item is.in verbo, mutuum.

o Ad exhibendum. Quia tenetur, qui dolo fecit, quo minus possit exhibere: vt C.ad exhi.& sic iuratur in litem ex eo, quod interest pupilli citius pecuniam redditam esse: vt ff.de in litem iuran.l.in actionibus.& l.nummis.

* Non est alienare. aliud est enim amittere, aliud alienare, sm gl. i l. possessioné. ff.de acq. pos. Aegi. Per.

Adultus an possit alienare.

* Sic verba impropriaň vt cõuenientiæ materiæ: oportet enim rebus cognatos esse sermones. ca.intelligentia. ex. de ver. sign. Aeg. Per.

Mutuum tripliciter reconciliatur.

At ex cōtrario, omnes res pupillo, & pupillæ sine tutoris authoritate rectè [a] dari possūt. Ideoq; si debitor pupillo soluat, necessaria est debitori tutoris authoritas, alioqui non liberabitur. [b] Sed hoc etiā euidētissima ratione statutū est in cōstitutione, [c] quā ad Cæsarienses aduocatos ex suggestione Triboniani viri eminentissimi, quæstoris sacri nostri palatij, promulgauimus; qua dispositū est, ita licere tutori, vel curatori debitorē [d] pupillarem soluere, vt prius iudicialis sententia [e] sine oī dāno [f] celebrata, hoc ꝑmittat; [g] quo subsecuto, si & iudex pronūtiauerit, & debitor soluerit, sequatur hmōi solutionē plenissima securitas. [h] Sin autem aliter, quàm disposuimus, solutio [i] facta fuerit, pecuniā autem saluam habeat pupillus, aut ex ea locupletior [k] sit, & adhuc eādē pecuniæ summā petat: [l] ꝑ exceptionem doli mali poterit submoueri. Qđ si malè cōsumpserit, aut furto, aut vi amiserit: nihil proderit [m] debitori doli mali exceptio, sed nihilominus cōdēnabit; [n] qa temerè sine tutoris authoritate, et nō ſm nr̄am dispositionem soluerit. [o]

Pupillus sine tutoris authoritate nō potest debitū creditori soluere. Aret.

Sed ex diuerso, pupilli, vel pupillæ soluere sine tutoris authoritate nō possunt: [p] quia id quod soluunt: nō fit accipiētis: cū scilicet nullius rei alienatio eis sine tutoris authoritate concessa sit.

TITVLVS IX.

PER QVAS PERsonas nobis [a] adquiritur.

Adquiritur nobis nō solū per nosmetipsos, sed etiā per personas hic descripsas. Are.

[a] Rectè. Vt res fiat accipientis: nō vt debitor liberetur, & hoc sequitur.

[b] Non liberabitur. Scilicet debitor pupilli. Sed contra ff. de solu. l. si stipulatus fuero. Rñ. ibi pupillus erat adiectus: nec quicquā sibi debebatur, cum ad solutionem tantum ponatur: vt I co. ti. de sol. l. quod stipulatus & l. qui res. §. at vbi.

[c] Constitutione. Vt C. de admi. tu. l. sancimus, & l. constitutionem.

[d] Debitorem. Ex mutuo, vel simili causa, nō ex pensione, vel reddit u: vt C. de admi. tuto. l. sancimus. & l. constitutionem.

ADDITIO. Tunc enim sine iudice plenissimā securitatem consequitur, dummodo pensio, nec duos annos, nec centum florenorū summam excedat, secundum Ange.

[e] Sententia. Scilicet interlocutoria, quam præceptū vulgariter appellamus. vt si dicat. Decerno, vel præcipio tibi soluere, vel deponere: vt ff. de mino. l. ait prætor. §. quid tamen.

[f] Sine omni damno. Vel sportularum vel preciorum tabellionum.. * Sed nūquid debitor ꝓ sua parte soluet? Respond. non: vt C. de fruct. & lit. expens. l. fi. & facit sic C. de episc. aud. l. tam dementis. §. fina. & in auth. de sanct. epis. §. sportularum. collatione ix. Acc.

* Sētētia interlocutoria & ꝓceptū iudicis idē.

* Hoc iure expressum in l. sacris. C. de proximis sacr. scrin. lib. xij.

ADDITIO. Priuilegiū. n. litis ordinationē siue ꝓcessum respiciens vni cōcessum trāsit ad aduersariū, secus si decisionem, nisi verba rescripti hoc sonent.

[g] Permittat. No. q tutor & iudex necessarij sunt, secundum P. Sed sedm nos solus iudex sufficit: vt ff. de min. l. ait prætor. §. quid tñ. & l. q. si minor. in fi. Acc.

ADDITIO. Et hoc est verū in casu nostro, & ī alienatione rerum mobilium: aliasq; in alienatione immobilium opus est vtroque. Ange. Are.

[h] Securitas. Vt nec restitutio det: secus in ꝓdio alienato cū decreto, quia emptio ex voluntate, solutio de necessitate fit: vt ff. de mino. l. ait prætor. §. quid tñ. & l. quod si minor: in fi. & C. de præd. mi. l. si quidē. Ac.

Solutio fit de necessitate.

[i] Solutio. Vt soli pupillo vel adulto curatorē habēti sine eo: vñ ipso iur nō liberat: vt j. ibi, nihil ꝓderit &c.

[k] Locupletior. Quod est, & si nō est factus pauperior vt ff. de sol. l. in pupillo. ibi, nam hoc ipso q. Accur.

[l] Petat. Et sic est de præda solicitus: vnde non audietur: vt C. pro emp. l. eum qui. Accur.

[m] Nihil proderit. Apparet ergo, quòd ipso iure nō est liberatus: si autē cum authoritate tutoris, ipso iure liberaretur: sed tūc restituerētur minori perdita pecunia. vt C. si aduer. sol. l. j.

Pupilli non possunt soluere.

[n] Condēnabitur. Scilicet ipso minore petente. vel alio suo nomine. [s] non extraneo: vt ff. de sol. l. filius.

[s] Vel ab eo causā habente. qa beneficiū restitutionis cedi pōt & transit ad hæredē extraneū: vt l. quod si minor. ff. de mino. Ang.

[o] Soluerit. Circa hāc diffusam materiā distingue, cū debitor pupillo soluit, aut cōsequit plenā, aut pleniorem, aut plenissimā securitatē. Si soluat pupillo sine tutoris authoritate, & pupillus habeat saluā pecuniam, vel ex ea locupletior est: liberatur nō ipso iure, sed exceptiōe, nisi esset adultus sine curatore: vt. hic, & ff. de sol. l. in pupillo. Si autem soluat tutore authore, ipso iure liberatur. pōt tamē in integrum restitui, si non habeat rem saluam: vt C. si aduer. solu. l. j. nisi in quatuor casibus: vt C. de admi. tu. l. sancimus. & l. cōstitutionē, quod eñ legitimè factū est, ex euentu retractari non debet: vt C. ad senatuscon. Trebel. l. sancimus. Plenissima est si iudex interueniat cum tutore vel sine eo: vt ff. de min. l. ait prætor. §. quid tñ. Et de hac materia ibi plene no.

[p] Non possunt. Distingue, aut id, qđ erat soluendum, nō poterat alienari sine decreto, quo casu decretum interponendum est in soluēdo. vt ff. de reb. eo. qui sub tut. l. magis. §. si pupillus. alias non tenet, & potest vendicari quod solutum est, nisi cōsumpserit creditor: vt hic, & ff. si cer. pe. l. nō omnis. §. fi. Aut poterat, quo casu solus sufficit tutor, vel curator, vel adultus non habēs curatorē: nec restituunt, cū nō sint decepti. Si sine tutore soluerit, nō liberat, nec dñium trāsit, nisi ꝑ cōsumptionē, vt hic: & ff. si cer. pe. l. omnis. §. fin. Et hoc qñ debitū erat ciuile & naturale. Si aūt naturale tm̄, per restitutionē poterit repetere, si legitimè soluit, aliàs suo iure cōdicet: vt ff. de cōdi. inde. l. interdum.

* Alias, cuique.

ADDITIO. Et tūc qa minor ætas facit mediū cōcludēdi, satis ē dicere se minorē indebite soluisse. & si nō exprimat per ignorantiā: quod aliàs in maiore requiritur, ne donasse videatur, quod no. secundū Ang.

PER QVAS PERSONAS &c.

Est mod* ī reb. sūt certi deniq; fines. Quos vltra citraq; neq; cōsistere rectū. Nā licet multis modis res nobis acqrāt: vt a §. illo singulorū. ā re. di. vsq; nūc traditū est: tñ certi sunt hoīes ꝑ quos nobis acqrit. & sunt sex. s. ꝑ nos, ꝑ filios nostros, ꝑ seruos, ꝑ alienos ī qbus vsūfruc habemus, ꝑ alienos, quos bona fide possidem*, ꝑ liberū hominē, quē bona fide possidemus. Est septim* s. ille in quo nudū vsum habemus. Est octauus qñq; vt liber homo. i. procurator: de qbus hoc ti. dicit. Differt:

Horatius in primo sermonū

* Hoc verū si acqsitio emanat ex re nr̄a, vel operis ser ui: sedm Por. Acg. Per.

fert aūt a quodā alio. ĩ. per quas perso.no.acq.oblig. quia ibi de obli.acqrēda,hic de rebus tractatur. Acc. ADDITIO. Adde quòd etiā sunt alij,q acquirūt alijs: vt religiosi suo monasterio: vt extra.de stat. mo. l.cum ad monasteriū.§.j.ibi,vnde si quicquā. & bñficiati suis beneficijs. C.de epi.& cle.auth. licentiā. Acc. Continua autē istū tit. sic. Dictū est ĩ. de multis modis acquirēdi dñia: nūc,sequit̃ videre de personis, p quas dominia acquirūtur, secundū Por.

Dquiritur. Iste tit. diuiditur i tres partes principales. Primo ponit per quos nobis acquirat. Secundo illud exequitur singulariter,& in specie. Tertio facit præambulum transitus ad alios titulos, & materias. Secunda ibi. Igitur liberi vestri. Tertia ibi. Hactenus, iste etiam casus positione est facilis. ideo vide p teipsu.

a In potestate habetis: Vt ĩ.eo.§.j. & §.item vobis.

b Vsumfructū. Vt ĩ.e.§.de his. Quid si nudū vsum? Rñ. ex re nostra acquirit, nō aūt ex opera: vt ff.de vsu & hab. l. p seruū.&ĩ.p quas per.no.acq.ob.§.p eū quoq;. in glo. ADDITIO. Vbi videtur probari cōtrariū:& ideo dic quod ex locatione operarum serui, vsuario non acquiritur, vt hic,sed ex ipsis in re vsuarij, vel conducta sic:vt ibi,& l.plenum.§.fi.ff.de vsu.& hab. Ange.

c Bona fide: Vt ĩ.e.§.idem placet,quæ bona fides in possidēte, nō in possesso requiritur:vt ff.de acq.pos. l. cū hæredes.§.fi.&ff.de stipu.ser.l.si seruus ex testamēto.& de acqui.re.do.l.homo liber.in prin. & exigitur bona fides in principio possessionis,& continua in libero homine,quo ad aliquid acquirēdū per eū,nō in vsucapione,qa nō vsucapitur:vt ff.d acqui.re. do.l.q bona fide,§.j.& C.de lon.tēp.præs.quæ pro liber.l.sola. Sed in seruo sufficit,& quo ad vsucapionē, & quo ad fructus,in initio bonā fidē habere : vt ff.de vsur.l. qui scit.§.vlti. & C.de vsuca.transfor. l. vnica. §.cum aūt.versi.hoc tantūmodo.Acc. ADDITIO. Sed de iure canonico requirit̃ bona fid.cōtinua vsque ad pfectionē pscriptiōis.c.fi cū ibi no.extra.de præscri. Et facit iste tex.quòd monachus trāsiens de vno monasterio ad aliud acquirat secundo bona fide possidēti.

Igitur. Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit de acquisitione facta per liberos, & per quos, & quid acquiratur. Secundo quādo per seruos nostros, & per quos,& quid acquiratur de acquisitiōe p liberā personam,an possit acquiri, & quid. Secunda ibi. Itē vobis. Tertia ibi. Ex his. Itē prima subdiuiditur in tres partes. Nam primo ponit ius antiquū. Secūdo rationem correctionis. Tertio ponit suū statutum. Secunda ibi, Quod nobis. Tertia ibi, Sancitum. Acc.

d Igitur. Quia de singulis dicere vult,de filijs,vt de dignioribus,primò dicit. ADDITIO. Facit extra gl.ff.de edē.l.in argē.in §.edi.

e Olim. Antiquitatem primo recitat,& hoc ideo,vt nihil antiquitatis penitus ignoretur:vt ĩ.tit.proxi.in princ.nam id quod tollitur vel reformatur,nō debet esse icognitū:vt C.d ca.tol.l.vnica.in fi.

Dquiritur vobis nō solū per vosmetipsos, sed etiā per eos, quos in potestate habetis: a † itē p seruos, in quibus vsumfructū b habetis:itē p homines liberos, & per seruos alienos,quos bōa fide c possidetis,de quibus singulis diligentius dispiciamus.

Explosa veteri inhumanitate hodie bonorū aduentitiorū filij solus vsusfructus patri adquirit̃, profectitiorū verò etiam proprietas quæritur.

Igitur d liberi vestri vtriusque sexus, quos in potestate habetis,olim e quidem quicquid ad eos peruenerat (exceptis videlicet castrensibus peculijs) f hoc parētibus suis adquirebant sine vlla distinctione. g * & hoc ita parentū fiebat, vt etiā esset eis licentia, quod p vnū,vel vnā eorū adquisitū esset,alij h filio,vel extraneo donare,vel vendere,vel quocunq; mō voluerant adplicare. Quod nobis inhumanum visum est,& generali cōstitutione i emissa,&liberis pepcimus,& parentib. honorē debitū reseruauim⁹. Sancitū etenī a nobis est, vt si quid ex re k patris ei l obueniat: hoc ſm antiquā obseruationē totum parenti adquiratur. Quę.n.inuidia est, m qđ ex patris occasione profectum est hoc ad eū reuerti? n Quod ex alia causa sibi filiusfamilias adquisiuit,huius vsumfructū o patri quidē adquirat: dominium autem apud eū

f Castrensibus peculijs. Idem in quasi castrēsibus, etiā iure veteri : vt ff. de col.bo.l.j.§. nec castrense. nō solū iure nouo : vt C. de bo. quæ. l.i. cū oportet. §.exceptis. & §. eadē obseruando. Est aūt castrēse,qđ filius fa. a quolibet in castris acqrit, nō acqsiturus alias : vt ff. de cast.pe. l. si forte. & l.castrēse. Quasi castrense est, quod magistri liberalium artium,medici,clerici, & aduocati de publico acqrūt : t vt C.de inoff. test. l. fi. ad princip. & C. de epi. & cler. l. sacrosanctæ.& l.cū lege.

g Sine vlla distinctione aduētitij , vel profectitij , proprietas, vel vsusfructus.

h Alij. Scilicet fratri.qđ grauius eē videt̃:vt C. de bo. q̃ li. l cum oportet.§.j.

i Constitutione. Vt C. de bon. quæ lib.l. cum oportet.Accu.

k Ex re. Largè pone .i. ppter rē, vt fructus ex rebus patris,vel occasione patris quocūque mō q̃sitū. p vt ff.de incē.rui.nau.l.j.§.ij.& ff.de vsu.l.i fideicō.§. cū Pollidi⁹.& de vulg.sub l.sed & si plures. §. in arrogato.& de castr.pec.l.si forte.& l. si castrēse. nisi aliūde filius sit habiturus p se:vt ff de iur. dot,l.v. §.si pater. Et sic ponitur ex re.i. ppter rē ff.de acqui.hę.l.aditio. § fi. Ar.cōtra.ff.de pecu.l.eo tēpore.in fi. Arg. similiter contra.ff.de act.emp.l Iulianus.§.si quid seruo.Accu. ADDITIO. Sol.dictio,ex propriè &strictè sumpta denotat immediatū,vt ibi:secus si large,vt hic Bal.Et pro propter,& quòd item causam proximam, & imediatam denotet.Mando.in Proœ.glo.Facul.in ver.ex.

l Ei.Scilicet filio.

m Inuidia.Scilicet filio,quia acquisiuit.

n Reuerti.Quasi dicat,nulla.

o Vsumfructū.Quem habet in aduētitijs,nisi remiserit: * vt C.de bo.q̃ li.l.cū oportet.§.sin aūt res. Vel nisi ab aliquo sibi detur,vel relinquatur hoc pacto:vt ad patrē nō pertineat vsusfructus:vt in Authē. vt lic. mat.& auiæ.in princi.col.viij. Vel nisi succedat filius vna cum patre in hæreditate fratris,vel sororis: vt in Aut. de hær. quæ ab inte.de.§.si verò.col.ix. Vel nisi seruus donetur filiofamilias eo pacto,vt manumittatur statim:vt C.de bo.quæ li.l.vlt.ad fi. Vel nisi quando pater noluit consentire filio adeūti hæreditatē aliquā:vt C.de bo.quæ li.l.vlt.ad finem. Vel nisi parēte minus legitimè diuertēte bona filijs applicentur:vt in Auth. vt nul.iu.§.qa verò qdā.col.ix.idē qn pr cōtraxit incestas nuptias:vt in Auth.de ince.nu.§.j.col.j.

Addditio

† Veluti p seruos. &concor. in proœ. decre. in gl.j. circa princ. ibi vel seruus dicatur.

‡ Dūmodo stipuletur mihi, aliàs acquirit̃ stipulāti.&quāuis is teneat̃ mihi restituere per conditionē sine causa, vt l,pe. ff. de stipu. ser. Ange.

In quibusdam exemp. legitur sine vlla distinctiōe vsusfructus & proprietatis.

* Ratio, qa monachus,&seruus æquiparantur. ca.cum ĩ sim. d pruile. Ægi. Per.

Peculiū, quasi castrense.

Facit ad hoc quod in vnaqua que dispositioē secundum dignioribus

vādus est honor patris scđm Ang. Aegid.Per.

Quod est verū, si detur necessaria ad belliū, aliàs distingue an detur a notis pro pe castra: an aliàs, vt i d.l. si forte i gl. alle.& ita potest intelligi l.j. C. de castren. pe. li.xij. vbi latius ponitur hæc distinctio ſm Ang.

Peculiū castrense.

Scilicet licitè: & tūc id qđ tribueret̃ personæ propter laborē,& idustriā, censet̃ ad uētitiū & ipsius filij propriū, aliàs ex delicto, puta vsuris,nec patri quæritur: nec fructibus confert: sicut nec cętera aduētitia. vt l. fin. C. de col. An.

* Hoc est bonū consilium p filijs quorū patres sunt debitores,vt faciāt eos renuntiare vsusfructum aduētitiorū:nisi hoc fiat in fraudē creditorū ſm Por. Aegi. Per.

ADDITIO. Et alios casus vide per Ang. hic, in quibus omnibus licet nō habeat pater ius vsus. debet tamē habere cōmoditatē ipsius iuris, nisi de ipsa i pacto vel remissione fiat expressa mentio, vt hic per eum.

a Prospera fortuna. Quid dicemus in dubio vnde peruenerit? Respō. quidam ex bonis patris præsumitur habuisse, sicut si vxor habet, præsumitur ex bōis * mariti: vt C. de don. inter vir. & vxo. l. etiam. & ff. de do. inter vir. & vxor. l. quintus. Nos contra, & distingue, an filius sit diligens, vel diues, & pater inops, vel econtra: vt ex bonis diligentis (aliàs diuitis) quæsitum fingamus vt C. arbit. tut. l. si defunctus. & ff. de hæred. vend. l. venditor ex hæreditate, §. sed vbi hæreditatem. ibi, pretium .n. hominis &c. & ff. ad l. Falc. l. si hæres institutus. in princi.

* Vt tollat coniectura turpis, quæ est adulterij. Aegi. Petrinus.

ADDITIO. Et hæc est cōmunis secundum An. licet Ioā. Fab. hic sentiat contrarium. & malè. quia in dubio nō præsumitur delictū: vt l. merito. ff. pro socio. Ang.

b Procedat. Collige, peculiū aliud castrense, aliud quasi castrense, aliud rusticanum, siue paganum: quod diuidit in profectitiū & aduentitium: vt C. de inof. te. l. si. in prin. de quib. oībus dicit in hoc ti. quid iuris sit. & C. de bo. q li. l. cum oportet.

Peculiū est multiplex.

remaneat: ne quod ei suis laboribus, vel prospera fortuna a accesserit, hoc in alium perueniens, luctuosum ei procedat. b

Pater filium emancipans dimidiā vsusfructus aduenientium filio, remunerationis causa consequitur: quę loco triētis dominij, quem olim habebat, successit.

Hoc quoque c a nobis dispositum est, d & in ea specie, e vbi f parens emancipando liberos suos, ex rebus, quæ adquisitionem * effugiebant, g sibi tertiam partem retinere (si voluerit) * licentiam ex anterioribus constitutionibus h habebat, quasi pro pretio quodammodo emancipationis. Et inhumanū quiddam accidebat, vt filius rerum suarū ex hac emancipatione dominio pro parte tertia defraudaretur, & quod honoris ei ex emancipatione additum erat, quòd sui iuris effectus esset, hoc per rerum deminutionē decresceret. i Ideoq; statuimus, vt parens pro tertia parte dominij, quam retinere poterat, dimidiam k non dominij rerum, sed vsusfructus retineat. Ita etenim res intactæ apud filium remanebunt, & pater ampliore summa fruet, pro tertia l dimidia potiturus.

* Aliàs acquisitioné patris effugiebant.

* Aliàs si voluerat.

c Hoc quoque. Scilicet: vt parentibus honorem seruemus. & filijs parcamus.

d Dispositum est. C. de bon. quæ lib. l. cum oportet. §. cum autem.

e Specie. Id est casu, Accur.

f Vbi. In quo.

g Quæ acquisitionē effugiebāt. Id est, patri nō acquirebātur quantū ad proprietatē. Sed secundū quæ tēpora locū habebat qd hic dicitur? Secundū antiqua nō: quia sola castrētia, & quasi, nō acquirebātur, de quib. nihil detinebat pater: vt C. de bo. quæ li. l. cū oportet. §. j. secundū modernavero nō, qa nō erat adhuc statutum in aduētitijs, vt nō acquirātur patri tpe huius legis antiquę, q recitatur hic. Rn. quatuor iura hic successiuè cōsiderari. Antiquissimū, quo sola castrēsia, vel quasi, nō acquirebātur, vt s. §. j. Antiquū, vt tēpore Cōstantini, quo res maternæ, & ex materna linea delatæ, vt nō acquirātur patri statutū est: vt C. de bo. mat. l. j. ij. & iij. Tertio quod hic recitatur, vt pater emancipans do filium de his maternis tertiā teneat pro præmio. Quartū quo cauetur, vt omnia aduentitia acquirātur filijs, quantū ad pprietatē, patri quantū ad vsumfructum.

Pater sm diuersa tēpora diuersa iura habuit in bonis filij.

etc. ex quo corrigitur illud quod iure antiquo statuerat, vt hic. & i. §. j. & C. de bo. quæ lib. l. cū oportet.

h Constitutionib. Scilicet Cōstantini ante Iustinianum: vt recitatur C. de bo. quæ li. l. cum oportet. §. j.

i Decresceret. Ar. contra. s. de leg. pa. tu. p totū. & C. de cad. tol. l. vnic. §. pro secundo. Acc.

ADDITIO. Tu dic quod onus cum emolumento pecuniario potest causa honorē: sed honor sine emolumēto non pōt esse causa oneris, quāuis quandoq; contingat honorem esse sumptuosum.

k Dimidiā. Quam semper retinet, nisi expsse remittat: vt C. de bo. quæ li. l. cū oportet. Accur.

ADDITIO. Dic quod in peculio profectitio est necesse, quod pater expresiè retineat: aliàs donare videtur. l. donationes. §. pater. ff. de do. Et est ratio diuersitatis: quia profectitiū pater potest adimere: & totū ex eius voluntate depēdet, ideo ei non prouidit, sicut in aduentitio: quod pater nō potest adimere: cum proprietas sit ipsius filij, secundum Ioā. Fabr.

l Pro tertia. Id est loco tertiæ, quā habebat olim in bonis maternis ratiōe proprietatis, habet hodie dimidiam vsusfructus in omnibus aduentitijs: vt C. de bon. quæ lib. l. cum oportet. §. penult. Accur.

Seruus adquirit dño etiā ignoranti. Hęreditas verò sine iussu domini ab eo adiri non potest. Et tam proprietas quàm possessio per eū domino adquiritur. Aretinus.

Item vobis † adquiritur, quod serui vestri ex traditione nanciscuntur: siue quid stipulentur: m siue ex donatione, vel ex legato, siue ex qualibet o alia causa adquirant. Hoc enim vobis ignorantibus, & inuitis obuenit: n ipse enim seruus qui in potestate alterius est, nihil suū p habere potest. Sed si hæres q institutus sit: nō aliàs, nisi vestro

† Aliàs incipit iste §. Ita quod serui. & ita cōmuniter allegatur: Sed tunc subaudi, vobis: acquiritur.

m Stipulentur. Et ita obligationē domino querit: vt j. per quas perso. no. ob. acqui. circa prin.

n Ex qualibet. Vt per occupationē, vel specificationem, vel inuētionē: vt s. de rer. diuis. §. ferę. & §. cum quis. & §. thesauros.

o Inuitis obuenit. Sic ff. de acqui. re. do. l. etiā inuitis. sic & ff. de verb. obli. l. seruus vetante. Arg. cōtra. ff. de dolo. l. hoc iure. §. non potest. Accur.

ADDITIO. Sol. dic. quod inuitis acquiritur ipso iure: sed non incommutabiliter: vt ibi, argu. l. inuito. ff. de regulis iuris.

Beneficiū confertur in inuitū.

p Nihil suum. Scilicet ad suam vtilitatē: sed ad domini vtilitatē pōt: vt j de stip. seruo. §. sed cum factū. quæ est contra. imò etiā ad suam vtilitatem quando que: vt si dominus seruo legatū relinquat, vt C. de ne cess. ser. l. qdā. §. illo? Resp. illud de æquitate, nō ratione dicitur, quia in alimenta erat relictū, vt C. de leg. l. seruis. & ff. de alimen. & cib. leg. l. seruos. alias autē non tenetur hęres, nisi velit. Accur.

Seruus an possit habere aliqd suū. Hęreditas per seruū adiri nō potest, nisi ita cōcurrant.

ADDITIO. Quod facere debet de vrbanitate, si seruum grauare nolit opin. vt ibi no. glos.

q Sed si hæres. No. in hæreditate adeūda a seruo tria esse

esse necessaria, quæ sunt: iussus, vt hic: & q̃ præcedat: vt ff. de acquir. hær. l. si quis mihi. §. iussum. & serui uolũtas: vt C. de hæ. inst. l. cum proponas. §. si in glo. pe. In Trebellianica restitutione seruo faciẽda solius domini sufficit volũtas. At in bonorũ possessione seruo dilata seruũ consentire, & dominũ velle siue ante, siue post oportet: vt ff. ad Trebel. l. seruo inuito. & ff. rem rat. hab. l. pe. In legato non est opus iussione, cũ emolumentũ tantũ contineat: vt ff. man. l. si hæreditatem.

a Adierit, Scilicet, seruus.

b Perinde. Quandoque non perinde vt si filio meo substituam eos, quos hęredes mihi fecerim. Nam vocantur ex substi. qui per se, nõ qui per seruos hæredes sũt vt ff. de vul. & pup. substit. l. qui liberis, §. hæc verba. Itẽ alibi: vt ff. de lega. j. l. cũ filio. §. denique. versi. ipsi verò. & versic. & ideo. Acc. ADDITIO. Quod facit: vt compromissum factum in abbatem sancti Proculi, eo mortuo nõ transeat in successorem: quia prædefuncti industria videatur electa: vt per Barto. ibi.

c Adquiritur. Siue seruus tãtum velit, siue dominus tantum: vt ff. de dona. cau. mort. l. fina. de adi. leg. l. si seruo cũ libertate.

d Adepti fuerint. Scilicet iustẽ † secũdum quosdã. Vel aliter: quod dic: vt diximus s. de his qui sunt sui vel alieni iuris §. j.

† Et hoc tenet Angel. in l. qđ seru⁹. ff. de acq. pos. quod facit vt lucrũ ex vitijs non quæratur patri, nec sit fratribus cõferẽdũ, nisi vtantur cautela, de qua p cũ hic.

iussu hæreditatem adire põt. Et si vobis iubentibus adierit, a uobis hæreditas adquiritur, perinde, b ac si uos ipsi hęredes instituti essetis. Et cõuenienter scilicet vobis legatum per eos adquiritur. c Non solum autẽ proprietas per eos, quos in potestate habetis, vobis adquiritur, sed etiam possessio. Cuiuscunque enim rei possessionem adepti fuerint, d id vos possidere videmini. e Vnde ẽt p eos vsucapio, f vel lõgi tẽporis possessio g vobis accidit.

Alienus seruus cuius vsũfructum habemus: itẽ is, quẽ bona fide possidemus. siue liber sit, siue seruus, si quid ex re nostra, vel suis operis nanciscatur, nobis adquirit: quod verò extra has causas assequitur, vero domino, aut ipsi libero homini quæritur.

De ijs autem seruis, in quibus tãtũmodo h vsũfructũ i habetis, ita placuit: vt quicquid ex re k vestra, vel ex operis suis adquirunt, id vobis adijciatur; quod verò extra eas causas cõsecuti sunt, id ad dominũ ꝓprietatis l pertineat. Itaque si is seruus hæres institut⁹ sit, legatumve quid, m aut donatũ fuerit, non vsufructuario, sed domino proprietatis adquiritur.

Liber homo, & seruus alienus bona fide possess⁹, adq̃rũt possessori ex re ipsius, & opis suis: Ex alijs verò causis liber homo adquirit sibi, & seruus domino suo. Et non tantùm per prædictos acquiritur nobis dominium, sed etiã possessio. Aret.

Idem placet, n & de eo, qui a vobis bona fide possidetur, siue is liber o sit, siue alienus seruus. Quod enim placuit de vsufructuario, idem placet & de bonæ fidei possessore. Itaque quod extra istas duas causas p adquiritur, id vel ad ipsum ptinet, si liber est, q vel ad dominũ, si seruus est. Sed bonæ fidei possessor cum vsuceperit seruum, (quia eo modo dominus fit) r ex omnibus causis

m Quid. Id est aliquid.

n Idem placet. Scilicet quo ad acquisitionem, vt statim sequitur: nã in alijs differt: vt j. e. §. sed bonæ fidei.

o Is liber. Hic dic quod diximus s. eo. in princip.

p Extra istas duas causas. Veluti, si fuerit hæres institutus, vel legatũ fuerit ei aliquid vel donatũ.

q Si liber est. Præter possessionẽ, quæ sibi. s. libero possesso q̃ri non possit, cũ ipse ab alio possideatur: vt ff. ad leg. Iul. de adult. l. si eueniet. Item præter vsucapionem, quæ sibi nõ quæritur sine possessione: vt ff de acquirẽ. rer. domi. l. homo liber. §. quicquid. & ff. de vsuca. l. sine possessiõe. Sed in hæreditate per liberum hominẽ mihi quærenda, sex sunt necessaria: quorum si quid defuerit, non quæritur, scilicet, vt mei contemplatione instituatur. Item vt sciat cõditionem suam institutus. Item quòd iussu meo adeat. Itẽ quòd volens adeat. Item quòd velit mihi quærere. Item quòd bona fide possideam. Bene dico, quòd oportet: vt sciat conditionẽ suam. Nã ignarus suæ conditionis nulli acquirit, sibi enim non: vt ff. de acquir. hæred. l. qui putat. §. qui bona fide. & l. vj. §. j. quia se obligare non voluit. Item possessori nõ, si non interuenit iussus: vt ff. de acqui. hæred. l. si quis mihi bona. §. iussum. Item & si interuenit: vt ff. de acquir. hære. l. vj. §. Celsus. & §. j. nam seruili necessitate creditur hoc fecisse: vt ff. de neg. gest. l. at qui. §. si libero, quare non potest acquirere: vt ff. de acquiren. rerum domi. l. homo liber. Si sciat cõditionem suam: volens quærere mihi, quęrit sibi. sed restituitur mihi possessori per cõdictionem sine causa, cuius intuitu fuit institutus, sicut volẽs quærere possessori, cuius intuitu fuit institutus. iussu eius adeũdo quærit, sed si non eius contemplatione, nihil: vt ff. de acqui. re. do. l. liber homo. & l. homo liber. in prin. ‡ Item potest dici quòd ignarus quærit sibi: vt ff. de acquir. hær. l. qui putat. §. de eo. cum non contẽplatione possessionis instituatur: vt ff. de acqui. hær. l. qui in aliena. in fin.

Possessionẽ possessus non quærit.

Hæreditas nõ q̃ritur per hominẽ liberum bona fide possessũ nisi sex cõcurrãt.

‡ Dic secũdũ Io. Fa. quòd hoc põt esse verũ l quo iussus nõ interuenit: quia tũc non videtur sibi velle acquirere l dubio: vt ff. de acqui. hæ. l. q in aliena. §. j. sed de hac materia plenius vide hic pe. Ang.

r Dominus fit. Sic C. de pact. l. traditionibus. Accu.

e Videmini. Etiam ignorantes: vt ff. de acquir. poss. l. iij. §. saltus.

f Vsucapio. In rebus peculiaribus statim: in dominicis postquã dominus scit: vt ff. pro so. l. ij. & de vsuca. l. Labeo.

g Possessio. Id est præscriptio, quæ est effectus longę possessionis: vt ff.: vt ff. de vsuca. l. iij.

h Tantummodo. vt ff. de do. caus. mort. l. vlti. & de adi. leg. l. seruo.

i Vsum fructum. De eo, in quo vsum tantũmodo habemus: dic, quòd ex operis tãtum non acquirit: quia operæ serui in fructu sunt. vt ff. de vsu & habit. l. per seruum. Accur.

k Ex re. Expone: vt s. §. j.

l Ad dominum proprietatis. Nisi contemplatione vsufructuarij sit institutus, vel aliud sibi datum fuerit quo casu ex re eius scilicet vsufructuarij sic sibi quæsitum esse videtur: vt ff. de vsufruct. leg. l. sed & si quid. non tamen vsufructuarij iussus sufficit ad adeũdam hæreditatem: vt ff. de acqui. hære. l. adiido. §. præterea. Accur. ADDITIO. Sed adibit iussu domini, qui fructuario restituet: & si nolit iubere, cogetur: vt not. eo. ti. de acqui. hær. l. si quis mihi. in prin. & in gl. ij. & ff. de vsufr. leg. l. si serui. Ioan. Fab.

k Non

a Non possidet. s. ciuiliter, sed naturaliter: vt ff. de acq. pos. l. naturaliter. unde vtile interdictum vñ vi sibi datur. vt ff. de vi & vi arma. l. iij. §. vnde vi.
b Sed habet. Sic ff. de acqr. pos. l. j. §. per eum. sic ff. qui satisd. cog. l. sciendum. §. ij. Accur.

possessionis, id est, dominio, quod est causa possessionis, secunda post vsucapionem: vt ff. de vsucapio. l. iij.
l Præscriptionem. Vobis scientibus: vt C. de acquir. pos. l. j.

a Hæc est cōis opi. licet Raph. dicat §. cuius ēt opinioni inhæret Ang. hic, quem videas.

c Quia scit. Vnde non vsucapit, cum malam fidē habeat: vt s. de vsufruct. in principio.
d In vtriusque. Nota in trib. vtriusque dici. Vel melius dic vtriusque, fructuarii & bonæ fidei possessoris.
e Proximè. Vt supra eod. §. de his. & §. idem placet.
f Apparet. Scilicet argu. a contrario sensu sumpto. nam si tātum per dictos homines acquiritur, ergo non per alios. vt ff. de offi. ei⁹ cui mā. est iur. l. j. in prin. & J. de tute. in princip.

Argumētum a cōtrario sensu ē in iure validū.

g Acquiri. Fallit in tutore & curatore & similibus personis. vt dicemus infra de inuti. stipula. §. si quis alij.
ADDITIO. Videbitis ibi gloss. plenam, qui potest pro alio stipulari, d quo late per Bar. & doct. in l. stipulatio ista. §. alteri. & §. si quis insulam. ff. de verb. obligatio. Ang. Aretinus.
h Possessionem. C. de acquir. pos. l. j. & ff. de acqui. possess. l. possessio quoque. §. & si possessio.
i Constitutionem. Quæ est C. per quas perso. no. acqui. l. j.
k Per hāc. Ita q̄ & per procuratorem nanque sola possessio (cū res inanimata sit) mihi non quęrit nam & per traditioné res mihi quæritᷣ, & possessio, sed illa eadem & per me acquiritur: vt supra de rerum diui. §. per traditionem. & supra eod. in princip. Alij dicunt, vt Azo. per solam possessionem acquiri dominium: vt hic, & C. eo. l. j. Sed ibi non dicit simpliciter excepta possessione, sed dicit excepta causa

Possessio nō quæritᷣ.

per eū sibi adquirere pōt. Fructuarius verò vsucapere nō pōt. primū, quia nō possidet, a sed hēt b ius vtendi, fruendi. deinde quia scit c seruū alienū esse. Non solū aūt ꝓprietas ꝑ eos seruos, in quib. vsumfructū habetis, vl̄ quos bona fide possidetis, aut ꝑ liberā ꝑsonam, q̄ bona fide vobis seruit, vobis adquiritur, sed ēt possessio. Loq̄mur aūt in vtriusq; d persona secundum distinctionem, quam ꝓximè e exposuimus: id est, si quam possessionem ex re vestra, vel ex suis opis adepti fuerint.

Per prorsus extraneā personam (excepto procuratore, per quem possessio, dominium, & vsucapiendi conditio nobis quæritur) nil nobis adquiri potest.

Ex his itaq; apparet, f ꝑ liberos homines, quos neq; vestro iuri subiectos habetis, neq; bona fide possidetis: item per alienos seruos, in quib. neq; vsumfructum habetis, neque possessionē iustā: nulla ex cā vobis adquiri g posse. Et hoc est, quod dicitᷣ, per extraneā personā nihil adquiri posse: excepto eo, q̄ per liberā personam, veluti per ꝓcuratorem, placet non solùm scientib. sed & ignorātib. vobis adquiri possessionem, h ſm diui Seueri constitutionē: i & per hanc k possessionem, ēt dominium, si dn̄s fuerit qui tradidit: vel vsucapionem, aut longi temporis

præscriptionem, l si dominus non sit.

Epilogando trāsit ad alias materias cum quodam præambulo. Aretinus.

Hactenus tantisper admonuisse m sufficiat, queadmodū singulæ res vobis adquirantᷣ. n nā legatorū ius. o quo & ipso singulæ res vobis adq̄runtᷣ: item fideicōmissorū, vbi singulæ res vobis relinquunt: opportunius inferiore loco referem⁹. p Videamus itaq; nunc, quib modis per vniuersitatem res vobis adquirātur. Si cui ergo hr̄des q facti sitis, siue cuius bonorum r possessionē petieritis, vel si quē adrogaueritis, s vel si cuius bona libertatum conseruandarum causa vobis addicta fuerint: t ei⁹ res oēs ad uos transeunt. Ac pri⁹ de hæreditatib. dispiciamus: quarū duplex cōditio est. nā vel ex testō, v vel ab intestato ad uos ꝑtinent. Et prius est, vt de ijs dispiciamus, quæ ex testamento vobis obueniunt: qua in re necessarium est initium de ordinandis testamentis exponere.

m Admonuisse. Supra de rerum diuisio. §. singulorum.
n Acquirantᷣ. Per uos, & alios: vt in titu. isto.
o Nam legatorum ius. Respond. tacitę obiectioni, quæ fieri posset de singularibus acquisitionibus legatorum.
p Referemus. Vt infra de leg. per totū. & infra de sing. re. per fideicō. relic. ꝑ totum. Accur.
q Hæredes. Scilicet de iure ciuili: vt J. de hære. instit. vsque ad tit. de bon. possessionibus.
r Bonorum possessionem. s. de iure prætorio: vt infra de bono. pos. per totum titulum.
s Arrogaueritis. J. de acqui. per arro. per totum.
t Addicta fuerint. J. de eo, cui lib. cā bona addi. per totum.
v Ex testamento. De quib. vsq; ad tertium librum dicetᷣ.

TITVLVS X.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

Annota testamentum (vt Vlpian. lib. xxviij. Digestorum titu. eod. l. i. plenis verbis definit) est voluntatis nostræ iusta sententia, de eo quod quis post mortem suam fieri velit.

DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

Iste tit. & sequētes continuanᷣ per Imperatorem vt supra tit. i. §. fi. dic vt ibi. Vel dicas sic, et familiarius. Dictū est supra in § fi. tit. præcedentis, q. per vniuersitatem res nobis acquiruntur: & per hæreditatē, & alios modos ibidem positos. Verùm quia hæreditates quandoque deferuntur ex testamento, & quandoque ab intestato, ideo primo sequitur videre de testamentis.

Testa-

Estamentum. Totus iste tit. diuidit̃ principaliter in tres partes. Nam primo ponit siue deriuationem, siue etymologiam testamenti. Secundo de testamentis in scriptis tam de iure veteri, q̃ de iure nouo. Tertio de testamento nũcupatiuo. Secunda ibi, Sed vt nihil. Tertia ibi, Sed illa quidem. Item secunda pars principalis subdiuidit̃. Nã primo recitat ius antiquũ. & multiplicẽ ordinationem testamentorum: & eorũ noĩa cum eorũ correctione. Secũdo de sigillatione faciẽda p testes. Tertio q testes pñt adhiberi, & q repellant̃ in testõ. Quarto q̃ non refert, in quã materia testm̃ scribat̃. Quinto ponit vnum casum, q̃ de vno testõ pñt fieri plures scripturæ. Secũda ibi, Pñt aũt. Tertia ibi, Testes aũt. Quarta ibi, Nihil aũt. Quinta ibi, Sed & vnum. Item hæc principaliter subdiuidit̃ in nouem partes. Primo ponit etymologiam vocabuli. Secundo recitat duo gñа testõrum, q̃ olim seruabant̃. Tertio recitat tertiũ genus testõrum quod ẽt iure ciuili fuit introductũ. Quarto ponit duo gña testõrum in desuetudinem abijsse. Quinto ponit qualiter tertium genus partim desijt p desuetudinem. Sexto qualiter fiebant testamenta de iure prætorio. Septimo qualiter in confectione testõrum ius ciuile, & p̃torium cõiunctum est, & ẽt ɔstitutiones imperiales. Octauo magis declarat, quid est de iure ciuili, & quid de p̃torio: & quid de iure constitutionum in formatione testamenti. Nono qualiter p ɔstõnes Imperiales additum est, q̃ testator scribat nomen hæredis. Secunda ibi, Sed vt. Tertia ibi, Accessit. Quarta ibi, Sed illa. Quinta ibi, Quod verò. Sexta ibi. Postea. Septima ibi, Sed cũ paulatim. Octaua ibi, Vt hoc. Nona ibi, Sed his oib⁹.

† Hanc definitionem testamenti recitat gl. j. in c. ij. extra. de testamẽt. & ibi vide concor.

† Etymologiã hãc ponit Aul. Gel. libr. noc. attica. vij. capit. xij. & Lauren. Val. libr. eleg. vj. capi. xxxvj. De qua re vide Virgiliũ in cõmẽtarijs suis hoc ipso titu.

Estamẽtũ † ex eo appellatur, q̃ testatio mẽtis sit. † Sed vt [a] nihil antiqtatis penitus ignoretur: sciẽdũ est, olim quidem duo genera testamẽtorũ in vsu fuisse quorũ altero in pace, & otio vtebant̃, qđ calatis comitijs [b] † appellabant: altero, cũ in p̃liũ exituri essent, [c] qđ ꝓcinctum * [d] dicebatur. Accessit [e] deinde tertium

CASVS. Dñe, iam video q̃ vultis tractare de testamentis. dicatis ergo mihi: vnde apppellatur testm̃? Ad hoc rñ. Amice, testm̃ ex eo appellatur, quod testatio mentis est: sed vt nihil antiquitatis penitus ignoretur a iuuenibus, scire debes duo genera testõrum de iure ciuili antiquissimo in vsu fuisse: quorum altero genere vtebantur antiqui in pace, & otio: hoc genus testamenti in pace, & otio facti appellabant antiqui calatis comitijs. & altero gñe testamentorum vtebantur, cum essent in expeditionem armorum exituri: & hoc secundum genus appellabant procinctũ. Postea verò procedente tp̃e accessit tertium genus testamentorum: & hoc tertium genus appellabant p æs, & libram: & hoc tertium genus ita appellabat̃: quia per quandam imaginariam venditionem fiebat coram quinq; testib. ciuib. Romanis puberibus, libripende præsente, & eo qui familiæ emptor dicebat̃: & ita quodãmõ sex testes de iure ciuili antiquo in factione testamenti requirebantur. Sed certè prima duo genera testamentorum, videlicet calatis comitijs, & procinctum ex veteribus temporibus in desuetudinẽ abierunt. Tertium verò genus, quod per æs & librã appellatur, licet diutius permanserit, tamen partim in vsu esse desijt. & hæc tria genera testõrum, videlicet calatis comitijs, & procinctum, & per æs & libram, ad ius ciuile referuntur. Postea verò de iure prætorio quædam alia forma faciendorum testõrum inuenta est. Nam de iure nulla emancipatio, vel imaginaria venditio requirebat̃: sed sigilla septẽ testium testamentis faciendis sufficiebant: quãuis iure ciuili antiquo sigilla testiũ nõ eẽnt necessaria. Sed cũ postea paulatim, & successiue tã ex vsu hominũ, q̃ ex emendationib. ɔstitutionum cœperit ius ciuile, & ius prætorium in vnã ɔsonantiã, & vniformẽ obseruationẽ circa factionẽ testõrũ confluere: statutũ fuit, vt vno, & eodem tp̃e signa septem testiũ in testamentis adhiberentur, quod ius ciuile antiquum quodammodo exigebat: & hmõi septem testes adhibiti in testõ subscribebant, quod ex constitutionib. inuentũ est: & ex edicto prætoris signacula testiũ testamentis adponerẽtur, vt hodie huiusmodi ius testamẽtorum faciendorum ex triplici fonte videat̃ esse deriuatũ. Nam testes, & eorũ signa vno contextu testamenti celebrandi grã a iure ciuili antiquo videnẗ descendere. Subscriptiones aũt testatoris, & testiũ ex ɔstõnũ obseruatione adhibent̃: & sigilla, & numerus testiũ ex edicto p̃toris. Sed pone: Dñe, iã video qd obtinebat de iure antiquo circa facienda testamenta: & qualiter antiquitas corrigit̃ p ɔstõnes principum, nunquid addidistis per constitutiones vestras? Rñ. q̃ sic. Nã omnib. p̃dictis pp synceritatẽ testamenti, vt omnis fraus excludat̃, ex nr̃a ɔstõne hoc additum est, vt nomen hæredis p manum testatoris, vel si ipse nesciat, vel non possit scribere: p manũ publica exprimat̃, & oĩa ſm nostræ ɔstõnis tenorẽ ꝓcedant. Sed pone: Dñe, iã video quot testes debent signare testm̃: nunquid necesse est, q̃ quilibet eorũ ꝓprio sigillo vtat̃? Rñ. q̃ non. Possunt. n. oẽs testes vno sigillo, vel vno annulo signatorio signare testm̃. Quid. n. si septem annuli vna sculptura fuerint, & eosdem habentes characteres, nõne sufficiunt? Ergo eadem rõne sufficit, & si omnes eodem annulo vtant̃. & ita Papin. uisum est. Et nõ solum ꝓprio, sed etiam alieno signare pñt. Et hæc dicũtur vsque ad illum §. testes autem. Fran. de Are.

† Calatis comitia quæ dicantur, pulchrè Gel. li. noctium atticarum. xvj. capit. xxvij. & ibidẽ multa in hãc rem de testamẽtis.

* Aliàs in ꝓcinctu.

Testm̃ ex eo appellat̃. Ponit etymologiam: ut dr̃ lapis quasi lædens pedẽ: & argumentũ, quasi argutè inuentum: & sic mutuum qđ ex meo tuum fit: vt ff. si cer. pet. l. ij. §. appellata. & ſm hoc codicillus põt dici testm̃. † Definit̃ aũt sic: testm̃ est voluntatis nostrę iusta snĩa de eo, quod quis post mortem suam fieri voluit: vt ff. eo. l. j. & est addendum: cum institutione hæredis: vt j. de leg. §. ante hæredis: quia sine hęredis institutione nullum dr̃ testamentum: vt ff. de iur. codic. l. fi. & j. de fideicom. hære. in princip.

Lapis vnde dicit̃. Argumentum vnde dicit̃.

† Tñ nõ est testamentũ: vt l. fi. C. de codicil.

ADDITIO Sed hanc glo. communiter reprehendunt doct. quia ponit defectum in iurisconsulto: vt d. l. j. & exponunt iusta. i. perfecta: vt probatur in l. cum filio. §. fi. ff. de leg. iij. quæ p̃fectio est quadruplex s. in materia, in forma, in solennitate, & quo ad ɔfirmationem dupliciter: vt hic. Ang.

[a] Sed ut. C. de cadu. tollen. l. vnica. §. & cum triplici argu. contra in eodem titu. de cadu. tollen. §. in p non scriptis. Accur.

ADDITIO. Sed dic, q̃ licitum est scire, & allegare ius correctum ad declarationem iuris noui, non ad decisionem. l. j. in prin. C. de lati. lib. tol. & p Mandos. in 1. quæst. 6. Regu. nume. 8. & in 3. quæst. 14. Reg. nume. 2. & 3.

[b] Calatis comitijs. i. bonis initijs, vel bonis conuẽtibus. Calos. n. bonum interpretatur, comitia sunt conuentus. Vel a calo, quod est voco: quia vocatio psonarum fiebat, unde calendæ dictæ sunt. Accur.

Calos. Calendæ. Comitia.

ADDITIO Dic q̃ comitium propriè est, in quo coitur ad litium, & suffragiorum causas.

[c] Exituri essent. De domibus.

[d] Procinctum. Eo fortè q̃ subcinctè fiebat. † Et in his duob. testamentis hæres erat: vt j. eo. §. sed neq;.

† Imo verò eo q̃ tũc fieret cũ viri ad præliũ faciendum in aciem vocabantur: teste AuloGel. lib. xv. ca. xxij.

[e] Accessit. Similiter de iure ciuili.

Per æs

genus testamētorū, quod dicebatur per æs & librā, a scilicet, quòd per emācipationem, † id est, imaginariā quandam vēditionem b agebatur, quinque testibus, & libripende, c ciuibus Romanis d puberibus e præsentibus, & eo, qui familiæ f emptor g dicebatur. † Sed illa qdē priora duo genera testamētorum, ex veteribus temporibus in desuetudinē abierunt. Quod verò per æs, & libram h fiebat, licet diutius permanserit: attamen partim i & hoc in vsu esse desijt. Sed pdicta k quidem nomina testamentorū ad ius ciuile l referebantur. Postea m verò ex edicto prętoris forma alia faciendorum testamentorū introducta est. † Iure eni honorario n nulla emācipatio desiderabatur: sed septē testiū signa sufficiebāt: cū iure ciuili signa testiū nō essent necessaria.

Testamenti in scriptis solennitas partim iure ciuili, partim sacris cōstitutionib⁹, & prætorio iure nititur: cōficitur autem tale testamentum testibus septem vno contextu actui adhibitis, & facto testamento subscribentibus, ac demum illud suis sigillis munientibus.

Sed cùm paulatim, tā ex vsu hominum, quam ex constitutionum emendationibus cœpit in vnā consonantiam ius ciuile, & prætorium iungi: constitutum est, vt vno eodemque tempore (quod ius ciuilę quodāmodo o exigebat) septem testibus † adhibitis, & subscriptione p testiū (quod ex constitutionibus q inuentum est, & ex edicto prætoris) signacula testamētis imponerētur: ita vt hoc ius tripertitū esse videatur: & testes quidē, & eorum præsentia, vno contextu r testamēti celebrandi gratia, a iure ciuili descendant. Subscriptiones autem testatoris, s & testium ex sacrarū constitutionum obseruatione adhibeantur: Signacula autem, & testiū t numerus ex edicto prætoris. Sed his omnibus a nostra constitutione propter testamentorū synceritatem vt nulla fraus adhibeatur, hoc additū est, vt per manus testatoris vel testium nomē hæredis exprimatur: & omnia secundū illius constitutionis tenorem u procedant.

Omnes testes possunt vno annulo proprio, vel alieno sigillare. hoc dicit Aret.

Possunt † autem omnes testes & vno annulo * x signare testamentum: y Quid enim, si septem annuli vna sculptura fuerint, secundū quod Papiniano visum est? z Sed & alieno quoque annulo licet signare testamentum.

Qui ex testamento capere potest, is testamētarius testis esse potest: sed personæ hic enumeratæ, quamuis testamenti factionem habeant: testamento testes adhiberi nequeunt.

Testes autem adhiberi

a Per æs, & libram. Proprium nomen testamenti.
b Venditionē. Sic s. qui. mo. ius pa. po. sol. §. pterea.
c Libripende. Id est æstimatore, qui libripendebat, vel æstimabat familiā vno nūmo: deinde emptor innumitebat totam familiam cum omnibus bonis.
d Ciuibus Romanis. Id est liberis hominibus: vt s. de libe. §. fin.
e Puberibus. Supra, quib. mo. tut. fi. in princip.
f Familiæ. Id est, hæreditatis: vt ff. de ver. sig. l. pnūtiatio. §. familiæ. Accur.
g Emptor. Qui erat loco hæredis: vt j. § sed neque. Accu.
h Libram. Scilicet adæquatā i. æstimatam rem. & dicitur libra, hæreditas: qa sicut libra diuiditur in xij. vncias, ita & hæreditas: vt j. de hęre. insti. §. hæreditas. vnde dicit' adæquata libra. id est, hæreditas æstimata.
i Partim. Quia numerus testium remansit.
k Ex prædicta. Aliàs præfata. & ita allegatum quandoque inuenitur.
l Ad ius ciuile. Scilicet, quia ius ciuile inuenit.
m Postea. Scilicet de media iuris prudentia.
n Honorario. Id est prætorio: vt s. de iure natu. §. prætoriū.
o Quodammodo. Quia cōputato libripende, & emptore, septem erant. Accu.
p Subscriptione. Vt subscribant se testamento affuisse, & omnis sit: vt ff. eo. l. pe. & antepe.
q Constitutionib⁹. Vt C. de testa. l. hac consultissima.
r Vno contextu. Id est, nullo actu interposito. * nisi necessario natura: vt ff. eo. l. hæredes. in fin. & C. eo. l. cum antiquitas. Acc.

ADDITIO. Propter quē si aliq recedāt ante, quàm loco ipsorū alij subrogentur: potest aliquid fieri, si imminet periculum vitæ testatoris, aliàs non.

s Testatoris. Si potest: vt C. eo l. iubemus.
t Testium. Si non potest testator scribere. Sed hodie indistinctè per aliū scribere pōt nomē hæredis: * vt in Auth. vt spon. lar. §. quia vero. coll. ix.
u Tenorē. Est aūt tenor, si pōt scribere, faciat: aliàs dicet corā testibus, & scribetur per aliquē, uel per aliquos de eis, aliàs non valet: imò falsi pœna tabellio tenetur: vt C. eod. l. iubemus. in fin. Accur.

ADDITIO. Quod est verū, quando solēnitas nō fuit obseruata, nec scripta in testamento, secus si fuit obseruata, licet non scripta: vt l. si libratius. ff. de reg. iur. Ange.
x Annulo. Scilicet habēte characteres. qui signatorius dicitur: & sic est in eo sigillum, non autem alio signo: vt ff. eo. l. ad testiū. §. signū, & de verb. signifi. l. signatorius.
y Testamentū. Vel etiam linteū. s. quo inuolutum est testamentum: vt ff. eo. l. ad testium. §. fi.
z Visum est. Hac ratione & cum tribus, vel paucioribus, vel pluribus potest signari testamentum: arg. j. mā. § is qui exequitur. alij dicunt tantum cum septem vel vno debere signari. a Testes autem.

CASVS. Domine, iām video quot testes debeant adhiberi in testamento. Dicatis modo mihi, qui possunt esse testes in testamento? Ad hoc respond. Amice, testes iure adhiberi solent hi, qui ex testamēto capere possunt. Hoc tamen non est generaliter verum: quia neque mulier, neq; impubes, neque mutus, neque furiosus, neque ille, cui administratio bonorum interdicta est, neque famoso crimine damnatus, vel muliebria in corpore suo passus: quem lex iubet improbū intesta-

† Vide in hūc locū Budæū in adnot. ad Pādectas ad l. ij. de orig. iur. quo loco qd sit fiduciaria vēditio, & qd emancipatio explicat.
* Aliàs Et.
† De emancipatione, per æs & librā vide Sue. in Augusto. & ibidē Beroaldū in cōmētarijs. Plau. in casi. ibi, vna libella liber effici possum. Horatius in hoc carmine. Si propriū quoduis libra mercat⁹ & ęre. Oui, cum ait, Meq; suū libra nouit & ęre magis. Val. Max. lib. ij. de Iu. Triū. §. Catul⁹ Luctati⁹. Alcia. li. parerg. iij. & Vigliū hic.
† Nō tamē intelligas prima testādi originē a iure ciuili, aut prętorio esse: est eni iuris gentiū, authore Theophilo Gręco Institutionū paraphraste i. ... qd ius est gēti. ... de iur. na. tu. gē. &c. quo loco testamentorum cōscriptionē recentet, fter ea quę sūt iuris genti im. Vide Vigliū hic.
* Emptor familię i. hæreditatis. fm Ia. de Pla. Aegi. Per.
* Vno cōtextu est nullū testamento immiscet actum Aegi Per.
* Idē dicit in c. cū esses. extra eo. ti.
* Imò sufficit quod interrogāti an velit talem esse hæredē vt ita disponeret coram eo, & testib⁹ notario respōderit, quòd sic. secūdum Ange.
a Anul⁹, & sigillū pro eodē plerūque ponūtur Mādo in glo. Facul. §. & proprium in vers. sigillū in pri.
† Cōcor. cū hoc §. c. post cessionem. I glo. j. post princ. ibi, & alieno annulo. extra de proba.
* Aliàs anulo, & paulopost anuli.

possunt ij, cum quibus testamēti factio a est. Sed neq; mulier, b neq; impubes, c neq; seru', neq; furiosus, d neq; mutus, e neq; surdus, neq; is, cui bonis interdictum est, f neq; ij, quos leges iubent improbos, intestabilesq; g esse, possunt in numerum testium adhiberi.

Annota, Communem errorem ius facere, & veritati præferri

Sed cum aliquis ex testibus, testamēti quidem faciendi tēpore liber existimabatur, postea autē seruus apparuit. tā diuus Hadrianus Catoni, quā postea diui Seuerus & Antoninus rescripserūt, subuenire se ex sua liberalitate h testamēto: vt sic habeatur firmū, acsi vt oportebat, factū esset: cum eo tempore, quo testamētum signaretur i omniū cōsensu k hic testis liberi loco fuerit: nec quisquam esset q statum ei quæstionem moueret.

Potest in vno, & eodē testamento esse testis pater cū filijs & fratribus, dummodo sit alienum: secus autem si proprium vel domesticum. Aretī.

Pater, necnō is, qui in potestate eius est, itē duo fratres, qui in eiusdē patris potestate sunt, vtriq; testes in vno testamento fieri possunt: quia

intestabilemq; esse) in numerū testiū in testamētis cōdendis adhiberi possunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed cum aliquis. Fran.

a Testamenti factio. passiuè accipe 1 hic, vt bona sit acceptio: sed neque mulier &c. aliàs etiā accipit' actiuè vt ī. de hær. qual. & diffe. §. testamenti.

b Neque mulier. In alijs autem casibus omnibus recipitur, præterquam in testamentis: vt ff. e. l. qui ī testamēto. §. mulier. Ratio est. vt C. de fideicō. l. fin. & est timor falsitatis. Quid de hermaphrodito? R̄n̄. si prȩualet est masculino sexu, recipitur: 2 vt ff. de sta. homi. l. quæritur. & de testi. l. repetundarum. §. j.

c Neque impubes. Quid de eo quod vidit in pupillari ætate? R̄n̄. aliàs (id est, præterquā in testamēto) posset testificari, 3 sicut & seruus: vt ff. de ver. sig. l. notionē. §. instrumentorum. & C. de hæred. & manichæ. l. quoniam. in fin. sed hic nō: quia faciunt ad substātiam testamēti, vt hic dicitur.

d Neq; furiosus habeat. Nisi habeat dilucida interualla. ff. eo. l. qui testamento. §. ne furiosus.

e Neque mutus. Qui nihil loqui vel audire potest: vt ī. qui test. fa. pos. §. item surdus.

ADDITIO. Etiā si talē morbū habeat a casu. & scit literas, quis tūc possit testari, secundū Ioan. Fab. hic.

f Interdictum est. Vel a lege: quia commisit in legem Iuliam maiestatis: vt C. ad leg. Iul. maiest. l. fi. Vel a iudice: vt ff. eo. l. is cui. in fi. j. resp.

g Intestabilesque. Vt de crimine famoso damnatus vel muliebria passus: vt ff. eo. l. is cui. §. fi. & l. cum lege. & ff. de testi. l. ob carnem. in prin.

Sed cum aliquis. CASVS. Dn̄e, quidā cōdidit testamētū & in testamēto septē adhibuit testes specialiter conuocatos: & corā eis voluntatē suā vltimā declarauit: & nomē hæredis expressit: & testes subscripserūt, & testāti sigillauit, quo facto decessit testator, mortuo testatore quidā ex testibus apparuit seruus, qui tn̄ tēpore faciendi testamēti liber ab omnibus putabatur. modo quæro vtrū istud testamentū debeat infirmari, quasi iuris solennitate nō seruata? Et respō. quod nō. imò testamētum tāquam rite factū firmitatē obtinebit. Cū enim aliquis ex testibus tempore testamenti faciendi liber ab omnibus existimatur: quamuis postea seruus apparuerit, tam diuus Hadrianus, quam diui Seuerus, & Antoninus Catoni super tali dubitatione quærenti scripserunt subueniēdum esse testamento ex huiusmodi libertate putatiua: vt sic ratum, & firmum habeatur, ac si vt oportet omnia facta fuissēt. & hoc tali ratione moti dixerunt: quia eo tēpore quo testamētum a testibus signabatur: iste testis cōmuni cōsensu omnium loco liberi hominis habebat', nec erat aliquis qui eo tempore status quæstionē ei moueret. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. pater. Fran.

h Liberalitate. hic plus valet quod est in opinione. quā quod est in veritate. sic ff. de sup. lega. l. iij. in fi. Arg. contra. ī. de leg. §. si quis rem suam. 4

i Signaretur. Quidam hoc intelligūt generaliter verum: vt siue ostendatur testamentū in scriptis cōditū siue nuncupatiuū, debeat ei credi: siue defuerint testes esse, siue nō, & sic se habet consuetudo: vt argu. C. de edicto diui Hadr. tol. l. fin. & C. de don. l. in donationibus. & arbi. tut. l. fi. Nos contra. s. in nuncupatiuo de iure. & quod hic dicitur in testamento, cōdito ī scriptis loquitur. ī nuncupatiuo em̄ si proferatur, nō debet ei credi sine testibus: cum in eis consistat tantum substantia testamenti: ipsum tamē valet licet probatio deficiat: 5 vt ff. de test. tu. l. duo. Quid si seruus factus est; vel infamis, & velit recognoscere sigillū suū? Respond. nō admittitur: vt ff. de Carb. edict. l. Carbonianū. §. duæ āt sūt causæ.

k Omniū consensu. Nota errorē prodesse: vt ff. de sup leg. l. iij. in fi. & C. de lat. lib. tol. §. sed & si quis. & ff. de offi. præto. l. Barbarius. Et error communis facit ius, vt patet his versib'. Error communis ius efficit, vt manifestat Testificans seruus, qui liber creditur esse.

Pater. CASVS. Quidam fecit testamentum suū, & in testamēto suo adhibuit vij. testes: inter quos fuit Petrus, & Martinus filius Petri, quem Martinum Petrus habuit in sua potestate: modo quæro, vtrum pater, & filius existens in potestate eius, scilicet Petri, possint esse testes in eodem testamento? Respond. q̄ sic. Nam pater, & ille, qui in eiusdem patris potestate est, in eodem testamento testes adhiberi possūnt. Nil enim nocet ex vna domo pluris testes alieno negotio adhiberi posse. Et hæc dicūtur vsque ad illum §. in testibus. in quo pone casum sic: Quidam condidit testamentū: & in testamēto suo filium quē habuit in potestate: testem adhibuit: modo quæro, vtrū de iure hoc potuit facere? Respon. quòd non. Nam testis non debet esse ille. qui in potestate testatoris est. Et nō solum repellitur ille a testimonio, qui ē in potestate testatoris, sed etiā qui habet in potestate testatorē. vnde si filiusfa. miles post reuersionē de castrensi peculio testetur: pater eius in suo testamento testis adhiberi nō potest, nec etiā aliquis qui ē in ptāte eiusdē patris. nō solum em̄ in alijs causis, sed etiā in testamētis domesti. cum testimoniū reprobatū est. Et nō solūmodo supradictæ p̄sonæ repelluntur a testamētarijs testimonijs: sed etiā hæres scriptus, & pater eius qui eū in ptāte habet. & etiam & parentes hæredis scripti: & fratres q in eiusdem patris potestate sunt: & etiā qui in potestate testatoris sunt, penitus a testamentarijs testimonijs repelluntur: & hoc ea ratiōe: quia totum negotiū q̄d agitur iure faciēdi testamēti, creditur hodie inter heredē, & testatorē agi: licet olim totū ius testamenti faciendi circa testes adhibēdos cōturbatū fuerit: nā quidam veteres in illo testamēto, quod dicebatur p æs, & libram,

1 Istud nō placet Io. Fab. & & Angel. Mulier vbique testificari potest p̄terquā in testamētis.

2 Nā cū testiū p̄lēna sit ex iure ciuili, veteres autē ad solēnia nec mulierē, nec seruū nec impuberem admitterēt nō mirū si mulier testis in testamento esse p̄hibeatur. Viglius hic.

3 Idē An. qui dicit istam gl. esse no.

Quod est verum de eo q̄ vidit proximus pubertati: secus si proximus infantiȩ. Io. Fa. & An.

Opinio præfertur veritati.

4 Pro ip & glo. infra in ver. omnium vide omnino Lap. vulga. Alle. 8 9. ver. venio ad secūm, post n. 8. & alijs sequent. & ib idē Q. Mando. & Apostil.

5 Nisi de eo sit facta publica scriptura: vel pars cōficiatur testamentū sic fuisse factū, aut testes deponāt antequam ipsorū defectus appareat: quia tunc scriptura probabit absq; eo quod testes producantur. Ang.

libram, familiæ emptorem, qui loco hæredis erat, & coniunctos ei per potestatem a testimonijs testamentarijs repellebant. In primis autem duabus conditionibus testamentorum, hæredi coniunctis per potestatem concedebant testimonia in testamentis præstare, licet illi ijdem, qui id permittebant, hoc iure minimè abuti debere eos persuadebant. vnde nos eãdem obseruationẽ antiquorũ corrigẽtes, & quod ab ipsis antiquis persuasum est, videlicet quòd hæres, vel coniuncti ei per potestatem, inter testes admittantur, licet hoc eis prius suerat tamẽ in legis necessitatem transferentes, ad imitationem familiæ emptoris, qui in tertio genere testamentorum (vt dictum est) a testimonio repellebatur: meritò hæredem, & coniunctos ei per potestatem ab huiusmodi testimonio repellimus: nec eis licentiam damus sibi quodammodo testimonia præstare. vnde huiusmodi veterem constitutionem in qua hoc permissum fuerat, nostro Codici inseri non permisimus. & hæc dicuntur vsque ad illum §. legatarijs.

nihil nocet, ex vna domo plures testes alieno [a] negotio adhiberi.

Testamentarij testes esse nequeunt, quia in testatoris est potestate, & qui testatorem in potestate habet, item hæres scriptus, & qui in potestate eius sunt: quive eum habet in potestate, & fratres sub eisdem patrijs nexibus existentes quibus hæres, quicquid circa hæc placitum fuerit antiquitati.

In testib. aũt nõ debet esse is, qui in ptãte testatoris est. Sed si filius familias de castrensi peculio post missionẽ [b] faciat testamentum: nec pr eius rectè adhibet testis, nec is, qui in potestate eiusdẽ patris est. Reprobatum est.n. ea in re [c] domestici cum testimonium. †

In testamento non potest esse testis hæres scriptus in eo nec pater, nec filius in potestate, nec frater in eiusdẽ patris potestate. Aret.

Sed neq; hęres script[9], neq; is, [d] q in ptãte ei[9] est, neq; pr eius, q eũ habet in ptãte, [e] † neq; fratres, q in eiusdẽ patris potestate sunt, testes adhiberi [e] pñt: quia hoc totũ negotium, quod agit testamenti ordinandi gratia, creditur hodie inter testatorem, & hæredem agi. [f] Licet aũt totum ius tale conturbatum [g] fuerat: & veteres quidem familiæ emptorem, [h] & eos q p ptãtem ei coniuncti fuerant, a testamentarijs testimonijs repellebãt: hæredi [i] aũt, & ijs, qui per potestatem ei cõiuncti fuerant, cõcedebãt testimonia in testamentis pręstare: licet ij, qui id pmittebant, hoc iure minimè abuti [k] eos debere suadebant: tamen nos eã obseruationẽ corrigẽtes, & qđ ab illis suasum est, in legis necessitatẽ trãsferentes, ad imitationẽ pristini familiæ ẽptoris, meritò nec hæredi, q imaginem vetustissimi familiæ emptoris obtinet, neq; alijs psonis, quæ ei (vt dictum est) cõiunctæ sunt, licentiam concedimus, si bi quodãmodo testimonia præstare: ideoq; nec eiusmodi veteres constitutiones nostro Codici inseri permisimus.

Cui legatum aut particulare fideicommissum relictũ testamento fuit (cum ad eũ non pertineat hæreditatis damnum nec emolumẽtum) testis in eo testamento esse potest.

Legatarijs, [l] aũt & fideicõmissarijs, qa non

[a] Alieno. Aliud si in suo: vt infra pro xi. & ff. de test. l. testis. Accurs.

[b] Post missionem. id est, remissionem. aliud si antè: vt ff. eo. l. qui testamẽto. §. per contrariũ. in gl. posse.

ADDITIO Et est ratio secundum gloss. ibi, in verbo posse. quia tunc testes neque rogati, neque ad solennizandum actum exiguntur: quamuis duo requirantur ad probandum veritatem. Angel.

[c] In ea re. Idem & in alijs: vt C. de testi. l. ij. [1] Sed quis est domesticus? R. colonus, & adscriptitius, vel similes, vt C. de his, q ad eccle. cõfu. l. fi. §. sanè enim si seruus. [2] & C. de qst. l. pridem. Item vxor marito, & cõ: vt supra de vsu & habi. §. item is. Item seruientes siue dapiferi. vt ff. de pœn. l. respiciendum. §. furta.

ADDITIO Intellige istud verum, si sint seruitores commensales: vt quia viuant expensis domini: aliàs contra, nisi habuissent licentiam sine spe reuertendi: tempus enim productionis, & depositionis inspicitur, secundum Ioan. Fab. hic.

[d] Neque is. Nota q his trib. modis dicitur quis contingere me per potestatem.

[e] Adhiberi. Quia eorum negotium est, cum lucrũ & damnum ad eos pertineat. ff. quando appel. sit. l. j. §. in propria. [3] & vere eorum: quia &c.

[f] Agi. Cautè ponit agi, cum significantissimum: vt ff. de verb. signifi. l. Labeo. ij. in princ. & l. verba. habet enim se ad ius testandi & contractus. Accursius.

[g] Conturbatum. Nam olim hæres in duob. primis gñibus testamentorum poterat esse testis: in tertiò verò ille, qui erat loco hæredis, non poterat esse testis, & sic erat turbatio iurium: & ad ei[9] similitudinem ver[9] hæres hodie testis non erit, vt sequit.

[h] Familiæ emptorem. Dicitur ille, qui constituebat hæres per æs & libram.

[i] Hæredi. Qui erat ex primis duob. gñibus testamentorum.

[k] Abuti. Sic C. de cad. tol. l. vnica. §. j. & ff. si fa. furt. fec. dic. l. fin. & supra, q. bus ex caus. ma. non licet. §. j. Accur.

Legatarijs. CASVS. Quidã fecit testamentum, & in testamento legauit Petro decem. veruntamen Petrum legatarium in testamento testem adhibuit: modo quæro vtrum ille Petrus legatarius possit esse testis in illo testamẽto, in quo sibi legatum relictũ est? Et respond. q sic. Licet enim hæredes, qui sunt iuris successores, a testimonio repellantur: legatarijs tamen, & fideicõmissarijs, qui non iuris, sed rei singularis successores sunt, & alijs personis eis coniunctis testimonium præstare in testamentis non denegamus, imò etiam quadam constitutione nostra eis specialiter concessimus: & certè multo fortius his, qui in potestate legatariorum, vel fideicommissariorũ sunt, vel qui eos in potestate habent, huiusmodi licentiã donauimus. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. nihil autem interest. Franc. de Are.

[l] Legatarijs. Discrepant hi iure veteri a fideicõmissarijs: vt j. de fideicõ. hære. §. præterea. Sed hodie nõ: vt j. de leg. §. sed non vsq;. quidã §. hunc intelligunt, qñ legatum fuit repetitum a succedentibus ab intestato, vt tunc non videatur ferre testimoni uni in testamento

[1] Ridiculũ est siqs in lite domesticis testimonijs pugnet. Tul li[9] li. iij. rheto. tit. j. Aegi. Per.

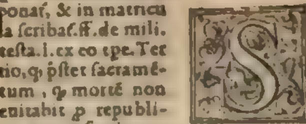
[2] Verbũ in ptãte, non solũ refert ad liberos q sunt i ptãte, sed et ad eos quos rede misti ab hostib. l. q testõ. in prin. ff. c. Aeg. Per.

[3] Tu dic q fili[9] qñ nihil sibi qrit, pt p pre testificari scdm Ioã. Fab. Idẽ cõ in eo negotio exquo nec patri, nec filio resultat cõmodũ, vel interesse. & quid d omie & sia trib. vide per Ang. hic.

[a] Intellige verũ i his, ques dñs attingit rõne domus suę, & in qb. habet aliquod ius: & sic cõdõnatus i psona non in simplici colono: item hoc verũ i familiarib. vilib. & qñ dñs eos pducit: nec ẽ qstio inter eos: aliàs secus secũdum An.

[1] Est & alia rõ. i. affectio, qua habẽt adiuicẽ, ex qua pcedit iste tex. et hodie in casib. i qb. psi nihil qrit. monachi in monasterio pñt eẽ testes. c. insup. ex. d test. Idẽ in hominibus vniuersitatis p ip sa vniuersitate, vel castro in negotijs ex qb. nõ resultat cõmodũ i particulari, sed cõi tñ. Ang.

[a] Propria cã est, cuius emolumẽtũ, vel dãnũ ad aliquẽ suo noĩe pertinet. Aeg. Per.

Supradicta diligens obseruatio a in ordinandis testamentis, militibus ꝓp nimiam imperitiam b eorum, constitutionibus principalib⁹ remissa est. Nã quã uis ij, neq; legitimum numerum testium adhibuerint, neq; aliam testamentorum solennitatẽ c obseruauerint: rectè nihilominus testantur: videlicet cum in expeditionib⁹ occupati sunt. quod meritò nostra constitutio introduxit. d Quoquo.n. modo voluntas eius suprema inueniatur, siue scripta, siue sine scriptura, valet testamentum ex voluntate eius.

Miles etiam filiusfa. tam diu iure militari testandi habet priuilegiũ, quãdiu in expeditione est: qui si extra castra degat, communi omnium iure testari debet.

Illis aút e tẽporib⁹ ꝑ q̃ citra expeditionum necessitatem, in alijs locis, vel suis ædibus degunt, minimè † ad vindicandũ tale priuilegiũ adiuuãtur. f Sed testari quidẽ, & si filijfamiliarum * g sint, ꝓp militiam concedunt: iure tñ communi h eadem obseruatione & in eorũ testamentis adhibenda, quam in testamẽtis paganorum i ꝓximè exposuimus.

Licet remittaĩ solẽnitas ĩ re agẽda non tñ remittiĩ congrua ꝓbatio rei gestæ. Et licet lex priuilegiet aliqd factũ: intelligitur tñ inquantũ de facto legitimè appareat, & constet. Aretinus.

Miles cognoscitur per sex signa.

Pm cõẽ iuris dispositionem, nunc sequit̃ videre de illis, q̃ fiunt iure priuilegiato: vt est testm̃ militare: ideo &c. Aduertendum est, q in milite sex sunt necessaria ad hoc, q habeat priuilegia militib cócessa. Primo, q ense cingat̃. ff. de milit. testa. l. pen. Secúdo, q in numero aliorũ ponat̃, & in matricula scribat̃. ff. de mili. testa. l. ex eo tpe. Tertio, q ꝑstet sacramẽtum, q mortẽ non euitabit ꝓ republica, neq; a signis recedet. ff. ex qb. cau. ma. l. pe. & de ijs, q notã. infam. l. ij. §. miles. Quarto, q stigma, i. nota publica brachijs suis inscribat̃. C. de fabri. l. iij. lib. xi. Quinto, q examinet̃. C. q mi. nõ pos. l. j. lib. xij. Sexto, q nõ sit negotiator. C. nego. ne mili. l. j. lib. decimo. vñ versus:

Ensis, matricula, nec nõ iuratio, stigma,
Ac examen, erunt isthęc in milite signa.
Vilia nec debet tractaĩ negotia miles.

Supradicta. Totus iste tit. diuidit̃ prĩcipaliter in duas partes. Primo ponit de militib. testantib. in tentorio eorum. vel in peculio castrensi. Secundo de testamento in quasi castrensi. Secunda ibi, Sciendum. Item prima subdiuiditur. Nam primo ponit continuationem per modum remotionis, siue exceptionis cum positione noui statuti. Secundo qualiter priuilegium concessum militibus, q possunt testari quomodo volunt, intelligatur. Tertio, q etiam miles mutus, & generaliter defectiuus potest testari. Quarto qualiter post missionem testatur. Quinto, q mutatio status ipsius militis, dummodo interueniat noua voluntas, non vitiat testm̃ factum. Secunda ibi, Planè. Tertia ibi, Quinimo. Quarta ibi, Sed hactenus. Quinta ibi, Sed & si qs.

CASVS. Accessi ad Iustinianum, & ita proposui coram: Domine iam video, q vultis tractare de militari testamẽto, pro Deo dicatis mihi, quæ ratio mouet vos ad tractandum separatim de militari testõ, nunquid illa quæ sunt a vobis tradita, in omni testamento possunt sufficere? Ad hoc resp. Amice, qm̃ supradicta diligens obseruatio, quam de ordinandis priuatorum testamentis supra exposuimus, authoritate principalium constitutionum militibus ꝓp eorum imperitiam remissa est: ideo hic specialiter, de priuilegiatis militum testamẽtis tractare intendim⁹. Quamuis.n.milites neq; legitimum numerum testium in suis testamentis adhibuerint, neq; aliam testamentorũ solennitatẽ obseruauerint: nihilomin⁹ rectè testant̃. & hoc verum est, qñ in expeditione militari occupati sunt. nam vt ita demũ gaudeant priuilegio militari cũ in expeditione armorũ fuerint occupati. non immeritò nostra introducta est cõstitutio. Quocunque.n.modo volũtas suprema militis in expedidone occupati, siue in scriptis, siue sine scriptis inueniat̃, valet eius testm̃ ex voluntate eius. Secus tñ est, qñ non est in necessitate militaris expeditionis. In illis.n.tpibus, quib. milites in alienis, vel suis ædib. degunt: ad vindicandum sibi tale priuilegium nequaquam poterunt adiuuari. Et hæc dicũtur vsq; ad illum §. Sed testari. Sed ponet: Dicit Iustin. q quãquã priuilegiũ militib. ꝯcessum circa solẽnitatẽ testamenti post missionẽ ab expeditione militari finiat̃: aliud tñ priuilegiũ ꝯcedit̃ eis circa substãtiã testamẽti dũtaxat: nã testari pñt milites ex̃ castra militaris expeditionis existẽtes, quãuis filijfam. sint: iure tñ cõi in hoc casu, qñ morant̃ ex̃ castra, eadẽ obseruatio in eorũ testamẽtis adhibenda est, quã s. in testõ paganorũ exposuimus. Et hæc dicũtur vsq; ad illũ §. plane. Franc.

a Obseruatio. Quę ꝯsistit ĩ quatuor. vbi est in scriptis testm̃ ꝯditũ, vel in sola nũcupatiõe hæredis coram septẽ testib. vt s. tit. j. §. sed cum paulatim. & §. fi. & ff. de hæred. insti. l. j. §. qui neque.

b Imperitiã. C. q̃ in. del. l. fi. §. j. & C. de iu. & fa. ig. l. j.

c Solẽnitatẽ. Scilicet circa sigilla, & subscriptiones.

d Introduxit. Sed tunc demũ cũ in militia sunt, habent priuilegium: vt C. eo. l. pen. & hic subijcit.

e Autem pro sed.

f Adiuuant̃. Et not. q cessante causa cessat & effectus. & põt hic sumi arg. q cessante clerico ab ecclesia, i cessat præbenda. sic C. de episc. & cler. l. gñaliter. ij. in glo. fi. Sed ar. ꝯ. ff. de post. l. j. §. secundo loco. versic. sexum. quia Calphurnia dedit cãm edicto. vnde cessante causa cessare debet edictum, quod non est verũ. Sed hoc vltimum gñale de causa impulsiua dicit: primum de finali, sine qua res esse non potest *.

ADDITIO. In dubio aũt præsumitur esse impulsiua, vt per gl. sing. in l. ij. §. h. ff. de do. Ange.

g Et si filijfamiliarum. Licet hi alias ꝓhibeant̃: vt j. tit. j. in prin. & ff. de dona. cau. mor. l. tam is. §. j.

h Iure tñ cõi. Scilicet quantũ ad solennitatem, non quoad hoc, vt det̃ querela ꝯ eius testm̃, sicut in alio veterano, qui sui iuris est: vt C. de inof. test. l. fin. §. in his. & ff. de inof. test. l. Papinianus. §. si qs militia. Itẽ hoc est verum, qñ est domũ reuersus: sicut s. ꝓxi. dixit aliàs sicut miles alius vtit̃ spãli iure, sic iste arg. ff. eo. l. ex militari. §. j. & l. testamenta eorum. §. fin.

ADDITIO. Hodie tñ, secundum cõem opin. in filiofa. milite per præteritionem factum sine causa, annullatur eius testm̃, quãtum ad institutionem. aut ex causa. C. de lib. præte. Si verò cum causa, habetur pro exhæredato, & subiacet querele, vt per Ang. hic.

i Paganorum. * A pago, quod est villa, dicitur. quasi dicat non militum.

† Aliàs, vindicandum.

* Aliàs si filijfamilias.

i Scilicet ꝯtumaciter: vt qa citatus a superiore minimè intra tp̃s ꝯueniens veniat: secundum doct. hic. Et Mãdo. sup sign. Gratię de indul. percipiẽ. fructus in absentia.

* Dic q cessãte cã fi. non impulsiua, cessat effectus. secũdum Por. Ægi. Per.

* Dic paganorũ. i. togatorũ a qb⁹ differũt milites. Pli. Milites a plebe annuli distixere, sicut tunica ab annulis senatum. Angl. Per.

Planè de testamētis militum diuus Traianus Statilio Seuero ita rescripsit: a Id priuilegium, quod militantib. datum est, vt quoquo mō facta ab his testamenta, rata sint: sic intelligi debet, vt vtique prius constare debeat, testamentum factum esse: quod sine scriptura a nō militantibus quoq; fieri pōt. Si ergo miles, de cuius bonis apud te quæritū, conuocatis ad hoc hominibus, b vt voluntatē suam testaretur, ita locutus est, vt declararet, quē vellet sibi hæredem esse, & cui libertatem tribueret: pōt videri sine scripto hoc modo esse testatus: & voluntas eius rata habenda est. Cæterum si (vt plerūq; sermonib. c fieri solet) dixit alicui, Ego te hæredem facio: vel, Bona mea tibi relinquo: non oportet hoc p testamento seruari.

Nec vllorum d magis interest, q̄ ipsorum, quibus id priuilegium datū est, huiusmodi exemplū non admitti: aliòqui nō difficulter post mortem alicuius militis testes existerent, qui adfirmarent se audisse † dicentem aliquem se relinquere bona cui visum sit: & per hoc vera iudicia subuerterentur.

Miles licet sit mutus vel surdus, tamen testatur.

Quinimo e & mutus f & surdus miles, testm̄ facere potest.

Miles post remissionē, vel extra castra existēs debet iure cō: facere testamētū. Sed si fecerit testamētū in castris iure militari, durat etiā post missionē si moriť intra annū: licet post extiterit conditio institutionis. Aretí.

Annotato, Conditionem in testamentis ad diem mortis testatoris retrahi.

Sed hactenus g hoc il-

Planè. CASVS. Domine, iam video, quòd testamentum de militibus mirabiliter est priuilegiatum. licet enim iuris solennitatem non seruauerit miles, tamen testamentum eius in castris conditum valet. Pone igitur, quòd aliquis dicat aliquem militem in expeditione militari occupatum, & ipsum in suo testamento hæredē instituisse: hoc tñ neq; per ministrū, neque per testes ad hoc conuocatos probare poterat: nunqd creditur eius assertioni: ita vt ad hæreditatem militis valeat admitti? Et rñ. q nō. De militarib. enim testamētis diuus Traianus Statilio Seuero in consimili casu qrenti rescripsit sic, O Statili Seuere, illud priuilegiū qd militaribus testamētis datum est, vt videlicet ea testamenta quocunque modo facta, rata sint, sic debet intelligi, vt omnino prius constet eos testamētum fecisse, quod etiam sine scriptura non solum a militantib. sed etiam a non militantibus fieri pōt. Vnde si is miles de cuius bonis quæstio apud te ventilatur, ad hoc conuocauit saltem duos homines, vt causa testandi coram eis voluntatem suam exprimeret: & ita coram eis locutus est, vt declararet in præsentia eorum, quē vellet sibi hæredem esse, & cui vellet libertatem tribuere: potest videri etiam sine scripto hoc modo testē fecisse testamentum, & voluntas eius suprema omnibus modis rata habenda est. Cęterum si causa ludendi, vel demonstrandi alicui iocosè dixerit. Ego te hæredem facio: vel, Bona mea tibi relinquo. sicuti plerunque sermonib. iocosis fieri solet, non oportet hoc pro testō obseruari. Nec videmur in hoc, priuilegio militari in aliquo derogare. Nec enim vllorum magis interest, quam ipsorum militum, quibus hmōi priuilegium datum est, huiusmodi exemplum pro testamentis non admitti: aliòqui si tale testm̄ admitteretur, non difficulter post mortem alicuius militis existerent testes, qui dicerent se audisse militem relinquere bona sua alicui, prout eis videretur expedire: & ita vera militum iudicia frequēter subuerterentur. Et hæc vsque ad illum §. quinimò. in quo reuertitur ad secundum casum, determinādo plenius de priuil. mil. quod circa substantiam testamenti cōceditur militibus, videlicet vt quamuis sint filijfamilias, testari possint. sic & hic vt miles, surdus, & mutus testamentum facere possit. Et hæc vsque ad illum. §. sed hactenus. Franc.

Rescripsit. Vt ff. eo. l. diuus. & iste §. est ibi lex sub eadem verborū forma, & incipit, & diuus Traianus.

b Hominibus. Saltem duobus: vt ff. eo. l. Lucius & ff. de testib. l. vbi. & hoc est quando in tentorio. † si autem in conflictu belli, nullo etiam teste vocato: vt C. eo. l. milites. ‡ si autem est domi, iure cōmuni: vt I. eod. §. illi.

c Sermonibus. Fortè cā demonstrandi, vt magister discipulo, vel ludi causa. vt ff. de actio. & oblig. l. obligationum substantia. §. n. vel affectionis: vt ff. de iur. codici. l. literæ.

ADDITIO. Tu dic, q nulla verba operantur testm̄, nisi appareat, q voluerit testari, & ad hoc se disposuerit: secus in contractib⁹, vbi in dubio verba præsumuntur obligatoria, nisi aliud ex coniecturis appareat. An verbum relinquo, importet institutionem, legatum, vel fideicommissum. vide Ioan. Fab. hic.

d Nec vllorū. Sic I. ad legem Falc. circa prin. ibi, idque ipsorum. sic C. de rescin. ven. l. ratas.

e Quinimò. Habet priuilegiū. ‡ circa solennitatem: quinimò & circa substantiam testamenti: vt qui aliàs testari non posset, hic tñ possit: vt ff. eo. l. iiij.

f Mutus. Siue natura, siue casu, vt sit priuilegium aliqd: vt C. qui testa. fa. pos. l. discretis. & hoc iure militari: vt ff. eo. l. iure militari. Accur.

ADDITIO. Dūmodo appareat ipsum sic voluisse testari p signa sua, quæ p notos poterunt interpretari.

Sed hactenus. CASVS. Dñe. dicatis ergo mihi, quandiu durat priuilegium militare circa solennitatem testa? Ad hoc rñ. Amice, hoc priuilegium circa solennit. testa. tandiu ex principalibus cōstitutionib. militib. indulgetur, quādiu militant, & in castris degunt. Post missionem verò a castris, siue veterani, siue adhuc militantes extra castra fecerint testamentum, id cōmuni iure omnium ciui. Ro. facere debent. Veruntamen illud testa. quod in castris factum est, intra annum tantum valet. Pone igitur, q aliquis miles in castris fecerit testa. iure militari, & hæredē sub conditione instituit, & postea iste miles iam decessit: si cōditio sub qua erat hæres institutus, diu post annum, vel fortè post biennium extitèrit: nunquid valebit illud testamentum militis? Et respon. q sic. Nam placet hoc testamentum, quasi militis valere. Conditio enim retrotrahitur, & perinde habetur, acsi hæres purè institutus statim post mortē militis adijsset. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sed & si quis ante militiam. Franc.

g Sed hactenus. Quidam dicunt hic nō esse §. & assi-ount, q omne priuilegium, quod habet miles, pdeo cum

† Idē pla. Fa. & Ange.

‡ Debet ergo aliquo mō de volūtate cōstare vl p duos testes: vel p cōparationē literarū vel aliàs. & facit vt remissa penit⁹ oī solennitate nō de naturali, sed ciuili tātū itelligať. Ang.

† Hic tex. ē sing. ad hoc q testes vt sūt pñtes in testō debent audire vocē testātis, & qd pl⁹ est videre ei⁹ faciē: nec sufficit cordina in medio: licet gl. in l. ij. §. idē Labeo. ff. de aqu. plu. ar. teneat ōtriū, sed reprobať p l. siun⁹. C. de test. Ægi. Per.

‡ Idem Fab. Ang. & Iac.

quã redit de militia. Sed nos dicimus §. hic esse: & distinguimus inter priuilegiũ qđ habet, vt testetur, qui aliàs testari non potest, vt filiusfamilias, & mutus, vt illud duret post reuersionẽ: vt I. proxi. §. & §. sed testari. & ff. e. l. Titius. in prin. Alia verò priuilegia, quæ habet in testando, finiuntur: vt hic, & I. eo. §. illis autẽ.

patre emancipatus est, & ita capite dimin. est, nunquid in his casibus per capitis diminutionẽ irritatur test. Respon. quòd non: imò in vtroque casu valet testam. quasi ex noua militis voluntate: & nõ videtur capitis diminutione irritũ fieri: quia sicut de nouo cap. diminu. iure ciuili, & primum testamentũ facere põt: ita vetus test. capi. diminu. nõ euanescit. Hęc dicunt vsq; ad illũ §. sciendũ est tñ. Fran.

lis [a] a principalibus cõstitutionibus cõceditur, quatenus militant, & in castris degunt. Post missionem [b] verò veterani, vel extra castra alij, si faciant adhuc militantes testamẽtum: communi omniũ Ciuiũ Romanorũ iure id facere debent. Et quod in castris fecerint testamentũ, nõ cõmuni iure, sed quomodo voluerint: post missionẽ intra annum tantum valebit. Quid ergo si intra annũ quis decesserit, conditio autem hæredi adscripta post annum extiterit: an quasi militis testamentũ valeat? Et placet valere [c] quasi militis.

Testamẽtũ factũ ante militiã sine solẽnitate valet, si post militiã apparet de militis voluntate. Et idẽ si miles post testam. fuerit capite minut. Ar.

Sed & si quis ante militiam nõ iure fecit testamentum, & miles factus, & in expeditione degens resignauit [1] [d] illud, & quædã adiecit, [e] siue detraxit, vel aliàs manifesta est militis voluntas hoc valere volentis: dicendũ est, valere hoc testamentum quasi ex noua [f] militis voluntate. Denique etsi in adrogationẽ datus fuerit miles, vel filiusfamilias emãcipatus est: testamentum eius quasi ex noua militis voluntate valet: nec videtur [g] capitis deminutione irritum fieri.

Qui de quasi castrẽsib testantur, iure cõi testari debent.

Sciendum tamen est, quod cum ad exemplum castrensis peculij, tam anteriores leges, [h] quàm principales constitutiones [i] quibusdã [k] quasi castrẽsia dederãt peculia: & horũ quibusdã permissum fuerat, etiam in potestate degẽtibus, testari: nostra id cõstitutio [l] latius extendens, permisit omnibus, in his [m] tantũmodo peculijs testari quidẽ, sed iure cõmuni. [n] Cuius constitutionis tenore perspecto, licentia est, nihil eorum, quæ ad

[a] Illis. militib. vt reliqua priuilegia. s. de numero testiũ habeãt in testando. & sic non refert ad proximũ §. Accu.

[b] Post missionẽ honestã. Scilicet finito tẽpore militiæ: vel causariã, si ante tẽps ex necessitate recessit. si aũt ignominiosa est missio, desinit statim valere: vt ff. eo. l. testamẽta eorũ. & C. eo. l. ex testamẽto. Sed si miles de capitali crimine dãnatus fuerit: si quidẽ de cõmuni, vt homicidio, & simili, non poterit amodo testari. ff. de vet. suc. l. j. in fi. Si aũt militari, vt quia alienauit arma, vel similia, quæ numerant ff. de re mil. l. ij. & iij. (& idẽ etiam de fide rupta) nõ põt testari: vt ff. e. l. ex militari. aliàs poterit in castrensibus tñ, si ei in sñia pmisũ fuerit, aliàs non, vt ff. de iniust. rupt. testa. l. si qs filio. §. irritũ fit. vers. sed & si quis capite. & de leg. iij. in l. si quis. I prin. §. miles.

ADDITIO. Ergo a contrario sensu in pagano erit secus, imo testũ antea factũ ab eo postea ex capitali sñia moriẽte, nõ valet: nisi pẽdẽte appellatiõe, vel supplicatiõe p gra cõsequẽda, moreret. de hoc vide Ang. hic.

[c] Valere. Quia cõditio retrotrahitur: vt ff. de peric. & com. rei ven. l. necessario. §. quod si pendente. & ff. qui pot. in pig. hab. l. vlt. & facit. ff. eo. l. quod dicitur. & l. quod constitutum. Accur.

Sed & si quis. CASVS. Accessi ad Iusti. & ita proposui corã eo: Dñe, quidã ante militiã fecit testa. iuris solen. nõ adhibita: quia forte nõ adhibuit nisi tres testes. itaq; testa. nõ valuit pp defectũ solẽnitatis. post eadẽ miles factus, & in expeditiõe militari occupatus illud testa. resignauit. i. aperuit: & quędã adiecit siue detraxit, vel alio modo manifestauit se velle valere hoc testa. iure militari: modo quęro, verũ hoc testamẽtũ quod ab initio nõ valuit, ex voluntate militis conualescere possit? Respon. quòd sic. nam in hoc casu testamentũ valere dicendũ est, quasi ex noua militis voluntate. Sed pone. Quidã miles fecit testamẽtum: & postea dedit se in arrogationẽ: & ita post testamentũ passus est capitis diminutionem, vel quidã filiusfamilias in castren. peculio condidit testamentum. & postea a

[d] Resignauit. Id est sigilla aperuit, & remouit: contrarium s. suo simplici.

[e] Adiecit. Vt ff. de iure cod. l. conficiuntur. §. si miles.

[f] Ex noua. Not. quod ab initio nõ valuit, ex postfacto tamen conualescit.

[g] Nec videt. Quod resignauit postea. Vel dic, sicut nunc de nouo facere potest: sic vetus non rescinditur: & secundum hoc dic de noua voluntate. s. tacita. Aliud in pagano: vt j. quib. mod. testa. infir. §. alio.

Sciendũ tamẽ est. CASVS. Domine, iam video qualiter milites priuilegiati sunt circa factionẽ testa. & qualiter intelligẽdum sit priuilegiũ datum militibus: & inquantũ durat: vnde videtur mihi, quod decętero possetis quiescere. Ad hoc resp. Amice, adhuc non est locus quieti: imò certè in hoc loco sciendum est, quod ad exemplum castrensis peculij, tam anteriores, quã principales cõstitutiões quibusdã psonis in dignitate constitutis in quasi castrẽsi peculio specialiter cõcesserũt testari, quod quidem nra constitutio latius extendẽs generaliter oĩbus quasi castrẽ. pec. habẽtib. in hoc permisit testari: iure tñ cõmuni obseruato, cuius tenore perspecto, licitum est, nihil eorum, quę ad prefatum ius pertinent, ignorare. Et hęc dicuntur vsque ad fin. tit. Franc.

[h] Leges. Scilicet, digestorum: vt ff. de colla. bo. l. j. §. nec castrense.

[i] Constitutiones. Vt C. de asses. l. velut. & C. de adno. diuer. iud. l. fori. & aliæ plures. Accur.

[k] Quibusdam. Vt consulibus, & pfectis legionum, & psidibus prouinciarum, qui sunt filijfamilias: vt C. de inofficio. testam. l. fin.

[l] Constitutio. C. de inoffic. testa. l. fin. Accur.

[m] In his. Scilicet castrẽsi, & quasi. nã in aduẽtitio nõ potest, licet habeat proprietatẽ: vt C. de bo. quæ lib. l. fi. §. filijs autem familias. in gloss. j. Accur.

[n] Iure communi. Nisi sit miles in castris: vt s. eo. in princ. Item tale testa. non expugnatur per querelam inoffic. testa. 4 vt C. de inoffic. testa. l. fin.

[a] Idem Pla. hic.

[b] Ista est vera etsi sit surdus & mutus a natura: vt possit testari, scribendo vel ligẽdo tamen, vt p Ang. I. §. prox. quãuis Io. Fa. teneat cõtrarium.

[c] Et dicit Angel. quod scholaris absens a studio p quinquẽnium perdit priuilegium.

[d] Idẽ in scholari, qui si est patrię post gradum doctoratus, vel missus ob morbum gaudet intra annũ priuilegio scholastico. secus si est bannitus. scdm Por. Ęgi. Per.

[e] Resignare pro aperire & in alijs significatio nibus Mando. super signa. Gratię de Resignatio.

4 Istud hodie est falsum, secundum Ange.

QVIBVS NON EST PERMISSVM. &c.

Dictũ est suprà qualiter testamẽta fiant. sequitũ videre de psonis, q̃ testari possunt, et q̃ nõ, quãuis fueris ordo præposterus: quia si q̃ramus an valeat testamentũ, prius vidẽdũ dũ est, an persona testantis possit testari l. si quæramus. ff. de testam. Ang. Areti.

On tamẽ. Iste ti. dividitur in septẽ partes: quia enumerantur septẽ gradus personarũ. Et primo ponit de filiofami. Secũdo de impubere. Tertio de furioso. Quarto de prodigo. Quinto ponit de surdo, & muto. Sexto de cæco. Septimo de capto ab hostibus. Secunda ibi. Præterea. Tertia ibi. Item furiosi. Quarta ibi. Itẽ pdigus. Quinta ibi, Itẽ surdus. & mutus. Sexta ibi. Cæcus. Septima ibi. Eius. Iste tit. est facilis in casus positione: ideo vide per teipsum.

a Non tñ. Videbatur quẽlibet seruatẽ supradicta posse testari: sed cõtrariũ ẽ i tredecim casibus, q in tit. isto p parte dicunt. Et hoc ẽ q dicit, non tñ &c. & no. j. eo. §. fin. Ac.

b Stati. Id est inprimis vel stati. i. eo ipso

c Permiserint. Sed cũ mortis filius donare potest patre cõsentiente: vt ff. de do. cã. mort. l. tã is. in fi. Et id diuersitatis est q̃a testamentũ ex libero, nõ alieno arbitrio debet procedere: vt ff. de hær. insti. l. illa institutio. Accur.

ADDITIO. Quã uis. n. donatio causa mort. sit vltima voluntas tamen magis cedit contractui: vt no s. de do. in princ.

d Nihilo magis: Id est nõ ideo magis. habet enim in se negatiuam: sicut nihilominus affirmatiuam. Accu.

Aduerte, licet tex. dicat filios non posse testari: hoc tamẽ fallit, quando testantur ad pias causas: quia tunc possunt. c. licet. de sepul. lib. vj.

e Ijs. f. castrense. vel quasi castrense peculium habẽ-

Huic tractatui adde, mulierib. olim prohibitũ fuisse testari: tam apud athenienses. q̃ apud Romanos, donec in manũ viri essẽt. n. ut, q̃a prius erãt i ppetua quadã tutela. Hinc Cic. in Topicis ait, sedm mulieris tabulas bonorum possessionẽ nõ dari. Franc. Bald. hic.

Tamen vestales oli vt primũ erant captæ, ius faciẽdi testamentũ adipiscebatur, licet prius essẽt i potestate parentũ, vt in Fenestellã de vestalibus. Aegi. Per.

Ista gl. est approbata per Ang. hic. Filius familias, licet testari nõ possit, bene tñ potest donare causa mortis.

Nihilo magis & nihilominus, dicuntur.

præfatum ius pertinent, ignorare.

TITVLVS XII. QVIBVS NON EST PERMISSVM facere testamentum. †

In parentum potestate constituti (etiã si paternus accedat cõsensus) iure testari nequeunt: his tamẽ adeptis, qui castrense & quasi castrense peculiũ habent, id est, qui vel in castris vel bonis literis militant: quib. super eo (haud secus quã si sui iuris essent) etiam inuito patre: testandi libertas data est.

Annotato, Castrensia, aut quasi, mortuo patre nõ communicanda fratribus.

On tamẽ [a] omnib. licet facere testamentũ. Statim [b] enĩ ij, qui alieno iuri subiecti sunt, † testamẽti faciendi ius non habent: adeò quidẽ, vt quamuis parentes eis permiserint, [c] nihilò magis [d] iure testari possint: exceptis ijs, [e] quos antea enumerauimus, & præcipuè militibus, qui in potestate parẽtum sunt: quibus de eo, quod in castris adquisierunt, permissum est ex cõstitutionibus [f] principũ testamentũ facere. Quod quidem ius [g] ab initio tantùm militantibus datum est, tam ex authoritate diui Augusti, quã Neruæ, [h] necnon optimi Imperatoris Traiani, postea verò subscriptione [i] diui Adriani, etiam dimissis à militia, id est, veteranis [k] concessum est. Itaque siquidem fecerint de castrensi peculio testamẽtum, pertinebit hoc ad eum, quem hæredem reliquerint. Si verò intestati decesserint, nullis liberis, vel fratribus superstitib⁹, [l] ad parentes eorum iure communi [m] pertinebit. Ex hoc intelligere possumus, quod in castris adquisierit miles, qui in potestate patris est, neq; ipsum patrem adimere posse, neque patris creditores id vendere, † vel aliter inquietare, neq; patre mortuo cũ fratribus cõmune [n] esse: sed scilicet propriũ eius esse, qui id in castris adquisierit, quanquam iure ciuili, [o] omnium qui in potestate parentum sunt, peculia, [p] perinde in bonis parentum computentur, ac seruorum peculia in bonis dominorum numerentur, exceptis videlicet ijs, quæ ex sacris constitutionibus, & præcipuè nostris, [q] propter diuersas causas nõ adquiruntur. [r] Præter hos igitur qui castrẽse peculiũ, vel quasi castrẽse habẽt, si quis alius filiusfamilias testamentum fecerit, inutile [s] est: licet suæ potestatis factus decesserit. [t]

tibus, vt s. tit. proxi. §. fi.

f Constitutionibus. Extrauagantibus.

g Quod quidem ius. f. posse testari: in castrensibus.

h Augusti quàm Neruæ &c. Quorum dicta non habemus. Accur.

i Subscriptione. Cuius verba non habemus:

k Veteranis. f. filijs familias: de quibus hic loquitur.

l Nullis. Liberis, vel fratribus superstitib. nam liberi defuncti militis, & fratres patrem excludebãt: ut C. eõ. de suc. l. fi. Hodie soli liberi militis. vt i Auth. de hær. ab intest. ve. circa princi. ibi: si quis igitur. col. ix.

ADDITIO. Quibus non extantibus succedit pater vna cum fratrib. vt not. eo. ti. §. si igit defunctus decedẽtes, vers. si verò cũ. dũmodo deferatur tãquã hæreditas: vt j. proxi.

m Iure communi. Nõ hæreditario: sed tanquam occupanti peculiũ profectitiũ, vel aduẽtitiũ: vt ff. de cast. pecu. l. ij. hodie videtur etiã iure hæreditario: vt in Aut. de hær. ab inte. ve. §. si igitur defunctus decedentes. col. ix. Accu.

n Commune. Sic s. per quas perso. nob. acqui. § j.

o Iure ciuili. f. antiquo. sic s. per quas perso. nob. acqu. §. j.

p Peculia f. aduentitia, & profectitia. nã castrẽsia, vel quasi etiã iure veteri non acquirebãtur patri: vt ff. de colla. bo. l. j. §. nec castrense.

q Nostris. Et aliena, & nostræ sunt: vt C. de bo. mater. & C. de bo q̃ li. p totũ.

r Nõ acquiruntur. f. nobis patribus.

s Inutile est. Quia quod ab initio non valet, ex tractu temporis non conualescit argum. j. tit. mu. j. circa prin. ibi, alioqui.

a Arg. contra. C. de nup. l. & si contra. Solu. ibi non valuit matrimonium ex primo, sed ex nouo post matrimonium consensu.

t Decesserit. Non idem de seruo testante, si fideicõmissum sit relictum: quia valet, si duret voluntas: vt ff. de leg. iij. l. j. § j.

† Profectitiũ ct filij peculiũ cos vẽ dere posse apperte docet hoc loco Theophilus: tic n. ille ait vt la. Cuius vertit. Si qs grauẽ aes alienũ contraxit, & bona eius a creditoribus distrahantur, p fectitiũ a filij peculiũ vna vẽ dit, castrẽ se vero ne quaquã.

Tẽporis tract⁹ nõ cõual. dat inualidũ.

Et hoc verũ indistictè si defect⁹ sit in psona hæredis, idẽ si i psona testãtis: vt qa sit in testabilis: sec⁹ si onerat⁹ creditoribus sex uos instituere nequeat: vt l. ei q solvẽdo. ff. d hær insti. tu. defect⁹ quoque solennitatis vt in nuseptem testiũ rogatorum, ex post facto confirmari non potest. nisi i casu le. j. C. de fidei cõ. lib. secusfi respiciat fauo rẽ priuatũ. l. filio pterito. ff. de iniu. testa. Aa.

Impubes non pōs facere testm̄: nec etiam furiosus: nec factum conualescit: licet efficiatur pubes, vel sanæ mentis. Aret.

Annota, ab initio nullū, tractu tpis nō cōualescere: et versa vice, rē legitimè factā, et si ad eū casum veniat a quo initium sumere non potuit, nequaquam irritari.

Præterea † testm̄ facere nō pñt impuberes, a quia nullum eorum animi iudicium b est: Itē furiosi, c quia mente carent. † nec ad rem ptinet, si impubes postea pubes, aut furios' postea cōpos mētis fact' fuerit, & decesserit. Furiosi d aūt si p id tempus fecerint testm̄, quo furor eorum intermissus est, iure testati e esse videnť, certè eo, quod ante furorem fecerint, testō valēte. Nā neq; testm̄ rectè † factū, neq; vllū aliud negotiū f rectè gestū, postea furor interueniens perimit.

Nō valet testamētū pdigi factū post interdictū: sed prius factum sic. Aret.

Item pdigus, g cui bonorum suorum administratio interdicta est, h testamentum facere non potest, sed id quod antè fecerit, quàm interdictio bonorum suorum ei fiat, ratum est i.

Mutus, & surdus possunt certis casibus condere testamentum: sed non semper. h. d primo, Et vitium superueniens post testamentum perfectum, non nocet. Aret.

Item surdus, & mutus non semp k testm̄ facere possunt. Vtique autem de eo surdo l loquimur, qui omnino non exaudit, non qui tardè exaudit. Nam & mutus is intelligitur, qui eloqui nihil potest, non qui tardè loquit, Sæpè enim etiā literati, & eruditi m homines varijs casibus & audiendi, & loquendi facultatem amittunt n

a Impuberes. Sed ex quo tetigerunt de vltimo die xiiij. vel xij. anni: satis est, fauore testamenti: vt ff. eo. de test. & qui testa. fac. pos. l. qua ætate. Idem in vsucapione: vt ff. de vsucap. l. in vsucap. Secus in pscriptionibus odiosis: vt ff. de actio. & obli. l. in omnib. temporalib. Item secus, vbi est fauor eius q vult protogare, vt in contractibus a minore factis: vt ff. de mino. l. iij. §. minoré.

b Iudicium. Id est discretio: vt ff. de iudic. l. cum prætor. §. non autem. versic. lege. Quandoque ponitur pro sententia, vt rei iudicatæ standum est.: vt C. de re iudic. l. j. Quandoque pro instātia causæ triennij: vt C. de iudic. l. properandum, per totum. Qñque pro actione: vt iudicium familiæ erciscundæ, vel communi diuidundo: vt de offic. iudi. §. si familiæ erciscundæ. & §. fina. Quandoq; pro lite, siue controuersia: Vt iudiciū pendet super hæreditate: vt ff. ad Trebel. l. j. secundo resp. Quandoque pro authoritate, vt negotia ecclesiastica non sunt disponenda laicorum iudicio, id est, authoritate. extra. de iudi. c. decernimus. Quandoq; pro foro, vt causa iurispatronatus definiri debet ecclesiastico iudicio. id est foro. ca. quanto extra. de iudi. Qñq; p arbitrio. ff. qui satisda. cog. l. arbitrio. Si enim arbiter est iudex: ergo arbitrium est iudicium. Qñq; p vltima voluntate, * vt iudicium testatoris cassum esse non debet. C. de sacrosanc eccle. l. j. Qñq; p quæstione, vt ciuilis causa in iudicium, idest in quæstionem deducta cum criminali, post criminalem est distinguenda. C. de ordi. iudi. l. fi. Quandoque p discussione siue iuris discussione: vt in tit. de iudi. ff. & C. Quandoque p potestate iudicandi: vt ff. de iudi. l. iudicium soluitur vetante eo, qui iudicare iusserat. Quandoque pro pernicie siue damnatione, vt ibi, Qui manducat & bibit indignè corpus & sanguinem Dñi, iudicium sibi manducat & bibit. Quandoque pro pœna, vt ibi, Qui bona egerunt, ibunt in vitam eternam: qui verò mala, in resurrectionem iudicij & pœnæ æternæ. Quandoque pro pcessu iudiciali: vt c. j de iud. lib. vj. Et ista xv. significata iudicij possunt his versibus comprehendi. Actio, lis, author, forus, arbiter, vltima velle: Quæstio, discret. sen. instant. discussio, posse: Pernicies, pœna, processus iudicialis.

ADDITIO. Facit ca. in iudicijs. de reg. iuris, libro sexto.

c Item furiosi. Repete, non possunt testamentum facere.

d Furiosi. Hac ratione idem in mente capto dicam vt arg. ff. de verbo. obli. l. a Titio. in fine.

e Testati. Vt C. eo q test. fa. pos. l. furiosum. in prin. ADDITIO. Idē in dubio, si tempus testamenti erat remotum a tpe furoris, sed si vicinum, tunc ex qualitate ipsius act' psumitur fuisse sanæ mētis, vel nō. Et qualiter pbetur furor: vide Ang. hic.

f Negotium. Vt vsucapionē inchoatā: vt ff. de vsucap. l. iusto. §. eū. vel possessionem qsitā: vt ff. de acqré. poss. l. si is qui animo. sic ff. de pecu. l. quam Tuberonis. in prin.

g Prodigus. Prodigus est, q neq; finē, neq; modū habet in expēsis: vt ff. de cur. fur. l. j. Nā pdig' dat danda, & nō danda: auar' tenet tenēda: & non tenenda: largus mediū tenet inter vtrunque.

ADDITIO. Vnde versus,
Prodigus est, animi vitio retinenda profundens.
Qui retinet dāda cupide, cēseť auarus.
Largus, q sumptū facit ex rōne libēter.
Vide notata in c. ex parte. extra. de consuet. in gl. ij.

h Administratio interdicta est. si dicas a iudice, planum est, si dicas a lege: vt quia crimen legis Iuliæ maiesta. commisit: multominus testatur: sed & tunc prius factū rumpit: vt C. ad legem Iuliam maie. l. fi. ADDITIO. Et sufficit, q fiat præconium publicè cum causæ cognitione, q nemo contrahat cum eo, vel quòd iudex declaret eum esse prodigum: vel det ei curatorem tanquam prodigo, seu aliter notoriè prodigus existat.

i Ratum est. Quid si fiat interdictio, cum tamen non sit prodigus? Respond. fortè non valet interdictio: arg. ff. de tuto. & curato. dat. ab his. l. Seia. : Sed contrarium verum est, cum sit facta contra ius litigatoris tantum: non contra ius legis. ff. quæ senten. sine appella. rescin. l. j. in princip. & §. j. & C. quando prouoca. non est necess. l. ij.

ADDITIO. Vide capit. cum inter. extra. de re iudicata.

k Non semper. Sed quandoque possunt, secundum distinctionem sequentem.

l De eo surdo. Sic. ĩ. de inuti. stip. §. mutum.

m Eruditi. Scilicet in minoribus.

n Amittunt. Et maximè impij aduocati, : vt in eo puniantur, in quo deliquerunt. c. literas. de tempo. ordi. c. pastoralis. de iure patro. & c. fina. de immunita. ecclesi. cum simi. quia per quæ quis peccat, per hæc torquetur.

† Facit ad istum §. qd̄ dī i c. licut te nor. iūcta gl. super ū. men̄é. extra. de reg.

Tēporis tract' nō oualidat Iualidū.

† Valeri' eñ maximus, lib. vij. c. viij. author ē centūviros pbasse testm̄ Tuditani perpetuo furor̄ agitati, quo ille filiū hǣdē scri pserat.

† Aliàs ritè.

* Hinc iudicare qñque. i. in vltima voluntate aliqd delinquere. c. licet. de sep. li. vj. Ægi. Per.

1. Cor. xj.
Ioan. v.

Versus.

Prodig', quis est.

: Et hoc verū qñ datus est simpliciter curator impuberi tanquā puberi, vt l. si tutor petitus. ff. de tuto. & cura. da. ab his. secus si tanquā prodigo, cū nō sit, vt hic in fi. & ē rō qa pupillū declarat naturæ, sed pdigū ipse iudex. vel qa curatoris datio facili' id est solo tractu tpis pdit vires, quā pdigalitas, vbi exigiť certitudo reditus ad sanā mētē. Ang.

: Huc ptinent q in ingratos Aduocatos scribit Quin. Mand. in tracta. de ingratitudine. cap. 83.

Vnde nostra cōstitutio a ēt his subuenit, vt certis b casib.& modis ſm normā eius poſsint teſtari, aliaq; facere, quę eis permiſſa ſunt. Sed ſiquis c poſt teſtm̄ factū aduerſa valetudine, aut quolibet caſu mutus, aut ſurdus eſſe cœperit, ratum nihilominus manet eius teſtamentum.

Cæcus cū ſolēnitate cōi nō pōt facere teſtamētū, ſed ſeruando quādā ſolēnitatē ſpāliter ad hoc aſſignatā. Aretin.

Cæcus d aūt nō pōt facere teſtm̄, niſi per obſeruationem, e quā lex diui Iuſtini patris noſtri f introduxit.

Captus apud hoſtes, teſtm̄ facere nō pōt, ſed prius factū, ſi ibi moriatur, ex l.Cornelia valet: ſi redeat, ex poſtliminio. Aret.

Eius, q apud hoſtes g eſt, teſtm̄ quod ibi fecit, nō valet, h quāuis redierit. Sed quod dū in ciuitate fuerat, i fecit: ſiue redierit, valet iure poſtliminij, k ſiue illic dceſſerit, valet ex l.Cornelia. l

TITVLVS XIII.

DE EXHAEREDAtione liberorum.

Quiſquis filium habens in poteſtate, ritè teſtari vult, operæ preciū eſt, vt eum aut inſtituat, aut nominatim exhæredem faciat: illius etenim p̄teritione vſq; adeo nullū fit teſtamentum, vt ēt ſi viuo patre deceſſerit, nō cōualeſcat. In filiabus aūt cæteriſq; per virilem ſexum deſcendentibus, longè diuerſam rōnem tenuit antiquitas: vt ex hoc textu deguſtare potes.

On tamē vt

a Conſtitutio. vt C. qui teſta. fa. poſ. l. diſcretis.

b Certis. Vt mutus, & ſurdus caſu, vel mutus tm̄, ſiue natura, ſiue caſu, ſi ſcribere nouit, ſua manu ſcribat teſtm̄. Si aūt p alium ſcribere velit, impetret hoc a principe: vt ff. eo. de teſta. & qui teſt. fac. poſ. ſi mutus. Itē ſi ſurdus tm̄ caſu eſt, vel ēt nā. teſter ſi vult, ſi pōt loqui articulatè, vt C. qui teſta. face. poſ. l. diſcretis. ſi aūt natura eſt ſurdus, & mutus, non pōt, niſi ſit miles: vt ſ. titu. j. §. quinimò.

ADDITIO. Qui oā dicūt dēre intelligi de muto, & ſurdo a caſu: & tunc miles teſtabit de licentia principis in ijs caſib. in quibus paganus non poſſet.

c Sed ſi quis. Sic ſ. eo. §. præterea. & §. ſi furioſi.

Teſtamētū p cæcū faciendi ſolēnitas.

d Cæcus. Naturaliter, vel caſu: & orbatus vtroque lumine. ſecus ſi vno tātum: vt C. de excuſa. tut. l. frater.

e Per obſeruationem. Scilicet vt coram ſeptem teſtib⁹, & tabellione, vel alio, loco eius, ſi non inueniatur tabellio, dilucidius voluntatem ſuam declaret, & in hæreditatibus, & in legatis: & omnia in ſcriptis referantur: vt C. eod. l. hac conſultiſſima.

f Patris noſtri. Alìàs mei. ſic. ſ. de do. §. eſt & aliud.

Legis Corneliæ fictio.

g Apud hoſtes. Scilicet vt captus, vel obſes: vt ff. eo. de teſta. l. obſides.

Teſtamētū facere mutus p̄hibetur a iure.

h Non valet. Quia ſerui ſunt, vel quaſi: vt ſ. de iure perſo. §. ſerui. & ff. de libe. homi. exhi. l. ij.

i Fuerat. Ante captiuitatem.

k Poſtliminij. Quod fingit eum ſemper in ciuitate fuiſſe: vt ſ. quib. mod. ius pat. pote. ſol. §. ſi ab hoſtib. non autem l. Corne. ita fingitur, & quod dicitur C. de cap. l. j. & l. captum. impropriè ponitur lex Cornelia pro iure poſtliminij.

Intellige ſi ſint dati p pace tenenda, & a populo Romano. in qb. habet locum ēt lex Cornelia: ſecundum Ioā. Fab. alìàs ſi dati ab alia ciuitate, vel dn̄o, nō ſūt ſerui. vt p Ange. hic.

l Ex lege Cornelia. Quæ fingit eum prima hora captiuitatis mortuum, & ſic liberum: vt ff. eo. de teſta. l. lege Cornelia. Aliud eſſet ſi nulla eſſet fictio, vt in ſeruo pœnæ facto, vt j. qbus mo. teſta. infir. §. non tm̄. Vltimo no. q xiij. ſunt pſonæ, & plures quæ teſtari non pn̄t. Filiusfamilias. Item ſeruus: vt ſ. eo. in princi. ff. eo. de teſt. l. ſi filius. Item impubes. Item furioſus. Itē mente captus. Item prodigus. Item mutus. Item cæcus. Item ſurdus. vt ſ. eo. §. præterea. & §. item furioſi. §. Item prodigus. & §. Item ſurdus. & §. cæcus. Item dānatus ad mortem naturalem, vel ciuilem, vt ff. eo. de teſt. l. eius qui. §. j. vſque ad fi. Item obſes: vt ff. eo. l. obſides. Item de crimine famoſo dānatus: vt ff. eo. l. is cui. §. fi. & l. cum lege. Item de ſtatu ſuo dubitātes: vt ff. eo. l. qui teſta. domini. & l. de ſtatu. Item monachus: vt in Auth. de mona §. illud quoque. colla. j. ſed hodie ſm quoſdā corrigitur: vt in Authē. de ſanctiſ. epiſ. §. ſi qua mulier. colla. iiij. Item is cui interdicit bonis a lege: vt C. de hære. & manichæ. l. manichæos. & ad legem Iuliam maie. l. vltima. Vnde verſus.

Teſtari nequeunt, impubes, religioſus,
Morti damnatus: & ſub patre filius, obſes,
Prodigus, & ſtultus, dubius, ſeruus, furioſus,
Crimine dānatus, cū muto, ſurdus: & illū,
Qui maieſtatem læſit, cæcū quoque iungas.

DE EXHAEREdatione liberorū.

Iſte tit. cōtinuat p gl. i. infrà ī nigro. Ang. Vel ſic. dictū eſt ſuprà, de teſtamētis, & eorū ordinatione: verū qa in teſtamētis qn̄q; liberi exhæredant: ideo ſequit titul⁹ de exhæredatione liberorū. Cōtinuatio.

Non tn̄. Totus iſte tit. diuiditur principaliter in tres partes. Primo ponit qd iuris erat de iure antiquo circa exhæredationē liberorū, & qua forma exhæredabātur. Secūdo qualiter hodie exhæredari debeant. Tertio aliqua dubia circa pdicta ſubinfert. Secunda ibi, Sed hæc quidem. Tertia ibi, Sed ſi in expeditione. Item prima ſubdiuitur. Nam primo ponit quandam continuationem ad pręcedentia. Secundo ponit qualiter exhædationē fieri de iure antiquo ſufficiebat de liberis natis & in poteſtate, & primum locum, ſiue gradum obtinētibus. Tertio de liberis naſcituris, vel de natis non obtinentibus primum gradū. Quarto de emancipatis. Quinto de liberis ciuilib. tantū, & de eorū exhæredatiōe. Secūda ibi, Sed q filiū. Tertia ibi, Poſthumi. Quarta ibi, Emācipatos. Quinta ibi. Adoptiui. CASVS. Dn̄e, iā video de hac obſeruatione ſolenni obſeruanda in teſtō: nunquid ſufficit huiōi obſeruatio ad hoc, q teſtamentum inexpugnabiliter valeat? Rn̄det q nō. Nō. n. vt oīno valeat teſtamentum, ſufficit pdicta obſeruatio, quam ſ. de teſta. ordi. expoſuimus: ſed teſtator, q filiū in poteſtate habet, eum vel hæredem in teſtamento inſtituere, vel nominatum exhęredare neceſſe habet. Si enim eum ſub ſilentio pręterierit, inutile erit teſtamentum: & intātum erit inutile, vt licet iſte filius præteritus viuente teſtatore mortuus fuerit, nemo tn̄ ex eo teſtamento hæres exiſtere poſſit. & hoc ea ratione: quia præterito filio in poteſtate tempore facti teſtamenti exiſtente, teſtamentū ipſo iure nullū fuit. & hoc verū fuit in filijs maſculis primi gradus, ſed ſecus erat in filiab⁹. Nam nō ita de filiab. vel alijs liberis vtriuſq; ſexus in remotiori gradu cōſtitutis apud veteres obſeruabat. Neque enim exhæredabātur, & tamen teſtamentum propter hæredis præteritionem non infirmabatur: ſed ius accreſcendi vſque ad certam portionem, ideſt dimidiam

dimidiā illius portionis, quā habituri eēnt ab intesta-to, eis præstabat. Nec solū fuit hmôi differētia inter filios masculos, & hmôi personas: sed etiā alia: qa licet filij masculi nominatim debeāt exhæredari, nō tñ su pradictas personas nominatim exhæredare parētibus erat necesse: sed licebat eis illas psonas inter cæteros exhæredare. Sed dñe dicatis mihi, qd est exhęredare nominatim? Ad hoc rñd. Amice, exhęredare noīatim videt̄, qui ꝓprio nomine expresso exhæredat. veluti si testator dicit, Titius filiꝰ meus exhæres esto. vel non addito proprio nomine: sed appellatiuo tñ: vt puta, si testator vnū solum filiū habuit. Et hæc dñr vsq; ad illū § posthumi quoq;. Franciscus de Aret.

omnino [a] valeat testamentū, sufficit hæc obseruatio, quā supra [b]. exposuimus: sed qui filiū [c] in potestate [d] habet, curar̄ debet, vt eū hæredem instituat, vel exhęredē nominatim faciat. Aliòqui, si eū silentio preterierit, [e] inutiliter testabit̄: adeò [f] qdē, vt si viuo patre filius mortuus sit, nemo [g] hęres ex eo testamēto existere possit: qa. s. ab initio nō cōstiterit [h] testamētū. Sed nō ita [i] de filiabus, & alijs per virilē sexum descendentibus liberis vtriusq; sexus antiquitati fuerat obseruatū. sed si non fuerāt scripti hæredes, scriptęuę, vel exhæredati, exhæredatæve, testamētū quidē nō infirmabat̄, [k] ius tamen accrescendi eis ad certam portionē [l] præstabatur. Sed nec [m] nominatim eas personas exhæredare parentibus necesse erat: sed licebat inter cæteros [n] hoc facere.

Exhæredatio nominatim fit dupliciter. Aretinus.

Nominatim aūt quis exhæredari videtur, siue ita exhæredetur, Titius filius meus exhæres esto, siue ita, Filius meus exhæres esto, non adiecto proprio nomine: scilicet, si alius filius non extet. [o]

Posthumi preteritione nō protinus ab initio infirmatur testamentum, sed ita demum cum natus fuerit posthumus: quo non nascente firmum manet testatoris iudicium.

Posthumi quoque liberi, vel hæredes institui [p] debent, vel exhære-

[a] Non tñ vt oīno. Licet dicta obseruatio. s. de test. or. solēnis sit: nō tñ &c. Vel sic. s. de ea obseruatione, q̄ est circa fidem, & probationē, satis dictū est: nunc de ea, q̄ est circa pietatem dicendū est: & licet ea obseruatio, quæ circa fidem est, satis diligens sit: non tamen &c.

[b] Supra. Scilicet in titu. de testa. ordin.

[c] Filiū. Etiā militē: vt ff. de li. & post. l. filiusfamilias.

[d] In potestate. Secus in emācipato iure ciuili. sed idē iure prætorio: vt j. eo. l. emancipatos. Accur.

ADDITIO Imò hodie præteritus dicit nullū ēē de iure ciuili, sicut in ptāte cōstitutus: ut per glo. in §. exhæredatos in gl. noluit. in auth. de hær. & fal. Ang.

[e] Præterierit. Scilicet nec instituēdo, nec exhæredando: ut j. de hæred. q̄ ab intesta. §. eadem, nec ipso iure ualet: ut C. de lib. præte. l. maximum.

[f] Adeo. Scilicet inutilitēr testabitur.

[g] Nemo. ff. de iniu. ru. test. l. filio. §. si. cōtra. Sol, ibi. filius uiuit, hic nō. Vel hic iure stricto, ibi æquo. Ac.

[h] Nō constiterit. Aliud si constitit: licet postea rumpatur: puta agnatione posthumi, qui postea moritur: quia tunc reconualescit testamentum: vt ff. de iniusto rup. test. l. posthumus. in prin. [1] & j. eo. §. posthumi. ibi, quod & filio &c. Nec est mirum: quia si ab initio rumpitur agnatione posthumi eo mortuo cōualescit. arg. ff. de regu. iur. quod ab initio.

[i] Sed nō ita. No. ex una parte ponit filios tñ, ex alia filias, & oēs ex masculis uel fœminis descendentes.

[k] Nō īfirmabat̄. Cōtra. j. e. §. sed fœminini. So. ut ibi.

[l] Ad certam portionem. s. dimidiam eius, quod ab intestato habituri essent: ut C. de lib. pt. l. maximum. circa me. ibi, cum enim contra tabulas &c.

[m] Sed nec. Hęc est secunda differentia inter pdictas personas.

[n] Inter cæteros. s. hoc modo: vnū de filijs meis exhęredo, vel vno instituto, sic dico, reliquos exhæredo. nam nisi diceret cæteros exhæredo: licet dicat, filium meum exhæredo, cum plures habeat, nemo exhæredatus videtur: vt ff. de liber. & posthu. l. ij. sed secus erit in istis. nam bene valet vt hic, dicitur.

[o] Non extet. Item alijs modis: vt omnes liberi mei sint exhæredati: & si sit vnus tantum: vt ff. de libe. & posth. l. Titius. in prin. Itē si dixerit alia verba quæcūque, dummodo certa: vt ff. si cer. pet. l. certū. de iniusto ru. testa. l. posthumi. §. nominatim. & ff. de lib. & posthu. l. j. & ij. sed secus si dicat. filium meū istituo, cæteros liberos exhæredo, vel Seium extraneum īstituo: liberos autem exhæredo. & hic non dicit omnes, vt non contradicat princi. gloss. [1] Nam dicor exhæredare filium inter cæteros: quia mistio fit cum cęteris in remotioribus gradibus constitutis, vnde non valet, cum debeant exhęredari nominatim, vt hic dicitur.

Posthumi quoq;. CASVS. Domine, iam video quid iuris est circa exhęredationem liberorū iam natorum, sed quid domine, si testator reliquerit vxorē pgnantem: nunquid necesse habet exhęredare vel instituere vterum? Rñd. q sic. nam non solum nati liberi, sed etiam posthumi exhæredari debent vel hæredes institui: & in eo par omniū posthumorū conditio est, q quocunq; posthumo siue masculini sexus, siue fœminini pterito non valet testamentū: quia si nascatur posthumus, vel posthuma natiuitate eius rumpitur testamentum. vnde si mulier pgnans, de qua sperabatur posthumus nasciturus, ediderit abortiuum: nihil erit impedimento hęredibus institutis ad hæreditatē ex testamento adeundā. Nam iste abortiuus, qui mortuus natus est, vel contra formā humani generis editus, pro nō nato habetur. Sed licet in hac particula sit cōtradictio omniū posthumorum parificata: in alio tamen differunt. nam fœminini sexus posthumæ vel nominatim, vel inter cęteros solebāt exhæredari: prout placuerat testatori: ita tamē vt si testator hmôi personas inter cæteros exhæredaret, aliquid eis legaret. ne viderent̄ hmôi posthumæ per obliuionem a testatore pteritæ esse: sed secus erat in masculis posthumis. Posthumos eñ masculos, puta filiū, & deinceps, statutū est nō posse aliter rectè exhæredari, nisi nominatim exhæredent̄. Sed dñe, pro Deo, qualiter pōt posthumus nominatim exhęredari, si testator de sexu faciat mentionē? Respon. q hoc modo, Quicunque mihi filius masculus genitus fuerit: exhæres esto. Et hæc dicuntur de veris posthumis vsq; ad illum §. posthumorum. Franc. de Aret.

[p] Institui. Ista institutione ex psenti matrimonio nascituri, & ex futuro institui videtur: vt ff. de libe. & posthu. l. placet. & l. ideoq;. [1] Quid in exhæredat ōe posthumorū, an omnes, siue ij, qui sunt in vtero tātū, an alij qui sunt nascituri ex psenti matrimonio vel futuro.

Aliās, oīmodo.

Tu vero dicito, q aut filius morit̄ viuo patre & testamētū omnino nullū ē, vt hic. aut supuixit patri, & si dixit testamentum nullū, nō valet: si verò tacuit, & approbanit, licet iuris subtilitate nullū sit, ex æquo tamē reconualescit, & id passim tēnetur.

[1] Et ibi est casus i quo etiā hodie necessaria ē bonorū possessio, & alios vigintivide per Ang. qđ est magnæ vtilitatis: quia eam liberi hra annū, cognati vero intra centū dies tātū, & non solū animo sed corā ptore agnoscēt̄. Exhęredatio inter cæteros qualiter fit.

[1] Istā gl. reprehendit Ioan. Fab. hic.

[1] Et etiā filij postea adoptati, qui dicūt̄ posthumi ciuiles. l. si qs posthumos. ff. eo An autē naturales tātū, & qd si istituat ventrem vxoris suę, vide per Ang. hic.

futuro, intelligunt exhæredati? R ñ. non: cum masculi debeat nominatim exhæredari: vt j. e. §. masculos. Ac.

ADDITIO. Et hæc vera licet glo. teneat contrarium in d. l. placet, quã saluat Ioan. Fab. vbi essent apposita verba multiplicatiua, vel vniuersalia, quisquis, quicunq;, & similia, secus, si indefinita tantum, vt hic.

a In eo. Scilicet quod sequit: quod & filio &c.

b Omniũ. Scilicet posthumorum ex se nasciturorum, & ex filijs suis, licet in iã natis non sit par cõditio: vt s. eod. §. sed non ita.

c Masculini. Siue ex masculo, siue ex fœmina.

d Adgnatione. Id est, natiuitate. sic j. quibus mod. test. in fi. pr. § primo.

Posthumi hodie exhæredari nõ possunt.

e Rumpitur. Si vero exhæredebatur, de inofficioso agebatur: vt j. de inoff. testam. §. posthumi. Hodie vero exhæredari non possunt: vt C. de inoffi. testa. l. si quis. §. legis.

f Infirmatur. Hic adde quod est ff. de milit. testa. l. si filius famil. j.

g Abortum. Qui est pro non nato: vt ff. de verbo. signi. l. qui mortui. & C. de posth. hære. l. j. Acc.

ADDITIO. Idẽ i seminato mortuo antequam perfecte extrahatur. Secus tamẽ in nato exsecto ventre, qui non declinat ad monstrum dũmodo habeat pulsum, etiam si vocem non emiserit. Vide Ang. hic.

h Personę. s. posthumę. nam iam natis fœminis non erat necesse legari. vt C. de lib. præter. l. maximũ. in fin. & s. e. §. sed nõ ita.

i Inter cæteros. Hodie per cõstitutionem omnes nominatim: vt j. eo. §. sed hæc. versi. nostra. Sed nouissimo iure non, cum non sint ingrati: vt in Auth. vt cũ de ap. cog. §. aliud. col. viij. Acc.

ADDITIO. Quæ causa debet exprimi, & per hęredem probari: vt in auth. ex causa. C. de libe. præteri. Angel.

Posthumorum. CASVS. Domine, iã video, & patet mihi qualiter exhæredant liberi nati, & etiã posthumi, nunquid sunt plures modi exheredãdi, vel instituendi: Et respõ. quòd sic. Nam sicut dictum est veros posthumos debere exhæredari vel institui, ita & ij qui loco posthumi sunt. Sed domine dicatis mihi. qui sunt ij, qui loco posthumi sunt? Ad hoc respõdet, Amice, loco posthu. sunt ij, qui tẽpore testamẽti non erant immediatè adiũcti testatori: postea tamẽ adhuc viuente testatore in locum sui hæredis succedunt: & ita quasi agnascẽdo immediate adiũguntur testatori, & sui efficiuntur, vt patet in tali exemplo. Titius habet filium in potestate sua: & ex eodem filio nepotẽ. hoc casu: quia filius vno gradu præcedit nepotẽ, solus filius iura sui hæredis habet, licet nepos & neptis ex eo in ei⁹ potestate sint. vnde si Titij filius viuẽte adhuc Titio mortuus fuerit, aut de potestate eius exierit, incipit nepos ex filio natus in locum patris sui mortui succedere: & eo modo quasi agnatio ne suus hæres efficitur: cũ nullus in potestate existens eum pcedat: & ideo sicut testator ipsum filiũ, vel hæredem instituere, vel nominatim exhæredare; debet, ita nepotem, vel neptem ex illo necesse habet exhæredare vel hæredem instituere: nẽ fortè uiuo adhuc testatore, filio eius, qui imme diate erat ei adiuncto⁹ mortuo, vel emãcipato, vel alio modo patria potestate liberato, nepos ex filio in locum patris sui succedens, quasi agnatione eius rũpat testamentum. Et ista prouisio ad securitatem testatorum per legem Velleiam introducta est, in qua quidem lege similis modus exhæredationis ad exemplum verorum posthumorum demonstratur. Et hæc dicuntur usque ad illum §. emancipatos. & casus eius. est plenissimus vsq; ad §. sed hæc quidem. Franciscus Accurius.

dari. Et in eo a par omnium b cõditio est, quòd & filio posthumo, & quolibet ex cęteris liberis, siue fœminini sexus, siue masculini c præterito, valet quidẽ testamentũ: sed postea adgnatione d posthumi, siue posthumę rumpitur, e & ea ratione totum infirmatur. f Ideoq; si mulier ex qua posthumus, aut posthuma sperabatur, abortum g fecerit: nihil impedimento est scriptis hæredibus ad hæreditatem adeundam. Sed fœminini quidem sexus personæ h vel nominatim vel inter cæteros exhæredari solebant: dum tamen si inter cæteros i exhæredarentur, aliquid eis legaretur, ne viderentur præteritæ esse per obliuionẽ. Masculos verò posthumos, id est, filios, & deinceps, placuit non aliter rectè exhæredari, nisi nominatim exhæredarentur: hoc scilicet modo: Quicunque mihi filius genitus fuerit, exhæres esto.

Ex filio nepos viuo patre suus auo hæres nõ est, quãuis in eius sit potestate. sed si viuo auo patrẽ mori cõtigerit, eius patris locum subintrans quasi agnascendo suus hæres fit: idcirco, institui vel exhæredes fieri debet, ne illius prçteritio aui testamẽtũ infirmet.

Posthumorum k aũt loco l sunt & ij, q in sui hæredis m locum succedendo, quasi agnascendo n fiunt parẽtibus o sui hæredes: vt ecce, si quis filiũ, & ex eo nepotem, neptemve in potestate habeat: quia filius gradu præcedit, is solus iura sui hæredis habet: quamuis nepos quoque, & neptis ex eo in eadem potestate sint. Sed si filius eius viuo eo moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de potestate eius: incipit nepos, neptis ve in eius locum succedere: & eo modo iura suorum hæredum quasi adgnatione nanciscitur. Ne ergo eo modo rumpatur eius testamentum: sicut ipsum filium vel nominatim exhæredare debet testator, ne non iure faciat testamentum: ita & nepotem, neptẽve ex fi-

k Posthumorum. Sic ff. de iniust. rup. testa. l. posthumorum. vbi omnino habetur iste. §.

l Loco. Non tamen veri posthumi sunt: vt j. eod. §. hoc in fine.

m Sui hæredis. Infra de hæredum qualita. & differen. §. sui.

n Adgnascendo. Idest, subtus, vel postea nascendo, sicut posthumus verus. non enim nascitur, cum natus sit: vt supra de adoptionibus. §. primo. Vel dic agnascendo. id est: incipiendo esse agnati, quo ad effectum succedendi.

o Parentibus. Scilicet, masculis. nam testamẽtum fœminæ non rumpitur per legem Velleiam: vt ff. de lib. & posthum. l. Gallus. §. nunc de lege. ibi, nam & si ita verba sunt. sed per querelam irritatur: ut C. de inoffic. test. l. iij. & j. eod. §. mater.

o Nota p̃teritionẽ matris i facta d liberis nõ annullar testamẽtũ: qd ideo procedit, quia p̃teritio matris habet pro exhæredatione. vt videbitis. §. mater j. eo. Christo.

Necesse

lio necesse est a ei, vel hæredem instituere, vel exhęredare: ne fortè eo viuo b filio mortuo, succedendo in locũ eius nepos neptisve quasi adgnatione rumpat testamẽtũ. Idq; lege Iulia Velleia c * prouisum est: in qua similis d exhæredationis modus ad similitudinẽ posthumorum demonstrat.

Emancipati quoq; liberi instituti, vel exhęredari debent: aliòqui eis præteritis (quamuis iure ciuili succursum non sit) iure prætorio bonorum possessio contra tabulas datur.

Emancipatos liberos iure ciuili, e neque hæredes instituere, neque exhęredare necesse est: f quia non sunt sui hæredes. g Sed prætor omnes tam fœminini h sexus, quàm masculini, si hæredes non instituantur, exhæredari iubet: virilis sexus, nominatim: fœminini verò, inter cæteros: quia si neque hæredes instituti fuerint, neque ita (vt diximus) exhæredati: i permittit * eis prætor, contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

Adoptiui quandiu in adoptantis nexib. constituti sunt, haud secus quam naturales liberi instituẽdi, vel exhęredádi sunt: adoptione vero soluta, impunè ab adoptante patre pręterenntur: quò tamen ad naturalem patrem, tanquam ab eo emancipati habe ri incipiunt.

Adoptiui liberi quandiu sunt in potestate patris adoptiui, eiusdem iuris habentur, k cuius sunt iustis nuptijs quæsiti. Itaque hæredes instituendi, l vel exhæredandi sunt, secundum ea, quæ de naturalibus exposuimus. Emancipati verò a patre adoptiuo, neque iure ciuili, m neque eo iure, quod ad edictum prætoris attinet, n inter liberos connumerantur. Qua ratione accidit, vt ex diuerso (quod ad naturalẽ parentem attinet) quandiu quidem sunt in adoptiua familia, extraneorum o numero habeantur: vt eos neque hæredes instituere, neq; exhæredare necesse sit. † cum verò emancipati fuerĩt ab adoptiuo patre, p tunc incipiãt in ea causa esse, in qua futuri essent, si à naturali patre emancipati fuissent.

Sublata veteri differentia, recentiori iure sancitũ est, vt ijsdem testamento modis & mares, & fœminę instituantur, vel exhæredes fiant, idq; in reliquis liberis, vt puta nepotib. neptibus, & deinceps, necnon & in posthumis, & emancipatis filijs obseruare conuenit.

a Necesse est. Causatiuè, scilicet, ne rumpatur testamentum, vt sequitur, non pcisè: vt C. de adop. l. pe. §. quæ in filio.

b Eo viuo secus si post: vt ff. de iniust. rup. testa. l. si quis filio. & 1 hoc differt a vero posthumo. 2 Itẽ differt ab ascendentibus: vt ff. de inoffic. testa. l. pater filium.

c Velleia. Nomen est cuiusdã nouæ legis: sed ius Galli Aquilij antiquius est. & loquitur in vero posthumo, vt statim dicam: vt ff. de libe. & posthu. l. Gallus. §. si eius qui filium.

d Similis. In veris posthumis talis erat mod⁹: si me mortuo nascetur mihi filius intra decem menses. vt ff. de liberis & posthumis. l. Gallus. j. resp. & §. j. ij. iij. & iiij. sic ergo & hic per leg. Velleiam, si suus hæres suus esse desierit viuo testatore: vt ff. de li. & posthu. l. Gallus. §. videdũ est nunc. & in hoc habet locũ lex Velleia. 2 sic etiam est paritas ab intest. vt j. de hær. q̃ ab intest. §. cum autem.

e Iure ciuili. Sic j. de hęr. q̃ ab intest. §. emancipati.

f Necesse est. Nam nihilominus tenet testamẽtũ: aliud in eo qui est in potestate: vt s. eod. in princi. ADDITIO. Dictam de iure ciuili, quia non erat cognitus: quã etiam de iure prætorio: quia p̃tor habet illas pro tabulis, si septem signis testiũ signatæ sint. & dat bono. possecũdũ tab. vt l. cum tabulæ. ff. de bo. pos. secundũ tab. nec de vitio pteritionis curauit, secundum Angel.

g Sui hęredes. Supple: & quia desierũt esse hęredes sui: aliàs non esset bona ratio, cum filij necesse habeant patres instituere: licet nõ sint patres sui hęredes ad filios. Filius aũt emancipatus per capitis diminutionem desinit agnatus esse, & remanet cognatus, qui nõ cognoscit à iure ciuili: vt j. de hęred. q̃ ab intest. delat. §. emancipati: & s. de legi. agna. tute. §. fi. & ff. de bon. pos. l. sed cum patrono. §. j. Acc.

h Fœminini. Licet in suis esset differentia inter masculos & fœminas iure ciuili: vt s. eod. §. j.

i Exheredati. s. rite. * aliàs aũt exhęredato datur contra tab. vt ff. de poss. contra tab. l. non putauit. §. non q̃uis. Item etiam institutis datur contra tab. si alius committat eis edictum: 3 vt ff. de contra tab. l. iij. §. si pater. vers. plane. * & ff. de leg. p̃stan petita bonor. posses. contra tab. l. si duo.

k Habentur. Quo ad adoptiuũ patrẽ.

l Instituendi. Ab adoptiuo patre. Acc.

m Iure ciuili. Quod s. ius ciuile (scilicet adoptionis) quo uocantur sui adoptiui ad hæreditatem, alio iure ciuili, scilicet: per emancipationem sublatum est, quod esse potest: vt s. de legi agna. tute. §. fin.

n Attinet. Quod uocat emancipatos: vt s. proximo §. & est ratio: quia desinunt esse filij. Sed naturales non possunt desinere esse filij per emancipationem: vt j. de hæred. q̃ ab intesta. §. minus ergo. ibi nec quia. Acc.

o Extraneorum. ff. de contra tabul. l. j. §. & sui iuris.

p Patre. ff. de bon. posses. contra tabul. l. si emancipatus. §. penul. in fi.

Sed hæc quidem. CASVS. Dicit Iustinia. quòd huiusmodi differentias sexus, & modi exhæred. de quibus dictum est hucusque, vetustas, id est, media iuris prudentia introducebat: sed nostra constitutio differentias amouet, & nihil inter masculũ. & fœminam, quantum ad modum exhæredãdi, vel instituendi interesse existimauit. & hoc triplici ratiõe. Prima, quia utraque personæ in procreatione hominum simili naturæ officio funguntur. Secunda ratio: quia lex antiqua xij. ta. omnes tam masculos, quam fœminas pariter ad successiones parentum ab intestato vocabat. Tertia ratio est: quia p̃tores secuti sunt l. xij. tabul. dando scilicet, filiabus sicuti & filijs p̃teritis bono. posses. contra tabu. in totum: vnde nos his rationibus moti, simile, ac simplex ius antiquum, differentijs explosis, in filiabus, & filijs, & omnibus alijs per virilem sexum descendentibus non solũ iam natis, sed etiã posthumis, introduximus

1 Scilicet testatoris. sec⁹ in nepote post mortẽ vtriusq; nato: vt hic per doct.

* In P. Fl. vbiq; scriptum est, Iunia Vellea.

2 Cui⁹ legis difficultates euitabis apponẽdo talẽ clausulã, oẽs natos, & nascituros, q mihi agnasci poterũt, i ta li re instituo. Quo aũt ad exheredatio nẽ quasi posthumorũ qui sũt iã nati & q̃ debet fieri nominati sic dices: talẽ nepotẽ, vel p nepotẽ, si qñ meus erit, ex ta li cã exhęredo: propriè. n. posthumi exhæredari hodie nõ possũt: vt p Io. Fa. & Ang. hic.

* Aliàs, p mittit.

* Verbũ rite notat solennitatẽ iuris, rectè verò iustitiã. sic supra de mili. test. in pri. gl. i l. hoc colore. ff. de inof. test. Tulli. lib. i. theto. ra tione ratio ne te tm, inqt scribũt. testes rite affuerunt. Aegid. Per.

3 Quã potest itẽtare ẽt committẽte i uito: vt l. nonnunquã. ff. de leg. p̃sta. Ange.

* Et ibi glo. declarat q̃d sit cõmittere edictũ, & stipulationẽ cõmittere. Aegid. Per.

† Refert tamen Valer. Max. lib. vij. c. vij. Max. Anc. Carseolani equitis Romani filiũ à Suffenate auunculo adoptatũ nihilo minus olĩ apud centumviros rescidisse patris naturalis testamẽtũ, in quo p̃teritus erat. Adijcit p̃terea tãtũ fuisse i ea causa vincendi fiduciã vt L. Sextilius, & P. Popilius cõsanguinei p parte scripti hæredes nõ ausi fuerint sacramento cõtẽdere cũ adolescẽte. & succubuisse ipsũ, q au sus fuerat cõtẽdere. Franc. Baldui. hic.

ximus,& statuimus in constitutione nostra: vt omnes siue sint sui, siue emancipati, aut instituātur hæredes, aut nominatim exhæredentur omnes, siue sint iā nati, siue adhuc in vtero constituti, & postea nati sunt, eundē habeant effectū circa parentū suorū testamentum infirmandū, & hæreditatem à scriptis hæredibus auferendā, quē quidem effectum filij sui, vel emācipati præteriti, vel exhæredati habere poterunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. circa adoptiuos, & casus planus est vsque ad finem. Franc. de Aret.

Sed hæc [a] quidem vetustas [b] introducebat. nostra verò constitutio [c] inter masculos, & fœminas in hoc [d] iure nihil iteresse [e] existimans, qa [f] vtraque persona in hominum procreatione simili naturæ officio [g] fungitur: & lege antiqua [h] duodecim tabularum oēs similiter ad successionem ab initio vocabātur, quod & prætores postea secuti esse vidētur: [i] ideo simplex [k] ac simile ius, & in filijs, & in filiabus, & in cæteris descendentibus per virilem sexum [l] ꝑtionis, nō solùm iam natis, sed etiam posthumis introduxit; vt omnes siue sui, siue emancipati sint, vel hæredes instituantur, vel nominatim exhæredentur, & eū dē habeant effectum [m] circa testamenta parentum suorum infirmāda, & hæreditatem auferendā, quē filij sui, vel emancipati habent: siue iam nati sint, siue adhuc in vtero cōstituti, postea nati sint. [n] Circa adoptiuos autem filios certam induximus diuisionem, quæ in nostra constitutione, [o] quā super adoptiuis tulimus, cōtinet.

Præteritio militis in expeditione testantis, si scit se habere liberos, pro exhæredatione habetur. Aretinus.

Sed si in expeditione occupatus [p] miles testamentū faciat, & liberos suos iam natos, vel posthumos nominatim non exhęredauerit, sed silētio ꝑterierit, non ignorans, [q] an habeat liberos, silentium eius ꝑ exhæredatione [r] nominati facta valere, cōstitutionib⁹ pricipū cautū ē.

Matris, aliorumve per lineā maternā ascendentium præteritio, vim exhęredationis obtinet: idcirco ad eorum successionem citra querelam aspirare non potest præteritus filius.

Mater [s] vel auus maternus necesse nō habēt liberos suos, aut hęredes instituere, aut exhæredare, sed possunt eos silentio omittere: nam silentium matris, aut aui materni, & cæterorum per matrē ascendentiū, tantum facit, quantum exhæredatio patris. Neque enim matri filiū, filiamve, neque auo materno nepotē, neptemve ex filia, si eū eamve hæredem non instituat, exhæredare necesse ē; siue de iure ciuili [t] q̄ramus,

[a] Sed hæc. Scilicet supradicta a principio titu. vsque ad §. emancipatos. Et dic hæc. s. differentiam sexus, & gradus, & modi exhæredationis: vt s. eodem, §. j. & §. posthumi. & §. sed fœminini. Non autem dicit de ijs, quę postea vsquemodo dicta sunt a §. illo, emancipatos.

[b] Vetustas, Id est, media iuris prudentia, vt statim sequitur.

[c] Cōstitutio. C. de lib. præte. vel exhære. l. maximum.

[d] In hoc. Aliàs enim multæ differentiæ sunt: vt ff. de statu ho. l. in multis.

[e] Nihil interesse. vt in authen. quibus mod. nat: effic. sui. §. non autem. collatio ne septima.

[f] Quia. Prima ratio.

[g] Officio. Id est simili officio. vna enim indiget altera ad procreationem sobolis, & hæc est prima ratio l. xij. tab. a. vt C. de leg. hæred. l. legem.

[h] Lege antiqua. [1] argumentatur ex iure antiquo. sic s. qui manumit. non poss. §. fin. & hæc secunda ratio.

[1] Nota quòd etiā ex leg. xij. tab. ita admittebat ab intesta to fœmina, sicut masculus sm Ange.

[i] Videntur. Scilicet dando filiæ bono. pos. contra tabulas, in totum, licet non possit dicere nullum: vt C. de libe. præte. l. maximum. ibi, & si præteritus &c. & hæc est tertia ratio Accur.

[k] Simplex. ad differentiam antiquæ distinctionis: vt supra eodem. §. j.

[l] Per virilem sexum. Quid de descendentibus per fœmininū? Respond. admittuntur, sed cum diminutione tertiæ partis: vt j. de hæredita. quæ ab intesta. & item vetustas. versicu: diu. & C. de collatio. bono. l. illam. Accur.

[m] Eundem habeāt effectum. Quo ad cōmodum, & verso tamē iure, nā suus, præteritus & dicit nullum; & contra tab. habet. si non vult dicere nullū, quando præteritus est. Sed emancipatus tantum habet contra tabu. vt C. de libe. præte. l. maximū. §. sancimus itaque &c. & ff. de leg. præstan. l. is, qui. Si autem exhæredētur habent querelam omnes: vt ff. de contra tabulas. l. non putauit. §. non quæuis. & de inofficio. testa. l. Papinianus.

Hęres suꝰ ꝑteritus habet duo remedia, emancipatus vnicum. Querela dat' emācipatus.

[n] Postea nati sint. Qui exhęredari non possunt: vt diximus supra eodem, §. posthumi.

[o] Constitutione. C. de adoptio. l. cum in adoptiuis. & recitatur supra de adopt. §. sed hodie.

[p] Occupatus. Quid si non est in expeditione? Respond. ius commune obtinet: vt supra de milit. testa. §. illis.

[q] Non ignorans. Si enim ignorat, nō valet testamentum: vt C. de testamen. mili. l. sicut certi iuris. : nisi fuerit eius animi, vt si filium haberet, esset exhæres: vt ff. de militari testamento. l. qui iure militari.

: Et si verba essent generalia apta comprehendere oēm nasciturum sm Bald. licet Ang. dubitet hic. secus tamē i pagano: vt hic ꝑ eū. Præteritio an habeatur ꝑ exhæredatione.

[r] Pro exhæredatione. Ideoque querela inofficiosi testamenti agitur, sed hoc cū miles est paterfamilias: nam tunc non potest habere locū castrense peculium, si enim esset filiusfamilias, non haberet locum querela: vt C. de inoffic. testa. l. fin. §. fin.

ADDITIO. Ista glo. hodie est falsa: vt no. s. de mil. testa. §. illis autem. in glo. super verbo, iure tamen communi.

[s] Mater. Idem intelligo in silentio liberorum ad maternam lineam: vt C. de inoffic. testamen. l. cum filium. Accur.

ADDITIO. Et hæc vera quando fuit inserta causa, & tunc hoc quo ad matrem vel eius lineam habetur pro exhæredatione, & habet locū querela. vt hic. Quo autem ad patrem & eius lineam, si sit facta præteritio a filio in potestate, competit ius dicendi nullum: si ab emācipato, datur contra tabulas. Sed hodie non expressa causa testamentum est nullum: vt §. j. in Authen. vt cum de appe. la. cog.

[t] De iure ciuili. Quia non habet eos in potestate: vt infra, de hær. qualit. & differ. §. cæteri.

Edict.

a Edicto. Quo emancipati vocantur: vt i. eod. §. emancipatos. quia eos non potest emancipare: vnde contra tabulas locum non habet: vt hic, & ff. de contra tabu. l. illud. §. testamenta.
b Eis. Scilicet descendentib. p lineã fœmininã. daſ tñ & alijs, sed his maximè: vt C. de inoff. testa. l. filiam.
c Paulo post. Vt i. de inoff. testam. per totum.

* Alias, pmittit.

siue de edicto a prætoris, quo prætor præteritis liberis contra tabulas bonorũ possessionẽ pmittit, * sed aliud eis b adminiculum seruaț, qđ paulò post c vobis manifestum fiet.

DE HAEREDIBUS instituendis.

Continuatio.

Cõtinuaț hoc modo. vidimus de ordinatione testamẽtorũ in titu. de testa. ordi. Verũ qa causa efficiẽs fuit necessaria ideo postea posuit de psonis testãtiũ: vt in tit. de mili. test. & q testari nõ pñt in tit. qb licet facere testamẽta, vel non. alias est tit. qbus nõ est pmissum facere testamẽtũ. Verùm qa in testamentis hæredes instituunț: videdũ est ergo de hoc tit. Are. Vel sic. Visum est suprà de filijs tam natis, q̃ nasciturìs hæredib. instituendis, vel exhæredandis: nunc sequitur videre gñaliter de extraneis hæredibus instituẽdis.

TITULUS XIIII.

DE HAEREDIBUS instituendis. d

Liber homo, vel seruus proprius, vel alienus, põt hæres institui sine mensione libertatis. Et etiam intelligitur proprius, in quo quis habet nudam proprietatem. Are.

Haeredes instituere e permissum f est tam liberos hoĩes, quã seruos, & tã proprios, g q̃ alienos. † h Proprios aũt olim qdẽ ſm pluriũ sñías non aliter, q̃ cum libertate rectè instituere licebat, hodie verò ẽt sine libertate, ex nostra cõstitutione i hrdes eos k instituere pmissum est. Quod nõ p innouationẽ l induximus, sed qm & æquius erat, & Attilicino placuisse Paulus suis libris, quos tam ad Masuriũ Sabinum, quàm ad Plautium scripsit, refert. Proprius aũt seruus etiã is intelligitur, in quo nudam * proprietatem m testator habet, alio vsum fructum habente.

Seruus accusatus de crimine adulterij commissi cum domina sua non potest ante sententiam manumitti, nec ab ea hæres institui. Are.

† Proprij, & alieni opponũtur Mand. in Gl. Facul. §. Et propriũ. ver. Hic proprium oponiț termino alienum.

*Hoc dicit rõne ꝫ rij qa gerũdiũ importat necessitatẽ. glo. in ti. ff. de edé. videret ergo q hic tractaret de his q necessario sunt hrdes instituẽdi, qd est falsum secũdum Ias. Ægi. Per.

d Instituendis. Id est qui pñt institui, * vt i. eo. vsque ad §. si plures. & §. fi. Item & qualiter debeant institui: vt i. eo. §. si plures. vsque ad §. fina.

Hæredes. Totus iste titulus diuiditur in septem partes. Primo ponit regulam gñalẽ, q non solum liberi, sed etiam serui, & nõ tantũ proprij, sed etiam alieni pñt hæredes institui. Secundo declarat qualiter proprius seruus põt institui, & quis dicatur proprius seruus. Tertio quis dicatur alienus, & quõ põt institui. Quarto q non tantum vnus, sed etiam plures possunt hæredes institui. Quinto ponit diuisionem portionum hæreditatis, & de effectu ipsius. Sexto de institutione sub conditione. Septimo: quòd etiam ignotus testatori põt hæres institui. Secunda ibi, Proprios autem. Tertia ibi. Alienus seruus. Quarta ibi. Et vnum hominem. Quinta ibi. Hæreditas plerunq;. Sexta ibi, Hæres & purè. Septima ibi, Hi quos. Vel diuidas vt diuidit hic gl. tit. CASUS. Dñe. vos vultis tractare de hæredibus instituendis. dicatis igitur mihi, qui possunt hæredes institui? Ad hoc respon. Amice, hæredes institui possunt tam liberi homines, quã serui, & tam proprij serui, quàm alieni. sed olim ſm sententias plurium non licebat proprios aliter instituere hæredes quàm cũ libertate expresè data. sed hodie secus est, nam authoritate nostræ constitutionis, licet domino nulla mentione facta de libertate, proprios seruos in testamento suo hæredes instituere, hoc tamen de nouo non induximus: nam antiquitus Attilicin* Iurisc õsultus hoc induxerat. ; Paulus ẽt in libris suis, quos tã ad Masuriũ Sabinũ, quã ad Plautiũ scripsit, refert hoc idẽ Attilicino antiquo Iurisc õsulto placuisse. vñ quod antiquitus Attilicino, & Paulo placuit non fuit a pstõ in legis necessitatẽ introduxit: & hæc dicunț vsque ad illũ §. proprius aũt seruus. in quo pone sic casum: Dñe, vos dixistis mihi q proprius seruus põt hæres institui. mõ dicatis mihi, quis dicaț proprius seruus? Ad hoc rñ. Amice, proprius seruus quo ad hoc vt possit institui, intelligitur ẽt ille in quo testator habet nudam proprietatẽ, licet alius in eo vsũfru. habeat. nam nihilominus propri⁹ seruus intelligiț. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. est aũt. Fran. de Aretio.

* Aliàs putam.

e Hæredes instituere, q.d. dominos intus in bonis suis facere. nam hæres idest dominus * vt i. de hære. quał. & dif. §. fi. ibi, pro hærede. Item ideo dixi int*, quia tunc subintrat hæres in dñium rerum defuncti acsi eadem persona eẽt: vt in authen. de iureiu. a mori. §. j. ibi, cum vtriq;. col. v. & ff. qui. ex cau. ma. l. cum miles. in fi. j. resp. Accur.

* Aptitudine non actu, nam hæres nõ ẽ dñs bonorũ testatoris añ aditã hrditatẽ, ſm Por. Ægi. Per.

ADDITIO. Non tñ est idem dñium, qd erat penes defunctum: sed fingitur esse idem. Secus autẽ in possessione. quam volens perdere, & in aliũ trãsferre, statim perdit, & noua renascitur statim q est apprehensa: & intelligitur semper fuisse continuata, si interim a nemine fuit occupata. Ang.

Possessio hrdis an sit eadem cũ possessione defuncti.

f Permissum est. Scilicet a iure.
g Proprios. Scilicet seruos.
h Alienos. Sic. ff. eo. l. non minus.
i Constitutione. Vt C. de ne. ser. hære. inst. l. cũ qdã.
k Eos. Scilicet proprios seruos.
l Non p innouationẽ. q.d. nõ induximus hoc de nouo, sed apud antiquos hoc idem dixerat Attilicinus, vt subijcit. Sed ꝯ i. qb. ex cau. ma. nõ licet. §. ideq; iuris. ibi. Noua humanitatis &c. Sol. iste Iusti. nõ inuenit, sed rõnẽ reddit cũ nõ sit verisimile. &c. vt ibi. vel aliter Attilicino placuit, & Paulo: sed in legis necessitatẽ nõ deduxerunt. sic & i. de testa. §. sed neq; hæres. Iustin. verò in legis necessitatẽ induxit. vt ex ipsa institutione liber esse videaț. ; Itẽ nunqd corrigiț quod aliàs dr. s. q purè institutus, & sub conditione liber: quod expectaț conditionis euentus: vt ff. eo. seruus. §. j. & l. quoties. §. fi. & l. qui filio. §. j. Rñ. non quia istud locũ habet. qd hic dr. qñ libertas nec est data expsiè, nec fuit retardata: at ibi expresè fuit retardata.

; Tu dic ſm doct. q primo fuit i⁹ legis necessitate: postea abrogatũ, tertio p Iustinianũ iterũ ad legem redactum.

ADDITIO. Si aũt esset expresè inhibita, non valeret institutio: vt d. §. idemque iuris. Ang.

m Nudã proprietatẽ. Vt iste liber, & hæres necessarius sit: vt i. e. j. rñ. sed tñ vsufructua. pinde vr, acsi eẽt seruus adhuc: vt C. cõia de ma. l. j. §. finaũt pprietarius.

Est tamen

Est tamen. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi ꝙ dñs potest seruum suum in testamento hæredem instituere. nunquid est hoc generaliter verum, ꝙ liceat cuilibet dño seruum suum hæredem instituere? Et respond. ꝙ non. Est enim casus, in quo non licet domino seruum suũ hæredem instituere, quamuis libertatem eidem seruo se dedisse in testamento suo expresserit: & ita cauetur constitutione diuorum Seueri, & Antonini, cui⁹ constitutionis verba sunt hæc. Rationis est seruum maculatum, id est accusatũ de adulterio cum domina sua commisso, non videri iure manumissum ante sententiam ab eadẽ domina sua, quę fuerat rea postulata eiusdẽ criminis. vnde sequitur, ꝙ ex quo manumissio in testamento suo non valet: nec cum institutione valere possit. Manifestum est igitur, ꝙ institutio hæredis in eundem a domina collata nullius momenti habeatur. & hæc vsque ad illum §. alienus seruus. Fran. de Are.

* Aliàs. Est autẽ.

† Aliàs hẽditatis. alias neutrũ habetur, nec hẽdis nec hẽditatis.

Est tñ * casus, in quo nec cũ libertate vtiliter seruus a dña hæres instituit̃; vt constitutione [a] diuorum Seueri & Antonini cauet̃, cuius [b] verba hęc sunt: [c] Seruum adulterio maculatũ [d] nõ iure testõ manumissũ [e] ante sñiam ab ea muliere videri, quæ rea fuerat eiusdem criminis postulata [f] rõnis est. Quare sequitur, vt in eundem a dña collata hęredis † institutio nullius momenti habeatur [g].

Seruus in quo quis habet vsumfructũ dr̃ alienus: & iõ ĩstitutus cũ libertate ab vsufructuario nõ cõseqtur libertatem ipsam. Areti.

Alienus seruus ẽt is intelligit̃, in quo vsumfructum testator [h] habet.

Simplex proprij serui institutio eum & liberum & domino necessarium hæredem facit, qui si viuo adhuc testatore libertate donet̃, voluntarius efficitur. si autem a dño alienetur, nec liber, nec hæres fit, sed nouo domino hæreditatem quærit.

Seruus aũt a dño suo hæres institutus, si quidem in eadem causa [i] manserit: fit ex testõ liber.

‡ Puniũtur aũt & dña & seruus: quia verberati tradunt̃ igni. & idẽ non ẽẽt i dño, ꝙ cognouisset seruã: vt no. gl. in l. j. & pbat̃ i l. fi. C. eo. de ma. ꝓpterea ꝙ maior honestas requirit̃ i muliere, quã in masculo: vt s. dixi. V si tunc prius esset hoc nõ tpe ꝙ famulus cognosceret dñam, quã si dominus cognosceret famulã, ꝓp honestatem. ꝗ maxime requirit̃ i ipsa muliere. Chri.

² Hoc est falsum: qa manumissio intra lx. dies ꝓhibet̃, & cõputant̃ a die dit or tij & non accusationis, vt per iõã. Fa. & Ang. hic.

a Constitutione. s. Græca, quam non habemus. Acc.

b Cuius. Scilicet constitutionis.

c Verba hæc sunt. Quæ sequuntur.

d Maculatum. Id est accusatum. Nam aliàs est in litera. accusatũ. vt ff. eo. l. his verbis. §. interdum. vbi de verbo ad verbũ sunt ista, ꝗ hic dicunt̃, excepto, ꝙ nõ scribitur maculatum vt hic, sed accusatũ. similis expositio dr̃ in libro Sapientiæ de Ioseph: Maculauerunt me impij. Et alibi in diuina scriptura mendaces ostẽdit, qui maculauerunt eũ. i. accusauerunt eum.

e Manumissum. Scilicet videri: vt postea subijcit: & dic manumissum simpliciter, non institutũ, & ex hoc infert quod sequitur, ꝙ nec cum institutione fieri põt liber, vt subijcit: quare sequitur &c. Are.

f Postulata. i. accusata de eodem adulterio cũ seruo ꝓprio cõmisso, ꝓ quo grauiter punit̃ vterq;, vt C. de muli. quæ se. ꝓ. se iun. l. j. in prin. ¹ Quid si cum extraneo cõmisit adulteriũ? Rñ. nec tunc manumittit̃ vsque ad lx. dies: vt C. de adul. l. iij. & ff. de adul. l. si postulauerit. §. iubet. Item quid si adulterium tale cõmisit, non tñ accusat̃ adhuc? Rñ. bene põt manumittere, ² sed in crimine læsæ maiestatis est speciale, vt post commissum crimen tale, non possit manumittere vel testari: vt C. ad legem Iul. maie. l. fi. & ff. de donat. l. post contractum. & l. donationes. & fi. Accur.

g Nullius momenti habeatur. Quia si valeret institutio valeret libertas: vt s. eo. j. respon. & s. q. ex cau. manu. non lic. §. j. & ita nota argu. ꝙ vbi aliquid ꝓhibetur fieri directo, similiter & per obliquum prohibetur. sic ff. de condi. institu. l. quæ sub conditione. §. sed si sub. ibi, sed est verius. Item argumen. quòd cassato principali, cassatur quicquid sequitur ex eo, vel ex his. vt C. de legibus & constitutionibus. l. non dubium. Accursius.

Alienus seruus. CASVS. Dñe, vos dixistis mihi supra quis intelligit̃ ꝓprius seruus: dicatis mihi quis intelligitur seruus alienus? Ad hoc rñd. Amice, alienus seruus non solũ dicitur ille, in quo testator nihil iuris habet, sed etiã ille in quo testator habet vsumfructum. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus autem a domino. Franc. de Aretio.

h Testator. Et ideo non põt eum cum libertate instituere: vt ff. eo. l. si alienum. in princ. ¹ Sed ꝯdicit ad hũc §. ff. de bon. autho. iudi. pos. l. in venditione. Sed certè quo ad alia est loco dñi, non quo ad hoc vt possit fieri liber. Sed cum aliàs manumissus esset a fructuario simpliciter sine institutione, erit tanquam liber quandiu duraturus erat vsusfructus: vt C. cõmun. de manu. l. j. §. si aũt fructuarius. Nunquid & hic seruus alienus hæres institutus erit tanquam liber: licet verè liber nõ fit? Respon. non: quia ex morte testatoris protinus erat futurus quasi liber, si valeret hoc quod agetetur: vt argu. ĩ de hæredum qualit. & diffe. in prin. Item & tunc erat vsusfructus perdendus: vt s. de vsufruc. §. finitur. vnde etiam sic esset quasi liber, donec duraret vsusfructus: quia nisi duraret post mortem testantis, nihil valet talis institutio, vt sit liber, sed dño suo hæreditatẽ q̃rit. vt ĩ. eod. §. alienus. Sed qd si erat vsusfructus repetitus in ꝑsona primi hæredis, vel ẽt vlterius, quod põt: vt ff. qui bus modis vsusfruct. amit. l. repeti. in princ. Respon. tunc erit quasi liber toto illo tempore: vt in d. l. cõmunia. de ma. l. j. §. si autem fructuarius.

¹ Et ff. ad Sylla. l. j. §. dñi. de quo vide gl. in l. recte dicimus. ff. de verbo. signi. Ang.

Seruus aũt. CASVS. Dñe, iam video, ꝙ ꝓpri⁹ seruus a dño in testõ hæres institui potest: pro Deo dicatis modo mihi, quis est effectus illius institutionis? Ad hoc respon. Amice, institutio proprij serui a dño facta, gloriosum habet effectum. Proprius. n. seruus a dño suo hæres institutus, si in eiusdem dñi dñio vsque ad mortem eius perseuerauerit, mortuo testatore fit ex testõ liber & hæres, i. necessarius, sed si testator viuus manumiserit, tunc post mortem testatoris adire hæreditatem suo arbitrio poterit: nam in hoc casu, qñ a viuo testatore manumissus fuerit, non cogitur hæres necessarius esse: quia non consequitur hæreditatem, & libertatem ex testõ domini. Ad hoc. n. vt hęres necessarius fit, necesse est eum tam libertatem, quam hęreditatem ex dñi testõ habuisse, & hæc obtinent, quando dominus viuus seruum institutum manumisit. Sed pone, ꝙ dominus seruum proprium instituit, & post institutionem alienauerit, vel quolibet alio modo in alium transtulerit, certe in casu isto mortuo testatore iussu noui domini debet iste seruus adire hæreditatem, & eã nouo dño acquirere, & ea ratione per eius aditionem iussu noui dñi factam nouus dominus hæres efficit̃. Nam ipse seruus post institutionem alienatus nec liber, nec hæres esse potest: licet etiam cum libertate in testamento expressa hæres fuerit institutus. Dominus enim post institutionem eum alienando a libertatis datione videtur destitisse. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. alienus quoque. Fran.

i In eadem causa. Id est, seruus eiusdem domini. Io. vt ff. si ex noxa. cau. aga. l. j. §. j.

Liber.

ber, [a] hæresq; ei necessarius. Si verò a viuo testatore manumissus fuerit suo arbitrio adire hæreditatē potest: quia non fit hæres necessarius: cū vtrunque [b] ex domini testamento non cōsequatur. Quòd si alienat⁹ fuerit: iussu noui domini adire hæreditatem debet, & ea ratione per eum dominus fit hæres. nam ipse alienatus, neque liber, [c] neque hæres esse potest, etiam si cum libertate hæres institutus fuerit. Destitisse enim à libertatis datione videtur dominus, qui eum alienauit. [d]

Seruus alienus hæres institutus q̄rit domino suo hæreditatē, si iussu suo hæreditatē adit. Si verò fuerit alteri alienatus, debet iussu noui domini adire. Si verò ante, quam adeat, fuerit manumissus: potest suo arbitrio adire. Aretinus.

Alienus [e] quoque seruus hæres institutus, si in eadem causa durauerit: iussu [f] eius domini adire hæreditatem debet. Si verò alienatus fuerit ab eo, aut viuo testatore, aut post mortem eius [g] ante, quam adeat: debet iussu noui domini [h] adire. at si manumissus est viuo testatore, vel mortuo ante, quam adeat, suo arbitrio [i] adire potest hæreditatem.

Seruus alienus pōt institui etiā post mortē domini sui, et etiā seruus hæreditarius, vel eius qui est in vtero. Areti.

Seruus etiam alienus post domini mortem [k] rectè hæres instituitur: quia & cum hæreditarijs seruis est testamenti factio. [l] Nondum [m]

[a] Liber. Nisi aliqua lex impediat libertatē: vt ff. eo. l. si non lex. ad fi. ti. vel cōditio: vt ff. eo. l. quoties. §. fi. vel quia ex lege peruenit ad libertatē: vt ff. eo. l. testamēto. ad fi. ti. secundū lo. [1] Itē fit libera semetipso, nisi institutus fuerit ita: cum quis mihi hæres erit, Stichus liber & hęres nā esto: tunc a cohęrede accipit libertatē: vt ff. de acqui. hęre l. ex parte. Itē & ignorans fit hæres & liber: vt ff. si cer. pe. l. eius qui.

[b] Vtrunq;. Id est. hæreditatē & libertatē. nam vt liber fit hęres necessari⁹ hęc duo consequi debet ex testamento domini: vt j. de hęr. qua. & diffe. §. j.

[c] Neq; liber. Directè enim libertas in seruo alieno nō pōt habere locū: sed institutio pōt habere effectū. vt hic. sed aliud in legatis, quæ adimunt hoc ipso, q alienant serui: vt ff. de adi. le. l. seruo cū libertate. & est ratio: q in legato spectat dies quo cedit, an sit manumissus: vt ff. qn dies leg. ce. l. si post. §. si cum.

ADDITIO. Hæc ratio non est bona: quia siue inspiciamus diem cedentis legati, siue diem aditæ hęreditatis, vtroq; reperitur alienus. vnde quēadmodum etiam hæreditas venit acquirenda nouo domino, ita & legatum. & propterea noua redditur ratio: quia facilius legata reuocantur, quàm hęredum institutio. l. ex parte. ff. de adim. lega. cum enim facilius legata instituantur, facilius destruuntur: vt in auth. ex causa. C. de lib. pte. Christoph.

[d] Alienauit. s. alicui habenti factionem testamēti: vt ff. eo. l. seruum meum. in fi. j. respō. & hoc nisi redimatur ab eodē testatore, qui eū instituit, & postea eū alienauit: tūc enī reuiuiscit libertas: vt ff. de ma. testa. l. verū. & ff. eo. l. quoties. §. fi. & l. si nō lex. & l. penult.

Alienus quoq;. CASVS. Domine, nō video qs sit effectus institutionis alieni serui? Ad hoc resp. Amice alienus seruus hæres institutus, si durauerit in eadem causa: debet iussu domini sui adire hæreditatē. & eidē per aditionē hæreditatem acquirere. Si verò alienatus fuerit à domino suo viuente adhuc testatore: aut etiā post mortē testatoris, tamē ante, quā hæreditatē adierit: in hoc casu iussu noui domini debet adire hæreditatē, & hæc sunt vera, quādo iste seruus in seruitute remāserit. sed si à primo domino, vel a nouo viuēte testatore, vel mortuo ante aditionē hæreditatis manumissus fuerit: tūc liber factu. suo arbitrio hæreditatē adire, & sibipsi acquirere poterit. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus autem alienus. Franc.

[e] Alienus. Qui sic institui potest, eū liber erit, prius non: vt ff. de condi. institu. l. seruus alienus. & l. quia.

[f] Iussu. pcedente aditione: vt ff. de acqui. hæred. l. si quis mihi bona. §. iussum.

[g] Sic ita domino quæritur. aliàs si seruus nollet adire, (quod potest esse etiā domino iubente) non quærit: vt C. eo. l. cum proponas.

ADDITIO. Si tamē coactus adeat, valet aditio. Sed pater filia recusante, item monasterium monacho recusante adire, vel ante aditionem mortuo. possunt adire suo iure: vt per Angel. Are. hic.

[g] Post mortem eius. etiam post iussū eius ante, quam tñ adiret: vt ff. de acqu. hære. l. Aufustius. §. j. Accur.

[h] Noui domini. Hoc est enim in hæreditate, vt illi acquiratur, qui tempore aditionis est dñs, vel sibi, si liber est tūc. sed in legato spectatur dies cessionis: vt si tēpore mortis legātis sit meus: licet alienem, tamen mihi debeatur legatum. vt ff. quando dies le. ce. l. fi. post §. ij. & ibi gloss. in verb. statim.

[i] Suo arbitrio. Sic sup. eod. §. si vero. Accur.

Seruus etiam alienus. CASVS. Domine, iam video. q seruus alienus viuente domino, possit hæres institui: nū quid poterit institui post mortem domini? Et respond. quod sic. Seruus enim alienus post mortē domini hæres potest institui: & cū hæreditarijs seruis est testamenti factio. Nā hæreditarij serui acquiruntur hæreditati, & per consequens hæredi futuro. Hæreditas enim nondum adita sustinet vicem personæ defunctę, non hæredis futuri: vnde sicuti, si defunctus viueret, ex testamento capere posset, ita eo mortuo capere posset hæreditas. cum hæreditas quantum ad hoc vicem personæ defunctæ repsentet. Item non solum seruus alicuius iam nati institui potest, sed etiā seruus eius, qui in vtero est, rectè hæres institui poterit: quia quantum ad hoc qui in vtero est, pro iam nato habetur: cum in hoc casu de commodo eius tractetur. Et hæc dicuntur vsque ad §. seruus autem plurium. Franc.

[k] Post domini mortem. Verba legis sunt omnia, & secūdum hoc planum est, vel testatoris: quia sic dicat instituo seruum hæredem post mortem domini. & pbatur hæc lec. ij. ff. eo. l. qui filio. j. respon. nec obstat, quòd videatur in diem fieri hæc institutio: vt j. eod. §. hæres. quia incertus est dies mortis: vt ff. de condit. & demonstr. l. j. §. dies autem. vnde valet. vt ff. eod. in l. in tempus. in prin.

[l] Testamenti factio. Scilicet passiuè, non actiuè: vt j. de hæred. quali. & differ. §. testamenti: & iussio hæredum spectatur, si modo cū defuncto fuit, licet cū hęrede instituto non sit testamenti factio: vt ff. eo. l. seruus hęreditarius.

[m] Nondum. Bene dico seruum hęreditariū posse institui: quia non est nullius, sed alicuius. s. hęreditatis, quę vicem defuncti obtinet.

[1] Ex hac glo. q̄ sin. est, & ex l. in ea allegata, colligit em Bal. quòd vox publica pfertur priuatæ: vnde dicit qp statutū posset derogari vltimæ voluntati ppterea q vox statuētiū vocis testatorū est pferenda, vt d. l. testamēto. ff. e. Christ. vide Tull. lib. j. Rethori. de Iudiciali cōstitutione. Aegi. Per.

[1] Id est capaci hæreditatis. Aegi. Per.

[2] Quod facit si ex statuto, vel lege requirat iussus, authoritas, consensus, vel voluntas: & an pcedere debeāt vel sequi: vide no. in l. fi. §. necessitatē. C. de bo. q li.

Dies cessionis spectatur in legatis.

Defuncti

a Defuncti. Prestat forte ratio: quia defunctus est certus quis fuerit, sed nõ sic de hærede: qa & si certus sit institutus, poterit esse q nõ adeat hæreditatẽ: quia potest desistere multis de causis: vt j. quib. mo. test. infir. §. posteriore. & facit ad hunc §. j. de stip. ser. in pri. & ff. de acq. rer. do. l. in eodẽ. in fin. & l. seq.

b Eius qui in vtero est. Cũ pro nato sit habendus, quo ad cõmodũ: vt ff. de sta. ho. l. qui in vtero. & ff. eod. l. eius. in princip.

Seruus autẽ pluriũ. CASVS. Domine, iã video qs sit effect⁹ institutionis, qñ seruus vnius alij instituit. Sed pone. q aliquis instituat seruum plurium dominorũ: dicatis mihi, quis sit effectus huiusmodi institutionis? Ad hoc respon. Amice, seruus plurium dominorũ cũ quibus testamẽti factio est, ab extraneo hæres institutus, vnicuique dominorum cuius iussu adijt hæreditatem, acquirit pro portione dominij, quam in seruo habet: & efficitur hæres. Sed pone: Domine, iam video q per institutionẽ serui plurium dominorum plures hæredes institui possunt: est ne hoc verum? Et respõ. quòd sic. nã & vnum hominem & plures vsq; in infinitum, quot testator voluerit, hæredes facere potest. Et hæc dicuntur vsque ad §. hæreditas. Franc. de Aret.

enim adita hęreditas personæ vicem sustinet, non hæredis futuri, sed defuncti: a cum etiã eius, qui in vtero est, b seruus recte hæres instituatur.

Seruus pluriũ ab extraneo institutus, adquirit vnicuiq; pro parte dominica. Areti.

Seruus autem plurium cum quibus c testamenti factio est, † ab extraneo d institutus hæres, vnicuique dominorum, cuius iussu e adierit, pro portione dominij acquirit hæreditatem.

Quis potest & vnum, & plures hæredes facere. Aret.

Et vnum hominem, & plures vsque in infinitum, f quot quis hæredes velit g facere, licet.

Vniuersa quęuis hęreditas in vncias xij (q̃ assis appellatiõe cõtinenĩ) scindiĩ: quarũ q̃libet certũ nomẽ a lege sortita est: potest tamẽ i plures, pauciores ve vncias (put testatori libitum erit) distribui.

Hæreditas † plerunque h diuiditur in duodecim vncias, quæ i assis appellatione k cõtinentur. Habent aũt & hæ partes l propria noĩa ab vncia vsq; ad assẽ, vt puta hęc: sescunx, m sextãs, n quadrãs, o triens, p quincunx, q semis, r septũx, s bes t dodrãs, v dextans, x deunx, y as. * z Non aũt vtique sem-

c Cum quibus. Scilicet, dominis.

d Ab extraneo. Si vero ab altero ex dominis sit institutus, acquiritur cæteris socijs hæreditas: quod dic vt ff. pro soc. l. verum. §. si seruo communi.

e Iussu. Dic quòd sufficit una iussio, licet sint plures domini. vt ff. de acqui. hære. l. seruus duorum.

f In infinitum. Quid ergo si instituã omnes homines quicunque sunt in mundo? Videtur nullum esse, cũ effectum habere non possit: puto tamen valere, vt hic. sed tamen non poterit confirmari aditione, propter nimiam difficultatem, vel impossibilitatem.

g Velit. Cum sua voluntas sit lex: vt in authen. de nupt. §. disponat. col. iiij.

Hæreditas. CASVS. Dñe, iã video q possunt hęredes institui: & quis sit effectus institutionis. pro Deo dicatis mihi, qualiter diuidiĩ hæreditas. Ad hoc resp. Amice, hæreditas plerunque diuidiĩ in xij. vncias. q assis appellatione continẽtur. habent autem hæ partes hæc nomina ab vncia vsque ad assem: vt puta hæc, sescunx &c. prout in litera cõtinetur. Et hæc dicunĩ vsque ad §. nõ aũt. in quo pone sic casum: Domine, vos dixistis mihi, quòd hæreditas diuiditur in xij. vncias: & propria noĩa vnciarũ mihi expressistis: nunquid generaliter oportet esse xij. vncias in hæreditate? Et respõ. q non semp xij. vncias in hæreditate oportet esse. Nã tot vnciæ assem cõstituunt, quot testator voluerit. Si enim testator vnũ tantũ hæredem ex semisse instituerit: totus as in semisse cõtinebitur. & hoc ideo: qa idẽ ex parte testatus, & ex parte intestatus decedere nõ potest, & hoc est verum, nisi sit miles, qui in castrensibus testari potest, & in paganicis intestatus decedere, sola enim voluntas militis in testãdo spectatur. Vñ si ergo aliquis in semisse vnum tñ instituerit, & aliũ postea non instituerit pręsumiĩ in totum assem instituisse, & similiter in casu cõuerso: quia sicut ego tibi dixi, non semper esse necesse xij. vncias cõtineri in asse, ita & in quantascunque voluerit plurimas vncias potest quis hæreditatem diuidere. Et hæc dicũtur vsq; ad §. si plures instituantur. Fran. de Ar.

h Plerunq;. Ideo dicit plerunque: quia quandoq; in plures vt j. eo. §. si plures. quãdoq; in pauciores diuiditur: vt j. e. §. non autem.

i Quæ Scilicet vnciæ simul collectæ.

k Appellatione. Id est significatione.

l Hæ partes. Infra positæ, in quantitate differentes, vel dic melius hæ partes, scilicet vnciæ xij. ad partes redactę: ẽ eĩn ad superiora facienda relatio.

m Sescunx. Idest, vncia & dimidia. vt ff. de inofficio. testamẽ. l. Papinianus. §. qm̃ autẽ quarta, i. Sed quare nõ posuit nomẽ, qđ vnciã signaret? Resp. qa plura sunt negotia, q̃ vocabula: vt ff. de pscri. verb. l. natura. Et not. q primũ & scđm & tertiũ & quartũ nomẽ interpretationẽ sumit, ex eo quod quotã designat hæreditatis portionẽ. Sescunx enim diciĩ quasi semiuncia & vncia & est tertia eius litera s. nõ a. Sextãs quia sextã partẽ signat. i. duas vncias. Quadrans: quia quartã: & ita tres vncias signat. Triẽs, qa tertiã partẽ, & ita quatuor uncias signat. Sequentia vero noĩa etymologiã habẽt ex eo, q certũ numerũ vnciarũ signãt. Dr enim quincũx, nõ quia quintã partẽ habet: sed qa quinq; denotat vncias. Semis, qa sex & sic de singulis per ordinẽ. Itẽ not. q nõ oẽs vnciæ quæ signanĩ p ista noĩa, cõtinenĩ in asse: licet hoc innui videaĩ. Sic enim cõtineret as lxxviij. vncias & dimidiã. Ideo aũt ponit has partes: quia q̃libet pôt in asse cõtineri. hac rõne & homo diciĩ risibilis: & actio legis Aquiliæ pœnalis dicitur: vt j. ad leg. Aquil. §. his verbis. Itẽ no. ista tria noĩa, as, pondus, libra, idẽ signare. Item q̃nque as ponitur p obolo. vnde illud. Nonne duo passeres asse veneunt? vñ versus, as, obolus, pondus, as est possessio tota. i. hęreditas: vt hic. sed & pondus large dicitur omne quod est in statera positũ. sed hic stricte accipitur pro pondere xij. vnciarum. vnde dupondium, quasi duplex pondus. s. xxiiij. vnciarum: vt j. eo. §. & si plures. & facit ad hunc §. ff. eo. l. seruum meum. §. fin.

n Sextans. Id est duæ vncię, quasi sexta pas assis.

o Quadrans. Id est tres vnciæ. quasi quarta pax assis.

p Triens. i. quatuor vncię, quasi tertia pars assis.

q Quincunx. Id est quinque vncię.

r Semis. Id est sex vncię. s. dimidium assis.

s Septunx. Id est septem vncię.

t Bes. Id est viij. ut olim des, quasi dempto triente.

v Dodrans. Id est ix. quasi dempto sextante.

x Dextans. Id est x. quasi dempto quadrante.

y Deunx. Id est xj. quasi dempta vncia.

z As. Id est xij.

1 Mãdos. de Aetamino. ca. 2. de cõcerno. nu. 42. & seq. vbi etiam declarat, & limitat.

† Passiua s. i. qui ex alieno testamento capere possunt. non enim pôt institui seruus, nisi dñs habeat passiuã testamenti factionẽ: vt j. de hære. qua lita. & differẽ. §. in extrãeis. Aegi Per.

Hæreditas iacens, defunctũ, & non hæredem repsentat.

* Hæc gl. nõ est Accursij.

Hæredes institui possunt simul oẽs homines mundi.

Voluntas testatoris est lex.

† Cũ hoc §. concor. c. Raynaldus. in gl. super ver. expressit. extra. de gestam.

Porro vncia in sextulas sex diuidiĩ. pars continens sextulam & sextulę dimidiũ sicilicum appellaĩ: huius mẽtio sit apud Sceuolam in l. liberto. §. filiũ, ff. de annuis lega. Duella autẽ dicitur ea portio, q sextulas duas continet. Semis autẽ vnciæ, q sextulas tres continet, semũcia diciĩ.

In verissimis exẽplar. nõ est, sescunx.

Abundat, as.

De asse, & partib⁹ eius vide Blõdũ. li. ij. de Ro. instaurata. Bartholomæ. sõtiũ I Persium saty. vlti. Sex. Pompe. & Tulli. j. rheto. de legitima constitutiõe. §. ex ambiguo. Aeg. Per.

Vers⁹ As tria significat.

Assis partes declarãtur.

a Totus as. Nam in totū præsumit̃ instituisse defunctus, cum alium non instituit, vt hic, & ff. eod. l. interdum. §. j. Idem quoq; præsumit̃ in milite: vt C. de test. mil. l. iij. §. nam. ¦ Nisi, quod hic sequit̃, nō ad superius ꝓxi. responsum, sed ad hoc quòd sequit̃, refert̃. scilicet neque enim &c. Sed si miles fecerit testamentum in castrēsib. pōt decedere intestatus in paganicis: vt C. de testamen. mili. l. ij. Accur.

Et ista est cōmunis opi. licet Ang. putet de iure veri⁹ sic distinguēdū, vt procedat qñ verba psit apparri ad ius cōe: alias præsumit̃ testat⁹ de iuř spāli. l. si miles vnum ex fundo. ff. de milit. testamēt.

b Intestatus decedere. Imò videtur quòd sic. vt ff. de inoffic. testamē. l. nam & si parentib⁹. §. pe. & fin. quæ est contra. Sed hoc verum ab initio: sed ex post facto potest: vt C. de inoffic. testam l. cum duobus. Et no. hic idem iuris non esse in parte quo ad partem, quod est in toto quo ad totum: vt ff. famil. ercis. l. in hoc iudicio. Argu. contra. ff. de pact. l. iurisgentiū. §. adeo. & §. sequ. & facit ad hunc §. ff. de regul. iur. l. in testamentis. Accursius.

ADDITIO. Et melius. l. ius nostrū. eod. tit. Et procedit iste tex. indistinctè, siue simpliciter sit facta institutio in re certa, vel parte, de reliquo non facta mentione: siue dixerit testator in residuo se velle intestatum decedere. Ioan. Fab. & Ang. Aret.

per duodecim vncias esse oportet. nam tot vnciȩ assem efficiunt, quot testator voluerit: & si vnū tm̃ qs ex semisse (verbi gratia) hr̃dē scripserit: totus as a in semisse erit. Neq; em̃ idē ex parte testatus, & ex parte intestatus b decedere pōt, nisi sit miles, c cuius sola voluntas in testando spectatur. Et econtrario pōt quis in quotcūq; d voluerit plurimas vncias suam hæreditatem diuidere.

Qui partib nō designatis hr̃des scripti sunt, æquis portionib. scripti videnť: q vero iā aliquot in certis partib. institutis simpliciter īstituunť, quotquot sint, in residuo assis hæredes fiūt. asse aūt toto distributo, qui sine partib. scripti sunt, semissem hȩreditatis consequuntur.

Si plures instituantur hæredes: ita demū in hoc casu partiū distributio e necessaria est, si nolit testator eos ex æquis partibus f hr̃des esse: satis. n. constat, nullis partib. nominatis, ex æquis partib. eos hȩredes esse. Partib. aūt in quorundam personis expressis, si qs alius sine parte nominatus erit: si qdem aliqua pars assi deerit, ex ea parte hæres fit. g Et si plures sine parte scripti sunt: omnes in eandem partem cōcurrunt. Si vero totus as, cōpletus sit: ij, qui nominatim expressas partes habent, in dimidiā partē h vocantur, i & ille, vel illi oēs k in alteram dimidiam. Nec interest, l primus, an medius, an nouissimus, sine parte hæres scriptus sit. ea. n. pars data intelligit̃, q̃ vacat.

Pars hæreditatis per testatorem non distributa, accrescit hæredibus pro portionibus hæreditarijs. Itē econtra, si testator plus distribuit, quàm sit in hæreditate: tunc enim cuilibet hæredum decrescit pro rata. Are.

casu prædicto ille, qui sine parte institutus est, in semisse erit hæres. & idem iuris est, si plures sine parte instituti sunt. nam omnes in eā partē, quæ assi deest, cōcurrunt. & hæc sunt vera, qñ aliqua pars deest assi. sed pone, q̃ totus as completus sit: quia institui Publium in semisse, & & Mæuium alio semisse: postea vnum vel plures sine parte institui: quid iuris est in casu isto? Ad hoc rñ. Amice, si totus as sit completus, oēs instituti vocantur in dimidiam partem hæreditatis: & ille solus, qui sine parte institutus fuerit, vel etiam si plures sine parte instituti fuerint, in alteram partem uocabuntur. Nec etiam interest in eo casu, quando aliqui sunt instituti in certa portione, & postea ali⁹ sine portione institutus est, vtrum primus, vel medius, an nouissimus sine parte institutus fuerit. nā semper illa pars, quæ vacat, intelligitur data ei, qui sine certa portione institutus est. & hȩc dicuntur vsque ad §. videamus. Francis.

c Nisi sit miles. Nam miles bene potest pro parte testatus decedere, & pro parte intestatus: vt C. de testa. milita l. ij.

d Quotcunq;. Et facit ff. eod. l. interdum. §. paterfamilias. & l. seq. vsque ad l. ex facto.

Si plures. CASVS. Dñe, pone q̃ aliqs plures instituit hæredes: nunquid necesse est, q̃ testator exprimat partes in quib. eos instituit? Rñ q̃ non: nisi voluerit eos ex disparib. partibus hæredes esse. Si. n. plures hæredes instituuntur: ita demum necessaria est partium distributio, si noluerit testator hæredes instituendos ex æqualib. portionib. succedere. Satis. n. manifestum est, q̃ si eos simpliciter instituat, partibus hæreditatis in institutione non expressis: omnes institutos ex æqualibus portionibus hæredes esse intelligendum est. Sed pone, q̃ testator quosdam instituit in certis portionibus, puta Titium in triente, & Mæuium in sextante: & postea Semproniū instituit simpliciter, nulla portione in eius persona expressa: dicatis mihi, quid iuris erit in casu isto? Ad hoc rñ. Amice, si plures instituant̃ certis partibus in quorundam personis expressis: & aliquis postea sine parte institutus fuerit: ille, qui sine parte institutus est: si aliqua pars assi deest, ex ea parte institui intelligitur. vnde in

e Distributio. Id est, assignatio partium: quam scilicet partem velit testator quemlibet habere.

f Ex æquis partib⁹. Facit. ff. eod. l. quoties. §. hæredes.

g Hæres fit. Eadem est ratio in dupondio: vt ff. eod. l. item quod Sabinus. & j̃. eod. §. & si plures. Item est hoc verum, si testator non ignorat: vt ff. eo. l. quo loco. §. j. quæ est contra. Accur.

h In dimidiam partē. Aliter em̃ si asse expleto scripsit, ex reliqua parte hæres esto. tunc. n. cum nihil reliquum sit: ex nulla parte hæres institutus est: vt ff. eo. l. itē quod Sabinus. §. vnde. versi. sed si asse. Accur.

i Vocantur. Scilicet illi, qui erant instituti in tota hæreditate partibus expressis.

k Omnes. Qui erant instituti sine partibus. Accur.

l Nec interest. Hoc refertur non ad proximum casum, sed ad superiorem, scilicet qñ pars vacat: idem tñ in secundo: sed non haberet locum ratio q̃ redditur. Ea enim &c. vel dic q̃ ad ꝓxi. §. & statim cum sic fit institutio, intelligitur pars vacare: & facit ad hoc ff. eo. l. quo loco. j. respon.

Videamus. CASVS. Domine, iam video quid iuris est, quando aliqua pars deest assi, & aliquis instituitur sine parte, sed pone, quòd aliqua pars prævalet: & nemo sit institutus sine parte: vt in tali exemplo: testator instituit Publium in quadrante: & Mæuium in alio quadrante: & Titium in quadrante, & ita tres instituit ex quartis partibus,

bus.mõ manifeste liquet, q quarta pars hæreditatis vacat.dicatis mihi quid iuris est in casu isto? Ad hoc rñ. Amice, si tres ex quartis partib. hęredes instituti sunt · in hoc casu, constat vacantem partem singulis tacita voluntate testatoris ꝑ hæreditaria portione accedere: & perinde erit acsi ab initio singuli ex certis portionib. fuissent instituti. Idē iuris erit in casu cõuerso. Nã si plures in portionib. instituti fuerint, singulis pro hæreditarijs portionib. decrescet: vt puta si iure in certis portionib. instituti sunt. nã si testator P. instituit in triēte, & Mæuium in alio triente, & Titium in alio triēte, & Caium in alio triēte, in hoc casu perinde erit, acsi vnusquisq; in quadrāte institutus fuisset. Et hæc dicũtur vsq; ad illum §. & si plures vnciæ. Fran.

a Videamus. Vt ff. eo. l. interdum. §. paterfamilias. vsque in finem legis.

Et si plures vnciæ. CASVS Quidā instituit P. in semissē, & M. in bessem, & ita plures vnciæ, quam duodecim sunt distributæ. & postea instituit Titiũ sine parte. modo quæro qd iuris sit in hoc casu? Ad hoc rñ. Amice, si plures vnciæ, quam duodecim a testatore distributæ sunt, & postea aliquis sine parte institutus fuerit: in hoc casu ad dupondium transeundũ erit: & qui institutus est sine parte, quod deest dupondio habebit. & idem iuris est si dupondi[9] fuerit completus: nam tunc transeundum est ad tripondium, & sic deinceps: nec propter hoc augetur hæreditas, licet in plures vncias distribuatur: qa omnes partes distributæ postea ad assem reuocãtur: quãuis sint plurium vnciarum. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. hæres. & purè. Fran.

b Dupondio. Dicitur aũt dupondium, pondus, siue hæreditas in xxiiij. vncias diuisa. sic. n. pondus dr̃ ea, quæ in xij. diuiditur: & tripondium quod in xxxvj. & quadripondium, quod in xlviij. & sic de singulis.

c Idemq; erit. Id est, quod diximꝰ si quis expleto asse fuit institutus hæres, in dimidiã vocaꝭ: vel non expleto asse in vacantē partē vocaꝭ, vt §. eo. §. partibus aũt. vel transcendente in vacantem vsq, ad dupondium: vt §. pxi. rñso. Idem est etiam si dupondius sit expletus. Sed ꝯ. ff. eod. l. item quod Sabinus. in fin. l. vbi dicit, expleto dupondio institutum non habere partem vacantem vsque ad tripondiũ. Sed certè, imò dicit, q sic: si rectè illa litera intelligitur: & ita concordat. Item videtur contra ff. eod. l. ex vncijs vj. Sed certe, & illa est concordantia, si rectè ibi fiat cõputatio vnciarum. Sed magis videtur cõtra. C. de leg. l. cum qō. vbi dicit non fieri transitum ad dupondiũ, vel tripondium: sed tñ videꝭ adimi primo, quantũ confertur secundo. Sed distingue, aut voluit testator excedere assem, vel dupondium: quod pōt, vt §. eo. §. non aũt. & ita hic intelligiꝭ. Aut noluit: & tunc habeat locum lex contraria. Item & tunc, quãdo dubium est, similiter locum habeat l. cum quæstio, q est ꝯtra. Alij dicũt hanc corrigi per illam. Accur.

ADDITIO Aduerte diligenter, q si nominatim assē expleuit, vt transire ad dupõdium, aliàs non: vt l. qui nō militabat. §. filijs. ff. eo. Et de effectu an fiat transitus ad dupondium, vel non, vide Io. Fab. hic, qui īfert, q si Papa ex certa scientia prouideat duobus de eadem ꝑbenda: q vterq; admittatur. extra. de [illegible] script. ca. duobus. in fi. lib. vj.

d Reuocantur. Hæreditas enim non ideo augetur, q in plures diuiditur vncias, sicut nec libra, licet per solidũ, vel alium numerum diuidatur: & ideo quotam partem quis debet habere in dupõdio, totã potest partem habere de asse: vt hic, & ff. eod. l. ex vncijs.

Videamꝰ, a si pars aliqua vacet, nec tñ qsquã sine parte sit hæres institutus, qd iuris sit: veluti si tres ex quartis partibus hæredes scripti sunt. Et ꝯstat vacantem partem singulis tacitè ꝑ hæreditaria parte accedere: & perinde haberi acsi ex tertijs partibus hæredes scripti essent: Et ex diuerso, si plures hæredes scripti in portionibus sint: tacitè singulis decrescere: vt si (verbigratia) quatuor ex tertijs partibus hæredes scripti sint: perinde habeantur, acsi vnusquisq; ex quarta parte scriptus hæres fuisset.

Si plures vnciæ, quam xij. sint distributæ, & alius sit institutus sine parte, fit transitus ad dupondium. Aret.

Annota dupõdiũ appellat hr̃ditatē ĩ xxiiij. vncias distributã: quasi duo põdo, i. duo asses, sic in tripondio dicito.

Et si plures vnciæ, quã duodecim distributę sint: is, qui sine parte institutus est, quod dupondio b deest, habebit. Idemque erit, c si dupondius expletus sit, quæ oēs partes ad assem postea reuocantur, d quamuis sint plurium vnciarum.

Hęres põt institui purè, & sub cõditione, nõ aũt ex certo tpe, vel ad certũ tēpus. Si tñ sic instituaꝭ, valet institutio tanquam pura, vitiata tali adiectione.

Hęres & purè, & sub ꝯditione institui pōt: ex certo tēpore, e † aut ad certũ tēpus, † non pōt: veluti, Post quinquēniũ, quàm moriar: vel ex calendis illis: vel, vsque ad calendas illas hæres esto. Deniq; diem adiectum haberi pro superuacuo placet: & perinde esse, acsi purè hæres institutus esset.

Impossibilis cõdõ adiecta ĩsti tutiõi legato, vel fideicõmisso vitiaꝭ, dispõe pura remanēte.

Hæres. CASVS Domine, quidam instituit hæredem sub conditione, nunquid valet talis institutio? Et respon. q sic. Nam hæres purè, & sub conditione institui pōt: ex certo tñ tempore, vel vsq; ad certum tēpus non potest institui: veluti si quis ita instituerit, Titium post quinquennium quam moriar, hæredem instituo. In hoc enim casu nō valet institutio eo mō quo facta est. Dies. n. in institutione adiectus, ꝑ superuacuo, siue pro non adiecto habebitur: & perinde erit, acsi Titius purè & sine diei adiectione institutus fuisset. Et hæc dicunꝭ vsque ad illum §. impossibilis conditio. Franc.

e Ex certo tempore. Sed in diem incertum quis potest institui hæres: puta cum ipse poterit capere ex testõ, vel cum ipse morietur: vel cum Titius morietur: vt ff. eo. l. in tempus. & l. qui filio. primo rñ. & ff. de lib. & posthu. l. filius a patre. primo rñso. & C. eo. l. extraneum. Miles autem potest etiam extraneum ex certo tempore, vel in certum tempus instituere: vt ff. de militari testamento. l. miles. & facit ad hunc §. ff. codem. l. hæreditas. argumentum tamen est contra ff. de regulis iuris l. actus. sed ibi non loquitur de hoc actu, scilicet factionis testamenti: vnde interpretandum est, vt magis valeat quam pereat: vt ff. de regu. iur. l. quoties.

Impossibilis. CASVS Quidam Titium hǣdem sic insti-

Dupõdiũ Pondus. Tripondium. Quadripondiũ.

Hęc gl. diuidiꝭ I quatuor partes. In prima declarat tex. In secũda format vnũ ꝯriũ ad istum versi. Idē que & soluit. Interna format alid ꝯriũ non ad istum versic. sed ad versic. sed & si plures. ꝑximè ꝑcedentem. In quarta format aliud ꝯriũ, qd ꝑcē cõe ad vtrũque versi.

† Rō qa qd nō recipit diuisionē ĩ re, nec ĩ tpe, sed hrditas nō recipit diuisionē in re, qa nō pōt qs decedeꝭ partim testatus, & partim intestatus, ergo nec in tpe, ſm Por. Aeg. Per.

† Rō, qa impossibile est vt q fuit semel hęres desinat esse hęres, ſm Nicol. Aeg. Per.

Qd est verũ qñ capacitas est respectu hæredis tñ: secus si est respectu testantis: vt in spurio: & quo vide Ang. hic.

a Et ista i possibilitas aliquã ponit in dispõe: & tũc si sit circa substantialia semp vitiat, si circa accidẽtalia, i. vltimis volũtatibus vitiat. Idẽ § ex testib. bo ne fi. & i iudicijs si a principio inerat saltẽ vbi iudex eã nõ explicit. Aliqñ ponit in pdõe: & tũc i ptrib. vitiatur, i iudicijs, v. ar bitrijs vi tiat sententiam. Cõditio ẽ triplex. Hæc est gl. diabolica sedm Per. Fab. Angel. & Por. quia vbi sunt plures cõditiones i instõne debẽt oẽs obseruari. Aeg. P. a Qđ ẽ vetitũ in legatis, sed in instõnib vt q prio ei q extite rit: vt d. l. si plures. & isto casu pôt verificari gl. pcedens. † Laudat tñ a Trãgilo Cæsar Augustos hoc noie q ignotorũ testamenta sibi delata nunquã agnouerit. ª Nã ois

sit instituit, Titium hæredem instituo, si cœlũ digito tetigerit, quo a vobis, vtrũ valeat institutio ista? Et cõdet q sic. Nam in hoc casu impossibilis conditio non vitiat, sed vitiat: & institutio p pura ht. Impossibilis enim pditio in institutionibus, & legatis, & fideicommissarijs libertatib. adiecta, p non scripta habet, & perinde est, ac si nulla condi tio fuisset apposita. Sed pone: quidã instituit hæredem sub pluribus conditioni bus. nunquid oportet omnes conditiones adimpleri ante, quàm possit adire? Ad hoc rñ. Amice, si plures institutioni adscriptę sunt conditiones, distingue vtrum per coniunctionem copulatiuam, vel disiũctiuam illæ conditiones sunt appositæ. nam si p piunctionem copulatiuã; vt puta si illud, & illud factum fuerit, Titium hæredem instituo: necesse habet hæres in hoc casu omnes pditiones adimplere. Si verò sub disiunctiua piunctione plures pditiones appositæ sunt, vt puta si illud, aut illud factum fuerit, Titiũ necessarium meum hæredem instituo. I hoc casu tñ alteri obtẽperare satis est. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. ij. quos nũquam. Franc. de Aretio.

Impossibilis pditio ª i institutionib⁹, & legatis, necnõ in fideicommissis & libertatibus, pro non scripta ᵇ habetur.

Ad veritatẽ copulatiuæ requirit ĩplemẽtũ vtriusq; partis. Ad veritatẽ verò alternatiuę sufficit verificatio alteri⁹.

Si plures pditiones in institutionibus adscriptæ sunt: si qdẽ cõiunctim, vt puta, Si illud & illud factũ fuerit, oĩb⁹ parendũ est: ᶜ si separatim, ᵈ veluti, Si illud aut illud factũ erit, cuilibet pditioni obtemperari satis est.

Etiam penitus ignotus, & quem testator nunquam vidit, põt institui. Aretinus.

Ij, quos nunquã testator vidit, hrdes institui pñt: veluti, si fratris filios ᵉ peregrinantes, ᶠ ignorans qui essent, hæredes instituerit. Ignorãtia eñi testantis inutilem institutionem non facit †.

a Impossibilis pditio. Trib. modis pôt dici pditio impossibilis. Vel de natura: vt si cœlũ digito tetigeris, hę res esto: vt ĩ. de inuti. stip. §. si impossibilis. 1 Item de iure: vt si patrem ab hostib. non redemeris, vel similis. nam hoc facere nos non posse pũmit ius: vt ff. de pdi. insti. l. conditiones. in gl. j. & l. filius. & in his duab. habet locum iste § impossibilis. Item de facto: vt si mõtem aureũ dederis, hęres esto. Et hoc casu nõ valet institutio, vel libertas, cũ nec animus dãdi fuerit, iuris pręsumptione: vt ff. de sta. lib. l. cũ hęres. §. j. Item est quædam quarta impossibilitas pp perplexitatem, quæ vitiat: vt hæc, si Titius hæres erit, Seius hęres esto: vt ff. de conditio. insti. l. si Titius. quæ l. est huic contra. Sed certe hic de impossibilitate naturæ dicit: vt ĩ. de inuti. stip. §. si impossibilis. Sed certè idẽ vt in primis duabus, q vitietur institutio: vt ĩ. de legatis. § fin. in gl. impossibilia. quæ est contra. Sed solue, vt ibi. Item facit. ff. de lega. j. l. si mihi. §. j. & ff. de condi. insti. l. j. Accursius.

b Pro non scripta. Sed cur secus in pctibus, vbi vitiat contractum impossibilitas: vt ĩ. de inuti. stip. §. si impossibilis & ff de act. & obli. l. non solũ? Respon. hoc solum est fauore vltimæ voluntatis.

c Parendum est. Si sit potestatiua, vt hæc, si decem dederis. vel mista, vt si fueris Romani, vt ff. eo. l. Iius quoque §. puto generaliter. si autem casualis, tunc sufficit primam ' existere. vt ĩ. de condi. inst. l. si plures institutiones. Accursius.

d Si separatim. i. sub disiunctiua piunctione. Idem in legato seruat, quod hic in institutione dr. Sed si in diuersis partib. testamenti inserat, nouissimæ debet obtemperari. 1 Sed in libertate directa cuilibet obtemperari sufficit: vt ff. de condi. & demõ. l. si sub diuersis. in fideicõmissaria nouissimæ: vt ff. de cõdi. & demõ. l. p fideicõmissum. & l. qđ traditũ. fm Ioã. Et facit ad hũc §. ff. de verb. oblig. l. si ita quis stipuletur.

Ij, quos. CASVS. Dñe, qdam instituit quoidã sibi ignotos hrdes. nunqd valet talis institutio? Et rñ. q sic. Nã ij, quos nũquã vidit testator, hrdes institui pñt, ve luti si aliquis fratris sui filios peregrinantes hrdes instituit: nõ iõ impedit institutio, si testator ignorauerit q eẽnt: ignorãtia. n. testatoris inutilẽ instõnẽ nõ facit. Et hæc dñs vsq; in fi. tit. Frãc. de Are.

e Fratris filios. Vel ẽt suos seruos, vel quẽcunq; aliũ: vt C. eod. l. extraneum.

f Peregrinantes. Aliàs peregrinatos: puta quia visitant limina sancti Iacobi, vl sancti Petri. aliud si esset peregrinus. i. deportatus, tunc eñi institui non pôt, vt C. eo l j. quæ est huic contra. & ff. eo. l. sed & si in conditione. § solemus. Item sunt & alij, qui non possunt institui hæredes, vel habere commodum ex testamento, quos no. ĩ. de leg. §. legati.

hñ post primũ dr secundus fm Boe. in topic. Plin. lib. vij. c. v. ex fnia Mafurij iurisco. ibi secundo hærede l. agente. gl. i tit. ff. eo. & C. de secũ. nupt. tex. in l. si filius q ĩ princ. in ver. ex secundis. ff. eo. Sueton. tñ in Clau. c. de fauore eius, vocat tertios hęredes secũdo loco substitutos. Aeg. Per. † De forma huius substõnis vulgaris hĩ in glo. in c. Raynu. super versi. literis. post prin. glo. ex. de testa. & vlt. volunt. † Differũt th. q substitut⁹ i re certa p verbũ cõe, nũquam transfertur ad totũ: vt l. cogi. §. qualiter. ff. ad Trebell. nisi esset substitutus i quota alio nõ existente hrde, secus aũt ẽ in institutione, vt l. j. §. si ex fundo. ff. de hęred. inst. Aug.

TITVLVS XV.

DE VVLGARI substitutione.

Põt qs plures gradus hęredũ facere, & in subsidiũ substituere seruũ necessariũ hæredem. Est aũt substitutio, vt Accur. & interpretes, eo. tit. ff. in tit. definiunt, secunda cõditionalis institutio. vulgaris autẽ substitutio, de qua hoc titu. disserĩ, vt ex dictis scribẽtiũ in l. i. ff. eo. colligere est, sic põt definiri: substitutio vulgaris est directa substitutio, in locũ prioris institutionis effectum non sortiẽtis facta, quæ a quolibet, & cuilibet fieri põt, nihil specialitatis habens.

P Otest † aũt quis in testa-

DE VVLGARI SVBSTITVTIONE.

Suprà dictum est de institutionibus primis, vt infra eod. tit. § i. Nunc de secũdis, quæ substitutiones dicuntur. siue primo gradu fiant, ' siue alio, vt infrà eod. in prin. 3 Et quia vulgaris est magis communis, quia & a quolibet, & cuilibet fieri potest, ideo de ea vulgari præmittit. Accur.

P Otest. totus iste titulus diuidit in quatuor partes. primo ponit quòd cuilibet liberũ est facere pluralitatem graduũ hęredum. Secũdo q loco vnius instituti possunt plures substitui, & econtra. Tertio qñ partes sunt in institutione expressæ, & non in substitutione. Quarto, qñ seruus alienus, vt paterfamilias instituit. Secũda ibi. Et plures. Tertia ibi, Et si ex disparibus. Quarta ibi, Si seruum. Et nota, quòd istud principium tex. cum §. j. habetur ferè sub eadem forma verborum in l. post. ff. de vulga. & pupil. subsit. CASVS. Domine vos vultis tractare de substitutione vulgari, dicatis ergo mihi qualiter fit vulgaris substitut. o? Ad hoc respon. Amice, testator in testamento potest facere plures gradus hęredum vnde hoc modo habet fieri

mẽto a ſuo plures gradus b hrdũ facere: vt puta, Si ille hr̃s nõ erit, ille hęres eſto, & deinceps in quãtũ c velit teſtator ſubſtituere d põt, * vt nouiſſimo e loco i ſubſidiũ vel f ſeruũ neceſſariũ hrdẽ inſtituere † poſsit.

Pñ: plures in locũ vnius, & vnus in locũ pluriũ, & ſinguli ſingulis, vel omnes inuicem ſubſtitui. Aretinus.

Et plures in vnius locũ poſſunt ſubſtitui: vel vn^9 g in pluriũ, vel ſingul. in ſingulorum, vel inuicẽ h ipſi, i qui hæredes inſtituti ſunt.

Quem teſtator inſtituendo prædilexit: eũ et ſubſtituendo prædilexiſſe creditur: ideo hęredes ex diſparib. partib. inſtituti, & inuicem ſimpliciter ſubſtituti ex iiſdem portionibus ſubſtitui cenſentur ex quibus inſtituti fuerunt.

Et ſi ex diſparib. partibus k hæredes ſcriptos inuicem ſubſtituerit, & nullam mentionem partium in ſubſtitutione habuerit, † eas vr̃ in ſubſtitutione partes dediſſe, quas in inſtitutione expreſsit, l & ita diuus Pius reſcripſit.

Si inſtitutus fuerit cohæredi ſubſtitutus, & demũ tertius ſubſtituto: ſubſtitutus admittitur ad partes vtriuſq; neutro inſtitutorũ adeunte. Are.

Sed ſi inſtituto hæredi m & cohr̃di ſuo n ſubſtituto dato, * ali^9 o ſubſtitutus fuerit: diui Seuerus & Antoninus ſine diſtinctione p reſcripſerũt, ad vtranque partem ſubſtitutum admitti.

vulga. ſubſtit. veluti, ſi teſtator primo ita inſtituat, P. hæredem inſtituo: & ſi P. hæres non erit, M. ei ſubſtituo: & ſi M. non erit hæres, Ti. ei ſubſtituo: & ſic deinceps inquantũ teſtator voluerit, ſubſtituere põt, p negatiua verba gradus ſubſtitutionis multiplicãdo. & nouiſſimo loco ſi habet hrditatẽ ſuſpectã, ſeruũ ſuum põt hæredem de neceſſitate ſubſtituere: vt ſi fortè oẽs alij hæreditatẽ repudiauerint ſaltem ſeruũ in ſubſidium hæredem neceſſarium habeat. Et non ſolum vnus in locum vnius ſubſtitui põt, ſed ẽt plures in locũ vnius ſubſtitui poſſunt: & etiam ipſi hæredes inſtituti inuicem ſubſtitui poſſunt, & vnus in locum plurium ſubſtitui põt: veluti ſi teſtator ita dixerit, P. & M. hæredes inſtituo, & eos ſibi inuicẽ ſubſtituo. nã in hoc caſu tacitè vulgariter, alter alteri intelligitur ſubſtitutus. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. & ſi ex diſparibus. Franciſcus de Aretio.

a In teſtamento. In alia autem voluntate, quam in teſtamẽto: vt in codicillis, vel aliqua alia, non fit. ſ. huiuſmodi ſubſtitutio, vt directò valeat, ſicut nec inſtitutio fieri põt: vt j. de codi. §. pen. & C. de cod. l. hæreditatem. 1 fit tñ in codicillis ex certa ſcientia, vt per fideicommiſſum ſaltem directò ſubſtitutus per hæc verba, ſubſtituo, admittatur: vt ff. ad Treb. l. Scæuola reſpon. niſi teſtator putaret ſe facere teſtamentum, & facere codicillos non deſtinaſſet, licet poſſet. Nam tunc & ſubſtitutus in his, nec directò, nec per fideicommiſſ. admittetetur, licet poſſet: vt C. de col. l. fina. §. illud quoquoque, & facit ff. eodem. l. poteſt. Accurſius.

b Gradus. Ad ſimilitudinem enim graduum ſic dicunt, qui faciunt ſcalas, ſic & dicitur gradus conſang. vt ff. de grad. l. iuriſconſultus. §. gradus.

c Inquantum. Id eſt, quot.

d Subſtituere. Scilicet poteſt.

e Nouiſſimo. Id eſt, vltimo, ſic s. de ſuſp. tu. §. nouiſſime. Sed nunquid in alio niſi in vltimo fieri põt? Reſpon. non, cum. n. ipſe ſeruus omnino eſſe hæres cõpellatur. vt hic ſubijcit, & j. de hær. quali. & dif. §. j. patet alium, qui eſſet ei ſubſtitutus, non admitti, vt C. eo. de impub. & a. ſubſti. l. poſt aditam. Accurſi.

ADDITIO. * Et ſic licet datio ſubſtituti vulgaris tollat ſuitatem in filio, non tamen tollit neceſſitatem in ſeruo, & intelligitur tunc collata ſubſtitutio in caſu impotentiæ. Ang.

f Vel. Pro ſaltem 2, 1

g Vel vnus. Scilicet ſubſtitui põt in locũ plurium.

h Inuicem. Sic. j. tit. j. §. ſubſtituitur. & p talia verba fit ſubſtitutio compendioſa.

i Ipſi. Scilicet poſſunt ſubſtitui.

Et ſi ex diſparib^9. CASVS. Quidã fecit teſtamẽtum, & in teſtamento ſuo inſtituit tres hæredes ex diſparib^9 partib. puta P. in ſex vncias, M. in quatuor, & Titium in duas: & poſtea adiecit, vos inuicem ſubſtituo: & nullas partes in ſubſtitutione expreſſit. mortuo teſtatore, P. in ſex vncias inſtitutus ante, quã adiret, deceſſit: vel fortè vnus portionẽ ſuam repudiauit. modo quæro in quas portiones ſubſtituti P. debeãt ſuccedere? Ad hoc reſpõ. Amice, ſi ex diſparibus partib. hęredes inſtitutos teſtator inuicem ſubſtituerit, & nullã mentionem partium in ſubſtitutione fecerit † eaſdem partes videtur in ſubſtitutione dediſſe, quas in inſtitutione expreſſit. & ita diuus Pius reſcripſit: vnde dico tibi, q in caſu ꝓpoſito M. inſtitutus in quatuor vncias, quatuor vncias ex ſubſtitutione habebit, & Titius inſtitut^9 i duas, ex ſubſtitutiõe ad duas ſimiliter vocabitur. Eodem enim modo, quo eos teſtator dilexit in inſtitutione, videtur eos in ſubſtitutione dilexiſſe. Et hæc dicuntur vſque ad illum §. Sed ſi inſtituto. Franci.

k Diſparibus partibus. Puta vnum in ſex vncias, alium in quatuor, aliũ in duas inſtitutũ ponas. nã ſi non adeat inſtitutus in ſex vncias, quatuor accreſcunt habenti quatuor, & duæ habenti duas vt hic, & ff. eod. l. ſi in teſtamento. & l. ſi plures. & C. eod. l. j.

l Expreſſit. Contra. ff. ad Trebel. l. quoties. & l. non nunquam. ſed hic loquitur, cum non expreſſit propria nomina, 3 nec pecuniam ex æquis partibus ſubſtituto dare iuſſit.

Sed ſi inſtituto. CASVS. Quidam fecit teſtamentum, & in teſtamento ſuo Titium & Seium hæredes inſtituit: & poſtea adiecit, ſi Titius hæres nõ erit, Seium cohæredem ſuum ſubſtituo: & ſi Seius hæres non erit, Mæuium ſubſtituo. Mortuo teſtatore, Titius primo repudiauit, Seius ſecundo, modo Mæuius qui fuit ſubſtitutus Seij, vult admitti ex ſubſtitutione, modo vertitur quæſtio, vtrum debeat admitti Mæuius ad totam hæreditatem, vel ad partem dimidiam? Et certe reſpondet, quòd ad vtranq; partem admittitur. & ita diui Seuerus, & Antoninus, in hoc caſu requiſiti, ſine diſtinctione reſcripſerunt. Et hæc dicuntur vſque ad §. ſi ſeruum alienum. Franciſcus de Are.

Sed ſi inſtituto. CASVS. Titius, & Seius inſtituti ſunt hæredes: & Titio Seius ſubſtitutus, & Seio fuit ſubſtitutus Mæuius. primo Titius, ſecundo Seius repudiauit: admittitur Mæuius in partem vtriuſque hæredis, vt hic, & ff. eodem. l. ſi Titius. & l. cohæredi. in prin. Accurſius.

m Hæredi. Scilicet Seio.

n Cohæredi ſuo. Scilicet Titio.

o Alius. Scilicet Mæuius.

p Sine diſtinctione. Scilicet ordinis pupillaris: vl̃ vulgaris

* Abundãt. ſubſtituere poteſt.

† Hic tex. nõ negat ſeruo ſubſtitui poſſe, licet dicit vltimo loco inſtitui, q̃a verbũ põt, nõ inducit neceſſitatẽ. l. j. C. quõ & qñ. l. non quicquid. ff. d iud. Aeg. Per.

1 Nec ex hęredatio, & ex iſtis i dubio teſtari, ſine ipſis aũt codicillari voluiſſe p̃ſumit̃ l. illã. §. tractari. ff. d iur. co. & eſt gl. ſingularis in l. verbis ciuilib^9. ff. eo.

2 Pro ſaltẽ; & quot alijs modis ponat̃ Mand. in Gl. Facul. §. Ac tã. & ver. vel vi ſceregẽtẽ.

† Aliàs fecerit.

* Aliàs, inſtituto hęredi, cohęrede ſubſtituto dato &c.

3 Scilicet ipſos ſubſtitutos, q̃a tũc admitterẽt̃ p virili. idẽ ſi appellatiuo q̃n ſicut ſe appareret de voluntate teſtatoris. vt l. verũ, §. ſi. ff. de re. du. q̃d aũt ſi aliquos pro prijs, aliquos appellatiuis vel oẽs ſimul vtriſque nominibus appellauerit, & q̃d ſi aliqui fuerint ſ ſubſtitutione pꝛiũcti, & vn^9 ſeparat^9, vide hic Ang.

Vulgariter substitutus alieno seruo, quem testator liberum opinabatur, quamuis domini iussu seruus hæreditatem adierit, ad partem hæreditatis admittitur: qualis autem sit horum verborum, si hæres non erit, interpretatio, hic traditur.

Si seruum alienum, quis patrēfamilias [a] arbitratus hæredē scripserit: & si hæres non esset Mæuium ei substituerit, isq; seruus iussu [b] domini adierit hæreditatē: Męuius substitutus, in partem [c] admittitur. Illa enim verba, [d] Si hæres non erit, [e] in eo quidē, quem alieno iuri subiectum esse testator scit, [f] si neq; ipse seruus institutus acquisierit sibi hęreditatē, neq; domino p̄senti, neq; futuro: quia tunc demum admittit substitutus, si in hoc casu prio ignorabat ipsum esse seruum: & ita non omnino obtinet allegatio domini. Allegatio vero Męuij substituti locum habet in eo seruo quē testator sciēs hominē liberū instituit, & vulgariter substituit.

garis substitutionis, quasi dicat, nō distinguit, si fuerit pupillaris, vel vulgaris substitutio, & q̄ fuerit primo facta, vel institutio, vel substitutio: & idem in vulgari. Sed hanc reprobant q̄dā: q̄a debet ibi esse ordo: vt primo principalis institutio, & postea substitutio fiat: vt ff. de vulga. & pupil. substit. l. ij. §. prius. Sed certè ille §. prius. corrigitur per seq. §. vsque in fin. dictæ legis. Sed ego reprobo: quia nō est hæc huius literæ intentio, sed hæc, quia sic fuit de facto, quòd non distinxerūt cum ab eis quæreretur. Est tamen distinguendū a nobis, sicut & aliàs. ff. de iud. l. nō pōt. in fi & de post hu. l. Imperator. in fin. glo. §. ij. Itē non dicitur hic de pupillari, sed de vulgari tantū: vt patet ex serie titu. per : quod etiā reprobatur superior sententia, s. q̄a in prin. glo. fuit dictum, secundum quosdam non distinguitur, an fuerit pupillaris, an vulgaris substitutio. Distingue ergo, vtrum institutus adierit, vel cohęres, vel ambo, vel nullus. si enim vterque adiuit, substitutus repellitur. si cohæres tantū, s. Seius. idem, quia Mæuius repellitur. Item si venter, habet locū q̄d hic dicit, s. q̄ Mæuius habeat totum. si autem Titius tantum, s. primus hæres adeat, & Seius non, in partem repellitur, s. Mæuius. nam in partem repellitur quam adijt Titius: vt C. eo. l. post aditam. & ff. de vulg. sub. l. qui habebat filium. j. respon.

Si seruum alienum. CASVS. Quidam fecit testamētū, & in testamēto suo seruum P. quē credebat liberum hoiem, hæredem instituit, & postea adiecit, & si institutus hæres non erit. Męuium ei substituo. mortuo testatore apparuit, quòd ille quē testator errore deceptus credebat fuisse liberum, & tanquā liberum hæredem instituit. seruus erat P. & ita iussu P. domini adiuit hæreditatē, qui eam dicebat sibi acquisitam: ex aduerso Mæuius substitutus viriliter se P. opponebat, & allegabat in hunc modū. Ego dñe P. dico, q̄ per aditionem serui tui in casu isto nō potest tibi acquiri hęreditas: quia testator errore deceptus credebat liberū seruū tuū, quē sibi hęredē instituit: vnde cum in rei veritate nō tenuerit institutio facta: ideo deficiente institutione, dico me ex substitutione ad totam hęreditatem admittendū, & te omnino repellendū. Sed in cōtrariū P. videbatur sibi posse defendere hęreditatē, in hunc modū allegando cōtrar. dicens: Domine Mæui, ego dico, q̄ veritas p̄ferenda est opinioni. vnde cū in veritate seruus meus fuerit institutus, & si hęres non esset, tu ei futurus eras substitutus: & ipse seruus iussu meo adierit hanc hęreditatē, mihi per traditionē totā hæreditatē acquisiuit: & vulgaris substit. expirauit: & sic ex virtute vulga. substi. nihil iuris in hac hæreditate poteris vendicare, cum traditione substitutio penitus sit extincta. & ita magis crescebat cōtentio inter P. dominum serui instituti & Męuiū substitutum: & ideo supplicauit Impe. dicens, pro Deo domine, si placet terminetis istam contentionē, & dicatis quid iuris est in casu isto proposito? Ad hoc R̄n. Amice, siquis alienū seruū patrēf. arbitratus, hæredē instituerit, & si hęres nō esset, Mæuiū substituerit: licet iste seruus p errorē institutus, iussu domini adierit hęreditatē, nō tamē substitutio vulg. penitus euanuit: imò Męuius vulgariter substitutus i partē hęreditatis acquisitę admittēdus est. Sed dñe, qualiter respō. ad allegationes hincinde propositas? Ad hoc respō. Amice. Allegatio domini pro seruo instituto, locum hēt in eo seruo, quem testator sciens esse seruum, hæredem instituit. Illa. n. verba, q̄ ponuntur in vulgari, Sed si hæres nō erit, in eo, quem testator in rei veritate scit esse seruum, intelliguntur, & vulgariter substituit. Ista enim verba, s. si hęres non erit, in eo seruo, quē testator scit esse patremf. hoc significāt, si neq; ipse sibi acquirit hęreditatē: neq; illi, cuius iuri postea subiectus erit: tunc. n. demū ad hęreditatē admittit substitutus, sed certe secus erat in casu proposito. nā testator credebat ipsum esse liberum, & in rei veritate seruus fuit: vnde nō est mirum, si aliud in j. rn̄. quā in ij. vel iij. statutū sit. Nec videat alicui nos aliquid durū in hoc casu statuisse. Nā ita Tiberius Cęsar in persona Parth. serui sui quondā à testatore per errorem instituti cōstituit. Franc. de Aret.

j Et si ea tantū procedit iste tex. itē in casu suo vbi .s. cohęredi substituto ē facta substitutio. tūc. n. quæuis p ius accrescendi haberet substitut⁹ partē illius cui non fuit substitut⁹, cū nulla tali in eis facta distinctiōe hoc ē diuisio ne, eā habebit iur substitutionis, & hæc fuit forte mēs istius literæ: secus th̄ esset i pupillari, vel aliàs vbi ius accrescendi locū habere non posset: ut per doct. hic.

a Patremfamilias. Id est, liberum hominem. Accur.

ADDITIO. hoc verum, nisi error esset in ea personę qualitate, q̄ p̄sumeretur causa finalis ipsius institutionis, puta in consanguinitate: vt l. si pater. C. de hęred. institu. Ange.

b Iussu. Quem iussum necessariò oportet p̄cedere vt ff. de acquir. hęr. l. siquis mihi. §. iussum.

c In partem. Sed in quam? Respond. hęreditas in duas partes diuidit: & iterū vnus semis diuiditur in duas partes: q̄ sunt duę quartę totius: & vnam harum particularū habet dominus instituti, aliā substitutus: vt ff. de hęr. instit. l. si paterfa. in fi. Sed de alio semisse quid erit? Respon. quidā, quòd substitutus habet, inspecta opinione testantis. s. qui credit institutū liberū fuisse: & ita p cōsequēs credit substitutū admitti, si hęreditatē sibi institutus non acquisierit, vel alij, cuius iuri postea subiectus foret: vt in fi. huius §. ergo si aliquod istorū duorum nō contingit, debet habere substitutus scd̄m opinionē testātis totam hęreditatē: sed quia nō erat liber, vt testator credidit, de ęquitate datur dn̄o ipsius quarta hęreditatis, & facit p hoc illud generale. opinionē considerandā: vt ff. pro emp. l. ij. §. si à pupillo. in glo. si in re. & ff. de acqu. hęr. l. is qui putat. Alij dicunt q̄ domino dat cōsiderata veritate magis, quā opinione: quia vere seruus eius dn̄i factus erat ille, qui institutus fuit: q̄d verius esse vr̄, veritate magis attenta, vnde facit & illud generale, veritatem spectandam: vt j. de leg. §. si quis rem. Accu. Opinio an veritati anteponenda.

ADDITIO. Dic quòd vlti opi. gl. est verior. & no glo. & doct. in d. l. si paterfa. videlicet, quòd dominus serui habeat totum alium semissem. Angel. Aret.

d Illa enim verba. Nunc mutat casum: nam s. dixit, quādo aliud arbitrabatur testator, & aliud erat. in his autem duobus responsis, q̄ sequuntur, idem est id q̄d arbitratur testator. Accur.

e Si hęres non erit. Quę apponuntur in substitutionibus vulgaribus.

f Testator scit. Et verum scit. Aliàs enim non diceretur scire: nisi esset: vt ff. de aqua plu. arc. l. ij. §. item Labeo ait cum quęritur.

sic accipiunt: si neq; ipse hæres erit, a neq; aliũ b hæredẽ effecerit. c In eo verò, quẽ patremfamilias esse arbitratur, d illud significăt: si hæreditatem sibi, vel ei, cuius iuri postea subiectus e esse cœperit, non adquisierit. f Idq; Tiberius * Cæsar in persona Parthenij serui g sui constituit. †

TITVLVS XVI.
DE PVPILLARI substitutione.

Qui liberos impuberes in suis habet sacris cõstitutos, nõ solum vulgariter, id est, si hæredes nõ erunt, sed ẽt pupillariter: si hęredes fuerint, & intra pubertatẽ decesserint, eis substituere põt: ideo primo casu cõtingẽte substitutus fit testatoris hęres, secũdo verò casu ipsi pupillo hęres efficit.

Liberis h suis ĩpuberibus, quos in potestate qs habet nõ solũ ita, vt supra dixim⁹, i substituere põt: id est, vt si hęredes ei nõ extiterĩt, alius sit ei hæres: sed eo amplius, vt si hæredes ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, sit eis aliquis hæres: veluti, siquis dicat hoc modo: k Titius filius meus hæres mihi esto. l Et si filius m me⁹ hæres mihi nõ erit, siue hæres n erit, & pri⁹ moriať, quàm in suá tutelá venerit, i. ante, quàm pubes o fact⁹ sit, * tũc Seius hæres esto: quo casu, p siquidẽ nõ extiterit hæres filius: tunc substitutus patri fit hæres. q Si vero extiterit hæres fili⁹, & ante pubertatẽ decesserit: ipsi filio r fit hæres substitutus. nam moribus s institutũ est † vt cum eius ætatis t filij sint, in qua ipsi sibi testamentum facere nòn possunt. paré-

a Erit. Scilicet liber factus.

b Neq; aliũ. Id est, si neq; sibi, si liber fieret, vel dño suo præsenti, vel etiam futuro quæreat.

c Effecerit. Nam tunc quando non est aliquod istorum duorum, admittitur substitutus.

d Arbitratur. Scilicet testator, subaudi, & verum arbitratur. Accur.

e Subiectus. puta quia vendidit se ad pretium participandum, vel quia dedit se in arrogationem, quod potest.

f Acquisierit. Supple l litera. At in nostro casu primo, s. huius. §. aliud est, & aliud arbitratur: vñ ibi in partẽ admittitur, vt ibi diximus. & hæc oia distinguẽdo seruauit priceps. qñ seruus suus fuit institutus, & alius substitut⁹, vt hic dicit. & ff. de hæ. inst. l. & hoc Tiberius. Collige ergo talẽ distinctionẽ: quia cũ hæredẽ aliquẽ istituo, & si hæres nõ erit, substituo: aut scio liberũ, aut scio seruum: & tunc seruať qđ in secũdo, & tertio rñ. huius. §. dř. Aut puto liberũ falso, cũ sit seruus: & tũc subdistinguo, aut p aũ volui, aut nolui alium fieri hæredem: quia hoc expssi, & tunc seruatur mea volũtas: vt C. de hær. institu. l. cum proponas. in glo. pe. ibi, item rño. q̃ est huic contraria. Aut est dubium, an uolui, vel non, alium fieri hæredem per eum, & tunc seruatur quod in princ. huius §. dicitur. Si autem puto seruum, cum sit liber. hic casus indubitabilis est, s. quod erit liber hæres.

g Serui. Scilicet instituti, cui fuerat alius substitutus. Nam diuisa fuit hæreditas inter Tiberium dominum serui, & inter ipsum substitutum: vt patet in l. & hoc Tiberius. ff. de hæredi. instit.

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE.

Cõtinuať, Quia supra visũ est de vulgari substitutione, et qa parentes nõ solũ vulgariter, verũ ẽt pupillariter liberis substituere possunt, ideo sequebatur videre de pupillari substitutione. Porcus.

Liberis. Totus iste tit. diuiditur in sex partes. Primo ponit qualiter quis possit facere pupillarem substitutionem. Secundo de exemplari substitutione cui fieri potest. Tertio redit ad pupillaris substitutionis materiam. Quarto, Quod etiam exhæredatis potest fieri illa substitutio. Quinto circa pupillarem substitutionem aliquos casus ponit, & potissimè vsque ad quam quantitatem fieri possit. Sexto, quòd maiori vel puberi, vel extraneo fieri non potest pupillaris. Secunda ibi, Qua ratione. Tertia ibi. Igitur. Quarta ibi. Non solum. Quinta ibi. Quæcunque. Sexta ibi: Extraneo. Litera in hoc titulo est planissima: ideo pone casum per teipsum.

h Liberis. Nota ex hac litera tria esse necessaria, vt pupillaris substitutio teneat. Primum, vt fit de liberis, cui substituitur. nam extraneo substitui non potest vt infra eod. §. extraneo. Secundum, quòd sint impuberes. nam puberibus non potest substitui: vt infra eod. §. masculo. Item tertio, quòd habeat in potestate: vt hac litera probatur per ordinem. emancipatis autem nõ potest substitui: vt ff. eod. l. ij. §. j. Item est necessarium quartum quòd filij sint instituti, vel exhæredati, aliàs nullũ esset principale testamentũ: ut. s. de exhæ. lib. in princi. & ff. eo. l. j. in fi. unde nec pupillare valeret: vt. j. eod. §. liberis. & hæc omnia similiter in nepotibus seruãtur, si non sint recasuri in sui patris potestatẽ: vt ff. e. l. ij. §. planè possibu. aliàs cum sunt recasuri, nõ valet testamentum: cũ in ea causa sint, vt eorum testamenta non valeant, etiam si ipsi sint maiores.

i Ita vt supra diximus. Scilicet vulgariter supra titu. j. & hoc idem hic subijcit: vt si hæredes. &c.

k Hoc modo. Hic cautè no. quòd in primo ponit verba institutionis. Secundo substitutionis vulgaris. Tertio substitutionis pupillaris. Acc.

ADDITIO Aliqui dicunt, quòd omnia sunt verba pupillaris substitutionis: q̃ etiam non hęredi, & exhæredato fieri potest: cum hic tex. non intẽdat exẽplificare vulgarem. Io. Fab.

l Esto. Hæc est institutio tantum. Accur.

m Et si filius. Ecce vulgaris. Accur.

n Siue hæres. Ecce pupillaris.

o Pubes. Bene facit, quod exponit: aliàs interdũ pro xiiij. annis: interdum pro xxv. ann. ponitur hæc oratio, cum in suam tutelã venerit. ff. de leg. iij. l. cũ filio.

p Quo casu. Supradicto.

q Patri fit hæres. Et solus patris habeat bona, secundum Azon.

r Ipsi filio. Et nihilominus patri: vt ff. e. l. patersfamilias, & bona pupilli vndecunque q̃sita sint, habet: vt ff. eod. l. sed si plures. §. ad substitutos. nisi in duobus casibus, vt in testamento militis, & arrogatoris: vt ff. eod. l. sed si plures. §. in arrogatione. & §. ad substitutos. in fin. Accur.

s Moribus. Aliàs a maioribus. vt C. de impu. & aliis subst. l. humanitatis.

t Ætatis. Vt masculi ante xiiij. ann. fœminæ autem ante

* Aliàs Titus. vide Alci. lib. dispunc. j. ca. ij. & Catellianũ Cottã Idictione testm̃.

† Sic princeps pte esse iudex i causa sua. cõcor. l. & hoc Tiberius. ff. de hæ. inst. & rõ huius tex. fit magis ex volũtate prĩcipis, quã ex subtilitate rõnũ Aegi. Per.

‡ In dubio aũt error nõ p̃sumiť, & tunc hoc cõsistit in aĩo testatoris, cui nõ pbať nisi ex cõiecturis: qd aũt in filio vel monacho institutis cũ datiõe substituti vulgaris quos testator crede bat esse sui iuris, vel etiam sciebat eẽ alieni, & an hæres primi instituti ex iure deliberandi p̃ferať, an substitutus, vide Ang. hic.

‖ Ista glo. nõ est Accu. sed additio.

* Responsum illud vide elegãter interpretatum, simul & emendatũ per Aemi. Ferretum in notis suis ad institutiones hoc ipso loco.

† Forma huius pupillaris substitutionis poniť in ca. Raynuti⁹ in gl. sup verb. liberis post prĩc. extra de testa. Substitutio pupillaris hẽt quatuor necessaria

‡ Et est ratio: q̃a substitutiões sunt de iure ciuili s̃m quod emancipatus hĩ pro extraneo: fallit tñ hoc in milite: vt l. miles ita. §. exhæredato. ff. de test. milit. dũmodo filius nõ sit i ptãte aui, aliàs secus. l. cũ filius. ff. eod. titu.

* A bũdis hæc, idest antequã pubes factus sit.

† Morib⁹ aliquid inductũ est, quo accipiendũ sit apud iurisc. elegãter explicat Vigli⁹ in cõmẽtarijs suis in hũc ipsum locũ.

ente duodecim ann. ff. de test. l. qua ætate & i. q manu. non poss. §. cum ergo.

a Excitati. Scilicet nos Iustinianus.

b Constitutionem. C. de impube. & ali. substitut. l. humanitatis.

c Certas psonas. Scilicet filios mentecaptorũ, si hẽant: aliàs fratres mẽte captis: aliàs quoscunq; volet: vt in d. l. humanitatis, cõtinetur.

ADDITIO. Etiã supradictis existentibus, qui sunt spurij, vel naturales tñ, aut etiam mentecapti. Angelus.

d Resipuerint. Id est, cum compotes mentis, vel sani facti fuerint.

e Ad exẽplum. Et ita hæc vocat exẽplaris substitutio. Vnde vt plenè de his hẽas notitiam, distingue quinq; gña substitutionum: quia alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua, alia cõpẽdiosa. Prima, s. vulgaris subdiuidit: quia alia expressa, vt q̃ fit verbis negatiuis: vt, si hæres non eris, Titius erit hæres vt I. pro. Alia tacita. quæ fit verbis affirmatiuis: vt hic, vos inuicem substituo: vt ff. de hære. insti. l. cũ in testamento. §. j. Item hæc quisquis erit mihi hæres, sit filio meo impuberi hæres: vt ff. eodem. l. qui liberis. §. hæc verba. & hæc vulgaris adita hæreditate expirat: vt C. eod. l. post aditam. Secunda autem, scilicet pupillaris, similiter subdiuiditur: quia alia expressa: quæ fit verbis affirmatiuis: vt hic, si hæres eris, & morieris in pupillari ætate, Titius sit hæres: vt supra prox. Alia tacita, scilicet vt si vulgariter tantum pupillo substituatur, quo casu tacita subintelligit pupillaris. & sic sub pupillari tacita, vulgaris intelligit: vt ff. eo. l. nam * hoc iure. in princi. & C. de impuberum & ali. substi. l. quamuis. & hęc aduueniente pubertate expirat: vt in fine huius §. Tertia, scilicet exemplaris. sic ideo dicitur: quia ad exẽplum pupillaris est inducta. vt hic dicitur. In multis tamen differũt: quia hæc etiam maiorib. fit, sed alia tñ impuberibus. Item vsque ad certã ætatem fit pupillaris, scilicet decimumquartum annum: vel duodecimũ annum in fœmina: vt j. eo. §. masculo. vel ẽt minus tempus certum, non maius: vt ff. eod. l. si ita quis substituerit. & l. in pupillari. at hęc exẽplaris in incertum. Item in hac, s. exemplari, certæ personæ substituuntur: vt C. eod. l. humanitatis. in pupillari autem quilibet potest substitui. Quarta autem, id est breuiloqua, fit ita, duobus hęredibus institutis, vos inuicem substituo: & si ambo pupilli sunt, quatuor substitutiones his verbis breuibus comprehenduntur: & appellat lex hanc reciprocam substitutionem: vt ff. eo. l. nam * hoc iu. §. j. Quinta, s. compendiosa, fit his verbis aliquo instituto: qñcunq; decesserit, Titium substituo. & siquidem hoc fiat a milite pupillo vel non pupillo: valet iure directo, quandocunque decedat institutus: vt ff. de milita. testam. l. miles ita hæredẽ. §. primo. nisi mater sit in medio. quo casu iure fideicommissi valet, si pubes tñ factus decedat institutus: vt C. eodem. l. precibus. Si verò paganus, siue non miles, faciat eam, valet iurẽ directo, si moritur institutus in ætate pupillari. Si verò postea, tunc aut p hæc verba fit, substituo illum: & tunc trahit ad fideicommissariam, vt ff. ad Trebelli. l. Scæuola. aut per hæc verba, te instituo: & si decesseris quandocunque tibi illum facio hæredem, & hæc nõ valet: vt ff. eodem, l. verbis ciuilibus. Accursius.

† In tñ q cæteris exhæredatis, vel ex iusta causa pteritis vnum tñ modo substitue re pt. An.

Substitutio vulgaris.

* Sic im* in nõnullis libris addit.

Substitutio pupillaris.

* Et sicut pt põt facere filio impuberi testm̃ ita ẽt põt eidẽ eligere sepulturã: vt hĩ in c. d vxore. iũcta gl. sup verbo, definitũ. cx̃ de sepul.

Substitutio exemplaris.

Breuiloqua.

* Aliàs, iam & infra.

Compendiosa.

ges eis faciant.

Qua rõne põt pater filio impuberi pupillariter substituere, eadem poterit filio furioso, aut mẽte capto exẽplarem substõnẽ facere: itaq; ficuti pupillaris pubertate adueniẽte expirat, ita exẽplaris furore sedato, & sanitate mẽtis restituta euanescit.

Qua rõne excitati, a ẽt constitutionem b in nostro posuimus Codice, qua pspectum est, vt si q mentecaptos habeant filios, vel nepotes, vel pnepotes cuiuscunq; sexus, vel gradus, liceat eis, & si puberes sint, ad exemplũ pupillaris substitutionis certas psonas c substituere, sin autẽ resipuerint, d eandem substitutionem infirmari. * & hoc ad exemplum e pupillaris substitutionis, q̃ f postquàm pupillus adoleuerit, g infirmatur.

Facta pupillari substõne, censẽt duo testamenta, vel vnũ duarũ hæreditatum. Areti.

Igit in pupillari substitutione sm præfatũ modũ h ordinata, duo i quodãmodo † sunt testamẽta: alterũ patris, alterũ filij, † tãquã si ipse filius sibi hrẽdem instituisset: aut certè vnũ testm̃ est duarum causarum, id est, duarum hæreditatũ.

Põt pater facere substitutionẽ pupillarẽ filio separatim clausam & signatã: & disponere quod nõ aperiat viuo filio, q̃ dispositio valet, ẽt si non fuerit per se ita clausa, & signata. Aretinus.

Sin autẽ qs ita formidolosus k sit, vt timeat, ne filius suus pupill' adhuc ex eo, * q palã substitutũ acceperit, post obitum eius periculo insidiarum subiaceat, l vulgarẽ qdẽ substitutionẽ m palã facere, & in primis testamẽti partibus ordinare * debet: Illã autem substi-

f Quæ. Scilicet pupillaris.

g Adoleuerit. Item finitur arrogatione impuberis: vt ff. de ado. l. nec ei. in fine. † Item si patri non fuit hæreditas adita vt ff. eodem, l. sed si plures. §. si ex asse. Itẽ si nascit posthumus testatori: vt ff. eodem, l. si pater filium. Item per secundum testamentum, quod tamen non valet: vt ff. eodem. l. si quis eum. §. fina. Item si testamentum paternum rumpatur per querelam in totum: aliud si pro parte: vt ff. eo. l. in substitutione. & de inofficioso testa. l. Papinianus. §. sed nec impuberes. Sed contra tabulas bonorum possessio mota non facit pupillarem substitutionem cessare: quia ibi non quæritur de viribus testamenti: vt ff. eod. l. ex duobus. §. fin. & de inoffi. testa. l. filius. §. j.

h Præfatum modum. Vt supra eodem, in principio.

i Duo. Nota quòd duo dicuntur quo ad quid: quia duobus fit. nam instituitur hæres duobus, patri scilicet, & filio. Item duarum hęreditatum. vnum verò dicitur, quia ab vno factum. & facit ad hoc ff. eodem. l. patris & filij. & ff. de conditio. & demonstratio. l. hæc scriptura. & ff. de bonorum possessio. secundum tabulas. l. si ita scriptum. §. fina. & l. vt bonorum.

k Formidolosus. Id est, timidus, & meticulosus.

l Subiaceat. Quibus insidijs eum subijceret substitutus, vt haberet eius hęreditatem, vt fecit Zachatellus.

m Substitutionem. Scilicet cum ipsa institutione. nam hic est ordo, vt primo institutio, secundo vulgaris substitutio, tertio pupillaris fiat, vt supra eodem tit. in princip.

† Dictio quodammodo, est nota improprietatis: vt hic & l. i suis. ff. de lib. & posth. glo. in l. si me in uacuã. ff. de aegr. pos. Aegi. Per.

† Et sicut pt põt facere filio impuberi testm̃: ita ẽt põt eidẽ eligere sepulturã, vt hĩ in c. de vxore. iuncta gl. super verb. definitũ. extra. de sepult.

† Et ẽ rõ qa tũc impedit arrogat' nõ solum ex defectu ætatis testari sed ex alio defectu, qa est subiectus alterius potestati, cui pdationẽ pupillaris substituti potuit puideri: sm Chri.

* Alibi ad huc eõ.

* Aliàs. scribere.

a Erit. Scilicet liber factus.

b Neq; aliū. Id est, si neq; sibi, si liber fieret, vel dño suo præsenti, vel etiam futuro quærat.

c Effecerit. Nam tunc quando non est aliquod istorum duorum, admittitur substitutus.

d Arbitratur. Scilicet testator, subaudi, & verum arbitratur. Accur.

e Subiectus. puta quia vendidit se ad pretium participandum, vel quia dedit se in arrogationem, quod potest.

f Acquisierit. Supple i litera. At in nostro casu primo, s. huius. §. aliud est, & aliud arbitratur: vñ ibi in parté admittitur, vt ibi diximus. & hæc oīa distinguēdo seruauit pŕiceps. qñ seruus suus fuit institutus, & alius substitut⁹, vt hic dicit. & ff. de hæ. inst. l. & hoc Tiberius. Collige ergo talē distinctionē: quia cū hæredē aliquē istituo, & si hæres nō erit, substituo: aut scio liberū, aut scio seruum: & tunc seruat' qđ in secūdo. & tertio rñ. huius. §. dī. Aut puto liberū falso, cū sit seruus: & tūc subdistinguo, aut pĝ aū volui, aut nolui alium fieri hæredem: quia hoc expŝsi, & tunc seruatur mea volūtas: vt C. de hær. institu. l. cum proponas. in glo. pe. ibi, item nō. q̃ est huic contraria. Aut est dubium, an volui, vel non, alium fieri hæredem per eum. & tunc seruatur quod in princ. huius §. dicitur. Si autem puto seruum, cum sit liber, hic casus indubitabilis est, s. quòd erit liber hæres.

g Serui. Scilicet instituti, cui fuerat alius substitutus. Nam diuisa fuit hæreditas inter Tiberium dominum serui, & inter ipsum substitutum: vt patet in l. & hoc Tiberius. ff. de hæredi. institu.

sic accipiunt: si neq; ipse hæres erit, a neq; aliū b hæredē effecerit. c In eo verò, quē patremfamilias esse arbitratur, d illud significāt: si hæreditatem sibi, vel ei, cuius iuri postea subiectus e esse cœperit, non adquisierit. f Idq; Tiberius * Cæsar in persona Parthenij serui g sui constituit. †

TITVLVS XVI.

DE PVPILLARI substitutione.

Qui liberos impuberes in suis habet sacris cōstitutos, nō solum vulgariter, id est, si hæredes nō erunt, sed ēt pupillariter, si hęredes fuerint, & intra pubertatē decesserint, eis substituere pōt: ideo primo casu cōtingēt: substitutus fit testatoris hęres, secūdo verò casu ipsi pupillo hęres efficiē.

Liberis h suis ipuberibus, quos in potestate qs habet nō solū ita, vt supra dixim⁹, i substituere pōt: id est, vt si hęredes ei nō extiterit, alius sit ei hæres: sed eo amplius, vt si hæredes ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, sit eis aliquis hæres: veluti, siquis dicat hoc modo: k Titius filius meus hæres mihi esto. l Et si filius m me⁹ hæres mihi nō erit, siue hæres n erit, & pri⁹ moriat', quàm in suā tutelā venerit, i. ante, quàm pubes o fact⁹ sit, * tūc Seius hæres esto: quo casu, p siquidē nō extiterit hæres filius: tunc substitutus patri fit hæres. q Si vero extiterit hæres fili⁹, & ante pubertatē decesserit: ipsi filio r fit hæres substitutus. nam moribus s institutū est † vt cum eius ætatis t filij sint, in qua ipsi sibi testamentum facere nòn possunt. parē-

DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE.

Cōtinuat, Quia supra visū est de vulgari substitutione, et quia parentes nō solū vulgariter, verū ēt pupillariter liberis substituere possunt, ideo sequebatur videre de pupillari substitutione. Porcus.

Liberis. Totus iste tit. diuiditur in sex partes. Primo ponit qualiter quis possit facere pupillarem substitutionem. Secundo de exemplari substitutione cui fieri potest. Tertio redit ad pupillaris substitutionis materiam. Quarto, Quod etiam exhæredatis potest fieri illa substitutio. Quinto circa pupillarem substitutionem aliquos casus ponit, & potissimè vsque ad quam quantitatem fieri possit. Sexto, quòd maiori vel puberi, vel extraneo fieri non potest pupillari. Secunda ibi, Qua ratione. Tertia ibi. Igitur. Quarta ibi. Non solum. Quinta ibi. Quæcunque. Sexta ibi: Extraneo. Litera in hoc titulo est planissima: ideo pone casum per teipsum.

h Liberis. Nota ex hac litera tria esse necessaria, vt pupillaris substitutio teneat. Primum, vt sit de liberis, cui substituitur. nam extraneo substitui non potest vt infra eod. §. extraneo. Secundum, quòd sint impuberes. nam puberibus non potest substitui: vt infra eod. §. masculo. Item tertio, quòd habeat in potestate: vt hac litera probatur per ordinem. emancipatis autem nō potest substitui: vt ff. eod. l. ij. §. j. ‡ Item est necessarium quartum quòd filij sint instituti, vel exhæredati, aliàs nullū esset principale testamentū: ut. s. de exhæ. lib. in princi. & ff. eo. l. j. in fi. unde nec pupillare valeret: vt j. eod. §. liberis. & hæc omnia similiter in nepotibus seruātur, si non sint recasuri in sui patris potestatē: vt ff. e. l. ij. §. planè posthu. aliàs cum sunt recasuri, nō valet testamentum: cū in ea causa sint, vt eorum testamenta non valeant, etiam si ipsi sint maiores.

i Ita vt supra diximus. Scilicet vulgariter supra titu. j. & hoc idem hic subijcit: vt si hæredes. &c.

k Hoc modo. Hic cautè no. quòd in primo ponit verba institutionis. Secundo substitutionis vulgaris. Tertio substitutionis pupillaris. Acc.

ADDITIO. Aliqui dicunt, quòd omnia sunt verba pupillaris substitutionis: q̃ etiam non hęredi, & exhæredato fieri potest: cum hic tex. non intēdat exēplificare vulgarem. Io. Fab.

l Esto. Hæc est institutio tantum. Accur.

m Et si filius. Ecce vulgaris. Accur.

n Siue hæres. Ecce pupillaris.

o Pubes. Bene facit, quod exponit: aliàs interdū pro xiiij. annis: interdum pro xxv. ann. ponitur hæc oratio, cum in suam tutelā venerit. ff. de leg. iij. l. cū filio.

p Quo casu. Supradicto.

q Patri fit hæres. Et solius patris habeat bona, secundum Azon.

r Ipsi filio. Et nihilominus patri: vt ff. e. l. paterfamilias, & bona pupilli vndecunque quæsita sint, habet: vt ff. eod. l. sed si plures. §. ad substitutos, nisi in duobus casibus, vt in testamento militis, & arrogatoris: vt ff. eod. l. sed si plures. §. in arrogatione & §. ad substitutos, in fin. Accur.

s Moribus. Aliàs a maioribus. vt C. de impu. & ali. substi. l. humanitatis.

t Aetatis. Vt masculi ante xiiij ann. fœminæ autem

ante

* Alias Titus. vide Alci. lib. dispunc. j. ca. ij. & Catellianū Cottā I dictione testm.

† Sic princeps pt esse iudex i causa sua. cōcor. l. & hoc Tiberius. ff. de hæ. inst. & rō huius tex. fit magis ex volūtate principis, quā ex subtilitate rōnū Aegi. Per.: in dubio aūt error nō p̄sumit', & tunc hoc cōsistit in aio testatoris, cui nō pbat' nisi ex cōiecturis: qđ aūt in filio vel monacho institutis cū datiōe substituti vulgaris quos testator credebat esse sui iuris, vel etiam credebat eē alieni, & an hæres primi instituti ex iure deliberandi p̄ferat', an substitutus, vide Ang. hic.

‡ Ita glo. nō est Accu. sed additio.

* Responsum illud vide elegāter interpretatum. simul & emendatū per Aemi. Ferretum in notis

suis ad institutiones hoc ipso loco.

† Forma huius pupillaris substitutionis ponit' in ca. Raynutı⁹ in gl. sup vers. liberis post prīc. extra de testa. Substitutio pupillaris hēt quatuor necessaria

‡ Et est ratio: q̄a substitutiōes sunt d̄ iure ciuili s̄m quod emancipatus hi pro extraneo: fallit tñ hoc in milite: vt l. miles ita. §. exhæredato. ff. de test. mili. dūmodo filius nō sit i ptāte aui, aliàs secus. l. cū filius. ff. eod. titu.

* Abūdāt hæc, idest antequā pubes factus sit.

† Morib⁹ aliquid inductū eē, quō accipiendū sit apud iurisc. elegāter explicat Vigli⁹ in cōmentarijs suis in hūc ipsum locū.

ante duodecim ann. ff. de test. l. qua ætate & i. q ma-nu. non poss. §. cum ergo.

a Excitati. Scilicet nos Iustinianus.

b Constitutionem. C. de impube. & ali. substitut. l. humanitatis.

nam: vt ff. eo. l. nam * hoc iu. §. j. Quinta, s. compendiosa, fit his verbis aliquo instituto: quicunque decesserit, Titium substituo. & siquidem hoc fiat a milite pupillo vel non pupillo: valet iure directo, quandocunque decedat institutus: vt ff. de milita. testam. l. miles ita hæredẽ. §. primo. nisi mater sit in medio. quo casu iure fideicommissi valet, si pubes iã factus decedat institutus: vt C. eodem. l. precibus. Si verò paganus, siue non miles, faciat eam, valet iur directo, si moritur institutus in ætate pupillari. Si verò postea, tunc aut per hæc verba fit, substituo illum: & tunc trahit ad fideicommissariam, vt ff. ad Trebell. l. Scæuola. aut per hæc verba, te instituo: & si decesseris quandocunque tibi illum facio hæredem, & hæc nõ valet: vt ff. eodem. l. verbis ciuilibus. Accursius.

* Aliàs, iam & infra. Compendiosa.

ges eis faciant.

Qua rõne põt pater filio impuberi pupillariter substituere, eadem poterit filio furioso, aut mẽte capto exẽplarem substõnẽ facere: itaq; sicuti pupillaris pubertate adueniẽte expirat, ita exẽplaris furore sedato, & sanitate mẽtis restituta euanescit.

Qua rõne excitati, a & constitutionem b in nostro posuimus Codice, qua ꝓspectum est, vt siqui mentecaptos habeant filios, vel nepotes, vel ꝓnepotes cuiuscunq; sexus, vel gradus, liceat eis, & si puberes sint, ad exemplũ pupillaris substitutionis certas ꝑsonas c substituere, sinautẽ resipuerint, d eandem substitutionem infirmari. * & hoc ad exemplum e pupillaris substitutionis, q̃ f postquàm pupillus adoleuerit, g infirmatur.

Facta pupillari substõne, censẽt duo testamenta, vel vnũ duarũ hæreditatum. Areti.

Igit in pupillari substitutione ſm præfatũ modũ h ordinata, duo i quodãmodo † sunt testaméta: alterũ patris, alterũ filij, † tãquã si ipse filius sibi hrẽdem instituisset: aut certè vnũ testm̃ est duarum causarum, id est, duarum hæreditatũ.

Põt pater facere substitutionẽ pupillarẽ filio separatim clausam & signatã: & disponere quod nõ aperiatur viuo filio, q̃ dispositio valet, ẽt si non fuerit per se ita clausa, & signata. Aretinus.

Sinautẽ qs ita formidolosus k sit, vt timeat, ne filius suus pupill' adhuc ex eo, * q palã substitutũ acceperit, post obitum eius periculo insidiarum subiaceat, l vulgarẽ qdẽ substitutionẽ m palã facere, & in primis testamẽti partibus ordinare * debet: Illã autem substi-

† In tñ q cæteris exhæredatis, vel ex iusta causa ꝓteritis vnum tñ modo substituere ꝑt. An.

c Certas ꝑsona. Scilicet filios mentecaptorũ, si hẽant: aliàs fratres mẽte capti: aliàs quoscunq; volet: vt in d. l. humanitatis, cõtinetur.

ADDITIO. Etiã supradictis existentibus, qui sunt spurij, vel naturales tñ, aut etiam mentecapti. Angelus.

d Resipuerint. Id est, cum compotes mentis, vel sani facti fuerint.

e Ad exẽplum. Et ita hæc vocat exẽplaris substitutio. Vnde vt plenè de his hẽas notitiam, distingue quinq; gña substitutionum: quia alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia breuiloqua, alia cõpẽdiosa. Prima, s. vulgaris subdiuidit: quia alia expressa, vt q̃ fit verbis negatiuis: vt, si hæres non eris, Titius erit hæres vt i. proxi. Alia tacita. quæ fit verbis affirmatiuis: vt hic, vos inuicem substituo: vt ff. de hære. insti. l. cũ in testamento. §. j. Item hæc quisquis erit mihi hæres, sit filio meo impuberi hæres: vt ff. eodem. l. qui liberis. §. hæc verba. & hæc vulgaris adita hæreditate expirat: vt C. eod. l. post aditam. Secunda autem, scilicet pupillaris, similiter subdiuiditur: quia alia expressa: quæ fit verbis affirmatiuis: vt hic, si hæres eris, & morieris in pupillari ætate, Titius sit hæres: vt supra prox. Alia tacita, scilicet vt si vulgariter tantum pupillo substituatur, quo casu tacita subintelligit pupillaris. & sic sub pupillari tacita, vulgaris intelligit: vt ff. eo. l. nam * hoc iure. in princi. & C. de impuberum & ali. substi. l. quamuis. & hęc ad ueniente pubertate expirat: vt in fine huius §. Tertia, scilicet exemplaris. sic ideo dicitur: quia ad exẽplum pupillaris est inducta, vt hic dicitur. In multis tamen differũt: quia hæc etiam maiorib. fit, sed alia tñ impuberibus. Item vsque ad certã ætatem fit pupillaris, scilicet decimumquartum annum: vel duodecimũ annum in fœmina: vt j. eo. §. masculo. vel ẽt minus tempus certum, non maius: vt ff. eod. l. si ita quis substituerit. & l. in pupillari. at hęc exẽplaris in incertum. Item in hac, s. exemplari, certæ personæ substituuntur: vt C. eod. l. humanitatis. in pupillari autem quilibet potest substitui. Quarta autem, id est breuiloqua, fit ita, duobus hęredibus institutis, vos inuicem substituo: & si ambo pupilli sunt, quatuor substitutiones his verbis breuibus comprehenduntur: & appellat lex hanc reciprocam substitutio-

Substitutio vulgaris.

* Sicut in nõnullis libris addit.

Substitutio pupillaris.

* Et sicut pt põt facere filio impuberi testm̃ ita ẽt põt eidẽ eligere sepulturã: vt hẽ in c. de vxore. iũcta gl. sup verbo, definitũ. extra de sepul.

Substitutio exemplaris.

Breuiloqua.

f Quæ. Scilicet pupillaris.

g Adoleuerit. Item finitur arrogatione impuberis: vt ff. de ado. l. nec ei. in fine. Item si patris non fuit hæreditas adita vt ff. eodem, l. sed si plures. §. si ex asse. Itẽ si nascit posthumus testatori: vt ff. eodem, l. si pater filium. Item per secundum testamentum, quod tamen non valet: vt ff. eodem. l. si quis eum. §. fina. Item si testamentum paternum rumpatur per querelam in totum: aliud si pro parte: vt ff. eo. l. in substitutione. & de inofficioso testa. l. Papinianus. §. sed nec impuberes. Sed contra tabulas bonorum possessio mota non facit pupillarem substitutionem cessare: quia ibi non quæritur de viribus testamenti: vt ff. eod. l. ex duobus. §. fin. & de inoffi. testa. l. filius. §. j.

h Præfatum modum. Vt supra eodem, in principio.

i Duo. Nota quòd duo dicuntur quo ad quid: quia duobus fit. nam instituitur hæres duobus, patri scilicet, & filio. Item duarum hęreditatum. vnum verò dicitur, quia ab vno factum. & facit ad hoc ff. eodem. l. patris & filij. & ff. de conditio. & demonstratio. l. hæc scriptura. & ff. de bonorum possessio. secundum tabulas. l. si ita scriptum. §. fina. & l. vt bonorum.

k Formidolosus. Id est, timidus, & meticulosus.

l Subiaceat. Quibus insidijs eum subijceret substitutus, vt haberet eius hęreditatem, vt fecit Zacharellus.

m Substitutionem. Scilicet cum ipsa institutione. nam hic est ordo, vt primo institutio, secundo vulgaris substitutio, tertio pupillaris fiat, vt supra eodem tit. in princip.

† Dictio quodammodo, est nota improprietatis: vt hic & l. i. fuis. ff. de lib. & posth. glo. in l. si me in uacuã. ff. de acqr. pos. Aegi. Per.

† Et sicut pt põt facere filio impuberi testm̃: ita ẽt põt eidẽ eligere sepulturã, vt hẽ in c. de vxore. iuncta gl. super verb. definitũ. extra. de sepult.

† Et ẽ rõ qa tũc impedit arrogat' nõ solum ex defectu ætatis testari sed ex alio defectu, qa est subiectus alterius potestati, cui ꝑdationẽ pupillaris substituti potuit ꝑuideri: ſm Chri.

* Alibi ad huc eõ.

* Aliàs scribere.

tutionē, p quā si hęres extiterit pupill⁹, & intra pubertatē decesserit, substitut⁹ vocat; a separatim in inferiorib. partib. scribere b debet, eamq; partē pprio lino, c ppriaq; cera cōsignare, & i priore parte testamenti cauere, d ne inferiores tabulæ viuo filio, & adhuc impubere, apiant. Illud palā est, non ideo minus e valere substōnē impuberis filij, q in eisdē tabulis f scripta sit, qbus sibi qsque hęredē instituisset: quamuis pupillo hoc periculosum sit.

Substitutio pupillaris potest fieri non solum filio instituto, sed ēt exhæredato: & veniunt in ea omnia bona pupilli vndecunq; quæsita, quod locum habet etiam ī posthumis. Aretinus.

Nō solū aūt hæredib. institutis impuberib. liberis ita substituere parentes pnt, vt si hæredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, sit eis hæres is, quem ipsi voluerint, sed ēt exhæredatis. g itaq; eo casu h si qd exhæredato pupillo ex hęreditatib. legatisve, aut donationibus propinquorum, atq; amicorum adquisitum fuerit, i id omne k ad substitutum l pertinebit. Quæcūque diximus de substōne impuberum liberorum, vel hæredum institutorū, m vel exhæredatorum, n eadem etiam de posthumis intelligimus.

Nō pōt pater pupillo suo substituere pupillariter, nisi sibi faciat testm: & si nō valet testamentū patris, nō valet substitutio. Areti.

Liberis autem † suis testamentum nemo facere potest, nisi & sibi o faciat. p nam pupillare testamentum, pars, q & sequela est paterni testamenti, adeò vt si patris testamentum non valeat, r nec filij quidem valebit.

Pupillaris substitutio pōt fieri singulis pupillis, vel ei qui vltimus morietur. Aret.

a Vocatur. Quæ est pupillaris.

b Scribere. Vel etiam alia charta: quia & hoc fieri potest: vt ff. eod. l. patris & filij.

c Proprio lino. Linū appellat ipsam chordulā, q̄ fit de lino: vt videmus fieri in literis dñi Papæ, in quib. chordulis testamenti apponebātur septem sigilla de cera. Et ideo dicit proprio lino, quia si alieno, vendicaret dominus, & ita aperiretur: & consilium legis nullum esset. vel dic pprio, id est, separato ab alijs partibus testamenti. Sed nonne magis insidiabitur substitutus: cum tantam cōstructionem, id est, ordinationē videat, & propter se? Resp. hoc ignorabit, an propter se, an propter alium facta fuerit illa ordinatio. Accursius.

ADDITIO. Nec ideo inualidabitur istud consilium, qa sub expressā vulgari tacita pupillaris continetur, quia illud verum, nisi de mente tacita, vel expressa testantis contrarium appareat: vt hic, & l. iam hoc iure. ff. eod.

d Cauere. Idem est & si hoc non caueat, dum tamen separatim signet. Accursius.

e Non ideo minus. Quasi dicat diximus, quod sic cautè fieri potest. Sed si non ita fecerit, nunquid valet ideo minus? Respon. non ideo minus &c. vt hic dicit.

f Tabulis. Scilicet apertis. Accursius.

g Exhæredatis. Scilicet substituere possunt.

h Eo casu. Scilicet quando exhæredato substituit.

i Fuerit. Vt quia gratiosus erat hic pupillus, sic vt ei donaretur, vel legaretur.

k Id omne. Imò videtur: q tm in eis bonis valet substitutio, quæ a patre peruenerunt ad filium exhæredatum: vt ff. de mil. testa. l. miles. §. exhæredato. q est huic c̄tra. sol. ibi miles emancipato substituebat: quod in alio, scilicet pagano non toleratur: vt j. eo. §. extraneo. & ideo cum vnum pro eo inducitur, scilicet q potest substituere emancipato, & aliud contra eum inducitur, scilicet quòd non potest substituere emancipato, nisi in his bonis, quæ sibi dedit: vt argu. ff. de iureiuran. l. cum qui. in prin.

ADDITIO. Imò existenti in potestate: quod patet, quia exhæredatur: quæ exhæredatio esset inepta in emancipato. vnde dic q ibi loquitur in milite, q instituto, vel emancipato potest substituere p parte, & pro parte non: secus in pagano. Ang.

l Ad substitutum. Qui substitutus nullo potest grauari legato, & in ea re, quæ pupillo fuit relicta: vt C. de leg. l. cum quidam. sed ipse exhæredatus sic in re sibi relicta: vt ff. eo. l. cohæredi, §. cum filius, in fi. §. Et no. hunc §. non posse hodie habere locum, nisi talis sit impubes, qui possit esse ingratus: vt proximus pubertati. vt no. s. qbus mod. tutel. fi. §. & tē si in seruitutem. alias nō pōt exhæredari: vt C. de inoffic. testa. l. si qua in suo. §. legis.

m Institutorum. Vt s. eo. in prin. vsq; ad proximum. §.

n Exhæredatorū. Vt supra proxi. §.

o Et sibi. Hic not. quòd si filium exhęredet cui substituit: prius sibi, deinde debet facere filio testamentum. Si autem eum instituat, tunc vel ante, vel post valet institutio, vel substitutio: vt ff. eo. l. ij. §. prius. & §. sed si quis. & §. sed & si. & §. fi.

ADDITIO. Sed hanc reprobant doct. quia non habet rationem, & dicunt istum textum, & dictum §. prius procedere, quando substitutio fit ex interuallo: secus si eodē contextu: quia non curatur quid præcedat. Ange.

p Faciat. Hoc fallit in milite, qui potest substituere pupillo: licet non instituat sibi aliquem heredem: vt ff. de vulga. & pupilla. substitutio. l. secunda. §. quisquis.

q Pars. Sic ff. quemadmodum testamenta aperiantur. l. penultima.

r Non valeat, Scilicet a principio: vt quia filius fuit præteritus: vt ff. eodem. l. si quis cum. in fine legis, vel aliàs, scilicet non valet testamentum a principio: cum multi sint modi, quibus testamentum non valet: vt ff. de iniust. rup. testa. l. j. Idem etiā si ex postfacto rumpatur in totum scilicet testamentum patris. Secus si pro parte tantum: quia tunc substitutio remanet: vt ff. eod. l. in substitutione. & ff. de inofficio. testa. l. Papinianus. §. sed nec. Item hæc sunt vera, si iure ciuili expugnetur testamentum. Aliter autem si iure prætorio: vt si per contra tabul. expugnetur testamentum: quia remanet substitutio: vt ff. eodem, l. ex duobus. in fine. & l. sequen. quæ huic legi contrariæ sunt. Sed certè aliud est, cum expugnatur iure ciuili, vt hic: aliud cum iure prætorio: vt ibi. nam prætor non potest facere esse, nec desinere hæredem: vt infra, de bonorum possessio. §. quos autem. Item nota hic, q de alienis rebus quis testatur, vt pater de bonis filij. sic & aliàs ff. de donatio. inter virum & vxorem. l. cum his. §. si

dono

¹ Proprio id est suo & quot modis dicat pprium Mand. in Gl. Facul. §. & proprium.

² Doctores q̄ pp publicā vtilitatē ad similitudinem tigni iuncti: vt p Io. Fab. & Ange. hic.

³ Et ē rō diuersitatis: quia substitutio exhęredati est simpliciter testm filij, ita q nō patris a quo nullāquo cā hīditatis accepit. & iō I alieno testamento legare nō pōt: secus si ex eadē volūtate quotā hęreditatis haberet substitutus, & substitutioni locus eē posset, vt hic. Ang.

† Facit ad hūc §. tex. I nostra. § gl. j. in fi. extra. de sepul.

donator. versi. si miles. & ff. de iniust. rup. l. si quis si-|io. §. sed & si quis fuerit. Est & alius casus secundum quosdam: vt C. de secun. nup. l. fœminæ. §. h. sed de iure communi aliter est: vt ff. de test. l. eius qui. §. j. & de iure Cod. l. confirmuntur. §. si post. [illegible]

a Vel singulis. Potest enim esse, quòd quis habeat plures filios, & omnes impuberes, si ergo cuilibet substitue vult poterit. † si autem vltimo loco morienti, & hoc potest: vt hic, & ff. eodem. l. vel singulis. & hoc casu uno moriente, defertur sua portio iure legitimo, scilicet, per legem duodecim tabularū ad fratres: vt hic, & infra de legitim. agnato. succes. §. j. Sed certè ex eo, quòd tantum vltimo morienti substituit, videtur eos inuicem substituisse usque ad vltimum: & ita iure substitutionis magis, quam legitimo inter eos succedi videtur: ut ff. de legatis secundo. l. Titia Seio. §. Seia. in fine: quæ est hinc contra. Sed certè ibi dicit plus, scilicet, quòd non alienarēt, quod testator eis dimittebat. & ex hoc ibi dicitur iure substitutionis succedere: non quia vltimo tantum substituitur: vt ff. de legat. iij. l. si quis. in fine.

ADDITIO.

Et nota, quòd iste §. est lex. ff. eodem titulo. & incipit, vel singulis. ideo non ab re sic § iste debet incipere: & ita habent correcti codices.

b Nouissimus. Id est, vltimus: puta his verbis, Qui ex liberis meis impubes vltimus morietur, ei Titius hæres esto.

c Substitui. Scilicet pupillariter.

d Nominatim. Sic supra de exhæredation. libero. §. nominatim.

e Hæres erit. Subaudi, sic hæres filio meo.

f Quibus. Scilicet generalibus verbis.

g Hæredes. Scilicet patris.

h Extiterunt. Scilicet, ipsimet hæredes. † nā secus si alij quant, vtputa patri, vel domino. nam tales, scilicet, pater. & dominus, qui sunt hæredes per filium vel per seruum, ex his verbis generalibus non admittuntur ex substitutione. Idem dicas de hærede hæredis: vt hæc notantur. ff. eo. l. cum filio. & l. qui liberis §. hæc verba. & l. seq.

i Pro qua parte. Prout enim dilexit testator eos instituit æqualiter, vel inæqualiter, sic in substitutione præsumitur: vt hic, & ff. eo. l. si pater. & s. titu. j. §. & si ex disparibus.

† Etiam vnica oratione. qd facit, vt si filiabus legentur cētū p qua libet quā uis verbis sint cōiūctæ: nō tñ habeāt i° accrescendi, vt l. huiusmo di. §. quibus ita. ff. de leg. j. Ang.

† q. d. cū substituit ei qui vltimo morietur, siv° pmoriat, eius portio deferr ad alios fratres: & hoc fit iure legitimo, super l. xij. tab. Aegi. Per.

† Alibi Titius hæres esto.

† Quod facit ad materiā l. fi. C. de edi. diui Had. toll. cuius bñficiū dat hæredi scripto. Ang.

Vel singulis a liberis vel ei, qui eorum nouissimus b impubes morietur, substitui c potest. Singulis quidē, si nemine eorū intestatū decedere voluerit: nouissimo, si ius legitimarū hæreditatum † integrum inter eos custodiri velit.

Pupillo substitutus dari pōt certo, & proprio nomine, aut generaliter, his verbis (quisquis mihi erit hæres, filio meo impuberi sit hæres) quo casu qui ex testatoris iudiciò hæredes fuerunt, pro hæreditarijs portionibus substituti videntur.

Substituitur aūt impuberi, aut nominatī: d veluti, Titi°, e aut generaliter: vt, Quisquis mihi hæres erit. e Quib° f verbis vocant ex substitutione, impuberē mortuo filio illi, qui & scripti sunt hæredes, g & extiterūt, h & pro qua parte i hære des facti sunt.

Pubertate euanescit pupillaris substitutio, nec longiorē habet progressum, quàm in pubertatem vsque.

Masculo igitur vsq: k ad xiiij. annos substitui pōt, fœminæ vsq; ad xij. annos, & si hoc tēpus excesserit, substitutio l euanescit. †

Extraneo et puberi filio post aditam hæreditatem directò substitui non potest: sed per fideicommissum potest.

Extraneo verò, vel filio puberi hæredi instituto, ita substituere nemo pōt, vt si hæres extiterit, & intra aliquod tēpus decesserit, alius ei sit hæres, sed hoc solū permissum est, vt eum per fideicommissum m testator obliget n alij hęreditatē eius, vel totam, vel pro parte restituere. quod ius quale sit, suo loco trademus. o

TITVLVS XVII.

QVIBVS MODIS testamenta infirmentur.

Si quis facto testamento quempiam sibi seu in filium arrogauerit, vel ex suis descendentibus aliquem adoptarit, protinus quasi sui hæredis agnatione, quod prius fecerat, rumpitur testamentum.

Testamētum iure factū, vsq; eo valet, donec rumpat, irritumve fiat. Rumpitur autem testamentum,

k Vsque. Ad xiiij. ann. scilicet, cōpletos: nam pupilli esse desinunt: vt s. quib. mod. tut. fi. in princ. sed intra hos annos potest substitui: vt ff. eod. l. si ita quis. & l. qui plures.

l Substitutio. Scilicet directa: si tamē aliqua verba inueniantur fideicōmissi in testamēto, iure fideicommissi valebit: vt C. de fideicō. l. si frater tuus.

m Per fideicōmissum quod semper fecisse videtur, cum dicit, si filius meus quandocunq; decesserit, substituo ei Vitalem: quia verbum substituo, cum sit generale verbum, & ad directā, & fideicōmiss. substitutionem possit trahi: ad id restringetur, quod est rei aptius. id est ad fideicommissum: quia directa non habet locū quandocunque decedit: & probatur hoc. C. de impube. & alijs substi. l. precibus. § si verò substitutio. & ff. de vulga. substitu. l. cohæredi §. cum filiæ. & ff. de legi. & sen. con. l. in ambigua. forte idem si dicat. Vitalis hæres esto. nam trahitur ad fideicōmissariam: qa de hæreditate restituenda rogasse videtur: vt ff. ad Trebel. l. ex facto. j. respon. & l. Scæuola. Sed cōtra est: vt not. supra in distinct.

n Obliget. Rogando eum per fideicommissum, vt restituat. Accur.

o Tradem9. Vt infra de fideicom. hæt. per totum.

† Cōcor. in ca. Rainutius. in glo. super versi. liberis ante me. ibi pupillaris ē. extra. de testa.

Tu diligenter ex pēde hāc glo. cuius contrariū no. glo. in l. verbis ciuilib. ff. de vulga. & pupil. q vult quoties substitutio directa fit, nū quā possit valere iure directo pp defectu pso næ, q eam facit vel cui fit, sed obliquat iure fideicō. q gl. vera ē, & hæc fal sa cū pcedenti ɼ̃m Bal. hic, & Ioā. de pla. Et vid Bar. in d. l. verbis ciuilibus.

§ Nota substitutio cōpendiosa facta verbis cōibus valet oī tpe vt fideic. & idē tenuit glo. in d. l. precib°. & est cōis opi. licet aliq dixerint q in tra tpa valeat iure directo, post tēpora vero iure fideicō. & dicatis vt ibi Christ.

QVIBVS MODIS TESTAmenta infirmentur.

Vsq; nūc qualiter firmētur testamēta nūc qualiter infirmētur. nā nihil est adeo firmū, quod nō rūpatur in auth. de nupt. §. nuptias. col. 4.

Testamentū. Totus iste tit. diuiditur. i v. partes. Primo ponit, qualit: r testamentū tollat agnatione sui hęredis nouiter adoptati: Secundo

cundo qualiter p secundū testamētū tollatur primū. Tertio qualiter testamentū irritet̃ cap. dim. testantis. Quarto an volūtas solēnnis possit tolli nuda voluntate testantis. Vltimo, q etiam Impe. nōn capit ex testamento imperfecto. Secunda ibi, in §. posteriore. Tertia ibi, Alio quoque. Quarta ibi, Ex eo autem. Quinta ibi, Eadem oratione.

cùm in eodē statu manente testatore, ipsius testamēti ius † vitiatur. Si qs enim post factum testamentum adoptauerit a sibi filium per Imperatorem, eū, qui est sui iuris: aut per prætorem secundum nostram constitutionem b eum, qui in potestate parentis fuerit: testamentum, eius rumpitur c quasi adgnatione d sui hæredis.

Posteriore testō ex quo quis iur̃ ciuili aliquo casu adir̃ potuit hereditatē (quāuis nō adita fuerit) rūpit̃ prius testm̃.

Posteriore quoque testamēto, quod iure perfectum est, superius rumpitur, e nec interest, extiterit aliqs hæres ex eo, f an nō. hoc enim solum spectatur, an aliquo casu existere g potuerit. Ideoque siquis, h aut noluerit hæres esse, aut viuo testatore, aut post mortem eius antè, quam hæreditatem adiret, decesserit: i aut cōditiōe sub qua hæres institutus est, defectus fit: in his casibus paterfamilias itestatus moritur. Nā & prius testamētum nō valet ruptū a posteriore: & posterius æquè nullas habet vires: cum ex eo nemo hæres extiterit.

Etiā posteriore ritè facto testamento, in quo in certis rebus quispiā institutus fuit, primum cui hæres est vniuersalis, tollit̃ testamētū: sinaūt secundis tabulis, vt priores quoque vim obtinerent, iusserit testator: tunc qui ex re certa scriptus est, vniuersam hæreditatem hæredi, qui priore institutus est testamento, restituere tenetur.

† Aliàs nis.

CASVS. Domine, vos vultis tractare quib. mod. infir. test. dicatis mihi primo, quandiu valet testamētum rectè factum? Ad hoc resp. Amice testa. iure factum semper valet, donec aliquo modo rumpatur, vel irritū fiat. Sed quid domine, iam video quā diu valet testa. dicatis modo mihi, quādo intelligitur test. rumpi? Ad hoc resp. Amice, testa. pprie dicitur rumpi quando in eodem statu manente testatore, ius ipsius testa. vitiatur, vt patet in tali exemplo. Quidā fecit testa. solenne. & post testa. arrogauit imp. rescr. quendam sibi i filium: aut fortè per prætorem aliquem sibi adoptauit secundum tenorem nostræ constit. nam in casu isto per arrogationē, vel per adoptionē istius filij, qui nec est exhæredatus nec institutus. rumpit̃ testa. sicut rumperetur si post factum testa. aliquis suus hæres testa. agnasceretur. Et h.d. vsque ad illum §. posteriore quoque. Fran.

a Adoptauerit. Id est, arrogauerit.

b Constitutionem. Puta auus est, qui adoptat: vt C. de adopt. l. cū in adoptiuis. & s. de adop. § sed hodie.

c Rumpitur. Si autem eū prius instituisset, nō rumperetur. licet postea arrogaretur: vt ff. de lib. & posth. l. filio. §. fi. Si aūt fuit exhæredatus filius emācipatus, & postea arrogetur, tunc nō rumpitur, aut extraneus, qui postea arrogatur, & tunc rumpitur: vt ff. de contra tabu. l. non putauit. §. siquis emancipatum. Extraneum autem nepotem accipe, qui non est suus hæres: cum alius eum præcedat. † aliàs frustrà tunc exhæredaretur: vt ff. de verb. oblig. l. quidam cum filium. & de libe. & posthu. l. siquis posthumos. §. si filium.

ADDITIO Et hæc vera, quando ante testamentum fuit facta exhæredatio. quid autem si eodem, vel in vno testamento instituatur, in alio postea simpliciter exhæredetur, aut si post ius quæsitum exhæredatio conferatur? vide Ange. hic.

d Quasi adgnatione. Id est, sicut natiuitate alicuius posthumi. nam tūc certum est rumpi: vt ff. de iniusto rupt. testa. l. j. in fi. & l. iij. in princ. & l. certum. † & hoc in masculi testa. secus in testa. fœminæ: vt ff. de libe. & posthu. l. Gallus. §. nunc de le. Velle. in fi. §. & est ratio: quia præteritio matris habetur pro exhæredatione: vt s. de exhæred. lib. §. fi. sed de inoffic. testam. agit talis posthumus: vt C. de inoffic. testa. l. iij.

† Et intellige extraneū ea extraneitate qua filius emancipatus. & sic nō ineptè exhæredatur: imò hæc consuluit: vt §. posthumo rū. s. de exhæ. libe. & ita bene sequit̃ in glo. aliàs frustra. & cæt.

† Testamētū tn̄ ritè factū postea p ingressum monasterij non irritat̃: sed regulat̃ secundū Auth. si qua mulier. C. de sac. sā. eccle. dic vt per Angel. hic.

Posteriore quoq; CASVS. Domine, iam video qualiter rumpit̃ testa. arrogatione, & agnatione sui hæredis: nunquid pluribus alijs modis rūpi pōt? Et resp. Imp. q sic. nam certè primū testa. de iure factū rumpit̃ per secundum testa. iure factū: nec in hoc casu refert. verum quis hæres extiterit ex secundo testa. an non. Nam hoc solum spectatur, quantum ad hoc, vt per secūdum rumpat̃ primum: an aliquo casu ex secundo test. existere potuerit. Ideoq; siquis in secūdo testa. institutus, aut repudiauerit hæreditatem. aut viuo testatore, aut post mortē eius ante, quā adierit, decesserit, aut fortè deficiente conditione sub qua fuit hæres institutus, esse non possit: in omnibus his casibus paterfamil. intelligitur intestatus decessisse. nā primum test. non valet: quia ruptū p secundum cū solēnitate factum: & similiter secundū, nullas vires habet, cum ex eo nullus hæres extiterit. & ita nec valet primum, nec valet secundū. Et hæc dicuntur vsque ad §. sed & siquis. Fran. de Aret.

e Rumpitur. Hoc est verum secundū quosdam quādo secundū nō cōcordat cū primo: aliàs durat primū: vt C. de testa. l. sancimus. Sed certè hoc stare nō potest. nam si valet secundum, nō valet primū: cū idem nō possit duo testa. facere: cū ex secundo tantū adeatur hæreditas. j Econtra in sentētia. nam valet prima, nō secunda ab eodē & super eo lata: vt ff. de re iudi. l. iudex.

f Ex eo. Scilicet posteriore testamento.

g Existere potuerit. Nota non considerari quod est, sed quod esse potest: vt hic, & ff. de hære. instit. l. pater filio. & ff. de iniu. rup. test. l. cum in secundo. in princ. & §. in futurum. Sed contra. ff. de libe. & posthum. l. si filius. j. Solu. ibi secundum testamentum non valuit, etiam in principio: hic autem ualuit, licet ex eo non adeatur hæreditas. Item not. quòd id quod valet plus rumpitur per id quod minus valet: sic ff. de adimen. leg. l. legatum sub conditione. §. j. Argu. contra. ff. de rescinden. vend. l. si id quod. in princ. & §. fi. dic vt ibi not. in gloss. j. [illegible]

h Ideoq; si quis. Scilicet institutus hæres in ij. testa. Et iste versic. est exemplum, quādo valet primum testa. & nō extitit ex eo hæres. & vide tertiū exemplum.

i Decesserit. Quare nō transmittit, nec olim, nec hodie ad hæredes: vt C. de cad. tol. §. in nouissimo.

Testamentū tn̄ prefectur primo: sed prima sententia pfertur secundæ.

Hoc verum vbi fiunt ex interuallo: alias si eodē contextu & corā eisdē testibus possunt duo originalia confici. Ioan. Fab.

Sed & siquis CASVS. Domine, iam video qualiter rumpitur test. primū per secundū, licet secundū test. nō habet effectū, an pluribus alijs modis rūpi potest? Et respō. q sic. nam aliquādo rumpit̃ primū p secundū: ita tamen, quod vtrunq; valeat, si primū valet iure fideicōmissi, nō tanquā ex primo, sed tāquā ex secundo, vt liquet tali exemplo: Quidā fecit testamentum solēnitate obseruata, postea fecit testamētum secundum

standum similiter, cũ debita iuris solẽnitate, & in secũdo testamento instituit hæredẽ in certis rebus, & cũ fecisset secundũ testamentũ, adiecit, Volo quòd illud quod dixi in primo testamento, valeat. In casu isto dubitatur, vtrum primũ testamentũ videatur ruptum p. secundum? Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt primũ testamentum per secundũ sublatum esse: licet in secũdo testamẽto hæres i certis rebus sit institutus, & verba constitutionis prædictorũ principum, in hoc titulo inseruimus, & sunt verba constitutionis hæc, Imper. Seuerus, & Antoni. Augu. Cocceio Campano salutem. Dubitari non oportet testamentum secundo loco factum, licet in eo in rebus certis hæres scriptus sit, perinde iure valere, ac si certarũ rerum mentio in eo facta non esset, sed tanquã hæres esset simpliciter institutus. Veruntamen in hoc casu hæres scriptus in secundo testamẽto debet esse contentus rebus sibi in secundo testamẽto datis, si sufficiant ad quartam totius, vel si non sufficiant, suppleta sibi quarta ex leg. Falcid. tenebitur vt fideicommiss. hæreditatem hæredibus scriptis in primo testamento restituere, & hoc propter hæc verba inserta secundo testamento, quibus testator expressit: vt prius testamentum valeret. Et his modis supradictis, videlicet arrogatione, & sui hæredis agnatione, & secundi testamenti constitutione, testamentum iure factum rumpi intelligitur &c. Cætera, quæ in hoc titu. dicuntur planissima sunt.

Sed & si quis [a] priore testamẽto [b] iure perfecto posterius æquè iure fecerit: etiam si ex certis rebus [c] in eo hæredem instituerit: superius tamen testamentum sublatũ esse, diui Seuerus & Antoninus rescripserũt. cuius cõstitutionis verba & hic inseri iussimus: [d] cum aliud [e] quoq; præterea in ea cũstitutione expressum sit. Imperatores [f] Seuerus, & Antoninus, Cocceio Cápano. [g] Testamentũ, secundo loco factũ, licet in eo [h] certarũ rerum hæres scriptus sit, perinde iure valere, [i] ac si [*] rerũ mẽtio facta non esset: sed teneri hæredem scriptum, [k] vt contentus rebus sibi datis, aut suppleta [l] quarta ex lege Falcidia, hæreditatem restituat ijs, qui in priore testamento scripti fuerãt, propter inserta fideicommissi verba secundo testamento, [*] quibus vt valeret prius testamentum, expressum est: [m] dubitari non oportet. Et ruptũ quidem testamentũ hoc modo [n] efficitur.

Per capitis diminutionẽ testamentum proprie fit irritũ. Et largo modo testamentũ ruptum, vel iniustum dicitur irritum, & econtra. Aret.

Alio quoque [*] modo testamenta iure facta infirmantur: veluti, cum is, qui fecit testamentum capite deminutus sit. [o] quod quibus modis accidat, primo libro retulimus. [p] Hoc autem casu [q] irrita fieri testamenta dicũtur, [r] cum alioqui [s] & quæ rumpuntur irrita fiant: & ea, quę statim ab initio non iure fiunt, irrita sint. Sed & ea, quæ iure facta sunt, & postea post capitis deminutionẽ irrita fiunt, possumus nihilominus rupta dicere. Sed quia sanè commodius erat singulas causas [t] singulis [v] appellationibus distingui: ideo quędam non iure facta [x]

menti: de quo dic: vt per Ange. hic.

a Sed & si quis. Iste §. est lex. ff. ad Trebel. & incipit, Si quis priore. Accur.

b Priore testamento Not. hic arg. pro sententia appellationis: vtrum ex ea, vel ex prima agatur. [*] Sed contra arg. C. de dona. inter vir. & vxor. l. ex verbis. Et simile potest notari in l. pen. eiusdem tit. Accur.

ADDITIO. Tu dic. quòd agitur ex prima in criminalibus, Idem in ciuilibus si lapsu temporis sit cõfirmata, puta quia est appellatio deserta, aliàs & per secundam sententiam, secundum Ioan. Fabr. agitur ex vtraque, sed secundum Ang. ex secunda, ex qua etiam agitur, si sit contraria primæ.

c Ex certis rebus. Quia totũ habet, licet ex certa re sit institutus, & ideo rumpit primũ testamẽtũ, vt hic, & ff. de hære. instit. l. j. §. si ex fundo. in glo. institutus.

ADDITIO. Et hoc verum, quãdo in eodẽ testamento non est datus alius cohæres, aliàs haberetur lo co legatarij, præterquam in querela inofficiosi testamenti: de quo dic: vt per Ange. hic.

d Inseri iussimus. Hoc titulo statim.

e Aliud. Scilicet quod expresse confirmari potest primum in secundo, & aliàs: vt patet in sequẽtibus.

f Imperatores Ecce verba constitutionis. Accursius.

g Campano. s. rescripserũt salutem.

h In eo. Scilicet se cundo testamento.

i Valere. Accipe, dubitari non oportet: quod est infra. Accursius.

k Scriptum. Scilicet in secundo testamento.

l Suppleta quarta. Scilicet si res sibi datæ non faciant quartam.

m Expressum est. Nam testator uoluit primum testamentum manere: & tamen non potuit, nisi de iure fideicom. ex tacita tamen voluntate, quæ ex secundo testamento percipitur, remanet primum: vt si dicam in secundo, ideo institutio talem, quia mortuus est quem instituetam in primo. nam si erraüit, remanet primus hæres, & legata ex vtroque præstantur. Scilicet à primo hærede: vt ff. de hæred. instit. l. fin.

ADDITIO. Et sic ex qualitate præfationis colligitur causa finalis ipsius dispositionis: & tunc ab ea licitum est arguere. Angel.

n Hoc modo. Scilicet, tribus modis per arrogationem, & agnationem. vt supra eodem. § primo. Item & per secundi testamenti compositionem: vt §. eod. §. posteriore quoque. vsque huc.

o Diminutus sit. Licet minima capitis diminutione: vt infra eodem. §. non tamen. in fine. & ff. de iure codicillorum. l. conficiuntur. §. si post factum testamentum. sed contra. supra de milita. testamento. §. penultimo. Sed illud speciale est in milite. Potest & alius modus irritandi testamentum adijci: quia per legẽ quandoque cassatur in duobus casibus: [*] vt in authentica. vt cum de appellatione cognosc. §. si quis de prædictis. & §. si vnum ex parentibus. coll. vij.

p Retulimus. Vt §. de cap. dimi.

q Hoc autem casu. Scilicet. qui si capite diminuitur.

r Dicuntur. Scilicet, proprie.

s Alioqui. s. si improprie dicere velim, & large.

t Causas. Id est differentias.

u Singulis appellationibus. Id est proprijs nominibus. & facit ff. de supel. leg. l. Labeo. §. fin.

x Non iure facta, [*] Vt sunt illa, quæ carent sollẽnitate testium. Vel quando testator nõ habuit testamenti factio-

[*] Aliàs valere sic si &c.

[*] Abũdat secundo testamento.

[*] Dic q̃ aut prima snia tẽporis lapsu: vt pote q̃a appellatio desideraſ, & agitur ex pria, aut cõfirmaſ p secũdã & ex ea agitur. glo. in l. hæres vbi Barto. C. de app.

[*] Aliàs, Alio aũt, &c.

[*] Primus casus est quãdo ille qui cognouit se hęredem scriptũ in testamẽto: testatorẽ inopia laborantẽ nõ alimẽtauerit, imò illum passus est fame necari. Secũdus casus est quãdo testatorẽ ab hostibus captũ non redemit: tunc Idignatione quadã hęredis testamenti viribus vacuatur: ꝑpterea q̃ hæreditas ex eo non aditur ſm Christop.

[*] Ista glo cũ duabus sequẽtib. non sunt Accursij, sed additiones.

ti factionem, & fecit: vel qđ filiū in potestate constitutum præteriuit: vt l. j. ff. de iniust. rup. test.

a Rumpi. Scilicet, tribus modis videlicet per arrogationem, per agnationem, & per secundi testamenti compositionem.

sola mutatione. Item contra. ff. de milit. test. l. eius mi litis. §. si militia missus. Sed ibi primum erat minus solemne iure cōmuni inspecto, vnde facilè potuit rumpi. Item contra. ff. de iniusto rup. test. l. ij. Sed ibi secundum licet non sit perfectum iure communi, est tamen perfectum iure militari: vnde rūpit primū. Itē contra. C. de testa. l. hac cōsultissima. §. si qs autē. Sed ibi in secūdo fuerunt instituti qui & aliàs intestato successuri erant: vnde facile rumpit primū testamētum, in quo extranei erāt instituti. & facilius admittūtur venientes ab intesta. vt arg. ff. de vulgari, & pupi. substitu. l. si hęres. Item cōtra. C. de test. l. nostram. & ad idem contra. ff. si ta. testa. nullæ ex. l. j. §. si hæres. Sed in istis legibus plus fecerat testator: vt rūperet primum: quia incidit, quod magis est, quàm si aliud testamentū facere voluisset: arg. ff. de ijs, q̄ in testam. delen. l. ij. Item contra. ff. de acqu. hær. l. Claudius. Sed ibi non valet primum: non quia ruptum sit a secundo: sed quia hæres institutus in primo non adiuit ex eo hæreditatē: vnde non valet testamentum, quod hæredem non hēt: vt ff. de ijs, quæ in testa. delen. l. proxime. nec potuit eā transmittere suo hęredi adeundā: vt C. de cadu. tol. l. unica. §. in nouissimo. Itē contra. C. de his, qui. vt indig. l.

Vel dic quod ille casus nō est ꝓprie except⁹ a regula: qa hic primū erat validū, de iure cōi, sed ibi primum erat validum iure special ex priuilegio. Ang.

dicuntur, quædam iure facta rumpi, [a] vel irrita fieri, [b]

Capitis diminutione testatoris iure ciuili irritum fit testamentum: quod tamen, si hęres mortis tēpore pristinum statum recuperarit, iure ꝓprio conualescit: & ex eo secūdum tabulas bonorum possessio peti potest.

Non tamen per omnia inutilia sunt ea testamenta, quę ab initio iure facta per capitis diminutionē irrita facta sunt. Nā si septē testiū signis signata sunt: [c] pōt scriptus hæres secundū tabulas testamenti bonorum possessionem agnoscere, si modo defunctus, & ciuis Romanus, [d] & suæ potestatis [e] mortis tempore fuerit. [f] Nam si ideo irritū factum sit testamentum: quia ciuitatem, vel etiam libertatē [g] testator amisit: aut quia in adoptionem se dedit, & mortis tempore in adoptiui patris potestate sit, non potest scriptus hæres secundum tabulas [h] bonorum possessionem petere.

Simplici nudaque voluntatis expressione ꝓcedēs ritè factum testamentū minime infirmatur, item posterioribus tabulis imperfectis, non fiūt irritæ priores perfectæ.

Ex eo autē solo [i] non pōt infirmari testamētū, quòd postea testator id noluerit [k] valere. vsque adeò vt & si quis post factum prius testamentum posterius facere cœperit, & aut morte [*] prçuētus, aut quia eum eius rei pœnituit, id nō perfecerit, diui Pertinacis oratione cautum sit, ne aliàs tabulę priores iure factę, irritæ fiant: nisi sequētes iure ordinatę, & perfectę fuerint. [l] Nā imperfectum testamentum sine dubio nullum est. [m]

Siquis idcirco principem hæredem scripserit, vt aduersario cum quo sibi lis erat, duriorem constitueret litigatorem, nulla est dispositio huiusmodi.

Eadem oratione expressit, [n] nō admissurū se hæreditatem eius, qui litis causa principem reliquerit [o] hæredem, neque tabulas non legitimè factas: in quibus ipse

* Aliàs, mortalitate.

* Alias Clodius.

b Irrita fieri. Vt per capitis diminutionem testatoris, vel quando hæres institutus non adit hæreditatem: quia tūc testamentum constituitur irritum: vt l. j. ff. de iniust. ru. test.

c Signata sunt. Et postea testator capite diminutus est.

d Ciuis Romanus. Vt quando maximā vel mediam capitis diminutionem passus fuerit, & postea restitutus.

e Suæ potestatis. Vt in minima. Accursius.

f Fuerit. Et aliquo iudicio voluntatem primam retineat: vt ff. de bono. poss. secundum tabulas. l. qui ex liberis. §. testamento.

g Libertatem. Imò etiam facto seruo testatore: vt quia capiatur ab hostibus & ibi seruus moriatur. nam tunc valet testamentum: vt supra, quibus nō est per. fa. testamen. §. fina. q̄ est contra, sed illud est propter fictionem legis Corne. vt ibi, & ff. de vulga. substit. l. lex Cornelia.

ADDITIO.

Et tunc quando impedimentum tollitur per viam fictionis, vt ibi: vel restitutionis in integrum à principe: vt l. si quis filio. §. pen. ff. de iniust. testa. reconualescit testamentum etiam de iure ciuili, nisi quo ad relictum tali mandato factum, vel ipsius institutionem secundum Ange. hic.

h Secundum tabulas. No. q. de iure ciuili non admittitur: cum sit irritum testa. sed de iure ꝓprio: quo inspecto, non potuit infirmari quod erat factū: cū circa talia ius ꝓprium non habeat vim: vt infra, de bo. pos. §. quos autem. Accursius.

i Solo. Bene dicit solo: quia si plus interueniat, licet non sit perfectum, ſm tamen quandoq; rumpit primum, vt in fi. huius §. dicemus.

k Noluerit. Scilicet, dicendo hæc verba, nolo testamentum quod feci valere.

l Perfectæ fuerint. Imò quandoque & si sint imperfectæ secundę rumpunt primo factas: vt C. de testam. l. sancimus. quæ est contra. Sed ibi tamæx cursu decennij, quam mutatione voluntatis illud euenit, non

* Nisi declaret volūtatē suā in actis corā testib⁹ & post lapsum decēnij. l. sancimus. C. de testa. Aegi. Per. Multa cōtraria format & soluit.

hæreditas. Sed ibi dixit talia verba, q. hæres erat indignus, uel similia, q. plus faciunt, quàm si simpliciter diceret, nolle prius valere: vel quàm si secundum cœpisset facere, & ideo ibi receditur à primo. Vel dic, illud quod hic dicitur, esse verum de iure directo, vt non rumpatur primum, sed tamen auferatur ei hæreditas, vt indigno: ut ibi, cum hoc cogitauerit testator: vt arg. ff. de condi. insti. l. quidam. in fi.

m Nullum est. No. nihil esse, quod perfectum nō sit. C. de ijs, qui. vt indi. l. cū Syllanianū. in fi. Sed contra, ff. quēadm. testa. ap. l. ij. §. testamentū. Sed ibi abusiuè dicitur aliquid quod non erat perfectū. Item contra. C. de testa. l. hac consul. §. ex imperfecto. Sed illud speciale est fauore liberorū, vt ibi dicitur: sicut & illud est speciale in illis, vt difficilius rumpat testator illud quo ipsi īstituti sūt: vt in Auth. de tes. imp. §. pe. col. 8.

n Expressit. Scilicet diuus Pertinax.

o Reliquerit. Scilicet in solemni testamēto: quod facit vt

Et ita sit, vt duriorem faciat aduersarium suis aduersarijs: quæ institutio est odiosa, & inuidiosa: vt ff. de hæred. instit. l. penultima.

a Ob eam causam. Scilicet litis. nam si legitimas nõ probat, scilicet princeps, multo minus pbabit non legitimas. Accur.

ob eam causam a hęres institutus erat, probaturum: b neq; ex nuda voce hæredis nomẽ admissurum: c neq; ex vlla scriptura, cui iuris authoritas d desit, aliqd adepturum. Secundũ hoc diui Seuerus & Antonin⁹ sæpissimè rescripserunt. e Licet.n. (inquiunt) f legibus soluti g simus, attamen legibus viuimus. h †

b Probaturum. Id est, cõmendaturum.

c Admissurum. Id est, nisi solẽniter sit institutus, nolet ẽt nomen hæredis habere. Accursius.

d Authoritas desit. Vt quia aliquid deficit pp quod testamẽtum non valet cum multa sint in eius factione necessaria: vt s. de testa. §. j. & ij.

e Rescripserunt. Vt C. de test. l. ex imperfecto.

f Inquiunt. Imperatores.

g Soluti. Vt ff. de legi. & senat. consu. l. princeps. & facit ff. de iure fisci. l. fiscus. §. fina.

h Viuimus. Id est, viuere volumus, vt hic, & C. de legi. & cõstitu. princip. l. digna vox. & facit ff. de lega. ij. l. quod principi. & l. seq. & ff. de lega. iij. l. ex imperfecto. & ff. de inoffici. testa. l. Papinianus. §. si Imperator.

ADDITIO. Imò cõ fiscũ in dubio est ferenda sñia, si causa sit merè lucratiua: aliàs secus, vt hic. Ang.

Et ita sine dubio pñsumit pp fisci extremã pbtãtẽ, sec⁹ i priuato: vt l. ex hoc §. sed & hæ re. ff. de alien. iu. mu. cau. fa. fa. Angel.

† Q. d. si testm est impfectũ nõ valet, ẽt si princeps sit i eo institutus, secũdũ Alex. de Imol. Aeg. Per.

† In hãc sñiam de eo. Pertinace scribit Capitolin⁹ in eo. Legẽ tulit, vt testamenta priora nõ prius cẽnt irrita, quam alia pfecta ecent: neve ob hoc fisc⁹ aliqñ succederet. Ipseq; pfessus est, nulli⁹ se aditurũ hẽditatẽ, qaut adulatiõe alicuius delata esset, aut lite pplexa, vt legitimi hẽdes, & necessarij priuarẽt. Cõcor. c. j. i gl. su p verbo, ab oib⁹. i fin. ex. de moniti.

TITVLVS XVIII.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Liberi indebitè exhrdati, inofficiosi q̃rela pposita, parẽtũ pñs impugnare testamẽta: quod ius parentib quoq; a liberis exhæredib. factis cõpetit, itẽ fratrib. turpi scilicet persona instituta, reliquis autem cognatis nõ concediĩ hoc querelæ beneficium.

Qvia plerunque parẽtes sine causa † liberos suos exhæredãt, i vel omittunt, k indũctũ est, vt de inofficioso testõ agere possint l liberi, q m querunt, n aut iniquè se exhæredatos, o aut iniquè præteritos, p hoc colore, q quasi nõ sanæ mentis fuerint, cum testamentum ordinarẽt. Sed hoc dicitur, non quasi verè furiosus sit, sed rectè quidem fecerit testamentum, non autem ex officio pietatis. † Nam si verè furiosus sit, nullũ testamentum r est.

DE INOFFICIOSO TESTAM. X.

Qualiter ipso iure testamẽta infirmenĩ supra ti. i dictũ est. Nũc aũt qualiter officio iudicis, id est, per sententiã iudicis intentetur q̃rela inoffic. test.

Qvia plerunq;. Totus iste tit. diuiditur principaliter in duàs partes. Primo ponit q̃bus personis competat q̃rela. Secundo qñ q̃rela cesset. Secunda ibi, Sed hæc ita. Itẽ prima subdiuiditur. Nam primo de querela descendentium cõ testamenta ascendentium. Secundo contra, de querela ascendentium contra testamenta descendentium. Tertio de querela collateralium. Quarto, quod querela est remedium subsidiariũ. Secũda ibi, Non autem. Tertia ibi, Soror. Quarta ibi, Tam autẽ.

CASVS. Domine, vos vultis tractare de querela inofficiosi testamenti: dicatis mihi, si placet. quare q̃rela inofficiosi testamenti fuit introducta? Ad hoc rñ. Amice, ideo fuit introducta, qa plerunq; parentes ex linea paterna in testõ instituunt extraneos hæredes, & liberos suos sine iusta causa exhæredant: vel etiam ex linea materna prætereunt. idcirco in subsidium liberorum introducta fuit querela inoffi. testa. vt liberi q cõquerunt se a parentibus sine iusta causa exhæredatos, aut iniquè præteritos, per querelam inofficiosi testamenti parentum suorum testm, in quo iniustè a beneficio suæ successionis exhæredati sunt, aut ex linea materna præteriti, possint expugnare, & eodem modo hæreditatem scriptis hæredib. auferre. Et sub hoc verborum colore q̃relam pponent, quasi insanæ mentis fuissent parentes: cũ ordinarent testamentũ. Non aũt dicent parentes fuisse furiosos eo tẽpore, quo fecerunt testm, sed rectè quidẽ fecerunt testamentum: officium tñ pietatis circa sanguinẽ suũ omiserunt. liberos suos sine iusta causa exhęredando, vel pteteundo, & instituẽdo ext̃neos. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. Non aũt liberis: in quo Imperator determinat, qb⁹ cõpetit querela inoffic. testa. & plana est litera vsque ad illũ §. Sed hæc ita accipienda, in quo Imperator determinat qualiter quis excludit a querela inoffi. test. Et hæc similiter plana est vsq; ad illũ §. si tutor. Ad cuius euidentiam notandum est, q q semel ap pbat testm agnoscendo aliquid ex illo testamento: pòstea idem testm reprobare non pót, & similiter in casu §. lio. qui scilicet reprobat testm intentando querelam inoffi. testa. approbare, vel aliquid ex eo petere nõ potest. His breuiter prænotatis pone casum, sicut ponitur in apparatu. Cætera quæ dicuntur plana sunt vsque in finem titu. Fran. de Aretio.

i Exhæredant. Hoc refertur ad eos qui ascendunt per lineam masculinam & fœmininam, sed sequenti clausula respicit tantum fœmininam.

k Vel omittunt. Hoc tñ ad fœmininãm lineã refert. Nã illarũ pteritio pro exheredatione habetur: vt s. de exhæ. li. §. mater. Si aũt aliquis de linea masculina omitteret filiũ in potestate, nullum ipso iure esset testam. si emancipatũ filiũ omitteret, valeret sed p cõ tab. rumpit: vt s. de exhę. li. in prin. & §. emancipatos. hodie ẽt emancipatus pręteritus pót dicere nullum ipso iure: vt s. de exhæ. li. §. nostra. aliàs §. sed hæc quidem. & C. de lib. pręte. l. maximum. Accur.

ADDITIO. Quod est verum, si sine legitima causa sit facta pręteritio, alias contra tab. habet locum secundum communem opin. Ang.

l Agere possint. s. ab adita hẽditate intra quinquennium. vt C. eo l. scimus. §. fi. & l. si qs filiũ. in fine, & ff. eo. l. Papinianus. in fi. & C. in quib. causis in integrum restitu. non est necessa. l. ij. Et hoc pposita quadam petitione ad hoc, vt testm rescindatur, quę nõ est actio prsns, nec accusatio, sed medium tenet, & quandoque actio, quandoque accusatio dicitur: sed proprius dicitur querela: vt no. ff. eo. l. posthumus. §. si quis ex personis. in gl. j. si quis. in fi.

m Qui. Scilicet liberi.

n Queruntur. Id est, conqueruntur.

o Se exhęredatos. A qualibet linea.

p Pręteritos. Ab aliquo de linea fœminina.

q Hoc colore. Id est, hac honestate verborum.

r Nullum testamentum. Vt s. quib. non est permissum facere testa. §. item furiosi.

prtiũ speciei, cuũ legib. viuere: vt di. l. Æg. P.

Querelã inoffi. testa. etiã nouissimo iure locũ hẽre filio exhẽdato nulla expssa exhẽdationis ca. putat Vigli⁹ i præludiis ad hũc titu. aduersus receptã interpretationem.

P. et is .n. vt sht Cic. li. ar. veteris ẽ pquã fa. a gñine cõiũctis patriæq; bñuolis offitiũ, & diligens tribuẽ cultus. Qui l igitur a pietate alienius. quã liberibs pprios, hoc ẽ sua ipsi velut viscera negligere.

Pone casum d Tertio filio Testij, apud Val. Maxi. lib. 7. de test. rescisi. §. C. autẽ. Ægi. Per.

Pone casum d Sempticia & eius filij: apud eũ a dẽ Vale. Max. Æg. Per.

Supplemẽtũ aũt legitimæ ẽt pparatũ transmittit, & durat 30. annis fm cõmunem opi.

Imò est Alex. Imperatorvt d. l. hic citata. Ægi. Per.

Quiani alia a p-

Non aũt liberis tm̃ pmiſſum eſt teſtm̃ parentum inofficioſum accuſare: verũ ẽt liberorũ [a] † parentibus. Soror aũt [b] & frater † turpibus [c] perſonis ſcriptis hæredib⁹, ex ſacris conſtitutionibus p̃lati ſunt. [d] Nõ ergo [e] contra omnes hæredes agere poſſunt. [f] Vltra [g] fratres igitur & ſorores cognati nullo modo aut agere poſſunt, aut agentes vincere [h].

Querela inofficioſi nõ habet locũ, vbi competit aliud remedium.

Tã aũt naturales [i] liberi, q̃ ẽm noſtræ conſtitutionis diuiſionẽ [k] adoptati, [l] ita demum de inofficioſo teſtõ agere pñt, ſi nullo alio iure ad defuncti bona venire poſſint. Nã, q ad hęreditatẽ totam, vel partẽ [m] eius alio iure veniunt, [n] de inofficioſo agere nõ pñt. Poſthumi [o] quoque, q nullo alio iure venire poſſunt, de inofficioſo agere poſſunt.

Ceſſat querela, vbi aliquid relinquitur: quia tunc ad ſupplementum agitur.

Sed hęc [p] ita accipiẽda ſunt, ſi nihil eis penit⁹ a teſtatorib. teſtõ [q] relictũ eſt: quod noſtra conſtitutio [r] ad verecũdiã naturæ introduxit. Sin verò quantacunque hæreditatis pars, vł res eis fuerit relicta, de inofficioſo querela quieſcente, id qđ eis [s] deeſt, vſq; ad quartam legitimæ partis repleatur, licet non fuerit adiectum, [t] boni viri arbitratu debere eam compleri.

Qui officij neceſſitate coactus legatũ ex eo, in quo exhęres factus fueras, teſtõ petijt, non p̃hibetur illud inofficioſi querela impugnare: è regione ẽt, qui impugnauit, legato ſibi in eo teſtamento facto, minimè priuabitur.

Si tutor [v] noĩe pupilli, cuius tutelã gerebat, ex teſtamento patris ſui legatũ acceperit, cũ nihil erat ipſi tutori relictum a patre ſuo, nihilominus [x] poterit nomine ſuo de inofficioſo pãtris [y]

[a] Liberorum. Parentib. ſ. eſt permiſſum accuſare filiorum teſtm̃, quando ſunt ab eis exhæredati. & hoc accipe in filio pagano emancipato: aliàs ſi eſſet miles, non ſubijceretur querelæ, vt C. eod. l. fina. in fine. Item ſi eſſet in poteſtate, teſtamentum ipſo iure non valeret: vt ſ. quibus non eſt permiſſum facere teſtamẽ. in princip. & facit ff. eod. l. nam & ſi parentibus.

[b] Soror autem. Et frater. Hoc accipe in ꝯſanguineis & vterinis, vel ꝯſang. tm̃. † nam vterini nõ poſſunt, vt C. eo. l. fratres. Et nota, quòd duo dicit iſte §. primum, quòd frater, & ſoror poſſunt agere querela: ſecundum quod hoc verum eſt, quando turpes perſonæ inſtituũtur hæredes.

[c] Turpibus. Scilicet infamib⁹ ipſo iure, vel per ſententiam: vel etiam de facto.

ADDITIO. Et talis infamia iuris, vel facti ẽt excludit a q̃rela: vt l. in arenam. C. eod. Ange.

[d] Prælati ſunt. Id eſt, admiſſi ſunt, & tunc turpibus perſonis, ablatiui ſunt abſoluti. Vel dic Prælati ſunt, i. præpoſiti turpib⁹ perſonis, datiuè legendo.

[e] Non ergo. Hoc refertur ad primum reſponſum: vel potius ad ſecundum. Accurſius.

[f] Poſſunt. Scilicet de iure.

[g] Vltra. Hoc ad ſecundum, vel potius ad primum, ſi rectè inſpiciatur ſeries textualis.

[h] Agentes vincere. ſ. ẽt de facto agentes nõ vincerẽt. melius ergo facerent, ſi ſe ſumptib. inanib. non vexarent, vt ff. eo. l. j. Sed ꝯ. ff. eo. l. poſthum⁹. §. ſi qs ex his. Sed ibi nemo repulit agentẽ, repelli tñ potuit, vt hic. Sed an filij fratrum agant? vr ex hac litera eos excludi. Sed cum hodie vocenť ab inteſtato, & fratribus æquiparentur, fortè & ipſis querela datur, vt in authen. de hær. ab inteſta. ve. §. reliquum. & in authen. vt fratrum filij. §. j. coll. ix. quę eſt in C. de legi. hære. auth. ceſſante. & arg. ff. de inoffi. teſta. l. poſthumus. in prin. Sed reſpondent quidam, q non admittuntur ad querelam, & tñ vna cum eo, qui põt agere, admittuntur ab inteſtato, vt C. de inoffic. teſta. l. fratres. & C. cõia de ſuc. Authen. itaque. Vel poſſet rñderi, q ad mittuntur iure diuerſo. nam frater agit querela & rũpit, & filius alterius fratris cum ſit ruptum teſtamẽtum, admittitur ab inteſtato. Accur.

ADDITIO. Si autem eſſet ſolus, a querela excluderetur. Ange.

[i] Naturales. Scilicet & legitimi: nam nãles tantum non agunt in bonis patris, ſed matris: vt ff. eo. l. ſi ſuſpecta. §. j.

[k] Diuiſionem. Vt ab auo paterno, vel materno.

[l] Adoptati. Id eſt, arrogati, qui habent quartam ex conſtitutione diui Pij, vt ff. eod. l. Papinianus. §. ſi quis impubes. [z] Itẽ adoptati ſi auo paterno dati ſunt, vt C. de adop. l. cum in adoptiuis. & ſ. de adop. §. ſed hodie. & hoc prædixit.

[m] Partem. Scilicet quartam. ſi autẽ minus, tunc ad ſupplementũ agitur, vt j. §. proximo.

[n] Veniunt. Id eſt, venire pñt: vt iure legati vel donationis, vt infra eod. §. pen. vel quia eorum filij, vel ſerui ſunt inſtituti: vt ff. eod. l. nihil.

[o] Poſthumi. Scilicet exhæredati. nã ſi præteriti, ipſo iure rumpitur teſtamentum, vt ſ. de exhęre. li. §. poſthumi. ſed hodie non poſſunt exhæredari: vt C. eod. l. ſi quis ſ ſuo. §. legis.

[p] Sed hæc. Hoc refertur ad ſupradicta a principio vſque huc.

[q] Teſtamento. Scilicet iure inſtitutionis cum teſtamẽtum facit, vt in authen. vt cum de appell. cog. §. aliud. collat. viij. ſed ſi aliam voluntatem facit: ſufficit quoquo relinquať titu. vt in authentic. de triente & ſemiſſe. §. primo. colla. tertia.

[r] Conſtitutio. Vt C. eodem, l. omnimodo. Accurſius.

[s] Eis. Scilicet exhæredatis, vel præteritis.

[t] Non fuerit adiectum. Vt C. eodem, l. ſcimus. in principio.

[v] Si tutor. Teſtator extraneum inſtituit, & filium exhæredauit, & cuidam pupillo exiſtenti in tutela filij ſui legatum reliquit: quod petijt filius nomine pupilli ſui, non tamen ideo repellitur a querela ſuo nomine. Sed contra. ff. eodem. l. fina. primo reſponſo. Sed ibi certè aduocatus, vel procurator ſpõte faciebat, cum illa officia ſint ſpontanea: vt j. mãda. §. mandatum. at hic etiam ex neceſſitate: quia tutela ex neceſſitate ſuſcipitur, vt ff. de tut. & curat. da. ab his. l. necnon. & neceſſario geritur, vt ff. de admini. tuto. l. j. in prin.

[x] Nihilominus. Nam videbatur paternum iudiciũ approbaſſe, & ſic non poſſe poſtea querela agere, ſed tamen nihilominus poteſt. vt hic dicit.

[y] Patris. Scilicet ipſius tutoris, imò erat exhæredatus. Accurſius.

† Pone caſum de Vitellio lenone apud Val. maxi. lib. vij. ti. vij. Aegi. Per.

† Pone caſum in filio Teren. q patrẽ exhęredauit, ſed Piſo vrbis p̃fectus ꝯ filiũ iudicauit: cũ aũt mouit patria maieſtas, donũ vitę, & beneficium educationis, vt ait Vale. maxi. l. vij. đ teſta. reſc. §. aũt. & j. eod. §. vij. ſoror.

† Dũmodo ſint ex legitimo matrimonio nati. aliàs ſec⁹, ẽt ſi p reſcriptum principis eẽnt legitimati. Itẽ p̃cedit iſte text. ſiue ſint exhęredati, ſiue p̃teriti: dũmodo legitimã in totũ, vel in partẽ nõ habeant. quia tũc agunt ad ſupplemẽtũ. vt hic per Ang.

[z] Iſta expoſitio ẽ mala, q arrogatus ꝯſuliť alio remedio. ſ. per condictionem ex l. vt ibi. & l. ſi arrogatio. ff. đ adop. igitur. &c.

† Beneficio cuius pleni⁹ ius ꝯſequuntur, quã legati, pp accreſcẽdi ius, qđ habẽt in teſtõ etiã ex cã partis vł rei, qđ habẽt legatarij. iuxta ea q̃ tractantur in l. quoties. de hæ. inſtitu. C. ſ gl. vlti. vt hic neſcit Bald. &c. Iac. đ Ar.

Aduocati & procuratoris officiũ eſt ſpõtaneũ.

testamento agere. Sed si econtrario a pupilli nomine, cui nihil relictũ fuerat, de inofficioso egerit, & superatus est: ipse tutor, quod sibi in testamẽto eodẽ legatum relictũ est, non amittit.

Sufficit quòd filius habeat unam quartam quoquo relicti titulo, ad hoc, vt excludatur a querela, siue sit vnus, siue plures. Aret.

Nouissimo aũt iure institutionis titulo, legitimam relictam esse operæpretium est.

Igit quartã b quis debet habere, vt de inofficioso agere nõ posſit, siue iure hæreditario, siue iure legati, c vel fideicõmissi: vel si mortis causa ei quarta donata fuerit, vel inter viuos, d in his tantũmodo casibus, quorũ nr̃a constitutio mẽtionẽ facit: vel alijs modis, e qui in nr̃is constitutionibus continenẽ. Qđ aũt de quarta diximus, f ita intelligendum est: vt siue vnus fuerit, siue plures, quibus agere de ioſficioso testamento permittiẽ, quarta eis dari posſit: vt ea pro rata eis distribuaẽ: id est, ꝓ virili portione. g

TITVLVS XIX.

DE HAEREDVM qualitate, & differentia.

Triplices sunt hæredes. Ange. Aretinus.

Aeredes autẽ aut necesſarij h dicuntur, aut sui & necesſarij, aut extranei. i

Seruus proprius hæres a domino institutus, dicitur necessarius: quia est hæres velit, nolit: bona tamẽ, quæ post mortẽ domini quærit, propria sibi reseruantur. Aretinus.

a Sed si econtrario. Hic testator filiũ suũ pupillũ exhæredauit, & tutori, quẽ ipsemet pater filio dabat, legatũ dimisit. licet ergo agat de inoffi. noĩe pupilli, & succũbat: tñ ad legatũ admittiẽ. Et ita no. arg. ex hoc, & superiori respõso. quòd quis agit aliquid interdum nõ vt ipse, sed vt alius. simile. ff. de adop. l. si pater. §. qui duos. & ff. eo. l. is qui. §. si hæres. & l. aduersus. §. j. & C. de admi. tut. l. cum q̃dã. & ff. de cõpensa. l. pe. C. de dolo. l. j.

b Igitur quartam. Contrarium formatur ex eo. quod habet ĩ. eo. §. sed hæc ita. vbi dicit etiã si minus quarta hẽt, nõ agit querela, sed ad cõplemẽtum. Solũ hic loquitur ante iustinianũ: vt C. eo. l. cum quæritur. & ff. eo. l. Papinianus. §. quoniã autẽ quartã. arg. §. secundum iustiniani tempora, ꝑ legem. C. eo. l. omnimodo. Et illud igitur, quod est hic, ponitur inceptiuè, nõ illatiuè. sic. ff. de iusti. & iur. l. ius ciuile. §. hoc igitur. vel lege illatiuè ex eo, quod habes ĩ. eod. §. tam autem. in fi.

c Iure legati. Sed hodie iure institutionis, si facit testamentum: vt in Authen. vt cum de appellatio. cognos. §. aliud. collat. viij. Si uero alia sit voluntas, sufficit quoquo relicti titulo: vt in Authent. de trien. & semisſ. §. j. collatio iij.

d Inter viuos. Scilicet data ea conditione. vt hæc donatio inter viuos in quartam computetur: vt C. eo. l. si quando. §. generaliter. & hic subijcit.

e Alijs modis. Vt dotis causa, & donationis propter nup. vt C. de inoffic. test. l. quoniam nouella.

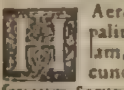
f Diximus. Supra proxi. §.

g Pro virili portione. Vt s. quilibet habeat quartam huius partis, quã habiturus erat ab intestato: vt C. eo. l. parẽtibus. & l. cum q̃ritur. hoc tamen est hodie iure Auth. mutatũ. s. vt tertia deẽ, si sunt quatuor vel pauciores. Si vero plures sunt filij exhæredati, habẽt dimidiam: vt in Auth. de trien. & semis. §. j. col. iij. quæ est C. e. authen nouissima. ¶ Vnde versus, Quatuor aut infra, dant natis iura trientẽ: Semissem vero dãt natis quinque vel vltra. Et no. in fi. huius ti. ꝙ quidã dicũt hũc ti. hodie non habere locum, nisi inter fratres turpibus personis hæredibus institutis. & hæc fuit snia M. per auth. C. de lib. pre. vel exhære. authen. non licet. & auth. ex causa. Sed nos dicimus, ꝙ habet locum vt olim: quod plenè diximus in Auth. vt cũ de appel. cog. §. aliud. col. iij. in glo. nominatim in fi. & d. auth. ex causa. nisi ꝙ quædam ea. in d. auth. circa querelam sunt innouata: vt quia olim nõ transmittebatẽ ad hæredem etiam suum, nisi esset ꝑparata: vt ff. eod. l. post humus. §. fi. & l. seq. hodie sic ad suũ hæredẽ: vt C. eo. l. scimus. in fin. Item olim quarta dabatur, hodie triẽs vel semis, vt dictũ est. Itẽ olim filij se gratos esse probabãt: hodie hæredes probant ingratos: vt C. eodem. l. omnimodo. in glo. arguantur. Item no. hunc titu. loqui de grauis filijs. si eũ essent ingrati, nihil teneretur pater eis dimittere: vt in Authẽ. de hær. & fal. §. exhæredatos. col. j. in glo. iustè. ibi, vt quia. & Authen. de immẽ. do. in fi. §. fi. Et sunt causæ ingratitudinis. xiiij. quibus filij exhæredantur: & vij. quibus pater à filijs: vt in Authẽ. vt cum de app. co. §. causas. & tres quibus frater a fratre: vt in Auth. de nupt. §. ingratitudinem. Accur.

ADDITIO. Istę omnes causæ facile habentẽ per hos versus. Bis septẽ causis exhæres filius esto. Si patrem feriat, vel maledicat ei, Carcere detrusum, si negligit ac furiosum, Criminis accuset, aut paret insidias: Si dederit grauia sibi dãna, nec hoste redemit: Testari prohibet, aut dat arena locum: Si prauos sequitur, vel amat genitoris amicam. Non orthodoxus, filia quando coit. Sed pater ex septẽ, si nati spernet honorẽ. Hũc accusabit, dira venena dabit. Testari vetat, aut vxorẽ diligit eius: Non redimit captum, dum furit, odit eũm: Pellitur a fratre frater causis tribus, vt si Arguit hũc sceleris: vel ei vult tollere uitam. Vel si iacturam rerum sibi mouerit vnquam.

DE HAEREDVM QVALItate & differentia.

*Quia hæredes de quibus supra dictũ est, diuersi sunt: ideo de eorum differentia & qualitate, id est, differenti qualitate * videamus. Accur.*

Aeredes. Totus iste no. tit. diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit regulam, quòd hæredum sunt tria genera. Secundo illa genera prosequitur, & declarat seriatim. Secunda ibi, necesſarius hæres.

h Necesſarij. Scilicet, tantum.

i Aut extranei. De his autem omnibus hic tit. dicit per ordinem: vt infra proxi. §. & §. sui. & §. cæteri.

Necesſarius. Diuiditur in tres partes. Nam primo prosequitur primũ genus hæredum, s. qui sunt necesſarij hæredes tantum. Secundo prosequitur secũdum membrũ siue genus videlicet, qui sunt sui & necesſarij. Tertio prosequitur, qui sunt extranei hæredes. Secunda ibi, Si autem. Tertia ibi, Cæteri qui. Item subdiuiditur prima pars in quatuor partes. Primo quis sit hæres necesſarius tantũ. Secundo rationẽ assignat quare sic vocatus. Tertio infert, consulendo testatori, qui

Quod ẽ verũ etiã in legitima q̃ debeẽ parẽtibus, & an sit necesse ꝙ expresſè relinquãt iure institutionis, an sufficiat relicti querę pro legitima, vel falcidia: vide Ang. hic.

Quod si tantis vt exprimere si dixit, do no tibi hoc pro parte tua arg. l. pe. to. l. prin. ff. de l. ij. Et est cõ istius glo. q̃a legitima debeẽ ex bonis, ꝗ reperiũẽ tpre mortis i q̃bus nõ reperitur hæc donatio: cũ iã inuita piis pa trimoniũ ꝑfectẽ exi uerat. Ang.

Idẽ in quarta debita parẽtibus: & ec in debita fratrib. An autẽ portio vnius filij incapacis accrescat alijs, vide Ang. hic.

Pater filiũ xiiij. casibus, filius patrẽ septẽ, & frater fratrẽ tribus exhæredare potest.

* Figura est endiadis. nã diuersa natura i vnã coniũgũtur. sic ĩ. de tut. §. j. ibi vis atq; potestas. i. violẽta ptãs Virg. Molẽq; & mõtes, idest, molẽ mõtiũ. & pateris libamus & auro. i. pateris aureis. & in ꝑ̃ la, & partẽ. i. parte ꝑ̃ lę & C. de agri. & cẽsi. ti. & l. deo nobis. ibi legitimẽ. vł ex pacto. i. ex pacto legitimo. C. de epi. & cle. Ae. gi. Per. Et ꝑ Áddo. § gl. Fae. l. Ettaxam. glo. j. in prin.

qui non est soluendo Quatro prouidet ipsi seruo. Secunda ibi, Ideo. Tertia ibi; Vnde qui. Quarta ibi: Pro hoc tamen.

Necessarius a hæres est seruus hæres institutus. Ideoq; sic appellaẽ: quia siue velit, siue nolit, oĩno post morté testatoris protinus b liber, & necessarius c hæres fit. Vnde d qui facultates suas suspectàs e habent, solẽt seruũ suum primo, aut secũdo, aut ẽt vlteriori gradu hęredẽ instituere, vt si creditorib. satis nõ fiat, f potius eius hæredis g bona, quàm ipsius testatoris à creditoribus possideanẽ, vel distrahantur, vel inter eos diuidantur. Pro hoc tamen incõmodo, h illud ei cõmodũ præstaẽ, i † vt ea, quæ post mortẽ k patroni l sui, sibi adquisierit, ipsi reseruenẽ. m Et quãuis non sufficiant bona defuncti creditoribus, iterum tamen ex ea causa res eius, quas sibi adquisierit, nõ veneũt. n

Vt quis sui noẽ dignus sit duo copulatim interuenire necessum est: vt s. in potestate sit morientis, & priorem locũ tũc temporis obtineat. quorum alterũ nequaquam sufficere aperto iure ostendiẽ. & quanquam olim qui sui erant, hi quoque essent necessarij, iure tamen prætorio eis abstinendi beneficium conceditur.

Sui aũt & necessarij hęredes sunt, veluti filius, filia, nepos, neptisve, ex filio: & deinceps cæteri liberi, qui in potestate o morieẽtis modo fuerint. Sed vt nepos, neptisve sui hęredes sint, non sufficit eũ, eáve in pẽáte aui mortis tẽpore fuisse: sed opus est, vt pater eius viuo patre suo desierit p suus hæres esse, aut morte interceptus, q aut quali bet alia ratione r liberaẽ a patris potestate: † tunc .n. nepos, neptisve in locum patris sui succedit. s Sed sui quidẽ hæredes ideo appellãtur: t quia domestici u hæredes sunt: & viuo quoque

a Necessarius. Ad hoc vt sit necessarius, est necesse vt sit seruus testatoris tempore testamentũ: vt hic, & ff. eod. de hær. insti. l. si alienum in prin.

1 Item & tpe mortis: vt s. de hær. insti. §. seruus. j. Item quod non sit alteri legatus: tunc enim legatario quæreret hæreditatem, & ipse eius esset: nisi idem seruus sibi substitutus esset hæres, & liber: vt ff. de pupil. subst. l. si. §. j.

† Dic hoc verum siue insolidum, siue pro parte sit hæres: vt ibi no. glo.

b Protinus. Id est, statim, & siquidem purè institutus est, a seipso libertatem consecutus videtur: vt ff. de acquir. hær. l. ex parte. & ff. de hæred. insti. l. sed & si in conditione. §. fin. & etiã ignorans: vt ff. si cer. pe. l. eius qui. in princip. & in glos. status. & ff. de testamen. l. qui in domini.

c Et necessarius. nisi sit institutus sub hac conditione, si vellet: quæ verba faciunt eum voluntariũ: sed in extraneo nihil operantur: vt ff. de condi. institu. l. verba & ff. de hær. institu. l. Cornelius. Accursius.

† Qui in vno grauaẽ, ĩ alio releuaẽ. Aegi. Per.

d Vnde. Quia necessarius.

e Suspectas. Vt qui sciunt se non esse soluendo: & facit supra quib. ex causis ma. non lic. in pri. & supra de vulga. substi. in prin.

f Satis non fiat. Scilicet, ab hoc seruo hærede. & libero instituto.

g Hæredis. Id est, serui instituti. & hoc ne defunctus iniuria afficiatur: vt s. quib. ex cau. ma. nõ li. §. j. in fi.

h Incommodo. Quia inuitus hæreditati adstringitur. Accursius.

i Commodum præstatur. Sic & aliàs inuenitur in multis locis: vt qui ĩ vno casu grauatur, debeat ĩ alio releuari: vt ff. de iureiurand. l. cum qui, in princip. in glo probandi.

k Post mortem. Scilicet ante aditam hæreditatẽ: vt C. ad Sylla. de his qui. vt indig. l. cum Syllanianum. Vel certè hic protinus videtur adita hæreditas: & d. l. cum Syllanianum. alio casu loquitur.

ADDITIO. Scilicet quando libertas est legata sine institutione: quæ statim non cedit: vt l. vnica. §. libertatibus. C. de cadu. toll.

l Patroni. Id est, qui esset patronus, si esset liber in uita illius.

m Reseruentur. Separatione impetrata, si bona patroni non attingat. i. nõ inceperit administrare: vt ff. de separ. l. j. § si. alias, i. si incepit administrare, nõ poterit postea impetrare separationem, nisi sit minor: vt ff de min. l. ait prætor. §. nõ solũ. quo casu tantũ, scilicet cum est minor separationẽ impetrabit: etiam si iam attigerit hæreditatem, non autem vt ab hæreditate se abstineat: vt ff. de acquir. hær. l. necessarius. §. fin.

n Non veneunt. Id est non venduntur.

Sui autẽ. Iste §. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, qui sunt sui & necessarij hæredes. Secundo hoc limitat & restringit. Tertio rationẽ reddit, quare dicuntur sui hæredes. Quarto rationẽ ponit, quare dicuntur necessarij. Secunda ibi: Sed vt nepos. Tertia ibi. Sed sui quidẽ. Quarta ibi, Necessarij.

o In potestate. Aliàs si sunt emãcipati, extranei sunt: vt infra eo. §. cæteri.

p Desierit. Impropriè ponitur: quia viuo patre non fuit hæres: sed diciẽ desinere quãtum ad id quod futurum erat. sic, & aliàs: vt ff. vsu fru. quemadmo. ca. l. iij. §. desinere.

q Interceptus. Scilicet filius, & aliàs est interẽptus, aliàs interceptus. i. remotus ab hoc seculo.

ADDITIO. Vnde Ouidius in sua metamorphosi loquẽs de ranis dicit, Colla intercepta videntur.

† Vel si ẽ pĩ exhęredaẽ: tũc enim nepos ẽ suus hęres, & necessarius, l. quod ĩ aliena. §. interdũ. ff. de acq. hær. Aeg. Per.

r Alia ratione. Veluti emancipatione, vel deportatione: vt s. quib. mod. ius pat. po. sol. §. præterea. & §. cum autem.

s Succedit. Ita vt etiam filius emancipatus repellaẽ: & nepos, qui remansit in potestate ex eo, vel alio filio natus admittatur, & hoc iure ciuili quod non cognouit emãcipatos: quia erant capite minuti: vt j. de hæred. quæ ab intest. §. emãcipati. de iure autem prętorio soli filij emancipati admittunẽ, nõ nepotes: vt d. §. emancipati. sed per edictum de coniũgẽdis cum emancipato liberis eius, admittunẽ simul filius, & nepos: vt ff. de coniung. cum emancip. l. j, ij. respon. Quod (id est, quod simul nepos, cum patre, vel fratre patris admittatur) locum hodie haberet. cum sit sublata omnis differentia quæ fiebat occasione emancipationis: vt in Auth. de hær. ab intesta. §. j. colla. ix. Accur.

ADDITIO. Quod est verum, quando ab intestato succeditur nullo facto testamẽto: vel facto, sed non solenniter, aut eo per querelam penitus expugnato, secus si per contra tabulas de iure prętorio filius succedat: quia etiam hodie procedit dictus titu. de coniungen. &c. Ang.

t Appellantur. Scilicet, supradicti filij, & nepotes.

u Quia domestici. No, filiu domesticum pri. Sunt & alij multi domestici: vt C. de ijs, qui. ad eccl. confu. l. præcienti.

patre quodammodo domini existimantur. [a] † Vnde etiam si quis intestatus moriatur, prima causa est in successione liberorum. [b] Necessarij verò ideo dicuntur, [c] qa omnino siue velint, siue nolint, tam ab intestato, q̃ ex testō ex lege duodecim tabularum hæredes fiunt. [d] Sed his prætor permittit [e] volentib. abstinere * hæreditate, vt potius parentis, quā ipsorum bona similiter a creditorib. possideantur.

Qui nō est in p̄tāte morientis tpe mortis, dicitur hæres extraneus. Aretinus.

Cæteri, qui testatoris iuri subiecti nō sunt extranei hæredes appellant. [f] Itaque liberi quoque nostri, qui in potestate nostra non sunt, hæredes a nobis instituti, extranei hæredes nobis videntur. Qua de causa & qui hæredes a matre instituunt, eodem numero sunt: * quia fœminæ in potestate liberos non habēt. [g] Seruus quoque hæres a domino institut', & post testamentum factū ab eo manumissus, eodem numero habetur [h].

Extraneum hæredem (quò ex testō sibi delatā assequat hēditatē) trib. tpib. esse capacē iura requirunt, testamenti scilicet tpe, & mortis testatoris, itē aditionis: media autē tpa inter prædicta, hæreditati capessendæ eum minime inhabilem reddunt.

In extraneis [i] hæredibus illud obseruatur, vt sit cum eis testamenti factio; [k] siue hæredes ipsi instituantur, siue ij, q in potestate eorum [l] sunt. & id [m] duobus * temporibus [n] inspicitur; [o] testamenti quidem facti tempore, vt constiterit institutio: mortis vero testatoris, vt effectum habeat. Hoc amplius, & cum adit hæreditatem, esse debet cum eo testamenti factio; siue purè, siue sub conditione hæres institutus sit, Nam ius hæredis, eo maxime tpe, inspiciendum est, quo adquirit hæreditatem. Medio autem tpe inter factum testamentum, & mortē testatoris, vel conditionē institutionis existentem, mutatio [p] iuris non nocet hæredi: quia (vt diximus) tria tempora [q] inspici debent.

Testamēti factio capitū ī actiua, & passiua significatione.

Testamenti autem factionem [r] non solum is habere videtur, qui testamentū facere potest, sed

---

...præsenti §. sin. & enim. & ibi gl. j. Accursius.

ADDITIO. Et ideo ex furto facto per filium, seruum, aut vxorem, non oritur actio ciuilis vel criminalis: cum sit domesticum: nisi esset magnum. quod no. secundum Angelum hic.

a Existimant. Scilicet ex artificio iuris ciuilis: quod fingit eādem personam patrem, & filium: vt C. de impu. & ali. subst. l. h. i in fi. Item eandē vocem vtriusq;: vt j. de inutil. stipu. § ei qui. Item & ideo videtur 1 dominus: quia in bonis patris alitur sicut ipse pater: sicut vxor dña dotis dr̄, & habere possessionem: vt C. de iure do. l. in reb'. ad princip. & in gl. iure naturali. & C. qui pot. in pign. l. fin. 2 Itē & possessionem viuo patre habere videtur filius, vt ff. p hære. l. ij. in fin. hinc est: q sola administratio dicitur transire ad filium, cum pater moritur: vt ff. de liber. & posthu. l. in suis.

b Liberorum. Vt infra, de hæred. quæ ab intesta. § j.

c Dicuntur. Scilicet dicti filij.

d Hæredes fiunt. Scilicet de iure ciuili inspecto. aliud de p̄torio: vt subijcit, quod præualet.

e Prætor permittit. s. liberis in p̄tāte positis: nō vt habeāt necessitatē adire p̄torem: sed sufficit si se nō immisceāt: vt ff. de acqui. hæred. l. et q se. C. si mi. ab hær. se absti. l. j.

f Appellantur. Sic C. de rei vxo. acti. §. accedit. versic. extraneum.

ADDITIO. Alio modo dicitur extraneus ille cui nihil attinet, vel non est de ascendenti, aut descendenti linea, quæ faciunt ad quæstionem de eo qui promisit nō alienare in manum extraneam, secundum Ioan. Fab. & Ang. hic.

g Non habent. Vt s̄. de adopt. §. fœminæ.

h Habetur. s. vt sit hæres extraneus, nam nō cōsequitur iste vtrunq;. s. libertatem, & hæreditatem ex domini testamento. quod est necesse, vt sit hæres necessarius: vt s̄. de hæred. instit. §. si verò a viuo.

i In extraneis hæredib. 3 Iste §. habetur sub eadē verborum forma, in l. si alienum seruum. ff. de hære. insti. circa prin. vsque ad finem legis.

k Testamenti factio. Passiuè accipe. s. vt possit capere ex testamento: quod potest quilibet, exceptis quibusdam quos not. j̄. tit. j. §. legati.

l Eorum. Nam seruo instituto, dñi persona inspicitur: vt s̄. de hære. instit. §. seruus autem plurium.

m Id. Scilicet quòd sit capax.

n Duobus temporibus. Aliàs trib. aliàs duobus, sed tñ tria spectantur tempora, vt subijcit.

o Inspicit. 4 Testamenti facti: vt cōstiterit instō, & mortis testatoris, vt effectū habeat, ita est textus in l. si alienum. ff. de hæred. insti. & re vera melius, & ornati' quam hic.

p Mutatio. Vt quia medio tpe efficiat nō capax. 5 tñ his trib. tpib. bene inuenitur capax: vt hic & ff. de hæred. insti. l. sed si in conditione. §. solemus. & l. si alienum. §. in extraneis. Sed contra. ff. d acqui. hæred. l. si seruus eius qui. Sed certè quòd seruus i seruitute non dicebatur capax, vt ibi: ex p̄sona domini principaliter erat: nam dominus erat nō capax, vnde eo manumisso non nocet ei manumissio, cum p̄sumatur nūc, q tūc fuerit capax. Item sunt arg. contra. ff. p empto. l. ij. in princip. & in Authent. vt cum de appella. cogn. §. generalem. colla. viij.

ADDITIO. Dic prout loquitur ibi in contractu emptionis concordat: sed cum loquitur in alijs contractibus, cōtradicit: sed ibi loquitur in capace, & qui non patiebatur defectum in persona sua, sed hic secus. Ang.

q Tria tempora. Scilicet in extraneo hærede: sed in suo, & necessario exigitur vnum, secundum Ioā. Scilicet tempus mortis: vt supra eod. §. sui. Vel secundum Azonem, etiam tempus testamenti inspicitur, tempus autem aditæ hæreditatis non inspicitur: quia statim sunt hæredes patre mortuo, scilicet de iure ciuili: vt ff. de suis, & leg. l. in suis. In necessarijs autem tantum duo tempora inspiciuntur, scilicet testamenti, & tempus mortis: vt ff. de hæred. insti. l. si alienum. j. respon. & l. seruum.

r Factionem. Scilicet in actiua significatione.

---

1 Hæc p- tinet, q d ?hn. i panegyrico ait domesticos hæredes bona, q sanguine, gentilitate, sacrorū deniq; societate meruissent, nō capere vt aliena sed vt sua, semperq; possessa: ac pinde remissā illis vicesimā, q ab exneis hæredib' fisco pēdebatur.

2 Ex quo seqr. q si graduat' noiat' ducat vxoré, ea mortua pt vti sua noiatione ipetrata añ nuptias. facit sup. quib. mo. test infir. §. nō tñ. & ff. d adi. lega. l. iij. in fi. & l. seq. 9tra no. s. qui. mo. i' pa. pote. sol. i apostilla sup gl. in potestate Ægi. Per.

‡ Dic q imò marit' ē dñs & possessor 9stāte matrimonio, non vxor. vt l. dote. cū ibi not. p gl. & doc. C. de rei ven. Sed mortuo viro dñiū trāsfert i vxoré: & pinde est acsi semp fuisset apud eam, vt d. l. i rebus. C. de iur. doti. sed i filiū nō trāsfertur sed cōtinuatur. Vt l. in suis. ff. de li. & post.

† Et ideo fili' est exne' hæres mñ: ex quo seqr. q suitas causat ex pña potestate, qua sublata tollit & ipsa suitas. Aegi. Per.

* Aliàs abstinere ab hēditate.

* Alias, eodē numero exneorum sunt.

3 Ista gl. nō ē Acc.

4 Ista gl. et nō est Accu. sed additio.

* Alias, tribus.

5 Nisi ex tali mutatione tacite induceret repudiatio hēditatis, vt q taceret actū 9trum incōpassibilē: puta i trādo religionem fratrū minorū. Idē in eo qui impetrauit priuū beneficiū vacaturū & interim duxit vxorē: vel habitū dimisit quo reassumpto, vel mortua vxore vacat bñficiū vt hic p Io. Fab.

Adquirere

a Adquirere. Scilicet potest.
b Factionem. In passiua significatione.
c Sibi. Si sunt sui iuris.
d Alij. Si sunt in aliena potestate. vt hic, & ff. de test. l. filiusfamilias. & facit ff. de tu. l. j. §. fina.

Inuentario si res præsentes sint, intra tres mēses: si absuerint, intra annale spatium, vt C. de iure deli. l. scimus. §. si autem dubius. & §. si autem a locis.
q Constitutionem. Vt C. de iure deli. l. scimus.
r Aequissimum. Quantum ad tractatum.

etiam qui ex alieno testaméto vel ipse capere pōt, vel alij adqrere, a licet non possit facere testm̄. Et ideo furiosus, & mutus, & posthumus, & infans, & filiusfamilias, & seruus alienus, testaméti factionē b habere dicūtur. Licet enim testamentum facere non possint: attamen ex testamento vel sibi, c vel alij d adquirere possunt.

Extraneis hæredib. facultas libera est adire vel repudiare, nisi semel fuerit hr̄ditas adita, qa tūc nō pōt repudiari, nisi a minore. Aret.

Extraneis autē hæredibus deliberandi ptās est de adeunda hæreditate, vel non adeunda. Sed siue is, cui abstinēdi e ptās est, immiscuerit se bonis hr̄ditatis, siue extraneus, cui de adeunda f hæreditate deliberare licet, g adierit, postea relinquendæ hæreditatis facultatē non habet, nisi minor sit vigintiquinque annis. Nā huius ætatis hominib. sicut in cæteris omnibus h causis, deceptis, ita & si temere dānosam hæreditatem susceperint, ꝑtor succurrit. i Sciēdū est tñ, diuum Adrianū ēt maiori k vigintiquinq; annis veniam l dedisse, cū post aditā hr̄ditatē grāde æs m alienū, quod aditæ hæreditatis tempore latebat, emersisset. Sed hoc quidem diuus Adrianus cuidam speciali beneficio præstitit, diuus autē Gordianus n postea militibus tantummodo hoc concessit *.

Quisqs inuētariū rerū hæreditariarū ritè cōfecerit, tutus ēt cōtra deliberationē subire hæreditatē pōt; creditoribus etenim eatenus tantum tenebitur, quatenus hæreditatis vires sese extendunt.

Sed nostra beneuolentia cōe omnib. subiectis imperio nostro ꝓstitit o hoc p beneficium: & cōstitutionem q tā æqssimā, r q̄ nobilissimā, s scripsit: cuius tenorem si obseruauerint hoīes, licet eis adire hæreditatē, & intantū teneri, quantū valere bona hæreditatis cōtingit, vt ex hac causa neq; deliberationis auxilium sit eis necessarium, nisi omissa obseruatione nostræ ꝯstitutionis, t & deliberādum existimauerint, & sese veteri grauamini v aditionis supponere maluerint.

Etiā nuda volūtate verbis, aut factō declarata, adiī hæreditas: facto aūt declarat, q se ꝓ hærede gerit i. hos actus exercet qui non nisi ab hærede, & domino fieri queunt.

Item extraneus hæres testaméto institutus, aut ab intestato ad legitimā x hæreditatem vocatus, potest aut pro hærede gerendo, aut etiam nuda voluntate y suscipendę hæreditatis hæres fieri.

e Abstinēdi. Vt est suus hęres, cui datur abstinendi facultas per prætorem, vt supra eo. §. necessarij. Accursius.
f De adeunda. Nota hic quatuor ꝓportionabilia, scilicet immiscere, & abstinere, quę duo pertinent ad suos hæredes. Item adire, & repudiare, quę duo ptinent ad extraneos, vt hic dicitur. Sed quandoque suus dr̄ adire, & repudiare: vt C. de legit. hęred. l. defunctus.
g Deliberare. Intra annum deliberationis, petito tempore, & indulto ab Imperiali culmine; a nostris autem iudicibus intra nouem menses, & non nisi semel peti pōt, vt C. de iure deli. l. scimꝰ. §. & hæc quidem. Accursius.
h Omnibus. nisi sint vsi iure cōi, * vt ff. de mi. l. verum. §. item non restituitur. Item nisi iurauerit adultus super ꝯtractum, vt in l. Fridericus hac edictali. ti. de pace tenenda. §. item sacramenta. li. ij. feud. quæ est, in authē. sacramēta puberum. C. si aduer. vend. *
i Succurrit. Vt ff. de mi. l. ait prętor. §. sed & si hæreditatem.
k Maiori. Scilicet cuidam pro priuilegio.
l Veniam. Abstinendi. Accursius.
m Grande æs. Sic ff. de condi. indeb. l. ij. §. si quid. & l. iij.
n Gordianus. Sed vbi sunt leges istorum Imperatorum? Respond. non habemus, sed habeť mentio earum C. de iure deli. l. scimus. I principio.
o Præstitit. Aliàs præstauit.
p Hoc. s. vt aliquis nō grauetur pp improuisum debitum, vel ēt ꝑuisum. si non est sufficiens hæreditas, vt C. de iure deli. l. scimus. §. ex omnibus. & hoc facto

s Nobilissimam. Quantū ad stilum.
t Constitutionis. Quæ de cōpositione dicti inuentarij loquitur.
v Veteri grauamini. sed quod erat grauamen? Rñ. tenebať insolidum omnibus creditorib. & legatarijs: etiam si excedant mensuram hęreditatis: vt C. de iure deli. l. fi. §. si verò postquam. Si autem petijt tp̄s ad deliberandum, & fecit etiā inuentarium, creditorib. quidem tenetur insolidum, sed ꝗ legatis detrahit Falcidiam: siue adierit hęreditatem intra deliberationis tempus, siue non recusauerit. sed si non fecisset inuentarium, omnibus insolidū teneretur: vt C. de iure deli. l. fina. §. si autem hoc aliquis. & §. si quis autem.
x Ad legitimam. s. iure ciuili, aliud si iure prætorio. tunc enim necesse habet coram prætore agnoscere: vt C. de iure deli. l. j. l. puberem. & l. suum. & C. qui ad ad. bon. poss. l. vlt. ADDITIO. Dic q sola agnitio bonorū possessionis facta corā ꝑtore ēt nō authorante sufficit, siue sit bonorū posse. ſm tabul. siue ab intestato, siue ēt ꝯ tab. vt est gl. sing. in l. fi. §. j. C. de cu. fu. i ver. ꝯ Antiqua. Ang.
y Nuda voluntate. Oportet tñ, q extrinsecus declaretur. * Si quid ergo pro hærede velut hæres gesserit. * vt hic dicit: tunc voluntatem illam declarat, nisi protestetur, * se nō vt hęredem facere, vt hic, & ff. de acq. hære. l. pro hærede. in princi. & l. gerit. Sed ꝯ id quod dicit hic, nuda voluntate, est C. de iu. deli. l. potuit. Sed certe est necessaria voluntas. & actus. si ab actu incipias. sic & aliàs ff. de acquiren. poss. l. quemadm.

Hæredes sui immiscēt & abstinēt; adeunt, & repudiant extranei.

* Idest eo iure quo quilibet diligēs paterfa. vteretur: quia non euentus dāni restitutionem indulget, sed consulta facilitas. d. l. verū.

* Et sic iuramentū interpositū tollit bñficium restitutionis secundum Por. Agg. Per.

* Alias, & milites tātūmodo hoc excudit.

Inuētarij faciendi tempus.

Inuentarium facientes vix grauant.

* Et sic qđ vulgo dr̄ hẽditã ē nuda volūtate posse adiri, intelligit dūmodo hęc volūtas adeū sit declarata secundum Por. Acg. Per.

* Gerit ꝓ hærede, q aiocognoscit successionē, licet non attingat rē hẽditariā. l. gerit. ff. de acq. hęr. Acg. Per.

* Quę ꝓtestatio nō est necessaria vbi facit actū pńs q dilationē nō recipit, nec releuat vbi facit actū ꝯtrariū: vt c. cum M. Ferra. de cōsti. ſm Io. Fa. & Angel. hic.

Pro hæ.

Pro hærede [a] aũt gerere quis vr̃, si reb. hæreditarijs tãquã hæres vtat̃, vel vẽdẽdo res hæreditarias, vel prędia colendo, locãdove, & quoquo mõ voluntatem suam declaret, vel re, vel verbo * de adeunda hęreditate: dũmõ sciat eũ, in cuius bonis ꝓ hærede gerit, testatũ, intestatũve obijsse, [b] & se ei hr̃dem esse. [c] Pro hęrede.n.gerere, est ꝓ dño [d] gerere. veteres.n. hęredes pro dñis appellabant. Sicut aũt nuda voluntate extraneus hęres fit: ita cõtraria destinatione [e] statim ab hæreditate repellitur. Eũ, qui surdus, vel mutus natus, vel postea factus est, nihil ꝓhibet ꝓ hærede gerere, & acquirere sibi hæreditatem: si tamen intelligit, [f] quod agit.

a Pro hærede. Id est factis ipsis gerendo pro hærede.

b Obijsse. Aliàs enim nisi hoc sciat, non præiudicat sibi aditio. nam non videtur adire: vt hic, & ff. de acqui. hære. l. si is. & l. eum qui.

c Hæredem esse. Etiam purè. nam si sub cõditione, non ante existẽtem conditionẽ adiret: vt ff. de acq. hær. l. is qui hæres. §. cęterũ. Sunt & alia necessaria. s. vt sit liber & sui iuris, qui adit, aliàs non poterit, nisi iussu patris, vel dñi præcedente: vt ff. eo. l. si quis mihi. §. iussum. & l. quoties. Itẽ oportet quod sit cõpos mentis: vt in fine huius titu. Item ꝙ sit maior xiiij. an. aliàs non potest adire: vt C. de iure deliber. l. potuit. & l. si infanti. i prin. Itẽ ꝙ sciat mortuum esse testatorem: aliàs nõ potest adire: vt ff. de acquiren. hæreditа. l. is qui hæres, §. si quis dubitet. & l. qui hæreditatem. & l. neminem. & l. qui superstitis. Item certus de conditione testatoris esse debet: vt ff. de acquir. hære. l. hęres. j. §. fin. & l. seq.

ADDITIO. Simile habetis in l. illud. si pars hæred. pet. & l. is qui putat. de acqui. hęr. hinc est qđ vulgo dr̃, ꝙ ille qui vult adire hęreditatem, debet scire causam ex qua defertur: vt l. si is ad quem. de acqui. hære. secundum Christoph.

d Pro domino. Vnde herus, i. dominus: vt ff. ad legẽ Aquil. l. item Mela. §. item & cum eo. vers. legis autem Aquiliæ. Item dicunt Teutonici herus, i. dominus.

e Destinatione. Dummodo & hoc actu extrinseco declaretur. argu. tamen contra. ff. de pecu. lega. l. non statim. Accursius.

f Intelligit. Non ergo demens vel furiosus.

* Aliàs verbis. In quibusdã vero exẽplaribus vetustis apud dictum Victorem adijcitur vel literis.

DE LEGATIS.

Cõtinuatio. *Dic quod textus continuat istum titulum. Vel sic, Dictum est suprà de testa. in quibus legata relinquuntur nunc sequitur videre de ipsis legatis.*

Diuisio. Post hęc. Totus iste tit. diuiditur principaliter in quinq; partes. Primo continuat se ad ꝓcedẽtia. Secundo ponit definitionẽ legati. Tertio recitat, quot genera legatorũ olim erant. Quarto illud corrigit. Quinto incipit tractare materiã legatorũ. Secunda ibi, Legatum. Tertia ibi, Sed olim. Quarta ibi, Nostra autem. Quinta ibi, Non solum autẽ. Et illa quinta suo loco subdiuidit̃.

CASVS. In hoc princip. dicit dñs Iustin. continuando processum suum. Post hęc quę diximus s. de testa. videamus de legatis nunc sed certè hęc pars iuris, quę circa legata vertitur, vr̃ esse extra propositam materiam. nam locuti sumus suprà de illis solis iuribus, quibus per vniuersitatẽ nobis acquiritur. Igitur videtur mihi, ꝙ materia legatorũ hic non debeat tractari. Sed licet hoc prima facie videri possit: tñ cum diligenter de testamentis locuti simus, & de hæredibus, qui in testamentis instituunt̃: & cum legata relinquant̃ in testamentis, & ab hæredibus præstentur, ideo potest in hoc loco non sine ratione competenti materia legatorum tractari. & hæc dicunt̃ vsque ad illum §. legatum itaq; est. Frã.

TITVLVS XX.

DE LEGATIS.

Legatarijs triplici actione eorum ꝓsequi posse legata, cõcessum est: videlicet ꝑsonali, in rem, & hypothecaria.

Post hæc [g] videam' de legatis, quę pars [h] iuris extra ꝓpositam [i] quidem materiã videt̃: nam loquimur [k] de ijs iuris figuris, [l] quibus per vniuersitatẽ res nobis adquiruntur: sed cum omnino [m] de testamentis, [n] & de hæredibus, [o] qui in testõ instituuntur, locuti simus, nõ sine causa sequenti [p] loco potest hæc iuris materia tractari.

Definitio legati. Ang. Aret.

Legatum [q] itaque, est donatio * q̃dã [r] a de-

g Post hęc. Scilicet q̃ diximus. s. de test. ordin. hucusque.

h Pars. s. quæ est circa legata. & longa est: vt patet ff. eod. per multos tit.

i Propositam. s. per quas perso. no. acqu. §. fi. Accur.

k Loquimur Id est locuti sumus. Et sic tempus pro tempore ponitur: vt C. de ijs, qui notan. infam. l. si Posidonium. Vel loquimur, id est loq deberemus, si materiam præceden. ꝓsequeremur sic in Auth. de consang. & vter. fra. l. si igitur. colla. vj.

l Figuris. Id est partibus, vel formis, q quatuor sunt: per successionem ciuilẽ, per prætoriam, per arrogationẽ, per addictionem conseruãdæ libertatis causa: vt supra, per quas personas no. acqui. §. fin.

m Omnino. Id est, diligentissime.

n Testamentis. Vt s. de test. & trib. seq. tit. Accur.

o Hęredibus. Vt s. de hær. insti. vsque huc. Accur.

p Sequenti. Quia nec debentur nisi in testamento relicta: & post hr̃dis institutionem. Sed hodie cõtra in vtroque: vt j. de fideicom. hære. §. præterea. & j. e. §. sed non vsque. & §. ante. Accur.

Legatum. Diuiditur in septem partes. Primo ponit qualiter definiatur legatũ. Secundo quot erant olim gña legatorum. Tertio qualiter vnumquodq; genus legatorũ fiebat: qa erãt certa verba assignata. Quarto qualiter dicta verborum solennitas est hodie sublata. Quinto qualiter per Iustinianum omnes isti modi legandi, vel omnia ista gña legatorum sunt redacta ad vnam naturam: & legatarijs datur ius persequendi legata altero de tribus modis. Sexto remouet differentiam, quæ erat inter legata & fideicommissa: & ea adæquat. Septimo respondet cuidam tacitæ obiectioni. Secunda ibi, Sed olim. Tertia ibi, Et certa q̃dam. Quarta ibi, Sed ex constitutionibus. Quinta ibi, Nostra. Sexta ibi, Sed non vsque. Septima ibi, Sed ne in primis. CASVS. Domine, iam video, ꝙ vultis tractare de legatis. Dicatis ergo mihi si placet, quid est legatum? Ad hoc respon. Amice, legatum est donatio quędam à defuncto relicta &c. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. sed olim. Fran de Aretio.

q Legatum. Sic ff. de leg. i, l. legatum. sed aliter definit ur. ff. eo. j. l. legatum est. ad finem tit.

r Donatio quędam. sunt enim tres donationes:

Instit. Imper. i vt ff.

l Dic ꝙ pteritũ p fectũ sub iũctiui in ꝯctib. qñ nõ potest verificari in pterito trahit̃ ad futurũ: vt l. cum stipulamur. ff. d verb. obl. sed in testamẽtis, & legib*, qđã formã, & essentiã capiunt a futuro: ſm Ang.

Quę fit pp merita. Ægid. Per.

Scilicet cũ mortis, inter viuos, & legatum. Ægi. Per.

functo relicta, ab hærede præstanda. *

Antiqua solẽnitas verborũ, q̃ olim in legato obseruabat̃, est hodie sublata: Ares.

Sed olim quidem erãt legatorum genera quatuor, per vindicationem, per dãnationem, † p sinendi modũ, p preceptionẽ. † Et certa q̃dã verba a cuiq; gñi legatorũ assignata erant, p quę singula genera legatorũ significabantur. Sed ex cõstitutionibus b diuorũ principum solennitas huiusmodi verborum penitus sublata est c.

In omnib. legatis in quib. spectat̃ potius volũtas quam verba, vna natura imponit̃, habentq; legatarij ius p̃sequẽdi legatũ tribus actionibus.

Nostra autem cõstitutio, d quam cũ magna fecimus lucubratione, e defunctorũ voluntates f validiores g esse cupiẽtes: & nõ verbis, sed voluntatib. eorum fauẽtes, disposuit, vt omnib. legatis h vna sit natura: i & quibuscũq; verbis k aliquid relictũ sit, liceat legatarijs id p̃sequi, non solum per actiones personales, l sed etiam per in rem, m † & per hypothecariam, n cuius constitutionis ppensum o modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere posibile est.

Sublata legatorum, & fideicommissorum multiplici differẽtia, omniũ hodie vna, eademq; natura est.

vt ff. de do. l. j. Et differt hæc a donatione causa mortis: vt diximus s. de do. §. j. in fi. Item a donatione inter viuos: cùm legatum reuocari possit vsq; ad mortem: vt ff. de adimen. le. l. iij. in fi. & l. iiij. Sed in donatione inter viuos non est ita: vt s. de do. §. alię. ; Itẽ differt ab hẽditate: cũ hoc singulare & sine onere sit, illud verò vniuersale & cũ onere, vt ff. mã. l. si hẽditatẽ. & arg. ff. de eden. l. q̃dã. §. nihil interest.

Sed olim quidem. CASVS. Dicit Imperator, q̃ olim erãt quatuor gña legatorũ assignata: p q̃ qdẽ verba gña legatorũ discernebant̃. Si. n. testator legabat his verbis: puta vendica tibi rem illam: tunc dicebat̃ illud genus legati p vendicationem. Si autem dicebat testator hæredi suo, Damno te Titium, legatario illam rem dare: tunc illud legatũ dicebat̃ per dãnationem. Si dicebat hæredi, sinito Titium illam rẽ habere: tunc dicebatur per sinẽdi modum. Si verò dicebat alteri hæredum, illam rem præcipito, id est ante partem hẽditariam capito: tunc dicebatur per præceptionem. Et ita singula legatorum ex verbis singulis, quibus testator in legando vtebatur, proprium nomen sortiebantur. & hoc ita antiquitus obtinebat: sed postea ex constitutionibus diuorum principum huiusmodi verborum solennitas penitus sublata est. Nos verò cupientes voluntates testatorum esse validiores: & non verbis testatorum, sed voluntatibus eorum fauentes: in constitutione nostra, quam cum magna deliberatione fecimus, disposuimus vt omnibus legatis de cætero vna sit natura: & quibuscunque verbis, idoneis tñ, aliquid a testatore relictum sit, liceat legatarijs id legatũ persequi, nõ tantum per personales actiones ex testõ, sed etiam per rei vendicationem, & per hypothecariam: videlicet in alijs rebus, q̃ erant testatoris tpe mortis, & ita triplex remedium competit legatario ad legatum sibi relictum persequendum. & huius nostræ constitutionis perpensum modum poteris ex ipsius constitutionis tenore perfectissime accipere. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. Sed non vsque. Fran. de Are.

a Quędã verba. Vt si dicat legatario. Vindica tibi rẽ talem: vel hẽdi dicat, Damno te illum ære alieno liberare: vt j. eo. §. sed & tale. Item si sic dicat, Sinito illum habere talem rem. Itẽ si dicat vni hẽdũ p̃cipito rem illam, i. ante partem capito: vt ff. eo. l. si a pluribus. in prin. ibi p̃cipere iubeatur. Accur.

b Ex constitutionibus. Quas non habemus. Accur.

c Sublata est. Scilicet dudum retro. Accur.

d Constitutio. Quæ est C. commu. de leg. l. j.

e Lucubratione. Id est, vigilatione, maximè nocturna. nam secundum Philos. Luna dicitur habere radios lugubres, sed Sol claros: sic in Authen. vt iudi. sine quoquo suffra. in prin. col. ij.

f Voluntates. Interdum non est voluntas validior scriptura: vt ff. de vsu. l. si alij. ; & ff. de sup. leg. l. Labeo Et facit ad hoc, quod in textu di. s. q̃ voluntas sit validior scriptura, quod est verum: vt ff. de leg. ij. l. cũ pater. §. cum imperfecta. & de leg. j. l. iiij. s'm lo. & hoc nisi sit impossibilis vel probrosa: vt j. e. §. fin. vel inepta: vt ff. eo. seruo alieno. §. fin.

g Validiores. Quã sint verba solennia, vel quam sit scriptura. Accurtius.

h Omnibus legatis. Id est, omni genere legatorum.

i Vna sit natura. Quãtum ad hoc, vt debeantur: sunt tñ quædam fauorabiliora alijs: vt j. de obli. quæ ex quasi cõ tra. §. fin.

k Quibuscunque verbis. Aptis tñ ad hoc. sic ff. de consti. pecu. l. qui autem. in fin. & ibi in gloss. ff. & l. seq.

ADDITIO. Nota, q̃ lex gñaliter loquens recipit restrictionem de habilitate. concordat gl. j. l. j. §. nuntiatio. & ibi docto. ff. de noui ope. nunti. & in l. an gradatim. §. sed si lege. ff. de mu. & hono. & Bar. late in l. omnes populi. ff. de iusti. & iure. Ang.

l Per actiones personales. Scilicet ex testamento.

m Per in rem. Id est per rei vendicationem. nam recta via transit dominium in legatarium rei legatæ. vt ff. de fur. l. à Titio. Accur.

ADDITIO. Id est, fictè a morte testatoris, & verè ab adita hẽditate, reuocabiliter tñ. & hæc vera, qñ purè legat̃ res testatoris. & legatarius nõ repudiat. Et tũc fructus post mortẽ & ante aditionẽ, post morã tñ adeundi, ab hẽde pcepti, demũ facta aditione debent legatario restitui. Si verò leget̃ res hẽdis, nullo modo transit dominium, nisi facta traditione.

n Per hypothecariam. ; Scilicet in rebus alijs, q̃ fuerunt defuncti. Et no. q̃ si legatum sit in specie, & sit res testatoris: competunt illæ tres actiones. Si in gñe, vt seruus, competunt duæ. s. testamenti, & hypothecæ. sed in casu tñ vna actio. s. ex testõ & vna exceptio competit: vt si lego debitori liberationem: vt ff. de lib. leg. l. quod mihi. & ff. vt in pos. leg. l. j. §. si debitori. Si aũt sit res aliena, duæ tñ competunt. s. personalis & hypothecaria: vt Commu. de leg. l. j. Non tñ omnibus aget. i. actione in rem, & ex testõ: sed vna quam elegerit: vt ff. de leg. ij. l. cum filius. §. varijs. Sed si legatarius sit dominus qualiter personali aget? vt j. de act. § sic itaque. Respon. ratione possessionis: vt ff. de condi. tri. l. ij.

ADDITIO. Et sic ex testõ agitur ad p̃standũ, seu tradendum, non autem ad dandum. Vel dic q̃ §. sic itaque. loquitur in vero dño facto per traditionẽ de iure communi, hic verò de iure speciali sine traditione. Igitur non est mirum si datur cõcursus, vt l. in rebus. C. de iure do. secundum doct.

o Perpensum. Id est, deliberatum.

; Et hæc inducuntur ad q̃stionẽ si testator dicat dono Titio fundũm p̃nti, & recipienti, an cẽseat̃ legatũ, vl donatio: vt p Ioã. Fa. & Angel.

* Hęc verba, ab hærede p̃stãda, videntur esse ascititia, temere ab aliquo adsuta: nec eaModestinus habet I l. legatũ. ff. de leg. ij. quo ex loco definitio hæc sumpta est, nec ea hic adiecit Theophil⁹ gręcarũ Institutionũ author.

† Id est obligationẽ, vel cõdẽnationẽ in pœnã: vt si his meis Titiã duxerit vxorẽ, in dãnũ ei⁹ cẽtũ lego. Ægi. Per.

† Id est, antecaptionẽ. Aegi. Per.

Et si res iã esset apud eum cui legat̃, & testator iubeat apud eũ manere. Aeg. P.

; Nõ obstat hęc lex si alij. quia vt solum 5dicere. qa ibi attẽdit̃ scriptura: qa voluntas testatoris erat ambigua. Cęterũ si ei fuisset clara voluntas ab ea nõ recederemõ obseruaret̃ scriptura, tẽ licta interpretatione: vt l. cum mf. C. de fideicõ. & hic. Ias.

† Cõcor. c. Raynuti⁹. in gl. sup verb. dote. post med. ex. de testa.

; Hęc gl. diuidit̃ in quatuor partes. In prima declarando textũ, remouet quoddã 5triũ tacitũ. In secũda per modũ notabilis remouet aliud 5triũ. In tertia remouet aliud 5trium. In quarta & vltima p modum qõnis remouet aliud 5triũ Secunda ibi. & nouerua ibi. nõ tñ omnib. quarta ibi sed si legatarius. Ias.

Sed

Sed non vsque. CASVS. Domine, iam video q. fecistis satis vtilem constitutionem circa materiã legatorum: in qua quidem cõstitutione satis diligenter legatarijs prouisum est: vnde videtur mihi, quòd illa constitutio possit sufficere. Sed ad hoc respon. Amice, certè minus bene videtur sufficere. Nõ enim prædicta constitutione contenti sumus. Inuenimus enim, q. antiquitas stricto iure concludebat legata, & fideicommissis pinguiorem naturã indulgebat. Idcirco nos hac differentia ab antiquo iure introducta moti, necessariũ duximus omnia legata oibus fideicommissis penitus exæquare, vt de cæterò inter ea nulla sit differentia. Statuimus enim eadé constitutione, vt qđ hactenus legatis defuit, hoc ex natura fideicõmissorũ impleatur. si quid amplius etiam fuit in legatis, hoc fideicõmissis accedat: & p hoc fideicom. & legata per nostrã constitutionem exæquata sunt. Vnde dixi, Quare igitur coniunctim non tractatis de legatis, & fideicom. Ad hoc respond. Amice, ad hoc optima ratio nos induxit vt diuisim de illis tractare debeamus. Ne enim in his primis legum cunabulis coniunctim de lega. & fidei. tractando, adolescentibus studiosis difficultatem introducamus: vtile nobis visum é separatim primo de legat. & postea de fideicommis. animos informare, vt ita natura vtriusq; iuris per se cognita, facile possint iuuenes de vtriusque natura erudiri: & permistionem eorundem subtiliorem auribus intelligere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. non solum; Franc.

Sed non vsq; ad eã [a] constitutioné ſtandũ esse existimauimus. Cũ enim antiquitatem inuenimus legata quidem strictè [b] concludentem, fideicommissis autem, quæ ex voluntate magis [c] descendebant defunctorum, pinguiorem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis exæquare: [d] vt nulla sit inter ea differentia, sed quod deest [e] legatis, hoc repleatur ex natura fideicõmissorum: & siquid amplius [f] est in legatis, per hoc crescat fideicommissorum natura. Sed ne in primis legum cunabulis [g] permistim de his exponendo, studiosis adolescentibus quandam introducamus difficultatem: operæ pretium esse duximus, [h] interim [i] separatim prius de legatis, [k] & postea de fideicommissis [l] tractare: vt natura vtriusque iuris cognita, [m] facilè possit permistionem eorũ eruditi [n] subtilioribus auribus accipere.

Etiã res aliena põt legari: & hæres teneĩ eã redimere, si põt & soluere: aliás tenetur æstimationẽ præstare. Et hoc verum, si testator scit esse rẽ alienam: & agenti incumbit onus probandi. Ares.

Non solum † aũt testa

a Sed non vsque ad eam. Id est, non sumus cõtẽti. s. dicta constitutione: imò & aliam fecimus circa istam, & eandem materiam: vt C. commu. de leg. l. ij. Prima tamen remouet differentiam quatuor generũ leg. scilicet in quo erat differentia inter se. Secunda verò remouet differentiam inter lega. & fideicom. Acc.

b Strictè. Id est, stricto iure: sic ut testamento dictum debeantur: vt j. de fideicom. hære. §. præterea.

c Magis. Scilicet quã legata: vt ab intestato etiã debeãtur: vt j. de fideicom. hære. §. præterea. Vel dic ex volũtate magis, quam ex solennitate testamẽti. Acc.

d Exæquare. Quantum ad fidem, & tractatum, non quantum ad verba. nam non dicitur hodie legataria libertas, & hæreditas: licet fideicõmissaria appelletur. Item propter legatum non cogitur quis adire, sed propter fideicom. vniuersale sic. † vt j. ad leg. Falcid. §. quantitas. vers. ex diuerso. & ad Treb. l. quia poterat. & j. de fideicom. hære. §. ergo. versic. sed si recuset.

e Sed quod deest. In tribus enim deest: vt j. eod. § post mortem & j. de fideicom. hære. §. præterea. & j. de sing. reb. per fideicom. rel. in princip.

f Amplius. Scilicet vt ex necessitate dentur. quod nõ erat in fideicommissis: vt j. de fideic. hær. in princ.

g In primis legum cunabulis. Id est, hoc volumine: vt s. in proœm. circa medium.

h Operæ pretium esse duximus. Id est, pulchrum putauimus, & vtile, vt dicitur in Sallustio.

i Interim. Id est, ante, quam veniamus ad illam constitutionem, vbi tractantur communia eorum.

k De legatis. Vt hoc titulo, & duobus sequentibus.

l De fideicommissis. Vt j. de fideicõmis. hære. & alio ibi proximo titulo.

m Cognita. Id est, separatim.

n Eruditi. Sic s. de iusti. & iur. §. his igitur generaliter.

Non solum. CASVS. Domine, iã video quid est legatum, & quot erãt olim genera legatorum, & qualiter authoritate vestræ cõstitutionis natura legatorum, & fideicõmissorum exæquata est: & quæ ratio vos induxit ad separatim tractandum primo de legatis, & postea de fideicommissis. pro Deo dicatis modo mihi, si placet, q̃ res legari possunt? Ad hoc respon. Amice, non solũ res testatoris, vel hæredis legari potest, sed etiam aliena. Sed in hoc casu, quando testator rem alienam legat, hæres eius compellitur rem legatã redimere a domino rei. si emere potest. Si enim nullo modo vel pro non certo pretio redimere potest: ad eius æstimationem tenetur. & hoc verũ est, si talis est res, cuius commercium haberi possit. Si eñ res legata sit talis, q. super ea contrahere nõ licet: tunc nec ipsa res, nec eius æstimatio debetur: veluti, si testator alicui legauerit campum Martium, vel basilicas, vel templa, vel ea, quæ sunt publico vsui destinata. Nam in his casibus legatum nullius momenti est. Sed qđ diximus generaliter alienã rem legari posse, hoc ita intelligendum est. s. si testator quando legauit, sciebat rem alienam esse: non autem si ignorabat alienã esse: quia tunc forsitan si sciuisset eam alienam esse, nõ legasset: & ita oia hæc diuus Pius rescripsit. Sed pone casum: Quidam legauit Petro rem alienam: vnde mortuo' testatore, Pe. illud legatũ petebat ab hærede. Hæres autem ex diuerso ad sui defensionem allegabat testatorem ignorasse illam rem esse alienam: & idcirco dicebat se non teneri ad huius [illegible] præstationem. Legatarius verò in contrarium [illegible] testatorem sciuisse rem alienam: & ita dicebat legatum valere, vnde magna fuit discordia inter hæredem, & legatarium, super isto legato. Pro Deo Domine, dicatis mihi, quid iuris est in casu isto, videlicet, verum legatarius debeat probare testatorem sciuisse rem alienam esse: vel hæres debeat probare testatorem ignorasse? Ad hoc respondet: Amice, in hoc casu verius est ipsum legatarium oportere probare scientiam testatoris: Non autem oportet hæredem probare ipsius ignorantiam: & hoc propter illam regulam generalem: qua cauetur, quòd semper necessitas probandi illi incumbit, qui agit. Igitur cum legatarius in hoc casu agat ad legatum sibi relictum præstandum, merito onus probandi ei debet incumbere. Et non solum in casu isto prædicto locum habet hæc disiunctio, sed etiam in alio casu

[Left margin:] † Intellige istam adæquationem procedere in legatis particularibus quò ad particularia: & vniuersalibus quò ad vniuersalia: & non aliter, vt p do. hic. & in l. j. ff. de leg. j.

[Right margin:] † Scilicet legati & fideicõmissi. Aegid. Per.

[Right margin:] † Cõcor. cũ hoc §. c. fil' eã glo. ij. ex. de test.

casus veluti, si testator legauit rem creditori suo obligatam. Nam in hoc casu idem placet, quod in superiori sit: vt videlicet ita demum necesse habeat hæres eã a creditore luere, si testator sciebat rẽ esse obligatã. & ita diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. & hoc est verum, nisi appareat de cõtraria voluntate testatoris. Nã si testator voluerit legatariũ luere, & hoc in testamento, & codicillis expressit: quãuis testator sciebat rem obligatam, hæres tamen in hoc casu eam luere nõ debet. Et hæc dicũtur vsque ad illum §. si res aliena. Fran.

stiano: vt C. ne Iud. Christia. man. l. j. nõ valet nec æstimatio datur: vt ff. de legã. ij. l. mortuo boue. §. Labeo. j. respon. & de verb. obli. l. multum interest. Si propter status conditionẽ, vel corporis vitiũ: vt quia seruo militia, vel contracto legetur stipẽdiũ cursoris, si testator scit vitiũ inesse, dat æstimatio: alias non: vt ff. de leg. iij. l. fideicõ. §. si seruo alieno. & ff. codẽ. j. l. filius familias. §. si quid alicui. Accur.

toris vel hæredis [a] res, sed & † aliena [b] legari põt: ita vt hæres cogatur redimere [c] eã, & pstare: vel si eã non [d] potest redimere, [d] æstimationem eius dare. Sed si talis sit res cuius commercium non est, [e] vel adipisci [f] non põt: nec [*] æstimatio [g] eius debetur: veluti, si quis campũ Martiũ, vel basilicas, [h] † vel tẽpla, vel quæ publico vsui destiata sunt, [i] legauerit. nam nullius momenti tale legatum est. Quòd autem diximus alienam rẽ posse legari: ita intelligendum est, si defunctus sciebat alienam rem esse, non si ignorabat. [k] forsitan enim, si sciuisset [l] alienam rem esse, non legasset. & ita diuus Pius rescripsit.

Annotato ignorantiã in dubio psumi: idcircò scientiã asserens onere probãdi grauatur.

Et verius est [m] ipsum qui agit, id est, legatariũ, probare oportere, sciuisse alienã rem legare defunctum: non hæredem probare oportere ignorasse alienam, quia semper necessitas probandi incũbit illi, qui agit. [n]

Rei hypothecatæ, quã testator cuipiã sciens, prudensque legauerat, luitio ad hæredem spectat: nisi aliud sensisse testatorem appareat.

Sed & si [*] rem obligatam creditori aliquis legauerit, necesse habet hæres eã luere. [o] Et i hoc quoque casu idẽ placet, qđ in re aliena, vt ita demũ luere necesse habeat hæres, si sciebat defũctus rem obligatã esse. & ita diui Seuerus, & Anton. rescripserũt. Si tñ defunctus voluerit legatarium luere, & hõc expresserit, nõ debet hæres eã luere.

Legatari[9] rei sibi legatæ dominiu ex causa lucratiua nactus, legatũ nequaquã petere

a Hæredis. Et in his nihil refert; an scierit hoc defunctus, an ignorauerit: vt j. e. §. si quis rem suam. & ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. § si rem tuã. Idem de re cõmuni legata, secundũ Io. vt ff. eod. l. v. §. j. & ij. sed certè ibi non valet legatum, nisi pro ea parte, p qua non est error.

ADDITIO. Idẽ si fiscus rẽ communẽ simpliciter legaret: quia non valeret, nisi pro parte sua. Et est ratio quia cum pro illa parte legatũ sit vtile, maior ratio facit vt ad eam referatur: non sic i re penitus aliena. Io. Fab.

b Aliena. Etiam hostium: † vt ff. eod. j. l. ab omnibus. §. etiam. secundum Ioan. Item ab hostibus capta: vt ff. eod. j. l. seruus ab hostibus. & l. ad quod.

c Cogatur redimere. Speciale propter præceptum testatoris: sic ff. com. diui. l. cõmuni diuidundo. §. fi. Regulariter contra: vt C. de contrah. empt. l. inuitũ.

d Non potest redimere. Vllo modo. quia non vult vẽdere: vel si vult, tamẽ nimium petit pro pretio: vt ff. eo. l. non dubium. §. fi. & de legat. j. l. idem Iulianus. §. constat.

e Commercium non est. id est, non potest super ea re contractus haberi.

f Adipisci. Passiuè accipitur. i. acquiri, vel haberi.

g Nec æstimatio. Si apud nullum est cõmerciũ, vel etiã est, sed cum grandi difficultate, nõ valet legatũ: vt hic, & ff. eod. l. idem Iulianus. §. fin. nisi testator voluerit contrariũ manifestè: vt ff. eo. j. l. si quis inquilinos. ad h. t. & ibi glo. iij. & nisi in alio casu: vt si liber homo sibi legetur, qui fuerat redemptus ab hostibus quo casu a pignore eximitur: vt ff. eo. l. senatus. j. §. fi. Si autem cõmerciũ est in cõmuni, sed nõ est ei. s. a quo relinquitur: valet, vt ipsum detur, vel eius æstimatio: vt ff. e. ij. l. mortuo boue. §. Labeo. ij. respon. & sic intelligitur ff. de leg. j. l. sed si res. Si autem tãtum ei non est, cui præstari debet: si propter suum delictũ, vel sectæ diuersitatem, vt in Iudæo, & mancipio Chri-

ADDITIO. Vide gl. fere similẽ. ff. eo. j. l. sed si res aliena. facit gloss. in l. multum. ff. de ver. obligation.

h Basilicas. Basilica Græce, Latinè regia domus, dicitur. Accur.

i Destinata sunt. Vt via publica.

k Ignorabat. Quæ ignorantia nocet, nisi coniunctæ personæ sit relictũ: vt C. eo. l. cum rem alienam. & nisi cum relinquitur libertas seruo alieno: vt ff. de fideico. liber. l. Paulus. j. responso. Quid si res legata fuerit euicta? Resp. si in specie, nõ teneri debet hæres de euictio. l. hæres de euictiõe: vt C. de euictio. l. hæres & ff. de legatis. primo. l. si a substituto. §. hæres. Si i genere, siue extra iudiciũ, siue iudicio tradita fuerit legatario nõ stipulãti de euictione aget: ac si nihil sibi datum esset: si est extraneus, s. iste legatarius: vt ff de leg. j. l. si domus. §. j. & l. non quocunque. & de lega. iij. l. qui concubinam. §. si hæres. & de euict. l. hæres. Si de coniunctis est legatarius, vt si vni de fratribus est prælegatum, non agit ne crescat inuidia inter eos: vt C. de bo. quæ li. l. cum oportet. & ff. de leg. ij. l. cum pater. §. euictis. Sed quando omnibus est prælegatum, omnes agunt: siue distributio prælegatorum sit per iudicem facta, siue per partes. Si autem a testatore, excipiendo tenuant, non agendo: vt C. communia vtriusque iud. l. si fratres. & ff. de leg. ij. l. cum pater. §. euictis.

l Sciuisset. In eo casu quo ignorauit.

m Et verius est. Vt ff. de proba. l. verius. C. de rei vẽdi. l. fi. & ibi glo. fi. & C. de edendo. l. qui accusare volunt. C. de excep. l. si quidẽ. j. de interd. §. commodũ. C. de act. & obli. l. negantes. & C. de prob. l. actor.

n Qui agit. Nisi qui negat, neget ius, & nisi præsumeret ius pro actore. tunc enim probat reus negãs: vt ff. de probatio. l. ab ea parte. & ff. de donati. inter virũ & vxorem. l. Quintus.

o Luere. Tribus casibus luit hæres, Si sciebat testator rem esse obligatam, vt hic. Item si ignorabat, sed relinquit coniunctæ personæ: vt C. de fideicom. l. prædia. vel pro tanto res erat obligata, quãtum valet, vel pro maiori summa: vt de leg. j. l. si res obligata. §. j.

Add.

Quã scit esse alienã, & de qua est cõmerciũ. Aegi. Per.

* Aliàs, nec ipsa, nec æstimatio &c.

† Basilicas vocabant veteres locos publicos & quasi regias aulas i qbus iudicia exercebant & venalia omnia proponebantur. Fas ita ædificia debuisse scribit Vitruui[9], vt i superiore pte iudicia, i inferiore negotia tractarẽt. Fran. Baldu. hic.

1 Siue nũq; fuerit, siue nũq̃: dũmodo leget subcõditione si nostra efficiat, vel sit spes q efficiat, aliàs sec[9]. Io. Fab. & Angel.

Legatum rei, cuius commerciũ nõ ẽ, an valeat.

* Cõmerciũ dicit esse de re, qñ est in dnio alicuius, & põt subijci dñio alterius priuati. Aegi. Per.

Basilica.

* Aliàs, rẽ suã obligatam.

Legatũ si euincat, an hæres defuncti teneatur.

2 Nisi sciẽs alienã: vel cõiunctæ personæ legasset secundũ Io. Fab. hic, sed secdm An. tunc debet per viã retentionis, nõ actiõis si sit hæres, & cohæredibus est fuerit p̃legatũ, vt hic in fi. gl. de qua materia vide plenius Ange. hic.

Legatares obligata p hæredẽ in trib[9] casib[9] est luẽda.

potest: diuersum erit si ex onerosa: qui tñ lucratiuo titulo æstimationẽ rei adeptus fuit, non phibeẽ ex alio rẽ ipsam petere.

Si res aliena legata fuerit, & eius rei viuo testatore [a] legatarius dñs factus fuerit: siquidem ex causa emptionis: ex testõ actione, pretium cõsequi potest. [b] Si verò ex causa lucratiua, veluti ex donatione, vel ex alia [c] simili causa, agere [d] non pót. Nam traditum [e] est, duas lucratiuas causas in eũdem hominem, [f] & eandem rem [g] cõcurrere non posse. [h] Hac rõne [i] si ex duob. testamẽtis [k] eadẽ res eidem debeat, interest, vtrum rẽ, an æstimationem ex testamento consecutus sit. Nã si rem habet, agere non pót: [l] quia habet eam ex causa lucratiua. si æstimationem, agere pót. [m]

Etiã res futura, quæ tñ esse speratur, legari potest. Aret.

Ea quoq; res, [n] q̃ in rerũ natura [†] non est, si

ADDITIO. Not. q qñ testator legat rem pignoratam, obligatam pro tanto, vel pluri quàm valebat: siue sciuerit, siue ignorauerit obligatam: teneẽ hæres luere. Nam si teneretur legatarius, ex legato nullum commodum reportaret. Sed tñ dubium facit: quia quando obligatur res p tanto, vel pluri quam valeat, vĩ res ipsa haberi p alienata. facit quod no. glo. in l. qui habebat. ff. de legat. iij. Sed qñ legatur extraneo res aliena ignoranter, non tenetur hæres luere, ergo nec hoc casu, & hanc tenuit Rapha. sed hæc est communior. Iason. Aduerte diligenter, q luo, est verbum æquiuocum ad quatuor. Vno modo significat redimere, siue liberare: vt luo pignus ære: & sic accipitur hic. Secundo modo est sustinere siue pati, vel punire, vt fur luit pœnas. & crux luit mala, id est, punit. Tertio modo est purgare, vel expellere: vt lux luit tenebras. Quarto modo pertinet ad actum venereum, cum oues sunt in ardore coeũdi. Vnde versus, Aere luo pign⁹, cruce pœnas, luce tenebras. Dicitur & luere, quando salitur ouis. Vel sic & breuius, Crux luit, æs, crepo, lux, mala, pignus, ouẽ, tenebrasque. De hoc est gl. not. in l. licet certis. C. de locato & conducto.

Si res aliena. CASVS. Dñe, quidam legauit P. rem alienam: & P. viuente adhuc testatore consecut⁹ fuit dominium illius rei. modo quæro, vtrũ mortuo testatore P. rõne illius legati, cuius dñium habuit ante mortem testatoris, aliquid consequi ab eius hęrede possit. Ad hoc respond. Amice, si res aliena legata fuerit, & eiusdem dñium legatarius viuo testatore cõsecutus fuerit: distinguendum est ex qua causa legatarius consecutus fuerit dominium rei legatæ. nam si ex causa emptionis, vel alia causa onerosa dñium cõsecutus fuerit: nihilominus actione ex testa. æstimationem eiusdem rei ab hærede testatoris consequi poterit: si verò ex causa donationis, vel ex alia causa lucratiua, puta ex causa legati in alio testamento sibi relicti factus fuerit dominus rei illius: tunc de cætero ab hęrede nihil petere poterit: & hoc pp regulam iuris gñalem, qua cauetur duas lucratiuas causas in eundem hominem, & in eandem rem non posse directè concurrere. Et eadem ratione si ex duorum testamentis eadem res alicui legatario debeatur: multum refert: vtrum legatarius rem, an æstimationem ex testamento vnius ↄsecutus sit. nam si ipsam rẽ habeat: aduersus heredem alterius agere non poterit: cũ ex causa lucratiua iam ipsam rẽ habeat. Si verò æstimationem illius rei consecutus prius fuerit: nihilomin⁹ ab hærede alterius ipsam rem ↄsequi poterit. Et hęc dicuntur vsque ad illum § ea quoque res. Fran.

[a] Viuo testatore. Idem est, & si post mortem: vt j. §. si cui.

[b] Consequi pôt. Not. cautè ponit, consequi. nam p̃cium petere non pôt, sed rem, quę tantum est in obligatione, secundum nos: æstimatio tñ datur pp defectum: vt ff. de verb. obli. l. si seruum. §. effectus. Sed contra nos est ff. de leg. iij. l. si res mihi. Respon. ibi, pter defectum iuris petendi, ex præsumpta volũtate defuncti rẽ legatam legatarius amisit: sed hic non ex voluntate defuncti amisit emẽdo. Quidam tñ dicũt æstimationem esse in oblĩone: vt ff. de ↄdi. furt. l. in re furtiua. in prin. ibi sed verum in fi. Et not. quatuor casus, quib. peto id quod habeo. Prim⁹ est vbi res mihi data pôt auferri: vt ff. de sol. l. si rem. & l. qui res. j. respon. Itẽ si habeo ex alia causa, quam debeã habere: quia non videor habere, cũ precTũ absit: vt hic. Itẽ si aliquid iuris rei deest, id adhuc tradendum est: vt ff. de sol. l. etiam. & de verbo. obli. l. Iulianus. §. fin. Item si res deterior est dolo dãtis: ex causa stricti iuris datur de dolo, licet habeat rem: vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solũ. sed in bonæ fidei agitur ex primo ↄtu. vt ff. commo. l. iij. §. si reddit.

[c] Ex alia. Vt legati: vt ff. man. l. si hæreditatem. non dotis promissione: vt ff de acti. & obli. Lex promissione. Accur.

[d] Agere. Etiam si sua postea esse desinit: vt ff. de le. ij. l. Mæuius. §. duobus.

[e] Traditum. A iure: vt ff. de acti. & obli l. omnes. & ff. de le. j. l. si seruus legatus Stichum. Accur.

[f] In eundem hominem. ff. eod. l. si seruus. §. j. ↄ. Sol. ibi per obliquum concurrunt. non directo: vt hic & arg. ff. de vulga. subltit. l. quæ liberis. §. fi.

[g] Rem. Id est, speciem. aliud si quantitatem: vt ff. de leg. ij. l. Titia Seio. in prin.

[h] Non posse. Sed cur secus qñ emit? Rñ. quia nec rem habere videtur: cum pretium ei absit, & loco rei successerit: vt ff. de pen. hæred. l. si & rem. & quod metus causa. l. videamus. & l. si ipsa.

[i] Hac ratione. Scilicet supradictæ regulæ.

[k] Ex duobus testamentis. Scilicet duorum hominum. si enim vnius esset, primum per secundum corrigereẽ: vt ĩ quib. mod. testa. infir. § posteriore. Quid si in eodem bis legauit? Rñ. distingue spẽm a quantitate: vt ff. de leg. j. l. plane vbi. §. si eadem. vsque ad illum §. si coniunctim.

[l] Agere non potest. Vt ff. de leg. j. l. plane vbi. §. si eadem. versi. sed si duorum contra, vt sequitur ex eodem testamento. Sol. illa intelligitur secundum huius §. distinctionem.

[m] Agere pót. ff. de leg. j. l. hmõi. §. j. ↄ: Sol. ibi testatoris & hęredis testantis est eadem persona vt in Authen. de iureiur. a mo. in prin. colla. v. Vel ibi in secũdo legato commodum repręsentationis primi legati relictum vĩ, vt j. eo. §. ex ↄtio: quia non vĩ legari bis in duob. testamentis: ideo non habebit nisi semel.

Ea quoq;. CASVS. Dñe, pono, q aliquis legauit rem, quę tpe conditi testamenti in rerum natura nõ erat, futura tñ sperabatur, nunquid valet legatum. Et rñ. q sic. ea. n. res q̃ in rerum natura non est, si tñ futura speretur, rectè legari pôt: veluti si testator legauerit fructus, qui in fundo Sẽproniano nati erũt: vel si legauerit, quod ab ancilla natum erit. nam in vtroq; casu valet legatum. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. si eadem res duobus. Franc. de Aret.

[n] Ea quoque res. Sic ff. de leg. j. l. quod in rerum. in princ. & de leg. iij. l. etiam. Accursius.

Luo luit, hẽt quatuor significata.

[i] Quę leges nõ faciũt ad ppositum: qa cũ res sit euicta, nõ pôt dici q eam hẽat, & petat: sed facit ff. de le. j. l. nõ quocunque. in princ. Est & ali⁹ casus quando res tradiẽ, forma tamẽ mutata: vt l. mulieris. §. res abesse. ff. de verb. sig. secũdum Ioã. Fab.

[†] Hue spectãt q̃ scribit Mãd. in 7. q. j. Regu. nu. 2. & 23.

Vt scilicet spẽs, vĩ ei⁹ æstimatio semel tãtũ peti possit: quãtitas autẽ bis deaẽ. cuius rei rõnẽ reddit Vlpian⁹ i l. planè. § j. de le. j. qđ eadẽ res sepius pstari nõ pôt eadẽ autẽ summa volẽte testatore multiplicari pôt.

a Futura est. Si aũt nec fuit res, nec est in rerũ natura, nec erit: vt chimera. vel fuit, sed non est, vt homo mortuus, non pôt legari: vt ĩ. de inu. stip. in prin. Si aũt est dubium, an sit vel non sit in rerum natura: cauet hæres de psequendo & restituendo: vt ff. de le. j. l. seruo legato. §. fi. Item in seruo legato, qui fugerat ante testm. aliud in eo, q fugerat post s. testm, qui scilicet est periculo legatarij: vt ff. eo. titu. l. cũ seruus, & l. si seruus legatus. j. respon.

ADDITIO. Dic plenius & ordinatius per gl. in d. l. cũ seruus & ibi Bar. & do. ff. de leg. j. & per gl. in l. si qs seruo. ff. de leg. ij. & adde qđ no. gl. & doc. in l. qđ legat. ff. de iud. Ang.

b Natum erit. Et tunc cõpetit sibi exactio: vt ff. de verb. obli. l. interdũ. j. rñ.

modò futura est, a rectè legatur: veluti fructus, qui in illo fundo nati erunt, aut quod ex illa ancilla natum erit b.

Einsdem rei legatum duobus coniunctim, aut separatim factum vtrique acceptã ti æquis portionibus quæritur: si autem alterius portio defecta fuerit, accrescendi quodam iure ad collegatarium pertinebit.

Si eadẽ res duob. c legata sit, siue coniũctim, d siue disiũctim e si ambo pueniãt ad legatũ: scinditur f inter eos legatũ. † si alter deficiat: qa aut spreuerit legatũ, aut viuo testatore g decesserit, h vel alio quoquo mõ. defecerit: i totũ ad collegatariũ ptinet. Cõiunctim k autem legat, veluti si qs dicat, Titio, & Seio hominẽ Stichũ do, lego. Disiũctim l ita Titio hominẽ Stichũ do, lego, Seio hominem Stichũ do, lego. m Sed & si expresserit, eundem hominem Stichũ, æquè disiunctim n legatum intelligitur.

Si legati fundi proprietas ad legatarium oneroso titulo peruenerit, vsusfructus verò lucratiuo, proprietatis æstimationem iudicis officio tantum consequetur.

Si cui fundus alienus

† Inter coniunctos sunt qui dẽ ab initio ptes, inter disiunctos aũt partes cõcursu fiũt. l. planè vbi. §. si cõiunctim. ff. de leg. j. Porrò q coniũcti faciãt partes iure digestorum, vel nõ faciãt, subtiliter admodũ tractat Zasius in intellectibus suis singularibus.

Si eadẽ res. CASVS. Dñe, quidam legauit eandem rem duobus P. & M. ego quæro, quid iuris sit in isto casu? Ad hoc respon. Amice, si duobus eadem res legata sit: si diuisim vel coniunctim legetur, si ambo peruenerint ad legatum, diuiditur inter eos legatum. Si autem alter eorum per modum repudiandi deficiat: vt qa legatum peruenit in casum caduci: vt puta, quia legatarius decesserit viuo testatore: vel si quolibet alio modo deficiat, veluti per mortẽ ciuilem: tunc omnibus his casibus totum legatum ad legatarium iure accrescendi pertinebit. Sed Domine, iam video, quid iuris est, qñ eadem res legatur duobus: siue coniunctim, siue disiunctim: pro Deo dicatis mihi, qñ qs censetur legare coniunctim, & qñ disiunctim? Ad hoc respon. q coniunctim vr quis legare in hunc modum: veluti si quis dicat Titio, & Seio hominem Stichum do, lego. Sed disiunctim videtur quis ita legare: veluti si dicat, Titio Stichum do, lego. Seio Stichum do, lego. nam in hoc casu etiam si expresserit eundem hominem, s. dicendo sic, Stichum do, lego, nihilominus eum disiunctim legare intelligitur. Et hæc vsque ad illum §. si cui fundus. Fran. de Are.

c Duobus. Quid si dicat, illi, aut illi lego? Respon. duo rei stipulandi esse videntur: vt ff. de leg. ij. l. si Titio aut Seio. Accur.

d Coniunctim. Scilicet per copulatiuam coniunctionem: vt ff. de hæred. insti. l. si ita quis hæredes.

e Disiunctim. Id est, separatim: vt ĩ. proxi. §.

f Scinditur. Vtiliter, nisi simul duo coniuncti essent, qui locum vnius obtinent: vt ff. de hæredi. instit. l. Titius. & l. interdum. in prin. Accur.

g Viuo testatore. Nam si testatore mortuo legatarius decedat: ad hæredem suum legatum transmittit: vt C. de cadu. tollen. §. cum igitur.

h Decesserit. Post testamentum tamen: vt differat a sequenti.

Legatum quinq; casibus deficit & legatario accrescit.

i Defecerit. Scilicet legatarius: vt per mortẽ ciuilem. Vel dic legatum, quod trib. casibus deficit: & accrescit legatario, præter duos, qui ponunt̃ hic. Primus si non est collegatarius in rerum natura tẽpore testamenti, vt C. de cadu. tollen. §. j. in princ. secũdus si mihi, & posthumo legat̃, qui orietur postea: vt ff. eo. j. l. si duobus. §. fi. Tertius si mihi, & hæredi suo legat: vt ff. eõd. j. l. plane vbi. §. si duobus. & sic sunt qnque casus. Econtra sunt tres casus, quibus deficit legatum: sed collegatario non accrescit. Primus si mihi, & seruo suo legat: vt ff. eod. j. l. plane vbi. §. si coniunctim. Secundus si mihi & tibi res tua legatur: vt ff. eod. j. l. huiusmodi. §. si Titio. Tertius si mihi & non capaci legatur: vt ff. de legat. ij. l. si Titio.

Legatũ in trib. casibus deficit. nec legatario accrescit.

k Coniunctim. Scilicet re & verbis: vt ff. de leg. iij. l. re coniuncti.

l Disiunctim. Scilicet verbis tãtum. nam re sunt coniuncti.

m Do, lego. Sed nonne dando Seio, adimit Titio: vt ff. de pupill. substit. l. si quis cum. & de adi. leg. l. iij. in prin. & l. sicut? Respon. sic, si probatur testatorẽ hoc, scilicet adimere Titio, & dare Seio voluisse, i non aliàs, vt ff. eo. j. l. si pluribus. §. j.

i Puta q̃a hoc expssit vt sub cõmemoratiõe primi legauit secũdo, vt, fũdum quẽ legaui Titio. lego Sempronio. aut hoc fecit ex interuallo Fm Io. Fab.

n Disiunctim. Id est verbis tantum, re tñ coniuncti sunt: vt ff. de leg. iij. l. re coniuncti. Sũt & alij re & verbis disiuncti, vt si ita dicam, lego Titio dimidiam serui, Sempronio lego dimidiam eiusdem serui: vt ff. eo. ij. l. & proculo. Nec obstat in eo. tit. de lega. ij. l. Mæuio. in prin. quia illa intelligitur qñ vnam dimidiam vtriq; legauit. Et in istis non habet locum accessio. i. ius accrescendi, vt d. l. & Proculo. sunt etiam re disiuncti, sed verbis coniuncti, vt si dico tibi & Sẽpronio pro æquis portionib. Sunt & alij re, & verbis coniuncti, vt s. proxim. Et coniuncti vtroque modo præferuntur disiunctis vtroque, vel altero tantummodo coniunctis. Coniuncti verò vno modo tãtum, simul admittuntur, scilicet re tantum. Coniuncti cũ verbis tantum, & disiunctis re, & verbis præferunt̃: vt ff. de hæredib. instituen. l. si ita quis hæredes, & ff. de leg. iij. l. re coniuncti. §. penul. & §. fi.

Legatariorũ qdã sunt cõiuncti re tantũ, alij re, & verbis: alij psus disiũcti.

ADDITIO. Simile in gl. habes in l. j. §. fina. ff. de vsufruct. accrescendo.

Si cui fundus. CASVS. Dñe. quidam legauit Petro fundum alienum, postea legatarius, s. P. pprietatem eiusdem fundi emit, vel ex alia causa onerosa deducto vsufructu acquisiuit, procedente tempore vsusfructus eiusdem fundi peruenit ad P. per mortẽ, vel capitis diminutionem vsufructuarij, vel ex alia causa lucratiua, vsufructu finito, & ad proprietatem reuerso: & ita legatarius fundum in plena pprietate habuit. modo P. nihilominus agit ex testamento contra hæredem, & petit totum fundum in plena proprietate ab hærede testatoris. modo quæro. Vtrum P. legatarius rectè agere videat̃? Et respon. q sic. Nam si fundus alienus legatus fuerit, & postea legatarius emerit proprietatem eiusdem fundi deducto vsufructu, licet postea vsusfructus ad legatarium ex causa lucratiua peruenerit, tamen ad fundum nihilominus actione ex testamento rectè agere poterit. & ita Iulianus ait. Contrarium tamen videbatur. nam si legatarius petat fundum in plena proprietate, quæ

proprietas

proprietas constat ex duobus, videlicet ex nuda proprietate, & vsufructu: si legatarius ex causa lucratiua habuit vsumfructum, videtur quòd fundum in plena proprietate petere non potest. Ad istam tacitam obiectionem, quæ fieri posset, respō. Iusti. in litera dicens quòd hæc obiectio non obstat: quia vsusfructus in petitione tali, videlicet quæ fit per actionē ex testamento, non obtinet partem dominij, sed vicē seruitutis; & ideo petēdo fundū in plena proprietate, non videtur petere illam partem rei, quæ sibi obuenerat ex causa lucratiua, scilicet vsufructu. & hoc est verum de rigore iuris: sed de æquitate ait Iulianus officio iudicis contineri, vt æstimatione vsusfruct. deducta, hæredem ad æstimationē nudæ proprietatis debeat cōdemnare. & hæc dicuntur vsque ad illum §. sed & si rem.

legatus sit, & emerit [a] proprietatē deducto vsufructu, & vsusfructus ad eum peruenerit: [b] & postea ex testamento agat: rectè eum agere, & fundum [c] petere, [d] Iulianus ait: quia vsusfructus [e] in petitiōe [f] seruitutis [g] locum obtinet. sed officio iudicis cōtinetur, vt deducto [h] vsufructu, iubeat æstimationem [i] præstari. [k]

Legatū rei ꝓpriæ legatarij non valet, etiā si post testamentū sua esse desierit. Aret.

Sed si rem legatarij quis ei legauerit: inutile est legatū: [l] quia quod proprium est ipsius, amplius eius fieri non potest. [m] Et licet alienauerit [n] eam, non debetur, nec ipsa res, nec æstimatio eius.

Valet legatū rei testātis, licet testator putauerit alienā.

Siquis rem suam quasi alienam [o] legauerit, valet legatum. Nam plus valet, quod in veritate est, quàm quod in opinione. [p] Sed & si legatarij esse putauit, valere constat, quia exitum [q] voluntas defuncti habere potest.

Ita demū rei legatæ alienatio, aut pignoris datio legatū adimit, si testatorē adimendi animo alienasse constet.

Si rem suam legauerit

a Emerit. Scilicet legatarius.

b Peruenerit. Scilicet morte vsufructuarij, vel capitis diminutione, vel simili causa lucratiua tamen: vt ſ. de vsufr. §. finitur. & sic factus est casualis.

c Et fundum. Id est proprietatem plenā. de iudicis tamen officio aliter fit: vt j. sequitur.

d Petere. Hic repete, quod diximus ſ. eod. §. si res. Accursius.

e Quia vsusfructus. Dixit fundū peti. & sic in plena proprietate. Sed opponitur: plena proprietas constat ex duobus. s. ex nuda proprietate, & vsufructu. & iam habet partem. i. vsumfructū ex causa lucratiua. quomodo ergo petitur fundus in plena proprietate? Rē. vsusfructus hoc casu cū fundus petitur in plena proprietate, non obtinet partem dominij, sed vicē seruitutis prædialis, quæ non est pars rei, cum non possit esse sine re. & ideo non videtur peti ea pars rei, quæ obuenit ex causa lucratiua, scilicet vsufruct. & hoc de rigore: sed contra de æquitate, vt subijcit.

f In petitione. s. tali. i. prædicta fundi per actionē ex testamēto, aliàs i multis locū dominij habet: vt ff. de dam. infect. l. qui bona. §. & superficiariū. & ff. de bo. aut. iud. pos. l. in venditione. in prin. & ff. famil. ercisc. l. & puto. §. ii. & ff. de vsufruct. l. iiij. & v.

ADDITIO. Dic quòd non est pars dominij ꝓdicatiua, seu subiectiua: vt posita specie ponatur genus: sed est pars integralis: quia fructus iuncti cum proprietate faciunt plenum dominium: vt per gloss. in l. recte dicimus. ff. de verb. sign. Angel.

g Seruitutis. Scilicet realis.

h Deducto vsufructu. Id est æstimatione vsusfructus, quem scilicet vsumfructū ex causa lucratiua habet: ideo non debet plus habere; vt ſ. eo. §. si res.

i Aestimationem. Scilicet proprietatis.

k Præstari. Scilicet ab hærede suo.

Sed si rē. CASVS. Domine quidā legauit P. fundum ipsius P. modo quæro a vobis vtrū valeat? Et respon. quòd non. Nam licet ſ. dictum sit alienā rem legari posse: si tñ aliquis rem propriā ipsius legatarij ei legauerit: inutile est legatū. & hoc ideo: qa illud quod proprium est ipsius legatarij, amplius eius fieri non potest. & in hoc casu iterū inutile est legatū, & nullius est momenti: quia nec ipsa res nec æstimatio debetur. Sed po. Quidā testator rem suā propriā credens esse alienam rem, quasi alienam legauit Pe. ego quæro verū valeat? Respon. Iusti. quòd sic? dicēs ita. Siquis rem suā quasi alienam legauit, in hoc casu bene valet legatū. nā plus valet quod est in veritate, quā quod est in opinione. Sed domine ponamus ꝙ testator putās rem suam esse legatarij, legauit: nunquid valet tale legatū? Rñ. quòd sic. In hoc enī casu legatum valere constat; quia voluntas testatoris volentis huiusmodi rē acquiri legatario, exitum habere potest. Et hæc dicuntur vsque ad §. si rē suam. Franc.

l Legatū. Vt ff. de lib. leg. l. j. cōtra. Sol. ibi liberatio relinquitur, quæ nō erat debitoris.

m Non potest. Sic j. de actio. §. sic itaque. ff. de leg. iij. l. cum quis. j. respon. & ff. de exceptio. rei iudi. l. & an eadem. §. actiones. & de acqui. posses. l. iij. §. ex pluribus. Accur.

n Alienauerit. ff. de reg. Cato. l. ij. in fi. contra. Sol. secundum B. ibi viuo testatore alienauit, hic postea. [r] Vel hic purum fuit, ibi conditionale, secundum Ioā. arg. ff. eo. l. cætera. §. ij.

o Quasi alienam. Id est credens alienam.

p In opinione. Not. sic ff. de manu. vind. l. si pater. §. quoties. ibi. plus est enim & ff. de iur. & fact. ign. l. regula. § qui ignorauit. arg. contra. ff. de acqui. hær. l. is qui putat. Sol. ibi de re, quæ consistit in animo.

q Exitū. i. effectum: vt ff. quemad. test. ape. l. vel negare. ibi publice enim expedit suprema hominū iudicia exitū habere, i. res talis legatario acquiri potest.

Si rem suā. CASVS. Quidam legauit P. fundū: postea idē testator eundē fundum vendidit M. quæro vtrum valeat legatū: an vero videatur ademptū per alienationem factā a testatore? Rñ. Iusti. quod in hoc casu sententia Celsi tenenda est: Celsus enim in hoc casu existimat, si testator nō adimēdi animo fūdū legatum vēdidit, nihilominus etiā post alienationē deberi legatū. & hoc idem diui Seuerus & Antoninus rescripserunt: & ijdem principes in quodā alio casu idē ius statuerunt: videlicet in tali casu. Quidā fecit testamentū, & in testamēto suo ꝗdam prædia legauit Pe. & postea eadem prædia Pe. legata pignori obligauit. Nam rectè in hoc casu rescripserunt testatorem obligando prædia legata, legatum non videri ademisse: & ideo legatarius cum hærede experiri poterit actione ex testamento, vt prædia a creditore luantur. Et quod dixit supra quando testator totam rem legatam alienauit, idem iuris est, & si partē rei legatæ alienauerit. nam in parte nō alienata ita demū valet legatū, si testator

[Marginal notes, left:] [*] Id est detracto a proprietate. sic Plau. deduco pedes de lecto. i. detraho, separo. Aegi. Per.

Vsusfructus in sit pars dominij.

Vsusfructus in multis locū dominij habet.

[Marginal notes, right:] [*] Hic locus intelligēdus ē de re, cuius legatarius plenū, ac firmū dñium habet vt nec in cremētū recipiat, & nullo modo ab eo auelli possit, aliàs nō inutiliter legaret p l. nō quocūque. ff. de leg. j. Et cōcor. cū hoc §. tex. in c. Iterdū lec. ante fi. cū glo. super verb. qd meū. extra. d iud. instr.

[*] Qñ dicat plus eē id qd i veritate ē, q̄ qd in opinione: aut ꝯtra plus esse qd in opinione ē quā qd I veritate pulchre explicat hoc loco Frā. Bald. Vide ēt I eā rē Aemi. Ferretū hic.

Et oīno Lap. I pulcherrima Alle. 89: ver. venio ad fin n. 9. cū pluribus sequ. & Mādos. I Apostillis ad eūdē Lap.

[r] Hæc responsio nō est bona: qa quātū ad ꝯualescētiā legati nihil refert, an viuo testatore rē sibi legatā

stator non adimēdi animo eam alienauerit. Et hęc di cuntur vsque ad illum §. siquis debitori suo. Fran.

a Alienauerit. Vēdendo, sed donando indistinctè vi detur adimere: nec distinguitur an valeat donatio, vel non: & etiam si reuocetur: vt ff. de adi. leg. l. cum seruus: & l. rem legatā. & l legatū sub conditiōe. §. j. si ex alia causa a donatione, distingue animū: vt hic, & in dubio pobat hæres mutatam voluntatem: vt ff. de le. iij. l. fideicommissa. §. si tē. & ff. eo. ij. l. Lucius. §. pen. ibi, nisi hæres. & ff. de prob. l. eum qui.

b Nō adimendi animo. Qui animus ex hoc probat: quia si necessitate rei familiaris, nō videtur reuocasse: aliàs sic. quæ distinctio in donationem nō cadit: vt ff. de adim. leg. l. rem legatā. & not. C. e. l. qui post. Acc.

c Deberi. s. rem legatario. arg. ī. eo. §. non solum. vbi ab initio fuit alienata.

d Idemq;. Scilicet. iuris esse.

e Iidē. Scilicet Imperatores Seuerus & Antoninus.

f Pignori dedit. Quid si rem obligatam creditori debitor legauerit: nunquid valet legatum? Respō. sic, & nihilominus poterit petere debitū, nisi voluntas testatoris ostendatur volentis compensare: vt ff. de leg. ij. l. creditorem. Accur.

g Non videri. Nisi sub dicta cōstitutione, id est, an habuit animum adimendi, vel non. Vel dic nullo modo: vt hic, & C. eo. l. qui post. & hoc quia primo valuit relictū, aliàs contra: vt C. de do. inter vir. & vxo. l. si maritus. ij. & ff. de do. inter vir. & vxo. l. cum hic status. §. si maritus & ibi in gl. j.

h Si verò. Nota de toto ad partem.

i Quis. Scilicet, testator.

propriā alienauerit, an vero post eius mortē vt l. extera. §. j. ff. de leg. j.

† Ex hoc §. no. do. q̄ si feudatarius feudi partē dño ñ rogato alienet, q̄ duntaxat parte priuet, quod nō placet Iacobo d Aret. siquidē per cōtrauentionē in parte a toto feudo is cadat per l. siquis ī grati. §. si quis igno rans. vers. sinaūt. ff. ad Vellei. & l. etiā si pars. ff. de le. j. ac de hoc plenius videbis p Bal. & Iac. Alua. in vii. feu.

a Nisi p̄ dicta pecunia esset pignorata q̄ non sit verisimile eā redimi: vt l. q habebat. ff. de leg. iij. Ange.

testator, posteaque eam alienauerit: a Celsus putat, si non adimendi animo b vendidit, nihilominus deberi: c idemq; d diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. Iidē e rescripserunt, eum, qui post testamentum factū prædia, quę legata erant, pignori dedit, f ademisse legatum non videri: g & ideo legatarium cum hærede eius agere posse, vt prædia a creditore luātur. Si † verò h quis i partem rei legatæ alienauerit: pars, quæ non est alienata, omnino debet. pars autem alienata ita debetur, si non adimendi animo alienata sit.

Liberationis legatum, tutū legatarium, eiusq; in posterū iuris successores reddit: Actionemq; ei aduersus creditoris hæredem, vt liber ab obligatione fiat, adquirit.

Siquis debitori suo liberationem legauerit, k legatum vtile est, l & neque ab ipso debitore, neq; ab hærede eius pōt hæres m peter, n neq; ab alio, * q hæredis loco sit: o sed & pōt a debitore cōueniri, vt liberet p eum. Potest etiā quis vel ad tempus q iubere, ne hæres petat.

Debitor creditori debitū legādo tunc vtiliter legat, cùm qualecunque cōmodum creditor ex legato consequitur.

Ex contrario, si debitor r creditori suo s qđ debet, legauerit: inutile est legatum: si nihil plus est in legato, quàm in debito, quia nihil am-

Siquis debitori. CASVS. Quidā habuit debitorē in c. & in testamēto suo legauit debitori suo liberationē. modo quero, vtrū valeat huiusmodi legatū? Et rñ. Iusti. q̄ sic. nā siquis debitori suo liberationē siue quietationē legauit: in hoc casu vtile est legatum: & neq; ab ipso debitore, neq; ab hærede debitoris, vel a quocūq; alio eius successore hęres testatoris aliqd cōsequi poterit: sed etiā debitor cui liberatio legata est cū hęrede testatoris agere poterit, vt eū liberet. Et non solū in casu pdicto valet legatū, videlicet, qñ liberatio legata est: sed et si dilatio debiti legata sit. Pōt em̄ testator iubere, ne hęres suus vsque ad aliquod certū tēpus a debitore petat. Sed licet dixerim tibi valere legatū liberationis: secus tñ est in casu cōuerso. Nam si debitor qđ debet purè creditori suo, eidem legauerit, inutile est legatū. & hoc est verū, si nihil plus est ī legato, quā ī debito: qa in hoc casu legatarius nullā vtilitatē ex hmōi legato habiturus est. & hoc est verū, qñ purè debitū legauit. sed si debitor quod ī diē vel sub cōditiōe debet creditori suo purè legauit eidem: in hoc casu vtile est legatū, videlicet ꝓpter modū repręsentatiōis: qa illud, quod primo erat ī diē, vel sub cōditione debitū, per legatū mortuo testatore purificatū est. Sed qd si viuo testatore dies venerit, vel cōditio extiterit: nūquid euanescit legatū: & certè videbatur quòd sic, cum debitum per aduētū diei, vel conditionis. sā sit effectū purum: & ita nihil. amplius est in legato, quàm in debito. Papinianus tamē ī hoc casu scripsit nihilominus valere legatum: & hoc ideo, qa ab initio tenuit. & certè sentētia Papiniani est vera. Nō enim placuit nobis sentētia quorundā existimantiū in hoc casu extinctum esse legatum: quia in eā causam peruenit à qua incipere nō potest. Et hæc dicūtur vsq; ad illū §. sed si vxori. Casus qui sequuntur planissimi sunt vsque ad illum §. si peculium. Fran. de Aret.

k Liberationē legauerit. Quod tribus modis fit. Primus, peti nolo, vel quod debet, relinquo, vel actionē remitto. & sic liberandus ē legatarius ab omni debito: vt hic & ff. de libe. leg. l. si quis rationes. & l. Aurelio. j. resp. Secundus est si negotium testatoris gessisset: & testator dixerit, rationes reddere nolo. & hic ab omni debito liberat, nisi ab eo, qđ penes eū sit, & ab eo, quod dolo fecit: vt ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. fin. cum suis cōcor. ² vt in gl. fi. ibidem. Tertius si damnauit hæredem, ne exerceat actiones. quo casu si bonam causam habet testator litis euentus & sumptus ab aduersario facti legati uidentur: vt ff. de libe. lega. l. petitor si malam causam, nihil videtur legare: vt in eadem lege.

ADDITIO. Similem glo. habes in l. Aurelio. ff. de libe. lega.

l Vtile est. Licet res sua sibi legari videatur: vt ff. de libe. lega. l. j. j. respon. & est hoc verum, nisi testatore uiuo exactio fiat: vt ī. eo. tit. §. tam autem. & ff. eo. iij. l. fideicommissa. §. si rem. Accur.

m Hæres. Vel hæres hæredis, vt ff. de lib. leg. l. ij. ſ fi.

n Petere. Cum effectu propter exceptionem: vt ff. de lib. leg. l. iiij. §. nunc de effectu.

o Hæredis loco sit. Sicut est bonorum possessor, & fideicom. vniuersalis: vt ī. de bo. pōss. §. quos autē. & de fideicom. hære. §. restituta.

p Vt liberet. Per acceptilationē, si sol⁹ ē debitor. si habet correū sociū. idē aliàs correus siue socius pacto est liberat⁹: vt ff. de li. leg. l. iiij. §. nūc de effectu. in fi.

q Ad tempus. Vt ff. de lib. leg. l. non solum nostrū. §. ij. Accur.

r Si debitor. Secus si alius: quia interest creditoris plures reos habere: vt ff. de liber. legat. l. siquis decedens. §. fi. alias incipit. Iulianus.

s Creditori suo. Scilicet ciuiliter, & naturaliter, & cum effectu, & purè, alias valet: vt ff. de leg. j. l. si creditori per totam legem. & l. sinautem. Accur.

* Aliàs, ab illo.

² Tenebitur tñ pro re vel in grosso rationes reddere omissa scrupulosa inquisitione: vt l. si seruus vetitus. ff. de leg. j.

• Quia si non valet principale, nec accessoriū. Aeg. Per.

Nihil

a Nihil amplius. Sed adquid hodie semp est plus. cũ habeat statim rei legatæ dominiũ, & hypothecariã aliarũ rerũ defũcti: Rñ. nõ. vt ff. de leg. iij. l. iij. §. si ré. [1] quia plus tantũ quatuor modis dicit. vt j. de act. §. plus autem. & iste modus non est aliquis de his. Acc.

plius a p legatũ habet. Quòd si in diẽ, vel sub cõditione debitũ ei b purè legauerit, c vtile est legatũ propter repræsentationẽ. Quòd si viuo testatore dies venerit, vel cõditio extiterit, Papinianus scripsit, vtile esse d nihilominus legatũ, quia semel cõstitit. e qđ & verũ est. Non enim placuit sententia existimantium extinctum esse legatum, quia f in eã causam peruenerit, a qua incipere non potest, g

Dotis ꝑlegatio vxori a marito facta iure subsistit, ꝑpter cõmodũ repræsentationis: dotem igitur (etiã si nullam dederit) consequet̃ vxor: modò certã dotis quãtitatem testator legando expresserit.

Sed si vxori maritus dotẽ legauerit, valet legatũ, quia plenius ẽ h legatũ, quàm de dote actio. Sed si quã nõ accepit dotẽ, i legauerit, diui Seuerus, & Antoninus rescripserũt, si quidẽ simpliciter † legauerit, inutile esse legatũ, † si verò certa pecunia, vel certũ corpus, aut instrumẽta dotis k in ꝑlegãdo l demõstrata sunt: valere legatũ.

Si res legata facto hæredis etiã ignorãtis præstari nõ potest, hæres tenetur: secus si nõ suo facto. Aretinus.

Si res m legata sine facto n hæredis perierit, o legatario decedit. p Et si seruus alien[9] legat[9], sine facto q hæredis r manumissus s fuerit, nõ tenetur hęres. Si verò hęredis seruus legatus sit, & ipse eum manumiserit, teneri t ipsum Iulianus scripsit, nec interest u sciuerit x an ignorauerit a se legatum esse. Sed & si alij donauerit y seruũ, z & is, cui donatus est, eum manumiserit, tenetur a hæres, quamuis ignorauerit b a se eum legatum esse.

Copulatorũ altero pereũte, aliud ęquè principale firmũ manet: q si alteri fuerit accessoriũ, prĩcipali corruẽte, et id qđ accedit corruer̃ necessũ ẽ.

Siquis ancillas cũ suis natis c legauerit, etiam si ancillæ mortuæ fuerint, partus legato ce-

b Ei. Scilicet, creditori.

c Legauerit. Scilicet, debitor.

d Vtile esse. ff. de lega. ij. l. debitor. in princip. contra. vbi est inutilis. Solutio, hoc corrigitur. Vel ibi dicit inutile, id est, non vtile. cum & aliam habeat actionẽ. [2] potest tamen & ista agi: vt hic. Accur.

e Constituit. Idest, valuit. Accur.

f Quia. Ratio illius falsę opinionis. Accur.

g Non potest. Nota argumen. pro vtraque parte ad hãc regulam. ff. de ver. bo. obliga. l. existimo. & l. pluribus. §. & si placeat. & de ijs, quæ pro non scrip. hab. l. si in me tallum. §. item si seruo. & de seru. l. pro parte.

ADDITIO. De isto brocardo, dic vt per Dynum in regula. factum vti. de regu. iur. in vj. & per Bartol. in l. pluribus. §. j. ff. de verbo. obligat. Angel. Aret.

h Plenius est. Scilicet, in commodo repræsentatiõis: cũ legatum statim. dos verò annua, bima, trima die olim: hodie post annũ mobilia. [3] sed immobilia statim: vt C. de rei vxor. actio. l. j. §. cum autẽ. & ff. de dote præleg. l. j. §. verum est. Item de dote datur actio inquantum maritus facere potest, vel eius hæres: vt ff. soluto matr. l. etiam. j. respon. at legatũ insolidũ. nisi in Falcidia per beneficiũ inuentarij: vt in Aut. de hær. & fal. §. si verò non fecerit. col. j. Item si qua pacta in præiudicium mulieris facta sunt, beneficio legati tollũtur: vt ff. de do. præle. l. j. j. respon. Accur.

i Dotem. i. illam dotem, quam non recipit. Accur.

k Instrumenta dotis. Scilicet in quibus cõfessus fuit se recepisse dotem, quam non recepit: vt ff. de dot. ꝑleg. l. fi. & l. cum scriptum. §. item ei quæ.

l In prælegando. Id est legando. abundat enim præ. vt ff. de dote præle. l. j. j. respon. in glo. j.

m Si res. puta seruus Stichus. ADDITIO. Et sic seruus venit appellatione rei. Mandos. in Glo. Facu. §. Ac tam. in ver. rebus.

n Sine facto. j. mora: quo casu de interitu tenetur: ff. de uerb. oblig. l. si seruum. j. resp. de lega. j. cum res. §. fi. [5] Vel quia sine causa occidit: vt dicta l. si seruum. Aliud si cũ causa: vt ff. de leg. j. l. quod ergo. §. si hæres. tenetur enim de dolo & lata culpa & leui: vt ff. eod. j. l. cum res. §. sed si Stichus. ver. sed si culpa. & §. culpa. Accursius.

o Perierit. Vel nõ cõpareat: quo casu caueat hæres. l. dãdo si ad eum redierit, & suis sumptibus recuperatur. quando post mortem fugit. [6] si in uita, sumptibus legatarij: vt ff. de legat. i. l. cum res. §. item si res. & de legatis ij. l. si quis seruum. in prin.

p Decedit. Quia q in specie tenetur eius interitu liberatur: vt hic, [7] & ff. de verb. obli. l. si ex legati.

q Sine facto. In hoc quoque, scilicet alieno seruo, potest admitti culpa: puta nõ certificauit hæres dñm (qui si sciuisset se posse vendere, non manumisisset) scilicet forte, cũ videret eum velle manumittere: vt ff. eodem. j. l. cum res. §. sed & si alienus. & §. penultimo, & finali. item si fuerit in mora emẽdi. vt ff. de verborum obligationibus. l. si seruũ. §. si autẽ alienus. & dic facto, id est, culpa, vel mora.

r Hæredis. Contra de lega. præstand. l. nanque naturam. [8]

s Manumissus. Nã manumissus similis est mortuo: vt ff. de solutionib. l. si mihi alienum.

t Teneri. Scilicet. ad æstimationẽ. vt ff. eo. j. l. siquis inquilinos. §. j. & ff. q. & a q l. hæres. Sed hic nõ dicit tenere manumissionẽ: sed dicit quòd nõ minus valeat legatum, scilicet quo ad æstimationem, Accur.

ADDITIO. Et valet et manumissio: q a dñiũ serui hæredis nõ trãsit in legatariũ: vt hic, & g. l. siquis inquilinos, sec[9] in seruo hæreditario et sub cõditiõe legato. l. si seruũ qui sub cõditione. ff. de manum. Ang.

u Nec interest. Cur secus vbi seruum indebitũ sibi solutũ quis manumiserit: vt ff. de cõd. inde. l. in summa. §. si seruum. quæ est contra Ioan. respon. quia debuit scire, cum factum suum censeatur: vt in Auth. de iureiur. a mo. j. respon. coll. v.

x Sciuerit. Scilicet ipse hæres.

y Donauerit. Scilicet hæres.

z Seruum. A testatore legatum: & erat hæredis.

a Tenetur. Ad æstimationem: vt s. proxi. dixi.

b Ignorauerit. Scilicet hæres.

c Suis natis. Alias suo nato.

1 Ista gl. dicit verũ respectu hypothecæ. sed respectu domini valet legatũ: vt ibi probatur. Ang.

2 Ista est vera, quã etiã sequitur Barto. in d. l. debitor. Angel.

3 Dicẽdo do vxori, sm Por. Aegi. Per. Quia nõ cõstat quã dotẽ legauerit, sm Por. Aeg. Per.

Dotis legatũ a marito vxori factũ, valet.

5 Mandos: inter cas[9] Annales. n. 34.

4 De negligentia vero non tenet[9] debitor actione ꝑsonali, nisi fuerit in mora, vel petat res q fuit creditoris, vel negligentia si circa rem seu per emptionẽ substãtiæ rei debitæ. Ange.

6 Alias. in relegãda.

7 Secus si sit debitor quãtitatis, quæ nũquam perit tẽpore. l. incendiũ C. si cer. pet. Aegi. Per.

8 Falsa est hæc glos.

dūt. a Idem est, b & si ordinarij c serui cum vicarijs legati fuerint, quia licet mortui sint ordinarij, tamen vicarij legato cedunt. Sed si seruus fuerit cum peculio legatus, mortuo d seruo vel manumisso, vel alienato, peculij legatum extinguitur. e Idem est, si fundꝰ instructus, f vel cū instrumēto g legatus fuerit. † Nam fundo alienato, h & instrumēti i legatum extinguitur.

Grex etiā in vna oue retinetur: & legato grege veniunt oues adiūctę gregi post testm̄. Idem est in legato ædium.

Si † Grex i legatus fuerit, & postea ad vnam ouē k peruenerit, quod superfuerit, vēdicari potest. l Grege autem legato, m etiā eas oues, quæ post testamentum factum gregi adijciuntur, legato cedere, Iulianus ait. Est autem gregis vnū corpus n ex distantibus capitibus, sicut ædium vnum corpus est ex cohærentibus lapidibus. Aedibus deniq; legatis, columnas & marmora, q̄ post testamentum factum adiecta sunt, legato dicimus cedere. o †

Quicquid legato peculio adhuc viuo testatore accrescit vel decrescit, legatarij cōmodum, vel damnū respicit: quicquid verò mortuo testatore, nondumq; adita hæreditate accedit, ipsi seruo manumisso cedit: quod si alij, quam seruo legatum sit, quod ex rebus peculiaribus augmentum prouenit tantùm consequitur legatarius.

Si peculium legatum fuerit, p sine dubio quicquid peculio q accedit, vel decedit viuo testatore, legatarij lucro, vel damno est. Quòd si post mortem testatoris ante aditam hæreditatem aliquid seruus adquisierit, Iulianus ait, si quidē ipsi manumisso peculium legatū fuerit, omne, quod ante aditam hæreditatem adquisitum est, legatario r cedere: s †

a Cedūt. Quia duo legata sunt superata: vt ff. de pe. le. l. at si ancilla quæ est l. iij. Sed cōtra. ff. de vē. inspi. l. j. §. ex hoc. vbi dicitur, q̄ partus est portio viscerum matris. Respon. ibi loquitur donec in ventre est.

b Idem est. Sic ff. de pecu. lega. l. iiij.

c Ordinarij. Qui sunt hi? Dic vt j. q̄d cum eo. §. cū autē.

d Mortuo. Scilicet, viuo testatore, non si post: vt ff. de pec. lega. l. tunc inutile.

e Extinguit. Quia accessio est: vt ff. de pec. leg. l. j. & ij. Sed quare non ita in superiori casu? Resp. propter hominis dignitatem, quia non ita accidit: vt ff. de ædil. edi. l. iustissime. in prin. Item quid si vicarij erant tantum in peculio, & legatus est cū peculio? Respō. ināē, vt exprimere peculiū noceat: ut ff. de condi. & demon. l. si in diem. in fi.

ADDITIO Idē & si aliæ res erāt in peculio, eadē ratione. Si verò leget ordinarium cum vicarijs, & peculio, obtinet, quasi separet vicarios a peculio: vt l. si peculiū. §. si seruus. ff. de pecu. leg.

f Instructus. Huic primo articulo contradicit ff. de fundo instru. l. si cui in fi. Sol. secundū Ro. hic simpliciter propter rudes sic loq̄r. Vel dic, q̄ sit idē, quod in partu, & vicarijs. & q̄d sequit̄ cum instrumēto referat̄ ad proximū de peculio. Vel subtilius refert inter instrumentum fundi, q̄d perit semper perempto legato fundi, & instrumentum patrisfam. q̄d non perit, licet legatum fundi pereat. & hoc casu loquitur lex contraria, & alia contraria in eo. ti. l. j. at contra ff. de fund. instru. l. quæsitum. §. si fundus. & §. si instructo. quibus dicit̄, si fundus instructus legatus sit, instrumentū patrisfam. cōtinetur, non agri. Sed ibi subaudi, tantum. Vel dic, illā esse Pauli sententiam in l. si cui. istam Labeonis a Iusti. probatam. & sic corrigitur illa.

g Instrumento. Est aūt instrumentū apparatus rerum diutius permansurarum, sine quibus non posset exerceri possessio: vt ff. de fun. instr. l. quæsitum. j. rū. Et sunt instrumenta fundi, quæ fructus quærendi, cogendi, seruandi gratia comparata sunt: vt ff. de fundo instru. l. instrumenta. in princip.

h Alienato: A testatore.

i Si grex. Qui ex decem ouibus cōstat, vel quatuor, vel quinque porcis: vt ff. de abigeis. l. oues.

ADDITIO. Tres autem homines constituunt collegium: vt l. Neratius. ff. de verbor. sign. not. in c. infra, de elect. secundum Christoph.

k Ad vnā ouem. Sic ff. quod cuiusq; vniuer. l. sicut. §. fin. & ff. eo. j. l. si grege.

l Vendicari potest ff. quib. mod. vsusfr. amit. l. si; contra. Solu. facilius perditur legatum vsusfructus, quam proprietatis: ut argu. ff. eo. ut. l. repeti. §. rei mutatione. & ff. eo. j. l. si grege. in h.

m Legato. Sic ff. eodem. l. grege. sic j. §. proxi.

n Corpus. Tria em̄ sunt corpora rerū. Vnū quod vno spiritu. i. elementatione continetur: vt homo, lapis. Secundū quod ex cohærentibus constat: vt domus, & armarium. Tertiū, quod ex distantibus corporibus, vt grex, & populus, vt hic. & ff. de vsucap. l. rerum mixtura. §. j. & ff. de rei vend. l. in rē actio. §. at in ijs.

o Cedere. Sed columna vel tignū domus legari pure nō pōt: vt ff. de lega. j. l. cætera. ne vrbs deformetur. Accur.

Si peculium. CASVS. Quidam in testamēto suo legauit peculium, & viuo testatore auctū ē: vel fortè diminutum est: modo quęro, cuius lucro, vel periculo huiusmodi augmentatio, & diminutio peculij ē? Ad hoc respō. Iust. generaliter, quod si peculiū legatū fuerit, quicquid viuente testatore peculio accesserit, vel decesserit: sine dubio legatarij damno, vel lucro cedit. & in hoc casu si augetur, vel diminuitur peculium viuente testatore, non refert, verum legetur seruo proprio cū libertate, an alicui extraneo. secus tamē est, si augeatur peculium post mortem testatoris ante aditam hæreditatē. nam si seruus hæreditarius aliquid acquisiuerit, vel alio modo peculium legatum augmētum susceperit: Iulianus ait, q̄ si ipsi seruo manumisso peculium legatum fuerit: quicquid ante aditam hæreditatē peculio accesserit ipsi seruo legatario cedit. sed secus est, si peculium extraneum fuerit legatum. In persona enim extranei dies legati a morte testatoris in Peculio legato cedit. & hoc est verum, nisi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculiū. In hoc enim casu augmentū ex rebus peculiaribus procedens legato cedere debet. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. peculium autem.

p Legatum fuerit. Seruo extraneo.

q Peculio. Nam & futurum peculium legari potest: vt ff. de pecul. legato. l. ei quoq;. & facit ad hoc supra proximo §.

r Legatario. Eidem quod manumisso. Accur.

s Cedere. Nota tria tempora: ante mortē testatoris: & post

Ex quo sequit̄ q̄ mater vehēda ī nauī, nō debet merces de ꝑ partu in vtero. l. sed addes. §. si qs mulier. ff. loca. itē nil debet ꝑ lupo, existēte ī vētre matris, nota. doc. i l. q̄ ī vtero. ff. d stat. ho. Aegi. Per.

Secꝰ aūt esset ī fœtu animaliū brutorū & ī his q̄ nō veniūt per modū principalis & accessorij vt si legaret equus cū asino, q̄a duo legata cēsētur. Et hęc īducūtur ad q̄stionē d īgrediēte monasteriū: vt vitiato ingressu nō valeat bonorū ādicatio: nisi exp̄sse se & sua dedicasset, īm do. hic.

Fūdi instructi legatū q̄d differat a Legato fūdi cum īstrumēto, docet Anto. Augu. lib. emē. ij. ca. iiij.

Scilicet fundi, nō patris fa. glo. In l. si cui. ff. de fun. inst. Aegi. Per.

Ex hac lia cuiusq;

gl. not. q̄ licet grex nō possit nisi ex pluribus capitibus cōstitui, cōstituꝰ tñ semel gregis nomen retinet, & si ad caput vnū deuenerit: vt hic, & l. grege legato. cū l. seq. ff. eo. Idq; in ꝓprietatis legato, qm̄ secus in legato gregis vsus fruct. qui, si grex ad pauciora x. capitibus deueniat extinguit̄. l. si. ff. q. mo. vsusfruc. amit.

Instrumētū fundi q̄d sit, hic declaratur. Instrumētū patris fa. est q̄d habet̄ iure pro subsidio personæ. Aeg. Per.

Aliàs, quoque.

Factum, abundat.

Id ē ac cedere, si ue accrescere, aliter est in ius alicuiꝰ venire: vt j. e. §. j. ibi legatario cedere, itē legati ē cedere: itē incipere legatū deberi. j. e. §. j. ibi. q̄ a nobi. Aegi. Per.

Idest in ius eius venire. Aegi. Per

qa [a] hmōi legati dies ab adita hęreditate cedit. † sed si extraneo peculiū legatū fuerit nō cedere ea legato, nisi ex reb. peculiarib. auctū fuerit. [b]

Datus libertati in vltima voluntate, peculium (nisi expressim legatum sit) nequaquam petere potest: secus si inter viuos: si quid autem seruus, cui peculium quoque legatum fuit, pro domino impenderit, non repetit. Item legata alicui libertate si rationes reddiderit, & reliqua intulerit, etiam legatum videtur peculium.

Peculiū [c] autem nisi legatū fuerit, manumisso non debetur: quāuis [d] si viuus manumiserit, sufficit, si non adimatur. & ita diui Seuerus, & Antoninus rescripserūt. Ijdem rescripserunt, peculio legato [e] nō videri id relictū: vt petitionē [f] habeat pecuniæ, quā in rationes dominicas impēderit. Ijdem rescripserunt, peculium videri legatum cū rationibus [g] redditis liber esse iussus est, & ex eo reliqua [h] inferre. [i]

Iura incorporalia possunt legari. Areti.

Tam autem corporales res legari possunt, q̄ incorporales. [k] & ideo quod defuncto debetur, potest alicui legari, vt actiones suas hæres legatario præstet, [l] nisi exegerit [m] viuus testator pecuniam. † nā hoc casu legatum extinguit. †

& post, ante aditam hęreditatem: item & post. In primo tpe, s. quo non inuenitur cessisse dies legati, oēs legatarij sunt pares. nam quicquid eo tpe acquirit seruus talis: ei cui hoc peculium est legatum, acquirit: siue ipsi seruo, siue alij extraneo sit relictum: quia nō cedunt legata. similiter in tertio, s. sunt pares. In secundo distinguitur extraneus a seruo, vt hic. Nam quod legatum cedit extraneo a morte, hoc seruo ab adita hęreditate: quia nec libertas sibi prius debetur. C. de cadu. tollen. §. cum igitur. & §. in nouissimo. Nā pura legata, vel in diem certam relicta, a morte cedunt: nisi in sex casibus, vbi ab adita hæreditate: vt C. de cadu. tollen. §. cum igitur. & §. in nouissimo. & ff. quādo dies leg. ced. l. ij. [1] inter quos legatū seruo manumisso relictum, est vnus: vt hic. Conditionalia, vel in diem certum relicta, ex die vel ex conditione existente cedunt, id est, trāsmittuntur ad hæredes, nam ante conditionem, vel diem venientem si decedit legatarius, non transmittunt: vt C. de cad. tollen. §. sin autem. nisi in tribus casibus. Primus ff. de cōdi. & demō. l. cōditiones. Secūdus ff. eo. j. l. iij. Tertius ff. quando dies leg. ce. l. si cum præfinitione. Item verbum cedere, duas habet significationes, id est, incipere deberi: vt ff. de verbo. signif. l. cedere. Item cedere quantum ad transmissionem, vt accipit' C. de cad. tollen. p totum. & in vtraq; potest hic accipi.

a Quia. Bona est ratio. si enim prius cederet: idem esset quod in extraneo. Est & alia ratio: vt ff. de pecu. leg. l. denique. §. fi. vbi dicitur quod verisimile est eū omne augmentū ad ipsum pertinere voluisse, cui &c.

b Auctum fuerit. Scilicet peculium.

Peculium autem. CASVS. Quidam condidit testm̄: & in testō suo Sticho, qui valde pingue habuit peculium, legauit libertatem, nulla mentione facta de peculio. modo qro, vtrum legando libertatē videatur legasse peculium? Et rñ. q non. Nam peculium nisi expresse fuerit legatum, seruo manumisso non debet'. & hoc verum est in vltima voluntate: secus tñ est inter viuos: quia si manumiserit vī ei donasse peculium nisi illud expressè ademerit. & ita diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. Sed pone. Quidam legauit seruo suo peculiū. iste seruus, idemque legatarius multa de peculio impendit in rōnes dñi: & etiam dñs factus est debitor peculiaris. Modo quęro, vtrum seruus mortuo testatore ab hærede dñi petere possit illud, quod in rationes dñi impenderit? Et rñ. q non. nam ijdem principes, scilicet Seuerus, & Antoninus in hoc casu rescripserunt peculio legato non videri id relictum seruo: vt petitionem habeat pecuniæ quam in rationes dominicas impendit, & hæc dicuntur vsque ad illum §. ijdem rescripserunt.

c Peculium. Sic C. de pecul. eius qui li. me. l. j.

† Id est exclusiuo dī legatū [illegible] pit deberi a die aditę hæreditatis. Ægi. Per.

Alias, auctū fuerit peculium.

[1] Et hæc vera qñ dies ē certa an & qñ. Si vero est certa an, sed incerta, qñ; vt qñ i die mortis & tūc apponit' i diē mortis legatarij: & hī p puro: si extranei, vl' hrdis: hī p cōditionali sicut qñ dies penitus est incerta, sed qñ oino est extincta: vt si sol, vl' antichrist' nascet'. hī p puro, sm Ang. hic.

Legata pura & cōditionalia qñ cedūt.

d Quamuis. Cur tam varie? Rñ. quia secundo casu, s. qñ inter viuos, operas eius manumissor erat habiturus. vnde conuersa donatio p̄sumit'. sm Ioā. vt ff. man. l. si verò non. § inde Papinia. [2] vel sm P. pp p̄occupationem mortis: quia præsumitur auferre, si potuisset. vt in Authē. de trien. & sem. §. illud quoque. ibi, præ tumultu mortis angustiatus. &c. & C. qui testa. face. pos. l. hac consultissima. §. at cum.

Ijdem rescripserunt. CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatē his verbis, Volo, q seruus me' redditis rōnibus liber sit: & de peculio reliqua soluant', i. ea in quibus apparuerit cum mihi teneri: modo quæro, vtrum testator his verbis videatur legasse peculium? Et respond. q sic. nam nam prædicti duo p̄cipes rescripserūt peculium videri legatum, cum rationibus redditis seruus liber esse iussus est, & ex ipso peculio reliqua inferre. & hęc dicuntur vsque ad illum §. tam aūt corporales res. Cæteri casus, qui sequunt' in parte ista, planissimi sunt vsque ad §. illum. Legari autem.

e Peculio legato. Scilicet seruo. & etiam libertas fuit legata. aliud si extraneo: vt ff. de pecul. leg. l. vj. §. fi. & l. si Sticho. Accursius.

f Petitionem. Nisi testator fuerit huius consuetudinis, vt redderet seruo quæ sibi debebat: vt ff. de pecu. leg. l. dominus Sticho. §. j. in fi.

g Cum rōnibus. Quasi diceret, si relinquo seruo libertatē rōnib. ab eo redditis: eo ipso & peculiū legare sibi videor. aliud eē̄ si libertatē relinquo, & rōnes reddere veto: qa nō vī legatū peculiū. vt ff. de le. j. l. si seru' vetit'. in fi. Rōnes aūt reddere dī, qñ amoto dolo & fraude reddit. vt ff. de fideicom. lib. l. Thais. §. Stichus.

ADDITIO. Et sic nota q remissio redditionis rōnū non cōprehēdit reliqua, nec dolū, seu latā culpā, sed scrupulosam tñ inquisitionem. qd facit ad quæstionem de eo cui concessum est liberum arbitrium: ita q non possit syndicari secundum Ang. hic.

h Reliqua. Alias reliquas, id est, alia, quæ erant reddenda, reddere: cum iam quædam reddiderat, vel etiā nihil: vt ff. de verb. sign. l. cæterorum.

i Inferre. Repete, iussus est.

k Incorporales. i. actiones, & seruitutes: vt s. de reb. corp. & incorp. & ff. de le. j. l. j. & l. cætera. in prin.

l Præstet: Sine cessione tñ vtiles habet legatarius: vt C. eo. l. ex legato. Accur.

ADDITIO. Nisi res sit litigiosa, vel lis cœpta. l. qcunq;. & auth. nunc si hæres. C. de liti. secundum Ange. Et not. q quāuis directam personalem exercere nō possit, nisi cedat. poterit tñ exercere directam realē: quæ quia non ossibus affixa est. transfert' in eum directa via. l. siue. §. fi. cum l. seq. ff. de cond. fur. Ang.

m Nisi exegerit. Nam si exegerit, semper in dubio præsumo

[2] Istā rōnē reputat inefficacē Ioā. Fab. hic: cū p manumissū debeāt operę exhiberi filio, nec nisi ex cōuentione debeat. l. j. C. de ope. lib. & l. si operarū iudicio. ff. eod. vñ dicit ipse qñter viuos ē maior affectio dnij: qa se priuat dnio serui, & eius seruitio qd retinere poterat nō sic vbi moriens dat, qd sibi retinere nō pt. alias rōnes vide per Ang. hic.

† Si debitum.

† Nisi probauerit non adimēdi animo exegisse. l. pe. §. fi. ff. de adim. leg. Ægi. Per.

Facta legari possunt.

Sed & tale legatum valet, Damnas esto hrs me[9] domũ illius reficere: vel [a] illũ ęre alieno liberare.

Legati in genere, electio est legatarij.

Si gñaliter [b] seruus, vel res alia legetũ, electio legatarij [c] est: nisi aliud testator dixerit.

Optãdi ius (quod antiquo iure seruaretũ) hodie ad hęredes trãsferũ: plurib. aũt qb. optio cõpetit ĩuicẽ circa optãdũ dissentiẽtibus, illius, optione potior erit sententia ad quem sors deuenerit.

Optionis legatum, i. vbi testator ex seruis suis vel alijs reb. optare legatariũ iusserat, hẽbat olim in se cõditionem: [d] & ideo [e] nisi ipse legatarius viuus optasset, ad hęredem legatum non trãsmittebat. Sed ex constitutione [f] nostra & hoc in meliorem statum reformatum est: & data licentia hæredi legatarij optare seruũ, licet viuus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in nostra ɔstitutione [g] additum est, siue plures legatarij extiterint, qb. optio relicta est, & dissentiant in corpore eligendo, siue vnius legatarij plures hęredes sint, & inter se circa optãdum dissentiant, alio aliud corpus eligere cupiente: [h] ne pereat legatum (quod plerique prudentium ɔ̃ beneuolẽtiam [i] introducebant:) fortunã esse huius optionis iudicem, & sorte [k] hoc esse dirimendum: vt ad quẽ sors peruenerit, illius sentẽtia [l] in optione præcellat.

Illi põt ex titulo legati capere, q põt hæredes institui.

Legari autem illis so-

præsumo voluisse legatum extingui: vt ff. de adimẽ. leg. l. pen. §. fi. & de lib. leg. l. non solum autem. §. liberatio. nisi probetur contrarium, vel quia debitor vltro obtulit eo non petente, vel quia exactam pro legatario deposuit: vt ff. de leg. iij. l. fideicommissa. §. si rem.

[a] Aere alieno liberare. Nam vtilitatem habet.

[b] Res alia. Vt equus.

[c] Electio legatarij. Et a principio, & ex postfacto, secundum B. vt hic. & ff de leg. j. l. si seruus legatus. §. cum homo. Sed Ro. a principio dabat electionem hæredi: sed ex contumacia transferebatur in legatarium: ar. ff. de ser. l. si cui. & C. de solu. l. j. Ioan. distinguit, aut in genere generalissimo, vel subalterno, vt si substantia vel corpus vel animal legatur: quo casu non valet: cum festucam, vel muscam dando liberetur, vel in eo genere, quod dialectici speciem appellãt: vt homo, & similia: & tũc subdistingue: aut habebat in hæreditate seruos, & tũc legatarius eligit, dũmodo non meliorem, [1] vt hic & ff. eodem j. l. legato. primo respon. & l. qui duos. & de optio. legat. l. ij. Aut non habebat: & tunc hæres eligit: vt ff. de vino, triti. & oleo lega. l. iij. j. respon. & l. iiij. Si autem testator ex certis reliquit incertum: aut ipse sensit de certo (quod patet expresso nomine eius) & tũc eligit hæres, & eius voluntatem interpretatur: vt ff. eod. j. l. si quis a filio. §. si quis plures. aut non sensit: & tunc legatarius eligit: vt ff. de legat. j. l. qui duos. In domo autem in genere legata, si habet testator domos, vnam ex his eligit hæres. si non habet & relinqt, derisorium est legatum: vt ff. eod. j. l. si domus. In fundo in genere legato dic non valere legatum: cum vnius digiti possit fieri fundus: vt ff. de iure dot. l. cũ post. §. gener. & ff. eo. l. quod in rerum. §. si quis. & l. locus. de verb. signi.

[d] Conditionem. Scilicet si eligeret.

[e] Et ideo. Bona ratio: vt C. de cad. tol. §. si autem.

[f] Ex constitutione. Quæ est C. communia de leg. l. fina. in principio.

[g] In nostra constitutione. Scilicet prædicta.

[h] Eligere cupiente. Et alio aliud subaudi.

[i] Contra beneuolentiam. Id est, contra æquitatẽm, scilicet quod perirent, id est, de iure stricto perire deberent: vt ff. eo. j. l. huiusmodi. §. fin.

[k] Et sorte. Vel cũ taxillis, vel alio modo. sic ff. de iudi. l. in tribus. [1] Sed quare iudex non compellit eos ad consentiendum: vt ff. eod. j. l. huiusmodi in fine. Respondet imò hoc modo compellit. vel ibi compellit in actione eligenda, q̃ datur a iure, hic autem non compellit in eo, quod datur a testatore.

[l] Sententia. Vt tamen cæteris æstimationem præstet suarum partium: vt C. commu. de lega. l. finali. in principio.

Legari autem. CASVS. Dñe. iam video, quę res legari possunt: dicatis mihi quibus legari possunt: Et ipse respondet, quòd illis cum quibus testamenti factio est, id est, ad quorum vtilitatem testamentum fieri potest. sed secundum antiqua iura multæ erant personæ, quibus legari non poterat. Incertis enim personis neque legata, neque fideicommissa relinqui olim concessum erat: & hoc intantum secũdum iura antiqua obtinuit, vt nec ẽt milites incertæ personæ legare potuerint. & ita diuus Adrianus rescripsit. Sed pone, Domine, iam video, q. olim incertis personis legari non poterat, p Deo, si placet, dicatis mihi, quæ persona censebatur incerta? Ad hoc respondet, Amice, incerta persona videbatur, quam testator opinione incerta animo suo subijciebat, veluti siquis dicat in hunc modum. Quicunque filiam suam filio meo in matrimoniũ copulauerit, hęres meus illi fundum Sempronianum dato. nam in hoc casu huiũsmodi legatum incertæ personæ videbatur relictum. & similiter in hoc casu, veluti siquis ita dicat, Is qui post testamentum scriptum primi consules designati erunt, hæres meus centum dato. Nam in hoc casu incertæ personæ sicuti in superiori casu legari videbatur. & multæ aliæ species reperiri possunt, in quibus incertæ personæ legari videbatur, & incertæ personæ libertas dari, veluti siquis ita dicat, Illum seruum, qui primus ascenderit Capitolium, liberum esse volo. Olim enim libertas hoc modo data, inutilis erat. & hoc ideo, quia placebat seruos nominatim liberos fieri. Sed licet dixerim tibi incertis personis legari antiquitus non posse, sub certa tamen demonstratione, id est, ex certis personis incertæ personæ, etiam olim rectè legabatur, veluti siquis ita dicat. Ex cognatis tuis, qui nunc sunt, quicunque filiam meam in vxorem duxerit, hæres meus illi fundum Sempronianum dato. Nam in casu isto licet incertæ personæ videbatur relictum, ratione tamen demonstrationis etiam olim valebat. Sed licet dixerim tibi legata, vel fideicommissa incertis personis relicta olim non valere, cautum tamen erat in sacris constitutionibus talia legata, vel fideicommissa per errorem soluta repeti non posse. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. posthumo quoque.

Scilicet gñalissimo. q. d. si gen[9] infimũ legetũ, datũ optio legatario. Aegi. Per.

Dic si legatũ gen[9] gñalissimum, vt substãtia, nõ valet. si subalternũ vt aial, etiã nõ valet. si infimũ vt seru[9], equus, valet & datũ optio. si species, vt Stich[9], ẽt valet. Aegi. Per.

Cõcor. cũ hoc §. c. inter cęteras. cũ glo. super ver. quodcunq;. ex tra. de rescrip.

Aliàs, ɔdõnem tacitam.

Quia nõ est verisimile testatorẽ voluisse id legare quod nõ fuisset in sñ ɔcessu: sed vbi electio ẽ hęredis vel debitoris poterit da[?] ... viuus, dũ tñ nõ sit oino inutile: qa potuit testator vel credito cogitare quod daret mi n[9] lo Fa.

Et hoc verũ qñ dubiũ oritũ sup iure, nec a lege decidit, & discordãt ĩ p̃iudiciũ suũ. aliàs, si ad p̃iudiciũ tertij iudex cõpellit ad cõcordiã aliqñ p̃cise, & aliqñ causatiuè. dubiũ aũtẽ. facta p̃batione dirimitũ, vt l. actor. C. de proba. Aug.

Reformare in meliorẽ statũ, seu formam vterque Quintil. ille li. 12. cap. 6. Apollonio Miloni (inquit) Rhodi rursus reformãdũ &c. Hic verò sup sign. Gratię. tit. de reforma.

Sorte plura dirimi: Quĩ. til. Mãd. in 14. q. 33. Reg. nu. 12. & seq.

a Solum. Et contra idem solus legat: vt ff. de legatis primo. leg. ij.

b Testamenti factio. In passiua significatione accipe. vt s. de hæred. qual. & differ. §. testamenti. Sed qui sunt isti, qui non habent testamenti factionem? Respo. incerta persona: vt j. prox. §. Item peregrinus, siue deportatus: vt C. de hær. instit. l. j. Item in metallum damnatus: vt ff. de ijs, quæ pro non scrip. ha. l. si in metallum. Item seruus de adulterio cum domina commisso accusatus. vt s. de hær. instit. §. ij. Item collegium, nisi habetur licitum: vt C. de hær. inst. l. collegium. Item incestuosi: vt in Auth. quib. mod. na. effic. sui. §. vl. col. vij. Item hæretici maioris hæresis: vt C. de hæreticis. l. manichæos. §. ipsos quoque & §. ergo. Item apostatæ: vt C. de aposta. l. ij. qui sanctã. Item mulier nubens intra annum a tempore mortis mariti: vt in Aut. de nup. §. j. col. iij.

ADDITIO. Sed hoc hodie cessat propter dictum Apostoli: quia omnes pœnæ propter festinationem intra tempus luctus sunt sublatæ: non autem propter transitum ad secunda vota. Ange. pro quibus vide etiam Mandos. inter casus annales. nu. 19.

c Concessum erat. Hodie contra, etiam ante legem Græcam inferiorem in pauperibus: vt C. de episc. & cleri. l. id quod. ADDITIO. Tu dic, quòd aut incertitudo est in persona legantis, & valet legatum: quia hæredi onus iniunctum intelligit. aut in persona legatarij: & tunc aut certificanda ex futuro euentu, aut non. Primo casu valet, etiam si erat incerta de incertis: vt l. siquis ita scripserit. ff. de reb. du. Secundo casu valet, si per legem certificatur: vt d. l. id quod. C. de episc. & cler. sed de hoc vide Ang.

d Nam ne miles. Cuius, scilicet militis voluntas seruatur pro lege, alias: vt C. de test. mil. l. j.

e Designati essent. In calen. Ianuar. sortiebantur, id est, incipiebant honores administrare: & ante per tres menses designabantur: vt ff. de condit. & demonstr. l. Publius. & C. de magi. mu. l. j.

f Posse dari. Vt si dicat ita. Illum liberum esse volo qui capitolium primus ascenderit, vel simile fecerit: vt s. proximo §. incertis. Vel Stichum liberum esse uolo, cum habeat duos Stichos: vt ff. de ma. testa. l. cum ex pluribus.

g Seruos liberari. Aduerte quòd in aliquibus libris sequitur ista clausula. Tutor quoque incertæ personæ dari non potest, quam non inuenies in emendatis codicibus, & si ea, quæ sequuntur in textu & glossa diligenter inde perspexeris: profecto eam prorsus superuacuam iudicabis.

h Sub certa. Sic ff. de le. præst. l. iij. §. hoc amplius. sic ff. de le. j. l. si seru⁹ legatus. §. huiusmodi. sic ff. de reb. dub. l. quidã. sic ff. eod. l. legato. §. j.

i Repeti non posse. Quasi naturale debitum: vt ff. de condict. indeb. l. Iulianus. in fi. & l. frater a fratre in prin. ibi, naturalem enim, & l. si dominus. in fi.

... solùm[a] potest, cum quibus testamenti factio[b] est.

Neq; paganus, neq; miles poterant olim incertæ personæ relinquere: & quæ dicatur persona incerta, declarat per duo exempla. Angelus.

Incertis verò personis, neq; legata, neq; fideicommissa olim relinqui concessum erat.[c] Nã nec miles[d] quidẽ incertæ personæ poterat relinquere, vt diuus Hadrian⁹ rescripsit. Incerta aũt persona videbatur, quã in certa opinione animo suo testator subijciebat, veluti siquis ita dicat, Quicũque filio meo filiam suam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundũ dato. Illud quoq; quod ijs relinquebatur, qui post testamentũ scriptum primi consules designati essent,[e] æquè incertæ personæ legari videbatur. Et denique multæ aliæ huiusmodi species sunt.

Olim legatũ & libertatis, quod est multũ fauorabilis, incertæ personæ factũ erat inualidũ.

Libertas quoq; incertæ personæ non videbatur posse dari,[f] quia placebat nominatim seruos liberari.[g]

Incertæ personæ ex certis personis, etiam olim legari poterat. Angelus.

Sub certa[h] verò demonstratione, id est, ex certis personis incertæ personæ rectè legabatur, veluti, ex[*] cognatis meis, qui nunc sunt, siquis filiam meam vxorem duxerit, ei hæres meus illã rem dato:

Licet legata incertis personis facta, olim essent inualida: si tamen per errorem soluta fuerãt, repeti non poterant. Ang. Aret.

Incertis autem personis legata, vel fideicommissa relicta, & per errorem soluta, repeti nõ posse,[i] sacris constitutionibus cautum erat.

Olim nõ poterat legari posthumo alieno, id est, quod nõ erat testatori futurus suus hæres.

Posthumo quoque alieno inutiliter antea legabatur.[k] Est autem alienus posthumus, qui natus inter suos,[l] hæres testatori futurus non est...

Posthumo quoq. CASUS. Domine, ista video plures personas, quibus olim legari nõ poterat: nũquid sunt adhuc plures personæ, quibus olim legari non poterat? Et respond. quòd sic. nã posthumo alieno olim inutiliter legabatur. Sed domine, si placet dicatis mihi quis censetur posthumus alienus? Ad hoc respon. Amice. alienus posthumus est, qui inter hæredes suos hæres testatoris futurus nõ est: sicut nepos ex filio emancipato conceptus extrane⁹ posthum⁹ erat auo. & hæc omnia supra dicta secundum iura antiqua obtinebant: sed non solummodo omnia supradicta ab eo. §. incertis. sed etiam speciem circa posthumũ alienum correximus. Nã in Codice nostro quædam constitutio posita est: per quam quidem constitutionem etiam huic parti remediũ adhibuimus, non solum in hæreditatibus, vt alienus posthumus hæres institui possit: sed etiam in legatis, & fideicommissis, & hoc euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit. Sed quanquam dixerim tibi incertis personis authoritate nostræ constitutionis hodie legari posse: tutor tamen incertus non solum secundum antiqua iura, sed etiam per nostram constitutionem dari non debet, & hoc ideo, quia certo iudicio debet quisque pro tutela suæ posteritati prospicere. & licet supra dixerim alieno posthumo secundum iura antiqua legari non posse. alienus tamen posthumus. & olim de iure prætorio, & hodie potest hæres institui de iure ciuili. & hoc verum est, nisi sit in vtero illius mulieris, quæ de iure nostro vxor esse non potest. & hæc dicuntur vsque ad illum §. siquis in nomine.

k Legabatur. Sed nec instituebatur iure ciuili: vt ff. de liber. & posthum. l. Gallus. §. ille casus.

l Suos. Scilicet, quondam ante emancipationem, vt sequitur.

[*] Hæc gl. nõ est Accur. Aeg. Per.

[*] Alias &c.

Futu-

a Futurus. Scilicet hæres.

b Sed nec. Quasi dicat non solum in posthumo, sed omnia supradicta ab illo §. incertis correcta sunt: vt argu. ff. eod iij. l. hoc legatum. j. respon. & l. ea tamen.

c Constitutio Quam non habemus.

d Huic. Scilicet posthumo.

e Per nostrã constitutionẽ. Scilicet supradictam constitutionem Græcam, nec veteri iure: vt ff. de testa. tut. l. tutor incertus.

f Incertus, Vt si ita dixit: illum tutorem do, qui primus de Tuscia venerit. nec incertæ personę datur: vt ff. de testament. tutel. l. tutor ita.

ADDITIO Et est ratio, secundũ Ioannem Fabr. quia quamuis postea certificetur, tamen poterit venire talis ribaldus, quòd pupillo prosum non erit contra id quod iura intendunt. incertæ tamen personę post certificandæ testamentarius dari potest, non datiuus: vt hic per eum.

g Posteritati. Id est, filijs.

h Poterat. Scilicet de iure prætorio nõ ciuili: vt j. de bo. poss. j. respon. contra. & ff. de lib. & posth. l. Gallus. §. ille. Acc.

ADDITIO. Sol. ibi loquitur in posthumo alieno tempore testamenti nato non suo, qui postea succedendo in locum primi suus efficitur. hic vero etiam in eo, qui nunquam efficitur suus. Angelus.

i Nostro. Id est, Romano.

k Non potest. Sed q̃ est illa, quæ vxor esse non potest? Respõ. multæ sunt illę, quæ vxores esse nõ possũt: vt s. de nup. dixim⁹. §. si aduersus. C. de incest. nup. l. iiij.

Siquis in nomine. CASVS. Quidã fecit testamẽtum: & in testamento legauit cuidam c. sed tamen errauit in nomine legatarij. nã cum deberet dicere, lego Titio dicebat, lego Sempronio: vnde constabat de persona legatarij. modo quæro, vtrum huiusmodi error uitiat legatum? Et resp. q̃ nõ. Siquis enim in nomine, cognomine, vel agnomine, & prænomine legatarij errauit, si tamen de persona constat. nihilominus valet legatum. & idem seruatur in hæredibus instituendis: vt siquis errauit in nomine, cognomine, agnomine, & prænomine ipsius hæredis instituendi. nihilominus valeat institutio, si de persona hæredis cõstat: & certè in vtroque casu hoc optima ratione statutum fuit. Nomina enim signãdorum hominum gratia inuẽta sũt. Igitur, si per quodcunque aliud indiciũ intelligantur, nihil refert. vnde argumento huius regulæ cauetur, falsa nominatione legatũ nõ perimi, Est enim quædã alia iuris regula qua cautum est falsa demonstratione legatum non vitiari: veluti siquis ita legauerit, Stichũ seruum vernam Titio do lego. Licet enim Stichus nõ verna, sed emptus sit: si tamen de persona cõstat, non obstante huiusmodi falsa demonstratione, valet legatum: & similiter si ita demonstrauerit testator, Stichũ seruum meũ, quem a Seio emi, Titio do lego. Licet enim ab alio emptus sit nihilominus valet legatũ, si de persona serui constat: & sicut dixi tibi, scire debes quòd longè magis adiecta falsa causa legato, legatum nõ vitiat: veluti, siquis ita dixerit. Titio, q abſente me negotia mea vtiliter curauit vel gessit, Stichũ do lego, vel si ita dixerit, Titio: qa patrocinio eius a capitali crimine liberatus sum, Stichum do lego, nã si ita dixerit, valet legatũ. Licet enim Titius legatarius negotia testatoris nunquã gesserit: neq; testator patrocinio Titij legatarij capitali crimine liberatus sit, in vtroq; tñ casu legatũ valet. sed aliud ius statutũ est, si huiusmodi causa cõditionaliter enũtiata sit: veluti, siquis dixerit hoc modo, si negotia mea curauerit, fundũ ei do lego. nam in hoc casu ita demũ valet hoc legatum, si conditio extiterit. Et hæc dicuntur vsque ad §. an seruo hæredi.

° Hũc locum pulchrè exp'icat Lelius Taurellus in præludijs suis ad interpretationem legis Gallus. ff. de liberis, & posthu.

° Vide q̃ in hũc §. scripsit Alciat. li. ix. parergõ. cap. j.

° Siquidem.

° Vide in hunc locũ Alcia. lib. dispunct. iiij. c. j.

° Anto. Aug. emẽda. lib. iiij. ca. viij. putat expungẽdã hoc loco vocẽ agnominis: tũ q̃ eius veteres nõ meminerint: tum etiã q̃ nõ extet in vet. exẽpl. Addit præterea nihil appellatione agnominis

statori futur⁹ a nõ est. † Ideoq; ex emãcipato filio cõceptus nepos, extrane⁹ erat posthumus auo.

Hodie legatum incertę personæ, aut posthumo alieno factũ, valet: hoc dicit iũcta glo.

Sed nec b huiusmodi species penitus ẽ sine iusta emendatione relicta: cùm ĩ nostro Codice constitutio c posita sit: p quã & huic d parti medemur, nõ solùm hęreditatib⁹, sed ẽt in legatis & fideicõmissis: quod euidenter ex ipsius constitutionis lectione clarescit.

Tutor certus, & certę personæ dari debet. h. d. cum gloss.

Tutor autem, nec per nostram e constitutionẽ incertus f dari debet: qa certo iudicio debet quis pro tutela suæ posteritati g cauere.

De iure prætorio alienus posthumus etiam olim poterat hęres institui, & hodie potest: dũmodo nasciturus sit ex ea, quæ vxor esse possit. Ange.

* Posthumus autem alienus hæres institui, & antea poterat: h & nunc potest, nisi in vtero eius sit, quæ iure nostro i vxor esse non potest. k

Error nominis, prænominis, agnominis, cognominis, non vitiat, si de corpore constat. Aret.

Siquis † in nomine, l † cognomine, prænomine, agnomine † legatarij testator errauerit: cum * de persona constat, nihilominus valet legatum. m Idemq; in hæredibus n seruatur: & rectè. Nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt: qui si alio quolibet modo intelligantur, o † nihil interest. p

Falsa demonstratio non vitiat legatum.

Huic proxima est illa iuris regula, Falsa demonstratione † legatum non perimi. veluti

Siquis. Sic C. de testa. l. si in nomine. Accur.

l In nomine Nomen est genus: sed ponitur hic pro specie sui, vt Albertus: quod dicitur proprium personæ nomen. cognomẽ, quasi commune cognationis nomen, vt Asinellus. Prænomen quod causa differentiæ ponitur: vt si sint duo Tullij. & vni superaddatur Marcus dicatur Marcus Tullius. nam Marcus, est prænomen. Agnomen est, quod imponitur ab euentu: vt Aphricanus, qui vicit Aphricam: Alemanicus & Gotthicus: vt s. in tit. procemij huius libri.

m Valet legatum. Sic ff. si cert. petat. l. certum. & C. eo. l. si fortidianum.

n In hæredibus. Scilicet si erret in eorum nomine.

o Intelligantur. Scilicet a testante. & hoc in proprijs. in appellatiuis distingue secundum Ioan. An parum erret, vt si libros membranas appellet. quo casu valet, maxime cum fuerit consuetus sic appellare: vt ff. de lega. iij. l. librorum. §. quod tamen Cassius, An multum erret, & tunc contra: vt ff. eodem titul. lege iiij. & de supellect. lega. lege, labeo. in medio legis. §. sed de ijs. in fine.

p Nihil interest. Vnde liber homo sibi nomen mutare potest: licet seruus non possit: vt C. de mu. no. l. j. & ff. ad leg. Cornel. de fal. l. falsi.

significari, qđ non abũde explicet per dictionẽ, cognomẽ. Porro qđ apud veteres significarit, pnomẽ, qđ cognomẽ dissuse tractat Aem. ferretus I no tis suis hoc ipso loco.

° Aliàs si.

† Quia nomina I posita sũt ad rei cognitionẽ: vt hic, & l. ad recognoscen dos. C. de inge. mã. & sufficit q̃ res cognoscatur siue p se, siue per aliud l. certũ. peta. Aegi. Per.

† Cõcor. c. qa circa cum gl. sup verbo, falsa cã. extra. de cõsanguini. & affi.

Nomen, cognomẽ, pnomen, & agnomen differunt.

† Et est ratio ibi, qa nomẽ appellatiuũ tãquã naturale mutari nõ potest sine mutatiõe essẽtię ipsi⁹ rei, cũ sit de substantia: aliàs secus sed d' hac materia vide plenius hic per Ang.

Vernam

si quis ita legauerit, Stichum seruum meum vernam [a] do lego. Licet enim non verna, sed emptus sit: si tñ de seruo cõstat: vtile est legatũ. Et cõuenièter, si ita demõstrauerit, Stichũ seruũ, quem a Seio emi: sitq; ab alio emptus: [b] vtile est legatũ, si de seruo constat.

Falsæ causę adiectione ita demum legatũ perimitur, si conditionaliter enuntietur.

Lõgè magis [c] legato falsa cã adiecta nõ nocet, veluti cũ qs ita dixerit, Titio, qa me absente negotia mea curauit, Stichum do lego. vel ita, Titio qa patrocinio eius capitali crimine liberatus sum, Stichũ do lego. Licet.n. neque negotia testatoris vnquam gesserit Titius, neque patrocinio eius liberatus sit: legatum tñ valet. Sed si conditionaliter [d] enuntiata fuerit causa: aliud iuris est: veluti hoc modo, Titio, si negotia mea curauerit, fundum meum do lego.

Hæredis seruo purè legari nõ põt, sub cõditione põt: effectũq; sortit tale legatũ, si verificatæ cõditionis tpe ab hæredis nexibus seruus solutus sit, dño aũt (cuius seruus hæres scriptus fuit) indistincte valet factũ legatũ: quod tñ euanescit, seruo hæreditatem iussu domini adeunte.

An seruo hæredis rectè legemus, q̃rit. & constat purè inutiliter [e] [i] legari: [f] nec qquã ꝓficere, [g] si viuo testatore de potestate hæredis exierit: [h] quia quod [i] inutile foret legatũ si statim post factum testamẽtum decessisset testator, hoc nõ debet ideo valere, [k] qa diutius testator vixerit. [†] Sub conditione verò rectè legatur seruo: vt requiramus, an quo tempore dies legati cedit, in potestate hæredis non

a Vernam. Verna est seruus ex ancilla testatoris domi natus.

b Emptus. Idem & si non emit: vt arg. ff. de vsuc. l. nonnunquam. §. fin. secus in venditione: vt ff. de cõtrahen. emp. l. si quis fundum.

c Lõgè magis. Ideo dicit magis: qa verba falsæ demonstrationis sunt de substãtia ipsius legati: vt cum dico, Stichum vernam do lego. sed verba falsæ causę nõ ita. Item quia causę legandi non cohærent legato: vt ff. de ɔdi. & demon. l. cum tale. §. falsam causam. [i] Item quia hic donare præsumitur: vt ff. de condi. indeb. l. in summa. §. ei quoque.

d Sed si ɔditionaliter. Not. conditio ꝑ si apponiť, & per cũ: vt hic. & ff. de ɔdi. indeb. l. qui promisit. & ff. de verb. oblig. l. quodcunq;. §. non solum. nisi in casu: vt ff. de tut. l. muto. §. sub conditione. Modus ꝑ vt: vt C. de ijs, quę sub mod. l. ij. Causa per quia: vt hic. Demonstratio fit ostendẽdo aliquid quod non est, vt supra ꝓxi. §. & ff. eodem. j. l. si sic. §. j. Circa hæc quatuor sic dicas, & primo: Falsa causa non nocet, vt hic. Conditio nocet si deficiat, vt hic, & ff. si cer. pet. l. cum ad præsens. & l. itaq;. Modus idem qđ ɔditio operatur: excepto q̃ hic quod dať sub modo, ẽt ante, quã modus impleať, petiť: cautione tñ interposita de modo implendo: quod non est in ɔdõne: vt ff. de condi. & demon. l. qui hæredi. §. fin. & de annu. leg. l. liberto. §. Lucius. & ff. eo. iij, l. si tibi. In demonstratione distingue: vt ff. eo. j. l. si sic. §. i. & l. nõ quocunque. vnde versus, Scito quod vt, modus est, si, ɔditio, quia causa. vide ca. verum. extra. de condi. appo.

[i] Puta qa de necessitate dispositio nõ sequitur ex causa, aliàs secus vt hic ꝑ Angel.

[s] Mand. In Gl. Facul. in ꝓœm. in ver. si.

An seruo hæredis. CASVS. Domine, quidam fecit testamentum: & in testamento suo Titium instituit hẽdem: & Sticho seruo ipsius hẽdis instituti legauit fundum, modo quæro, vtrum huiusmodi legatum valeat? Ad hoc respond. Iustini. distinguendo, vtrum seruo hæredis instituti purè, vel sub conditione legetur. nam si pure legetur: inutile est legatum. nec quiquam proficit etiam si viuente testatore seruus legatarius de potestate hẽdis exiuerit. illud.n. quod inutile foret, si statim post testamentũ factum testator decessisset, non debet ideo valere, qa testator diutius vixit. sub ɔditione tñ seruo hẽdis rectè legari põt: nam in hoc casu, si tempore existentis ɔditionis in potestate hẽdis non sit, legatum valet. Sed quicquid dixerim tibi, seruo hærede instituto, dño ipsius sine ɔditione legari posse non dubitatur: veluti si quis ita dixerit, Stichum seruum Semproníj hæredem instituo. & postea adiecerit, Sempronio domino Stichi hæredis instituti fundum do, lego. Nã in hoc casu quamuis statim post factum testamẽtum testator decesserit: non tamen apud eum, qui hæres sit, dies legati cedere intelligitur. Per seruum.n. institutum, si ante, quam iussu domini adierit hæreditatẽ, in alterius potestatem translatus fuerit: alij hæreditas acquiri poterit: vel si fortè ipse seru⁹ ante aditionem a dño suo fuerit manumissus, tunc tantum ipse hæres efficitur, & valet legatum: sed si ille seruus in eadem causa permanserit: & viuente domino eodemque legatario, hæreditatem adierit, euanescit legatum. Et hæc dicuntur vsque ad §. ante hæredis institutionem. cuius casus planus est vsque ad finem tituli.

e Inutiliter. Sic C. de necessa. seru. hæredi. institut. l. quidam. §. illo. contra. Sed ibi non imponitur necessitas dandi. Vel in alimentis loquitur: vt ff. de alimentis & cibarijs legatis. l. seruos. [i] Nãm cum sit purum: a morte testatoris cedit: vt C. de caducis tollendis. §. cum igitur. & domino ex persona serui acquiritur: vt supra, per quas personas nobis acquiri. §. item vobis acquiritur, quod serui &c. sed idem dominus erit hæres: ergo non valet legatum, quia idem non potest esse hæres & legatarius: vt ff. de legatis primo. l. legatum est. §. primo. Accursius.

ADDITIO. Quod est verum, si legatur sine libertate seruo testatoris vel hẽdis, secus si alieno, qa cederet ab adita hẽditate, nisi dies mortis & aditionis esset idem: vt l. si optio ff. de optio. leg. quando vero cum libertate legatur, cedit vel a die competẽtis libertatis, si sit sub conditione relicta, vel ab adita hæreditate, si vtrunque sit purum: vt §. in nouissimo. C. eo. tit. de cadu. tol. Ang.

f Legari. Propter confusionem hæredis, & legatarij. quia eadem persona sibi ipsi debere non potest.

g Nec quicquam proficere. Quia actus morientium non possunt esse in suspenso, vt ff. communia prædi. l. finali. in fine, & propter regulam Catonis, q̃ sequitur.

h Exierit. Seruus legatarius.

i Quia quod. Hęc est regula Catoniana.

k Valere. Exceptis quibusdam casibus, vt cum res tua sit tibi legata, & ante mortem testatoris alienata.

[†] Rõ qa hẽditas nõ separatur a legato, & idẽ eẽt hẽs, & legatari⁹ cũ ꝑ seruũ sibi acq̃rat legatũ. Aegi. Per.

[†] Et sic qđ ab initio nõ valuit, tractu tpis nõ cõualescit. simile in c. ij. cũ glo. ff. extra. de eo q duxit i matrimoniũ quã pol. per adulte.

[i] Vel dic s̃m Ioan. Fab. q̃ ibi testatoris legauerat seruo ꝓprio, hic vero hęredis.

Non sit.

sit. a Ex diuerso, hęrede instituto seruo, quin dño rectè etiã sine ꝯditione leget, non dubitat. Nam & si statim post factũ testm̃ decesserit testator, nó tñ apud eum, b qui hæres sit, c dies legati cedere intelligit: d cum hæreditas a legato separata sit: & possit p eũ seruum alius hæres effici, si pri⁹, q̃ iussu dñi adeat, in alterius potestatem translatus sit: vel manumissus ipse hæres efficitur: quibus casibus vtile est legatum. Quòd si in eadem causa permanserit, & iussu legatarij e adierit: euanescit legatum.

Legata, & libertas hodie relinq pñt añ hrdis instõnẽ, & postea, & inter instõnem, & substõnẽ. Aret. Annotato potius spectandam voluntatẽ, quã scripturæ ordinem.

Ante hæredis institutionẽ inutiliter antea legabatur: f scilicet quia testamenta vim ex institutione hæredis accipiunt: & ob id veluti caput, atque fundamẽtũ g intelligitur † totius testamẽti hæredis institutio. Pari rõne nec libertas ante hęredis institutionem dari poterat. Sed quia † inciuile esse putauimus, scripturę ordinem h qdem sequi, (quod & ipsi antiquitati vituperandum fuerat visum) sperni aũt testatoris voluntatẽ: i per nostram ꝯstitutionem k & hoc vitium emendauimus: vt liceat & ante hæredis institutionem, l & inter medias m hæredũ institutiones, legatũ relinquere: & multo magis libertatem, cuius vsus fauorabilior est. n

Hodie ante, & post mortẽ hrdis & legatarij, & pridie mortis ipsorũ, legari pt. Are.

Post morté quoq; hęredis, aut legatarij simili modo inutiliter legabat: veluti si qs ita dicat, Cùm hæres meus mortuus fuerit, do lego: item, Pridie quàm hæres, aut legatarius morietur. Sed simili modo & hoc correxim⁹, o firmitatem huiusmodi legatis p ad fideicommissorum similitudinem præstantes, ne in hoc casu deterior causa legatorum, quam fideicommissorum inueniatur. q

Hodie põt pœnæ nomine legari, & legatum transferri, vel adimi, nisi precipiatur aliquid impossibile, vel legibus interdictum, vel probrosum. hoc dicit. Aretinus.

Pœnę quoque nomine inutiliter antea legabat, & adimebat, r vel trãsferebatur. Pœnæ aũt nomine legari videtur, quod coercendi hæredis causa relinquitur, quò magis aliquid faciat, s aut nó faciat, t veluti si quis ita

a Non sit. Nam si est adhuc seruus, non valet legatum. alias valet, sic ff. ad legem Falc. l. si a seruo.
b Apud eum. id est apud eundem, s. dominum qui sit hæres per seruum: quia adhuc non est. Accur.
c Hæres sit. hoc est dicere, mortuo testatore statim post testamentum: non ideo statim dominus serui erit hæres per seruum, & legatarius p se: & ita non erit apud eum, id est eundem hęredem hæreditas & legatum: quod erat superiori §. imò ad hoc vt sit hæres per seruum: duo præcedere oportet, iussum domini, & obedientiam serui, & interim serui conditio poterit variari: sed legatum tantum interim habebit dominus. sunt ergo separata hæreditas & legatum interim: cũ legatum apud dominum sit, hæreditas apud nullũ, donec seruus, vel manumissus sibi, vel iussu alicuius domini eam adeat.
d Intelligitur. Nã nemo est hæres adhuc, cum & domini iussus, & serui debeat sequi volũtas: vt C. de hære. instit. l. cum proponas. & licet hrditatis dies cedat, ea adita tñ legatum a morte testatoris cedit: vt C. de caducis collen. §. in nouissimo. vnde apud dominum erit legatum: sed hrditas apud nullum: q poterit esse vel apud hunc: vel apud aliũ si alienabatur, scilicet seruus prius, vt sequitur.
e Legatarij. Qui & dominus est.
f Legabat. Aliud in tutore ẽt olim: vt s. qui da. tu. poss. §. ad certum.
g Fundamentum. Cum sine illa nullum dicatur. s ff. de iure codi. l. fi. & j. titu iij §. in primis. & de ijs, quę in testa. delent. l. pe. ibi, Calphurnius.
h Scripturæ ordinem. No t. ordinem scripturæ non seruandum. sic ff. de solu. l. non enim. Sed ꝯ arg. ff. de fideicommiss. lib. generaliter. §. quid ergo. & in Authen. de hęre. & Falc. §. inordinatum. col. j.
i Voluntatem. Repete vituperandum erat.
k Constitutionem. Quam non habemus secũdum quosdam, vel dic verius, quod loquitur de ea, quæ est in C. de testamen. l. ambiguitates. & quod ibi dicit, non ex mente, referas ad alia, non ad hunc ordinem.
l Ante hæredis institutionem. Quia primo potest legare rẽ, postea hæredem instituere.
m Medias. Quia primum instituit hæredem: & postea legauit: & postea aliũ hæredem instituit: & ita legat inter medias hæredum institutiones.
n Fauorabilior est. Nisi in duobus casibus: vt ff. de manumiss. testament. l. cum ex pluribus. & de legat. j. l. siquis a filio. §. penulti. & l. ferre. & ad Trebellia. l. si patroni. §. sed & si sine fructibus.

ADDITIO. Dic secundum Ioã. Fab. q hoc non videtur verũ. imò videtur idem vtrobique: quia incertitudo vitiat legatum & libertatem: secus in re legata. vbi autem libertas legatur: est incertitudo & in re, & in persona, & sic vitiat: vt notat Dynus in regula, in obscuris, de regulis iuris, in sexto. Ang.

o Correximus. Vt C. vt actio. ab hære. & contra hæred. leg. prima.
p Legatis. In stipulationibus idem: vt dicta l. prima. C. vt act. ab hæred. & contra hæred. l. j. Caue tamen, quia legatũ sic incipit ab hęrede, vel hæredi dari, q primo nullo modo fuit, s sed stipulatio fuit, licet inefficax, vt ff. de euictio. l. qui a pupillo. & l. si per imprudentiam. §. non mirum.
q Inueniatur. Vt ff. eodem, l. prima. & supra eodem titulo. § sed non vsque.
r Admittebatur. Hæc verba expone, vt infra titu. primo.
s Aliquid faciat. Quod fieri vult, secundũ Ioannem, hoc adiecto, scilicet in pœnam hęredis se cõmittere. alias est conditio, & valet, vt j. de ijs, quæ pœ. no. l. j. & ij.
t Non faciat. quod fieri non vult. Accur.

Seru⁹ hrs institut⁹ nõ acquiris domino nisi duo concurrant.

† Cõcor. cum hoc tex. capit. Raynaldus. iũcta glo. super verbo, legauit pro pe. fi. extra. de test.

† Et sic legata pcedere pñt testm̃ ordine literę, sed ordine intellectus institutio præcedit. Ægi. Per.

† Cõcor. glo. ij. in prin. in c. cũ sibi ex tra. de test.

s Quod si verũ si legauit post mortẽ hęredis, vel alterius, secus si post mortẽ legatarij: q a statim ẽ nata obligatio vt in stipulatione: sicut not. gl. in l. cedere diẽ. ff. de ver. obl. Ang.

Colloca-

a Collocauerit. Scilicet quod fieri nolo, scilicet eã collocari.
b Non collocauerit. Scilicet quod fieri volo, scilicet eam collocari.
c Alienauerit. Quod nolo.
d Nõ alienauerit. Nam vt alienauerit volo.
e Perquam. Id est, valde.
f Agnoscere. Scilicet posse: vt ĩ. quib. mod. test. infir. §. fin. in fi.
g Obseruabantur. vt C. de test. mili. l. j.
h Collocauerit. Scilicet quod fieri nolo.
i Constituimus. C. de ijs quæ pœ. no. l. j.
k Impossibilia. ff. de lega. j. l. si mihi & tibi. §. j. ꝯ. Sol. ibi nõ erat impossibile, poterat. n. esse q̃ diu viueret: & intra triduum posset id fieri, quod fieri volebat. Vel dic, q̃ ibi voluit testator hĩdem constituere se soluturũ si decederet, s. testator intra triduũ: quod potuit, non autem soluere. ı Itẽ ꝯ ĩ. de hære. instit. §. impossibilis. Solut. quidam dicunt nõ valere sicut testator voluit, vt hic: valet tñ purè. vt ibi. Vel distingue secundum Ioan. aut apponitur conditio impossibilis hæredi, aut legatario. si hæredi, non valet legatũ, vt hic: si legatario, valet: vt ibi & quære exempla. C. de his q̃ pœ. no. l. j.
ADDITIO. Exemplum qñ apponit̃ cõditio impossibilis hęredi, siue onerato. vt det hũs si cœlũ digito tetigerit: & tũc vitiat, quasi nõ stet p eũ quo minus impleat, sed p impossibilitatem. Qñ legatario, siue onerato: vt tibi relinquo si cœlũ tetigeris digito. & hæc nõ vitiat, sed vitiat̃, & p̃ nõ adiecta hr̃. Et est rõ: quia non debet auferri beneficiũ honorato, cui puidere voluit testator. vide gl. no. in l. j. ff. de condi. insti.
x Impossibilia. De impossibili dic: præcipit hęredem transferre montem: aliàs ei adiecit cohæredẽ, vel aliam pœnam imposuit. De legibus interdicto, vt præcepit hæredi, vel legatario, vt daret inquilinos sine prædijs. De probroso: vt præcepit reliquias suas in mare proijci, vel se cum vestibus sepeliri, aliàs pœnam imposuit. nam in prædictis, & similibus remanet hæres, & legatarius: neq̃ tenetur ad impossibile. vel legib. interdictum, vel probrosum, nec etiam ad pœnam: ideo quod impossibile vel legib. interdictum, vel probrosum non impleuit.
l Legib. interdicta. Vt inquilinos sine prædijs, vt ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. vt patuit supra.

† Quam plurimis.
ı Istas solutiones reprehendit Io. Fa. hic, & dicit q̃ ibi ideo valet legatũ quia nõ ptinet impossibile: sed adiecto tpis est impossibilis q̃ nõ vitiat.
† Id ẽ cohęredẽ.
† Id ẽ adiũgi. s. hæredis pri⁹ institutio. Ægi. Per.
† Et hoc est pœna, quia ex quo Titi⁹ filiã dedit Seio vxorẽ, testator adiecit. i. adiunxit ei p pœna ipsum Seium cohæredẽ. Ægi. Per.
† Sic ergo pœnæ noĩe legati põt: vt hic, & in c. Rayna. notãt gl.

scripserit. Hæres meus, si filiã suã in matrimonium Titio collocauerit, a vel ex diuerso, Si nõ collocauerit, b dato decẽ aureos Seio: aut si ita scripserit, Heres meus, si seruum Stichum alienauerit, c vel ex diuerso, si non alienauerit, d Titio decem aureos dato. Et intantum hęc regula obseruabat̃, vt perquam e pluribus † principalib⁹ constitutionibus significaret̃, nec principem quidem agnoscere f quod ei pœnæ nomine legatũ sit. Nec ex militis quidẽ testõ talia legata valebãt: quamuis aliç militum voluntates in ordinandis testamentis valde obseruabantur. g Quinetiã nec libertates pœnę noĩe dari posse placebat. Eò amplius nec hæredẽ † pœnæ nomine adijci † posse, Sabinus existimabat: veluti si quis ita dicat, Titius hæres esto: si Titius filiam suam in matrimoniũ Seio collocauerit, h Seius quoque hæres esto. † Nihil enim intererat, qua ratione Titius coerceretur, vtrum legati datione, an cohæredis adiectione. Sed huiusmodi scrupulositas nobis non placuit. Et generaliter ea quæ relinquunt̃, licet pœnæ noĩe fuerint relicta, vel adẽpta, vel in alium translata: nihil distare a cæteris legatis constituimus, i † vel in dãdo, vel in adimẽdo, vel in trãsferẽdo: exceptis videlicet ijs, quę impossibilia k sunt, l vel legib. interdicta, l aut aliàs pbrosã. m Huiusmodi. n. testamẽtorum dispositiones valere, secta meorum temporum n non patitur.

TITVLVS XXI.

DE ADEMPTIONE legatorum & trãslatione. a

Quod cuipiã testõ relictũ fuit, põt eodem, alterove testõ quibuslibet verbis adimi, vel ad alium transferri.

Demptio a legatorum (siue eodẽ testõ adimantur, o siue codicillis) p firma est. q sed & siue ɔ̃rijs verbis fiat ademptio: veluti si quis ita quid legauerit, Do, lego: ita adimatur, Non do, non lego: siue non contrarijs, sed r

ADDITIO. Et hoc verum, vbi aliquid est per ius dispositum, vel consuetudinem: quod testator immutare non põt: vt quia fortè ob ius publicum vel fauorem, aliàs secus. Ioan. Fab.
m Probrosa. Vt vestimẽta in funus: vt ff. de leg. j. l. seruo alieno. § fin. vel reliquias in mare. vt ff. de condi. instit. l. pe- nul. in prin.
n Secta meorũ tẽporũ. i. ego qui insequor iustitiã hoc tẽpore, nõ patior. sic ff. de pac. l. fi. in fi.

DE ADEMptione &c.

Quia ambulatoria est defuncti voluntas vsq; ad supremũ vitæ exitũ: vt ff de ad. leg. l. iij. §. fi. & l. seq. ideo post data legata, & de eis adi. videamus. Accursius.

Demptio diuidit̃ i duas partes. Primo loquitur de adẽptione. Secundo de translatione. Secunda ibi, Transferri.
o Adimantur. Scilicet legata.
p Codicillis. Scilicet testamento confirmatis, secundum quosdam: non aliter. Sed nos cõtra: vt in Authẽ. de test. fideicom. §. manifestum. col. x. Accursius.
ADDITIO. Et est ratio quia nõ est ridiculũ codicillos, ẽt contrarios per testamentum confirmari: qa videmus agi ex contractu, vt contractus rescindatur: l. sed Celsus. §. j. ff. de contrahen. empt.
q Firma est. Vt si eodem testõ fiat, videatur nec datum: si alia voluntate, videatur datum, sed postea ademptum: vt ff. de ijs q̃ in testa. del. l. j. in princ. & ff. de leg. j. l. si ita scriptum. sed vĩ. q̃ nulla talis voluntas valeat cum videat̃ sibi repugnare. vt ff. de reg. iu. l. vbi repugnantia. quæ est huic contraria. sed dic, q̃ ibi dicit de repugnantia, quæ fit propter simplicitatem verborum: vt ff. de condi. insti. l. si Titius. Vel habet locum prædicta regula, qñ non apparet, qu e sit

sup verbo, adijciẽs, cũ. de testa.
r Si hũs iubeat̃ facere impossibile, & si nõ faciat legat̃ aliquid ab eo, nõ valet. l. j. C. de ijs quę pœ. nom. rõ. qa nõ est imponenda si nõ ipleuerit ipossibile l. in testõ ff. d ɔdi. & demonstra. Ægi. Per.
In quibusdam exẽp. nõ ẽ, & trãslatione.
Hic titulus de ea ademptiõe duntaxat meminit q̃ expresse fit a testatore. At li. 34. Pan. titu. est, d his q. vt indig. & c. in quo fit mẽtio de adẽptione, q̃ fit qdẽ a lege: sed ex ɔiectura ta mente testatoris cuius tituli breuẽ cã quidẽ sed elegãtẽ dilucidã synopsim, seu cõpẽdiosam enarrationem habes apud Frãc. Balduinũ in cõmẽt. suis ad hũc titulum.
Alias, idest.

vltima : quo casu neutra valet. Si aūt apparet, vltima valet : vt ff. eo. l. nihil prohibet. Accur.

a Alijs. Scilicet vt adimo, vel pœniteo eius, qđ dedi, vel similia. imò ét nuda voluntate p̄sumpta: vt si inimicus postea factus sit legatarij: vt ff. de adimē. leg. l. iij. in fi. & l. iiij.

Legata volūtate p̄sumpta reuocantur.

ADDITIO. Idē si ab ignorante fiat ignorāti aliqđ etiam post mortē: qđ si sciuisset testtōr nō fuisset legaturus. Ang.

b Trāsferri. Facit ff. eo. l. trāslatio. Accu.

c Et Seio. Sed si Sei⁹ est nō capax: nunqđ adēptio a primo scā valet? Rńdet sic: vt ff. de le. j. l. planè. in princip. Accur.

alijs a qbuscūq; verbis. Trāsferri b quoq; legatū ab alio ad aliū pōt: veluti si qs ita dixerit, Hominē Stichū, quē Titio legaui, Seio do, lego: siue in eodē testō, siue i codicillis hoc fecerit. quo casu simul & Titio adimi videtur, & Seio c dari.

TITVLVS XXII.

DE LEGE Falcidia. †

Ne suprema testantiū iudicia non adita hęreditate corruant, l. Falcidia cautum fuit, ne cuipiā vltra bonorū dodrātē legatis exhaurire fas sit: aliòqui quadrans hæreditatis per legē Falcidiā resecatur. & penes vnū pluresve hæredes remanet.

† Hęc lex Fal. plebiscitū ē cu i⁹ author fuit C. Falcidius tribunus plebis Augusti Cæsaris tpibus. eius meminit Eusebius in chronicis.

Cōtinuatio.

DE LEGE Falcidia.

Qualiter minuātur legata adēptione vel trāslatione dictū est: nūc qualiter lege Falci. minuant: & ideo dicit, superest. Accur.

Differētia inter hunc tit. & sequētē habeī p hos versus. Tunc defalcaris, si p legata grauaris: Sed trebellaris cum reddere cūcta rogaris.

Superest vt de lege Falcidia d dispiciam⁹, qua e mod⁹ nouissimè legatis impositus ē. Cùm. n. olim lege duodecim tabularū libera erat legādi ptās, vt liceret vel f totū p̄rimoniū legatis erogare, (quippe cū ea lege ita cautū esset, vti qsq; g legasit, suę rei, h ita ius esto) visum ē, hāc legādi licentiā coartare: idq; ipsorū testatorum i gratia ꝓuisum est, ob id, ꝙ plerunq; intestati moriebant, recusantib. scriptis hęredib. ꝓ nullo, aut minimo lucro hēditates adire. k Et cū sup hoc l tā lex Furia, qua lex Voconia latæ sunt: quarum neutra sufficiens ad rei consummationem videbat, nouissimè m lata est lex Falcidia, qua cauet, ne plus legare n liceat, quā dodrantē o totorū bonorū, i. vt siue vnus hęres institutus sit, siue plures, apud eū, eosve pars quarta remaneat.

Diuisio.

Superest. Totus iste tit. diuidit principaliter in qnq; partes. Primo ꝯtinuat se ad pcedētia. Secūdo ponit effectū legis Falcidię, tā de iure legis xij. tabularū: quā de iure quo nos vtimur. Tertio ponit vnū dubiū, s. an hæres nō grauatus respectu sui cohǣdis grauari possit detrahere Falcidiā. Quarto ad quod pīs ips rōligat, vt inspiciat, an lex Falci. hēat locū. Quinto qn̄ lex Falcidia imponit, qd est añ deducēdū. Secūda ibi, Cū. n. Tertia ibi, & cū q̄sitū. Quarta ibi, Quātitas aūt. Quinta ibi, Cū aūt. CASVS. Dñe, multa dixistis nobis circa mām legatorū, & de adeptio. & transla. eorūdē. vñ vī ꝙ ad aliquā aliam mām de cętero poteratis trāsire. Satis. n. vī q; ea q̄ iā dicta sunt circa mām legatorū, pñc sufficere. Ad hoc rñ. Iusti. Amice, nō bene tibi vī: imò circa mām legatorū ét insistendū est adhuc: nā ex quo de adēpti. & trāsla. legatorū vidimus: superest vt de l. Fal. p quā modus legatis nouissimè impositus est, dispiciamus. Sed pone: Dñe, iam video q; vos vultis tractare de l. Fal. dicatis mihi si placet, quare fuit introducta l. Fal. & qs sit eius effectus. Ad hoc rñ. Amice, lex Fal. optima rōne fuit introducta: & eius effectus fructuosus est. Cū. n. olim le. xij. tab. libera erat legandi ptās, intantū vt liceret testatorib. totū patrimonium suum per legata erogare, & nihil penitus apud hǣdes scriptos relinquere, (nā l. xij. tab. ita cautū erat, quod sicuti quisq; legasset rē suā, ita ius esset) idcirco vtile visum est legūlatorib. hmōi liberā licentiam legandi coarctare: quia pp hmōi plerunq; moriebantur homines intestati, nam licet hæredes essent instituti: scripti tñ hæredes pp nullum hæreditatis lucrum ea nolebant adire. & quāuis ét super hmōi licentia legandi coarctanda tam lex Furia, quam Voconia latæ sunt: neutra tñ earum ad rei consummationem sufficere videbat. vñ nouissimè lata est l. Falc. qua cauet, ne liceat testatorib. plus legare quā dodrantē totorū bonorum. vt siue vnus hæres sit institutus, siue plures, apud eum qñ vnus esset institutus: vel apud eos, qñ plures essent instituti, quarta pars totius patrimonij ipsius testatoris integrā remaneat. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. & cum quæsitum.

d Falcidia. Ideo sic dicta, quia vt falx fœnum, sic hæc lex legata resecat. Vel dic a Falcidio authore: 1 vt & Publ. a Publicio dicta: vt j. de act. §. aliæ.

1 Quæ fuit ꝯsul. & iō Fal. resecat ip. so iure: vt l. lineā. ff. eo. secus si fuisset secundum Ioā. Fab.

e Qua. Scilicet Falc.

f Vel. Pro etiam.

ADDITIO. Idem Mando. in Gl. Facul. §. Actum, in ver. vel vicegerentē, col. 3. & ibidē quot modis vel accipiatur.

g Vel quisque. Hęc sunt verba leg. xij. tabu.

h Suæ rei. Idem in sua re tota. quam ipse legauit: vel etiam aliena. nam & aliena res legari poterat, & potest vt hic. & ff. ad leg. Falcid. l. j. in princip. & j. de leg. §. non solum.

i Ipsorum testatorum. Non tamen licet testatoribus eam renuntiare, nisi in casu: vt ff. eod. l. quod de bonis. §. fina. & l. si debitor. argu. contra. C. de pac. l. penulti. ibi. cum & alia regula sit &c. Sed hodie per authen. sed cum testator. quæ est C. ad leg. Falc. contra.

ADDITIO. Quod est verum expresè: secus si tacite, puta dicendo tota, vel integra legata soluas, nisi adijceretur: quod amplius hæres habere non possit &c. secundum Ange. In trebellianica autem idem dicas, quod in Fal. secundum Ioan. Fab.

k Adire. Facit j. tit. j. §. sed quia hæredes. Accur.

l Super hoc. Id est, super coarctanda legandi licentia.

m Nouissimè. Id est: vltimo. Accur.

n Legare. Vel etiam causa mortis donare. nam & ibi locum habet Fal. Item & in mortis causa capione: vt C. eod. l. penult. licet de hac quidam contradicant: & est pro eis arg. ff. eod. l. acceptis. Item in fideicommiss. vt C. eo. l. ij. 2 Item in donatione inter viuos, quæ morte confirmatur, non aliàs: vt C. eod. l. in donatione. & in his habet locum quod hic de legatis dicitur.

2 Quod est verū i fideicommis. particularib⁹: nō in vniuersalib⁹, vt j. ti. xi. § j.

o Dodrantem. i. nouem vncias totius hæreditatis. sic

[illegible] dicitur: vt 3. de hære insti §. hæreditas. Si ergo fiat in contrariũ: de singulis põt fieri sectio, i. quartæ partis detractio, & ipso iure ꝓposita cuã rei vendicatiõe: vt ff. e. l. lineã. in fi. j. rñ. & l. Plautius. & C. eo. l. ij. iam ergo nõ est quæstio, an hæres possit retinere Falcidiã in vna re. nam non potest: vt in d. l. Plautius. Sed aliud qñ quis legat partẽ bonorum: tunc. n. succurritur hæredi, siue rerum partes, siue æstimationẽ dare maluerit: vt ff. de legat. j. l. non amplius. .j.

Et cum quæsitum. CASVS. Domine, iam video q̃ effectus l. Falc. talis est, q̃ testator non potest legare vltra dodrantem totorũ bonorum. videlicet vt quarta pars patrimonij ipsius testatoris remaneat apud hæredes: siue sit vnus hæres scriptus, siue plures. Dicatis igitur mihi, quid iuris est in tali casu? Quidã fecit testamentũ, & in testamento suo instituit duos hæredes ex æquis portionibus puta Titium, & Seiũ: & partẽ Titij aut totam exhausit legatis, quæ nominatum reliquit a Titio præstanda, quòd nihil penitus apud Titiũ remansit: aut si aliqd remansit, supra modum tamẽ partem Titij onerauit. a Seio vero, aut penitus nulla legata reliqt: aut si quã ab eo reliquit partem, tamen dimidia portio eadem integra penes ipsum Seium remãsit: & ita quarta pars totius hæreditatis apud Seium hęredẽ scriptum sine aliqua diminutiõe, & sine onere remãsit. vnde in hoc casu multum fuit dubitatum, & quęsitum, verum liceret Titio vltra quartam partẽ suę portionis grauato aliquid ex legatis ab eo nominatim relictis retinere: vt ita beneficio leg. Fal. quartam partẽ suę portionis saluam habeat? Ad hoc rñ. Iust. Amice, certe in quæstione proposita placuit, vt liceat Titio vti beneficio legis Fal. & de singulis legatis ab eo relictis intantum detrahere, vt quartam partẽ suę portionis saluam habeat: non obstãte quòd quarta pars totius hęreditatis apud Seium cohęredẽ suũ itegra remaneat. Nã in singulis hęredibus ratio leg. Fal. habẽda est: vt quilibet quartam suę portionis saluam habeat. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. quantitas autem. Franc.

Hæredũ qlibet partis suæ legatis exinanitæ quartã detrahere põt, quis cohęredis portio nulla sen[9] grauata extiterit.

Et cum quæsitum esset, [a] duobus hæredib[9] institutis, (veluti Titio, & Seio) si Titij pars, aut tota exhausta sit legatis, quæ nominatim ab eo data sunt, aut supra modũ aut nulla relicta sit legata [b] onerata: a Seio verò aut quæ partem eius duntaxat in partem dimidiã minuant: [c] an quia is [d] quartam partẽ [e] totius hæreditatis, aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta sunt, retinere liceat, vt quartam partem suæ partis saluam habeat? [f] placuit posse retinerẽ [g] etenim in singulis hæredibus ratio legis Falcidiæ ponenda est.

a Et cum quæsitum esset. Facit ff. eo. l. in singulis.
b Supra modum. Id est supra quartam. Accur.
c Minuant. Et sic remanent ei tres vnciæ, quæ sunt quarta pars totius assis. Accur.
d Is. Scilicet Seius.
e Quartam partem. Id est, tres vncias.
f Habeat. Hoc interrogatiuè lege: & postea responde, & placuit &c. Accur.
g Posse retinere. Scilicet quartã partẽ suæ partis, quã iure hæreditario habet, nõ autẽ datũ causa adiplẽdę cõditionis sibi ab aliquo, imputabit in quartam: nisi a statu libero esset datũ: & de pecunia hæreditaria, de qua ei dare pmittit: vt ff. e. l. id aũt. & de do. cau. mor. l. qđ statu liber. Item nec legatũ a cohęrede relictũ sibi imputat: vt ff. eo. l. inquantũ. nisi testator hoc cauerit: [i] vt ff. eo. l. quod autem j. respon. §. Marcellus.

Quantitas autem. CASVS. Domine, iã video, q̃ beneficio leg. Fal. singulis hæredibus ꝓuisum est. sed dicatis mihi quo tẽpore inspicitẽ, verũ lex Falc. locum habeat? Ad hoc respõ. Amice, quantitas patrimonij a testatore relicta. ad quam ratio le. Falci. reducitur, tempore mortis ipsius testatoris inspicitur: sicut manifestè liquet in tali exemplo: Quidam habuit c. aureos in bonis, ipse laborans in extremis condidit testamentum: & in testamento instituit hæredẽ: & c. aureos legauit: & ita totum patrimoniũ suum exhausit legatis: vnde mortuo testatore beneficium leg. Falc. locum sibi vẽdicat. sed quid si antequam hæres adierit hęreditatẽ, bona hæreditaria per seruos hæreditarios vel ex fœtu pecorum, vel ex partu ancillarum intãtum sunt aucta, quòd omnibus legatis insolidũ solutis, hæres quartã partem totius hęreditatis, vel etiam amplius saluam habere possit? Et respond. quòd certè huiusmodi augmentum post mortem testatoris ante aditionem hæreditatis adueniens, legatarijs nõ ꝓderit: sed nihilominus hæres beneficio legis Falcidię, quæ tempore mortis ipsius testatoris cõpetit, vtetur: quartam partẽ a singulis legatis detrahẽs. & idem ius in casu conuerso obseruatur. Nam sicut augmentum rerum hæreditatiarum ante aditam hæreditatem nõ potest prodesse legatarijs: ita diminutio rerum hæreditariarum eis non nocet. verbi gratia. Ponamus retento primo themate, quòd ille qui habebat c. in bonis, legauit lxxv. & ita reliquit quartam partem hæreditatis, vnde mortuo testatore ratio leg. Falcid. locum sibi vendicare non poterit: si tamen ante aditionem hæreditatis bona hæreditaria intãtum decreuerint incendijs fortè, aut naufragijs, aut fortè p mortem seruorum, aut pecorum, vt lxxv. tempore aditionis in hæreditate vix inueniãtur, certè in hoc casu huiusmodi diminutio legatarijs nõ nocet: imò nihilominus hæres ad præstationẽ legatorũ insolidũ tenetur. Sed fortè obijceret aliquis sic: Hoc videtur iniquum, videlicet compelli adire hęredem huiusmodi damnosam hæreditatem, & nihil lucrari. Ad istam tacitam obiectionem respond. Iusti. in litera, ac si facta esset sibi, dicens: Amice, hoc nullatenus dãnosum est hæredi. nam liberum habet arbitriũ non adire hęreditatem, & ita huiusmodi periculum euitare. vnde in hoc casu necesse est ipsis legatarijs cum hęrede de certa portione legatorũ recipienda pacisci, ne hæres deserat testamentum: & ita deficiente testamẽto legata in eo relicta nõ debeantur. Hæc dicuntur vsque ad illum §. cum autem ratio.

Vt Falcidię locus sit, vel nõ, quãtitas patrimonij testatoris a morte spectãda ẽ: ideo vt bona mortuo testatorẽ, hęrẽditate iacẽte aucta nihil obsunt hęredi, qui quartã de legatis detrahat, ita & diminuta nõ prohibẽt quĩ solida legata debeãt.

Quantitas autem patrimonij, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, mortis tẽpore [h] spectatur. Itaque (verbi gratia) si is, qui centum aureorum patrimonium in bonis habeat, centum aureos legauerit: nihil legatarijs prodest, si ante aditam hæreditatem per seruos hæreditarios, aut

h Mortis tpe. Supra, de leg. §. si peculiũ cõtra, Solu.

Hoc verũ si plures sint legatarij, secus si vn[9] quia põt ex rei necessitate, vel legatarij voluntate vt ibi & l. planè & l. se. §. si sol[9]. ff. e. Vbi autẽ non cadit cõmoda diuisio diuidiẽ ad arbitriũ iudicis: vt l. nõ amplius. ff. de l. j. §. fi. & de Trebelliani ca verò, vel legitima: dic vt habet in l. filiũ quẽ habẽ té. C. fam. ercis. An.

Hic gl. sequitur Fa. Pla. & Angel.

ibi remanet seruus quasi peculij dominus.

ADDITIO. In æstimatione tñ debitoris est secus: q si post mortẽ testatoris & ante aditã hæreditatẽ efficiatur nõ soluendo: cedit damno heredis: si ecõtra, cedit lucro legatariorũ quo ad Falcidiam: vt l. cũ quo. ff. eod. Et est ratio: quia est spes, quòd de inopia deueniat ad pinguiorẽ fortunam. l. si defunctus. ibi. nec enim paupe ribus. C. arbi. tute. Ioan. Fab.

a Legauerit. Scilicet tres partes hæreditarias, & quarta remanet, ita q non habet locum Falcidia, quia centũ habebat in bonis: vt supradictum est.

b Solida legata debentur. Alias dẽtur. Hoc locũ habet, qñ res hæreditariæ nõ legatæ pereunt. Si autẽ legatę pereãt; distingue: aut erant in põdere, numero, vel mensura: & tũc idẽ qđ hic dicitur. Aut non: & tunc aut incertum: vt puta hominem: & tũc idẽ quod hic. aut in certum ex certis: vt vnum de seruis suis & tũc si oẽs pereãt. legatarij dãnũ est: vt ff. e. i rõne l. Falc. l. mortes. §. diligentor. & §. incertæ. aut penitus certa. vt Sti chus, & tũc perit legatario. vt ſ. de leg. §. si res legata.

Legatæ rei periculũ ad quẽ pertinet.

Nisi ta lia essent legata vt species: puta talẽ vegetem vini. l. si vero. §. si. eũ l. seq. ff. solu. matri.

c Ea res nõ debet videre alicui dãnosa, quã ipse volens fecerit. Aegi. Per.

ex partu ancillarum hæreditariarum, aut ex fœtu pecorum tantũ accesserit hæreditati, vt centũ aureis legatorum nomine erogatis, hæres quartam partem hereditatis habiturus sit: sed necesse est, vt nihilominus quarta pars legatis detrahatur. Ex diuerso, si septuagintaquinq; legauerit, a & ante aditam hæreditatem intantum decreuerint bona, (incendijs fortè, aut naufragijs, aut morte seruorũ) vt nõ amplius quàm septuagintaquinq; aureorũ substãtia, vel etiã minus relinquať, solida legata debẽtur; b nec † ea res c dãnosa est heredi, cui liberũ est nõ adire hæreditatẽ, quę res efficit, vt sit necesse legatarijs, ne destituto testamẽto nihil consequantur, cum herede in portione paciści. d

Falcidiæ ratio ita habenda est: primũ omne æs alienum, funeris impẽsa, & seruorũ ptia deducantur: exinde si, qđ reliqui est, ex legatis exuperetur, vsque adeò quorũlibet minuũt legata, vt viribus patrimonij coæquentur: postremò ita Falcidia detrahitur, vt quadrantem hæres, dodrantẽ verò legatarij ferant.

Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, antè deduciť æs alienum, e itẽ funeris f impensa, & pretia seruorũ g manumissorũ: tunc demũ in reliquo ita ratio habeť, h vt ex eo quarta pars apud hæredẽ remaneat, tres verò partes inter legatarios distribuantur, pro rata i scilicet portione eius, quod cuique eorum legatũ fuerit. Itaque si finga-

c Nec ea res. Respondet tacitæ obiectioni quasi dicat, nonne erit iniquum cõpelli adiri, & non lucrari, & ita damnum sentire?

d Paciści. Id est aliquid oportet eos dare hæredi, vt adeat. Et ita not. quòd nõ per omnia etiam hodie sũt exæquata fideicommissa legatis, nec legata fideicommissis. nam fideicõmissarius cõpellit hæredẽ scriptũ adire, & nihil ei dat: vt ĩ. tit. j. §. ergo si quidẽ. ver. sed si recuset. sed illud est in generalibus fideicommissis, hoc in specialibus. Quæ autem sit differentia inter legata, & fideicommissa dixi in l. j. ff. de legat. j.

Cum aũt. CASVS. Dĩc, video quare l. Fal. fuit introducta: & qs eius effectus sit: & quo tẽpore spectať: vt l. Falc. locũ sibi vendicet. pro Deo dicatis mihi, in quibus rebus locũ sibi vẽdicet l. Fal. Ad hoc rñ. Amicecũ ratio l. Fal. petitur, primo deduciť omne æs alienum. l. quicquid testator tẽpore mortis alijs debebat. Item impensæ circa funus testatoris factæ, & etiã pretia seruorũ manumissorũ similiter deducunť. & facta tali deductione: tunc deinde in residuo habet locũ ratio l. Falc. vt ex eo quarta pars integra apud hæredem remaneat. & tres partes residuæ inter legatarios pro rata portione eius, quod cuiq; legatariorũ relictũ fuerit, distribuãtur. Ponamus igitur, q aliquis habẽs patrimoniũ cccc. aureorũ, quadringentos aureos legauerit, certè in hoc casu quarta pars singulorũ legatariorum de singulis legatis detrahi debet: vt per hmõi detractionẽ quartã partẽ c. hæres scriptus l. Fal. beneficio habeat. & hoc est verũ: quãdo tantũ erat legatum, quãtũ erat in patrimonio. Sed pone rẽtẽto primo themate. s. q ille, qui habebat in patrimonio quadringẽtos aureos legauit cccl. & ita viij. pars quadringentorũ apud hæredẽ remaneat: in hoc casu hæres nõ quartam, sed tãtum octauã partẽ de singulis legatis detrahet, retẽta parte octaua, quam saluam habuit. hæc scilicet octaua a singulis legatis detracta, quartam totius patrimonij integrã habebit. Sed pone retẽto primo themate, q testator habens quadringentos aureos in bonis legauerit quingentos: & ita plus legauerit, quã erat in patrimonio. in hoc casu primo cẽtũ in qbus excessit patrimoniũ, detrahẽda sunt, id est, perinde habenda, acsi nõ essent relicta: & postea quartam partẽ singulis legatarijs detrahet hæres. Et sic primo detrahẽdũ est, qđ vltra patrimoniũ testatoris legatum est: & postea illud, quod ex bonis testatoris superest, apud hæredẽ remanere oportet. Et hęc dicunť vsque in fin. titu. Fran.

e Aes alienum. Etiam q ipsi hæredi debeatur tempore mortis, licet confusione sit factum indebitum: vt ff. eo. l. qui fundum & C. eo. l. irritum. ‡ nisi expressè prohibeat: vt ff. eo. l. si debitor creditore.

f Funeris. Non monumenti: vt ff. eo. l. j. §. fin.

ADDITIO. Nisi esset impẽsa necessaria: puta quia esset dedecus sepeliri in terra secundum Ange.

g Seruorum. Mos erat antiquitus, vt qui seruos non habebat, vnũ vel plures emeret, qui honoris causa funus testatoris pileati antecederẽt: quo facto statim intelligũtur manumissi: & sic illorum manumissorũ detrahitur pretium: & facit ad hanc positionẽ. C. de lat. lib. tol. § sed & qui domini. Vel dic quod testator alicui x. legauit, vt aliená seruum redimeret legatarius, & manumitteret. de hoc eñi legato nõ detrahiť Falcidia, nisi de eo, quod superesset fortè facta emptiõe: vt ff. de fideic. lib. l. decẽ. & ff. e. l. sed & si nõ seru⁹. Si aũt vt suũ ppriũ legatarius manumitteret: tũc nullã patitur Falcidiã legatarius. ‡ & ita hęc ptia deducunť, vt Falcidiã nõ patiatur: vt ff. e. l. si seruus. & l. Iulian⁹.

ADDITIO. Ex qbus legibus no. q qñ vni legantur duo, quorũ alterũ tantũ est defalcabile, q de illo Falcidia p vtroq; deducitur, secus aũt si diuersis esset legatum: vt no. gio. in auth. similiter. C. eo. Accur.

h Ratio habetur. Habita. s. æstimatione rerũ, nõ ex affectione, sed cõmuni æstimatione: vt ff. eo. l. pretia.

i Pro rata. Vt ita quartam detrahat hęres, si nihil ei dimiserat testator: vel si aliquid erat residuum penes eum adhuc detrahat ad suppletionẽ, vel quintã, vel, etiam millesimam: vt ff. eo. l. in quantitate. §. fin. & facit adhoc C. eod. l. ij. & ff. eo. l. Plautius.

‡ Quod est verum hodie si fecit inuẽtariũ, alias secus. l. impõnẽda. C. eo.

Legatũ alicui vt seruũ manumittat nõ defalcatur.

‡ Hodie tñ est clarũ q de legato libertatis & sic pio, nõ detrahiť Falcidia. auth. similiter. C. eo.

a Fingamus. Retento caſu, q́ habebat in bonis quadringenta.
b Octaua. Scilicet quadringentorũ, q́ eſt qnquaginta: & ita habebit hr̃s prima quinquaginta, & hæc alia quinquaginta detracta, & ſic centum, & ſic quartam.

mus a quadringẽtos aureos legatos eẽ: & patrimonij quantitatẽ, ex qua legata erogari oportet, quadringẽtorũ eſſe: quarta pars legatarijs ſingulis debet detrahi. † Quòd ſi trecentos qnquaginta legatos fingamus: octaua b debet detrahi. Qđ ſi quingentos c legauerit: initio quinta, deinde quarta detrahi debet. d Ante enim detrahendũ eſt, qđ extra bonorũ quátitatem eſt, deinde quod ex bonis apud hæredem remanere oportet.

c Quingentos. Recẽto caſu, q́ habebat ĩ bonis quadringenta: & ſic legauit vltra, quam haberet, centum.
d Detrahi debet. Impropriè aũt ponit detrahi, quò ad id qđ excedit: & ꝓpriè quò ad quartã, q́ eſt ĩ bonis. & ſic ſemel poſitũ verbũ ꝓpriè, & impropriè ponit: vt ff. de offic. ꝓcõ. l. ij. Item no. q́ hæc Fal. ceſſat in multis caſibus: quos dicas vt diximus in l. in teſtõ. in glo. ij. C. ad legem Falc. & in Authẽ. de hær. & fal. §. & hinc nobis. col. j. Et iſti caſus patẽt in his ver. Falcidiam ceſſare facit pars debita natis. Dos, miles, vetitum, libertas, ſpõte ſolutum. Res veritæ vendi, pietas, & chartula, crimen. Ac hæres ſi non facit inuentaria ſubſit.

† Ideſt, a ſingulis legatarijs ꝓ rata legati tãtũ eſt auferẽdũ quãtũ ſufficiat ad quartã totius hr̃ditatis: q́ apud hęredem debet remanere.

Verbũ ſemel poſitum proprie & impropriè põt poni.

Falcidia in xj. caſib⁹ ceſſat.

ADDITIO. No. diligenter hos verſus, ex quibus habes, q́ Falcidia ceſſat in xj. caſib. Primo, in bonorũ ſubſidio libertis relicto. Secũdo, in legato dotis, qñ videlicet marit⁹ vxori dotẽ ſuã legat. Tertio, in teſtõ militis. Quarto, qñ teſtator ꝓhibuit illã detrahi. Quinto, in libertatib. relictis. Sexto, qñ hr̃s nõ ignorãs ptrimoniũ defuncti ſpõtè ſoluit, nõ retẽta Falcidia. Septimo, qñ teſtator aliquã rẽ legat, & ꝓhibet illã a legatario alienari. Octauo, ĩ legatis ad p̃ias cãs relictis. Nono, in legato chartularũ, ſiue inſtrorũ: qñ videlicet aliqs legat inſtra p̃diorũ aliquorũ, qđ qdẽ legatũ affert vtilitatem ꝓbationis, q́ defalcari nõ põt. Decimo, ceſſat Falcidia ꝑ crimen, ſiue delictum hr̃dis, qui tacitum legatum perſonæ incapaci ſoluit. Vltimo, qñ hæres inuentarium facere non curauit.

† Fideicõmiſſũ dr̃ qa olim pendebat ex fide hęredis. Aegi. Per.

† In quibuſdã exẽplarib⁹ ſolũ legitur de fideicõmiſſis.

TITVLVS XXIII.

DE † FIDEICOMmiſſarijs † hæreditatibus: * & ad Senatuſconſultũ Trebellianum.

* In qbuſdã exẽp. hoc loco addit, & libertatibus.

DE FIDEICOMMISSARIIS HÆREDItatibus: & ad Senatuſconſultum Trebellianum.

Cõtinuatio.

*Iuſtinianus poſt tractatum legatorum, de lege Falc. prius q̃ de fideicommiſſis tractauit: quia lex Falci. * in legatis prius fuit inuenta, q̃ in fideicommiſſis, ſecundum P. Vel ſic, dictum eſt de legatis: ſed quia de fideicommiſſis ſumus polliciti diceret vt ſupra de leg. § ſed ne in primis. ideo de fideicommiſſis tractemus. Et quia fideicommiſſorum aliud generale, aliud ſpeciale: generale verò dignius, de generali primo videamus: vt infra eodem, in princi. & infrà titu. i. in prin. Accur.*

* Sumit hic Falcidia ĩpropriè, vt cõprehendat Treb. Aegi. Per.

Diuiſio.

Vnc tranſeamus. Totus iſte tit. diuidit in ſeptẽ partes. Primo ponit, qualiter iure vetuſtiſſimo nõ de neceſſitate, ſed verecũdia quadã fideicõmiſſa præſtabantur. Secũdo quomodo tpe Augusti certis p̃ſonis ex neceſſitate p̃ſtabant: vel ẽt de iure p̃torio. Tertio quõ fideicõmiſſũ fieri debeat, vt valeat. Quarto, qñ reſtituta erat hr̃ditas, q́ ſenatuſcõ. tranſibant actiones oẽs in fideicommiſſariũ. Quinto qualiter ex ſenatuſc. Pegaſiano hr̃s inſtitut⁹ poterat detrahere quartam: & qualiter dicto iure hr̃s rogatus de tota hr̃ditate reſtituẽda, vt trãſirẽt actiones ꝓ rata in fideicõmiſſariũ ſtipſo interponebat ſi hr̃s volebat adire: ſi verò recuſabat, ex dicto ſenatuſcõ. cogebat. Sexto, Iuſtinianus iſta duo ſenatuſcõſulta æquipatat: & oĩa q́ ſenatuſcõſultũ Trebel. ſtatuit, eidẽ reſeruat: & q́ ſenatuſcõ. Pegaſianũ ſtatuit, attribuit ſenatuſcõ. Treb. tanquã antiqori. Septimo, circa mãm fideicõmiſſorũ certos caſus dubitabiles ponit. Secũda ibi. Poſt ea. Tertia ibi, in primis. Quarta ibi, Reſtituta. Quĩta ibi, ſed qa hr̃des. Sexta ibi, Sed qa ſtipñes. Septima ibi, Nihil aũt intereſt.

Fideicommiſſa ab hæredis fide nomẽ acceperũt: q̃ licet nulla iuris neceſſitate ſed ſolo fidei pudore olim p̃ſtarentur, hodie tamen ad iuris neceſſitatem reducta ſunt.

Vnc trãſeam⁹ ad fideicommiſſa: ſed pri⁹ eſt, vt de hr̃ditatib. † fideicõmiſſarijs videamus. Sciendum itaque eſt, e oĩa fideicõmiſſa primis temporibus infirma fuiſſe: qa nemo inuitus cogebat̃ pręſtare id, de quo rogatus erat.

† Quę ẽt a Bar. ſ. l. Seius. ad Treb. fiduciariæ dicuntur ex forma qua & hęres fiduciarius, i. fideicommiſſari⁹.

CASVS. Dñe, multa iam dixiſtis nobis circa mãm legatorum: ꝓ Deo dicatis mihi, quid ꝓponitis in hac materia facere? Ad hoc rñ. Amice, certè ex quo expedita eſt materia legatorum, nunc ad fideicom. tranſeundum eſt: & primũ de fideicom. hæreditatib. breuiter videamus. Et hæc dicunt vſq; ad illũ ver. ſciendum eſt. in quo pone caſum ſic, Dñe, video quod vultis tractare de fideicõ. hær. dicatis mihi modo ſi placet, qualiter erant introducta fideicõ. & qualiter ſic appellabantur? Ad hoc rñd. Amice, ſcire debes, q́ olim omnia fideicõ. tam generalia, quàm ſpecialia primitiuis temporib. infirma erant: quia nemo inuitus hmõi fideicom. de quib. erat a teſtatore rogatus, ſoluere cogebatur: & pro filijs ſpurijs, & cæteris non capacibus, quib. teſtatores non poterant hæreditates, & legata in teſtõ ſuo relinquere, fuerũt fideicom. introducta. vnde ſub hac cautela relinquebant. nam fideicom. qui capere poterant ex teſt. hæreditatem committebant: & ideo fideicom. appellata ſunt: quia nullo vinculo iuris innodata erant: ſed tm̃ pudori eorum committebant teſtatores hmõi fideicõ. ſoluere: ſed non cogebant. & ita hoc vſq; ad tẽpus diui Auguſti obtinebat. poſtea verò pius diu⁹ Au. gratia perſonarũ capaciũ (quia fideic. defraudabant) motus, fideic. hmõi ad iuris neceſſitatem induxit. vnde quia aliqũ ꝑ fidem ſuam, vel per ipſius principis ſalutem aliquis rogatus non ſoluebat fideicom. ideo ꝓpter magnam quorundam ꝑfidiã, q́ fidem implere recuſabant, p̃cepit conſulib. vt ipſi authoritatem ſuã interponerent: vt illi, qui rogati eſſent fideic. ſoluere, ad eorũ præſtationẽ cogerent, & quia hoc iuſtum videbat, & populo expediebat, paulatim ꝯuerſum eſt in aſſiduam iuriſdictionem: & ꝑ proceſſum tp̃is fauor fideicõ. in tantũ augebat, vt ẽt ꝓprius prætor circa huiuſmodi fideic. crearetur: quem fideic. prætorem appellabant. Et hæc dicũtur vſq; ad illum §. in primis.
e Sciẽdũ itaq; eſt. q. d. tractaturis nobis de fideicõ.

quia eorum apud antiquos aliter se habebat tractatus, ne quid antiquitatis penitus ignoretur: itaq; dicamus de fideicom. generalibus & specialibus, vt arg. ff. de test. in prin.

alicui restituenda eum rogare põt: & liberum est ipsi testatori vel purè, vel sub ꝯditione, vel ex die certo fideicõmis. tam generale, quam speciale relinquere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. restituta. Franc.

Quib. a em̃ non poterant hr̃ditatẽ, vel legata relinquere, si relinquebãt fidei cõmittebãt eorum, q capere ex testõ poterãt hr̃ditatẽ. † Et ideo fidei cõmissa appellata sunt: qa nullo vinculo b iuris, sed tm̃ pudore eorũ, q rogabant̃, cõtinebant̃. Postea diuus Augustus primus semel, iterumq; gratia personarũ c motus, vel qa p ipsius salutẽ rogatus quis diceret̃, aut ob insignem quorundam pfidiã, iussit cõsulib. authoritatem suam interponere. d Quod quia iustum videbat̃, & populare e erat: paulatim conuersum est in assiduã iurisdictionẽ: f tantusque eorũ g fauor fact⁹ est, vt paulatim ẽt prætor ꝑprius crearet̃, h qui de fideicommissis ius diceret, quem fideicommissarium appellabant †.

Ad hoc, vt valeat fideicõmissum vniuersale, ex testamento debet hæres vniuersaliter institui, qui potest grauari de tota, vel parte hæreditatis capaci restituenda. Aretinus.

In primis igit̃ i sciẽdum est, opus esse, vt aliquis recto iure testõ hæres instituatur k eiusq; fideicommittat̃, vt eam hæreditatẽ alij restituat: aliòqui inutile l est testamentum, in quo nemo hæres instituitur. Cum igitur aliquis scripserit, Lucius Titius hæres esto: potest adijcere, rogo te Luci Titi, vt cum primũ poteris hæreditatẽ meã adire, eam Caio Seio reddas, restituas. Põt autem quisque & de parte restituenda hæredem rogare. Et liberum est, vel purè, vel sub conditione m relinquere fideicommissũ, vel ex certo die.

Restituta hæreditate nomẽ hæredis indelebile apud restituẽtẽ remanet: in fideicõmissariũ verò actiuæ, passiuæq; actiones transferuntur.

Restituta aũt hæreditate is quidem, qui restituit, nihilominus hæres

a Quibus. Vt spurijs. & in his nil innouat̃. nã nec hodie valet * fideicommissum: vt ff. de iu. fisci. l. nõ intelligit̃. §. j. ij. & iij. & C. de na. li. l. j. & ij. & C. ad leg. Falc. ẽt sm Azo. Sunt & alij qui capere non poterãt, vt supra de leg. §. legari. diximus, & in his omnibus nil innouatur: vt in muliere, quæ transit ad secunda vota intra tempus luctus, cui ab extraneo relinqui non potest: vt C. de incest. nup. l. si quis incesti. & C. de secun. nup. l. j.

b Nullo vinculo. Id est, nulla actione, sed per officium iudicis: vt ff. de verborum significatio. l. pecuniæ verbum. §. actionis.

c Personarum. Capacium dũtaxat, nõ earum, quæ sunt nõ capaces: de quib. supra loquutus est. & dic personarum, quarundam.

d Interponere. Scilicet vt fideicõmissa præstentur generaliter in omnibus.

e Populare. Id est populo expediens.

f In assiduam iurisdictionem. Id est, vt assiduè, de hoc ius reddatur ẽt ab alijs, quam a consulibus. Accur.

g Eorum. Scilicet fideicommissorum.

h Crearetur. Vt ff. de orig. iur. l. ij. §. post deinde diuus. Accur.

In primis. CASVS. Dñe, iam video qualiter fideicom. quæ olim erant infirma: postea per diuum Augustũ ad necessitatẽ iuris sunt introducta. ꝓ Deo dicatis mihi modo qualiter testator in testõ suo rogat aliquem soluere hm̃oi fideicom. Sed ante, q̃ Iustinianus soluat hanc qõnem, præmittit quoddam aliud, & dicit: Amice, in primis sciendum est, ꝙ necesse est ꝙ aliquis hæres instituatur in testõ: & postea fidei hæredis instituti committatur: vt illam hæreditatem alicui alij restituat. Si enim secus fieret, testamentum inutile esset, in quo nullus hæres esset institutus: & per consequens ea, quæ in illo testõ relinquerentur, nullius essent momenti. Cum igitur aliquis in testõ sibi adscripsit hęredẽ: puta ꝑ talia verba, Lucius Titius hęres meus esto. poterit postea sic adijcere, Luci Titi hæres cum primum possis hęreditatem adire: eam Caio Seio reddas, & restituas. Et non solum de hęreditate restituenda potest testator rogare hęredem suum, sed etiam de parte hr̃ditatis alicui restituenda eum rogare põt: & liberum est ipsi testatori vel purè, vel sub ꝯditione, vel ex die certo fideicõmis. tam generale, quam speciale relinquere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. restituta. Franc.

i In primis igit̃. Scilicet qa ius fideicommissorum expossituri sumus, quoniã aũt fideicõmissa vniuersalia, & singularia hoc, scilicet vt hæres primo instituat̃, in sua habent natura cõmuniter: igitur de eo in primis notandũ est. sic & econtra dicitur. & cõtinuatur supra de le. §. sed in primis.

k Hæres instituatur. Potest etiã ab intestato: vt j. eodẽ. §. præterea. qui est contra.

l Inutile. Not. nõ valere testamentum sine hęrede sic ff. de ijs, quæ in test. del. l. proximè. §. Calphurnius Lõginus. & ff. de codicil. l. finali.

m Sub conditione. Quot & a quo sunt implendæ conditiones. dic vt ff. ad Trebel. l. facta. §. si sub conditione.

ADDITIO. Secus tamen est in directa. § hæres. supra de hęredi. instit. Et est ratio. quia hoc ius hæreditariũ non est in suspenso: quia remanet penes hæredem: vt j. proxi. §. Angelus.

Restituta. CASVS. Dñe, iam video qualiter testator põt rogare hæredem institutum, vt ipse alicui restituat totam hęreditatẽ, vel eius partem. Sed pone, Quidam instituit Petrũ hæredem, & rogabat eum per fideicommissum, vt totam hæreditatem restitueret M. modo quæro a vobis, vtrum facta restitutione secundum voluntatem testatoris P. nihilominus debeat hęres censeri? Et respondet Iustinianus ꝙ sic. nam restituta hęreditate, ille hęres, qui fuit institutus, nihilominus post restitutionẽ permanet hęs. Fideicommis. verò cui hr̃ditas restituitur qñque loco hęredis, quandoque loco legatarij habebatur: sed Neronis temporibus, Trebellio Maximo, & Anneio Seneca existentibus consulibus factum fuit senatusconsultum Trebellianũ, in quo quidem senatuscon sul. cautum est, vt si hr̃ditas ex causa fideicommis. alicui restituta sit: omnes actiones quæ de iure ciuili ipsi hęredi, vel aduersus hęredem competerent: fideicommis. & aduersus ipsum post restitutionem hr̃ditatis ei factam darentur. & post illud senatuscons. prętor actiones ipsi fideicõmis. & aduersus ipsum quasi hęredi & in eundem dare cœpit. & ita manifestè liquet, ꝙ secundum senatus con. Treb. ille cui ex fideic. restituta erat hęreditas: quantum

* Nisi tñ ipsis a patre relictũ esset ab extraneo per fideicõmissum nam tunc valeret. not. Spec. titu. de succe. ab intest. §. in primis. Cui⁹ rõnẽ esse ait Bald. ꝙ ipsis, a iure relinqui ꝓhibitũ non sit. Atqua rõne possint efficaciter instituti spurij, vide p Cepol. in 71. q. q̃ incipit, O-ctaua causela.

† Veluti olim non poterat à marito vxor his instituti: sed p fideicõmissũ fieri poterat, vt ad eã bona ꝑuenirẽt. qđ indicat Fabius li. 8. c. 2. Frã. Balduin. hic.

† Quis aũt de fideicõmissis pri⁹ cognouerit Romę, tradit Quintili. lib. 3. cũ ait, Nõ debes apud pręetorem petere fideicommis. sed apud cõsules: maior. n. pretoria cognitiõe summa ẽ. Actu, infer huc q̃ tradit Bu. l. Pãde. l. j.

quantum ad emolumentū,& onus loco hæredis habebatur & ista dicuntur in tertia parte vsque ad illum §. sed quia hæredes.

a Hæres permanet. Not. quòd semel est, semper erit. sic ff. de min. l. etiā si sine. aliàs incipit. & si hoc. §. sed quod Papin. in fin. ibi, sine dubio hæres. & ff. de hæred. inst. l. et qui soluendo. in fine Accur.

permanet: [a] is verò qui recipit hæreditatem, aliquādo [b] hęredis aliquādo [c] legatarij loco habetur. Et Neronis qdē tēporibus, Trebellio [d] Maximo, & Anneio Seneca cōsulibus, [e] senatuscōsultū factū est, quo cautū est, vt si hęreditas ei fideicōmissi causa restituta sit, oēs [f] actiones, quæ iure ciuili [g] hęredi & in hęredē competerent, ei, & in eum darentur, cui ex fideicōmisso restituta esset hęreditas. Post qđ senatusconsultū pętor vtiles actiones ei, & i eū, q recepit hęreditatē, [h] quasi hęredi, & in hæredē dare cœpit.

ADDITIO. Hoc obtinet in immutabilibus de natura, vel constitutione iuris, aliàs secus: ar. §. vt autem. in authen. de non alie. colla. j.

b Aliquando. Id est, ſm unum ius: vt per Treb. vt statī dicet. nam omnia transibant.

c Aliquando. Id est, secundum aliud ius non erat loco hęredis, sed legatarij, ut per Pegasianum: secundum qđ retinet institutus quartam: vt infra, eodē. §. sed quia. & §. post quod.

d Trebellio. Et hinc dictū fuit Trebellianum senatusconsultum: & Macedonianū a Macedone: vt ff. ad Maced. l. j.

e Consulibus Scilicet existentibus.

f Omnes. Imo non omnes, etiam per Trebellianū: vt j. eo. § ergo cōtra. Sol. licet hic dicat, omnes: nō tamen dicit totæ, vel in totum secūdū Ioā. [i] Vel dic, quòd quādo de toto erat rogatus, habebat locū quod hic dicitur. si autem retenta quarta de cætero erat rogatus habet locum, quod dicitur infra. Accur.

[i] Et sic verbum omnis est distributiuum vniuersaliū, tot⁹ vero particulariū: quod no. ſcdm Arge. Sed Ioā. Faber hoc reprobat qđ tenet sequētem sol.

g Iure ciuili. Vel etiam prætorio: dūmodo tales sint prætoriæ, quæ sunt transitoriæ: vt sunt persecutoriæ: vt ff. de act. & obli. l. in honorarijs. & ff. eod. ad sena. Treb. l. j. §. quamquam. secus in pœnalibus: vt j. de act. §. pœnales.

h Hæreditatem. Non facta cessione actionum. aliàs enim etiam directas habet ex nomine cedentis.

Sed quia hęredes. CASVS. Domine, iamvideo, quòd secundū se. con. Trebel. cui restituebatur hęreditas, quo ad onus, & emolumentum loco hæredis habebatur. sed vos dixistis mihi supra, φ hæreditas quo ad onus quandoq; habebatur. Ad hoc respon. Iustin. quia supra diximus, φ hęredes scripti in testamento, totius hæreditatis testi. poterant grauari, nec p sena. consul. Treb. aliquod remedium habebant: & idcirco hæreditatem ob nullum; vel minimū lucrū adire plerunque recusabant: cū vel totā hæreditatem, vel ferè totam per fideicom. restituere cogebantur: vnde testamento ab hæredibus scriptis deserto fideicō. in testamento relicta penitus extinguebantur: ideo postea tēporibus Vespa. Augusti, Peg. & Pusione existentibus consulibus factum erat sena. cōsul. Peg. in quo quidē sena. consul. statutum fuit, vt liceret hęredi scripto, q rogatus esset per fideicō. hęreditatem restituere, quartam totius hęreditatis retinere, sicuti beneficio l. Fal. ex singulis legatis quartā retinere conceditur. Et non solum huiusmodi beneficiū retentiōis quartæ in vniuersitate erat hæredibus cōcessum: sed etiā i singulis quoq; rebus per fidei. relictis eadē retētio quartæ ex Pega. senatuscō. hæredi indulgebat. vñ post sena. cōs. Pega. hæres scriptus occasiōe illius onera hæreditaria sustinebat: ille verò q ex fideicō. partē hæreditatis recipiebat, puta dodrantē, loco legatarij partiarij habebatur. i. illius legatarij, cui pars bonorū legabat. Nam huiusmodi species legati vocabat partitio: & hoc ideo, quia talis legatarius cum hærede partiebatur hæreditatem: & in hoc casu stipulationes, quæ solebant inter hæredē, & partiariū legatariū interponi, eædē inter fideicō & hæredē interponebantur, id est. vt lucrū & damnū hæreditarium pro rata portione inter eos commune esset. vnde tunc demū habebat locum senatusc Trebel. quando non totam hęreditatē, vel vltra dodrantē hęreditatis restituere rogabatur hæres: & in hoc casu ex senatuscon Treb. fiebat restitutio. & sine interpositione stipulationis actiones hæreditarię in vtrūq;, videlicet hęredē scriptū, & fideic. qui loco hęredis habebatur pro rata portione diuidebantur. Si verò plus, quā dodrātē, vel totā hęreditatē fideic. restituere rogabatur: tūc ex sena. Peg. fiebat restitutio: & hęres, q semel adibat hęreditatē: si sua voluntate. & nō cōpulsus hoc fecerat: siue bñficio Peg. vsus sibi quartā retinebat, siue quartam sibi retinere nolebat: nisi per iterpositionē supradictę stipulatiōis sibi prospexisset, vniuersa onera hęreditaria p senatuscō. Pega. sustinebat: quarta tñ ab hęrede retenta etiā ad euitationē onerū hæreditariorū quasi partis p parte stipulationes interponebātur, quæ solebāt interponi inter partiariū legatarium, & hæredē. Alter enim ab altero stipulabat, vt vterque eorū onera hęreditaria, sicut emolumētū, p rata portione sustineret. si verò hęres scriptus totā hæreditatē fideicō. restituebat: in hoc casu emptę vel vēditę hæreditatis stipulatiōes inter ipsum hæred. & fideic. interponebātur. & hæc dicūtur vsque ad illū ver. Sed si recuset. in quo pone casum sic. Dñe, iavideo in quo casu habebat locū se. cō. Treb. olim. & in quo casu locū habebat Peg. & q̄ fuit ratio suę intentiōis Pegasiani: & in qbus differunt illa duo senatu. pro Deo, dicatis mihi si placet, si in aliquo casu habeāt cōuenientiā illa duo senatusc. Ad hoc rñ. Iusti. q. sic, Dictum ē. n. supra, qđ iuris est, quando hæres scriptus sua spōte adibat, & restituebat hæreditatē. sed certe si scriptus hæres recusauerit hęreditatē adire, qa dicit eā sibi suspectam esse quasi dānosam: i hoc casu cauebat se. con. Peg. vt desiderante fideicō. sibi restitui hæreditatē iubēte pętore scripc⁹ hęres hęreditatē adire, & restituere fideic. cōpelleret: & tunc oēs actiōes hęreditarię ipsi fideicō. & aduersus eū cui authoritate Peg. sen. facta fuisset restitutio, dabant. & in hoc casu, qñ hęres coact⁹ hędicatē restituit, stipulationes a Peg. descēdētes nō erāt necessariæ, qa sine interpositiōe cuiuslibet stipulatiōis simul hedi scripto, q coact⁹ hęreditatē restituebat, plena dabat securitas, & oēs actiōes hęditarię ipsi fideic. & in eū trasferebant.

Pegasiano senatusconsulto introductū fuerat, hęredē totā hæreditatē restituere grauatū, quadrantem detrahere posse, ne solo nōie hęres esset, actiuibus ī actiuis passiuisq; apud eū remanētibus, nisi stipulatione sibi prouideret, vt damnū, lucrumq; sibi, & fideicōmissario pro quota cōmune foret: si autē intra dodrantē restituere rogabatur: tūc Trebelliano senatuscōsulto locus erat: ex quo & hęres, quā fideicommissarius pro ratis portionibus onera sustinebant.

Sed quia hęredes scripti, cùm aut totam hęreditatem, aut penè totam plerunq; restituere rogabantur, adire hæreditatem ob nullum, vel mini

mum lucrū recusabāt: a atq; ob id extinguebant fideicommissa: postea Vespasiani Augusti tēporibus Pegaso & Pusione cōsulibus, b senatus censuit, vt ei, qui rogatus esset hæreditatem restituere, perinde † liceret quartā partē c † retinere, † atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. Ex singulis quoq; rebus, quę per fideicommissum relinquuntur eadem retentio permissa est. d

Post quod senatusconsultum e ipse hæres onera f hęreditaria sustinebat; ille autem, qui ex fideicommisso recipiebat partem g hęreditatis, legatarij partiarij loco erat id est, eius legatarij, cui pars bonorū h legabatur, quæ species legati partitio vocabatur: quia cum hærede legatarius partiebatur hęreditatem. Vnde quæ solebāt i stipulationes inter hæredē, & partiariū legatariū iterponi, k eędē interponebantur īter eū, qui ex fideicōmisso recepit hęreditatē, & hæredem: id est, vt lucrū, & damnum hæreditariū pro rata parte inter eos commune esset, l

Olim quādo quis erat rogatus de restituēdo dodrātē, ex senatusconsulto Trebelliano actiones diuidebant pro rata: sed si vltra dodrantē, tunc ex senatusconsulto Pegasiano omnes actiones remanebāt penes hæredē, nisi stipulatio de diuidēdo fuerat interposita: & hoc si sponte adibat: sin autem coactus, ex senatusconsulto Trebelliano actiones oēs trāsibāt in fideicōmissarium. Aresi.

Ergo siquidem m non plus, quam dodrantē hęreditatis scriptus hæres rogatus sit restituere: tūc ex Trebelliano senatusconsulto restituebatur hęreditas: & in vtrunque actiones hæreditariæ pro rata parte n dabantur: in hæredem quidē iure ciuili, in eū verò, qui recipiebat hęreditatē ex senatusconsulto Trebelliano, tanquā in hęredē. At si plus, quā dodrantē, vel etiā totam hęreditatē restituere rogatus esset: locus erat Pegasiano senatusconsulto: & hęres, qui semel adierat hęreditatē (si modò sua voluntate adierat) siue retinuerat quartam partem, siue retinere noluerat: * ipse vniuersa onera o hęreditaria sustinebat. Sed quarta quidem retenta quasi partis & pro parte stipulationes interponebantur, tanquā inter partiarium legatarium, & hęredē. Si verò totā hęreditatem restitueret: p emptę & vēditæ hæreditatis stipulationes interponebantur. q

Hæreditatem restituere grauatus, inuitus adire & restituere cogitur: quo casu in fideicōmissarium omnes transmittuntur actiones.

Sed si recusabat scriptus hęres adire hęreditatem, ob id quòd diceret, eā sibi suspectā esse,

In hoc enim casu vtrunq; sen. quo ad mentē obcurrebat. Et hæc dicuntur vsq; ad illū §. sed qa stipulatiões.

a Recusabant. Sic s. tit. j. in prin.

b Consulibus. Scilicet existentibus.

c Perinde liceret quartā. Id est dicere, sicut p legem Falcid. defalcantur specialia legata: vt s. ti. j. §. cū aut. & §. j. ita generale fideicōmissum defalcatur per Pegasianū senatuscōsultum, vt hic. Et no. triplicem esse quartam. Vna * dicitur naturæ debita vt quæ debetur filijs, & filiabus, & inferioribus, & superioribus, & quibusdam trāsuersalibus: vt C. de inoffi. testa. l. cum quæritur. & l. parentibus. quæ est aucta in auth. de trien. & se. §. j. col. iij. & hoc dicitur debitum bonorū subsidium: vt C. de inoff. dona. l. si totas. Alia est quæ debetur iure institutionis: vt ex singularibus legatis & fideicommissis: vt s. ti. j. Alia quæ dicitur Trebellianica: vt j. eod. §. sed quia. licet fuerit per Pegasianū inducta, vt hic. Item est quarta quędam, quæ debetur ex constitutione diui Pij filio arrogato: vt s. de adopt. §. cum autem.

ADDITIO. Itē est & alia. quæ debetur concubinæ, quā quis acceperat ea intentione, quòd eam duceret in vxorem: quoniā si postea animo mutato illam expellat, tenetur ei quartam partem suę substantiæ dare: vt in aut. qui. mod. na. ef. fi. leg. §. sit igitur. aliàs, Scmelius. §. quoniam autē. quasi circa fin. tit. col. vj.

d Permissa est. Per senatuscō. Pegasi. s. ab hærede, non a legatario grauato alij dare, vel restituere: vt dicemus j. §. j.

e Post quod senatusconsultum. Scilicet Pegasianum.

f Onera. Scilicet omnia.

g Partem. Scilicet dodrantem.

h Pars bonorum. i. intelligas tamē sub nomine hęreditario, aliàs autem iste textus nō procederet: quia ille cui relinquitur pars bonorum, nō sustinet aliqua onera: vt l. bonorum. ff. de verbo. significa. & nota. in l. non amplius. §. fina. in gloss. fina. cum l. sequenti. & ibi Bartol. ff. de legat. j. & facit tex. cum gloss. & Bartol. in l. mulier quę duobus. §. finali. ff. eodē ad senatuscon sul. Treb. Ang.

i Solebant. Scilicet iure vetustissimo, secundum Placenti. nam legatarius non sustinebat onera: & ideo hæc stipulatio interponebatur. Sed cum hodie legata fideicommissis sint adæquata: vt supra de leg. §. sed non vsq;. & in fideicommisso diuidūtur onera inter hæredē, & fideicōmissarium: vt infra proximo §. ergo. & §. sed quia stipulationes. patet quòd hæc legata vniuersalia, seu particularia sine stipulatione debēt transire cū onere & facit ad hūc §. ff. de leg. ij. l. si qs seruum §. fin. & l. sequen. in princi. tit. Accursius.

k Interponi. Puta quando legabatur dodrans. Accur.

l Commune esset. * Sed hac stipulatione non interposita oīa onera erant hęredis rogati, occasione quartę, quam retinebat: vt j. eo. l. §. proxim. verū. at si plus. Accur.

m Ergo siquidem. Tunc demum locū habet senatuscōsultum Pegasianū, quādo vel totum vel vltra dodrātem hęres rogatus est restituere. ergo &c.

n Pro rata parte. Supra, eo. §. restitutam contra. Solut. vt ibi in gloss. omnes. Accursius.

o Vniuersa onera. Ni stipulationē supradictam interposuisset: vt s. e. §. sed quia. versic. post qā & hic subijcit.

p Restitueret. Scilicet sponte. nā poterat quartā retinere p Pegasianū: vt s. eo. § post quod.

q Interponebantur. Facit ff. de pec. l. si creditor. & ff. mand. l. hæredem. §. fi.

* Habes in ea gl. aliā in l. in quarta. ff. ad l. Falc. & in l. filium. C. fa. erci.

† Not. quos charitas nō prouocat ad beneficia spe lucri incitandos. Aeg. Per.

† Ergo videtur, q̄ hęc quarta debeat dici Pegasiana potius q̄ Trebelliana dicęq; sublatū ē Senatuscō sul. Pegasia. & eius authoritatē habet Trebel. vt j. e. §. sed quia. Aeg. Per.

† Cōcor. cum hoc tex. c. Raynutius, in glos. super verb. Trebellianū. ante mediū extra. de testa.

Quarta ē multiplex

* Ista glo. nō est Accur. sed additio.

* Ad hoc nō procedit legata bonorum parte etiā facta exæquatione, s'm Bart. i d. §. sui.

* In plerisq; exēpl. atque adeo ipsa Haloādri editione scriptum est siue retinere voluerat, sed nō rectè, vt patet ex ver. Si verò totam hæreditatē quo loco casum hunc decidit, quo noluit hæres retinere quartā: sed maluit integrā hæreditatē restituere. Certe Theophil⁹ nostrā hāc lectionē sequut⁹ est: sic .n. ille scripsit. Εἴτε παρακατέσχε τὸ τέταρτον, εἴτε οὐκ ἠβουλήθη παρακατασχεῖν, id est siue retinuerit quartam, siue retinere noluerit.

Quasi

quaſi damnoſam: a cauebatur Pegaſiano ſenatuſconſulto, vt deſiderante eo, cui reſtituere rogatus eſſet, iuſſu prętoris adiret, & reſtitueret hęreditatem: perindeq; ei, & in eum, qui reciperet hęreditatem, actiones darentur, ac iuris eſt ex Trebelliano ſenatuſcōſulto. quo caſu b nullis ſtipulationibus eſt opus: quia ſimul & huic qui reſtituit, ſecuritas datur: & actiones hęreditarię ei, & in eū trāſferunt, q recipit hęreditatē vtroq; c ſenatuſconſulto in hac ſpecie cōcurrente.

Exploſo ſenatuſconſulto Pegaſiano, & omni eius authoritate Trebelliano attributa hodie hęres reſtituere grauatus, quadrātē hæreditatis indiſtincte cōſequit, actioneſq; inter eum, & fideicōmiſſariū pro quota portione ſcindūtur: niſi aut totā hæreditatem ſponte reſtituat, aut coactus adeat, quibus ſane caſibus quicquid commodi, vel oneris eſt in hęreditate, id totū in fideicommiſſarium deuoluitur.

Sed quia d ſtipulatiōes ex ſenatuſcōſulto Pegaſiano deſcēdētes, & ipſi antiquitati diſplicuerunt: & quibuſdam caſibus e captioſas eas homo excelſi ingenij Papinianus appellat: & nobis in legib. magis ſimplicitas, f quam difficultas placet: ideo omnib. nobis ſuggeſtis, g tā ſimilitudinib. quā differentijs vtriuſq; ſenatuſconſulti, placuit, exploſo ſenatuſconſulto Pegaſiano, qđ poſtea h ſuperuenit oēm authoritatē Trebelliano ſenatuſcōſulto præſtare: vt ex eo fideicōmiſſarię hęreditates reſtituant: ſiue habeat hęres ex voluntate teſtatoris quartā, i ſiue plus, ſiue min⁹, ſiue nihil penitus: vt tunc quādo vel nihil, vel min⁹ quarta apud eū remanet: liceat k ei vel quartam, vel qđ deeſt, ex noſtra authoritate reti-

a Quaſi damnoſam. Licet cauſam nō aſſignet: qa variæ ſunt hominū voluntates: vt ff. ad Treb. l. quia poterat. ibi, non enim. Accur.

ADDITIO. Idē dicunt doctores hic in recuſatione iudicis: quia ſufficit ſimplex allegatio ſuſpicionis cū iuramēto: niſi recuſatio eſſet notoriè fruſtratoria: vt quia datus eſſet de communi cōcordia partium: & ideo interim proceſſus iudicis recuſati eſt nullus ipſo iure, quæ omnia obtinent de iure ciuili, & interris Imperij. ſed de iure canonico debet inſeri cauſa, & probari coram arbitris communiter eligendis. ca. ſuſpicionis: extra. de officio deleg. & c. cum ſpeciali. de appel. Ang. & Porc.

Iudicē recuſāti, ſufficit allegare ſuſpicionem.

b Quo caſu. Id eſt cum per Trebellianum reſtituitur tota. Vel dic per Pegaſianum, ſcilicet i caſu propoſito vbi coactus adijt. ſi verò non coactus, ſed ſponte, ſecus: vt ſ. e. §. ſi verò totum.

c Vtroque. Scilicet Trebelliano: qa nihil retinebat: & Pegaſiano: quia cogebatur. & ita quo ad ſententiam concurrunt, quo ad verba enim non concurrūt: cum alio caſu vnū, & alio aliud loquebatur.

Sed quia ſtipulationes. CASVS. Domine, iā video in quibus ſen. cō. Treb. & ſenatuſconſ. Pega. differebant, & in quibus cōueniebant. nunquid remanet adhuc hodie vtrūq; in ſuo vigore? Ad hoc reſpon. q non. Cum enim ſtipulationes ex Pegaſiano ſenatuſconſ. deſcendentes nō ſolum modernis, ſed etiā ipſi antiquitati diſplicuerint: & Pap. homo excelſi ingenij eaſdem ſtipulationes in quibuſdam caſibus captioſas appellet: & nobis magis ſimplicitas, quā difficultas in legibus placeat: ideo relatis nobis omnibus tam ſimilitudinibus, quam differētijs vtriuſq; ſenatuſcōſ. placuit abrogato ſen. cōſ. Pega. quod poſtea circa fideicom. hæreditates inuētum erat: omnē eius authoritatē ſen. con. Treb. attribuere: vt hodie ex ſolo ſe. con. Treb. fideicōmiſſariæ hæreditates reſtituātur: ſiue hæres ex voluntate teſtatoris quartam partem, ſiue plus, ſiue minus, ſiue penitus nihil retinuerit: & in eo caſu, quando ex voluntate teſtatoris, vel nihil, vel minus quarta habet, liceat ipſi hęredi vel quartā, qñ nihil penitus habet: vel quod deeſt quartæ, qñ aliqd habet, minus tñ quarta, ex noſtra authoritate retinere: vel ſi fortè totā hæreditatē per ignorantiā facti reſtituerit: liceat ei quartā repetere: & in hoc caſu ſtatuimus ex ſena. conſul. Treb. actiōes hæreditarias, tam in hæredem, qui reſtituit hæreditatē quàm in fideicō. cui reſtituitur, pro rata portiōe vtriuſque cōpetere. & hæc locum habent, quando hæres quartā ſibi retinet. Si verò hæres totam hæreditatem fideicōmiſ. ſponte reſtituerit: in hoc caſu omnes actiones hæreditarię fideicommiſſ. & aduerſus ipſum dabuntur. Et non ſolū, quæ dicta ſunt tranſtulimus in ſenatuſconſult. Trebelli. ſed etiā illud, quod precipuū fuerat in ſenatuſc. Pegaſia. vt ſcilicet qñ hæres ſcriptus recuſabat adire, authoritate Pega. compelletur, & totam hæreditatē fideicōmiſ. reſtituere, & omnes actiones ad fideicōmiſ. & aduerſus eū conferre: & hoc etiā ad ſenatuſcont. Trebellia. trāſtulimus, uolentes, vt ex eo ſolo hæres compellatur adire & fideicommiſ. deſiderāti hæreditatem reſtituere: in hoc caſu nullo damno, vel commodo apud hęredem adire, & reſtituere coactum remanente. Et nihil in hoc caſu intereſt, verum aliquis hæres inſtitutus ex aſſe, totam hæreditatem, aut pro parte reſtituere rogatus fuerit: an ex parte hæres inſtitutus totam partē, aut partem illius partis reſtituere ſit rogatus. nam & in hoc caſu eadem iuſſimus obſeruari, quæ in reſtitutione totius hæreditatis ſ. diximus. & hæc dicuntur vſque ad §. ſi quis vna, cuius caſus planus eſt vſque ad §. præterea.

d Sed quia. Dixi interponi ſtipulationes ex ſenatuſconſulto Pegaſiano &c. Accur.

e Quibuſdam caſibus. Scilicet propter ſolennitatem verbo. vt dicunt: vel tunc quādo is cui reſtituta erat, non erat ſoluēdo: vnde inutilis erat ſtipulatio. Vel verius hos captioſos modos neſcimus qui ſint.

f Sīplicitas. Not. ſimplicitatē amicā legibus. & facit infra, de leg. agn. ſucce. §. nos verò. & ff. de dol. l. j. i prin.

Simplicitas eſt legib⁹ amica.

ADDITIO. Intellige de ſimplicitate, quæ eſt cōtraria frauđi: non autem de fatuitate: quia illa eſt dānabilis. l. iij. §. ſi. ff. de ſuſpect. tut. Et de hac ſimplicitate, & quot modis ſimplex accipiat, plenè Quint. Mando. in glo. Facul. §. volentes, in ver. ſimplicis.

g Suggeſtis. Hic not. q in ſententia ſunt allegationes repetendæ.

h Quod poſtea. Quia prius fuit Trebellianū.

i Quartam. Scilicet de bonis hæreditatis, detracto tamen alieno ære, vt C. eo. l. & ſine ſcriptura.

Pōt tñ fideicommiſſario volente quartā totius hęreditatis deducere: & tūc tenet creditoribus pro ſua rata. de quo & qualiter legatarijs teneatur: vide per Angel. hic.

k Liceat. Etiā cōtra voluntatē defuncti iure iſto. ſcilicet Inſtitutionū: vt C. ad legē Falcid. l. ſi vt allegas. hodie fortè contra ſm quoſdam: vt in Authentica de hęred. & Falc. §. ſi vero expreſſim. collatio. j.

Solu-

nere, vel repetere solutũ, [a] quasi ex Trebelliano senatuscõsulto: ꝓ rata portione actionibus, [b] tã in hæredem, quã in fideicõmissariũ cõpetentibus: Si verò totã hęreditatẽ spõte restituerit: [c] oẽs hęreditariæ actiones fideicommissario, & aduersus eum cõpetãt. [d] Sed ẽt, id, qđ pręcipuũ Pegasiani senatuscõsulti fuerat, [e] vt qñ recusaret hæres scriptus sibi datã hæreditatẽ adire, necessitas ei imponeretur, totã hæreditatẽ volẽti fideicõmissario restituere, & oẽs ad eũ, & contra eũ trãsferre actiones: & hoc transposuimus ad senatuscõsultũ Trebellianũ: vt ex hoc solo necessitas hęredi imponatᷣ, si ipso nolẽte adire, fideicommissarius desideret restitui sibi hæreditatẽ: nullo nec dãno, nec cõmodo apud hęredẽ [f] remanẽte.

Quod iuris est de toto quò ad totum: idẽ iuris est de parte quò ad partem. Areti.

Nihil autem interest: vtrum aliquis ex asse hæres institutus, aut totam hæreditatẽ, aut pro parte restituere rogatur: an ex parte hęres institutus, aut totam eam partem, aut partem partis restituere rogatur. Nam & hoc casu eadem obseruari præcipimus, quæ in totius hęreditatis restitutione diximus. [g]

Hæreditatẽ deducta quarta restituere grauatꝰ, ꝓ ea parte hæreditaria onera sustinet: qđ si certa re quatinus maxima, certaue quãtitate ꝓcepta, restituere rogetᷣ, nullatenus oneribus implicatᷣ, sed vniuersa ad fideicommissarium conuolãt.

Siquis vna aliqua re deducta, siue pręcepta, quæ quartã [h] cõtinet (veluti fundo vel alia re) rogatus sit restituere hęreditatẽ: simili modo ex Trebelliano senatuscõsulto restitutio fiet [i] ꝓinde, acsi quarta parte retenta, rogatus esset reliquã hęreditatem restituere. Sed illud interest, ꝙ altero casu, i. cũ deducta, siue pręcepta aliqua re restituitur hæreditas, insolidũ ex eo senatusconsulto actiones trãsferuntur, & res, quæ remanet [l] apud hęredẽ sine ullo onere hæreditario apud eũ remanet, quasi ex legato ei adqsita. Altero verò casu. i. quum quarta parte retẽta rogatus ẽ hæres restituere hæreditatẽ, & restituit, scindũtᷣ actiones, [k] & pro dodrãte qđẽ trãsferũtur ad fideicõmissariũ, pro quadrãte remanẽt apud hrdẽ. Quinetiã licet vna re aliqua deducta, aut præcepta restituere aliquis hæreditatẽ rogatus sit, in qua maxima pars hęreditatis cõtineat, ęquè insolidũ trãsferũtur actiones. Et secum deliberare debet is, cui restituitᷣ hæreditas, an expediat sibi restitui. Eadẽ. s. interueniũt, & si duabus, pluribusve deductis, præceptisve rebus restituere hęreditatẽ rogatus sit, Sed & si certa summa deducta, præceptave, quæ quartã, vel etiã maximã partem hæreditatis conti

[a] Solutum. Propter facti, nõ iuris ignorantiam: vt C. ad leg. Falc. l. error.

[b] Actionibus. Scilicet creditorũ, nõ legatorũ, secũm B. vt ff. ad senatusc. Treb. l. j. in fi. & l. apud. j. rñ. sed & legatarijs respondet hæres, cum eis fideicommissaria portio non sufficit: sic tñ, vt totius hæreditatis quarta sibi reseruetur: vt ff. ad Treb. l. j. §. si is, qui. secundum Ioã. Sed Azo contra C. ad Trebel. l. ij. Sed illa secundum supradictam dictionem intelligitur.

[c] Restituerit. Quę restitutio fit re, & verbo. re, vt si patiatur res hæreditarias a fideicõmissario possideri, vel totas, vel aliquas earum, hac mente vt sibi restituatur hæreditas, verbo autẽ sic, restituo hæreditatem tibi, licet corporaliter rerũ possessionem non tradam & ex tunc res sunt fideicõmissarij in vtroque casu: vt ff ad Trebellian. l. facta. in princ. Sed nunquid etiam ante factam restitutionem est fideicommissarius dominus: vt C commu. de legat. l. fi. §. Sed quia? Respond. non: quia ante restitutionem omnia facit hæres, & etiam manumittit seruum hæreditarium: quod non facéret, si alius esset dominus: vt ff. ad Trebellian. l. Marcellus. §. res. & l. si hæres institutus. §. si hæres. Nec obst. dicta l. communia de legat. quæ dicit dari rei vendicationem fideicommissario generali. nam est intelligendum ex quo hæreditas est restituta. Vel speciale ẽst in rebus alienatis, vt ante restitutam hæreditatem detur fideicommissario vtilis rei vendicatio.

[d] Competant. Quia per omnia est vt hæres: vt ff. quod cum eo. l. si filius. §. finali.

[e] Fuerat. Vt I. eo. §. ergo. versi. sed si recuset.

[f] Apud hæredem. Cui etiam cauebit fideicommissarius de præstando eum indemnem futurum occasiõe hæreditatis: vt ff. ad Trebel. l. cum hæreditas. & etiam pro futuris habet exceptionem: vt ff. ad Trebel. l. j. §. quanquam. [1] Sed hæc cautio de qua hic dicitur, qualiter fit? Respond. per officium iudicis postulante eo, cui est restituenda hæreditas, vel quota pars: non autem si singulare fideicõmissum sit relictum: vt ff. ad Trebellia. l. nam quod. §. non omnis. vel etiam postulante procuratore eius, cui sit mandatum. nec sufficit cauere de rato: vt ff. ad Trebellian. l. quidam. §. j.

ADDITIO Et not. quòd procuratori simpliciter, & habẽti speciale mãdatum potest. fieri restitutio hæreditatis: non autem procuratori in rẽ suam siue cessionario: vt est casus mirabilis in l. si mulier. §. ex asse. ff. de iur. do.

[g] Diximus. Vt s. eo. §. sed quia stipulationes. & proxi. §. Et not. ꝙ idem iuris est in toto, quo ad totum, quod in parte, quo ad partem: vt ff. de acquiren. hæredi. l. si seruus. & ff. de vsucap. l. qui scit in princi. Argu. contra. ff. de euict. l. ex mille. in gloss. pro parte.

ADDITIO Tu dic, quòd hæc regula procedit, quando est eadem ratio in parte, quæ in toto: aliàs non, vt in contrario.

[h] Quartam. Vel etiam minus quarta: sed tamen agitur ad supplementum, [2] vel retinebit: vt ff. eod. l. j. §. si hæres præcepto. in fine.

[i] Remanet. Facit C. de hæred. instit. l. quoties.

[k] Actiões. Scilicet creditorũ, non legatorũ. qđ dic, vt s. eo. §. sed quia. in fine.

[1] Hoc verũ facta restitutione: sed an ipsam bñ cõuenitᷣ. l. ita tñ. §. q ex Trebelliano. ff. eodem. Angel.

[*] Adeo vt etiam illa certa res, quę quartam cõtinet, amittatᷣ, si coactus heres adeat. l. ita tñ. §. si ꝓceptus. ff. ad trebelli.

lus idẽest in toto quo ad totũ: qđ in parte quo ad partẽ. & ecõtra.

[2] Et nũc pro eo qđ supplẽᷣ, tenetᷣ creditoribꝰ, qa illud videtᷣ habere ad restitutionẽ quęrẽ.

Institu-

net, rogat° sit aliqs hęreditatē restituere: idem iuris est. † Quæ aūt diximus de eo, qui ex asse institutus a est, eadē trāsferimus & ad eū, qui ex parte hæres scriptus est.

Ille qui ab intestato bona defuncti ceperit, & ēt fideicommissarius, potest grauari de restituendo totam hæreditatem, vel partem hæreditatis. h. d. Aret.

Prætera intestat° quoque moriturus pōt rogare b eū, ad quē † bona sua vel legitimo iure, vel honorario ptinere intelligit: vt hr̄ditatē suā totā, partēve ei°, aut rē aliquā (veluti fundū, hominē, pecuniā) alicui restituat: c cū aliòqui legata nisi ex testō non valeant. d Eum quoque cui aliquid restituit, potest rogare, vt id rursum alij aut totū, aut partem, vel etiam aliquid aliud restituat e.

Quis sit huius literæ sensus: acerrime inter iuris cōmentatores pugnatū est, ad extremūq; anhelitū vsq; laboratū: iuxta tn̄ receptiorē, & cōi calculo pbatā sn̄iam h. d. Si qs legū solēnia obseruare nolēs hr̄dis fidē, ac legalitate fretus, fideicōmissū reliquerit, iusiurādu subire cogitr̄ hęres, nū tale qd relictū fuerit: quod si recusat ad fideicōmissi solutionē artat: nec audiendus est, si minus solennem voluntatem alleget.

Et qa prima fideicōmissorū cunabula a fide hęredū pēdēt, & tā nomē, f quā substātiā acceperūt, ideo diuus Augustus ad necessitatē iuris ea retraxit: g nup & nos eundē principē superare contēdētes † ex facto, h qd Tribonianus vir excellentissimus quæstor † sacri palatij suggessit, constitutionem i fecimus; p quā disposuimus, si testator fidei hæredis sui commisit, vt vel hæreditatem, vel speciale fideicommissum restituat: & neq; ex scriptura, neq; ex quinq; testium numero (qui in fideicōmissis legitim° k esse noscitur) possit res manifestari, sed vel pauciores quam quinq;, vel nemo penitus testis interuenerit: tunc siue pater hæredis, siue aliquis quicūq; sit, qui fidē hęredis elegerit, & ab eo restitui aliqd voluerit, si hæres pfidia tentus adimplere fidem recusat, negādo rem ita esse subsecutam, si fideicommissarius iusiurandum ei detulerit, † cum prius ipse †

a Institutum. Vt restituat retenta certa re.

Præterea. CASUS. Dn̄e, vos dixistis mihi qualiter hæres oneratr̄ ad præstationem fideicommis. sed nūquid poterūt successores ab intestato fideicōmis. similiter grauari? Rn̄. Iusti. q sic. nam præter supradictos modos, quibus in testamento grauatur hæres ad restitutionem fideicōmissi, potest etiam quis si fortè esset intestatus moriturus per fideicommissum rogare eum, quem intelligit sibi de iure ciuili, vel de iure prætorio ab intestato successurum, vt hæreditatē suam totam, vel partē eius, aut rē aliquam singularē, veluti fundū, hominem, vel pecunis alicui restituat. Sed licet hoc sit verum in fideicōmis. secus tamen est in legatis. Legata enim olim non nisi ex testamento valebant, & non solum successorem in vniuersitate ab intestato pōt quis grauare: sed ēt eum cui aliquid restituitur per fideicō missum potest rogare, vt illud rursus alij totum, aut pro parte restituat, aut ēt aliqd aliud, quod tātūdē valeat. & hæc dicuntur vsq; ad §. & quia prima.

b Rogare. In codicillis.

c Restituat. Ideo potest ab his fideicommissum relinquere: quoniam sua spōte relinquere legitimam hæreditatem videtur non instituendo alium: vt ff. de iure cod. l. conficiuntur §. j.

d Nō valeant. Sed quo iure hoc est verū? antiquo? nō: vt ff. de lega. j. l. j. Item nouo? non: vt C. commu. de lega. l. ij. Dic ergò antiquiori iure locum habere, quod hic dicitur. Vel dic, q dicta lex. de lega. j. secundum noua iura loquitur, secundum quæ æquiparata sunt legata fideicōmissis. j. vt supra de lega. §. sed non vsque.

e Restituat. Etenim inquantum quis honoratur, & onerari pōt: vt j. tit. j. §. hoc non solum. Sed nūqd quartam retinebit? Respon. vt j. tit. j. §. hoc solum.

Et quia prima. CASUS. Dn̄e, iam video quid erat olim circa fideicommissum, & quid hodie obtinemus. Vn̄ cū satis manifestū sit, qd de antiquitate tollatur, & in quib. per vestram cōstitutionem circa fideicōmissum insistere debeamus: transeatis igitur si placet ad aliquam aliam mām. Ad hoc rn̄. Amice adhuc nō est ad aliquam aliā mām transeundū. Primo adhuc circa mām fideicō. insistendū est. Namq; prima fideicōmissorū cunabula a fide hr̄dū pendebāt, & tā nomē, quā substantiā acceperunt. & ideo primus diuus August. vt s. dictū est, fideicōmissa ad legis necessitatem deduxit, & laqueis iuris innodauit. igitr̄ nos eundem principē circa sigmēta fideicōmis. nuper superare ɔtēdētes, ex quodā facto p Tribonianum virū excelsum sacri palatij q̄storē nobis relato, quādā fecimus ɔstitutionē, qua statuimus, vt si qs testator heredem suum per fideicō. rogauit, vt vel hęreditatem, vel aliquod speciale fideic. alicui restituat, & hmōi voluntas testatoris, neq; ex aliqua solenni scriptura, neque per quinque testes, q in codicillis sufficiunt, pbari possit, q fidē hæredis sui elegit: in hoc casu si hæres pfidia ductus fidem adimplere recusauerit negando tale onus a testatore sibi fuisse impositum, si fideicommissarius iusiurandum ei detulerit, facio de casū. a fideic. prius p̄'bito, necesse habebit hæres vel iusiurādū subire, vel fideic. siue gn̄ale, siue speciale ab eo relictum fideicō. soluere. & ita p nram ɔstitutionem induximus. ne vltima volūtas testatoris fidei heredis sui comissa depereat. Sed pone, q ille a quo fideic. petitur, postquam per sacramentū, aut p testes conuictus fuerit cōfiteatr̄ fideic. a se relictū: ad legis th̄ subtilitatē decurrat videlicet allegādo ex minus solēni volūtate hoc fuisse relictū: certè i hoc casu i pœnā incidit mēdacij: & nō obstāte hmōi defensiōe, ad fideic. pstationē omnino cogēd° est. Et hæc dicunr̄ vsq; in fi. Frā. de Are.

f Nomen. No. nomen consequens rei: vt s. de do. §. est & aliud.

g Retraxit. Hæc iura sunt. §. eod. in prin.

h Ex facto. Id est, ex quæstione de facto.

i Constitutionem. Vt C. de fideicom. l. fina.

k Legitimus. No. testes quinque in codicillis necessarios esse: vt C. de cod. l. fi. & de fideic. l. fi. ibi, sed siue quinque &c.

† Sane si qs rogat° sit hr̄ditatē restituere pce pro seruo & peculio ei°: actiones de peculio coget suscipere: nec poterit eo noīe ɔueniri is: cui restituta est hr̄ditas. l. j. §. pe. ff. qn̄ de pecul. act. ē anna.

† Dicēdo q̄ qs mihi hr̄s e- sit, & nō ē necesse exprimere ppriū nomē, secūdū la. Aegi. Per.

† Et ideo quāuis directò i codicillis relinq non possint, vt no. gl. I d. l. j. ff. de le. j. tn̄ relicta valēt vt fideicō missa, & nihilominus habēt effectū legati, nisi in libertatib°, & tutelis: de q b° dic vt j. de codicil. §. non mutum.

† Non est improbū si qs aliū virtute vincere cōtēdat, nisi hoc fiat adhumanam gloriā. §. cogitādū. in verbo ze'us eis &c. Authent. de mo. secūdum Por. Ægi. Per.

† Alias, ex qstoe.

† Idest q aīo calūniādi, nō petit fidei cōmissū: quo casu deferr iuramentū hr̄di, secūdū Por. Ægi. Per.

† Scilicet fideicommissari°.

Codicillis qnq; testes ad sunt.

Iurauo-

[a] Iurauerit. Nam in omni casu erat olim iurandũ: & in omni capi. vt C. de iur. calum. l. j. in princ. hodie sufficit semel iurare, vt in auth. de ijs, qui ingre. ad app. §. fina. colla. v.

[b] Necesse eum habere. Sed nunquid hodie corrigiť hoc cũ nulli deferať inuito: vt C. de iureiur. l. fi. & l. gñaliter. §. sed iuramẽto. ver. sin autem? Respon. nõ, quia hæc est posterior cõstitutio Iustiniani: vt C. de fideicõ. l. fin. & ita est iste specialis casus, in quo quis compellitur iurare.

de calũnia iurauerit: [a] necesse eũ † habere, [b] vel iusiurandũ subire, ꝙ nihil tale a testatore audiuerit: vel recusantẽ, ad fideicõmissi vel vniuersalis † vel specialis solutionẽ coartari: [c] ne depereat vltima volũtas testatoris fidei hæredis cõmissa. Eadem [d] obseruari censuimus, & si a legatario, vel fideicõmissario aliquid similiter relictum sit. Quòd si [e] is, a quo relictum dr̃, postquã negauerit, ꝯfiteať qdem aliquid a se relictum eẽ, sed ad legis subtilitatẽ [f] recurrat: omnino soluere cogendus est [g].

TITVLVS XXIIII.

DE SINGVLIS rebus per fideicommissum relictis.

Etiam res singularis potest per fideicommissum relinqui, & tam ab hærede, quàm a legatario.

Otest tamẽ qs ẽt singulas res [h] p fideicõmissum relinquere: veluti fundum, argẽtũ, hominem, vestem, & pecuniam numeratã: vel ipsum hr̃dẽ rogare, vt alicui restituat: vel legatariũ: [i] quãuis a legatario legari non possit [k].

Non tm̃ res testatoris: sed ẽt hæredis, aut cuiuslibet alterius p fideicõmissum relinqui põt. Et legatarius de re sibi legata sua, vel aliena, alteri restituenda põt grauari, dũmodo non plus onereť, quã honorať. Et qñ res aliena legatur: vel ipsa, vel eius æstimatio præstanda est. Aretin.

Annota, Eatenus quem fideicommissis grauari posse, quatenus honoratur.

Potest autem non solũ ꝓprias res testator per fideicommissum relinquere: sed & hęredis, aut legatarij, aut fideicõmissarij, aut cuiuslibet alterius. [l] Itaq; & legatarius, & fideicommissari⁹ non solum de re rogari põt, vt eam alicui restituat q̃ ei relicta sit, sed ẽt de alia, siue ipsius, [m] siue aliena sit. Hoc solum obseruandum est, ne plus quisquã rogeť † alicui restituere, quã ipse ex testamẽto ceperit. nam qđ amplius est, inutiliter [n] relinquitur.

Cùm autem aliena res

[c] Coartari. Nota propter contumaciã non iurantis eũ condemnari: vt C. de iura. calumn. l. ij. § penult.

[d] Eadem. scilicet vt compellatur iurare, vel soluere.

[e] Quod si. Dixi qñ contumax fuit non iurando, nunc qñ iurauit, & per sacramentum fuit confessus, vel etiam ante, quàm iuret, sed prius negauerat relictũ: vt in fine huius tit. dicemus statim.

[f] Subtilitatẽ. Quæ est, vt ex quo est voluntas nõ solennis, non valeant ea quæ facta sunt, vt C. de fideicommissa. l. si veritas. & C. de testa. l. non dubium. §. illud.

[g] Soluere cogendus est. Sed quomodo coartatur ex non solenni voluntate? sic ergo soluuntur inutiliter relicta, sicut & vtiliter, quod esse non debet. vt C. de fideicommiss. l. si veritas. quæ est contra. solut. quidã dicunt, quòd vbi solenniter testari voluit, & non fecit, habet locum lex ꝯtria: aliàs si noluit testari solenniter habet locum quod hic dicitur, vt ff. de iu. codi. l. j. Sed hæc falsa est, quia & hic de testatore loquitur, qui solenniter facit, vt ibi, si testator fidei hæredis sui commisit. Alij, vt B. dicebant esse distinguendũ, an dicat hæres, nõ est verum tibi legatum esse, in quo casu cogitur probare esse verum, & solenne, vt in contrario, eo saluo, vt si deferatur sacramentum iuret, vt supra proxi. §. an dicat, non potes petere, quia est minus solenne, in quo casu cogitur, vt hic. Sed hoc non valet, quia secundum hoc expediret ei negare, quod esse nõ debet, vt ff de trib. l. illud. §. penult. Dic ergo secũdũ Ioan. aut ab initio confitetur relictum, & tunc non teneť ex non solẽni voluntate, vt in l. illa cõtraria. ‡ Aut negauit, & tũc ex solenni voluntate nõ tenetur. sed postea per sacramẽtũ, vel p ꝓbationes cõpelliť, vt ita rõne sui mendacij teneať, vt hic, & arg. in Authen. de trien. & semis. §. studium. & §. ad hoc.

DE SINGVLIS REBVS PER fideicommissum relictis.

De fideicommiss. generalib suprà ti. i. dixit, nũc de specialib. dicit. Accur.

Otest. Totus iste titu. diuiditur i tres partes. Primo ponit de fideicõmisso pecuniario. Secundo de libertatibus. Tertio per quæ verba fieri debeant. Secunda ibi, Libertas quoque. Tertia ibi, Verba.

[h] Singulas res. Nõ solum generaliter, vt s. tit. j.

[i] Vel Legatarium. Scilicet rogare, vt aliquid alicui restituat.

[k] Non possit. Antiquo iure inspecto, sed nouo iure aliter est. nam põt a quolibet, q cõmodũ quocunque mõ habet, legari, & fideicõmitti, vt C. com. de lega. l. ij. §. fin. & hoc statim subijcit.

ADDITIO.

Dic secundum Ioã. Fabr. ꝙ accipiendo legatum propriè tortè non potest legari, nisi ab hærede, sed fideicommitti sic, vt l. si fuerit. §. j. ff. de lega. iij. & quod ibi nota. maximè p Barto. sed quia legatũ, & fideicommissum idem sunt, & facta sunt hodie similia, & synonyma, ideo illa differentia hodie non tenet, vt dicta l. ij. §. fi. C. communia de lega. & plenè not. per gl. & doct. l. j. ff. de lega. j. & ibi dixi supra de leg. §. j. sed ibi Rapha. dicit, quod iste text. non potest loqui de iure antiquo, cum hic sit verbum, possit. dum dicit, legari non possit. non autem dicit, legari non poterat &c. dic vt p eum. Ange.

[l] Alterius. Refert tñ an leget rem extranei, an hæredis. primo casu distinguitur an sciuerit alienã, vel crediderit suam, secundo non, vt s. de lega. §. quod aũt. & ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. si rem.

[m] Ipsius. Scilicet legatarij.

[n] Inutiliter. Facit ff. de leg. j. l. planè. ij. §. fi. & l. vidẽdum. & ff. de leg. iij. l. j. §. sciẽdũ. & l. iij. §. Iulianus. & l. si legatarius. in prin. Sed contra in dicta l. planè. §. si cui. Sed ibi steteť p legatariũ quo minus meliorẽ accepit

† Scilicet hęredẽ.

† Aliàs vniuersitatis.

‡ Et hæc lectura videť satis ꝓbari p istũ text. quem sequuntur Franc. Accursi. M. fil. & alij do. vt refert Bar. i l. fi. C eo. & Angel. hic secundum quã erat practica. ꝙ hr̃s ab initio nõ negãti deferret fideicõmissarius iuramentum si testator volens solenniter testari fidei suę cõmisisset tale legatum, quo iurante erit securus, ꝯ recusantẽ verò ageť ꝯdictione ex isto §.

‡ Et quã tis eũ i isto membro o͡xi.

I o. fit cõmunis, cũ Ioã. Fab. hic cũ impugnat & si in testõ vel codici. fuerit relictũ, & cẽdet ad l. si veritas, q qñ hr̃s negat li. ꝯtest. lõgatari⁹ habet duo remedia, vel q deferat iuramẽtũ & obtinet iste §. & d. l. fi. vel ꝙ oneret se ꝓbatione, & tũc sibi imputeť, q a debet ꝓbare dispositionẽ solẽnem, vt ibi. Legari potest a legatario.

† Nõ põt qs pl⁹ grauari, quã honorať, imò debet habere lucrũ l. iij. §. Iulianus. ff. de leg. ij. Aegi. Per.

perit. vel melior videt esse quã elegerit. licet deteriorẽ elegerit: vt ar. j. de act. §. preterea. Itẽ arg. cõtra. ff. de leg. ij. l. Imper. §. j. ibi eñ vero &c. Sed hoc qđ hic dicitur intellige, qñ in quãtitate legat alicui, & in quãtitate oneratur, ibi aũt qñ quãtitas dat, & in specie grauatur: quo casu tũc vẽ æstimasse speciẽ suã legatarius accipiendo quantitatẽ. vt ex eadẽ l. colligitur. Itẽ cõtra. ff. ad l. Fal. l. sed & si nõ seruus. in princi. Sed & ibi eodem modo respõde: qa quãtitas erat legata: & onus erat positum in faciẽdo. Sed cũ quantitas legat, & in quantitate grauat sicvt hic loquitur, nunquid quartã iure Falcidiæ potest oneratus retinere: siue sit legatarius, siue fideicõmissarius q sit grauatus. Quidã dicũt q sic: vt ar. ff. ad l. Falc. l. pœnales. §. fi. Nos contra: vt in e. tit. l. lex Fal. si interuen iat. §. nũquam. & de vulgari substitu. l. cohæred. §. cum filiæ.

ADDITIO. De quo dic vt p gl. in d. §. nunquã. & in l. j. §. denique. & ibi Bar. ff. ad Tre. & per Ang. hic notab.

per fideicõmissum relinquit, necesse est ei, q rogatus est, aut ipsam redimere, & præstare, aut æstimationem eius soluere.

Etiã libertas seruo per fideicõmissum põt relinqui: & non tantum seruo proprio: sed etiã alieno: vt quãdo poterit ematur, & manumittatur. h. d.

Libertas quoq; seruo p fideicõmissum dari põt: vt hęres eũ rogetur manumittere, vel legatarius, vel fideicõmissarius. Nec interest, vtrũ de suo proprio seruo testator roget, an de eo, qui ipsius hęredis aut legatarij, vel etiã extranei a sit. Itaq; & alienus seruus, redimi & manumitti debet. Quòd si dominus eũ non vendat: b si modo c nihil d ex iudicio eius, qui reliquit libertatem, recepit: e non statim extinguit fideicõmissaria libertas: sed differtur: f quoad possit tẽpore procedẽte, vbicunque occasio serui redimendi fuerit, præstari libertas.

Directæ libertati datus, testatoris libertus efficitur: fideicõmissariã autem adeptus libertatem hæredis est libert⁹.

Qui aũt ex fideicõmissi causa manumittitur, non testatoris fit libertus, etiã si testatoris seruus sit: sed eius, qui manumittit. g

At is, qui directò ex testamento liber esse iubetur: ipsius testatoris libertus fit: q etiã Orcinus h appellat. Nec alius vllus directò ex testamento libertatẽ habere põt, quã qui vtroque tempore testatoris fuerit, & quo faceret testamẽtũ, & quo moreretur. Directa autem libertas tũc dari videtur: cùm non ab alio seruũ manumitti rogat: sed velut ex suo i testamẽto k libertatẽ ei competere l vult.

Siue præceptiuis, siue rogatiuis verbis fideicommissum fiat, valet. h. d. Areti.

Verba autẽ fideicommissorũ hæc maximè m in vsu habent: peto, rogo, uolo, mãdo, fidei tuæ cõmitto, quę pinde singula firma sunt, atq; si omnia in vnum congesta essent.

TITVLVS XXV.

DE CODICILLIS.

Cocidillos etiam nõ testatus quiuis facere potest: porrò ante testamentũ facti nulla expressa confirmatione, nõne iure indigent.

ANte Augusti tempora constat, codicillorum ius in vsu nõ fuisse, sed primus Lucius Lentulus (ex cuius persona etiã fideicõmis-

a Extranei. Licet etiã crediderit suũ: vt ff. de fideicõ. lib. l. Paulus. j. rñ. & l. a. lieno. in princi. Sed in pecuniario legato distinguitur, sciuerit vel ignorauerit rẽ alienã: vt s. de leg. §. quod autẽ. & §. non solum.

b Non vendat. Vel & si vendat, sed vltra iustum pretiũ vẽdere vult. nã tunc perinde est ac si non vendat: vt ff. de leg. ij. l. non dubiũ. §. fi.

c Si modo. Interpositio est.

d Nihil. Si eñ aliquid etiã modicum relinquit alicui, vt uendat, & ille legatum accepit. compellitur vendere: vt hic, & C. de fideicom. lib. l. liberi. & l. si te donatã. & C. ad leg. Falc. l. si ea cuius filium.

e Recepit. Scilicet dominus istius.

f Differtur. Quod differtur, nõ aufert. sic ff. de iud. l. cum furiosus. Arg. cõtra. C. de inoffic. test. l. scimus. §. fi. & ff. de vsufru. l. si vsusfructus. Itẽ no q inspicit quod euenire potest. sic ff. de iur. om. ind. l. si idẽ. §. fi. in glos. adiudicari. & ff. de adi. le. l. si seruo.

g Eius qui manumittit. Id est, hæredis, vel legatarij, vel fideicõmissarij. C. de fideic. li. l. his quibus. Accur.

h Orcinus. Sic dictus ab orco. i. manumissus ab eo, q cedit ad orcũ. i. infernũ. Vel orthinus ab orthos, quod est rectum. Vnde orthinus. i. directo manumissus. Vel ab orce. qđ est capio (nã & inde archiorcus) qa multa capiunt manumissi in testamẽto, in quo multa fiunt.

i Ex suo. Non expectata manumissione ab alio facienda.

k Testamẽto. Vel etiã codicillis testamento cõfirmatis: vt ff. de manumiss. test. l. libertas.

l Cõpetere. Quæ cõpetit hæreditate adita etiam ab vno ex pluribus hæredibus: vt ff. de manumiss. testa. l. testamẽto manumissus. §. testamento.

m Maximè. Ideo hoc dicit: quia quibuscunq; verbis relinqui possunt: vt s. de lega. in princi. siue directis, siue precarijs: vt C. com. de le. l. omne verbũ. & facit ff. ad Treb. l. Scæuola.

ADDITIO. Et hoc verũ, si verba Iporcent dispositionẽ, itẽ fideicommissum, vel ad hoc extẽdi possit ex cõiectura tata mẽte testatoris, si aliàs: vt l. pẽ. § pẽ filios. ff. de leg. iij.

DE CODICILLIS.

Quia testamẽta & eorũ accidentia dicta sũt: nũc de codicillis i. de paruula, vel de minima scripta voluntate. Nã iõ codicilli dicunt: qa in breuiori chartula, vel codice, q̃ testm̃ fiebãt, & solũ in eis q̃ iã fideicõmissa relinqbant: & tales sũt ad testm̃ qualis est scapha ad nauem.

Sed nunquid scđm hoc possunt fieri sine scriptura? Quidã dicunt quòd non: sed tamẽ dico etiam sine scriptura hodie fieri posse, licet forte olim ĩ scriptis tantũ fierẽt: C. de bon. lib. l. fi. in princi. Accursius.

ANte Augusti &c. Iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo quomodo fuerit introductus vsus codicillorum. Secundo, quando codicilli testamento confirmati valent. Tertio, an hæreditas directo possit dari, vel

Etiã ibi est casus in quo plus grauat qs quam honorat, secũdũ Por. Aegi. Per. r. Et quãdo species etat sua: si vero aliena pcedit text. hic. Vbi autẽ relinquit species, si simpliciter grauetur habet locũ iste text. si alternatiuẽ, pcedit text. i d. §. sicui.

At ice contrariũ facit tex. in d. l. alieno.

De isto brocardo dic vt per Bart. in l. licet stipulantẽ. §. sacramẽta. ff. de verb. obl.

Orcinus qs & vnde dicitur.

Orcin⁹ ob id dr q libert⁹ sit de functi, & iam ad Orcũ missi. Alciat. lib. j pret mis. legit Orthinus: sed aptior est vox Orcini. Theophilo dicit χαρωνίτης ἀπελεύθερος idest Charonianus libert⁹ a Charõte infernorũ portitore.

Cõtinuatio.

Codicilli sine scriptura fieri possũt.

Diuisio.

vel adimi in codicillis. Quarto, an quis possit facere plures codicillos. Secunda ibi, Non tantũ. Tertia ibi, Codicillis. Quarta ibi, Codicillos. CASVS. Domine, iam video, quòd vultis tractare de Codicillis, dicatis igitur mihi: si placet qñ primo ius codicillorum in vsu esse cœperit, & quis primo introduxit codicillos? Ad hæc rñ. Amice, ius codicil. tẽporib⁹ diui Augusti primo in vsu esse cœpit: nam certum est ante Augusti tẽpora ius codicillorũ in vsu nõ fuisse sed primo L. eius Lentulus, ex cuius persona etiã fideicom. sumpserũt originẽ, codicillos introduxit. Nã cum prædictus Lucius Lentulus, in Aphrica diem extremum clauderet, quosdam scripsit codicillos in testamento suo confirmatos, quibus rogauit Augustũ per fideic. vt aliquid faceret, & cum diuus Augustus volũtatẽ suam in codicil. contẽtam impleuisset: postea cæteri authoritatẽ principis secuti fideicõmissa pstabãt & filia eiusdẽ Lentuli legata i codicillis patris sui contenta soluit. ad quorũ pstationem diuus Augustus iurisprudentes cõuocauit, inter quos erat Trebatius cuius tunc authoritas maxima habebatur, & ab eisdem iurisconsu. quæsiuit, an vsus codicillorũ recipi posset, & an nõ dissoni essent codicilli iuris rationi? Et dicitur Trebatium respondisse Augusto vtilissimum, & necessarium fore vsum codicillorũ, & maxime propter longas, & magnas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent: vt siquis testamentũ solenne propter impotẽtiã facti facere non posset, faceret saltẽ codi. quibus vltimã voluntatẽ declararet. vnde post illa tempora cum etiam Labeo iurisconsul. codicillos fecisset: iam nemini dubiũ erat, quin codicilli iure optimo admitterẽtur. Et hæc dicuntur vsq; ad §. non tantum autem.

ᵃ Confirmatos. Hic nota quòd quatuor modis codicilli conficiũtur. aut enim in futurum cõfirmantur, veluti testamento prius facto, in quo dictũ est, quicquid dixero in codicillis, valere volo: & postea codicilli facti sunt. Aut in pteritũ: veluti codicilli prius facti testamento facto postea cõfirmati sunt, & hi duo casus. C. eo. l. siue in initio. Tertio fiũt cũ testamẽto: veluti cũ testator q testm implere nequierit, addiderit vt vim codicillorum haberet: vt C. eo. l. fina. §. illud plane. ibi, nisi id ille &c. Quarto sine testamento, scilicet, ab intestato: vt ff. eo. de iure codicill. l. cõficiuntur. & J. eod. §. non tantum. & C. eod. l. non ideo. hic aũt fuerunt confirmati, vel ante, vel post.

ᵇ Augusto. Cui aliquid relinquebatur.

ᶜ Eius. Scilicet Augusti.

ᵈ Non debebat. Quia legata non debebãtur, nisi ex testamẽto iure antiquo: vt diximus s. tit. ij. §. preterea.

Nota, aliquãdo confirmatio pcedit suũ cõfirmab le factum secdm Bal. & Sali. in d. l. siue, i initio. C. eo. tit. q. eps pot cõfirmare electionem fiendã p patronos ecclesiæ antequã fiat quod not. vide l. cũ antea. C. de arbi. an q: possit approbaŕ laudũ antequam pferatur. & sic an primo quis possit approbare & cõfirmare electionem antequã facta fuerit Angel.

(sa esse cœperũt) codicillos introduxit. Nã cũ decederet in Aphrica, scripsit codicillos testamẽto confirmatos, ᵃ quibus ab Augusto ᵇ petiit per fideicommissum, vt faceret aliquid. Et cum diuus Augustus voluntatẽ eius implesset: deinceps reliqui eius ᶜ authoritatem secuti fideicom missa prę stabant: & filia Lentuli legata, quæ iure non debebat, ᵈ soluit. Dicitur autem Augustus conuocasse sapientes viros, interque eos Trebatiũ quoque, cuius tũc authoritas maxima erat: & quæsisse, an posset recipi hoc, nec absonans a iuris ratione codicillorum vsus esset: & Trebatium suasisse Augusto, quòd diceret vtilissimum, & necessariũ hoc ciuibus esse propter magnas, & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuissent: vbi siquis testamentum facere non posset, ᵉ tamen codicillos posset. Post quæ tempora cum & Labeo codicillos fecisset, iam nemini dubium erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

Etiã ab ĩtestato codicilli fieri possunt. Sed quãdo ante testamentũ fiebant: nõ aliter valebant, nisi erãt in testamẽto cõfirmati. Hodie verò semper videntur confirmati Areti.

Non tantum autem testamẽto facto potest quis codicillos facere, sed & intestatus quis decedens fideicommittere codicillis potest. Sed cũ ante testamentum factum codicilli facti erant: Papinianus ait, nõ aliter vires habere, quã si speciali postea voluntate confirmentur. ᶠ Sed diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt, ex ijs codicillis qui testamentum præcedunt, posse fideicommissum peti: si appareat eum, qui testamentum fecit, a voluntate, quam in codicillis expsserat, non recessisse.

Codicillis nec dari, nec adimi directò hæreditas potest: nec

ᵉ Non posset. Propter impotentiã facti: vt quia non habet tot testes, q testamento conficiendo sufficiãt: secus si propter impotentiã iuris. vt ff. eodem. l. diui. §. codicillos. quæ est contra. Et probatur hæc solutio. ff. eodem. l. conficiũtur. §. codicilli.

Non tantum autem, CASVS. Domine, iam vidimus, quod primo Lucius Lentulus fecit codicillos testamento suo confirmatos. nunquid igitur requiritur de necessitate, quòd fiat testamẽtũ ad hoc, quòd possint valere codicilli? Et respond. quòd non. Nam nõ tantum facto testamẽto potest quis codicillos facere: sed etiã intestatus decedẽs codicillos facere pot: & in eis fideicõmis. relinquere. Papin. tamen ait codicillos ante testamentum factos non aliter iuris necessitatem habere, nisi postea speciali voluntate testatoris, & in testamento confirmẽtur. Sed diui Seuer⁹, & Antoninus rescripserunt ex codicillis ante testamentũ factis postea cum effectu fideicom. peti, licet in testamento subsecuto nõ fuerint expressè cõfirmati, si ita tamen appareat testatorẽ qui post factos codicillos fecit testamentum, a voluntate in codicillis expressa non recessisse, & ita non est necessaria specialis confirmatio, sed sufficit si non appareat de contraria volũtate testatoris. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. codicillis autem.

ᶠ Confirmentur. Scilicet expressim, vel etiã si quoquo iudicio retinetur prima voluntas: vt ff. cod. de iure codic. l. ante tabulas testamenti. sed Ioan. contra. Nam siue ante, siue post fiant, semper videntur cõfirmati: vt hic dicitur statim, & ff. eod. de iure codic. l. si quis cum. §. si. & l. ab intestato. Accur.

ADDITIO. In hoc tamẽ remanet hodie differẽtia. sm Io. Fab. quia quãdo expressè cõfirmãtur, valẽt iure directo, quæ in his continentur. secus si tacite. l. libertates. ff. de manu. test. & de test. tut. l. iij. quamuis glo. ibi notet contrarium.

Codicillis autẽ. CASVS. Domine, iam video, q. codicilli an testamentũ, & post testamẽtũ fieri possunt, & ab intestato. Sed nunquid eandẽ potestatẽ habent

hent codicilli, quam & testamentum? Ad hoc rñ. q non: imò codicilli in multis differunt a testō. Hæreditas. n. in codicillis nec directò dari, nec adimi pōt: & hoc ideo statutum est, ne ius testamentorum, & codicillorum confundat: vnde nec exhæredatio directò in codicillis scribi pōt: Sed omnia supradicta in testamento fieri possunt. sed licet in codicillis hæreditas directò dari nō possit: in illis tamen fideicommis. iure relinqui potest. Item nec conditio hæredi instituto in codicillis adijci potest, nec etiam substitutio directò fieri. Et non solum in predictis d f ferunt codicilli a testamento, sed etiam in alijs: nam plures codicillos quis facere potest, ita vt omnes valeant, & nullam solénitaté ordinationis verborum desiderant: licet secus in testamento. Et hæc dicuntur vsque in fi. tit.

instituto hæredi conditio adijci nec directò substitui: fideicōmitti autem potest

Codicillis aūt hr̄ditas neq; dari, a neq; adimi † pōt, ne cōfundaĩ b iūs testamétorū & codicillorū: & ideo nec exhæredatio scribi. c Directò aūt hr̄ditas codicillis neq; dari, neq; adimi potest. Nā p fideicōmissum hr̄ditas codicillis iure relinqĩ. d Nec ɔdóné hr̄di istituto e codicillis adijcere, f neq; substituere directò g quis potest.

Plures codicillos vnus facere potest omnes habentes effectum, secus in pluribus testamentis. Aret.

Codicillos aūt ẽt plures h quis facere pōt: & nullam i solennitatem ordinationis desiderant.

a Neq; dari. Directò, sed per fideicōmissum, siue ab eo quem prius fecerat hæredem, siue a legitimis, bene pōt relinqui, vt ff. eo. de iur. cod. l. ij. §. h. & C. eo. l. hæreditate. & ĩ. proxi. §.

ADDITIO. Et assignat gl. l. hæreditatem. rōnem differentiæ, quia non tantum aufertur p fideicōmis. sicut directò aufertur. Vel dic fm Sal. aliqua virtus attribuitur vni, q̄ non attribuitur alteri, vt l. fi. C. eo. & maioré vim testamenta, quā codicilli habent, pp maiorem solennitatem in eo requisitam. Ang.

b Ne confundatur. id est, ne istæ duæ voluntates sic misceantur, vt vna ab altera discerni non possit. nam si idem significaret, quare diuersa nomina darentur? vt C. eod. l. si idem.

c Scribi. Scilicet vt de iure valeat.

d Relinquitur. Sed qua actione hæc hr̄ditas, vel ẽt alia in codicillis relicta petentur? Rñ. quidam cōdictione ex l. vt ff. de condictio. ex lege. l. j. Vel dic vult actione ex testō. cum ad instar testamenti codicilli sint inuenti, vt ff. eo. de iure codicil. l. ij. §. j.

e Instituto. Scilicet in testamento.

f Adijcere. Et cui conditioni adiectæ necesse pare re non habet, sed in eius conditionis defectum de ademptione hæreditatis cogitasse videtur, vt ff. de condi. insti. l. penul. in fin. i Sed fortè in vanum co gitauit vt ibi dixi.

g Directò. Si tñ substituerit, vr̄ rogasse per fideicōmissum, vt restituat: vt ff. ad Treb. l. Scæuola.

h Plures. Vt etiam omnes valeant, nisi cōtrariam contineant voluntatem, vt C. eod. l. cum proponas. aliud in testamentis, vt ĩ. quibus mod. testa. infir. §. posteriore. & facit. ff. eo. l. diuus. §. j.

i Et nullam. Scilicet de illis quatuor, quæ in testamento desiderantur, vel septem testium, vel sigillorum, vel q̄ sua manu scribantur, vel q̄ subscribant testes. vt ĩ. de test. §. j. Sed quædam solennitates & hic desiderantur, vt sunt quinque testes, vt dixi mus ĩ. tit. ij. §. fin.

† Vel l. Scæuola. ff. ad Trebel. & vide Ioan. And. d te sta. in c. si pater. in glo. super verb. iter dū. vj.

† Idem ẽ ratio: q̄a ɔdô appo sita in testamento nō pōt in codicillis remoueri, q̄a tūc purè hr̄ditas dari vr̄ q̄ istū text. nisi forsan ob fauoré liberorū, p no. i l. dium. ff. eod. clausula in derogatoria ap posita in testō pōt in codicillis reuocari, vt p Angel. hic.

DE HÆREDITATIBUS, quæ ab intestato deferuntur.

Hic titulus est generalis ad omnes sequentes titulos vsque ad tit. de bonorum pos. vbi mistim tractabis ex testō, & ab intestato, sed textus huius tit. loquĩ tantū de suis hæredibus, & sic alias ff si certū peta. & de rebus credi. vbi tractas de mutuo ĩ specie tantū. Accur.

Institutionum, vel elementorum D. Iustiniani sacratissimi Principis Lib. III.

TITVLVS I.

DE HAEREDITATIBUS, quę ab intestato deferuntur.

Intestatus dicitur quis decedere pluribus modis, qui hic describuntur. Aretinus.

Intestatus † decedit, qui aut omnino testamétum

ADDITIO. Iste tit. sic ɔtinuaĩ. Dictū est supra, de hæreditatib. q̄ testō facto deferunĩ. nūc seqĩ videre de hr̄ditatib. q̄ ab intestato deferunt.

Intestatus. Tot⁹ iste tit. dimiditur ĩ quatuor partes principales. Primo ponit q̄s dr̄ decedere intestatus. Secundo. q̄ prima cā est liberorū, & qui sunt liberi, & sui. Tertio de emācipatis quō admittantur, & de adoptiuis. Quarto ponit aliquas suas correctiones. Secunda ibi, Intestatorum autem. Tertia ibi, Emancipati autem. Quarta ibi, Sed ea omnia.

CASVS. Dñe, iam video, q̄ vos vultis tractare de hr̄ditatib. q̄ deferunĩ ab intestato, p Deo, si placet vobis, dicatis mihi quis intelligiĩ decedere intesta.⁹? Ad hoc rñ. Intestat⁹ decedere intelligiĩ ille, q̄ aut nullo mō fecit testm̄: aut de facto quidem fecit testamétum, non tamen de iure: vt pote, quia iuris solennitate caruit, vel testamenti factionem non habuit: aut testamentum, quod iure fecerat, arrogatione ruptum fuit, vel capitis diminutione irritum factū est: aut si ex testamento solenniter facto nullus hæres extiterit: omnibus enim his modis intelligitur quis intestatus decedere. & hæc dicuntur vsque ad illum §. intestatorum. Domine, iam video quis intelligitur decedere intestatus. dicatis modo mihi, si placet, ad quos intestatorum hęreditas pertinet? Ad hoc rñ dec, Amice, hæreditas intestatorum ex lege duodecim tabularum: primo pertinet ad suos hæredes. Sed quid domine Imperator, vos dicitis, q̄ hæreditas intestatorum pertinet ad suos hæredes: dicatis mihi si placet, qui intelliguntur sui hęredes? Ad hoc respondet, Amice, sui hęredes intelliguntur, qui in potestate morientis sunt, de cuius hæreditate tractatur veluti filius, & filia, nepos, & neptis, descendétes ex filio, pronepos, & proneptis: & per masculinā lineam directò descendentes: nec interest quo ad hoc vt hæredes censeantur, vtrum sint naturales liberi, an adoptiui. Nam adoptiui liberi tempore mortis in potestate existentes, sui hæredes intelliguntur: & non solum supradictis ex iustis matrimonijs existentes procreati dicuntur sui hæredes, sed etiam necesse est eos inter suos hæredes connumerari, qui ab intestato non erant in potestate parentum: vt pote naturales, qui non sunt ex legitimo matrimonio ge-

Cōtinuatio.

Diuisio.

† An aūt idé sic intestatum decedere, qd ab intestato, vide p Bar. in l. Centurio. ff. de vul. & pupil. & l. j. ff de suis & leg. per Bal. in l. generaliter. in princ. C. de insti. & substi. sub ɔdi. & per Io. And. ĩ ad di. ad Spec. tit. de succes. ab intest.

nio geniti: postea tñ a parentibus naturalibus curijs dati sunt: & ita in potestate patris redacti. Hi. n. beneficio diualium constitutionum, quæ super filijs naturalibus positæ sunt, iura suorum hæredum nãciscuntur. Nec solum supradicti inter suos hęredes constituunť: sed etiam illi, quos nostra ꝯstitutione statuimus, vt si quis aliquam mulierem in suo contubernio copulauerit: non tñ ab initio affectione maritali eã habuerit: erat tñ talis cum qua poterat habere legitimum coniugium: si ex ea prolem procreauerit: & postea maritali affectione interueniente cum eadem muliere instrũ dotalia confecerit, & filios, & filias ex eadẽ habuerit: statuimᵒ, dico, non solum posteriores liberos scilicet post matrimonium ꝯtractum editos, legitimos, & in potestate patris esse, sed etiam priores, videlicet ante matrimonium editos, & hoc meritò statuimus. Nam isti liberi ante matrimonium nati, occasionem legitimi nominis etiam alijs post matrimonium natis præstiterunt. Rõne n. affectionis, quam pater ad prolem primo procreatam habuit, & quia matrem eorum habuit in prole fœcundam, ideo eam sibi maritali affectione copulauit, & hoc obtinere censuimus, non solum si post dotalia instrũ confecta liberi nati fuerint, & extiterint, sed etiam si nulli post matrimonium fuerint nati. vel etiam si aliqui fuerint nati, sed postea mortui. In omni n. euentu censuimus liberos ante matrimonium natos maritali affectione secundum tenorem nostræ constitutionis postea subsecuta legitimos esse, & iura suorum hæredum in omnibus habere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. ita demum. Franc.

nõ fecit: [a] aut non iure fecit: [b] aut id, qđ fecerat, ruptũ [c] irritũve [d] factũ est: aut si ex eo nemo hæres extiterit. [e]

Intestatorum hæreditates suis hæredibus inprimis deferuntur, in quorum numero sunt naturales liberi, q̃ primum legitimi (secundũ præscriptos in t. modos) sunt effecti.

Intestatorũ aũt hrḋitates ex lege duodecim tabularũ primũ ad suos hæredes ptinẽt. † Sui aũt hrḋes existimanť (vt supra diximus) [f] q in potestate morietis fuerint: [g] veluti filius filiave, nepos neptisve ex filio, pronepos proneptisve ex nepote ex filio nato, [h] prognatus [i] ꝓgnatave. Nec interest, vtrũ naturales [k] sint liberi, an adoptiui. [l]

Liberi legitimati siue per oblationem curiæ, siue per subsequens matrimonium, de numero suorum hæredum sunt censendi. Areti.

Quib. [m] cõnumerari necesse est ẽt eos, q ex legitimis qdẽ nuptijs, vel mrimonijs nõ sunt ꝓgeniti, curijs [n] tñ ciuitatum dati, ſm Diualium [o] cõstitutionum, quæ super his positæ sunt, tenorẽ, hæredum suorum iura nanciscuntur. Necnon eos, [p] quos nostræ amplexæ sunt constitutiones, [q] per quas iussimus, vt siquis mulierem in suo contubernio copulauerit, non ab initio affectione maritali, eam tamen, cũ qua poterat habere coniugium, & ex ea liberos sustulerit: [r] postea verò affectione ꝓcedente, etiam nuptialia instrumẽta [s] cum ea fecerit, & filios, vel filias

a Non fecit. Vel quia non vult: vel quia non põt: vt pupillus, & furiosus: licet hi impropriè intestati dicant esse: quia & si vellent testari non possunt: vt ff. eo. scilicet de suis & legi. l. j. in prin.

ADDITIO. Quod no. secundum Io. Fab. ꝯ eos, q vendicant sibi bona intestatorũ ex ꝯsuetudine: vel ꝓferunť ex statuto. de quo, & an facto testõ, & postea rupto habeat locum dictum statutum, q ab intestato præferantur agnati &c. vide latè p Ang. hic.

b Non iure fecit. Quia caruit solennitate testium, vel non habuit testamenti factionem, & fecit.

c Ruptum. Arrogatione, vel agnatione posthumi. vt i. q. mo. te. infir. j. rñ. [t] Et no. q nõ est p oia idẽ qñ rũpiť, ac si nullũ factũ esset, si tñ fecit codicillos: cum primo casu. s. qñ rumpiť, legatũ vt ex codicillis nõ valeat, vt C. de codi. l. j. in prin. secundo sic: vt i. de fideicom. hær. §. preterea & ff. de iu. cod. l. si quis eũ. in fi. j. tñ. & in l. ab intestato. & i. ti. j. §. non tantũ. Accur.

d Irritumve. Vt per capitis diminutionem testatoris: vt i. quib. mo. test. infir. §. non tamen. & facit ff. de verb. sign. l. intestatus.

e Extiterit. Sunt & alij duo modi: vt p q̃relam, vel contra tabulas testamento rescisso: vt C. de collat. l. vt liberis. Accur.

ADDITIO. Hoc verũ si sit mora ah aditam hrḋitatem. secus si post: quia ꝓtor non põt facere desinere quem esse hrḋem. §. quos aũt. de bon. pos. Ang.

f Supra diximus. i. de hrḋ. qua. & diffe. §. sui. Ang.

g Fuerint. Itẽ aliud est necesse. vt nemo eos ꝓcedat. vt ibidẽ dicitur: vt supra de hære. quali. & diffe. §. sui.

h Ex filio nato. Aliud si ex filia: vt i. de pa. po. §. filius.

i Prognatus. Id est, procul a me natus: quia i quarto gradu est mihi, qui vocatur abnepos: vt j. de gradi. §. quarto. vel dic ꝯpositũ poni pro simplici: id est, natum vel natam. & sic pone ꝓ nepote predicto. Vel dic melius. loquitur de omnibus descendentibus vlterioribus: & ideo dicit prognatus: quia vsq; in infinitũ succedunt: vt in Auth. de hære. ab intest. §. j. & sic propriè ponitur prognatus, id est, procul natus.

k Naturales. Id est, legitimi.

l An adoptiui. Quo ad hoc vt sui dicanť [u] nisi emãcipati fuerint: tunc. n. interest, cũ naturales emãcipati iure ꝓtorio succedant, adoptiui non: vt ff. de suis & legi. hæred. l. j. §. suos. & j. eo. §. minus. Accur.

m Quibus. Scilicet suis hæredibus.

n Curijs. Erat. n. curia, siue corpus in qualibet ciuitate, quæ curia indigebat officialibus, vt negotia expedirentur: vt in Auth. de defen. ci. §. nulla. in h. colla. iii. vnde qcunq; vellet nãlẽ suũ filiũ dare illi curię: vel ipsemet filius post mortẽ patris se offerre, nõ extãtibus legitimis, vel pater testõ illud dicat, legitimus fiebat. vt in Auth. quib. mod. nat. effi. sui. §. quod verò. & §. si quis igitur. col. vj. sicut fit remissio peccatorũ ij. qui vadunt vltra mare. [x]

o Diualium. Id est, principum scilicet Theodosij & Leonis: vt C. de nat. lib. l. si quis. & l. quoniam.

p Necnon eos. Scilicet necesse est connumerari inter suos. Accur.

q Constitutiones. C. de na. li. l. cum quis. & l. nuper.

r Sustulerit. Id est, habuerit.

s Instrumenta. In quibus contineať matrimonium inter Titium, & Bertã esse ꝯtractum, & dotẽ datã esse: q instrumenta dotalia, vel nuptialia dicunt. & sine his duob. s. scriptura, & dote dicit P. non valere matrimonium: quia lex plerunq; de his dixit tali casu: vt hic, & i. de nup. §. fi. nõs alias: vt ff. de regu. iuris. l. nupt.

[Margin notes:]

Intestatorũ hrḋitates ad quos, quo ordine deberẽt, ptinere, ꝯstituisse vr Moses Hebręorum diuinᵒ legislator. qua de re vide Nume. c. 27. Porro cũ hæc iuris ciuilis ps variè iactata, & tñ nõ cõfusa esset apud Romanos Iustinianus editis Nouellis cõstitutionibus, & in primis Cõstit. 118. certũ & simplicẽ ab intestato succedendi ordinẽ præscripsit. Testari alij noluẽt, alij non pñt. Testm ꝓ duo rũpitur.

[t] Intellige vt ibi ꝓ Io. Fab. Por. & Ange.

Imo q̃ꝰ to gradu ſm eũdẽ Nicol.

Prima est melior secũdũ Nico. Et qñ cõpositũ ꝓ simplici, & ꝯ capiatur tractat Mando. in Gl. Facult. §. sane. in ver. obtinebat.

[u] Scilicet ab intestato, secus ex testõ. & quo dic vt ꝓ Ange. i §. hodie. i. de adop. Ita hoc nõ obtinet in feudo. et nouo, et si cũ ꝯsensu dñi adoptetur agnatᵒ. & adoptiuᵒ. in ti. si de feudo fu. ꝯtro. & de suc. feu. c. j. vt per Ioan. Fa. & Ange.

[x] Peccata remittuntur peregrinantibus.

habuerit: non solum eos liberos, q post dotē editi sunt, iustos ᵃ & in ptāte patris esse: sed ēt anteriores, † qui & ijs, q postea nati sunt, occasionē legitimi nominis præstiterunt, ᵇ Quod obtinere cēsuim⁹, ᶜ & si nō pgeniti fuerint post dotale instrumentū confectū liberi: vel etiam nati ab hac luce subtracti fuerint.

Nepotes & infrà hos. etiā posteriores, tum demū suorū nomine digni sunt si in potestate constituti, primarias ēt partes in gradu occupent. quod accidit si, qui eos præcedebat, viuo ad huc parente desierit in potestate esse.

Ita demum tñ nepos, neptisve, pronepos, pneptisve suorū hæredū numero sunt, si præcedens persona desierit ᵈ in potestate parentis esse: siue morte id acciderit, siue alia rōne, veluti emancipatione. ᵉ Nam si p id tēp⁹, ᶠ quo quis ᵍ morit, filius in ptāte eius ʰ sit: nepos ex eo ⁱ † suus hæres esse nō pōt. idq; & in cæteris deinceps liberorum personis ᵏ dictū esse intelligimus. Posthumi quoq;, qui si viuo parente nati essent, in potestate eius futuri forent, sui hæredes sunt. ˡ

Suus hæres statim post mortem parentis efficitur hæres, ēt ignorās, licet sit pupillus, vel furiosus, & sine authoritate sui administratoris

Sui aūt hæredes fiunt etiam ignorantes: ᵐ & licet furiosi sint, hæredes ⁿ possunt existere: quia quibus ex causis ignorantibus nobis adquiritur, ex ijs causis & furiosis adquiri potest. ᵒ Et statim morte parentis quasi ᵖ continuatur do-

nuptias non dicimus valere matrimonium: ¹ vt C. de nup. l. si vicinis. & in Auth. de nup. § nuptias. colla. iiij. sed non fieri liberos legitimos: vt in Authen. de trien. & semis. §. fi. colla. iij.

a Iustos. Repete iussimus.

b Præstiterūt. Scilicet primi. nam & ob hoc retinet qdā prius cōcubinas, ² vt experiant an ex eis possint filios habere, vt postea accipiāt eas in vxores, vel repellant. quod scilicet vt repellantur, in vxore prohibitum est, vt in Authen. qui bus modis natur. effic. legiti. §. quoniam. colla. vij. ADDITIO. Nota cautelam gl. quæ vult habere filios, sed dicta cautela nō est bona quo ad animam, quia omnis fornicatio est hodie prohibita: vt dixi supra, de nuptijs §. si aduersus. & §. fin. Ang.

c Censuim⁹. Quasi dicat: non solum si nascantur postea, & viuant cum primis, siue non nascātur aliqui, siue etiā nascant, & moriantur; vt C. de natur. lib. l. nuper. Et nota, q etiam si legitimos habēt ex vxore quōdā: tñ hæc valēt: ³ & siue ex libera, siue ex liberta, siue ex serua, quam postea manumiserit. & in vxorem duxerit, hæc seruantur: vt in Authē. de incest. nup. §. fi. colla. iij. & in Authen. de trien. & semis. §. fina. colla. iij. & in Authen. de filijs ante do. instrumenta natis per totum tit. colla. iij.

Ita demum. CASVS. Dñe, vos iam dixistis mihi ſ. q nepos, & neptis, & pronepos, & proneptis, in numero suorum hæredum computant, si persona directò præcedens desierit in ptāte parentis esse, siue hoc contingat morte, siue capitis diminutione. Si. n. eo tpe, quo quis moritur, filium habuit in potestate: nepos ex eodem filio procreatus suus hæres auo esse non pōt: quia pater eius gradu præcedens eum a iure sui hæredis excludit, & idem est in pnepote intelligendum & in cæteris liberorū personis. Si. n. aliquis ex filio nepotem habuerit: ex eodem nepote pnepos non poterit suus hæres existere. Nepos. n. i. pater pnepotis ipsum pnepotem tanquam in remotiori gradu constitutum a iure sui hæredis excludit. Et hæc dicūtur vsque ad illum §. posthumi quoque.

d Desierit. Sed nonne filius præcedit nepotem ex altero filio vno gradu. vt ī. de grad. cog. §. primo gradu. & §. ij. & tñ nō excludit, ⁴ vt ī. eo. §. cum filius? Rñ non videtur præcedere, cum sui patris locum obtineat: vt in d. §. ī. eod.

e Emancipatione. Vel capitis diminutione maxima, vel media, non autem captiuitate: vt ſ. quibus modis ius patr. potest. sol. § si ab hostibus. & ff. eod. de suis, & legi. hæred. l. j. §. si alius.

f Nam si per id tempus. Contra ī. eod. §. cum autē quæritur. in princip. Sol. vt infra titu. j. §. proximus. Accursius.

g Quis. Veluti auus.

h Eius. Scilicet aui.

i Ex eo. Scilicet auo.

k Personis. Cum omnes liberi appellentur: licet post tri nepotē impropriè: vt ff. de gradib. l. iurisconsultus. §. parētes. & ff. de verborum signific. l. liberorum.

Posthumi quoq; CASVS. Domine, iam vos plures connumerastis mihi qui inter suos hæredes connumerari pñt. nunquid sunt aliqui alij a prædictis, qui debeant inter suos hæredes cōnumerari? Respon. quod sic Non enim solum iam nati, sed etiam posthumi inter suos hæredes cōnumerantur: & hoc est verum, si tales sunt posthumi, qui si suo legitimo viuo parente nascerētur sui & in potestate eius essent futuri. Scire enim debes, quod sui hæredes siue iā nati siue posthumi etiam ignorātes hæredes fiunt: & licet furiosi sint, nihilominus hæredes existere possunt, & hoc ideo: quia ex quib. causis nobis ignorantibus acquiritur, ex eisdē causis etiā furiosis acquiri poterit: & statim post mortem parentis quasi continuatur dominium inter suū hæredem & defunctum, & ideo pupillis hæredibus suis nō est necessaria tutoris authoritas, ad hoc vt acquiratur eis hæreditas: cum suis hæredibus etiā ignorantibus (vt supradictum est) acquirat hæreditas: nec etiam furioso suo hæredi consensu curatoris sui acquiritur hæreditas: sed ipso iure: & hæc dicūtur vsq; ad illum §. interdum autem. Franc.

l Sui hæredes sunt. Cum habeantur pro natis quoties de eorum cōmodis quæritur: ⁵ vt ff. de sta. ho. l. qui in vtero. Et nota, quòd posthumus dicitur propriè, qui post humationem patris nascitur: & dicitur etiam impropriè ille, qui facto testamēto nascitur: vt ff. de iniust. rup. testa. l. iij. §. j.

m Etiā ignorātes. Et inuiti, & statim, licet iure prætorio abstinere possint: vt supra, de hæred. qualit. & diffe. §. sui. & ff. si quis omis. cau. test. l. j. §. prætermittitur. versi. qui sunt.

ADDITIO. Quod prætoris beneficium etiam si nō impetretur, competit ipso iure. l. ei qui se immiscuit. ff. de acquiren. hæred. Ang.

n Hæredes. Scilicet sui. alias non: nisi per curatorē, secūdū quosdā: vt C. de cura. fur. l. fi. §. sin itaque.

o Acquiri potest. Sic ff. de action. & obliga. l. si a furioso. in princ. & ff. si certum petatur. l. si à furioso.

p Quasi. Hoc ideo, quia in corporalibus dicitur pro-

Institu. Imper. a priè

¹ Idē Ang. in §. fi. ſ. de nup.

² Istā cautelam sequuntur Angel. & Por.

† Cōcor. cum hoc text. c. tāta. cū gl. j. ext. q fi. lij sint legitimi.

Mātrimonij sine scriptura & dote pt valere: sed nō filij legitimati.

³ Quod verum intellige ēt sine ipsorum consensu, & nulla de ipsis instrumento facta mentione. secus est in legitimatione facienda per rescriptum sm Ang. hic.

⁴ Idē Pa. Pla. & Ang.

† Nepos ēt ex alio filio præmortuo bene ēēt suus hīs vna cum isto filio viuo. Ægi. Per.

⁵ Idē Ange. in §. cū autē. ſ. de tut.

Posthumus dicit dupliciter.

priè continuatio : sed dñium est incorporale. Hoc re probo, quia & possessio est res incorporalis : & tñ vna cum alia continuatur: vt ff. de acqui. poss. l. Pomponius. §. præterea. & §. in doté. & §. si iussu. & §. sed & legatario. & §. pen. Dic ergo impropriè fieri continuationem : quia inter diuersa, non inter eadem fieri debet, sed pater, & filius vnum fictione iuris sunt : vt C. de impu. & alijs subst. l. vna. §. fin.

miniũ : & ideo nec tutoris authoritate op^9 est pupillis, a cú ẽt ignorãtibus adquiratur suis hrẽdibus hæreditas. Nec curatoris assensu adquiritur furioso, sed ipso iure.

Qui ab hostib. captus suus esse desiit, etiam mortuo parente regressus beneficio postliminij retro semp suus fuisse fingitur. Item patre etiam post obitum maiestatis damnato, filius iure suitatis priuatur.

Interdũ b aũt, licet in ptãte parentis mortis tpe suus hæres non fuerit, tñ suus c hæres parẽti efficitur. veluti si ab hostib. quis reuersus fuerit post mortem patris sui : ius enim postliminij d hoc facit. Per contrarium autem hoc euenit, vt licet quis in familia defuncti sit mortis tpe, tñ suus hæres non fiat: veluti si post mortem e suã pater iudicatus fuerit pduellionis f reus, ac per hoc memoria g eius dã nata h fuerit. suũ. n. hæredem habere non pôt : cũ fiscus ei succedat : sed pôt dici, i ipso quidem iure esse suum hæredem: sed desinere k.

Nepotes ex præmortuo filio, eorum patris locum assumentes simul cum patruo, vel amita aui successionem cõsequuntur, in stirpes. s. non in capita : quòd si ex præmortuis fratrib. nepotes tantum supersint, quæque proles in eam dũtaxat partem succedet, quam pater, si superstes esset, assequuturus fuisset.

Cum filius, filiave, &

a Pupillis. Aliàs si est hæreditas extranei, & nõ patris : tutoris authoritas, & pupilli actus necessarius est : nisi sit in fans: quo casu sufficit tutor: vt C. de iure delibera. l. potuit. & l. si infanti. §. parente. & ff. de tuto. & curat. dat. ab ijs l. impuberi.

Interdum autem. CASVS. Domine vos dixistis mihi s. q̃ illi censentur sui hæredes, qui erant in potestate parentum tempore mortis eorum. nunquid est illud generaliter verum, q̃ existentes in potestate tempore mortis fiunt sui hæredes, & nulli alij? Ad hoc rñdet, q̃ non. Quandoque enim contingit vt licet aliquis in potestate parentis tempore mortis non fuerit, nihilominus tamen suus hæres parenti efficiatur : sicuti contingit in filiofamil. ab hostibus capto. Nam si post mortem patris in ciuitatem reuersus fuerit, suus hæres patri efficitur. ius. n. postliminij semper fingit eum in ciuitate fuisse, & sic per consequens in potestate patris tempore mortis extitisse, & ita postliminium eum patri suum hæredem facit. Et non solum in hoc casu recipit prædicta regula instantiam : sed et in casu contrario. Contingit enim quãq; vt licet quis in ptãte defuncti tempore mortis fuerit, tamen hæres suus existere non possit : veluti si pater eius post mortem suam iudicatus fuerit reus perduellionis, & per hoc memoria eius damnata sit. nam in hoc casu, licet filius in potestate patris tempore mortis extiterit, suus hæres patri esse non poterit. Pater. n. cuius memoria per sententiam damnata est, suum hæredem habere non pôt : cum fiscus ei succedat. & hæc sunt vera de iustitia primitiua. sed hodie dici potest ipso iure filium suum esse hæredem : licet postea sententia lata contra memoriam patris desinat esse suus hæres. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. cum filius filiave. Fran. de Are.

b Interdum. Vt ff. de suis, & leg. l. j. sed si quis. ver si interdum. Accur.

c Suus. ff. de testa. l. lege Corn. in fi. contra. Sol. ibi il le qui fuit captus, non fuit reuersus : sed hic sic.

d Postliminij. Quod fingit eũ semp in ciuitate fuisse, vt quib. mod. ius pa. pote. sol. §. si ab hostibus.

e Post mortẽ. Nõ. q̃dã delicta transire cõ hæredem etiam lite non contestata, vt læsæ maiestatis in duobus casibus, quando quis contra principem, vel rempublicã fuit molitus : aliàs non : vt ff. ad legẽ Iul. maiest. l. fin. & his duob. casib. hic tñ loquit. Item de residuis, & peculatus, & repetũdarum : vt ff. ad legem Iul. repet. l. vna. Item apostatarum: vt C. de apost. l. ij. & l. apostatarum. in fi. Quædam ẽt non transeunt lite non contestata, vt omnia alia publica. vt ff. de accu. l. ex iudiciorum. Alia contestata lite transeunt, aliàs non: vt omnia priuata delicta : vt C. ex delic. de fun. l. j. & cõ. de perpet. & tempo. actio. §. non autem.

f Perduellionis. Ideo dicit perduellioni s: qa p duellũ fiebat certamẽ. si aliquis criminis huius dicebat reus : q̃ aliquid in ipsum principem, vel rem publicam fuisset molitus, sm Pla. Et pôt dici hoc, & defendi : quia & secundum iura Romana vi detur posse fieri debere pugna : & sunt aliqua ar. vt ff. ad legem Aquil. l. qua actione. §. si quis in colluctatione. & ff. de re iudi. l. commodis. & ff. de his, q notant infam. l. athletas. & de athletis. l. j. C. li. x. & ff. de excu sa. tuto. l. athletæ. in prin. & C. q̃ res pign. oblig. pos. l. spem. & ff. de dona. l. donationes. in fi. his enim legibus habetur mentio de tali pugna : quæ nõ fieret, nisi de iure esset. Vel dic perduellionis, id est hostilis criminis. nam perduelles hostes dicuntur: vt ff. de verb. sig. l. quos nos. [illegible]

g Memoria. Nam ipse cum sit mortuus, non potest damnari nisi a Deo : vt ff. quæ senten. sine appella. re. l. penult.

h Damnata. Hoc scilicet modo, pronuntio contra imperium Lucium fecisse : & ideo bona eius in fiscũ inferri. nam per hoc memoria damnatur : & infamia quadam defunctus afficitur : vt supra ex quibus causis man. non sic. §. j. & ex tempore commissi delicti alienationes ab eo factæ non valebunt : vt C. ad legem Iuliam maiest. l. penul. in fi. & ff. de dona. l. donationes. §. fi. Accur.

ADDITIO. Ex hoc loco notari pôt, q̃ de crimine alicuius etiam post mortem quærere licet. quod verum est si agitur propter bona, vel contra personã, & bona : secus si contra personam, vel de persona tantum : quia tunc non licet : cum crimina morte extinguantur. Vide pro hoc gl. not. in c. a nobis. secundo, de sentẽ. excom. in notula. puta in hæresi &c. Iurium allegationes breuitatis gratia omitto, quas illic videre poteris.

i Potest dici. Scilicet verius.

k Desinere. Scilicet lata sententia. Nã nõ facit ipso iure desinere hæredem suum esse tale delictum.

Cum filius. CASVS. Quidam decessit, qui tpe mortis habebat filium in potestate, & ex altero filio præmortuo nepotes. Modo quæro, vtrum ille, qui gradu præcedit nepotes ex fratre suo, a successione in testati parentis illos nepotes debeat excludere? Ad hoc rñ. q̃ non. Cũ. n. filius, filiave, & ex altero filio pmortuo nepos

Hoc verũ secundũ Bar. de iure ciuili: nõ aũt de iure gẽtium.

Scilicet Romanorũ: arg. l. eũ qui vectigal. ff. il ver. sig. Idem in alijs ciuitatib. sm gl. in l. taliciter. C. de aboli. Quod est verũ si nõ recognoscit superiorẽ : aliàs sec^9. vt gl. in l. j. in princ. ff. ad l. iuli. ma. dic vt per Ang. hic.

De iure canonico est phibitum tali b^9 pugnã tib. mini strari sacramẽta, maximè q uocãti: vt ij. q. õ. iiij. monoma-chiã. & Specu. de accu. § fe quit. ver. qd si. An ge. hic.

Idẽ Fa. Pla. & est singula. sm Ang. hic. Crimina an post mortem possint inquiri.

udo nepos, vel neptis extiterit: omnes simul ad hæreditatem vocantur: nec ille, qui gradu ꝓximior est, in vlteriore gradu constitutos a successione excludit. Aequum. n. est visum esse, nepotes, & neptes in locum patris sui præmortui succedere. Igitur pari ratione si quis intestatus decedens habuerit nepotem ex filio præmortuo, ꝓnepotē, vel ꝓneptem: oēs pariter ad successionē vocantur intestati patris. Et quia i hoc casu placuit nepotes, & neptes, & ꝓnepotes & pronepteesin locum patris sui pręmortui succedere: conueniens esse visum est in stirpes, & nō in capita eos hæredes esse: ita videlicet, vt filius ex vna parte existens dimidiā hæreditatis habeat: & nepotes ex altero filio, siue sint duo, siue sint plures, alteram dimidiā consequantur: vt sicuti pater si viueret, vna cum fratre suo in vna dimidia totius intestato patri succederet: ita nepotes ex eo in locū eius succedentes ad portionem eius tantūmodo admittātur. Et idem est si ex duobus filijs præmortuis nepotes, vel etiā neptes existant: & ex altero fortè vnꝰ, vel duo: & ex altero filio præmortuo tres, vel quatuor. Nam in hoc casu, sicuti in superiori ad vnum, vel ad duos ex altero filio natos dimidia pars hæreditatis aui intestati pertinet: ita & ad tres, vel quatuor, vel plures ex altero filio natos altera dimidia pertinebit. Et hæc dicuntur vsque ad illū §. cum autem quæritur. Franc. de Aret.

ex altero filio [a] nepos neptisve existunt, pariter ad hæreditatem aui vocantur, nec qui gradu proximior est vlteriorem excludit. Aequum [b] enim esse videtur, nepotes, neptesque in patris sui locum succedere. Pari ratione & si nepos, neptisve sit ex filio, & ex nepote pronepos, proneptisve, simul vocantur. [c] Et quia placuit nepotes, neptesve, Item pronepotes, proneptesve in parentis sui locum succedere, cōueniens esse visum est, non in capita, sed in stirpes [d] hæreditatem diuidi: vt filius partem dimidiam hæreditatis habeat, & ex altero [e] filio duo, pluresve nepotes alteram dimidiam. Item si ex duobus filijs [f] nepotes, neptesve existant, ex altero [g] vnus [h] forte, aut duo, ex altero tres, aut quatuor: ad vnū, aut duos dimidia pars ꝑtineat; ad tres, vel ad iiij. altera dimidia.

Vt quis suus dici queat, etiam destituti testamenti tempus inspicitur: quo fit, vt qui nepos mortis auitæ tempore suus non erat, si tamen destituto testamento priorem locum occupat, sui hæredis iura nanciscatur: modo viuo auo conceptus fuerit: alioqui nullatenus admittetur.

Cùm † autem [i] quęritur, an quis suus hęres existere posit: eo tempore quęrendum est, quo certum est [k] aliquē sine testamento [l] decessisse. quod accidit, [m] & destituto [l] testō. Hac rōne si filius exhæredatus fuerit, & extraneus hæres institutꝰ, & filio mortuo [n] postea certū fuerit hæredem institutum ex testō nō fieri hæredē, aut quia noluit esse hæres, aut quia nō potuit. [o]

[a] Ex altero filio. Secus si ex filia: vt ĩ. eod. §. item vetustas. & ĩ. eod. §. diui.

ADDITIO. Hodie secus vt ibi nota. & in l. lege. in prin. C. de legi hæred. Accur.

[b] Æquum. Vt in Authen. quib. mod nat. effi. sui. §. ergo ibi, quid enim legalius. colla. vij.

[c] Vocantur. Idem est & si per bonorum possessionem vocentur: vt ff. de contra tabul. l. j §. vocanť: Sed contra ff. de contra tab. l. iij. §. j. Sol. non est contra: quia ibi præcedit filius: quia patris loco est adoptatus ad nepotem: vt ȷ̃. eod. §. ita demum.

[d] In stirpes. Infra tit. j. §. hoc etiam addendum. in fin. contra. Solu. vt ibi.

[e] Ex altero. Sic ĩ. eod. §. si sic. ff. de inoffic. testa. l. Papinianus. § proinde si ex duobus. sic & C. de suis & legiti. l. nepotes.

[f] Ex duobus filijs. Præmortuis.

[g] Ex altero. Scilicet filio.

[h] Vnus. Scilicet, nepos.

Cùm autem quæritur. CASVS. Dñe, ĩã vidi, qui sunt hæredes: & qualiter sui hæredes succedunt, siue sint in eodē gradu, siue in diuersis gradib. constituti. Dicatis ergo mihi, qñ quærendum est, an aliquis suus hæres esse possit? Ad hoc respondet, Amice, cū quæritur, an aliquis suus hæres existere possit, eo tpe quærendum est, quo certum esse cœperit eum intestatum decessisse. & hoc contingere potest, etiā testamento destituto, quod patet tali exemplo. Quidam qui habebat filium in potestate, & ex filio nepotem, cōdidit testamentum, & in testamento suo quendam extraneū instituit hǣdē, & filium proprium exhæredauit. mortuo testatore ante āditā hæreditatem decessit filius exhæredatus: mortuo filio, extraneus hæres scriptus deseruit testamentum; vel fortè quia noluit adire hęreditatem, vel morte, vel alia causa impeditus hæres eē nō potuit. in hoc casu cum certum esse potuerit hæredem institutum ex testō nō fieri hęredem, nepos ex filio præmortuo suus hæres auo ab intestato existit: qa qñ certum est patrē familias intestatum decessisse: & ita causa testamenti redacta est ad causam intestati, solus nepos suus hæres auo inuenitur. Et hæc obtinent, non solum si iste nepos viuente auo natus sit: sed et licet post mortē aui sit natus, viuo tñ auo cōceptus. Secus. n. esset, si post mortem aui conceptus fuerit, & natus: nam certè in hoc casu hæres auo existere non pōt, & hoc ideo: quia nullo iure cognationis patrem sui patris. i. auum suum attigit. Auo n. viuente nondum animal fuit. Et sicut ipse nepos post mortem aui ꝯceptus, & natus. suus hęres auo esse nō pōt: ita nec ille inter liberos cōnumeratť, quē filius emancipatus post emancipationem adoptauerit. vnde cum hi, videlicet nepotes nati post mortem aui, & a filio emancipato post emancipationem adoptati, nō sunt sui liberi, quantum ad hęreditatem de iure ciuili: neq; bonorum possessiones de iure prętorio petere pñt quasi proximi cognati. Et hęc de hæredibus dicta sufficiunt. Et hęc dicuntur vsq; ad §. emancipati autem. & litera planissima est vsq; ad fin. tit. Franc.

[i] Cum autem. Eo diligenter notato, qui sunt sui hęredes, nunc nota quo tempore quærendum est, qui suus hęres sit.

[k] Certum est ĩ. eo. §. ita demum. Ȝ. Sol. vt ibi dixi.

[l] Sine testamento. Quod contingit vij. modis: vt ĩ. eod. in prin. diximus, in glo. extiterit.

[m] Quod accidit &c. Scilicet, vt videatur quis sine testamento decessisse.

[n] Filio mortuo Scilicet exhæredato.

[o] Nō potuit. Morte præuentus: vt ĩ. eo. §. ita demū.

[1] Et sic nepos assumit ꝑsonā pris nedū ab itestato, sed & facto testō: qd postea impugnatur. Qd est verū si succeditur ei. hæreditario qa tūc iuris dispositio, quæ talis est, ꝯsiderať: secꝰ si ex fideicōmissario: quia cōsiderať affectio: q̃ naliter ē maior erga filios, quā nepotes. Ang.

[†] Vide ĩ. tit. j. §. ꝓximo qui declarat. hūc. Ægi. Par.

[l] Id est deserto.

a Solus. Scilicet suus hæres.
b Certum est. Scilicet nepotem suum hæredem esse, cum nullus præcedat eum: vt s. eod. §. j.
c Mortuo. Ante quàm adeatur ex testamento hæreditas, Vnde cōstat non transmitti ad filium de inofficioso querelã. imò etiam ea adita non trāsmittebat olim, sed hodie contra: vt C. de inoff. test. l. scimus. §. fina. & l. si quis filium. ibidē.
d Deserto. Scilicet ab hærede, qui non vult adire.
e Attigit. Nec .n. fuit proxim⁹ cognatus ei .s. auo viuo, quo viuo nōdū animal erat: vt ff. vnde co. l. j. §. siqs pxim⁹. Sed nūquid hodie p auth. succedit? vt in Auth. de hrd. ab intesta. §. j. col. ix. P. dicit q̃ sic: quia naturalis causa tantū spectatur. Ioan. contra: ¹ quia nec iure prætorio, quo casu naturalis inspiciebatur, admittebat̃: vt sequitur: vt j. eo. §. emancipati. & ff. de suis & legi. l. Titius. & l. pe. ADDITIO. Et hæc est cōmunis opinio: vt per Ioan. Fab. & per Ang. hic.
f Hi autem. Scilicet concepti, & nati post mortem aui.
g Quasi proximi cognati. Id est, tanquā agnati. nam agnati sunt proximiores, quam cognati. Nunquid ergo tertio ordine inter cognatos vocantur? Resp. M. q̃ sic: vt ff. eo. l. j. in fi. & in glo. fi. Ioan. contra: quia ibi de cōceptis prius natis postea loquitur, secus si postea concipiuntur, & nascuntur, vt hic: ¹ & ff. de iniu. rup. test. l. si qs filio. §. nō fuisse.
h Neque enim. Bona ratio. vt s. de hę. quali. & diffe. §. sui. & s. eod. §. j. ibi, sui autem &c.
i Neque vllo alio iure. Scilicet neque vt patroni: neque vt agnati, quos vocat lex xij. tab. vt j. ut. j. in pri. & j. de suc. li. in prin. aliàs econtra: vt j. u. j. §. fin.

¹ Idē Fab. Pla. & Angel.

² Sequuntur Io. Fa. & Ang.

³ Et hęc cōiter tenet: q̃ hodie procedit q̃ñ filius fuit nitè & iustè exhæredatus, nec secuta aditio. iuxta glo. fin. i §. ex hæredatos. i Auth. de hęredi. & tal. aliàs virtute trāsmissionis bñ admittitur, vt p Ioan. Fab. & Ang.

nepos auo suus hæres existet: quia quo tēpore certum est intestatum decessisse patremfamilias, solus ᵃ inuenitur nepos. & hoc certū est. ᵇ Et licet post mortē aui nat⁹ sit: tamen auo viuo conceptus, mortuo ᶜ patre eius, posteaq; deserto ᵈ aui testamento, suus hęres efficitur. Planè si & conceptus, & natus fuerit post mortē aui, mortuo patre suo, desertoq; postea aui testamento, suus hęres auo nō existet: quia nullo iure cognationis patrē sui patris attigit. ᵉ Sed nec ille est inter liberos aui, quem filius emancipatus adoptauit. Hi autem, ᶠ cum nō sint sui (quantum ad hæreditatem) liberi: neq; bonorum possessionem petere possunt quasi pximi cognati. ᵍ hęc de suis hæredibus.

Emancipatus de iure ciuili incognitus ad successionem parentis nō venit: prętoris tamē beneficio per bonorū possessionem Vnde liberi, perinde admittitur, ac si in eius potestate mansisset. Ares.

Emancipati aūt liberi, iure ciuili nihil iuris habent, (neq; enim ʰ sui hę redes sunt, qui in potestate parentis esse desierūt) neq; vllo alio iure ⁱ per legē duodecim tab. vocātur. Sed prætor naturali ęquitate motus, dat eis bonorū possessionē Vnde liberi, pinde ac si i ptāte parentis tēpore mortis fuissent: siue soli sint, ᵏ siue cum suis hęredibus ˡ concurrant. Itaq; duobus liberis existentibus, emancipato vno, & eo, qui tempore mortis in potestate fuerit: sanè quidem is, qui in potestate fuit, solus iure ciuili hæres est, & sol⁴ suus hęres. Sed cū emancipatus beneficio prętoris in partem admittitur: euenit vt suus hęres pro parte ᵐ hæres fiat.

k Soli sint. Scilicet emancipati.
l Cum suis hæredibus. Scilicet cum alijs, qui remāserunt in potestate.
m Pro parte. Scilicet dimidia: vt ff. de verb. signifi. l. nomen filiarum. §. portionis.

Emācipati filij q sese, adoptādos extraneo deder, ita demum naturali patri olim succedebāt, si eo viuo finita esset adoptio: quæ si eo mortuo dissolueretur, nec ad eius, nec ad adoptiui patris successionē vllo iure peruenire poterant.

At ij, ⁿ q emancipati a parente in adoptionē ᵒ se dederūt, ˡ nō admittunt ᵖ ad bona naturalis patris quasi liberi, modo cū is ᵠ moreret̃ i adoptiua familia fuerint. Nam viuo eo ʳ emancipati ab adoptiuo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac si emācipati ab ipso ˢ essent, nec nunquā in adoptiua familia fuissent. ᵗ Et conueniēter, quod ad adoptiuū patrē ptinet, extraneorū loco esse incipiunt. Post mortem verò naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre: & quantū ad hunc adoptiuū patrem ptinet, æquè ᵘ extraneorū ˣ loco fiunt: & quātū ad naturalis patris bōa ptinet nihilò magis liberorū gradū nāciscūtur. Qđ iō sic placuit: quia iniquū erat, esse in ptāte patris adoptiui, ᶻ ad quos bona naturalis patris pertinerent, vtrum ad liberos ei⁹, ʸ an ad agnatos. ᶻ

n At ij. Scilicet vt canē̃ emancipati ad successionem patris sed si omnes. & hoc sequitur at ij. &c.
o Adoptionem. Id est, arrogationem.
p Non admittuntur. ff. de cōtra tab. l. iij. §. si quis filio. contra. Solu. ibi, nō valuit adoptio secūdum lo. sed hic valuit. Vel distingue, an detur extraneo, vt hic: an detur in adoptionem nepos ex filio emancipato patri eiusdē, vt ibi: ar. s. de adopt. §. sed hodie. Item in C. de adopt. l. pe. §. sed si qdem. ⁴ quæ est cōtra. Sol. illam intellige: vt j. eod. §. admonendi.
q Cum is. Scilicet pater naturalis.
r Viuo eo. Scilicet patre naturali.
s Ab ipso. Scilicet patre naturali.
t Fuissent. Vt s. de exhæred. lib. §. emācipatos.
u Extraneorū. Si autem morte patris adoptiui facti essent turis sui, durat agnationis ius inter eos, id est, inter adoptiuum & naturalem filium adoptantis non emancipatū, vt sibi succedat: vt ff. de grad. afh. l. si filium naturalem & l. nō facile. §. cognationis. & ff. vnde cognati. l. j. §. cognationē. & de adoptio. l. antepenul. M. Item & ipsi adoptiuo patri succedunt: vt j. eod. §. sed ea.
x Adoptiui. Post emancipationē, nō prius: vt s. eod. §. in testatorū. vertic. nec interest.
y Eius. Scilicet naturalis patris.
z Ad agnatos. Nā si non emancipati esset ̃tum est, quòd filij non succedunt naturali patri: & ita agnati succedūt: vt s. proxi.

⁴ Dic q̃ ista differētia est fm ius antiquū, quã fm nouū debet dici contrarium q̃ q̃ñ datur ascendēti non admittit̃ ad successionem patris naturalis, q̃ñ extraneo sic: vt s. de adopt. §: sed hodie fm Ioan. Fabr. Sed tu dic melius fm Io. de Pla. q̃ hic loquitur de arrogatione: ibi de adoptiõe. Ang.

⁵ Et ij, q ab ipso patre i adoptati sun., hęc prædicta verba vl̃ ad tex. sunt supplēda, vel textus ita legēd⁹ ē. At ij, q emācipati, in arrogatione, & ij qui a parēte in adoptionē dati sunt, aliàs Tribonianus videret̃ pulchre hallucinat⁹: vt scribo j. e. §. sed ea ola. in prin. Ang. Per.

Aequè dictio hic nō cōiungit casus pariformiter, & de filius naturaMādo. glo. Facu. §. & i ipsiue. æqua.

supra primo. & ff. vn lib. l. j. Si aût emanciparet, succederent filij: vt s. pxi. §. & sic in eius potestate esset, ad quem bona naturalis patris ptinerēt: quod est absurdum & ɔ̄ regulam iuris, vt hic, & ff. de hæred. institu. l. illa institutio. circa princip.

de legat. præstan. l. nonnunquam. Accursius.

ADDITIO. Quod facit ad quæstioné vt ex consensu alicuius, qui debuit in electione adhiberi: & ipso nolente, cæteri q interfuerunt, possint eam dicere nullam. Dic vt in c. quod sicut. extra. de electio. per Ioan. Fab. hic.

ADDITIO. Item qa tunc vt, q auferret ius quæsitū agnatis quod est inconueniens. Et ex his nota, q neque ex testō, neque ab intestato potest esse voluntas captatoria. Angelus.

Filius legitimus, & naturalis emancipatus vocatur ad bona patris naturalis beneficio prætoris. Sed filius adoptiuus emancipatus nullo modo potest admitti ad bona patris adoptiui. Are.

Min⁹ ergo iuris [a] habēt adoptiui filij, q̄ naturales. Nāq; naturales [b] emācipati, bñficio ptoris gradū liberorū retinēt, licet iure ciuili pdāt. Adoptiui verò emācipati, [c] & iure ciuili pdūt gradū liberorū, & a ptore nō admittunť, [d] & re ctè. Naturalia .n. iura ciuilis rō [e] perimere nō pōt. [f] nec quia desinunt sui hæredes esse, possunt desinere filij filiæve, aut nepotes neptesve esse. Adoptiui verò emancipati [g] extraneorum loco incipiūt esse: [h] qa ius, nomenq; filij filiæve, quod p adoptionem consecuti sunt, alia ciuili rōe, id est, emācipatione perdunt.

Filius legitimus & naturalis in ptāte, vel emācipatus, habet cōtra tabulas de iure ptorio si sit pteritus: nisi fuerit in adoptiua familia tunc tēporis: adoptiuus verò secus.

Eadē [i] hæc obseruantur, & i ea bonorū possessione, quā ɔ̄ tabulas testamēti parētis liberis pteritis, i. neq; hæredib. institutis, [k] neq; vt oportet [l] exhæredatis [m] prætor pollicet. Nam eos qdem qui in ptāte [n] mortis tēpore fuerint, & emācipatos, vocat prætor ad eandē bonorū possessionē. eos verò, q in adoptiua familia fuerint p hoc tēp⁹, quo naturalis parens moreret, repellit. [o] Item adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo pr̄e, sicut [*] ab intestato, ita lōge minus ɔ̄ tabulas testamenti ad bona eius non admittit: qa desinūt in numero liberorū eius esse.

Quāuis olim emancipato filio extraneo in adoptionem dato ad patris naturalis successionem cōsequēdā bonorū possessio Vnde liberi, vel Vnde agnati dnegaret. ei tñ Vnde cognati bonorū possessio omnib. demū liberis & agnatis deficientibus deferebatur.

Admonēdi tñ [p] sum⁹, eos, q i adoptiua familia sūt, qve post mortē naturalis parētis ab adoptiuo pr̄e emācipati fuerint, intestato parente naturali mortuo licet ea parte edicti, qua liberi ad bonorū possessionē [q] vocanť, nō admittanť: alia tñ parte vocari, s. qua cognati defuncti vocanť. Ex qua pte ita admittunť, si neq; sui hr̄des liberi, neq; emācipati [r] obstent, neq; agnatus qdem vllus interueniat. Ante .n. prætor liberos vocat tam suos hæredes, quàm emancipatos: deinde legitimos [s] hæredes: deinde proximos [t] cognatos.

a Minus ergo iuris. Quia naturales emācipati iure prætorio vocantur, sed adoptiui emancipati non: vt s. prox. in §. ergo. &c.

b Naturales. Et legitimi.

c Emancipati. Ab adoptiuo patre.

d Non admittuntur. Nisi sint de suis: quia auus adoptauit nepotem in filium, & postea emancipauit: vt ff. ad Tertul. l. ij. §. liberi aût. ver. adoptiui.

e Ciuilis rō. Id est, emancipatio, quę de iure ciuili est: vt ff. de re iud. l. actus.

f Non potest. Sic s. de leg. agn. tut. §. fin. sic ff. de regul. iur. l. nihil tam.

g Emancipati. Ab adoptiuo patre: & post mortem nālis: vt s. §. pximo. versi. post mortem.

h Incipiunt esse. Not. q si emancipetur filius, vel filia, vel deinceps, non sunt sui hr̄des: non tamen desinunt esse filij, vel filiæ.

i Eadem. Quæ obseruanť in bonorum possessione Vnde liberi, & in ɔ̄ tabulas bonorum possessione seruantur.

k Institutis. His enim institutis non dať hæc bonorū possessio, nisi præteritus rumpat testamentum: & huic scilicet instituto viam aperiat. & hoc est quod dicitur, nisi pręteritus committat edictum: vt ff. de ɔ̄ tab. l. iij. §. si quis ex liberis. primo. si autem pręteritus nolit postquā semel agnouit, [*] institutus habet contra tab. l. iure suo & secundum tabulas. quod est mirabile: nec expectat pręteritum: vt ff. de contra tab. l. si post mortem. §. fi. &

l Vt oportet. Scilicet masculi nominatim, fœminæ inter cæteros: vt ī. de exhęred. lib. § primo.

m Exhæredatis. Cum ergo matris pteritio pro exhęredatione habeatur: vt s. de exhęre. lib. §. vlt. cessat ibi ɔ̄ tabulas bonorum possessio: vt ff. de ɔ̄ tabu. l. illud. §. ad testamēta.

ADDITIO. Et ē ratio: quia etiam remoto emancipationis obstaculo (id quod prętor principaliter intendit) nō esset seru⁹ fœminę: cum eos in potestate habeat, vt ibi. Angelus.

n In potestate. Emancipatis commit tentibus edictum, non aliàs, secundū Mar. vt ff. de ɔ̄ tab. l. iij. §. si quis ex liberis. Sed Ioan. ɔ̄. nam nullum dicere possunt. & contra tabulas suo iure habent: vt ff. de leg. pręst. l. si duo. & C. de liberis pręteri. l. maximum.

o Repellit. Scilicet prętor: nisi sint instituti, & eis cōmittať edictū: vt ff. de. ɔ̄ tab. l. nō putauit. §. in adoptione. & §. vt autem. Item contra ff. de contra tabu. l. iij. §. si quis filio. Solu. supra eod. §. at ij. Accur.

p Admonendi tamē. Licet hos duos qui sequuntur, non admiserim de iure ciuili: vt s. eod. §. at ij. tamen admonēdi sumus, id est, admonemus &c.

q Ad bonorū possessionem. Scilicet vnde liberi.

r Emancipati. Qui sunt sui per prętorem: vt supra eodem. §. emancipati.

s Legitimos. Id est, agnatos: vt infra, titu. primo. j. respon.

t Proximos. Sic ff. si tab. testa. l. j. sic ff. quis ord. in bono. posses. seru. l. j. Accurtius.

Alias ad iuuanť.

Pręterit⁹, qhq; cōmittit edictum.

Imò idē est ēt si repudiat: vt est casus in l. nonnunquā. ff. de leg. pst. Ang.

Matris pteritio hr̄ p exhęredatione.

Aliàs sicut nec ab intestato, ita lōgè minu⁹ ɔ̄ tabulas testamenti ad bona eius admittit.

Dic vt l. is qui in ptāte. ff. d leg. pst. nā vt hic est tex. clar⁹, licet p emācipatis ptor adinuenerit bon. poss. quia erat eis necessaria: non tñ voluit eā denegare suis. imò ɔcessit in casu quo voluit: vt dictis iurib. qa qui vocanť ad ɔ̄ tab. de iure ciuili. vt l. j. §. vocāt. ff. de ɔ̄. Ange.

Sic ff. de succes. eo. c. si. i prin. & j. d gradib. co. in prin ff. de gra. affi. l. j. §. sed admonēdi. & l. ij. §. admonendi. co. ti. & j. de allig. li. i prin. Aegi. Per.

Filius qui ad extraneum patrem adoptione translatus est, omnia sui naturalis patris inuiolata iura retinet, perinde atque si in familiam alienam datus non fuisset: idcirco ei intestato, aut testato succedit: adoptiuo aūt patri ex intestato tātum succedit: conditio aut testō p̄teritus, testatoris nequaquā impugnat iudiciū: nisi cuipiā ascendentiū in adoptionem datus sit.

Sed ea oīa a antiquitati quidē placuerunt, aliquā b aūt emendationē a nostra constitutione c acceperunt: quā sup ijs personis cōposuimus, * quæ a patribus suis naturalib. d in adoptionem alijs dantur. Inuenimus etenim nonnullos e casus, in quib. filij & naturalium parentum successionem pp adoptionem amittebant, & adoptione facilè p emācipationem soluta, f ad neutrius g patris successionē vocabantur. h Hoc solito more corrigentes, constitutionem i scripsimus, p quā definiuimus, qn̄ parens naturalis filium suū adoptandū alij dederit, integra oīa iura ita seruari, atq; si in patris naturalis ptāte pmansisset, k nec penitus adoptio fuisset subsecuta: nisi in hoc tantūmodo l casu, vt possit ab intestato m ad patris adoptiui venire successione. Testō aūt ab eo n facto: neq; iure ciuili, o neq; ptorio, p ex hrēditate eius aliqd persequi pōt, neq; ɔ̄ tabulas bonorum possessione agnita, neq; inofficiosi q q̄rela instituta: cùm nec necessitas patri adoptiuo imponat, vel hrēdem eum instituere, vel exhæredatū * eum facere: vt pote nullo naturali vinculo copulatum: neq; si ex Sabiniano senatusconsulto r ex trib. marib. fuerit adoptatus. nā & in hmōi casu, neq; quarta ei seruat̄: neque vlla actio ad ei⁹ s psecutionē ei cōpetit. Nostra aūt ɔstitutione t exceptus est is, quē parēs v naturalis adoptandū susceperit. Vtroq; n. iure tā naturali, quàm legitimò in hanc personam concurrente, pristina iura tali adoptioni * seruam⁹: x quemadmodū y si paterfamilias sese dederit adrogandum: quæ specialiter, & sigillatim ex præfatæ constitutionis tenore possunt colligi.

Explosa veteri iniquitate, Diualib. constitutionib. statuitur, vt ex filia nepotes, pnepotesve cum reliquis filijs & ex eis descendentib. ad materni aui successionem æquo iure vocent̄, sed cum trientis diminutione: quæ etiam locū obtinent cùm nepotes vnà cum filijs aut filiabus superstitibus auiæ succedunt.

Itē vetustas z ex masculis pgenitos plus diligens, solos a nepotes, vl̄ neptes, q quæve ex virili sexu descēdūt, ad suorū vocabat successionē: & iure adgnatorū eos anteponebat: b nepotes autē, q ex filiab. nati sunt, & pronepotes ex neptibus, cognatorum loco cōnumerans, post adgnatorū lineam eos vocabat, c tam in aui, vel proaui ma

* Male loquit̄ hæc gl. nam s §. p eam hic citato, tex. nō l. qt̄ nisi de arrogatis in qb. nihil corrigit̄ hic, sed antiqua iura seruant̄, vt patet i h. hui⁹ §. dic ergo duorū alterū, aut q Tribonniani lectio hic luxata est id de filijs a pre in adopt. datis corrigēs: qd nō est in hoc tit. dictū. cum nulla de his i hoc tit. mentio fiat: aut quòd oportet ex tēdere. § at ij. s. eo. vt ēt de adop. intelligatur. quod vt fiat legas illum tex. vl̄ ad eum suppleas: vt ibi d. xi. Ægi. Per.

* Aliàs exposuimus.

i Opinionē istius glo. ɔ̄ Pla. approbat Ang. h c. quo ad primā qōnē indistinctè, licet lo Fa. videat̄ stare cū Pla. Item quo ad secundam: nisi operaret ipsi patri adopti-

a Sed ea omnia. Quæ s. eo §. at ij. dicta sunt, & s. proximo §.

b Aliquam. Quasi dicat. quædam correximus, quædam retinuimus.

c Constitutione. Vt C. de adop. l. penultima.

d Naturalibus. Et legitimis.

e Nonnullos. Id est aliquos. Accur.

f Soluta. Scilicet post mortē. secus si ante: vt s. eo. §. at ij.

g Ad neutrius. Vt s. eo. §. at ij. Accursius.

h Vocabātur. Hoc idem videtur etiam contingere hodie in casu, quē habemus infra hoc §. versicu. nostra autem. C. de adopt. l. penul. §. sed hoc. Sed dic, q auus adoptans tenetur ei relinquere quartā, vt filio arrogato: vt j. hoc §. versicu. nostra. ibi, quemadmodum &c.

ADDITIO. Sed hanc reprobat glos. in d. l. pen. quia vbi destituitur omni remedio, sibi imputet qui se emancipari permisit.

i Constitutionem. Scilicet prædictam.

k Permāsisset. Nunquid ergo nō pmansit? R n. imò pmāsit: vt s. de adopt. §. Sed hodie. Sed hoc dicit referendo se ad factū, q. d. ac si de iure, & de facto in eius familia pmāsisset.

l Tantummodo. Nunquid eū in ius vocabit sine venia? Item nunquid alimenta tali filio dare tenet̄? Rn̄. non, p hāc literā: vt s. de adop. §. sed hodie. i P. dicit contra.

m Intestato. Id est, similiter alijs naturalibus: vt C. de suis, & legiti. l. si te. nō tamen succedit alijs consanguineis sui patris adoptiui: vt C. de adopt. l. pen. § sed si quidem. in fin. Accur.

ADDITIO. Hoc verū de iure nouo: secus de iure antiquo: vt ff. de adoptio. l. qui in adoptionem.

n Ab eo. Scilicet adoptiuo patre.

o Neque iure ciuili. Quia nō est in potestate sua.

p Neque prętorio. Quia non est emancipatus ab eo: vt s. de exhæreda. lib. in prin. & §. emancipatos. & § fin.

q Inofficiosi. Supra de inoffic. testa. §. tam autem. ɔ̄tra. Sol. illa intelligitur secūdum distinctionem huius. §. vt ibi dicitur.

r Sabiniano senatuscōsulto. quod nō habemus: sed dicebat, q tres iuuenes arroganti offerebantur, vt vnum eligeret. quo casu magna erat hæc solennitas: vnde ex constitutione diui Pij quartam ei dabat arrogator, quod hodie non est in vsu: imò idem hoc casu: vt & aliàs. vt hic: & C. de adopt. l. pen. § quæ autem.

s Ad eius. Scilicet quartæ.

t Constitutione. Vt C. de adoptio. l. pe. §. si vero pater.

v Parens. Hoc in infinitum accipe: vt ff. de grad. l. iuris consultus. §. parentes.

x Seruamus. Vt siue loco filij, siue nepotis, adoptetur, perinde habeatur, ac si vere naturalis esset, scilicet filio præcedente nepotem: vt C. de adoptionib. l. penultima. §. quæ in filio.

y Quemadmodū. Quasi dicat, sic transit in hoc casu qui sequitur.

z Item vetustas. Correximus ius antiquum circa liberos primi gradus naturales, siue adoptiuos: nunc circa vlteriores.

a Solos. In hoc malè. Accur.

b Anteponebat. In hoc bene.

c Vocabat. Scilicet vetustas, non ciuilis iuris authoritas, vt supra, sed prætorij: vt infra titulo primo. § sed quia.

uo. arg. l in rebus. §. pōt. ff. cōmod. vl̄ nisi psonālis ageret, & adoptatus nō habeat vn̄ se alere possit. ar. l. pe. ff. de lib. agnoscen.

* Aliàs exhæredem.

* Aliàs in tali adoptione.

Materni

terni, [a] quã in auiæ, vel proauiæ, siue paternæ, siue maternæ [b] successionem. Diui autẽ principes [c] nõ sunt passi talẽ cõtra naturã † iniuriã sine cõpetenti emendatiõe relinquere. sed cũ nepotis, & pnepotis nomẽ cõmune sit vtrisq; tã q ex masculis, quã qui ex fœminis descẽdũt, ideo eundẽ gradũ, & ordinem successionis eis donauerũt. [d] Sed vt amplius aliquid sit eis, q nõ solũ naturæ, sed etiã veteris iuris [e] suffragijs muniunt: [f] portionẽ nepotũ, vel neptum, vel deinceps (de quibus supradiximus [g]) paulò [h] minuendã esse existimauerunt: [i] vt minus tertia parte acciperent, quã mater eorũ vel auia † fuerat acceptura, vel pater † eorũ, vel auus patern9, † siue maternus, qñ fœmina mortua sit, [k] cuius de hrẽditate agit: ijsq; ([l] licet soli sint) adeuntibus, adgnatos minimè vocabãt. Et quẽadmodum lex duodecim tabularũ filio mortuo nepotes, vel neptes, pnepotes vel pronepotes in locũ patris sui ad successionẽ aui sui vocat: [m] ita & principalis dispositio in locum matris suę, vel auiæ eos cũ iã designata partis tertię diminutione [n] vocat.

Quamuis olim existẽtibus etiã ex filia nepotib9 quadrãs hæreditati sagnatis transuersalibus defuncti deberetur, hodie tamẽ nõ debeẽ. itẽ nepotes ex filia ex persona matris cũ aui filio succedentes in stirpes succedunt.

Sed nos, cũ adhuc dubitatio manerẽt iter adgnatos, & memoratos nepotes: quartã partẽ substãtię defũcti agnatis sibi vẽdicãtib9 ex cuiusdã cõstitutiõis [o] authoritate, memoratã qdẽ cõstitutionẽ a nr̃o Codice segregauim9: neq; inseri eã ex Theodosiano codice in eo cõcesimus. nostra aũt cõstitutione [p] pmulgata, toti iuri ei9 derogatũ est, & sanxim9, talibus nepotibus ex filia, vel pnepotibus ex nepte, & deinceps supstitibus, adgnatos nullã partẽ mortui successionis sibi vẽdicare, ne ij, q ex trãsuersa linea [q] veniũt, potiores ijs [r] habeãt, q recto iure descẽdũt. Quã cõstitutionẽ nostrã obtinere ẽm sui vigorẽ & tẽpora, [s] & nũc sancimus; ita tñ, [t] vt quẽadmodũ inter filios, & nepotes ex filio antiqtas statuit [u] nõ in capita, sed in stirpes diuidi hęreditatẽ, similiter nos inter filios, & nepotes ex filia, distributionẽ fieri iubeamus, vel inter oẽs nepotes, & neptes, & inter pronepotes, & pneptes, & alias deinceps psonas: vt vtraq; progenies, matris, vel patris, auię, vł aui portionẽ sine vlla diminutiõe [x] cõsequaẽ: vt si fortè vn9, vel duo ex vna parte, ex altera tres aut quatuor extẽt, vnus, aut duo dimidiam, alteri tres, aut quatuor alteram dimidiã hæreditatis habeant. [y]

TITVLVS II.

DE LEGITIMA Adgnatorum successione. †

Post suos hæredes eòsq; qui eorum loco habentur, agnatis proximis (id est, per virilis sexus cognationem iunctis) successio defertur: in quorum etiam albo sunt, qui ciuiliter (hoc est, per adoptionem) fiunt agnati.

[a] Materni. Scilicet moriente masculo, de cuius bonis agitũ vt ĩ. proximo §.
[b] Maternæ. Scilicet moriẽte fœmina vt ĩ. proxi. §. Accur.
[c] Diui autem principes. vt C. de suis, & legiti. l. si defunctus. & C. de colla. l. illam. circa princ.
[d] Donauerunt. s. principes: sed non idem commodum: vt sequitur.
[e] Veteris iuris. i. l. xij. tab.
[f] Muniuntur. Nota duas rationes vincere vnam: vt ĩ. de adopt. §. sed hodie. in fin. §.
[g] Diximus. Scilicet nullo modo, nisi ĩ tertio ordĩe succedere: vt ĩ. prox. §.
[h] Paulo. Nota parum de tertia parte totius rei dici. sic in auth. de exhi. & in tro. re. §. sancimus. l glo. nullum. col. v.

ADDITIO.
Quod facit ad multa. imò tu dic q hoc relinquiẽ arbitrio iudicis. l. hæc adiectio. ff. de verb. sign. & l. cum furti. ff. de in litem iur.

[i] Existimauerunt. Scilicet principes.
[k] Mortua sit. Not. duos casus. Si enim moriẽ fœmina, nepotes, vel neptes ex masculis, vel fœminis in nihilũ olim nisi post agnatos: hodie cũ diminutione tertiæ partis succedunt. Si moriẽ mascul9, nepotes ex filia tantum vocantur cum diminutione tertiæ partis, vt hic dicitur.
[l] Ijsque. Scilicet. Qui descendunt ex fœmineo sexu.
[m] Vocat. ĩ. eo. §. cũ filius. Accur.
[n] Partis tertiæ diminutiõe. Quod de hac diminutiõe tertiæ dicitur, corrigitur per sequentẽ §. secundũ M. sed nos secundũ B. dicimus sequentem §. loqui in quadam alia parte, quæ debebatur agnatis, s. quarta: nõ autem de hac tertia: sed per Authen. dicimus de hac tertia correctum, scilicet, vt æqualiter hodie veniãt: vt in Authentic. de trien. & semiss. §. neque illo. colla. iij.
[o] Constitutionis. Quam nõ habemus vt sequitur.
[p] Constitutione. Vt C. & de suis, & legit. l. fin.
[q] Transuersa linea. Sic in Authent. de non eligen. §. cũ igitur circa fin. collatio. j.
[r] Ijs. Scilicet nepotibus, & pronepotibus ex filia.
[s] Et tempora. Vt s. futuris casibus tantum valeãt: vt C. de suis, & legiti. L. vlti. Accursius.
[t] Ita tamen. Hoc quod sequitur, est referendum supra ad §. diui. non ad proximum.
[u] Antiquitas statuit ĩ. eodem §. cũ filius.
[x] Diminutiõe. Scilicet quartę, quæ debebatur agnatis: nõ tertiæ, quæ debebaẽ patruis: vt supra proxi. §. diximus.
[y] Habeant. Imò in capita videtur diuidi. vt infra titul. j. §. hoc etiam addendum. in fine. Sed ibi de collateralib. hic de descendentibus loquitur.

ADDITIO.
Nota, quòd non tantum nepotes, sed & pronepotes succedunt in stirpes: & veniunt per repræsentationem. cuius cõtrarium videtur dici in Authen. de hę redi. ab intest. veni. §. huiusmodi. colla. nona. Ang.

† Contra naturã ẽ plus diligere nepotẽ ex virili sexu, quã fœmineo. fa. l. maximũ. C. de lib. præ. Aegi. Per.

† Si agiẽ de hrẽditate patris ipsi9 auiæ Aegi. Per.

† Si agiẽ de hęreditate matris eius, scilicet patris.

† Si agiẽ de hęreditate matris ipsius aui pater ni & sic p auiæ.

† Aliàs vnde legitimi, & vnde; agnati.

DE LEGITIMA agnatorum successione.

Continuatio. *Quia suprà ti. prox. dictũ ẽ qualiter succedãt sui hęredes sine liberi: & q̃a post suos vocãtur prius agnati, quã cognati: vt infra eo. §. fi. & l. post suos. ff. de suis, & le. ideo post titulũ præcedentem posuit istũ. Ang. Aret.*

Diuisio. Si nemo suus. Totus iste ti. diuidit in vij. partes. Primo quando admittitur agnatus. Secundo qs est agnatus. Tertio, vsque ad quotũ gradum agnati veniunt, & vsque ad quotas personas fœminas deuoluantur [illegible] de iure vetustissimo, & de iure prætoris, quã etiã media iuris prudentia. l. xij. tab. & tempore Iustiniani. Quarto, q̃ genere agnatorum Imperator addit vnum cognatũ. Quinto, q̃ lege xij. tab. proximus agnatus vocatur: & quis dicatur proximus. Sexto, q̃ ex lege xij. tabu. proximo repudiante sequens non admittebatur: hodie verò sic. Septimo, q̃ filij emãcipati hæreditas est legitima patri. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi, Cæterum, Quarta ibi, Hoc etiã addendum. Quinta ibi, Si plures sint. Sexta ibi, Placebat. Septima ibi. ad legitimam.

Si nemo a suus b hęres, vel eorum, quos inter suos hæredes prætor, c vel constitutiones d vocant, existat, e qui successionẽ f quoquo modo g amplectatur: tunc ex lege duodecim tabularum ad adgnatum h proximum i pertinet hæreditas.

Agnati sunt illi, q ex linea masculina descẽdunt, vel etiã ex adoptione: dummodo sint in priori gradu. Angel.

Sunt autem adgnati k (vt primo quoq; libro l tradidimus) cognati virilis sexus personis cognatiõe m cõiuncti, quasi a patre cõnati. Itaq; ex eodẽ patre ¶ nati fratres adgnati sibi sunt: qui & consanguinei n vocantur. nec requiritur, an etiam eandẽ matrẽ habuerint. Itẽ patruus fratris filio, & inuicẽ o is illi adgnatus ẽ. Eodẽ numero sunt fratres patrueles; id est, q̃ ex duobus fratribus procreati sunt. qui etiã cõsobrini p vocatur. Qua ratione etiam ad plures adgnationis gradus peruenire poterimus: Ij etiam qui post mortem patris nascuntur, iura cõsanguinitatis q nanciscuntur. Non tamen r omnibus simul adgnatis dat lex s hęreditatẽ: sed ijs, t qui tunc proximiores gradu sunt, cũ certũ v esse cœperit aliquem intestatum d̃cessisse. Per adoptionẽ quoq; x adgnationis ius cõsistit: veluti inter filios naturales, y & eos quos p̃r eorum adoptauit. Nec dubiũ est quin hi impropriè consanguinei appellẽtur. Itẽ siquis z ex cęteris adgnatis tuis, veluti frater aut patruus, aut denique is qui longiore gradu est, adoptauerit aliquem: adgnatus inter suos esse a non dubitatur.

¶ Duo fratres ex eodẽ patre dicunť cõsãguinei.

Ex agnatis mulieribus nulli penitus (nisi sorori) ad agnatorũ successionẽ per mediã iuris prudentiã dabat aditus: quãuis prętoris beneficio post omnes demũ agnatos cognatosq́; per vnde cognati, ad bono. pos. admittebantur. Hodie aũt cõstitutũ est oẽs agnatos, siue masculos, siue fœminas, pari ratione ad iura successionis ab intestato vocari.

Cęterum b int[illegible]

a Si nemo. etiam vnus: vt ff. de testa. tut. l. si nemo.

b Suus. ĩ. tit. j. §. j. Accursius.

c Pretor. Supra ti. [illegible] emancipati. Accursius.

d Constitutiones ĩ. titu. j. §. quibus connumerati. & §. idem vetustas. ver. diui. Accur.

e Existat. Dico & amplectatur: nam hæc duo necessaria sunt. Accur.

f Successionem, Defuncti. Accur.

g Quoquo modo. Scilicet ciuili, vel prætorio iure.

h Agnatum. Capite non minutum: vt ff. de suis, & legi. hære. l. capitis.

i Proximum. Id est, qui proximior est defuncto. ĩ. eo. §. plures. & §. proximus. Accur.

k Sunt autem adgnati. Sic ff. de legit. tuto. l. sunt autem. Accursius.

l Libro. vt ĩ. de leg. agn. tut. §. sunt autem.

m Cognatione. Cognatio est genus, agnatio species. vnde quisquis est agnatus, & cognatus, sed non conuertitur.

n Consanguinei. Quasi ex eodẽ sanguine nati: cæteri agnati non dicuntur consanguinei: vt ff. de suis & leg. l. ij. & ĩ. de suc. cog. §. vulgo.

o Inuicem. Scilicet filius fratris patruo.

p Etiam consobrini. Impropriè: vt ĩ. de gradib. cognatio. §. iiij.

q Iura consanguinitatis, s. ad suos fratres prius natos: ad reliquos vero agnatos agnationis tantum ius acquiritur: vt ĩ. proximè diximus. Et est verum hoc, si viuente eo de cuius hæreditate agitur, concepti saltem erant: vt ff. de suis, & legi. hæred. l. Titius. ibi, responde. & ff. vnde cog. l. j. §. siquis proximior. Accur.

ADDITIO. Aliàs ex persona sua non succedit: sed bene ex persona patris. Angel.

r Non tñ. Quãuis agnati vocentur ad hęreditatem, non tamen &c.

ADDITIO. Et sic no. secũdũ Ange. dispositionẽ absolutã debere intelligi secundum ordinis prærogatiuam. Quod facit ad eum, qui accepit in emphyteusim: vel cui legatur aliquod pro se, & filijs suis: vt ri deantur esse vocati secundum ordinis charitatem.

s Dat lex. Scilicet duodecim tabularum.

t Sed ijs. Et omnibus ijs: vt ĩ. eo. §. si plures.

v Certum. Quod est etiam, scilicet, facto testamento, qd̃ euanuit: qd dicit ĩ. §. proxi.

Quid aũt in vterinis an dicanť cõsanguinei vide Angel. hic.

x Per adoptionẽ quoq;. Quasi dicat, nõ solũ iure naturali cõstituitur agnatio, sed etiam ciuili, vt per adoptionẽ, scilicet, quãlibet iure isto: vt ff. de adoptio. l. j. & ĩ. de adop. in princi. sed hodie per eam tantum ex qua transit in potestatem arrogatoris: vt ĩ. eod. titu. j. §. sed ea omnia. versi. nostra autem. sed tamẽ licet nõ fiat agnatus, scilicet hodie: quia non transit in potestatem extranei arrogantis: succedet tamẽ ab intestato patri tantum, non alijs patris agnatis: vt C. de apo. l. pen. §. sed ne articulum. ver. sed siquidem.

y Naturales. Et legitimos, non tantum emancipatos vt ff. de grad. affi. l. si filium.

z Item siquis. Non solum pater, de quo dictum est.

a Inter suos esse. Id est, agnascitur alijs agnatis adoptantis, & eis cognatus fit: vt ff. de adoptio. l. qui in adoptionem.

b Cæterum. l. certè. vel aliter, lex quidem xij. tabul. defere-

sculos quidem adgnatio iure hęreditatis, & etiã si lõgissimo [a] gradu sint, vltro, citroque capitur. Quod ad fœminas [b] verò attinet: ita placebat, [c] vt ipsę cõsanguinitatis [d] iure tantum capiant hęreditatẽ si sorores sint: vlterius nõ capiãt. masculi autẽ ad earũ [e] hæreditates (etiã si longissimo gradu sint) admittãtur. Qua de cã fratris tui, aut patrui tui filiæ vel amitę tuę hæreditas ad te pertinebat: tua [f] verò ad illas nõ ptinebat. Quod ideo ita constitutũ erat: quia commodius videbatur, ita iura constitui: vt plerunque [g] hæreditates ad masculos [h] confluerent. Sed quia sane iniquum erat, in vniuersum eas [i] quasi extraneas repelli: prætor eas ad bonorum possessionem admittit ea parte, qua proximitatis [k] nomine bonorum possessionem pollicetur, ex qua parte ita scilicet admittũtur, si neq; adgnat⁹ vllus, neque proximior cognatus interueniat. [l] Et hęc quidẽ [m] lex duodecim tabul. nullo modo introduxit: sed simplicitatẽ [*] [n] legibus amicam amplexa simili modo omnes adgnatos, siue masculos, siue fœminas cuiuscunq; gradus ad similitudinem suorũ inuicẽ ad successionẽ vocabat. Media aũt iuris prudentia, q̃ erat qdẽ lege duodecim tabularũ iunior, [o] imperiali autẽ dispositione anterior, [p] subtilitate quadam excogitata, præfatã [q] differẽtiã inducebat, & penitus eas [r] a successione adgnatorum repellebat, omni [s] alia successiõe incognita: donec prætores paulatim asperitatem iuris ciuilis [t] corrigẽtes, siue quod deerat implentes, humano proposito alium ordinem suis edictis addiderunt: & cognationis linea proximitatis nomine introducta, per bonorum possessionem eas adiuuabant, & pollicebantur his [u] bonorum possessionem, quæ vnde cognati, [x] appellatur. Nos verò [y] legem duodecim tabularum sequentes, & eius vestigia hac in parte conseruantes, laudamus [z] quidem prætores suæ humanitatis: † non tamen eos in plenum huic causæ [a] mederi inuenimus. Quare etenim [b] vno, eodemque gradu naturali concurrente, & adgnationis titulis, [c] tam in masculis, quàm in fœminis æqua lance constitutis: [d] masculis quidẽ dabatur [e] ad successionem venire omnium adgnatorum, ex adgnatis autem mulieribus nulli penitus, nisi soli sorori, ad adgnatorum successionẽ patebat aditus? [f] ideo nos in plenum omnia reducentes, & ad ius duodecim tabularum eandem dispositionem exęquantes: nostra constitutione [g] sancimus omnes legitimas personas, id est per virilem sexum descendentes (siue masculini generis, siue fœminini sint) simili mõ [h] ad iura successionis legitimæ ab intestato vocari, secundum sui gradus prærogatiuã, nec ideo excludendas: quia consanguinitatis [i] iura, sicut germanæ, non habent.

Vterinæ, vel consanguineæ so-

* Aliàs agnatiõis iure hæreditas.

defetebat hæreditatem agnatis proximis, sed media iuris prudentia cum distinctione: & ideo hic dicit cæterum, pro sed.

a Longissimo. Id est, decimo: vt j. de succes. cog. §. ii.

b Fœminas. Agnatas.

c Ita placebat. Non ta cautè dicit placebat, & non placet: vt j. §. nos vero. & hoc erat per mediã iuris prudẽtiam, nõ per l. xij. tabu. neque per prætorem: vt j. eod. §. & hoc quidẽ. & §. media.

d Consanguinitatis. i. agnationis.

e Earum. Scilicet, fœminarum.

f Tua. Scilicet, hæreditas.

g Plerunque. Hoc propter consanguineas sorores, de quibus modo dixit.

ADDITIO.

Et hinc sumit ratio statutorũ cõmuniter per Italiã, quod stantibus masculis fœminæ non succedãt: quia statuta ex pte masculorũ sunt fauorabilia, & ex parte fœminarum odiosa: vt hic p Angelum.

h Ad masculos. Sic supra titul. j. §. item vetustas.

i Eas. Id est agnatas fœminas.

k Proximitatis. Id est cognationis.

l Interueniat. Nec aliquis suorũ: vt s. titu. j. §. admonendi in fin. §.

m Et hæc quidem. Quæ scilicet in §. cæterum. & §. sed quia dicta sunt.

n Sed simplicitatẽ. Remota differentia agnatorũ inter masculos, & fœminas. sic s. de fideicõ. hæred. §. sed quia.

o Iunior. Et sic nota quòd lex xij. tabul. est vetustior, quam media iuris prudentia: & quã ius prætorium.

p Anterior. i. constitutione anterio-

* De qua simplicitate intelligere debeamus Mando: in glo. sacul. §. volentes. in ver. simplicis. Simplicitas legib⁹ amica.

ri infrascripta. quæ est C. de leg. hære. l. lege xij. tabul. Accursius.

q Præfatam s. dictã. s. eod. §. cæterum.

r Eas. Agnatas fœminas, nisi sorores.

s Omni. Nam ordo cognatorũ non erat adhuc. Vel dic etiã deficientibus agnatis: ipsi tamen non vocabantur.

t Iuris ciuilis. Id est mediæ iuris prudentiæ. quod scilicet ciuile dicitur: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. hæc disputatio.

u His. Scilicet mulieribus agnatis vltra sorores.

x Vnde cognati. Sic dicta: quia per eam cognati vocantur. Accur.

y Nos vero. Hic Iustinianus loquitur.

z Laudamus quidem ptores. [1] Not. q̃ ille est laudãdus, qui est inuentor alicuius ordinationis, siue dispositionis, licet non æquè perfectè adinuenerit: quia facilè est adinuẽtis addere: vt l. j. C. de vete. iur. enucl. §. omnia enim nostra. Ange. Aret.

a Huic causæ. Id est expulsioni agnatorum.

b Quare etenim. Bene dico fore prouidendũ agnatis fœminis: quare etenim.

c Titulis. [2] Id est nominibus. Accur.

d Constitutis. Id est, ordinatis.

e Dabatur. Id est, concedebatur.

f Aditus. Certè nõ erat ratio iusta vel sufficiens, licet aliqua sic: vt s. eo. §. cæterum. in fin.

g Cõstitutione. Vt C. de leg. hær. l. lege duodecim tabu. Accursius.

h Simili modo. Id est hinc inde, vel dic ita fœminæ, vt mares.

i Consanguinitatis. Id est licet non sint sorores, quę germanę vocantur, quasi ex eodem germine natæ.

† Deest hoc loco ablatiu⁹, nomine, aut cã, eo scilicet loquendi genere, de quo admonet Ancto. Augu. lib. emẽd. ij. cap. j.

[1] Ista gl. nõ est Accursii sed additio.

[2] Titulus quot modis accipiat Mando. in ij. quæst. 7. Regu. nu. 2. & seq.

Exâ-

veris filij filiæve ad avunculi successionē vnā cum filijs fratrum defuncti (nō etiā cum ipsis fratribus) hoc iure admittuntur, in capita scilicet, non in stirpes.

Hoc etiā addendū nřę cōstitutiōi existimavim[a], vt transferat vnus tantūmodo [b] gradus a iure cognatiōis in legitimā [c] successionē: vt non solùm fratris filius, & filia (secūdū quod iā definiuimus) ad successionē patrui sui vocentur: sed etiā germanæ [d] consanguineæ, vel sororis vterinæ [e] filius, & filia soli, & non deinceps [f] personæ vnā cum his ad iura avunculi sui ꝑueniāt: & mortuo eo, qui patruus quidē est sui fratris filijs, avunculus autē sororis suæ soboli: similimō ab vtroque latere succedant, tanquam [g] si omnes ex masculis descendentes legitimo iure veniant: scilicet vbi frater, & soror superstites [h] non sunt. His etenim personis præcedentibus, & successionem admittentibus, cæteri gradus remanent penitus semoti: videlicet hæreditate non in stirpes sed in capita [i] diuidenda.

Licet sint plures agnati: tamē solus proximior in gradu vocatur. Et si plures sunt in ꝓximiori gradu, omnes simul vocantur. h. d. Ang. Aret.

Si plures sint [k] gradus agnatorum: apertè lex xij tab. proximū vocat. Itaq; si (verbi gratia) sint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus: frater potior habetur. [l] Et quāuis [l] singulari numerovsa lex duodecim tabularū proximum vocet: tamen dubium nō est, quin si plures sit eiusdē grad[9], oēs admittant. [l] Nā & ꝓpriè proximus ex pluribus gradibus intelligitur, & tamē non dubium est, quin licet vnus sit gradus adgnatorū, pertineat ad eos hæreditas.

Proximus inspicitur tēpore testamenti destituti quando testamentum factum est: aliàs autem tempore mortis testantis. Areti.

Eum proximiorem agnatum etiā dicimus q destituti testamenti tempore proximior est.

Proximus [m] aūt (siquidē nullo testamēto facto quisquā decesserit) ꝑ hoc tēpus requirit, quo mortuus est is, cuius de hǽditate quęrit. [n] ꝙ si facto testamēto, quisquā decesserit: ꝑ hoc tēpus requirit quo certum esse cœperit nullū ex testamēto hæredē exiturum. tūc enim [o] ꝓpriè quisque [*] intestatus decessisse intelligitur. Quod quidem longo aliquando tēpore [p] declarat. In quo spatio temporis sæpe accidit, vt proximiore mortuo proximus esse incipiat qui moriente testatore, non erat proximus.

Lege duodecim tab. cessabat edictum successoriū de gradu in gradum (nisi quo ad tutelæ onera) vnius enim capitis persona defecta, sequentes in gradu personæ nequaquam admittebantur, sed protinus alteri capiti deferebatur successio: quod hac cōstitutione emendatur.

Placebat [q] aūt in eo genere [r] ꝑcipiēdarū hęreditatū successionē nō esse: [s] id est, vt quāuis ꝓximus, q secundū ea, quę diximus, vocatur ad hęreditatem, aut spreuerit hęreditatē: aut antè, quàm adeat, decesserit, nihilo magis [t] legitimo iure sequētes admittātur. Quod iterū pretores iure imperfecto corrigētes, nō in totū [*] sine adminiculo relinquebāt: sed ex cognatorum ordine eos vocabant, vtpote adgnationis iure eis recluso. Sed nos [v] nihil perfectissimo iuri deesse cupiētes, nostra cōstitutione, quā de iure patronatus, humanitate suggerēte protulimus, [x] sancimus successionem in adgnatorum hæreditatibus non esse eis denegandam: cum satis [y] absurdum erat, quod

---

[a] Existimauimus. Vt ff. de legi. hære. l. lege xij. tab. §. j. & §. in his.
[b] Tantūmodo. Id est, nō vlterior, proximior tamē sic, vt ipsæ sorores vel fratres vterini, vel vterinæ: vt sequitur. C. de legi. hære. l. fi. §. sed neque.
[c] In legitimā. Scilic. agnatorū. Ac.
[d] Germanæ. i. natę ex eodē patre, & matre cum defuncto.
[e] Vterinę. i. natę ex eadē matre tātum.
[f] Deinceps. Idest, vlteriores, siue in gradu remotiores.
[g] Tanquā. Not. ex hoc tex. quòd isti impropriè sunt agnati: & ideo non cōprehenderent in statutis loquentib. de agnatis Ang.
[h] Superstites. Hoc corrigit ꝑ auth. cessante. C. de legi. hęr. quā cū his admittū tur. Item & in alio qd subijcitur hic §. corrigitur: quia in stirpes fit diuisio hodie, sed post hos hos fratrū fit diuisio in capita, vt s Authē. de hęre. quę ab itest. §. si igit defunctus neq. col. ix. & s Aut. vt frat. filij. §. j. colla. ix. Vel dic, quod dicitur in authen. in stirpes diuidi, verum est, quando cū alijs, scilicet patruus vocātur nepotes: [z] aliàs in capita: vt hic.
[i] In capita. ꝭ. ti. j. in fi. contra Sol. ibi de descēdentibus loquitur: hic de collateralibus. Accursi[9]. vide glo. ꝭ. §. huiusmodi. i Auth. de hęred. ab intest.
[k] Si plures sint. Sic s Auth. de hęr. ab intest. ve. §. si verò neque fratres. coll. ix. & ff. de suis & legi. hęr. l. ij. §. hęreditas.
[l] Habet. Hoc corrigit: vt ꝭ. dixi per auth. cessante. Acc.
[m] Proximus. Sic ꝭ. tit. j. §. cum autē.
[n] Quæritur. Sic ꝭ. eodē. §. sunt autem.
[o] Tūc enim. Scilicet cū nō adit hæres ex testamēto.
[p] Longo tēpore. Id est post mortem.
[q] Placebat. Scilicet ex l. xij. tab.
[r] In eo genere. f. iure successionis.
[s] Successionē non esse. Id est, successorium edictum inter agnatos locum non habere, scilicet de persona in personā: sed inter cognatos sic: vt infra sequitur: vt ff. de success. edict. l. j. §. quibus. sed de ordine in ordinē, seu de capite in caput sic: [t] vt de liberis in agnatos, de agnatis in cognatos, & post in virū, & vxorem, vt sequitur, vt ff. si ta. testa. nul. ex l. j. j. respon.
[t] Nihilo magis. Id est, non ideo magis.
[v] Sed nos. Loquitur Iustinianus.
[x] Protulimus. Scilicet in Græco.
[y] Cum satis. Ratio prima.

Aper-

[*] Ista glo. ét nō est Accursij.

Filij fratris succedūt cū patruo: & in stirpes fit diuisio.

[*] Vnde si statutū ē q primus q intrauerit castrū habeat cētū, & plures simul intrant si mul habebūt cētū: & partiātur inter se ꝑ hunc text. Aegi. Per.

[*] Id ē q si succedūt nepotes si ne patruo super stite. ratio q æqualiter distāt a defuncto, ergo æqualiter debēt succedere vt ꝭ. § j ibi quoniā si plures.

[*] Scilicet æqualiter, & sic ꝑ capita.

[*] Nota ꝑ euidentia q caput, si ue ordo ē generali[9] & sūt quatuor, vnde liberi: vnde agnatis vnde cognati: & vir & vxor. & vnūquodque ipsorū continet sub se plures gradus, puta in vnde li be. sūc primo filij: secūdo ne potes: tertio ꝓ nepotes & sic deinceps: & eodē modo s quolibet capite.

[*] Aliàs ꝓpriè cuā quisque &c.

[*] Aliàs nō in totum.

a Apertum est. Id est, successorium edictum de persona in personam.
b Maximè. Ratio ij.
c Gradu. Agnatorum.
d Ad legitimã. Est.n. filius agnatus patri pximus: vt ff. de suis, & leg. l. filius. quod ius non tollit̃ p capitis diminutioné: sicut neq; inter fratres, vt hic, & C. de legiti. tut. l. iij. Accur.

Filius est pri agnatus.

* Aliàs in onus.

ADDITIO Quãuis tñ pr̃ succedat filio ab intestato, & sic s̃m tacitã eius voluntaté: vt l. conficiuntur: ff. de iure codic. non tñ 9̃ voluntaté si ab ipso filio aliqd. vel tm̃ acceperit, qd satis sit ad legitimã. l. j. §. si parens. ff. si a par. qs fue. manu. de qua mã dic vt p Ange. hic.

cognatis à ptore aptũ ẽ, a hoc adgnatis esse reclusum: maximè b cùm in onere * qdẽ tutelarũ & primo gradu c deficiente seqẽs accedit: & qd̃ in onere obtinebat, nó erat in lucro pmissum.

Olim pater admittebatur ad legitimam hæreditatem filij emancipati, si in emancipatione fuerat contracta fiducia. Hodie verò p̃sumit̃ cõtractã esse fiduciam. Are.

Ad legitimam d successionẽ nihilominus vocat ẽt parens, e q 9̃cta fiducia * filiũ, vel filiã, nepotem, vel neptem, ac deinceps emancipat. qd̃ ex nostra constitutione f oĩno inducit̃, vt emãcipationes liberorũ semp videant̃ quasi 9̃cta fiducia g fieri: cùm apud veteres non aliter h hoc obtinebat, nisi specialiter contracta fiducia parens manumisisset. i

e Parens. Secus e cõtra: vt ĩ. titu. j. §. emancipati.
f Cõstitutione. vt C. de eman. li. l. fin.
g Contracta fiducia. Sic dicendo: ius succedendi in bonis tuis mihi reseruo, vel etiam sic emancipo te contracta fiducia.
h Nõ aliter. Quod non erat rectum: vt ff. de reg. iu. l. secundum naturam. & ĩ. de legi. patrõ. tute. l fin. & ĩ de empt. & ven. §. cum autem. circa medium. nam qui sentit incõmodum, sentire debet commodum, vt dicunt iura superius allegata, & ecõuerso. non est enim ferendus. qui lucrum amplectitur, onus autẽ subire recusat. C. de cadu. toll. l. vnica. §. pro secundo. in fi. habent canonistæ regulam iuris, qui sentit onus. de reg. iur. in vj.

* In q̃bus dã excep. q nõ 9̃cta fiducia &c. sed hic texu. Nec Theophi. hoc loco negationẽ habet.

i Erat rõ diuersitatis: qa pi multum cõterebat filio p emancipationẽ se expoliando priuilegijs patriæ ptãtis, ió in recõpẽsationẽ admittebat̃ ad ei9 hæreditatem. Ang.

TITVLVS III.

DE SENATVSCONSULTO Tertylliano.

Lege duodecim tabularũ mater nõ succedebat filio ab intestato, nec econtra filius matri: sed ex cõstitutione senatusc̃õsulti Tertylliani si ingenua tres, libertina quatuor liberos enixa fuerat, illis ab intestato succedebat. Aret.

i Manumisisset. Id est, emancipasset. sic ff. quando act. de pe. est an. l. j. §. alienatio.

DE SENATVSCONSVLTO, &c.

Post agnatos de quibus suprà, succedunt Cog. ideo sequebatur videre de cognatis. Verùm licet mater, & filius sint cognati: tñ ex speciali puisione sibi adinuicem vt agnati succedunt: vt infra de suc. cog. in prin. ideò post alios agnatos, ante cognatos ponit de successione matris ad filium, & econtra. Are. Differentia huius tit. & sequentis notari potest in his versibus Matri dat mastæ geniti bona Tertylianum, Fili maternas tibi res dabit Orficianum.

Cõtinuatio.

Annota. Filiam etiam nuptui datam in paterna semper residere potestate.

Ex duodecim tabularum ita stricto iure vtebat̃, & pponebat k masculorũ l pgeniẽ: & eos q p fœminini sexus necessitudinẽ m sibi iungunt̃, adeo expellebat, vt ne qdẽ inter matrẽ, & filiũ, n filiãve vltro citroq; hr̃ditatis capiẽdæ ius daret: † nisi q prætores ex proximitate cognatorum eas personas ad successionem bonorum possessione Vnde cognati accommodata, vocabant. Sed hæ iuris angustiæ o postea p emendatæ sunt. Et primus quidem diuus Claudius matri ad solatiũ liberorũ amissorũ, q legitimam eorum r detulit hr̃ditatem. Postea aũt senatusconsulto Tertylliano, qd̃ diui Adriani tpibus factũ est, plenissimè de tristi † successione matri, s nõ etiam auiæ deferẽda cautum est: vt mater ingenua trium liberorum ius habens, t libertina quatuor ad bona filiorum, v filiarumve admittatur intestato mortuorum, licet in potestate parẽtis sit: x

Ex duodecim. Tot9 iste tit. diuidit̃ in quinq; partes. Primo, q ex lege xij. tabularũ nõ ad hr̃ditaté filij, & cõ nõ admittebat̃. Secundo qualiter admittebãtur ex senatusc̃õsulto Tertyllia. Tertio, q psonæ ppõebant̃ tunc matri. Quarto constitutioné Tertylliani remouet. Quinto remouet alias constitutiones. Secũda ibi, Et primus. Tertia ibi, Præferunt̃. Quarta ibi, Sed nos. Quinta ibi, Sed cum antea.

Diuisio.

k Præponebat. Impropriè: nã cognatos nullo mõ vocabat, vt sequit̃.
l Masculorum pgeniẽ. i. agnatos: vt ĩ. tit. j. in prin.
m Necessitudiné. i. cognationẽ. nã dicuntur cognati necessarij: vt ff. de iu. & iur. l. fi.
n Matrẽ, & filiũ. Qui adinuicẽ sunt cognati: vt ĩ. de succe. cog. §. vulgo.
o Iuris angustiæ. Nota ius dici angustiorum. aliàs iniquum dicit̃: vt ĩ. de suc. lib. in prin. & ff. quod quisque iu. l. iij. in prin.
p Postea. Post leges duodecim tab. & per diuum Claudiũ, & per senatusconsultum Tertyllianum, vt sequitur.
q Amissorum. Scilicet in acie principis: vt arg. ĩ. de exc. tu. in prin. Vel dic. q ghaliter statuit: vt C. de inof. test. l. liberi pria verior ẽ.

† Aliàs daretur.

1 Nam p priè non dr̃ pponi illi quod nõ sequit̃ quãuis p priè pximus dicatur, quẽ nemo sequit̃: vt ff. vñ cogna. l. j. §. pximus. Ang.

Ius q̃nq; dicit̃ iniquum.

† Successio liberorum est tristis. Ægi. vex.

r Eorum. Scilicet filiorum.
s Auiæ. Etiam hodie auia succedit sicut mater, vt in Auth. de hære. ab intest. §. consequens. colla. ix.
t Trium liberorũ ius habens. Id est, tres habens filios, non aũt in potestate: vt ĩ. de adopt. §. fœminæ. quos tres habere vr̃ etiam si ter geminos peperit: secundum Ioan. vt ff. de verb. signi. l. ter enixa.
v Filiorum. Quod dic vt ĩ. de hære. quæ ab inte. §. j. & ij. & §. emancipati. & §. diui.
x Parentis sit. Scilicet mater. Et ita nota de iure Romanorũ vxoré alicuius esse in potestate parentis. 1

1 Et ideo nõ pôt testari, nec codicilla ri ẽt cum consensu pris: vt p Ang. hic.

non

non mariti, nisi quo ad debitum carnis. aliud de iure Longobardorum: vt hic. & C. de condict. inser. l. si vxor tua. & in Longobarda qualiter mulieri alienate permissum sit l. j. Tenetur tñ operari viro vxor: vt l. sicut. cum ibi not. ff. de oper. liber.

me. nã auus patri defuncti præfertur: vt ff. eo. l. æquissimum. §. j. & pater matri: nõ aût auus solus pferť matri. Sic fallit in Auth. de æqua. do. §. his ɔsequens. colla. vij. Itẽ in Auth. qb. mod. nat. effi. sui. §. discretis. in gl. ɔiunge. colla. vj. Item ff. qui pot. in pig. hab. l. Claudius. sic ff. de inoff. test. l. pen.

Vxor nõ est ĩ potestate mariti.

† Hęc triplex differẽtia sublata est p §. sed nos. j. eo. Ægi. Per.

ᵃ Iussu. Scilicet iure antiquo, cũ quælibet hǽditas pri per filium quęreret: vt ff. de acq. hær. l. q in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, s. exigitur iussus: vt C. de bo. quę lib. l. fin. §. siue econtrario.

ADDITIO. Noꝗ in ɔfectitijs iussus hodie non est correctus, sed est necessarius vt olim. idẽ no. glo. in l. fin. §. j. C. de bo. quæ lib. Ang.

ᵇ Liberi. Etiã adoptiui: & ita demũ si ipsi succedere velint: vt ff. eod. l. ij. §. liberi. & §. ita demum. Accur.

ᶜ Defuncti. Scilicet filij, de cuius hęreditate nũc agitur.

ᵈ Suorum. Quod dic vt ĩ. de hęre. quę ab inte. §. j. & §. ij. & §. emancipati. & §. diui.

ᵉ Primi gradus. Vt filij.

ᶠ Vlterioris. Vt nepotes & similes.

* Aliàs si ne cum.

ᵍ Sed & filiæ. Quasi dicat non solũ nepos ex filio masculo excludit matrem defuncti, sed & nepotes ex filia.

ʰ Pręponitur. Id est, præfertur.

ⁱ Defunctæ. Scilicet filiæ.

ᵏ Pater. Non adoptiuus: vt ff. eo. l. ij. §. sed neque auus.

ˡ Vtriusq;. Scilicet filij & filiæ hoc est mariti: huius mulieris volẽtis succedere filio mortuo.

Si vinco vincentẽ te, vinco te, quandoq; fallit.

ᵐ Inter eos solos. Scilicet auum, & matrem defuncti. Si autẽ sit auus, & pater defuncti, præfertur auus matri, & ẽt patri: vt ff. e. l. æquissimum. §. j. Et not. ꝗ hic fallit regula, si vinco vincentẽ &c. vt ff. de diuer. & tẽpo. pręsc. l. de accessionibus. §. nam qui

* Quantũ iꝰ quo mř indistinctẽ succedit. Aegi. Per.

vt scilicet cùm alieno iure subiecta est, iussu ᵃ eius adeat hæreditatem, cuius iuri subiecta † est.

Filij defuncti excludũt matrẽ vsq; in infinitũ. Idẽ in patre, & fratre, q ẽt matrẽ excludũt. Soror aũt defũcti vnà cũ matre admittitur. Aret.

Præferunt aût matri liberi ᵇ defuncti, ᶜ qui sui sunt, quive suorum ᵈ loco sunt, siue primi gradus, ᵉ siue vlterioris. ᶠ Sed & filiæ ᵍ suæ mortuæ filius, vel filia præponitur ʰ ex constitutionibus matri defunctæ, ⁱ id est, auiæ suæ. Pr̃ ᵏ verò vtriusq;, ˡ non ẽt auus & ɔauus matri anteponitur, s. cùm inter eos solos ᵐ de hæreditate agitur. Frater aût cõsanguineus tã filij, quàm filiæ excludebat ⁿ matrem: soror autem ° cõsanguinea pariter cũ mr̃e admittebať. ° Sed si fuerãt frater, & soror ɔsanguinei, & mr̃ liberis ᵖ onerata: frater qdẽ matrẽ excludebat, cõis aût erat hęreditas ex æquis partib. fratrib. & sororibus.

Abiecta antiqui iuris impietate, hoc iure vtimur, vt quæcunque matres (ẽt si ter enixæ non fuerint) intestatorum successionem exclusis agnatis consequantur, exceptis tamen defuncti filij fratribus ex vtroque, vel altero parente natis, qui vnà cũ matribus forma hic tradita succedunt.

Sed † nos ɔstitutione, quã i Codice ᑫ nr̃o, nomine decorato posuimꝰ, matri subueniendũ esse existimauimus, respicientes ad naturã, & puerperiũ, & periculũ, & sæpè mortẽ ex hoc casu matribus illatã. Ideoq; impiũ esse credidimus, casum fortuitũ ʳ in eius admitti detrimentũ. Si † enim ingenua ter, vel libertina quater nõ peperit: immeritò defraudabať successione suorũ liberorum. Quid. n. peccauit, ˢ si nõ plures: sed paucos peperit? Et dedimꝰ ius legitimũ plenũ matrib. (siue ĩgenuis, siue libertinis) & si non ter enixæ fuerint, vel quater, sed eũ ᵗ tñ, vel eã, qui quæve morte intercepti ᵛ sunt, vt sic vocenť in liberorũ suorũ legitimam successionẽ.

Mater pręfertur omnib. alijs agnatis, exceptis fratribus & sororib. & cũ sororib. solùm venit ad dimidiam: & cum sororibus & fratrib. pro virili. † Are.

Sed cùm antea cõstitutiones ˣ iura legitimæ successionis pscrutantes partim matrẽ adiuuabat, partim eã prægrauabãt: nec ˡ ĩsolidũ eã vocabãt, sed ĩ qbusdã casib. tertiã ei partẽ abstrahẽtes, cętetis ʸ legitimis dabãt psonis, ᶻ in alijs aût ɔ̃riũ faciebant: ᶻ nobis visum est, ᵃ recta, & simplici via matrẽ omnibus personis ᵇ legitimis anteponi, & sine vlla deminutione ᶜ filiorum suorũ successionẽ accipere: exceptis fratris, & sororis persona, siue consanguinei sint, siue sola cognationis iura habentes: vt.

ⁿ Excludebat. Sed malè hodie: vt ĩ. eo. §. sed cum.

° Admittebať. Et bñ: vt ĩ. eo. §. sed cũ.

ᵖ Liberis. Trib. vel quatuor: vt ĩ. eo. §. postea autem.

ᑫ In Codice. Non in eo quẽ habemus: sed in primo C. remansit: quę est C. de iure delib. l. ij.

ʳ Fortuitum. Scilicet habere, vel non habere tot filios: cũ ex diuina gratia hoc descendat.

ˢ Peccauit. Nam si peccatum est, magis fuisset mariti: vt C. de leg. hęr. l. lege xij. tab. in ꝗ. j. respon.

ᵗ Eũ. Scilicet cui succedere vult.

ᵛ Intercepti. Aliàs interempti.

ˣ Constitutiones. Quas nõ habemus, secundum Ioan.

ʸ Personis. Patruo, & filio, & nepoti patrui: vt C. eo. l. fin. in fi. j. respon.

ᶻ Contrarium faciebant. i. nihil dabant nisi prędictis.

ᵃ Vtium est. Vt C. eodem. l. fi.

ᵇ Omnib. psonis. Etiã patri defuncti: nisi in vsufructu & toto, qñ hẽbat defũctũ in ptãte. aliàs in bessem tñ. sed & in hoc casu hodie etiã in totũ habet: vt C. eod. l. fina. & de leg. hær. l. d emãcipatis. Iure verò auth. ascẽdentib. deferť æqualiter paternis, & maternis: vt in Auth. de hę. ab inte. §. si igitur defunctus descẽdentes. collat. ix.

ADDITIO. Dic ꝙ hodie filio defuncto relicta mr̃e, & sorore, vel fratre aliter succediť, vt auth. de funcfo. C. eo. Ange.

ᶜ Diminutione. Quę fiebat per agnatos supradictos in princip. illius §. Quemad-

† Fœminę ꝗ liberis peręs dis strenuã nauabant operam olim laudabantuť. Aegi. Per.

† Id est in capita.

† Aliàs & nõ in solidũ, tu aũt dic ꝙ idẽ est dicere nec, qđ & nõ, vt per Mãdos. in gl. Facult. §. Et tam. I ver. nec. vers. Et ex ponemus nec cõicet, id est, & nõ cõicet.

* Aliàs certus.

Cōmodū sentiēs sētiat onus.

a Quemadmodum. Quasi dicat, qui in vno honorat, in alio grauetur. ff. de iureiur. l. eum qui. in princ.
b Eam. Scilicet matrem.
c Simul. Scilicet cum matre.
d Sorores. Hoc casu est hodie idem quod in seq. §. vt I Aut. de nup. §. pe. & §. & quoniā. col lat. iiij.
e Legitima. Quia sunt sorores ex vtroque parente.
f Cognationis. Quia sunt: tātū ex matre sorores.
g Prospeximus. In successione.
h Consulere. Scilicet in tutore petendo. Accursius.

ADDITIO.

Et dic petēdo, s. intra annū, vt hic. Et istam opi. dicit Angel. esse communē: & eam tenent tanquam magis ęquā: per l. sciant. C. de legi. hęre. quamuis Bart. ibi & doct. volunt quòd teneatur petere statim cū potest. nisi fuerit specifica legitima causa. ita quòd annū non transcendat.

i Scituris eis. Scilicet matrib. negligentibus. aliàs non perdunt: vt C. qui pet. tut. l. cū a matribus & maiorib⁹. aliàs similiter non perdunt: vt C. si aduer. delic. l. ij. Ac.
k Impuberum. Aliud si puberes moriantur: vt C. eod. l. matres.
l Vulgo quæsitus. Nisi mater sit illustris. Sic econtra talis filius illustri matri non succedit: vt C. ad Orfic. l. si qua illustris.

1 Et sufficit eā esse minorē tēpore mortis mariti etiā si postea maior facta intra annū nō petierit. Angel.

ADDITIO. Idē si esset natus ex damnato coitu: secus si ex cōcubina etiā illustri, vt per Ang. hic.

quēadmodū [a] eā [b] toti alij ordini legitimo præposuimus, ita omnes fratres, & sorores, siue legitimi sint, siue nō, ad capiendas hereditates simul [c] vocemus. ita tñ vt si qdem solæ sorores [d] adgnatæ, vel cognatę, & mater defuncti, vel defunctę super sint: dimidiā qdē mater, alterā verò dimidiā partē omnes sorores habeāt. Si verò matre superstitē, & fratre vel fratrib. solis, vel etiā cū sororib. siue legitima, [e] siue sola cognationis [f] iura habentibus, intestatus qs, vel intestata moriatur: in capita distribuatur eius hereditas.

Quę filio suo impuberi intra anni spatiū tutorē petere neglexerit, ab eius successione (si intra pubertatem decesseris) prorsus fit aliena.

Sed quemadmodū nos matribus prospeximus, [g] ita eas oportet suæ soboli consulere: [h] scituris eis, [i] q si tutores liberis non petierint: vel in locum remoti. aut excusati intra annum petere neglexerint: ab eorū impuberū [k] morientiū successiōe meritò repellentur.

Filio non tantum legitimo, sed etiam vulgo quæsito mater succedit.

Licet aūt vulgo quæsitus [l] sit filius, filiave: potest tamen ad bona eius mater ex Tertylliano senatusconsulto admitti.

DE SENATVS-consulto Orficiano.

Cōtinuatio.

Visum est tibi superiori qualiter mater succedat filijs per senatuscon. Terty. videamus nunc qualiter filij succedunt matri, quod fit per senatusconsultum Orficianum.

Diuisio.

P Er contrarium. Totus iste ti. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit qualiter filij ad hæreditatem matris, & nepotes ad hæreditatem auiæ admittantur. Secundo nunquid capitis diminutione tale ius succedendi tollatur. Tertio, qui sunt illi filij, qui ad hæreditatem matris admittuntur. Quarto subnectit nouum casum ad materiam ab intestato. Secunda ibi, Sciendū est. Tertia ibi, nouissimè. Quarta ibi, Si ex plurib.

TITVLVS IIII.

DE SENATVSCONsulto Orficiano.

Filius, & nepos veniunt ad hæreditatem matris, & auiæ ab intestato ex senatusconsulto Orficiano. Aretin.

Per contrariū [m] aūt liberi [n] ad bona matrū [o] intestatarum admittūtur ex senatusconsulto [†] Orficiano, quod Orficio, & Ruffo cōsulibus factum est, diui Marci tēporibus: & data est, tam filio, quā filiæ legitima [p] hereditas, etiā si alieno iuri subiecti sint, & præferuntur [q] cōsanguineis, [r] & agnatis defunctæ matris. Sed cū ex hoc senatusc̄ōsulto nepotes, & neptes ad auiæ successionē legitimo iure nō vocarent, postea hoc cōstitutionib. [s] principalibus emendatū est: vt ad similitudinem filiorum, filiarūq;, & nepotes, [t] & neptes vocentur.

Successio ex Tertylliano, vel Orficiano non tollitur minima capitis diminutione.

Sciendum aūt est, hmōi successiones, quæ ex Tertylliano, & Orficiano senatusconsultis deferūtur, deminutione [u] nō perimi, propter illā regulā, [x] † qua nouæ hereditates legitimę capitis deminutione non pereunt: sed illæ solæ, [y] quæ ex lege

m Per contrariū. i. Ecōtrario. nam s. tit. j. tractatum est qualiter mater filio succedit: núc dicit econtra. Vnde versus: Matri succedes ò nate per Orficianum. Inuidiā portat econtra Tertylianum. [1] Accur.
n Liberi. Strictè ponitur p filijs tā tū: vt j. eo. §. j. vers. sed cum. alias cōtra: vt ff. de verb. signi. l. liberorum.
o Matrum. Ingenuarum vel libertinarum: vt ff. eo. l. j. j. respon. imò & ancillarum, dūmodo sit sibi facta mora I fideicomm. libertate præstanda: vt C. eo. l. finali.
p Legitima. Non quia lege xij. tab. daret, imò denegabatur: vt s. ti. j. in pri. sed senatusc̄ōs dat, quod vicē legis obtinet: vt j. de exec. §. hæc exempli cā.
q Et præfe. untur. Scilicet filij.
r Consanguineis. Id ē, cognatis. Acc.

ADDITIO.

Alibi exponit consanguineis, id est, fratribus: vt l. j. C. e. tit. & illa communiter tenetur. Ang.
s Constitutionib⁹. Quas non habem⁹.
t Nepotes. Idē in alijs descendentib. ex hac linea dicam. Sed quid si nepos iste fuit conceptus post mortem auię? Rñ. non sic: vt s. de hęred. quæ ab intesta §. cum autem dicimus.
u Capitis diminutione. Scilicet minima. nam per aliā omne ius etiam cognationis tollitur: vt s. de cap. di. §. quod autem.
x Regulam. Cuius tenor est hic, & ff. de cap. dimi. l. tutelas. primo responso.
y Sed illæ solæ. ff. vnde lib. l. fi. in fi. contra. Sol. Hic dicit solæ, vt excludat eas tantum, quæ ex senatuscon sulto

1 An aūt in correlatiuis seruetur ęqualitas: vide Bartol. in l. ij. C. de cu. ex lu. li. xj. Angel.
† De quo & itē libelli supereà firmatione, quorque itidē vt compe tat requirant, vide apud Rt. fe eod titu. in lib. vij. parte.
† Id est q ex nouis legib. dantur: vt ex senatusc. Terty. & Orfi. & l. tutelas in h. ff. de c. dim. Aeg. Per.
Hęreditas p capitis diminutionē minimā qñ doq; pditur quandoq; nō.

ſulto deferuntur, non prætorias ſucceſſiones, vt ibi.

a Ex lege duodecim tabularum. Sic ff e. ad ſenatuſc. Tert. & Orfi. l. j. §. capitis. ſic ff. de ſuis & le. l. capitis.

b Deferuntur. Quare magis lege xij. tabularum data hæreditas perditur per capitis diminutionem minimam, quam ſenatuſ conſulto delata? Reſpon. quia illa agnatis defert̃, quę agnatio per capitis diminutionem minimã tollitur: at ſenatuſ. filio, qui matri eſt cognatus: & cognatio non tollitur per capitis diminutionem minimã: vt ſ. de leg. agna. tut. §. j.

c Vulgò quæſiti. Quia nõ habẽt certum patrem: vt ſ. de nupt. §. ſi aduerſus. multo magis in naturali tantum. vt C. eod. l. penul.

d Hæreditatem. Scilicet vna cum legitimis, niſi erat mater illuſtris: tunc enim cũ legitimis ab inteſtato nõ veniũt, ſecus in naturalib. ex licita conſuetudine procreatis: vt C. eod. l. penul.

e Admitti. Nunquid hodie ſuccedit vulgò quæſitus? Videtur quòd non: vt in Auth. quib. mod. nat. effi. ſui. §. vlti. Sed tamẽ diſtingue, aut ex tali coitu, q poſſit damnari, vt inceſt⁹, adulterij nefarij, & ſimilis: quo caſu non ſuccedit, eum ob hoc ipſum damnãdus eſt: vt in dicta authen. & ff. ſolu. mat. l. ſi ab hoſtibus. † aut nõ: & tunc ſuccedit matri, vt hic: non patri, cum ſit incertus. nam & ſi habet certũ patrem naturalem, non tamen ſuccedit ei, niſi in duabus vncijs ab inteſtato, non extantibus legitimis, aliàs in nihilum: vt in Auth. quib. mod. nat. effic. ſui. §. diſcretis. col. vij.

duodecim tabularum a deferuntur. b

Etiam filius vulgò quæſitus ad hæreditatem matris admittitur.

Nouiſsimè ſciendũ eſt, etiã illos liberos, q vulgo c quæſiti ſunt, ad matris hęreditatẽ d ex hoc ſenatuſcõſulto admitti. e

Quoties pluribus legitimis hæredibus delata eſt hæreditas, nõ adeuntium portio adeuntibus adcreſcit: quòd adcreſcendi ius ad hæredes quoque transfertur.

Si ex pluribus f legitimis hęredibus quidã omiſerint hęreditatẽ: vel morte, vel alia cã g impediti fuerint quò minus adeãt, reliquis q adierint, h adcre.cit i illorũ portio, & licet antè deceſſerint, † k ad hęredes tamen eorum pertinet. l

TITVLVS V.
DE SVCCESSIONE cognatorum.

Vbi defuncto neque ſuus hęres, neque agnatus ſupereſt, tunc proximiores cognatos, id eſt, per fœminas oriundos, ad ſucceſſionem vocat prætor, in quorum numero ſunt emancipati agnati, ſolis tamen fratre, & ſorore demptis.

Poſt ſuos m hęredes, eos que, quos inter ſuos hęredes prætor n & cõſtitutiones o vocant, & poſt † legitimos, quo numero ſunt adgnati, p & ij, q quos in locũ agnatorũ, tã ſupra dicta ſenatuſconſulta, r quã nr̃a erexit cõſtitutio, ſ proximos t cognatos p̃tor vocat, qua parte naturalis cognatio † u ſpectatur. Nã agnati capite deminuti, quiq; x ex his progeniti ſunt, ex lege duodecim tabularum inter legitimos nõ habent̃, y ſed a Prætore tertio

quam illi repudiarẽt, vel ante quã adirent illorũ portionem. non autem ante, quam ſuam partem adirẽt: imò adiuerant, vt ſequitur, aliàs non tranſmitterent olim, vel hodie: vt C. de cadu. tol. §. in nouiſſimo. niſi in perſonis liberorum, vt C. de his, qui ante apert. tab.

ADDITIO. Hoc verũ, niſi in hæreditate aſcendentium ex vtraque linea nõ in hæreditate tranſuerſalium, vel extraneorum: quia non adita per liberos, ad poſteritatem non tranſmittitur. Suus tranſmittit ad quoſcunque, etiam extraneos. dic vt per Angel. hic.

l Pertinet. Scilicet, augmentũ ſupradictum, vel portio illorum.

DE SVCCESSIONE cognatorum.

Continuatur per ipſum tex. in prin. ad præcedentia. Vel ſic, & clarius, Quia ſupra de ſucceſſione ſuorum & agnatorum dictum eſt: & quia poſt illos vocantur cognati: ideo ſequitur de ſucceſſione cognatorum.

Poſt ſuos. Iſte ti. diuiditur in tres partes. Primo, quando cognati admittantur, & quo iure. Secundo, qui ſunt cognati. Tertio, vſque ad quotum gradum cognati & agnati admittuntur. Secunda ibi. Qua parte. Tertia ibi, Hoc loco.

f Si ex pluribus. Iſte. §. eſt communis ad omnes titulos, quos in hoc tertio libro habuimus, non tantum ad hunc titulũ: & de iure accreſcendi inter legitimos tantum tractat: vt hic, & ff. eod l. j. §. ſi nemo. & C. de cadu. tollen. §. his ita. Idem etiã eſt in his, qui de iure prætorio ſuccedunt. vt ff. de bonor. poſſeſ. l. iij. in fin. & l. iiij. & v.

ADDITIO. Nota, quòd iſte §. eſt lex. ff. de ſuis & legitima. hæred. & incipit. Si ex pluribus.

g Alia cauſa. Vt ſi defecerit conditio ſub qua inſtituti erant: vt ſ. quib. mod. teſt. infir. §. poſteriore.

h Adierint. Sic ff. de leg. ij. l. cum pater. §. libertis. ibi, Cæterum prout,

i Accreſcit. Sed pro qua parte? Reſpond. prout erant inſtituti: vt C. de cadu. tol. §. is ita. & ſ. de vulga. ſubſti. §. j. † Itẽ nunquid eſt neceſſe iterum adire? Reſpon. non niſi quando ex alterius perſona, puta ſerui, nã mihi augmentum: vt ff. de acqui. hæred. l. ſi ſolus. in [illegible].

k Ante deceſſerint. Quã accreſceret eis. Vel dic ante,

m Suos. Vt ſ. de hæred. quæ ab inteſt. §. j. & j̃. de ſerui. cogna. §. j.

n Prætor. Vt j̃. de hære. quæ ab inteſt. §. emancipati.

o Conſtitutiones. Vt ſ. de hære. quæ ab intes. §. quibus. verſic. necnon. §. & item vetuſtas, verſi. diui.

p Agnati. Vt ſ. de legi. agn. ſuc. in prin.

q Et ij. Scilicet qui ſunt de numero legitimorum.

r Senatuſconſulta. Vt ſ. proximis duobus titulis.

ſ Conſtitutio. Vt ſ. de leg. ag. ſucc. §. hoc etiam.

t Proximos. Scilicet quos nemo cognatus antecedit, vel præcedit. ſiue vnus ſit, ſiue plures. & inſpicitur quis proximior ſit eo tempore, quo, bonorum poſſeſſio defertur: vt ff. eodem. vnde cognati. l. prima. §. proximus. & § gradatim.

u Cognatio. Nunquid ergo inter ſeruos datur hæc bonorum poſſeſſio? Reſpond. etiam, ſi fiat poſtea liber nõ datur: vt ff. eo. vnde cog. l. j. §. pertinet, & l. is qui. Sed nunquid adoptiuis: quia nõ videtur ibi naturalis cauſa? Reſpon. ſic. quia quibus agnaſcitur, & cognaſcitur: vt ff. eo. vnde. cog. l. j. §. cognationem. Accurſius.

ADDITIO. Sed hoc nõ obtinet iure nouo. Vide ſ. de hæ. quæ ab inteſt. §. [illegible] ij, qui. ver. poſt mortẽ. in fi.

x Quique. Breue dei et eſſe illud. que.

y Non habentur. Vt ſ. ti. j. ſciendum.

† De æquitate iñ canonica, a parẽtibus ſunt alẽdi. c. cum haberet, de eo qui du. i mat. quã pol. p adulter. ex quo inferũt do. q pater põt relinquere baſtardis p dote & alimẽtis, ſed vltra in fraudẽ ñ relinquat ſm Ange.

† Dic q, ĩ hẽditate pars deficiẽs accreſcit etiã inuitis. Fallit primo ſi iuſ ſpãli deficiat. Itẽ ſi ope exceptiõis. Itẽ ſi iure diuerſo ſuccedat. Itẽ in plurib. partibus puenientibus ex plurib. hęreditatib. & ex eodẽ teſtamẽto ſm Ange.

† In ſcriptis exemplaribus legit, & licet antedeceſſerint, quã adierint ad &c.

† Legitimos .i. agnatos. Cõtinuatio.

† Aliàs quorum.

† Cognatio eſt de iure, naturalis, ideo capitis diminutiõe non tollitur. ſ. de cap. dimi. §. quod autẽ. Aeg. Per. Diuiſio.

ordine a vocanẽ: exceptis b solis tantũmodo fratre, & sorore emãcipatis, nõ ẽt liberis eorum, quos c lex Anastasiana d cũ fratrib. integri iuris e ꝯstitutis, vocat qdẽ ad legitimã fratris hr̃ditatẽ, siue sororis: ñ æqs tñ partib⁹, sed cũ aliqua deminutione: f quâ facilè est ex ipsius cõstitutionis verbis colligere. Alijs verò adgnatis inferioris gradus, licet capitis diminutionẽ passi nõ sunt: tñ anteponit eos g & ꝓcul dubio cognatis. h

Transuersales per lineam femininam, & liberi in alterius familia adoptiua existẽtes vocanẽ ex isto ordine. Ar.

Eos ẽt, i q ꝑ fœminini sexus ꝑsonas ex trãsuerso cognatiõe iũgunẽ, tertio gradu k ꝓximitatis noie ꝑtor ad successionẽ vocat. Liberi l quoq;, qui in adoptiua familia sunt, ad naturaliũ parentum hereditatem hoc eodem gradu m vocanẽ.

Vulgò quæsitus non habet agnationem, sed cognationẽ: ideo succedit matri, & alijs ex sua linea descendentibus isto ordine. Are.

Vulgò q̃sitos nullos habere adgnatos, manifestũ est, cũ adgnatio a p̃re sit, cognatio a matre. hi aũt nullũ patrẽ hẽre intelliguneẽ. Eadẽ rõne ne iter se qdẽ p̃nt videri cõsanguinei esse: qa cõsanguinitatis ius ſpẽs ẽ n adgnationis. Tm ergo cognati sũt sibi, o sicut & m̃ri cognati sunt. itaq; oĩbus p istis ex ea parte cõpetit bonorũ possessio, qua ꝓximitatis nomine cognati vocantur.

Agnati ad decimum vsq; gradum, cognati verò in sextum, ad hæreditates ex intestato admittuntur.

Hoc loco q & illud necessariò admonendi sum⁹, adgnationis qdẽ iure admitti aliquẽ ad hr̃ditatẽ, & si decimo gradu sit: siue de lege duodecim tabularũ q̃ram⁹, siue d̃ edicto, quo p̃tor legitimis r hr̃dib. daturũ se bonorũ possessionẽ pollicetẽ. Proximitatis s verò noie iis solis p̃tor t bonorũ possessionẽ ꝓmittit, q vsque ad sextum v gradum cognationis sunt, & ex septimo x sobrino, sobrinaq; nato, natæve. y

TITVLVS VI.

DE GRADIBVS † cognationum.

Quò huiusce tituli perfectam notitiam, veramq; graduum cognitionem intus, & in cute oculari quadam inspectione assequaris, ad cuiusdã arboris figurã, quæ non ab re hic inseritur, accurrito. Ad hæc si, quid sit cognatio, quid gradus, qd linea, quid affinitas, ac plurium deniq; vocũ significationes scire concupiscas, amplissimus de grad. affinitatis tractatus ex Pandectarum tricesimooctauo lib. decerptus, omnia egregiè tibi suppeditabit.

HOc loco ne-

a Tertio ordine. Nam sunt quatuor ordines succedendi: vt ff. si tabu. testa. nul. extab. l. j.
b Exceptis. Nam illi inter legitimos numerantur.
c Quos. s. fratres emancipatos & sorores. Accur.
d Lex Anastasiana. Quã non habemus, sed de ea habetur mentio C. de legi. tut. l. iiij. & de legi. hæred. l. fi. §. j. Accursius.
e Integri iuris. Id est nõ emancipatis.
f Diminutione. Tertiæ partis forte.
g Eos. s. fratres emãcipatos. Accur.
h Cognatis. Scilicet anteponit: & sic vocantur cum fratribus, & agnatis, & cognatis vlterioribus præferuntur.
i Eos etiam. Non solum agnatos capite minutos: vt supra &c.
k Tertio gradu. Scilicet cognationis.
l Liberi. Vt ĩ. de hæred. quæ ab intest. §: admonendi.

ADDITIO. Dic, hodie immutatum est: vt habetur C. de adop. l. penult. Ang.

m Eodem gradu. Scilicet tertio, puta cognationis.
n Species est. Nam agnatio genus est. Cõsanguinitas, est illa, quæ inter fratres tm est: vt ff. de suis & legit. l. ij. primo respon. & supra de legit. agnat. successio §. j.
o Cognati sunt sibi. Sic ff. eodem, l. si spurius.
p Itaque omnib⁹. Inter se & cum matre: vt ff. vnde cogn. l. hac parte.
q Hoc loco. Iste §. comunis est ad totũ istum titulum, & illum s. de legit. agna. succes. sic s. titu. j. §. fina.
r Legitimis. Scilicet agnatis.
s Proximitatis. Id est, cognationis.
t Prætor. cautè tacet hic de iure ciuili. nam cognati de iure ciuili non vocantur. Accursius.
v Vsq; ad sextum. Imò videtur, ꝙ vsque ad quintum annum vocenẽ, tam agnati, quam cognati: vt ff. de veteta. mili. suc. l. ij. fin. Sed respon. illa etiam in castrensibus loquitur, hæc in alijs. Vel dic, ꝙ ibi ita erat de facto, s. quidam in quinto gradu: & ita factum narrat.

ADDITIO. Dic, ꝙ prima solutio ꝓbaẽ, & obstat in duobus, quo ad agnatos, & cognatos: sed ibi speciale: qa ius priuilegiatũ, quod non trãsit sicut ius commune. Ang.

x Et septimo. Subaudi, qui sunt.
y Natæue. Sed nũquid sunt alij in septimo gradu? Resp. multi & alij esse possunt: vt colligit ĩ. ti. j. §. vj. Item & quare magis hi vocantur, quã alij in septimo gradu? Rñd. quia hi respiciunt inferius lineã trãsuersalẽ, alij oẽs superius: vt arg. ff. vñ liberi. l. scripto. in fi. Sed nũquid corrigiẽ hodie distinctio huius §. per Authent. de hæredi. ab intest. § j. coll. ix. vbi nulla inter agnatos & cognatos differentia fit? R. dicit omnes in infinitũ succedere, & sic corrigi, quod hic dicitẽ. Nos oẽs vsque ad x. gradum vocamus: non autem trahim⁹ agnatos ad cognatos, cum extendere successionem debeamus: id est velim⁹. vt ĩ. de bo. pos. §. adhuc. arg. ĩ. de pa. cõ. l. lege. t & in Authen. de nup. §. deinceps. colla. iiij.

ADDITIO. Qđ dictum est, patet. in authen. in suc. C. de suis & legi.

DE GRADIBVS cognationum.

Quoniã in succedẽdo admittiẽ q est ꝓximior in gradu: vt cõprehendaẽ quoto gradu quis sit, ponitur isto tit.

HOc loco. Iste titulus diuiditur in plures partes. Primo continuat mãm. Secundo, incipit dinumerare gradus. Tertio dat vnam regulam gñalem in gradibus ad cognatos. Quarto ponit, quomodo numerentur gradus agnatorum. Secũda ibi, quare in. Tertia ibi, hactenus. Quarta ibi, Agnationis.

Consanguinitatis ius est species agnatiõis. Consanguinitas est inter fratres.

Proximitas.

Hic colligi p̃t ex verbis gl. ꝙ nõ liceat ducere arg. ab enũtiatiuis verbis legis, qđ sæpe accidit, vt hĩ i l. ex his. C. de testa. mil.

Cognati & agnati pariter succedũt hodie vsque ad decimũ gradum.

t Sol. ibi maior ita hĩẽ ad minorẽ quia ꝯstat partes i hoc tñ ꝯuenisẽ se. ad hoc satis ꝯstat d̃ mẽte legis successionẽ ampliare voléti. Præterea cũ text. hodie vocet cognatos & agnatos: ꝯstat eos cæteris legitimos & vt legitimos succedere vsque ad decimũ gradũ, vtinẽ. arg. s. e. in pri. Ang.

† Similis tit. ẽ ff. de grad. affi.

Cõtinuatio.

Diuisio.

Necessa-

cessariò [a] est exponere, quemadmodū gradus [b] cognationis numerētur. Quare in primis admonē di [c] sumus, cognationē aliā supra numerari, aliā infrà, aliā ex transuerso, [d] quæ etiam a latere dici tur. Superior cognatio ē parentum, inferior liberorum, ex trāsuerso fratrū, sororumve, & eorum qui, quæve ex his generātur: & cōuenienter patrui, amitæ, auunculi, materteræ. Et superior quidem, & inferior cognatio a primo gradu incipit. at ea q̄ ex trāsuerso numeratur, a secundo. [e]

Ponit p̄sonas primi gradus, tā ascēdēdo, quā descēdendo.

Primo gradu est supra pater, mater: [f] infra filius, filia. [g]

Auus, & aliæ personæ hic enumeratę sunt in secūdo gradu. Aretinus.

Secundo gradu s̄. auus auia: j̄. nepos neptis: ex trāsuerso [h] frater, soror.

Proauus & aliæ personæ hic positæ, sunt in tertio gradu cognationis: Ang.

Tertio gradu s̄. proau⁹, proauia: j̄. pronepos, proneptis, ex trāsuerso [i] fratris, sororisq; filius, filia: & conuenienter patruus, amita, auunculus, matertera. Patruus [k] est, frater patris, qui Gręce [l] πατράδελφος appellatur. Auūculus est frater matris, qui Gręcè μητράδελφος dicit: & vterque p̄miscuè θεῖος appellatur. Amita [†] est patris soror, quæ Græcè πατράδελφη appellat. Matertera verò matris soror quæ Græcè μητράδελφη dicitur: & vtraq; p̄miscuè θεία appellatur.

Qui distat à stipite per tres personas, vel gradus, tam in linea ascendenti, quam descendenti: directò est in quarto gradu, sed in linea trāsuersali, si distat per duas personas. Aretinus.

Quarto gradu s̄. abau⁹, abauia. j̄. abnepos, abneptis. ex transuerso fratris, sororisq; nepos [m] neptisve, & cōuenienter patruus magnus, [n] amita magna, idest, aui frater, & soror, item auūculus magn⁹, [o] & matertera magna, i. auię frater, & soror cōsobrinus, cōsobrina, id est q, quęve ex sororibus, aut fratrib. procreanē. [*] Sed q̄dā rectè cōsobrinos eos p̄priè dici putāt, q ex duab. sororib. progenerātur, quasi p̄sororinos: Eos verò, qui ex duob. fratrib. progeneranē, propriè fratres patrueles vocari: si aūt ex duob. fratrib. filiæ nascuntur: sorores patrueles appellari. At eos, qui ex fratre, & sorore p̄generanē, amitinos propriè dici putant. Amitę tuæ filij cōsobrinum te appellāt, tu illos amitinos.

Atauus, & atnepos, & aliæ personæ hic enumeratæ, sunt in quinto gradu. Aretinus.

Quinto gradu s̄. atau⁹, atauia. j̄. atnepos [†] atneptis, ex trāsuerso fratris, sororisq; pronepos, proneptis, & cōueniēter propatruus, proamita, id est p̄aui frater, & soror: & proauūcul⁹, & p̄matertera, id est, p̄auię frater, & soror. Item fratris patruelis, vel sororis patruelis, consobrini, & consobrinæ, a-

[a] Necessariò. Sed quid ad nos de his? Respondet propter hæreditates, quæ p gradus feruntur: & tutelas, & propter testimonia non dicenda: vt ff. eod. de grad. affini. l. iurisconsultus.

[b] Gradus. Quid sit, dic vt j̄. eodem, §. hactenus.

[c] Admonendi. Sic ff. eod. de grad. affini. l. j.

[d] Aliam ex transuerso. Hæc superflua videtur: vt ff. eod. l. stemata. contra. Sol. ibi in directa linea tantum loquitur, hic in directa.

Cognatio trāsuersalis quare nō īcipit a primo gradu.

[e] A secundo. Sed quare non a primo? respon. cum ego patri meo sim in vno gradu, & ipse pater fratri meo in alio: sumus ergo in duobus gradib. ego cū fratre facto ascensu ad patrem, quasi p quendam gradum: vt ff eod. l. iurisconsultus. §. gradus. sed nullus ex transuerso p̄ximior fratre inuenitur: ergo non potest inueniri primus grad⁹ a latere: vt hic. & ff. eo. de gradu. affi. l. j. ī prin.

[f] Pater, mater. Si pater est mihi ī primo, & ego sibi in alio primo: ergo sumus in duobus? Respon. non sequitur nā sum ei in primo, ita quòd in eodem, & iter me & ipsum vnum tantū gradū facimus ad similitudinem fenestræ: nā duæ columnæ ex lateribus vnam faciūt fenestram, tertia autem adiecta fiet alia fenestra. & ita ī gradu persona adiecta etiam vna deinceps facit gradum: vt j. eod. §. hactenus.

[g] In plano. n. de iur. ciuili nō est gradus, & iterū a p̄re d̄scēdis ad filiū, & ē secundus grad⁹. de iure aūt canoni. n̄ ascēditur ad stipitē, imò p̄ saltus etiā ī linea plana fit copulatio, vt p Ang. hic, & j. e. §. hactenus.

[†] Amita dī quasi a me tertia vel quia a p̄re meo amata sic nā pl⁹ sorores a fratrib⁹, quàm fratres diligi solēt. Aegi. Per.

ADDITIO.

Nota hanc gloss. q ad faciēdum vnum gradum primū non sufficit ponere vnā personam, sed duæ personæ primæ faciūt vnum gradum, quo primo gradu facto ex duabus personis vnaquæq; persona sola, quæ postea adiungitur, facit alium gradū ad similitudinē fenestræ: quia necessario ad perficiendum vnam fenestram requiruntur duæ columnæ: post ea vnaquæque columna superaddita facit aliam fenestram. Ang.

[h] Filius filia. Qui licet multi sint, omnes tamen sunt patri in primo: inter se autem in secundo: vt ff. de grad. affin. l. iurisconsultus. §. transeamus.

[i] Ex transuerso. Nunc de hoc gradu incipit: cum nemo ex hoc ordine in primo gradu inueniatur: vt ff. eod. l. j. in prin.

Ex transuerso. Not. cautè, quòd etiam illi, qui sunt ex transuerso, diuiduntur in superiorem, & inferiorem lineam: & sic reperies in sequē. gradibus, & quandoque in parentibus: vt j̄. eo. §. iiij.

[k] Patruus. Vnde versus: Sunt patrui patris fratres, amitæque sorores: Frater auunculus est, soror est matertera matris.

[l] Græce. [;] Id est patroos, vt clarè patet ex text. dicit frater patris, & mitroos, frater m̄ris: & vterque potest dici theios. Similiter patradelphe, est soror patris: Mitradelphe vero, soror matris: & vtraque theia dicitur.

[m] Nepos. Hoe inferius respicit.

[n] Patruus magnus. Hoc refertur ad superiorem lineam transuersalem.

[o] Auunculus magnus. Hoc autē constat, q qui est mei patris patruus, mihi erit magnus patru⁹, qui meæ matris auūculus est, mihi erit magnus auunculus. Sed quid si erat patruus matris meæ, vel auunculus mei patris? Respondit. Ioan. omnem illum mihi esse patruum, vel auunculum magnū, q est meo patri, vel matri simplex: vt ff. eo. de grad. affi. l. iurisconsultus.

[;] Ista gl. non est Accu. sed additio.

[†] Hic dicūt Nico. & Ang. q filius fratris dicit̄ nepos, p hūc text. & in l. p̄fecta. C. de don. quæ sub mo. sed hi textus mihil faciūt. dicit tñ Dy. q̄ quāque capit nepos p filio filij. q̄nque & īpropriè pro filio fratris: vt in gl. j. & in l. auūculo. ff. de don. cau. mor. tex. in x. Co. qui. mo. feu. §. similiter. l. sic Augustus Cæsaris nepos ex sorore dict⁹ est. Aegi. Per.

[*] Aliàs q ve ex fratrib⁹ progeneranē, aut sororibus. Sed &c.

l.iurisconsultus. §.patruus. & C.de successo. edict.l.j. Sed Ro.con.

a Filius, filia. Isti nominatiui regunt superiores genitiuos ab illo vers. item fratris &c. Et sunt omnes isti in quinto gradu lineæ collateralis respectu descendentium.

ADDITIO. Gradus secundum doct. aliter diffinit. Graduus est distantia vnius personæ ab alia in linea consanguinitatis. Vel est habitudo distantium personarum qua cognoscitur quota agnationis, vel cognationis, seu affinitatis distantia.

mitini, & amitinæ filius, filia: a propius sobrino, b propius sobrina: † hi sunt c patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius, filia.

Tritauus, & aliæ personæ hic enumeratæ sunt in sexto gradu.

Sexto gradu supra tritauus, tritauia: infra trinepos, trineptis: ex träsuerso fratris, sororisq; abnepos, abneptis, & cöueniëter abpatruus, abamita, id est, abaui frater, & soror, abauunculus, abmatertera, id est, abauiæ frater, & soror. Item propatrui, proamitæ, pauunculi, promaterteræ filius, filia. (Item ppioris sobrini, sobrinæ ve fili⁹ filia. †) Item sobrini sobrineq;, i. qui quæve ex fratrib. vel sororib. patruelib. vel cösobrinis, vel amitinis, pgenerantur.

Vnica persona adiecta alteri personæ per carnis propagationem: facit gradum, tam in cognatis, quam in agnatis. Aret.

Hacten⁹ ostëdisse sufficiat, quemadmodü gradus cognationis numerëtur. Nanq; ex his palä est intelligere, quemadmodum vlteriores quoque gradus numerare debeamus: quippe semper generata d persona gradü adijcit: e vt longe facilius f sit respödere, quoto quisque gradu g sit, quam propria cognationis appellatione quëquä denotare.

In gradibus agnationis, & cognationis similis est cöputatio. Et quia facilius ostenditur res ad oculum corporalem, quàm intellectualem, ideo necessarium est hic arborem consanguinitatis inscribi. Aresi.

Adgnationis quoque gradus eodem modo h numerantur. Sed cü magis veritas occulata fide, quàm per aures i animis hominum infigatur: ideo necessariü duximus post enarrationëgraduü, eos ët præsenti libro inscribi: quatenus possint & auribus, & oculorü inspectione adolescentes pfectissimam graduü doctrinam adipisci. † k

b Propius sobrino. Quasi dicat, qui filius dicitur p plus sobrino, & filia quæ dicitur propior sobrina.

ADDITIO. Vel dic, & fortè melius, sensum textualem esse q propior sobrinus, & propior sobrina sunt in quinto gradu. Et qui sint tales, declarat textus subiungens, Hi sunt patrui & cætera. Est enim propior sobrinus filius patrui magni, vel amitæ magnæ, & idem dicas de propiore sobrina, quòd scilicet sit filia & cætera. vt clarè patet in arbore. Qui aliter intelligeret, arborë corrumperet.

c Hi sunt. Subaudi in quinto⁹ gradu lineæ collateraliü ex parte ascendentiü, scilicet filius patrui mei magni, & similium, de quibus dicitur hic, & ff.eo. l. j. in fi & l. ij.

d Generata quæq; &c. Hoc est verum, si vna ab vna non si plures ab vna: vt ff. eo. l. iurisconsultus. §. träscamus. & hoc est verum ex omni ordine graduum secundü nos. Sed secüdum canones ex latere transuerso aliud est: nam quem nos dicimus in secundo, ipsi dicüt in primo quem nos in quarto: ipsi in secundo, & sic de singulis, vt in Decret. xxxv. q. v. cap. ij. Sed fuit eorum consideratio bona pp matrimonia: nostra etiam bona pp hæreditates quæ per gradus deferuntur: vt j. de bonorum possessio §. quos autem. & ff. eodem, lege iurisconsultus. in principio.

ADDITIO. Idem in statutis, & pactis, vbi de pacto non agit, sm Ang. hic no hanc glo. quæ allegatur quotidie, q in concernentibus peccatum prævalet ius canonicum etiam in terris Imperij, & econtra in non concernentibus peccatum, prævalet ius ciuile etiam in terris ecclesiæ, vt per Ang. hic.

e Adijcit. Hic potest colligi definitio gradus, vt dicatur. Gradus est numeratio singularum personarü cognatione, vel affinitate sibi coniunctarum, quoto gradu vna persona distat ab altera optime indicans. Dictus quasi lapideus gradus: vt ff. eodem, lege iurisconsultus. Accursius.

f Longè facilius. Fit propter duas rationes: & quia vltra trinepotem, vel tritauum vocabula nö inueniuntur specialia: sed superiores, & inferiores vocantur: vt ff. eodem, l. fina. §. parentes. & hoc, quia sunt plura negotia, quam vocabula: vt ff. de præscrip. verb. l. iiij. Sed vsque ad quem numeramus? Respon. vsque ad vij. cognatorum, & vsque ad x. agnatorum: vt ff. eod. l. non facilè. & supra titul. j. §. fina. nisi ratione demonstrandi vellemus vlterius numerare, nö vtilitatis: licet decretistæ hic aliter dicant.

ADDITIO. No. q decretistæ sm rium dicunt solum in collaterali linea, non autem in directa, vt supra dixi. Si vis ergo scire de duobus agnatis quoto gradu distant de iure ciuili: incipe ab vno, & computa ab illo descendendo ad personä mediam ex qua omnes descendüt: & postea descende ab illa vsque ad aliam, quam uis cöputare: & apparebit quoto gradu sit. Sed de iure canonico incipias a persona, ex qua descëdüt personæ de quarum gradu agitur. Verbi gratia. vis scire quoto gradu sunt filij duorum fratrum de iure canonico? incipe ab auo, & fac vnum gradum ad filium, & de filio ad nepotem ex alio fratre, qui similiter est in secundo gradu. vnde quoto gradu quilibet distat a stipite, tali gradu sunt inter se: remotior autem addit gradum, vt in cap. ad sedë. xxx. quæstione prima. Ang.

g Quoto gradu. Scilicet octauo, vel decimo.

h Eodem modo. Scilicet adiecta persona.

i Per aures. Vnde Horatius in arte poetica. Segnius irritant animos demissa per aures, Quam q sunt oculis subiecta fidelib. Certior aure arbiter est oculus: & vt ait Candaules in Herodoto magis incredulæ sunt hominibus aures, quam oculi. Aegi. Per.

k Adipisci. Vnde quidam habent hic Arborem. Accursius.

ADDITIO. Et in rei veritate debet esse cum text. & glo. illam requirant.

† Propi⁹ sobrino ps dicat, q itë dicatur sobrini, eleganter ac diffusè tractat Ant. Aug. emëdati. li. ij. c. v. Sunt aüt Sobrini, qui ex duob. cösobrinis nascunt. Porro psobrini mei filijs ego ppius sobrino sü, quasi vno gradu p pior quä sobrinus. Aliàs propior sobrinus p pior sobrina.

† Hæc, q parëthesi inclusa sunt reijcienda eë täquä notha & adulterina cëset Anto. Augu. eo ipso loco, quem mö citauim⁹ quç nec in uetustis exëpla. habëtur. Debuisse autë ait Iustinianü consobrinos cü uepoub. sexto gradu enumerare.

† Et sic I directa linea ascendentium nö est differentia: qa vtroq; iure si psonæ de qb. agit, distant inæqualiter: toto gradu distat remotior.

Ipsi. n. incipiüt à psona ex qua descëdüt illi d quorügradu agit. Sed de iure ciuili incipim⁹ ab vno ex istis de qbus agit. extëdëdoq; ad stipitë, & ab eo iterü descëdendo ad aliü & quoto gradu distat remotior, toto gradu distät inter se vt hic p docto.

† Debemus dare doctrinä p modü magis facilem. Aegi. Per.

a Solus. Scilicet suus hæres.
b Certum est. Scilicet nepotem suum hæredem esse, cum nullus præcedat eum: vt s. eod. §. j.
c Mortuo. Ante quàm adeatur ex testamento hæreditas. Vnde cōstat non transmitti ad filium de inofficioso querelā. imò etiam ea adita non trāsmittebat olim, sed hodie contra: vt C. de inoffi. test. l. scimus. §. fina. & l. si quis filium. ibidē.
d Deserto. Scilicet ab hærede, qui non vult adire.
e Attigit. Nec .n. fuit proxim⁹ cognatus ei .s. auo viuo, quo viuo nōdū animal erat: vt ff. vnde co. l. j. §. si qs pxim⁹. Sed núquid hodie p auth. succedit? vt in Auth. de hēd. ab intesta. §. j. col. ix. P. dicit q sic: quia naturalis causa tantū spectatur. Ioan. contra: quia nec iure prætorio, quo casu naturalis inspiciebatur, admittebat: vt sequitur: vt j. eo. §. emancipati. & ff. de suis & legi. l. Titius. & l. pe. ADDITIO. Et hæc est cōmunis opinio: vt per Ioan. Fab. & per Ang. hic.
f Hi autem. Scilicet concepti, & nati post mortem aui.
g Quasi proximi cognati. Id est, tanquā agnati. nam agnati sunt proximiores, quam cognati. Nunquid ergo tertio ordine inter cognatos vocantur? Resp. M. q sic: vt ff. eo. l. j. in fi. & in glo. fi. Ioan. contra: quia ibi de cōceptis prius natis postea loquitur, secus si postea concipiuntur, & nascuntur, vt hic: & ff. de iniu. rup. test. l. si ijs filio. §. nō fuisse.
h Neque enim. Bona ratio. vt s. de hę. quali. & diffe. §. sui. & s. eod. §. j. ibi, sui autem &c.
i Neque vllo alio iure. Scilicet neque vt patroni: neque vt agnati, quos vocat lex xij. tab. vt j. ti. j. in pri. & j. de suc. li. in prin. aliàs econtra: vt j. ti. j. §. fin.

k Soli sint. Scilicet emancipati.
l Cum suis hæredibus. Scilicet cum alijs, qui remanserunt in potestate.
m Pro parte. Scilicet dimidia: vt ff. de verb. signifi. l. nomen filiarum. §. portionis.

1 Idē Fab. Pla. & Angel.

2 Sequuntur Io. Fa. & Ang.

3 Et hęc cōiter tenet: q hodie procedit qñ filius fuit ritè & iustè exhæredatus, nec secuta aditio. iuxta glo. fin. i §. ex hæredatos. i Auth. de hęredi. & tal. aliàs virtute trāsmissionis bñ admittitur, vt p Ioan. Fab. & Ang.

nepos auo suus hæres existet: quia quo tēpore certum est intestatum decessisse patremfamilias, solus [a] inuenitur nepos. & hoc certū est. [b] Et licet post mortē aui nat⁹ sit: tamen auo viuo conceptus, mortuo [c] patre eius, posteaq; deserto [d] aui testamento, suus hæres efficitur. Planè si & conceptus, & natus fuerit post mortē aui, mortuo patre suo, desertoq; postea aui testamento, suus hæres auo nō existet: quia nullo iure cognationis patrē sui patris attigit. [e] Sed nec ille est inter liberos aui, quem filius emancipatus adoptauit. Hi autem, [f] cum nō sint sui (quantum ad hæreditatem) liberi: neq; bonorum possessionem petere possunt quasi pximi cognati. [g] hęc de suis hæredibus.

Emancipatus de iure ciuili incognitus ad successionem parentis nō venit: prętoris tamē beneficio per bonorū possessionem. Vnde liberi, perinde admittitur, ac si in eius potestate mansisset. Aret.

Emancipati aūt liberi, iure ciuili nihil iuris habent, (neq; enim [h] sui hęredes sunt, qui in potestate parentis esse desierūt) neq; vllo alio iure [i] per legē duodecim tab. vocātur. Sed prætor naturali ęquitate motus, dat eis bonorū possessionē. Vnde liberi, pinde ac si i ptāte parentis tēpore mortis fuissent: siue soli sint, [k] siue cum suis hęredibus [l] cōcurrant. Itaq; duobus liberis existentibus, emancipato vno, & eo, qui tempore mortis in potestate fuerit: sanè quidem is, qui in potestate fuit, solus iure ciuili hæres est, & sol⁹ suus hęres. Sed cū emancipatus beneficio prętoris in partem admittitur: euenit vt suus hęres pro parte [m] hæres fiat.

Emācipati filij q sese, adoptādos extraneo deder, ita demum naturali patri olim succedebāt, si eo viuo finita esset adoptio: quæ si eo mortuo dissolueretur, nec ad eius, nec ad adoptiui patris successionē vllo iure peruenire poterant.

At ij, [n] q emancipati a parente in adoptionē [o] se dederūt, [1] nō admittunt [p] ad bona naturalis patris quasi liberi, modo cū is [q] moreret i adoptiua familia fuerint. Nam viuo eo [r] emancipati ab adoptiuo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac si emācipati ab ipso [s] essent, nec nunquā in adoptiua familia fuissent. [t] Et conueniēter, quod ad adoptiuū patrē ptinet, extraneorū loco esse incipiunt. Post mortem verò naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre: & quantū ad hunc adoptiuū patrem ptinet, æquè [u] extraneorū [x] loco fiunt: & quātū ad naturalis patris bōa ptinet nihilò magis liberorū gradū nāciscūtur. Qđ iō sic placuit: quia iniquū erat, esse in ptāte patris adoptiui, [z] ad quos bona naturalis patris pertinerent, vtrum ad liberos ei⁹, [y] an ad agnatos. [z]

n At ij. Scilicet vocant emancipati ad successionem patris sed si omnes. & hoc sequitur at ij. &c.
o Adoptionem. Id est, arrogationem.
p Non admittuntur. ff. de cōtra tab. l. iij. §. si quis filio. contra. Solu. ibi, nō valuit adoptio secūdum Io. sed hic valuit. Vel distingue, an detur extraneo, vt hic: an detur in adoptionem nepos ex filio emancipato patri eiusdē, vt ibi: ar. s. de adopt. §. sed hodie. item in C. de adopt. l. pe. §. sed si quidem. [4] quæ est cōtra. Sol. illam intellige: vt j. eod. §. admonendi.
q Cum is. Scilicet pater naturalis.
r Viuo eo. Scilicet patre naturali.
s Ab ipso. Scilicet patre naturali.
t Fuissent. Vt s. de exhæred. lib. §. emancipatos.
u Extraneorū. Si autem morte patris adoptiui facti essent iuris sui, durat agnationis ius inter eos, id est, inter adoptiuum & naturalem filium adoptantis non emancipatū, vt sibi succedat: vt ff. de grad. affi. l. si filium naturalem & l. nō facile. §. cognationis. & ff. vnde cognati. l. j. §. cognationē. & de adoptio. l. antepenul. M. Item & ipsi adoptiuo patri succedunt: vt j. eod. §. sed ea.
x Adoptiui. Post emancipationē, nō prius: vt s. eod. §. in testatorū. verņe. nec interest.
y Eius. Scilicet naturalis patris.
z Ad agnatos. Nā si non emancipati: certum est, quod filij non succedunt naturali patri: & ita agnati succedūt: vt s. proxi.

4 Dic q ista differētia est sm ius antiquū, q sm nouū debet dici contrarium q qñ datur ascendēti non admittit ad successionem patris naturalis, qñ extraneo sic: vt s. de adopti. §: sed hodie sm Ioan. Fabr. Sed tu dic melius sm Io. de Pla. q hic loquitur de arrogatione: ibi de adoptiōe. Ang.

† Et ij, q ab ipso patre i adoptionem dati sun., hęc prædicta verba vl ad tex. sunt supplēda. vel textus ita legēd⁹ &. At ij, q emācipati, in arrogationē, & ij qui a parēte in adoptionē dati sunt, alias Tribonianus videret pulchre hallucinat⁹: vt scribo j. e. §. sed ea oīa. in prin. Aeg. Per.

Acquè dictio hic nō cōiungit casus pariformiter, & de filius naturali Mādo. glo. Facit §. & i ipsa iue. æqua.

supra proximè. & ff. vñ lib. l. j. Si aût emanciparet, succederent filij: vt ĩ. pxi. §. & sic in eius potestate esset, ad quem bona naturalis patris ptineret: quod est absurdum & ꝯ regulam iuris, vt hic, & ff. de hæred. instit. l. illa institutio. circa princip.

de legat. præstan. l. non nunquam. Accursius.

ADDITIO. Quod facit ad quæstioné vt ex contem ptu alicuius, qui debuit in electione adhiberi: & ipso nolente, cæteri q interfuerunt, possint eam dicere nullam. Dic vt in c. quod sicut. extra. de electio. per Ioan. Fab. hic.

ADDITIO. Item qa tunc vt, q auferret ius quæsitũ agnatis quod est inconueniens. Et ex his nota, q neque ex testõ, neque ab intestato potest esse voluntas captatoria. Angelus.

Filius legitimus, & naturalis emancipatus vocatur ad bona patris naturalis beneficio prætoris. Sed filius adoptiuus emancipatus nullo modo potest admitti ad bona patris adoptiui. Are.

Min⁹ ergo iuris [a] habẽt adoptiui filij, q̃ naturales. Nãq; naturales [b] emãcipati, bñficio ꝑtoris gradũ liberorũ retinẽt, licet iure ciuili pdãt. Adoptiui verò emãcipati, [c] & iure ciuili pdũt gradũ liberorũ, & a ꝑtore nõ admittunt, [d] & re ctè. Naturalia. n. iura ciuilis rõ [e] perimere nõ põt. [f] nec quia desinunt sui hæredes esse, possunt desinere filij filiæve, aut nepotes, neptesve esse. Adoptiui verò emancipati [g] extraneorum loco incipiũt esse: [h] qa ius, nomenq; filij filiæve, quod p adoptionem consecuti sunt, alia ciuili rõe, id est, emãcipatione perdunt.

Filius legitimus & naturalis in ptãte, vel emãcipatus, habet cõtra tabulas de iure ꝑtorio si sit ꝑteritus: nisi fuerit in adoptiua familia tunc tẽporis: adoptiuus verò secus.

Eadẽ [i] hæc obseruantur, & ĩ ea bonorũ posses sione, quã ꝯ tabulas testaméti parẽtis liberis ꝑteritis, i. neq; hæredib. institutis, [k] neq; vt oportet [l] exhæredatis [m] prætor pollicet. Nam eos qdem qui in ptãte [n] mortis tẽpore fuerint, & emãcipatos, vocat prætor ad eandẽ bonorũ possessioné. eos verò, q in adoptiua familia fuerint p hoc tẽp⁹, quo naturalis parens moreret, repellit. [o] Item adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo pr̃e, sicut * ab intestato, ita lõge minus ꝯ tabulas testamenti ad bona eius non admittit: qa desinũt in numero liberorũ eius esse.

Quãuis olim emancipato filio extraneo in adoptionem dato ad patris naturalis successionem cõsequẽdã bonorũ possessio Vnde liberi, vel Vnde agnati dnegaret, ei tñ Vñ cognati bonorũ possessio omnib. demũ liberis & agnatis deficientibus deferebatur.

Admonẽdi tñ [p] sum⁹, eos, q ĩ adoptiua familia sũt, qve post mortẽ naturalis parẽtis ab adoptiuo pr̃e emãcipati fuerint, intestato parente naturali mortuo licet ea parte edicti, qua liberi ad bonorũ possessioné [q] vocant, nõ admittant: alia tñ parte vocari, s. qua cognati defuncti vocant. Ex qua pte ita admittunt, si neq; sui hr̃des liberi, neq; emãcipati [r] obstent, neq; agnatus qdem vllus interueniat. Ante. n. prætor liberos vocat tam suos hæredes, quàm emancipatos: deinde legitimos [s] hæredes: deinde proximos [t] cognatos.

a Minus ergo iuris. Quia naturales emãcipati iure prætorio vocantur, sed adoptiui emancipati non: vt ĩ. prox. in §. ergo. &c.

b Naturales. Et legitimi.

c Emancipati. Ab adoptiuo patre.

d Non admittuntur. Nisi sint de suis: quia auus adoptauit nepotem in filium, & postea emancipauit: vt ff. ad Tertul. l. ij. §. liberi aut. ver. adoptiui.

e Ciuilis rõ. Id est, emancipatio, quę de iure ciuili est: vt ff. de re iud. Lactus.

f Non potest Sic ĩ. de leg. agn. tut. §. fin. sic ff. de regul. iur. l. nihil tam.

g Emancipati. Ab adoptiuo patre: & post mortem nãlis: vt ĩ. §. pximo. versi. post mortem.

h Incipiunt esse. Not. q si emancipetur filius, vel filia, vel deinceps, non sunt sui hr̃des: non tamen desinunt esse filij, vel filiæ.

i Eadem. Quæ obseruant in bonorum possessione Vnde liberi, & in ꝯ tabulas bonorum possessione seruantur.

k Institutus. His enim institutis non dat hæc bonorũ possessio, nisi præteritus rumpat testamentum: & huic scilicet instituto viam aperiat. & hoc est quod dicitur, nisi pręteritus committat edictum: vt ff. de ꝯtab. l. iij. §. si quis ex liberis. primo. si autem pręteritus nolit postquã semel agnouit, institutus habet contra tabul. iure suo & secundum tabulas. quod est mirabile: nec expectat pręteritum: vt ff. de contra tab. l. si post mortem. §. fi. & de legat. præstan. l. non nunquam. Accursius.

l Vt oportet. Scilicet masculi nominatim, fœminæ inter cæteros: vt ĩ. de exhęred. lib. §. primo.

m Exhæredatis. Cum ergo matris ꝑteritio pro exhęredatione habeatur: vt ĩ. de exhęre. lib. §. vlt. cessat ibi ꝯ tabulas bonorum possessio: vt ff. de ꝯ tabu. l. illud. §. ad testamẽta.

ADDITIO. Et ẽ ratio: quia etiam remoto emancipationis obstaculo (id quod prętor principaliter intendit) nõ esset seru⁹ fœminę: cum eos in potestate habeat, vt ibi. Angelus.

n In potestate. Emancipatis committentibus edictum, non aliàs, secundũ Mar. vt ff. de ꝯ tab. l. iij. §. si quis ex liberis. Sed Ioan. ꝯ. nam nullum dicere possunt, & contra tabulas suo iure habent: vt ff. de leg. pręst. l. si duo. & C. de liberis pręteri. l. maximum.

o Repellit. Scilicet pretor: nisi sint instituti, & eis cõmittat edictũ: vt ff. de. ꝯ tab. l. nõ putauit. §. in adoptione. & §. vt autem. Item contra ff. de contra tabu. l. iij. §. si quis filio. Solu. supra eod. §. at ij. Accur.

p Admonendi tamẽ. Licet hos duos qui sequuntur, non admiserim de iure ciuili: vt ĩ. eod. §. at ij. tamen admonẽdi sumus, id est, admonemus * &c.

q Ad bonorũ possessionem. Scilicet vnde liberi.

r Emancipati. Qui sunt sui per pretorem: vt supra eodem. §. emancipati.

s Legitimos. Id est, agnatos: vt infra, titu. primo. j. respon.

t Proximos. Sic ff. si tab. testa. l. j. sic ff. quis ord. in bono. posses. seru. l. j. Accursius.

* Aliàs admittant.

Pręterit⁹, qñq; cõmittit edictum.

Imò idẽ est ẽt si repudiat: vt est casus in l. non nunquã. ff. de leg. pst. Ang.

Matris ꝑteritio hr̃ p exhęredatione.

* Aliàs sicut neq ab intestato, ita lõgè miu⁹ ꝯ tabulas testamenti ad bona eius admittit.

Dic vt l. is qui in ptãte. ff. d leg. ꝑst. nã vt hic est tex. clar⁹, licet p emãcipatis ꝑtor adinuenerit bon. poss. quia erat eis necessaria: non tñ voluit eã denegare suis. imò ꝯcessit in casu quo voluit: vt dictis iurib. qa qui vocant ad ꝯ tab. de iure ciuili. vt l. j. §. vocãt. ff. de ꝯ. Ange.

* Sic ĩ. de succes. co. c. fi. i prin. & ĩ. d gradib. co. in prin. ff. de gra. affi. l. j. §. sed admonẽdi. & l. ij. §. admonenda. co. ti. & ĩ. de assig. li. i prin. Aegi. Per.

Filius qui ad extraneum patrem adoptione translatus est, omnia sui naturalis patris inuiolata iura retinet, perinde atque si in familiam alienam datus non fuisset: idcirco ei intestato, aut testato succedit: adoptiuo aũt patri ex intestato tãtum succedit: conditio aut testõ ṗteritus, testatoris nequaquã impugnat iudiciũ: nisi cuipiã ascendentiũ in adoptionem datus sit.

Sed ea oĩa a antiquitati quidẽ placuerunt, aliquã b aũt emendationẽ a nostra constitutione c acceperunt: quã sup ijs personis cõposuimus, * quæ a patribus suis naturalib. d in adoptionem alijs dantur. Inuenimus etenim nonnullos e casus, in quib. filij & naturalium parentum successionem pp adoptionem amittebant, & adoptione facilè p emãcipationem soluta, f ad neutrius g patris successionẽ vocabantur. h Hoc solito more corrigentes, constitutionem i scripsimus, p quã definiuimus, qñ parens naturalis filium suũ adoptandũ alij dederit, integra oĩa iura ita seruari, atq; si in pãtris naturalis ptate pmansisset, k nec penitus adoptio fuisset subsecuta: nisi in hoc tantũmodo l casu, vt possit ab intestato m ad patris adoptiui venire successionẽ. Testõ aũt ab eo n facto: neq; iure ciuili, o neq; ṗtorio, p ex hr̃di tate eius aliqd persequi põt, neq; ꝯ tabulas bonorum possessione agnita, neq; inofficiosi q q̃rela instituta: cùm nec necessitas patri adoptiuo imponat, vel hr̃dem eum instituere, vel exhæredatũ * eum facere: vt pote nullo naturali vinculo copulatum: neq; si ex Sabiniano senatusconsulto r ex trib. marib. fuerit adoptatus. nã & in hmõi casu, neq; quarta ei seruat: neque vlla actio ad ei⁹ s p̃secutionẽ ei cõpetit. Nostra aũt ꝯstitutione t exceptus est is, quẽ parẽs v naturalis adoptandũ susceperit. Vtroq; n. iure tã naturali, quàm legitimò in hanc personam concurrente, pristina iura tali adoptioni * seruam⁹: x quemadmodũ y si paterfamilias sese dederit adrogandum: quæ specialiter, & sigillatim ex pręfatæ constitutionis tenore possunt colligi.

Explosa veteri iniquitate, Diualib. constitutionib. statuitur, vt ex filia nepotes pneporesve cum reliquis filijs & ex eis descendentib. ad materni aui successionem æquo iure vocent, sed cum trientis diminutione: quæ etiam locũ obtinent cùm nepotes vnà cum filijs aut filiabus superstitibus auiæ succedunt.

Itẽ vetustas z ex masculis ꝓgenitos plus diligens, solos a nepotes, vl' neptes, q quæve ex virili sexu descẽdũt, ad suorũ vocabat successionẽ: & iure adgnatorũ eos anteponebat: b nepotes autẽ, q ex filiab. nati sunt, & pronepotes ex neptibus, cognatorum loco cõnumerans, post adgnatorũ lineam eos vocabat, c tam in aui, vel proaui ma

Male loquit hæc gl. nam s §. p eam hic citato, tex. nõ loq̃ nisi de arrogatis in qb. nihil corrigit hic, sed antiqua iura seruant, vt patet s. fi. hui⁹ §. dic ergo duorũ alterũ, aut q̄ Triboniani lectio hic luxata est id de filijs a pre in adopt. datis corrigẽs: q̃d nõ est in hoc tit. dictũ. cum nulla de his i hoc tit. mentio hat: aut quòd oportet extẽdere. §. at ij. s. eo. vt ẽt de adop. intelligatur. quod vt hat legas illum tex. vl' ad eum suppleas: vt ibi dixi. Ægi. Per.

* Aliàs exposuimus.

; Opinionẽ istius glo. s Pla. approbat Ang. h c. quo ad primã qõnẽ indistinctè. licet lo. Fa. videat' stare cũ Pla. Item quo ad secundam: nisi operaret ipsi patri adopti-

a Sed ea omnia. Quæ s. eo. §. at ij. dicta sunt, & s. proximo §.

b Aliquam. Quasi dicat, quædam correximus, quædam retinuimus.

c Constitutione. Vt C. de adop. l. penultima.

d Naturalibus. Et legitimis.

e Nonnullos. Id est aliquos. Accur.

f Soluta. Scilicet post mortẽ. secus si ante: vt s. eo. §. at ij.

g Ad neutrius. Vt s. eo. §. at ij. Accursius.

h Vocabãtur. Hoc idem videtur etiam contingere hodie in casu, quẽ habemus infra hoc §. versicu. nostra autem. C. de adopt. l. penul. §. sed hoc. Sed dic, q̄ auus adoptans tenetur ei relinquere quartã, vt filio arrogato: vt j. hoc §. versicu. nostra. ibi, quemadmodum &c.

ADDITIO. Sed hanc reprobat glos. in d l. pen. quia vbi destituitur omni remedio, sibi imputet qui se emancipari permisit.

i Constitutionem. Scilicet prædictam.

k Permãsisset. Nunquid ergo nõ pmansit? R ñ. imò pmãsit: vt s. de adopt. §. Sed hodie. Sed hoc dicit referendo se ad factũ, q. d. ac si de iure, & de facto in eius familia pmãsisset.

l Tantummodo. Nunquid eũ in ius vocabit sine venia? Item nunquid alimenta tali filio dare tenet'? R ñ. non, p hãc literã: vt s. de adop. §. sed hodie. s P. dicit contrã.

m Intestato id est, sim[illegible] alijs naturalibus: vt C. de suis, & legiti. l. si te. nõ tamen succedit alijs consangu. neus sui patris adoptiui: vt C. de adopt. l. pen. §. sed si quidem. in fin. Accur.

ADDITIO. Hoc verũ de iure nouo: secus de iure antiquo: vt ff. de adoptio. l. qui in adoptionem.

n Ab eo. Scilicet adoptiuo patre.

o Neque iure ciuili. Quia nõ est in potestate sua.

p Neque pretorio. Quia non est emancipatus ab eo: vt s. de exhæreda. lib. in prin. & §. emancipatos. & § fin.

q Inofficiosi. Supra de inoffic. testa. §. tam autem. contra. Sol. illa intelligitur secũdum distinctionem huius. §. vt ibi dicitur.

r Sabiniano senatuscõsulto. quod nõ habemus: sed dicebat, q̄ tres iuuenes arroganti offerebantur, vt vnum eligeret. quo casu magna erat hæc solennitas: vnde ex constitutione diui Pij quartam ei dabat arrogator, quod hodie non est in vsu: imò idem hoc casu: vt & aliàs. vt hic: & C. de adopt. l. pen. § quæ autem.

s Ad eius. Scilicet quartæ.

t Constitutione. Vt C. de adoptio. l. pe. §. si vero pater.

v Parens. Hoc in infinitum accipe: vt ff. de gradi. l iuris consultus. §. parentes.

x Seruamus. Vt siue loco filij, siue nepotis, adoptetur, perinde habeatur, ac si vere naturalis esset, scilicet filio præcedente nepotem: vt C. de adoptionib. l. penultima. §. quæ in filio.

y Quemadmodũ. Quasi dicat, sic transit in hoc casu qui sequitur.

z Item vetustas. Correximus ius antiquum circa liberos primi gradus naturales, siue adoptiuos: nunc circa vlteriores.

a Solos. In hoc malè. Accur.

b Anteponebat. In hoc bene.

c Vocabat. Scilicet vetustas, non ciuilis iuris authoritas, vt supra, sed prætorij: vt infra titulo primo. § sed quia.

uo. arg. l in rebus. §. põt. ff. cõmod. vl' nisi pẽnãlis ageret, & adoptatus nõ habeat vñ se alere possit. ar. l. pe. ff. de lib. agnoscen.

* Aliàs exhæredem.

* Aliàs in tali adoptione.

termi, [a] quā in auiæ, vel proauiæ siue paternæ, siue maternæ [b] successionem. Diui autē principes [c] nō sunt passi talē cōtra naturā † iniuriā sine cōpetenti emendatiōe relinquere. sed cū nepotis, & pnepotis nomē cōmune sit vtrisq; tā q ex masculis, quā qui ex fœminis descēdūt, ideo eundē gradū, & ordinem successionis eis donauerūt. [d] Sed vt amplius aliquid sit eis, q nō solū naturæ, sed etiā veteris iuris [e] suffragijs muniunť: [f] portionē nepotū, vel neptum, vel deinceps (de quibus supradixim⁹ [g]) paulò [h] minuendā esse existimauerunt: [i] vt minus tertia parte acciperent, quā mater eorū vel auia † fuerat acceptura, vel pater † eorū, vel auus patern⁹, † siue maternus, qñ fœmina mortua sit, [k] cuius de hr̄ditate agiť: ijsq; ([l] licet soli sint) adeuntibus, adgnatos minimè vocabāt. Et quēadmodum lex duodecim tabularū filio mortuo nepotes, vel neptes, pnepotes vel proneptes in locū patris sui ad successionē aui sui vocat: [m] ita & principalis dispositio in locum matris suę, vel auiæ eos cū iā designata partis tertię diminutione [n] vocat.

Quamuis olim existētibus etiā ex filia nepotib⁹ quadrās hæreditati agnatis transuersalibus defuncti deberetur, hodie tamē nō debetur. itē nepotes ex filia ex persona matris cū aui filio succedentes in stirpes succedunt.

Sed nos, cū adhuc dubitatio manerēt īter adgnatos, & memoratos nepotes: quartā partē substātię defūcti agnatis sibi vēdicātib⁹ ex cuiusdā cōstitutiōis [o] authoritate, memoratā qdē cōstitutionē a nr̄o Codice segregauim⁹: neq; inseri eā ex Theodosiano codice in eo cōcessimus. nostra aūt cōstitutione [p] pmulgata, toti iuri ei⁹ derogatū est, & sanxim⁹, talibus nepotibus ex filia, vel pnepotibus ex nepte, & deinceps supstitibus, adgnatos nullā partē mortui successionis sibi vēdicare, ne ij, q ex trāsuersa linea [q] veniūt, potiores ijs [r] habeanť, q recto iure descēdūt. Quā cōstitutionē nostrā obtinere ſm sui vigorē & tēpora, [s] & nūc sancimus; ita tñ, [t] vt quēadmodū inter filios, & nepotes ex filio antiqtas statuit [u] nō in capita, sed in stirpes diuidi hęreditatē, similiter nos inter filios, & nepotes ex filia, distributionē fieri iubeamus, vel inter oēs nepotes, & neptes, & inter pronepotes, & pneptes, & alias deinceps psonas: vt vtraq; progenies, matris, vel patris, auię, vł aui portionē sine vlla diminutiōe [x] cōsequať: vt si forte vn⁹, vel duo ex vna parte, ex altera tres aut quatuor extēt, vnus, aut duo dimidiam, alteri tres, aut quatuor alteram dimidiā hæreditatis habeant. [y]

TITVLVS II.

DE LEGITIMA Adgnatorum successione. †

Post suos hæredes eosq;, qui eorum loco habentur, agnatis proximis (id est, per virilis sexus cognationem iunctis) successio defertur: in quorum etiam albo sunt, qui ciuiliter (hoc est, per adoptionem) fiunt agnati.

† Contra naturā & plus diligere nepotē ex virili sexu, quā fœmineo. fa. l. maximū. C. de lib. præ. Aegi. Per.

† Si agiť de hr̄ditate patris ipsi⁹ auiæ Aegi. Per.

† Si agiť de hęreditate mr̄is eius, scilicet patris.

† Si agiť de hęreditate matris ipsius aui pater nı, & sic p auiæ.

a Materni. Scilicet moriente masculo, de cuius bonis agiť vt j. proximo §.

b Maternæ. Scilicet moriēte fœmina vt j. proxi. §. Accur.

c Diui autem principes. vt C. de suis, & legiti. l. si defunctus. & C. de colla. l. illam. circa princ.

d Donauerunt. s. principes: sed non idem commodum: vt sequitur.

e Veteris iuris. i. l. xij. tab.

f Muniuntur. Nota duas rationes vincere vnam: vt ʒ. de adopt. §. sed hodie. in fin. §.

g Diximus. Scilicet nullo modo, nisi i tertio ordīe succedere: vt ʒ. prox. §.

h Paulo. Nota parum de tertia parte totius rei dici. sic in auth. de exhi. & intro. re. §. sancimus. I glo. nullum. col. v.

ADDITIO.

Quod facit ad multa. imò tu dic q hoc relinquiť arbitrio iudicis. l. hæc adiectio. ff. de verb. sign. & l. cum furti. ff. de in litem iur.

i Existimauerunt. Scilicet principes.

k Mortua sit. Not. duos casus. Si enim moriť fœmina, nepotes, vel neptes ex masculis, vel fœminis in nihilū olim nisi post agnatos: hodie cū diminutione tertiæ partis succedunt. Si moriť mascul⁹, nepotes ex filia tantum vocantur cum diminutione tertiæ partis, vt hic dicitur.

l Ijsque. Scilicet. Qui descendunt ex fœmineo sexu.

m Vocat. ʒ. eo. §. cū filius. Accur.

n Partis tertiæ diminutiōe. Quod de hac diminutiōe tertiæ dicitur, corrigitur per sequentē §. secundū M. sed nos secundū B. dicimus sequentem §. loqui in quadam alia parte, quæ debebatur agnatis, s. quarta: nō autem de hac tertia: sed per Authen. dicimus de hac tertia correctum, scilicet, vt æqualiter hodie veniāt: vt in Authentic. de trien. & semiss. §. neque illo. colla. iij.

o Constitutionis. Quam nō habemus vt sequitur.

p Constitutione. Vt C. & de suis, & legit. l. fin.

q Transuersa linea. Sic in Authent. de non eligen. §. cū igitur circa fin. collatio. j.

r Ijs. Scilicet nepotibus, & pronepotibus ex filia.

s Et tempora. Vt s futuris casibus tantum valeāt: vt C. de suis, & legiti. l. vlti. Accursius.

t Ita tamen. Hoc quod sequitur, est referendum supra ad §. diui. non ad proximum.

u Antiquitas statuit ʒ. eodem §. cū filius.

x Diminutiōe. Scilicet quartę, quæ debebatur agnatis: nō tertiæ, quæ debebať patruis: vt supra proxi. §. diximus.

y Habeant. Imò in capita videtur diuidi. vt infra titul. j. §. hoc etiam addendum. in fine. Sed ibi de collateralib. hic de descendentibus loquitur.

ADDITIO.

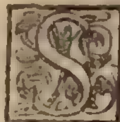
Nota, quod non tantum nepotes, sed & pronepotes succedunt in stirpes: & veniunt per repræsentationem. cuius cōtrarium videtur dici in Authen. de hęredi. ab intest. veni. §. huiusmodi. colla. nona. Ang.

DE LEGITIMA agnatorum successione.

† Alias vnde legitimi, & vnde; agnam.

Cõtinuatio. *Quia suprà ti. prox. dictũ ẽ qualiter succedãt sui hr̃des sine liberi: & q̃ post suos vocãtur prius agnati, quã cognati: vt infra eo. § .fi. & l post suos. ff. de suis, & le. ideo post titulũ præcedentem posuit istũ. Ang. Aret.*

Diuisio. I nemo suus. Totus iste ti. diuidit in vij. partes. Primo quando admittitur agnatus. Secundo q̃s est agnatus. Tertio, vsque ad quorũ gradum agnati veniunt, & vsque ad quotas personas fœminas deuoluantur [illegible] de iure vetustissimo, & de iure prætoris, quã etiã media iuris prudentia. l. xij. tab. & tempore Iustiniani. Quarto, q̃ generi agnatorum Imperator addit vnum cognatũ. Quinto, q̃ lege xij. tab. proximus agnatus vocatur: & quis dicatur proximus. Sexto, q̃ ex lege xij. tabu. proximo repudiante sequens non admittebatur: hodie verò sic. Septimo, q̃ filij emãcipati hæreditas est legitima patri. Secunda ibi, Sunt autem. Tertia ibi, Cæterum. Quarta ibi, Hoc etiã addẽdum. Quinta ibi, Si plures sint. Sexta ibi, Placebat. Septima ibi. ad legitimam.

I nemo a suus b hæres, vel eorum, quos inter suos hæredes prætor, c vel constitutiones d vocant, existat, e qui successionẽ f quoquo modo g amplectatur: tunc ex lege duodecim tabularum ad adgnatum h proximum i pertinet hæreditas.

Agnati sunt illi, q̃ ex linea masculina descẽdunt, vel etiã ex adoptione: dummodo sint in priori gradu. Angel.

Sunt autem adgnati k (vt primo quoq; libro l tradidimus) cognati virilis sexus personis cognatiõe m cõiuncti, quasi a patre cõnati. Itaq; ex eodẽ patre † nati fratres adgnati sibi sunt: qui & consanguinei n vocantur. nec requiritur, an etiam eandẽ matrẽ habuerint. Itẽ patruus fratris filio, & inuicẽ o is illi adgnatus ẽ. Eodẽ numero sunt fratres patrueles; id est, q ex duobus fratribus procreati sunt. qui etiã cõsobrini p vocãtur. Qua ratione etiam ad plures adgnationis gradus peruenire poterimus: Ij etiam qui post mortem patris nascuntur, iura cõsanguinitatis q nanciscuntur. Non tamen r omnibus simul adgnatis dat lex s hæreditatẽ: sed ijs, t qui tunc proximiores gradu sunt, cũ certũ v esse cœperit aliquem intestatum decessisse. Per adoptionẽ quoq; x adgnationis ius cõsistit: veluti inter filios naturales, y & eos quos pr̃ eorum adoptauit. Nec dubiũ est quin hi impropriè consanguinei appellẽtur. Itẽ siquis z ex cæteris adgnatis tuis, veluti frater aut patruus, aut denique is qui longiore gradu est, adoptauerit aliquem: adgnatus inter suos esse a non dubitatur.

Ex agnatis mulieribus nulli penitus (nisi sorori) ad agnatorũ successionẽ per mediã iuris prudentiã dabat aditus: quãuis prætoris beneficio post omnes demũ agnatos cognatosq; per vnde cognati, ad bono. pos. admittebantur. Hodie aũt cõstitutũ est oẽs agnatos, siue masculos, siue fœminas, pari ratione ad iura successionis ab intestato vocari.

Cæterum b inter ma-

† Duo fratres ex eodẽ patre dicunt cõsanguinei.

t Quid aũt in veterinis an dicant cõsanguinei vide Angel. hic.

a Si nemo. etiam vnus: vt ff. de testa. tut. l. si nemo.

b Suus. s. tit. j. § j. Accursius.

c Prætor. Supra ti. j. §. emancipati. Accursius.

d Constitutiones s. titu. j. §. quibus connumerari. & §. idem vetustas. ver. diui. Accur.

e Existat. Dico & amplectatur: nam hæc duo necessaria sunt. Accur.

f Successionem, Defuncti. Accur.

g Quoquo modo. Scilicet ciuili, vel prætorio iure.

h Agnatum. Capite non minutum: vt ff. de suis, & legi. hære. l. capitis.

i Proximum. Id est, qui proximior est defuncto. j. eo. §. plures. & §. proximus. Accur.

k Sunt autem adgnati. Sic ff. de legit. tuto. l. sunt autem. Accursius.

l Libro. vt s. de leg. agn. tut. §. sunt autem.

m Cognatione. Cognatio est genus, agnatio species. vnde quisquis est agnatus, & cognatus, sed non conuertitur.

n Consanguinei. Quasi ex eodẽ sanguine nati: cæteri agnati non dicuntur consanguinei t. vt ff. de suis & leg. l. ij. & j. de suc. cog. §. vulgo.

o Inuicem. Scilicet filius fratris patruo.

p Etiam consobrini. Impropriè: vt j. de gradib. cognatio. §. iiij.

q Iura consanguinitatis, s. ad suos fratres prius natos: ad reliquos vero agnatos agnationis tantum ius acquiritur: vt s. proximè diximus. Et est verum hoc, si viuente eo de cuius hæreditate agitur, concepti saltem erant: vt ff. de suis, & legi. hæred. l. Titius. ibi, responde. & ff. vnde cog. l. j. §. siquis proximior. Accur.

ADDITIO. Aliàs ex persona sua non succedit: sed bene ex persona patris. Angel.

r Non tñ. Quãuis agnati vocentur ad hæreditatem, non tamen &c.

ADDITIO. Et sic no. sc̃dm Ange. dispositionẽ absolutã debere intelligi secundum ordinis prærogatiuam. Quod facit ad eum, qui accepit in emphyteusim: vel cui legatur aliquod pro se, & filijs suis: vt videantur esse vocati secundum ordinis charitatem.

s Dat lex. Scilicet duodecim tabularum.

t Sed ijs. Et omnibus ijs: vt j. eo. §. si plures.

u Certum. Quod est etiam, scilicet, facto testamento, q̃d euanuit: q̃d dicit j. § proxi.

x Per adoptionẽ quoq;. Quasi dicat, nõ solũ iure naturali cõstituitur agnatio, sed etiam ciuili, vt per adoptionẽ, scilicet, quãlibet iure isto: vt ff. de adoptio. l. j. & s. de adop. in princi. sed hodie per eam tantum ex qua transit in potestatem arrogatoris: vt s. eod. titu. j. §. sed ea omnia. versi. nostra autem. sed tamẽ licet nõ fiat agnatus, scilicet hodie: quia non transit in potestatem extranei arrogantis: succedit tamẽ ab intestato patri tantum, non alijs patris agnatis: vt C. de ado. l. pen. §. sed ne articulum. ver. sed siquidem.

y Naturales. Et legitimos, non tantum emancipatos vt ff. de grad. affi. l. si filium.

z Item siquis. Non solum pater, de quo dictum est.

a Inter suos esse. Id est, agnascitur alijs agnatis adoptantis, & eis cognatus fit: vt ff. de adoptio. l. qui in adoptionem.

b Cæterum. l. certè. vel aliter, lex quidem xij. tabul. defere-

sculos quidem adgnatio iure hęreditatis, & etiã si lõgissimo a gradu sint, vltro, citroque capitur. Quod ad fœminas b verò attinet: ita placebat, c vt ipsę cõsanguinitatis d iure tantum capiant hęreditatẽ si sorores sint: vlterius nõ capiãt. masculi autẽ ad earũ e hæreditates (etiã si longissimo gradu sint) admittãtur. Qua de cã fratris tui, aut patrui tui filiæ vel amitę tuę hæreditas ad te pertinebat: tua f verò ad illas nõ ptinebat. Quod ideo ita constitutũ erat: quia commodius videbatur, ita iura constitui: vt plerunque g hæreditates ad masculos h confluerent. Sed quia sane iniquum erat, in vniuersum eas i quasi extraneas repelli: prætor eas ad bonorum possessionem admittit ea parte, qua proximitatis k nomine bonorum possessionem pollicetur, ex qua parte ita scilicet admittũtur, si neq; adgnat⁹ vllus, neque proximior cognatus interueniat. l Et hęc quidẽ m lex duodecim tabul. nullo modo introduxit: sed simplicitatẽ * n legibus amicam amplexa simili modo omnes adgnatos, siue masculos, siue fœminas cuiuscunq; gradus ad similitudinem suorũ inuicẽ ad successionẽ vocabat. Media aũt iuris prudentia, q̃ erat qdẽ lege duodecim tabularũ iunior, o imperiali autẽ dispositione anterior, p subtilitate quadam excogitata, præfatã q differẽtiã inducebat, & penitus eas r a successione adgnatorũm repellebat, omni s alia successiõe incognita: donec prætores paulatim asperitatem iuris ciuilis t corrigẽtes, siue quod deerat implentes, humano proposito alium ordinem suis edictis addiderunt: & cognationis linea proximitatis nomine introducta, per bonorum possessionem eas adiuuabant, & pollicebantur his v bonorum possessionem, quæ vnde cognati, x appellatur. Nos verò y legem duodecim tabularum sequentes, & eius vestigia hac in parte conseruantes, laudamus z quidem prætores suæ humanitatis: † non tamen eos in plenum huic causæ a mederi inuenimus. Quare etenim b vno, eodemque gradu naturali concurrente, & adgnationis titulis, c tam in masculis, quàm in fœminis æqua lance constitutis: d masculis quidẽ dabatur e ad successionem venire omnium adgnatorum, ex adgnatis autem mulieribus nulli penitus, nisi soli sorori, ad adgnatorum successionẽ patebat aditus? f ideo nos in plenum omnia reducentes, & ad ius duodecim tabularum eandem dispositionem exequantes: nostra constitutione g sancimus omnes legitimas personas, id est per virilem sexum descendentes (siue masculini generis, siue fœminini sint) simili mõ h ad iura successionis legitimæ ab intestato vocari, secundum sui gradus prærogatiuã, nec ideo excludendas: quia consanguinitatis i iura, sicut germanæ, non habent.

Vterina, vel consanguineę so

---

a Aliàs agnatiõis iure hæreditas.

defecebat hæreditatem agnatis proximis, sed media iuris prudentia cum distinctione: & ideo hic dicit cæterum, pro sed.

a Longissimo. Id est decimo: vt j. de succes. cog. §. ñ.

b Fœminas. Agnatas.

c Ita placebat. Nota caute dicit placebat, & non placet: vt j. §. nos vero. & hoc erat per mediã iuris prudẽtiam, nõ per l. xij. tabu. neque per prætorem: vt j. eod. §. & hoc quidẽ. & §. media.

d Consanguinitatis. i. agnationis.

e Earum. Scilicet, fœminarum.

f Tua. Scilicet, hæreditas.

g Plerunque. Hoc propter consanguineas sorores, de quibus modo dixit.

ADDITIO.

Et hinc sumit̃ ratio statutorũ cõmuniter per Italiã, quod stantibus masculis fœminæ non succedãt: quia statuta ex pte masculorũ sunt fauorabilia, & ex parte fœminarum odiosa: vt hic p Angelum.

h Ad masculos. Sic supra titul. j. §. item vetustas.

i Eas. Id est agnatas fœminas,

k Proximitatis. Id est cognationis.

l Interueniat. Nec aliquis suorũ: vt s. titu. j. §. admonendi in fin. §.

m Et hæc quidem. Quæ scilicet in §. cæterum. & §. sed quia dicta sunt.

n Sed simplicitatẽ. Remota differentia agnatorũ inter masculos, & fœminas. sic s. de fideicõ. hæred. § sed quia.

o Iunior. Et sic nota q̃ lex xij. tabul. est vetustior, quam media iuris prudentia: & quã ius prætorium.

p Anterior. i. constitutione anteriori infrascripta. quæ est C. de leg. hære. l. lege xij. tabul. Accursius.

q Præfatam s. dictã. s. eod. §. cæterum.

r Eas. Agnatas fœminas, non sorores.

s Omni. Nam ordo cognatorũ non erat adhuc. Vel dic etiã deficientibus agnatis: ipsi tamen non vocabantur.

t Iuris ciuilis. Id est mediæ iuris prudentiæ. quod scilicet ciuile dicitur: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. hæc disputatio.

v His. Scilicet mulieribus agnatis vltra sorores.

x Vnde cognati. Sic dicta: quia per eam cognati vocantur. Accur.

y Nos vero. Hic Iustinianus loquitur.

z Laudamus quidem ptores. 1 Not. q̃ ille est laudãdus, qui est inuentor ab cuius ordinationis, siue dispositionis, licet non æquè perfectè adinuenerit: qa facilè est adinuẽtis addere: vt l. j. C. de vete. iur. enucl. §. omnia enim nostra. Ange. Aret.

a Huic causæ. Id est expulsioni agnatorum.

b Quare etenim. Bene dico fore prouidendũ agnatis fœminis: quar̃ etenim.

c Titulis. 2 Id est nominibus. Accur.

d Constitutis. Id est, ordinatis.

e Dabatur. Id est, concedebatur.

f Aditus. Certè nõ erat ratio iusta vel sufficiens, licet aliqua sit: vt s. eo. §. cæterum. in fin.

g Cõstitutione. Vt C. de leg. hær. l. lege duodecim tabu. Accursius.

h Simili modo. Id est hinc inde, vel dic ita fœminæ, vt mares.

i Consanguinitatis. Id est licet non sint sorores, quę germanę vocantur, quasi ex eodem germine natæ.

---

* De qua simplicitate intelligere debeamus Mando. in glo. Sacul. §. volentes. in ver. simplicis. Simplicitas legib⁹ amica.

† Deest hoc loco ablatiu⁹, nomine, aut cã, eo scilicet loquendi genere, de quo admonet Ancto. Augu. li. emẽd. ij. cap. j.

1 Ista gl. nõ est Accursii sed additio.

2 Titulus quot modis accipiat̃ Mando. in ij. quæst. 7. Regu. nu. 1. & seq.

Fra-

a Existimauimus. Vt ff. de legi. hære. l. lege xij. tab. §. j. & §. in his.
b Tantúmodo. Id est, nō vlterior, proximior tamē sic, vt ipsæ sorores vel fratres vterini, vel vterinæ: vt sequitur. C. de legi. hære. l. fi. §. sed neque.
c In legitimā. Scilicet agnatorū. Ac.
d Germanæ. i. natę ex eodē patre, & matre cum defuncto.
e Vterinę. i. natę ex eadē matre tātum.
f Deinceps. Idest, vlteriores, siue in gradu remotiores.
g Tanquā. Not. ex hoc tex. quòd isti improoprie sunt agnati: & ideo non cōprehenderent in statutis loquentib. de agnatis Ang.
h Superstites. Hoc corrigit̃ p auth. cessante. C. de legi. hęr. qa cū his admittūtur. Item & in alio qđ subijcitur hic §. corrigitur: quia in stirpes fit diuisio hodie, sed post hos filios fratrū fit diuisio in capita, vt I Authē. de hęre. quę ab intest. §. si igit̃ defunctus neq;. col. ix. & I Aut. vt frat. filij. §. j. colla. ix. Vel dic, quod dicitur in authen. in stirpes diuidi, verum est, quando cū alijs, scilicet patruus vocātur nepotes: 1 aliás in capita: vt hic.
i In capita. ĩ. ti. j. in fi. contra Sol. ibi de descēdentibus loquitur: hic de collateralibus. Accursi⁹. vide glo. ĩ. §. huiusmodi. i Auth. de hę red. ab intest.
k Si plures sint. Sic I Auth. de hęr. ab intest. ve. §. si verò neque fratres. coll. ix. & ff. de suis & legi. hęr. l. ij. §. hęreditas.
l Habet̃. Hoc corrigit̃: vt ĩ. dixi per auth. cessante. Acc.
m Proximus. Sic ĩ. tit. j. §. cum autē.
n Quæritur. Sic ĩ. eodē. §. sunt autem.

¶ Ista glo. &c nō est Accursij.

Filij fratris succedūt cū patruo: & in stirpes fit diuisio.
1 Vnde si statutū ē q primus q intrauerit castrū habeat cētū, & plures simul intrant simul habebūt cētū: & partiātur inter se p hunc text. Aegi. Per.
2 Id ē q̄si succedūt nepotes sine patruo superstite. ratio qa æqualiter distāt a defuncto, ergo æqualiter debēt succedere vt ĩ. § j. ibi quoniā & plures.

roris filij filiæve ad auunculi successionē vnà cum filijs fratrum defuncti (nō etiā cum ipsis fratribus) hoc iure admittuntur, in capita scilicet, non in stirpes.

Hoc etiā addendū nr̃ę cōstitutiōi existimauim^a, vt transferat̃ vnus tantūmodo ^b gradus a iure cognatiōis in legitimā ^c successionē: vt non solùm fratris filius, & filia (secūdū quod iā definiuimus) ad successionē patrui sui vocentur: sed etiā germanæ ^d consanguineæ, vel sororis vterinæ ^e filius, & filia soli, & non deinceps ^f personæ vnà cum his ad iura auunculi sui pueniāt: & mortuo eo, qui patruus quidē est sui fratris filijs, auunculus autē sororis suæ sobolis: similimó ab vtroque latere succedant, tanquam ^g si omnes ex masculis descendentes legitimo iure veniant: scilicet vbi frater, & soror superstites ^h non sunt. His etenim personis præcedentibus, & successionem admittentibus, cæteri gradus remanent penitus semoti: videlicet hæreditate non in stirpes sed in capita ^i diuidenda.

Licet sint plures agnati: tamē solus proximior in gradu vocatur. Et si plures sint in pximiori gradu, omnes simul vocantur. h d. Ang. Aret.

Si plures sint ^k gradus agnatorum: apertè lex xij tab. proximū vocat. Itaq; si (verbi gratia) sint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus: frater potior habetur. ^l Et quāuis ^l singulari numero vsa lex duodecim tabularū proximum vocet: tamen dubium nō est, quin si plures sit eiusdē grad⁹, oēs admittant̃. ^l Nā & p priè proximus ex pluribus gradibus intelligitur, & tamē non dubium est, quin licet vnus sit gradus adgnatorū, pertineat ad eos hæreditas.

Proximus inspicitur tēpore testamenti destituti quando testamentum factum est: alias autem tempore mortis testantis Areti.

Eum proximiorem agnatum etiā dicimus q destituti testamenti tempore proximior est.

Proximus ^m aūt (siquidē nullo testamēto facto quisquā decesserit) p hoc tēpus requirit̃, quo mortuus est is, cuius de hr̃ditate quærit̃. ^n q si facto testamēto, quisquā decesserit: p hoc tēpus requirit̃ quo certum esse cœperit nullū ex testamēto hæredē extiturum. tūc enim ^o pprie quisque ^p intestatus decessisse intelligitur. Quod quidem longo aliquando tēpore ^p declarat̃. In quo spatio temporis sæpe accidi^t, vt proximiore mortuo proximus esse incipiat qui moriente testatore, non erat proximus.

Lege duodecim tab. cessabat edictum successoriū de gradu in gradum (nisi quo ad tutelæ onera) vnius enim capitis persona defecta, sequentes in gradu persona nequaquam admittebantur, sed proximas alteri capiti deferebatur successio: quod hac cōstitutione emendatur.

Placebat ^q aūt in eo genere ^r pcipiēdarū hęreditatū successionē nō esse: ^s id est, vt quāuis pximus, q secundū ea, quę diximus, vocatur ad hęreditatem, aut spreuerit hęreditatē: aut antē, quàm adeat, decesserit, nihilo magis ^t legitimo iure sequētes admittātur. Quod iterū prętores iure imperfecto corrigētes, nō in totū ^u sine adminiculo relinquebāt: sed ex cognatorum ordine eos vocabant, vtpote adgnationis iure eis recluso. Sed nos ^x nihil perfectissimo iuri deesse cupiētes, nostra cōstitutione, quā de iure patronatus, humanitate suggerēte protulimus, ^z sancimus successionem in adgnatorum hæreditatibus non esse eis denegandam: cum satis ^y absurdum erat, quod

verū. non tamēn.
o Tūc enim. Scilicet cū nō adit̃ hæreditas ex testamēto.
p Longo tēpore. Id est post mortem.
q Placebat. Scilicet ex l. xij. tab.
r In eo genere. s. iure successionis.
s Successionē non esse. Id est, successorium edictum inter agnatos locum non habere, scilicet de persona in personā: sed inter cognatos sic: vt infra sequitur: vt ff. de success. edict. l. j. §. quibus. sed de ordine in ordinē, seu de capite in caput sic: 1 vt de liberis in agnatos, de agnatis in cognatos, & post in virū, & vxorem, vt sequitur, vt ff. li ta. testa. nul. ex l. j. j. respon.
t Nihilo magis. Id est, non ideo magis.
u Sed nos. Loquitur Iustinianus.
x Protulimus. Scilicet in Græco.
y Cum satis. Ratio prima.

Aper-

¶ Scilicet æqualiter, & sic p capita.

1 Nota p euidentia q caput, si ue ordo ē generali⁹ & sūt quatuor, vnd liberi: vn de agnatis vn de cognati: & vir & vxor. & vnūquodque ipsorū continet sub se plures gradus, puta in vnde liberi sūt pri mo filij: secūdo nepotes: tertio p nepotes & sic sic deinceps: & eodē modo I quolibet capite. Alias p priè etiā quisque &c.

Aliás nō in totum.

a Apertum est. Id est, successorium edictum de persona in personam.
b Maximè. Ratio ij.
c Gradu. Agnatorum.
Filius est pri agnatus.
d Ad legitimã. Est n. filius agnatus patri primus: vt ff. de suis, & leg. l. filius. quod ius non tollit p capitis diminutioné: sicut neq; inter fratres, vt hic, & C. de legiti. tut. l. iiij. Accur.

• Aliàs in onus.

ADDITIO Quãuis tñ pr succedat filio ab intestato, & sic fm tacitã eius volũtaté: vt l. conficiuntur: ff. de iure codic. non tñ ɔ̃ voluntaté si ab ipso filio aliqd, vel tm̃ acceperit, qd̃ satis sit ad legitimã. l. j. §. si parens. ff. si a par. qs sue. manu. de qua mã dic vt p Ange. hic.

e Parens. Secus ecõtra: vt s̃. titu. j. §. emancipati.

• In qbusdã exẽp. q nõ ɔ̃cta n ducia &c. sed hic te ctu. Nec Theophi. hoc loco negationé habet.

f Cõstitutione. vt C. de eman. li. l. fin.
g Contracta fiducia. Sic dicendo: ius succedendi in bonis tuis mihi reseruo. vel etiam sic emancipo te contracta fiducia.

Erat rõ diuersitatis: qa pr multum cõterebat filio p emancipationé se expoliando priuilegijs patriæ ptãtis, ið in recõpẽsationé admittebat ad eius hæreditate. Ang.

h Nõ aliter. Quod non erat rectum: vt ff. de reg. iu. l. secundum naturam. & s̃. de legi. patrõ. tute. l fin. & j̃ de empt. & ven. §. cum autem. circa medium. nam qui sentit incõmodum, sentire debet commodum, vt dicunt iura superius allegata, & ecõuerso. non est enim ferendus, qui lucrum amplectitur, onus auté subire recusat. C. de cadu. toll. l. vnica. §. pro secundo. in fi. habent canonistæ regulam iuris, qui sentit onus. de reg. iur. in vj.

cognatis à ptore aptũ é, a hoc adgnatis esse reclusum: maximè b cùm in onere • qdẽ tutelarũ & primo gradu c deficiente seqũs accedit: & qd̃ in onere obtinebat, nõ erat in lucro pmissum.

Olim pater admittebatur ad legitimam hæreditatem filij emancipati, si in emancipatione fuerat contracta fiducia. Hodie verò psumit cõtractã esse fiduciam. Are.

Ad legitimam d successioné nihilominus vocat ét parens, e q ɔ̃cta fiducia • filiũ, vel filiã, nepotem, vel neptem, ac deinceps emancipat. qd̃ ex nostra constitutione f oĩno inducit, vt emãcipationes liberorũ semp videant quasi ɔ̃cta fiducia g fieri: cùm apud veteres non aliter h hoc obtinebat, nisi specialiter contracta fiducia parens manumisisset. i

TITVLVS III.

DE SENATVSCONSVLTO Tertylliano.

Lege duodecim tabularũ mater nõ succedebat filio ab intestato, nec econtra filius matri: sed ex cõstitutione senatusconsulti Tertylliani si ingenua tres, libertina quatuor liberos enixa fuerat, illis ab intestato succedebat. Aret.

i Manumisisset. Id est, emancipasset. sic ff. quando act. de pe. est an. l. j. §. alienatio.

DE SENATVSCONSVLTO, &c.

Cõtinuatio.

Post agnatos de quibus suprà, succedunt Cog. ideo sequebatur videre de cognatis. Verùm licet mater, & filius sint cognati: tñ ex speciali puisione sibi adinuicem vt agnati succedunt: vt infra de suc. cog. in prin. ideò post alios agnatos, ante cognatos ponit de successione matris ad filium, & econtra. Are. Differentia huius tit. & sequentis notari potest in his versibus. Matri dat masla genitri bona Tertylianum, Fili maternas tibi res dabit Orficianum.

Annota. Filiam etiam nuptui datam in paterna semper residere potestate.

Ex duodecim tabularum ita stricto iure vtebaĩ, & ppónebat k masculorũ l p genié: & eos q p fœminini sexus necessitudiné m sibi iungunĩ, adeo expellebat, vt ne qdẽ inter matrẽ, & filiũ, n filiáve vltro citroq; hr̃ditatis capiẽdæ ius daret: † nisi q prætores ex proximitate cognatorum eas personas ad successionem bonorum possessione Vnde cognati accommodata, vocabant. Sed hæ iuris angustiæ o postea p emendatæ sunt. Et primus quidem diuus Claudius matri ad solatiũ liberorũ amissorũ, q legitimam eorum r detulit hr̃ditatem. Postea aũt senatusconsulto Tertylliano, qd̃ diui Adriani tpibus factũ est, plenissimé de tristi † successione matri, s nõ etiam auiæ deferẽda cautum est: vt mater ingenua trium liberorum ius habens, t libertina quatuor ad bona filiorum, v filiarumve admittatur intestato mortuorum, licet in potestate parẽtis sit: x

Diuisio.

Ex duodecim. Totus iste tit. diuidit in quinq; partes. Primo, q ex lege xij. tabularũ mr ad hr̃ditaté filij, & eɔ̃ nõ admittebaĩ. Secundo qualiter admittebãtur ex senatuscõsulto Tertyllia. Tertio, q psonæ pponebanĩ tunc matri. Quarto constitutioné Tertylliani remouet. Quinto remouet alias constitutiones. Secũda ibi, Et primus. Tertia ibi, Præferunĩ. Quarta ibi, Sed nos. Quinta ibi, Sed cum antea.

† Aliàs daretur.

k Præponebat. Im propriè, 1 nã cognatos nullo mõ vocabat, vt sequiĩ.

1 Nam ppriè non dr ppon illi quod nõ sequiĩ quãuis ppriè pximus dicatur, qué nemo sequiĩ: vt ff. vñ cogna. l. j. §. pximus. Ang.

l Masculorum progenié. i. agnatos: vt s̃. tit. j. in prin.
m Necessitudiné. i. cognationé. nã dicuntur cognati necessarij: vt ff. de iu. & iur. l. fi.
n Matré, & filiũ. Qui adinuicé sunt cognati: vt j̃. de succe. cog. §. vulgo.
o Iuris angustiæ. Nota ius dici angustiosum. aliàs iniquum dicit: vt j̃. de suc. lib. in prin. & ff. quod quisque iu. l. iij. in prin.

Ius qñq; dicit iniquum.

p Postea. Post legẽ duodecim tab. & per diuum Claudiũ, & per senatusconsultum Tertyllianum, vt sequitur.

† Successio liberorum est tristis. Ægi. rec.

q Amissorum. Scilicet in acie principis: vt arg. s̃. de exc. tu. in prin. Vel dic, q ghaliter statuit: vt C. de inof. test. l. liberi pria verior é.
r Eorum. Scilicet filiorum.
s Auiæ. Etiam hodie auia succedit sicut mater, vt in Auth. de hære. ab intest. §. consequens. colla. ix.
t Trium liberorũ ius habens. Id est, tres habens filios, non aũt in potestate: vt s̃. de adopt. §. fœminæ. quos tres habere vr̃ etiam si ter geminos peperit: secundum Ioan. vt ff. de verb. signi. l. ter enixa.
v Filiorum. Quod dic vt s̃. de hære. quæ ab inte. §. j. & ij. & §. emancipati. & §. diui.
x Parentis sit. Scilicet mater. Et ita nota de iure Romanorũ vxoré alicuius esse in potestate parentis. 1

1 Et ideo nõ põt testari, nec codicillari ét cum consensu pris: vt p Ang. hic.

non

Vxor nō est ī potestate mariti.

non mariti, nisi quo ad debitum carnis, aliud de iure Longobardorum : vt hic, & C. de condict. indeb. l. si vxor tua. & in Longobarda qualiter mulieri alienare permissum sit l. j. Tenetur tñ operari viro vxor : vt l. sicut. cum ibi not. ff. de oper. liber.

me. nā auus patri defuncti præfertur : vt ff. eo. l. æquissimum. §. j. & pater matri : nō aūt auus solus pfert matri. Sic fallit in Auth. de æqua. do. §. his ɔsequens. colla. vij. Itē in Auth. qb. mod. nat. effi. sui. §. discretis. in gl. ɔiunge. colla. vj. Item ff. qui pot. in pig. hab. l. Claudius. sic ff. de iniust. rup. testa. l. pen.

a Iussu. Scilicet iure antiquo, cū quælibet hēditas pñ per filium quęreret : vt ff. de acq. hær. l. q in aliena. in princ. Sed hodie in sola profectitia, non aduentitia, s. exigitur iussus : vt C. de bo. quę lib. l. fin. §. siue econtrario.

† Hęc triplex differētia sublata est p §. sed nos. ĩ. eo. Ægi. Per.

ADDITIO. Nota q in pfectitijs iussus hodie non est correctus, sed est necessarius vt olim. Idē no. glo. in l. fin. §. j. C. de bo. quæ lib. Ang.

b Liberi. Etiā adoptiui : & ita demū si ipsi succedere velint : vt ff. eod. l. ij. §. liberi. & §. ita demum. Accur.

c Defuncti. Scilicet filij, de cuius hęreditate nūc agitur.

d Suorum. Quod dic vt ĩ de hęre. quę ab inte. §. j. & § ij. & §. emancipati. & §. diui.

e Primi gradus. Vt filij.

f Vlterioris. Vt nepotes & similes.

° Aliās si ne cum.

g Sed & filiæ. Quasi dicat non solū nepos ex filio masculo excludit matrem defuncti, sed & nepotes ex filia.

h Pręponitur. Id est, præfertur.

i Defunctæ. Scilicet filiæ.

k Pater. Non adoptiuus : vt ff. eo. l. ij. §. sed neque auus.

l Vtriusq;. Scilicet filij & filiæ hoc est maritus : huius mulieris volētis succedere filio mortuo.

Si vinco vincentē te, vinco te, quandoq; fallit.

m Inter eos solos. Scilicet auum, & matrem defuncti. Si autē sit auus, & pater defuncti, præfertur auus matri, & ēt patri: vt ff. e. l. æquissimum. §. j. Et not. q hic fallit regula, si vinco vincentē &c. vt ff. de diuer. & tēpo. præsc. l. de accessionibus. §. nam qui

°Quarē ĩ quo mi indistinctè succedit. Aegi. Per.

vt scilicet cùm alieno iure subiecta est, iussu [a] eius adeat hæreditatem, cuius iuri subiecta † est.

Filij defuncti excludūt matrē vsq; in infinitū. Idē in patre, & fratre, q ēt matrē excludūt. Soror aūt defuncti vnà cū matre admittitur. Aret.

Præferunt aūt matri liberi [b] defuncti, [c] qui sui sunt, qui ve suorum [d] loco sunt, siue primi gradus, [e] siue vlterioris. [f] Sed & filiæ [g] suæ mortuæ filius, vel filia præponitur [h] ex constitutionibus matri defunctæ, [i] id est, auiæ suæ. Pr̄ [k] verò vtriusq;, [l] non ēt auus & pauus matri anteponitur, s. cùm inter eos solos [m] de hæreditate agitur. Frater aūt cōsanguineus tā filij, quàm filiæ excludebat [n] matrem : soror autem [o] cōsanguinea pariter cū mr̄e admittebat. ° Sed si fuerāt frater, & soror ɔsanguinei, & mr̄ liberis [p] onerata : frater qdē matrē excludebat, cōis aūt erat hęreditas ex æquis partib. fratrib. & sororibus.

Abiecta antiqui iuris impietate, hoc iure vtimur, vt quæcunque matres (ēt si ter enixæ non fuerint) intestato rum successionem exclusis agnatis consequantur, exceptis tamen defuncti filij fratribus ex vtroque, vel altero parente natis, qui vnà cū matribus forma hic tradita succedunt.

Sed † nos ɔstitutione, quā ĩ Codice [q] nr̄o, nomine decorato posuim[°], matri subueniendū esse existimauimus, respicientes ad naturā, & puerperiū, & periculū, & sæpè mortē ex hoc casu matribus illatā. Ideoq; impiū esse credidimus, casum fortuitū [r] in eius admitti detrimentū. Si † enim ingenua ter, vel libertina quater nō peperit : immeritò defraudabat successione suorū liberorum. Quid. n. peccauit, [s] si nō plures : sed paucos peperit? Et dedim[°] ius legitimū plenū matrib. (siue ĩgenuis, siue libertinis) & si non ter enixæ fuerint, vel quater, sed eū [t] tm̄, vel eā, qui quæ ve morte intercepti [v] sunt, vt sic vocent in liberorū suorū legitimam successionē.

Mater præfertur omnib. alijs agnatis, exceptis fratribus & sororib. & cū sororib. solùm venit ad dimidiam : & cum sororibus & fratrib. pro virili. † Are.

Sed cùm antea cōstitutiones [x] iura legitimæ successionis pscrutantes partim matrē adiuuabat, partim eā prægrauabāt : nec [y] ĩ solidū eā vocabāt, sed ĩ qbusdā casib. tertiā ei partē abstrahētes, cęteris [°] legitimis dabāt psonis, [z] in alijs aūt ɔ̄riū faciebant : [a] nobis visum est, [a] rectà, & simplici via matrē omnibus personis [b] legitimis anteponi, & sine vlla deminutione [c] filiorum suorū successionē accipere : exceptis fratris, & sororis persona, siue consanguinei sint, siue sola cognationis iura habentes : vt.

n Excludebat. Sed malè hodie : vt ĩ. eo. §. sed cum.

o Admittebat. Et bñ : vt ĩ. eo. §. sed cū.

p Liberis. Trib. vel quatuor : vt ĩ. eo. §. postea autem.

q In Codice. Non in eo quē habemus : sed in primo C. remansit : quę est C. de iure delib. l. ij.

† Fœminę q̃ liberis pereūdis strenuū natabant opetam olim laudabantur. Aegi. Per.

r Fortuitum. Scilicet habere, vel non habere tot filios : cū ex diuina gratia hoc descendat.

s Peccauit. Nam si peccatum est, magis fuisset mariti : vt C. de leg. hęr. l. lege xij. tab. in §. j. respon.

t Eū. Scilicet cui succedere vult.

v Intercepti. Aliàs interempti.

x Constitutiones. Quas nō habemus, secundum Ioan.

y Personis Patruo, & filio, & nepoti patrui : vt C. eo. l. fin. in §. j. respon.

z Contrarium faciebant. i. nihil dabant nisi prędictis.

a Visum est. Vt C. eodem, l. fi.

† Id est in capita.

b Omnib. psonis. Etiā patri defuncti : nisi in vsufructu & toto, qñ hēbat defūctū in ptāte. aliàs in bessem tm̄. sed & in hoc casu hodie etiā in totū habet : vt C. eod. l. fina. & de leg. hær. l. d emācipatis. Iure verò auth. ascēdentib. deferť æqualiter paternis, & maternis : vt in Auth. de hę. ab inte. §. si igitur defunctus descēdentes. collat. ix.

† Aliàs & nō in solidū, tu aūt dic q idē est dicere nec, q̃d & nō, vt per Mādos. in gl. Facult. §. Et taxā. I ver. nec. vers. Et ex ponemus nec cōiicet, id est, & nō cōicet.

ADDITIO. Dic q hodie filio defuncto relicta mr̄e, & sorore, vel fratre aliter succedit, vt auth. de functo. C. eo. Ange.

c Diminutione. Quę fiebat per agnatos supradictos in princip. alius §.

° Aliàs eorū tis.

Quemad-

quēadmodū [a] eā [b] toti alij ordini legitimo præposuimus, ita omnes fratres, & sorores, siue legitimi sint, siue nō, ad capiendas hr̄ditates simul [c] vocemus. ita tñ vt si qdem solæ sorores [d] adgnatæ, vel cognatę, & mater defuncti, vel defunctę super sint: dimidiā qdē mater, alterā verò dimidiā partē omnes sorores habeāt. Si verò matre superstitē, & fratre vel fratrib. solis, vel etiā cū sororib. siue legitima, [e] siue sola cognationis [f] iura habentibus, intestatus qs, vel intestata moriatur: in capita distribuatur eius hęreditas.

Quę filio suo impuberi intra anni spatiū tutorē petere neglexerit, ab eius successione (si intra pubertatem decesserit) prorsus fit aliena.

Sed quemadmodū nos matribus prospeximus, [g] ita eas oportet suæ soboli consulere: [h] scituris eis, [i] ꝙ si tutores liberis non petierint: vel in locum remoti, aut excusati intra annum petere neglexerint: ab eorū impuberū [k] morientiū successiōe meritò repellentur.

Filio non tantum legitimo, sed etiam vulgo quæsito mater succedit.

Licet aūt vulgo quæsitus [l] sit filius, filiave: potest tamen ad bona eius mater ex Tertylliano senatusconsulto admitti.

TITVLVS IIII.

DE SENATVSCONsulto Orficiano.

Filius, & nepos veniunt ad hæreditatem matris, & auiæ ab intestato ex senatusconsulto Orficiano. Aretin.

Per contrariū [m] aūt liberi [n] ad bona matrū [o] intestatarum admittūtur ex senatusconsulto [†] Orficiano, quod Orficio, & Ruffo cōsulibus factum est, diui Marci tēporibus: & data est, tam filio, quā filiæ legitima [p] hęreditas, etiā si alieno iuri subiecti sint, & præferuntur [q] cōsanguineis, [r] & agnatis defunctæ matris. Sed cū ex hoc senatuscōsulto nepotes, & neptes ad auiæ successionē legitimo iure nō vocarenť, postea hoc cōstitutionib. [s] principalibus emendatū est: vt ad similitudinem filiorum, filiarūq;, & nepotes, [t] & neptes vocentur.

Successio ex Tertylliano, vel Orficiano non tollitur minima capitis diminutione.

Sciendum aūt est, hmōi successiones, quæ ex Tertylliano, & Orficiano senatusconsultis deferūtur, deminutione [u] nō perimi, propter illā regulā, [x] [†] qua nouæ hęreditates legitimę capitis deminutione non pereunt: sed illæ solæ, [y] quæ ex lege

a Quemadmodum. Quasi dicat, qui in vno honoratť, in alio grauetur. ff. de iureiur. l. eum qui. in princ.

Cōmodū sentiēs sētiat onus.

b Eam. Scilicet matrem.

c Simul. Scilicet cum matre.

d Sorores. Hoc casu est hodie idem quod in seq. §. vt I Aut. de nup. §. pe. & §. & quoniā. collat. iiij.

e Legitima. Quia sunt sorores ex vtroque parente.

f Cognationis. Quia sunt: tātū ex matre sorores.

g Prospeximus. In successione.

h Consulere. Scilicet in tutore petendo. Accursius.

ADDITIO.

Et dic petēdo, s. intra annū, vt hic. Et istam opi. dicit Angel. esse communē: & eam tenent tanquam magis ęquā: per l. sciant. C. de legi. hęre. quamuis Bart. ibi & doct. velint quòd teneatur petere statim cū potest. nisi fuerit īpedita legitima causa. ita quòd annū non transcendat.

i Sciturus eis. Scilicet matrib. negligentibus. aliàs non perdunt: vt C. qui pet. tut. l. cū a matribus & maiorib⁹. aliàs similiter non perdunt: vt C. si aduer. delic. l. ij. Ac.

[i] Et suffi ciit eā esse minorē tēpore mortis mariti etiā si postea maior facta intra annū nō petierit. Angel.

k Impuberum. Aliud si puberes moriantur: vt C. eod. l. matres.

l Vulgo quæsitus. Nisi mater sit illustris. Sic econtra talis filius illustri matri non succedit: vt C. ad Orfic. l. si qua illustris.

ADDITIO. Idē si esset natus ex damnato coitu: secus si ex cōcubina etiā illustri, vt per Ang. hic.

DE SENATVS-consulto Orficiano.

Cōtinuatio.

Visum est tit. superiori qualiter mater succedat filijs per senatuscon. Terty. videamus nunc qualiter filij succedunt matri, quod fit per senatusconsultum Orficianum.

Diuisio.

Per contrarium. Totus iste ti. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit qualiter filij ad hæreditatem matris, & nepotes ad hæreditatem auiæ admittantur. Secundo nunquid capitis diminutione tale ius succedendi tollatur. Tertio, qui sunt illi filij, qui ad hæreditatem matris admittuntur. Quarto subnectit nouum casum ad materiam ab intestato. Secunda ibi, Sciendū est. Tertia ibi, nouissimè. Quarta ibi, Si ex plurib.

m Per contrariū. i. Ecōtrario. nam s. tit. j. tractatum est qualiter mater filio succedit: nūc dicit econtra. Vnde versus: Matri succedes ò nate per Orficianum. Inuidiā portat econtra Tertylianum. Accur.

n Liberi. Strictè ponitur p filijs tātū: vt j. eo. §. j. vers. sed cum. alias cōtra: vt ff. de verb. signi. l. liberorum.

[n] An aūt in correlatiuis seruetť ęqualitas: vide Bartol. in l. ij. C. de cu. ex lu. li. xj. Angel.

o Matrum. Ingenuarum vel libertinarum: vt ff. eo. l. j. j. respon. imò & ancillarum, dūmodo sit sibi facta mora I fideicomm. libertate præstanda: vt C. eo. l. finali.

[o] De quo & itē libelli supererfirmatione, quotque itidē vt competat requirantť, vide apud Rē eod. titu. in lib. vij. parte.

p Legitima. Non quia lege xij. tab. dareť, imò denegabatur: vt s. ti. j. in pri. sed senatuscōs. dat, quod vicē legis obtinet: vt j. de exec. §. hæc exempli cā.

q Et præferuntur. Scilicet filij.

r Consanguineis. Id ē, cognatis. Acc.

ADDITIO.

Alibi exponiť consanguineis, id est, fratribus: vt l. j. C. e. tit. & illa communiter tenetur. Ang.

s Constitutionib⁹. Quas non habem⁹.

[†] Id est q ex nouis legib. dantur: vt ex senatusc. Terty. & Orfi. & l. tutelas in fi. ff. de c. dim. Aeg. Per.

t Nepotes. Idē in alijs descendentib. ex hac linea dicam. Sed quid si nepos iste fuit conceptus post mortem auię? Rñ. non sic: vt s. de hęred. quæ ab intesta §. cum autem dicimus.

u Capitis diminutione. Scilicet minima. nam per aliā omne ius etiam cognationis tollitur: vt s. de cap. di. §. quod autem.

Hęreditas p capitis diminutionē minimā quandoq; pditur quandoq; nō.

x Regulam. Cuius tenor est hic, & ff. de cap. dimi. l. tutelas. primo responso.

y Sed illæ solæ. ff. vnde lib. l. fi. in fi. contra. Sol. Hic dicit solæ, vt excludat eas tantum, quæ ex senatuscon sulto

sulto deferuntur, non prætorias successiones, vt ibi.
a Ex lege duodecim tabularum. Sic ff. e. ad senatusc. Tert. & Orfi. l. j. §. capitis. sic ff. de suis & le. l. capitis.
b Deferuntur. Quare magis lege xij. tabularum data hæreditas perditur per capitis diminutionem minimam, quam senatusconsulto delata? Respon. quia illa agnatis defert, quæ agnatio per capitis diminutionem minimã tollitur: at senatusc. filio, qui matri est cognatus: & cognatio non tollitur per capitis diminutionem minimã: vt §. de leg. agna. tut. §. j.
c Vulgò quæsiti. Quia nõ habẽt certum patrem: vt §. de nupt. §. si aduersus. multo magis in naturali tantum. vt C. eod l. penul.
d Hæreditatem. Scilicet vna cum legitimis, nisi erat mater illustris: tunc enim cũ legitimis ab intestato nõ veniũt, secus in naturalib. ex licita consuetudine procreatis: vt C. eod. l. penul.
e Admitti. Nunquid hodie succedit vulgò quæsitus? Videtur quòd non: vt in Auth. quib. mod. nat. effi. sui §. vlti. Sed tamẽ distingue, aut ex tali coitu, q possit damnari, vt incest°, adulterij nefarij, & similis: quo casu non succedit, cum ob hoc ipsum damnãdus est: vt in dicta authen. & ff. solu. mat. l. si ab hostibus. aut nõ: & tunc succedit matri, vt hic: non patri, cum sit incertus. nam & si habet certũ patrem naturalem, non tamen succedit ei, nisi in duabus vncijs ab intestato, non extantibus legitimis, aliàs in nihilum: vt in Auth. quib. mod. nat. effic. sui. §. discretis. col. vij.

duodecim tabularum [a] deferuntur. [b]

Etiam filius vulgò quæsitus ad hæreditatem matris admittitur.

Nouissimè sciendũ est, etiã illos liberos, q vulgo [c] quæsiti sunt, ad matris hęreditatẽ [d] ex hoc senatuscõsulto admitti. [e]

Quoties pluribus legitimis hæredibus delata est hæreditas, nõ adeuntium portio adeuntibus adcrescit. quòd adcrescendi ius ad hæredes quoque transfertur.

Si ex pluribus [f] legitimis hęredibus quidã omiserint hęreditatẽ: vel morte, vel alia cã [g] impediti fuerint quò minus adeãt, reliquis q adierint, [h] adcrescit [i] illorũ portio, & licet antè decesserint, † [k] ad hęredes tamen eorum pertinet. [l]

TITVLVS V.

DE SVCCESSIONE cognatorum.

Vbi defuncto neque suus hęres, neque agnatus superest, tunc proximiores cognatos, id est, per fœminas oriundos, ad successionem vocat prętor, in quorum numero sunt emancipati agnati, solis tamen fratre, & sorore demptis.

POst suos [m] hęredes, eosque, quos inter suos hęredes prætor [n] & cõstitutiones [o] vocant, & post † legitimos, quo numero sunt adgnati, [p] & ij, [q] quos in locũ agnatorũ, tã supra dicta senatusconsulta, [r] quã nra erexit cõstitutio, [s] pximos [t] cognatos p̃tor vocat, qua parte naturalis cognatio † [u] spectatur. Nã agnati capite deminuti, quiq; [x] ex his progeniti sunt, ex lege duodecim tabularum inter legitimos nõ habent, [y] sed a Prætore tertio

f Si ex pluribus. Iste §. est communis ad omnes titulos, quos in hoc tertio libro habuimus, non tantum ad hunc titulũ: & de iure accrescendi inter legitimos tantum tractat: vt hic. & ff. eo. l. j. § si nemo. & C. de cadu. tollen. § his ita. Idem enim est in his, qui de iure prætorio succedunt: vt ff. de bonor. posses. l. iij. in fin. & l. iiij & v.
ADDITIO. Nota, quòd iste §. est lex. ff. de suis & legitima. hæred. & incipit. Si ex pluribus.
g Alia causa. Vt si defecerit conditio sub qua instituti erant: vt §. quib. mod. test. infir. §. posteriore.
h Adierint. Sic ff. de leg. ij. l. cum pater. §. libertis. ibi, Cæterum prout,
i Accrescit. Sed pro qua parte? Respond. prout erant instituti: vt C. de cadu. tol. §. in ita. & §. de vulga. substi. §. j. Itẽ nunquid est necesse iterum adire? Respon. non nisi quando ex alterius persona, puta serui, pat mihi augmentum: vt ff. de acqui. hæred. l. si solus. in j. resp. & in fine legis.
k Ante decesserint. Quis accresceret ius. Vel dic ante, quam illi repudiarent, vel ante quã adirent illorũ portionem. non autem ante, quam suam partem adirẽt: imò adiuerant, vt sequitur. aliàs non transmitterent olim, vel hodie: vt C. de cadu. tol. §. in nouissimo. nisi in personis liberorum, vt C. de his, qui ante apert. tab.
ADDITIO. Hoc verũ, nisi in hæreditate ascendentium ex vtraque linea nõ in hæreditate transuersalium, vel extraneorum: quia non adita per liberos, ad posteritatem non transmittitur. Suus transmittit ad quoscunque, etiam extraneos. dic vt per Angel. hic.
l Pertinet. Scilicet, augmentũ supradictum, vel portio illorum.

DE SVCCESSIONE cognatorum.

Continuatur per ipsum tex. in prin. ad præcedentia. Vel sic, & clarius, Quia supra de successione suorum & agnatorum dictum est: & quia post illos vocantur cognati: ideo sequitur de successione cognatorum.

POst suos. Iste ti. diuiditur in tres partes. Primo, quando cognati admittantur, & quo iure. Secundo, qui sunt cognati. Tertio, vsque ad quotum gradum cognati & agnati admittuntur. Secunda ibi. Qua parte. Tertia ibi, Hoc loco.
m Suos. Vt §. de hæred. quæ ab intest. §. j. & j. de serui. cogna. §. j.
n Prætor. Vt j. de hære. quæ ab intest. §. emancipati.
o Constitutiones. Vt §. de hære. quæ ab intes. §. quibus. versic. necnon. §. & item vetustas, versi. diui.
p Agnati. Vt §. de legi. agn. suc. in prin.
q Et ij. Scilicet qui sunt de numero legitimorum.
r Senatusconsulta. Vt §. proximis duobus titulis.
s Constitutio. Vt §. de leg. ag. succ. §. hoc etiam.
t Proximos. Scilicet quos nemo cognatus antecedit, vel præcedit. siue vnus sit, siue plures. & inspicitur quis proximior sit eo tempore, quo bonorum possessio defertur: vt ff. eodem. vnde cognati. l. prima. §. proximus. & § gradatim.
u Cognatio. Nunquid ergo inter seruos datur hæc bonorum possessio? Respond. etiam, si fiat postea liber nõ datur: vt ff. eo. vnde cog. l. j. §. pertinet, & l. [illegible] qui. Sed nunquid adoptiuis: quia nõ videtur ibi naturalis causa? Respon. sic. quia quibus agnascitur, & cognascitur: vt ff. eo. vnde. cog. l. j. §. cognationem. Accursius.
ADDITIO. Sed hoc nõ obtinet iure nouo. Vide §. de hær. quæ ab intest. §. [illegible], qui. ver. post mortẽ. in fi.
x Quique. breue debet esse illud, que.
y Non habentur. Vt §. ti. j. sciendum.

† De æquitate iu. canonica, a parẽtibus sunt alẽdi. c. cum haberet, de eo qui du. i mat. quã pol. p adulter. ex quo inferũt do. q pater põt relinquere bastardis p dote & alimẽtis, sed vltra in fraude ñ, sel nquat sm Ange.
† Dic q̃ i hrditate pars deficiẽ accrescit etiã inuitis. Fallit primo si iur spãli deficiat. Itẽ si ope exceptiõis. Itẽ si iure diuerso succedat. Itẽ in plurib. partibus q ueniẽtibus ex plurib. hęreditatib. & ex eodẽ testamẽto sm Ange.
† In feris pus exem pluribus lequr, & licet antè decesse rint, quã adierint ad &c.

† Legitimos .i. agnatos. Cõtinuatio.
† Aliàs quorum.
† Cognatio est de iure, naturali, ideo capitis diminutiõe non tollitur. §. de cap. dimi. §. quod autẽ. Aegi. Per. Diuisio.

Tertio

a Tertio ordine. Nam sunt quatuor ordines succedendi: vt ff. si tabu. testa. nul. extab. l. j.
b Exceptis. Nam isti inter legitimos numerantur.
c Quos. s. fratres emancipatos & sorores. Accur.
d Lex Anastasiana. Quã non habemus, sed de ea habetur mentio C. de legi. tut. l. iiij. & de legi. hæred. l. fi. §. j. Accursius.

tur, hæc in alijs. Vel dic, quod ibi ita erat de facto, s. quidam in quinto gradu: & ita factum narrat.

ADDITIO. Dic, quod prima solutio probat. & obstat in duobus, quo ad agnatos, & cognatos: sed ibi speciale: quia ius priuilegiatũ, quod non trãsit sicut ius commune. Ang.

ordine a vocant: exceptis b solis tantũmodo fratre, & sorore emãcipatis, nõ etiam liberis eorum, quos c lex Anastasiana d cũ fratrib. integri iuris e cõstitutis, vocat quidem ad legitimã fratris hæreditatem, siue sororis: non æquis tamen partib^9, sed cũ aliqua demiminutione: f quã facile est ex ipsius cõstitutionis verbis colligere. Alijs verò adgnatis inferioris gradus, licet capitis diminutionẽ passi nõ sunt: tamen anteponit eos g & procul dubio cognatis. h

Transuersales per lineam fœmininam, & liberi in alterius familia adoptiua existẽtes vocant ex isto ordine. Ar.

Eos etiam, i qui per fœminini sexus personas ex trãsuerso cognatiõe iũgunt, tertio gradu k proximitatis noie prætor ad successionẽ vocat. Liberi l quoq;, qui in adoptiua familia sunt, ad naturaliũ parentum hæreditatem hoc eodem gradu m vocant.

Vulgò quæsitus non habet agnationem, sed cognationẽ: ideo succedit matri, & alijs ex sua linea descendentibus isto ordine. Are.

Vulgò quæsitos nullos habere adgnatos, manifestũ est. cũ adgnatio a patre sit, cognatio a matre. hi autem nullũ patrẽ habere intelliguntur. Eadẽ ratione nec inter se quidem possunt videri cõsanguinei esse: quia cõsanguinitatis ius species est n adgnationis. Tamen ergo cognati sunt sibi, o sicut & matri cognati sunt. itaq; omnibus p istis ex ea parte cõpetit bonorũ possessio, qua proximitatis nomine cognati vocantur.

Agnati ad decimum vsq; gradum, cognati verò in sextum, ad hæreditates ex intestato admittuntur.

Hoc loco q & illud necessariò admonendi sum^9, adgnationis quidẽ iure admitti aliquẽ ad hæreditatẽ, & si decimo gradu sit: siue de lege duodecim tabularũ quæram^9, siue de edicto, quo prætor legitimis r hæredib. daturũ se bonorũ possessionẽ pollicetur. Proximitatis s verò noie iis solis prætor t bonorũ possessionẽ promittit, qui vsque ad sextum v gradum cognationis sunt, & ex septimo x sobrino, sobrinaq; nato, natæve. y

TITVLVS VI.

DE GRADIBVS † cognationum.

Quò huiusce tituli perfectam notitiam, veramq; graduum cognitionem intus, & in cute oculari quadam inspectione assequaris, ad cuiusdã arboris figurã, quæ non ab re hic inseritur, accurrito. Ad hæc si, quid sit cognatio, quid gradus, quid linea, quid affinitas, ac plurium deniq; vocũ significationes scire concupiscas, amplissimus de grad. affinitatis tractatus ex Pandectarum tricesimooctauo lib. decerptus, omnia egregiè tibi suppeditabit.

Oc loco ne-

e Integri iuris. Id est nõ emancipatis.
f Diminutione. Tertiæ partis forte.
g Eos. s. fratres emãcipatos. Accur.
h Cognatis. Scilicet anteponit: & sic vocantur cum fratribus, & agnatis, & cognatis vlterioribus præferuntur.
i Eos etiam. Non solum agnatos capite minutos: vt supra &c.
k Tertio gradu. Scilicet cognationis.
l Liberi. Vt s. de hæred. quæ ab intest. §: admonendi.

ADDITIO. Dic, hodie immutatum est: vt habetur C. de adop. l. penult. Ang.

m Eodem gradu. Scilicet tertio, puta cognationis.
n Species est. Nam agnatio genus est. Cõsanguinitas, est illa, quæ inter fratres tantum est: vt ff. de suis & legit. l. ij. primo respon. & supra de legit. agnat. successio § j.

Consanguinitatis ius est species agnationis. Consanguinitas est inter fratres.

o Cognati sunt sibi. Sic ff. eodem, l. si spurius.
p Itaque omnib^9. Inter se & cum matre: vt ff. vnde cogn. l. hac parte.
q Hoc loco. Iste §. comunis est ad totũ istum titulum, & illum s. de legit. agna. succes. sic s. titu. j. §. fina.
r Legitimis. Scilicet agnatis.
s Proximitatis. Id est, cognationis.

Proximitas.

t Prætor. cautè tacet hic de iure ciuili. nam cognati de iure ciuili non vocantur. Accursius.
v Vsq; ad sextum. Imò videtur, quod vsque ad quintum annum vocent, tam agnati, quam cognati: vt ff. de vetera. mili. suc. l. ij. fin. Sed respon. illa etiam in castrensibus loquitur, hæc in alijs. Vel dic, quod ibi ita erat de facto, s. quidam in quinto gradu: & ita factum narrat.

x Et septimo. Subaudi, qui sunt.
y Natæue. Sed nũquid sunt alij in septimo gradu? Resp. multi & alij esse possunt: vt colligitur j. ti. j. §. vj. Item & quare magis hi vocantur, quã alij in septimo gradu? Rñd. quia hi respiciunt inferius lineã trãsuersalẽ, alij oẽs superius: vt arg. ff. vñ liberi. l. scripto. in fi. Sed nũquid corrigitur hodie distinctio huius §. per Authent. de hæredi. ab intest. § j. coll. ix. vbi nulla inter agnatos & cognatos differentia fit? R. dicit omnes in infinitũ succedere, & sic corrigi, quod hic dicitur. Nos oẽs vsque ad x. gradum vocamus: non autem trahim^9 agnatos ad cognatos, cum extendere successionem debeamus: id est velim^9. vt j. de bo. pos. §. adhuc. arg. s. de pa. cõ. l. lege. t & in Authen. de nup. §. deinceps. colla. iiij.

ADDITIO. Quod dictum est, patet. in authen. in suc. C. de suis & legi.

* Hic colligi pt ex verbis gl. quod nõ liceat ducere arg. ab enũtiatiuis verbis legis, quod sæpe accidit, vt hic & l. ex his. C. de testa. mil. Cognati & agnati pariter succedũt hodie vsque ad decimũ gradum. t Sol. ibi maior tractatur ad minoré quia cõstat partes in hoc cõuenisse. ad hoc satis cõstat de mẽte legis succesionẽ ampliare voleri. Præterea cũ text. hodie vocet cognatos & agnatos: cõstat eos cæteris legitimos & vt legitimos succedere vsque ad decimũ gradũ, vt iiic. arg. s. e. in pri. Ang.

DE GRADIBVS cognationum.

Quoniã in succedẽdo admittitur qui est proximior in gradu: vt cõprehendatur quoto gradu quis sit, ponitur isto tit.

Oc loco. Iste titulus diuiditur in plures partes. Primo continuat mãm. Secundo, incipit dinumerare gradus. Tercio dat vnam regulam gñalem in gradibus ad cognatos. Quarto ponit, quomodo numerentur gradus agnatorum. Secunda ibi, quare in. Tertia ibi, hactenus. Quarta ibi, Agnationis.

† Similis tit. est ff. de grad. affi.

Continuatio.

Diuisio.

Necessa-

Iurisconsultus. §. patruus. & C. de successo. edict. l. j. Sed Ro. con.

a Filius, filia. Isti nominatiui regunt superiores genitiuos ab illo versi. item fratris &c. Et sunt omnes isti in quinto gradu lineæ collateralis respectu descendentium.

b Propius sobrino. Quasi dicat, qui filius dicitur propius sobrino, & filia quæ dicitur propior sobrina.

ADDITIO. Vel dic, & fortè melius, sensum textualem esse quod propior sobrinus, & propior sobrina sunt in quinto gradu. Et qui sint tales, declarat textus subiungens, Hi sunt patrui & cætera. Est enim propior sobrinus filius patrui magni, vel amitæ magnæ, & idem dicas de propiore sobrina, quòd scilicet sit filia & cætera. vt clarè patet in arbore. Qui aliter intelligeret, arborem corrumperet.

c Hi sunt. Subaudi in quinto gradu lineæ collateralium ex parte ascendentium, scilicet filius patrui mei magni, & similium, de quibus dicitur hic, & ff. eo. l. j. in fi. & l. ij.

d Generata quæque &c. Hoc est verum, si vna ab vna non si plures ab vna: vt ff. eo. l. iurisconsultus. §. triscamus. & hoc est verum ex omni ordine graduum secundũ nos. Sed secundum canones ex latere transuerso aliud est: nam quem nos dicimus in secundo, ipsi dicũt in primo quem nos in quarto: ipsi in secundo, & sic de singulis. vt in Decret. xxxv. q. v. cap. ij. Sed fuit eorum consideratio bona pp matrimonia: nostra etiam bona pp hæreditates quæ per gradus deferuntur: vt j. de bonorum possessio. §. quos autem. & ff. eodem, lege iurisconsultus. in principio.

ADDITIO. Idem in statutis, & pactis, vbi de pacto non agit, secundum Ang. hic no hanc glo. quæ allegatur quotidie, quod in concernentibus peccatum præualet ius canonicum etiam in terris Imperij, & econtra in non concernentibus peccatum, præualet ius ciuile etiam in terris ecclesiæ, vt per Ang. hic.

e Adijcit. Hic potest colligi definitio gradus, vt dicatur. Gradus est numeratio singularum personarũ cognatione, vel affinitate sibi coniunctarum, quoto gradu vna persona distat ab altera optime indicans. Dictus quasi lapideus gradus: vt ff. eodem, lege iurisconsultus. Accursius.

† Propius sobrino ius dicatur, quod itẽ dicatur sobrini, eleganter ac diffusè tractat Ant. Aug. emẽdati. li. ij. c. v. Sunt autẽ Sobrini, qui ex duob. cõsobrinis nascuntur. Porro quod sobrini mei filijs ego propius sobrino sũ, quasi vno gradu propior quã sobrinus. Alijs propior sobrinus propior sobrina.

† Hæc, quæ parẽthesi inclusa sunt reijcienda eẽ tãquã notha & adulterina cẽset Anto. Augu. eo ipso loco, quem modò citauimus quę nec in ueteribus exẽpla. habẽtur. Debuisse autẽ ait Iustinianũ consobrinos cũ nepoub. sexto gradu enumerare.

† Et sic I directa li nea ascendentium nõ est differentia:

mitini, & amitinæ filius, filia: a propius sobrino b propius sobrina: † hi sunt c patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius, filia.

Tritauus, & aliæ personæ hic enumeratæ sunt in sexto gradu.

Sexto gradu supra tritauus, tritauia: infra trinepos, trineptis: ex trãsuerso fratris, sororisque abnepos, abneptis, & cõueniẽter abpatruus, abamita, id est, abaui frater, & soror, abauunculus, abmatertera, id est, abauiæ frater, & soror. Item propatrui, proamitæ, pauunculi, promaterteræ filius, filia. (Item propioris sobrini, sobrinæve filius filia. †) Item sobrini sobrinæque, i. qui quæve ex fratrib. vel sororib. patruelib. vel cõsobrinis, vel amitinis progenerantur.

Vnica persona adiecta alteri personæ per carnis propagationem: facit gradum, tam in cognatis, quàm in agnatis. Aret.

Hactenus ostẽdisse sufficiat, quemadmodũ gradus cognationis numerẽtur. Nanque ex his palã est intelligere, quemadmodum vlteriores quoque gradus numerare debeamus: quippe semper generata d persona gradũ adijcit: e vt longe facilius f sit respõdere, quoto quisque gradu g sit, quam propria cognationis appellatione quẽquã denotare.

In gradibus agnationis, & cognationis similis est cõputatio. Et quia facilius ostenditur res ad oculum corporalem, quàm intellectualem, ideo necessarium est hic arborem consanguinitatis inscribi. Areti.

Adgnationis quoque gradus eodem modo h numerantur. Sed cũ magis veritas occulata fide, quàm per aures i animis hominum infigatur: ideo necessariũ duximus post enarrationẽ graduũ, eos ẽt præsenti libro inscribi: quatenus possint & auribus, & oculorũ inspectione adolescentes perfectissimam graduũ doctrinam adipisci. † k

ADDITIO. Gradus secundum doct. aliter diffinit, Gradus est distantia vnius personæ ab alia in linea consanguinitatis. Vel est habitudo distantiũ personarum qua cognoscitur quota agnationis, vel cognationis, seu affinitatis distantia.

f Longè facilius. Fit propter duas rationes. & quia vltra trinepotem, vel tritauum vocabula nõ inueniuntur specialia: sed superiores, & inferiores vocantur: vt ff. eodem, l. fina. §. parentes. & hoc, quia sunt plura negotia, quam vocabula: vt ff. de præscrip. verb. l. iiij. Sed vsque ad quem numeramus? Respon. vsque ad vij. cognatorum, & vsque ad x. agnatorum: vt ff. eod. l. non facilè. & supra titul. j. §. fina. nisi ratione demonstrandi vellemus vlterius numerare, nõ vtilitatis: licet decretistæ hic aliter dicant.

ADDITIO. No. quod decretistæ sapientium dicunt solum in collaterali linea, non autem in directa, vt supra dixi. Si vis ergo scire de duobus agnatis quoto gradu distant de iure ciuili: incipe ab vno, & computa ab illo descendendo ad personã mediam ex qua omnes descendũt: & postea descende ab illa vsque ad aliam, quam uis cõputare: & apparebit quoto gradu sit. Sed de iure canonico incipias a persona, ex qua descẽdũt, personæ de quarum gradu agitur. Verbi gratia. vis scire quoto gradu sunt filij duorum fratrum de iure canonico? incipe ab auo, & fac vnum gradum ad filium, & de filio ad nepotem ex alio fratre, qui similiter est in secundo gradu. vnde quoto gradu quilibet distat a stipite, tali gradu sunt inter se: remotior autem addit gradum, vt in cap. ad sedẽ. xxx. quæstione prima. Ang.

g Quoto gradu. Scilicet octauo, vel decimo.

h Eodem modo. Scilicet adiecta persona.

i Per aures. Vnde Horatius in arte poetica. Segnius irritant animos demissa per aures, Quam quæ sunt oculis subiecta fidelib. Certior aure arbiter est oculus: & vt ait Candaules in Herodoto magis incredulæ sunt hominibus aures, quam oculi. Aegi. Per.

k Adipisci. Vnde quidam habent hic Arborem. Accursius.

ADDITIO. Et in rei veritate debet esse cum text. & glossam requiran.

quia vtroque iure si personæ de qb. agit, distant inæqualiter: toto gradu distat remotior.

Ipsi. n. incipiũt à psona ex qua descẽdũt illi de quorũ gradu agit. Sed de iure ciuili incipim9 ab vno ex istis de qbus agit, extẽdẽdo ad stipitẽ, & ab eo iterũ descẽdendo ad aliũ. & quoto gradu distat remotior, toto gradu distãt inter se vt hic p docto.

† Debemus dare doctrinã p modũ magis facilem. Aegi. Per.

COGNATIONIS SPIRITVALIS, studiosissimis quibuscunque, præsertim ecclesiasticis, apta, & vtilis materia.

CHRISTOPHORVS Porcus, iuris vtriusque professor acutissimus, quia difficultates aliquas circa cognationis spiritualis materiam hic luculenter tractauit: eius mentem verbis non mutatis referre non erit absonum, neque a proposito alienum. quæ verba talia sunt.

Quæritur, an ratione cognationis spiritualis matrimonium impediatur? Circa quem articulum dicite breuiter, quòd inter compatrem, & commatrem impeditur matrimonium: ac etiam inter patrem spiritualem, & filiam susceptam ex sacro fonte, & hoc si ista cognatio spiritualis fuerit causata siue per sanctum baptisma, siue per sanctum chrisma. trigesima. quæstione quarta. cap. si quis vnus.

Addite prædictis, quòd si maritus, & vxor tenuerint aliquem, vel aliquam ad baptismum, vel chrisma, quilibet eorum efficitur compater, vel commater. d. capit. si quis vnus. & hoc verum, quando tempore cognationis spiritualis contractæ constabat inter eos matrimonium: secus si ex post facto fuerit contractum. capit. Martinus Bertam. extra. de cogna. spiritu. cum sua gl. Econtra autem si tenueris ad sacrum chrisma, vel sanctum baptisma filium, vel filiam meam ex alia muliere, quàm vxore, non efficitur tibi commater. cap. qui spiritualem. xxx, quæstio. iiij. Ratio, quia in contrahenda cognatione spirituali, maritus, & vxor copulant sibi actiones, & non passiones. Quod igitur agit vnus coniugum, intelligitur alius agere: quia sunt duo in carne vna. d. c. si quis. in fi.

Sed quid si fornicator teneat aliquem ad sacrum baptisma, an concubina efficiatur commater? Videtur quòd sic. Nam sicut vxor hoc casu ideo efficitur commater: qa est eadem caro cum marito. d. capit. si quis vnus. ita de concubina: quia qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur cum ea. xxxij. q. iiij. cap. in eo. Alij ibi tenuerunt contrarium, quorum sententia magis placet: quia absurdè dictum videretur, quod spiritualitas super re improbata causaretur: ex vtraque scriptura, & hominum opinione. Non obstat, quòd concubina & fornicator dicantur duo in carne vna: quia illã verba exponuntur, id est, duo conueniũt in eodem opere carnali. & ita exponit glo. in d. capit. in eo. Sed an vxore mea mortua potero mihi copulare eam, quæ fuit sibi commater ante matrimonium? Dicite ꝙ sic. cap. post vxoris obitum. xxx. quæstio. iiij. Sed quid de filijs duorum compatrum: an poterunt simul matrimonio copulari? Dicite ꝙ sic, siue nati fuerint ante compaternitatem, siue post: dummodo matrimoniũ non contrahatur cum eo, vel cum ea, per quorum alterum deuentum fuit ad compaternitatem. cap. j. & cap. super eod. extra. de cogna. spiritu. Christopho. Porcus iuris vtriusque doctor acutissimus.

Nota pro ampliori & faciliori intelligentia huius materiæ, quòd cognatiò spiritualis, quę impedit matrimonium ꝯhendum, & dirimit post ꝯtũ, oritur ex datione duorum sacramentorum duntaxat: quæ sunt baptismus, & confirmatio: nó autẽ ex aliorum datione, seu ministratione. patet in ca. fin. de cogna. spirit. lib. vj. Ratio est, quia in baptismo renascitur: & chrismatio frontis ipsum confirmat: quod non est in alijs sacramentis. Ioan. And. in d. cap. fin.

Nota vlterius, ꝙ ex hac cognatione xx. sunt casus prohibiti, scilicet x. ratione baptismi, & x. ratione confirmationis, ratione. n. baptismi ꝯhitur cognatio spiritualis impediens, & dirimens, vt dictum est,

Primò inter has personas.

Baptizatum, & baptizantem.
Baptizatũ, & vxorẽ baptizantis prius cognitã:
Baptizatum, & filios baptizantis.
Parentes baptizati, & baptizantem:
Parẽtes baptizati, & vxorem baptizantis prius cognitam.

Secundò inter has personas, videlicet inter

Baptizatum, & suscipientem:
Baptizatũ, et vxorẽ suscipientis prius cognitã:
Baptizatum, et filios suscipientis:
Parentes baptizati, et suscipientem:
Parentes Baptizati, et vxorem suscipientis prius cognitam.

Ecce decem casus prohibiti ratione baptismi. Totidem in confirmatione reperies, in qua sunt, confirmatus, confirmans, & tenens ante confirmationem, qui scilicet ponit fasciolam supra frontem post confirmationem episcopalem. De hoc vide

text.

text.cum gloss.in c.j.de cogna. spiri. lib.vj. ista clarissimè referantur per carmina sequentia.

Spũalis ab his cognatio fit sacramentis,
Quæ sũt:baptismus:ac cõfirmatio frõtis.
Personasq; decẽ cõnectit quodlibet horũ.
Baptizans,huius vxor si cognita primo,
Ac eius nati sunt abluto sociati:
Cũ consorte thori,baptizãs atq; parẽtes
Fonte sacro loti,sunt tali fune ligati.
Baptizans,& suscipiẽs hic æquiparãtur.
In confirmato totidem reperire licebit.

HAEC NOTA DILIGENTER: quia singularia sunt,& plurimum vtilia: nec est plures casus reperire, qui matrimonium dirimant.

QVæritur ad propositum materiæ præsentis de quæstione quotidiana, & apud vulgares satis dubia. Pone quòd duo, vel plures tenent aliquem in baptismo,nunquid isti inter se efficiuntur compatres? Innocentius (& bene) dicit quòd non. Vnde possunt adinuicem cõtrahere matrimonium. Nam quemadmodum compatres carnales, vt concubinarius, & concubina non prohibentur matrimonium contrahere:vt in ca.tanta extra.qui filij sint legi. ita & isti qui sunt compatres spirituales respectu baptizati, non debent prohiberi contrahere matrimonium. Et pro hoc facit text.& ibi glos.in cap.fi.xxx. quæ.iiij.vbi dicitur quòd maritus,& vxor non debent aliquem simul de sacro fonte leuare,ne infamentur de facto.nam vulgares existimant illos esse compatres.Hæc sunt verba Abba.Sicul.in c.Martinus.extra. de cogna. spiritua. De hoc in summula pauperum.

Vnde versus.

Masculus & mulier puerum de fonte leuantes
Legitimè iungi poterunt;nec sunt prohibendi.

Quæritur vlterius: Pone, quod tenui aliquam puellam in baptismo: volo contrahere cum eius sorore, an possim? Dicendum quòd sic.pater enim spiritualis si copuletur sorori filiæ spiritualis, bene tenet matrimonium.xxx.quæstione tertia.capitulo vltimo.

Vnde versus.

Duco meæ natæ germanã spiritualis.

Quæritur insuper: Pone, quòd filius meus tenuit in sacris fontibus filiam, volo cum illa filia postquam ad annos nubiles peruenit contrahere: an liceat? Dic quòd sic. Potest enim pater sumere filiam spiritualem filij sui carnalis; quia licet cognatio spiritualis de patre ad filios descendat: vt c. j. & c. super eo.extra.de cogna.spiri.non tamen ascẽdit de filijs ad patrem,cùm iure cautum non reperiatur:& edictum de matrimonio prohibitorium est:adeo,quòd cuilibet licet contrahere, nisi expresse prohibeatur.c.cum apud.extra.de sponsa.& matrimonio. Hoc notat Ioannes Theutonicus glos.decret.in cap.fina.xxx.q.iij. Hoc idem recitat & approbat Ioan.Andr.in cap. j. de cogna.spiritua.lib.vj.

Vnde versus.

Esse mei nati coniunx,mihi spiritualis
Filia legitimè poterit,nec iure vetat.
Descẽdũt,& nõ ascẽdunt talia vincla.

Multò plura de huiusmodi materia possent adduci:sed pro nunc hæc sufficiant. Si tamen vis videre, an per procuratorem talis cognatiõ spiritualis possit contrahi, recurras ad Bartol.in l.Gallus.§.forsitan.ff.de libe. & posthum. ad Ange.Aret. in §. illud. Instit.de nupt.ad Ioan.Andr.in regula,Potest quis per alium.de regu. iur. in vj.& ad Panor. in c.veniens. extra. de cog.spiritua. Decisionem tamen communem, & magis approbatam potes notare per versus sequẽtes: in quibus patet, quòd licet matrimonium per procuratorem possit contrahi.ca. fina.de procurat.lib. vj. non tamen cognatio spiritualis.

Vnde versus.

Procurator habet nodos vincire iugales:
Non tamẽ hoc nex⁹ domino dat spũales.

Pro præmissis & alijs huc spectantibus vide omnino. Quint.Mando.super signa.Gratiæ.titu.de dispensatio.matrimo. versic.cognatio spiritualis triplex est,cum ijs quæ sequuntur.

DEO GRATIAS.

Hactenus fœde hic hallucinatum est. Nam quum trinepos fratris, dicatur quasi tertius eius nepos, sicut tritauus quasi tertius auus .l. fina. §. sexto gradu. ff. de grad. affin. Clarum est, quòd filius trinepotis fratris, non potest dici quadrinepos ipsius fratris, quippe qui quartus eius nepos non est, sed tertij tātùm nepotis ipsius fratris filius. Quamobrē reposuimus in hac penultima cellula (fratris trinepotis filius, filia) sicuti & in vltima cellula (fratris quadrinepos, quadrineptis.) Nam nepotem trinepotis fratris, eiusdem fratris quadrinepotē, idest, quartum nepotem esse nemo ambigit, non quinquenepotē, vt praua hactenus inoleuit consuetudo. Ex aduerso item huius arboris latere, in penultima cellula sic emendauimus (Sororis trinepotis filius filia) expunctis his verbis (Sororis quadrinepos quadrineptis.) Et in vltima, in horum verborum locum (Sororis quinquenepos, quinq; neptis) Substituimus hæc, Sororis quadrinepos quadrineptis. Qua autem ratione moti id effecimus. vide glo. vsque ad quintum. §. multis alijs. infra, de succes. liber. quæ nō vocat filium trinepotis, quadrinepotē, sed trinepotis filium. Et ratio est: quia vltra tritauum, & trinepotem non reperiuntur vocabula specialia, vt vult idem Accursius, & rectè in §. hactenus. supra, eodem. hoc pacto locus hic nimia temporum vetustate iā pene obsoletus, impurèque temeratus, germanæ lectioni nobis authoribus nunc primū, vt spero restituet. Aegidius Perrinus.

Arbo.

Arboris Ciuilis decimum ad gradum descendentis peculiaris declaratio.

Radus, lineæ, & cõsanguinitatis definitionib. omissis, sciendum, q numeratio pũctorũ: q sunt in cellulis, est numeratio graduum, habito respectu ad cellulam vacuam: a qua oẽs sumunt nomen, exceptis ijs, q pgenitiuũ nõsant. Hanc Ioan. And. nomine sui bidelli Petruciũ, vult vocari. Pũcti, q superiores sunt, cõputationẽ iuris can. denotãt. Illi aũt q inferiorẽ locũ tenent, cõputationẽ ciuilis iuris exprimunt, qđ canonico subesse ipsa graduũ situatio declarat. Ex prædicta cõputatione si diligenter inspicit, apparet, q in ascendentium, & descẽdentiũ numeratione ius vtrunq; cõcordat: quia in eis psona addita psonæ per carnis propagationem, gradum adijcit. Vt aũt hæc arbor cũctis innotescat, notandæ sunt tres regulæ.

Prima, Ascendentium, & descẽdẽtium, quot sunt personæ, de quib. quæritur, computatis intermedijs, vna dẽpta, tot sunt gradus inter eas. Verbi gratia: Abauus distat a Petrucio quatuor gradib⁹: & sic de alijs.

Secunda (secundum ius ciuile, cuius tantũ gratia hæc arbor fuit hic impressa) talis est: Collateraliũ in linea æquali quoto gradu quis distat à communi stipite, eodem duplicato distant inter se, vel sibi attinent. vt P. & pronepos propatrui distant viij. gradib⁹, cum abauum stipitem facis. Nam secundum leges quælibet persona gradum facit in collateralibus: vnde duo fratres duos efficiunt gradus.

Tertia. collateraliũ in linea inæquali quot sunt psonæ, stipite dempto, tot sunt gradus. vñ P. distat a ppatruo quinq; gradibus. Ab ei⁹ filio, sex: & sic de alijs. Non inutile forsitan iudicabit, si aliquid de cõputationis diuersitate inter ius ciuile, & cano. subiunxerimus. In legibus ob nihil aliud ipsa graduum mentio facta est: nisi vt hæreditas, vel successio ab vna ad alteram personam inter consanguineos deferatur. In canonib. verò ob hoc pgenies computat, vt aptè mõstret vsq; ad quotam gñationem a consanguineorum nuptijs sit abstinendum. Hac ergo de causa, quia hæreditates nequeunt deferri, nisi de vna ad alteram psonam: idcirco curauit secularis Imp. in singulis personis singulos perficere gradus. Quia verò nuptiæ sine duab. nõ valent fieri personis, ideo sacri canones duas in vno gradu constituere personas. Hæc habentur plene c. ij. xxxv. q. v. & ferme per tótam illam quæstionẽ. Et hoc idem not. hic Christopho. Porc. in versi. circa primum, ibi, secunda differentia. & Ioan. Andr. in declaratione huius arboris.

Christophori Porcĳ in arborem & ipsius intelligentiam quæstiones plurimum vtiles.

Ro declaratione iuris cano. & ciuil. & etiam intelligentia huius materiæ, & eorum quæ pertinent ad illam, quædam videnda sunt. Primo qualiter fiat dinumeratio graduum de iure ciuili, & de iure canonico secundum vtriusque iuris rõnum diuersitatem. Secundo vsque ad quem gradum deferũtur hęreditates, & tutelę. Tertio vsque ad quem gradum copula matrimonialis impediatur. Quarto vsq; ad quem gradum possit Papa dispensare.

Circa primũ dicite, q quo ad lineam ascendẽtem nulla est dñia inter ius ciui. & ius cano. Vtroq; n. iure pr & mr sunt in primo gradu ascendentiũ, & similiter filius & filia descendẽtiũ: & sic s. & j. in infinitũ: qa in dinumeratione graduũ in linea ascendẽtiũ & descẽdentiũ vtrunq; ius habuit respectũ ad stipitẽ, s. ad primũ parentẽ vt hic, cũ gl. xxxv. q. v ad sedẽ. In linea transuersali inter ius ciuile, & ius cano. duplex ẽ dñia. Prima, qa iure ciuili frater, & soror sunt in secũdo gradu, iure canonico sunt in primo. Rõ differẽtiæ sumit ex regula iuris ciuilis, q dicit, q vnaquæq; psona adiecta nouũ gradum gñat, vt hic, in ver. hactenus. Vnde cũ ego sim in primo gradu patri meo, si nascat mihi frater, vel soror, ex generatione huius personæ causat nouus gradus: & consequenter appellat in secundo. Sed iure can. ideo appellatur in primo: quia ius canonicum nõ cõsiderauit dinumerationem graduum in linea transuersali, habito respectu ad stipitem. i. cõem parentem, sed cõsiderauit, q duo fratres, duæ sorores, tribuunt initium lineæ transuersali. & ideo in primo gradu illius lineæ illos cõstituit. Secũda differentia est, quia iure ciuili regula tradit q in linea transuersali sola persona adiecta nouum gradũ facit, vt hic. Iure aũt canonico p regula tradit, q ad causandum nouum gradum duæ personæ requirantur dicto c. ad sedem. Ratio differentiæ, quia ius canonicum dinumerat gradus rõne copulæ matrimonialis, vnde sicut ad causandum copulam matrimonialẽ requirit cõcursus duarũ psonarũ: ita ad causandũ gradũ quo ad eã. Sed ius ciuile dinumerat grad⁹ quo ad hæreditates, & tutelas. vnde cũ tutela, & hęreditas deferat de vna persona in aliam: nil mirum, si vnaquæque persona generat nouum gradum. Ista fuit rõ posita in dicto capit. ad sedem.

Quo igit ad inhibendam, vel permittendam copulam matrimonialem, dinumerabuntur gradus secũdum ius canonicũ: quo aũt ad tutelas, & hrditates deferendas, connumerabuntur secundum ius ciuile.

Circa secundum dicite quod vsq; ad decimum gradum deferantur hęreditates & tutelę: vidistis s. tit. j. §. fi. cum sua gl. & s. de capit. diminu. §. fi. de leg. agn. tute. in tex. & in gl.

Circa tertiũ dicite, q olim erat phibita copula matrimonialis vsque ad septimũ gradum agnationis vel cognationis inclusiuè: hodie aũt est phibita vsq; ad quartũ gradũ inclusiuè, dinumeratione facta sm ius cano. c. non debet. extra. de ↄsan. & affi. Sed hic dubitat: Pone, q vnus sit in quinto gradu transuersalium, alius sit in quarto, an impediat copula matrimonialis? Si inspiciamus personam existẽtẽ in quarto gradu, illa impedit. Si inspiciamus personã existentem in quinto gradu, pmittit. Dicite, q copula est pmittenda: quia quoto gradu remotior distat a stipite, eodẽ gradu distat a quolibet descendente. c. fi. extra. de consan. & affi. Illud tñ est palam, q inter ascendẽtes, & descendentes est phibita copula matrimonialis in infinitum. vñ si Adam viueret, vxorem habere non posset. §. inter eas. & ibi gl. s. de nup.

Matrimonij vsque ad quem gradũ phibetur.

Sed quid de gradu affinitatis? Dicite q licet olim rõne affinitatis esset phibita vsque ad tertium gen⁹, vt aliqui dixere: veritas tñ hodie est, q solum phibetur quo ad genus primum: vt no. gl. iij. c. non debet. extra. de consang. & affinitate.

Sed nũquid p ↄiunctionẽ illicitã causat affinitas? In hoc articulo non parcã in totũ verecũdię. Arch. xxxv. q. iij. extraordinaria. dixit p hãc dissolui mrimoniũ: & in hoc bene, sed nõ causari affinitatẽ, ppterea qa affinitas est irregularitas personarum ex nuptijs descendentium. l. non facile. §. affines. ff. de grad. vbi ergo nõ sunt nuptię, ibi non causat affinitas. Sed glo. tenuit ↄtrium in §. affinitatis. s. de nup. quę cõmuniter comprobatur per c. tuę. & per c. iordanę. & per c. discretionem. extra. de eo qui cogno. consang. vxo. suę.

Affinitas an ↄtrahat ex coitu illicito.

Stat igitur conclusio, quod per illicitam coniunctionem contrahitur affinitas. Sed quid si quis non intrauit claustra vuluæ, in circuitu tamen palpitauit, vel seras reserauit, sed opus non expleuit, an contrahatur affinitas? gl. in d. c. extraordinaria. dicit quod non. Item dicit illud quod non dico. Dicit Innoc. quod ad causandum affinitatem, requiritur concursus vtriusque seminis. Sed tamen causa euitandi peccata, ius canonicum, & sancta mater Ecclesia in dubio præsumunt ex copula concursum vtriusque seminis, & maris, & fœminæ interuenisse. c. iuuenis. extra. de spons. Adde te prædictis, quod si aliquis promiserit alicui illam accipere in vxorem, postmodum habeat copulam cum ea sine alijs verbis, intelligitur validum matrimonium extitisse contractum: nec cum alia contrahere posset, sed matrimonium postea cum alia contractum esset dissoluendum. c. is qui fidem. extra. de sponsa.

† Hoc loco nō cē affigēdū nouū titulū, sed totū hūc locū appēdicē cē tituli de Gradibus cognationum existimat Fran. Balduin. hoc ipso loco nec vllā i vetust. exēp. esse hic sectionē. atque hui⁹ suæ sniæ authorē laudat Theophilū græcum Institutionū paraphrastē.

Circa quartum dicite breuiter, quod in gradu ascēdentiū, & descendentium non posset Papa dispensare, vt copula matrimonialis contrahat. Non posset. n. Papa dispēsare, quod filia patri copularetur. Item nec in linea transuersali in gradu primo. vnde non posset Papa dispensare, quod fratri soror nubat. Item nec in gradu secūdo linea existente inæqualiter. vnde nō posset dispensare, quod nepus patruo nuberet, vel auunculo. In linea verò æquali bene posset dispensare, vt cōsanguineo copularetur, & ita cōiter concluditur in c. literas. extra. de restit. spol. facit. c. gaudemus. extra. de diuor.

Matrimonium semel contractū an possit per Papā dissolui.

Sed an Papa possit dispensare, vt matrimonium semel contractum dissoluatur? Dicite breuiter, aut matrimonium fuit per copulam carnalem consummatū, aut nō, priore casu nō pōt, posteriore aūt sic: quia primo casu effecti fuere duo in carne vna: secundo verò nō. Itē quia matrimoniū consummatū sortitur nām ex constitutione diuina, contra quā nō pōt Papa dispēsare, c. proposuit. & ibi, i. ius. extra. de conces. præb. sed matrimoniu nō cōsummatū sortitur nām ex constitutiōne Ecclesiæ, contra quam Papa bene potest dispensare. Ista est glo. ordi. in c. ex publico. extra. de conuer. coniug. in glo. h.

Sed nunquid maritus, & vxor possunt se separare? Dicite, aut copula non est subsecuta: & tunc quilibet eorum altero inuito potest separare matrimoniū per ingressum religionis. secus si copula fuerit subsecuta. nisi vterque concordauerit, quod vterque pariter intret religionem, vel alter qui remanet in seculo, sit talis conditionis, & qualitatis, quod nulla suspicio fornicationis sinistra sit contra eum. vt quia sit ætate confectus. c. quidam. c. verum. c. vxoratus. & cap. cum sis præditus. extra. de conuer. coniug.

DE SERVILI COGNATIONE.

Cōtinuatio.

Quia suprà de cognatione, & successione cognatorum liberæ conditionis dictum est: nunc quia naturali iure inspecto inter seruos etiam cadit cognatio: & dubitari posset, an inter seruos esset successio: de seruili cognatione, merito subdit. Nec obstat. quòd inter illum tit. de succes. cog. et istum sit tit. intermedius, de gradibus: quia ex quo pertinet ad materiam horum tit. continuatio non vitiatur. l. reo. § fina. ff. de duobus reis. Porcius.

TITVLVS VII. DE SERVILI cognatione. †

Cognationē seruilē, i. sanguinis necessitudinē quam seruorū filij cū parētib. habēt, antiqua iura nō adiuuabāt hodie autē serui nati, et deīde manumissi, nō modo parētib. ēt libertate donatis ex intestato succedūt, et parētes eis. sed ēt sibi inuicē, et cū reliquis fratrib. ex legitimis nuptijs, atque in libertate procreatis ad successionem vocantur.

Llud certum [a] est, ad seruiles cognationes illam partem edicti, [b] qua proximitatis [c] noīe bon. possessio promittitur, nō pertinere. [d]

Llud certum. Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo ponit verum serui habeāt ius cognationis contractæ in seruitute. Secundo infert ex rōnibus præpositis, videlicet quod nō semper sequitur, quod qui prior est in gradu, potior sit in iure. Tertio illa melius declarat. Secūda ibi, Repertis. Tertia ibi, Amoris.

Diuisio.

CASVS. Dñe, iam video, quod vos vultis tractare de seruil. cog. & specialem tractatum facere. Nam vos dixistis mihi supra ti. de succes. cog. circa quos in bono. pos. vnde cog. quam prætor proximis agnatis pollicetur, sola naturalis causa spectatur: nunquid igitur cognati in statu seruili concepti, & nati, & postea manumissi per bono. pos. vnde cog. in tertio ordine causa naturali inspecta sibi inuicem poterunt succedere? Ad hoc rñdet Iustin. quod nō: illud. n. certum est, eandem partē edicti prætoris qua bo. pos. iure cogna. permittitur, ad seruiles cognationes antiquitus non pertinere. Nec. n. illa antiqua lege talis cogna. quo ad onus tutelæ, vel ad cætera onera ciuil. computabatur: vnde visum erat hmōi cog. seruilem quo ad emolumentum successio. non computari: nec quo ad onera computabatur. & hæc vsque ad nostra tempora ita obtinebant: sed nos per cōstitutionem nostram, quam pro iure patron. fecimus, (quod quidem ius patron. vsque ad tps nostrum satis obscurum atque nube plenum, & vndique cōfusum fuerat) & hoc suggerente humanitate statuimus; vt si quis in consortio seruili constitutus ex libera, vel seruilis conditionis muliere liberū, vel liberos habuerit, vel econuerso mulier serua ex libero, vel seruo liberos cuiuscunque sexus habuerit, & tandem parentib⁹, & liberis ex seruili ventre natis ad libertatē peruenientibus, vel dum fortè ipsæ mulieres liberæ erāt, & ita liberi ab illis nati ingenui, & postea patres, qui hmōi liberos in seruili statu procreauerint, ad libertatē peruenerint, statuimus dico, in omnib. his casibus, vt oēs hi liberi ad successionem patris, vel matris ab intestato admittantur, iure patron. in hac parte penitus sopito. Nam hos liberos non solum in parentum successionem, sed etiam parentes in liberorum mutuā successionem authoritate prædictæ constitutionis nostræ specialiter vocamus: & hoc obtinere statuimus, siue hmōi liberi ex seruili matre nati, postea manumissi soli fuerint, siue cum alijs, qui post libertatem parentum concepti, & nati, ad successionem vocentur, siue ex eodem patre, vel eadem matre, siue ex alijs nuptijs procreati fuerint. & hoc statuimus ad similitudinem eorum: qui ex iustis nuptijs procreantur. Et hōc dicit vsque ad illū §. repertis itaque. Cætera plana sunt vsque ad finem tit. quia non pōt casus poni nisi secūdum quod litera tacet. h. d. Franc. de Aret.

a Illud. Aliàs est hic titulus, de seruili cognatione, aliàs non. Accursius.

b Edicti. Sunt enim quatuor partes successionis ab intestato: vt ff. quis or. in bon. pos. l. j.

c Proximitatis nomine. Id est, cognationis, vt sequitur: vt ff. vnde cog. l. j. §. pertinet.

d Non pertinere. Sed nec aliam aliquam, vt vel ipse succedat, vel ei succedatur: vt C. commu. de succes. l. seruus. nisi in tribus casibus: vt C. de ijs qui. vt indi. & ad Sylla. l. pen. & C. de suis & legi. l. apud nostros. & C. ad Orfi. l. fina.

1 Sed illud procedit fictione postliminij: vt ibi not. Ange.

Computa-

a Computabatur. Hæc videtur mala ratio: cùm magis iure prætorio, quod naturalē causam intuebatur, deberet coputari: vt s. de hæ. quæ ab inte. §. emācipati. quā ciuili. Sed dic q etiā ad alia, vt ad tutelas, & similia: nisi quo ad nuptias: vt s. de nupt. §. illud. & ff. de rit. nupt. l. adoptiuus. §. seruiles. i Sed nunquid dñs ex sui psona succedit cognatis serui? Rñ. nō: vt hic dicitur. Accur.

ADDITIO. Not. ergo acquiri domino ab intest. sicut ex testamento. Et est ratio quia ius solū defert hęreditatem ab intest. secundum quod seruus nihil est. l. quod attinet. ff. de re. iur. sed ex testamento defert voluntas testantis, quam ius sequitur. Aliud tñ est in monacho, & monasterio: vt l. Deo nobis. C. de ep. & cle.

b Nostra tēpora. Loquit Iustinianus.
c His. Scilicet parentibus.
d Ipsi. Scilicet parentes.
e In seruitute. Idē donec serui erant.
f Peruenerint. Scilicet parentes.
g Veniant. Aliud si liber factus seruus iterū manumittat. vt ff. vnde cog. l. is q contra. & s. de cap. di. §. quod aūt. quia est ibi, quod sibi imputetur. Sed nūquid etiam iste, qui est in l. is qui hodie succederet naturali causa inspecta: vt C. de suis & legi. hær. auth. in successione? Respō. non secundum Ioā. quia prætor naturalē causam intuebatur: & tamē nō vocabat eum vt dictū ē. Itē ecōtra. C. de suis & legi. l. ex libera. Sol. hic nouum ius. Vel i ibi loquitur, quādo nec de facto erat matrimonium. Vel ibi quo ad honores loquitur, hic quo ad successiões.
h In alterius successionem. idest, parentes liberis, & econtra excluso patrono: & hoc secundum omnes. Item libertum vnum alteri eidem fratri suo, & ita frater liberti præfertur patrono. & hoc secundū quosdam, vt hic. Sed Ioan. contra: præfert enim patronum fratri i vt ff. de bon. lib. l. liberto. ff. de suis & legi. l. intestato. in prin. & j. ti. j. §. sed nostra. versi. sin autem sine.

i Ista est communiter approbat per doct. hic.

1 Not. q in seruis quo ad matrimoniū impediendū & post manumissionē debet esse cognatio: vt d. §. illud. quia etiā dicitur esse affinitas: vt d. §. seruiles. Ang.
† q. d. seruos nō habere cognationē quod fallit quoàd matrimonia. Aegi. Pet.

2 Hęc nō est bona: qa nō apparet expressè de correctione: vt arg. l. præcipimus. in fi. C. de app.
* Aliàs si ne ex alijs qualitcūq; copulatione nati sunt ad similitudinem &c.

nam nec † vlla antiqua lege talis cognatio cōputabatur. a Sed nostra cōstitutiōe, quā pro iure patronatus fecimus (quod ius vsq; ad nostra tempora b satis obscurū, atq; nube plenum, & vndique confusum fuerat) & hoc humanitate suggerēte cōcessimus, vt siquis in seruili constitutus cōsortio, liberum, vel liberos habuerit, siue ex libera, siue ex seruilis cōditionis muliere: vel ecōtrà, serua mulier ex libero, vel seruo habuerit liberos cuiuscunque sexus: & ad libertatē his c peruenieētibus, ij, qui ex seruili ventre nati sunt, libertatē meruerint: vel dum mulieres liberæ erant, ipsi d in seruitute e eos habuerint, & postea ad libertatē peruenerint; f vt hi oēs ad successionē patris, vel matris veniāt, g patronatus iure in hac parte sopito. Hos enim liberos non solum in suorū parētū successionē, sed etiā alterū in alterius successionem h mutuā vocauimus, ex illa lege i specialiter eos vocantes: siue soli inueniantur, qui in seruitute nati, & postea manumissi sunt: siue vnà cum alijs, q post libertatem parentū concepti sunt, siue ex eodē patre, siue ex eadē matre, siue ex alijs * nuptijs ad similitudinem eorum, qui ex iustis nuptijs procreati sunt.

Cùm de intestatorum successiōe agitur, liberorū prima habēda est ratio: quos etiā, si gradus sint remotioris quoscunq; ascendentes, & cognatos quam summis pximiores excludūt.

Repetitis k itaque omnibus, quæ iam tradidimus, l apparet, nō semper eos, qui parem gradū cognationis obtinēt, pariter vocari: eoque amplius, ne eum quidē, qui proximior sit cognatus, semper potiorem esse. Cùm enim prima causa sit suorum hęredum, & eorū, quos inter suos hæredes enumerauimus: m apparet pronepotem, vel abnepotem defuncti potiorē esse, quàm fratrem, aut patrem, matremq; defuncti: cùm alioqui pater quidem, & mater (vt suprà quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater verò secundum, pronepos autem tertio gradu sit cognationis, & abnepos quarto. Nec interest in potestate moriētis fuerit, n an non: quòd vel emancipatus, vel ex emācipato, aut ex fœmineo sexu o propagatus est.

Nouissimo tamē iure, agnationis & cognationis sublato discrimine, omnes simul æquo iure succedunt: ita tamen, vt eorū prior habenda sit ratio, qui sunt gradu proximiores.

Amotis p quoque suis hæredibus, & quos inter suos hæredes vocari diximus, adgnatus, qui integrū ius habet q adgnationis, etiam si longissimo gradu sit, plerunque r potior habetur, quàm proximior cognatus. Nam patrui nepos, s vel

k Ex illa lege. Scilicet supradictaGræca. Accur.
k Repetitis. Hic §. communis est ad omnes titul. s. hoc libr. iij. positos. & idem in sequ. proxi. §. Sic & aliàs. s. de suc. co. §. vlti. & ad Orfi. §. fin.
l Tradidimus. A principio tertij libri.
m Enumerauimus. Vt curiæ datos & emancipatos. vt s. de hæred. quæ ab intesta. §. j. & §. quibus connumerari. & §. emancipati.
n Fuerit. Hoc subdiuiditur.
o Ex fœmineo sexu. Qui tamen cum diminutione tertiæ partis succedit huius legis tempore. s. de hære. quæ ab intesta. §. item vetustas. versi. diui. hodie sine diminutione: vt in Authē. de trien. & sem. §. nec non col. j.
p Amotis. Idest, cessantibus suis. Fallit adhuc hæc regula, qui prior est in gradu &c. vt eod. §. toties. Accur.
q Integrū ius habet. Idest capite minutus non est. sic s. de suc. cog. j. respō. I hn. nā secus esset, si esset capite minut⁹: quia illæ successiones, quæ veniunt ex leg. xij. tab. pereunt p min. ca. di. vt s. ad senatuscon. Orfic. §. sciendum.
r Plerunque. Propter fratrem, & sororem emācipatos. vt j. e. ibi, exceptis. Item propter quosdam cognatos, quā uocantur vt agnati: vt s. de legit. agna. succe. §. hoc etiā. Itē propter patrem, qui filium emācipauit: vt s. de legit. agna. suc. §. fin.
s Nepos. Qui est in v. gradu agnationis.

a Pronepos. Qui est in sexto gradu agnationis.
b Auunculo, vel materteræ. Qui sunt in tertio gradu cognationis.
c Præfert. In successione eius, q tales habet agnatos.
d Toties. No. regulam bonã, vt cõmun. de success. l. auunculo. § & C. vnde lib. l. ij. Et ad eius euidẽtiã nota tres esse ordines succedẽdi. s. inferiores & superiores, & ex latere venientes: vt in Auth. de hę. ab intes. in princ. coll. ix. Primò descendẽtes in infinitum vocant' vt c. de hęr. quæ ab inte. §. j. & in Auth. de hære. ab inte. §. j. col. ix. His cessantibus vocãtur ascẽdẽtes. primo pater, & mater, secũdo auus, & auia, & sic deinceps: sic tñ vt fratres ex vtroque parente defuncto cõiuncti, cũ his superioribus vocent': licet quidã dicant cũ patre, & matre tãtum eos vocari & alios superiores per fratres excludi. & pro nobis est multũ in Authẽ. de hęred. ab inte. §. si verò cum ascendentibus. coll. ix. & ff. de suis & legi. l. ij. §. hæreditas. Superioribus cessantibus: primo frater ex vtroque parente, & soror, & eorum filij. Secũdo ex altero tantũ, & eorũ filij. Tertio hæc regula obtinet, vt qui prior est in gradu &c. vt hic, & in Authẽ. de hær. ab inte. §. si reliquũ. & §. si vero neq; frater. & in Authen. vt fratrum filij. §. j. col. ix. Accur.

ADDITIO.

Dic q hodie est sublata differẽtia agnationis, & cognationis, & in d. §. j. in Auth. de hęr. ab inte. ven. col. ix. Christopho.

e Tradidimus. Vt s. §. proxim. & hoc eo. §.
f Exceptis. Excipit ab eo qđ s. dixerat, qui integrũ &c.
g Præferuntur. Vt s. de success. cog. j.

t Nota singulariter illã l. quia post nepotem qui cõcurrit cũ patruo vel auũculo quia q prior est in gradu potior est in iure, nec assumit psonam patris sui, patet ibi q auũculus qui est in tertio gradu præfertur fratri consobrino, qui ẽ in quarto licet glo. j. tit. j. §. multũ. in versi. quo ad quintũ gradũ. aliter dicat: sed ibi dicemus. Angel.
† Legit quidã de successio. in bonis libertorũ
* Sic ff. de bon. libert.

pronepos a auũculo, b vel materteræ præfertur. c Toties d igitẽ dicim', aut potiorẽ haberi eum, qui proximiorem gradũ cognationis obtinet, aut pariter vocari: eos, qui cognati sunt: quoties neque suorũ hęredũ, quiq; inter suos hęredes sunt: neque adgnationis iure aliquis p̃ferri debeat, secundũ ea, q̃ tradidimus: e exceptis f fratre, & sorore emãcipatis, qui ad successionẽ fratrum, vel sororum vocantur: qui etsi capite deminuti sunt, tamen præferuntur, g ceteris vlterioris gradus adgnatis.

TITVLVS VIII.

DE SVCCESSIONE † libertorum. *

Olim patron' habebat ex lege duodecim tabularũ ius i bonis. liberti solũ ab intestato, nullo suo hærede relicto. Acc.

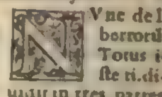
Vnc h de libertorũ bonis videamus. Olim i itaq; licebat liberto patronum suũ impunè k testamẽto p̃terire. Nã ita demũ l lex duodecim tabularũ ad hęreditatem liberti vocabat patronũ, si intestatus mortu' esset libertus, hęrede suo nullo relicto. Itaq; intestato mortuo liberto, si is suũ hęredẽ m reliqsset: patrono nihil n i bonis eius iuris erat. Et si qui dẽ ex naturalib. o liberis aliquẽ suũ hęredẽ reliqsset, nulla videbatur querela. p Si verò adoptiuus filius fuisset, apertè iniquũ erat, nihil iuris patrono superesse.

Prætorio iure patronus in liberti bonis dimidiã habebat, nõ solũ hærede instituto, sed etiã ab intestato relicto filio adoptiuo. Ipsum tamẽ patronũ excludebãt liberi, siue essent in p̃tãte, siue emancipati, siue etiã in adoptionẽ dati: dũ modo si instituti essent, aut p̃teriti, bonorum possessionem petijssent. Areti.

Qua de causa postea q p̃toris edicto hęc iuris iniqtas r emẽdata est. Siue enim faciebat testm̃ libertus, s iubebat ita testari, vt patrono partẽ dimidiã t bonorũ suorũ relinqueret: & si aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat: dabat patrono cõtra tabulas testamenti partis dimidię bonorũ possessio v Siue intestatus moriebat, suo † hęrede relicto filio adoptiuo: dabat ęquè patrono contra hunc suũ hęredem partis dimidiæ bonorũ possessio. Prodesse aũt liberto solebant x ad excludendum patronũ y naturales z liberi, nõ solum quos in potestate mortis tempore habebat, sed etiam emancipati, & in adoptionem dati: a si modò aliqua ex parte scripti hæredes erant, aut præteriti contra tabulas bonorum possessionem ex edicto prætorio petierant. nã exhæredati

de primo nõ erat dubiũ: vt s. ibi, itaque intestato &c.
y Ad excludendum patronum. Scilicet in totum.
z Naturales. Et legitimi.
a In adoptionem dati. Si instituti erant: vt sequitur.

Diuisio.

Vnc de libertorũ. Totus iste ti. diuiditur in tres partes. Primo circa successionem libertorum ponit duplex ius antiquum. Secundo ponit statutum circa successionẽ: & quòd vsque ad quartũ gradũ agnati patronorũ succedũt liberto. Tertio ponit aliam nouã constitutionẽ circa personas & genera libertorũ. Secunda ibi, Sed nostra. Tertia ibi, Sed hæc. Acc.
h Nunc quia hoc vsque de bonis ingenuorum dixit.
i Olim. Scilicet. l. xij. tabu. & hoc est primũ ius. quatuor enim sunt: vt hic, & j. §. j. & §. postea. & §. sed nostra.
k Impunè. Idest sine timore testamenti rumpendi. Accur.
l Itaque demum. Et non aliter.
m Hæredẽ. Naturalẽ, vel adoptiuũ, vt j. innuit.
n Nihil. Id est nullum ius. scđm Ioan.
o Ex naturalibus. Ad differentiam adoptiuorum.
p Querela. Id est non poterat patronus cõqueri. Accur.
q Qua de causa postea. Secundum ius.
r Iuris iniquitas. Dic vt s. ad se. cons. Tert. in princi.
s Libertus. Nullũ filiũ habẽs legitimũ & naturalẽ: vt j. eo. §. prodesse.
t Dimidiã. Nisi in castris sint bona qsita: vt ff. de bo. lib. l. iij. §. patronus. Acc.
u Bonorum possessio. Vnde legi. j. de bo. poss. §. cumque.
x Solebant. Hoc iure prætorio. Nam itaque intestato &c.

† Et sic adoptiu' est suus hæres. sic s. eo. vers. si verò. & s. de hær. quæ ab intesta. defer. §. j. Aegi. Per.

Cõtinuatio. DE SVCCESSIONE LIBERTORVM. *Supra de successione ingenuorũ visum est. Et quia in bonis libertorum est dare successionẽ: ideo de his subdit. Vnde nota quod dicis hic Acc. de successiõe libertorum, passiuè accipi. qualiter succedatur eis: non actiuè, i. qualiter ipsi succedant alijs.*

aliãs

alias nec contra tab. datur eis: vt ff. de contra tab. l. nō putauit, §. in adoptio.

a Repellebāt. Quia pro mortuis habētur: vt ff. de cō iun. cū emā. li. l. j. §. sed & si patruus. ; nec a iure ciuili respiciūt: vt i Aut. de hę. & fal. §. exhęredatos. co. j.

dis. Sed nūquid ecōtra moriēte filio, qui est libertus præponitur pater patrono? Rñd. sic: vt ī. titu. j. de ser. cog. in fi. j. respon.

ADDITIO. No. q sicut patronus excludit per filios liberti, ita etiā per parentes liberti. & idem no. glo. ī. titu. j. in fin. in ver. alterius. Ang.

nullo modo repellebāt a patronum.

Per legē Papiā patronus vocabatur ad successionē liberti, vnà cū filijs ipsius liberti pro virili: nisi tres vel plures fuissent liberi, vel libertus minus cētū aur. habuisset in bonis: siue decesserit intestatus, siue condito testamento. Aret.

Postea b verò lege Papia adaucta sunt iura patronorum, qui locupletiores libertos habebāt. Cautū c est enim, vt ex bonis eius, q sestertiū centū miliū pr̃imoniū reliquerat, † & pauciores, quā tres liberos habebat, siue is testō facto, siue intestatus mortuus erat, virilis pars patrono deberet. d Itaq; cū vnū quidē filiū, filiāve hæredē reliquerat libertus: perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio, filiave intestatus decessisset. Cum verò duos, duasve hęredes reliquerat, tertia pars debat prono: si tres reliquerat, repellebat patronus.

Abiecto antiquo iure, hoc vsi mur. liberto minori cētenario .i. cuius facultates minores sunt aureis cētū, & pterito patrono, liberū testādi ius sit: ei tamē intestato nulla sobole relicta patronus succedit: quòd si maior sit cētenario, & testatus fuerit patronūq; pterierit tūc si careat liberis, vel eos exhæredes fecerit, patronis p contra tabulas bonorum possessionem quadrantē oneribus liberum, aut illius supplemētum, si quid forsan ei relictū fuerit consequetur.

Sed nr̃a cōstitutio, e quā pro omni, notiōe f Græca lingua cōpendioso tractatu habito cōposuimus, g ita hmōi cām definiuit vt siquidē libertus, vel liberta minores cētenarijs sint .i. minus centū aureis habeāt substantiā, (sic eñ h legis Papiæ summā interpretati sumus: vt p mille sestertijs, vnus aureus cōputetur) nullū locum i habeat patronus in eorū successiōe: si tñ testm̃ fecerint. k Sinautē intestati decesserint, nullo liberorū relicto: tunc patronatus ius (quod erat ex lege duodecim tabularū) integrū reseruauit. l Cū de rò maiores centenarijs sint: si hr̃des, vel bonorū m possessores liberos habeāt, n siue vnū, siue plures cuiuscūq; sexus, vel gradus: ad eos o successiōes parentū deduximus, patronis omnib. modis, p vnà cū sua progenie semotis. Sinautē sine liberis decesserint: si quidē intestati, ad omnē hęreditatē patronos patronasq; vocauimus. q Siverò testamētū quidē fecerint, r patronos aūt aut patronas pterierint, cū nullos liberos haberent, vel habentes, eos exhæredauerint, vel mater, siue auus s maternus eos pterierint, ita q nō possint t argui inofficiosa eorū testamēta: tūc ex nostra constitutione v per bonorū possessionē contra tabulas non dimidiam, vt antea, x sed tertiam partem bonorum liberti cōsequantur: y vel quod deest eis, ex constitutione z nostra repleatur, a siquando minus tertia parte bonorum suorū libertus, vel liberta eis

b Postea. Tertium ius.

c Cautum. Scilicet lege Papia. & malè: vt & aliàs. C. de cadu. tol. in princ. Ac.

d Deberetur. Ex lege Papia.

e Sed nostra. Quartum ius.

f Omniū notione. Aliàs omni natiōe: aliàs oium notitia.

g Composuimus. Et huius, vt credo, habet mētio in multis locis: vt ī. titu. j. de ser. co. in prin. & ī. de leg. ag. suc. §. fi.

h Sic enim. interpositio est.

i Nullū locum. Et in hoc non corrigit lex Papia. Et nota, q prodest paupertas filio liberti. sic & aliàs C. de episco. & cle. l. siquis ad declinandam. §. sinautē. in glos. pauperior.

ADDITIO. No. q paupertas prodest: sed a tali pdesse libera nos Dñe. de quo in l. cum nō facile. in glos. fi. ff. si cui plusquā per legē Falci. & in l. si quis ad declinādam. §. j. C. de epi. & cler. & in auth. cui relictū. C. de in. vi. tol. An.

k Fecerint. Scilicet isti liberti minores centenarijs.

l Reseruauit. Scilicet nr̃a constitutio. s. vt in totum succedat. vt ī. co. in princ.

m Bonorum possessores. Id est, filios emancipatos: vt ī. de hær. quæ ab intesta. §. emancipati.

n Habeant. Scilicet liberi.

o Ad eos. Scilicet liberos libertorum: qui tamen hæredes instituti si se abstinuerint, vel mihi hęreditati in integrū restituti fuerint, dabit patrono ius succedendi: vt ff. de bo. li. l. & si ex modica. §. si filius.

p Omnibus mo-

q Vocauimus. Etiam ante fratres liberti, quod dic: vt ī. tit. j. in fi. j. respon.

r Fecerint. Scilicet ad extraneos.

s Mater siue auus. Quorum præteritio pro exhæredatione habetur: vt ī. de exhæred. lib. §. mater.

t Non possint. Quia iusta causa ingratitudinis intercessit, quę sunt xiiij. vt in Authen. vt cum de appella. cogn. §. causas. coll. viij. quo casu nullo iure agunt: vt in Authent. de immen. do. §. fi. in fin. col. viij. Sed quid si filium emancipatū pater prætereat sine causa, vnde contra tab. habet, non autem querelam, videtur admitti patronus? Sed Rñ. hic largè accipi de inoffic. vt etiam contineat per contra tabul. sic C. famil. ercis. l. filij. Accur.

ADDITIO. Nec obstat: quia hodie ad instar filij in potestate præteriti videatur posse dicere nullum &c cum sit sublata differentia emancipationis & patr. pot. quia illud est verum ab intestato, non autem ex testamento. Angel.

v Constitutione. Scilicet Græca. Accursius.

x Vt antea. Sicut erat de iure ptorio: vt ī. eo. qua de causa. Accur.

y Cōsequātur. Scilicet quocunque titulo relicto: vt ff. de bo. lib. l. iij. § fi.

z Cōstitutiōe. Scilicet conditione ex lege Græca: vt ff. de condictio. ex lege. l. prima.

a Repleatur. Præter hoc ius succedendi, est & aliud ius patronatus. s. vt nōn

vocet ic

Nisi quādo tractatur d por tiōe sua, cui accrescat. computat .n. ī numero filiorū: vt faciat augeri légitimam fratrū: secus in fratre minore, & filia dotata p statutū, a successiōe priuata, quia non possunt. An.

† Vide q scripsit in hūc locū Anto. Augu. emenda. libr. ij. cap. vij.

Testamētū inofficiosū quādoq; cōtinet exhæredationē & prætеritionem.

Ius patronatus in multis cōsistit.

vocetur ab eo in ius sine venia: vt C. de in ius vo. l. ij. Item vt alat eum. vt ff. de lib. agn. l. si quis a liberis. §. solent. Item vt turpem actionẽ, vel exceptionẽ contra eum non proponat: vt ff. de do. ma. except. l. apud Celsum. §. aduersus. & ff. de obse. l. honori. & l. parẽs. Item vt possit eum in seruitutem reuocare: vt in Auth. vt lib. de ce. §. j. colla. vj. Item vt vbi eum in ius uenerit, faciat ei reuerentiam: vt ff. de in ius voc. l. generaliter. Et hæc iura multis modis perduntur. Primo, si patronus remiserit: vt in Authẽ. vt lib. de cæte. §. illud. colla. vi. [t] Item si compulit libertum iurare ne accipiat vxorem, vel libertã ne nubat: vt ff. de iure patro. l. qui cõtra legem. & l. adigere. Item si denegabat ei alimenta: vt ff. de bon. lib. l. si patronus nõ aluerit. Item propter tertiæ partis concessionem: vt hic, & ff. de bon. libe. l. etiam. §. toties. Item si alteruter eorum relegatus fuerit, vel deportatus: vt ff. de iur. pa. l. sin. Item si natalibus restitutus est libertus: vt ff. de bo. li. l. etiam. §. j. Item si mercedem pro futuris operis ab inuito liberto extorsit: vt C. de agnos. libe. l. si quis. §. si quis. Item si libertus domini mortem vendicauerit: vt ff. de iure patro. l. penul. Item, si eum patronus capitis accusauerit: vt ff. de bon. libert. l. qui cum maior. j. respon. Itẽ si non suis nummis emptus est, vel a principe factionem liberã testamenti impetrauerit: vt ff. de bon. liberto. l. etiam §. ij. & ead. l. plane. Accur.

reliquerit: ita sine onere, [a] vt nec liberis [b] liberti, libertęve ex ea parte legata, vel fideicõmissa pstent: [c] sed ad cohęredes [d] eorum hoc onus redundet:

Liberto non tantùm patronus succedit sed etiã cõiuncti ipsi patroni vsque ad quintũ gradum, in capita tamẽ: & q proximior est patrono præfertur. Aret.

Multis alijs casibus, [e] a nobis in præfata cõstitutione cõgregatis, quos necessarios esse ad huiusmodi dispositionẽ iuris ppeximus: vt tam patrono, patronęq; [f] quã liberi [g] eorum, necnõ qui ex trãsuerso latere veniunt, vsq; ad quintum gradũ, [h] ad successionẽ libertorũ, libertarumve vocẽtur, [i] sicut ex ea cõstitutione intelligendũ est. vt si eiusdẽ patroni, vel patronę, vel duorũ, duarũque, pluriũve liberi sint; qui proximior est, ad liberti, vel libertæ vocetur successionem: & in capita, [k] nõ in stirpes diuidaẽ successio: eodẽ mõ & in his, q ex trãsuerso latere veniũt, [l] seruãdo. Penè [m] enim cõsonãtia iura ingenuitatis, & libertinitatis in successionibus fecimus.

Differẽtia īter libertos est hodie sublata: & ideo prædicta procedũt in omnibus libertis: qa hodie omnis manumissus efficitur ciuis Romanus. Aret.

Sed hęc de ijs libertinis hodie dicenda sunt, qui in ciuitatem Romanam peruenerũt: [n] cùm nec sint alij liberti, simul & dedititijs, & Latinis sublatis: cum Latinorum legitimę successiones nullæ penitus erant: quia licet vt liberi vitam suam peragebant, attamen ipso vltimo spiritu simul animam, atque libertatẽ amittebãt, & quasi seruorum, bona eorum iure quodammodo [o] peculij, ex lege Iunia Norbana manumissores detinebant. Postea verò senatusconsulto Largiano cautum fuerat: vt liberi manumissoris non nominatim [p] exhęredati facti, extraneis hęredibus eorum [q] in bonis Latinorum pręponerenẽ. Quibus [r] etiã superuenit diui Traiani edictum, quod eundẽ hominem, si inuito, vel ignorante pa-

a Sine onere. Sic Authẽ. de hære. & fal. §. nõ autem. colla. j. Accur.

b Liberis. Quibus dantur aliàs legata, etiã rupto testamento per contra tabulas: vt ff. de leg. præst. contra tabu. bono. poss. pe. l. j.

c Præstentur. Sed cum filij sint, quare nõ excludũt patronum: vt s. eo. §. cum verò maiores? Respõdet, hi filij erant ingrati: vt s. eo. §. si verò. Vel dic, quòd hi liberi erant nepotes, qui & liberi dicuntur: vt ff. de ver. bo. signi. l. liberorum. & eos præcedit eorum pater: & eis talia legata dabãtur: vt ff. de lib. præ. l. j. §. genera.

d Ad cohæredes. Sed nunquid in solidum tenebuntur cohæredes? Respond. non: vt ff. de legatis tertio. l. finali. §. finali. & de vulgari substitutione. l. & si contra tabulas.

e Multis alijs casibus. Qui sequuntur statim.

f Patronæque. Vt ff. de bo. lib. l. patrono. [s]

g Liberi. Vt ff. de bo. li. l. si pater exhæredato. & l. si ex patronis. §. Iulianus.

h Vsque ad quintum gradum. Nunquid filius trinepotis ipsius patroni, vel etiam ipse trinepos admittetur? Videtur quod nõ. hoc dicit vsque ad quintum gradum, si quis tamen velit contradicere, illud p se inducet, quòd non omnes ascẽdentes sui patris loco succedũt: vt s. de hæred. quæ ab intestato. §. cum filius. & in Authen. de hære. ab intesta. §. j. colla. ix.

ADDITIO.

Ista gloss. non procedit duplici ratione. Primo, quia hic nõ assumitur persona alterius, vt cum altero pariter succedat. Secundo, quia etiam in casu vbi assumitur, hoc non est vsque in infinitum, vt per Angel. hic.

i Vocentur. Per nostram constitutionem: licet olim per bonorum possessionem, tãquam ex familia vocarentur: vt j. de bonor. possess. §. sunt autem. versic. quinto tanquam.

k In Capita. Cum eodem gradu plures inueniantur: aliàs patruus nepotem ex fratre excludit: vt ff. de bonis liberto. l. si libertus præterito. §. si libertus. in fine.

l Veniunt. Scilicet ab ipsis patronis.

m Penè. Propter tria dicit, penè. & quia hic vsque ad quintũ gradũ succedunt, vt hic dicitur, aliàs vsque ad decimum, vel sextũ: vt s. de suc. cog. §. fi. Itẽ: quia hic in capita succedunt, vt hic dicitur. aliàs nõ ita: vt s. de hær. quæ ab intest. §. & quia placuit. aliàs est versi. in §. cum filius. [u] Itẽ: quia vnus patroni filius excludit nepotes ex altero: quod nõ est ita in ingenuis, licet M. contradixerit: vt ff. de bo. lib. l. si libertus præterito. §. si libertus. & de legi. tuto. l. tutela. §. si duo.

n Peruenerunt. Id est qui facti sunt plenè liberi.

o Quodammodo. Non enim est verè peculium, cum sint liberi: vt C. de inoff. test. l. si. in fi.

p Nominatim. Quid hoc sit, dic vt supra, de exhære. lib. §. j.

q Eorum. Scilicet manumissorum.

r Quibus. Scilicet Latinis.

Ius patronat⁹ multipliciter perditur.

t Dic hoc verũ quo ad ius succedẽdi, remanet tñ sibi ius reuerentiæ quãuis remiserit sibi ius patronatus. ac etiã tali casu ex iuria non verbali, sed illata in psonã tantũ pñt etiã eum I seruitutẽ reuocare: vt est tex. i l. fi. C. de lib. & eor. lib. Ang.

s Et quia l. no. q. licet filij patrõi vt succedant liberto nõ sit necesse q sint hñdes patris: debẽt tñ esse tales q patri, vel matri succedere possint. Ang.

Successio libertinorũ, & ingenuorũ triplicitet differt.

u Et est ratio quia I successione ingenuorũ plures descẽdentes ex vno habẽtur vt vn⁹: secus in successiõe liberti. vt hic. fallit I patronis ecclesiæ: vt I c. cũ plures. de iure patronatus.

trono ad ciuitatē Romanā a venire ex beneficio principis festinarat, faciebat qdē viuū ciuē Romanū, Latinū verò morientē. Sed nr̄a constōne b pp hmōi cōdōnū vices, & alias difficultates, cū ipsis Latinis etiam legē Iuniā, & senatuscōsultū Largianū, & edictū diui Traiani in ppetuū c deleri censuim': vt oēs liberti ciuitate † Romana fruanſ, & mirabili mō qbusdam adiectionib. d ipsas vias, q̄ in Latinitatē ducebant, ad ciuitatem Romanam capiendam transposuimus.

TITVLVS IX.

DE ADSIGNATIONE libertorum.

Patrono duos, pluresve liberos in ptāte habēti concessum est libertū vni liberorū assignare: p quā assignationē is cui assignaſ, solus efficiſ patronus, et successor ī bonis liberti, alijs liberis prorsus exclusis: q si is cui assignatio facta fuit sine sobole decedat, ad cæteros ius patronatus transferſ. Itē emācipatione eius, cui fuit assignatus libertus, assignatio prius facta euanescit.

IN summa (quod ad bona libertorum attinet) admonēdi sum' cēsuisse senatū, e vt quāuis ad oēs pronī liberos, q eiusdē gradus sunt, ęqualiter bona libertorū ptineāt: f tñ licere parēti, vni ex liberis adsignaſ libertū, vt post mortē eius g solus is patronus habeaſ, cui adsignat' est: & cæteri liberi, q ipsi quoq; ad eadē bona nulla adsignatione interueniēte, pariter admitterētur, nihil iuris in his bonis habeāt: sed ita demū pristinū i' recipiāt, si is, cui adsignat' est, decesserit nullis liberis relictis. Nec tm̄ libertū, sed et libertā, & nō tm̄ filio, h nepotive, sed et filiæ, neptive adsignare permittitur.

Vni ex liberis in potestate potest libertus assignari in omni voluntate, et quibuscūque verbis. Arc.

Daſ aūt hęc adsignādi facultas ei, qui duos, pluresve liberos i in ptāte hēbit: vt eis, quos in potestate habet, adsignare libertū, libertamve, liceat: Vñ qrebaſ, si eū, cui adsignauit, postea emancipauit: nū k euanescat l adsignatio? Sed placuit euanescere, qd & Iuliano, & alijs plerisque visum est. Nec interest, an testō qs adsignet, an sine testō: sed et qbuscunq; verbis m hoc patronis permittitur facere, ex ipso senatuscōsulto, quod Claudianis tēporib. factū est Sabellio † Rufo, & Asterio Scapula consulibus.*

TITVLVS X.

DE BONORVM possessionibus.

Bonorū possessiones introduxit ptor, iuris ciuilis emēdādi, impugnādi, et coadiuuādi, seu cōfirmādi grā: q̄ tā ex testō, q̄ ab intestato cōpetūt: ex testō qdē duæ, ab intestato verò octo, quarū q̄tuor, vtpote supuacuas resecauit Iustinianus: et ad sex ordinarias oēs redegit: septimāq; extraordinariā adiecit: cui locus ē, quoties noua lege bonorū possess. ex testō, vel ab intestato alicui defertur.

IVs bonorū

a Ad ciuitatē Romanā. Scilicet vt ciuis Romanus efficeretur, impetrando ius aureorum annulorum, vel natales: qd inuito patrono non est faciendum: vt ff. de nat re. l. ij. in fi. & l. pen. & fi.

b Cōstitutione. Vt C. de la. lib. tol. p totum. Accur.

c In ppetuū deleri. No. q qñ fit abrogatio alicuius iuris, intelligitur esse perpetua: quia lex semper loquitur, & est in viridi obseruantia: vt l. Arriani. C. de hę re. Ang.

d Quibusdā adiectionibus. Scilicet decem, vel xj. casibus: vt C. de la. lib. tol. p totum.

DE ADSIGNATIONE liber.

Suprà visum est, quēadmodū pronī, et eorū liberi succedāt libertis. Verū qa liberti interdū cōsueuerūt adsignari liberis pronorū, ideo de hac assignatiōe subdit. Porcus.

IN summa quod. Totus iste titu. diuiditur ī tres partes. Primo q pt pōt vni ex liberis libertum assignare: & ille solus liberto succedit. Secūdo declarat quibus liberis hoc fieri potest. Tertio, quibus verbis, & in qua voluntate. Secūda ibi, Datur autem. Tertia ibi, Nec interest. Accursius.

e Senatum. Cuius verba sunt. ff. eod. de assig. lib. j.

f Pertineant. Nulla scilicet facta assignatione.

g Eius. s. patroni.

h Filio. Etiā posthumo: vt ff. eod. de assig. lib. l. fin.

i Pluresve liberos. Nam in vno non est necesse. Accus.

k Num. Id est, an.

l Euanescat. ff. eo. l. verum et. §. Sol. fin. Pla. ibi valet assignatio facta emancipato, vt ibi: licet emancipatione hoc perdatur, si antea facta fuerit assignatio: vt hic ar. ff. de arbi. l. nō distinguemus. §. sacerdotio. vel dic secūdū Azo. q in l. 3ria non dicit fieri assignationem in emācipatū: sed qrit an soli fieri in potestate possit. sed nec in d. l. de arbi. dicit solui cōpromissum, sed nō compelli sententiam dicere. Accursius.

ADDITIO. Requiritur ergo, vt assignatio teneat, q filius sit in ptāte vt hic: siue sit exhæredatus, vel nō: siue iā natus, siue posthumus: vt l. j.

m Quibuscunque verbis. Etiā nutu. vt ff. e. l. j. §. assignare. & pure, vel sub cōditione. ff. eo. l. assignare.

DE BONORUM possessio.

Suprà visum est, de hrēd. sucb. quę ex testō: et ab intestato deferunī iure ciuili, et partim iure p̄torio. Verùm qa p̄tor interdū emendauit, īterdū cōfirmauit ius ciuile, ī successione testati et intestati, dādo bonorū possessionē, ideo subdit de bonorum possessionibus.

IVs bonorum. Totus iste titu. diuiditur ī quatuor partes. Primo ponit causas propter quas fuit introducta bono. possessio: de iure prætorio. Secundo ponit quas bono. possess. prætor facit. Tertio Imperator quasdam

Ista gl. nō est Accursij.

† Alciat. lib. paterg on. j. ca. 16. putat adiectiones hoc loco accipi p modis adsequēdi ius ciuitatis Romanæ.

Cōtinuatio.

Diuisio.

1 Quod facit vt obligatus assignare libertus nō teneatur tradere filios, nec dñiū eorū: sed sufficiat dicere, sup tali fundo recipiatis, de quo vide Ioā. Fab. hic.

† ff. eo. l. j. Velleio Rufo & c.

Cōtinuatio.

*Ant. Augu. libr. emēda. iij. c. vij. legēdū putat ex Pand. Plo Velleo Rufo & Hosterio Scapula cōsulibus. & ī qbusdā codicib' legiſ Sullio Rufo, & Hosterio Scapula cōsulib.

Diuisio.

quasdam corrigit, & emendat. Quarto quæ tum tẽpus, & quale statutum sit ad cognoscendam bonorũ possessionẽ. Secũda ibi, Sunt autẽ bonorum. Tertia ibi, Sed eas quidem. Quarta ibi, Cum igitur plures.

d Alienus posthumus. Quis sit, * dic vt supra de lega. §. posthumo.

e Non poterat. Vt ĩ. de legatis. §. posthumus. contra Sol. vt ibi.

f Honorario. ff. eod. l. non est. §. vbicunque, contra. Sed hic specialiter ex illa regula excipitur per ipsum prætorem: & quo ad hoc derogatur illi regulæ generali, quia nõ est dubium, quin generi per speciem derogeẽ: vt ff. de pœnis. l. sanctio legũ.

possessionis a introductũ est à prętore, emẽdãdi b veteris iuris gratia. Nec solùm in intestatorum hęreditatib. vetus ius eo modo prætor emẽdauit, c sicut suprà dictum est: sed in eorum quoque qui testamento facto decesserint. Nam si alienus posthumus d hæres fuerit institutus, quamuis hæreditatem iure ciuili adire non poterat, e cum institutio non valebat: honorario f tñ iure bonorum possessor g efficiebaẽ: videlicet cum a prætore adiuuabaẽ. Sed & is, h a nostra constitutione i hodie rectè hęres instituitur, quasi & iuri ciuili nõ incognit9. k Aliquando tamen neque emendandi, l neq; impugnandi m veteris iuris, n sed magis confirmandi gratia prætor pollicetur bonorum possessionem. Nam illis quoq;, qui rectè testamento facto hæredes instituti sũt, dat secũdum tabulas bonorum possessionem. o Item ab intestato suos hęredes, & agnatos ad bonorum possessionem vocat. sed & remota p quoque bonorum possessione, ad eos pertinet hæreditas iure ciuili.

Prætor solus nõ facit quẽ hæredem, sed loco hædis. Arc.

Quos autem solus vocat prætor ad hæreditatẽ, q hędes quidẽ ipso iure nõ fiunt. nam prętor hędem facere nõ põt. r Per legem enim tantum, vel similẽ iuris cõstitutionem hęredes fiũt: veluti per senatusconsulta, s & constitutiones principales. sed cum eis prętor dat bonorum possessionem: loco hæredũ constituuntur: t & vocantur bonorum possessores.

CASVS. Dñe, iam video, q vos vultis tractare de bonorum possessionibus, dicatis igitur mihi, si placet, quare bonorũ pos. inuentę fuerint? Ad hoc rñdet, Amice, ius bonorum posses. introduxit prætor gratia antiqui iuris emendandi. Nec.n. solum in hæreditatibus, intestatorum antiquum ius per bonorũ posses. emẽdauit prætor, vt supra dictum est: sed etiam in hæreditatibus eorum, qui facto testamento decesserũt. Nam olim si alienus posthum9 ab aliquo esset institutus, quamuis iure ciuili hæreditatẽ adire non poterat, vtpote, quia institutio non valebat, iure tamen prætorio iuuabatur, & ad bono. posses. admittebatur. Et ita loquiẽ in hoc casu, qualiter ꝑtor vetus ius, & facto testamento per bonorum posses. emendauit. Sed licet hoc de iure antiquo obtinebat: hodie tamen per nostram cõstitutionem huiusmodi posthumus alienus rectè institui potest. tãquã iure ciuili non incognitus. sed quanquam dixerim tibi, q prætor introduxit bonorum poss. gratia antiqui iuris emendandi: aliquando tamen neque emẽdandi, neq; impugnandi antiqui iuris, sed magis confirmandi gratia prætor bonorum posses. pollicet. Prætor.n. non solum indigentibus a iure ciuili exclusis, sed etiam non indigentibus suum tribuit auxilium. Nam & illis, qui in testamento facto hæredes instituti sunt, & de iure ciuili adire possunt, bonorũ possessionem secundum tabulas testamenti pollicetur. Item ab intestato suos hæredes, & cognatos ad bonorum possessionem admittit. Hi tamen omnino bonorum possessione remota de iure ciuili ad hæreditatem admittuntur. Et hæc dicuntur vsque ad illũ §. Quos autem. Franciscus.

a Ius bonorum possessionis. Id est, bonorum possessio, quæ est ius persequendi, retinendique patrimonij, quod cuiusque, cum is moritur, fuerit: vt ff. eod. l. iij. §. bonorum. Accursius.

b Emendandi. Id est, supplendi. quia minus plenè dixerat ius ciuile, non cognoscens emancipatos: vt ĩ. de hæred. quæ ab intest. §. emancipati. sic ad legẽ Rhodiam de iactu. l. vlt. §. j. & fina. Vel dic, emendandi ꝓpriè, vt in agnatis fœminis, vbi ius prætorium ꝯ ius ciuile induxit: vt ĩ. de legitima suc. §. cæterum. versic. sed quia. & in posthuma: vt ĩ. §. proxi.

c Emendauit. Exponẽ. vt supra.

g Bonorum posses sor. Secundum tabulas.

h Sed & is. scilicet posthumus alienus. Accur.

i Cõstõne. Scilicet Græca: vt ĩ. de lega. §. posthumus.

k Non incognit9. Sed cognitus. Nam constitutiones sunt de iure ciuili: vt ff. de iustit. & iur. l. ius autem ciuile.

l Neq; emendandi. Vt supra eodem. primo respõ. Et dic emendandi, id est supplendi.

m Neq; impugnãdi. Vt supra proxi. resp. dic, id est, corrigendi.

n Veteris iuris. scilicet ciuilis.

o Bonorum possessionem. Nota tres vias prætoris.

p Remota. Quare ergo fecit prætor? Rñ. vt successorib. vias ampliaret: vt ĩ. eo. §. quos. sic. ff. de leg. ij. l. cũ filius. §. varijs. Arg. ꝯ. ff. naut. caup. stab. l. idẽ. §. sed an sit. & § sed si gratis.

ADDITIO. Dic, quòd imò concordant: quia ibi & si non necessarium, vtile tamen fuit prætorem se intromittere: quia qui recipit, omnino tenetur, vt ibi, quod non semper erat de iure ciuili, secundum Ang. hic.

Quos autem. CASVS. Dñe, iam video, q prętor succurrit non solum indigentibus: sed pro Deo nũquid est & alia differentia inter eos, qui de iure prætorio, & eos qui iure ciuili succedunt? Ad hoc rñdet, q sic. Illi.n. quos solum prætor ad successionem vocat, ipso iure hæredes non sunt. Nam prætor hæredes facere non potest. Per legem.n. tantum, vel per similem constitutionem iuris, veluti per senatusconsulta, vel per constitutiones principum fiunt hæredes: sed illi quib. prætor dat bono. poss. loco hæredum cõstituuntur, & in bonorum possessionem, loco hæredum inducuntur: & bonorum possessores appellantur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. adhuc autem.

q Ad hæreditatem. Id est, ad successionem: vt emãcipatos ab intestato, & cognatos.

r Per senatusconsulta. Tert. & Orfic.

s Constituuntur. Vt C. de suis & legiti. hæredi. leg. fina.

ADDITIO Idem in succedentibus ex constitutione alicuius Baronis vel Marchionis: quia censetur esse ius

* Tu verò videto hic apud Por. & ibidẽ de triplici posthumo ibidẽ 1 ad dicta.

Generi ꝑ speciẽ derogatur.

† Huius iõnẽ vide apud Alc. lib. 3. parergõ. c. iij.

¶ Eliciũt hinc docto. aliud esse bonorũ possessionẽ, & aliud possessionẽ bonorũ, q altera iuris sit, altera verò facti. Quę q̃d sint vide hic apud Bal. Ios. Pla. & p Ias. in ad di. adpor. At curita appellẽ. vide apud eũdem Por. nu. v.

esse ius pretorium. Et nota quòd non habet nisi actiones vtiles, nec ciuiles efficiuntur prætoriæ, secundũ An.

Adhuc autem. CASVS. Domine, iam video quare prætor introduxit bonorum possessio. & in quo differant illi, qui admittuntur de iure ciuili, ab his q de iure prætorio admittũtur. nunquid est aliqua alia ratio, quæ mouit prętorem, vt ipse successiones ampliaret? Et ipse respondet quòd sic. Adhuc enim omnes alios gradus I bonorum possessio. dandis fecit prætor. Multum enim studuit prætor ad hoc, ne aliquis sine successione moriatur, & ideo ius percipiẽdarum hęreditatum per legẽ duodecim tabularum finibus angustissimis constitutum prætor ex bono, & ęquo (bonorum possessioné introducendo) dilatauit. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. sunt autem bonorum possessores. Cuius casus est planissimus vsque ad illum §. Sed eas. Franc.

Prætor ampliat successionis materiam vlterius, quàm sit per legẽ duodecim Tabularum. hoc dicit. Aret.

Adhuc aũt & alios complures [a] grad⁹ ꝑtor fecit in bonorũ possessionibus dãdis, dũ id agebat, ne qs [b] sine successore moreretur. Nã angustissimis [c] finib. constitutũ per legẽ duodecim Tabularũ ius ꝑcipiendarũ hæreditatũ, prætor ex bono, & æquo dilatauit.

Decem bonorum possessiones hic enumerantur, quarum duæ primæ competunt testamento facto, reliquæ verò ab intestato. Ang.

Sunt aũt bonorũ possessiones ex testamẽto quidẽ hæ: prima q̃ prȩteritis liberis [d] dat, vocaturque Cõtra tabulas. [e] † Secũda, quã omnib. iure scriptis hȩredib. prætor pollicetur, ideoq; vocatur Secũdum tabulas. [f] Et cùm de testatis † prius locutus est, ad intestatos transitũ fecit. [g] Et primo loco [h] suis hȩredib. & ijs qui ex edicto prætoris inter suos hæredes connumerãtur [i] dat bonorum possessionẽ, quæ vocatur Vnde liberi. [k] Secundo legitimis [l] hȩredib. Tertio decẽ ꝑsonis, quas extraneo manumissori [m] præferebat. Sunt aũt decẽ personæ hę, pater, mater, auus, auia, tã paterni, quã materni, item filius, filia, nepos, neptis, tam ex filio, quam ex filia: frater, soror, consanguinei, vel vterini. Quarto cognatis [n] proximis. Quinto tanquam ex familia. [o] † Sexto patrono [p] patronęq; liberisque eorum, & parẽtibus. Septimo [q] uiro, & vxori Octauo cognatis manumissoris.

Bonorum possessiones cõtra tabulas, & secundum tabulas: item Vnde liberi, & Vnde legitimi, siue agnati, hodie sunt necessariæ.

[a] Cõplures. Quàm lex duodecim tabularum, vel quam dixerat.

[b] Ne quis. Sic ff. de interrog. act. l. & quia. in prin.

[c] Nam angustissimis. Nam sui hæredes, & agnati tantum succedebãt de iure ciuili, ius integrum habẽtes: quia nõ sunt emãcipati, de alijs enim non dicitur: vt s. de hæred. quæ ab intesta. §. j. & de le. agna. suc. in princi.

[d] Prętcritis liberis. Siue emancipatis, siue nõ: vt C. de lib. præ. l. maximum. circa prin. Accur.

ADDITIO. Non tamen datur exhęredatis: item nec institutis, nisi * cõmisso edicto per prætcritos: vt l. non putaui. in prin. & §. fi. ff. de bon. poss. contra tabul. licet adhuc dictus præteritus non petat, nec amplius petere possit contra tabulas secundum Ange.

[e] Contra tabulas. Sed quare datur suis contra tabulas: cum ipso iure nullũ sit testamentũ: vt s. de exhæ. li. in prin. R. duas habet vias, Vnam de iure ciuili, ꝑ quam potest dicere nullum. Aliam de iure pretorio, per quam nõ dicit nullum, sed annullandũ: cum nec fieri, nec desinere possit hęres de iure prætorio: vt C. de li. præ. l. fi. & s. eo. §. quos autem. Item quare cõtra tabulas dicitur ex testamento: cum magis cõtra testamentum dici deberet, cum rumpit testamentũ: vt C. de col. l. vt liberis? Respond. ideo sic dicitur, quia sine testamento competere non potest. Item quare hãc præmisit, cum secũdum tabulas dignior sit? R. quia donec ista competit, illa dari non potest: vt ff. de contra ta. l. illud. §. fi. & de se. nup. l. j. §. æquissimum. j. respon. Item nunquid hæc parenti datur contra ta. filij emancipati. Respõ. sic, ad instar patroni; vt ff. si a parente quis fue. ma. l. j. & ar. ff. de bo. dam. l. fi. sic ff. si ta. test. nul. exta. l. j.

[f] Secundum tabulas. Sic ff. si ta. test. nul. exta. l. j. Et hoc quando testamentum factum est in scriptis. alias secundũ nũcupationem: vt C. de secun. tabu. l. ij.

[g] Fecit. Sic ff. si ta. testa. nul. exta. l. j. in princip.

[h] Primo loco. Scilicet inter eas, quæ ab intestato deferũtur. Et no. hũc ordinẽ qui sequitur, in edicto fuisse: sed nõ in obseruando: vt j. sequitur.

[i] Connumerantur. Vt s. de hęred. quæ ab intesta. §. ij. & §. emancipati.

[k] Vnde liberi. Quid erit econtra si filio emãcipato mortuo? Responde, pater habet bonorum possessionem, Vnde parentes, vel Vnde liberi vtiliter: cum æqua ratione vocent patrẽ ad hæreditatem filij: vt ff. de inoffic. testamẽ. l. nam & si. ff. vnde libe. l. scripto. Vel dic Vnde legitimi, cum semper contracta fiducia eum emãcipet: vt s. de legitima agnato. success. §. fi. Itẽ nũquid filio i bonis matris dat hæc bonorũ possessio? R. nd. non: vt C. de suis & leg. hæredib. l. fin. Item nũquid in alijs vlterioribus ex linea descendentib. supradicta seruãtur. i. vltra filios? R. sic, cũ oẽs inferiores dicant liberi: vt ff. de ver. sig. l. liberorũ. in princip.

[l] Secundo legitimis. Id est agnatis, & eis qui eorum loco sunt, vt s. de leg. agnat. suc. §. j. & ij. & §. hoc etiã. & ff. vnde legi. l. j. §. hæc autem. ij & l. iij.

[m] Tertio x. Personis quas extraneo manumissori. i. ei qui emebat filiũ a patre, & postea eum manumittebat. [z] nã sic fiebat olim emancipatio: vt s. q. mo. ius pa. po. sol. §. præterea. vel melius: vt j. eo. §. quæ autẽ.

[n] Quarto cognatis. Qui iure ciuili non vocantur: vt ff. vnde cog. l. j. j. respon. & s. de suc. agna. j. respon.

[o] Quinto tanquam ex familia. Quæ dabatur patrono, liberto moriente intestato: sequens dabatur eidẽ liberto moriente cum testamento, secũdum quosdã. Vel dic, [3] quod hęc familiæ. i. agnatis trãsuersalib⁹ patroni dat vsq; ad quintũ gradũ: vt ff. de ver. signi. l. ꝓnunciatio. § familię. & j. e. § eumq;. & s. de suc. li. §. multis. Sequẽs patrono & descẽdentib. & ascendentibus vsq; ad quintũ gradũ. Prima eñ nõ valet: cũ hic tractetur tantum de iis quæ ab intestato deferuntur.

[p] Sexto ꝑrono. Quare prius agnati patroni vocantur, q̃ ipsi ꝑroni? R. [4] hic ordinẽ edicti seruat: nõ qualiter succedi de facto debeat: & hic error i alijs casib. inuenit.

[q] Septimo. Deficiente parẽtela & fisco excluso [5] vt C. vnde

[a] Cõmittere edictũ, i. aperirir edictũ instituto, de contra ta. quod sic pręteritus petendo. glo. in l. iij. §. si qs a liberis ff. de cõ tra ta. nã instituti eo ipso q alij sunt ꝑteriti habent bon. poss. cõtra tab. gl. in le. si post mortẽ. §. fi. ff. d bo. pos. cõtra tab. & nõ solũ aperitur edictũ per natũ, sed etiã ꝑ nascitu rũ. l. illud §. fin. ff. de contrat. Aegi. Per.

† Idem fere operat bonorum possessio cõtra tab. & querela inofficiosi testamẽti, sed ista de iure ꝑtorio, hęc de iure ciuili. Aegi. Per.

† Aliàs, de testamẽtis.

† Etiã si sit nullũ testamentũ: vt qa sine cã ꝑteritus sic sicut de filio supra dictũ est, & hæc vera in ascẽdentibus ꝑ masculinũ sexũ: secus si ꝑ fœmininum. qa da quere la tantũ. l. illud. §. ad te't. ff. de cõt. a. Ang.

† Pro quo iure venit ad bona filij emancipati.

† His verbis. Tanquã ex familia, ius gentilitatis significari putat Alcia. lib. parergõ. j. c. xij. quo loco pulchrè explicat q diceretur gentiles.

[z] Placet Fa. & Angelo.

[3] Idẽ lo. Fa. Ange. & las.

[4] Idem ꝑ dic. scrib.

[5] Idẽ Angel.

X. Bonorū possessiones.

Sed eas † quidē prætoria introduxit iurisdictio: a nobis tamē nihil incuriosum a prætermissū est: sed nostris constitutionibus b oīa corrigentes, cōtra tabulas quidē, & secūdū tabulas bonorū possessiones admisimus, vt pote necessarias c cōstitutas: necnō ab intestato Vñ liberi, & Vñ legitimi, bonorū possessiones.

Bonorum possessio Vnde decē personæ, est hodie sublata, et in eius locum bonorum possessio Vnde cognati, est collocata. Ange.

Quæ autē in prætoris edicto quinto loco d posita fuerat, id est Vnde decē personæ: eā pio proposito, & cōpendioso sermone superuacuā ostēdimus. Cū enim præfata bonorū possessio decem personas præponebat extraneo manumissori: e nr̄a cōstitutio, f quā de emācipatione liberorum fecimus, oībus parētib. eisdemq; manumissorib. g cōtracta fiducia h manumissionē i facerē dedit: k vt ipsa manumissio l eorū hoc in se habeat priuilegiū, & superuacua fiat supradicta m bonorū possessio. Sublata igitur prędicta quinta bonorū possessiōe, in gradū eius sextā antea bonorum possessionē induximus, & quintā fecimus: quā prætor proximis cognatis pollicetur.

Bonorum poss. Tanquam ex familia, et Vnde liberi patroni patronæq;, et parentes eorum sunt sublatæ. Aret.

Cumq; antea septimo loco fuerat bonorū possessio, tanquā ex familia, & octauo Vñ patroni, patronęq;, & parētes eorū, vtranq; per cōstitutionē n quā de iure patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cū enim ad similitudinē successiōis ingenuorū, libertinorū successiones posuimus, o quas vsque ad quintū gradū tantūmodo coartauimus, vt sit aliqua inter ingenuos & libertinos differētia: sufficit eis p tā cōtra tabulas bonorū possessio, quā Vñ legitimi, & vñ cognati: ex quibus possunt sua iura vēdicare, omni scrupulositate, & inextricabili errore duarū istarū bonorū possessionum resoluta.

Etiam hodie viget bonorū possessio Vnde vir et vxor, et certum locum occupat. Et bonorum possessione Vnde cognati manumissoris prorsus sublata, remanent tantum sex bonorum possessiones ordinariæ. Ange.

Aliàs vnde liberi patronorum.

Alibi vtraq; per constitutionem nostram.

C. vnde vir & vxor. l. prima.

Sed eas. CASVS. Domine iam video quòd prętor decem bono. posses. introduxit: duas ex testamento, & octo ab intestato, nunquid remanent omnes in statu suo? Ad hoc respon. quòd non. Nam licet supra dictas x. bono. pos. prætor ex sua iurisdictione introduxit: a nobis tamen nihil sine cura, & studio prætermissum est: sed per nostras constitutiones omnia corrigētes: duas bono. pos. ex testamento a prætore introductas, videlicet contra tab. & secundum tabu. vt pote necessarias constitutas, diximus: nihil penitus circa eas immutantes: & similiter ab intestato bono. poss. Vnde liberi, & bo. posse. Vnde legitimi, in suo ordine, & vigore remanere permisimus. Illam autem bon. po. quæ appellatur Vnde decem personæ, & quæ in edicto prætoris quinto loco posita fuerat, enumeratis videlicet duabus bono. posse. eā pio proposito, & compendioso sermone superuacuam esse ostendimus. Cum enim prædicta bon. pos. decem personas supra enumeratas extraneo manumissori præponebat, id est illi, qui non contracta fiducia succedendi emancipauerat: nostra constitutio de emancipatione liberorum facta, omnibus parētibus liberos manumittentibus, hoc gaudere priuilegio concessit, vt ex ipsa liberorum emancipatione (licet hoc modo dicatur expresse) fiduciā succedendi tacitè videātur contraxisse. Manifestè ergo liquet prædictā bon. pos. Vnde decē personæ, superuacuā esse: cū nullius hodie manumissor nostræ constitutionis authoritate (vt dictum est) contracta tacitè fiducia succedēdi in bonis manumissi intelligatur manumittere. Sublata igitur quīta bo. pos. in gradum eius & locum, & illā bo. pos. quæ antea sexta fuerat, videlicet bo. pos. Vnde cognati, per nostrā constitutionē induximus: & eandē quintā fecimus: & cū olim in edicto prætoris septimo loco posita fuerat bo. pos. quasi ex familia. & octauo loco bo. pos. Vnde liberi patroni, patronæque & parentes eorum: vtrāque per nostrā cōstitutionē de iure pa. factā euacuauimus. Cum enim ad similitudinē successiōis ingenuorū, libertinorum successiōes vsque ad quintū gradū coartantes posuerimus: sufficiūt prædictis personis tā cōtra ta. bon. pos. quā Vnde legitimi, & vnde cognati, per quas possint prædictæ personæ sua iura vēdicare: omni scrupulositate, & inexplicabili errore duarū prædictarū bo. pos. remota. & bon. pos. vnde vir, & vxor, quæ inter veteres bon. pos. in nono loco posita fuerat in suo vigore seruauimus: & altiori loco i. sexto eam posuimus, decimam verò bon. pos. quæ appellabatur Vnde cognati manumissoris: propter prædictas causas merito abrogauimus: vt tātum sex bon. poss. ordinariæ permaneant suo vigore pollentes. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. septima eas. Iran.

Sed eas. Scilicet supradictas decē bonorum possessiōes.

a Incuriosum. Id est, sine cura.

b Constitutionib. quæ remanserūt in Græco. Accur.

c Necessarias. Id est vtiles: sic ff. de offi. præto. l. j. in prin.

ADDITIO. Dic imò aliquæ sūt necessariæ: vt j. eod. §. fi. & c. Ang.

d Quinto loco. Scilicet connumeratis bo. pos. ex testamento & ab intestato.

e Manumissori. Expone: vt s. §. iij. Vel dic, quod extraneus manumissor est ipse pater, quando nō ex contracta fiducia emancipat. Sed si quæras quare sibi ipsi præfertur? Respon. sane intelligas vt pater auum emācipantem nepotem præcedat, vel si ipse pater emancipauit: inueniūtur tamen nouem personæ, quæ præcedunt.

Extraneus manumissor.

f Constitutio. C. de eman. li. l. fi.

g Manumissoribus. Id est, emancipatoribus.

h Contracta fiducia. Id est, saluo iure succedēdi. Ac.

i Manumissionem. Id est emancipationem.

k Dedit. Id est, concessit.

l Manumissio. Id est emancipatio.

m Supradicta. Bo. pos. Vnde decem personæ,

n Constitutionem. De qua habuimus mentionē s. de suc. lib. §. sed nostra.

o Posuimus: vt s. de suc. li. §. multis.

p Sufficit eis. tam cognatis, quā agnatis patroni.

Addi-

ADDITIO. Qui excludunt agnatos, & cognatos ipsius liberti: vt l. liberto sine liberis. ff. de bo. lib. nec eis fit iniuria: quia si stetissent in seruitute, non habuissent cognationem.

a Altiori. Hinc trahe, quòd digniores altiori loco sedere debēt [1] & est altior, qui proximior domino est: tirones verò posteriori: vt C. de tiro. l. fin. lib. xij. & ff. de aqua plu. arcē. l. j. §. pen. & C. de offi. recto. pro. l. potioris. Accur.

b Decima. Bene dico sexto poni. & hoc dico sublata decima. Accur.

c Enumeratas. s. eo. § cumque.

1 Et ad hoc ipso rati pōt officiu iudicis, non autē agi actione iniuriarū: secūdum Ioan. Fa. hic.

Aliā verò bonorū possessionē, q̃ Vñ vir & vxor appellat: & nono loco inter veteres bonorū possessiones posita fuerat, & ī suo vigore seruauimus, & altiori [a] loco, id est sexto, eā posuimus: decima [b] quoq; bonorū possessione, q̃ erat Vñ cognati manumissoris pp causas enumeratas [c] meritò sublata: vt sex tātūmodo bonorū possessiones ordinariæ permaneant, suo vigore pollentes:

Si lex dat alicui bonorum possessionem de nono ex testamento, vel ab intestato: illa dicitur septima extraordinaria. Aret.

Septima eas secuta, quā optima rōne p̄tores introduxerūt. [d] Nouissimè em̄ p̄mittit̄ † edicto ijs ēt bonorū possessio, q̄bus vt detē, [e] lege, [f] vel senatusc̄osulto, [g] vel c̄stitutione [h] c̄oprehēsum est: quā neq; bonorū possessionib. quę ab intestato veniunt, neq; ijs, quæ ex testō sunt, prætor stabili iure connumerauit: sed quasi vltimum, & extraordinarium [i] auxiliū (prout res exegit) accōmodauit ijs, s. q ex legib. senatusconsultis, constitutionibusve principum, ex nouo iure, vl' ex testō, vel ab intestato veniunt.

Ne diutius creditores suis actionibus experiri remorentur, ac percūctādo eludant, liberis, & parentib. anni spatiū, agnatis vero & cognatis dierū centū, ad petendā bonorū possessionē præfinitur: portio an̄s nō petētis pari in gradu accrescit: vel si nullus extiterit, per edictum successorium qui in sequenti sunt gradu admittuntur.

Cū igitē plures [k] spēs successionū prætor introduxisset, easq; per ordinē dispoluisset, [l] & in vnaquaq; specie successionis sæpè plures extent dispari gradu personę, ne actiones creditorum differrentur, [m] sed haberent quos conuenirent: & ne facilè in possessionem bonorum defuncti mitterent, & eo m̄o sibi consulerent, ideo petendæ bonorum possessioni certum tēpus præfiniuit. Liberis [n] itaque, & parentib⁹, tam naturalibus,

Septima eas. CASVS. Domine, iam video qualiter correxistis ius prætorium circa bonorū possess. à prætore introductas: & qualiter quatuor per vestram constitutionē sublatis, sex tantum modo bonorum possessio. fecistis: pro Deo dicatis, si placet nunquid est aliqua alia bonorum possessio? Et respon. quòd sic: nam sex prædictas bonorum poss. ordinarias septima extraordinaria subsecuta est, quam quidē septimam extraordinariam prætores optima ratione introduxerunt: & hæc septima extraordinaria, omnibus his cōpetit, quibus vt detur bonorum possessio, lege, vel nouo iure, vel senatusconsulto cautum est: quam quidem septimam extraordinariā bonorum pos. prętor, neq; bonorum possessionib q̃ ab intestato, neque eis q̃ ex testō sunt, stabili iure connumerauit; sed q̃ique ex testamento, & q̃ique ab intestato, quasi vltimum, & extraordinarium auxilium prout res exigit, accommodauit illis, qui ex legibus, vel senatuscon. vel principum constitutionibus nouo iure ex testō, vel ab intesta. ad successionem veniūt. Et h. d. vsq; ad illum §. Cum igitur plures species. Cęteri casus vsque in fi. tit. plani sunt.

† Aliàs, p̄mittit.

d Introduxerunt. Vt ff. vt ex legi & senat. l. j. j. respon.

e Vt detur. s. bonorum possessio. Et nota duo [2] esse necessaria, vt hęc bonorum possessio competat, scilicet vt lege caueatur, vt bonorum pos. detur, & q. de iure ciuili non possit succedere, aliàs competit Vnde legitimi: vt ff. vnde legi. l. iij. & ff. vt ex legi. & sena. l. j. §. fin Accur.

2 Imò quatuor requiruntur. Ias. I l. fi. C. vnde legi.

f Lege. Ponunt quidam ex testamento: vt C. de inoffic. testa. l. iij. §. sed cum eam. ex eo, q. filius natus in puerperio institutus pręsumitur. ab intestato ponunt exēplū in agnatis fœminis, & in quibusdā cognatis qui efficiunt agnatis similes: vt s. de leg. agn. suc. §. hoc ēt. Vtrunq; reprobo: [3] quia nulla lex expressè dat supradictis bo. pos. sed eos succedere dicit. Ergo nō dat hęc septima, sed vnde legitimi: vt ff. vnde legit. l. iij. Pone ergo exemplū ex testō in posthumo alieno instituto: vt s. eo. §. j. [4] qui incipit, nam si alienus. Item tam ex testamento, quàm ab intestato. pone exemplū in eo, qui decessit apud hostes in cuius bonis datur bonorum possessio ex legē noua Corne. ff. de bonorum possess. l. iij. §. sed & eius.

3 Placet Alc. in l. fi. C. vnde leg. i iiij. col.

4 Dic hoc exemplū nō cō bonū in doct. quia de iure non ve succedūt, de iure ciuili ergo habent Vñ legitimi: vt ff vnde leg. l. iij. d iure antiquo pror dabat bono. pos. ergo ista cōs lat. vt s. de le §. posthumo. Aug.

g Senatusc̄osulto. Orfic. & Tert. vt ff. vnde leg. l. ij. in principio. & §. fin. nam eis datur bono pos. ibi, & non succedebant de iure ciuili: vt supra ad Terty. ī principio. debet ergo dari hic: vt ff. vn le le gi. l. ij.

h Constitutione. Ponunt exemplum supra de legit. agna. suc. §. hoc etiam. Item C. de eman. libe. l. fin. Sed hoc reprobo. cum lege nō caueatur eis dari bono possess. Vnde legitimi: vt ff. vnde legi. l. iij. Potest tamen dici, quòd ibi subaudiatur maximè, & sic stabit prima expositio. Vel melius dic, si aliqua noua cōstitutio heret de nouo, quæ daret bonorum possessionem, ex ea daretur hęc septima.

Carboniana possess. hoc ius nō tribuit.

In feri prius exem pluribus est danē.

i Et extraordinarium. No. duob. modis fieri bonorum possessionem extraordinariam: quia vaga, vt hic. item quia non tribuit ius: vt Carboniana, & venter mittatur in possessionem; & illa quę datur gratia agnoscendę litis quę datur sine causę cognitione: vt ff. de carbo. edict. l. iij. § causę. & de vent. in possess. mit. l. vbicunq;. §. interdum & de inoffi. test. l. Papinianus. §. j. & altę cum causę cognitione: [5] vt ff. de bo. poss. l. iij. §. si causa & quis ordo in bonorum pos. ser. l. ij. §. dies. & §. in bonorum.

5 Hodie aut sine petitiōe, & sine causæ cognitione, & datiōe cōsilij iudice agnoscunt. arg. l. pe. & fi. & quod ibi not. p gl. & doc. C. qui admit. ad bono. poss. &c. Ang.

k Plures. Quia decem, quarum sex remāserūt ordinariæ. vt s. eod. §. aliam. vsque ad §. septima.

l Dispoluisset. Alio modo in edicto, quàm de facto competit: vt diximus s. eod. tit. §. sexto.

m Differrētur. Sic ff. de suc. edic. l. j. j respon.

n Liberis. Naturalibus & emancipatis & emancipātibus: vt ff. de suc. edict. l. j. §. fin.

Anni

a Anni spatium &c. In honorē sanguinis: imò nō videnť coartandi, cū velut ad ppria bona veniāt: vt ff. eo. de suc. edic. l. j. §. largi⁹. & de li. & posth. l. i suis.

b Adcrescit. Partes. n. non petentium accrescunt petentib. vt C. quan. non pe. par. pe. acc. l. j.

talis, q̄ a p̄tore viuo decernit: & hoc olim solenniter: hodie sufficit quocunq; mō dicat se velle agnoscere, q̄ iudicialis dici pōt, qa in iudicis p̄ntia agnoscit, vt hic. & C. q admit. ad bon. pos. l. pe. & fin. Itē nunqd hodie bonorū possessiones locum habeāt? R̄n. sic: nā & eas pponere quis pōt: & 9 tabulas, necessaria est filio emācipato & p̄terito. Itē vn vir, & vxor, necessaria vī. & vt olim aliæ nō erāt necessariæ, sic nec hodie: eis t̄n vti possum⁹. Alij 9, cū nou⁹ mod⁹ succedēdi sit inuēt⁹: vt l Auth. de hær. ab intest. p totū. colla. ix.

l Ostenderit. Corā quocunq; iudice.

quā adoptiuis in petēda bonorū possessione anni spatiū, a cæteris aūt adgnatis, vel cognatis, cētū dierū dedit. Et si † intra hoc tp̄s aliquis bonorum possessionem non petierit, eiusdē gradus p̄sonis adcrescit: b vel si nullus sit, deinceps cęteris bonorum possessionem perinde ex successorio edicto c pollicet, d acsi is, qui præcedebat, ex eo numero non esset. e

Primo repudiāte bonorū possessionē statim sequēti incipit currere tempus. Aret.

Si qs itaq; delatā sibi bonorū possessionē repudiauerit: f nō quousq; tp̄s bonorū possessioni p̄finitū excesserit, expectatur: sed statim cæteri, ex eodē edicto admittunť. g

Dies ad bonorū possessionē agnoscēdā p̄fixi vtiles sunt, nō cōtinui: & bonorū possessionem citra solennitatem corā iudice agnoscere sufficit.

In petēda aūt bonorū possessione dies vtiles h singuli p̄siderant. Sed bñ anteriores principes i & huic causæ p̄uiderūt, ne quis p petenda k bonorum possessione currat: † sed quocunque † mō admittentis eā † iudiciū (intra statuta tñ tp̄a) ostēderit, l plenum habeat earum beneficium.

TITVLVS XI.

DE ACQVISITIONE per adrogationem.

Quamuis omnia adrogati bona (his demptis quæ capitis deminutione pereunt) arrogatori patri olim pleno iure acquirebantur, hodie tamen solus aduentitiorū vsusfructus (instar naturalium liberorum) illi quæritur.

Est & alteri⁹ gñis p vniuersitatem successio, m quę neque lege duodecim tabularum, neq; prętoris edicto, sed eo iure, quod cōsensu n receptum est, introducta est. Ecce. n. cum paterfamilias sese in adrogationē dat: oēs res o eius corporales, & incorporales, quæq; ei debitæ sunt, adrogatori antea p quidem pleno iure adqrebant: exceptis ijs q̄ p capitis deminutionē q p̄eunt, quales sunt operarum, r obligationes, & ius adgnationis. s †

c Ex successorio edicto. Hoc intellige in cognatis, sed inter agnatos successoriū edictū locū non habebat: sed hodie vtrunq; locum habet. vt supra de legi. agna. suc. §. placebat.

d Pollicetur. Scilicet prætor.

e Non esset. Exclusus tamen tanquam filius admitti pōt vt agnatus. & exclusus vt agnatus, admittitur vt cognatus, vt sibi succedere videatur: vt ff. de succes. edi. l. j. §. sed videndum.

ADDITIO. Tu dic q̄ simplex repudiatio, vel relata ad hæreditatem, cōcernit omne ius, & oēs vias succedendi, quā habet substitutum. secus si ad ius adeundi: quia ad illud tantum refertur, quod exprimitur: nisi esset adiecta causa generalis, puta quia hæreditas est dānosa, vel similis: nam ex tali ratione repudiatio ad vtrunque refertur, secundum Ang. hic.

f Repudiauerit. Intra suum tempus.

g Admittuntur. Vt C. eo. l. fi.

h Dies vtiles. In quibus tria occurrere oportet, scilicet quod iudicis copia sit, item actoris, item rei, vt ff. de diuer. & temp. præscr. l. j. & ff. quis ordo in bon. pos. ser. l. j. in princi. & §. dies.

ADDITIO. Hoc verum intellige de iure antiquo. Item in illis bo. pos. q̄ tribuunt ius: secus in alijs, vt est bon. pos. quæ datur gratia litis agnoscendæ. Itē Carboniana, & quæ ventris nomine: de quib. an tribuāt ius in pos. & an hodie procedant & in eis locum habeat iste tex. vide per Io. Fab. hic. Hodie autem indistinctè in omnib. bo. pos. dies dicuntur vtiles: etiam si iudex pro tribunali non sedeat: & incipiunt currere a die scientiæ: & currunt quandiu non dubitat, an sibi competat bon. pos. secundum Ang.

i Principes. C. qui admit. ad bonorum possessionem l. penul. & l. fin.

k Pro petenda. Erat enim alia edictalis, quæ ex edicto mo. tui prætoris competebat: hanc nō erat necesse peti: vt ff. de bo. pos. l. iij. §. sed si nemo. Alia decre

DE ACQVISITIONE per &c.

Quia bona q̄ nobis acquirunť tītu. vniuersali, aut acquirunť p aditionē hęreditatis, aut p bon. poss. aut p arrogationē, aut per adiectionem bo. causa libertatum conseruandarum. §. fi. s. per quas perso. no. acqui. ideo viso s. de hære. & bo. pos. sequitur videre de acquisitione per adrogationem. Porcus.

Est & alterius. Totus iste titu. diuidītur in tres partes. Primo vnde fuit introducta acquisitio per arrogationem. Secundo postea illud declarat tam de iure antiquo quàm moderno: & quid arrogatori acquiratur. Tertio an arrogator teneatur ad debita arrogati. Secunda ibi, Ecce enim. Tertia ibi, Sed ex diuerso.

m Successio. Vt ff. pro soc. l. actione. §. morte vnius. ver. societas.

n Consensu. Scilicet arrogātis, & arrogati.

o Omnes res. Et etiam filij: vt s. de adop. §. illud.

p Antea. Id est, iure veteri.

q Per capitis dimin. Scilicet minimam, nam dando se in arrogationem, minimam capitis diminutionem patitur: vt s. de capi. dimi. §. minima.

r Operarū. Hoc intellige de opis, q̄ a libertis debenť: & nō trāseūt ad hr̄dē extraneū: vt sunt obsequiales. q̄ i faciendo p̄sistunt. s. assurgere, & similia: vt ff. de ope. lib. l. liberti. Itē in fabrilib. incertis: vt ff. de oper. lib. l. si operarū iudicio, aliud si p̄duxerit ille arrogatus operas alicuius. Nā istæ arrogatori quæruntur.

s Ius agnationis. Ius succedēdi, quod quis per agnationem

† Et hoc verū etiā ipso iure qñ eodē iure succedūt, secus si diuerso: vt hic p Ange.

Sic sua cuiq; nocet mora. Ægi. Per.

Hodie tñ necesse sit ab aula, qa nec decreto, nec partis citatione opus est, vt d. l. fi. sm Ang.

In scriptis exemplarib. & qbusdam impressis legiť curet.

† Aliās admittētis eumq; ad iudiciū &c. in scriptis exēplaribus sic, si admittēdi eā iudicium intra statuta. &c.

† Aliās iudiciū.

Hæc gl. non est Accursij.

Diuisio.

† Perdit arrogatus agnatione, i. ius succedendi tāquā agnatus, sed nō tāquā cognatus. Ægi. Per.

Operas obsequiales debēt liberti patronis.

ditionem consequeretur. & hoc hodie est: vt ĵ. eod. §. mortuo. Item ius petendæ bonorum possessionis perit, si ante eam petitam arrogandum se dederit, aliud si iam petijt, vt ff. vnde lib. l. fina. & de contra tab. l. iij. §. si emancipatus. Accursius.

ADDITIO. Ius adeddi de iure ciuili indistincte retinet. & fortè et inuitus adire cogi poterit ad instar nãlis.

a Cõstitutio. C. de vsufru. l. corruptionem. Accur.

b Nunc autem. Aduersaf ei, quod supra dixerat, q omnes res acquirebantur arroganti.

c Naturalium parentum. Vbi in aduentitijs tantũ vsufructus quæritur, vt C. de bo. quę lib. l. cũ oportet.

d Quæ extrinsecus. Id est in aduẽtitijs.

e Aliæ personę. Vt descendentes ex filio arrogato, vt C. cõmu. de succes. l. fina. vbi est cõstitutio de qua hic fit mentio. Item si hic arrogatus esset impubes, & impubes decederet, admitterentur & alij ex stipulatione. vt ff. de adoptio. l. non enim aliter. & l. his verbis. & l. hæc autem. & supra de adopt. §. cum autem. Sed quid in patre naturali, a quo hic arrogatus erat emancipatus? Rñ. Pla. eum præferri arroganti, 1 sed hodie fratres vtrinque coniuncti vocant cũ arrogante, vt in Authen. de hære. ab intesta. § consequens. colla. ix.

f Non possunt. Vt in aduentitijs, profectitia enim sibi non auferuntur.

g Conuenitur. De facto. nam non tenetur de iure: sed de ijs, quæ contraxit postquam fuit arrogatus, tenetur de peculio, vt ff. de peculio. l. f arrogatorẽ 2 & si tunc non defendat pater, in bonis ipsius patris fit missio: vt ff. quibus ex caus. in poss. ... eatur. l. Fulcinius. §. si quis. Accursius.

Arrogato quæ psonæ succedere debent.

1 Qd verũ intellige, vbi arrogatus ... sibi in secũdo gradu. vt qa est arrogatus tãquã nepos, aliàs secus secũdum Ang. hic.

2 Qd verũ si ... de peculio, aliàq si sibi hæreditas delata fuerit, distinguitur an iussu. pris quæsierit vel nõ, & an filiꝰ repudiet, & pi adueniat pro se & ... sicut fit in naturali, & legitimo, vel. ... C. de bo. quæ libe. Angel.

vsus etenim & vsusfructus, licet his antea cõnumerarentur: attamẽ capitis deminutiõe minima eos tolli nostra ꝓhibuit constitutio. a Nunc aũt b nos eãdẽ adqsitionẽ q̃ p adrogationẽ fiebat, coartauimꝰ ad similitudinem naturaliũ parẽtũ. c Nihil em̃ aliud, nisi tm̃mõ vsusfructꝰ tã naturalib. parentib q̃ adoptiuis per filios familias adqrit in ijs rebus, q̃ extrinsecus d filijs obueniunt, dominio eis integro seruato.

Arrogati filij in arrogatoris vita defuncti successio ad arrogatorem pertinet: nisi supersint, qui ei præferantur. Item pro debitis ante arrogationem contractis, non tenetur arrogator.

Mortuo aũt filio adrogato in adoptiua familia, et dñiũ rerũ eius ad adrogatorẽ ptrãsit: nisi supsint alię ꝑsonę, e q̃ ex cõstitutione nostra patrem in ijs, quæ adquiri nõ possunt, f antecedant.

Arrogator non tenetur nomine proprio ad debita arrogati prius contracta, sed nomine filij tenetur. Areti.

Sed ex diuerso, pro eo quod is debuit, qui se in adoptionem dedit, ipsõ quidẽ iure adrogator nõ tenef, sed nomine filij cõuenif: g & si noluerit eũ defendere, permittitur creditorib. per cõpetentes nostros magistratus bona, quæ eius cũ vsufructu futura fuissent, si se alieno iuri non subiecisset, possidere: & legitimo modo ea disponere,

DE EO, CVI LIBERTATIS causa bona addicuntur.

Suprà visum est de acqsitione, q̃ fit p arrogatiõnẽ, & sic titulo vniuersali. verũ, quia est & alia, q̃ fit per addictiõnẽ bonorum, libertatũ conseruandarũ causa. §. fina. supra per quas perso. nob. acqui. ideo subdit de eo cui libertatis cã bona addicuntur. Perc.

Cõtinuatio.

TITVLVS XII.

DE EO, CVI LIBERtatis causa bona addicuntur. †

Si hæreditas illius, qui libertates reliquit, non adeatur, põt ille cui libertas est relicta, vel alius petere sibi addici bona defuncti, & satisfacere creditorib. & erit tãquã successor defuncti: & serui quibus libertas directò, vel p fideicommissum est relicta, erunt liberi, etiam si bona forent a fisco occupata. Aret.

Ccessit nouus casus successiõis h ex cõstitutione i diui Marci. Nã si ij, q libertatẽ acceperũt k a dño in testõ, l ex quo nõ aditur m hrẽditas, n velint bona sibi addici libertatũ cõseruandarũ causa: audiunẽ. Et ita diui Marci rescripto ad Põpiliũ Rufum continef. verba rescripti ita se habent. Si Verginio Valenti, qui testamẽto suo libertatẽ quibusdã adscripsit, nemine successore ab intestato existente, in ea causa bona eius esse cœperunt, vt venire o debeãt: is, cuiꝰ de ea re notio est, aditus rõnem desiderij tui habebit: vt libertatũ, tam earũ quæ directò, quàm earũ, quæ per speciẽ fideicommissi relictæ sunt, tuendarum gratia addicantur tibi: si idoneè p creditoribus q caueris de solido, quod cuique debetur, soluendo. Et ij quidem, quibus directa libertas data

Ccessit. Totus iste titu. diuidif i quatuor partes. Primo ponit acquisitionem causa libertatis cõseruãdæ. Secũdo illud per rescriptũ diui Marci ꝓbat. Tertio verba dicti rescripti interpretatur. Quarto illud supplet. Secũda ibi, Et ita diui. Tertia ibi, Hoc rescripto. Quarta ibi, Sed cum multas. Accur.

h Nouus casus successionis. & est hic quartus succedendi modus, vt supra, per quas person. no. acquit. § fin. Accur.

i Ex constitutione. Cuius verba sunt ĵ. eo. §. si Verginio.

k Acceperunt. Desinatione.

l In testamento. Idem priuilegiũ datur cuilibet petenti bona hac contemplatione: vt C. de te. ma. l. fi. Accur.

ADDITIO. Et his præfertur qui præuenit: vt ibi in dicta l. fina. §. sancimus.

m Non aditur. Scilicet ab hærede.

n Hæreditas. Quomodo ergo valet, qđ in eo relictum est: ĵ. de fideicom. l. eam quam? Respon. hic speciale est.

o Venire. i. vendi.

p Idoneè. Fideiussoribus vel pignoribus, vel fide habita: vt, ff. de fidei co mmiss. lib. l. iij. §. ad ...

q Creditoribus vel omnibus, vel vni nomine omniũ: vt ff. de fideicommiss. ...

Diuisio.

† Addicere qd sit vide Budæũ in anno. ad Pãdectas tit. de in diẽ addictione, & Nebri. in lexico iur. ciui. in dictione, addicere. Significat enim ferè hoc titu. addici, idẽ qđ adiudicari p iudicẽ, vñ hęc erãt prætoris verba, do, dico, addico.

Nota casum vbi priuatus põt stipulari ꝑ altero ĵ l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de ver. ob. & in §. alteri. ĵ. d ver. bo. obl. & est id fauore libertatis, vt facilius possit dari ex pedimento tũ quo libertatem serui cõsequentur. Ang.

commiss. lib. l. iiij. §. addici. versic. creditoribus.

a Adita esset. Nota mirabile, quòd ex hac pactione serui fiūt liberi: vt Orcini, vt hic. & ff. de fideicōmis. li. l. iiij. §. ij q ad. Qui sint Orcini: & vnde dicantur, dictum est s. de sing. reb. per fideic. reli. §. penul.

Sic ff. d fideic. li. l. iiij. §. ij. qui ad.

b Tui liberti fiant. Subaudi. hoc tibi cōcedimus, sed operas neque Orcinis, neq; ab eo manumissis imponet, vt ff. de oper. liber. l. si quis hac lege.

c Nam huic. Subaudi concedimus.

d Cōsentiāt. Aliàs in seruitute remaneant: & quem nolunt habere patronum, habebunt dominum, C. de ma. testa. l. fi. §. iiij.

ADDITIO. Vide quod no. in dicta l. fi. quia quod dicitur hic, obtinet vbi extraneus petit addici. Secus si sit aliquis de illis, cui sit relicta libertas, quia etiā pōt petere dissentiētibus alijs. Ang.

e Accōmodamus. ff. de fideicom. lib. l. iiij. § ij. qui.

f Attendūt. Vt procuratores nostri.

g Præferendā. Hoc est, quia competent libertates. Accur.

h Cogenda. i. accipienda per fiscum.

i Adita esset. Olim prius fiscus admittebatur bonis nō aditis ab alio, & etiam aditis, dummodo essent bona soluēdo, aliàs aditio ab alio facta valebat: vt ff. de fideicommiss. li. l. iiij. §. pen. hodie indistinctè admittitur, vt C. de test. manumis. l. fi. §. pen.

k Veneant. Id est, vendantur.

l Eam. libertatem. Accur.

m Successor. Nunquid ex testō, vel ab intestato erit iste hæres? Rñd. neutrum dici potest. Dic ergo

est: perinde liberi erunt, acsi hæreditas adita eēt. a Ij aūt quos hæres manumittere rogatus est: a te libertatē ꝯsequentur: ita, vt si non alia cōditione velis tibi bona † addici, q̄ vt ij ēt q directò libertatē acceperunt, tui liberti fiant. b Nā huic c ēt volūtati tuæ, si ij, de quorū statu agit, cōsentiant, d authoritatē nostrā accōmodamus. e Et ne huius rescriptionis nostræ emolumētū alia rōe irritū fiat, si fiscus bona agnoscere voluerit, & ij, q reb. nostris attendūt, f sciāt cōmodo pecuniario ꝓferēdā g esse libertatis cām: & ita bona cogēda, h vt libertas ijs salua sit, qui eā adipisci potuerūt, acsi hæreditas ex testamento adita esset. i

Bonis addictis cessat venditio ipsorum. Aret.

Hoc rescripto subuentum est & libertatibus, & defunctis, ne bona eorū a creditorib. possideātur, & veneant. k Certè si fuerint hac de causa bona addicta: cessat bonorum venditio. Existit. n. defuncti defensor, & quidem idoneus, qui de solido creditoribus cauet.

Addictio bonorū tūc demū habet locū, cū defunctus reliquit libertates ex testō, vel ab intestato. Aret.

In primis hoc rescriptū toties locū habet, quoties testō libertates datæ sūt. Quid ergo si quis intestatus decedens, codicillis libertates dederit, neq; adita sit ab intestato hæreditas, an fauor ꝯstitutionis debebit locū habere? Certè si intestat⁹ decesserit, & codicillis dederit libertatē: cōpetere ei, l nemini dubium est. tunc. n. constitutioni locū eē verba ostēdūt, cū nemo successor, m ab intestato existat. Ergo quandiu incertū erit, vtrū existat, an nō: cessabit cōstitutio. Si verò certū esse cœperit neminē n existere: tūc erit constitutioni locus.

Licet ille, q repudiauit hæreditatē possit in integrū restitui, & iterū adire: tñ addictio semel facta, & libertates non cessabunt. Aret.

Si is, qui in integrū restitui pōt, abstinuerit hæreditate, an quāuis pōt i integrum restitui, possit admitti constitutio, & bonorum addictio fieri? o Quid ergo si post addictionem libertatum conseruandarum causa factā, in integrum sit restitutus? vtiq; non erit dicēdum reuocari libertates, quia semel cōpetierunt.

Si libertates datæ fuerint inter viuos, datā addictio bonorū: sed reuocatā in dubiū: an datæ fuerint in fraudem creditorum. Aret.

Hæc cōstitutio, libertatū tuēdarū cā introducta est. Ergo si libertates nullæ sunt datæ, cessat hæc constitutio. Quid ergo si viuus dederit libertates, vel mortis causa, & ne de hoc quæratur, vtrum in fraudem creditorum, an non factum sit, idcirco velint sibi addici bona, an audiendi sint? Et magis est, vt audiri debeant, & si deficiant verba constitutionis. †

Supplet rescriptum diui Marci.

Sed cum multas diuisiones p eiusmodi constitutioni deesse perspeximus, lata est a nobis plenissima constitutio, q in qua multæ species r collatæ sunt, quibus ius huiusmodi successionis plenissimum est effectum, quas ex ipsius lectione constitutionis potest quis cognoscere.

hūc anomalum successorem esse, sicut illum, qui succedit hęredi non implēti defuncti voluntatem, vt in auth. de hær. & fal. §. in omnib. toll. j. & iura sepulcrorū habet, vt bonorum possessor, vt ff. de fideicō. liber. l. iiij. §. is autem cui.

n Neminē. Hæredem ab intestato.

ADDITIO. Puta quia repudiauit, vel lapsus est terminus præfixus ad instātiam petentis bona sibi addici. Sed si solum ad instātiam creditorum fuisset præfixus, haberet p hærede. Ange.

o Fieri. Et respondeo sic: vt ff. de fideicom. liber. l. iiij. §. j. Accur.

p Diuisiones. Id est casus.

q Cōstitutio. C. de testa. ma. l. fi.

r Species. Id est, casus.

DE SVCCESsionibus &c.

Suprà visum est de multipli i specie successionū: sed quæ sunt q̄dā, q hodie sunt sublatæ, vt est illa quæ fiebat p bonorū traditionē, vel senatuscō. Claudianum, ideo subdit de successionibus sublatis. Porc.

Cōtinuatio.

† Licet verba legis deficiāt, si tñ legis mēs viget, habebit locum legis dispō: & ideo rō legis locum habet, licet verba deficiant: sm Ange. Ægi. Per.

TITVLVS XIII.

DE SVCCESSIONIBVS QVAE fiebant per bo-

Diuisio.

Rant ante prædictam. Totus iste titulus diuiditur in duas partes. Primo tollit venditiones & successiones, quæ ex eis fiebant Secundo quæ fiebant ex Senatuscõsulto, Secunda ibi, Erat.

norum venditiones, & ex senatusconsulto Claudiano.

Successio facta per venditionem bonorũ debitoris est hodie sublata. Aretinus.

Rãt ante prædictã succes sionẽ olim, & aliæ p vniuersitatẽ suc cessiões, qualis fuerat bonorũ emptio a, quæ de bonis debitoris vẽditis, p multas ambages b fuerat introducta. & tunc locum habebat, quãdo iudicia ordinaria c i vsu fuerant. sed cùm extraordinarijs iudicijs posteritas vsa est, ideo cum ipsis ordinarijs iudicijs etiam bonorum venditiones expirauerunt d: & tantummodo creditorib. datur officio iudicis bona e possidere, & prout vtile eis visum est, ea disponere. quod ex latioribus Digestorũ libris f perfectius apparebit.

a Emptio. Id est venditio: vt sequitur. sic & ff. de acti. empt. l. veteres. Accursius.

Not. quòd per verbũ venditio ponitur pro emptiõe: & ecõtra, & aduerte quod fortius dico, quòd licet simpliciter dicatur vnũ: intelligitur de vtroq; quæ sunt correlatiua: vt l. fi. C. de indict. vidu. tol. & l. j. ff. de accepti. Angel. Et quòd correlatiuorũ idẽ sit ius etiã in statutis iuris correctorijs pbat Mãdos. in 7. qst. 13. Regu. post nu. 10.

ADDITIO. Quod facit vt pœnale dispositũ in vno. puta vendente, habeat locum etiam in emẽte, cum sint correlatiua.

b Ambages. Nam proponebat creditori actionem: & si cadebat à syllaba cadebat à causa. Si verò nõ cadebat, bona debitoris absentis, vel præsentis vendebat sua authoritate: quod hodie nõ est, vt hic, & C. de formul. & impedi. l. prima, & secunda.

c Ordinaria. Id est solennia.

d Expirauerunt. Id est, recesserunt.

e Bona. Scilicet omnia: vt ff. quibus ex cau. in posses. eat. l. j. sed hodie pro mensura debiti declarati: vt Auth. de exhiben. & intro. re. §. si vero semel. col. v.

Aliàs vẽdendis.

ADDITIO. Dic hoc verũ, quãdo agitur personali, secus si agatur etiam hodie reali, vel hypothecaria: quia iura antiqua remanẽt incorrecta. & sic fit missio insolidum in possessio. vt no. gl. in verb. prosequitur. in authen. ei qui. C. de bo. aut. iud. poss. & in l. iij. in glo. pen. C. de procur.

f Libris. Vt ff. quib. ex caus. in poss. eat. per totum. & de bon auth. iud. poss. per totum.

Ebrius & mulier luxuriosa æquiparãt.

g Bacchata. Id est, capta, vel decepta. vt enim vino quis capitur vel baccho, ita & amore. Item feruore amoris nihil vehemẽtius inuenitur: vt in Auth. quib. mod. nat. effic. legi. §. illud. versi. nouimus. col. vj.

ADDITIO. Et maximè in iuuenibus. Vnde versus.

Militat in teneris annis amor hospes amœnus,
Atque in canicie ridiculosa Venus.

Facit c. cum in iuuentute. extra. de præscript.

h Substantiam. Si coniũgebat se alieno seruo, & contra domini nunciationem. vt C. ad se. con. Claud. l. j.

DE OBLIGATIONIBVS.

Cõtinuatio.

Hic ĩcipit tertia pars principalis diuisiõis totius istius opis, grã cõmodioris diuisionis, et ẽt materiarũ facit l. Caius. § i ff. de leg. iij. cũ si. ibi not. quã hic tractat de tertia parte, siue de tertia materia, in qua versat ius nostrũ. qm versat circa tria, aut circa psonas, aut circa res, aut circa actiões, et obligatiões, vt suprà de iu. nat. gl. & ciu. §. fi. vsq; huc tractauit de psonis, et reb9, vt dicit gl. ti. igit aliã & tertiã partẽ faciemus de obligatiõibus, & actionibus, & p cõsequẽs de tertia materia totius iuris ciuilis. Aret. Accu.

Successio, quę fiebat per senatusconsultũ Claudianum, est hodie sublata. Aretinus.

Erat & ex senatusconsulto Claudiano miserabilis per vniuersitatẽ adquisitio, cũ libera mulier seruili amore bacchata g ipsam libertatem p senatusconsultũ amittebat, & cũ libertate substantiã: h qđ indignum nostris temporibus esse existimãtes, & à nostra ciuitate deleri, & nõ inseri nostris Digestis concelsimus.

aũt sic cõtinuat istũ tit. Dictũ est suprà de psonis li. i. de rebus in secũdo, & tertio vsque huc. Nunc de actionibus debet dicere: vt suprà de iure nat. § fi. sed quia obligatio mater est actionis: vt ff. de pcur. l. licet. §. ea obligatio. ideo præmittitur de his obligationibus: & ideo dicit hic, Nunc transeamus ad &c. Accursius.

TITVLVS XIIII.

DE OBLIGAtionibus.

Tertiam iuris ciuilis partẽ expositurus, de obligatiõibus, vnde actiones ceu ex matre oriuntur, titulum generalem, atque deinceps earum species proponit: quò prælibatis obligationibus, naturas actionũ maturius assequatur.

Diuisio.

Nunc transeamus &c. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit definitionem obligationis. Secũdo ponit vnam diuisionem obligationis. Tertio ponit secundam diuisionẽ. Quarto illam diuisionem in aliam subdiuidit. Secunda ibi, Omniũ autem. Tertia ibi, Sequẽs. Quarta ibi, Prius est.

Nunc transeamus ad obligationes. Obligatio i est iuris vin-

Obligationũ quędã est ciuilis tãtũ, quędam naturalis tantũ, quędã ciuilis & naturalis simul.

CASVS. Quæsiui ab Imperatore sic, Domine, cum curã adhibueritis ad res, & ad personas, ad quid proponitis vos transferre? Respondet Imperator, Nunc &c. Quæsiui etiam vltra sic: Domine, quid est obligatio? Respondet ipse, Obligatio est iuris vinculum &c. Sed quia vnum quodque tunc perfectè cognoscitur, cum in se, & in suis partibus demonstratur, ideo dominus Iustinianus data definitione dat obligationis diuisionem: vt sic de obligat. in se, & in suis partibus plenius, & perfectius habeatur notitia. Et primo dat dominus Iustinia. oblig. diuisionem generaliorẽ, & breuem, & secundo specialiorem, & primã continẽtem. Itẽ primo diuidit. Secundo membra diuidentia exponit, & sic vno modo ponitur casus. Aliter autẽ ponitur secundum dominum Guliel. sic casus. Ego iuuenis volens legalibus fulciri nutrimentis: accessi ad Iustinianum & talia verba proposui corã eo: Domine, vidi per continuationes multiplices, quòd nunc est ad tract. de obligat. transeundum, pro Deo dicatis mihi, quid est obligatio, Frater, dicit Iustinianus, obligatio est &c. Francisc.

Et hæc sũa cõis habetur licet Vltramont. nec naturalẽ, nec ciuilẽ natã velit, de quo habetur in l. cum quis. C. de iur. & facti igno. & cũ his sentit Iac. ab Are. tametsi glo. seq- tur hic p orc. quẽ tu videto.

i Obligatio. Videtur quod nulla obligatio definiatur. nam ciuilis sola non habet effectum exigendi. vt patet in obligatione literarũ ante biennium: vt j. de liter. obl. Item patet in omni obligatione ciuili, &

culum, a quo necessitate b adstringimur * alicuius rei c soluendę secundum d nostræ ciuitatis iura.

Ponit primam diuisionem obligationũ: quia aliquæ sunt ciuiles, aliquæ prætoriæ.

Omnium autem obligationum summa e diuisio f in duo genera deducitur: namque aut ciuiles

naturali simul. nam si pactum fieret de non petẽdo, tollitur naturalis, & remanet ciuilis: vt ff. de sol. l. Stichum aut Pamphilũ. §. naturalis, & tamẽ non habet effectũ istum: vt ĩ. de excep. §. præterea. Item nec naturalis: quia nec per eã fit actio, licet impediatur repetitio, vt ff. de do. l. hoc iure. §. fi. & ff. de cond. indeb. l. iudex. & l. Iulianus. Sed dic q͏ simul vtraque hic definitur. Item si bona est definitio: ergo conuertitur cum suo definito. Vbicunque ergo est iuris vinculũ, est obligatio: & econtra, vbi non est tale iuris vinculum, non est obligatio, ergo nec fideiussor adhiberi potest: vt ff. de verb. obli. l. j. §. ij. icipit, si qs ita. in fi. quod est falsum: quia naturali obligationi accedit: vt ĩ. de fideius. in princ. Sed dicas q͏ hic est decẽptio. nam si dicas non est obligatio, scilicet ciuilis, & naturalis, vera est. si dicas obligatio, scilicet nulla, etiam naturalis, falsa est. & sic vis est in dictione obligatio. vbicunque enim dico, quòd naturali obligatione quis tenetur, intelligo de iure gentium: quia cõuenit solis hominibus, & omnibus.

*Aliàs adstringit. Definitio bona conuerti cũ suo definito.

Obligatio effectualis habet radicem naturalẽ & ciuilẽ. Obligatio ciuilis tollitur p acceptilationẽ & sententiam. Obligatio ciuilis q̃busdã personis non adhæret.

a Iuris vinculum. Id est, ius vinciens: & sic est res incorporalis: vt ĩ. de re. cor. & incor. in fi. vt enim boues funibus visualiter ligantur, sic homines verbis ligant intellectualiter: vt ff. de verb. sign. l. rei. §. j.

ADDITIO. Iuxta illud, Verba ligãt hoĩes, taurorum cornua funes. Cornu bos capit, voce ligat homo.

b Necessitate. Tunc enim verè debitor est cum necesse habet soluere: vt ff. de verb. sig. l. debitor. & ita ẽm hoc nulla obligatio, cui opponitur exceptio, definitur hic. quod verum est, si opponatur exceptio: ideo quia desijt esse vinculũ naturale, vel ciuile. Nam quędã exceptiones proponuntur etiã quando vtrunque vinculum adest: vt Macedoniani, & Velleiani. Sunt enim effectualis obligationis duę radices, vna naturalis, s. quæ cõsensu nascit, quæ inter omnes fieri potest, etiam inter seruos, & hæc naturalis dr: vt ff. de pac. l. j. §. adeo hæc radix contrario consensu tollitur: vt ff. de sol. l. Stichũ. §. naturalis. quia nil tã naturale &c. vt ff. de reg. iur. l. nihil tam. sed hæc naturalis vim non habet exigendi. impedit tamẽ soluti repetitionẽ: vt ff. de fideius. l. fideiussor. §. fideiussor. Huic quandoq. accedit ciuilis ẽt radix, q̃ illi naturali faciẽda dat vel formam, vel vestẽ, vt possint parere actionẽ. Et hæc ciuilis tollitur contrario ciuili actu, nõ naturali, vt per acceptilationẽ: vt ĩ. quib. mo. tol. obl. §. j. aliàs. §. Item per acceptilationẽ. Item per sententiã remanẽte naturali: sed hoc nõ est ipso iure, sed per exceptionẽ: vt ff. de cõdi. inde. l. Iulianus. snia enim est de iure ciuili, cum omnia iudicia sint de iure ciuili, vt diximus ĩ. de iur. na. §. ius aũt. in gl. vt sunt &c. p l. ff. de oti. iu. l. ij. §. his legibus latis. versi. hæc disputatio. Et hæc ciuilis nõ adhęret seruis, cũ nil sint inspecto iure ciuili: vt ff. de reg. iu. l. seruitutẽ. & l. quod attinet. Itẽ filio contra patrẽ, vel ecõtra, nõ nascitur: vt ff. de cõd. inde. l. frater à fratre. cũ inter eos nõ possit esse iudiciũ: vt ff. de iud. l. lis. iure ciuili ĩpediẽte, rõne patriæ potestatis: vt ĩ. de pat. pot. §. ius autẽ. Acc. ADDITIO. Hodie th in aduẽtitijs fortè nascit ciuilis obligatio, quãuis durante patria potestate, cõtra eũ nõ exerceat. Ang.

c Rei. Vel etiã facti: q̃a verbũ rei, generale est: vt ff. si cer. pe. l. j. in fi. & ff. de ver. si. l. rei. ADDITIO. Nõ appellatione rei factũ cõtineri. ex quo dixerunt ali-

* Et idẽ ait Bald.

sunt, aut prætoriæ. Ciuiles sunt quæ aut legibus g cõstitutæ, aut certo † iure ciuili comprobatæ h sunt. Prætoriæ sunt, quas prætor ex sua iurisdictione constituit, i quæ etiam honorariæ k vocantur.

Ponit scdam diuisionem obligationũ, quæ est quadruplex.

Sequens diuisio l in

qui, q͏ si statuto caueatur, q͏ pro quacunque re petita soluatur solidus pro libra, q͏ habebit locum in facto petito: quod verum limitat hic Bal. quãdo tale factũ petitũ erat æstimabile: vt librum scribi, domũ ędificari, & fossam fodi. Si aũt esset inęstimabile, vt facere vxorẽ consentire, tũc nihil esset soluẽdũ: q̃a verba statuti debẽt intelligi in casu possibili: hõc est quo res ęstimari possit. l. nõ solũ. ff. de ac. & obli. & l. si ideo. C. de ijs qui. vt indi. & ad Syll. Christo.

d Secundum. Illud secundum potest referri ad totã diffinitionẽ. q. d. obligatio sic definitur secundum iura Romana, id est, secundũ leges. & sic ciuilis, & naturalis hic simul definitur. Vel dic q͏ refertur tantũ ad principium, scilicet iuris vinculum. Et quod dicit quo adstringimur. s. quãdoq; est ciuilis, & naturalis, quandoq; nõ. vt quando est naturalis sola, vel ciuilis sola. & ẽm hoc quælibet definitur hic: non etiam naturalis, vel ciuilis sola. Vel dic, q͏ ponitur remotiuè hæc dictio, ẽm, q. d. illa obligatio est iuris vinculum, quæ est ẽm ius, nõ contra ius ff. de verb. obli. l. generaliter. & l. veluti. & secundũ hoc refertur ad primum. Vel dic q͏ refertur tãtum ad illam dictionem soluendã. nam scdm ius sunt faciendæ solutiones, vt res æque bona soluatur: vt ff. si cer. pe. l. cum quid. & ff. cõmo. l. iij. §. si reddita. Item congruo loco & tempore: vt ff. de sol. l. si soluturus. Item de euictione promitti debet: aliàs non videtur soluere: vt ff. de verb. obl. l. Iulianus. §. qui fundum. & ff. de cond. con. dat. l. fi. & de euict. l. ij. Item per competentes actiones, & iudices fiat solutio: aliter non valet sententia, nec solutio fieri debet: vt C. si a non compe. iudi. l. fin.

† Dictio, certo non est hoc loco temere addita: quius eã Theophil⁹ reiecit: indicat eñ discrimẽ qddam iuris Prætorij, qđ olim duplici noie fuit incertũ: cũ q͏ prores non discerent ius ex edicto perpetuo, cum q͏ sequerẽt solã æquitatis regulã, quæ ob uarias rerũ circumstãtias a q̃b⁹ pẽdet, a Cicerone quoq; dicitur ius îcertum. Fran. Balduin. hic.

Omniũ autem. CASVS. Obligationis posita definitione, hic ponit eius duplicem diuisionem, quæ patet in litera: dum tamẽ sciatur, quòd prima diuisio sumitur respectu iurium à quibus procedit obligatio liber: secunda vero procedit a causis, propter quas introducuntur obligationes: quia omnis obligatio est ex contractu vel quasi &c. Franciscus de Aretio.

e Summa. Id est, prima: vel summa id est, breuis sic ĩ. de iure perso. in princ. est enim quandoq; maior: vt infra eod. §. finali.

f Diuisio. Diuisio est innumerabilis materiæ breuis compositio. & diuisio ad multa facit, vt diximus in procemio. §. penul.

g Legibus. Vt legis Aquiliæ obligatio: vt infra. de lege Aquil. in princ. Item de pauperie per legem duodecim tabularum. ff. si qua pau. fec. dic. l. prima. primo responsione. Item furti nec manifesti: vt infra. de noxali. §. sunt autem. Secus autem est de furto manifesto: quia illa obligatio est prætoria: vt ĩ. de perpe. & tempo. act. §. furti quoque.

: Sũmus quot modis accipiat Mando. in sup script. glo. facul. in ver. epus. vers. Et dicitur summus.

h Iure ciuili comprobatæ. Vt sunt obligationes iure gẽtium inuẽctæ: vt ĩ. de iur. nat. §. ius autẽ. quæ a iure ciuili sunt comprobatæ: vt ff. de iust. & iur. l. ius ciuile.

i Constituit. Vt obligatio ex furto manifesto: vt ĩ. de perpe. & temp. act. §. j. Item ex rapina: & vbicunq; p̃tor aliquam obligationem inducit: vt patet per multos titulos: vt ff. de iustit. & iure. l. ius autem ciuile. §. ius prætorium.

k Honorariæ. Quia prætores honores gerebant, quod dic: vt ĩ. de iure nat. §. prætorum.

l Sequens diuisio. Scilicet obligationum.

Ex contra

a Ex contractu. Vt j. vsq; ad tit. de obli. q ex quasi contr.
b Ex quasi contractu. Vt j. de obli. ex quasi contractu. Sequentes duo titu. vsq; ad quartum librum, sunt cões. per quas perso. nob. acqui. & quo mo. tol. oblig.
c Aut ex maleficio. Vt j. de obl. ex malefi. vsq; ad titu. de oblig. ex quasi malefi.
d Ex quasi maleficio. Vt j. de oblig. ex quasi male. & subaudi, aut ex varijs figuris causarũ: vt ff. de act. & obl. l. j. i prin.
e Ex contractu. Proprie ponit quo ad illos contract', vbi hincinde nascit oblĩo impropriè, quo ad alios: vt ff. de verbo sign. l. Labeo. sic ff. si cer. pet. l. certi cõdictio. in princ. & de offic. procons. & leg. l. ij.

ADDITIO. No. appellatione contract' intelligi ppriè contractũ vltro, citroq; obligatorium, p quo l. Labeo. ff. de verb. sig. Ex quo dicit Bal. q, si statuto caueat, q q nõ petierit debitũ ex contractu intra decẽ ann. cadat a iure suo: nõ habet locũ in creditore ex mutuo: quia ille non est pprie contractus. cum solum recipiens obligetur: non autem numerans. Christopho.

quatuor species diuidit. Aut.n. ex contractu a sunt, aut quasi ex contractu: b aut ex maleficio, c aut quasi ex maleficio. d

Obligationes ex contractu sunt in quadruplici differentia. Ang.

Prim' est, vt de ijs, q ex contractu sunt, dispiciam'. Harũ aequè f quatuor sunt species. Aut.n. re contrahunt, g aut verbis, h aut literis i aut cõsensu: k de qbus singulis dispiciamus.

TITVLVS XV.

QVIBVS MODIS RE contrahitur obligatio.

Mutuũ ex eo dictũ, q de meo tuũ fiat, in ijs reb. tantũ consistit quae numero, pondere, vel mensura constantes in hoc damus vt eorũ fiant, a quibus recipiunt, & ad nos non illae ipsae. sed eiusdẽ qualitatis aliae reuertantur.

Re contrahitur l obl'o, veluti mutui datiõe. Mutui m aũt datio † in ijs reb. cõsistit, q pondere, n numero, mẽsura ve cõstant: veluti, vino, oleo, frumento, pecunia numerata, aere, argento, auro: quas res aut numerando, o aut metiẽdo, p aut appendendo in hoc damus, vt accipientium fiant. & quoniam nobis non eaedem res, sed aliae eiusdem naturae & qualitatis redduntur: inde etiam mutuum appellatum est: quia ita a me tibi datur, vt ex meo tuum fiat. Et ex eo contractu nascitur actio, quae vocatur condictio.

f Aequè. Vt supra. Accursius.
g Re contrahuntur. Vt infra tit. proximo.
h Verbis. Vt j. tit. ij. vsq; ad tit. de lit. oblig.
i Literis. Vt j. de lit. oblig.
k Cõsensu. Vt j. de obli. ex consensu, cũ seq. tit. Sed q est dira inter actionẽ, & oblĩonem, & contractum? Rñ. contractus est verbor. conceptio, vel consensus. vt patet ff. de verb. obli. l. stipulationum. §. stipulatio. & est factũ. vt ff de cur. fur. l. consilio. in fi. Obligatio est, quę inde nascitur. vt arg. ff. si cer. pet. l. ij. circa fin. Actio est, quod postea inde surgit, & sic nullum est alterũ: vt ff. de procura. l. licet. §. ea. & j. tit. ij. in prin. & haec duo sunt iuris, vt in definitionibus patet.

Contractus, obligatio, & actio differunt.

QVIBVS MODIS RE contrahitur obligatio.

Continuatio istius tituli ad praeced. patet supra tit. proximo in fine Ang.

Diuisio.

Re contrahitur. Totus iste titu. diuiditur in quinque partes. Primo ponit de mutuo. Secundo de indebito soluto. Tertio de cõmodato. Quarto de deposito. Quinto de pignore dato. Secunda ibi, in § is quoque. Tertia ibi, Item is. Quarta ibi, Praeterea. Quinta ibi, In § creditor quoque. CASVS. Domine, supra dixistis mihi, quod obligationum quae ex cõtractu nascuntur, quatuor sunt species. Quarum prima est, q re contrahitur obligatio. Domine pro Deo dicatis mihi, qualiter re contrahitur obligatio? Et dñs Imper. respondet, q mutui datione contrahitur obligat. m re. Sed dñe, p Deo in quibus rebus consistit mutui datio? Ad hoc respon. dominus Imper. q mutui datio consistit in his rebus, quae consistunt pondere, numero & mensura: veluti vino, oleo, frumento &c. hoc est in rebus illis, quae sunt vt quantitas, non vt species: quas res aut in numerãdo, & hoc referť ad pecuniã numeratã: aut in metiendo, & hoc referť ad vinũ, oleum, & frumentũ; aut in appendendo, & hoc referť ad aes, aurũ, & argentũ, in hoc damus. vt accipientium fiant. & de natura mutui est, vt nõ idem corpus reddať, sed in eod. gñe. Trãsit. n. dñium rei mutuatae in accipiẽtẽ: licet teneať de corpore aequalẽti in eod. gñe. Ideo n dr mutuũ, qa de meo fit tuũ. Sed dñe vos tota die loqmini de contractu mutui: sed pro Deo q actio nascitur ex isto contractu? Rñ. Impera. q. nascit ex isto contractu qdã actio, q vocať certi cõdictio specialis. & h. d. dñs Guido. Vel aliq mõ pone sic casum: Posuit Insti. determinando spẽs obl'onis. & spe. cierũ spẽs. Vñ primo de prima specie sub dit exẽplum. Dixi & ei, Dñe, vos dixistis mihi s quod qnque re contrahit obl'o, sed dicatis si placet. qñ? Rñ: Imp. Re contrahiť, &c. Et quia cõsistit primo in mutui datione: iõ consequenter determinat, in quib. consistit mutuũ siue mutui datio: ibi, Mutui. Consequenter modum designat: & addit rõnem, quare sic appellať ibi, Vnde &c. In fine dicit, q actio ex eo nascit determinãdo, & ita quinq; principaliter in h. c rñso continentur. Fran.

l Re contrahitur. In primo no. vestiri pactum id quod est nudum vj. modis; Re, vt hic. Verbo, vt j. ti. j. Literis, vt j. de li. ob. Cõsensu, vt j. de obl. ex cõsen. Coherentia contractus, vt si iuxta contractum apponatur aliquod pactum ante vel post. vt C. de pact. l. petens. & ff. de pac. l. iurisgentium §. quinimo. Item interuentu rei, vt in contractibus innominatis, ex quib. nascit actio demũ re secuta: vt C. de rer permu. l. ex placito. Sed quid differt ea q vestit re, ab ea, q interuentu rei vestit? Rñ. prima habet vestimentũ & robur statim cũ nascit: nã tacitè agitur, vt reddať mutuũ vel cõmodatũ ff. si cer. pet. l. cum quid. Sed in alia dudum fortè posteaqñ res traditur. C. de pact. l. petens. & C. de rer. permu. l. ex placito. Et adde duos modos: vt no. d. §. quinimo. in gl. j. scilicet qñ vestiť legis auxilio; * quod est quoties nudum pactum actionem parit, vt in donatione: vt ff. de pact. l. legitima item rei principio, vt in pollicitatione facta rei pub. vt ff. de pol. l. j. Accur.

ADDITIO. Item vestitur pactum authoritate legis. vt C. de do. l. si quis argentum. sed iste modus comprehenditur sub praedi. Item iureiurando: vt ff. de oper. lib. l. vt iurisiurandi.

m Mutui. Not. q quatuor debent esse in mutuo. natura, vt ad hoc sit inuenta, vt mensureť, vel ponderet, vel numereť. sicut est in pecunia: vt ff. de contrahen. empt l. j. Item consuetudo. Itẽ aptitudo vt ad numerum vel ad pondus suae naturae aptetur. Item actus. i. vt detur sm naturam suam. Nam si dedero pecuniã in sacculo non numeratam, vt tantundem reddas, non erit mutuum, sed innominatus contractus. Vide hos casus. ff. si cer. pet. l. ij. §. ij.

n Põdere. ff. si cer. pet. l. ij. §. itẽ mutuũ. S. Sol. ibi large accipiť nomẽ pecuniae: vt ff. de leg. j. l. ta is. Accur.
o Numerando. Vt pecuniam,

† Hoc princ. est dec tit. de reb. cred. ff. Aegid. Per. Aliis obligatio

† Et dr pactũ nudũ qd stat in puris finibus cõuẽtionis: aliãs, si trãsit in propriũ nomẽ contractus, vel formã seu solennitatẽ, vel cãm, per quam roburetur & efficaciã assumit., erit vestitum. Ang.

* Hoc nõ recipit Azo, quẽ sequitur hic Bal.

do, a aut appēdēdo b in hoc dam⁹, vt accipiētium fiāt. † & qñq; c † nobis nō eædē res, sed aliæ eiusdē naturæ, & qualitatis d reddanẽ. † Inde e ēt mutuū appellatū est, qa ita a me tibi dat̃, vt ex meo tuū fiat: f & ex eo ɔ̈ctu nascitur actio, quæ vocatur condictio g.

Indebito per errorem soluto perinde re obligatur recipiens, atq; si ei mutuum factum fuisset: idcirco in eo cō dictitia actio dat̃. Impuberes aũt sine tutore indebitum recipientes, nihilomagis re obligantur, quam ex mutuo.

Is quoque, † qui nō debitum † accepit ab eo, qui per errorem h soluit, re obligatur, daturq; agenti contra eum propter repetitionem cō dictitia actio. i Nam perinde ab † eo k condici l potest, si apparet m eum dare oportere, ac si mutuum accepisset. n Vnde pupillus, o si ei sine tutoris authoritate indebitū per errorem datum est: non tenebitur indebiti condictione, nō magis, quàm mutui p datione. q Sed hæc species obligationis non vi-

a Metiendo. Vt vinum, oleum, frumentum.

b Appendendo. Vt ære, & argento, & auro. Sed quid si librum ad pondus dedero? Rñ. non est mutuum: quia consideratur consuetudo, & aptitudo, & natura rei talis: sic ff. co. l. ij. §. j. Itẽ quid si pecuniam in sacculo vt speciem? Rñ. non est mutuū, qa actus mutuo similis exigitur, vt ff. de lega. j. l. plane vbi. §. ij. versi. sed hoc ita erit.

c Et qñque. Incidẽter. n. quandoq; eadem, quia non indiget ea: vt arg. ff. si cert. peta. l. qui pecuniam. sed cum accipit, eius debet esse propositi, vt aliud reddat, vt ff. si cert. petat. l. ij. in princip. Accursius.

d Qualitatis. Id est bonitatis, quod tacite semper præsumitur agi: vt ff. si cer. pet. l. cum quid. §. ij.

e Inde. Quia fit accipientis. Accursius.

f Tuum fiat. Componitur. n. ex integro, & corrupto, vt hic, & ff. si cer. pet. l. ij. §. appellata: Et no. q̀ licet deseruire nomini, quia noīa debent esse consonantia rebus: vt s. de do. §. est & aliud. Et no. reconciliari mutuum trib. modis, vt no. ff. si cert. pet. l. ij. §. appellata. in gl. ij. & j. eod. §. item his. in gl. mutuum.

ADDITIO. Quib. adde duos alios modos, s. pp superuenientiam dñij in mutuantem ex causa de præterito, vt l. pinde. ff. si cer. pet. Item rati habitione secuta, vt l. si pcurator. ff. de condi. inde. & hæc vera in mutuo mere naturali, aliàs merè ciuili cur su biẽnij⁹. Item ciuile, cui natura cooperatur, recōciliat̃ stipulatione, siue præcedat, siue sequatur, vt per Ang. hic.

g Condictio. Scilicet specialis, q̃ de mutuo datur: q̃ hic appellat̃ a quibusdam, si certum petatur. vt ff. de condic. triti. l. j. Sed dic, q̀ condictio certi ex mutuo specialis dat̃. Est & alia gñalis, q̃ datur ex omni causa & ex omni ɔ̈ctu, ex quo certum petit̃. vt ff. eo. de reb. cred. l. certi condictio. in prin. Sed nunquid ad interesse datur certi condictio? Quidam dicunt q̀ non, vt ff. si quis in ius voc. non ier. l. fi. Nos dicimus q̀ sic. & q̀ d. l. dicitur incerti condictio. dic idest, certi condictio, quæ datur ad interesse, quod est incertum. & est ratio, quia licet prima facie sit incertum, certificatur tamen per iudicem, vt j. de act. §. curare. † secus si ad factum, quia etiam in sententia non certificatur quantitas, vt ff. de ver. obl. l. vbi autem. §. qui id qd. & ff. de re iud. l. si quis ab alio. §. fina.

Is quoq;. SVS. Dixi Imperatori, Dñe, iam bene vidi qualiter in mutuo re ɔ̈hitur obligatio. ɔ̈hitur ne alio modo? Ad hoc rñ. dñs Imp. q̀ sic: quia non solum qui mutuum cepit, re obligat̃, sed etiam ille, q indebitum sibi per errorem solutum recepit, re obligatur. vnde si aliquis putat se tibi teneri in centū, cū in veritate non teneat̃, & illa tibi soluerit, re obligat⁹ es ei, & competit sibi ɔ̈ te condictio indebiti, quæ datur pp indebita soluta. Nam ab eo, qui indebita recipit a sibi soluente per errorem, poterunt condici per condictionem indebiti: sicut ab eo, qui accipit mutuam pecuniam, potest illa pecunia condici per cōdictionem certi specialis de mutuo. & ita nūc ista duo paria sunt in effectu, & in mō obligationis. Sicut n. qui mutuam pecuniam recipit, tibi re obligatur, & pōt ab eo pecunia recepta condici per condictionem certi specialis de mutuo: sic & iste qui indebitū recipit ab eo, qui indebitum soluit per errorem, re obligatur: & ab eo pōt pecunia illa condici. Sicut ergo paria sunt in ponēdo, siue in affirmando, sic & paria debēt esse in negando. vnde sicut pupillus, si sibi mutuaretur pecunia nō tenebitur. sic nec tenebitur, si indebitum sibi fuerit solutum. In fine dicit, q̀ quædam iniuria videtur fieri huic speciei: eo q̀ ponitur inter species, quæ ex contractu oriuntur, eo q̀ ille qui indebitum soluit, credens se teneri, cum tñ nō teneatur, magis intendat distrahere negotium, quam ɔ̈here eo q̀ solutū intendit deliberare. Fran.

h Per errorem. Aliud si ex certa scientia: vt ff. de condic. indeb. l. j. & ff. de regu. iur. l. cuius per errorem. & C. de iur. & fact. igno. l. cum quis. Accur.

ADDITIO. Ex quo no. modū concludendi esse quod indebitum soluit per errorem iuris, vel facti, prout fuerit. & est necesse hoc exprimere, nisi qualitas personæ agentis esset causa dandæ condictionis, vt in pupillo, in demente, vel furioso. Angelus.

i Condictitia actio. Id est, cōdictio indebiti, q̃ dat̃ pp indebita soluta si facta sint accipientis, vt ff. eo. de cōdi. indeb. l. indebiti. §. j. aliàs nulla condictio dat̃ nisi dñium sit translatum, vt ff. vsufru. quemad. ca. l. fi. & j. de act. §. sic itaq;. & §. appellamus. Item ad augmenta naturalia, vt ff. eod. de cond. indeb. l. indebiti. non ad ciuilia, vt C. eod. l. j. & inquantum locupletior est accipiens si bona fide percepit, vt ff. eo. l. si nō sortē. §. libertus. aliàs si sciens acceperit, in totum, vt ff. eod. l. in summa. §. si seruum. & qñque furti: vt ff. de cond. fur. l. quoniam. vel dic vt ibi.

k Ab eo. Scilicet qui soluit.

l Condici. Et cui solutum est.

m Si apparet. Si, id est, qa. † Sed vr̃ hic dici, q̀ primo appareat indebitum, & sic pbet̃ ante, quam actio pponatur, & ita ante lit. ɔ̈testa. quod est falsum, nisi in casu, vt C. de test. i auth. sed & si qs. Sed rñ. hoc verbū pōt qd hic est, intelligit̃ cū effectu, i. vt ɔ̈dēnet̃ re⁹.

n Accepisset. Vnde tenetur, nisi in casib. vt si soluit̃ ex causa, quæ infitiatione crescit: vt C. eo. de cōdi. inde. l. ea quæ. Item ex causa pietatis, vt ff. eod. l. cum is. §. si mulier. Itẽ transact. oñis, vt ff. eo. l. in summa. Item rei iudicatæ, vt C. eod. l. j. Item scientiæ. vt ff. e. l. j. & hic dr̃. Item iuramenti, vt .de act. §. item si quis postulante. Et aliàs vt no. j. de obli. quę ex quasi ɔ̈ctu. §. fi. & ēt in l. eleganter. §. fi. in gl. fi. ff. de condi indeb.

o Vnde pupillus. Sed si pupillo solueris indebitum per errorem credens teneri, non poteris ɔ̈ pupillum agere condictione indebiti, nec certi condictione ex mutuo. sed ista obligatio non videtur ex condictione descendere. quia soluit pupillo per errorem.

p Mutui. Quia neutra, nisi sit factus locupletior.

q Datione. Sed qualiter tenet̃ ex mutuo? Distingue: aut est infans, & tūc nullo modo, tenet̃, † vt ff. eod. de condi.

Vide, q̀ in hūc locū scribit Ant. Aug. li. emēd. iij. ca. vij.

Aliàs, quoniã.

Aliàs, vnde.

Aliàs, certi condictio.

Mutuum vnde cōponitur.

Cōdictio certi specialis.

Cōdictio certi gñalis.

Interesse petit̃ cōdictione certi.

Et pro hoc alleg. Ange. hic casum in l. ij. C. de inuti. stipul. Non est. n. i potestate actoris quãtitas interesse, sed spectat ad iudicem.

Facit ad hunc §. c. vlt. cū gl. j. añ med. ibi indebitū iure nāli. extra. de solu. vbi est bona glo. de mã repetitionis indebiti.

Respondet hic §. ti. de ɔ̈dit. inde. ff.

Aliàs el.

Cōdictio indebiti ad qd datur.

Si pro quia. Mãdo. i pœ. Gl. Facul. in ver. si.

Indebitū accipiens in certis casib. restituere nō tenetur.

Scilicet actione ex eo ɔ̈ctu & si ad eum aliqd peruenit, tenet̃ tamē tūc cōdictiōe sine eã, vel ad exhibendū, vt l. iij. i prin. ff. cōmo. Et idē dicas de pximo infantiæ & sm Ang.

de condi.inde.l.quod pupillus. & ff de act.& obl.l.pupillus.aut maior infante: & tunc si tutori promittat nullo iure debetur: vt ff.de aut.tuto.l.pupillus.si alij promittat,& sine tutore: naturaliter tātum tenetur. vt ff.de noua.l.j.si cum tutore,etiam ciuiliter & naturaliter obligatur, sed restituitur: vt ff. de aut.tut.l.impuberes. & C.si tuto. vel cur. inter. per totum. Et i adulto habēte curatorē idē qđ in pupillo:vt C.de i integ. restit.min.;l. si curatorē.aliter enim,id est, si curatorem non habet,ciuiliter &naturaliter tenet. i sed restituit. Et hæc oĩa sunt vera nisi factus sit locupletior: vel qa sit salua pecunia, vel in aliā rē versa: vt ff. de solutio. l.in pupillo.tunc enim tenetur & ciuiliter, & naturaliter, & cum effectu: vt ff. eod. l. naturaliter. §. fin. & l.seq.& ff. commod. l. iij. His ergo eisdem modis & de indebito tenetur, vt dicitur. Et not.similitudinem inter mutuū,&indebitum,quod valet ad multa:vt ff.eo.l.indebiti.§.j.&ij. vbi reconciliatur indebitum eisdem modis, quibus mutuum.

t Quia succedit liberare solutum.

t Nisi cōtrahat super re cuius alienatio ē interdicta: qa nō obligaret sine decreto.l. ad te soluendā. C. de præ. minor, Angel.

† Item ē dictio repetitiua l. in repetē dis.ff.đ lega. iij. Aegi.Per.

detur ex contractu a cōsistere,cùm is,qui soluendi animo dat, magis voluerit negotiū distrahere,quàm contrahere. †

Non minus re obligatur,qui cōmodum accepit, quàm qui mutuum in hoc tamen differunt, quòd mutuum accipiēs rei dominium assequitur, & ob id aduerso casu nō liberatur:is autē cui cōmodatur,domunus non fit: qui quamuis rei custodiēdę exactissimā curā præstare debeat: de casu tamen fortuito(nisi culpa p̄cesserit)minimè tenetur.

Itē † is,cui b res aliqua vtenda datur, c id est,commodatur, re obligatur: & tenetur commodati actione. Sed is ab eo, qui mutuum accepit, longè distat. Namque d non ita res datur, vt eius fiat, e & ob id de ea ipsa re f restituenda g tenetur. Et is quidem, h qui mutuū accepit, i si quolibet fortuito casu amiserit, quod accepit: veluti, incendio, ruina, naufragio, k aut latronum,hostiumve incursu, nihilominus obligatus remanet. At is, qui vtendum accepit, sane quidē exactā l diligētiā custodiēdæ rei pręstare iubetř:nec

a Ex contractu. Nec est, imò ex quasi contractu: vt ĵ. de oblig.ex quasi contractu.§.item is. Aliquid tamen tacite geritur propter quod est potius hic casus inter obligationes ex contractu: vt ff.eo l.l.si in area.j.resp. & ff.comm.o.l.si is qui.§. vlti.

Item is cui &c. CASVS. Expeditis duobus modis, quibus re cōtrahitur obligatio,s.mutui datione,& indebiti solutione,superest aliud genus per quod re cōtrahitur obligatio,s.per cōmodatū.Si enim res alicui vtēdi gratia detur,i. cōmodetur, re obligatur & tenetur actione cōmodati.Sed diceret aliqs. Dñe,satis patet similitudo inter illū qui recipit mutuū, & illū q recipit cōmodatū:qa vterq; re obligatur. sed si placet dicatis mihi, quæ est differētia inter eos? Frater, dicit ipse,differētia est:quia qui mutuum recipit,fit dñs rei mutuatæ,si dominus fuerit ille,q rē sibi mutuauerit: qui aūt cōmodatū accipit,nō fit dñs rei cōmodatæ: vnde tenet restituere idē corpus, quod accepit. Dñe Iusti.dixi ego,nūquid alia differētia inter eos reperitur? Vtiq; dicit ipse.Ille enim qui recipit mutuū, re obligatur,&ab illa obligatione per casum fortuitum nequaquā liberatur.secus in illo q recipit cōmodatū. quoniā is exactam custodiā tenet præstare circa rem sibi cōmodatā. si tñ eā per casum fortuitū amiserit, non tenet:& hoc verū est,nisi culpa sua præcessit casum illū.Sed domine pro Deo ponatis mihi exemplū de culpa fortuitum casum præcedēte.Libenter,dicit ipse.Si ego tibi scyphos meos argēteos commodauerim, vt eis domi inter vicinos tuos,quos ad conuiuiū inuitaueras, vtereris,& tu eos tecū peregre portasti: si postea aliquo casu fortuito amiseris, teneberis,eo quòd tua culpa pręcesserit casum illum.Sed domine. pro Deo dicatis mihi,quando dicitur res propriè commodata. Frater dicit ipse:Res tunc dicitur commodata propriè esse, quādo nulla merces interuenit: quia si merces interueniret, diceretur potius locata, vel conducta,quod nec est in commodato:quia commodatum debet esse gratuitum.

b Itē is cui.q.d.non solū in duobus superioribus casibus,s.quando aliquis accipit mutuū,vel quādo accipit indebitū,obligatur re:sed etiam in hoc casu. Acc.

ADDITIO. No. q si cōmodauero tibi aliquam rem, re obligaris, vt possim cōtra te agere cōmodati actione. Sed differētia est inter illū, qui mutuū accepit, & illū cui cōmodata est res: qa si cōmodauero tibi equū meū, ego nō do tibi eū, vt tuus fiat, & ideo teneris mihi &de eadē re restituēda.secus in mutuo:qa si mutuo tibi nō teneris mihi reddere eandē rem, sed aliam rem eiusdē naturę,& ęquè bonam. Alia est differentia: quia qui mutuū accepit: si casu fortuito amiserit quod accepit mutuo, veluti incendio, ruina, naufragio, aut incursu latronum vel hostium:nihilominus possum agere cōtra eū ex mutuo. Sed cōmodatarius diligenter debet custodire rē sibi cōmodatam: nec sufficit si adhibeat talem diligētiam in custodiēdo, qualem in suis rebus solet adhibere: si alius homo diligētius potuerit custodire. Sive rò propter maiores casus cōmodatarius rē sibi cōmodatam amiserit, nō tenetur: dum tamen propter culpam suam casus iste nō euenerit. aliòqui si tibi commodauero scyphum meū, vt haberes in domo tua,& tu forsitan tecū in peregrinatiōe attuleris,& incursu latronū amiseris, vel naufragio, teneris mihi de eo restituendo, vel ad eius æstimationem.

Comodatū & mutuū differunt dupliciter.

c Dat. i. traditur: quia dare est dominium trāsferre: vt l. vbi autem. §. fi. ff de verb. oblig. & ĵ. de act. §. sic itaq;. quod non fit in re commodata. Christoph.

Ista glo. nō est Accursij.

d Namque. Prima differentia inter mutuum & cōmodatum.

e Vt eius fiat. quod est in mutuo.

f De ea ipsa re. Quod non est in mutuo.

g Restituenda. Etiam non deteriore: aliàs non videtur reddita, vnde tenetur ad interesse: vt ff. commo. l.ij.§.si reddita.

h Et is quidem. Secunda differentia.

i Mutuum accepit. Hic no. mutuum esse triplex. Naturale tantū, s. quando fit numeratio sine stipulatiōe de soluendo. Ciuile tantū, quando stipulatio interuenit de soluendo sine numeratiōe. Ciuile & naturale, quādo numeratio & stipulatio interuenit. vt ff. si cer. pe. l. ij. Itē no. q deficit mutuū ratione rei, vt in fure: vt ff. eo. l. ij. §. mutui. & §. appellata. & ratione personæ: vt ff. si cer. pe. l. si a furioso. & ratione dissensus: vt ff. si cert. peta. l. si ego pecuniam. & l. si me & Titium. Reconciliatur autem mutuum cōsumptione: vt ff. si certum pe. l. nam & si fur. stipulatione: vt C. si cert. pe. l. quamuis. vsucapione ad instar alienæ pecuniæ datæ in dotem. vt ff. de iure do. l. Proculus.

Mutuū ē triplex.

Mutuū deficit tripliciter.

Mutuū reconciliať pluribus modis.

k Naufragio. Hic nota fortuitos casus melius, quam in aliqua lege. sic enumerantur aliqui casus C. de pigno. actio l. quæ fortuitis.

l Exactā. Alias. Exactissimā * & sic ponit positiuus pro su-

* Sic ī scriptis exem plarib. legitur.

pro superlatiuo. Et distinguet q̃a interdũ solus dolus venit in cõmodato: vt si cõmodo vxori meæ vt cõpta veniat ad me: vt ff. e. cõmo. l. si vt certo. §. nũc videndum. & §. interdũ. Quãdoq; dolus, & culpa leuis: vt si cõmodo tibi scyphũ, vt oẽs amici inuitentur ad cœnã: vt ff. eo. cõmo. l. in rebus §. hoc ita. Interdũ leuissima, & hoc generaliter, vt hic. Interdum casus, vt si culpa præcedit casum: vt hic sequitur, & ff. eod. l. in rebus. circa prin. ep. vers. alioquin. ADDITIO. Si q̃rit an in cõmodato cõmodatari⁹ teneatur de dolo, lata culpa vel leui: dic ex mẽte doc. in d. l. si ut certo. q. si cõtractus celebratur gratia dãtis, tunc recipiẽs tenetur solũ de dolo & lata culpa. Sed si gratia recipiẽtis tantum, tũc tenetur de dolo & oĩ culpa, sed non de casu fortuito, nisi culpa præcedat casum, vt hic. Si gra vtriusq;, tũc de dolo, lata culpa, & etiã leui. Quid si res commodata sit æstimata ante, quam commodetur? Dic q. æstimatio semper addit vnam speciẽ obligationis primę, vt per glo. & Bar. in d. l. si vt certo. secundum Ias. & Christopho.

Cõmodatarius de quibus tenetur.

Vis maior quæ dicat, pulchrè Bu. in l. an pan le ctas ti. de lo: & cõ duct ad l. si merces. § vis maior.

Aut ẽt post eius morã. l. quod te. ff. si cert. pet.

sufficit ei [a] tantã diligẽtiã adhibuisse, quantam suis rebus adhibere solitus est: si modo alius diligentior poterat eã rẽ custodire. sed propter maiorem vi † maioresve casus [b] non tenetur: si modo nõ ipsius culpa † is casus interuenit. Alioqui, si id qđ tibi cõmodatũ est domi, peregrè tecũ ferre malueris: & vel incursu hostiũ, prædonumve, vel naufragio amiseris, dubium non est, quin de restituenda ea re tenearis. Commodata autem res tunc propriè intelligitur, si nulla mercede [c] accepta, vel cõstituta, res tibi vtenda data est: aliòqui mercede interueniẽte locatus tibi vsus rei videt. gratuitum enim debet esse commodatum. [d]

Depositarius obligatur re, & tenetur de dolo. h. d. Aret.

a Ei. Scilicet commodatario.

b Casus. Scilicet alios.

c Mercede. Sic ĩ. loca. §. j. sic ĩ. manda. §. fina.

Cõmodati declaratio generalis.

d Cõmodatum. Commodatum est, si dedi tibi rem meam, vt vtaris: nec inde accepi mercedẽ. si verò merces interueniat, erit locatio. & conductio. gratuitum enim debet esse cõmodatum: ideo teneris ad exactissimam diligentiam. sic ĩ. loca. §. j. sic ĩ. mand. §. fi.

Præterea. CASVS. Hic prosequitur Iusti. quartũ modum quo contrahitur re obligatio: dicẽs. quod pter prædictos modos re cõtrahit obligatio, s. in deposito. vnde si tu rẽ tuã penes aliquẽ deposueris, ipse re tibi obligat: & cõpetit tibi actio depositi: depositarius tñ nõ tenetur nisi de solo dol. subaudi. & de lata culpa: de alio vero non: vñ si rem depositam per modicã culpã amiserit depositarius, nõ tenetur: quia est quod imputetur deponẽti. Suæ. n. facilitati imputare debet & conqueri, qui rẽ suã custodiendam amico tradidit negligenti. Item dicit Imperator in § creditor. q. non solum dictis quatuor modis re cõtrahitur obligatio, sed etiã creditor, qui pignus accepit a debitore, re obligat, & tenetur de ea restituenda quã accepit, pignoratitia actione. Sed domine, dixi ego, tenetur ne de leui culpa? Resp. q. non: quia pignus vtriusque gratia datum est, creditoris, vt magis pecunia sua in tuto sit, & debitoris, quia fortan non crederetur ei pecunia. & propterea sufficit vt exactã diligentiam adhibeat: & hæc est illa, quam rebus suis adhibere solet: quã si præstiterit, quamuis pignus amiserit, nõ tenetur: & nihilominus creditum petere poterit. h. d.

e Præterea. i. præter supradictos modos accipiens depositum, re obligat. Vnde si deposui penes te rẽ meã, mihi obligatus: & possum agere cõtra te actione depositi ad te mihi restituendam, & teneris ex solo dolo, si dolum cõmiseris: sed si negligẽter custodieris, non teneris. Et ideo si depositarius rem sibi depositam per negligentiã suã amiserit furto, debet sibi imputare qui custodiendã rẽ suam amico suo tradidit negligenti: vt dicit in h. huius §.

Depositi declaratio.

Præterea [e] & is apud quẽ res aliqua deponitur [f] re obligatur, teneturq; actione depositi: quia & ipse de ea re, quã accepit restituenda tenet, si quid dolo [g] cõmiserit: culpæ [h] aũt noĩe, id est desidię, ac negligẽtiæ nõ tenetur. Itaq; securus est qui parũ diligẽter custoditã rẽ furto amiserit: quia qui negligẽti amico rem custodiendã tradit, nõ ei, sed suæ facilitati id imputare [i] debet. [k]

Pignoris quoque obligatio re cõtrahitur: quę quia vtriusque cõtrahentis gratia celebratur, creditorem de dolo, & leui culpa tantum, obnoxium reddit.

Creditor [l] quoque, † qui pignus accepit, [m] re obligatur. quia & ipse de ea re, quam accepit, restituenda tenet actione pignoratitia. [n] Sed quia

f Deponitur. I. dest custodiendã datur vt ff. depo. l. j.

g Dolo. Not. in deposito solum dolũ venire: vt hic, & ff. depo. l. j. §. illud. Itẽ venit lata culpa: q. pro dolo accipit: vt ff. eodem. l. quod Nerua. Quandoque leuissima, vt si hoc fuerit pactum: vt ff. eo. l. j. §. sæpe. Item si fuit in culpa: quia portauit rem depositam per locum periculosum: vt ff. commo. l. in rebus. §. j. & l. si vt certo. §. interdum. Item mora facta in restitutione: vt ff. depoli. l. in Asia. §. h. & hic, & superior similiter tenetur de casu.

Et sic cũ tex. dicat solo dolo not. q. licet lex taxatiuẽ loquat: tñ extendit ad casum similẽ, vt hic per Ang.

Hic §. tñ ẽdet ut. ff. de pig. act.

h Culpę. Scilicet leuis.

i Imputare. Sic ĩ. pro so. §. fi. & ff. de min. l. cum mãdato. §. fina.

k Debet. Hic nota aliud esse dolum, vt qñ est machinatio studiosa: vt. ff. de do. l. j. §. ij. Aliud latã culpam, vt non intelligere quod oẽs intelligunt. vt. ff. de iur. & fa. ign. l. regula. §. si filius. & de verb. sig. l. latæ. Aliud leuẽ, vt desidiæ & negligentiæ: vt hic. Aliud leuissimã, vt si quocunq; modo potuit prævidere, & non prævidit. vñ furtũ fieri nõ pt sine leuissima culpa: vt ff. pro so. l. cum in duobus. vel incendiũ nasci, licet non nocrat inculpabilibus: vt ff. de of. præf. vig. l. iij. § j. & ff. de peri. & commo. rei ven. l. si vẽdita. & s. j. toxi. §. Aliud casum fortuitum, qui s. prævideri non potest: vt ĩ. prox §. & C. de pig. act. l. quæ fortuitis.

Dolus. Culpa lata. Culpa leuis. Culpa leuissima.

Cum leuissima tñ adhuc est casus fortuitus sec⁹ si sit leuis. Sic intelligit qđ nota. in l. nauta. ff. naut. cau po. stabu.

l Creditor. Creditorem accipe ex omni causa: vt in authen. de fidetus. §. h. & ff. de ver. sign. l. si cui.

m Accepit. Nota caute ponit accepit. aliter nõ dr̃ re obligari. sed pignus creditori etiã nuda conuẽtione tenet. vt ff. de pig. act. l. j. & hypothecaria sibi nascitur ad pignus illud psequendum: vt ĩ. de ac. §. item Seruiana. ADDITIO. Pro hac glo. vide tex. in l. grege. §. & in superficiarijs. ff. de pigno.

Actio hypothecaria & actio tutelæ quãdo nascunt.

n Actione pignoratitia. Quæ nascit demũ soluta pecunia, vel aliàs satisfacto: vt ff. de pig. act. l. si rem. §. oĩs. Sic in actione tutelæ, quæ demũ finita tutela nascit, vt ff. de tut. & ra. dist. l. si tutor. §. h. & l. seq. licet

quidam

Et hæc quidam dicant etiam prius eam nasci, sed non intentari: vt no. in d. §. omnia.

a Exactam. Propriè ponitur, non pro superlatiuo: vt s. eod. §. & is. non enim tenetur de leuissima: vt ff. de pig. act. l. si cum venderet. §. venit. & l. seq. Accu.

b Quam Scilicet exactã diligentiam.

c Fortuito casu. Sed quis probabit hunc casum? Resp. creditor probat se amisisse: vt C. de pignor. act. l. si creditor. Itẽ debitor ꝓbabit dolũ, vel culpã creditorẽ cõmisisse: vt ff. de proba. l. in exceptionib. & l. quoties. §. qui dolo. Sed tertio creditor probat casum, si vult euadere: licet Bulg. aliter distinxerit: vt no. in dicta. l. si creditor. Accur.

d Securum esse. Refere, placuit.

dictione incerti. nam dico quòd est proprium nomen actionis: vt ff. de condi. indebi. l. sed & si me. §. j. vbi de hoc notaui. Accur.

m Si incerta. Nisi in casu: vt C. de rei vxor actio. in prin. Sed quid si promitto aliquid in genere? Respon. non valet. nam dando muscam liberaretur. oportet .n. ꝙ aliqua certitudo ibi sit, vt homo, vel equus, quæ certis finib. cõtineatur. aliàs non valet: vt ff. eo. l. ita stipulatus. in princ. & ff. de iure dot. l. cũ post §. gener à socero. Accu.

pignus vtriusque gratia datur, & debitoris, quo magis pecunia ei credatur: & creditoris, quo magis ei in tuto sit creditũ: placuit sufficere, si ad eã rẽ custodiẽdã exactã [a] diligentiã adhibeat: quam [b] si pstiterit, & aliquo fortuito casu [c] rẽ amiserit: securũ esse, [d] nec impediri creditum petere.

TITVLVS XV.

DE VERBORVM obligationibus.

Quæ ex stipulatione .i. vltro citroq; facta interrogatione, & respõsione obligatio oritur, verborum obligatio dicitur: ex qua, si certũ in ea deductum sit, certi condictio: si incertũ, ex stipulatu actio proficiscitur. & quamuis solẽni quadã verborũ formula olim cõcipi deberet: hodie tamen quibuscũque verbis (modo vterque cõtrahentium quid alter velit intelligat) fieri potest.

Verbis obligatio contrahitur ex iterrogatiõe, [e] & responsiõe, cũ qd dari, [f] fierive [g] nobis stipulamur: [h] ex qua [i] duę ꝓficiscuntur actiões: tã cõdictio [k] certi, si certa stipulatio, quã ex stipulatu, [l] si incerta [m] sit, quæ [n] hoc noie inde vtit, ꝙ stipulũ [o] † apud veteres firmum [p] appellabatur, forte à stipite † descendens. †

Olim requirebatur quędam solennitas in stipulatione, quæ hodie est sublata: nec refert qua lingua fiat interrogatio, & responsio, dũmodo se intelligant. Aret.

DE VERBORVM obligationibus.

Ista continuatur ad precedẽtia, vt patet in text. s. de obli. in fi. Aret.

Verbis. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit, qualiter obligatio verbis contrahitur, & quæ actio ex ea resultet. Secundo quibus verbis olim & hodie concipitur. Tertio, quot modis stipulatio fieri põt. Quarto, illud per exẽpla declarat. Secũda ibi. In hac re. Tertia ibi, Omnis stipulatio. Quarta ibi, Pure veluti. CASVS. Quæsiui à Iustin. Dñe, qualiter obligatio contrahit verbis? & rñ. Ex interrogatione præcedente, & responsione subsequente, cũ quid dari, fieri ve stipulamur. Ex qua obligatione verborũ duæ proficiscũtur actiones, s. certi cõdictio ex stipulatione, & actio ex stipulatu, si res incerta deducatur in stipulationem. Sed dñe, quod est nomẽ verb. obli. Et rñ. dñs Imp. ꝙ vocatur stipulatio. Sed domine, quare dicit hæc obligatio, stipulatio? Et ad hoc resp. ꝙ hoc est ideo: quia stipulũ apud veteres firmum appellabatur, à stipite descẽdens: & ideo hęc obligatio tanquã firma vocabatur stipulatio. Franc.

e Ex interrogatione, s. præcedente. & responsione sequente: vt hic, & C. de vsur. l. j. alias non valeret.

f Dari. s. certũ, quod appareat, quid, quale, vel quantũ sit in obligatione: vt ff. e. l. stipulationũ. & l. seq. Acc.

g Fierive Vel etiam non fieri: vt s. eo. l. vbi autem. §. ad quod & j. eo. § fi. Accur.

h Stipulamur. Est autem stipulatio verborum cõceptio, qua aliquid dare, vel facere promitti mus &c. vt ff. eo l. v. §. Stipulatio. Accur.

i Ex qua. Scilicet obligatione verborum.

k Condictio. s. certi. generalis: de qua dic vt s. ti. j. diximus circa prin. Item & triticaria locum habet. vbi petitur certum, vel incertum: nisi petatur pecunia numerata: vt ff. de tritic. l. j.

l Ex stipulatu. Si autem incertum quid mihi debeat, non ex stipulatione, sed alio contractu, agitur condictione incerti.

n Quæ. Scilicet, Stipulatio.

o Stipulum. Alludit vocabulo. sic s. de testa. in princi. & ff. de acquir. possessio. l. j. in principio. nã nomina cõsonantia debẽt esse rebus: vt s. de donatio. §. est & aliud.

p Firmum. Nam & baculum, vel stipitem patet dabat vnus alteri pro inuestitura, vt hodie fit in Marchia: sed in Lombardia bibunt: alibi per metallum inuestiunt. sic ff. de pactis. l. j. §. j. Accu.

ADDITIO. Ista tamen inuestitura non est necessaria de iure ciuili, sed de cõsuetudine sic. Idem in beneficialibus de iure canonico: per eam tamen possessio nõ acquiritur, vt hic per doctores.

In hac re. CASVS. Quæsiui à legislatore sub qua forma fieret stipulatio? Et dicit legislator. i. ipse Iust. Frater recitabo tibi antiquitatẽ circa hoc: & etiam nouitatẽ, & recitat primo antiquitatẽ, dicens, ꝙ antiquitas erat ꝙ per illud idẽ verbũ, per quod fiebat interrogatio debebat fieri responsio: mutata, s. persona secũda a parte quærẽtis in primã personã a parte respondentis. Verbi gratia, Spõdes? spõdeo. sed hæc solemnitas identitatis verborũ per do. n. Leonem fuit sublata per constitutionẽ suã, quam habes C. de cõtrah. & cõmit. sti. l. omnes. Vnde cõstitutio illa Imperatoria de solennitate verborũ nõ curauit: sed intellectũ consonãtem inter partes desiderauit, vt stipulãtes adinuicẽ se intelligerẽt. nec curauit illa cõstitutio p quæ verba fieret stipulatio dũmõ fieret p verba ad stipulationẽ idonea. & istã cõstitutionẽ approbat hic Iust. & sic patet sub qua forma debet hodie fieri stipulatio. Sed quid dñe, iã bene video, ꝙ solẽnitas verborũ, quæ olim necessaria erat ad stipulationẽ, hodie est sublata. sed dñe pro Deo vellet ne stipulatio fieri diuersis linguis? Ad hoc resp. & dicit, ꝙ nõ refert, quacunq; lingua fiat stipulatio, siue Græca siue alia, dũmodo contrahentes se adinuicẽ intelligãt: Nec est necessariũ, ꝙ ambo vna lingua vtãtur: sed prius vnus vna lingua quærere, & alius altera lingua rñdere põt: & nihilominus valet stipulatio: dũ tñ verba apta fuerint ad stipulationẽ & vterq; alterũ intellexerit. Nã duo etiam Britones verbis Gallicis contrahere possunt, & Galli Britonicis verbis: dummodo se intelligant. vnde Græci Latina lingua contrahere

Et hæc est cõis opinio secũdũ Io. Fab. & procedit indistinctè qñ est talis casus qui cõmitti põt sine culpa, vt hostiũ incursus: aliàs debebat ꝓbari in tali casu culpã nõ cõmisisse. Ang.

Cur aũt pro pecunia numerata, non cõpetit triticaria, mire sonant hic doct. in reddedatione, de qbus licet videre hic apud Por. Tu vero cũ Zasio in l. triticũ. de ver. ob. dicito id esse ob id ꝙ sub appellatiõe tritici veniãt opes frumentariæ oẽs q̃ in terra seruntur, vt & veteres intellexerũt. Itẽ & q̃ in pecoribus cõsistebãt, excepta pecunia numerata, ac ꝓinde triticariã cõdictionẽ veteribus dictã, nõ vt glo. ibi sẽtit a tritico: existimat idẽ Zasius.

Nam & olim veteb. triticũ supra modũ no huic iust.

† Stipulũ in hãc significationem, quã dicit Iust. apud latinos nõ reperiri asserit Catellian⁹ Cotta in Memorabilibus suis: & stipulationẽ a stipe potius deduci, ꝙ circa stipẽ. i. pecuniã maxime consistat.

† Stipulari ẽ stipẽ. i. pecuniã obligare. Valer. Maxi. lib. ij. Aegi. Per.

† Alciat. lib. Parerg. j. ca. xxxix. legendũ putat. ἀπὸ τοῦ συμπτοῦ. qđ apud græcos συμπτὸν significet firmũ ac solidum.

contrahere possunt. Franc.

a In hac re. Scilicet stipulatione contrahenda.

b Faciā. Quæ omnia dici debebant in stipulatione, vel aliqua de his. sic s. de sing. reb. per fideic. rel. §. fi. sed hodie vel vnum ex his, vel etiam aliud dūmodo aptum sufficit: vt j. eod. §. versi. sed hæc. qui cōtinuari debet cum isto. §.

c Lingua. Vt Assyria, Latina, Græca, vel alia: vt ff. eod. l. j. §. fina.

ADDITIO.

Dūmodo se intelligāt, aliàs erit necessarius interpres. idem in teste in Illyrico nato, cuius lingua non intelligit: quia iudex eū interrogabit per interpretē. Et si ipse iudex, & notarius. vel et notarius solus sit interpres, sufficiet: imò ipsius scriptura, vel instrumētū faceret fidē et cōtra nuntium, vel testē dicētes aliter denuntiasse, vel deposuisse, quā scriptū sit. & hæc vera in iudicijs ciuilib. secus i criminalibus, vt per Ang. hic.

d Stipulantiū. Propriè & impropriè dr. sic in Aut. de equa. do. §. j. col. vij. & sic impropriè et promittēs dicitur stipulari: vt hic, & ff. de condit. indeb. l. si non sortē. §. si decem.

e Sed hæc. quæ diximus supra, eod. §. in hac.

In hac re [a] olim talia verba tradita fuerunt: Spondes? Spondeo. Promittis? Promitto. Fidepromittis? Fidepromitto. Fideiubes? Fideiubeo. Dabis? Dabo. Facies? Faciam. [b] Vtrum autē Latina, an Græca, vel qualibet alia lingua [c] stipulatio concipiatur, nihil interest, scilicet si vterque stipulantium [d] intellectum eius linguæ habeat: nec necesse est, eadē lingua vtrunque vti: sed sufficit congruenter ad interrogata respondere. quinetiam duo Græci Latina lingua obligationem contrahere possunt. Sed hæc [e] solennia verba olim quidē in vsu fuerūt: postea autem Leonina cōstitutio [f] lata est, quę solēnitate verbornm sublata, sensum, [g] & consonātem intellectum ab vtraq; parte solū desiderat, quibuscunq; [h] eadē verbis expressum est. †

Stipulationis puræ statim cedit dies, & petēdi ius cōpetit: stipulationis verò in diē quamuis statim dies cesserit, non tamen antea promissum peti potest, quā etiam tota dies, in quam stipulatio facta fuit, præterierit.

Oīs stipulatio, aut purè, aut in diē, aut sub cōditione fit. Purè, veluti, Quinq; aureos dare spōdes? idq; confestim [i] peti pōt. In diē, [k] cū adiecto die, quo pecunia soluat, stipulatio fit: veluti, Decē aureos primis [l] calēdis Martijs dare spōdes? Id aūt quod in diē [m] stipulamur, statim quidem debet: sed peti prius, quā [n] dies venerit, non pōt. [o] At ne eo quidē ipso [p] die, in quē stipulatio facta est, [q] peti pōt: † qa totus is dies arbitrio soluētis tribui debet. [r] Neque enim certum est, eo die, in quē promissum ē,

f Constitutio. Vt C. de contra. & com. stip. l. omnes.

g Sēsum. Aliàs cōsensum. s. verbis expressū ab vtroque, & incōtinenti: vt ff. e. l. j. l prin. & §. q præsens. & §. si quis ita interroget, licet verba inutilia fuerit ista: vt ff. eo. l. quæ extrinsecus, alias si diceret verba ex ipsa non exigi, non differret ab his contractib. qui cō sensu contrahuntur: vt j. de obl. ex cōsen. j. resp. Acc.

h Quibuscunq;. habilib. tñ ad hoc. Quid. n. si dicā a, & velim repręsentare, promittis: tu dicas b, & velis repręsentare promitto? non ualet. vt ff. de cōsti. pec. l. q autem. §. fi. in glo. fin, & l. seq. & ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. & si lege. ibi, sic idonei sunt.

Omnis stipulatio. CASVS. Dixi Iusti. Dñe, procedatis i materia: & dicatis mihi aliquā stipulationū diuisionē. Et rñ. q omnis stipulatio, aut est pura, aut i diē, aut sub cōditiōe. Sed dñe, posuistis iā trimembrē diuisionē: ponatis de primo exēplū si placet. Et rñ. q stipulatio fit pure. Nā si quærā a te sic: frater v. aureos dare spondes? & tu rñdeas, promitto. ista stipulatio dicitur pura: & ideo illud, quòd in istā stipulationē deductū est, statim peti pōt: nō tñ sic intelligendū est, vt statim veniat cū sacco paratus. Sed dñe, iam vidi qualiter fit stipulatio purè: sed qualiter in diē? Rñ. dicēs in diē fit stipulatio: veluti si dicat stipulator, Promittis mihi in primis calend. Iunij x. & promissor respōdeat, promitto. ista est stipulatio in diem: & statim stipulatione facta, debet qd promissum est: sed nō pōt peti antequā dies venerit: & die adueniēte, vel stāte ad huc non potest peti promissum: nisi tota dies sit præterita, siue elapsa: quia incōmutabiliter nō possumus dicere, q nō soluerit sua die, i. apposita vel præfixa ad sequam totus dies fuerit elapsus.

i Confestim. Id est statim: vt ff. eo. l. ed qui calendis. §. fi. & hoc nisi ratione loci fit in diem: vt j. eod. §. loca. vel ratione rei, quæ adhuc non est in rerum natura: vt j de excep. §. ante pe. & ff. e. l. iterdum. I prin. & de cōd. & demon. l. j. §. fi. Sed ad qd fit pmissio, cū non incōtinenti soluit? Rñ. nō est sic praue intelligendū verbū confestim, vt veniat statim cū sacco paratus: vt ff. de solu. l. quod dicimus. sed aliquod spatium puta decē dierū dandū est. vt j. de inut. stip. §. fi. & ff. de constit. pecu. l. promissor. sic etiā fere vbique con suetudo interpretatur, vt intra decem dies fiant præcepta à Potestatibus, quæ est bona legū interpres: vt ff. de leg. & senatusconsul. l. si de interpretatione. & c. cum dilectus. extra. de consue.

k In diem. Scilicet fit stipulatio. sed nun qd stipulatio est actus ciuilis? Resp. sic: vt j. de act. §. de cōstituta. ergo nō debet recipere diē, nec etiam conditionē: vt ff. de regu. iur. l. actus. Sed dic, q hic actus ibi nō computatur. sic in nouatione. vt dicitur. ff. de noua. l. nouatio. Et illa regula, actus, habet locum in suis numeratis casibus.

l Primis. Superflue hoc dicitur. ff. eo. l. eum qui calendis. in prin.

m In diem. Aliud si ad diem. n am tunc vsque ad diē tenetur, & non post, vt ff. de act. & obli. l. obligationū fere. §. j. & dic, quod idem est dicere ex die, qd in diē: vt d. l. in prin. & hic.

n Priusquam. Nam cessit, sed non venit dies. quod dic: vt ff. de ver. sig. l. cedere.

o Nō pōt. Sic ff. si cer. pe. l. certi cōdi. in prin. & si petat, repellit per exceptionē: vt j. de excep. §. præterea.

p Ne eo quidē ipso. Nisi ab initio sic dicat, Hodie dare spondes? quo casu pura est: vt ff. eo. l. liber homo. §. decem, sed si est pura: ergo peti non potest ante decē dies. Ita enim determinatur verbum, cōfestim. j. e. §. omnis. & in d. l. ff. eo. l. liber homo. dicitur quod eadē die: ergo male. Sed ibi expressa est dies.

q Facta est. Scilicet vt soluatur.

r Tribui debet. Hic no. quæstionē de facto: iudex statuit terminū peremptoriū partibus ad audiendā sententiam, puta diem Iouis: vna partium non veniente eadē die, quæro quādo debeat ea sententia ferri: an die sta-

† Et sic pōt fieri sine interrogatione. gl. 1 l. spōsio. ff. de ver. sig. Aegi. Per.

† Nō est tñ ibi nata actio, vt obligatio: qa cū sit icertū, an fruct9 nascātur, vel non: dies, quæ tacitè iest habet cōditiōe. vt l. j. ff. & cōdi. & demō. Ang.

† Nisi ita concepta sit stipulatio, hodie dare spondes? tunc .n. statim peti pōt. l. liber homo. §. decem. ff. de ver. obli. Stipulatio an possit fieri sub cōditione. In diē & ad diē differunt.

Cōfestim determinat per x. dies.

° Vnde si annuis capite, non valet. l. j. §. fi. ff. eo. qa conceptus mentis debet dephendi p verba, nō per signa. Bart. tñ refert de quodā q p motū labiorum quēlibet loquētem intelligebat. Aegi. Per.

Stipulatio fieri debet verbis aptis.

die statuta : vt sequenti ? Et videtur q non, die statuta : quia, vt in 𝔷ctib. tota illa dies videt̃ sua : vt hic. & pro hoc est ff. de ferijs. l. more Romano. per quam legem etiam si media nocte venisset, satis sufficeret. vnde patet, q ea die ferri non debuit. Item alia rõne : quia post peremptorium debet eam partem absentem citare iudex : vt ff. de iudicijs. l. & post edictum. & inter vnam citationem, & aliam debet esse spatium decẽ dierum olim, vt ff. de iudi. l. per interuallum hodie triginta dierum. vt in Authẽ. de litig. § omnem. colla. viij. & secundum consuetudinem Bononien. vnius diei. vnde patet, q in die peremptorij, non debet ferri. Sed in illa l. & post edictum. exponit̃, debet. i. potest. Item videtur contra, quòd in die peremptorij debea iudicari. vt C. quando prouoc. non est ne. l. cũ non eo die. Item si sit ita prope sero, vt certum sit eã partem amplius non posse venire, debet iudicare in die peremptorij : vt ff. de verb. oblig. l. cum stipulatus sum mihi a Proculo. & l. liber homo. in fi. Et hęc verior opinio. Sed tamen post vesperas statim, vel in ipsis vesperis debet ferri : vt in Authen. de iudic. § sedebunt. colla. vj. sed nec in nocte debet ferri sententia : & ita paulo post excessum vesperarum debet iudicari. Et ita quidam electi ad quoddam consilium de facto iudicauerunt.

datum nõ esse a prius, quàm b is præterierit.

Stipulatio annua quoad qs viuet, pura, & ppetua est; sed post mortẽ stipulatoris obstat exceptio hæredi. Areti.

Annota, Tempus ipso iure non posse tollere obligationẽ, sed exceptionis ope.

At si ita stipuleris, Decẽ aureos annuos, c quoad viuã, † d dare spondes? & purè facta e obligatio intelligit̃, & ppetuatur: f † quia ad tempus nõ pôt deberi, sed hæres petendo, pacti exceptione submouebitur.

† Quoad viuam, in diem vitæ meæ, ad mei seu meã vitam & quoad moriar idem est dicere. Mãdol. in Gl. Facul. §. Ac ẽt, si ver. obtineat.

† Neque eñ semel nata obligatio tolli^t tẽpore, certis modis inuẽtis ad eã tollendã, de qb^9 j. t. q. mod. toll. obli. Snĩa die pfixa debet ferri ẽt absente altera partium.

Promitto x. aureos annuos, & singulis annis, differũt.

[illegible] Nisi iurisdictio iudicis sit peritura. Et hæc pcedunt in definitiua, non in interlocutoria: quæ etiam de nocte ferri pôt. & ab opin. istius gl. quã ẽt tenuit Bar. & Bal. dicit Ang. non esse recedendũ. & an die sequenti peremptorium, possit ferri sententia, vide pulchrè per eum hic.

a Datum non esse. Id est, non est hoc verum incommutabiliter.

b Prius quam. Vt ff. eod. l. quicquid. §. fina. & ff. de pig. act. l. si necessarias. §. si annua.

At si ita stipuleris. CASVS. Supra vidimus, q ille, qui pmittit, non pôt conueniri cum effectu quousq; dies venerit. sed dñe quid diceretis de illa stipulatione, qua quis mihi pmittit decem quo ad viuã ? Frater, dicit ipse: illa stipl'o pura est, & perpetuò obligatus est pmissor. vnde si pura est, possum singulis annis quandiu viuam, agere de decem in principio cuiuslibet anni. & hæres ẽt meus de rigore iuris pôt agere, sed submouebitur per exceptionem pacti facti de non petendo, quasi videar tacitè pactum fecisse, q ego possim petere dum viuo, hæres aũt meus non possit. istud autem (vt dicunt) pactum tacitum est inductũ a potestate iuris ab isto verbo in stipulatione inserto: videlicet quoad viuã. Eo. n. ipso, q fuit mihi pmissum illud annuum quoad viuerẽ, per hoc tacitè videor pactus fuisse, ne hæres meus petat. & h. d. Et legatur illud at, s. quod ponitur in princip. §. aduersatiuè, videlicet sic : ita est, quod illa stipulatio in diẽ, q est in proxi. §. non est pura. at. pro sed.

c Annuos. Aliud si dixerit, singulis annis. Nam primo casu in initio cuiuscunq; anni, secũdo in fine cõmittit̃ stipulatio : quia sic est in legato sic relicto : vt C. quãdo dies leg. ced. l. j. & ff. quando dies leg. ced. l. nec semel. Vñ versus. Annua si debes, tunc inspicies caput anni : Anno si debes, in fine teneberis anni : vt dices j. de inutil. stip. §. q hoc anno. & ff. eo. l. q hoc anno. Sed nunqd est vna stipulatio, vel plures ? Rñd. vna est: vt ff. eo. l. si Stichum. §. j. 1 licet legata sic relicta sint plura : vt ff. de do. cau. mor. l. senatus. §. fina. Sed quæ est rõ ? Respon. quia semel in stipulatione inspicit̃ conditio stipulantis: vt si sit filius, acquirat patri : & vna est actio : vt ff. eo. l. si filius. sed i legatis plures consideratur. s. singulis annis : cum singulis annis cedat dies legati, & plures sint actiones : vt ff. de annuis legatis. l. cum in annos. & qñ di. leg. ced. l. cum in annos. Sed M. dicebat hanc esse differentiam: quia in stipulatione est vna verborũ conceptio : sed quantum ad rei vtilitatem plures sunt, sicut legata. & facit p eo. ff. eod. l. pluribus. §. j. Sed ibi certe p alia verba fuit facta, s. per hæc : annua, bima, trima die, vel dic q ibi quorũdam sententia recitatur. Nec obstat, quod vna est conceptio: nam & in legato vna est conceptio.

1 Hoc verũ vbi nõ enumerantur anni, siue aliqd qđ psonæ nõ cohæreat sit ex parte stipulatoris implẽdũ, siue nihil, dũmodo ex cursu tpis debeat stipulatio cõmitti. alĩs si in euentũ alicui^9 pdõnis: vel expssè fuerit anni dinumerati est secus, vt p Ang. hic.

ne submouebitur.

Stipulatio collata in aliquẽ futurum euentum incertum, est conditionalis. Aret.

Sub conditione stipulatio fit, 2 cum in aliquem casum g differtur obligatio : h vt si aliqd factũ fuerit, vel nõ fuerit, committatur stipulatio : veluti, Si Titius consul fuerit factus, quinque aureos dare spondes ?

Stipulatio sub negatiua cõditione concepta; cũ viuo stipulatore impleri nequeat, eo mortuo effectum sortitur.

d Quoad viuam. Id est, donec viuam.

e Purè facta. Scilicet rõne primi anni : sed rõne sequentium est in diem quo ad quid, quia ante annũ non debetur: & conditionalis quo ad aliud, nã aliàs non debet̃, nisi viuã, arg. ff. eod. l. hoc iure. & l. in illa. Vel dic, q est pura abnegatiuè. i. non conditionalis.

f Perpetuatur. Id est, donec viuat. sic ff. p socio. l. j. secundum quosdam. imò dic, p omnia secula. & post mortem, nam tpe non tollitur obligatio, ipso. s. iure, 2 vt sequitur : vt ff. de actio. & obliga. l. obligationũ fere. §. placet. & ff. de ser. l. seruitutes. sed per exceptionem, id est, vt sequitur. sed hæres petendo &c. vt ff. de actio. & obli. l. obligationum fere. §. placet. & ff. de serui. l. seruitutes.

2 Nisi expressè, vel tacitè ex stipulantis paupertate p alimẽtis deducta cẽseret. & ita sm Bart. pôt saluari gl. in l. stichũ. §. hmôi. ff. eod. licet sit magna diuinatio. Vel dic q quotiens agit̃ d multiplicãda obligatione, infinitas est euitanda: vt l. si deicõmis. §. si decẽ. ff. de leg. j. Ang.

Sub conditione. CASVS. Dixi Iusti. Dñe iã vidi exemplum de primõ mẽbro diuisionis nostræ, s. qualiter fit stipulatio purè: & ẽt de secundo membro, s. qualiter fit stipulatio in diem. ponatis modo, si placet, exẽplũ de tertio membro, s. qualiter fit stipulatio sub ɔdõne. Et ad hoc rñ. dñs Iusti. q sub conditione fit stipulatio, cum in aliquem casum promissio differtur : hoc est ad aliquid, quod indifferenter se habet ad esse, & ad non esse : veluti, si aliquid factũ fuerit, promittis mihi x. vel si aliquid factum nõ fuerit, pmittis mihi decem ? Et primo ponit exemplũ conditionis, quæ fit per verba affirmatiua : vt puta, Si Titi^9 factus fuerit ɔsul, v. aureos dare spõdes? Fran.

g In aliquem casum. Id est, in aliquam fortunã inopinatam: vt possit se habere ad esse, & nõ esse, quod in futuris tantum est : vt j. eod. §. conditiones.

h Differtur obligatio. Nam ante euentum cõditionis obligatio cessat: vt ff. si cer. peta. l. nõ omnis. & sic ea pendente nõ est debitor, sicut nec hæres sub ɔdõne institutus interim est hæres, vt ff. fa. erc. l. si maritus. Arg. 3. C. de consti. pe. l. ij. in eo quod dicit conditionale debitum posse cõstitui quod non posset, nisi aẽt debitũ: vt ff. de consti. pe. l. j. Sed dic, q sufficit debitum spe. licẽ nec illud interim debet̃: vt ff. de cõsti. pe.

l. ad quod

l. id quod. Item arg. ℥. ff. ex quib. cau. in possess. eat. l. in possessione, & ff. de ver. sig. l. creditores. Sed rõne spei creditores dicunt, vt ℥. eo. §. ex conditionali.

ADDITIO. Impropriè tñ: ꝓpriè aũt creditor est, q fidem alterius credendo secuturus est. Et ita intelligitur statutum de eo qui credidit sciens mentionẽ: secus si de creditore simpliciter, quia intelligitur quocũque modo alium habeat obligatum dummodo non in diem, vel sub conditione. Angel.

† Rõ, qa ex stipulone condõnali non potest agi prius, quã cõditio sit purificata: sed nõ põt purificari ante mortẽ. ergo &c. Aegi. Per.

Si quis ita stipuletur. CASVS. Ponit exemplum conditionis prolatę per verba negatiua dicens, q si aliquis stipuletur, Promittis mihi decem, si Capitolium non ascendero, bene valet talis stipulatio, sed perinde est, acsi stipulator stipulatus esset cum moreret, decẽ sibi dari. nam in vtroq; casu demum post mortẽ stipulator poterit illud, qd in stipulonẽ deductũ est, petere cum effectu. Nota q cõditio alia respicit tempus futurum: vt supra eod. sub conditione. alia præteritum, & alia præsens.

† Vide ℥. de inuti. stipu. §. qs sub. q hic §. declarat. Aegi. Per.

Si qs ita stipulet, Si in Capitoliũ nõ ascẽdero, a dare spõdes? b perinde erit, acsi stipulat⁹ eẽt, cùm † morieť, c sibi dari.

Cõditionalis stipulationis spes transmittitũ ad hæredes

Ex cõditionali † stipulatione, tm̃ spes est d debitũ iri: eamq; ipsam spem in hæredem transmittimus, e si prius, q̃ conditio extet, mors nobis contigerit. f

Si certo loco solutio faciẽda destinetur, etiam pura stipulatio tacitam habet diem, quã scilicet ad locum verosimiliter perueniri possit.

Loca ẽt inseri stipulationi solent, veluti. Carthagini dare spõdes? quæ stipulatio licèt purè fieri videatur, tñ re ipsa habet

a Si in Capitoliũ non ascendero. Supra pósuit in affirmatiua cõdõne & negatiua: nunc in negatiua tãtũ.

b Dare spondes. Scilicet v. aureos, vel aliqd aliud.

c Cũ morieť. Similes sunt istæ duę stiplones in hoc, quia mortuo stipulante in vtroq; casu cõmittitur vt hæredes agant nam põt oblĩo ab hærede sic incipere: vt C. vt act. ab hære. & ℥ hære. l. j. Dissimiles in hoc, qa prima conditionalis, secunda in diem: quam diem certũ est euenire, vt ff. de condi. indeb. l. nam si. licet nesciamus qñ: vt ff. de condi & demon. l. j. & in Authen. de nupt. §. deinceps. colla. iiij.

Ex conditionali. CASVS. Aliqs stipulatus est aliqd sibi dari sub conditione q̃ pendet: nunquid habet statim alium sibi obligatum, s. illum a quo stipulatus est? Et rñ. q non, imò ex conditionali stipulatione tantum spes est in debito: & si contingat ipsum decedere ante, quam conditio existat, ipse istã spem transmittit ad hæredem suum.

Diem cedere, & venire differunt.

d Spes est. Non autem cessit, vel venit dies: sed in pura statim cedit, & venit. ff. de verb. sign. l. cedere, sed in illa quæ est in diem: statim cedit dies legati, sed non venit. supra eo. §. in diem.

e Transmittim⁹. Sic C. de ijs q ante aper. tab. l. j.

Legatari⁹ cõdõnalis legati spẽ nõ transmittit.

f Contigerit. Sed quare legatarius conditionalis legati spem ad hæredem non transmittit: vt C. de cad. tol. §. sin aũt aliquid? Rñ. in stipulatione interuenit factum stipulantis volentis sibi prospicere: & sic hæredi: vt ff. de proba. l. si pactum. quod non est in legatario: cuius nullum factum interuenit & eodem modo responde in hæreditate conditionali.

Loca etiam inseri. CASVS. Supra dictum est, q in stipulationem quandoque dies, qñque conditio venit. Et non solum illa, quę supra dicta sunt, possunt venire in stipulationem: imò ẽt loca stipulationi inseri pñt, puta si dicam sic, Promittis te mihi daturum decem Carthagini? & tu rñdes, Promitto. & huiusmodi stiplones licet pure videantur: re ipsa, tñ habent tacite tempus adiectum, quo aliquis ire, vel mittere possit ad locum illum, in quo promisit pecuniam se daturum. vnde si aliquis ita stipuletur Romæ: hodie Carthagini dare spõdes? ista stipulatio nõ valet, cum repromissio sit impossibilis, & ratione huius impossibilitatis vitiatur huiusmodi stipulatio.

tempus g adiectum, † quo ꝓmissor vtať ad pecuniam Carthagini dandam. Et ideo siquis Romæ ita stipuletur, Hodie Carthagini dare spõdes? inutilis erit stipulatio: cũ impossibilis h sit repromissio.

† Aliàs, iniectũ. Quædam vetusta exẽp. habẽt, interiectum.

Eã ꝓpriè conditionẽ dicimus q futurũ respicit idcirco cõditio q̃ ad ꝓsens aut preteritũ refertur, stipulationem conditionalem non reddit, sed aut puram, aut nullam.

Conditiones, † q̃ ad præsens, vel præteritum tempus referuntur, aut statim infirmant obligationẽ, aut oĩno non differũt, veluti, si Titius consul i fuit: vel, Si Mæuius viuit, dare spõdes? Nã si ea ita nõ sunt, nihil valet

† Cõditiones ꝓpriẽ sunt d futuro, non aũt de pñsenti, seu pręterito. Mand. in 18. q. 34. Regu. nu. 16.

Loca etiam. Non solum conditio vel dies.

g Tempus. Quod bonus iudex arbitratur. quod dic; vt ff. eodem l. continuus. §. cum ita.

ADDITIO. Nota, quòd licet in actibus iudiciarijs tẽpus itinerandi sit statutum certum, vt viginti miliariũ singulo die. vt l. prima. ff. si quis cau. (& dic vt ibi per Bar. & doc̃to.) tamen in cõtibus non est determinatum: sed totum residet in pectore iudicis: qui multa debet considerare, & locum, & periculum, & qualitatem personæ: vt l. continuus. §. primo & ibi vide Bartolum & Imol. ff. eodem. Ang.

h Impossibilis. Ratione enim impossibilitatis stipulatio vitiatur: vt ℥. de inutil. stipul. §. si impossibilis. nisi vterque haberet ibi ꝓcuratorem, & egisset quilibet cum suo, vt eadem die fieret solutio: vt ff. eodem. l. fina. §. si inter eos.

Conditiones quæ. CASVS. Quæsiui a Iustiniano. Dñe, supra dictum est, q stipulatio conditionalis est, cum differtur in aliquem casum. Sed dñe, nunquid omnis stipulatio est incerta, quæ fit per hanc coniunctionem, si? Rñd. dñs Iustin. q non: nam ea quæ sunt præsentia, vel præterita, non dicuntur pẽdere: sed ea quæ sunt futura, ꝓpriè dicuntur pendere: quasi diceret: tunc intelligitur stipulatio sub conditione, qñ differtur in aliquem casum futurũ. Quando autem in aliquem de præterito, vel de præsenti concipitur: tunc non est stipulatio sub conditione: imò aut statim valet obligatio, aut non valet. Ea enim quæ per rerum naturam certa sunt, nõ morantur obligationem. Si enim dicam, Promittis mihi decem, si Mæuius viuit? & tu rñdeas, Promitto. si viuit tempore conceptæ stipulationis, statim valet stipulatio: si autem non viuat tempore conceptæ stipulationis, non valet, imò statim infirmatur, & ita stipulationes, quæ concipiuntur in aliquem casum præsentem, vel præteritum: quanquã illi casus nobis sint incerti, quia tñ quo ad naturam naturam tem sunt certi, non morantur &c. Franc.

i Consul fuit. Sic ff. si certum petatur, l. itaque. & l. cum ad præsens tempus. patet etiam in l. conditio. ff. de verborum obligatiõb.

Natu-

stipulatio. sinautē ita se habēt, statim valet. Quæ enim per rerū naturā a sunt certa: non morātur b obligationem: licet apud nos incerta sunt. c

Factū in stipulationibus deduci posse explorati iuris est, qbus (cū interesse pstando à facti obligatione eximatur pmissor) utile est pœnam adijci: propter eius quod interest difficilem probationem.

Nō solum res in stipulatū deduci possunt, sed etiam facta: vt si stipulemur fieri aliquid, vel non fieri. & in huiusmodi stipulationibus optimū erit pœnam subijcere, d ne quātitas e stipulationis i incerto sit, ac necesse sit actori probare f quòd eius itersit. Itaq; si quis, vt fiat aliquid stipuletur: ita adijci pœna debet. Si ita factū non erit, tunc pœnæ nomine decē aureos dare spondes? Sed si quædā fieri, g quędā non fieri, h vna eadēq; conceptione stipuletur qs, clausula i hmōi erit adijciēda. Si aduers' ea factū erit, k siueqd ita factū ñ fuerit l tūc pœnę noīe x. aureos darīspōdes?

TITVLVS XVII.

DE DVOBVS Reis † Stipulandi † & promittendi. †

Ne credito hic reos à reatu, siue delicto dici: sed eos reos stipulādi dicimus, q duo plures ve ab aliquo sibi qd dari, aut fieri stipulanī: quibus simul respondeī: promittēdi vero reos q separatim interrogati, cuipiā idē dare, aut facere singuli promittunt: proinde quod duobus reis stipulandi debetur, singulis insolidū debetur: & è regione quod plures promittendi rei spoponderunt, singuli solidū dare tenētur: vnius tamen solutione, aut receptione vtriusque perimitur obligatio.

T stipulandi, & pmittendi duo, pluresve rei fieri possūt. Stipulandi ita, si post omnium interrogationem

a . Naturam. Ergo nec futura morantur obligationem. nam etiam illa per rerū naturam certa sunt: vt de iud. l. sed & si restituatur. §. fi. cōtra. Sed dic, quòd aliud ē esse certum per rerum naturam, id est, per naturalem cursum naturæ: per quam sola præterita, & præsentia sunt certa. & ita hic accipitur. Et etiam illa futura certa sunt, quæ non habent se ad vtrum libet: vt si moriar. nam & hæc non morantur obligationē: vt ff. de condit. indeb. l. nam & si. & l. præced. & seq. & ff. de nouat. l. si pupillus. §. qui sub conditiōe. 1 Et aliud est in natura rerum .i. in sciētia Dei, in qua omnia, quæ sunt, vel fuerunt, vel futura sunt teste Boetio tanquā præsentia sunt. Item & aliàs, sunt mille anni ante oculos eius tāquam hesterna dies, quæ præterijt. & dicitur prima natura naturata, sed secunda natura naturās: quod idem est, quod ipse Deus.

b Non morantur. Id est, nō suspēdunt siue differunt. Accu.

c Incerta sint. ff. de regu. iur. l. in totum. contra. Sol. illa loquitur in his, vbi præsens solennitas exigitur: vt septem testes in testamento: vt s. de testam. §. j. Vel loquitur in illis casibus, vbi certa scientia & intellectus de præsenti exigitur in contractibus puris: vt C. de donatio. l. nec ignorans, nec inuit⁹. hic autem in conditionali.

Non solū res. CASVS. Supradictum est de stipulationibus, quæ consistunt in dando: nūc tractādū est de stipulationibus, quæ consistunt in faciendo. vnde dicit Iustin. non solum res possunt deduci in stipulationem, sed & facta, puta cum stipulor aliquid à te fieri, vel non fieri in futurū: & si nō fuerit factum sc̄dm stipulationem, potero agere cōtra te, & petere interesse meū. & quia difficile est probare interesse, propterea dat Iustin. consilium stipulatori, vt adijciat pœnā in stipulatione: quam petere poterit stipulator, si non fuerit factum secundum stipulationem: & ita non habebit necessario probare quanti sua interest. Et docet in litera qualiter pœna debet stipulari, dicens, q si aliquis stipulet aliquid fieri, veluti turrim, ita adijcere debet. Et si turrim nō feceris, decem aureos dare spondes nomine pœnæ? Contingit autē aliquādo, q in eadē stip. stipuletur quis aliquid fieri, & aliquid non fieri: puta, Stipulor à te, vt eas Romam, sed q nō eas per Florentiā, & in istis stipulationibus in qbus stipulor aliquid fieri, & nō fieri, ita erit pœna adijcienda, si aduersus ea factū fuerit. i. si iueris per locū prohibitum: seu ita factum non erit, id est, si non iueris Romā. decem aureos dare spōdes? Et hæc dicuntur vsq; ad fi.

Nō solum. De stipulationibus quæ in dando consistūt hucusq; diximus: nūc de ijs, quæ i facto cōsistūt.

d Pœnam subijcere. Sic ff. de præt. stip. l. fin. vbi dat simile consilium.

e Quantitas. ff. de arbit. l. non autem. contra. Sol. non interest quo ad hoc, vt valeat compromissum. interest tamen quo ad vtilitatem stipulationis.

f Probare. Sed quo modo interesse probatur? Respond. per testes, vt hic innuit. & C. de sentent. quæ pro eo. l. j. §. j. nisi sperat ex dolo alteri⁹: quia tunc per solum sacramētum: vt ff. qd vi aut clā. l. semper. §. in hoc interdicto. & §. sequen. & C. vnde vi. l. si quando. & C. de iur. dot. impe. l. j.

g Quædam fieri. Puta ire Romam.

h Quædam non fieri. Puta per Florentiā non ire.

i Clausula. Scilicet pœnalis. Accur.

k Factū erit. Hoc redditur secundo dicto.

l Factum non fuerit. Hoc refertur ad primum. Et si ex vno capite sit pœna cōmissa nō cōmittetur plus: vt ff. de arbi. l. si duo. §. fi. nisi hoc actum sit vt pluries committatur: vt ff. de transactionibus. l. qfidem.

ADDITIO

Item nisi sit apposita super facto iterabili, vel continēte plura capitula: si ratione interesse petatur s̄m Ioan. Fab. hic. Et nota quòd iuramentum de non contraueniendo habet vim istius clausulæ: item facit, vt actus valeat eo meliori modo quo potest. Angel.

DE DVOBVS REIS STIPVLAN. &c.

Quia in stipulatione de qua dictū est s. tit. i. plures psonæ interueniunt quandoque: quarū quædam dicunī rei stipulandi, aliæ rei promittendi: ideo dicit de duobus reis stipulandi ac promittēdi. Acc.

T stipulandi. Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponit de duob. reis stipulandi qualiter fiant. Secundo de duobus reis promittendi. Tertio ponit effectus ipsius obligationis pluriū reorum. Quarto redit ad duos reos promittendi. Secunda ibi, §. duo pluresve. Tertia ibi. Ex huiusmodi. Quarto ibi. Ex duobus. CASVS Quæriuit a Iustiniano qualiter possunt fieri duo pluresve rei stipulādi, vel promittendi. Et respon. dicens: quòd hoc pacto: si postquam du- stipu-

Natura est duplex

1 Not. ex gl. cōditio nes i futurum colla tas quę necessariā habēt existētiā, nō differre obligationem. quòd verū limita, si pleratur y tale qd, qd, tēpus significat, promitto cū morieris. §. id autē. j. de inut. stipulatio. Chris.

Rei in- Acmi.

lius Pœtæ tus in nouis suis ad hūc titulū dicunt quorū res in iudicio tractatur. Allegat eā rem & Ciceronē & Noniū: tu illum videto.

† Rei stipulandi ē reus credēdi .i. cui debet res, nō qui res creda, sed qui res credat, vel proinde sit ac si crederet. Aegi. Per.

† Reus promittēdi ē reus debēdi .i. qui rē sibi creditā debet & eā promittit soluere, & no. q reus actiuè est reus stipulādi, sed passiuè est reus debēdi, seu promittendi. Aegi. Per.

• Tuvero i hoc qua ratione pbet interesse, ad l: vt in ca. fi. extra. qd. metu cau. & aperte in c. si diligenti. extra. de for. cō. & ff. de vi & ui ar. l. iij. §. interdicto. & iij. q. iij. c. qd frater. & p ilm. i c. fi. quod metu cau. & ītar to. in l. nemo. ff. de duob. reis ad fin. Ad des quoq; quod licet

promissor rñdeat, Spondeo a vtputa cũ duob. separatim stipulãtib. ita ꝓmissor rñdeat, Vtriq; vestrũ dare spõdeo. Nam si prius Titio spopõderit, deinde alio interrogãti spõdeat: b alia, atq; alia erit obligatio, nec creduntur duo rei c stipulandi esse.

Si duo promittant eidẽ eandẽ pecuniam, efficiuntur duo rei promittendi. Aret.

Duo, pluresve rei promittẽdi ita fiũt: Mæui x. aureos dare spõdes? & Sei, eosdẽ decem aureos dare spondes? si rñdeant singuli separatim, Spõdeo. d

Natura duorũ reorũ est, vt quilibet teneat insolidũ: sed vnius solutione, & receptione tollitur obligatio vtriusq; Are.

Ex huiusmodi obligationibus, e & stipulationibus solidum singulis debetur, & promittentes singuli insolidũ tenẽtur. In vtraq; f tamẽ obligatione, vna res vertitur, & vel alter g debitum accipiendo, vel alter h soluẽdo, oĩum ꝑimit i obligationem, & oẽs liberat. k

Etiam diuersitas temporis adiecta solutioni, nõ facit cessare constitutionem duorum reorum. Aret.

Ex duobus reis promittendi, alius purè, alius in diem, vel sub conditione obligari potest: l

ali de eo qđ interfit, ꝓbatũ fit, si tamẽ iudici aliũ de vtpote ex informationib⁹ quibusdã officio ei⁹ receptis constet: del eat ipse iudex condẽnationẽ facere. vt l. j. C. de sententia. q ꝓ eo q̃ iter. & ibidem per Bart. & l. semp. I gl. alle. hic. Et facit q. no. idem Bar. in l. si qđ ex Pamphilo. ff. de lega. ij.

stipulati fuerint eãdem rem ab eodem, ipse post ambarum interrogationem respondeat, vtrique vestrũ dare spondeo, verbi gratia: pone quod sum stipulat⁹ à Titio in hũc modum. Promittis mihi Stichum? & Petrus incontinenti post meam stipulationẽ, & ante promissoris responsionẽ stipulatus fuerit ab eodem Titio sibi dari eundem Stichum: & ipse post ambas interrogationes respondeat, Vtrique vestrum dare spondeo: & ego & Petrus effecti sumus duo rei stipulandi. Sed pone, domine quid si mihi primo stipulanti Stichum promiserit? deinde Petro stipulanti ex interuallo eundẽ Stichum ꝓmiserit? Respon. dominus Iusti. dicẽs, quòd nos, scilicet, ego, & Petrus sumus duo creditores in eadem re: sed nõ sumus duo rei stipulandi vnius obligationis, sed diuersarũ obligationũ. Vna enim obligatio mihi est acquisita. & alia Petro stipulanti ex interuallo: quia natura duorum reorum stipulandi hæc est, vt nihil sit medium inter stipulationẽ vnius, & alterius. sed si statim post vnam stipulationem fiat alia, qualiter intelligi debeat ex sequentibus apparebit. Francisc.

Reus stipulandi.

Et stipulandi. Hic dicitur reus stipulandi, qui rẽ aliquam, vt pecuniam stipulatur. à re, nõ à reatu dictus. Et ecõtra reus promittendi, qui aliquam rem promittit: vt ff. eod. l. j. aliàs reus tantũ debitor dicitur: vt patet C. de iur cal. l. ij. alias dicitur reus, qui cõuenitur: vt C. de iud. l. Properãdum. §. & siquidem. & dic vt ff. eod. l. j. Potest dici & alio respectu reus stip. & promittendi: vt dicitur in glo. Accur.

Reus promittẽdi.

Reorũ debendi vel credendi cõstitutio an per interuallũ impediatẽ.

a Spondeo. Hoc adiecto, vt sint duo rei in solidũ et iure veteri: vt ff. eo. l. reos. §. fi. & §. cum in tabulis.

b Spõdeat. Ex interuallo: puta si diuerterint ad alios actus extraneos: vt ff. eo. l. duos. §. fi. aliàs si nõ est extraneus actus, contradiceret d. l. ei, qđ modo dixerat ibi, nam si prius. & quod dicitur. ff. eod. l. iij. Accur.

ADDITIO. Tu dic, quòd interuallũ magnum, puta vnius diei, cum actu extraneo, vitiat cõstitutionẽ duorũ correorum, si interueniat inter interrogationem & respõsionem: aliàs si inter obligationẽ vnius perfectam, & alterius perficiendam, non vitiat constitutionem correorũ expressam, sed tacitam sic, saltem in duobus reis credendi.

c Nec credũtur duo rei. Scilicet vt vna sit obligatio. & vnius rei, sed sunt creditores duo, & diuersarum rerum. vt ĩ. eod. §. ex huiusmodi.

Duo pluresue. CASVS. Dixit Iusti. Domine. ĩ. dixisti qualiter fiãt duo rei stipulãdi, ponatis si placet exẽpla de duobus reis promittẽdi? Respon. dominus Iusti. dicens sic. In duobus reis promittẽdi sunt duo, q stipulantur ab eodẽ. sed vbi sunt duo rei promittendi, vnus stipulatur à pluribus. Vnde scire debes quòd duo rei promittẽdi ita fiũt, si fuero stipulatus in hũc modum, Mæui promittis mihi decẽ aureos? & ipse respondet, promitto, & postea sine interuallo dixero Selo. Sei promittis mihi eosdẽ x. aureos, quos stipulatus sum à Mæuio? & ipse respõ. promitto. isti sunt duo rei debẽdi, vel promittendi. sunt enim duo debitores debentes eandem rem. Francisc.

d Spondeo. Hoc acto vt fiant duo rei, & insolidũ: vt ff. eo. l. reos. §. fin.

Ex huiusmodi. CASVS. Dixi Iustin. Iam vidi qualiter fiant duo rei stipulandi & promittendi pro Deo dicatis mihi, quis est effectus earum obligationum? Ad hoc respon. Iustin. quòd ex stipu. huiusmodi solidum singulis debetur, s. reis stipulandi: & solidum debẽt singuli. s. rei promittendi: quia vterq; eorum insolidum obligatur: sic singulis eorum stipu. solidũ debetur. sed licet in solidum teneãtur, vel solidum singulis debeatur, tamen vna res, sola in obligatione vertitur. vnde si fuerint duo rei stip. & ita duo creditores: si tamen vnus eorum recipiat illud, quod deductũ erat in stipulationibus: ille qui recipit, perimit obligationem singulorum: vnde ab altero reo stipulãdi liberatur promissor. & si fuerint duo rei promittẽdi, & ita duo debitores eiusdẽ rei, si alter rem illam soluat, perimit oblig. illam, & liberatur alter. Franciscus.

e Obligationibus. Hoc refertur ad reos promittẽdi: & quod sequitur & stipulationibus, ad reos stipulãdi: vt probatur ĩ. statim.

f In vtraque. Id est, vtriusq; obligatione. nam vna est quo ad vnum effectum: vt ff. eod. l. iij. in fi. sed plures sunt, quia plures tenentur, vt hic.

Obligatio eadẽ põt esse vna & plures.

g Alter. Scilicet reorum stipulandi.

h Alter. Scilicet reorum promittendi.

i Perimit obligationem. Ille, qui accepit.

k Liberat. Ille qui soluit. Similis lectio, seu implicatio verborum est. ff. de arbit. l. si duo. in princ. Vel dic quòd quilibet istorum reseruatur ad vtrunque supra dictũ & possũt fieri in stipulatione duo rei, & in quolibet genere obligandi: vt ff. eod. l. eandem.

Ex duobus reis &c. CASVS. Quæsiui à Iusti. an vnus de duobus reis promittendi aliter possit obligari, quã alius? Et videt quòd non: quia videtur, quòd æquitas omnimoda, siue paritas debeat esse iter duos reos debendi: dicit tamen, q ex duobus reis promittẽdi alter purè, & alter sub conditione obligari potest. puta x. fui stipulatus à Titio purè, & eadem x. fui stipulatus à Martino sub conditione. Isti duo intelligũtur esse duo rei debendi: & licet Marti. sub cõditione obligetur: non ideo minus petere potero illa x. à Titio, qui mihi purè est obligatus. quanquam adhuc pẽdeat conditio. & hoc dicit. Francisc.

l Potest. Sed nonne est hic imparitas? quod esse non debet: vt ff. eodem. l. eandẽ §. sed siquis. Respond. secundum M. quod ibi regulariter dicitur, fallit hic: vt ff. eodem l. si ex duobus. §. fina. Alij vt P. dicunt q hic non est imparitas: cũ adueniente conditione, vel die, ambo æqualiter teneantur: sed adhuc medio tẽpore

Obligatio an possit imparitatem cõtinere.

Ex hule post oēm disceptationē asti pulat. Ias.

pore remanet imparitas: quare dic q in quantitate debita, vel re quæ debetur, non potest esse imparitas, vt ibi, sed in alijs potest, vt hic, & ff. eod. l. si ex duobus. §. fina.

a Quo minus. Sed adueniente ꝯdōne sociū poterit ꝯuenire mādati ꝭm quosdam, vel verius negot. gest. vt C. eo. l. j. Patet ergo ꝯstitui posse purè duos reos debendi, & quemlibet insolidum conueniri: vt C. eod. l. j. Hodie ꝰ: etiā si hoc actū est expressim, nisi altero absente, vel inope existēte: vt in Authē. de duob. reis. §. j. colla. ij. & authen hoc ita. eo. tit. C. nisi renunciatum fuerit illi constitutioni: vt C. de pact. l. pen. & ff. de mino. l. si iudex.

Rei debēdi insolidū nō pñt ꝯueniri.

Hāc quasi mirabilē notat, atq; excutit Ias. quē videto hic cū magno certè tibi futuro emolumēto.

nec impedimēto erit dies, aut conditio, quò minus a ab eo, qui purè obligatus est, petatur.

TITVLVS XVIII.

DE STIPVLATIONE seruorum.

Si quid hæreditarius seruus iacēte adhuc hæreditate stipulet, futuro hæredi acqrit. Itē vtcūq; cōcepta fuerit serui, aut filij stipulatio, dño aut patri protinus quæritur.

Eruus ex psona dñi b ius stipulādi habet. Sed & hæreditas in plerisq; c psonę defuncti d vicem sustinet: ideoq; e qđ seruus hæreditarius ante aditam hæreditatem stipulatur, adquirit hæreditati: e ac per hoc ēt hæredi postea facto adquirit.

Seruus, siue filiusfa. a quocūque stipulet, & in cuiuscunq; psona stipulationē concipiat: acquirit dño, & patri. Are.

Siue aūt dño, siue sibi, f siue conseruo suo, siue impersonaliter g seruus stipuletur: dño adquirit. Idem iuris est & in liberis, q in ptāte patris sunt, ex quibus causis adquirere h possunt.

Seruus factū, suā ipsius psonam respiciens stipulando, sibi non domino quærit.

Sed cùm factū i in stipulatione continebitur: omnimodo k psona stipulantis continet: l veluti si seruus stipulet, vt sibi ire agere m liceat.

DE STIPV. latione seruorum.

Cōtinuatio.

Suprà tit. i. & tit. pręcedē. dictum est de stipulatione liberarum personarū, Verum quia interdum serui stipulantur: ideo de his tractaturus intitulauit de stipulatione seruorum.

† Ergo pt stipulari iacēte hæreditate, qa psonā defuncti representat. Aegi. Per.

Diuisio.

SEruus. Totus iste tit. diuidit in tres partes. Primo q seruus stipulādo acqrit dño, i cuiuscunq; psona stipło cōcipiat. Secūdo excipit a regula, q factū nō acquirit. Tertio si sint plures dñi, p dñicis portionib. acquiritur. Secunda ibi, sed cum factum. Tertia ibi. Seruus communis.

CASVS Quæsiui a Iusti. vtrum serui haberent ius stipulandi? & videbatur quod non, cum stipulatio sit actus ciuilis. & quantum ad ius ciuile attinet, seruus pro mortuo habetur & resp. dñs Iust. q quanquā seruus quantum ad personam suam propriam p mortuo habeat: ex psonā tñ dñi sui pōt habere ius stipulandi. Sed diceret aliquis, Dñe, hoc verū est, si seruus habet dñm, sed qñ non habet dominum, puta dum hæreditas iacet: nunquid valet stipulatio? Et rñ. Iusti. q sic: quia hæreditas in casu isto vicem domini sustinet. vnde si seruus hæreditarius ante aditam hæreditatem stipuletur, acquirit hæreditati, & sic hæredi futuro. Franc.

Dñs ē caput serui.

b Domini. Qui dominus caput est serui, vt j. de noxa §. omnis ex sua. n. persona nihil potest: vt ff. de regul. iur. l. seruitutem. & l. quod attinet. nisi ex quo manumittitur: tunc enim incipit habere caput, vt ff. de capit. dimin. l. hodie.

Hæditati furtū fieri nō pōt.

c In plerisq;. Hoc propterea dicit: quia hæreditati furtum fieri non potest: nisi in tribus casibus: vt ff. de fur. l. hæreditariæ. & l. seq. Item propter vsumfru. qui seruo hæreditario promitti non potest, vt hæreditati quæratur: vt ff eod. l. vsufructus. †

† Itē iꝰ iussum q reqrit ad adeūdam hǽditatē seruo hæreditatio delatā. ibi eñ nō poterit hǽditas loco dñi hēri. l. hǽditas. l. multis. ff. de acq. rer. domi.

ADDITIO. Et est ratio secundum docto. quia sine persona cui accidit, deberi non potest.

d Defuncti. Nō hǽdis, vt hic, & s. de hęr. insti. §. seru⁹. & ff. de acq. rer. domi. l. hǽditas. Et q̄ sit ratio, quare psonā defuncti, & nō hǽdis sustinet: dic vt d. §. seruus.

e Hæreditati. Sic ff. de iniur. l. j. §. quoties autem.

Siue autem &c. CASVS. Dixi Iust. Dñe, vidi q si seruus stipuletur aliquid dari dño suo: q illud domino suo acquiretur: sed ponamus, q non dño suo, sed sibi stipulet aliquid dari: acquiritne dño suo? Et rñ. Iustin. dicens, q siue seru⁹ stipuletur dño suo, siue sibi, siue conseruo suo, siue impsonaliter, id est, psona non adiecta omnib. istis modis quatuor dño acquirit. Idem iuris est in filio: qui qualitercūque stipuletur, patri suo acquirit ex his causis, per quas pater p filiū acquirere potest. Fran.

f Siue sibi Nisi in casibus, vt cum factum est in stipulatione: quo casu dño nō acquirit: vt j. p xi. §. & cum operas liberto stipulatur: † vt ff. eo. l. antepen. & in alijs casib⁹, quos not. ff. eo. l. j. & l. seq. Sed nunquid frater pōt stipulari fratri suo in eadem potestate existenti? Dic q sic: quia seruus conseruo stipulari potest, vt hic, igitur frater fratri. argu. C. de diuer. rescrip. l. j. Item, quia vox filij, vox patris intelligitur: & vox serui, vox domini intelligitur: vt j. de inutil. stipul. §. ei vero qui. & § post mortem.

† Nec valet talis stipło: qa cū psonæ cohæreāt, de psona serui in dñm trāsire nō pñt. Itē qa operas nemo nisi dñs stipulat: valeret tñ si eas vel impsonaliter, vel dño stipularet, vt gl. Ang. hic.

g Impersonaliter. Nullius facta mentione, id est, vel proprio nomine, vel appellatiuo: vel facta mentione, de nomine appellatiuo, sed non proprio: vt s. de exhæ. lib. §. j. Accur.

ADDITIO. Idem per omnia dici potest in monachó stipulante. Ang.

h Acquirere. Vt ex causa profectitia, & aduenticia isto iure. quod dic, vt supra, per quas personas nobis acquirit. §. primo.

Sed cum factum &c. CASVS. Supra dictū est, q quocunq; modo seruus stipulet, q dño acquirit, sed hoc est verum, si ipse stipuletur aliquid quod consistat in dando. Sed pone, q seruus aliquod factum stipuletur, puta, vt liceat ei ire, agere, tunc seruus p hanc stipulationem dño nihil acquirit, sed sibi ipsi. vnde si dominus vellet ire agere, bene posset prohiberi ne iret, vel ageret. Franc. de Aret.

i Cum factum. Sed si stipulatur seruus sibi scribi librum, & sic factum: nonne acquirit dño? Rñ. sic, & quod hic dicitur, sed cum factum &c. id est, a seruo faciendum, & non ab alio, vel etiam a domino.

ADDITIO. Tu dic secundum Angel. quod factum si personæ serui inhæreat: a quocunque siue ipsi seruo, siue sibi ab alio sit præstandum, non acquirtur domino. aliàs secus. Ioan. Fab.

k Omnimodo. Sic ff. de vsu & habita. l. plenum. §. si vsus.

Stipulari ire & stipulari iter differunt.

l Continetur. Sic ff. de condi. & demonstra. l. qui hæredi. Accursius.

m Ire agere. Hęc verba expone, vt s. de ser. i prin. & ff. de ser.

de ser. rusti. præd. l. j. Et no. quia hic per verba loquitur aliud si per nomen puta iter. tunc. n. domino acquiritur: vt ff. eod. l. si communis.

a Non etiam dominus. Subaudi, phiberi nõ debet: quasi diceret, debet phiberi. Sed contra s. per quas pson. no. acqui. §. non solũ. & supra de his, qui sunt sui vel alie. iur. §. j. Sed non est s: qa & hic acqrit̃ domino cõmodũ. nam ad sui domini vtilitatem ibit seruus.

ipse enim tantum prohiberi non debet: nõ etiam dominus a eius.

Ex cõis serui stipulatione vnicuiq; dñorũ p portione s. dñica acqrit̃: nisi vnius dñi iussu, aut nomine stipulatus sit: quod aũt vni dñorũ qreri non potest, alteri accrescit.

Seruus cõis stipulando, b vnicuiq; dñorum pro portione dominij † adquirit: nisi iussu vnius eorũ, aut nominatim c alicui eorum stipulatus est: d tunc enim soli ei adquiritur.

Seruus cõmunis stipulãdo rem quæ non põt vni ex dñis acquiri, acquirit in solidum alteri. Aretinus.

Quod seruus cõmunis stipulatur, si alteri ex dominis adquiri non potest, solidum alteri adquiritur: veluti si res, quã dari stipulatus est, vnius domini sit. e

Seruus cõis &c. CASVS Supra dictum est, qđ seru⁹ vni⁹ stipulat̃. sed domine, quid iuris est si seruus communis stipulatur? Et respõ. Iustin. q; si seruus cõmunis stipuletur aliquid sibi dari impersonaliter, vel dñis sub nomine appellatiuo: acquirit vnicuique domino p portione dñij, & nõ p portione virili: nisi vnus ex dominis iusserit eum stipulari: tunc enim iubenti acquiritur: vel si nullus eorum iussẽrit ei, ipse tñ alterum nominauerit, puta stipulatus est Petro dño suo, tunc per hanc stipulationem acquiritur nominato. Si autem vnus iusserit, & ipse alium nominauerit: quid iuris sit, habes gl. Fran.

† Fallit primo qñ stipulat vni ex dominis nominatim secũdo si iussus vnius pcedit, tertio si res stipulata nõ posset acquiri alteri ex dominis. Æg. Per.

b Seruus communis stipulando. Impersonaliter, vel sibi, vel dñis suis sub nomine appellatiuo, aliud si ppria nomina expresserit: nam tunc acquirit p virili, non p portione dñij. Sed quid si pprium a nomen, & appellatiuum? Rñ si præponat pprium, p virili. si appellatiuum præponat, p dñica: vt ff. de stipu. ser. l. si communis seruus ita stipuletur, Lucio Titio. & ff. de statu libe. l. ita. §. j. Accur.

a Rõ. qa nõia appellatiua sequentia stãt demõstratiuè, nõ dispositiuè. Æg. Per.

c Nominatim. Proprio nomine: vt s. de exhær. libe. § j. vel appellatiuo: dũmodo intelligatur de quo dño dicat, vt C. de libe. præte. l. ij. & iij. & ff. si certũ peta. l. certum. Accur.

d Stipulatus est. Hoc disiunctim, i. diuisim exaudi. Sed quid si vnus iussit seruo, & ipse alteri stipulatus est nominatim? Distingue, ex cuius re: vt si ex re iubentis sibi quæratur, aliàs nominato: vt C. per quas person. no. acquir. l. fi. §. fi. & ff. eod. l. proinde. §. fin. & l. seq. licet antiqui aliter distinguebant.

Quod seruus cõis. CASVS Supra dictum est quid iuris sit, qđ seruus communis stipulatur sibi dari aliquid: & dictum est, q; vtrique dñorum põt acquiri. sed dñe, quid iuris est, si seruus communis stipuletur aliquid, quod alteri dñorum acquiri non põt: veluti si res quam seruus stipulatus est, sit alterius dominorum: cum res sua sibi acquiri non possit? Et respon. Iustin. q; tunc necessarium est, q; alteri acquiratur. hoc dicit. Fran.

e Vnius dñi sit. Nam cum sua sit, amplius ei qri nõ põt, vt s. de leg. §. sed si rem. & j. de actio. §. sic itaque restat ergo vt soli alteri queratur. Aliud si ex re vni⁹ stipulet̃, qa tunc omnib. quæritur, sed cõi diuidundo iudicio reddetur, i. cum ager commũni diuidun. pro isto seruo, potest etiam deducere, q; totius suus lucratus erat ex stipulatione facta ex rebus suis: & reddit illi, ex cuius re quæritur: vt ff. eo. l. si ex re. §. j.

DE DIVISIONE STIPV.

Suprà dictũ est de stipulationũ materia. Verũ qa earũ multiplex est species, iõ subdit de diuisione stipulationũ. Por. — Cõtinuatio.

TITVLVS XIX. DE DIVISIONE stipulationum.

Prætoria stipulatio est, q̃ est inducta ab edicto prætoris, iudicialis a iurisconsultis, vel alijs partibus iuris, quam a prætore: conuentionalis a sola partiũ conuentione: communis qñq; a prætore, qñq; a iurisconsultis in ducta ẽ. Are.

Stipulationũ aliç sunt

Stipulationũ. Totus iste tit. diuidit̃ in duas partes principales. Primo ponit diuisioné stipõnis. Secũdo illã p exempla declarat. Secũda ibi, Iudiciales. — Diuisio.

CASVS Tradit Iusti. diuisionem stipulationum: modo singula membra diuisionis per exempla declarat. Et primo ponit, quæ sunt iudiciales, dicens, q; illæ sunt iudiciales stipulationes, quæ a mero iudicis officio proficiscũtur. quod sic intellige, scilicet quæ pficiscuntur ab officio iudicis mercenario, & appellat̃ iudicis officiũ mercenariũ, qđ aliquid expeditur per iudicem, pp quod iudex principaliter non aditur. Verbi gratia: aliquis vsucepit rem meam, quam a non dño emit bona fide, ego egi s ed rei vendicatione, & litem cum eo sum contestatus: lite contestata compleuit vsucapionem, non obest ei litis contest. quò ad cursum vsucapionis complendę. Sed secus est in præscriptione: quia si tantum cõpleta vsucapione pbem illam rem meam esse, tenet̃ illã mihi restituere. & ita licet quo ad cursum non noceat sibi litis contest. tñ quo ad effectum vsucapionis ei obest: & debet iudex ipsum facere cauere, q; nõ cõmisit dolũ in re illa, seruum forsan petitum alienando, vel manumittendo, vel aliquo alio modo: vt ff. de rei ven. l. si post acceptũ. Et illã cautioné debet iudex facere interponi per officium mercenarium: & sic accipe, quod litera dicit, mero: quia nũquã ptor viuus, vel mortuus de hoc intromisit: sed lege iubente interponit̃ hmõi cautio: vt in cautione de dolo p l. prius alleg. ff. de rei vend. l. si post. & subdit exempla duo. primum est veluti de dolo cautio. Secundum dr esse quædam stipulatio iudicialis. Si enim ago s aliquem pignoratitia actione, debet iudex ex officio suo facere reo interponere cautioné, q; in re pignorata non commisit dolũ seruitutes admittendo, vel aliquo modo ius læserit: vel de psequẽdo seruo. Si. n. aliqs metu abstulit a me seruũ meũ, & illum postea pdiderit: debet iudex facere cauere de persequendo seruo illo, & de restituendo eius pretio. Prætoria aũt pprie est illa stipulatio pp quam aditur iudex viuus ad hoc, q; illud exequatur, quod mortuus iudex promisit, vel præcepit. Cum. n. prætor mortuus præcepérit, q; ille cuius domus minatur ruinã, caueat de dãno infecto: si adeatur prætor viuus ad executionem illius pcepti, hoc est ad hoc, vt faciat ipsum, cuius domus minat̃ ruinã, cauere de dam. infect. ista cautio, siue stipulatio prætoria nuncupat̃. In versi, prætoriæ. Iusti. manifestat per exempla, quę sunt ptoriæ stipulationes, q̃ pficiscunt̃ a mero prætoris officio, i. pure, ita q;

ita q̄ nō iudicis officio interponant, veluti dāni infe cti cautio,& legatorū.& dicunt stipsones ædilitias sub prætorijs stipulationibus contineri : ita q̄ si animal tibi vendam : & de vitijs (prout teneor) caueam: dicatur ista cautio, quamquam sit ædilitia, prætoria. Frā.

h Ve. Pro vel.

i Prætoriæ. Stipulationes.

k A mero. Id est, puro: sic quod nō iudicis officio, s. tali, quali in superiori casu : vt statim dicam. Accur.

l Damni infecti. Vt ff. de dam. infect. l. ptor ait. §. de eo. versi. in eū qui. Dicitur & alio respectu prætoria illa, quę ab initio exigitur : siue sit prætoria inuentione, siue ciuili, siue alio quocunque modo inuenta : ex eo, scilicet q̄ prætor eam approbat: vt ff. de verb. signi. l. lege. & hoc sensu cōprehendit prætorias, & iudiciales, & cōmunes, & oēs prætorias conuentionales : & ita accipitur ff. de p̄to. stipul. l. ij. sic est de adoptione. ff. de adopt. l. ij.

judiciales, [a] alię prætoriç, [b] aliæ cōuentionales, [c] aliæ cōes, [d] tā ptoriæ, quā iudiciales. Iudiciales [e] sunt dūtaxat quæ a mero iudicis officio [f] pficiscunt: veluti de dolo cautio, [f] vel de psequēdo seruo, [g] qui in fuga est, restituendoue [h] precio. Prætoriæ [i] sunt, q̄ a mero [k] prætoris officio proficiscūtur : veluti damni infecti, [l] vel legatorum. [m] Prętorias aūt stipulationes sic exaudiri oportet, vt in his ēt cōtineantur ædilitiæ. [n] [†] nam & hæ a iurisdictione prætoris veniunt. [o] Conuētionales sunt, q̄ ex cōuētione vtriusq; partis cōcipiuntur; hoc est, neque iussu iudicis, neq; iussu prætoris, sed ex conuentione contrahētiū, quarū [p] totidem genera sunt, quot (pene [q] dixerim) rerū contrahendarū. [r] Com

Stipulationum. Simile per omnia. ff. de verb. oblig. l. stipulationum. ij.

a Iudiciales. Q̄n iudex cognoscit de aliqua causa, & pendēte causa incidēti facit interponere cautionem, & dicuntur iudiciales a iudice.

b Prætoriæ. Q̄n nō aditur iudex alia de cā, sed principaliter vt talis cautio interponatur: veluti dāni infecti. & cautio legatorū p̄standorū : & talis est dria inter ea quæ dicta sunt. Sed cū hic ponat ptoria, vt species opposita iudiciali : quare ff. de præto. stip. l. j. in prin. ponitur vt genus? Rñ. ibi, aliter accipitur iudicialis, s. a iudicio : hic a iudice : vt ff. manda. l. Lucius.

ADDITIO. Gloss. ista non intellexit bene differentiam, sed melius dicit j̄. eod. in verbo veniunt. Christophorus.

c Conuentionales. Quæ ex conuentione partium fiunt, & de his certum est, & planum.

d Communes. Veluti rem pupilli saluam fore: quia principaliter potest adiri iudex vt interponatur cautio, cum pupillus habet tutorem, qui non satisdedit rem pupilli saluam fore & sic dicitur prætoria. Hoc vero adiri iudex non principaliter, vt cautio illa interponatur, sed ex alia causa: veluti cum pupillus nō habet tutorem, pōt petere coram iudice, & iudex qui dat tutorem, ex officio suo facit interponi cautioné rē pupilli saluā fore: & ita dr̄ iudicialis. Item quidam dicunt illam cautionem rem ratā haberi, esse cōem, quia q̄nque interponitur a procuratore actoris, quādoque a procuratore rei : vt ff. de procura. l. Pomponius. §. sed & is qui. Vel alia rōne dr̄ communis: veluti cum procuratorio nomine quis alium conuenit: iudex ex officio suo debet facere, vt cautio rem ratam haberi, interponatur : & tunc est iudicialis. Prætoria est, quando quis promisit mihi q̄ promitteret rē ratam haberi : modo volo, q̄ promittat : & sic principaliter ad istam stipulationem vado ad prætorem vt ipsa interponatur. Residuum gl. (quæ in alijs impressionibus hic communiter ponitur.) in fi. glo. huius tituli habetur.

e Iudiciales. Scilicet stipulationes.

f De dolo cautio. Vt si ago pignoratitia : caueas ne seruitutes dolo pdideris, vel rei ius in aliquo læseris. vt ff. de pig. act. l. creditor. Item si rei ven. agam pro re, quam vsucepisti : iā lite contestata caues de dolo, ne alienaueris, vel manumiseris seruū : vt ff. de rei vē. l. si post. sic & ff. mand. l. si procuratorem. § pe. & l. seq.

g De persequendo seruo. Vt si metu mihi abstulisti seruum, quē postea perdideris, caueas de eo psequendo, vel eius precio restituendo: vt ff. quod metus cau. l. si cum exceptione. §. quatenus. vers. q̄ si homo. Item emptor qui redhibet, & non habet seruū, quem reddere debet, quia aufugit, debet cauere vēditori de persequendo seruum: vt si habere poterit, illi restituat : vt ff. de ædil. edi. l. redhibere. § fi. sic & ff. de condict. caus. da. l. si pecuniam. §. penult.

m Vel legatorum. Vt ff. vt leg. vel fideicom. no. ca. l. prima. primo respon.

n Ædilitiæ. Scilicet stipulationes : vt si animal tibi vendo, de vitijs eius cauere debeo : vt ff. de ædil. edi. l. itaque. & l. si venditor.

o Veniunt. Cum ædiles erant ex prætoribus: vt s̄. de iure na. §. pponebant. Sed q̄ erit intelligibilis differētia inter prætorias, & iudiciales cum hoc tit. accipiat prætoria, & iudicialis? Rñ. quia prætoria ptore mortuo inducta est : sed iudicialis a iurisconsultis alijs. Item in prætoria inuenies iudicē ob hoc ipsum principaliter adiri: sed in iudiciali per consequentiam : vt patet ex supradictis exemplis. Item iudiciales vagæ sunt per totum corpus iuris, sed prætoriæ licet & ipsæ sint vagæ comprehensæ tñ sunt simul in vno ti. vt ff. de præto. stip. l. j. Item potest notare quartā differentiam, vt notatur ff. de verb. oblig. l. v. §. ij.

ADDITIO. Hanc differentiam dominus Ioā. addit dicens : quia prætoriæ sunt, quæ per solum iudicem ordinarium interponuntur: [t] & iudiciales q̄ per quemlibet alium iudicem.

Conuentionales sunt, quæ &c. CASVS. Quęsiui a Iust. quæ essent stipulationes conuentionales? Et rñ. q̄ illæ sunt stipulationes conuentionales, q̄ sunt, vel fiunt ex conuentione ꝯhentium : hoc est, neq: iussu prętoris, neque iussu iudicis ordinarij. Sed dñe, quot sunt genera conuentionalium stipulationum? Respo. tot ferè sunt, quot dicimus esse genera rerum contrahendarum, & in quibusdam valet cōtractus : verbi gratia, vēditio in quibusdam valet, in quibusdam non valet stipulatio ff. de contrahen. emp. & vēdi. l. & liberi. & l. liberi hominis. §. fi. & j̄. titu. pxi. j. respon. Franc. de Are.

p Quarum. Scilicet conuentionalium.

q Pene. Ideo dicit penè. quia in quibusdam valet alius contractus : vt venditio in libero homine, & similib. vt ff. de ꝯhen. emp. l. & liberi. & l. liberi hominis. & j̄. de ꝯhen. emp. §. fina. in quibusdam non valet stipulatio : vt j̄. tit. j. primo respon. §. j.

r Rerum ꝯhendarum. s. esse genera. i. quot possumus dicere esse genera contractuum, tot sunt genera stipulationum, id est vbicunq; pōt ꝯhi, ibi pōt stipulatio interuenire. nam stipulatio propriè non est contractus : vt ff. de verb. sign. l. Labeo.

Cōmunes sunt &c. CASVS. Quæsiui a Iusti. q̄ essent cōmunes stipulationes. Et ipse rn. dicens, q̄ cōmunes stipulatiōes sunt, veluti rē pupilli saluā fore.

[f] Merū officium hic vocat, qd' vulgo dr̄ nobile. Nec aliud significat hoc loco, Merum, quā solū. itaque Theophil' trāstulit hic μόνον. Frāc. Balduin' hic

[†] Hęc Baldui. non placet, quem cū hic video.

Cautio rem pupilli saluā fore, est cōis.

Cautio rem ratā haberi, est cōis.

[†] Harum stipsonū Ædilitiarū mētio est apud Varronē d re rust. li. j. Emptor inque stipulat prisca formula sic, Illasce oues, qua de re agitur, sanas rectè esse, vti pecus ouiū, qd sanū rectè est extra luscā, surdā minā. i. ventre glabro, neq; de pecore morboso esse, habereq; rectè liceret hęc sic recte fieri spondes?

Stipulationes p̄torię, & iudiciales multiplicitér differūt.

[t] Hanc quoq; dānat aliq, vt per Io. Fabr. hic. q̄a de dā. infecto, quāuis sit ptoria, p quēlibet, et magistratū expediri potest : vt l. j. & l. iiij. §. j. ff. de dā. infec. nisi fortè dicat ibi spāle pp periculū morę. Angel.

Stipulatio.n. quæ interponitur rem pupilli saluam fore, est communis: quia & prætor mortuus præcepit hanc cautionem interponi: & iudex viuus hoc exequitur, si aliter res hmōi nō possit expediri. Similiter stipulatio de rato est cōis: qa ꝑtor mortuus ꝑcepit, ꝙ caueret de rato a ꝓcuratore actoris: & qñque præcipit iudex viuus ꝙ caueat de rato. Alio ēt mō dicit cautio de rato cōis, qa interponit a ꝓcuratore actoris ꝓpriè: & qñq; a ꝓcuratore rei dr: vel qñq; interponit in iudicio, & qñq; extra: vt hic habes in glossa.

• Aliàs habetur exigitur.

Cautio petitur a tutoreq̄ñ que principaliter, qñq; incidenter.

munes a sunt, veluti rem saluā fore pupillo, (nā & ꝑtor b iubet, rē saluā fore pupillo, caueri: & iterdū iudex, c si aliter hęc res expediri nō pōt) d vel de rato e stipulatio. •

TITVLVS XX.

DE INVTILIBVS stipulationibus.

Stipulatio rei, quæ nō est, nec esse potest in rerum natura, non valet: secus si posset in nostro dñio haberi. Aret.

Mnis res, q̄ dominio nostro subijcitur, f in stipulationem deduci potest: siue mobilis g sit, siue soli. At siquis rem, quæ in rerum natura h nō est, aut esse non potest, dari stipulatus fuerit, veluti Stichum qui mortuus sit, quem viuere credebat, i aut hippocentaurum, k † qui esse non possit: inutilis l erit stipulatio.

Stipulatio rei, quæ in dominio nostro non est, vel quæ est, sed postea desinit, licet possit effici in nostro commercio, non valet: siue purè, siue conditionaliter fuit concepta. Aretinus.

Suprà in tit. de verborū obli. dixit in gñe de stipulationib. interpositis ab vno: verū qa tam ex parte creditoris, q̄ ex parte debitoris aliqñ plures ꝑsonæ interueniūt, & sunt duo rei: ideo subiecit titulū de duob reis. Verū, qa nō tm̄ stipulatio interponit a libero, sed ēt a seruo: ideo subiecit titulum de stipulatione seruorū. Verū qa stipulatio nō est simplex, sed multiplex: ideo postea annectit titulū de diuisione stipulationū vt supra titu. pxi. Verū qa aliquādo stipulatio est inutilis, & qa hoc pōt cōtingere multis modis: ideo ponit hic istum titulum, de inutilibus stipulat. Ange. Aretin.

a Communes. Abnegatiuè lege, i non prætoriæ tm̄, vel iudiciales tm̄, vel conuentionales tātum: sed partim ex vno, partim ex altero naturam accipiunt. Nam si non cauerit tutor pupillo, hoc ipsum peti potest: & quò ad hoc habet naturam prætoriæ: si petitur tutor, & ꝑ consequens præstat satisdatio, in hoc habet nām iudicialis: vt ff. de satisda. tuto. §. j. Sed de hoc dic plenius: vt ff. de verb. obli. l. v. §. prætoriæ. vbi est hic ti. de verbo ad verbum. Item si petat hæc satisdatio ab altero tutorū, vel curatorū: ex cōsequētia petit, & nō ꝑcisè: vnde & in hoc habet nām iudicialis, vt ff. de admi. tut. l. iij. j. rñ. & s. de satisda. tut. vel cur. §. j. & §. ij. Vel dic cōes alio modo. vt j. eod. §. sed secundum hoc omnis prætoria potest esse communis.

ADDITIO. Dic ꝙ hæc gl. secuta fuit errorem suum, ꝙ illa appellat cautio prætoria, pp quam interponendā iudex principaliter aditur: illa vero appellat iudicialis, pp quam interponendam iudex non principaliter, sed in consequentiam aditur. quæ opinio ibi fuit reprobata, secundum Christoph.

b Prætor. Scilicet mortuus: cuius verba nō hēmꝰ, sed sententiam: vt s. de satisda. tuto. in prin. & §. j.

c Iudex. Scilicet viuus.

d Non pōt. Quia spōte nō vult satisdare ex ꝑcepto mortui ꝑtoris: vnde inuitus cōpellit a iudice viuo.

e De rato. Hæc est cōis alia cā, quā superior. nam hęc est ꝯuentionalis qñq;: vt si fiat extra iudicium ex cōuētione: vt ff. rem ra. hab. l. interdum. Itē iudicialis qñ interponit a ꝓcuratore actoris: cū dubiū est, an sit ꝓcurator: vt C. de ꝓcu. l. j. & de satisda l. j. alias nō pōt res expediri, cum non admittat: vt j. de satisd. §. pen. Alij dicunt eam communem. s. de rato: quia a ꝓcuratore rei præstatur quandoque, non solum actoris, vt ff. de procu. l. non solum. §. si status. & §. est & alius casus. & §. vlti. & l. Pomponius. §. ij. & l. si defunctus. §. vlti. Accur.

Cautio de rato ē cōis.

ADDITIO. Et hæc melior, & ideo dicant cōmunes, quia partim ꝑ prætores, vt in ꝓcuratore actoris: partim ꝑ iurisconsultos, vt i ꝓcuratore rei, fuerint inuentæ, vt hic: Cautio aūt, q̄ ex forma statuti inducitur: si sit factum a toto populo, vel repręsentantibus ipsum, dicetur ciuilis. Si vero ab episcopo, duce, vel marchione: dicetur prætoria. Ang.

Cautio ā statuto inducta an sit ciuilis, an prętoria.

DE INVTILIBVS STIpulationibus.

Mnis res. Quoniam iste tit. est valde longus, & habet plurimos §§. & vnusquisq; habet materiam de per se, ideo non diuidam: quia esset valde longa diuisio.

CASVS. Quæsiui a Iustin. super quibus rebus posset fieri stipulatio. Rñ. dñs Iustin. ꝙ super illis, q̄ dnio humano subijci possunt: siue illa res sit mobilis, siue immobilis: dum tñ sit subijcibilis commercio humano. Sed si quis stipulatus fuerit sibi dari, qd nō est in rerū natura, licet fuerit, puta Stichum iam mortuum, aut rem, quæ esse non pōt, puta hippocentaurum, non valet stipulatio. h. d. Franc. de Aret.

f Subijcitur. i. subijci pōt. Sunt. n. quædam res, q̄ nō pñt esse in nostro dñio: vel quia nec sunt, nec fuerūt, s. in rerum natura: vt j. pxi. §. vel si sunt, impossibile est de natura, vt in Sole, & Luna, & similib. vt j. eo. §. si impossibilis. vel de facto, vt aureum montem: vt ff. de statulib. l. cum hæres. §. j. vel de hominum dispositione: vt res sacræ, & religiosæ, & sanctæ, & publicæ, & in vsu publico existentes: & aliæ similes: vt liber homo ex sui natura, vt j. prox. §. & s. de rerū diui. j. respon. & §. nullius. & ff. de verb. oblig. l. inter stipulantem. §. sacram. Accur.

g Mobilis. Cuius appellatione & per se mouentia, vt equi, continentur: i vt ff. de verbo. signi. l. mouentium. Accur.

h In rerum natura. Id est, apud aliquos homines. sic s. de verb. obl. §. conditiones. Accur.

i Credebat. Maximè subaudi. nā idem si sciret mortuum, nisi mora debitoris præcessisset mortē: vt ff. de constit. pec. l. ꝓmissor. & ff. de verb. obli. l. inter stipulantem. §. Stichum. quæ est contra.

ADDITIO. Et tūc res ipsa & in stipl'onē, & in petitionē, & in cōdēnationē deduci debet: in eius tamē æstimationē fiet executio. l. si seruū. §. effectus. vbi gl. in verbo possit. & docto. ff. de verb. obl. Ang.

k Hippocentaurum. Animal forte natum ex equa, & tauro: quod nunquam fuit visum. vnde Horatius. Humano capiti ceruicem pictor equinam Iungere si velit &c.

l Inutilis. Id est, viciosa, quia contra ius est.

Cōtianitio.

† Hippocentaurꝰ est homo equo mistus, ab hippos, q est equꝰ, & centein i. pūgere. vide Diodo. & Vergil. in vj. Hiero. in vita Pauli dicit cētaurū ab Antonio visū. Pli. in vij. ait se vidisse hippocētaurū in melle allatū Claudio principi ex Ægypto. ergo ꝯtra hūc text. q dicit impossibile esse cētaurū reperiri tu cogita. Aegi. Per.

Dñiū in qbusdā reb. habere nō possumus.

i Iura autem & actiōes sub simplici bonorū appl'one ꝯtinent: & sunt qdā spēs ꝑ se, q̄ secūtū rē cui adijciuntur, mobilia, vel imobilia esse iudicant. Fu. Ang.

Idé iuris est, [a] si rem sacrã, [b] aut religiosam, [c] quã humani iuris esse credebat: vel publicã rẽ, quæ vsibus [d] populi ꝑpetuò exposita sit, vt forũ, [e] vel theatrũ: [f] vel liberum hominẽ, quem seruum esse credebat, [g] vel cuius cómercium [h] nõ habuerit: vel rem suã [i] dari, quis stipuletur.

Annota, Euentũ rei ad quẽ præsens status non tendit, nequaquam considerandum.

Nec in pendenti erit stipulatio ob id, quod publica res in priuatam deduci, & ex libero seruus fieri potest, & commercium adipisci stipulator potest, & res sua stipulatoris esse desinere potest: sed protinus [k] inutilis est. †

Annota, Etiam quòd à principio valuit, si ad eum perueniat casum a quo initium sumere nequit, vitiari. Mãdos. in 20 quæst. 32. Regu. nu. 3.

Item contra, [l] licet initio vtiliter res in stipulatũ deducta sit: si tamen postea in aliquam eorũ causam, [m] de quibus supra dictũ est sine facto [n] promissoris deuenerit,

Idem iuris &c. CASVS. Supradictum est q. inutilis est stipulatio, si quis stipulatur dari sibi hyppocẽtaurum, qui esse nõ potest. Similiter inutilis est stipulatio, si quis stipulatur dari sibi rem sacram vel religiosam, quam credebat esse humani iuris: vel publicã quæ publico vsui deputata est, vt forũ, vel theatrum; vel liberum hominem, quem seruum esse credebat: & rẽ cuius commercium habeਰi nõ potest: vel rem suam sibi dari. & si dicas, videtur quòd istæ stipulatiões nõ debent esse, vel dici inutiles, sed magis in pendẽti, eo quod illud, quod modo publicum est, potest priuatum fieri, & ex libero homine potest seruus fieri, & sic de alijs, & sic stipulatio potest valere, nihil dicis. Stipulatio enim, cũ iuribus nitatur, ex præsenti illicito valet, vel inutilis est, & hoc dicit. Supra dictum est, q. si aliquis stipulatus fuerit sibi dari liberum hominem: nõ valet stipulatio licet postea factus fuerit seruus: vel si aliquis fuerit stipulatus dari sibi rem suã, licet postea aliena facta fuerit, non valet stipulatio: vel econuerso si fuerit aliquis stipulatus rem alienam sibi dari, si postea facta fuerit sua, non valet stipulatio. Similiter si aliquis stipulatus fuerit sibi dari rem priuatam, & postea fiat sacra, & sic de alijs, non valet stipulatio. Quotiescunq; enim sine facto ꝓmissoris illud, qđ stipulatur, deductũ est in eũ casum, a quo incipere non possit, non valet stipulatio. Scire enim debes, quod si ego stipulor mihi dari rem sacram, vel religiosam, vel liberum hominem, non valet stipulatio. Sed pone quòd sic dicam, Promittis mihi Petrum, qui liber est, cum fuerit seruus: vel rem sacram, vel religiosam cum facta fuerit priuata, & sic de alijs: quid iuris erit? certe non valet stipulatio Quæ enim de natura sua a dominio nostro exempta sunt, nullo modo in stipulationẽ deduci possunt. & h. d. Franc.

[a] Idem iuris est. Scilicet vt sit inutilis. Accur.

[b] Sacram. Licet nõ valet stipulatio, vt hic: valet tamen venditio inter ignorantes, vt actio detur: vt ĩ. de contrahen. emp. §. fi. & ff. de contrah. emp. l. liberi. & l. sed Celsus. Sed quæ est ratio? Rñ. quia in venditione non est necessẽ transferri dominium, in stipulatione sic: vt ff. de contrah. emp. & vend. l. si sta. §. fi. & in gl. fi. Et est similis ratio, quare quis potest rem alienam vẽdere: vt ff. de contrahend. emptio. l. rem alienam, sed nõ obligare: vt C. quæ res pignori obliga. poss. l. qui filios. [1] quia in pignore debet ius, constitui creditori, quod sibi det hypothecariam actionem: in venditione sola traditio cum obligatione euictionis sufficit: vt ff. de pign. l. & quæ nondum. §. quod dicitur. & de actio. empt. l. ex empto. Accur.

Sacræ rei venditio valet inter ignorantes. Aliẽa res vendi põt, sed nõ obligari.

[1] Nisi sit bonæ fidei possessor. vt l. si ab eo. ff. de pigno. & est ratio: qa ille reputatur quasi dñs: vt ĩ. de acti. §. alius.

[c] Religiosam. Hæc verba. sacram, & religiosam, expone: vt s. de re. di. §. nullius. & §. religiosam.

ADDITIO. Dic hoc verũ, qñ res in totum est sacra, vel religiosa: si autem esset pro parte: an valeat stipulatio empti, vel alia dispositio: vide l. hanc. & l. in modicis. ff. de contrahen. emp. Ang.

[d] Vsibus. Aliàs si nõ esset in vsu publico, põt alienari: vt ff. de contrahen. emp. l. sed Celsus. j. respon. & l. pacta. §. fi. sic ff. de via publica l. viam.

[e] Forũ. Scilicet vbi redditur ius: vt ff. de iust. & iur. l. pen. vel rerũ venaliũ. Sed forus est bursa. Acc.

Forũ & forus.

ADDITIO. Itẽ forus dicit locus exercendarum litiũ: vt cap. forus. extra. de verb. sig. Item calcatorium. i. locus, vbi vua calcatur: quod pede calcantis feriatur. Dicuntur etiam fori tabulata nauium ab eo quòd incessus ferant. Itẽ spectacula, hoc ẽ loca erecta, vt ex his spectetur. Itẽ forus, dicitur foramen illud, ꝑ quod remus immittitur, à forando. Vnde versus, Causatur, venditque forum, signatq; foramen. Alta fori loca sunt, datque carina foros. Hostien. dicit, quod forum in neutro genere ponitur ꝓ territorio cũ iusq; iudicis, intra quod potest in facinorosos homines animaduertere, vnde tota diœcesis dicitur territorium episcopi. xvj. q. vij. c. omnes Basilicæ.

Cócor: cum hoc: text. cap. ad audiẽtiã. iũcta glo. super ver. habet circa mediũ. extra de spõsa.

[f] Theatrum. Expone: vt s. de rer. diui. §. vniuersitatis. Accursius.

[g] Credebat. Idem si sciebat: vt ĩ. pxi. §. & ff. de verbo. obli. l. inter stipulantẽ §. sacrã. ibi. casum enĩ &c.

[h] Commercium. Generale nomen est ad omnes cõtractus. Vnde dicitur aliquis habere comercium rei, quando per emptionẽ, vel alio modo potest eã habere quare Iudæus non habet Cõmerciũ Christiani mancipij: vt C. ne Christian. man. Iud. &c. vnde si Iudæus Iudæo promittit tale mancipium, non valet: vel Christia. Iudæo: vt hic: si autẽ Christiano ꝓmittat Iudæus, valet: vt ff. de verb. obli. l. multum interest. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. fi. aliàs incipit Aphricanus.

Commerciũ cõprehẽdit oẽs cõtract⁹.

[i] Suam. Nam cum sua sit, plus sua fieri nõ potest: vt s. de leg. §. sed si rem. & ĩ. de act. §. sic itaq;. nisi ratione possessionis apud alium constitutæ: vt ff. de contrah. emp. l. si in emptione. §. iij. vel nisi sub conditione, dũ tamẽ aduenìente cõditione stipulatoris res esse desierit: vt ff de verbo. oblig. l. si rem meam. & l. existimo.

Stipulatio rei suæ an valeat.

[k] Protinus. Id est, statim: quia pura stipulatio suspẽdi nõ põt vt ff. de stipu. seruo. l. vsusfructus. secus in alijs actibus viuorum: vt ff. com. præ. l. fi. in fi. Accur.

Stipulatio pura nõ suspẽditur, sed bene alij actus.

ADDITIO. Puta per euentũ confirmationis, quæ ex postfacto fieri potest: sed tamen ipse actus in veritate nõ pẽdet, sicut nec stipulatio: sed interim, vel est nullus, vel sola ipsius qualitas, puta dominij translatio, vel cui acquiratur, pendere dicitur. & hæc vera in actibus puris.

[l] Item contra. Id est, contrario. nã supra dixit, quando ab initio res erat sacra vel similis, sed postea desijt. nunc econtra, quando prius non sacra, sed postea sit.

[m] Eorum causam. Id est, sacra, vel religiosa, vel similis: vt s. proxi. §. Accur.

[n] Sine facto. Quod est cũ erat res aliena: aliàs si sua, semper suo facto factum videtur, etiam si alienauerit post tẽpus stipulationis. Idẽ & si erat aliena: dũmodo post moram: vt ff. de verb. oblig. l. si seruum. §. j. & ij.

a Tu vero dicas, ideo ibi actum nõ vitiari, licet in eũ casum pductus esset, abs quo cœpisset non potuit, quod ille casus ad eundẽ finem pertinebat ad quẽ & causa ipsa nempe vt legatũ valeret, sm Porc.

¶ Facit ad hunc §. quod dicitur in ca. ex rescripto. in gl. fi. in fi. extra de iurciu.

a Extinguitur. Arg contra.ſ.de leg.§. ſi quis debitori.verſi.quod ſi viuo.

b Similia. Puta rem ſacram, cũ erit profana, & ſic de ſingulis.ſ.ſacra vel religioſa: vt ſ.proxi.§.

c In obligationẽ. Scilicet iſtã. hoc eſt ſtipulationẽ.

Si quis. CASVS. Quidam promiſit, quòd dominus epiſcopus daret mihi decem. valet ne iſta ſtipulatio? Dicitur ꝙ non: quia videtur factum alienum promiſiſſe. ſi tamen promitteret ſe facturum, vel præſtaturum, vel procuraturum, quod alius aliquid mihi faceret, factum ſuũ promittere videtur: & ideo ſtipulatio valet: & ex ea obligatur. & hoc dicit. Et ad inſtantiam illam, quę ponitur in glo. contra regulam iſtam de eo qui cauit dominum ſuum rẽ ratam habiturum: reſpondet nõ videtur factum alienum promiſiſſe: ſed intereſſe rei. qui conuenitur, ſi dominus ſuus pro quo agit, ratum non habeat, & ſimiliter eſt in alijs inſtantijs. Franc.

extinguit a ſtipulatio. Ac nec ſtatim ab initio talis ſtipulatio valebit, Lucium Titium, cùm ſeruus erit, dare ſpõdes? & ſimilia. b quę n. natura ſui dñio noſtro exẽpta ſunt, in obligationẽ c deduci nullo modo poſſunt.

Alieni facti promiſſio inutilis eſt: facti autẽ pprij, vtilis.

Si quis alium d datu rũ, facturúve quid pmiſerit, nõ obligabit: e veluti, ſi ſpõdeat Titiũ quinq; aureos daturũ. Quòd ſi effecturũ f ſe, vt Titius daret, ſpoponderit: obligatur.

Stipulari nemo poteſt vt alteri (quàm ei cuius iuri ſubiectus ſit) aliq dẽt, aut fiat.

Si quis alij, quàm ei, cuius iuri g ſubiectus ſit, ſtipuletur: nihil agit. h

Adiecto ſolutioni obligatio non quęritur, ei tamen rectè ſoluitur: taliſq; ſolutio obligationem perimit: tenetur tamẽ adiectus mandati actione ꝓpoſito ſtipulanti, quod accepit, reſtituere.

Factum alienum quãdoq; licite promittitur.

d Alium. Prorſus extraneum.

e Non obligabitur. Et eſt ratio: quia nemo alienũ factum promittere poteſt: vt hic. & ff. de verb. oblig. l. ſtipulatio ita in princ. niſi pœna promittatur: vt ſ. eodẽ.§.verſa vice. niſi in caſibus, in quibus præſumit lex intereſſe promitti, niſi fiat. vt in cautione iudicio ſiſti: vt ff. de ver. ob. l. quoties quis. Itẽ in ſtipulatione iſta, habere licere: vt ff de ver. oblig. l. ſtipulatio iſta; i. reſpon. ¶ Item in ſtipulatione de rato: vt ff rẽ ratã hab. l. in ſtipulatione. Itẽ in ſtipulationibus ædilitijs, vt ſanum eſſe ſeruum venditũ, vel non furẽ, & ſimilia. vt ff. de euict. l. ſi ita quis. Itẽ in ſtipulatione rẽ pupilli ſaluam fore. nã cum ſit prætoria, exigitur fideiuſſor. vt ff. de præ. ſtipu. l. prætoriæ. Stipulatur ergo pupillus his verbis à fideiuſſore. Promittis rem meã ſaluam fore per tutorem, vel curatorẽ? nam & his verbis ab eis ſtipulatur: vt ff. rem pup. saluã for. l. j. & l. cũ pupillus. Præterea nonne quis ſemp promittit per ſe, & ſuos hæredes ad facta, quæ per aliũ poſſunt explicari: vt C. de contrahẽ. ſtip. l. ſ. licet contra ſit, ſi non poteſt per alium fieri: vt ff. eo. de verb. obl. l. centeſimis. §. id quod & C. de cadu. tol. l. vnica. § ne aũt? Reſpõ. Nõ eſt alius hæres, quam teſtator: imò idẽ præſumitur: vt in auth. de iureiur. à mo. præ. §. j. col. v.

¶ Et hoc ideo ibi: quia pceſſit contractus emptiõis de cuius natura tenet ex facto oĩum etiã extraneorum, puta de euictione, ſecundùm Ang. ſm Ioan. Fabr. contra, quia etiã tunc nõ, niſi de facto ſuo, vel hæredis tenetur, niſi vel quãti intereſt, vel pœnã promiſe-ſit.

ADDITIO. Adde ſm Ang. alios caſus: puta quando promittit alium dare, vel facere id, ad quod promiſſor tenebatur. Item quãdo iurauit: quia facit valere omni meliori modo, quo poteſt: vt l. cum pater, §. filius. ff. de leg. ij. Ang.

f Effecturum. Tunc enim ſuũ factum manifeſtè promittit. Idem ſi dixit ſe curaturũ: vt fiat: vt ff. ſi certu peta. l. fina. §. fina.

Si quis alij. CASVS. Pone, ꝙ ego ſtipuler dari ei cẽtũ, cuius iuri nõ ſum ſubiectus: valet ne iſta ſtipulatio? Et tñ. Iuſti. ꝙ nõ, cõſiderata ſtipulationis natura. Inuenta enim fuit ſtipulatio, vt per ſtipulationẽ vterq; ſibimet aliquid acquirat. Sed licet ſtipulãdo extraneo aliqd acquirere nõ poſſimus: tñ in pſonã alterius ſolutionẽ poſſum⁹ cõferre. Verbi gratia, pmittis mihi x. aut Seio? & tunc bñ valet hmõi ſtipulatio. Obligatio enim mihi ſtipulãti acquiſita eſt: ſolutio tñ poteſt fieri adiecto, me inuito: & cõſtinget promiſſori plena liberatio. Cõpetit tñ ſtipulatori contra adiectũ actio mãdati propter id, quod ſolutum eſt. h. d. Extra caſum no. ſpecialẽ caſum, i quo ſi ſoluat debitor alij quam ei cui ſoluere debet: puta adiecto ſ. alternatiue, liberatur. Not. quòd vox patris eſt vox filij. & econtra. Franc. de Aret.

g Iuri. Id eſt domĩnio vt ſeruus domino, cui acquirit: vt ſ. per quas per. no. acq. §. itẽ nobis. Itẽ reuerentia paterna. vt filius patri: vt ſ. per quas p. no. acqu. §. j. Item obediẽtia: vt monachus monaſterio cui quærit, & ſe & alia: vt in auth. de. monach. §. illud col. j. Idem dicas de ſeruo fructuario. Idẽ de vſuario. Idem de ſeruo bona fide poſſeſſo: & libero bona fide poſſeſſo, qui ex duabus cauſis quærunt: vt ſ. per quas perſ. no. acq. §. de his, & §. idem placet.

h Nihil agit. Et eſt ratio: quia in uẽte ſunt &c. vt ſ. e. §. alteri. & ff. de verb. ob. l. ſtipulatio iſta. §. alteri. Fallit tñ in caſib. xvj. In primis, vt ſi ſtipulantis intereſt: quia ſit tutor eius, cui ſtipulatur rẽ pupilli ſaluã fore. Secũdo, quia pcuratori ſtipuletur dominus. Tertio, ſi ſtipulat creditori: vt ſ. e. §. ſed ſi quis ſtipulet. verſi. & ſi creditori. & ff. de verb. obl. l. ſtipulatio iſta. §. ſi ſtipuler. & §. ſi quis inſulã. Quarto fallit in omnib. prętorijs ſtipulationibus: vt ff. de præt. ſtip. l. in omnib⁹. vt eſt dãni infecti. ff. de dã. infe. l. dãni. §. fi. itẽ iudicatũ ſolui, & ſimiles: vt ff. de proc. l. in cauſæ. §. fi. ¶ Itẽ fallit in pcuratore pſentis: vt ff. de verb. ob. l. ſi procurator: & ff. de pcu. l. quod pcurator. ¶ Itẽ fallit i actore municipũ: ex cuius pacto quęritur municipib. Itẽ in curatore furioſi, & cõſimilium perſonarũ, & tutoribus: vt ff. de cõſti. pe. l. cũ quis. §. ſi actori. Itẽ fallit in inſtitore. nã ſibi actio ex pacto inſtituti quærit: vt ff. de inſtito. l. j. in fi. & l. ij. Itẽ fallit i iudice, uel notario, vel ſimili pſona publica: ex quorũ pactis & ſtipulationib. alteri quæritur: vt ff. rẽ pup. ſal. for. l. ij. iij. & iiij. j. rñſ. & in auth. de execu. & ijs qui co. §. j. col. viij. & in auth. de hær. ab int. §. ex his. colla. ix. Itẽ fallit in creditore, ex cuius pacto quærit actio debitori: vt ff. de pig. act. l. ſi cũ vẽderet. j. rñ. Itẽ fallit, ſi auus paciſcat dotẽ reddi nepti, quã iã in poteſtate nõ habet: vt ff. ſo. ma. l. Caius Seius. Itẽ fallit in procuratore vẽdẽtis: vt ff. de ac. emp. l. Iulian⁹. §. ſi pcurator. Itẽ fallit i deponẽte, ſi paciſcat alij rẽ re ſtitui. Itẽ fallit i cõmodãte faciente ſimile pactũ: vt ff. depo. l. publia. & C. ad exhi. l. ſi res. Itẽ fallit in donãte ſimile pactũ faciẽte i euẽtũ alicuius cõditionis: vt C. de do. quæ ſub modo. l. quoties. ¶ Itẽ fallit, ſi pr ſtipulet filio, vel alij poſito ſub ſua poteſtate poſt mortẽ ſuã. ſ. patris. Nam & filio quæritur, licet hæres nõ ſit: vt ff. de verb. ob. l. quicunq;. §. ſi quis ita. Si verò purè & nõ poſt mortẽ: ipſi ſtipulãti qrit: vt ff. de verb. ob. l. dñs ſerno. His. n. caſibus ex pacto vel ſtipulatione alterius, alteri quærit, nõ aliás: vt hic, & C. per quas perſ. no. acqu. l. j. Cũ. n. ſint ſpeciales, nõ ſunt trahẽdi ad cõſequẽtiã: vt ff. de leg. & ſenatuscon. l. quod vero. Sed M. dicebat hos caſus facere regulam: & ſi quis caſus eſſet contra illud, ſpeci-

Stipulatur alter alteri xvj. modis.

¶ Etiam ſi formet verba in pſona domini. & eſt ratio authoritas iudicialis per quã interponitur. ff. de diu. ſtipu. circa princi. Ioã. Fabr.

¶ Nec refert in cuius perſona verba cõcipiant vt pIoan. Fab. hic.

¶ Hoc operatur dominiũ rei, quod eſt in pſona illi⁹, cui ſtipulatur. Ex quo colligẽ ſtipulationem alteri factã ſup re ſua valere, & tenet, ſm Chriſtop.

Planè solutio ēt in extraneam psonam cōferri pōt: veluti si quis ita stipuletur, Mihi aut Seio dare spondes? vt obligatio quidē stipulatori acquirat: a solui tñ Seio b ēt inuito eo, c rectè posit, vt liberatio ipso iure contingat, d sed ille e aduersus Seium habeat mandati f actionem.

Si quis sibi & alteri copulatiuè stipulač, dimidia tantū stipulatori debetur.

Annota; Ea est rō: nā extranei adiectio inutilis, vtilem pro parte stipulatoris vitiare non debet stipulationē. Vtile enim per inutile nequaquam vitiatur.

Quòd si quis sibi, & alij, cuius iuri subiectus nō sit, dari decem aureos stipulatus est: valet g quidem stipulatio: sed verū totum debeatur stipulatori, quod in stipulationē deductum est, an verò pars dimidia: dubitatum est: sed placuit, non pl9, h quàm dimidiam partem ei adquiri.

Si pater stipulatur filio, acquiritur sibi. Areti.

Ei verò, qui iuri tuo subiectus est, si stipulat9 sis, tibi adquiris, i quia vox tua, tanquā † filij † sit, k sicuti & filij vox, tanquam tua intelligitur in ijs rebus, quæ tibi adquiri l possunt.

Responsio interrogationi nō cōueniens stipulationem nullam efficit, & qui interrogatis simpliciter respondet, cum omnib. interrogationi cōnexis qualitatib. respondisse cēsetur: quandoquidē ad omnia in interrogatione deducta refertur simplex responsio.

Speciale esset: & quod hic regulariter dr, & ī. eo. §. alteri. & C. p quas pso. nob. acq. l. j. dicebat iure directo non valere, sed vtiliter acquiri posse. & sic secundum eum semper ex pacto alterius quæritur: quod falsum est, cum parum interesset, directo, an vtiliter quæreretur, vt ff. de nego. gest. l. actio. Accur.

a Acquiratur. Scilicet tantum.

b Seio. Non tñ hæredi eius: vt ff. de verbo. obliga. l. cum quis. Item hoc intellige statu huius adiecti nō mutato, aliàs ɔ: vt ff. de sol. l. cum quis. Item hoc intellige ante litem contestatam a stipulante, aliàs contra: vt ff. de soluti. l. si quis stipulatus fuerit decē. §. primo. Item licet solui possit adiecto, non tamen agere potest adiectus: vt ff. constit. pecu. l. sed & si filiofam. in fin. & l. si vero.

Solutio an possit fieri adiectio.

c Inuito eo. Qui stipulatur.

d Contingat. Nisi in casu: vt ff. de eo quod certo loco l. j. §. idem iulia. Sed ibi facta fuit solutio alibi, quā fieri debuit. vñ venit interesse: vt ff. de actio. §. loco. in quo nō potuit domino prçiudicare accipiendo sortē adiect9, vt ff. de reg. iur. l. nō debet. licet & ipse dominus posset: vt ff. de eo quod cer. lo. l. centum. in fi. & l. fina. in fine.

e Ille. Scilicet stipulator.

Adiectus cui soluit, diuersa actione tenet.

f Mandati. Nunquid adiectus mandati semp tenetur? M. dicit q sic, vt hic, & ff. de verb. obl. l. Iulia. §. fin. Nam semper tacitum mandatum, & si non expssum interuenire diceba:, & in absentia, & sine nuntio, vel epistola, quod est ɔ legem. ff. de procu. l. j. §. j. Quare dicemus, q mandati agitur si intercessit mandatum: vt quia præsente adiecto fuit stipulatus: vt hic, & ff. de verb. obl. l. Iulia. §. fi. & mand. l. qui fidē. alias agit nego. gesto. cum non sit pcurator, vt ff. de sol. l. vero procuratori. §. interdum. & ī. de oblig. quæ ex quasi contract. in princi.

ADDITIO. Nota bene hanc glo. qua actione teneatur. & ista sunt vera, nisi adiectus esset animo sibi donandi: vt d. l. Iulia. §. j & ibi Bar. ff. de verbo. obl. In dubio autem non videtur adiectus animo donandi. vt l. si cum aurum. ff. de solu. Angel.

Quod si quis. CASVS. Supra dictum est, q si stipuler alteri dari, quam ei qui iuri meo subiectus est, nō valet stiplo. Sed pone, q aliquis stipuletur, aliquid dari sibi, & extraneo valetne ista stiplo? Rñ. q sic: sed nunquid in totum? Resp. q non, sed p parte dimidia, s. p parte stipulatoris. Super isto §. quæri pōt quare ita est, q si ego emero fundū mihi, & extraneo p decem, valet totus ɔtus: vt ff. de contra. emptio. & ven. l. fundus. si autem stipulatus fuero decem dari mihi, & extraneo nō valet stipulatio in totū sed p parte? Rñ. contractus emp. & vendi. celebratur, tam gratia emptoris, quàm venditoris, vnde tam emptori, quam venditori expedit q valeat ɔtus: nisi in totum valeret venditio, ɔtus, qui vtriusque gratia celebrari dr, in detrimentum alterius partis redundaret: quod esse non debet. Sed si dicas: pōt esse, q non expediet emptori, q emptio in totum valeat semper? Ad hoc dico: q sibi imputet. Regulariter. n. loquendo, gratia vtriusque ɔtus hmōi dicitur fieri. Non sic aūt est in stipulatione. Semper enim expedit pmissori, q stipulatio potius valeat in partē, quam in totū. hoc dicit. Franc.

g Valet. Scilicet pro parte dimidia, vt subijcit, vt ff. de eo quod cer. lo. l. ij. §. si qs. Et Collige, q nō vitiač vtile † p inutile. sic ff. de ver. ob. l. j. §. sed & si mihi. argu ɔ ff. de arbi. l. parui. alias Pedius. §. j. & dic vt ibi.

† Vtile p inutile in diuiduis nō vitiatur, secus in indiuiduis. Qui ti. Mādo. in 9. qō. Regu. de Idio. nu. 6. & seq. Et inducta forma vitiač. Idē Mād. i 14 q. 1. Reg. de Non. ind. in c. for. sup. num. 19. iuxta 2. Additio.

h Non plus. Vt ff. de verbo obliga. l. si mihi. Sed ɔ ff. de contrahen. emp. l. fundi. Sed dic vt ibi.

Ei qui. CASVS. Supra dictū est, q si stipulor aliqd dari extraneo: non valet stipulatio. Sed pone q stipuler aliqd dari ei, qui iuri meo subiectus est, vt puta filio, vel seruo: valet ne stipulatio illa? Dr q sic, qa vox patris, vox filij intelligitur. & hoc verum est q valet stipulatio in rebus illis, quæ patri possunt acquiri per filium: vt in bonis aduentitijs proficit: in bonis aūt castrensibus, vel quasi non valet. h. d. l. Fran. de Are.

† Fili9 est pars viscerū patris. Aristo. 8. Ethico. vñ Christ9 Io. vt Ego inge in patre, & pr̄ I me manet. Acg. Per.

i Acqris. Sic ff. de verb. obli. l. dñs seruo. & C. de ɔh. & cōmit. stip. l. ij. & ff. de pac. l. hæredi. §. nos autem.

† Quia pr̄ & fili9 cēsent una psona. & cōcor. gl. in ca. sup eo. ibi: & pr̄, & fili9. extra. d te sta. & ca. tua nobis. in gl. sup uer. lucro. circa medi. ex. d dec.

k Filij sit. Cum vna psona censeatur pater, & filius: vt C. de impu. & ali. substi. l. fin. sic & in seruo, & dño est eadem vox: vt ī. eo. §. post mortem.

l Acqri pñt. Vt profectitio peculio, & aduētitio quo ad vsumfructū: vt ī. p quas pso. nob. acqui. §. j. Accur.

Vtile per inutile nō uitiač. Filius & pr̄ cēsent eadem psona.

Præterea inutilis. CASVS Dixi Iusti. Dñe, ī. dixisti multos casus, in quibus inutilis est stiplo, sed præter illos sunt ne alij casus, in quib. stipulatio inutilis fit? Et rñ. q sic. Quotiescunq;. n. ille qui promittit, ad ea quæ interrogatus est, non rñdet, veluti si dicat aliquis, Promittis mihi decem? & tu rñdeas, Promitto quinq;: vel econuerso: vel dicat aliqs. Promittis mihi decē? & tu rñdeas, Promitto si nauis venerit ex Asia: vel alicui stipulāti in diē, vel sub ɔdōne, tu rñdeas, psenti die, vel purè: dū tñ illud exprimas: videlicet psenti die, vel purè, rñdeo, non valet stipulatio. Si. n. stipulāti in diem, vel sub conditione, rñderes, & non exprimeres, q præsenti die, vel purè promitteres, valeret stipulatio, & videreris in eandem diem, vel purè spopondisse. Non enim necesse est in rñdendo eadem omnia repeti, quæ stipulator expressit, quæ enim in præfationibus dicuntur, in relj onsionibus repetita creduntur, vt ff. de verb. obl. l. 1 ita. §. idē rñdit. Itē dr, q si ad ea quæ interrogata sunt, nō rñdeat pupillo, nō valet stipulatio. Hoc itelligas nisi

Stipulatio semp uitiač ex rñtionis diuersitate.

diuersitas placeat stipulanti. Quæ autem diuersitas vitiet stipulationem, vtrum ea quæ est in qualitate, vel in quantitate, vel in specie: habes in glosa ordi. nō tñ sufficienter. hoc dicit. Franc.

a Inutilis est. Interdum in totū: interdū pro parte.

b Non rñdeat. Scilicet congruè, diligēter tñ attende, q vbicunq; est diuersitas, si incontinenti placet diuersitas stipulatori, valet stipulatio: vt ff. de ver. obli. l. j. §. cum adijcitur. Si autem non placeat, i aut est in qualitate, aut in quātitate, aut in specie diuersitas. In primo casu nullo mō valet, vt hic: ibi. aut si ille &c. & ff. eod. l. j. §. cum adijcitur. & §. si quis simpliciter. Si verò in quantitate: in eo quod cōsonat, valet, siue detrahat, siue adijciat: 2 vt ff. de verb. obl. l. j. § si stipulanti. q est 3. in alio non, vt hic: ibi, veluti &c. Si autem in specie: aut pmittit vna species p altera: & tunc non valet: vt j. eod. §. si de alia. aut alia adiecta, & ita copulatiuè: & tunc valet in alia, non in adiecta: vt ff. de verbo. oblig. l. j. §. sed si. Si autem plures res stipuletur: tunc aut copulatiuè fuit facta interrogatio, & valet in eo qđ rñsum est, aut disiunctiuè: vt, illā, aut illam rem pmittis? quo casu valet: siue ad vtrunq;, siue simpliciter rñdeat, & in vtraque. Si vero in vna, non valet etiam in ea: sed in summis non vitiat alternatiua, si rñdeatur ad vnā tantum: vt ff. de verb. obli. l. j. §. si quis. & l. inter stipulantem. §. si stipulantem. Accursius.

1 Subaudi nec expresse displiceat: quia tūc non esset locus d. §. cū adijcitur. nec huic materię. Ioā. Fab.

2 Nisi esset actum stipsoné nō valere nisi sub toto: vel nisi validitas stipulatiōis noceret stipulāti: vt l. si de cē. ff. loc. & hęc vera qñ stipulatio, & rñsio ē de toto, & parte numerabili: aliàs si de toto integrali, & parte ppria, vel propria: dic vt per Io. Fab. & Ang. hic.

3 Rñsio iuxta interrogata intelligi debet. Mādos. in xj. q. 33. Regu. num. 10.

Præterea inutilis est a stipulatio, si quis ad ea, q interrogatus fuerit, non respondeat: b veluti, si quis decē aureos a te dari stipulet, tu quinq; promittas, vel q: aut si ille purè stipulet, tu sub conditione promittas, vel cōtra: si modò s. id exprimas, id est, sicut sub cōditione, vel in diem stipulanti tu respondeas, Præsenti die spondeo. Nam si hoc solum respōdeas, Promitto: breuiter videris in eandem diem, vel conditionem spopondisse: neq; enim necesse est, in respondendo eadē omnia repeti, quę stipulator expresserit. † c

Inter dominum, & seruū, patrem, & filium, non cōtrahitur stipulatio. Aretinus.

Item inutilis est stipulatio, si vel ab eo stipuleris, q tuo iuri subiect⁹ est:

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis secundum Ioan. Fab. quia in speciebus talis respōsio facit diuersitatem in qualitate: quia in qualibet sub conditione interrogasse videtur. sed in alternatiua summarū minor est in obligatione. l. si ita stipulatus fuero, decem, aut quinque. ff. eo. ideo de ea interrogatum & responsum esse videtur.

c Expresserit. Quæ enim in præfationibus dicuntur, in contractibus repetita creduntur: vt ff. de verbo. obl. l. Titia. §. idem respondit.

Item inutilis. CASVS. Nō solū in casib. q præcesserūt, est inutilis stipso, sed & in alijs: qa si fueris stipulatus aliquid ab eo, qui iuri tuo subiectus est: vel si is a te fuerit aliquid stipulatus, inutilis est stipulatio. Sed idē est inter seruū, qui est in ptāte, & filiūfa. qui similiter est in ptāte: quia seruus neq; dño, neq; extraneo promittēdo obligatur. Filius aūt fama. patri suo nō obligatur pręter quam in voto, & in mutuo. Sed videtur q filiusfa. promittendo in voto obligatur, per l. in authen. de san. episc. §. interdicimus. sed potest responderi distinguendo inter votum personæ, & votū reale. In voto reali nō obligatur, in eo in aliē personæ obligatur. & sic loquitur Auth: Franc.

Item inutilis. Quātum ad ciuile vinculū, sed nālr 3hitur, vt ff. de condic. indeb. l. si id quod. & l. frater a fratre. §. j. vnde fideiussor accedit, vt j. de fideiuss. in prin. Et hæc vera sunt, nisi in castr. pec. vel quasi. nam tunc est loco patrisfamil. vt ff. ad Macedo. l. ij. & ff. de colla. bon. l. j. §. nec castręse. tunc enim & cum patre obligatur: & agitur cum effectu: 1 vt ff. de iudi. l. lis nulla.

vel si is a te stipuletur. d Sed seruus quidem non solùm domino suo obligari nō potest, e sed ne quidem vlli alij. Filij verò familiarum alijs obligari possunt. f

Mutus & surdus omnino non possunt stipulationem cōtrahere. Aret.

Mutum neq; stipulari, neq; pmittere posse, palàm est: † qđ & in surdo receptū est: qa & is, q stipulat, verba pmittentis: & is qui pmittit, verba stipulantis audire debet: vnde apparet, nō de eo nos loqui, qui tardius exaudit: sed de eo, qui omnino non audit.

Furiosus neque stipulari, neque aliter contrahere potest. Aret.

Furiosus nullum negotiū g gerere pōt: h qa nō intelligit, quod agit.

d Stipuletur. C. de pac. con. l. pactū dotale: 3. Solu. maximè, 1 ibi positum abundat. sic C. de testam. ma. l. fi. §. j.

e Obligari non potest. Scilicet ciuiliter. Accur.

f Obligari possunt. Ex omni causa: vt ff. de iudi. l. tam ex 3ctibus, & conueniri insolidum durante patria potestate, auctoritate tñ patris interueniēte: ad qđ pater compellitur officio iudicis: vt C. de bonis quæ libe. l. cum non solum. § j. 4 & postea, nisi in sex casibus qui sunt ff. quod cum eo. l. a. Excipe duos casus vt in mutua pecunia, ex qua nō tenetur cū effectu propter exceptionem Macedoniani, neque pater; vt C. ne filius pro patre. l. j. Item in voto, vel Deo, vel Reipub. facto: vt ff. de polli. l. si quis rem. §. voto. Nam licet alias scilicet ex contractu, vel quasi, conueniatur a prælato maiore loci illius: hic tamen nō conuenitur: vt C. de epis. & cle. l. nulli. & in Authen. de eccle. tit. §. si quis. colla. ix.

Mutum. CASVS. Quæsiui a Iusti. vtrū mut⁹ stipulari posset? Et rñ. dicens, q mutus neq; stipulari potest, neq; pmittere. & rō huius est: qa stipso fit vno interrogante, altero rñdente: & sic vtroq; loquente. Idem dicit de surdo pp defectū auditus. Qui n. stipulat, exaudire debet pmittentē: & q pmittit, verba interrogantis similiter exaudire debet. & hoc planū est. Quod tn de illo surdo intelligitur, qui oino non exaudit: & nō de illo qui tardius exaudit. Qui n. tarde exaudit pmittentē, & stipulantē poterit exaudire, quāquā illico: & ita stipulari, & pmittere pōt. Itē quęsiui a Iust. de furioso, an posset verbalem oblonem 3here? & dicit q non. Nullum. n. negotium furiosus rectè gerit: quia nō intelligit quod agit. Fran.

g Nullū negotiū s. obligatoriū. Idem in pdigo, cui bonis interdictū est. ff. eo. de ver. obl. l. is q. qa furioso similis est: vt ff. de cura. furio. l. j. primo rn. & ff. de regu. iur. l. furiosi. Idē in mēte capto: vt s. de cur. §. j. ADDITIO. Idem in fatuo. Et intellige de his qui oino nihil rōnis sapiunt. aliàs secus, secundum Ang.

h Potest. Scilicet ciuiliter.

Pupillus. CASVS. Quæsiui a Iust. an pupill⁹ posset rectè stipulari? Rñ. q pupillus oē negotium rectè gerit, dum

Obligatio nālis inter patrē & filiū pōt cōsistere.

1 Maximè, & similes dictiōes qñque abundāt. Mād. in Gl. Facul. §. nos qui. i ver. psertim, ver. Qñq; dictiones psertim.

2 Neque enim stipulatio cōfici pōt nisi vtroque loquente. l. j. ff. de verbo. obli.

4 Scilicet captis pignorib⁹. Et si nullo modo velit consentire, si fili⁹ agat & pr̃ sit p̃sens: repellit a iudicio: secus si pr̃ sit absens longa absentia, vel filius cōueniatur. Ang.

• Tu tñ intellige gl. hāc de pdigo, & mente capto, cui bonis interdictū sit, alioq obligaretur, quāuis manifestè, ac apertè pdig⁹ est, sm Bald.

cit, dum tamen tutoris authoritas intercedat. & hoc quando necessaria est, scilicet, cum se alteri velit obligare: alterum tamē sine tutoris authoritate bene pōt obligare. In versiculo, Sed quod diximus, pone sic casum. Supra dictum est, q pupillus rectè gerit oē negotium: ergò cum infans sit pupillus, omne negotium rectè gerit: vel ita stipulari, & promittere rectè poterit, sed non est ita simpliciter. Et ad hoc respōdēs legislator dicit, qđ dictum est de pupillo intelligendum esse de eo, qui proximus est pubertati: & etiam de illo qui aliquem habet intellectū. Infantes enim, & illi, qui proximi sunt infantiæ, non multum distāt à furiosis: quia nullū habēt intellectū. Sed deinde statim corrigit iam dictum suū quò ad unum membrum, dicens, quòd pupilli proximi infantiæ non per omnia sunt censendi tanquam furiosi: sed habent idem iuris, quod pubertati pximi, scilicet, q cū tutoris authoritate, se alijs pōssint obligare: & sine tutoris authoritate sibi alios obligare possint. Sed potest ne filiusfami.

Qui infantiā excessit, aliū sibi obnoxium, etiam sine tutoris authoritate, reddere potest, ipse autem obligari non potest.

9 Pupillus [a] oē negotiū rectè gerit: [b] ita tñ, vtibi tutoris authoritas necessaria sit, adhibeatur tutor: veluti, si ipse obliget, [b] nā aliū sibi obligare, ēt sine tutoris authoritate [c] pōt. Sed quod diximus de pupillis, vtiq; de ijs verū est, q iam habēt aliquē intellectū: nā īfans [d] & qui infantiæ proximus [e] est, nō multū [f] a furioso distant: quia huiusmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiæ, propter vtilitatē eorum, benignior [g] iuris interpretatio facta est: vt idē iuris habeant, [h] quod pubertati proximi. Sed qui in potestate, parents est impubes, [i] ne authore quidem patre [k] obligatur.

Conditio impossibilis vitiat stipulationem: conditio verò necessaria facit eam haberi pro pura. Aret.

Annota, conditionē impossibilē negatiuè conceptā, cùm potius necessaria, quàm impossibilis dicatur, stipulationē non vitiare, nec suspendere, sed puram reddere.

Si impossibilis cōditio obligationib. [l] adijciat, nihil valet stipulatio. [l] Impossibilis aūt cōditio habet, cui natura [m] impedimēto est, quo minus existat: veluti, si quis ita dixerit: Si digito cœlū attigero, dare spondes? At si ita stipuletur: Si digito cœlū non attigero, dare spondes? purè [n] facta obligatio intelligit: ideoque statim, [o] peti pōt.

Negotiū hoc loco accipe p cōtractu. nam alias nō oē negotiū rectè gerit pupillus: cū testari nō possit. ff. quibus nō est permissum face. testa. §. ptcrea. Et quot modis negotiū capiat vide Mandos. in glo. Facul. § cōsiderantes. in ver. negociorū.

impubes authoritate patris sui alteri obligari patris authoritate præcedente: sicut potest pupillus tutoris authoritate? Et respond. quòd non. & huius ratio potest esse: qa si tutor malè præstiterit authoritatem pupillo suo, pupillus habebit illum sibi obligatum: nō sic autem filius patrem. Fran. de Are.

[a] Pupillus. Scilicet pubertati proximus: vt sequitur. & est ratio, quia intellectum habet: vt ff. de reg. iur. l. in negotijs. Accur.

[b] Obligetur. Scilicet alij.

[c] Authoritate. Sic s. de author. tut. in princi. sic ff. de pac. l. contra iuris ciuilis.

[d] Infans. Id est, vsque ad septem annos: vt C. de iure delib. l. si infanti. primo responso.

[e] Infantiæ proximus. Id est, vsque ad decem annos & dimidiū: & sic proximus respicit infra: sed cū dico pubertati proximū. [1] à decē annis & dimidio supra intellige. nam sic in masculis debet fieri dimidiatio: in fœminis in nono & dimidio: vt s. qui ex cau. ma. non lic. §. fi. & s. quib. mod. tut. finia. j. respon.

[f] Non multū. Nā distat aliquantulū, vt in hæreditate, quā transmittit infans: vt C. de iure delib. l. si infanti. §. i. secus in furioso: vt C. de cur. fur. l. fi. §. sinaūt. & hoc secundum Azo. sed certè sic posset dixisse: qa vnus paruus, alter magnus, alter continuum tēpus, alter habet interualla dilucida. Dic ergo, distat in stipulando in hoc: qa infans sine intellectu interdū stipulatur: sed furiosus nūquā: vt ff. rem pupil. sal. fore. l. seruum pupilli. Itē dicit non multum, propter proximum infantiæ, qui intellectum habet: & ideò colli

Proximus pubertati.

Hæreditas transmittitur p infantē, sed nō per furiosum.

Stipulatur quādo que infās, nō autem furiosus.

Mādus. de Æta. mino. tit. de pueritia cap. 4. num. 55

gitur statim quod hic dicit. ibi, sed in proximis. Accu.

[g] Benignior. Quam supra dictum est. Accur.

[h] Idem iuris habeant, Vt alios sibi obligent: alijs verò non obligentur sine tutore, vt s. prox. §.

[i] Impubes. Aliud si pubes. nam obligatur ac si esset sui iuris: vt ff. eodē de verb. obliga. l. fi. §. j. nisi in duob. casibus: vt s. eod. §. itē inutilis. diximus.

[k] Patre. Sed quæ est ratio de hoc ad pupillum: cum tutore authore obligetur? Respond. quidam, quòd ob hoc ipsum datur tutor, sed patria potestas est ad corrigēdum. & est pro eis C. de bo. quæ lib. l. fina §. sinautem. Vel dic q tutorem habet obligatū, si malè authoratur, patrem nō: vt C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. §. sub hac tamen. ver. non autem hypothecā. Accursius.

ADDITIO.

Hoc verum, qñ de pupillo merè obligando tractatur: secus si de mera vtilitate: quia potest etiam sine patre. Si verò potest esse vtilitas, & damnum: puta quando vsustructus. vel aliquid patri quæri potest, quo casu de iure nouo pater legitimā administrationē habet, sufficit ipsius authoritas nō in alijs. vt l. si infanti. C. de iu. del. An.

Filius impubes etiā cum authoritate patris non pōt obligari.

Quia īpossibilium nulla est obligatio: vt hic. & l c. ad audientiam. iun cta gl. sup verb. habere, post prin. ext. de spō. & mat. Et fa cap. vlti. cum glos. super ver. impossibilis. extra de con di. appo.

Si impossibilis. CASVS. Supra habuistis multa exempla inutiliū stipulationum, adhuc ponitur hic vnum, scilicet cum impossibilis conditio stipulationi adijcitur: & appello impossibilē cōditionem, illam, scilicet cum natura impedimēto est: veputa hominē in statu isto existentē cœlum digito tāgere: vnde ista stipulatio, Promittis mihi decē, sic cœlum digito tetigeris, inutilis est: sed si negando conditionē impossibilē promittas aliquid alicui stipulāti: vt puta, Promitto tibi decem, si cœlum digito non tetigeris, pura est stipulatio: & quod stipulatur, incōtinēti peti potest. hoc dicit. Nota, quòd impossibilis conditio vitiat stipulationem. Franciscus.

[l] Obligationibus. Quibuscūque: vt hic. & ff. de act. & oblig. l. non solū. [1] Secus est in vltimis volūtatib. quia tūc pro non apposita habetur: vt s. de hæred. in. sti. § impossibilis.

[m] Cui natura. Non ita si verborum perplexio sit: vt ff. de condi. institu. l. si Titius. Ioan. contra, tunc enim quandoque non diceretur impossibilis, licet non posset existere: vt ff. de verbo obliga. l. si Titius. secundū Azo. & facit ad hunc §. ff. de reg. iur. l. impossibilium & ff. eo. l. impossibilis. §. j.

[n] Purè. Id est sine conditione, etiam si dies esset apposita: vt ff. eo. l. in illa stipulatione. §. fi.

[o] Statim. Cum spatio tamen, quo solui possit: vt s. §. fi. ff. eo. l. eum qui calēdis. Et hoc dixi s. de verbo. obli. §. omnis stipulatio. Accur.

[1] Et dum gl. ibi solut cōtrariū de l. si militem. C. de condi. ob caus. est contraria huic glos. ista tamē est verior. Nec ob. cōtra. qa cōcor. cū hic & ibi cōditio & causa impossibilis annullet effectum. non enim ad conficiendum agit, sed solum ad reuocanda mādata. secdm Ioan. Fab.

Stipulationis cōtractus partiū pſentiā expoſtulat: publicę tamen ſcripturæ partes pſentes fuiſſe enarranti vſque adeo fides adhibetur, vt niſi abſentiā allegans eam legitime pbarit, perpetuò illi ſteť.

Item verborū [a] obligatio iter abſentes [b] cōcepta, inutilis eſt. Sed cum hoc materiā litiū cōtētioſis hoībus pſtabat, [c] forte poſt tēpus [d] tales [e] allegatiōes opponētibus, & nō [f] pñtes fuiſſe, vel ſe, vel aduerſarios ſuos cōtēdentibus: ideo noſtra cōſtitutio [g] pp celeritatē dirimendarū litium introducta eſt, quā ad Cæſarięſes aduocatos ſcripſimus [h] : p quam diſpoſuimus, tales ſcripturas [i], quæ pręſto [k] eſſe partes indicant, omnino [l] eſſe credendas, niſi is, qui talibus vtitur improbis [m] allegationib. manifeſtiſſimis [n] probationibus, vel per ſcripturā [o], vel per teſtes idoneos [p] apbauerit, toto eo die, [q]

Item verborum. CASVS. Supra dixiſtis dñe, multa exempla de inutilibus ſtipulationibus: ſed pro Deo, quid ſi inter abſentes fiat ſtipulatio, valet ne ſtipulatio? Reſpō. quòd non, ſed eſt inutilis, & hoc ſcilicet, quòd ſtipulatio inter abſentes cōcepta, inutilis ſit, hoc ideo eſt: quia viam, ſiue materiam altercandi contētioſis hominibus præſtabat. Cum enim aliquis ab aliquo ſibi promiſſum per ſtipulationem peteret: & inſtrumētum in quo fuit promiſſum, pro ſe produceret in medium: in huiuſmodi caſib. ſolebant promiſſores ſæpiſſimè contra ſtipulatores talib. vti allegationibus. Frater quāquam in inſtrumento contineatur, me tibi hoc, vel illud promiſiſſe: iſta tamē ſtipulatio nullius eſt momenti, cū ego non eſſem præſens tali die in loco in quo conficiebatur inſtrumentum: vel etiam cum tu non eſſes præſens & ſtipulatio inter abſentes concepta ſit inutilis. Et ideo propter celeritatem dirimendarum litium introducta fuit à domino Iuſtiniano quædam conſtitutio, quam habes C. de contrahend. & commit. ſtipula. l. optimam. quā ſcripſit ad Cæſarienſes aduocatos: in qua cautum eſt, q huiuſmodi ſcripturis, quæ partes præſto fuiſſe indicant, omnimodo fides adhibeatur: niſi ille, qui talibus vtitur allegationibus, ſcilicet dicendo aliquam partium abſētem fuiſſe manifeſtiſſimis probationib. veluti per ſcripturā aliam, vel per teſtes idoneos, quibus nulla poſſit opponi exceptio, probauerit ſe, vel aduerſarium ſuum in alio loco fuiſſe, quam vbi inſtrumentum confectum erat. h. d. Fran.

[a] Item verborum. Sicut per conditionem impoſſibilem, ita per abſentiam fit inutilis ſtipulatio.

[b] Abſentes. Ita intellige abſentē, vt audire nō poſſit: vnde ſi eſt in turri, vel à remotis, & clamet, valet ſtipulatio, ſi ſe audiāt. [1] arg. ad Syl. l. j. §. eo. [2] alias accipitur multis modis: vt ff. de verb. ſig. l. abſentem. & no. in Auth. de fideiuſſo. §. j. Sed cōtra eſt. ff. de don. inter vir. & vxo. l. ea quæ. Sed ibi interceſſerat ſtipulatio ante abſentiam, cuius verba etiam inter abſentes nunc repetuntur. Item contra. ff. de pactis. l. Labeo. in prin. Sed aliud i pacto quolibet alio, quod ſine huiuſmodi ſolēnitate fieri poteſt. Sed ſtipulatio nō: vt ff. de pac. l. j. in fi. & j. de actio. §. de conſtituta. Item contra. ff. de ſpon. l. iiij. & l. v. Sed poteſt dici ibi ſpeciale, vt valeant inter abſentes. Vel dic, q & per ſtipulationē fieri poſſunt ſponſalia, & tunc inter præſentes, vt hic. Item conſenſu. ſ. ſolo, poſſunt fieri ſponſalia. & tunc etiam inter abſentes: vt d. l. iiij. Accur.

ADDITIO. Et hæc vltima communiter teneť in l. j. in prin. ff. eod.

[c] Præſtabat. Antiquitus.

[d] Poſt tempus. Poſt ideo dicit: quia quādo conueniebatur poſt tempus contractus, talia opponuntur. Accur.

[e] Tales. Quales ſubiicit ſtatim, & non &c: Accur.

[f] Et non. Ecce allegationes.

[g] Conſtitutio. Vt C. de contrahen. & commit. ſtipu. l. optimam.

[h] Scripſimus. Loquitur Iuſtinianus autor illius conſtitutionis.

[i] Scripturas. Sed quid ſi vnus proferat inſtrumentū in quo cōtineat cōtrahentes fuiſſe præſentes Romæ tali die, alter q Bonon. Dicūt quidā, q neutri crediť. Alij, q bonus iudex debet animaduertere, cui potius credēdū ſit: vt ſi ſtipulator ipſo tēpore tenebat ſcholas Bonon. ſtabitur illi inſtrumēto, quo continetur ipſum fuiſſe Bononiæ.

[k] Præſto. Id eſt præſentes.

[l] Omnino. Nota ſtandum ſcripturæ, niſi cōtra probetur. ſic C. de prob. l. cum precibus. & j. eod. §. ſi ſcriptū. & j. tit. j. §. fi. & hoc quando formā habet publicam, aliàs ſi priuatam: ſi pro ſcribēte, non valet: ſi contra ſcribentem, valet ſi eſt cum cauſa: vt in Authen. de iureiur. à mo. §. j. & C. de non nume. pecu. l. generaliter. Accur.

ADDITIO. Scilicet ſola: ſed cū adminiculis ſic: puta ſi à tribus teſtibus ſit annotata: pro tertio tamen ſi perſona ſcribens ſit legalis, ſcriptura priuata facit ſemiplenam probationem: per Ioan. Fab. & Ang. hic.

[m] Improbis. Scilicet prima facie, quæ forte probæ apparebunt tandem. ſic C. de epiſ. & cler. l. omnes q. circa prin. ſecundum Ioan.

[n] Manifeſtiſſimis. Quia contra ſcripturam.

[o] Scripturam. Scilicet aliam, quod eſt melius.

[p] Idoneos. Omni exceptione maiores, id eſt, q nulla exceptio poterit eis opponi: vt C. de contrah. & cō. ſtip. l. optimam. Accur.

[q] Toto eo die. No. q dies debet inſeri in inſtrumēto & alia ſunt neceſſaria, vt dixi in Auth. vt pponatur nomen Imperatoris. & facit C. de diuer. re. l. ſi qua. Sed quomodo hoc probabitur, cū dies inſtrumēti non debeat exhiberi: vt ff. de edendo. l. j. § editiones? Reſpō. tribus modis petitur inſtrumētum edi. Primo, vt fundet intentionē ex inſtrumēto rei actor: vel reus ex inſtrumēto actoris fūdet exceptionē, cū neutro caſu aduerſarius vtereť, qd nō debet eſſe: & tunc nulla pars inſtrumēti debet exhiberi: vt C. de edē. l. fi. in fi. & C. de teſti. l. nimis. Secūdo ſ. quando aduerſarius vtitur. nam tūc editur, vt videatur, an aliquid poſſit ei opponi: & tūc exhibetur, ſed ſine die, & cōſule: ne materia detur falſum fabricādi: vt d. l. ff. de eden. l. j. § editiones: & ff. quemadmo. teſta. aper. l. j. §. j. Tertio, vt de falſo accuſeť: [s] & tūc etiam cū die, & conſule eſt exhibendum: vt hic, & C. de contrahen. & commit. ſtipu. l. optimam. & C. de fide inſtru. l. fi. Alijs aūt modis petuntur inſtrumenta edi vel tradi per varia genera actionum: vt ff. de eden. l. quædā perſonæ ſunt. ſed dictis tribus modis petuntur edi. i. demonſtrari. Itē quomodo hoc eſt, quod hic probat reus, contra iuris ordinem vt C. de eden. l. qui accuſare? Reſpo. hoc propter præſumptionē, quæ eſt contra eum propter ſcripturā: vt ff. de pact. l. iuris gentium. §. quod fere. Itē nūquid duo teſtes hoc probantes. ſ. alterum contrahentiū abfuiſſe, ſufficerent? Reſpon. ſic: vt ff. de teſtib. l. vbi. Sed nonne inſtrumentum vicem duorū tenet? vt C. de fide inſtru. l. in exercendis. quare videtur, q in dubio pro inſtrumento ſtetur. Sed certè non directè contradicitur inſtrumento, ſed per obliquum, ſcilicet fuiſſe in ſcriptura quadam facta Romæ, vel vt teſtis, vel vt

contra-

[1] Sub. & ſe elligāt.

[2] Et dicit Bar. illū dici vicinū cuius vox audiri poteſt, ſi ex oſtio clamauerit. Aegi. Per.

Sponſalia inter abſētes, & præſentes fieri pñt.

Inſtrumēta duo ſi ſint eiuſdem diei, ſed diuerſi loci, cui ſtabitur.

Scripturæ an ſemp ſtādū ſit.

Inſtrumēti editio triplicitér petitur fieri.

[s] Siue criminaliter ſiue ciuiliter & contra quamcunq; partē inſtrumenti falſitas opponatur, ſi alio bono modo probari non poſſit: alias illa pars cōtra quā editum cōtra quā opponiť: debet tamen ante exhibitionem accuſator ſe ſubſcribere ad pœnam talionis: vt per Io. Fab. & Ang. hic.

cõtrahens. Si vero contra eam directè dicitur, plures quam duo exiguntur, vt vincant scripturã: vt ff. de te stib. l. iij. ibi, aliàs numerus &c. Vel dicas et hic exigi tres. Sed nunquid si aliqui testes dicãt pro instrumẽto. vel in eo scripti, vel nõ: tot, vel plures erunt necessarij cõtra instrumẽtum? Rñ. sic: quia instrumentum per se vicẽ duorũ tenet: vt dictũ est. itẽ & præter ipsum sunt ꝓbationes, vt ponis, vt ff. de pig. l. contrahit. Item quod dicit, eo die, idẽ dicas, si alio tali quod hic esse nõ potuit: vt ar. Inst. de verb. ob. §. loca. Accur.

ADDITIO.

Ex hac gl. nota ꝙ duo testes probantes per indirectum cõtra instrumentum, faciũt vacillare instrumentum: q̃a probant affirmatiuã: & etiã vocituix magis creditũ quã mortuæ. Auth. si quis aliqd. C. de test. Christoph.

a Quo: Vel etiam alio. dummodo sit tantum remotus locus, in quo dicit fuisse tempore, quo dicitur instrumentum fuisse factum, quod hic non potuit esse: vt ff. de verbor. obl. l. vlti. §. fin. & Inst. de verbo. ob. §. loca. Accursi.

b Esse. Id est, fuisse. sic Inst. de his q̃ sunt sui vel alie. iur. §. in potestate.

quo [a] conficiebatur instrumentum: sese, vel aduersarium suum in alijs locis esse. [b]

Actiones hodie ab hæredibus & contra hæredes initiũ capere possunt.

Post mortem suã dari sibi nemo stipulari poterat: [c] non magis, quàm post ei⁹ mortẽ, [d] à quo stipulabatur. Ac nec is, q̃ in alicuius ptãte est, post mortem eius [e] stipulari poterat, quia patris vel dñi voce loqui videret. [f] Sed & siquis ita stipularetur, Pridie [g] quàm moriar, vel pridie quam morieris, dare spondes? inutilis erat [h] stipulatio. Sed cũ, vt iam [i] dictum est, [k] ex cõsensu cõtrahentiũ stipulationes valeãt, placuit [l] nobis etiã in hunc iuris articulum necessariã inducere emẽdationẽ, vt siue post mortẽ, siue pridie, quàm moriat stipulator, siue ꝓmissor, stipulatio concepta sit, stipulatio valeat. [m]

Præpostera stipulationis conceptio inutilem minime reddit stipulatiõnem.

Item siquis ita stipulatus erat, Si nauis cras [n] ex Asia venerit, [n] hodie dare spõdes? inutilis erat stipulatio: quia præposterè [o] concepta est. Sed cum Leo inclytæ recordationis in dotibus eandem stipulationem, quæ præpostera nuncupatur, non esse rejjciendã existimauerit: [p] nobis placuit, [q] & huic perfectũ robur accommodare, vt nõ solum in dotibus, sed etiam in omnibus [r] valeat huiusmodi conceptio [s] stipulationis.

Stipulatio cũ morietur ꝓmissor, vel stipulator, vel post mortem tertij, valet etiã de iure veteri. Aret.

lante, erat stipulatio inutilis: ita & seruo talia verba dicente vel filio: vt hic. & Inst. eod. §. ei qui. & facit C. de impu. & ali. substi. l. fi.

g Pridie. i. die præcedẽtẽ mortẽ: vt ff. de fer. l. pridie.

h Erat. Scilicet, olim.

i Sed cum vt iam. Nunc corrigitur.

k Dictum est. Sic Inst. de verb. obliga. §. sed hæc.

l Placuit. Vt C. de contrah. & com. stip. l. scrupulosam.

ADDITIO.

Et sic q̃n constat de mente cõtrahentiũ, fm eam fit interpretatio, etiam in his, quæ stricti iuris sũt. quod facit, vt statutum recipiat interpretationẽ extensiuam et actiuam: si tñ constet de mente statuentiũ, alias secus. vt per Aug. hic.

m Valeat. Scilicet statim: efficax autem erit post mortem, vñ ab hærede, & contra hæredem incipient actiones hodie, quod olim non erat: vt C. de Act. ab hær. & cõtra hære. l. j.

Itẽ siquis. CASVS. Supra vidimus stipulationem vnam, quę olim erat inutilis, & adhuc recitat vnum casum, in quo olim erat stipulatio inutilis; hodie tamẽ vtilis est. Olim enim si aliquis stipulabat̃ ita. Si nauis venerit ex Asia, hodie dare spõdes? inutilis erat talis stipulatio propter præposterationem. Innuitur enim in ista stipulatione, ꝙ datio euentũ conditionis debeat præcedere. Sed cum præposteram stipulationẽ in dotibus non existimauerit rejiciendam, placuit Iustin. & huic stipulationi non obstante præposteratione perfectum robur accommodare: vt non solum in dotibus, sed & in alijs valeat stipulatio præpostera, & præposterè cõcepta. h. d. Franc. de Are.

Post mortem. CASVS. In §. isto recitat nobis Iustin. antiquã formam stipulationũ, & eã corrigit. Olim enim ita fuerat. ꝙ si aliquis stipularet̃ ita: Promittis mihi decem post mortẽ tuam? nõ valebat stipulatio: eo ꝙ post mortem stipulatoris, vel promissoris, qui quod in stipulationẽ deductum est, solueret, vel reciperet, ex iure vetustissimo, quod in fine huius §. corrigitur, neq; ab hæredibus, neque cõtra hæredes incipere posset obligatio. Similiter si is qui in potestate alicui⁹ esset, vt patris, vel domini, stipularetur, sibi aliqd dari post mortẽ patris, vel dñi, non valebat stipulatio olim. sicut si ipse pater, vel dominus stipularet̃ aliqd post mortem suã sibi dari: quia filius, vel seruus voce patris, vel dñi loqui videt̃. Similiter siquis olim ita stipularetur. Pridie quam moriar: vel Pridie quã morieris, promittis mihi decem? non valebat stipulatio. Sed demũ iam dicta corrigit Iustin. dicens, ꝙ cum stipulationes valeant, quæ consensu cõtrahentiũ sunt conceptæ: sibi placuit hũc iuris articulũ emẽdare, statuens, vt siue post mortẽ, seu pridie quã moriatur, fuerit quis stipulatus aliquid sibi dari, vel promiserit aliquid se daturum, valeat stipulatio. h. d. Fran.

c Nemo stipulari poterat. Scilicet iure vetustissimo: quod hodie corrigitur, vt in fi. huius §.

d Non magis. Quia nec hæc valebat. Accur.

e Eius. Scilicet patris, vel domini.

f Videretur. Vnde sicut patre, vel domino sic stipu-

n Venerit. Post hoc verbum venerit, est punctum: & subaudi quandoque, vel vsque ad annum. si autem esset post illam dictionem hodie, nõ esset stipulatio inutilis etiam iure veteri, sed vtilis & conditionalis: vt Inst. de verb. oblig. §. sub conditione.

o Præposterè. Primo enim debet venire nauis secundum naturam conditionalis stipulationis, vel conditionis, quam dari hodie.

p Existimauerit. Scilicet cum ita stipulabatur mulier, si sine liberis decesseris, promittis mihi dotẽ reddere, vt de ea possim testari? cum prius testari proponebat, & ea mortua dotem reddi: vt C. de iur. dot. l. si mulier. vel dic. secũdum Io. cum stipulatur maritus sic, Si dabis mihi x. promittis te mihi nupturam? primo enim nubere, & postea dare debebat.

q Placuit. Vt C. de testibus. l. præposterũ.

r In omnibus. Scilicet obligationibus.

s Conceptio. Exactio tamẽ fit post cõditionem existentem

Alias, fuisse.

Addas quod uno iure ff. alioqui superuacanea esset correctio. l. fi. C. de cõtrah. & cõmit. stip. Nec huic obstabit l. quodcũque. §. nõ solum. ff. eod. quoniã loquitur in stipulatiõe, cum moriar. de quã in sequen. §.

Alias, non est, cras. Et sa ne Anto. August. e[illegible] l. j c. ix. [illegible] actiõs de [illegible] ctionibus huius loci, non addit eã dictionẽ: admonet tamen eam haberi in græcis institutionibus Theophili.

Dupliciter lite, & exponit.

stentem: vt C. de test. l. præpostere. in fi. & facit ad hoc §. s. quòd non sit curandus ordo scripturæ. ff. de pec. lega. l. quidã. in fi. & glo. fi. & s. de leg. §. ante. & ff. de solu. l. nec enim.

g Respondere debemus. Si volumus in omnibus teneri, aliàs tenemur tantũ in his, in quibus respõdemus: vt hic. Item & sufficit simplex responsio, vt diximus, cũ æquipareetur ei, quãdo ad omnes respondet. ff. de verb. obl. l. Titia. §. idẽ respõdit. & s. eo §. præterea.

Ita autẽ cõcepta stipulatio, veluti, si Titius dicat, Cùm moriar, dare spondes? vel Cùm morieris? & apud veteres vtilis erat, a & nunc valet. Itẽ post mortem alterius b rectè stipulamur.

Verbum promisisse in scriptis repertum, importat stipulationem. Aret.

Annota, Ea est ratio, nã oĩa solenniter acta psumuntur.

Si scriptũ c in instrumẽto fuerit, pmisisse aliquẽ: perinde d habetur, atq; si interrogatione præcedente responsum sit. †

Si plures res deducantur in stipulationẽ & simpliciter respondet promissor, ad oẽs tenetur: aliàs ad eas tantùm, ĩ quibus respondet. Aretĩ.

Annota, Tot inesse stipulationes, quot res in stipulationem deductæ.

Quoties † plures res vna stipulatione comprehendunẽ: siquidẽ promissor simpliciter respõdeat. Dare spõdeo: pp oẽs tenetur. Si verò vnã ex his, vel quãdã daturũ se spopõderit: e obligatio in his pro quib. spopõderit, cõtrahitur. f Ex plurib. enim stipulationibus vna, vel qdã videntur esse pfectæ. Singulas enim res stipulari, & ad singulas respõdere debemus. g

Vt alteri detur, vel fiat, stipulari nõ possum, quãdoquidẽ alteri acquiri, nostra minime interest: pœnam tamen, si promissa non præstantur, stipulari nobis nõ prohibemur.

Alteri h stipulari, vt suprà dictũ est, i nemo † põt. Inuentæ enim sunt huiusmodi stipulationes, vel obligationes ad hoc, vt vnusquisq; adquirat sibi, quod sua interest. Cæ-

Ita autẽ cõcepta. CASVS. Supra dictũ est, q huiusmodi stipulatio, Promittis mihi x. post mortẽ? inutilis erat olim: hodie tamẽ vtilis est. Sed qd dices de ista stipulatione, Cũ moriar, dare spondes? Et respõ. Iusti. dicẽs, q olim huiusmodi stipulatio vtilis erat, & hodie etiã vtilis est. Itẽ si quis ita stipuletur, Promittis mihi x. post mortẽ Titij? bene valet stipulatio huiusmodi. & h. d. Franc.

a Vtilis erat. Vt ff. de bo. au. iudicis poss. l. hæreditariũ. Accursius.

b Alterius. Scilicet, tertij.

Si scriptum fuerit. CASVS. Scriptũ fuerat in quodam instrumẽto Petrũ promisisse Titio centũ: postmodũ Titio centum illa petenti per textum illius instrumenti, Petrus opponit in hũc modum. Frater quanquã contineatur in instrumẽto me tibi pmisisse centũ, tñ continetur ibi, q interrogatio promissionem non præcesserit: vnde cũ non valeat promissio in stipulatione, nisi interrogatio præcedat: nõ poteris per illud instrumentum ad illa centum agere. Quæsiui ergo a Iusti. in isto casu qd iuris? & resp. dñs Iusti. q si scriptũ fuerit in instrumento quempiã aliquid promisisse: perinde habetur, acsi interrogatione præcedente promissio facta esset. Cum enim in instrumento continuatur ipsum promisisse, videtur omnia solenniter acta. & hoc dicit. Franc.

c Si scriptum. Nunquid idẽ sit, si testes dicãt aliquẽ promisisse: vt etiam tunc intelligatur præcessisse interrogatio? Videtur q sic: vt C. de fide instr. l. in exercendis. Sed tñ cõtradico: vt C. de vsur. l. j. in glo. pe. Et est ratio sm Ioan. quia testes nõ sic in iure instructi sunt vt instrumenta quæ a iurisperitis fiunt. Accur.

d Perinde. Nisi contra probetur: et ff. de pact. l. iurisgentium. §. quod fere.

Quoties plures res. CASVS. Quidam stipulatus est tibi dari plures res, vt puta, Codicem, Digestum, & Instituta. Quæritur vtrũ valet talis stipulatio? Et respon. q si respõdeat promissor, Promitto: omnia videtur promisisse. Si autem respondeat, Instituta promitto: pro solis Institutis contrahitur obligatio. Singulas enim res stipulari, & ad singulas respõdere debemus. hoc dicit. Fran. de Areti.

e Spoponderit. Aliàs respondeat.

f Contrahitur. Imò videtur non valere, cũ sit diuersitas in respondendo: vt s. eod. §. præterea. Sed distingue, vt ibi diximus.

Alteri stipulari. CASVS. Supra dictum est, q nemo potest alteri stipulari; eò q inuentæ sunt huiusmodi obligationes ad hoc, vt vnusquisq; sibi acquirat, qd sua interest: sed non interest stipulatoris, quod aliquid alteri detur. Sed pœnam, quòd aliquis velit alteri aliquid stipulari: qualiter poterit, hoc faceret Et respõ. q pœnã debet stipulari, videlicet sic, nisi ita factũ sit, vt comprehẽsum est in stipulatione. verbi gratia. Promittis Titio decem? promitto, & nisi illa decem dederis, promittis mihi viginti? Pœna autem adiecta in secũda stipulatione nõ facit primam stipulationem, quæ prius erat inualida, valere: sed metu pœnæ, quod in prima stipulatione cõtentũ est soluit. Nisi enim dederit decẽ in prima stipulatione contenta, committitur illa stipulatio. s. in viginti. Cum autem quis stipulatur pœnam. non inspicitur quid interfit stipulatoris, sed quæ sit quantitas in cõditione stipulationis, qđ sic intelligunt quidam, q pœna non excedat duplum. Alij autem dicũt, quòd nõ debet excedere quadruplum. Dominus autem Guido sic distinguit, Cũ autẽ pœna interponitur, aut interponitur p verba quantitatẽ designantia, cuiusmodi sunt duplum, triplum, quadruplũ: & talis pœna nõ debet excedere quadruplum; aut per verba designantia qualitatem: & tunc quantacunque fuerit quãtitas etiam in centuplum, bene valet stipulatio. h. d. Frãc.

h Alteri. Sic ff. de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. alteri. Accursius.

i Vt supradictum est. Supra, eo §. siquis alij. hoc tamẽ fallit in multis casibus, vt ibi diximus. Et nota q hic tribus modis alteri stipulamur. Nã interdũ directã acquirimus actionẽ, subaudi alteri stipulãdo, vt filius patri, seruus domino, & contra: vt s. eo. §. siquis alij. & §. ei vero qui. quandoq; vtilem: vt tutor pupillo, & in similibus ratione officij, vt seruus publicus: vt ff. de consti. pecu. l. eũ qui. § pecul. & ff. rem pup. saluam fore. l. iiij. Interdũ nullam, & tũc necessaria est pœna, vt hic dicitur. Itẽ no. quòd hoc vltimo casu verba stipulationis, & sortis, & pœnæ, possunt formari tribus modis. Aut. n. sic dico, Promittis mihi, quòd dabis illi, & eodẽ modo pœnam? Aut sic, Promittis illi, quod dabis ei, & eodẽ modo pœnã? Et in his duobus casibus nõ valet, neq; sortis, neque pœnæ promissio. Sed aliud, quãdo deberet vtilis vel directa acquiri. vt in pri-

Ordo scripturę attẽdendus non est.

† Atque id qdẽ in dubio psumitur. ad mittitur, tñ probatio in contrariũ. l. iurisgentium. §. qđ ferè. ff. de pa.

† Facit ad hũc §. s. ptereа. cũ glo. ij. ibi itẽ ar. extra de ver. signifi.

† Nam sępe testes sunt iurisperiti, tabelliones nõ: dic ergo q id puenit ex ratiõe intellectus: qa ita cõcerẽ intellectus iudicat instrumẽto sed testes nõ audiũtur super eo qđ per sensũ non perceperũt ratione intellectus, sed super eo, quod percipiũt sensu corporeo ad extra declarato.

† Hũc lecũ intellige, ac limita vt per Barto. ac glo. in l. stipulatio ista. §. si stipulatio. ff. de verb. obl. & vide Angel. in §. sed & si quis. j. e.

Stipulando alteri quãdoq; sibi actionẽ quærimus, quãdoq; non

Stipulatio alteri facta potest trib. modis formari.

de primis duob. casibus, vt ff. de cstl. pec. l. cum qui. §. si actori. & §. Iulianus. & hic. Aut sic. Promittis mihi, quod dabis illi? aut pœnam tm̃ mihi stipulor: qa & tūc habet locum quod hic dr. Aut quarto modo dico: Promittis, quod dabis mihi recipienti nomine eius quo casu valet vtrunque: & ego illi cedam, cuius nomine stipulatus sum. vt ff. manda. l. si procuratorē. §. finali.

ADDITIO. Et hoc verū, siue sim procurator habēs mādatū, siue negotiorū gestor, siue saltē generalis, vt mihi acqrā, & postea cedā, sicut procurator cum ratihabitione &c. vt l. fina. C. ad Maced. & l. si ego. ff. de nego. gest. vt per Ioan. Fab. & Ang. hic.

Quæ procedit, vbi datio quantitatis nō est in obligatione: vt quia promittis daturum te centum Titio, ad ea.n. agere non possum: & sic facti obligationi pœna censetur apposita, sm̃ Ioan. Fab. & Ang. hic.

d In cōditione stipulationis. i. in pœnali stipulatione quę est conditionalis. s. si nō pareat promissor principali promissioni. Accursius.

terū si alij detur, nihil interest stipulatoris. Planè si quis velit hoc facere: pœnam stipulari conueniet: vt nisi ita factū sit, vt est cōprehensum, cōmittatur pœnæ stipulatio etiā ei, a cuius nihil interest. Pœnā.n. cum stipulatur b quis, non illud inspicitur, quod intersit eius: sed quæ sit quantitas c in cōditione stipulationis. d † Ergo si quis ita stipulet, Titio dari? e nihil agit. Sed si adiecerit pœnam; Nisi dederis, tot aureos dare spondes? f tunc cōmittitur stipulatio. g

Quoties nostra interest ex traneo dari, toties & stipulari possumus.

Sed & si quis stipulet alij, cū ei h interesset: † placuit stipulationem valere. Nā si is, qui pupilli tutelam administrare cœperat, cesserit i administrationē cōtutori suo, & stipuletur rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris fieri, quod stipulatus est, (cùm obligatus futurus sit pupillo, si malè res gesserit) tenet obligatio. k Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit: stipulatio vires l habebit. Et si creditori suo qs stipulat⁹ sit, quod sua interest, m ne fortè vel pœna cōmittat, vel prædia distrahātur, quæ pignori data n erant: valet stipulatio. o

Promissio facti alieni non valet, nisi apposita sit pœna. Areti.

Versa vice, p qui aliū facturum promisit: videtur in ea esse causa, vt nō teneatur, nisi pœnam q

Cui nō possit adijci pœna. vide hic per Angel. ex sua lac. But. Bart. Ioā. And. l. j. co. ad medi. vers. solet eē du.

Rō qa hic deest causa finalis ob quā modus stipulationis adhibēd⁹ est: qa qs stipulat quod sua interest. Aegi. Per.

Pœna ex pacto nō pōt peti.

Quis & quæ, substātiam significāt.

Dic quod ibi loquitur in pœna legali, quæ nō excedit quadruplū. sed nos loqmur in pœna cōuētionali, quæ pōt excedere quadruplū ex dispositione ꝯhentiū. mitius tamen agitur cū lege. quam cū hoie: vt l. si cū dies. §. fi. & l. sequ. ff. de arb. Christo.

a Etiam ei. Scilicet stipulanti, cuius tamen non interest dari ei, cui fuit stipulatus, nec mirum, quia sibi fuit stipulatus pœnam, vt modo diximus, & facit ff. de recept. arbitr. l. cū pœna. Sed contra. ff. de recept. arbi. l. adductus. §. sed si cum. Sed ibi non directò contra arbitrium itur: & ideo inspicitur an intersit etiam in pœna: cum ad ea quæ frequenter accidunt iura se referant: vt ff. de legib. l. nam ad ea. Item contra. ff. si quis in ius voca. l. ij. §. fi. in gl. intersit. Sed ibi in pœna prætoria, hic autem in conuentionali dicit. Vel ibi ideo non committitur, quia non debuit venire: quia aduersarij non intererat: & ita per obliquum illa ratio redditur.

b Pœnam.n. cū stipulatur no. quod cautè ponis, stipulatur: nā secus est, cū paciscitur tm̃: cū pœna ex nudo pacto & incōtinenti apposito, sicut vsura, nō possit peti: vt ff. de ser. expor. l. seruus. in gl. j. & C. de vsuris. l. iij.

c Quæ sit quantitas. i. quæ sit quātitas, & quæ sit cōditio. Inspicitur conditio, verum sit possibilis, vel probabilis, vel non, vt s. eo. §. si impossibilis. & j. eo §. quod turpi. Quantitas verò quæ sit inspicitur, vt quantacunque sit, petatur certi cōdictione, si est certa: aliàs si simplo est incerta, actione ex stipulatu: vt hic & s. de verb. obli. in prin. ista.n. nomina, quis, & quæ, substantiæ sunt significatiua, non quantitatis. s. certæ, vel taxatæ, vel taxandæ: & hoc secundum Azonem. Sed contra est, vt j. de actio §. omnes. Solue vt ibi. Item contra. ff. de euic. l. si dictum. in prin. Sed ibi sic agebatur. Item contra. C. de sponsa. l. mulier. §. quæ omnia. Sed illud fauore matrimonij: ne in infinitum pœna excedat. C. de inuti. stipu. l. ij. Alij, vt M. dicunt vsque ad duplū: & in hoc ꝯsideratur hic quātitas vt duplū nō excedat sm̃ eum: vt C. de sen. quę pro eo quod interest. l. j. Alij, vt Ioan. distinguunt inter eū, qui scienter promittit vltra duplū, cū sciat se nō teneri, vt ille teneatur: alias nō: vt ff. si quis cau. l. sed si quis. §. fi. Alij dicūt vsque ad quadruplū semper extēdi, & nō plus: vt j. de act. §. omnes. prima verior est. Accur. ADDITIO.

e Titio dari. Vt promittis Titio, vel mihi, quod dabis Titio? Accur. Ho.

f Spondes. s. mihi: alias non valet hoc, vt modo diximus. Accursius.

g Committitur stipulatio. s. pœnæ eo nō dāte, nō aūt illa inutilis efficitur vtilis, sed pœnæ metu, & illi statur: vt & alias. C. de arbitr. l. ij. Accursius.

Sed & si quis. CASVS. Supra dictum est, quod nemo pōt alteri stipulari: vnde quæritur, qualiter hoc est intelligēdū? Et dicit Imperator, quod hoc est sic intelligendum: nisi intersit eius qui stipulatur. Nam si tutor, qui tutelam pupilli sui cœpit ministrare, cesserit administrationē cōtutori suo: bñ poterit a cōtutore stipulari rē pupilli saluā fore, & alteri stipulari, cū eius intersit: eo, quod si male administrauerit cōtutor tutelā, hēret pupill⁹ tutorē, qui primo administrauit, sibi obligatū. Et eadē rōne potest aliqs aliqd stipulari procuratori, qui aliqd certa die a dño suo promisit sub pœna, ne pœna cōmittatur, vel creditori suo, ne pignora sua distrahantur. h. d. Frā.

h Eius. Scilicet stipulantis.

i Cesserit. sic s. de satisda. tuto. §. ij, alias iij.

k Tenet obligatio. Nā vtilis actio pupillo datur: vt ff. de mag. conue. l. j. §. pen. Item ipsi stipulanti directa acquiritur, vt hic dicitur.

l Habebit vires. Interest enim mea procuratori meo solui, quod in rem meam expendit: vt j. manda. §. j. vers. sic. tua gratia & mandantis.

m Quod sua interest. Quod, id est, quia.

n Data. Ab isto, qui nunc stipulatur.

o Valet stipulatio. nō vt procuratori, vel credit. actio cōpetat: sed qui stipulat⁹ est, aget actione ex stipulatu ad interesse quāti sua interest creditori, vel procur. fuisse solutū: vt C. de inut. sti. l. fi. & ff. de ver obl. l. liber hō. §. fi. & C. de do. l. cū res. Vel sm̃ nos aget certi cōdi. ad interesse quod probauimus. s. de verb. obli. in prin. Accu.

Versa vice. CASVS. Supra dictū est, quod si aliqs alteri stipulet, nō valet stipulatio, nisi fuerit stipulat⁹ sic, si ita nō factū fuerit, vt in stipulatione cōprehensum est, in casu ꝯtro. Nā si aliquis promiserit alium aliquid facturum, & stipulari: non valet promissio, nisi pœnam promiserit, si illud non fecerit alius. h. d. Franc.

p Versa vice. Ad superiorem §. alteri.

q Pœnam. Sed & tunc ad pœnam tantum tenetur. & facit s. eo. l. si quis alium.

Item heres. [CASVS.] Aliquis promisit mihi fœtum futuri in futurum, valet ne huiusmodi stipulatio? Et respon. Iustinia. quod non. Nemo. n. rẽ suam futuram, in eum casum quo sua sit, utiliter stipulatur. hoc dicit. Franciscus.

ibi. & l. si plagij. Idem dico, & si sub cõditione turpi, vt hic. Aut si honestũ promittat, sed tñ turpiter, vt dare decẽ, sed per metum vel per dolũ: tũc valet quidẽ promissio facta, sed exceptione eliditur. vt C. de inuti. stip. l. dolo. nisi in casu, vbi ipso iure nõ valet promissio facta per metũ: vt ff. qđ met. cau. l. si mulier. §. dos. secũdũ Ioan.

a Futuram. Vt partum ancillæ, vel fœtum animaliũ suorum, quæ sua futura sunt, vt s. de re. diui. §. item ea. Item multò magis si stipuletur rem, quæ nunc est sua, vt s. eodem. §. j.

b Quo sua sit. Hoc ideo, quia in eo casu quo sua futura non est, valet stipulatio. ff. de verbo. obliga. l. si rem meam. Accu.

c Stipulatur. Scilicet dari. & rõ, quia quod suum est, amplius suum fieri non põt: vt j. de act. §. sic itaque. restitui tñ possum stipulari: vt ff. de verb. obli. l. nemo. j. respon. & ff. de vsufructu, quemadmodum cau. l. j. §. sed quod diximus.

Si de alia. CASVS. Stipulatus fui a Titio in hunc modũ, Promittis mihi animal? intelligens de equo, & ipse respon. Promitto, intelligens de asino. valetne stipulatio? Et rñ. do. Iustin. quod non. Cum. n. de vna re senserit stipulator, & de alia promissor perinde non valet stipulatio, acsi ad interrogatum responsum non esset: & hoc dicit. Et istum §. bene intellige, nisi diuersitas illa placeat stipulatori: quia si sic, bene valet stipulatio. h. d. Franc.

ipse promiserit.

Nemo potest stipulari rem suam. Ares.

Item nemo rem suam futuram, a in eum casum, quo sua sit, b vtiliter stipulatur. c

Inutilis est stipulatio, si in re, quæ in stipulationem deducitur, dissensus versetur.

Si de alia re stipulator senserit, de alia promissor: perinde nulla cõtrahitur obligatio, acsi ad interrogatum responsum nõ esset: veluti si hominẽ Stichũ a te quis stipulatus fuerit, tu de Pamphilo senseris, quẽ Stichũ vocari credideris. d

Stipulatio turpis, vel ex turpi causa descendens, non valet. Ares.

Quod turpi ex causa promissum est, e veluti si quis homicidiũ, vel sacrilegium se facturum pro-

mittat, non valet. f

Stipulatio conditionalis trãsit ad hæredes stipulatoris, & promissoris. Ares.

Cùm quis sub aliqua cõditione stipulatus fuerit, licet ante conditionẽ decesserit, postea existente conditione hęres eius agere põt. g Idem est & ex promissoris parte.

Qui promittit certo tẽpore dare: nõ põt conueniri, nisi totus terminus sit elapsus.

Qui hoc anno, h aut hoc mẽse dari stipulatus est, nisi omnibus partib. anni, vel mensis præteritis, i nõ rectè † petet.

Promissori datur tẽpus habile ad soluendum. Ares.

Si fundum dari stipuleris, vel hominem, non poteris continuò agere, nisi tantum spatium præterierit, quo traditio fieri

Cũ quis. CASVS. Stipulatus fui a Titio dari mihi decẽ, sub aliqua cõditione. an, quã existeret cõd., decessi: postmodũ existente cõditione, quæritur vtrũ meus hæres agere possit ex ista stipulatione? Et rñd. Iusti. quod sic. Eodẽ modo, si me stipulatore viuẽte demum añ cõditionis euẽtũ decedat promissor: postmodum si existat cõditio, potero agere contra hæredes promissoris. Fran.

g Agere potest. Hoc in contractibus. vt hic, & s. de verb. obli. §. ex conditionali. aliud in relictis. vt C. de cadu. tol. §. sin autem aliquid. & ff. de manu. test. l. si ita scriptum fuerit in fine legis. Et facit ad hunc §. ff. de periculo & commo. rei ven. l. necessario. §. quod si pendente. j. respon.

• Vel per iudi. officium rescinditur. l. si dolo. C. de inutil. stip. & l. interpositas. C. de trãs. l. fi. §. j. ff. qđ met. caus. qđ hẽ in L. eleganter. ff. de dol.

† Non quia hoc tempus fauore promissoris, vñ debet interpretari in eius fauorem, vt demũ anno finito teneatur, secus si dixisset annũ promitto quia hoc tẽpus est appositum tauore stipulatoris. Æ gi. Per.

Stipulatio an vitietur propter turpitudinem.

Solutio quando fiet si hoc anno promissum sit.

d Credideris. Hoc est verum, quando certum est eos dissensisse, vt ff. de ver. obl. l. cõtinuus. §. j. aliàs aũt si potest secundum vtriusq; intellectum valere, valet secundum intellectum promissoris: vt ff. de verb. obli. l. qui ex pluribus. & l. stipulatio ista. §. eum qui. † Nec obest quod dicitur minorem præstari debere: vt ff. de lega. j. l. apud Iulianum. §. scio. quia minor est, quam dare vult promissor: vt j. de act. §. præterea. Si autem secundum vnius intellectum tantum valere põt, secundum eius intellectum valet. vt hodie dare mihi Bononiæ decem promittis? si. n. de hac Bononia in qua sumus intelligatur, valet, alias non: vt j. de verb. obli. l. quoties in stipulationibus. & de reb. dub. l. quoties. ij.

† Nisi fauorabilius esset secũdũ stipulatorẽ interpretari. l. i ambiguo. ff. de reg. iu.

Quod turpi. CASVS. Stipulatus fuit sic, Promittis mihi decẽ, si Titiũ occidero, vel si furtũ fecero? valetne huiusmodi stipulatio? rñd. quod non. Quod. n. ex turpi causa promissum est &c. Franc.

e Promissum est. Siue dicam, Promittis homicidiũ facere: siue dicam, Promitto decem, quia promittis facere homicidium: vt ff. de verb. obl. l. generaliter.

f Non valet. Huiusmodi. n. conditiones turpes, impossibiles præsumuntur a iure: vt ff. de cõdi. insti. l. si filius. vnde nõ valet stipulatio. vt s. eo. §. si impossibilis. Circa quod tñ dic, quod aut ipsum quod promittitur, est turpe, vt facere homicidium: & tunc non valet. nec etiam pœna apposita, vt ff. de verb. obli. l. generaliter. & l. ve

Qui hoc anno. CASVS. Stipulatus fui a te dari mihi decẽ hoc anno, vel hoc mẽse, quæritur quando possim ista decẽ petere? Et rñ. Imper. quod omnibus partib. anni vel mẽsis præteritis possum petere. aliud autem est, si stipulatus fui mihi dari aliquod annuum, quia tunc in principio anni potest peti. h. d. Fran. de Are.

h Qui hoc anno. i. qui stipulatus est his verbis. Promittis hoc anno vel hoc mense. Et nota quod iste §. est lex. ff. de ver. obl. & incipit. Qui hoc anno. Accur.

i Præteritis. i. elapsis. sed secus est in relictis fauore vltimæ voluntatis. nam in capite anni præstatio fit: vt C. quando di. leg. ced. l. j. vel distingue, aut promittit per hæc verba, hoc anno, vel quolibet anno. & tunc in fine anni fit solutio: vt hic, & ff. de ver. obl. l. qui hoc anno. & l. eũ qui certarũ. Aut annuũ, & tunc in capite anni fit solutio, siue legatum sit, siue in contractu fiat promissio secundum Io & B. vt ff. de cõdi. & demõst. l. si in annos. & ff. quando di. leg. ced. l. nec semel. Vnde versus. Annua si debes, tunc inspicies caput anni: Anno si debes, in fine teneberis anni. Sed quid si vsque ad forum rem promiseris? Videtur quod statim incepto foro possit agi: vt ff. ad Treb. l. qui filium. §. Sabinus.

ADDITIO. Et hanc ap. Ang. hic, propter dictionem vsque, quæ de proprio significato excludit: vt l. j. ff. de pig. act. secundum Ang.

Si fundum. CASVS. Promisi fundũ & hoiem pure. quæro ergo cũ ista stipulatio sit pura, vtrũ ex ea incontinẽti possim agere? Et resp. Iusti. quod nõ. nisi tantum tempus præterierit, quo traditio fieri possit. & h. d. Super aũt isto tit. solebat aliquãdo a quibusdã fieri tale quæstio quare apud antiquos ista stipulatio, promittis mihi pridie quã moriar, erat inutilis, hæc aũt, Promittis

mihi

mihi r. cum moriar, apud antiquos erat vtilis? quid istud quare reputãt ꝑ trusa, cũ ius antiquũ hodie sit correctũ. sic tñ respõdetur. Incertior est dies mortem præcedens, quã dies morti dicatus, vt in plurib. & ꝑpter maiorẽ incertitudinẽ dies ꝓxima morti diceba tur apđ antiquos stipulatio in diem ꝓximã morti: nõ sic aũt in diẽ mortis. Franc.

a Fieri possit. Cum commodo promissoris: 1 vt ff. de ver. s. l. nepos proculo. nec tamen nimiũ expectatur, licet prius nõ possit soluere: vt ff. de verb. obli. l. continuus. §. illud. Item & si incõtinenti potest, nõ tamẽ id statim exigitur: vt ff. de sol. l. quod diximus. Quoddã ergo tempus mediũ eligimus. s. x. dierũ, secũdum quosdam: vt ff. de constit. pe. l. promissor. vel dic arbitrio iudicis. cũ lege nõ sit determinatũ: vt ff. de iur. delib. l. j. in fi. qui index statuet tẽpus quoddã, nec nimium, nec modicum: vt ff. de sol. l. ratũ. & rẽ ra. ha. l. quo enim §. j. & ĩ. de offi. iud. j. rñ. Item nunquid idem in quãtitatibus, quod in speciebus hic dicitur? Resp. non, imo tempore tanto quantum iudicatis datur, expectatur: vt ff. de iudic. l. si debitori. s. quatuor mẽsiũ: 2 vt C. de vsur. rei iudica. l. ij. secundum quosdam. vel verius dic: vt no. s. de ver. obliga. §. omnis. in glo. j. statim &c.

1 Promissor an statim conueniri possit.

2 Quibus pendentibus capi poterit, ni si satisdet q. adueniẽte termino satisfaciet: nec interim compẽsare, vel aliqd opponere poterit, q̃a tale tẽpus miseratio nis causa cõceditur secũdum Ang.

possit. a

TITVLVS XXI. DE FIDEIVSsoribus.

Quandoquidem nõ semper ei qui ꝓmittit tutum est credere, cautius erit alium assumere, qui obligationem illã ĩ se recipiat promissore quoq; remanente obligato, quẽ fideiussorem à fide promissa appellamus, qui quidẽ cuiuis obligationi vtcunque cõtractæ, etiam si naturalis tãtũm sit, accedere potest.

PRo eo, qui ꝓmittit, b solẽt alij obligari, q̃ fideiussores appellant: quos homines c accipere solent, d dum curant, vt diligentius sibi cautum sit. e

Omni obligationi accedere põt fideiussor, & ciuili tantũm: & naturali tãtũm: & non tãtũm pro homine libero, sed etiã pro seruo. Areti.

In oĩbus aũt obligationibus f g adsumi pñt. i. siue re, siue verbis, siue lr̃is, siue cõsẽsu g cõtracti ę fuerint. At nec h illud qdẽ ĩterest, vtrũ ciuilis, i an naturalis k sit obligatio, cui l adijcit fideiussor: adeò m qdẽ, vt ꝓ seruo n quoq; obliget, o siue extraneus sit, qui fideiussorem à seruo accipiat,

ADDITIO. Vnde plena cautio dicitur cũ fideiussoribus, sed plenior cũ pignoribus, simpliciter verò prolata ab homine intelligitur sine fideiussoribus: secus. si a lege vel a prætore, nisi procederet vltra declarando nudam cautionem sufficere. Ang.

In omnibus. CASVS. Quæsiui ab Imperatore an fideiussor accipi possit solummodo a debitore, qui est verbis obligatus? Resp. dicens, quòd fideiussor potest accipi in omni obligatione, siue sit obligatio contracta re, siue verbis, siue consensu: & plus dico, q. fideiussor potest dari pro obligatione ciuili tantum, & pro naturali tantum, & pro ciuili & naturali: vnde cum seruus domino suo possit naturaliter obligari: potest & dare fideiussorem domino suo in id, quod ei naturaliter debet. & etiam extraneo: & erit ille fideiussor à seruo datus domino naturaliter & ciuiliter obligatus: cũ tñ debitor principalis sit tñ naturaliter obligatus: quod mirum videt: cũ plus non debeat esse in accessione, quã in principali obligatione: vt ĩ. eo. ti. §. fideiussores. Ad quod respõdet quod plus loco, vel tẽpore, vel re, vel causa nõ potest esse in fideiussore quã in principali debitore: tamẽ circa illud idẽ qđ debet principalis debitor, potest esse efficacior obligatio fideiussoris, quam principalis debitoris. Fran.

f In omnibus autem obligationibus. Id est in omni specie obligationũ, dũmodo nõ sit cõtra legẽ: vt ff. eo. l. cum lex. Sed contra. C. ne fideiuss. do. den. l. j. Sol. illud speciale est. 1 Item in præsentib. & futuris negotijs potest accedere fideiussor: vt ff. de iudic. l. non quemadmodum & ĩ. eo. §. fideiussor.

g Consensu. Siue etiam ex maleficio vel quasi: vt ff. eo. l. Græce. §. sed & si ex delicto.

h Nec. Id est, non.

i Ciuilis. Scilicet tantum. vt pro eo, qui fuit confessus spe futuræ numerationis: vt ĩ. tit. proxi. habet tamen eandem exceptionem, quam reus: vt C. de nõ numera. pecul. l. penul. in fine. & l. rẽ mandatori. Et sic nota ciuili tantum obligationi accedere fideiussorẽ: vt hic. & dicta l. dicitur. & ff. eodem. l. fideiussor obligari. §. ij.

k Naturalis. Scilicet vt pro seruo, vt subijcit, & ff. eo. l. fideiussor. §. fideiussor accipi. ergo quantum ad dationem fideiussoris non interest, sed quo ad alia multa interest. s. inter ciuilem & naturalem obligationẽ: vt ff. de const. pec. l. j. §. debitum. & l. quod si maritus. §. si quis autem. Accursius.

l Cui. Scilicet obligationi.

m Adeo. Id est, in tantum.

n Pro seruo. Qui seruus de iure naturali tenetur tãtum non ciuili: vt ff. de condi. inde. l. si id quod. & ĩ. de lib. §. j. & ĩ de inuti. sti. § itẽ inutilis. & hinc naturali accedit hic fideiussor. At ipse seruus fideiubere nõ potest: vt ff. eo. l. seruus inscio. & l. seq.

o Obligetur. Fideiussor. Qui pro eo intercedit.

1 Hoc verum in fideiuss. de dote cõseruanda ꝓpter periculũ custodiam inter eos: vt ibi dicit text. quid autem de dote restituenda, vide in l. cõstante. §. quoties. ff. so. ma. Angel.

Seruus ciuiliter nequit obligari.

DE FIDEIVSSORIBVS.

Cõtinua sic. Visum est de ijs, qui principaliter obligantur ex pluribus contractibus. Verum quia, vt hic dicit textus in principio, pro eo qui obligatus est solet accedere fideiussor: ideo post illos iam los subijcitur iste de fideiussoribus. Aretinus.

PRo eo. Totus iste ti. diuiditur I v. partes. Primo qualiter fideiussores accipiuntur. Secũdo in qua obligatiõe accedere possũt. Tertio quãdo sunt plures fideiussores, an insolidum vel pro parte quilibet obliget. Quarto, q nõ potest fideiussor in plus obligari, quã principalis, & quando dicitur in plus obligari. Quinto, quando solẽnitas intrinseca præsumitur. Secũda ibi, In oĩbus Tertia ibi, Si plures. Quarta ibi, fideiussores. Quinta ibi. In stipulationib. CASVS. Quæsiui a Insti. vñ procederet fideiussores, siue ortũ haberẽt? Certè dicit ipse, sæpè cõtingit, q vnus principaliter obligatur. & alius pro eo introducẽdo obligatur, qui fideiussor appellatur: & fideiussores istos accipiunt creditores, dũ curant vt tutius sibi caueatur. Franc.

b Promittit. Scilicet principaliter. s. per stipulationem. & idẽ si quocunq; alio modo quis obligetur: vt ĩ. eo. §. j. & ff. eo. l. j. Nunquid autem accessoriæ obligationi accedere fideiussor potest? Respon. sic: vt ff. eo. l. Græce. §. si & de pign. act. l. si rem. §. j.

c Quos homines. Id est fideiussores.

d Solent. Scilicet creditores.

e Cautũ sit. Et est cautũ sine dubio: vt ĩ. de repli. §. fi.

Domi-

siue ipse dominus: a in id, quod sibi naturaliter debetur.

Obligatio fideiussoria est transitoria ad hæredē. Aret.

Fideiussor nō tm̄ ipse obligat, sed ēt hrdem relinquit obligatum. b

Fideiussor pot adhiberi: etiā p futura obligatione. Areti.

Fideiussor & pcedere c obligationem, & sequi potest.

Si plures sint fideiussores pro eodē interuenientes, insolidum tenetur singuli; diui tn̄ Hadriani beneficio si omnes litis cōtestatę tempore soluēdo existāt, in viriles scindit debitū: quòd si vnus fideiussorum neglecto diui Hadriani beneficio solidū debitū exoluerit: frustra à cōfideiussoribus viriles repetere nitetur: sed ei cum principali debitore experiendum est.

Si plures sint fideiussores, quotquot erūt numero, singuli insolidū tenētur. d Itaq; liberum est creditori, a quo velit soli dū petere. Sed ex epistola e diui Hadriani cōpellit creditor a singulis, q mō soluēdo sunt litis cōtestatę tēpore, partes f petere. Ideoq; si quis ex fideiussorib. eo tpe soluendo non sit: hoc cæteros onerat. g Sed si ab vno fideiussore creditor totū cōsecutus fuerit, huius solius detrimentum erit, si is, h pro quo fideiussit, soluendo non sit: & sibi imputare debet, cùm potuerit iuuari i ex epistola diui Hadriani, & desiderare, vt pro parte in se detur actio.

Fideiussoria obligatio accessoria est principali, quo fit vt maior principali esse nequeat: minor autem queat.

Annota, illud vulgatum.

Qui citò dat, bis dat.

Fideiussores ita obli-

a Dominus. Nō idē econtra, vt dominus seruo possit fideiussorē dare. Et est ratio: qa talis fideiussor obligādo se seruo per consequens domino obligat. Item pro eodē. s. domino obligatur: quod esse nō potest, vt idem pro eodē, & apud eundē possit obligari: vt ff. eo. l. si quis pro eo. §. j. & l. Vranius. & ff. ad Velleia. l. uxor. Accursius.

Fideiussor, an sē per relinquat hęredem obligatum.

Fideiussor. CASVS Si aliquis pro debitore aliquo fideiubeat, non solum ipse est obligatus, quā diu viuit, sed etiam si decesserit, relinquit hæredē obligatum, & huius ratio est: quia ex cōtractu tenentur hæredes.

b Relinquit obligatū. Siue hoc dictū sit, siue nō. & idē in omni obligatione ex cōtractu, vel quasi in ipsa re principali: vt hic, & ff. de act. & obli. l. ex contractibus. Sed quid si ad pœnam furti obligatus est, vel alia actione, vel obligatione, quę nō transit ad hæredes? Respon. Non puto teneri ex hoc casu hæredem, quasi naturam mutet hoc casu stipulatio: vt argu. ff. si quis cau. l. si cum. §. qui iniuriarū. & j. de act. §. fuerat aūt. 1 & facit ad hunc §. ff. eodem. l. iiij. §. finali.

1 Hoc verum intellige quando simpliciter p tali actiōe, vel delic. fideiubet: sec9 si p pœnam, vel certā summā, licet p delicto pmiserit vel pro eo q iā erat cōdemnatus: qa cōtra hæredē trāsit: nisi sub cōditione promisisset. Io. Fa. & Angel.

Fideiussor. CASVS. Pone quòd aliquis ita fideiussit pro Titio. Fideiubeo pro Titio in id quod sibi credes, vel in id quod sibi credidisti: valet ne talis fideiussio? Respo. quod sic. & hoc est, quod in istis duobus §§. dicitur. Francisc.

c Fideiussor & pcedere. Puta fideiubeo in id quod sibi credes, vel credidisti, vel credis. Nam in his tribus temporibus potest accipi, vt hic, & ff. de vsufru. earum rerum, quæ vsu. con. l. quoniam. §. fi.

Si plures. CASVS. Pone q pro quodā debitore penes suum creditorem quatuor fideiusserūt, nū quid isti plures fideiussores tenentur insolidū? Resp. Iusti. quod sic. & liberum est creditori a quo petat, si velit exigere solidum, de rigore iuris primitiui: sed postea inuenta fuit epistola diui Hadriani, in qua cauet, quod inter omnes fideiussores, qui sunt soluēdo tempore litis cōtestatæ diuidatur obligatio. sed si tempore litis contestatæ vnus inueniatur non soluendo, cæteros onerat. Sed pone, cum quatuor sunt fideiussores, quod vnus conuentus a creditore, solidū soluerit: quid iuris in isto casu? Respon. Iusti. q si principalis debitor non sit soluendo, hoc erit suum detrimentū. & sibi debet imputare, quare totū soluit: quia potuisset se iuuisse epistola diui Hadriani. h. d. Francis.

d Tenentur. Idem est in pluribus mādantibus, vel iubentibus: vt ff. quod iussu. l. fi. sed videtur iure nouo, quòd pro parte sua tantū quilibet teneatur ipso iure vt iam non sit necessaria epistola, de qua subjicit hic, nisi expresse insolidū promittatur: & sic videtur contrarium qd hic dicitur: vt in Authen. de duo. reis. §. j. colla. vij. Vel verius (vt puto) dicta auth. loquit in pluribus reis debēdi: in quibus ēt iure veteri videtur fuisse cautum, vt pro partibus teneātur: vt ff. de duo. re. l. reos. At secus fit in fideiussoribus, quorum quilibet tenetur in solidum, vt ipse reus pro quo intercedit. & ita habebit locū epistola hodie, vt olim.

ADDITIO. Et ista cōmuniter approbatur. Adhibentur enim isti pro securitate: vt j. eo. in princi. secus in duobus reis: ideo &c. Io. Fab. & Ang.

e Ex epistola. Sed vbi est hæc epistola? Respondet, non habemus eam scriptam: multoties tn̄ de ea mentionem facit lex, vt hic, & C. de consti. pec. l. fin. & ff. eod. l. inter fideiussores. & l. seq.

f Partes. Hæc tamē epistola fallit in v. casibus: vt in fideiussoribus tutorum, qui non implorant beneficium, licet tutores implorent: vt ff. rem pup. saluam fore. l. fina & ff. de tut. & ra. distra. l. j. §. nunc tractemus. Item fallit in fideiussore fideiussoris: vt ff. eod. l. si plures. §. fi. Itē fallit, quando cæteri fideiussores soluendo nō sunt tēpore litis cōtestatę: vt infra subijcit statim. Item fallit, quādo eiusdē summę sunt fideiussores, sed non pro eodem debitore: vt ff. eo. l. si a Titio. Item & quando inficiantur: vt ff. eo. l. si dubitet. §. ita. Sed nū quid hæc exceptio epistolæ est perēptoria vel dilatoria? Videtur perēptoria: quia prorsus perimit id 1 quo opponitur. Itē ecōtra videtur dilatoria: quia ante litē contestatam opponi debet, vt hic. quare videtur dilatoria: vt C. de proba. l. exceptionem. Sed dico eā quasi anomalam; cū nec perēptorias prorsus imitetur, quæ vsq; ad sententiā opponuntur: nec dilatorias, quę tantum differunt. vt j. de except. §. hæc exēpli. & C. sent. rescin. non poss. l. perēptorias. 1 Sed quid si soluit, nunquid repetet quasi sit fauorabilis exceptio? Videt quòd sic, vt in Velleia. vt ff. de condi. inde. l. qui exceptionem. & ff. eo. l. si concēdat. Sed cōtradico: quia nō inuenio, quòd sit sic fauorabilis, & quia suum recipit: vt ff. de condi. inde. l. repetitio.

Exceptio diuisionis fallit in quinque casibus.

Exceptio ep̄læ diui Hadriani est anomala.

1 Tu dic, q etiā vsq ad sniam potest opponi: vt not. glo. in l. fideiussor. C. eo. an autem post sentē tiam vide Ange. hic.

g Onerat. Argu. contra ff. ad leg. Rhod. de iact. l. ij. §. si quis. Accursius.

ADDITIO. Solu. ibi non erat fideiussor obligatus, nisi pro sua parte.

h Si is. Scilicet reus.

i Iuuari. Facit ff. eo. l. vt fideiussor.

Fideiussores. CASVS. Quæsiui a Iustinian. verū fideiussores ita possint obligari, q plus debeāt, quam debeat debitor principalis? Et rñd. Iustin. quòd non. Obli-

Obligatio.n.fideiussoria accessoria est principali obligationi. Plus.n.non debet esse in accessione, quam in principali obl'one: sed econuerso bene pōt esse. Si.n. principalis debitor obliget' in decem, bene pōt fideiussor obligari in quinq;, q fideiussor obliget' in viginti hoc esse nō potest. In versi. ité si ille, casus est talis. Supra dixi, q in maiori quantitate nō pōt teneri fideiussor, quā debitor principalis. Idem dico in tpe: nō enim pōt esse, q fideiussor teneat' pure, qn principalis debitor sub ɔdōne obligat': qa sic in plus teneret' fideiussor, q̄ debitor principalis: qa plus intelligit' nō solū i quātitate, sed ēt in tpe min⁹ & pl⁹ intelligit'. ecōuerso aūt nō pōt obligari pure. hoc dicit.

gari non possunt, vt plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur.[a] Nam eorum obligatio, accessio est principalis obligationis: nec plus[b] in accessione potest esse quam in principali re. At ex diuerso, vt minus debeant, obligari possunt. † Itaque si reus decem aureos promiserit, fideiussor in quinque rectè obligatur. contra[c] verò obligari non potest.

Item si ille purè promiserit, fideiussor sub conditione promittere pōt: contra[d] verò non potest. Non solum autem in quantitate, sed etiam in tempore minus, aut plus intelligitur. Plus est enim[e] statim aliqd dare, minus est post tempus dare.

[a] Obligantur. Sed nūquid in idipsum in quo reus tenetur, saltem remanet obligatus: qn in plus fideiussit? Quidā dicūt q sic. p qb⁹ est hoc gñale. Vtile per inutile non vitiatur: vt ff.eod.l.si a reo. §. j. & C.de don. l.si quis argentum. §.sed in his omnibus. Nos cōtra, scilicet quòd in nihilo teneatur: & est pro nobis ff.eod.l.Græcè.§ illud.

Cōcor. l.fideiussores. & l.in partem. ff.e.

ADDITIO. Collige ex glo. duas opiniones. Prima, q vbi fideiussor fideiubet in plus, quā reus principalis debet, obligatur p occurrente quantitate. & p hac sententia allegat' primo.l.si a reo.ff.eo.l.si hactenus.in fi.ff.de consti.pecu.l.rogatus.in fin.ff.manda. allegat' vulgaris regula: Quia vtile per inutile vitiari non debet, regula iuris: vtile: lib.vj. Christopho.

[b] Nec plus. Contra hanc regulam est.§.de rer.diui. §.si tñ rem alienam. Item ff.de contrahe.emp. l.si in emptione.in prin.ibi, nec refert. Item ff.de solu. l.q res. §.mihi decē. & §.qui stipulatur. & §.mihi Romæ. Sed his omnib.da generalem solutionem, vt sic expona hanc literam, nō plus esse pōt in accessione. &c. .i.in accessoria obligatione, sm Ioan. Item ȝ. ff.de iud.l.non quemadmodum. Sol.ibi non est plus: quia licet fideiubeat ante reum, non tamen plus tenetur. Item contra supra eod.§.j versi.at nec. Sed ibi non est plus eo modo, quo dicitur plus. Dicitur enim plus quatuor modis, quorum nullus est ibi: vt j.de act.§.plus autem. Accur.

An aūt his quatuor modis ɔtingat i amplius fideiussio: ē, atq; reū obligari: vid. hic p Ioan. Pla.

ADDITIO. Et est ratio: quia in dictis quatuor modis disparitas prouenit ex facto stipulatoris: ideo sibi imputet. Disparitas vero in efficacia, seu substantia obligationis ex iuris ordinatione prouenit, ideo sibi magis succurritur.

[c] Contra. i. si reus quinq; pmisit, fideiussor decem:

[d] Contra verò. Si reus sub conditione pmittat, & fideiussor purè, Accur.

[e] Plus est enim. Facit ad hoc ff.de ver.sig. l.si cui.§. fi.& j.de actio §.plus aūt. & ff.de solu. l.solidum. & ff.sol.mat.l.si constante.§.quoties. Accur.

Si quid. CASVS. Supra dictum est, q inter fideiussorē & creditorē est obl'o verborū, sed q est obl'o inter fideiussorē & principalē reū? Et rñ. Iusti. q si aliquid fideiussor p reo soluerit, habet ɔ eum actionem mādati: & ita quāquam verborū obligatio, q e't stricti iuris, sit inter fideiussorem, & principalē debitorē, est obligatio mādati, q est bonæ fidei. Fran.

Si quid aūt fideiussor p reo soluerit:[f] eius recuperādi cā habet cum eo mādati iudiciū.[g] Grecè ēt fideiussor ita accipitur, τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω ἐγώ. † sed & si dixerit θέλω. sine βούλομαι, sed & φημί: p eo erit, ac si dixerit, λέγω. †

Fideiussor soluens pro reo, habet contra eum mandati actionem. Areti.

In stipulationibus fideiussorum, sciēdum est hoc generaliter accipi: vt quodcunq; scriptū sit quasi actum, videatur ēt actum.[i] Ideoque constat, si quis scripserit se fideiussisse: videri omnia solenniter[k] acta.[l] †

Solennitas intrinseca interuenisse præsumitur, quando scripturæ verba apta sunt illam comprehendere.

[f] Soluerit. Siue per iudicē, siue nō: vt ff. mādati.l.idēq;. §. fideiussores. Sed ēt in casib.quatuor ante, quā soluat, agit mādati: vt si hoc dictū sit, vt ad tps teneat'. Item si fuerit cōdēnatus, item si cœpit bona sua dissipare reus, item si diu steterit fideiussor in obligatione: vt C.māda. l.si pro ea. & ff.mād. l.Lucius. alias nō agit ante, quàm soluat, sed soluere debet: vt ff.de ɔdi.indebi.l.indebitā. Sed ēt in his casibus nullo mō agit: vt si p inuito, aut donādi animo, aut in rem suā fideiussit: vt ff.manda. l.si remunerādi. §.si passus. & l.si pro te præsente. Item si hoc actum sit, vt nō agam: vt ff.manda. l.si remunerandi. §. Marcellus. Item si mandatum non sit obligatorium: vt j.mandati.§.illud. Item & si fideiussor non opposuit exceptionem, quam debuit opponere: vt ff.mandati.l.si fideiussor, Accur.

Fideiussor: quatuor casibus agit antequā soluerit.

Id est mea fide iubeo ego.

.n.volo.

Id ē plus volo.

Id est, affirmo.

.i.dico.

Intellige d arbitrio iudicis: sedm cōem opini & not. qa dbuit stetisse in obl'one: nec sufficeret q stetisset i pmissiōe tm, vt fideiussiōe. Et alios casus adde ad istā gl. vt per Ang.hic.

No sm Ang.hic, q falsitas instri, itē solēnitas vel error scribētis pōt pbari p testes, itē simulationes, dū nō ɔt⁹ tu.ric sine scriptis celebratus, licet i scriptis redactus fuerit: alias si in scriptis sit celebratus: nō reprobat' nisi p ɔtrā scripturā. De qua m i vide 3.ti. j. §. item verborū. Ang.

[g] Mandati iudicium. Id est, actionem, si interfuerit mandatum, vel etiam eo præsente fideiussisset: vt ff.mandati.l.qui fide. & l.ex mandato.

[h] Græcè. Facit ff.eod.l.Græcè.j.respon. & j.quibus mo.tolli.oblig.§.j.versic.sed & Græcè. & supra, de verbo.obli.§.verum autem. Accur.

In stipulationib.fideiussorum. CASVS. Stipulatio aūt in fideius.pōt esse cauta, & non cauta: si autē cauta nō sit, vt si instrum dicat, quod ipse pmiserit creditori interroganti, nihilominus omnia præsumuntur solenniter acta, quasi interrogatio pmissionem præcessisset.h.d. vsque ad finem. Fran.

[i] Etiā actum. q.d. si ita dicit scriptura, ac si verè ita fuisset factū, qd forte fuit vel nō fuit actum, certe psumit' p scriptura, vt sic videat' actū: & est hæc scriptura priuata. dicit.n.si quis se &c. & ex causa vnde in continenti præiudicat, nisi ɔ pbet': vt ff.de non nu. pecu.l.generaliter. Et facit ad hunc §. ff.de ver.obli.l. sciendum: & C.de contra.stipu.l.j. & 3.tit.j §.si scriptū. In scriptura aūt publica constat ei stādū multo magis, nisi ɔ pbetur: vt C.de proba.l.cum precibus. & in Auth.de fide instru.§.si vero moratur. in prin. §.colla.vj. Item nota hic præsumi omnia solenniter acta quod probant supradictæ leges. Accur.

Sic ēt psumit p ōnia iudic s q sit solēniter

[k] Solenniter. Id est, ēt interrogationem factā fuisse: quam necesse est præcedere: vt 3.de ver.obl. in princip. & C.de contrah & commit.stipu.l j.

[l] Acta. Sed ȝ. ff.de pub. in rem actio. l.quæcunque §.fina.

lata, vide tñ d hoc in ca. qm §. de pba. & in c. sicut nobis in glo. in ver. ex pri mat. post medi. de te iudi.

§. fina. Sol. ibi sunt extrinsecæ solẽnitates de tutore & iudice, qui debent adesse, cum pupillus vẽdit. At hic actus promissionis nullus est sine actu interrogationis. Vnde ex quo dixi, fideiubeo, vel promitto, intelligitur interrogatio facta esse quasi pars promissionis: & sic nõ est extrinseca solennitas, cum sit pars stipulationis.

DE LITERArum obligationibus.

† Sic C. d non numer. pecu.

Iste tit. continuatur ad præcedẽtia. Quia supra visum est de obligationib. quæ contrahũtur re & verbis: ideo nũc ponit de his, quæ contrahuntur literis. Aretin.

TITVLVS XXII.

DE LITERARVM obligationibus. †

Qui se mutuum accepisse, numerationis futuræ spe, in scriptis confessus fuerit, ni intra bienniy spatium non numeratæ pecuniæ exceptionem obiecerit, postea literis effectualiter obligatur.

Olim scriptura. Tot⁹ iste tit. diuidit̃ in duas partes. Primo ponit qualiter olim scriptura obligabat, & eius correctionẽ, & nouũ statutum. Secundo ponit intra quantum tempus olim & hodie potest opponi exceptio non numeratæ pecuniæ. Secunda ibi, Multum.

CASVS. Quæsiui a dño Iusti. quid esset obligatio literarum? Et rñ. dicens, q obliga. literarũ est illa q neq; constat re, neq; verbo, neq; cõsensu, sed literis, siue scriptura. Ista oblĩo literarũ fiebat olim cum qua dã solẽnitate, quã hodie non habemus. Oblĩo tñ ista inefficax est, quandiu ei põt opponi exceptio nõ numeratæ pecuniæ, s. olim vsque ad quinquenniũ: sed hodie intra biẽnium. Ex ista aũt oblĩone nascit̃ actio, quæ vocatur condictio ex lege. s. tunc qñ non habet locum exceptio non numeratæ pecuniæ, cum non sit verborum obligatio, si enim esset verborum obli. nõ haberet locum tit. iste. sed ad præcedentes tit. essẽt recurrendum. Ad intellectum tñ tam tex. quàm gl. isti⁹ §. sciendum est q si aliquis confiteatur in iudicio se debere aliquid alicui, tunc valet ista cõfessio. et si sine causa cõfeat̃, cum authoritas iudicis siue iudicij vicem causæ suppleat: vt ff. de inter. act. l. j. & iij. si autem extra iudicium facta sit confessio, aut est facta sine causa, & tunc non valet, aut cum causa, & tunc distingue: quia aut opponit causa mutui, & tunc in odium fœneratorũ poterit opponi exceptio nõ num. pec. intra biennium: & cõpellit̃ fœnerator probare pecuniam se numerasse. Aut opponit̃ causa dotis, & tũc intra mensem, vel annũ poterit opponi exceptio non nume. dotis. Si aũt ex alia causa confiteat̃ se debere, veluti causa empt. similiter incontinenti præsumit̃ causa vera. & sic cõfitenti præiudicat. Idem quęritur, cum quis confitet̃ in scriptura se debere, quare non stat̃ scripturæ præcisè, sed põt opponi contra eam excep. nõ nu. pecu. Dicas q multum refert, vtrum in scriptura ista contineatur sic, Noueritis M. in nostra pręsentia constitutum confessum fuisse se debere tali ex cã mutui centum. Hæc. n. scriptura non dicit pecuniam non nume. fuisse, sed confessum fuisse se debere tali: qd forsan spe futuræ numerationis fecit, q forsan nõ fuit subsecuta: & propterea contra talem scripturam bene põt opponi except. non nume. pec. nec sequit̃ q de necessitate tali stetur scripturæ, vt põt subtiliter indagãti liquere. Si aũt ita contineat̃ in scriptura. Nouerĩtis q talis in præsentia nostra cõstitutus numerauit, vel numerari fecit tali centũ, hic fit mentio pcisè in scriptura de numeratione facta: ïõ scripturæ stare oportet, qa nõ põt hmõi literis excep. non nu. pec. opponi. Item scire debes, q pp tres gradus existentes in scriptura. s. scripturæ, stipulationis, & iuramenti, dicunt quidã: q tres sunt exceptiones rñdentes istis trib. gradib. Aut. n. cõfitet̃ quis se debere aliquid in sola scriptura. s. sine stipõne, vel iuro, & contra istam scripturã habet locum exceptio non nu. pecu. aut in scriptura in qua continetur stipulatio: & contra istam opponitur exc. in factum. Aut in scriptura, in qua continetur iurum, & contra istam opponitur exc. doli. Alij dicunt, q exc. non num. pec. non est exceptio specialis, sed generalis cum qua concurrit exc. doli specialis. sed quia excep. doli non habet locum contra patrẽ, vel patronũ: ideo adinuenta fuit exceptio in factũ, q poterit opponi contra scripturas in tali casu. Multi aũt dicunt, q si debitor ante biennium exc. non nu. pec. opponat, & artet creditorem ad probandũ pecuniã fuisse numeratã, post bienniũ et poterit ipsam opponere, sed non cũ tanto effectu: qa tũc necesse habebit probari pecuniã nõ fuisse numeratam. h. d. Fran. de Are.

Olim scriptura a fiebat oblĩo, q nominib. fieri dicebat̃: † quæ nomina hodie non sunt in vsu. Planè b si quis c debere d se scripse

a Scriptura. Id est, solennitate quadam scripta, quæ per quædam nomina specialia fiebat, vt subijcit.

b Planè. Licet dicta verba i vsu eẽ desierit: planè &c.

c Si quis. s. homo priuatus. Idem est & si fiat p aliũ, dũmodo p publicã personam, aliud si p priuatam: vt C. de pba. l. instrumenta. arg. tñ contra ff. de pign. l. fideiussor. §. j. sed ibi in scribentis præiudicium creditur.

ADDITIO. Nota regulariter scripturam priuatã nõ facere fidẽ. Fallit qñ hæc scriptura aliqd ptinet contra scribentem: qa nõ est verisimile aliquẽ scribere contra se, quod veritati nõ innitat̃: arg. in l. exẽplo. cũ ibi no. C. de pba. Fallit secũdo. si talis scriptura priuata habet subscriptionem triũ testiũ fide dignorũ. Auth. si qs vult caute deponere. C. qui po. in pig. ha. Christoph.

d Debere. s. ex causa mutui, & sine stipulatione: hęc enim verba non sunt apta ad stipõnem: vt s. de ver. obli. §. j. Si autem sine causa, non pïudicat: vt ff. de pba. l. cum de indebito. in fi. Quid si stipulatio interuenit? Rñ. & tunc habet locũ effectus huius titu. nam exceptionem in factum põt opponere: vt C. eo. de nõ nu. pec. l. cum vltra. & hoc si spe futuræ numeratiõis: aliàs si tanquam iam esset debitũ, cũ non esset, scienter confitetur, vĩ donare, aliàs. s. si non vult donare, sed quia credit se ei debere, non valet stipulatio: qa obijcitur exceptio: vt ff. de reg. iur. l. cuius. & ff. de exce do. l. ij. §. ij. Et nota caute hic q p verba pñtis tpis fit hęc obligatio: vt per hæc, Scribo me debere, vel Cõfiteor me debere, vt hic dr: & sic est contra opinionem nostram, qua dicimus obligationem literarum debere fieri per verba futuri tpis tñ: vt C. de postu. l. si sub specie. vt, Scribo me daturum tibi x. ex causa mutui, ad instar stipulationis, quæ p verba futuri temporis tantum fit. vt ff. de verb. obli. l. stipulationum. j. §. stipulatio. Sed certe nec hic dico, q per hæc verba nascatur nunc, & vt nunc, sed quasi etiam prius nata sit, si confiteor p verba pñtis, vel pterii temporis. & facit C. de epis. aud. l. si præsens. & C. de non num. pec. l. in cõtibus. in princi. Vel apertius, non faciunt hęc verba vt obliget, sed vt obligatus pręsumat̃: licet habeam * exceptionem. Vel verius, licet opponam p verba præsentis vel pteriti tpis, tñ semp intelliguntur futura. Quid. n. pdest dicere, Confiteor me accepisse x. vel debere x. ex causa mutui: & hoc scribam, nisi intelligatur, & ideo reddã? Item quid si dicam, Recepi ab illo x. ex causa mutui, & hoc scribã? Rñ. q dã nõ teneri, pp supradictam rationem: quia p verba futuri tpis debet fieri. Sed certè satis puto, q præsumat

† Vnde & nomina facere, est debitorem sibi cõstituere. Ci. li. 3. offi. Emit homo cupidus & locuples tãti, quanti Pythius voluit: & emit instructos: noĩa fecit: negotium cõficit.

Stipulatio tantũ fit p verba futuri tẽporis.

* Hæc gl. Por. non placet. vt hic cum videto. Obligatio fit tãtũ p verba futuri tẽporis.

[illegible]

rit, [a] qđ sibi numeratū nō ẽ: [b] de pecunia minimè numerata, post multū [c] tpis exceptioné [d] opponere nō pôt: hoc.n sæpisimè ꝯstitutū est. [e] Sic fit, vt & hodie [f] dū qri nō [g] pôt, scriptura [h] obligeт: [i] & ex ea nascat cōdictio, [k] cessante. s. verborum obligatione. [l] Multum [m] autē tēpus in hac exceptione antea quidem ex principalib. constitutionibus [n] vsq; ad quinquennium ꝓcedebat. sed ne creditores [o] diutius possint suis pecunijs [p] forsitan defraudari: per constitutionem [q] nostram, tēpus coartatum est, vt vltra biennij metas [r] huiusmodi exceptio minimè extendatur. [s] †

TITVLVS XXIII.
DE OBLIGATIONIBUS EX CONSENSU.

mat obligat°, sicut & cū scribo me debere. vt hic. nec.n. verbis, imo reb. legem imponim°, vt C. cōia de leg. l. ij. Vel dic, q ibi intelligitur futurum, vt prædixi.

a Scripserit. Id est scriptura confessus fuerit.

b Numeratū non est. Aliàs. n. si numeratū esset: nō literis, sed re obligatus esset, vt s. quib. mo. re contrahi. obl. j. respon.

c Multū. Hoc exponitur j. proxi.

d Exceptioné. Scilicet nō nume. pecu. q pôt ꝓponi, siue petat actor, siue nō: vt ar. C. eo. de nō nu. pecu. l. si quasi: & in scriptis secundum quosdam: vt in Authen. de temp. nō so. pe. super dote. §. j. colla. vij. Vel forte illud speciale in dot. Primum tñ secundum loā. verius est. Accur.

ADDITIO. Et hoc verum, vbi non prouocatus opposuit. Et est ratio, quia tunc obtinet vicem actoris, aliàs secus. Angel.

e Constitutum est. A multis Imperatorib. qui fecerunt leges tales. C. eo. per totum vsque ad l. generaliter. nam postea Iusti. sunt.

f Hodie. Hic loquit quasi supradicta loquant ante tpa Iusti. & nunc subijcit, quod hodie sit idem. Vel dicit, Hodie i. postquam cucurrit hoc tempus. s. quinquennium olim, hodie biennium: vt j. proxi. & fm hoc non debet esse, &, in textu. Accur.

g Dum qri non. Dum querimoniam ꝓponere non pôt de excep. non numer. pecuniæ. quia ex quo cucurrit tempus, obligabitur per scripturam ad dandā pecuniam non numeratam.

h Scriptura. Id est p scripturam. Sed certè vř neminem scriptura, vel literis obligari, sed intellectu, qui ex literis percipitur & verbis. ff. de act. & oblig. l. non figura, quod quidam concedunt. sed certe vtrunque facit ad obligationem, & ipsa figura literarū, & cōsensus quem exprimunt, & quod d. l. dicitur non figura, s. sola. Item nunquid & per contrariam scripturam obligatio ciuilis nata poterit tolli. vt si creditor sic scribat, Confiteor me non numerasse: vel te confessum non fuisse: vel illum soluisse? Rñ. sic: vt ff. de re iudic. l. nihil tam naturale est. Accur.

i Obligeтur. s. ciuiliter & nāliter post bienniū quasi bienniū pariat nālem oblōnem. nam ante erat ciuilis tm, non nālis, cum nihil numeratum fuerat. Item si ciuilis non esset, frustra diceretur habere locū exceptio. Dicimus ergo, q sola ciuilis fit ante biennium, sed post biennium nālis adijcit. Vel quod est veri°, non adijcit, sed prima ciuilis incipit habere vim naturalis & ciuilis. nā & ipso est de iure ciuili. habet tñ effectū naturalis oblōnis & ciuilis: nam ciuilis p se non valet ad exigendū, vt diximus s. de obli. § j. itē sic est in re iudicata. Adhuc tñ dicunt quidam, vt Io. & Hu. q si vult post biennium exceptionem opponere: & ꝓbare sibi non numeratam pecuniā, q admittit, sed ante bienniū ꝓbat creditor: vt C. eod. de non nu. pec. l. si ex cautione. qđ certè est æquū, & ita bienniū hoc solū operat, q ꝓbationis conuertat onus. & et ꝓ his facit, quod alias dicitur, q non fiant illicitæ exactiones. vt ff. de offi. præsi. l. illicitas. Sed certè aliter de iure vř. s. vt nullo modo admittatur etiam probans. nam sacramentū nō pôt deferre, quod est species probationis: vt C. eod. l. in ꝯtribus. §. illo. & C. de iure deli. l. fi. §. licēria. Sed certe satis credo primū verū & æquū. Nec obstat, quod de iure dixi, quia ex parte illius l. in ꝯtibus. non habes iuramentum vim ꝓbationis, si non vult aduersarius: vt C. de re. cre. & iureiur. l. generaliter. §. finauтem.

ADDITIO. Ex hac gl. collige, q ille q opponit exceptionem non nu. pec. ante biennium, non tenetur probare fundamētum suæ exceptionis, hoc est pecuniam non fuisse numeratā: imò agens tenetur probare illā fuisse numeratam. Christopho.

k Condictio. Scilicet ex illa l. C. de nō num. pecu. l. in contractibus.

l Verborum obligatione, Id est, stipulatione, q verbis fit. nam tunc titulus iste cessat, & habet locum s. de ver. obli. qñ accepit: vel habet locum exceptio in factum: vt C. eo. tit. de nō nu. pecu. l. cum vltra quando non accepit.

Multū aut. CASVS. Quia s. dixit Iusti. q exceptio non nu. pec. post multū tps opponi nō poterat, ideo hic exponit, quid est multū tps, dicens q hoc tpe erat olim vsq; ad quinquēniū: sed ne creditores suis pecunijs defraudarent pp longum tps, intra qđ olim potuit opponi exceptio non nu. pec. ideo illud tēpus per constitutionem Imperatoris vsq; ad bienniū est coartatū: ita q intra bienniū possit illa exceptio opponi cū effectu: post bienniū vero nō cū effectu: sed cū oneret creditorem ad ꝓbandum pecuniam fuisse numeratam, poterit etiam post biennium ꝓbare hoc: vt s. dictum est. h d. vsq; ad fi. tit. Fran.

m Multum. Quia post multum tempus exceptionē ꝓponere non pôt: vt s. modo dixi. quid sit multum, exponit hic. Et not. multum p quinquennio ponit: sed diu p decennio ponitur: vt ff. qui & a qui. l. si cum fideicommissaria. §. Aristo.

n Constitutionib. Quas non habemus.

o Sed ne creditores. Non solum isti, sed veri.

p Suis pecunijs. Subaudi, et. Nam occasione hmōi si daremus longum tempus, et veri debitores interdum talia opponerent: & ita occasione liciti committeretur illicitum, quod esse non debet: imo etiam licitū coartat, vt vitetur illicitum: vt hic, & in Authent. de eccle. re immo. alie. in prin. col. v.

q Per constitutionem. Vt C. de non num. pecu. l. in contractibus.

r Vltra biennij metas. Sic C. de omni agro deser. l. qui agros. lib. xj.

s Minime extendatur. Et hoc in causa mutui. si vero ex alia causa confiteatur in scriptis, veluti emptionis, vel simili: incontinenti præiudicat sibi: nec potest ꝯ ꝓbari, nisi per aliam scripturam: vt C. de nō nu. pec. l. gñaliter. Item hoc in debitore confitente: sed in creditore confitente sibi solutum xxx. dies statuunt: nisi in casibus, vbi incontinenti præiudicat: vt C. de non nu. pec. l. in contractibus. §. super certis. & §. sed quoniam.

DE OBLIGATIONIBVS &c.

Suprà dictū est de obligationib q in verbis & literis cōtrahunt: verū quia sunt aliæ quæ consensu contrahuntur: i. leo de his subdit. Christopho. Por.

In^o it. imper. s Consen-

*Et hoc l. his q numero pōdere &c. constant. At in his q nō numero ac pōdere cōstant, habet locū exceptio nō habitæ rei in qua excipiens debet ꝓbare secūdū Por. hic.

Literarū obligatio tolli pôt p ꝯriā scripturam.

Exceptio nō numeratæ pecuniæ & post biennium pôt opponi.

Iusiu est species ꝓbationis.

† Cōcor. cum hoc tex. glo. j. ante me. ibi, & hoc est verū i. e. vlti. extra de solu.

* Dic q multum aut modicū iudicatur secūdū mām subiectā: vel hoc moderat arbitrio iudicis. Aegi. Per.

Multum qnquennium: & decenniū cōprehendit.

Liciti occasione, illicitum nō debet cōmitti.

Cōtinuatio.

Imo me q' solo debitor post biennium nō ... siue assumat ... Petr. ... [illegible]

Diuisio.

Consensu. Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primò ponit quot casib. quis obligetur ex consensu solo. Secūdo quare in his magis consensu solo, quā in alijs oblo ǝhit. Tertio ponit effectū huius oblonis, ponendo differentiā inter hūc ǝctū & stipulationem. Secūda ibi, Ideo aūt. Tertia ibi, Item in his.

CASVS. Quæsiui a Iusti. Dñe, in quib. exemplis est hoc, q oblo solo consensu ǝhit? Et rñ. q in emptione, venditione, locatione, cōductione, societate, & mandato. Sed quæsiui iterum. Dñe, quare dr his quatuor modis ǝhi oblo consensu? Quia ad hoc q istis quatuor modis ǝhat obligatio, nō est necesse, q partes sint psentes, neq; q interueniat scriptura, neque etiam aliquid dari: sed sufficit, q contrahentes cōsentiāt: vnde isti ǝctus etiam inter absentes contrahi possunt, vel per epistolam, aut per nuncium. hoc dicit. Franciscus de Aretio.

a Consensu. Sic ff. de actio & obliga. l. consensu. quæ est. l. ij. Accur.

b In emptionibus. vt ff. de contrahen. empt. l. j. §. fin & j. tit. j in princip.

c Locationibus. Vt j. tit. ij. in princ. Accur.

d Societatibus. Vt j. p socio. in prin. Sed ǝ ff. p soc. l. iiij. j. rñ. Sed certè ibi non negatur, quin consensu contrahatur societas: vnde non est contra.

e Mandatis. Sed nōne in stiplone cōsensus debet interuenire: vt s. de verb. obl. §. j. versi. sed hæc. & ff. de pac. l. j. §. pen. Rñ. ibi expressis verbis debet esse consensus: vt ff. de verb. obli. l. j. j. rñ. hic autem etiam sine verbis, & inter absentes: vt j. pxi. ibi, inter præsentes tantum & s. de inuti. stip. §. item verborum.

f Neq; scriptura. Hic cautè nota differentiam, quā facit inter hunc titu. & superiores. Nam quod dicit, neq; scripturam, in hoc discrepat ab oblone literarū: vt s. tit. j. Item in eo, quod dicit neq; præsentia, dicit pp verborum obligationem, quæ inter præsentes fit: vt s. de inuti. stipu. §. item inutilis. itē in eo, quod dicit non esse necesse quid dari: ideo dicit, vt discrepet ab illa, quæ fit re: vt s. quibus modis re contrahitur oblig. per totum.

ADDITIO. Tu potes dicere sm Ioann. Fab. q imò etiam iste tex. dicit ad differentiam ǝctus innominati, qui rei interuentu contrahitur: vt Lex placito. C. de rerum permu. Ang.

g Per epistolam. Vt ff. de rei vend. l. quædam mulier. ad finem titu. Accur.

Item in his ǝctibus. CASVS. Ad intellectum istius §. scire debes. q stiplo dicitur stricti iuris. Sed quæritur, quando contractus dicitur stricti iuris? Ad hoc dico generaliter, q quotiescunq; in ǝctu nihil venit, nisi q inter partes expressè conuenit: tunc ille ǝctus dr stricti iuris. vñ rescripta demanda ex iudicio, dicunt tota die esse stricti iuris, eo q in eis nihil venit, nisi ea de quib. in eis cautū est, & arbitrium dr ēt stricti iuris, eo q in arbitrio nihil venit præter verba expssa in ǝuentione, siue in cōpromissione. Hoc pnotato pone casum in illo §. sic: dixi Iusti. Dñe. vidi s. dñam gnalē inter hūc tit. & species supiores ǝhendi, s. inter oblonē, q fit re, & oblonem verborū, & oblonē literarū. sed dñe p Deo, detis aliam dñam inter oblonem, q fit ex cōsensu, & oblonē verborum? Et rñdet, dicens. Frater ecce etiā aliā dñam. In oblone. n. quæ fit ex consensu obligat hinc & inde alter alteri, in his etiam, q non sunt dicta in conuētione, si ex bono, & æquo, ea pstari oportet. In stipulatione aūt verborū, nihil venit vltra id quod inter partes conuenit. h. d. vsque ad fi. tit. Franc. de Are.

h Item in his. Fuit superior dña ad tria gña obligationum: hic autem fit differentia ad stipulationem, vel verborum obligationē. Accur.

i Contractibus qui fiunt consensu.

k Oportet. q. d. hincinde contrahitur obligatio etiam in ijs, quæ non sunt dicta. nam veniunt vsuræ post moram: vt ff. de actio. empti. l. Iulianus. §. ex vendito. Idem est & in omnibus bonæ fid. iudicijs: licet non ex contractu, sed quasi nascantur: vt j. de act. §. in bonæ fidei. Accur.

l Alius stipuletur. q. d. necesse est, q omnia deducātur in stipulationem. nam aliàs nihil venit in talem obligationem: vt ff. de nego. gest. l. si pupilli. in fi. & l. quia tantundem. Accur.

Die cer tè q idē vr posse dici i omnibus pactis, qbus ǝhit oblo ex cōsensu. vt ff. d so. lu. l. si his. §. impera tor. & th regulariter nō requiritur scriptura, nisi tā ui in quatuor casibus hic descriptis. vt l. pactū qd bona fide. C. de pact. & sic vr q iste tex. sit de fectiuus, dic scdm Ioā. Fab. q hic cōtrahunt oblones efficaces, ibi nō: vñ hic de obligationibus efficacib. lōg intendit. Ang.

Annota, in cōtractib. qui cōsensu pficiunt, ea oīa venire, q ex bono, & æquo pstari oportet: in stipulatione vero ea sola, q ex conuentione partium, expressim stipulationi adiecta sunt.

Consensu a fiūt obligationes i emptionib. b venditionibus, locationib. c conductionib. societatib. d mādatis. e Ideo autem istis modis obligatio dr consensu ǝhi: quia neque scriptura, f neq; psentia omnimō opus est, at nec dari quicquā necesse est, vt substantiā capiat oblo, sed sufficit eos, qui negotia gerūt, cōsentire. Vñ inter absentes quoq; talia negotia ǝhuntur, veluti per epistolam, g vel per nuncium. Itē in his, h ǝctib. i alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bono, & æquo p stare oportet: k cum alioqui in verborum obligationib. ali⁹ stipulet, l † alius pmittat.

TITVLVS XXIIII.

DE EMPTIONE & venditione. †

Emptio, & venditio sine scriptis cōtracta, solo cōsensu pficit, quā primū de pcio cōuenit, ēt si nil sit numeratū, aut arrhæ noīe datū. quæ verò in scriptis cōficit, nō aliter pfecta est nisi instrūa emptionis cōpleta, atq; in mundū recepta, & partib. pfecta fuerint: qbus nōdū absolutis, impunè cōtrahētib. ab emptione recedere licet: nisi arrhæ interuenerint: quas pdit ēptor, vēditor aūt duplicatas rstituit.

Mptio, & vē

† Rō differentiæ est, qa in stip. partes sunt psentes, & imputat eis, q omiserit, qd in rē eorū sit: hæc autē oblo fit ēt inter absentes, iō lex puidet ipsis, vt ex bono & æquo eis succurratur. Ægi. Per.

† Tit. de ǝh. empt. & ven. ff. corrlespōdet huic & de periculo. & cōmod. rei ven.

* Nec aliquid extrinsecus subintelligitur ita stipulat⁹. §. Chrysogon⁹. l. in ǝuētiona lib⁹. & l. quicquid astringen dæ. ff. de verb. obl.

EMPTIONE ET VENDI.

Supra dictum est de obligationibus, quæ consensu contrahuntur: Verum quia illa consistunt aut in emptionib. & vendi. aut locationibus, & cōductionibus, vel societatibus, vel mandatis: vt supra tit. i. in prin. ideo de his tractaturus incipit de emptione, & vend. Christoph. Porc.

Cōtinuatio.

Mptio. Totus iste tit. diuiditur in v. partes. Primo, qn emptio, & venditio ǝhatur, & qn ab ea possit recedi. Secundo, q pretium debet interuenire. Tertio qn emptio est perfecta, ad quem spectat periculum rei venditæ. Quarto an sub ǝdōne possit emptio celebrari. Quinto quibus casib. emptio esse non possit. Secūda ibi, pretium aūt. Tertia ibi, Cū aūt. Quarta ibi, Emptio

Diuisio.

tam

tum sub conditione. Quinta ibi. Loca sacra.

CASVS. Quæsiui a Iusti. qualiter cōtrahit emptio, & venditio? Et respondet dicens, ꝙ emptio, & venditio contrahitur solo consensu, quam citò fuerit de ꝑtio conuentū: licet non fuerit arrha data, neque precium, neque aliquid loco precij: & hæc obtinent ex natura emptionis, & venditionis, quæ fiūt sine scriptura. In huiusmodi enim emptionibus, & venditionibus nihil a nobis innouatum est. Frā.

ditio cōtrahit, a simul atque b de pretio conuenerit: quamuis nondum pretium numeratū c sit, ac ne arrha quidem data fuerit. Nā quod arrhæ d nomine datur argumentum est emptionis, & venditionis cōtractæ. e Sed hoc quidem de emptionibus & venditionibus, quæ sine scriptura f consistunt, obtinere oportet: nam nihil a nobis in huiusmodi emptionibus, & venditionibus g innouatum est.

In his autem, † quæ scriptura conficiūtur: h non aliter perfectam esse venditionem, & emptionem cōstituimus, i nisi & instrumēta k emptionis fuerint cōscripta, vel manu propria contrahentium, vel ab alio quidem scripta, a contrahentibus l autem subscri-

Emptio tribus modis cōficitur.

a Contrahitur. Hic nota tribus modis perfici emptionem. Vno modo, scilicet ex quo non possunt discedere contrahētes: vt C. de actio. & oblig. l. sicut ab initio. secūdum quem modum etiā conditionalis emptio est perfecta. Secundo modo, quando est pura: & tunc incipit periculum rei ad emptorem pertinere: vt ff. de peri. & cōmo. rei vend. l. necessario. in princip. & ita contrahitur hic, siue perficitur. Tertio, quando res traditur, dicit plus perfici adhuc, siue impleri: vt ff. de actio. empt. l. si quis rem alienam.

ADDITIO. Et istam inducit Ioā. Fab. ad decisionem quæstionis, an, & quando ex consuetudine domino, vel proximo per rei vendic. ius aliquod quæsitū esse censeatur. Angelus.

b Simulatque. Id est, statim postquam: vt supra de rerum diuisi. §. ferè. Accur.

c Numeratum. Nec aliquid datum loco pretij: vt supra titul. j. in principio.

d Arrhæ. Vt ff. eodem, de contrahenda emptione. l. quod sæpe. in principio.

e Emptionis, & venditionis contractæ. Non autem est de substantia contractus.

f Sine scriptura. Id est, sine solennitate scripturæ.

g Venditionibus. Scilicet quæ fiunt sine scriptura.

† In ijs autem. CASVS. Dñe supradictum est, ꝙ si fiat emptio, & venditio sine scriptis, solo cōsensu perficitur: sed quid erit de emptio. & ven. quæ scriptura conficitur? Et respon. dicens, ꝙ aliter non valet talis emptio, & venditio. nec est perfecta, nisi instrumēta ab omni vituperio munda, manu alterius contrahentium fuerint conscripta, vel si ab alijs sint scripta, oportet ꝙ illa a contrahentibus sint subscripta, & si fiant per tabellionē, oportet ꝙ illa scripta sint a partibus subscripta, & approbata, vt accipiant complementum. Donec enim aliquid deest huiusmodi scripturæ pœnitentiæ locus est tam emptori, quam venditori sine aliqua pœna. & hoc verū est, si nō fuerit arrha data. siue in scriptis, siue sine scriptis celebrata fuerit emptio: quia tunc emptor a contractu recedere pōt: perdit tamen arrhas, quas dedit. Si autem venditor, qui arrhas recepit, a cōtractu recedere velit, poterit: sed restituet arrhas duplicatas ipsi emptori, etiam si super arrhis nihil inter contrahētes actum fuerit. hoc dicit. Quæri potest hic, si tabellio scripturā suam sup contractu emp. & vend. fecerit, & eam ꝑ annū, vel biennium tenuerit, verū sit cōtrahētibus locus pœnitētię? & potest responderi ꝙ non, nisi contractus in scriptis celebretur: sine scriptura sic. Sed vlterius quæri pōt, quis cōtractus in scriptis celebrari potest? Et rñ. quòd sup hoc diuersæ sunt opi. M. enim dicit, ꝙ contractus tunc dicitur in scriptis celebrari, quādo ita conuenit inter partes, ꝙ non valet contractus, nisi inde fiat scriptura. sed hoc inuenitur in l. cautum. Dominus autem Guid. dicit, ꝙ contractus dicitur fieri in scriptis, quādo in prin. dictum est, ꝙ super contractu illo debeat fieri scriptura. vt C. de fide instr. l. cōtractus. Sine scriptis autē appellat contractus, super quibus non cōuenit vt fieret scriptura: vel si fiat scriptura, tamen nō fit, vt per scripturā contractus melius valeat: sed solummodo ad memoriam. Scire autem debes ad dilucidiorem huius materiæ intellectū, quòd in Italia talis est consuetudo, quòd primo fit imbreuiatura, quando super aliquo contractu a tabellione publico debet confici scriptura, & fit munda: quod nihil aliud est, nisi noua scriptura principalis, ꝙ debet esse non cancellata, nō vitiata, nec in aliqua sui parte abolita, sed ab omni vituperatione munda. & postea vocantur partes, & legitur istud mundum coram partibus: & si cōsentiant partes, tūc dicitur scriptura a partibus absoluta. Cum autem a tabellione fiunt subscriptiones: tunc est superscriptura completa. Et ista consuetudo, dixit dominus Iacobus Bald. ab isto §. est deriuata: illa autem in hoc versiculo, hoc enim subsecuto, siue in scriptis, siue sine scriptis &c. sic intellige vtrunque §. quantum ad pœnam arrharum. Idem est, siue in scriptis, siue in non scriptis fuerit vēditio celebrata: sed non intellige quo ad pœnitentiam. vnde referas hoc, quod dicit solummodo ad pœnā arrharū, & concordabit scriptura. Nam tunc quando contractus in scriptis celebratus est, & cōpletus: si velit emptor, vel venditor a contractu recedere, sustinebit pœnam arrharum, sed non solam. Si autem non fuerit contractus scriptura completus: volens recedere a contractu solam pœnam arrharum sustinebit. No. ꝙ solo consensu emp. & vend. ꝑficitur. Item no. ꝙ arrha non est de substantia contractus. Item nota puniri arrhis illū contrahentem, quem pœnitet. Franc. de Aret.

† Eleganter admodum formulā emptionis scripturæ olī confectæ vide i cōmētarijs Frāc. Balduini hoc ipso titulo.

Vēditio fit in scriptis & sine scriptis.

h Scriptura cōficiunt. Patet hic, ꝙ alia est emptio, siue vēditio in scriptis, alia sine scriptis. In scriptis dicit qñ nō agūt cōtrahētes, vt nō aliter valeat contractus, nisi fiat scriptura, secundū quosdā quod nō vidimus in vsu. Alij dicūt: vt P. ꝙ sufficit, ꝙ cōtrahentes, vel aliqs eorū dicat in principio cōtract⁹, ꝙ inde scriptura fiat: licet nō dicat, ꝙ aliter non valeat, nisi fiat: & hoc approbat † vt C. de fi. instr. l. cōtractus. ibi, illos tñ quos in scripturis fieri cōuenit &c. Si aūt simpliciter fiat cōtract⁹, sed postea ad ꝓbationē fiat scriptura: valet qđ actū est, & et valuisset sine ea: vt ff. de pign. l. cōtrahit. Et eodē modo dico esse intelligēdū, vbicūq; dicit lege cōtractū aliquē in scriptis fieri, vel distractū: vt C. de test. l. testiū. & in Aut. de test. §. & licet. co. vij. Sed cū fiat in scriptis huiusmodi vēditio, & sine scriptura nō valeret, quare nō dicitur obligatio literarum? Respō. quia aliud habet nomē. s. emptio: & verū est hoc nomē, at in mutuo nō est verū mutuatum esse: tūc enim re esset obligatio contracta: vt ī. de lit. obli. §. plane.

† Et hæc vera ſm Ange. qñ cōtractus ad sui validitatem vel saltē probationē requirit scripturā siue de iure communi: siue municipali, aut consuetudinario: vt no. in ca. j. de cōsti. in vj. & in simili. l. instrumētis. C. de fide instru. alias secus ſm Ang.

i Constituimus. Præsenti temporis est, & dicvt C. de fide instrum. l. contractus.

k Instrumenta. Quæ vulgo rationes dicuntur, secūdum Ioannem.

l A cōtrahētib. Emptore, & vēditore, & talis subscri

ptio fit,& aliàs vbi contractus alius fit in scriptis: vt I Auth.de fide inst.alias de instruméto,cautela.&fi.§.si quis igitur.& §.sed & si quis aut mutui,& §.se. co.vj.

a Fiunt.Scilicet hæc instrumenta.& subaudi, nō aliter valeant,nisi & comple.&c.

b Completiones. Id est mundum cōpletum.

c Acceperint.Scilicet ab eodem tabellione,& a partibus: vt subijcit.

d Absoluta.Vt qa lecta fuerint partibus,&laudauerint. Vel dic absoluta.i. subscripta.

e Sine pœna. Sed quomodo sine pœna: cū statim in arrhis eū puniat? Respond.sine pœna interesse & iurisiurandi in litem. Nā hæc pœna esset quātum ad soluentem,licet non quātum ad accipientē: vt ff. si quis ius di.nō obt.l.j. §. fi.non aūt ab arrhis aliter liberatur: vt subijcit, ita tamen &c. Item iste talis non facit contra legem.C.de act. & obl.sicut.cum hæc lex sibi permittat. Et no.ꝙ huius legis ꝑmissio est cū aliqua pœna: arg. contra i Auth. cōstitutio,quæ de digni.§.illud. col. vj. Sed • si nō est subscriptū,& tamen res est tradita: an valeat translatio? Quidam dicunt ꝙ non: vt C.de suf.l.vnica. Alij contra: vt C.siquis alteri vel sibi.l.multum interest.in fi.& in gl.fin.& ff.de dolo.l.& elegāter.in prin. Distingue aut per errorem, aut scienter.

pta: & si per tabellionem fiunt, a nisi & completiōes b acceperint, c & fuerint partibus absoluta. d Donec enim aliquid deest ex his : & pœnitentiæ locus est, & potest emptor vel venditor sine pœna e recedere ab emptione & venditione . ita tamen impunè eis recedere concedimus , nisi iam arrharū nomine aliquid fuerit datum . Hoc enim subsecuto , siue in scriptis, siue sine scriptis venditio celebrata est : is qui recusat adimplere cōtractum, si quidem est emptor, perdit quod dedit: si verò venditor : duplum restituere compellitur, f licet nihil super arrhis expressum sit. g

• Hoc residuū nō est Accu. Acg. Per.

Venditor vtrum vltra arrharū duplicium ꝓditionem teneatur ad interesse.

• Et sic ad interesse agitur quatenus vltra arrhas ꝗ opin. venditor sc'dm Ang.

• Et ad de huiusmodi cōtractū arrharū esse cōtractū ꝑ se, ab alio tamē pēdere. ad qđ vide Cy. i l. j. C. qñ liceat ab empt. discedere.

f Compellitur. Sed qua actione? Respon. cōdictione ex lege ista . & ex lege illa C. de fide instru. l. contractus. vel etiam per officium iudicis: vt ar. C.de rescin. vend. l. ij. Item per actionem ex empto, si tamē fiebat venditio sine scriptis. Nā si fieret in scriptis, nec esset mundum completum, nō ageretur actione ex empto: cū nō esset adhuc vēditio, vt hic dicitur, sed per cōdi. ex leg. vel offic. iudi. vt dictum est. Sed nunquid vltra hanc duplicationem arrharū tenetur venditor ad interesse, si nō tradat, vt ff.de act.emp.l.j.& l. ex empto. uers.idem Neratius? M.& Azo dicunt quòd non quia sibi ꝓiudicauit accipiēdo arrhas, sicut & aliàs sibi ꝓiudicat quis sibi eligendo: vt ff.de tri. act.l.qđ i hęrede.§. eligere . Itē qa hoc videnť agere cōtrahentes inter se, vt amissione,& duplicatione arrharū debeant esse cōtenti: ergo pro expresso est habendū: vt ff. si cer. pet. l. cum quid. Item facit ff.de leg.ij.l.cum filius.§. varijs. B.& Ioā.contra. Dicunt enim adhuc posse agi ad hoc, vt tradatur, vel ad interesse: ita vt arrhæ i interesse cōputenť. • & facit pro eis.ff.de mil.test.l.iij.& ff.de inoffic. test.l. mater.& C. de pact.dot. l.fin. facit meli⁹ ff.de actio.emp.& vend.l.prædia.in fi. Sed • quid si dederit pro arrhis, & pro pagamento? Respond. pactum seruandum, id est, non potest discedere: vt ff.de pact.l.in traditionibus. Et nota duo operari isto casu. vnum vt arrhæ debeant duplicari venditore pœnitente.Itē vt emptio remaneat firma, & agať ad interesse.

Contractui emptionis certū

Item emptore pœnitente eadem duo operatur.

ADDITIO. Et tūc nō totum, sed qđ pro arrhis duntaxat datum est duplicatur. Et no.ꝙ vbi venditor se nomine emptoris possidere constituit, nō potest agere ex empto vt tradat: sed aut rei uendicatione, vel Publiciana simul, aut vti possidetis: vt dicit gl. i Auth. sacramēta puberū.C. si.aduer.ven. Ange.

g Nihil expressum sit. Id est, nihil dictū fuit a patribus, quid super arrhis fiat, altero pœnitente.

debet interuenire pretiū: pretio autem in arbitrium tertij collato suspenditur effectus emptionis, vt si tertius arbitretur, valeat, eo non arbitrāte, non valeat.

Pretiū autē constitui oportet. nā nulla emptio sine pretio esse potest. h Sed & certū i esse pretiū k debet: alioq si inter aliquos ita conuenerit, vt quāti Titius rē ęstimauerit, tāti sit empta: inter veteres satis, abundèq; hoc l dubitabatur, constaretne venditio, an non . Sed nr̃a decisio m ita hoc cōstituit, vt quoties sic composita sit venditio, Quanti ille æstimauerit: n sub hac conditione staret cōtractus: vt si quidem ille, qui nominatus est, o ꝑtium definierit: p tunc

Pretiū. CASVS. Supra dictum est, ꝙ emptio, & venditio cōtrahitur inter cōtrahētes: si inter cōtrahentes fuerit de pretio conuentum. Sed debes scire , ꝙ oportet. ꝙ pretium sit constitutū, & etiam ꝙ certum pretium constituatur . Sed pone cum vellem equum amici mei emere : dixit mihi , ꝙ haberem equum illum pro tanto, pro quāto Titius communis amicus noster æstimaret: quid erit in isto casu? Et dicit Imperator, ꝙ alibi ordinatum est, ꝙ si communis amicus noster definierit pretium, valeat cōtractus. Si autem ille qui nominatur, noluerit, vel non potuerit pretiū definire, non valeat contractus. Idem etiam intelligitur in loca.& conduc. hoc dicit. Francisc.

h Esse potest. Vt ff.eo.l.ij.& C.eo.l.vltima.

i Sed & certum. Nota duo, & ꝙ pretium debet esse, & quòd certum.

k Pretium. Repetit de pretio, quod debet interuenire : vt addat duo, scilicet quòd sit certū, item in pecunia numerata. Accur.

l Hoc. Id est, de hoc.

m Decisio. Vt C.de contrahend.empt.l.fin.

n Aestimauerit. Nota, ꝙ cautè ponit de tertia persona . Nam secus si in contrahentis arbitrium: vt dicemus ĩ.eo.§.emptio.

o Nominatus est. Quid si in innominatum contulimus: vt vendo, pro quanto æstimabitur? Respōd. non valet: instar locationis sic factæ: vt ff.locati.l.si merces in princi. nisi in vno casu, qui est de pigno. l. si fundus. §.finali. Accur.

ADDITIO. Sol. ex præcedentibus contractibus, quorum occasione deuenitur ad venditionem, potest super declaratione pretij officiū iudicis implorari, vt ibi. Secus si nullus præcessisset cōtractus, vt hic. Ange.

p Definierit. Etiā inique: quia a persona inserta non receditur: vt ff.de verbo. obl.l. si quis arbitratu . • & hoc verum est, ꝙ id, quod est de substantia contractus, apponitur: sed secus si conferatur quod est de accidente contractus. nam tunc ad arbitrium boni viri recurritur: vt ff.de contrahen.empt.l. hæc venditio.& ff.pro socio. l. si ita coita. & l. societatem & ff. locati.l. si in lege.in princip. quæ omnes huic sunt contrariæ. & hoc secundum Ioannem . Sed secundum Azo. hoc

• Hoc reprobāt doctō. quia quādo nō fuit arbitratus: recedit ab eius ꝑsona, etiā si de stando suę sententię iuratū fuerit. l. si libertus iurauerit. ff. d oper. li. & c. quintaualis. extra de iureiurand. Ang.

hoc redigit ad arbitriũ boni viri: & sic nõ cõtrarium dicunt ille leges. Nec ob. ff. de verb. obl. l. si quis arbitratu. q. ibi non fuerat arbitratus. quo casu concedo non recurri ad boni viri arbitrium. Sed qñ dr inique definiri? Rñ. fortè vltra dimidiam iusti pretij: vt ar. C. de rescind. vend. l. si voluntate. & l. ij. Vel (vt puto) iudicis officio expeditur, etsi minor sit deceptio, dummodo nõ minima: vt ff. de in integrum restitu. l. scio. Nã non tantum sibi committitur in aliẽnis, quãtum ipsis dominis liceret: vt ff. solu. mat. l. etiam. §. j. & l. si constante. §. si maritus.

a Persoluatur. Ita q. fiat accipientis: vt ff. de actioni. empti. l. ex emp. § j. etiam vsuræ post moram: vt ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. ex vendito.

b Tradatur. Cautè dicit tradatur, & nõ detur, nam non tenetur facere accipiẽtis, sed de euictione se obligare: vt ff. de actio. emp. l. ex empto. in prin. Sed nunquid præcisè tenetur ad rem tradendam? M. dicit, q. sic, & facit p eo quod hic dicitur, omnino tradatur &c. vt ff. de rei vendi. l. qui restituere. & s. de donat. §. aliæ. Sed B. contra: dicit enim eum liberari præstando interesse & facit p eo. ff. de acti. emp. l. j. j. rñ. & l. ex empto. §. & ex empto. versic. idem Neratius scri. & C. de actio. emp. l. iiij. Sed fortè hic posset distingui, an venditor habeat rem, & tunc sententia M. tenet per suas leges, an non habeat rem: & tunc, aut dolo, & culpa desijt eam habere, in fraudem puta emptoris: & tunc sententia B. tenet. Aut sine dolo, & culpa: & tunc non tenetur venditor: vt j. eo. §. cum aũt. Esset enim valde mirum (quod ait B.) vt sic compellatur æstimationem pro re recipere: vt ff. si cer. pet. l. ij. §. ij. & C. de fideicom. lib. l. fin. Item sic improbè pacta rũperet, cum prætor dicat, pacta seruabo: vt ff. de pac. l. iurisgentium. §. ait prætor.

c Ad effectum perducatur. Scilicet iã dicto modo, scilicet per traditionem rei, & pretij: vt j. quibus modis tolli. obliga. §. fina.

d Ex empto. Nota, q ex empto emptor, ex vendito, venditor agit. vt hic, & ff. de actio. emp. l. ex empto. j. respon. & l. Iulianus. §. ex vendito.

e Pro nihilo. Vt nec ad boni viri arbitrium recurratur, vt mõ diximus, sed legatũ nõ: ideo nõ est p nihilo sic relictũ: vt C. cõmu. de leg. l. si duobus. §. sed & si qs. Sed ibi fauore vltimæ voluntatis, ne pereat.

ADDITIO. Hoc verum intellige cum distinctione, an fuit datum arbitrium conditionaliter, an non iuxta l. j. cum mã. ff. de leg. ij. Item quo ad substãtiam legati, non quo ad pœnæ commissionem: vt l. multa. in prin. ff. de condi. & demonst. Ang.

¶ Sed an & si iniquè statuat pretiũ minimè. nã id nõ conueniret iudicio bonæ fidei, in quo simplex arbitrij appellatio ita accipiẽda est, vt boni viri arbitrio intelligat. l. si in lege. ff. locati. & cõdu.

Venditor an teneatur præcisè ad rẽ tradẽdũ, vel ad interesse.

omnino secundum eius æstimationẽ † & pretiũ persoluatur, a & res tradatẽ, b & venditio ad effectum perducatẽ: c emptore quidem ex empto d actione, venditore ex vendito agente. Si nã ũt ille, qui nominatus est, vel noluerit, vel nõ potuerit pretiũ definire, tunc pro nihilo e eẽ venditionem, quasi nullo pretio statuto. f Quod ius cum in venditionibus nobis placuit: nõ ẽ absurdũ & in locationib. g & in cõductionib. trahere.

Venditæ rei pretium in numerata pecunia consistere debet, non etiam in alijs rebus: aliòquin facile discerni nõ posset, vter emptor & venditor sit: sic nec q̃ res vẽdita, quòdve pretiũ: ideo tũc potius permutatio dicitẽ, quę separatim ab emptione speciem paris.

Item pretiũ h in numerata pecunia cõsistere debet. Nã in cæteris reb[9] an pretiũ esse posset, ualde q̃rebatẽ: ueluti an hõ, aut fundus, aut toga alterius rei pretium esse posset. Et Sabinus, & Cassius ẽt in alia re putabãt i pretiũ posse consistere. unde illud est, quod uulgò dicebatẽ, permutatione rerũ emptionem † & uẽditionem cõtrahi: eamq; speciem emptionis & uẽditionis uetustissimam esse: argumẽtoq; utebantẽ Græco poeta k Homero, qui aliquã partem exercitus Achiuorũ uinũ sibi cõparasse ait, permutatis quibusdam rebus: l his uerbis. m

Νῆες δ' ἐκ Λήμνοιο παρέστασαν, οἶνον ἄγουσαι, Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί, Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ, Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν, Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

f Pretio statuto. Sine quo esse non potest venditio: vt in prin. huius §.

g Et in locationibus. Vt ff. loca. l. si merces. in prin.

Item pretium. CASVS Supra dictum est, q duo requiruntẽ ad hoc, q valeat emptio, & venditio, videlicet q pretium constituatur, & q certum pretium: & adhuc tertium est necessarium, s. q sit in pecunia numerata. Sed nõne si dedero tibi equum pro vino, & ita equum pro vino permutauero, erit emptio, & vẽditio? Et respondet Impe. dicens, quòd super hoc apud antiquos quærebatur, & Cassius, & Sabinus dicebant, q sic. Dicebant enim q permutatio erat vetustissima species emptionis, & venditionis, & hoc probant argumento Homeri dicentis q aliqua pars exercitus Achiuorum vinum sibi emit permutatis quibusdam rebus vino: & ita permutatio dicitur emptio secundum Homerum. Sed diuersæ scholæ authores aliud sentiebant. Dicebant enim aliud emptionem, aliud permuta. quia in permutatione non potest parere, quæ res nomine pretij data est, & quæ data non est. Quòd autem vtraque videatur vendi, & loco pretij dari: hoc nulla ratio permittit. Sed Proculus dicebat permutationem esse speciem separatam ab emptione, & venditione, & eius sententia præualuit. Sed domine, quid videtur vobis de sententia Cassij & Sabini, quæ veteris authoritate philosophorum? Et respondet, q sententia Proculi melior est, & rationibus validioribus vtitur. h. d Fran.

h Item pretium. Dixit pretium debere certum esse: nunc dicit, q in numerata pecunia.

i Putabant. Sed malè, vt infra dicam.

k Poeta Homero. Nota argu. quod authoritates authorum, & philosophorum sunt in causis allegandæ. sic ff. de solu. l. si pater. §. nam & Aristoteles. & ff. de iudi. l. proponebatur. & ff. de statu homi. l. septimo. Sed interdum redarguuntur: vt hic & ff. de rerũ diui. l. in tantum. §. fina. & l. sed diui.

l Rebus. puta equis.

m His verbis. Scilicet Græcis, quæ legi nõ possunt. Accursius.

ADDITIO. Ab aliquo huius artis ignaro. Versus Homeri sunt in septimo Illiados, quorũ interpretatio hæc est, Affuit ex Lemno ratibus tunc copia vini. Cæsariæ insignes redimunt hinc vina Pelasgi. Pars dedit æs nitidum, ferrum pars altera, bubus Tergora diripiens hinc protulit, ille agit ipsos Ad naues tauros, hic bello corpora capta. Ægidius Perrinus. Vides igitur mentem text. optime pbari per istud Græcum. Græci

¶ Pro hac opinione facit illud Iust. li. j. Emi singulas res nõ pecunia, sed cõpensatiõe mercium Licurgus iussit, auriq; & argẽti vsum velut omnium scelerum materiã sustulit. Plutarchus timaie eũ ferreũ nũmum; percussisse. Aeg. Per.

Vide Budæũ i annot. ad Pãdectas. in l. j. ff. de cõ. empt. & Alciat. lib. præter. ij. hoc ipso titu.

¶ Et malè. nã hic nõ redarguitur dictum Homeri, sed Sabini in cõsulendo dictũ aliaq; Homeri authoritate reprehendit. Aeg. Per.

Græci enim pro vino dederunt aliqui æs, alij ferrum, alij coria, alij ipsos boues, alij mancipia.

a Scholæ. Singularis numeri est hic. Sic infra de mādato. §. is qui exequitur.

b Expediri. Id est, cognosci.

c Speciem ꝯtꝰ. Scilicet innominati. Nam nō habet nomē suum: vt ff. de rerum ꝑmut. l. j. §. itē empti. Sed quare dr̄ innominatus, cū ita curiale nomen habeat? Rńdet, quia illi ꝯtus sunt nominati, qui statim vt fiunt, pariunt actionem: vt ff. de pact. l. iuris gētiū. in princ. siue fiant consensu, vt vēditio: vt s. eo. i prin. siue re, vt mutuū, vt s. quib. modis re contrahi. obli. in princ. At permutatio nec ex pacto parit actionem, nec ex re: sed parit ex vtroque, scilicet postea dudum re interueniente ex pacto primo, vt subtiliter colligitur C. de rerū permutatione. l. ex placito. Et ex hoc contractu oritur actio præscriptis verbis: vt j. de actio. § actionū. & condictio ob causam: vt ff. de præscript. verb. l. naturalis. §. j.

Diuersæ scholæ [a] authores ꝯ sentiebāt: aliudque eē existimabāt ꝑmutationē rerū, aliud emptionē, & venditionē: alioqui nō posse rē expediri, [b] ꝑmutatis reb. q̄ videat res venisse, & q̄ pretij nomine data esse; nam vtrāque videri & venisse, & pretij nomine datam esse, rationem non pati. Sed Proculi sententia dicentis permutationem ꝓpriam esse speciem contractus [c] a venditione separatā, merito præualuit: cum & ipse alijs Homericis versib. † adiuuaretur, & validioribꝰ † rationibus argumentaretur, qđ & anteriores diui principes admiserunt: & in nostris Digestis [d] latius [e] significatur.

Absoluta venditione, rei venditæ commodū & periculū (licet res nōdū tradita sit) ad emptorem pertinet: modò neq; dolus neq; culpa venditoris interuenerit: aut periculū custodiæ vsq; ad traditionem venditor susceperit.

Cū aūt emptio, & vēditio ꝯtracta sit, (qđ effici diximus, [f] simulatq; de ꝑtio cōuenerit) cū sine scriptura res agit, periculum rei venditæ statim [g] ad emptorē pertinet: tametsi

ADDITIO. No. q sunt quidam ꝯtus nominati, & quidam innominati: de quibus in dicta l. iuris gentium. in prin. ff. de pact. in l. naturali per totum. ff. de præscrip. verb. & naturam talium contractuum habes in gl. vnde dixerunt quidam, q donatio erat ꝯtus innominatus: quia ex se non pariebat actionē, cum detur condictio ex l. si quis argentum. C. de dona. Christophorus.

d Digestis. Vt ff. eod. l. j. §. j. Accur.

e Latius. i. melius & aptius in ff. dicitur, quam hic.

Cum autem emptio. CASVS. In superiorib. dictū est, q emptio, & venditio ꝯhitur simulatq; de pretio conuenerit: licet adhuc res nō sit tradita, neq; pretiū solutū: & hoc si sine scriptura ꝯtā fuerit venditio. Si enim aliqua venditio ꝯhitur in scriptis, poterit tam emptor, quàm venditor impunè a ꝯtu recedere, donec totum fuerit completum. Cum igitur dicat legislator post ꝯtum completum periculum rei venditæ ad emptorem pertinere: apparet, q periculum rei venditæ pertinet ad emptorem postquam de pretio fuerit conuentum: completus aūt dr̄ ꝯtus, vt ex præcedentib. patet, quam cito de pretio conuentum est, quamuis emptori res tradita non fuerit, sed penes vēditorem perierit. vnde seruus si fuerit venditus, & ante quam emptori tradatur, sine dolo, & culpa venditoris penes venditorem decesserit, vel aliqua parte sui corporis læsus fuerit, emptori perit: & nihilominus necesse habebit venditori integrum pretiū restituere, si nondum pretium fuerit solutum. Idē ēt est, si ædes venditæ ante, quam tradant̄, totæ, vel aliqua ex parte sui incendio consumptæ fuerint, vel fundus venditus ante, quam tradat̄, vi fluminis totus, vel ex aliqua parte ablatus sit: vel inundatione, vel aliquo modo deterior sit factus: qa semper emptoris damnū erit. Quicquid. n. sine dolo. & culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est. periculum autem ad emptorem ptinet. Sed pone, q in re vendita ante, quā tradātur, aliquod lucrum cōtingit: puta res vendita, ꝑ alluuionem, vel aliquo alio mō longè melior est effecta, cuius erit lucrū? Et rńdet dñs Iusti. q emptoris: quia secundum naturam est, vt eum sequantur cōmoda, quē sequunt̄ incommoda. hoc dicit. Fran. de Are.

f Diximus. Supra eo. in prin.

g Statim. sed certè imò nō statim: sed nouem sunt necessaria. Primo q vēditio fiat non in scriptis, alias. i. si fiat in scriptis venditio, nō trāsit ad emptorē periculū, nisi mūdū eēt cōpletū: vt hic, & C. de fide instr. l. ꝯtus. & C. de pericu. & cōmo. rei vendi. l. cum inter. Item q fiat purè, aliàs nō perit emptori: licet secus si facta sit deterior: vt ff. de pericu. & com. rei ven. l. necessariò. §. quod si pendente. versic. sane si extat. Item q sit facta venditio in specie. nam si in genere, vt puta, vendo hominem: non perit emptori ante traditionem. vt ff. de peric. & cōmo. rei vend. l. cum qui. & l. quod si neq;. in glo. j. Item q sit certa species: quia si sub incertitudine sit vendita: licet sit species, non tñ spectabit semp periculum ad emptorem: puta vendo Stichum, aut Pamphilū primus. n. moritur periculo venditoris: vt ff. de ꝯhen. emp. l. si in emptione. §. si emptio. Item q alio modo pereat, quàm publicatione rei. nam tunc non perit emptori: vt ff. loc. l. si fundus. Item q nullum pactū sit insertum, q periculum venditorem respiciat. nam tunc non periret emptori: vt ff. eo. de peric. & cōmo. rei ven. l. si in venditione. in prin. & j. proxi. §. q si sugerit, &c. siue specialiter esset de casu fortuito dictum secundum B. siue generaliter secundum M. vt diximus. ff. si qui cau. l. sed & si quis. §. quæsitum. * Itē q venditor non fuerit in culpa, vel dolo, quare res pereat: vt j. prox. §. Item q non sit in mora. nam tūc qui vltimam fecit moram, sibi perit: vt ff. de peric. & com. rei venditæ. l. illud. & hoc est verum hoc casu. s. siue res peritura erat penes emptorē, siue non, ſm Io. vt ff. de leg. j. l. cum res. §. fi. licet M. distingueret et. ff. de rei ven. l. item si verberatū. §. fi. Item q nō sit res, q̄ degustationem desideret: vt vinum & zinziber, & similia. Nā tūc distinguit̄ an vendat̄ in specie: & tunc post degustationē est periculū emptoris, An in gñe: & tunc sunt duo necessaria, vt sit emptoris periculo, s. degustatio, & mensura siue pondus: & hoc ſm Ioā. & B. & Pla. vt ff. de peri. com. rei ven. l. j. in princi. & §. j. Sed Azo dicit, q in vino sit speciale, q statim facta vēditione, ēt ante degustationem sit emptoris periculū, si sit in specie venditio: vt ff. eo. de contrahen. emp. l. quod sæpe. §. in his. sed nunquid distinguetur periculum peremptionis a deterioratione vino vendito in mensura, vt in venditione conditionali diximus modo per l. ff. de peri. & com. rei ven. l. necessario. §. q si pendente. vt sic effusionis periculum ad venditorē, acoris & mucoris ad emptorem pertineat? Bul. ait q sic: quia hoc sub quadam condōne fit. s. si degustetur. Sed certe ipsemet mutauit consiliū postea & merito:

a Facit illud Pli. li. 33. quā rū feliciore æuo, cum res ipsæ ꝑmutabātur inter se: vt Troianis tpibꝰ Homero credi cōuenit. ita. n. vt opinor, cōmercia victꝰ gia inuēta, alios ferro emptitasse tradit. Seruꝰ in versu illo Georgi. Quis Milesia magno Vellera mutētur. sicait magno mutent̄ id est, magno ꝑtio ꝯparent̄. Aegi. Per.

† Ita apud Homerū legunt̄ in 6. Illiados, latinè sic. Iuppiter eripuit mirè hic ꝑcordia Glauco, Qui cū Tidide demens crepitātia mutat Arma sub æratis auro visēda corusco. Vel sic declara vltimū versum, vt apud Aristo. lib. 5. Ethic. c. 9 Proq; nouēcentū, pro ferro tradidit aurū. ibi eñ dicit̄ Glaucum arma aurea ꝑmutasse cum æreis, nō aūt ærea cū arma aureis emptitasse armis. Aegi. Per.

† Pro hac opinio. facit illud Iusti. li. 3. Emi singulas res nō pecunia, sed cōpensatiōe mercium Lycurgꝰ iussit: auriq; & argēti vsum velut oīum scelerum mātrē sustulit. Plutarchꝰ tñ ait eū ferreū nummū percussisse. Aegi. Per.

* Cautela tñ est, q maximi casus & terribiles exprimant̄ qa clausula gñalis nō sequēs nō nisi ad alios minores, vel æquales referr̄: vt in cle. ij. de ꝓcu. imò vbicūque qs tenet̄ de casib. intelligit̄ de cōsuetus & solitis & nō aliter per l. fistulā. §. fi. ff. eo. Ang.

adhuc ea res emptori tradita non sit. Itaq; a si homo mortuus sit, vel aliqua parte corporis læsus fuerit, aut ędes totę, vel aliqua ex parte incendio consumptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablatus sit, siue ēt inūdatione aquæ, aut arboribus turbine deiectis, lōgè minor, aut deterior esse cœperit: emptoris damnū est: cui necesse est, licet rē nō fuerit nactus, pretiū soluere. Quicquid.n. sine dolo, & lata * culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est. Sed & si post emptionē fundo aliquid per alluuionē accesserit: ad emptoris cōmodū ptinet. Nam & cōmodū eius esse debet, cuius periculū est. b Quòd si fugerit homo, q venijt, c aut surreptus fuerit, ita vt neq; dolus, neq; culpa d venditoris interuenerit: animaduertēdū e erit, an custodiā eius vsq; ad traditionē vēditor susceperit. f Sanè enim si susceperit: ad ipsius periculū is casus g pertinet. si nō susceperit, securus est. Idē & in cęteris animalibus, cæterisq; rebus intelligimus.

Annota, Quoties quis ideo tenet, qa actionē habet, eā cedēdo liberatur: aliòqui secus.

Vtique tamen vendicationē rei, & condictionē h exhiberi i debebit emptori: qa sanè qui rem nōdū ēptori tradidit, adhuc ipse dñs est. † Idem etiā est de furti, & damni k iniuriæ actione.

Etiam sub conditione potest emptio celebrari: & accidē talia contractus possunt in alterutrum ex contrahentibus celebrari. Aresi.

Emptio tam sub conditione, quàm purè, contrahi potest. Sub conditione, veluti, si Stichus intra certum diem tibi placuerit, l erit tibi em-

cito: quia aliud est in alia cōditione, quæ nō est in potestate vēditoris: aliud in hac quæ in potestate est: cū possit denūtiare emptori vt gustet & accipiat, aliàs potest effundere: vt ff. de peri. & cōmo. rei ven. l. j. in fi. Et sic indistinctè piculum ante mensurā est venditoris. Accur.

a Itaque. Nunc ponit exempla.

b Periculū est. Facit ff. de pericul. & cō. rei. ven. l. id qd. & de reg. iur. l. fm naturā. & 3. de leg. pa. tut. §. fin.

Quod si fugerit. CASVS. Dixi Iustiniano: Domine, supra dictū est quid iuris est, si res vēdita antequam tradatur penes venditorē deterior fiat, vel pereat: sed modo quæro, quid iuris sit, si seruus vēditus post cōpletam vēditionem, antequā tradat̃ fugerit vel surripiat̃: ad quē spectabit piculum istud fugæ? Et respon. dominus Iustin. dicēs q si sine dolo, & culpa venditoris fugerit, vel surreptus fuerit: animaduertēdū est primo, verum venditor aliquod fecerit pactū cū emptore, p quod in se recepit piculū fugæ, vel surreptionis: veluti si custodiam serui venditi in se susceperit vsque ad traditionem. Tunc enim periculum tā fugæ, quam surreptionis ad venditorem pertinebit: & de omni periculo contingente tenebitur. Aliqui autem dicunt, q etiam adstringitur p illud ad pretiū generale, si piculum contingat. Si autem nihil conuenerit inter emptorem, & venditorē tunc erit periculum emptoris. Sed qualiter poterit ei subueniri: cum non sit dominus serui: eo q seruus nō traditur, sed magis seruum illū a venditore possit petere vel rei vendicatione vel condictione furtiua? Et responderi potest ad hoc. q emptor aget contra venditorem ad hoc, quòd venditor cedat ei tam vendicationem, quam Condictionem furtiuam. Idem dicit, si damnum datum fuerit in seruo vendito post contractum perfectum: quia actionem legis Aquiliæ sibi competentem propter damnum in re datum post contractum tenetur venditor cedere emptori. hoc dicit. Franc.

c Venijt. Id est venditus est.

d Neque culpa. Etiam tali qualis in cōmodato gratia vtriusque partis contracto venit: vt ff. de peric. & commo. rei vend. l. custodiam & ff. commo. l. si vt certo. §. interdum.

e Animaduertendum. Id est distinguendum.

f Susceperit. quod pactum valet: vt hic. & ff. eod. de contrahen. empt. l. quod sæpe. §. si res. & ff. de peric. & commo. rei ven. l. j. §. j. Accur.

g Is casus. Etiam leuissima culpa contingens, fm Io. non vero fortuito: licet M. contra: vt C. de pig. act. l. quæ fortuitis.

h Condictionem. Scilicet furtiuam. quæ scilicet soli domino dabat̃: vt hic. & ff. de condic. furti. l. j.

i Exhibere. Sed cedēdo actiones istas. & hoc quando non fuit in culpa, aliàs non liberatur cedēdo: vt ff. Pro socio. l. de illo. in princip. quæ est contra.

k Et de dāni. Puta, si fuerit res vendita venditori subtracta, vel in ea datum sit damnū: vt in principio huius §. nam hęc actio damni iniuriæ damno dat̃: vt ff. ad legē Aquil. l. itē Mela. §. legis.

Emptio tā. CASVS. Quæsiui a legislatore: Dñe, vultis ne plura dicere de emptione, & vēditione? Et ipse respon. dicens: Frater adhuc præter prædicta, scire debes, quòd emptio tam purè, quam sub cōditione cōtrahi potest. Et ponit exemplum de emptione facta sub conditione: quia pura emptio omnibus manifesta est. Et est exemplum suum tale, si emptori dicat vēditor in hūc modum: Si Stichus intra certum diem, veluti hinc ad quindecim dies, tibi placuerit, erit tibi emptus pro decem: hæc est emptio sub conditione. hoc dicit. Et nota ad intellectum huius §. quòd cum tria sint in emptione, scilicet commercium, pretium, & res, duo prima non possunt conferri in arbitrium alterius contrahentium, hoc est emptoris: veluti, si dicat venditor emptori sic, Vendo tibi rem pro quanto volueris. Secus autem est, quando datur a venditore emptori optio in re ipsa: veluti cum conuentū est de pretio, & dicit venditor emptori sic. Si res tibi placeat hinc ad dies octo, sit tibi empta pro tot. Sed dicet aliquis, semper intra terminum illum potest emptor dicere, q res sibi non placet: & ita in potestate emptoris erit, verum contractus valeat. necne. Certè verum est, quòd per obliquum, & implicitè est hoc in potestate sua, sed directè non, neque expressè. Expressa enim nocent, non expressa non nocent. Franciscus.

l Placuerit. Sed videtur q in alterius contrahentiū arbitrium conferatur emptio, quod esse nō potest: vt C. eo. de contrahē. empt. l. in vendentis, vel ementis. & ff. eo. de cōtrahē. emp. l. quod sæpe. §. j. quæ sunt cōtraria. Sed dic rē ipsam hic cōferri in arbitriū emptori. Aliud si cōmerciū, vt sit tibi empta si vis, vel pretium

Vel ab eo die in antea petere pēsionē vasis. Et hoc verū quādo est appositum tempus ad mēsurādum, alias debet cōseruare donec vasa erunt sibi necessaria. & hęc procedūt in vino: secus aūt in alijs rebus qapp hoc eētū di nō poterunt. Angel.

* Lata nō est in aliquibus codicib⁹.

t Porro vindicat rē nemo potest nisi qui eius dominus est l. in rē actio. ff. de rei vendica.

Emptio an possit i alterius contrahētium arbitrium cōferri.

pro quātovoles, vt dictis legibus cōtrarijs. ¹ Item opponit. hęc venditio, q. hic fit non videtur conditionalis: vt ff. eo. de contrahen. empt. l. iij. quæ est contra. Sed certè ibi fuit empta purè, sed resolutio debebat sub cōditione fieri, at hic sub cōditione facta fuit: vn de nō potest impleri, nisi impleta conditione: vt ff. e. l. hęc venditio in prin.

a Aureis tot. Puta decem.

Loca sacra. CASVS. Quæsiui a Iustini. verum possum emere loca sacra, vel religiosa? Et respon. dicens, q loca sacra & religiosa cuiusmodi sunt, iter, forum, & basilica frustra qs emit. & hoc verum est de publicis, quæ publico vsui destinata sūt, cuiusmodi sunt forū, & basilica. secus autē est in rebus, quæ sunt in patrimonio publico, vt cœmeteriorum. Et hoc est verū, si sciēs quis huiusmodi res emerit: si aūt quis ignorans emerit decept⁹ à venditore, credens ea prophana, vel priuata: tunc sibi competit actio contra venditorē ad interesse. Idem iuris est, si hominem liberum deceptus a venditore pro seruo emerit. h. d. Franciscus. Aret.

¹ Tu dic q omnia ista sunt de substātia cōtractus q in voluntatē alteri⁹ cōtrahentiū cōmitti nō pōt, et pverba importātia arbitriū boni viri. hic aūt non substātia, sed accidens, vel qualitas committit. Ange.

† Facit ad totum istū §. c. de iure. cū glo. fi. extra. de iure pa. & ea. j. cum gl. j. de re it. & vene. san.

† Secus si ignorās, quia tenet cōtract⁹, nō vt consequatur rē venditā, sed interesse. & l. & liberi. ff. eo. & si venditor ignorat: soluit p̄tium tantū. si sciēt: soluit interesse totale. l. emptorē. in fi. & glo. fina. ff. de act. empt. Aegi. Per.

† Sic ff. locati. & conducti.

² Mādat. super ³. commis. glo. i.

³ Mādat. in glo. Facul. §. tamē, in ver. & quod,

ptus aureis tot. a

Emēs ignoranter rem, q̄ non est in commercio, habet cōtra venditorem actionē ex empto ad interesse, Aret.

Loca † sacra, b vel religiosa, itē publica, (veluti forū, basilicā) frustra quis sciēs † emit. q tñ si pro prophanis, vel priuatis c deceptus a vēditore qs emerit: habebit actionē ex empto, q d nō habere ei liceat: vt cōsequatur quod sua interest, eū deceptum non esse. Idem iuris est, si hominem liberum pro seruo emerit. e

TITVLVS XXV.

DE LOCATIONE & conductione. †

Sicut emptio, & venditio solo cōsensu simul atq; de p̄tio conuenit pficitur: ita locatio, & conductio quā primū merces cōstituta est: quę vsq; adeò emptioni similis est, vt eisdē regulis cōstet: idcirco si locationi incerta merces interuenerit, a contrahētibus tamen postea certificanda, non propriè est locatio, sed innominatus contractus.

Locatio, f & cōductio p xima est g emptioni, & venditioni, ijsdēq; iuris regulis cōsistit. ¹ Nā vt emptio, & vēditio ita cōtrahit, si de p̄tio h cōuenerit: sic & locatio, & cōductio ita cōtrahi intelligit, si merces i cōstituta sit. & cōpetit locatori quidē locati k actio, cōductori verò conducti. Et q supradiximus, l si alieno arbitrio m p̄tium promissū fuerit: eadem & de locatione, & conductione dicta esse intelligimus, si alieno arbitrio merces promissa fuerit. Qua de causa, n si fulloni o polienda,

b Loca sacra. Quæ sint ista, habes j. de rer. diui. §. flumina. & §. nullus. & §. religiosum.

c Priuatis. Redde singula singulis. nam priuata contraria est publicę, prophana sacræ, & religiosæ. ² & facit ff. eod. de contrahend. empt. l. & liberi. & l. quia. & l. liberi. Accur.

d Quòd. id est, quia.

e Emerit. Ignorans: vt ff. de contrahen. empti. l. liberi hominis.

DE LOCATIONE ET conductione.

Text. continuat titul. Quia locatio est similis emptioni: vt in tex. & ff. eo. l. i. ideo post emptionem sequitur videre de locatione. Aret.

Locatio. Totus iste tit. diuidit in v. partes. Primo ponit quòd iste cōtractus habet similitudinem cū contractu empt. Secundo illud per exēpla declarat. Tertio, quid veniat in isto contractu. Quarto ad quid tenetur conductor. Quinto, an iste cōtractus trāseat ad hæredem. Secunda ibi, Nam vt emptio. Tertia ibi, In §. conductor. Quarta ibi, Qui pro vsu. Quinta ibi, in fi. Mortuo.

CASVS. Quæsiui a Iustin. Quæ esset natura locationis & cōductionis? Et respō. dicens, q proxima est emptioni, & venditioni. Eisdē enim regulis cōsistunt isti duo cōtractus. nā sicut emptio, & venditio contrahunt, simul atq; de pretio cōuenerit: ita locatio, & cōductio, eū certa merces, i. pretiū fuerit inter eos cōstitutū contrahit. & sicut in præcedenti contractu actio ex empto dat emptori, & actio ex vendito datur venditori: sic in isto contractu actio ex locato datur locatori, & actio ex conducto datur conductori, & dicit q locatio, & conductio proxima est emptioni, id est, vicina quo ad tractatum, & quo ad sententiā. sed domine, satis vidi, quòd isti duo contractus consistunt ijsdem regulis. habetisne plura exempla? Dicit q sic: quia sicut si vendidero rem pro pretio, quod Petro iustum visum fuerit, si pretium definiuerit Petrus, valet cōtractus. si autē nō fuerit arbitratus, quod sit iustum pretium, non valet cōtractus: vt s. titu. proximo dictum est: sic est in contractu locationis, & conductionis: quòd si aliquis domum suam locauerit alicui, pro quanto Petrus æstimauerit, si Petrus æstimationem definiuerit, valet contractus, si non definiuerit, nō valet contractus. h. d. Franc. de Aret.

f Locatio. Sic ff. eo. l. ij. Accur.

g Proxima ē. Quo ad tractatum, & quo ad sententiam.

h Si de pretio. Vt s. tit. j. §. pretiū aūt.

i Si merces. s. certa, & in pecunia numerata: vt ff. de posi. l. j. §. si quis seruū. & ff. de præsc. ver. l. naturalis. §. at cū dotē. Vnde partiarius colonus, qui partem domino reddit fructuū, impropriè dicit cōductor, imò socius magis: vt ff. eo. l. si merces. §. vis maior. Accur.

ADDITIO. Et ideo emptor cogetur stare tali colono, quod nota pro limitatione no. in l. emptorē. C. eodem. Angelus.

k Locatori quidem locati. Sicut venditori ex vendito, emptori ex empto actio competit: vt s. titu. j. §. sed & certum esse pretium. in fin.

l Supra diximus. Vt s. ti. j. §. sed & certum esse. Accu.

m Arbitrio. ff. eo. l. si merces. j. respon.

Qua de causa. CASVS. Versic. iste non refert ad versic. proximè dictum, & præcedentem: sed ad illud quod dictum est in prin. tit. quia sicut emptio, & venditio contrahitur, quam cito de pretio conuenitur. scilicet, certæ pecuniæ: ita si i pecunia numerata fuerat merces cōstituta, cōtrahitur locatio, & conductio: qua de cā si in pecunia numerata nō fuerit certa, mihi vel cōstituta, nō valet cōtractus locationis, & conductionis. Pone ergo, q tradidero vestes meas poliēdas, nulla certa mercede cōstituta, dicit ne cōtractus locationis, & conductionis? Et rñ. q non. Qualiter ergo agetur inter me, & ipsum, cū non possit agi locati, & conducti? Et resp. dicens, q agetur præsc. ver. h. d. Franc.

n Qua de causa. Quia dixi certum debere pretium interuenire.

o Si fulloni. Est aūt fullo qui lauat, siue tingit, siue polit.

vers. Non nunquā quod, pro quia.

† Multas tamen esse iuris regulas, q non possunt veri que cōtractui cōueniri, annotauit hoc loco Fra. Baldui. tu illum videto.

Alias pmissum

Colonus partiari⁹ nō est cōductor.

Fullo.

curandave, aut sarcinatori a sarcienda vestiméta quis dederit nulla statim mercede constituta, sed postea b tantũ daturus, quãtũ iter eos cõuenerit: nõ propriè locatio, & cóductio cõtrahi intelligit, sed eo nomine c actio pscriptis verbis d datur.

Locatæ rei merces in numerata pecunia cõsisterẽ debet: aliòqui si in specie consistat, non locatio quidẽ, sed innominatus cõtractus est, ex quo præscriptis verbis actio oritur.

Præterea sicut vulgò quærebatur, e an pmutatis rebus emptio, & venditio contraheretur: ita quæri solebat de locatione, & conductione, si fortè rem aliquam vtendam siue fruendã tibi aliquis dederit, & inuicem a te vtendã, siue fruendã aliã rẽ acceperit. Et placuit nõ esse locationẽ, & ꝯductionẽ, sed propriũ genus cõtractus: veluti, si cùm vnum bouẽ quis haberet, & vicinus eius vnũ, placuerit iter eos, vt per denos dies inuicẽ boues cõmodarent, f vt opus facerent, & apud alterum, alterius bos perierit: g neq; locati, neque conducti, neq; commodati competit actio: qa non fuit h commodatũ gratuitum: verum præscriptis verbis i agendum est.

Emphyteusis constitutio (id est, cũ prædiũ perpetuò fruendũ annua pensione constituta cuipiã cõceditur) neq; venditio, neque locatio est: sed propriã contractus speciẽ parit: in qua si de rei periculo nihil inter contrahẽtes actum sit, totius rei interitus ad dominum, particularis verò ad emphyteutam spectat.

Adeò aũt k aliquã l familiaritatem inter se videntur habere emptio, & venditio, m item locatio, & conductio: n vt in quibusdam causis quæri-

polit. Accursius.

Sarcinator.

a Sarcinatori. Sarcinator est, qui fracta vestiméta resarcit: vt dicemus j. man. in fi. & proprius dixisset sartor, secundum aliquos, a sarcio, sarcis.

ADDITIO. Tamen etiã bene stat sarcinator, & dicitur a sarcina: & est propriè ille, qui plurimũ vestium sumit, & aliqñ ponit pro sutore: vt hic.

b Postea. Nota, postea. nã prius re non secuta, i. nondũ tradita ad reaptandũ, actio non daret: vt C. de rerũ permu. l. ex placito.

c Nomine. Quasi ex nouo contractu nominato: vt ff. de præscrip. ver. l. j.

d Præscriptis verbis. j. man. §. fin. cõtra. sed distingue, aut certa merces interuenit, & tũc agit locati: vt i eodé. in princip aut incerta: & tunc præscriptis verbis agit, vt hic: aut nulla, & tũc est mandatum: vt ff. de præscriptis verbis. l. si tibi polienda. & in contrario.

Merces quãdoq; est certa, quãdoq; incerta: quãdoq; nulla.

ADDITIO. Intellige si res erat solita locari. aliàs secus: vt l. naturalis. §. at cum do. ff. de præscrip. verb. Ang.

Præterea sicut. CASVS. Dixi Iustin. Domine, bene perpendi per exempla superiora, ꝙ isti duo contractus scilicet empt. & vend. loc & conduct. magnã habent adinuicẽ familiaritatem, siue conuenientiam: quid amodo super illis ostendere proponitis? Frater, dicit ipse, adhuc illud tibi propono ostẽdere in alio exemplo, sicut enim dictũ fuit in præced. ꝙ apud veteres dubitabatur, vtrũ empt. & ven. possit esse in permutatione, & dictum fuit ꝙ non: ita solebat quæri de loc. & conduct. vtrum posset fieri in rerũ permutatione. & dicit ꝙ non, sed est proprium genus cõtractus. Pone enim ꝙ ita conuenerit inter me, & te, ꝙ si ego nõ haberem nisi vnum bouem, & tu similiter vnum, ꝙ tu haberes bouẽ meũ ad arandum vna cum tuo per duos dies, & ego tuũ haberem postea ad arandũ per alios duos dies, & bos meus apud te tua culpa perierit, quę actio mihi competit contra te? non actio emp. & vẽd. quia non est certum pretium conuentũ inter nos, neque loca. & conduct. quia non est certa merces constituta inter nos. neque commodati, non enim erat gratuitum. Quid ergo erit? Et respon. ꝙ præscriptis verbis est agendum. hoc dicit. Franc. de Aret.

e Vulgò quærebatur. Supra. tit. j. §. item precium.

f Commodarent. Impropriè ponitur, vt sequitur.

g Bos perierit. Sua culpa, aliàs non tenetur, cum vtriusque gratia contractum fit: vt hic, & ff. de præscript. verb. l si gratuitam. §. si margaritas. & ff. commo. l. si vt certo. §. nunc videndum.

h Quia non fuit. Bona ratio: vt §. quib. mod. re contrahi. oblig. §. commodata.

i Præscriptis verbis. Quæ cõpetit ex cõtractibus tribus innominatis, do vt des, facio vt facias, do vt facias: vt ff. de præscr. verb. l. naturalis. §. j. ij. & iij. aliàs dat ex pactis incontinenti appositis: vt C. de re, permu. l. rebus. aliàs dat qñ dubiũ é de noie contractus: vt ff. de præsc. verb. l. j. §. fi. & l. ij iij. & iiij.

Præscriptis verbis agitur tripliciter.

Hoc verũ si sup accidentalibus apponatur: secus si sup substantialibus. vt l. pactũ. ff. de contrahen. emp. Ang.

Adeo auté. CASVS. Dixi Iustin. Domine per exempla supradicta perpendi, quòd est maxima familiaritas inter cõtractũ istũ, & præcedentẽ. quid plura? Frater, adhuc maior familiaritas potest patere in isto casu, in quo dubitatur, an sit cõtractus loca. & conduc. vel contra empt. & vendi. Pone ergo, quòd ego tradiderim alicui sub annuo censu aliquod prædiũ de meis fruendum: dicens, ꝙ quandiu pensio prædij domino pdij, vel eius hæredi solueretur, non liceret domino, neque eius hæredi, cõductori, neque eius hæredi, vel ei cui cõductor, hæresve eius prædium vendiderit, aliove modo alienauerit auferre. de contractu tali dubitabatur apud antiquos, vtrũ esset cõtractus empt. & vend. eo, ꝙ conductori non potest dominus auferre prædiũ, quãdiu pensio fuerit soluta. rursum potest iste contractus sapere naturã loca. & conducti, eo ꝙ quolibet anno soluitur certa pensio. super hoc dubitauerũt antiqui vsque ad tempora christianissimi Zenonis, qui dicebat contractũ istũ nec esse empt. & vẽd. neq; loca. & cõduc. sed cõtractũ emphyteuticũ, qui dicitur proprius contractus & suam propriã habet naturam. Sed pone ꝙ tanta fuerit sterilitas in prædio sibi dato in emphyteusim perpetuã, ita ꝙ conductor nihil possit de fructibus illius prędij suscipere, cuius erit detrimentum, vel domini conductoris, vel illius emphyteutæ? Et respon. Iustin. ꝙ Zeno ita ordinauit in illo contractu, ꝙ si aliqua cõuẽtio facta est inter ipsum, qui prædia dedit i emphyteusim, & emphyteutam, ꝙ conuentio illi obseruet: si auté nihil conuenerit inter eos, aut est periculum totale: & tunc detrimentũ illud pertinet ad dominũ, ita ꝙ non teneatur emphyteuta pro tempore illo sibi reddere pensionem. aut est particulare detrimentũ: & tunc erit periculum emphyteutæ. h. d. Franc.

k Adeo autem. Quia ijsdem regulis, & constitutionibus consistunt: multa ergo habent inter se cõmunia.

l Aliquam. Aliàs non est in litera aliquam.

m Et venditio. Scilicet ex parte.

n Et conductio. Scilicet ex alia.

Verum

soleat, vtrum emptio, a & venditio contrahatur, an locatio, b & conductio. vt ecce de prædijs, quæ perpetuo c † quibusdam fruenda traduntur, † idest, vt quandiu pēsio, d siue reddit[9] e pro his domino præstetur, neq; ipsi conductori, neq; hęredi ei[9], cui ve conductor, hæresve eius id prædium vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, aliove quocunque modo alienauerit, f auferre liceat. g Sed talis cōtractus: quia īter veteres dubitabaẗ, & a quibusdā locatio, a qbusdā vēditio existimabatur: lex Zenoniana h lata ē, quæ emphyteuseos i † contractus propriam k statuit naturam, neque ad locationē, l neq; ad vendiżionē m inclinantem, sed suis pactionibus fulciendam. & siquidē aliquid pactū fuerit, hoc ita obtinere, ac si naturalis n esset contractus: sin autē nihil de piculo rei fuerit pactum: tunc, si quidē totius rei interitus accesserit, ad dñm o sup hoc redundare periculū: sin autem particularis, p ad emphyteuticariū huiusmodi damnū venire. † quo iure vtimur. q

Conuentio vt ex artificis materia opus fiat mercede certa cōstituta, vēditio est: q si ex conductoris materia, locatio est.

Item quæritur, si cum aurifice Titius conuenerit, vt is ex auro suo r certi ponderis, certæque formę s annulos ei faceret, & acciperet (verbi

a Vtrum emptio. Quod videbatur, cū talis datio alienatio sit: vt in Auth. de nō alie. §. alienationis. col. ij: quod locatio non facit: vt ff. eo. l. non solet. Accur.
b An locatio. Quod videbatur, cum mercedem soluere teneretur.
c Perpetuo. Aliter accipit. ff. p soc. l. i.
d Pēsio. In pecunia.
e Reddit[9]. In specie.
f Alienauerit. Cū multi sint modi alienandi: vt ff. de pub. l. iij. iiij. v. & vj.
g Auferre liceat. Interdū autē daẗ ad certū tēpus, interdū in tertiam personā, vel generationē, cū omnia pacta sup hoc contractu habita valeāt: vt ī. proxi. §. sed ecclesia dat in emphyteusim usque ad tertiā generationem tantū: vt in Auth. de non alie. colla. ij. §. emphyteusim. Vel vt puto, etiā in ppetuū dabit, vt qlibet priuatus, vt hic & in Authē. de alie. & emph. §. licentiam. col. ix. Accur.

ADDITIO. Tu dic de iure canonico cui stādū est, q aut fit sine solēnitate, de qua habeẗ xij. q. ij. sine exceptione. & in c. j. de reb. eccle. nō alie. in vj. & I c. nulli extra. eo. tit. & tūc nō valet vllo mō: aut fit cū dicta solēnitāte, & valet: & ad oēs ēt extraneos trāsibit. An. Pro qbus, & alijs huc ptinētib[9] vide Mādos. sup signa. grę. ti. si i euidētē.
h Lex Zenoniana. Vt C. de iur. emph. l. j.
i Emphyteuseos. Emphy. Græcè, Latinè dicitur melioratio, hoc ideo: quia olim tantum sterilia dabanẗ, vt meliorarenẗ: sed hodie non tantū sterilia danẗ, sed etiā fertilia, nisi in ecclesia quæ dat sola ea, quæ congrua videtur œconomo, & alijs gubernatoribus ecclesiæ. sic C. de sa. san. eccl. auth. ppetue quoq;. Accur.
k Propriā. Agiẗ ergo condictione ex lege ad omnia obseruanda, quæ cōueniunt. † Sed nunqd emphytheuta potest alij dare in emphyteusim? Rñd. sic, vt in hoc §. in Auth. de nō alie. aut pmu. §. alienationis. colla. ij. Itē nūquid illud vtile dominiū, quod solū habet trāsferre in eū? Rñ. sic, cum rei vēdicatio vtilis sibi deẗ, vt ff. si ager vec. l. j. & iij. Sed qualiter ager primus emphyteuta cōtra fm, vt eū expellat? Rñ. rei vendicatione, quæ licet de iure sibi nō cōpetat, exceptio tñ opponi nō pōt: q̄a replicateẗ: & sic nō dñs dominū vincit: vt: C. de transac. l. vbi. vbi de facto tñ agit, & vincit. & ff. de except. rei iu. l. siquis. Vel vetus ager pscriptis verbis. vel dic ex lege Zenonis ad mercedem.
l Neq; ad locationē. Imò differt in septē. Nā hic ēt in specie pstatur pēsio, sed ibi in pecunia tantū, vt supra scripsimus. Item hic possidet naturaliter, sicut fructuarius: vt ff. de acqui. pos. l. naturaliter. sed cōductor nō, vt C. cōmu. de vsuca. l. j. Itē hic habet dominiū vtile, sed cōductor nō: vt ff. e. l. nō solet. † Itē hic cōtract[9] fit in immobilibus tantū, ille etiā in mobilibus. vt in Auth. de alie. & emph. §. licentiā. col. ix. Item agiẗ hic condictione ex lege: ibi. ex conducto. Item hic contractus iuris ciuilis est, ille naturalis. vt hic dicitur. Item est hic in scriptura, ille etiā sine ea: vt C. de iure emphy. l. j. & ī. de oblig. ex consensu. vt ī. eo. in princi:
m Neque ad venditionem. Quia hic pensio præstaẗ, ibi, res libere trāsit. Item ob hoc res reuocatur, sed ab emptore, non p venditorem: vt C. de rei vend. l. inciuile. Itē hic vtile transit dominiū, ibi directū: vt ī. de rer. diuisi. §. per traditionem.
n Naturalis. Idest, iuris gētium, quod naturali ratione est inductū: vt ī. de iu. natu. §. quod verò. hic enim est de iure ciuili, vt & alij: vt ī. de actio. §. constituta pecunia.
o Ad dominū. Vt pensionem non habeat. Accur.
p Particularis. Id ē medietatis, vel minus, fm M. & Ioan. Arg. ff. de vsufru. l. etiam. & de ver. sig. l. nomen filiarum. §. portionis. & ff. de dam. Infec. l. inter quos. §. damni. & de contrahen. emp. l. domum. Nos dicimus, si aliquid etiā parū remansit, damnū emphyteutę esse arg. huius §. & C. eo. l. j. De hoc dāẗur tales versus. Res perijt tota: tunc nil dabit ēphyteota. Si p parte perit, nō ita liber erit.
q Vtimur. Sunt & duo alia naturalia siue tacita pacta in hoc cōtractu, vt de reijciēdo ēphyteuta, si nō soluerit pēsionē p trienniū: vt C. eo. l. ij. §. j. & in Auth. de nō ali. §. scire. col. ij. Itē & si velit ēphyteuta vēdere, q dño primo denuntiare debet: vt C. eo. l. fi. §. i. Acc.
ADDITIO. Quod dictū est emphyteutā posse expelli nō soluta pēsione p trienniū. verū est in emphyteuta priuati: qm̄ emphyteuta ecclesiæ cessans p bienniū in solutiōe expelli pōt. Auth. qui rē. C. de sac. san. eccl. & no. C. de iur. emphy. l. ij. in gl. repellere. & extra. de loca. c. potuit. & in Auth. de nō alie. §. scire in gl. hominū. col. ij. Sed in simplici colono indistinctè bienniū expectatur: vt ff. de loca. l. quæro. §. inter locatorem.
Item quæriẗ. CASVS. Per exēpla superiora vidistis familiaritaté inter istos cōtractus, adhuc est familiaritas mirabilis in exēplo seq. verbi gratia, cōueni cū quodā aurifice, vt de suo argento mihi faceret scyphū certæ formæ, certiq; pōderis: quæriẗ modo vtrū inter me & ipsum videatur emp. & ven. vel lo. & cōdu. Cassius dicit, q in casu quantū ad materiā est emp. & vē. quantū vero ad operā est cōd. & lo. Iusti. aūt dicit, q magis placet sibi, q ex toto sit emp. & ven. q̄a perinde est, ac si auri faber scyphum de argēto suo fecisset: & postea mihi factū vēdidisset. Sed pone, q conueni cum auri fabro, vt de meo argēto mihi scyphū certi ponderis certæq; formę & mēsuræ faceret: qd iuris in isto casu? Et cñ. Iusti. q nō dubiū, quin sit locatio & cōduc.
r Suo. Scilicet, artificis.
s Formæ. i. demonstratæ: sed quid si certa non est mate-

Sic exponit gl. x. q. ij. i §. perpetua. quę ponit quot modis accipitur hęc dictio ppetuo, pro qua dictiōe vide Mandos. in superscrip. glo. Facul. in ver. ad ppetuā, & §. volētis, in ver. ppetuo.
† Huiusmodi agri si publici ciuitatū sunt, vectigales a iurisconsulto dicunẗ in l. j. ff. si ager vecti. vel emphy.
Emphyteusis daẗ ad varia tempora.
† Cōcor. cum hoc tex. c. vlt. cū gl. j in princ. extra. eo. tit.
Emphyteusis vnde diciẗ.
† Imò oriẗ quædam actio spālis quę vocatur actio emphyteusis fm Bart. ī l. j. ff. de condi. ex leg. & Angel. hic.
Dñs vinciẗ à non domino.
Emphyteusis a locatione † septē differt.
† Nisi cōduxisset ad nō mo

dicum tēpus: vt ff. si ager vecti. per lo an. Fab.
Emphyteutica res si pereat, cui[9] erit damnum.
† Colonus tamē pp sterilitatē min[9] pēdit, etiā si substantiā rei integrā habeat. l. licet. C. de loca. q tñ ratio sterilitatis in Colono habenda sit licet colligere ex l. si merces. §. vis maior & ex l. ex cōduc. §. j. ff. loca.
Emphyteusis duo tacita pacta continet.

materia demonstrata? Respond. non interest: vt ff. de contrahen. emp. l. conuenerit. & l. Sabinus. Vel facies punctum in dictione suo.

Conductor autem omnia. CASVS. Dicit dñs Iusti. q conductor omnia, secundum quod conuentu in conuentione, facere debet: si aūt aliquid esset omissum, ita q in cōductione de eo nihil esset actum: vt tamē inter eos debet illud qd fuit omissum ex bono, & æquo pstari: puta si conductor in mora fuerit soluendæ pensionis. Nam licet de vsuris nihil actum fuerit, tenetur tñ ad vsuras, & ecōuerso, licet nihil actū fuerit de ostijs reficiendis, nihilominus adhuc tenetur locator, & hoc vult dicere litera præsens.

a Legem. id est, pacta: vt ff. depos. l. j. §. si cōueniat. Accur.

b Ex bono, & æquo. Vt vsuras post moram: vt C. eod. l. præses. Idem ecō, nam cōductor agit vt domus & ostia sibi reparent: vt ff. eo. l. ex conducto. in princip.

Qui pro vsu vestimentorum. CASVS. Quidā cōcessit mihi iumentū suum, aut vestimentum suum aut argentum vtendum pro certa mercede, quæritur qualem custodiam in ista re mihi concessa pstare teneat? Et rñ. Iusti. q talem diligentiam teneor præstare, qualem paterfam. diligens præstaturus esset. & ita expone, diligentissimus. i. diligens. & hoc est: quia vtriusque gratia celebratur contractus. hoc dicit. Franc.

gratia) decē aureos: vtrū emptio & vēditio, an locatio & cōductio cōhi videat? Cassius ait, materię qdē emptionē & vēditionē cōhi, opæ aūt locationē & cōductionē. Sed placuit tñ emptionē & vēditionē cōhi. Quod si suū aurū Titius dederit, mercede pro opera cōstituta: dubium non est, quin locatio, & conductio sit.

Quæ partiū expressa cōuentione pmissæ fuerint, necnon & quæ ex bono, & æquo præstari debent, (licet de ijs conuentum non sit) hæc in contractu seruanda sunt.

Cōductor aūt omnia secundū legem [a] cōductionis facere debet: &, siquid in lege prætermissum fuerit, id ex bono, & æquo [b] præstare.

Conductor de leui culpa tenetur. Aretinus.

Qui pro vsu, aut vestimentorum, aut argenti, aut iumenti mercedem aut dedit, aut pmisit: ab eo custodia talis desideratur, qualem diligentissimus [c] paterfamilias suis rebus adhibet: quā si præstiterit, & aliquo casu fortuito eā rē amiserit, [d] de restituēda ea nō tenebit.

Cōtractus locationis ad hæredes trāsit cōductoris. Aret.

Mortuo cōductore [e] intra tpa cōductionis, hęres eius eodē iure in conductione succedit. [f]

TITVLVS XXVI.
DE SOCIETATE. †

Et omniū bonorū, & certę negotiationis coiri pōt societas: in qua quæ circa lucrū aut damnum pacta sunt, seruari oportet: quod si nihil cōuentum sit, æquas partes & in lucro, & in damno inuicē referre decet. in hæc tamen socij paciscī queunt, vt alteri plus lucri, alteri plus damni obueniat: quinimo & quòd vnus lucri partem ferat, de damno vero non teneatur.

Annota. Id lucrū dici quod omni dāno deducto superest.

Ocietatem coire solemus, aut

c Diligentissimus. Id est, diligens. sic exponit ff. eo. l. si merces. §. qui columnam. nam cum vtriusq; gratia fiat locatio, non venit exactissima diligentia: vt ff. cō. l. si vt certo. §. nunc videndū. Alij pprie ponunt, & dicunt speciale in his rebus, quæ facilè possunt frāgi.

ADDITIO. Et hæc vltima vi communior: & rō diuersitatis fundatur super facili harum rerum fragilitate: ideoque diligentior cura est adhibenda. c. vbi periculum. de elect. in vj. Christoph.

v Et hæc vera vbi eius vsusfruct⁹ cōstituit. secus si fructus vsq; ad certū tps vendant. vel locentur: vt hic per doct.

d Amiserit. Vel damnum datum sit, quod præuideri non poterat: vt ff. eo. l. sed & de damno.

Mortuo conductore. CASVS. Quæsiui a Iusti. sic, Quidam conduxit sibi hospitium, intra tpa conductionis decessit cōductor, & successit hæres eius in cōductione: poteritne alteri domū locare? Et rñ. Iusti. q sic, quod intellige, iure loca & conduc. non autem iure societatis. h. d. vsque ad finem.

e Conductore. Proprietatis, secus in vsufructu: vt C. de vsufru. l. si domina. Vel dic vt ibi, & de iure do. l. si socius. in fine.

f Succedit. Vt C. eo. l. viam. sed an moriēte scholari, vel recedente, substituere pōt? Rñ. sic de iure cōductionis, sed rō societatis phibet, q pualet vbi certa psona eligit: vt j. tit. j. §. soluitur.

DE SOCIETATE.

Iste tit. sic continuat. Dictū ē suprà de qbusdā cōtractibus, q fiūt cōsensu: verū q societas est ēt cōtractus, q fit cōsensu, vt patet supra, de obli. ex cōsensu. §. i. ideo sequit titu. de societate: vñ dicit hic Accu. Est aūt societas (vt ait Marcus Tulli⁹) duorū pluriūve cōuētio honestè [g] cōtracta ad vberiorem quæstum, & commodiorē vsum. Accur.

Cōtinuatio.

† Sic ff. pro socio.

g Nā malorū non est societas. l. si a reo § id q. d. ff. d fideiu. ergo si e inhonesta dr cōiuratio vt la l. cōuenticulū. C. de episc. & cle. ab historicis cōiuratio vocatur. Aegi. Per. Vruino.

Societatē. Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit in quibus rebus possit contrahi societas. Secundo quæ partes possunt esse in lucro, & damno, & si non fuerint a partibus expressæ, quæ intelliguntur. Tertio quādo societas, & quomodo finitur. Quarto ad quid socius tenetur. Secunda ibi, Et quidem. Tertia ibi, Manet autem. Quarta ibi, Socius socio. CASVS. Dixi Iustinian. Domine, bene perpendi Per supradicta, quod iam de societate estis tractaturus. pro Deo qualiter contrahitur societas? Et respondet dominus Iustinianus, q solemus contrahere societatem omnium bonorum, quam Gręci cœnopraxian appellabant: aut vnius negotiationis, veluti vini, olei, frumenti vendendi, & emendi: & tunc æqualiter participabunt lucrum, & damnum. si autem super partibus lucri aut damni aliquid statuerint: tunc quod inter eos conuenit, seruabunt. Sed quid dices de tali conuentione, vt ad Titium duæ partes lucri pertineant, damni verò tertia, ad Seium verò duæ partes damni, tertia verò lucri, valet ne ista conuentio: & dicitur quòd sic. Quintus tamen Mutius dicebat, q talis conuentio erat contra naturam societatis, & quòd non valebat. Seruius autem Sulpitius dicit, quòd talis pactio valeat. quod iure conuentionis intelligi potest etiam ita cōtrahi, quòd vnus pecuniam conferat, alius autem nihil; lucrum tamen inter eos communicabunt: qa sæpe alicuius prudentia, vel opera pecunię præualet. Sed quid si ita fuerint pacti inter se, quod vnus habeat

habeat partem lucri, partem aũt damni non ferat. vaa let ne pactum tale in societate? Dicit Seruius q̃ sic, ita tñ q̃ si sit in vna re lucrum, in alia damnum, debet fieri compensatio lucri cum damno: & illud solum, q̃ superest, dicitur lucrum. hoc dicit.

stria, quam alter: vt ff. eod. l. si non fuerit in prin. ibi: si verò placuerit. ſm Azo. cum societas sit fraternitatis ius: vt ff. eo. l. verum. in fi. j. rñſ. Ioã. ꝫ. & subaudit in l. illa. si non fuerint maximæ. Alij idem, quod Ioã. sed tali ratione, quia iure conuentionis valent, nõ societatis. ff. de pollicit. l. j. §. si conuenerit. Accur.

totorũ [a] bonorũ, quam Græci specialiter κοινοπραξίαν, appellant: aut vni[b] alicuius negotiationis, veluti mãcipiorũ vẽdendorũ, emẽdorũq;, aut olei, aut vini, aut frumẽti emẽdi, [b] vẽdẽdiq;. Et qdẽ si nihil de partib. lucri, & dãni noĩatim cõuenerit, æquales [c] scilicet partes & in lucro, & in dãno spectanť. Quòd si expresse [d] fuerint partes: hæ seruari debẽt. Nec eñ vnquã dubiũ fuit, qn valeat cõuẽtio, [e] si duo inter se pacti sint, vt ad vnum quidem duę partes & lucri, & dãni ptineant, ad aliũ tertia. [f]

Valet cõuẽtio inter socios, vt maiorẽ partẽ lucri ferat alter quã dãni, & ecõtra: & ẽt q̃ lucrũ participet alter, & dãnũ non sentiat. Et lucrũ dicitur, quod superest omni damno deducto. Aret.

De illa sanè cõuẽtione q̃sitũ est: si Titius & Seius inter se pacti sint, vt ad Titium [g] lucri duæ partes ptineant, dãni tertia: ad Seiũ duæ partes dãni, lucri tertia: an rata debeat haberi cõuentio? Quint⁹ Mutius ꝯ naturam societatis talem pactionem esse existimauit: & ob id nõ esse ratã habendam. Seruius [h] Sulpitius (cuius sñia præualuit) ꝯ sensit: quia sæpè quorundam ita preciosa est opera in societate, vt eos iustum sit conditione meliore in societatem admitti. Nam & ita coiri posse societatem non dubitatur, vt alter pecuniam conferat, alter non conferat, & tñ lucrum inter eos cõe sit: qa sæpè opa alicuius pro pecunia valet. Et adeo [i] contra Quinti Mutij sententiam obtinuit: vt illud quoque constiterit, posse conuenire, vt qs lucri partem [k] ferat, de dãno nõ teneať, qđ & ipsum [l] Seruius conuenienter sibi [m] fieri existimauit. Quod tñ ita intelligi oportet, vt si in alia re lucrũ, in alia damnum illatum sit: cõpensatione facta, solum quod superest intelligatur lucro esse.

Pars ĩ lucro adiecta, ĩ dãno quoq; adiecta vř, et ediuerso.

Illud expeditũ est, si in vna causa pars fuerit expressa: veluti in solo lucro, vel in solo dãno: in altera verò omissa: in eo quoq; qđ ptermissũ est, eandẽ partem seruari. [n]

Renũtiatione soluiĩ societas, quo fit vt q̃ post renũtiationẽ obuenere, cõicanda non sint: nisi callide qs societati ideo renũtiarit, vt solus expectatũ lucrum consequeretur.

Manet autem societas

[a] Totorum. Id est, omniũ. & expresse: vt ff. eod. l. j. §. j. & l. iij. §. j. Nã hoc nomẽ. s. totus, tota, totum, totitatem ad vnam rem signat.

ADDITIO. Hoc verum si ad vnam adijciť, aliàs si ad vniuersitatẽ, de illa tã quã de vno prædicatur. Ioan. Fab.

[b] Emendi. Item duob. alijs modis, scilicet simpliciter. vt ff. eo. l. coiri. & l. nec adiecit. Item vnius rei: vt ff. eo. l. societas. Accur.

[c] Æquales. Sic ff. de hæredib. insti. l. quoties. §. hæredes. & s. de hære. insti. §. si plures. & ff. eo. l. si non fuerint. & dic æquale fuisse capitale. Accur.

ADDITIO. Aliàs erit in arbitrio iudicis consideratis sociorum operis. Et no. q̃ sicut capitale, ita nec lucrum durante societate extrahi potest. Ang.

[d] Expressæ. Etiam in solo lucro: vt j. eo. §. illud.

[e] Conuentio. Scilicet talis vt sequitur.

[f] Tertia. Scilicet pars lucri & damni.

Ad Titium. Computatio hic ita expedita fiat, vt si lucrũ in vna re, in alia verò dãnũ cõtigerit, vt si deducto omni dãno lucrum superest, vnus in duas partes, alius in tertiam partem admittať eius lucri. Si verò tãtum damnum superest: is qui duas partes dãni ferre debet: in rebus, quæ supersunt, tanto minus quam alter accipiat: quantum faciat tertia pars damni: vt ff. eo. l. Mutius.

[h] Seruius hic. Seruius sibimet contradicere videť. vt ff. eo. l. Mutius. sed non est verum. nam ibi dicit de facto hoc esse non posse, scilicet vt damnum, & lucrum sit in eadem societate: cum damnum lucro, & econtra lucrum damno deducto intelligatur: vt ibi dicitur, & j. eod. versi. & adeo.

[i] Et adeo. Hæc pacta inæqualia tunc demum locũ habent, quando alter plus contulit operæ, vel indu-

[a] Quidã hoc loco legunt κοινωνίαν aliuntque κοινο-- ppriè appellari eã q̃ magis re ipsa ꝯhiť quam ꝯsensu: vt magis videať esse cõio, quã societas. Theophilus tamẽ hac dictione hoc loco vsus ẽ.

[g] Si nõ sit expresse dictũ, q̃ sit oium bonorũ: & tũc vř esse contra vniuersorum q̃ ex q̃stu veniũt. i. siquod sit lucrũ ex empt. vendi. loca. condu. & sic tacere nocet, ſm gl. in d. l. coiri. Aegi. Per.

[k] Partem. Non totum: aliàs esset Leonina, [l] vt dř in tabula Aniani, vř Aesopi, & ff. eo. l. si non fuerint. §. n. & l. si vnus. §. sed si pciũ. l fi.

ADDITIO. Ista cõmuniter approbatur: vt per Christopho. hic. Et hæc vera intellige, quando vel de vtroque, vel de altero tãtũ aliqđ inter partes cõuẽtũ est. Si verò nihil, sed simpliciter tñ sit ꝯtracta societas: dic vt p Ang. hic.

[l] Quod & ipsum. Scilicet dictum hoc proximo casu.

[m] Cõuenienter. Id est, conueniens suæ sententiæ, quam dixit s. eo. §. de illa.

Illud expeditum. CASVS. Pone duo mercatores societatem adinuicẽ contraxerunt: & super hoc literas confici fecerunt: in quibus continebatur q̃ lucrum siquod inter eos contingeret, diuideretur: & nulla fuit facta mentio de damno, quid iuris in hoc casu? Rñ. q̃ eadem est rõ obseruanda in damno, q̃ & in lucro est expressa, & econuerso. hoc dicit.

[n] Seruari. Nota eandem esse rationem contrariorum. sic ff. de leg. iij. l. fin. §. fin. ff. famil. ercis. l. si filia. §. Papinianus. Arg. contra ff. de libe. & posthum. l. cõmodissime. & ff. loca. l. ea lege. j. respon. & ff. de neg. gest. l. siquis negotia.

[l] Id est si nõ habito respectu ad lucrũ de certa quãtitate cautũ sit, puta volo x. annuatim: ẽçñ ꝯcedẽs pecuniã in se periculũ suscipiat, ſm Ang. hic.

[?] In: q̃ ssimũ. n. genus societatis ẽ, in qua quis dãnũ nõ ẽt lucrũ spectat: vt ibi dicit. Aegi. Per.

Manet aũt. CASVS. Supra dictum est, qualiter societas ꝯhitur, restat nunc videre, qualiter dissoluiť. Dicit ergo Iusti. q̃ societas inter aliquos tandiu manet, quandiu perseuerauerint in eo consensu, cum autem alter eorum, societati renunciauerit: dissoluitur societas, si aũt callide renunciauerit, ad hoc, q̃ ipse solus aliquod lucrum sentiat: illud lucrum solus non habebit, sed tenetur illud lucrũ socio suo cõicare. si aũt aliqđ lucrũ aliũde senserit, q̃ sibi sperabat,

do societati renunciauit. l. ex insperato sibi euenit, id totũ habebit: quicquid autẽ lucratus fuerit ille, cui renuntiatũ est, post renunciationẽ illi soli acquiritur.

a Renũtiauerit. Præsenti socio, * nõ absenti, vt ff. eod. l. sed & socius. §. si absenti.

i Cõuenerit. Scilicet vt duret inter superstites, etiam vno moriẽte: non autẽ ad hæredem transit * etiã ex pacto: vt ff. eod. l. adeo. & l. nemo. nisi in societate vectigalium: vt ff. eo. l. verũ. §. in hæredem. & l. adeo. j. respon. & nisi denuo consentiant: vt ff. eo. l. plane.

eo vsque donec in eodem consensu pseuerauerint. At cùm aliqs renuntiauerit [a] societati: soluit societas. Sed planè siquis callidè [b] in hoc renũtiauerit societati, vt obueniens aliquod lucrũ solus habeat: veluti, si totorum [c] bonorũ socius, cùm ab aliquo hęres esset relict⁹, in hoc renunciauerit societati, vt hæreditatẽ solus lucrifaceret: cogitur hoc lucrũ cõmunicare. Siquid verò [d] aliud lucrifaciat, quod nõ captauerit: [e] ad ipsum solũ pertinet. Ei verò, cui renũtiatũ est, quicquid omnino post renũtiatam societatem adquiritur, soli cõceditur. [f]

Adijciuntur quatuor modi, quibus finitur societas, scilicet, morte socij, negotio finito, publicatione, & bonorum cessione.

Soluit adhuc societas etiã morte [g] socij: quia qui societatẽ contrahit, certã personã sibi eligit. Sed & si consensu pluriũ societas cõtracta sit: morte vnius socij soluitur, & si [h] plures supersint: nisi in coeunda societate aliter conuenerit. [i] Item si alicuius rei [k] contracta societas sit, & finis negotio impositus est: finitur societas. Publicatione [l] quoque distrahi societatẽ manifestum est: scilicet, si vniuersa bona socij publicentur. nã cum in eius locũ alius [m] succedat, pro mortuo [n] habetur. [o]

Item si quis ex socijs mole debiti pręgrauatus bonis suis cesserit, [p] & ideo propter publica aut priuata debita [q] substãtia eius veneat: [r] soluit societas. Sed hoc casu, [s] si adhuc consentiat in societatem, noua videt incipere societas.

Socium in communi re tantã adhibere diligentiã, quantã in re propria sufficit: ideo eo nomine tantũ tenetur, siqd in communibus rebus segnius egerit, quàm in suis.

Socius socio vtrum eo nomine tantum teneatur pro socio actione, [t] si

b Callidè. Idem & si intẽpestiuè renunciet: item & si expediat non renũtiari: vt ff. eo. l. actiõe. §. Labeo. & l. sed & si socius. §. fin.

c Totorum. Id est, omniũ, hoc expresso: vt ff. eo. l. iij. §. j. aliàs contra. vt ff. eod. l. nec adiecit.

d Si quid verò. Alias siquidem. sic ff. ex quib. cau. in pos. eat. l. Fulcin. §. quod si aduersus. sic ff. eo. l. actione. §. dixim⁹.

e Nõ captauerit. Id est, non præcogitauerit.

f Conceditur. Nota hic v. modos soluendæ societatis, & sequẽtibus quatuor §§. Sunt & alij duo, vt interẽptione rerum naturali, vel ciuili: vt ff. eo. l. verũ. §. pen, incipit, societas. Item cũ ab alio stipulor animo nouandi, vel iudiciũ, cũ aliquo dicto animo nouãdi: vt ff. e. l. actione. j. respõso.

Soluitur adhuc. CASVS. Non solum per renũtiationem de qua dicitur s. soluitur societas, sed & morte: vnde non succedet socio superstiti hæres i societate, nisi hoc placuerit ipsi socio superstiti: & tunc etiã dicitur contrahi societas, & si plures contraxerunt adinuicem societatem, si vnus illorũ decesserit, dissoluitur societas inter omnes, nisi aliter cõuentũ fuerit inter eos. In §. item si alicuius rei &c. dicit Imperator quòd non solum duobus modis sup: adictis dissoluit societas: imò & Tertio modo, scilicet, quãdo finis impositus est negotio, propter quod cõtraxerunt adinuicem societatem. In §. publicatione. casus talis est: Iam vidistis tres modos soluendi societatem: modo ponit hic quartus modus, quo soluitur societas, puta per publicationem omnium bonorum suorum in fiscũ propter suum delictum. Quando enim fiscus in loco suo succedit, pro mortuo habetur.

Item siquis. Iam vidistis quatuor modos, quibus soluitur societas. Itẽ quinto modo soluitur societas: veluti si vnus ex socijs cesserit bonis, ne in carcerem detrudatur: si tamẽ adhuc alter in ipsum cõsenserit, noua videtur contrahi societas.

g Morte. Idem est in tutela, secus in deposito, & mãdato. vt ff. de his qui not. infa. l. furti. §. illud.

h Etsi. Id est, quamuis. Accur.

ADDITIO. Itẽ nisi iuramẽto hinc inde apposito: quia fortè de iure canonico teneret etiã in psona hęredis, nec morte vnius ex socijs solueretur, per c. cum contingat. extra. de iureiur. sm Ioan. Fab. hic.

k Item si alicuius rei. Vt duo tabernarij de vendendo vinum in foro.

l Publicatione. Quæ publicatio fit propter delicta: vt ff. de bon. dam. l. i. j. responso.

m Alius. Aliàs alter, scilicet fiscus.

n Pro mortuo. Sic ff. eo. l. actione. §. publicatione. Accur.

o Habetur. Sed quid si hic socius, cuius bona publicata sunt ratione opere socius erat non rerum, quod esse potest: vt s. eod. §. de illa. versic. nam ita? Respon. idem cũ libertatem, vel vitã, vel ciuitatem amittat: vt ff. de bo. dã. l. j. & j. proxi. §. induitur. in fi.

p Bonis suis cesserit. Quod facere potest, ne in carcerem detrudatur: vt s. de actio. §. fina. * & de cess. bon. l. j.

q Debita: Quia fisco, vel priuatis debebat: vt ff. eodem l. actione. j.

r Veneat. Id est, vendatur.

s Sed hoc casu. Quasi dicat, non sicut, superiori, proximo, scilicet, quando bona fuerunt publicata. nam hic viuens, & in ciuitate existens sibi postea acquirere potest: vt ff. de cess. bon. l. v.

Socius socio. CASVS. Dixi Imperatori: Domine iam vidi quinq; modos, quibus societas soluitur: modo quæro, vtrũ socius socio suo teneatur propter dolum, vel etiam propter culpam, vel etiam ex negligentia teneatur? Et respon. Imper. q non solum ex dolo tenetur, sed etiam ex negligentia. Sed domine, quã diligentiam debet præstare socius? Respondet quòd non exactissimam, sed eandem, quam in rebus suis solet præstare. vnde si in rebus suis solet esse negligens: quanquam in omnibus rebus sit diligens, non tenet, sed debet de se cõqueri, qui parum diligentem sociũ sibi assumpsit. hoc dicit.

t Pro socio actione. Quæ est directa ab vtraq; parte: vt j. de pœ. teme. litig. §. ex quibusdam. & finita societate nascitur: vt C. eo. l. tandiu. nisi in casu: vt ff. eod. l. actio-

Vel ei⁹ procuratori: aliàs nõ tenet: nisi in pjudicium renuntiã tis. Ange.

Societas multis modis soluitur.

Captare hoc loco accipitur p eo quod est blãditijs quibusdã ac illecebris obsequijsq; & laudationibus venari, vt sic dixeri. Hinc & captatoriæ institutiones. ff. de hær. instit. l. captatoriæ. Hinc & captãda hæreditas C. de transa. l. si maiores. & apud Oratiũ lib. ij. sermonũ. Captes astutus vbique Testamenta senum.

Ratio: quia in societate eligit industria personæ, & licet hæres non sit socius, tenetur tamẽ inchoata a defũcto perficere. l. hæres socij. ff. eod. Aegi. Per.

Nõ tñ cedens liberatur a creditoribus, sed si postea ꝗsitis habet beneficium, iũ ne conueniatur nisi inquantum facere potest: l. iij. ff. de cess. bon. Aegi. Per.

Cessio bonorũ quare fit.

l.actione.§.si communis.versic.nonnunquam.

a Passus est. Qui de solo dolo tenetur, & lata culpa quæ dolum repræsentat: vt ff.deposi.l.quod Nerua.& §.si quis test.lib.esse iuss..fue.l.j.§.non autem.

b Teneri. Nisi alter tantum culpam præstiterit, quantam & iste, & afferret par damnū: quo casu compensatur culpa: itē dolus cum dolo. vt ff. de compēsa. l. si ambo. in princip. de dolo. l.si duo.

c Solet. Ante contractā societatē, & in hoc discrepat a depositario, qui vt in præsenti tenetur: sic ff.deposit.l.quod Nerua. sic est in eo, cum quo habeo rem communem sine societate: vt ff.famil. ercisc.l.hæredem. §. non tantum.

d Qui parum diligentem.sic §. quibus mod.re contrah.oblig.§.præterea.

Depositarius solum tenetur de dolo & lata culpa.

Scilicet si nūc erat diligētior: aliàs secus: vt p gl.in l. cum duobus. §. j. ff.eod.

† Atque in eā quidem sententiā ex Celsi authoritate respondit Vlpia. socios inter se dolū,& culpā pstare oporte re. l. cum duobus. §. venit. ff.pro socio.

quid dolo cōmiserit, sicuti is, qui deponi apud se passus est: a an etiā culpæ, id est, desidiæ atq; negligētiæ nomine, quæsitū est. præualuit tamē etiam culpæ nomine teneri b eum. † Culpa autē non ad exactissimam diligentiam dirigenda est. Sufficit enim talem diligentiā cōmunibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus adhibere solet. c Nam qui parum diligentem d sociū sibi assumit: de se queri, sibiq; hoc imputare debet.

DE MANdato.

Obligationum aliæ re contrahunt, aliæ verbis, aliæ literis, aliæ cōsensu: vt supra de obliga. Itē eorū q̄ ex consensu, aliæ per venditionē, aliæ per locationē, & conductionē, aliæ per societatem, aliæ per mandatum: vt supra de oblig. ex cōsensu. in principio. De tribus primis dixit, nunc de quarta, id est, de mandato, Accur.

TITVLVS XXVII.

DE MANdato. †

Mandatum obligatorium contrahitur pluribus modis: nec obligat̄ quis si mandatarij gratia tantum mandet.

Mandatum. Totus iste tit. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit quot modis mandatum contrahitur, & illud per exempla declarat. Secundo quòd fines mandati nō sunt prætereundi. Tertio, quomodo mandatū finiatur, & quando mādatum possit renunciari. Quarto, q mandatum debet esse gratuitū. Secūda ibi, Is qui. Tertia ibi, Rectè. Quarta ibi, In summa. CASVS. Quæsiui a Iusti. de mandato quot modis contrahitur. & ipse considerans respondet, q sex modis. Dicit enim q mandatū quinq; modis obligatorijs cōtrahitur. Aut enim tua gratia cōtrahit̄ &c. aut alijs quatuor modis enumeratis in litera. Sextus autē modus non est obligatorius: quia quando aliquis tua gratia tantū mandat, nullum est mandatum, nec aliqua nascitur obligatio, sed quinque modis pcedentibus obligatio contrahitur, & ex his mandati actio nascitur.

† Sic ff. mandati.

e Mandatum. Mandatū est officium gratuitū ab eo, qui susceperit exhibendū. nisi enim fiat gratis incipit esse locatio, si non erat facturus aliàs tale factū: id quo locari cōsueuit: vt j. eod. §. fi.& fit per verbum rogo, volo, mando, supplico. & similia: vt ff.eo.l.j.§.j.

f Quinq; modis. imò videt̄ q sex, vt sequitur. Sed dic quinque. s. obligatorijs. Vltimū. n. s. qn tua gratia non est obligatoriū: vt ff.eo ti.l.13.§.fi. Itē secundūlo. est quoddā aliud textū obligatoriū, vt cum sua gra.& tua, & aliena aliquis tibi mādat, vt emas fundū p me & te, & Titio. Acc. ADDITIO. Is cui plica: vt ff. eo.l. si procuratorē. §. si tutores. vbi tutor mandat cōtutori suo, vt seruū necessariū emat pupillo, & sic gra tua mādātis, & mādatarij, & pupilli contrahit̄ mādatū.

g Obligatio. Nisi dolus, & calliditas intercedāt: vt ff. de regul. iur. l. consilij.

Andatum e cōtrahit̄ quinque modis: f siue sua tātùm grā aliquis tibi mandet, siue sua & tua, siue aliena tātum, siue sua & aliena, siue tua & aliena. At si tua tātum gratia mandatū sit: superuacuum est mandatum: & ob id nulla ex eo obligatio, g nec mandati inter vos actio nascitur.

Eius grā fieri mandatū dicitū, cuius emolumētū respicit.

Mandantis tantum gratia interuenit mandatū: † veluti, siquis tibi mandet, vt negotia eius geres, h vel vt fundum ei emeres, vel vt pro eo sponderes. Tua gratia, & mandantis, veluti, si mandet tibi, vt pecuniam sub vsuris i crede

Mandātis tantum. CASVS. Quæsiui à Iustin. dñe, qualiter pōt interuenire mandatū gratia mādantis tātū? Et resp. q tunc mandantis gratia interuenit mādatū, cū mādat tibi aliqs, vt negotia eius geras, aut fundū ei emas, aut pro eo fideiubeas: & si tale mādatū susceperis, de necessitate obligaberis: quanquā ab initio tibi liberū sit suscipere mandatū, vel non suscipere, & h.d. & super illa glo. & tūc quia suscepit, intellige q si bene gessisset, nō esset obligatus. Item si malè gessit, nō pter hoc est obligatus, sed si malè gessit, cū ei esset mandatū, obligabitur ne eodē mō. ac si ita esset mandatū, vt nō ageret, & gessit tua gratia, & sua? Et rñ. q tūc hoc modo contrahitur, sed malè impleuit. Modo sumus in ver. tua gratia, &c. Quæsiui a Iustin. qualiter mandatum contrahitur. quādo aliquis tibi mādat, vt sub vsuris pecuniā credas ei, qui rem suā esset mutuaturus, vel si fideiussor datus tibi, mādet tibi vt volenti agere contra eum, vt periculo suo experiaris cū reo principali, vel si idē fideiussor tibi mādet, vt suo periculo stipuleris a quodam, quem delegabit tibi eo tempore, quo cœpisti agere contra eum. Qualiter. n. homini mandata contrahantur, tam mādātis gratia, quam mandatarij, patet cuilibet intuenti. & sumus I vers. & aliena &c. Modo videamus qualiter aliquis mādat gratia alterius tantum, exemplum est planum, veluti, si mādet tibi aliquis, vt Petri negotia gereres, qd non est gratia tui, nec sui, imò solū gratia Petri: & sic de alijs exemplis. In ver. sua & aliena &c. ponit exemplum qualiter mandatum cōtrahitur gratia sua, & aliena, & nihil ad veritatem suam: & est exemplum ille: veluti, si de communibus negotijs sibi, & Titio, tibi mandet aliquis, vt sibi, & Titio fundū emeres, vel vt pro eo & Titio penes aliquem spondeas. h.d. Fran.

h Gereres. Et tunc quia suscepit mandatum, nō q gessit, tenetur: vt ff. eod. l. si remunerandi. §. j.

i Sub vsuris. In hoc est vtilitas mutuātis propter vsurarū lucrū. Sed cōtra. ff. de vsu. l. cū qdā. §. si pupillo. in fi. Sed ibi debet subaudiri tm̄. Vel dic nō sunt p lucrum inductæ leges principaliter, vt ibi, secundario tamen sic, vt hic dicit̄. Acc. ADDITIO. Sol. aliter secūdm doc. aut vsuræ debent̄ ex stipulatu q in stipulatā expressè deductæ sunt: & tūc lucrum sapiunt, & loquitur hic. Aut debent̄ vsuræ propter morā, siue negligentiam non soluētis, & tunc non sapiunt lucrum q sicut quam

† Intellige si sit cōsilium rei honestæ: nec esset aliàs factarus. Et tn qui ex hoc dāni hēat fuerit, indistinctè tenetur g Ang. hic.

† Mādatū importat voluntatē spōtaneā: iussum necessitatē: rogatio emanat a superiore, pceptum. Hinc vulgo dici solet, rogātio dñi pceptū est. Ouid. est orate ducū species violēta iubendi. Et quasi mandato supplicat ense potens. Ausoni. Blādo iussa latet spes. vide gl. in l. j. i vers. sed ego. ff. qd iussu. Ægid. Peri.

quanti interesse præstantur, & loquitur d. l. cum quidam. §. si pupillo. Christoph.

a Ei. Puta procuratori mandantis.

b Ipsius. s. mandatus. Et in hoc est vtilitas mandatis.

c Mandet. Scilicet fideiussor. Et hoc casu agetur contra fideiussorem mādantem actione mādati, non ex stipulatione prima, si nouādi animo hoc mādatū intercessit: vt ff. eodem, l. si mandato meo. in fine legis. Si autem non nouandi animo, agetur ex prima causa: vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. in fine.

d Mandet. Hic agi pōt duabus actionibus, mandati scilicet contra mandantem, & negotiorum gestorum contra Titium, quæ datur & mandanti: vt C. de nego. gest. l. si mandatum.

e Crederes. Scilicet mandauerit.

res ei, [a] q in rē ipsius [b] mutuaret: aut si volēte te agere cū eo ex fideiussoria causa, mādet [c] tibi, vt cum reo agas periculo mādātis: vel vt ipsius periculo stipuleris ab eo, quē tibi deleget in id, qđ tibi debuerat. Aliena aūt tm̄ causa interuenit mandatum: veluti si tibi aliqs mandet, vt Titij negotia gereres, vel vt Titio fundū emeres, vel vt ꝓ Titio sponderes. Sua, & aliena: veluti si de communib. suis, & Titij negotijs gerēdis tibi mandet, [d] vel vt sibi, & Titio fundū emeres, vel vt ꝓ eo, & Titio sponderes. Tua, & aliena, veluti si tibi mandet, vt Titio sub vsuris crederes: quia si sine vsuris pecuniam crederes, [e] aliena tantum gratia intercedit mandatum.

Mandatū gratia mādatarij tm̄ factū, potius consiliū, quā mādatū est: quā ob rem mādātē nō ligat: cū ex cōsilio ēt pernicioso nemo obligetur: nisi vt certæ personæ mutuetur, mandatum fuerit.

Tua tantū gratia. CASVS. Vidistis iā qualiter quinque modis obligatorijs ɔ̄hitur mandatum, licet etiam sexto modo ɔ̄hatur mādatum, sed non sit obligatorium: veluti si mādet Titius, vt pecunias tuas potius fœneres, quā in emptionem prædiorū colloces, vel econuerso, & hmōi obligatio plus sortitur nomen consilij, quam mandati, & hac de causa non est obligatorium, & illud patet euidenter, quia nemo ex huiusmodi consilio obligatur, quamquam mandatario non expediat, nisi in casibus exceptis: & hoc ideo est, quia liberum est suscipienti consilium penes se explorare, an susceptum consilium sibi expediat, necne: & pp hoc si te pecuniam habentem monuerit aliquis, vt ex ea rem aliquam comparares, vel crederes, non tenetur tibi iudicio mandati, licet tibi non expediat eam emisse, vel alicui credidisse: & hæc vera sunt, cum mandatum sit sine assignatione certæ personæ. Sed pone q mandabat tibi aliquis, vt Titio nominatim crederes pecuniam, nunquid eo facto is qui tibi mandauit, erit tibi obligatus? Et certè secundum sententiam domini Sabini dicendum est, q sic: quia forte aliter non credidisses Titio, nisi tale mandatum suscepisses. Franc.

Cōsilium non facit quem teneri, nisi in casib⁹ quibusdā.

f Tua tantum gratia. Hic autem addunt doc. sextū modum: quod dic vt s. eo. in princ. in glo. imò videtur &c. in fine glo.

g Ex ɔsilio. Nota bonā regulā, quē de consilio non teneri. Fallit tn̄ in casibus, qui his legibus dicūtur: vt ff. de do. l. quod si cum scires. & ff. de ꝓxene. l. ij. Sed certè ibi fuit fraudulētū ɔsilium: vt ff. de reg. iur. l. consilij. Item fallit, vt ff. ad legem Aql. l. liber homo. j. tn̄. & j̄. de iniur. §. non solum. & ff. de iniur. l. non solū. in prin. & § Proculus. & ff. quod vi aut clā. l. semp. §. j. & ff. de furt. l. si quis vxori. §. cum Titio. & ff. de ser. corrupt. l. j. primo responso. & §. persuadere, sed hoc in maleficijs, vbi non datur mandati: tenetur tamen vel de dolo, vel alijs actionibus. Item aliàs facturus non erat in prædictis casibus, aliàs obtinet hæc regula: vt hic, & ff. eodem, l. si remunerādi. §. plane. Sed certè nec his casib. videtur teneri: vt j̄. ꝓx. §. sed dic. non tenetur illi cui tale consilium præstitit, vt ibi: sed illi in cuius læsionem consuluit, vt hic dicimus. Vnde dici potest, quòd nec his casibus fallit dicta regula: cum dicat non teneri illi, scilicet cui consilium præstitum est: nisi in casu illius l. fina. ff. de dolo. l. q si cum scires, & illius legis ff. de proxene. l. ij.

ADDITIO. Eandem gl. habes ff. eo. l. ij. §. fina.

h Mandati. Scilicet actione.

i Liberū. Scilicet suscepto ɔsilio, sed suscepto mādato necesse est cōsummari, secundum Io. nisi congruo tempore renuntietur, vt j̄. eod. §. mandatum. & ff. eod. l. si mandauero. §. si. & ff. commo. l. in commodato. §. sicut.

Tua tantū gratia [f] interuenit mādatū: veluti si tibi mandet, vt pecunias tuas in emptiones potius prædiorū colloces, quam fœneres: vel ex diuerso: pecunias tuas fœneres potius, quā in emptiones prædiorū colloces. Cui⁹ generis mādatū magis cōsiliū, quá mādatū est, & ob id nō est obligatoriū: qa nemo ex ɔsilio [g] mādati [h] obligat, ēt si non expediat ei, cui mandabatur: cum liberum [i] cuique sit, apud se explorare, an sibi expediat consilium. itaq; si otiosam pecuniam domi te habentē hortatus fuerit aliquis, vt rem aliquā emeres vel eam crederes, quāuis nō expediat eā tibi emisse, vel credidisse, non tn̄ tibi mandati tenetur. Et adeò hęc ita sunt, vt quæsitum sit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam Titio fœnerares. sed obtinuit Sabini sententia, obligatorium esse in hoc casu mādatum: qa nō aliter [k]

k Non aliter. Hoc esse videtur pro opin. Plac. qui dixit duo, scilicet vbi consulo certæ personæ mutuari, teneor ita demum, si aliàs facturus non eras. Vbi autem non est designata aliqua persona, non teneor: etiam si aliàs facturus non erat. Sed Ioan. in vtroq; casu dicit contra. Nam primo indistinctè teneor, siue aliàs eras mutuaturus, siue non. Secundo autem, cum distinctione, non aliàs. & facit pro eo ff. eodem, l. si remunerandi. §. plane. & supra eodem. §. tua & aliena. in fine. & ff de negot. gest. l. tertia. in fine. & lege quarta. Nec obstat, quod hic dicitur: quia & si aliàs etiam facturus erat, tenetur, qui mandauit. vt dictum est: vnde potest subaudiri maxime, quia non aliter &c.

ADDITIO. Hæc opinio Ioan. veluti communiori approbatur: de quo in l. si remunerandi. §. plane. ff. eo. Christophorus.

Illud quoq;. CASVS. Dixi Iustin. Dñe s. vidimus qualiter mandatum contrahitur quinq; modis obligatorijs, & etiam sexto modo non obligatorio,

quod

Titio credidisses, quã si tibi mandatum esset.

Mandatum rei turpis, vel contra bonos mores, non valet.

Illud quoq; mandatũ non est obligatorium a quod ꝯ bonos mores b est: veluti, si Titius de furto, aut de dãno faciendo, aut de iniuria faciẽda mãdet tibi. licet.n. pœnam istius facti nomine præstiteris: c non tamen vllã habes aduersus Titium d actionem.

Mãdati fines excedere nequaquam licet: alioqui excedenti (quatenus excesserit) mandati actio denegatur.

Is qui exequit mãdatum, e non debet excedere fines mandati. vt ecce, siquis vsq; ad centum aureos mãdauerit tibi, vt fnndũ emeres, vel vt ꝑ Titio spõderes: neq; pluris emere debes, neq; in ampliorẽ pecuniã fideiubere: alioqui nõ habebis cũ eo mãdati actionẽ: f adeò quidẽ, vt Sabino, & Cassio placuerit, et si vsque ad centũ aureos cũ eo agere volueris, inutiliter te acturum. Sed diuersæ scholæ authores rectè vsq; ad centũ aureos te acturũ existimant, quę sententia sanè benignior est. Qđ si minoris emeris, habebis, s. cum eo mãdati actionem: g qm̃ qui mandat, vt sibi centũ aureorum fundus emeret, is vtiq; madasse intelligitur, vt minoris (si possit) emeretur. h

Mandatum re integra reuocatum extinguitur: rem autem integrã appellamus, siquando nihil quod ad mandati consummationem attinet, vel factu, vel inchoatum sit: morte quoq; mãdantis re integra contingente euanescit mandatũ: mandatario tamen mortem, aut reuocationem ignoranti subuenitur.

Rectè i quoq; mãdatum ꝯtũ, si dum adhuc integra res sit, reuocatũ fuerit: euanescit. k † Item, si adhuc integro l mandato mors alterutrius interueniat, id est, vel eius, qui mãdauerit, vel illius, qui mãdatum susceperit: soluitur mandatum. † Sed vtilitatis causa receptum est, si eo mortuo, qui tibi mandauerat, tu ignorãs eum decessisse, executus fueris mandatum: posse te agere mandati actione:

quid modo plus dicetis? Et dñs Insti. rñdet: Frater: vna cum pdictis scire debes, q sicut mandatum gratia tua tm̃, non est obligatorium, sic nec ꝯsilium seu mandatũ de re turpi: veluti si tibi mandet aliquis vt furtum facias, vel iniuriam aut damnum alicui inferas, hmõi nõ obligant quem. & si mãdatarius præstiterit pœnam ei ꝯ quem deliquit: attamen aduersus mandantem nullam habebit actionem. Fran.

a Non est obligatorium. * et si iuramentum intercederet: vt in Auth. scenicas nõ solũ. § j. collat. v. & facit ad hunc §. ff. eo. l. si remunerãdi. §. rei turpis. & l. si mandauero. ij. §. qui ædem. & ff. d arbi. l. si cũ dies. §. compromisso. & s. de inuti. stip. §. quod turpi. & ff de verbo. obligatio. l. generaliter. & l. sequ. & ff. de condit. instit. l. cõditiones. j. & ij.

b Cõtra bonos mores. Hic quæritur, quid si mandaui tibi, vt illi nomine meo iniuriam inferres, an teneor? Rñ. vtique. arg. ff. de dã. infect. l. damni. §. si mandato.

c Præstiteris. Scilicet ei, cui commissum est maleficium, vt pœnam dupli. & ita licet intersit mãdatarij: tamen non agit, quia nec interesse fingitur: vt ff. de cond. insti. l. filius. in fine. & melius ff. de regu. iur. l. quod quis ex culpa. in fin.

d Titium. Scilicet mandantem.

Is qui exequitur.

CASVS. Dixi Insti. Dñe, bene vidi quot modis, & qualiter ꝯhitur mandatum: pro Deo dicatis mihi, qualiter mandatarius tenet exequi id, quod sibi dat in mandatis? Dicit ipse, Scire debes q si mandetur alicui sub certa forma, non debet mandatarius illam formam excedere. nã si aliquis tibi mandasset, vt ei fundũ emeres, veluti ꝑ centũ, vel vt ꝑ Titio in tãta pecunia spõderes, nec teneberis pluris emere, nec in ampliorẽ pecuniã fideiubere: q si feceris, ad id qđ expenderis pdictã actionẽ nõ habebis. vnde Cassius & Sabinus dicebant in hoc casu, q nõ competeret tibi actio ꝯ mandantẽ et ꝑ cẽtum aureis in mandato comprehensis: & hoc si contra formam mandati plus expenderis. Aliter tamen obtinuit secundum opinionem aliorum, quòd vsq; ad pecuniam in forma mandati comprehẽsam agere poteris. Sed pone q is cui mandaui, vt emeret mihi fundũ ꝑ cẽtũ aureis, ꝑ minori ꝑtio illũ cõparauit: nũquid habebit act. ꝯ me? Et certe sic: quia ritè videor mãdasse, vt dictum fundũ ꝑ minori ꝑtio emeret si posset. litera est plana vsq; ad fi. tit. Fran.

e Mandatũ. s. certæ formæ. Nam qñq; habet certam formã: & tunc habet locum qđ hic dr̃: vt ff. eod. l. diligenter. qñq; non: & tunc bona fide facere debet: vt ff. eo. l. iij. & probatur etiam hæc distinctio. ff. eod. l. si quis pro eo.

f Mãdati actionẽ. Sed nec certè nego. gest. sm B. & Ioan. & est ꝑ eis. C. de nego. gest. l. vlt. & ff. de nego. gest. l. qui aliena. §. libertos. & de pecu. l. si creditor. §. j. Sed M. dabat vtilem nego. gest. actionem. & respondebat illi l. fin. de negot. gest. qa specialis ibi fuit ꝓhibitio. ‡ Sed certè miror de hac opinione, cum videatur lex expedita, q etiam vtilem denegat expressè: vt ff. eo. l. si ꝑ te. & ff. de ędil. edic. l. j. § causa.

g Mandati actionem. Pro pretio dato: vt ff. de in rẽ ver. l. si fundum.

h Emeret. Est autẽ illa ratio: quia maiori summæ minor inest: vt hic, & ff. de verbo. obliga. l. j. ij. & l. inter stipulantẽ. §. ij. & ff. de receptis arbit. l. diem. §. si plures.

ADDITIO. Et hæc vera, vbi negotium, quod mãdat, respicit damnũ vel vtilitatem mandantis, vel mandatarij: secus si tertium tantum: quia nõ potest ampliari nec restringi tanquam odiosum, vt in c. cui, de non sacerdotali. de præben. in vj. Ioan. Fab.

i Rectè. Nam si non rectè, non est necesse reuocari: vt s. eo. §. illud.

k Euanescit. Speciale est in mandato, vt sic facile reuocet ꝑ voluntatem vnius partis tm̃. in alijs. n. ꝯtibus non sic: vt C. de acti. & oblig. l. sicut. quæ est ꝯtra hunc. Et est ratio, quia hic non statim interest, & iõ non statim hincinde nascitur obligatio, quæ ex interesse datur: vt ff. eod. l. si procuratorem. §. mandati actio. & facit ad hunc §. ff. de iurisdic. l. & quia. & ff. de mino. l. quod si minor. §. Scæuola. & C. de repu. hære. l. fi. & ff. de rit. nup. l. plerique.

l Item si adhuc integro. Sed vsq; quò dicitur integrum? Resp. Si mandata fuit emptio donec arrhas dederit, vel alias se emptori obligauerit, & idem in similibus.

* Quia tale iuim velut peccati nutritiuũ, nec ꝯctũ firmat. c. nõ est. d reg. iur. li. vj. Ægi. Per.

‡ Et hoc verũ in oĩbus pactis q rõe turpitudinis vel publicæ vtilitatis principaliter improbant. Secus si secundario vel in odiũ creditoris aut ꝑp delectum sensus, vl imbecillitatẽ ꝑsonæ improbẽtur: quia iuro ꝯfirmant. Et qđ dr̃ nõ valere iuramentũ ꝯ legẽ, intellige de canonica nõ aũt de ciuili: vt per Ang.

‡ Quo casu nõ habet et vel lẽ, nisi in causis pijs & necessarijs, puta alẽdo libetos, vel faciendo id qđ tendit ad exonerationem, vel euasionẽ personæ, seu infamiæ mandãtis, vt ꝓ Io. Fab. & Ange. hic.

† Simile in c. I caus fis. vbi res non esset integra, cum glo. sup verb. itegra. extra. d cle.

† Nisi mãdatum sit exequendũ post mortem, vel mandãs de necessitate teneatur exequi. Ægi. Per.

milib. Et (vt breuiter accipias) si id competit interesse mandatarij, non est res integra. aliàs sic: arg. ff. eo. l. si procuratorē. §. mādati. Si vero nō est res integra, non si nisi mādati, nisi in iudicio: vt ff. de iud. l. tam ex cōtl bus. §. fin. i Sed quid prodest, si non finitur mandatum re non integra? Respon. quia per hæc tedem cœpta negotia debent consumari: ff. pro soc. l. h. licet noua inchoare necesse non sit: vt ff. de nego. gest. l. nā & Seruius. §. si viuo. & ff. p soc. l. hæres socij. quod non est re integra, cum nullū cœptum sit.

alioqui a iusta, & pbabilis ignorātia b tibi dānū afferet. c Et huic d simile est, quod placuit, si debitores manumisso dispensatore Titij, p ignorātiā liberto e soluerint, liberari eos: f cū alioq strīcta iuris rōne nō possent liberari: g quia alij soluissent, quàm cui soluere debuerint.

Mandatum suscipere, voluntatis est: susceptum verò adimplere, necessitatis: nisi congruo spe illi renuncietur, q si aut non renuncietur, aut intempestiuè renunciatiō fit, mandati actio aduersus mādatarium competit, nisi iusta ratione excusetur.

Mādatū non suscipere cuilibet liberū est, suscepтū aūt, ɔlummādū est, aut quāprimūū h renunciādū, vt p semetipsum, aut p aliū eādē rē mādator exequat. Nā nisi ita renunciet, vt integra causa mādatori reseruet eandē rem explicādi, nihilominus mādati actio locum habet, nisi iusta causa i intercesserit, aut nō renunciandi, aut intēpestiuè renūciandi. Mādatum & in diē differri, & sub cōditione fieri potest.

Mādatū debet esse gratuitum, aliàs transit in alium cōtractum. Aretinus.

In summa k sciendū est, mandatum nisi gratuitū sit, in aliam formā negotij l cadere. Nam mercede m ɔstituta, incipit locatio, & cōductio esse. Et, vt generaliter dicamus, quib. casibus sine mercede suscepto officio mandati, siue depositi cōtrahit negotium: his casibus interueniente merce de n locatio, & conductio intelligitur ɔhi. Et ideo si fulloni o polienda, curandave quis dederit vestimenta, aut sarcinatori sarcienda, nulla mercede constituta, neq; promissa: mandati competit actio. p

TITVLVS XXVIII.

DE OBLIGATIONIBUS quæ quasi ex cōtractu nascuntur.

a Aliòqui. i. Id est, si non posses agere. Accursius.

b Probabilis ignorātia. Quæ est in facto alieno: vt hic. & ff. eo. l. idemq. §. penul. aliàs nō est pbabilis: vt ff. ad Velleia. §. quamquam. & C. de rescin. vend. l. quisquis. & ff. de ædil. edic. l. j. §. causa.

c Afferet. Quod es se non debet.

d Et huic. Scilicet proximo casui.

e Liberto. Primò dispensatori, & seruo. Accur.

f Liberari eos. Facit ff. si cert. petat. l. eius qui in prouincia. & C. de solu. l. si cum ser.

g Non possent liberari. Nisi in casibus, vt j. quib. modis tol. obli. in prin. dicemus.

h Quàm primum. Scilicet potest fieri.

i Iusta causa. Puta casus fortuitus. nam de dolo tenetur, & lata culpa, & leui, & leuissima. secundum B & Ioā. vt C. eodem. l. in re mandata. & l. a procuratore. Alij dicunt de leuissima mandatarium non teneri: sed de dolo tantum, quando gratia mandantis tantum fit: vel de leui culpa, quando vtriusque gratia, instar aliorum contractuum: vt ff. de reg. iur. l. contractus. Sed primū videtur verius: cum hic contractus multum discrepet ab alijs contractibus.

ADDITIO. Tu dic, quòd de lata, leui, vel leuissima culpa eatenus tenetur quatenus id quod venit in mandato, exactam, vel exactissimam requirit diligentiam. Angel.

k In summa. Id est, breuiter amodo hunc titulum expediamus.

l Negotij. Id est, contractus.

m Mercede. s. vt mercede: vt quia aliàs nō erat pariturus mandato, si aūt aliàs pariturus erat, & ɔstitua tur aliquod salariū gratia remunerandi, non minus erit mandatum. vt ff. eod. l. si remunerandi. j. respon. Et id huius rei euidentiā distingue: quia aut est incertū re, & gñe: puta si dicam tibi, Ilege retribuam tibi hoc seruitiū: vel recognoscam, & tūc non pōt peti quicquam: vt C. eod. l. salarium. & ff. eo. l. q mutuā. §. salarium. 4 Aut certum gñe, licet incertū specie, vt dabo tibi equum, vel par vestimentorum: & tunc po test dici, q. valeat ɔuentio salarij: cum non sit prsus incertum: vt ff. eo. l. si fideiussor. in glo. j. secus in ijs, quæ pōdere, vel numero consistunt: vt ff. de leg. j. l. si hominem. Si autem certū omnino: tunc aut stipulatione pmittit, & tunc certi conditione petitur. Si aūt sine stipulatione, & incontinenti aū mādatum, vel post: petitur actione ex cōstu. s. contraria mādati informata. Si autem ex interuallo, scilicet postquā contrahentes ad alia diuertissent negotia, petitur officio * iudicis: vt C. eodem. l. j. & ff. eodem. l. salarium. & C. de pact. l. petens. & de duobus reis. l. duos. in fine. Accursi.

n Interueniente mercede. Scilicet in pecunia numerata, vt diximus s. loca. in prin. Item hæc regula generalis est vera: nisi sit talis psona, quæ non consueuerat locare opas suas, vel res talis quæ nō consueuerat locari, tunc enim non locatur sed præscriptis verbis agitur: vt ff. de præscrip. verb. l. si tibi. & l. naturalis. §. at cum do.

o Fulloni. Fullo est, qui lanat, & tingit pannos, & etiam polit eleuando superflua. Sed sarcinator eōtra, qui sarcit, & addit, vbi est scissum vestimentum, vel pannus, & consuit. Vnde dicitur. Iste habet sarta tecta: quia cum essent fracta, sunt reparata ex quibusdam adiunctionibus: vt ff. de vsufruc. l. hactenus. Et dicitur sarcinator a sarcina: & significat proprie eum qui plurimum vestium iunit. Aliquando etiam pro sutore accipitur, vt hic.

p Actio. Imo videtur præscriptis verbis competere vt s. loca. §. j. solu. vt ibi.

DE OBLIGATIONIBVS † QVAE quasi ex contractu nascuntur. †

Tituli istius cōtinuatio sumit ex § sequēs supra ti. de obligationib. Vbi dr q. obligationū q̄da sunt ex contractu, quædā ex quasi cōtractu &c. Et quia dictum est supra de obligationib ex contractu, sequitur de obligationibus ex quasi contractu, & etiam hic continuatur in tex. Aret.

1 Tu dic in mādata iurisdictione ers desi. dit et integra ēt p solā citatione. in mandato vero pcuratoris ad iudicia si sit actoris, p lit. cōtest. sit rei, sufficit q dñs p eo sciēte, vel volēte satis dederit. In pcuratore autē ad negotia sufficit fecisse pparamēta necessaria: puta sine quibus principale negotiū expediri nō pōt. Ang.

2 Aliòq p si non, & q. conditionē faciat. Mādos. in 6. q6. Regu. de vnio. nu. 5.

Mandata ri de quatuor tenetur.

3 Negotiū quot modis accipiat. Mādo. in Gl. Facult. §. cōsiderātes, i ver. negociorum.

Salarium interueniens in mandato an peti possit, & qua actione.

4 Pōt ex officio iudicis peti sicut qñ nullomō fuit promissum: dūmodo non constet, q si ne pstatis verbis gratis fuisset paritus. Ang.

Ex hac gl. collige qualiter salarium aduocati, & pcuratoris petitur officio iudicis, idē est de psbytero, q celebrā do facit aliqua secuitia pro aliquo, q nō per actionem, sed iudicis officio petet salariū. Ægi. Per.

Fullo. Sarcinator.

† Alias deest q.
† Sic. ff. & C. de nego. gest. i cōtinuatio.

Diuisio.

Post gña. Totus iste tit. diuidit principaliter in duas partes. Primo ponit ptinuationé tituli, de quo é tractatur. Scdo illud p exépla declarat. Secúda ibi, Igit cum quis.

Istum tit. ptinuat Iustin. cum præcedétib. ita dicens, q post gña ptuum enumerata, dispiciendű est de quibusdã ptibus siue obligationib. q ex ptu pprie nascútur: quia tñ nõ oriútur ex maleficio, nec ex quasi maleficio supple per totum titulum istum, vt bona sit illatio, nec ex ptu, vt dictum est in princip. relinquitur ergo, q ex quasi ptu nascantur: vnde de huiusmodi ptibus, siue obligationib. notat dominus Iustinian. plura exempla. Et primum exemplum est tale. Aliquis gessit negotia absentis alicuius sine mandato. ex ista gestione nascuntur duæ actiones, i. nasci possunt. Si enim bene gesserit negotia absentis, datur sibi actio nego. gest. ptra p eum, cuius negotia gessit, ad repetendum illud quod impendit. Si autem malè gessit, datur actio negotio. gest. directa ei, cuius negotia gesta sunt, p gerétem. Sed dñe, q est differentia inter has duas actiones? Et dicit, q quo ad effectum nulla est differentia, sed subtilitate iuris talis est differentia, quòd actio illa, quæ datur a domino contra gerentem, vocatur directa: illa autem quæ datur gestori contra dominum, vocatur contraria, vt dictum est, & nascuntur istæ duæ actiones, vt supra dictum est, quando aliquis sponte, & sine mandato accedit ad negotia alterius gerenda, vt puta absentis: & si ea bene, & vtiliter gerit, habet eum cuius negotia gerit, & ignorantem, & inuitum sibi obligatum. & hoc maximè vtilitatis causa factum fuit, siue institutum, scilicet ne negotia negotiatorum, qui subita festinatione compelluntur abesse, nulli demandata negotiorum suorum gestione, deserta relinquerentur, quod contingeret, nisi huiusmodi actiones negotiorum gestoribus darentur. Nullus enim sine mandato accederet ad negotia aliena gerenda, si de eo, quod impendisset, ad illud recuperandum nullam haberet actionem. In versicu. Sicut autem, Casus est talis: Supra dictum est, quòd ille, qui sine mandato vtiliter gessit negotia absentis, si aliquid de suo impendit, poterit illud recuperare per actionem negotiorum gestorum contrariam eodem modo: & econuerso, scilicet si malè se habuerit gestor in gerendo negotia absentis, dño tenetur actione negotiorum gestorum directa, & hac rõne ad reddendas rõnes administrationis suæ tenetur gestor præstare exactam diligentiam, & non sufficit, q talem diligentiam adhibeat, qualem in rebus suis adhibere solet, & hoc est verum, si alius diligentior eo accessisset ad negotia illa gerenda, si ipse ea non gessisset. h. d. Franc.

Valet argumentum a sufficienti partium enumeratione. Aresi.

Post gña [a] pctuű enumerata, dispiciamus et de ijs obligationib quæ quidem nõ propriè nasci ex pctu intelliguntur, sed tñ quia non ex maleficio [b] substantiam capiunt, quasi ex pctu nasci videntur.

Cum qs absentis negotia sine mandato curauit, hincinde ex quasi cõtractu nascitur obligatio: ex qua duæ pficiscunt actiões. altera negotiorũ gestori aduersus dñm (si quid eius nõie vtiliter impéderit) cõpetit. altera verò dño cõtra gestoré, vt administrationis rõnem reddat: qui quidé si minus diligéter quã oportebat gesserit, tűc ét de leuissima culpa tenetur, cùm alius cõmodius negotia erat administraturus.

Igitur [c] cum qs negotia absentis gesserit: vltro, citroq; [d] inter eos nascuntur actiones, quæ appellantur negotiorum gestorum. sed domino quidem rei gestæ aduersus eum qui gessit, directa competit actio: negotiorum autem gestori [e] contraria. [f] quas ex nullo contractu propriè nasci manifestum est. qppe ita nascũtur istæ actiones, si sine mandato [f] quisque alienis negotijs gerendis se obtulerit. Ex qua causa ij, quorum negotia gesta fuerint, etiam ignorantes obligantur, idq; [g] vtilitatis causa receptum est: ne absentiű, qui subita festinatione coacti, nulli demandata negotiorum suorum administratione peregrè profecti essent, desererentur negotia: [h] quæ sane nemo curaturus esset, si de eo, quod quis impendisset, nullam [i] habiturus actionem. Sicut aűt is, qui vtiliter gessit negotia, dñm habet obligatű [k]

[a] Genera. Id est, maneries, vel diuersitates cõtractuum: vt i. de obli. §. fi. vsque huc.

[b] Ex maleficio. Subaudi, vel quasi. vt sit bona argumentatio. sic infra, de obligation. quæ ex quasi malefi. in principio.

[c] igitur. Quia de his obligationibus, quæ ex quasi contractu sunt, dicere debemus, incipiamus de hac quæ ex sola prouenit amicitia. vt j. eo. §.

[d] Vltro, citroq; Id est, hincinde possibile est eas nasci. nam ex vna parte tantum quandoque agatur, vt si alterius non interfuit, sed sua tantum.

ADDITIO. No. verba legalia significare habilitatem, & potentiam. licet semper significare non possint: vt no. supra de iustit. & iure, in princip. secundum Christophorum.

[e] Negotiorum autem gestori, licet ét vnum negotium sit gestum. ff. de nego. gest. l. iij. §. j. versi. negotia. sic j. vi bo. rap. in prin. & ff. vi bo. rap. l. ij. §. quod ait prætor.

[f] Sine mandato. s. eius, cuius negotia gesserit. & sic soluitur. C. de nego gest. l. si mandatum.

[g] Idq;. Scilicet vt repetat, qd impédit, nisi denűtiatio inhibeat: vt C. de neg. gest. eo. l. fi. vel paterna affectio: vt C. eo. l. si paterno. & l. qd in vxoré. & ff. eod. de neg. gest. l. is qui. Vel obsequiű, quod est si libertus patroni negotia gerat: vt C. eo. l. officio. His. n. casibus nihil repetitur, alioqui qűque repetitur inquantum locupletior est, vt dicemus j. §. proxi.

[h] Desererentur negotia. Quod in multis noceret: vt ff. eo. l. j. Accur.

[i] Nullã. Cű nemine sit verisimile suã pecuniã iactare vel effundere: vt ff. de pb., l. cű de indebito. i. q. n.

[k] Obligatű. s. insolidű: dűmõ sit vtiliter cęptű negociű. licet diuersus exitus sit secutus: vt ff. eo. l. sed an vltro. §. j. In casib. tñ nõ tenet insolidű, vt si pupillus est, cuius negotia sunt gesta. Ité si animo deprehendédi gessit. vt ff. eo. de neg. gest. l. si pupilli. j. rń. & §. sed & si quis negotia mea. Ité & si ad noua negotia gerenda accessit: vt ff. eo. l. si quis negotia. Item si pacto [l] & hoc actű est: vt C. eo. l. negotiű. Ité & si fuit in culpa gerens: vt ff. eod. l. siue hæreditaria. Item si fuit in mora. vt ff. de leg. j. l. cum res. §. fina.

Negotiorű gestor certis in casib. nõ repetit qđ impédit.

[1] Quoties in pctu vtriusq; rõ par est, vtriusq, nascit actio directa. Quoties vero potior est alterius. că: hic nascitur directa, inde ptraria. Porro directa actio vocatur etiam principalis. l. i cõmodato. §. j. ff. cõmod. Fră. Balduin. hic.

Negotiorum dñs nõ semp insolidű tenetur.

[1] Vltro, citroque opponuntur. Mod. in Gl. Facul. §. volentes, in ver. citra.

Noua, i. insolita, sűt. n. tria genera negotiorű, pluetű, insolitű, & desertű. gl. si solitus. in l. si negotia. ff. eo. Ægi. Per.

Pacto. i. si casű cepit in se p pactű. Æg. Per.

Negotiorű gestor, de quo tenetur.

Addi-

ADDITIO. Et est ratio: quia in omnibus istis casibus gerens tenetur etiam de casu fortuito: & in eis nõ sufficit esse cœptũ vtiliter, nisi vtilitas pduret: vt no. gl. in l. si negotia. in verb. sit solitus. ff. de ne. ge. Ang.

a Ad exactissimã. no. Gestorẽ interdũ de dolo solo, & lata culpa teneri, vt si ad deserta negotia accessit. ff. de nego. ge. l. iij. §. interdum. Quandoq; de dolo, lata culpa, & leui: & hoc regulariter: vt C. e. l. tutori. & ff. eo. l. si pupilli. §. fi. Quandoq; de leuissima: vt quando alius diligentius volebat administrare, vt hic dicitur. & ff. eo. l. si pupilli. §. videamus. quandoq; de casu: vt in his casibus, vbi agitur in quantum dominus locupletior est, vt modo s. diximus in eo. §. Accur.

ADDITIO. Et hæc vera in gestis. de neglectis aũt tenet: siue gerere incepit, & postea dimisit: siue nõ incepit, dummodo a principio, vt oĩa gesturus accesserit. Idẽ si non ut omnia gestur9, si aliàs diligẽs erat gesturus: aliàs secus. Angel.

Tutores quoque. CASVS. Viso vno exemplo de obligationibus, quæ ex quasi contractu nascũtur: videndũ est de alio. Non solum enim gestores negotiorũ sine mãdato, tenẽtur quasi ex cõtractu: verum etiam tutores, q tutelæ officio tenẽtur, ex quasi contractu obligãtur. Nullũ enim negotiũ inter pupillũ, & tutorẽ geritur: sed quia nõ tenetur ex cõtractu, nec ex maleficio, vel quasi supple: ex quasi cõtractu teneri videt. & nascũtur actiones hinc inde. Ex ista enim obligatiõe nascit actio directa pupillo cõtra tutorẽ. cõtraria verò nascitur tutori cõtra pupillũ ad petẽdũ si aliqd impẽdit de suo in negotijs pupilli: aut si aliquid est ei absuturũ. vt si pro pupillo alter fuit obligatus. h. d. Franc.

negotiorũ gestorum: ita & contra iste quoq; tenetur, vt administrationis reddat rationem: quo casu ad exactissimã [a] quisque diligentiam compellitur reddere rationẽ, nec sufficit talẽ diligentiã adhibere, qualem suis rebus adhibere solet: si modo alius diligentior eo, commodius administraturus esset negotia.

Ea quæ inter tutorẽ et pupillũ, ex gestione tutelæ oritur obligatio, ex quasi cõtractu nasci dicit: ex qua tutelæ actio directa, & cõtraria resultat: prima pupillo dat, vt tutelæ rationẽ cõsequat: reliqua tutori, vt quod ei pupilli nomine abest, recuperet.

Tutores [b] quoque, qui tutelæ iudicio tenent, nõ propriè ex cõtractu obligati esse intelligunt: (nullũ enim negotium inter tutorẽ & pupillũ contrahit:) sed quia sanè non ex maleficio [c] tenent: quasi ex cõtractu teneri vidẽtur. Hoc autem casu mutuæ sunt actiones. Nõ tantùm enim pupillus cùm tutore habet tutelæ actionẽ: [d] sed & cõtra [*] tutor cũ pupillo habet contrariam [e] tutelæ, si vel impẽderit aliquid in rẽ pupilli, vel pro eo fuerit obligatus: [f] aut rem suã creditoribus eius obligauerit.

Habentes rem aliter quàm ex cõtractu societatis communem: vltro citroq; ex quasi contractu obligãtur: quę obligatio actionem familiæ erciscundæ & communi diuidundo producit.

Item si inter aliquos communis res sit sine societate: [g] veluti, q pariter eis legata, donata ve esset, & alter eorum alteri ideo teneatur cõmuni diuidundo iudicio, quòd solus fructus ex ea re perceperit, aut quòd socius eius [h] solus in eã rẽ necessarias impensas fecerit: nõ intelligitur ex cõtractu propriè obligatus esse: quippe nihil inter se cõtraxerunt: sed quia ex maleficio [i] non tenetur: quasi ex contractu teneri videtur. Idẽ iuris [k] est de eo, qui cohæredi familiæ erciscundæ iudicio ex his causis [l] obligatus est.

b Tutores. Scilicet quondam. nàm quandiu est tutor, non oritur obligatio: vt ff. de tut. & ra. distra. l. si tutor. §. fi. & l. sed non datur. Azo.

c Ex maleficio. Subaudi vel quasi, vt bona sit illatio. Accurtius.

d Actionem. Scilicet directam, tenetur & alijs actionibus tutor, vt diximus s. de Atil. tut. §. fi. Et ita habes hoc §. actionẽ tutelæ directã, & contrariã esse ex quasi contractu. Quid de actione pro tutelæ? Respõd. idem, cum ad instar actionis tutelæ sit inducta: vt ff. de eo, qui pro tu. neg. ge. l. j. §. pro tutore.

e Cõtrariã. Quã finita tutela demũ intendit, vt modo diximus de directa. vt ff. de cõtr. act. tu. l. j. §. finito. Ac.

f Obligatus. Vnde absuturum est: quod perinde est ac si iam abesset: vt ff. de nego. gest. l. ij. in fine. & l. si quis mandato in fi.

Item si inter aliquos &c. CASVS. Vidistis iã duo exẽpla de obligationibus, quæ ex quasi cõtractu nascunt: modo ponit hic dominus Iusti. tertiũ exẽplũ, dicens. Si inter aliquos fuerit res aliqua cõis sine societate, vt qa eis pariter fuerit legata, vel donata: si vnus eorũ alteri teneatur iudicio cõmuni diuidundo: & hoc, vel quia alter solus in re cõmuni fecerit impensas, vel quia ipse solus fruct9 ex ea re ceperit. tunc non intelligit ppriè obligatus ex contractu, eo, q nihil inter se cõtraxerint. sed quoniã ex maleficio, vel quasi supple non tenet: ex quasi contractu teneri videtur. Idẽ iuris videtur de eo, q cohæredi suo obligatur, vel quia cohæres in re communi fecerit impensas necessarias: vel quia ipse solus fructus perceperit. cum enim inter se nõ contraxerint, nec ex maleficio sit obligatus vel quasi, ideo ex quasi cõtractu obligatus videt. h. d. Frã.

g Sine societate. Tũc enim ageretur pro socio, si si eẽt societas. Videtur tamẽ q hic §. sibiipsi contradicat. nam nũc dicit q non est societas: & post ea dicit socius eius &c. Sed dic, q non est societas vera, sed quædam incidens: nam vera contrahitur consensu: vt s. de oblig. ex consen. in prin. Hæc autem pręter spem: vt in hoc §. dicitur.

h Socius eius. Id est cõsors eius. impropriè enim ponitur, vt modo diximus.

i Ex maleficio. Subaudi, vel quasi: vt sit bona illatio: vt s. eod. in princi. & facit ad hunc §. ff. fa. er. l. hæredes. §. non tantum, in fi. & ff. commu. di. l. ij. in fi. j. respon. & ff. pro soc. l. vt si pro socio. & l. actione. §. si post distractam. Accur.

k Idem iuris. Non per omnia: quia superior, scilicet, communi diuidundo. pro rebus singularibus competit, hæc autem ad vniuersitatem: vt s. e. prox. & ff. pro socio. l. pro socio arbiter. Item superior pluries intendi potest: hæc autem semel tantum: vt ff. fami. erci. l. si filia. §. familiæ. & C fami. erc. l. j.

l Ex his causis. Quas superiori §. diximus,

* Aliàs sed ex cõtrario.

Actio tutelæ directa, & contraria est, ex qua si contracta.

Et sic psupponit, quod nõ. cõmuni diuidũdo, quod est falsũ per l. ij. ff. cõi diuidun. igit dicit tex. sine societate: quia aliàs esset contract9, & non quasi: de quo hic intendit. An autẽ expẽsæ p vnum ex fratribus factæ debeãt sibi postea in diuisione imputari. vide Ioã. Fab. hic.

insutu. super. Hæres

Hæres quoq; &c. CASVS. In proximo §. dictũ est, q hæres si sit cohæredi obligatus ex causis supradictis. s. si fructus rei cõmunis solus perceperit, vel si cohæres suus in rẽ cõmunẽ impẽsas fecerit necessarias, q tunc ex quasi contractu intelligitur obligatio contracta. Sed quid dicetis de hærede, qui obligatus est legatario: obligaturne ex quasi contractu? Et resp. dñs. Iust. dicens, q ex contractu non est obligatus legatario, eo q nullũ negotium gessit legatarius cũ hærede, neque cũ defuncto, nec ex maleficio, nec ex quasi supple, quare intelligitur obligatus ex quasi contractu. h. d. Franc.

a Ex maleficio. Subaudi, vel quasi.

b Intelligitur. Scilicet actione ex testamẽto: vt ʃ. de legat. §. nostra. Rei vẽdicatio autẽ quæ datur. vt in eod. §. dicitur, nunqd ẽ ex quasi cõtractu? Rñ. non puto. quia nõ est obligatio: vnde non debet dici ex cõtractu, vel quasi: vt j. de actio §. j. Idem. s. qd̃ i rei vẽdicatione, de hypothecaria dico, quæ similiter legatarijs datur: vt C. commu. de leg. l. j. & in d. §. nostra. ʃ. de leg.

Aditione hæreditatis quasi contrahere hæres, cum legatarys dicitur.

Hæres quoq; legatorũ nomine non proprie ex contractu obligatus intelligit: (neq; enim cũ hærede, neq; cum defuncto vllum negotium legatarius gessisse propriè dici põt) & tamẽ, quia ex maleficio a non est obligatus, quasi ex contractu debere intelligitur. b

Qui recipit indebitũ solutũ per errorẽ, ex quasi cõtractu dicitur obligatus ad restituendum illud. Aretinus.

Annota. Videto paragraphũ, Is quoq;, supra. quib' modis re contrahitur obligatio.

Item is cui quis per errorem non debitum soluit, quasi ex contractu debere videtur. c Adeò enim non intelligitur propriè ex contractu obligatus esse, vt * certiorẽ rationem sequamur: magis (vt supra diximus) d ex distractu, quàm ex contractu possit dici obligatus esse. Nam qui soluendi animo pecuniam dat: in hoc dare videtur, vt distrahat potius negotium, quàm contrahat. Sed tamen perinde is, qui accipit, obligatur, e ac si mutuum ei daretur: & ideo condictione f tenetur.

* Aliàs vt si certiorem.

Imo differũt: q̃a rei vendi. nulla pcedente obligatiõe ex solo dominio causatur: sed hypothecaria ex cõuentione. & præsupponit ob. personalẽ esse vel fuisse: ideo in ea dic idẽ qd̃ in actione ex testamẽto: in Io. Fab. & Ange. hic.

Sed vnde nascit' hic quasi cõtractus, vel vñ oritur actio ex testamento? Resp. adeundo hæreditatẽ, hæres quasi cõtrahere videtur: vt ff. quib. ex cauſ in poss. ea. l. apud Iulianum. §. fi. & l. seq. Item quid de petitione hæreditatis? Resp. & hæc est ex quasi contractu: cũ is nõ contraxerit, qui possidet pro hærede, vel pro possessore: nec etiã deliquit, vel quasi. vnde sequitur ex argumẽtis, quæ fiũt in hoc titulo, q sit ex quasi cõtractu. Item quid de actione finiũ regundorum? Respon. idem. quia & illa habet similitudines multas cum actione familiæ erciscundæ, & cõmuni diuidũdo, & cũ petitione hæreditatis: vt j. de actio. §. quædã. & ff. de pet. hær. l. si bonæ fidei. §. petitor autem hæreditatis. & l. sed & si lege. §. petitio hæreditatis.

Item is, cui. CASVS. Iam habuistis multa exẽpla de oblig quæ fiũt ex quasi contractu: Adhuc restat vnum exemplum, veluti si quis credens se debere Titio centum, cum in veritate sibi in nullo teneret', per errorem soluerit indebitũ: habet Titium, cui ista cẽtũ soluũtur indebita, obligatum, & nõ ex contractu propriè: imò videtur magis ex distractu obligatur. Dicitur ex distractu: quia q soluendi animo pecuniã dat, potius eã dare videtur, vt distrahat, quam vt cõtrahat, nec ex maleficio est obligatus, vel quasi supple, quia per diuisionẽ illã ʃ. de obliga. §. sequẽs diuisio, appar et q ex quasi cõtractu obligatus est. vnde iste qui indebitũ accepit, perinde obligat', ac si mutuũ ei daret', & hoc verũ est quãtum ad effectũ obligãdi, q nõ quãtũ ad nomẽ obligationis, vel actiõis. h. d. Frãc.

c Debere videtur. Nã eo ipso, q soluit, aliquid negotij cõtrahere videtur: vt ff. de cõd. indẽ. l. si in area. Cum ergo sit ex quasi contractu: ad quid ponitur hæc condictio indebiti inter actiones, siue obligatiões ex contractu, ʃ. qui mo. re contra. obli. §. j. quæ ẽ huic cõtraria? Respõ. vt ibi, in ñ. §. diximus. in glo. conducturia.

ADDITIO. Rñde, q ideo hæc cõdictio indebiti fuit apposita inter obliga. quæ re contrah. non quia dicatur prouenire ex cõtractu, sed quia non põt sine re sustẽtari. ibi igit posita fuit, vt eius substãtia denotetur. hic aũt etiã posita fuit, vt eius insinuetur origo: q̃a ex quasi contractu trahit originem. Christophor.

d Supra diximus. vt ʃ. quib. mod. re cõtrah. oblig. §. is quoque. Accursius.

e Obligatur. Scilicet benignitate inspecta, quæ præualet: vt C. de iudic. l: placuit. nã nemo debet locupletari cum aliena iactura: vt ff. de condi. indeb. l. nã hoc natura.

f Cõdictione. Scilicet, indebiti: & ita trãsit dominiũ in accipientẽ aliàs. n. cõdictio nulla daret', cõtra furem: vt ff. vsufru. quẽad. ca. l. fi. Sed cõtra. ff. de acq. re. do. l. si pcurator. So. multũ interest, an error sit in obligatiõe, an in re primo casu trãsit dñiũ, vt hic dicit', & condictio orit'. Secũdo verò, nec transit dñiũ, nec orit' actio: vn agẽs exceptione repellitur: vt ff. man. l. seruum Titij. Acc.

Locupletari ne no debet cũ aliena iactura.

Si in eo causarum genere, q̃ infitiando duplantur, indebitum solutum fuerit, repetitio cessat: ideo quod ex lege Aquilia, vel legato religionis, & pietatis intuitu venerabilibus locis facto, solutum est, non repetitur.

Ex quibusdam g † tamen causis repeti non potest, quod per errorem h non debitum solutum sit. Sic nanque definierunt veteres. Ex quibus cau-

Error an impediat dominij translationem.

† De hoc §. & gloss. facit mentionẽ glo. j. in ca. j. in me. extra. de sol. Et hic §. respicit titulũ de condi. in de. ff. & C.

Ex quibusdã. CASVS. Iste § non est propriè ptinens ad titulum istũ: sed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximã materiam de indebito. Et pone casum. Supra dictum est, q si aliquid soluit alicui indebitũ p errorẽ, q illã qui indebitũ recipit, soluẽti obligatur ex quasi cõtractu, & iste qui soluit a recipiente, pecuniã illa repetere põt. Aliquando tñ in aliquibus casibus nõ est ita: veluti, si quis soluerit indebitum ex causa illa, q̃ ex infitiatione crescit. Est & aliud exemplũ in legato relicto: & hoc verũ erat, sed nõ in oĩ legato. Quatuor enim olim erãt genera legatorum. s. per vẽdicationẽ, per dãnationẽ, p sinẽdi modũ, & per præceptionẽ: vt ʃ. de le. §. j. Illud aũt beneficiu p quod cresceret legatũ per infitiationẽ, solùmõ locũ habebat i relicto p dãnationẽ. sed cũ vna hodie sit natura omniũ legatorũ, & etiã fideicõmissorũ: vt ʃ. de le. §. nostra aũt cõsti. ideo nõ distinguitur hodie qualiter legetur, sed cui legetur. Si. n. sacrosan. eccle. vel alijs venerabilibus locis, quæ religionis, vel pietatis intuitu decorãtur, aliqua legata sint: hmõi legata p infitiationẽ crescũt, & si huiusmodi locis legata indebita soluantur non repetuntur. h. d. vsq; ad fi. Franc.

g Ex quibusdam. Iste §. non facit ad hunc titulum: sed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximã materiam de indebito.

h Quod per errorẽ. Licet ponat vnũ casum tantum in quo

in quo solutum p errorem indebitum, nō pōt repeti: tñ & alij sex sunt, vt si scienter soluit indebitum: nā non habet locum repetitio: vt ff. de cōdi. indeb. l. j. Item pp sententiam solutum ēt indebitum non repetitur: vt C. de condi. ind. l. j. Item pp transactionem: vt ff. de condi. inde. l. in summa. in prin. versi. & quidē. & C. eo. l. j. Item si iurauit quis sibi deberi ēt indebitum deferente aduersario, qđ fuerit solutum, non repetitur. vt ff. de iureiuran. l. nā postea. §. j. Item qđ soluitur in causa, quæ per inficiationem crescit: vt ff. eo. de condic. inde. l. elegāter. §. h. in gl. fi. & C. eod. de condic. inde. l. ea quæ. & hic dicitur. Item causa pietatis solutū indebitū nō repetitur: vt ff. de condi. indeb. l. cum his. §. si mulier. Item si est ab alio debitū licet sit indebitum ab eo qui dedit: vt C. de pet. hære. l. de hæredit.

ADDITIO. Intellige si nomine debitoris soluerit: alijàs secus. l. si pœn. §. j. ff. de condic. inde. Ange.

Qđ est crescat p inficiatione declarat glo. j. ij. & iij. s l. ea quæ. C. codē. Aegi. Per.

Vel dic rōnē, qa vt soluisse pp dubiū pbationis, vt euitet d[...] lū ex quo insurgit qđā ficta trāsactio q̄ repetitionē impedit.

Not. q̄ quādo quis cōfitēdo se cōmisisse delictū sibi p iudicet ciuiliter ad pœnā tēporalē: tñ secus, si agit' criminaliter ad pœnā corporalē. Rō diuī est: qa illic ē arbiter suorū bonorū, hic verò non est dñs suorum mēbrorū. vide An. hic. Aegi. Per.

sis inficiādo lis crescit, ex ijs causis nō debitū solutū repeti nō posse, veluti ex l. Aql. [a] itē ex legato. [b] qđ veteres qdē in ijs legatis [c] locū hēre voluerūt, q̄ certa cōstituta, per dānationem [d] cuiq; [e] legata fuerant. Nostra autem constitutio [f] cum vnam naturam omnibus legatis, & fideicommissis indulsit, hmōi augmentum in omnibus legatis, [g] & fideicommissis extendi voluit: sed non omnibus legatarijs [h] hoc præbuit: sed tantummodo in ijs legatis, & fideicommissis, quæ sacrosanctis ecclesijs, & cæteris venerabilibus locis, quæ religionis [i] vel pietatis [k] intuitu honorantur, relicta sunt: quæ si indebita soluantur, nō repetuntur. [†]

a Ex lege Aquilia. Vt si soluam emendando damnum ab alio datum, quasi ego dedissem, videor. n. cōfiteri me dāmnū dedisse, quod ab alio datū est. [t] Nam si a nullo datum est, non impediat repetere, sicut nec mihi pjudicat cōfessio mea, si a nullo datum esset damnum: vt ff. ad legem Aquil. l. inde Neratius. fi & l. seq. & ff. de interro. act. l. qui seruū. §. j. & §. ij. in fi. Sed nunquid hæc sunt vera siue in iure, siue in facto erret is qui soluit? Rñd. cū lex illa C. eo. tit. de cōd. ind. l. ea quæ non distinguat, nec ego distinguā: & est arg. ff. vt in pos. leg. l. j. Sed qdā distinxerūt, vt si errauit i iure, nō repetat: si in facto, repetat. Primæ tñ sniæ sto. vt ff eo. de cōdi. inde. l. sed & si me putem. Sed ꝯ hunc §. est. ff. de cōd. inde. l. elegāter. §. fi. Sol. illa erat [*] pœnalis a principio, hæc aūt ex inficiatione: vt hic dicitur, & j. de act. §. sed furti.

b Item ex legato. Quod & ipsum per inficiationem crescit: vt j. de act. §. item mista. Accur.

c In ijs legatis. s. indebite solutis, quantum ad soluentem: debite tñ quantum ab alio, vt & modo diximus in lege Aquilia, & hoc secundum quosdam. Sed B. ꝯ, dicit enim de indebito a quolibet, & sic differt a superiori proximo casu, & est speciale in hoc legato de quo hic dr. [*] aliàs aūt. i. in alio legato distinguo, aut soluitur scienter indebitum, legatū quocunque modo, & tunc non repetitur: vt ff. de cō di. inde l. fideicommissum: Si autem per errorem iuris, idem est, vt non repetatur si est debitum naturaliter, sed ciuiliter indebitum: vt C. ad leg. Falc. l. error. nisi sit minor, qui repetit vtroq; casu per restitutionem in integrum: vt C. si aduer. sol. l. ij. Si verò p errore facti, repetit: vt C. de cōd. ind. l. fideicōmissum.

d Per damnationem. Vt per hæc verba, Dānas esto hæres, illđ ære alieno liberare: vt j. de le. §. sed & tale.

e Cuique. Aliàs cuiuscunque.

f Constitutio. Vt C. commu. de leg. l. ij.

g In omnibus legatis. i. in omnib. gñib. legatorum, quorum quatuor erant genera: vt j. de leg. §. j.

h Legatarijs. Vt eis solutum indebitum non repetatur.

i Religionis. Vt monasterijs.

k Pietatis. Vt hospitalia & similia, q̄ nominant' in Auth. de nō alie. §. nos igitur. colla. ij.

Et ē rō, qa licet cesset cā indebiti: tñ nō cessat cōtemplatio pietatis, q̄ impedit repetitionē vt l. cū is. §. mulier. ff. de condic. inde. p̄fectum cū nō sic euidēter relictum nō eīe, ti

nō dānd datū non esse, apparere non possit. Angel.

† Rōnē exceptionis i duobus casib. q̄ hoc §. cōtinentur, pulchrè explicat Frācisc. Balduin. hic, tu illum videto.

TITVLVS XXIX.

PER QVAS PERsonas nobis obligatio adquiritur.

Obligatio acquiritur etiā per seruum, vel filium: per seruum quidem in totum, per filium aūt quo ad commodū vsusfructus. Ares.

Xpositis generib. obligationū, [l] q̄ ex ꝯtractu, vel quasi ex contractu nascuntur: admonendi sumus, adquiri nobis nō solum per nosmetipsos, sed per eas quoque personas, quę in nostra potestate sunt: veluti per seruos, & filios nostros. vt tamen [m] quod

Cōtinua.tio.

R H QVAS personas nobis obligatio ad quiritur.

Cōtinua istum tit. vt hic in nigro, in pri Dictū est supra de oblig. tā de illis q̄ cōtrahunt' re, verbis, literis, & cōsensu, quam de alijs, Nūc sequitur videre p quas personas nobis acquiritur obligatio.

Diuisio.

Xpositis. Tot' iste tit. diuiditur in tres partes. Primo ostenditur quomodo nobis acquiritur per illos, qui sunt in totū in dñio, vel ptāte nra. Secūdo qūo p illos in qb' hēmus aliqđ ius, vel qui seruiūt nobis bona fide. Tertio qūo acqrit' p illos, q sunt in dñio nro ꝓ parte. Secūda ibi, Item per liberos. Tertia ibi, Communem.

CASVS. Dicit Insti. q̄ nō solum p nosmetipsos nobis acquiritur aliquid, sed ēt p eos, quos in ptāte habemus veluti per seruos, ac filios nostros. Sed dñe, est ne dfia inter illud, quod acquiritur alicui per seruum, & illud quod acquiritur alicui per filium? Et rñ. q̄ sic. Quod enim ex obligatione aliqua per filiū meum mihi aquirit', illud mihi acquiritur quo ad vsumfr. filio aūt quo ad proprietatem. C. de bo. quæ libe. l. fina. & hoc verum est, nisi obligatio fuerit ex castrēsi peculio, vel quasi. tunc. n. nec quo ad vsumfru. nec quo ad proprietatem patri acquiritur, quod ex tali oblōne filio debetur. Ex omni enim causa aduentitia acquiritur proprietas rei filio per obligationem in personam filij factam: & vsusf. patri: & competit ēt actio patri. & non filio h. d. Franc.

l Quæ. s. obligationes. Sed qđ differt hic tit. a superiori ꝫ. per quas perso. nob. acqui. Rñ. ille dicit de rebus acquirendis: hic aūt de obligatione. vt ibi diximus. Item quid differt iste ab alio ꝫ. de stipu. ser. cum ibi de obligatione dicat'? Rñ. ille specialis est in obligationibus quæsitis per stipulationem: hic aūt in omni gñe obligationum loquitur acquirendo [*] per filium, vel seruum: præter, quam si sint ex castrensi peculio, vel quasi: quibus casibus nec ad proprietatem, nec ad vsumfructum patri acquiritur: vt C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. ij.

m Vt tamen. Aliàs est attamen aliàs, vt quod. & dic similiter subauditur tamen.

Ac pin de cōstat patri per filiū qri, at qualiter ſtipso ne filio acquirat, vt de hic apud Bal.

a Acquiritur. Nisi ab alio possideat' seruus: qui possessori nec dñium, nec possessionem quærit, si nō ex re eius cōparauit: vel ex opera sua: nec dño si ex re, bonæfidei possessoris, vel opera sua acquisiuit: quia eum non possidet: vt ff. de acquir. rerum domi. l. n seru°. j. respon. & l. homo liber. §. fina.

l. j. §. sed & p eum. q̃ nullo mō possidet', licet defendeat, vt q̃ scit liberum esse: vt ff. de acqui. pos. l. qui vniuersas. §. j. & ff. de proba. l. si quis liberum.

g Vsumfructum. In q̄busdā libris est in litera, vsumfructum, vel vsum. * & fm hoc vi, q̄ p eum seruum in quo habeo vsum, ex duab. causis acqrā. Sed ɔ̄ ff. de vsu. & habi. l. j. seruum in prin. Solu. dicūt q̄dā illud corrigi. Vel dic fm Io. q̄ illud verbum, ex duab. referatur ad solum vsumfructum: alterū verò si ex re, ad vsuarium, & sic erit in litera ɔfusio: sicut C. de colla. l. illā, & ī, q̄ test. da. tut. pos. §. si qs. Sed in alijs libris nō est, vel vsū: & tunc planū est, & nullum est ɔ̄rium. Accur.

*Et hanc incipit Haloander.

b Secundum imaginem. Quasi dicat, hac hæc diuisio imaginarie, & intellectualiter. nā visibiliter fieri nō pōt: cum sint incorporalia, q̄ non diuidunt': vt ff. de acquir. rer. dom. l. seruus. §. incorporales. & ī. de reb. corp. & incorp. j. respon. & ī. de vsufruc. in prin.

c Constitutio. Vt C. de bon. quę libe. l. fina. §. vbi autem. Accursi.

d Actionem. Proprietas tamen ipsius actionis est filij, vt hic dr. & hoc obtinet hodie in omnib. aduētiijs. Sed olim tātum quinq; actiones filiofamilias cōpetebant rōne proprietatis: vt iniuriarū, quod vi aut clam, depositi, commodati, & actiones in factum: vt ff. de acti. & obli. l. filiusfamilias'. & l. in factum. has tñ pater exercebat vel suus procurator, non filius: vt ff. de iniur. l. sed si vnius. §. ait prætor. & §. filio. & l. pater. in fin. nisi pater abesset: vt ff. de iudi. l. si longius. §. j. quod etiam in mutuo erat: vt ff. si cer. peta. l. cum filius. Sed hodie ex omni causa aduentitia acquiritur ipsi filio proprietas. vt hic dicitur.

Filiofamilias olim v. actiões competebant rōe proprietatis, quas tamē nō exercebat.

Aduētitiorū proprietas filij est.

per seruos nostros nobis adquirit, a totum nostrum fiat: quod autem per liberos', quos in potestate habemus, ex obligatione fuerit adqsitū, hoc diuidatur fm imaginē b rerum proprietatis, & vsusfructus, quam nostra decreuit constitutio: c vt quod ab actione commodum perueniat, huius vsumfructum quidem habeat pater, proprietas aūt filio seruet, scilicet patre actionem d mouente secūdū nouellæ nostræ cōstitutionis diuisionem. e

Liberi, & serui alieni bona fide possessi, & serui vsufructuarij, & vsuarij acquirunt nobis ex re nostra, & ex opera ipsorum. Aret.

Itē p liberos hoīes, f & alienos seruos, quos bona fide possidemus, adqrit nobis: sed tm̄ ex duabus causis, id est, si quid ex operis suis, vel ex re nostra adqrāt. Per eum quoq; seruū, i quo vsum fructū, g vel vsum habem°, similiter ex duab. istis causis nobis adqritur.

Seruus communis acquirit dominis communiter pro portione dominica, nisi vni, vel iussu vnius fuerit stipulatus. Aret.

Cōem seruū, p dñica b parte dominis adquirere certum est: excepto eo, q̄ nominatim vni stipulando, aut per traditionem accipiendo, illi soli adquirit: veluti cum ita stipulatur, Titio domino meo dare spondes? Sed si domini vnius iussu seru° fuerit stipulatus: i licet antea dubitaretur, tamen post nostram decisionem res expedita est, vt illi tantum adquirat, qui hoc ei facere iussit, vt suprà dictum est. k

ADDITIO. Tu dic, secundum docto. vsuarium posse vti operis serui i suis fundis, non autem eas alteri locare. Angel.

Communē seruū. CASVS. Supra dictum est, q̄ per seruos nostros acquirimus: sed nunquid p seruum cōem possumus nobis acqrere? Et rñ. q̄ per seruum cōem dño acquirit'. quod intelligo vt sic dicendo, Dñis meis date spondes? hac stipulatio, s. propria nomina in stipulatione inserendo. Tunc. n. pro virilibus portionibus dñis acquiretur. Et hoc verum est, nisi nominatim vni eorum stipulatus fuerit, vel vni tradiderit. Item quæsiui a te dñe, si vnus dñorum seruo communi iusserit, q̄ aliquid sibi stipuletur, ipse autem seruus alterum (cui voluerit acquirere) nominauerit in stipulatione: cui acquiritur per stipñonem illam? Et rñ. q̄ ei q̄ iussit. & non ei quem nominauit, sic ponunt multi casum in isto vlti. rñ. Sed si dñi, & sic vult gl. ordi. q̄ ita ponat': sed dñs Guido dicit, q̄ iste non est casus istius ver. quāquā veritatem ɔtineat: iste. n. casus quem habes C. per quas perso. nob. acq. l. ij. & non istius rñ. & hoc patet per hoc q̄ dicit in fi. istius ver. ibi, supradictū est. Pōt ergo sic poni casus: Sed qd si vnus ex dñis iusserit seruū cōem aliquid stipulari, cui acqrit' p stipulationem istam? Et rñ. di. q̄ licet ante tpa huius libri in tali casu dubitaret' vtrum duob. dñis, an iubenti per stipñonem istam acquireret': tñ post compositionem huius libri est quæstio ista expedita, scilicet q̄ iubenti tantum acquiret: vt supra dictum est de stipulatio. seruo. §. vlti.

Seru° vsufructuari° q̄rit nobis ex re, & operis: sed vsuarius & re tantum.

ADDITIO. Dic vndecunq; dictę actiones in factum descendunt, vel ex dictis prætorum, vel ex interdictis, & est rō: quia prætor vsus est æquitate, & illa tantum motus. & in illis non tantum quæritur patri, quando aliquid non remanet penes filium: vt l. j. cum ibi not. C. qui admit. ad bon. pos. ergo non mirum, si omnes actiones in factum filiosa. competebant. & ita dicit Bar. in d. l. in factum. Ang.

e Diuisionem. Quam diuisionem longum esset hic dicere. sed dicitur plenè per ordinem in d. l. C. de bo. quæ libe. l. fina.

Item p liberos homines. CASVS. Non solum p filios nostros. & seruos nobis acquirit', sed etiam p liberos homines, & seruos alienos quos bona fide possidemus, nobis aliquid acquirit': sed hoc intellige in duob. casib. s. si ex operis suis aliquid acquirant, aut ex re nostra: & similiter per seruum illum in quo vsumfru. habemus, vel vsum secundum aliam literā, vt patet in notula, ex duabus causis nobis aliquid acquiritur. h. d. Franc.

Liber homo q̄nq; bona, q̄n q̄ mala fide possidetur.

f Per liberos homines. Not. q̄ liber homo quandoq; bona fide possidet', vt q̄n possessor credit eum seruum esse, & suum, & q̄nq; mala fide, vt q̄n credo eū seruum esse, & scio meū non esse: vt ff. de acqui. poss.

h Pro dominica. Nisi cum ppria nomina eorū stipulationi inseruit, vbi pro virilibus portionibus acquirit: vt ff. de stip. ser. l. si communis seruus.

i Stipulatus. Scilicet simpliciter vel sibi, vel domino iubenti, vt statim sequitur. aliàs nullum esset dubiū: vt ī. de stipu. seruo. § penul.

k Supra dictum est ī. de stip. ser. § penul.

Quibus

QVIBVS MODIS TOLlitur obligatio.

Visum est suprà de obligatione inducenda. sequitur videre de obligatione dissoluenda, siue tollēda: quia nihil tā naturale est, quàm vnūquodq; vinculo, quo ligatur dissolui posse. l. nihil tam naturale. ff. de regu. iur. h. d. Aret.

TITVLVS XXX.

QVIBVS MODIS tollitur obligatio. †

Eius quod debet solutio, a debitore, vel a quouis ipsius nomine facta, omnē obligationē perimit: quo fit vt solutiōe principalis, euanescat fideiussoria obligatio: & versa vice idem dicito.

Ollit^a autē omnis † ^b obligatio solutione eius, qđ debetur: vel siquis consentiente creditore ^c aliud pro alio soluerit. Nec interest, qui soluat: vtrum ipse qui debet, an alius pro eo. liberatur enim & alio soluente: siue sciēte, siue ignorante debitore, vel iuito eo solutio fiat. ^d Itē si reus soluerit, etiā ii, qui pro eo interuenerunt, ^e liberantur. Idē ex contrario contingit, si fideiussor soluerit: non enim ipse solus liberatur, ^f sed etiam reus.

Acceptilatione (id est, imaginaria quadam, & ficta solutione, mutua interrogatione, & responsione concepta) verborum obligatio tantùm tollitur: reliquæ vero obligationes ex re, cōsensu, & alio quouis modo contractæ, non antea soluuntur quam in Aquilianā stipulationē, id est, verborum obligationem deducantur: vt sic demum acceptilatione sopiri queant.

Ollitur. Totus iste titul⁹ diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur qualiter tollatur obligatio solutione. secundo qualiter acceptilatione. Tertio qualiter nouatione. quarto qualiter consensu. Secunda ibi, Item per acceptilationem. Tertia ibi, Præterea obligatio. Quarta ibi, Hoc amplius.

CASVS. Scire debetis, quòd obligatio tollitur per solutionem eius, quod debetur. Sed nunquid tollitur oblig. si debitor soluat aliud quā debeatur: puta si asinū dederit pro pecunia quā debebat? Et respō. q̃ sic dum tñ volēte creditore fiat. Regulariter enī loquēdo inuito creditore aliud pro alio solui nō pōt. Sic ergo, vt iā dictum est, solutione eius, quòd debet̃, tollitur omnis obligatio: sed verū est, si ipse debitor soluat qđ debetur, siue aliquo nomine debitoris, etiam debitore inuito, & ignorāte. h. d. Ad intellectum glossæ signatæ super illo verbo. Omnis obligatio &c. scire debes. q̃ omnis obligatio tollitur solutiōe eius qđ debetur, etiā si fuerit ciuilis tantū. Et ad inductā in contrariū. ff. de sol. l. qui hominē. §. fi. respō. dominus Iusti. q̃ speciale est ibi, q̃ aliud operetur solutio, quā credebat soluens. & pone casum, qualiter aliquis solū ciuiliter obligat̃. pone q̃ aliqs mihi cētum numerauit: & ita naturaliter, & ciuiliter sum obligat⁹, fecit mihi postea pactū de nō petēdo: & ita tollitur obligatio naturalis, & remanet ciuilis. Sed si post illud pactū factum de nō petēdo, ignorās sibi soluero qđ debebā, non liberor a ciuili obli. per istā solutionē quia operat̃ repetitionē: vnde liberationē parere nō pōt: vt ī prædicta l. qui hominē. Itē in superioribus dictum est, q̃ bene liberatur debitor solutione eius, quod debetur. Sed nunquid per istam solutionem liberantur fideiussores? Et rēspōd. q̃ sic. & econuerso si soluat fideiussor creditori, quod ei debetur, liberatur principalis debitor. h. d. Fran.

a Tollitur. Aliàs tollitur, aliàs soluit̃. ¹ Si tollitur, ergo non renascitur de cætero: vt ff. de solu. l. qui res. §. areā. versi. in perpetuum. & de noxa. l. si alienus. & C. de remis. pig. l. cum ex causa. & de sen. pas. l. si debitor. vbi magis suscitatur solutio eius, quod debet̃, qua tollatur: vt ff. de noxa, l. electio. §. fi. Sed ibi æquitatis ratione, nec sublata dicitur.

b Omnis obligatio. Siue re, siue verbis, siue literis, siue cōsensu. nā de his s̄. dictū est a tit. de oblig. vsque huc Sed nūqd est idē in iis, quæ ex maleficio sūt, vel quasi? Rñ. sic, ² Itē hęc sunt vera, siue ciuilis, & naturalis fuerit obligatio simul, siue naturalis tātū: vt hic: & ff. ad l. Fal. l. si pupillus. in prin. Sed nunquid ciuilis tātum tollitur solutione eius, quod debetur: videt̃ q̃ non: vt ff. de sol. l. qui hominē. §. fi. & hoc qdā dicūt. Sed cōtradico. si enim sciens me debere ciuiliter tñ, sicut ecōtra si nudo pacto tibi decē debeā, & soluā cā meæ fidei implēdæ: quare ñ liberor vt ff. de cō dit. inde. l. fideicōmissum. Quod autē in d. l. qui hominē, dicitur: ideo est, quia aliud operatur solutio, quā crederet soluens. s. repetitionē: cū errabat credēs se teneri naturaliter, non ergo mirum, si non facit quod credebat soluens. s. liberationem. Item est contra ad hoc j. eñ. in Authent. vt ii qui ob. se hab. per. res. §. si verò tacuerit. col. vj. ³ Solu. illud speciale est. Itē contra. ff. de solu. l. si rē meam. Item contra ff. de verb. ob. l. Iulianus. §. qui fundū. Item contra. ff. com mo. l. iij. §. si reddita. Sed his legibus licet fuerit facta solutio, non tñ fuit facta sicut debuit fieri: vnde pro non facta quantū ad hoc habetur. Itē contra id qđ subiicit, q̃ demū sciente creditore soluit̃ aliud p alio. ff. de le. j. l. nō amplius. §. fi. & l. si domus. §. ij. & iij. & ff. de aur. & arg. leg. l. j. §. fin. & C. de do. l. siquis argentū. ff. de sol. l. qui hominem. & ff. de verbo. obli. l. inter stipulantem. §. penul. & l. si seruus. In quibus legibus dicitur, q̃ liberatur quis soluendo aliud pro alio. Sed hæc specialia sunt, hoc autem regulare.

c Consentiente creditore. Interdū tamē etiā aliud pro alio soluitur creditori etiā inuito: vt diximus in Auth. de fideius. §. pen. in glo. coactum. col. j. & quosdam ex his notauimus. s̄. proxi.

d Solutio fiat. Patet hic, q̃ beneficiū confertur in inuitum. Sed contra. ff. de regu. iur. l. inuito. Sol. illa regula in priuilegijs loquitur, hæc autem ī alijs. Vel dic q̃ nō potest directò, potest tñ per medium. prima verior est. ⁴ Sed nunquid econtra pōt fieri alij solutio inuito creditore? Respon. non: vt ff. de donat: l. si Stichū. §. fi. nisi creditori creditoris soluatur: vt ff. de ne. gest. l. si liber. vel procuratori creditoris: vel ei cui extiterit hæres creditor, vel futuro debitori, vel similibus personis quæ numerantur. ff. de sol. l. solutam. & ff. de pi. act. l. solutum. §. solutam.

e Interuenerūt. Vt sūt fideiussores, & mādatores, & spōsores, vt vt ff. de exce. & l. oēs. & C. d. nō nu. pe. l. iiij.

f Ipse solus liberat̃. Scilicet fideiussor. & si quidē soluat nomine suo, ⁵ liberatur ipso iure, reū aūt liberat p exceptionē: vt ff. man. l. si qs in fi. & l. Papi. & ff. de peti. hære. l. si qd possessor in prin. Si verò nomine rei, liberat ipso iure reū: vt ff. de neg. ges. l. soluēdo, & ff. de noua. l. si Stichum. in fi. Sed si hoc verū est, q̃ liberatur reus soluente fideiussore, quomodo cedat actionē creditor fideiussori qđ facere debet: vt ff. de sol. l. modestinus. & ff. de fideiuss. l. fideiussorib⁹. q̃ sūt cōtra hāc legē? Rñd. illud potest fieri ante solutionē. sessio, vel et postea, hoc acto prius, qa videtur intellect

Cōtinuatio. ¹ Eis modis dissoluēdarum obligationū, quos hoc titulo Iustinianus recensee addi possunt duo: Interit⁹ speciei debitæ cōtingēs citra moram, aut culpā debitoris: eo enī debitor liberatur. l. q̃ te. ff. si cer. pe. l. si ex legati. ff. de verbo. oblig. Aliter est obligationis cōfusio: vt eū creditor debitori hęres extitit. l. si debitori creditor. ff. de fideiuss. Fran. Bald. hic.

² Cōcor. cum hoc princi. ca. j. cum sua gloss. post med. ibi. itē tollit̃ solutiōe. extra. de regu. iur. in anti.

³ Hæc fuit gloss. Accursij in veteri impress. Venetaset ceteris exemplaribus. Aegi. Per.

⁴ Ex hac glo. habes q̃ obligatio ex maleficio, vel quasi solutiōe facta dānū passo tollit̃. qđ verum est qñ pœna nō est applicida fisco: quia ius publicū pacto priuatorū nō tollit̃. l. ius publicū. ff. de pact. Aegi. Per.

¹ Dic q̃ ideo in p̄dictis legib⁹ solutio non parit liberationem, quia fuit facta aut aliter quàm debuerit, aut alteri quā debuisset. formanda est igit̃ regula per hūc modū. Solutio ei⁹, qđ debet̃ facta pleno iure personæ cui debet̃, debitor liberat̃, & cessabūt oia cōtraria. Christ.

² Tu dic q̃ contrariū loquit̃ vbi beneficium respicit cōmodū cōtradicētis tātum: secus si etiā alterius I toto titu. de mune. & ho. & hic. Ang.

³ Quod ī dubio pręsumitur: nisi essent æque principaliter obligati: vt duo rei & duo tutores: qa tūc simpliciter soluendo totalē actionem quæ ambos ligat, dissoluit, scdm Angel.

probatur hæc solutio. ff. de fideiuss. l. cũ is. Item nota hic vnam solutioné parere plures liberationes. & facit ſ. de duo. reis §. ex huiuſmodi. & ff. de ar. l. ſi duo. Acc.

Itẽ p acceptilationẽ. CASVS Iam vidistis vnũ modum principalem obli. tollẽdæ, est & alius modus oblig. tollendæ prin cipalis, vt p acceptilationẽ. Sed domine, qd eſt acceptilatio? & reſpõd. q̃ acceptil. est imaginaria solutio. Si enim creditor debitori suo illud, quod sibi debet ex verb. oblig. remittere velit, poterit hoc facere in hunc modum, si patiatur debitorẽ hæc verba dicere: Domine creditor, quod ti bi debeo per stipulationem, habesne acceptum? & respon deat creditor, Habeo: liberatus est debitor, ac si creditor so'uisset ei quod debuisset. Item videbatur aliquibus, q̃ stipulatio posset fieri per verba latina tñ, & non per verba græca, & quasi ad istam dubitationẽ respon. Iustinia. dicens, q̃ non solũ per verba latina, sed etiã per verba Græca potest fieri acceptilatio. dum tamen per verba Græca sic fiat, sicut exigitur per verba Latina, & diſſoluũtur per acceptilationẽ obligationes verbis solũmodo contractæ: quia cõſentaneũ eſt iuri, obliga tioné verbis contractam, verbis posse diſſolui. Ad intellectum huius notulæ signatæ super illo verbo certè, distinguere debes vtrũ acceptilatio sit inutilis ratione rei, super qua concipitur: vt si super debito cõditionali concipiatur: quia talis acceptilatio inutilis est, & quãquam non habeat hanc vim acceptilationis, attamẽ habet vim pacti, & sic intellige illas leges, ff. de re scin. vẽ. l. cũ emptor. & ff. de accep. l. acceptilatio. Aut ratione cõceptionis ineptæ: vt si tibi dicã, Quod ego tibi debeo habeſne acceptum in diẽ? & tu ipse respõdeas Habeo acceptũ. & talis acceptilatio inutilis non habet vim pacti, & sic intelligo, l. an inutilis. ff. de accepti. in versi. Sicut aũt. Casus est talis. Quæsiui a legislatore, an acceptilatio posſit fieri in parte debiti, sicut fit in toto? Et respõ. dicẽs, q̃ accep. põt fieri pro parte debiti, sicut põt fieri pro toto. h. d. & sumus in versic. est autẽ prodita. in quo dic: Tractatum est ſ. q̃ oblig. alia a verbali potest deduci in stipulationem, & tunc tolli potest per acceptilationem: hic autẽ dicit, q̃ est prodita quædam stipulatio, quæ vulgo Aquiliana appellatur. Aquilius enim, qui valde fauorabilis erat ad stipulationes diſſoluendas, adinuenit istũ modum diſ soluendi, & liberandi per acceptilationẽ debitorem illum, qui ex quocũque cõtractu alio teneretur, quã ex contractu verbali: sicut potest liberari per acceptilationem is, qui verbis est obligatus. Adinuenit eñ stipulationem quandam, in quã poſſent deduci omnes aliæ obligationes, quæ in stipulationem deductæ, per acceptilationem tolli possunt. Stipulatio enim Aquiliana omnes obligationes nouat, Qualiter autem con fici debeat hæc stipulatio, narrare magis laboriosum est, quam subtile. Apertiſſimẽ enim de hoc traditur in litera. Et h. d. vsque ad illum § præterea.

a Imaginaria. Id est, ficta. sic ff. de reg. iur. l. imaginaria. Vel dicitur imaginaria. i. p momẽtũ duratura. sic in Authen. quomo. opor. epiſ. circa princ. §. neq; enim idiota. in glo. nec imaginariam. col. j. & in Psal. In imagine pertransit homo &c.

ADDITIO Ipsa tamẽ acceptilatio habet pro solutione: vt l. si ex pluribus. ff. de accep. vt in simili etiã diximus de iuramento, quod habetur loco solutiõis inter deferentem, & iurantem: non tamen etiã est propriè solutio: vt l. duobus. §. j. & ibi gl. in verbo, solutionis. & doct. ff. de iureiur. Ang.

Item per acceptilationem tollitur obligatio. Est aũt acceptilatio, imaginaria a solutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id si velit Titius remittere, poterit sic fieri, vt patiatur b hæc verba debitorem dicere: Quod ego tibi promisi, habesne acceptum? & Titius respondeat, Habeo. Sed & Græcè c potest acceptilatio fieri: dummodo sic fiat, vt latinis verbis solet exigi. ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα, ἔχω λαβών. Quo genere (vt diximus) d tantùm eæ soluuntur obligationes, quę ex verbis cõsistunt: non etiã cęteræ. e Cõsentaneũ f enim visum est verbis factam obligationem, alijs posse verbis diſſolui. Sed & id, quod alia ex causa g debetur, potest in stipulationem deduci, & per acceptilationem diſſolui. h Sicut autem quod debetur pro parte rectè soluitur: i ita in parte debiti acceptilatio fieri potest.

b Vt patiat. Et etiã respondeat ei. vt ſ. eo. §. est autẽ. in fi. §. nã sola patientia nõ prodest.

c Sed & Græce. nõ solum latinis, sed & Græcis verbis, dum tamen aptis ad hoc, vt sequitur. & facit ſ. de ver. obli. § vtrũ. & de ver. oblig. l. j. §. fi. Accur.

Porro Græcorum quæ hic adiecta sunt is est sensus, Tot denarios acceptos habes? acceptos habeo.

Hoc gl. residuum nõ est Accursij, quidẽ graeca quidẽ elementa nouit: vt nota supra de empti. & vẽ. §. item ptiũ in gl. his verbis. Aegi. Per.

d Vt diximus. Supra eo. §. ibi. qd. n. ex verborũ. Acc.

e Cæteræ. Scilicet q̃ sunt de iure gẽtiũ, cũ acceptilatio est, quæ est ciuilis actus: vt ff. de regu. iur. l. actus. nõ poſſit iura gen. tollere: vt ſ. de leg. agna. tut. §. f. quę sunt vetustiora. & firmiora: vt ſ. de re. diui. §. singulorum. Sed nũquid alias obligationes iuris ciuilis tollet acceptilatio, vt literarum, & emphy. & similes, vt diximus ſ. de iure natu gen. & ciui. §. ius aũt? R̃ndetur: non: cum solam obligationẽ verbis inductã tollat, vt hic dicit. Sed certè licet nõ poſſint tolli iure acceptilationis. f. obligatio iuris gentium, & aliæ ciuiles: tñ poſſunt iure pacti etiam acceptilatione facta secundũ lo. vt ff. de rescin. ven. l. emptio & l. cũ emptor. Quod generaliter etiam dicebat M. q̃ vbicunq; fieret acceptilatio inutilis, q̃ habeat vim pacti. & facit pro eod. ff. de pact. l. si vnus. §. pe. vbi de hoc. At H. totum contrarium, & erat pro eo. ff. de accep. l. an inutilis. j. respon. & ff. de cõsti. pecu. l. j. §. cum qui. Sed nos dicim⁹ idem, quod M vbi fuit inutilis ratione rei, vt dictum est. Item idem quod Bulg. vbi est inutilis ratione cõceptionis. & facit pro nobis. ff. de acceptila. l. si acceptolatum. Accu.

Acceptilatio inutilis ratiõe rei habet vim pacti: secus si ẽ inutilis ratiõe cõceptionis ineptæ.

ADDITIO. Et est ratio diuersitatis: quia minus est peccatum, quod prouenit ex alieno facto, vt in primo casu, quam quod prouenit ex propria culpa, vt in secundo casu. Ioan. Fab.

f Consentaneum. Et facit ad hoc j̃. eo §. fin. & ff. de reg. iur. l. nihil est tam. & C. quando lic. ab emp. disce. & ff. de pact. l. ab emptione.

g Ex alia causa. Scilicet, quàm verb.

h Diſſolui. Scilicet, ipsum debitum. Et nota mirabilem proditionem. nam cum non pateretur cõtractus alius tolli suo contrario actu, scilicet, per acceptilationem, decipitur, & deducitur in quendam non prorsus contrarium actum, vt in stipulationem: quod est obligatoriũ. & sic hic nouatio indistinctè iure isto. vt j̃. eo. §. præterea. & ff. de actio. & oblig. l. obligationum fere. §. fina. & ipsa stipulatio patitur se tolli per acceptilationem, vt hic dicitur.

i Rectè soluitur. Scilicet volente creditore. Sed nunquid eo inuito debiti pars soluitur? R̃nd. aut confitetur de toto debitor: & tũc nõ põt soluere nisi totũ: vt ff. de vsuris. l. tutor. §. Lucius, quæ est huic contra. nisi volen-

Solutio particularis an creditore inuito posſit fieri.

Est autē prodita stipulatio, quæ vulgo Aquiliana appellatur: per quā cōtingit, vt omniū rerū obligatio in stipulatum deducatur, & ea per acceptilatio nem tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligationes: & à Gallo Aquilio ita cōposita est, a Quicqd te mihi ex quacūq; causa dare b facere oportet, oportebit ve, præsens, i diem ve. aut sub cōditione: * quarūcūq; rerū mihi tecum est actio, c quæq; aduersus te petitio, d vel aduersus te persecutio est, vel erit: quodq; tu meū habes, tenes possides, dolove e malo fecisti, quò minus possideas: quanti quæq; earū rerū res f erit, tātā pecuniā dari stipulatus g ē Aulus Agerius, spopondit Numerius Nigidius. qđ Numerius Nigidius Aulo Agerio spopondit, id haberet ne a se acceptū, Numerius Nigidius Aulum Ageriū rogauit, Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.

Nouatio est prioris debiti ī aliā obligationē transfusio: quo fit vt anteriori obligatione sublata noua constituat̄: q̄ olim nouę personę interuentu (etiam q̄ naturaliter tantum obligari posset) inducebat̄: eadē vero interueniente persona, ita demū nouatio facta erat, si quid priori obligationi posterior adijceret, vel detraheret: hodie autē nunquam inducta cēsetur nouatio, nisi expressim contrahentibus hoc agatur: aliàs anterior firma manet, & posterior loco incrementi accedit.

Pretera h nouatiōe i † tollitur obligatio: veluti si id quod tibi Seius debebat, a Titio dari stipulatus sis. Nam interuentu nouæ personæ, k noua nascitur obligatio: & prima tollitur, translata in posteriorem: adeò vt in-

volenti creditori, vt hic dicitur. Aut diffitetur, & tunc pars confessata, tantum recipiet ab inuito. vt ff. si cert. pet. l. quidam existimauerunt. & hoc etiam casu pōt intelligi quod hic dicitur.

a Ita cōposita est. Id est, his verbis, quæ sequūtur, quicquid te &c. Idem habes. ff. de accep. l. & vno. §. eius rei. Et nota quòd non potest sic legi, quin aliqua verba sint hic superflua. Item nunquid vnū solum ex his duobus, scilicet, dare vel facere, sufficit, scilicet dare: cū solum quod erat dādum, in hac stipulatione deducit̄: vt j. ibi, tantā pecuniam &c. Rñ. sic. arg. ī. de verbo obliga. §. sed hæc solēnia. & C. de dona. l. fin.

b Dare. Vbi debet dominium transferre: vt j. de act. §. sic itaque. & ff. de ver. obli. l. vbi autē non apparet. §. fi.

c Actio in personam: at petitio i rē: persecutio vtrunq; continet: vt ff. de act. & oblig. l. actio in personam.

d Petitio. In rem.

e Ve. Pro vel.

f Res. Id est, æstimatio.

g Stipulatus. Nūc mutat personas: de secunda enim trāsit ad tertiā. Et nota q̄ etiam realis actio deducitur in stipulatione facta rei æstimatiōe & ipsa pecunia siue rei æstimatio deducitur in stipulationē, & in acceptilationē. Nam ipsa res nō potest; cum nemo rem suā possit stipulari sibi dari: vt ī. de inutil. stip. §. ij. Sed quomodo deducā æstimationem, cū non debeatur? Respon. imò quasi debita est: liberatur enim exceptione quasi a rei vendicatione, si præstat æstimationem: vt ff. de rei vē. l. eius rei. & l. seq. Si autem ipsam rem in acceptilationem deducam: valet iure pacti, secundum B. vt diximus. ī. eo. §. quo genere. Accur.

ADDITIO. Tu dic, q̄ quamuis actio realis nec obligationem, nec officium iudicis præsupponat: præsupponit tamen quandā æquitatē, ex qua datur actio: & illa æquitas nouatur per acceptilationem. Ang.

Præterea nouatione. CASVS. Iam vidistis, q̄ duobus modis tollitur obl. tollitur etiā tertio modo. s. per nouationē voluntariā: veluti, si illa decē quæ debes Seio, Seius stipulatus sit ab aliquo alio, quam a te animo nouādi: q̄a tūc tollitur prima obligatio, interuentu nouæ personæ: & noua nascit̄ obligatio. prima obligatione translata in posteriore, adeo ēt, q̄ si non valeat noua obligatio, prima per secundam nihilominus tollitur, veluti, si a pupillo sine tutoris authoritate fueris stipulatus illud qđ tibi debebā. Omnino etiā amittitur actio tua. eo quòd prima obligatio sublata est: & sic inutilis est actio quo ad effectum experiendi: est tñ aliqua. s. naturalis: Sed pone: Supra dictum est, q̄ si creditor stipulatus fuerit a pupillo id, quod debitor pupilli sibi debet: tollitur obligatio ipsius debitoris. Sed scire debes, quod nō idē iuris est, si creditor stipulatus est à seruo alicuius animo nouādi illud, qđ debitor sibi debet, cū enim secūda obligatio nulla sit ipso iure, neque naturali, neque ciuili: pide remanet prior debitor obligatus, ac si nō esset aliqua nouatio facta, verbi gratia: Vbi enim p secundam obligationem debet tolli prima: oportet q̄ secūda sit aliqua puta naturalis, vel ciuilis. Item versi. sed si eadem, casus est talis: Supra dictū est, q̄ interuentu nouæ personæ non nascit̄ obligatio. sed pone, q̄ stipulatus fuit a debitore meo & ex alia quacunque causa, quàm ex stipulatiōe mihi debebat: dicit̄ ne in hoc casu fieri nouatio, cū in hoc casu noua persona non interuenerit? & rñ. q̄ sic, si aliquid noui interuenerit in secūda obligatione. i. stipulatiōe ista: veluti, si conditio, vel dies, vel fideiussor obligationi adijciatur: scire tamen debes, q̄ si conditio in nouatione addita existat, valet nouatio: si autē non existat non valet, & sumus in ver. Sed cū in quo dic. Supra dictū est, q̄ nouatio fit interuentu nouæ personæ, vel etiā eiusdem, dūmodo fiat per diei, vel conditionis adiectionem, vel subiectionem. sed scire debes, q̄ apud antiquos hoc verum erat, q̄ his modis fiebat nouatio, dum tamen animo nouandi fieret: & ita quòd sæpè diuersæ præsumptiones inducebantur ad probandum, q̄ animo nouandi fieret: vnde super hoc apud antiquos magna fuit altercatio. & propter hoc dicit dominus Iusti. Fecimus quandam cōstitutionem ad huiusmodi altercationes tollēdas: in qua cauetur, quòd tunc demū intelligatur fieri nouatio interuentu nouæ personæ (vt dictum est) quando hoc expressè actum est inter contrahentes, q̄ propter nouationem prioris obligationis hoc fiat. alioqui si hoc non fuerit expressè actum, non intelligitur fieri nouatio interuentu nouæ personæ: sed accedit secunda obligatio primæ, & manet vtraque obligatio. Franciscus.

h Præterea. Non solum solutione, vel acceptilatione, vt dictum est ī.

i Nouatione. Si fiat per stipulationem, vt subijcit, siue per iudicium vt si aliquis nomine meo iudicium suscipiat animo nouādi: vt ff. de solu. l. solutionem. & ff. de in rem verso. l. si pro parte. & ff. de verb. oblig. l. scire debemus. in fi. j. respon.

k Nouæ personæ. Etiam si hoc non agitur: vt fiat nouatio iure isto, hodie contra: vt j. eo. §. sed cum.

* In quibusdā exemp. de sunt hæc, aut sub cōditiōe: eaq; omisit Acmi. Ferretus. Persecutio continet actionem & petitionem.

† Res p æstimatione, & quot alijs modis capiat̄ Mādol in glo. sacu. §. Actā. in ver. rebus. Actio realis potest in stipulationem deduci.

† Nouatio est prioris obligationis ī aliā transmissio, vt prior perimatur, & noua constituatur. l. j. ff. de noua. Ægi. Per.

Apud

terdũ licet posterior stipulatio inutilis sit: tamen prima nouationis iure tollatur: veluti, si id quod Titio debes, a pupillo a sine tutoris authoritate stipulatus fuerit, quo casu res amittitur. Nam & prior debitor liberatur, & posterior obligatio nulla est. b Non idẽ c iuris est, si a seruo quis fuerit stipulatus, nam tũc prior perinde obligat⁹ manet, ac si postea nullus stipulatus d fuisset. Sed si eadem persona sit, à qua postea stipuleris: ita demum nouatio fit, e siquid in posteriore stipulatione noui sit: fortè si conditio, aut dies, aut fideiussor adijciatur, aut detrahatur. Quod autẽ f diximus, si cõditio adijciatur nouationem fieri, sic intelligi oportet, vt ita dicamus factam nouationem, si conditio extiterit: aliòqui, si defecerit, durat prior obligatio. Sed cum hoc quidẽ inter veteres constabat, tunc fieri nouationem, cùm nouandi g animo in secundam obligationem itum fuerat: per hoc autem dubium erat, quãdo nouandi h animo videret̃ hoc fieri, & quasdam de hoc præsumptiones alij in alijs casibus introducebant: i ideo nostra processit constitutio, k quę apertissimè definiuit: tũc solùm nouationem prioris obligationis fieri, quoties hoc ipsum inter contrahentes expressum fuerit, quòd propter nouationem prioris obligationis conuenerunt, aliòqui & manere pristinam obligationem, & secundã ei accedere, l vt maneat ex vtraque causa obligatio, secundum nostræ constitutionis definitionem, quam licet ex ipsius lectione apertius cognoscere.

Contractus qui consensu cõtrahiũ, contrario consensu re non secuta dissoluitur. Aret.

a A pupillo. Qui naturaliter tenetur: vt ff. de nouat. l. j. in fi. si est maior infante. aliàs nec naturaliter: vt ff. de act. & obli. l. pupillus.

b Nulla est. Sed nunquid restituitur creditor in priorẽ debitorem? Quidam dicunt q̃ sic: vt C. de repu. l. j. §. j. & ff. de fideiusso. l. si Titius §. huic. quæ est contra. & quod hic dicitur, res amittitur, scilicet, iure communi: sed non per restitutionem, vt dictum est. Alij, vt Plac. dicunt hanc in impubere, (quasi stultè ac ceperit hic creditor tam paruulũ) illam in pubere loqui. Vel verius, refert an minor iuuetur, vt non teneatur per beneficium restitutionis: & tunc etiam restituitur creditor in veterem debitorem, vt ibi. An verò non restituatur: quia nõ est necesse, cum tantum naturaliter sit obligat⁹: vt ff. de nouatio. l. j. in fi. & tunc nec creditor restituit̃, vt hic: nec etiam tunc quando dolo creditoris minor fuit obligatus: vt ff. de fideiuss. l. si Titius. §. fin. (Vnde huic doloso nõ succurritur: quia frustra legis auxiliũ inuocat, qui cõmittit in legem. ff. de mino. l. auxilium. in fine. & l. si ex causa. §. nunc videndum, & ad Velleianum. l. si decipiendi.) Quod etiam in muliere distinguitur: nam restituitur in primum debitorem actio ea subducta per Velleianum: vt C. ad Velle. l. si mulier. nisi fuerit dolo inducta: vt ff. ad Velle. l. quidam. & d. l. si Titius. in fi. At secus esset, vbi nulla esset secunda obligatio, vt in seruo subijcitur, quia non potest etiam naturaliter teneri fideiubendo, vel intercedendo quoquo modo: vt ff. de fideiuss. l. seruus inscio. & l. sequent. Idem etiam in infante dicam qui secundo se obligauerit. Nã cum nulla sit, non tollitur prima, cum non habeat in quẽ trãseat. Quidam tamen dixerunt naturaliter seruũ teneri, etiam fideiubendo, quod falsum est. nã nec aliter tenet̃, nisi naturaliter, cuius occasione dominus tenetur de peculio: at hic nõ tenetur: vt ff. de peculio, l. iij. §. si filiusf. & facit ad hunc §. ff. de fideiussor. l. si Titius. §. huic simili.

c Non idem. Sed quę est ratio diuersitatis inter hũc §. & superius responsum? Respond. quia ibi saltẽ naturalis obligatio fuit, hic nulla in seruo, vt ibi diximus. Item hoc ideo: quia pupillus potuit obligari naturaliter. & ciuiliter cũ authoritate tutoris: & per eũ, scilicet, creditorem stetit: quare sibi imputet. Vnde prior actio tollitur, & posterior non manet. Seruus autem nullius authoritate potest obligari ciuiliter: ideoque non imputatur: scilicet creditori. vnde etiã actio prior durat.

ADDITIO. Dic q̃ seruus non potest esse fideiussor alicuius, nisi ex causa peculiari: vt l. iij. §. filiusfamilias. ff. de pecul. Ang.

d Stipulatus. Id est interrogatus. Stipulor enim, idest, interrogo, secundum Priscianum. sic accipitur. ff. de cõdi. inde. l. si non fortem. §. si decem.

e Nouatio fit. Nota hic tria iura circa nouationem, Antiquissimum, vbi etiam si nihil noui interueniret, fiebat tamen nouatio: vt ff. de actio. & obliga. l. obligationum ferè. §. fina. Item nouum, vbi nouatio præsumptiuè fiebat, quoties noui qd interueniret: & semp intelligebatur hoc agi. vt hic, & ff. de nouat. l. ij. Item tertiũ, quando hoc expressum diceretur: vt C. de nouatio. l. finali. Vel dic tantùm (& verius) duo esse. Primo fiebat si hoc agebat̃ expressè, vel tacitè: vt ff. eodem. de nouatio. l. ij. & nouo iure (si id exprimatur: vt j. eod. §. proximo. & in dicta. l. obligationum ferè.) nouum interueniebat, scilicet, stipulatio pœnalis. & facit ad hoc supra quibus modis testamen. infirm. §. j. & ff. de re iudicata. l. iiij. §. si ex conuentione. & §. sed & si pignora.

ADDITIO. Et nota q̃ casus, in quibus olim ex verbis expressis insurgebat tacita coniectura nouationis hodie non corriguntur: quia in illis fit nouatio saltem ope exceptionis. Ang.

f Quod autem. Facit ff. de noua. l. quoties.

g Cum nouandi. Expressè, vel tacitè.

h Quando nouandi. Scilicet tacitè:

i Introducebant. Et alij in alijs: vt quia forte aliqd noui in obligatione erat adiectum: vt s. eod. §. versicu. sed si eadem.

k Constitutio. vt C. de nouatio. l. fi. Accur.

l Accedere. Fit tamen exactio tantum semel de eo. vt ff. de reg. iur. l. bona fides.

Hoc amplius. CASVS. Iam vidistis tres modos principales tollendæ obligationis. quarto etiam modo obligationes, quæ consensu nascuntur, contrario cõsensu tollũtur, veluti, si conuenerit inter me, & Titium vt fundum Tusculanum habeam emptum pro centum: deinde nondum precio soluto, nec fundo tradito, placuerit inter nos, quod ab emptione, & venditione discedatur, inuicem liberamur: & sic per contrarium consensum tollitur obligatio consensu contracta.

Et ita cõmuniter tenet̃ nisi virtute talis naturalis obligationis soluisset: quia tunc cõtra sol. & contra oblig. restitueret̃. Ang.

e Hæc clausula vñ &c, vsque ad illã qñ &c, nõ est Accursij.

Seruus nõ põt obligari fideiubendo.

Stipulor significat interrogo.

Nouatio triplici iure fit.

Hoc amplius, ex obligationes, quæ cõsensu [a] ꝯhunt, ꝯria voluntate dissoluũtur. Nam si Titius, & Seius inter se consenserint, vt fundum Tusculanum emptum Seius haberet centum aureis: deinde re nondum secuta, id est, neq; precio soluto, [b] neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione, & venditione: inuicem liberantur. Idem est in conductione, & locatione, & in omnibus cõtractibus, qui ex consensu descendunt: sicut iam dictum est. [c]

Finis tertij Libri.

tracta. Idem & intelligas in omnib. alijs ꝯtib. ex consensu descendentibus. h. d. vsque ad finem.

[a] Quæ ꝯsensu. [*] Scilicet solo, sed q̃ sunt hæ? Rñd. enumerant̃ s. de obli. ex consensu. Item in quibusdã ex maleficio, vt nudo ꝯsensu etiam tollant̃ ipso iure, vt iniuriarũ, itẽ furti, & similes, vt ff. de pact. l. si tibi decẽ. §. qdã actiones. [*] alię nõ ipso iure tollunt̃ ꝯsensu, s. pacto de nõ petendo, sed per exceptionem: vt ff. de pact. l. si vnus. §. pactus. Accur.

[b] Neq; precio soluto sed quid si partem precij soluat? Rñ. non est res integra. & ideo non recedit nudo consensu, sed ita demum si hincinde facta sit retro traditio: vt C. quñ lic. ab emp. disce l. j. & ff. de pact. l. ab emptione. & est rõ vero bique: quia nihil est tam conueniens naturali æquitati, q̃ eod. gñe quodq; dissolui, quo ligatũ est: vt ff. de regul. iur. l. nihil.

[c] Dictum est s. eo. §. & no. in fi. huius tit. xij. esse modos per quos tollit̃ obligatio tam ciuilis, quam naturalis ipso iure, vt nullæ maneant reliquiæ. Per solutioné: vt s. eo. in princ. Item per acceptilationem: vt s. eo. §. item per acceptilationem. Item per nouationem voluntariam: vt s. eo §. præterea. & s. proxi. §. Item per nouationem necessariam, vt per sententiam, & contestationem litis, vt si alius meo nomine subeat pro me iudicium aio nouandi, & liberandi me: vt ff. de noua. l. delegare. §. j. & l. aliam. Item p compensationem: vt j. de act. §. penul. & §. in bonæ fidei. Item per delegationem: vt ff. de noua. l. delegare. j. rñ. Item per ꝯfusionem debiti: vt ff. de fideiuss. l. si debitori creditor. [*] Item p oblationem, consignationem, & depositionem: vt C. de sol. l. obsignatione. & et ipso iure vt ff depoli. l. j. §. si pecunia. in fin. §. item per interitum speciei: vt ff. de verb. obli. l. si ex legati. Item maleficio tua mora non præcedente, vt per cõstitutionem, si quis in tantã, vel per edictum diui Marci: vt C. vnde vi. l. si quis in tantam. & ff. quod met. cau. l. extat. & ff. ad legem Iuliam de vi priua. l. pen. Item nudo ꝯsensu qñq;: vt in hoc §. Item nudo pacto, vt in maleficijs. Sed & alijs modis tollit̃ non vtraq;. s. ciuilis, & naturalis, sed interdum ciuilis tantum, & remanet naturalis, vt per sententiam: vt ff. de condic. indeb. l. Iulianus. Item remanet ciuilis, & tollit̃ naturalis, vt per pactum, & chirographi redditionem, & iuriurãdũ: vt ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis. Ipsa etiam ciuilis sic elidit̃, vt nõ habeat vigorem: vt j. de except. §. præterea. Item sunt & alij modi, quib. tollit̃ obligatio per exceptionem: quos habemus j. de excep. per totum. Accur.

[*] Obligationes q̃ solo ꝯsensu ꝯhunt, solo dissensu soluũtur. l. nihil tã. ff. de reg. iu. Aegi. Per. [*] Hoc verũ intellige quo ad pręiudiciũ partis: nõ fisci, vel reipu. sicut contra principem faciendo gram malefactori, nõ tollit ius pœnæ q̃litæ parti. Ange. intellige facta ꝯgruo loco, & tpe: & sola sufficit in iudicio. idẽ ex iudiciũ si res sit immobilis: alĩs secus: qa requirit̃ ꝯsignatio & depositio. Ang. Proinde addas, ꝙ creditor reddẽs instrum entũ, vñ tacitũ pactũ inire de nõ petẽdo & iõ solũ nãlẽ oblig. tollit. l. Labeo. la ij. ff. de pac. Secus aũt in pignoris redditione, p quam nõ vi remissum debitũ. Et rõ diuersitatis est, ꝙ instri redditio nullã affert ; aliã velitaté, q̃ debiti remis sione: 3 vero pignoris redditio. De qua vide per Bart. in l. itẽ qa. & dicta l. Labeo. & hic per Por.

DE OBLIGATIONIBVS QVAE ex delicto nascuntur.

Hãc cõtinua, vt in prin. huius tit. cõtinet. Dictũ est suprà, de obligationib. ex cõtractu, & ex quasi cõtractu, Verùm qa est reperire obligationes, quæ sunt ex delicto, & ex quasi delicto: ideo videdũ est de ipsis. Sed qa obligationes ex delicto sunt maiores, & generaliores, ideo de ipsis prius videdũ est.

Institutionum, siue elementorum D. Iustiniani sacratissimi Principis Lib. IIII.

TITVLVS I.

DE OBLIGATIONIBUS quæ ex delicto nascuntur. †

Omnis obligatio ex delicto, nascitur ex re, id est, ex maleficio. Areti.

Vm sit expositum libro superiori d obligationibus ex

Vm sit. Tot' iste tit. in nouẽ partes diuidit̃. Primo continuat istũ librũ ad librum præcedẽtem, Secundo ponit definitioné, allusioné, & diuisionem furti ibi. Furtum est contrectatio. Tertio ponit duo genera furtorũ, eorum pœnã annectẽdo: ibi. Manifestũ est. Quarto i quib. rebus fiat furtum, & quando fur excusetur: ibi, Furtũ autem fit. Quinto quando quis pręstat opem: ibi, interdũ furti: Sexto quando illi, qui sunt in potestate alterius, dño, vel patri furant̃: ibi, Hi qui. Septimo cui competit actio furti: ibi, Furti aũt actio, Octauo an impubes committens furtum teneatur: ibi, in summa. vltimo ponit quæ sit vera pœna furti manifesti.

CASVS. Cum igitur in superiorib. satis dictum sit de obligat. quæ ex contractu, vel quasi contractu nascuntur. nunc tractãdum est de obligationib. quæ ex maleficio, vel quasi descendunt. Scire tamen debetis, ꝙ obligationes quæ nascunt̃ ex contractu, in quadruplici genere repeiiuntur, vel in quatuor genera diuiduntur: obligationes tamen quæ nascuntur ex maleficio, in vno genere repetiuntur. semp enim nascuntur ex re ipsa, id est, ab ipso delicto perpetrato veluti ex furto, aut damno, aut iniuria. h. d. Sed super §. isto dubitari poterit super id, quod dicit, ꝙ obligationes ex ꝯtu in quatuor genera diuiduntur: obligationes tamen quæ ex maleficio nascuntur, sunt vnius gnis. Et quia sicut obligationes, quæ ex contractu nascuntur, aliquando ex re, aliquando ex verbis, aliquando ex literis, aliquando ex consensu nascuntur: sic obligationes quæ ex maleficio oriuntur, aliquando fiunt re, vt patet in furto: aliquando verbis, vt patet in cõtumelia: aliquando literis, vt patet in libello famoso ad infamiam alicuius composito: quid est ergo quod dicit obligationes ex maleficio esse vnius generis magis, quam obligationes ex contractu? Si dicas, quod omnes nascuntur ex re ipsa, id est ex maleficio ipso: sic similiter & ex alia parte omnes obligationes ex contractu nascuntur. Ad hoc dicas, ꝙ ex vno fonte nascuntur obligationes, ex maleficio, ideoque omnes sunt eiusdem generis. vnde licet omnes sint odiosæ, & stricti iuris, & diuersam hẽant pœnam: secus tamen est in obligationib. quæ nascuntur ex contractu: quia diuersam sortiuntur ua uram secundum diuersam contractuum qualitatem. Quędam enim sunt obligationes bonæ fidei, quæda in stricti iuris. Item obligationes quæ fiunt ex maleficio, statim obligant maleficio commisso: sic autẽ non est in obligationibus, quæ nascuntur ex contractu. Sed diceret aliqs: Nõne actio iniuriæ dissimulatione aboletur?

[*] Sic ff. de furt. Aegi. Per.

abolecur? quarē ergo ipso maleficio non videtur malefactor obligatus? R̄ñ. imò deberes contrarium concludere: si enim abolecur dissimulatione, ergo nata fuit. hoc dicit. Franc.

licet non principaliter, secundario tñ voluit furtum surripere. Alius casus est: vt ff. de ɔdi. cau. da. l. pen. §. sed si tuus. in gl. fi. Item subaudi ad diffinitionem, quæ fit inuito dño: nam eo volente non pōt cōmitti furtum, vt infra eod. §. placuit.

ɔ̄ctu, [a] & quasi ex ɔ̄ctu: [b] sequit̃, vt de obsonibus ex maleficio, [c] & quasi ex maleficio dispiciam. Sed illę [d] q̄dē (vt suo loco tradidim⁹) in quatuor gña diuidunt̃: [e] hæ [f] verò vni⁹ gñis sunt. nā oēs ex re nascūt̃, i. ex ipso maleficio: veluti ex furto, rapina, damno, iniuria. [g]

Furtum latinus, clariusq; sic definitur. furtum est contrectatio rei alienę, inuito domino fraudulosa, lucri faciēdi gratia, vel ipsius rei, vel ēt vsus eius, vel possessionis.

Furtū est cōtrectatio [h] fraudulosa [i] lucri faciēdi gr̄a, vel ipsius [k] rei, [l] vel ēt vsus [m] ei⁹, possessionis [n] ue, qđ lege naturali [o] prohibitū est admittere. Furtū autē vel a furuo, id est nigro dictū est, q̄ [p] clā, & obscurè fit, & plerunq; noctè, vel a fraude, vel a ferendo, id est, auferēdo: [q] vel a Græco [r] sermone, qui φῶρας appellant fures: Imò & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας, dixerunt.

Quis cum re furtiua ante, quam eo perueneris, quo furtū perferre destinaras, vbi nis locorū deprehensus fuis: fur est manifestus: q si ad locū destinatū iam aduētaris, ēt si demū cum re deprehendatur, non manifestus dicit̃.

Furtorum autem duo sunt genera: manifestum, & nec manifestū.

[a] Ex contractu. Vt ĩ. de obliga. ex contractu. vsq; ad tit. de oblig. ex quasi contractu.

[b] Quasi ex contractu. Vt supra de obliga. quæ ex quasi contractu. Accur.

[c] Ex maleficio. Caue tibi: qa licet hic promittat dicere de omnibus his. [1] nō tñ dicit in hoc titu. de ijs q̃ sunt ex quasi maleficio: sed dicet j. de obliga. ex quasi malefic. Nec etiam de omnibus, quæ ex maleficio, sed de solo furto agitur in hoc tit. sicut & alias rubrica est generalior, quam sit text. vt ff. si cert. peta. & de con. cert. & C. de rebus cred. & iuretur. Nam non dicit ibi de reb. cred. sed in sequentibus titu. post illum.

ADDITIO. Nota, q̄ non est inconueniens, q̄ rubrica sit aliquando generalior tex. de quo dic vt dictum est s. in rubrica procemij. Ang.

[d] Sed illæ. s. quæ sunt ex contractu: non autem repetit eas: quæ sunt ex quasi contractu.

[e] Diuiduntur. Scilicet hæ, verbis, literis, & consensu: vt supra de obli. §. fi.

[f] Hæ, s. quæ sunt ex maleficio, vel quasi.

[g] Iniuria. Sed nonne fit iniuria verbis, & conuicio: vt ff. de iniur. l. j. §. iniuria. Item literis infamatorijs: vt ff. de iniur. l. lex Cornelia. § si quis librum. & j. de iniur. §. j. Sed certè & tunc ex maleficio fit, & sic re fit: quia maleficium fit verbis, vel literis: & sic habet locum, quod hic dicitur. Accur.

Furtum &c. CASVS. Quæliui a legislatore qd esset furtum, & quid rapina &c. Et ipse primo ponit definitionem de furto, dicens q̄ furtum est contrectatio rei alienæ inuito dño. & exponit hoc nomen rei di. siue ipsius rei, id est, proprietatis. siue possessionis. & aliud furtū communiter fuit prohibitum a lege diuina, s. p præceptum illud. Nō furtū faciens. h. d. Fran.

[h] Furtū est ɔtrectatio &c. & facit extra. de elec. c. dudum. ij. circa prin. in ver. retinendo. & ibi gl. furtum. hæc [2] exigitur in furto, & sine ea non fit furtū: licet voluntas, vel alia verba, vel scriptura interueniat: vt ff. eo. l. siquis vxori. §. siquis asinum. & l. inficiando. in prin. & l. j. §. sola. Qñq; tñ sine contrectatione, vt in charta rasa: vt ff. eo. de fur. l. qui tabulas. §. fi. & l. siqs vxori. §. siquis asinum. Sed certè ibi contrectatio intercessit, cum generaliter contrectationem accipiamus: licet non fuerit ibi amotio. Accur.

[i] Fraudulosa. Hoc ideo dicit, qa si credat sibi licere, nō facit furtū: vt j. ti. j. §. quia tñ. Item si credat dñm permissurum, non facit furtū. j. eo. §. placuit. in duob. in casib. vř furtum fieri ēt sine fraude furandi. vt in eo qui saccum pecuniæ surripuit. Nam etiam sacci nomine furti tenetur: licet saccum non proposuerit furari, sed pecuniam: vt ff. eod. l. qui saccū. Sed certe

[k] Vel ipsius. Scilicet rei, id est proprietatis ipsius rei.

[l] Rei. Subaudi mobilis. Nam de immobili non potest fieri furtū: vt s. de vsuca. §. quod aūt, nisi in casu, vt in creta. Sed certè tñ illa est mobilis: vt ff. eo. de fur. l. si certæ. Itē subaudi, corporalis. nam de incorporalib. nō fit furtum: cum nec contrectatio in his esse possit: vt de acq. re. do. l. seruus. §. incorporales. Item subaudi, alienæ: quia rei meæ nō facio furtum, in eo quod est meum, sed secus in communi: vt ff. eodem, l. si socius. [3] Idem & si est nulli⁹: vt hæreditariæ rei non fit furtum: vt ff. eod. l. hæreditariæ. & ideo dixi subaudi rei, alienæ.

[m] Vsus. Vt habes exēplū j. eo. tit. §. furtum aūt fit. Sed qualiter quadruplicat̃ hic? R̄ñ. vsus æstimatio tantum quadruplicabit̃, vt nō plus extendat̃ pœna quam delictū: vt C. de pœ. l. sancimus. in fin. & facit ff. eo. l. vulgaris in fi. & l. si quid fur. j. rñ. §. j. & §. ij. & l. verū est. Alij dicunt etiam ipsam proprietatem debere æstimari: quia non pōt separari vsus a proprietate: vt ff. eo. l. qui iumenta. & l. si vendidero. §. cum autem. Prima tamen verior est: vt nota. in l. ij. C. de seru. fug.

ADDITIO. Dic primā opi. q̄ vsus tñ quadruplet̃. tenet gl. in l. ij. C. de ser. fug. & ibi Cy. & docto. in gl. in l. qui furtum. ff. de condic. fur. & istam opiu. sequitur Bar. in dicta l. qui iumenta ff. eo. Ang.

[n] Possessionis. Ex hoc dico ipsam possessionē duplicari, cū aliud sit precium rei, aliud possessionis: vt ff. vti pos. l. si duo. §. fi. & subaudi quod hoc fecerit animo lucrādi, aliàs non est furtū: vt ff. eo. l. j. §. j. Accur.

[o] Lege naturali. i. diuina. vñ illud. Non facies furtū &c. Itē illud. Qd tibi nō vis fieri, alij ne feceris.

[p] Quod. Id est, quia.

[q] Auferendo. Quia fur aufert.

[r] A Græco. Phor Græce, dicit̃ fur Latine, & photas. i. fures & epantophoro. i. manifestus fur. s. qui cum re deprehenditur, & est indeclinabile, nam apud Græcos aduerbium est. aliàs dicitur autophoros.

Furtorū aūt &c. CASVS. Satis s. dictū est: quid est furtū, & vñ dicat̃. modo dicendum est, quot sunt genera furtorum, & di q̄ duo: quia furtum aut est manifestū, aut nō manifestū. Imò diceret aliquis, q̄ quatuor sunt gña furtorū. Aliud est manifestū, aliud nō manifestū, aliud cōceptū, & aliud oblatū. Et rñ. q̄ nō est ita: qa cōceptum, & oblatum potius sunt species potius, quā gña. Et dubitatur super hoc, quod in isto §. dicitur q̄ si extraneus viderit furem rem meam furtiue asportantem, q̄ pp visionem extranei, fur ille dicit̃ manifestus. & ita actione furti manifesti tenetur mihi ad quadruplum: & ita visione extranei mihi acquiritur

[1] Dic q̄ ista gl. nō fuit necessaria: qa Iperator nō dicit q̄ in isto tit. sit de oib. maleficijs tractaturus: sed in isto lib. Ang.

Furtorum gña, & pœnas copiose explicat Ant. Augu. emē. lib. 4. c. 4.

Furtū prohibitū est iure naturali, vt hic & l. j. ff. eo. Iustinus. li. 2. Nullū crimē apud Scythas furto grauius. q iure nāli tātū vetebātur. idem dř iure diuino. Exo. 20. Nō furtū facies & leuiti. xix. & Deutero. v. & Exo. xxj. Qui furat⁹ fuerit hominē, & vēdiderit, morte moriat̃. Vide gl. in l. j. §. i⁹ naturale. ff. de iust. & iur. Aegi. Per.

Hic incipit gl. Accur. quod pcedit, nō est ipsius. Aeg.

Aliàs Græci a ferendo. φῶρας dixerūt.

[3] Dic tñ q̄ licet socius possit cōmittere, furtū tñ nō psumit̃: vt l. merito ff. pro so. qđ est verū qñ soci⁹ vtit̃ re ad eū vsum ad quē ē destinata: vt l. Sabinus. & l. si ædes. ff. cōi diui. sec⁹ si aliter vteretur: ita q̄ auferet̃ socio cōmoditas partis suæ vt d. l. Sabin⁹. ita dixit Bar. § d. l. si socius. Ang.

Nam conceptum & oblátum species [a] potius actionis sunt furto cohęrétes, quā genera furtorū: sicut inferius apparebit. [b] Manifestus fur est, quem Greci ἐπ' αὐτοφώρῳ † appellant: nec solum is, qui in ipso furto deprehenditur, sed etiam is, qui in eo loco deprehenditur, quo furtū fit: veluti, qui in domo † furtū fecit, & nōdum egressus ianuam deprehensus fuerit: & qui in oliueto, oliuarum, aut in vineto, vuarū furtum fecit, quandiu in eo oliueto, aut vineto deprehensus fuerit. Imò vlterius furtū manifestum extendendū est, quandiu eam rem fur tenens visus, vel deprehēsus fuerit: siue in publico, siue in priuato, vel a domino, vel ab alio [c] ante quàm eo peruenērit, quò * deferre, vel deponer̄ destinasset. [d] Sed si ꝑtulit, quò destinauit: tametsi deprehendatur cum re furtiua, non est manifestus fur. † Nec manifestū [e] furtū quid sit, ex ijs, quę diximus, intelligitur. nam quod manifestum non est, id scilicet, nec manifestum est.

Variæ furtorum genera, ex quibus quoque variæ actionū species prodibant, hodie in desuetudinem abierunt. Qui sciens prudensq; rei furtiuæ & receptator & occultator est, furti non manifesti obnoxius sit.*

Conceptū furtum dicitur, [f] cum apud aliquē testibus ꝑsentibus [f] furtiua res quęsita & inuēta sit. nam in eum propria actio constituta est, [g] quamuis fur non sit, quæ appellatur concepti. Oblatum furtū dicitur, cùm res furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eaq; apud te cōcepta sit: vtique si ea mente tibi data fuerit, vt apud te potius, quā apud eum, qui dederit conciperet. nam tibi apud quē concepta sit, propria aduersus eum, qui obtulit, quāuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati. Est etiā prohibiti furti actio aduersus eum, qui furtum quærere testibus præsentibus volentē prohibuerit. Pręterea pœna cōstituitur edicto prætoris, per actionē furti non exhibiti aduersus eū, qui furtiuam rē apud se quæsitam, & inuentā non exhibuit. Sed hæ actiones, scilicet concepti, & oblati, & furti prohibiti, necnon furti non exhibiti, in desuetudinem abierunt. Cum enim requisitio rei furtiuę hodie, secundum veterem obseruationem non fiat: [h] meritò ex cōsequentia, [i] etiam pręratæ actiones ab vsu communi recesserūt: cum manifestum sit, quòd omnes

quiritur actio: quod est contra illud generale. Per liberā ꝑsonā nihil nobis adqri. Ad hoc dicūt qdā, ꝙ hoc est speciale in odium furtis sicut & in odiū furis hoc introductū est, ꝙ aliquis teneat̄ act. furti perpetuo: cū aliæ prætoriæ actiones pœnales sunt annales. Alij dicūnt ꝙ in isto casu mihi acquiritur actio non per liberā personam: sed ex delicto furis mihi acquiritur, cùm exinde vitiatur. h. d. Franc.

[a] Species. Id est, casus. Accur.

[b] Apparebit. Vt ī. eo. §. conceptū, & §. oblatum. Accursi.

[c] Ab alio. Per hoc videtur infringi regula per liberā ꝑsonā nihil acquiri: vt C. per quas person. no. ac. l. j. qd falsum est: qa magis ex delicto suo proprio, quā alterius facto hoc euenit: vt ff. de vsu. l. si quis solutioni. §. fi. & ff. quod ui aut clā. l. prohibere. Et sunt hæc vera. nisi in casu. l. cum se occultauit ille cui fiebat. Nā licet fur visus fuerit, tñ est fur non manifestus: vt ff. de fur. l. si quis in seruitute. §. cæterū.

[d] Deponere destinasset. In tantum fm Hug. vt si vltra montes perferre destinasset: tamē si deprehēdatur ante erit fur manifestus.

[e] Nec manifestū. s. qa cōtrariorū eadē est disciplina: vt supra de his qui sui vel ali. iur. sunt. §. j. & facit ad hunc §. ff. e. l. ij. iij. iiij. v. vj. vij. & viij.

Conceptū furtum &c. CASVS. Dixi tibi Dñe, satis vidi quid est furtum manifestū: & ex consequēti quid est furtū nō manifestū, sed intellexi a vobis fieri mentionē de furto concepto, & oblato. vñ quæro. Dñe, quid est furtū conceptū? Et dicit Imp. Frater hodie furtum conceptum non est in vsu: olim tamē erat talis eius natura, ꝙ si aliquis credebat rē furtiuā in domo alicuius esse, ad eam cū magna pompa cōueniebat: & si dominus dom⁹ rē restituere nolebat, quāquam nō esset fur, dabatur tamē dño rei contra eum actio furti concepti. Olim quoq; erat alia species furti quæ vocabat̄ oblatum: & habebat olim locū actio furti oblati i tali casu. Pone sic: Quidā erat amic⁹ me⁹ specialis, & penes eū erat res furtiua deposita. ipse aūt vidēs, quòd res furtiua cū magna diligētia quęrebat̄, plus diligēs suam honestatē quā meā, penes me rem illā furtiuā deposuit: deide fuit res illa furtiua penes me inuenta, vnde teneor ego actiōe furti concepti, & ille, qui penes me rē illā deposuit tenetur mihi actione furti oblati, ad resarciendum quicquid illis soluero, cōuentus act. furti concepti. Fuit ēt olim quædā act. quę vocabatur actio furti prohibiti: quæ dabatur contra eū, qui me q̄rere prohibuit testibus præsentibus rem furtiuā, quam in domo sua esse dicebam. & adhuc ex edicto prætoris fuit instituta ac. furti nō exhibiti aduersus eū qui rem furti quæsitā, & penes eum inuentā nō exhibuit. sed oēs istæ actiones videlicet furti cōcepti, oblati, prohibiti, non exhibiti, quæ propter inquisitionem rei furtiuæ olim erant adinuentæ, hodie in desuetudinem abierūt, quippe cum hodie requisitio rei furtiuæ locū non habeat, eo ꝙ hodie omnes, qui rem furtiuam sic receperint, & occultauerint, furti non manifesti tenentur. Item quæsiui a Iustinia. quæ esset pœna furti manifesti: Respond. quòd pœna furti manifesti est quadruplum, non manifesti autem duplum Fran.

[f] Testibus præsentibus. [!] Nota, quod magis dicitur notus ille, qui præsentibus testibus in delicto deprehenditur, facit l. heredes palam in princip. ff. de testa. Angelus.

[g] Constituta est Scilicet, olim. Accur.

[h] Non fiat. Imò fit. vt ff. de ser. fug. l. j. §. hoc autem. sed illud est speciale in persona serui.

[i] Ex consequentia. Hæc non est semper bona consequentia: vt sublata solennitate, ideo id tollatur, qd cum solennitate fit: vt ī. de vero. obl. §. sed hæc. & C. de for. & imp. sub. l. j. & ij. Accur.

† Id est in ipso furto admisso, scilicet deprehēsū. Alcia. aūt lib. ij. prætermisso. tit. de furtis, legēdū dū centet

ideſt furē manifestum.

Libera ꝑsona alij non acquirit.

† Duo faciunt furtū manifestū loc⁹, ī quo fur tū cōmisit. & apprehēsio, seu clamor ante quā peruenerit ad locū destinatum. Ægi. Per.

* Aliàs q̄ sic, & ita quæ destinauit Disciplina eadem est contrariorum.

† Ex verbis legis duodeci tabularū sumptum est, inquit Budæus: olim enī nec ꝑ nō dicebant. Cic. li. iij. de legib. Senator qui nec adesit, aut cā, aut culpa etio.

De quo ēt, & quot alijs modis nec accipiat̄ Man dos. in gl. Facul. in § Et tatā. ī rex. nec.

* De furto cōcepto itē q̄ de oblato vide Alcia. lib. Parergon. v. c. viij. Vide etiā Auto. Augu. eo loco quem ī. §. j. citauimus.

[!] Ista gl. non est Accursij.

a Pœna manifesti. Quæ est de iure prætorio: vt j. de perpe. & temp. §. j. Accur.

b Ex serui. Hoc tamen casu seruus pro noxa dari poterit: vt j. de noxa. act. in princi.

c Nec manifesti. Scilicet quæ descendit ex lege xij. tab. vt j. de no. §. sũt autẽ. Sed quare minor pœna iure l. xij. ta. imponitur, quam per prętorẽ? respon. quia maius delictũ est: vt j. titu. prox. in prin. preterea tẽpore l. xij. tab. pauperiores erant homines: vnde minores pœnæ imponebantur: vt j. de iniur. §. pœna. Accur.

d Dupli. Nisi in casu: vt C. de seruis fu. l. mancipia. Acc.

de vsuca: §. Item si is. & facit. ff. de fur. l. inter om. §. si re. Sed actione ex eo contractu, vt commodati vel similí, bene tenetur: vt ff. eo. l. qui re sibi cõmodata. Sed secus, si stultè opinor te permissurum rem tuã accipere: vt ff. de fur. l. qui vas. §. vetare. Accur.

qui scientes rem furtiuã susceperint & celauerint, furti nec manifesti obnoxij sunt. Pœna manifesti a furti, quadrupli † est, tam ex serui b quàm ex liberi persona: nec manifesti, c dupli. d

Quæuis indebita alienæ rei contrectatio inuito domino facta furti alligat contrectantem: quapropter, qui re aliena abutitur furtum committit.

Furtũ aũt fit non solum cũ quis intercipiendi causa rem alienã amouet: sed generaliter cũ quis alienam rẽ inuito domino e contrectat. Itaq;, siue creditor pignore, siue is apđ quẽ res deposita est, ea re vtatur: siue is, qui rẽ vtendã accipit, in alium vsum eam transferat, quàm cuius gratia ei data est, furtum committit: veluti, si quis argentum vtendum acceperit, quasi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregrè secum tulerit: aut si quis equum gestandi causa f commodatum sibi, lõgius aliquò duxerit: quod veteres scripserunt de eo, qui in aciẽ equum perduxisset. g

Contrectans rẽ, quã contrectare credit probabiliter dñi voluntate, furti non tenetur.

Placuit tamẽ eos, q rebus cõmodatis aliter vterentur, quã vtendas acceperint: ita furtũ cõmittere, si se intelligãt h id inuito domino facere: eũq; si intellexisset non permissurũ: i at si permissurũ credat, extra crimẽ videri: optima sanè distinctione: quia furtũ sine affectu furandi nõ cõmittitur. k

Qui etiam inuito domino cõtrectare falsò credit, si idvolẽte domino faciat, furti reus non est: excipe alieni serui improbũ solicitatorem: quippe q etiã si domini applausu, eius rẽ assequutus fuerit, furti obnoxius est: nihilominus serui corrupti iudicium subiturus.

Sed & si credat aliquis inuito domino se rem cõmodatam sibi contrecta

Furtum autem fit &c. CASVS. Quæsiui à Iusti. qualiter fieret furtũ? Respõ. dicens, q non solũ fit furtũ, quãdo animo intercipiendi. i. interandi pprietatẽ aliqs quippiã amouerit: sed ẽt cum aliquis rẽ inuito domino contrectat. vnde si creditor pignore vtatur, vel depositarius re deposita penes ipsum: vel res quæ ad vnum vsum conceditur, in aliũ transferatur, quã cuius gratia data est: omnibus his casib[9] furtum fit. Vnde scire debes, q illi, qui habent rem sibi ad vnũ vsum cõmodatam, si in aliũ vsum conuertãt, ita demũ furtũ cõmittũt, si se intelligant inuito domino hoc facere. Sed pone. quid si credãt se inuito domino hoc facere, sed dominus hoc ratum habeat, fitne furtũ in hoc casu? Respon. q non. Vnde ad hoc q commodatarius conuertens rem sibi commodatã in aliũ vsum, quam in eum ad quẽ cõmodata erat, furtũ faciat, duo exiguntur, videlicet, q credat se inuito domino hoc facere, & credat eum non permissurum. h. d. vsque ad §. sed & si. Francisc.

e Inuito domino. Et quandoque volente: vt j. eo. §. vnde illud. Accur.

f Gestandi causa. Id est, ducendi.

ADDITIO. No. cõtra illos, qui accipiunt in cõmodatum equum vsq; ad villam, & postea ducunt eũ Bononiam: quia furtum committunt. Ang.

g Perduxisset. Idẽ est & si alij cõmodauit, species, n. furti est de alieno largiri: vt ff. eo. l. si pignore, §. j.

h Intelligant. Et est ratio: quia voluntas distinguit maleficia: vt ff. eo. l. qui iniuriæ. in fi. j. respon. & facit. C. ad l. Corne. de sica. l. j. & ff. si cer. pe. l. quod te. * patet in c. cum voluntate. extra de sen. excom.

i Permissurum. Quid si hoc credidit. s. dominũ permissurũ: sed stulte credebat? Resp. furti nõ tenetur: cum nõ fiat furtũ absque affectu, vt hic subijcit, & j.

ADDITIO. Quid autem in filiofamilias, vxore, viro, vel monacho corruptis an habeat locum pœna istius § dic vt vt per Ang. hic.

k Non committitur. Nisi in duobus casibus, vt dixi j. eo. §. j. Accur.

Sed & si. CASVS. Supra dictum est, quòd furtum non fit, nisi contrectatione rei alienæ, & domino inuito. & ita necesse est, q duo concurrant, scilicet, quòd contrectans credat se inuito domino contrectare: & quòd domino inuito contrectet. & quia ita est: ideo quæritur, vtrum verum esset furtum commissum in tali casu: Titius accessit ad seruum meum, & eum solicitauit hoc modo: Serue nequam, vade furare domino tuo res istas: & cum eis venias ad me ad castrum meũ, & ego bene defendam te cõtra dominum tuum. Seruus autem ille accessit ad me dominum suum: & intimauit mihi omnia hæc. Ego autem volens Titium in furto deprehendere, dixi illi seruo mèo: Serue bone, & fidelis super multa te cõstituam. vnde volo, quòd res illas capias: & fugias ad Titium solicitatorem. Seruus autẽ ille de voluntate mea res illas detulit ad Titium: venio postea, & res meas furtiuas, seu furatas, simul cum seruo meo inuenio apud Titium; facio eum in iudicium conuenire, & intento cõtra eum tam actionem furti, quam serui corrupti. Ex aduerso aduocati Titij ipsum viriliter defendentes, dicunt se paratos esse ostendere. quòd neutra istarum actione teneatur, Innotuit enim iã nobis tota veritas. Actione enim serui corrupti non tenet, dicunt ipsi: quia seruus non est. corruptus: qa non habet res illas me inuito: sed magis me volẽte: & iussu meo fuerunt sibi deportatæ. Super ista quæstione olim fuit magna dubitatio: constitutio tñ domini Iust. statuit, q teneat actionib[9] ambabus: qa quãtũ in eo fuit, ipse res illas inuito dño contrectauit, & ẽt seruũ corrupit. Et propter hoc statuit Iusti. q prædictis duabus actionibus teneat, vt auferatur occasio delinquẽdi: ne fortè si in casu isto impunitus remaneret, ex huius ĩpunitate alij tẽtarẽt seruos alienos corrũpere, qui de facili possent corrũpi: quãq iste bonus nõ fuit corrupt[9]. h. d. & litera plana est vsq; ad §. interdũ quoq; furti Fr.

Furtum

† Sic Lucæ xviij. Si aliquẽ defraudaui, quadruplum reddo. Et exod. xij. Siquis furatus sit bouẽ, aut ouẽ, quinq; boues p vno, & quattuor oues pro vna restituet. si nõ habuerit quod pro furto reddat, ipse venundabit. Et nota q de furto quę sitis non debet fieri elecmosyna, exẽplo Zachæi: sed poti[9] reddi domino cũ quadruplo: vt c. fin. xiij. q. v. Aegi. Per.

Furtum facit qui de alieno largitur.

Prætor pl[9] punit quam lex xij. tabularum.

* Hoc nõ est Accur. Aegi. Per.

a Furtum. Vt furti actio nascatur, furtum tñ fit secundum quosdam. Sed certè imo nec furtum fit: vt ff. eo. l. inter omnes. §. penul.

b Domino. Scilicet Mæuio. Accur.

c Et ad eum. Scilicet Titium.

pœnitentiæ. l. qui ea mente. ff. eo. fallit in l. ij. ff. de cri. stel. Angelus.

m Furtum fit. Non rõne dñij, sed maleficij: & ideo ex hoc maleficio nõ ciuiliter, sed crialiter agit. Nã cũ sit liberum corpus, non recipit æstimationem: vt j. de oblig. quæ quasi ex del. §. ob hominem. criminaliter autem extra ordinem agere tur: vt ff. eodem. l. fina. & de priua. delic. l. fina. mater vero non agit, sed & pater non agit condictione furtiua: cũ ipsa ad possessionem, vel proprietatem cõpetat, quorum neutrum in filio habet locum: vt ff. eod. l. eum qui. §. an pater. versicu. si filius. & l. mater. in princip. & §. liberorum. & ff. de acquiren. possess. l. cum hæredes. §. fin. & ff. de rei vendicat. l. prima. §. per hanc.

re, dño autem volente id fiat: dicitur furtum [a] non fieri. Vnde illud q̃situm est, cum Titius seruum Mæuij solicitauerit, vt quasdam res dño [b] subriperet, & ad eum [c] perferret, & seruus id ad Mæuium pertulerit: [d] Mæuius autem dũ vult Titium in ipso delicto deprehendere, permiserit seruo quasdam res ad eũ perferre: vtrum furti, an serui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro? Et cum nobis super hac dubitatiõe suggestũ est, & antiquorum prudentium super hoc altercationes perspeximus, quibusdam neq; furti, neque serui corrupti actionem præstantibus, quibusdã furti tantummodo: nos huiusmodi calliditati obuiam euntes, per nostram decisionem [e] sancim⁹, non solum furti actionẽ, [f] sed & serui corrupti cõ eum dari. Licet [g] enim is seruus deterior a solicitatore minimè factus est, & ideo non concurrant regulæ, [h] quæ serui corrupti actionem introducunt: tñ consilium corruptoris ad perniciẽ [i] probitatis serui introductum est: vt sit ei pœnalis actio imposita, tanquam si re ipsa fuisset seruus corruptus: ne ex huiusmodi impunitate [k] & in alium seruum, qui facilè posset corrumpi, tale facinus a quibusdam [l] perpetretur.

In filijs in ptãte põt ẽt furtum committi h. d. Aret.

Interdum etiam liberorum hominum furtũ fit: [m] veluti siquis liberorum nostrorum, qui in potestate nostra sunt, subreptus fuerit.

Debitor q surripit rẽ pignoratã creditori, furti tenetur.

Aliqñ aũt ẽt suç rei furtum quis committit: veluti si debitor rem, quam creditori pignoris causa dedit, subtraxerit. [n]

Furti quoq; actione tenet nõ modò q furat, verũ ẽt quĩ opẽ, & cõsiliũ ad id patrãdũ pstat, eademq; pœna quæ fur cõdemnãdus est: qui si cõsiliũ tantum dederit, non tenetur.

Interdũ quoq; [1] furti

d Pertulerit. Id ẽ, dño hoc renunciauerit. vt C. de fur. l. si quis seruo alieno psuaserit.

e Decisionem. Vt C. de fur. & ser. corrup. l. si quis seruo alieno persuaserit.

f Furti actionem. Speciale est, quod hic dr: aliàs non fit furtum volenti: vt s. pximo. §. & ff. de do. inter virũ & vxo. l. de eo. in fi. quæ est §. Sed vr, q nec hoc casu debeat esse speciale: vt C. d ser. fug. l. quicunque. §. fina. Sed ibi incepit malitia a dño: hic autẽ ab ipso corrumpente. Accur.

g Licet. Id est, quã uis. Accur.

h Regulę. Quas regulas habemus ff. de seruo corrup. l. j. in princi. & per totum titulum.

i Perniciem. Id est, destructionem.

k Impunitate. Sic infra tit. j. §. sed nedum talia.

l Quibusdam. Itẽ & vt vnius pœna sit metus multorum: vt C. ad legem Iuli. rep. l. j. Et nota i hoc §. puniri affectum, & si non sequatur effectus. Sic C. de episcop. & cleri. l. si quis non dicam. & C. de ijs. qui ad eccl. confu. l. præsenti. Argu. contra. ff. de pœ. l. cogitationis. Sed certè hæc cogitatio iam deuenerat ad aliquem actum: vnde non erat nuda. Accur.

ADDITIO. Tu dic circa istam materiam, q aut quis non cogitat delinquere, nec agit, nec perficit: & regulariter non tenetur. fallit in casu l. quisquis. C. ad legem Iuliam ma. & l. ij. C. de libe. & eorum liber. Aut cogitat tantum: & iure poli punitur, non fori. Aut cogitat & agit, sed non perficit, & tunc ciuilis actio non datur, nisi delictum de facili transeat in exemplum, vt hic. In criminali aũt distingue: quia p delicto accessorio, puta, quia fregit ostium, vel fenestras, punitur: non p principali, nisi processerit ad actum pximum ipsi delicto, quod ex facti impedimento non perfecerit. Aut egit, & perficit, sed non cogitauit: & tũc siue culpa id euenerit, siue casu, semp tenetur: dũmodo culpa præcesserit casum: mitius tñ punitur, quatenus ex leuiori culpa fuit obnoxius. Quando autem agit, cogitat, & perficit: clarum est ipsum fore puniendũ: nec est locus

ADDITIO.

Istam gloss. reprobant doct. quia imò ciuiliter agitur, & duplicantur operæ, vel damna, quæ pater sustinuit: qui licet non propriè, largo tamen modo habet in filium dominium, & possessionem: quod patet, quia habet rei vend. de iure Romano: vt l. j. §. j. ff. de rei vendicatione.

n Subtraxerit. Sed hæc res non efficitur furtiua: vt ff. de vsucapionibus. l. sequitur. §. si rem. & ff. pro emp. l. si rem. Vnde dic, q quandoque est res furtiua, & fit furtum, & nascitur actio furti: vt ferè in toto hoc titulo, & ff. eodem, & C. eodem. Interdum nullum eorum est: vt si re mea vtar. Interdum furtum fit, & res furtiua, sed actio furti non nascitur: vt supra eodem. §. ij qui. Interdum furtum fit, & actio nascitur, sed non fit res furtiua, vt hic dicitur.

Interdum quoq; furti. CASVS. Scire debes, q quandoq; tenetur ille, qui furtum non facit: & hoc reperitur in illo, cuius ope, & consilio furtum factum est: cuiusmodi est ille, qui de manu tua pecuniam, seu nummos excusserit, vt ab alio surriperentur: & etiam qui tibi volenti euadere restitit, vt alius res tuas raperet: necnon & ille, qui panno rubro, vel aliquo alio modo oues, vel boues fugauerit, vt alius abigeus eas surriperet. Et hoc verum est, si hoc eo animo fecerit, vt alius eas surriperet. Si enim per lasciuiam hoc fecerit, & nõ vt ab aliquo alio surriperentur, tũc non tenet actione fur. sed lege Aquil. Cum autem ope vnius alter furtum fecerit, ambo act. fur.

Furtum nõ fit volenti.

Affect⁹ punit, licet nõ sequatur effectus.

† Sic Marcellus Celer Sergiũ damnauit, & nõ factũ sed animus i cõne deductus est: plusq; voluisse peccare nocuit, q̃ nõ peccasse profuit. Vale. maxi. lib. vj. de pudici. Aegid. Per.

Corp⁹ liberũ est inæstimabile.

Cõdictio furtiua ad possessionẽ, vel pprietate cõpetit.

Fur, furtiua res & cõdictio furti, quãdoque separatur.

† De mã huius §. vide in c. quæcũ fure iuncta gl. extra, de fur.

actione furt. teneri. Et caue tibi, q bene scias literã, & naturam distinguere: qa. quod iam dictum est, q ille cuius ope fit furtum, tenet act. fur. intellige de eo, qui opem expressam præbuit: sicut si aliquis furtũ volenti facere, sciens quid ipse facturus esset, accommodauit scalas, vt fenestram ascendat, & frangat. nam aliter vult litera sequens, l q ille, qui præbet consilium tantum facienti furtum, act. furt. non teneatur: veluti si aliquis solũ consiliũ dederit alicui facienti furtum: quia tunc actione furtiua non tenebitur. h.d. Et ita habes in hoc §. tres casus. vnus est, quando aliquis opem, vel consilium expressum præbuit furtum facienti. secundus quando opem, vel consiliũ tacitum. tertius, quãdo solum cõsilium, & non opem. in primis duobus casibus tenetur act. furt. in tertio non tenetur. h.d. Franc.

delicto secuto post persuasionem, non surgit ex ipsa persuasione. Et ideo distinguit, an erat aliàs facturus, vel nõ. sed in alijs casib ex ipsa persuasione agitur, quicquid postea sequatur: vt i. eo. §. vnde illud. dummodo non ex interuallo nimio sequatur: vt ff. de ser. corrup. l. in hoc. & l. Neratius. Item est j. i. de iniu. §. non solum. Sed ibi non erat alias facturus, & fecit.

teneť a qui ipse furtum nõ fecit: qualis est is, cui ope, & cõsilio furtũ factũ est. In quo numero est, q tibi nũmos excussit, vt alius eos raperet: aut tibi obstiterit, vt alius b rem tuam exciperet: aut oues tuas, vľ boues fugauerit, vt alius eas acciperet. Et hoc veteres scripserunt de eo, qui panno rubro fugauit armentum. Sed si quid eorũ p lasciuiã, c & nõ data opera, vt furtum admitteret, factum est: in factum d actio dari debet. At vbi e ope Mæuij Titius furtum fecerit: ambo furti teneñt. Ope † & consilio eius quoq; furtũ admitti vř, q scalas fortè fenestris supponit: f aut ipsas fenestras, vel ostium effringit, vt alius furtum faceret: quive ferramenta ad ad effringendum, aut scalas, vt fenestris supponerent, cõmodauerit, sciẽs cuius rei grã cõmodauerit. Certè, q nullã opẽ ad furtũ faciẽdũ adhibuit, sed tm̃ cõsiliũ dedit, atq; hortat' est ad furtũ faciẽdũ: nõ teneť furti. g

Si quid filius patri furto surripiat, furtum facit, idq; furtiuum efficitur, & ex propter inusucapile · filius tamẽ furti conueniri minimè potest: opem autem, & consiliũ illi præstans potest.

I j, q in parentũ, vel dñorũ ptãte sunt, si rẽ eis surripiũt, furtũ qdẽ faciũt: & res in furtiuam cãm cadit: nec ob id h ab vllo vsucapi põt antequam in dñi ptãtem reuertatur: sed furti actio non nascitur: i quia nec ex alia vl la causa põt iter eos actio nasci. Si verò † ope, & consilio alterius furtum factum fuerit: quia vtiq; furtum committitur, cõuenienter ille furti tenetur, quia verum est, ope, & consilio eius furtum factum esse.

Actio furti competit illi cuius interest furtum factũ non esse. Aretinus.

Furti aũt actio ei cõpetit, cuius interest k rem saluã esse, licet dñs non sit. Itaq; nec dño aliter competit: quã si eius intersit rem non perire. Vñ ꝯstat, creditorẽ de pignore surrepto furti actione agere posse, ẽt si idoneũ debitorem habeat: quia expedit ei pignori potius incũbere, quã in personã agere. Adeò quidem, vt quãuis ipse debitor eam rem surripuerit: nihilomi

a Furti teneť. Non manifesti: licet etiã deprehendať: vt ff. cod. l. is qui.

b Alius. Facit ad hoc ff. ad leg. Aquiliam. l. si seruus seruum §. siquis de manu mihi. & ff. eod. l. furti. §. penult. & l. qui seruo.

c Per lasciuiam. ¹ Id est, stultitiam.

d In factum. Id est, vtilis legis Aquiliæ, si corpora læsa sint: aliòquin subsidiaria, vt j. ad leg. Aquil. §. fin. & §. pen.

e At vbi. Aduersatur proximo dicto, vbi dixit dari in factum.

f Supponit. Nota hic dari consilium solo facto. aliàs dicit' consilium ² hominis intentio, vel propositum: vt ff. cod. l. si quid fur. §. j. Item dicitur consilium, quod alij datur, bonum, vel malum. vt ff. cod. l. in furti. §. pen. in fine. Item cõsilium dicitur, quod capitur a multis: vt C. de leg. & consti. l. humanum.

g Non tenetur furti. Cum aliàs esset facturus furtũ ẽt sine consilio huius, aliàs. i. si non erat alias facturus: tenetur vterq; ff. de fur. l. qui seruo. & de ver. sig. l. sæpe. ³ Aliud vř in actione serui corrupti: vbi tenetur ẽt si aliàs esset facturus, nec. n. oportet laudãdo augeri malitiam: vt j. ad leg. Aquil. §. cæterum. & j. de actio. §. in quadruplum. & ff. de ser. corrup. l. j. §. persuadere. Sed quæ est ratio? Respon. quia hic agit' de

h Ij, qui in &c. CASVS. Meus filius, vel seruus meus codicem meum mihi surripuit: nunquid possum ꝯ eum agere act. fur. Rnd. q non. res tñ ipsa in furtiuã cãm deuenit, vnde vsucapi nõ põt ante, quam in dñi ptãtem reuertať. Si tñ aliqs filio meo, vel seruo, mihi furtum facienti ipsum consilium, & operã dederit: tenebitur actione furti, Franciscus.

h Nec ob id. quod verum est, scilicet rem furtiuam non posse vsucapi, nisi fuerit lis æstimata, vel dominus vendiderit furi: vt ff. eodem. l. quamuis, in fi. tit. Accur.

i Non nascitur. Nisi si sit filius habens castrense peculium, vel quasi castrense, vbi filius tenetur patri, & pater filio. Idem de vxore, quod hic de filio dicitur, vt ff. cod. l. siquis vxori. in prin. & § j.

Furti autem actio &c. CASVS. Dixi legislatori: Domine nam bene video in quibus potest fieri furtum: quia nedum in re aliena, sed & in re propria. Sed domine, pro Deo cui competit actio furti? ipse respon. dicens, quòd act. fur. competit ei, cuius interest rem non fuisse surreptam, quamuis nõ sit dominus rei surreptæ: quia etiam ipsi domino rei non competit. nisi eius intersit furtum factum non esse. vnde si creditori res obligata surripiatur: domino rei scilicet, debitori, non competit actio. fur. sed magis creditori ipsi. quamuis enim creditor habeat actionem personalem, per quam possit a debitore suum consequi, si idoneus fuerit debitor: tñ tuti' est ei pignori incumbere, quam in personam agere. & hoc vult innuere: quia si debitor creditori pignus surripuerit, poterit creditor contra debitorem actione furti experiri. hoc dicit.

k Cuius interest. Etiam modicè: vt i. tit. j. §. fin. & ff. vi bo.

¶ Cõcor. est hoc §. ca. si culpa. iũcta glo. super ver. tuisti. extra. de iniu. & dã. dat.

1 Quid sit lasciuia pulchrè Bude. in anno. ad pãdectas. ti. de loca. & cõduct. l. ex conducto. §. sed & si labes.

2 Consiliũ quot modis capiať. Mando. in Gl. Facul. §. Habita. ¶ ver. consilio.

3 Dic vt per Bart. in l. nõ solũ. §. si ex mãdatõ. ff. d iniu. aduertas tñ q illo casu excedẽdũ est, q tenet de dolo, vt l. si cũ sciret. ff. de dolo. Ange.

† Sic, licet alias vbi principale nõ tenet nec accessoriũ l. græcè. §. illud. ff. de fideiusso. hoc tamẽ fallit hic: quia licet principalis faciẽs furtũ nõ teneať, tenetur tñ p suasor. Vi de Bar. in l. si qs ser uo. ff. co. Ægi. Per.

4 Idem si redeat in dñi potestatẽ: de quo dic vt p Ang. in §. aliquando. i. cod.

Furti agit cuius interest.

ff. vi bo. rap. l. ij. §. In hac actione. versi. sed ideo addi-di. Itē oportet, q interſit ex iuſta cauſa, & ꝓbabili. nā ſi eſt malefidei poſſeſſor, vel huius rei fur, furti non agetur: vt ff. eo. l. itaq;. circa prin. verſi. ſed furti. & l. cum qui emit. §. is aūt. Sed ſi bonum initium habuerit: vt quia ſibi cōmodaui, vel locaui, habet actionē furti. Et hic ē caſus, in quo fur furti agere pōt: vt ff. eo. l. qui vas. §. ſi ego tibi. verſi. quia nō debueras. ibi, furtum admiſeris.

beat furem conuenire: vt ff. loca. & cōducti. l. cū in plures. §. veſtimenta. Sed ibi de actione in rem, vel condictione furtiua dicit: hic autem de actione furti.

g Idem eſt. Vt furti actio competat dño. & facit ad hunc §. ff. de condictione ſine cauſa. in l. ſi fullo.

nus creditori cōpetat [a] actio furti. [b]

Qui alienæ rei cuſtodiēdę exactā curā præſtare tenēt, (vtputa fullo, & ſarcinator) re furto ſublata, contra furē experiri poſſunt: modò integre ſoluendo exiſtant.

Itē ſi fullo [c] poliēda, curādave, aut ſarcinator ſarcienda veſtimēta mercede certa ꝯſtituta [d] acceperit, easq; furto amiſerit: ipſe furti habet actionē, nō dn̄s: quia dn̄i nihil intereſt, eā rē nō perire: cū iudicio locati a fullone, aut ſarcinatore rē ſuā ꝑſequi poſſit. Sed & bonæ [e] fidei emptori ſurrepta re, quā emerit, quāuis dn̄s nō ſit, omnino cōpetit furti actio, quēadmodū & creditori. Fulloni verò, & ſarcinatori nō aliter furti actionē cōpetere placuit, q̄ ſi ſoluendo fuerint, hoc eſt, ſi dño rei æſtimationē ſoluere poſſint. [f] Nam ſi ſoluēdo nō ſint: tunc quia ab eis ſuū dn̄s cōſequi nō poſſit, † ipſi dño furti competit actio: quia hoc caſu ipſius intereſt, rem ſaluam eſſe. Idem eſt, [g] & ſi in parte ſoluendo fuerit fullo, aut ſarcinator.

Qui e duab. experiūdi vijs alterutrā elegerit: ita demū alteri renūciaſſe vř, ſi ſciens prudens q̄, plures ſibi competere, alteram intentaris: q ſi aut neſcius, aut dubitans egerit, nil prohibet, quin iam inſtituta actione omiſſa, ſibi cōpetenter alteram proponat.

Quæ de fullone, & ſarcinatore diximus, eadem & ad eum cui cōmodata res eſt, transferenda veteres exiſtimabant. Nam vt ille fullo mercedē accipiendo, cuſtodiā præſtat: ita is quoq;, qui commodatū vtendi cā accepit, ſimiliter neceſſe habet cuſtodiā ꝑſtare. Sed noſtra prouidentia etiam hoc in noſtris deciſionib⁹ [h] emēdauit: vt in dn̄i voluntate ſit: ſiue cōmodati actionē aduerſus eū, qui rem cōmodatā accepit, mouere deſiderat, ſiue furti, aduerſus eum, q rem ſubripuit: & alterutra earū electa, † dn̄m nō nō poſſe ex pœnitētia ad alterā [i] venire actionē: ſed ſiquidem furem elegerit, illum qui rem vtendam accepit, penitus liberari: ſinautem commodator veniat aduerſus eū, qui rem vtendam accepit, ipſi [k] quidem nullo modo cōpetere poſſe aduerſus furem furti actionem: eum autem, qui ꝓ re cōmodata cōuenitur, poſſe aduerſus furē furti

a Competat. Contra debitorem, qui ſurripuit.

b Actio furti. Res tamen non fit furtiua, vt dixi ſupra eo. § aliquando.

Item ſi fullo. CASVS. Supra poſitū eſt vnum exēplum, in quo actio furti datur ei, cui⁹ intereſt, licet nō ſit dn̄s, vt dictum eſt in creditore. Hic ponitur aliud in fullone, & ſarcinatore. Si. n. fullo, vel ſarcinator veſtimenta mea, quæ ſibi curanda, ſarcinandave certa mercede conſtituta dedi, furto amiſerit: mihi nō cōpetit actio furti, eo q mea nō intereſt veſtimenta illa non fuiſſe ſurrepta, cum iudicio locati a fullone æſtimationem veſtimentorū meorum conſequi poſſim. Et ſumus in verſi. ſed & bonæ fidei &c. Iam habuiſtis duo exempla, vel tria, in quibus competit actio furti illis quorum intereſt furtum factum nō fuiſſe. Hic adhuc ponit quoddam exemplū de eodem. Si enim bonæ fidei emptor a non domino rē emerit, & ei fuerit tradita, & poſtea ſurrepta, quanquam non ſit dominus, ſibi nihilominus competit actio furti; ſicut & creditori. Scire tamen debes, quòd aliter fulloni, vel ſarcinatori non competit act. furti, niſi ſint ſoluendo. ratio, quia nihil eſt periculo eius, qui nihil habet. Similiter ſi pro parte fuerit ſoluendo fullo, vel ſarcinator: domino, non fulloni competit actio. hoc dicit. Franc. de Aret.

c Fullo. Fullo & ſarcinator q ſint, dic vt ſemād. §. ſi.

d Cōſtituta. Supple in pecunia numerata, aliàs aūt non eſſet locatio: vt l. j. §. ſiquis ſeruū. ff. depoſi.

e Sed & bonæ. Facit ff. eo. l. itaque.

f Poſſint. Imo videtur, quod ſemper dominus de-

Quæ de fullone. CASVS. Supra dictum eſt, quòd ſi veſtimentum fulloni, vel ſarcinatori curandum, vel ſarcinandum traditum ſurreptum fuerit, quòd fulloni, ſi ſoluendo fuerit, non domino competit actio furti. Item intelligas, ſi res fuerit ſurrepta commodatario: quia ſi fuerit ſoluendo, commodatario, & non ſibi competit actio, quia ad rem reſtituendam non tenetur. & hæc vera fuerunt ſecundum iura antiqua. Domin⁹ tamen Iuſtinianus in quadam conſtitutione, quam habes C. de furtis, & ſeruis corruptis, l. finali. §. tales itaq;. hoc emendauit. Statuit enim, quòd in electione commodatoris ſit, vtrum velit agere cōtra commodatariū actione commodati, vel aduerſus eū, qui rem ſurripuit actione furti. & ſi dominus vnam iſtarū actionum elegerit, ad alteram non poteſt redire. Si enim dominus actionem furti moueat aduerſus furem, commodatarius penitus liberatur: ſi autem contra commodatarium moueat actionem, non poterit poſtea contra furem agere: ſed commodatarius, qui a commodatore conuenitur, poterit aduerſus furem habere actionem, & nullo modo commodator, niſi ignarus rei ſurreptæ, contra commodatarium actione cōmodati egerit primo, ex hoc enim non obijcitur ſibi obſtaculum a iure te cōperta, qn poſſit agere, niſi a cōmodatario ſibi fuerit ſatisfactū. h. d. Frā. de Aret.

h Deciſionibus. Vt C. de fur. & ſer. corrup. l. fin. §. tales itaque.

i Ad alteram. Vnde actio furti hoc caſu non eſt ambulatoria.

ADDITIO. Et de dictione penitus, vltra iſtū textum vide textum in l. ſi. C. de noua. Ange.

k Ipſi. Scilicet commodatori.

Fur furti quādoq; agit.

† Nō, qui nō habet qd reddat, eius periculo nihil eſt. l. itaque fullo. in princi. ff. eo. Et inanis eſt actio, quā inopia debitoris excludit. l. ná is. ff. de dolo. Agl. Per.

† Iſta gl. nō eſt Accurſi. ſed additio.

† Tu ſi ſit vbi aduerſus duos, aut plures quis optionē habet, qn ſibi vno ſemel electo i alio ꝑiudicet, & qn ei variare liceat, vide diffusè p Bart. in l. nonnunquā. ff. de coll. bon.

habere actionē, a ita tñ, si dñs sciens rē esse surreptā, aduersus eū, cui res cōmodata fuerit, peruenit: b Sin aūt nescius, & dubitans rē surreptā esse apud eū, cōmodati actionē instituerit, postea aūt re cōperta voluerit remittere qdē cōmodati actionem, ad furti aūt actionē puenire, tunc licentia ei concedit, & aduersus furē venire, obstaculo nullo ei opponendo: qm̄ incertus constitutus mouit aduersus eū, qui rem vtēdam accepit, cōmodati actionem: nisi dño ab eo c satisfactū fuerit: tunc etenim omnino furem à dño quidem furti actione liberari, suppositum d autem esse ei, e qui pro re sibi cōmodata dño satisfecit: cum manifestissimum f sit, ēt si ab initio dñs actionem commodati instituerit, ignarus rem esse surreptam: postea aūt hoc ei cognito, aduersus furem trāsierit: omnino liberari eū, q̄ rē commodatam acceperit, quencūq; causæ exitum dñs aduersus furem habuerit: eadem definitione obtinente, siue in parte, siue in solidum soluēdo sit is, qui rem cōmodatam acceperit.

Depositarius qui tenet de dolo nō habet furti actionē, sed dominus, hoc dicit. Aret.

Sed is apud quē res deposita est, custodiam non præstat: sed tm̄ in eo obnoxius est, si quid ipse dolo g malo fecerit. qua de causa si res ei surrepta fuerit: quia restituendæ eius rei nomine, depositi non tenetur: nec ob id eius interest, rem saluam esse: furti agere non potest: sed furti actio domino competit.

Impubes nō tenetur furti, nisi fuerit doli capax. Aret.

Cum ex furādi doloso animo furtū cōsistat, is tātū furti teneē, qui doli capax est.

In summa h sciendū est, quæsitum esse, an impubes rem alienam amouendo, i furtum faciat. Et placuit, quia furtū ex affectu furādi cōsistit, ita demum obligari eo crimine impuberē, si proximus pubertati k sit, † & ob id intelligat se delinquere. †

Duplū aut quadruplū, qđ in furti actione venit, ad pœnę psecutionē tātum ptinet, cū preterea res ipsa furto subtracta, aut a quocūq; possessore per rei vēdicationem, aut ab ipso fure eiusq; herede per condictionem furtiuam exqueri queat.

Furti actio, siue dupli, siue quadrupli, tm̄ ad pœnæ persecutionem pertinet. Nam ipsius rei persecutionem extrinsecus habet dñs: quam aut vindicando, l aut cōdicendo m pōt auferre. Sed rei vindicatio quidem aduersus possessorem est: siue fur ipse possidet, siue alius quilibet. condictio autē aduersus furem ipsum, hæredemve eius, licet non possideat, cōpetit.

TITVLVS II. DE VI BONORUM Raptorum.

Quisq; res alienas rapit, non tantū furti obnoxius est, sed etiam vi bonorū raptorū actione conueniri potest, quæ intra annum a commissa rapina in quadruplum, post vero in simplū datur, ita q̄ in quadruplo etiam rei persecutio contineatur: eius enim triplum in pœnam, simplum vero in rem computatur.

Onus sentiens habeat lucrum.

a Habere actionē. & pœnam exactam domino restituere non cogitur: quia vbi periculum, ibi commodum, vt C. de furt. & seruis corrup. l. fin. §. sed cum in fine §.

b Peruenit. Agendo cōtra eum actione commodati. Accursius.

c Ab eo. Scilicet cōmodatario.

d Suppositum. Scilicet furem.

e Ei. Scilicet commodatario.

f Cum manifestissimum. Bene dico q̄ eligendo vnam, repellitur ab altera: nisi sciens a principio fuit: cum &c.

Sed is apud quē. CASVS. Dictum est s̄ de fullone, & cōmodatario, qualiter eis competit actio p̄ re aliena: modo videamus de depositario, verum si res apud aliquem deposita fuerit depositario competat act. furti. Non enim tenetur nisi de dolo. & ita non interest suam rem non fuisse surreptam. si autem in dolo fuit, non dabitur sibi actio, ne ex malitia sua actionem consequatur. hoc dicit. Franciscus de Aretio.

g Dolo. Supra quibus modis re cōtra. oblig. §. præterea. & C. depo. l. j. §. penult. & l. finali. & idem quod hic habemus ff. codē, l. eum qui. §. is autem.

In summa. CASVS. Dixi Iustin. Domine, quid plura vultis dicere in titulo isto? Iam tantum dixistis de materia ista, quod generatur tædium Deo, & toti mundo. Et respond. Iustin. Frater, vt breuiter hunc titulū expediamus, scire debes, quòd apud antiquos quęsitum fuit vtrum impubes rem alienam amouendo, furtum facere possit, & placuit domino Iustin. quòd si impubes animum furandi habuerit, & in ipsum posset cadere istud delictum, hoc est, si sit proximus pubertati: quòd actio. fur. teneatur. hoc dicit. Franciscus.

h In summa. Idest vt breuiter hunc tit. expediamus.

i Amouendo. Nota q̄ furtum fit contrectando, & amouendo, & sine eo nō fit: vt l. ei qui. ff. eo. Angelus.

k Proximus pubertati. A decimo anno & dimidio, scilicet vt supra diximus de inut. stipul. §. furiosus. & facit ad hunc §. ff. eodem, l. impuberem. & ff. ad Syllanianū. l. excipiuntur. & ff. de reg. iur. l. pupillus.

Furti actio. CASVS. Quęsiui a Iustin. de natura furti, scilicet ad quid detur actio furti? Et respon. Iustin. quòd act. furti, siue sit ad duplum, siue ad quadruplum, datur ad pœnam, & non ad rem suam persequēdam. datur etiā domino alia actio, scilicet rei vēdicatio & cōdictio furtiua. Scire tū debes, q̄ rei vendicatio datur contra quemlibet possidentem, condictio furti datur contra furem & eius hæredem. hoc dicit vsq; ad finem titu. Franciscus Aret.

l Vindicando. Id est dominium petēdo si extet.

m Condicendo. Id est, in personam agendo, condictione furtiua, si consumpta sit. & facit ad hunc §. ff. de condictio. furtiua. l. si pro fure. §. furti, & l. in condictione. & inst. de actionibus. §. sic itaque. & C. de furtis. l. ancillæ.

† Callistratus in l. non tātū. § prin. ff. de excusa. tut. interpretatur pupillorū ætatē ppe pubertatem esse si tm̄ semestre tps ad pubertatē, desideretur.

Proximus pubertati quis.

† Et sic et in dicitis doli capacitas, supplet ætate vt hic. & ī c. si. id ēta gl. super verbo, prudētia. extra. de despō. impub.

Cōdictio furtiua.

DE VI BOnorum raptorum.

Vi

Visso de furto, sequitur de rapina: & consequenter ut potes videre supra titu. i. in princip.

Qvi res. Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo, q raptor & fur inequaliter puniuntur. Secundo, qn quis rapit re suã, vel alienã putãs esse suã. Tertio, quid sit subiectũ in hac actione, videlicet, quid debet deducere actor. Sc̃da ibi, Quia tamẽ. Tertia ibi, Sanè in hac.

CASVS. Dixi supra. Dñe iam vidi, q ille, qui rem alienã clã surripit, tenetur act. fur. sed quid dicetis de illo, qui rem alienam vi rapit? Et resp. q ille similiter actione fur. tenetur. Nullus .n. magis rẽ inuito dño contrectat, quã qui eam vi rapit, vnde improbus fur dicit. & pro ista iprobitate ptor introduxit actionem vi bon. rap. & est intra annũ quadrupli, post annũ verò simpli. & datur propter vnam rem vi raptã, quanquam aliter secus videretur propter verba in numero plurali posita à ptore in noĩe actionis s. vi bon. rap. Et sumus in versi. quadruplũ aũt &c. Supra dictũ est q actio vi bo. rap. intra annum datur in quadruplum. post annum verò in simplum: quæro verũ quadruplum istud sit totũ pœna? Et resp. q non & in isto quadruplo simplũ inest. & triplũ est pœna: siue cõprehendatur raptor in delicto, siue nõ. Non .n. debet esse melioris cõditiõis raptor, quã fur. hoc dicit. Frã.

Qvi ᵃ res alienas rapit, tenetur quidem etiam furti, ᵇ (qs .n. magis alienam rem inuito domino contrectat, quàm q vi rapit? ᶜ ideoque rectè dictum est, eũ improbum furem esse,) sed tamen propriã actionem eius delicti nomine prætor introduxit, quæ appellatur, Vi bonorum raptorum: & est intra annũ ᵈ quadrupli: ᵉ post annum, simpli: quæ actio vtilis ᶠ est, etiam si quis vnam rem, licet minimam rapuerit. Quadruplum autem non totum ᵍ pœna est, † sicut in actiõe furti manifesti diximus: ᵍ sed in quadruplo inest & rei persecutio, vt pœna tripli sit: siue comprehẽdatur ʰ raptor in ipso delicto, siue non. Ridiculum ⁱ enim esset, leuioris conditionis esse eum, qui vi rapit, quã q clàm ᵏ amouet.

Si quis rem suam, aut quã suam opinabatur, penes aliũ constitutam, violenter aut rapuerit, aut inuaserit, is si dominus sit, à dominio cadet: si non sit, post rei restitutionem eiusdem quoq; æstimationem vim passo præstare cogitur.

Ita tamen ˡ competit hęc actio, si dolo malo.

a Alienas. Largè accipe, vt etiã si sint cõmunes. Idem sit quo ad socij partẽ: vt ff. de fur. l. si socius. Accursi.

b Furti. Scilicet non manifesti, etiam si deprehendatur, sm P. quod falsum est: imò si deprehẽdatur, manifestus est, & in quadruplum potest conueniri: vt ff. de fur. l. si vendidero. §. cum raptor. alias si non deprehendatur, non manifesti tenetur: qua actione si fuerit actum, tollitur vi bon. rap. nisi in id quod excedit: vt ff. eo l. j. Item in casu nec manifesti, necnõ manifesti tenetur: vt si quis ex domo, in qua nemo erat, rapuerit, sed tantum hac actione vi bo. rap. tenetur, secundum P. vt ff. de fur. l. si quis de domo. Sed hoc est falsum: quia ibi erat actio furti nõ manifesti: & ideo amplius cessat actio furti: & ideo dat hæc actio vi bon. rapt. quia excedit, & in id quod excedit: vt d. l. ff. eo. l. j. & ff. de act. & oblig. l. qui seruum. §. fin.

c Qui vi rapit. Quasi dicat nullus: vt hic. & ff. quod metus cau. l. cum exceptione. §. qui vim. Accur.

d Annum. Scilicet, vtilem: vt C. eod. l. fin. & l. res. & C. de noxa. l. pen.

e Quadrupli. Nisi in casu quo agitur ad duplum rerum: vt C. de pag. l. Christianus. quæ est huic contra. Sed illud est speciale.

f Vtilis. id est, efficax, & directa. Vel dic q directa competit, quando plures res raptæ sunt: sed vtilis quando vnum tantum bonum raptum est. i. vna res rapta est. Et facit ad hoc quòd pluralis oratio. s. raptorum trahatur ad singularem. ff. de condi. & demon. l. falsa. §. vlt. & ff. de nego. gest. l. iij. §. hæc verba. versic. negotia. & ff. de pecul. hæc. l. regulariter. & l. licet.

g Diximus. Vt supra titu. j. in fine.

h Comprehendatur raptor. Sed quomodo potest raptor non deprehẽdi cũ dicatur eripere, quasi de manu auferre: vt ff. ne quis eũ qui in ius. l. iiij. §. j. Respõ. distingue animum auferẽtis: vt si erat animus eius palam, & quasi per vim auferendi, licet ibi neminem inueniat: tñ est raptor. Sed fur est, qui habet animũ, vt faciat clã, licet interdũ deprehendatur: ex qua deprehensione efficit manifestus: vt arg. s. titu. j. §. furtum autẽ à furuo.

ADDITIO. Vult dicere gl. q fur manifestus semper tenetur vi bono. rapt. sed non manifestus ita demũ, si habuit animũ &c. Et aduerte vnicum furtum dici, quod de loco vnico contextu, siue vnico tempore fit, licet plures res simul asportentur: ex quo non veniret quis furca suspẽdendus, nisi esset egregium, quod pluribus prauis prę ualeret; vt hic per Angelum.

i Ridiculum. Bene dixi, siue non, ridiculũ enim &c.

k Qui clã. Idest, fur nec manifestus Nã raptor tenet in quadruplũ: hic aũt. s. fur non manifestus in duplũ tm̃. vel triplũ cum re surrepta. sed q palã furatur, certũ est in plus teneri, quã raptorẽ: cũ in quintuplũ cũ re teneat. Acc. ADDITIO. Et est rõ diuersitatis scdm Ang. quia raptor se exponit motu, & iõ cum incurrat maius periculũ in psona, leuius punitur in pœna pecuniaria. ar. l. quid ergo §. pœna grauior. ff. de ijs qui not. infa. Vel dic q ex rapina inducit crimẽ publicũ: & in hoc grauatur: quia à quolibet de populo põt accusari: iõ in alio alleuiatur: ar. l. eũ qui. in pri. in gl. pbandi. ff. de iureiu. Quare aũt in vi bo. rap. ptor eã dẽ pœnã in manifesto, & nõ manifesto iposuit, cũ lex xij. tab. & ipse prętor i furto diuersas imposuerit? Dic esse rõnẽ pp eũdẽ animũ rapiẽdi, qui semper requirit.

Ita tamen CASVS: In isto §. dicit, q act. vi bon. rap. ita cõpetit, si aliquis rẽ alterius dolo malo rapuerit. Cæterum si aliquis errore ductus rẽ alienã credẽs esse suã, eam alteri rapuerit, iure primitiuo nõ tenet act. vi bo. Rap. Sed ne inueniat via, per quã raptores suam malitiã impunè possint exercere: cõstitutiõibus principum est promissum, ne alicui liceat rẽ mobilẽ vel immobilẽ, licet suã esse dicat, vel ęstimet, alicui p vim auferre, si cõtra hoc statutum venerit: si sit dominus rei, q eã capit, cadit à dominio suæ rei. Si aũt res aliena fuerit, debet eã primo restituere, & postea ppœnã sui delicti æstimationẽ rei pstare. & illud non solũ habebit locũ in rebus mobilib9, sed & immobilib9, vt ex hac cã ab oĩ rapina hoĩes se abstineant h. d. Fra.

l Ita tamen. Aliàs quia tamen: sed istud quia, videtur superfluum. Vel pone: quia pro sed. Aliàs ita tamen, & nunc est planior.

Diuisio.

Aliàs addit vi.

Quia pœna est tripli tantum: & rei psecutio simpli. & ita ambo faciũt quadruplũ: licet glo. in verbo, ex tra, dicat cõtra. Acc. gl. Per.

Nõnulli locum hunc ita legũt: pœna est, & extra pœnã rei persecutio est sicut in &c.

Sed hoc est falsum sm Bart. in d. l. si vẽdidero. quia op9 est vt de clamet p l. ij. & l. aqs in sec dicitur. ff. de fur. Ang.

Sic habes q minor pœna iniũcta à lege non tollitur p maiorẽ, inductam ab alia lege, nisi quatenus cõcurrũt, sm Bar. in l. j. ff. eod. Aegi. Per.

Actio vi bonorum raptorũ ẽ duplex.

Raptor & fur distinguuntur.

Raptor in minus tenet quã fur manifestus.

Et vtraque opin. est vera. s. prima si fuerit in iudicio deductum. Item secunda si non fuit deductum in iudicio: vt per doct. hic.

Hic regl. nō est Accur.

Occupātur mobilia, inuaduntur immobilia. Aegi. Per.

In bonis & ex bonis differunt.

a Absolu. Scilicet ab actione vi bonorum raptorum iudicis sententia, vt quidam dicunt: vel ipso iure, secundum Azonem. argum. ff. de public. & vect. l. commissa. §. fina.

b Sed ne, dum. Pro tamen, secundum quosdam: vel pone propriè.

c Inueniatur uia. Sic s. titul. j. §. vnde illi.

d Constitutionibus. Vt C. vnde vi. l. si quis in tantam. Et in alijs sequentibus vsque in fin. tit. sed hic prosequitur tantū tenorē illius l. si quis in tantā. Super qua materia longū esset hic dicere: cū plures q̄stiones ibi notent. sup prædict.

e Cadere Repere, prospectū est, & ēt ibi præstare: nec est necesse ponere, cogit. vel debet: q̄ verba nō fuenies in libris emēdatis.

f Res soli. Pprie quandoq; tamē impropriè: vt C. de acti. empt. l. ij. sed rei mobilis dicitur occupatio: licet etiā quandoque immobilia dicantur occupari: vt C. de rei vē. l. domū. in gl. j.

Sane in hac. CASVS. Dixi Iustin. Dñe, cōpetit mihi hæc act. ita demū si dñs fuero rei. Resp. q. imo, siue in bōis ei fuerit res rapta, siue in bonis videlicet eius, qui ius aliquod habuerit i re: vt quia sibi sit commodata, vel ipignorata, siue locata, vel deposita, vel aliqd iuris habeat in ea: ita q. eius intersit modo nō rapi. Semper. n. cōpetit ista actio, nō vt dominiū rei raptæ accipiat: sed q. res sibi rapta restituat. Et vt breuiter me expediam: ex quacūque cā potest cōpetere, alicui actio furti propter furtum datū in re: ex omni consimili causa potest dari actio vi bo. rap. propter rapinā in re factā. h. d. Fran.

qs rapuerit. Nā q aliquo errore ductus rē suā esse existimās, & imprudens iuris eo animo rapuerit, quasi domino liceat euā per vim rem suam auferre, à possessoribus absolui a debet. Cui. s. conueniens est, nec furti teneri eum, qui eodem hoc animo rapuit. Sed ne, dum b talia excogitantur, inueniatur via, c p quam raptores impune suam exerceant auaritiam: melius diualibus cōstitutionibus d p hac parte prospectum est, vt nemini liceat vi rapere, vel sē mobilem, vel se mouentem, licet suam eandem existimet: sed si quis contra statuta Principum fecerit, rei quidem suę dominio cadere; e si autem aliena res sit post restitutionem eius, ēt æstimationē eiusdē rei præstare. Qđ non solum in mobilibus rebus, quæ rapi possunt, constitutiones obtinere censuerunt: sed etiam in inuasionibus, quę circa res soli f fiunt: vt ex hac causa ab omni rapina homines abstineant.

Is enim interest rapinā factā non fuisse, quanquam dominus non sit, vi bonorum raptorum actionem mouere potest. vt id scilicet cōsequatur, quod sibi abesse docuerit.

Sanè in hac actione g nō vtiq; expectatur, rem in bonis h actoris esse. Nā siue in bonis sit, siue non: si tñ ex bonis sit, i locum hęc actio k habebit. Quare siue locata, siue cōmodata, siue ēt pignorata, siue deposita l sit res apud Titium, sic vt intersit eius eam rem p vim nō auferri, (veluti, si in deposita re culpā quoq; pmisit) siue bona fide possideat, siue vsumfructum quis habeat in ea, vel qd aliud iuris, vt intersit eius non rapi: dicendū est ei cōpetere hāc actionem, nō vt dominiū m accipiat, sed illud solum, qđ ex bonis eius, qui rapinam passus est, id est, qđ ex substātia eius ablatum esse proponatur. Et generaliter dicendū est, ex qbus causis furti actio cōpetit in re clām facta, ex eisdem causis omnes habere hāc actionem. n

g In hac actione. Scilicet vi bono. raptorum.

h In bonis. Id est, in dominio: vt ff. de acq. rer. do. l. sem in bo. & l. statuas. & ff. de ver. sig. l. bonorum appellatio. Vel si etiam bona fide possideatur, idem est.

i Ex bonis sit. Vt aliquod ius habeat: vt statim per exempla probat.

k Hæc actio. Scilicet vi bonorum raptorum.

l Deposita. Promissa custodia à depositario: vt I. sic. j. §. pen. Vel etiam cōmisit culpā, vt sequit. Vel etiam si precium accepit depositionis, non tamē qua si mercedem, tenetur eidem: vt ff. eod. l. ij. § dicet aliquis. aliòqui esset locatio: vt I. manda. §. finali.

ADDITIO Dic ut habetur in l. naturalis. §. ij. in gl. si ees. ff. de præscrip. & tacet l. j. §. si qs securi. in glo, non dat. ff. de po. Angel.

m Dominiū. Id est dominij æstimatiune: vt ff. quod met. cau. l. si mulier. §. q possessionem. & ff. ui pos. l. pen. §. fin.

n Hanc actionem. Facit ff. vi bo. rap. l. ij. §. & generaliter.

Dic q̄ si commodisses dolum non haberet actionem furti, nec aliā actionē: nec ex improbitate sua consequit actionē, vt not. in d. §. pe & facit l. ita que ff. de furt. Ang.

Si non est in aliqbus codicibus. Cōtinuatio.

DE LEGE Aquilia.

Post maleficium rapinæ sequitur de damno, quod per legem Aquiliam punitur. Accursius.

TITVLVS III. DE LEGE Aquilia.

Primo legis Aquiliæ capite cautum est, vt qui alienum seruum, aut quadrupedem, quæ eorum numero est, quæ gregatim pasci cōsueuerunt, iniuria occiderit, quanti ea res eo anno retrorsum plurimi fuerit, tantum domino præstare cogatur.

DAmni iniu-

DAmni. Totus iste titul. diuiditur in duas partes. Et primo tractat de primo capite l. Aquil. Secundo tractat de tertio capite. Secunda ibi, Capite tertio. Item prima subdiuiditur: quia primo ponit verba primi capitis l. Aquil. Secundo illa interpretatur. Secunda ibi, Quod aūt nō præcise. Itē secūda principalis subdiuiditur i duas partes. Nā primo ponit verba: secundo interpretat. Secunda ibi itaq; si quis. CASVS. Si aliqs occidit mihi damnū p iniuriā: ad dādū illud puniēdū cōstituitur actio per l. Aqui. Et sciendum est, q. l. Aquil. tria sunt capita. videndū est ergo de primo capite. In primo autē capite est cautum, vt si aliquis seruum alienū, aliēnave quadrupedē quæ in pecudū numero sit iniuria occiderit: quāti pretij ea res in anno proxpterito fuerit, tantū domino dare cōdemnet. In vers. Quod aūt, dic casum. Positis materialiter verbis Gal. li Aquilij, quæ aliquātulū sunt obscura, intēdit Imp. verba illa per ordinē exponere: & primo exponit quare nō sufficit sibi dicere præcisè, siqs hominē alienū, alienāve quadrupedē occiderit, sed adiecit q̄ pecudū numero sit. hoc enim adiecit ad significādū, q. si aliqs occi-

Diuisio.

Hic largè sumit l. pro plebisc. to q. Aquilius tribunus plebis hāc rogauit. Aegi. Per.

Sic ff. ad l. Aquiliam.

occiderit vrsum meum, vel leonem, vel aliam feram bestiam, q non debeat puniri per primum caput legis Aquiliæ eo, q non sunt de numero pecudum illarũ, quæ gregatim pascuntur, id est, in pascuis custodiuntur, sicut equi, muli, oues, & boues, capræ, & similia. Sed domine de suibus quid dicem°? cõtinẽt ne sub pecudũ numero? Et rñ. dicẽs q sic: quia gregatim pascuntur. & hoc confirmat per authoritatem antiquorum: dicens, q sic voluerunt Homerus, & Aelius Marcianus. Francisc. de Aret.

ponitur tale exemplum. Quidam milites ludebãt cũ iaculis in campo eis deputato ad se exercitandos: si seruus alienus ibi transitum fecerit ad ludum respiciendum, cum tñ eius non intersit: si eum aliquis militum se exercitantium traiecerit, non intelligitur miles esse in culpa: & ideo non tenetur. Si aũt aliquis priuatus hoc fecerit, cui° nõ intererat telo traijcere, culpæ reus est: & ideo tenetur ex primo capite legis Aquil. eodem modo si miles in alio loco, quam militibus ad se exercitandos destinato hoc fecerit, culpæ reus est. & tenebit. hoc dicit. Frã. de Aret.

riæ actio a cõstituit per legẽ Aquiliã: cui° primo capite b cautũ est, vt si qs alienũ hominẽ, alienãve quadrupedẽ, q pecudum numero sit, iniuria c occiderit: d quãti ea res i eo anno e plurimi f fuerit, tantùm dño g dare damnet. Quòd aũt non pcisè de quadrupede. sed de ea tantùm, q pecudũ numero est, cauet: eò ptinet, vt neq; de feris bestijs, neq; de canib. cautũ esse intelligamus: sed de ijs tantum, quæ gregatim pprie pasci dicũtur, quales sunt equi, muli, asini, oues, boues, capræ. † † De suibus quoq; idem placuit. nam & sues pecudum appellatione continentur: quia & hi gregatim h pascuntur. sic deniq; & Homer° in Odyssea ait, sicut Aelius Martianus in suis institutionibus refert. i

† Δήεις τόνγε σύεσσι παρήμενον, αἱ δὲ νέμονται,
Πὰρ Κόρακος πέτρῃ, ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

Qui casu occidit, lege Aquilia non obligat; qui aũt aut dolo, aut culpa, obligatur.

Iniuria k aũt occidere intelligit, qui nullo iure occidit. Itaq; qui latronẽ l insidiatorem occiderit: nõ tenet, vtiq; si aliter piculũ effugere nõ põt. Acne is qdẽ hac lege tenet, qui casu occidit: si modo culpa eius nulla inueniatur. nã aliòqui m nõ minus n ex dolo, q ex culpa quisq; hac lege tenet. Itaq; si qs dũ iaculis ludit vel exercitat, trãseuntem seruũ tuũ traiecerit: distinguit. o Nã si id a milite in eo cãpo, vbi solitũ est exercitari, admissum est: nulla culpa p ei° intelligitur. si alius tale qd admiserit: culpæ reus est. q

a Iniuriæ actio. Id est, actio legis Aquiliæ, quæ competit p damno dato, id est, destructione alicui° rei facta. Nã sic dicitur damnum diminutio patrimonij: vt ff. de damno infec. l. iij. si autẽ rem alterius intercipere, licet videaris damnum inferre, tñ non infers tale, quòd p hanc ritu. tenearis, sed actione furti: vt ff. eodem. l. si seruus seruum. §. si oliuam. & §. idem & in sylua.

b Primo capite. Habebat enim hæc tria capita, siue capitula. & de primo capite dicitur hic. Secundũ autem non est in vsu. De tertio dicitur infra eod. §. caput secundum. & §. capite tertio. & ff. eod. l. ij. Accurs.

c Iniuria. Id est, non iure: vt j. eo. §. iniuria.

d Occiderit. Nota occiderit, nã si alio mõ læserit, ex tertio capite agit: vt j. eo. §. capite tertio. Accur.

e In eo anno. Scilicet præterito.

f Plurimi. Habita æstimatione nõ ex affectione singulorũ, sed cõi æstimatione: vt ff. eo. l. si seruũ meũ.

g Domino. Vt ff. eod. l. item Mela. §. ita & cum eod. versi. legis autem Aquil. vel quasi domino vt fructuario, vel alij qui habet ius in re: vt ff. eod. l. item Mela. §. si. & l. sequen.

h Gregatim pascuntur. Facit ff. de lega. iij. l. legatis seruis. § pecoribus.

i Refert. * Duo hæc carmina Græca ex Odyssea Homeri lib. xiij. deprompta sunt, quorum hic est sensus, Inuenies autem illum suibus assidentem iuxta Coracis saxum, ac fontem Arethusam.

k Iniuria facit. ff. eo. l. sed & si quemcunque §. iniuriam. ADDITIO. Ex quo tex. nota differentiam inter hanc actionem, & actionẽ iniuriarũ quia in illa non sufficit culpa, sed requirit cõtumelia, & dolus. est & alia differentia: qa in hac agitur ad dãnum, sed in actione iniuriarum agitur ad vindictam: & sapit instar causæ criminalis: vt ff. de iniur. l. prætor edixit. §. j. Accursius.

l Latronem. Scilicet diurnum: vt tamen clamet: & ille se defendat, sed furẽ et si se non defendat, vt hic subijcit: & ff. eod. l. iiij. Accursius.

ADDITIO. Sed hoc est contra l. furem. ff. de sica. vnde dic, q est differentia inter insidiatorem, latronem, & furem: vt in Auth. vt nul. iud. §. pen. quia latronem insidiatorem itineris possum occidere indistinctè: vt ff. eod. facit l. j. & ij. C. quan. li. se si. iud. vin. Si autem sit fur, tũc debet distingui, aut est diurnus: & tunc si potest capi, vel a damno euadi: nõ debet interfici. Nocturnum autem licet occidere, si interficiens non possit ei parcere sine periculo suo: vt dicit tex. in l. furem. ff. de sicarijs.

m Aliòqui. Si culpa interueniat.

n Non minus. Id est, non plus ex dolo, quam ex culpa: cum etiam leuissima culpa in hanc actionem veniat: vt ff. eo. l. in lege. ij. Vel; rogriè lege: & conuerte literam, non minus &c. idest, non minus ex culpa, quam ex dolo. sic & alias. ff. de pact. l. iuris gentium. §. pactorum. in gl. non minus. & C. de secũ. nup. l. cum apertissime. in gl. quantum filio. & ff. de pig. l. Paulus. §. domus & est figura. hysteron proteron. id est, ordo conuersus, secundum Ioan.

o Distinguitur. Vtrum commiserit dolo vel culpa, vel non.

p Nulla culpa. Nisi data opera factum est: vt ff. eod. l. item si obstetrix. in fi. & l. nam sicut.

q Re° est. Quia hoc nõ est ei deputatũ. arg. in Auth, vt ij, qui obli. se habere perhi, res min. §. sin vero tacuit.

Iniuria aũt. CASVS. Exponit Iusti. illud verbũ positum pri°, iniuria occiderit, dicens, q ille iniuria occidit, qui nullo iure occidit. & manifestat p exẽpla qualiter quis põt iure occidere, quia hoc vi alicui dubium. Vnde dicit. Si enim seruum meum latronem diurnum, dum tñ telo se defenderet, quis occiderit, iure permittente eum occidere videtur. & ideo non tenet, & hoc intellige ita, si nõ possit occisor alio modo euadere periculũ. Idem dicit de eo, q casu occidit seruũ alienũ, si nõ fuerit i culpa & dolo, & de hoc

No. differẽtiã inter actionẽ furti, vel bonorũ raptorũ, & hãc. qa actio furti, vel bonorũ raptorũ competit qñ rẽ meã tecum asportas: secus qñ occidis, vel destruis: qa tũc cõpetit hæc actio; licet vtroque mõ sit dãnũ & sic diminutio patrimonij qđ bene no. Ange.

† Hic fœmineum põt ɔcipere mascu. qa et capri intelligunt qđ no. Aegi. Per.

* Hæc gl. nõ est Accur.

† Vide Alci. l. b. pterni. ij. titu. de leg. j. nã alij versũ hunc substituunt. Κλαγγῇ δ' ἄσπετον ἄγροτε συῶν αὐλιζομενάων. id est grũnit° autẽ ingẽs exclabat suũ stabulantiũ, stabulantiũ in quã, quæ rarò sic i aliis lib. diuersi pastus. Græcè aũt quæ hic habetur sic possis interpretari. Sectãtes videas, quæ errãt per pascua, porcos. Ad Coracis saxũ, iuxta fontẽq; Arethusam.

i Pone exẽplũ, secũdũ Ol. in leuissima. si Titi° aggredi ste, tu resistis: venit alius ad diuidẽdũ vos, & tu resistẽdo volẽs pcutere aggressorẽ pcussisti mediatorẽ, teneris: vt l. sciẽntiã. §. q cũ aliter. ff. eo. Ang.

cuit. collat. vj. & ff. eod. l. idem iuris. in fine.

Item si putator. CASVS. Hic ponit aliud exemplū, in quo si in culpa fuerit, qui hominē occiderit, tenetur lege Aquil. si autē eum sine culpa occiderit. non tenet. & est exemplum tale: Quidam putator ex arbore deiecto ramo seruum alicuius interfecit. Vnde quid iuris in isto casu sit, quæritur: & respondetur quòd distinguitur: quia aut illud factum est prope viam publicam, aut prope viam vicinalem: & tunc si non proclamauit, videtur esse in culpa, & tenetur. si autem proclamauit, & qui transibat, hoc non obstante processit, & sibi præcauere noluit: tunc putator extra culpam est, & non tenetur. Idem dico si propè locum aliquem, vbi non erat ius conuersandi, vel transeundi, ramo ex arbore deiecto, putator seruum alicuius ibidem trāseuntem occiderit: quia tunc quamquā non proclamauerit, extra culpam est, nisi de dolo putatoris constiterit: quem cum viderit, tamen non proclamauit. in isto tamen casu semper præsumendum est pro putatore, scilicet eum esse extra culpam, & dolum, nisi dolus possit probari. & sic intellige quod hic dicitur. In §. præterea. Impera. ponit adhuc bonum aliud exemplum, in quo si aliquis seruū alicuius occiderit, si fuerit in culpa, tenebitur. si autem non fuerit in culpa, non tenebitur. Si enim medicus seruum tuum secuit, & postea curationem eius reliquit, & seruus tuus mortuus est in culpa est medicus. & ideo tenebitur. & idem erit si imperitè eum secuit: & propter hoc mortuus est, in culpa enim est: & ideo tenetur. imperitia enim culpæ annumeratur. hoc dicit. Franc.

Idem iuris est de milite, si in alio loco, quàm qui ad exercitandum militibus destinatus est, id admiserit.

Ex qualitate loci indicatū dānū datū dolo, vel culpa incidēris. h. d. Vel sic, In putāte dicitur adesse culpa, qū diligentia potuit prouidere; & non fecit. Aretinus.

Itē si putator[a] ex arbore deiecto ramo seruū tuū trāseūtē occiderit, si ꝓpè viā publicā, aut vicinalē id factum est, neq; ꝓclamauit, vt casus euitari posset: culpæ reꝰ est. sed si ꝓclamauit, nec ille curauit præcauere: extra culpam est putator. Aequè extra culpam esse intelligitur, si seorsum a via fortè, vel i medio fundo cædebat, licet non ꝓclamauit:[b] quia in eo loco nulli extraneo iꝰ fuerit versandi.

Imperitia culpæ adscribēda est: quo fit, vt q onus peritiæ, & virib. impar subierit, si ob eius imperitiā, vel imbecillitatem quid damni datum sit, culpæ reus dicatur.

Præterea si medicus, q seruū tuū secuit, dereliquerit curationē eius, & ob id mortuus fuerit seruus: culpæ reus est. Imperitia[c] quoq; culpę adnumerat: veluti si medicus ideo seruū tuū occiderit, qa malè eum secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit.

Si mulus, vel equus pp imperitiā, vel imbecillitatē mulionis, vel equitātis seruū alterius occiderit: tenet mulio, vel eqtās lege Aquilia. Are.

Impetu quoq; mularū, quas mulio pp imperitiā retinere nō potuit, si seruus tuꝰ oppressus fuerit, culpæ reus est mulio. Sed & si per[d] infirmitatē eas retinere non potuerit, cum alius firmior eas retinere potuisset, æquè culpa tenet. Eadē placuerunt de eo quoq;, q cùm equo veheretur,[e] impetum eius aut ꝓpter infirmitatem, aut ꝓpter imperitiam suam retinere non potuerit.

Pœnales actiones in delinquentis hæredes non dantur.

His aūt verbis legis:

a Putator. Id est, qui putat vites in arboribus positas: vt in quibusdam terris sunt: vel etiam ipsas arbores. nam & arbores putantur.

b Licet non proclamauit. Nisi fortè dolo: vt ff. eo. l. si putator.

c Imperitia. Facit ff. de reg. iur. l. imperitia. & ff. locati. l. si quis fundum. §. Celsus. & §. si quis vitulos. & ff. de suspectis tut. l. tutor quoque. §. fina.

ADDITIO. In isto casu medicus non tenetur de sicar. quia illa lex requirit dolum: vt l. j. C. ad legem Corneliam. de sica. & l. in lege. ff. eod. tit. ad legē Corneliam, de sicarijs.

Impetu quoq;. CASVS. Habebas mulionem quendam, qui seruum Titij impetu mularum quas pp imperitiam retinere non potuit, oppressit. Vñ mulio iste in culpa est: & ideo tenetur. Si tñ propter infirmitatem eas retinere non potuit, alius tamen bene eas retinuisset, adhuc in culpa est, & tenetur. Idem iuris est in eo, qui ascēdit equum tuum, & propter imperitiam, vel infirmitatem eum retinere non potuit quia si equus seruum alicuius oppresserit, æque tenetur. Si autem satis fortis fuit mulio, & tamen aliquo casu fortuito per mulas, quas ducebat, vel equum quē ascendebat, seruus alicuius oppressus fuerit, non tenetur: attamen infirmitas, vel imperitia alicuius nulli debet esse damnosa. hoc dicit. Francisc.

d Infirmitatem. Non. n. debet infirmitatem suam in alterius læsionem conuertere: vt ff. eod. l. l. Idem iuris. Accur.

c Veheretur. Puta in rheda, vel vehiculo, vel etiam ipso equo.

His autem verbis. CASVS. Expositis. duobus verbis positis supra, in princi. hic exponit tertium membrum, scilicet hoc, quod dictum est ibi, quanti in eo anno plurimi fuerit: dicens, quod hoc nihil aliud est dictum nisi quod si aliquis interfecit seruum tuum, si eo die quo interfecerit, fuerit luscus, vel mancus, in anno tamen proximo præterito fuit integer, & pretiosior valde quam eo tempore, quo occisus fuerit, tenetur quanti in anno proximo præterito plurimi fuerit: & non quanti eo die quo occisus fuerit: & ideo dicitur hæc actio pœnalis de sua primitiua natura: quia obligat delinquentem non tanti, quantum damni datum est, sed aliquando longè pluris. Et propterea etiam in hæredem nō datur: in eum autem daretur, nisi vltra damnum lis æstimaretur. hoc dicit. Et caue, quia quidam volūt dicere, q hæc actio de sui primitiua natura non est pœnalis. sed pœnabilis solum. Dominus autem Gulielmus dicit hanc esse pœnalem de sui primitiua natura: sicut satis potest probari per literam istam, pœnalem autem esse huius legis, verum est, dicit ipse, in duplum. quod autem duplum præstet in hac actione, hoc contingit per inficiationem, & sic est pœnalis in duplum. & in pœnali de sui primitiua natura semper intellige. hoc dicit. Franciscus.

Sic clamans excusatur. & facit ꝯ eos q faciūt currere equos. nā debēt dicere guarda, guarda, secūdum Bal. in l. si putator. ff. eo. Aeg. Per.

Scilicet tēpestiue non post factū. vñ sumpta est practica Par. q tectores, domorū dum domos operiunt ponūt perticas ante domos suspēsas, vt transeuntes admoneantur. Aeg. Per.

Hoc verū in assistēte se peritum. Aeg. Per.

Cōcor. cum hoc tex. cap. si culpa. cū glo. super ver. imperitia. extra. de iniur.

Medicus tenet de culpa ah factū nō ꝓuidēdo, in facto malè secando, & post factū dimittēdo, s'm glo. in l. idem iuris. ff. eo. Aeg. Per.

Aliàs ꝓpter.

Quanti

Quāti id ī eo anno a plurimi fuerit, illa sententia exprimitur; vt si quis hominem tuum, qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erit, occiderit; qui in eo anno integer, aut ꝑtiosus fuerit: non tanti teneat, quāti hodie erit; sed quāti in eo anno plurimi fuerit. Qua ratione credi rum est, pœnalē esse huius legis actionē: quia nō solùm tanti quisque obligatur, quantū damni dederit: sed aliquādo longè † pluris. Ideoque cōstat in hæredem eam actionē non transire: b quæ transitura fuisset, si vltra damnū nunquam lis æstimaretur. c

In lege Aquilia nō modò illud damnum perempti corporis æstimatur, sed eo amplius quicquid perempto eo corpore damni patimur: siue in amittendo, siue in non acquirēdo consistat.

Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit, nō solùm perempti corporis æstimationem habendam esse, secundum ea, quæ diximus: d sed eo amplius, quicquid præterea perempto eo corpore dāni vobis illatum fuerit: veluti, si seruum tuum hęredem ab aliquo institutum antè quis occiderit, quàm is iussu tuo hæreditatem adierit, nam hęreditatis e quoque amissæ rationem esse habendam constat: Item si ex pari mularum vnam, vel ex quadrigis equorum vnum quis occiderit: vel ex comœdis f vnus seruus occisus fuerit: non solùm occisi fit æstimatio: sed eo amplius id quoq; computatur, quanti depretiati sunt, qui supersunt. g

Actio legis Aquiliæ non solùm ciuiliter, sed etiam criminaliter pōt intentari. Arc.

Liberum autem est ei, cuius seruus occisus fuerit, & ex iudicio priuato legis Aquiliæ damnū h persequi, & capitalis criminis i eum reū facere.

Caput secundum legis Aquiliæ in vsu non est.

a Quanti id in eo anno. Materialiter hæc verba ponuntur, & habes ea. l. eo. tit. in prin.

b Non transire. Nisi ex damno locupletior factus esset: vt ff. eodem. l. inde Neratius. §. si insans. versic. hanc actionem.

c Aestimaretur. Opponitur de eo q hodie plurimi fuerit, quam olim, & occisus est ab aliquo. Nam non videtur in hoc casu esse pœnalis hæc actio, ergo videtur transire debete in hoc casu ad hæredes. Sed non sequitur. licet enim reperiatur sic in hoc casu, quòd non sit pœnalis: tamen non est apta nata vt transire debeat: vt in hoc exemplo: aliquis nō videt, vel non uidet actualiter: tamen est aptus uidere, vel videre naturaliter: vt ar. ff. de aqua quot. & æsti. l. j. §. quotidiana. & ff. de flumin. l. j. §. item fluminum.

ADDITIO. Et sic inspicimus propriam, & primæuam naturam actionis. & secundum illam iudicamus, non autem secundum accidentalem. facit quod not. glos. in l. si creditori. ff. de leg. j. Quando actio subrogatur, & capit naturam alterius: intelligitur secundum naturam ordinariam, & propriam, & primæuā. quod nota. Aret.

Illud non ex verbis legis. CASVS. Scire debetis, quòd non ex verbis legis, sed ex interpretatione est, q si aliquis seruum meum occiderit iniuria, non solū actione legis Aquiliæ fiat æstimatio serui perempti, secundum qđ iam dictum est: sed & omnis damni mihi in seruitio meo ꝑ illud corpus occisum dati in alijs rebus meis: veluti, si seruus meus institut⁹ fuerit hæres & antequam hæreditatē adiret ab aliquo fuerit occisus: non solum corporis mei serui fiet æstimatio, sed hæreditatis amissæ est habenda ratio. Ad hoc etiam adiungere possum multa alia exempla. Si enim ex vno pari mularum vna occisa fuerit, vel si ex quadrigis equorum vnus occisus fuerit, vel ex commœdis vnus occisus fuerit: nō solum æstimatio corporis est habenda: sed si per vnius mortē alter, vel altera minus vtilis facta, vel factus fuerit, totius illius damni ratio est habenda. h. d. Franc.

d Diximus. Per totum hunc titulum.

e Nam hæreditatis. In lege enim Aquilia damnum consequimur: & amisisse dicimur, quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur: vt ff. eod. l. proinde & seruum occidisti. & l. si seruum meum.

f Vel ex comœdis. Id est, qui cantabat de comœdiis & vnus sine altero cantare nesciebat.

g Qui supersunt. Facit ar. contra. ff. de actio. empt. l. sterilis. §. cum per venditorē. & de pericul. & commo. rei vend. l. fina.

Liberū. CASVS. in isto. §. vltimo dicit Iustin. q secundum quod iā dictum est, & si seruus meus iniuria iā occisus fuerit: si voluero contra eum agere ad persequendū damnū mihi datum in seruo meo occiso, possum hoc facere actione l. Aquil. ex primo capite. possum etiam si voluero criminaliter contra eum agere, & possum eum accusare l. Cornel. de sica. & hoc intellige. si dolose eum occiderit: secus autem est, si solum fuerit in culpa occisor. Sed quid dominę. satis vidi de primo capite. modo dicatis de secundo capite. Et respon. Frater caput secundum in vsu nō est. hoc dicit. Franciscus.

h Damnum. Scilicet, quanti fuerit in anno retro: vt §. eod. in princip.

i Capitalis criminis. s. l. Corneliæ. de sica. vt §. eod. l. inde Neratius. §. si dolo seruus. & ff. sed & si. Nam & pro seruo occiso ea. l. agitur, vt pro libero: vt ff. ad le. Corn. de sic. l. j. §. j. donec tamen agitur vna, non poterit agi reliqua: vt ff. de pub. iud. l. iiij. & ff. vi bon. rap. l. j. §. j. sed peracto vno. aget reliquo: vt C. quando ci. act. præiu. cri. l. j. & ff. vi. bo. rap. l. ij. §. j.

Capite tertio. CASVS. Supra vidi de capite primo, & scdo. restat videre de tertio cap. Et scire debet q in capite iij. cauetur de oī dāno, de quo nō est cautū in capite j. vnde tertiū caput locū habet, cū aliqs seruū, vel quadrupedē illā, quæ pecudū numero est, vulnerauerit, vel occiderit. & sic caue tibi qa mors venit in isto capite iij. sicut in j. sed nō illis animalibus, in quibus venit in j. Itē damnū iniuria datū in cęteris aīalibus. & in cæteris rebus inalatis, hoc iij capite vindicatur. vnde si quid fuerit ruptū, vel fractū, vstum, vel cæsum: actio ex hoc capite constituit. Scire tñ debes, q plura verba hic posuerunt iuris cōditores, quā necesse fuerit. Omnia eīn verbo rupti cōtineri potuerūt. Adhuc etiā scire debetis q si aliqs in alienū vinū, vel oleum aliqd miscuerit, p qđ natura vini, vel olei corrumpat, hoc iij. capite l. Aquil. tenet. Itē sicut pro occisione. de qua in j. capite tractat per l. Aquil. pœna imponatur, si dolo, vel lata culpa facta fuerit occisio: & ali-

r Quid autē si qs damnū d disse se neget, probetur tñ testib. aut instrumentis? Dices tñ ꝑ mēdaciū eū dānādū, in duplū, & vniuersum idqđ qđ læsi interest, duplicādū, alioqui in simplū deducendū erat. vt tradit gl. C. eo. l. l. cōtra negantē. Secus tñ si actor non probet ꝑ testes, aut instrumēta, sed tātum ꝑ iuramētū, ipsi delatum. quā eū releuetur a probādi onere, fiet cōdemnatio duntaxat. I simplū. l. eum q. ff. de iure iu. Quid autē si de ferēte reo ipsi actori iuramentū, actor ipse detrectet ingēs se velle testibus ꝑbare, ne eondemnatio mi nuat nūquid potest & posse tradit gl. & Bar. in d. l. eū qui sm pla.

r Solue q ibi in cōtractu, hic in delicto in quo venit oē interesse: vt ff. & fur. l. in si cōādo. §. j. & ibi Bar. ff. de cōd. fur. l. iij. & ff. de vi & vi ar. l. Interdictū. & ad istos text. facit l. apud Iulianū. §. j. ff. de lega. j. vbi post mortē, & sic post delictū hęres tenet: non solū ad seruū mortuū, sed etiam ad hæreditatē in qua erat institut⁹. l. si seruū. ff. de ver. obliga. in princ.

a A pupillo. Qui naturaliter tenetur: vt ff. de nouat. l. j. in fi. si est maior infante. aliàs nec naturaliter: vt ff. de act. & obli. l. pupillus.

b Nulla est. Sed nunquid restituitur creditor in priorem debitorem? Quidam dicunt quòd sic: vt C. de repu. l. j. §. j. & ff. de fideiusso. l. si Titius §. huic, quæ est contra. & quod hic dicitur, res amittitur, scilicet, iure communi: sed non per restitutionem, vt dictum est. Alij, vt Plac. dicunt hanc in impubere, (quasi stultè acceperit hic creditor tam paruulũ) illam in pubere loqui. Vel verius, refert an minor iuuetur, vt non teneatur per beneficium restitutionis: & tunc etiam restituitur creditor in veterem debitorem, vt ibi. An verò non restituatur: quia nõ est necesse, cum tantum naturaliter sit obligat⁹: vt ff. de nouatio. l. j. in fi. & tunc nec creditor restituit̃, vt hic: nec etiam tunc quando dolo creditoris minor fuit obligatus: vt ff. de fideiuss. l. si Titius. §. fin. (Vnde huic doloso nõ succurritur: quia frustra legis auxiliũ inuocat, qui cõmittit in legem. ff. de mino. l. auxilium. in fine. & l. si ex causa. §. nunc videndum, & ad Velleianum. l. si decipiendi.) Quod etiam in muliere distinguitur: nam restituitur in primum debitorem actio ea subducta per Velleianum: vt C. ad Velle. l. si mulier. nisi fuerit dolo inducta: vt ff. ad Velle. l. quidam. & d. l. si Titius in fi. At secus esset, vbi nulla esset secunda obligatio, vt in seruo subijcitur, quia non potest etiam naturaliter teneri fideiubendo, vel intercedendo quoquo modo: vt ff. de fideiuss. l. seruus inscio. & l. sequent. Idem etiam in infante dicam qui secundo se obligauerit. Nã cum nulla sit, non tollitur prima, cum non habeat in quẽ trãseat. Quidam tamen dixerunt naturaliter seruũ teneri, etiam fideiubendo, quod falsum est. nã nec aliter tenet̃, nisi naturaliter, cuius occasione dominus tenetur de peculio: at hic nõ tenetur: vt ff. de peculio, l. iij. §. si filiusf. & facit ad hunc §. ff. de fideiussor. l. si Titius. §. huic similis.

c Non idem. Sed quę est ratio diuersitatis inter hũc §. & superius responsum? Respond. quia ibi saltẽ naturalis obligatio fuit, hic nulla in seruo, vt ibi diximus. Item hoc ideo: quia pupillus potuit obligari naturaliter. & ciuiliter cũ authoritate tutoris: & per eũ, scilicet, creditorem stetit: quare sibi imputet. Vnde prior actio tollitur, & posterior non manet. Seruus autem nullius authoritate potest obligari ciuiliter: ideoque non imputatur: scilicet creditori. vnde etiã actio prior durat.

ADDITIO. Dic quòd seruus non potest esse fideiussor alicuius, nisi ex causa peculiari: vt l. iij. §. filiusfamilias. ff. de pecul. Ang.

terdũ licet posterior stipulatio inutilis sit: tamen prima nouationis iure tollatur: veluti, si id quod Titio debes, a pupillo a sine tutoris authoritate stipulatus fuerit, quo casu res amittitur. Nam & prior debitor liberatur, & posterior obligatio nulla est. b Non idẽ c iuris est, si a seruo quis fuerit stipulatus, nam tũc prior perinde obligat⁹ manet, ac si postea nullus stipulatus d fuisset. Sed si eadem persona sit, à qua postea stipuleris: ita demum nouatio fit, e si quid in posteriore stipulatione noui sit: fortè si conditio, aut dies, aut fideiussor adijciatur, aut detrahatur. Quod autẽ f diximus, si cõditio adijciatur nouationem fieri, sic intelligi oportet, vt ita dicamus factam nouationem, si conditio extiterit: aliòqui, si defecerit, durat prior obligatio. Sed cum hoc quidẽ inter veteres constabat, tunc fieri nouationem, cùm nouandi g animo in secundam obligationem itum fuerat: per hoc autem dubium erat, quãdo nouandi h animo videret̃ hoc fieri, & quasdam de hoc præsumptiones alij in alijs casibus introducebant: i ideo nostra processit constitutio, k quę apertissimè definiuit: tũc solùm nouationem prioris obligationis fieri, quoties hoc ipsum inter contrahentes expressum fuerit, quòd propter nouationem prioris obligationis conuenerunt, aliòqui & manere pristinam obligationem, & secundã ei accedere, l vt maneat ex vtraque causa obligatio, secundum nostræ constitutionis definitionem, quam licet ex ipsius lectione apertius cognoscere.

Contractus qui consensu cõtrahitur, contrario consensu re non secuta dissoluitur. Aret.

d Stipulatus. Id est interrogatus. Stipulor enim, idest, interrogo, secundum Priscianum. sic accipitur. ff. de cõdi. inde. l. si non sortem. §. si decem.

e Nouatio fit. Nota hic tria iura circa nouationem, Antiquissimum, vbi etiam si nihil noui interueniret, fiebat tamen nouatio: vt ff. de actio. & obliga. l. obligationum ferè. §. fina. Item nouum, vbi nouatio præsumptiuè fiebat, quoties noui quid interueniret: & semp intelligebatur hoc agi. vt hic, & ff. de nouat. l. ij. Item tertiũ, quando hoc expressum diceretur: vt C. de nouatio. l. finali. Vel dic tantùm (& verius) duo esse. Primo fiebat si hoc agebat̃, expressè, vel tacitè: vt ff. eodem. de nouatio. l. ij. & nouo iure (si id exprimatur: vt j. eod. §. proximo. & in dicta. l. obligationum ferè.) nouum interueniebat, scilicet, stipulatio pœnalis. & facit ad hoc supra quibus modis testamen. infirm. §. j. & ff. de re iudicata. l. iiij. §. si ex conuentione. & §. sed & si pignora.

ADDITIO. Et nota quòd casus, in quibus olim ex verbis expressis insurgebat tacita coniectura nouationis hodie non corriguntur: quia in illis fit nouatio saltem ope exceptionis. Ang.

f Quod autem. Facit ff. de noua. l. quoties.

g Cum nouandi. Expressè, vel tacitè.

h Quando nouandi. Scilicet tacitè:

i Introducebant. Et alij in alijs: vt quia forte aliquid noui in obligatione erat adiectum: vt j. eod. §. versicu. sed si eadem.

k Constitutio. vt C. de nouatio. l. fi. Accur.

l Accedere. Fit tamen exactio tantum semel de eo. vt ff. de reg. iur. l. bona fides.

Hoc amplius. CASVS. Iam vidistis tres modos principales tollendæ obligationis. quarto etiam modo obligationes, quæ consensu nascuntur, contrario cõsensu tollũtur. veluti, si conuenerit inter me, & Titium vt fundum Tusculanum habeam emptum pro centum: deinde nondum precio soluto, nec fundo tradito, placuerit inter nos, quod ab emptione, & venditione discedatur, inuicem liberamur: & sic per contrarium consensum tollitur obligatio consensu contracta.

Et ita communiter tenet nisi virtute talis naturalis obligationis soluisset: quia nunc cõtra sol. & contra oblig. restitueret. Ang.

e Hæc clausula vñ &c, vsque ad illã quæ est, nõ est Accursij.

Seruus nõ pôt obligari fideiubendo.

Stipulor significat interrogo.

Nouatio triplici iure fit.

tracta. Idem & intelligas in omnib. alijs ꝯtib. ex consensu descendentibus. h. d. vsque ad finem.

a Quæ ꝯsensu. * Scilicet solo, sed q̃ sunt hæ? Rñd. enumerant̃ s. de obli. ex consensu. Item in quibusdã ex maleficio, vt nudo ꝯsensu etiam tollant̃ ipso iure, vt iniuriarũ, ité furti, & similes, vt ff. de pact. l. si tibi decẽ. §. qdã actiones. ¹ aliq̃ nõ ipso iure tollunt̃ ꝯsensu, s. pacto de nõ petendo, sed per exceptionem: vt ff. de pact. l. si vnus. §. pactus. Accur.

Hoc amplius, ex obligationes, quæ cõsensu ª ꝯhunt, ꝯria voluntate dissoluũtur. Nam si Titius, & Seius inter se consenserint, vt fundum Tusculanum emptum Seius haberet centum aureis: deinde re nondum secuta, id est, neq; precio soluto, ᵇ neque fundo tradito, placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione, & venditione: inuicem liberantur. Idem est in conductione, & locatione, & in omnibus cõtractibus, qui ex consensu descendunt: sicut iam dictum est. ᶜ

Finis tertij Libri.

b Neq; pretio soluto sed quid si partem precij soluat? Rñ. non est res integra. & ideo non recedit nudo consensu, sed ita demum si hincinde facta sit retro traditio: vt C. quã lic. ab emp. disce l. j. & ff. de pact. l. ab emptione. & est rõ vero bique: quia nihil est tam conueniens naturali æquitati, q̃ eod. gñe quodq; dissolui, quo ligatũ est: vt ff. de regul. iur. l. nihil.

c Dictum est s. eo. §. & no. in fi. huius tit. xij. esse modos per quos tollit̃ obligatio tam ciuilis, quàm naturalis ipso iure, vt nullæ maneant reliquiæ. Per solutioné: vt s. eo. in princ. Item per acceptilationem: vt s. eo. §. item per acceptilationem. Item per nouationem voluntariam: vt s. eo §. præterea. & s. proxi. §. Item per nouationem necessariam, vt per sententiam, & contestationem litis, vt si alius meo nomine subeat pro me iudicium aio nouandi, & liberandi me: vt ff. de noua. l. delegare. §. j. & l. aliam. Item p compensationem: vt j. de act. §. penul & §. in bonæ fidei. Item per delegationem: vt ff. de noua. l. delegare. j. rñ. Item per ꝯfusionem debiti: vt ff. de fideiuss. l. si debitori creditor. ¹ Item p oblationem, consignationem, & depositionem: vt C. de sol. l. obsignatione. & et ipso iure: vt ff depoli. l. j. §. si pecunia. in fin. §. item per interitum speciei: vt ff. de verb. obli. l. si ex legati. Item maleficio sua mora non præcedente, vt per cõstitutionem, si quis in tantã, vel per edictum diui Marci: vt C. vnde vi. l. si quis in tantam. & ff. quod met. cau. l. extat. & ff. ad legem Iuliam de vi priua. l. pen. Item nudo ꝯsensu qñq;: vt in hoc §. Item nudo pacto, vt in maleficijs. Sed & alijs modis tollit̃ non vtraq;. s. ciuilis, & naturalis, sed interdum ciuilis tantum, & remanet naturalis, vt per sententiam: vt ff. de condic. indeb. l. Iulianus. Item remanet ciuilis, & tollit̃ naturalis, vt per pactum, & chirographi redditionem, & iusiurãdũ: vt ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis. Ipsa etiam ciuilis sic elidit̃, vt nõ habeat vigorem: vt j. de except. §. præterea. Item sunt & alij modi, quib. tollit̃ obligatio per exceptionem: quos habemus j. de excep. per totum. Accur.

* Obligationes q̃ solo ꝯsensu ꝯhunt, & solo dissensu soluũtur. l. nihil cã. ff. de reg. iu. Aegi. Per.

¹ Hoc verũ intellige quo ad p̃iudiciũ partis: nõ fisci, vel reipu. sicut contra principem faciendo gratiã malefactori, nõ tollit ius pœnæ q̃litæ parti. Ange.

Intellige facta ꝯgruo loco, & ipe: & sola sufficit in iudicio. idẽ ex iudiciũ si res sit immobilis: aliis secus: q̃a requirit̃ ꝯsignatio & deposi tio. Ang.

Proinde addas, q creditor reddẽs instrumentũ, vt tacitũ pactũ inire de nõ petẽdo & iõ solã nãlẽ oblig. tollit. l. Labeo. la ij. ff. de pac. Secus aũt in pignoris redditione, p quam nõ vi remissum debitũ. Et rõ diuersitatis est, q instri redditio: nullã affert: aliã vtilitaté, q̃ debiti remis

DE OBLIGATIONIBVS QVAE ex delicto nascuntur.

Hãc cõtinua, vt in prin. huius tit. cõtinet̃. Dictũ est suprà, de obligationib. ex cõtractu, & ex quasi cõtractu, Verùm qa est reperire obligationes, quæ sũnt ex delicto, & ex quasi delicto: ideo vidẽdũ est de ipsis. Sed qa obligationes ex delicto sunt maiores, & generaliores, ideo de ipsis prius vidẽdũ est.

Institutionum, siue elementorum D. Iustiniani sacratissimi Principis Lib. IIII.

TITVLVS I.

DE OBLIGATIONIBUS quæ ex delicto nascuntur. †

Omnis obligatio ex delicto, nascitur ex re, id est, ex maleficio. Areti.

Vm sit expositum libro supiori d̃ obligationibus ex

Vm sit. Tot' iste tit. in nouẽ partes diuidit̃. Primo contin uat istũ librũ ad librum præcedẽtem, Secundo ponit definitioné, allusioné, & diuisionem furti ibi. Furtum est contrectatio. Tertio ponit duo genera furtorũ, eorum pœnã annectẽdo: ibi. Manifestũ est. Quarto i quib. rebus fiat furtum, & quando fur excusetur: ibi, Furtũ autem fit. Quinto quando quis p̃stat opem: Ibi, interdũ furti: Sexto quando illi, qui sunt in potestate alterius, dño, vel patri furantũr: ibi, Hi qui. Septimo cui competit actio furti: ibi, Furti aũt actio. Octauo an impubes committens furtum teneatur: ibi, in summa. vltimo ponit quæ sit vera pœna furti manifesti.

CASVS. Cum igitur in superiorib. satis dictum sit de obligat. quæ ex contractu, vel quasi contractu nascuntur. nunc tractãdum est de obligationib. quæ ex maleficio, vel quasi descendunt. Scire tamen debetis, q obligationes quæ nascunt̃ ex contractu, in quadruplici genere reperiuntur, vel in quatuor genera diuiduntur: obligationes tamen quæ nascuntur ex maleficio, in vno genere reperiuntur. semp enim nascuntur ex re ipsa, id est, ab ipso delicto perpetrato veluti ex furto, aut damno, aut iniuria. h. d. Sed super §. isto dubitari potest super id, quod dicit, q obligationes ex ꝯtu in quatuor genera diuiduntur: obligationes tamen quæ ex maleficio nascuntur, sunt vnius gñis. Et quia sicut obligationes, quæ ex contractu nascuntur, aliquando ex re, aliquando ex verbis, aliquando ex literis, aliquando ex consensu nascuntur: sic obligationes quæ ex maleficio oriuntur, aliquando fiunt re, vt patet in furto: aliquando verbis, vt patet in cõtumelia: aliquando literis, vt patet in libello famoso ad infamiam alicuius composito: quid est ergo quod dicit obligationes ex maleficio esse vnius generis magis, quam obligationes ex contractu? Si dicas, quod omnes nascuntur ex re ipsa, id est ex maleficio ipso: sic similiter & ex alia parte omnes obligationes ex contractu nascuntur. Ad hoc dicas, q ex vno fonte nascuntur obligationes, ex maleficio, ideoque omnes sunt eiusdem generis. vnde licet omnes sint odiosæ, & stricti iuris, & diuersam hẽant pœnam: secus tamen est in obligationib. quæ nascuntur ex contractu: quia diuersam sortiuntur naturam secundum diuersam contractuum qualitatem. Quędam enim sunt obligationes bonæ fidei, quædam stricti iuris. Item obligationes quæ fiunt ex maleficio, statim obligant maleficio commisso. sic autẽ non est in obligationibus, quæ nascuntur ex contractu. Sed diceret aliqs: Nõne actio iniuriæ dissimulatione aboletur?

tionẽ: s vero pignoris redditio. De qua vide per Bart. in l. itẽ qa. & dicta l. Labeo. & hic per Por.

* Sic ff. de furt. Aegi. Per.

aboletur? quare ergo ipso maleficio non videretur malefactor obligatus? Rñ. imò deberes contrarium concludere: si enim aboletur dissimulatione, ergo nata fuit. hoc dicit. Franc.

a Ex contractu. Vt s. de obliga. ex contractu. vsq; ad tit. de oblig. ex quasi contractu.

b Quasi ex contractu. Vt supra de obliga. quæ ex quasi contractu. Accur.

c Ex maleficio. Caue tibi: quia licet hic promittat dicere de omnibus his. nõ tñ dicit in hoc titu. de ijs q̃ sunt ex quasi maleficio: sed dicet j. de obliga. ex quasi malefic. Nec etiam de omnibus, quæ ex maleficio, sed de solo furto agitur in hoc tit. sicut & aliàs rubrica est generalior, quam sit text. vt ff. si cert. peta. & de con. cert. & C. de rebus cred. & iuretur. Nam non dicit ibi de reb. cred. sed in sequentibus titu. post illum.

ADDITIO. Nota, q̃ non est inconueniens, q̃ rubrica sit aliquando generalior tex. de quo dic vt dictum est s. in rubrica proœmij. Ang.

licet non principaliter, secundario tñ voluit saccum surripere. Alius casus est: vt ff. de cõdi. cau. da. l. pen. §. sed si tuus. in gl. fi. Item subaudi ad diffinitionem, quæ fit inuito dño: nam eo volente non põt cõmitti furtum, vt infra eod. § placuit.

ctu, a & quasi ex cõtractu: b sequit, vt de obsonibus ex maleficio, c & quasi ex maleficio dispiciam[e]. Sed illę d quidẽ (vt suo loco tradidim[9]) in quatuor gñā diuidunt: e hæ f verò vni[9] gñis sunt. nã oẽs ex re nascũt, i. ex ipso maleficio: veluti ex furto, rapina, damno, iniuria. g

Furtum latins, clariusq; sic definitur. furtum est contrectatio rei alienę, inuito domino fraudulosa, lucri faciẽdi gratia, vel ipsius rei, vel ẽt vsus eius, vel possessionis.

† Furtũ est cõtrectactio h fraudulosa i lucri faciẽdi grã, vel ipsius k rei, l vel ẽt vsus m ei[9], possessionis n ue, qđ lege naturali o l phibitũ est admittere. Furtũ autẽ vel a furuo, id est nigro dictũ est, q̃ p clã, & obscurè fit, & plerunq; noctè, vel a fraude, vel a ferendo, id est, auferẽdo: q vel a Græco r sermone, qui φῶρας appellant fures: Imò & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας, dixerunt. *

Qui cum re furtiua ante, quam eo peruenerit, quo furtũ perferre destinarat, vbi- uis locorũ deprehensus fuit: fur est manifestus: q si ad locũ destinatũ iam aduẽtarit, ẽt si demũ cum re deprehendatur, non manifestus dicit.

Furtorum autem duo sunt genera: manifestum, & nec manifestũ.

d Sed illæ. s. quæ sunt ex contractu: non autem repetit eas: quæ sunt ex quasi contractu.

e Diuiduntur. Scilicet hæ, verbis, literis, & consensu: vt supra de obli. §. fi.

f Hæ, s. quæ sunt ex maleficio, vel quasi.

g Iniuria. Sed nonne fit iniuria verbis, & conuicio: vt ff. de iniur. l. j. §. iniuria. Item literis infamatorijs: vt ff. de iniur. l. lex Cornelia. § si quis librum. & j. de iniur. §. j. Sed certè & tunc ex maleficio fit, & sic re fit: quia maleficium fit verbis, vel literis: & sic habet locum, quod hic dicitur. Accur.

Furtum &c. CASVS. Quæsiui a legislatore qd esset furtum, & quid rapina &c. Et ipse primo ponit definitionem de furto, dicens q̃ furtum est contrectatio rei alienæ inuito dño. & exponit hoc nomen rei di. siue ipsius rei, id est, proprietatis. siue possessionis. & istud furtũ communiter fuit phibitum a lege diuina. s. p præceptum illud. Nõ furtũ faciens. h. d. Fran.

h Furtũ est cõtrectatio &c. & facit extra. de elec. c. dudum. ij. circa prin. in ver. retinendo. & ibi gl. furtum. hæc exigitur in furto, & sine ea non fit furtũ: licet voluntas, vel alia verba, vel scriptura interueniat: vt ff. eo. l. si quis vxori. §. si quis asinum. & l. inficiando. in prin. & l. j. §. sola. Quãq; tñ sine contrectatione, vt in charta sala: vt ff. eo. de fur. l. qui tabulas. §. fi. & l. si quis vxori. §. si quis asinum. Sed certè ibi contrectatio intercessit, cum generaliter contrectationem accipiamus: licet non fuerit ibi amotio. Accur.

i Fraudulosa. Hoc ideo dicit, quia si credat sibi licere, nõ facit furtũ: vt j. ti. j. §. quia tñ. Item si credat dñm permissurum, non facit furtũ. j. eo. §. placuit. in duob. in casib. vñ furtum fieri ẽt sine fraude furandi. vt in eo qui saccum pecuniæ surripuit. Nam etiam sacci nomine furti tenetur: licet saccum non proposuerit furari, sed pecuniam: vt ff. eod. l. qui saccũ. Sed certe

k Vel ipsius. Scilicet rei, id est proprietatis ipsius rei.

l Rei. Subaudi mobilis. Nam de immobili non potest fieri furtũ: vt s. de vsuca. §. quod aũt, nisi in casu, vt in creta. Sed certè tñ illa est mobilis: vt ff. eo. de fur. l. si certæ. Itẽ subaudi, corporalis. nam de incorporalib. nõ fit furtum: cum nec contrectatio in his esse possit: vt de acq. re. do. l. seruus. §. incorporales. Item subaudi, alienæ: quia rei meæ nõ facio furtum, in eo quod est meum, sed secus in communi; vt ff. eodem, l. si socius. Idem & si est nulli[9]: vt hæreditariæ rei non fit furtum: vt ff. eod. l. hæreditariæ. & ideo dixi subaudi rei, alienæ.

m Vsus. Vt habes exẽplũ j. eo. tit. §. furtum aũt fit. Sed qualiter quadruplicat hic? Rñ. vsus æstimatio tñtum quadruplicabit, vt nõ plus extendat pœna quam delictũ: vt C. de pœ. l. sancimus. in fin. & facit ff. eo. l. vulgaris in fi. & l. si quid fur. j. rñ. §. j. & §. ij. & l. verũ est. Alij dicunt etiam ipsam proprietatem debere æstimari: quia non põt separari vsus a proprietate: vt ff. eo. l. qui iumenta. & l. si vendidero. §. cum autem. Prima tamen verior est: vt nota. in l. ij. C. de seru. fug.

ADDITIO. Dic primã opi. q̃ vsus tñ quadruplet. tenet gl. in l. ij. C. de ser. fug. & ibi Cy. & docto. in gl. in l. qui furtum. ff. de condic. fur. & istam opin. sequitur Bar. in dicta l. qui iumenta ff. eo. Ang.

n Possessionis. Ex hoc dico ipsam possessionẽ duplicari, cũ aliud sit precium rei, aliud possessionis: vt ff. vti pos. l. si duo. §. fi. & subaudi quod hoc fecerit animo lucrãdi, aliàs non est furtũ: vt ff. eo. l. j. §. j. Accur.

o Lege naturali. i. diuina. vñ illud. Non facies furtũ &c. Itẽ illud. Qd tibi nõ vis fieri, alij ne feceris.

p Quod. Id est, quia.

q Auferendo. Quia fur aufert.

r A Græco. Phor Græce, dicit fur Latine, & phoras. i. fures & epautophoro. i. manifestus fur. s. qui cum re deprehenditur, & est indeclinabile, nam apud Græcos aduerbium est. aliàs dicitur autophoros.

Furtorũ aũt &c. CASVS Satis s. dictũ est: quid est furtũ, & vñ dicat. modo dicendum est, quot sunt genera furtorum, & dī q̃ duo: quia furtum aut est manifestũ, aut nõ manifestũ. Imo diceret aliquis, q̃ quatuor sunt gñā furtorũ. Aliud est manifestũ, aliud nõ manifestũ, aliud cõceptũ, & aliud oblatũ. Et tñ q̃ nõ est ita: quia cõceptum, & oblatum ponũt species potius, quã gñā. Et dubitatoẽ super hoc, quod in illo §. dicitur q̃ si extraneus viderit furem rem meam surripiẽtem, q̃ per visionem extranei, fur ille dicit manifestus. & ita actione furti manifesti tenetur mihi ad quadruplum: & ita visione extranei mihi acquiritur

Dic q̃ ista gl. nõ fuit necessaria: quia Iperator nõ dicit q̃ in isto tit. sit de oib. maleficijs tractaturus: sed in isto lib. Ang.

† Furtorum gña, & pœnas copiose explicat Ant. Augu. emẽ. lib. 4. c. 4.

† Furtũ phibitũ ẽ iure naturali, vt hic & l. j. ff. eo. Iustinus. li. 2. Nullũ crimẽ apud Scythas furto grauius. q̃ iure nãli tñ tũ vtebãtur. idem dr iure diuino. Exo. 20. Nõ furtũ facies & leuiti. xix. & Deutero. v. & Exo. xxj. Qui furat[9] fuerit hominẽ, & vẽdiderit, mortẽ moriat. Vide gl. i l. j. §. i[v] naturale. ff. de iust. & iur. Aegi. Per.

Hic incipit gl. Accur. quod pcedit, nõ est ipsius. Aeg.

* Aliàs Græci a ferendo. φῶρας dixerũt.

Dic tñ q̃ licet socius possit cõmittere, furtũ tñ nõ psumit: vt l. merito ff. pro so. qđ est verũ qñ soci[9] vtit re ad eũ vsum ad quẽ ẽ destinata; vt l. Sabinus. & l. si ædes. ff. cõi diui. sec[9] si aliter vteretur: ita q̃ auferẽ socio cõmoditas partis suæ vt d. l. Sabin[9]. ita dixit Bar. i d. l. si socius. Ang.

quæritur actio: quod est contra illud generale. Per liberã p̃sonã nihil nobis adq̃ri: Ad hoc dicũt quidã, ꝙ hoc est speciale in odium furum: sicut & in odiũ furis hoc introductũ est, ꝙ aliquis teneat act. furti perpetuo: cũ aliæ prætoriæ actiones pœnales sunt annales. Alij dicũt ꝙ in isto casu mihi acquiritur actio non per liberã personam: sed ex delicto furis mihi acquiritur, cum exinde vi natur. h. d. Franc.

furti oblati in tali casu. Pone sic: Quidã erat amic⁹ me⁹ specialis, & penes eũ erat res furtiua deposita. ipse autẽ videns, quòd res furtiua cũ magna diligẽtia quærebat, plus diligẽs suam honestatẽ quã meã, penes me tenꝫ illã furtiuã deposuit: deide fuit res illa furtiua penes me inuenta, vnde teneor ego actiõe furti concepti, & ille, qui penes me rẽ illã deposuit tenetur mihi actione furti oblati, ad resarciendum quicquid illis soluero, cõuentus act. furti concepti. Fuit & olim quædã act. quæ vocabatur actio furti prohibiti: quæ dabatur contra eũ, qui me q̃rere prohibuit testibus præsentibus rem furtiuã, quam in domo sua esse dicebam. & adhuc ex edicto prætoris fuit instituta ac. furti nõ exhibiti aduersus eũ qui rem furti. quæsitã, & penes eum inuentã nõ exhibuit. sed oẽs illæ actiones videlicet furti cõcepti, oblati, prohibiti, non exhibiti, quæ propter inquisitionem rei furtiuæ olim erant adinuentæ, hodie in desuetudinem abierũt. quippe cum hodie requisitio rei furtiuæ locũ non habeat, eo ꝙ hodie omnes, qui rem furtiuam sic receperint, & occultauerint, furti non manifesti tenentur. Item quæsiui a Iustiniano, quæ esset pœna furti manifesti? Respond. quòd pœna furti manifesti est quadruplum, non manifesti autem duplum Fran.

Nam conceptum & oblatum species ᵃ potius actionis sunt furto cohærẽtes, quã genera furtorũ: sicut inferius apparebit. ᵇ Manifestus fur est, quem Greci ἐπ' αὐτοφώρῳ † appellant: nec solum is, qui in ipso furto deprehenditur, sed etiam is, qui in eo loco deprehenditur, quo furtũ fit: veluti, qui in domo † furtũ fecit, & nõdum egressus ianuam deprehensus fuerit: & qui in olivueto, oliuarum, aut in vineto, vuarũ furtum fecit, quandiu in eo oliueto, aut vineto deprehensus fuerit. Imo vlterius furtũ manifestum extendendũ est, quandiu eam rem fur tenens visus, vel deprehẽsus fuerit: siue in publico, siue in priuato, vel a domino, vel ab alio ᶜ ante quàm eo peruenerit, quò * deferre, vel deponerẽ destinasset. ᵈ Sed si ptulit, quò destinauit: tametsi deprehendatur cum re furtiua, non est manifestus fur. † Nec manifestũ ᵉ furtũ quid sit, ex ijs, quæ diximus, intelligitur. nam quod manifestum non est, id scilicet, nec manifestum est.

Varia furtorum genera, ex quibus quoque varia actionũ species prodibant, hodie in de*suetudinem abierunt. Qui sciens prudensq́; rei furtiuæ & receptator & occultator est, furti non manifesti obnoxius fit.*

Conceptũ furtum dicitur, ᶠ cum apud aliquẽ testibus p̃sentibus ᶠ furtiua res quæsita & inuẽta sit. nam in eum propria actio constituta est, ᵍ quamuis fur non sit, quæ appellatur concepti. Oblatum furtũ dicitur, cùm res furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eaq; apud te cõcepta sit: vtique si ea mente tibi data fuerit, vt apud te potius, quã apud eum, qui dederit conciperetur. nam tibi apud quẽ concepta sit, propria aduersus eum, qui obtulit, quãuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati. Est etiã prohibiti furti actio aduersus eum, qui furtum quærere testibus præsentibus volentẽ prohibuerit. Preterea pœna cõstituitur edicto prætoris, per actionẽ furti non exhibiti aduersus eũ, qui furtiuam rẽ apud se quæsitam, & inuentã non exhibuit. Sed hæ actiones, scilicet concepti, & oblati, & furti prohibiti, necnon furti non exhibiti, in desuetudinem abierunt. Cum enim requisitio rei furtiuæ hodie, secundum veterem obseruationem non fiat: ʰ meritò ex cõsequentia, ⁱ etiam prædictæ actiones ab vsu communi recesserũt: cum manifestum sit, quod omnes

ᵃ Species, id est, casus. Accur.

ᵇ Apparebit. Vt ĩ. eo. §. conceptũ, & §. oblatum. Accursi.

ᶜ Ab alio. Per hoc videtur infringi regula per liberã p̃sonã nihil acquiri: vt C. per quas person. no. ac. l. j. quod falsum est: quia magis ex delicto suo proprio, quã alterius facto hoc euenit: vt ff. de vsu. l. si quis solutioni. §. fi. & ff. quod ui aut clã. l. prohibere. Et sunt hæc vera. nisi in casu: s. cum se occultauit ille cui fiebat. Nã licet fur visus fuerit, tñ est fur non manifestus: vt ff. de fur. l. si quis in seruitute. §. cæterũ.

ᵈ Deponere destinasset. s. tantum fm Hug. vt si vltra montes perferre destinasset: tamẽ si deprehẽdatur ante erit fur manifestus.

ᵉ Nec manifestũ. s. quia cõtrariorũ eadẽ est disciplina: vt supra de his qui sui vel ali. iur. sunt. §. j. & facit ad hunc §. ff. e. l. ij. iij. iiij. v. vj. vij. & viij.

Conceptũ furtum &c. CASVS. Dixisti Dñe, satis vidi quid est furtum manifestũ: & ex consequẽti quid est furtũ nõ manifestũ. sed intellexi a vobis heri mentionẽ de furto concepto, & oblato. vñ quæro. Dñe, quid est furtũ conceptũ? Et dicit Imp. Frater hodie furtum conceptum non est in vsu: olim tamẽ erat talis eius natura, ꝙ si aliquis credebat rẽ furtiuã in domo alicuius esse, ad eam cũ magna pompa cõueniebat: & si dominus dom⁹ rẽ restituere nolebat, quã quam nõ esset fur, dabatur tamẽ dño rei contra eum actio furti concepti. Olim quoq; erat alia species furti quæ vocabatur oblatum: & habebat olim locũ actio

ᶠ Testibus præsentibus. ¹ Nota, quod magis dicitur notus ille, qui præsentibus testibus in delicto deprehenditur, facit l. hæredes palam. in princip. ff. de testi. Angelus.

ᵍ Constituta est Scilicet, olim. Accur.

ʰ Non fiat. Imò fit. vt ff. de ser. fug. l. j. §. hoc autem. sed illud est speciale in persona serui.

ⁱ Ex consequentia. Hæc non est semper bona consequentia: vt sublata solennitate, ideo id tollatur, quod cum solennitate fit: vt ĩ. de vero. obl. §. sed hæc. & C. de for. & imp. sub. l. j. & ij. Accur.

† Id est in ipso furto admisso, scilicet deprehẽsũ. Alcia. aũt li b. ij. prætermisso. tit. de furtis, legẽdũ censet

id est furẽ manifestum.

Libera p̃sona alij non acquirit.

† Duo faciunt furtũ manifestũ loc⁹, in quo furtũ cõmisit, & apprehẽsio, seu clamor ante quã peruenerit ad locũ destinatum. Ægi. Per.

* Aliàs q̃ sic, & ista quæ destinauit Disciplina eadem est contrariorum.

† Ex verbis legis duodecim tabularũ sumptum est, inquit Budæus: olim enĩ nec p̃ nõ dicebant. Cic. li. iij. de legib. Senator qui nec aderit, aut cã, aut culpa esto. De quo &, & quot alijs modis nec accipiat Mandos. in gl. Facul. in §. Et tantã. & vet. nec.

* De furto concepto itẽ q̃ de oblato vide Alcia. lib. Parergon. v. c. viij. Vide etiã Anto. Augu. eo loco quem s. § j. citauimus.

¹ Ista gl. non est Accursij.

a Pœna manifesti. Quæ est de iure prætorio: vt ĩ. de perpe. & temp. §. j. Accur.

b Ex serui. Hoc tamen casu seruus pro noxa dari poterit: vt ĩ. de noxa. act. in princi.

c Nec manifesti. Scilicet quæ descendit ex lege xij. tab. vt ĩ. de no. §. sed autẽ. Sed quare minor pœna iure l. xij. ta. imponitur, quam per prętorẽ? respon. quia maius delictũ est: vt ĩ. titu. prox. in prin. prętereà tẽpore l. xij. tab. pauperiores erant homines: vnde minores pœnæ imponebantur: vt ĩ. de iniur. §. pœna. Accur.

d Dupli. Nisi in casu: vt C. de seruis fu. l. mancipia. Acc.

Furtum autem fit &c. [illegible] Quęsiui à Iusti. qualiter fieret furtũ? Respõ. dicens, q. non solũ fit furtũ, quãdo animo intercipiendi. i. intrandi ꝓprietatẽ aliqs quippiã amouerit: sed et cum aliquis rẽ inuito domino contrectat. vnde si creditor pignore vtatur, vel depositarius re deposita pe nes ipsum: vel res quæ ad vnum vsum conceditur, in aliũ transferatur, quã cuius gratia data est: omnibus his casib⁹ furtum fit. Vnde scire debes, q. illi, qui habent rem sibi ad vnũ vsum cõmodatam, si in aliũ vsum conuertãt, ita demũ furtũ cõmittũt, si se intelligant inuito domino hoc facere. Sed pone. quid si credãt se inuito domino hoc facere, sed dominus hoc ratum habeat, fitne furtũ in hoc casu? Respon. q. non. Vnde ad hoc q. commodatarius conuertens rem sibi commodatã in aliũ vsum, quam in eum ad quẽ cõmodata erat, furtũ faciat, duo exiguntur, videlicet, q. credat se inuito domino hoc facere, & credat eum non permissurum, h. d. vsque ad §. sed & si. Francisc.

e Inuito domino. Et quandoque volente: vt ĩ. eo. §. vnde illud. Accur.

f Gestandi causa. Id est, ducendi.

ADDITIO. No. cõtra illos, qui accipiunt in cõmodatum equum vsq; ad villam, & postea ducunt eũ Bononiam: quia furtum committunt. Ang.

g Perduxisset. Idẽ est & si alij cõmodauit, species. n. furti est de alieno largiri: vt ff. eo. l. si pignore, §. j.

h Intelligant. Et est ratio: quia voluntas distinguit maleficia: vt ff. eo. l. qui iniuriæ. in fi. j. respon. & facit. C. ad l. Corne. de sica. l. j. & ff. si cer. pe. l. quod te. * patet in c. cum voluntate. extra de sen. excom.

i Permissurum. Quid si hoc credidit. s. dominũ permissurũ: sed stulte credebat? Resp. furti nõ tenetur: cum nõ fiat furtũ absque affectu, vt hic subijcit, & ĩ. de vsuca. §. item si is. & facit. ff. de fur. l. inter om. §. recte. Sed actione ex eo contractu, vt commodati vel simili, bene tenetur: vt ff. eo. l. qui re sibi cõmodata. Sed secus, si stultè opinor te permissurum rem tuã accipere: vt ff. de fur. l. qui uas. §. vetare. Accur.

* Sic Lucæ xviij. Si aliquẽ defraudaui, quadruplum reddo. Et exod. xij. Siquis furatus sit bouẽ, aut ouẽ, quin q; boues ꝓ vno, & quatuor oues pro vna restituet. si nõ habuerit quod pro furto reddat, ipse venundabit. Et nota q. de furto quęsitis non debet fieri eleemosyna, exẽplo Zachæi: sed poti⁹ reddi domino cũ quadruplo: vt c. fin. xiij. q. v. Aegi. Per.

Furtum facit qui de alieno largitur.

Prætor pl⁹ punit quam lex xij. tabularum.

qui scientes rem furtiuã susceperint & celauerint, furti nec manifesti obnoxij sunt. Pœna manifesti a furti, quadrupli * est, tam ex serui b quàm ex liberi persona: nec manifesti, c dupli. d

Quævis indebita alienæ rei contrectatio inuito domino facta furti alligat contrectantem: quapropter, qui re aliena abutitur furtum committit.

Furtũ aũt fit non solum cũ quis intercipiendi causa rem alienã amouet: sed generaliter cũ quis alienam rẽ inuito domino e contrectat. Itaq;, siue creditor pignore, siue is apud quẽ res deposita est, ea re vtatur: siue is, qui rẽ vtendã accipit, in alium vsum eam transferat, quàm cuius gratia ei data est, furtum committit: veluti, si quis argentum vtendum acceperit, quasi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregrè secum tulerit: aut si quis equum gestandi causa f commodatum sibi, lõgius aliquò duxerit: quod veteres scripserunt de eo, qui in aciẽ equum perduxisset. g

Contrectans rẽ, quã contrectare credit probabiliter dñi voluntate, furti non tenetur.

Placuit tamẽ eos, q rebus cõmodatis aliter vterentur, quã vtendas acceperint: ita furtũ cõmittere, si se intelligãt h id inuito domino facere: eũq; si intellexisset non permissurũ: i at si permissurũ credat, extra crimẽ videri: optima sanè distinctione: quia furtũ sine affectu furandi nõ cõmittitur. k

Qui etiam inuito domino cõtrectare falsò credit, si id volẽte domino faciat, furti reus non est: excipe alieni serui improbũ solicitatorem. quippe q etiã si domini applausu, eius rẽ assequutus fuerit, furti obnoxius est: nihilominus serui corrupti iudicium subiturus.

Sed & si credat aliquis inuito domino se rem cõmodatam sibi contrecta

ADDITIO. Quid autem in filiofamilias, vxore, viro, vel monacho corruptis an habeat locum pœna istius §. dic vt vt per Ang. hic.

k Non committitur. Nisi in duobus casibus, vt dixi ĩ. eo. §. j. Accur.

Sed & si [illegible] CASVS. Supra dictum est, quod furtum non fit, nisi contrectatio ne rei alienæ, & domino inuito. & ita necesse est, q. duo concurrant, scilicet, quòd contrectans credat se inuito domino contrectare: & quòd domino inuito contrectet. & quia ita est: ideo quæritur, vtrum verum esset furtum commissum in tali casu: Titius accessit ad seruum meum, & cum solicitauit hoc modo: Serue nequam, vade furare domino tuo res illas: & cum eis venias ad me ad castrum meũ, & ego bene defendam te cõtra dominum tuum. Seruus autem ille accessit ad me dominum suum: & intimauit mihi omnia hæc. Ego autem volens Titium in furto deprehendere, dixi illi seruo meo: Serue bone, & fidelis super multa te cõstituam. vnde volo, quòd res illas capias: & fugias ad Titium solicitatorem. Seruus autẽ ille de voluntate mea res illas detulit ad Titium: venio postea, & res meas furtiuas, seu furatas, simul cum seruo meo inuenio apud Titium: facio eum in iudicium conueniri, & intento cõtra eum tam actionem furti, quam serui corrupti. Ex aduerso aduocati Titij ipsum viriliter defendentes, dicunt se paratos esse ostendere. quòd neutra ista rum actione teneatur. Innotuit enim iã nobis tota veritas. Actione enim serui corrupti non tenet, dicunt ipsi: quia seruus non est corruptus: qa non habet res illas me inuito: sed magis me volẽte: & iussu meo fuerunt sibi deportatæ. Super ista quæstione olim fuit magna dubitatio: constitutio eñ domini Iust. statuit, q teneat actionib⁹ ambabus qa quãtũ in eo fuit, ipse res illas inuito dño contrectauit, & et seruũ corrupit. Et propter hoc statuit Iusti. q. prædictis duabus actionibus teneat, vt auferatur occasio delinquẽdi: ne fortè si in casu isto impunitus remaneret, ex huius ipunitate alij tẽtarẽt seruos alienos corrũpere, qui de facili possent corrũpi: quãq̃ iste bonus nõ fuit corrupt⁹. h. d. & litera plana est vsq; ad §. interdũ quoq; furti Fe.

* Hoc nõ est Accur. Aegi. Per.

Furtum.

a Furtum. Vt furti actio nascatur, furtum tñ fit secundum quosdam. Sed certè imo nec furtum fit: vt ff. eo. l. inter omnes. §. penul.

b Domino. Scilicet Mæuio. Accur.

c Et ad eum. Scilicet Titium.

d Pertulerit. Id è, dño hoc renuntiauerit. vt C. de fur. l. si quis seruo alieno psuaserit.

e Decisionem. Vt C. de fur. & ser. corrup. l. si quis seruo alieno persuaserit.

f Furti actionem. Speciale est, quod hic di: alias non fit furtum volenti: vt s. pximo. §. & ff. de do. inter virũ & vxo. l. de eo. in fi. quæ est §. Sed vr, q nec hoc casu debeat esse speciale: vt C. d ser. fug. l. quicunque. §. fina. Sed ibi incepit malitia a dño: hic autẽ ab ipso corrumpente. Accur.

g Licet. Id est, quãuis. Accur.

h Regulæ. Quas regulas habemus ff. de seruo corrup. l. j. in princi. & per totum titulum.

i Perniciem. Id est, destructionem.

k Impunitate. Sic infra tit. j. §. sed nedum talia.

l Quibusdam. Itẽ & vt vnius pœna sit metus multorum: vt C. ad legem Iul. rep. l. j. Et nota i hoc §. puniri affectum, & si non sequatur effectus. Sic C. de episcop. & cler. l. si quis non dicam. & C. de ijs. qui ad eccl. confu. l. præsenti. Argu. contra. ff. de pœ. l. cogitationis. Sed certè hæc cogitatio iam deuenerat ad aliquem actum: vnde non erat nuda. Accur.

ADDITIO. Tu dic circa istam materiam, q aut quis non cogitat delinquere, nec agit, nec perficit: & regulariter non tenetur. fallit in casu l. quisquis. C. ad legem Iuliam ma. & l. ij. C. de libe. & eorum liber. Aut cogitat tantum: & iure poli punitur, non fori. Aut cogitat & agit, sed non perficit, & tunc ciuilis actio non datur, nisi delictum de facili transeat in exemplum, vt hic. In criminali aũt distingue: quia p delicto accessorio, puta, quia fregit ostium, vel fenestras, punitur: non p principali, nisi processerit ad actum pximum ipsi delicto, quod ex facti impedimento non perfecerit. Aut egit, & perfecit, sed non cogitauit: & tũc siue culpa id euenerit, siue casu, semp tenetur: dũmodo culpa præcesserit casum: mitius tñ punitur, quatenus ex leuiori culpa fuit obnoxius. Quando autem agit, cogitat, & perficit: clarum est ipsum fore puniendũ: nec est locus pœnitentiæ. l. quæ ea mente. ff. eo. fallit in l. ij. ff. de ext. stel. Angelus.

m Furtum fit. Non rõne dñij, sed maleficij: & ideo ex hoc maleficio nõ ciuiliter, sed criãliter agit᷑. Nã cũ sit liberum corpus, non recipit æstimationem: vt j. de oblig. quæ quasi ex del. §. ob hominem. criminaliter autem extra ordinem agere tur: vt ff. eodem. l. fina. & de priua. delic. l. fina. mater vero non agit, sed & pater non agit condictione furtiua: cũ ipsa ad possessionem, vel proprietatem cõpetat, quorum neutrum in filio habet locum: vt ff. eod. l. cum qui. §. an pater. versicu. si filius. & l. mater. in princip. & §. liberorum. & ff. de acquiren. possess. l. cum hæredes. §. fin. & ff. de rei vendicat. l. prima. §. per hanc.

ADDITIO. Istam gloss. reprobant doct. quia imò ciuiliter agitur, & duplicantur operæ, vel damna, quæ pater sustinuit: qui licet non propriè, largo tamen modo habet in filium dominium, & possessionem: quod patet, quia habet rei vend. de iure Romano: vt l. j. §. j. ff. de rei vendicatione.

n Subtraxerit. Sed hæc res non efficitur furtiua: vt ff. de vsucapionibus. l. sequitur. §. si rem. & ff. pro emp. l. si rem. Vnde dic, q quandoque est res furtiua, & fit furtum, & nascitur actio furti: vt ferè in toto hoc titulo, & ff. eodem, & C. eodem. Interdum nullum furtum est: vt si re mea vtar. Interdum furtum fit, & res furtiua, sed actio furti non nascitur: vt supra eodem. §. ij qui. Interdum furtum fit, & actio nascitur, sed non fit res furtiua, vt hic dicitur.

Interdum quoq; furti. CASVS. Scire debes, q quandoq; tenetur ille, qui furtum non facit: & hoc reperitur in illo, cuius ope, & consilio furtum factum est: cuiusmodi est ille, qui de manu tua pecuniam, seu nummos excusserit, vt ab alio surriperentur: & etiam qui tibi volenti euadere restitit, vt alius res tuas raperet: necnon & ille, qui panno rubro, vel aliquo alio modo oues, vel boues fugauerit, vt alius abigeus eas surriperet. Et hoc verum est, si hoc eo animo fecerit, vt alius eas surriperet. Si enim per lasciuiam hoc fecerit, & nõ vt ab aliquo alio surriperentur, tũc non tenet᷑ actione fur. sed lege Aquil. Cum autem ope vnius alter furtum fecerit, ambo act. fur.

---

re, dño autem volente id fiat: dicitur furtum a non fieri. Vnde illud q̃situm est, cum Titius seruum Mæuij solicitauerit, vt quasdam res dño b subriperet, & ad eum c perferret, & seruus id ad Mæuium pertulerit: d Mæuius autem dũ vult Titium in ipso delicto deprehendere, permiserit seruo quasdam res ad eũ perferre: vtrum furti, an serui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro? Et cum nobis super hac dubitatiõe suggestũ est, & antiquorum prudentium super hoc altercationes perspeximus, quibusdam neq; furti, neque serui corrupti actionem præstantibus, quibusdã furti tantummodo: nos huiusmodi calliditati obuiam euntes, per nostram decisionem e sancim⁹, non solum furti actionẽ, f sed & serui corrupti cõ eum dari. Licet g enim is seruus deterior a solicitatore minimè factus est, & ideo non concurrant regulæ, h quæ serui corrupti actionem introducunt: tñ consilium corruptoris ad perniciẽ i probitatis serui introductum est: vt sit ei pœnalis actio imposita, tanquam si re ipsa fuisset seruus corruptus: ne ex huiusmodi impunitate k & in alium seruum, qui facilè posset corrumpi, tale facinus a quibusdam l perpetretur.

In filijs in ptãte põt ẽt furtum committi h. d. Aret.

Interdum etiam liberorum hominum furtũ fit: m veluti siquis liberorum nostrorum, qui in potestate nostra sunt, subreptus fuerit.

Debitor q surripit rẽ pignoratã creditori, furti tenetur.

Aliqñ aũt ẽt suę rei furtum quis committit: veluti si debitor rem, quam creditori pignoris causa dedit, subtraxerit. n

Furti quoq; actione tenet᷑ nõ modò q furat᷑, verũ ẽt qui opẽ, & cõsiliũ ad id pætrãdũ pstat, eademq; pœna qua fur cõdemnãdus est: qui si cõsiliũ tantum dederit, non tenetur.

Interdũ quoq; 1 furti

Furtum nõ fit volenti.

Affect⁹ punit᷑, licet nõ sequatur effectus.

1 Sic Metellus Celer Sergiũ dãnauit, & nõ factũ sed animus i qõnẽ deduct⁹ est: plusq; voluisse peccare nocuit, q̃ nõ peccasse profuit. Vale. maxi. lib. vj. de pudic. Aegid. Per.

Corp⁹ liberũ, est inæstimabile.

Cõdictio furtiua ad possessioné, vel pprietatẽ cõpetit.

Fur, furtiua res & cõdictio furti, quãdo q̃ se parãtur.

† De mã huius §. vide in c. quæcũ sũ re iuncta gl. extra, de fur.

teneẽ [a] qui ipse furtum nõ fecit: qualis est is, cui[*] ope, & cõsilio furtũ factũ est. In quo numero est, q tibi nũmos excussit, vt alius eos raperet: aut tibi obstiterit, vt alius [b] rem tuam exciperet: aut oues tuas, vl' boues fugauerit, vt alius eas acciperet. Et hoc veteres scripserunt de eo, qui panno rubro fugauit armentum. Sed si quid eorũ p lasciuiã, [c] & nõ data opera, vt furtum admitteret, factum est: in factum [d] actio dari debet. At vbi [e] ope Mæuij Titius furtum fecerit: ambo furti teneñ. Ope [†] & consilio eius quoq; furtũ admitti vr̃, q scalas fortè fenestris supponit: [f] aut ipsas fenestras, vel ostium effringit, vt alius furtum faceret: quive ferramenta ad ad effringendnm, aut scalas, vt fenestris supponerent, cõmodauerit, sciẽs cuius rei grã cõmodauerit. Certè, q nullã opẽ ad furtũ faciẽdũ adhibuit, sed tm̃ cõsiliũ dedit, atq; hortat[us] est ad furtũ faciẽdũ: nõ teneẽ furti. [g]

Si quid filius patri furto surripiat, furtum facit, idq; furtiuum efficitur, & ea propter inusucapile: filius tamẽ furti conueniri minimè posse: opem autem, & consiliũ illi præstans potest.

Ij, q in parentũ, vel dñorũ ptãte sunt, si rẽ eis surripiũt, furtũ qdẽ faciũt: & res in furtiuam cãm cadit: nec ob id [h] ab vllo vsucapi põt antequam in dñi ptãtem reuertatur: sed furti actio non nascitur: [i] quia nec ex alia vlla causa põt iter eos actio nasci. Si verò [l] ope, & consilio alterius furtum factum fuerit: quia vtiq; furtum committitur, cõuenienter ille furti tenetur, quia verum est, ope, & consilio eius furtum factum esse.

Actio furti competit illi cuius interest furtum factũ non esse. Aretinus.

Furti aũt actio ei cõpetit, cuius interest [k] rem saluã esse, licet dñs non sit. Itaq; nec dño aliter competit: quã si eius interfit rem non perire. Vñ cõstat, creditorẽ de pignore surrepto furti actione agere posse, ẽt si idoneũ debitorem habeat: quia expedit ei pignori potius incũbere, quã in personã agere. Adeò quidem, vt quãuis ipse debitor eam rem surripuerit: nihilomi

actione furt. teneri. Et caue tibi, q bene scias literã, & naturam distinguere: qa. quod iam dictum est, q ille cuius ope fit furtum: teneẽ act. fur. intellige de eo, qui opem expressam præbuit: sicut si aliquis furtũ volenti facere, sciens quid ipse facturus esset, accommodauit scalas, vt fenestram ascendat, & frangat. nam aliter vult litera sequens, s. q ille, qui præbet consilium tantum facienti furtum, act. furt. non teneatur: veluti si aliquis solũ consiliũ dederit alicui facienti furtum: quia tunc actione furtiua non tenebitur. h. d. Et ita habes in hoc §. tres casus. vnus est, quando aliquis opem, vel consilium expressum pbuit furtum facienti. secundus quando opem, vel consiliũ tacitum. tertius, quãdo solum cõsilium, & non opem. In primis duobus casibus tenetur acti. furt. in tertio non tenetur. h. d. Franc.

[a] Furti teneẽ. Non manifesti: licet etiã deprehendaẽ: vt ff. eod. l. is qui.

[b] Alius. Facit ad hoc ff. ad leg. Aquiliam. l. si seruus seruum §. siquis de manu mihi. & ff. eod. l. furti. §. penulti. & l. qui seruo.

[c] Per lasciuiam. [1] Id est, stultitiam.

[d] In factum. Idest, vtilis legis Aquiliæ, si corpora læsa sint: alioqui subsidiaria, vt ĩ. ad leg. Aquil. §. fin. & §. pen.

[e] At vbi. Aduersatur proximo dicto, vbi dixit dari in factum.

[f] Supponit. Nota hic dari consilium solo facto. aliàs diciẽ consilium [2] hominis intentio, vel propositum: vt ff. eod. l. si quid fur. §. j. Item dicitur consilium, quod alij datur, bonum, vel malum. vt ff. eod. l. in furti §. pen. in fine. Item cõsilium dicitur, quod capitur a multis: vt C. de leg. & consti. l. humanum.

[g] Non tenetur furti. Cum aliàs esset facturus furtũ ẽt sine consilio huius, aliàs. i. si non erat alias facturus: tenetur vterq; ff. de fur. l. qui seruo. & de ver. sig. l. sæpe. [3] Aliud vr̃ in actione serui corrupti: vbi tenetur ẽt si aliàs esset facturus, nec. n. oportet laudãdo augeri malitiam: vt ĩ. ad leg. Aquil. §. cæterum. & j. de actio. § in quadruplum. & ff. de ser. corrup. l. j. §. persuadere. Sed quæ est ratio? Respon. quia hic agiẽ de delicto secuto post psuasionem, non aũt ex ipsa persuasione. Et ideo distinguitur, an erat aliàs facturus, vel nõ. sed in alijs casib. ex ipsa persuasione agitur, quicquid postea sequaẽ: vt ĩ. eo. §. vnde illud. dummodo non ex interuallo nimio sequatur: vt ff. de ser. corup. l. in hoc. & l. Neratius. Item est s. j. de inin. §. non solum. Sed ibi non erat alias facturus, & fecit.

Ij, qui in &c. CASVS. Meus filius, vel seruus meus codicem meum mihi surripuit: nunquid possum cõ eum agere act. fur. Rñd. q non. res tñ ipsa in furtiuã cãm deuenit, vnde vsucapi nõ põt ante, quam in dñi ptãtem reuertaẽ. Si tñ aliqs filio meo, vel seruo mihi furtum facienti ipsum consilium, & opem dederit: tenebitur actione furti. Franciscus.

[h] Nec ob id. quod verum est, scilicet rem furtiuam non posse vsucapi, nisi fuerit lis æstimata, vel dominus vendiderit furi: [A] vt ff. eodem. l. quamuis, in fi. tit. Accur.

[i] Non nascitur. Nisi sit filius habens castrense peculium, vel quasi castrense, vbi filius tenetur patri, & pater filio. Idem de vxore, quod hic de filio dicitur, vt ff. eod. l. siquis vxori. in prin. & i § j.

Furti autem actio &c. CASVS. Dixi legislatori: Domine iam bene video in quibus potest fieri furtum: quia nedum in re aliena, sed & in re propria. Sed domine, pro Deo cui competit actio furti? ipse respon. dicens, quod act. fur. competit ei, cuius interest rem non fuisse surreptam, quamuis nõ sit dominus rei surreptæ: quia etiam ipsi domino rei non competit. nisi eius interfit furtum factum non esse. vnde si creditori res obligata surripiatur: domino rei scilicet, debitori, non competit actio. fur. sed magis creditori ipsi. quamuis enim creditor habeat actionem personalem, per quam possit a debitore suum consequi, si idoneus fuerit debitor: tñ tuti[us] est ei pignori incumbere, quam in personam agere. & hoc vult innuere: quia si debitor creditori pignus surripuerit, poterit creditor contra debitorem actione furti experiri, hoc dicit.

[k] Cuius interest. Etiam modicè: vt s. tit. j. §. fin. & ff. vi bo.

[†] Cõcor. cũ hoc §. ca. si culpa. iũcta glo. super ver. iuilsti. extra. de iniu. & dã. dat.

[1] Quid sit lasciuia pulchrè Bude. in anno. ad pãdectas. ti. de loca. & cõduct. l. ex conducto. §. sed & si labes.

[2] Consiliũ quot modis capiaẽ. Mando. in Gl. facul. §. Habita. I ver. consilio.

[3] Dic vt per Bart. in l. nõ solũ. §. si ex mãdato. ff. d' Iniu. aduertas tñ q isto casu cõcedẽdũ est, q tenet de dolo, vt l. si cũ sciret ff. de dolo. Ange.

[†] Sic, licet aliàs vbi principale nõ tenet nec accessoriũ l. grecè. §. illud. ff. de fideiusso. hoc tamẽ fallit hic: quia licet principalis faciẽs furtũ nõ teneaẽ, tenetur tñ psuasor. Vĩ de Bar. in l. si qs ser uo. ff. co. Ægi. Per.

[4] Idem si redeat in dñi potestatẽ: de quo die vt p Ang. in §. aliquando. ĩ. eod.

Furti agit cuius interest.

ff. vi bo. rap. l. ij. §. in hac actione. versi. sed ideo addidi. Itẽ oportet, q̄ intersit ex iusta causa, & ꝓbabili. nã si est malæfidei possessor, vel huius rei fur, furti non aget: vt ff. eo. l. itaq;. circa prin. versi. sed furti. & l. cum qui emit. §. is aũt. Sed si bonum initium habuerit: vt quia sibi cõmodaui, vel locaui, habet actionẽ furti. Et hic ẽ casus, in quo fur furti agere põt: vt ff. eo. l. qui vas. §. si ego tibi. versi. quia nõ debueras. ibi, furtum admiseris.

Fur furti quandoq; agit.

nus creditori cõpetat [a] actio furti. [b]

Qui alienæ rei custodiẽdæ exactã curã præstare tenẽt, (veputa fullo, & sarcinator) re furto sublata, contra furẽ experiri possunt: modò integre soluendo existant.

Itẽ si fullo [c] poliẽda, curãdave, aut sarcinator sarcienda vestimẽta mercede certa ꝯstituta [d] acceperit, easq; furto amiserit: ipse furti habet actionẽ, nõ dñs: quia dñi nihil interest, eã rẽ nõ perire: cũ iudicio locati a fullone, aut sarcinatore rẽ suã ꝑsequi possit. Sed & bonæ [e] fidei emptori surrepta re, quã emerit, quãuis dñs nõ sit, omnino cõpetit furti actio, quẽadmodũ & creditori. Fulloni verò, & sarcinatori nõ aliter furti actionẽ cõpetere placuit, q̃ si soluendo fuerint, hoc est, si dño rei æstimationẽ soluere possint. [f] Nam si soluẽdo nõ sint: tunc quia ab eis suũ dñs cõsequi nõ possit, † ipsi dño furti competit actio: quia hoc casu ipsi interest, rem saluam esse. Idem est, [g] & si in parte soluendo fuerit fullo, aut sarcinator.

Qui e duab. experiũdi vijs alterutrã elegerit: ita demũ alteri renunciasse vr̃, si sciens prudens q̃; plures sibi competere, alteram intentarit: q̃ si aut nesciens, aut dubitans egerit, nil prohibet, quin iam instituta actione omissa, sibi cõpetenter alteram proponat.

Quæ de fullone, & sarcinatore diximus, eadem & ad eum cui cõmodata res est, transferenda veteres existimabant. Nam vt ille fullo mercedẽ accipiendo, custodiã præstat: ita is quoq;, qui commodatũ vtendi cã accepit, similiter necesse habet custodiã ꝑstare. Sed nostra prouidentia etiam hoc in nostris decisionib[9] [h] emẽdauit: vt in dñi voluntate sit: siue cõmodati actionẽ aduersus eũ, qui rem cõmodatã accepit, mouere desiderat, siue furti, aduersus eum, q rem subripuit: & alterutra earũ electa, † dñm nõ nõ posse ex pœnitẽtia ad alterã [i] venire actionẽ: sed siquidem furem elegerit, illum qui rem vtendam accepit, penitus liberari: sinautem commodator veniat aduersus eũ, qui rem vtendam accepit, ipsi [k] quidem nullo modo cõpetere posse aduersus furem furti actionem: eum autem, qui ꝑ re cõmodata cõuenitur, posse aduersus furẽ furti

[a] Competat. Contra debitorem, qui surripuit.

[b] Actio furti. Res tamen non fit furtiua, vt dixi supra eo. §. aliquando.

Item si fullo. CASVS. Supra positũ est vnum exẽplum, in quo actio furti datur ei, cui interest, licet nõ sit dñs, vt dictum est in creditore. Hic ponitur aliud in fullone, & sarcinatore. Si. n. fullo, vel sarcinator vestimenta mea, quæ sibi curanda, sarcinandave certa mercede constituta dedi, furto amiserit: mihi nõ cõpetit actio furti, eo q̄ mea nõ interest vestimenta illa non fuisse surrepta, cum iudicio locati a fullone æstimationem vestimentorũ meorum consequi possim. Et sumus in versi. sed & bonæ fidei &c. Iam habuistis duo exempla, vel tria, in quibus competit actio furti illis quorum interest furtum factum nõ fuisse. Hic adhuc ponit quoddam exemplũ de eodem. Si enim bonæ fidei emptor a non domino emerit, & ei fuerit tradita, & postea surrepta, quanquam non sit dominus, sibi nihilominus competit actio furti; sicut & creditori. Scire tamen debes, quòd aliter fulloni, vel sarcinatori non competit act. furti, nisi sint soluendo. ratio, quia nihil est periculo eius, qui nihil habet. Similiter si pro parte fuerit soluendo fullo, vel sarcinator: domino, non fulloni competit actio. hoc dicit. Franc. de Aret.

† Nõ, qui nõ habet quod reddat, eius periculo nihil est. l. itaque fullo. in princi. ff. eo. Et inanis est actio, quã inopia debitoris excludit. l. si. is. ff. de dolo. Ægi. Per.

[c] Fullo. Fullo & sarcinator q sint, dic vt [illegible] §. fi.

[d] Cõstituta. Supple in pecunia numerata, aliàs aũt non esset locatio: vt l. j. §. si quis seruũ. ff. depoli.

[a] Ista gl. nõ est Accursi. sed additio.

[e] Sed & bonæ. Facit ff. eo. l. itaque.

[f] Possint. Imò videtur, quod semper dominus debeat furem conuenire: vt ff. loca. & conducti. l. cũ in plures. §. vestimenta. Sed ibi de actione in rem, vel condictione furtiua dicit: hic autem de actione furti.

[g] Idem est. Vt furti actio competat dño. & facit ad hunc §. ff. de condictione sine causa. in l. si fullo.

Quæ de fullone. CASVS. Supra dictum est, quòd si vestimentum fulloni, vel sarcinatori curandum, vel sarcinandum traditum surreptum fuerit, quòd fulloni, si soluendo fuerit, non domino competit actio furti. Item intelligas, si res fuerit surrepta commodatario: quia si fuerit soluendo, commodatario, & non sibi competit actio, quia ad rem restituendam non tenetur. & hæc vera fuerunt secundum iura antiqua. Domin[9] tamen Iustinianus in quadam constitutione, quam habes C. de furtis, & seruis corruptis, l. finali. §. tales itaq;. hoc emendauit. Statuit enim, quòd in electione commodatoris sit, verum velit agere cõtra commodatariũ actione commodati, vel aduersus eũ, qui rem surripuit actione furti. & si dominus vnam istarũ actionum elegerit, ad alteram non potest redire. Si enim dominus actionem furti moueat aduersus furem, commodatarius penitus liberatur: si autem contra commodatarium moueat actionem, non poterit postea contra furem agere: sed commodatarius, qui a commodatore conuenitur, poterit aduersus furem habere actionem, & nullo modo commodator, nisi ignarus rei surreptæ, contra commodatarium actione cõmodati egerit primo, ex hoc enim non obijcitur sibi obstaculum a iure re cõperta, qn possit agere, nisi a cõmodatario sibi fuerit satisfactũ. h. d. Frã. de Aret.

† Tu l id vbi aduersus duos, aut plures quis optionẽ habet, quã sibi vno semel electo i alio ꝑiudicet, & quã ei variare liceat, vide diffusè ꝑ Bart. in l. nonnunquã. ff. de coll. bon.

[h] Decisionibus. Vt C. de fur. & ser. corrup. l. fin. §. tales itaque.

[i] Ad alteram. Vnde actio furti hoc casu non est ambulatoria.

ADDITIO. Et de dictione penitus, vltra istum textum vide textum in l. si. C. de noua. Ange.

[k] Ipsi. Scilicet commodatori.

habere actionẽ, a ita tñ, si dñs sciens rẽ esse surreptã, aduersus eũ, cui res cõmodata fuerit, peruenit: b Sin aũt nesci°, & dubitans rẽ surreptã esse apud eũ, cõmodati actionẽ instituerit, postea aũt re cõperta voluerit remittere qdẽ cõmodati actionem, ad furti aũt actionẽ puenire, tunc licentia ei concedit, & aduersus furẽ venire, obstaculo nullo ei opponendo: qm̃ incertus constitutus mouit aduersus eũ, qui rem vtẽdam accepit, cõmodati actionem: nisi dño ab eo c satisfactũ fuerit: tunc etenim omnino furem à dño quidem furti actione liberari, suppositum d autem esse ei, e qui pro re sibi cõmodata dño satisfecit: cum manifestissimum f sit, ẽt si ab initio dñs actionem commodati instituerit, ignarus rem esse surreptam: postea aũt hoc ei cognito, aduersus furem trãsierit: omnino liberari eũ, q rẽ commodatam accepe rit, quẽcũq; causæ exitum dñs aduersus furem habuerit: eadem definitione obtinẽnte siue in parte, siue in solidum soluẽdo sit is, qui rem cõmodatam acceperit.

Depositarius qui tenet̃ de dolo nõ habet furti actionẽ, sed dominus, hoc dicit. Aret.

Sed is apud quẽ res deposita est, custodiam non præstat: sed tm̃ in eo obnoxius est, si quid ipse dolo g malo fecerit. qua de causa si res ei surrepta fuerit: quia restituendæ eius rei nomine, depositi non tenetur: nec ob id eius interest, rem saluam esse: furti agere non potest: sed furti actio domino competit.

Impubes nõ tenetur furti, nisi fuerit doli capax. Aret.

Cum ex furãdi doloso animo furtũ cõsistat, is tãtũ furti tenet̃, qui doli capax est.

In summa h sciendũ est, quæsitum esse, an impubes rem alienam amouendo, i furtum faciat. Et placuit, quia furtũ ex affectu furãdi cõsistit, ita demum obligari eo crimine impuberẽ, si proximus pubertati k sit, † & ob id intelligat se delinquere. †

Duplũ aut quadruplũ, qđ in furti actione venit, ad pœnæ psecutionẽ tãtum pertinet, eũ pterea res ipsa furto subtracta, aut a quocũq; possessore per rei vẽdicationem, aut ab ipso fure eiusq; hærede per condictionem furtiuam exqueri queat.

Furti actio, siue dupli, siue quadrupli, tm̃ ad pœnæ persecutionem pertinet. Nam ipsius rei persecutionem extrinsecus habet dñs: quam aut vindicando, l aut cõdicendo m põt auferre. Sed rei vindicatio quidem aduersus possessorem est: siue fur ipse possidet, siue alius quilibet. condictio autẽ aduersus furem ipsum, hæredemve eius, licet non possideat, cõpetit.

TITVLVS II. DE VI BONORUM RAPTORUM.

Qui sqs res alienas rapit, nõ tantũ furti obnoxius est, sed etiam vi bonorũ raptorũ actione conueniri potest, quæ intra annum a commissa rapina in quadruplum, post verò in simplũ datur, ita q in quadruplo etiam rei persecutio contineatur: eius enim triplum in pœnam, simplum vero in rem computatur.

a Habere actionẽ. & pœnam exactam domino restituere non cogitur: quia vbi periculum, ibi commodum. vt C. de furt. & seruis corrup. l. fin. §. sed cum. in fine §.

b Peruenit. Agendo cõtra eum actione commodati. Accursius.

c Ab eo. Scilicet cõmodatario.

d Suppositum. Scilicet furem.

e Ei. Scilicet commodatario.

f Cum manifestissimum. Bene dico q eligendo vnam, repellitur ab altera: nisi sciens a principio fuit: cum &c.

Sed is apud quẽ. CASVS. Dictum est ĩ de fullone, & cõmodatario, qualiter eis competit actio p re aliena: modo videamus de depositario, vtrum si res apud aliquem deposita fuerit depositario competat act. furti. Non enim tenetur nisi de dolo. & ita non interest suam rem non fuisse surreptam. si autem in dolo fuit, non dabitur sibi actio, ne ex malitia sua actionem consequatur. hoc dicit. Franciscus de Aretio.

g Dolo. Supra quibus modis re cõtra. oblig. §. præterea. & C. depo. l. j. §. penult. & l. finali. & idem quod hic habemus ff. eodẽ, l. eum qui. §. is autem.

In summa, CASVS. Dixi Iustin. Domine, quid plura vultis dicere in titulo isto? Iam tantum dixistis de materia ista, quod generatur tædium Deo, & toti mundo. Et respond. Iustin. Frater, vt breuiter hunc titulũ expediamus, scire debes, quòd apud antiquos quæsitum fuit vtrum impubes rem alienam amouendo, furtum facere posset, & placuit domino Iustin. quòd si impubes animum furandi habuerit, & in ipsum posset cadere istud delictum, hoc est, si sit proximus pubertati: quòd actio. fur. teneatur. hoc dicit. Franciscus.

h In summa. Idest vt breuiter hunc tit. expediamus.

i Amouendo. Nota q furtum fit contrectando, & amouendo, & sine eo nõ fit: vt l. ei qui. ff. eo. Angelus.

k Proximus pubertati. A decimo anno & dimidio, scilicet vt supra diximus de inut. stipul. §. furiosus. & facit ad hunc §. ff. eodem, l. impuberem. & ff. ad Syllanianũ. l. excipiuntur. & ff. de reg. iur. l. pupillus.

Furti actio. CASVS. Quæsiui a Iustin. de natura furti, scilicet ad quid detur actio furti? Et respon. Iustin. quòd act. furti, siue sit ad duplum, siue ad quadruplum, datur ad pœnam, & non ad rem suam persequẽdam. datur etiã domino alia actio, scilicet rei vẽdicatio & cõdictio furtiua. Scire tñ debes, q rei vendicatio datur contra quemlibet possidentem, condictio furti datur contra furem & eius hæredem. hoc dicit vsq; ad finem titu. Franciscus Aret.

l Vindicando. Id est dominium petẽdo si extet.

m Condicendo. Id est, in personam agendo, condictione furtiua, si consumpta sit. & facit ad hunc §. ff. de condictio. furtiua. l. si pro fure. §. furti. & l. in condictione. & inst. de actionibus. §. sic itaque. & C. de furtis. l. ancillæ.

DE VI BONORUM RAPTORUM.

Onus sentiens habeat lucrum.

† Callistratus in l. non tãtũ. i prin. ff. de excusa. tut. interpretat̃ pupillorũ ætatẽ ppe pubertatem esse si tñ semestre tps ad pubertatẽ desideretur.

Proxim° pubertati quis.

† Et sic et in delictis doli capacitas, supplet ætate vt hic. & i c. si. iũcta gl. super verbo, prudẽtia. extra. de despõ. impub.

Cõdictio furtiua.

Visso de furto, sequitur de rapina: & consequens sic vt potes videre supra titu. j. in princip.

Vi res. Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo, q raptor & fur inæqualiter puniuntur. Secundo, qn quis rapit rē suā, vel alienā putās esse suā. Tertio, quid sit subiectū in hac actione, videlicet, quid debet deducere actor. Secūda ibi, Quia tamē. Tertia ibi, Sanè in hac.

CASVS. Dixi supra. Dñe iam vidi, q ille, qui rem alienā clā surripit, tenetur act. fur. sed quid diceris de illo, qui rem alienam vi rapit? Et resp. q ille similiter actione fur. tenetur. Nullus .n. magis rē inuito dño contrectat, quā qui eam vi rapit, vnde improbus fur dicit. & propter ista improbitate prætor introduxit actionem vi bon. rap. & est intra annū quadrupli, post annū verò simpli. & datur propter vnam rem vi raptā,

QVi [a] res alienas [a] rapit, tenetur quidem etiam furti, [b] (quis enim magis alienam rem inuito domino contrectat, quam qui vi rapit? [c] ideoque rectè dictum est, eum improbum furem esse,) sed tamen propriam actionem eius delicti nomine prætor introduxit, quæ appellatur, Vi bonorum raptorum: & est intra annum [d] quadrupli: [e] post annum, simpli: quæ actio vtilis [f] est, etiam si quis vnam rem, licet minimam rapuerit. Quadruplum autem non totum [g] pœna est, [h] sicut in actione furti manifesti diximus: [g] sed in quadruplo inest & rei persecutio, vt pœna tripli sit: siue comprehendatur [h] raptor in ipso delicto, siue non. Ridiculum [i] enim esset, leuioris conditionis esse eum, qui vi rapit, quam qui clàm [k] amouet.

Si quis rem suam, aut quam suam opinabatur, penes alium constitutam, violenter aut rapuerit, aut inuaserit, is si dominus fit, à dominio cadet: si non sit, post rei restitutionem eiusdem quoque æstimationem vim passo præstare cogitur.

Ita tamen [l] competit hęc actio, si dolo malo

quanquam aliter secus videretur propter verba in numero plurali posita à prætore in nomine actionis s. vi bon. rap. Et sumus in versi. quadruplū aūt &c. Supra dictū est q actio vi bo. rap. intra annum datur in quadruplum. post annum verò in simplum: quæro vtrū quadruplum istud sit totū pœna? Et resp. q non & in isto quadruplo simplū inest. & triplū est pœna: siue cōprehendatur raptor in delicto, siue nō. Non .n. debet esse melioris cōditionis raptor, quā fur. hoc dicit. Frā.

[a] Alienas. Largè accipe, vt etiā si sint cōmunes. Idem sit quo ad socij partē: vt ff. de fur. l. si socius. Accursi.

[b] Furti. Scilicet non manifesti, etiam si deprehendatur, sm P. quod falsum est: imò si deprehēdatur, manifestus est, & in quadruplum potest conueniri: vt ff. de fur. l. si vendidero. §. cum raptor. alias si non deprehendatur, non manifesti tenetur: qua actione si fuerit actum, tollitur vi bon. rap. nisi in id quod excedit: vt ff. eo l. j. Item in casu nec manifesti, nec nō manifesti tenetur: vt siquis ex domo, in qua nemo erat, rapuerit, sed tantum hac actione vi bo. rap. tenetur, secundum P. vt ff. de fur. l. si quis de domo. Sed hoc est falsum: quia ibi erat actio furti nō manifesti: & ideo amplius cessat actio furti: & ideo dat hæc actio vi bon. rapt. quia excedit, & in id quod excedit: vt d. l. ff. eo. l. j. & ff. de act. & oblig. l. qui seruum. §. fin.

[c] Qui vi rapit. Quasi dicat nullus: vt hic. & ff. quod metus cau. l. cum exceptione. §. qui vim. Accur.

[d] Annum. Scilicet, vtilem: vt C. eod. l. fin. & l. res. & C. de nora. l. pen.

[e] Quadrupli. Nisi in casu quo agitur ad duplum rerum: vt C. de pag. l. Christianus. quæ est huic contra. Sed illud est speciale.

[f] Vtilis. Id est, efficax, & directa. Vel dic q directa competit, quando plures res raptæ fuerint: sed vtilis quādo vnam tantum bonum raptum est. i. vna res rapta est. Et facit ad hoc quòd pluralis oratio. s. raptorum trahatur ad singularem. ff. de condi. & demon. l. falsa. §. vlti. & ff. de nego. gest. l. iij. §. hæc verba. versic. negotia. & ff. de petit. hære. l. regulariter. & l. licet.

[g] Diximus. Vt supra titu. j. in fine.

[h] Comprehendatur raptor. Sed quomodo potest raptor non deprehēdi cū dicatur eripere, quasi de manu auferre: vt ff. ne quis eū qui in ius. l. iiij. §. j. Respō. distingue animum auferētis: vt si erat animus eius palàm, & quasi per vim auferendi, licet ibi neminem inueniat: tñ est raptor. Sed fur est, qui habet animū, vt faciat clā, licet interdū deprehendatur: ex qua deprehensione efficit manifestus: vt arg. s. titu. j. §. furtum autē à furuo.

ADDITIO. Vult dicere gl. q fur manifestus semper tenetur vi bono. rapt. sed non manifestus ita demū, si habuit animū &c. Et aduerte vnicum furtum dici, quod de loco vnico contextu, siue vnico tempore fit, licet plures res simul asportentur: ex quo non veniret quis furca suspendendus, nisi esset egregium, quod pluribus prauis prævaleret: vt hic per Angelum.

[i] Ridiculum. Bene dixi, siue non, ridiculū enim &c.

[k] Qui clā. Idest, fur nec manifestus. Nā raptor tenet in quadruplū: hic aūt. s. fur non manifestus in duplū tm̄. vel triplū cum re surrepta. sed q palā furatur, certū est in plus teneri, quā raptorē: cū in quintuplū cū re teneat. Acc. ADDITIO. Et est rō diuersitatis scdm Ang. quia raptor se exponit morti, & iō cum incurrat maius periculū in psona, leuius punitur in pœna pecuniaria. ar. l. quid ergo §. pœna grauior. ff. de his qui not. infa. Vel dic q ex rapina inducit crimē publicū: & in hoc grauatur: quia à quolibet de populo pōt accusari: iō in alio alleuiatur: ar. l. eū qui. in pri. in gl. pbandi. ff. de iureiu. Quare aūt in vi bo. rap. ptor eā dē pœnā in manifesto, & nō manifesto īposuit, cū lex xij. tab. & ipse prętor i furto diuersas imposuerit? Dic esse rōnē pp eūdē animū rapiēdi, qui semper requirit.

[l] Ita tamē. CASVS. In isto §. dicit, q act. vi bon. rap. ita cōpetit, si aliquis rē alterius dolo malo rapuerit. Cæterum si aliquis errore ductus rē alienā credēs esse suā, eam alteri rapuerit, iure primitiuo nō tenet act. vi bo. Rap. Sed ne inueniat via, per quā raptores suam malitiā impunè possint exercere: cōstitutiōibus principum est promissum, ne alicui liceat rē mobilē vel immobilē, licet suā esse dicat, vel æstimet, alicui p vim auferre, si cōtra hoc statutum venerit: si sit dominus rei, q eā capit, cadit à dominio suæ rei. Si aūt res aliena fuerit, debet eā primo restituere, & postea pœnā sui delicti æstimationē rei pstare. & illud non solū habebit locū in rebus mobilib°, sed et immobilib°, vt ex hac cā ab oī rapina hoīes se abstineant h. d. Frā.

[l] Ita tamen. Aliàs. quia tamen: sed istud quia, videtur superfluum. Vel pone: quia pro sed. Aliàs ita tamen, & tunc est planior.

Ordinatio. — Diuisio. — Aliàs addit vi. — Quia pœna est tripli tantum: & rei psecutio simpli. & ita ambo faciūt quadruplū: ut dicit glo. in verbo, ex tra. dicat cōtra. Ac. gi. Per. — Nōnulli locum hunc ita legūt: pœna est, & extra pœnā rei persecutio est sicut in &c. — Sed hoc est falsum sm Bar. in d. l. si vēdidero. quia op° est vt declaret p l. ij. & l. fugs in fer dicitur. ff. de fur. Ang. — Sic habes q minor pœna iniūcta à lege non tollitur p maiorē, inductam ab alia lege, nisi quatenus cōcurrūt, sm Bar. in l. j. ff. eod. Aegi. Per. — Actio vi bonorum raptorū est duplex. — Raptor & fur distinguuntur. — Raptor in minus tenet quā fur manifestus.

a Absolu.. Scilicet ab actione vi bonorum raptorũ iudicis sententia, vt quidam dicunt: vel ipso iure, secundum Azonem. t argum. ff. de public. & vect. l. commissa. §. fina.
b Sed ne, dum. Pro tamen, secundum quosdam; vel pone propriè.

i Deposita. Promissa custodia a depositario: vt ſ. eo. j. §. pen. Vel etiam cõmisit culpã, vt sequit. s Vel etiam si precium accepit depositionis, non tamẽ quasi mercedem, tenetur eidem: vt ff. eod. l. ij. § dicet aliquis. aliòqui esset locatio: vt ſ. manda. §. finali.

qs rapuerit. Nã q aliquo errore ductus rẽ suã esse existimãs, & imprudens iuris eo animo rapuerit, quasi domino liceat etiã per vim rem suam auferre, à possessoribus absolui a debet. Cui. l. conueniens est, nec furti teneri eum, qui eodem hoc animo rapuit. Sed ne, dum b talia excogitantur, inueniatur via, c p quam raptores impunè suam exerceant auaritiam: melius diualibus cõstitutionibus d p hac parte prospectum est, vt nemini liceat vi rapere, vel sẽ mobilem, vel se mouentem, licet suam eandem existimet: sed siquis contra statuta Principum fecerit, rei quidem suę dominio cadere; e sin autem aliena res sit post restitutionem eius, ẽt æstimationẽ eiusdẽ rei præstare. Qđ non solum in mobilibus rebus, quæ rapi possunt, constitutiones obtinere censuerunt: sed etiam in inuasionibus, quę circa res soli f fiunt: vt ex hac causa ab omni rapina homines abstineant.

Is cuius interest rapinã factã non fuisse, quanquam dominus non sit, vi bonorum raptorum actionem mouere potest. vt id scilicet cõsequatur, quod sibi abesse docuerit.

Sanè in hac actione g nõ vtiq; expectatur, rem in bonis h actoris esse. Nã siue in bonis sit, siue non: si tñ ex bonis sit, i locum hęc actio k habebit. Quare siue locata, siue cõmodata, siue ẽt pignorata, siue deposita l sit res apud Titium, sic vt intersit eius eam rem p vim nõ auferri, (veluti, si ° in deposita re culpã quoq; pmisit) siue bona fide possideat, siue vsumfructum quis habeat in ea, vel qđ aliud iuris, vt intersit eius non rapi: dicendũ est ei cõpetere hãc actionem, nõ vt dominiũ m accipiat, sed illud solum, qđ ex bonis eius, qui rapinam passus est, id est, qđ ex substãtia eius ablatum esse proponatur. Et generaliter dicendũ est, ex qbus causis furti actio cõpetit in re clãm facta, ex eisdem causis omnes habere hãc actionem. n

TITVLVS III.

DE LEGE † Aquilia. †

Primo legis Aquiliæ capite cautum est, vt qui alienum seruum, aut quadrupedem, quæ eorum numero est, quæ gregatim pasci cõsueuerunt, iniuria occiderit, quanti ea res eo anno retrorsum plurimi fuerit, tantum domino præstare cogatur.

Damni iniu-

c Inueniatur uia. Sic ſ. titul. j. §. vnde illi.
d Constitutionibus. Vt C. vnde vi. l. siquis in tantam. Et in alijs sequentibus vsque in fin. tit. sed hic prosequitur tantũ tenorẽ illius l. si quis in tantã. Super qua materia longũ esset hic dicere: cũ plures q̃stiones ibi notent sup prædict.
e Cadere ° Repete, prospectũ est, & ẽt ibi præstare: nec est necesse ponere, cogit. vel debet: q̃ verba nõ inuenies in libris emẽdatis.
f Res soli. Propriè ° quandoq; tamẽ impropriè: vt C. de acti. empt. l. ij. sed rei mobilis dicitur occupatio: licet etiã quandoque immobilia dicantur occupari: vt C. de rei vẽ. l. domũ. in gl. j.
Sane in hac. CASVS. Dixi Iustin. Dñe, cõpetit mihi hæc act. ita demũ si dñs fuero rei. Resp. q imò, siue in bõis ei° fuerit res rapta, siue in bonis videlicet eius, qui ius aliquod habuerit i re: vt quia sibi sit commodata, vel ĩpignorata, siue locata, vel deposita, vel aliqd iuris habeat in ea: ita q eius intersit modo nõ rapi. Semper. n. cõpetit ista actio, nõ vt dominiũ rei raptæ accipiat: sed q res sibi rapta restituat. Et vt breuiter me expediam: ex quacũque eñ potest cõpetere; alicui actio furti propter furtum datũ in re: ex omni consimili causa potest dari actio vi bo. rap. propter rapinã in re factã. h. d. Fran.
g In hac actione. Scilicet vi bono. raptorum.
h In bonis. Id est, in dominio: vt ff. de acq. rer. do. l. rem in bo, & l. statuas. & ff. de ver. sig. l. bonorum appellatio. Vel si etiam bona fide possideatur, idem est.
i Ex bonis sit. Vt aliquod ius habeãt: vt statim per exempla probat.
k Hæc actio. Scilicet vi bonorum raptorum.

ADDITIO. Dic ut habetur in l. naturalis. §. ij. in gl. si res. ff. de præscrip. & facit l. j. §. si qs seruũ. in glo. non dat. ff. de po. Angel.
m Dominiũ. Id est dominij æstimatiune: vt ff. quod met. cau. l. si mulier. §. q possessionem. & ff. uti pos. l. pen. §. fin.
n Hanc actionem. Facit ff. vi bo. rap. l. ij. §. & generaliter.

DE LEGE Aquilia.

Post maleficium rapinæ sequitur de damno, quod per legem Aquiliam punitur. Accursius.

D Amni. Totus iste titul. diuiditur in duas partes. Et primo tractat de primo capite l. Aquil. Secundo tractat de tertio capite. Secunda ibi, Capite tertio. Item prima subdiuiditur: quia primo ponit verba primi capitis l. Aquil. Secundo illa interpretatur. Secunda ibi, Quod aũt nõ præcise. Itẽ secũda principalis subdiuiditur i duas partes. Nã primo ponit verba: secundo interpretat. Secunda ibi itaq; si quis. CASVS. Si aliqs [illegible] mihi damnũ p iniuriã: ad dãnũ illud puniẽdũ cõstituitur actio per l. Aqui. Et sciendum est, q l. Aquil. tria sunt capita. videndũ est ergo de primo capite. In primo autẽ capite est cautum, vt si aliquis seruum alienũ, aliẽnãve quadrupedẽ quæ in pecudũ numero sit iniuria occiderit: quãti pretij ea res in anno prox. pterito fuerit, tantũ domino dare cõdemnet. In vers. Quod aũt, dic casum. Positis materialiter verbis Galli Aquilij, quæ aliquãtulũ sunt obscura, intẽdit Imp. verba illa per ordinẽ exponere: & primo exponit quare nõ sufficit sibi dicere præcisè, siqs hominẽ alienũ, alienãve quadrupedẽ occiderit, sed adiecit q pecudũ numero sit. hoc enim adiecit ad significãdũ, qđ si aliqs occi-

s Et vtraque opin. est vera. s. prima si fuerit in iudicio deductum. Item secũda si non fuit deductũ in iudicio: vt per doct. hic.

° Hæc gl. nõ est Accur.

° Occupãtur mobilia, inuaduntur immobilia. Aegi. Per.

In bonis & ex bonis differunt.

s Dic q̃ si commisisset dolum non haberet actionem furti, nec aliã actionẽ: nec ex improbitate sua consequit actionẽ. vt not. in d. §. pe & facit l. ita que ff. de fur. Ang.

° Si, non est in aliqbus codicibus. Cõtinuatio.

Diuisio.

† Hic large sumit l. pro plebisc. to ga Aquilius tribunus plebis hãc rogauit. Aegi. Per.
† Sic ff. ad l. Aquiliam.

occiderit vrsum meum, vel leonem, vel aliam feram bestiam, q non debeat puniri per primum caput legis Aquiliæ eo q non sunt de numero pecudum illarū, quæ gregatim pascuntur, id est, in pascuis custodiuntur, sicut equi, muli, oues, & boues, capræ, & similia. Sed domine de suibus quid dicem⁹? cōtinet̃ ne sub pecudū numero? Et rñ. dicēs q sic: quia gregatim pascuntur. & hoc confirmat per authoritatem antiquorum: dicens, q sic voluerunt Homerus, & Aelius Marcianus. Francisc. de Areti.

Iniuriæ a actio cōstituit̃ per legē Aquiliā: cui⁹ primo capite b cautū est, vt si qs alienū hominē, alienāve quadrupedē, q̄ pecudum numero sit, iniuria c occiderit: d quāti ea res i eo anno e plurimi f fuerit, tantùm dño g dare damnet̃. Quòd aũt non pcisè de quadrupede, sed de ea tantùm, q̄ pecudū numero est, cauet̃: eò ptinet, vt neq; de feris bestijs, neq; de canib. cautū esse intelligamus: sed de ijs tantum, quę gregatim h ppriè pasci dicuntur, quales sunt equi, muli, asini, oues, boues, capræ. †

† De suibus quoq; idem placuit. nam & sues pecudum appellatione continentur: quia & hi gregatim h pascuntur. sic deniq; & Homer⁹ in Odyssea ait, sicut Aelius Martianus in suis institutionibus refert. i

† Δήεις τόνγε σύεσσι παρ-
ήμενον, αἱ δὲ νέμονται,
Πὰρ Κόρακος πέτρῃ,
ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

Qui casu occidit, lege Aqlia non obligat̃; qui aũt aut dolo, aut culpa, obligatur.

Iniuria k aũt occidere intelligit̃, qui nullo iure occidit. Itaq; qui latronē l insidiatorem occiderit: nō tenet̃, vtiq; si aliter piculū effugere nō pōt. Ac ne is qdē hac lege tenet̃, qui casu occidit: si modo culpa eius nulla inueniatur. nā aliòqui m nō minus n ex dolo, q̄ ex culpa quisq; hac lege tenet̃. Itaq; si qs dū iaculis ludit vel exercitat̃, trāseuntem seruū tuū traiecerit: distinguit̃. o Nā si id a milite in eo cāpo, vbi solitū est exercitari, admissum est: nulla culpa p ei⁹ intelligitur. si alius tale qd admiserit: culpæ reus est. q

a Iniuriæ actio. Id est, actio legis Aquiliæ, quæ competit p damno dato, id est, destructione alicui⁹ rei facta. Nā sic dicitur damnum diminutio patrimonij: vt ff. de damno infec. l. ij. si autē rem alterius surripueris, licet videaris damnum inferre, tñ non infers tale, quòd p hunc titu. tenearis, sed actione furti: vt ff. eodem. l. si seruus seruum. §. si oliuam. & §. idem & in sylua.

b Primo capite. Habebat enim hęc tria capita, siue capitula. & de primo capite dicitur hic. Secundū autem non est in vsu. De tertio dicitur infra eod. §. caput secundum. & §. capite tertio. & ff. eod. l. ij. Accurs.

c Iniuria. Id est, non iure: vt j. eo. §. iniuria.

d Occiderit. Nota occiderit, nā si alio mō læserit, ex tertio capite agit̃: vt j. eo. §. capite tertio. Accur.

e In eo anno. Scilicet præterito.

f Plurimi. Habita æstimatione nō ex affectione singulorū, sed cōi æstimatione: vt ff. eo. l. si seruū meū.

g Domino. Vt ff. eod. l. item Mela. §. ita & cum eod. versi. legis autem Aquil. vel quasi domino vt fructuario, vel alij qui habet ius in re: vt ff. eod. l. item Mela. §. fi. & l. sequen.

h Gregatim pascuntur. Facit ff. de lega. iij. l. legatis seruis. §. pecoribus.

i Refert. Duo hæc carmina Græca ex Odyssea Homeri lib. xiij. deprompta sunt, quorum hic est sensus, Inuenies autem illum suibus assidentem iuxta Coracis saxum, ac fontem Arethusam.

Iniuria aũt. CASVS. Exponit Iusti. illud verbū positum pri⁹, iniuria occiderit, dicens, q ille iniuria occidit, qui nullo iure occidit. & manifestat p exēpla qualiter quis pōt iure occidere. quia hoc vr̃ alicui dubium. Vnde dicit. Si enim seruum meum latronem diurnum, dum tñ telo se defenderet, quis occiderit, iure permittente eum occidere videtur. & ideo non tenet̃, & hoc intellige ita, si nō possit occisor alio modo euadere periculū. Idem dicit de eo, q casu occidit seruū alienū, si nō fuerit i culpa & dolo, & de hoc ponitur tale exemplum. Quidam milites ludebāt cū iaculis in campo eis deputato ad se exercitandos: si seruus alienus ibi transitum fecerit ad ludum respiciendum, cum tñ eius non interfsit: si eum aliquis militum se exercitantium traiecerit, non intelligitur miles esse in culpa: & ideo non tenetur. Si aũt aliquis priuatus hoc fecerit, cui⁹ nō intererat telo traijcere, culpæ reus est: & ideo tenetur ex primo capite legis Aquil. eodem modo si miles in alio loco, quam militibus ad se exercitandos destinato hoc fecerit, culpæ reus est. & tenebit̃. hoc dicit. Fra. de Aret.

k Iniuria facit. ff. eo. l. sed & si quemcunque §. iniuriam. ADDITIO. Ex quo tex. nota differentiam inter hanc actionem, & actionē iniuriarū quia in il la non sufficit culpa, sed requirit̃ cōtumelia, & dolus. est & alia differentia: qa in hac agitur ad dānum, sed in actione iniuriarum agitur ad vindictam: & sapit instar causæ criminalis: vt ff. de iniur. l. prætor edixit. §. j. Accursius.

l Latronem. Scilicet diurnum: vt tamen clamet: & ille se defendat, sed furē ẽt si se non defendat, vt hic subijcit: & ff. eod. l. iiij. Accursius. ADDITIO. Sed hoc est contra l. furem. ff. de sica. vnde dic, q est differentia inter insidiatorem, latronem, & furem: vt in Auth. vt nul. iud. §. pen. quia latronem insidiatorem itineris possum occidere indistinctè: vt ff. eod. l. scit l. j. & ij. C. quan. li. se si. iud. vin. Si autem sit fur, tūc debet distingui, aut est diurnus: & tunc si potest capi, vel a damno euadi: nō debet interfici. Nocturnum autem licet occidere, si interficiens non possit ei parcere sine periculo suo: vt dicit tex. in l. furem. ff. de sicarijs.

m Aliòqui. Si culpa interueniat.

n Non minus. Id est, non plus ex dolo, quam ex culpa: cum etiam leuissima culpa in hanc actionem veniat: vt ff. eo. l. in lege. ij. Vel pp̃riè lege: & conuerte literam, non minus &c. idest, non minus ex culpa, quam ex dolo. sic & aliàs. ff. de pact. l. iuris gentium. §. pactorum. in gl. non minus. & C. de secū. nup. l. cum apertissime. in gl. quantum filio. & ff. de pig. l. Paulus. §. domus. & est figura, hysteron proteron, id est, ordo conuersus, secundum Ioan.

o Distinguitur. Vtrum commiserit dolo vel culpa, vel non.

p Nulla culpa. Nisi data opera factum est: vt ff. eod l. item si obstetrix. in fi. & l. nam sicut.

q Re⁹ est. Quia hoc nō est ei deputatū. arg. in Auth. vt ij, qui obli. se habere perhi. res min. §. sin vero talis suit.

Maginal notes:

† Vide Alci. lib. ptermi. ij. titu. de leg. j. nā alij versū hunc sub stituunt. Κλαγγῆ δάσσεται, ὥστε συῶν αὐλὴ ὀρμένων. id est grūnit⁹ autē ingēs excitabat̃ suū stabulantiū in quā, qđ rarò fit̃ aīalib. diuersi pastus. Grecè aũt q hic habetur sic possis interpretari. Sectāē videas, q errāt per pascua, porcos. Ad Coracis saxū, iuxta fontēq; Arethusam.

† No. differētiā inter actionē furti, vel bonorū rapto rū, & hāc. qa actio furti, vel bonorū raptorū competit qhrē mēs tecum asportas: secus qñ occidis, vel destruis: qa tūc cōpetit hæc actio; licet vtroque mō fit dāmū & sic diminutio patrimonij qđ bene no. Ange.

† Hic fœmineum pōt ecipere masculinum qa ẽt capri intelligunt̃ qđ no. Angi. Per.

• Hæc gl. nō est Accur.

i Pone exēplū, se cūdū Ol. in leuissima. si Titi⁹ aggredistetu resistis: venit alius ad diuidēdū vos, & tu resistēdo volēs peutere aggressorē pcussisti mediatorē, teneris: vt l. sic enim. §. q cū aliter. ff. eo. Ang.

a Quanti id in eo anno. Materialiter hæc verba ponuntur, & habes ea. I. eo. tit. in prin.

b Non transire. Nisi ex damno locupletior factus esset: vt ff. eodem. l. inde Neratius. §. si infans. versicu. hanc actionem.

f Vel ex comœdis. Id est, qui cantabat de comœdiis: & vnus sine altero cantare nesciebat.

g Qui supersunt. Facit ar. contra. ff. de actio. empt. l. sterilis. §. cum per venditorē. & de pericul. & commo. rei vend. l. fina.

Quāti id ī eo anno a plurimi fuerit, illa sententia exprimitur; vt si quis hominem tuum, qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erit, occiderit; qui in eo anno integer, aut ꝑtiosus fuerit: non tanti teneat, quāti hodie erit; sed quāti in eo anno plurimi fuerit. Qua ratione creditum est, pœnalē esse huius legis actionē: quia nō solùm tanti quisque obligatur, quantū damni dederit: sed aliquādo longè † pluris. Ideoque cōstat in hęredem eam actionē non transire: b quæ transitura fuisset, si vltra damnū nunquam lis æstimaretur. c

In lege Aquilia nō modò illud damnum perempti corporis æstimatur, sed eo amplius quicquid perempto eo corpore damni patimur: siue in amittendo, siue in non acquirēdo consistat.

Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit, nō solùm perempti corporis æstimationem habendam esse, secundum ea, quæ diximus: d sed eo amplius, quicquid præterea perempto eo corpore dāni vobis illatum fuerit: veluti, si seruum tuum hęredem ab aliquo institutum antè quis occiderit, quàm is iussu tuo hæreditatem adierit, nam hęreditatis e quoque amissæ rationem esse habendam constat: Item si ex pari mularum vnam, vel ex quadrigis equorum vnum quis occiderit: vel ex comœdis f vnus seruus occisus fuerit: non solùm occisi fit æstimatio: sed eo amplius id quoq; computatur, quanti depretiati sunt, qui supersunt. g

Actio legis Aquiliæ non solùm ciuiliter, sed etiam criminaliter pōt intentari. Are.

Liberum autem est ei, cuius seruus occisus fuerit, & ex iudicio priuato legis Aquiliæ damnū h persequi, & capitalis criminis i eum reū facere. Caput secundum legis Aquiliæ in vsu non est.

q Quid autē si qs damnū ꝺ disse se neg𝔢t, probetur tñ testib. aut īstrumentis? Dices tñ pp mēdaciū eū dānādū in duplū, & vniuersum idqđ qđ læsi interest, duplicādū, alioqui in simplū deducendū erat, vt tradit gl. C. eo. l. cōtra negantē. Secus tñ si actor non probet p testes, aut instrumēta, sed tātum p iuramētū, ipsi delatum. qm̄ eū releuetur a probādi onere, fiet cōdemnatio duntaxat ī simpliū. l. cum q. ff. de iure iu. Quid autē si defer ēte reo ipsi actori iuramentū, actor ipse detrectet ingēs se velle testibus pbare, ne condemnatio minuať nūquid poterit? & posse tradit gl. & Bar. in d. l. cū quis ꝯm Pla.

c Aestimaret. Opponitur de eo q̄ hodie plurimi fuerit, quam olim, & occisus est ab aliquo. Nam non videtur in hoc casu esse pœnalis hæc actio, ergo videtur transire debere in hoc casu ad hæredes. Sed non sequitur. licet enim reperiatur sic in hoc casu, quòd non sit pœnalis: tamen non est apta nata vt trāsire debeat: vt in hoc exemplo: aliquis nō videt, vel non ridet actualiter: tamen est aptus ridere, vel videre naturaliter: vt ar. ff. de aqua quot. & æsti. l. j. §. quotidiana. & ff. de flumin. l. j. §. item fluminum.

ADDITIO. Et sic inspicimus propriam, & primæuam naturam actionis. & secundum illam iudicamus, non autem secundum accidentalem. facit quod not. glos. in l. si creditori. ff. de leg. j. Quando actio subrogatur, & capit naturam alterius: intelligitur secundum naturam ordinariam, & propriam, & primæuā. quod nota. Aret.

Illud non ex verbis legis. CASVS. Scire debetis, quòd non ex verbis legis, sed ex interpretatione est, q si aliquis seruum meum occiderit iniuria, non solū actione legis Aquiliæ fiat æstimatio serui perempti, secundum qđ iam dictum est: sed & omnis damni mihi in seruitio meo p illud corpus occisum dati in alijs rebus meis: veluti, si seruus meus institut⁹ fuerit hæres & antequam hæreditatē adiret ab aliquo fuerit occisus: non solum corporis mei serui fiet æstimatio, sed hæreditatis amissæ est habenda ratio. Ad hoc etiam adiungere possum multa alia exempla. Si enim ex vno pari mularum vna occisa fuerit, vel si ex quadrigis equorum vnus occisus fuerit, vel ex commœdis vnus occisus fuerit: nō solum æstimatio corporis est habenda: sed si per vnius mortē alter, vel altera minus vtilis facta, vel factus fuerit, totius illius damni ratio est habenda. h. d. Franc.

d Diximus. Per totum hunc titulum.

e Nām hæreditatis. In lege enim Aquilia damnum consequimur: & amisisse dicimur, quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur: vt ff. eod. l. proinde si seruum occidisti. & l. si seruum meum.

Liberū. CASVS. In isto. §. vltimo dicit Iustin. q secundum quod iā dictum est, & si seruus meus iniuria iā occisus fuerit: si voluero contra eum agere ad persequendū damnū mihi datum in seruo meo occiso, possum hoc facere actione l. Aquil. ex primo capite. possum etiam si voluero criminaliter contra eum agere, & possum eum accusare l. Cornel. de sica. & hoc intellige, si dolose eum occiderit: secus autem est, si solum fuerit in culpa occisor. Sed quid domine. satis vidi de primo capite. modo dicatis de secundo capite. Et respon. Frater caput secundum in vsu nō est. hoc dicit. Franciscus.

h Damnum. Scilicet, quanti fuerit in anno retro: vt s. eod. in princip.

i Capitalis criminis. s. l. Corneliæ de sica. vt §. eod. l. inde Neratius. §. si dolo seruus. & ff. sed & si. Nam & pro seruo occiso ea. l. agitur, vt pro libero: vt ff. ad le. Corn. de sic. l. j. §. j. donec tamen agitur vna, non poterit agi reliqua: vt ff. de pub. iud. l. iiij. & ff. vi bon. rap. l. j. §. j. sed perfecto vno. aget reliquo: vt C. quando ci. act. præiu. cri. l. j. & ff. vi. bo. rap. l. ij. §. j.

t Solue q ibi in cōtractu, hic in delicto in quo venit oē interesse: vt ff. de fur. l. in si cuādo. §. j. & ibi Bar. ff. de cōd. fur. l. iij. & ff. de vi & vi ar. l. īterdictū. & ad istos text. facit l. apud Iulianū. §. j. ff. de lega. j. vbi post mortē, & sic post delictū hęres teneť: non solū ad seruū mortuū, sed etiam ad hæreditatē in qua erat īstitut⁹. l. si seruū. ff. de ver. obliga. in princ.

Capite tertio. CASVS. Supra vidi de capite primo, & scdo. restat videre de tertio cap. Et scire debes q in capite iij. cauetur de oī dāno, de quo nō est cautū in capite j. vnde tertiū caput locū habet, cū aliqs seruū, vel quadrupedē illā, quæ pecudū numero est, vulnerauerit, vel occiderit. & sic caue tibi qa mors venit in isto capite iij. sicut in j. sed nō illis animalibus, in quibus venit in j. Itē damnū iniuria datū in cęteris aīalibus. & in cæteris rebus inaīatis, hoc iij. capite vindicatur. vnde si quid fuerit ruptū, vel fractū, vstum, vel cæsum: actio ex hoc capite constituiť. Scire tñ debes, q plura verba hic posuerunt iuris cōditores, quā necesse fuerit. Omnia eñ verbo rupti cōtineri potuerūt. Adhuc etiā scire debetis q si aliqs in alienū vinū, vel oleum aliqd miscuerit, p qđ natura vini, vel olei corrumpať, hoc iij. capite l. Aquil. teneť. Itē sicut pro occisione, de qua in j. capite tractať per l. Aquil. pœna imponitur, si dolo, vel lata culpa facta fuerit occisio:

& aliter nō, similiter & hic nō debent puniri propter damnū datū. de quo in tertio capite tractatur: nisi dolo, vel culpa hoc factum fuerit. Scire etiam debetis, q̄ in primo capite punitur occisor tanti, quanti plurimi fuerit res in anno retro: sed in tertio capite fit æstimatio, quanti fuerit in triginta diebus retro, & non reperitur hæc dictio, plurimi, in hoc tertio capite: sufficit enim eā esse positā in primo capit. Intelligitur. n. hæc dictio, quanti plurimi &c. in primo capite posita, in tertio repetita. h. d. Franciscus.

a Cætero damno. Quod s. nō continetur in primo capite. vt s. eo. in prin.

b Rupti. Quod verbum est legis tertij capitis.

c Sufficere. Sed nō est nouū, vt specialiter quibusdam enumeratis generale subijciatur verbum in quo singula complectantur: vt ff. eōd. l. si seruus seruum. §. inquit lex.

d Culpa. Etiam leuissima: vt ff. eo. l. in l. Aquilia & leuissima, aliàs nō. vt s. eo. §. iniuria.

e Ex hoc. Scilicet tertio, quod est loco secundi.

f Damno. Id est, damno dato in cæteris rebus.

g Triginta. Sed quare minus spaciū in tertio capite, quā in primo apponitur? Respond. quia in primo grauius delinquit, & ideo grauius punitur: vt ff. de offic. præsid. l. diuus. & melius facit lex præcedens. Accursius.

h Ac ne plurimi quidē verbum adijcitur: id est, non est positum in hoc tertio capite.

i Plebem Romanā. Ergo est plebiscitum, quod est verum: vt ff. eod. l. j. & supra de iure natur. §. plebiscitum.

k Prima parte. Quę enim in præfationibus dicuntur, in contractibus reperta esse creduntur: vt ff. de verbo. obligat. l. Titia. §. Idē respōdit. & l. qui sic. & ff. de rebus dub. l. fina. & C. famil. erciscun. l. quoties. & ff. de condi. institu. l. cum seruus, & ff. de action. empt. l. si venditor hominis. & ff. de contrahē. emptio. l. q̄ fundum. l. & de legatis iij. l. in repetēdis. & de conditionibus & demonstrationibus. l. auia. & l. libertis. & ff. de legat. ij. l. Latinus. & ff. de fundo instructo. l. iij & l. Seiæ. §. Caio. & ff. de pact. dotal. l. cū pater. Sed argumenta contraria sunt. ff. de ann. lega. l. Seio. §. fina. & de fideicommiss. liber. l. finali. §. finali. in glos. non videri. & in glossa finali. & ff. de hæredibus instituen. l. item quod Sabinus. secundum Ioan.

Reliqua quę (pter mortē serui, aut quadrupedis, q̄ pecudū numero est) rebus nostris animatis, vel animæ carentib. dāna illata sunt, capite legis Aquiliæ tertio vendicantur. quę propter quisquis alteri vrendo, frangendo, depascēdo, secādo, rūpendo, & id genus modis damnum fecerit, quāti ea res in diebus triginta retro proximis plurimi fuerit, domino dare damnabitur.

Capite tertio de omni cætero dāno [a] cauetur. Itaq; siquis seruum, vel eam quadrupedē, quæ pecudū numero est, vulnerauerit, siue eā quadrupedē quæ pecudū numero non est, veluti canē, aut feram bestiam vulnerauerit, aut occiderit, hoc capite actio cōstituit. In cęteris quoq; omnibus animalibus, itē in omnibus rebus, quæ anima carēt, damnū per iniuriā datū hac parte vindicatur. Siquid enim vstū, aut ruptū, aut fractū fuerit: actio ex hoc capite cōstituit: quanquā poterat sola rupti [b] appellatio ī omnes istas causas sufficere. [c] Ruptū † enim intelligitur, quod quoquo modo corruptum est. Vn̄ non solū fracta, aut vsta, sed etiā scissa, & collisa, & effusa, & quoquo mō perēpta atq; deteriora facta, hoc verbo continenē. Deniq; responsum est, si quis in alienū vinum, aut oleum id miscuerit, quo naturalis bonitas vini, aut olei corrūperetur: ex hac parte legis Aquiliæ eū teneri. Illud palàm est, sicut ex primo capite ita, demū quisq; tenet, si dolo, aut culpa [d] eius, homo aut quadrupes occisus, occisave fuerit, ita ex hoc [e] capite de dolo aut culpa, & de cætero damno [f] quencunque teneri. Ex hoc tamē capite nō quāti in eo anno, sed quāti in diebus triginta [g] proximis res fuerit, obligat̄ is qui dānum dederit. Ac ne (plurimi) quidē verbū adijcitur: [h] Sed Sabino rectè placuit, perinde habendā æstimationem, ac si etiam hac parte (plurimi) verbū adiectum fuisset. Nā plebem Romanam, [i] quæ Aquilio tribuno † rogāte hanc legem tulit, contētam fuisse quòd prima [k] parte eo verbo vsa esset.

Directa legis Aquiliæ actio cōpetit si corpori a corpore dānum illatū sit: q̄ si a nō corpore corpori, vtilis dabitur: sin autē neque a corpore datū sit, neque corpus læsum, in factū actioni locus est.

Ceterum placuit, ita demum directam ex hac lege actionem esse, siquis præcipuè corpore suo damnum dederit. ideoq; in eum qui alio modo dānum dederit, vtiles actiones dari solent: veluti, si quis hominem alienum, aut pecus ita incluserit, vt fame necaretur, aut iumentum ita vehementer egerit, vt rumperetur, aut pecus in tantum exagitauerit, vt præcipitaretur, aut siquis alieno seruo persuaserit, vt in arborem ascenderet, vel in puteum descenderet, & is ascendendo, vel descendendo, aut mor-

Cæterum placuit. CASVS. Scire debetis q̄ tunc demum habet locū actio legis Aquil. directa, cū corpore suo aliquis damnum dederit in corpus. quando autem aliquo alio modo, quàm corpore suo, aliquis damnū dederit ī corpus, habebit contra ipsum actio legis Aquiliæ vtilis locum: veluti, si hominem alienū aut pecus ita incluserit, vt fame necaretur: & similiter in alijs exemplis positis in litera. Sed quid dicemus de illo, qui seruum alienum in fluuium deiecit, & is suffocat⁹ fuerit? Rñd. q̄ non est dubium, quin corpore suo in corpus damnum dederit. & ideo act. l. Aquil. tenetur. Sed domine quid si alicui damnū datū fuerit a nō corpore in corpus vt puta, si aliquis misericordia ductus seruū alicuius compeditum soluerit, vt effugiat: quid dicemus in isto casu? Respon. q̄ neq; dabitur in hoc casu actio legis Aquil. directa, neque vtilis, sed actione in factū subsidiaria, quæ dat̄ pro damnis quæ in lege Aquil. non comprehendunt, tenebitur. h. d. Franci.

Mortuus

† Appellatiōe rupti continetur omne, quod deteriora tū est, seu per scissuram, effusionem, aut aliter Aeg. Per.

a Hoc verū nisi remotio inducat vitium, vt ī cōtrarijs legibus. Æg. Per.

a Hic Accur. pacē fluxū legum. Aegid. Per.

† Aliàs interrogante.

Damni dans cau sam, dam nū fecisse videtur.

a Mortis. Quia qui occasionē dāni dat, damnū de disse vdet: vt ff. eo. q occidit. §. in hac quoq; actione. ADDITIO. Tu dic secūdū Flo. ibi, q aut qs dat operā rei licitæ: & adhibet illā diligentiam, quā pōt: & tunc nō tenet de ijs, quæ postea sequuntur: vt d. §. in hac. in fine. sec9 si nō adhibeat diligentiam, aut dat operā rei illicitæ: q̄ tenetur: argu. ff. eod. l. Itē Mela. in princ. & est glo. in c. sicut nobis. extra. de test. in ver. dederunt. Ang.

b Vtilis actio in eū datur, scilicet legis Aquiliæ: & nihilominus: vt ff. eodem. l. item si obstetrix. §. siquis hominem.

c Non difficulter. imo facile: vt ff. eod. l. qua actione. §. pe.

d Lege Aquilia. Id est directa actiōe legis Aquiliæ.

e In factum actione. i. subsidiaria. † pro damnis datur, q lege Aquilia non cōprehenduntur, vel non tenentur: vt ff. eo. l. j. si seruū. §. fi. & videtur hæc esse prætoria: vt ff. de p̄script. verb. l. quia actionum.

† Quæ datur in subsidiū vbi mēs, & verba legis Aquiliæ desūt. Aeg. Per.

f Siquis misericordia ductus. sed si nō duct9 misericordia, datur furti: vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. idem Labeo.

g Compeditū. Est enim dolo proximū: vt ff. depositi. l. si hominem primo. respon.

h Vt fugeret. Hic nota. quādoque damnū dat a corpore in corpus: & tūc locum habet actio legis Aquiliæ directa. Quādoque a nō corpore in corpus, vt patet per multa exempla s̄. proxi. §. Quandoque ecōtra dāt de corpore in non corpus, vt si annulū excusserit, vt in aquam caderet: vt ff. eod. l. si seruus seruum. §. si quis de manu. Et in his duobus casibus habet locū vtilis actio legis Aquiliæ: & nihilominus in factū, secūdū Ioā: vt ff. eo. l. quēmadmodū. §. magistratus municipales. cū vtroque casu vtranq; reperiā dari secūdū Ioā. vt ff. vi bon. rap. l. ij. §. si publicanus. Quandoque a non corpore in non corpus, & tunc subsidiaria in factum competit: vt ff. eod. l. si seruum. §. fina. De qua actione in factum quot habet naturas: dic vt ff. de præscript. verb. l. ij. titu. & vt dicem9 s. j. de inter. §. fi.

tinus, a aut aliqua parte corporis læsus fuerit: vtilis actio b in eum datur. Sed siquis alienum seruū, aut de ponte, aut de ripa in flumen deiecerit, & is suffocatus fuerit eò quòd proiecit: corpore suo damnū dedisse non difficulter c itelligi potest: ideo que ipsa lege Aquilia d tenetur. Sed si non in corpore damnū fuerit datū, neque corpus læsum fuerit, sed alio modo alicui damnū contigerit: cū non sufficiat, neq; directa, neque vtilis legis Aquiliæ actio: placuit eū, qui obnoxius fuerit, in factū actione e teneri: veluti, si qs misericordia ductus f alienū seruū compeditū g soluerit, vt fugeret. h

TITVLVS. IIII. DE INIVRIIS. †

Iniuria potest capi generaliter, & specialiter: & specialiter sumitur tripliciter. Aret.

† Iniuriæ genus cōtinet multas speciēs sub se. i. speciales iniurias. s. cōtumeliam culpam, iniquitatē. iniustitiā. Tul. li. j. de off. ti. de duob. generib. iniustitię. Aegi. Per. Tullius lib. rhet. ad hen. Iniuria in quit, est q aut pulsione corpus aut conuicio aures, aut aliqua turpitudine vitam alicuius violat.

DE INIVRIIS.

Post alia priuata delicta & de iniurijs ponit qd priuatum est delictum, idest non publicū nec enim cuilibet competit, sed iniuriato tantum. Accur

Eneraliter. Totus iste tit. diuiditur in sex partes principales. Primo ponitur quot modis accipiatur iniuria, & qualiter committitur. Secundo ex cuius persona nobis iniuria illata intelligitur. Tertio, quæ est pœna actionis iniuriarum. Quarto quādo iniuria atrox æstimatur. Quinto, q pro iniuria, potest etiam criminaliter agi: & an tunc possit interuenire procurator. Sexto quando tollitur ista actio. Secunda ibi. Patitur autem. Tertia ibi, Pœna autē. Quarta ibi, Atrox. Quinta ibi, In summa, Sexta ibi, Sed hæc actio.

Eneraliter i iniuria dicitur omne, quod non iure fit: specialiter, aliàs cōtumelia, † quę a contemnendo dicta est, quam Gręci ὕβριν appellant k aliàs culpa, quam Gręci ἀδίκημα † dicūt, sicut in lege Aquilia damnum iniuria datum accipitur: alias iniquitas & iniustitia, l quam Græci ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν vocant. Cum enim pretor, vel iudex non iure contra quē pronunciat, iniuriam accepisse dicitur. m

Iniuria nō solùm committitur in corpus, vt verberib9, & pulsatione: sed etiā extra corpus vt conuicijs, famosis libellis, pudicitia attētata, alijsq; modis innumeris.

Iniuria n autem committitur, non solùm cum quis pugno pulsatus, aut fustibus cæsus, vel etiam

CASVS. Quæsiuit a Iustin. quid dicat fieri per iniuriam? Et respond. dicens, q generaliter dicitur fieri iniuria, quod non iure fit. & ita ponitur hic priuatiuè. Specialiter autem dicitur iniuria pro contumelia a contemnendo dicta: quam Græci appellabant sicut uoluerunt. Quādoque autem specialiter dicitur culpa, sicut sumitur in actione legis Aquiliæ, vbi ponitur damnum iniuria datum, id est culpa facientis datum. Tertio modo similiter iniuria pro iniquitate, vel pro iniustitia. vnde cū prætor vel iudex cōtra aliquē iniquè pronuntiat: ille contra quem iudicatū est, iniuriā accepisse dicitur, siue iniustitiā. h. d. Franc.

i Generaliter. Facit. ff. eo. l. j. Accur.

k Græci hybrin appellāt. Hybris Græce dicitur contumelia Latine: vt asserit textus Adikema, est culpa. Anomia iniquitas. Adikia est iniustitia. inde Adikon, id est, iniustum:

l Iniustitia. Iniquitatem committit iudex, quando contra æquitatem pronuntiat: iniustitiā, quādo contra strictum ius: iniquitatē & iniustitiam: quando cōtra vtrunque pronuntiat. Accur.

m Accepisse dicitur. Scilicet ille contra quem est iudicatū. Vel dic accepisse, id est fecisse iudicem. sic ff. de dam. infect. l. Proculus. Accur.

Iniuria autē. CASVS. Scire debes in principio, q licet iniuria quatuor modis sumat vt ex præcedēti responso liquet, attamen in toto isto titulo propriè sumitur iniuria pro contumelia. Volui ergo scire a legislatore, quomodo dicitur iniuria, siue contumelia committi. Et respon dicens, q non solum committit iniuria cum quis pugno pulsatus fuerit aut fustibus cęsus, vel verberatus: sed etiā si alicui conuitium aliquod dictum fuerit. Itē plus dico, quòd si aliquis vellet possidere bona alicuius tanquam bona debitoris sui, sciens eū nihil sibi debere, iniuriam cōmittit. Itē dico, si aliquis ad infamiam alicuius libellum famosum composuerit, aut scripserit, aut ediderit, iniuriā cōmittit: & si aliquis pudicitiam alicuius bonę matronæ attentauerit, vel matrēfa. affectatus fuerit: vel prętextatum. i. masculū, vel prætextatā. i. fœminam affectatus fuerit: & alijs pluribus mod. h. d. Franci. Aret.

n Iniuria. hic prosequitur prout hoc titulo accipit.

† Ita summitur hic sm gl. in l. j. ff. eo. Aegi. Per.

† Quidā legunt ἔγκλημα Theophilus tamē hoc loco ἀδίκημα scripsit.

• Hæc gl. nō est Accursi. Ægi. Per.

Iniqtas, & iniustitia differunt.

Contu-

verberatus † erit, sed & si cui conuiciū a factū fuerit, siue cuius bona quasi debitoris, b qui nihil deberet, possessa fuerint ab eo, q intelligebat c nihil eū sibi debere, vel siquis ad infamiā alicuius libellum, aut carmen, aut historiā scripserit, cōposuerit, ediderit, † dolove malo fecerit, quo quid eorū fieret: d siue qs matrē familias, e aut prætextatū f prætextatáve assectat, * g fuerit, * siue cuius h pudicitia attētata esse dicet: & deniq; alijs plurimis modis i admitti iniuriā, manifestū est.

Quæ liberis, vxori, aut nurui irrogatur iniuria, parēti, marito, aut socero illata videtur: quo fit, vt quādoq; pro eadem iniuria plurib. personis iniuriarū actio competat: viro tamen illatā iniuriā, vxori vindicare non licet.

Patitur autē quis iniuriam, non solùm per semetipsum, sed etiam per liberos suos, quos in potestate habet: k itē per vxorem suā. l Id enim magis præualuit. Itaque si filiæ alicuius, quæ Titio nupta est, iniuriam feceris: non solùm filiæ nomine tecum iniuriarum agi potest, sed etiam patris m quoque, & mariti nomine. Contrà autem, si viro iniuria facta sit, vxor iniuriarum agere nō potest. Defendi enim vxores a viris, non viros ab vxoribus, æquum est. Sed & socer, nurus nomine, cuius n vir in eius potestáte est, iniuriarum agere potest.

Ex iniuria facta seruo, non agit seruus, sed eius domin⁹, si iniuria in suam cōtumeliā fiat, vel fuerit atrox. Aret.

Seruis autem ipsis quidem nulla iniuria o fieri intelligitur: sed domino per eos fieri videtur: non tamē ijsdem modis, quibus etiam per liberos, p

a Conuicium. Quasi conuocium: cum in vnum plures voces conferuntur: vt ff. eod. l. item apud Labeonem. §. conuicium.

ADDITIO Nota q verbū iniuriosum dicitur siue in genere, siue in specie improperatur aliquod delictum cōmissum: vt not. Bart. Bald. & doct. in l. iij. in princi. ff. de li. & posthu.

b Quasi debitoris. Cum nō esset: vt hic & ff. eo. l. si iniuriæ. Accur.

c Qui intelligebat. Ex affectu enim fit iniuria: vt ff eodem, l. iij. sed quid si erat uere debitor? Adhuc videtur idē: cū nihil adeo durum sit quā familiarē pompam ostendi. Quid enim tam durum, tamque inhumanū quam publicatione, pompaq; rerū familiarū & paupertatis detegi vilitatē &c. vt C. quā. & qui. debet quarta pars ex bo. defuncti. l. ij. §. j. lib. x. Sed dico contra in sequenti casu, si iure eum prouocaui, vel meum debitorem appellaui, cum esset: vt argumen. ff. eodē. l. cum, qui. in princip.

d Fieret. Nisi nocēs erat. Nam peccata nocentium nota esse expedit: vt ff. eodem, l. eum qui. in princip.

e Matremfamilias. Matremfamilias eā dicimus, q est notæ authoritatis, & honestæ vitæ in domo sua: vt ff. de li. exh. l. iij. §. fi. & ff. de his, qui sūt sui vel alie. iu. l. nam ciuium.

f Prætextatum. Prætexta genus est vestis, qua nobiliores ciues Romani solebant vti. Vnde si alius, quam cui permissum erat deferre, i deferebat in alicuius certæ psone ignominiā: iniuriarū tenebatur illi quē insectabatur: sic plerunque fit. Accur.

g Assectatus. Assectari, est frequenter sequi. sed attētare, est blando sermone pudicitiam alicuius impetere: vt ff. eod. l. item apud Labeonem. § aliud.

h Cuius. Id est alicuius.

i Plurimis modis. Qui notantur ff. eo. per totum. & C. eo. per totum.

Patit autē quis. CASVS Supradictum est, quot modis fit iniuria: modo videndum est, qualiter quis patitur iniuriā. Patitur autem quis iniuriā, non solum si aliquo prædictorū modorū ei directò fiat iniuria: vt puta, quia conuiciū ei dictum fuit, vel aliquo alio modo: sed etiā si liberis eius, quos in potestate habet, aliquo prædictorū modorū fiat iniuria, pater dicitur passus iniuriā. vnde pro iniuria facta vni personæ, quādoq; tribus, quādoq; quatuor datur actio iniuriarū: veluti, si facta fuerit iniuria filiæfamil. nuptæ, datur actio iniuriarum patri mulieris: & etiā mulieri, & marito mulieris. Sed quid si marito fuit iniuria facta, potestne vxor agere pro iniuria sibi facta. & contrarium? Rñ. q non. Aequum enim est vxores a uiris defendi, & non maritos ab vxoribus. Quatuor enim personis competit actio iniuriarū pro iniuria facta uni personæ in tali casu. Pone, quod aliqua filiafam. nupta filio meo sit, quem in potestate habebam. huic si facta fuit iniuria, competit actio iniuriarū nuptæ, & mihi socero pro iniuria facta nurui meæ, & etiā filiofa. marito mulieris: & etiā patri mulieris. h. d. Franc.

k In potestate habet. Si ille qui iniuriam facit, scit eos esse in potestate, licet ignoret, in cuius potestate sint, alioq nō: sicut nec marito si mulierē viduā credat: vt ff. eo. l. eū qui nocentem. §. fi. Acc.

l Per vxorē suam. Vel Sponsam: vt ff. eod. l. Item apud. §. sponsum quoque.

m Sed etiā patris. Licet i potestate pris eius non esset: vt ff. eod. l. j. § item.

ADDITIO. Ista glossa non est vera, per l. sed si vnius. §. ait prætor. versicul. idem est, & si emancipatus. ff. eodem. & ibi vide glossam præterea; si non competit patri actio iniuriarum, quando credit pulsatū fore patremfa. vt d. l. eū qui. §. fi. ff. eod. ergo multo fortius non competit sibi, quando in veritate est paterfamil. scilicet, quando est emancipatus: secundum Io. Fab. quod credo verum. Angel.

n Cuius. Scilicet fœminæ, vel nurus.

Seruis autem. CASVS. Supra dictū est quod patitur aliquis iniuriam, nō solum per semetipsum, sed & per vxorem suam, & per liberos suos, quos in potestate habet. Hæc autem omnia intelligere debes vera esse in liberis. Si enim alicui seruo fiat iniuria, non intelligitur ei fieri aliqua iniuria, eo q inspecto iure ciuili seruus pro nullo habētur: sed domino serui fit iniuria per iniuriam factam seruo· sicut per iniuriam factam vxori, vel liberis, iniuria fit marito vxoris, & illi in cuius potestate liberi sunt. Solū enim i duobus casibus fit domino iniuria per iniuriam factam seruo: si vel in contumeliam domini apertè facta fuerit seruo iniuria, licet non atrox: vel si seruus atrociter verberetur. Cæterum si aliquis contra seruum tuū conclamauerit, & eum leuiter pugno percusserit, non dabitur tibi actio iniuriarum. h. d. Franc.

o Nulla iniuria. Quantum ad hoc, vt agant scilicet inspecto iure ciuili: sed sic, inspecto iure naturali: vt ff. eod. l eum qui. §. j. & ff. de his q sunt sui, vel alieni iuris. l. ij. & supra de his, qui sunt sui, vel alieni iur. §. fi. quæ est contra.

p Per liberos. Id est filios.

† Dicitur verberare qui alio modo q̄ pugnis pcutit ergo pugno pcutiēs, nō punitur pœna statuti punientis verberantē. Aegi. Per.

† Scribit Cor. Tacitus lib. j. Augustū Cæsarem primū cognitionē de famosis libellis specie legis maiestatis tractasse, cōmotū Cassij Seueri libidine, qua viros, fœminasque illustres procacib. scriptis diffamauerat.

* Prætextatus qs dicatur, docet Budæus in anno. ad l. vlti. ff. de senato. vbi & locū hūc eleganter explicat. Vide etiā Anto. Augu. emenda. lib. iij. cap. ix.

* Facit cōtra muguetos Aurelianenses, q quotidie adsectantur puellas, vt l. itē. §. appellare. ff. eod. secus si colludentis, aut officij causa

Id fiat. &. l. item. §. meminisse. hoc verum si sit in veste matrona li. ea. l. §. si quis virgines. Aegi. Per.

† Not. secundūlo. Fab. cōtra heremitarū, seu religiosorū habitū assumētes, qui puniri possūt. Authen. de Sāctis episco. §. j. Ange.

Atrocitas

a Atrocius. Quàm æquum sit.

b Et quod apertè, Repete, & cum id cõmissum fuerit quod &c. Si autem non in dñi contumeliam, sed serui tantum, tñ adhuc non debet inulta relinqui à prætore: vt. ff. eodem, l. item apud Labeonẽ. §. siquis sic fecit.

tibi concedatᷣ actio iniuriarum, quando in contumeliã cui iniuria fuerit ei facta. Et hæc sunt, quæ in litera continentur. Franciscus.

c Dominus. Imò ꝓ parte dñij. vt ff. eod. l. sed non. contra. Solu. non contradicit si rectè intelligatur.

¹ Nota ꝙ maleficiũ nõ debet remanere impunitũ l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. Ex quo nota, ꝙ si in iuriã passus nõ potest agere ex forma statuti ga fortè non soluit collectas: cñ iudex ex suo officio potest iniuriãtẽ punire, vt d. §. si q̃s sic fecit, & est bon⁹ tex. & ibi Bar to. in l. nõ solum. §. quãquã. ff. eo. An.

² No. modũ libellãdi, & agendi, qa dñs debet dicere seruũ fuisse verberatũ in contumeliam sui, & iõ qa sibi iniuria illa ta eit suo nomine iniuriarũ agit: finaliter alio modo, succũberet. Ang.

c Ad contumeliã domini respicit. His duobus casibus domino datur actio: hoc est siue ad eius contumeliam fiat iniuria: siue seruus atrociter verberetur: & sic dominus aget propter iniuriã seruo factam, non tamẽ serui nomine, ¹ quasi seruo competat actio: sed in primo casu suo noĩe ꝓ iniuria, scilicet sibi commissa.

d In hunc casum. Non solum in superiore casu, quando ad contumeliã dñi facta est iniuria.

Si communi seruo. CASVS. Supra dictum est, quod si seruo alicuius, qui in totum alicuius est, fiat iniuria: ꝙ in duobus casib. actio iniuriarũ competit domino: sed pone, quòd seruo communi alicuius simplicis hominis, & alicuius nobilis viri ꝑ æqualibus partibus, hæc iniuria, ex qua nascatur actio iniuriarum, qualiter debet ista iniuria æstimari? Et respond. ꝙ non debet fieri iniuriæ æstimatio pro ea parte, pro qua quilꝫ eorum dominus est: sed ex personis dñorum, hoc est dignitatibus, hoc est dicere, ꝙ licet humilis persona tantum habeat in seruo, quantum & nobilis: non tamen tantum debet iniuria sua æstimari, quãtum iniuria facta nobili. Ad legem autem inductam per ɔ̃rium. ff. eo. l. sed non est æquum. Respon. sic exponẽdo, sed non est æquum pro maiori parte, quam pro qua dñs est, damnationem fieri: hoc sic intellego, ꝙ quilibet dominorum habebit dimidiam emendæ respectu ad suum totum. Si. n. seruus cui facta est iniuria, totus fuisset nobilis, æstimaretᷣ iniuria sua xx. solidos: sed quia non est nisi dimidius, æstimabitur decem, & ita æstimatio nobilis viri deducitᷣ ad suum totum. Aut illud æstimabitᷣ habito respectu ad diuturnitatẽ. Si aũt seruus cui facta est iniuria, totus esset dñi ignobilis, non valeret iniuria nisi decem. cum ergo nõ habeat nisi medietatem in seruo suo, æstimabitur quinque. Alijs aũt modis soluitur ibidem. Sed quid si fiat iniuria seruo, in quo aliquis habet vsumfructum: cui competit actio iniuriarum? Et rñ. ꝙ domino ꝓprietatis. Sed pone, ꝙ alicui libero homini, qui tibi bona fide seruit fiat iniuria: dabitur ne tibi actio iniuriarum? Et respond. ꝙ non, sed sibi. & hoc verum est, nisi in contumeliam tui dñi, cui bona fide seruit, sit vulneratus, vel pulsatus. Idem est in seruo alieno bona fide seruiente: vt tũc ꝑ iniuria ei facta

& vxores: sed ita cũ quid atrocius[a] cõmissum fuerit, & quod apertè[b] ad cõtumeliam dñi respicit, [c] veluti siquis alienũ seruũ atrociter verberauerit: & in hũc casum[d] actio ꝓponiẽ. At siqs seruo ꝯuiciũ fecerit, vel pugno eũ ꝑcusserit, nulla in eũ actio domino competit.

Pro iniuria illata seruo cõmuni, agit vterque dñs: habita distinctione dignitatis vtriusque. Ares.

Si cõi seruo iniuria facta sit, æquum est, nõ pro ea parte, qua dñs[e] quisque est, æstimationẽ iniuriæ fieri, sed ex dñorum ꝑsona:[f] qa ipsis fit iniuria. Quòd si vsusfruct⁹ in seruo Titij est, ꝓprietas Mæuij: magis[g] Mæuio[h] iniuria fieri intelligitur.

Pro iniuria facta libero homini & seruo alieno, qui seruiunt nobis bona fide, si facta fuerit in despectum nostrum, competit nobis actio iniuriarum. Ares.

Sed si libero homini, qui tibi bona fide seruit, iniuria facta sit, nulla tibi actio dabitur; sed suo nomine is experiri poterit, nisi in contumeliam tuam pulsatus sit: tunc enim competit & tibi[i] iniuriarum actio. Idem ergo est & in seruo alieno bona fide tibi seruiente: vt toties admittatur iniuriarũ actio, quoties in tuam contumeliam[k] iniuria ei facta sit.

Reiecta talionis pœna, q̃ olim iniuriosis irrogabatᷣ, hodie pecuniaria imponitᷣ: vt. s. reus tãti cõdẽnetᷣ, quãti iniuriã passus æstimãdã duxeris, aut iudici taxanti æquũ visum fuerit: quippe q ꝑ dignitate illius cui inferᷣ, pluris, minorisue iniuriã æstimabit.

Pœna autem iniuriarum, ex lege duodecim tabularum † propter

Nam quilibet agit ratione dimidiæ: vt si duo sunt: vnus nobilis, alius ignobilis: si seruus esset totus nobilis, ageret iniuriarum in xx. nunc ergo aget in decem: ignobilis autẽ ageret in decem, si esset totus suus seruus: nunc ergo aget in quinq; & ita quilibet pro parte sua: & ratio dignitatis habetᷣ. Vel ibi erant pares per omnia domini.

f Ex dominorum persona. Quasi dicat nõ ex serui persona.

g Magis. Quàm Titio.

h Mæuio. Nisi ad cõtumeliam vsufructuarij facta sit: vt ff. eo. l. item apud Labeonem. §. si vsumfructum. & §. item si liberum. ad fi. legis.

i Et tibi. Non solum ei.

k In tuam contumeliam. Nec minus ipse iniuriarũ aget: ideo in fructuario distingui oportet: vt ff. eod. l. item. §. item si liberum.

¹ Vera solutio ẽm Bart. in l. itẽ. §. fin. ff. eo. est: qa aut sic iniuria ad cõtumeliam dñorũ: & habet locum hic text. aut non, sed simpliciter fit seruo: & tũc loquitur lex ɔ̃ria. Ang. Per.

† De qua re vide apud Gell. lib. xx. c. j. disputatem Sex. Cecilium iur. con. cũ Phauorino philosopho.

Pœna autem iniuriarum. CASVS. Dixi Iusti. Domine, dicatis mihi quæ pœna imponitᷣ pro iniuria in actione iniuriarum? ipse notas mihi antiquas fabulas: dicens, ꝙ antiquitus imponebatᷣ vna pœna ꝑ iniuria per l. xij. tabu. & alia per prætores postea & secunda: & vt breuiter dicam, membrum pro membro, ꝑꝑ os verò fractum, vt si aliquis in ore percuteretur, ita ꝙ sanguis vndique flueret, secundum dominum Guid. sunt pecuniariæ pœnæ constitutæ propter veterum paupertatem: quia ita pauperes erat tunc, ꝙ satis puniebantur ꝑꝑ os fractum, si parum de pecunia soluerent. Maluerunt enim tunc temporis suspendi, quàm aliquid de pecunia sua dare. vel potest hoc, quod dicit, ꝑꝑ iniuriam paupertatem veterum, referri non ad proximum dictum, sed ad aliud, quod dicit, erat pœna talionis. Quod cum ita pauperes erant olim, ꝙ nõ habebant pecuniam vnde satisfacere possent membrum ruptum: propter hoc fuit statuta pœna talionis: sed postea prætores circa naturam iniuriarum tractantes statuerunt, ꝙ pro iniuria agatur ciuiliter: & tunc debet iudex in tantum condemnare iniuriãtem, quanti ille cui fit iniuria, iniuriam sibi factam æstimauerit, vel minoris: secundum quod sibi æquũ visum fuerit. Dicit etiam Iustinia. quod pœna legis duodecim tabul. in desuetudinem abijt: pœna aũt a prætoribus introducta hodie habet locum: nam ẽm qualitatem personæ, cui fit iniuria, crescit vel minuitur iniuriæ æstimatio. hoc dicit. Francisc.

Membrum

descendens sit perpetua: vt ĩ. de perpe. & temp. act. in prin. Sed Io. ĩ. dicit. n. semper eam anno ɔtinuo tolli: vt C. eod. l. si non conuicij. Et nota q. his tribus casib. est ciuilis, alias est vbique prætoria, cum a prætore sit inducta: vt ff. eo. l. prætor. Accursius.

membrū a qdē ruptū b talio c erat: pp os verò fractū nummariæ pœnæ erant constitutæ, quasi in magna d veterū paupertate. Sed postea prtores pmittebant ipsis, qui iniuriam passi sunt, eam æstimare: vt iudex vel tanti reum condemnet, quāti iniuriam passus ęstimauerit: e vel minoris: put ei visum fuerit. 1 Sed pœna quidē iniuriæ: q̄ ex lege duodecim tabularum introducta est, in desuetudinē abijt. quam aūt ptores introduxerūt, (q̄ etiā honoraria f appellatur) in iudicijs frequentatur. Nam secundum gradum dignitatis, vitæq; honestatem crescit, aut minuitur æstimatio g iniurię. qui gradus cōdēnationis & in seruili persona non immeritò seruat: vt aliud in seruo actore, h aliud in medij actus homine, i aliud in vilissimo, vel cōpedito k ius æstimationis constituatur.

Lege Cornelia de iniurijs teneri qs ēt in tribus casib. hic specificatis: & domus nostra dicitur etiam conducta. Are.

Sed & lex Cornelia l de iniurijs loquitur: & iniuriarum actionem introduxit: m q̄ competit ob eam rem, q se pulsatū n qs, verberatumve, o vel domū suam p vi introitam esse dicat. Domum autem accipimus, siue in ppria domo quis habitet, siue in conducta, siue gratis, siue hospitio receptus sit.

Atrox iniuria, grauius punitur: atrocē aūt iniuriā ex facto, loco, persona, & corporis parte q̄ læsa fuit, reputamus.

Atrox q iniuria † ęstimat, vel ex facto: r veluti si quis ab alio vulneratus sit, vel fustibus cęsus: vel ex loco: veluti si cui in theatro, vel i foro, vel in conspectū † ptoris in iuria facta sit: vel ex psona: veluti si magistratus iniuriā passus fuerit: vel si senatori ab humili psona s iniuria facta sit: aut parēti, pronove fiat a liberis, vel libertis. t Aliter .n. Senatoris & parētis patroniq;, aliter extranei, & humilis personæ iniuria æstimatur. Nonnūnquā v & locus vulneris atrocē iniuriam facit: veluti si in oculo quis percussus fuerit. Parui aūt refert, vtrum patrifamilias x an filiofamilias talis iniuria facta sit: nā & hæc atrox iniuria æstimabitur.

Illata iniuria aut ciuiliter, aut criminaliter vlcisci: ciuiliter, qn̄ mulcta iniuriato ad iudicat: criāliter, siqn̄ reus iudicis arbitrio extra ordinē puniēdus cōmittit. quo casu

a Membrum. Puta manum vel pedem. ADDITIO. Nota ex tex. & gl. quid dicatur membrum: & habet in l. non sunt liberi. ff. de statu hom. per glo. & doct. & an dens dicatur membrum. hr in l. cui dens. ff. de ædil. edic. de quo vide Bart. & Ioan. de Imol. i l. ij. ff. de pub. iudi. Ang.

b Ruptum. Id est, detruncatum.

c Talio. Id est, similitudo supplicij: vt membrum p membro.

d Quasi in magna. Hæc est ratio non ad proximum, sed ad illud, quod erat pœna talionis. Accurs.

e Æstimauerit. Per sacramentum taxatione iudicis.

f Honoraria. Facit s. de iur. nat. gen. & ciui. §. pponebant.

g Aestimatio. Proposita actione iniuriarū prætoria, q̄ anno continuo tollit: vt C. eo. l. si non conuicij. nisi in casu, vbi anno vtili datur: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. post annum.

h In seruo actore. Id est, castaldo.

i Medij actus homine. Qui mediocris, alias mediastin⁹ dicitur. ff. nau. caup. stab. l. j. §. qui sunt. verse. nec. n. & §. caupones. versi. cæterum.

k Compedito. Id est, in eo seruo, qui nullam aliam affert vtilitatem: sed tantum ligatus stat.

Sed & lex Cornelia. CASVS. Scire debes, quòd pro omni iniuria de mūdo debet agi actione iniuriarum ex lege Cornel. de iniurijs. quod contingit in tribus casibus: puta si aliquis dicat se pultatum, verberatum, vel domum suam vi introitam, & appello domum tuam, siue propria tibi fuerit, siue locata, siue gratis concessa. hoc dicit Franc.

l Lex Cornelia. Ideo sic dicta, quia Cornelius Sylla præfectus primus eam fecit: vt ff. de accusat. l. hos accusare. in fi. legis. Accur.

m Introduxit. Scilicet d. l. Cornelia. in qua actione cōdēnatio fit æstimatione iudicis: nō iureiurādo in li tē. vt ff. eo l. ɔstitut onib⁹. Sed nunquid in his casib⁹, qui tres sunt ex lege Cornelia, est hæc actio perpetua? Et dicunt quidam, vt M. q sic: cum omnis actio ex lege r.

n Pulsatum. Sine dolore.

o Verberatūve. Scilicet cum dolore: vt ff. eod. l. lex Cornelia. §. j.

p Domum suam. Facit ff. de ijs, qui deiec. vel effu. l. j. §. habitare.

Atrox iniuria. CASVS. Intellexi Dñe Iusti. superi⁹ fieri mētionē de atroci iniuria. sed dñe, qualiter cognoscā atrocē iniuriā? Et ipse rn. dicēs, q atrox iniuria quatuor modis cognoscit: videlicet ex loco duplicitet. s. ex loco vbi fit, vel loco vulneris. Itē ex facto, vt si aliqs vulnerat⁹ fuerit, vel grauiter læsus, & ēt ex psona: vt patet ex litera. h. d. Franc. de Aret.

q Atrox. Ideo atrox iniuria ab alia separat. q̄ sit minor. vt p hoc magis puniat: vt s. cod. § pœna. ff. eo. l. prætor edixit. §. atrocē. & §. fin. & l. vulneris. & l. seqū.

r Ex facto. Magis, quā ex pretio rei. vt ff. de incen. rui. nau. l. Pedius. §. j.

s Humili persona. Quæ sit persona humilis, dic: vt C. de incest. nupt. l. humilē.

t A liberis, vel libertis. Quibus aduersus parentes, & patronos agere permittitur, si sit atrox iniuria facta eis à parētibus, & patronis: vt ff. eo. l. prætor edixit. §. præterea. puta in oculo, vel in ore: vt ff. cod. l. prætor. §. fina. & l. sequ. Accur.

ADDITIO. Dicas secundum Sal. in l. iniquum. C. qui accu. non pos. q licet p leui iniuria filius in potestate non possit patrem solenniter accusare: vt l. lis nulla. ff. de iu. tñ iudicis officium pōt implorare pro graui: vt l si lenones. C. de epis. au. Emancipatus quoque pro leui delicto nō accusat. sed p graui sic: dūmō ciuiliter agi non possit. alias secus. vt hic per doc.

v Nonnunquam. Id est, aliquando. & sic duæ negationes faciunt vnam affirmationem. Accursius.

x Filiofamil. Nisi quia facta iniuria filio, duæ actiones a-

1 Mēbrū quo accipiat, & q̄ pprie dicant mēbra, & q̄ sint membra ecclesiæ, latè Mādo. in Gl. Facul. §. cōsiderantes, in ver. nobiliora, & i ver. membra.

† Iudex habet auctoritatē taxandi, minuendi, augendi, & prsus tollēdi. l. videamus. §. fi. & l. in actionib⁹. ff. de i lit. iurā. Aeg. Per.

1 Die licet glo. j. ux. §. & i d. l. si nō conuicij, nullā approbet, & ponat multas opi. tamē hic, & in l. lex Cor. hāc ap pbat, q ista actio sit ciuilis in trib. casib⁹. §. pxi. J. eo. Aeg.

Lex Cornel. vnde dicitur.

Domus sua.

Actio iniuriarum an sit annalis in omnibus casibus.

1 No. q relatiuū suus sua suum, nō semp importat dominiū, & facit qd no. Bar. I l. qnt⁹. §. argēto. ff. de aur, & arg. lega. Ange. Et quot modis hoc relatiuū suus, maī pser tim iuxta subiectā māvel, tōne adiūcti, vide plenè p Mādos. in Gl. Facul. §. Ac ēt, in ver. suos.

† Cōcor. cū hoc §. c. vl. i gl. supvers. hoc ea. extra de dona. vbi recitat te norē hui⁹ §. & gl. j. paulo post me & i c. fin. extra. de ɔse. eccl. vl alta.

† Nā atrocior est q̄ fit in conspectu. l. ptor edixit. in fin. ff. eod. Aegi. Per.

... nascuntur: & vtriusque exercitium competit patri: vt ff. eod. l. sed si vnius. §. filiofamilias. & l. pater sed facta iniuria patri, non ideo filius agere.

In summa. CASVS. Ille qui patitur iniuriã, potest agere de iniuria sibi illata, ciuiliter si voluerit, vel criminaliter. Si autẽ ciuiliter agat, æstimatione facta, secundum quod supra dictum est, iudex pœnam reo irrogabit. Si autem criminaliter tunc extraordinaria pœna est imponenda. Hoc tamen vult semper obseruari dominus Iusti. quia illustres, & superillustres iniurias sibi illatas per procuratores agere possunt, tam criminaliter, quam ciuiliter, secundum tenorem constitutionis Leonis, quam habet C. eo. l. fi. ad quam recurre. Franc.

i Agere. Et sic tollitur vnum iudiciũ per aliud: cũ vtrũq; sit proditum ad vindictam: vt ff. eo. l. prætor. §. 1. & l. quod senatusconsulto. in fi. in gl. fi. secus si alterum esset de re familiari: vt C. quando ciui. actio crimina. præiud. l. 1. Et ideo si de iniuria atroci actum est iniuriarũ, nihilominus potest agi lege Aquilia ad damnum, & econuerso. Nec enim actione iniuriarũ agitur ad damnum, vt ad damnum, sed vt ad contumeliam: vt ff. eo. l. item apud Labeonem. §. siquis seruo verberato.

procurator interuenire nequaquã potest: nisi qui iniuriã persequitũ, vel se defendit aut illustris, aut superillustris sit.

In summa sciendum est de oĩ † iniuria, eum † qui passus est, posse, vel criminaliter agere, a vel ciuiliter. Et siquidem ciuiliter agatur: æstimatione facta, secundũ quod dictum est, b pœna c reo imponitur; sin autẽ criminaliter, officio iudicis extraordinaria d pœna reo irrogatur: hoc videlicet obseruãdo quod Zenoniana cõstitutio e introduxit, vt viri illustres, f † quiq; super eos sũt, & per procuratores possint actionẽ g iniuriarum criminaliter vel persequi, vel suscipere, secundũ eius tenorem, qui ex ipsa manifestius apparet. h

Etiam qui curauit vt cuipiã per alium iniuria fieret, iniuriarum tenetur.

Non solum autẽ is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriã, id est, qui percussit: verum ille quoque tenetur qui dolo fecit iniuriã, vel q̃ procurauit, ut cui i mala k pugno percuteretur. l

Actio iniuriarũ non nascitur, nisi ab initio iniuriatus ad aĩm suũ iniuriã reuocauerit. Vel sic secundum glos. Actio iniuriarum iam nata tollitur dissimulatione. Aret.

Hæc actio dissimulatione m aboletur. & ideo siqs iniuriam dereliquerit: hoc est statim passus, ad animum suum non reuocauerit: n postea ex pœnitentia remissam iniuriã non poterit recolere.

TITVLVS V.

DE OBLIGATIONIBUS, quæ quasi ex delicto nascuntur.

Obligatio ex quasi delicto oriri dicitur, qñ nõ ex dolo malo, sed magis imperitia quadam, & minus prouide delinquitur: quo pacto & iudex si per imprudentiam perperam pronũciauit, facit litem suã, id est damnum eius litis, vt æquitati iudicantis videbitur, læso restaurare compellitur.

Seu leuis sit, siue atrox: quia q̃ totũ dicit, nihil excludit. Acc. Pet.

Scilicet solũ, non quilibet de populo. qa iniuria est crimẽ priuatũ. fallit i libello famoso. Acc. Pet.

In alijs vbicunque potest imponi pœna corporalis nõ admittitur procurator. neque agẽdo, neque defendẽdo, secundũ Bar. Acc. Pet.

b Dictum est: vt ĩ. eod. §. pœna. in fine §.

c Pœna Pecuniaria. scilicet actori danda.

d Extraordinaria. Scilicet, capitis vel status, si iudici sedeat, vel pecuniaria inferenda fisco, non actori: vt ff. eo. l. fi. Accursius.

ADDITIO. Et sic vbi pœna est in arbitrio iudicis, potest suum arbitrium extendere vsq; ad mortẽ: quod est verum pensata & attentata facti qualitate. l. Pedius. §. 1. ff. de incen. ru. nau. Itẽ ex hac glo. elici potest, q̃ si ageretur de crimine ad pœnã pecuniariã fisco applicandam, iudicium dicitur esse criminale.

Pœna arbitraria ad mortẽ extenditur.

e Constitutio. Vt C. eo. l. fi.

f Illustres. Hi sunt qui tãtũ nomine illustres sunt, & non dignitate. illi autem sunt sup eos, qui dignitatem & administrationem habent: supra quos nemo est. nisi imperator. quod dic vt not. in Authen. vt ab illustri. & qui supra eos sunt. col. v.

Dic vt per glo. & omnes do. in l. fi. C. Ang.

g Actionem. Id est, accusationem. Et est speciale in accusatione. aliàs contra. vt ff. de procur. l. licet §. ad actionem. & ff. de pu. iud. l. pe. §. ad crimen.

h Apparet. Dic ergo hic casum eius legis.

Non solum. CASVS. Scire debes q̃ non solum tenetur actione iniuriarum qui fecit iniuriã: sed ille qui procurauit. vt ab alio fieret. h. d. Franc. de Aret.

i Vt cui. Id est, alicui. vel cuius, id est, alicuius.

k Mala. Id est, maxilla.

l Percuteretur. Sed videtur, q̃ ex tali consilio non teneatur: vt supra de obli. quæ ex delicto nascuntur. §. ope. in fine. §. Sed dic vt ibi diximus. Item argu. contra. ff. mand. §. tua tantum. ibi, quia nemo ex consilio.

Hæc actio. CASVS. Si aliquis fecerit mihi iniuriã, & ego dissimulauerim: si pœniteam postea, & velim agere iniuriarum: nõ possum. hoc dicit. Francis.

m Dissimulatione. Vt si risi, vel lusi, vel comedi cum eo. postea. Item tollitur etiam nudo pacto ipso iure: vt ff. de pactis. l. si tibi. §. quædã actiones. Sed nunquid est nata etiam statim facta iniuria: an ita demum si dicat, ad animũ reuoco? Quod vltimum dixit B. vt dicunt. Sed certè imò est nata statim. nec enim ex reuocatione ad animum, vel ex verbis talibus nascitur hæc actio, sed ex contumelia. vt ff. de pactis. l. si vnus. §. pactus. Item quomodo aboletur hæc, nisi esset nata certe nullo modo: vt ff. de in officio. testam. l. nam & si. §. post delictum. & ff. de verborum obligation. l. decem.

Actio iniuriarum quomodo tollit.

n Non reuocauerit. Id est, aboleuerit. Non enim oportet dicere, ad aĩum reuoco: sed sufficit si remaneat iratus. & ei nõ reconciliet. Sed quid si inuitima volũtate in pœnitentia remittit quasi coactus morte, & postea conualet: nunquid renascitur? Videtur q̃ sic: vt arg. supra de do. §. mortis causa. Itẽ qa coactus remãsit: vnde prætor ratũ nõ habet: vt ff. quod met. causa. l. 1. Sed cõtradico: quia fuit semel extincta: vnde in perpetuũ resuscitari nõ potest: vt ff. de solu. l. qui res. §. aream. ibi, in perpetuum. Item præsumo. q̃ perpetuo voluerit remittere, siue cõualuerit, siue nõ. nam aliàs non potuit bene pœnitere, præsumã ergo eum nõ fuisse immemorẽ suæ salutis: vt C. de leg. lu. tepe. l. fi. Item est contra ad id, quod hic dicit. nuda voluntate tolli hanc actionem. ff. de nego. gest. l. Põponius. ibi nam quomodo &c. & ibi not. glo. nuda: sed certe ab initio tollitur nuda voluntate & simplici & vnius tãtum. sed si semel ad animum reuocauerit, nõ remittitur per nudam voluntatem: sed per voluntatẽ nudam verbis, vel pacto expressam. sic etiam ipso iure: vt dictum est per l. ff. de pact. l. si tibi. §. quædam.

Dic vt ff. de adi. lega. l. 4. §. fi. & vide ibi Bart. eo tit. Ang.

Quia de obligationibus ex maleficio diximus, sequitur de iis, quae ex quasi maleficio sunt. Accurs.

I iudex. Totus tit. diuiditur in duas partes principales. Primo ponit casus in quibus quis obligatur ex quasi maleficio. Secundo qua actione his casibus agatur. Secunda ibi, In his autem.

Si iudex[a] litem suã[b] fecerit,[c] non propriè ex maleficio obligatus videtur; sed quia neq; ex maleficio, neque ex cõtractu[d] obligatus est, & vtiq; peccasse aliquid intelligitur, licet per imprudentiam: ideo uidetur quasi ex maleficio teneri, & inquantum de ea re æquum religioni iudicantis videbitur,[e] pœnam sustinebit.

Si ex ædibus quas quis in habitas quidpiam deiectum, effusumve fuerit, quod transeunti damnum intulerit, aut ea parte qua vulgo iter fit aliqd suspẽsum habeas, cuius casus periculosus sit, ex quasi delicto obligatus pœnas hic descriptas incurris.

Item is, ex cuius cœnaculo, vel proprio ipsius, vel conducto, vel in quo gratis habitat,[f] deiectũ effusumve aliquid est, ita vt alicui noceret; quasi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideo autem nõ propriè ex maleficio obligatus intelligitur: quia plerunq; ob alterius culpã tenetur, aut serui, aut liberi. Cui similis est is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri solet, id po-

* Idem in tabellione male faciẽte instrumẽtũ sm Nico. de Neap. Aegi. Pet.

CASVS. Summa circa isto nihil aliud dicit, nisi quod ponuntur quædam exempla, in quibus quidẽ exemplis tenetur aliquis ex quasi delicto: & inter omnia exẽpla primũ exẽplum est de iudice, qui cognoscens inter me, & aduersarium meũ, per suam imprudentiã, vel imperitiã contra iustitiã meã pronunciauit, credens equũ de me facere. Iste enim iudex dicitur litem facere suã: hoc est damnũ alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quo genere dicemus ipsum mihi obligatũ? Resp. vt superius dictum est, quod enim nõ sit obligatus ex contractu, nec ex quasi contractu, eo quod neq; cõtraxit, neq; quasi contraxit, neq; ex maleficio: quia credebat benefacere: ex quasi delicto obligat. Sed pro Deo, inquantum sustinebit iudex iste imperitus pœnã? Respon. quod inquantũ æquum visum fuerit iudici maiori: hoc est secundũ quod plus, vel minus iudex maior viderit ipsum errasse. Secus enim est, si circa certa, & cõmunia aliquis iudex errauerit: & secus si errauerit circa occulta huius philosophiæ. hoc dicit. Franc.

a Iudex. Siue sit paterfamilias iudex, siue filiusfamilias. sed quando est filiusfamilias, pater de peculio tenetur inquãtum fuit in peculio: cũ filiusfamilias litẽ suam fecit, vt ita sint duo specialia: & quia datur de peculio, licet sit quasi maleficium, quod nõ est alias: vt ff. de iis qui deie. vel effu. l. j. §. si filiusfa. Item quia inspicitur tempus, quo fecit litẽ suã in cõdemnãdo: licet aliàs rei iudicatæ tẽpus spectetur: vt ff. de pe. l. quæsitũ. & probantur hæc ff. de iudi. l. si filiusfa. Vel dic quod filius conuenitur.[1] vt no. ind. §. si filiusfam. Acc.

1 De peculio cũ pater consueuit cõueniri.

ADDITIO. Not. quod iste titu. non habet locum quando iudex per dolum vel corruptelam tulit sententiam: quia tunc tenetur propriè ex delicto: vt etiam not. Bart. in dicto. §. si filiusfamil. Ang. Aret.

b Litem suam. Idest, cõtrouersiam, vel litigiũ: vt in id teneatur ipse in quo læsit aliquẽ: & hoc qñ per ignorantiã, vel imperitiã: vt j. sequitur. Nã si dolo, tũc nõ habet locũ hic titulus: sed ex maleficio tenetur, & fit infamis: vt C. de pœ. in qui ma. iu. l. fi. Sed nũquid hæc omnia in arbitro locũ habent? Dicit Io. quod sic. vt C. de pact. l. si quis in cõscrib. Alii cõtra, cũ possit pœna pecuniaria tantũ, nec sentẽtia valeat: vt C. de ar. l. j. & l. ij. & maximè secũdum noua iura, quæ loquũtur cũ est iuratũ ab arbitro, vel à partibus, sm quod nihil eis erit præter sacramẽtũ. vt in Auth. de iu. §. quia verò. vers. si aũt ex ignorãtia. coll. vi. Sed certè sententia prima vera est: nec obstat hæc Auth. quia nihil erit ei. i. arbitro. præter sacramentum &c. i. vt possis cogere partes, suo stare iudicio, vel eis. i. partibus. Nam vocabis alterã partem per iuramẽtũ, sed & cõtra arbitrũ nihilominus ages, vt dictum est. & per actionem in factum. vt j. eo. §. fi.

Arbiter si facit litẽ suam an sit puniẽdus sicut iudex.

c Fecerit. id est, male iudicauerit.

d Ex contractu. Vel quasi.

e Videbitur. Vel si dubitauit circa legẽ Fusiam Caniniam, durius puniatur. si autem in l. illa, Gallus Aquilius, mitius punitur:[2] & hoc quando non fuit data pecunia iudici: vel promissa; aliàs, graues pœnæ sequerentur: vt C. de pœ. iud. qui ma. iud. auth. nouo iure. & facit ad hoc sm. ff. de var. & extraor. cog. l. fi. Acc.

2 Et idem si fuerit legis cuius intellectum multorũ doctorum in vna lege, quod habet plures intellect. licet ille nõ sit cõmunis, vt dicit Bar. in l. cũ præ latis. in fi. ff. de re iu di. valeret tamen talis sententia: vnde opus esset appellatione, & iudex appellationis posset sequi aliã opin. & aliũ intellectũ: & retractare, vel cõfirmare sẽtentiã, vt no. Bart. in l. iiij. §. hoc autẽ iudiciũ. in fi. ff. de damno infe. De hac materia vide Ianus per Ange. hic.

Item is ex cuius cœnaculo. CASVS. Iam vidistis vnum exemplum, vbi obligatus est aliquis non ex contractu, neq; ex quasi cõtractu, neq; ex maleficio, sed ex quasi maleficio, est obligatus. Modo ponit hic aliud exemplum: vt ecce, Si de cœnaculo alicuius fuerit aliquid eiectũ, vel effusum ex quo aliquis læditur: iste de cuius cœnaculo illud eiicitur, vel effunditur, est obligatus nõ ex contractu, neq; ex quasi contractu, neq; ex maleficio: quia ipse non eiecit: sed ex quasi maleficio. i. quò ad id quod ibi imminet, quasi deliquisse videatur eo quod vlus est opera malorum hominũ. Et possum cõiungere sequentem versiculum, si ex certa scientia non facio: vt per exempla distinguam. Et sumus in versiculo, Cui similis est. Iam vidistis duo exempla, in quibus est obligatus ex quasi maleficio: adhuc ponit aliud exẽplum parũ differens à scdo. Ecce, si aliquis habebat aliquid positũ, vel suspensum sup viam publicã, quod nocere posset transeuntibus, qui ita patitur positum, vel suspẽsum, tenetur ex quasi delicto, vel maleficio, quanquã nemo læsus fuerit: dum tamen id quod positũ est, vel appẽsum, lędere possit aliquẽ si ceciderit: & punitur ex scdo edicto de eiectis, & effusis in decẽ aureis, licet nihil nocuerit. Non. n. inspicitur hic euẽtus sed quid euenire põt. In eiectis uerò, vel effusis tũc demũ puniẽdus est qs, cum per eiectum vel effusum alicui nocitũ fuerit. Sed dñe, pro Deo, quæ est pœna de eiectis, vel effusis? Et resp. dom. Iust. quod ex primo edicto de eiectis, vel effusis pœna est tripli dãni dati. Si autẽ liber homo interfectus fuerit per eiectũ, vel effusum: tũc cõstituta est pœna quinquaginta aureorũ. si autẽ veniat liber homo, & per eiectum, vel effusum ei nocitum sit: tũc punitur inquãtum iudici æquum videbitur. Debet enim iudex cõputare impẽdia in curatione facta, & operas eius quibus caruit: fortè si scriptor manu dextera mutilatus est, vel alibi est vulneratus, ita quod scribere non potest: vel quibus cariturus: vt puta scriptor est, & manus est abscissa, qua scribere solebat, quod tñ difficillimũ ẽ enarrare. dicit gl. quod nõ referas ad impẽdia, sed ad operas quibus caruit &c. Licet enim ita esset quod solebat quolibet anno decẽ libras scribẽdo lucrari: nõ tamẽ propter hoc sequitur, quod in posterum faceret. Posset enim cõtingere, quod nõ inueniret qui operas suas cõduceret. & hoc vult dicere litera ista. h. d. Fran. de Ar.

f Habitat. Hospes placet nõ tenetur, sed is qui hospitiũ dede-

deiecit, vt ff. de ijs, qui deie. vel effud. l. j. §. pe. Accu.

ADDITIO. Nota quod quando quis debet citari ad domum solitæ habitationis, nō sufficit citari ad hospitiū. iuxta l. iiij. §. prætor. & ibi late Bar. ff. de da. infe.

glo. secundum quod in gl. ordi. est. Idem est in filiofa. quo ad hoc, scilicet vt semper teneatur filiusfam. insolidum, siue simul cum patre habitauerit, siue seorsum a patre. sed tamen quando filius litem suam facit, pater tenetur de peculio, licet filius seorsum habitauerit, quamquam in casu, quando filiusfamil. aliquid appositum habet, quod nocere possit, pater non teneatur. Franc.

situ a aut suspēsum habet, quod pōt, † si ceciderit, b alicui nocere. ‡ quo casu pœna c decē aureorū d cōstituta est. De eo verò, quod deiectum effusumve est, dupli quātum dāni datū sit, cōstituta est actio. e Ob hoiem verò liberū occisū quinquaginta f aureorū pœna cōstituit. Si verò viuat, nocitumq; ei esse dicat: quātū ob eam rē æquū iudici vr, actio datur. g Iudex.n. computare debet mercedes medicis præstitas, cæteraq; impēdia, quæ in curatione facta sunt: præterea opas, quibus caruit, aut cariturus est ob id, quod inutilis est factus. h †

Si ex cœnaculo filij habitantis seorsum à patre aliquid fuerit proiectum, vel aliquid fuerit appensum, vel fecerit litem suam: pater non tenetur. Areti.

Si filiusfamilias seorsum i a patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectū, effusumve fuerit, siue quid positū, suspensumve habuerit, cuius casus periculosus est: Iuliano placuit, in patrem nullam esse k actionem, sed cum ipso filio agendū esse. Quod & in filiofamilias iudice obseruandum est; qui litem suam fecerit. l

Nauis, cauponæ, & stabuli exercitiv præfectus, si ij quorum opera vtitur, furtū, aut dolū in naui, caupona, & stabulo cōmiserint, ex quasi delicto obligatus, eorum factum præstare debet.

Item exercitor m nauis, aut cauponæ, aut stabuli, de dolo, aut furto, quod in naui, aut caupona, † aut stabulo factū erit, quasi ex maleficio n teneri vr: † si modò ipsi nullum est maleficium, sed alicuius eorū, quorū opera nauem, aut caupo nam, aut stabulum exercet. Cùm enim neque ex maleficio, neque ex con

a Id positum. Licet ipse non posuerit.

b Si ceciderit. Nō enim spectatur, vt noceat.

c Pœna. Præstāda.

d Decem aureorū. Vel solidorum: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effude. l. si vero. §. prætor. & §. fin. & tūc dicas actionem in factum fore annuam: vt ff. de popul. actio. l. fin.

e Constituta est actio. Perpetua, quæ hæredi datur, sed in hæredem nō datur: vt ff. de ijs qui deie. vel effude. l. si vero. §. hæc autem actio.

f Quinquaginta. Ideo certa pœna statuitur: quia non potest æstimatio liberi corporis fieri: vt ff. ad legem Rho. de iactu l. ij. §. ij. Et competit hæc actio intra annum, & nec hæredi nec in hæredem datur: cum sit pœnalis & popularis: quæ prius datur ei, cuius magis interest: vt ff. de ijs, qui deie. vel effu. l. si vero. §. quæ autem.

g Actio datur. Perpetua sibi: sed alij puta hæredi pro eo si mortuus est, annatis dat: vt ff. de ijs, q deiec. vel effude. l. si vero plures. §. hæc autem actio. ibi. sed si libero &c.

h Est factus. Quia difficilimum est æstimare futuras operas.

Si filiusfamilias &c. CASVS. Supra dictum est, quod si aliquid de hospitio patrisfa. eiectum, vel effusum sit, quod alicui nocuerit: vel si aliquid positum, vel suspensum fuerit s. viā publicā, cuius casus transeuntib. sit periculosus: qualiter agatur contra patremfa. ex edicto de eiectis, vel effusis. Sed pone, quod ex domo alicuius filijfa. seorsum a patre habitantis fuerit aliquid eiectum, vel effusum, quod alicui transeunti nocuerit, vel aliqd habuerit appensum &c. quid iuris in isto casu: dabitur ne actio in patrem? Et rñ. Iusti. quod nō dabit in patrem aliqua actio, nec ēt actio ex peculio, sed contra filiumfa. est agendum. Hoc etiam idem obseruandum dicit litera in filiofa. iudice, qui per imperitiam suam litem suam fecit, & per imprudentiam. Hoc autem exponunt quidam, quod si filiusfa. per imperitiam litem suam fecerit: si seorsum a patre habitauerit, non tenetur pater etiam de peculio. Si autem cum patre habitauerit, pater de peculio tenetur. Sed dominus Guido pro constanti ponit, quòd si filiusfam. per imperitiam litem suā fecerit: siue seorsum habitauerit a patre, siue cum patre: hoc non refert. Semper.n. filius tenetur insolidum: pater aūt peculiotenus, &

i Seorsum. Id est, separatus à patre.

k Nullam esse. Etiā de peculio: vt ff. de ijs, qui deiec. vel effud. l. j. §. si filiusfamilias.

l Litem suam fecerit. Scilicet si sine patre habitauerit, aliàs pater de peculio tenetur: vt ff. de iu. l. si filiusfamilias, secundum Ioan. Vel dic idem, scilicet vt teneatur ipse filiusfamilias, habitet cū patre, vel non. (sed secundum Azonem pater hic tenetur de peculio, vt dictum est per l. ff. de ijs, qui deie. vel effud. l. j. §. si filiusfamilias.) Filio verò cōdemnato, & ibi pater tenetur de peculio: cum videatur quasi contrahi cum filio: vt ff. de noxal. act. l. & si condemnatus. & ff. de pec. l. iij. §. idem scribit.

Item exercitor. CASVS. Non solum in exemplis prædictis tenet quis, siue obligatur, ex quasi maleficio: sed similiter potest conuenienter poni exemplum de exercitore nauis, aut cauponæ, aut stabulario. Si enim aliquod furtum, vel damnum fuerit factum in naui, vel caupona, vel stabulo per aliquem eorum, quorum opera vtitur magnus exercitor nauis, vel stabuli, vel dominus cauponæ, ex quasi maleficio obligatur: quia deliquisse videtur, qui opera malorum hominum vtitur. In omnibus autem quatuor exemplis siue casibus supradictis potest aliquis per actionem in factū, quæ hæredi datur, sed non contra hæredem, conseq illud in quo sibi obligantur prædicti. hoc dicit vsq; ad finem tituli. Franc.

m Item exercitor. Quis sit, dic vt infra, quod eum eo. §. ij. Accursius.

n Quasi ex maleficio. Id est, actione in factū in duplum, vt ff. nautæ, cau. stab. l. fina. & ff. fur. aduer. nau. cau. stab. l. prima. Item est & alia in factum actio, quę est ex eo contractu de recepto: vt ff. nautæ, caup. stab. l. j. in principio.

ADDITIO. Et hic dicit Ioan. Fab. quòd si dominus fuit condemnatus ex facto nautarum, ab eis potest repetere: argum. l. si colonus. ff. de aqua pluuia arcenda. & l. si vero. §. cum autem. ff. de ijs, qui deiec. vel effude.

† Scilicet facile, aliàs non tenetur. Æg. Per.

† Vnde vb. les cōsiderat, quod potest euenire, nō debemus requirere quid actualiter euenerit, secundum Bar. Aeg.

Aureus & solidus idem.

† Nota illū tex. quando fit attributio pp iactū, nō fit computatio liberi hominis. facit l. sed addes. §. sigs mulierem. ff. locati. Angel.

† Cicatricū autem nulla fiet æstimatio quia liberū corpus nō æstimat. l. fi. ff. eo. Aegi. Per.

† Quia dubiū est quādiu viuet, & quandiu erit vtilis ad operādū. Aegi. Per.

† Secus si extra hospitiū, vel si nō ē factū a familia: quod verū nisi receperit saluē fore. Aegid. Per.

† Quia sui culpa est, q vtit opera malorū. Aegi. Per.

† Dic secundum An. quod ista vltima vt verior: quia ex pacto, vel quasi pater tenet de peculio nō aūt ex delicto, vel quasi

Ex con-

a Ex contractu. Vel quasi.

b Aliquatenus culpæ reus. Facit ff. ad legem Aquil. l. si seruus seruum. §. Proculus. & ff. fur. aduer. nau. cau. sta. l. j. §. penultimo.

c In his autem casibus, s. supradictis omnibus.

d Hæredi. Patietur iniuriā. Sed in casu de suspēso nō datur hæredi: vt diximus ī eod. §. itē is. ver. ad hominem. Et nota hic differentiā inter actionē ex maleficio & quasi ex maleficio. nā vbi est ex maleficio: si plures sūt, quilibet i solidū cōuenit. sed secus in hac actione ex quasi maleficio: vt C. de cōdic. fur. l. j. & ff. nau. cau. sta. l. j. & l. fi. §. si plures. Itē in actione ex maleficio vn⁹ soluēdo nō liberat aliū: sed in hac sic: vt ff. nau. cau. sta. l. licet. §. postum⁹. & d. l. j. de cōdic. fur. Itē iure nō ceduntur act ex maleficio: vt ff. nau. cau. sta. l. sed & ipsi. sed in actione ex quasi maleficio ceduntur: vt d. §. postum⁹. Dat̄ et̄ hæc actio nō cessat: vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. si vero plures. §. cū aūt. Item hæ gnāliter dant̄ hæredibus actorum, vt hic, quam illæ, quæ sunt ex maleficio: vt j. de perp. & tem. act. §. sed hæredib⁹.

Actio ex maleficio, & quasi ex maleficio, differūt.

tractu a sit aduersus eū cōstituta hic actio, & aliquatenus culpæ reus b sit, q̄ opera malorū hominū vteret̄: ideo quasi ex maleficio teneri videtur.

Ex quasi maleficio agitur actione in factu, quæ nō transit contra hæredem. Ares.

In his aūt casib. c in factum actio competit: quæ hæredi d quidem datur, aduersus hæredē e autem non competit.

TITVLVS VI. DE ACTIONIBVS. f

e Aduersus hæredem. Vt ff. de iudi. l. Iulianus autē. & ff. nau. cau. sta. l. fina. §. hæc iudicia.

DE ACTIONIBVS.

Actio in singulari recte definitur.

Titulus iste continuari pōtest: vt dicit gl. suprà in tit. de oblig. quā sequitur Bal. hic. Vnde nota diligēter glossam Accursii positā super titulum, quæ soluit aliquas notabiles quæstiones, dicens sic.

1 Istā sequuntur, Cy. Fab & Angel. & Ias.

f De actionibus. Ideo ponit in plurali, quia plures actiones sunt: vt j. eo. p totū. Sed cū sint plures, quare in singulari numero definit̄: vt j. eo. §. j? Rñ. licet sit numeri singularis: tñ ponitur vt genus, vt in alijs definitionib. cōtingit: & sub se continet oēs actiones. Itē quare nō dicit de agendo? Rñ. quia illud est facti. hoc iuris. Accur. ADDITIO. Vult dicere gl. q̄ gerundia denotant actum, put est in facto, vt est in exercitio: quia deriuant̄ a verbo quod significat agere, vel pati. sed hic nō tractat̄ de actionibus, prout sunt in actu: sed put sunt iuris. ita dicunt doct. hic.

Hāc secūdā cōtinuationē aliqualiter impugnat Iac. But. vide hic p dominū Ia.

2 Istā primā partē sequunt̄ Fa. Ange. & Ia.

S V peres. Totus iste tit. diuidit̄ in tres partes principales. Primo ponit̄ cōtinuatio istius tit. ad præced. materias. Secundo definitur actio. Tertio ponitur diuisio omniū actionum. Secunda ibi prope principium, Actio autem nihil. Tertia ibi, Omnium autem actionum.

CASVS. Dicit Iusti. cōtinuādo pcessum̄ suum: Ex quo expeditum est primo de psonis, & rebus: superest vt iam de actionib. loquamur. Sed pone: Dñe, iam video, q̄ vos vultis tractare de action. dicatis ergo mihi, quid est actio? Ad hoc tñ. Iustin. definiendo actionem sic, quod actio nihil aliud sit, quam ius persequendi in iudicio quod sibi debetur. & hoc vsq; ad illum §. omnium autem actionum. Franc.

4 Quarto mō capit̄ p administratione vt i §. iusiurandū. in Authē. vt iudic. sine quo suff.

g Superest. Sed qd supest? Rñ. forma: 1 vt ī. de iu. nat. §. fi. Vel dic quod supra tractatum est de obligation. quarum filiæ sunt actiones: vt ff. de procura. l. licet. §. ea obligatio. & ī. de verbo. obli. in princ. ideo de filia post matrē ponit 2 quasi ordine successionis.

h Actio autem. Nota q. actio qñq; pro actu ponit̄: vt in Auth. de non alie. §. inminus. in fi gl. actio. coll. ij. & C. de sacrosan. eccle. auth. hoc ius porrectum. in prin. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. iij. §. sciendū. circa med. Qñq; pro accusatione criminali: vt C. q̄n ciui. acti cri. præ. l. j. Qñq; pro iure agendi vel persequendi: 3 vt hic, & ff. e. l. nihil. 4 Item nota, q̄ illud, quod de actione hic dī, voluit Pla. dicere de causa, s. q̄ causa sit actio: vt sicut apud dialecticos dī argumentum, quod ex propositione, assumptione, & cōclusione consistit, non tantum cōclusio: sic apud legistas actio causa agendi dicat̄: vt si dicam: conuenio te ad decem, qa vendidi tibi equum pro x. sit idem acsi dicerem, ago contra te actione ex vendito: Sed Azo dicit (quod & verum est) aliud esse causam, & aliud actionem. Nam obligatio est causa, & mater actionis: vt ff. de procur. l. licet. §. ea obligatio. sicut ergo aliud est obligatio, & aliud est actio: sic aliud est causa, & aliud actio. Item quia vendidi, est factum: 5 sed actio est ius: vt ff. de cur. fur. l. consilio. §. j. & fi. & hic. Item pōt esse q̄ vendidi, & non competat mihi actio: quia mihi solutum est: vel quia remisi. vnde hæc verba, quia vendidi, non sunt actio. Item nomina certa actionum sunt a iure inducta, s. ex empto. & similes: nec hoc inductum est, vt causa sit actio. Si quis ergo hoc velit dicere, non pōt, cum lex non dicat: vt ff. de supel. leg. l. Labeo. in fi. Itē si causa esset actio: frustra diceret lex mutari actionis nomen cum agit̄ de dolo patroni, vel parentis, vel similium personarū: de quo cum dolo non agit̄ p actionem de dolo, sed p actionē in factum. 6 Nam ad quid mutaretur nomen, cum tñ causa maneret eadem, si esset ius in sola causa? Concludo ergo & dico, 7 quod aliud est causa, & aliud est actio: Item licet dixerim, q̄ nomina sunt actionū ex empto, & similes, caue tibi, quia nō sunt actiones, sed actionum nomina: sicut hæc dictio homo, non est homo, sed significat hominem.

Non summatur: quia Imperator definiendo procedit: nec possunt definitiones breuius summari. Aretinus.

Annota, Tertiam iuris ciuilis partem, quæ actiones respicit, aggreditur Imperator: quas merito tractatui obligationum postposuit, cum ab obligationibus, vtpote a matre originem ducant.

Vperest, g vt de actionib. loquamur. Actio aūt h nihil aliud est, i quā ius k †

i Nihil aliud est. Patet ergo q̄ olim aliud erat. 8 erat. n. conceptio verborū formata a magistratibus: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde ex his. & §. omnid. vnde formula vulgaris dicebat̄: vt ff. de fur. l. si seruus nauem. Sed hodie hæc solennitas est sublata: vt C. de formu. & impe. l. j. & ij. etiam circa interdicta est sublata hmōi solennitas: vt j. de interdictis. §. fi. 9 Sed quæ erat olim differentia inter actionem, & interdicta? Nam & interdicta erant verborum cōceptiones: vt j. de interdictis. in princ. Rñd. vt dicemus ibi. 10 At hodie nulla est differētia inter interdicta, & actiones: cum interdictum nihil aliud sit, quam actio prætoria: vt infra de interdict. §. fina.

ADDITIO. Idem tenuit gl. in tit. ff. de interdict. quæ reprehenditur per Bart. & doct. ibi, quia est differentia inter actionem, & interdictum, sicut inter matrem, & filiam: cum ex interdicto oriatur actio in factum: vt in §. fin. j. de interdictis.

k Quām ius. Scilicet ciuile, vbi est actio ciuilis: vel prætorium, vbi actio prætoria est. nā ciuiles actiones & prætorio.

Actio & causa sūt diuersa.

1 Quā hic capi p al si Mād. in Gl. Facul. § actā. in ver. quā. & pri⁹ ponit alias significata dictionis quā.

2 Francisc.⁹ Hotomanus in cōmentarijs suis quos in huc tractatū fecit plit elegātissimos, putat hoc loco i⁹ positū pvis, trāpositione. f. li terarū: sicut c̄trio indiffinit tiōe iure lę vis. p i⁹ positū eē stēdi: tu illū videto.

5 Isti argumēto, im possibile est inde re, secūdū Ioan. Fab.

6 Verbis tēperatā. Bar. in l. Isamē. ff. d pu. iud.

7 Et bñ Dyn. Fab. Angel. & Ias.

8 Imò i dē in substātia. Ange. & Ias.

9 Istā gl. reprobat Ias. iō dic aliter vt p eum.

10 Dic q̄ olim erat dfia solū in mō loquēdi. Nic. Fa. & Ias.

Actio est tā de iure ciuili q̄ prætorio.

Sequuntur eam Dyn. Nic. Bal. Ang. & Ias.

& prætorias, dico hic definiri. Item nota, q actio est ius quo persequimur, sed obligatio est ius pp quod persequimur. Et si quæratur, quod sit istud ius, vel naturale, vel ciuile, vel prætorium, vel gentium? Rñ. q ciuile, vel prætorium, vt modo diximus. Nec facias magnam vim ibi, quia cum multas habeat significationes hęc dictio ius: vt ff. de iusti. & iure. l. penul. & fin. hoc est & vnum de significatis eius, vt dicatur ius agendi vel persequendi. Sed ad cuius differentiam ponitur in definitione ius, cum singula membra posita in definitione habeant suum ministerium? Rñ. fm M. q ad differentiam rerum corporalium hic ponit: vt det intelligere, q actio sit res incorporalis, quod verum est: vt s. de reb. corp. & incorp. §. j. Vel melius dicas ad drñam officij iudicis. qd non est actio: vt ff. de min. l. quod si minor. §. fi. licet M. dicat q officium iudicis est actio: & est pro eo, quod dicit lex, in actione iniuriarum fieri æstimationem iudicis officio: vt s. de iniur. §. pœna aût. & §. in summa. Sed certè actio iniuriarum est actio, cui inhęret officium iudicis: non tñ illud officium est actio: sed in facto potius hoc ɔsistit: ius. n. petendi per actionem mihi competit, quod per hoc officium iudicis mitigatur. sed quid petam? Rñ. qd æstimauero. nã debeo æstimare, licet iudex possit refrenare. est tñ quoddã aliud officiũ, quod vicẽ sustinet, & obtinet actionis, vt dicem j. eo. §. pterea in fine. §.

Et bene Ias. hic.

Id est exercitio.

Et sic officium iudicis nõ est factum: sed ɔsistit i facto: puta in exercitio.

Ius ad qd ponit in diffinitione actionis. Officium iudicis an sit actio.

Idem Angel. & Ias.

persequẽdi [a] in iudicio [b] quod sibi debetur. [c]

Prima actionũ diuisio hæc ẽ, vt qdã reales sint, qdã psonales. Personalib. etenim cũ eo experimur, q nobis aut ex cõtractu, aut quasi, vel ex delicto, aut quasi, obnoxius est: rea lib. verò quotiescũq; cũ eo agimus q nullo iure nobis obligatur, rei tñ nostræ possessor est.

Omniũ aũt actionum

[a] Persequendi. Hoc dr ad differentiam exceptionũ, quę dantur reis, p quas defendunt. Sicut. n. actiones sunt arma actorum, ita exceptiones sunt arma reorum: vt ff. de excep. l. ij. in prin. & §. illud.

Sequuntur Iac. & Ang.

[b] In iudicio. Hoc dicit ad differentiam eorum, q fiunt, licet etiã extra iudicium: nõ tñ sunt actiones, vt si nocturnũ, vel diurnũ furẽ, vel militẽ deferentem militiã quis capiat: vt ff. ad leg. Aquil. l. iiij. & C. qñ lic. vnicuiq; sine iudi. se vind. l. j. & ij. Item & pp debitorem fugitiuum, quem capere possumus: vt ff. de ijs, q in frau. cre. l. ait prętor. §. si debitorem. licet quidam exponant l. illam ibi. q captus fuit authoritate iudicis. Accursius.

Idem Pla. Ang. & Ias.

Singularis est fm Bald.

Et male. Ang.

Quod nota pro statutis, in quib. verba sunt strictè intelligẽda. l. j. §. hęc verba. ff. de nego. gest. & l. qcqd. ff. de verbo. oblig. qd procedit qñ pñt aliud operari. Mãdat ... q. eg. de ...

[Addit.] Dic idẽ in omnib. psonis, q ptinẽt ad obedientiã ppetuã, de quo nõ sit quęstio: vt in monacho, fratre, vel vxore, qa si aufugiãt, poterunt capi ppria authoritate: vt p Bald. in l. j. C. vbi quis decu. aliave cond. conuen. secus si esset quæstio. Ias.

[c] Quod si debetur. Hoc duob. modis exponitur: vel ad differentiam realis actionis, fm Azo. & ita strictè accipitur hęc definitio pro personali actione tantum, sicut accipitur ff. eod. l. actio in personam. Vel largius. vt etiam realem contineat, non tñ officium iudicis: vt ff. eod. l. actionum genera, quandoque largissime, vt etiam iudicis officium cõtineat: illud, s. quod est loco actionis: vt p quod restitutio minorum petitur: vt ff. eo l. actionis verbo. Vel ponuntur hæc verba ad differentiam criminalium actionũ per quas non persequor mihi debitum, sed ad vindictam. & fm hoc etiam realem actionem dicas definiri hic. licet enim non sit obligatus, qui realiter tenetur: vt j. eo. §. i. ibi, aut cum eo agit, q nullo &c. verũ est personaliter: grosse tñ potest dici, q sit realiter obligatus. Et facit pro hoc, vt etiam realis hic definiatur: quia verbum debere, & ad actionem in rẽ, & ad actionem in personam refertur: vt ff. de verb. sig. l. pecuniæ. §. fi. Item facit, q est in definitione verbum persequendi, quod est cõe tam ad realem, quam ad personalem actionem: vt ff. eod. l. actio in personam. Item facit j. eo. § j. in prin. vbi actio realis spẽs est actionis, sicut personalis. & ita largè accipio hic verbum debeť. sed in strictã significatione verbi huius debere, tantum alienũ. & non meum mihi debeť. vñ personalis actio tñ definiri vr. vt j. eo. §. sic itaque. & s. de leg. §. sed & si rem. Sed certè qñq; ago & ad id, quod mihi non debetur: vt C. de pact. l. si pacto quo pœnam. nam ibi ago ad id, quod non est debitum: sed ad id, qd ex nudo pacto ɔuenit. Sed certè illud nõ licet erat debitum; quod nudo pacto debebať: vt ff. de fideius. l. fideiussor. §. fideiussor. Vel non agitur ibi ad id, quod nudo pacto debetur: sed ad id. quod verè debetur, sed prætextu eius ɔsequit & quod nudo pacto debeť: vt ff. de verbo. sig. l. si cui. Item oppono de popularib. actionib. Nam in eis nõ dr debitum, & tñ petit: vt ff. de po. act. l. pe. Sed non obstat, quia saltem post lit. cõtest. debeť. Vel dic, quia & sibi debitum ɔsequit. nam cũ toti populo sit debitum: ergo & sibi. Item oppono de actione iniuriarum: quia non dr esse in bonis: vt ff. de iniur. l. iniuriarum. Item non ad debitum, sed ad vindictam competit: vt ff. de col. bo. l. iij. § emancipatus. & tñ est actio. Rñ. non est in bonis, vt transeat ad hæredes: vt ff. ad legem Falc. l. pœnalis. Item licet deť ad vindictã: tñ põt deberi mihi pp id, quod est in æstimatione vindictę: vel pp id, qd est in alterũ vt vindicta. Itẽ oppono de petitione hæditatis. Itẽ de actione de peculio. Nã in his agit & antequã sit penes possessorem, vel antequã sit in peculio: vt ff. de pet. hær. l. iiij. & l. si quo. & ff. de pe. l. qsitum. in princ & ff. de li. le. l. si quis reum. §. idẽ. Sed dic esse subaudiendũ hic, vel deberi speratur. Vel dic, q qñ fuit actio ppo sita, fuit efficax pp̃ p eo, quod tunc erat penes successorem, vel in peculio: & postea cum augebať, eatenus & actionis efficacia crescebat: cum vniuersalis, vel in aliquo vniuerso fuit petitio: vt ff. de iu. l. solemus. Item opponitur de actionib. quas intendunt aliqui p alijs, vt pcurator, & tutor, & prælatus, & similes. nam agunt, & tñ non sibi debitum petunt. Sed dic q quasi dñi sunt: vt ff. pro emp. l. qui fundum. §. si tutor. Vel dic sibi, id est ei cui actio competit, quę intenditur. Vel subaudi: quod sibi debetur: vel ei cuius nomine agitur, huius alternatiuę secunda pars est vera.

Idem Ios. Fa. & Nic. I gl. sup verbo quam uis. s. e. §.

Ista gl. est no. q verba multoties intelliguntur grossomõ nõ tñ in statutis. Pla. Ang. & Ias.

Imo & realis fm cõiter doct. hic.

Ista sol. nõ pcedit in doct. quã tũ ad materiã tex. nostri.

Ista cõtinet meã veritatẽ vt per doct. hic.

Ista reprobatur cõiter per doct. hic.

Sed hęc reprobat, quia arguit imperatorẽ de insufficientia.

Omnium autem. Ista pars diuiditur in sex partes, prout in hoc titu. ponuntur, s. diuisiones actionum, quas enumerat per ordinem gl. magistralis in §. sunt preterea. j. eo. Et ibi gl. addit alias sex diuisiones, quæ ponuntur in alijs locis extra hunc titulum. Prima diuisio actionum est, quę respicit causam materialem: quia quędam actiones sunt reales, quędam personales, quędam causam mistam habẽtes. Et ista pars durat vsque ad §. sed iste. Secunda diuisio est, quę respicit causam efficientem, quia quędam ciuiles, quędam ptorię. Et durat vsq; ad §. sequens. Tertia est respiciens causam finalem, quia quędam sunt rei persecutorię, quędam pœnales, quędam mistę rei, & pœnæ. Et durat vsq; ad § omnes. Quarta est respiciens causam formalem: quia quędam dantur ad simplum, quędam ad duplum, quędam ad triplum, quędam ad quadruplum: vsque ad §. actionũ. Quinta est respiciens causam substantialem: quia qdam sunt bonę fidei, quędam stricti iuris: ibi vsq; ad §. sunt preterea. Sexta est respiciens persecutionis effectum: quia qdam sunt persecutorię solidi, qdam nõ, vsque ad finem, vt sequitur Bal. hic. Item prima subdiuiditur in duas partes. Primo diuidit. Secundo membra declarat. Secunda ibi. Nanque. nã totus iste titulus proced t per diuisiones actionum.

Diuisio actionũ.

Accessi ad Iusti.& ita ꝓposui coram eo: Dñe, ego satis bene video, quid est actio: pro Deo dicatis mihi, si placet, aliquam compendiosam viam, vel diuisionem actionis. & ad hoc tñ. Iustin. Amice, libenter dico tibi: quia omnium actionum, quibus inter aliquos litigatores apud iudices ordinarios, vel delegatos, vel etiam apud arbitros compromissarios de quacunque re corporali, vel incorporali agitur, summa diuisio in duo genera diducit. aut enim omnes actiones sunt in rem, aut in personam. Et ꝙ ista diuisio sit bona, liquet tali rõne. Nam quicunq; in iudicio experitur, aut agit cum eo, qui obligatus est ex ꝯtu, vel quasi: aut ex maleficio, vel quasi: aut alijs quibusdam, idest ex varijs causarum figuris: & in hoc casu, qñ agitur ꝯ eum qui in aliquo prædictorum modorum obligatus est, proditæ sunt actiones in personam: per quas actor intendit aduersariũ suum aliquid ei dare, aut facere oportere. Aut agit cum eo, qui nullo iure sibi est obligatus, mouet tñ ei controuersiam de aliqua re: & in hoc casu proditæ sunt actiones in rem. Cum ergo quicũq; agit: aut agit ꝯ eum, qui sibi obligatus est: & tunc ꝯ eum habet locum actio in personam; aut ꝯ eum, qui nullo iure est sibi obligatus: & tunc habet locum actio in rem, & plurib. modis agi non pôt, liquet igitur manifestè, ꝙ supradicta diuisio bona sit. Sed dñe, iam video, quia diuisionem vestram satis probabili rõne confirmastis pro Deo, si placet, ponatis mihi familiare exemplum qualiter agitur cum eo, qui nullo iure est obligatus. Ad hoc tñ. Imper. Amice ponamus ꝙ aliquis possideat aliquam rem corporalem, quam Titius affirmat esse suam: & ille qui possidet, dicat rem illam suam esse. Nam in casu isto, si Titius rem illam suam esse intendat, & a possessore iure dñij eam vendicet: tunc actio in rem locum habet. Et hæc dicuntur vsq; ad illum § æquè si agat. Franc.

quib[9] inter aliquos [a] apud iudices, [b] arbitrosve [c] de quacũq; re [d] q̃rit̃, sũma [e] diuisio i duo gña diducit̃: Aut.n. in rẽ sunt, [f] aut in ꝑsonã. Nãq; agit vnusquisque aut [g] cum eo, qui ei obligatus est, vel ex ꝯctu, vel ex maleficio: quo casu proditæ sunt actiones in persoñam, ꝑ quas [h] intẽdit i

9 Quæ sit inter iudices arbitrosq; dña, eleganter explicat Frãcisc. Hotoman[9] in §. sic itaq; discretis. ĩ. eo.

8 Quia relatiuũ qs vel q adiúctũ alicui gñali tatũ sine copula, illa restringit. l. ea tamẽ adiectio ff. de leg. iij.

1 Idẽ Io. Fab. Pla. An. & Ia. 1. dilã sequuntur Bald. & Pau. i di. auth. gña liter.

4 Vt ẽt sacuĩ comphendat. Bar. in l. j. ff. si cer. pet. Et q̃ appõne rei veniãt latè Mãd. in Gl. Facult. §. Actã. in ver. rebus.

5 Et hoc ideo, qa p eã cognoscitur eã mediata & imediata actionum. Iaf.

a Inter aliquos. Vĩ innuere, ꝙ aliæ actiones sunt q̃ coram alijs ꝓponuntur. sed non est verum. Accur.

ADDITIO. Sol. 1 dic, quod hic relatiuũ stat declaratiuè, quia adijcitur qualitati conuenienti vnicuique contento sub genere.

b Iudices. ordinarios, vel delegatos.

c Arbitrosve id est, compromissarios. nam apud eos actiones 2 proponendæ sunt: vt hic, & ff. de arbitris. l. j. Accursius.

ADDITIO. Est ẽt libellus offerendus: vt C. de arbi l. cum antea. §. exceptus videlicet. in gl. conuentum. circa fin. Sed ꝯ, secundum Pla. C. de epis. & cleri. auth. generaliter. Ad quod resp. 3 quia ibi non de libelli oblatione loquitur: sed de remissione cautionis, quæ consensu partium fieri potest: vt ff. de ferijs. l. j. primo responso.

d De quacunque re. Generaliter accipe verbũ rei: 4 vt ff. si cer. per. l. j. in fi. nam pro corporalibus, & incorporalib. competunt actiones: vt ĩ. eod. §. pri. & §. ij. & ff. si ser. vendi. l. j. & ij. in prin.

e Summa. id est, prima quo ad tractatum, f. 5 vel summa. id est breuis. breuior. n. esse non pôt, q̃ bimẽbris, sicut ista est. Sed opponitur. ĩ. eo. §. quædam. Rñ. quia & illæ sunt reales, qñ ad res agitur. Item in personam, qñ ad personales præstationes agitur: imò ẽt si simul agatur non tamen egrediuntur hanc diuisionem, cum sint in rem, & in personam, nisi enim sic exponeretur, iam multæ inuenirentur breuiores: vel ĩ. eo. §. aliæ. & §. actionum. & aliæ quædam diuisiones, quæ breuiores inuenirentur.

ADDITIO. Dic, melius facit text. in l. quis ex ꝑo casus. ff. de pecu. Sed contra glo. insistatur: quia actio in rem scripta, rem comitatur, & tamen non est realis: vt infra eodem. §. quædam. sed solue vt ibi, quia ius agendi ex reali oritur ex ipsa re, & ipsi rei cõpetit, & ꝯ ipsam rem: vt hic. & in simili dicimus in seruitute debita fundo. ff. de neg. gest. l. qui aliena. §. fina. & sic in actione ꝑsonali in rem scripta: vt dicto §. quædam. Ang.

f Aut enim in rem sunt. Ideo in rem dicuntur. quia rem concomitantur: 6 vt ff. de pub. l. Imperatores. & in personam: quia non recedunt a persona obligati, vel heredis eius, cuius eadem est persona: vt ff. eodem. l. actionum genera. §. j. & ij. & in authen. de intes utan. a moi. pcæst. in prin. colla. v.

6 Imò qa danť occasione directi dominij, vł quasi.

LIBELLVS IN ACTIONE IN REM: SIVE IN REI vendicatione.

Nanque agit. In actione in rem, siue rei vẽdicatiõe si libellum quis formare velit, non poterit nisi ꝯ possessorem: quia possessio parit in rem actionem aduersario: vt C. de ali. iud. mutan. causa facta. l. vnica. vel ꝯ illum, qui dolo desijt possidere. vt ff. de noxali. acti. l. lectio. ff. de reg. iur. l. qui dolo. extra. de iudi. c. dilecti. ꝑꝑ quod sic interroget reum, cum vult experiri ꝯ eum. vtrum possideat, vel dolo desijt possidere, ne si vltra experiatur: vt ff. de rei vendi. l. qui petitorio. & cogitur respondere. & in iure facienda est interrogatio, & responsio: vt ff. de interrog. act. l. qui seruum. §. qui iure. & l. j. in princip. & si neget se reus possidere cum possideat, amittet possessionem, & transfertur in actorem propter mendacium suum: vt ff. de rei ven. l. fina. in prin. & si non possideat, liber erit, nisi dolo desierit possidere: quem dolum oportebit actorem probare: vt ff. de proba. l. quoties. § qui dolo. Si vero dicat verè se possidere cum possideat: tunc formabitur libellus in hunc modum: Propono, siue dico ego a. contra b. ꝙ ipse detinet rem meam: vnde ꝓpono rei vendicationem contra eum, & peto rem ipsam mihi adiudicari: & ipsum b. ad restitutionem mihi condemnari. Nec miretur aliquis, ꝙ ego dixi, q detinet: & non dixi, qui possidet. nã ideo dixi: quia multi detinent rem, qui non possident: & tenenť rei vendicatione. Hic. n. solum cõsiderat libellans in rei vendicatione, ꝙ habeat reus facultatem rei restituendæ: vt ff. de rei vendi. l. officium. & licet actionis nomen editum nõ sit in libel. sufficit tñ assignare causam. Argu. C. de edic. diui Adri tollen. l. fi. & ff. si cert. peta. l. certum. maximè hodie per nou. Decr. domini Alexandri Papæ, extra. de lib. oblatione. c. fin. quidam tamen contrariorum dicunt per legem. ff. de edendo. l. j. & C. de edendo. l. edita. Et erit causa petendi in hoc lib. talis. Vnde cum mea sit, peto illam rem mihi restitui. Hoc verum est, ꝙ in omnib. actionib. sufficit ꝓponere cãm: nisi talis sit causa, q̃ plures pariat actiones: tũc. n. nomẽ actionis est exprimẽdũ: vt ff. de tribu. l. quod in hærede. §. eligere. & ff. de legatis, & fideicom. secũdo. l. cũ filius. §. varijs. & ĩ. quod cũ eo. §. is quoq;. circa finẽ. & in gl. fi. oportet ẽt quantitatẽ & qualitatem rei exprimere, si sit res mobilis. & hoc per legem. ff. de rei vendicatione. l. in rem. prima.

g Aut. hoc aut, respicit aliud aut, quod est infra eo. aut cum eo &c.

h Per quas. Scilicet personales actiones.

i Intendit. 7 Scilicet vnusquisque, vel actor.

7 Ista gl. & gl. posita in ver. dare. & gl. in ver. facere. declaranť p Ang. ĩ gl. magistra. in isto §.

Dare.

aduersariū ei dare, a aut facere b oportere, & alijs quibusdam modis. c Aut cum eo agit, qui nullo iure d ei obligatus est, mouet tamen ei de aliqua re controuersiā: quo casu proditæ actiones in rem sunt: veluti, si rem corporalē e possideat f quis, quam Titius suam esse affirmet, possessor aut dñm eius se esse dicat. g nam si Titius suam esse intēdat: in rem actio est.

Etiā pro incorporalibus rebus i rē proditæ sūt actiones, confessoria, scilicet, & negatoria: prior quidē ei qui sibi personalem, siue realē seruitutē urbani vel rustici prædij debitā contēdit, conceditur: altera pro libertate vendicanda contra vicinum agimus, cuius seruitutes in re nostra esse negamus: incorporalium aut rerum huiusmodi actiones, ab ijs, quæ pro incorporalibus rebus competunt, in hoc differunt, quod illæ possidenti concedūtur, ista vero non.

a Dare. Cum datio est in obligatione: vt ff. de verb. oblig. l. vbi autem non apparet. §. si.

b facere. cum factum sit in obligatione: vt si promisisti scribere librū, qui od petitur actione ex stipulatu: vt s. de verb. oblig. in prin.

c Et alijs quibusdā modis. i. ex quasi cōtractu & ex quasi maleficio (nec enim de his supra dixerat) qđ reprobat: 1 qa ex quo dixit de ijs, quæ sunt ex cōtractu vel ex delicto: per consequēs & de his, q̄ sunt ex quasi cōtractu, & ex quasi delicto, dixit: vt s. de obliga. quæ ex quasi cōtra. in prin. & s. titu. j. in prin. 2 Vel dic oia ista supra esse cōprehensa: sed sunt supra dicta intelligenda, vbi præcisè agebatur ad dandū, vel faciendū: hic autē quādo nō præcisè, sed sub alternatione, vt hoc aut illud. Sed & hoc reprobatur: quia s. nō dixit, q̧ præcisè quid fieret. Dic ergo hic de condictione furtiua loqui, quæ est personalis: non tamen ex cōtractu, vel quasi, vel ex maleficio, vel quasi, sed ex varijs figuris causarum oritur: vt ff. de act. & obl. l. j. in prin. Item de interdictis omnibus potest dici, q̧ omnia sunt personalia: vt ff. d interdic. seu extraord. act. l. j. §. fina. nō tamen iure ordinario, sed extraordinario sont introducta: vnde nō cōtinentur sub hac diuisione ex cōtractu, vel quasi ex maleficio, vel quasi ex delicto: tamen, vel propter delictū qñq; dantur, vt interdicto vnde vi potest videri: quādoq; nō, vt in interdicto, quod vi aut clam, quando contra eum, qui non fecit opus, sed factum habet datur: vt ff. quod vi aut clam. l. iij. §. clam. & l. cōpetit. ff. si. Et vt breuiter dicam, ille tertius artic. qui dicitur ff. eo. l. j. in princ ex varijs figuris &c. est quod hic dicitur, & alijs quibusdam &c. Accur.

d Nullo iure. Nota hic q̧ ille, qui rē meā tenet, nō est mihi ideo obligatus, sed ratiōe possessionis 3 eū possum cōuenire: vt C. de alie. iudi. mut. cau. facta. l. j. Sed oppo. teneris mihi ad rem restituendam: ergo es obligatus. respon. non est verum. 4 qa verbum tenetur, duobus modis accipitur. Nam si dicas, teneris: ideo quia ex natura actiōis sis mihi obligatus, falsum est: si verò dicas, teneris: quia per officium iudicis debet tibi necessitas imponi, vt restituas: verum est: vt ff. de rei vendi. l. qui restituere. & si hoc modo accipiatur, teneris. ergo es obligatus; non sequitur.

ADDITIO. Et est ratio. quia officium iudicis nullā p̄supponit obligationē l. qui per collusionem in fi. ff. de emp. l. Quintus. in princi. & fin. & glo. ij. ff. de annu. lega. nisi largo modo, secūdum quod dicit Bartol. in l. fi. ff. de inur. & vide glo. s. in prin. in verbo, debetur. Ange.

e Rem corporalem. Bene dicit corporalem: quia incorporalia non vendicantur 5 vt ff. de rei vendidica. l. vendicatio.

f Possideat. No. in actione in rē ex parte actoris alterū duorū 6 debere interuenire. s. dominiū: vt ff. de rei vendi. l. in rem actio. & hic. vel quasi dñium, 7 vt in emphyteuta, superficiario, & in bonæ fidei emptore. & similibus. 8 vt j̄ eo. §. aliæ. & ff. si ager. vec. vel emphy. l. j. §. fin. & l. ij. & l. iij. & ff. de superfic. l. j. in fin. j respō. & § quod ait. item ex parte rei similiter duorū alterū. s. possessiōem, vel quasi: vt qa dolo desierat possidere: vt hic, & ff. de interr. act. l. qui seruū. §. in iure. & l. si seruus, & de noxa. act. l. electio. §. i.

ADDITIO. Ista gl. vix potest saluari, nisi loquatur de rei vēdi. specialiter: quia illa nūquam cōpetit nisi in possidentem, vel quasi.

g Dicat. Hoc non est necesse probare 9 vel dicere: sed ex voluntate dr hoc: vt C. de edē. l. qui accusare. & de rei vendi. l. si. & j̄. de interdic. §. cōmodū. Accursi.

Aequè. Supra. §. proximo ponitur de actionibus in rē pro rebus corporalibus: nūc pro rebus incorporalibus. Et sunt duæ actiones. confessoria, & negatoria. Et diuidit iste §. in duas partes. Primo ponit de actione cōfessoria, quæ intētat pro seruitute cōstituta conseruanda, vel custodiēda. Scđo ponit de actione negatoria, quæ competit domino negādo aduersario suo ius esse seruitutis. & sic cōpetit pro liberate cōseruāda. Secunda ibi, Cōtra quoque. itē totus iste §. sex facit. Primo ponit exēplū de confessoria, quæ dat pro seruitute psonali. Secūdo dat duo exēpla de cōfessoria pro seruitute reali rusticana. Tertio ponit quatuor exempla de confessoria pro seruitute reali vrbana. Quarto ponit plura exempla de negatoria. Quinto ponit differentiam inter actiones reales, quæ competunt pro rebus corporalibus: & inter eas, quæ competunt pro rebus incorporalibus. Sexto infert quādam exceptionem. Secunda ibi. Vel per fundū. Tertia ibi, Eiusdem. Quarta ibi. Cōtra quoque. Quinta ibi. Quod genus. Sexta ibi. Sane.

CASVS. Accessi ad Iusti. & ita quæsiui ab eo, & dixi: Domine iā video de act. in rem, & vnde actio in rem habet locum pro dominio rerū incorporaliū: sed nunquid sunt plures actiones in rem? Et respon. Iust. q̧ sic. Sicut enim dixi tibi, q̧ actio in rem locum sibi vēdicat quādo aliquis rem corporalem aliquam iure dominij in iudicio intentat suā esse: eodem modo dico tibi, quod si aliquis ius vtendi fruendi sibi esse in fundo, vel ędibus vicini sui dicat, vel si dicat ius sibi esse ducendi aquā in fundum suū per fundum vicini sui, in omnibus his casibus actio cōfessoria locum habebit. & nō solum in seruitutibus rusticorum prædiorum vendicādis locum habet in rem actio cōfessoria: sed & in seruitute vrba. prædio. Eiusdem enim generis est actio, quæ de iure vrbanorum prædiorum competit: veluti, si aliquis agat se habere ius, ne vicinus suus altius ædes suas tollat. vel si aliqs dicat se habere ius prospiciendi in fundum vicini sui, vel proijciendi aliquid de fundo suo in fundum vicini sui: Aut si agat ius sibi esse immittēdi tignum de ædibus suis in ædes vicini sui. & sic in his omnibus superioribus casibus actio confessoria locum habet in rem. Sed quid domine iam satis mihi liquet de cōfessoria in rē, quę habet locū in vendicatione rerū incorporaliū. nunquid plures sunt actiones in rem, quæ locū habere possunt in rebus corporalibus? Ad hoc rñ. do. Iusti. q̧ sic. Nā sicut ego dixi, q̧ in seruitute rustic. vel vrb. prædi. vendicandis locum habet confessoria in rem, eodem modo dico tibi in casu e conuerso, quòd si aliquis negat te habere seruitutem rusticorum, vel vrbanorum prædiorum, competit ei actio in rem negatoria. Nam de vsufructu, & de ser. rust. præ. Item de ser. vr. prę. pro

instituti. imp er. u 2 ait

1 Imò ap. probatur per Bart. Nic. Ang. & Ias.

2 Hāc primā expositionem licet gl. reprobet, tamen eā sequunt cōmuniter doct. hic, & sidueds ad hoc l. j. ff. eo titu. de hic per do. Ia. qui longè tractat, an appellatiōe cōtractus veniat quasi contractus.

3 Vel ratione nudæ detentiōis. Ang. & Ias.

4 Idē Io. Fab. Pla. & Ias.

5 Idem Io. Fab. & alij i apparatu. Nic. & Ia. i glo. sequenti.

6 Imò alterū quatuor. s. dominiū directū, vtile, vel quasi, vel ius in re. Dy. Nico. Angel. & Ias.

7 Displicet Nico. Fab & Angel.

8 Dic hoc non vr benedictū: quia imò habet tātūmodo publicianā. vt j̄. e. §. sed iste alias si haberet vtile dominium: vt dicit gl. p̄ferret domino directo l. j. §. j. ff. si ager vect. vel emphy. & tamen hoc est falsū: quia regulariter excludit. à vero dominio. l. pen. & qđ ibi not. ff. de pub.

9 Onus tñ probādi pōt assumere si vult Ni. Fab. & nūc Ang.

Aequè a si agat b qs ius sibi esse fundo fortè, vel ædibus vtendi c fruendi, uel per fundum vicini eũdi, vel ex fundo vicini aquam ducendi: in rem actio est. d Eiusdem generis e est actio de iure prædiorum vrbanorum: veluti, si quis agat ius sibi esse f altius ædes suas tollendi, g prospiciendive, vel proijciendi aliquid, vel immittendi tignum in vicini ædes.

diciæ sunt in rẽ actiones negatoriæ: veluti, si quis agat ius vtendi fruẽdi in fundo suo, vel in ædibus suis aduersariũ suũ habere: vel si aliquis agat ius nõ esse aduersario suo eũdi vel agẽdi per fundũ ipsius aduersarij, vel q̃dã sic dicat aduersariũ suũ nõ habere ius i ędibus sui ipsius actoris, vt ipse actor non teneatur altius tollere ædes suas: vel si quis dicat aduersariũ suum non habere ius prospiciendi per fundũ suũ vel proijciẽdi aliquid in fundũ suũ: vel si quis agat ius nõ esse aduersario suo mittẽdi tignum ex ædibus aduersarij in ædes suas. Nam in oibus casib. his, sicut in superiorib. habent locum actiones in rẽ, sed tñ negatoriæ. Sed hoc gen⁹ tñ negatoriæ. s. actionis, in reb. corporalib. locũ nõ habet. Nã licet in his casib., supradictis agat possessor negatoria, & hoc in reb. incorporalib. in reb. tñ corporalib. ille agit, qui non incumbit in possessionem: quia non est aliqua actio corporalis a iure ꝓdita, beneficio cuius actionis possit negare illam rem corporalẽ actoris esse. Sed licet tibi dixerim regulariter, ꝙ possidenti & detinenti in reb. corporalib. non competat actio: in vno tñ casu ille qui possidet, nihilominus actoris partes sustinet: sicut in latioribus Digestorum lib. apertius apparebit. Et hæc dicũtur vsq; ad illum §. sed iste. h. d. Are.

Libellus pro seruitute personali.

Est quædam actio realis, quæ datur ꝓ seruitute vẽdicanda, siue sit realis, siue ꝑsonalis: vt hic. §. æquè. & ff. si ser. vend. l. ij. & primo circa seruitutem personalem formatᷣ libellus. Est aũt seruitus ꝑsonalis vsusfructus, quem habemus in reb. alienis: vt ff. de vsufruct. l. j. & ĩ. de vsufruc. §. constituitur. & ĩ. de vsu & habi. in prin. forma igitur libellum primo in seruitute personali in hunc modum. Dico ego b, ꝯ c, ꝙ ipse habet prædium, in quo habeo ius, siue seruitutem vtendi fruendi: vnde ꝓpono confessoriam actionem ꝯ dictũ c, & peto dictam seruitutẽ mihi adiudicari: & ipsum c, vt patiatur me vti frui condemnari. In qua etiam actione sufficit causam proponere: vt supradictum est: & proponetur ita. Vnde cum habeam ius vtendi, fruendi, peto mihi illum condemnari. Eodem modo formabis libellum in eo, qui habet tantum vsum, dimittendo hoc verbum frui, & potest addi sic. Et q̃a tanto tempore me ꝓhibuit, & impediuit vti frui: peto dictum c, in fructibus, quos percepissem: vel percipere potuissem, mihi condemnari. & hoc per l. j. ij. & iij. respon. & l. fi. ff. si vsusfru. pe.

Libellus pro seruitute reali.

Circa seruitutem realem forma sic lib. sed primo sciendum est, ꝙ seruitus realis non potest deberi, nisi vterq; habeat prædium: vnus vnum quod seruiat, alter aliud cui seruitur: vt ĩ. de ser. §. ideo autem. & ff. commu. præ. tam rust. quam vrb. l. j. in fin. Seruitutes rustic. prædio. sunt iter, via, actus, & aquæ ductus: vt ff. de serui. rusti. prædio. l. j. in prin. Forma ergo sic libellum in ser. rust. præd. Dico ego a, ꝯ b, ꝙ habeo seruitutem eundi per fundum suum ad fundum meum: vnde ꝓpono confessoriam ꝯ ipsum b, & peto ipsam seruitutem mihi adiudicari: & ipsum, vt patiatᷣ me vti hac seruitute mihi condemnari. Eodem mõ formabis in alijs seruit. rustic. prædiorum, & loco actio. si vis potes ponere causam, & assignare, scilicet, hãc. Vnde quia ius habeo eundi: & formabis, vt in libello superiori continetur.

a Aequè. Scilicet datur actio in rem.

b Agat. Scilicet actione confessoria. Quòd sic vocetᷣ, legitur. ff. si ser. ven. l. ij. in prin.

c Vtendi. Hæc seruitus est personalis: sed sequẽtes reales. vt ff. de serui. l. j.

d In rem actio est. Scilicet confessoria.

e Eiusdem generis. Scilicet vt sit in rem.

f Ius sibi esse. [1] no ꝙ cõfessoria ponitur verbis affirmatiuis & negatoria negatiuis, & ex hoc cõprehenditur mediũ cõcludendi in huiusmodi actionibus: de quo dic, vt per Angel. hic.

g Tollendi. Vt si eras in quasi possessione seruitutis domi⁹ meæ, ne mihi liceret altius tollere: me volente ædificare, debeo agere negatoria, & ita hic interserit , exemplũ negatoriæ: vt ff. si ser. ven. & l. si forte. §. j. In hac. n. seruitute negatoria verbis affirmatiuis, & confessoria negatiuis ꝓponitur: vt ff. si ser. vend. l. loci. Alia vero exempla quæ ponuntur, bene ponuntur in confessoria vsque illuc, contra &c. Vel pone hoc exemplum in confessoria: vt si talem mihi debeas seruitutem, vt altius teneas ædificatum: vt ff. de serui. vrb. præ. l. si arborẽ, §. interdum. & l. eum debere.

Libellus pro seruitutibus vrbanorum prædiorum.

Contra quoque. Seruitutes vrbanorum prædiorũ sunt, vt seruitus prospiciendi, vel immittẽdi tignũ in vicini ædes, & aliæ similes: vt ĩ. hoc §, æquè. ver. eiusdem. & ff. de serui. vrba. præd. l. j. & for. libel. in qualibet istarũ act. hoc modo. Dico ego c, contra a, quòd ego habeo ius immittẽdi tignum de domo mea in ædes suas: vnde propono confessoriã cõtra ipsum, & peto dictum ius, siue seruit. immittẽdi tignũ mihi adiudicari: & ipsum, a. vt me patiatᷣ vti tali seruitu. mihi condẽnari. & in libel. potes edere causam pro actio. & erit causa talis. Quia seruitutem habeo immittẽdi tignum de ædibus suis in ædes meas, vnde peto &c. nihil aliud in libello mutatur. Et eodem modo forma lib. in alijs seruit. vrba. prædio excepta seruitu. altius non tollendi, in qua lib. habet formari verbis negatiuis, scilicet, hoc modo: Dico ego a. contra b, ꝙ ipse nõ habet ius altius tollendi ædes suas · quia ego habeo seruitutem in ædes suas altius non tollendi: vnde ꝓponendo confessoriam cõtra ipsum b, peto seruitutẽ altius nõ tollẽdi mihi adiudicari: & ipsũ ne altius tollat, mihi peto cõdẽnari. Et in ista, sicut in alijs pôt loco actionis causa poni, hoc modo: Vnde cum habeam serui. in ædes suas altius non tollendi, peto &c.

Libellus in actione negatoria.

Est & alia realis actio, quæ cõpetit pro seruitute neganda tam in rustico prædio, quã vrbano & appellatur negatoria: vt ff. si ser. ven. l. ij. in princip. & hic in versi. contra. Super quo formandus est lib. & in rust. præ. & vrb. Sed ꝓmo in ser. rusti. præ. formatur libellus hoc modo, Dico ego a, contra b, ꝙ cum ipse sit in quasi possessione serui. eundi per fundum meum ad fundum suum, & ipse nõ habeat seruitutẽ in fundo meo, proponẽdo negatoriã cõtra ipsum b, peto absolui a tali seruitute. In isto lib. pôt poni causa loco act. vnde cũ seruitutẽ nõ habeat eundi, peto &c. Similiter in alijs seruitu. præd. vrba. formatur, negando, scilicet. vt act. sit negatoria, & causa similiter. Vnde cum non habeat ius istius seruitu. peto &c. Petam etiam in actio. negatoria, quæ datur pro seruitu. vrba. prædio. denegandis, sic formari libel. Dico ego c, contra b, quòd cum ipse sit in poss. immittendi tignum de ædibus suis in ædes meas, & ipse non habeat ius

Esse, in quit Frãc. Hotomanus hic, ꝓ sentis tẽporis demonstrationẽ continet: ergo hic de præsenti seruitutis dominio, non de futuro, hoc est, nõ de debita seruitute agimus, sed nostra iã, nobisque adquisita.

Addit[ur] aliquibus codicib⁹, agendi.

[1] Ista gl. nõ estã ocur. sed additio.

Quærit hoc loco Hotoma. qui fieri pôtvt dñs ædium agat ius sibi esse ædes suas altius tollẽdi, cum id pati vicinus teneatur, & naturaliter & ciuiliter. l. altius. C. de seruit. & aqua. cũ præterea res sua nemini seruiat. l. vtifrui. ff. si vsusfruct. peta. quẽ nodũ subtiliter admodũ dissoluit. tu illũ videto. longe enim aliter eã quæstionẽ dirimit quã hactenus fecerint reliqui interpretes.

a Displicet Dyn. Nico. Io. Fa. & Ange. & dicit Ias. ꝙ est derisio.

Cōtra a quoq; de vſu fructu,& de ſeruitutibus prædiorũ ruſticorũ, item ṕdiorũ vrbanorũ, inuicẽ quoq; ꝓditæ ſunt actiones: b vt ſi quis intẽdat ius nõ eſſe aduerſario vtẽdi, fruẽdi, eũdi, agẽdi, aquãve ducẽdi, itẽ altius tollendi, c ꝓſpiciẽdive, vel ꝓijciendi, immitẽdive: iſtæ quoq; actiones d in rẽ ſunt, ſed negatiuæ. † Quod genus actionis e in controuerſijs rerũ corporaliũ ꝓditum non eſt. Nam in his f is agit, q non poſsidet: ei vero qui poſsidet, g nõ eſt actio ꝓdita, ꝑ quã neget rem actoris eſſe. h Sanè vno caſu, i q poſsidet, nihilomin⁹ is actoris partes obtinet: ſicut in latiorib. Digeſtorũ libris opportunius apparebit. k

Iam ſecunda actionũ ſectio pertractãda capitur: & primo de in rem prætorijs. Qui iuſto titulo ab eo, quem dominum credebat, rẽ traditã accepis, ſi prius rei poſſeſſione ceciderit, quam vſucapionẽ abſolueris, is aduerſus poſſeſſorem Publicianam in rem actionem intentare poteſt: vt perinde ei reſtituatur, ac ſi vſucapione eius rei dominiũ nactus fuiſſet.

Sed iſtæ quidem actio-

ius immitẽdi tignũ in ædes meas, peto &c. Et ſic formaꝰ lib. in alijs ſeruit. vrba. ꝓd. denegãdis, formãdo ꝑ verba negatiua. Similiter formaꝰ ſic. qñ negatur ſeruitus altius non tollendi, in qua non formabitur libellus verbis affirmatiuis, ſed negatiuis, hoc mõ: Dico ego a, ꝯ b, q cũ ipſe ſit in quaſi poſ. ſerui. ædium mearum. ipſe habet ſerui. in ædes meas, ne mihi liceat illas altius tollere: ideo peto proponendo negatoriã actio. ꝯ ipſum b, ab hmõi ſeruitute abſolui, & ipſum, ne me altius tollentem impediat, mihi ꝯdẽnari. & cauſa in hoc libello ꝑponiꝰ talis: Vnde cum ipſe non habeat ſeruitutem i ædibus meis, ne liceat mihi altius tollere, peto &c.

a Contra. i. contrarium. Nam ſupra de confeſſoria, per quã ſeruitutes debẽtur: nunc de negatoria, per quam ſeruitutes denegantur: vt ff. ſi ſer. vend. l. ij. in princip.

b Proditæ ſunt actiones. Scilicet negatoriæ.

c Altius tollendi. Exemplum confeſſoriæ. 1 In his enim exemplis omnibus repetitur nõ. Vel dic, nõ, repeti, 2 non ad hoc exemplum, ſed ad alia ſic. Sed quæritur hic, quare nomina talia dantur talibus actionibus? Rñdet Pla. quia negatoria negatiuis verbis ꝓponitur, confeſſoria vero affirmatiuis. Hæc opinio reprobatur in ſeruitute altius tollendi: ibi enim cõfeſſoria negatiuis, negatoria affirmatiuis 3 verbis proponitur. Dic ergo potius inſpiciendam eſſe naturam, quam verba, vt confeſſoria ideo dicatur: qa ad hoc vt ꝯfiteatur ſe debere, datur: negatoria autẽ, quia negatur. Item quare iſtæ dicuntur in rem? Rñdet: quia ad ſimilitudinem rei vendicationis danꝰ. Sicut. n. illa rõne dñij, vel quaſi datur, ſic & iſtæ: vt ecce rõne dominij datur confeſſoria, ſcilicet domino fundi cui ſeruitus debetur: vt ff. ſi ſer. ven. l. ij. §. hoc autem. & ratione quaſi dominij, vt fructuario, creditori 4 & ſuperficiario. 5 Item Publiciana daꝰ ei cui ſeruitus eſt conſtituta a non dño fundi: vt ff. de remiſ. l. j. §. idem Iulianus. & de ſuperfi. l. j. §. fi. & ſi vſusfruc. pet. l. j. & de publi. in rem acti. l. ſi ego. ij. & iij. rñ. Item ſicut rõne poſſeſſionis, vel quaſi, daꝰ rei vendicatio: ſic & hæc confeſſoria rõne verè poſſeſſionis aduerſus eum qui poſſidet agrum, qui ſeruitutem debet: vt ff. ſi vſusfruc. pet. l. vti frui. §. verum. vel quaſi poſſidet: vt ff. ſi vſusfruc. pet. l. fina. Hoc idem in negatoria: nam ipſa ratione dominij datur dño fundi, qui negat ſeruitutem deberi, vtilis aũt quaſi dño 6 quia ius habet in fundo, quem negat ſeruitutẽ debere: vt ff. ſi ſer. ven. l. ij. Et ꝯ rõne poſſeſſionis intenditur ꝯ eum qui poſſidet rem ratione vſusfructꝰ: vt ff. de acqui. poſſ. l. generaliter. vel quaſi poſſidet, vt ſi re vtatur propter illam ſeruitutem, quam ſibi dicit debitam: in quibus non eſt vera poſſeſſio ẽt naturalis. arg. ff. de ſerui. vrb. pręd. l. ſi ædes. §. libertas. & §. ſeq. & ratione horum, & ſimilium, dicuntur in rem. Item nota q dicit Pla. q negatoria ita demum daꝰ, ſi fuerit ſeruitus conſtituta, & poſtea amiſſa: ſed falſum eſt. competit enim ſi nulla fuit: vt ff. ſi ſer. ven. l. loci. §. competit. & l. fiſtulas.

d Iſtæ quoq; actiones, De quib. ĩ ꝓxi. §. dixit. Nam ad ꝓxima eſt facienda relatio: 7 vt ff. de legat. j. l. ſi ſeruus plurium. §. fi. & de teſt. l. hæredes. § ſed & ſi no cũ. nã aliæ non ſunt negatiuæ, ſed affirmatiuæ: ſed in eo qđ dicit, in rẽ ſunt, põt ad vtrunq; referri.

e Quod genꝰ actionis. Scilicet negatoriarũ, & affirmatiuarũ. Et nota q nomẽ actionis large hic poniꝰ: 8 alias verò ꝑ ꝑſonalib. tñ, vt diximus ſ. eo. § j.

f In his. Scilicet in cauſis rerum corporalium.

g Poſſidet. Inſolidum. Si. n. duo aſſerant ſe poſſidere, & vterq. vincit, poterit alter vẽdicare: vt ff. vti poſ. l. ſi duo. in fin. j. reſpon.

h Neget rem actoris eſſe. Hæc verba reſtringunt 9 præcedentia. ſ. ei vero &c. Nam hoc perpetuò verũ eſt, q alias non datur actio poſſidenti pẽr quam neget rem actoris eſſe. Sed põt poni caſus, vt poſſeſſor habeat actionẽ, ꝑ quam dicat ſe dñm eſſe: vt ff. de rei vend. l. officiũ. & ff. vſufru. quemad. cau. l. ſi vſuſfructus noie. Cõſtat enim cõmodatariũ nõ poſſidere: & cõmodãtem poſſidere: vt ff. cõmo. l. rei. Idem in conductore, & locatore: vt ff. de vſucap. l. non ſolum. §. j. Alij dicunt: 10 legem illam, officium, loqui: qñ alius non poſſidens agit, vt ſic rõne detentationis talis agatur. Sunt & alij. vt Bul. & Ioan. q dicunt, q eo ipſo q agit poſſeſſor rei vendicatione, renuntiat 10 cauſę poſſeſſionis: cum hoc ſit impoſſibile, te poſſidere, & vendicare poſſe. prima verior eſt. Accur.

i Vno caſu. Vt in duplicib. iudicijs: vt ff. de iud. l. in tribus. & ĩ. eo. §. qdã. & ff. vti. poſ. l. ſi duo. §. j. & ĩ. de interdi. §. tertia. & ff. fa. ercif. l. j. 11 Vel dic, q dicit de qualibet exceptione ꝓponenda. Nec. n. hic dicit q ſit actor: ſed caute dicit, q partes, ſiue onera actoris ſuſtinet, ſecundum Io. vt ff. de excep. l. j.

ADDITIO. Dic, nec etiã placet hoc Pet. & Dy. quia ſecundum hoc eſſent plus, quam mille caſus. Vnde Pet. ponit exemplũ, qñ reus ſuſcepit in ſe onus probandi, ſcilicet q, res petita pertineat ad eum, & non ad actorem: vt l. circa. ff. de proba. & hoc exemplum placet hic Ioã. Fabr. nam litera nõ dicit, actor, ſed, vicem actoris ſuſtinet. & ſic non eſt ꝓpriè exceptio, ſed quędam illatio. Ang.

k Apparebit. vt ff. de iudic. l. in tribus, ſecundum primum: vel ff. de excep. l. Agere etiam.

Sed iſtę. Diuiditur in duas partes. Primo ponit, & declarat actiones pręcedentium paragraphorum fore ciuiles. Secũdo ponit de actionib. prętorijs: ibi, alię autem. Item iſta ſecunda ſubdiuiditur. Nam primo ponit de actionibus in rem prętorijs. Secundo ponit de perſonalibus. Secunda inferius in §. in perſonam. Item prima ſubdiuiditur. Nam primo ponit quando res petitur quaſi vſucapta, q non eſt. Secundo quando vſucapta eſt: & petitur ac ſi vſucapta non eſſet. Secunda ibi, in §. rurſus. Item prima ſubdiuidiꝰ. Nam

† Quę in prędictis ſpẽbus dãtur nõ q. dẽ ad ſeruitutem, ſed ad libertatem aſſerẽdã, ꝑter quã in ſpecie altius nõ tollendi. Qua d re vide quę ſcribit Frã. Hotoman. hoc ipſo loco.

1 Aliàs q agit.

2 Ridiculũ eſt ſm Dy. & Io. Fab. & Ia.

3 Imò Dy. & Ia.

4 Habendo reſpectũ ad remediũ ꝯcludẽdi. Ange. & Iaſ.

5 Iſta duo exempla diſplicẽt Dyn. Bar. Ioã. Fab. Pla. Ang. & Ia.

6 Iſtud exẽplũ placet Nico. Fab. Pla. An. & Ia. & idẽ dic ĩ emphyteuta, & vaſallo.

6 Hoc verũ ſi ad oĩa non poſſit fieri. Dyn. & Nico.

7 Aliàs, poſſeſſoris eſſe. quam lectionẽ vꝰ amplecti Fran. Hotom. hic.

8 Quis ſit is caſus d quo ſẽtit hoc loco Iuſti. pulchrè ꝑter cęteros explicat Fran. Hotom. hic.

9 Idem Nicol.

10 Sequitur Ang. & Ia.

10 Iſta diſplicet Angel. & Iaſ.

10 Hoc verũ qñ agit occaſione illius poſſeſſionis, q erat penes ipſũ & per ſemetipſũ poſſidebat, & ſciebat ſe poſſidere. Angel. & Iaſ.

11 Hoc exẽplũ ſequiꝰ Dy. hic: ſed Io. & Pet. ꝯ, qa exceptio dbet eſſe de regula: nã ĩ reb. incorporalibus poſſidẽri nõ datur actio, niſi in vno caſu: ſed ſecũdũ gl. eẽnt plures, q mille. Pręterea ĩ iſtis duplicib. iudicijs, q agit, nõ negat rẽ actoris eſſe, nec agit rei vẽ. ꝑut litera requirit. Ange.

Nam primo ponit de actionib. prætorijs in rem. Secũdo de eis duo ponit exempla. Secunda ibi, Ecce plerũque. Primum exemplum prosequitur, ibi, Namque si cui. Secundum in §. rursus. iam allegato. Areti.

nes quarum mentioné [a] habuimus, & si quę sunt similes, [b] ex legitimis, [c] & ciuilib. causis descendũt. Aliæ aũt [d] sunt quas prætor ex sua iurisdictione comparatas habet tã in rem, [e] quàm in personam: quas & ipsas [f] necessarium [g] est exemplis ostendere: vt ecce, [h] plerunque [i] ita permittit prætor in rem agere, vt vel actor dicat [k] se quasi vsucepisse, quod nõ vsuceperit: [l] vel ex diuer

CASVS Dñe iam posuistis mihi vnam compendiosam diuisionem actionum, & membra diuisionis per dilucida exempla declarastis. Pro Deo nũquid sunt plures diuisiones actionum? Et rñdet Iusti. q; sic. Nam actiones quædam sunt ciuiles, quædam prætoriæ. Istæ enim actiones, de quibus superius mentionem habuimus, & si quæ eis aliæ similes sunt, ex legitimis, & similib. causis descendunt. i. ciuiles sunt, aliæ autem actiones sunt, quas prætor introduxit ex sua iurisdictione. Sed domine, nunquid prætoriæ diuidi possunt? Et respondet q; sic. Prætoriarum enim quædam in rem, quædam in personam sunt. Prætor enim quasdam actiones ex sua iurisdictione comparatas habet tam in rem, quam in personam: quas & ipsas prætorias necessarium, est. i. vtile exemplis ostendere. Et hoc vsque ad illũ versiculũ, ecce plerũq; &c. In quo pone sic casũ. Dñe, vos dixistis mihi supra q; prætoriarum actionum, quædam sunt in personam: & promisistis q; easdem per exempla mihi ostenderetis. Ad hoc rñdet Iustin. Amice, libenter. Ecce plerũque prætor permittit in rem agere: ita vt actor dicat se aliquam rem quasi vsucepisse, quam in veritate nõ vsucepit: & tñ vtili in rem actione prætoria ita vendicat suam esse, quasi vsucepisset. Et non solum in casu illo locum habet actio prætoria in rem, sed in casu conuerso. Q̃nque enim ita permittit prætor in rem agere, vt aliquis dicat aduersarium suum rem quasi non vsucepisse, quam in veritate vsucepit: & ita eam rem ab eo prætoris auxilio auocat, quasi eam nũquã vsucepisset. Sed pone. dñe pro Deo dicatis mihi exemplum familiare, in quo actor dicit se quasi vsucepisse rem, quam in rei veritate non vsucepit. Ad hoc rñdet, Amice, dabo tibi bonum exemplum: Nam pone, q; aliqua res alicui causa iusta, Puta, Petro a non dño tradita sit, veluti ex causa emptionis, vel donationis, aut ex causa dotis, aut ex causa legatorum, vel ex alia simili causa apta ad dñij translationem: & necdum Petrus bonæ fidei possessor illius dominiũ beneficio illius vsucapionis adeptus sit: Si possessionem illius rei aliquo casu amittat, nullam habet de iure ciuili directam actionem in rem ad illam persequendam. Ita enim proditæ sunt actiones in rem de iure ciuili, vt quis ratione dominij rem suam vendicaret. Cum igitur de iuregentium, puta per traditionem, non sit illius rei dominus effectus: neque de iure ciuili, puta per vsucapionem, liquet manifestè, quasi omne beneficium iuris ciuilis in hoc casu Petro sit præclusum. Sed quia prætori, qui naturali æquitate mouetur, durum videbatur in hoc casu Petro possessori bonæ fidei deficere penitus actionem, quandam actionem de æquitate introduxit: beneficio cuius actionis Petrus qui possessionem amisit, dicit se eam rem quasi vsucepisse, & ita prætoria in rẽ vendicat suam esse: sicut si in rei veritate eã vsucepisset, & directa in rem ciuili eam vendicaret. & ista actio de æquitate ꝑtoris in hoc casu introducta, Publiciana appellatur: quæ ideo sic appellatur: quia primum a Publicio prætore in edicto ꝓposita est. Et hæc dicuntur vsq; ad illum § rursus ex diuerso. Franc.

Sed iste. Latenter accedit ad secundam diuisionẽ. scilicet aliæ sunt ciuiles, & aliæ prætoriæ: & de omnibus exempla ponit. Sed quæritur de duab. s. de actione in rẽ, quæ datur ꝯ eum, qui dolo desijt possidere. Vr̃ enim prætoria: vt ff. de nox. act. l. electio. §. i. Sed & ciuilis vr̃ inspecta persona actoris, qui de iure ciuili admittitur ad agendum: vt ff. de rei vendicatio. l. in rem actio. Sed dic eam ciuilem: [1] inspecta potius persona actoris, quę dignior ẽ: vt ff. de du. ma. exce. l. pure. §. 6. Et hæc consideratio semper habetur. nã hæreditatis petitio [2] dr̃ prætoria, qñ bonorum possessori datur, vel fideicommissario: licet ꝯ possidentem pro hærede, vel pro possessore detur. & cũ si detur hæredi de iure ciuili, dicatur ciuilis: vt ff. de peti. hæred. l. j. Semper enim iudicamus an actio sit ciuilis, vel prætoria, inspecta persona actoris. [3] Secundo quæritur de actione commodati. Sed dic eam ciuilem: [4] vt ff. commodati. l. in commodato. §. sicut. Et quod dr̃ eod. tit. ff. commo. l. j. in princip. in gl. ait prætor. quæ est gl. j. vel approbando, vel ꝯfirmando dicit, non inueniendo: sicut & de petitione hæreditatis dr̃. ff. si pars hæreditatis petatur. l. j. in prin. Sed tñ ipsa ciuilis est: cum sit ex senatuscõsulto, & centũuiralis dicatr̃: vt ff. de peti. hæred. l. item veniunt. §. cũ antequam. & C. de hæred petit. l. fin. in prin. Omnes. n. actiones, quæ oriuntur ex his quinque partib. iuris, s. legibus, senatusconsultis, plebiscitis, principum placitis, & rñsis prudentum, ciuiles sunt. Quæ vero a magistratibus, vel prætorum edicto descendunt prætoriæ sunt: vt ꝯ. de iure nat. §. ꝯstat. vsq; ad §. ex non scri. & ff. de iusti. & iu. l. ius autem. & ĩ. de perp. & tẽp. act. in princip. Aliæ aũt præter duas supradictas certæ sunt, vtrum sint prætoriæ, vel ciuiles. Accur.

a Quarum mentionem. Scilicet expressam, vt de quibusdam dictum est.

b Et si quæ sunt similes. Vt quæ sunt ex contractu, vel quasi: vel ex delicto, vel quasi: & quæ descendunt ex varijs figuris causarum: vt ꝯ. eo. §. j. & ij.

c Ex legitimis. Idest, ex lege duodecim tabularum: & prodest ciuilibus. Vel dic ciuilibus, idest, ex authoritate iuris prudentum, & eorum rñsis. nam totum est ius ciuile: vt ff. de iusti. & iure. l. ius autem ciuile. & de orig. iur. l. ij. §. nouissimè.

d Aliæ autem. [5] Aduerte, q; hic doctores ita distinguunt hunc §. incipiendo ibi, Sed istæ quidem, tñ communiter allegatur in materia Publicianæ. §. aliç. hic, & non superius incipiendo.

e Tam in rem. Id est, tam in rem tantum, quàm in personam tantum. Nec. n. aliqua prætoria [6] inuenitur, quæ sit mista, scilicet in rem, & in personam: licet ciuilis talis inueniatur: vt ĩ. eo. §. quædam. Et primo hic de realib. dicit vsq; ad §. in personam. & postea de personalibus dicet. Accur.

f Ipsas. Scilicet prætorias: quasi diceret, non solum ciuiles, quas exposuimus.

g Necessarium. Id est vtile: quod enim medicamenta morbis, hoc exhibent iura negotijs: vt in Authẽ. hæc constitutio Inn. in prin. colla. viij. Nec enim necessitas in principe poni potest: vt ff. de leg. & senatuscõ. l. princeps. Item quia per exempla apertius intelligitur: vt hic. & C. de transac. l. vt responsum. & ff. de col. bo. l. prętor. §. videamus.

h Ecce. Hoc est primum exemplum, quod exponitur statim ibi, nanque &c.

i Plerunq;. Quia hoc semper dicere non poterit: scilicet contra dñm, nisi in casibus: vt statim dicemus.

k Dicat. Agendo Publiciana.

1 Inuentione sed extensione dr̃ propria. Fa. Ange. & Ias.

2 Imò inspecta origine. Bal. & Ias.

3 Sequuntur eam Fa. & Angel.

† Id est vt actor, tãq̃ vsu ceperit qđ nõ vsucepit, dicat suum eẽ. significat enim particula (quasi) hoc loco idẽ ꝓpriè qđ tãquam, ὡσάν, perinde acsi nõ autem idẽ quod Ferme. sicut dicemus publicianam, dari quasi dño. i. eĩ q̃ ꝑinde hr̃, ac si dñs eẽt: nõ aũt intelligẽdũ ẽ dari ei, q̃ fermè dñs est. Hęc ex Franc. Hotomano hic.

4 Sequuntur gl. Angel. & Ia.

5 Ista gl. nõ est Accur.

6 Sequuntur. gl. Fa. An. & Ia.

Vel

a Vel ex diuerso. Hoc exponitur. ĩ. §. rursus.
b Possessor. i. dominus quondam, ad quē redijt ide possessio. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

blicianā. l. pe. & fi.
i Vendicet. Hoc videtur falsum. nam aut habeo dominium, & tunc non vendico quod habeo: si non habeo, nec tunc vendico: vt ff. de rei vēdica. l. in rē act. o. j. resp. Item dominium est ius & res incorporalis: quo modo ergo vendicatur? Sed dic dominium. i. rem ratione dominij.

Libellus in actione Publiciana.

so a possessor b dicat, aduersariū suū non vsucepisse, quod vsuceperit.

Actio Publiciana dicitur prætoria, & datur ex æquitate prætoris illi, qui rem nactus est à non domino ex aliquo iusto titulo, qui esset aptus ad dominij translationē: & datur quasi ipse rem vsuceperit. Ares.

Nanque sicui ex iusta causa c res aliqua tradita d fuerit, (veluti ex cā emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorum) & necdum eius rei dominus effectus e est; si eius rei possessionē casu f amiserit: nullā habet in rē directā h actionē ad eā psequendā: quippe ita proditæ sunt iure ciuili actiones, vt qs dominiū suum vindicet. i Sed quia sanè durū erat, eo casu k deficere actionē: l inuenta est à prætore actio, m in qua dicit n is, qui possessionē amisit, eam rem se vsucepisse, quàm vsu non

Nanq; si cui. Hic tractatur de actionibus prætorijs realibus. & primo de Publiciana, in qua qualiter formetur libellus, est videndū. Vnde sciendum, est q actio Publicia. competit quādo res aliena traditur ex iusta cā, vñ si cadat à poss. aliquo casu poterit hac actione agi contra possessorem, nisi sit dñs q possidet: vt ff. de Publ. l. j. §. pē. & fi. & ĩ. eod. §. proxi. vers. ecce plerunque. Formabis ergo sic in hac act. lib. Dico ego a. contra b, q ipse detinet rem mihi traditam ex causa emptionis. quā quasi vsucepi, vnde proponendo publicianam contra ipsum b, peto ipsam rem iure quasi dominij mihi adiudicari, & eū dem b, ad eius restitutionem condēnari. In hoc libello licet nomen actionis proponatur, sufficit vt causa edatur, quæ talis est. Vnde cum ipsam rē quasi vsuceperim. peto &c. vt in prædicto §. ecce plerunque. vel potest assignari pro causa hoc, Vnde cum ipsa fuerit mihi tradita ex causa emptionis, peto &c, & est eadē prima cum ista: quia traditio, ex iusta causa parit vsucapionem: vt ff. de Publ. l. j. ij. iij. & iiij.

c Ex iusta causa. i. ex aliquo cōtractu, qui descendit ex iusta causa. i. ex affectione vtriusq; partis: vt ff. eo. l. in omnibus rebus, ad fi. tit. quam affectionem iustū est seruari: vt ĩ. de rerū diuisio. §. per traditionem. Et hoc dū modo 1 talis titulus fuerit aptus dñium trāsferre, licet nō transferat: qa traditio nō plus trāsfert, quam sit apud eū, qui tradit: vt ff. de acquir. rer. domin. l. traditio. Et nominātur huiusmodi cōtract⁹. ff. de Publ. c. l. j. in fin. & l. ij. iij. iiij. v. vj. & vij. si vero cōtractus non est habilis transferre dominiū, non cōpetit Publiciana: vt ff. de Pub. l. quæcunq;. §. j. & fi.

1 Idem Fab. Ang. & Ias.

d Tradita. A non domino.

e Dominus effectus. Per vsucapionē. Nam per traditionem dominus factus nō fuit. Si autem altero istorum modorum factus dominus fuerit, Publiciana ei nō datur, sed directa rei vendicatio, vt ff. de Public. in rem actio. l. j. in prin. & §. j.

f Casu: imo & si quocunque modo. Nam & si per furtum, vel rapinā, 2 vel aliam vim amiserit: non tamen habet in rem actionē directam, sed hāc: licet habeat, & alias actiones, vt furti, vel vi bonorum rapt. & similes: vt ĩ. de obli. quæ ex delicto. §. sed & bonæ fidei. & ĩ. vi. bo. rapt. §. fi.

2 No. gl. quod furtū & rapina nō cōnumerantur inter casus fortuitos. Angel.

g Nullam. De alijs autem realibus cōstat: de sed hac rei vendicatione dubitatur.

h Directam. Sed nunquid Publiciana competit ratione vtilis dominij? Quidā dicūt q sic, dicētes, q vtile dominium habet cui Publiciana competit. & dicunt hanc esse causam Publicianæ: sicut directum dominiū est causa directæ actionis in rem: vt ff. de reivē. l. in rē act. in prin. Alij dicūt, 3 q nec vtile dominium habet, cum ille, qui vtile dominiū habet, etiam contra dominum agat: vt ff. si ager vect. vel emphyt. pet. l. j. ij. & iij. quod nō est in Publiciana: vt ff. de Publiciana. l. pe. & fi.

Actio Publiciana vtrum competat habenti vtile dominium.

3 Et bene Nic. Fab. & Ia.

k Eo casu. Scilicet isto supradicto.

l Deficere actionē. Quod erat sedm ius ciuile.

m Actio. s. Publiciana, vt statim subijcit: aliàs nisi prætor actionis nomen diceret, in factum daretur, sicut ex ciuili obligatione noua datur condictio ex lege, si non caueatur de nomine actionis: vt ff. nau. caupo. stabula. l. & ita. §. ait prætor. in gloss. ij. & ff. de condictio. ex leg. l. j.

Actio in factū est Prætoria, & condictio ex lege, ciuilis.

ADDITIO. Nota glo. secundum Dyn. quā tene menti pro regula, quæ actio competat ex remedio ciuili, vel prætorio: pro qua facit tex. ff. de adult. l. qđ ex his. Sed contra hoc opponitur de l. sed & si possessori. in prin. de iureiu. cōiuncta glo. in ver. dandam. vbi actio in factum. & Publiciana videntur esse idem. Sed tu responde vt ibi per glo. & doct. Ang.

n. Dicit. Et sic vř, q prætor permittit mentiri: quod Placē. cōcessit 4 idē in sequentibus casibus tribus. & facit C. de bo. mat. l. j. vnde sic libellū formabat, Peto talem rem, quā possides, & quā emi, vel alia simili iusta causa habui à non domino: quia dico me vsucepisse, Nā licet hæc verba: quia dico me vsucepisse &c. directā rei vendicationem magis videantur inducere tñ ex adiunctis Publicianā signant. Alij dixerunt ita esse formādū, Peto talem rē, quā dico meā: sed quia fortè nō possem probare meā, propono Publicianā. 5 Alij dicunt vtranque alternatiuè præponi. s. reivendi. & Publicianam, hoc modo, Peto talem rem iure directi dominij, vel quasi, & hāc approbat cōsuetudo. Sed certè duæ primæ nō placent, quia quomodo diceret rem suā vsucepisse, cum hoc non sit verū? sic enim peieraret in sacramento calū. vt C. de iureiur propter cal. dā. l. ij. Sed illi respondent. quia hoc facit lege permittente, vnde non peierat. ff. qui satisd. cog. l. fi. Sed nec vltima placet, quia vnā debet eligere, & nō pluribus agere act. vt ff. de reg. iu. l. nemo. §. quoties. Dic ergo quarto esse formandum in hunc modū libellū: Peto rem talem mihi restitui iure quasi dominij, perinde ac si vsucepissem. Verbū. n. quasi, positū ĩ. e. §. aliæ. hic repete, & similitudinariè ponatur, non affirmatiue. i. dicere, sicut vendicarē quo ad effectū re verè vsucapta, ita nūc quasi vsucapta. & ita in sequentibus casibus. Ex prædictis patet, q quinq; sunt necessaria, vt det Publi. s. traditio, vel quasi, qđ dico pp res incorporales, q tradi non possunt, vt ff. de acqr. re. domi. l. seruus. §. incorporales. ff. de Public. l. j. & l. traditionem. §. j. Secundo, quod ex titulo apto ad mutationem dominio, vt hic dicit, vt ex venditione, vel similibus. Itē quod à non domino accepit, Nam aliàs dominiū esset translatum ff. eod. de publi. l. j. in prin. ibi, à non domino. & ibi no. Item quarto, q bona fide acceperit: vnde credidit se dominum factum esse tunc. 7 vt ff. de pub. in rem act l. cum qui furioso. §. prætor. Quinto,

4 Permalè. Fa. An. & Ia.

5 Dic q istas duas libellandi formas. glo. infra reprobat, & bene secūdū doc. & maxime reprobat istam vltimam, quia hodie nō est necesse, q exprimat nomē actionis in libello. vt in c. examinata. de iudic. An.

6 Et etiā si certitudo erat probabilis. Ia.

7 Et bene Nic. Fab. Ang. & Ia.

Quinto, q credat se dominum hodie non esse, cum proponit eam: alias esset sibi contrarius. Sed tñ duo prima ex his quinq; sunt difficilia agenti. s. probatio traditionis, & tituli: reliqua cõsistunt in intellectu agentis, cũ sint de sua cõscientia, [1] quæ p testes probari nõ possunt. Sed qd si dubitat hodie vtrum actor fuerit dñs, vel nõ? Rñ. salua fide proponat quod sibi melius vr, vel rei vendicationem, vel Pub. Sed qñ penitus est in dubio, proponat Publicianã: & in ea obtinebit, nisi aduersarius probet actoré huius dominũ fuisse: quòd si probet, dabitur ei rei vendica. qui enim egit actione Public. & succubuit: nõ repellit͛ à rei vendicatiõe directa. Idé ecõtra: vt ff. de euictio. l. minor. §. si seruus. licet quidã dixerunt cõtra in vtroq; casu: quia ius suũ vndecunq; & qualecunq; in primo iudicio deduxisse vr: vt ff. de except. rei iud. l. si mater. §. eandé. Sed expone vndecũq; & qualecunque. i. siue de iure ciuili, siue de iure gentium, dũmodo directũ: vt ff. de rei vendicatio. l. in ré actio. in prin. At illi dicebãt, siue directum, siue vtile. Et ita patet, q cum sint cõtrariæ [2] rei védicatio directa, & Publicia. vno libello propoṅi nõ possunt: vt C. si ser. ext. l. j. sed ex cõsuetudine contrariũ seruat͛. Nã vtraq; simul proponitur: licet sup vna probationes tantũ inducat: ne sibi cõtrarius sit. qđ certe est cõtra. d. l. C. & regulã illam. ff. de reg. iur. l. nemo. §. quoties. & hoc ex parte actoris. Ex parte auté rei spectamus, an possideat, vel dolo desierit possidere: vt in rei védi. diximus. Nam cõtra omné possidenté dat͛, præterquã contra dominũ: vt ff. de Public. l. pen. & l. fi. Sed etiã cõtra dominum datur in sex casibus. [3] Primus est, si à nõ dño emi, q postea vero domino successit, & ad eũ possessio redierit: nam licet sit factus dominus, tenetur tamé Publi. vt ff. de rei vendic. l. si à Titio. Secundus est, si rem à nõ domino emi, & postea verus dominus voluerit à me vendicare, sed ego fui absolutus, & postea res ad illum redijt, agam Publiciana, & si excipiat de dominio, ego replicabo: quia quãdoq; eo agéte fui absolutus: vt ff. de except. rei iud. l. si quis rem. Tertius est, si egi noxaliter contra bo. fid. poss. serui, & ipse dedit mihi eum pro noxa: siue enim contra me possidentem verus dominus agat, siue eo possidente ego agã Publi. obtineo: vt ff. de noxa. l. & generaliter. & l. præcedéti. in fi. Quartus est, si ego fui missus in poss. vicinæ domus, quam aliquis bona fide possidebat, possessore non cauente: & postea verus dominus inueniatur possidere vi fortè. & vnde vi interdictũ, & Public. habeo: vt ff. de damno inf. l. damni. §. si pupillus. versi. non solũ. Quintus etiam adijcitur, vt si rem possideo, & eã non dolo, sed culpa desij possidere: & sic litis æstimationem tantum, secundum ius vendicanti præstiti, vt ff. de rei vendic. l. qui restituere. si postea res ad dominum redeat, agam Public. contra eum: vt ff. de rei védicatio. l. si culpa. Vel expone l. illam: vt habeat vtilem actionem, quam actor directã haberet, quasi nomen emisse videatur. Sextus adijcitur, si me mandante rem meam vendidisti, sed me prohibéte tradidisti emptori, hac act. vel exceptione defenditur. Præterea etiam contra me dominum hac actione agitur, vt ff. de Public. l. Papinianus.

No. hanc glo. quæ ponit casus, in quibus datur Publ. cõtra dominũ. Idem not. in l. fi. ff. eo. Et aduerte, q licet Angel. in d. l. fin. addat casum l. Papinianus. ff. eo. secundũ hoc. Dyni, ibi, q procurator vendidit rem domini: tamen non est opus q addat: quia habes hic glo. ordi. dum dicit, Sextus adijcitur, si me mandante rem meam vendidisti. pondera ibi, meam, & sic mandantis. Aug.

[1] Ista gl. est singu. sm Bal. in ca. bonæ. ij. de post. prælato.

[2] Origine. nã effectu sunt æquipollétes. Ias.

[3] Istã gl. vsque ad fin. sequũ tur Nico. Dyn. Fa. Ang. & Ia.

cepit: & ita vindicat suã esse, quę actio Publiciana appellatur: quoniam primũ a Publicio [a] prętore i edicto ꝓposita est.

Quemadmodum Publiciana pro re nondũ vsucapta recuperãda dat͛, ita ex diuerso rescissoria actio pro re, q̃ vsu capta est a parte rehabẽda. si quis itaq; Reipublicæ aliave quauis cã absens rẽ p̃sentis vsuceperit, domino cõcessum est, reuerso possessore (impetrata prius rescissione vsucapionis) statim intra annũ rescissoriam actionem instaurare: perindeq; rem petere, atq; si vsu nunquam capta fuisset.

Rursus ex diuerso, si

[a] A Publicio. Sicut ab Aquilio Aquilia fuit inducta: vt s. de l. Aquil. §. ex hoc tamen capite.

Diuisio.

Rursus. Iste §. diuiditur in duas partes. Primo ponit de restitutione danda præsenti contra absentem. Secundo addit, & extendit ad alios multos casus. Secunda ibi, Quod genus.

CASVS. Duo sunt hic posita. s. rursus, quæ est dictio iteratiua: & etiã hęc dictio, ex diuerso. dictionẽ iteratiuã ideo bis posuit, quia sicut s. tractauit de prætoria in ré, sic & hic. licet aliquis posset dicere, q hic tractetur de prætoria in psonã: in pluribus tñ rescissoria in ré. & etiã fuit ratio, qm Io. in arbore act. posuit inter act. reales referés se ad ea, quæ frequétius accidũt & cõtingũt. Et ita rñd. do. Iac. de Bel. reprehédenti dñm Io. eo q rescissoriã inter reales ordinauit in arbore sua. Ex diuerso aũt dicit: qa hic tractauit de actione p quã actor negat aliũ vsucepisse qđ vsuceperat: i superiori. §. tractauit qualiter actor affirmat se vsucepisse qđ nõ vsucepit. Qualiter aũt absens ré pñtis põt vsucapere, habes i glo. Ité scire debes, q in isto §. not scđa causa intétionis tı. de maioribus restituẽdis. Prima enim cã fuit, ne absétes à præsentibus læderent͛: vel si læderent͛. vt restituerent͛ & de ista causa tractatũ est s. proxi. §. Secunda cã fuit, ne læderent͛ præsentes ab absentibus, & de ista scđa cã tractat §. iste. s. de restituendis pñtibus cõtra absentes. Sed qd si ambo essent absentes? restitueret͛ ne vnꝰ cõtra aliũ? Rñ. q sic. Bene enim restituit͛ priuilegiatꝰ cõtra priuilegiatũ, vt ecclesia cõtra ecclesiã, & minor cõtra minoré. Tria enim principaliter debes scire circa istũ §. Primũ est, qñ & quibus det͛ restitutio, & de hoc vsq; huc dictũ est. Scđm est, intra quod tépus det͛ restitutio: de quo diuersimodè dicũt, vt habes no. super l. quo tpe militiæ. C. de resti. mi. & ff. ex q. cau. ma. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. Dñs aũt Ia. dicebat q tépus ipsius nõ mutat͛: sed est semp quadriénniũ cõtinuũ: sed cũ aliqs tépore læsus sit, tempus ad hoc bene mutat͛. Tertiũ est de rescissoria. Doct. aũt dicũt, q nõ est ꝓpriũ nomen act. & dicebãt q minores restituunt͛ iur. ac. & maiores off. iu. Dñs Ia. dicit contrariũ. Dicit .n. l. q simili modo restituunt͛ maiores, & minores: vnde dicebãt, q nihil aliud est rescissoria, quã actio, quæ primo ante vsucap. vel præscri. fuit directa, modo est vtilis. Ité qd est q dicit hũc lib. corrigi p C. cũ liber iste postea factus sit, & ante Pande. Codex factus sit: vt s. in proœ. §. & cũ sacratissimas? Ad hoc resp. q verum est, q Imp. primo ad Imperiales constitutiones curam suam direxerit: & ex tribus Codi. s. Hermog. Greg. & Theo. fecit fieri vnum C. quem suo felici nomine nuncupauit: deinde erexit curã suã ad immensa iuris prudentiæ volumina &c. Et tertio librum istum mandauit componendum: vt s. habet͛ in proœ. præall. §. sed postea videns Imperatorias constitutiones vagari extra corpus iuris, mandauit postea dissolui Cod. & quod insererentur illæ cõstitutiones: & sic factum fuit: vnde constitutio illa, quæ corrigit lib. istum, est vna de constitutionibus.

Libellus in actione rescissoria.

His

quis cùm Reipublicę [a] causa abesset, [b] vel in hostium [c] potestate [d] esset, rem eius, qui in ciuitate esset, [e] vsuceperit: permittitur domino, si possessor Reipublicæ causa abesse desierit, tùc intra annû [f] rescissa [g] vsucapione † eam petere: id est, ita petere, vt dicat, possessorem vsu non cepisse, [h] & ob id suam rem esse. Quod genus actionis, [i] & alijs quibusdã [k] simili æqui tate, motus prætor accõmodat: sicut ex latiori Digestorum, seu Pandectarum volumine intelligere licet.

Quæ in creditorum fraudẽ

[1] Hic tractatur de actione rescissoria, in qua qualiter formetur lib. est videndû. Sed primo sciendû est q actio rescissoria locû habet, cùm absens causa reipub. vel captus ab hostibus, vel ex alia cã necessaria, vel probabili vsucepit rem præsentis, vel præsens rem absentis ex causis præmissis: vt in hoc §. rursus. & ff. qui. ex caus. ma. in integ. restit. l. j. & ij. vnde reuerso absente forma bit libel. in hûc modû, Dico ego a. côtra b. quòd ipse in absentia mea rem meam vsucepit: vnde supplico vobis domine iudex, implorando officiû vestrû, quatenus rescindatis vsucapionem, vt ea rescissa possim rẽ meã petere quasi eam non vsucepisset. Quo impetrato, poterit agere vtili rescissoria rei vendica. Nec erit proprium nomen act. hoc quod dico rescissoria, sed adiectio quædam: & illa, quæ primo erat directa, dabitur vtilis: vt C. qui. ex cau. ma. in integ. restit. l. j. & C. de postli. reuer. & de redempt. l. ab hostibus. iij.

Rursus ex diuerso. id est, côtrario. Nam supra affirmando, & se vsucepisse dicit: hic negando, & aduersarium non vsucepisse dicit. Accur.

a Reipublicæ. Scilicet ciuitatis Romanæ: vt ff. de verbo. signi. l. eum qui. Idem tamen ex generali clausula posita. ff. ex qui. cau. ma l. j. in fin. Idem in cæteris ciuitatibus dicendum est: vt ff. ex quib. caus. ma. l. sed & si per prætorem. §. penul. Idẽ etiam si causa municipij alicuius: [2] vt ff. ex quib. cau. ma. l. legatis.

b Abesset. Aliàs absens esset. Iste qui abfuit Reipublicæ causa rem præsentis duobus modis potuit vsucapere. s. per se: & quia rẽ illam secum detulit, siue domi dimisit, & animo possedit: vt dicitur de eo qui ad nundinas profectus est: vt ff. de acquir. pos. l. clã possid. §. qui ad nundinas. Item per alium, scilicet per filium vel seruum, vt statim in captiuo dicemus.

c Vel in hostium. Qui sint hostes, dicitur. ff. de cap. l. hostes. & ff. de verb. sign. l. hostes. i. quibus populus Romanus bellû indixit, vel q populo Romano bellû indixerunt. Si ergo ab alio quis capiat, nunquid hoc locû habebit, quod hic dicitur? Credo q sic: [3] sicut quando abest causa alicuius ciuitatis, vel municipij: vt s. dictum est. In hoc autem differunt: qa non fiunt serui talium hostiû: vt ff. de cap. l. hostes. & sic poterit facere testamentû. quod aliàs non posset: [4] cû esset seruus: imò & eius obses non posset: vt ff. de test. l. eius qui. & l. obsides. Accur.

[*] ADDITIO. Idẽ si princeps, vel papa, siue eius legatus de cômissione papæ, alicui ciuitati subditę ecclesiæ bellû indixerit: quia capti efficiunt serui, & eorum bona efficiuntur capiẽtiû, & sic in omnibus his habebit locum fictio postliminij. quod no. perpetuò.

d Potestate. i. seruitute. [4] Aliàs accipit pro iurisdictione, vt cû dicimus, potestas habet hoîes de districtu in potestate. i. iurisdictione. Itẽ ponit pro obedientia, in qua potestate est monachus sub abbate, & clerici sub prælatis. Item ponit pro dilectione siue pietate. & hæc patria potestas dr: vt ff. de ver. sig. l. potestatis. Sed quô iste ab hostibus captus poterit vsucapere, cû ipse ab alio possideat: vt s. de iu. pro. §. serui. ergo ipse possidere nô pôt: vt ff. ad l. iul. de adul. l. sic eueniet. ibi, in sua enim &c. ff. de acqui. re. do. l. homo lib. §. ge quid. ergo nec vsucapere: vt ff. de vsuc. sine possessione? Rñ. vsucapit p filiû, vel p seruû in re peculiari: [5] vt ff. ex qui. cau. ma. l. item aut pror. §. hæc aût. & l. denique. & l. aitprætor. §. si plane. & ff. de vsuca. l. iusto. §. fi. Sed nec vr, q per seruum possit captiuus vsucapere: vt ff. de vsuc. l. neq; seruus. Sed dic q illa loquit in causa nô peculiari: qd verû est. vel loquit ipsa veritate inspecta: [6] hic autem iure postliminij inspecto, quod præualet veritati: vt s. quib. mo. ius patr. pot. sol. §. si ab hostibus.

ADDITIO. [*] Docto. côiter sequuntur glo. & do. Ias. reprobat hic Ang. quẽ videas. & dû textus noster dicit, quòd captus ab hostibus pôt vsucapere. Iac. exemplificat de actione personali, in qua currit præscriptio, non ex possessione præscribentis, sed ex solo cursu temporis, negligentia petẽtis. vide hic per eum.

e In ciuitate esset. q. d. qui nô abest. Quid ergo, si vterq; abest, & alter alterius rẽ vsucapit? Rñ. & tûc habet locû hæc restitutio: [7] vt ff. ex qui. cau. ma. l. fi. vi det autẽ desinere abesse, cû domû redijt, vel redite potuit finito negotio, pro quo erat absens. & tûc dr desinere abesse, nisi iusta causa impeditus fuerit ĩ redeundo. statuuntur enim ei xx. miliaria diurna: vt ff. ex quib. cau. ma. l. sicut. §. tandiu. Et sic patet, q de necessaria absentia tunc intelligit: [8] aliàs côtra: vt ff. ex quib. cau. ma. l. ij qui. & l. seq. sed verbum desierit, hic positum strictius ponit. i. quod possit conueniri. Item econtra, si præsens rẽ absentis vsucepit: vt ff. ex quib. cau. ma. l. j. §. verba. & tunc siue completa est tota vsucapio in præsentia, id est intra modicum tẽpus: siue in absentia, siue postea parum. idẽ est: vt ff. eod. l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter.

f Annû. s. vtilẽ, q cõstat ex ccclxv. dieb⁹: vt ff. de statuli. l. cû hæres. §. Stichus. In qbus actor habebit facultatẽ agẽdi: nec impedirer per se, nec per reû, nec p iudicẽ. Nã hæc tria necessaria sunt. vt vtilis dies aut annus currat: vt ff. de diuer. & tẽp. præsc. l. j. Hodie vero in omnibus restitutionibus quadriennîû côtinuû côputatur: C. de tẽp. in int. rest. l. fi. & ita no. hic, q hic liber corrigit per C. in hoc anno vtili generaliter secûdum quosdã. Sed dico contra: quia illa tantum in restitutionibus dicit: vñ ĩ illis remanet vtilis annus.

g Rescissa. Per in inte. resti. petitã à iudice viuo: vt subducat tẽpus vsucapionis, quo fuit absens: vt C. de restit. mili. l. iij. sicut & minores petût: vt ff. de excep. l. exceptiones, quæ pñonæ. in fi. Et hoc ipsum. s. q postulare possût, à mortuo ptore côcedit eis: vt ff. eo. ‖. j. p totû. Restituit ergo eos prætor viuus, [9] vt sic agãt antiqua actione, ac si res nô esset vsucapta, vel actio pscripta: & ideo actio ad quã restituit, dr rescissoria, nô q sit nomẽ propriû actionis, sed quæ erat primo realis, siue personalis directa, nûc dr vtilis: vt C. ex qui. caus. ma. l. fi. & de cap. l. ab hostibus. iij. [10] Alij dicût [11] q statim eo reuerso habet rescissoriã: & dicût esse ppriû nomẽ actionis: & sic dicût, q maiores iure actionis, sed minores officio iudicis restituunt. Dicût tñ q hæc rescissoria actio efficaciã nô habet, antequã insufflet in eã prætor spiritûvitæ dando restitutionem, quod satis recidit in primam opinionem. Nam semper verum est hoc, quod à prætoris mortui edicto hic fit: & authoritate prætoris viui.

h Vsu nô cepisse. Et sic vr concedere mẽtiri, q P. côfiteretur. Sed dic quod nô mentit, sed dicit sibi restituẽdum, ac si vsucaptum nô esset: vt s. proxi. §. diximus.

i Actionis. Scilicet rescissoriæ supradictæ. Accur.

k Quibusdã. Vt si rẽ absentis vsucapiat præsens.

Item

[*] Per actionem q ob id vocat rescissoria de qua pulchre Frãc. Hot. hic,
[1] Dic idẽ si esset absens p facto vnius villæ, vel castri: qa largo modo dr abesse causa reipu. vt no. gl. ĩ l. legatis. al le. j. Ang.
[2] Et bñ: qa qñ psentu ẽ. absentẽ dat restitutio nô refert de causa absente. Ang. & Ia.
[3] Sequuntur hãc gl. Ang. & Ia.
[4] Melius dixisset. i. dominio. Ni. & Ia. Et quot modis potestas accipiat, Mandos. in gl. Facu §. Et ĩ ipsa. in ve. potẽtate
[5] Sequit hãc gl. Ia.
[6] Idẽ Dy. Ang. & Ia.
[7] Istã gl. approbãt Ang. & Ia.
[8] Qñ absens côtra psentẽ restituit: aliàs nô fit distinctio pm Ia.
[*] Recepta cõis te solutio est q si vsucapio sit p maiori parte côpleta ĩ absentia, & finita in a sentia, ille absẽs restituat, ad temp⁹ absẽtis dũtaxat: reliquum vero tẽporis ad vsucapiẽdum côputatur, & ita doct. in l. qd tempore. C. de re sti. mili.
Et hæc op. côiter approbat in d. l. fin.
[*] Illud ergo quo petitur resti tutio, est officiû iudicis: facit l. qd si minor. §. fi. ff d minor. & est cas⁹ ĩ terminis. ĩ l. si qs stipulatus. ff. ex q cau. maior. & nô côprobat rônes qa quoties verba leg referû tur ad iudicẽ tunc ex illo edicto orit officiû iudicis: vt no. glo. in l. si soror. C. de col. & habetur ĩ l. iiij. ff. de alim. & ciba. leg. & not. plenè Bar. in l. j. ff. de condi. ex leg. sed hoc edictum ẽ huiusmodi. vt l. j. ĩ fi. ff. ex q. cau. mat. igitur &c. Angel.
[10] Istæ duæ leges nihil faciût ad ppositum.
[11] Et male secdm doct. hic.
[12] Ista ñ tenẽt Dy. & Bal.

creditorū [a] rē suā [b] alicui tradiderit: ī bonis ei[9] a creditorib. possessis [c] ex s̄nia præsidis, [d] ꝑmittitur [e] ipsis creditorib. rescissa traditione eam rē petere: [f] id est, dicere eam traditam non esse, & ob id in bonis debitoris mansisse. [g]

Seruiana quoq;, & quasi Seruiana, quę ēt hypothecaria dr̄, in rem prætoriæ sunt.

viuos, aut in vltima voluntate, vel a liberto in fraudē patroni similiter inter viuos: vel in vltima volūtate. ii in vltima voluntate: tunc aut ꝑ legata, aut ꝑ libertates: & si per libertates, aut directas, aut fideicōmissarias. Si debitor in fraudem alienet inter viuos, vno casu præsumit fraus: scilicet qn̄ omnia alienauit: vt ff. eod. quæ in fra. cre. l. omnes. §. Lucius. [1] Si autem non omnia, non præsumitur: sępè enim de facultatibus suis amplius, quam in eis est, sperant homines: vt ī. qui ma. non po. §. in fraudem. debet ergo eam probare creditor. Et hæc distinctio per omnia seruatur, etiam in patrono: vt ff. de probat. l. patronus, & l. quoties. §. qui dolo. In vltima voluntate si legatum, vel fideicommissum in fraudem creditoris reliquit, solum euentum inspicimus, licet fraus non interuenerit vt in donatione causa mortis: vt C. de iure delib. l. fin. §. si verò creditores. cum legata non debeantur, nisi deducto ęre alieno: vt ff. eo. quæ in frau. cre. l. qui autem. §. pen. & ad Trebel. l. j. §. is qui quadringenta. Idem in patrono per omnia, si libertus in fraudem legauit, vel fideicommissum reliquit, vel donauit causa mortis. nam solum euentum inspicimus: vt ff. si quid in frau. patr. l. j. in princ. & § j. In libertatibus autem in fraudem relictis, distingue directas a fideicommissarijs. In primo enim casu consilium, & euentum: in secundo euentum tantum inspicim[9]: vt C. qui ma. non pos. l. fin. & l. j.

[a] Creditorum. Large accipē ꝑ omni eo, cui aliquid debetur: vt ff. de ver. signifi. l. creditorum. & l. creditores. & l. si cui & in Auth. de fideius. § penul. colla. j.

[b] Rem suam. Scilicet corporalem, ex eo quod dicit, tradiderit. Idem tñ est ī incorporalibus, vt patet per multa exempla. ff. quę in frau. cre. l. j. ij. & iij. vsq; ad legem. qui autem.

ADDITIO. Nota sing. illā l. in principio, q̄ si debitor repudiat hǣditatem, vel legatum, vel alio mō, & titulo poterat acquirere, & non vult: imò repudiat ēt in fraudem, & despectum creditorum: an habeat locum ista materia? Dicitur ibi q̄ non: quia dūmodo non diminuat de suo patrimonio, non habet locum dispositio huius §. quod nota bene. Ang.

[c] Possessis. Id est possideri iussis: nec. n. re ipsā a creditorib. fuerant possessā bona debitoris, cum ipse alienauerit. Vel dic [2] possessis q̄ remanserant, & nō sustinebant: vt ff. eo. l. ait prętor quę Lucius.

[d] Præsidis. Puta quia fuit condemnatus, & non satisfecit cōdemnationi intra tempus, vnde missus fuit actor in posses. bo.

[e] Permittitur. S. intra annum vtilem: ff. de ijs quæ in frau. cre. l. j. primo rñ. de eo tamē quod peruenit ad eum, vel quod dolo fecit, quo minus perueniret ꝑpetuo datur: vt ff. eo. l. ait pror quæ Lucius. §. hæc actio.

ADDITIO. De ista materia excussionis vide hic latè per doc. & refert hic Ias. casum singu. in authen. contra. rogatus quis. C. ad Treb. vbi etiam in rei vēd. est necessaria excussio bonorum.

[f] Eam rem petere. Sed qua actione? Respon. Pauliana, quæ datur creditori ad reuocanda corporalia, sed in factū ad reuocāda iura: vt ff. de vsur. l. videamus. ij. § i Fauiana. & ff. eo. quæ. in frau. cre. l. hac in factū. Vel verius dic quòd nulla dicitur Pauliana nisi a dic[...]

[...]ēdiuē: quia a Paulo fuit inducta, sed in factum Pauliana dr̄, quæ ad reuocanda corporalia, & incorporalia competit, & dat̄ ꝯ accipientem, & hæredem eius in quantum ad eos peruenit, ēt non restituto ei ꝑtio. vt ff. eo. l. ait prætor quæ Lucius. §. fi. & l. seq. & l. si debitor. & l. ex his. In cū aūt, qui in fraudem alienauit, actio non datur, cum nudus sit, nisi ita fraudulēter dispersit: vt res apparere non possit, quo casu etiam in carcerem detrudet̄: vt ff. eod. l. fi. §. fi. Est & Fauiana, quæ datur soli patrono ad reuocanda ea, quæ libertus in fraudem patroni alienauit inter viuos, vel in vltima voluntate, quo minus patronus habeat tertiam: vt ff. si quid in fraud. patro. l. j. in princip. & § j. & supra de success. lib. §. sed nostra constitutio. Est & Caluisiana, & ipsa tam patrono, quàm creditori competit: vt ff. si quid frau. patro. l. in Fauiana. Quidam tamē dicunt contra in eo, qd̄ de Fauiana dictum est arg. ff. de sur. l. videamus. ij. § in Fauiana. Sed certè ita dicit ibi litera, per quam. & sic refertur ad proximam tantum, scilicet Paulianam. Et istæ duæ imitantur naturā superioris in factū Paulianæ. sed quæro, quare sunt hic hæ positæ inter reales prætorias: cum ipsæ personales sint: quod probat̄ per id quod dicit litera. In Fauiana quoq;: vt ff. de vsur. l. videamus ij §. in Fauiana. Nam proximè dixerat de personalibus: vnde cōtinuat eam cum personalibus, & probatur ff. si quid in frau patr. l. j. §. hæc actio. Sed resp. [4] qa similitudinē habet cum superioribus duobus casibus in eo, q̄ sic & ibi ꝑmittitur aliqd dicere quod nō sit, vel esse faciēdi ali qua ac si non processissent, quæ processerūt: sic & hic. Item sicut ibi fit reuocatio, ita & hic. ergo sedm hæc ita dici debēt hæ reales, sicut superiores: quod quidā concesserunt. Sed respon. hic non petitur quod meū fuerit: vt in super ori casu, nec quasi meum, vt in Publicia. vt ī. eod. §. aliæ. Nec obst. j. §. proxi. quia hypothecaria est in rem: nec tamē meū petitur, vel quasi, quia ibi quod peto, peto quasi meum. id est, possessionem per hypothecariam actionē, vel Seruianam. Hic autem neque possessio, neq; dominium est meū, nec fuit: imò in accipientem transiuit, licet in fraudē sit alienatum: vt ff. de contrahen. emp. l. si sciēs in fin. & [5] Sed vn prædictæ tres actiones reuocatoriæ dicunt̄. Respō. ex quasi maleficio qn̄ dolus de oritur hæc act. Respō. ex quasi maleficio qn̄ dolus fuit in vendente, & emente. Si autē in vendente tantum: tunc potest dici ex quasi cōtractu, si agitur cōtra illum possidentem. Sed nunquid habet retentionē, vt ab eo non reuocetur, si vult soluere, qd̄ sibi creditori reuocare volenti debetur? Quidam negāt: vt arg. ff. re. amo. l. si cum dos. §. fi. & l. seq. Sed cōtradico instar posterioris creditoris, si vult soluere priori, quod sibi debetur, potest habere retentionē: vt ff. de euic. l. cum ei[9] ē qd dic: vt ff. de ijs q̄ ī frau. cre. l. ait pror. § illud.

[g] Mansisse. Videtur ergo q̄ permittat mendaciū: qd̄ non est verum, sed ita petit, ac si mansisset in bonis debitoris: vt ī. eo. §. aliæ. & § rursus.

Item Seruiana. Diuiditur in tres partes. Primo q̄ actio Seruiana, vel quasi Seruianā est ꝑtoria. Secūdo quæ sit differētia inter actionem Seruianam, vel quasi. Tertio, quæ sit differentia inter pignus, & hypothecam. Secūda ibi. Seruiana autem. Tertia ibi, Inter pignus. CASVS. Adhuc prosequit̄ Iustin. materiā suam

Prima locatori cōpetit, in res inquilini, vel coloni ædibus, vel fundo locato inuectas: q̄ ꝑ mercede locationis (ēt si nihil conueneris) tacitè hypothecatæ sunt: altera verò reliqui creditores pignora & eorum hypothecas persequūtur: nec refert, an id cuius nomine experiūtur pignus sit, idest in re mobili tradita, an vero hypotheca, idest, in re soli cōsistens: vtique enim hypothecariæ semper locus est.

[Left margin:]
[9] Et si nō suspōte, aut volū pte tradiderit, sed inuit[9], vt pote excā iudicati: [...] potenter ea res auocari ab eo, q suū recepit, quem .n. plus in vnū soluere cogat, impune nō soluere iniquū est l. q autē. §. apud Labeonē. ff. q in frau. cred. Frā. Hotoma. hic.

[1] Qui tex. licet loquatur ī alienatio ne lucratiua: tñ ēt habet locū ī tionerosi: vt est gl. ī l. q testim: ī ver. modū. & ibi Bar. ff. de pb. & ista ꝓcedunt sm Ias. qn̄ venditio oīum bonorū eēt facta ꝓ valde minori ꝓtio quam valerent. Idē si nō oīa bona, sed maiorē ptē alienauit, vt est gl. no. ī l. nomē. §. filio. ī ver. oīs substātia. ff. de leg. 3.

[2] Illā tenēt Nic. Pla. Ioan. Fab.

[3] Hāc gl. Itelligūt doctō. in alienatis

[Right margin:]
inter viuos, sed ī vltima volūtate dat̄ vel ꝓdictio indebiti, vl̄ hypothecaria: vt l. fi. §. siue ro creditores. C. de iur. de li.

[4] Dic q̄ sunt ꝓ[...]nales in rem sic i[...]ptę. Nic. Ioā. Fab. & Ia.

[5] Et sic tenet gl. q̄ hę reuocatoriæ sine mere ꝑsonales sed d. Ias. in hoc re ꝓbat gl. & tenet q̄ sint in rē scriptę. vide hic ꝑ eundē.

[6] Vide meliorē text. in l. pror. C. q̄ pot. in pi. hab. Ia.

Diuisio.

suam dicens, q non solū pcedentes sunt prætoriæ in rem, sed ēt Seruiana, & quasi Seruiana, q̄ & hypothecaria vocat: & statim dicit effectum vtriusq;. Seruiana.n. competit locatori, siue dn̄o domus p rebus coloni, q̄ pignoris iure p mercedib. fundi, vel domus tacitè obligant. Quasi Seruiana aūt vocat alia, per quam creditores pignora, hypothecasq; persequuntur. Quæ aūt sit differentia inter ista tria nomina, Seruiana, & quasi Seruiana, & Saluianum interdictum, q̄ vident noīa Synonyma: satis potest patere ex notula literæ. Et licet hypothecaria reuocet nudam possessionem, & Saluianum interdictum similiter, tn̄ differunt: quia qui intendit Saluianum interdictum, non habet pbare nisi vnum: scilicet q ille, qui conduxit domum, tēpore conductionis possedit res illas. In Seruiana verò debet probare duo. Dominus autem Iac. hic agitabat vnum verbum, de quo nunquam fecerunt mentionem glossatores, s. quare vna actio vocatur Seruiana, alia quasi Seruiana. Et ad istam quæstionem ita rn̄debat. Actiones vocantur veræ, & directæ in casu isto, in quo sunt extensæ. Seruiana autem sicut ex primitiua sui natura est, intendebatur ɔ̄ colonum: & certè postea extendebatur ɔ̄ quemlibet alium debitorē: & tunc per extensionem sortita est nām quasi Seruianę. Vel sic, melius: Seruiana dicitur illa actio, quæ nobis seruit verè, sicut aliquis dicitur nobis verè seruire, qui gratis seruit. Sic autem est de actio. Seruiana. Qn̄.n. domum meam tibi loco, non conuenio tecū, q res illatæ mihi sint obligatæ: & tn̄ sunt: & ita sine pacto interueniente res illatæ mihi obligatæ sunt, & p eis competit mihi Seruiana. Item volui scire a legislatore, quæ sit differentia inter pignus, & hypothecam: ad hoc, quia in fine prox. §. dixit, q quasi Seruiana est actio, per quam creditores pignora, hypothecasve persequuntur. Et ipse rn̄det, q nulla est differentia inter pignus, & hypothecam, quo ad actionē hypothecariam. Nam quæcunq; res fuerit a debitore creditori obligata: siue fuerit credita, siue nuda conuentione sine traditione sibi obligata: semper potest creditor illam rem a quocunque possessore petere per hypothecariam actionem. In alijs tn̄ facimus differentiam inter hæc verba. Dicimus.n. q pignus pprie dr̄ res obligata, & tradita creditori, Res dico mobilis. Qn̄ aūt aliqua res nuda conuentione sine traditione obligatur, eam dicimus appellatione hypothecæ contineri. h. d. Sed vr̄ in principio q litera dicat falsum, cum dicat, q inter pignus, & hypothecā nulla est differentia: quia actio hypothecaria vendicat habenti possessionem ff. de pig. l. & quæ nondū sunt. §. j. sed qui habet pignus, habet detentionem ad minus: quare ergo non pōt habere actionem hypothecariam? Frater qui habet pignus, sine dubio quādiu habet pignoris possessionem, siue detentionem, non habet hypothecariam: sed si pignus traditum fuerit, postea amissum, vel si pignus alij precario ɔcesserit: tunc competit creditori hypotheca. & postea cautè dicit in notula: vt hac actione peti possit a quolibet possessore, & hoc est quod dicit. Franciscus.

Item † Seruiana, [a] & quasi Seruiaua, quæ ēt hypothecaria vocatur, ex ipsius prætoris iurisdictione substantiam capiūt. Seruiana autem experitur quis [b] de rebus coloni, [c] q̄ pignoris [d] iure pro mercedibus fundi [e] ei tenent. † Quasi [f] Seruiana autem est, qua creditores pignora, hypothecasve persequuntur. Inter pignus autem & hypothecam, quantum ad actionē hypothecariā attinet, nihil interest, [g] Nam de qua

Libellus in actione Seruiana, & quasi Seruiana.

Hic tangit de Seruiana, & quasi Seruiana, q̄ etiā hypothecaria vocatur: in quibus qualiter formetur libellus, est videndum. Sed primo sciendum est, quòd Seruiana datur domino fundi in rebus coloni, q̄ pignoris vicē, vel iure p mercedib. fundi eidem tenentur: vt in hoc §. itē Seruiana. & ff. ex quib. cau. pign. taci. ɔ̄hi. l. ij. Format ergo in hac actione sic libellus. Dico ego a, ɔ̄ b, q bona, q̄ sunt illata & inuecta in fundū meum, sunt mihi obligata p mercede fundi, vnde pponendo Seruianam, siue hypothecariam ɔ̄ ipsum b, peto illa pignora mihi tradi, & eundē b, ad restitutionem eorundem pignorū mihi condemnari. Causa aūt p ista actione, poterit poni hęc. s. Vnde cum bona illa vbicunque sint, ipso iure tacitè mihi sint obligata, peto &c. Eodem modo for. li. in act. illa hypothecaria, siue Seruiana, q̄ dat dn̄o domus in bonis inquilini in eandem domum illatis. Quasi Seruiana, siue hypothecaria datur creditori ad pignora sua psequenda: vt s̄. de act. §. Seruiana. & sic for. lib. in ista quasi Seruiana. Dico ego c, ɔ̄ d, q ipse detinet equum meū, quem ipse mihi obligauit p decem lib. vnde proponendo ɔ̄ ipsum hypotheca. peto dictum equum mihi tradi, & ipsum ad restitutionem ipsius equi ɔdemnari. Et causa erit in hoc libello, quā sufficit pponere: scilicet hæc, Vnde cum dictus equus sit p decē lib. mihi obligatus, peto &c. Hæ verò act. s. Seruiana, & quasi Seruiana, q̄ hypothecaria vocatur, sunt in rem: vnde dantur contra quemlibet possidentem.

a Item Seruiana. Quasi dicat, non solum Publiciana, & rescissoria reales sunt, & prętoriæ, de quibus dictum est: sed etiam duæ istæ capiunt vim ex ptoris iurisdictione, id est ptoriæ sunt: vt hic, & ff. de pac. l. si tibi. §. de pignore. Accur.

b Quis. Scilicet dn̄s fundi: siue sit partiarius, [1] siue nūmis colat. Item ēt p deterioratione domus: [2] vt ff. in quibus cau. pig. vel hypothec. taci. contrahi. l. ij. licet ex locato sit actio. vt ff. loc. l. qui fundum.

c Coloni. Sub. vel inquilini. nam & eius res sunt tacitè obligatæ: vt in quib. cau. pig. vel hypot. taci. ɔ̄hi. l. ij. [3] Et est colonus in villa, inquilinus in ciuitate: vt ff. de acqui. posses. l. res pignoris. [4] Differentia tn̄ est inter has duas tacitas obligationes. nā in rusticis ita demum, si dn̄s sciat inducta, & illata: in vrbanis, siue sciat, siue non. Et est rō: quia sancta rusticitas oīa palam habet: sed inquilinus multa ēt clā apportat, q̄ locator ignorat: vt C. loc. l. certi iuris. Ita tn̄ in vtroq;, si eo animo sit inducta, vt ibi sint ppetuo, non ad tps: vt ff. de pign. l. debitor. & in quibus cau. pig. vel hypothe. tac. contr. l. in prædijs. §. j.

d Pignoris. Scilicet taciti.

e Fundi. Vel domus: vt s̄. dictum est.

f Quasi. Hęc dictio ponit ad dr̄iam superioris, vtraque tn̄ Seruiana dr̄, a seruando fortè dicta: cum omne ius aut in acquirendo, aut in seruādo, aut in amittendo ɔsistat: vt ff. de le. & se. con. l. fi. [5] Sed q̄ est differentia inter Ser. act. & Saluianū interdictū: cū illud ad idem competere videat: vt j̄. de inter. §. interdictū? rn̄. quia in Ser. oportet q creditor pbet debitorem fuisse dn̄m tpe obligationis: vt ff. de pig. l. & q̄ nondum sunt. §. j. Sed in Saluiano sufficit, q pbet eū possedisse: vt colligitur. ff. de Sal. interdi. l. j. in prin. & diximus. j̄. de interdi. §. interdictum.

g Nihil interest. Nisi in sono vocis: vt ff. de pig. l. res hypothecę. §. inter pignus. imò & ēt quātū ad actionē vr̄ interesse. Nā pscriptio habenti pignus nō currit cū possideat: secus in hypothecaria cui currit pscriptio in terdū x. [6] interdū xx. [7] interdū xxx. [8] interdū xl. [9] annorū: vt C. si aduer. cre. l. j. & ij. & C. de præscri. xxx vel

Seruiana actio qd differat ab interdicto Saluiano, nullus meo iudicio hactenus explicuit acutius q̄ Frā. Hotomanus hic.

In qua obl'one duo sunt necessaria: primū, vt expressa cōuentio interuenerit inter dn̄m & colonum sup obligandis rebus inductis i fundū. l. eo iure. ff. In qb. cau. pign. vel hypothe. argumento ēt sumpto ex l. item qa ff. de pac. & l. licet. ff. i quib. cau. pign. Secūdū, vt sciat dn̄s q̄ res a colono in fundū inuectæ sint. l. certi iuris. C. de loc.

vide Frā. Hotoman. hic.

1 Ista gl. est sing. secūdū Ange. & la.

2 Etiam p alia obligatiōe. Ang.

3 Et ita cōiter tenet: licet vltramōtani ɔtra.

4 Ista gl. & oēs similes, reprobant cōiter per scriben.

5 Hypotheca aūt dr̄ ab hypo. qd̄ est sub, & thesis positio: quasi suppositio vl obligatio, q̄ idem sūt vt pbat p ritu. de reb. eccl. nō ali. vel suppo.

6 Hoc verū qn̄ res possidet p aliū, a debitore habente bonam fidem & titulum, & inter p̄ntes. Pla. & la.

7 Hoc verū qn̄ res possidet p aliquē & inter absentes. Pla. & la.

8 Hoc verū qn̄ res possidet p aliū a debitore nō habēte titulū nec bonā fidē. Pla. & la.

9 Hoc verū ēt qn̄ res possidet p ipsummet fin la.

pot. vel xl. an. l. cum notissimi & de an. excep. l. j. §. j.

a De qua re. Mobili, vel immobili: tradatur credito ri, vel non: corporalis, vel incorporalis sit, excepta tñ vrbana ser. quæ non potest obligari, ne ruinis ciuitas deformetur: vt ff. de pig. l. is qui. §. fi. & l. sequen.

ADDITIO. Dic q attenta ratione gl. si esset seruitus vrbana, quæ non esset deformatio ciuitatis, posset obligari, vt puta, obligo tibi seruitutem altius non tollendi donec pecunia non soluatur. nã tũc valeret. ita dixit Bart. in dicta l. si is q. §. fin. Ang.

b Hac appellatiõe. Scilicet hypothecaria, vt hac actione peti possit a quolibet possessore.

c Maximè. Hoc abundat: vt C. de testa. ma. l. fina. §. ij. Duo enim oportet interuenire, vt sit pignus, & quòd tradatur creditori: vt hic, & quòd mobilis sit: cum pignus a pugno dicatur: vt ff. de ver. sig. l. plebs. §. pignus. Si autẽ mobilis est, & nõ tradatur: item si immobilis est, tradatur vel nõ, hypotheca est. Patet ergo q quatuor sunt prætoriæ actiões in rẽ. s. Publiciana, & rescissoria, & Seruiana. & quasi Seruiana. Itẽ aliæ duæ reales præiudiciales: vt j. eo. §. præiudiciales. Est & alia q daf superficiario, qñ quis ad non modicũ tẽpus cõduxit: vt ff. de superfi. l. j. in fi. j. rñ. & §. qd ait. & l. fi. & ff. de rei vẽ. l. superficiario. Est & octaua ac in rẽ: vt q datur metũ passo. nã illa prætoria est in rem: vt ff. qd me. cã. l. metũ. §. volẽti. Sunt & aliæ. s. bono. possessoria hæreditatis petitio: itẽ fideicõmissaria hæreditatis petitio. Prima daf ei q succedit p prætoré Scda ei, cui p Trebellianũ hæreditas restituta ẽ: vt ff. de bo pos. hæ. pe. l. j. & ij. & ff. de fideic. hæ. pe. l. j. & ij. & iij. & sic x. sunt ptoriæ in rẽ. In psonã. iste §. vsq; ad §. pœnales. tractat de tribus act. psonalib. & ptorijs. Et hoc principiũ vsq; ad §. actiones aũt. diuidit: quia in principio pmittit de actiõe de cõstituta, & de peculio. Itẽ & de iuramento in gñre, & scdo in specie: & de vnaquaq; dicit. Secũda ibi, de cõstituta. Itẽ prima subdiuidit: quia primo ponit, qualiter olim erat in actione cõstituta & recepticia: hodie verò sunt oĩa redacta ad constituta. Secunda ibi, sed ex nostra.

Maximè, & similes dictiões nõ nunquã abundãt. Mandos. in glo. Facul §. Nos qui i ver. præterti.

re. a inter creditorẽ, & debitorem conuenerit, vt sit pro debito obligata: vtraq; hac appellatione b continetur. sed in alijs differentia est: Nam pignoris appellatione eã proprie rem contineri dicimus, quæ simul etiam traditur creditori, maximè c si mobilis sit: at eã, quæ sine traditione nuda conuentione teneť, ꝓprie hypothecæ appellatione contineri dicimus.

Hactenus de prætorijs in rem: nunc de ijs quæ sunt in personam, quæ quamuis innumeratæ sint, de tribus tantũ hic disseritur.

In personã d quoque actiones ex sua iurisdictione propositas habet prætor: veluti de pecunia e cõstituta, cui simi lis f videbatur recepticia. Sed ex nostra constitutione, g cùm &, siqd plenius habebat, hoc in actionem pecuniæ constitutæ transfusum est, & ea h quasi superuacua iussa est cum sua authoritate a nostris legib. recedere. Itẽ prætor i proposuit actionem de peculio seruorum, filiorum que familiarum, * & eam ex qua quæritur an actor iurauerit, & aliàs k complures.

Quisquis, quod a se aliove debetur, sese soluturum nudo pacto constituat, actione de constituta conueniri potest.

De cõstituta † autem pecunia l cũ omnib. m agitur, quicũque pro se, vel pro alio soluturos se cõstituerint, n nulla o scilicet stipulatione in-

CASVS. Non solum prætor introduxit act. in rem, sed etiã in personã. Cum igitur supra dictũ sit de realib. prætorijs. restat de personalib. prætorijs tractare. Prætoriarum autẽ personalium actionum ad minus duæ sunt actiones. Prætor autẽ quasdã introduxit act. in personã, quæ sunt persecutoriæ, & nõ pœnales, & quasdam introduxit pœnales. In primo igitur mihi ponit exẽpla prætoriarum act. in personam, quæ non sunt pœnales. primũ exemplum est in actione de con sti. pec. & illi actioni erat olim similis actio, q dicitur recepticia. sed si quid antea plenius habebat, hodie in actione de cõst. est transmissum: & ea tanquã superuacua hodie cõstitutionibus principalibus iussa est recedere ab aula. Secundum exẽ plum est in actio. de peculio. Prætor enim proposuit actioné de peculio seruorũ, vel filiorũ. Tertiũ. n. exẽplum est de act. in factum, q descendit de iureiur. Prætor enim introduxit actionem ex iuramẽto, in qua solum quæritur an actor iurauerit. & nõ solum has act. personales, & act. pœnales introduxit prætor, sed & alias plures. & h. d.

d In personã. Quasi dicat: dictum est d realib. prætorijs, sequitur de personalibus prætorijs, licet & de quibusdã personalibus supra interposuerit. §. item si quis.

e De pecunia. Vt ff. de consti. pecu. l. j. in princip.

f Cui similis. s. quo ad quædã: quia vtraque dabatur, vbi qs constituebat se soluturũ pro se, vel alio: sed & dissimilis videbatur: quia actio de cõstituta pro his tñ rebus in cõstitutione deductis cõpetebat, in quib. mutuũ cõsisti. s. quæ pondere, numero, & mensura continẽtur: sed recepticia, qñ aliæ res in cõstitutione deducebantur: sed hodie pro oĩbus competit actio de consti tuta, cum omnes res appellatione pecuniæ continẽatur: vt C. de consti. pe. l. ij. §. pe.

g Constitutione. Vt C. de constit. pec. l. ij.

h Ea. Scilicet recepticia. Accur.

i Item prætor. Hæc capitula exponuntur j. proxi. §. Et ideo hic non dicas.

k Et alias. De quibus dicet j. §. pœnales.

De cõstituta aũt pecunia. CASVS. Supra pxi. §. posuit Iusti. tria exẽpla ptoriarum act. psonaliũ pœnaliũ quorum primũ fuit de ac. de cõst. pec. Sed dixi ei, Dñe, pro Deo dicatis mihi effectum act. de cõst. pe. & qñ agit ac. de cõst. pec. siue cui cõpetit actio hæc? Frater, dicit ipse, ista actiõe agiť cõtra oẽs illos quicũque ꝓ se, vel ꝓ alio se aliqd soluturos cõstituerunt: dũ tñ nõ interponať aliqua stipulatio: nã si stipulatio esset interposita tenerent iure ciuili. & nõ actiõe ptoria. h. d.

l De cõstituta aũt pecunia. i. hac actione q sic vocať.

m Cum omnib. s. aptis alias obligari pro se, vbi pro se interuenit cõstitutio: vel pro alijs, vbi ꝓ alijs interuenit cõstitutio. sic ergo furiosus, cũ nec pro se, nec ꝓ alijs obligeť, nec cõstituere se debere põt. Itẽ in ꝓdigo, & similibus. Itẽ mulieres, cum aliàs ꝓ se tãtum obligentur: & hæ constituent pro se tantũ, & nõ pro alijs: vt ff. de const. pe. l. j. §. j. & ij. Accur.

n Constituerint. Vt puta p hæc verba, Cõstituo me soluturum qd ego, vel ille debet, & similia: vt ff. de cõ sti. pe. q autẽ in fi. & l. seq. & hoc ita, sitit debitum, quod præcedat, siue ciuile, & naturale simul, siue naturale tantum, siue prætorium: secus si ciuile tãtum: vt ff. de consti. pe. l. j. §. pe. & fi. & l. iij. §. j.

o Nulla. Ergo ex nudo pacto oritur actio hic: quod est con-

* Aliàs familias.

† Quid sit constituere, & ob cuiusmodi debita sit hæc actio inducta, & an compe at vbi ciuilis efficax inẽ di potest, pulchrẽ explicat Fran. Hotom. hic.

1 Idem & pupill, &in laſ.

3 Et iuxta hãc gl. ponit hic las. vnũ notabile q si quis cõstituat Titiũ in si debitorẽ pro se: valebit tale constitutũ: secus si nõ pro se. sed pro alio: vt hic p eũ

est cōtra ius cōmune possit. ff. de pact. l. iurisgētiū. §. sed cū nulla & §. quinimo & §. vt puta. versi. idē Marcellus. & versi. idem responsum. & C. de pact. l. legem. Et est hoc ideo fortè speciale: quia sicut vnū pro eo, qui constituit, inducit, vt non teneat, nisi elapsis decē diebus: vt ff. de cōst. pec. l. pmissor. cum aliàs statim teneat: vt ff. de verb. obli. l. enim qui calendis. §. quoties. & de verbo. signi. l. cedere diem. & sic aliud contra eum, vt ex nudo pacto teneatur: vt argu. ff. de iureiur. l. eum, qui. in princ. Sunt & alij adhuc sex casus, in quibus ex nudo pacto oritur actio: vt ecce in donatione hodie. [1] licet olim fuerit necessaria stipulatio. vt C. de dona. l. si quis argentū. [2] §. si nautæ. Itē si mulier dotē sine stipulatiōe dare marito cōuenit: vt C. de do. pro. l. ad exactionem. & de rei vxo. actio. l. j. §. j. [3] Itē si quis ob honorem decretum, vel decernendum palam pollicitus fuerit, id est, sine interrogatione. vt ff. de pollicita. l. j. §. j. & l. pactū. Idē in nautico fœnore: vt ff. de nautico fœnore. l. piculi. I fine [4] Item in accessione frumenti, vel uini, vel olei, vel hordei: vt C. de vsuris. l. frumenti. Item in vsuris ciuitati promissis: vt ff. de vsur. l. etiam. Aliàs autem propter sui frigiditatem nudum pactum actionē parere non potest.

ADDITIO. Adde alios casus, vtputa in curia mercatorū. argu. l. Quintus Mutius. ff. man & ibi Bar. Item si heres in iudicio: quia tūc fingitur stipulatio. Item quando per pactū nudum aliquid abest parti, si non seruet promissa: quia contra non seruantem dat actio de dolo: vt est tex. no. in l. eleganter. §. seruus. ff. de dolo. vt hic per doct.

terposita. nam alioqui, si stipulanti promiserint, iure ciuili [a] tenentur.

Pro filij vel serui cōtractu eatenus pater aut dominus actione de peculio impeti possunt, quatenus peculij vires patiuntur.

Actiones autem de peculio [b] ideo aduersus patrem, [c] dominumve [d] comparauit pretor: quia licet ex contractu filiorū, seruorumve ipso iure [e] non teneant, æquū tñ est peculiotenus (qđ veluti patrimoniū est filiorum filiarumque, item seruorum) condemnari eos.

Si differente reo actor eū sibi debitorem iureiurando asseuerarit, vsque adeo plena fides illi adhibetur, vt omissa quæstione, an deberetur, in factum actio iuranti aduersus reum competat.

[1] Ista gl. cōmuniter approbatur per doc. quia etiam hodie nō oritur actio, sed condictio ex lege, ppter ipsum pactum.

Ista lex habet locū in donatione causa: & ppter nuptias: & in donatiōe præsumpta. fa.

[2] Iste §. nō procedit hic, cū fingat tacite stipulatio. Fab. Plat. Ang. & Ias.

[4] Et est ratio pp ipsum periculū. facit ea. nauigāti. extra. de vsur.

[a] Iure ciuili. Vel actione ex stipulatu, vbi certū est in stipulatione: vel cōdictione certi, quæ ex stipulatione oritur, vbi est certū: vt Ī. de verb. obli. in prin. quæ stipulatio est à iure ciuili inducta, vt hic: cū de iure gētiū ipsa nō fuerit: licet alij contractus fuerint de iure gentiū: vt Ī. de iure natu. gen. & ciuili. §. ius aūt. Non autē dr ideo de iure ciuili, q non habeat in se vinculū naturale: imò habet: quia sine consensu nō valet, q cōsensus est de iure naturali: vt ff. de pact. l. j. §. pe.

Libellus in actione de constituta pecunia.

Hic tangitur de actionibus prætorijs personalibus: in quibus qualiter formetur libellus est videndū. Et primo de act. de consti. pec. est videndum. Et nascitur ista act. quoties aliqs cōstituit se soluturū, qđ ipse debet, vel alius: vt ff. de cōsti. pe. l. qui aūt. in fi. & l. seq. dum tñ sit debitū ciuiliter, & naturaliter: vel naturaliter tantum: secus si ciuiliter tantum: vt l. j. §. pe. & l. iij. §. j. in d. tit. Vnde sic formabis lib. Dico ego a, contra b, q ipse constituit se soluturum decē libras quas ipse mihi debebat causa mutui: vnde proponēdo ac. de cōst. pe. cōtra ipsum, peto eūdem mihi in dictis decē libris cōdēnari. Et erit causa istius act. hæc. s. Quia constituit se mihi soluturum quod debet mihi, ideo peto & c. Sed si pro alio constituit se decem libras tibi soluturum, formabis in narratione sic libellum: Vnde cum ipse pro tali cōstituerit se decem libras mihi soluturum, peto & c. Et eodem modo formabis li ex alia causa, quam ex mutuo debeatur.

Audes aūt. CASVS. Dixi dño Iusti. Dñe iāvidi effectū primi tit. pro Deo dicatis mihi de secūdo exēplū, quare inuenta fuit de peculio actio? Rñ. frater, quia fuit q. ista act. inuenitur p quas cōtra patrē vel dominū posset agi ex cōtractu filiorū fa. vel seruorū: qa licet actiōe de peculio de iure ciui. nō tenent vt ptes, vel domini. æquū tñ est q peculiotenus teneātur, eo q peculium est quasi patrimonium filiorū, vel seruorum. h. d.

Libellus in actione de peculio.

Hic tangit de act. de peculio. quæ dat cōtra dominū ex cōtractu sui serui: vt Ī. eo. cū eo. I pri. & etiā datur cōtra patrem nōie filij. Formabis ergo I eo, sic libel. Dico ego a, contra b, q vendidi d, seruo suo equū pro x. quare ipse b, de peculio serui sui d, mihi tenetur: vnde proponēdo cōtra ipsum b, act. ex vēditio. peto quatenus est in peculio ipsius serui sui d, vsq; ad quātitatē illorū x. ipsū b, mihi cōdēnari. Et aduerte quia hæc dictio, de peculio, nō est proprium nomē act. sed est quædā adiectio. sicut exercitoria, institoria, & tributoria ar. l. iij. §. Iulianus. ff. de pec. Et erit causa in hac act. talis. s. Quia vēdidi. quū sufficit proponere loco act. s. sic: Vnde quia pro x. vēdidi, peto & c. Similiter cōtra patrē ex cōtractu filij pōt sic formari libellus: Dico ego a, cōtra b, q vēdidi c. filio suo, quem ipse habet in potestate, equū pro x. & c. De filio in potestate feci mentionem: quia qui sui iuris est, peculiū habere non potest: vt C. de inoffi. test. l. fi. in fin.

[b] De peculio. Volunt quidā dicere hæc esse propria nomina actionū. s. de peculio, & de I rē verso, & qđ iussu: itē exercitoria. & tributoria. & institoria: ex eo q leges plerūq; appellant eas actiones: vt hic. Sed verius est vt adiectiue ponatur. sic enim dicitur mandati actio de peculio: vt ff. de pe. l. iij. §. cui cōgruit. [5] Ac.

[c] Patrem. Scilicet respectu filij. Accur.

[d] Dominumve. Scilicet, respectu serui. sunt enim correlatiua.

[e] Ipso iure. s. ciuili qđ nō vult vt alter ex alterius psona obligetur: & sic pater nō debet teneri p filio, in spectu iure ciui. sicut eo I spectu pro seruo nō debet teneri dñs: qa seruus pro nullo est inspecto iure ciui. vt ff. de re iu. l. qđ attinet. Sed tam ptor æquitatē cōsiderat: vt qa peculiū quasi patrimoniū est filij, vel serui vt subijcit: qa peculiū ē, qđ sibi ys parsimonia qrit: [6] vt ff. de pec. l. peculiū. I prin. verē tñ nō ē patrimoniū filij peculiū: vt C. de inoffi. test. l. fi. in fi. Item nec serui: vt ff. de ver. ob l. liber homo. ij in fi. j. respō. Ideo tñ. quia quasi patrimoniū est, patrē pro filio, dñm p seruo teneri dicit. Diligenter tñ distingue verū cōtrahat fili' vel seruus: vel quasi cōtrahat. Itē verū delinquat, vel quasi. Si cōtrahat quilibet illorū, dominus, vel pater actione ex eo cōtractu tenetur in peculium. In cuius condēnatione deducitur ex ipso peculio qcquid seruus naturaliter domino debuit: vt quia dñs seruo mutūauit: vel aliàs secum contraxit. Item deducitur quod debetur ijs, qui sunt in potestate dñi, vel tutela, vel cura: cū videat dominus præuenisse: vt ff. de pec l. sed si damnū. §. j. & ij. obligatur enim seruus domino naturaliter: vt Ī. de fideius. §. j. & sunt hæc cōmunia in seruo & filio, excepta causa mutui: ex qua nec filius, nec pater tenetur: secus in seruo: vt Ī. ti. j. §. illud. & C. ad Mace. l. pe. Itē quæ dicta sunt qñ cōtrahit filius, vel seruus: eadē & qñdo quasi cōtrahit: vel alte-

[5] Ista secūda opi. cōmuniter tenet hic per doct.

Seruus p nullo reputatur.

[6] Istud declaratur p Bar. in ti. ff. de pec. Ias.

Patres pro filijs, & domini p seruis, an teneātur.

Actio de peculio.

alterius negotia gessit: vt ff. de neg. gest. l. si filiusfam. Præter hanc actionem de peculio adhuc pater, vel dominus qñq; tenetur de in rem verso: qñ. s. filius in rẽ patris, vel seruus in rem dñi conuertit: & est insolidum vsq; ad quantitatem versam: vt j. tit. j. §. in rem. Azo. Sed de peculio agitur quatenus peculium durat: vt j. eo. §. sunt præterea. & j. titu. j. §. in rem autem. 1 Item est actio, quod iussu, quæ est insolidum: qñ filius, vel seruus, iubente domino, vel patre contraxit: videtur. n. ꝯhi cũ ipso patre, vel domino: vt ff. quod iussu. l. j. §. fin. Item sunt aliæ tres, s. exercitoria, quæ datur ꝯ dñum nauis, qui ꝓposuit magistrum nauis seruum suum: & eius rei gratia ꝯctum fuit. Et ideo dr̃ exercitoria: quia exercitor dr̃ dñs nauis. Item institoria, quæ habet locum, qñ aliquis seruum suum tabernæ, vel stationi præposuit. 2 Item tributoria, qua agit̃ ita q̃ dñs vocatur in tributum: vt j. titu. j. §. introduxit & §. institoria. 3 & §. j. In delictis aũt. & quasi delictis idem olim seruabat̃ in filio, & seruo, vt ꝓ noxa dari possent: vt j. de noxa. in fi. tit. Sed hodie pro seruis tantum agitur noxaliter: vt ibi dr̃, & pro delictis: vt j. de noxa. in prin. & ff. de noxa. l. j. & in quasi delictis: vt si seruus habitãs cum dño, habuit suspensum, vel appensum, vel [illegible]dit aliquid quod alicui nocuit: vt ff. de his, qui deiec. vel effude. l. j. §. si seruus. & l. si vero. §. prætor. nisi in duob. casibus: et ff. de his, qui deiec. vel effud. l. j. §. cũ seruus. vbi non habitat cum dño. & ff. de mi. l. quod si minor. §. si seruus. Porro licet in delictis, & quasi agatur noxaliter, tamen & de peculio agitur si locupletatus est dñs, in quantum id peculium locupletius 4 est: vt ff. de iud. l. tam ex contractibus. ff. de pecu. l. licet. §. ex furtiua causa.

Itẽ siquis postulante a aduersario iurauerit, b deberi c sibi pecuniam, quam peteret, neque ei soluatur: iustissimè d accommodat ei talẽ actionem, e per quam nõ illud quæritur, f an ei pecunia debeatur, sed an iurauerit.

Item siquis postulante. CASVS. Dixi Iusti. Dñe, iam vidi nãm duorum exẽplorũ: nunc, si placet, dicatis mihi nãm tertij exempli: s. actionis in factum, quæ datur ex iuro: scilicet qñ habet locum hæc act. & ipse sñ. Frater, dicit ipse, Si aliquis petierit x. ab aliquo, dicens illa sibi deberi: & reus sacramentum sibi deferat: & actor delato sibi iuramento iurauerit illud eẽ sibi debitum quod petitum est: in isto casu accommodat sibi prætor actio. per quam quæritur, an iurauerit, vel non: & non an sit debitum: quia iuramentũ hic pro veritate est acceptum. Fran.

1 Vers. § in §. præterea.
Actio qđ iussu.
§ Quã sãctã iusiurandi religionẽ, Romani olim extimauerit, facile est intelligere ex Cic. in j. li. Offi. ex loco quo đ Regulo meminit. ex Gell. li. 7. Noct. Atti. c. xviij.
Iusim triplex est.
Actio exercitoria.
Actio institoria.
2 In ista mã vide calumniã singularẽ, in l. fi. ff. de exer.
Actio tributoria.
3 Versiculus est sub §. igitur.
4 Et non vltra: vt l iij. §. ex furtiua. ff. de pec. Et addito id quoq; verũ esse in filio ante infans. Sed si fili⁹ ex directo, vel quasi ꝯtrahat actione in factũ, dat̃ in patrem quoq; in factũ vsq; ad peculij quantitatẽ. d. l. iij. §. idẽ scribit. ff. de pecu. & l. quod ait. & l. cõdẽnat⁹. ff. de noxa. Sm Dyn. Et quo addas et quod seru⁹

Libellus in actione in factum ex iureiurando.

Hic tangitur de iureiurando præstito ex delatione iudicis, vel partis aduersæ, ex quo orit̃ actio in factum si iuret̃ non adiecta causa, ex qua dicat sibi deberi. s. si iuret informiter, si aũt adijciat causam ex qua dicat sibi deberi, veluti ex mutuo, vel similibus, orit̃ actio ex illa causa, & tunc dr̃ iurasse formiter quasi forma huc causa adiecta, vt l. si duo. §. si quis iurauerit. versi. idem dicemus & § Marcellus ff. de iureiuran. & ideo forma in illa libellum sic, Ticio a, contra b, quod cum peterem ab ipso x. causa mutui, ipse detulit mihi iuramentum, & ego simpliciter iuraui q̃ ipse mihi debebat illa decem, vnde proponendo act. in factum ex iureiurando prouenientem, peto dictum b. in dictis x. libris mihi ꝯdẽnari. Causa in isto libello erit talis, Quia iuraui, quæ poterit poni loco actionis. Si autem iuraui formiter, id est, adiecta causa, vt. s. quia ex causa mutui debebat, tunc dicam. Vnde quia proponendo condictionẽm certi, quæ nascitur ex mutuo, iuraui ex causa mutui mihi deberi, peto &c.

Qui edictũ in albo ꝑtoris positũ corruperis, vel qui vocat patrẽ, vel patronũ in ius sine venia, & eximẽs dolo aliquẽ vocatũ i ius, vel eximi faciẽs tenetur actione ꝑtoria. Aret. Annota, Hic de tertio prætoriarũ actionum genere: quas ideo pœnales appellamus: quæ ad pœnam nõ etiam rei persequendæ causa competunt.

Item siquis. Scilicet actor. Accur.

a Postulãte. Id est, petente reo: vel deferente, si. n. sine voluntate aduersarij iuraret, nihil ꝓficeret iurãn: vt ff. de iureiur. l. iij. in prin.

b Iurauerit. Vel ei remissum fuerit: vt ff. de iureiurã. l. non erit. §. fi. & l. sequen. & C. de rebus cred. l. actori.

ADDITIO. Idẽ si post acceptatũ iuramentum etiam antequam iuretur pœniteat deferentem: quia habetur pro remiss.

c Deberi. Sic simpliciter: s. non adiecta causa, quare debeat, quod informiter dicimus: si aũt cũ forma veluti, quia vendidit: tunc agit̃ actione vtili ex eo ꝯtu, nata ex sacramento cũ ꝓ veritate accipiat̃: & aduersario similiter actionẽ tribuit, ac si vere ꝯtus ꝓcessisset. Idẽ est in alijs ꝯtibus: vt ff. de iureiur. l. si duo. § siquis iurauerit. & §. idẽ dicimus. & §. Marcellus. Itẽ circa actionẽ realẽ, si rem suã esse iurauerit: dat̃ actio in rẽ vtilis. ꝑterea in factũ ꝯ deferentẽ tm̃, vel hæredẽ vt ff. de iureiur. l. nã postea. § fi. & l. seq. Et ita actori interdũ dat̃ in factũ, interdũ vtilis ex eo ꝯtu, & vtilis in rẽ. Ex parte aũt rei, si iurat in actione ꝑsonali: tũc exceptionem tm̃ parit. Si aũt in actione reali, tũc distinguitur, an iurauerit rẽ petitoris nõ esse: quo casu exceptio tm̃ dat̃: an suã eẽ: quo casu ẽt actio, si res ad actorem redeat, non ꝯ aliũ. & hoc quod dixi in actore, habet locũ si iurat̃ ex sacramenti delatione, sed si iurat̃ ex traditione facta occasione iusiurandi, tunc Publiciana dat̃ ꝯ quemlibet: cum sit iusta causa traditionis, vt ff. de iureiu. l. nã postea. §. fi. & l. quia. & l. seq. & de Public. l. j. in fin. vsq; ad l. eũ qui. Nec obstat in eo tit. de iureiu. l. eum qui. §. si parenti. quia ibi verbum, duntaxat, dñm tm̃ excludit, ꝯ quem Publiciana non datur. vt ff. de Publicia. l. pen. & fina.

ADDITIO. Hæc gloss. in ista parte sina. communiter reprobatur. vide hic ad longum per dominum Ias.

d Iustissimè. Quia propter sacramentum datur.

e Actionem in factum. C. de reb. cred. l. actori.

f Nõ illud quærit̃. Etiã si periurium vellet ꝓbare: quia sufficit diuina vltio, vt ff. de dolo. l. q̃ si deferente. & l. seq. & C. de re. cre. l. iij. nisi in casib. vt C. de re. cre. l. fin. & de iureiu. l. admonendi. Et nota q̃ hoc sacramentum quod est de re, vt ff. eo. de iureiu. l. quoties. i. de veritate, vt ff. ad l. Cor. de fal. l. i. §. qui in rationib. triplex inuenitur. Voluntarium, quod ex voluntate datur, suscipitur, & recusat̃, & extra iudiciũ fit, vt ff. eod. de iureiu. l. iusiurandum quod. Item necessarium, quod necessitate imposita a iudice defert̃, & suscipit̃, vt arg. ff. de in lit. iuran. l. fi. Nec enim põt hoc sacramentum referri, vel recusari, nisi prætendat̃ iusta causa recusationis, vt C. de re cre. l. generaliter. §. fin aũt. Item iudiciale quod sic dicitur a iudicio, qñ. s. pars parti sacramentum in iudicio defert, quod non est necesse subire, 4 sed põt recusari & referri, vt C. de reb. cre. l. delata. & l. gñaliter. §. fin aũt. sed iure veteri non poterat recusari, vt ff. eo. l. manifeste. 5 Sed secundũ P. ita demum actio in factum dat̃ ex sacramento, si sñia non subsequat̃. alias quare oriretur actio in factũ, cũ ex sñia eadẽ nasceret̃: vt C. de re. cre. l. actori. Sed nos ꝯ, licet. n. duę sint, & ad idem & eo noie, nõ nocet, vt ff. de act. empt. l. nõ est nouũ. & ff. d

fide-

deliq;, tũ dat̃ in dominũ actio & ex. quatenus peculiũ locupletius est: sed aduersus dñm noxalis actio ꝓponit̃ ex qua ad peculiũ deuenit.

Iusm rei qnq; exceptionem, qnque actionem parit.

4 Puta quia si ꝓbauit, vel se offert ꝓbaturũ. c. ij. extra. de ꝓba. Itẽ si semel reuocatũ velit pars iterũ deferre. vt l. siquis iusiurandũ. C. de reb. cre.

5 Doctores cõmuniter tenent q̃ d. §. final. tẽ. nõ corrigit̃ sed declarat dictam l. manifeste. vt per scribẽtes hic.

fideiusso. l. hæres a debitore. semel tamen fiet exactio tantum: vt ff. de verb. obli. l. qui bis. & regul. iur. l. bona fides.

Pœnales quoq;. CASVS. Multæ diuisiones consueuerunt notari in hoc §. adhuc tamen non habuimus principalẽ nisi duas: quarũ prima est, q̃ omnis actio aut est in rẽ, aut in psonam. Secũda est, q̃ oẽs actiones aut sunt ciuiles, aut prætoriæ. Sub materia autem prætoriarum multæ sunt diuisiones, quia prætoriarum, aliæ sunt in rem, aliæ i psonam. Item actionum prætoriarum personalium aliæ sunt pœnales, aliæ non pœnales. De prætorijs autem actionib. non pœnalib. personalib. dictum est s. in pxi §. De prætorijs aũt personalib. videndum est in litera præsenti. Non solum. n. dicit Iusti. introduxit prætor actiones personales non pœnales, imò & multas prætereas personales pœnales: & de hoc ponit tria exempla. Primum est, q̃ ptor introduxit tria: actionem ptoriam personalem pœnalem in eum, qui album ij. sius corrupit. Secundum est, q̃ ptor introduxit actionem ptoriam personalem pœnalem in eũ, qui patronum parentéve in ius vocauerit antequam hoc a iudice impetrasset. Tertium est, q̃ prętor introduxit actionem ptoriam personalem pœnalem in eũ, qui in ius vocatum vi exemit: vel aduersus eum, cuius dolo fuerit exemptus. h. d. Franc.

In veteribus exemplarib. nõ scribit' dictio, penè. Ægi. Per.

Pœnales quoq; [a] actiones ptor penè [b] multas ex sua iurisdictione introduxit: veluti aduersus eũ, qui quid [c] ex albo [d] eius corrupisset [e] & in eũ, [f] q̃ patronũ, [g] vel parẽtẽ [h] in ius vocasset, [i]

Libellus contra corrumpentem album prætoris.

Hic de act. pœnali tangitur: & primo de illa quę datur de albo ptoris corrupto. Erat. n. album ptoris, dealbatio quædã posita in eminenti loco in quo erat scriptum de citando aliquem, vel de aliquo pcepto gnali, vel speciali: vt ff. de alb. scri. l. j. & ij. Et est pœna. l. aureorum statuta 5 corruptorum malitiam: vt ff. de iur. om. iu. l. si quis. Forma ergo in hac act. sic libellum. Dic ego a. 5 b, q̃ ipse corrupit album prętoris: vnde proponendo contra ipsum actio. in factum. peto ipsum in l. aureis nomine populi mihi condemnari. ista. n. act. popularis debet dici a populo, quia ius populi tuetur: vt ff. de pop. act. l. ij. Et erit causa isti' actionis hæc: Quia album prætoris corrupit, quæ poterit poni loco actionis.

[1] Istã gl. cõiter reprehendũt, doc. qa pœna istius edicti nõ habet locũ nisi i corrũpẽte album ptoris gnale, & ppetuũ: secus in speciali: puta d citando aliquẽ: sed tũc hẽbit locũ pœna arbitraria, cũ nõ sit taxata a iure: p l. j. §. expilatores cũ seq. ff. de extr. & expilator.

Libellus in actione in factum, quæ datur patrono vel patri contra libertum vel filium &c.

Est & alia actio in factum, quę datur patrono contra libertum, vel patri contra filium: & illa habet locum, quando libertus patronum in ius venia non impetrata, vel filius patrem vocat: vt C. de in ius vocan. l. ij. & hic in versicu. veluti. & est pœna; illius l. aureorum: vt ff. de in ius voc. l. penul. Forma ergo libellum sic in hac actione. Dico ego a, contra b, libertum meum, q̃ ipse me vocauit in ius non impetrata venia: & ideo incidit in edictum, & tenet' ad pœnã l. aureorum. vnde pponendo 5 ipsum act. in factum, peto eundem mihi condemnari in l. aureis nomine pœnæ. Et erit causa istius actionis, quia me patronum in ius vocauit: non impetrata venia, quę pponi põt loco actionis. Et eodem modo si pater agat 5 filium, hac actione formatur libellus. Sed caue, quia hęc actio non dat' 5 filium, qui est in potestate: quia etiã non petrata venia non posset patrem in ius trahere: vt C. de in ius voc. l. fin. quia nulla lis inter patrem & filiũ esse potest, nisi de castrensi peculio, vel quasi: vt ff. de iudi. l. lis nulla.

[a] Pœnales quoq;. Dictũ est s. de ptorijs rei psecutorijs, nunc de pœnalibus ptorijs. Sed quæ est differentia inter pœnales, & rei persecutorias? Rñ. multæ. qa pœnales prętoriæ sunt annales excepta acti. furti, vt ij. sra de perpe & temp. act. in princ. sed rei persecutoriæ sunt ppetuæ: vt ff. de act. & obli. l. in honorarijs. Item pœnales odiosæ sunt, rei psecutoriæ non: vt ff. de pœ. l. interpretatione. Item pœnales nõ transeunt 5 hæredes, nisi aliquid ad eos peruenit, vel lis sit contestata: vt C. ex deli. defun. l. j. sed persecutoriæ sic: vt ff. de act. & obli. l. ex 5ctib'. Item, vbi plures tenentur rei per secutoria, vno soluẽte, cæteri liberantur, non in pœnali: vt C. de condic. furt. l. j. & ff. de lib. cau. l. vlt. & ff. ad legem Aquil. l. item Mela. §. si plures. Accur.

[e] Et sic habes ex gl. q̃ qui nõ soluit

[b] Penè. Id est ferè, vel melius dic, quod abundat: nã verè multæ sunt, & sanè in vetustis codicib. non habetur, & prorsus vacat.

[c] Quid. Id est, aliquid.

[d] Ex albo. Erat. n. album, dealbatio qdam posita in loco eminenti: vt apparet in Auth. de lit. §. omnem. ibi, voce. n. pceptum &c. collat. viij. in quo albo erat scriptum, vel de citando aliquo, vel de alio pcepto generali, vel speciali: [1] vt ff. de albo scrib. l. j. & ij. ff. de iurisd. omn. iudi. l. si quis id.

[e] Corrupisset. Vel positum sustulisset, quamuis nõ corruperit: & siue per se, siue p alium: & tunc ambo tenentur, nec vnus liberat aliũ, & est in quinquaginta aureos: vt in d. l. si quis. & l. seq. tenet' etiam ille corruptor l. Cornelia de falsis: vt ff. ad legẽ Corn. de fal. l. pen. cuius pœna est deportatio, & omnium bonorũ publicatio: in seruis etiam vltimum supplicium: vt ff. ad legem Corneliam de fal. l. j. in fine.

[f] In eum. Scilicet filium, & libertum dat' actio in factũ: q̃ est similiter pœnalis (vt superior) in quinquaginta aureos: quæ datur patrono, vel patri, & si libertus non possit soluere dictam pecuniam, castigabit'. [2] Idem fortè in filio: licet noxaliter non det': vt ff. eo. scilicet de in ius voc. l. pen. & s. de noxa. in fin. superior tamen punit solum dolum: hic solum factum considerat: vt C. de in ius voc. l. venia.

[g] Patronum. Subaudi vel patronã: itẽ filios & parẽtes eorum: vt ff. de in ius voc. l. iiij. §. j. Et accipe hic patronum, qui manumisit: vel p quo iudicatum est in causa ingenuitatis & libertinitatis. Vel si ex causa fideicõmissi manumisit. Vel si emit eo pacto, vt manumitteret, & manumisit, vel non manumisit, sed ex cõstitutione diui Marci peruenit ad libertatem: vt ff. de in ius vocã. l. adoptiuũ. §. j. & l is quoq;. & l. sed si hac lege. Item libertos patroni accipe mares, & fœminas, & parentes etiam adoptiuos: vt d. l. sed si hac lege. §. liberos quoq;. & §. parentes. Accur.

[h] Vel parentem. Et hic accipe marem, & fœminã, & vsq; in infinitum: vt ẽt si Adã viueret, nõ posset vocari in ius sine venia. Itẽ nõ refert, si sunt legitimi parẽtes, vel naturales: vt ff. de in ius voc. l. iiij. §. j. ij. & iij. l. parentes. & l. patris. & l. adoptiuum. in prin.

[i] In ius vocasset. i. iuris experiẽdi causa vocasset: [3] vt ff. de in ius voc. l. j. & hoc siue causa sit ciuilis, siue criminalis multo magis. nam & tunc, s. qñ causa est criminalis, ẽt cum venia non põt: [4] quia non conceditur: vt ff. de in ius vocã. l. sed & si. §. prætor ait. & ff. de accu. l. qui accusare. in fi. & l. hi tñ. §. ij. Sed quid si solum libellum dedit? Respon. non incidit in hoc edictum: vt ff. de in ius voc. l. libertus ij. Item quid si non veniat vocatus? [5] Rñ. semper incidit, sed facili' remittitur hæc pœna, qñ vocatus non venit: vt ff. de in ius voc. l. quamuis. Sed quidam dicunt vocantem nullo mõ cadere in edictũ, si vocatus non venit ex pdicta l. quãuis. & hoc ideo: quia verba cũ effectu sunt accipiẽda: vt ff. ne quis eũ, qui in ius vocatus est, vi exi. l. pen. §. docere. sed prima sni a verior est'. [6] qa in d. l. quãuis. nõ dicit, q̃ nõ incidat in edictũ, sed q̃ nõ remittit' pœna, nisi causa cognita. Item numqd hære-

[1] Fere. Iuis in corpore. sed regula fallit qñ id qd erat soluẽdũ, nõ debebat' ex pœna delicti', sed fortè ex 5ctu. Itẽ fallit in nobilib' vel aliis honestis personis. Itẽ nolente eo, nec petẽte cuĩ pœna pecuniaria erat applicãda. Itẽ fallit in pœna extraordinaria, put a multa. Itẽ fallit in minimis trãsgressionib': vt hic per doct.

[2] Istã primã partẽ seqt' Ias.

[3] Nisi ex magna cã. Nic. Fab. Ang. & Ia.

Cũ qua secũdum Ioan. Fab. trãseunt cõiter doctor. sed la. dicit q̃ imò approbant aliã opinionẽ vt tũc nõ cõmittat' pœna. q̃ rõne citationis venit committẽda.

[6] Ab illo versic. vsque ad fi. non est gl. Accur. sed additio secundum Ias.

hæres

heres pōt vocare in ius sine venia? Et certè si extraneus est, pōt: vt ff. de obse. pstan. a liber. l. heres. filius non pōt vocare in ius sine venia. Sed quare secus in herede liberti, & in herede patroni? Rñ. in primo odium versat: quod debet restringi. In secundo fauor, q debet prorogari; vt ff. de lib. & posthu. l. eum quidam. Item si alter agat tutorio noie, vel curatorio, arg. ff. de in ius voc. l. sed si hac lege. §. fi. & l. quæsitum. Ratio: quia nemini officium suum debet esse damnosum: vt ff. quēadmo. testa. ape. l. sed & si quis ex signatoribus.

cū id non impetrasset. [a] Itē aduersus eū, [b] qui ui exemerit eum, qui in ius vocaretur, cuiusve dolo alius exemerit, & alias innumerabiles. [c]

a Cum id non impetrasset. Id est, non petisset, & nō accepisset, debet. n. a ptore sic petere. Dñe, permitte mihi vt possim conuenire patrē, vel patronū meum, vt colligit j. de pę. te. liti. §. fi. & ff. de in ius voc. l. iij. & iiij. §. 1 Illud ēt quæro, an hæc postulatio veniæ debeat fieri in personis oium, qui in ius vocari nō possunt, qui enumerant ff. de in ius voc. l. ij. & si nō fiat, q cadat in pęnam? Quidā dicūt q sic, nos q nō, qa hęc pęna in eum tm̄ statuitur, qui incidit in edictū. at illæ personæ in edicto non ptinent: qd, maximè p bat ex hoc §. Aliter tñ puto eos puniendos, pūt placuerit iudici, ad similitudinem istorū. 2 Sed nūqd hæc petitio hodie est correcta, vt qa habent hodie liberti ius natalium, & regenerationis: vt in Auth. vt liber. de cæ. §. j. colla. vj. Rñ. non, quia & ibi reseruātur iura patronis, maximè obsequialia, q̄ natura debent. Superiora quantū ad libertū plana sunt. in filio distingue, aut erat emancipatus, aut in ptāte, si emancipatus erat, habēt locū superiora: si verò in ptāte, tūc nec cū venia, nec sine venia pōt puenire patrē: vt C. de in ius voc. l. fi. & ff. de accu. & obli. l. actiones. nisi p castrensi, vel quasi castrēsi peculio: vt ff. de iud. l. lis nulla. & tūc cū venia: vt ff. de in ius voca. l. adoptiuū. §. j. 3 & hoc cū agit ꝯ patrem. Si aūt ꝯ extraneum: tunc sm̄ vetera iura tūc v. actiones filiosamil. competebant: vt ff. de act. & obli. l. filiusfam. & l. in factum actiones. Sed hodie oēs venientes ex aduentitia causa: vt dixi s. per quas person. nob. acqui. §. j. Item q̄ro quis iurabit de calumnia, cum filiusfa. in iudicio erit? Rñ. si fili⁹ emācipat⁹ petita venia patrē pueniat, iurabit filius si maior est, aliàs curator ei dabitur ad litem, vt in Auth. vt lic. mat. & auiæ. §. j. in fi. coll. viij. si aūt sit in potestate patris, & agat de castrensi: vel quasi castrensi peculio, tunc iurat filius, cum paterfamilias habeatur: vt ff. ad Maced. l. ij. si verò esset minor, daretur curator liti, non personæ: cum sit in potestate: vt C. de cur. fur. l. fi. in prin. & de bon. quæ lib. l. fi. si aūt p patre. Si aūt ꝯ extrāneum agat filius, si agat pater eius nomine, pater iurat: vt C. de iureiu. pp calum. dan. l. ij. §. quod obseruari. Si filius fortè patre absente, vel secundum veteres leges in v. casibus, vel secundum nouas in omni aduentitia causa iurat filius, cum suo nomine agat, & maior est, si modo pater in aduentitijs non habet vsumfru. aliàs pater ageret, & rñderet, & iuraret, vt C. de bon. mat. l. j. in principi. vbi verò filius iurat: licet pater non habeat vsumfru. debet pater consentire filio agenti, & rñdenti: vt C. de bo. quæ li. l. fi. in prin.

ADDITIO. De isto iuramento vltra hanc glo. vide per glo. in l. ij. §. quod obseruari. C. de iureiuran. propter calum. dan.

b Item aduersus eū, Cum scilicet dat actio in factū pęnalis: vt ecce cum vocarē Titiū in ius, qui tenebat mihi actione temporali: dum esset in itinere, detinuisti eum vi: vel capiēdo eū p personam, vel faciēdo dolo, vt alius eū detineret, & tantū, q dies actionis meę exiuit: teneris n mihi quanti iurauero in litem; & sic est actio pęnalis ex parte mea, quia vltra rei veritatē fortè iurabo, & ex parte tua, quia das mihi aliquid, & tibi nihil ad est: vt ff. nequis eū, q in ius vo. vi ex. l. penu. §. j. Sup hoc §. primo q̄ro, cum duo sint tituli: vt ff. nequis eū, qui in ius vocatus ui ex. & alius titu. de eo p quem factū erit, de quo fit mētio in hoc §. Rñ. de primo: qa inde orit actio ex vtraq; parte pęnalis, vt dictū est, sed ex alio ē pęnalis ex parte rei tm̄: cū ad interesse actoris detur: vt ff. de eo p quē fact. erit. l. fi. j. rñ. 4 Item primus de quo fit mentio hic, psulit actori tātum: vt patet in l. j. & iiij. §. eximere. ff. ne quis eum, qui in ius voca. vi exi. At secundus psulit & vocato, non solum vocāti: vt ff. de eo per quem factum erit. l. j. §. si reus. in fi. & l. fi. j. rñ. 4 Itē primus habet locū, qñ aliquis exemptus est ante satisdationem, & post in ius vocationē: sed secūdus post satisdationem, s. factā in iudicio Sisti, & alias quæ firmāt iudiciū: vt ff. de pto. stipu. l. j. in prin. Et patet hęc dria in ordine illorum titulorum. Item primus, qñ vi exēptus sit qs: at secūdus ēt si sine vi: vt patet in l. i. §. si dolo. de eō per quē factū est & ti. nequis eū qui. l. j. & ij. in fi. 5 Vel satis dici pōt q de vtroq, hic loquit: qa licet duo sint illi tituli, tñ de vno edicto sunt. Item & q dicat pęnalis actio ēt illa, q̄ ex vna parte tm̄ est pęnalis. Sup hōc §. secundo q̄ritur: Nonne per puentionem solam ēt iure veteri perpetuabat actio: vt ff. de act. & obli. l. cōstitutionibus. non solum per noua iura: vt ff. de pręscri. xxx. anno. l. cum notissimi. & l. sicut? Rñ. hic nō per executorem, sed per suam denuntiationem eum conuenerat. 6 Vel verbū quasi, positum in d. l. constitutionib. assertiuè ponit, non similitudinariè: & secundum hoc hodie esset correctum, quod hic dicit. Vel dic 7 q talis fuit conuentio in illa l. pstitutionib. quæ p lite contesta. habebatur: vt quia actio erat tpalis, & libellus fuit principi datus: vt C qñ li. prin. da. li. cō. tac. l. j. & ij. Vel dic sm̄ lo. q leges veteres circa personales actiones loquunt: vbi non perpetuant per executorem: sed lex illa, cum notissimi & l. sicut in rem. loquunt in reali: vnde adhuc etiam hodie non corrigitur quod hic dicitur.

ADDITIO. Hanc etiam impugnant doct. quia d. l. sicut. & d. l. cum notissimi. loquuntur tam in personalibus, quàm in realibus: secundum Ia.

Libellus in actione in factum contra eum qui debitorem &c.

Præterea datur actio in factum ꝯ eum, qui debitorē alicuius vocatum in ius, vi detinuit, vel dolo detineri fecit, vt ipse liberaret eum a tpali obligatione, qua obligatus esset. & datur in ipsum actio in quantum actor iurauerit in litem ꝯ ipsum: vt ff. ne quis eum, qui in ius voc. est vi exi. l. pen. §. j. Et formatur libell⁹ in hunc modum: Dico ego a, ꝯ b, q ipse debitorem meum in ius vocatum, vi detinuit, quo minus in iudicio compareret, vt ita liberaretur debitor actione, qua mihi tenebat: vnde pponendo actionem in factum ꝯ ipsum b, peto eundem b, quantum in litem iurauero, mihi cōdemnari. Et causa istius actionis est: Quia vi exemit a iudicio meum debitorē, & ita actione qua mihi tenebat, liberatus est, quā cām sufficit pponere loco actionis. Eodē mō format ꝯ eum q pcurauit, vt alius eximeret. Sed qd si nō vi, sed alio mō pcurauit quo minus veniret? Dic q tūc habet locū actio in factū, q̄ pcedit ex eo edicto, Per quem factū erit: quo minus in iudiciū veniret, & dat ad interesse actoris: vt ff. de eo per quem fac. erit. l. fi. j. rñ. Et hæc est dria inter hanc actionem, & superiorem, quæ descendit ex eo edicto. Ne vis fiat ei &c. Et in vtraq; eodem mō formabis libellum. sed in prima facies mętionem de vi: in secunda nequaquam.

c Innumerabiles. Imò numerari possunt. sed dicunt innumerā-

1 Nota, q in criminalib. & pœnalib. pcedit de similib ad similia, secundum Ang. hic.

2 Idē dicas vbicū que filius in potestate pōt agere contra patrē: vt no. per gl. in d. l. lis nulla.

3 Et in hoc q actio in factū deceēdēs ex edicto d quo in isto §. sit mere pœnalis, ex parte actoris & rei, licet doct. anti q tenuerint ꝯ gl. tñ lo. Fa. & alij doctor. moderni tenēt cum gl. vt per Ia. hic.

Hāc impugnant docto. cū sit eadem rōais satisdationē, q̄ post ergo idē ius, vt p Bart. in l. j. ff. de eo p quē fa. est.

5 Istā approbāt cōmuniter doct.

6 Ista gl. reprobatur: quia hæc mā loquitur qñ quis iudiciali authoritate imò iussu maioris iudicis fuit citat⁹. l. iij. §. j. ff. ne qs eū q.

7 Displicet Ias. & est de mēte aliorū.

innumerabiles? quia de facili non possunt enumerari: vñ dr̃ non posse fieri quod vix fieri pōt: vt ff. de verb. sig. l. nepos Proculo. Enumera ergo aliquas, vt est actio in factũ de calũniatorib⁹: de qua dicet ĩ. §. quadrupli. Item actio. Quod metus causa. Itẽ furti manifesti. Item serui corrupti in duplum. de quibus dicem⁹ ĩ. eo. §. omnes autẽ actiones. Sunt & aliç in factum. vt de effusis & eiectis, & de appensis: vt ff. de ijs, qui deie. vel effu. l. si vero. §. prætor. Et aliç multç sũt quas enumerare non expedit. Accur.

Actiones pœnales prętoriæ sunt multæ.

Actiones qb. q̃rit̃, an qs sit liber, an seruus, libertus, an ingenuus, filius, an nõ, p̃iudiciales in rẽ sunt, quarũ prima ciuilis ẽ, reliquç verò p̃toriç: ĩõ sic dictç: qa magnũ in eis p̃iudiciũ versat̃, cũ p eas de statu hominis q̃rat̃, aut qa cæteris q̃stionibus p̃iudicium faciãt: vt scilicet ĩterea sileãt, quandiu hæ ventilantur.

Præiudiciales a actiones in rem esse videntur: † quales sunt, per quas quæritur, an aliqs liber, vel libertus sit, an seruus: vel de partu agnoscendo.

Præiudiciales aũt. CASVS. Supra dictum est, q̃ sub materia p̃toriarum multç sunt diuisiones. Quçdã enim sunt actiones p̃toriæ in rem, & q̃dam in personam. Prçtoriæ aũt in rem subdiuiduntur: quia quædam sunt pœnales, & quædam non pœnales: sicut iã supra dictum est. Modo redeundum est ad alterum membrum diuisionis primæ prætoriarum: s. ad prætorias in rem: & de illis scire debetis, q̃ realiũ actionum prætoriarum, quædam sunt præiudiciales, de q̃bus hic tractat, & quædam non præiudiciales, de quibus dictum est supra. & ponit Iustin. tria exempla in isto §. in honorem sanctæ Trinitatis de actionib. prætorijs p̃iudicialibus. Primum exemplum est de actione in rem; per quam quæritur, an aliquis sit liber, vel seruus simpliciter. Secundum exemplum est in actione per quam vendico te in libertum meum. hæc enim actio est prætoria, & realis, & præiudicialis. Tertium exemplum est in actione, qua te dico filium meum esse hæredem, & vendico te in filium, tu autẽ econtra viriliter te defendis. hæc. n. actio similiter est realis, & prætoria, & præiudicialis. Scire tñ debetis, q̃ vna istarum trium actionum ferè legitimam habet causam, id est ferè est ciuilis, illa. s. qua quæritur, an aliquis sit liber, vel seruus. Cæteræ autem duæ bene sunt prætoriæ. h. d. Franc.

Libellus in actionibus præiudicialibus.

Hic loquit̃ de p̃iudicialibus actionibus. Et primo videndum est de illa qua q̃rit̃, an aliquis sit liber, vel seruus: & habet locum, qñ aliquis vendicat sibi in seruum eũ, qui est in potestate, & possessione libertatis: vel qñ is, qui est in potestate seruitutis, vendicat sibi libertatem. In primo forma sic libellũ. Dico ego a, ꝯ b, q̃ licet ipse b, sit in possessione libertatis, est tñ seruus meus: vnde vendico ipsum in seruitutem, & peto eundem mihi adiudicari. Et eꝯ si b, sit in possessione seruitutis Titij, sic formabitur libellus. Dico ego b, ꝯ c, q̃ licet ipse c, me possideat in seruitute, siue in libertinitate: liber tñ sum. vnde vendico me in libertatem, & peto me liberum pronunciari, & ipsum c, ne me impediat vti libertate, mihi condẽnari. Item forma sic libellum in illa præiudiciali, qua quæritur, an aliquis sit libertus, vel ingenuus. Dico ego b, ꝯ c, q̃ licet sit in possessione ingenuitatis: tñ est libertus meus: vnde vendico ipsum in libertum, siue in libertinitatem: & peto ipsum tanquã libertum meum mihi adiudicari. & econtra si c à b, possideatur vt libertus, proponetur sic libellus: Dico ego c, ꝯ b, q̃ licet possideat me vt libertum, tamen sum ingenuus: vnde vendico me in ingenuitatem, & peto me ingenuum p̃nunciari, & ipsum b, ne me impediat vti ingenuitate, mihi ꝯdẽnari. Itẽ in illa p̃iudiciali, qua q̃ritur, an qs sit filius alicuius, an nõ, formabitur libellus hoc modo: Dico ego a, cõtra b, q̃ licet ipse sit in possessione sui iuris: tamen filius meus est: vnde vendico ipsum in filium, & peto eũ in filium mihi adiudicari. Econuerso formabit̃ sic libellus: Dico ego a, ꝯ b, q̃ licet ipse possideat me in filiũ: tñ dico me non esse filium eius: vnde vendico me in p̃priam libertatem, & peto me non filium eius iudicari, & ipsum a, ne me impediat vti p̃pria libertate, vt extraneum mihi condemnari. Istæ autem actiones dicuntur prçiudiciales, vt hic: quia præiudicant omnibus alijs actionibus, vel quæstionibus, siue criminalibus, siue ciuilibus: quia primo quæritur &c. vt ff. de orig. iur. l. j. & ij. in prin. & ff. de ordi. cog. per totum.

† Prçiudicium quotupliciter accipiat̃ in iure, & an p̃iudiciales actiones rectè dixerit Iustin. cũ in Pand. sub titulo de exceptionibus tractet de p̃iudicijs: pulchrè explicat Frã. Hotoma. hic.

a Præiudiciales. Pro constanti ponit q̃ hæ p̃toriæ sunt: cum i tractatu p̃toriarum ponantur, & sunt in rem: quia res petit̃, & vendicat̃. Vnde q̃rit̃ quare nõ posuit has ĩ. inter reales p̃torias? Rñ. quia q̃dã de eis est ciuilis: vnde eius occasione, & de cæteris hic dicere reseruauit. Et sunt tres. Prima est per quam q̃ritur, an aliquis sit liber, subaudi, vel seruus. Secunda, an aliquis sit libertus, subaudi, vel ingenuus. Tertia est de partu agnoscendo p quam q̃ritur, an quis sit filius vel non: vt oĩa ꝯsequat̃, q̃ filius a patre ꝯseq debet: alias aũt agitur de partu agnoscendo pp alimenta tñ, & tunc filiationi non præiudicatur: qa summatim q̃ritur, vt ff. de lib. agnos. l. j. §. Iulianus. & l. si qui a liberis ali. §. si vel parens. & ff. de his, q̃ sunt sui vel alie. iu. l. si iudex. licet videatur ꝯ C. de or. cog. l. ij. §. fi. sed dic vt ibi. Sed dicunt quidam, & malè, q̃ tantum duæ sunt, & de duabus primis faciunt vnam hoc modo, an aliquis sit liber, i. ingenuus, vel libertus. & hæc vna. Aliam vero de partu agnoscendo non mutant. Sed prima opin. verior est: cum sit commodius singulas causas singulis appellationib. distingui: vt ĩ. qui. mo. test. infir §. alio aũt mõ. Itẽ quia postea dicit, Cæteræ verò &c. & ita loquitur de plurib. excepta vna. In prima ergo vbi q̃ritur, an sit liber, vel seruus, dico q̃ siue seruus agat contra dñm, dicẽs se esse liberum, siue eꝯ dñs ꝯ seruum, & seruus sit in possessione libertatis: quod hæc actio in rem, quæ intenditur, est præiudicialis: vt ff. de lib. cau. l. liberis. §. fin. Item dico siue patronus vendicet libertum in libertinitatem, siue libertus se vendicet in ingenuitatem: vtraque est p̃iudicialis: vt ff. si lib. ingen. esse dica. l. fin. in prin. & §. fin. Intenditur etiam hoc casu officium iudicis: vt ff. de tuteiuran. l. si duo patroni. in prin. & ff. si lib inge. esse dica. l. j. & ij, & ff. de rei vẽ. l. j. §. j. Idem dicas in tertia, vt siue agat pater petẽdo filium in filiationem, vel filius dicat se non filium: erit p̃iudicialis, & directa hincinde. Sed quidam dixerunt, q̃ directa dat̃ patrono, parenti, & dño: sed illa q̃ dat̃ liberto, filio, & seruo, est ꝯria: qd nulla lege cautum inuenitur: licet aliæ quædam inueniantur directæ, & ꝯriæ, vt mandati, depositi, & similes. Sed qualiter formant̃ libelli in his? Rñ. sic, Peto Io. in filium meum iudicari. vt mihi patri deb. tam præstet reuerentiam, & alia q̃ patrib. a filijs debentur. & idem in patrono: & extunc lata snĩa, alimenta patri, & patrono præstabuntur: vt ff. de lib. agno l. si quis a liberis. in prin. §. solent. quia snĩa p veritate accipit̃: vt ff. de statu hom. l. ingenuum. Et p̃batur hæc libelli formatio. C. de fideicommis. l. j. in seruo & dño sic, Peto in seruum meum talẽ p̃nunciari: quia eum meum dico. Eꝯ seruus, vel libertus, vel filius dicet, Peto me nõ inquietari a Titio, q̃ me in seruũ vel libertũ vel filiũ tenet: quia me tali vinculo nõ subesse dico: vt C.

• Æmil. Ferr. rese cu hæc, an seru⁹.

Prçiudiciales actiones quare dictæ.

Ista rõ cõiter reprobatur quia hm̃ hoc deberet poni ĩ. in tractatu ciuilium, & sic post §. sed istç.

Hác approbant oẽs quia pluralis locutio nõ pōt eẽ ꝯtẽta minori numero q̃ duob⁹. l. vbi numerus. ff. de test.

Hçc gl. cõiter approbat̃. licet postea sit sibi ꝯtra ibi. itẽ quo iure adscriptitij &c.

vt C. de ing. ma. l. diffamari. Vel sic. Peto vt ingenuus, vel liber, vel nõ filius pronuntiet cõtra Titiũ: quia sic se rei veritas habet. Et differt hæc ab ea, qua petit pater filium in potestatẽ ex iure Romano: cũ ibi tantũ de potestate quæratur, hic aũt de filiatiõe: vt ff. de rei vendic. l. j. §. j. & hic dicitur. Itẽ hęc prætoria, vt hic: illa ciuilis. Quibus autem modis filius possit peti, diximus s. de patr. pot. §. ius autẽ potestatis. Item quare dicuntur præiudiciales? Respõde secũdum quosdam: quia

scendo. Ex quibus [a] ferè [b] vna illa legitimã [c] causam habet, per quam quæritur an aliquis liber sit: [d] cæteræ ex ipsius prętoris iurisdictiõe substantiam capiunt.

[1] Hæc opi. scdm Ias. nõ est vera: quia quocũq; modo pponantur semp sunt piudiciales.

in modũ exceptionis proponunt. [1] & ita pręiudicant: vt si agas contra me hęreditatis petitione, & ego obijciam tibi, quod sis seruus defuncti, vel qua ipse defunctus seruus fuit: vt ff. de petitio. hęre. l. siquis libertatẽ, tũc nõ possit esse lis inter nos: vt ff. de iud. l. lis nulla. & s. de obl. quę ex del. §. ij. qui etiam facit pro hac sentẽtia C. de ord cog. l. j. & de petitio. hęre. l. liber. & ff. siquis ingenuus esse dicatur. l. fin. Alij dixerunt ideo dici pręiudiciales: quia sententia lata super his fit pręiudicium omnibus alijs quęstionibus: vt ff. de statu hominum. l. ingenuum. & ff. de lib. agnoscẽ. l. j. §. fina. & l. ij. Sed certè secundum hoc etiam querela inofficiosi testamenti dicit piudicialis: quia pręiudicat alijs q̃stionibus: vt ff. de inoffi. test. l. Papinian⁹. §. fina. Sed contra hanc sentẽtiam est. ff. de libe. causa. l. si seruus. Sed ibi non fuit pronuntiatus ingenuus vel collusio ibi fuit. [2] Vel dic scdm Ioannem, q piudiciales ideo dicuntur: quia omnes alię q̃stiones, q̃ interim inter eas personas mouentur, debent silere: vt C. de ordin. cogni. l. j. & iij. & ff. de lib. causa. l. ordinata. & ad hoc facit optimè ff. de noxa. l. penul. j. responso. Nisi esset talis causa, q̃ ageretur, etiam si constaret eum esse seruum, quod est quandoque: vt ff. de iud. l. vix. Sed secundum hoc cum q̃ritur inter patronum, & libertum de libertinitate non est hęc q̃stio piudicialis: cum alię q̃stiones interim inter eos possint exerceri, venia tamen petita: vt supra eodem. §. & in eum. Sed dic q illę q̃stiones quiescunt, q̃ non competerent, si constaret eum esse liberum: vt ff. de in ius voc. l. sed si hac. §. pen. & fin. Item quid si nulla alia q̃stio mouetur: nonne tunc istę dicuntur piudiciales, cum non habeant cui piudicent? Azo dicit quòd non. Sed Ioan. contra. Inspicitur enim aptitudo: quia habilis est esse piudicialis sicut Augustus dicit, licet nõ semper augeat: ut s. in tit. proœmij. Itẽ nunquid sunt plures piudiciales, nisi tres? Respondeo sic, [3] vt hęreditatis petitio. Nam tunc cessant omnes alię quęstiones, donec ista intenditur: vt ff. de petitione hęreditatis. l. siquis libertatem. & l. diuus in fine l. licet hodie contrarium sit. vt C. de petitione hęreditatis. l. fin §. j. & ij. Item quo iure adscriptitij, coloni censiti, & similes petunt? Resp. vtili piudiciali non directa: & ipsi coloni petuntur in libertatem cõtraria piudiciali vtili, non directa. Ideo vtili: quia liberti sunt, non serui: vt in Auth. de sanctissimis episcop. §. adscriptitios. & §. si seruus. collat. ix. Idem ideo piudiciali, quia parũ a seruis distant quo ad seruitia, q̃ facere debent: vt C. de agrico. & censit. l. ne diutius. lib. xj. Sed alij dicunt, quòd officio iudicis petuntur, & petunt: vt C. in quibus causis coloni, censi. domi. accusare poss. l. j. lib. xj. Sed certè officium iudicis non potest locum habere ad futuras pstationes. [4] vt ff. de vsur. l. j. Alij dixerunt habere locum negatoriam, & confessoriam vtilem: & q̃ datur directa in seruitutibus alijs, hęc vtilis hic detur, qđ nihil est. [5] Item siquis ad aliqua annua seruitia teneatur, quo iure petitur, vt cõdemnetur, vt pstet in posterum, & ipse quo iure petit absolui? Respond. satis puto, q iudicis officio hoc fiat: siue promissa fuerint hæc seruitia, siue ex consuetudine debeãtur hæc seruitia, siue ipsa præstita longo tempore ex promissione petunt: vt ff. de vsuris. l. cum de in rem verso, quæ promissio probabitur ex longo vsu. [6] vt ibi.

[2] Hęc opin. reputat a docto. derisoria.

[3] Imò nõ sunt nisi tres. capiẽdo piudicialem in quantũ pjudicat psonę, la. & est de mẽte aliorum.

Coloni, adscriptitij & similes, quo iure petunt.

[4] Nisi ratiõe psentis iuris: & dũ glo. dicit q nõ cõpetit offic. iud. in hoc reprobatur: qa imò p illis adscriptitijs & censitis cõpetit officiũ iu[dicis]

[5] Imo. Io. Fa. & Ias.

Eã rẽ, quæ nostra est actione psonali nõ assequimur. inepte igitur agit, qui rem suã sibi dari petit, cùm dare sit dñium trãsferre: excepta tamen condictione, furtiua, q̃ aduersus furem competit.

ADDITIO. Et nota q verba sententiæ, Condemno te ad soluendũ par caponũ tali domino omni anno, ſm quod tui antecessores fecere: nullam penitus conditionem faciũt. sed condẽnatus simpliciter tenetur: vt per Barto in l. cũ qui. §. Iulianus. ff. de constitu. pecu. & in extrauagan. ad reprimendum. in ver. prout. Mandos. in proœ. glo. Facul. in ver. vt. vers. Huc spectat illud quòd si Imp.

[6] Si allegetur ut. etiticar. Baldu. & Pla.

[a] Ex quibus. Scilicet tribus pręiudicialibus quęstionibus. Accur.

[b] Ferè. Ferè ideo dicit: quia in ciuilibus q̃stionibus quatuor considerantur. s. actor, reus, iudex, & ipsa res. Hic autem est idem qui conuenit, & conuenitur, & res. Vel ideo quia ptor introduxit de partu agnoscendo. & senatuscon. confirmatur.

[c] Legitimam. s. de iure ciuili.

[d] Liber, sit. Subaudi vel seruus.

Sic itaque. Aduerte. diligenter q hic §. difficilis sic clarè potest summari. Actor pro re sua non põt intentare actionem personalem ad dandũ contra aliquos, nisi contra fures: cõtra quos omnis condictio degenerat. Sic declaro: quia condictio non competit, nisi quando dominium est translatum: sed in furem dominium rei subtractę non transfertur: & tamen cõdictione furtiua ipse tenetur, igitur condictio degenerat. Ex hoc habes, q nemo potest condicere rẽ suam pterquam à fure. Vel sic & clarissimè summatur. Qui debet intentare actionẽ realẽ. nõ potest intẽtare personalẽ: cũ sint distinctę. hoc dicit. Et diuiditur iste §. principaliter in tres partes. Primo ponit regulam generalẽ illatiuã ex pcedentibus. secundum glo. sed ſm doct. epilogatiuam. Secundo ponit vnam fallentiam. ibi. Planè. Tertio naturam actionum realiũ, & personalium, & earum differentias: ibi, Appellamus. Item prima subdiuiditur, quia primo ponitur q̃dam illatio, seu epilogatio, ex supradictis. Secundo ponit rationes. Secunda ibi, Nec enim.

CASVS. Inter oẽs principales diuisiões actionũ hæc principalior est. s. q actiones aut sunt in rẽ, aut in psonam. Hęc enim diuisio locum habet in iure ciuili, & in iure ptorio. Cum igitur superius dictum sit, q actiones q̃dam sunt in rẽ, & q̃dam in personam: & etiam q̃dam sunt reales, & q̃dam personales: & hoc siue sint ciuiles, siue ptorię: sic itaq; discretis, & diuisis actionib. s. q q̃dam sunt in rẽ, & q̃dam sunt in personã, necessariũ est naturã vtriusq; videre. Natura aũt actionis realis est, vt p eã petat aliquis rem suã sibi restitui. Ista aũt natura realis non tangitur hic, nisi in fi. §. quasi icidẽter: vt ibi dicit qualis sit aduersus eos hęc in rẽ actio, p quã aliquis rẽ suã petat. Natura aũt actionis personalis est, vt per eam petat quis rem alienã sibi dari. Certũ est ergo aliquẽ non posse petere rẽ suam p actionem psonalem, per quã personalẽ dicat aduersariũ dare oportere: quia qđ meũ est, meũ amplius fieri nõ pt. sed dare, ẽ accipiẽtis facere: quare nõ potest agere aliqs ad rẽ suã petendã actione psonali: qa intẽdit aduersarium suũ dare oportere: hoc verũ est communiter loquẽdo: in qbusdam tñ casib. possum petere rẽ meam p actionem psonalem, vt patet in cõdictione furtiua, quanquam. n. hoc regulariter sit verũ, quòd actione personali non possit quis rem

 suam

suam petere: in odium tamen furti est statutũ cõtrarium in hoc casu: vt.s. cõtra fures actio ad petitionẽ dupli, si quidẽ sit furtũ non manifestum: vel ad quadruplũ, si sit manifestum: cõpetat domino ad rẽ suã recuperandam condictio furti: q̃ est personalis actio: non obstante, quòd dominus rei est, & eam potest vendicare. Francis.

Si paret, legendum putat Franc. Hotomanus, id enim verbũ solitũ apponi in formulis: iudiciorũ docet ex Cic. & Sex. pompeio.

Libellus in cõdictione certi generalis.

Hic tangitur de cõdictione, & primo dicendum est, q̃ est quedã condictio certi generalis, quæ datur pro omni eo, q̃d debetur: vt ff. si cert. pe. l. certi. & in ea forma sic lib. Dico ego t, contra I, q̃ ipse mihi debet equum ex causa emp. vnde pro ponendo contra ipsum condict. certi. peto eundem I. ad traditionem equi ex causa p̃missa mihi condemnari. Eodem modo forma lib. in ista generali condict. si ex aliqua alia causa tibi certum debeatur.

† Cõcor. cum hoc tex. c. iter dilectos. ante fin. ibi, cum iura legum. cũ gl. super ver. quod meum. extra. de fide instru. & gl. in c. si diligẽti, super versic. iustus titul. post princ. ibi, & q̃d meũ est. extra. de releri. Actio ad dandũ & ad tradendum differunt.

Sic itaque a discretis actionibus, certum est, nonposse actorem suam rem ita ab aliquo peter̃, si apparet * eũ dare oportere. Nec enim quod actoris ẽ, id ei dari oportet, b scilicet: quia dari cuiquam id intelligitur, quod ita datur, vt eius fiat: nec res, quæ iam actoris est, magis c † ei⁹ fieri potest. Planè odio d furum, quò magis pluribus actionibus teneãtur, effectũ est, vt extra pœnam dupli, aut quadrupli, rei excipiẽdę nomine fures, etiã hac actione teneãtur, si appareat e eos dare oportere, quamuis sit aduersus eos, etiã hęc in rẽ actio, f per quam rem suam quis esse petit.

Reales actiones ad vindicãdũ dãtur: p̃sonales verò quas etiã abusiue condictiones appellamus, ad dandum, vel faciendum competunt.

Appellamus autem in-

Libellus in condictione certi specialis.

Item sunt aliæ cõdict. speciales: vt condictio certi ex mutuo, condic. certi ex stipul. condi. indeb. sine causa, & similes, in quibus formatur lib. sicut in generali condictione. sed tantũmodo in condictionibus generalibus assignatur causa: quia alicui non datur aliqua condictio ex re sua, sed tantum pro eo, quod debet̃ ex causa alia. nisi ex causa furtiua. Illa enim pro re sua tantummodo datur contra furem, & eius hæredẽ: & est speciale in ea, vt pluribus act. teneatur fur: vt in hoc §. sic itaque. vt ff. vsufruct. quẽad. ca. l. fin.

a Sic itaque. Formatur hoc itaque ex illa diuisione, quæ fit s. eo. §. j. q. d. dictum est, q̃ sunt in rẽ actiones, & q̃ in personã: itaque sic eis discretis. i. separatis, & diuisis, patet q̃ hæc regula est vera: quia p̃sonalis actio, q̃ competit ad dandum, nõ competit pro re sua alicui, vt hic. Ideo dixi ad dãdum: quia ad tradendum bene potest dari actio personalis: vt cõmodati, depositi: & similes. & ita est vis inter dare, & tradere, vt hic subijcit, & ff. de act. emp. l. ex empto in prin. & ff. de verb. ob. l. vbi autẽ. in fi. & l. si rem tradi, & l. nemo. & quod subijcit, si apparet. i. quia apparet eũ dare oportere, & ita agitur in personam, vt aliquid detur. Sed q̃dam dicunt, vt P. q̃ hæc verba, si apparet eum dare oportere, sunt nomina cuiusdam actionis. Accur.

ADDITIO. Dic q̃ istud, quod hic dicit gloss. sm̃ Plac. nihil est dicere, sed tex. vult dicere, si apparet, id est, si agat dare oportere: quia medium concludendi non debet esse istud, sed ad tradendum, vel constituendum. vt dicit gloss. Aug.

Dare est accipientis facere. Meũ amplius meũ fieri non potest.

b Oportet. Idẽst, oportet q̃ non detur. est enim impossibile q̃ detur, vt subijcit: quia dare est accipientis facere: vt subijcit. nec res quæ &c.

c Magis. Sed opponitur, pluries deberi potest: vt ff. de exc. rei iud. l. & an eadẽ. § actiones, in fi. §. ergo pluries dominũ potest fieri meũ. Sed nõ sequit̃. nã licet pluries debeatur, tamẽ semel facta sua nõ debet plus fieri sua: vt ibidem dicitur, & ff. de acq. poss. l. iij. §. ex pluribus. & §. de leg. §. sed & si rem legatarij, nisi iterũ desineret esse sua: vt ff. de ver. ob. l. si rem meam.

a Istã gl. sequit̃. las. & est de mẽte alio rum.

d Plane odio. Sed in quo vertitur istud odiũ? R̃s. quia in cõd. furtiua quis de facto infamatur apud bonos, & graues viros: vt ff. de obse. a lib. & li. l. honor. licet non infamia iuris: vt ff. de act. & obl. l. cessat. sed in rei vend. neq; de facto, neq; de iure infamatur. Itẽ multa veniunt in cõdic. furtiua, q̃ non veniunt in rei ven. vt quia interitu rei nõ liberat: a sed in rei vẽ. sic: vt ff. de cõdi. fur. l. in re. & ideo malũ est furi, q̃ etiam hac actione teneatur. Itẽ sicut prodest alicui plures habere reos debitores. vt ff. de libe. leg. l. si quis decedens. §. fin. & habere plures actiones: vt ff. de le. ij. l. cũ filius. §. uarijs. ita ecõtra debet ei nocere, si plurib. teneatur actionibus, licet etiã nulla alia sit vtilitas. Item nũquid vna tollitur per aliam? Dic q̃ sic: vt ff. de condi. fur. l. si p̃ fure. §. furti. Ac.

a Odio furtis q̃a semp̃ fur dicitur in mora: & morosus interitu rei nõ liberatur. Ia.

e Si appareat. Id est, quia apparet eos &c. id est, dicere actione in personã. Sed videtur hoc stare non posse: nam certũ est eum qui agit dominũ fuisse ergo & nũc est: q̃a sine facto suo dominium ab eo discedere non potuit: vt ff. de reg. iu. l. id quod nostrum. & C. de prob. l. siue possidetis, ergo nõ p̃t agere, vt sibi detur, quod est suum, & tamen hic dicit q̃ sic. Sed dic relationem esse faciendã ad genus, non ad speciẽ. q. d. ea actione, per quam a li. s agitur ad dandum. s. p̃sonali, sed hic non ad dãdum intẽditur. Et ita est mirabile, q̃ rem meam per personalem actionẽ peto restitui. aliàs contra. vt ff. quemadm. vsufruc. cau. l. fi. & ff. de cõdi. indeb. l. si vrbana. Sed est speciale, vt hic dicitur. Vel dic agi etiam ad dandum. i. possessionem dandam, quam amiseram per furtum. a vt ff. de poss. l. rem quæ nobis, & ff. de condi. tri. l. ij.

† Istæ solutiões reprobãtur a doctoribus vide hic p̃ eos.

f In rem actio. Id est, rei vẽdicatio: pro dominio de iure ciuili vel gentium quæsito intendit̃: vt ff. de rei ven. l. in rem act. Itẽ no. q̃ hic §. locũ habet in quolibet malæ fidei possessore alienæ rei, nõ solũ in fure: vt § de se. diui. §. si tamen. & ff. de cond. tri. l. j. in fi. & l. ij. in prin. a interdũ etiã cõtra bonæ fidei possess. forẽ dat̃ condictio ratione possessionis: vt ff. de condi. ind. l. indebiti. §. sed & si nũmi. Sed nunquid etiã rem suam potest quis etiã a nõ fure per condictionẽ sine causa cõdicere: vt ff. de condi. sine cau. per totũ? R̃s. sm̃ quosdam, ibi dicit cõdictio actio p̃sonalis: nõ tñ talis p̃ quã intẽdatur. vt aliquid detur. Alij dicũt, q̃ si alicubi inueniatur cõdictio sine causa pro re sua cõpetere: de vtili intelligendum est.

a Dic sm̃ Fa. q̃ gl. p̃cedit in malæ fidei possessore cõtra eũ q̃ rem mobilẽ: qui scienter committit furtum. C. q̃ cum eo. l. si libertũ. & de fure. l. si aliunũ sed ergo intelligo generaliter in oẽ malę fidei possessore, qui rẽ aliquam detinet sciẽter contra volũtatẽ dñi: quia contra eũ potest cõdici. & agi ad dãdũ. l. siquis nec cãm. §. j. Ange.

ADDITIO. Dic sedm̃ Ioan. Fab. q̃ prima est verior: nam per eam non agit dominus ad dãdum, nisi contra furem, simple & malæ fidei possessorem, vt hic in glossa, sed ad restituendũ, vel fortè ad possessionẽ agi debet, secundum Angelum.

Appellamus autẽ. CASVS. Iam dicta est natura realium actionum, & personalium: quia realis datur ad rem suam persequendam, personalis autẽ ad debitum. Modo quia de realibus, & personalibus dixerat actionibus, dominus Iustinianus ad vberiorem earũ doctrinam, plus de illis in litera p̃senti determinat, & dicit, q̃ appellamus actiones in rem, vẽdicationes: & ideo vbi in C. & ff. tractatur de realibus actionibus, ab illis, qui erant legum compositores, intitulatur titulus De rei vendicatione. Actiones autẽ in personam, quibus dare vel facere oportere aliquid intendimus, vocamus condictiones. Et ita omnes actio

nes personales de mundo cōdictiones pñt dicl. & hoc erat olim consonum effectui actionis in psonā : sed hodie non est ita. In actionib.n. personalib. olim fiebant denunciationes, quæ fiebant per verba solennia in actione personali tm : & quicunq; cadebat a sylla ba, cadebat a causa.

Alijs modis exponit̃ ista denunciatio in notula. Sed hodie cessant istæ denunciationes : & propterea vocãtur abusiue actiones in personam, hoc dicit. Fran.

rē quidē actiones, Vindicationes : a † in psonam verò actiones, quib. b dare, aut facere oportere intenditur, Cōdictiones. c Condicere enim est denunciare, d prisca lingua : nūc verò abusiuè e dicimus condictionem, actionem in personā eē, qua actor intendit dari sibi oportere. Nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit.

Nūc tertiā actionū diuisionē exordit Iustinianus, s. q̃ q̃dā rei psecutoriæ sunt, q̃dā pœnales, q̃dam mistam causam habentes. Persecutoriæ rei dicunt̃, q̃ eius rei, q̃ nobis abest, & alteri adest, psequēdæ causa cōparatæ sunt: & ideo oēs & reales, & psonales ex cōtractu, dempta depositi actione in quatuor casibus, rei persecutoriæ sunt. Pœnales quib. merā pœnā psequimur : vt actio furti: & id genus aliæ. Mistæ, q̃ tā pœnæ, quā rei persequendæ causa institutæ sunt, hoc est, in quib. rei psecutio in pœna continetur : vt vi bono. rapto. l. Aquil. & ea quæ inficiando crescunt.

Sequens f illa diuisio est, q̃ quædam actiones rei persequendæ gratia comparatæ g sunt, quædam pœnæ persequēdæ, quædam mistæ h sunt.

Rei psecutoriæ sunt oēs in rē actiones, & ēt in psonā ex cōtractu descendentes, excepta depositi actione, q̃ in quatuor casibus mista est Ang.

† Vindicationes, legēdum contedit Fran. Hotoma. in que eã rē laudat potissimum Gellium noct. Attic. li. xx. ca. ix. Certe in Pand. Flo. vindicatio & vindicare vbiq; repetias pro eo, q̃ in vulgatis editionibus vēdicatio vendicare scriptum est.

a Vendicationes. Siue rerum corporalium, de quibus est C. de rei vendic. per totum. & ff. de rei vendi. per totum. siue rerum incorporalium, de quibus est ff. si vsusfruct. petat. per totū. & ff. si ser. ven. per totum. siue sint directæ, siue vtiles illæ vendicationes: vt ff. de publi. per totum. & ff. si ager vectiga. per totum.

b Quibus. Ideo dicit quib⁹, quia sunt & aliæ. 1 quib⁹ nō intendimus dare, facere, sed restitui : vt commodati actio, & depositi, & similes : & istæ non appellantur condictiones in stricta significatione accepto vocabulo, vt hic dr̃. 2 Vel dic q̃ ēt in actione cōmodati, & depositi : & similib. intenditur dari, 3 vel fieri, s. ipsa detētatio rei quasi ipsum factum possit quis in stipulationem deducere : vt ff. de verb. obli. l. vbi autem non apparet. §. quid. qd̃ non fieret, nisi aliquid daretur : cum suæ rei nulla sit stipulatio, sed alienæ tantum : vt s. de inutilibus stipulationibus. §. j.

c Condictiones. Scilicet appellamus.

d Denunciare. Dicunt quidam, q̃ qui volebāt aliū conuenire, primo sibi denunciare debebant: vt argu. ff. de ser. vrba prædio. l. quidam. Sed hoc non placet : quia ex volūtate, aut bonitate, vel vrbanitate hoc fit, non necessitate. Sed dic 4 q̃ hæc denūciatio fiebat p magistratus, cū actiones cōstituebant, vel dabant : vt ff. de ori. iur. l. ij. §. omnium, quod est hodie sublatū : vt in fine huius §. dicitur. & C. de for. l. j. & ij.

e Abusiuè. Verè abusiuè dr̃ cōdictio. i. Actio in personam, quia non bene consonat nomen rei, quam signat : quod fieri debet, vt s. de dona. §. est & aliud.

Sequens. Iste §. vsq; ad §. Quædam. diuidit̃ in duas partes. Primo, ponit vnam sententiam principalium actionum. Secundo declarat eam per exempla. Secunda ibi, Rei persequendæ. CASVS. Dicit glossator & malè, q̃ hic ponitur quarta diuisio. Si enim loquamur de principalibus diuisionibus, quæ traduntur a prædecessoribus nostris, non est nisi tertia principalis. Prima enim fuit hæc, Actionum quædam sunt in rem, & quædam in personā. Secunda fuit hęc, Actionum quædam sunt ciuiles, & quædam prætoriæ. Tertia autem principalis est diuisio ista. Connumerãdo autem subdiuisiones præhabitas cum principalib. diuisionib. hæc est quarta diuisio. Prima. n. fuit hæc, q̃ omnis actio aut est in rem, aut in personam. Secunda hæc est, omnis actio aut est ciuilis, aut est prætoria. Tertia hæc est, prætoriarū alia in rem, alia in psonā. Quarta hæc est, omnis actio psonalis prætoria, aut est pęnalis, aut non pęnalis. Quinta est, prætoria, in rem, aut est præiudicialis, aut non præiudicialis. Et hæc de qua agimus in pręsenti, est sexta. Supponendo ergo q̃ sit tertia diuisio principalis : venio ad casum, in hunc modum : Post duas diuisiones principales de quibus s. dictum est, ponit hic Iustinianus tertiam diuisionem principalē : & est talis diuisio. Inter omnes actiones de mundo, quędam sunt inuentæ causa rei persequendæ, & quædam causa persequendæ pęnæ, & q̃dam mistæ, tam gratia rei persequendæ, quam pęnæ. Rei persequendæ causa inuentæ sunt omnes reales actiones, & ferè omnes personales, quæ ex cōtractibus nascuntur, veluti cum aliquis pecuniam mutuā, vel in stipulatum deductā petit, & de hoc etiā pōt haberi exēplum in commodato, & mādato, etiam p socio, & in actione ex empto, & vendito, & locato, & conducto. Personales, quę ex cōtrib. nascuntur : ideo dixi, ad differentiam illarū, quæ ex delictis nascuntur. Ferè autem ideo dixi, pp quandam actionem personalem, quæ ex contractu procedit, & tñ in quatuor casibus est persecutoria rei, & pęnæ. Hæc autem est actio depositi. Si enim rem meam penes te deposuerim causa incendij, vel ruinæ, vel tumultus, vel naufragij, & postea non vis mihi eam restituere, vel dolum in ea feceris : conueniri potes in duplum. hoc dicit. Videtur q̃ ista diuisio sit eadem cum diuisione superius habita, quę est, q̃ actionum prætoriarum personalium quædam est non pęnalis, & quædam pęnalis. Fatet non est eadem. Hæc enim diuisio est in cōtu ciuilium. vnde hic dicitur, q̃ ciuiles quædam sunt pęnales, & quædam non. Prior autem fuit in cōtu prætoriarum, & sic nō est vna, & eadem cum altera. Item scire debes, q̃ actiones mistæ dicuntur duobus modis. Vno modo dicitur actio mista, quæ continet rem, & pęnam. & de tali mistione loquitur hic. Alia enim mistura est, q̃ quædam actiones dicuntur mistæ : quia sunt in rem, & in personam. Et de illa mistione habes j. eod. §. quædam. h. d. Franc.

f Sequens. Hæc est tertia diuisio actionum in hoc titulo. Accursius.

g Comparatæ. Id est, adinuentæ.

h Mistæ. Sed nonne quædam sunt, quæ nullum horum habent? vt si ago nequid fiat in loco sacro, vel sancto : vel si factum est, vt tollatur : & aliæ similes, quæ neque ad rem, neque ad pęnam, neque mistum se habent, sed vel ad rei reuerentiam, vel ad publicam vtilitatem dantur? Respond. satis ad rei persecutionem, scilicet diuinæ, vel reipublicæ pertinent, cuius nomine agere videor, vel etiam meo nomine, 5 cum cuiuslibet intersit Deum venerari, vt C. de hær. l. iiij. Accursius.

1 Istā gl. tenēt Io. Fab. Pla. Angel. & Ias.

2 Hāc approbant docto. q̃a hic semper loquitur, solū de actionib. q̃ cōpetūt ad dādum : sed istę d qb. in gl. cōpetunt ad reddēdū, seu restituēdū l. iiij. §. si reddita. & l. si vt certo. §. rē tibi dedi. ff. cōmo.

3 Nihil ē Fab. Pla. An. & Ia.

4 Idē Io. Fab. Plac. Angel. & Ias. & est sing. fm Angel. & Ias.

5 Ista gl. sin dicit, & cū ea transeūt cōiter doctores hic.

Rei persequēdæ. Iste §. diuiditur in quinq; partes. Nam primò ponit de actionib. rei persecutorijs. Secūdo de actionibus mistis ex contractu descendentib9. Tertio ponit vnam regulam vel summulam in actionibus ex maleficio descendentibus. Quarto illud per exempla declarat, Primo ponendo de actionibus pœnalibus, Secūdo de actionibus mistis. Secunda principalis est in versic. plane. Tertia in §. ex maleficijs. Quarta in §. pœnā. Quinta in versi. sed & legis.

Rei psequendæ causa comparatæ sunt omnes in rem actiones. [a] Earū verò actionū, quæ in personam sunt: eæ quidem, quæ ex contractu nascūtur, ferè [b] oēs rei persequendæ causa cōparatæ videntur: veluti qbus mutuam pecuniam, vel in stipulatum deductam petit actor: [c] item cōmodati, depositi, mandati, ꝓ socio, ex empto,

Libellus in actione ex stipulatu.

Hic tangitur de actione ex stipulatu: & hæc datur, qn̄ aliquid incertum ꝓmittitur: vt ī. de verbo. obli. in prin. & formatur sic libel. Dico ego a, ꝯ b, ꝙ ipse ꝓmisit mihi facere domum per stipulationem, & qa non fecit, propono ꝯ ipsum actionem ex stipulatu, & peto ipsum ad interesse meum (quod æstimo decem) mihi condemnari. Istius libelli formatio potest elici ex l. si quis ab alio. §. si quis. ff. de re iudic. Et licet nomen act. non ponatur in libello, sufficit tñ ponere causam hanc, scilicet: quia domum per stipulationē mihi facere promisit, & non facit.

Libellus in actione commodati.

Item in actione commodati, de qua hic formatur sic libellus: Dico ego m, ꝯ a, ꝙ ego accommodaui sibi Codicem meum ad scribēdum: vnde ꝓpono act. commodati ꝯ eum, finito vsu ad quē Codex fuit accommodatus: & peto eundem a, ad restitutionem Codicis mihi ꝯdemnari. Et erit causa in ista actione, quā sufficit ꝓponere, hęc: Quia accommodaui sibi Codicem meum ad scribendum, & vsus finitus est.

Libellus in actione depositi.

Item in actione depositi, de qua etiam hic formatur sic libellus. Dico ego t, ꝯ l, quod ego deposui penes eū Digestum meum. vnde proponendo ꝯ eundē l, actionem depositi, peto ipsum ad restitutionem Digesti mei mihi condemnari. Et erit causa in ista acti. quam sufficit ꝓponere, talis, quia deposui. Et aduerte ꝙ datur in simplum act. depositi, nisi in his casib. s. qn̄ depositum est causa incendij, tumultus, ruinæ, & naufragij: in quib. casib. si depositarius inficietur, tenetur ad duplum: vt hic, in versic. planè. & ff. depo. l. j. Et formatur sic libellus: Propono ego l, contra t, quòd ego ob timorem incendij Digestum meum apud ipsum deposui: & quia inficiatur depositum, proponendo contra ipsum actionem depositi: peto eundem t, mihi in duplum condemnari. Et erit causa in hac act. quia deposui apud ipsum rem, & ipse inficiatus est. Item eodem modo forma libellum, qn̄ petitur in alijs quatuor casibus, s. qn̄ causa tumultus, incendij, ruinæ, & naufragij, depositum est.

Libellus in actione mandati.

Item in actione mandati, de qua etiam hic formatur sic libellus: Dico ego t, ꝯ s, ꝙ ego sibi mandaui, vt emeret mihi equum, & ille suscepit mandatum, sed illud non impleuit: ꝓp quod damnificatus sum ad valorem decem librarum, & tantum æstimo interesse meum: vnde ꝓponendo ꝯ ipsum actionem mandati, peto eundem s, in decem libras noīe interesse mihi ꝯdemnari. Ista. n. actio tunc demum competit, qñ recipit interesse: ad interesse enim datur: vt ff. mandati. l. si procuratorem. §. mandati actio.

Libellus in actione pro socio.

Est & actio pro socio, de qua etiam in hoc §. & habet locum quando societas inter aliquos cōtrahitur consensu: vt ff. pro soc. l. vt sit. & nascitur finita societate: vt C. eod. l. tandiu. & formatur libellus sic, Dico ego t, ꝙ s, & ego inijmus societatem emendi vinum vsque ad centum libras: vnde cum ipse socius nomine societatis tantum de vino emerit, peto partem vini deducto capitali mihi adiudicari, & ad restitutionem dictæ partis ipsum mihi condemnari. Et erit causa in ista actione talis: qa ꝯtraximus societatem, & similiter datur ꝓpter dolum vel culpam socij: vt ff. pro socio. l. nemo. & l. seq. & C. eo. l. iiij.

Libellus in actione ex empto.

Item & hic agitur de actione ex empto: in qua sic forma libellum. Dico ego ti, ꝯ s, ꝙ ego emi equum ab eo ꝓ decem libris, vnde ꝓponendo ꝯ ipsum actionem ex empto, peto eundem ad restitutionem equi mihi ꝯdemnari. Ex parte aūt venditoris petit̄ sic: Dico ego s, ꝯ t, quod ipse debet mihi decem ex venditione talis equi, quem sibi vendidi & tradidi: vnde ꝓponendo ꝯ ipsum act. ex vendito, peto ipsum t, in illis decem libris mihi condemnari. Et erit causa in hac actione talis: Quia vendidi & tradidi.

Libellus in actione locati.

Est & finaliter actio locati, de qua hic: in qua sic forma libellum: dico ego b, contra c, ꝙ ego locaui sibi domum talem vsque ad annum ꝓ mercede decem librarum constituta mihi, & promissa ab eodēm c. vnde ꝓponendo contra ipsum actionem locati, peto ipsum in decem libras mihi condemnari. Et ꝯ conductor proponet hoc modo: Dico ego c, cōtra b, ꝙ ego conduxi talem domum ab eo ꝓ mercede decem librarum sibi promissarum: vnde proponendo contra ipsum actionem ex conducto, peto eundem b, vt domum conductam ad habitandum mihi tradat condemnari.

[a] In rem actiones, s. q̄ decem sunt: vt diximus ī. eo. §. item Seruiana. Sed certè vr̄, ꝙ sunt oēs pœnales, nā in eis iuratur in litem: vt ff. de rei vend. l. qui restituere. & ff. de in li. iurā. l. in actionibus. Sed dic ꝙ illud. s. iurām in litem non fit iure actionis, sed officio iudicis: vt j. eo. §. præterea. in fi. §. vnde non dicunt̄ pœnales. Alij tñ dicebant, 1 ꝙ ideo non dicebātur pœnales, quia non originaliter illud fit, ꝙ crescant per sacramentum in litem, sed ex contumacia: vt ff. de in lit. iuran. l. j. & ideo magis attendebant quod naturaliter erat, q̄ quod incidenter. Sed certe actio depositi in quatuor casib. ab initio est rei persecutoria, & tñ dicitur pœnalis inspecto, ꝙ crescit ex contumacia: vt j. ꝓx. & j. eo. §. quadrupli. aliàs §. at ille. vnde primam responsionem approbo.

Iuramentum in litem præstatur in actionibus realibus.
1 idē Ange. & la.

ADDITIO. Secundū doct. hæc gl. vr̄ aduersari gl. magnæ positæ in §. pœnales. in ver. item aduersus. in prin. ī. eo. q̄ vr̄ concludere: quod ibi illa actio dicatur pœnalis: quia iuratur in litem, & tñ secundum eos constat, ꝙ illud iurām venit offi. iudi. sicut in qualibet alia actione. & dicunt hanc gl. esse veriorem.

[b] Ferè. Ferè dicit ꝓp actionem ex stipulatu, per quā pœna petit̄, nec inspicit̄ quid intersit, vt ī. de inuti. stipu. §. alteri. s̄m quosdam, quod est falsum. 2 Imò ꝓpter actionem depositi in quatuor casib. vt j. subijcit. Item ꝓpter actionem redhibitoriam, quę datur in duplum aduersus venditorem: qui neq; p̄ciū neque accessiones soluit: vt ff. de ædil. edi. l. redhibitoria.

2 Quia ibi loquitur d pœna ꝯuētionali; hic de legali. Angel. & la.

[c] Petit actor. Ad vtranq; autem 3 . s. ad mutuam & ad eam pecuniā, q̄ in stipulatum deducta est, certi condictio datur: vt ff. si cer. pet. l. si quis certum. & ī. de verb.

3 Glo. sequuntur An. & la.

de verb.obl.in prin.ita q ad mutuũ dat condictio spe cialis de mutuo: vt ĩ.quib.mo.re cõtr.ob. in prin.ad pecuniam deductam in stipulationẽ dat cõdictio cer ti generalis,si certum sit: vt ĩ.de verb.obl.in prin.

a Conducto. Sed nonne omnes istæ dãtur ad inter-

vendito, locato, conducto. a Planè, si depositi agatur eo nomine, quòd tumultus, incendij, ruinæ, naufragij causa depositum sit, in duplũ b actionem prætor reddit: si modò, cum ipso, apud quem depositum sit, aut cum herede eius de dolo ipsius c agitur: quo casu mista est actio.

Actionum descendentium ex maleficijs q̃dam sunt persecutoriæ pœnæ tantum, quædam mistæ tam rei, quã pœnæ, primum per unum, ultimum p tria exempla declarat. Are.

Ex maleficijs verò proditæ actiones, aliæ tantum pœnę persequendę causa comparatæ sunt: aliæ tã pœnę, quàm rei persequendæ: & ob id mistæ sunt. Pœnã tãtum

esse, etiam quod est extra rem: vt ff. de act.empt.l.j.in prin. ergo peto aliquid, quod tibi non adest, ergo sũt pœnales. 1 Sed dic tribus modis dici actionem. 2 primo illa q̃ hinc inde est pœnalis: vt furti, & similes. quando peto mihi, quod mihi non abest, & quod tibi adest, & hoc modo acceptæ dicũtur hic istæ non pœnales Secũdo qñ est pœnalis ex parte vna, scilicet ex parte rei tãtum: quod est vbicunq; actoris interesse excedit id quod reo abest: & in hac significatione actiones istæ dicuntur pœnales, s.ex empto, & similes: & etiã rei vendicatio, qñ in litem iurauit. Et q; inspecta persona rei tantum pœnales dicãtur, probatur ff.de eo p quem fac. erit. l. j. §.si plures. & l.fi.& ĩ.eo.§.pœnales. 3 Tertio dicitur pœnalis inspecta persona actoris tãtum: vt si accepisti ab aliquo aliqd, vt me accusares per calumniam. nam repeto, licet nihil mihi absit, à te, scilicet, cui adest. vt probatur ff.de calumn. l.generaliter § illud erit notandum.

b In duplũ. l.si reus inficiet: vt ĩ.eod.§.furti. Accu.

c Ipsius. s.hæredis. ex dolo enim defuncti in simplũ tantũ vt ff.depo.l.j.§.j. Et ratio quare in his quatuor casibus datur in duplũ. & in alijs in simplum est: qa hic ex necessitate deponit: nec potuit puidere apud quem deponeret: vt ff.depo.l.j.§.merito.

Ex maleficijs CASVS Iam vidistis vnã diuisionem in qua cauet q actiones, aut sunt introductæ rei psequẽdæ causa, aut pœnæ tantũ, aut sunt mistæ. & de illis, q̃ sunt introductæ tantum rei persequendæ causa, iam habuistis: q̃ sunt omnes reales actiones: & ferè omnes personales, q̃ descendunt ex contractib. Modo vult tractare de actionibus procedentibus ex delictis: quarum q̃dam sunt pœnæ persecutoriæ tantum, & q̃dam rei tãtum, & q̃dam mistæ, tam pœnæ, quam rei, & sic persequitur partes illas primæ diuisionis hic positæ in §. sequens illa diuisio. Et primo tractat de actionibus ex maleficijs procedẽtibus pœnam tantũ persequentibus, & de hoc ponit vnũ exemplum, s. in actione furti. Si enim agat actione furti manifesti ad quadruplũ, siue non manifesti ad duplum, totum duplũ, vel quadruplũ est pœna: qa propter istam actionem cõpetit domino rei vendicatio ad rem suam vẽdicandam, siue ille fur rem suam possideat, siue aliquis alius. & pter hoc datur condictio furtiua contra furem. & sum in versi. Vi autẽ bon.rap. In superioribus dictum est de actionibus descendentibus ex delicto, q̃ persequuntur pœnam tantum: modo videndũ est de alijs actionibus, q proficiscuntur ex delictis, & sunt mistæ, tam rei, quã pœnæ. Et de hoc ponit duo exempla. Primũ est in actione vi bo.ra. q̃ datur intra annum ad quadruplũ: & de illo quadruplo triplũ est pœna: & simplũ pro rei persecutione: & ita est mista, & cõtinet rẽ, & pœnã. Sed m exemplũ est in act. l. Aquil. q̃ qñ dat contra inficiantẽ, est in duplum: & vnũ simplũ est pœna, & aliud pro rei psecutione. & ita similiter est mista, qa cõtinet rẽ, & pœnã cõtra inficiã tẽ. Et etiã potest esse mista actio l. Aquil. veluti, si aliquis seruũ meum occiderit. q̃ tẽpore quo occidebat luscus fuit, vel aliter fuit ita deterioratus, q vilis ptij erat: in anno tamen retro magnæ æstimationis, vel magni ptij fuerat: tunc cõdẽnabit occisor quãti plurimi fuit in anno retro, ex primo capite. In versi. itẽ mista. casus est talis, Vidistis ĩ. de realibus actionibus, quæ sunt rei persecutorię tãtum: & ẽt de personalibus, quæ descendunt ex contractu: q̃ sunt reales ferè omnes: & de actionib. psonalibus, q̃ descendunt ex delictis, quæ sunt pœnæ persecutoriæ tantum: & etiã de actionibus descendentib. ex delictis, q̃ sunt mistæ: modo intendo dicere de quadã actione psonali, q̃ non descẽdit ex contractu, nec ex delicto, sed est personalis mista, q̃ descẽdit ex quasi contractu: & est mista tam rei, quam culpæ: & de hac venio ad exemplũ. Quidam testator fecit testamentum: ipse aliquid reliquit alicui ecclesię, vel alicui venerabili loco, hæres testatoris distulit soluere id legatum, donec in iudiciũ vocaret ille hæres conuentus actione ex testamẽto, q̃ descendit ex quasi contractu, condemnandus est in duplum. & hoc dicit. Frater actio ista ex testamẽto de qua fit mentio in isto §. descendit ex quasi contractu: vt ĩ.de obli.q̃ ex quasi contractu nascunt. Alij voluerunt dicere, q psequitur hoc modo materiã suã inchoatam: & q hic tractatur de delictis: & propter delictum est hoc q cõdemnatur ad duplũ. videlicet, quia distulit soluere, donec in iudiciũ euocaretur. sed dico, q ex procrastinatione. & pro mora sua condemnatur in duplum: vnde dico, q descendit actio ista ex quasi contractu. hoc dicit. Franc.de Aret.

Libellus in actione Furti manifesti.

Ex maleficijs. Hic tangit de act. fur. manife. in qua sic forma lib. Dico ego a, cõtra b, q ipse palã surripuit equũ meũ: vñ pponẽdo ꝯ ipm act. furti manifesti, peto eundẽ in quãdã sũma pecuniæ nomine pœnæ mihi cõdẽnari. Et erit cã in hac act. quã sufficit proponere, talis: Quia furtũ fecit manifestũ. Et eodẽ modo forma libellũ in act. furti nõ manifesti, sed hæc ẽ differẽtia, qa in prima actione quadruplũ est pœna vltra rei restitutionẽ: vt in hoc §. in secũda verò. s. furti nõ manifesti, duplum est pœna vltra rei persecutionem.

Libellus in actione Vi bonorum raptorum.

Vi aũt bonorũ. In actiõe verò Vi bo.rap. de qua hic, sic format lib. Dico ego a, cõtra b, q ipse a manib. meis talẽ rẽ vi rapuit: vnde cõtra ipsum actionẽ Vi bonorũ raptorũ proponens, peto eundẽ b, in quadruplũ (re in ipso quadruplo cõputata) mihi condẽnari: vt in hoc §. vi aũt bon. rapt. & ĩ. de vi bon. ra. §. quadruplũ. In furto autem manifesto totũ quadruplũ est pœna. Et erit causa in ista actione, sicut dictum est: Quia talem rem rapuit de manibus meis.

Libellus in actione legis Aquilię.

Sed & legis Aquiliæ. Item in actione legis Aquiliæ sic format libellũ contra negantẽ: Dico ego c, cõtra b, q ipse per culpam suã occidit seruũ meũ. quẽ æstimo x. & si negat se ipsum occidisse, proponẽdo contra eũ act. l. Aquil. peto eundẽ b, in duplum, s. in xx. mihi cõdẽnari: vt vnũ simplũ sit pro damno dato: & aliud p pœna: q negauit. Contra cõfitentẽ autẽ format libel. similiter sicut dictũ est ĩ. proxi. sed simplum petitur.

c Dic q illud interesse non uenit iure actionis, sed officio iudicis. Ia. Angel. & Ia.

a Magistratus gl. secũdum Ang. hic.

1 Istã gl. impugnãt Ioã. Fa. & Ias. hic. Est enim tituli culum q actiones 1 hic enumeratæ, & cæteræ bonæ fidei pp̃ter ea quod in eis iurẽtur i litẽ, sint pœnales: per ea q̃ habent §. in d. §. pœnales. in glossa magna, in ver. itẽ ad uersus. in prin.

persequitur quis actione furti. siue enim manifesti agatur quadrupli, a siue nō manifesti dupli: de sola pœna agitur. Nā ipsam rem propria actione persequitur quis, idest, suam esse petens. b siue fur ipse eā rem possideat, siue alius quilibet. c Eo amplius aduersus furem ēt cōdictio d est rei. 3 Vi autem bonorum raptorum actio mista est: quia in quadruplo e rei persecutio cōtinetur: pœna autem tripli est.

Sed & legis Aquiliæ actio de damno iniuria dato, mista est, nō solùm si aduersus inficiantē in duplum agatur: sed interdū, & si in simplum f quisque 4 agat veluti, si quis hominē claudum, aut luscum occiderit, qui in eo anno integer, & magni precij fuerit. tāti enī dānatur, quanti is homo in eo anno plurimi fuerit, secundum iam traditam g diuisionem. Itē mista est actio contra eos, h qui relicta sacrosanctis ecclesiis, vel aliis venerabilibus locis i legati, vel fideicōmissi nomine, dare distulerint: k vsque adeò, vt etiam in iudicium l vocarentur: tunc enim & ipsam rem, vel pecuniam, quæ relicta est, dare compelluntur, & aliud tantum pro

Erit autē causa in priori actione talis, s. quia damnū dedit: & sic erit in primo casu pœna: in secūdo verò non. Præterea in alio casu est pęnalis: qa si agitur ex primo capite legis Aquiliæ æstimabitur res quāti plurimi fuerit retro intra annū. Si vero agatur ex tertio capitē: tunc æstimabitur res quāti plurimi retro fuerit intra xxx. dies: vt ī. ad l. Aquil. §. j. j. rñ. & §. ex hoc tñ capite. & ī. de act. §. sed & legis Aquiliæ. & tunc in ea sic forma libellum: Dico ego c. cōtra k, quòd ipse occidit seruū meum qui valet decem, sed hoc anno valuit triginta: vnde proponendo contra ipsum act. legis Aquil. quia debet mihi fieri æstimatio serui occisi, quanti retro plurimi fuerit intra annum, peto eundem mihi in xxx. condemnari. Eodem modo forma libellum, si agatur ex tertio capite: sed non fiet æstimatio, nisi quanti plurimi retro fuerit intra xxx. dies.

a Quadrupli. Sed quare plus manifestum furtum punit̄, quam non manifestum: cū clā facta magis punienda sint: vt ff. de admi. tut. l. nō existio. & ff. de ritu nup. l. vlt. Rñ. imò magis delinquit qui palā, 1 qua q clam nocet: 2 vt ī. de vi bon. rap. in prin. vnde magis punitur. vt ar. ff. de offi. præsi. l. diuus.

ADDITIO. Sed p hanc solutionem non respōdetur cōtrario in alleg. vnde dicas ſm Cyn. quē cæteri sequunt̄: quia iste textus procedit in omnino illicitis, contrarium autem in ijs, quæ possunt esse licita & illicita secundum Ang.

b Petens. Scilicet rei vendicatione.

c Quilibet. Vt ī de obli. quæ ex delic. nasc. §. fi.

d Cōdictio. s. furtiua, q̄ soli domino dat̄: 1 & hęredi eius aduersus furem, & eius hæredē: vt ff. de condi. fur. l. j. & l. v. & ī. de obli. quæ ex deli. nas. §. fi.

e Quadruplo. Vsq; s. ad annū: post annū in simplū. 3 vt ī. de vi bo. ra. in prin. nisi in casu. vt si Iudęus ꝯ Christianum agat, tunc in duplum tātum agit: vt C. de paga. l. Christianis. Sed nunquid etiā raptor tenet̄ actione furti manifesti? Dic ꝙ non, secundum P. quia in duplum tantum tenet̄, si furti conueniatur: vt ff. vi bo. rap. l. j. nisi in casu vbi nec in duplū tenetur ſm eum: vt ff. de fur. l. siquis ex domo. sed certè ibi erat actum actione. Vi bo. rap. vnde sublata erat actio furti non manifesti, nisi in id quod excedit: vt ff. de vi bo. rap. l. j. & ff. de act. & obl. l. qui seruū. sed satis 4 videtur, ꝙ etiam manifesti furti nomine conueniat̄, & in quadruplum: vt arg. ff. de fur. l. si vendidero. §. cum raptor. & l. siquis ex domo. licet Plac. cōtradixerit: vt dictum est. 5

f In simplum. Vbi contra confitentē dat̄: nam tūc in simplum, & cōtra negantem in duplum, vt hic, & ī. eo. §. at ille. & C. de leg. Aquil. l. contra negantē. & ff. de iniu. l. eum qui.

g Iam traditā. Vt ī. de l. Aquil. in prin. Nā ibi diuidit primum caput legis Aquil. a tertio capite: ex quo tertio fit condēnatio quantū res retro valuit in proximis xxx. diebus: vt ī. eo tit. §. ex hoc capite. Itē adde 6 actionē quod metus causa. nam & ipsa mista est: vt ff. quod me. cau. l. si cū exceptione. §. j. Accurs.

h Cōtra eos. Scilicet, hæredes, vel alios qui legatis vel fideicōmissis grauari possūt: q̄m honorati sūt pecuniariter vt ī. de sing. re. p fidei. relict. i prin. & ff. de leg. j. l. planè ij. i fine.

i Venerabilib. locis. Quæ multa sunt, & enumerant̄ in Auth. de non alie. §. nos igitur. coll. ij.

k Distulerint. Id est, fraudulenter. 8 vel sine iusta causa: 9 aliàs: nō puniunt̄: vt ff. si cert. pet. l. quod te. & ff. de vsur. l. sciēdū. & ff. de pe. hær. l. illud in princip. Et nota quem puniri ex procrastinatiōe, vel dilatione illicita. sic ff. de eden. l. prætor. §. sed & si seruus. in fine. Et est speciale 8 in his legatis. in alijs legatis vel fideicommissis nō pręstatur duplum: sed vsurę currunt ex mora, vel saltē post contestationem litis, 9 & fructus rerū restituunt̄, vt C. de vsur. leg. seu fideicō. l. j. Item hæc legata habent in alio priuilegium: vt si indebitum soluatur, non repetatur: vt ī. de obliga quæ ex quasi cōtractu. in fi. Quid si primo negauit, postea confiteat̄? Resp. pōt pęnitere? 10 cum exoneret actorē à probādo: vt ff. de iureiu. l. eum qui. in prin. Arg. cōtra ff. de ædil. edi. l. siquis sit fugitiuus. i prin. Itē quid si confessus est, & postea negat? Resp. punitur, cum vltima mora noceat: vt de peri. & cōmo. rei vend. l. illud. 11 Item quid si non inficiet̄, sed dicet non valere, vel aliam proponat friuolem causam? Rñ. quidā, ꝙ punit̄ ne inueniat̄ via, per quam negantes suam exerceant auaritiā. vt ī. de vi bon. rap. §. quia tñ. Alij cōtra. 12 qd̄ verū puto, vt ī. eo. §. at ille. Item nunquid hoc in legato generali, & speciali locū habet? Resp. sic ſm Ioā. cū, vtrunq; sit legatum: vt ī. de fideicō. hære. §. fi. & C. de fideicom. in prin. Item quid si duplū nō pōt soluere? Resp. luat in corpore: vt ff. de pę. l. j. §. generaliter. & C. de ser. fug. l. quicūq;. §. ꝙ si. & in gl. castigatio, & ff. de in ius vo. l. pe. & fi.

l In iudicium. Quid si in iudicium non vocant̄, sed aliàs sunt in mora? Resp. quidam adhuc, idē vt duplet̄. 13 sed hic lex contradicit. Item in dubijs pęnæ sunt molliēdæ: vt ff. de pęn. l. interpretatiōe. Sed dicā currere vsuras, & fructus deberi ex mora: 14 & ipsa re, id est sine interpretatione dicam morā committi: ad instar minorum, quibus legata debent̄: vt C. in qui. cau. in inte. rest. non est ne. l. minorum. Itē quid si Reipublicæ, vel fisco relinquat̄? Videtur ꝙ idem sit, quod hic dicit̄, cum ius diuinum, & publicū simile sit: vt C. de sac. san. eccl. l. fi. & Auth. de nō alie. §. si minus. coll. ij. Sed dico ꝯ: 15 quia pęnæ sunt molliēdæ, vt diximus: vt ff. de pę. l. pe. Itē quid in redēptiōe captiuorū? Videt̄ idē: quasi sic rei venerabili sit relictū. Sed certe nō extēdā. 16 s. id qd̄ dr̄ in hoc §. ad hūc casum: cū sit pęna. Item quid si Deo vel alicui

1 Quòd autē actiōe hac dicere possimus dari rem nobis oportere, q̄ nr̄a est, pulchrè explicat Frā. Hotomanus in §. Sic itaque. ī. eo.

2 Hoc verū, i his q̄ sunt de genere prohibitorū, secus in his q̄ possunt esse licita. Nic. Bal. Ioā. Fab. Pla. Ang. & Ia.

3 Qd̄ nemo scit peue non sit. qa Beati, quorū tecta sunt peccata. ps. xxxj. iuxta illud, Pechè secret, est demy pardonè. Aegi. Per.

2 Idem Nicol.

3 Idem Nicol. & Ias. & est de mente aliorum.

4 Idem Dy. Ioan. Fa & An.

5 Cū opi. istius glo. trāseūt in distinctè doct. hic.

6 Idē Nico. Fab. Pla. & Ang.

Aliās quis.

7 Idē prędic. scrib.

8 Idem Nic. Fab. Pla. & Ia.

9 Nō est opus litis cōtestatione, ſm Ia.

10 Hoc verū qñ ecclesia vellet vti cōfessiōe, & p eā pbare legatū, aliàs secus. Ni. Fa. Pla. & Ia.

11 Hanc conclusionē, & pcedentē limita nisi interuenisset iustus error: qa fortè excusaret̄, vt p Io. Fa. hic.

12 Istā gl. vsq; ad fi. sequunt̄, Nic. Fab. Pla. & Ia.

13 Hoc verū si negauerit, aliàs requirit̄ vocatio in iudiciū. Ia.

14 Ista gl. est sing secundū Ia.

15 Et bñ Ang & Ia.

De hac re vide Bart. in l. contra negantē. C. ad l. Aql.

16 Imò ſm Fab. Ang. & Ia.

alicui facto vel administratori, quæ idē valēt: vt in Auth. de ec. ti. §. si qs in nomine. col. ix. & ff. ad l. Fal. l. ij. §. si quis. & § ad municipiū? R. nd. locū habet hic §. quia venerabili loco est relictum: vt ff. de annu. lega. l. annua. §. a Titia.

ADDITIO. Nota ex hac gl. q in pœnalibus nō fit extēsio de similibus ad similia, qn pœnæ imponunt habito respectu ad priuilegiū alicuius psonæ, etiam si ipsi casus essent a iure æqui parati: vt pulchrè p Iasoné hic, qui allegat duas glossas iuris canon. contrarias. vide per eum.

a Pro pœna. Si hæc est ratio, vt sit mista: patet quòd condictio ex l. illa, si qs in tantam, sit mista: vt C. vnde vi. l. si quis in tantam. Item & illa condictio, q datur ex l. Constantini: vt C. finium regund. l. si cōstiterit. & omnes illæ actiones, vbi & res & aliquid pro pœna petitur. quod verum est.

pœna: [a] & ideo in duplū eius fit condēnatio.

Aliæ quoq; sunt actiones, mistam causam tam in rem, quā in personā habētes, cuius modi sunt tria diuisoria iudicia: in quibus quoties res (quæ cōmodam diuisionem accipere nequit) occurrit, permittitur iudici, vni ex litigatoribus, eam insolidum adiudicare, et eum inuicem alteri certa pecunia condemnare.

Quædam actiones [b] mistam causam obtinere videntur, tam in rem, quàm in personam: qualis est familiæ erciscundæ actio, [c] † quæ competit cohæredibus de diuidenda hæreditate. Item communi diuidundo, [d] quæ inter eos redditur, inter quos aliquid cōmune [e] est, vt id diuidatur. Item finium regundorum [f] actio, qua inter eos agit, qui confines [g] agros

Códictio ex lege est sæpe mista.

Quædam actiones. Diuiditur in tres partes. Primo ponit dictum generale. Secundo illud per exēpla declarat. Tertio ponit, quæ possunt esse partes iudicis in istis actionibus. Secunda ibi, Qualis est. Tertia ibi, In quibus tribus &c. Aret.

CASVS. Dictum est s. de quibusdam act. q mistæ sunt tā rei, quā pœnæ. ponit modo de quibusdā mistis quæ sunt tam in rē, quā in personā. Et scitote q posset dici, q hic adijcitur tertium membrum illius diuisionis, qd habuistis s. eod. in prin. vbi dicit, q actionū qdam sunt in rē: & quædā in personā. Et ibi posset addi tertium mēbrū, qd hic ponit, s. q quædā sunt mistæ vt ibi dictum est de actione hac, quæ est mista in rem & in personam. Ponit hic do. Iust. mihi tria exempla. Primū exemplū est in actione in factū, q cōpetit cohæredibus de diuidenda hæreditate. Scdm exemplum est in iudicio cōmuni diuidū. qd reddit inter eos, inter quos aliqd est cōmune sine societate, vt diuidat. Tertiū exemplū est in act. finiū regund. q habet locū inter eos, q confines agros habent. Et in his tribus iudicijs licebit iudici ex bono & æquo vni rem adiudicare. & illum cui res est adiudicata, in certa summa pecuniæ alij condemnare. hoc dicit. Franc.

Libellus in actione Familiæ erciscundæ,

Hic tangitur de actione famil. ercis. quæ habet locum inter cohæredes. & nascitur ex quasi cōtractu. vt s. de obli. q ex quasi contrac. nas. §. idē iuris. dum tñ ambo possideant, vel confiteant se hæredes, & forte in ea formaf libellus sic: Dico ego g. contra s. q fuimus cohæredes in tali hæreditate: vnde proponendo act. fami. erc. cōtra illū, peto illā hæreditatē diuid. Et dico q in ista actione. & duabus seq. pmittit iudici rem vni adiudicare, & illū alteri in certa summa pecuniæ condemnare, prout ipsi videbit. & erit causa in hac act. Quia fuimus cohæredes.

Libellus in actione Communi diuidundo.

Item simili modo formabis libellum in acti. Cōi diuidundo: q habet locū inter eos, quibus est aliqua res cōis sine societate, veluti legata vel donata: vnde descēdit ex quasi contractu: vt s. de obli. quæ ex quasi contrac. §. item si inter aliquos.

Libellus in actione Finium regundorum.

1 t male Bald. hab. An. & la. Actio familiæ erc. quare est mista.

† Quæ in rem quidē est ob dominiū quod co-

Est & actio finiū regund. de qua hic loquit: in qua ita formatur lib. Dico ego b. contra c. q inter me, & ipsum habebamus duos fundos, ipse vnū, & ego alium, adeo cōtines, q vix possent agrorū fines discerni: vnde proponēdo cōtra ipsum act. Finiū regund. dico ego & peto vt fines diuidā-tur, & merè discernātur, sic ut finalis sit litigij quæstio, siue controuersia inter nos sopiatur.

b Quædam actiōes. Hic adijcit sm quosdā 1 tertiū mēbrū illi diuisioni q habes. s. eo. §. j. vbi diximus.

c Familiæ erciscundæ actio. Ista ideo sic dicitur: quia familia pro hæreditate ponitur: & ercisců dæ, i. diuidendæ. nam ercisco, cis, i. diuido diuidis, quasi dicat, actio diuidēdæ hæreditatis. Itē ideo dicit mista: quia Iqualibet re mihi adiudicata partē habeo iure meo, & quo ad hoc in rem. Itē partē vice cōsortis, & vt ab eo: q portio mea erat sua: & quo ad hoc est personalis. 2 Vel ideo dicit mista: 3 q a i ea petunt dominia rerū corporaliū nō dari, sed tradi vel assignari pro parte sua: & in hoc dicit realis. Itē petunt fruct. si alter tm eos percepit: vel ipse solus impensas fecit & hæc petunt dari, i. vt fiant sui, cui dant, & propter hoc dicit psonalis: vt ff. fam. ercis. l. Itē labeo. §. familiæ. & s. de obli. ex quasi cōtrac. §. Item si inter. & s. eo. §. sic itaq;. Sed quāto tpe durat? R. triginta annis. 4 inspecto potius, quod sit psonalis: vt C. de anna. excep. l. ii. Itē quæro ex quo nascit? Resp. sm Mar. ex voluntate agentium: vt ff. famil. ercis. l. j. Sed certè imò ex cōtractu: vt s. ff. de obl. quæ quasi contract. §. item si inter. in fi. Accur.

d Cōmuni diuidundo. Quæ sunt hic locō personalium præstationum, & quæ loco realium, dic eodē modo vt proximè diximus in actione familiæ ercis. & idē in proximo casu, & facit ad hunc §. ff. cōmu. diui. l. per hoc iudicium. §. sicut.

e Aliquid cōmune. Scilicet, sine societate, vel cum societate: vt ff. pro socio. l. quibus. & l. si actum. & s. de obli. ex quasi contrac. §. item si inter.

f Item finium regūdorum. Scilicet est mista: vt hic; & ff. finium regund. l. sed & loci. § in iudicio.

g Confines. Quid si domos habēt conuicinas? R. non habet locū, si hinc inde sint domus: 5 vt ff. fi. regun. l. iiij. in fi. §. hoc iudiciū. 6 vbi ponit differentia inter confiniū & viciniū. Si aūt altera parte tantum sit domus, ex altera fundus: tunc locum habet utile iudiciū finiū regundorum: vt ff. fin. regun. l. ij. in princi. Et adiunge his tribus actionibus mistis quandā aliam. s. hæreditatis petitionē: 7 vt C. de petitio hære. l. hæreditaria. & ff. de petit. hæred. l. si bonæ fidei. §. fin. 8 Itē quid de oibus noxalibus actionibus? Videt enim quod sint in rē: quia contra quemlibet possidentem seruū dant: vt j. de noxa. ac. §. omnis autē. Item quid de actione de tigno iniuncto: nam & hæc dat contra quēlibet possidentem: vt ff. de tigno iniuncto. l. j. in fi. Itē quid de actiōe, Quod metus causa. nam & hæc quemlibet possidentem pquirit: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. Pedius Item quid de actione in factum, quæ dat cōtra eū qui aliquid habet in loco publico positum: vt ff. ne quid in loco publico. l. ij. §. antep. Itē quid de actio ne in factū, siue interdicto, Quod vi aut clam. nam & hæc con-

hæredes habeat in parte sua. In psonā aūt ob pstationes, q personales sunt. hinc eleganter scripsit Vlpianus in l. item labeo. §. familiæ ff. famil. erciscun. Iudicium familiæ erciscūdæ ex duob' constare rebus, atque pstationibus, q psonales sunt. Vide etiā Hotoman. hic.

1 Gl. inepte loquitur. Ia.

2 Istam sequit Ia.

3 Ang. & Ia.

4 Qn alter tantū possidet: secus si ambo An. & Ia.

5 Illis gl. sequitur. Fa. & An.

6 Hic & l. ij. i princi. tit. & est ratio: quia in agris facili ter turbātur confinia: nō ie in vrbanis: ideo id rusticis in specie fuit prouisum. An.

7 Imò est realis oīs generaliter haberat quādā psonales pstationes. Ang. & Ia.

8 Alias ē lex: sed & si lege, g petitio.

hæc contra possidentē datur: vt ff. quod vi aut clam. l. cōpetit in h. Itē quid de actione ad exhibendum. nā & illa possidentē persequitur, sicut & cæteræ superiores: vnde videntur oēs in rem: vt ff. de act. & oblig. l. actionū genera. Quidam dicūt eas anomalas, i. nec in rē, nec in personā. Sed dic omnes esse psonales: vt patet in act. Ad exhibendū: vt ff. ad exhiben. l. iij. §. est autē psonalis hæc actio.

ADDITIO. Dicūt docto. quòd omnes actiones de quibus in gl'o. sunt personales in rem scriptæ: vt in d. l. iij. §. est autem personalis. vbi glo. j. quæ est magistralis.

2 Tribus. Scilicet Famil. ercis. commu. diui. finium regum.

b Permittitur. A lege. Accursi.

c Adiudicare. Et quod adiudicatur, statim fit eius cui adiudicatur: vt j. de offi. iudi. §. fi.

habent. In quibus trib. a iudicijs permittitur b iudici rem alicui ex litigatorib. ex bono & æquo adiudicare: c & si vni pars prægrauari videbit, eum inuicem certa pecunia alteri condemnare.

Iam ad quartam actionū diuisionem properat.

Omnes autē d actiones vel in simplum conceptæ sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum: vlterius e autem nulla actio extenditur. In simplum agitur: veluti ex stipulatione, ex mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato: & denique ex alijs quamplurimis causis.

Quinq; actiones hic positæ dantur ad duplum. h. d. Are.

In duplum agimus: ve-

Omnes autē. Hic ponit̄ quarta diuisio actionum: vt dicitur in gl. quia q̄dam dantur ad simplum, q̄dam ad duplū, & triplum, & quadruplū. Et diuidit̄ in tres partes. Primo ponit dictū generale. Secundo illud p multa exēpla in quolibet membro declarat. Tertio ponit aliquas differentias inter ista exempla. Secūda ibi, in simplū agit̄. Tertia ibi. Sed furti quidē. h. d. Ar.

CASVS. Post alias diuisiones superius positas ponit hic vnā aliam diuisionē do. Iustin. q̄ talis est: Omnes actiōes siue sint in rem, siue in personam, sunt i simplū aut in duplū, aut in triplum, aut in quadruplum, vltra autē quadruplū nulla actio pœnalis debet extēdi. Et sciendū est, q̄ si diuisio posita s. in illo §. sequens diuisio, esset quarta s̄m quod malè inueni tum scriptū i omnib. libris cōiter, tūc esset hæc quinta diuisio, prout fere i omnib. libris reperies: sed sicut s. dixi in illo §. sequens illa diuisio, ponitur tertia diuisio: & hæc est quarta, vt in fi. gl. signatæ sup illo verbo actionis. Addere etiam potes, q̄ quidam dicunt, q̄ multū refert an aliquis stipuletur pœnam per verba respectiua significantia, vel designātia qualitatem: & huiusmodi verba sunt, duplū, vel triplū, vel per uerba simplicia: puta, promittis mihi c. nomine pœnæ, vel ducēta, vel mille? In primo enim casu non potest esse vltra quadruplū. In secūdo potest esse etiā vltra quadruplum. & sum in versi. simplum &c. Dictum est s. q̄ omnes actiones, aut sunt in simplū, aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplum: modo videamus quæ sunt istæ actiones, quibus agit̄ in simplum tantum, & enumerat eas in litera. h. d. Fran.

d Omnes autem. Hæc est quarta diuisio, quæ fit in hoc titulo.

e Vlterius. s. vltra quadruplum. Sed cōtra in l. Aquilia. vbi occasione vilis serui interfecti agitur ad vnam hæreditatē perditā, q̄ valet c. marcas: vt s. ad le. Aquil. §. illud. Item cōtra de eo, qui vilē clauum de naue abstulit: quare tota nauis perijt. nam ad totum damnū tenetur: quod etiā in quadruplum, & vltra excedit: vt ff. de incen. rui. nau. l. iij. §. senatusc. Itē aliud cōtra in actione ex empto, vbi occasione pecoris morbosi totus meus grex cōtaminatus est: vel occasiōe tigni vitiosi tota domus corruit: vt ff. de act. emp. l. Iulianus in prin. Sed certè his tribus cōtrarijs nō agitur ad aliud quod sit pœna, inspecta persona agētis: sed totū est suum īteresse. Nā hunc §. itelligo, q̄ si pœnalis est actio ex vtraq; parte. Itē cōtra in eo, qui manumisit seruū alienū in p̄sentia principis. nā duo mācipia domino, & tria similia dat fisco: & ita in quintuplum damnatur: vt C. de ijs, qui à non do. ma. l. fi. Itē cōtra in eo quod dicit lex: si dedi tibi pecuniā, ne mihi calumniā faceres, & ab alio accepisti, vt mihi calumniā faceres, in octuplū mihi teneris: vt ff. de calumn. l. & generaliter. §. fina. Sed certè primo de casu p̄statur pœna diuersis, non vni: nec est ibi aliqua p̄statio vltra quadruplū. In secundo autem casu non vna actione habeo octuplū, sed duabus. Item cōtra in eo, q̄d dicitur: si dedisti pecuniam, ne mihi fieret calumnia. nā tu repetis q̄d dedisti: & ego in quadruplū prosequor: vt ff. de calū. l. si quis ab alio. i prin. Sed certè in duob. fit p̄statio, & neutri vltra quadruplum. Item contra in eo. quod dicit lex manumissum in seruitutem reuocari occasione leuis offensæ: & ita pœna in immensum excedit: vt C. de libe. & eorum lib. l. si manumissus. Sed dic q̄ illa est accusatio, nō actio. Vel dic q̄ nō p̄statur pœna habito respectu ad rem. Item contra in eo qui surripuit seruum suū fiscalem, nam damnatur in xij. lib. argenti. & seruo restituendo. C. de ser. fugit. l. si quis seruum. Sed ibi nō fit relatio ad ipsam rē, vel ad simplū. Est. n. hic §. intelligēdus, q̄n actio est pœnalis: & in pœna ad ipsam rē habet̄ respectus. Itē j̄ s. de inuti. stipu. §. alteri. Na ibi nō inspicit̄ quāta sit pœna, sed tota exigitur: sed ibi nō habetur respectus ad ipsam rē. Vel dic aliud in pœna cōuentionali, vt ibi: quā in legali, vt hic. Item contra in eo quod dicitur eum, qui emit administrationem. Nam qui accepit pecuniā ab electo, quadruplum reddet, & sua bona confiscantur, & cingulo priuat̄: vt in Authen. vt iud. sine quoquo suf. §. sic igit̄. in fi. col. ij. Sed illud fit per accusationem, non per actionem.

In duplū. CASVS. Dictū est iā, quæ sunt actiones q̄ dantur ad simplum: modo videndum est, quæ sunt actiones, quæ dant̄ ad duplū. Et de hoc ponit Iusti. quinq; exempla. Primū est actio furti non manifesti. Scd̄m actio l. Aquil. Tertium actio depositi in quatuor casibus. s. incendio, ruina, naufragio & tumultu. Quartum est actio serui corrupti, q̄ cōpetit contra eū, cuius hortatu seruus alienus quolibet modo deterior factus sit. Quintum est actio ex testamēto, q̄ datur alicui pro venerabili loco relicto, quod quidem legatū hæres distulit soluere donec in iudicium vocaretur. & h. d. Et nota q̄ magna est differētia inter ista quinq; exempla: quanquam hic coniungantur tanquā essent actiones similes. Duæ enim actiones, furti non manifesti & serui corrupti, à principio sunt pœnales. Aliæ duæ. s. actio l. Aqui. & depositi in quatuor casib. non nisi per inficiationem. Tertium autē habet singularem sultum: quia pœnalis est per inficiationē & p nimiam procrastinationem, & ad istam differentiam manifestandam habetis s. eod. §. sed furti. Franc.

Libellus in actione Serui corrupti.

Hic tangit̄ de actione serui corrupti: & illa datur contra eum, qui seruum alienum hortatu, vel cōsilio corrupit in animo: vt s. de ob. quæ ex malefi. §. vñ illud q̄situm. & de fur. & ser. corr. l. si quis seruo alieno suaserit.

Margin notes:

c In rem scriptas. Ang. & Ia.

c Bene dicit gl. Nā secus esset si vni. ff. de act. & obli. l. cū ex uno. Possūt. n. plures actiōes ex eo. crimine acquiri diuersis. s. de mino. §. patitur. nec vna remissa altera tollit̄. vt ff. de iur. l. j. §. fi. facit p̄ p̄dictis. ff. de actio. & obl. l. quoties.

6 Idem Ni. Fa. & Angel. dicit tamen Ias. q̄ p̄cedens solutio est verior etiā ad istud cōtrariū.

7 Ista solutio pluries reprobatur per Ia. quamuis placeat Fab. Pla. & Ia.

[illegible] Potest sustentari quita. Ia.

3 Cōtra vn [illegible] ma. cā. Ia.

9 Istam sequitur Dy. Nic. Fab. Ang. & Ia.

suaserit. & ff. de ser. corrupto. l. j. §. psuadere: & quasi p totum titu. Vnde in hac actione sic formatur libellus: Dico ego a, ꝯ b, ꝗ ipse persuasit seruo meo, vt aufugeret, & aufugit: & sic eum corrupit, vnde ꝓponendo actionem serui corrupti, peto ipsum b, in duplum, scilicet ꝑ deterioratione in decem, & pro pœna in alijs decem mihi cō demnari. Et erit causa in hac actione talis, scilicet: Quia seruum corrupit: quā sufficit ꝓponere loco actionis.

luti furti nec manifesti, a damni, iniuriæ ex lege Aquilia, b depositi, ex quibusdam causis. c Itē serui corrupti: d quæ cōpetit in eum, cui⁹ hortatu, cōsiliove seruus alienus fugerit, aut cōtumax aduersus dominū factus est, aut luxuriosè viuere cœperit, aut deniq; quolibet mō deterior factus sit. d In qua actione earum etiam rerum, quas fugiendo seruus abstulerit, æstimatio deducitꝰ, e Item ex legato, quod venerabilibus locis relictū est: secundum ea, quæ suprà diximus. f

a Furti nec manifesti. Vt ŝ. de oblig. quæ ex delic. nasc. §. pœna.

b Ex lege Aquilia. Puta per infitiationem: vt ĩ. eo. §. at ille.

c Ex quibusdam causis. Veluti quod tumultus, incendij, ruinę, naufragij causa depositum est: vt supra eodem. §. rei persequendæ.

d Deterior factus sit. s. in mente nā si in corpe, locū habet lex Aquil. vt ŝ. de leg. Aquil. in prin. & hoc siue fiat de bono malus, siue de malo deterior: vt ff. de ser. corrup. l. j. §. persuadere. vsque in fi. & l. seq.

ADDITIO. Nota differentiam inter istā actionē serui corrupti, & actionē legis Aquiliæ ꝑ seruo: qa illa competit, quoties in morib. seruus est deterioratus, sed lex Aquilia habet locum, qñ mores nō mutantur, sed corpus læditur, vt ibi. Ang.

e Æstimatio deducitur. Vt omne cū ipsa re dānū 1 dupletur, siue peruenerit res, quā secum seruus exportauerat, ad ipsum solicitatorem, siue ad alium: vt ff. de ser. cor. l. in hoc iudicio: Sed nūquid iure actionis fit hæc estimatio, vel iudicis officio? Rñ. fit iudicis officio, secundum Ir. ita fit in actione, quod metus causa. ff. quod metus cau. l. si cū exceptione. §. j. & §. quadruplat. 2 Sed ꝑ filio corrupto, vel ꝑ filia qualiter agitur? Rñ. habet vtilem hanc actionem: 3 vt ff. de ser. corrup. l. vt tantum. §. j. vnde dicunt, ꝗ veniet interesse patris ꝯsistens in operis filij, quia non vult operari, & cum sit corruptus, aliud ꝗ̃ opera non pōt æstimari: quia liberum corpus non recipit æstimationem: vt ff. de ijs qui deie. vel effu. l. fin. habet enim istam vtilem, ac si esset in bonis, & erit in eam, s. summam, quam ipse æstimauerit, suo iureiurando, vt de actione iniuriarum dicitur: vt ĩ. de iniur. §. pœna. & ff. de iniur. l. constitutionibus. Vel dic, ꝗ primo æstimat iudex summam ad quam competit: vt arg. ff. de custo. reo. l. si quis reum.

f Diximus. ŝ. eo. §. item mista. 4

Tripli verò. CASVS. Dixi vobis exēpla illarum actionum, quib. agitur in simplum, & illarū quib. agitur in duplum. Modo ponam vobis exēplum de quadam actione, quæ vocatur condictio ex lege noua: & ista datur in triplum. Scire aūt debetis, ꝗ olim erat ꝯsuetudo, ꝗ viatores, & nūcij iudicū, qui citationes faciebāt, exigebāt noīe sportularū magis, aut minus a reis in iudicium ꝯuentis, secundum quod maior, vel minor quantitas erat petita. Quidam ergo ad hoc, vt me reum grauaret in sportulis ꝓ̄standis, executori maiorem quantitatem in libello suo inseruit, dī in l. ꝗ quicquid damni reus passus est per malitiam actoris in isto casu, triplum consequetur ab actore. Sed domine, quā actionē? Prætor, ꝯdictione ex quadam l. noua, q̃ in nostro C. refulget. Et sciatis, quia l. illam nouam inueni hic; & fortè fuit in C. veteri, quem non habemus, & ꝯstitutio ista, siue l. noua a l. condictitia emanauit. Erat. n. l. condictitia olim, sub qua erāt multæ constitutiones. Sportulæ autem dicūtur salaria. q̃ dātur nuncijs iudicis, & sic vocatꝰ illud qđ datꝰ, ꝑ eo i quo datꝰ, sportula. Sporta. n. vel sportæ, vel sportula est quoddā genus vasis. De istis sportulis habetis speciale titulum ĩ principio tertij lib. C. de spor. Franc.

Qui maiorē summam ideo in libello complexus fuit, ut reus maiorib. grauarer sportulis: eius dāni, quod reus ob id passus est, triplū præstare cogitur: in quo tamen inest ipsius damni persecutio.

Tripli verò agimus, cùm quidam g maiorē vera æstimatione quantitatē libello h cōuētionis inserūt, vt ex hac causa viatores, id est, executores litium ampliorē sum

Libellus in actione ex lege condictitia.

Hic tangitur de condictione ex lege, quæ nascitur ex lege condictitia: & datur ad triplum contra eum, qui maiorem summam in libello conuentionali, quam deberet, inseruit, vt aduersarius eius in ꝓ̄statione sportularū grauaretur, vt in hoc § tripli & in ea sic formatur libellus, Dico ego a, ꝯ b, ꝗ ipse in libello conuentionali contra me porrecto, maiorem summam, q̃ deberet inseruit, vt ob hoc me grauaret in præstatione sportularum: occasione cuius maioris quantitatis damnificatus sum in decem solidis, vnde proponendo ꝯ ipsum b, condictionem ex lege, peto eum in triplum, scilicet in xxx. solidos, videlicet in x. nomine damni dati, & in xx. nomine pœnæ, mihi condemnari. Et condictione ex eadem lege agitur contra executorem pro eo, quod exegit maiores sportulas a reo quam deberet, secundum quantitatem in libello comprehensam, & formatur libellus mutatis mutandis: vt ŝ. prox. scripsi.

g Cum quidam. Scilicet actores.

h In libello. hic nota duo. Primo ꝗ libellus est faciendus in causa, quod est verum iure nouo, vt hic, & C. de episc. & cleri. authen. generaliter. & C. de lit. contest. auth. offeratur. nisi in quatuor casibus: quos not. in Auth. de mand. prin. §. sit tibi. colla. iij. Aliud est iure veteri. 6 nam tunc non fiebat nisi ex voluntate: vt ff. de eden. l. j. nisi in casu: vt C. de dig. l. quoties. lib. xij. Item secundo nota ꝗ quantitas certa est in libello comprehendenda, vel res: & ita ēt in personali actione debet actor certificare reum: vt hic, & in Auth. de liti. §. ad excludendas. colla. viij. & ff. de rei ven. l. si in rem. §. & si vestimenta, 7 Tertio no. ꝗ sportulæ, vel salaria, q̃ dabantur executoribus. i. nuntijs, qui faciunt homines repręsentari: & alias qui faciunt hmōi citationes, ꝑ suis officijs dabantur, ſm quantitatē petitam, vt hic dicit. Sed hodie magis, secū dum consuetudinem 8 vel longitudinem itineris: vt C. de epis. & cle. auth. sed hodie. Et dicas ꝗ hic dī ex hac causa, esse causatiuè, nō consecutiuè dictū. Sed istæ sportulæ, q̃ iudicib. dabantur, certæ sunt, nec crescunt, licet quantitas petita sit magna, nec decrescūt, licet sit parua: 9 vt in Auth. de iudi. §. ne aūt. colla. vj. Item no. ꝗ reus soluebat hmōi sportulas: vt hic. & C. de episc. & cle. auth. generaliter. sed actor ei restituebat: nisi iusta causa eum vocasset, vt ff. di. iud. l. eū quem temere. Item no. adhuc ꝗ hmōi sportulæ qbusdā ꝓrsus remittunꝰ, vt pauperib. vt in Auth. de man. prin. §. oportet. coll. iij. a qbusdā pauciores exigebantur, vt

1 In hac tñ actione serui corrupti, sicut l actione ex lege Aqlia duplum nō est extra rē, sed in duplo res ipsa ꝯtinetꝰ. l. vt tñ. §. in hac actione. ff. de ser. corru. l. ait lex. ff. ad leg. Aquil.

1 Scilicet ancillarū, & æstimatū: secus in eo quod postea seqꝰ, qđ facit vt ille q defloraiut virginē, aut ꝑsuasit alicui vt semel vnū malū faceret, nō teneatur de fornicationib. cum alijs viris vel cęteris malis. vt ꝑ Ioā. Fa. & Ange. hic.

2 Istud Ipugnant pĉter do cto. hic, imo totū venit iure actionis.

3 Sequūtur hanc gl. Nico. Fa. Ang. & Ia. & idē in marito pro vxore, secūdū eosdem.

4 Versic. est sub §. ex maleficijs.

5 Melius allegasset gl. §. sancimus. in Auth. de exhiben. Fab. Pla. An. & Ia.

6 In causa ciuili: secus in criminali. Fa. Pla. & Ias.

7 Istā secundam partē sequuntur. An. & Ia.

8 Idē Ias. licet Fab. & An. dicāt ꝗ est de iure.

9 Dūmodo excedat summam centū aureorum. Fab. Pla. Ang. & Ias.

tor, vt a clericis: vt C. de epis. & cle. l. cum clericis. & in authé. ibi posita. sed hodie. Alijs aût per priuilegiū principis viuentis remittûtur in totum, vel ꝑ parte: vt C. de fruct. & lit. expen. l. fina. Sed q̄ro si hæ psonæ, quæ habent priuilegiū, s. de non soluendo sportulas, sportulas soluant: an habeant actionem in triplum? Dicunt quidam ꝙ sic: ne fauor noceat eis: vt C. de legi. & constit. l. quod fauore. Alij dicunt ꝙ non: quasi suo iuri, id est priuilegio, stultè renuntiauerint, cum volentes soluerunt, quod possunt: vt C. de pac. l. si qis in conscribendo. quod verius est. 1 Si autem inuiti exacti sunt, in quadruplum ꝯ exactorem, vel executorem agitur: vt ĩ. eo. §. quadrupli. Sed cū hodie caueatur de duplo restituendo: vt in Authen. de exccuf. §. j. collat. vij. vñ corrigi quod hic dr̄. Vnde hodie nulla est actio in triplum: quod verum puto. Sed alij dicunt, si cautio est omissa, habet locum quod hic dicitur, alias habet locum auth. prędicta.

mā sportularū a † noīe exigerent, tunc enim id, quod pp earum cām dānum passus fuerit reus, b in triplum ab actore consequet: c Vt in hoc triplo ēt simplum, in quo damnum passus est, connumeret. Quod nostra constitutio introduxit, q̄ in nostro Codice d fulget, quam ꝓculdubio † est ex lege condictitia e emanare. †

Iste §. summatus est cū §. oēs aūt. & tñ in specie h d. Quatuor actiones hic positæ dantur ad quadruplum. Ang.

Quadrupli autem agi

ADDITIO. Hæc communiter reprehenditur, quia ille §. j. in Auth. de execu. & authé. libellum. C. de lit. contest. loquuntur in diuersis casu. à textu nostro. vide hic per dominum Ias.

a Sportularum. Ideo * sic dicuntur, quia in sportulis quibusdam obligationes huiusmodi ponebant. Est autem genus vasis sportula vel sporta.

b Reus. Aliæ sportulæ q̄ iudicib. præstabantur, ab vtroque præstabant. vt in Auth. vt iudi. sine quoquo suffra. §. volumus. colla. ij. Item istæ sportulæ quæ dabant executorib. dabantur ante lit. contest. id est porrecto libello. istæ aliæ in contestatione causæ 2 dabatur iudicibus: vt in Authé. de exhib. §. sancimus. colla. v. & de iud. §. ne aût circa hoc labor. colla. vj.

c Consequet. Cōdictione ex hac lege Græca, vt subijcit: q̄ erat in alio Codice, non autem est in eo, quem habemus. Et patit actor hanc pœnam tripli siue sine dolo, siue cum dolo inseruit, & sic causatiuè vel consecutiuè dr̄.. 3 Sed nonne et cām amittit: vt C. de plus peti. l. j. Sed certe ibi plus deliquit: quia in certamine negotij cautionem de petitis exegit. vnde grauius punitur: vt arg. ff. de offi. præsid. l. diuus.

d Codice. Quem non habemus.

e Ex lege ꝯdictitia. Lex quædam erat, quæ condictitia vocabatur, & sub se quasdam ꝯstitutiones hēbat: vt hic, & ĩ. eo. §. item ex lege condictitia. Accur.

Quadrupli CASVS. Dixi vobis duo exēpla illarum actionum, quib. agitur ad simplum, & illarum quib agit ad duplū, & earum quib. agit ad triplū. Modo videndum est de actionib. quæ dantur ad quadruplum: & certè ad quadruplum agitur per actionem furti manifesti, & per actionem, Quod metus causa: & per actionem in factum, quæ descēdit ex edicto de calūni. toribus, quæ locum habet, qñ aliquid datur alicui, vt alium calumniosè vexet. Datur. n. tūc actio in factum, quæ est in quadruplum, ei ad cuius malū id datum fuerit. Quartum exemplum est in ꝯdictitia act. ex lege, vnde dicit Iust. ꝙ ex nostra constitutione oritur: quæ imponit pœnam quadrupli illis executoribus litium, qui plus exigunt, quàm fuerit statutum contra constitutionis nostræ normam.

Libellus in actione in factum, quæ descendit ex edicto de calumniatoribus.

tur, veluti furti f manifesti, item de eo, quod metus g causa factū sit, deq; ea pecunia, h quæ in hoc data sit, vt is, cui datur, calūniæ causa negotium i alicui faceret, vel non faceret.

Annota, Executorē maiores iusto extorquētē sportulas, earū quadruplū restituere dēre.

Itē ex lege cōdictitia k nostra constitutio l oritur l in quadruplum m condemnationem imponens ijs executoribus litiū, qui contra nostræ cōstitutionis n normā o a reis p ꝗcquā exegerint.

Hic tāgit de actione in factum, q̄ descēdit ex edicto de calūniatorib⁹: & datur in quadruplum ad annū, post annū vero ꝑpetuo ĩ simplū: vt ff. de calum. l. j. in prin. & habet locū ꝯ ipsum, qui a me aliquid recepit, vt me calūniosè non vexet. Et idē si ab alio recepit, vt me calūniosè vexet. in vtroque. n. mihi datur actio ꝯ eum: vt ff. de calum. l. gñaliter. §. fi. Et in ea sic formabis libellum: Dico ego t, ꝯ a, ꝙ ipse accepit decem a Mæuio, vt calūniosè me vexaret. vñ ꝓponendo ꝯ ipsum actionem in factū, peto eūdē in quadruplū. s. in decem quæ accepit, & in xxx. nomine pœnæ mihi condemnari. Et erit causa in ista actione quam suffi cit ꝓponere, hæc. s. Quia decem a Mæuio accepit, vt mihi faceret negotium calūniosè. Si autem a te ipso accepit, vt te non vexaret calūniosè, sic forma libellum: Dico ego t, ꝯ s, quòd ipse accepit a me decem, ne me calumniosè vexaret, & moueret mihi litem: vnde ꝓponendo actionem in factum ꝯ ipsum, peto ipsum in quadruplum. i. in decem quæ accepit a me, & in xxx. nomine pœnæ condemnari. Et erit in hac actione causa talis, s. Quia decem a me accepit, ne calumniosè contra me moueret negotium.

f Furti. Facit ĩ. de obli. quæ ex deli. nascun. §. pœna. Accursius.

g Quod metus. Scilicet actio, quæ ex contumacia fit in quadruplum: vt ĩ. eo. §. item actio. & vsque ad annum tantum, post annum in simplum: vt ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. j. Accur.

h Deque ea pecunia. Scilicet actio in factum de calumniatorib. annalis in quadruplum, & perpetua in simplum: vt ff. de calum. l. j. in princ. & §. j. quæ locū habet, si do alicui aliquid vt calūniosè 4 aliquem vexet, datur. n. actio in factum ei, ob cuius malum dat fuit non autem danti. Item danti qñ dedit, vt sibi negotium per calumniam non fieret: & vt hic, & ff. de calum. l. j. & l. generaliter. §. fi.

i Negotium. Scilicet malum.

k Lege condictitia. De qua dic, vt ĩ. eod. §. tripli. in fina. §. diximus.

l Constitutio. Quam non habemus. Accur.

m In quadruplū. Cuius quadrupli iure nouo triplū 5 fisco, simplum damnum passo datur: vt in Authen. vt lit. iur. in exor. lit. ꝯ §. & hoc quoq;. colla. ix. & petitur per condictionem ex hac lege, quam non habemus: cum non sit cautum quo genere actionis agamus: 6 vt ff. de condic. ex lege. l. j.

n Constitutionis. Prædictæ, quam non habemus.

o Normā. Id est formam, certa enim erat forma in constitutione, quam non habemus.

p A reis. Id conuenius.

Sed

¶ Vide in húc locū Alci. lib. dispū. iij. ca. xv.

¶ Id est dubiū nō est, qdam legūt procul dubio certū est, q̄ lectio mihi nō multum arridet. Agi. Per.

¶ Locum húc corruptū eē putat Æmil. Ferretus, atq; ita restituendū, cōdictionē ex lege emanare. Franc. Hotomanus in cōmētarijs ad hunc tractatū legit, ex lege cōdictitia emanare: motus ꝑ certim authoritate Theophili, q ꝓ cōdictione, condictitiā, vbiq; vertere cōsueuit. Itē Hotoma. in §. itē ex lege, ex eiusdē Theophili authoritate sic legit. Itē ex lege cōdictitia ex nostra cōstitutione orit &c. vt sit cōdictitia scriptum nosandi casu, ac subaudiatur, actio.

3 Idē Ias. ꝗcqd di-

cant Pla. & Ang.

* Tu in hoc vide to Alcia. hic disp. lib. j. cap. xvij.

2 Quo ad medietatem: alia medietas in fi. causæ. Ange. & Ias.

3 Hęc gl. dicit ꝯ nū et quod s. dixerat & ideo reprobat.

Actio in factū de calūniatoribus.

† Aliā Itē ex lege condictitia. q a nostra cō stitutione oritū.

4 In iudicio. secus si extra iudiciū. Faciet Ias. contradicat.

5 Imo totū applicatur parti. Ang. & Ias. licet Fab. ꝯdicat.

¶ Istā gl. sequunt cōiter doct.

Sed furti q̃dē nec manifesti. CASVS. Isti duo proximi §§. sunt hic positi ad vberiorem doctrinā. Quia enim superius in isto tit. in §. in duplū, posuit quinq; actiones insimul, & pro similibus: cum tñ in multis sint dissimiles: propterea ne propter hoc crederet aliquis actiones illas similes esse omnimodo, ad errorem illum remouendum, ponit hic istos duos §§. In primo ergo §. dat differentiā inter illas quinq; actiones pro duplo, quas ponit s. eo. §. in duplū. videlicet, inter actionem furti nō manifesti, & actionē leg. Aquil. & actionē depositi in quatuor casibus, & actionē serui corrupti, & actionē ex testamento, quæ datur pro legato relicto alicui loco venerabili. Et dicit, q̃ istarum quinq; actionum duæ sunt, quæ omnimodo sunt pœnales à principio, sed demum inficiatione secuta, videlicet actio depositi in quatuor casibus, & actio l. Aqui. Quinta autē actio singulare habet furtum. Est enim pœnalis per inficiationē, & per nimiam procrastinationem, hoc dicit primus §. Et quod dicit in litera omnimodo sunt pęnales, non intelligas, q̃ per se sint in pœna, sed similiter omnimodo, id est, a principio ambæ sunt poenales, licet non secuta fuerit inficiatio. Francis.

Furti actio, & serui corrupti, earum origine semper pœnales sunt: actio verò legis Aquiliæ, depositi in quatuor casibus, & q̃ pro legatis locis venerabilib⁹ factis cōpetit, ex accidenti pœnales fiunt: hoc est, vel inficiatione, aut morosa dilatione; aliàs rei persecutoriæ sunt.

Sed furti quidem nec manifesti actio, & serui corrupti, à cęteris, de q-bus simul locuti sumus, eò differunt, quòd hę actiōes omnimodo a dupli sunt. at illæ, id est, damni iniurię ex lege Aquilia, & interdum depositi, b inficiatione duplicantur. c in confitentē autem in simplum dantur. Sed illa, d q̃ de ijs competit, quæ relicta venerabilibus locis sunt, non solum inficiatiōe e duplicatur, sed etiam si distulerit relicti solutionē, vsquequo iussu magistratuū nostrorū conueniat. In confitentē verò, & ante quàm iussu magistratuū cōueniatur, soluētem, simpli redditur.

Qui illato metu quicquā ab altero extorserit, si illud iubente iudice restituat metū passo, pœnā quadrupli euitat, quam non parēdo incurrisset: & in hoc a cæteris, q̃ in quadruplū dātur, differt, quod metus causæ actio.

Item actio de eo quod metus causa factum sit, à cæteris, de quibus simul f locuti sumus, eò differt, quòd eius natura tacitè continetur: vt qui iudicis iussu ipsam rē actori restituat, g absoluatur. h quod ī cęteris casib. i non est ita, sed omnimodo quisq; in quadruplum condemnatur: quod est & in furti manifesti actione.

a Omnimodo. De actiōe furti cōstat, q̃ semp est in duplū: vt hic, & s. de obl. q̃ ex delic. nas. §. pęna autē. Itē de actione serui corrupti, nisi in casu: vt qñ marito in vxorē datur, & econtra: vt hic, & ff. de ser. cor. l. doli verbū. §. hæc actio. & l. fi. Vel dic omnimodo. i. siue neget, siue nō: nō autē in omni ꝑsona. Acc.

b Depositi. Aliàs est in litera de do'o depositi: & tūc dic actionem depositi propter dolum. Nam vtraq; nō potest habere locū simul, scilicet de dolo actio. & depositi: vt ff. de dolo. l. j. §. j. aliàs non est de dolo. & tunc plana est litera.

c Duplicantur. Scilicet legitimis probationibus, nō iureiurando conuincantur: vt C. ad leg. Aquil. l. contra. & ff. de iureiuran. l. eum qui.

ADDITIO. Et sic probatio per iuramentū non censetur legitima. Adde illam glos. in l. cum de indebito. in prin. in verb. legitimis. ff. de proba. Iason.

d Sed illa. Scilicet actio ex testamento. Et construe, sed illa actio. s. ex testamento, q. s. actio cōpetit de ijs, quæ sunt reli. ve. lo. duplicatur, non solum &c. Accur.

e Inficiatione. Bene dicit, inficiatione: quia si confitentur non tenentur, vel si iusiurādum detulerit actori, qui exonerat eum à probatione. ff. de iureiurādo. l. eum qui. Accur.

Item actio &c. CASVS. Tu vidisti qualiter se purgauit à primo vitio: modo in isto §. purgat se à secundo vitio: ponens differentiam inter quatuor actiones in quadruplum, quas posuit quasi similes. s. eo. §. quadrupli dicēs, q actio, Quod metus causa, est in quadruplū, verū est nō à principio, sed ita demum si iste fuerit cōtumax, & noluerit rem restituere obediendo primæ sententiæ. tunc enim debet sequi sententia secūda, quæ est ī quadruplum. Aliæ autē oēs ab initio sunt in quadruplum. Fran.

Libellus in actione Quod metus causa.

Hic tangitur de actione, Quod metus causa, & illa datur cōtra eū, qui metum intulit, & cōtra quēlibet possessorem. vt ff. qd met. cau. l. si cū excep. §. in hac act. In qua sic forma lib. Dico ego Titius contra Sempronium, q̃ ipse detinet rē mihi per metum ablatā: vnde ꝓponēdo actionē, Quod metus causa contra ipsum peto eundē ad restitutionem rei mihi condemnari. Et tunc iudex condemnabit eū ad restitutionē rei, & si restituere non vult, petetur ab eo quadruplum in quo quadruplo ipsa res continetur: vt ff. qd met. cau. l. si cū exceptione. §. hæc autem actio. & tunc forma hoc modo libellum. Dico ego Titius contra Sempronium, q̃ ipse rem mihi per metum ablatam detinens, illam non vult restituere, licet sit super hoc condemnatus: vnde pro ponendo cōtra ipsum actionem. Quod metus causa, peto ipsum in quadruplum, id est, ad rei restitutionem, & in triplū nomine pœnæ mihi condemnari. Et aduerte, q̃ si vult restituere ante sentētiam, liberabitur à pœna tripli, vt in hoc §. item actio. Et erit causa in hac actione quam proponere sufficit, hæc, scilicet: Vnde cum per metum res ista sit mihi ablata, peto &c. Et datur hęc actio vsque ad annum tantum in quadruplum, post annum vero in simplum: vt ff. quod metus causa. l. si cum exceptione. §. j. & ij.

f Simul. Cautè ponit illud simul, id est, vna cum eis de quibus aliàs dixit: vt s. eod. §. quadrupli.

g Restituat. Vsq; ad definitiuam sentētiā. t qd intellige de secunda sententia. Nā in actione, Quod metus causa, duæ feruntur sententiæ. Prima de restituenda re: Alia de dando quadruplo, re computanda in eo: vt ff. quod met. caus. l. si cum exceptione. §. hęc autē. Sed nunquid vtraq; est definitiua? Dic q̃ sic: qa vtraque definit controuersiam: vt ff. de re iud. l. j. Alij esse dicunt admonitionem quandam primam sententiā: vt in Auth. de hære. & Falc. §. si quis autem non. coll. j. & ex eo, quod ꝑ primā sententiam admonet, & tandiu exp̄ectatur, qui metum intulit, dicit̃ hæc actio arbitraria: vt j. eod. §. præterea. •

h Absoluatur. Scilicet a ꝑstatione quadrupli.

i In cæteris casibus. Qui enumerantur s. eod. §. quadrupli. Accursius.

ɔ Quid importet ista dictio omnimodo, habetur in l. si cum exceptione. §. quatenus. & ibi Bar. ff. qd metus causa. & in l. gręce. §. illud ff. de fideiuss. Ac [illegible] importat ꝑpetuitatē actus. vt not. glo. j. & ibi Pet. de Anc. in cl. j. de vi. & ho. cle. Ange.

t Dic q̃ non est necessaria nisi vna sententia, quāuis duæ possit ferri. Angel. Sed Bart. ibi quem cōiter doctō. sequitur, tenet q̃ non est necesse, q̃ feratur nisi vna.

• Tu dicito q̃ censetur definitiua q̃a definit negotiū; sed alio respectu potest potius dici executio primæ sententiæ, quā noua sententia ſm Bart. ī l. Titia. ff. de actio.

Actionum Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulā generalē. Secūdo in specie ponit, quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertio, q̃ licet olim esset dubitatio, tamē hodie clarū est, quod petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secunda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quāuis. Aret.

Accipe quintam actionum sectionē, & quæcunq; hic enumeratam non inueneris, stricti iuris eam indicato.

Actionū a autem quędam bonæ fidei sunt, † quędam stricti iuris. Bonę fidei sunt b hę: ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, c pro socio, d tutelæ, e commodati, pignoratitia, f familiæ erciscun

Multas diuisiones actionū habuistis s. & post illas de quibus dictū est s. ponitur hic quædam alia diuisio. Et hoc est, quod dicit dominus Ia. Diuisio est hæc per se, non dependens ex p̄cedētibus. Et tractat iste §. vt dicit Ioan. de iustitia positiua, vbi non redditur alia ratio nisi quia ita placuit iuris conditoribus. Est quippe diuisio quam hic ponit talis: Actionū quædā sunt bo. fid. quædā stricti iuris: & enumerat hic xvij. actiōes bo. fid. Prima est actio ex empto, secūda ex vēdito, & sic de alijs. Est & hæreditatis peti. de qua semper ante tempora Iustin. magna fuit dubitatio, verū esset bonæ fidei, vel stricti iuris. Nostra tamē constitutio (dicit,) quā habes C. de peti. hær. l. vlt. deposuit eā esse bonæ fid. De xvij. actionibus tractat in sequenti §. Notare autem debes in principio, q̃ duplex est bona fides. vna, quæ est contraria dolo & fraudi. & hoc modo omnes contractus bonæ fidei sunt: in omnibus enim debet abesse dolus & fraus. Est & alia bona fides quæ antonomasticè vocatur bona fides, propter exuberantem fidē, quæ est in ea. Ab ista bona fide dicūtur cōtractus in isto §. enumerati, bonæ fid. Sed domine quæ est exuberantia fidei, quæ est in ista siue in istis actionibus? Respō. Frater, ex hoc quod in eis multa eueniunt ex bono, & æquo: de quibus non fuit actū inter partes. In contractibus autē stricti iuris solum veniunt ea de quibus actum est inter partes, vt venirēt. De act. depo. quando ipsa sit bo. fi. nemini venit in dubium, quantū ad aliquid. De ipsa tamen dixerunt quidam antiqui, q̃ simpliciter est bo. fid. in quatuor tm̄ casibus, puta tumultus, incēdij, ruinæ, naufragij. Dominus autem Ia. dicit, q̃ act. depo. bo. fid. est. Franc.

a Actionū. Hæc est quinta diuisio actionū. Sed quare actionum dicit, & non contractuum? Respon. quia generalius, & plenius loquitur dicendo actionū, quā contractuum. Accur.

b Bonæ fidei sunt hæ. s. xvij. actiones, quæ enumerātur in hoc §. & seq. bonæ fidei sunt. 1 aliæ aūt oēs sunt stricti iuris. Nam quancunque hic non inueniā, stricti iuris eā iudicabo, 2 quia posito vno de contrarijs, & omnia alia intelligenda sunt, vt s. de his, q sui vel alie. iur. sunt §. videamus. Sed quare magis hæ dicuntur bonæ fidei, quam aliæ, nūquid ideo, q̄a possit esse mala fides in alijs? Respond. non quia in oī cōtractu debet bona fides interuenire: vt de act. & oblig. l. bonā fidē. Imo si interueniat dolus in contractu bonæ fidei, qui det causam contractui, non valet ipso iure: vt ff. de do. l. & eleganter. in prin. Sed in contractu stricti iuris purgatur per actionē, vel per exceptionem doli: vt C. de inuti. stipu. l. dolo. Si verò incidit in cōtractum bonæ fidei, purgatur per actionem ex eo contractu: vt ff. de actio. empt. & vēdi. l. Iulianus §. si vēditor. Sed in stricti iuris de dolo agitur, vel excipitur, vt dictum est: vt ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solū. & & ff. de verb. obli. l. siquis cū aliter. 3 Cum ergo dolus vbiq; puniatur, vel mala fides: ad quid bonæ fidei istæ dicunt? R̃ñ. aliæ stricti iuris dicunt: 4 q̄a non venit in eis, nisi quod strictè exigit natura actionis. Vnde non veniunt vsuræ ex mora in cōtractibus stricti iuris: vt ff. de neg. gest. l. quia tantundē. & C. de vsu. l. iij. & de cōdi. ind. l. j. sed in cōtractibus bonæ fidei sic: vt ff. de act. emp. l. Iul. §. ex vēdito. & ff. de vsu. l. mora. §. In bonæ fidei. Itē in actionibus stricti iuris fructus nō veniunt ex mora, si petam quod non fuit meū, nisi à tēpore litis cōtestatæ. tunc enim incipiūt venire fructus ex mora. Sed si petā qđ aliquādo fuit meū, veniūt fructus ex mora: secus in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de vsu. l. videamus. §. actionē. Item non venit interesse, si rē dari est in obligatione: secus si rem tradi, vel factum: vt ff. de verbo. obliga. l. vbi autē. §. fin. & l. si fundū. & ff. re de iudi. l. siquis ab alio. §. fi. quæ veniunt in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de act. empt. l. j. in prin. Ista ergo oīa, quæ vicē obtinēt accessionum, nō veniunt in contractib. stricti. iuris, nisi vt dictū est. Nec obstat, q̃ veniūt ista in arbitrarijs, quæ sunt stricti iuris: quia iudicis officio veniūt. non iure actionis: vt j. eo. §. præterea. & §. sed iste. in fi. Sed in bonæ fidei iure actiōis 5 veniūt, præter vsurā, q̃ venit ex mora officio iudicis. vt C. de po. l. iiij. & ff. de neg. gest. l. quia tantundē. Itē in bonę fidei iudicijs veniunt ea de quib. nec actū, nec cogitatū est, 6 vt ruta, cæsa, & similia: vt ff. de act. emp. l. fundi. §. si ruta. & C. de act. emp. & vēdi. per totū. Itē ex hoc §. nota quandam differentiam circa compēsationem, quam dic. vt j. eo. §. in bonæ fidei. patet ergo q̃ exuberantius & pinguius iudex officium suum ad ea quæ bonæ fidei sunt extendit, quàm in contractibus stricti iuris. & facit s. de oblig. quę ex consen. in fi. & ideo dicuntur bonæ fidei, & aliæ stricti iuris.

Vnde de talibus dantur tales versus.

Empti, conducti, mandati, depositique.
Pignora, ciscundæ, communi, pro socioque,
Dotis, & hæredis, tutelæ, commoda, gestor,
Pręscriptis verbis, si nutat, siue licetur,
Ista bonę fidei sunt, stricti cętera iuris.

ADDITIO. Vide glos. ferè similem in c. cum venerabilis. extra de excep.

c Depositi. Hāc actionē dr̃r quidā esse stricti iuris in quatuor casib. qui enumerant. ff. depo. l. j. §. j. Sed Io. cōtra. 7 Et datur in duplum cōtra eum, qui depositum suscepit, de eo, quod dolo fecit, sed in heredē defuncti, ex dolo defuncti, datur in simplū: sed hęres ex dolo suo tenetur in duplū. vt in d. §. j. aliàs semper tenetur in simplum, qui depositum suscepit. Et est ratio, quare plus puniatur in prędictis quatuor casibus, qui enumerātur. ff. depo. quia grauius est fidē fallere ei, qui ex necessitate deponit, quā qui ex voluntate: vt l. j. ff. deposi. §. merito. Sed nūquid in his casibus est bonę fidei? Dicūt quidam q̃ non: arg. ff. de preca. l. j. Nos contra: & dicimus q̃ sit bonę fidei. nā cum lex non distinguat, nec nos distinguere debemus.

d Pro socio. quę est vtriq; directa ab vtraq; parte: vt vt j. de pœ. teme. litig. §. ex quibusdam.

e Tutelę. Sed cum istę tam contrarię, quam directę inueniantur, nunquid omnes sunt bonę fidei? R̃ñ. sic in dubio, cum fauor sit extendendus: vt ff. de lib. & posthu. l. cum quidam.

ADDITIO. Nota q̃ actio tutelę est bonę fidei. idē dicas in actione pro tutela directa & contraria: vt puta in eo, qui gessit vt tutor, cum nō esset: vt no. Bar. Dy. & Bal. in l. j. §. pro tutore. ff. eo. de eo. qui pro tu. vel cur. neg. gessit. Ang.

f Pignoratitia. Tā directa, quę debitori daẗ soluto debito: vt s. quib. mo. re. cōtra. ob. §. fi. quā cōtraria, q̄ datur creditori: vt ff. de pig. act. l. tutorē. §. cōtrarium.

ADDITIO. Quę pignoratitia daẗ debitori cōtra creditorē ad repetēdum pignus traditū. & nasciẗ tp̄e solutionis

† Bonę fidei actiones vñ sic appellatæ sint: & in quā significationē. boni vocabulū veteres vsurparint, vide hoc loco explicatū p̄ Frā. Hotomanū.

Bona fides duplex.

1 Imò sūt xxv cōputatis actionibus cōtrarijs, q̃ eodē mō sūt bonæ fidei. An. & Ia. hic.

2 Glo. procedit in directis actionib. non in cōtrarijs bo. fi. s̄m Ioā. Fab. & Ange. hic.

3 Sed si cōtractus sit duplex, puta quia in contractu bonæ fidei intercessit stipulatio, tūc dolus dans cām cōtractui annullat ipso iure, vt p̄ Bart. in d. l. dolo.

4 Ista gl. nō respondet ad q̄situ. s. quare magis actiones positæ sūt bonæ fidei quam aliæ: ideo dic vt per Ia. in ij. notabili istius §.

5 Et est effectus, q̄a tunc si iudex omittat in sententia cōdemnare: nihilominus possēt peti iure actionis: secus si veniret officio iudicis: vt est gl. in l. nō solum. in versi. caue re. ff. de rei vend.

6 Glo. loquitur Ia. licet displiceat Fa. & Pla.

Hactenus progrediẗ Accu. glo. Ægi. Per.

7 Ista opi. Io. cōmuniter approbaẗ p̄ docto.

Actio pignoratitia est duplex.

lutionis vel satisfactionis crediti quomodocunq; de voluntate ipsius creditoris factæ: vt l. si rem. §. omnis. & ibi gl. Bar. & doct. ff. de pigno. act. licet nascatur ex contractu dudum tacto & inito: vt s. quib. mod. re contrahi. obli. §. fi. secundum Ang.

dæ, a cõi diuidundo, b præscriptis verbis, quę de æstimato c pponit, & ea, d quæ ex permutatione e competit, & hæredita tis petitio. f Quamuis enim vsque adhuc g incertum erat, inter bonæ fidei iudicia connumerã da hæreditatis petitio esset, an nõ: nostra tñ cõstitutio h apertè eam esse bonæ fidei disposuit.

Rei vxoriæ actione sublata, hodie dotis exigendæ, vel recuperandæ causa, ex stipulatu actio cõpetit: q̃ illius in locum subrogata, & bonæ fidei est, & tacitæ hypothecæ priuilegio suffulta: vsq; adeò vt in ea mulier reliquis creditorib. simili hypotheca nitẽ sib. lõgo interuallo præferaĩ.

Fuerat antea & rei vxoriæ actio i vna ex bonæ fidei iudicijs, sed cùm pleniorem esse ex stipulatu k actionem inueniẽtes, omne ius, quod res vxoria antea habebat, cũ multis diuisionibus in actionem ex stipulatu, q̃ de dotibus exigendis proponitur, transtulerimus: l meritò rei vxoriæ actione sublata, ex stipulatu actio, quæ pro ea introducta est, naturam bonæ fidei iudicij tãtum in exactiõe dotis meruit, m vt bonæ fidei sit: sed

Actio cõi diuidun do.

Actio finiũ regũ dorũ est stricti iu ris.

a Familiæ erciscundæ. Quæ inter cohæredes datur: vt ff. famil. erciscũ. l. ij. & s. de obligatio. quæ ex quasi contrac. §. idẽ iuris.

b Communi diuidundo. Quæ dat̃ inter eos, qui habent rem cõem cum societate, vel sine, vt dicidar̃: vt s. de obligat. quæ ex quasi cõtract. §. item si inter aliquos. & not. s. eo. §. quędã. Sed q̃d de actione finiũ regundorũ? Rñ. quidam: idem pp similitudinem quã habet cũ his duabus: vt s. eo. §. quædam actiones. Sed ɔ̃dico: 1 cum hic de ea non inueniam, & põt esse rõ, quare secus sit in ista, quam in alijs duabus: quia in ista id quod pure est meum, potest alteri adiudicari: vt ff. fin. reg. l. ij. in fi. sed in alijs duabus communis res non propria adiudicatur: vt j. de offi. iudi. §. fi.

1 Cũ ista opin. c̃. . . tet . an- scit doc.

Æstimatæ rei cu ius est pe riculum.

c De æstimato. Vt si tibi rem meam do, & æstimo tibi eam decem, vt aut rem, aut decem reddas: si verò plus vendas, tuum sit: & est tunc periculum accipientis indistinctè: vt hic, & ff. de æsti. act. l. j. in fi. Si vero sic dixi, rem aut æstimationem reddas: tunc distinguitur quis rogauerit: vt rum ego te de vendẽdo, an tu me de tradendo, vt sit periculum rogantis: vt ff. de præscrip. verb. l. si gratuitam. §. j.

Actio q̃si nascit̃ ex permuta tione.

d Et ea. Scilicet actio præscriptis verbis.

e Ex permutatione. Quæ nascit̃ re demum ab altera parte secuta: & tunc non ex traditione rei, sed ex pacto dudum apposito, s. nascit̃: vt C. de rer. permu. l. ex placito. Sed cum istis duob. casib. sit bonæ fidei: q̃ro vbi stricti iuris erit? Rñ. vbi dat̃ ex pacto incontinẽti apposito, quod euenit: vt ff. de pact. l. iurisgẽtium. §. sed cum nulla. & §. quinimo. & est rõ: quia non in uenio, q̃ sit bonæ fidei, nisi in duob. casib. Item in ɔ̃tibus tribus innominatis: do, vt facias: facio, vt facias: & in tertio, de quo diximus, do, vt des: q̃d est permutatio. In primis enim duobus, præscriptis verbis actio est stricti iuris: sed in tertio est bonæ fidei: vt dr̃. In quarto ɔ̃ctu innominato, s. facio, vt des, de dolo agitur, non præscriptis verbis vt ff. de præscript. verb. l. naturalis. §. quod si faciam, vt des. Item in omni contractu vbi est incertum de nomine actionis, habet locum hæc actio: & est stricti iuris: vt ff. de præscri. verb. l. ij. iij. & iiij. Sed quid de actione in factum, nunquid est bonæ fidei? Respon. quatuor sunt genera actionis huius in factum. Vnũ, vt dec̃ ex omni edicto, vel interdicto prætoris: vbi nõ dedit prætor certum actionis nomen: vt j. de interd. §. fin. & ff. nau. cau. sta. l. & ita. §. ait prætor. in gloss. ex edicto. Secundo, vbi datur in subsidium legis Aquil. vt s. de leg. Aquil. §. fin. Tertio, vt detur vbicunque præscriptis verbis actio datur: & tunc eadem est, q̃d actio præscriptis verbis: vt ff. de præscrip. verb. l. j. in fi. Item quarto dicitur in factum: q̃ est ex varijs figuris causarum: vt C. de sac. sanc. eccle. l. sancimus. j. §. finaũt. quod quartum genus non põt sub regula comprehendi, sicut nec mora: vt ff. de vsuc. l. mora. i prin. Nunquid ergo est stricti iuris semp? Rñ. sic, cum nõ inueniam, q̃ bonæ fidei sit. Sed quidã dicunt, q̃ in tertio casu vbi loco præscriptis verbis dat̃, quæ competeret ex permutatione vel ęstimatione, sit bonæ fidei: quod est falsum: quia in omni contractu vbi certum debetur, habet locum certi condictio: vt ff. si certum petatur. l. certi condictio. & tamen nemo dicit aliquam condictionem esse bonæ fidei. Item q̃d de actione præscriptis verbis, quæ pro precario datur? Dicunt quidam q̃ bonæ fidei est: vt ff. de preca. l. ij. §. hoc interdictum. Sed contradico: 1 quia nõ inuenitur, q̃ sit bonæ fidei: vt ff. de preca. l. ij. §. hoc interdictum. Accur.

1 Q̃d verum vbi ex facto meo nihil tibi adest: aĩs secus vt p la. hic ponẽtem et qualiter ex permutatio ne plures & diuersæ & ad diuersa tẽ dentes cõ petant actiones.

1 Istã cõi ter appro bãt doct. hic.

ADDITIO. Nisi tale pactum sit æstimatio, vel permutatio: vt quia ab vtraque parte sit species certa præstanda: quia tunc talis actio præscriptis verbis est bonæ fidei. Iason.

f Hæreditatis petitio. Quæ datur ɔ̃ possidentem pro hęrede, vel pro possessore: vt ff. de peti. hære. l. regulariter. & l. seq. & l. qui interrogatus.

g Vsq; adhuc. i. vsq; ad tpa huius legis, vel nostræ constitutionis, de qua statim memoriam facit.

h Constitutio. Vt C. de pet. hær. l. fi. in fin.

Actio ex stipulatu pro dote competit marito & vxori.

Fuerat antea. CASVS. Dñe, intellexi, q̃ xvij. sũt actiones bo. fid. q̃ enumerat̃ in pximo superiori §. & xviij. q̃ vocat̃ actio ex stipulatu p dote: de qua i p̃nti tractare intendimus. p Deo dicatis mihi q̃ est ei⁹ natura? Frater, dicit ipse, scire debes, q̃ olim erat q̃dam actio, q̃ erat bo. fi. q̃ vocabat̃ rei vxo. act. q̃ competebat mulierib. ad dotes suas repetendas: & olim numerabat̃ xvij. sed quicq̃d olim erat in actione illa, hodie trãsfusum est in actioñe ex stipulatu p dote: & illa penitus est sublata. Duo aũt bona erãt in illa actione, videlicet antiqua: q̃a erat bo. fi. & ẽt tacitã habuit hypothecã: vnde dicimus, q̃ actio ex stipulatu, quanquã stricti iuris sit ex sui primitiua natura: tñ quia in omnibus supplet nãm rei vxoriæ actionis, q̃ñ datur pro dot. dicimus, quod habet ista duo. s. q̃ est bo. fi. & etiã q̃ tacitam habet hypothecam. h. d. Fran.

No. q̃ nõ tantũ vxori ad repetẽdã dotẽ p̃su mit̃ fieri stipl̃o, vt hic, sed ẽt ex parte viri ad cõ sequendã dotem: & ex vtra que parte inest taci te hypotheca: vt est tex. in l. j. §. j. C. de rei vx. act. ibi sti pulatio- nẽ & hy- pothecã &c. Ang.

i Rei vxoriæ actio. Nomen erat actionis. Vel dic q̃ factum denotat, i. rem ipsam: vel quia p re vxoria competebat soluto matrimonio.

k Ex stipulatu. Quæ similiter pro dote datur.

l Trãstulerim⁹. Vt C. de rei vx. act. in prin. & cõpetit hęc actio ex stipulatu, siue marito, 4 vt ei dos det̃, siue vxori, vel p̃ri ei⁹, vt restituat̃. & siue vtiliter fuerit interposita stipl̃o, siue nõ: tñ semp credit̃ tacitè, & vtiliter interuenire, vt C. de rei vx. act. §. j. nã & alias intelligit̃ stipl̃o tacita. vbi nõ est: vt ff. de ado. l. his verbis. & ff. si cui plusquã p l. Fal. l. nisi. §. itẽ sciendum.

m Meruit. s. actio ex stipu. vt hic, & C. de rei vxo. act. §. sed &

§.sed & si non ignoramus. Aliâs enim stricti iuris est: cũ non inueniatur, q; sit bonæ fi.& s̃.eo. §.actionum.

a Tacitam. Scilicet actionem hypothecariam.

b Ei. Scilicet actioni ex stipulatu, vel mulieri.

ADDITIO. Qđ verũ intellige, quãtũ ad priuilegiũ tacitę hypothecę: sec⁹ quo ad priuilegiũ p̃lationis, quia competit mulieri, & est effectus: quia tũc est p̃sonale, & nõ trãsit ad aliũ, nisi ad filiũ: vt hic in gl. fi. secus in primo casu, vt hic per doct.

& tacitã[a] ei[b] dedimus hypothecam.[c] Pręferri autẽ alijs creditoribus[d] in hypothecis tunc censuimus, cum ipsa[e] mulier de dote sua experiat̃: cuius solius[f] prouidentia hoc induximus.[g]

Quæ olim inter bonæ fidei iudicia, & stricti iuris circa compensationes fiebat differentia, (vt scilicet in illis ipso iure, in his opposita doli exceptione fieret cõpensatio,) hodie sublata est: hoc igit̃ iure vtimur, q; quibuscunq; actionib. obijciat̃ cõpensatio, illas statim iure ipso aut perimit, aut minuit: deme depositi actionem quæ nulla compensationis exceptione tollitur.

c Hypothecam. Scilicet ex vtraq; parte, siue ex parte mulieris ad repetendã dotem, siue ex parte viri ad petẽdã eã. Semper.n. sunt ibi tacitę hypothecæ: vt C.de rei vxo.act. §.j.

d Creditorib⁹. Sed nunquid omnib. indistinctè? Rñ. secundum M. sic, siue primi habeant pignus expressum, siue non. Sed hæc opinio non valet, quia l. distinguit; vt C.de iu.dot. l.vbi. Item fiscus & mulier pari passu ambulant: vt C.de pri.fisc.l.quamuis. & fiscus non præfertur habentibus expressam: vt ff.qui po.in pig.habe.l.si pignus. ergo nec mulier. Secunda est opi. vt distinguatur inter pignus, s. traditũ, & hypothecam, s. non traditam: vt primo casu non præferatur mulier, secundo sic: arg. ff. quib mod. pig. ta.contra.l.pen. Sed & hanc reprobo: per i.l., quod est s̃.eo.§.inter pignus. Tertia est opin. secundum B. & Io.& Azo. vt habentibus tacitam hypothecam præferatur: non autem habentibus expressam. lex.n suũ priuilegium, quod dederat primis, eis adimere præsumitur ꝓpter mulierem, non autem id priuilegium, quod quis sibi adinuenisset: & hoc cautè probatur per verba l.C.qui pot.in pig.hab.l.fi. ibi licet anterioris temporis priuilegio sint vallati.&c. Accur.

e Cum ipsa. Vis facienda est in eo, quod dicit ipsa.[1] Nam alius non admittit̃ ad tale priuilegiũ agens pro dote, ẽt hæres mulieris: vt C.de priui.do.l.j. nisi sit de suis hæredib. i.de filijs & alijs descendentib. mulieris: vt C.qui pot.in pig.hab.l.fi.in fi. Sed nũquid ꝓcuratori mulieris dat̃ hoc priuilegium? Rñ. sic: vt ff. sol.mat.l.alia.& ff.de ꝓcur.l.minor.§.quoniã.[2] Itẽ quod hic dicit de dote sua, ideo dicit: quia aliud est in donatione pp nuptias. nam in ea non habet hoc priuilegiũ:[3] C.q pot.in pig.hab.l.fin.in fin. Sed qñ mulier põt experiri de dote? Rñ. solu.matri. nõ pri⁹, nisi maritus ad inopiam vergat: vt C.de iur. dot. l. vbi.& ff.sol.mat.l.si constante.in princip. & hoc siue ipsa dederit dotem, siue alius extraneus, qui tamen non fuit pactus de ea sibi reddenda: quo casu sibi, non mulieri daretur: vt C.de rei vxo.act. §.accedit. Si autem pater mulieris dederit dotem, patri actio, & filiæ simul dabitur, imò aliquantulũ habet plus pater, qui agit, & filia semp creditur consentire, nisi habeat iustam causam ꝯdicendi, & contradicat, vt ff. sol.ma.l.ij.§.fi.& l.non solum, & hanc dotem integram debet seruare pater pro filia, nisi clade, id est tẽpestate, vel vi patrimonium suũ fuerit diminutũ: vt in Auth.de æqua do.§.quia verò omnia.coll.vij. Sed nunquid patri hoc priuilegium dabit? Vt q; nõ: quia sua actione agit: vt ff.sol.mat.l.ij.§.voluntate. E cõtra, quòd sic, vt, quia per hoc filiæ ꝓuidet̃, cum pater hæc reseruare cogatur filiæ, vt dictum est, & hoc verum puto:[4] vt hic dicitur cuius prouidentia &c.

f Solius. Scilicet mulieris.

g Hoc induxim⁹. Scilicet vt alijs p̃ferat̃.

Dotẽ petens mulier an p̃ferat̃ omnib. creditoribus.

[1] Quæ dictio est p̃sonalissima. Mando.in Gl. Facult. § Et ꝓpriũ, in vers. ipsius. & in §.habitu. s̃ eo. ver.

Mulieris hæres I pe titiõe dotis nõ potit̃ priuilegio mulieris.

[2] Hoc est verũ i ꝓcuratore simplici: si vero sit procurator in rẽ suã, distingue vt p Ias. hic.

[3] Scilicet prælationis. habet tñ priuilegiũ tacitę hypothecæ vt p Ias. hic in secundo not.

In bonæ fidei iudicijs libera potestas permitti videtur iudici ex bono, & æquo æstimandi, quantum actori restitui[h] debeat. In quo[i] & illud cõtinetur, vt siquid inuicẽ præstare[k] actorem oporteat: eo cõpensato,[l] in reliquum is, cũ quo actũ est, debeat condemnari. Sed & in stricti iuris iudicijs ex rescripto diui Marci, opposita doli mali exceptione,[m] compensatio inducebat̃. sed nostra constitutio[n] easdẽ compensationes, quæ iure aperto[o] nituntur; latius introduxit, vt actio-

In bonæ. Diuidit̃ in tres partes. Primo qualiter cõpensatio fit i bonæ fidei iud. Secũdo qualiter olim, & hodie fit in stricti iuris. Tertio facit quãdã exceptionẽ. Secũda ibi, sed & in stricti iuris. Tertia ibi, excepta.

CASVS. In superioribus dictũ est, q̃ actiones sunt bonæ fidei: & ẽt p oppositum patet, quæ sunt stricti iuris: qa omnes præter eas, q̃ in alijs præcedentibus §§. enumerant̃. Modo intendit dñs Iustinianus p̃sequi quandam largam materiam, quam habet iudex in iudicijs bonæ fid. Vberius enim, & pinguius exercet iudex officium suum in actionib. bon. fid. quam in actio. stricti iuris: adeo, q; ex ista vberantia permittitur iudici ex bono, & æquo in act. bo. fid. æstimare quantũ per actiones istas actori sit præstandum: in quo iudicis officio continetur vt si actor qui petit puta xv. reo teneatur in aliquo, puta in x. compensato eo, quod actor reo debet, iudex reum in solidos v. condemnabit, & fiebat illa compensatio in iudicio bonæ fidei ipso iure, sed in act. stricti iuris non põt habere locũ compensatio, nisi opposita doli mali exceptione, & hoc erat inductum ex constitutione diui Pij, sed nostra constitutio (dicit Imperator) induxit eandem cõpensationem ipso iure tam in stricti iuris iudicio, q̃ in bon.fid. vsq; ad contentam in petitione quantitatem, in omni actione, in qua petit̃ quantũ, dum tamẽ quantitas ex alia parte sit debita: & hoc siue sit actio in rem, siue in personam: excepta actione depositi: in qua vĩ absurdum aliquid compensationis nomine opponi, ne prætextu compensationis aliquis depositarum rerum exactione fraudaretur. hoc dicit. Fran.

h Restitui. Large accipe, siue pro dando, siue pro restituendo: vt ff.de verb.sig.l.verbũ reddendi. & hoc intelligas siue in vsuris ex mora: vt ff.de vsu.l.mora. §.in bonę fidei. siue in interesse agentis: vt ĩ.de obli. ex consensu. Accu.

i In quo. Scilicet officio iudicis.

k Præstare. Scilicet rei.

l Eo compensato. Scilicet apposita exceptione compensationis tantum.

m Doli mali exceptione. Quæ exceptio ideo dabatur: quia dolo facit, qui petit quod restiturus est: vt ff.de excep.dol.l.dolo. Et ita nota quantum ad effectum nulla est differentia, sed quantum ad verba,[1] vel rigorem iuris.

n Constitutio. Vt C.de compensa.l fin.

o Iure aperto. Id est vni quãtitas hincinde debetur. Nam speciei ad speciem, vel speciei ad quantitatem, vel quantitatis ad quantitatem, si est quantitas vt species

[4] Hoc verũ intelligas qñ filia nõ est vidua: ergo quo p̃r agit: aliâs secus: vt hic per doct.

[1] Ista gl. male loquitur secũdum Ias. cũ leges non verbis, sed rebus imponantur. l ij. C.cõia de le.

species, non fit compensatio: quia non patet iure aperto: vt ff. de pig. act. l. si conuenerit. j. rñ. & ff. de ędic. in de. l. si nō sorte. §. si centū. & de impen. in reb. do. fact. l. quod dr̄. & i fina. & ff. de pecul. l. si creditor. §. j. Sed nonne statim hic subijcit, q actioni in rem pōt obijci compensatio? ergo videtur fieri de specie ad quantitatem. Sed dic q fit rei vendicatio, quando re non restituta iuratur in litem, vel in veram æstimationē: vt ff. de rei vendica. l. qui restituere. Itē quid si hincinde debitum est in genere, vt debeo tibi hominem, & tu mihi hominem? Rñ. fit compēsatio: vt ff. si pars hære. pet. l. j. §. item si cum me. ff. de hære. instit. l. qui non militabat. j. respon. & ff. de leg. ij. l. vnum ex familia. §. sed si vno. Item quid si ab vna parte debitum est confessatum, ab altera negatum? Respon. non patet aperto iure, vnde non fit compensatio; vt C. de compen. l. fi. §. penul.

Compensatio in quibus rebus fit.

nes a ipso iure b minuant c siue ī rē, siue in psonā, siue alias d quascūque: excepta sola depositi e actione, cui aliquid compensationis nomine opponi, sanè iniquū esse credimus: f ne sub prætextu compēsationis, depositarum rerum quis exactione defraudetur. f

Arbitrarias actiones eas cognominamus, quæ a mero iudicis arbitrio pendent, in quibus si iubente iudice reus non restituat rem, soluat, vel exhibeat, potest iudex ipsum quantum interesse parti perpenderit, pro arbitrio condemnare. Illud tamen pro viribus curet ius dicens, vt in his, alijsq; omnibus actionibus, certam ferat sententiam: etiam si petitio incerta sit.

Præterea quasdā actio-

f Ac nec exceptio nō numeratę pecuniæ ei obijci pōt. l. in contractibus. §. sed quoniam. C. de nō nu. pec.

Compensatio fit ipso iure, sed debet opponi.

ADDITIO. Nisi tale debitum non confessatū posset de proximo liquidari: vt d. l. fi. C. de compen. quando autem oppositio compensationis requirat altiorem indaginem, & quantum tempus detur ad probandum, vide hic per docto.

a Vt actiones. Accusatiui casus. Est enim sensus, vt compensationes minuant actiones.

b Ipso iure. Adeo vt dixerint quidam non esse necesse voce hominis opponi compensationem, vt hic. Sed certè imò est necessarium, vt opponatur, quod probo trib. rationibus. Nam fideiussor conuentus eligit, vt vel quod sibi, vel quod reo debetur, compenset: q electio sibi non daretur si ius compensaret: vt ff. de compen. l. siquid. i Item & reus conuentus eligit in quam causam compenset, si debeat ex plurib. causis, vt ff. de compensa. l. quod Labeo. Item lex dicit eum malè agere, cui obijci pōt compensatio: vt ff. de compen. l. verum. §. sicut. sed qui malè agit, habet actionē, sed eliditur exceptione: vt ff. qñ di. vsusfru. leg. ced. l. j. in fi. Sed secundum hanc opin. quid adijciatur in actione stricti iuris ad id, quod erat olim? Respō. qa doli mali tantum obijciebatur exceptio, per quam non extinguebantur actiones ipso iure, sed nunc etiā compensationis exceptio opponitur, per quam ipso iure hincinde actio extinguitur: vt hic. & ĩ. eod. §. pen. & nihilominus doli, cum generalis sit: vt ff. de excep. dol. l. ij. §. generaliter.

i Nota illū casum & glo. ibi not. adducit plures alios casus, in quibus qs cōpensat nō tm̄ sibi: sed debitum alteri. dic vt ibi. Ange.

c Minuant. Scilicet compensationes.

d Alias. Actiones: vt. s. mistas, q̃ sunt quatuor: vt ĩ. eo. §. quædam actiones. Item persecutio fideicommissorum. Item officium iudicis, & similia: quæ actiones sunt largissimè accepto vocabulo: vt ff. de act. & obli. l. actionis verbo. Vnde & petitiones cautionum occasione damni infecti compensantur: vt ff. de dam. infecto. l. j. & l. qui bona. §. siquis. Accur.

Cōpensatio i multis casib. cessat.

ADDITIO Hoc verū intellige de debito officio iudicis, in quo nullum obstaculū est in medio, aliàs secus: vt per Bar. in l. fina. §. fina. ff. de condic. indeb.

e Depositi. Quod tu intelligas, qñ pecunia non signata est deposita: quo casu etiam similem reddere potest: vt ff. depo. l. Lucius. & l. diem sponsaliorū. §. j. Si aūt esset depositio facta in specie, vel in pecunia, vt in specie, quod esse potest: vt ff. de leg. j. l. plane. j. §. si eadem. versic. sed hoc ita. Tunc etiam alia rōne non obijcietur compensatio: quia in specie non fit cōpensatio. Item quod hic dicit in actione depositi, idem dicunt quidam in actione commodati: vt C. de commo. l. prętextu. Sed certè imò est ibi ratio: quia in specie fieret. Nam solæ species commodantur, non quantitates, nisi quantitas, vt species commodetur: vt ff. commo. l. iij. §. fin. Item cessat aliàs compensatio: vt qñ per violentiam mihi rem abstulisti: vt C. de compen. l. fin. in fin. t Item & fisco non opponitur in quibusdam casibus: quos dic, vt ff. de iure fisci. l. aufertur. §. qui compensationem. & C. de compensat. l. compensationes. & l. in ea. Itē in curatore, qui fraudauit publicam annonam: vt ff. de cōpensatio. l. ob negotium.

Species solę commodant.

t Illud de violentia intelligas. vt ibi no. gl. & do. Ange.

f Defraudetur. Sed nonne hæc ratio vbiq; potest habere locum? Respon. non ita: quia si restitutio denegatur, est dolus: vt ff. manda. l. si procuratorem. §. dolo. Item depositarius de dolo tantum aliàs tenetur. vnde si hic magis grauetur, non est mirum: vt arg. ff. de iureiur. l. cum qui. in prin.

Depositarius d̄ dolo tātum tenetur. l. iuiko.

Prętereа. Diuidit in tres partes. Primo quare dicantur arbitrariæ. Secundo q̃ sunt istę arbitrarię. Tertio quid iudex in his possit. Secunda ibi, Sed istæ. Tertia ibi, In his enim. Acc. CASVS. Prętеr actiones de quib. facta est mentio ſ. adhuc scire debetis, q sunt quædam actiones arbitrariæ, hoc est ex arbitrio iudicis dependentes. In quibusdam. n. actionib. nisi reus actori iudicis officio satisfaciat, veluti rem restituat cum rei vend. agitur, vel rem exhibeat, cum ad exhibendum agitur: vel soluat, cum aliquid certo loco est soluendum: vel ex noxali causa seruum dedat, cum noxaliter agit̃ ꝯ ipsum: ille qui sic condemnat̃ a iudice, reus, s. si non vult satisfacere ad arbitrium iudicis, pōt condemnari, vel ad interesse, vel vt in litem ꝯ eum iurer̃. & hoc dicit litera ista, Prętereа, quasi dicat, istę actiones de quibus ad pręsens tractare propono, nec sunt bonę fidei, nec stricti iuris: sicut illę de quib. pximè tractatū est, sed habent aliam quandam naturam per se: & in hac opinione fuerunt quidam antiqui. Alij dicunt, q sub bo. fid. & hoc quia in istis habet iudex largas habenas, sicut in ꝯtrib. bo. fid. Sed tu dic, q censentur stricti iuris: cum inter eas, quæ sunt bo. fid. non numerentur. Item videtur, q ista litera, vel ex noxali causa seruum dedat, non innuat, q dominus, qui conuenitur noxaliter, pręcisè condemnari debeat ad hoc, q seruum dedit pro noxa, cum lex dicat æstimationem damni esse in obligatione noxæ, aut deditionem in liberatione: vt ff. de re iudica. l. miles. §. aut noxæ. Frater intellige, q facta fuit condemnatio in æstimatione damni, sed poterat euitare illam damnationem dando seruum pro noxa. vnde expone literam, debet condemnari. Vel sic potest dicere, q omnia iudicia sunt absolutoria, ideo q si aliquis alicui in veritate debet decem, qui a creditore in iudicium vocetur: & in tali statu sit, q contra eum debeat ferri sententia: si tñ ante sententiā soluerit: illud iudicium, quod debet esse condemnatorium, modo erit absolutorium. & sic intelligo illud verbum, iudicia sunt absolutoria. Pone ergo q seruus ignorante dño damnum dederit in rem alicuius: ille qui damnum passus est, agit ꝯ dominum, petens q damnum emendet. certe condemnabitur dñs ad æstimationem, nisi ante condemnationem dederit

nes a arbitrarias, i. ex arbitrio b iudicis pēdētes appellamus: in quib. nisi arbitrio iudicis is, cum quo agitur, actori satisfaciat: veluti rem restituat, c vel exhibeat, d vel soluat, e vel ex noxali f causa seruū dedat: g cōdemnari h debeat. Sed istæ actiones i tā in rem, k q̄ in personam inueniuntur. In rem, veluti Publiciana: l Seruiana m de rebus coloni, quasi Seruiana, q̄ ēt hypothecaria vocatur. In personam: veluti quibus de eo agitur, quod vi aut metus causa, n aut dolo malo o factum est. Item cum id, p quod certo loco pmissum est, q petitur. Ad exhibendum quoq; actio ex arbitrio iudicis pendet. In his enim actionibus r & cæteris similibus s permittitur iudici ex bono, & æquo, secundum cuiusq; rei, de qua actum est, naturam t æstimare, quemadmodum actori satisfieri v oporteat.

seruum p noxa & sum in versi. Sed istæ actiones &c. Dixi vobis q actionum stricti iuris qdam sunt arbitrariæ. Istarum sunt aūt qdam in rē, qdam in psonā. Arbitrariæ in rem sunt, v.g. Publiciana, & Seruiana. in psonā sunt actiones, quod metus causa: de dolo actio, q est arbitraria actio: & actio per quam petit' pecunia certo loco pmissa: & actio ad exhibendum. Et in omnib. istis casib. & similibus pmittit' iudici ex bono, & æquo æstimare, sm rei nāni a inquantum actori satisfieri oportet. h. d. Franc.

a Actiones arbitrarias. Sed nunquid sunt bonæ fidei, vel stricti iuris? Respō. quidam, q bonæ fidei sunt: quia in iudicem arbitrio sunt: vt j. proxi. §. in fi. & s. eod. in bonæ fidei iudicijs. Sed hęc nō valet: quia officiū iudicis, quod in bo. fid. iudicijs venit, est iure actionis. Sed hoc quod est in arbitrio, merum est, & in iudice tantum est: vt ff. de eo quod cer. lo. l. in bon. fidei, Alij dicunt, q nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris: imo est tertia species ad illam diuisionem, q est s. eo. § actionum. & facit pro eis. ff. de in li. iur. l. in actionib. §. planè. & ff. de vsur. l. in fideicommiss. quæ est l. iij. §. in his. hanc ēt reprobat: quia dicta diuisio est perfecta, & immediata. Alij dicunt, q verius est, q sint stricti iuris, cum bonæ fidei non inueniantur: vt s. eod. §. actionum. Accur.

ADDITIO. Hæc vltima vera est: & eam sequuntur communiter scribentes hic.

b Ex arbitrio. Bene dicit ex arbitrio. Nec enim obligatus est rem restituere, vel simile quid facere: quod propter dices esse verum in actione in rem. In personalibus autem, & arbitrarijs, quæ hic enumerantur, dices q licet exhibitio, vel restitutio sit in obligatione: pœna tamen, id est interesse, vel quanti in litem iuratum est, non nisi per officium iudicis præstatur: & ideo arbitrariæ dicuntur.

c Rem restituat. Vt in rei vendicatione, quæ est arbitraria: cum primò rem restituendo liberetur: aliàs iudicis arbitrio in litem iuratur: vt ff. de in lit. iurā. l. in actionibus. & ff. de rei vendi. l. qui restituere vel hypothecaria: vt j. proxi. §. vbi hæc omnia exempla diligentius dicuntur.

d Vel exhibeat. Cum ad exhibendum agitur.

e Vel soluat. Scilicet cum certo loco soluendū est.

f Vel ex noxali. Cum noxaliter agitur,

g Dedat. id est, det. Accurtius.

h Condemnari. Diuersis modis fiet condemnatio: sicut diuersæ sunt istæ arbitrariæ: vt dicemus j. proxi. §. in fine.

i Sed istæ actiones. Scilicet arbitrariæ.

k In rem. Separatim intellige: nā vna, & eadē actio nō potest in rem & in personam esse, nisi in quatuor casibus mitis: vt s. eo. §. quædam actiones.

l Publiciana. De qua habes s. eo. § aliæ.

m Seruiana. De his duab. habes s. eo. §. Seruiana. Acc.

n Metus Causa. Licet sit in psonam, vt hic: tñ in rē est scripta: vt ff. quod metus cau. l. metum. §. cum autem. & de hac dic vt s. eo. §. item actio.

o Dolo malo. Actio de dolo est arbitraria: vt hic, qd est ideo, quia liberatur dolosus, verum interesse præstando, si restituere non possit: aliàs iudicis officio iuratur in litem: vt ff. de do. l. arbitrario. in prin.

p Item cum id. Scilicet pecunia.

q Promissum est. Idem etiam si legatū sit relictum certo loco dandū: & idē si mutuū sit datū certo loco reddēdū. Nā in his tribus casibus locum habet certi condictio arbitraria: vel ex testamento arbitraria, s. in promissione, & legato, & mutuo: & aliàs non, vt ff. de eo quod certo loc. l. ij. §. hæc autem. & l. si hæres. & l. aut si.

r Et quod hic dicitur, petitur, s. alibi, quam vbi fuerat pmissum dari: & venit in ea vtilitas, tā agentis, quā rei: vt j. eod. § loco.

s Actionibus. Scilicet personalibus & arbitrarijs.

t Similibus, s. in rē. & sunt decē: de quib. dixerat s. vel dic, q & aliæ sunt arbitrariæ, q hic nō enumerantur: vt ecce actio in factū, q dat' cōtra nautā, cauponē, stabulariū: vt ff. nau. ca. sta. l. j. in prin. Sed quidam dicūt eam nō esse arbitrariā: qa ibi nō ferunt' snīæ duę. Item est actio in factū, q dat' cōtra Publicanum: vt ff. de pub. l. j. in princ. 4 Item actio finium reg. ff. finium reg. l. ij. in fi. & l. iij. Item actio redhibitoria: vt ff. de ædil. edict. l. redhibitoria. Item actio ex stipulatu, quæ p dote repetenda datur. vt ff. sol. mat. l. si filiusfamilias. §. maritū. Sed certè isto casu non ideo iurat' in litē: quia arbitraria sit, sed quia bonæ fidei sit, vt s. eo. §. fuerat. Item actio rerum amotarum est arbitraria: vt ff. rerum amo. l. si cum dos. in fi. Accur.

v Naturā. 5 Idest bonitatē dicunt qdā. Vel meli', idest sm nām actionis arbitrariæ, q intendit'. Nā triplex pōt modus condēnationis deprehendi in arbitrarijs. Vnus, vt duæ sn̄iæ ferantur, prima de restituenda re, & nisi restituat', fiat cōdēnatio in pœnā, vel interesse p delationē iurisiurādi in litē: vt patet in actione, quod metus causa, & in actione de dolo, & rei vendicatione, & in actione ad exhibendū, & similib'. Est & alius modus, vt vna feratur sententia: & in ea statim interesse considerat': vt qñ certo loco aliquid dādum est: & hoc est in ista sola. Tertius modus est, vt non in quātitate condemnationis fiat arbitrium, sed in qualitate, vt in act. noxali: in qua arbitrat' iudex an liberet' dando seruum p noxa, qd est qñ dño ignorāte, vel phibere nō valēte deliqt. aliàs insolidū tenet': vt ff. de noxa. l. ij. in prin. & l. in delictis. in prin.

v Satisfieri. Sed nōne hoc idē in bonę fidei iudicijs fit? R. ñ dic, q triplex est iudicis officiū. Primū, q obtinet actionis vicē, p qd officiū petunt' salaria aduocatorū, & restitutiōes maiorū, & minorū. vt ff. de mi. l. qd si minor. §. fi. Aliud est, q bonæ fid. actionib. inhęret, qd iure actionis venit: vt ff. de eo, qd cer. lo. l. in bonę fidei. & vna cū actione perit: vt ff. depo. l. iiij. Tertium est, q inhæret actionib. stricti iuris q buisdā. s. arbitrarijs. & hoc ex solo motu iudicis descēdit, vt quasi liberū sit ei hoc facere: sed in actionib. bo. fid. adstringit' ad hoc. 6 Itē in actionib. bo. fid. vna fert' snīa: in his aūt plerūq; duæ, vt modo diligenter notauimus.

ADDITIO. Tu dic, secundum Ias. q in actione bonę fidei officium iudicis eis deseruiens puenit' ex natu-

¶ Aliàs si ... ex.

¶ Quàm multiplex sit in hoc § arbitrij significatio & qd sit arbitrari, docet hoc loco eleganter Fra. Hotomanus. non placet opinio referētiū locū hunc ad iurisdictionē, aut merū mixtūve Imperiū: qn gdē hmōi litiū iudices priuati hoīes plerūque sūt, qui nec imperiū, nec iurisdictionem, sed notionē dūtaxat hērēt.

1 Ang. notat istā gl. p singulari: sed Ia. reprobat. vide hic p eū: & reprobationē quā facit ista glo. q approbat cōmuniter p doct. & ēt sequēs.

2 Aduertas q Bar. in l. actionib'. ff. d in lit. iurā. l vers. tertio habet locū l &c. dat vnā regulā q oīs actio in qua res nō. restituit' sm p ceptū iudicis, dī arbitraria, vt iudex hēat potestatē deferendi in

tamē eā l litē, & sm illud cōdēnādi, siue sit actio bō. fi. siue stricti iuris, psonalis, siue in rē, siue q cūq; actio sit, & allegat d. l. q restituer. qd credo verū pp idētitatē rōnis, qa in oibus casib. cōcurrit maiestas pretia, secundū Ang.

3 Bar. & cōiter doctor. in d. l. si his. reprobāt istā gl. & dīc q oīs actio stricti iuris pp adiectionē loci pt eē arbitraria: vt refert hic Ias.

4 Sed gl. s l. hoc eād. ēto. l verbo, absoluēdū. ff. d. pu. tenuit cōtrariū: & illā sequit' Bar. post Dy. reprobata hac gl. sm Ia.

Cōdēnatio l arbitrarijs pt fieri tripliciter.

Officium iudicis ē triplex. s. nobile, mercenariū merū, & mercenariū mixtum.

5 Natura quot modis accipiat' Mādos. sup 4. com. l versic. de sui nā. do. Fab.

Iudex debet ferre sententiã certã, etiam super libello incerto, si incertitudo est in potestate iudicis. h.d. Aret.

Curare [l] autem debet iudex, vt omnino quantũ possibile [a] ei sit, certæ pecuniæ [b] vel rei [c] sententiam ferat, [d] etiã si de incerta [e] quantitate apud eum actũ est.

Quisq; olim re, loco, tpe. aut causa plusquã sibi debebatur petijsset, totã rem amittebat: sed D. Iustiniani cõstitutione cautũ est, vt qui loco, quantitate, aut causa, plus intẽdo petierit, atq; ex hoc damni aliquid aduersario inferatur, eius dãni triplum restituat: si autẽ ante tẽpus solutionis litem mouerit, inducias, quas ex cõuentione debitori dederit, vel quæ ex natura actionis indulgentur, in duplum habeat debitor.

Siquis agens, intentione sua [f] plus [g] complexus fuerit, q̃ ad eũ ptineat, [h] cã cadebat. i. rẽ amittebat: [i] nec facilè in integrũ, restituebat à Prætore nisi minor erat vigintiquinq; annis. Huic [l] enĩ sicut alijs in causis causa cognita [k] succurrebat, si lapsus iuuentute [l] fuerat, ita & in hac cã succurri solitũ erat. Sanè si tam magna cã iusti erroris interueniebat, vt etiã constãtissimus [m] quisq; labi posset: etiã maiori vigintiquinque annis succurrebat: veluti si quis totũ legatum petierit: post deinde prolati fuerint codicilli, qbus, [n] aut pars legati adẽpta sit, aut quibusdã alijs [o] legata data sint, quæ efficiebãt, vt plus petijsse videret petitór, quàm dodrantem, atque ideo lege Falcidia legata [p] minuebãtur. [q]

...ex natura ipsarũ, per quod statim q; debitor est in mora, potest eodem nasci ad vsuras, vel interesse, sed in actione stricti iuris prouenit ex quodam accidẽti extrinseco: puta, quia non præstatur res, in qua fuit facta condemnatio. & sic istæ actiones sunt arbitrariæ.

[l] Curare. Diuiditur in tres partes. Primo mandat iudici deferendo certam sententiã: ibi, Certæ pecuniæ. Secũdo limitat mandatum, si illud est possibile: ibi, Quantũ. Tertio remouet vnũ obiectum, ibi Etiam si de incerta.

CASVS Supradictæ sunt multæ diuisiones actionum. adhuc ponet plures: sed in præsenti §. dat quendam effectum actionis: & dicit, q; si quædam actio coram iudice proponatur: curare debet iudex vt quantum possibile est, & inquantum natura actionis hoc patitur, certam ferat sententiã. hoc dicit. Franc.

[a] Possibile. Hoc ideo dicit: quia interdum non potest certam ferre sententiã. Quid enim si homo in genere promissus petitur, vel sub alternatione puta Stichũ aut Pamphilum, aut damnum emendari, vel seruũ p noxa dari: certe iudici non est possibile ferre certam sententiã: quia natura actionis non patitur: vt infra de offic. iudi. in princi. Idem dico in hæreditatis petitione. nã sicut sufficit in libello proponere vniuersaliter, ita & in sentẽtia pũ sic, Pronũtio te hæredem extitisse ex asse, vel ex semisse: & ideo tibi hæreditatem restituendam.

[b] Pecuniæ. Scilicet cum pecunia petitur.

[c] Vel rei. Quando alia res petitur, quæ in quantitate cõsistat, vel nõ: & hoc si certum est petitum. aliàs enim non tenet sñia: nisi in aliqua parte actorum res certa scripta inueniatur: vt C. de sent. quæ sine certa quanti. l. hæc sententia. j. si autẽ est incertum. aut certificari potest, vt si peto interesse, quod debet coram iudice probari, & deduci ad certitudinem: vt C. de sen ten. quæ pro eo quod interest l. vnica. §. ij. & tunc locum habet hic §. aut non potest deduci in certitudinem, vt in homine generaliter petito, & similibus, quæ modo diximus: & tunc non habet locum iste §. Accursius.

[d] Sententiã ferat. Et in scriptis vt C de sent. ex breuiec. l. fi. nisi in quatuor casibus: vt in Auth. de man. prin. §. si ubi. col. ij. & in Auth. vt iud. sibe quoquo suffr. §. necessitatem. col. iij. & in Auth. vt cle. apud ppr. epis. conue. §. j. col. vj.

[e] De incerta. Vt de interesse.

Siquis agens. Diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit id quod erat in iure antiquo, qñ plus petebatur. Secundo id, quod est de iure nouo. Secũda ibi, Et hæc quidem. Item prima subdiuiditur in tres. Nam primo ponit regulam generalem iuris antiqui, qualiter puniatur plus petens. Secũdo quot modis dicatur plus petere. Tertio exempla vniuscuiusque. Secunda ibi, Plus autem. Tertia ibi, Re veluti. Aret.

CASVS In superioribus dictũ est de natura omnium actionum: nũc autẽ nihil aliud intẽdit legislator ostendere, nisi qualiter abusores actionum puniãtur. dicit ergo, quòd quotiescunque actor plus petit in intẽtione sua, quã sibi debeatur, quocũque genere plus petendi, cadit a causa. hoc est, rem quã petit, amittit: nec succurritur ei de facili a prætore per in integr. resti: nisi fuerit minor. Si enim minor xxv. annis aliqua facilitate lapsus plus petierit: tunc causa cognita succurritur ei: sed maioribus plus petentibus nullo modo succurrebatur, quin a causa caderent, nisi haberent magnã, & iustam causam erroris: tunc enim parcẽdum erat eis: & de hoc ponit duo exempla. Primum est, quãdo aliquis maior petebat totum legatũ: puta petebat legatũ relictũ sibi in testamẽto: & per errorẽ, cum aliqua pars legati, vel fortè solida legata in codicillis essent adempta: quia tamen ignorauit, succurrebatur ei. Secundũ exemplum est in maiore, qui integra legata petebat: & tamen tota erant alijs legata: ita quod locus erat Falcidiæ. Hoc erat olim in quolibet genere plus petẽdi. s. q; cadebat a causa, nisi iustã cãm haberet: vt s. dictum est: sed hodie non est ita: vt habetis infra. eo. §. Et hæc quidem antea. Franc.

[f] Intentione sua. Id est, in libello vbi erat intentio sua. Accursius.

[g] Plus. Etiam tempore: vt ff. de lib. leg. l. non solum. §. j. & §. fin. nam plus quatuor modis dicitur: vt j. pro xi. § & in omnibus his locum habet §. iste.

[h] Amittebat. Facit j. de excep. §. temporales. & quod hic dicit in priuato, idem erat in fisco: vt C. de iure fis. l. iustas. lib. x.

[i] Huic. minori vigintiquinque annis.

[k] Causa cognita. Bene dicit causa cognita. Nã omnes in integrum restitutiones causa cognita permittũtur: vt ff. de in integ. resti. l. omnes. Accur.

[l] Iuuentute. Id est, facilitate sua: idẽ multo magis, si dolo aduersarij: vt ff. de mino. l. j. Accur.

[m] Constãtissimus. Quia errauit in facto, in quo prudentissimi falluntur. vt ff. de iur. & fact. igno. l. ij.

[n] Quibus. Scilicet codicillis.

[o] Quibusdam alijs. Scilicet legatarijs.

[p] Legata. s. ea quæ sibi in testamento relicta sunt.

[q] Minuebantur. Nam tot erant legata, vt lex Falcidia locũ haberet. i. oportebat, vt legata desalcarentur

impediẽte hac gl. q; a [?] arbitrarijs iudex necessitat impertiri officiũ: sed nõ necessitatẽ ad tale, vt tale: vt hic g cam.

† Cõcor. licet in gl. d. l. sup ver. possidentis. post prin. extra, de prob. &c. iuuenis. i gl. ij. post princ. ex tra. d ipõ.

† Idẽ statutũ est i arbitro: p l. quid tñ §. pópo nius. ff. de arbitr. Porro duplicem in certi signi ficationẽ quantum ad hunc tractatũ attinet, vide p Frã. Hotoma. hic.

Sententia quãdoq; nõ potest semper esse certa.

† Illud exẽplum de seruo nõ iter reprobatur: q̃a in causa noxali iudex debet certã ferre sententiã: puta ad emẽdationẽ dãni: cũ sit in obligatione illud solũ vt hic p doct.

Snia est i scriptis ferenda.

* Aliàs sine l.

* Aduertas q; litera ibi dicit, q; iudicia duplicant, & q; postea nõ cogit lité suscipere, nisi refectis sibi expensis. & idẽ dicit tex in c. j. extra. de plus peti. Ang.

* Addas & hoc q; cum hac glo. q; d. l. iustas, hodie sit correcta, tenet gl. in d. l. iustas. vbi Bar. Nic. de Neapo. & Ia. hic quamuis cõtra tenuerint Ioã. Fab. Ioann. de Pla. & An.

ad hoc, vt haberet hæres Falcidiam: quia dodrantem excedebat, vnde hæres debet detrahere Falcidiam: vt ī. ad l. Falc. §. j.

Plus autem. CASVS. Domine ī. dixistis, q̃ quicunq; petebat plus quocunque genere petendi plus, cadebat à causa, & rē amittebat, nisi iustus error eum excusasset. Sed domine, cum plus pluribus modis peti possit: dicatis mihi, quot modis plus petitur? Ad hoc respond. dominus Iustin. sic: Quatuor. n. modis plus petitur. re, tempore, loco, causa. Re, vt si ille, cui debentur decem petat xx. vel xxx. vel si ille cuius fundus est pro parte, totum petat: petit plus re. Tempore de hoc habuistis exemplum de eo, cui aliquid debetur in diem, vel sub conditione, si ante diē, vel conditionē existentem petat. Et sum in versicu. loco plus petitur. Supra vidistis duo exempla. in quibus plus petitur, scilicet re, & tempore. modo videatis exemplū de eo, qui plus petit loco: & est exemplum in eo, qui quod certo loco stipulatus est sibi dari, petit in alio loco, nulla facta cōmemoratione de loco in quo promisit promissor, vtputa si aliquis stipulatus fuerit à Titio aliquid sibi dari Ephesi, & illud petat Romæ sibi dari, iste plus petit loco, eo q̃ aufert commoditatem, vel vtilitatē promissori, quā habuit ratione loci, in quo promisit. Vnde in isto casu habet locū actio arbitraria loci in qua habebitur ratio vtilitatis, quæ cōpetitura esset promissori, si soluisset loco illo, in quo promisit se soluturum. Et ista vtilitas, in mercibus veluti in frumēto, oleo, vino, & i alijs mercibus bene apparet. Merces enim in diuersis regionibus diuersa habēt p̃cia: vnde si decē modia frumēti p̃misi tibi Ephesi, & tu petas ea Romæ, aufers mihi magnā vtilitatē. modium. n. q̃d non valebat Ephesi nisi x. valet fortè Romæ xv. vel xx. & istius vtilitatis habebit̄ ratio. Sed domine, quid dicetis vos de pecunia? R̄n. idē dico ibi de pecunia: quia plus expedit promissori pecuniā soluere in vno loco, quā in alio, eo q̃ in vno loco potest pecuniam sub leuioribus vsuris habere, quàm in alio. Sed quid si is q̃ alio loco certo sibi aliquid dari stipulatus est, in eodē loco pecuniā petat, quo sibi promissa est? Respon. tūc rectè agit, nec habet locum arbitraria loci? quia loci commoditas est salua promissori.

Sūmatus est iste §. suprà: tamen specialiter hoc habet: Plus petitur quatuor modis, scilicet re, tēpore, loco, & causa: & primò tres primos modos exemplariter declarat. Angel.

Plus aūt quatuor modis [a] petitur: re, tempore, loco, & causa. Re, veluti, siq̃s pro decem aureis: qui ei debebant̄, viginti petierit: aut si is, cuius ex parte res est, totā eā vel maiorem partem suā esse intenderit. Tempore, veluti, siquis ante diē, vel ante conditionē petierit. Quia. n. ratione, qui tardius soluit, quā soluere deberet, minus soluere intelligit̄: eadem rōne, [b] qui prematurè petit plus petere [c] videtur. Loco plus petit̄, veluti cum quis id, quod certo loco sibi dari stipulatus est, alio locó petit, sine cōmemoratiōe [d] illius loci, in quo sibi dari stipulatus est. Verbigratia, si is, qui ita stipulatus fuerit: Ephesi dare spondes? Romę purè intendat sibi dari oportere. Ideo aūt plus petere intelligit̄: q̃a vtilitatē quā haberet promissor, si Ephesi solueret, adimit [e] ei pura intentione, Propter quā causam alio loco petēti arbitraria [f] actio p̄ponit̄: [g] in qua. s. ratio habet̄ vtilitatis, q̃ promissori [h] competitura fuisset, si illo loco solueret, quo se soluturum spopōdit. Quæ vtilitas plerunque in mercibus maxima inuenitur: veluti vino, oleo, frumento, quę p̄ singulas regiones diuersa habent precia. Sed & pecuniæ numeratæ nō in omnibus regionibus [*] sub eisdem vsuris fœnerant̄: Siquis tamen Ephesi petat, id est, eo loco petat, quo vt sibi detur, stipulátus est, pura [i] actione rectè agit: idque etiam p̄tor monstrat: scilicet, q̃a vtilitas soluendi salua est promissori.

Summatus est iste §. suprà: tamen specialiter hic declarat per exēpla, qualiter plus petitur causa. vnde nota, q̃ in alternatiuis contractibus in dubio est electio debitoris. concor l. plerunque. in fi: ff. de iur. do. Ares.

a Plus autem quatuor modis. Vt omnibus his modis à causa videatur cadere iure antiquo. vnde isti quatuor modi plus petendi patent in hoc versu, Plus petitur causa, vel tempore, reque, locoque.

b Ratione. A simili per contrarium.

c Petere. Vt hic, & ī. de fideicom. §. non solum.

d Sine commemoratiōe. Id est, sine vtilitate rei debitæ, vel interesse rei. nā est habenda ratio eius vtilitatis, si sua intersit in loco destinato potius cōueniri. [†] Vel dic commemoratione, id est, mentionem faciente de ipso loco. nam locū ipsum vbi erat faciēda solutio, i libello ponere debet sic, peto vt decē mihi soluas hic, vel vbi soluere promisisti: vt hic. & ff. de eo quod cer. loc. l. ij. §. finali. post hęc nisi soluat, poterit eum cōueniri vbicunque voluerit: dummodo conuentus habeat ibi forum, non aliàs: vt ff. de iud. l. hæres absens. in fin. Sed Plac. dicit, quòd scilicet vbicunq; poterat eū cōuenire, potest ibi etiam, ubi non habeat forū. & est pro eo. ff. de iudi. l. eum qui. & ff. de constit. pe. l. si duo. § sed & certo. Sed certè q̃d dictis legibus dicitur. vt quolibet loco possit cōueniri, verum est idoneo, vbi conuētus habeat forum: vt ff. de mun. & ho. l. vt gradatim. §. j.

e Adimit. Id est, adimere desiderat, non tamen adimere potest.

f Arbitraria. i. vtilis certi condictio ex stipulatu, vbi stipulatio intercessit, vt hic fuit: vel vtilis certi condictio ex mutuo, vbi mutuū erat datum certo loco reddendum, vel vtilis actio ex testamento vbi legatū est dandum certo loco. Nec enim est proprium nomē actionis: vt ff. de eo quod cer. loc. l. ij. §. hæc autē actio. & l. si hæres. & l. aut si mutua. Accur.

g Proponitur. Id est, tribuitur, vel datur: vt ff. de eo quod cer. lo. l. quod si Ephesi.

h Promissori. Sed & actoris vtilitas attenditur, & vtriusque vtilitas simul attēditur: vt ff. de eo, quod cer. lo. da. opor. l. ij. j. respon.

ADDITIO. Dic q̃ interesse rei, si conueniatur in alio loco, semper ęstimātur: sed nō actoris: nisi reus fuisset in mora vel culpa: vt no. gl. Bart. & doct. in d l. ij. in prin. Ange.

i Pura. Id est, non habita mentione, vel ratione loci vbi erat facienda solutio, vt diximus ī. eo. §.

Sanè si talis sit cō ditio, quę oino extitura est, nec vllū diem i se cōtineat, pura ē obligatio, per l. in illa stip. ff. de verb. obli.

† Dies eius solutionis, est pars obligationis, non secus ac summa ipsa. l. j. §. j ff. de eodem.

[†] Quæritio. Fab. si est notoriū, quod vtilius est debitori soluere [†] loco vbi agit̄, quā i loco cōuēto: tūc nūquid d̄ beat actor mentionē facere de loco conuēto: & dicit q̃ sic, quia petitor semp debet narrare formā obligationis: vt j̄. proxi. §. in fi. Itemquia aliquādo expedit, et facili⁹ est debitorē soluere, quod dānotius est sibi. j̄. eo. §. p̄terea igit in fi. Ang.

[*] Aliàs, nō est, regiōibus.

Huis

Huic autem, qui loco plus petere intelligitur, proximus est is, qui causa [a] plus petit. vt ecce si quis ita a te stipuletur, Hominem Stichum, aut decem aureos dare spondes? deinde alterum petat, veluti hominem tantum, aut decem aureos tantũ. Ideo autem plus petere intelligitur: quia in eo genere stipulationis, promissoris est electio, [b] vtrum pecuniam, an hominem soluere malit. Qui igitur pecuniam tãtum, vel hominem tantum sibi dari oportere intendit, eripit [c] electionẽ aduersario, & eo modo suam quidem conditionem meliorẽ facit, [d] aduersarij vero sui deteriorem. Qua de causa talis in ea re prodita est [e] actio, vt quis intendat hominem Stichum, aut aureos decẽ sibi dari oportere: id est, vt eodẽ modo peteret, quo stipulatus ẽ. Præterea [f] si quis generaliter hominem stipulatus sit, & specialiter Stichum petat: aut gñaliter vinum stipulatus sit, & specialiter Campanũ petat: aut generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat: plus petere intelligitur: quia electionem aduersario tollit, [g] cui stipulationis iure liberum fuit aliud soluere, quã quod peteretur. Quinetiam licet vilissimum sit, quod quis petat, nihilominus plus petere intelligitur: quia sæpè accidit, vt promissori facilius sit illud soluere, quod maioris pretij est. [h]

Sũmatus est is §. in §. siqs agens: tñ specialiter hoc habes. Hodie contra plus petentem tpe, duplicãtur induciæ: & fit cõdẽnatio ad omne dãnũ litis: petẽs verò plus alijs modis, in triplum sumptus, quẽ sustinuit reus litis nomine, est condemnandus. Ang.

Sed hæc quidem [i] antea in vsu fuerant: postea vero lex Zenoniana, [k] & nostra [l] rem coarctauit. Et si quidem tempore plus fuerit petitum: quid statui oporteat, Zenonis diuæ memoriæ loquitur cõstitutio. [m] Si autem

Huic autem. CASUS. Supra dictum est quod quocunq; gñe plus petendi olim plus petebatur, cadebat a causa, & rem amittebat plus petens: qualiter autem plus petebatur re, vel tempore, vel loco, dictũ est supra. Modo dicit dominus Iustinianus qualiter plus petitur causa: & de hoc ponit duo exempla: vnum in isto §. & aliud in sequenti. Primum exẽplum est tale. Si qs est stipulat⁹ Stichũ, aut decem, vel viginti aureos, & postea petit Stichum præcisè: plus petere causa videtur. Habuit enim electionem pmissor soluendi decem, vel Stichum. vnde cum præcisè petat vnum, adimere sibi videtur electionem: quod ita plus petere causa videt᷑: & ita olim cadebat a causa. Quid ergo debet facere stipulator? quid petet? Respon. secundũ qualitatem contractus debet facere libellum: & hoc est optimum verbum quotidianum: hoc est, eodem modo, quo stipulatus est. vnde quia stipulatus est alternatiuè: & alternatiuè debet libellũ suum conficere, vel formare. Et sum in vers. Præterea si qs. Tu habes vnum exẽplum de eo, qui plus petit causa. Hic ponit dominus Iustinianus aliud exemplum de eodem. Pl⁹ enim petit causa ille, cui homo in genere promissus est, si hominem certũ petat, & similiter est in vino, & in purpura, & in alijs. Generaliter enim quãdocunque aliquid debetur in genere: si certum quid petatur, plus peti videtur. Videtur enim promissori adimere electionem: vel ad minus hoc facere intendit. Diceret aliquis: hoc verum est: qñ aliquid in genere pmissum est: & ille cui promissum est, certum petit: quia tunc si pretiosissimum petat, plus petere causa videtur. Sed quid diceretis vos dñe, si aliquid in genere esset promissum: & ipse præcisè petat illud, quod vilissimum est in illo genere: videturne plus petere? Respon. q; sic, quia adhuc electionem soluendi pmissori adimere videtur. Sæpè enim accidit, vt pmissori facilius sit soluere illud, quod maioris pretij est. Omnibus ergo istis modis dicitur plus peti: & quocunque istorum modorum plus petebatur, cadebat plus petens a causa. Hodie non est sic: vt patet in pximo §. Francis.

[a] Qui causa. Hãc causam, electionem iam vocabit.

[b] Electio. Nisi cum iam vnũ interijt, tũc enim alterum, quod superest præstabit? vt ff. de eo quod certo loc. l. non vtique. §. qui Stichum. & facit ad hunc §. ff. de iur. do. l. plerunque. in fine.

[c] Eripit. Id est, eripere vult.

[d] Facit. Id est, facere vult.

[e] Prodita est. Id est, data. Et est actio ex stipulatu hoc modo, scilicet alternatiuè pponenda, vt dicitur hic.

[f] Præterea. Hoc est aliud exemplũ, qualiter causa plus petitur.

[g] Tollit. Id est, tollere vult.

[h] Maioris prij est. Facit ad hoc ff. loc. l. Item quæritur. §. j. & ff. de cõdi. & demõ. l. quod traditũ est. & l. sequen. & ff. de in diem addi. l. si venditor §. sed si neuter. & ff. de vsu. & hab. l. fina. & ff de vsufruc. l. hactenus. §. si. & l. sequen.

Et hæc quidem. CASUS. Ab illo. §. siquis agens. vsque nunc solum habuistis, q; quatuor sunt modi plus petendi. & quicunque aliquo istorum modorum plus peteret, cadebat a causa sua. pp quod dicit dominus Iusti. q; hoc videtur iniquum, & correctione dignum, vt dicit: hæc antea in vsu fuerãt sed postea lex Zenoniana. & nostra cõstitutio hoc arctauerunt. Et hodie obtinet, q; nullus a causa cadat scilicet qui plus petit tempore, aut alio modo. Sed si plus petatur tempore, tũc in pœnam petentis plus tpe, duplicabuntur induciæ: ita q; si illud, quod post annum debebatur, incontinenti petat: non poterit illud petere nisi post biennium: & etiam necesse habebit adhuc soluere omnes expẽsas, quas in lite reus fecerit. Si autem re, vel loco, vel causa plus petat? Rñ. Impe. q; tunc omne damnũ, quod sustinebit reus per pluris petitionẽ, resarciet sibi actor in triplum, h. d. Sed videt᷑ per hoc, quod dr hic, quod non habebit locũ id C. de plus pet. l. vnica. Rñ. imò quia ibi. ille in alio casu loquitur: vt patet in apparatu. pp mendacium enim ibi punitur.

[i] Sed hæc quidem. Scilicet q̃ diximus, vt plus petẽdo cadat a tota causa: vt ŝ. eodem. §. siquis agens.

ADDITIO. Et consuluit dñs Iason ad euadendum istas pœnas, q; in libello semper adijciatur illa salutaris clausula: saluo iure superflui, &c.

[k] Lex Zenoniana. s. Græca, quã nõ habemus. Accur.

[l] Et nostra. Scilicet Græca, quam non habemus.

[m] Cõstitutio. Scilicet Græca, vt diximus, cuius sen-

Tu verò p huius declaratione videto Bart. in l. Stichum aut Pamphilũ, in prin. col. ij. ver. reassume ergo. ff. de sol.

Ista lex bene facit ad p[...] alia nihil faciunt. Ias.

quātitate, a vel alio modo b plus fuerit petitū: in omne, siquod fortè dānū ex hac causa acciderit ei, ꝙ quē plus petitum fuerit, cōmissa † tripli cōdēnatione (sicut supra diximus) c puniatur. d

Qui minus q̄ sibi deberet, iudiciali libello petierit, nihil ꝓhibet, quin corā eodē iudice qđ reliq est petere possit: idē quoq; iuris est in eo, q errans aliud ꝓ alio sibi deberi intenderit, cui ēt in eadē instantia errorē corrigere conceditur.

Si minus † in intētione e sua complexus fuerit actor, quàm ad eum pertineat: veluti, si cum ei decē aurei deberent, quinque sibi dari oportere intenderit: aut si cum totus fundus eius esset, partem dimidiam suam esse petierit: sine periculo agit. In reliquū enim nihilominus iudex aduersarium in eodē iudicio f ei condemnat ex constitutione g diuæ memoriæ Zenonis.

Siquis per errorem aliud pro alio petierit, libellum mutare poterit. Arets.

Siquis aliud ꝓ alio intēderit: h nihil eum periclitari placet: sed in eodem iudicio i cognita veritate, errorē suū cor-

sentiā est vt tempus debeat duplicari conuento: & omnes expensæ sibi restitui: vt ĩ. de exceptio. §. hodie autem.

a Quantitate. Et sic re.

b Alio modo. i. loco, vel causa: vt ĩ. §. plus aūt. Acc.

c Diximus. Vt ĩ. eo. §. tripli. & ibi huius nostræ constitutionis Græcæ sententia recitatur. sed si non solum petijt, sed ēt cautionē exegit post litem contestatam, amittitur debitum etiam hodie: vt C. de plus pet. l. j. quę est huic contraria. Si ante litem contestatā pœniteret, non punitur: quia nō petit, sed petere vult: vt ff. rem ratam habe. l. amplius nō peti. & in dicta l. C. de plus pet. l. j.

d Puniatur. Scilicet condictione ex lege illa Græca cuius effectum habuimus ĩ. eod. §. tripli. & in hoc §. plus autem.

Si minus. Diuidit in duas partes. Primo qñ minus petijt. Secundo, qñ aliud ꝓ alio per errorem petijt. Secunda ibi, siquis aliud. Fran. Arec.

CASVS. Vidistis iam de eo qui plus petit, qualiter puniebatur olim, & qualiter hodie punitur. Dominus Iustinianus, nihil volens dimittere indiscussum, adhuc tractat de eo, qui minus petit, quid iuris sit: & dicit, qui minus petit, hoc potest facere sine periculo, & in eodem etiam iudicio plus petere potest: quia ex constitutione bonæ memoriæ Zenonis fuit hoc introductum, ꝙ ille qui minus peteret, posset in eodem iudicio plus petere. Et scire debetis ꝙ hæc materia illius legis C. de eden. l. edita actio. & ea quæ super repetitione illius legis dicuntur, possunt hic repeti. Quidam autem per §. istum voluerunt dicere, ꝙ emendatio libelli, & mutatio possit heri vsq; ad sententiam definitiuam: quia vsque ad sententiam definitiuam semper manet idem iudicium. Doctores tñ nostri in hoc resident omnes, ꝙ ante litis contest. pōt fieri emendatio, & mutatio, & literam istam ita intelligunt: in eodem iudicio, id est ante litem contestatam. vel sic, in eodem iudicio, id est, apud eundem iudicem, non in eadem instantia iudicij. vocatur tñ iudicium idem propter identitatem iudicis, & causarum. Fran. de Are.

e Intentione. i. in libello intentionis: & hoc p errorem: si. n. scienter, donare p̄sumit, fm quosdā. Sed ꝯ, puto ꝙ nunquā donare p̄sumit, nisi tunc qñ traditio fieret ab eo, qui donare p̄sumit: vt ff. de reg. iur. l. cuius per errorem. hic aūt non erat datio, sed quædam abstinentia. Vnde siue de reliquo sciat, qui agit, siue non tempore cępti iudicij, locum habet §. iste.

ADDITIŌ. Ista glo. in se, & relata ad text. nostrum, est vera; & secundum Ias. vnica, & singularis, non tamen est simpliciter vera inquantum dicit, nunquam præsumi donationem, nisi interueniat traditio. prosequere vt per eum.

f In eodem iudicio. i. quandocunque ante sentētiā reliquum petierit sine noua contestatione, secūdum quosdam, vt hic dicitur, & hoc propter duas rationes falsas. Vna, quia potest emendare libellum quandocunq; ante sententiam, vt dicit. & est ꝓ eis. ff. de noxa. l. in delictis. §. si detracta. & sic intelligunt C. de eden. l. edita. Altera rō est, quia secundum eos, ēt si nō petat, vel ꝓbet hoc actor: tñ iudex si scit, debet secūdum suam conscientiam condemnare reum. & est ꝓ eis ad hāc rōnem ff. finium regundo. l. si irruptione. §. ad officium. & in hac snīa fuit dominus M. sed certè, secundum loꝗ positum est falsum, & duæ rationes malæ. Nam non potest quis immutare libellum, nisi vsque ad litem contestatā: nec etiā hodie post datum libellum, quia sic dicit authē. quod non habet necesse in primo libello persistere: vt in Auth. de litig. §. omnem. colla. viij. itē, quia non videtur in iudicium venisse, quod post litis contestationem contingit: vt ff. de iud. l. nō potest. & ff. de excep. rei iudi. l. cum quæritur. & l. egit. Nec obst. quod hic dicitur, & quod dicit, eodem iudicio. Nam dic, id est, coram eodem iudice, & ab eodem actore & reo. Nam & propter hanc causam, scilicet propter identitatem personarum, etiam vbi prorsus aliud petitur, tamen dicitur iudicium idem: vt ĩ. ꝓx. §. Item non obstat. ff. de noxa. l. in delictis. §. si detracta. quia ibi ex eadem causa, & eadem actione, & ad idem agebatur, licet esset variatio in quodam beneficio, quod dominus habet per legem, vt possit ꝓ noxa date: vt ĩ. de noxa. actio. §. in summa. & ff. de re iudica. l. miles. §. j. Item alia ratio non est bona: qa non secundum conscientiam, sed secundum allegata debet iudex iudicare & pronunciare: vt ff. de offic. præsi. l. illicitas. §. veritas. nisi habeat conscientiam, vt iudex: vt in dicta l. & ff. finium regund. l. si irruptione. §. ad officium. & hoc in singularibus iudicijs. Sed quid in vniuersalibus? Respond. potest in eis adijci quandocunq; ante sententiam: vt ff. de peti. hæred. l. iiij. & l. si quo tempore. & sic intelligitur. C. de appel. l. fina. §. fina.

g Constitutione. Scilicet. Græca, quam non habemus. Accursius.

Si quis aliud. CASVS. Supra vidistis, quid iuris de eo qui plus petit. Sed quid si aliquis aliud pro alio petierit, vel si vnam actionem pro alia ꝓposuerit? Respondet ꝙ non propter hoc periclitabitur ei aliquid, sed in eodem iudicio cognita causa errorem suum corrigere potest. h. d. Franc.

h Intenderit. Scilicet sibi deberi.

i In eodem iudicio. Id est, apud eundem iudicem, & dicitur idem iudicium, ꝓp identitatem personarum & iudicis: tñ vere aliud est. Sed nunquid nouæ dilationes dabunt? Rñ. si potest esse instructus ex petitione prima etiam ad secundam, nō dabunt: cū necessariæ, nō voluntariæ sint dandæ dilationes: vt C. de dila. l. j. Nam si primo egit actione vi bonorum raptorum, & postea mutetur, & agatur actione furti: satis potest esse reus instructus. Si autem sunt diuersæ petitiones, vt in hoc §. dr, nouę dilationes dādę sunt: vt C. de dila. l. j. Itē nūquid iterū de calūnia iurabit? Respon.

Condēnationē cōmitti; id est, qđ vulgo dicimus cōdēnationē incurrisse. vt & pœnā cōmisisse is dr, q in pœnā incidit.

Idem Fab. Pla. & Ang.

Sequūtur Bal. Fab. Pla. Angel. & Ias. & est gl. similis in c. j. extra de plus pe.

Glo. in e. inter dilectos. super versi. addendi. dicit ꝙ argu. huius §. in libello sunt ponenda illa verba, saluo iure addēdi. &c.

Tu caue tone te gl. fallat, q ĩ. vsa est verbo emēdare, modo immutare: quasi pro eodē quò ad iuris terminos sumatur, q̄ ē falsū est: siqui dē habēt significātiā longè diuersā. vt l. edita. C. de eden. ibi emēdari, vel mutari.

Cōtrariū tenēt Fab. Pla. Angel. & Ias. Iudicium dr idem ꝓp ꝑsonarū idētitatē. Iudex nō secūdum conscientiā debet iudicare.

Nota secūdum Ias. quòd iudex q est supra legem, vt Papa, Imperator, vel Princeps, cui dictū habetur ꝓ lege debet semp secūdum conscientiam suā iudicare qualitercunq; eā habeat, siue ex actis, siue nō, alias peccaret. Item nota ꝙ executor tenet exeq snīam ēt ꝯ propriā conscientiam, nisi in causa criminali & corporali: quia tunc iudex nō debet exeq ꝯ suā conscientiā, vt pulchrè per eum.

Resp. sic: quia potest, & in hac causa calumniari: vt ff. de dam. infec. l. qui bona fide. §. antep. & pen.

a Corrigere. Nota, quod permittitur alicui errorem suum corrigere. Sed nunquid in veteri habet necesse persistere? Respon. non, secundum hanc leg. Sed hodie cōtra: vt I Auth. de lit. §. omnem. coll. viij. & ita intenta hic veterem, & nouam, nisi reo absoluto in veteri, obijciatur exceptio rei iudicatæ in noua, vt quia sit eadem cā agendi, & eadē personæ, & eadem res, licet alia sit actio: vt ff. de iureiur. l. duobus. §. exceptio. & ff. de except. rei iud. l. si mater. §. eandem. & l. cum quæritur. Vel nisi actio prima ita se habeat ad secundum, vt electione tollatur: quod in casibus cōtingit: vt C. de furt. l. j. & C. si seruus exte. se emi. man. l. j. & C. de co. lic. l. fi. & C. de pact. inter empto. & vendito. l. commissoriæ. & ff. de tribu. l. quod in hæredem. § eligere. & ff. de lega. ij. l. cum filius. §. varijs.

b Intenderit. Non scilicet, sibi deberi.

rigere a ei permittitur: veluti si is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit: aut si quis ex testamento dari sibi oportere intenderit, b quod ex stipulatu debet.

Adest sexta, minus tractatus nouissima actionū diuisio, vt quædā sint solidi psecutoriæ, quædā verò quibus non semper solidum consequimur: quarum aliquot exēpla vsque ad tituli metas subijciuntur.

Sunt præterea quædam actiones, a quibus non semp solidum quod debetur nobis, psequimur: sed modò solidū persequimur, modò minus: vt ecce, si in peculiū filij, serui ve agamus. Nā si non minus ī peculio sit, quā pte quimur: insolidū dominus, paterve condemnatur. si verò minus inueniatur: eatenus condēnat iudex, quatenus in peculio sit. Quemadmodū aūt peculium itelligi debeat, suo d ordine proponemus.

In dotis restitutionem condemnatur maritus, in quantum facere potest.

Annota. Maritum dotis restituendæ nomine condemnandū, non vltra quàm facere possit condemnandum.

Itē si de dote ī iudicio mulier agat: placet eatenus maritū c condēnari debere, quatenus facere possit, id est, quatenus facultates f eius patiunt. Itaq; si dotis quantitati cōcurrāt facultates eius, in solidū damnatur: si minus, in tantum, quātum facere potest. Propter retentionem quoque, dotis repetitio minuitur. Nā ob ipensas g in res

diuisionem actionū, s. quod aliæ sunt persecutoriæ in solidū, aliæ non. & hanc prosequit vsq; in fi. huius tit. & nō est illa diuisio de xij. diuisionibus, Nā prima est quod aliæ sunt in rem, aliæ in personā: vt s. eo. oīum. Secūda est, quod aliæ sunt ciuiles, aliæ prætoriæ: vt s. eodem. §. sed istæ quidē actiones sunt. Tertia fuit 1 s. eo. §. sequens. Quarta s. eod. §. oēs aūt actiones. Quinta s. eo. §. actionū autē quædam sunt. Sexta est, quod aliæ sunt temporales, aliæ sunt perpetuæ. Septima quod aliæ sunt transitoriæ ad hæredes, aliæ nō: vt j. de perpe. & tempo. act. §. nō omnes. Octaua est, quod aliæ sunt famosæ, aliæ non: vt j. de pœn. te me. liti. §. penu. Nona, quod aliæ sunt directæ, aliæ vtiles: vt ff. si quadru. paupe. fe. di. l. penul. Decima, quod aliæ directæ, aliæ contrariæ: vt s. de ob. quæ ex quasi contrac. §. j. & ij. Vndecima, quod aliæ singulares, aliæ vniuersales, aliæ gñales: vt ff. pro so. l. pro socio arbiter. Duodecima diuisio. 1 est quod aliæ sunt simplices, aliæ duplices, vt famil. ercis. commu. diuidū. fin. reg. & quædam interdicta: vt j. de interdi. §. tertia diuisio. Est autem & extrauagans, de qua hic dicitur.

iudiciales, & isto modo diuisio §. seq. erit quarta la.

1 Dic quod in illo ti. non ponūtur nisi sex diuisiones. prima ī §. ij. secūda in §. sed istę. tertia in §. sequēs. quarta in §. omnes. quinta in §. actionū sexta hic, las. & est de mente aliorum.

d Proponemus. Vt j. tit. j. §. cum autem.

e Maritum. Vel eius hæredes. s. filios cōmunes: secus in extraneis hæredibus: vt ff. sol. mat. l. etiā filius mulieris. & l. maritum. & l. seq.

f Facultates. Vt tamen ipse maritus non egeat: ff. de re iud. l. inter eos. & ff. de re iud. l. in condēnatione personarum. & hoc nisi dolo fecerit maritus, quo minus possit cautione exposita ab eodē de solido sol uendo, si ad meliorem fortunā peruenerit: vt C. de rei vxor. actio. §. cum autem. & ff. sol. ma. l. etiam filios. §. licet. & ff. pro so. l. verum est. §. id quod. Item si mulier ipsa esset pauper, ita vt ad ipsius victū tota dos esset necessaria. Itē si res dotalis, vel alia acquisita ex re dotali, extaret: quia non haberet locum beneficium istius text. vt per doct. hic.

g Impēsas. Dic quod impensæ aliæ necessariæ sunt, vt quib⁹ nō factis, res erat peritura, vel deterior futura. Aliæ vtiles, vt quib. nō factis res nō erit peritura, sed eis factis res est melior futura. Aliæ voluptariæ, q cātū rē exornāt: vt ff. de verb. sig. l. impēsæ. & ff. de impē. in re. do. fact. l. j. & l. qđ dicit. j. §. vtiles. & l. voluptariæ. i primis impēsis dic, quod minuunt dotē ipso iure, si consistat in pecunia, & specie, vt si est fundus & pecunia in dotē data: quātū in fundū impēdit: tantū in pecunia ipso iure deberi desinit. Si verò solus fundus ī dote sit, tūc si tm expendit simul, vel diuersis vicib. quātī est fundus. tūc ipso iure desinit esse dotalis, nisi mulier ī tra annū spōte marito impēsas obtulerit. Si verò nō tm, nō desinit eē dotalis: sed tādiu tot⁹, vel p parte retinet, quādiu impēsæ restituant: vt ff. de impē. in re. do.

4 Et in hoc deducendo debet attendi modus circa duo Primo circa quantitatem rei considerātis facultatibus, & conditione personæ: vt si possit operari, & habeat officium, vel artificiū, 4 sibi computet, & hac deductio illarum operarum: nobilis verò plus expēdat, quam rusticus. Secundo circa quātitatē temporis, puta annorum ipsi⁹ mariti sm formā legis. l. hęreditatē. in princi. ff. ad l. Falcid. vt per Ioan. Fab. & Angel. hic.

Sunt præterea. Diuidit in duas partes. In prima ponit vnū dictū gñale, videlicet quod nō oīs actio est psecutoria solidi. Scdo illud p plura exēpla pbat. Scda ibi, Vt ecce. Itē secūda subdiuidit. nā primo ponit exemplū de peculio, Scdo de dote, Tertio qñ agit cōtra patrē, patronū, sociū, vel donatariū, Quarto qñ agit p cōpēsationē, Quinto qñ agit cōtra illū, q bonis cessit. Sed a ibi, Itē si de dote. Tertia ibi, Sed & si qs cū parēte. Quarta ibi, Cōpensationes. Quinta ibi, Cū eo quoque. Legā tñ per particulas: vt clarius vnaquæque materia comprehendatur.

CASVS. Iā vidistis in ti. de act. varias, & diuersas diuisiones actionū, Adhuc ēt est alia diuisio actionū. q innuit nobis Iusti. & vsq; in fi. ti. prosequit, & est diuisio ista talis: Actionū quædā sunt, quib. psequimur solidū, quædā quib. nō solidū, & quædā quib. minus. Et ponit exemplū dicēs, quod per actionē de peculio aliqñ persequimur solidū: veluti si tēpore lit. cōt. tantū reperiat in peculio deducto omni eo, qđ de iure deduci debet, quantū nobis debet: & quemadmodū peculiū intelligi debeat suo loco proponemus. Et sum in §. itē si de dote, iā vidistis exemplū de vna actione, quę qñque psecutoria est solidi, qñq; non. Modo dabo vobis exemplū de actione, quæ qñque dat insolidū, qñque nō: & est exemplum de actione de dote, quæ est persecutoria solidi, qñ maritus solidū facere pōt. Si autē nō habeat vnde solidū facere possit: tūc debet condēnari inquantū facere potest. & sumus in vers. Propter retentione. Iā vidistis vnū casum, in quo non consequitur mulier solidū per actionē de dote. Hic ponit domi. Iusti. aliū casum, puta maritus vtit retētione propter impensas factas in dote. h. d. Francis. de Aretio.

a Sunt præterea quædā actiones. Innuit hic quādam

Glossa intrat hic materiā cumulationis. de qua vide Bart. Bal. Sal. & Ia. in l. edita C. de edē. Ioā. Fab. & Angel. hic.

a Potest sustineri, quod tertia diuisio fuit in §.

Impensæ Voluptuariæ an possint abradi.

do factis. l. quod dicitur. & ff. de iu. do. l. si quis. §. pe. & fi. & hoc in necessarijs impensis. Si autem vtiles sunt, tunc per act. neg. gest. vel mandati, si mandato mulieris fecit, repetunt. Voluptariæ non repetuntur, etiã si mandato mulieris factæ sunt: sed abraduntur sine læsione prioris status: vt C. de rei vxo. act. §. sed nec ob impensas. & ff. de rei ven. l. in fundo. i Et secũdum hãc distinctionem hunc § intelligas. & quod dicit in litera, quasi, non denotat improprietatem, sed est impensa necessaria, vt dictum est: sed si vtilis vel voluptaria, nullo modo locum habet hic §.

a Dos. In pecunia consistens.

b Libris. Vt ff. de impens. in re. do. fa. per totum tit. Accu.

Et hoc speciale in vxore, tamen abalio cuius volũtate factæ fuissent in re sua bñ repetunt. l. iij. §. si mutuatis. ff. de in rem vers.

† Quid si cũ fratre? & putat Hotomanus hic idẽ ius statuendum esse. cum enim patrõi liberti id concedatur. l. patronus. ff. de re iu dic. multo magis parẽtis liberis hoc tribuendum est.

Sed & si quis. CASVS. Præter actiones iam dictas, sunt & aliæ, quibus quandoque persequimur solidum, quandoq; non. Eiusmodi sunt illæ, quæ dantur contra parentes, & patronos, & contra socium. Idem dico in actionibus, quæ competunt cõtra eum, qui cõuenitur ex sua donatione. hoc dicit Franciscus.

c Sed & si quis. Scilicet filius, vel libertus, qui agunt venia impetrata: alias puniuntur: vt s. eod. §. pœnales. versic. velut. ibi, & in eum. Accur.

d Socio. Et se confitente socium. alias non datur ei hoc beneficium. vt ff. pro soc. l. si vnus. §. vlt.

ADDITIO. Quod verum intellige, si perseueret in negatione vsq; ad litem contest. & negauit in specie esse socium, alias secus: puta si in genere: vt nego narrata, prout narrantur &c. secundum doct. hic.

e Potest. Quod semper accipe detracto tanto, quòd possit inde viuere conuentus: vt ff. de reg. iur. l. in condemnatione.

f Ex donatione. Id est, quando non potest soluere, cum donare promisit. Accur.

g Conueniatur. Scilicet condictione ex lege: vt C. de dona. l. si quis argentum. §. si autem. Et nota q; hic solus conuenitur in quantum facere potest deducto ære alieno: vt ff. de re iudic. l. inter eos. §. j. & ij. & melius. §. finali.

Compensationes. CASVS. Supra, uidistis qualiter quandoq. per actiones persequimur solidũ, & quãdoque non: & hoc per naturam actionis, vt in superioribus patet. Hic autem dicit, q; similiter per actiones quandoque non persequimur solidum propter cõpensationem tacitam, vel compositã ab homine, hoc dicit. Franc.

h Plerunque. hoc dicit propter actionem depositi, & alias quasdam, in quibus non obijcitur compensatio: vt s. eo. §. in bonæ fidei. & C. de compen. l. fin.

i Ex eadem causa. Hodie ex quacunque causa, & in quolibet contractu bonæ fidei, vel stricti iuris: † vt s. eo. §. in bonæ fidei.

k Iam dictum, est s. eod. §. in bonę fidei.

‡ Hæc gl. pessimè loquitur, secundũ Iaquẽ videas plenius.

dotales factas, marito quasi retentio concessa est: quia ipso iure necessarijs sumptib[9] dos a minuitur: sicut ex latioribus digestorum libris b cognoscere licet.

In his quatuor casibus reus condemnatur, in quantũ facere potest. Ang.

Sed & si quis c cum parente suo, † patronove agat: item si socius cum socio d iudicio societatis agat, nõ plus actor cõsequitur, quàm aduersarius eius facere potest. e Idem est, si quis ex donatione f sua cõueniatur. g

Cõpensationis exceptio obiecta petitiõi efficit ut vltrò, citroq; debito cõpẽsato, in eo iudex reũ petitori condemnet, quod reliquum tantũ debet.

Compensationes quoque oppositæ plerũq; h efficiunt, vt minus quisq; consequatur, quàm ei debeatur. Nam ex bono, & æquo habita ratione eius quod inuicẽ actorem ex eadẽ cã i præstare oportet: * in reliquũ eum cũ quo actũ est, condẽnatur: sicut iam dictum est. k

Qui bonis cessit, quamuis postea pinguior arriserit fortuna: non tamẽ vlterius, quã facere potest, cõueniẽdus est.

Cum eo quoque, qui creditorib. l suis bonis cessit, si postea aliquid adquisierit, quod idoneũ emolumentũ habeat: ex integro m in id, quod facere põt, creditores experiuntur: inhumanũ enim n erat, spoliatum fortunis suis insolidum damnari.

* In Vetust. quibusdã exempl. Iudex in reliquũ &c.

Cum eo quoque. CASVS. Adhuc ponit dñs Iustin. nobis aliud exemplum action. in quo exemplo, non semper persequimur solidum, sed aliquando minus solido. Pone, q; habebam debitorem, qui cessit bonis: deinde tamen ad pinguiorem fortunam deuenerit: intento contra eum actionem vtilem, quę mihi ante bonorum cessionem competebat directa: condemnabitur ne in actiõe secunda insolidum? Respond. quod non, sed inquantum facere potest. Inhumanum enim esset, q; de postea acquisitis insolidum condemnaretur. hoc dicit. Franc. Aret.

l Creditoribus. Quod fieri potest, ante quàm debitum agnoscat, vel in iure confiteatur: vt ff. de cessionib. bon. l. penultima. Prodest autem hæc cessio, vt non ducatur debitor in carcerem: vt C. qui bonis cedere poss. l. j. & quod in acquisito postea conueniatur, inquantum facere possit, vt subijcit.

Cessio bonorum in duobus prodest.

m Ex integro. Videtur sibi ipsi contraria litera, q; ex integro, & inquantum facere potest, conueniatur, vt subijcit. Sed sic intelligitur, q; insolidum conueniatur quandiu potest soluere: hoc tamen est deducto semper ne egeat: vt ff. de cess. bon. l. qui bonis. & ff. de reg. iur. l. in condemnatione.

ADDITIO. Vel dic & longè facilius, ex integro, id est denuo, siue iterũ, vt sit vna dictio: & ita exponũt doctores periti. Et hoc scilicet, quod qui cessit bonis, potest iterum conueniri, si perueniat ad pinguiorem fortunam: verum est, nisi pro eo iam sustinuisset pœnas corporales, vel cessionem fecisset culo nudo super lapidem. de hoc glossa not. in verb. si habens. in c. sicut dignum. §. eos insuper. extra. de ho. & in ca. peccatum. de regulis iuris in vj.

Cessiõe bonorũ facta non semper conuenietur q cessit, etiã si ad pinguiorem fortunã peruenit.

n Inhumanum enim. Bene dico, q; inquantum facere potest deducto &c. non conuenitur. inhumanũ enim &c.

TITVLVS VII.

QVOD CVM EO, qui in aliena est potestate negotium gestũ esse dicitur.

Cognito contractu seruorũ ad obligandum dominũ, erit cognitum, quid de contractu filij ad obligandum patrem.

QVOD CVM EO, † QVI IN ALIENA est potestate, negotium gestum esse dicitur.

Qualiter cõueniamur ex cõtractibus, vel factis nobiscũ habitis, dictũ est: nũc qualiter cõueniamur ex habitis cũ ys, quos in potestate habemus. Accur.

† Alias quod cũ eo contractũ est q in aliena est potestate.

Cõtinuatio.

Quia

Quia tamen. Totus iste titu. diuiditur in sex partes. Primo ponit continuationem tituli. Secundo, q filius, & seruus æquiparantur. ideo dictū in vno potest intelligi dictum in alio. Tertio prosequitur de contractibus seruorū qualiter, & inquantum eorum dominus teneatur. Quarto illud extendit ad filios. Quinto ponit vnum in filio, quod non habet locum in seruo. Sexto redit ad contractum serui. Secunda ibi, Et quia. Tertia ibi, Si igitur. Quarta ibi, Quæ diximus. Quinta ibi, Illud propriè. Sexta ibi, Illud in summa.

Accu. Aret.

CASVS. Supra tit. pxi. sed & siquis cum parente. tractatum est de actione de peculio, quæ datur contra parētem, vel dominum pro contractu facto cum filiofamilias, vel cū seruo. sed nō plenè: & propterea dicit in hoc loco, quòd de ea vberius tractare proponit: & occasione inde sumpta, tractat de omni negocio, quod gestum esse dicitur cum eis, qui in nostra potestate sunt. Dicit ergo, siue cum filiofamilias, siue cum seruo negotium gestum sit, q in omnibus ferè eadem natura seruatur: & sine dubio in quolibet articulo possemus tractare, & exemplificare de ambobus: quia tamen in his duobus eadem ferè natura intelligitur: ne verbosa fiat disputatio, sermonem nostrum in personam serui, & domini dirigamus, & idem intelligamus in parentibus, & liberis: & de hoc tractabimus j. eod. §. illud propriè. ar. eius, quod dicitur, opus est, & de hac actione &c. voluerunt quidam dicere, q hoc verbum, de peculio, est proprium nomen actionis, nos contra: sed sunt adiectiones, & no. in fin: huius §. h. d. Fran. de Aret.

Quia tamē † superius a mētionē habuimus de actiōe, qua in peculium filiorumfamilias, seruorumque agitur: opus est, vt de hac actione, & de cæteris, quæ eorundem nomine in parentes dominosve dari solent diligentius b admoneamus. Et quia siue cum seruis negotium gestum sit, siue cum ijs, qui in potestate parentū sunt, eadē fere c iura seruantur: ne verbosa fiat disputatio, d dirigamus sermonem in personam serui dominiq;, idem intellecturi e de liberis quoq;, & parentibus, quorum in potestate sunt. Nam siquid in his f propriè seruetur, separatim ostendemus. g

Dominus tenetur ex cōtractu serui in solidū, si cōtrahi iusserit; vel si ipsum, vel liberū hominem naui, vel alicui alij negotiatiōi præposuerit, actionibus cognominatis, q̄d iussu, & exercitoria, & institoria. Ang.

Si igitur iussu domini h cum seruo negotium gestum erit: in solidum prætor aduersus dominū actionem pollicetur: scilicet quia is, qui ita contrahit, fidem domini sequi videtur. i

Qui seruū, aut hominē liberū, naui, tabernæ, aut cuiuis negotiatiōi præfeceris, in id quod eius rei nomine, cui p̄positus fuerit, contractū est, in solidum obligatur.

Eadem ratione k p̄tor duas alias † insolidum actiones pollicetur:

a Superius. Vt supra, tit. j. §. actiones autem. & §. sunt præterea.

b Diligentius. Quàm supradictum sit, vel dic diligētius. idest, diligenter.

c Ferè. Hoc dicit propter Macedonianum, quod habet locum in filijs, non in seruis: vt j. eod. §. quæ diximus. & propter alios casus, quos ibi dicemus. Accursi.

d Disputatio. i No. cōtra multos doct. qui legendo, & consulendo, multa, & inutilia effundunt, cū paucis vti possint: contra id quod dicitur, q gaudēt breuitate moderni. nam in multiloquio non deest peccatum. facit l. ampliorem. §. in refutatis. cum ibi not. per glo. & doct. C. de appel. Ang.

e Idem intellecturi. Nā similiū * eadē est disciplina: vt hic, & ff. de in re ver. l. ij. §. proinde. & § quoties.

f In his. Scilicet parente & filio.

g Ostendemus. Vt j. eod. §. quæ diximus.

i Ista gl. nō est Accursij.

* Similitudo tñ in vno nō coarguit similitudinē in alio. vt no. p Ang. in l. expli. fa cto. § no. ff. de vulga. & pupi. sub.

h Si igitur iussu domini. CASVS. Supradictū est, q tractādū erat de act. siue adiectionibus actionum, quæ competunt propter negotia gesta cū seruis, & filijsfa. Videamus igitur primo de illa act. quæ cōpetit propter negotium gestum cū seruo iussu dñi. Dicit igitur, q si aliquis iussu domini cū seruo cōtrahat, cum domino cōtraxisse videtur: & ideo contra dñm ei actio dat insolidū cū hac adiectione, qd iussu, & insolidum. Fidem enim domini sequi videt, qui eius iussu cum seruo cōtrahit. Similiter posset poni exemplum in filio, cum quo iussu patris contractum est: sed ne verbosa, i. verborū sit disputatio: idē intelligas in filio & patre, qd dicit in seruo, & dño. & sum in ver. Eadē ratione prætor &c. Vidistis duas actionū adiectiones insolidum, adhuc præter illas duas adiectiones prætor p̄ponit alias duas: quarū vna vocatur exercitoria, & alia institoria: & primo ponit exemplū de exercitoria, dicens, q tunc competit exercitoria, cum dominus nauis, siue nauta, qui exercere dicitur, seruū suum magisterio nauis præposuit, & cum seruo illo contractum fuerit. Datur enim tunc contrahenti contra dñm nauis actio exercitoria insolidum cum præposuerit eum insolidū, & quanquā litera in seruo suo loquatur, idē tamē intelligas in seruo alieno, vel in libero homine magisterio nauis præposito, si cum eo contractum fuerit eius rei gratia ad quā præpositus fuerit, & sic trahit exercitoria nomen suum ab ipso dño nauis, qui alium præposuerit alicui negotio, qui exercitor dicit, sed institoria econuerso trahit nomē ab eo, qui certo negotio præponit, qui institor appellat: & sumus in versic. institoria &c. Supra vidistis, qñ locū habet exercitoria actio: modo videatis qñ locū habet institoria: & certè habet locū cū quis præponit seruum tabernæ, aut alicui negotiationi, & cum eo contractum fuerit eius rei gratia, cui præponitur. Tunc, n. dat actio contra eū ex eo contractu, cum hac adiectione institoria. Qui aūt à domino præponit, institor appellatur. In versi. Istas tamen duas actiones &c. casus est talis. Supra diximus, q locum habet exercitoria, siue institoria, cum seruū suum naui vel tabernæ, vel alteri rei, siue certæ negotiationi dñs præposuerit. Istas etiam duas actiones prætor reddit & donat: & si dominus seruum alienum vel liberum hominem alicui negotiationi præposuerit: quia eadem ratio æquitatis in eo casu inuenitur. h. d. Fran.

h Dñi s. volētis eū seruo cōtrahi, siue dirigat iussum ad seruū, siue ad cōtrahētē cū seruo, siue subscripserit, siue quocūq; mō cōtractū ratū habuit: vt ff. quod iussu. l. ij. §. j. & §. sed & si serui chirograph. & §. si ratum.

i Videtur. Vt etiam ab ipso domino debitū condici possit: vt j. eo. §. pe.

k Eadem ratiōe. Quia fidem domini sequi videtur. vt §. prox. §. in fi. Accur.

† Et hoc quidē in his q cōtracta sūt respectu eius rei, cui præficiuntur. Nā si eius si talia re contractū sit, vt si ante ex mutuo à p̄fectis cōtracto, præficientes conuobiri possint.

Exercitoria actio. Exercitor. Institoria actio. Institor.

Et q. l nutuū p̄bentes huius modi negotiatoribus petere debeat vide hic apud Io. Pla.

Loci-

Dic hoc verum, si prima actio dabatur hæredi, vel cótra hæredem: quia istæ non sunt propriæ actiones, sed adiectiones: vt habet in d. l. si tamen. §. fi. secúdú Ang.

a Exercitoria. Quæ perpetua hæredi & in hæredem datur: vt ff. de exerci. l. si tamen. §. fin. i Idé in institoria: vt ff. de institor. l. nouissime. Idem etiam de in rem verso: vt ff. quando de pecu. act. anna. est l. quæsitum. in fine.

rem: vt ff. de insti. l. sed & si pupillus. §. pe.

i Negotietur. Ad omnem quoque porrigitur negotiationem: vt ff. de tribu. l. illud. & l. j. §. licet.

k Eius rei causa. Nota q adhoc, vt competat ista actio, oportet q sit contractum illarú mercium causa, aliàs non cõpeteret: vt per An. hic.

quarum altera exercitoria, a altera institoria appellatur. Exercitoria tunc habet locum, cùm quis seruú suú magistrú naui præposuerit, & qd cú eo eius rei gratia, b cui præpositus erit, contractú fuerit. Ideo aút exercitoria vocat: quia exercitor is appellatur, ad quem quotidianus nauis quæstus c ptinet. Institoria tunc locum habet, cú qs tabernæ fortè, aut cuilibet negotiationi seruum d suum præposuerit, & quid cum eo eius rei causa, cui præpositus erit, cõtractú fuerit. Ideo aút institoria appellatur: quia qui negotiationib. præponuntur, institores vocant. e Istas tñ duas f actiones ptor reddit: & si liberum quis hominé, aut alienú seruum naui, aut tabernæ, aut cuilibet negotiationi præposuerit, s. quia eadem æquitatis g ratio etiam eo casu interueniat.

Si seruus in peculiari merce sciéte domino negotiãs ex cõtractu quibusdã creditorib. obnoxius fiat: túc siquid inde ei domino debeaẽ, inter eũ, cæterosq; creditores merces peculiares sc̃dm ratã cuiusq; portionem inuicem cõtribuũt, quòd si cui creditorum minus, quam oporteat contigeris, actione (quæ tributoria dicitur) aduersus dominum experitur.

Introduxit & aliã prætor actionem, quæ tributoria vocat. Nanq; si seruus in peculiari merce h sciente domino negotietur, i & qd cum eo eius rei cã k contractũ erit: ita prætor ius dicit, vt qc quid in his mercib. erit, quodq; inde receptum erit, id inter dominũ, siquid ei debebitur, & cæteros creditores pro rata portione distribuatur. & ideo tributoria vocatur: quia ipsi domino distributionem prætor permittit. Nam siquis ex creditoribus queratur, quasi minus l ei tributum sit, quam oportuerit: hãc ei actioné accõmodat, quæ tributoria appellatur.

Quod ex contractu serui (ét insciо dño inito) in domini vtilitaté versũ est, id solidũ soluere cogitur. in rẽ aũt versum intelligimus, siqd seruus impẽderis, quo meliorẽ rẽ dominus habeat, aut nõ deteriorẽ: vt exẽplis aperit. Quòd si versũ nõ fuit, eatenus tñ tenetur dominus, quatenus vires peculij sese extendunt.

Præterea introducta est

b Eius rei gratia. Bene dicit, eius rei gratia. Nam si ob aliam rem, puta negotij sui, vel cum esset præpositus ad vehédum onus, ipse accepit mutuam pecuniam, non ad vtilitatem nauis, non tenetur dominus: vt ff. de exercit. l. j. §. non autem.

c Quæstus. Id est, prouétus, siue lucrú. Sed magister appellatur, cui totius nauis anchora, id est, gubernatio cõmendat: vt ff. de exer. l. j. §. magistrum nauis.

d Seruum. Vel liberum: vt in fine huius. §.

e Vocantur. Nota q institoria à præposito, sed exercitoria à præponente vocatur: vt hic, & supra proxi. §.

f Duas. Per hoc, quod dicit duas, excludit primã, quod iussu. Accur.

Ius idem statuatur, vbi est eadem æquitas.

g Æquitatis. Not. q vbi eadé est æquitas, idem ius statuendum est: sic ff. ad le. Aquil. l. illud. §. cú enim. in gloss. æstimati. & l. qui. mod. ius patr. pot. sol. §. patiatione.

Introduxit. CASVS. Præter prædictas actiones, quod iussu, exercitoria, & institoria, adinuenit adhuc prætor aliam actionem, quæ vocatur tributoria: & habet locum hæc actio, quando domino sciente, & iubente in mercibus peculiarib. negotiatur seruus. Tunc enim si aliquis in illis mercibus cum seruo contrahat, statuit prætor, quòd quicquid in illis mercibus cum seruo contractum est vel inde receptum, quòd totum inter dominũ, & creditores tributoria agentes distribuatur, & quia domino permittitur distribuere, si contingeret q malè distribueret dominus, propterea in hoc casu accommodauit prætor hanc actionem siue adiectionem, creditori conquerenti de mala distributione. h. d. Quidam tamen dicunt, q non habet locum tributoria contra dominum, nisi in eo casu quando dominus iam malè distribuit. tu dic contra. Franc.

h In peculiari merce. Hoc cautè dicit, nõ in domini

l Minus. Hãc actionem tributoriam dicunt quidam nõ dari, nisi dominus primo distribuat: & dicunt, quòd cogitur officio iudicis: & hoc colligitur ex hoc §. quia dicit minus. Sed dico, quòd ante & post competit: quia minus tribuit, qui nihil tribuit: vt ff. de tribu. l. illud. §. si cuius dolo. versi. minus. & ar. gu. ff. de verbo. signi. l. minus. & l. verbum amplius. secundum Ioan.

Nota ex illo §. pen. differentiã q institoria habet locũ in merce dominica, tributoria in merce peculiari. & si vna egi, & succubui q malè intétaui, possum à lia intétare. de quo dic. vt ibi p gl. Ang.

Præterea introducta. CASVS. Iam vidistis naturam diuersarum adiectionum videlicet adiectionis, quod iussu, exercitoriæ, & institoriæ, & tributoriæ: adhuc præter istas sunt inductæ à prætore aliæ adiectiones quarum vna vocatur de in rem verso, & alia de peculio, & sunt diuersæ à prædictis: quia supradictæ actionum adiectiones, nunquã habent locum contra dominú pro contractu facto cum seruo, nisi hoc factum fuerit domino volente: sed istæ duæ adiectiones dantur cõtra dominum pro contractibus factis cum seruo domino ignorante, & nolente, adeo, q si sine domini voluntate negotium gestum sit: tamen siquid in eius negotiũ versum fuerit, id totum præstare tenetur dominus: & ad hoc potest agi actione ex illo contractu, cum hac adiectione, de in rem verso si autẽ non sit aliquid versum in rem eius: túc potest dominus cõueniri quatenus est in peculio, deinde docet quid videt versum in rem domini: dicens, q illud videtur versum, quod in rem eius necessario impẽdit seruus, & de expensis necessarijs ponit multa exempla. Sed pone, quòd seruus alicuius, qui sciẽte dño in negotijs peculiaribus negotiatur, a Titio decem aureos acceperit mutuo, & quinq; aureos creditoribus suis soluerit: reliquos vero quinque alio modo cõsumpserit, pro illis quinq; quos in rem domini cõuerterit, debet domin⁹ insoli-

actio de peculio, deque eo, [a] quod in rem dñi versum erit: vt quamuis sine voluntate domini negotium gestum erit: tamen siue quid in rem ei⁹ versum fuerit, id totum præstare debeat: siue qd non sit in rem eius versum, id eatenus præstare debeat, quatenus peculium patitur. [b] In ré autem domini versum intelligitur, quicquid necessario in rem eius impẽderit seruus: veluti si mutuatus pecuniam creditorib. eius soluerit, aut ędificia ruentia fulserit, aut familiæ frumentum emerit, vel etiam fundũ, aut quamlibet aliam rem necessariã mercatus erit. [c] Itaq; si ex decem [d] puta aureis, quos seruus tu⁹ a Titio mutuos accepit, creditori tuo quinque aureos soluerit, reliquos verò quinque quolibet modo consumpserit: pro quinque quidem in solidum damnari debes: [e] pro cæteris vero quinque eatenus, quatenus in peculio sit. Ex quo, scilicet apparet, si toti decem aurei in rem tuam versi fuerint, totos decem aureos Titium cõsequi posse. Licet [f] enim vna est actio, qua de peculio, deq; eo, quod in rem domini versum sit, agitur: tamen duas habet condemnationes. Itaque iudex, apud quem de ea actione [g] agitur, ante despicere solet, an in rem domini versum sit: nec aliter ad peculij æstimationem transit, quàm si aut nihil in rem domini versum intelligatur, aut non totum.

In peculio dr̃ esse id, qđ superest deducto eo, quod debet domino, dũmodo nõ debeat vicario serui. hoc dicit. Are.

Cum autem quęritur, quantum in peculio sit: antè deducitur quicquid seruus domino, [h] eive, qui in potestate eius sit, debet: & quod superest, id solum peculium intelligitur. Aliquando tamẽ id, quod ei debet [i] seruus, qui in potestate domini sit: nõ deducitur ex peculio: veluti si is [k] in

In solidum conuenitur: pro alijs verò quinq; peculiotenus dñs conuenitur. Si autem omnes decem aurei in rem domini versi fuissent, decem aureos consequetur per actionem de in rem verso. Licet enim vna sit actio, siue adiectio, qua de peculio, & de eo quod in rem dñi versum sit agitur: tñ duas habet condemnationes. Iudex ergo corã quo de in rem verso agitur, debet inspicere an in rem dñi versum sit, an non? Non.n. aliter debet venire ad æstimationem peculij. nisi aut nihil in rem dñi versum sit, aut totum. hoc dicit. Fran.

Actio de peculio, & de in rem verso sunt diuersæ.

[a] Deque eo. Caue tibi: quia de duab. actionibus simul dicit, s. de peculio, & de in rem verso.

[b] Patitur. Facit ff. de pecu. l. siquis seruum. §. etiam. & hic adiunge §. cæterum. qui est infra.

[c] Mercatus erit. Facit ff. de in rem verso. l. iij. §. proinde.

Textum exponit:

[d] Ex decem. Quia quot sunt consumpti, in tot debet teneri: vt š. proxi. §.

[e] Damnari debes. Facit ff. de in rem verso. l. si pro patre. §. idem.

[f] Licet. Hoc punctum quod est hic, ita prauè intelligũt quidam, q quicunque agit de peculio, vel intentare illam formulam, & agere scilicet de in rem verso: vt hic, & ff. de in rem verso. l. filiusfamilias. in fin. & ff. de pecu. l. j. §. est autem. quæ opinio necessaria esse videtur. Nam cum de peculio agitur, debita peculiaria computantur, & ita q seruus debet domino, & dominus debet seruo naturaliter: quia quod seruus impendit in rem domini, venit in actione de peculio: vt ff. de pecu. l. quam Tuberonis. §. in peculio. versic. sed & hic quod nihil aliud est, quam de in rem verso agi. & ita qui agit de peculio, & de in rem verso agit. Sed Io. dicit, q diuersæ sunt actiones, & actionum formulæ, nec qui formulam vnius proponit, alterius formulam proponere videtur. Nec obst. d. l. de pecul. l. j. §. est aũt. quia licet ibi videatur sub actione, & edicto de peculio actionem de in rem verso proponere: tñ non demonstratur edictum, qđ fit de peculio tm̃, sed gñale, quod dicit de omni eo, quod fit cum eo, qui in aliena est potestate: vt in ea, l. j. §. verba aũt. Item nõ ob. d. l. filiusfamilias, in fi. qa duo ad effectum proponit de in rẽ verso, q proponit de peculio, nõ quo ad formulã: & eodẽ mõ expone qđ hic dr̃, vna est actio de peculio & de in rẽ verso. i. ille, q proponit actionẽ de peculio, cõsequitur effectũ actionis de in rẽ verso. Et quod subijcit, duas habet condemnationes, s. actio de peculio, vnam. s. pro suo effectu, & aliam pro effectu scilicet actionis de in rem verso. Accursius.

ADDITIO. Hæc opi. glo. q sunt diuersæ actiones verior est: quia habent diuersa nomina, & diuersa media cõcludendi.

[g] Actione. Scilicet de peculio.

Cũ autẽ. CASUS. In fi. pri. §. habuistis q tũc demũ transeũdũ est ad æstimationẽ peculij qñ nihil est i rẽ dñi versum, vel nõ totũ. Sed dñe pro Deo dicatis mihi qualiter in isto casu debuit æstimari peculium? Frater rñ. cum quæritur quantum peculium sit: solum quod supererit deducto eo, qđ dño debet, & & eo, quod illis debetur, qui in sua potestate sunt, vel tutela, illud qđ superest, dr̃ esse in peculio: & sum in versic. Aliqñ tñ. Iam intellexistis, q peculiũ intelligitur illud, qđ remanet deducto eo quod dño debet, & & illis, qui in ei⁹ potestate sunt: qñque tñ contingit, q dño non primo deducit quod seruis suis debetur, puta si habeo seruum ordinariũ, & ipse habeat seruũ vicarium, & ordinarius me⁹ debeat mihi centum & vicario suo l. ego postea cõuentus acti. de peculio pro cõtractu serui ordinarij. prædeduco illa centũm, q mihi debebat. potero ne deducere illa l. quæ seruo suo vicario debebat? dr̃ q nõ. Et rõ hui⁹ est hęc: qa leges imponunt̃ reb⁹, & nõ verbis. Si. n. dñs deduceret debitũ vicarij de peculio ordinarij. & illud poneret̃ in peculio vicarij: hoc nihil aliud eẽt, q̃ vna manu auferre de peculio ordinarij, & alia manu ponere idẽ in peculio ordinarij, cũ peculiũ vicarij sit peculiũ ordinarij. h. d. Fra.

Seruus ordinarius. Seruus vicarius.

[h] Dño. s. debet. Cum. n. inspecto iure naturali seru⁹ liber sit, apparet q naturaliter põt obligari etiam domino suo: vt ff. de cõdic. inde. l. si id quod. & ff. de pecu. l. nec seruus, & š. de fideius. §. j. Accur.

[i] Debet. q. d. Et id deducit̃, quod debet dare seruus ijs, qui sunt in potestate, vt cõseruis suis, & filijs dñi, & pupillis dñi: vt ff. de pec. l. peculiũ aũt. in princ.

[k] Si is. s. cui debet̃, puta habeo seruũ * castaldũ, q ordinarius dr̃, qui habet sub se aliũ, qui vicarius dr̃, si ordinarius aliquid debet vicario, & conuenior de peculio ordinarij, non deducam quod vicario debetur. & est ratio in promptu: quia si deduco pro vicario, adhuc remanet peculium ordinarij, & ita frustra fieret deductio, cũ semp maneret ordinarij peculium. Ipsius.

* Castaldus is seruus dicit̃ ab Alcia. in cõmẽtarijs ad l. lecta. ff. de rebus credi. in verbo. de domo. cui casæ, seu dom⁹ cura est demidata.

a Ipsius. Scilicet ordinarij.
b Quod eo pertinet. Id est, quod modo sub aube dixi: obtinet in hoc casu.
c Seruus. Scilicet ordinarius.
d Eius. Scilicet ordinarij.

Cæterũ dubium.
CASVS. Dixi Iustini. Dñe, supra fecistis mentionem de adiectionib. & duas vltimo posuistis, scilicet de peculio, & de in rem verso: sed dñe, posuistis eas vltimo, propterea, quia non dantur in casibus, in quibus aliæ quatuor dantur? Frater respond. domin⁹ Iusti. non: imò nulli dubium est, quin ille, qui iussu dñi cõtraxit, possit etiam de peculio, vel de in rem verso agere, sed stultissimus erit, si omissa actione Qđ iussu, per quam facilè solidum consequi possit, transeat ad difficultatem ꝓbandi in rem domini versum, vel ꝓbandi, ꝗ tantum sit in peculio, quòd solidum per actiones illas consequatur. & sumus in versicu. Is quoque. Scire debetis, ꝗ ille etiam cui competit tributoria, potest agere de peculio, & de in rem verso, & quãdoque expedit plus agere tributoria: quia in tributoria non habet dominus priuilegiũ deductionis, seu præ deductionis, sed cũ alijs creditoribus vocatur in tributum. Aliquando (dicit) plus expedit agere de peculio: puta si non fuerit contractum in toto peculio, sed in quadam merce peculiari, quę est in tertia, vel in quarta parte peculij: maior autem pars peculij non est in merce, sed in prædijs, & mancipijs, & fœnebri pecunia: & tunc si agat tributoria, habebitur non solum eius merces, in qua negotiatur, sed & id quod inde receptum est. Si autem de peculio agat, habebitur ratio peculij totius: & propterea debet quis cautè prouidere, & eligere illam actionem, quæ magis sibi proficere possit. Sed quicunq; potest probare in rẽ domini versum, de in rem verso agere potest, vel debet. hoc dicit. Francisc. de Aret.

ipsius [a] peculio sit: Qđ eo pertinet, [b] vt si quid vicario suo seruus [c] debeat, id ex peculio eius [d] non deducatur.

Cui cõpetit actio institoria, vel exercitoria, vel qđ iussu, cõpetit ẽt de peculio: & in actiõe de peculio, totius eius quod est in peculio, rõ est habẽda: in tributoria, solũ eius circa quod negotiaẽ. Quapropter qñque expedit agi vna, quandoq; alia. Aret.

Cæterum [e] dubium non est, quin is quoque, qui iussu domini contraxerit, cuiq; institoria, vel exercitoria actio competit de peculio, deq; eo qđ in rem dñi versum est, agere possit. Sed erit stultissimus, [f] si omissa actione, qua facillimè solidum [g] ex ꝯtractu consequi possit, se ad difficultatem perducat ꝓbandi in rem domini versum esse: vel habere seruum peculium, & tantum habere, vt solidum sibi solui possit.

Hæc inter actionẽ de peculio & tributoriã inest differẽtia: ꝗ in priori, quod dño debetur ante oĩa deducitur: in posteriori verò, dñs tanquam extraneus cũ cæteris creditoribus in tributũ vocaẽ: itẽ in illa, totius peculij rõ habetur: in hac, eius tantũ, in quo negotiatus est seruus: quo fit, vt quandoq; vna, quandoque altera experiri expediat.

e Cæterum. Diximus. s. in illo §. præterea. ꝗ is agit de peculio, qui contrahit cum seruo, iussu vel ignorante dño. vnde videto, ꝗ qui ꝯxit eo volente, puta iussu suo, non posset agere de peculio: sed tamen aliud est, ideo dic cæterum, pro sed.
f Sed erit stultissimus. Nota quẽ esse stultum, si eligat malum, cũ possit eligere bonum: vt in Authenti. quibus modis nat. effi. sui. §. j. colla. vj. Vnde versus. Qui videt vtilius & sumit deteriora: Absit ei radius luminis absque mora. Accursius.

Electio debet esse de meliori.

g Solidum. Nota, ꝗ habens duas actiones, vnam ex qua solidum consequi possit, & aliam cum diminutione, debet intentare illam, ex qua solidum consequatur. Angel.
h Is quoque. Facit ff. de tribut. l. aliquando.
i Modo. Id est, aliquando.
k Ante deducitur. No. ꝗ in actione de peculio dominus est priuilegiatus: quia primo sui debiti ratio habetur: de quo supra eodem §. præterea. Ang.
l In hac actione. Scilicet, de peculio.
m Negotiatur. Et quod inde receptum est: vt ff. de tribu. l. procuratoris. § merces. versic. per hanc. & l. eod. §. introduxit. Accursi.
n Eligere. Et post quam elegerit, non variabit, vt ff. de tribu. l. quod in hæredem. §. eligere. nisi fuerit deceptus quando primam elegit: vt ff. quod cum eo, qui in alie. pót. l. sed si ex parte. §. finali.

Et variatio regulariter phibetur Mandos. § 18. qst. 32. Regu. nu. 13. nõ nũquã tñ admittit, vt idem subdit.

Is quoq; [h] cui tributoria actio cõpetit: æquè de peculio, & de in rem verso agere pót. Sed sanè huic modò [i] tributoria expedit agere, modò de peculio, & de in rem verso. Tributoria ideo expedit agere, quia in ea dñi conditio præcipua non est: id est, quod dño debetur, non deducitur, sed eiusdem iuris est dñs, cuius & cæteri creditores. At in actione de peculio ante deducitur [k] quod domino debetur: & in id, quod reliquum est, creditori dominus condemnatur. Rursus de peculio ideo expedit agere, quòd in hac actione [l] totius peculij ratio habetur: at in tributoria eius tantum, quo negotiaẽ. [m] Et potest quisque tertia fortè parte peculij, aut quarta, vel etiã minima negotiari: maiorem autẽ partem in prædijs, vel mãcipiis, aut fœnebri pecunia habere. Prout ergo expedit, ita quisque vel hanc actionem, vel illam eligere [n] debet. Certè qui potest probare in rem domini versum esse, de in rem verso agere debet.

Dicta de dominis, & seruis intelliguntur in parentibus, & liberis.

Quę dixim⁹ [o] de seruo,

Quæ diximus.
CASVS. Quæ diximus de illo, qui contraxit cum seruo, intelligatis & in eo qui cum filio, vel filia, nepote, vel nepte contraxit. Item licet idem sit de seruo quo ad dominũ, quod in filio quo ad patrem, & econuerso, aliquid tamen speciale est in filio, quod non habet locum in seruo, scilicet senatusconsultum Macedonia. quod prohibet filiosfamil. mutuari, quod nõ loquiẽ de seruis. Quare autem senatusconsultum Maced. introductum fuerit: melius habetis in litera, quam in aliqua parte iuris. hoc dicit. Franciscus.

o Quæ diximus. A princ. titu. vsque huc.

Eadem

& domino, eadem [a] intelligimus, & de filio & filia, & nepote, & nepte, & patre, auove, cuius in potestate sunt.

Qui filio familias in patria potestate constituto mutuã dederit pecuniam, is neque in patrẽ, neq; in filium (etiã postquam sui iuris effectus est) ullam habet actionem, Senatusconsulto Macedoniano ita constituente.

Illud propriè seruatur in eorũ persona, qđ Senatusconsultũ Macedonianũ prohibuit mutuas pecunias dare eis qui in potestate parentis sunt: & ei qui crediderit, denegat actio tã aduersus ipsum † filium, filiamve, nepotẽ, neptemve (siue adhuc in potestate sint, siue morte parentis, vel emancipatione suę potestatis esse cœperint) quã aduersus patrẽ, [b] auumve, siue eos habeat adhuc in potestate, siue emãcipauerit. Quę ideo senatus [c] prospexit: quia sæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarũ, quas in luxuriã consumebant, vitę parentum insidiabantur.

Actione Quod iussu, vel de in rẽ verso, vel institoria, vel exercitoria pōt agi directò contra patrem, vel dñm ex contractu filij vel serui. Arc.

Illud in summa admonendi sumus, id quod iussu patris, dominive contractum fuerit, quodque in rem eius versum erit: directò [d] quoq; posse a patre, dñove condici, tanquã si principaliter cum ipso negotiũ gestũ esset. Ei quoq;, cui exercitoria, vel institoria actione tenet, directò posse cōdici [e] placet: quia huius quoq; iussu contractũ intelligitur. [f]

TITVLVS VIII.

DE NOXALIBVS actionibus.

Quoties alienus seruus noxam seu damnum cuipiã intulerit, actio noxalis aduersus dñm instituitur: quasi cõdemnatus fuerit scilicet, aut damnũ soluere, aut ipsius serui datione damni vitare ęstimationẽ: is tamen cui noxæ deditus est, quamuis domin⁹ serui sit effectus, eum tamen postea demnum resarcientẽ manumittere cogitur.

[a] Eadem. Quantum ad actiones supradictas: sed in quibusdã non conueniunt, vt in mutua pecunia quod dic vt ĩ. prox. § item filius potest subire iudicium, & arbitrium, & patrem obligat quasi ex contractu de peculio, sed seruus non: vt ff. de pecul. l. iij. §. si seru⁹. & §. idem scribit. & C. de iudi. l. seruus. [1] Itẽ filius fideiubere potest: & patrem de peculio obligare: vt ff. de pecu. l. iij. §. si filius. sed seruus non. ff. de fide iuss. l. seruus. & l. sequen. & propter hoc dixit ferè. ĩ. eo. §. j.

[b] Aduersus patrẽ. Etiã de peculio non tenetur pater: vt hic dicitur, & C. ad senatusconsultum Macedoni. l. si filius. & caute colligitur. C. ne fil. pro patre, vel pater pro filio. l. j.

[c] Senatus. Scilicet senatusconsultũ Macedonian. vt ff. ad Macedoni. l. j. quod cessat in multis casibus, scilicet xj. Primo, si fuerit miles filiusfa. vt C. ad se. cō. Macedonia. l. fi. Itẽ si dixerit se patremfami. vt C. ad se. cō. Mac. l. fi. Item si publicè paterfa. videbatur: vt ff. ad senatuscō. Mace. l. si quis patremfami. Item si fuerit in scholis: vt ff. ad senatusconsul. Macedonian. l. sed Iulianus. §. quod dicitur. & C. eodem. l. Macedoniani. Item si alij creditori soluit: vt ff. ad senatusconsult. Macedon. l. sed Iulianus. §. penult. Item si factus paterfamilias debitum primum contractum quocunque modo agnouit: vt C. eod. l. Zenodorus. Item si vertit in rem patris: vt ff. eod. l. sed Iulianus. §. proinde si acceperit. item & si non accepit, vt uerteret in rem patris, postea tamen vertit. vt ff. eo. l. sed Iulianus. §. proinde. versicul. sed & si ab initio. Itẽ cessat quando pater consentit, vel præsens non contradixit: vt ff. eodem, lege, sed Iulianus. §. quanquam. & l. si tamen sciente. & C. eod. l. si permittẽte. Item si postea pater ratũ habeat: [2] vt C. eod. l. fina. in prin. Item si paterfamil. factus soluere cœpit: vt ff. eo. l. sed Iulianus. §. fin. & l. sequen. Aliàs autem locum habet, vt non teneatur pater, vel filius, siue pecunia fuerit mutuo data, siue aliud in fraudem senatusconsult. vt ff. eod. l. si filiusfamilias. §. is autem. & l. sed Iulianus. §. mutui dationem.

Illud in summa. CASVS. Dixi Iustiniano: Domine, satis dixisti de natura istarum actionum. Frater, dicit ipse, verũ est. Adhuc in summa debes scire, quòd si aliquis contraxit cum filio, vel cum seruo iussu patris, vel domini, vel in rem patris, vel domini aliquid versum fuerit, poterit agere cum patre vel domino ac si cum eo contraxisset, & ab eo cōdicere directa actione, vel institoria, vel quod iussu, vel alia. Ipse n. qui potest agere exercitoria, vel institoria, poterit agere directa contra dominum, vel patrem: quia iussu ipsorum contraxisse videtur. Semper enim, qui instituit, vel præponit, quasi iubere & velle videtur, quod cum eo ageretur. hoc dicit. Franciscus.

[d] Directò. Id est, certi condictione directa, non adhibita hac adiectiõe de peculio, vel de in rem verso. Sed nunquid supradicta sex nomina, scilicet, quod iussu, exercitoria, tributoria, de peculio, & de in rẽ verso, sunt nomina actionum? Respondent quidã, quòd sic: & faciunt pro eis infinitæ leges, quæ dicuntur de action. de peculio, & sic de singulis, vt patet etiam in rubric. cuiuslibet titul. Sed Ioan. contra. Dicit enim quòd sunt actionum adiectiones, nō actiones. & facit pro eo. ff. de negotijs gestis. l. mandati. & ff. de pecu. l. iij. §. cui congruit.

ADDITIO. Nota, quòd istæ actiones sunt adiectiuæ, non autem proprium nomen actionis. Et idem not. gloss. in l. si tamen plures. §. fina. ff. de exerci. & in l. iij. §. si filiusfamilias. ff. de pecul. Angelus.

[e] Condici. Scilicet certi condictione, non adhibita hac adiectione, institoria. Item & de in rem verso: vt ff. de in rem verso. l. j. in princip.

[f] Intelligitur. Facit ff. de edendo. l. prætor. §. sed & si seruus. & ff. si cert. peta. l. si institorem.

DE NOXALIBVS actionibus.

Non solùm ex contractibus eorum, qui in nostra potestate sunt, conuenimur: sed etiam ex delictis: & quia pro eis noxaliter agitur, ideo de noxalibus ponitur. Accursius.

ADDITIO. Ad istam continuationem facit. l. j. ff. eodem.

Ex malefi-

[Left margin notes:]

Vide hic l hoc xij. differentias per lo. de pla.

[1] Qualiter autem fiat execu no filio condẽnato: habet ĩ. tit. i. §. Ang.

† Regulariter cũ filiusfami. obligari pōt dēpta hac mutui cã & vou, ita vt si nō sit soluendo detrudat̃ I carcerẽ: vt l. cum si ij. C. q bo. cede. licet glo. sentiat cō tra. Et in hoc nō recte: vt in lege iij. sed verum in ver. cō uenire. ff. de nu. Et adde q si exceptio Macedo. fuerit omissa post sñiam, opponi potest sicut plures alię no. in l. tametsi. ff. ad Ma. & C. de iu. & facti igno. l. j.

[2] Dic idem si tacitè ratũ habuisse dicat̃, vt quia recuperat literas à filio cōtinētes quòd pecuniasmutuo acceptas solueret, & nō est statim ptestatus de contra eã sua vo luntate ĩ vt e t tex. sing. l l. si filiusfam. ff. ad Mace. Angel.

[Right margin notes:]

Aliàs §

Quod iussu, exercitoria, & cęterę nō sunt actiones, sed actionũ adiectiones.

Cōtinuatio.

Diuisio.

X maleficijs. Totus iste tit. diuidit principaliter in duas partes. Primo ponit qualiter deditio pro noxa habet locũ in seruo delinquente. Scdo, an habeat locũ in filio familias. Secunda ibi, Sed veteres.

CASVS. Quæsiui à legislatore, in quibus habet locum noxal. actio. Et ipse respond. dicens, quòd introductæ sunt ex maleficijs seruorũ. Et ponit exemplum in litera de diuersis maleficijs, pro quibus dantur actio. noxales. In quibus noxal. actio si condemnatus fuerit domin⁹ noxaliter conuẽtus, liberum est ei soluere æstimationem dãni, vel dare seruum pro noxa. Sed domine, quid ex noxa? dicit ipse: Noxa est ipsum corpus, quod deliquit, siue nocet: noxia est ipsum maleficium, propriè loquẽdo, promiscuè tamẽ vtimur his verbis: scilicet, noxia, & noxa, & sum in versic. Summa autẽ. in quo pone sic casum. Quæsiui à legislatore, quare fuit constitutum, quòd dominus, qui conuenitur act. noxali, possit liberari dando seruum pro noxa? Frater, dicit ipse: hoc sũma ratio ne fuit introductũ. Iniquum enim esset, si seruus per nequitiam suam domino suo vltra æstimationem corporis sui posset damnum dare: hoc dicit. Frãciscus de Aret.

X maleficijs a seruorum, veluti si furtum fecerint, b aut bona rapuerint, aut damnũ dederint aut iniuriã cõmiserint: noxales actiones proditæ sunt, quibu. domino damnato c permittitur, aut litis æstimationẽ d sufferre, aut ipsum hominẽ noxæ dedere. Noxa aũt est ipsum corp⁹, quod nocuit, id est seruus: noxia e ipsum maleficiũ: veluti furtum, damnũ, rapina, iniuria. Summa autẽ ratione permissum est noxæ deditione fungi. Nanq; erat iniquũ f nequitiã eorũ vltra ipsorũ corpora dominis damnosam esse.

Pro delicto serui dominus liberatˢ dando seruũ pro noxa: & in damnũ passum trãsfertur dominium: quod auocari potest. si dominus emendet damnum, & velis eum manumittere. Aretinus.

noxalibus actionibus, sufficeret pro toto titu. In §. tamen isto dicitur, q. si dominus conueniat pro maleficio serui, dando seruum liberatur: & in isto casu licet dominus pro delicto serui, & nõ pro facto suo seruum tradat ipsi actori: tamen dominiũ transfert in ipsum actorem, sicut transfert dominium serui in tradẽdo seruum pro proprio facto, puta si vendidisset eum. Veruntamẽ scire debetis, q. si seruus datus pro noxa, quæsita pecunia ab amicis suis damnum velit resarcire: auxilio prætoris manumittetur: quod est mirabile: sed hoc est in fauorem libertatis h.d. Fran. de Aret.

Dominus noxali iudicio serui sui nomine g conuentus: seruum actori noxæ dedendo liberatur: h nec minus i in perpetuum eius serui dominium à domino transfertur. Sin autem damnũ ei, cui deditus est, seruus resarcierit quæsita pecunia: auxilio k prætoris inuito domino manumittetur.

Noxalium actionum quædam sunt ciuiles, & quædam prætoriæ. Aretinus.

Sunt autem constitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto prætoris. Legibus: veluti furti l ex lege duodecim tabularum: dãni m iniuriæ ex lege Aquilia. Edicto prætoris: veluti iniuriarum, & ui bonorum raptorum.

Omnis ad quem seruus delinquens transit, noxaliter cõuenitur: Et noxaliter etiam quis punitur pro delicto liberi hominis facti postea serui. Areti.

g Serui sui i nomine. nota q. dominus tenetur nomine serui, & ita debet fieri dari libellus scdm Ang. Aret.

h Liberatur. Sed cum seruus nõ sit in obligatione, sed dam ni æstimatione: vt ff. de re iud. l. miles. §. decem. quomodo dãdo seruum liberatur, cum aliud pro alio, inuito creditore solui nõ possit. vt ff. si cer. peta. l. ij. §. j. Resp. speciale est: quia iniquum est serui nequitiam vltra ipsius corpus extendi: a vt supra eodem. §. summa.

i Nec minus. Quasi dicat, licet detur pro alio, scilicet & pro delicto vel æstimatione delicti: tamen dominium transfertur.

k Auxilio. Sed nonne iniquum est auferri, quod ppetuò sibi quæsitum est, vt modo dixerat: & probatur ff. rer. amo. l. non enim. Sed certè est speciale fauore libertatis. sic & alias. C. de patr. qui fil. distra. l. ij. & ff. si lib. ingenuus esse dic. l. ij. sic & ff. de hæred. instit. l. pignori. Accur.

ADDITIO. Et dicit hic Ang. q. redimens aliquẽ ab hostibus (qui hodie intelliguntur infideles) põt eum retinere loco pignoris. vt seruiat sibi per quinquennium, nisi se redemerit. l. senatus. §. fi. ff. de lega. j. & l. j. C. de captiuis.

Sunt autẽ. CASVS. Ego dixi Imperatori. Dñe, vellem scire, an actiones illæ noxales procedãt à iure ciuili, an à prætorio. Et dicit q. ab vtroq; iure pcedunt. Est enim vna actio noxalis, q̃ procedit à lege xij. tabula. scilicet actio furti non manifesti. Est & alia noxalis, quæ descendit a lege Aquil. s. damni iniuriæ. & aliæ sunt actiones noxales, quæ descendunt a iure prætorio: veluti ui bonorum raptorum, & iniuriarum. Franc.

l Furti. Scilicet non manifesti. Nam actio furti manifesti est prætoria: vt j. de perpe. & temp. act. §. j.

m Damni. Scilicet, actio.

a Ex maleficijs. Idem est, ex quasi maleficijs: vt ff. nau. caup. sta. l. fi. §. seruorũ, & de hoc plenè diximus s. de act. fi. §. actiones autem.

b Furtũ fecerint. Sup. extraneo. & idem in sequentibus articulis. Nam cum domino talia cõmittendo, agi non potest: vt s. de obliga. ex delicto. §. ij qui. & ff. de noxa. l. cum seruus.

c Domino damnato. Nescienti cum delinqueret seruus: vel scienti, tamen prohibere nolenti: aliòqui insolidum tenetur: vt ff. de noxal. act. l. ij. & l. in delictis. & C. eod. l. ij.

d Æstimationem. Puta decem, ad quæ semp est obligatus: sed liberatur dando animal. s. quousque actione iudicati conueniatur. vt ff. de re iudi. l. miles. §. decem. & ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. cum prædiximus. Accurlius.

e Noxia. Vnde versus: Noxia delictũ, delinquẽs noxa vocatur. sed quandoque vno, pro alio vtimur.

f Iniquum. Sed quandoque iniquum esset officiũ alicuius esse sibi damnosum, t in Ioan. vt ff. de furt. l. si seruus communis. § quod vero.

Dominus noxali. CASVS. Quod iã dictũ est de

Scilicet priuatis. nã ex publicis delictis ipse seruus accusationẽ sustinet. l. ij. C. de acc. l. hos accusare. §. oibus. ff. illo tit. l. pen. §. vlti. C. de noxal. actio. nec a publicis delicta pertinet noxæ appel. latio. Vnde & qui stipulatus est seruũ noxis solutũ quæ si nõ põt de criminib. publi. ci. l. hæc stipulatio noxis. ff. d ver. obli. Fran Balduin⁹ hic.

Vide q̃ hic annotaui atq; inibi quã calumniose Valla hũc Iustiniani locũ reprehendat. Ægi. Per.

Noxa & noxia differunt.

Ista gl. nõ est Accursij.

Vel dic vt dicit Bar. in d. l. miles. §. j de re iu. quia imò seruus erat I solutione: vñ de ipsum soluẽdo liberatˢ: vt ar. l. si qs stipulat⁹ fuerit. ff. de solu. Ang.

Omnis

Omnis aût noxalis actio caput sequitur. Nã si seruus tuus noxiã cõmiserit: quãdiu in tua potestate sit, tecum est actio: si aût i alteri⁹ ptãtẽ puenerit, cũ illo incipit actio esse. at si manumissus fuerit: directò ipse tenet, & extinguitur noxæ deditio. Ex diuerso quoq; directa actio noxalis esse incipit. Nam si liber homo noxiam cõmiserit, & is seruus tuus esse cœperit, (quod quibusdam casibus effici primo libro tradidimus) incipit tecum esset noxalis actio, quæ ante directa fuisset.

Ex delicto serui ꝓprij nulla cõpetit dño actio, et si postea alienet, vel manumittat. Idẽ i seruo alieno, q efficit ipsius damnum passi. Item ex delicto dñi non datur actio seruo libero facto. Areti.

Annota, Quoties ab initio actionis ortus impedit, quãquã res ad eũ casum perueniat, in quo nasci actio posset, nihilo magis suscitatur, vel oritur actio: è regione autẽ, quæ semel nata est obligatio, si in eum casum res perducatur a quo initium capere non posset, euanescit.

Si seruus dño noxiam commiserit: actio nulla nascitur. Nanq; inter dominum, & eum, qui in potestate eius est, nulla obligatio nasci põt. Ideoque & si in alienam ptãtẽ seruus puenerit, aut manumissus fuerit: neq; cũ ipso, neque cum eo, cuius nunc in potestate sit, agit potest. Vnde si alienus seruus noxiam tibi commiserit, & is postea in potestate tua esse cœperit: interdicitur actio: quia in eũ casum deductã sit, in quo consistere nõ potuit. Ideoque licet exierit de tua potestate, agere nõ põt. quemdamodum si dñs in seruum suum aliquid cõmiserit: nec si manumissus, aut alienatus fuerit seruus, vllam actionem contra dominum habere potest.

Veteri iure filijfamil. noxiam inferentes, non secus ac que serui, noxæ dedebantur: quod vtpote asperum, & inhumanũ hoc iure exautoratũ fuit: cum filiusfa. qui deliquis, ipse conueniri possit.

Sed veteres qdẽ hoc & in filijsfamiliarũ masculis, & fœminis admisere. Noua autem hominũ conuersatio huiusmodi asperitatem rectè respuẽdam esse existimauit: & ab vsu communi hoc penitus recessit. Quis enim patiatur, filium suum, & maximè filiã in noxam alij dari, vt

---

[Glossa]

Omnis autem. CASVS. Scire debetis, q oĩs actio noxalis caput sequitur. vnde si seruus tuus damnum dederit, & postea incipiat alius eum possidere, agitur noxaliter ꝯ nouum dominum ipsum seruum possidentem, vel si manumissus fuerit, tũc poterit directò conueniri de delicto suo: & similiter contingit econuerso plerunq;, q ille qui tenebat directò primo ex delicto suo, postea incipiat teneri noxaliter. & de hoc exemplificat dominus Iusti. satis in litera. h.d.

a Commiserit. Scilicet extraneo.

b In tua potestate sit. Vel dolo fecisti quo minus sit. nam tunc vtilis noxalis locum habet: vt ff. eod. l. si bo. fid. & l. electio §. si is.

c Directò. Hic distingue an seruus deliquit, an ꝯtrahit. primo casu si in dñm, non tenetur postea fact⁹ liber: vt ĩ. de oblig. quæ ex delic. §. ij q. & ĩ. proximo ĩ. & ff. de fur. l. serui & filij. Si in extraneum, tenetur directò, vt hic. Si autem contrahat, & fuerit cõnexa gestio illa, quã gesserit in seruitute, cum ea quam in libertate fecit, tenet, non aliàs: vt ff. de nego. gest. l. eũ actũ. & C. an seru⁹ ex suo facto. l. iij. in fin. nisi in casu: vt C. de pet. hæredit. l. fin. §. pen. in fin.

ADDITIO. Alios et casus habes notatos in l. eũ actũ. in glo. reddere. ff. de neg. gest.

d Primo libro. Vt s. de iure pers. §. pe.

Si seruus dño. CASVS. Pone, q seruus deliquerit cõtra dominum suũ: certè de hoc nulla obligatio pdita est: quia nulla est actio ciuilis inter dominum, & seruum. & adeo hoc verum est, vt si nouum dominum cœperit seruus ille, qui ꝯ dominum deliquit, obtinere: vel si liber factus fuerit: non possit quondã dñs contra eum agere, nec nouum dominum noxaliter conuenire. Sed quid si seruus alienus aliquid deliquerit contra te, & postea factus fuerit seruus tuus, poterisne agere contra dominum quondam serui tui nunc ex illo delicto? Et respondet dominus Iustinianus, q iam finita est illa actio, quæ primo competebat. Deducta est enim in eum casum, a quo nõ poterat incipere: & quamuis postea illum seruum alienaueris, adhuc non poteris ꝯ eum agere, sicut nec poterit seruus alienatus, vel manumissus in quẽ dominus suus deliquerat agere, contra ipsum. hoc dicit. Franciscus.

e Obligatio. Id est ciuilis. sed naturalis sic: vt supra de fide iuss. §. i.

f Cum ipso. Manumisso: vt hic. & C. eodem. l. j. in fi. Accur.

g In potestate. Cũ alienatus est. Et facit ff. de pecul. l. & ancillarum. §. si seruus. versi. sed si alieno. Accursius.

h Esse cœperit. Ante litem contestatã. Nã post litem contestatam non intercidit: vt ff. eodem. l. si alienus seru⁹. Et est rõ: quia imputatur ei quare alienauerit: vt ff. eo. l. quemadmodum. in princip.

i Interdicitur. Facit ff de minor. l. verum. in fi. j. respon. & ff. de leg. j. l. legatarius. in fine.

k Non potuit. Scilicet noxalis actio. Et not rem impediri, si deducitur in eum casum a quo incipere non põt. arg. supra. de le. §. ex contrario.

l Non potest. Argum. ff. de ca. & po. re. l. ij. §. alias. de ca. dimin. l. secunda. §. ei qui.

Sed veteres. CASVS. Dixi vobis qualiter dominus conuenitur actione noxali, & qualiter potest se liberare dando seruum pro noxa. Hoc etiam habebat olim locum in filijs vtriusq; sexus. Noua autem cõstitutio recte respuẽdam hanc asperitatem existimat, & statuit hoc solum in seruis habere locum: & maxime quia veteres legum authores scripserunt filiosfamilias pro delictis eorũ conueniri posse. hoc dicit.

m Admisere. Iure veteri dabatur filius pro noxa, vt seruus, vt hic. Item occidebatur licite a patre, sicut seruus a domino: sed hodie non sic: vt supra, de his qui sui sunt vel alie. iur. § ij. & ĩ. de iure perso. §. iij. & ff. de liber. & posthu. l. in suis. in fi. & C. de pat. potesta. l. fina.

n Existimauit. Vt hic, & C. de fur. & ser. corru. l. apud antiquos. in fine. Accur.

[Marginalia]

Et idẽ si seruus moriat: qrĩ tunc extinguit crimen, & dñs liberat, et si dolo possidere desijt an quã cõueniat: vel antequã in mora sit iudicij accipiẽdi. l. e. legã ter. §. si is quẽ. ff. eo. Fm lo. de Pla.

Furti nõ manifesti actio est ciuilis. Furti vero manifesti prætoria.

Seruus manumissus an teneat de gestis in seruitute.

Mand. I 2 o qst. 12. Regu. nu. 3.

Fili⁹ olim pro noxa dabat, & a patre licite occidebatur.

Et ideo quia hoc nõ erat ẽs d iure Digestorũ, necessario sequitur, q ille tex. debet intelligi ante iura digestorũ. Ang.

Pend.

a Possessione. Nota, maxime lites sunt in possessorio: quia, vt sequitur in textu, est maximum commodum possidere. Ange.

b Remanet. Facit C. de edē. l. q accusare. in fi. & C. de rei vē. l. res, quæ est l. fi. & ff. si vsusfr. pe. l. vti frui. Sed interdicto &c. de acquirenda possessione. l. si rem.

k Quantum ad possessionem. Nota quantū ad possessionem: nam quantum ad alia remansit differentia: vt olim, vt Vti possidetis in reb. immobilibus, & Vtrobi in mobilibus locum habeat: vt hic dicitur. & supra §. proximo.

CASVS. Iam habuistis de interdictis vti possidetis, & Vtrobi, quando locū habent. sed domine Iustiniane, quæ est differentia inter interdictum Vti possidetis, & Vtrobi? Frater, dicit ipse, scire debes q olim erant duæ differentiæ inter ista duo interdicta: quarum vna adhuc remanet & alia est sublata. olim autem, & hodie est differentia, q quando de possessione immobilium tractatur inter duos, veluti de possessione fundi, vel ædium, tunc locum habet interdictum Vti possi. Pro possessione rerū mobilium datur interdictum Vtrobi. Sed domine, quæ olim fuit differentia, quæ hodie non est in vsu? Respondet, differentia fuit ista, olim in interdicto Vti possidetis, vincebat ille, qui tempore iudicij, id est, tempore litis contestatę cōperiebatur possidere non vi, non clam, non precario, ab aduersario. Dicit autem Iustinianus, quod ipse vult, quod hodie quantum ad possessionem retinendam adęquata sint hæc iura. hodie igitur in vtroque modo obtinebit ille, qui se probauerit possidere tempore litis contestatæ, non vi, non clam, non precario ab aduersario. h. d. Fran.

Quia facilliores sumus ad absoluendum, q ad cōdēnādū. per. cor. e. vlti. i fi. cū gl. sup verbo huiusmodi maiore. extra. de trans.

ne. a cōmodū aūt possidendi in eo est, q ēt si ei' res non sit, qui possidet, si modò actor nō potuerit suā esse pbare, remanet b in suo loco possessor: pp quam causam, cū obscura sunt vtriusq; iura, contra petitorem iudicari solet. †

Vti possidetis p reb. immobilibus, Vtrobi verò p reb. mobilib. competit. h. d. Aret.

Sed interdicto quidem vti possidetis, de fundi, vel ædium c possessione cōtenditur; Vtrobi d verò interdicto, de rerum mobilium possessione.

Licet interdicta vti possidetis, & vtrobi, olim plurimū differrent; tamen hodie ille obtinet in vtroq; qui tempore litis contestatæ non vi, nō clam, nec precario, ab aduersario possidet. Aret.

Quorū e vis, ac potestas plurimā inter se differentiā apud veteres habebat. Nam Vti possidetis interdicto is vincebat, q interdicti tpe f possidebat: si modò nec vi, nec clā, nec precario nactus fuerat ab aduersario possessionem: ēt si aliū g vi expulerat, aut clā arripuerat alienā possessionē, aut precario rogauerat aliquem vt sibi possidere liceret. Vtrobi verò interdicto is vincebat, q maiore h parte eius anni, nec vi, nec clā, nec precario ab aduersario possidebat. i Hodie tñ aliter obseruat. Nam vtriusq; interdicti potestas, quantum ad possessionem k pertinet, exæquata est: vt ille vincat, & in re soli, & in re mobili, qui possessionem nec vi, nec clam, l nec precario ab aduersario litis contestatę tempore detinet.

Etiam is possidere intelligitur, cuius nomine alius est in possessione. Possessio autem quamuis solo animo retineatur, solo tamen animo non acquiritur.

l Nec clam. Cum multa sint genera violentiarum, quæ ad præsens omitto, De hac vi, quæ inquietatiua dicitur, quæ parit hoc interdictum: vt si me arare, vel ædificare, vel aliquid in meo me facere prohibes, contendens te possidere, habet locum hoc interdictum: vt ff. de vi & vi arma. l. vim facit. & ff. quod vi aut clam. l. j. §. qd sit. Quid si ille non contendat se possidere, sed solum iniuriatur mihi? Respō. adhuc locum habet hoc interdictum: vt ff. vti possid. l. si duo. §. si vicinus. Sed & actione iniuriarum mihi tenetur: vt ff. de actio. empt. l. qui pendentem. Quid si nec possessionis ratione, nec iniuriæ, sed quia seruitutem se habere contendit? Respon. si possidet, intentabo negatoriam: si ego possideo, intentabo hoc interdictum: vt ff. si seru. vendi. l. ij. §. j. Clam autem possidet, qui clāculo me absente sibi possidere volens ingreditur fundū meū, quem ego possideo: nec tamen suspicor me posse repelli: & ita me absente & inuito sæpissime facit: vt ff. quod vi aut clam. l. iij. § fin. & de acquiren. possessione. l. clam. in princi. Ille enim qui ingreditur, habet naturalem per introitum suum, & ego ciuilem. Vel dic, q ego retineo naturalem ciuiliter, ingrediēs naturalem naturaliter. Sed nonne etiam naturalem perdit statim, cum de fundo exit, & ad iudicium venit, vel etiam aliàs iret? Respon. non, imò animo retinet eam naturalem: vt facit fructuarius, qui solā naturalem habet. Vel dic, q si amittit eam, non tñ nocet: quia adhuc hoc interdicto tenetur, licet ego possideam tñ, vt diximus per l. vti possidetis. l. si duo. §. si vicinus. Precario autē possidet aduersarius a me: vt si precibus suis motus, concessi sibi precario: vt ff. de preca. l. j. in prin. & §. j. & distingue in precario: qa aut agitur, vt omnis possessio in accipientem transferatur, quod fieri potest: vt ff. de preca. l. in rebus. & ff. de acquiren. posses. l. Pomponius. §. si is qui. aut vt nulla, & hoc valet: vt ff. de prec. l. certe. §. is qui. Aut vt habeat naturalē tñ, qui accepit. & hoc valet: vt ff. de preca. l. & habet. § cum. Sed nunquid in omni precario vinco habentem à me per hoc interdictū, s. Vti possidetis? Rñ. nō illum qui habet omnem possessionem: cum hoc interdictum possessorem tueat:

Vis inquietatiua, q parit interdictū qd vi aut clā qualiter fit.

Clā possidere.

Possessor clandestin' habet naturalē possessionē, & delectus ciuilem.

Precaria possessio.

Dic & dubio præsumit naturalis tātūmodo possessio translata. vt not. gl. Bartol. & Angel. in d. §. cum.

Possessio nō est pprié d mobilibus.

Possessio vnde dicitur.

Vtrobi vñ dicit.

c Vel ædium. ff. Vti possidetis. l. j. primo responso. Accur.

d Vtrobi. Hoc dicitur ab vtrum, & vbi, vt vtrū, ponatur pro ad, vel apud: vbi, ponatur pro quem: quasi dicat apud quem est, apud eum sit. Non fit autem mentio hic possessionis, cum mobilia proprie non possideantur, sed immoblia tantum: cum dicatur possessio, quasi pedum positio: vt ff. de acqui. posses. l. j. in prin. Abusiue tamen tam mobilia, quam immobilia dicuntur possideri. Accur.

e Quorum. Scilicet duorum interdictorum.

f Interdicti tempore. Id est tempore, quo proponitur interdictum.

g Alium. dummodo non aduersarium.

h Maiore. Scilicet quàm aduersarius: vt ff. de verb. signi. l. maiore parte.

i Possidebat. Et sic citius vincebat in Vti possidetis, quam in Vtrobi. & erat forte ratio, quia citius mobilia transferuntur, quàm immobilia: vt ff. commu. l. j. & ff. de re iudica. l. a diuo Pio. §. j. & ff.

vt ff. vti possid. l. j. §. j. & §. ij. ergo vinco supradictus, etiam, si ego habebam possessionem ab alio vi, vel clam, vel precario: vt hic, & ff. vti possidetis. l. j. §. fi. & l. secunda. Accur.

Possidere autem. CASVS. Iam habuistis, quod tam in interdicto Vtrobi, quam in interdicto Vti possidetis, quæ sunt interdicta retinendæ possessionis, ille vincit qui in possessione inuenitur tempore litis contestatæ. Sed domine, pro Deo dicatis mihi. qualiter aliquis dicatur possidere. & ipse respondet, Frater, dicit ipse, non solum dicitur quis possidere, si per se, hoc est si corpore suo possideat, sed etiam si corpore alterius possideat, quamuis eius iuri non sit subiectus: dum tamen nomine suo possideat, sicut per colonum & inquilinum, & depositarium, & commodatarium. & hoc est quod communiter dicitur, aliquem retinere posse possessionem per quemlibet, qui eius nomine est in possessione, & non solum per corpus suum, & per corpus alterius, qui eius nomine possidet, potest aliquis possidere, siue possessionem retinere, sed etiam solo animo potest aliquis possidere, seu possessionem retinere, licet ipse non sit in possessione, vel aliquis eius nomine: dum tamen non animo deserendæ possessionis eam deseruerit, sed postea reuersus sit ad illam. hoc dicit. Franciscus.

* Hic M. Tullius in orat. pro Cecinna dubium non esse ait, quin Cecinna possideret: cum erat eius colonus in fundo.

Possidere aũt videt quisque, non solũ si ipse possideat, sed & si eius nomine aliquis in possessione a sit: † licet eius iuri subiectus non sit: qualis est colonus, b & inquilinus. Per eos quoq; apud quos deposuerit quis, aut quib. commodauerit: ipse possidere c videtur. Et hoc est, quod dicitur: retinere d possessionẽ posse aliquem per quẽlibet, qui eius nomine sit in possessione. Quinetiam animo quoque solo retineri possessionem placet: id est, vt quamuis neq; ipse sit in possessione, neque eius nomine alius: tamen si non relinquendæ possessionis animo, sed postea reuerturus inde discesserit: retinere possessionem videatur. Adipisci verò possessionem per quos aliquis potest, secundo libro exposuimus. e Nec vlla dubitatio est, quin animo solo adipisci possessionem nemo possit.

Colonus & inquilinus nec ciuiliter, nec naturaliter possidẽt.

a In possessione sit. Cautè dicit: vt ff. de acqui. pos. l. si quis ante. §. idem Pomponius. ibi, non vt possideret. nam non possident isti nec ciuiliter, nec naturaliter, secundum Ioan. scilicet colonus, & inquilinus, & similes: vt hic, & ff. de vsucap. l. nõ solum §. quod vulgo. Sed M. dicit eos naturaliter possidere: vt ff. cõmu. diuidun. l. l. communi diuidundo. §. neq;. Sed illud intellige colonum possidere, scilicet alij.

b Colonus. Scilicet in villa, sed inquilinus in ciuitate: vt ff. de acqui. posses. l. re pignoris.

c Possidere videtur. Si ergo per alium possidet, ergo non possidet: vt ff. de acquir. posses. l. quod meo. licet quidam dixerint eos naturaliter possidere, sicut & colonum, vt superiori casu diximus.

d Retinere. Licet animo retineatur, non tñ animo quæritur: * vt ff. de acquir. pos. l. quemadmodum. & C. de acquir. pos. l. licet. & ĵ. proxi. Accur.

e Exposuimus. Supra per quas perso. nob. ac. §. ex his. Accursius.

* Quonĩ autẽ mõ quærat, ac p datur possessio, quid itẽ ea sit, ac quotuplex, quo ve iure inducta: nũ ve factũ sit, an iuris dicẽda, vt de ac dic vt p Bar. in l. j. ff. de acqui. posses.

Recuperandæ possessio. CASVS. Vidistis supra exempla de interdicto adipiscendæ possessionis, & etiam de interdictis retinendæ possessionis: modo videndum est de interdictis recuperandæ possessionis. Recuperandæ autem possessionis interdictum, est interdictum Vnde vi, per quod cogitur deijciens vi deiectum restituere, scilicet in illam possessionem, a qua ipsum deiecit, licet deiectus a deijciente vi, vel clam, vel precario possederit, quod videtur iniustum: in gloss. tamen habes hoc expeditum vno verbo, scilicet, illud verbũ ex interuallo. & hæc erat pœna violenti secundum iura antiqua: sed alio modo punitur hodie violentus iste per nouas constitutiones per l. si quis in tantam. C. vnde vi. cuius effectus talis est. si quis rem mobilem, vel immobilem inuaserit violenter: si dñs erat illius rei, quam inuasit violẽter: dñiũ illius rei amittit. si aũt nõ erat dñs illius rei, cõpellitur restituere, & soluere æstimationem rei per violentiã possessæ. & oẽs pœnæ istæ imponuntur nõ solũ per actionẽ ciuilẽ, sed ẽt per actionẽ criminalẽ. Põt. n. qui alium vi, de possessione deiecit, accusari lege Iul. de vi priuata, si sine armis, si verò cum armis, de vi publica. Sed dñe, quid appellatis vos arma? Sunt. n. quidam, qui solummodo credunt cũ armis deijcere, cũ qui loricatus, & cũ gladio, & scuto, & lancea, & cõsimilib. armis aliquem deiecit. Frater, nõ est ita: armorum. n. appellatione, non solũ scuta, gladios, & ẽt cætera arma appellari volumus, sed ẽt fustes, & lapides. Franciscus.

Etiam qui vi, clam, vel precario, a spoliatore immobilem rem possidebat, interdicto Vnde vi, quod recuperandæ possessionis est, eius rei possessionẽ a qua eiectus fuit cõsequitur: quinimo qui rẽ suã penes alium costitutã, violenter inuaseris, a dñio cadet: si nãque aliena sit, rem deiecto restituet, illiusq; æstimationem præterea præstabit. Ad hæc criminis, legis Iuliæ de vi publica, vel priuata reus fit.

Recuperãdæ possessionis causa solet interdici, si quis ex possessione fundi, vel ædiũ f vi deiectus fuerit. † nã ei proponit g interdictũ Vnde vi: h per quod is, qui deiecit, cogit ei restituere possessionẽ: licet is i ab eo, qui vi deiecit, vi, vel clam, vel precario possideat.

Hodie per vim spolians, si dñs est, a dominio rei cadit: alias rem spoliatam & eius æstimationem restituit: qui alias lege Iulia de vi publica, vel priuata criminaliter punitur. Et armorum appellatione lapides & fustes continentur. Aret.

† Idẽ & si in pdium cuius possessionem animo retinebat ingredi phibitus sit, aut in medio itinere deiectus sit ab eo qui ipse possessionẽ occuparit. l. j. §. interdictũ autẽ. ff. de vi & vi ar. Ex quo loco apertè definita est tota controuersia Cecinnæ, quam tot verbis tuetur Cice. Fran. Balduin. hic.

f Ædium. Aliud in rebus mobilibus. nam pro his competit vi bo. rap. actio. vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. hoc interdictum. & §. illud. & §. plane. nisi mobilia cum immobilibus petantur hoc interdicto: vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. qui autem. Accur.

g Proponitur. Id est, datur.

h Vnde vi. Sed quare dicitur vnde vi? Rñd. quia talia erant verba prætoris: vnde illũ vi deiecesti &c. & ita a princ. verborum prætoris sumpsit denominationem: sicut & alia, vt quorum bonorum, & similia: vt ff. de vi & vi ar. l. j. in prin.

i Is. l. deiectus: vt quia hodie expoliaui te: vel quia cœpi possidere rem tuam clam, vel vi: in sequẽti verò die me expulisti, i nã teneris mihi hoc interdicto. Secus si incõtinenti me deiecis: vt ff de vi & vi ar. l. iij. §. cum igit. in gl. fi. & l. qui possessionem. Quod in continenti accipe ante, quam ad alios actus extraneos diuertat:

i No. istã gl. cũ ver. hic. sequẽ. quod incõtinenti dr eadẽ die: vt in hac gl. & vide text. in l. proximus. in princi. ff. de verb. obl. Ang. Alibi incontinenti fieri dicunt ea quæ ĵ. biduũ, vel triduũ geruntur. Mãd. I 9. q. 31 Regu. cãcel. nu. 3.

stetit: vt ff. de duo. re. §l. l. duo rei.
a Constitutionibus. Vt C. vnde vi. l. siquis in tanta.
b Supradiximus. Vt §. vi bo. rap. § quia tamen.
c Rei. s. proprietatis. sed interdicto Vti possidetis possessio æstimatur: vt ff. vti pos. l. pe. §. fi. Accu.

pave eius aliquid fieri. Duplicia sunt, veluti interdictum Vti possidetis, & vtrobi. & hæc ideo vocantur duplicia: quia in eis vnusquisq; tam rei, quam actoris vicem sustinet h. d. Fran.
t Duplicia. Similis potest fieri diuisio actionũ ciuilium. Nam quædam duplices sunt, vt fami. ercis. fi. regũ. & communi diuidun. vt ff. de iudic. l. in tribus.

Sed ex constitutionibus a sacris (vt suprà diximus) b siquis rem per vim occupauerit, siquidẽ in bonis eius est, dominio eius priuatur: si aliena, post eius restitutionem, etiam ęstimationem rei c dare vim passo compellitur. Quiautem aliquem de possessione per vim deiecerit: tenetur lege Iulia de vi priuata, d aut de vi publica: sed de vi priuata, si sine armis vim fecerit: sinautem armis eum de possessione vi expulerit, de vi publica tenetur. Armorũ aũt appellatione nõ solùm scuta, & gladios, & galeas, sed & fustes, & lapides e † significari intelligimus.

Accipe tertiam interdictorum diuisionem.

Tertia diuisio interdictorum est, quòd aut simplicia sunt, aut duplicia. f Simplicia sunt, veluti in quibus alter actor, alter reus est: qualia sunt omnia restitutoria, aut exhibitoria. Nam actor is est, qui desiderat, aut exhiberi, aut restitui: reus autem is est, a quo desideratur, vt restituat, aut exhibeat. Prohibitoriorum auté interdictorum alia simplicia sunt, alia duplicia. Simplicia sunt, veluti cũ prætor prohibet ĩ loco sacro, g vel flumine publico, h ripave eius aliquid fieri: Nam actor est, qui desiderat, nequid fiat: reus est, qui aliquid facere conatur. Duplicia sunt, veluti Vti possidetis interdictum, & vtrobi. i Ideo autem duplicia vocantur: quia par vtriusque litigatoris in his conditio est, nec quisquam præcipuè reus, vel actor intelligitur, sed vnusquisque, tam rei, quã actoris partes sustinet.

Abiecta veteri proponẽdorũ interdictorum solennitate, hodie pro eis in factum actio competit.

k De ordine, & veteri exitu interdictorũ l superuacuum est hodie dicere. Nam quoties extra ordinem m ius dicitur (qualia sunt hodie omnia iudicia) non est necesse reddi interdictũ, sed perinde iudicatũ sine interdictis, n acsi vtilis actio o ex causa interdicti redderetur.

ADDITIO. Dic secundum Ioan. Fab. quod imo Dy. tenet, quod in hoc interdicto fiat æstimatio possessionis, sicut in interdicto Vti pos. sed ipse Ioã. Fab. dicit, quod ad proprietatem & ad possessionem potest fieri æstimatio: secundum quod cõcludit Angel.

* Quod sequitur ad ditio est ad glo.

† e pariter quæcũq; apta nata quę sunt ad nocendum. quo fit ex sententia Bar. & Angel. vt gladius panis incisorius, vel ad calamos tẽperãdos cõparatus pro armis nõ habeatur: veluti nec dẽtes, nec vini amphora, vrceus, aut cyathus, & huiusmodi similia: vnde fit vt dẽte premẽs, i. petẽsq; in statuti pœnã de armis percutiente nõ incidat: vt hic per Ioann. de Pla. quem vide.

Vnde vi concernit res immobiles. vi bonorũ raptorũ, res mobiles. Lex Iulia de vi priuata & de vi publica qualiter puniat.

*f Id quod sequitur nõ est Accursij.

d De ui priuata. pœna auté huiusmodi legis est tertiæ partis bonorum publicatio, si sine armis: & relegatio, si cũ armis: vt ĩ. de publi. iud. §. itẽ lex Iulia. de ui pub. & C. ad leg. Iul. de ui publi. l. quoniam. & l. ij. & ff. de accusa. l. hos accusare. §. omnib. * vnde versus: Vis priuata reũ deponit ab ordine rerum. Sed deportat, si vis armata pbat. Vide c. ij. extra de ordin. cogn. in glo.

e Et lapides. Facit ĩ. de publ. iud. §. itẽ lex. & ff. de vi & vi ar. l. iij. in princi. & ff. de verb. sign. l. armorum. Sed nũquid debet aliquis expectare se primo percuti, quã percutiat? Dicunt quidam quòd sic: ut argu. C. vnde vi. l. j. & ff. ad legem Aquil. l. si ex plagis. §. tabernarius. Nos contra, sed sufficit iustus timor: vt ff. ad legem Aquil. l. sed & si quemcunque. & ff. ad leg. Cor. de sica. l. is qui. & ff. de vi & vi ar. l. iij. §. qui armati. * Aduerte tñ, quod aliquãdo vis infertur personæ, aliquando rebus: vt not. glo. fi. in c. significasti. ij. de homicid. & ibi vide qualiter intelligitur illud commune dictum, vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ.

Tertia diuisio &c. CASVS. Positis duabus diuisionibus interdictorum, quarũ vtraq; est bimembris: hic ponit dominus Iustinia. tertiam: & est talis, quod interdictorum quædam sunt simplicia, & quædã duplicia. Simplicia autem sunt illa, in quibus nõ reperitur nisi vnus reus, & vnus actor. cuiusmodi sunt omnia restitutoria, & exhibitoria. Duplicia sunt illa, in quibus quilibet reperitur reus, & actor. Sed interdictorũ quædam sunt prohibitoria: & istorum quædam sunt simplicia, quædam duplicia. Simplicia sunt, veluti cũ prohibet prætor in loco sacro, vel in flumine publico, ri-

Actionũ quædam sunt simplices: quædam duplices.

g In loco sacro. Vt ff. nequid in loco sacro. l. j.
h Publico. Vt ff. ne quid in flum. per totum.
i Vtrobi. Item interdictum de superficiebus: vt ff. de superfi. l. j §. proponitur. & dic vt ĩ. eod. §. retinendæ.

De ordine & veteri &c. CASVS. Dixi Iustiniano: Domine, quare non recitatis vos totam naturam, & solennitatem antiquorũ interdictorũ? Frater, dicit ipse, Superuacuum esset hodie de ordine, & solennitate antiquæ interdictorum dicere. Nam quotiescunque extra ordiné. i. solennitatem antiquã ius dicitur (quod hodie fit in omnibus iudicijs) non est necesse interponere interdictum. Domine, bene dicitis: sed bene dimitteré solénitatem interdictorum, si loco interdictorum essent mihi actiones proditæ a prætore. Frater, dicit Iust. sic poteris illas hodie proponere sine aliqua solennitate, sicut posses si ea tibi dedisset prætor hodie. Similiter qñ dat tibi Prætor hoc interdictum, poteris hodie loco illius interdicti actioné in factum vtilem proponere, perinde ac si istam actioné vtilem prætor tibi accommodasset. hoc dicit. Franc.

k De ordine. Id est, de antiqua solennitate qua proponebant interdicta sub certis formis: vt diximus ĩ. eo. in princip. Accur.
l Exitu interdictorũ. s. cũ antiqua solennitate: sine ea tñ reddi potest, & proponi. vt ff. de ope. no nunc. l. prętor ait. §. nonnulli. Vel etiam in factum actio loco cuiuslibet interdicti: quæ vtilis vocatur. vt subijcit.
m Extra ordinem. Id est, extra antiquam solénitaté. quod semper fieri videtur vt subijcit: vt ĩ. de suc. sub. in prin. & ff. de neg. gest. l. actio. in fi. ti. & C. de form. & impe. act. subl. l. j. & ij.
n Sine interdictis. Scilicet solennibus.
o Vtilis actio. i. in factum, quæ dat loco cuiuslibet

Instit. Imper. & 2 interdi-

Interdicti. Et no. quatuor esse genera actionis in factum. Vna est. quæ ex omni edicto vel interdicto prætoris datur. vbi specialis actio non dat. vt hic. Alia est legis Aquiliæ subsidiaria, quando damnum datur de nō corpore in nō corpus: vt supra ad leg. Aquil. §. fi. quæ est ipsa prætoria: vt ff. de præs. verb. l. quia actionum. in fi. Tertium genus est extraordinariū: quod ex varijs figuris causarū est introductū, quoties æquum est actioné dari: vt C. de sa. san. ec. l. sancim⁹. Quartum genus est quod æquiparat actiōi pscriptis verbis, q vna cū ista in factū ciuilis dicit: vt ff. de pscrip. verbis. l. j. in fi. & habet locum in tribus generib. negotiorum. Primo in contractibus innominatis tribus, do, vt des, do vt facias, & facio vt facias, vt ff. de pscri. verb. l. naturalis. §. j. ij. & iij. Sed i quarto innominato contractu scilicet facio vt des, habet locum actio de dolo: vt ff. de præscrip. verb. l. naturalis. §. quod si faciam. Itē in secundo genere habet locum præscriptis verbis ex omni pacto incontinenti, ante, vel post apposito iuxta aliquē contractū: vt C. de pac. inter emp. & ven. l. ij. & C. de pact. l. petens. Item in tertio genere vbicunq; dubitatur de nomine contractus. vt patet in exēplis: vt ff. de æstima. act. l. j. & ff. de pscrip. verb. l. j. per totum. & l. iij. Quid sit actio in factum, & ad quid cōpetat tex. cum glo. est i l. quoties. ff. de præs. verb. & in l. in factum cum ibi no. ff. de act. & obli. Accur.

Actionis in factū, quatuor sunt genera.

Actio pręscriptis verbis in tribus generib⁹ negotiorum habet locum.

† *Hinc Isocrates regem Nicoclē admonebat, vt eas leges ferret quæ nullius litis haberétse munariū.*

ADDITIO. No. hāc gl. quot sunt actiones in factum: & ad quidvnaqueque competat: & adde gl. in l. quoties. ff. de præs. ver. & tex. in l. in factum. & ibi glo. ff. de act. & obli. Ange.

a Reddita. Scilicet ab illo eodem prætore.

DE POENA TEMERE litigantium.

Cōtinuatio.

Vsq; nunc de propositione actionum dictū est, sed quia contingit eas interdum temere proponi: nunc de pœna temere proponentium dicit. Accur.

Diuisio.

N Vnc admonendi. Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primo cōtinuat titulū ad pcedentia. Secundo ponit tres pœnas, quę temerè litigantē coercent. Tertio dictas pœnas sigillatim p exempla declarat. Secunda ibi, Idq; eo maximè. Tertia ibi, Ecce enim. CASVS. Dixi. Iust. domine, tot, & tāta audiuimus: quod tedio affecti sumus: & uos estis nobis tædiosus factus. Pro Deo dicatis nobis, quid amplius vos intēditis dicere? Frater, dicit Iust. scire debes, q multum studuerunt magistratus antiqui, q nō de facili litigaret calūniose: & nos similiter circa hoc studeamus: quia hoc maximè fieri, & temeritas litigātiū, tā actorum, quā reorum aliquo de tribus modis, s. vel pœna pecuniaria, vel iureiurando, vel metu infamiæ puniatur. h. d. Franc.

dita a fuisset.

TITVLVS XVI.

DE POENA TEmere litigantium.

Litigatorū temeritas tripli ci pœna coercetur periurij sci licet, pecuniaria, & infamię, siue ignominiæ: quarū singulas partes vsque ad tituli calcem persequitur.

Nunc admonendi sum⁹ magnā curā egisse eos, q iura sustine bāt, b ne facilè homines ad litigandū procederent. † quod & nobis studio est. Idq; eo maximè c fieri pōt, q temeritas tam agentium, quam eorum, cum quibus agitur, modò d pecuniaria pœna, e modò iurisiurādi, f religiōe, modò ifamiæ g metu coercetur.

Reus, actor, necnon vtriusque partis aduocati, iurisiurā di religione, pp ter calumniā, seu cauillationem euitandam introducti, sese adstringere debent: ali qui non procedet iudicium.

Annota, Negantium mēdacia pœna quādoque dupli, quā doque tripli puniri.

Ecce enim iurisiurandum omnibus, qui conueniuntur, ex constitutione h nostra deferē. Nam reus nō aliter suis allegatiōibus vtiē. nisi prius i iurauerit, q putans se bona instātia vti, ad contra dicendum k peruenit.

Negans id, quod debet, aliquando in duplo puniē. Aret.

At † aduersus inficiantes ex quibusdam causis

b Sustinebant. Scilicet magistratus, qui iura reddebant: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. post originem.

c Maximè. Id est, certè.

d Modo. Id est ali quando: & ita communiter exponitur quando bis, aut ter reperitur: vt supra quod cum eo. §. cæterum. ver. sed sane. e Pecuniaria pœna: Vt infra eo. §. fi. Ac. f Iurisiurandi. s. calumniæ: vt i. proxi. §. Sed quando? Respon. in futuro secu lo: licet non in isto: vt C. de iurei. l. ij. g Infamiæ. j. eo. §. ex quibusdam.

Ecce enim. CASVS. Dñe, vos iam dixistis, quòd temeritas litigantiū modis pluribus coercetur. p Deo dicatis, si vobis placet, qualiter debeat primo coerceri: Frater, dicit ipse: primo debet per iuramentum coerceri: quia omnib⁹ litigatoribus præcipitur, quòd iurēt de calumnia. Franc.

h Cōstitutione. C. de iureiurā. propter calum. dan. l. ij. in princip.

† Dic vt habet in l. iij. & ibi Bar. ff. de crim. stel. & in d. l. ij. C. de iu reiu. Ang. Periurus in alio sæculo punietur.

i Nisi prius. Non dicit, q prius reus, quàm actor iuret, sed prius quàm audiatur: actor autem priusquam reus iuret: vt C. de iureiuran. propter calum. dan. l. ij. in princip. quæ est contra.

k Ad contradicendum. Nota diligēter capitula huius sacramenti. Actor enim iurat, q bona institia venit ad agendum: vt C. de iureiu. propter calum. da. l. ij. in princip. Item quòd nō dabit, vel dedit aliquid iudici, vt proferatur pro eo sententia: vt in authentic. vt litigiurent in exordio litis. colla. ix. Item quòd nullam exiget, vel faciet probationem calumniosam: vt in authent. de ijs, qui ingre. ad appellan. §. fina. collatio. v. Econtra reus iurat hæc eadem: nisi q in primo capitulo iurat se vti bona contradictione. * Quid continere debeat iuramentum calumniæ, not. glo. in c. j. extra. de iuramen. calumn. vnde versus. Illud iuretur, q lis sibi iusta videtur. Et si quęretur verum nō non inficietur. Nil promittetur, vt falsa probatio detē. Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur. a

At aduersus. CASVS. Domine, bene vidimus qualiter iuramenti religione litigatorum temeritas coercetur: modo dicere debetis, si vobis placet, qualiter pœna pecuniaria compescitur. certè dicit ipse, bene verum est, quòd pœna pecuniaria litigatorum temeritas coercetur: quia quandoque actio, quæ ex sui natura in simplum competit, propter inficiationem ipsius rei datur in duplum: veluti, si damni iniuria, & legatorum locis venerabilibus relictorum nomine agitur, & tamen bene sunt aliquæ actiones, quæ sine aliqua inficiatione dātur plus quam in simplum, vt est actio furti manifesti, quæ datur in quadruplum. Franciscus de Aret.

† Aliās pecuniaria pœna cum aduersus inficiantes, &c.

Iuramentum de calūnia præstatur tā ab actore quā a reo.

* Hactenus procedit gl. Accursij. Iuramētū de calumnia continet quinque capitula.

a No. gl. quę ponit ea quę debet iurare actor: & q debet iurare reus. Angel.

Tripl.

dupli, vel tripli a actio ꝯstituiť: veluti si dãni iniuriæ, aut legatorũ locis venerabilib. relictorum nomine agatur. b

Reus in certis casibus siue neget siue fateatur, vltra simplum condemnatur.

Statim autem ab initio pluris, quã simpli est actio: c veluti furti manifesti, quadrupli, nec manifesti, dupli. Nã ex his, & alijs quibusdam causis (siue quis neget, siue fateatur) pluris, quàm simpli est actio.

Actor de calumnia iurare tenetur. Aretinus.

Item actoris d quoq; calumnia coercetur. Nã etiam actor pro calũnia iurare cogitur ex nostra constitutione.

Aduocati actoris & rei de calũnia iurare debẽt. Areti.

Vtriusq; etiam partis aduocati iusiurãdũ subeunt. e f quod alia nostra constitutione comprehensum est.

Reiecta mulcta decimę partis litis, quę olim improbis litigatorib. irrogabatur: hodie quisquis inique litigabis, per iurium incurres, & damnũ, impensasq; omnes victrici parti inferre cogitur.

Hæc aũt f omnia ꝓ veteri calumniæ actione g introducta sunt, quæ in desuetudinem abijt: quia in partem decimam litis actores mulctabat: quod nusquam factũ esse inuenimus. sed ꝓ his introductũ est & præfatum iusiurandũ: & vt improbus litigator, & damnum, & impensas litis inferre aduersario suo cogatur.

Cõdẽnatus, vel pactus ex criminib. q̃ hic enumerant̃, vel cõdẽnatus actionib. directis non contrarijs, descendẽtibus ex contractibus hic enumeratis, erat infamis.

Annota, directæ dicuntur, q̃ pupillo aduersus tutorẽ, mãdãti aduersus mãdatariũ, depositori aduersus depositariũ cõpetunt: & non e regione.

Annotato ẽt, pactione infamiã cõtrahi: nã quicũq; ex delicto obnoxius, ꝓcio dato pacisciť. ignominiosus fit.

Ex quibusdam iudicijs damnati h ignominiosi fiũt: veluti furti, vi bonorum raptorũ, iniuriarũ,

a Tripli. Vt I. de actio. §. tripli. vbi quis ꝑ mẽdaciũ, aut dolum plus petens, quam debeat, in triplum cõdemnať. Alij deponunt de libris illud, vel tripli, eo q̃ subiecta exempla non sunt huic versi. apta.

b Agatur. Item alibi: vt C. de non num. pecu. auth. contra qui propriã. Item alibi: vt si creditor negat sibi debitũ solutum. Nam postea q̃ fit debitũ, probare cogitur: vt ff. de proba. l. cum de indebito. item possessor negans se possidere: si probatur, perdit possessionem: vt ff. de rei vendi. l. fin. & in Auth. de trien. & se. §. illud. & ibi glo. in verbo possessio. collat iij. Item alias: vt ff. de iudic. lege, cum.

ADDITIO. Nota pœnas aliquas, quas patitur calũniosè negãs: & maximè not. quando aliquis possidet, & negat interrogatus se possidere, quòd perdit possessionem, si de mendacio conuincatur: vt l. fin. ff. de rei vendi. Ange.

c Est actio. Etiam a principio, non solum inficiatione: vt hic, & I. de actio. §. at ille. Accur.

Item actoris quoque. CASVS. Dixi Iustin. Dñe, vidimus supra qualiter per iuramentum, & pœnam pecuniariã rei temeritas coarctatur: sed de actore quid dicetis? Certe, dicit ipse, nõ solum reus, secundum qđ superius diximus, sed & actor compellitur subire calumniæ iuramentum. imò plus adhuc dico tibi, q̃ non solum reus, & actor iurant, sicut diximus, sed etiam vtriusq; partis aduocati iusiurandum subeunt: secundum quod est in alia nostra constitutione prouisum. & hæc omnia introducta sunt loco actionis veteris calumniæ, quæ in desuetudinẽ abijt, qua tenebatur actor, qui temerè litigabat, in decimam partem litis, quod nunquã inuentum est factum esse, vt hic dr̃: sed ꝓ his introductum est iusiurandum: & vt in expensis & damnis litis puniatur improbus litigator. h. d. Franc.

d Item actoris. Quasi dicat, non solum reus iurat de calumnia: vt s. eo. §. j. sed etiam actor, vt in constitutione nostra dicitur: vt C. de iureiur. propter cal. dan. l. ij. in princ.

e Subeunt. Scilicet q̃ iustum, & fidele patrociniũ præstent, vt in constitutione dicitur. Sed tñ in cõsuetudine non habetur, q̃ iuretur, licet lege caueatur: vt C. de iu. l. rem non nouam. §. patroni. & facit in Authen. de test. §. fin. col. vij.

f Hæc autem. Scilicet quæ de sacramento calumniæ dicta sunt. I. eod. §. j. super eodem, §. item actoris. & §. proximo.

g Actione. Actio. n. quædam erat qua tenebať actor qui per calumniam litigabat, in decimam partem litis, quod hodie corrigitur. Sed & hoc hodie iure authenticorum in antiquum redijt statũ: licet non iure illius actionis, sed per iudicis officium: vt in Auth. de lit. §. ad excludẽdas. coll. viij. i Et nota ex hoc §. & ex dicta Auth. de lit. & ex l. ff. de reg. iur. l. qui in ius. §. nemo. & ex l. illud. ff. de peti. hære. q̃ nisi improbè & calumniosè litigauerit, non debeat condemnari in expensis: vt ff. de iu. l. eum quem. & C. de fruct. & lit. expen. l. non ignoret. licet in C. de iu. l. properandum. §. sin autem. indistinctè dicat victũ condemnari victori in expensis. k Sed est intelligendum cum iam dicta determinatione, si calumniosè agit. vt in Authentica de iudicijs. §. oportet. collatio. vj.

ADDITIO. Nota ex glos. quòd licet vna l generaliter loquatur: tamen ꝑ alias leges patitur limitationes, & restrictiones: & sic lex patitur interpretationem passiuam: vt lege, prima. §. lex Falcid. ff. ad legem Falcidiam.

Ex quibusdam iudicijs. CASVS. Viso qualiter iureiur. & pęna pecuniaria litigatorum proteruitas cõpescať; videndum est qualiteť metu infamiæ refrenet, & certè quædam sunt iudicia siue actiones in quibus siquis fuerit damnatus, infamis efficiť, quas actiones litera enumerat. & hoc intellige, qñ directè intentantur: quia tunc & non aliter damnatus in illis efficitur infamis. In actiones aũt ꝓ socio, quę directa est ab vtraque parte, hoc est tam a parte intentantis, q̃ a parte eius ꝯ quem intentatur, secus est: & ideo quicunque sociorum in actione pro socio fuerit condemnatus, infamis efficitur, Sed tñ scire debes q̃ differentia est inter actiones hic notatas descendentes ex ꝯtu, vel quasi: quia non solum illi, qui damnati sunt in actionib. descendentib. ex delicto hic nominatis sunt infames, sed etiam illi, qui in istis acti. transigunt: qa crimen videtur confiteri qui transigit. in actionibus autem hic nominatis descendentibus ex contractu, vel quasi, solum damnati fiunt infames: non autem illi qui transigunt, hoc dicit. Franc. de Are.

h Damnati. scilicet suo nomine, nisi ꝓuocauerint, nõ si procuratorio: vt ff. de ijs q̃ not. infa. l. furti. §. si

Mẽdaciũ facit quẽ puniri.

† Hic Cicero dicturus ꝓ Sylla, Vos inquit dij penates testor, me huc integro animo descẽdere. Et Fabius li. xij. nõ cõuenire ait oratori iniusta tueri sciẽtẽ.

Aduocati partiũ, an debeãt iurare.

i Dic vt ibi, ꝑ gl. & Ang. & vide text. & gl. Bar. Cy. Bal. & Sali. in authẽ. gñali ter. C. de episco. & cle. sed vt dicit s. de satisd. §. sed hodie. & Bar. i d. auth. gñaliter. hodie huiusmodi ꝯ satisdatio de lite ꝓsequenda & decima parte litis &c. nõ est in vsu. Ang.

k Expẽsarũ ꝯdẽnatio an indistinctè fieri dẽat nõ attẽto an qs iustè, an calumniosè litigauerit, & qs sit stilus Rotę Romanę, qd in statutis, q̃ victus victori in expẽsis ꝯdẽnari debeať plenè per Quint. Mãdo. in aj. quęst. Regu. de sub:o. nume. 4. ac 12. & seq.

Instit. imper. & ꝫ quis

quis. & hoc si a iudice ordinario vel delegato sit condemnatus. secus si ab arbitro: vt ff. de ijs qui no. infa. l. quid ergo. §. cum autem. versic. ex compromisso.

a Directis. Et ob id tutor conuentus a pupillo, & damnatus infamatur. Idem in alijs directis, secus si econtra tutor pupillum faciat condemnari: vt hic, & ff. de ijs qui not. infa. l. j. Et nota quod in casu etiam contrario infamat: vt ff. de ijs qui not. infa. l. furti. §. mandati. Item nota quod quatuor hic ponuntur exempla de maleficijs: & quatuor de contractib⁹, vel quasi. * Et ista continentur his versibus: Iudice damnatos, infames reddit vbique, Quod vi diripitur, iniuria, furta, dolique, Actio mandati, tutelæ, depositique, Directo, si pro socio communis vtrique.

Infa. sup actione famosa an semper infamet.

Actiones octo sunt quæ infamant.

*Hoc gl. residuum nõ est Accur. Aegi. Pet.

b Sed & pacti. Scilicet precio aeris sine iussu prætoris: vt ff. de ijs qui no. infa. l. in actionibus. & l. furti. §. pactus. Accursius.

Facit ad hunc §. cle. j. iuncta gl. sup verbo citationes. in fin. de iudic.

c Debitor sit. Vt ff. de infa. l. furti. §. finali.

de dolo: item tutelæ, mandati, depositi, directis, a non contrarijs actionib. Item pro socio, quæ ab vtraque parte directa est: & ob id quilibet ex socijs eo iudicio damnatus ignominia notatur. Sed furti quidem, aut vi bonorum raptorum, aut iniuriarum, aut de dolo, non solum damnati notantur ignominia, sed & pacti: b & rectè. Plurimum enim interest, verum ex delicto aliquis, an ex contractu debitor sit. c

Annota, Iudicia omnia a citatione exordienda esse.

Omnium † aut actionum instituendarum principium ab ea parte edicti proficiscitur: qua prętor edicit d de in ius vocando † vtique enim in primis aduersarius in ius vocandus est, id est, ad eum vocandus, qui ius dicturus sit. e Qua parte prætor parentib. & patronis, item parentib⁹, liberisque patronorum, & patronarum hunc præstat honorem, f vt non aliter liceat liberis libertisque eos in ius vocare, quam si id ab ipso prætore postulauerint, & impetrauerint. Et si quis aliter vocauerit: in eum pœnam solidorum quinquaginta g constituit.

† Hinc Plato dialogo octauo de legibus admonet nõ esse negligendas leges de in ius vocado. putat tamen eam rem esse leuiorem quam vt grauem legum latorem multum occupare debeat.

Omnium autem actionum. CASVS. In proximo §. tractat dominus Iusti. qualiter puniatur temeritas litigantium metu infamiæ: hic tractat qualiter punitur temeritas litigantium metu pęnæ pecuniariæ. Vel sic potest continuari: Temeritas quandoque consistit in perseuerando improbè litigando: quandoque autem consistit temeritas in ius vocando. Cum ergo supra dixerit dñs Iusti. qualiter puniatur temeritas litigantium in perseuerando improbè litigando: modo dicitur qualiter punitur litigantis temeritas, quæ est in ius vocando. Dicit ergo quod principium instituendarum actionum ab edicto de in ius vocando proficiscitur, & explanat seipsum in textu, dicens, quod in primis debet aduersarius in ius vocari coram iudice. sed quo ad istam vocationem in ius satis abunde prospexit prætor parentibus, & patronis. Statuit enim quòd non liceret liberis, & libertis parentes, vel patronos in ius vocare ante, quàm a prętore hoc postulassent, & etiam impetrassent, & sic non suffi cit postulare: sed necesse est, quod obtineat ante, quàm eos in ius vocent. Si quis autem eorum aliter eos in ius vocaret, statuit in eum pęnam quinquaginta solidorum. h. d. Franc.

d Edicit. i. edictum proponit de in ius vocando: vt ff. de in ius vo. l. iij. §. prætor. & per totum tit. Accur.

e Dicturus sit. Vt ff. de in ius vocan. l. j.

f Honorem. Nota quod patribus, & patronis est honor præstandus, & reuerentia: vt hic, & l. honori. & ff. de obse. a libe. & liber. paren. & patro. præstand. & habetur in l. vt vim. ff. de iust. & iu. Aug.

g Solidorum quinquaginta. Aliàs quasi inofficiosus castigatur si præ inopia pœnam soluere nõ possit: vt ff. de in ius vocan. l. pe. & fi. Et intellige hos in emancipatis filijs, alias nõ posset esse iudiciũ inter patrem & filium: vt C. de in ius vocã. l. fi. & diximus supra de act. §. in eum quoque. aliàs est vers. & in eũ. §. pœnales quoque. Item nota hic, quod aureus pro solido accipitur cum ff. de in ius voc. l. si libertus. & l. in eũ. dicat Laureorũ, & hic dicit solidorũ. Item nota, quod septuaginta duo aurei: faciunt libram auri: vt C. de suscep. & arca. l. quotiescunque. lib. x.

Luat in corpore, qui nõ habet in ære.

Aureus pro solido sumitur. Libra auri cõtinet 72. aureos.

DE OFFICIO iudicis.

Iste tit. cõtinuatur secundũ Ioan. Fab. Quia visum est supra de actionib. & quia officiũ iudicis loco actiõis aliquã habetur: vt l. actionis verb. ff. de actio. & obli. ideo post actiones ponit de off. iu dicis. Vel pot continuari, quod iudiciũ cõsistit ex trib. psonis, videlicet ex psona actoris, rei, & iudicis. vt capi. forus. extra. de verb. signi. sed supra dictũ est de actionib. & sic de psona actoris, & de exceptio. & sic de reo: sequitur necessariò videre de tertio: & sic de iudice: & eius officio. Et istam continuationem infert glos. hic in nigro.

Cõtinuatio.

TITVLVS XVII.

DE OFFICIO iudicis. *

* De officio iudicis grauiter, & copiose disserit Phaphorinus philosoph⁹ apud Gellium lib. xiiij. c. ij. Vide & eleganter admodũ tractatũ eiusdẽ argumenti Claudij Cantiunculæ.

Iudex debet iudicare secũdũ ius scriptũ, vel cõsuetudinariũ, & sñiam suã secũdũ naturã actionis propositæ ferre: quod primo ostendit in noxali actione. Aretinus.

S Vpest, h vt de offõ iudicis dispiciamus.

S Vperest. Totus iste titu. diuiditur in sex partes. Primo ponit generaliter quid spectat ad officium iudicis circa sententiam. Secundo quid ad ipsum pertinet circa condemnationem malorum seruorum. Tertio quid in actione in rem. Quarto quid in actionibus vniuersalibus. Quinto quid in personalibus. Sexto quid in iudicijs diuisorijs. Secunda ibi, Ideoque. Tertia ibi, Et si in rem. Quarta ibi, Et si hæreditas. Quinta ibi, Si ad exhibendũ. Sexta ibi, Si familiæ erciscundę.

Diuisio.

CASVS. Viso de actionib. quomodo intentantur ab actoribus contra reos: superest, vt de officio iudicis dispiciamus, & in primis scire debes, quòd iudex tenetur ad hoc, vt ipse iudicet secundum leges, vel secundum cõstitutiones, vel secundum mores, hoc est secundum consuetudinem. Et sumitis in versic. Ideoque si noxali. Dixi vobis supra, quod iudex debet pronunciare secundum leges: ita patet quod dñm conuentum actione noxali cõdemnare debeat pro delicto serui: & debet eum condemnare in hunc modum: Lucium dominum talis serui Publio Mæuio in decem solidos condemno: aut noxam dare permitto: quia leges volunt, quod dñs damnum datum a seruo debeat resarcire, vel quod possit liberari si velit seruum dare pro noxa. Sic enim vult lex, quod damni æstimatio sit in condemnationem, licet noxæ deditio sit in solutionem. Franc.

h Superest. Sed vnde superest? Rñ. quia de actionib⁹ diximus

diximus & de reis, sequitur, vt & de iudice qui sedet in medio dicamus, & eius officio, circa quæ versatur.

a In primis. i. principalibus, vel inter principalia. Nam primo libellus dandus est: vt C. de lit. cōt. auth. offeratur. & causa examinatio procedere debet hanc observantiam, quæ circa sententiā adhibetur: vt C. de iudi. l. iudices. Vel dic in primis. s. observantijs, s. circa sententiā adhibēdis. Nam & alia sunt observāda, s. quòd detur in scriptis: vt C. de sent. ex breui. reci. l. fina. & sedendo: vt in authent. vt ab illustri: & qui super. §. sancimus. coll. v. Sed hoc est principale, quòd secūdum leges iudicet, vt hic dicitur. Accur.

b Constitutionibus. Scilicet, Imperatorum.

c Moribus. Id est consuetudine, quæ pro lege servatur: vt supr. de iur. natura. gentium & ciuili. §. ex non scripto. Sed quid si vnum contra alteri contradicit? Respond. constitutio legi antiquæ præiudicat: vt ff. de legibus & senatusconsult. l. non est nouum. & consuetudo præiudicat vtrique, siue sit generalis: vt ff. de legibus, & senatusconsult. l. de quibus. in fin. siue sit specialis in illo loco, scilicet, tantum, præiudicat vtrique: vt ff. commu. præd. l. venditor. §. si constat.

d Noxali. Id est super. Accur.

e Aditus est Scilicet iudex.

f Noxam dedere. Scilicet permitto. nam damni æstimatio tantum est in condemnatione: vt ff. de re iud. l. miles. §. j. & ij alias esset incerta sententia, quod esse non debet: vt s. de act. §. curare.

ADDITIO. De hoc, an iudex debeat ferre sententiam certam, & an valeat sententia incerta, dic vt per Ang. in d. §. curare.

Et si in rem. CASVS. Vidistis qualiter iudex debeat formare verba sententiæ in actio. noxa. Sed domine pro Deo dicatis, si placet, quale debeat esse officium iudicātis inter aliquos in actio. reali? Frater, dicit ipse, liber. ter. Nam aut videt iudex, quòd ferenda est sententia contra petitorē: & tūc nihil aliud incumbit ei, nisi quòd absoluat possessorem: aut videt quòd est ferenda sententia contra possessorem: & tunc debet cōdemnare possessorē: vt rem cum fructibus petitori restituat, & tenetur cōdemnatus in ista actione reali, incontinenti rē cū fructibus restituere. sed in actiōe psonali nō tenet incōtinenti rem restituere: sed habet inducias à lege. Sed domine, quid si dixerit possessor condemnatus, quòd non possit rem restituere incōtinenti, & petat tempus restituendi? Frater, si videat iudex quòd calumniosus sit, & tempus petat frustratoriè, nō dabit ei tempus: & nisi rem restituerit, iurabitur contra eum in litem. si verò frustratoriè nō petat tempus, bene dabit ei iudex tempus intra quod restituat, secundum quod sibi videbitur iustū esse, quod caueat per bonos fideiussores, quod si intra tēpus, quod sibi datū est, non restituat, quod æstimationem litis soluet. h. d. Fran.

Libellus in causa est dādus.

Sententia i scriptis. & sedēdo ferēda est.

In l. miles. §. j. ff. de re iud. non noxā dedere lex pmisit sed noxæ dedere. Ægid. Per.

Constitutio legē, vtrunque vincit. ff. consuetudo est duplex.

mus. Et quidē in primis a illud observare debet iudex, ne aliter iudicet, quam legibus, aut cōstitutionibus, b aut moribus c proditum est.

Antinota, Ea est ratio, nam domino noxali actione conuēto optionem iura concedūt, aut damnū soluendi, aut seruū noxæ dedendo, damni euitandi æstimationem.

Ideoq; si noxali d iudicio aditus ē: e observar debet, vt si cōdemnandus videt dñs, ita debeat condemnare: Publiū Mæuiū Lucio Titio in decem aureos condemno, aut noxam dedere. f †.

Iudicis est reū singulari in rē, vel vniuersali actione cōuētū ad rei fructuūq; restitutionē condēnare. q si malæ fidei possessor fueris, nō modo pceptos fructus, sed & quos pcipere potuit, pstare cogit. q si bonæ fidei fuerit, cōsumptorū & culpā non perceptorū nomine nequaquam tenebitur. post litis tamen contestationē nihil differt à malæ fidei possessore, quo fit vt omnium fructuum ratio à die litis cōtestatæ habenda sit.

Et si in rem actum sit coram iudice, siue contra petitorem iudicauerit, absoluere debet possessorē: siue contra possessorē, iubere ei g debet, vt rē ipsam h restituat cū fructib9. i Sed si neget possessor in psenti k se restituere posse, & sine frustratione videbitur tēpus restituendi causa petere, indulgendum est ei: vt tñ de litis æstimatione caueat cū fideiussore, si intra tēpus, quod ei datum est, non restituerit.

In iudicio vniuersali ita fructus veniunt, sicut in singulari: & in vtroque iudicio malæ fidei possessor de non perceptis tenetur: secus in bonæ fidei possessore: nisi post litem contestatam. Aret.

g Ei. Scilicet possessori.

h Vt rē ipsam. Idē & si in personam. l vt si res petatur vi possessā, p actionē, Quod metus causa, vel ex stipulatu ad rem tradendam. Si autem quantitas, vel in genere aliquid petatur, tunc a petitione actoris absoluitur, vel condemnat in re petita.

i Cum fructibus. Sed de quibus fructibus loquitur hic? Nunquid de naturalibus, vt de pomis, & cerasis: & similibus: m an vero de industrialibus? Respond. de naturalibus nō: quia illi aut extant: & tunc per rei vendicationē petūtur, sicut res ipsa, cum nullus etiā bonæ fidei possessor faciat suos: vt ff. de vsur. l. fructus. Aut non extant: & tunc non tenet: cum nec habeat, nec dolo fecerit quo minus haberet: sed condictione sine causa æstimatio debetur: vt ff. si cert. pet. l. si & me. & vtroq; casu cessat officium iudicis, de quo hic agitur: cum iure actionis petantur. Item de industrialibus non, si a bonæ fidei possessore percepti sunt: qa percipiendo eos, & separando a solo, suos facit & lucratur: vt s. de rer. diui. §. siquis a non domino, siue habeat titulum, siue non: vt ff. quibus modis vsufruct. amit. l. si vsufructuarius, & ff. fi. reg. l. iiij. §. post litem. si autem non separauit, adhuc ipsius fundi sunt: vt ff. de rei vend. l. fructus. Sed dic de industrialibus hic loqui, qui sunt percepti, sed nō consumpti a bonæ fidei possessore. nam cum sunt facti possessoris, nō rei vendicatione, sed iudicis officio petunt. vt hic, & C. de rei vend. l. certum. §. bonæ fidei. Si autem malæ fidei sit, de consumptis tenebitur cōdictione sine causa: de extantibus rei vendicatione, non dico eadem rei vendicatione qua petitur res, sed alia omnino: licet in petitione hæreditatis sit secus: vt C. de rei vendi. l. certū. j. respon. de percipiendis autem tenetur officio iudicis: vt j. eo. §. j. versicu. illorum & ff. de rei ven. l. si nauis. §. fina. Si verò malæ fidei possessor titulū habeat, de consumptis tenetur condictione sine causa: de extantibus rei vēdicatione, a percipiendis, propter titulum excusatur: vt C. de rei vendic. l. si fundum. nisi in quatuor casibus, vbi de percipiendis tenetur qui habet titulum: quod dic vt supra diximus de rerum diuisione. §. siquis a non domino.

k In præsenti. Nota in actione in rē incōtinēti fieri

l Scilicet agatur nō solū si in rem.

m Quid de oliua, & sylua an dicant fructus naturales vel industriales: dic quòd dicuntur industriales: sicut seges: vt est textus in l. si seruus seruum. §. si oliuā. ff. ad legem Aquil. & ibi doct. Ang.

Possessor malæ fidei quo iure tenetur fruct. restituet.

executioné: secus in personalibus, quia quatuor mensium spatiú datur: vt C. de vsu. rei iud. l. ij. & iij. & §. Et in criminali statim sententia est executioni mandanda: vt C. de pœ. l. cum reus.

ADDITIO. Nisi in casibus qui notan (xij. q. iij. §. cum apud. gl. in c. quærenti. extra. de offic. deleg. in glos. quadrimestre. Primus casus est quando quis est confessus de crimine: differtur executio donec appareat, an velit in cófessione perseuerare. Secundus est. cum sententia lata est contra mulierem pręgnanté: differtur executio vsq; ad tempus partus. Tertius casus est quando princeps ex iracundia tulit sententiam: tunc enim differtur executio vsque ad triginta dies advidendum si princeps illam relaxabit. Quartus est, quando insula est assignáda à principe, ad quam debeat malefactor deportari. Quintus est, si sententia est in seruum lata, differtur executio, donec ratiocinia reddiderit dño. Vnde versus: In personali post menses quatuor: in re Protinus est omnis sententia perficienda. Sic in criminibus, sed casus excipe quinque. Confessus, prægnans, iratus, & insula, seruus.

Et si hęreditas petita sit: a eadé circa fructus interueniunt, quæ dixim⁹ interuenire de singularú rerú petitione. b † Illorum auté fructuú, quos culpa sua possessor non perceperit, c siue illorum, quos perceperit, in vtraq; actione d eadem ratio penè e habetur, si prędo fuerit. Si verò bonę fidei possessor fuerit, nó habetur ratio, f neque consumptorum, neque non perceptorum. Post inchoatá autem petitionem, etiá illorú fructuum ratio habeť, g q culpa possessoris percepti non sunt, vel percepti consumpti sunt.

Conuento ad exhibendum actione rem vtcunq; exhibere nó sat est, vt liberationem cósequatur, sed in eum causæ statú exhibéda est, in quo cœpti iudicij tempore erat: ideo pendente iudicio vsucapta ex hibenda nó liberatur. Fructus quoque medio tempore perceptos restituere cogitur: si tamé rei statim exhibédæ facultatem non habeat reus, dilationem consequetur cautione scilicet prius præstita. quod si iussus a iudice exhibere, non exhibeat, aut se intra tempora exhibiturum non caueat, in id quod aduersarij interest, damnabitur.

Si ad exhibendú actú fuerit: nó sufficit, si exhibeat rem is, cú quo actú est: sed opus est, vt etiam rei causam debeat exhibere, idest, vt eá causam habeat actor, quá habiturus esset, si cùm primum ad exhibendum egisset, exhibita res fuisset. Ideoque si inter moras exhibédi vsucapta h sit res a possessore, nihilominus condemnabiť. Pręterea fructuum medij temporis, id est, eius, quod post acceptum ad exhiben-

Etsi hæreditas. CASVS. Iam dixi vobis quale sit offi. iud. cú aditur iudex in act. in ré: modo videamus quod est offi. iud. qñ aditur in act. mista. tá in ré, quá in psonam: vt in petitione hæreditatis: & quid debet iudex tunc faceŕ. Et dico, q idé debet facere in pe. hæ. qđ in rei ven. quę dať pro singularú rerú petitione ad differentiam pe. hær. in qua multæ res petunť. h. d. Et quicquid dicat litera, nó est per oia idem: vt j. videbitus. Et sum in vers. illorú aút fructuum. Dixi Iust. Iam bene uidi, q tam in rei vendic. quá in peti. hæ. veniút fructus pcepti iudicis offi. quia debet iubere restitui cum fructibus. Sed dñe, quid dicemus de fructibus pcipiendis in eo. qui condemnať peti. hæ. vel rei ven. Frater dicit Iust. aut fuit bonæ fid. pos. aut malæ fidei. si fuit malæ fidei poss. tunc ferè idé est in rei vé. & pe. hæ. vt eodé modo teneať malæ fi. poss. de fructibus, quos per culpá suá non percepit, in rei ven. sicut pet. hę. si autem fuit bo. fi. poss. non teneť de consumptis, nec de percipiendis, nisi post lit. contest. sicut pdo teneť de fructibus culpa sua, s. possessoris non perceptis, vel perceptis, & consumptis. h. d. Frenc.

a Et si hæreditas petita sit, i. si hæreditatis petitione actum sit, & condemnatio secuta. Nam & ipsa est in rem, & in personam: vt j. de act. §. quædam.

b Petitione. Vt restituanť fructus cú re: vt j. prox. §.

c Non perceperit. i. qui titulum non habebat, aliàs ab illis percipiendis tenetur, vt modo diximus.

d In vtraque actione. Scilicet in rem, & in petitione hæreditatis. Accur.

e Pené. Pené dicit: quia in petitione hæreditatis veniunt eadem in actione qua res: sed in rei vendicatione alia est pro re, alia pro fructibus.

f Non habetur ratio. Hoc est verum per rei vendicationem, vel per iudiciś officiú, sed per condictionem sine causa sic, cú bonum & æquú sit: vt ff. si cer. pet. l. si & me. scdm quosdam.

g Ratio habetur. Nisi infans, vel pupillus fuerit possessor: vt ff. de rei ven. l. quod infans. §. j.

Si ad exhibendú. CASVS. Domine, pro Deo dicatis si placet, quale sit offi. iu. in actio. ad exhibendum, quæ personalis est, licet sit in rem scripta? Frater, dicit ipse in act. ad exhibendum debet iudex iubere, q res exhibeať: & non sufficit, q exhibeatur, nisi in eadé causa exhibeatur, in qua causa esset, si à principio fuisset exhibita, vnde si ille, qui iussus est exhibere rem, eam exhibere distulerit: & per eius moram fuerit res exhibenda à possessore vsucapta: nihilominus condemnať ille, qui iussus fuerit exhibere. Ité rationem fructuú medij téporis, id est, eius téporis, quod intercessit post lit. contest. & ré iudicatá, debet habere iudex. Item incontinenti debet exhibere ille, qui ré exhibere iussus est: sicut in reali condemnatus debet rem restituere incontinenti: i. & sic hæc actio ad exhibendum psonalis est: vt ad exhiben. l. ij. tamen dicitur scripta in rem: quia in multis habet naturam realis actionis. Sed domine, quid si cóndemnatus in act. ad exhibendú dicat q incontinenti nó potest ré exhibere? Frater, (dicit ipse) si videat iudex, q sine frustratione petat tépus, intra quod ré exhibeat, debet ei dare tépus: sic tamé vt ipse caueat per bonú fideiussoré se ré exhibiturú: si autem nec iussu iudicis ré exhibere velit, nec cauere se postea ré exhibiturú: tunc debet condénari actori quanti sua interest, non exhibitam rem fuisse. h. d. Franci.

h Vsucapta sit. Sed quomodo potuit vsucapi, cú interruptione facta in actione ad exhibendum, videatur facta etiam in rei vendicatione: vt C. de anna. exceptio. l. fina. Respond. secundum Ioan. lex illa intelligitur in tribus casibus ibi in litera positis, non alias: vt ff. ad exhibend. l. Iulianus in fine. Alij dicunt illam generaliter intelligi per l. ff. de iudic. l. solemus. Et quod hic dicit circa res mobiles, intellige, in quibus non interrumpitur vsucapio per litis contestationem: vt ff. de rei vendicatio. l. si post. Prima sententia verior est.

a In eorú tá obligatione, & executióe id discrimé est. q in rei vendi. fruct⁹ post lité côtestatá pcepti nó veniunt iure eiusdé actióis sed officio iudicis: & si añ percepti sunt, propria actione peti debét. At in petitione hæreditatis oés fructus continenť eadē illa actione, qua petiť hęreditas. Nam ipsi fruct⁹ hæreditaté augét, & videnť pars eius esse. l. ité veniunt. §. fructus. l. hęres su nomi. ff. de peti. hær. l. si post motam. §. fructibus. C. illo tit. Fran. Baldui. hic.

Sententia an statim sit executioni mádanda.

Petitio hæreditatis é realis, & personalis.

Vsucapio rerú mobiliú nó interrumpitur per litis contestationé.

Actum

a Actum est. Ir obseruat.
b Vt tamen caueat. Vt ī. eod. §. sed si neget. & ff. ad exhib. l. de eo. §. si post. ver. si iusta.
c Condemnandus. Delato iureiurando in litem. vt ff. de in lit. iur. l. in actionibus.

Si familiæ erciscūdæ. CASVS. Vidimus iam de offic. iudic. in act. simplicibus: modo videamus quale debet esse officium iud. in act. duplicibus: vtputa in iudicijs diuisorijs: & dicit, q si famil. er. iudicio actū sit inter duos cohæredes: debet iudex, si possit, singulas res singulis hæredibus adiudicare, i. primo uni vnam, & postea alteri alteram. &, si aliqua res preciosa, vel magni p̄cij vni fuerit adiudicata: & ob hoc alter fuerit p̄grauatus: tunc debet iudex illum, cui res pretiosa adiudicata est, alteri in certa summa pecuniæ cōdēnare: vel quod sibi visum fuerit, facere. Et si vnus hæredum rem hæreditariā corrupit, vel solus fructus alicuius fundi percepit: cohæredi eo nomine tenetur. & istud iudiciū quodāmodo habet locum inter tres cohæredes, vel quatuor, pluresve, sicut inter duos. Frāc. de Aret.

d Debet. s. iudex. Accur.

e Dictū est. Supra de actiō. §. quædam actiones.

f Corruperit. No. q cohæres, qui corrupit, deuastauit, vel maculauit, vel consumpsit rem cōmunem, tenetur alteri cohæredi, isto iudicio. Ange.

g Consumpserit. vt hic & ff. famil. erciscun. l. & puto. §. sed & si dolo.

Eadem interueniunt. CASVS. Iā habuistis de officio iudicis in iudicio fami. erci. Sed dñe, p Deo dicatis, quod est officium iudicis i iudicio cōmuni diuidundo? Frater, (dicet Iusti.) eodē modo debet se habere i iudicio cōmuni diuidundo iudex, sicut in iudicio famil. ercis. quia si aliq. quibus plures res sunt cōmunes, intēdant iud. cōmuni diuidundo inter se, debet iudex si plures res sint cōmunes, vni vnam, alteri alteram adiudicare. Si autē de vna re agāt, quæ commodè diuidi possit, eam diuidere debet: & vni vnā partem, & alteri alterā partē adiudicare. Et, si pars vni assignata melior sit quā altera, quæ alteri assignatur: tūc debet iudex eū cui meliorē partē assignauit, alteri in quadā summa pecuniæ, secundū quod sibi uisum fuerit, condemnare. Si autem res cōmodè diuidi non possit, tunc poterit iudex eam totā adiudicare vni: & eum alteri in certa summa pecuniæ condemnare. h. d.

h Eadem interueniunt, s. vt fiat adiudicatio rerum, & pecuniæ: vt ī. eod. §. si familię. aut circa damnata in reb⁹: vt ī. eodem. §. proxi. & ff. commu. di. l. iij.

i Non possit. Nota nō posse fieri k qđ sine cōmoditate fit: vt hic, & ff. de ver. sign. l. nepos Proculo. Itē nota corpus aliud diuiduum: vt fundus, qui diuiditur secūdum voluntatem patrisfamil. vt ff. de le. j. l. quod i rerum natura. §. ij. Aliud indiuiduū, vt hō: vt hic, & ff. de vsufr. l. rerum mistura. in prin.

Si finium regundorū. CASVS. Iam vidistis officiū iudicis circa iudiciū fa. er. & cōmu. di. Modo videatis qualiter se debet habere iudex i iudicio finiū regun. scilicet, corā quo est controuersia. Et dicit Iusti. q iudex in isto casu debet inspicere, an necessaria sit adiudicatio: quod cōtingit in vno casu, videlicet, quādo fines in tali loco erant positi: quia propter loci naturam sæpius fit conten-

k Mādos. i gl. Facu. §. volētes, in ver. posit in prī.

l Regio quot modis accipiat Mādos in gl. Facul. §. Necnon electionis, in ver. capitolinorum.

Corpus est duplex.

Si ergo frustratoriè petat, concedi à iudice nō debet: vt de dila. l. siue pars. Nā præsumitur aduersus eū q dilationis subterfugit iudiciū: vt in ea nullus dubitat. de p̄sumptu. debet que p huiusmodi dilationibus frustratorijs punitur in expēsis, sicut & qui frustratoriè appellat. vt in Clemē. si ante de dolo. & cōtuma. Qui etiā vsuræ excurrunt. l. fin. ff. de re iudi. & puniē extraordinariè. l. eum. §. nec tenere. de appell.

dum iudicium ante rem iudicatam intercesserit, rationem debet habere iudex. Quòd si neget reus, cum quo ad exhibendū actū est, a in p̄senti se exhibere posse, & tempus exhibendi causam petat, idq; sine † frustratiōe postulare videat: dari ei debet, vt tñ caueat b se restituturum. Quòd si neq; stati iussu iudicis rē exhibeat, neq; postea exhibiturū se caueat: condēnandus c sit in id, qđ actoris intererat, si ab initio res exhibita esset.

Nunc quid iudici faciendū incūbat in diuisorijs iudicijs paucis accipe. Si igit fam er. iudiciū inter duos, pluresue vertatur, iudicis est, singulas res singulis hęredibus adiudicare, & si vnius res p̄ualeat, eundē pro eo quod pluris est, certa pecunia cohęredi cōdēnare. Itē si vnus cohæredū fructus ex re hæreditaria perceperis, aut male in ea versatus fueris, eo nomine cohæredib⁹ condēnandus est. Idē per oīa in iudicio communi diuidundo dicito, etiā si de vna re tantū lis sit: modo commodā diuisionē patiatur: quā si nō patiatur, permittitur iudicē alteri ex litigatoribus rem etiam in tam adiudicare, atque eundē alteri certa pecunia in rei locum inuicem condemnare.

Si familię erciscundæ iudicio actū sit, singulas res singulis hęredibus adiudicare debet: & si in alterius persona pręgrauare videatur adiudicatio: debet d hūc inuicem cohæredi certa pecunia (sicut iam dictū est) e cōdemnare. Eo quoque nomine cohęredi quisq; suo cōdemnandus est, q solus fructus hęreditarij fūdi perceperit, aut rē hęreditariam corruperit, f aut cōsumpserit. g Quę quidē similiter inter plures quoque, quàm duos cohęredes subsequuntur.

In actione cōi diuidundo, si sint plures res cōmunes, singulas singulariter iudex adiudicabit: &, si vna plus valet, quā altera, in pecunia cōdemnabit. Si verò vna res sit, q̄ diuisionem non accipiat, adiudicabitur vni insolidum, qui condemnabitur cōsocio in pecunia. Areti.

Eadē interueniunt, h & si cōmuni diuidūdo de pluribus rebus actum sit. Quòd si de vna re, veluti de fundo: siquidem iste fundus cōmodè regionibus † diuisionem recipiat, partes eius singulis adiudicare debet. & si vnius pars prægrauare videbitur: is inuicem certa pecunia alteri condemnandus est. Quòd si cōmodè diuidi nō possit: i veluti, si homo fortè, aut mulus erit de quo actū sit, tunc totus vni adiudicandus est: & is inuicem alteri certa pecunia condemnandus est.

In finiū regundorū iudicio nūc licet iudici abeunsq; agrorū finibus recedere, cū euidētioribus modis, quàm hactenus fuissent, nūc distingui nequeāt: quo casu, partē ex alterius agro alteri adiudicabit: & eundē alteri certa pecunia cōdēnabit: in hoc quoq; iudicio etiā versitur: vt si quis circa fines malitiosè quicquā gesserit, vel metiri agros passus non fuerit, puniendus sit.

Si finium regundo-

rum [a] actũ fuerit: dispicere [b] debet iudex, an necessaria sit adiudicatio: [c] quę sane vno casu necessaria est, si euidentioribus finibus distingui agros commodius sit, quã olim fuissent distincti. Nam tunc necesse est ex alterius agro partem aliquã alterius agri dño adiudicari. quo casu conueniens est, vt is alteri certa pecunia debeat ɔdẽnari. Eo quoq; nomine condenandus est quisq; hoc iudicio, ꝙ fortè circa fines aliquid malitiosè cõmisit: verbi gratia, quia lapides finales furatus ẽ, [d] vel arbores finales excidit. Contumaciæ quoque nomine quisque eo iudicio condemnatur: [e] veluti siquis iubente iudice metiri [f] agros passus non fuerit. Quod autem istis iudicijs alicui adiudicatũ fuerit: id statim eius fit, [g] cui adiudicatum est.

TITVLVS XVIII.

DE PVBLICIS iudiciis.

Iudicia ex edictis publicis descendẽtia in multis ab actionibus differunt. Et quia vnicuiq; permittitur accusatio, ideo dicuntur publica: quorum pœna aliquando est corporalis: aliquando irrogat infamiam cum pœna pecuniaria. Aret.

PVblica iudicia neque per actiones [h] ordinantur, neq; oino ꝗcquã simile [i] hñt cũ cęteris iudicijs, de qb⁹ locuti sumus, magnaque

DE PVBLICIS iudicijs.

Quia ciuilia iudicia dicta sunt vsq; huc, & etiam quædam criminalia, scilicet, circa priuata delicta: vt ĩ. ĩ prĩ. hui⁹ quarti lib. vsq; ad ti. de act. ideo nũc ponit ð publicis accusatiõib⁹ siue iudicijs.

contentio super terminis: veluti, si locus fuerit humidus vel morbosus. Debet enim iudex tũc in alio loco firmo, & solidò ponere fines: ita quòd amplius sup finibus non possit esse contentio, & ita ex agro alterius partem aliquam adiudicare alteri: & cum cui de alterius agro partẽ adiudicauerit, ĩ certa sũma pecuniæ cõdemnare. Et sum in vers. Eo quoque nomine. Scire debes, ꝙ in iudicio finiũ regundorum siquis circa fines aliquid malitiosè fecerit, criminaliter põt cõueniri. Propter contumaciam etiam debet quis in iudicio isto cõdemnari quãtum visum fuerit iudicanti: veluti, si iudex iussit agros mensurari, vt fines ponãtur: & aliquos agros metiri nõ fuerit passus. & sum in versic. Quod autem istis. Iam vidistis, quòd in istis iudicijs duplicibus familiæ erciscun. communi diuidũ, finiũ regundorum, sępè illud, quod erat vni⁹, adiudicatur alteri: & alter in quadam summa pecuniæ cõdemnatur. modo scire debetis, ꝙ quicquid in iudicijs istis alicui adiudicatur, incontinenti fit illius, cui adiudicatur. h. d. Franciscus.

[a] Si finium regundorũ. Quo iudicio agitur, vt agris confinibus termini ponant̃: sed pro domibus vicinis hoc iudicio non agit̃. Si autẽ sit domus in pdium rusticum. agit̃ vtili finium regund. non directa: vt ff. fin. reg. l. ij. in prin. & l. sed & loci. §. fin.

[b] Dispicere. hoc. s. quod sequitur, si euidentioribus &c. Accur.

[c] Adiudicatio. Facit ff. fi. reg. l. ij. §. fi. & l. iij. & iiij. in princip.

[d] Furatus est. ad quid damnabitur? Respon. quanti in litem iurauerit actor. Potest etiam criminaliter puniri in quinquaginta aureis ex lege agraria pro qualibet vice, q̃ applicatur fisco: vt ff. de ter. mo. l. agraria. Nec ciuilis tollitur per criminalem: cum ad rei persecutionem altera detur: vt C. quando ci. actio præiudi. crimi. l. j. nisi interim donec altera exercetur: vt ff. de publi. iudi. l. is qui.

[e] Condemnatur. Scilicet ad interesse, delato iureiurando in litem. Accur.

[f] Metiri. Nota ꝙ ille, qui non patitur metiri fundũ suum ad mandatum iudicis: vt contumax & inobediens potest puniri. Aret.

Sententia & ſm decretũ trãſferunt dominium.

[g] Eius fit. Nota ex sententia iudicis dñium transferri. sic est in missione, quæ fit ex secundo decreto: vt ff. de acqui. poss. l. iij. §. fin. & ff. si ex no. cau. aga. l. ij. in fi. & ff. com. di. l. sed si res. quæ sic accipe, si fuerit facta missio per ipsum ptorem. Nam sola sententia nõ facit dñm, sed traditio: vt C. de pact. l. traditionibus. & ĩ. de rer. di. §. p traditionẽ. & ff. de acq. poss. l. iustè. Sed qd in rei vẽdica. si res est aliena, & mea pronuncietur, & ex ea cũ mihi traditur? Rñdeo idẽ. cum enim publicãa mihi detur, qa à dño mihi adiudicatur & traditur vt ff de pub. l. iij. in fi. ergo vbi dñs est, debet ex sententia, tradino me dñm facere: vt ff. de publi. l. quæcunque. Præterea l. videtur expressã: vt ff. de procura. l. Pomponius. §. sed & is. & ff. de except. rei iu. l. si inter. in fi. nec obstat quòd ibi sit error, ex quo videatur dominiũ nõ transire: quia hic error iã reprobari nõ potest iudicis sentẽtia purgatus, à qua nõ fuit appellatum. Item nec obst. ꝙ sententia lata in actione personali reo absoluto remanet debitor: vt ff. de cõdi. inde. l. Iulianus. qa illud habet locũ ĩ obligatione, q̃ est res incorporalis, hic autẽ dicimus de dño rei corporalis, qđ facile & prorsus põt separari ab vno & alijs dari, sed non sic in corporali: vt ff. pro so. l. ea vero.

PVblica. Tot⁹ iste tit. diuidit̃ in iiij. partes. Primo ponit ꝙ publica iudicia non habẽt conformitatem cum priuatis. Secundo vnde dicta sunt publi iud. Tertio ponit in genere, quæ pœna sit in publicis iudicijs. Quarto sigillatim demõstrat publica iudicia, & pœnas vniuscuiusque. Secunda ibi, Publica autẽ dicta. Tertia ibi, Publicorũ iudiciorum. Quarta ibi, Publica autem iudicia. CASVS. Quæsiuit a legislatore, vtrum publica iudicia, id est, publica crimina ordinentur, & constituantur, seu exerceant̃ per ciuiles actiones, de quibus dictum est? Et ipse respond. & dicit. Carissimi, scire debetis, ꝙ alio modo instituunt̃, & alio modo exercentur publica iudicia, quàm actiones. Et dicet aliquis: Domine, quare dicuntur publica iudicia? Frater (dicit ipse), ppter hoc: qa cuilibet de populo dat̃ eorũ executio. & hoc intelligendũ est, dũ tñ sit habilis ad accusandum, & sum in vers. Publicorũ &c. Scire debetis, ꝙ publicorũ iudiciorũ quædam sunt capitalia, & quędã nõ capitalia. Capitalia dicunt̃ illa p quæ infligit̃ mors, vel exiliũ ppetuũ, vel ignis, & aquæ interdictio, vel in metallũ dãnatio. Publica aũt & nõ capitalia sunt, q̃ irrogãt infamiã cũ dãno pecuniario. Fran.

[h] Neq; p actiones. Imò p accusatiões. ADDITIO. No. ꝙ actio significat ad vtilitatẽ ptis priuatæ, & ciuiliter facit qđ no. Bar. ĩ l. agraria. ff. de termi. mo. Ang.

[i] Nec omnino quicquam simile. Hoc verbum nimis largè positum sic intellige: quia in ciuilibus agitur, vt aliquid detur actori, in illis autẽ nõ, vt aliquid detur:

Dñium rei corporalis facilius pditur, quã incorporalis.

Adde huic glo. quòd glo. ẽ ipsi cõtraria ĩ l. exceptio. ff. de exce. rei iudic. quam sequit̃ Ias. & Pet. de Bella per. lege iiij. §. subtilius. ff. de cõd. ob cau. j. sed gl. hãc approbat hic Bald. ex sententia Bart. in l. Pom. §. si iussu ff. de acq. poss. idque per respõ. glo quam reddit de §. subtili⁹. Et adde speciẽ huius gl. esse decisam p Auth. rei iudic. est que p hac glo ponit̃ in l. statu li. §. j. ff. de statu lib.

Actionis in factum quatuor sunt genera.

Publica iudicia differũt à ciuilibus.

sed

diuersitas eorũ est, & in instituendo, a & in exercendo. Publica b aũt dicta sunt: quod cuiuis ex populo executio eorũ plerũque c datur. Publicorũ d iudiciorum quædam capitalia sunt, quædam nõ non capitalia. Capitalia dicimus, quæ vltimo supplicio e afficiunt homines: vel ẽt aquę & ignis interdictione, f vel deportatiõe, vel metallo. g Cætera, siquã infamiã h irrogant cum damno pecuniario: hæc publica i quidem sunt, non tamen capitalia.

Crimẽ lesæ maiestatis est publicũ: & ĩ duob. casib. morte non extinguitur, sed memoria defuncti damnatur:

Publica aũt iudicia hęc sunt, lex Iulia maiestatis, quę in eos, qui contra Imperatorẽ, vel rempublicã k aliquid moliti sunt, l suũ vigorem extendit, cuius pœna animæ m amisṡionem sustinet: n & memoria o rei etiam post mortem damnatur.

Ex lege Iulia de adult. in omnib. capitulis est crimen publicum: cuius pœna aliter honestiores, & aliter humiles puniuntur. Aretinus.

Annota, Humiles grauioribus pœnis plectendos, quam honestiores.

Itẽ lex Iulia p de adulterijs coercendis, quæ q non solum temeratores alienarum nuptiarũ gladio punit, r sed & eos, qui cũ masculis s nefandam libidinem exercere audent. Sed eadem legẽ Iulia t etiam stupri flagitiũ punitur, cũ quis sine vi, u vel virginem, vel

Iudicia publica & ciuilia in aliquibus cõueniunt.

Sed vt puniatur accusatus, & ita considerata perditione conquerentis, nihil habent simile inspecto fine, nec in principio: cum vnum per actionem, alterum per accusationem instituatur. Nec in exercitio, cum in ciuilibus probet actor tantum: vt C. de eden. l. qui accusare. sed in criminalibus actor, & reus quandoq;: vt C. de aboli. l. fallaciter. & C. ad legẽ Corneliam, de fal. l. vbi. In alijs autem multa sunt similia. nam in vtrisque fit libellus: vt C. de lit. contesta. auth. offeratur. & ff. de accusa. l. libellorum. item in vtrisq; de calũnia iuratur: vt C. de iureiur. l. j. in princ. & C. de fide instru. l. vlt. licet quidam dixerunt contra: vt arg. ff. de bo. eo. l. j.

Libellus in criminalib. quid continere debet.

Adde tñ quod non ea oĩa publica iudicia sũt in quib⁹ crimẽ vertitur: sed ea ẽt quæ ex legib. publicorũ iudiciorũ vertuntur: vt Iulia. de adul. Corne. de sica. & venef. Pompeia de parricid. Cor. de testi. vt infra vi debitus.

a Et in instituendo. Sed qualiter formatur libellus? Respondet sic, vt contineat nomẽ accusantis, & accusati, & crimen: & mẽsem quo cõmissum fuit crimen: & locum vbi fuit commissum: & cõsules, sub quibus est admissum. Itẽ dies dati libelli debet inseri: sed dies commissi criminis, vel hora non est necesse: vt ff. de accu. l. libellorũ. in prin. & in Auth. de exhiben. re. §. suspecto. colla. v. & habet hoc locum in publico, & in priuato crimine, qñ criminaliter agit: vt ff. de priua. delic. l. fi. Et ista possunt haberi his versibus. Consule, mense, die, coram prætore professus, Te deferre reum, crimen, loca, pone sodalem, Et licet hora, dies, non tempus prætereatur. capi. tuæ. extra. de procura. Quãq; tñ hæc solennitas nõ est necessaria: vt in leui crimine & notorio: vt ff. de accusa. l. leuia. & C. de accu. l. ea quidem quæ. Et ibidem in casibus, in quibus sine accusatore quis damnari potest: qui, s. casus his legib. no. ff. ad legem Iul. de adulte. l. j. §. si publica. & C. de test. l. nullum. & C. de proba. l. pen. & ff. de susp. tut. l. tutor. §. præterea. & C. de calum. l. j. & ff. de bo. li. l. qui eum maior. §. si libertus. & idem in notorio crimine: vt diximus per l. C. de accusa. l. ea quidem quæ. & idem in crimine falsi secundum B. vt C. ad le. Corn. de fal. l. vbi. Sed Ioan. contra & dicit quod ibi principaliter fuit accusatio falsi instituta.

Dic adminus duos: vt l. for ma. ff. de cen s. & l. si qs in fun di vocabulo. ff. de leg. j. nisi locus eẽt insignis. & notorius per se: vt l. j. ĩ fi. ff. de dot. præleg. & l. demonstratio in prin. ff. de cõd. & demõ. Ang. Partus suppositi & adulterij accusatio nõ oibus conceditur.

b Publica. Hæc est ratio quare dicantur publica, s. quasi populica sic s. de suspec. tuto. § consequens, Et intellige, quod alias possit esse habilis ad accusandũ, nõ alias: vt ff. de accu. l. qui n accusare.

c Plerunque. Hoc ideo dicit, quia quandoque est publica accusatio, & tamen non competit cuilibet ius accusandi: vt in crimine suppositi partus, vbi accusant parentes: vt ff. ad le. Cor. de fal. l. lege Cornelia §. j. item propter accusationem adulterij, quæ primo defertur certis personis: vt C. ad leg. Iul. de adult. l. quamuis. secunda. Accur.

d Publicorum. Facit ff. eo. l. ij. Accur.

e Vltimo supplicio. Quod interpretamur mortem: vt ff. de pœ. l. vltima.

f Interdictione. Quæ est mors ciuilis: vt ff. de contrab. l. j. in fine.

g Deportatione, vel metallo. Has pœnas expone vt diximus s. quib. mo. ius pat. pote. sol. §. cum autem.

h Infamiam. Vt in lege Iul. de vi priuata: vt j. eo. §. item lege Iul. de vi publ.

i Capitalia. Et ista appellantur relegationes: vt ff. eo. l. ij. §. fina.

Publica aũt iudicia. CASVS. Domine, pro Deo ponatis nobis exempla de publicis iudicijs & capitalibus. Frater, dicit ipse, libenter. vnde dicit ipse: Publicum iudicium & capitale est lex Iul. maiest. per quam puniuntur illi, qui contra Imperatorem, vel rẽpublicam aliqd moliti sunt. Per legem enim Iul. maie. puniũtur tales vltimo supplicio: & etiam eorum memoria dãnatur, qui contra principem aliquid moliti sunt. Franc. de Aret.

k Rempublicam. Scilicet Romanorum. Accur.

l Moliti sunt. Cum effectu: tamen sola voluntas sufficit: vt C. ad legem Iul. maie. l. quisquis.

m Animæ. Id est, animati corporis, nam anima nõ in hominis, sed in potestate Dei consistit: sic C. de sac. sanc. eccle. l. sancimus. j. in fi. & in gl. penul.

n Sustinet. Id est, infert. Accur.

o Et memoria. id est dicere, ẽt post mortẽ põt accusari: vt bona deferant in fiscũ, & auferantur hæredib. tanquã indignis: vt C. ad le. Iul. ma. l. quisquis. & l. seq. & quod dixi post mortẽ accusari, intelligas in duob. capitulis illius legis: hoc est cũ contra principẽ. vel contra rẽpu. Rom. est machinat⁹. i. nisus ad malũ, aliàs finit mortẽ, vt cætera crimina: vt ff. ad legem Iul. maiest. l. fin.

Item lex Iulia. CASVS. Vidistis iam vnum publicum iudicium: hic ponit dñs Iusti. exemplum de quodam alio iudicio publico, s. de le. Iul. de adul. quę punit temeratores alienarum nuptiarum vltimo supplicio, & illos qui cum masculis rem nefandã cõmittũt, & nõ solũ puniuntur illi, qui adulteriũ cõmittũt, le. Iul. de adul. sed ẽt qui sine vi virginẽ, vel viduã honestẽ viuentẽ stuprauerit. Si. n. honestus cum honesta muliere fornicatur: patietur publicationem dimidię partis bo. si aũt humilis sit, relegabitur.

p Item lex Iulia. s. inter publica iudicia numeratur.

q Quæ. Scilicet lex Iulia de adult. Accur.

r Gladio punit. Sacrilegos enim nuptiarum gladio feriri oportet: vt C. de adul. l. quamuis. ij. in fine.

s Cũ masculis. Nã in hoc casu armantur iura. vt gladio feriantur: vt C. ad legẽ Iul. de adul. l. cũ vir nubit.

t Lege Iul. Scilicet de adult. nam habet hæc lex multa capitula: vt ff. de mi. l. auxiliũ. §. sed vt ad legis. Sed ff. ad legem Iul. de adul. l. capite quinto.

u Sine vi. Quid si vis, habetur j. eo. §. finaũt per vim.

Contra hos Quit. Mãdo. signat. Gratię titu. de priuatio. versi. Fortius pcedere contra sodomitas.

Anima est in Dei ptãte.

Dic quod in adulterio pœna mortis fuit hodie inuẽta, quod non erat olim tpe digestorũ: vt not. gl. in l. qui cũ vno. §. adul. ff. de re mil. & dicas quod ĩ talib. delictis etiã per viã inquisitionis põt pcedi. vt l. ij. § si publico. ff. de adul. Angel.

Viduam

a Vidua. Adijcias, vel puerū, & dic de vidua, & de virgine, nisi sint meretrices, vel licitę ꝯcubinæ: vt hic subijcit, honeste &c. & ff. de adul. l. stuprū. j. ı ſi. & §. j.

ADDITIO. Dic, ꝙ hoc procedit de iure ciuili: sed de iure canonico nō est permissum: vt Cle. ad nostrū: de hæreti. §. vij. & ibi gl. ij. igiť &c. Angel.

b Humiles. Qui sint humiles: vel honesti, dic vt C. de incest. nupt. l. humilē.

c Cū relegatione. Hæc distinctio pœnę fallit in tribus casibus: in quibus committitur stuprum, & tamen maior pœna imponitur. Primus est siquis in puerum committit: qa tunc gladio feritur: vt ĩ. eod. §. item, & quando tutor stuprauerit eam, cuius est tutor: vt C. si tut. pu. suam. l. j. Item si fuerit stuprata aliqua a suo ꝓprio seruo, vt C. de mu. q ser. ꝓ. se iunxerunt. l. j. Et nota pœnam stupri esse quinquennalem: nisi qñ per vim committitur: tunc enim sine præfinitione temporis potest institui: vt ff. ad legem Iuliam de adult. l. mariti. §. quinquennium. & §. fina.

* Aliàs peccatoribus.

Stupri pœna est quinquénalis.

Itē lex Cornelia. CASVS. Supra vidistis duo exempla publicarum actū. adhuc dabo vobis vnū exemplum: videlicet in l. Corne. de sica. quæ homicidas punit, & etiam eos qui cum telo ambulant hominis interficiendi causa. Sed quęsiui a domino Iustin. Domine, quid est telum? Frater dicit ipse, strictè accipiendo telum, est quod ab arcu emittitur: large tamen loquēdo dicitur telum quicquid emittitur, vel de manu, vel de arcu, dum tamen nocere possit. & ponit in litera multa Græca nomina: & sum in versic. sicarij &c. Domine Iustin. vnde dicuntur sicarij? Frater a sica, quod est cultrum ferreum vtrobiq; scindens. In versicu. eadem. l. dicta. iam vidistis vnam le. Corne. quæ tractauit de sica. modo videamus aliam, quæ tractat de veneficijs: & lege ista tenentur oēs illi qui artibus odiosis, vel venenis, vel susurris homines occiderunt: & etiam qui mala medicamina publicè vendiderunt. Hoc dicit. Fran.

Cōcor. c. si perso diēs. iūcta glo. super verb. tex. extra. de homi.

uiduam a honestè viuētem stuprauerit. Pœnam aūt eadē lex irrogat stupratoribus, * si honesti sunt, publicationē partis dimidiæ bonorum: si humiles, b corporis coercitionē cū relegatione. c

Hominē telo. i. quocunq; qđ manu mittiť, occidēs: vel cum telo causa occidēdi ꝑsequēs: lege Cornelia, de sicarijs puniť. qua lege castigabiť veneficus, vel arte magica hominē occidens, vel malo medicamento publicè occidens.

Itē lex Cornelia d de sicarijs, e q̄ homicidas vltore ferro persequiť, f vel eos q hoīs occidendi causa cū telo ambulāt: g Telum aūt (vt Caius noster ex interpretatione legum duodecim tabularū scriptū reliquit) vulgò q;dem id appellatur, quod ab arcu mittitur: † sed & omne significat, quod manu cuiusq; iaciť. Sequiť ergo, vt lignum, & lapis, h & ferrum hoc nomine contineantur: dictum ab eo, quod in longinquum mittitur, a Græca i voce τηλοῦ figuratū. Et sic hanc significationē inuenire possumus & in Græco nomine. Nam qđ nos telū appellamus, illi βέλος appellāt * ἀπὸ τοῦ βάλλειν. Admonent nos epigrāmata in † Xerolopho † vrbis lautissimè † scripta. Sicarij autem appellātur a sica, k quod significat ferreum cultrum. Eadem lege l & venefici m capite damnantur, qui artib. odiosis, n tam venenis, quam susurris o magicis homines occiderint: p vel mala medicamenta publicè vendiderint.

Lex Pompeia de parricidijs, qua cauetur, ꝙ occidens parentes, vel alios de quibus hic, singulari pœna plectatur, est publici iudicij. Et committens delictum in se plus punitur, quam committens in alio. Aret.

Annota, Atrociorib. delictis atrociorē pœnā irrogandā: qñquidem delicto pœna commensuranda est.

Alia deinde lex asperrimum crimē noua pœna persequitur, quę Pompeia de parricidijs vo-

d Item lex Cornelia. Scilicet computatur inter publica iudicia.

e De sicarijs. Quare sic dicantur, dic vt ĩ. eodem. §. sicarij. Accursius.

f Persequitur. i. persequitur eos, qui homicidiū fecerunt cum ferro, nec enim per hanc legem occidiť occidens, sed deportatur: & omnia bona sua publicā-tur: vt ff. ad legem Corne. de sica. l. eiusdem. §. legis. & l. pen. Vel dic ꝙ persequitur homicidas ferro: quia eos hodie occidimus: vt d. l. eiusdem. §. fin.

ADDITIO. Dic ꝙ pœna legis Corneliæ de sicarijs est mors, vt no. in l. j. & l. is q cū telo. ff. de sica. Ange.

g Cum telo ambulant. Licet eos non occidant: vt C. ad legem Corn. de sica. l. is qui cum telo. Et nota capitula ex quibus aliquis hac lege tenetur: vt ff. ad le. Corneliam de sica. l. j. Accursius.

h Lapis. Facit supra de interdict. §. qui autem.

i Græca. *. Significat enim telon, idē quod longè. Nisi fortè malis substituere teloϑό: quasi dicas, de longinquo. quod & Neb. placuit in lexico sui iuris ciuilis, dictione telum: & Bud. in Codice suo Iustini. annotauit. Nos tamē quod propius accedit, eligimus, quando & ita legit Sypontinus, & post eum Ambrosius Calepinus dictione telum.

k A sica. Vnde videbatur, quòd tantum qui cum sica occiderent, hac lege tenerentur. Sed tamen generalius hodie accipitur sica, & telum per interpretationem: vt supra ꝓximo §. Est aūt sica (vt subijcis) cultellꝰ vtrinque scindens: quem portant peregrini qñq; in baculo quodam: ita quod non apparet. vnde versus, Mucro latens sica: sicarius inde vocatur.

l Eadem lege. Quæ dicitur Cornelia de sicarijs.

m Venefici. Nam plus est hominem veneno extinguere, quàm gladio occidere: vt C. de mathematic. l. j. Accursius.

n Artibus odiosis. Id est, artificijs odiosis. Nam omnis ars bona est.

o Susurris. Id est, incantationibus. Nam hæc scientia reprobanda est: vt C. de male. & mathema. l. corū.

p Occiderint. Etiam sine dolo: vt ff. de pœ. l. siquis aliquid. ij. §. qui abortionis. Secus in Cornelia: quia dolus est necessarius, nec sufficit etiam lata culpa: vt ff. ad legem Cornel. de sica. l. in lege.

Alia deinde lex. CASVS. Adhuc est quædam lex, quæ asperrimum crimen persequitur noua pęna: quia siquis patrem, vel matrem, vel auum, vel proauum, vel aliquem eorum de quibus fit mentio in litera occiderit, debet cædi cum virgis sanguineis: & postmodum consui debet in quodam sacculo, & cum ipso debet poni serpens viuus, & canis, & gallus gallinaceus, & vipera, & simia: & tunc cum illis animalibus

* Hæc gl. nō est Accur. Ægi. Per.

* Aliàs desunt.

ἀπὸ τοῦ βάλλειν.

† Est qui hoc loco legit ex Xenophōte subijciens, καὶ τὰ βέλη ἐμοὶ ἐπέστρεφε, λόγχας, τοξεύματα, σφενδόνας πλείστας δὲ καὶ λίθους. atq; ita legēdū esse censet Ant. Augu. lib. emē. iiij. cap. v. quē vide.

† Xerolophō, quid sit pulchrè ꝑ pdmis Suidas, & post eū Io an. Bapt. Pius annota. posteri. cap. clxxvj. & Nebris. In lexico iuris. ciui. dictione Xerolophum. Nisi Xerolopheo malis legere, vt Bu in suo codice annotauit, vt locū intelligas in quo apricātes vngebanť, q sensus dictioni lautissime appositissime conueniat.

Faustissime.

catur, qua cauetur, vt si quis parētis, a aut filij, aut omnino affinitatis b eius, quæ nuncupatione parentum continetur, c fata preparauerit: d siue clam, siue palam id ausus fuerit, necnō is, cuius dolo malo id factū est, vel conscius criminis extitit, licet extraneus e sit, pœna parricidij puniatur: & neque gladio, neque ignibus, neque vlli alij solenni pœnæ subijciatur, sed insutus culeo cum cane, & gallo gallinaceo, vipera, & simia: & inter eas ferales angustias comprehensus, secundum quod regionis † qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnē f proijciatur: vt omnium elemētorum vsu viuus carere incipiat: & ei cœlum superstiti, & terra mortuo auferatur. Siquis autem alias cognatione, vel affinitate coniunctas sibi personas necauerit, pœnam legis Corneliæ de sicarijs sustinebit. g

Publici iudicij crimen legis Corneliæ de falsis censetur: quo tenetur quicunque aliquid de his, quæ exprimuntur in textu, commiserit: & pœna eius in seruo est vltimum supplicium, in libero deportatio. Aret.

Item lex Cornelia de falsis, quæ etiā testamentaria h vocatur, pœnā irrogat ei, qui testamētū vel aliud instrumentum i falsū scripserit, k signauerit, recitauerit, l subiecerit, vel signū m adulterinum fecerit, sculpserit, expresserit sciens, dolo malo: Eiusque legis pœna in seruos vltimum supplicium n est: quod etiā in lege de sicariis & beneficijs seruat: in liberos verò deportatio. o

Vim cōmittens cum armis aliter, quàm virginē rapiēdo, deportabitur: si sine armis tertiæ partis bonorū publicatiōe dānabitur. Sed per vim virginē, vel monialē rapiēs, vel præstans opem, capite punitur. Aret.

Itē lex Iulia de vi publica, seu priuata aduersus eos exorit, qui vim vel armatā, vel sine armis cōmiserint. Sed si quidē armata vis arguatur: deportatio ei ex lege Iulia de vi publica irrogatur. si verò sine armis, in tertiam partē p

malibus brutis debet proijci in vicinum flumē, vel in vicinū mare, secundū quod regionis qualitas tulerit vt sic inter ferales angustias deficiat: & omniū elemētorum vsu careat: vt ei cœlum superstiti, & terra mortuo auferatur. & sum in vers. siquis aūt &c. Iam vidistis qualiter punit ille, qui aliquem de linea descendēti, vel ascendēti interfecerit. Sed certè siquis alias personas sibi coniūctas aliqua affinitate, vel cognatione, quam de qua dictum est s. proxi. necauerit. per legem Corne. de sicar. similiter punitur.

a Parentis. Accipe parentes, & filios, vsque in infinitum: vt ff. de in ius voc. l. quisque. §. fina. & l. sed si hac. §. liberos. Accur.

b Affinitatis. Aliàs affinitatis, & aliàs affectionis. Accur.

c Continetur. Sed qui sunt hi, qui hac appellatione continentur? Respon. superiores, & inferiores, vt diximus. Item collaterales: vt fratres consobrini, & patrueles, & proximiores eis. Item affines quidā, vt vxor, nurus, gener, vitricus, priuignus, socer, & etiam patronus: vt ff. eo. ad legē Pompeiam de parric. l. j. & l. sed sciendum. & l. cum pater. Accur.

d Præparauerit. Fortè & si non occiderit. secundū P. & facit pro eodem. ff. eod. ad l. Pompe. de parric. l. j. in fin. vel dic illum speciale casum.

e Extraneus. No. extraneum plus puniri, quā si ipse occidisset: vt hic. & ff. eo. l. vtrum. & l. si sciente.

f Vel in amnem. Id est, flumen. vel si hæc vicina nō sunt bestijs subijcitur: vt ff. eo. l. pe.

g Sustinebit. Sed nonne & qui superiores personas occidit, hac l. Cornelia tenetur? Videtur quòd sic: vt ff. eod. l. j. sed contra. C. eod. l. j. Dic ergo, quod hac l. Cornel. tenetur, sed non accusatur. Vel dic secūdum Ioan. quod tenetur eadem pœna scilicet capitali: sed maior hic imponitur.

Item lex Cornelia. CASVS. Iam vidistis multas actiones publicas. adhuc ponit vnā actionē publicam videlicet, siquis falsum instrumentū, vel testimoniū scripserit, vel signauerit, vel subiecerit. l. Corn. de fal. punitur: ita quod si seruus est, vltimo supplicio affligetur: si vero liber est, deportari debet. Franc.

h Testamentaria. Ideo sic dicta: quia testamento falso ibi agitur.

i Instrumentum. Scilicet emptionalē, vel alicuius contractus. Accur.

k Falsum scripserit. Et ita veritatem mutauit, vt in authen. de instru. cau. & fi. §. j. in prin. col. vj.

l Recitauerit. No. contra illos, qui habent instrumēta, & scripturas alienas in custodiam: & tamē alia ostendūt, & recitant, & copiā faciunt: quia incidunt in falsum, vt hic, & l. j. § is qui. ff. ad leg. Corne. de fal. coniuncta. l. qui testamentum. Accursius.

m Signū. Idest sigillum quod in testa. apponitur: vt s. de test. §. postea. Item signum quod chartis imponitur, vt quandoque facilius fiat cōparatio ex instrumētis: vt in auth. de instru. cau. & fi. §. oportet autem. col. vj. Accursius.

n Vltimum supplicium. Quod interpretatur mortem: vt ff. de pœni. lege, vltimum.

o Deportatio. Et omnium bonorum publicatio. & sic not. quòd ex eodem commisso plus serui, quàm liberi puniuntur, vt hic, & ff. ad leg. Corne. de fal. l. j. §. fina. & ff. si ex noxa. caus. aga. l. pen. & ff. de pœn. l. in seruorum. imò & inter liberos magis puniuntur minores, quam maiores: vt ff. de incen. rui. naufr. l. Pedius.

Item lex Iulia. CASVS. Iam vidistis multas accusationes publicas: adhuc est quædam accusatio publica, per quam punitur violentia, siue publica, siue priuata: quia per legem Iuliam de vi publica, punitur quis de vi arma. quia deportatur. Per legem autem Iuliam de vi priuata aliquis punitur, qui vim fecit sine armis, quòd tertia pars bonorū suorū publicatur, & sum in versicul. Sin autem per vim. Supra vidistis de illo, qui commisit stuprum cum vi. vt quia viduā, vel virginem, vel monialē rapuit, vel potes continuare istum §. ad præcedentem sic. in §. proxi. dictū est qualiter punit ille, qui per vim armatā, vel sine armis aliquid alicui abstulerit: modo autem tractat qualiter punitur ille, qui stuprum committit per vim. Franc.

p In tertiam partē. No. ex maioritate delicti maiorem pœnam imponi, vt hic. & C. ad legem Iul. de vi. l. secunda, & facit supra de interdict. §. qui autē. Item hic damnatus fit infamis: vt ff. ad l. Iul. de vi. pri. l. j. j. respon. Accur.

Parricidiū quas personas cōcernit.

† Regionē hic nō prout supra §. eadē. de off. iudi. sed prouincia, vel regno accipe. per hac interpretatione vide Mandos. in glo. Facu. §. Nec nō electionē, in ver. capitolinorū. ver. Aliā etiā interpretationē.

† Dic primam opi. sequitur hic Io. Fa. propter atrocitatē criminis. facit l. fi. C. de sicar. & hanc tenet gl. in l. vnic. C. eo. Ang.

Sing. gl. secundum Amanellū in fin. suis ad hoc, quod si notarius mutauerit signū puniatur pœna falsi.

De sigillo plenissimè per Mandos. in glo. Facul. §. Et propterium in ver. sigillum.

Pœnæ diuersificantur ex personarū diuersitate.

Pœna maior maiori delicto debetur.

Sin au-

bonorum suorum publicatio imponitur. Sinauté [a] per vim raptus virginis vel viduæ, vel sanctimonialis, vel alterius fuerit ppetratus: tunc & raptores, & ij, qui opē huic flagitio dederūt, capite puniunť, † ſm nostræ cōstitutiōis [b] definitioné: ex qua hoc apertius possibile est scire.

Publicam, sacram, vel religiosam rem furto subtrahens & talibus opem præstans, ex leg. Iul peculatus, quæ publica est, capite punit̄: aliter aūt ex ea delictum cōmissés, deportatur. Aret.

Itē lex Iulia peculatus eos punit, qui publicam pecuniam, [c] vel rem sacrā, [d] vel religiosā [e] furati fuerint. [f] Sed siquidē ipsi iudices tēpore administrationis publicas pecunias subtraxerint, capitali † animaduersione puniunť: & nō solùm hi, sed ét qui ministeriū [g] eis ad hoc exhibuerint, vel qui subtractas ab his sciēter susceperit. [h] Alij verò qui in hanc legé inciderint, pœnæ deportationis [i] subigantur.

Lex Flauia de plagiarijs quādoq; pœnam capitis, quandoq; leuiorem irrogat, ſcdm Ang.

Est & inter publica iudicia, lex Flauia † de plagiarijs, [k] quę interdū capitis pœnā [l] ex sacris cōstitutionibus irrogat, interdum leuiorem.

Lex Iulia de ambitu, repetūdarū, de annona, & residuis, q̄ in diuersis capitulis loquūtur, diuersas pœnas (præterquam mortis) inferunt. Aret.

Sunt pterea publica iudicia, lex Iulia de ambitu, [m] lex Iulia repetūdarū, [n] & lex Iulia de annona, [o] & lex Iulia de residuis: [p] quę de certis ca

[a] Sinautem. Dixit ſ. qñ sine vi aliquis commiserit stuprum: vt ſ. cod. §. sed eadem. nunc quando vi. Vel continua cum speriori proxi. §.

[b] Constitutionis. Vt C. de rapto. virginum. l. j.

Item lex Iulia. CASVS. Nō solum leges superiores dicuntur accusationes publicæ, sed etiā accusatio legis Iul. peculatus, dicitur accusatio publica. & hac lege punit̄ ille, qui pecuniam Reipubl. surripuit: & si fuerit iudex, vel magistratus, qui hoc fecerit, pœna capitali puniet̄, & omnes eius complices. Si autem quis extraneus, qui non fuerit iudex vel magistratus pecuniam Reip. surripuerit: ipse & eius cōplices deportari debent. Francis. de Aret.

[c] Publicam pecuniam. s. ciuitatis Romanæ, nō alteri⁹: vt ff. de fur. l. ob. pecuniam. & ff. ad leg. Iuliam pe. l. iiij. §. pe.

[d] Rem sacram. Vt calices, & thuribula quæ sacra sunt, vt supra de rerū diui. §. nullius.

[e] Religiosam. Vt ornamenta sepulcrorum.

[f] Furati fuerint. vel etiam immiscuerint, ita q̄ dānificauerint rēpublicam: vt ff. ad legem Iuliam peculatus. l. j.

[g] Ministerium. Id est, adiutorium.

[h] Susceperint. Scilicet, ad custodiendum.

[i] Deportationis. Deportantur enim. Et nota, q̄ quinquennio durat hæc actio. vt ff. ad le. Iul. pec. l. peculatus. † Itē est speciale in eo, q̄ contra hæredes inchoentur: vt ad legem Iul. pec. l. fi. Accur.

Est & inter. CASVS. Nō solū ista sunt publica iudiciā, quæ vos vidistis: sed & lex Flauia de plagiarijs, quæ interdum pœnam capitis infligit, & interdū minorem, dicitur publicum iudicium. & habet locū hęc lex, siquis filium alterius surripuerit, & eum vendiderit. talis enim magnam plagā petentibus infert. Idem est, si seruum alienum surripuerit & distraxerit. Frāc.

[k] De plagiarijs. Ideo sic dicta, quia orbato patre filio, vel dño seruo, hęc lex punit orbātē, siue talē plagā inferentē. habet enim locū, qñ aliquis distrahit alienū seruū, vel filium, ita quod pater vel dñs nō potest rehabere, vt ad leg. Fla. de pla. l. j. & l. legē. & l. eum. & l. pe. § fi. Item tenetur, qui liberū hominem de loco i locū transportat: vt C. ad legē Fla. de pla. l. qm. & hoc si dolo facit: non aliter: vt ff. ad leg. Fla. de plag. l. legis Flauiæ. Itē hac lege tenetur, siquis seruum in fuga cōstitutum vendat, ita vt emptio statim teneat: vt C. ad legem Fla. de plag. l. in fuga.

[l] Capitis pœnā. s. maiorē: aliqñ minoré capitalē, cū capitalis aliàs sit minor, aliàs maior. Nā ingenuus nobilis in metallū damnat̄, ignobilis gladio ferit̄, seruus vel libertus bestijs subijcit̄: vt ad le. Fla. de pla. l. fi. & ff. ad leg. Fla. l. fi. in fine. Item quædam ciuilis pœna olim imponebatur, quæ cessat hodie: vt ff. eo. l. fi.

Sunt præterea. CASVS. Scire debetis, q̄ oīa ferè iudicia publica de quibus tractatū est a pñcipio istius ti. vsq; huc, sunt publica, & capitalia. Modo autem est tractaturus Iustinia. de quibusdam iudicijs, q̄ sunt publica, sed nō capitalia: & enumerat ea in ista litera. Prima est lex Iul. de ambitu. Scda est lex Iulia repetūdarū. Tertia est lex Iul. de annona. Quarta est lex Iul. de residuis. Quando autem, & in quibus casibus locum habeant istæ leges, plenè habes nota. in glo. j. istæ autē leges minorem pœnam, quam capitalé inferunt eis, qui pœ pta earū siue earum iudicia neglexerint. Franc.

[m] Lex Iulia de ambitu, q̄ habet locum in quatuor casibus. Primo, siquis dederit clam pecuniam, vt aliquē sortiatur honorem nō in ciuitate Romana: nā ibi cessat hæc lex, cum princeps ibi eligat: vt ff. ad legē Iul. de ambitu. l. j. in princ. Ideo dixi clā: quia palā potest: vt ff. de pol. l. j. & ff. de offic. præt. l. Barbarius. Secundo habet locum qñ quis stat in magistratu vltra annum: vt C. ad l. Iul. de ambi. l. j. Tertio, siquis ingredit̄ domum iudicis cognoscentis de causa criminali: vt ff. ad leg. Iul. de amb. l. j. Item quarto, siquis iudex nouum vectigal instituerit: & est pœna centum aureorum: vt ff. ad leg. Iul. de amb. l. j. Sed in casu deportat̄: qñ scilicet bis idem officiū continuè est assecutus: vt C. ad leg. Iul. de amb. l. j. Sed fallit in assessore: vt C. de asses. l. liceat. Item in proconsule: vt ff. de of. procon. l. antepe. Vel dic ibi, sex fascibus, id est, sex mensibus: quia tantum durabat eius officium. Accur.

[n] Lex Iulia repetundarum. Quæ habet locū, qñ iudex per pecuniā facit aliquid, vel omittit: vt ff ad leg. Iul. repe. l. j. iij. iiij. v. & vj. & vij. Esculentum tamē potest accipere, iure veteri: dūmodo nō nimis magnū: vt ff. de of. procon. l. solent. in fi. sed iure nouo non, nisi qñ deficeret salarium: vt in Auth vt iu. sine quoquo suff. § scriptū est exemplar huius. ver. qua propter. ibi aut si nō est. col. ij. pœna aūt huius legis e st ciuilis in quadruplū: vt C. ad le. Iu. repe. l. j. criminalis extra ordinem: vt ff. ad leg. Iul. repe. l. lex Iulia. §. hodie.

[o] Lex Iulia de annona. Hæc lex locū habet, quoties quis facit, vt annona carior sit: & est pœna in eum statuta xx. aureorum: vt ff. ad leg. Iul. de annona. l. ij.

[p] Lex Iulia de residuis. Et hæc lex habet locum, qñ aliquid superfuit ex aliqua administratione publica, & ipse in vsū suū cōuertit, cui erat illa administratio commissa: vt ff. ad leg. Iul. pecu. l. ij & iij. & §. lege. Pœna autem huius legis est tertia parte amplius, quā debet

† Cōcor. ca. peruenit. iūcta gl. j. in h. extra. de adulte. & stup.

† No. diligéter húc locū, qui vult iudices ita delinquétes vna cum adulteris, pœna corporalis naturalisq; mortis plecti: quod vult textu. I l. j. C. eo. licet gl. illic exponat p deportatiōe quod pugnat cum hac, & illa litera: vt hic no. lo. de Pla.

† Dic idē in adulterio, & stupro: vt notat gl. ſ. e. §. ij regulariter aūt durat per annos xx. l. querela. cū ibi no. C. de fal. & c. Ang.

† Phaniā vocāt hāc legē Beroald⁹, Peroti⁹, Catellian⁹ Cotta: Flauiā vero (id quod magis placet) Pōponius Lætus vir ætatis suæ doctissim⁹ Flauio quodā tribuno p e

his. In Pl. II. lex Fauia dicit̄, a Theophilo vero Fabia.

† Qui est affectati honoris crimē. Dī stat autē ab ambitiōe quam bitus in actu sit, ambitio verò in animo. Cæterum quod iura ciuilia pœ rè dicūt, iura canō simoniā appellāt. Lex Iulia de ambitu I quatuor casib⁹ habet locū. ¹ Dicit lo. Fa. q̄ hoc nō est verū, vt l. vn. eos. ff. de tute. & in Auth. vt iudic. sine quoquo suf. per totum. & ff. de mū. & hono. l. existimationé. in autem die pro honore sine ad ministratione consequendo benedari, nō autem cū administratione: ſcdm Barto. & Ang.

Lex Iulia repetūdarum.

Lex Iulia de annōa.

Lex Iulia de residuis.

bet: quod P. sic dixit: vt esset in quadrupld. Vel dic amplius tertia parte: quia punit' in simplū. & in tertia parte simpli: vt ff. ad legem Iuliā pecu. l. iiij. §. sed & qui pecuniam in hoc, maxime quia pœnæ restringendæ sunt: vt ff. de pœnis. l. interpretatione.

ADDITIO. No. q in istam legē incidunt officiales, siue camerarij, qui habēt ex administratione publicas pecunias, & finito officio aliquid retinent: quia tenentur ista lege & pœna supradicta. Et et aduertas, q ista pœna, & lege tenent' officiales, qui vnam collectam impositā in communi, destinatam pro vsu, & necessitate communis, ipsi conuertunt dictam pecuniam in alium vsum: quia, etiā si esset pro necessitate communis, tamen incidunt in istam legem: vt est casus in l. ij. ff. ad legem Iuliā pec. secundum Angelum.

pitulis loquuntur: & animæ quidem amissionem non irrogant: alijs autē pœnis eos subijciunt, a qui præcepta earum b neglexerint.

Iustinianus finē facturus, ampliorē publicorū iudiciorū determinationē, Digesta continere dicit. Angelus.

a Subijciunt. Scilicet leges prædictæ quatuor. vel dic, q loquitur indefinitè. vt patet in interioribus.

b Earum. Scilicet legum. nā in §§tib. & alijs, q debent de iure sortiri effectum, & non sortiuntur, iudicat lex, non valere: vt C. de legi. & con. l. non dubium. Item in criminalibus variæ constituuntur pœnæ: quarum quædam sunt ordinariæ, quæ, s. habent certam pœnam aliqua lege inductam, vt patet per multos tit. ff. de public. iudic. & in sequentibus. Aliæ sunt extraordinariæ: vt ff. ad senatusconf. Turp. l. & in priuatis. & ff. de extraordi. cri. l. j. & in sequentibus tit. vsq; ad tit. de publi. iudi.

Pœnæ in criminalib' sunt ordinariæ, & extraordinariæ.

Sed de publicis iudicijs. CASVS. Dixi Iustiniano: Dñe, quare tantum de publicis iudicijs tractastis, & tot exempla de eis posuistis? Frater (rñdet dñs Iustinianus) hoc fecimus ad vtilitatem vestram, s. vt de eis aliquam notitiam gñalem haberetis siue cognitionē: sed plena eorū cognitio, siue sciētia ex latiorib. Digestorū libris Deo ꝓpitio aduentura est. Modo autem sufficiat vobis hæc summo digito, & quasi per indicem tetigisse. Et nota, q p hæc duo verba aduentura, & summo digito duo dat nobis intelligere, scilicet profunditatem, p hoc quod dicit, summo digito: & beatam spem, per hoc quod dicit aduentura. hoc dicit. Fran. de Aret.

Sed de publicis iudicijs hæc exposuimus: vt vobis possibile sit summo digito, c & quasi p indicem d ea tetigisse: alioqui diligentior eorū sciētia vobis ex latioribus Digestorum, seu Pandectarum libris Deo propitio aduentura est. e

c Summo digito. Id est, longiori digito, cū quo quis tangere potest altius quam cum alijs: qui dicitur medius. Accur.

d Per indicem, id est per alium digitum, qui dicit' index. Vel dic, & melius, quod hæc dicta sunt, vt sint index, siue demonstratio aliorū dicendorū: sicut & sub gallina ouum dimittit', vt sit index ad hoc, vt ibi alia faciat oua, & idē in his, q aucupant' ad colūbas.

e Aduentura est. Vt ff. de public. iudic. per totum librum vsque ad titulum de appellationibus: qui sequitur. Acc. Flor.

ADDITIO. Velit rex cœlestis nostra crimina omnia & priuata, & publica tollere: ne nos æthereas ad sedes impediant ascendere. Amen.

Summo digito & quasi p indice, oro est certè elegās metaphoricè sumpta, & trāslata, vt innuat hic se Iustin. pstrinxisse, & leuiter attigisse. Nā quæ leuiter voluim' attingere, id sūmo digiti summitate facere solemus. & p indicem quasi per capita & sūmatim dixisse videri velit vt no. Alexā. ad l. fin. ff. de verb. sig.

FINIS.

REGESTVM.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t u x y z &

Omnes sunt quaterniones.

VENETIIS,

Apud Ioannem Variscum, & Socios.

a Feritas. Id est, crudelitas.
b Actio. Scilicet directa.
c Vbi. Id est, postquam.
d Euasit. Vt s. de rerum diui. §. feræ.
e Pauperies. Mirabilis est hæc exposi tio, & legalis: ideo sic forte dicta, quia pauperiem aliquam facit: sicut & damnũ diminutio, vel ademptio patrimonij dicitur: vt ff. de damno infecto, l. tertia.
f Sensu caret. Quã doque tñ res inanimata iniuriam facere dicit̃ impropriè: vt ff. commod. l. si vt certo. §. plane si sic commodaui.
g Hæc. Scilicet supradicta duo. & q; no mine feræ bestiæ nõ agatur hac actione, & q; nomine mansuetæ noxaliter tantum agatur: vt s. proxi. §. & in principio tit.

Cæterum sciendũ est. CASVS. Iã dictum est supra, q; non habet act. noxalis de pauperie locum, nisi animal fuerit sine ratione, & contra naturam sui generis nocuerit. & scire debetis, quod ædilitio edicto prohibitum est, ne quis habeat canem, verrem, vel aprum, vel aliud animal, quod transeuntibus nocere possit, ea parte qua vulgo iter sit. & si habeat, & illud animal libero homini nocuerit: condemnabitur ille. qui illud animal habuerit, in quantum iustũ visum fuerit iudicanti: non habendo deformitatis æstimationem: quia deformitas humani corporis æstimari non pôt. Si autem in alijs rebus dederit damnum, cõdemnabitur in duplum. In vers. præter has autem, scire debetis, q; qñ aliquod animal nociturum, & contra naturam sui generis est in eo loco, quo vulgo iter sit: præter act. in factum, quę descendit ex ędilitio edicto, similiter habet locum 9 eum act. noxalis, de pauperie vtilis. Sed dñe, si sic est: ergo vos da tis duas act. pro eodem delicto. Frater verum est. Cum enim plures sint actiones pęnales ex eodem delicto descendentes: vna alteram concursu non tollit. hoc dicit. Franc. de Aret.

tas, a cessat actio. b denique si vrsus fugerit a domino, & sic nocuerit: nõ pôt quondam dñs conueniri: quia desijt dominus esse, vbi c fera euasit. d Pauperies e aũt est dãnum sine iniuria faciẽtis datum. Nec enim potest animal iniuriam fecisse dici, quod sensu caret. f Hæc g quidem ad noxalem pertinent actionem.

Si quadrupes nõ mãsueta iuxta naturã sui gñis damũ dederit in liberũ corpus, non occidẽdo: dñs e x ædilitio e dicto arbitrio iudicis cõdemnatur: in alijs rebus, in duplu, vel noxalis actio his duobus casibus contra dñm dirigitur: et pænales actiones p eodem facto concurrentes non perimunt se concursu. Aret.

Annota, Quoties plures pœnales actiones pro eodem facto cõpetũt, cõcursu inuicẽ nequaquam se perimunt.

Cæterum sciendũ est, ædilitio edicto h prohiberi nos, canẽ, verrem, aprum, vrsum, leonem i ibi habere, qua vulgò iter sit. & si aduersus ea factum erit, & nocitum k libero homini esse dicat̃: quod bonum, & æquum iudici videtur, tanti dominus condemnetur: l cæterarum verò rerum quanti damnum datum sit, dupli. Præter has m autem ædilitias actiones, & de pauperie locum habebit. n Nũquam enim actiones præsertim pœnales, de eadem re o cõcurrentes alia aliam consumit. p

i Ista pęna secundum glo. in l. qua vulgo applicat̃ pro parte fisco, & pro parte parti. alle. ff. de ijs qui deie. l. si vero. §. penul. secũdũ Ang.

h Edicto. Posito. ff. de ædil. edic. l. hic enim §. deinde. & l. sequenti.
i Leonem. Item lupum, pantheram, & generaliter omne animal, quod debeat nocere, siue solutũ, siue ligatum: ita tñ, q; dãnum nihilominus faciat posfit: vt ff. d ædil. edic. l. hi enim. & l. gñaliter. & l. seq.
k Et nocitum. In corpore, ita quod non sit mortuus. alias ce solidi debentur: l vt ff. de ædil. edic. l. qua vulgo. ij. respon. Accur.
l Condemnetur. Ratione deformitatis non habita, sed impensarum tantum in curatione factarũ, & operarum amissarum, & amittendarum: vt ff. eod. l. ex hac. Item condemnatur in duplum occasione damni dati in alijs rebus ex hoc edicto: vt hic, & ff. de ædil. edic. l. quam vulgo. ij. respon. in fine.
m Præter has. Id est pter hos modos agendi ædilitio edicto.
n Habebit. Scilicet vtiliť: aliàs 9: vt s. eo. §. hic aũt. Accur.
o De eadẽ re. Id ẽ ex eodẽ facto, & delicto.
p Cõsumit. Hoc est intelligẽdũ 9cursu, pceptiõe. n. vna aliá 9sumit. Et ad euidẽtiá istorũ dic, q; qñ cõpetũt plures actiones eidẽ, & 9 eundẽ, aut oẽs pœnales sũt, aut oẽs rei psecutoriæ, aut aliæ pœnales, aliç rei psecutoriæ. Primo casu subdistingue: aut oẽs ex vno delicto: & tunc vna tollit aliá perceptione, nõ in id, qđ excedit: & ff. vi bo. rapt. l. j. & ff. de act. & obli. l. qui seruũ. j. rñ. & hoc cũ ex vno delicto: nõ aũt 9cursu: vt hic dicit. vbi aũt ex diuersis factis, vna nõ tollit alterã ẽt pceptione: vt ff. de priua. delict. l. nunquã. in prin. In secũdo casu, qñ oẽs sunt rei psecutoriæ: dic q; aut 9 eundẽ danť: & tũc tollunť adinuicẽ pceptione, nõ con cursu: vt ff. loca. l. si merces. §. culpa. aut 9 diuersos, & tũc nõ tollunť ẽt pceptione: vt ff. de tab. exhib. l. locũ. §. cõdemnatio. In tertio casu, s. qñ alia est pœnalis, & altera rei persecutoria: iterum subdistingue. quia aut est pęnalis originaliter, & tunc neutra p alterã tollit: vt ff. de fur. l. si pignore. §. cum furti. & ff. de condic fur. l. si pro fure. §. furti. hoc tñ fallit in casu: vt ff. nau. cau. stabul. l. & ita. §. fi. quia ibi competebat altera de iure cõi: altera de iure speciali. Aut non est merè, vel originaliter pęnalis: & tunc vna per alteram tollitur: vt ff. quod metus cau. l. metum. §. licet.

Actiones plures si cui competãt, an vna intenta tollant aliæ.

ADDITIO. Similem gl. habes ff. nau. caup. stab. l. & ita. quæ olim incipiebat idem ait §. fin. & in l. nunquam actiones. ff. de reg. iur. cuius regulæ tenor ponitur hic in fin. tex.

TITVLVS X.
DE IIS, PER quos agere possumus.

Actiones intẽtant̃ p nos, et p pcuratores nostros: quorum vsus olim phibitus erat, nisi in certis casibus: sed nunc necessarius est, quãdo principalis agere, vel defendere impedit̃. Angel. Aretinus.

Vnc admo-

DE IIS, PER QVOS &c.

Quia de actionibus diximus, videamus per quos exerceantur, & in hoc incipit, Nunc &c.

Vnc. Totus iste titu. diuiditur in tres partes. Primo ponit vnũ dictum bimembre. Secundo vnum membrum assumit, & declarat tam de iure antiquo, quã hodierno.

Tertio declarat quid est procurator, & tutor. Secunda ibi. Alieno veluti. Tertia ibi. Procurator.

Accessi ad dñm Iusti. & quæsiui ab eo, Dñe, quis est ille qui pōt ꝑ alio agere? Frater, dicit, ipse: Sc re debes, q̄ licitum est cuilibet nomine suo agere, vel nomine alieno. Nomine suo sicut pro facto suo: nomine alieno, veluti nomine procuratorio, vel tutorio, vel curatorio. & sic seruatur hodie. Olim autem potuit quilibet agere nomine suo, sed non nomine alieno, nisi in casibus positis in litera. Et quia antiquitas ista modernis dura videbatur, & magnam afferebat incommoditatem, quòd alieno nomine agere nō licebat, eo quod multis de causis impediebantur homines, quo minus res suas exequi possent, propterea cœperunt homines per procuratores litigare. hoc dicit. Francisc. de Aret.

nendi sumus, a agere b posse quemlibet c hominem aut suo nomine, aut alieno. Alieno, veluti, pcuratorio, tutorio, curatorio. cū d olim in vsu fuisset alterius noīe agere nō posse, nisi ꝑ populo, ꝓ libertate, ꝓ tutela. Præterea lege Hostilia ꝑmissū erat furti agere eorū nomine, e q̄ apud hostes essent, aut Reipu. causa abessent, quive in eorum cuius f tutela eēnt. Sed q̄a hoc nō minimā incōmoditatē † habebat q̄ alieno noīe neq; agere, neq; excipere actionem licebat: cœperunt homines p pcuratores litigare. Nam & morbus, & ætas, & necessaria peregrinatio, itemq; aliæ multæ causæ sæpè hominibus impedimento g sunt, quo minus rem suam ipsi exequi possint.

Procurator cōstituitur verbis habilibus interpositis, & aduersario absente, & ignorante. Angelus.

Procurator neq; certis verbis, h neq; præsente

semper aduersario, imò plerunq; i eo ignorante constituitur. Cuicunque k enim permiseris rem tuam l agere, aut defendere, m is tuus ꝓ curator intelligitur.

De tutoribus & curatoribus remittit.

Tutores, & curatores quemadmodum constituantur, primo libro n expositum est.

TITVLVS XI.

DE SATISDAtionibus.

Antiquo iure, qsquis in rē, vel in psonā suo noīe agebat, satisdare non adstringebat. alieno aūt nomine agens, rē ratā aūm habiturū pstare debebat. Cęterū reus in rē actione cōuentus siue suo, siue alieno noīe iudiciū susciperet, satisdationis iudicatum solui, onere grauabat: psonali verò actiōe impetitus, ita demū si alieno nomine defendebat.

Atisdationū modus alius antiquitati placuit, aliū nouitas per

a Admonendi sumus. Id est, admonemus.

b Agere. Scilicet hodie.

c Quemlibet. Scilicet idoneum, ꝓpp seruū, qui nec suo, nec alieno nomine admittitur: vt C. de iud. l. seruus. ꝉ Itē propter pupillum: vt C. qui legi. perso. hab. per totum. Accursius.

ADDITIO. Ex hac gl. nota q̄ lex generaliter loquens recipit restrictionem ex habilitate siue idoneitate: vt l. gradatim. § & si. ff. de mune. & ho.

d Cum. Id est, quamuis.

e Eorum nomine. Scilicet si quis faceret furtum priuis vel reipub. causa absentibus.

ADDITIO. Dic q̄ hęc rō fuit impulsiua, fm Ang.

f Cuius. Id est, alicuius quasi dicat ꝑcurator pōt agere nomine eorum, qui sunt in tutela captiuorum & reipublicæ causa absentium.

g Impedimento. Sed quid si nullum sit impedimētum? Respon. idem: vt ff. de pcur. l. j. §. vsus.

Procurator. CASVS. Accessi ad dñm Iustin. & quæsiui ab eo, si ꝑcurator debeat institui certis verbis, & præsente aduersario? Et rñspōd. dn̄s Iustin. dicens, q̄ certa, & solennia verba non oportet esse, quibus procurator constituitur, sed per quæcunque verba constitui potest, dum tamē per verba ad hoc apta constituitur, & procurator absente aduersario, & etiā ignorante eo plerunque constituitur. Sed dñe, qualiter constituuntur tutores, & curatores? Frater, hoc in primo libro habuisti. h. d. Fran.

¶No. igit̃ ꝑp hominū necessitatē, & cōmoditatē vsum ꝑcuratoriū eē introductū q̄ tñ ēt si ne necessitate ꝯstitui pōt. Nā liberū est cuilibet ꝑcuratorē cōstituere, vel nō cōstituere posse. vt hic: & l. j. §. vsus. ff. de ꝑcur. qd tu limitabis, vt §. vsus notatur.

² Dic q̄ seruus nō pōt esse ĩ iudicio nisi ĩ certis casib⁹ de q̄b. ĩ l. vix certis. ff. de indi. Angel.

h Neq; certis verbis. Imò q̄buslibet, aptis tñ ad hoc, siue gñaliter, siue specialiter. In casib. tñ speciale mandatū exigitur, vt in interdicto de liber. homi. exhib. vt ff. de procur. l. Pomponius. in prin. Idem si mando alicui, quòd inueniat maritum filiæ meæ: vt ff. de ritu nupt. l. gñali. in prin. Itē in cā suspecti tu. orū: vt ff. de ꝑcur. l. non solum. §. fi. Item q̄n duos gñaliter facio ꝑcuratores: nam neuter ab altero exiget, nisi habeat spāle mādatū: vt ff. de ꝑcu. l. itaq. & l. qui duos. Itē in integrū restitu. petēda: vt ff. de minori. l. illud. §. si talis.

i Eo. Scilicet aduersario.

k Cuicunq;. Scilicet habili, nō militi: vt ff. de ꝑcur. l. filiusfamilias. §. veterani. Itē nō fœminę: vt ff. de ꝑcur. l. fœminas. & l. neq;. Itē nō habēti ĩmines impedimentū, quare non possit cogi: vt ff. de ꝑcur. l. neq; fœmina. Itē non minori xxv. ann. vt ff. de ꝑcur. l. minor. itē nō furioso, vel muto: vt ff. de ꝑcur. l. ij. §. furiosus. & l. mutus. j. rn. Itē non accusato de crimine capitali: vt C. de procura. l. reum. Accursius.

ADDITIO. Qui omnes prohibentur esse procuratores, nisi fuerit lis contesta. Et est ratio: quia hęc exceptio debet opponi ante lit. contest. alias habilitatur persona procuratoria, vt hic per docto. & in l. ita demum. & in l. exigendi. C. de procu.

l Rem tuam. Ergo & vnam, & plures. ergo nuntius est procurator, quod verum est: vt ff. de procura. l. j. §. j.

m Defendere. Scilicet mādato interueniente, aliàs simpliciter positum hoc verbū, defensor, intelligitur sine mandato: sed ꝑcurator, cum mandato est: vt ff. de proc. l. si procurator. §. per contrarium. & facit ad hunc §. ff. famil. ercifcun. l. plane. in fine.

n Primo libro. Vt s̄. qui da. tut. pos. per totum. & de legi. agna. tu. per totum. & per alios seq. tit. vsq; ad titu. de satisda. tut. & curat.

Mādatū spāle in multis casibus exigitur.

Procuratoris officium quibusdā est interdictum.

DE SATISDATIONIBVS.

Facta mentione procuratorum, a quibus satisdatio exigitur: competenter de satisdatione subiungitur. Accursius. Cōtinuatio.

Atisdationum. Totus iste titu. diuiditur in tres partes. Primo ponit, q̄d iuris erat olim circa Diuisio.

circa satisdationẽ i iudicio. siue quis agebat noĩe suo, siue vt ꝓcurator. Secundo quid iuris sit hodie. Tertio extendit hanc legẽ ad omnes prouincias. Secũda ibi, Sed hodie hæc. Tertia ibi, Quam formam.

CASVS Modus satisdationis alius fuit olim, aliꝰ ẽ hodie. Apud antiquos ita erat olim, ꝙ quicunque conueniebatur actione in rem, & suo nomine: ipse debebat satisdare sub hac forma, quod si victus esset, rem restitueret, vel litis æstimationem: & super hoc dabat bonũ fideiussorem: & licebat petitori agere cum ipso reo, vel cum eius fideiussore, & ista satisdatio vocabatur olim Iudicatum solui, quoniam ponebatur pro iudicato soluendo: & multo fortius debebat præstare istam satisdationẽ, qui cõueniebatur in rem actione, & nomine alieno. Sed quid erat de eo olim, qui agebat actiõe in rẽ? Frater, aut agebat nomine suo: & tunc non cogebat̃ satisdare, dominum suũ rem ratam habiturum: Periculum enim aliàs eẽt ipsi reo, ne ipse dominus iterũ ageret pro eadẽ re. Tutores etiã, & curatores, qui agebant actione in rem nomine pupillorum, vel adultorum, eandẽ satisdationem interponere solebãt. Sed quid erat olim in actiõe personali? Frater, in persona actoris idem intellige, qđ in persona rei. In persona tamẽ rei est differẽtia: quia in persona li actione reus, si suo nomine cõueniatur, nullã satisdationẽ præstat de iudicato soluendo. Si autem alieno nomine conueniatur in actione personali: tunc necesse habet satisdationem præstare de iudicato soluẽdo: quia in aliena re nemo idoneus defensor sine satisdatione intelligitur. h.d. vsq; ad illum §. sed hodie.

Iudicatũ solui.

vsum amplexa est. Olim n. si i rẽ agebat̃: satisdare possessor a cõpellebatur, vt si victus esset, nec rem ipsam restitueret, nec litis æstimationem: potestas esset petitori, aut cum eo b agẽdi, aut cũ fideiussoribus c eius. Quæ satisdatio appellatur Iudicatum solui. Vnde autem sic appelletur, facilè est intelligere. d nãque stipulabatur quis, vt solueretur sibi, quod fuisset iudicatum. Multò magis is, qui in rẽ actione conueniebatur, satisdare cogebatur, si alieno nomine iudicium accipiebat. Ipse autem, qui in rem agebat, si suo nomine petebat, satisdare non cogebatur. Procurator verò si in rem agebat, satisdare iubebatur rem ratam dominum habiturum. Periculum e enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. Tutores verò, & curatores eodem modo, quo & procuratores satisdare debere, verba edicti f faciebant, sed aliquando his g agentibus satisdatio remittebat̃. h Hęc ita erant, i si in rẽ agebatur. Si verò in personam ab actoris quidẽ parte eadem obtinebãt, quæ diximus in actione, qua in rem agitur: k ab eius verò parte, cum quo agitur, siquidem alieno nomine aliquis interueniret: omnimodo l satisdaret: m quia nemo n defensor in aliena re sine satisdatione idoneus esse creditur. Quòd si proprio nomine aliquis iudiciũ accipiebat i personam: iudicatum solui satisdare nõ cogebatur. o

Suprascriptis satisdationibus exauthoratis, hodie reus, quãuis actione suo noĩe cõuẽtus, de lite ad finem vsq; prosequẽda quandoq; satisdatione idonea quandoq; iuratoria cautione cauere debet.

Sed hodie hęc aliter obseruantur. Siue enim quis in rem actione conuenit̃, siue personali suo nomine, nullam satisdationẽ p ꝓ litis æstima-

i Hæc ita erant. Hic non debet esse §. ẽm Ioan. quia & quod sequitur, est de antiquitate.

k Agitur. Vt suo nomine agens non caueat, aliàs caueat rem ratam dominum habiturum: vt s. eo. §. ipse autem & §. procurator.

l Omnimodo. s. siue cum mandato, siue sine mandato.

m Satisdaret. s. iudicatum solui.

n Quia nemo. Nota antiquam regulam, quæ ẽt hodie bona est: vt hic, & j. eod. §. si verò reus. & ff. de procu. l. nõ videt̃. & l. qui proprio. §. q alium.

o Non cogebatur. In hoc solo casu differebat ab actione i rem. licet per multa verba hucvsque inter eos notauerit differentiam.

ADDITIO. Dic ẽm Ioan. Fab. ꝙ hæc glo. rectè loquitur: q̃ supponit, ꝙ olim cõuẽtus actione ꝑsonali ñ satisdabat. & idem dicit ff. de proc. l. si procurator meus in glo. nõ datur. Sed contrarium dicitur In ti. iu. solui. ꝓ quo ff. de so. l. cum quis § de peculio. secundum Ang.

Sed hodie. CASVS. In superioribus dixi, ꝙ cõuentus actione in personã, non tenebat̃ iudi. sol. satisdare: sed cõuẽtus in rẽ actione suo nomine satisdare tenebat̃ iudicatũ sol. Sed hodie aliud est. siue enim hodie aliquis conueniatur in rẽ, siue in personam, & suo nomine, nõ tenetur satisdare de iud. sol. sed tenet̃ satisdare iudicio sisti vsq; ad terminum litis: & in ista cautione qñq; statur suæ promissioni, cum iureiurando: aliqñ suæ nudæ promissioni: aliqñ fit ista cautio per bonos fideiussores scđm qualitatem personæ, si fuerit extraneus. Si enim fuerit patronus vel parens quilibet fideiussor pro idoneo habetur. h. d. Franc.

Litis æstimatio.

Iuratoria cautio.

p Nullã satisdationẽ. i. nullã promissionẽ ꝑ fideiussores facere. Nã satisdatio per fideiussores fit: vt ff. qui sat. cog. l. j. nã nec đ defendẽdo: nec de dolo, ꝙ absit, nec iudicatũ soluere ꝓmittit: quæ tria cõtinẽtur sub clausula hac. s. iudicatũ solui: vt ff. iud. sol. l. iudicatũ solui. nec vllam aliam, nisi vnã quã subijcit. Sed econtra nunquid actor aliquam facit satisdationẽ? Dic, ꝙ duas. Primo, ꝙ litẽ cõtestabitur vsq; ad duos menses cõnumerandos a die libelli porrecti: vt in Authe. de excu. & his. §. j. col. vij. quæ est auth. C. de li. cõcess. l. libellũ. Aliã, ꝙ ꝑsistet vsq; ad finẽ: & si cõuictus fuerit iniustè se mouisse litẽ, decimã partẽ litis noĩe expensarũ dabit reo: vt in Auth. de li. §. ad excludẽdas. col. vij. quæ est in C. de epi. & cle. auth. generaliter, quã-

Satisdare, est ꝓmissionẽ per fideiussores facere.

Satisdatio duplex ab actore exigitur.

a Possessor. Suo nomine conuentus.

b Cum eo. Scilicet reo victo.

c Aut cum fideiussoribus. Ex fideiussione.

d Facile est intelligere. Cum nomen sit consequens rei: vt s. de dona. §. est & aliud.

e Periculum. Facit ff. de proc. l. non solũ. §. itẽ ait. & de iureiur. l. nam postea.

f Edicti. Scilicet prætoris: quod edictũ nõ habemus.

g His. Scilicet tutoribus, & curatoribus. Sed quando hoc? Respon. forrè tunc, quãdo erãt testamẽtarij, vel datiui. s. per inquisitionem. Nam tunc non cauebant de rato: vt s. de satisda. tu. in prin.

h Remittebatur. Scilicet de facto.

tione [a] dare cõpellitur: sed pro sua tantum persona, q̃ in iudicio ꝑmaneat [b] vsq; ad terminũ [c] litis: [f] vel cõmittitur suę promissioni [d] cum iureiurando, (quã iuratoriã cautionem [e] vocãt) vel nudam promissionẽ, [f] vel satisdationẽ pro qualitate [g] personæ [h] suæ dare compellitur.

Toties actoris ꝓcurator rati cautionẽ ꝓstare debet, quoties de mãdato dubitatur: qđ etia in procuratore eorũ locũ sibi vendicat, qui alienarum rerum administratores sunt. reũ autem conuenti procurator (etiam mãdato muniens) iudicatum solui satisdare debet: a quo satisdãdi onere releuatur, domino iudicialiter, vel extra, eius nomine cum clausulis opportunis, & bonorum hypotheca, de iudicato soluendo fideiubente.

Sinautem per procuratorem, lis vel infertur: vel suscipitur: in actoris quidem persona, si non mandatum [i] actis insinuatum, [k] est, vel præsens dominus litis i iudicio procuratoris sui personam confirmauerit, [l] ratam rem dominum habiturum, [m] satisdationem procurator dare cõpellitur; eodem obseruãdo, & si tutor, vel curator, vel aliæ tales personæ

doque tamen hæ duæ ex consuetudine non seruãtur, nec sunt in vsu. Accur.

[a] Pro litis æstimatione. Iudicatum solui. Accur.

[b] In iudicio permaneat. Hæc satisdatio appellat̃ iudicio sisti: [*] vt hic patet, & ff. qui satisda. cog. l. ij. §. prætor ait. in fin. Et caue tibi in notãda differẽtia horum capitulorũ. hic enim primo loquitur, qñ immobilia nõ possidet: vt hic. & ff. qui satisd. cog. l. sciendũ est. in prin.

[c] Ad terminũ. Hoc est tẽpus definitiuæ sententiæ. Sed nunquid fideiussor tam diu tenetur. s. quam diu durat lis? Distingue. aut fideiussit in certum tempus: & tunc tandiu tenet̃, & nõ vltra: vt C. de fideius. l. pe. aut nõ: nec i causa publica, nec in scriptis: & tũc non tenetur vltra duos menses: vt dicitur d. l. pen. C. de fideius. Et est ratio: quia actor videtur sibi remittere, cum promiserit litem te contestaturum vsque ad duos mẽses: vt in Authen. de exe. §. j. col. vij. Si autem in causa publica, vel in scriptis: tunc perpetuò, vel (quod est verius) vsq; ad triennium tenetur: cum tãtum duret instãtia causæ: vt C. de iu. l. properandum. in prin. Sed nunquid sub pœna nec hæc satisdatio. R. n. nõ, nisi cõueniat inter partes, sed interesse tantũ venit: vt ff. qui satisd. cog. l. iij. §. fi. Sed si est promissa. & est statutũ tẽpus intra quod teneatur fideiussor, siquidem sex mensiũ est, intra alios sex menses poterit fideiussor morã purgare. si minus, non habet tñ nisi sex menses, intra quos põt mora purgari, si exhibeat reus: licet primo exhibitus nõ fuerit, q̃ dic vt C. de fideiuss. l. ante pe. [a] Sed quid si possidet immobilia tantũ, quæ valẽt x. & conuenitur in centũ: nũquid satisdabit? Resp. sic, ad minus in eo, quod excedit: quia quod iuris est i toto quo ad totũ, idem erit in parte quo ad partẽ: vt ff. de acqui. hæ. l. si seruum eius. & dixi in l. quæ de tota, in glo. dicta sunt. ff. de rei vendi.

[d] Promissioni. Scilicet vbi possidet immobilia. Itẽ propter priuilegium: vt C. de prin. agen. in re. l. fi. lib. xij. de dig. l. quoties. eo. lib. Item in casu, quãdo non possidet immobilia: vt C. vt omnes tam ci. quam cri. l. j. ibi iuratoriæ tantum cautioni.

[e] Iuratoriam cautionem. Scilicet iudicio sisti.

[f] Nudam promissionem. Repete, dare compellitur, vt œconomus. & alij clerici: vt in Auth. de sanct. epis. §. si quis autem pro pecuniaria causa. col. ix.

[g] Pro qualitate. Vt si sit parẽs, vel patronus rei, vel actoris: vt quia vocet patronum, vel parentem, tũc enim quilibet fideiussor pro idoneo accipitur: vt ff. in ius voc. vt caue. l. j. ij. & iij. & ff. qui satisda. cog. l. iij. §. ij. & §. quod ait prætor. Sed nunquid hodie iustinẽtẽ satisdãdum est: vt in Auth. de exhi. & intro. re. §. fulcepro. col. v. quæ est in C. de lit. contest. auth. offeratur? Resp. ista, secundum distin. huius l. intelligitur. Nam posteriores per priores intelligũtur: vt ff. de leg. & sequ. l. sed & posteriores.

[h] Personæ. Scilicet rei.

Sinautẽ per procuratorẽ. CASVS. Supra dictum est, q̃ si aliquis suo nomine conueniatur, quòd nunquam satisdabit de iu. sol. sed solum ꝓstabit cautionẽ vsq; ad terminum litis. Sed quid si litiget per procuratorem? Frater, per procuratorẽ potest actor litigare, vel reus. Et primo videamus de illis, qui litigant per procuratorem ex persona actoris. tũc enim necesse est, quòd caueat de rato si dubitetur de mãdato. Si enim constet de mãdato: tunc non tenetur cauere de rato. sed qualiter poterit constare de mandato ꝓcuratoris? Frater tibi dico: de mãdato procuratoris constabit, si mandatũ est actis insinuatum: vel si dominus litis in iudicio est præsens, & in iudicio ꝓcuratoris personam confirmauerit. Idem obseruandũ est de tutore & curatore volẽte agere per procuratorẽ: & in alijs quibuscunq; personis alienarum rerum gubernationem habentibus: vt in gl. & sum in ver. Si vero aliquis. in quo pone casum sic. Iã habuistis quid iuris sit, quando lis infertur per ꝓcuratorem actoris: modo videamus, quid iuris sit, quando lis suscipitur per procuratorem rei. Tunc enim põt reus præsens esse fideiussor procuratoris sui corã iudice: vel extra iudiciũ potest esse fideiussor sui procuratoris pro omnibus clausulis contentis sub illo verbo iudicatũ sol. ita quod teneat̃ ꝓillã satisdationẽ & etiam hæres eius. debet etiã cauere procurator rei, quia reus veniet ad iudicium tempore sententiæ definitiuæ, vel si non venerit, q̃ soluet omnia, q̃ in definitiua sentẽtia succũbit: nisi a definitiua ipsa fuerit appellatũ. h. d. Hæc tamen vltima cautio in persona rei hodie non habet locum: nec etiam aliæ duę in ꝑsona actoris. s. quod caueat se cõtestaturum litẽ intra duos menses: & q̃ idem soluet decimam partem litis, si succumbat. vnde q̃ satisdetur, in l. caueturque sed in vsu nõ habetur. Franc.

[i] Mandatum. Extra ius factum.

[k] Insinuatum. Id est, coram iudice demonstratum.

[l] Cõfirmauerit. Repete nõ. nã cõfirmare põt, & tunc satisdare non tenet̃: vt ĩ. ꝓox. §. aliàs est in litera, nõ.

ADDITIO. Nota quod quãdo procurator agit præsente domino, & confirmante, non potest procurator repelli defectu mãdati: vel vbi domin⁹ mittat literas aduersario, vel iudici: vt l. si ꝓcuratorẽ. ff. de ꝓcu.

[m] Habiturum. Id est, q̃ dominus habebit ratũ, quæ cõmittit̃, quando dominus scit, & potest habere ratum, & nõ habet: vt rem ra. ha. l. quo enim. §. j. & ff. de so. l. ratum. [s] vbi dicitur, ratũ autẽ habere dominus debet, cum primum certior factus est. Hic tñ distingue. an sit certum habere mandatum, & tũc nõ cauet: vt hic, & C. de satisda. l. j. Aut certum est, quòd non habet: & tunc etiam cum satisdatione non admittitur: vt ff. de nego. gest. l. si pupilli §. fin. Aut dubium est: & tũc secundũ P. est in electione rei, vtrum exigat probationem mandati a procuratore, an satisdationem recipiat. & est pro eo arg. in Auth. de col. §. nos. in fin.

[*] Que ad id qđ interest cõmittit̃. l. ij. ff. qui satisdare cog. datur q̃ aduersus fideiussorem actio in factũ & certi condictio generalis ſm gl. i d. l. ij. §. fin. Et adde Bar. in l j. ff. iud. sol. i hoc an habeat executionẽ paratam aduersus fideiussorẽ sine nouo processu. & Baldu. in §. si vero reus.

[†] Theophilus vertit, μέχρι τέλους. hoc est, vsque ad finem. & ita vulgo hunc locũ interpretãtur. Sed an hæc interpretatio possit cõmodè referri ad omnes fideiussores, vide hic p Frã. Balduinum.

[a] Intelligas dispositionẽ huius l. procedere in casu suo, videlicet in stipulatione prætoria & iudiciali, nõ autẽ in stipulatiõe cõuentionali: vt ibi notant Bald. Angel. & Saliće. & alij.

Ratio. In l. iiij. circa fi. ff. de cust. reo. quod no. ſm Ange.

[s] Dic q̃ ista stipulatio rati committitur ad interesse, & sic ad totale, vel particulare interesse: prout ratũ pro parte, vel nullo modo habet̃: vt i l. si ꝓcurator. ff. rẽ rat. ha. & no. gl. & Bar. l. leg. iiij. §. Cato. ff. de ver. oblig. Ange.

fin. col. ix. sed ibi non loquitur de procuratore: sed de exactore tributorum. Sed Ioan. ℥. Dicit enim in electione procuratoris esse, quod duorum istorum facere velit: quia quoties ad duo quis alternatiuè tenetur, eius est electio: vt i. de actio. §. huic. Bul. autem distinguebat verum diceret, non habes mandatum: & tunc praebet mandatum. an dicat, dubito: & tunc satisdat. Sed Ioan. opinio verior est. Praestat etiam aliam cautionem procurator actoris. s. de defendendo eum pro quo agit: vt ff. de procura. l. seruum. §. final. alias denegatur ei actio: vt ff. de procu. l. mutus. §. poena.

nae, a quae alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibusdam per alium inferunt. b Si verò aliquis conuenitur: siquidem praesens c procuratorem dare paratus est: pôt d vel ipse in iudicium venire, & sui procuratoris personam per iudicatum solui satisdationem solenni stipulatione firmare: vel extra iudicium satisdationem exponere, e per quam ipse sui procuratoris fideiussor existat f pro omnibus iudicatum solui, satisdationis clausulis, g vbi & de hypotheca suarum rerum conuenire compellitur, h siue in iudicio promiserit, siue extra iudicium cauerit, vt tam ipse, quam heredes eius i obligentur: alia insuper cautela, vel satisdatione propter personam ipsius k exponenda, l quod tempore sententiae recitandae in iudicium veniet: m vel si non venerit, omnia dabit fideiussor n quae in condemnatione continentur, o nisi fuerit prouocatum.

Quisquis absentis defensionem subire vult, eum iudicatum solui satisdare operae precium est.

Si verò reus praesto p ex quacunque causa non fuerit, & alius velit defensionem eius subire: nulla differentia inter actiones in rem, vel personales introducenda potest hoc facere: ita tamen, vt satisdationem q Iudicatum solui, pro litis aestimatione praestet. Nemo r enim secundum veterem regulam (vt iam dictum est s) alienae rei sine satisdatione defensor idoneus intelligitur.

Experientia est rerum magistra. Aretinus.

Quae omnia apertius, & perfectius quotidiano iudiciorum vsu in ipsis rerum documentis apparet.

a Personae. vt sunt patres in bonis filiorum: vt C. de bo. ma. l. j. & de bonis quae libe. l. fi. §. vbi autem. Item orphanotrophi, & brephotrophi: vt C. de episco. & cler. l. orphanotrophos. Item oeconomi vel actores vel syndici: vt ff. quod cu. vni. no. l. j. §. quibus. & l. nulli. & l. item. §. j. & C. de sacrosan. eccle. l. iubemus. ij. circa princip. ibi, nulli oeconomo. & C. de episc. & cleri. l. omnes qui vbique. §. hoc nihilominus. Item apocrisarij: vt in Authent. quomodo opor. epis. §. & illud. colla. j. Item magistratus nomine municipij: t vt C. de iu. pp. calum. dan. l. ij. §. j. Isti enim possunt inferre per alium litem: vt hic subijcit.

b Per alium inferunt. s. per procuratorem: quod est intelligendum, si prius ipsi litem contestentur, & sic litium domini efficiantur: vt C. de procur. l. neque. alias non: cum non domini, sed administratores sint: & procurator a domino debet constitui: vt ff. de procu. l. j. in prin. Sed si ipsae supradictae personae agunt, nunquid de rato cauent: vel de iudicato soluendo, si conueniuntur? Respon. non: vt C. de admini. tut. l. tutores debita, & l. sancimus. ij. §. defensionem. Sed tamen in tutore videtur dicere lex ℥. ij. si sit incertum de officio suo: vt ff. de admi. tut. l. vulgo. Sed certè ibi non dicit, quod debeat de rato cauere: sed quod reus damnum non subibit, propterea quod iste non sit tutor. Sed quae est ratio quod procuratores satisdant, sed supradictae personae non? Respond. quia supradictae personae quasi domini sunt: vt ff. pro empto. l. qui fundum. §. sit tutor. & C. de episc. & cle. l. orphanotrophos. sed in procuratoribus secus, quia non sunt domini verè, sed fictè: vt ff. de procu. l. j. in princ.

c Praesens. Praesentem accipe, etiam si sit in ortis, vel in continentibus aedificijs: vt ff. de procura. l. praesens. & l. qui in foro. & l. & ideo.

d Pôt. i. debet: secundum quosdam. dicunt. n. quod si dñs est praesens: ipse tñ debet fideiubere pro procuratore suo. Si autem absens est, procurator potest & debet fideiussores suos dare. & facit pro eis. ff. iud. sol. l. si ad defendendum. & ff. de procur. l. qui proprio. in princ. Vel dici potest, quòd etiam si dominus est praesens, tamen potest procurator dare suos fideiussores: cum etiam sine mandato quilibet possit alium defendere: vt C de satisda. l. j. & C. de procura. l. exigendi. & et inuitum: vt ff. de solu. l. solutionem. & ita propriè accipitur hoc verbum, potest.

e Exponere. Actori vel notario scribenti procurationem: ex cuius stipulatione quaeritur actori vtilis actio: vt ff. rem pupil. sal. fo. l. non quasi.

f Fideiussor existat. Nota quod dominus etiam extra iudicium potest pro suo procuratore fideiubere, & releuare eum ab omni onere satisdandi, fideiubendo pro eo notario, qui de suo mãdato est rogatus. vt l. si defunctus. in prin. ff. de procurat. Angel.

g Clausulis. Quae clausulae tres sunt, scilicet de defendendo reo: & de dolo quod abest, & quod sonat ipsum verbũ: vt ff. iu. sol. l. iudicatum solui. & hic dicitur.

h Compellitur. Per iudicem. Accursius.

i Heredes eius. Nam habet naturam haec stipulatio, vt ad heredes transeat, sicut illa iudicio sisti: vt ff. si quis cau. l. si eum §. qui iniuriarum.

k Ipsius. Scilicet rei. Accur.

l Exponenda. A procuratore.

m Veniet. s. reus, q. litẽ prius cõtestatus est suo noie.

n Fideiussor. Datus nunc a procuratore.

o Continentur. Ergo debet condemnari procurator praesens.

Si verò reus. CASVS. Intellexi §. precedentem in eo, qui praesens erat, & constituit procuratorem ad se defendendum. Si autem reus sit absens, siue conueniatur in rem, siue in personam, procurator eius debet satisdare iudicatum sol. pro litis aestimatione: nec alio modo admittetur, quantumcunque bonae famae fuerit: quia nemo &c Franc.

p Praesto, s. post litem contestatam contra eum.

q Satisdationem. Nota quod siue interueniat procurator ante lit. contesta. vt s. eo. §. si vero. debet satisdare. siue postea: vt hic, & C. de consor. eiusdẽ li. l. ij. Nec obst. quod dicitur quod debet fieri ante lit. contesta. vt ff. de pcu. l. Pomponius. §. ratihabitionis. quia ibi interuenit procurator ante lit. contest. vbi autem postea interuenit, & postea satisdat: vt dictum est.

r Nemo. s. procurator: vt ff. de pcur. l. qui proprio. §. ij.

s Dictum est. Supra eodem. §. ab eius.

Personae alienarum rerum gubernationem habentes.

Nota quod magistratus municipalis pro sua ciuitate vel municipio potest agere: vt est tex. in l. iij. § plane. ff. quod vi aut clam. cum ibi nota. Ange.

Tutor an teneatur cauere de rato.

Procuratores satisdant non autem patres orphanotrophi.

Pôt. i. debet pro qua interpretatione Mand. in proce. Gl. facul. in ver. debemus: sic ℥ debet pro pôt vt per eundem ibidem.

Defendit quilibet etiã sine mãdato.

Iudicatũ solui, tres clausulas habet.

Et adde huiusmodi satisdationis effectum esse, vt procurator cogatur ad defendendum dominum & iudicium suscipiendum. l. fi. lusa. §. fi. ff. de procu. Item vt domini morte non finiatur mãdatũ: vt l. si defunct. ff. de pcur.

a Regia vrbe. Scilicet Constantinopolitana. vel dic de veteri Roma. Accur.

b Caput. C. de veteri iure enuc. l. j. §. nulla. & §. sed & siquæ leges.

c Sequi, imò nõ vr̃ inspiciẽdũ, qđ ibi fiat: sed qđ fieri debeat: vt ff. de offic. p̃sid. l. sed licet. q est ꝯ. Sed hęc est itelligenda, qñ ex certa scrẽtia est ꝯsuetudo, vel lex: nõ p errorẽ: vt ibi. & facit ad hãc ff. de le. & senatuscõ. l. de quibus. Accur. ADDITIO. Hoc verũ, qñ lex tollit cõsuetudinẽ, aliàs vnaquęq. ciuitas abũdet in sensu suo. & sic obseruare debet suã cõsuetudinẽ: & ex gñali principis pmissu inducere põt particulares ꝯsuetudines ẽt ꝯ leges, qb. stare debet: vt hĩ in §. ex nõ scripto. š. de iur. nat. gen. & ci. Quæro tñ an in fideiussorẽ de iudicato soluendo, fiat executio sine nouo pcessu. Et cõtter doct. dicũt ꝙ sic: vt in l. fin. C. de vsu. rei iud. & Bart. in l. j. ff. iu. sol. p tex. in d. l. h. vbi dr̃ statim: quia dictio statim, importat summariã cognitionẽ sine ordine iudiciario: vt l. momẽtaneæ. C. vñ vi. dic vt in dictis iurib. latius per doct. Ang.

Omnes ciuitates debẽt sequi consuetudinem ciuitatis Romanæ.

Quam formã non solùm in hac regia vrbe, a sed etiam in omnib. nostris puinciis (& si pp imperitiã aliter forte celebratur) obtinere censemus: cum necesse sit, oẽs puincias, caput b omnium nostrarum ciuitatum, id est, hanc regiã vrbem, eiusq; obseruantiam sequi. c

TITVLVS XII. DE PERPETVIS ET temporalibus actionibus. & quę ad hęredes & in hæredes trãseũt.

Quæcunque a iure ciuili institutæ fuerunt actiones, olim quidem perpetuæ erãt; hodie verò certis sunt finib. limitatæ: prætoriæ aũt si pœnales existant, anno perimuntur, dempta furti manifesti actione: sin rei persecutoriæ sunt, perpetuò dantur.

Hoc loco admonẽdi sumus, eas quidẽ actiones q̃ ex lege, d Senatusve cõsulto, e siue ex sacris ꝯstõnib. f pficiscuntur, perpetuò † solere antiquitus competere, donec sacrę ꝯstõnes tã in rẽ, quã i psonã actionibus certos fines dederũt. Eas g verò quæ ex ppria p̃toris iurisdictione pendent, plerunq; h

DE PERPETVIS &c.

Cõtinuatio. *Quia de actionibus est dictum: & quędã sunt perpetuæ, & quædam non, ideo de his ponit: vt infra eodem in prin. Item, quia quædam transitoriæ sunt hæredibus, & contra hæredes: & de his ponit suprà eod. §. non autem. Accur.*

ADDITIO. Sed melius resideret iste tit. immediatè post tit. de actionib. q̃a continuatur a remotis nimium: cum non simus in prin. libri.

Diuisio. Hoc loco. Totus iste titu. diuidit̃ in tres partes. Primo ponit regulã & exceptionem, s. q̃ actiones sunt perpetuę. Secundo ponit regulã & exceptionẽ, s. q̃ actiones sunt transitoriæ ad hæredes. Tertio ponit nouũ casum. Secunda ibi, non aut omnes. Tertia ibi, superest. CASVS. Scire debetis (dicit Iusti.) ꝙ quędã actiones erãt olim perpetuæ, hoc est, sine t̃pis præfinitione durabãt: sed hodie quædam sunt perpetuę. i. duratiuæ vsq; ad t̃ps a sacris constitutionib. constitutum, hoc est, vsque ad triginta annos: cuiusmodi sunt illæ actiones, quæ descendunt a legib. & a sacris constitutionib. Imperatorum, & senatuscon. sed prætoriæ regulariter loquendo, & olim erant, & hodie sunt annales: quia prætoris imperiũ & olim erat & etiam hodie est annale. & hoc dicit. Et caue tibi: quia pp hoc quod dicit litera, donec sacræ ꝯstõnes tam in rem, quã in psonã &c. non vult innuere, ꝙ actiones in rem solæ erant perpetuæ: sed hoc ideo dicit, quia tam in realib. quã in personalib. dederunt sacræ ꝯstitutiones fines certos. & sunt in versi. Aliqñ. Supra e. ti. §. dixit Iusti. ꝙ plerunq, sunt annales prætoriæ actiones. Sed dic, quare dicitis vos, plerunq;. Respõ. ideo, quia non oẽs p̃toriæ act. annales sunt: sed aliqñ ppetuæ: hoc est vsq; ad finẽ sacris ꝯstitutionib. ꝯstitutum duratiuæ: vt patet in bo. pos. hæreditatis petitione, q̃ dat̃ succedenti de iure p̃torio. Hæc. n. est p̃toria & tñ ppetua, & idẽ in fideicõmissarijs: quia bo. pos. sũt hẽdes de iure p̃torio: fideicõmissarij vero sunt vtiles loco hęredũ: vnde cõiunctos immediatè vnum post aliũ habetis istos tit. in ff. vet. Similiter in pœnalib. prætorijs q̃dam acti. reperiunt̃ ppetuæ: vt acti. furti manifesti, quæ a p̃toris iurisdictione descendit. Absurdum enim videbat̃ actionẽ ita famosam anno finiri. hoc dicit.

d Ex lege xij. tabu. vt fa. erc. vt ff. fa. er. l. j. Itẽ noxali de pauperie: vt š. si quadru. paup. fe. di. in princ. & ff. si quadru. paup. fec. di. l. j.

e Senatusve cõsulto. Vt hæreditatis petitio: vt ff. de pe. hære. l. itẽ ventũt. §. pro dic. & C. de peti. hære. l. si in princ. Item siquis clauum de naui abstulerit, cuius causa tota nauis perijt: vt ff. de incend. ruin. nau. l. ij. §. senatuscon.

f Constitutionib. Vt condic. ex lege. q̃ datur ex ꝯstitutionib. quibuslibet post xij. tab. constitutis: vt ff. de condic. ex lege. l. vnica. & ff. ad leg. Iul. de adul. l. quod ex his. & C. de do. l. siquis argentum. §. si. & š. de act. §. tripli. vel ex quacunq; alia parte iuris, vt plebiscito: vt patet in l. Aquil. vt š. de leg. Aquil. §. cæterũ. & ff. ad leg. Aquil. l. j. Nam quinq; sunt partes iuris p̃ter prætoriũ: vt š. de iu. na. §. constat. & totum est ius ciuile: vt ff. de iu. & iu. l. ius aũt ciuile. & actiones ex eo descendentes sunt ppetuæ, vt hic dicit. i. sine p̃finitione t̃pis. ſm antiqua t̃pa: sed sacrę constitutiones in personalib. metas imposuerunt xxx. an. vt C. de p̃scri. xxx. vel xl. an. l. sicut. & l. oẽs. & C. qui. non obij. lon. temp. præscr. l. neq; & C. de ann. exce. l. j. & de const. pe. l. ij. In realib. aũt imponit̃ meta per constitutiones in reb. mobil. trium ann. in immob. x ann. inter præsentes. xx. inter absentes: & hoc qñ tit. habet possessor: aliàs xxx. ann. vt C. de vsuc. transfor. l. j. & š de vsuc. §. j. i in hypothecaria ẽt, q̃ est in rem, certa statuunt̃ t̃pa vel x. vel xx. vel xxx. vel xl. an. vt C. si aduer. cre. l. diuturnum & C. de præscri. xxx. an. l. cum notissimi. & de anna exce. l. j. Sed q̃re erat perpetua rei vẽdicatio, ſm antiqua t̃pa: imò t̃palissima: vt š. de vsu. in prin. Rñ ꝙ hic dicit, ꝙ erant perpetuæ. s. personales, sed meta imponitur tam in realibus, quàm in psonalibus. Item caue tibi: quia duæ personales sunt ciuiles, quæ durant per annum tantum: vna initiatum, quæ descendit ex le. Cor. vt C. de inst. l. si nõ cõuenit, in fi. A. ia quæ datur ex l. Iul. repetundarum: vt ff. ad legem Iul. repe. l. ij.

g Eas. Scilicet pœnales, & tunc non est necesse, plerunque: vel si habes plerunq;, expone vt j. Accur.

h Plerunq;. Hoc dicit, pp prætorias rei persecutorias, quæ perpetuæ sunt: nisi in re. cessoria, q̃ annalis est: quia ꝯ ius ciuile datur: vt ff. de acti. & obli. in l. honore

† De hoc verbo perpetuo quot modis accipiat̃, vide gl. x. q. ij. c. ea em. §. ppetua. & p Mãdol. in sup. per scrip. Gl. Facul. in ver. ad ppetuũ, & in §. volẽtes, I vec. ppetuo.

Actiones ex quinq; partib. iuris descẽdẽtes, sũt ciuiles & ppetuæ.

Actiones realesquã to tempore durãt.

: Et nota ꝙ vltra titulũ req̃rit̃ ẽt possessio: nã sine possessione nõ choat̃ vsucapio. l. sine possessione. ff. de vsucap. licet aliqñ inchoata trahat̃ ad fi. vt l. cũ pcti. ff de vsuca. cõiuncta l. j. §. sequo la. ff. itiq̃ testũ. si. eſ te iui. In Angel.

Prætorię rei persecutorię sũt ppetuæ.

Prætoriæ pœnales sunt annales.

honorarijs. §. sed eum rescissa. & l. deict. §. eundum. & j. eod. §. Item nisi in redhibitorijs, quæ dantur ad tēpus, licet rei sint persecutoriæ: vt ff. de ædil. edi. l. sciendum. §. fi. quia dantur contra id, in quod conuenerūt contrahentes. Item fallit dicta regula. ff. quod fal. tuto aut. l. huius actionis. §. has actiones, & quæ in fraud. cred. l. ait prætor. §. si debitorem. versi. annus. C. de do. l. fi. & ff. de eo per quē fac. est. l. j. §. pe. Si autē sunt pœnales prætoriæ. locū habet qđ hic dicit, vt sint annales, siue pœnales ex vtraq. parte, siue ex altera tantum: vt ff. de cal. l. i. & de in ius voc. l. pe. & ff. de alien. iudi. mu. l. vel post annum. Accur.

ADDITIO.

Sed sm Angel. illa est pœnalis ex vna parte tantū: & ideo nō videt bene excipi. Sed Bar. in l. i ho norarijs. ff. de ac. & obli. concludit, q omnes rei persecutoriæ ex vtraq; parte sunt perpetuæ. Ex parte aūt actoris rei persecutoriæ, & ex parte rei pœnales: finiuntur anno.

uentatur. & fumus in versi. Aliquando tā. Quia propter quandā generalitatē, quā vidistis modo in §. præcedenti (vidistis enī q certissima iuris regula est, quæ dicit ex maleficio pœnales act. in hæredē non competere, & habetis regulā istā. ff. de pri. delict.) videbatur a contrario sensu, q omnes act. quæ nō sunt pœnales ex maleficio dentur in hæredes: & sic oēs actiones ex cōtractu prouenientes dentur contra hæredes: ideo cōtra generalitatem istā sumptam a cōtrario sensu ex ista regula loquit̃ litera ista, & dicit: Aliquando tamē actio ex cōtractu non dat̃ cōtra hæredē: velut si dolo te versatus fuerit testator in cōtractu: & ex dolo testatoris ad hæredē res non peruenerit. Et sum in vers. Pœnales autem. Supra vidistis, q certissima est iuris regula, quæ dicit, quòd ex maleficio petentis pœnales actiōes, de quibus supra dixit, si ab illis principalibus personis in eis lis fuerit contest. hæredibus dant̃: & in hæredes transeunt. hoc dicit. Franc.

intra annum a viuere. Nā & ipsius pretoris intra annū erat Imperium. Aliquando b tamen & in perpetuū extēdunt: id est, vsq; ad finē ex constitutionibus c itroductū: quales sunt eæ, quas bonorum possessori, d cęterisq;, qui hęredis loco sunt, e accōmodat. Furti quoq; manifesti actio, quamuis ex ipsius prætoris iurisdictione proficiscatur: f tamen ppetuò datur. absurdum enim esse existimauit g anno eam terminari.

Ex maleficijs pœnales actiones quamuis contra hęredes non dantur, hæredibus tamē offensis dantur, excepta actione iniuriarum. actiones autē ex cōtractu dolo inito, aduersum hæredes (si nihil ex eo ad eos peruenerit) minime cōpetunt. Omnes tamē pœnales actiones, lite cōtestata contra hęredes transeunt.

Non autem h omnes actiones, quæ in aliquē aut ipso iure i cōpetūt, aut a prætore dantur: & in hęredem ęquè competūt, aut dari solēt. k Est enim certissima iuris regula: Ex maleficijs l † pœnales actiones ī hęredem rei nō cōpetere: m veluti furti, vi bonorū raptorum, iniuriarum, damni iniuriæ. n Sed hæredibus o huiusmodi actiones competunt, nec denegantur, excepta iniuriarum actione, p & siqua alia similis

a Intra annum. s. vtilem. Nam de talibus annis prętores loquebant̃: vt patet ff. de vi & vi ar. l. j. §. quod autē ait prætor. versi. annus. & ff de ædil. edi. l. sciendum. §. fi. nisi in casu, vbi est vtilis ad sui principiū: sed continuus ad sui processum: vt ff. de cal. l. annus.

b Aliquando. Ecce quare dicit plerunque.

c Constitutionibus. De quibus dixit s. eo. in prin.

d Bonorum possessori. Id est, cuilibet possessori, qui vult succedere de iure prætorio, qui habet hæreditatis petitionem bonorum possessoriā: de qua habes ff. de poss hære pe. per totum. Accur.

e Hæredis loco sunt. Vt quibus restituta est hæreditas per fideicōmissum: quibus datur hæreditatis petitio fideicommissaria: de qua habes ff. de fideicōmis. hæred peti. per totum. Et hæ duæ sunt rei persecutoriæ. Accur.

f Proficiscatur. Nota actionem furti manifesti esse prætoriam: sed non manifesti est ciuilē: vt s. de act. §. sunt autem. Accur.

g Existimauit. Scilicet, prætor. & idem in qualibet pœnali in eo, quod peruenit ad delinquentē: vt ff. de vi & vi ar. l j. in prin. & ff. de do. l. Sabinus.

Nō aūt oēs. CASVS Expediuit iam dhs iustin. primā partē ti. modo incipit tractare de secūda parte. dicēs. Non aūt oēs &c. vnde quærunt, verū oēs actiōes dantur hæredibus, & in hæredes? & rñ. q nō. Certissima est enim regula iuris, quæ dicit ex maleficio actiones in hæredes nō cōpetere: huiusmodi sunt actio furti, vi bo. rap. iniuriarū. damni iniuriæ, quod intelligi. non conte. cōtra defunctum: etiā si ad hæredes furtum peruenerit, per maleficiū. & possem cū isto §. cōiungere illū §. pœnales actiones &c. dicēdo, q pœnales act. descendētes ex maleficio lite. cont. cū defuncto compet vel dant̃ hæredib. eorū, q maleficium passi sunt excepta actiōe iniuriarū, & siqua alia similis in-

h Non autem. Hic ponit diuisionē, q aliæ sunt trāsitoriæ. aliæ nō: sed superior fuit, q aliæ erant perpetuæ, aliæ non: vt s. eo. in prin.

i Ipso iure. Scilicet, ciuili.

k Dari solent. Scilicet iure prætorio. Accur.

l Ex maleficijs, s. priuatis, vt subijcit in exemplis: & subaudi, vel quasi maleficijs: vt s. de obli. ex quasi deli. §. fi. † Quid in publicis de quibus tractat̃ de publi. iud. Respō. idem, & plus: quia etiā lite contestata non transeunt contra hæredes: vt ff. de accu. l. ex iudiciorum. nisi in quinq; casibus. Primus est leg. Iul. maie. in duobus capitulis tantū eius legis: vt ff. ad le. Iul. maie. l. fi. Secūdus est crimen hęresis: vt C. de Apostat. l. ij. & l. apostatarum. in fi. Tertius est crimen repetundarū. Quartus est de residuis. Quintus peculatus crimen: vt ff. ad legem Iul. pec. l. fin.

m Non competere. Nisi lis fuerit cōte. vt j. eo. pœnales. & ff. de act. l. ex iudiciorū in fi. Itē nisi aliqd ad hæredē peruenerit, tūc. n. tenet̃: vt ff. de cal. l. i hæredē & ff. qđ met. cau. l. videamus. In duob⁹ tñ casib⁹ est cōtra: vt in act. vi bo. ra. q nō dat̃ i hæredē, licet ad hęredē aliquid puenerit: sed furtiua dat̃ condictio: vt ff. vi bo. rap. l. ij. §. fi. Itē in interdicto vñ vi: qđ nō dat̃ in hæredē: sed i factū actio: vt ff. de vi & vi ar. l. ij. §. fi.

n Damni iniuriæ. Legis Aquiliæ actio.

o Sed hæredibus. Id est, hæredibus eorum, qui passi sunt hæc maleficia.

p Iniuriarum actione. Nam hæc non datur hæredi, nisi lis contestetur: hoc ideo, quia nō est in bonis nostris ante lit. contest. vt ff. de iniur. l. iniuriarum. ij. & l. iniuriarum. j. in prin. in glo. ij. Est & alia ratio: quia nihil mihi de patrimonio abest, nec reo adest: vt ff d col. bo. l. cum emancipati. §. emancipatus. Sunt & aliç similes ei, vt subijcit in qbus nec actori aliquid de pa

cus si cōmittendo vt l. iiij. §. fi. ff. d dā. infect. vel dic vt ibi per Bart. & Ang.

• Huc in serto, q de iure cano. & i de listis, & in contractib⁹ siue ad hæredem quid peruenerit, siue non peruenerit, siue cū defuncto sueuit lis contest. siue minimē, sem per hæres tenetur in solidum. xvj. quęst. vij. ca. si epm. & xij qō. ij. ca. epos. vbi glossa hāc decisionē ponit. & d sepul. c. fi. & I nn. ca. ex literis. de rap. vn de infert hæredem vsurarij defuncti ad restitutionē vsurarū tenerī: vt in c. tua nos. d vsur. & not. in ca. de vsur. li. vj.

Actiones ex maleficio I duob⁹ casibus trāseūt in hæredes.

Iniuriarū actio non datur hæredi ratione dupliei.

Iniuriarū actio aliquas habet similes conuenientias:

† Ex contractu aūt pœnales actiones etiā in hæredem dātur l. vlt. ff. de nautico fœnore.

Actionis duplex diuisio.

† Dic q est verum ī quasi delicto omittendo cōmisso, se-

inueniatur. a Aliquando tamen etiam ex contractu b actio c cōtra hæredem non competit: veluti cùm testator dolosè d versatus sit, & ad hæredem e eius nihil ex eo dolo peruenit. Pœnales autem actiones, quas supra diximus, f si ab ipsis principalibus personis fuerint contestatæ: g & hęredibus dantur, h & contra hæredes transeunt. i

Si pēdente adhuc iudicio reus satisfecerit, ab obseruatione iudicij absoluendus est.

Superest, k vt admoneamus, quòd si ante rē iudicatam is, cum quo actum est, satisfaciat actori: officio iudicis conuenit eum absoluere: l licet in ea causa fuisset iudicij accipiendi tempore, vt damnari deberet: & hoc est, qđ antea vulgò dicebatur, omnia iudicia absolutoria esse.

TITVLVS XIII.

DE EXCEPTIOnibus.

Institutę idcirco fuerunt exceptiones, vt q ipso iure obnoxij sūt, iniquas petitoris actiones excludant: quod exemplis aperitur.

Equitur, vt de exceptionibus dispiciamus. Cō

trimonio abest, nec reo aliquid adest: vnde idē iuris est, quod & in ista. vt est actio in factū, quæ datur contra libertū vocantē patronū in ius sine venia, in L. autem vel in filiū vocantē patrē. vt j. de pœ. teme. li. §. fi. & ff. de in ius voc. l. pe. Idē in popularibus actionibus: vt si quis habeat positum, vel suspensum: vt ff. de his, qui deiec. vel effude. l. si vero. §. quæ aūt. Quidam dicūt idē de actione in factū de calumniatoribus: vt ff. de ca. l. hæc actio. Sed certè ibi alia est ratio: quia habet cōdictionē ob turpē cau. vt ibi dicit. Itē quia abest ibi aliquid actori, & adest aliqd reo: vnde non est similis s. dict.

a Inueniatur. Hic continuatur ille §. qui est j. eod. §. pœnales.

b Etiam ex contractu. Non solum ex delicto. Accur.

c Actio. s. de dolo nata propter dolum adhibitū in contrahendo. Nā si dedit dolus causam cōtractui, nō agit actione ex contractu, cum nullus sit: sed de dolo, vt hic. & ff. de do. l. eleganter. in prin. Si enim esset incidens: ageretur actione ex eo contractu, vt purgaret dolus: vt ff. de act. emp. l. Iulianus. §. si venditor. & daretur in hæredes: vt ff de act. & obli. l. ex contractibus. Vel pone casum, q dolus fuit incidens vel superueniens: & remanet cōtractus: & nō agitur contra hæredē nisi peruenerit aliquid ad eū: vt in actione depositi, quæ datur in duplū contra eū, qui dolū cōmisit in deposito causa tumultus, vel incendij, vel ruinæ, vel naufragij: sed in hæredē non dat in duplum ex dolo defuncti, licet in simplum detur: vt ff. depo. l. j. Item qualis est actio in factum, quæ datur cōtra agrimensorē: non autē aduersus hæredē: vt ff. si mē. fal. mo. §. di. l. iij. pe. Itē in actione ex stipulatu iudicio sisti, in eo, q erat cōuentus iniuriarum: vt ff. si quis cau. l. si eum. §. iniuriarum. Idem est in actione tributoria: vt ff. de tri. l. illud. §. fin. & de his casibus loquitur hic §. cū dixit ex contractu in hæredē non dari quandoq;. Aliàs autem ex contractu agitur contra hæredem, & de dolo defuncti regulariter: vt ff. de act. & obli. l. ex contractibus. & l. ex depositi. quæ sunt huic contrariæ. & hanc specialitatem, si velis tenere primam opinionem denotat hæc litera cum dicit. Aliquando tamen &c.

d Dolosè. Dolo dante causam cōtractui. Vel dic incidenti, vel superuenienti, vt modo diximus. Accursi.

e Ad hæredem. Sed si superuenisset actio in factum perpetuo contra hæredem, & contra defunctū daret: vt ff. de dolo l. itaque. Sed de dolo olim intra annum vtilem, hodie intra biennium continuū datur: vt C. de dol. l. fin.

f Diximus. s. eo. § nos autem omnes. Accur.

g Contestatæ. Imò vt dentur hæredi, sola præparatio sufficit: vt ff. de inof. test. l. posthumus. §. fi. lo. Vel sine præparatione datur querela hæredi hodie.

h Dantur. Nisi in duobus casibus. Primus, cū agitur ad operas contra libertū, & moritur patronus extraneo hærede relicto: ad quem non transeunt operæ, et-

iam lite cōtest. vt ff. de ope. lib. l. si operarū iudicio. Secundus in patre repetēte dotē filiæ, quæ a viro diuerterat, si decedat pater extraneo hærede relicto, etiam lite contest. vt C. de rei vxor. actio. l. vnica. §. videamus.

ADDITIO. Nā eo ipso q mater moritur, vel aliter filia efficitur sui iuris, statim actio cōsolidatur in filiam: vt d. §. videamus. licet pater fuerit litē cōtestatus: & sic propter hoc non facit transitum in suū hęredem. & sic est speciale in dote: quia est proprium patrimonium filiæ: vt l. iij. §. sed verū. in fi. ff. de min. & facit l. Pomponius Philadelphus. ff. famil. erciscun. Ange.

i Transeunt. Nisi in duobus casibus. Primus in actione de dolo. C. de do. l. fi. Secūdus in retractatione alicuius in seruitutē vel libertinitatē, qui per collusionē pronunciatus fuerat igenuus: vt ff. ne de statu defunct. l. j. §. sed interdum.

Superest. CASVS. Oīa, quæ iam dixi a prin. tit. vsque nunc, in duobus consistunt, s. in vita. & transitu actionum. Modo vult dicere de officio iudicis. & parum deficit, quod non posuit hunc totū tit. de of. iud. sed residuum seruat vsq; ad tit. specialem de of. iu. Dicit ergo Iusti. Volo, q vos sciatis, q si ille qui conuenitur, ante condemnationē satisfaciat, off. iu. cōuenit eum absoluere, licet erat talis, qui debebat condemnari. Et licet istud iudiciū de sui natura debebat esse condemnatoriū, per solutionē tamen ante cōdemnationē factā fit absolutorium. & hoc est, quod vulgo dicitur, omnia iudicia esse absolutoria. Franc.

k Superest. Hæc de vita, & transitu actionum, secūdum quod in titulo promisit, dicta sunt: nunc de iudicis officio dicit: quod cum exponere debeat, iam paucā, vt modicum respires, deliberat. nam conceptū sermonem quis retinere potest? quia igit iam concepit in animo tractare de offic. iud. quomodo potent tacere, quin dicat aliquid hic?

l Absoluere. Scilicet ab obseruatione iudicij. nam principalis causa est sublata solutione. vt s. quib. mo. tol. obli. in prin. Acc.

DE EXCEPTIONIBVS.

Quia exceptio tenet vicē actionis: vt ff. de excep. l. j. ideo post actiones ponit de exceptionib. Vel qa de armis actorum vidimus, & de reorum armis videndum est: ideo dicit. vt sequitur. Accur.

Equitur. Totus iste titu. diuidit in quinq; partes principales. Primo cōtinuat ad præcedentia titu. ū. Secūdo ponit cām quare fuerunt exceptiones inuentæ. Tertio id demonstrat per exempla, tam in actionibus realibus, quam in personalibus. Quarto ponit duplicē, vel potius triplicē diuisionē exceptionū. Quinto id exemplificat. Secūda ibi Cōparatæ sunt. Tertia ibi. Verbi gratia. Quarta ibi. in §. appellant, vel potius in §. alio qui. ex quā multis. Quinta ibi, Perpetuæ, & peremptoriæ.

Dolus aliquādo dat causam cōtractui, aliquādo incidit in cōtractū.

Actio depositi dat in duplū i quatuor casibus, nō tamen in hęredem.

Actiones ex contractu descēdētes quę non dant hęredes.

Operæ liberto impositæ nō trāseūt ad heredē extraneum.

Cōtinuat dicta dicenda.

Cōtinuatio.

Ois. a. cōtrouersia. cōtrat ex intentione actoris, & depulsione rei. Hic quęritur cont causæ status. de qua re vide Quintiliana nū li. iij. ca. vj.

Diuisio.

Casus

paratæ [a] autem sunt exceptiones defendendorũ eorũ [b] gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, vt licet ipsa persecutio, qua actor experitur, iusta sit: [c] tamen iniqua sit aduersus eum, cum quo agitur. Verbi gratia, si metu coactus, aut dolo inductus, [d] aut errore lapsus, stipulanti Titio promisisti [e] quod non debueras promittere: palàm ē, iure ciuili te obligatum esse: [f] & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est: [g] sed iniquum [h] est te cōdemnari. Ideoq; datur tibi exceptio, Quod metus causa: [i] aut Doli [k] mali, aut in factum, [l] composita ad impugnandam actionem.

Qui futuræ numerationis spe mutuũ recepisse scriptis fassus fuit, exceptione non numeratæ pecuniæ tutus est.

Idem iuris est, siquis quasi credendi causa pecuniã a te stipulatus fuerit, neque numerauerit. Nam eam pecuniam a te petere posse eum, certum est. dare enim te oportet, cùm ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquum est eo nomine te condemnari: placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere. Cuius tēpora nos (sm quod iam superiorib' libris scriptũ est [m]) constitutione [n] nostra coarctauimus.

Si debitori creditor nō petere pactus fuerit, ex pacto præcedens obligatio perimitur, sed pacti conuenti exceptio aduersus creditorē agentem paratur.

Præterea debitor, si pactus fuerit cum creditore, ne a se pecunia peteretur, [o] nihilominus obligatus manet: quia pacto conuento obligationes non omnino [p] dissoluũtur: qua de causa efficax est aduersus eum actio, quam actor intendit, si apparet [q] eũ dare oportere. Sed quia iniquum est contra pactionē eum condemnari: defenditur per exceptionem pacti conuenti.

Qui iureiurādo delato se nihil debere asseruit, ipso iure liberatus nō est, sed exceptione iurisiurandi munitus; æquè siquis in rem cōueniens, rē petitã suã esse iurauerit, nō propterea actor dñs esse desinit, verum exceptio iurisiurādi sibi postea vēdicanti obstabit.

CASVS. Viso de actionibus, sequitur (dicit Iust.) vt de exceptionibus videamus. Et domine Iust. pro Deo instruatis non cōpetenter materiã de exceptionibus. Frater, dicit ipse, scire debes, quòd inuentæ sunt, seu institutæ exceptiones ad defensiones reorũ: sunt enim arma reorum. Frequenter enim cōtingit, q actio cōpetēs actori, prima facie iusta videt: iniquum tñ esset reũ condemnare. vtputa, si metu coactus, aliquid promisit: & ideo datur reo contra actorem exceptio de dolo, vel exceptio, qđ metus cau. Omnis enim exceptio adinuenta fuit ad actionem impugnandã. h.d. Fran. de Arct.

[a] Cōparatæ. Aliàs inuentæ. Accursi.

[b] Eorum. Scilicet reorum. Nam ipsi sunt, cum quib' agitur: vt ff. de iureiu. l. iij. in prin. & in §. cũ.

[c] Iusta sit. Prima facie.

[d] Dolo inductus. Hoc est in stricti iuris iudicijs. in bonæ fidei autem iudicijs ipso iure non tenet contractus. ff. de do. l. & elegãter. in prin. Accur.

ADDITIO. Hoc verum in odium dolosi, sed in sui præiudicium tenet cōtractus: & ex eo potest conueniri, nisi lex resistat actus: quia tũ ex neutra parte datur actio: vt est glo. in l. a diuo Pio. ff. de rit. nup. in glo. ij. & Bald. in l. j. C. plus val. quod agi. Angel.

[e] Promisisti. Credens te debere, cum non deberes: vt hic, & ff. de except. do. l. iij. §. circa.

[f] Obligatũ esse. s. inspectu iuris rigore: de æquitate obligatus non es: vt ff. de h. cau. l. vel obligatus est. §. obligatũ. & ff. de ver. sig. l. si creditor. quæ sunt cōtra.

[g] Efficax est. Scilicet, in sui substantia. Nam ciuiliter, & naturaliter est obligatus, & purè: sed non est efficax, quantum ad opem exactionis. Vel dic, efficax est inspecto genere. nam prima facie condemnandus videtur: sed ispecta qualitate, quia fit dolo facta, vel metu, vel simili causa impediat, est inefficax. & ita expone in sequentibus.

[h] Iniquum. No. q contra iniquitatem, & sic econtra ex æquitate datur reo exce. ll. l. qui æquitate. ff. de do. ma. exce. Angel.

[i] Metus causa. Hoc quãdo metu fuit cōpulsus.

[k] Doli. Hoc quando inductus fuit per dolum.

[l] In factum. Redde singula singulis, propositis casibus, scđm Ioã. Sed nōne hoc tertio casu, s. qñ per errorē promisit, dat doli exceptio? Certè sic: vt ff. de do. ma. exc. l. ij. §. circa. Quare dic, q hæc actio i factũ est proponenda in subsidium doli exceptionis, s. contra patronum & parentem. cōtra quos turpes exceptiones non opponũtur: vt ff. de do. ma. exce. l. apud Celsum. §. aduersus. & ita hic accipitur. Accur.

Idem iuris. CASVS. Iam dixi vobis vnũ exemplum, in quo videtur æquum prima facie, vt actor debeat obtinere, iniquum tamen inspecta persona rei: quia competenti exceptione potest se defendere. Et de hoc eodē recito vobis hic aliud exēplum, scilicet de eo, qui causa credendi pecuniam, stipulatus est pecuniam sibi reddi: & postea pecuniã non numerauit. Vnde si agat stipulator, competit promissori exceptio non numeratæ pecuniæ. h.d. Franc. de Aret.

[m] Scriptum est. s. de li. obli.

[n] Cōstitutione. Vt C. de non numerata pecunia. l. in contractibus.

Præterea si debitor. CASVS. Iam vidistis duo exempla in quibus prima facie æquum videt. q actor debeat obtinere: iniquum tamen videt inspecta persona rei: qui competenti exce. se defendere potest. Modo ponit tertium exemplum, puta cum creditor fecerit debitori pactum de non petendo, sicut patet in litera.

[o] Peteretur. No. q pactum de non petendo tria operatur. Nam tollit naturalē ipso iure: vt ff. de so. l. Stichum. §. naturalis. Item elidit ciuilē: vt in hoc §. Itē obligat naturaliter paciscentem non petere. Nam & aliàs quis est obligatus naturaliter aliquid nō facere: vt non facere furtũ: vt s. de obli. quæ ex deli. nas. §. j.

[p] Non omnino. Quia non ciuilis, sed naturalis tantum: vt ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis. In casibus tamen ēt ipso iure vtrunque tollit pactum: vt in maleficijs factis, siquis paciscatur, ne agat. Item in pignore remisso per pactum: vt ff. eo. l. si tibi. §. quædam actiones. & §. de pignore.

[q] Si apparet. Oratio posita loco actionis, scđm P. sed secundum Ioã. cōtra: vt diximus s. de act. §. sic itaque.

Sed sm Ange. iste text. non facit ad ppositũ: qa loquitur qñ stipulatio fit sine causa, hic vero secus.

Quis autē metus in hoc requiratur, habes ex l. metum. cũ multis alijs seq. ff. qđ met. causa. nēpe q sit vel mortis vel corporis cruciatus. Et adde q si post metum cessantē soluat quis, non possit repetere, quoniam solutio illa vt spōte facta pcludit viã tum actioni, cũ metus exceptioni. Secus tamē foret si solutionis tēpore metus durasset, qui pmissionis tempore fuit. vt l. ij. & ibidē p Barto. C. quod me. cau.

Pactum de non petēdo tres habet effectus.

Nota q quod qui remittit actiones ex maleficio, nō videt remittere dãnũ vel interesse, vt p Din. Bar. Bald. & Angel. in §. quædã. vt i gl. alleg. vbi etiam vide, an per remissionē iniuriarũ factam I foro pœnitētiali, tollantur istæ actiones ex maleficijs.

Atque

Aequè, si debitor creditore deferente iurauerit, nihil se dare oportere: adhuc obligat[us] permanet. sed quia iniquū est, a de periurio quęri: defenditur per exceptionē iurisiurandi. In ijs quoque actionibus, quibus in rē agitur, æquè necessariæ sunt exceptiones: veluti, si petitore deferente possessor iurauerit, eam rem suam esse, b & nihilominus petitor eandem rem vindicet. Licet enim verum sit, quod intendit: id est, rem eius esse, iniquū tamen est possessorē condemnari.

Absolutio rei cōuēti primæuam obligationē minimè tollit: absolutio tū rei iudicatæ exceptionem adquirit.

Item si in iudicio tecū actum fuerit, c siue in rem, siue in personam: † nihilominus obligatio durat, d & iō ipso iure de eadē re postea aduersus te agi potest: sed debes per exceptionem rei iudicatę adiuuari.

Hæc prior est exceptionū diuisio. ut quędam ciuiles sint, quędam prætoria.

Hæc exempli causa retulisse sufficiat. Aliòqui quam ex multis varijsq; causis exceptiones necessariæ sint, ex latioribus Digestorū, seu Pandectarum libris intelligi pōt. Quarū quædam ex legibus, e vel ex ijs, q̄ legis vicē obtinēt, f vel ex ipsius prætoris iurisdictione g substantiā capiunt.

Iam adest posterior exceptionum sectio: ut quędā perpetuæ, & peremptoriæ sint, quædam temporales, & dilatoriæ: perpetuæ, & peremptoriæ sunt, quę & semp locū habēt & causam principalē perimūt: dilatoriæ verò sunt, quæ ad tempus nocent, & actionem in tempus differre solent, vt exceptio pacti ne intra certum tempus petatur, & similes: quæ olim ante tempus agenti oppositæ, actionem omnino cōsumebāt: hodie verò duplum induciarum debitori tribuunt. itē finito tempore non antea actor audiendus est, quàm expensas litis refuderit.

Appellantur autem exceptiones, aliæ perpetuæ & peremptorię, alię temporales & dilatorię.

Aequè si debitor. CASVS. Vidistis istis exempla in quibus prima facie videtur æquū, q actor deberet obtinere, iniquum tamen videtur suspecta persona rei: quia cōpetenti except. se defendere potest. Hic ponit quartum exemplum de eodē: puta in excep. iurisiurādi, cum iuramentū delatum fuerit debitori a vero creditore: & ipse se nihil debere iurauerit: si agat actor contra reum, qui iurauerit: defendere se potest reus per exceptionem iurisiurandi. & sum in versi. In iis quoq; actionib[us] &c. In superioribus habuistis, qualiter exceptiones opponuntur contra actiones personales. Modo intēdit tractare de exceptionibus, quæ opponuntur cōtra eos, qui agūt actionibus realibus: vt si rē aliquā meam vendicem, dicēs rē meam esse, & verum dico: quia res mea est. tamen iniquū esset, quòd ipse reus, qui iurauit, cōdemnetur cōtra stylum sui iuramenti. h. d. Franc.

Iuramentum cōtra leges non est seruandum.

a Iniquū est. Hic no. simile. ff. de in li. iu. l. fina. & ff. de iureiuran. l. nam postea. §. iureiurando dato. & ff. de dona. l. nam sufficit. hoc tamen fallit, quoties est contra leges iuramentū: quia nō seruatur sacramentū: vt in Authen. sacra. nō solū. §. non enim, si quis. col. v. quæ est C. de nupt. Authen. quod eis. & ff. de iur. pat. l. adigere. C. de le. & consti. l. non dubium. in fin. Item quando veritas aliàs per testimonium pōt inueniri: vt C. de reb. cred. l. fi. Item quando defertur sacramētum a iudice: vt ff. de iureiu. l. admonēdi. aliàs autem obtinet, quod hic dicitur.

† Hanc comparationem in genere cōstare sed in speciali vtriusque cōditiōe multū interesse discriminis, docet elegāter hoc loco Franc. Bald. quē omnino videas.

b Rem suam esse. Distinguitur tamē vtrū iuret suā rem esse, vel petitoris nō esse: quia si iuret suā esse, dat sibi actio. & exceptio sed si iuret petitoris nō esse: nascitur sibi exceptio cōtra petitorem tantū. vt ff. de iureiur. l. sed & si possessori. j. & ij. rñ. ibi, non enim.

Iuro rem meā esse, & iuro tuam nō esse, differunt.

Itē si in iudicio. CASVS. Adhuc pter exceptiones illas, de quibus supra dictū est, quædā alia est exceptio, per quā pōt reus se tueri. veluti, si verus debitor per sniam iudicis fuerit absolutus sententialiter. Licet enim per imperitiam verus debitor absoluat, naturaliter tamen manet debitor. sed contra creditorem agētem poterit se tueri, excep. rei iu. & hoc dicit. Sed quid est, quod hic dicitur, quòd ex sola naturali obligatione possit agi? Frater. dicit Iusti. ex sola naturali a principio nō agitur: sed quando naturalis & ciuilis fuerint coniunctæ à principio, si tollatur vna ipsarū, ipso iure ex altera potest agi, licet agenti obstet exceptio. Franc.

c Actum fuerit. Subaudi, & fueris absolutus: sicut hic innuit.

ADDITIO. Intelligas istum text. cum ista glo. q reus fuit absolutus: vt j. patet. Ang.

d Obligatio durat. Scilicet, si primo erat obligatus. vnde si soluat, nō repetit cum debitū soluat: vt ff. de condi. inde. l. Iulianus. & l. iudex. Et caue tibi: quia per iusiurādū, & per pactum naturalis tollitur obligatio, & remanet ciuilis, vt ff. de iureiu. l. fin. in princip. & ff. de solut. l. Stichum aut Pamphilum. §. naturalis. Sed per sententiam tollitur ciuilis, & remanet naturalis: vt ff. de condi. inde. l. Iulianus. Sed cum actionem inducat res iudicata, vbi nulla omnino erat: vt C. de reb. credi. l. actori. quare nō tollit vbi est? R. si. res iudicata de iure ciuili est: & ideo tollit. & inducit ea, quæ sunt de iure ciuili: & ita obligationem ciuilem tollit: & actionem (quæ est de iure ciuili) inducit: vt ff. de origine iuris. l. ij. §. deinde ex his. Ea autem, quæ sunt iuris naturalis, nō tollit: vt obligationem naturalem: vt argu. I. de legiti. agn. tu. §. fi.

Obligatio naturalis tollitur p pactum. sed ciuilis p sententiā.

Sententia est de iure ciuili.

ADDITIO. Istā glo. intellige de iuramento voluntario, & sic delato a parte parti: non autem de necessario: quia illud habet eandem vim, sicut res iudi. vt l. ij. ff. de iureiur.

e Ex legibus. Vt nequis cōueniatur, nisi coram suo iudice: vt C. de excep. l. fi.

f Legis vicem obtinent. Vt in senatuscō sultis: vt I. tit. j. in princ. sicut & exceptio Macedoniani, & Velleiani: vt ff. ad Mace. & Velleia. per totum tit. Accur.

g Prætoris iurisdictione. Vt de dolo malo, & metus causa: vt ff. de except. dol. per totum. Item pacti: vt ff. de pact. l. iurisgentium. §. prætor ait. Accur.

Appellatur. Diuiditur principaliter in tres partes. Primo ponit duplicē distinctionē exceptionum: quia quædā sunt perpetuæ, & quædā tēporales: item quædam sunt peremptoriæ, & quædā dilatoriæ. Secundo ponit exemplū cuiuslibet. Tertio ponit quā pœnam olim patiebatur, & quā hodie patitur, qui pendēte dilatiōe legali, vel lata ab hoie, añ dilationē finitā egerit. Seda ibi, Perpetuæ, & perēptoriæ. Tertia ibi, Alioqui.

Diuisio.

Casus

CASVS. Supra vidistis multa de exceptionib. adhuc aũt circa nãm excep. scire debetis, quod quaedam exceptiones dicunt perpetuae, & peremptoriae: videlicet illae quae semper agentib. obstant, & semper rem perimunt de qua agitur, sicut est exemplum de excep. doli mali. & de excep. pacti cõuenti, qñ conuenit, ne omnino pecunia peteretur. i. sine tpis praefinitione. & istud est quod semper dicunt canonistae, ecclesiam debere semper restitui. & sum in versic. Temporales. Tu vidisti exemplum de exceptionibus peremptorijs, modo videamus exẽplum de temporalibus dilatorijs, quae & tempore nocent: veputa si sit pactum factum de non petendo vsque ad tempus (& hic habes aliquid de materia plus petitionis.) Si enim aliquis creditor debitori suo fecerit pactum de non petendo vsque ad quinquennium, propterea actionem suam non perdit, sed intra quinquennium olim suam causam perdebat: nec amplius agere poterat: sed non vult dominus Iustinia. quod hoc hodie ita strictè procedat, sed vult in casu isto, quod locum habeat constitutio Zenoniana, de qua facta est supra mentio de act. §. sed haec quidem, scilicet quòd debeant induciae duplicari: & post quinquenium duplicatum adhuc non auditur nisi omnes expensas, quas reus in litem fecerit, eo quod praematurè eum conuenerit, reo soluat, & hoc ideo constitutum est: vt tali poena perterriti actores, tempora litium doceantur obseruare.

Perpetuae & perẽptoriae sunt, quae semper a agentib. obstant, & semper rem, de qua agitur, perimũt: qualis est exceptio doli mali, & quod Metus cã factũ est, & Pacti cõuẽti, cũ ita cõuẽnerit, ne oino pecunia peteret. Tpales atq; dilatoriae sunt, quae ad tempus nocent, & temporis dilationẽ tribuũt: qualis est pacti cõuenti, b cùm ita conuenerit, Ne intra certum tps ageret, veluti intra quinquẽniũ. Nã finito eo tpe, nõ impedit actor rem exequi. Ergo ij, quibus intra certũ tps agere volentib. obijcit exceptio aut pacti cõuenti, c aut alia similis: d differre debent actionẽ, & post tẽpus agere. Ideo.n. & dilatoriae istae exceptiones appellantur. Aliòqui si intra tempus egerint, obiectaq; sit exceptio: neq; eo iudicio quicquam consequebantur, pp exceptionem: neq; post tempus olim agere poterãt, cùm temerè rem in iudicium deducebant, & consumebant: qua ratione rem amittebant. e

Hodie, si actor plus petat tempore, fine pendente dilatione, reo induciae duplicant, & idem reo actor in expensis factis in causa damnabit, antè quarum refectionem super principali negotio audientia denegabitur. Ares.

Hodie autem non ita strictè hoc procedere volumus, sed eum, qui ante tempus vel pactionis, vel obligationis litem inferre ausus sit, Zenonianae constitutioni f subiacere censemus: quam sacratissimus legislator de ijs, qui tempore plus petierint, protulit: vt & inducias, quas ipse actor sponte indulserit, vel quas natura actionis continet, g si cõtẽpserit, in duplum h habeãt ij, qui talem iniuriam i passi sint: & post eas finitas nõ aliter litẽ suscipiant, nisi omnes expensas litis acceperint: vt actores tali

a Semper. id est, sine praefinitione tpis: vt ff. de do. excep. l. purè. §. fi. ita tñ, si ante litem opponant: vt C. sent. rescin. non pos. l. peremptorias. nisi in septẽ casibus, in quibus etiam opponi possunt post sententiam: vt ratione aetatis: vt C. sen. rescin. non pos. l. peremptorias. & ff. de mi. l. minor. xxv. an. omissam. Item miles: vt C. de iu. & fa. igno. l. j. Item in Macedoniano & Velleiano: vt ff. ad Maced. l. tametsi. Item in donatore, qui opponit vt conueniatur inquantum facere potest, etiam post sententiam: vt ff. de re iudic. l. Nesennius. §. fina. Item exceptio falsi procuratoris: vt C. de procur. l. licet. Secus si rõne personae procuratoris opponatur exceptio: vt quia sit miles, vel mulier. quia talis exceptio est dilatoria, vt j. §. praeterea. Item vbicunq; dicerem nullum fuisse iudicium, vt quia sit venalis sentẽtia, vel falsis testibus, vel instrumentis, iudicata: vt C. quando prouoc. non est nec. l. venales, vel cum iudex sit nõ suus: vt C. si à nõ comp. iu. per totum. Item si iniquè a iudice cõpulsus, est eo tpe, quo compelli non debuit: vt ff. de fe. l. j. Sed dilatoria pponitur ante litem contestatã: sed pbatur, postquã actor monstrauerit, quod asseruerat: vt C. de prob. l. exceptionem. & C. de excep. l. siquidem. Secus in exceptione fori: quia ante litem contestatam opponi & pbari debet secũdum quosdam: vt ff. eo. l. pen. Sed qd de exceptione non numeratae pecuniae, nunquid est perpetua vel temporalis? Rñd. quidã anomalam eam esse. Nos dicimus, quòd est temporalis biennij scilicet, vel triginta dierum: vt s. de lib. obl. §. fin. & C. de non nu. pec. l. in contractibus. §. j. & §. super caeteris. Sed in hoc potest dici anomala: quòd cum alias probet, qui excipit, hic tamen non probat: vt C. de nõ nu. pec. l. si ex cautione tua. Item quare in exceptione nõ numeratae dotis? & eodẽ mõ solue: vt C. de dot. cau. nõ nu. l. fi. & auth. ibi posita. Itẽ qd de ea, quae opponitur vt quis cõueniatur inquantũ facere põt? Rñ. eam esse tpalẽ: quia psumo, quod aliqua acquiret: & sic postea poterit soluere: vt C. ar. tu. l. si defunctus. Nã non repetitur quod solutum: licet facere non possit commodè: vt ff. de condict. indeb. l. nam & maritus, quod heres si esset perpetua, cum sit fauorabilis: vt ff. de condic. indeb. l. qui exceptionem. Et circa hoc vide quod no. in l. j. C. de iur. & fac. igno.

b Pacti conuenti. Scilicet exceptio.

c Pacti conuenti. Scilicet vsq; ad quinquennium.

d Alia similis. Veluti si quis stipulet id, quod in vtero est, vel fructus futuros: vel domum certo loco aedificari, vel cum Romae esset, Ephesi dari stipulatus est: vt ff. de ver. obli. l. interdum, secundum Azo.

e Rem amittebant. Facit s. de act. §. si quis agens. & ff. de li. le. l. non solum. §. fi. & C. de in. li. l. initas. li. x.

f Zenonianae constitutionis. Scilicet Graecae, cuius meminit s. de act. §. sed haec quidem.

g Continet. quod dic, vt modo dixi per l. interdũ. ff. de verb. obli.

h In duplũ. Sed vt quod nullã patiatur poenam: vt ff de pe. hae. l. quod si in diem. in prin. q est huic cõ. Sed dic illã corrigi. vel melius, speciale est ibi, quia ad hoc solum agebatur: vt eodem iure penes agentẽ haberetur, quo erat apud defunctum: vnde non fuit plus petitum.

i Iniuriam. Non tñ talem pp quam agere possent.

Et quot modis sẽper accipiatur Mandos. Gl. Facult. Nos qui hoc ver.

Hoc verũ intellige, quod post litem opponitur tale, ex quo apparet dictũ iudicẽ non habuisse iurisdictionẽ saltẽ in causa de qua iudicauit nec fuit facta prorogatio tacitè, vel expressè. vt latè p Ang. hic.

Alias, asseuerat. Aegi. Per. Exceptio ista dico me cõueniẽdũ in quãtũ facere possum, est tpalis.

In quo cõstituendo imitatus fuisse vt Claudium Caesarẽ q auctore Suetonio. plerũque restituit actiones ijs, qui plus petẽdo exciderãt iure agendi.

At ea huius modi poena locũ in petitiõe haeredi. non obtinebit quae generalis in eaque actione: tem ora les, & cõditionales continentur. l. qui si i diẽ. ff. de pet. haere. nisi post in specie peteret a debitore temporali vel conditionali, vt hic. quod facit ad intellectũ gl. in verbo in duplum. itẽ non videtur habere locũ in sola libelli oblatione. s. dum descenditur ad litis conte. vt apparet ex litera quae ait litem inferre, quod cũ intelligitur, dũ lis contestatur, vt i c ex parte. extra. de verbo. sig. & per Bar. in l. licẽ. C. de transa. & quod no. in l. amplius ff. rẽ rat. hab.

Talis

pœna pterriti, [a] tēpa litiū doceant̄ obſeruare.

Exceptionum tertium genus eſt, quia quædam vocatur dilatoria iudicij perſonā reſpiciens, vt exceptio incompetentis procuratoris & ſimilis. Aretinus.

Præterea ēt ex pſona ſunt dilatoriæ exceptiones: quales ſunt pcuratoriç: veluti ſi per militem, aut mulierē [b] agere qs velit. Nā militib. neç pro patre, vel matre, [c] vel p vxore, nec ex ſacro reſcripto pcuratorio noie experiri cōcedit̄: ſuis verò negotijs ſupereſſe ſine offenſa [d] militaris diſciplinæ poſſunt.

Exceptio infamiæ pcuratoris, q̄ antiquitus cōpetebat, hodie tāquā minus frequentata exauthoratur.

Eas verò exceptiones, q̄ olim procuratorib. pp infamiā, vel dātis, vel ipſius pcuratoris opponebant̄, cū in iudicijs nullo mō frequentari perſpeximus, cōquieſcere [e] ſancimus: ne dum de his altercatur, ipſius negotij diſceptatio protelet̄ur.

TITVLVS XIIII.

DE REPLICATIONIBUS.

Quēadmodū exceptio actionem excludit, ita exceptionē replicatio, & replicationem duplicatio. rurſus triplicatio duplicationem, & deinceps vlteriores defenſiones multiplicatis nominibus, vbi opus fuerit, proponi poſſunt.

Nterdū euenit, vt exceptio, q̄ prima facie iuſta videt̄, tñ iniquè noceat. [f] qd̄ cūm accidit, alia allegatione opus eſt, adiuuādi actoris gratia, quę replicatio vocat̄, quia per eam replicatur, atq; reſoluitur ius exceptionis: veluti cum pactus eſt aliquis cum debitore ſuo, ne ab eo pecuniā petat: deinde poſtea in contrariū pacti ſunt, id eſt, vt creditori

[a] Tali pœna perterriti. Facit C. ad legem Iul. rep. l. j. & ff. de pœ. l. capitalium. §. pe. & C. de inoffic. teſta. l. ſi quis in ſuo. in fine primi reſpon.

Præterea etiam ex perſona. CASVS. Scire debetis, q quædam exceptiones dilatoriæ ſunt, quæ quidē ex l. vel ex natura rei dantur: quædam ſunt dilatoriæ, quæ ex perſona dantur: veluti ſi aliquis per mulierem agere velit. Mulier enim nō pōt eſſe procurator, niſi pro patre: ſimiliter miles non poteſt eſſe procurator patris, vel matris, vel alicuius alteri⁹, etiam ſi hoc per reſcriptum Imperiale ſibi fuerit indultū, quod intelligo, niſi in reſcripto inſeratur clauſula, Hoc non obſtante &c. p cauſa tamen ſua, vel iure ſuo, ſiue offenſa diſciplinæ ſuæ, bene poteſt eſſe procurator & agere. Et illud verbum ita intellexerunt quidam, q miles ſuis proprijs negotijs intereſſe poteſt, ſi p hoc non impediatur officiū diſciplinę ſuę: aliter non. de hoc plene habes in gloſ. Franc.

[b] Mulierem. Quæ pro alio agere nō poteſt, niſi pro parentibus, ſi morbus aut ætas eos impediat: nec ſit qui eorū nomine agat: vt ff. de procurat. l. fœminas. Accur.

ADDITIO. Mater tamen non admitteretur pro filio minore etiam ad defendendum: niſi in cauſa appellationis: & eſt ratio, quia eſt maioris præiudicij, quam principalis. Ang.

[c] Nec p patre, vel matre. Niſi p eorum libertate: vt ff. de lib. cau. l. iij. quæ eſt contra. ſecundum Ioan. ADDITIO. Dic q in iſto caſu dicitur defendere cauſam propriam pro ſuo intereſſe: vt l. j. ij. iij. & iiij. ff. de lib. cau. facit l. non tantum. ff. de appel.

[d] Sine offenſa. i. hoc fit ſine offenſa diſciplinæ. non autem ſic intelligitur, vt hoc non poſſit fieri, ſi diſciplina. i. exercitium militare offendatur. ſed ſiue offenſa datur ſiue non, præſumitur non offendi: vt hic, & C. de procur. l. qui ſtipendia.

Eas verò exceptiones. CASVS. Iſte §. tota die ſ iudicio frequentatur ad probandum q infamis poteſt eſſe procurator, quamuis non poſſit eſſe aduocatus. & rōnem diuerſitatis reddunt quidam: quia pcuratio eſt tantum onus: aduocatio aūt eſt onus cum honore. His prætaxatis venio ad caſum in hunc modum. Olim ita erat, q ſi tu eras pcurator Petri contra me: te potui repellere propter infamiam tuam, vel propter infamiam Petri: ſed hodie non vult lex, q illæ exceptiones infamię iudicis frequentētur: ne, dum ſuper eis altercatum fuerit, ipſius principalis negotij diſceptatio protelatur. Franc.

Procurator eē poteſt infamis non aduocatus, Fallit in Romana curia, in qua infamis nō pōt eē pcurator. Mandoſ. in 8. qō 4. Reg. cā cel. nu. 7. vide eundem in pſa. 31. Regu. nu. 2 vbi inuenit in dolotos, & prauos pcuratores.

[e] Conquieſcere. Sed ꝯ. ff. de poſtu. l. j. §. ſecundo loco. & in § hoc edicto. Solu. ibi de maxima infamia: hic de parua. Vel illud de aduocato, q emolumentū tm̄ habet: hic in pcuratore, qui tantū habet onus.

Aduocatº lucrū: procurator onus habet.

DE REPLICATIONIBUS.

Quia exceptio p replicationem eliditur, ideo p cōſequens de replicatione dicit, vt infra eo. in prin. & ff. de except. l. ij. §. replicatio.

Cōtinuatio.

Nterdū. Totº iſte tit. diuiditur i duas partes principaliter. Primo ponit̄ de replicatione, q pdeſt actori, & quæ non. Secundo, quæ exceptiones competētes reo principali proſunt fideiuſſori, & quæ non proſunt. Secunda, ibi, Exceptiones autem.

Diuiſio.

CASVS. In ſuperiorib. dictum eſt, quia illud, quod videtur iuſtum prima facie ex parte actoris, videtur iniquum inſpecta perſona rei petētis ſe defendere per exceptionem legitimam, & ad ſimilitudinē illius ſcire debes naturā replicationis. Sępius. n. contingit, q reus prima facie habeat exceptionem: ſed forſan actor habet replicationem contra ſuam exceptionem: quia iniquum eſſet q ſua exceptio poſſet nocere actori, cum exceptionem rei per ſul replicationem poſſit elidere. & de hoc ponit hic exemplum, faciendo mentionem eius, quod dicit̄ in §. pactus ne peteret. & ſum in verſic. rurſus interdum &c. Supra habuiſtis, q replicatio datur proprio actori contra exceptionem rei. Sed qūq; contingit, q replicatio actoris aliqn̄ prima facie videtur iuſta, ſed inſpecta rei perſona, qui ſe per duplicationem competentem poteſt defendere, videtur iniuſta. Iniquum enim eſſet q actoris replicatio ei noceret. & propterea datur ipſi reo contra replicationem actoris duplicatio, & ſic vlterius poteſt varietas negotiorum illa nomina multiplicare. Contra enim duplicationem rei datur actori triplicatio, & contra triplicationem actoris datur reo contra actorem quadruplicatio. Tunc enim plerunque infringit ſuum propoſitum præcedens. & ſi naturam iſtarum omnium act. plenè velitis videre: hoc ex latioribus Digeſtorum voluminibus facere poteritis. ff. de excep. l. ij. Franc.

[f] Noceat. id eſt, non proſit, vel dic propriè, ſcilicet actori. Accur.

Conue-

a Conuenit. Id est, ita fuit conuentum.
b Excludi. Scilicet per exceptionem, Accur.
c Noceat. Id est, non prosit. Accur.
d Ea. Scilicet duplicatio. Accur.
e Digestorum. Vt ff. de excep. l. ij.
f Exceptiones.

CASVS. Iste §. deberet poni in fi. præcedentis ti. hic tñ satis conuenienter ponit: quia omnes replicatiões exceptiones dicitur. Dicit enim Iusti. i isto §. ꝙ omnis exceptio, q̃ cõpetit alicui reo, debet competere, & eiꝰ fideiussori. Parũ enim, vel nihil ipsi reo ꝓdesset, nisi suo fideiussori competeret, qui recursum haberet contra eum, & sum i ver. Sane exceptiones &c. Dixi vobis supra, ꝙ exceptio, quę competit reo, cõpetit & eius fideiussori. Hoc aũt fallit in vno casu, s. qñ debitor cesserit bonis. Hæc enim exceptio fideiussoribꝰ nõ prodest. Illi eñ qui alios ꝓ reo obligant, hoc maximè prospiciunt, quòd si reus principalis fuerit facultatibus suis lapsus: possint a fideiussoribus totũ suũ debitum consequi. h. d. Francis.

f Exceptiones. Videtur ꝙ hic §. deberet esse in fi. superioris tit. Sed certè cum & replicatio sit exceptio, bene ponitur hic generaliter, tam ad exceptiões, quã ad replicatiões pertinens. Accur.

g Fideiussoribus. Appellatiõe fideiussoris omnẽ accessorẽ accipe: siue sit mãdator, siue fideiussor, siue alius: ex eo dictus fideiussor: ꝙ pro alio fidem suam adstrinxerit. Et nota, ꝙ dicit, plerũq;: quia exceptio reo cõpetens gratia suæ personę: vt qa sit minor, fideiussori non cõpetit: vt ff. de mino. l. in causæ. j. in prin. & ff. de exce. l. exceptiones. ij. in fi. l Itẽ si est dãnatus in omnibus bonis suis ratiõe sui delicti: vt C. de fideius. l. j. vel si cessit bonis: vnde ꝑsonaliter ei subuenit, ne in plus cõueniat, quã in quã tum facere potest: vt s. de act. §. fi. & j. eo. in fi. Itẽ vbicũq; quis inquantum facere põt, cõdẽnatur. nã fideiussori nõ dat exceptio: i vt ff. pro so. l. verũ. §. j. & ff. sol. ma. l. alia. Vbi aũt exceptiões cohærẽt rei, & non personæ: vt pacti cõuenti. & rei iudicatæ, fideiussoribus competunt: vt hic, ẽt inuito reo: vt C. de excep. l. defensiones. & ff. de except. l. omnes.

Fideiussor est nomen generale: & dicit à fide.

Exceptiones reo cõpetentes, gratia personæ, fideiussori nõ cõpetũt, sed bene si rei cohæreant.

petere liceat: si creditor agat, & excipiat debitor: vt ita demum condemnetur, si non conuenerit, ne eam pecuniã creditor petat: nocet ei exceptio. Cõuenit a enim ita. Nanq; nihilominus hoc verum manet, licet postea in cõtrariũ pacti sint. Sed qa iniquũ est creditorem excludi: b replicatio ei dabitur ex posteriore pacto conuento. Rursus interdũ euenit, vt replicatio, q̃ prima facie iusta est, iniquè noceat, c qđ cùm accidit, alia allegatiõe opus est, adiuuandi rei gratia: quæ duplicatio vocatur. Et, si rursus ea d prima facie iusta videat, sed propter aliquã causam actori iniquè noceat: rursus alia allegatione opus est, qua actor adiuuetur: q̃ dicit triplicatio. Quarum omniũ exceptionũ vsum interdum vlterius, quã diximus, varietas negotiorum introduxit, quas omnes apertius ex Digestorum e latiore volumine facilè est cognoscere.

In rem defensiones debitori cõpetentes (vt pacti de nõ petendo) fideiussoribus etiam cõpetunt: quia si quid fideiussores pro reo soluerint, id actione mandati ab eo repetunt: exceptiones verò in personã, (vt cessiones bonorum, & id genus aliæ) ad fideiussores non porriguntur.

Exceptiones f autem, quibus debitor defenditur, plerunq; accõmodari solẽt ẽt fideiussoribus g eius, & rectè: quia qđ ab ijs h petit, id ab ipso debitore peti videt: quia mandati iudicio redditurus est eis quod ij pro eo soluerint. Qua ratione, i & si de nõ petenda pecunia pactus qs k cũ reo fuerit: placuit ꝑinde succurrendum esse per exceptionem pacti conuenti illis quoque, l q pro eo obligati sunt, ac si etiam cum ipsis pactus esset, ne ab eis ea pecunia peteretur. Sanè quædam exceptiones non solent his accommodari. Ecce enim, si debitor bonis suis cesserit, & cum eo creditor experiatur: defendit per exceptioné, m si bõis * cesserit. Sed hęc exceptio fideiussoribus nõ datur: ideo scilicet, quia qui alios pro debitore, obligat, hoc maximè n prospicit, vt cũ facultatibus lapsus fuerit debitor, possit ab ijs, quos pro eo obligauit, suum consequi.

TITVLVS XV.

DE INTERDICTIS.

Interdicta olim nil aliud erãt, nisi certę cõceptiões verborũ latæ a ꝑtore interdictũ interponense, cùm inter duos de possessione agebãt. Areti.

Equitur, vt dispiciamus de interdictis, seu actionibus, o q̃

i Vt ff. de re iu si ca. l. & si fideiussor. in princ. nisi fideiussor vt defensor conueniat, tunc enim vt desẽsori, non vt fideiussori datur.

ADDITIO. Dic vt in l. pe. & in l. cũ mãdatori. C. de non nu. pecu.

h Ab ijs. s. fideiussoribus.
i Qua rõne. Exemplificat. Acc.
k Quis. s. creditor. Accur.
l Illis quoque. s. fideiussoribus & similibus.
m Per exceptionẽ. Propter hũc casum dixit s. plerũque. & propter alios vt diximus.
n Maximè. Facit s. de fideius. in prin.

DE INTERDICTIS.

Quia interdicta vicem sustinẽt, seu obtinent actionũ, ideo post actiões de interdictis proponit j. eo. in prin. Acc. Cõtinuatio.

* Aliàs si nõ bonis.

ADDITIO. Sed iste tit. congruẽtius positꝰ fuisset an tit. de excep. vt fecit iurisconsul. i Digestis: qa ante ti. de excep. posuit illum tit. sed in hoc non est vis.

Equit. Totus iste tit. diuidit i quatuor partes. Primo ponit, ꝙ olim erant interdicta. Secundo ponit vnã diuisionẽ iterdictorũ. Tertio põit aliã diuisionẽ. Quarto ponit vnam aliam diuisionẽ interdictorũ. Secunda ibi, Summa aũt. Tertia ibi, Sequens. Quarta ibi, Tertia diuisio. Diuisio.

CASVS. Dixi Iust. dñe, bene video, ꝙ vultis tractare de interdic. quæro quæ sunt interdicta? Frater, dicit ipse, olim interdicta erant quædã solennis conceptio verborum, per quã volebat prætor aliquid fieri vel prohibebat, & maximè hoc faciebat, quando disceptabatur de possessione vel quasi. h. d. Franc.

o Actionibus. s. in factum: vt j. eo. § fi.

Conce-

pro his exercentur. Erāt autem interdicta formæ, atque conceptiones verborum, a quibus prætor, aut iubebat b aliquid fieri, aut fieri prohibebat. c Quod tunc maximè d fiebat, cùm de possessione, e aut quasi possessione, f inter aliquos contendebatur.

Prima interdictorū diuisio est hæc, q quædam prohibitoria sunt, ut interdictū ne vis fiat ei, de mortuo inferēdo, et similia. Quædam restitutoria, ut interdictum quorum bonorum, unde vi, & id genus alia. Quædam exhibitoria, ut de libero homine exhibēdo, de liberis exhibendis, & huiusmodi.

Summa g autem diuisio interdictorū hęc est, q aut prohibitoria sunt, aut restitutoria, h aut exhibitoria. Prohibitoria sunt, quibus prætor vetat aliquid fieri: veluti vim sine vitio possidenti, i vel mortuum inferenti, quò ei ius erit inferendi, k vel in loco sacro ædificari, l vel in flumine m publico, ripa

Interdicta & actiões olim differebant.

a Conceptiones verborum. i. dicere verba cōcepta & formata a prætore proponente interdicta. Sed secūdum hoc, quæ erat differentia olim inter interdicta & actione:, cū & actio erat formula: vt ff. de ori. iuri. l. ij. §. deinde ex his. Rñ. quidam, vt præceptor meus Azo. quod interdicta formabantur in persona volentiū ea intentare tantū loquēdo eis. vnde interdicta inter duos dicuntur reddi à prętore loquēte duob⁹. vt j. eo. §. exhibitoria & hoc etiam colligitur. ff. sub multis titulis in tractat. de interdict. sic enī dicitur, vnde vi illum deiecisti &c. vt ff. de vi & vi ar. l. j. in pri. Item vti ædes de q̄bus &c. vt ff. vti pos. l. j. in princ. & sic de alijs. Sed actiões generaliter, & in psona omnium formabantur, vt quicunq; emerit, ex empto agat, & sic de cæteris: quod colligitur ff. de ori. iur. l. ij. §. omniū. & §. de his. Vel dic breuiter differentiā talem fuisse: quia interdicta a prætoribus, sed actiones à cæteris magistratibus formabātur: vt patet ex eo q omnia interdicta sunt prætoria: vt ff. de interdict. per totum librum. Sed hodie nihil aliud est interdictum, quā actio prætoria in factum: vt j. eo. §. fi.

ADDITIO. Dic fm Io. Fab. imò est aliud: & potest agi vel interdicto, vel actiōe in factū, ad electionē actoris: vt ff. ne vis fiat ei. l. siquis missus. §. cum prætor. ff. vti pos. l. j. §. restituendæ. & not. ff. de vi & vi ar. l. j. §. fi. licet gloss. not. idem quod hic in tit. ff. eo sed Dy. reprehendit glo. & hoc est verum. Ang.

b Iubebat. Quod est in interdictis restitutorijs & exhibitorijs: vt j. eo. §. restitutoria & §. exhibitoria.

c Prohibebat. Quod facit in prohibitorijs interdictis: vt j. eo. §. prohibitoria.

d Maximè. Hoc ideo dicit: quia qñq; per interdicta, nō super possessione, sed super iure rei contenditur: vt patet in interdicto de mortuo inferēdo. vbi licet inferre: & sepulcro inædificando. vbi licet inædificare: vt ff. de mor. infe. l. j. in prin. & §. prætor ait. Itē qñdoq; proprietatis & possessionis simul: vt ff. de aqua quoti. & æsti. l. j. §. fi. & ff. eo. l. interdictorū. §. quædā. Sed nūquid alio modo, q̄ per interdicta i. de iure ciuili agitur de possessione? R. sic, vt per condictionem indebiti, vt ff. de cōdi. inde. l. idebiti. & §. sed & si nummi. Itē per triticariā: vt ff. de cōdi. tri. l. j. in fi. & l. ij. Itē per condictionem ex lege: vt C. de acquiren. poss. l. fi. in fi. & ff. de rei ven. l. fi. & C. eod. l. siquis. Accur.

Interdictis quandoque litigatur super proprietate.

Possessio potest peti sine interdictis.

e Possessione. Siue retinenda, siue recuperanda, siue adipiscenda: vt j. eo. §. sequens diuisio.

Res incorporales quasi possidentur.

f Quasi possessione. Vt cū contenditur de possessione rerum incorporalium, vt vię, & itineris, & actus, & aquæductus: vbi non est vera possessio, sed quasi: vt ff. de acqui. re. do. l. rerum. §. icorporales: sed tamē est ibi quædam quasi possessio, & de ea retinenda competūt interdicta de itinere, & actu, & via, & aqua, quando contendo me esse in quasi possessione prædictorū iurium: vt ff de iti. actuq; priua. per totum. & ff. de aqua quot. & æst. per totum. & ff. de ser. l. penul. & ff. si ser. vend. l. sicuti §. Aristo.

Summa autem. CASVS. Dixi vobis, q olim etiā interdicta quædā solennis cōceptio verborū, per quā &c. Modo volo, q sciatis primā diuisionē interdictorū: & est trimēbris. Interdicta enim aut sunt prohibitoria, aut restitutoria, aut exhibitoria. Interdicta prohibitoria appellantur ab effectu prohibitiōis. vt puta, cū aliquis sine vitio iussu iudicis vel aliquo alio legitimo modo possidet: prohibet prætor ei vim fieri. Item phibet ædificari aliquid in loco publico, vel in itinere solito. Item prohibet aliqd poni in flumine publico ripave eius, quo peius per flumē nauiget. & sum in ver. sic. Restitutoria sūt &c. Itē vidistis, quæ sunt interdicta phibitoria: modo videatis, quæ sūt restitutoria. Et dicunt restitutoria ab effectu restituendi: videlicet, cū prætor iubet interdicto alicui restitui. Verbi gratia, si ego sum bonorū poss. de iure prætorio. prætor iubet mihi restitui quicquid aliquis de hæreditate illa, vel p hærede, vel pro possessore possidet: & illud competit mihi per interdictum Quorū bonorū. Et no. q cum dicitur, q interdictū Quorū bon. est restitutorium sumitur hoc verbū restituere impropriè. s. pro eo, qđ est per se dandi: sicut & verbū reddēdi significationē per se dandi habet. Vel potes dicere, q propriè dicit hoc verbū restituere habito respectu ad personā defuncti, qui res ipsas possedit, & hæres censetur eadem persona cū persona defuncti. Sed diceret aliquis, Dñe, qualiter potest interdictū Quorū bon. esse interdictū recuperādæ possessionis: cū sit interdictū adipiscēdę? Frater, verbū restituendi sumitur impropriè, vt iā dictum ē. & sumus in ver. Exhibitoria &c. Iam vidistis, quæ sunt interdicta phibitoria & restitutoria: modo videatis, quæ sunt exhibitoria: & vocantur exhibitoria interdicta ab effectu exhibēdi: cum s. prætor iubet aliquid exhiberi mihi. Et de hoc ponūtur tria exēpla in litera, quæ satis patent in ver. sunt tñ. Scire debetis, q tā phibitoria, quā restitutoria, quā et exhibitoria interdicta vocātur: sunt tñ qui putāt q solùmodo prohibitoria interdicta debeāt dici: & q magis debeant dici decreta, q̄ interdicta. Nos autem (dicit Iust.) dicimus, q omnia debent dici interdicta: quasi inter duos dicta, non habēdo respectum ad hoc, q interdictū resonat prohibitionem. h. d. Francis.

g Summa. i. prima, non minima: quia & de duobus membris aliqua inueniuntur: vt j. eo. §. tertia.

h Restitutoria. Quādoq; tñ quædā inueniūtur mista tā prohibitoria, quā exhibitoria: vt ff. eo. l. j. §. interdictorum. & ff. de li. ho. exhi. l. j. Nam petitur exhiberi, & prohibet' inuitus retineri. ADDITIO. Vide gl. d. §. interdictorum. quæ plenius loquitur. Ang.

i Possidenti. Vt siquis missus fuit in possessionē iussu prętoris: vt ff. ne vis fiat ei, qui in poss. miss. est. l. j. in prin. Nam iustè possidet, & sine vitio, qui authore prętore possidet: vt ff. de acqui. poss. l. iustè.

k Inferendi. Quod interdictum est, ff. de mor. infe. l. j. in prin & §. hoc interdictum.

l Ædificari. Quod interdictum habes. ff. ne quid in loco sa. l. j. in prin. Accur.

m Vel in flumine. Et hoc habes, ff. de flu. l. j. in prin. & ff.

ue eius aliquid fieri, quo peius nauigetur. Restitutoria sunt, quibus restitui aliquid iubet: veluti bonorum possessori [a] possessionem eorum, quæ quis pro hærede, aut pro possessore [b] possidet, [c] ex ea hæreditate: † aut cũ iubet ei, qui vi de possessione fundi deiectus sit, restitui possessionẽ. [d] Exhibitoria sunt, ꝑ quæ iubet [e] exhiberi: veluti eum, de cuius libertate [f] agitur, aut libertũ, cui patron⁹ operas indicere [g] velit: aut parẽti [h] liberos, qui in potestate eius sunt. Sunt tñ, qui putant, propriè interdicta ea vocari quæ ꝓhibitoria sunt: quia interdicere sit denuntiare, & prohibere. restitutoria autem & exhibitoria, propriè decreta vocari. Sed tamen obtinuit, [i] omnia interdicta appellari: quia inter duos † dicuntur. [k]

Iam secundam interdictorum diuisionem aggreditur. Quorum bonorum interdictũ adipiscendæ possessionis gratia comparatum est: quod iure ꝓtorio succedenti conceditur, ꝑ adipiscẽda. s. possessione hæreditariarũ rerũ, quæ apud eũ sunt, qui ꝓ hrẽde vel ꝓ possessore possidet. Interdictũ quoq; Saluianũ causa adipiscẽdæ possessionis rerũ ꝓ colonũ fundo illatarũ (quæ tacitè ꝓ mercede hypothecatæ sunt) cõtra quoscunq; possessores datur.

Sequens diuisio interdictorum hæc est: quod quędam adipiscendæ possessionis causa comparata sunt, quædam retinendæ, quædam recuperandæ. Adipiscẽdæ possessionis causa interdictum accommodatur bonorum possessori, quod appellatur, Quorum bonorum: eiusq; vis & potestas hęc est, vt quod ex ijs [l] bonis quisq;, quorum pos-

& ff. ne quid in flu. pub. l. j. in fine.

[a] Bonorum possessori. Nõ rerũ, sed iuris. i. succedendi de iure prætorio tantum: vt filio emancipato, vel cognato: qui dicuntur bonorum possessores ex bonorũ possessione edictali, & decretali. nam statim habẽt hoc interdictũ directum, vt consequantur possessionem hæreditatis: quod appellatur Quorum bonorum: vt ĩ. eod. §. adipiscendæ. Vtile verò datur illi, qui succedit de iure ciuili, vel ex testã, vel ab intestato: vt ff. quo. bon. l. j. in prin. & C. quo. bono. l. j. Sed cõ est in hæreditatis petitione. Nam directa datur hæredi de iure ciuili: vtilis verò ei, qui succedit de iure prætorio: vt ff. de bono. poss. hær. pe. l. j. Est & aliud nouum auxilium per nouam constitutionem inuentum, per quod petitur possessio hæreditatis, si testamentum apparet non vitiatum, vel vi tuperatum in aliqua sui parte: vt C. de edict. di. Adri. tol. l. fin. Sed quare dicitur hoc restitutoriũ: cum nunquam hic bonorum possessor habuerit possessionem? Respon. impropriè dicitur restituere pro dare: vt ff. de verb. signifi. l. verbum reddendi: vt ff. de lega. ij. l. cum quædã. Vel dic quod inspecta persona defuncti dicitur restitutorium: sed natura sui dicitur adipiscendæ possessionis: vt ff. quorum bon. l. j. §. fina.

[b] Pro possessore. Duæ sunt viæ succedendi, scilicet, iure ciuili, & prætorio. Prima subdiuiditur in possessórium per constitutionem diui Adriani, & petitorium, vt per petitionem hæreditatis directam. Item secunda similiter subdiuiditur in possessorium, vt ꝑ interdictum, quorum bonorum, per quod petit successor de iure prætorio se mitti in possessionem bonorum, quæ tenebat defunctus tempore mortis: vt hic. Item in petitorium: vt per petitionem hæreditatis bonorum possessoriam.

[c] Possidet. Vel dolo fecit quo minus possideat: vt ff. quorum bon. l. j in prin. & expone hæc verba, pro hærede & possessore, vt ĩ. eod. §. pro hærede. & §. pro possessore. Accursius.

[d] Restitui possessionem. Per interdictũ vñ vi. quod intra annum locum habet ꝓ ijs, quæ non peruenerunt ad violentum: ꝓ alijs perpetuò: vt ff. de vi & vi ar. l. j in prin. & hoc si ciuiliter & naturaliter possideat deiectus. Si autem naturaliter tantum, vtile habet tantum, vt fructuarius: vt ff. de vi ar. l. iij. §. vnde vi.

[e] Iubet. Scilicet prætor.

[f] Libertate. Vt quia liber homo detinetur inuitus. quod interdictum habes ff. de lib. ho. exhi. l. j.

[g] Indicere velit, i. iniunctas operas dicere velit, vel conuentas iniungere, quo casu ageret de libero homine exhibendo: vt ff. de li. ho. exhi. l. fina.

[h] Parenti. In hoc casu duo sunt interdicta vnũ de liberis exhibendis, alterũ de liberis deducẽdis: vt ff. de li. ho exhi. l. j. primo rñ. & l. iij. j. resp. in prin.

[i] Obtinuit. Inter sapientes.

[k] Inter duos dicũtur, id est a prætore formantur: vt not. ĩ. circa princ.

Sequẽs diuisio &c. CASVS. Supra vidisti vnam diuisionem interdictorũ, hic sequitur alia. & est hæc, scilicet quod quædam sunt interdicta adipiscẽdę possessionis gratia prodita, vel etiam inuenta: & quædam etiam retinẽdę possessionis gratia: & quædam recuperandæ. Adipiscẽdæ possessionis gratia inuentum est interdictum, quorum bonorum, & quorum legatorum: quamuis de eo non fiat hic mentio: & Saluianum interdictũ. Per interdictum n. Quorum bonorum, potest ille cui bonorum possessio data est, petere possess. omnium rerum hęreditariarum ab eo, qui pro hærede, vel pro possessore possidet. & sum in vers. Pro hærede aũt. &c. Dixi quòd interdictum Quorum bonorum, appellatur interdictum adipiscendæ possessionis. Sed domine Iustinia. pro Deo dicatis mihi, quare sic appellatur. Frater, dicit ipse: tantum vult hoc dicere, quod nunc primum velit adipisci possessionem bonorum, quorum possessionem nunquam habuit. vnde si aliquis habuit possessionem bonorum, & postea eam amiserit, non competit ei hoc interdictum: sed magis interdictum recuperandæ possessionis. & sumus in versi. Interdictum quoque &c. Iam habuistis vnũ exemplum de interdicto adipiscendæ possessionis: adhuc dicam vobis aliud exemplum de eodem. interdictum enim Saluianum locum habet ad adipiscendam possessionem omnium rerum, quas possedit colonus tempore illo, quo fundum meum conduxit: quæ quidem res pro mercedibus fundi tacitè mihi erant obligatæ, & competit mihi hoc interdictum vtile cõtra quemlibet extraneũ possidentem: vt sunt res, quas colonus tempore conductionis possedit. cõtra colonum autem possidẽtem res illas, datur mihi istud interdictum directum. h. d. Franc.

[l] Quod ex ijs. Innuitur hic, quod hoc interdictum etiã ꝓ vna re competat. Sed contra videtur, quod sit vniuersale: vt ff. quorum bonorum. l. j. §. fi. Sed certe nihilominus est vniuersale. licet ad vnam rem detur. sic enim est in hæreditatis petitione: vt ff. de peti. hære. l. regulariter. & l. licet. quam constat vniuersalem esse: vt ff. de rei vendi. l. j. primo respon.

Posses-

Bonorũ possessor qui dicit. Interdictũ quorũ bonorũ est duplex. s. directũ & vtile. Hrẽditatis petitio est duplex.

† Hoc interdictũ adipiscendæ possessionis est: vt ex §. sequẽti facilè est cognoscere. Restitutoriũ aũt dicitur respectu ꝑsonę rei restituendæ. Sed & verbũ restituendi simplr, accipi pōt ꝑ verbo i. a reddẽdi, qua in significatione & Reddẽdi verbũ plerunq; accipitur. l. verbũ reddẽdi. ff. de verb. sig. Restituere quãque sumitur pro dare.

† Hæc vltima verior, quia licet vera possessio nõ trãsferatur ad hæredẽ: vt l. cum hęredes. ff. de acqr. pos. in princi. fingit tñ trãsferri pręsertim decretalis bonorũ pos. & hoc attẽto dicitur restitutoriũ, attẽta tñ veritate adipiscẽdæ & sequatur ista text. ibi, vbi dicit adipiscendæ. Ang.

† Legit quidam, quia interim dicuntur.

Interdictũ quorũ bon. & petitio hęreditatis ꝓ vna sola re possunt competere.

ſeſsio ᵃalicui data eſt, ᵇ ꝓ hærede, ᶜaut ꝓ poſſeſſore poſsideat, id ei cui bonorum poſſeſsio ᵈdata eſt, reſtituere debeat. Pro hærede ᵉaũt poſsidere vr̃, qui putat ſe hæredem eſſe. Pro poſſeſſore is poſsidet, qui nullo iure rem hæreditariam vel ẽt totam hęreditatẽ, ſciens ᶠad ſe non pertinere, poſsidet. Ideo aũt adipiſcendæ poſſeſsionis vocatur interdictũ, quia ei tantum vtile eſt, qui nũc primum conatur adipiſci rei poſſeſsionem. †Itaque ſi quis adeptus poſſeſſionem, ᵍamiſerit eã: ʰ hoc interdictum ei inutile eſt. ⁱ Interdictum quoq;, quod appellatur Saluianum, adipiſcendæ poſſeſsionis cauſa comparatum eſt: ᵏ eoq; vtitur dñs fundi de rebus coloni, quas is ꝓ mercedibus ˡ fundi pignori futuras pepigiſſet. ᵐ

Interdictũ vti poſſidetis, & vtrobi, ſunt retinẽdę poſſeſsionis: q̃ præſertim locum habent, ſi de ꝓprietate alicuius rei futura ſit cõtrouerſia. antequã.n. proprietatis q̃ſtio moueaĩ, vter ex litigatorib. poſſidere, & vter petere debeat, inueſtigãdũ eſt: tũ qa ſine petitore, & poſſeſſore nullũ ſuper petitorio inſtitui põt iudiciũ: tũ ꝑp cõmodũ poſſeſſionis, in qua remanet is, qui poſſidet, quãuis dñs nõ ſit, quo ad petitor rẽ ſuã ꝓbauerit.

Retinendæ ˡ poſſeſsionis cauſa cõparata ſunt interdicta Vti poſsidetis, ⁿ & Vtrobi, cũ ab vtraq; parte de ꝓprietate ᵒ alicuius rei cõtrouerſia ſit, † & antè q̃rañ, vter ex litigatorib. poſsidere, & vter petere debeat. ᵖNãque niſi antè exploratũ fuerit, vtrius eorũ poſſeſſio ſit, ᵠnõ põt ʳ petitoria actio inſtitui, qa & ciuilis ˢ & naturalis ᵗratio facit, vt alius poſsideat, & alius a poſsidente petat. Et quia longè cõmodius eſt, & potius, poſsidere, quàm petere: ideo plerunque, & ferè ſemper ingens ᵛ exiſtit contentio de ipſa poſſeſsione

ᵃ Poſſeſſio. Scilicet decretalis.

ᵇ Data eſt. Scilicet voce ꝑtoris viui: vel hodiẽ corã quolibet iudice: vt C. qui admit. ad bo. poſ. l. fin.

ADDITIO. Dic q̃ non eſt neceſſe, q̃ iudex, ſiue prætor, ſiue alius iudex bonorum poſ. concedat: ſecundum Ang.

ᶜ Pro hærede. Sed nũquid hi tit. ſunt? Reſpon. non: vt C. in quibus cauſ. ceſ. long. temp. ꝑſcrip. l. hæreditatem. ergo vſucapio non poteſt procedere. Sed contra ff. quo. bono. l. j. primo rñ. Sed illud expone vt ibi.

ᵈ Bonorum poſſeſſio. Scilicet decretalis. Accur.

ᵉ Pro hærede. Hæc ora io quandoque accipiſ pro vero titulo: vt ff. pro hærede. per totum. quãdoque pro falſo: vt quia credebat ſe hęredem, cum non ſit: & ita hic accipitur, & quandoque agitur petitione hæreditatis: vt ff. de petitione hęredita. l. ꝓ hærede.

ᶠ Sciens. Vnde ſi quæritur ab eo quare poſſideat: dicit quia poſſideo: vel ſi dicat pro hærede: tamen falſum ſcienter dicit: vt ff. de petit. hæredit. l. qui interrogatus.

ᵍ Poſſeſſionẽ. Quæ eſt facti. Accur.

ʰ Eam. ſ. poſſeſſionem, quæ eſt facti.

ⁱ Inutile eſt. Sed aget amodo rei vendicatione, cũ ſit dominus. Accur.

ᵏ Comparatum eſt. contra colonum directum, contra extraneos vtile: vt C. de Sal. interd. l. j.

ˡ Pro mercedibus. Item & ꝓ damno, ſiquod ꝯtulit in eodem: vt ff. de Saluiano interd. l. j. & argu. ff. in quib. cau. pig. vel hypo. ta. contr. l. ij. ver. non ſolum.

ᵐ Pepigiſſet. Scilicet tacitè: vt C. de lo. & cõd. l. certi iuris. Sed quid intereſt inter hoc interdictum, & Seruianam actionem? Reſp. In Seruiana oportet locatorem probare colonum fuiſſe dominum tempore obligationis: vt ff. de pigno. l. j. §. cum prædium. in fi. & l. & quæ nondum ſunt. §. quod dicitur. Sed in interdicto iſto ſufficit, ſi probet ipſum poſſediſſe: vt ff. de Saluiano interdicto. l. j. Accur.

Retinendæ poſſeſſionis &c. CASVS. Supra vidiſtis exemplum de interdicto adipiſcendę poſſ. modo videatis de interdicto retinendæ poſ. Retinendæ autem poſſeſſio. cauſa adinuenta ſunt duo interdicta. ſ. interdictum Vti poſſidetis, & Vtrobi. Sed domine pro Deo, quando habent locum hæc interdicta? Frater, dicit dominus Iuſtinia. quando ab vtraque parte de ꝓprietate alicuius rei quæritur: & etiam quando de poſſeſſione eiuſdem rei eſt cõtentio: quia quilibet eorum dicit ſe poſſidere, vt aduerſariũ ad onera ꝓbationis compellat. Tunc. n. datur hoc interdictum ad hoc, vt appareat vter eorum poſſideat, quia non põt actoris petitio inſtitui antequam appareat quis rem poſſidet. Quandiu enim quis rem detinet, eam petere non põt: ſed quia longe commodius eſt rem poſſidere, quam petere: propterea ſuper poſſeſſione frequenter magna contentio exiſtit. Sed domine ꝓ Deo dicatis mihi, quod eſt illud commodum poſſeſ. Frater, dicit ipſe, magnum. quamquam enim ille qui poſſidet, non ſit dominus rei: tamen ſi ille qui petit rem non poteſt probare rem illam ſuam eſſe, remanebit res illa penes poſſidentem. eſt etiam aliud: quia in dubio ſi iura poſſeſſoris & petitoris ſũt dubia, pro poſſeſſore iudicari ſolet. Franc.

ⁿ Vti poſſidetis. Quod de rebus immobilib. dicit, ſed vtrobi de mobilib⁹: vt ĩ. eo. §. ſed interdicto. Accur.

ᵒ Proprietate. Ob hoc quidem comparatum eſt: ſed & ſine hac controuerſia proprietatis dabitur, vt ſi de ſola poſſeſſione contendatur ſecundũ Ioannem.

ᵖ Vter petere debeat. Id eſt, vter ſit actor, & vter reus.

ᵠ Vtrius eorum poſſeſſio ſit. Id eſt, vter poſſideat.

ʳ Non poteſt. Vt ff. de iu. l. inter litigantes. Accur.

ˢ Ciuilis. vt quia parit actionem in rem aduerſario: vt C. de alie. iu. mu. cau. fa. l. j.

ᵗ Naturalis. Vt quia nemo a ſeipſo poſſet petere ſecundum naturam: vt ff. de recep. ar. l. pen. & facit ad hoc bene ff. vti poſſi. l. j. §. hoc interdictum. ff. de acquiren. poſſ. l. exitus.

ᵛ Ingens. Id eſt, magna, & hæc eadem contentio. & in aliis interdictis retinendę poſſeſſionis eſt: vt i illo de ſuperficiebus: vt ff. de ſuperfic. l. j. primo rñſo. Itẽ in illo de itinere actuque priua. & via priua. vt ff. de itin. actuq; priua. l. j. primo rñſo. Item de aqua quotidiana & ęſtiua. Item inter eos qui ducunt aquã per eundem riuum: qui corriuales dicuntur. Item inter eos, qui ex eodẽ caſtello: vt ff. de aqua quotidiana & æſtiua. l. j. primo reſpon. & §. ſi inter corriuales. ampliſſimè per § ait prætor. quo ex caſtello. In his enim omnib. interdictis vbi de incorporalium quaſi poſſeſſione agitur: eſt idem modus agendi, qui in duobus iſtis. vnde in Digeſto nouo primũ poſt illum titulum Vti poſ. alii ſupradicti ponuntur per ordinem. Accur.

† Oportet tñ q̃ nõ ſit hæres ꝓ quo ta, vel q̃ licet ſit hęres aliter, habeat ꝓ legatario vt l. quoties. C. de hęre. inſtitu. cũ ibi notatis. Aug.

† Nã ea nõ ꝯtinuatur in hęredẽ, nec ſi ciuis q dẽ ut l. cũ hęredes. ff. de acq. poſſeſ.

† Pro q̃bus Mando. in Gl. Facult. §. Actẽ, in ver pro, verſ. ꝓ ẽt & ponimus.

Saluiani & actionis Seruianæ differentia.

† Facit ad hũc §. quod dr̃ in c. licet. in gl. ſup ver. titulum ibi. ſed hoc nõ eſt verum. extra. de ꝓbat. & in gl. ſup verbo poſſideatis. aſſ ſi ibi, iſſ interdictum. extra. de ꝓbat.

† Aliq̃ñ tñ hoc intentũ daſ aduerſus eum, q nec cogitat q dã ſe dnm, ſed alteri moleſtus eſt ne liberè vtaſ re ſua. l. iij. §. j. ff. vti poſſi.

Interdicta Vti poſſidetis & Vtrobi. differunt.

Interdicta ſunt mu ſtiplicia.

Corriuales.

NOVELLAE CONSTITVTIONES DIVI CAESARIS IVSTINIANI,

QVÆ AVTHENTICA VVLGO APPELLANT.

Tres CODICIS Libri posteriores.
FEVDORVM Libri duo.
CONSTITVTIONES Friderici II. Imp.
EXTRAVAGANTES duæ Henrici VII. Imp.
Libellus de PACE CONSTANTIAE.

Omnia diligentißimè recognita, & emendata.

EDITIO POSTREMA.

VENETIIS, M D LXXIIII.

ANDREAE ALCIATI
DE IVSTINIANI
NOVELLIS,

ET CVR AVTHENTICA HODIE VOCENTVR,

ex Pareigōn Lib. II. Cap. XLVI. Ratio.

VVM interrogatus quandoque essem, unde fieret, vt Constitutionum Iustiniani Volumen Authentici nomine citaremus, cùm tamen nusquam appareat hunc ei titulum ab ipso legislatore præfixū esse: sic respondendum duxi æditum esse eum librum à Græco sermone, & Constitutiones eas Græcè νεάρας appellatas fuisse. Verùm cùm Asiatica quadam luxuria diffusus, prolixitateq; nimia scriptus liber esset, translatum Latine à Iuliano Patritio & exconsule fuisse, sed compendiosiùs, & stylo, ut tum tempora ferebant, non inelegante, qui liber adhuc extat: & Nouellæ titulo circunfertur, dubio procul legitimus Iustiniani ipsius partus, quem tamen doctores nostri vt spuriū reiecerunt, maluitq; Accursius Barbaram & Bulgari tempore factam translationem interpretari, quòd uberior ei uideretur, ideòque Authenticam appellauit, quoniā ex ipso Græco originali ad literam traducta esset. Sanè Authenticon pro re certe fidei poni constat, non solùm apud Iulianum Paulumq; Iurisconsultum, apud hunc Lib. v. sententiarum, & capit. ij. de fide instrument. Digestis, sed etiam apud Cicero. epist. ad Atticum lib. ix. & x. Tametsi Gaza libello de mensibus hanc uocem apud ueteres hoc sensu non reperiri scribat: sed eos, qui citra mille annos scripsisse, hac dictione αὐθέντας uecæpisse, ut eum exprimeret, quem Latini authorem dicunt: olim enim idem significat quod αὐτόχειρ, id est, propria manu aliquid patrans.

TITVLI VOLVMINIS HVIVS ALPHABETICA SERIE DISPOSITI,

Quo facilius in hac arte Tyrunculi eos inuenire possint: & primò,

TITVLI AVTHENTICORVM, seu Collationum.

TITVLI TRIVM POSTERIORVM librorum Codicis.

TITVLI Feudorum.

quis

FINIS.

EXTRAVAGANTIUM CONSTITUTIONUM Tituli.

FINIS.

INDEX LEGVM triũ posteriorum librorum Codicis Alphabetico ordine digestus.

primi-

Finis indicis legum trium librorum Codicis.

INDICES MEMORABILIVM ET RERVM, ET VERBORVM IN VOLVmen alphabetica serie, fidelissimè digesti, ita ut facili negotio eorum sedes obuiæ fiant, idq; locupletius multò, quàm antehac.

Authenticõn Index:

eccle-

minor

INDEX RERVM & verborum in glo. contentorum super tribus vltimis lib. Cod.

consuetudo

INDEX RERUM & verborum in glo. contentorum super libris Feudorum, et Extrauagantium.

feudum

FINIS INDICIS Voluminis.

a IN NOMINE DOMINI NOSTRI Iesu Christi.] Iustinianus opus suum laudabile deo attribuit: vt & aliàs C. de off. pf. pto. Af. l. in noie dñi. & ĩ. de qsti. in princ. col. 6. & de armis. in princ. col. 6. Ex quo 1 sequitur bonũ principiũ, melius mediũ, & finis deo acceptabilis: vt ĩ. quõ opor. epi. in prin. colla. j. nõ ergo tãquam ipse sed tanquam deus facere videtur: 2 vt ff. de adqui. pos. l. quod meo, & non sua vice, sed delegãtis. s. dei fil git: vt ff. de offi. eius cui man. est iuris. l. j. in fin. & ĩ. de instru. cau. §. quia igitur imperium. colla. vj.

IN NOMINE [2] DOMINI NOSTRI IESU [b] CHRISTI,

LIBER CONSTITVTIONVM nouellarum Authenticorum.

TITVLVS I.

DE HEREDIBVS [c] [d] & falcidia, [e] [&] si hæres legata soluere noluerit.

CONSTITVTIO PRIMA. Nouella prima.

Communis reipublicæ cura occupat principẽ ad cogitãdum pro republica: & subiectorum vtilitas, & eorũ interpellatio, legis condendæ occasionem præbent. Liberis & parentibus, interdum ẽt fratribus ex necessitate debita portio debetur: alijs ex voluntate. Barto.

Imperator Iustinianus Augustus Ioãni gloriosissimo sacrorum per Orientem prætoriorũ præfecto, iterum exconsuli & patricio.

PROOEMIVM.

Occupatis [f] nobis [g] circa toti[us] Reipublicæ [h] curas, [i] & parũ nihil [k] [l] eligẽtib. cogitare, sed quatenus [l] Persę quidẽ cõquiescũt, Vandali [m] verò [n] cum Mauris obediunt, & Carchedonij [o] antiquam [p] recipientes habẽt libertatẽ: [quãuis] núc [q] primũ sub Romanorũ facti republica, iter subiectos habeantur (quod nondũ

b Iesu. Hebraice, Latine saluator: 3 vt patet in passione, & ex superscriptione in cruce facta.

c Christi. Græce, Latine vncti.

d Hæredibus. Non dicas instituẽdis, sed ab hereditate repellendis: nisi votũ impleant testatoris: vt ĩ. eo. §. si qs aũt non implẽs. & hæc pars rubri expedit ĩ. e. §. hic nobis vsq; in fi. tim.

e Et Falcidia. 4 s. hæredi seruanda si fiat inuentarium: non aliàs: & hæc pars expeditur ĩ. eo. §. hinc nobis. vsque in fi. titu.

f Occupatis. potest legi datiuè cum illo verbo incurrunt, quod est ĩ. idẽ est de illa dictione, eligentibus. Itẽ põt in vi ablatiui absoluti poni. sic insti. de iur. natu. in princi. vbi dictio vna põt nominatiuè & ablatiuè.

g Nobis. Not. similia de occupatione. ĩ. de appel. §. j col. iiij. & infra. de iudic. §. j. col. vj. & de quadrien. præscrip. l. fi. in fin.

h Reipublicę. i. totius imperij. sic in proœmio. ff. in princ. Et not. q tribus modis respublica dicit. Primo Romanorum: vt hic. Item p ciuitate Romana tantũ: & tunc propriè: vt ff. de verbo. sign. l. eum qui. Item p qualibet ciuitate: & tunc impropriè: vt C. de offi. eius qui vicem al. iu. obt. l. j. Ponitur & quarto pro quolibet municipio: vt ff. de pub. & vec. l. sed & hi. §. pen.

i Curas & dicitur cura quasi cor vrens.

k Parum nihil. i. modicũ eligimus cogitare de singulorũ vtilitatibus. hæc. n. dictio parum. 5 aliqd ponit: licet illa dictio nihil, totum videat negare. sed quæ sunt vtilia in vniuerso, eligimus curare, vt sequitur ĩ. argu. ĩ. de non alie. §. quia vero uerisimile. ibi oportet enim &c. col. ij. Vel dic parum nihil 6 .i. parũ vel nihil; hoc tpe possumus cogitare de singulorũ vtilitatibus. Vel dic parum nihil. i. nihil quod sit parũ. Nã curamus alta: vnde appellatio ad eum. s. principem, non venit nisi cã xx. lib. auri: vt C. de appel. l. in offerendis. Vel dic parũ eligimus hoc, s. nihil cogitare: sed semp volumus cogitare: vt ĩ. vt diui. inf. subscrip. hab. in princi. coll. ij. & vt iudi. sine quoquo suff. fi. col. ij in prin. & C. de quadrien. præscrip. l. fi §. pe. Vel dic parum, id est non sic. C. de transa. l. fratris.

l Sed quatenus. repete, eligẽtibus nobis. & lege duobus modis, vel vt respiciat causam pteritam, vel præsentẽ. sic. s. eatenus cogitamus ad hunc casum, quatenus. i. propter quã cogitationem: vt ponat quatenus pro q: & sic causã in pteritum vel præsens notet, non futurũ fm Azo. Vel melius 7 dic pprie poni vt futurã causam notet. & conquiescunt, ponitur pro conquiescant. s. gentes Romani imperij: vt sequitur. & semper ponitur quatenus, pro quòd.

ADDITIO.

Qualiter ista dictio quatenus sumatur, vide Bar. in l. j. in ix. col. in ver. quæro de aduerbijs ff. de condit. & demon. & Bal. in leg. antiquitas. in primo nota. C. de vsufru.

m Vandali. hostes fuerunt populi Romani: vt C. de offic. præfec. prætor. Afri. leg. quas laudes in princip.

n Vero. vel suppletiue legas: vt ibi. ff. de iusti. & iure. le. ius ciuile. §. hoc igit. vel legas aduersatiue. q. d. aliæ gentes nostris cogitationibus per se quiescunt, vt s. sed Vandali non per se, sed facto nostro qa subiugauimus eos: vt C. de of pfe. pt. Afri. l. qua laudes. vel dic q Persæ fuit nomẽ gentis: vnde dicitur rex Persarũ. & vero, ponit pro certe.

o Et Carchedonij. gẽtes sunt: & repete, eligẽtibus cogitare quatenus Carchedonij &c. ADDITIO. Carchedonij dixit resento verbo Græco, cum latinè dicantur Carthaginenses.

p Antiquã. dic q primo fuerunt de Romano impio, sed post facti fuerũt serui hostiũ: vt de Africa dr vt C. de off pfe pto. Af. l. quas laudes. Vel dic 8 q nunquã fuerũt sub Romano impio, nisi núc primũ, vt sequit. vnde vocat antiquã libertatẽ a iure naturali inuentã: vt ff. de nata. re. l. ij. quod est vetustius: vt inst. de re. diui §. singulorũ. sed quo p captiuitatem eã recipiũt, imo pdunt: vt insti. de iure pso. §. pe. Rñ. amictũs: 9 sed ex quo desinũt esse rebelles, recipiũt primã libertatẽ. i. quã de iure naturali habẽt, vt dictũ est: vel quam primo habebant ante captiuitatem.

q Quã nisi nunc in qbusdã est. quam nunc primũ &c. & non est ibi nisi: & subaudi, per q. per hãc libertatem habent quod deus nobis hactenus vel eis non concessit: nunc primum sub Ro &c. nisi sic exponas, innuitur q omnes hostes antequam capiantur, sunt serui: quod non est verũ. Item aliàs dicit, quasi nunc primũ &c. & hæc plana, & expone quasi, pro sicut. q. d. ita recuperant libertatẽ, sicut nouiter nobis adhærentes 10 hostes sponte retinent, quam habent. Itẽ aliàs est, quã nisi núc. & hãc ego habeo: & est bona, hoc modo: quã, s. libertatẽ habent i. per oĩa sunt liberi, nisi nunc, & c. q. d. nisi in hoc. quia erunt iter subiectos. Et secundum hunc tertium & primũ intellectum inferiora verba, quod nondũ &c. sic expone, quod, s. vt subiugarentur, & sub republica Ro pone.

Vide gl. similẽ in proœ. insti. Hoc verũ quoad tpalia nõ qd ad spiritualia. Ange.

2 Idẽ Io. de pla. & Porcus in proœ. insti. [&] deest, rectè hoc .n. est primũ legis caput. Si hæres legata soluere noluerit. Similis rõ est i inscriptione lib. xij. Digest. De reb. crediti, Si certũ petat. &c. Cõu.

4 Quę lata est a Falcidio tribuno plebis. c. qdã. s. dist. & Alexã. in l. j. ad leg. Falci. et ectius. Cõmunis.

5 Notabilis glo. ad hoc quod qñ aliqs dicit parũ, videt duo dicere, videlicet q habet, & q modicũ habet. Angel.

6 Illa & sequẽtes expositiões placẽt Ange. Barto. tñ oẽs approbat. & ẽt primã.

7 Vtraq; placet Ba. & Angel.

8 Ista tenet. Ang.

9 Idẽ Ang. & est not. gl. pbantis, qui si rebẽniuntur, p restitutionẽ integrũ recuperant bona si alienata nõ sunt, fructus ẽt extãtes recupabũt, alias nõ, fm Ang.

al. parũ nihil q. d. nõ vilibus neq; tenuibus cogitatoib[us] occupatis nobis sed multis ijs q; grauissimis, velu ti de pace de fœdere &c. Cõu.

Lege historia] Antonini de Iustiniano imperatore. ij. volu.

Pro inclu so legit in manuscri ptis, quã nti legendum est. Tzani autẽ, ex noua Græca editione, q lectio cõfirmat ex Agathia li. j. & Nouel. 28. ĩ. e. Haloandri editio similiter vt hæc est corrupta. Tzani aũt gẽtes Põticæ sunt. Contius.

10 Istã & sequẽtem expositionẽ se quit Ang.

hactenus, nisi sub imperio nostro, dedit Romanis deus) incurrunt[a] etiã propriæ solicitudines nostris subiectis[1] semper nuntiatæ: quarũ quidem singulis damus competẽtem[b] formam.[c] Quæcunque[d] vero frequenti[e] quidem potiuntur[f] per partes[g] auxilio,[h] possibilia tamẽ sunt[i] scripta lege,[k] vt cõmunem omnibus præstent (in quibus opus habent) vtilitatẽ: hęc oportere putauimus & lege sancire, & tradere subiectis per se iuuantia,[l] & non semp iussione imperatorum egentia. Semper igitur[m] nobis importuni[n] sunt, alij quidem nos ꝓ legatis relictis non tamẽ præbitis[o] adeuntes:[p] alij vero pro libertatibus:[q] alij ob aliud quiddam:[r] qui transmittentes[s] quidem hæreditates dari[t] quibusdam aut fieri[v] constituerũt: indeuote[y] [1] aũt & res adeunt,[z] & eas percipiũt: & quod est iussum, non faciunt: cũ vtiq; etiã a veteribus[a] legislatoribus dictum sit, competentes[b] deficientium dispositiones, quæcunque non repugnãt legib. omnibus modis impleri. Sed quoniam ita positas leges iam plerumque neglectas[c] inuenimus: reparare[d] eas iudicauimus oportere: & tam viuentibus præbere ex eis cautelam,[e] quam morientibus[f] hunc exhibere honorem. Primũ itaque[g] illud est cogitãdum, quia testantibus alijs[h] quidẽ necessitatẽ imponit lex distribuere

---

retur tantum nobis concessit deus. sed per medium dic, quòd nondum &c. scilicet ꝙ recuperarentur.

a Incurrunt &c. q. d. non solum nostræ, sed etiã propriæ singulorum speciales. vt j. eo. §. si vero aut non. Vel dic ꝙ suas proprias appellat priuatorum solicitudines. vt C. de cadu. col. §. fi.

b Competentem. s. competenter petatur. quod dic vt j. de man. prin. §. si vero. col. iij.

c Formam. quandoque generalem, quandoque specialem: vt institu. de iure natur. §. plane ex his.

d Quæcunque vero. hic ponitur vero pro sed, quasi dicat vere singulis damus competentem formam: sed ne nimiũ grauemur, hoc oportere putamus & lege sancire, & tradere subiectis per se iuuantia, non semper &c.

e Frequenti. sic ff. de legi. & senatuscõ. l. nam ad ea.

f Potiuntur. i. indigent, vel fruũtur. Accursius.

g Per partes. id est per singulos homines vel causas a quibus consulimur.

h Auxilio. s. nostro, quod damus ꝑ rescripta.

i Possibilia tamen sunt. s. euenire & frequenter, vt dixerat. nam de his [1] quæ raro accidunt &c. vt j. vt sine prohi. ma. debi. & credi. §. quia vero frequẽter. col. vij. & subaudi, vt: & dic, vt scripta. l. &c. Vel dic quæcunque vero frequenti quidem potiuntur ꝑ partes auxilio, i. plerunque, propter sui frequentiam nostris indigent rescriptis: ea tamen scripta, id est possibilia sunt: & subaudi, vt cõmunem pstent vtilitatẽ omnibus. s. casibus in quibus habent opus: hæc oportere &c. Vel dic tertio, op. pu. & le. san. & tra. sub. &c. id est scripta omnia quæcunque pstent communem omnibus vtilitatem. lege, i. per aliquam virtutem legis, quæ quatuor sunt: vt ff. de legi. & senatuscon. l. legis virtus. repete. & hæc opor. quæcunque fre. po. &c. Vel dic, quidem hæc pu. & le &c. quæcunque fre. quidem po. auxilio: possibilia tñ sunt, repete. & pu. & hæc, s. lex scripta quæcunque præstent communem vtilitatem omnibus. Possibilia, scilicet euenire secundum primam, & tertiam & quartam expositionem.

k Scripta lege. subaudi secundum primam expositionem, & secundam.

l Per se iuuantia. id est ea quæ per se iuuant, vt nõ sit opus noua impetratione.

m Semper igitur, quia singulorum causæ cotidie nobis nuntiantur: igitur &c.

n Importuni. id est valde instantes. sic C. qui po. in pig. ha. l. assiduis.

o Præbitis. id est datis.

p Adeuntes. s. nos.

q Pro libertatibus. scilicet relictis per fideicommissum, non præbitis.

r Ob aliud quiddam. vt per fideicommissa. quæ nõ sunt legata secundum quosdam, cum legata ex testamento tantum præstentur, fideicommissa vero etiam ab intestato: vt insti. de fideicommis. hæredi. §. præterea. sed hoc reprobo: quia secundum hæc iura secundum quæ loquimur nulla est differentia: vt C. communia de lega. l. ij. & etiam iure vetusti: licet non vetustiori: vt ff. de lega. j. leg. j. Dic ergo pro ꝑter donationem causa mortis quæ differt [1] a legato. vt diximus insti. de dona. §. mortis causa. Item propter præceptum quod facit testator interdũ vt fiat monumentũ ab vno de hæredibus: pro quo agitur familiæ erciscundæ: vt ff. fa. erciscun. l. eg. his consequenter. §. iij. Item propter fideicommissum vniuersale quod differt a legatis: vt no. ff. de leg. j. l. j.

s Transmittentes. id est morientes: qa sua bona ad heredes transmittunt.

t Dari. quando in dando consistunt.

v Fieri. quando in faciendo consistunt: vt institut. de leg. §. sed tale.

x Constituerunt. s. ab hæredibus.

y Indeuote. i. nõ seruata deuotione naturalis iuris, quod dicit: vbi est emolumentum, ibi sit onus &c. vt C. de fur. l. fi. §. pe. & ff. de re iu. l. secundum naturam.

z Adeunt. s. hæredes.

a A veteribus. sic j. de nup. §. disponat. col. iiij. & ff. ad legem Fal. l. j. respon. j. & §. j.

b Cõpetentes. alias cõpetere, & tunc expone, i. cõpetens esse. & est ols voluntas competens, nisi sit contra leges vel nouos mores, siue turpis: vt ff. de leg. i. l. si quis inquilinos. §. pe. & fi. & l. seq. §. fi. & ff. de condi. insti. l. quidam. in prin.

c Neglectas. s. per desuetudinem: vt j. de iudi. j. respond. colla. vj. & in proœmio institu. §. igitur. & de iure. natu. §. sed naturalia.

d Reparare. Arg pro priuilegijs [4] antiquis & neglectis: vt possint & debeant renouari. Item argu. pro instrumentis antiquis & fere consumptis, vt possint & debeant renouari. [5] sic j. vt spon. lar. §. insuper colla. ix. & j. de quæstio. in princip. colla. vj. & ff. ad l. Iul. maie. l. non contrahit.

e Viuentibus. qbus est aliquid a testantibus relictũ.

f Morientibus. s. testantibus: vt eorum seruet volũtatem. hæc enim lex neque in paupertatem &c. vt infra. eod. §. fin. in fin.

g Primum itaque. quia oportet leges antiquas reparare: itaque &c.

h Alijs. hoc respicit j. alijs aũt &c. similis. remotus respect.

ἄνωθεν. Λαυντῆς κατα μέρος βοηθείας, idest q̃ negotia speciale qdẽ remediũ admittũt sed si i lege aliqua includant, cõmunẽ & generalẽ possũt vtilitatẽ ꝑbere. Cõt.

5 Vide scribẽtes in l. nã ad ea. ff. de legi.

1 ἀγνωμόνως, sic rectius quã quod Haloãder ipudenter vertit, fuit. n. elegans illis tpibus deuoti & indeuoti, hoc sensu significatio. l. 8. C. de vecti ga. l. i frau dẽ. & l. mediterrãea, C. de annonis. Cõ.

ἀσφάλειαν.

1 Et ita habes ex gl. ꝙ legata particularia ita debent si adichæreditas ab itestato, sicut ex testamento fm Ang. & de hac materia vide in l. cũ quid. C. de fidei.

1 In hoc tñ est conformis: qa sicut si legato dominiũ directo trãsfertur: ita in donatiõe cã mortis expressa. Ang.

4 Vide. c. cũ dilect⁹. de cõfir. vti. vel inuti.

5 Qñ litera pôt legi, fm Ba. & notari⁹ diligẽs faciat de hoc mentionem. Ang.

quandam partem personis quibusdam, tanquã hoc secundum ipsam naturam eis debeatur: quale est filijs a & nepotib⁹, & patribus b atque matribus: interdum verò etiam fratribus c & si quã d hmôi psonam, aut in ijs, q ex nobis sunt, e aut ex quibus nos sumus, f enumerauerunt leges. g Alijs autem nulla consistit necessitas h partem dare quamlibet propriæ substantiæ: sed sua potestas eis i largitur, k ad quoscunque testator voluerit proferenda. l

CAP. I. Si hęres legata soluere noluerit.

Hęres & quilibet oneratus iussum testatoris adimplere debet, aliàs commodò hęreditario priuatũ, nisi lex repręsentet factum, quod ab ipso erat faciendum.

His igitũ m a nobis põrdinatis, sãcimus eos q ab aliqbus scripti n sunt hęredes, aut meruerũt fidei cõmissa, p vniuersitatẽ o forsã, aut p spẽm, aut legatũ: p necessitatẽ habere q̃cũq; testator & honorãs q eos disposuerit, r oĩmodo cõplere, s si id quod p̃cipit, t legitimũ sit, † aut si nõ illud aliqua lex, phibeat: vel si nõ fiat ab eo qui honoratus est, u ratum esse expresse iam demonstrat. x

Hæres, cui ex necessitate portio legitima debetũ, indenotus oĩ cõmodo hęreditario vltra legitimam priuandus est, applicando personis suo ordine enumeratis. Barto.

Si qs aũt nõ ĩplẽs qđ dispositũ ẽ, sed dũ cõpetat ei x q honoratus est, qđ relictũ est, etiã ex decre-

Perfectus est instit. de act. §. j. in illo versic. aut cum. & dic alijs, id est aliquibus.

a Quale est filijs. 1 his enim descẽdẽtibus natura 2 debetur hereditas: vt ff. de bo. dam. l. fina. in prin. & ff. vnde lib. l. scripto. in fi. & fuit hęc pars iure isto quarta eı⁹ qđ ab intestato debetur: vt C. de inoffi. test. l. cũ quærit. & j. e. §. si qs aũt. sed hodie 3 tertia vel semis fm numerum liberorum: vt j. de trien. & semis. §. j. nisi in casu vbi est dodrans: vt in naturali curiæ dato: vt j. de trien. & se. §. excipitur. col. iij & j. vt cum de appe. cog. §. si quis autem. cog. viij. nisi forte in filio arrogato, cui quarta debetur omnium bonorum, secundũ quosdam, licet plures existant filij: ex constitutione diui Pij: vt instit. de adopt. §. cum autem. & ff. de adopt. l. si arrogator pr. Alij quartã eius quod habiturus erat ab intestato. & hæc est verior.

b Patribus. nam & si &c. vt ff. de inoffi. test. l. nam & si Item nũquid hæc quarta q̃ patri debetũ, est aucta? 4 dic vt j. de triẽ. & se. §. ij. col. iij.

c Fratribus. vt frater meus instituit turpẽ & notatã psonam hæredẽ: h aliàs: vt C. de inoffi. test. l. fratres: sed & tũc ita demũ, si nõ sum ingratus: non aliàs: vt j. de nupt. §. ingratitudinem. col. iiij.

d Si quam. supple, & alijs quidem personis si quã &c vel dic si pro quia: & quam, id est aliquam huius.

e Ex nobis sunt. vt descendentes.

f Sumus. vt ascendentes.

g Leges. nam dicunt ll. omnibus inferioribus & superioribus aliquid deberi: vt hic, & ff. de inoffi. testa. l. interdum etiam extraneo quoad sanguinem: vt patrono cui debetur tertia: vt institu. de suc. liberto. §. sed nostra & j. eo. § non autem.

h Necessitas. etiam inter viuos pacto se adstrinxerint: vt C. de pac. l. fi.

i Eis. s. testatoribus.

k Largitũ. i. relinquitũ suo arbitrio, cui aliqđ dimittat.

l Proferenda. vt ad extraneum vel coniunctum: vt C. de hære. insti. l. extraneum. dummodo possit ille capere. quod dic vt diximus instit. de leg. § legari.

m His igitur. similis continuatio est insti. de iusti. & iur. §. is ergo.

n Scripti sunt. quid si nuncupatiuè aliquis est institutus? Respon. idem: vt j. eod. §. pe.

o Per vniuersitatẽ. vt in quota parte hæreditatis cõsistente. cũ aũt dicitur per speciẽ, est in re certa: vt in seruo vel domo. vt instit. de fideicõ. here. §. nihil aũt. Acc. NOT. Tu dic p speciẽ, i. fideicõmissa vniuersalia vel singularia, siue singulariũ quarundã rerũ. Conti⁹.

p Legatum. sed nunquid legatum est aliud a fideicommisso speciali iure illo? Respon. non. & quod dicit legatum, dic, id est eo modo, quo consueuit relinqui legatum: vt C. cõmunia de leg. l. ij.

q Et honorãs. pone &. p. i. vt hæc dictio testator, & hæc honorãs, ad idẽ sonant. nisi. n. testator honoret cõmodo pecuniario, nõ põt onerare: vt ff de le. j. l. plane. ij. §. fi. Vel pone &. p aut: vt si i codicillis aliquẽ honoraueriit: vt ff. de ve. sig. l. sæpe. Acc. NOT. Tu dic honorãs (qđ hic i Gręco est τιμήσας) i. q honorauit. sed latini carent his participijs. Contius.

r Disposuerit. scilicet honorando.

s Complere. aliter tamen & aliter. nam heres implet detracta Falcidia si fecerit inuentariũ: 5 vt j. eo. §. hinc nobis. reliqui qui honorati debẽt cõplere: vt instit. de sing. re. p fideic. relin. § 1 sed nihilo detracto: vt ff. de leg. ij l. Impator & de vulg. substi. l. coheredi. §. cũ filiæ. licet qdã dicãt cõtra. ar. illius. l. ff. ad leg. Falc. l. pœnales. §. fi. 6 Sed q̃ est ratio secdm nos q hæres detrahit, reliqui nõ? Rñ. quia hærede nõ adeunte (qđ faceret si nihil haberet nullũ esset testm̃: aliàs nõ valeret testm̃: vt C. de fideic. l. cũ q̃ sed nõ ita reliqs nõ accipiẽtibus: vt insti. ad l. Falc. in prin. & insti. de fidei. hære. §. restituta & j. eo. §. hinc nobis. Accur.

t Si id quod p̃cipitur. quasi dicat semper est cõplenda: nisi in tribus casibus. 7 Primus, qñ quod p̃cipitũ, non est legitimum: sed legitimũ intelligo, siue lex expressa sit, siue nulla inueniatũ cõtra. vt ff. ex quib. cau. ma. l. necnõ §. sed qđ eis. & j. eo. §. semp & j. de nup. §. disponat. col. iiij. Secũdus est q puniatũ nisi impleat. dũmodo aliqua lex illud nõ demonstret factũ ppter culpã eius cui debetũ. puta si res perijt, non debet propterea hæreditatẽ hæres perdere, cum non sit in mora. Nam eius perijt periculo cui debetur: ut ff. de sol. l. qui decem. & de excep. do. l. si opera. Tertium est necessariũ, vt hic puniatur si lex non demonstret factũ, quod erat faciendum per hominẽ: vt in fideicõmissaria libertate relicta, q̃ repræsentatur per senatusconsultũ Rubrianũ & Damasianũ & Articulianum & Vincianũ: vt ff. de fideicom. li. l. cum vero §. subuentũ. & ll. seq. & l. nõ tm̃. §. sed & Articuliano. & ff. de manu. l. cũm. §. pcellã & C. si mã. ita fue. alie. l. fi. & sic fm hoc verbum illud demonstrat, in fi. positũ refertũ ad vtrumq; vltimũ dictũ. Vel dic secũdo, q tm̃ sunt duo casus: sed prim⁹ diuiditũ qñ lex expsse cõfirmat. Itẽ qñ nõ phibet. & habeas phibeat, vel subaudias. Tertiũ aũt nõ mutatũ: sed fm hoc deest hic ille casus qñ p morã accipiẽtis: nisi dicas sub tertio cõprehẽdi.

u Demonstrat. s. l. aliqua. 8 & aliàs est, demõstret.

x Competat ei. i. iam cessit dies eius relicti, vt possit peti: quia purũ est: secus si esset in diẽ vel cõditionale, 9 & nõdũ dies vel cõditio extitisset: vt C. de cad.

1 Nã bona illatio est filius: ergo hæres. tex. est in authẽ. vt hi qui ob. §. vt hi q ob. §. vt autẽ nõ dem⁹. & ibi glo. in verbo, parẽtes. & ffi. de hę redit. quæ ab intest. §. sui. vide pleni⁹ Albe. de rosa. in leg. j. C. si minor ab hę redi. se absti.

2 Immo iure ciuili, qđ fundatũ est sup instinctu naturali secdm Dy. in regula, indultũ. de re. iu. in 6. & hoc sentit Barto. hic.

3 Totam istã glo. sequitũ Ang. & oẽs scribentes in auth. nouissima. C. de inoffi. testa.

4 Dic q secdm Ange. h. c & fm. B. & P. Sal. & la. l auth. nouissima. C. de inof. test.

5 Tēst si nõ fecerit inuẽtariũ, hæres detrahit Falcidiã de iure can. fm Pano. & Barba. in c. j. de testa.

6 Ibi detrahit ppter præsumptã mẽtẽ testatoris, fm Barto.

7 Arg. est hic quòd qñ alicui cõmittitũ aliqd, debet illud legitime facere. & concor. e. cãm q̃. cũ gl. sup verbo, si tñ idonea. extra de elect. vbi moniales cõtulerũt potestatẽ eligẽdi abbatissam suã in episcopũ: tenet electio facta p episcopũ, si tñ idoneam elegerit.

7 ista gl. sequitur Barto. & Ange.

8 Recte. nã & hoc in Græco exprimitũ. Contius.

9 Sequitũ Ange. hoc tamẽ fallit i legato annuo alimentorũ, fm eundẽ. Ange.

hactenus, nisi sub imperio nostro, dedit Romanis deus) incurrunt [a] etiã propriæ solicitudines nostris subiectis semper nuntiatæ: quarũ quidem singulis damus competẽtem [b] formam. [c] Quæcunque [d] vero frequenti [e] quidem potiuntur [f] per partes [g] auxilio, [h] possibilia tamẽ sunt [i] scripta lege, [k] vt cõmunem omnibus præstent (in quibus opus habent) vtilitatẽ: hęc oportere putauimus & lege sancire, & tradere subiectis per se iuuantia, [l] & non semp iussione imperatorum egentia. Semper igitur [m] nobis importuni [n] sunt, alij quidem nos ꝓ legatis relictis non tamẽ præbitis [o] adeuntes: [p] alij vero pro libertatibus: [q] alij ob aliud quiddam: [r] qui transmittentes [s] quidem hæreditates dari [t] quibusdam aut fieri [v] constituerũt: indeuote [y] [1] aũt & res adeunt, [z] & eas percipiũt: & quod est iussum, non faciunt: cũ vtiq; etiã a veteribus [a] legislatoribus dictum sit, competentes [b] deficientium dispositiones, quæcunque non repugnãt legib. omnibus modis impleri. Sed quoniam ita positas leges iam plerumque neglectas [c] inuenimus: reparare [d] eas iudicauimus oportere: & tam viuentibus præbere ex eis cautelam, [e] quam morientibus [f] hunc exhibere honorem. Primũ itaque [g] illud est cogitandum, quia testantibus alijs [h] quidẽ necessitatẽ imponit lex distribuere

retur vnum nobis concessit deus. sed her mediam dic, quòd nondum &c. scilicet q̃ recuperaretur.

a Incurrunt &c. q. d. non solum nostræ, sed etiã propriæ singulorum speciales. vt j. eo. §. si vero aut non. Vel dic q̃ suas proprias appellat priuatorum solicitudines. vt C. de cadu. col. §. fi.

b Competentem. i. si competenter petatur. quod dic vt j. de man. prin. §. si vero. col. iij.

c Formam. quandoque generalem, quandoque specialem: vt institu. de iure natur. §. plane ex his.

d Quæcunque vero. hic ponitur vero pro sed, quasi dicat vere singulis damus competentem formam: sed ne nimiũ grauemur, hoc oportere putamus & lege sancire, & tradere subiectis per se iuuantia, non semper &c.

e Frequenti. sic ff. de legi. & senatuscõ. l. nam ad ea.

f Potiuntur. i. indigent, vel fruũtur. Accursius.

g Per partes. id est per singulos homines vel causas a quibus consulimur.

h Auxilio. s. nostro, quod damus p rescripta.

i Possibilia tamen sunt. s. euenire & frequenter, vt dixerat. nam de his [1] quæ raro accidunt &c. vt j. vt sine prohi. ma. debi. & credi. §. quia vero frequenter col. vij. & subaudi, vt: & dic, vt scripta l. &c. Vel dic quæcunque vero frequenti quidem potiuntur p partes auxilio, i. plerunque, propter sui frequentiam nostris indigent rescriptis: ea tamen scripta, id est possibilia sunt: & subaudi, vt cõmunem pstent vtilitatẽ omnibus. s. casibus in quibus habent opus: hæc oportere &c. Vel dic tertio, op. pu. & le. san. & tra. sub. &c. id est scripta omnia quæcunque pstent communem omnibus vtilitatem. lege, i. per aliquam virtutem legis, quæ quatuor sunt: vt ff. de legi. & senatuscon. l. legis virtus. repete. & hæc opor. quæcunque fre. po. &c. Vel dic, quidem hæc pu. & le &c. quæcunque fre. quidem po. auxilio: possibilia tñ sunt, repete. & pu. & hæc, s. lex scripta quæcunque præstent communem vtilitatem omnibus. Possibilia, scilicet euenire secundum primam, & tertiam & quartam expositionem.

k Scripta lege. subaudi secundum primam expositionem, & secundam.

l Per se iuuantia. id est ea quæ per se iuuant, vt nõ sit opus noua impetratione.

m Semper igitur. quia singulorum causæ cotidie nobis nunciantur: igitur &c.

n Importuni. id est valde instantes. sic C. qui po. in pig. ha. l. assiduis.

o Præbitis. id est datis.

p Adeuntes. s. nos.

q Pro libertatibus. scilicet relictis per fideicommissum, non præbitis.

r Ob aliud quiddam. vt per fideicommissa. quæ nõ sunt legata secundum quosdam: cum legata ex testamento tantum præstentur, fideicommissa vero etiam ab intestato: vt insti. de fideicommis. hæredi. §. præterea. sed hoc reprobo: [1] quia secundum hæc iura secundum quæ loquimur nulla est differentia: vt C. communia de leg. l. ij. & etiam iure veteri licet non vetustiori: vt ff. de lega. j. leg. j. Dic ergo propter donationem causa mortis quæ differt [1] a legato. vt diximus insti. de dona. §. mortis causa. Item propter præceptum quod facit testator interdũ vt fiat monumentũ ab vno de hæredibus: pro quo agitur familiæ erciscundæ: vt ff. fa. erciscun. l. ex his consequenter. §. iij. Item propter fideicommissum vniuersale quod differt a legatis: vt no. ff. de leg. j. l. j.

s Transmittentes. id est morientes: qa sua bona ad heredes transmittunt.

t Dari. quando in dando consistunt.

v Fieri. quando in faciendo consistunt: vt institut. de leg. §. sed tale.

x Constituerunt. s. ab hæredibus.

y Indeuote. i. nõ seruata deuotione naturalis iuris, quod dicit: vbi est emolumentum, ibi sit onus &c. vt C. de fur. l. fi. §. pe. & ff. de re iu. l. secundum naturam.

z Adeunt. s. hæredes.

a A veteribus. sic j. de nup. §. disponat. col. iiij. & ff. ad legem Fal. l. j. respon. j. & §. j.

b Cõpetentes. aliás cõpetere, & tunc expone, i. cõpetens esse. & est oĩs voluntas competens, nisi sit contra leges vel nouos mores, siue turpis: vt ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. §. pe. & fi. & l. seq. §. fi. & ff. de condi. insti. l. quidam. in prin.

c Neglectas. s. per desuetudinem: vt j. de iudi. j. respond. colla. vj. & in proœmio institu. §. igitur. & de iure natu. §. sed naturalia.

d Reparare. Arg pro priuilegijs [4] antiquis & neglectis: vt possint & debeant renouari. Item argu. pro instrumentis antiquis & fere consumptis, vt possint & debeant renouari. [5] sic j. vt spon. lar. §. insuper colla. ix. & j. de quæstio. in princip. colla. vj. & ff. ad l. Iul. maie. l. non contrahit.

e Viuentibus. qbus est aliquid a testantibus relictũ.

f Morientibus. s. testantibus: vt eorum seruetur volũtas. hæc enim lex neque in paupertatem &c. vt infra. eod. §. fin. in fin.

g Primum itaque. quia oportet leges antiquas reparare: itaque &c.

h Alijs. hoc respicit j. alijs aũt &c. similis. remotus respect.

ἐντευ... λευτῆς κατὰ μέρος βοηθείας, idest q̃ negotia speciale qdẽ remediũ admittũt sed si i lege aliqua icludant, cõmunẽ & generalẽ possũt vtilitatẽ pbere. Cõt.

[1] ἀγνωμόνως, sic rectius quã quod Haloãder ipudenter vertit. fuit. n. elegans illis tpibus de uoti & indeuoti hoc sensu significatio. l. 8. C. de vectiga. l. j fraudẽ. & l. mediterrãea. C. de annonis. Cõ.

ἀσφάλεια.

[1] Et ita habes ex gl. q̃ legata particularia ita debent̃ si adit̃ hæreditas ab itestato, sicut ex testamento sm Ang. & de hac materia vide in l. cũ quũ. C. de fidei.

[1] Vide scribẽtes in l. nã ad ea. ff. de legi.

[1] In hoc tñ est conformis: qa sicut in legato dominiũ directo trãsfert: ita in donat. cã mortis expressa. Ang.

[4] Vide. c. cũ dilect'. de cõfir. vti. vel inuti.

[5] Qñ litera põt legi, sm Ba. & notari' diligẽs faciat de hoc mentionem. Ang.

quandam partem personis quibusdam, tanquã hoc secundum ipsam naturam eis debeatur: quale est filijs a & nepotib[9], & patribus b atque matribus: interdum verò etiam fratribus c & si quã d hmôi psonam, aut in ijs, q ex nobis sunt, e aut ex quibus nos sumus, f enumerauerunt leges. g Alijs autem nulla consistit necessitas h partem dare quamlibet propriæ substantiæ: sed sua potestas eis i largitur, k ad quoscunque testator voluerit proferenda. l

His igit m a nobis pordinatis, sãcimus eos q ab aliqbus scripti n sunt hęredes, aut meruerũt fidei cõmissa, p vniuersitatẽ o forsã, aut p spẽm, aut legatũ: p necessitatẽ habere qcũq; testator & honorãs q eos disposuerit, r oĩmodo cõplere, s si id quod pcipit, t legitimũ sit, † aut si nõ illud aliqua lex, phibeat: vel si nõ fiat ab eo qui honoratus est, u ratum esse expresse iam demonstrat. v

CAP. I. Si hęres legata soluere noluerit.

Hęres & quilibet oneratus iussum testatoris adimplere debet, aliàs commodò hęreditario priuat, nisi lex reprę̃sentes factum, quod ab ipso erat faciendum.

Hæres, cui ex necessitate portio legitima debet, indenotus oĩ cõmodo hęreditario vltra legitimam priuandus est, applicando personis suo ordine enumeratis. Barto.

Si qs aũt nõ iplẽs qđ dispositũ ẽ, sed dũ cõpetat ei x q honoratus est, qđ relictũ est, etiã ex decre-

---

Perfectus est ista mode ad. §. j. in illo versu. aut cum. & die alijs, id est aliquibus.

a Quale est filijs. his enim descẽdẽtibus naturæ debetur hereditas: vt ff. de bo. dam. l. fina in prin. & ff. vnde lib. l. scriptio. in fi. & tunc hęc pars iure isto quarta est[9] qđ ab intestato debetur: vt C. de inoffi. test. l. cũ quærit. & j. e. §. si qs aũt. sed hodie ; est tria vel semis ẽm numerum liberorum: vt j. de trien. & semis. §. j. nisi in casu vbi est dodrans: vt in naturali curiæ dato: vt j. de trien. & se. §. excipitur. col. iij. & j. vt cum de appe. cog. §. si quis autem. cog. viij. nisi forte in filio arrogato, cui quarta debetur omnium bonorum, secundũ quosdam, licet plures existant filij: ex constitutione diui Pij: vt instit. de adopt. §. cum autem. & ff. de adopt. l. si arrogator pẽ. Alij quartã eius, quod habiturus erat ab intestato. & hæc est verior.

b Patribus. nam & fi &c. vt ff. de inoffi. test. l. nam & si Item nũquid hæc quarta q̃ patri debet, est aucta? 4 dic vt j. de trië. & se. §. ij. col. iij.

c Fratribus. vt frater meus instituit turpẽ & notatã psonam hæredẽ: si aliàs: vt C. de inoffi. test. l. fratres: sed & tũc ita demũ, si nõ sum ingratus: non aliàs: vt j. de nupt. §. ingratitudinem. col. iiij.

d Si quam. supple. & alijs quidem personis si quã &c vel dic si pro quia: & quam, id est aliquam huius.

e Ex nobis sunt. vt descendentes.

f Sumus. vt ascendentes.

g Leges. nam dicunt ll. omnibus inferioribus & superioribus aliquid deberi: vt hic. & ff. de inoffi. testa. l. interdum etiam extraneo qeo ad sanguinem: vt patrono cui debetur tertia: vt institu. de suc. liberto. §. sed nostra & j. eo. § non autem.

h Necessitas. etiam inter viuos pacto se adstrinxerint: vt C. de pac. l. fi.

i Eis. s. testatoribus.

k Largit. s. i. relinquit suo arbitrio, cui aliqd dimittat.

l Proferenda. vt ad extraneum vel coniunctum: vt C. de hære. insti. l. extraneum. dummodo possit ille capere. quod dic vt diximus instit. de leg. § legari.

m His igitur. similis continuatio est insti. de fusti. & iur. §. ii ergo.

n Scripti sunt. quid si nuncupatiuè aliquis est institutus? Respon. idem. vt j. eod. §. pe.

o Per vniuersitatẽ. vt in quota parte hæreditatis cõsistente. cũ aũt dicitur per speciẽ, est in re certa: vt in seruo vel domo. vt instit. de fideico. here. §. nihil aũt. Acc. NOT. Tu dic p speciẽ, i. fideicõmissa vniuersalia vel singularia, siue singulariũ quarundã rerũ. Conti[9].

6 Legatum. sed nunquid legatum est aliud a fideicõmisso speciali iure isto? Respon. non. & quod di-

cit legatum, dic. id est eo modo, quo consueuit relinqui legatum: vt C. cõmunia de leg. l. iij.

q Et honorãs. pone &. p. i. vt hæc dictio testator. & hæc honorãs. ad idẽ ponant. nisi. n. testator honoret cõmodo pecuniario, si pot onerare: vt ff de le. j. l. plane. ij. §. fi. Vel pone &. p aut: vt si i codicillis aliquẽ honoraue rit: vt ff. de ve. sig. l. sæpe. Acc. NOT. Tu dic honorãs (qđ hic iGręco est τιμήσας) .i. q honorauit. sed latini carent his participijs. Contius.

r Disposuerit. scilicet honorando.

s Complere. aliter tamen & aliter. nam heres implet detracta Falcidia si fecerit inuentariũ: 4 vt j. eo. §. hinc nobis. reliqui honorati debẽt cõplere: vt instit. de sing. re. p fideic. reli. § j sed nihilo detracto: vt ff. de leg ij l. Impator & de vulg. substi. l. coheredi. §. cũ filiæ. licet qdã dicãt cõtra. arg. illius. l. ff. ad leg. Falc. l. pœnales. §. fi. 6 Sed q̃ est ratio scdm nos: q hæres detrahit, reliqui non? R. n. quia hæres de si adeunte (qđ fa ceret si nihil haberet nullũ esset testm: alias si valeret testm: vt C. de fideic. l. cã q̃ sed ñ ita reliqs si ac cipiẽtibus: vt insti. ad l. Falc. in prin. & insti. de fideic. hæc. §. restituta & j. eo. §. hinc nobis. Accur.

t Si id quod pcipitur. quasi dicat semper est cõplendũ nisi in tribus casibus. Primus, qñ quod pcipit, non est legitimum: sed legitimũ intelligo, siue lex expressa sit, siue nulla inueniat cõtra. vt ff. ex quib. cau. ma. l. necnõ § sed qđ eis. & j. eo. §. semp & j. de nup. §. disponat. col. iiij. Secũdus est q puniẽ nisi impleat. dũmodo aliqua lex illud nõ demonstret factũ pter culpã eius cui debet. puta si res perijt, non debet propterea hæreditatẽ hæres perdere, cum non sit in mora. Nam eius perijt periculo cui debetur: ut ff. de sol. l. qui decem. & de excep. do l. si opera. Tertium est necessariũ, vt hic puniatur si lex non demonstret factũ, quod erat faciendum per hominẽ: vt in fideicõmissaria libertate relicta, q repræsentatur per senatuscon sultũ Rubrianũ & Damasianũ & Artificulianum & Vincianũ: vt ff. de fideicom. li. l. cum vero §. subuentũ. & ll. seq. & l. nõ tm. §. sed & Artificuliano. & ff. de manu. l. cãm. §. puellã & C. si mã. ita sue alie. l. fi. & sic ẽm hoc verbum illud demonstrat. in fi. positũ refert ad vtrumq; vltimũ dictũ. Vel dic secũdo, q tm sunt duo casus : sed prim[9] diuidit qñ lex expsse cõfirmat. Itẽ qñ nõ phiber. & habeas phibeat, vel subaudias. Tertiũ aũt nõ mutat: sed ẽm hoc deest hic ille casus qñ p morã accipiẽtis: nisi dicas sub tertio cõprehẽdi.

u Demonstrat. s. l. aliqua. & alias est, demõstret.

x Competat ei. s. iam cessit dies eius relicti, vt possit peti: quia purũ est: secus si esset in diẽ vel cõditionale, & nõdũ dies vel cõditio extitisset: vt C. de cad.

---

1 Nã bona illatio est filius: ergo hæres. tex. est in authé. vt hi qui ob. §. vt hi q ob. §. vt autẽ nõ dem[9]. & ibi glo. in verbo, parẽtes. & ff. de hęredit. quæ ab intest. §. sul. vide pleni[9] Albe. de rosa. in leg. j C. si minor ab hęredi. se absti.

2 Immo iure ciuili, qđ sun datũ est sup instinctu naturali scdm Dy. in regula, indultũ. de re. iu. in 6. & hoc sentit Barto. hic.

3 Totam istã glo. se quit Ang. & oẽs scribentes in auth. nouissima. C. de inoffi. testa.

4 Dic q sic ẽm Ange. h. c & ẽm. B. B. P. Sal. & la. l auth. nouissima. C. de inof. test.

5 Et si nõ fecerit inuẽtariũ, hæres detrahit Falcidiã de iure can. ẽm Pano. & Barba. in c. j. de testa.

6 Ibi detrahit pter presumptã mẽtẽ testatoris, ẽm Barto.

† Arg. est hic quod qñ alicui cõmittit aliqd, debet illud legitime facere. & concor. e. cãm q. ed gl. super verbo, si tñ idonea. extra de elect. vbi moniales cõtulerãt potestatẽ eligẽdi ab batissam suã in episcopũ: tenet electio facta p episcopũ, si tñ idoneam elegerit.

7 Ista gl. sequitur Barto. & Ange.

8 Recte. nã & hoc in Græco expmit. Contius.

9 Sequit̃ Ange. hoc tamẽ fallit i legato annuo alimentorũ ẽm eundẽ. Ange.

tol.§.in nouissimo.& §.finautem. & ff. de verb. signi ficat.l.cedere. Acc. Not. Dū cōpetat, male hic translatū, & peius ab Haloādro. pōt ita dici. sed cōpetēs & debitū iam relictū, totum annum soluere distulerit, ex quo iudiciali sententia soluere iussus est. Contius.

ā ex cōstitutiōe diui Pij, & iure naturę debitā posse habere: & idē i similib. qui pōt. Et puto in his oibus casib^9 vnā quartā sufficere: vt ĵ.co.§.si qs aūt.& ff. de inof. testa l. Papini. §.pe. nisi in casu, vt cū rogat̃ de hęreditate restituenda filius institutus sub cōditiōe vel in diē (nā statim potest retinere debi- tū bonorū subsidium .i. triētē vł semissē: vt ĵ.d triē.& semi.§.j.& ij.co.iij. sed adueniē te die pōt habere Trebellianicā iiij. vt C. ad Trebel.l. iubemus.

a Decreto .i. admonitorio, qd̄ ē quasi interlocutoria qdā: vt ff.d arb.l.qua ē.i si. Acc. No. Decreto iudicis, ꝑ τῷ ὑπομνηστικῷ. de admonitorio edicto siue decreto, an d definitiua snīa accipiēdu? Acc. d admōitorio duct^9 auctori. forte epitomes Nouellarū, i q̄ i qbuſdā exēplarib. legebat̃, monitricē sniam. at i emēdatiorib. manuscriptis legit̃ victricē. q̄ interpretationē magis pbo, nō aūt Haloādri de admonitione interpretātis. Vide lector quā piculosa sit harū legū trāslatio ei q ius ciuile p trāsennā inspexerit. Cōti^9.

b Admonitus .s. semel & scdò, ſm quosdā: vt arg. ĵ. vt li.ma. & auxi.§ si qs in sua. col.viij.& de ec.ti.§. si aūt q hoc.col.ix.& d ſā.ep.§.p̄sby aūt & diacōis.col. ea Sed ego ꝯ. 1 nā dico vnā admonitionē sufficere. vt hic & q̄ dictis. ll. bīna exigit̃, ē ideo, qa maior pœna īponit̃, cū icōtinēti relictis priuet̃: hic post annū, vt C. de pœ l. si vīdicari. neqs .n. iudicis auctoritas debet esse ludibrio vt ff. de iudi l. si prætor.] c Annum totum .s. continuum. d Necessario .i. qbus ex necessitate relinqr̄: vt ĵ.e.§.j. e Vult. scilicet necessario.

to[a] iudicis admōit^9, [b] annū totū [c] ꝑtraxerit n̄ agēs hoc qd̄ p̄ceptū est: si qdē aliqs illorū fuerit, q necessario [d] ex lege pcipiūt, i pl^9 aūt quā qd̄ lex ei dari vult, [e] script^9 est heres: tm̄ accipiat solū, quātum lex ei dari ſm quartā [f] ab ītestato [†] partē cōcedit: [g] aliud vero totū auferri. [h] Et si qdē ēt alij qdā scripti sunt heredes accrescere [i] illis ſm partē institutionis [k] q̄ vnicuique distributa est. Si vero null^9 alter sit heres: aut sint qdē scripti qdā, nō aūt adeāt hereditatē: tunc qd̄ auferī, adijciat̃ alijs reb^9: [l] & licētia p̄beat̃ & legatarijs & fideicōmissarijs, [m] & seruis libertate honoratis, adire, & hęc adquirere: ita vt oib. modis quod p̄ceptū est p testante, ipleat̃: cautiōe [n] videlicet pri^9 ab eis facta, ſm qd̄ psonarū [o] vel rerū [p] recepit modus: qa res [q] accipiētes, [r] agunt [s] in eis q̄ rectè [t] voluerūt testatores. Si vero nullus horum, de qbus testamēto memoria facta est, voluerit adire: hoc est, cohęres aut legatari^9 aut fideicōmissari^9 aut seru^9 libertate honoratus: tunc ad alios quos lex ab intestato vocat, [u] post eum qdem, qui scriptus est, & legitima [x] per hanc [y] legem parte exclusus, [z] deferri res: & ipsos similiter prębētes cautionē, qa com-

f Secūdū quartā .i. quartā illius partis quā ab intestato haberet: vt C. de inof. test. l. parētibus. & l cū qrit̃. sed hodie est semis vel triens ſm numerū liberorū: vt ĵ. de triēte & semisse.§.j. col.iij. Acc. NOT. Secundū quartā, κατὰ τὴν τετάρτην in noua editione. sed Haloā der ediderat κατὰ τὴν τρίτην absurdè, cū quarta primū in triētē versa sit p Nouell. xviij. ex quo & alijs argumētis cōstat, librū quo vsus est Haloāder, hoīs cuiusdā priuati fuisse, qui libere verba legum p sequētes correctarum commutauit. Contius.

g Conceditur .i. præcipit. vel concedit ad minus.

h Auferri vt ipso iure : eē hæres desinat: & alius ipso iure eē incipiat. vt ĵ.c.§ in oibus. Sed quare hoc debitū nō pdit cū defuncto nō obedit? nā si legi non obedit faciēdo iuētariū. pdit iure istitutiōis debitū: vt ĵ.e.§. si vero nō fecerit. cū miti^9 cōsueuerit agi cū lege, q̄ cū hoīe: vt ff. de arbi l. Celsus? Rn̄ qa hoc natura debet̃: vñ imutabile est: vt inst. de iure. nat.§.pe. Itē hoc erat debitū , Et priusquā moreret̃ testator: illud nō. vt ĵ.e.§.j. nō est ergo eadē rō: vt C. de cod. l. si: sed iure institutiōis debitū pdit si defuncto nō paret: vt ĵ.e.§.& hoc. Itē nūquid 4 fili^9 posset habere duas quartas aliquo casu? Rn̄. vt in sū. hui^9 ti.§. hic aūt q̄rit̃. vt si fili^9 fuerit istitut^9, & i totū restituere grauat^9: an quartā Trebellianicā & quartā iur naturæ habeat. vel si fuerit legatis onerat^9: an iur istitutiōis & iur naturę quartā habeat. vł si ē fili^9 arrogat^9: an quartā

i Accrescet .s. 5 si null^9 ē substitut^9. aliàs ꝯ. vt ĵ.e.§. si vero īstitutio. Sed nunqd prio cōiūcti q̄ disiūcti veniūt? Rn̄. sic. 7 ar. C. d cad. tol §. siue ro q ſā. Sed nūqd ēt iusti? Vī q sic: vt C. d ca. tol.§. his ita. Sed ꝯ dico, 8 vt ĵ.co.§ si vero nullus.& ff. de adquirenda hęre. l. si minor. Accur.

k Institutionis. vt quē pl^9 amauerit testator 9 istituēdo, hūc pl^9 hæc lex diligit adiūgēdo. vt hic, & ff. ad Trebe. l. quotiens.& īstit. de hęr. istit §. si plures: & de vulg. sub sti.§. & si ex disparibus.] l Alijs rebus .i. habētib^9 aliàs res. & ponitur contentum pro continente. Accur.

m Fideicōmissarijs. ſm ordinem positum. ĵ. eodē.§. etenim in legatarijs. qui est contra.

n Cautione. hæc ēt cautio iure veteri p̄stabat̃, vt ff. de leg. iij. l. si tibi.] o Personarū. vt si sit īpossibile vł difficile satisdare pp paupertatē, remittat̃ ei fideiussio, 10 vt ff. si cui pl^9 quā p legē Fal. l. cū non facile. p Vel rerū. si magnū sit relictū. satisdet̃ ab eo q pōt: aliās caueat̃. Sed cui p̄stabit̃? Rn̄. ijs quorū iterest, vł seruo publico. vt ist. de iuti. stip.§. alteri. & ff. rē pup. sal. fo. l. iij.& iiij. ī pr.] q Quia res. hęc ē forma caut. hui^9.

r Accipiētes. NOT. λαβόντες, .i. cū accepint. hic aorist^9 pperā explicat^9 ambiguitatē parit, vt aliàs sępe: qd̄ semel atq; iterū admonet̃ sufficiet. Contius.

s Agūt .i. agēt & cōplebūt i eis bonis.] t Quæ rectè .i. legitime. ñ aīs: vt ĵ.e.§ his igit̃.] u Vocat excepto filio exheredato. qd̄ dic vt ĵ. eodem.§. exheredatos.

x Post eū. hęc posteritas notat̃ i eo q post eū cui tunc ablata bōa dfert̃ ad eos &c.. Vel dic q pximior erat i stitut^9: vñ q erat post eū i gradu admittit̃ p verior ē.

y Legitīa. īmo ex testū habebat: sed ex tūc ex l. habebit: vt hic. & ar. ff de ver. si. l. lege.] z Per hāc .i. p hāc constitutionē. & habes hoc. ĵ. eodem §. si vero nulli.

Exclus^9. NOT. hic demū loc^9 ē ex quo barbarā & ieptā veteris hui^9 itepretis trāslationē pbaī qdā nitūt̃, q περικλεισθέντα verterit exclusū. cū poti^9 ꝯtrariū sig.nē pe ꝯclusū. quasi verò verbū poti^9 debuerit iterptari, q̄ sniam. hoc .n. vult lust. illū sola legitīa particula circūscriptū & circūclusū, reliqua hęreditate p hāc. ll. esse exclusū. nā & paulo post i §. iordinatū. iterū repetit περὶ κεκλεισμένου, & iterum vertit exclusum. Scio Haloandru tūc legere, περικλεισθέντα, vt sine piculo possit trāsferri exclusū: sed noua Gręca editio Henrici Scrimgeri doctissimi viri, & i eadē mecū Baroīs schola

institutus

1 Et bene Ang & Io. de Imo. i ca. si hęres. & scribētes i c. nos q de. de testa. l. partis ab intestato debitę. Contius.

2 Immo opus est sola declaratiua. Ange. & P. in auth hoc amplius. C. de fideicom.

3 Quo ad hoc vt ptineat̃ ei relinquere tēpore mortis. aliàs secus ſm Bart. & Angel.

4 De hac q̄stiōe, vide melius in c. Raynutius cū glo. super verbo, legitimā. extra de testa. Vbi tenet cōtra hāc glo. s. q duas quartas fili^9 pōt detrahere.

5 Ista verba referēda sūt ad restitutionē, nō aūt ad institutionē, ſm Bar. & istā gl. tenet totus mundus: vt refert Ia. in l. fi. luiquē habētē C. ta ci. ercis & idē in c. Raynutius. extra de testa.

6 Istā glo. approbat Ange.

7 Sequit̃ eam Ang. & est de mēte Bar.

8 Et bene Ang. & est de mēte Bar.

9 Ista gl. ad hoc allegat̃, q illū quē testator plus diligit, etiam les, ſm B.

10 Idem Ang. in §. x. initi q. ma. nō licet. & vide ibi eundē & Por.

Miratū,tamē mihi suspecta ē q Haloādri,q̄ ī plerisq; sine exēplaris auct. īmutādis.sane audax fuit. An.Cō.
a Cōplēt.i.cōplebūt.sic tps p tpe ponit:vt C.de legi. & cōsti.l.j.] b Cōtinent.qs post istos admittit? Rñ. extranei:& postea fiscus: vt j.eo§.§ xi.& §.si vero.

x Sic quoque.i.relictis legatarijs q nolunt implere vel bona accipere sub dicta cautione.& quod dicit da ri tempus.s.hæreditatem adeundi quæ est ablata ei q non vult implere voluntatem testatoris:& nil subaudias:& accipe adire,quod est j.

plēt a q̄ testō cōtinent. b Inordinatū uero c nihil, neq; cōfusū d nec in his e fieri volum⁹:sed prim⁹ f sm ordinē vocat⁹ post eū q iā exclus⁹ est a lege nr̄a,ita vocet prior: g deinde q post illū est:ita de cętero, donec vltim⁹ relict⁹ h locū faciat ēt alicui exteri⁹ veniētiū,&adir, & q̄ relicta sūt,ipler:post quos ēt fiscū,si voluerit, ponim⁹.Eteni k i legatarijs & fideicommissarijs hūc esse volum⁹ ordinē, vt det licētia aditiōis priori p vniuersitatē fideicōmissario: aut multis existētib. l maiorē partē habēti: m qm & ī similitudinē n hæredis cōsistit:& maxime o apud nos, q p Trebelliano soli dogmati q dedim⁹ i talib.fideicōmissis locū: Pegasiani circuitiōes r odio habētes, & expellētes. Si vero aut nō fuerit qspiā p vniuersitatē honorat⁹:aut fuerit, sed noluerit ager qđ iussū ē: s ad eos q maiorib. pprijs legatis t aut fideicōmissis honorati sūt, hmōi venir fiduciā: u sic quoq; x seruis dari tēp⁹ q libertate honorati sūt, & adir & liberis y cautū z eē,& res pcipere,& cōpler q̄ iussa sūt cū pdicta dudū a cautiōe.Si vero nullus fuerit legatariorū vel fideicōmissariorū p vniuersitatē aut p spēm maiori parte aut i legato aut in fideicōmisso honorat⁹,sed oēs ęqualē b habuerit fortunā: tūc ppo ni qdē ēt sic p vniuersitatē fideicōmissarios,ppter dictā iādudū rōnē, c aut eū q ex eis voluerit ipler qđ pceptū ē,reliquos aūt legatarios d vel fideicōmissarios qcūq; nihil alterutros e i hoc qđ relictū ē,antecedūt,ēt oēs,si f voluerit, vocari,aut q ex eis voluerit.Si vero nullus legatari⁹ g aut fideicōmissari⁹ elegerit hoc agere:damus seruis licētiā libertate honoratis, sm ordinē denominationis h p quā eos dn̄s denominauerit, i secun-

c Inordinatū vero. hic nota de ordie vt j.eo.§.si vero nullus legatarius. Accursi.
d Cōfusum. nam oē inordinatū est cōfusum:sed nō cōuertit.
d Nec i his. hoc abūdat: 2 vt ff.d dā.ife. l.fluminum.§.j.Vel meli⁹,dic inordinatū nihil i alijs.s.noīatis i testō,de qbus dicit.j.statī.§. etenim. Nec in his,i q veniunt ab intestato.
f Sed primus. s.in ordine cogitationis.
g Prior.cū effectu, vt illa dictio prim⁹, ordinē cognationis denotet: hæc dictio prior,vocatiōis prioritatē significet. Vel sm vocat priorē(aliàs primū)&vnū. s.post primū:eadē rōne terti⁹ ē prior vl' prim⁹ post sm.&ita de singulis.
h Relictus.q.hæreditatē nō voluit sub dicta adire cautiōe.
i Exteri⁹.i. q neq; sunt noīati i testō,neque ab itestato vocantur: sed prorsus sunt extranei: 2 j vt j.eo. §.si vero. Sed quare hi vocant? Rñ. forte libertatū seruādarū cā. vt istit.de eo cui liber.cau.bo.addi §.§j. C.de testa.ma.l. vlti. Sed quar an.fiscū admittit extraneis? Rñ. fiscus 3 non volebat vel ignorabat: aliàs fic admittitur vt extraneus vt ff.de fidei.lib.l.xiiij.§ eadē constitutio.& inst. de eo cui liber.cau. bo. addi. §.& ne huius. Accur.
k Eteni.dixerat ordinē iter eos q ab itestato venīūt & nūc iter noiatos i testō: & cōtinuat 4 cum illa litera supra prox. §.in ordinatum vero nihil.
l Existentibus generalibus fideicommissarijs. Acc.
m Habēti. sic ff.de pac.l maiorē.& C.q bo.ce.pos.l.fi. Sed nunqd i cohæredibus? Rñ. nō: vt s.e.§.si quidem.
n Et in similitudinē.i. loco hæredum habentur: vt inst.de fideicōmis hær.§. restituta.& §. quia hæredes.
o Maxime.nā & idē apud alios, vt ff de bo.liber. l. si nec emp.§.fi.& ff. quod cum e.l.si filius.§.j.
p Qui.s.imperator Iustinianus.
q Dogmati.i.soli doctrinæ. Accur.
NOT. Dogma Græci appellāt Senatusconsultū: qđ verbū hic Accursiū decepit.Cōtius.] r Circuitiones. 5 qđ dic vt instit.de fidei com.hær.§. sed quia. cū pced.
s Quod iussū est.s.a lege illa .i. nō vult bona sub dicta cautione. Alij aūt exponūt a testatore:qđ ver⁹ est.
t Legatis. specialbus.
u Fiduciā.subaudi volumus.

y Ex liberis.s. iā factis seruis quondam.
z Liberis] cautum esse. per hanc legem s.vt possint adire, vt sequitur. Accur.
NOT. Lib.cau.esse. verti debuit, & liberos secure & incōcusse fieri. Contius.
a Dudum.vt s. eo. §.si qs autem.in fin.
b Omnes æqualē. nam legatarij & fidei com. speciales inter se pares sunt. Item generales inter se pares sunt:sed isti priores, ut subijcit: vel cautum habebant in legato speciali quātum erat in fidei commisso vniuersali:vt j.statim ibi,reliquos autem &c.
c Iandudum.ratio nē.vt s. e. §. etenim. vbi dicit,& in similitudinem 6 consistit &c.& hoc si volunt: aliàs obtinet quod sequitur.
d Legatarios.& fidei cōmissarios spāles.
e Nihil alterutros.
ADDITIO.
μηδὲν ἀλλήλων &c.i.dest qui ita inuicem æqualiter honorati sunt,vt nemo ex his maius vel digni⁹ legatum habeat, ut in ea hæreditate præferri possit. Contius.
f Oēs si.bene dicit, oēs si volunt: qa si primo noīatus velit alij pferri,pōt,vt s.sm Azo. argu. p e.ff.de hæred.institu.l.qui soluendo. & ff.qui & a q. l.si quis habēs. Sed nos cōtra 7 vt hic innuit:nec.n. inter hæredes curo quis primo nominatus sit: vt supra eo.§.si quis adit.Quòd aūt in cōtrarijs.ll.dr, locū habet ratione necessitatis in seruis, vt non fraudentur creditores.]
g Legatarius.specialis.
h Ordinem dominationis.vt primo nominatus accipiat hæreditatem ceteris liberis existentibus, secundum R. Et sic not. ordinem scripturæ seruandum. sic C. de no codi. faci: in fin. & ff. de vsufruct. leg. quones. argu. contra. institu. de lega. §. ante. & ff. de solu. leg.nec enim. 8 Sed quid si ordo appareat? Respon.potest dici vt forte dirimatur: vt ff. de iudi.l.in tribus.& l.sequ & C communia de leg. l. si duobus. §. sancimus. Vel dic secundum merita cuiusque eum præcedere: vt ff.de fideicom. lib.l. generaliter.§.quis ergo. Vel melius dic 9 omnes vocandos: vt in legatarijs & alijs.vt s.dictum est, cū nō appareat quis debeat admitti vel pferri propter æqualitatem partium vt s.prox.dictum est.
i Denominauerit.s. dominos.

1 Idē Ange.hic. & vide Fab. & Ang in §.j. i pœmio inst.
2 Extranei dn̄r illi qbus nil i testō relictū ē,siue sint de venientibus ab intestato siue nō gl.i auth. hoc amplius.C.d fideicō. q ibi approbat p Sal. Corneū.
3 Immo fiscus post ponit extraneis. Bar.& Angel.
4 Ex hoc no q vn⁹. §.cōtinuatur ad alium: sed hoc ē d bene esse, si de necessitate.Ias. i rubri.de act. & Angel.in pri m. inst.
5 i dcuīs melī⁹ vertisset singularibus vel specia lib. Cōu⁹.
a παρέχειν potestatē, licētiā accipiendæ hæditatis.
† καιρὸν oportunitatē occasionē adipiscendæ hoc mō libertatis & hæditatis.
6 Quę cōstari debēt p l.cū sūdus. §. fer num. ff. si certū petat. & ibi. B.B.P.Alex.& Ias.
6 De ista materia similitudines vide latissime ī c. trāslato. de cōsti.p Felī.
7 Et bene Ang.& est de mente Bartoli.
8 Adde tex. in le. necnō. & ibi doct. ff.de sol. c.cū dilectæ. extra de rescri. ca.cām.q. 4o. ulti.
9 Approbat p Barto.& Ang.

3 Et hæc omnia. quæ diximus ab illo. §. si quis autem vsque huc: id est vt totum quod est vltra debitum naturale, auferatur.

b Necessaria vt est inter ascendentes & descendentes: vt s. eo. §. j. & inter fratres quando turpis persona instituit. vt instit. de inoffi. testa §. i & C. inoff. testa l. fratres. & s. eo § j. & inter patronum & libertum: vt j. eo. §. non aut[em]. & instit de succes. liber. § sed nostra.

c Institutionibus. vt quia extraneus.

d Dudum tempus. s. annum: vt s. eo §. si quis autem. Sed videtur q[uod] non vltra sex menses expectetur: vt j. de eccle. tit. §. sin autem legatu. colla. ix. Respon. distingue, loco religioso legetur, vel non. Primo casu est fauor: vnde incontinenti ad duplu[m] tenetur, & elapsis sex mensibus perdit totum: vt instit. de act. §. item mixta. & j. de eccle. titu. §. sin autem legatum. Secundo casu obtinet q[uo]d hic dicitur. sic & alias est fauor: vt instit. de obli. quæ ex quasi contract. §. fin.

e Relictis. No. verbum Relicti adaptatur ad institutionem. sic C. de secun. nupt. le. hac edictali. circa princi. & notandum propter hodiernam consuetudinem secundum quam non fit quandoq; institutio: sed testator dicit illa omnia bona mea relinquo. videtur enim q[uod] non ualeat testamentum in quo non est institutio: vt instit. de leg. §. ante. & de testa. milit. § plane. sed quod dicitur ibi de testamento militis q[uod] non ualet testamentum: non est ideo, quia verbum relinquo, nō sit aptum uel sufficiens ad institutionem: sed quia testes non fuerunt ibi vocati Item repete, sancimus. Sed quid est relictu[m] hæredi nisi hæreditas? Rn. sit ita: & priuabitur illa: & sic hæreditas relictum dicit[ur]. Vnde, & hoc est testamentu[m]: illi bona mea relinquo: vt ff. de mili. testa. l. diuus. & de tab. exhi. l. j. in fi. Itē nunq[ui]d fructus quos medio t[em]p[or]e vsque ad annum habuit, amittantur? Rn. sic. vt ff. de his qui vt indig. l. hæredem. & l cum qui.

f Falcidiæ quā hn alias: vt insti. ad l. Fal. in pri.

g Aliam causam. puta per prælegationem.

h Autem. pro sed. Accur.

i Talia. obtinere. s. sancimus: qualia in eo casu diximus quando persona fuit instituta cui fuit necesse relinqui hæc, s. quæ sequuntur. Accur.

k Seruos. libertate donatos.

l Prius. vl s. eo. §. si quis autem. & §. si uero nullus.

m Venire. repete, sancimus.

n Cohærente. s. cautionis.

o Diximus. vt s. eodem. §. his igitur. & §. si quis autem. in fin. Accursius.

p Si vero. iste. §. cum trib. seq. respicit tam legitimos hæredes & legatarios, quàm extraneos hæredes.

q Ad substitutum. sed nūquid hæc substitutio vulgaris adita hæreditate expirauit: vt C. de impu. & alijs substi. l. post aditam. quæ est contra? Rn. quidam dicunt illā corrigi. Alij dicunt hoc speciale vt non expiret. Vel dic s[ecundu]m Ioan. 4 q[uod] non ex vi substitutionis admittitur: sed huius legis beneficio. Accu.

r Nolente. s. substituto. Accur.

s Ad cohæredes. immo videtur primo & immediate transire ad cohæredes: vt s. eo. §. proxi. & §. si quis autem. Sed dic, q[uod] non erat substitutus aliquis: vnde transit ad cohæredes immediate. hic autē erat: vt patet ex illa dictione, vero. & illa etiā quæ sunt in primo casu huius §.

t Datam. vt s. eo. §. etenim. Accur.

u Venient. sed nūquid liberatur ille a quo res auferūtur? Videtur q[uod] sic interuentu nouæ personæ obligatæ: vt instit. quibus mo. tol. oblig. §. pterea. Itē ideo tenebat, quia erat hæres, sed desijt esse, cū alius sit factus hæres in solidum: vt j. eo. §. in omnibus. ergo desijt teneri cessante causa. 6 Sed contra videt[ur] secundum Azo. vt ff. so. ma. l. si ab hostibus. §. si vir. & de nego. gest. l. siue hæreditaria. & C. de decu. le. ne quis. lib. x. in fin. prima tamen verior 7 videtur. Item quid si nullus uult habere illam hæreditatem a primo usque ad vltimum: nunquid compellimus hæredem uel alium qui non compleuit uoluntatem defuncti, eam assumere, & dare relicta? Respon. sic. vt enim hæc regula, quod fauore &c. vt C. de legi. & consti. l. quod fauore. vera est: ita & eius contraria, s. si aliq[ui]d in o[dium] alicuius est inductum, non debeat in eius vtilitatem redire: vt ff. de interdi. & releg. l. relegatorum. §. fi. & de leg. j. l. si seruus plurium. §. ij.

x Sine aditione. &c. interest. n. &c. vt ff. de inter act. l. & quia & insti. de bo. pos. §. quos autem. Accursius.

y Exhæredatos. s. causa adiecta. alias exhæredatio forte non noceret, secundum Al arg ff. de bo liber. le. si patronus. §. si quis. immo sine forte: vt j. vt cum de appellat cog. §. aliud col. viij.

z Iuste. hic exigo iustitiam legis & hominis legis, vt recte exhæredet. & s. nominatim hoc modo. filius meus Sempronius sit exhæres. vt instit. de exhær. lib. § j. & ff. de libe. & postu. l. j. ij. & iij. Item ab omnibus hæredibus eiusdem gradus: vt ff. de lib. & postu. le. iij. §. filius. & C. de libe. præte. l. j. alias restitui debet ei hæreditas: vt ff. de bo. lib. l. patronus. §. si q[ui]s hominis. vt quia

dum hoc habere in alterutros præpositionem. Et hæc quidem omnia a sancimus, vbi necessaria b quædā subiacet datio in aliquo cui ex natura debet quædam successio a testatore & moriente. Si vero nulla subest huiusmodi persona in institutionibus, c sed spontanea largitas dispositionis a testatore fiat, deinde scriptus hęres nō cōpleat quod pcipit, intra prędictum a nobis dudū tempus, d illum quidē priuari omnibus relictis, e nihil penitus neq; per Falcidiæ f occasionem, neq; p aliam g cām pcipere valentem: similiter aūt h talia i obtinere: & si quidē sint cohæredes, hos vocari volumus: alioqui ad fideicōmissarios, & legatarios, & seruos, k & omnes ab intestato s[ecundu]m prius l a nobis traditū ordinem res venire, m vbiq; onere cohærente, n quatenus oporteat cōpleri ea q[uæ] testator s[ecundu]m legem (sicut prius diximus o) imperauit. Si vero p institutio etiā substitutionem habuerit: certū est, quia prius ad substitutū q volentem venient omnes res s[ecundu]m legē complentem quæ relicta sunt: & sic illo nolente, r tunc ad cohæredes, s & legatarios, & seruos, & qui ab intestato, & qui extra sunt, & fiscum, secundum a nobis datam t obseruationem ea quæ auferuntur, venient: u complentes vbique deficientium legitimas dispositiones. propterea nanque etiam ad tantas respeximus successiones, vt non remaneat sine aditione x ipsius morientis hęreditas. Exhæredatos y autem liberos (si iuste z a pre exclusus sit, & nihil a ex pa

1 Ista est de mente Barto. & Ang.

2 Scilicet si pseuerauerit i cō tumacia vsq; ad tē tenuā. & vide lati[us] de hoc p Nico. Angel. & Ia. institu. de ac. §. ex malefici. s Relicti verbū ad institutionē adaptatur.

3 Quid sit Falcidia. & q[uo]d appellatiōe ei[us] veniat vide bon. gl. in aut. vnde si pa rēs. & ibi Bar. C. de inoff. test. & eūdē s l j. ff. ad l. Falci.

De hac Falci. & alijs quartis vide bo. gl. iuris cano. in ca. Raynuti[us] sup verb. Trebellianū. extra de testa.

4 Istā sequuntur Bar. & Ange. hic & B. B. P. Salu. Alexā. & Ia. in l. post aditā. in glo. alle. & scribētes in auth. hoc amplius. C. de fidei com.

5 Idē Ange. in cōtrario, & hic Bar. & idē Ange.

6 Scilicet finali: vt s. cū cessāte de app. & Angel. in §. j. insti. de mili. testam.

7 Et bene. Barto.

8 Singu. & s[ecundu]m Ia. in l. iuste. de acquiren. poss. & istā primā ex positionē sequitur Angel.

tris[a] habeant voluntate) non vocamus, neque respicimus, [b] licet decies millies [c] velit. Vna est enim legis [d] intentio: vt quæ disposita sunt a morientibus, impleantur. eũ enim qui ab ipso testatore propria substantia pullus est, quomodo erit iustum vocare ad res quarum eum ille per exhęredationem factam in eũ, expressim [e] fieri participem noluit? [f] Si vero [g] ablatam partem a non complente morientis voluntatem, prius deduximus [h] ad substitutos, deinde ad cohęredes, & post illos ad legatarios & fideicõmissarios, necnon & ad seruos, & ita ad eos qui ab intestato vocantur, [i] & ad extraneos [k] atque ad fiscum venimus: non absurde hoc factum est nec inaniter, nec quasi aliquem lateat [l] quod decet: sed ex prouidentia, & secundum legem: [m] vt finitis primum omnibus secundum testamenta personis, deinde abrenũtiantibus, [n] ita ad eam quæ est ab intestato vocationem & alios veniremus. In omnibus [o] autem casibus, in quibus scriptis non complentibus vocamus aut ex testamento personas, aut ab intestato, & cæteros extraneos, & fiscum: damus omnibus talibus personis fieri hæredes, [p] & aditionis aut pro hærede gestionis habere ius, (hæc enim [q] legis verba sunt [r]) & tãquam hæredes omnia gerere & conuentos & conuenientes.

vt quia sit ingratus: & causa ingratitudinis exprimatur a testatore: & ab hærede probetur: vt j. cum de appel. cog. §. aliud. & §. siue igitur. coll. viij. & C. de inoffi. test. omnimodo. vel dic iuste, l. recte. quod qualiter fiat vel non dic vt ff. de lib. & postu. l. si postumus. & ll. seq. vsque ad l. Gallus. ...ribus & heres hæredis testatoris est hæres: vt C. de hære. insti. l. si & quod dicit filium agnatum primũ, & ideo admittendum: verũ est non facto testamento vel eo facto, non tñ adita hæreditate: vt ff. de contra tab. l. filium. §. sed cum exhæredatio. Item nunquid inter extraneos prorsus admittitur, vel cũ fisco vel etiam post? Rñ. quidam [1] non, forte propter prædictas rationes in primo. §. sed potest contradici, vt non tanquam ipse, sed tãquam quilibet extraneus admittatur: vt C. de adopt. leg. si pater. §. qui duos. Itẽ quid si testator vnum nummum mihi legauit, & hæres institutus nõ compleuit suam voluntatem: nunquid occasione huius nummi totam habeo hæreditatem, & priuabo agnatos qui quasi ex debito sperabant: vt ff. pro soc. l. & quia? Respõ. sic nam plus me dilexit testator, cum eis nihil, mihi aliquid legauerit. vt insti. de hære. institu. §. si plures. & j. eod. §. si quis autem. & §. si vero aut non.

a Nihil ex patris. quid si aliquid habuit iure prælegati forte, quod esse potest: vt ff. de inoffic. test. l. si. Respon. tunc sicut quilibet legatarius vel fideicommissarius tantæ quãtitatis admittitur: vt j. eo. §. etenim. & §. si vero aut non fuerit. & §. si vero nullus. Accursius.

b Respicimus. quia pro mortuo habetur: vt ff. de coniun. cum eman. lib. le. j. si pater. [1] Accur.

c Decies millies. sic j. vt omnes obe. iu. pro. in princi. collat. v. & infra de leno. in princ. coll. iij. & de nupt. §. sed hæc. collat. iiij.

d Legis. s. huius: vt supra eodem. §. semper. & §. his igit. sed aliæ multæ hoc volont & intẽdũt: vt j. de nup. §. disponat. & ff. ad l. Falcid. le. j. in princ. vnde potest dici legis in genere. prima verior est.

e Expressim. i. nominatim. & hoc exigit siue sit masculus siue fœmina, iure isto: vt C. de li. præte. l. fin. §. j. olim contra in fœminis: vt instit. de exhere. li. §. j.

f Noluit. q. d. nullo modo sed nunquid quæ dicta sunt in exhæredato, locum habent in pterito? Rñ. [2] si a patre in cuius est potestate, est præteritus: ipso iure non valet testamentum: siue causam præteritionis expressit, siue non: vt C. de lib. præte. l. si. §. pe. & insti. de exhæ. lib. j. rñ. si autem ab aliquo de linea materna, siue cum eã expressa siue non, valet testamentũ: vt insti. de exhære. lib. §. pe. & ff. de contra tab. l. illud. §. at testamenta. Sed hodie eã præteritionis [3] debet inseri a testante, & probari ab hærede: vt j. cum de appel. cog. §. aliud. & §. siue igitur. coll. viij. Idẽ de emancipato filio, s. q debeat inseri causa præteritionis: vt j. vt cum de appel. §. siue igit. & §. aliud. vnde apparet q in duobus vltimis casibus, qñ præteritus a linea materna, vel a patre emancipatus olim etiam sine causa, hodie vero cum causa, locum habet quod in hoc §. dicitur. Item quare non vocatur exhæredatus inter eos qui nominati fuerunt in testamento, cũ ipse fuerit nominatus? Rñ. [4] fuit nominatus ad damnũ, non ad lucrũ: & hoc modo intellige hũc §. Item nunqd finitis psonis nominatis in testamento vocabit inter eos qui ab intestato veniunt: cum & ipse de illis sit & quidẽ primus: vt ff. de suis & leg. hær. l. filius? Rñ. non, nisi per querelã: vt C. de inoffi. testa. l. si heredum. Quintiniani. & l. filiã. & ratio est: qa videt adhuc testm valere: cum lex faciat ẽt alios ab intestato veniẽtes hæredes loco repulsis vt j. e. §. in

g Si vero. vero, accipitur pro enim: vel certe. Accur.

h Deduximus. vt supra eodem, §. si vero Institutio.

i Vocantur. aliàs. s. nam hic velut ex testamento admittitur huius l. auctoritate.

k Et ad extraneos. qui admittuntur cã libertatum seruandarũ. Sed quid si nulla libertas est relicta? Rñ. adhuc admitti extraneus vt cetera relicta soluat. & sic intellige quod hic & alibi dicitur de extraneo p hanc constitutionem. Sed quid si nulla sunt relicta: sed forte propter timorem creditorum tãtum pcedẽtes extranei noluerunt adire? Rñ. adhuc videtur idẽ, vt habeat locum hæc constitutio. arg. insti. qui ma. non pos. §. j. Sed contra credo, cum propter vltimam voluntatem seruandam hæc constitutio facta fuerit: vt s. proxi. ibi, vna est enim &c. accipient ergo eã creditores, & distribuent prout volunt: vt instit. de hære. hære quali. & diffe. §. j. fiscus aũt non per hanc. l. sed suo iure tanquam vacantem potest accipere si vult: vt ff. de iure fis. l. j. vt tamen respõdeat creditoribus: vt ff. de iure fis. l. nõ possunt. [6] Accur.

l Nec quasi aliquẽ lateat. i. nullus ignoret: qa ita decreuit fieri hæc ꝯstitutio. & est hic versus interpositio.

m Secundum legem. s. factum est hoc. Accur.

n Abrenunciãtibus. s. expsse. Sed qd si nec repudiat neq; accipit? Rñ. [7] instãtibus ijs q cõsequenter debent admitti, cõpellent intra tres menses eam renũciare: vt C. de iure deli. l. vlti. §. similique modo. Azo.

o In omnibus. scilicet casibus.

p Fieri hęredes. ergo & ille q erat, desinit: cũ duo soli dũ ñ pñt eẽ hær. vt ff. de hæ. inst. l. itẽ qd Sabin9. Acc.

q Hęc. n. interpositio est, vt demonstrant hęc verba, adire

1 Idẽ tenent B. B. & Sa. in authent. hoc amplius. C. de fideic. quãuis Bar. dicat q relinquitur arbitrio iudicis.

Vide pulchrè Albe. de rosa. in d. §. si pater. & seq. Bart. in le. qdã cũ filiũ. de verbo. oblig. ff.

2 Idẽ Bar.

3 Ista glo. ẽ sing. fm lat. in authẽ. ex cã. C. de libe. pręte.

4 Ista est de mente Bar. & Ange.

5 possunt hęc verba ita ẽt accipi, vt dicat se legis cõdendę auctoritatẽ habere, & hanc cõstitutionẽ vim legis habere, ideoq; posse facere vere hęredẽ, nõ solũ vt ptor bonorũ possessorẽ. Contius.

6 Ista gl. est de mente Bart. & Ange. adhoc q bona dicunt vacantia qñ hęreditas non aditur.

7 Sequit. eã Barto.

ba, adire & pro hærede gerere: quæ exponuntur vt in-sti. de hære. quali. & diffe. §. fi.

Antiquissimę. vt illum qui petit sibi bona dari cā libertatū seruandarū: vt ff. de fideicō. liber. l. iiij §. j. vsque in fin. l. & institu. de eo cui li. cau. bo. addi. per totum. Item cognati, licet neq; a lege. xij. tab. neq; ex testamē to vocentur: tamen admittuntur iure p̄torio quod antiquissimum est: vt institu. de suc. cog. & ff. vnde cogna. per totum, itē emancipati: vt institu. de hære. quæ ab intest. §. emancipati. Sed hæc non videntur bona exempla de cognatis & filijs emancipatis, cū non sint hæredes: vt ist. de bo. pol. §. quos autem. Sed dic quòd quo ad effectum hæres est: vt ff. de bon. possess. hære. pet. le. j. & de fideicommiss. hæred. pet. le. ij. sed & nouæ leges hoc faciunt: vt C. de epis. & cle. l. si quis ad declinandum. Accur.

Hæres extraneus, & quilibet honoratus inobediens, oī cōmodo hæreditario priuat, suo ordine applicando personis enumeratis, exhæredatis penitus exclusis, vocatis a iure hæredibus effectis.

Hæc quidem etiā antiquissimę a leges ex propria auctoritate p̄stabāt: & hæredes faciebant eos qui neque scripti hęredes neque ab intestato ad hæreditatem vocabantur. b His omnibus, c obtinētibus licet non ab hęrede, sed a legatario aut fideicommissario, aut mortis causa percipiente, dari aliquid aut fieri testator voluerit: d eodem ordine in occasione ablatārum rerum seruando: & inchoante quidem a substitutis, e legatarijs: f terminā te g vero in fisco. h Et nullus i hanc legē duram habeat, tanquā relictis priuatus, k sed cōsiderans l quia oībus hominib. terminus m vitæ est mors: n & nō solum ab aliis ipse se pcipe

b Vocabantur. innuit q̄ istis duobus modis tantum fiant hæredes. quod verū est, vt hic, & insti. de bono. posses. §. quos autem.

c His omnibus. s. vt a nō cōplente auferatur commodū: & q̄ detur alijs secūdum ordinem: vt supra. §. si quis autem. & §. inordinatum. & §. sequen.

d Voluerit. nam omnes istos potuit onerare: vt hic, & insti. de sing. re. per fideicom. re. in prin.

e A substitutis. ablatiui casus est.

f Legatarijs. datiui.

g Terminante. i. finiente.

h Fisco. s. ponendo: sed quis admittitur post substitutum legatario? Respon. heredes, vel alij qui magis fuerunt a testatore honorati: vt s. eod. §. etenim. & in seq. § Sed quid si habuerit collegatarios & coniūctos & re & verbo? Resp. idē quod s. s. vt hæredi detur: nec alteri accrescat: quia iā erat scissum iuris præsumptione: vt insti. de lega. §. si eadem.

i Nullus. s. hæres vel alius oneratus. tacitæ enim respondet obiectioni.

k Priuatus. per hanc l. Accur.

l Sed consid erans. sic quia &c.

m Terminus. licet incertus: vt ff. de condit. & demonstrat. l. j. Accur.

n Mors. s. naturalis: vt hic, & j. de nup. § deinceps. col. iiij. non ciuilis.

o Cogitet. sic j. vt cum de appel. cog. §. hæc autem disposuimus. col. viij.

p Perducet. s. quando testabitur ipse. vel si habes, perducent. dic. s. hæredes eius.

q Non enim. Respon. tacitæ obiectioni. Acc.

r Tempori. non autem ad præterita tempora trahitur: vt C. de l egi. & consti. l. leges.

s Hinc nobis. q. d. ex quo de incommodo hæredis vidimus. & de commodo videamus: s. l. Falcidiæ. Accursius.

re cōtempleē, sed cogitet o quia & ipse alijs moriēs imperabit: & si nō huius legis mereatur auxiliū, nihil horum quæ cum oī studio disposuerat, ad effectū pducet. p Non. n. q ijs q sub nobis, neq; q nunc solum sunt hominibus, sed oī ēt post hoc currēti tpi r legē ponimus.

Hæres Falcidiam detrahit de legatis, si nihil malignitatis in hæreditate cōmisit, & inuentarium solicitè fecerit tempore & modo statutis: alias secus. Ang.

CAP. II. De lege Falcidia.

HINC nobis s ingressa est cura t & q̄dam cōsideratio Falcidiæ v legis quæ etiam inuitis x testatoribus, si expendantur y res per legata, præbet z etiam retinere hæredes quantum eis impleat a quartam substantiæ. Et hic enim repugnare quidam videntur b voluntati c deficientis, d & incumbere legi e talia pmittenti. Sancimus igi-

t Cura. aliàs hora. id est casus vel euentus. vnde illud: Grata superueniet, quæ nō sperabitur hora, id est pars temporis, vel tempus. nam dicitur hora pars temporis ex momentis plurimis constituta: & per tales particulas diuiditur dies & nox: vt ff. de verb. signifi. leg. ij. & C. de transac. l. non minorem. secundum ;P. nam xxiiij. horæ diem naturalem faciunt. xij. faciunt artificialem: vt ff. de verb. signifi. l. ij. §. fin. & de adul. leg. capite. Accursius.

v Falcidiæ. dicitur autem Falcidia a falce: quia sicut falx resecat: sic & hæc lex Vel a Falcidio auctore: vt Publiciana a Publicio prætore: vt institut. de actio. §. aliæ. Et not. quòd super hac materia primo lex. xij. tabu. inuenta est. quæ plenum ius tribuit testatoribus: vt ff. ad le. Falc. l. j. dic vt ibi. Secundo lex Furia. & Voconia. Tertio lex Falcidia: quia dictæ duæ leges non erant sufficientes: vt insti. ad l. Falci. j. respon. quia Falcidia fuit modificata per Iustinianum, vt demum facto inuentario haberet locum: C. de iure deli. l. fina. & iterum plus per eundē fuit modificata, vt ei tantum competat qui non subripuerit, & qui solennitatem in inuentario adhibuerit: vt statim sequitur. Accur.

x Inuitis. hoc est verum per l. istam Falcidiā, & de iure veteri: vt hic, & insti. ad l. Falci. §. j & ff. ad l. Fal. l. qđ de bonis. §. j. & §. fin. hodie vero contra: vt j. eo. §. si vero expressim. Sed quomodo etiā iure veteri fiebat cōtra voluntatē testatoris: vt s. e. §. semp? Rū. hoc fit lege permittente, s. Falcidia: vt hic dicitur.

y Expendant. s. i totū, vel ita q̄ nō remaneat hæredi quarta illius partis ex qua fuit institut⁹: vt inst. e. §. j.

z Præbet. i. concedit hæredibus vt retineant. Acc.

a Impleat. siue aliqđ deerat. siue nō: vt j. e. §. hoc aut.

b Videnc. s. hæredes. s̄m Azo. sed nō repugnāt: p̄sumptiōe huius legis, j. e. §. px. & §. si vero absunt. in fin.

c Voluntati. tacitæ. in expressa secus: vt infra. §. si vero expressim.

d Deficientis. i. morientis testatoris.

e Legi. s. Falcidiæ.

Dic q̄ differētia agnatiōis & cognatiōis, emācationis & suitatis ab intestato, est sublata s̄m Ang. & vide oēs scribētes in l. Gallus. ff. de lib. & post. §. qd si tantū.

Cōcor. textus i §. deinceps. j. de nup. & de pæ. di. 2. & p Archi. in c. placuit. de conse. dist. 4.

Id e in Iar.

Ista gl. allegat q̄ appellatiōe mor tis s dubio venit naturalis & ciuilis. & an hoc sit verū q̄ mors naturalis cq pares ciuili, vide scri. in le. Gallus. §. qd si tantum. ff. de lib. & postu.

Facit arg. cōtra 35 q. j. cō fidim⁹. & ca. ideo. & C. de legib. le. digna vox. cum j. j. nota.

Vide gl. ff. rursum. institu. de act. & ibi scri.

Vtilissi-

tur (quoniam tuenda nobis † vbique est deficientium voluntas) hæredes si valuerint hac vtilitate a potiri, puram seruare legis potestatem: b & non per ea quæ forte subripiunt aut malignantur, c introducere pertentent Falcidiam: cum vtiq; si nihil malignati essent, non forte d competeret. Fiat igitur inuentarium ab hærede metuente ne forte non habeat post debita & legata Falcidiam, secundum modum & tempora e per quæ dudum sanciuimus, quando f homines excepimus g † ex damno rerum suarū, in aditionibus statuentes onera vsq; ad substantiæ relictæ mensuram: illo adiecto h solo, vt oporteat huiusmodi hæredem qui non creditorem solum, sed etiam legatarios & fideicommissarios veretur, & metuit non damnificari i solum, sed etiam non lucrari, conuocare k omnes legatarios & fideicommissarios, l quanticunque in eadem ciuitate sunt cōstituti: aut quosdam pro eis agentes, m si forte personarum natura, n aut dignitas, o aut qualitas, p aut ætas, q aut quælibet necessitas r facultatem eis non dat ad inuentarij præsentiam. Si vero s absunt aliqui, t interesse testes v in ipsa ciuitate fide dignos, & possidētes substātiam, † x & optimę opinionis y existentes, nō minus tres: z (tabularijs a enim solis, quantum ad hoc b competit, non credimus) † coram quibus conuenit fieri inuen-

a Vtilitate. s. legis Falcidiæ.
b Potestatem. aliàs voluntatem.
c Malignantur. i. destruendo. Accursius.
d Non forte. cum non sic lege, si non subripuisset, cessaret: quia sufficienter erat ibi pro quarta. & potest poni exemplum, vt si erat patrimonium centum aureorum, lxxv. legauit. hæres subtraxit. xxv. & quod dicit, non forte, i. non haberet locū, cum non esset necessaria. Vel si non habes non: dic quòd erat patrimonium. c. legata erant. c. vel nonaginta: subtraxit aliquid, puta. v. nūc non poterit vti Falci. & si hoc non fecisset, potuisset. Nam priuilegiū meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate: vt hic, & C. de Iudæis. l. Iudæos. in fin. & in decretis xj. q. iij. priuilegium. & quod dicit forte, sit superfluum. Vnde hoc casu punitur plus per legem istam quàm per leg. C. de iure deliberan. l. fi. §. illo. sed ius vetustius hoc velle videt: vt ff. ad leg. Falci. l. beneficio. & leg. hæreditatum. §. fina. Accursius.
e Tempora. per quæ dudum vt signo sanctæ crucis præposito 1 incipiat fieri intra xxx. dies ab apertura testamenti, & compleatur intra duos menses alios rebus & personis in præsentia positis. aliàs intra annum: vt C. de iure delib. l. fi. §. sin autem dubius. vsque ad §. & si præfatam. Accursius.
f Quando. subaudi eo tempore quando &c.
g Excepimus. i. deliberauimus.
h Adiecto solo. s. illi constitutioni. C. de iure deliberan. l. fi. per hanc constitutionem.
i Non damnificari. repete, metuit dico &c.
k Conuocare. oportet dico &c. Azo.
l Fideicommissarios. nunquid etiam creditores? Rň. q̃ sic: quia & eorum interest: vt j. vt spon. larg. §. ad hæc. coll. ix. plus etiam quia damnum euitant: vt C. de iure deliberan. l. fi. §. licentia.
m Agentes. procuratores: sed qualiter hoc fiet? Rň. mittet ad domum, vt aut veniat vocatus: aut alium pro se mittat: 2 vt ff. de q. ex causis ma. l. itē ait prætor. §. pen. & §. fi. & C. de auct. præ. l. j. in fin.
n Natura. vt quia mulier, quæ non debuit in iudicio comparere: vt C. de procura. l. maritus: immo punitur vocans: vt C. de offic. diuer. iudi. l. j.
o Dignitas. vt sacerdotij. 3 vt C. de epis. & cler. l. omnes. in princ. & ff. de in ius vocan. l. ij.
p Qualitas. ut quia valetudine est impeditus: vt ff. de iureiuran. l. ad personas.
q Aetas. vt pupilli & adulti curatores habentes: qui per omnes se repræsentant: vt C. de in integ. restit. mi. l. iij. & C. si aduer. rem iudi. l. & cum minores.
r Necessitas. vt quia captus sit, vel in vinculis, vel latitet in latrunculis, vel nudus: vt sine suo dedecore in publico apparere non possit: vt ff. ex quibus cau. maio. l. e. suc. curritur. & l. in eadem.
s Si vero absunt. sed de qua absentia hic dicitur? cū multa sint genera absentiarum vt diximus j. de fideiusso. §. j. Respond. si extra ciuitatem, dicitur absens: vt j. proxi. innuitur.
t Aliqui. s. ex legatarijs, vel creditoribus. Accur.
v Testes. oportet repete.
x Substantiam. aliàs facultatem. id est substantiam: vt in stitu qui manu. non poss. §. præualuisse. Vel dic facultatem, id est possibilitatem dandi aliquid: vt ff. de verb. oblig. l. continuus. § illud. sed possidens sacculum habet facultatem, sed intellige 4 idoneam pro motu iudicis: vt ff. de iure delib. l. j. §. fin. & C. de episco. audien. leg. de creationibus. nam facit facultas vt sibi magis credatur: vt j. de testib. §. sancimus. col. vij. Sed quæ se erit iudicis arbitrium vt æstimet idoneum? Respon. vt habeat tantum quantum id super quo potest esse 5 quæstio, vel si sit par iuncto oneri: vt instit. de excu. tuto. vel cura. §. item propter paupertatem.
y Opiniones. quæ formatur ex bonis moribus: vt ff. de tuto. & cu. da. ab his. l. scire oportet. §. fi.
z Tres. i. tribus qui hæredem cognoscant: vt C. de iure deliberan. l. scimus. §. sin autem dubius. & dic vt ibi plene nota. Accur.
a Tabularijs. interpositio est hic versus, & ponitur hic plurale pro singulari. 6 sic C. de epi. & cle. l. orphanotropos. & C. de ijs qui in eccle. ma. l. j. & ff. de nego. gest. l. ait prætor. Sed quid si sint tabelliones tres in confectione inuētarij? Rň. 7 valet. nā nō ideo minus q̃ sint tabelliōes tres, creditur eis: immo plus cum sint publicæ personæ: vt j. de testi. §. sancimus. coll. vij. & propterea resoluitur plurale in singulare.
b Quantum ad hoc ergo a cōtrario sensu aliàs soli tabellioni credimus, et sine testibus confecto instrumento. & est pro hoc. C. de donat. l. in donationibus. Sed certe 8 non credit ei soli nisi testes adhibuerit ipse tabellio instrumento: vt infra de fide instru. §. sed & si instrumēta. coll. vj. & q̃d in d. l. in donationibus continetur, verum est, vt non sint necessarij cū subscriptionibus propria manuscriptis. tabellio tamē scribere debet eorum nomina, vt dictum est. Et quod hic dicit quātum ad hoc: ideo est, quia aliàs tabellio & duo testes quorū nomina non sunt scripta, sufficerent: hic aūt exiguntur tres. sed videntur hæc omnia esse correcta: & quod semp soli tabellioni credatur per ius nouissimum: vt C. de fide instr. l. si vero neq; annumeratos. Rň. distinguendo 9 tempus quo conficit

† Cōcor. c. nos q̃dē. ibi. cū dicta fm voluntatē defuncti cōstituere. & c. tua nobis. cū gl. sup verbo voluntatē extra de cesta.

Priuilegiū pdit q eo abutit.

† Et egregie . exemim?.

1 Eius ch omissio n vitiat; inuētariū. Bar. hic. & Alexā. in rub. de oper. no. nū cia. ff.

2 Dicit Bar. q̃ ad primū, de cretū sufficit citatio procuratoris. ad fm requiritur citatio dñi: & vltra dicit q̃ inuētariū debet fieri corā iudice.

3 Idē dicas de cle

ricis q̃bus cunq; , q large dñe habere dignitatē. glo. & ibi. doct. in c. vnico de vi. & hone. cler. in 6.

4 Idē Bar. & Angel. hic.

† Id est idoneos & locupletes. Cōui?.

† Facit ad hūc text. glo j. l ca. post restione. circa mediū gl. ibi nec scriptura tabelliōis extra de proba.

5 Sequutus Bar. & Ange. & ē singu. fm la. in l. fideiussor. ff. q satisda. coga. & idē Bal. i auth. sed cum testator. C. ad leg. Falci.

6 Vide d̃ hoc scrib. in §. j. insti. de iur. p̃s.

7 Sequit̃ Bar & ē sing. fm Lud. Ro. in reperi. rub. ff. de acbi.

8 Idē Ba.

9 Sequit̃ Angel. & est sing. fm Lu. Ro. fin. II

conficit instrumentũ: vt tũc testes sint necessarij a lege quo vult aliquid probari ex instrumento: vt tũc soli instrumẽto. si nõ negetur publicũ,aliàs si negetur publicũ,credatur ei cũ iuramento tabellionis , & p cõparationem:vt j.de instrum. caute.& fide. §. sed & si instrumenta. & §. si vero moriant.& §. si vero neque tres . id est tribus. Accursius.

tarium: a ita vt superuenientibus b legatarijs,& querentibus c forsan subreptum aliquid rerũ,aut non manifestatum: licentia sit non solum per seruorũ examinationem d† causam quærere , (nam etiam hoc pbuimus per prolatam dudum a nobis e in seruilibus examinationibus obseruationem) sed etiam per iusiurandũ hæredis, f & iusiurandum testium dicentium se & affuisse ijs quę gesta sunt , & vidisse g quæ tunc agebantur , & in nullo ‡ cõscios esse factæ ab hærede malignitatis:sicq; in ijs quæ relicta sunt a testatoribus , inuenire veritatẽ: h nisi fortè i præsentes legatarij omnes aut qdam , cõtestatione sibi pmissa noluerint venire,nec adesse inuentario. Tunc enim licentia erit hęredi etiam non aduenientibus legatarijs contentũ esse testium k præsentia, & facere descriptionẽ: l reposito m; ẽt sic legatarijs & iureiurando hæredis, & seruorum examinatiõe:& his omnibus n obseruatis,habere ex Falcidia præsidium. o Sic enim non videbimur,neque legem ita hactenus approbatam minuere, p neque iniustitiam facere morienti. Si enim omnino quidem sibi uult aliquos fieri hæredes,& habere quandam consolationẽ q ex sua succesione,& arbitratur sufficiẽtem se habere substãtiã, non tamen hoc causæ veritas ostendit: r certum est quia non hæc contrarietas erit sententiæ morientis, sed ignorantiæ puritas illius . Si verò nõ fecerit s inuentarium secundum hãc figuram , sicut prædiximus,non retinebit Falcidiam : sed cõplebit legatarios t & fideicõmissarios:licet puræ substantiæ morientis transcendat mensuram legatorum t datio. Et hoc dicimus non nostram minuentes v legem quam posuimus ,

a Inuentarium. i. sola scriptura in qua res inuentæ in hæreditate conscribuntur: vt ff.de admini. tuto. l. tutor qui repertorium j.respon. Sed nunquid vno cõtextu fieri debet? videtur q sic , ad instar testamenti : vt C. de testa.l.cum antiquitas . Sed contra dico: 1 vt C.de iure delibe.l.fi.§.sin autem dubius.Item nũquid idem tabellio vsque ad finẽ debet adhiberi?Et idem in testibus quæro. Respon.hic. 2

b Superuenientibus. id est redeuntibus.

c Querentibus. p conquerentibus.

d Examinationẽ.q fiet per tormenta:vt C.de iure delibe.l.fi. §.licentia.

e A nobis. vt C.de iure delibe.l.fi.§.licẽtia. Vel dic vt C. de quæstio.l.j.& fin.

f Hæredis.qui iurabit nihil malitiosẽ fecisse,vt sequitur.

g Et vidisse. Not.testimonium de auditu non recipi secundum nostra iura : vt hic,& C. de testi. le. testium.nisi in casu, vt in actione aquæ pluuiæ arcendæ.& ff.de prob.l.si arbiter.Item no.testem debere videre,vnde cæcus non admittitur hoc casu.Nunquid aliàs:dic q admittitur: 3 cum nõ inuenitur prohibitus:vt ff.de testi.l.j.Item no. cum debere dicere sic esse vel non esse,non aũt de credulitate: 4 vt hic,& C.de testi.l.testium.aliter in sacramẽto calumniæ:vt C.de iura.calũ.l.ij.§.qđ obseruari.Itẽ no q negatiua pbat qđ est cõtra.C.de pba.l.actor. sed habet æquipollentiã affirmatiuæ.cum.n. iuret se stetisse vsq; ad finẽ inuentarij,‡& nihil potuisse fieri quin ipse videret: pinde est ac si affirmatiuam proponeret:vt ff.de codi.l.nec codicillos.

h Veritatem.No.q iudex debet omnino inquirere veritatem:vt C.de eden.l.is apud quem.

i Nisi forte.hoc nisi,refertur.s.cum dicit connocare omnes qui sunt in ciuitate &c.

k Testium.s.trium,vt s.dixerat.nam videtur repetitum:vt ff.de verb.obli.l. Titia.§.idem respondit Vel dic duorum,in odium non venientium,cum minus non dicitur:vt ff.de testi.l.vbi numerus.arg.C. de cadu.tollen.l.vnica.§ penul.

l Descriptionem.i. Inuẽtarium.

m Reposito.i.remoto.q.d.non iurabit hæres , neq; torquetur seruus in odiũ non venientium,sm quosdam. vel melius dic reposito,id est reseruato,vt nihilominus dicta auxilia ei reseruentur. Accur.

n His omnibus.s. q diximus. s. §. hinc nobis.vsq; huc. Acc.

o Præsidium.contra legatarios & fideicommissarios. Nunquid contra creditores ? Videtur q sic : quia supra dixerat eũ timere legatarios & creditores: & coniũctim de his locutus est:& sic concluditur hic. 6 Item est arg. instit. de hæredũ qualita.& diffe. §. j. Item expressim j. §. si vero non fecerit.in fi.§ & hæc videntur per hanc constit. sed per.l. C. solũ habeat hoc 7 vt vltra vires non teneatur creditoribus:vt C.de iure deliberan.l.fin.§.sed & si prafatam. & potest esse ratio : quia hic maior solennitas exquiritur in inuentario:vnde maior fit vtilitas:vt ff.de regu. iur.l.sm naturam. & institu.de legi.patro. tu. §.fina.Sed contraria sententia vera est. 8 & quod dicitur infra eodem, §.si vero,in fine : expone vt ibi diximus. Item nunquid aduersus libertates vtetur Falcidia? Respondeo non : vt instit.ad legem Falci.§.cum ratio & arg.ff.de inoffic.testamen l. Papinianus . §.sed an libertates. Accursius.

p Minuere.immo augere.s.vt conuocentur testes:vt s.dictum est.sed & istud est restringere illam legem.

q Consolationem. sic. ff. de interrogator.actio. lege , & quia.

r Ostendit.nam plus sæpe de facultatibus suis quã in his est , homines sperant. argu. ff. qui & a qui. leg.in fraudem & institut.qui manu non poss. §. in fraudem . Accursius.

s Non fecerit.sic vt s.eo.§.fiat igitur. Accursius.

t Legatorum.olim contra,etiam quando non habebat locum Falcidia contra legatarios:vt ff.ad Trebel.l.j.§.si is qui & § denique . sed in creditoribus idem,scilicet quod in solidum tenebantur etiam vltra vires hæreditatis:vt C.de iure deliberan. l.fin. §. cum igitur. Accursius.

v Minuentes. immo augentes eam firmamus statuendo maiorem pœnam.nam per eam solum denegabatur Falcidia contra legatarios:hic autem plus dicit:vt in solidum teneantur hæredes.s.vltra vires vt hic,& C.de iure deliberã.l.fi.§. si verò postquam.

† διὰ τῆς τωιονέ τωρ βασάνου, id est tormẽta.sic Iul. antecessor. transtulit.Cõ.

‡ Hęc verba ponuntur in gl. in c.bonę memorię j.sup verbo.singulares . in pri. extra de elec.

† ἀποκειμένου id est saluo. & reseruato.

Qualis debeat esse testis.

1 Ista est de mente Bar.& Angel.

2 Nisi impedimẽtũ superueniat Bart. & Ang.& canonistę in ca. qm̃ cõtra falsam.de pba. extra. Veritatẽ debet iudex inquirere.

3 Hoc verũ supra dictu q alio sensu quam visu pcipitur sm Ange.

4 Hoc verũ in his q in verã certitudinẽ testis cadere possunt:aliàs sec⁹.Ang.

5 Trufa est sm Angel.

6 Nota q vbi ponit. plures qstiões formatas vna conclusio sequitur:illa cõclusio decidit qstiones pcedẽtes vni formiter: nisi sit ratio quare decisio fit diuersa. Angel.

7 Immo, ẽt de iure C. Falcidiã detrahet Bart.

8 Et bene Bar. & est de mente Ange.

‡ πληρῶσαι τοὺς ληγαταρίους, id est ĩplebit integrã voluntatẽ testatoris sine delibatione Falcidię.Cõtius.

Damni

vt nihil de proprio dãnificẽtur a hæredes creditoribus: b sed dabit ei pœnam exactio suæ malignitatis, cur transcenderit leges ex quibus caute omnia agens, nihil poterat damnificari, sed ex diuerso etiam quæ sunt ex Falcidia lege lucrari. c Hæc aũt dicimus, d vbi errãs testator de sua substãtia hoc egit: e aut forte cũ debuisset & ampliorẽ quãtitatẽ hæredi relinquere, ꝑ minore disposuit. f etenim & hoc errãtis g sententiæ est, & nõ puræ & integræ designationis. Si vero h expressim designauerit nõ velle hæredẽ i retinere Falcidiã: necessariũ est testatoris valere sententiã, & aut volentẽ cũ parere testatori, forsan & quidam iustè & pie relinquenti: lucrũ † non in percipiendo sed solummodo k piè l agendo habentẽ: m & non videri sine lucro n huiusmodi esse hæreditatẽ: aut si parere noluerit, eum quidem recedere ab huiusmodi institutione, locũ vero fieri (sicut dudũ prædiximus o) substitutis, p & cohæredibus, & fideicõmissarijs, & legatarijs, & seruis, & ijs, qui ab intestato sunt, & alijs, secũdum prius a nobis inuentam in talibus viam.

Cap. III. De legatorum exæquatione. †

Hæres substantiam defuncti subtiliter agnoscens, uni integraliter persoluens, omnibus alijs in solidum soluere compellitur, pænitentia & inconstantia repulsa: nisi inopinabile emergat damnum tẽpore instantiæ causæ solutionis statuto: his obtinẽtibus in omni vltima volũtate, & personis omnibus, minoribus duntaxat exceptis. Bar.

NON aũt q dabimus licentiam hæredi mensuram substantiæ subtiliter r agnoscenti, soluere quidẽ mox ab initio quibusdã s integra † l legata, & ad plenũ sententiã testatoris seruarẽ, (quod & t præcedẽtium u nos dicũt cõstitutiones) ab aliquibus autẽ retinere x velle: y neq;

a Damnificentur. s. facto inuentario.

b Creditoribus. ablatiue accipe, & large etiam pro legatarijs: vt & alias. ff. de act. & obli. l. hæreditarium. & de ver. sign. l. creditores. & l. si cui.

c Lucrari. hoc facit pro eo quod diximus, vt etiam cõtra creditores possit vti lege Falcidia: vel vt referatur 1 tantum ad legatarios id quod de lucro dicitur. Nam qui de damno certant, præferendi sunt, sed de suo hærede: non soluunt: vt argu. C. de iure delibe. l. fina. §. licentia. Item nunquid priuabitur debito iure naturæ, si nõ facit inuentarium ille cui ex necessitate relinquitur, vt est filius, & similes: vt s. eo. §. primum? Rñ. 2 non. Si enim nõ obedit testatori legãti, & legi præcipienti: vt s. §. his igitur. & iudici decernenti, vt s. eo. §. si quis autem. non punitur. multo minus hic, quando soli legi non obedit. præualere enim debent iura potiora & plura, vt C. de edic. diui Hadria. tol. l. fi. & j. de consangui. & vter. fratri §. fi. colla. vj. quod cum non est: ergo & hoc non debet perdere. Item quod s. dictum est, nõ perdatur, hic intellige. repetitum, vt argu. insti. ad legem Aquil. §. ceterum. licet quidam dicant cõtra quia in hoc. §. loquitur indistincte. & C. de iure deliberandi. l. fi. vbi etiam plerumque fit mentio huius verbi miscuerit, quod ad filios pertinet, vt insti. de hær. quali. & diffe. §. testamẽti. Itẽ quæro, quid addit hæc constitutio illi. l. scimus. nã & ibi sic puniebantur non facto inuentario? Rñ. 3 hic tenetur legatarijs: quod non erat ibi: vt hic, & in dicta l. si vero postquam. Item per istam vocantur legatarij, per illam non: vt s. §. si vero absunt. Item hæredes subripientes carent toto: ibi puniebantur in duplum, vt s eo. §. sancimus. & C. de iure deliberandi. dicta l. fina. §. illo. Item & quidã casus ponuntur inf. de hac materia, qui nõ ponuntur ibi, vt j. §. si vero. & §. nõ autẽ & §. illud. & quod hic dicit, non minuentes &c. Respond. est verum in inuentarij confectione.

d Hæc autem dicimus. s. vt facto inuentario habeat locum. l. Falcidia: vt s. eodem. §. si uero absunt. in fine. ibi, & his omnibus &c. Accur.

e Hoc egit. i. tantum reliquit, vt nihil apud hæredem remaneat. Accursius.

f Disposuit. nam reliquit, sed minus Falcidia: sed s. nihil dimiserat. Accursius.

g Errantis. sæpe enim &c. vt insti. qui manumittere non pos. §. in fraudem. Accursius.

h Si vero hæredem. cui certam portionem non cogebatur relinquere per legem hanc.

i Hæredem. penitus extraneum. Sed quid in suo vel quasi: vt in ascendentibus & patronis & fratribus? Respon. 4 in ea grauari non potest filius a patre, vel e contra vt infra. vt cum de appel. cog. §. aliud. & §. hoc quidem. col. viij. & j. de trien. & semis. §. prohibemus. colla. iij. nec patronus a liberto, vt j. eo. §. non autem. & institu. de suc. liber. § sed nostra. nec frater fratrum turpi persona instituta, vt s. eo §. primum. & C. de inofficio. testa. l. fratres. & idem in omni persona cui necessario debetur, ut in coniuge superstite apud morientem diuitem, vt j. vt liceat matri & auiæ. §. quia vero legem &c. coll. viij. Accursius.

k Sed solummodo. olim contra, vt ff. ad legem Falcidiã. l. quod de bonis. §. j. & §. fi. Accursius.

l Pie. sed hic hodie non est necessaria expressio, vt j. de eccle. titu. §. si autem. colla. ix.

m Habentem. ex quo etiam lucro locuples habetur, vt ff. de verborum obli. l. si quis. in fi.

n 5 Lucro. sic ff. de regulis iuris. leg. si in duabus.

o Prædiximus. vt supra, eodem. §. si vero.

p Substitutis. s. hi & cohæredes iure communi. alij autem auctoritate huius legis specialiter vocantur. Nunquid idem in Trebellianica quod in ista, quæ iure institutionis debetur? Respon. sic: 5 quia similis est effectus quodammodo, vt inst. de fideicom. hære. §. sed quia. & C. de ad leg. Falcidiam. le. si vt alleges. arg. contra. C. de appel. l. præcipimus. in fi. & C. de testam. l. sancimus.

q Non autem. licet hæredi inuentarium facienti damus Falcidiæ commodum, hic autem non damus.

r Subtiliter non errando in facto, vt C. eod. l. error.

s Quibusdam. forte amicis hæredis.

t Quod etiam. interpositio est.

u Præcedentium. i. imperatorum qui fuerunt ante nos. pone exemplum, vt C. ad le. Falcidiam le. j. & leg. error. Vel dic 6 quia eas non habemus quæ hunc casum sic expresse ponant. vel si habes in litera, præcedentes, dic vt C. eo. l. finali.

x Retinere. de non solutis. Accur.

y Velle. immo videtur concedi, vt ff. eo. l. quod de bonis. §. nõ idcirco. cõtra. sed dic eam corrigi per istam. l. Vel

1 Approbat glo. Bar.

2 Idẽ Bar. & Angel.

† Vnde apostolus. j. ad Corin. 9. Cũ hilarem liberum ex oĩbus omnium me seruũ feci vt plures lucrifacerem.

3 Istã glo. vsq; ad finẽ sequũtur Bar. & Ange.

4 Approbatur per Bar. & est de mente Ange.

† Sic inuenitur in manuscriptis & epitome Iuliani antecessoris. Anto. Cõn.

† ἀλόκληρα, Iulianus vertit solida. Cõn.

5 Idẽ Bar. & Angel. hic, & scribẽtes in l. Marcellus. ff. ad Treb.

6 Sequitur eã Bart. & est de mẽte Ang.

Vel distinguetur: an voluit in totum soluere, & hoc cõstituit in animo, vt hic: aut non, vt ibi. Vel melius & verius hic subtiliter agnouit & totum soluere incepit, vnde p̃iudicium in reliquis sibi parauit, vt arg. ff. ad Macedo. l. Iulianus. §. fi. & C. de fideico. l. j. & ij. sed in contrario non subtiliter agnouit. Item videt contra. ff. e. l. si ex pluribus. Sed hic dicas non esse contra: nam nullum solidum legatũ fuit ibi solutum, vt ex illa litera patet: quia omnes res erãt vnius legatarij.

a Sententiam. s. in solutis.
b Eam. s. in non solutis.
c Agnoscentem. s. substantiam.
d Sententiam. i. voluntatẽ in nõ solutis.
d Testatoris. q solidã voluit præstari, vt ff. de dona. inter virũ & vxo. l. si spõsus. §. si quis rogatus.
f Sequi. subaudi volumus.
g Hoc. s. pœnitere.
h Sequentis hæredis. sequentis voluntatem testatoris.
i Scientibus. s. quãtitatem patrimonij.
k Percipientibus. s. legatarijs qui percipiunt legata.
l Inferre s. velle.
m Exoluisse. redarguitur enim varietas siue particularis approbatio. sic ff. de admi. tut. l. cum quis. & de bon. lib. l. nam absurdũ. & de leg. iij. l. nemine. & ad exhi. leg. Celsus. §. item Celsus.
n Exactionem. quam legatarius ad hæredem facit.
o Agere. i. Falcidiam retinere.
p Recte. de soluendo toto, ac incipiendo.
q Inopinabili. vt quia graue æs alienum sit, quod latuerat prius, vt institu. de hær. quali. & differ. § sciẽdum est. q enim de nouo emergunt, auxilio nouo indigent, vt ff. de interrog. act. l. de ætate. §. ex causa. & ff. vt in poss. leg. l. plane. & j. de æquali. do. §. quia vero. colla. vij.
r Receptioni. aliàs retentioni. nam cui damus &c. vt ff. de superfi. l. j. §. quod aũt. sed s̃m ea q hic dicuntus, factum cum vno, inter alios faciet p̃iudiciũ: qd̃ esse non debet, vt ff. de iureiu. l. quia. & de re iudi. le. sæpe. j. rñ. sed dic, hoc ideo euenire: quia quasi ex vno fonte, & quasi vnum factum videt: vt C. de duo. re. l. fi. Sed quid si partem legati legatario soluit? nunquid in residuo multo magis sibi præiudicat? Rñ. nõ. quia qñ solidũ soluit vni, vnã voluntatem compleuit in solidum: at hic non sic. præterea si debebatur xx. nomine legati. xv. sunt debita: & alia. v. indebita iure Falcidiæ: vnde soluta parte in duriore videt accepisse: vt ff. de sol. l. j. residui ergo nulla est petitio. at cum solidum vni soluo, cessat hæc ratio electionis. Item nota quatuor casus in quibus cessat Falcidia hoc iure. Vnus est s. § proxi. alius est in hoc §. alius. j. de eccl. titu. §. si autem. col. ix. alius. j. vt spon. larg. §. pe. col. ix. est & alius s. eod. §. hinc nobis. est & sextus. s. eo. §. si uero non fecerit.

ex parte quidẽ cõplere testatoris sententiã, [a] ex parte uero eã [b] minuere: sed omnino non errantẽ circa substantiæ quantitatem, sed agnoscentem, [c] & mox sequentẽ sententiam [d] testatoris, [e] per oĩa eam sequi, [f] & non ad peiora pœnitere. neque enim hoc [g] erit curæ sequentis [h] heredis. Sed neq; concedimus eis ab initio scientibus [i] quidẽ, & in caute soluentibus, postea lites percipiẽtibus [k] inferre, [l] & recipere vel le ab eis quodcunq; contigerit exsoluisse [m] eos. Oportet enim ante exactionẽ [n] cogitare, & agere, [o] & non cogitãtem rectè, [p] deinde trãsferri ad indeuotionẽ: nisi forte iusta quidã cã hoc introduxerit inopinabili [q] quodã ære alieno apparente, qd̃ minuat substãtiã, & locum receptioni [r] faciat.

CAP. IIII. Vt legata intra annum modis omnibus prestentur.

ILLVD quoq; prospeximus, ne tempus fiat lõgũ in talib. q̃stionib. [s] Nullã enim taliũ q̃stionũ aut litiũ trãscẽdere anni tempus sancimus: necessitatẽ [t] imponentes oĩno intra annũ post aditionẽ & legata solui, [v] & q̃ a testatore sũt relicta, cõpleri s̃m sui naturã, & oĩa agi q̃cũ q; prius ediximus. Initiũ aũt anno [x] damus, sicut prius iã diximus, [y] ab admonitione ex iudiciali decreto [z] facta. Anno enim per culpã heredis transacto, tunc ille quidem cadet relictis: [a] alij vero ad hęc venient quos prius vocauimus. Pupillis autem & minoribus ætate, [b] nihil [c] nostra præiudi-

s Quæstionibus. puta agitur pro legato, vel fideicõmisso generali, vel speciali ex tempore litis contestatæ vsq; ad annum debet finiri hæc causa: quod intelligas continuum. & ita est hoc speciale, ut lis duret anno: licet aliàs ciuilis triennio: vt C. de iudic. l. properandum. j. respon. criminales biẽnio durent: vt C. vt intra cer. temp. cri. quæ. ter. l. fi. sic est et aliàs speciale, vt minus triennio duret. j. vt cler. apud propri. epis. §. j. col. vj. & C. vt oẽs iud. tã ciui. quã cri. l. j. in fin. & ff. de excus. tu. l. quinquaginta. & C. de naufr. l. pe. & de decu. l. generaliter. & de aser. tol. l. j. & de ædi. pri. l. fi.
t Necessitatem. i. aditionem & admonitionem, vt sequit ibi, initium autem. & s. eo. §. si quis aũt.
u Solui. hic annus cõputat huic facto. i. solutioni: sed s. proxi. rñ iuri, i. instantię finiendæ. Sed quid si in xj. mense post aditionem & admonitionem fuit causa pro legato inchoato? Respõ. si uult legatarius hoc dicere cũ cecidisse a suo iure, non agitur causa contra eum plus: aliàs põt causa durare vsque ad annum: ne quod in odiũ eius est inductum, in eius vertatur vtilitatem: vt ff. de inter. & relega. l. relegatorum. in fi.
x Anno. i. vtili, qui datur solutioni legati. Accur.
y Diximus. vt s. eo. §. si quis autem non implens.
z Decreto per quandam interlocutoriam: quod p̃cipiat ei vt soluat, vel per se iudicẽ, vel per nuntiũ: ut ff. de arbi. l. qualẽ. in h arg. j. de sanc. epis. §. pe. col. ij. & infra. de eccle. titu. §. si quis autem. col. ix. licet dicatur in nouellis contineri, quod debeat in definitiua dari.
a Relictis. s. hæreditate. Accursius.
b Et minoribus ætate. s. adultis curatores habentibus: vt C. de in integ. resti. mi. l. si curatorem. aliàs nõ habet nisi viam restitutionis.
c Nihil. s. quo ad effectũ p̃iudicat tamen ipso iure: aliàs nõ esset necessaria in integrũ restitutio, de qua sequit: vt ff. de min. l. in causæ. Et ita erit hoc speciale vt tẽpalis p̃scriptio currat cõ. minorẽ. regulariter cõ. vt C. in q. cau. i integ. rest. nõ est nec. l. h. sic est tẽpale & circa iudicia in spacio. x. dierũ, q dant appellãti: vt j. de ap. & i q tẽp. § j. col. iiij. itẽ i istãtia causæ: vt C. de iu. l. properandũ. in fi. Itẽ in p̃scriptione q obest minori volẽti accusare: vt ff. de mino. l. auxi liũ. Itẽ in p̃scriptione quinquennij q obijcit minori ad tuendũ statũ defuncti: vt C. ne de sta. def. l. si mater. Itẽ in p̃scriptione dotis nõ numeratæ restituat vltra tpa: vt j. de temp. nõ sol. pe. super do. §. sin autem minor. col. vij.

Approbatur p Bar. & Angel.

Sequuntur Barto. & Angel.

Iulianus epitomator hoc amplius enucleat, vt si pro parte soluere cœpegit, debeat s̃m illius partis rõnẽ soluere ceteris. Contius.

Auxilio egẽt q de nouo accidunt.

Sequit hanc glo. Ang. & est de mente Barto.

Ista glo. habet locũ in Trebelliani ca. Ange. hic. Ba. & Ang. i gl. fi. §. p̃ced.

In vetetib. & epitome Iuliani. Cõ.

Ex indiciali definitiua sẽtẽtia, vertit Iulianus epitomator. quod nec Accursiũ latuit, vt hic in gl. ait Cõt.

Facit ad hũc. §. gl. s. z. auditis sup verbo minores. añ medi. versic. sed i qbus casibus, extra de resti. in integ.

Recte. & hoc in nouellis Lugduni impressis an. 1556. cõtinetur in scripto tñ Cuiacij id est verbũ definitiuæ. Cõt.

Præscriptio tẽpalis quandoq; cõtra minorẽ currit.

Pręiu-

cat[a] lex. Est.n.eis (si qdē ẽmdictas a nobis cautas) ne lędanẽ, duplex quoddā subsidiū, & p restitutiones,[b] & p viam cōtra negligētes curatores. Nō aūt excipimus a lege[c] neq; patronatus[d] successiones, & ibi enim legitima eis seruata parte, quā nos definiuimus,[e] quicquid ultra hanc eis relictum fuerit, & aliqd a libertis petiti fuerint,[f] illi cōplere deinde noluerint: hunc ordinem tenere sancimus. quē inchoātes, sacram nostram hanc constitutionem diximus,[g] ita vt legalis[h] quidem pars maneat apud eos pura talibus:[i] reliqua vero veniat ẽm viā a nobis nūc apertā in talib. maxime qm̄ in ipsa de iur̄ patronatus posita a nobis cōstitutione,[k] ad similitudinē penè igenuorū, ẽt libertinitates[l] ordinauimus. Quia uero duplex est testamētorū modus, aut in scriptā delatus[m] dispositionē,[n] aut in nō scriptā[o] volūtatē: hęc oīa obtinere similiter, & ẽm antiquā obseruationē & ī nō scriptis testamētis, & ī oī vltima[p] voluntate sancimus, & in oī psona, siue priuata, siue militari,[q] siue sacerdotali, siue iperiali,[r] siue alteri[s] cuiuslibet. Cōmunē nanq; oībus hoībus hanc legē ponimus. Hæc nos, vt cōmuniter oībus prosint hominibus, scripsimus: quatenus & uiuētes relictis potianẽ, & deficientes cum securitate morianẽ: sciētes qa lex eis ẽt sepultis ministrabit: & quęcūq; illi disposuerint, ad effectum ipsa perducet. quamobrem (qm̄ cōmunis hęc utilitas oībus est hominibus) fiant quidem a tua eminētia hic p̄cepta cunctis declarantia legis virtutē: dirigant aūt & p puincias in oībus gentibus q̄ dudū fuerunt & nunc a deo p nos sunt adiectæ principatui Romanorū. Metropolitani[t] uero iudices hęc sumentes (sicut dudū sancitum nobis est) vnicuique dirigant ciuitati: nullusq; manebit nō audiens legē, quę neque in paupertate[u] viuere, neque mori in anxietate pmittit.[x] D.[y] Kal. Ian. Cōstantinopoli, Flauio Bilisario viro claris. cōsule, Indictione duodecima.

Caput est rei principium.

c Præiudicat. i. in spatio illius anni, qui datur solutioni. nam per hoc minor & heres non perdit hæreditatem quo ad effectū. idē dico in illo anno qui datur pro instantia causæ. nam & si sua interesit forte litibus nō vexari, qa oportet à capite incipere: restituetur intra illū annū, vt nō videaẽ cucurrisse: vt ff. de mi. l. in minoribus. & econtra si agat idem minor, & petat legatum: cum alius sit hæres: nam restituitur: vt C. de iu. l. properandum. in fin.

b Per restitutiones. ergo cucurrit. Sed nunquid eligit quam viam prius velit? Videtur quod sic. C. si tu. vel cur. p totū. qđ verū credo quo ad annū q daẽ solutiōi, quo ad aliud si: imo primo ꝫ. tutorē vel curatorē agit. postea restituitur in subsidium & est ratio: quia perditum non est ius defendendi vel agendi licet instantia perierit: vt C. de iudi. l. properandum. in fin.

c A lege. ista, id est q. pœna nostræ legis.

d Patronatus. id est si patronus instituatur à liberto.

e Definiuimus. s. hodie tertiā, si moriatur sine filijs condito testamēto: sed ab intestato totum: sed iure veteri erat aliter. quod dic vt insti. de suc. liber a prin. tit. vsque ad §. multis autem. Acc.

f Petiti fuerint. i. liberti petierunt. quòd patroni aliquid dēt vel faciāt.

g Diximus, vt s. eo. §. si quis autem.

h Legalis. i. l. debita.

i Pura. talibus. s. pœnis. licet de ea nolit præstare: vt s. eo. §. si quis autem.

k Cōstitutiōe. s. Græca, q̄ multa cōtinebat, cū multoties eius memoriā habeam⁹: vt inst. de suc. li. §. sed nostra. & de seruili cog. in prin. & de legi. agna. suc. §. pe.

l Etiam libertinitates. i. æquauimus successiones ingenuorum & libertorum fere, & hoc ideo dicit, quia patroni vsque ad v. gradum, cum agnati vsque ad x. cognati vsque ad vj succedant: vt insti. de suc lib. §. multis. & de suc. cog. §. fin. & alias adiectas differentias, vt in prædi. §. multis. diximus.

Testamēto necessaria.

m In scrip. delatus. in cuius compositione quatuor sunt necessaria s. numerus septē testiū: quòd qlibet subscribat. & q sint ibi sigilla septem testiū: vt inst. de test. §. j. & ff. eo. l. ad testiū. §. si quis ex testibus. & quòd testator propria voce & manu nomē hr̄dis scripserit: vt C. de testa. l. iubemus. quod vlumum hodiē tollitur: vt j. vt spon. lar. §. quia vero. col. ix.

n Dispositionem. s. solennem.

o Non scriptam. in qua sufficit conuocatio vij. testium, vt inst. de testa. §. fi.

p Vltima. fiunt enim quinq; modis vltimę voluntates: per testamentū scriptum. Itē nō scriptū: vt hic. Item codicillis, in quibus quinque testes sufficiunt: vt insti. de fideicom. hære. §. fin. Item illa quæ fit à patre inter filios: vt C. de test. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. Item voluntas militis, quæ fit etiam corā duobus testibus: vt ff. de militari testa. l. diuus. Item donatio causa mortis: vt ff. de dona. cau. mor. l. j.

Voluntates vltimæ quinque modis fiunt.

q Militari. vt miles hæres institutus possit repelli, si non obediat defuncto. Item teneatur in solidum, si nō fecerit inuentarium. vnde corrigitur C. de iu. delib. l. fi. §. fi. Nam hunc. §. generaliter intelligo referri ad vtranq; partem huius consti. vt sequitur, cōmunem nanque &c. Item si miles instituat hæredem, hæres possit retinere Falcidiam, si fecerit inuentariū: vnde corrigitur C. de testa. mi. l. in testamento. & C. ad l. Fal. l. in testamento. Sed quidam dicunt vt Lot. & Ban. quod hæc litera sit intelligenda tātum in milite instituto, non aūt testante. primum verius est.

r Imperiali. siue institutus, siue institués fuerit princeps, vt in milite diximus: sed hoc ex voluntate, non necessario, vt C. de legibus & constitu. lege. digna. & insti tu. quibus modis testamen infirmen. §. fina.

s Metropolitani. i. archiepis. NOT. Male Acc de archiepiscopis. erāt enim metrop iudices, i. q in metropoli ciuitate alicuius prouinciæ iudicabāt, & hi plerūq; erāt p̄sides toti⁹ puinciæ: sic rex Francorū leges suas Balliuus eorūve legatis d̄stinat, vt hi vicissim eas singulis puinciæ suæ ciuitatib⁹ dirigāt. sedēt aūt & iudicāt Balliui in metropolib⁹ puinciæ suæ, vt balliuus Aquitanię primę in metropoli Biturigum, & similiter ceteri in singulis metropolib. Contius.

t Paupertate. nam concedit retinere. Fal.

u Permittit. nam præcipit seruari voluntatem morientis, vt s. eod. §. si quis autem. & §. his igitur.

x Data. subscriptionē hāc reperi ī meo veteri manuscripto.

nuscripto, Data &c. sed pro indictione duodecima puto debere legi decimatertia. vt in noua Scrimgeri editione. Nã robur accepit Digesta iij. kalẽ. Ian. In stinia iij. Consule, indictione duodecima, vt ipse in procœmio digestorũ ait, Codex autem editus est xvj. Kal. Dec. Iustiniano. iiij. Cõsule. Indictio ergo tũ fuit decimatertia, q̃ & currebat cũ hęc lex edita est. vt quę mense & sexdecim tm̃ dieb⁹. post editũ codicẽ emissa sit. Iustiniani. n. quarto cõsulatui successit Bilisarij consulatus, vt ex Cassiodori fastis & alijs locis notũ est. Anto. Contius.

TITVLVS II.

DE NON ELIgendo [a] secundo nubentes mulieres: [†] & de alienatione [b] & lucro antenuptialis donationis, & de successionibus [c] earũ filijs suis.

Mater filio non succedit in lucro antenuptialis donationis filio superstite, liberorum electione matri iure prohibita in dicto lucro. Barto.

Imperator Iustinianus Augu. Hermogeni gloriosiss. magistro sacrorum officiorum, ex consuli & patricio.

PROOEMIVM.

Tante [a] [†] nos [d] legislatorib⁹ [e] Romanis cõtinuã legislationis occcasionẽ [†] emergentiũ causarũ dabat varietas: & nos oẽm partẽ [f] legislationis [g] ordinãtes, [h] reipublicæ cunctã penè [i] correctionẽ, [k] aliquando qdẽ pro egentiũ interpellationibus, aliquãdo verò in iudicialibus q̃stionibus celebrauimus: & multas leges hinc subiectis nr̃is cõscripsimus: [l] quale [m] est quod etiã nũc emergens [n] ad hãc nos vocauit legẽ. [o] Gregoria [p] enim supplicauit dicens habuisse se dudũ virũ, [q] & duos fecisse filios masculũ & fœminã, & extulisse [r] quidem maritũ, plurimum [quæ] [s] à filio experta [t] fauorẽ, existimauit oportere, [u] ne relinqueret eum sine remuneratione, nec extra competentem honorem dimitteret. Igitur antenuptialem donationem, licet non veniens ad secunda vota, tamen restituit, [v] & dedit filio: qui tamen non viuens ei [x] permansit, sed abijt ex hominibus [y] antequam ad secundas venire vellet nuptias mater: & lex tam antiqua [z] quàm nostra [a] vocauit ambas, & filiam & matrem ad minoris successionem.

Et si quidem in prio-

a DE NON ELIgendo &c.

[Tribus modis hoc intellige. Primo ꝙ illę duæ dictiões. s. nu. mu. sint no atiui casus. & hæc dictio, eligẽdo, cõuertatᷣ in verbũ. subaudi, eo qđ. q. d. de eo qđ secundo nu. mu. nõ eligant in lucris primi matrimonij vnũ de filijs primi matrimonij, vt ĩ. e. §. pspeximus. similis est hæc oratio in Psal. In cõuertendo dñs captiuitatẽ Sion. Scđo dic, ꝙ illæ duæ dictiones. s. nu. mu. sint accusatiui casus, & cõuertantur in nominatiuũ: & verbũ, eligẽdo, cõuertatᷣ in verbũ. simile est locutio, In cõueniendo populos ꝓ vnũ. i. dũ cõueniret populus in vnũ. Vel melius & plani⁹ dic, ꝙ hæ dictiones, nu. mu. sint noĩatiui casus: & verbũ, eligẽdo sit gerundiuũ, sicut est: & subaudi, habeant potestatẽ. q. d. mu. scđo nu. de non eligẽdo nõ habeant potestatẽ. & qđ dicit nu. idẽ dicas in viris secũdas accipiẽtibus vxores. vt ĩ. eo. §. qa vero contra binubos. & prima pars rubricæ expeditur. ĩ. eo. vsque ad §. hoc autem.]

b Alienatione. hæc expeditur. ĩ. eod. §. hoc autem, vsque ad § cum igitur.

c Et de successionibus actiue legitur. q. d. qualiter mulieres succedent filijs quod dic vt ĩ. e. §. cum igitur. vsque ad §. aliud vero. Accur.

d Tante nos. nõ solũ nobis. Nam cotidie natura deproperat nouas inuenire formas, vt C. de vet. iure enuc. l. ij. §. sed qa.

e Legislatoribus. i. ijs qui faciebãt leges. vel erãt imperatores. nam alius non poterat postquã populus trãstulit imperium in principẽ. vt inst. de iure na. §. sed & qđ principi. & C. de leg & cõst. l. vlt. Acc.

f Oẽm partẽ q. d. si in aliqua parte leges latæ deside rarẽs ordinationẽ, modũ vel correctionẽ aliquam ẽs nos fecimus. Vel melius dic ꝙ ipse ordinauit reip. s. latas antiquas in septẽ partes Digestorũ, vt C. de vet. iu. enu. l. ij. §. igit. & seq. §. & hoc faciendo corrigebat corrigenda. quod fecit p C. quandoq; per interpellationem, vt C. qui po. in pig. ha. l. assiduis. quandoque iudicando, vt C de legi. & consti. l. fi.

g Legislationis. i. compositionis. Accur.

h Ordinãtes. s. sub certis titulis & cõiunctis, vt ff. de sta. ho. l. j. & ij. Accur.

i Pene & hoc ideo, qa & multæ remãserũt corrigẽdæ in volumine digestorum, quas p hũc librũ corriget. vł dic sm quosdã ꝙ ideo dicit pene, qa quãdoq; corrigit spõtaneo motu, vt C. de leg. & consti. l. leges. Alij dicũt ꝙ ideo, qa & alij imperatores aliqua correxerũt pri. verior est.

k Correctionem. per Codicem.

l Conscripsimus. q̃ sunt in C. Accur.

m Quale. s. negotiũ. istud quale, respicit qđ est. ĩ. aliqñ qdem pro egentium &c.

n Emergens. s. negotium.

o Legẽ. s. cõdẽdam.

p Gregoria. propriũ nomen est mulieris. Accursius.

q Virum. primum.

r Extulisse. i. extra ciuitatem ad sepeliẽdũ portasse. sic ĩ. vt exact. instan. do. §. j. col. vij. nam in ciuitatibus non erat ius sepeliẽdi olim, vt ff. de sepulc viol. l. iij. ĩ. diuus. & C. de relig. l. mortuorũ. Alij dicũt extulisse. i. suscepisse virũ, sm: quod nihil est, vt sequitur ibi, licet non veniens &c. argu. pro eis ff. de contun. cum emã. lib. l. qui duos. circa princi.

s A filio experta. quia filius magis sibi seruierat quam filia. Accur.

t Oportere. Not. nos adstringi iure naturali benefacere ijs qui bene faciũt nobis. sic ff. de peti. here. l. e. sed & si. § consuluit. & ff. de tut. l. si pignore. § j. Accur.

u Restituit, eo ꝙ a patre habuit, & superfluit alterum. & dic quòd dedit retento vsufructu, vt ĩ. sic enim &c. Accursius.

x Ei. s. matri. q. d. nõ tm̃ in vita seruiuit matri, sed & in morte seruiuit matri, oĩa bona sua dimittẽdo ei ab intestato: qđ est p expresso, vt ff. de iure codi. l. cõficiuntur. j. respon. & ff. de bo. lib. l. j. in fine. Azo.

y Ex hominibus. aliàs ex omnibus q. d. separauit se ab hominib. relinquẽdo eos: vt ff. de tab. exhi. l. j. § fi.

z Antiqua. vt insti. ad Ter. §. soror. Accur.

a Nostra. vt C. ad Tertyl. l. fi. Sed quidam dicunt ꝙ illam veterem non habemus, sed in d. l. C. dicitur,

[†] Grecismus. i. ne mulieres eligãt &c. In Græco sequitur, & de alijs capitulis. Contius.

[a] Simile procemiũ habet Nouellæ Theodosij, & Martiani nouellæ. Cõtius.

[†] Cõcor. cum hoc princ. in pœ. li. 6. decreta. ibi, & quas hic mana natura &c.

[†] ἀφορμήν.

Natura nouitati studet.

[†] ἀποβάλλω proprie significat iuitam perdidisse maritũ. Contius.

[†] Pro q. legendũ vero, pro Græca particula δὲ, & quæ sequunt, sic legit Haloander, excepta fauore maliri th ex pecta fauorem, vt in scriptis libris qbus Græca respondent, περιχαμένη τῆς εὐνοίας. Cõd.

ribus mater nuptijs permansisset, [a] nulla quęstio [b] fuerat: sed illa quidem ad virum descendit scd̃m, vsumfructum qui fuerat, omnem habens antenuptialis donationis: (sic † enim eam etiã omnem donauit, [c] vt vsus quidẽ apud eam remaneret, proprietas autem fieret [d] apud filiũ) omnẽ [e] vero proprietatem [f] filia percipere minabatur, nõ scd̃m quantũ hęres erat fratris, sed scd̃m quantum [g] pater dederat matri, dicens nullam fiduciã habere [h] matrẽ ad secunda vota migrãtem, proprietatem habere donationis quacunq; ratione. verum [i] mater [k] nequaquam hoc antenuptialem esse donationẽ omnino affirmabat, sed permixtam † iam rebus filij, & tanquam hæreditatis: [l] non adhuc tanquam donationis existentis, competere ei [m] sex vnciarum [n] & proprietatem [o] & vsum [p] habere. Et non solũ [q] hoc dubitabat, sed et de ipsa hęreditate fratris contra eam filia reluctabat, [r] matre quidẽ petente eius hæreditatem pro media parte, scd̃m quam eam nos ad hæreditatem filij vocauimus [s] vna [t] existente sorore, moriente verò † filio, cũ ea [v] vocata: [x] filia [y] vero obtinere hæreditatem fratris valde fortiter ex prioribus sanctionibus [z] insistente, & dicẽte quia mater si quidem ad secundas nuptias non venisset, rectè vindicaret [a] hæreditatem [b] filij: venientem [c] verò ad virum alterũ, [d] omnino priuari ijs quę ex paterna substantia filius acquisiuit: [e] quia si post secundas nuptias filius mortuus esset, vnde cunque [f] acquisita esset ei substantia, ipsa [g] esset domina: [h] hęc constitutionibus ambabus volentibus quę talia decernunt. [i] mater [k] quidem valde crudeliter habere constitutiones illas, & dignas [l] clementia [*] nostrorũ temporũ affirmabat: veruntamen [m] vl a est a nobis posita cõstitutione, dicens hanc non subdi [n] constitutionibus prioribus, [o] atque matres quidem nondum ad virum scd̃m venientes, [p] cũ filijs vocari: [p] quæ vero secundis copulãtur [q] nuptijs,

a Permansisset. id est non peruenisset ad secundas nuptias Accursius.

b Nulla quæstio quin debeat succedere: quia est casus legis, vt C. ad Tertyl. l. antepenul.

c Donauit. scilicet filio.

d Fieret. id est remaneret. sic ff. de ser. ru. rusti. prædio. l. si vnus. §. fin. & de iud. l. Iulianus vel melius propriè ponitur.

e Omnem. hic est allegatio filiæ.

f Proprietatem. scilicet antenupt. donationis, quã mater donauerat filio quò ad proprietatẽ. Accursius.

g Quantum. id est nõ solum pro ea parte qua successit fratri, sed in solidum. Accursius.

h Habere. scilicet fratrem morientem. q. d. nõ credidit matrem suam nupturam. nam dimisisset tunc donationem propter nup. sorori. vel dicas maritum huius mulieris. nam si sciuisset. s. hanc nupturam: non dimisisset hanc donationẽ ei. Vel dic habere. s. matrem. q. d. nullã habeat mater spem ex donatione, ex quo nubit.

i Verum. pro sed.

k Mater. responsio matris.

l Hæreditatis. q. d. non amplius dicetur donatio antenu. sed filij hæreditas dicenda est. sic C. de in offi. testa. l. fi. in fin.

m Ei. i. sibi matri.

n Vnciarũ. tanquã hæredes. sic C. de inoffi. test. l. fi. in fi.

o Proprietatem. p medietate.

p Et vsum. id est vsumfructum. s. in totum propter pactum, quod posuerat in donatione vt s. ibi, sic enim &c sed hæc allegatio, s. quod videatur facta hæreditati, reprobatur j. eo. §. antenuptiali. vbi videtur quod totum usumfructum perdat mater dicta donationis secundo nubens.

q Et non solum. hoc scilicet quod dictum est de donatione ista.

r Reluctabatur. sed hæc secunda quæstio soluitur j. eodem. §. cum igitur.

s Vocauimus. vt insti. ad Tertyl. §. ita tamen & C. ad Tertyl. l. fin.

t Vna. maxime. nam idem si essent plures sorores: vt C. ad Tertyl. l. fi.

v Cum ea. sorore.

x Vocata. s. matre.

y Filia vero. nunc incipit allegatio filiæ.

z Sanctionibus. s. duabus: quarum vna est in C. de secun. nup. l. fœminæ. §. fin. alia est in C. ad Tertyl. le. mater. quę sunt priores ad prædic. l. vlti. eiusdem titu. quę Iustiniani est: & de his dicit in sequ. litera.

a Vendicaret. pro medietate. Accursius.

b Hæreditatem filij. vt institu. ad Tertyllia. §. sed nos. & C. ad Tertyl. l. mater. j. respond.

c Venientem. repete. & dicente filia matrem venientem & cæte.

d Alterum. post mortem filij: vt fuit in casu nostro.

e Acquisiuit. sed per se & filium quæ ta veniet ad ambos.

f Vndecunque. a patre, vel aliunde. Accursius.

g Ipsa. s. filia.

h Domina. hoc in plena proprietate. licet filius primum seruare deberet.

i Decernunt. quarum vna loquitur, si mater primo nubat, & post moriatur filius: vt C. de secun. nupt. leg. fœminæ. in fin. alia quando post mortem filij nubit: vt C. ad Tertyllianum. le. mater. in fine, & j. eod. §. si autem non.

k Mater. allegatio matris: & habet tres rationes, vt ex sequenti litera patet.

l Clementia. scilicet vt corrigatur. & hac ratione prima obtinet hoc mater: vt infra, eod. §. si autem. ibi, nequaquam igitur.

m Veruntamen. quasi dicat, licet videatur sufficere dicta prima ratio, tamen & secundam dicit. & l. alleg. vt C. ad Tert. le. fi. j. respon. & §. j. quam dicit non corrigi per eas quas allegauit filia: cum priores ad posteriores trahantur, non econtra: vt ff. de l. & senatuscon non est nouum.

n Subdi. i. corrigi. aliàs subdiuidi. & tunc dic. i. determinari. hoc tamen est quandoque falsum: vt ff. de l. & senatusch. l. sed & posteriores. vt colligimus in ff. qui satisd. cog. l. sciendum. & infra de exhibẽ. & intro. reis. §. sancimus. col. v.

o Prioribus. concludit ex prædictis duabus rationibus.

p Vocari. non obstante l. C. ad Tertyl. l. mater.

q Copulantur. inuita filia.

† Sic hęc verba per ferpositionẽ legitia sunt vti noua Græca editione. hic aũt cõtextus pperã in Haloãdri translatiõe habetur. Contius.

† Adde text. i l. in terdũ. ff. de nauti. fœno. & l. iubemus. §. fi. C. de sacrosan. eccle.

† id est in solidum. Contius.

† i. cũ hæreditate cõfusam. Contius.

† προσήκων. cõueniẽs ei &c. Contius.

† χρῆσιν. quamuis apud Græcos generale sit: tñ hic significat vsũfructũ, & totum huius legis cõtextũ: qđ hic semel admonuisse sufficiat. Contius.

† Text. est in §. si vero cũ nõ ascẽdentibus. j. de hære. q ab intesta. de §. & in §.

causas. § vt liceat matri & autẽ. differunt tñ vsus & vsusfru. vt ff. de vsu & habi. l. j. cum ibi not.

† Particula verò ab est a veterib. libris manuscriptis. aoristus vero γενηθεῖσ‑ σαντι, sic redditus mutiẽte, secũdũ redditob scurũ: sensus ẽ, Iustinianũ vocare matrẽ ad successionẽ mortui filij cui vna soror superest, in dimidiã & sororẽ in aliã dimidiã. Id autẽ constituit in l. vlti. C. ad Tertulli. Hæc autẽ me dictas se in schola Biturigum ante biẽniũ quę Græca hęc cõstitutio ederet, testes sunt plurimi ti de digni auditores An. Cont. not.

† ἀνάξιος græce: vnde hic legendũ est indignas. Contius.

† ἐλθού‑ σας. quę nondũ ad scd̃m virũ veno‑

Neque

nequaquã. [a] hic aũt [b] ẽt aliqd adesse peregrinũ: [c] se enim [d] in filiũ largitatẽ cõferentẽ [e] occasione electionis, [f] rursus de donatione potius recepisse videri, [h] quã sic simpliciter lucrũ irrationabile habere. Hęc nos diu pscrutãtes, & oẽm taliũ electionũ [i] & hęreditatũ [k] cõtemplationẽ cõsiderãtes, oportere credidimus cõmunẽ sup his scribere legẽ, ẽm quã & psens [l] quæstio suscepit terminum.

CAP. I. De electione sublata.

PROSPEXIMVS itaque nõ cõfusum hoc de electionibus indiscretũq; reliquere, sed hmõi dare ordinem causæ: matre semel ad secundas nuptias veniente, vsum [m] mox tantũmodo eius, filiorũ proprietate manente, an nuptialis fieri donatiõis, [n] & nullã esse licentiã [o] matri alios quidẽ filiorum eligere, [p] alios aũt exhonorare: quoniam [q] omnibus simul secundis nuptijs fecit iniuriam. Quapropter & in psenti [r] proprietas antenuptiales donationis tota ad filiã ueniet, usu [s] apud matrẽ donec viuet seruãdo. & ẽm nostrã constitutionẽ, [t] si quidẽ mater pręmoriaẽ, filię tota antenuptialis donatio cõpetit. [v] si verò filia, [x] manet quidem apud matrẽ lucrũ ex pacto [y] nõ existentiũ filiorũ, reliquum verò erit filię, & moriens hoc transmittet ad suos hęredes, q ex lege [z] vocanẽ.

tur. hic ſ-terpres, vt ſæpius ante monui, semp abutit his aoristis, ſicut & paulo post, copulãtur, p copulatæ sunt. Contius.

ἑτέρων. Gra.

[a] Nequaquã. vt dicebat filia p l. fœminæ. §. ſi. C. de secun. nupt. cui legi Gregoria non resistit, quia non loquitur de casu suo.

[b] Hic auté. i. hoc casu. & hic est tertia ratio matris.

[c] Peregrinũ. i. extraneum. q. d. quædam ratio singularis est in isto casu, per quam cessant, quæ dicit filia contra matrem.

[d] Se enim. sic cõtinuabis: Bene dico hic aliqd extraneũ. enim, pro quia: quia affirmabat mater. s. se conferentem largitatem in filium, videri potius rursus donationem occasione electionis recepisse. quàm sic simpliciter habere lucrum irrationabile.

[e] Conferentem. matrem. & repete, dicit.

[f] Electionis. nam eligit filium mater, & donationem propter nup. largita fuit ei: ut s. §. Gregoria.

[g] Donationẽ. ante nuptias. Accur.

[h] Videri. præsumptione naturæ: vt ff. de peti hæredi. l. sed & si lege. §. consuluit. & ff. de donat. l. hoc iure. § pe. & præsumptione iuris: ut ff. mãd. l. si uero. §. inde Papinianus.

[i] Electionum. hoc ad primam quæstionem refertur: vt supra eodem. §. Gregoria. quam soluet statim.

[k] Hæreditatem. hoc ad secundam: ut s. eo. §. & non solum quam soluet. j. eo. §. cum igitur.

[l] Præsens. duplex.

[m] Vsum. i. vsumfructum: ut j. de nup. §. si uero expectet col. iiij. sic & j. e. §. aliud. ibi. sed diligẽtiam &c.

[n] Donationis. quod hodie est generale in quolibet lucro qđ habet superstes coniux siue tit. donatio. siue legati, siue fideicõmissi, siue alio: ut j. de nup. §. si uero expectet. & §. si uero sit soboles.

[o] Et nullam esse licentiam. ex hoc. §. & §. uenient. j. de nup. sumitur authé. lucrum, quæ est. C. de secũ. nup. posita super. l. fœminæ. Accur.

[p] Eligere. C. de secun. nup. l. in quibus. contra. sed illa corrigiẽ per hac. Azo. ADDITIO. Dic q lex cõtraria loquiẽ qñ proprietas donationis refertur per transitum ad secũda uota, an possit eligere unum ex filijs, & ibi prouidere de dicta donatione: & ibi text. dicit q sic, nec hoc repetitur correctum: licet glo. ibi dubitanter, hic uero loquitur an mater quæ facit iniuriam filijs primi matrimonij per transitum ad secunda uota. vt hic diciẽ, possit prouidere uni ex filijs quibus fecit iniuriam magis quàm prouideat alijs? Et dicitur quòd non. & ista est uera solutio secũdũ Bar.

[q] Iniuriam. sic s. de secun. nup. §. uenient.

[r] In præsenti. i. in quæstione Gregoriæ.

[s] Vsu. id est usufructu. Accur.

[t] Constitutionem. vt C. de usufru. l. corruptionem.

[v] Competit. quia vsufructus extinguitur morte vsufructuarij.

[x] Filia. scilicet moriatur.

[y] Ex pacto non existentiũ. [z] circa hoc diligenter distingue cũ mulier dat dotem, vir auté donationem propter nup. aut nullum apponit pactum de lucrando: & tunc dos mulieri, & donatio marito, vel eorum parentib. restituenda est matrimonio soluto, vt j. de æqua. do. §. j. col. vij. aut apponitur: & tunc aut est æquum, aut iniquum. si iniquum, maius trahitur ad minus, vt C. de pact. con. l. lege. nullum tamen trahitur ad aliquod, vt si in dote fit pactio: in donatione vero nulla, vt C. de donat. ante nupt. leg fina. § finan. tẽ. licet quod nihil est, possit dici minus, vt ff. de tribu. l. illud. Si æquum, aut simpliciter, aut nõ. si simpliciter: puta quisquis moriẽ, aut lucretur, valet, vt j. de æqua. do. §. j. hic tamen lucrum perdit, sicut & alia si ad secũda cõuolet vota, vt j. de nupt §. si vero expectet. colla. iiij. & §. si vero sit. & in hoc §. si vero non simpliciter, aut in casu filiorum existentium, aut non existentium, aut vtriusque: quia si in casu filiorum, puta si sint filij, percipiantur lucra, non aliàs: valet. idé in secundo quando non existunt. hoc tamen interest, quia primo casu potest perdere qui lucratur propter secunda vota: in secundo non, vt j. de nupt. §. si vero expectet si autem vtrunque apponitur pactum: puta si erunt filij ex hoc matrimonio, superstes lucretur totam donationem vel dotem, si autem nõ erũt, tunc tertiam forte lucretur vel dimidiam: tunc quidem extantibus filijs valet primum pactum: non autem secundum. Si autem non extent, valet secundũ, & non primum, & tunc quando extant, si conuolet ad secunda vota, perdit lucra ratione primi pacti, vt in hoc §. sed si moriantur omnes, potest reuiuiscere lucrum ratione secundi pacti, vt hic. & j. proxi. §. & j. eo. §. aliud ibi, aut si omnes &c. & sic tertiam lucratur, vel dimidiam donatve dotem: prout secundo pacto insertũ fuit. Sed si vnus moriatur ex pluribus, puta ex quatuor, vnus tertiã quartæ lucreẽ: si vnus moriaẽ ex tribus tertiã tertiæ, non p hãc auth. sed p illã. j. de nu. §. qm infirmas. & semp intelligas q moriẽ sine filijs. Si aũt nõ cõuolet, lucreẽ ẽm vires pacti, nec pdit nec seruat filijs hoc iure, vt s. eo. §. Gregoria. & j. de nup. §. si vero & §. hinc nos. sed hodie & tunc seruat filijs totam proprietatẽ, vt j neq; virum quod ex do. est. col. viij. §. j. sed & illa corrigiẽ p parte. nam p virili parte admittiẽ mater ad proprietatem cũ filijs, vt amplius sit ei aliquid q non nubit, quam ei q nubit, vt j. vt fratrum filij. §. si. colla ix. Accur.

[z] Ex lege. i. ad ipsam matré. si nemo est de inferioribus

Facit p hoc q no. Spec. e. ti. vers. porro. & seq. bene p vnã colũnã. & Bar. in le. cũ arte. ff. de vi & vi arma.

Χρῆσιν. vsumfructũ. Cõd.

Conco. c. j. cũ gl. vnica extra de secun. nup.

τὸ ἐκ τῶν τῆς ἀπαιδίας συμφώνων κέρδος.

Ad marginẽ Iuliani epitomatoris manu scripti ita scriptũ reperi. hoc pactũ nouiter a Iustiniano inuctum est, quod ita fit. Si liberi qui ex eo matrimonio nati erũt, postea mortui fuerũt, certã portionẽ, lucraberis ex dote vel donatione propter nuptias. Contius.

bus, vt j. de hære. ab intest. §. j. colla. ix. & non ex illa, vt fratres vel sorores, vt j. eod. §. antenuptiali. alios autem excludit in hæreditate: ergo & in donatione ista, vt j. proxi. §. fi. Accur.

a Per alium. cum multi sint modi alienandi, vt ff. de publi. l. ij. & iij.

b Euacuatur. nam ex quo proprietas redit ad filios, patet matrem rem alienā alienare non posse, vt s. proxi. §. & j. de nupt. §. si vero expectet. colla. quarta. Accu.

c Modis. euacuatur re pete, ratione furti.

d Suspenso. No. q. d esse in pendēti quod etiam præsens est. sic institu. quibus modis ius patriæ potesta. sol ui. §. si ab hostibus. & ff. de vsufruct. leg. sed & si quis stipuletur. §. j. arg. contra. ff. si cer. pet. l. itaque. & l. cum ad præsens. & leg. respiciendum. & institu. de ver. obli. §. conditionales. & facit hæc ad id quod diximus instit. quib. mo. ius pa. potest. sol. §. si ab hostibus. Accursius.

Præsens aliqñ suspensum esse dicit.

e Superstites. scilicet post mortem matris: quia tunc vsusfructus redit ad proprietatem, vt s. prox. §. idem si aliàs sit finitus, vt instit. de vsufruct. §. finitur. & hoc est verum per hanc constitutionē, etiam si vnus tantū filius supersit: quia in totum vacuatur alienatio. aliud per aliam authen. vt j. de nupt. §. quoniam infirmas.

f Respiciente. scilicet lege.

Videt aliā legē intelliger quā p̄sentē, nō puto cū eam extar. Cō.

g Si quid egerit. i. alienauerit.

h Omnes. hodie etiam si vnus, vt j. de nupt. §. quoniam infirmas.

i Nō existentiū. vt si fiat pactum liberis extātibus de tota donatione lucrāda. Itē eis non extantibus de tertia, & extant: tunc totum habet si nubit secundo, & totum perdit ratione pro-

CAP. II. De alienatione dotis aut propter nuptias donationis extraneo facta.

Si lucra antenuptialia transfert ad secūda vota, extraneo donauerit: manet alienatio ī suspenso: qa p̄moriente matre filijs supstitibus, alienatio viribus vacuatur, Ange.

HOC aūt qđ fit qdem semp, exp̄ssim verò nondū lege determinatū est, hoc ad meliꝰ incremētū, & interpositionē damus huic legi. nā si ñ filio fortè, sed alicui extraneo mater adhuc secūdas nō expta nuptias, partē quādā antenuptialis donationis, aut aliquā rē ex ea, uel totā donet, aut p aliū a fortè alienet modū, deinde ad maritum veniat fm, palā est qa superueniētib. secūdis nuptijs alienatio euacuat, b nec hoc oībus modis, c sed in suspēso d & alienatio & euacuatio manet. nā si māserint supstites e filij, euacuabit oīno qđ factū est, large pprietatē antenuptialis donatiōis ad filios deducente, & nō respiciēte f mulierē si qd egerit g in læsionē filiorū. Si verò p̄moriant oēs h miis filij, erit cōtractꝰ firmus nō ī totū, sed fm pactū nō existentiū i filiorū. qđ nos ītroduximꝰ k primi, & statuimꝰ nup de hoc scribentes legē. l Et fm quandā qdem partē erit contractus firmus, fm quādā vero infirmꝰ apparebit: hoc est, fm hoc qdē q pmanet apud matrē occasiōe pacti filiorum non existentium, valebit: fm hoc verò q trāsmittit ad filij successores, ifirmꝰ erit: vt si mater sola filio succedens ueniat, ois contractus rursus firmꝰ erit. Quia verò ɔtra binubos pœnę cōes m & viri sūt & mulieris: ille n qdē in dote o ad secūdas veniēs nuptias piculum sustinebit, hæc aūt p ī antenuptiali seu pp nuptias donatiōe. q Et hęc lex in vtraque sit posita psona, hæc & đ electiōe & de aliena tiōe, & de lucro sanciēs.

CAP. III. De successione si filius intestatus mortuus fuerit.

Mater filio in bonis oībus excepta antenuptiali donatiōe succedit: nubat scdo, vel nō: antiqs cōstitutiōibus nō obstantib. & rationibus pluribus comprobantibus. Bar.

CVM igit r reliquū sit cogitare de hæreditatibus filiorū, p quo ēt p̄sens ē dubitatio, s oportere credimus generali lege & p̄sentem q̄stionē dimittere & determinare, & in futuro mouendis oībus t decisionē dare. Et sancimus alias res post antenuptialem v donationem ad filios veniētes, si quidem filius masculus, aut fœmina fortè testetur, secundū legē venire ad scriptos hæredes: hic matre non prohibita scribi a filio hærede, sed etiam cōtra testamentum ei datis allegationibus, x si fortè filius em prætermiserit y aut irrationabiliter exhæredatam fecerit. Si verò intestatꝰ z decesserit, reseruans illius partem, si qui dē habuerit filios a p-

prietatis. si moriantur omnes filii, lucratur tertiam secundum vires pacti quod est factum filiis non extantibus, vt dixi s. proxi. §. in fin.

k Nos introduximus. nullus alius imperator.

l Legem. vt s. §. pro peximus. in fin.

m Communes. sic. j. de nupt. §. si vero expectet.

n Ille. s. vir.

o Dote. i. lucro dotis quod habebat ex pacto.

p Hæc autem. s. fœmina.

q Donatione. subaudi, periculum sustinet.

r Cum igitur. quia vidimus de prima parte & secunda rubricæ: igitur de tertia videamus.

s Dubitatio. vt s. e. proxi. § & non solū.

t Omnibus. s. similibus quæstionibus. sic s. tit. j. §. j. Nam de ea dicitur specialiter. j. eodem.

v Post antenuptialem. i. præter antenupti. dona. nam de ea dicitur specialiter. infra. eod.

x Allegationibus. in quarta iure isto. vt s. titu. j. §. si quis autem. hodie tertiam, vt j. de trié. & semis. § j. col. ix. sed quidā intelligunt augmentum in filijs tantum esse, & non in ascendentibus.

y Prætermiserit. quod pro exhereda tione habetur, vt institut. de exhær. libe. §. penul.

Præteritꝰ p exhæredato habetur.

z Intestatus. quod fit sex modis. quod dic vt instit. de hær. quæ ab intesta. j. rū.

a Filios. hac appellatione omnes descēdentes continentur. vt ff. de verb. signific. l. liberorum. t licet vulgariter tantū primo gradu constituti contineantur, vt institut. qui da. tu. post. §. fina. sic accipitur, vt hic, infra, vt exact. instan. do. in princi. colla. vij.

t Adde tex. in l. q filiabꝰ. & l. q quartā. §. fin. & l. liberorū ff. de leg. j & Albe. de rola. in l. quisque. versic. itē quærit. C. ad le. Iul. maie.

Authent. b Fratrum..

prios, ad filios venire. Sin autem non habuerit quidem filios proprios, fit fratrum [a] vocatio & matris vna cum fratrib. (secundum quod a nobis sancitum est [b]) ad hęreditatem venientis, & eam firmè habētis, siue ad secūdas vellet venire nuptias, siue nō. Nec enim maiores [c] pœnas aduersus mulieres quæ ad secundas veniunt nuptias, facimus: [d] neq; ex hoc eas ad necessitatē deducim' amaram, & nostrorum temporū indignam, vt metu castarū nuptiarū (licet secundæ sint) ab his quidem abstineant, & descēdant ad quasdam interdictas permixtiones, & forsan etiam ad seruorum corruptiones: [e] & quoniam non [f] licet legaliter castè viuere, [g] contra leges luxurientur. [h] Nequaquā igitur [hoc] † valere volumus, neque in quinto libro Codicis [agnouimus] † nostræ pietatis positā cōstitutionem [i] decernentem de hæreditatib. filiorū quos matres ad secundas nuptias venientes [k] viderūt præobeuntes: [l] neque in sexto libro eiusdē cōscriptionis [m] sub titulo [n] Tertulliani, [o] qui [p] de mulieribus disputat secundis quidem nuptijs iunctis, ante secundam tamen copulationem filios amittentibus: sed vocetur ad filij hæreditatē modis omnibus mater cū fratribus, & hanc habeat firmè, [q] nihil ex secundis lædenda nuptijs. quod & in subiecta quæstione, [r] q̄ legem hanc mouit, obtineat, & mr̄ [s] vnà cum filia succedat hæreditati: aut & succedens [t] hanc irrefragabiliter habeat: nihil ex spe secundarum lædēda nuptiarū, sed domina eiusdem hęreditatis cum filio absolutè [v] consistēs. Optimum [x] itaque est atq; laudabile, & dignū oratione, † vt mulieres ita se honeste tractent, quatenus quæ semel ad ad virum venerūt, [y] seruent inuiolatū morientiū thorum: & huiusmodi † mulierem & miramur pariter & laudamus, & non procul a virginitate [z] ponimus. Sin aūt non valuerit [a] (cū forsitan & iuuenis [b] hoc non patiatur, [c] nec possit contra feruorem [d] naturæ resistere [e]) non est torquenda propter hoc: nec interdicendæ sunt ei communes leges: sed ad viri alterius veniat nuptias honeste, & omni luxuria abstineat. & fruatur successione filiorum. Sic enim eos [f] adhuc amplius diliget, & nō quasi quosdam odidiles respiciet, pœnis subdita amaris. Sicut enim patres si ad secundas veniant nuptias, non fraudamus filiorum suorum successione, nec quælibet est lex aliud tale dicens: sic neque matres priuabimus filiorum successione, si matres ad virum veniant secundum, licet ante nuptias secundas aut post secundas filij moriātur. Alioqui ex absurditate legis, licet præmoriantur filij omnes non relinquentes filios aut nepotes, nihilominus supplicium [g] manet: & nō succedit eis mater, nec si sine filijs moriā

a Fratrum. appellatione fratris & soror continetur, vt supra eo. §. j. & est hoc verum nisi sint ingrati: quod est tribus ex causis, vt sup. de nupt. §. ingratitudinem.

b Sancitum est. scilicet vt cum fratribus vocetur in virilem, cum sororibus in vnam dimidiam: in altera vero dimidia omnes sorores, vt C. ad Tertul. l. fin. & institu. ad Tertul. §. pen. sed hodie innouatur. nam cum omnibus vocatur in virilem, vt infra, de nuptijs. §. quoniam. & j. de hære. ab intesta. §. si vero cum ascendentibus. col. ix. Accursius.

c Maiores. aliàs ad maiores.

d Facimus. i. ponimus. s. quasi non venirent.

e Seruorum corruptiones. quod valde est illicitum, & ideo acrius puniendum, vt C. de mulier. quæ ser. l. j. Accur.

f Non licet. id est non possunt caste viuere si legaliter viuant, id est si secundo non nubant: & ideo luxurientur: vel dic secundo nubēdo.

g Viuere. s. secundo non nubendo.

h Luxurientur. cum seruis, vt dixerat: vel etiam mulier cum alia fœmina, vt C. de adul. le. fœdissimam. sic infra vt non luxu. contra natu. coll. vj.

i Constitutionem. vt C. de secun. nupt. l. fœminæ. §. fi.

k Venientes. iam enim venerant secundum virum.

l Præobeuntes. i. ante se morientes. Accursius.

m Conscriptionis. s. Codicis.

n Sub titulo. not. sufficit allegare titulum. & ff. de polli ci. l. j. §. si quis.

o Tertulliani. vt C. ad Tertul. le. mater. Accursi.

p Qui. scilicet titulus. Accur.

q Firmè. superfluū est dicere illas duas leges hic corrigi, quę tam expresse hic corriguntur. sed videtur quòd illa l. fœminæ non sit correcta. Nā & illa permittit matri succedere. Sed dic quòd per illam non habebat firme: sed cogebatur filio superstiti dimittere. sed per hanc constitutionem firme habet tam in proprietate, quàm in vsufructu: & tam in paternis quàm in alijs, vt j. de nupt. §. hinc nos. sed hodie pro parte corriguntur, vt j. de nup. § hinc & §. seq. Accur.

r Quæstione. vt s. eo. §. non autem.

s Mater. Gregoria.

t Succedens. s. sola, si non supersit filia vel nolit.

v Absolute. id est indubitanter.

x Optimum. sic j. de nu. § soluto.

y Ad virum venerunt. i. semel habuerunt virum.

z Virginitate. differunt enim in cœlesti ordine.

a Non valuerit. scilicet morientium seruare thorum inuiolatum.

b Iuuenis. sic ff. man da. leg. si vero non remunerandi. §. si adolescens. sic C. de bo. quæ libe. le. fina. Acursius.

c Non patiatur. aliàs est sine non: & vtrumq; legi potest, s. non patiatur, & patiatur.

d Cōtra feruorem. quod esset philosophiæ: vt infra quibus mo. nat. effic. legi. §. illud. colla. vj.

e Resistere. Melius est enim nubere quam vri: vt dicit Paulus.

f Eos. scilicet filios quos habuerit ex primo matrimonio.

g Supplicium. id est pœna.

† Verbū hoc abest a veterib. libris, & rectè. Cō.

† Verbū & agnouimus, hic abūdat, & obscuritatē gignit. Contius.

Titulum allegare sufficit.

† ἄξιον εὐχῆ, optandū, dignū voto. Cōti.

† Vnde Paulus. j. ad Ti. c. 5. Viduas honora q̄ verè viduę sunt.

Iuuenes feruori naturæ resistere nō possunt.

Nubere ē cōsultius, quā vri. 1. Cor. 7.

tur, sed inhumanè ab eorum expellitur successione, frustra quidem pariens, frustra simul & nutriens, propter legales nuptias [a] subiecta pœnis, & succedent quidem illis aliqui ex longa cognatione, mater autẽ irrationabiliter expellit. Quapropter & ipsa succedat filijs, & sit hæc lex clemens & mitis, matres filijs concilians. Colligentes [b] igitur huius legis partes, sancimus, quoniam matrẽ (secũdum quod iamdudum diximus [c]) assimilamus patri in antenuptiali donatione, & ipsam sustinere quidẽ pœnas, sicut sustinet pater in dote. [d] In hæreditatem autem filiorum sine tergiuersatione veniant & pater & mater secundum subiectas vtrique casui quæstiones. [e] Proinde quod patres habent siue ad secundas venientes nuptias, siue non, hoc etiam matres habeant, voceturque mater ad filij hæreditatem, siue iã ad secundas venit nuptias, siue postea veniat.

Mater filio non succedit in lucro antenuptialis donationis supstite filio, ĩmistionis rõne sublata: his obtinentib. in præteritis casibus & pendentibus. Barto.

Antenuptiali verò donatione, ad secundum veniens consortium, neque secundum quantum hæres exister filij, fruatur: [f] sed hoc filiorum [g] sit solum lucrum, eis a lege datum, & non videatur esse pars [h] hæreditatis filij, sed adhuc antenuptialis donationis non abijciens naturã. Quæ [i] competit tenere etiam circa eas quæ nunc iam sunt viduatæ mulieres, & ꝓprijs successerunt filijs: & quæ nondum ad secundas veniunt nuptias, licet postea veniant. Quod igit̃ hic [k] habet̃, sic omni tẽpore sanciat̃.

CAP. IIII. De administratione donationis propter nuptias si mulier ad secundas nuptias transierit.

Mulier secundo nubens donationis proprietatẽ amittit: & si in immobilibus rebus consistit, recipiet eas. si vero in mobilib. recipiet cautionem, nisi vir substantias habeat: his obtinẽtibus & in permixtis rebus. Barto.

ALIVD verò [l] quiddam occasione secundo nubentium mulierum & antenuptialis donationis adijcere prioribus, bene se habere credidimus. Priscis nanque constitutionibus [m] præbentibus electionem mulieri quæ [n] ad secunda vota [o] descendit, si vellet accipere ante nuptias donationem, secundum quod ei permittunt pacta, & exponere filijs cautionem quia moriens hæc restitueret: siue cũ non valet dare cautionem, aut nollet forte, manerent quidem res apud filios antenuptialis donationis: soluerent [p] autem ei [q] etiam tertiam partẽ [r] centesimæ [s] vsuræ: nos ex quæstionum emergentiũ varietate moti, qm̃ inuenimus minores [t] in hoc periculum patientes, antenuptiali donatione in pecunijs existẽte: & alios aurum quidem non habentes, coactos autem omnia paterna vendere, quatenus exsolueretur antenuptialis donationis debitum, ad eos utique ẽm legem antenuptiali donatione ueniente: [u] propterea iudicauimus oportere hunc dari ordinem causæ, vt si quis [v] contulerit res [x] ẽm antenuptialẽ donationem: si quidem oẽs ĩmobiles sint, maneat harum vsus apud matrem: & ipsa [y] eum colligat, & non respuat: neque exigat filios pro harum æstimatione vsuras, sed & diligentiam earum [z] habeat, sicut lex iubet [a] vsu [b] quidem existentibus dominis: & custodiat eas, secun-

[a] Nuptias. quod nõ debet esse, vt C. de adulte. le. Gracchus. Accursius.
[b] Colligẽtes. Nunc quicquid dixit a §. eõ igitur, vsque huc breuiter cõprehẽdit.
[c] Diximus. vt s̃. eo. §. quia vero.
[d] In dote. vt quilibet admittatur secũdo nubens, siue vir, siue vxor.
[e] Quæstione. vt si quæratur, an mater succedat filijs? Resp. sic: & si quæratur, an pater? Rñ. etiam sic.
[f] Fruatur. s. proprietate: sed vsufruc. sic. quod dic vt s̃. eod. §. prospeximus.
[g] Sed hoc filiorũ. quos habuit ex primo matrimonio.
[h] Pars. nunc caute respondet cuidam allegationi quam posuit s̃. eo. §. veruntñ.
[i] Quæ. scilicet omnia prædicta.
[k] Hic. i. quod cautum est hac l. Accur.
[l] Aliud. hic est expedita rubrica: sed adhuc ponit duos casus præter eam, vt in hoc §. & px. §. illud.
[m] Constitutionib. vt C. de secun. nup. l. hac edictali. §. his illud.
[n] Quæ. s. constitutio prima.
[o] Vota. & propter hoc amisit proprietatẽ lucri donationis.
[p] Soluerent. filij.
[q] Ei. mulieri.
[r] Centesimæ. est autem cẽtesima, quæ sorti in anno æquiparatur: tricesima, q̃ in tribus annis, vt C. de vsur. l. eos.

Cẽtesima vsura.

[s] Minores. siue filios mariti. siue non: qui succedebãt marito.
[t] Veniente. i. rededte, vt C. de secun. nupt. leg. hac edictali. §. omnibus. q. d. hoc esset iniquum quòd modo filij omnia vẽderent pro ea scilicet pecunia quæ etiam ad eos redire debet mortua matre.
[u] Si quis. scilicet maritus.
[x] Res. scilicet in

vxorem, & pactum fecerunt de lucranda donatione, si ipse præmoriatur: aliàs hæc donatio patri mariti restituenda est, vt ĩ. de æqua. do. §. j. col. vij. Accur.
[y] Ipsa eum colligat. quo ad immobilia nil innouatur: eã idem esset olim, qđ hic dicit, vt C. de secund. nup. l. hac edictali. §. his illud. Accursius.
[z] Earum. aliàs earum scilicet rerum: aliàs eorum scilicet prædiorum.
[a] Lex iubet. hic est sensus. hæc mater talem præstet diligentiam qualem præcepit lex dominis existentibus.
[b] Vsu. id est vsufructu. q. d. fructuarius vtatur

Id est, tertiã centesimæ. nã oẽs vsuræ qua si partes ad suũ assem sic ad cẽtesimã referũtur. Ignorãdũ est autẽ hic Accursio vt oibus latinis interpretib. cũ ait cẽtesimã vsurã esse q sorti s an no æquat æquatur enim sorti in octo ũ annis & quatuor mẽsib. hoc est in cẽtũ mẽsibus. Ant. Cont. us.

vtatur fruatur arbitrio boni viri, vt ff. vsufruc. quemad. ca. l. j. & insti. de vsufru. §. finitur. Vel dic secundum Al. qualem lex iubet, vt & modo dixit: vsu. s. existente apud matrem, existentibus dominis. s. filijs in proprietate. sed prima magis placet.

contra. j. vt excu. instant. §. fi. coll. a. vij. R. fi. ibi fuit parata dare, sed maritus noluit accipere: quare videtur conditionem implesse. vt ibi dicitur. & ff. de condic. cau. da. l. iij. §. fi & ff. de condit. & demon. leg. iure ciuili. Alij dicunt, nil recipiat, neq; donationis noie, neque et dotem quam nõ dedit, neq; aliquod omnino lucrum. Sed j. contra est C. de dote cau. l. fi. nam dos non data recipitur: & respondet eam correctam per hanc. Item contra infra, de tempo. non solu. pec. §. generaliter. R. fi. hanc correctam per illam, vel dicunt hoc verum, nisi praescriptio temporis interueniat vt in dictis duabus. ll. contrarijs dicitur. Item cõtra. j. de nupt. §. si quis. R. fi. illud propter delictum mariti. Item contra. j. de exhiben. & intro. reis. §. quoniam. col. v. sed illud pietatis causa dicunt. Nam vnius felicitas alteri prodest: vt C. de nup. l. fina. sed vtrunque horum duorum contrariorũ recipit modificationem hodie: vt j. vt liceat matri & auiae. §. quia vero legem dudũ. coll. viij. Item contra j. de exhiben. §. fina. sed ibi expresse voluit relinquere. Item contra. C. vnde vir & vxor. l. j. vbi etiam in totum vxor succedit viro: ibi non est q obijciat hoc mulieri, cũ nullus sit legitimus successor. sic ff. de inoff. test. l. postumus. §. si quis ex his. Sed quid erit econtra si muliere dãte dotẽ maritus non dat donationẽ? R. fi. idem nam aequitatis &c. vt hic dicitur. nõ tamen dico q teneatur maritus vxori sic dare donationem vt fruatur mulier ea: quia cum tantum sit in donatione quantũ in dote, iam non seruiret dos onerib. matrimonij vt j. de aequa. do §. j. col. vij. Quid ergo proderit mulieri? R. fi. deficientibus alijs bonis mariti, has res mulier poterit vindicare: & licet alia sint obligata, facilè illi iuri hypothecarum poterit renuntiare: vt C. ad Velle. l. etiam & l. iubemus. quod hic nõ fit: vt j. vt immo. antenup. do. in prin. col. v. Accur.

dum leges antiquas[a] filijs superstitibus: aut si oẽs[b] moriantur, secundum nostrã legẽ[c] veterẽ in casum quidem nõ existentiũ filiorũ matri: reliquũ verò filiorũ, haeredibus cõseruandũ.[d] Si aũt ois[e] fortè cõsistat ĩ pecunijs, aut alijs mobilib. rebus antenuptialis dõatio: tertiã vsurarũ partẽ pcipiẽtẽ matrẽ cũ cautione iã definita, non exigere a filijs aurũ: nisi fortè idonea[f] sit viri substantia, & habeat aurũ & argentũ & vestẽ, & quicquid conscriptũ[g] fuerit matri. tunc .n. electionẽ matri dabimus, siue voluerit res pcipere, & pbere cautionẽ: siue istã quam diximus vsurã accipere & secundũ priores leges,[h] & secundum nostrã.[i] Si verò permixtae sint res, & donatio ante nuptias, aliud quidem in pecunijs, aliud verò in imobilib. habeat rebus: imobilia quidem modis oibus manere apud matrẽ, vt alimentũ habeat idẽ: porrò de mobilibus haec valere q sanciuimus prius, si essent in rebus mobilibus oĩa antenuptialis donationis consistentia.

CAP. V. De dote scripta & non numerata vel praestita.

Pactis inter virum & vxorẽ de lucrando appositis, mulier quae nil omnino de dote dedit, nihil de donatione lucrabitur, quae verò partẽ dedit partem lucrabitur donationis. Barto.

ILLVD quoque dudũ acerbè quidẽ sancitũ,[k] rarò aũt in iudicio examinatũ, existimamus oportere clare legi cõplecti, & tradere viui, & deducere ad iudicia, pro cõmuni positũ adiutorio. Si enim coniungant alíqui alterutris cum dotis & antenuptialis donationis documẽtis:[l] deinde vir quidem antenuptialẽ pbeat donationẽ, mulier aũt scribat dotẽ, aut ipsa pbente eam, aut dãte patre, aut quolibet extraneo: postea appareat matrimonij tpe dos non data marito, sed sustineat onera[m] matrimonij, & matrimonium morte[n] viri soluatur: non est iustum omnino mulierẽ dotem non dãtem marito, ante nuptialẽ accipere donationẽ. Sin autem non totam dedit dotẽ: & ipsa pro tanto exigat donationem, in quantũ dederit dotẽ. Aequalitatis † .n. & iustitiae sumus amatores: quã[o] in oibus alijs,[p] & in cõsortijs[q] volumus obtinere. Quapropter quę mulier nil oino dat,[r] nil oino pcipiat.[s] quae verò minus, quàm professa[t] est dedit, tã-

[a] Antiquas. quò ad hanc: vt C. de secũ. nup. l. hac edictali. §. §. his. & §. seq.

[b] Omnes. aliàs nõ per hanc constitutionem, vt j. eod. §. hoc autem. sed corrigitur. j. de nupt. §. quoniã infirmas.

[c] Legem. s. hanc. vt j. eodem. §. prospeximus.

[d] Conseruandum. tale quale accepit, vt j. de nupti. §. & quia parum in fine. Accursius.

[e] Si autem omnis. ex hoc §. colligitur authen. sed si autum. quam habes. C. de secun. nup. l. hac edictali. Accursius.

[f] Idonea. sic j. de fideiuss. §. quod autẽ. coll. j. Accur.

[g] Conscriptum. nomine donationis antenuptialis. Accur.

[h] Leges. vt C. de secun. nupt. l. hac edictali. §. his. Accur.

[i] Nostram. s. hanc praesentem. Accur.

[k] Sancitum. quod sancitum non habemus.

[l] Documentis. id est instrumentis. sic dicta, quia veritatem docent. sic accipitur j. de fide instru. §. in plerisque locis. coll. vj. nam hinc inde facta erat promissio, sed non donatio.

[m] Onera. vt alere eam, & seruientes ei, vt ff. soluto matri. l. si cum. §. si autẽ. quod est iniquum. vt ff. de condi. cau. da. l. si donatarius. §. j.

[n] Morte. quae omnia etiam soluit. j. de nupt. §. deinceps.

Mors oĩa iura resoluit.

[o] Quam. aliàs quandoque, alias quam. & tunc dic quam. s. aequalitatem.

[p] Alijs. s. contractibus & iudicijs. vt ff. de regul. iur. l. non debet. arg. contra. ff. de fer. l. fi.

[q] Cõsortijs. i. matrimonijs de quibus agitur, & hoc debuit praemittere. Accur.

[r] Dat nomine dotis, vel aliud pro ea.

[s] Percipiat. hoc sic intelligo, s. noĩe lucri donatiõis propter nup. & haec est mens huius literae. Sed con-

[t] Professa. s. quam dare promisit.

† Cõcor. c. si cliẽtulus, de alie. feud. col. x.

Obtulo-

tum recipiat solum, quantum obtulit: [a] sitq; etiam hoc [b] optimum in præsenti lege incrementum plurima decernente, quæ semper in dubitatione sunt, vix autem modo ad legislationem deducta. Hanc autem valere volumus legem & in casu [c] dante ei principium, & in pendentib. litibus, & in omnibus de cætero prouenientib. Quæ igitur placuerunt nobis tua sublimitas operi effectuiq; tradere festinet, & manifesta vniuersis per programmata [d] propria faciat, quatenus in omnibus ciuitatibus quas nostra ditio [e] continet, hæc valeant, & certa omnibus fiant, secundum quod a nobis dispositum est. †

TITVLVS III.

VT DETERMINATVS [a] sit numerus clericorum sanctissimæ maioris ecclesiæ, [f] & cæterarum ecclesiarum. [g]

In ecclesia maiori & alijs sibi adiacentib. & subiectis clericorum numerus secundum facultates debet esse statutus, & debet obseruari, ne ad inopiam ecclesiæ deducantur.

Impera. Iustinianus Augustus Epiphanio regiæ huius vrbis archiepiscopo, [& vniuersi eius tractus] † patriarchæ.

DVdum quidem communi & generali lege & ad tuam [h] beatitudinem † & ad reliquos sanctissimos patriarchas [i] scripta, de ordinatione venerabilium episcoporum, & reuerendissimorum clericorum, necnon mulierum diaconissarum, & vt non amplius sint ab antiqua mensura, [k] qui ordinantur, disposuimus: [l] † quod nobis videbatur bene & competenter habere, & regularum sacrarum dignè: [m] præsentem verò legem specialem ad tuam beatitudinem scribimus, de numero reuerendissimorum clericorum, qui in hac vrbe sunt disponentes. Quia enim † penè nihil immensum bonum [m] est: competens est neq; ordinationes quæ super reuerendissimis clericis fiunt, aut super reuerendissimis diaconissis, [n] fieri tantas, vt illorum expensis sanctissima ecclesia incidat in causam mutuorum maximorum, & paulatim ad nouissimam inopiam deponatur. Nouimus enim propter huiusmodi occasionem, huius regiæ ciuitatis sanctissimam maiorem ecclesiam nostri imperij matrem, [o] debitis inquietari maioribus, & non aliter valentem facere singulas erogationes reuerendissimis clericis, antequam aurum non parum mutuum sumat, faciens tam hypothecas quàm pignorum dationes in optimis suis prædijs rusticis & suburbanis. Propter hoc igitur perspeximus nosmetipsos deponere ad huiusmodi causæ inquisitionem, [p] & agnoscere quemadmodum prius se habuerit, quidque longitudo temporis adinuenerit. Inuestigantes igitur illud vndique, inuenimus quoniam singuli horum qui sanctissimas ecclesias ædificauerunt in hac felicissima ciuitate: non pro edificio solummodo cogitauerunt, sed etiam vt expensas † sufficientes darent a se factis venerabilibus: [q] & determinarent quantos [r] quidem competens esset præsbyteros per vnamquanque ecclesiam, quantos diaconos masculos atque fœminas, & quantos subdiaconos, & rursus cantores atque lectores & ostiarios constitui: & super hæc etiam oratorij expensas [*] definierunt: & redditus proprios dederunt suffi-

[a] Obtulit. i. dedit.
[b] Etiam hoc. quasi dicat, non solum superior §. sed etiam iste fuit bonum augmentum huic. l. præter rubricam. nam in ea tantum tria cõtinebantur quæ iam erant expedita ante hunc §. & superiorem.
[c] In casu. scilicet Gregoriæ.
[d] Programmata. programma est scriptura publica consilio sapientis facta, vt patet fere in fine cuiuslibet cõstitutionis huius libri. & dicitur. C. de diuer. rescri. le. vniuersa.
[e] Ditio. i. iurisdictio. sic insti. in proœmio. §. j.

VT DETERMInatus sit numeclerc. &c.

[f] Ecclesiæ. Constantinopolitanæ ciuitatis. Accur.
[g] Ecclesiarum. sub dicto patriarchatu constitutarum. Et ita est hæc lex localis. sic aliàs infra de ecclesiasti. rerum immobi. aliena. §. fi. colla. 4. & infra de tabel. §. fi. colla. 4. & econtra quædam valent aliàs, sed non ibi: vt C. de ijs qui ad eccle confu. le. fin. j. respond.
[h] Tuam. loquitur Epiphanio patriarchæ almæ vrbis Cõstantinopolitanæ.
[i] Patriarchas. antecessores tuos.
[k] Mensura. s. nongenti quinquaginta: vt C. de sacrosanct. eccle l. non plures.
[l] Disposuimus. in quadam lege Græca: & pars sententię illius est in d. leg C. de sacrosan. eccle. l. non plures. nam & alia multa in illa cõtinebantur: vt patet in hac litera illud factum est dicere, quod loquatur hic illa leg. de nõ plures cum illa non sit Iustiniani.
[m] Bonum. nam omne quod est nimium, vertitur in vitium: vt hic, & infra de refe. facti pa. §. fin. col. iiij. & infra de men. ord. cle. col. ij. in prin. nisi in casu isto: & ideo dicit pene, vt imperatorem donare ecclesiæ: vt infra de non alienan. §. finimus. colla. ij.
[n] Diaconissis. ordo est mulierum quæ nõ possunt dicere euangelium. Sed nunquid in illa maiori ecclesia stabant mulieres cum maribus? Rñ. non: vt infra de mona. §. cogitandum. col. j. sed erant monasteria fœminarum, quæ recipiebant sustentationem a maiori ecclesia: vt infra eo. §. in alijs.
[o] Matrem. sic C. de sacrosan eccl. l. iubemus. §. j. in fi.
[p] Inquisitionem. vt non oporteat nos omni die de hoc cogitare: vt s. de hæredi. & Fal. §. j.
[q] Venerabilibus. s. domibus. Accur.
[r] Quantos. i. quot. & sic dicas in sequentibus.

[*] Subscriptionem sic olim restituiex Nouella de nuptijs coll. 4. tit. 1. §. Hinc nos alia. D. XVII. K. April. Cõstantinopoli. Bilisario V. C. Cõs. Nam in noua Scrimgeri editione ppetuam se ipsum est XV K. Aprilis, eum ipse Iustinianus verum dicit expresse - sit. Contius.
[*] Cõcor. eum hac rubri. & authen. ca. c. quamvis ait. extra de vi. & hon. cleri. & e. cõstitutus eum glo. j. extra de rescrip.
[*] Pro inclutis, in Græcis est œcumenico, quod in latia trãslatione retineri potuit. Cõt.
[*] γενικῷ in Haloã.
[*] ἐγκυκλίῳ in Scrimgeriana editione. Cõ.

[*] Hic Epiphanius XVI. annis præfuit ecclesiæ Cõstãtinopolitanę. & Ioanni scholastico quod vnum annum præfuit, successit: vt Nicephorus scribit li. 17. c. 7. Contius.
[*] In lege Græca de ordinatione episcoporum, quæ non extat: sed similis ad Attabium excusa est Græcè in capite eorum dicum Lugdunensium. & decani de quibus ait l. non plures. de sacr. eccl. non erant clerici. sed ministri rei funerariæ. vnde fallitur grauiter ea in re Accursius, & post eum Alciatus in illius l. nõ plures, explicatione. Contius.
[*] .i. cõuenienter canonibus sacris.
[*] Cõco. c. cum in multis. de rescrip. li. 6. in prin. ca.
[*] Nicephorus ex Procopio narrat sacrarium templi Sophię cõtinere quadragies mille argenti libras. Cõt.
[*] .i. ad re-

cientes ijs a quæ a se cõstituta b sunt. Si quis autem adiecerit multitudinem nequaquã penitus extendenti sufficientem, permanserunt vsque ad multum tempus talia cõseruata: & donec hoc fuit, donauerũt sanctissimarũ ecclesiarũ domib. quæ sufficerent. Cum vero Deo amabiles episcopi ad aliquorum preces semp c respicientes, protracti sunt ad ordinationũ multitudinem: aucta quidem est expensarum quantitas ad immẽsitatẽ multã: creditores autem iam vndiq; d & vsurę, e & nouissima inopia f est: neq; creditores inueniunt pp incredulitatẽ g iam causæ: † sed alie nationes cũ necessitate, h & cõtra leges, i & causę indecẽtes, k & neque ꝓpria dignitate tẽperatę: vt ex hac nimietate, neq: ꝑdia, l neq; suburbana sufficerẽt hypothecis & pignorib. neq; creditores pp hoc inuenirẽtur: sed ad inopiã descẽderent nouissimã: & nec ipsis ministris emolumẽtum dare sufficerent: m sed ad viã oĩum infelicissimã cã descenderet, quatenus rerũ oĩum creditoribus cederet: quod dicere etiã piget nos: & quẽadmodũ nõ fiat, ꝓui uidemus. Nã si nõ aliqs ferret libenter eum q vltra substãtiã suã expẽdit, n qũo nõ & de his nobis est cogitãdũ? o Nõ enim oportet ad mensurã expẽsarũ q̃rere et possessiones, (hoc.n. simul ad auaritiã, ĩpietatẽq; ꝑducit) sed ex ijs p q̃ sunt, expẽsas metiri. Qua pp cõpetenter ẽt de his sancim⁹, & immensitatem excludimus, certæ medicinæ causam tradentes.

CAP. I. Vt numerus clericorum qui nunc est, maneat.

SANCIMVS igit eos quidem q hactenus sunt in eadẽ sanctissima maiore ecclesia, & reliqs q oĩbus venerabilib. domib. reuerẽdissimos clericos, & mulieres diaconissas, & ostiarios manere in quo sunt schemate, r nõ.n. qđ est minuẽtes, hæc sancimus. s reliquo verò tpe t nulla fiat ordinatio, donec ad antiquum numerũ institutũ ab ijs qui sanctissimas ecclesias ędificauerũt, reuerendissimorũ clericorũ quantitas redigatur. † Sed qm̃ pridẽ ẽt reuerendissimorũ clericorum sanctissimæ maioris ecclesiæ regiæ nr̃æ ciuitatis determinatus est numerus, u & valde breuis erat: vtpote vna * existente sanctissima ecclesia: x postea verò & venerabilis domus sanctæ gloriosæq; virginis & Dei genitricis Mariæ iuxta sanctissimæ maioris ecclesiæ vicinitatem posita, ædificata est a piæ memoriæ Verina, y & venerãda dom⁹ sancti martyris Theodori a Porcatio, † gloriosæ memoriæ dedicata est: erat aũt et venerabilis dom⁹ sanctę Helenæ, † q̃ sanctissimæ maiori ecclesiæ copulata est: ꝓpterea redigere numerũ ad antiquã figurã ĩpossibile est. Nõ.n. sufficiẽt tãtis ecclesijs z pauci cõsistẽtes: a qm̃ b qñ nõ ꝓprios clericos, neq; matres habẽt basilicas, sed cõmunes sunt & sanctissimæ maioris ecclesiæ, & earũ oẽs circũeuntes ſm quẽdã ordinẽ & circũ ministeria in eis celebrãt: deinde ẽt plurima multitudine, & ex antiquis hæreticis ad sanctissimã maiorẽ ecclesiã deducta gr̃a qdẽ magni Dei & saluatoris nr̃i Iesu Christi, laboribus aut ĩmutationib. nr̃is oporteat plures quàm a principio ad præsens officij ministerium definiri.

CAP. II. De numero vetere clericorum Constantipolitanæ ciuitatis.

QVAPROPTER sancimus non vltra sexaginta quidem presbyteros in

---

randas æ- des, & sartas tectas tuendas. his cõsentanea sũt q̃ de diuidendis in 4. partes bonis ecclesiasticis in varijs synodis statuta sunt: vt Arelatẽsi c. 21. Cartha. c. 7. Antioch. c. 3. & 21. & 22. 24. 25. & Sardicẽsi. c. 1. Cõti.

† διὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ πράγματος. non videt ad fidẽ .i. creditũ ꝑferri debere, vt Haloáder retulit. Cõ.

a Ijs. locis venerabilibus.

b Constituta hoc continuatur. ĩ. & permanserint &c. & q l est hic in medio, cancellandum est. Vel dic, si quis autem. s. ecclesiæ ædificator. & quod dicit, extendenti non sufficientem q. d. plures etiã posset pati, quàm habeat. Vel dic, si quis autem. s. episco. & de eo dic vt modo diximus quia non adiecit vltra modum. & interim ædificator largiebat necessaria.

c Semper. id est multoties.

d Vndique. s. facti sunt.

e Vsuræ. s. auctæ.

f Nouissima inopia. & subaudi, superueniens emersa est tanta vt &c.

g Incredulitatem. s. eandem. s. inueniri possunt.

h Necessitate. s. fiunt, cum non possint mutuantes creditores inueniri. Accursi.

i Contra leges. Leonis & aliorum imperatorum, qui fuerũt postea: vt C. de sacro san. eccle. l. iubemus. & l. sancimus. Accur.

k Indecentes. s. fiunt, cum non possint creditores inueniri. Accursius.

l Prædia. rustica.

m Sufficerent. s. ecclesiæ.

n Expendit. vt quia bonis ei iterdicitur, vt ff. de cura fu. leg. j. Vel dic vt institu. de ijs qui sunt sui vel alie iu. § ſi. prima placet. Accursius.

o Cogitandum. nobis. si enim pro causis corporalibus cogitamus &c. vt ĩ. cũ de app. cog. § si vero liber. in fine. col. vij. Accursius.

p Sed ex ijs. s. possessionibus. Et no. quòd qui hoc seruaret, pauper non esset.

q Reliquis. aliàs reliquas omnes: & tunc repete in aliis per reliquas omnes venerabiles domos. Acc.

r Schemate. id est ordine, siue dignitate. Accursius.

s Sancimus. quæ in hac constitu. dicimus.

t Tempore. scilicet futuro.

u Numerus. nongẽti quinquaginta. vt sup in princip. dixit. Accursius.

x Ecclesia. s. prius sanctæ Sophiæ, quæ est maior ecclesia.

y Verina. propriũ nomen. Accursius.

z Ecclesijs. s. tribus.

a Consistentes. hic no. quòd vnus vicem duorum gerere non possit. sic ff. de pac. l. si plures. Item not. q̃ quidam libri non habent plus in hac constitutione. & quidam habent tres columnas, sed non legitur.

b Quoniam. respondet tacitæ quæ- illud

Vicẽ duorũ vn⁹ gerere non potest.

† Nam & diuisio ꝓbendarũ cõcilio Turonẽsi ꝓhibet. c. minorib. ex. de ꝓ[illegible]dis. Cõti.

* Addendũ, & sola. & paulo post sãctissima, addẽdũ maiore.

* Sic appellabat Leonis Impatoris vxor. Contius.

† Sphorcio habet noua Græca editio. Contius.

† Legẽdũ Irenes. Socrates. n. lib. 2. triparti. histor. ait Cõstãtinũ duas ædificasse ecclesias: quarũ vnã nolauit Irenẽ, aliam vero appellauit Apostolorũ. Contius.

a Illud quoq;. No. non debet clericus transire de vna eccle sia ad aliam. quod non seruatur.
b Cōtradicere. No. arg. pro episcopo vel prælato, q liceat ei reclamare literis domini papæ, vt C. si contra ius vel vtili. pub. l. & si legibus. sed potest dici q hic non a principe, sed ab alio nomine principis erant missæ. si autem constat literas esse principis, recipiendæ sunt. sed secunda iussio debet expectari: vt C. de man. prin. l. j. & ℸ. de man. princ. §. deinde competés. col. iij.

sanctissima maiore ecclesia esse: diaconos autem masculos centum, & quadragita fœminas: subdiaconos verò nonaginta: lectores aūt cētū & decē, cantores vigintiquinque: ita vt sit oīs numerus reuerēdissimorū clericorū sanctissimę maioris ecclesiæ in quadringētis viginti quinq;, & s̄. centū existentibus ijs q vocant ostiarij. In sanctissima siq dē maiori ecclesia huius felicissimæ nr̄æ ciuitatis tres venerabiles domos vnitas ei, tanta clericorū sit multitudo: nullo qdē De fide- horū q nūc sunt excludēdo: licet multo pluriū sit numerus ab ijs q nobis nūc determinati sūt. nullo aūt de cætero adijciēdo i vnoquoq; ordine ijs q nūc sūt: donec ad hūc numerū mēsura redigat.

CAP. III. Ne liceat clericis de minore ecclesia in maiorem p patrocinium transire.

ILLVD quoq; a adijciēdū est, vt qđ hacten' nō decēter fiebat, nequaquā in republica gerat, i. multos reuerēdissimorum clericorū dedignari qdē in ijs in qbus ordinati sunt sāctissimis ecclesijs, aut hic, aut i puincijs deseruire: ad sanctissimā verò matrem ecclesiā & venerabilē clerū eius p patrocinium quodlibet accedere: † quod de cætero fieri phibemus. nā si sup venerabilibus monasterijs phibemus ex alio monasterio ad aliud trāsmigrare: multo magis neq; reuerendissimis clericis hoc pmittamus lucri & negotiationis habere, hmōi horū desideriū iudicātes. Si verò & aliqñ talē quādā migrationē tua beatitudo aut p tēpora imperiū fieri pspexerit: nō aliter hoc agi, antequā ad pdictū a nobis numerū cā redigat, vt migratio in officiū deficiētis fiat: & nō s̄. numerū aliqd oīno excedat. hoc enim nulla machinatiōe, neq; ex aliquo mō fieri sinim'. Et hæc qdē de sāctissima maiore eccłā.

† Accursius ait hoc seruari: sed tñ idē cautū fuit Niceno concilio. c. 16. Antiocheno & Melde. sivt 7. q. 1. abūde docet Gratianus. Contius.

CAP. IIII. De clericorum multitudine non facienda.

IN alijs aūt oībus ecclesijs, quarū expēsas sanctissima maior ecclesia facit, sancim' nūc qdem existentes manere similiter eos et sub schemate: de cæterovero nullū ordinari antequā ad eū q vocat statutus vniuscuiusq; ecclesiæ (quod antiquitus ordinatū est ab ædificatoribus ecclesiarū) pśbyterorū, diaconorū masculorū atq; fœminarū, & subdiaconorū, atq; lectorum, necnō cantorū & ostiariorū numerus redigat, & nullus in medio penitus adijciat. Nosq; ipsi cauemus tale aliqd agere: & ordinandos abbreuiam': nullusq; nostrorū iudicū tale aliquid agat nr̄am formidās legē: & licētia sit beatissimo archiepiscopo & patriarchæ huius regiæ ciuitatis ordinationi cōtradicere: b licet iussio de palatio veniat. nā & qui pcipit, & cui pcipitur, sub ecclesiastica mulcta erūt, si tale aliqd egerint. Sed neq; in alijs ecclesijs quæcūque emolumentū & expēsas habēt a sanctissima maiore ecclesia, incompetens est multitudinē inire ordinandorū eius: neque transcendere de cætero cōstitutam a principio etiam sup illis mensuram: ne forsan omnes etiā qui eas cōsequūtur, in multitudinem incidentes immēsam, & accedētes sibimet piè agentibus quæstus diuidentes, & exinde vsq; ad mensurā eorū non sufficientes, in maximam angustiā incidāt. Si verò vltra mēsurā definitā sanctissimę maioris ecclesiæ siue aliarum ecclesiarum ordinetur q per tempora fuerit sanctissimæ maioris ecclesiæ sanctissimus episcopus, & venerabilis eiusdem ecclesiæ œconomi erogationē' ecclesiasticis prębuerint qlibus: ipsi quoque de sua & propria facultate præbeant expensam, & q hæc expendere eos pmiserit beatissimus patriarcha. Sciāt enim, quia si quid tale egerint, licentiā damus & sanctissimis patriarchis qui post tale aliqd agētes fuerint, & posteriorib. œconomis, & oībus reliquis reuerendissimis clericis talia perscrutari, & facta phibere, & indicare imperio: vt illud cognoscēs pcipiāt ex substantia hęc agētium œconomorum, aut ēt permittentis archiepiscopi hoc sarciri sanctissimę ecclesiæ. Quapropter ne rursus forte fiat talis aliqua rei confusio atque tumultus: causa ad mensuram a principio constituta redacta, tunc ordinare liceat: in tantum vt non transcendatur definita mensura, neque numerus trāseatur, aut fiat quędam circa hoc calliditas. Non enim † illud patimur omnino fieri, vt dicatur quia licentia erit ordinare quidem, non tamen emolumenta prębere. hoc enim est rursus ad cōfusionem efficientium, & immensam adiectionem secūda collegia constituētiū, deinde etiam plurimas habebit causas circunuentionis, vt alias sibimet vias auaritiæ inueniant & pro alimentorum expensis.

† Concor. cum hoc tex. glo. quarta in c. cum M. extra. de constitu.

DE FIDEIVSSORIBVS. &c.

a Legem antiquã. quam habemus. C. de fideiusso. l. non recte. q̃ hic corrigitur: & noua ei adijcitur. & pro parte seruatur, vt quidã dicunt. quod nihil est: sed dic q̃ erat quædam lex quæ duo dicebat. Primũ, vt præsente vtroque reus primo sit conueniendus: & in hoc bene, vt ĩ eo §. antiqua siquidẽ. Secundum, q̃ absente reo non dabatur spacium fideiussori ad producendum reum: & in hoc male dicebat: vt ĩ. e. §. si uero fideiussor. ibi, non enim &c. & fuit hæc lex antiquior quàm illa C. eo. l. non recte. vel quam aliæ quæ tractant de eadem materia: vt pa ret. ĩ. proxi.

b Olim. s. sancimus. & accipitur ex sequenti verbo, nescimus. sic. ff. de tut. & ra. dist. le. j. §. nunc tractemus.

c Non approbatã. id est reprobatam per consuetudinem ei contrariam: vt ff. de legib. & senatusc. l. de quibus § fi. & ĩ. de quæsto. §. si vero. colla. vj.

d Exquisitas. i. plerunque in iudicijs necessario examinatas. nam & hodie pleræque causæ sunt de simili materia.

e Apparentẽ. s. forte vtilem. vel dic, apparet. i. ad memoriam reducitur, & deploratur, vt facit vxor de marito bono mortuo, cum minus bono sit coniuncta.

f Erat enim. interpositio est.

g Eius. s. antiquæ legis.

h Non discreta. vt supra eod. in princi. diximus.

i Augmento. nam cum duo tantum capitula in ea continebant, in hac constitutione innuuta sunt, vt ĩ. eod. per totum.

k Si quis igitur. quia legem antiquã volumus reformare, igitur.

l Crediderit. s. mutuãdo aurũ. vt sequitur. Sed quid si in alio constat mutuũ quàm q̃ pondere, numero, mẽsura cõsistat: vt ff. si cer. pe. l. ij. Vel quid si alias cõ tractus sit, vbi possit fideiussor accedere: vt ff. eod. l. j. & fi. semper locũ habet quod hic dicitur: vt ĩ. e. §. nõ solum & § absolutè. & §. similiter. & ff. si cer. pet. l. j.

m Fideiussorẽ. Not. differentiam inter istos. nã fideiussor & ante obligationem, & post accipi potest: vt instit. eo. §. ij. Mandator tantum ante in casu: vt ff. mã da. l. si uero non re. §. si post. & §. plane. & § cũ quis. Sponsor, qui sponte sine rogamine pro alio intercedit: quia & ipse habet actionem mandati, vt ff. mã. l. si p̃ te. alias est. l. q̃ pactũ. licet M. dixit sponsorem p̃ constituẽte se, debere positu esse: & in his tribus locũ habet hæc constitutio. idẽ dico de constituente. qui tñ post obligationẽ accipitur: vt ff. de cõ sti pe. l. j. ad instar fideiussoris, vt C. de cõ sti. pe. l. fi. Quid in expromissore q̃. s. pmittit alio non obligato pro quo obligatur: vel et nunc liberãte eum. vt ff. de dol. l. & eleganter. §. tertius pa ctionis. & h. nõ habet locũ hæc constitutio: cũ nõ possit dici contra eũ contra quẽ agere non potest, esse negligens. vt C. de an. excep. le j. §. fi. Item quid si principaliter se constituit debitorẽ, vt fit tota die? Respond. refert an nouet alterius obligatio. qđ fieret secundum vetera iura, semper mutata persona, vt ff. de act. & obli. l. obligationum fere. §. fi. & instit. qui. mo tol. obl. §. præterea. hodie hoc expresso, non aliàs, vt C. de noua. l. fi. & tunc non habet locũ hæc constitutio tatione dicta in superiori. q. an vero non fiat, & tunc locũ habet: cũ eadẽ sit ratio huius & fideiussionis, vt ff. de verbo. obli. l. a Titio. in h. & ff. ad l. Aquil. l. illud. itẽ æquitatis sumus amatores, vt s. titu. ij. §. fi. & C. de constitu. pe. l. fi. hæc gl. locum habet quando vnus post alium obligatur.

n Accedat. hic corrigitur quod est in C. e. l. nõ recte. & l. mater. & l. si aliena. q̃ omnes leges dicũt idem. Vltimo quære hic quod dixi ĩ. de duob. re. col. vij. § j. itẽ

Et hoc igitur agi penitus, et sub mulcta q̃ vocatur ecclesiastica, phibemus: maximã vtilitatẽ hãc esse putãtes, vt sanctissima maior ecclesia neq; debitis subijciatur, neq; angustietur perpetuo ædificio, sed semper abundet.

CAP. V. Vt reliqua pars redituũ ecclesiasticorum detur pauperib9, & similibus personis.

SICVT enim de his expẽsam determinauim9, ita cõgruet p̃pter sanctissimũ patriarcha & reuerendissimos œconomos cõsiderare vt aliæ expẽsæ q̃ fiũt ex ecclesiasticis q̃stib9, circa pios erogentur act9, & Deo placẽtes: & illis hæc ministrẽt, q̃ p veritate egent, & nõ habẽt aliũde alimẽtorum occasionẽ. Hoc. n. dñm Deũ placat: & nõ in patrocinijs & studijs hoium ecclesiasticas expẽsas hoib. locupletib. distribuãt, & ideo inopes necessaria ñ mereantur. Sciãt aũt Deo amabiles œconomi, & q̃ nũc, & p̃ tpa futuri sunt: q̃a si qđ p̃ter hæc egerit: & diuinis supplicijs subiacebũt, & ex sua substãtia idẽnitatẽ sanctissimæ p̃curabũt ecclesiæ. Beatitudinẽ igitur tuã q̃ ab initio & ex infantili pene ętate i sacro oĩ ordine † & schemate * sanctissimã ordinauit ecclesiã, ex sacrato vtiq; genere descẽdẽtis, hæc custodire cõtinuè sancimus: sciẽtẽ q̃a nõ minor nobis cura est horũ q̃ sctissimis ecclijs p̃sunt, quã ipsius aiæ. †

TITVLVS IIII.

DE FIDEIVSSORIB. & mandatoribus & sponsoribus, & solutionibus.

Reo absente primò fideiussor est cõueniẽdus, dilati ne sibi statuta ad reum repræsentandum, lege antiqua nõ obstante Bario.

Imp. Iust. Au. Io. gloriosiss. sacrorum pro. pfect.

Legem antiquã, a* positã q̃dem oli, b vero (nescimus queãdmodũ) nõ approbatã, c p̃ cãs aũt semp exq̃sitas d atq; necessarias apparẽtẽ, e rursus aduocare, † & ad rẽpublicã reducere, bene se habere putauim9: nõ simpliciter eã sicut iacebat ponẽtes, (erat f enim q̃dã eius g pars oĩno nõ discreta h) sed cũ cõpetenti & Deo placito distribuentes augmento. i

CAP. I. Vt creditores primo loco conueniant principalem.

SI q̃s igitur * k credi derit, l & fideiussorẽ m aut mãdatorẽ, aut sponsorem † acceperit: is non primũ aduersus mãdatorẽ, aut fideiussorem, aut sponsorẽ accedat: n neque negligens, debitoris intercessorib. molestus sit: a sed veniat b primũ

† βαθμῷ. i. gradu.

* merito hoc laudat, cũ in No. 6. vetet aliquẽ mox ex laico fieri clericum. Contius.

† In noua editione Græca & vetusto manuscripto sequitur: Dat. XVII. Ka. Apri. Bilisario. V. C. Cos. sed puto legẽ dũ XV. vt sit vel saltẽ biduo superiore Nouella recentior. Cõt.

* Quæ lex an extet in digestis valde dubium est. Contius.

† aliàs re uocare.

* Iste §. ponit p̃ authẽ. sup l. non recte. C. de fideiuss. & mã. & incipit, p̃sente & vtroq;. & cõcor. cũ hoc. §. j. & gl. j. extra eo. titu.

† Spõsorẽ. potuit interpres retinere verbũ Græcũ antiphonetã, sicut & p̃cenetam dicim9. adverbũ aũt sonat antiphoneta, qđ Gallicè

ad cũ q aurũ accepit, debitumq; cõtraxit:& siqd inde receperit, c ab alijs abstineat. Quid enim ei d i extraneis e erit, a debitore cõpleto? f Si verò nõ valuerit g a debitore recipere aut in partẽ, aut in totũ: ẽm qđ ab eo nõ potuerit recipere, ẽm hoc ad fideiussorem, aut spõsorem, aut mãdatorẽ veniat, & ab illo quod reliquũ est sumat: h & si q dẽ ptentes i ei k consistãt ambo, & principalis, † [& intercessor] * & fideiussor, & mãdator, & spõsor: hoc oĩ seruet l modo. Si verò [intercessor, aut] † fideiussor, aut mãdator, aut q spõsioni se subiecerit, adsit: principalẽ verò abesse m cõtigerit: acerbum n est creditorẽ mittere alicubi, o cũ possit mox [intercessorẽ, aut] fideiussorẽ, aut mandatorem, aut spõsorẽ exigere. Sed & hoc qdẽ curãdũ est a nobis possibili mõ: nõ enim erat quoddã hic p antiq legi q datũ ꝑ sanatione remediũ. * cũ vtiq; Papinianus † maxim' fuerit: q hoc primit' ĩtroduxit. ꝓbet * s igit t intercessorẽ, aut spõsorẽ, aut mãdatorẽ: & causæ ꝓsidens iudex det tẽpus t intercessori (idem est dicere, spõsori & mãdatori) volenti principalẽ deducere: quatenus ille prius v sustineat cõuentionem: & sic ipse in vltimũ subsidiũ reseruetᷣ: sitq; solatio intercessori aut spõsori, & mãdatorii hoc x quoque iudex. fideiussorib' enim & talib. y ꝓdesse sancitum est, † vt illo z deducto, a interim conuẽtiõe liberentᷣ b q ꝓ eo in molestia fuerunt. Si verò tẽpus in hoc indultũ excesserit, (cõuenit c nãque ẽt tẽpus definire iudicãtẽ) tũc fideiussor, aut mãdator, aut spõsor exequatᷣ litẽ, & debitum exigat cõtra eũ d ꝓ quo fideiussit, aut ꝓ quo mãdatũ scripsit, aut sponsionẽ suscepit: a creditoribus actionibus sibi cessis.

CAP. II. Vt creditor pri' principalẽ & fideiussores excutiat actione in personã, quã in rẽ experiatᷣ aduersus extraneos pignorum detentores.

Hypothecaria actio cõtra extraneos pignorũ possessores insẽtari nõ debet, nisi prius reorũ & fideiussorum oĩbus facultatibus excussis, his obtinẽtibus & in oĩbus creditoribus & successoribus. Bar.

SED neq; ad res debitorũ e quæ ab alijs de-

annquid huius legis beneficio renũciari potest? Rñ. sic, vt C. de pact. l. si quis in conscribendo. arg. contra. j. de duo re. §. j.

a Molestus sit. petendo ab eis vt soluatur Accur.

b Veniat. s. creditor.

c Receperit. quod sibi debetur.

d Quid enim ei. s. creditori.

e Extraneis. i. fideiussoribus.

f Completo. id est satisfacto. q. d. nihil. Accursius.

g Valuerit. scilicet creditor.

h Sumat. Quid si pignus habeat a debitore? Videtur quod primo debeat illud vendere: vt hic colligitur. sed quia graue est etiam pignus vendi propter subhastationes quæ fiunt: vt C. de iur. dom. impe. l. fin. dico contra, vt ff. eod. l. inter eos. §. creditor. Nec dico eam correctam, licet dicant quidam s. per istam: cum leges veteres inquantum possumus tolerare debeamus, vt j. qui. mod. nat. effi. sui. §. tribus. col. vij.

i Præsentes. præsẽs respectu absẽtis multis modis dicitur. Primo, quando se adinuicem audire possunt: vt in stipulationibus accipitur, vt ff. de verbo. oblig. l. j. j. fi. & inst. de inuti. stipula. §. itẽ verborum. Secundo, quando quis est in eadem prouincia vt cum de præser pt. inter præsentes agitur, vt C. de præscriptio. long. temp. l. fin. Tertio, cum est in iudicio: vt in productiõe testiũ, quæ debet fieri præsente altera parte, vt C. de testib. l. si quando. & j. de testi. §. pen. coll. vij. Quarto, si est domi, cuius nomine volo nunciare opus nouũ, vt ff. de dam. infec. l. inj. §. abesse. & ff. qđ vi aut clam. l. aut q aliter. §. j. Quinto, vt si est in hortis, ẽt cũ tractamus de ꝓcuratore cõstituendo, vt ff. de ꝓc. l. præsens. & l. & qui. Sexto modo accipio hic, si est ẽt in eodem territorio. vt facile possit citari: vt arg. ff. de iurisd. om. iu. l. vlti. licet quidam dicant eum in iudicio debere esse præsentem, vt j. de testi. §. pe.

k Ei. s. creditori. Accur.

l Seruetur. vt prius conueniatur principalis quàm accessorius.

m Abesse. quod dic vt modo diximus.

n Acerbum durum & crudele, Al.

o Alicubi. extra territorium ius dicentis: vel forte etiam intra, dummodo extra iudicium: quod dic vt supra. §. j. diximus.

p Hic. i. in illo casu.

q Antiquæ legi. i. ab antiqua lege, cuius mentionem habuimus s. e. in prin.

r Introduxit. in simili casu, vt dilatio ne reo data absenti & fideiussori: licet præsenti dari debeat, vt ff. eo. l. si testamento. §. fina.

s Probet igitur. vulgariter dicit quasi dicat, experiatur an possit repræsentare reũ, vel non.

t Det tempus. scilicet sex mensium, secũdum quosdam, vt C. eo. le. sancimus. vel melius pro arbitrio iudicis: vt ff. de iur. delibe. l. j. in fin. quod erit in xx. miliaribus diurnis, vt ff. si quis cau. l. j. vel erit arbitrium secundum consuetudinem prouinciarum, vt j. vt omnes obe. iu. §. si vero alter. col. v. & C. de dila. l. j.

u Prius. hoc dicit Azo verum, quando negat se fideiussisse. quod nihil est: imò etiam cum constet, vt hic, & j. de duo. re. in prin. col. vij.

x In hoc. id est in dilatione quam eis dat ad repræsentandum reum.

y Talibus. s. mandatoribus. & sponsoribus, & similibus, vt s. eo. §. j.

z Vt illo. scilicet principali.

a Deducto. scilicet ad iudicium.

b Liberentur. fideiussores.

c Conuenit. interpositiuo est.

d Contra eum. scilicet reum principalem pro quo &c & hoc dico, actionibus cessis. nam fideiussores ipsi exigent, dummodo & ipsi prius soluant. vt ff. de solut. leg. Stichum. §. pe. vel contra eum. fideiussorem. s. debitum dico ab eo pro quo &c. & hoc dico actionibus cessis. & sic sunt ablatiui absoluti. Et est facienda cessio ante solutionem vel tunc, vel parum postea, vel multum postea, hoc tamen acto tunc in solutione vt postea fiat: vt ff. de sol. l. Modestinus.

e Debitorum. id est ad res quæ fuerunt quondã debitoris: nunc autem alienatæ sunt. vnde transit dominiũ, licet cum sua cã: vt ff. de acqui. re. dom. l. tradition

Fidemus respõdẽt. exterũ Al ciat' lib. j. parerg. c. j. reprehendit veterẽ interpretẽ q sponsorẽ vertit, qđ verbũ significat eũ q spõte pro alio pmittit, vt Festus ex Verrio docet. Iulianus aũt epitomator sẽper periphrasticos vertit eum q pro alio pecuniã cõstituit. Cõt.

* πεπληρωμένῳ i. cum ei a debitore satisfactũ sit. sententia n. potius spectãda, quam verba. Cõ.

† aliàs & principalis & fideiussor: hoc omnes &c.

* Inclusũ deest.

† Deest.

† Cõcor. clem. dudũ. in gl. sup verbo, pñsentari. vbi ẽt p do. cardi. de sepulturis.

† ἀλλαχόσε. i. alio.

† Legẽdũ antiqua lege.

† μέθοδον; cõpẽdiũ. Contius.

In noua Græca editiõe legitᷣ ... quo puto

librarij er ratũ esse legẽdũq; ... Cont.

* εἰσὶ κυρίως. i. cõducat, denũtiet, indicet & in' vocet.

† legẽdũ sanctũ &, vt in veteribus, pro eo qđ in Græco habetur. ὅσιον Contius.

dicio.& ff.de contrahe.emp.le.alienatio. Sed quid si deposuit vel cómodauit? Rn.apud eundem videntur esse: ut ff.com mo.l.rei.& ff.deposi.l.licet & de verb. sign.le.penes.

a Veniat prius. s.creditor per hypothecariã actionẽ.

b Personalibus.s. actionibus. Sed contra.infra.de liti.§.ad hoc. B.&ʾ Al.dicunt hoc corrigi.Ir. dicit quòd ibi debitor idemque venditor tenebatur adhuc. Alij dicunt q; ibi habebat causam a debitore, contra quem dicunt agi posse etiam prius.sed Io. contra: qa dolus auctoris nõ nocet emptori, vt ff. de dona.excep.leg.apud Celsum.§.si cum legitima. Alij dicunt quòd illud locum habet excussis prius bonis debitoris: vt hic. Vel melius illud in expresso: hoc in tacito pignore: vt hic, cum hoc etiam iure veteri erat: vt ff.de iure fisci.leg. Moschis. vel dic aliter, secundum Azo. & Ioan. vt in summa de pig. §.damus. In primo dic qualiter reus priusquam fideiussor conueniatur: vt §.j.I.eo. In secundo dic q; personales realibus præferuntur: vt hic. nisi in casu quando idem debitor tenet res, vt j̄.proxi.non ita in fideiussore conuento personali.nam licet teneat res, non potest creditor eligere, cum prius oporteat eum redire ad res debitorũ, quas ipsi tenẽt vel alienauerũt: vt hic. In tertio dic q; primo ad res debitorum agitur: vt hic, licet olim semper esset in electione creditoris tam in primo, vt C.eo.l.non recte. quàm in secundo vel tertio casu, vt C.de pig.leg. persecutione. Azo.

tinent [l] veniat pri⁹, [a] antequã trãseat viã [*] sup ꝑsonalib. [b] cõtra mãdatores & fideiussores, & spõsores: sicq; ad res venies pricipalis debitoris sive [c] ab alio detineant, & detinẽtes eas ꝯueniés, si neq; inde habuerit satisfactionẽ: tũc veniat aduersus res [d] fideiussorũ, & mãdatorũ, & spõsorũ: idẽ ẽ [e] dicere, vel si quosdã habuerit [f] hoĩes [g] ipsi [h] sibimet obligatos, [i] & q hypothecarijs [k] actioib. sibi teneri possint. Cõtra principales tñ existẽtes apud eos res, siue ꝑsonalib. siue hypothecarijs, mox siue ambab⁹ vti voluerit: oẽm ei damus licẽtiã q̃ dudũ a nobis data est, [l] & viã & ordinẽ in alijs ꝑsonis casibusq; sancitã. Et nõ solũ hoc in creditorib. [m] dicimus: sed ẽt si qs emerit aliqd ab aliquo, deinde acceperit eũ quẽ vocãt cõfirmatorem, [n] & moueat in aliquo vẽditionis cõuentio [o] cõtra venditorẽ facta: nõ aduersus cõfirmatorẽ mox emptor accedat, neq; tenentẽ [p] aliqd rerũ vẽditoris, sed aduersus vẽditorẽ pri⁹: & sic ad cõfirmatorẽ, & tertio loco contra detẽtorẽ: eadẽ ẽt hic [q] existẽte diuisiõe sup ꝑsentibus & absentibus, quã [r] dudũ in fideiussoribus & mãdatoribus & spõsoribus ac creditoribus causa debitorũ sanciuimus: [s] similiter obtinẽte ẽt i alijs [t] cõtractib. [u] in qbus fideiussores aliq, aut mãdatores, aut spõsores accipiunt: & i ipsis principalibus ex vtroq;, [x] & i heredib. eorũ, & successoribus. antiqua siqdẽ lex hęc valeat rursus, [y] & cũ hmõi iustitia atq; diuisione nr̃os subiectos foueat.

CAP.III. De solutionibus. Vt debitore aurũ aut pecuniam numeratam non habente, addicant creditori res eius.

Creditor, q a debitore debitum recipere non valet, cõpellitur in solutũ res eius ĩmobiles meliores recipere, subtili earũ æstimatione facta, sufficienti pro euictione ꝑstita cautela, quã debitori possibile est præstare emptorẽ nullo apparente, argentariorum sponsionibus in suo statu manentibus. Bar.

QVOD aũt [z] decætero humanis auxiliai curis: [a] licet qbusdã creditorib. nõ fortẽ sit gratũ, a nobis tñ pp clemẽtiã sancit. Si qs enim mutuauerit [*] aurũ, debitoris substãtiæ credẽs: at ille ad restitutionẽ auri nõ sit idoneus, substãtiã aũt imobilẽ habeat: verũ creditor ardeat [b] aurũ oimodo q̃rẽs: illi uerò nõ sit facile, neq; vlla mobilis [c] substã

c Sive. sunt duæ partes: vt pro &.q.d. & si pro quamuis &c. sic j̄.de duo.reis. §.j. col. vij.

d Res.ab eis vel ab alio possessas.

e Idem est.quod in intercessoribus est dictum.

f Habuerit. creditor.

g Homines.similes supradictis: vt constitutores.

h Ipsi s.creditores.

i Obligatos. ex constituta pecunia.

k Hypothecarijs. quid si reali puta hypothecaria tenetur fideiussor, cũ personali sit præscriptum? Respond idem quod hic dicitur. vnde distingue, quia prælatio fit personalium actionum ad personales. Item personaliũ ad reales. De primo dic qualiter reus

l Data est. vt C. de act.& obli.l.fin. quæ l.hic corrigitur: nisi in hoc casu: vt j̄. distinximus modo.

m Et non solũ hoc in creditoribus. stricte pro mutuatorib⁹. sic C. de proba. l.j.aliàs largè, vt ff. si certum peta.l.j.

n Confirmatorem. Not. eundem dici fideiussorem, cũ cuilibet contractui accedere possit: vt ff. eo.l.j. idem & confirmator: quia venditionẽ siue contractum confirmat, vt instit.eo.in prin.& de repli.§. si. idem actor seruus dicitur: vt ff.de euictio. le.illud.

o Conuentio.i. agatur ex aliquo pacto in venditione apposito in præiudicium venditoris, quod venditor non seruat.

p Tenentem. repete aduersus. Azo.

q Eadem etiã hic. id est in dicto casu venditionis.

r Quam. scilicet diuisionem.

s Sanciuimus.I. eo. §.j.& ij.

t In alijs. a mutuo & venditione.

u Contractibus.vel quasi: vt inst.de obl. ex quasi contract. in princip. & de act. §.j. Azo.

x Ex vtroque. s. latere, i. creditorum & debitorum & ex hoc corpore colligit quoddam membrũ illius authen.quam habemus C. de fideiusso. leg. præsente &c.ibi, absque.

y Rursus. repete valeat.

z Quod autem. nunc de secunda parte rubricæ.

a Curis.scilicet debitoris.

b Ardeat.i.ardent et cupiat, sicut & illud, Corydon ardebat Alexim: id est ardenter amabat.

c Mobilis.tunc.n.forsan æstimationem auri præstãdo in rebus mobilibus quæ in regione illa frequentabatur, liberatur: vt C.de do.l.si quis argentũ.in prin. & maxime si ex ea re creditor damnũ nõ patiatur, vt ff. de sol.

† καλί-γονυο maluissẽ vertere possidentẽ pro sñia subiecta, ad excludẽdos depositarios & similes, q etiã primũ cõueniri poterũt. Cõ.

ꝭ ἐκλαβεῖν antequã ꝑficiatur & expediatur &c. Contius.

† βεβαιωτὴν ad verbũ sonat cõfirmatorẽ: sicq; & Iulianus epitomator vertit. quãuis autẽ hũc cõfirmatorẽ scribat vl pia. vulgo vocari auctorẽ fm. l.4. ff. de euict. non ideo tñ Haloãder vertere debuit auctorẽ fm. aliter. n. Græci, aliter Latini circunloquunt. A-

pũd Latinos vẽditor est primus auctor, & simpliciter dicit auctor. l.j.C.de peric.reivẽ. & actio de euictione appellat auctoritas l.vlti.ff.de euictio. Ant.Cõt.

de sol. l. Paulus. ẽm Al. Vel melius dic q si haberet mobilem substantiam, verisimile est q citovenderet. & sic solueret: vt ff. de acqui. pos. le. si rem mobilem.

a Substantia repete sit.

b Damus. i. concedimus. sic instit. de liberti. §. fina.

c Sed si nec istud nec, duo importat, s. & non. q. d. creditor non vult accipere. & in hoc aduersatur hæc dictio sed, ad superiorem casum. Itẽ & alium non permittit. s. emere hoc diuulgante: vt subijcit quoniam &c.

d Subiacent. i. bona debitoris, vel rem illam quam vendere vult, dicit obligatam sibi vel alij.

e Dari. s. in solutũ.

f Cautela. s. pro euictione.

g Dare possit. s. pignori: quod tutius est: vt institu. de ob. quæ ex delict. §. furti. vel si hoc non potest, fideiussor dabitur: licet aliàs pro euictione non detur: nisi immineat euictio in limine contractus: vt C. de euic. l. si post. & ff. de euic. l. illud. vel si hoc nõ potest. iuratoriam faciat cautionem: vt institu. de satisd. §. sed hodie. & j. de nup. §. quod vero sequitur. Sed nunquid hodie semper dabitur fideiussor a quolibet venditore pro euictione si dari potest? quidam dicunt quòd sic per. leg. istam. & quod dicitur ff. de euict. leg. j. illud dicunt esse correctum. Sed dic quòd hic casus est specialis: & in alijs erit hæc specialitas. sic & aliàs cum imminet euictio in limine contractus: sicut nunc diximus: vt ff. de peric. & commo. rei ven. l. pe. §. fi. & C. de euic. l. si post. Item aliàs vbi est ex consuetudine: vt ff. de euict. l. si fundus. Accursius.

1 Cõcor. c. p vestras extra de dona. inter virum & vxo.

Fideiussor p euictione an semp det.

tia: a damus b creditori licentiã volẽti imobiles res accipere p auro. Sed si nec c qspiã emptor imobiliũ eius rerũ adsit, creditore frequẽter ẽt diuulgãte, qm subiacẽt d debitoris res, & ob hoc terrente adire uolentes emptionẽ: tunc in hac qdem felicissima ciuitate gloriosissimæ nr̃æ reipublicæ iudices ẽm vnicuique cõcessam a lege & a nobis iurisdictionẽ: in puincijs aũt gentiũ p̃sides p̃parent subtili æstimatione facta rerum debitoris dari e ẽm quantitatẽ debiti possessionẽ imobilẽ creditoribus cũ tali cautela, f cũ qua debitor dare possit. g Rerũ uero datio sit hmõi: q̃cunque qdem meliora sunt, dentur creditori: h q̃ vero deteriora, apud debitorẽ post debiti solutionẽ manere sinant. Etenim non erit iustum, dantẽ quidẽ aurũ, recipere autem aurum non uolentem, sed coactũ i suscipere possessionẽ immobilẽ k uel l non meliora rerũ debitoris pcipere: & p hoc habere cõsolationem: qa si aurum non recipit, aut aliquid rerũ quæ portari possunt, tñ licet ei possessionem non inutilem habere. sed hoc quidem ẽt clementia quadã clara legis. Agnoscant aũt creditores, quia & si hanc non scripsissem legẽ: necessitatis tñ ratio ad hãc causam perduceret. m Si.n. non sit idoneus pecuniarum debitor, nec ullus emptor sit: nihil aliud facturus erat quàm pprijs bonis cedere, n & rursus res ad creditorem meritò uenirent aurum percipere non volentẽ. Quãobrem quod cũ iniuria & effectu acerbo o perduceret creditorem & debitorẽ: hoc nos clemẽter simul & legaliter decidẽtes, & infelicibus debitorib. auxiliamur, p & acerbi creditoribus non apparebimus, dari cãm eis deputantes, ad quam si permanerẽt inobediẽtes, tñ modis oibus aduenirent. q Si itaq; creditor paratus est præparare quendam emptorem: necessitatem habere debitorem hoc agere, r p̃bẽtem huiusmodi cautionẽ arbitrio iudicãtis, s qualem omnimodo est dare possibile. vndique.n. ita creditoribus prouidẽdũ est, vt non debitores grauenẽ. Et absolutè t creditorẽ ponim⁹ antiquas sequentes v leges, x oẽm q actionẽ habere contra aliquem põt, licet nõ sit mutuum gestũ, sed alter quidã contractus consistat: argentariorũ y quippe sponsionibus propter

quacũque pecunia consistat mutuum, cum possibile sit ex omni pecunia fieri id est comparari aurum: vt C. de consti. pen. l. ij. Azo.

i Coactũ. Not. q aliud p alio soluit̃ inuito. sic C. de don. l. si quis argentum. in prin. & ff. de leg. j. l. si domus. §. qui confitet̃. & ff. de re iudi. l. miles. & j. de ali. & emphy. §. si uero ẽm p̃dictum. & ff. de rei vindi. l. qui restituere. regulariter autem contra. ff. si cer. pe. l. ij. §. mutui datio. & instit. quib. mod. col. obli. §. j. Azo.

Solui aliud p alio inuito põt.

k Immobilem. s. in solutum.

l Vel. pro etiã. Acc.

m Perduceret. scilicet eos.

n Cedere. nec enim in carcerem detruderetur ex quo cedit bonis suis: vt C. qui bo. ced. poss. l. j. nisi dolo se dissipauit: vt ff. q in frau. cre. leg. fin. §. fina.

o Acerbo. i. cum cessione bonorum terribili. Accur.

p Auxiliamur. dũ aliud pro alio patimur solui. Accursius.

q Aduenirent. s. creditores: quia bonis suis cederent debitores. Accur.

r Hoc agere. hoc est vendere: & sic nota quẽ inuitũ rem suã vendere. sic insti. de ijs q sunt sui uel ali. iur. §. fi. & C. de ser. cõmuni. ma. l. j. & ff. de relig. & sump. fu. l. si quis. & ff. cõmuni diui. l. cõmuni diuidũdo. §. fin. & ff. de iure do. le. cum in fundo. §. pe & C. de fideicõ. lib. l. si rem donatã. secundum Al. regulariter contra: vt C. de iure delibe. leg. nec emere.

Vendere cogit̃ qs rem suã.

s Iudicantis. quod dic vt ĩ. §. quod autẽ. diximus.

t Et absolute. hic §. communis est ad totum hunc titulũ. sic & aliàs: vt institu. de iure natu. §. fi. & inst. de seruili cog. §. pen. & §. fi.

• De cętero.

h Dentur creditori. j. de alie. & emphy. §. quod autẽ p̃bet̃. col. ix. contra. sed illud fauore loci venerabilis: vel quia hoc erat p̃ciosius metallũ: vt j. de cõsul. § itaq;. ibi, argentũ vero &c. col. iiij. Ideo melior res debitoris reddat̃, ar. ff. man. l. si vero nõ renumerãdi. § idẽ Papinia. Sed prima verior est. nã idẽ credo, si in

v Sequentes. nos. s. Accur.

x Leges. vt ff. si certum peta. l. j. & de uerb. sig. l. creditores. & l. si cui. Accur.

y Argentariorũ. argẽtarius est q p̃ponebat̃ auctoritate publica pro argẽto dãdo & recipiẽdo: ad cuius fidẽ velut ad fidẽ tabelliõis recurrebat̃. idẽ in nũmularijs q alienam

alienam pecuniam sic tenebant publica auctoritatē: vt ff. de eden. l. quædam. §. numularios. Accursius.

[a] Moderno. s. huius cōstitutionis secundum quosdam, vt idem sit in eis sicut in alijs accessorijs, vt post principalem conueniantur accessorij argētarij. sed malè. Dic ergo si argentarius habēs meum argentum (& idem in nummulario dico) det mihi alium argentarium sponsorem: potero conuenire prius, quē volam. & sic bene ponit durantibus in ordine moderno. s. codicis: vt C. eod. l. non rectè. non veteri ante codicem per l. antiquam: vt s. eod. l. in princip. si enim esset idem ius quod in alijs. s. in accessoribus supradictis: malè diceret durantibus. Itē si diceret de iure veteri primo. s. legis antiquæ ante codicem: malè diceret moderno. Vel pone casum, vt quia campsor meus alijs spopondit pro me. poterit etiā prius conueniri iure medio. l. codicis, vt dictum est: & hoc propter utilitatem &c. scilicet vt facile quilibet apud eos deponat. nam eorum officium habet publicā auctoritatem vel curam: vt ff. de eden. l. argentarius. §. j. Azo.

[b] Tua eminentia. o Ioannes præfecto prætorio.

DE MONAchis.

[c] Conuersationis monachalis. Horum triplex est conditio, vt j. eod. §. cogitandum.

[d] Venientem. ad conuersationem monachalem.

[e] Maculam detergat. id est purget. s. a peccato: vt j. eo. §. si vero intra. in fi. non ergo ingratitudinem filij deleret, licet sit macula: vt C. de inoff. test. l. fratres. de iure canonum secus. xix. q. vlt. c. non liceat. nec infamiam facti vel iuris. licet etiam sit illa macula: vt C de infa. l. antepe. Sed econtra si est gratus, nō ideo efficitur ingratus, quia monasteriū intrat: vt j. de san. epi. §. nulli. & §. interdicimus. col. ix. & C. de episc. & cler. deo nobis. §. hoc etiam. Azo.

[f] Purum. a peccato.

[a] In noua Græca editiōe sic legit pro inclus. D. XVII. K. April. Indictio. XIII. Fauio Belisario. V. clarissimo Co. sed puto legē dū XIIII. Kalē. &c. Flauio &c. Cont.

Officium cāpsorū est publicum.

[a] Leg. pro inclus. & œcumenico.

[b] Similis ferè platio est in Nouel. 133. sm ordinem Haloandri.

[c] Cōcor. glo. vnica ante fin. verb. & ingressus in c. vlti. extra de fi. psby. vide

vtilitatem contrahentiū in ordine moderno [a] durantibus. Quæ igitur a nobis pro cautela subiectorum sancita sunt, cognoscens tua eminētia, [b] solennibus programatibus & hic & in omni ditione fieri manifesta procuret, vt etiā inter gentes agnoscant subiecti quanta fuerit nobis pro illorū vtilitate prouidētia. [Dat. XII. Kal. Iul. Constantinopoli. Belisario viceconsule. CCLI.]

TITVLVS V.

DE MONACHIS.

Volens monasteriū cōstruere, nō potest priusquā ab episcopo loci licentiā obtineat: qua petita, episcopus extensis in cœlū manibus locū debet cōsecrare: & tunc fundamentū iaci debet. Ange.

Impe. Iustinianus A. Epiphanio sanct. & beatis. huius Regiæ vrbis Archiepo, [eiusq; vniuersi tractus] [a] Patriarchę.

PRAEFATIO.

Conuersationis [c] monachalis vita sic ē honesta, sic cōmendare nouit Deo ad hoc venientē [d] hominem, vt oēm quidem humanā eius maculam detergat, [e] purum [f] aūt declaret, [g] ac rationabili naturę decentem, & plurima sm mentē [h] [i] operantem, & humanis cogitationibus celsiorem. [k] Si quis igitur futurus est monachus perfectus, indiget & diuinorum eloquiorum eruditione, [l] & conuersationis integritate, vt tanta dignus factus sit mutatione. [m] Credimus igitur & nos [n] explanare quod agendū est ab eis, & decertatores [o] eos veros ad sacram viā constituere: & ita nobis intētio præsentis est legis, vt post illa [p] quæ de sanctissimis episcopis sanciuimus, & quæ de reuerēdissimis clericis disposuimus: [q] neq; quod monasticū est, extra quod competit, [r] relinquamus.

CAP. I. De monasteriorum ædificatione.

ILLVD igitur ante alia dicendum est, vt oi tpe & in oī terra si quis ædificare venerabile monasteriū voluerit: nō prius licentiam esse hoc agendi, [s] quàm Deo amabilē locorum episcopum aduocet: at ille [t] manus extendat ad cœlū, & per orationē locum cōsecret Deo, figens in eo salutis nostræ signum † (dicimus autem adorandā & honorādam verè crucem) [a] sicque inchoet ędificiū: bonum vtique

[f] Declaret. hoc verbū regit oēs sequētes accusatiuos.

[g] Decentē. ergo q non facit decentia rōnabili naturæ. i. homini qui est animal rationale mortale, nōn decet vt dicatur homo, sed bestia.

[h] Secundū mentē. i. animam, q a mente diuina descendit. Vel dic secū dum rationem insitam menti a deo.

[i] Celsiorem. nam erit in vita contemplatiua, quæ est celsior siue altior quàm actiua. Accur.

[l] Eruditione. nō tū exigitur q sit summus theologus, sed q in fide non erret, & literas sciat vt sit monachus clericus. aliàs potest esse monachus, sed non clericus: vt C. de epis. & cleri. le. generaliter.

[m] Mutatione q fit cū labore: vt j. eo. §. sancimus. nunquid ergo erit capite minutus? Rñ. sic: vt instit. de cap. de. in prin. Itē nunqd actiones primo in eū & sibi competētes extinguuntur? & nunqd postea restituuntur ex illo edicto de cap. de. vt ff. de cap. de. l. ij. Respond. quidā dicunt vtrunque verum: vt ff. de cap. de. le. tutelas. §. iniuriarum. Sed, potest dici eas nō extingui, cū possit adhuc cōueniri: & p abbatē vel p aliū responsalē respondebit: vt j. apud quos opor. caudice. col. vj. & ibi plenius dicemus.

[n] Et nos. Sed quid ad principem de spiritualibus tractare? Rñ. vt dicetur. j. tit. j. in princi.

[o] Et decertatores. s. ieiunijs & orationibus contra diabolū. & expone decertatores. i. bellatores.

[p] Vt post illa. hic collige continuationem huius constitutionis.

[q] Disposuimus. quas constitutiones non habemus. nam de ea quæ est. j. §. de san. epi. non dicit, cum illam posuimus post istam. vt C. de no. co. fa. l. j. nec de illa quæ est s. e. vt deter. sit. quia ibi non dr de episcopis. Itē nec de illa quæ est j. tit. j. quia est & illa post istā vel dic q dic r de illa s. vt deter. &c. quia de clericis & epis fit mentio ibi in fi. primæ col.

[r] Competit. i. extra monasticam vitam.

[s] Agendi. i. monasterium ædificandi.

[t] Ille. scilicet episcopus.

cū glo. in c. cū deputati, super verbo notiōis: de iud. ubi videtur distinguere quālis sit irregularitas & q tollatur p ingressum religionis. Dicit hoc verū de irregularitate q cōtrahitur defectu nataliū. Si autem esset irregularitas cōtracta propter digamiam vel homicidiū, talis irregularitas nō tollitur per igressum religiōis vt ibidē dicit.

† σύμβολον. Græ.

[a] προσκυνητὸν καὶ τίμιον σταυρόν.

Ponens.

a Potentas, sicut etiam in constitutione cuiuslibet ecclesie aliter facta non est ecclesia, sed spelunca illicita dicitur: vt j. de eccl. titul §. si quis autem. & j. vt aul. fabr. ora. do. j. respon. colla. v.
q Fieri modo. s. monachos.
c Similiter. id est aequaliter.
d Non est masculus. hoc intelligunt quidam sic, vt monachus non sit liber vel seruus: vel masculus vel foemina, cum mortuus sit: vt j. eod. §. si autem vxore. sed illud quo ad dotem vel donationem verum est. vt ibidem dicitur: vt j. de nu. §. p occasionem. col. iiij. Dic ergo, non est liber &c. i. non est differentia hominum inter ista genera quo ad gratiam dei suscipiendam: sed quo ad alia differentia est inter mares & foeminas: vt ff. de sta. ho. l. in multis. & inter liberos & seruos. i. cum sint species oppositae: vt instit. de lib. §. j. item seruus factus monachus recedens redditur dno cum rebus: vt j. eo. §. si vero seruitij. sed liber reddens res monasterio dimittit: vt j. c. §. si qs aut semel, item in ordinatione clerici est differentia: quod dic vt j. de sanc. episc. §. adscriptitios. & §. sic seruus. colla ix.
e Omnes. Sic etiam in alio omnes pares sunt: vt ff. de accusa. le. hoc accusare. in fi.
f Sequentes regulas. sic j. titu. j. §. j.
g Singularem. monasticam. nam etiam monachus a monos quod est vnus, dicitur, quasi solus: & achos quod est tristis: a vt C. de epis. & cler. l. decernimus.
h Non prompte. hoc si dubia est eius conditio: alias si certa, statim potest fieri monachus, & imponi cuculla: vt j. de sanc. epis. §. si qs aut. sed & si est dubia, in laico ignoto trienium: in noto biennium: in clerico ignoto biennium: in noto autem annus expectatur de iure canonum. a

Differentia non est generis apud deum. Galat. 3.

f Sic etiam dicit beatus Amb. I vita beatorum martyrum Vitalis & Agricolae.

g Huic articulo derogat No uel. 123. q promittit liberum statim vestiri. Contra.

a Vnde Chrysostomus sup epistolam ab Hebraeos, Qui monachum profitetur, q crucifixus est: qui debes lugere, rides?

a De hoc vide l ea.

quoddam hoc & decens fundamentum ponens. a Hoc itaque principium pie venerabilium monasteriorum fabricae fiat.

CAP. II. De monachismum profitentibus non statim vestiendis.

HINC autem nobis est de singulis monachis cogitandum est, quo conueniat fieri modo: b & vtrum liberos solum, an et forte seruos, eo quod omnes similiter c diuina susceperit gratia, praedicans palam, quia quantum ad dei cultum non est masculus d neque foemina, neque liber neque seruus: omnes e .n. in Christo vnam mercedem percipere. Sancimus ergo sacras sequentes regulas, f eos qui singularem g conuersationem profitentur, non prompte h mox a reuerendissimis praesulibus venerabilium monasteriorum habitum percipere monachalem: sed per triennium totum (siue liberi forte sint, siue serui) i tolerare nondum monasticum habitum promerentes: sed tonsura i & veste eorum, quam laici vocant, k vti, & manere diuina addiscentes eloquia: & reuerendissimos eorum abbates requirere eos siue liberi sint, siue serui, & vnde eis desiderium vitae singularis accesserit: & discentes ab eis quia nulla maligna occasio ad hoc eos induxit: & habere eos l inter eos qui adhuc docentur, m atque monentur: & experimento n percipere eorum tolerantiam & honestatem: non enim o facilis est vitae hominum mutatio, sed cum animae p fit labore.

CAP. III. Vt post triennium monachismum professi siue liberi siue serui vestiantur.

ET dum triennio toto ita permanserint, optimos semetipsos & tolerabiles alijs monachis & praesuli demonstrantes, hos monasticam promereri vestem q atque tonsuram: r & siue liberi sint, sine calumnia permanere: siue serui, penitus non inquietari migrantes s ad communem omnium (dicimus autem caelestem) dominum: & arripiant in libertatem. Nam si in multis casib. et ex lege t hoc fit, & talis quaedam libertas datur: quo v non praeualebit diuina gratia talib. eos absoluere vinculis? Si vero intra trienium venerit quispiam, & aliquem horum qui conuersationem professi sunt, trahere tanquam seruum voluerit: hoc quod nobis nuper x ex Lycia y nunciauit Zosimus z deo amabilis, vir famosissimus a in conuersatione, & prope vicesimum & centesimum aetatis agens annum: pollens autem & animi virtutib. & corporis operationibus, tanta quaedam in eo gratia dei floret. Si quis igitur (sicut praediximus) intra trienniu veniat aliquem in seruitutem trahens volentium & perdurantium a: vt fierent monachi, & dicat quod abripuit quasdam res, & propterea recurrit ad monasterium: sancimus eum non prompte agere, sed primo probare b pro veritate quia ser-

i Tonsura. s. rotunda siue corona: quia illa confert ordinem secundum quosdam: quod non credo.
k Vocantur. s. vulgariter, vt in ecclesijs.
l Habere eos. repete, & sanctissimos reuerendissimos abbates requirere &c.
m Adhuc docentur. nouitij appellantur.
n Experimento. sic institu. in prooe. §. cumque.
o Non enim. s. terpositio est, vt in infinitis locis in hoc volumine: vt j. eod. §. si quis autem monasticam.
p Cum animae. i. animati corporis. nam anima gaudet, & non patitur laborem in hoc. sic C. de sacrosan. eccl. l. sancimus. in fine.
q Vestem. s. cucullam & scapularium.
r Tonsuram. s. cum corona.
s Migrantes. serui dico migrantes. i. accedentes.
t Ex lege. vt C. com. de ma. le. si. & C. pro quibus causis ser. accl. li. per totum titu. & C. de Lati. lib. tol. per totum. & C. qui mili. pos. vel non le. sup seruis. Sed nunquid monasterium precium talis serui reddet domino? Videtur quod sic: vt C. pro quibus cau. ser. l. fin. sed contra dico: quia imputo domino quare tantum tacuerit.
u Quomodo. sic instit. quib. modis. ius pa. pot. sol. §. filius. sic j. consti. quae de dig. in prin.
x Hoc quod nobis nuper. haec est interpositio vsque illuc, si quis igitur.
y Ex Lycia. nomen proprium prouinciae.
z Famosissimus ab bas fuit sanctissimus: vt dicitur in decretis.
a Et perdurantium. scilicet probatione.
b Probare. Nota quia dominus probat, ergo seruus est in possessione libertatis: vt C. vbi causa stat. agi. l. j. & ff. de li. cau. l. liberis. §. fi. Sed nunquid dolo malo est in

ad apostolicam cum gl. suis. extra de regul. & transeu. ad religio vbi tex. & gl. & multae concor. ad hoc.

An monasterium debeat reddere dno precium serui monasterium ingredientis.

Zosimus vir sanctus tpe Anastasij imperatoris refert ab Euagrio lib. 4 c. 7. & Nicephoro li. 17. eccle. historiae c. 4. ...

nus est, & ꝑ futura forsā aut vita maligna, aut uitijs a pessimis fugerit q dē pp suū vitiū, b ad monasteriū aūt uenerit. & si qdē uerax ostēdaē, & apparuerit c pp eiusmodi cām monasticā simulās d conuersationē, aut pp turpitudinē uitæ forte diffugiens, e & nō ꝑ ueritate sanctimoniæ habitū cōcupiscens, hūc reddi dño cū quibus f forsā abripuit, si tñ hę res ēt in monasterio fuerit: eū uero q dñs approbaē, dare ei g iusiurandū quia nihil mali ei faciet, & suscipere atq; eū reducere domū. Si uero is qdē q dicit se dñm eē, nihil tale ꝓbauerit, & appareat is, q ī talibus accusaē, ex ipsa cōuersatiōe honestus ac mitis, & forsan testimoniū h habeat aliorum, ꝙ etiam apud dñm constitēs disciplinatus fuerit, & honestatis amator: i & si nondū forte cōpletum est triēnij tempus, attamen etiā sic maneat ī uenerabili monasterio, trahentiū asperitate liberatus. Triēnij uerò semel expleto tpe, iudicatus qa monastica dignus est honestate: maneat in monasterio. Nequaquā .n. damus licentiam ulli penitus perscrutari q̄ eius k sunt: sed siue liber, siue seruus sit, manere eū in conuersatione uolumus. nam & si uitium l in priori ab eo forte gestū est uita m (humana n enim natura quodammodo labitur ad delicta) attñ sufficit ad mediocrē o purgationē peccatorū & ad uirtutis augmētū, triēnalis tpis testimoniū, ea uerò quæ rapta sunt, etiam si apud quoscūq; īueniant, modis omnib. reddanē prisco p dño.

CAP. III. De seruo monacho in aliam vitę figuram transeunte, retrahendo in seruitutem.

SI vero seruitij necessitatem effugiens q tentauerit r monasteriū qdem derelinquere, aliā autem vitæ sectari figuram: s licentiam damus domino & trahere eum: & probanti fortunam, t īter seruos, habere. v nō enim iniuriam patieē tātam ad verum seruitium tractus, x quantum ipse iniuriatus y est Dei culturam refugiens. Et hæc qdem de fortuna z horū q inter monachos ꝓfiteri volunt, sancimus.

CAP. IIII. Vt monachi communiter habitent & dormiant.

COGITANDVM verò est, quomodo ipsos habitantes & degentes, monasticæ philosophiæ certatores a dignos esse ostēdamus. Volumus .n. nullū monasteriū sub ditione nostra constitutū, siue plurimorū hominū est, siue paucorū: monachos qui ibi sunt, diuisos ab alterutris esse, & ꝓprijs habitationibus vti: sed cōmuniter quidē eos comedere sancimus: dormire verò omnes in cōmuni: vnoquoque quidē in propria quadam stratura b iacente, in domo verò una collocatos: aut si fortè nō sufficit ad multitudinē monachorū domus una, in duas forsan aut plures, nō tamē seorsum & apud semetipsos, sed in cōi testes c alterutris sint honestatis & castitatis: & neque ipsum somnum desidiosum habe-

in possessione? ergo est pro eo ac si in possessione seruitutis esset: vt C. de proba. l. vis eius. & ff. de lib. cau. l. quod autem. quare dic q hic est fauor religionis vt ipse non probet, licet dolo malo sit in possessione libertatis: aliàs vt dictum est, esset contra.

a Vitiis. vt quia ad vxorem alterius accessit: vel simile. Accursius.

b Propter suum vitium. scilicet statim a domino, vt non verberaretur: & postea ad monasteriū otiosè iuit: vt sequitur. aliàs si statim ad monasterium iret, redderetur domino: vt C. de ijs qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. fin.

c Apparuerit. propter probationem illius.

d Simulans. tanquam liber, cum sit seruus: vel melius simulat se velle fieri monachum. cū solum voluerit euitare pœnam.

e Diffugiens. scilicet ad monasterium vt euitet pœnam illius delicti. nam aliàs interficit se quis quandoque propter conscientiam delicti: vt ff. de bo. eo. q sibi mor. l. finali.

f Cum quibus .s. rebus.

g Dare ei. s. abbati: vel dic seruo: vel impersonaliter: non curo: vt j. de mand. princi. §. sed neque. col. ix.

h Testimonium. s. bonum: vt vulgariter dr j. e. § cogitādum.

i Amator. nā si prius tūc bonus fuit, & nūc bonus ꝓsumit: sic & econtra: vt ff. de re mili. le. non omnes. §. a barbaris. & ff. de accu. l. si cui. §. eisdē.

Præsumitur semel bonus semper eē bonus: & econtra.

k Eius. scilicet serui, an sit liber necne. Accur.

l Et si vitium. id est peccatum, vt furtum vel simile: vt j. eo. §. j. Accur.

m Vita. id est antequam esset monachus. Accur.

n Humana. Interpositio est. Accur.

o Mediocrem. aliàs meliorem. Acc.

p Prisco. id est antiquo. Accur.

q Effugiens. prius tamen iuit ad monasterium.

r Tentauerit. scilicet postea.

s Figuram quanque vitam faciat.

t Fortunam. i. seruitutem.

u Habere. sed nōne iam erat liber propter monachationem? Respond. sic, 1 sed tanquam per ingratitudinem in seruitutē reducitur: vt C. de li. & u. li. l. iij. Qualiter ergo probabit eū seruū, cum constet eū liberum? Respon. probabit eum prius fuisset seruum suum, vt nunc sibi competat occasione ingratitudinis actio. Si autem curialis fuisset, suæ curiæ redditur: vt j. eo. §. si vero relinquens. Si autem est prorsus liber, res perdit suas, & primo monasterio applicantur, & ipse in aliud monasterium detruditur: vt dicemus. j. e. §. si vero relinquēs. vt & ibi dicet.

1 Secus tamē est si seruus ꝓmoueat ad sacros ordines cōtra voluntatem domini sui, vt in ca. j. & 2. extra de ser. non ordi.

x Tractus. i. ad veram seruitutem primi domini.

y Iniuriatus. s. deo.

z De fortuna. i. conditione.

a Certatores. sic. s. eo. j. respon.

b Stratura. locus qdā vilis ad iacendū dispositus: vt ff. de verbo. sig. l. in stratū.

c Testes. nudo verbo, non dico coram deo: licet quidā contradicant: quia sibi nullū latet secretū. Sed nunquid aliàs in iudicio potest esse testis? Rñ. sic: 2 cum non

2 Secus autē videt iure canonū: vt extra ne clerici. vł mo. p totum.

non sit prohibitus: vt ff. de testi. l. j. nec obstat quòd dicitur mortuus: quia quò ad matrimonium verum est: vt j. eo. §. si aût vxorem. imo ideo magis ei credit, & magis puniretur si falsum inueniret dixisse. arg. C. de epis. & cler. l. presbyteri. Item nunquid pro monasterio vel contra pôt ferre testimonium? Videt q̃ nô: vt ff. de in ius vocan. l. sed si. §. qui manumittit. & ff. de re. diui. l. in tantum. §. vniuersitatis. & ff. quod cuius. vniuer. l. sicut. Sed credo contra, cum non sit prohibitus: vt ff. de testi. l. j. Item nunqd in causa alterius monachi? R. n. q̃ sic, eadê ratione: quia & causam potest habere: vt j. apud quos opor. in patre licet tanquã amico, aliquantulũ minor fides habeatur: vt C. de testi. le. eos. & ff. de testib. le. iij. Idem de conuerso, idê de monacho: vt j. eo. §. pe. & j. ut. j. §. quanta igitur.

a Habeant. aliàs habeatur.

b Nisi tamen. bene dixi eos simul esse, nisi &c.

c Anachoretas. Grecè, Latinè eremita siue extraneus, vel ab alijs discedens, vt sequitur.

d Hesychastas. Grecè: alias vt in nouellis.

e Zelus. id est amor erga deum. aliàs pro inuidia dicitur. vnde illud: Zelus domus tuæ comedit me. & aliàs, Zelo zelatus sum &c.

Psal. 68.
3. Reg. 19.

f Perfecta. Vnde illud: Mores a conuictu formãtur: vt ff. de ædi. edic. l. ędiles.

g Abbati. vel priori.

h Conuersationê. id est regulam.

ant, a sed meditãtes bonũ ornatũ, ꝓpter icrepationê respiciẽtiũ: nisi tñ b qdã eorũ i cõtẽplatione & ꝑfectiõe degẽtes, vitã remotã habeãt i hospitio: (quos vocare anachoretas, c id est discedẽtes, & hesychastas, d id est quiescentes, cõsueuerũt, tanquam a communiõe ad meliora exceptos) alioq alios qbuscũq; inter multitudinê cõuersatio est, in ijs q̃ vocãtur cœnobia, i. in cõmuni vita esse volumus. sic enim zelus e eis ad virtutê crescit, & maximè iuuenib. si cũ senioribus cõstituant. fiet. n. seniorum cõuersatio iuuẽtutis educatio ꝑfecta: f & sic sint in cœnobijs suo ꝓprio abbati g obedientes, & traditam sibi conuersationê h inculpabiliter obseruantes.

CAP. V. De monacho qui monasterium dimiserit.

Cõstitutus in minoribus ordinibus si uxorẽ acceperit, de clero est expellendus. An.

SI qs aût fortè semel dedicatus, schemateq; i potitus, deinde a monasterio discedere voluerit, & priuatam fortassis eligere vitã: ipse quidem sciat quam ꝑ hoc dabit deo satisfactionê: res aût quascũq; habuerit dũ in monasterium intrabat, eas dñij esse monasterij: & nihil k penit' eijciat.

CAP. VI. De viro vel muliere qui quæve solitariam vitam appetit.

ILLVD † quoq; decernimus: qui i monasteriũ introire uoluerit, antequã monasteriũ ingrediat, licentiã habere, suis vti quo voluerit modo. l Ingrediẽtê nãq; simul sequunt oĩno res: licet non expressim, q intro-duxerit eas, dixerit: & nõ erit dñs m earũ vlterius n vllo modo. Si verò filios habuerit: si quidê cõtigerit iam eum res aliquas donasse eis, aut per antenuptialẽ o donationem, aut per dotis occasionê contulisse, & faciũt hęc quartã ab intestato eius substãtiæ: nullũ i reliqs reb. habeãt participiũ filij. sinautẽ nihil eis donauerit, aut min' quarta: p postq̃ abrenuntiãs q cõuersatus fuerit iter monachos, nihilominus

† Cõcor. c. in p̃sentia. extra de proba.

i Schemateque. i. ordine vel habitu monachi: & ita post triennium.

k Et nihil. idem in alijs clericis q bona inferunt in ecclesiam: vt C. e. l. de epis. & cler. l. deo nobis. §. huius. Quid si non tenuit monachatio, nunquid res in monasterio remaneant? Respon. distingue: aut & monachatio, & rerũ oblatio expresse vtrumq; factũ fuit: quo casu cum vnũ ex altero non pendeat, licet vnum non valeat, alterũ valet, vt ff. de eo quod cer. lo. l. centum. Si autem monachatio tantum facta fuit, & sic p consequens rerũ oblatio: vt j. proxi. §. sublato principali nõ remanet accessoriũ: vt ff. si quis cau. l. ij. j. rñ. arg. ff. de ser. rusti. pd. l. iij. & C. si pen. app. mors interue. l. iij. & C. si reus vel accu. l. j. Item nunquid earũ rerum nomine monasterium conuenit? Videtur q non tanquam successor: vt ff. de iur. do. l. mulier bona. & insti. de adquisi. per arro. § fi. sed ratione possessionis rei venditæ vel hypothecæ sic: vel alijs quæ ratione possessionis dantur: personalibus aûtê idê monachus conuenit: vt j. apud quos opor. mo. cautas. col. vj. vel dic vt no. in authen. ingressi. C. de episco. & cleri.

Monachatiõe nõ tenente an res apud monasterium maneant.

l Voluerit mõ. poterit ergo sibi vel vsufruct' noîe vel ꝓprietatis aliqd seruare: vt hic. sed cõtradico: nã nihil retinere potest, vt sequit: & qđ hic dicit, verũ est in alios, & nõ in se. Sed nunquid intrando rumpit testamentũ? Rñ. sic duabus rõnibus: & qa capite minutus est, vt inst. qui. mo. test. infir. §. non tñ & s. eo. §. j. & qa quasi filius sibi agnascitur. s. monasteriũ: vt j. de sanc. epis. §. sed hoc præsenti. Quare dic quod alia voluntas hæc fuerit, & non testamẽtum. vel aliquid monasterio relinquatur, vt non videatur præteritus posthumus: vt institu. de exhæred. lib. §. ij.

m Non erit dominus. sed videtur quòd sic. nam adhuc postea disponit si prius non disposuerat: vt j. de sanctis. epis. §. si qua mulier. colla. ix. Sed dic q non ideo est dominus. nã & de alienis aliquis quandoque testatur: vt in stitu. de pupil. substi. §. j. & C. de secun. nupt. le. fœminæ. §. fina. Vel dic vt ibi dicemus. Item quid si causa orationis vel probationis? Respõ. nõ habet locũ quod hic dicitur: sed ita demum, si seculo renunciauerit, vt j. codê. §. si vero relinquens. Item quid si ecclesiam secularem vel capellam, vel plebem, vel similem intret? Respon. tenet propria & adquirit, & testatur in his, vt j. de sanc. episc. §. presbyteros autem. idem de episcopo, vt j. de eccle. titu. §. interdicimus. coll. ix. Accu.

n Vlterius. i. a tpe introitus: vel dic ex tpe huius legis. vt j. hæc con. interpre. const. de his &c. colla. vj.

o Antenuptialem. quas filijs dederat vt donaret vxori: & idem de dote quam dat filiæ vt det marito: vel etiam ipse pater dat. Accur.

p Minus quarta. quod hic de quarta dicitur, hodie correctum est: vt j. de trien. & semis. §. j. colla. tertia.

q Abrenuncians. seculo & propriis.

a Filijs. hic subdiuidit, a ut &c.
b Totum. quando nihil dederat eis.
c Detur. Sed an quod debetur. s. quarta, statim post ingressum peti potest? videtur q non: vt C. de dona. inter vi. & vxorē. l. res. in fi. sed cōtradicas: quia filii fame perirent: quod præcauendū est: vt C. de alen. libe per totum. & quia pro mortuo est iam: vt j. proxi. §. & j. de nupt. §. secūdum occasionē. col. iiij. & j. vt lice. ma. & auiæ. §. quia vero ex consensu. colla. viij. & sunt hæc vera quando volens quis monachus efficitur: aliàs si inuitus efficit' monachus, aliæ duæ partes descendentib. tertia monasterio: vt si non habet descēdētes, tertia ascēdentib. duæ monasterio dantur: vt j. vt nulli iudi. §. adulteram. & §. quia vero. & §. adulteria. col. ix. & infra ut lice ma. & auiæ. §. quia vero ex consensu.

Quarta an statim post ingressum pōt peti.

monasterium cum rebus post exitum quæsitis mittetur: vt j. de san. epis. §. si monachus. colla. ix.
l Fructum. i. damnum. & sic ironicè loquitur.
m A priori. hoc est verum de acquisitis ante exitum, aliàs contra: vt s. §. proxi. diximus.

quarta debeat filijs, a aut supplementū, si contigit eos iā aliqd accepisse, aut ēt quatenus totū b eis detur. c Si aūt vxorē habēs, deinde eā relinquēs, d in monasterium ingrediatē: & dos mulieri seruetur, & ex morte pactūs: e (quod in alia nr̄a sanciuimus cōstitutione f) oībus g q̄ sup monachis de his dicta sunt, & ī mulierib. i monasteriū ingrediētibus, valituris.

CAP. VII. De monacho monasterium dimittēte.

SI uero relinquēs monasterium, ad quandā veniat militiā, aut ad aliā vitę figurā: substantia eius ēt sic in monasterio (ſm quod a nobis prius dictū est h) remanente, ipse inter officiales i clarissimi ꝓuinciæ iudicis statuet: k & hūc habebit mutationis fructū, l vt qui sacrū ministeriū despexerit, tribunalis terreni obseruet seruitium.

CAP. VIII. De monacho qui devno ad aliud monasterium transit.

SI vero relinquēs monasteriū in quo cōuersationē habuerit, ad aliud trāseat monasteriū: ēt sic qdē ei' substātia maneat, &vindicet a priori m monasterio vbi abrenūcians hāc reliqt. Cōpetēs aūt ē reuerēdissimos abbates nō suscipere eū, n q hoc egit. Erronea nāq; talis est vita monastica, nullatenus tolerantiæ proxima, neq; cōstātis & psistētis aīæ, sed īdiciū habētis circūlatæ, o & aliūde alia p reqrētis. q Ea pp ēt hoc ꝓhibeāt deo amabiles epi &archimādritę r nuncupati, monasticā honestatē ſm regulas s sacras conseruantes.

CAP. IX. Ne monachi vxorem ducant aut concubinam.

SI qs aūt † monasticā ꝓfitētiū t cōuersationē u meruit clerici x ordinationē: maneat ēt sic y purā seruās ꝯuersationē. q si facti clerici abutāt z fiducia, a & ad nuptias venire ꝑsumāt: qppe b ī tali gradu cōstitut' īter clericos, q ei vxorē ducer̄ ꝑmittat: c (dicim' aūt gradū cātorū, aut lectorū: d alijs e, n. oībus f nuptias ſm sacras regulas penit' īterdicimus, aut cōcubinas g habere, aut luxurijs tradere vitā) excludat modis oībus a clero, tāquā priorē cōuersationē & solitariā cōfūdēs h

n Non suscipere eum. nisi voluntate abbatis prioris monasterij, & episcopi. nam episcopus mittit eum in aliud monasterium: vt j. de san. episco. §. si monachus.
o Circumlatæ. id est indicium vagum.
p Alia. quàm quæ habebat in primo monasterio.
q Requirentis. scilicet animæ.
r Archimandritæ. archos princeps & mandrita, magister: inde archimandrita, id est princeps magistrorum: hoc est abbates vel priores monachorum.
s Regulas. sic j. titu. j. §. j.
t Profitentium. i. eligentium.
u Conuersationē. aliàs conuersionem.
x Clerici. in minoribus ordinibus.
y Etiam sic. quasi dicat, ac si iam esset in gradu altiori clericatus prouectus.
z Abutantur. ex eo q erat clericus in minoribus ordinibus constitutus, erat fiducia. id est spes ascēdendi ad maiores: quia sępe abutitur accipiendo vxorem: & ideo ad maiores non ascendet.
a Fiducia. ex his. n. quæ gerit in minori ordine, præsumimus q malus erit clericus in maiori. sic & econtra est bona spes quandoque: vt insti. in ꝓœmio. in fin.
b Quippe. interpositio est vsque ibi, excludatur &c.

r De hoc verbo vide 1. q. 7. c. dispēsationes.

† Hoc caput obseruatiōe dignū est. nā ēt anteq̄ clerici simplen' idicere tur cœlibat', hoc tn̄ in monachis obtinebat: vt ex historia tripertita & Iustino martyre cognoscit'. Conuiuus.

Pręsumptio ex retro actis capitur.

d Eam relinquens. pro certo ponit q potest dimittere eā. qd verū est ſm leges. sed ſm canones non potest, si cognouit illā carnaliter: nisi & illa voueat castitatem. si aūt non cognouerit, potest: vt extra de cōuer. con. c. ex publico. Accur.
e Ex morte pactū. vt si fecerat pactū mulier de donatione lucranda tota vel pro aliqua parte si ꝑmoriatur maritus: vt supra, de non alien. §. hoc autem. non lucratur: quia pro mortuo habetur: vt j. de nupt. §. secundum occasionem. Accursius.
f Constitutione. vt C. de episc. & cler. l. deo nobis. §. sponsa. & §. hoc etiam.
g Omnibus. facit j. titu. j. §. quarta. sic & infra eodem. §. penulti.
h Dictum est. vt s. eo. §. si quis autem fortè.
i Officiales. erat autem officium multiplex ministrās præsidi, & onerosum: vnde etiam sine remissiōe naturalitatis fiebat. si quis filius naturalis curiæ accederet, & præsidi seruiret: vt instit. de nupt. §. fin. & j. quibus mo. nat. effi. sui. §. si qs igit' fuerit. colla. vij. ex his officialibus interdum accommodabat defensori præses: vt j. de defen. ciuit. §. nulla. colla. iij.
k Statuetur. hoc si prius fuerat officialis: aliàs si seruus, domino: vt s. eo. §. si vero seruus. liber in aliud ...

c Permittat. s. aliàs si nō esset monachus, vt in quatuor minoribus ordinibus constitutus: vt j. titu. j. §. neque autem. qui statim sequitur.
d Lectorum. qui sunt in minoribus ordinibus constituti.
e Alijs. in maioribus ordinibus constitutis.
f Omnibus. etiam si non sint monachi.
g Concubinas. sic infra, de san. episcopis. §. presbyteris collat. ix.
h Confundens. confundere enim bonam & malam vitam vult.

Dudum.

vitam: & priuatus fit de cetero: ad militiam quidē; aut ad aliud officiū venire non p̄sumēs, nisi voluerit dudum [a] nobis interminatis subiacere pœnis: ipse aūt apud semetipsum degens, & agnoscēs qualē pro hoc datur[us] sit magno Deo [b] satisfactionem.

CAP. X. De electione & creatione abbatis, & vt constitutio sit cōis tā monachis quàm sanctimonialibus.

Abbas eligendus & ordinandus est optimus meritis & virtute, & non ex ordine vel tempore, his obtinentibus generaliter in omnibus. Bartolus.

Ordinatione verò abbatū si quando cōtigerit egere monasteriū: [c] abbatē non p ordinē [d] reuerēdissimorū fieri monachorū, nec oīno [e] eū qui post primū est, mox abbatē fieri: nec qui post illū secundus est, neque tertiū, aut reliquos: (hoc qđ etiā alia lex nr̄a [f] dicit) sed Deo amabilē locorū epm [g] percurrere quidē consequenter per oēs: (non.n. [h] exhonorandū [i] est oīno tp̄s, [k] & ex eo ordo) & eū qui apparuerit prius optimus [†] inter monachos ɔstitutus, & dignus p̄sulatu [l] eorū, hunc eligere, eo q̄ humana natura talis est, [m] q̄ neq; oēs p ordinē inter summos, [n] neq; rursus oēs inter nouissimos constituti quidē sint. sed p̄cedat quidē ſm gradum [o] p̄cedentis [p] inspectio: q verò prior mox inter numeratos optimus apparuerit, is abbas fit, & ordinē simul & virtutem suffragātem [q] habens. Oportet.n. eos q discernūt quod melius [r] est, a peiore, aliud quidē ad regendum dimittere, [s] aliud verò inclinari [t] iubere, & paulatim p eruditionē hoc ēt ad meli[us] accedere. Quæcūque [v] tñ a nobis in oībus quæ prius [x] & quæ nūc p̄platæ sunt, sacris nostris cōstitutionibus, sunt sancita de clericis, aut monachis, aut monasterijs, hæc cōia ponimus & in masculis & ī fœminis [y] & monasterijs & ascete rijs: [z] non discernentes quantū ad istos masculū aut fœminā: eo q̄ sicut prædiximus, [a] vnum oīa in Christo consistāt. Hæc igitur oīa sanctissimi patriarchæ sub se cōstitutis Deo amabilibus metropolitis [b] manifesta faciāt: at illi subiectis sibi Deo amabilib[us] epis declarēt: & illi monasterijs Dei sub sua ordinatione constitutis cognita faciant: quatenus p oīa dñi cultura maneat vndique incorrupta. Imminebunt.n. maximæ pęnę ista transgredientibus, dicimus autem de cœlo: quas necesse est rectorum [c] dogmatum contemptoribus imminere. Et nostræ si quidē reipublicę iudices si hæc eis nunciētur: oībus studeant modis ea quæ sacris regulis ɔtinent, quas nr̄a seq̄tur lex, [d] ad effectū p̄duci p̄curare. Nā nec illos deserit pęna hæc negligentes. quapropter sequentem [e] hæc tuā [f] sanctitatē decet oībus sub se positis sanctissimis metropolitanis hęc facere manifesta. Datum xiij. [†] Kalen. April. Constantinop. Belisario. V. C. Cos.

TITVLVS VI.

QVOMODO OPORTEAT Episcopos [g] & cęteros clericos [h] ad ordina-

authen. c dina-

Ep̄s abbatē eligit.

[†] Cōcor. ca.ij. cum glo. super verbo, sanctiores. extra de offic. custo.

Dignitas dat fauorē p̄long.

[†] al. xij. al. xvj. vt in nouis Scrimgerianis. Contius.

---

a Dudum. in Græca constitutione quam non habemus.

b Deo. sic ī. eo. §. si quis autem forte semel. Accur.

c Monasteriū. subaudi fieri volumus: & repete, fieri volumus abbatem nō per ordinem.

d Per ordinē. aliud in defensore ciuitatis: vt j̄. de defen. ciuita. §. interim. coll. iij. Accursius.

e Nec omnino. Argu. contra ī. de hære. & Falci. §. inordinatum. Accu.

f Lex nostra. Græca, quam nō habemus: nec.n. de illa quæ est j̄. de san. episc. §. iubemus. dicit, quæ est post illam, cū postea inueniamus eam: vt C. de no. Co. fa. §. fi.

g Episcopum. Not. q̄ p hanc cōstitutionem ep̄s eligit abbatem, sed hoc corrigitur: q̄a monachi eligunt, & ep̄s ordinat: vt j̄. de san. epis. §. iubemus.

Nō.n. interpositio est vsq; ibi, & eū, &c.

i Exhonorandum. i. honorandum.

k Tp̄s. Not. argu. pro nouis doctorib. sic. C. de offic. rec. prouin. l. potioris. arg. ī. ff. de mun. & ho. l. semper. & C. de postul. l. prouidendum. & ff. de fid. instr. l. fi. & ī. eo. §. cogitandum. & ff. si cer. peta. l. cū quid. in fin.

l Præsulatu. i. dign[us] q̄ sit abbas.

m Talis est. vt oēs hoīes sint ęquales vt subijcit. Accur.

n Summos. vt C. de vet. iur. enu. l. j. Acc.

o Secundum gradū. s. honorū, non tp̄is: vt ī. proxi. dixit.

p Præcedentis. s. ep̄i. Accur.

q Suffragantē. i. adiuuantē. Et sic nota q̄ dat fauorem personæ auctoritas dignitatis, sic ff. de sena. l. fina.

r Quod melius. sic j̄. quib. mo. natu. ef. sui. §. j. col. vij.

s Dimittere. sic ff. locati. l. in naue. in fi. sic ff. de mun. & hono. l. rescripto.

t Inclinari. i. obedire.

v Quæcunque. nūc dicit, quæ dixi ī. in monachis, habeant locum in monachabus: & vltimo dicit quod archiepiscopi debent hæc ita manifesta facere ep̄is sub se positis. Accur.

x Prius. vt C. de epis. & cleri. l. fi.

y In fœminis. ī. eod. §. omnibus.

z Ascetetijs. ab assistendo di, quod mul tum statur ibi ad orandum: vt in loco vbi sit corpus sanctum.

a Prædiximus. vt j̄. eod. §. hinc autem.

b Metropolitis. i. archiepiscopis: aliàs metropolitanis.

c Rectorum. neutri generis.

d Sequitur lex. sic j̄. vt cleri. apud p̄prios epi. §. fi. colla. vj. & j̄. de eccle. ti. §. j. j. resp. colla. ix.

e Sequentem. s. nos.

f Tuam. ò Epiphani. vt ī. eo. in prin.

g QVOMODO oporteat episcopos &c.

De monachis dictū est, ex quibus fiunt episcopi: quare videamus de episcopis, vt j̄. eo. § igitur ordinādus, & de hoc dicitur j̄. eo. vsque ad §. illud etiam.

h Clericos. hoc expeditur. j̄. eo. §. hoc aūt de Deo. & §. sed neque, & §. quanta.

dinationes perduci: & de expensis a ecclesiarum.

Administrationes & iurisdictiones Papæ, & principis distinctæ sunt. Episcopus ordinãdus est honestus, & gloria fruens, bene eruditus, uerbo & opere, & corporis sapientia, cõtradictore nullo apparente, uel repulso. Bar.

Imperator Iustinianus A. Epiphanio archiepõ & Patriarchæ Constanti nopolitano.

MAxima b quidem in oib° c sũt dona Dei, a superna collata clementia, sacerdotiũ & imperium: e illud d qdẽ diuinis ministrãs: hoc aũt e humanis pꝛsidens ac diligentiã exhibens, ex vno eodẽq; principio † vtraq; f pcedentia humanã exornãt g vitã. Ideoq; nihil sic erit h studiosũ imperatoribus, sicut sacerdotũ honestas: cũ vtique & pro illis i ipsi k sem per Deo supplicent. Nã si hoc l qdẽ inculpabile sit vndique, & apud Deũ fiducia plenũ: imperiũ m aũt rectè & cõpetenter exornet n traditã sibi rempublicã: erit ꝯsonãtia qdam bona, omne quicquid vtile est humano conferens generi. o

Nos igitur maximam habemus sollicitudinem circa vera Dei dogmata, & circa sacerdotum honestatem, quam p illis obtinentibus credimus, qa p eam maxima nobis dona dabuntur à Deo, & ea quæ sunt, firma habebimus: & quæ nondũ hactenus uenerunt, acqremus. Bene aũt r uniuersa geruntur † & cõpetenter, si rei principiũ fiat decens & amabile Deo. s Hoc aũt futurũ esse credimus, si sacrarũ regularũ obseruatio custodiat, quã iusti & laudandi & adorandi inspectores & ministri † Dei uerbi tradiderũt apostoli, & sãcti t patres custodierũt, & explanauerũt. CAP. I. De episcopi ordinandi moribus, vita & honestate.

SANCIMVS v igit sacras per omnia sequẽtes regulas, x dum quispiam sequẽti omni tempore ad ordinationẽ episcopatus adducitur, y considerari prius eius uitam secundum sanctũ apostolum, z si honesta & inculpabilis, & vndique irreprehensibilis sit, & in bonis a testimoniũ b habeat: & sacer-

---

Luc. 22.

a De expensis hoc dicetur ĩ. eo. §. sed neque ex usu.

b MAxima. vere est maxima: qa ex his duobus totus regitur mundus. vnde illud: Ecce gladij duo hic. ſm vnum intellectũ. Alij dicunt q duo testã significant. c Imperium immo populo Romano vt esse imperiũ: vt in stitu. de iu. nat. § sed & qd principi Rẽd. & illud Dei dispositione factum fuit, sine quo factum est nihil: vt dr in euange. & ĩ. de fi. instr. § qa igitur. in prin. col. 6. d Illud. sacerdotiũ. e Hoc aũt. i. impiũ. f Vtraque. s. dona & sacerdotiũ & imperium. Cur ego mr imperij dr ecclesia vt ĩ. vt deter. sic nu. cl. §. j. cũ magis soror sit, vt hic? Respon. illud dr rõne dignitatis. s. q res diuinæ digniores sunt, vt C. de vet. iu enu. l ij §. sed quia: idem tñ principium habẽt, vt hic: & ideo parum differunt: vt ĩ. tit. j. §. fini mus. g Exornant. i. cum honore gubernant. Accursius. h Sic erit. i. esse debebit. i Pro illis. s. imperatoribus. k Ipsi. s. sacerdotes. l Si hoc. s. sacerdotium. m Imperium. i. imperator. n Exornet. i. cũ honore gubernet. o Conferens generi. ergo apparet q nec Papa i tpalibus, nec imperator in spiritualibus se debeant imiscere. Non qd habet ergo Papa tpalẽ iurisdictionem in ijs quæ sũt imperij, qd Constantinus imperator donauit Siluestro Papæ? Videtur q sic: licet immensa fuerit donatio. ĩ. ti t. j. §. finimus. prerea quod vult princeps, hoc est lex, vt ff. de consti. princ. l. j. Item sicut patrimonialia, ita imperialia donare põt. cum nulla sit differentia, vt C. de quadri. præscri. l. fi. in prin. econtra vr q non: quia tunc non esset Augustus dictus: vt in rubrica procemij institu. Item imperare non potuit pari. i. imperatori venienti post se: vt ff. de arbit. l. nam magistratus. & ff. ad Treb. l. ille a quo. §. tempestiuum. Item ne turbetur opus Dei si clerici intromittant se in tpalibus, vt C. de epis. & cle. l. placet. Item ne vnus duorũ officium habeat. ff. de pac. l. si plures. sed licet solũtio facti ad nos non pertineat, soluimus q de iure non valuit ta lis collatio siue donatio, vt ĩ. eo. in § igitur. & C. de leg. & consti. l. digna in fi. & insti. qui. mo. testa. infir. §. fi. nec ob. ĩ. u. j. in prin. quia auxit honorem ecclesiæ quantum in eo fuit Cõstantinus: vel in alijs, non autẽ in iurisdictione: qa nõ posset totum imperium perire, vt dictũ est.

p Quam. s. honestatem.

q Illis. s. sacerdotib.

r Bene autem. sic ff. de orig. iur. l. j.

s Deo. sic ĩ. de armis. in prin.

t Et sancti. sequentes apostolos.

v Sancimus. ad qd pro Deo intromittit se imperator de spiritualibus vel ecclesiasticis, cum sciat ad se non pertinere? vt ĩ. j. rñ. dic q non inueniendo de nouo vel constituendo ponit, sed recitando sacras regulas, contra quas si quis fecerit, imponit pœnas, vt ĩ. e. §. fi. vel dic. q auctoritate Papæ facit. Vel dic hoc faciendo statum reipu. tuet. cum interfit reip. esse sacerdotes honestos, a quibus pœnitentiam peccatorũ petamus: vt C. de sum. Tri. l. fi. & ecclesias, de quarum constitutione. ĩ. ti. j. §. illud igitur. dixit. nã in eis veniã petimus peccatorũ: vt ĩ. vt lice. mat. & a ui. § qa vero coll. 8.

x Regulas. sic. ĩ. ti. j. § si vero relinquens. & §. fi.

y Adducitur. nota quasi per vim. nã in uitatus fugit: vt C. de episco. & cleric. l. si quenquã. velle tamen debet: vt ĩ. eodem. §. sed euam sic. licet coactus: vt ff. quod met. causa. l. si mulier. § penu. vnde quidam dixerat: nolens volo, volens nolo.

z Apostolum. qui dixit episcopum esse debere bonæ vitæ & opinionis qui dixit xiiij. capitula circa episcopum consideranda. primum oportet eum esse sine crimine, vnius vxoris virum, non vinolentum, prudentem, modestum, ornatum, hospitalem, pudicum, doctorem, non percussorem, non litigiosum, non cupidum, domui suæ bene præpositum, nõ neophytũ.

a Bonis. scilicet factis.

b Testimonium. id est famam bonã: quæ valet mul tum.

° In libris meis manuscri ptis legit in hoib°, rectè, & ſm græca q habent ἐν ἀνθρώποις. Contius.

† ὑπηρέτου, μὲν.

† Facit. c. nouit. cũ glo super ver. nam in princi. ibi, imperiũ n. extra de iudic.

† περισπούδαστον.

Papa tpalib. immiscer se nõ debet.

Papa iurisdictionem temporalẽ imperij non habet.

† Cõcor. c. in nõse. 23. dist.

† αὐτόπται καὶ ὑπηρέται, &c. quib° et verbis vsus est d. Lucas ĩ pfatione Euangelij sui. Cont.

Eps 14. cõditiões habere debet.

dotem decens. [a]

CAP. II. Cuius fortunę eē dēat ordinādus eps.

ET neq; ex officiali [b] aut ex curiali veniat fortuna: nisi tñ ex nouella ætate (f'm qđ iā dispositū [c] est) in monasterio cōstitut', fortuna libere tur: quartam [d] tñ prius substātię reddens curię.

CAP. III. Vt nemo repēte ex seculari & priuata vita fiat episcopus.

NEQVE .n. † idiota, [e] neq; ex ijs q vocanť laici [f] existēs, ita mox ad episcopatū ascēdat: nec imaginariā [g] suscipiat ordinationē, tāquā mō qdē idiota, mox aūt clericus, deinde paruū aliquod tēpus pteriens, [h] episcopus appareat.

CAP. IIII. Vt episcopus ordinetur, qui vxorem non habuerit: aut si habuerit, eā virginē habuerit, non viduā, neq; repudiatā aut separatā.

ET neq; vxori [aliæ [i]] copulat', sed aut i virginitate degēs [k] a principio, aut vxorē qdē [habēs] † ex virginitate, aut ad eum venientē, [l] & nō viduā, neq; seiunctā [m] a viro, neq; cōcubinā.

CAP. V. Vt ordinandus eps nec liberos legitimos habeat nec naturales. Iulian. epitomator.

NEQVE filios † aut nepotes habēs [n] neq; cognitos [o] legi, neq; illi [p] odibiles. [q] alioq q pter hoc aliqd agit: & ipse cadet sacerdotio: & q eum ordinat, foris episcopatum sectabitur, hanc legem offendens.

CAP. VI. De sacerdotio p pecuniā nō ambiēdo.

SED neq; pecunijs † [r] oporteť emeř sacerdotiū eū pmitti m': solū vero eū respicere domini Dei culturam volumus: & non plurimis humanis cogitationibus distrahi.

CAP. VII. Ne ordinandus eps, sit ineruditus.

SED neq; † īeru dit' existēs sacrorū [s] dogmatū ad episcopatū accedat.

CAP. VIII. Vt ordinandus ante in clero vel monastica vita vixerit sex mensibus.

PRIVS aūt aut monasticā vitā, pfess', aut i clero cōstitut' ñ min' mēsib. sex, vxori tñ ñ cohærēs, [t] aut filios aut nepotes habēs. Hoc .n. oīmodo sup Deo amabilib. epis q̄rim': sicut ēt pri' duab. nřis sacris cōstitutionibus [v] hoc sancitū ē: per quas dudū cohærētes [x] vxorib. nō pscrutamur, oē pteritū relinquētes, decetero aūt nulli pmittētes a positione legis [y] vxorē habēti, [z] talē ipo ni ordinationē: q̄ legē [a] ēt nūc renouam': ne forte si pter hoc aliqd fiat: & ipse cadat sacerdotio, & ordinātē similiter excludi pcuret. Igiť [b] ordinād' eps, aut ex monachis, aut ex clericis [c] sit, ēt i hmôi vita testimōij bōi, vita bon' & honest', & glīa fruēs bōa: & hoc fundamētum pontificatus deponens suæ aiæ.

CAP. IX. Vt ordinādus legat sacros canones.

Eps ordinādus est nō prius quam corā eo sacræ legantur regulæ: & respōderit se velle eas seruare. Bar.

SED ēt sic eū cōstitutū, [d] & ad epatū ppparatū, cōpetēs ēvenerabiles & vndiq; pbatas legeř regulas añ ordinationē, quas recta & iuiolata nřa suscipit fides, & catholica Dei apřicaq; disposuit tradit eccl'[e]: & dū ex frequēti [f] earū lectiōe trāsierit q ad ordiationē deducit, tūc is q ordinationē ipositur' ē,

Pro eni legit etiā in manu scripto: & recte. est .n. distinctū caput a superiore. Conti.

† habēs, ἔχων verti debuit, q habuit. alioq absurdū seque ref. Iusti manū pmittere vxorē tēpore episcopatus: quam hic īterdicit. Contius.

† Idē Iustinianus in Græca ad Arcabiū cōstitutione (q in Lugdunēsi. codicibus impressa est) cōstitue-rat, hac (vt ait) de cā, ne contēptis paupēribus Christi παιδοποιΐας σπουδαῖς nimiū incūbant, & in pprios liberos sa cultates ecclesiæ trāsferāt. Paulus tñ j. ad Tim. 3. probat

... ri. de mona §. eo ... ciandū. & ff. de quæsti. l. de minore § pe. & j. de armis. §. hanc igitur colla. vj.

[a] Decens. s. testimonium & bona fama.

[b] Ex officiali. multa sunt huiusmodi officia: vt dixi. s. tit. j. §. si vero relinquens.

[c] Dispositū. s. in Gręca constitutione. et edimus tñ eam idem dixisse quod dř j. de san. epis. coll. ix. §. curialem. s. q. xv. an. steterit in monasterio a iuuentute: vt hic, & j. de sane. epis. §. sed neque curialem.

[d] Quartam. hodie tñ sibi quartā tenet: tres vero partes curię dimittit. vt. j. de san. episco. §. curialem.

[e] Idiota. q nescit literas. NOT. Immo q priuatā vitam degit, nulli officio vel ciui li vel ecclesiastico adstrictus. nā oēs clerici certū & publicū mun' hēre intelligūť. Cō.

[f] Laici. sed hodie cōtra: si necesse sit laicū ordinari: vt j. de san. episc. §. damus. quod iure canonum correctum est: vt ibi no.

[g] Nec imaginariā. i. nō sufficit simulatū honorē clericatus habuisse, sedm Azo. vel imaginariā. i. momētariā. nā reijcit. cum laicus inuenitur, statim. sic ff. de manumiss. l. ij. §. iij.

[h] Præteriēs. s. tēpus.

[i] Aliæ. aliās alienę.

[k] Degēs. eligēd' eps ē.

[l] Venientē. s. vxorē.

[m] Seiunctam. i. separatā a viro primo per diuortium.

[n] Nepotes habens. j. e. §. sed neq; ineru dit'. i. si. §. 5 So. vt ibi.

[o] Cognitos. s. qa ex vxore sunt: sed tñ fuerat vidua, vel nō virgo: vnde pstat impedimentū pmotioni.

[p] Illi. s. legi.

[q] Odibiles. qa ince stuosi: vt j. q. mo. na tu. effi. sui. §. h. co. vij.

[r] Pecunijs. idē si pcibus. idē si oblego alio. nā man. ligua obsequio cōmittit' simoniā: vt in decre. j. q.

j. sunt nonnulli.

[s] Sacrorū dogmatū. qa nō solū literas scire debet: vt s. e. § neque ex idiota. sed etiā decreta & theologiā scire debet: vt hic dř.

[t] Vxori. tñ nō cohę rēs. donec cōuertatur in monasterio: & cū ordinať: vt j. e. §. pri' aūt nō nocet habuisse: vt s. §. & neq; vxori. Vel dic, vxor psens non nocet, vt ibi. nisi vidua, vel alio viro cōiuncta olim: vt hic, & j. statum. & hoc valet sedm canones: vt hic, & j. de sanc. epi. in prin. col. ix.

[v] Cōstitutiōib. Græc.

[x] Cohærentes. vt ante l. istam nam ad pterita non trahiť: vt s. de leg. & consti. le. leges. & j. de nupt. §. j. in fine. coll. iiij.

[y] Legis. s. huius. Ac.

[z] Habenti. s. §. iij. §. Sol. vt s. eo. §. qm.

[a] Legē. i. qđ dixerat modo. s. e. §. quod nō debeant vxorem habere, renouat in hoc . s. confirmando & c.

[b] Igitur. qa multa honesta in episcopo requiruntur: ergo ex monachis & c. breuiter repetit supradicta

[c] Aut ex clericis. s. alijs. nā ēt monachi quandoque sunt clerici: & illos oportet literas scire: vt s. tit. j. in prin alij nō sunt & isti etiam illiterati esse possunt monachi: vt C. de episco. & cle. l. generaliter. sed ex literatis est episcopus eligendus, vt s. e. § neque ex idiota.

[d] Constitutū. s. habilem per iam dicta.

[e] Ecclesia. forte psalmum illum, Quicunque vult & c.

[f] Ex frequēti. sic C. de emē. lust. c. l. j. j. ff. Interroget.

eū q habet filios subditos cū oi castitate. nec tñ ob id arguēdus est Iustinianus. q p varietate tēporū aliud ius statuerit. qđ qdem & a Roma nis archiepiscopis receptum fuit. c. de Syracusanæ. disti. 28. & c. Catinēsis. disti. 61. Contius.

† Conco. c. tāta est. & c. j. extra de si mo.

† Idē iam positum fuit in c. 4. & 5. Cō.

† Monachi qdā sunt clerici, & qdā non.

interroget [a] eū, si sufficiens est custodire & agere q̄ sacræ regulæ sancierunt. [b] Et si q̄dē ille declarauerit & dixerit p̄cepta sacrarū regularū nō se valere seruare, nullo mō ei ordinationē īponi. si vero susceperit, & dixerit quia quantū hoi est possibile, cōplebit [c] hęc q̄ his continentur, tūc monere eū, & dicere, q̄a nisi hęc obseruauerit, & Deo alien[us] erit, & cadet a iam dato honore: & neq; ciuiles leges delictū inultū relinquent: eo q̄ a p̄cedētibus nos imperatorib. [d] & a nobis [e] ipsis recte dictū est oporter sacras regulas p̄ legib. valere. † & si ēt sic p̄manserit cām amplectēs: tūc su p̄ his p̄fessionibus vnumquēq; [f] sacrā suscipere episcopat[us] ordinationē.

Episcopus per pecuniam ordinatus dignitatem amittit ambitam & habitam, et etiam ordinator, & quilibet alius suffragator & dignitatem suam amittit, & pecuniam reddit in duplum.

ET hāc † nō pecunijs emere, neq; p̄ rerū aliquarū dationē suscipere, sed purā p̄cipere, & sine mercede, & tanquā Deo datā. nā si ēt alia oia habeat vtilia q̄ prius a nobis dicta sunt, pecunijs aūt vel rebus videat episcopatū etiā emisse, sciat se & ab episcopatu casurū, & hoc munus retributurū ordinātī: vt & ille [g] episcopatū amittat, & clero cadat, & vtriq; cā talē p̄ster retributionem, [h] vt & hic quidem non adipiscatur, quæ sperabat, ille autem etiam quæ habebat, amittat: veruntamē pecunijs ac rebus datis occasione ordinationis, sanctissimæ assignandis ecclesiæ, [i] siue episcopus sit accipiens, & propterea sacerdotio cadens: siue etiam quilibet alius in clero constitutorum. Nam & illi æquam imponimus pœnam: vt ab ordine quem inter sacerdotes habuerit, cadat, & reddat aurum, aut res quæ ordinationis occasione datæ sunt, iniuriā passę quantum ad ipsum ecclesiæ. Si quis aūt extraneorum sit, & non in clero constitutus, qui aurum aut rem aliquam propter patrocinium ordinationis accepit: & maximè [k] si administrationem aliquam gerat: habebit quidem ipse a Deo pœnam, [l] & succedent ei de cœlo supplicia. veruntamen ēt illud quod datum est, totum ablatum ab eo sanctissimæ ecclesiæ omnibus reddatur [m] modis in duplum. [n] Insuper [o] etiam si quam administrationem [p] habet, ea cadat, & p̄petuo exilio condemnetur. Illud quoque sciat aperte q̄ pecunijs aut rebus alijs emerit prælatum: quia si prius Diaconus aut presbyter sit, deinde per suffragium [q] ad sacerdotium [r] veniat: non solum cadat episcopatu, sed nec prior ei relinquetur ordo præsbyterij forsitan, aut diaconatus. Amittit etenim ētiam illud, vtpote decentiam indigne [s] concupiscens: & omni sacerdotali excluditur ordine. Oportet autem in ipso ordinationis tempore eum qui imponit eā, [t] illi coram omni fideli populo sanctissimę ecclesiæ hæc omnia prædicere, vt agnoscēs [v] eum omnia quæ prius dicta sunt nobis habere, ad sacram eum [x] deducat ordinationem: [y] vt etiam ille coram omnibus hæc audiens, non solum habeat Dei timorem, sed etiam corā omnibus denunciationem & protessionem erubescat.

CAP. X. Si quis ordinationi episcopi contradixerit.

Episcopus ordinandus est contradictore nullo apparente, vel repulso: alias ordinatio facta non valet. Bartolus.

Si quis aūt † talis quidem esse puteē, & ad episcopatus ordinationē [z] transeat, †

a Interroget. Not. hic q̄ ille qui suo iuri renunciat, debet illud scire: aliás non videtur renunciare. sic ff. de transac. l. qui cum tutoribus. ȷ. respon. & § fi. & ff. de inoffi. testa. l. mater. & prodest mulieribus Velleiano renunciantibus: quod fieri potest a sciente: vt dictum est: vt ff. ad Velleia. l. fin. in fin. & C. de pact. l. pe.

b Sancierunt. sunt enim. xij. præcepta apostolicæ regulæ, vt in decretis.

c Complebit. & hoc post multas coactiones, vt C. de episco. & cler. l. si quemquam.

d Imperatoribus. vt C. de episc. & cle. l. cum clericis. §. penu.

e Et a nobis. sic s̄. tit. j. §. fi. & s̄. eod. §. j.

f Vnumquemq;. s. ordinandum.

g Ille. qui ordinauit per pecuniam.

h Retributionem. ironice loquitur. sic ff. de dā. infect. l. ex damni. §. quoties. & C. de inoffi. testa. leg. fratres.

i Ecclesiæ. cui iniuriabatur emendo' eā vt sequitur. sed qua actione? R. n. cōdictione ex hac lege, vt ff. de condi ex lege l. j.

k Maximè. quia cū eis plurimum honoris datur, magis puniunē si tales inueniuntur in crimine: vt C. de episco. & cle. l. presbyteri. idem ergo & si non sit i dignitate: licet decr. videatur dicere q̄ tunc tātum sit simonia, q̄n ipsis electoribus dat: vt extra de elec. leg. cum nobis.

l Pœnam. s. expectet a Deo.

m Reddatur. i. dec.

n Duplum. i. condictione ex lege.

o Insuper. sic ȷ̄. de san. episco. §. præ omnibus. colla. ix.

p Administrationē. id est secularem dignitatem.

q Per suffragium. i. pecunijs quæ præstāt suffragium.

r Sacerdotium. id est dignitatem.

s Indigne. priuilegium enim meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate. † sic C. de Iudæ. l. Iudæos. & ff. de iu. immu. l. j. & ff. de vulga. substi. l. ex facto. in fin.

t Eam. s. ordinationem.

u Agnoscens. scilicet ordinator.

x Eum. ordinandū.

y Ordinationem. sic ȷ̄. eo. §. hæc autem de Deo.

z Episcopatus ordinationē. aliás ordines.

& Transeat. non tñ adhuc transiuit.

Illicite.

Renūciās iuri suo debet illud scire.

† Cōcor. c. vlti. in fi. cū glo. fi. extra de secun. nupt. & c. j. de no op. nū. & l. os. & l. priuilegia. C. d sacrosan eccle. Cōc.

† Hic §. p tinet ad c. 6. de simonia. & lōga quasi perissologia eadē fere hic reperit Iustinianus. Contius.

† Cōcor. c. vt priuilegia post princip. extra de priuile.

† Cōcor. fere. c. illud. dist. 23. ex cōcilio Chalcedonēsi 4. Cōu.

contradicat autem aliquis, atque dicat cōsciū se eē alicuius illicitorū [a] eius: nō prius mereatur epatus ordinationem q̄ examinatio querimoniarium fiat, [b] & appareat vndiq; innoxius. Quod si etiam [c] post huiusmodi ꝓdictionem nō passus is qui ordinationē facit, legitimā examinationē imponi causæ, currat ad ordinationē: sciat, qđ ab eo fit, [d] pro nihilo esse. sed & is qui ꝓ legem facit, cadat sacerdotio: & qui sine probatione imponit ordinationem, & ipse quidem similiter cadet sede sacerdotali: [e] reus aūt erit Deo, q̄ præcipue oīum [f] quęrit suorū sacerdotū puritatem. Si tñ is qui ordinationi ꝓdicit, aut examinatione facta probet calumniator, [g] aut in ipso principio, neq; in examinatione persistere confidat: segreget istū in perpetuū a sacra cōione is qui ordinationē facere vult: vt non ipsa falsitas impunita [h] sit. Sicut [i] enim bonam gloriā in eo qui ordinandus est, quęrimus: ita ēt calumniā in eo qui frustra accusauit, punimus. Si verò nemo accusauerit oīno, aut in totum [k] denuncians examinationem non faciat, aut facta examinatione demonstrare (sicut prędiximus) non valuerit accusationem verā: túc oportet eum qui per tot vias inculpabilis apparuerit, accedere ad venturam ordinationē. Qui enim ita ordinaẗ, ex hoc multa & meliora cognoscit præceptorū, & non incurrit [l] ad vitam impunitam [m] huiusmodi eruditus animo, verbo, & opere corporis, & sapientia.

CAP. XI. Ne episcopus vltra annum extra ecclesiam suam degat.

Et illud etiam definimus, vt nemo Deo amabiliū episcoporū foris [n] † a sua ecclesia plus q̄ per totum annum deesse audeat: nisi hoc p imperialē fiat † iussionē: (tunc enim solū [o] erit inculpabile) † sacratissimos patriarchas [p] vniuscuiusq; diœceseos [q] cōpellentes [r] Deo amabiles episcopos suis inhærere sanctissimis ecclesijs: & non longo itinere separari, neque in peregrinis demorari velle, neque sanctissimas ecclesias negligere, neque annum excedere, quem & ipsum [s] propter misericordiam [t] cōstituimus. Si verò vltra annū errauerit & dereliquerit, & non ad episcopatum remeauerit propriū, neq; imperialis aliqua eū (sicut pdiximus) detineat iussio: tunc si quidē sit metropolita, circa ecclesiasticam dispositionē segregatū, regionis illius patriarcha reuocet quidem cum legitimis [u] inclamationibus, seruans vbique sacrarum regularum obseruationem. [x] Si verò maneat per oīa inobediens, expellatur a sacro episcoporū choro, & alium introducat [y] huiusmodi & reuerentia & verecundia & honestate dignum. Si verò non metropolita, sed aliorum epōrū aliquis sit, qui errauerit, hæc omnia [z] metropolita fiant. Nemo enim eorum talem suscipiat occasionem, si dixerint propterea proprias derelinquere ecclesias, propterea quod litium causas, [a] aut aliarum rerum propriarum, aut ad sacras ecclesias respicientium [b] circumlustrant, & hic constituti [c] adhærent, aut in alijs veniant locis. Hoc enim non habet decentem rationem vt cum multitudine, quam necesse est episcopum habere, ministro-

a Illicitorum. quæ numerata sunt l. de simonia, & de alijs.
b Fiat. s. intra tres menses quod dic, vt j. de san. epis. §. si qs autem ante.
c Quod si etiā. arg. C. de ap. l. nominationes. sic ff. de reb. eo. qui sub tutel. l. magis. §. si æs alienum. & j. eo. § hæc autem de Deo.
d Fit. episcopus.
e Sacerdotali. i. episcopali.
f Omnium. i. inter omnes. nihil enim, &c. vt j. eo. tit. §. neque autem.
g Calumniator. sed nonne eo ipso q͛ nō probat, calumniator videtur? Respon. quidam q͛ non, vt ff. ad Turp. l. j. §. sed io. cōtra. ex eo enim est calumniator, q͛ non probat, vt ff. de adu. di. iud. l. j. & quod in d. l. ad Turpil. dicit, loquitur si suas suorumque iniurias exsequatur, vt C. de calum. l. mater.
h Impunita. nec ēt aliud maleficiū, vt ff. ad l. Aqui. l. ita vulneratus. in fi.
i Sicut. vt C. de calū. l. fina.
k Aut in totū. i. ex toto. aliàs aut totam. & tunc habet locum hæc glo. i. ex toto vel in totum non faciat examinationem denun. &c.
l Et non incurrit. i. non præcurrit, vel nimium cito non currit, vt hęc præpositio in, augeat. sic ff. de lib. & posth. l. Gallus. §. ille.
m Impunitam. i. nō punitam pro puniendam. sic C. de ijs qui no. infa. l. si Posidonium. q. d. non puniendam: quia bonā vitam faciant. & no. hic q͛ virtus in necessitate comprobatur.
n Foris. sic j. vt nullus fab. ora. do. §. illud. col. v. sic. j. de san. epis. §. interdicimus. col. ix.
o Tunc enim solū. item & quando causa est necessaria, tunc cum literis sui superioris: vt j. eo. §. non aliter & j. de san. epis. §. interdicimus. col. ix.
p Patriarchas. repete definimus.
q Diœceseos. i. patriarchatus.
r Compellentes. i. vt compellant.
s Et ipsum. s. annū.
t Propter misericordiam. vt non cōpellatur semper. q. d. stare domi.
u Legitimis. forte spatio xxx. dierū inter vnamquámque denunciationem: vt j. de litigio. §. omnē. & §. interdicimus. col. ix. & j. de san. episc. col. ix.
x Obseruationē. vt nō turpiter citetur, vel capiatur.
y Introducat. s. patriarcha.
z Hæc oīa. s. quæ dixi de patriarcha circa apponendam pœnam.
a Litium causa. hoc est propter q͛ &c. vel si habes causas litiū, &c. dic propter causas: aliàs causa: & sēper regit dictionem litium.
b Respicientium. s. reorum, &c. Accur.
c Et hic constituti. in

Virtus in necessitate cōprobatur.

y Hoc ad similitudinē quodāmodo ciuilis magistratus ē introductum, cui nec vnam quidē nō ēē licebat abnectare. l. illud. de olū pūdis.
z Argu. ē hic q͛ si qs ē in legatiōe regia: nō tenet cōparere corā legato apostolico. de hoc vide in c. cū parati. cū gl. 2. ex de appel.
x Hodie post Nouel. 123. §. interdicim⁹. non erit inculpabile. in ꝯcilio vero Sardicēsi. c. 15. non licet vltra tres hebdomadas abesse. at Gregori⁹ duos mēses indulget. 7. q. 1. c. pręsentium. Contius.

nisteria a lustrent b peregre, & expendant, & neq; vllum sanctissimis ecclesijs lucrũ, neque vllum præbere iuuamen, neq; secũdum qđ decet sacerdotẽ, proprium habere habitum. Pręsertim si q̃dã sint lites forte sanctissimis ecclesijs propter quas has occasiones afferunt: hoc p eos q sub ipso sunt religiosos clericos, aut apocrisarios c aut œconomos d mouere, e & petitiones f non ad imperium dirigere: g impetrare h aũt ĩperata. propterea i sancimus si qñ p p ecclesiasticam occasionẽ inciderit necessitas, k hãc l aut p eos qui res agunt sacrarũ eccl̃iarũ, (quos apocrisarios vocant) aut p aliquos clericos huc destinatos, aut œconomos suos, notã im pio m facere, aut nostris administratoribus, vt impetrent qđ competens est: & non hoc Deo amabilibus episcopis erroris & absentiæ, & sanctissimis ecclesijs læsionis occasionem n fieri, tã in prouincia ecclesiasticarũ rerũ p absentiam eorũ neglectarũ, q̃ ẽt hic expensis multis ab ipsis factis, necnõ in peregre habitatione non habili ꝯstituta, & vndiq; o cãm p nullum iuuamen, magis aũt læsionẽ q ecclesijs sãctissimis inferentem.

CAP. XII. Ne episcopi ad comitatũ principis accedant absque systaticis literis.

NON aũt aliter Deo aliquem amabilium episcoporũ præsumere dirigere r se ad hanc felicissimam ciuitatem, priusquam (si quidem quis episcopus sit) literas acceperit proprij metropolitæ ad imperium: † & quæ secundum diuinas regulas, pbabilia † uocãtur, testimonium phibẽtia necessitatis eius s p̃sentiæ. Si uerò metropolita sit q proficisci uult: literas sumat eiusdem diœceseos patriarchæ, eius præsentiam necessariam esse dicentes: & sic oportere imperatorẽ iubere hũc præsentari: & non temere & sine consciẽtia metropolitarum aut patriarcharũ proficisci: pro eo, quòd hoc diuinis interdictum est regulis, ut huc aduenientes, non præsumant per semetipsos se prius pronunciare ad imperium: sed primitus aut ad Deo amabilẽ patriarcham t proficisci, aut ad uniuscuiusque diœceseos, u ex qua sunt, x apocrisarios: y & cũ ipsis conferãt causas, propter quas uenerũt, & ingredi ad iperiũ eius, & deinceps imperiali perfrui aspectu. mox quã imperati astiterint, liceat qdẽ petẽtib' episcopis, aut p eos, qui uocantur referẽdarij z sanctissimę maioris ecclesiæ, aut per religiosos apocrisiario cuiusq; diœceseos sanctissimorum patriarcharum suggerere a se imperio, & pmereri respõsum celeriter: ita ut si aut iusta ab ĩperio petierint, hæc accipiant: aut si non iusta quærũt, uelociter reuertant, unde profecti sunt.

Clericus ordinãdus est boni testimonij uir, literas oĩno sciẽs: cõcurrẽtibus quibusdã quæ in episcopi ordinatione

In hac vrbe Constantinopolitana, vbi habitabant imperatores tempore Constãtini, qui illam ciuitatem constituit.

a Ministeria. i. ministeriales vel seruientes episcopi iacentes tanquam bestiæ. vel dic ministeria diuina quæ in ecclesia esse debent, nunc peregrinantur: quod esse non debet. vt hic, & j̃. vt cle. apud pro pri. episco. §. j. col. vj.

b Lustrent. Intra cubile feræ, quinquennia lustra fuere.

c Apocrisarios. ab apo quod est supra: & critis iudiciũ, quasi constitutos super iudicio agendo. vel dic, chrysos aurum. inde Ioannes Chrysostomus. inde apochrysarius. i. thesaurarius.

d Oeconomos. œconomus est cui res ecclesiastica gubernanda mandatur ab episcopo. vt C. de sac. san. eccl. l. iubemus. circa prin. & de epi. & cle. l. omnes qui. §. hoc proculdubio.

e Mouere. s. apud iudices ordinarios: & communes. i. iudices q sunt boni & optimi. Accursius.

f Et petitiones. i. libellos petitorios in quibus petitur. Acc.

g Dirigere. s. directo: vt j̃ de mand. princ. §. deinde. colla. iij. & ff. de appe. l. imperator.

h Impetrare. s. a dictis ordinarijs iudicibus.

i Propterea. ex quo ad eos hæc negotia remittimus.

k Necessitas. ppter quam oporteat huc venire, puta propter confirmationem alicuius priuilegij vel impetrationem, qđ necesse est per principem fieri, non per aliũ: vel propter aliquod aliud propter quod oportet principem adiri.

l Hanc. s. necessitatem.

m Imperio. id est, Imperatori.

n Occasionem. Nam duplicem lęsionem vt subijcit tam in prouincia, &c.

o Et vndique. subaudi fieri. Accur.

p Causam. id est absentiam.

q Lęsionem. propter expensas.

r Dirigere. s. semetipsum: vt sequitur, vt differat a superiori proximè dicto vbi concessit mitti. Accursius.

s Eius. scilicet archiepiscopi, vt hic, & infra de san. episco. §. interdicimus. col. ix.

t Patriarcham. scilicet Constantinopolitanum.

u Diœceseos. quod nos territorium dicimus z scilicet vbi habetur iurisdictio in temporalibus: vt ff. de iurisdictione. omni. iudi. l. finali, & de verb. significa. l. pupillus. §. territorium. Hinc dicitur diœcesis in genere fœmineo vbi est iurisdictio in spiritualibus: vt hic innuitur.

x Ex qua sunt. nam si est episcopus, & mittitur ad ciuitatem Constantinopolitanã, & ibi sit apocrisarius sui metropolitæ ob causam istam forte vel aliã, vel metropolita sit z & sit ibi apocrisari' sui patriarchæ ob hanc vel aliam causam, vel sibi vel patriarchę illius ciuitatis prius se debet pręsentare, & causas cõferre. vt hic. Sed hodie ad solum patriarcham videtur quòd debeat ire, vt j. de san. epis. §. interdicimus. col. ix.

y Apocrisarios si eos secum duxerunt.

z Referendarij. qui stant in curia vt præstent aduocationem venientibus, vt dicta eorum referãt: vt j̃. de referen. per totum titu.

a Suggerere. i. negotia sua dicere.

a Hæc

a Facit c. imperatorũ. extra de iura. calũ. vbi ponit definitionẽ ꝯcordatorum.

† Ex ἐπιστολαὶ ad imperialẽ maiestatem. Contius.

† συστατικά i. cõmendatitiæ q sũt de genere epistolarum formatarũ, de quib' in ꝯcilio Niceno actum fuit. Contius.

z An ciuitas & diœcesis sint idẽ, vide Rodulphus. i gl. vnica. in princ. extra de rescrip.

Qui sint referẽdarij, vide in spe. de supplica. §. j. post princ.

statuta sunt. Bar.

HAEC aũt [a] de Deo amabilibus epis ſm diuinas cõſtituentes [b] regulas, & religioſos clericos [c] cũ multa fieri inquiſitiõe ſm diuinas regulas, & boni teſtimonij viros ordinari ſancimus literas oĩno ſcientes, & eruditos conſtitutos. [d] Literas. n. ignorãtes oĩno nolumus neq; vnũ ordinẽ [e] ſuſcipere, clericorũ videlicet, ꝑsbyterorũ & diaconorũ, tam ſacras orationes docẽtiũ, [f] quàm eccleſiarum & canonũ legentiũ libros: ordinationẽ ſine querela & inculpabilẽ & ſine aliqua contradictione & datione pecuniarũ aut rerũ ſuſcipiẽtes. [g] Neq; aũt eos volum [h] oĩno officiales, aut curiales ↄſtitutos ſuſcipe ordinationẽ, niſi ſm leges quas ſup his poſuimus pridẽ, [h] quas & hic nunc cõfirmamus: ipſos aũt ordinatos, ſacra ꝑcepta ĩ cõſpectu totius populi ſuſcipere, ꝑpter has ipſas cauſas ꝑpter quas hoc ipſum agi ẽt ſup Deo amabilibus epiſcopis ſanciuimus. [i] Neq; [k] aũt ſecũdas habentẽ aut eũ qui habuerit nuptias, ordinari in diaconũ [l] aut presbyterum, neque ſi mulieri coniungatur ſeiunctæ [m] & proprium virum derelinquenti, [n] ſed neq; ſi concubinam habeat, ſed & ipſam vxorem, ſi cũ caſtitate [o] & ex virginitate ſit. Nihil enim ſic in ſacris ordinationibus diligimus, quã cum caſtitate viuentes, aut cum vxoribus non cohabitantes, aut vnius vxoris virũ q vel fuerit vel ſit, & ipſam [p] caſtitatem [q] eligentem, primũ principiũ [r] & fundamentũ manifeſtum ſm diuinas regulas & reſiduæ virtutis conſtitutam. [s] Si autẽ aliqs ꝑsbyter aut diaconus aut ſubdiaconus poſtea ducat vxorem aut cõcubinã, aut palam, aut occulte: ſacro ſtatim cadat [t] ordine, & deinceps idiota [t] ſit. Qđ ſi & lector [u] ſecũdam ducat vxorẽ ꝑpter qdam, [x] & hoc forſan irrecuſabili neceſſitate, nullatenus ad altiorem accedat gradũ, neq; perfruaẽ gradu maiori in ſacerdotio: maneat aũt in eodẽ gradu ꝑpetuo: ſed non ad tertias veniat nuptias: ſatis eſt enim ſi ad ſecundas. Siverò aliqd tale egerit, & ad ſecũdas veniẽs nuptias, ad maiorẽ gradũ venire feſtinauerit: exin de idiota erit & laicus, oĩno ſacro miniſterio cadens. [y] Pudicè etenim nobis ꝑ oĩa pertinet uiuere. Si. n. tales cõſtituti ij, qui in clero adducuntur, ordinenẽ: facilis eis ad epiſcopatũ aſcenſus erit: & ex multis [z] bonis viris facilius inuenienẽ q adducanẽ ad primũ [a] gradũ ſacerdotij digni.

CAP. XIIII. De diaconiſsis minoribus 50. annis non ordinandis.

Diaconiſſa ordinari debet ætatis quinquaginta annorum, & non minoris: niſi ex neceſſitate imminente pudicitiã & caſtitatem eruat e compellatur. Bartolus.

QVANTA [b] igitur ſuper venerabiles clericos a nobis dicta [c] ſunt, hæc etiam ſuper Deo amabilibus Diaconiſsis [d] agi volumus: ut neque ipſæ citra

[a] Hæc autẽ de Deo, quæ dicta ſunt ſ.
[b] Conſtituentes. ſ. nos.
[c] Clericos. ſ. cæteros. nam & epiſcopi clerici ſunt, vt ſ. eod. §. igitur. Et no. q fere eadem hic exigũtur, quæ in ordinatione epiſcopi: vt hic. & ſ. e. §. j. vſq; ad §. illud.
[d] Conſtitutos. de Theologia. Accurſi⁹.
[e] Neque vnum ordinem. ſ. nolumus illiteratos eſſe, nedum plures. hoc tñ fallit ſi de literatis habere non poteſt.
[f] Docentium. i. docere debentium. q. d. cum hæc debeant facere, non debent eſſe illiterati in aliquo ordine.
[g] Suſcipientes ſ. nos ordinationem &c.
[h] Pridem. i. prius: vt ſ. eo. §. & neque ex officiali. Accur.
[i] Sanciuimus. vt ſ. eo. §. illud. in fi.
[k] Neque. ſic ĩ. de ſanc. epiſ. §. clericos. colla. ix.
[l] Diaconum. idem in ſubdiacono, vt ĩ. hoc §.
[m] Seiunctæ. ſcilicet quandoque. id eſt viduæ. quid ſi virgini fuit coniunctus? R. ſi. poteſt eſſe clericus, dummodo voueat caſtitatem: non aliàs, vt ĩ. de ſanc. epiſc. §. clericos. & in authe. vt lice. ma & auiæ. §. quia vero. collat. viij. & ĩ. ſtatim. §. penult.
[n] Derelinquenti. morte viri vel repudio: multo minus ſi adhuc iunctam alij habeat. Accur.
[o] Caſtitate præterita, vt modo dixit. & præſenti quam vouere debet: vt modo diximus. ſic ĩ. de leno. §. pe. coll. iij.
[p] Ipſam. ſ. mulierẽ.
[q] Caſtitatem. ſic ĩ. de lenonibus. §. pen.
[r] Conſtitutam. ſ. caſtitatem. nam eſt fundamentum aliarum virtutum quæ in ordinando requiruntẽ: quæ multæ ſunt: vt ſ. proxi. §. & hoc §.
[s] Cadat. Not. q cau ſa principium impediens & poſt ſuperueniens deſtruit. argu. contra inſti. de leg. §. ſi quis debitori.
[t] Idiota. i. eo loco quo ſunt idiotæ.
[u] Lector. q. d. careat beneficio clericali: vt hoc. §.
[x] Propter quædam. ſ. quæ inuitant hominem ad matrimoniũ, & quaſi neceſſitatem imponunt, vt ſequitur: vt dilectio filiorum procreandorum: quod viri eſt: vt ff. de bo. dam. l. fi. §. fin. Vel quia iuuenis eſt: vnde ſeruori naturæ reſiſtere non poteſt, vt ĩ. proxi. §. & ſ. de non elig. §. cũ igitur. ver. ſin autem. Vel quia amore pulchræ fœminæ [illegible] tur: quo nil eſt vehementius: vt ĩ. quib. mo na. eff. legi. §. illud. colla. vj. vel quia amore eius ẽ inebriatus ꝑ artẽ forte magicam: vt quis vino bacchatur: vt inſt. de ſuc. ſub. quæ fi. per bonorum venditionẽ. §. fina.
[y] Cadens & nihilo minus curiæ ciuitatis dabitur cum ſua ſubſtantia tota, vt ĩ. e. §. ſemel. & ĩ. de ſan. epiſcop. §. ſed neque curialem.
[z] Ex multis. ſubaudi autem, ſi non eſt in textu.
[a] Ad primum. id eſt ſummum, ſ. epiſcopatum.
[b] Quanta. i. quot vel quæ iura. Accur.
[c] Dicta. vt ſ. eo. per totum.
[d] Diaconiſſis. ordo erat monacharũ quæ habebant quandam prærogatiuam, non tamen cantabãt euangelium

[f] Conco. c. cũm matrimonij. in gl. vlt. in prin. ibi. & ĩ. illa extra de proba. & habet ecclesi. ſtici ca. 26. vbi dr̃. ois põderatio ñ eſt digna cõtinẽtis animæ.

i. priuatus, & laicus ſiue ſecularis. Contius.

Fœmineo amorẽ nil eſt fortu⁹.

Caſtitas fundamẽtũ eſt in ordinandis.

obseruantiam a stant: sed primum quidem eis ætatē neque nouellam esse neque crescentem, neque ex hac b ad delinquendū salientē: sed sup mediam cōstitutas ætatem, & circa quinquaginta c† annos secundum diuinas regulas gentes: sicq; sacrā ,pmereri ordinationē, & aut virgines cōstitutas, aut vnius viri q̄ fuerunt vxores. Non.n. pmittimus neq; secūdas contrahētibus nuptias, neq; vitā non habētibus (vt diximus) irreprehensibilē, d sed nec suspectā, oino ad sacrum venire ministeriū, & adorandis ministrare baptismatibus, & alijs adesse secretis q̄ in venerabilibus ministerijs p eas e rite agunt. Si verò q̄dā necessitas f fiat, & minorē g hac ætate quā dicimus, ordinari diaconissam contigerit: liceat h eā in aliquo venerabiliū asceteriorū ordinari, & in illo habitare. Nequaquā viris admixta cōstituta sit: neq; suo arbitrio habitās: sed vitæ separatæ i & mediocris, & a cōueniente multitudine k bonum testimoniū l habēs. Volumus aūt & ipsas q̄ ad ordinationē pducuntur diaconissas, siue ex viduitate, siue ex virginitate, nō cum aliquo cohærentes aut cognatorum, aut eorū quos appellāt dilectos, (talib.n. nominib. vtentes, maligna suspicione suā replēt vitā) sed aut solæ habitēt, aut cū parētib. solis & filijs, aut verè fratrib. aut ijs cohærere de quibus si quis suspicari m aliqd pluum pserit malignū, ipse insipiēs simul & impius forsan putabit. Et si dicat talem aliqd de aliqua earū q in diaconissarum ordinationem ingredi vult, q alicui cohæserit sub imagine quidem bonæ appellationis, maligna verò suspicione: non oportet huiusmodi mulierem pduci omnino ad ordinationem diaconiæ. n Nā si ordinet, & tale aliqd egerit, & cohæserit alicui cū pdicto noie aut schemate, o cadet qdē a diaconia: & ipsa & ille subiecti erunt huic legi & reliqs p q̄ corruptores puniunt. Oportet.n. oēs q̄ ordinant venerabiles diaconissas, tpe ordinationis & moneri, & sacrorum audire q mandatorum præcepta coram reliquis r q̄ dudum sunt venerabiles diaconissæ: vt & ipsæ Dei timorem habeant, & adhærentem sacris mandatis fiduciā: timere aūt & cōfundi sacro cadere ordine: scituras q si psumpserint aut erubescentes s ordinationem, aut derelinquentes t sacrum ministerium ad nuptias venerint, aut aliā omnino elegerint vitam: ipsæ qdem obligatæ efficientur morti: v & substantia earum applicabitur sanctissimis ecclesijs aut monasterijs in quibus sunt. Qui verò eas aut vxores accipere aut corrūpere psumpserint: † obnoxij qdē & ipsi gladio erunt: substantia aūt eorū applicabitur fisco. Si enim in antiquis legibus virginibus illis * quæ in eorū errorem vocabantur, z mortis incūbebat damnū corruptis: quomodo nō magis nos in ijs q̄ a Deo glorificantur, definimus pudicitiam † (q̄ quāmaximè y mulieres exornat) cōseruari volentes: cōpetens a venerabilibus diaconissis, vt qd̄ decet naturæ, custodiāt: & quod debetur sacerdotio, b conseruēt.

CAP. XV. De clericis in aliā vitæ formam transeuntibus.

Clericus ordinem susceptum relinquere non debet. Bartolus.

SEMEL aūt c secundum hoc factos diaconos aut presbyteros, nullo modo derelinquere sacerdotium. Quod non solum in

---

euangelium sed aliàs sacerdoti ministrabant, vt inter mares sunt primicerij & cantores, & alij ordines.

a Obseruantiam. s. supradictam.

b Ex hac. s. ætate.

c Quinquaginta. sic C. de epis. & cler. leg. nullam.

d Irreprehensibilē. id est valde reprehensibilem. sic s. eo. §. si vero nemo. in fi. §. & subaudi hic tantum. Accursius.

e Per eas. scilicet diaconissas.

f Necessitas. sic C. qui & aduer. quos. l. j. sic ff. de decur. l. generaliter. §. spurios. ad idem. ff. de mu. & hon. l. ad rem.

g Et minorem. s. quinquaginta annis. quod hodie indistincte fieri potest dummodo. xl. an. habeat, vt j. de sanct. episc. §. diaconissam.

h Liceat. i. licitum sit episcopo.

i Separatæ. a viris.

k Multitudine. s. monacharum.

l Testimonium. i. famam. quod dic vt j. eod. tit. §. j.

m Suspicari. sic C. de epis. & cler. l. eum qui. & j. de san. epis. §. presbyteris. & §. si quis. col. ix. Accursius.

n Diaconiæ. id est diaconissæ.

o Schemate. i. ordine vel figura.

p Et reliquis. s. legibus vel pœnis, vt C. de rapt. virg. l. vnica. & C. de epis. & cler. l. si quis non dicam. & l. pe. & insti. de pub. iu. §. item lex.

q Audire. scilicet diaconissas.

r Coram reliquis. vt fit in ordinatione clericorum: vt s. e. §§. hæc autem de Deo.

s Reliquis s. eò con uocatis.

t Aut erubescentes. quia verecundabant portare velum.

u Aut derelinquentes. ob aliam causam quamlibet: vel sine causa. vt sequitur.

x Morti. s. animæ. nam sciat qualē Deo &c. vt s. titu. j. §. si quis autem semel. alias si vero relinquens. & §. si quis autem monasticam. Alij dicunt eam vltimo supplicio damnandam, vt hic: licet monachus sic recedens non puniatur in persona, sed mittitur in aliud monasterium: vt inf. de sanct. episc. §. si monachus.

y Vocabantur. erāt enim quædam mulieres diaconissæ vel virgines nominatæ, quasi Dianæ sociæ, vt in fabulis legitur.

z Maxime i. valde, sic j. de mand. princ. §. fit tibi.

a Competens. i. quod competit.

b Debetur sacerdotio s. honestas.

c Semel autem. redit ad masculos.

Fortè

---

† Atqui Paulus Apostolus sexaginta exigit, vñ qdā emēdandā dixerūt leg. nullā. C. de epis. & cle. Sed illa pcepta possunt, p tpū varietate mutari. nam & ex concilio Chalcedonenū 40. anni tm̄ requirunt, maie aūt Azo diaconissas hic vocat monachas. Côt.

† Idem cauet in l. Si qs nō dicam. C. de episcopis. quam quidā improbe interpretatus est de inuitis tū accipiēdam. Côt.

* i. Vestalibus. Côt.

† Habet ecclesiasti ci 26.

presbytero & diacono sancimus, sed etiā si sub diaconus aut fortè a lector b fiat aliqs, hūc relinquere pristinū schema, & ad alterā migrare vitā: sciētē qa si tale aliquid egerit, (sēm quod a nobis iam sancitū c est) aut in curiā cū substantia, aut sub inopia d degens ad officialem † deponetur fortunam.

TERTIA PARS legis.

CAP. XVI. De expensis ecclesiarum, & clericorum multitudine nō facienda.

Ecclesiarū omnium antiquus numerus seruari debet, & vltra numerū cōstitutus pmanere non debent: & in eorū locum alij creandi nō sunt donec ad antiquā perueniatur mensurā. An.

SED neq; effusas cōpetit fieri decætero reuerēdissimorum clericorum ordinatiōes. quod enim hactenus gestum est, licet corrigi oporteret, at tamē pp tēpus finim e: de cętero aūt nō pter hoc f fieri, neq; ad damnū sanctissimarū ecclesiarū venire sancimus. Quæcunq; igit oportebat de tali modo in sanctissima maior ecclesia huius nr̄æ regiæ ciuitatis, & sub ea constitutis sanctissimis ecclesijs, & alijs q̄ hic sunt, fieri, hac speciali lege g cōplexi sumus. i oibus aūt q̄ foris sunt h locis sancim, si qs cū cōstituerit ab initio & ædificauerit ecclesiā definiuit ordinationū mēsurā, tāquā sēm eā expēsas constituēs: non prius ordinari quēquā in eadē ecclesia, nisi ad numerū a principio definitū ei mēsura redigatur. i Si verò hoc n̄ fecerit, k ipsa verò ciuitatis ecclesia ministrat emolumēta m & sibi & alijs ecclesijs: tunc non promptum n sit augere illi clericos, neq; propter aliquas fortè cōpassiones o aut bn̄ficia ex hoc eā sumptib pgrauare, (nō sunt .n. hæc pia, p neq; sacerdotib. digna) sed ex quibus dn̄s dederit Deus, ex ijs q̄ possibilia sunt administrare, aut antiquam cōseruare cōsuetudinē, nihil penitus inouantē. Vnde cōpetit Deo amabiles patriarchas & metropolitas huius habere pruidētiā: & eos qdē q hactenus sunt, sinere i schemate in quo sūt clericos: metiri vero vniuscuiusq; ecclesiæ virtutem, & ita ipsos quoque sanctissimos patriarchas sub se cōstitutas ecclesias ordinare, & metropolitas hoc ipsum a sanctissimis patriarchis cōmonitos facere, illos aūt alios oēs sub se positos episcopos ad mēsurā hāc deducere: & studere nō vltra expēsas facere clericorū ordinatiōes. scimus. n. quātæ q sanctissimæ ecclesiæ pp hanc ordinationē, & alterius expēsæ effusionē, inopes r factæ sunt. Et qa aliquas earū vix qdem, tn̄ liberauimus: qdā verò adhuc oneratæ iacent, ex tali releuari angustia nō valētes: ideo hoc pruideāt sanctissimi patriarchæ & metropolitæ, & reliq Deo amabiles episcopi, vt & nos q̄ ab eis agunē discentes approbemus eos q nr̄am legē in literis positam, apud semetipsos ostenderunt operibus adimpleri. Quæ igit s a nobis sancita sunt, & sacrum ordinem statumque custodiunt sēm sacrarum regularū obseruationē & virtutē, decætero cōseruent ppetuò integra & sanctissimi patriarchæ vniuscuiusq; diœcesis, & Deo amabiles metropolitæ, & reliqui reuerendissimi episcopi atq; clerici, vbique Dei culturam & sacrā disciplinā custodiētes inuiolatam, pœna iminente hæc prȩuaricanti, quo penitus alienus sit a Deo, & imposito sibi sacerdotij ordine. t nam velut indignus hoc excluditur. Licentiam verò vniuersis v damus, cuiuscunque sunt officij vel conuersationis, respicientibus aliquid horum præuaricari, nūciare nobis, & ad imperium quod semp est: x vt nos qui hæc secundum sacrarum regularum explanationem apostolicamque traditionem constituimus, decentem etiam indignationem præuaricantibus inferamus, etiam his videlicet quæ sancita sunt y a nobis de

finautem. col. ix. quia illa post istam est: sed forte idem dicebat Græca quod dicit illa Latina.

Illorum.

Ante. dubitādi est particula

† ταξεωτικῶ. Iulianus epitomator in latina epitome retinuit verbū Græcū Taxeoticos. Cōu.

a Fortè. Sub dubio forte, respondent sæpe periti. & superfluit vt hic, & j. utu. j. §. quia vero verisimile est.

b Lector. sed nunquid idem in alijs in minoribus ordinibus potius quod in lectore? Respond. sic: cum eadem sit ratio, vt ff. ad legem Aquil. leg. illud.

c Sancitum est. in Græco. Accur.

d Sub inopia. id est quia non habent substantiam.

e Sinimus. sic j. e. §. sed neq; ineruditus.

f Non propter hoc. s. q̄ retro sit factum.

g Leges. vt s. videter mi. sit num. cleri.

h Foris sunt. i. extra hanc vrbem.

i Redigatur. nam plures forte reperiuntur.

k Non fecerit. neq; expensas constituit: neque numerū clericorum constituit.

l Ecclesia. s. maior.

m Emolumenta. s. necessaria.

n Non promptū. i. non prompte.

o Compassiones puta clerico pauperi, cui est compatiendum.

p Hęc pia. hic sume prouerbium: non est eleemosyna, vnum altare tegere, & alterum detegere.

q Scimus enim quātę. id est quot.

r Inopes. sic j. vt de ter. sit nume. cle.

s Quæ igitur. pro, vt.

t Ordine repete, sit alienus.

v Vniuersis. forte etiam seruis hoc casu. sic aliàs. C. de preci. impe. offe. l. j. & forte sine inscriptione & solennitate actionis, cum suam iniuriam quilibet prosequat. nam quod in diuinā religionem &c. vt C. de hæreti. & Mani. leg. iiij.

x Semper est. sic j. vt præpo. no. impe. do. colla. v.

y Sancita sunt. f. in Græca constit. nec enim dicit de illa quę est j. de eccle. utu. §.

hæreditatibus Deo amabilium episcoporum, custodiendis. Sanctissimi si quidē Patriarchæ vniuscuiusque diœcesis † hęc pponāt in ecclesijs sub se cōstitutis, & manifesta faciant Deo amabilibus metropolitis q̄ a nobis cōstituta sunt. Illi quoq; rursus ēt ipsi proponant ea in metropolitana sanctissima ecclesia: & cōstitutis sub se episcopis hęc manifesta faciant. illorum ᵃ vero singuli in ppria ecclesia hęc pponant, vt nullus nræ reip. ignoret q̄ a nobis ad honorē & ad augmentum magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Chri disposita sunt. Insuper sequens hęc tua ᵇ sanctitas oibus qui sub ea sunt metropolitis sanctissimis hęc faciat manifesta vniuerso tempore cōtrahēda. ᶜ Scripta ᵈ exēplaria sanctissimo Archiepiscopo Alexandriæ [Epiphanio:]. ᵉ sanctissimo Archiepiscopo Theopolitano, [scripta exemplaria] sanctissimo episcopo Hierosolimorū, [scripta exemplaria] Ioanni viro gloriosissimo pfecto sacrorū ptoriorū secundo † exconsuli, & patricio: Dominico gloriosissimo pfecto ptoriorū Illyrici: cui ēt hoc adiectum est: ᵉ Et tua quoq; celsitudo hæc sciens, vna cū semp suscepturis sedem tuā hæc seruare festinet: & si denūciatum fuerit aliquod tale delictū, phibeat, & maximè quæcūque in ordinatiōibus curialiūvel officialiū inter dicta sunt. Nunciet aūt ēt nobis: vt decens super eis imponat correctio. Vtat quoq; pceptis ad clarissimos prouinciarū iudices: vt & ipsi q̄ sunt inspiciētes, non pmittāt aliqd extra hoc quod a nobis cōstitutū est, fieri. imminebit. n. eis pœna qnque librarū auri, si qdem & ipsi puaricari uidentes nō denūciauerit aut sedi tuæ, aut imperio: ut undiq; decens ornatus ordinationis gradui cōseruet. Scripta cū adiectione dñica. ᶠ D.

† K. Ap. Cōstātinopoli. Bilisario V. C. Cōs.

TITVLVS I.

DE NON ALIENANDIS AVT permutādis rebus ecclesiasticis immobilibus, aut in specialē hypothecā dādis creditorib. sed sufficere gn̄rales hipothecas.

Res immobiles ecclesiæ maioris vrbis Constantinopolitanæ, & ecclesiarum suæ diœcesis alienari generaliter prohibentur: omni fraude & circumuentione remota. Bartolus.

Imp. Iustinia. A. Epiphanio sanctissimo & beatissimo archiepiscopo felicis huius ciuitatis, & œcumenico Patriarchæ, [&] Patriarchę Constantinopolitano. †

PRAEFATIO.

Nā intētionē hāc semp pponimus, ᵏ oē qcqd pri' iperfectū, aut cōfusum uidebat, hoc & expurgare, & pfectū ex iperfecto declarare: qd̄ ēt in oī legislatiōe facientes, credimus oportere & in alienationib. q̄ sunt sup sacris ʰ reb. una cōplecti lege, ⁱ q̄ priores oēs & renouet ᵏ & emendet, ˡ & qd̄ deest adijciat, ᵐ & qd̄ supfluū est, abscindat ⁿ A Leone si qdē bonæ memoriæ (q post Cōstantinū piæ memoriæ, Christianæ fidei iter Imperatores principatum auxit, ᵒ & constituit sacrarū ecclesiarū honorē & disciplinā) scripta lex ᵖ est de alienationibus ecclesiasticis, cōclusa † in sola huius felicissimæ ciuitatis sanctissima maiore ecclesia. Et laudamus plurima huius legis, cū oī uehemētia & Dei cultura posita: sed eo q non generaliter posita sit in oibus, ᑫ egere ēt ea quadā correctiōe ʳ credimus. Ab Anastasio quoq; pię memorię scripta quędā de talibus ˢ lex est, ᵗ neque similis priori, ᵛ & omnino minus ˣ habens. Effusa namq;, & p loca foris ʸ po-

ᵃ Illorum. s. episcoporum.
ᵇ Tua. Epiphani.
ᶜ Contrahenda. i. tenenda.
ᵈ Scripta, hæc constitutio istis personis fuit missa.
ᵉ Adiectū est. plus quā alijs, quibus fuit Missa: & hæc est adiectio vsque in fi.
ᶠ Adiectione dominica. i. cum annis domini: ᶠ ēt non habemus eos. Accur.

DE NON ALIENANDIS AVT PERMVTANDIS, &c. &c. &c.

Vt in specie repete, & de non &c. & expeditur hæc pars infra e. §. si vero creditor, & §. si enim.

ᵍ Nam intētionē. Proponimus. sic s. de non elige. in prin. sic j. ti. ij. in pri.
ʰ Super sacris. i. quasi sacris.
ⁱ Lege. s. ista. Accu.
ᵏ Renouet. vt in lege Leonis, quæ confirmatur; vt j. eod. §. uult enim.
ˡ Emendet. vt j. eo. §. Anastasius. & §. finimus. in fi.
ᵐ Adijciat. vt j. e. §. ab Anastasio: & §. quia verò Leonis.
ⁿ Abscindat. sunt autem aliæ. s. Leonis & Anastasij superfluę, ex quo ista. s. Iustiniani generaliter omnia comprehēdit.
ᵒ Auxit. Hic nota arg. ad quæstionem, quam diximus s. tit. j. in prin.
ᵖ Lex. vt C. de sac. san. eccle. l. iubemus. licet quidam dicant quòd eam non habemus.
ᑫ In omnibus. s. terris: quia localis est. vnde fit generalis: vt j. eo. § nos igitur. Itē in contractibus: quia non in pignore nec in contractu emphyteusis loquitur: sed per hanc suppletur: vt j. eodē. §. quia verò Leonis.
ʳ Correctione. not. Corrigi ex eo, quod suppletur. sic ff. ad l. Rho. de iact. l. fi. §. j. & fina.
ˢ De talibus. s. rebus ecclesiasticis immobilibus non alienandis.
ᵗ Lex est. apud Græcos.
ᵛ Priori. s. legi Leonis: nam generalior est quàm illa: vt j. sequitur.
ˣ Minus. in perfectione, plus tamen quam lex Leonis.
ʸ Foris. scilicet extra Constantinopolitanam ci-

† diœcesim vocat, vt & notitiā veriusque Imperij, nō vnius epi locū aut puinciā, sed multarum puinciarū collectionē: aliter atq; hodie hoc verbo vtimur hinc ēt colligere licet alios esse patriarchas, alios metropolitanos, alios: pōs quā diuisionē pleriq; in Isidoro repħēdunt. Contius.

† Diuinæ Accursi'. significāt aūt ea verba iperatoré huic legi subscripsisse. Contius.

† Pro incluso in noua editiōe Græca est Aephremio.

† Petro, additur i noua.

† Sequentia verba delēt in noua Græca editiōe: vnde liquet nō dū eā esse pfectam, nec tā integrā sane, quàm ea erat vnde hæc

† vulgaris trāslatio sumpta ē. Contius.

† Sic in meo manuscripto atque tēcti' (vt puto) quā qd̄ in noua Græca editiōe additur, 17. K. Apr. Cōs.

ciuitatem, quod non erat in lege Leonis, vt C. de sac. san. eccle. l. iubemus. j. respon.

a Ciuitatis. Constantinopolis.

b Perscrutata. s. lege Anastasiana.

c Sedes. i. alia loca præterquam in vrbe Constantin. & eius diœcesi.

d Arbitrabatur. in hoc credidit Anastasius Leonem corrigere dicendo generalius, & non fecit, vt sequit. sed Iustinianus hoc fecit p hanc constitutionem, vt j. eo. § nos igitur. & j. eo. § penul.

e Vacare. i. necessaria nõ esse hæc oĩa. s. a Leone & ab Anastasio dicta, quod facimus addendo, vt j. eo. §. in fi. sic & aliàs corrigit lex distinguẽdo, vt ff. ad l. Rhod. de iact. l. fi. j. resp. & §. j. & §. fi.

f Omnibus. accipe rebus, quod est infra. Accursius.

Xenodochium. g Xenodochiorum. locus est vbi peregrini suscipiuntur: vt hospitale S. Ioannis.

Nosocomium. h Nosocomiorum. locus vbi ægroti curantur.

Monasterium. i Monasteriorũ. locus vbi monachi simul conuersantur, vt s. de mona. §. hinc nos.

Brephotrophiũ. k Brephotrophiorum. locus vbi infantes aluntur.

Gerõtocomium. l Gerontocomiorũ. locus vbi pauperes & propter senectutẽ infirmi curantur

† Et prochiorũ, addit in Græco.

Prochotrophiũ. m Et totius sacrati. i. reb[v] cuiuslibet alterius loci sacri, vt prochotrophium: de quo habetur mẽtio j. eo §. nos igitur. & est locus in quo pauperes & infirmi homines pascuntur. Itẽ orphanotrophiũ. i. locus in quo orphani vtroque parente carentes pascuntur.

Orphanotrophiũ. Asceterium. Item asceterium, locus in quo fęminæ debilium sustentatrices habitant. & probant hæ expositiones in nouellis eo. ti. Idem dicas in qualibet ecclesia seculari, vt j. eo. §. nos igitur. & § pen.

n Vult enim illa. s. lex Leonis.

Differentia inter mancipiũ & colonum. o Colonum. sed quę est differentia inter hunc. s. colonũ, & mancipium? Rñ. hic loquitur de adscriptitijs vel originarijs vel similibus, & qui a solo nõ possunt separari, nec sine eo alienari: vt C. de agri. & cẽs. l. ij & l. quẽadmodum. & ff. de le. j. l. si quis inquilinos. j. rñ. at mancipiũ dr̃ seruus ab hostibus captus, vt institu. de iur. perso. §. serui. qui & super possessionibus ponitur & inscribit, & ab eis non poterat separari, cum immobilis censeatur, vt ff. de diuer. & temporal. præscrip. l. iij. Vel dic de adscriptitio ibi dici. & hæc est verior.

p Ciuiles annonas. s. redditus a fisco percipiẽdos singulis annis, vt C. de sac. san. ec. l. priuilegia. vel ab alia ecclesia: vt supra vt deter. sit nu. cle vel a priuato: vt s. titu. j. §. sed neque effusas.

q Nam. interpositio sic j. eod. §. nos igitur.

r Hæc. s. hæc tria, colonus & mancipiũ, & ciuilis annona.

s Numeranda. licet nõ sint immobilia. Sed qñ in actione cõpetenti ecclesiæ pro qualibet re, nũquid poterit cedi vel alienari? Rñ. non, vt ff. de iu. deli. l. ait. prætor. §. quid sit. licet possit distingui, vtrũ pro mobili vel imobili re cõpeteret, vt primo casu valeat, secundo non.

t Interminatur. i. interdicendo minatur.

u Oeconomo. sed nũquid idẽ admittit̃ ad vindicandũ qui alienauerit? Vr̃ q nõ, cũ non debeat cõ suũ factũ venire, vt ff. de adop. l. post mortẽ. & ff. de ser. rusti. pdi. l. per fundũ. Ecõtra q hic, cũ hoc factũ nullũ sit, vt hic, & C. de agri. & censi. l. quemadmodũ. & C de lib. cau. l. j quod vltimũ credo verius. nam & maritus reuocat qđ donauit vxori, vt ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si sponsus. §. fi. Sed nunquid œconomus ipso iure erat priuatus ab administratione, quomodo ergo vendicat: vt C. eodẽ, lege iubemus. §. œconomus? Rñ. dic qđ nõ ipso iure, sed p sniam priuãdũ. & ante sniam reuocat: cũ statũ nõ mutauerit. sic ff. de lega iij. l. j. §. hi. Alij dicũt quod ipso iure. & tunc dicas eum admitti ad vendicandũ post restitutionem in prælatura, non prius: vt argu. institu. de suspe. tu. §. si quis.

sita, nihilominus mansit imperfecta, eo quòd ad solum sacerdotium & diœcesim respiciat constitutam sub beatissimo patriarcha huius regiæ & felicissimę ciuitatis: a alias autem non perscrutata b sedes: c cũ vtique dignam correctione esse eam arbitrabatur: d propter quã occasionem alia quidem corrigebat, alia verò incomposita relinquebat. Quamobrem eam quoque vacare e decætero sancimus, vtpote imperfectam, & loco circunclusam, & non generalẽ inter leges existentem, neq; aliquid studiosum introducentem. Hæc ergo nos omnia emendantes, vnam existimamus oportere legislationem imponere omnibus f sãctissimarum ecclesiarũ, xenodochiorum, g & nosocomiorum, h † & monasteriorum, i & brephotrophiorum, k & gerontocomiorum, l & totius sacrati m collegij rebus, & hanc legem Leonis piæ memoriæ constitutioni adijcere: prius breuiter eius legislationem exponentes: sicque omne quod reliquum est, intexentes. Vult enim illa n neque Deo amabilem archiepiscopũ & patriarcham huius felicissimæ ciuitatis, seu sanctissimę maioris ecclesiæ, neque œconomũ vendere, aut donare, aut aliter alienare rem immobilem, domum forsan, aut agrũ, aut colonum, o aut mãcipia rustica, aut ciuiles annonas p (nam q & hæc r inter immobilia sunt numeranda) s quæ cõpetunt Constantinopolitanæ sanctissimę maiori ecclesiæ: sed neque pro vlla compensatione aut alia qualibet circunuentione tale aliqd agi: & interminatur t emptori quidem rei restitutionem, vt reddat per tempora œconomo v rerum sanctissimæ ecclesiæ rem quam ipse perceperit, cum omni medij temporis x fructu, & alijs lucris: casu imminẽte preciorũ y ei qtale aliqd accipere aut cõparare pſumpserit: cũ etiam hoc quidem quod contra leges actũ est, ita ponat, z acsi neque principio gestum sit.

x Temporis. a tempore venditionis, donec redeat ad ecclesiam.

y Preciorum. scilicet quantum est contra ecclesiam. sed contra œconomum habet: vt infra eodem. §. si quis igitur. quid mirũ? hoc iure communi est, vt C. de fur. l. in ciuilem rem, & C. de rei vendi. l. iij. & l. mancipium.

z Ponat. s. lex Leonis: vt C. de sac. sanc. eccle. l. iubemus. sic. C. de legi. & consti. l. non dubium.

hæc

[a] Hæc. s. facta a Leone.
[b] Præuaricantē. i. alienantē, & sic facit ꝯ hanc legē.
[c] Lucratus. vt precium rei.
[d] Excludit. s. per sententiam, non ipso iure: vt supra proxi. diximus.
[e] Dat. s. lex Leonis. Accur.

...ctione voluntaria, etiam si meritū imperium nō habeant: vt ȷ. de defen. ci. §. nulla. Sed nonne tantum magistro census hæc auctoritas datur: vt C. de testa. l. consulta? Respon. illud in testamentis tñ dicit, itē in regia vrbe tantum: & in alijs locis obtinet quod dictum est.

Oeconomū vero hæc [a] præuaricantem, [b] dare quidem de suo sanctissimæ ecclesię iubet oē, qc quid ex ea causa lucratus [c] est, aut sanctissimam ecclesiam damnificauit. Super hoc aūt etiā excludit [d] eum officio œconomi, & dat, [e] actionē sanctissimæ ecclesię non ꝯ solos Deo amabiles œconomos, sed ēt ꝯ successores eorum: siue ipsi [f] hoc alienauerint, siue pro tpe Deo amabilis eps, [g] aut aliquis aliorū clericorū [h] videntes [i] alienantem, [k] taciturnitate degeneri [l] & sine libertate [m] passi sunt: & multò potius si cōsentientes [n] & videntes tale aliquid permiserunt, & non cām phibuerūt. Ad hoc aūt & tabellionē: q talia conficit instrumenta, perpetuo tradet [o] exilio: nullam ei clementiā, neque reuersionem [p] participans: [q] ipsos quoque [r] maximos iudices qui ad hæc accedunt, & ministrant [s] talibus causis, [t] aut confici apud semetipsos monumēta [u] pro cōfirmatione taliū donationū, aut aliorū actuū patiunt: & cingulo & dignitate & substātia interminat [x] excludere. Hoc igitur [y] increpans vehemēter, pmittit [z] rei ecclesiasticę vsum, aut qui vocat vsusfructus, sub certo quodam tpe, aut etiam vsque ad vitam pcipientis dare sanctissimam maiorē ecclesiam, sub hac tñ definitione, vt is, qui hanc accepit munificētiam, eiusdem quantitatis recompēset rē sanctissimæ maiori ecclesiæ sub proprietatis ratione, ex qua possit eūdem redditū sāctissima ecclesia habere, quantū ille ex vsu accepit: post percipientis vtique mortem, aut definitum tps, vsu [a] videlicet & vsufructu dato [b] ecclesiasticæ rei, ad sanctissimā maiorem ecclesiā redeunte, & vsu donatę rei [c] cum proprietate [d] sanctissimæ ecclesiæ [e] faciendo. talē nāque ꝯctū sine periculo [f] esse ponit lex. [g] Si vero minus fuerit, q̄ qđ datur sanctissima ecclesia, illud, quod cōpensatur ei, cuius mox quidē percipiet [h] proprietatem, sperat aūt & vsum accipere, infirmū contractum & pro non facto [i] ponit: datque licentiā vendicationis, [k] vtpote circumuentione contra ius sanctissimæ ecclesiæ facta. Lex [l] itaque talia sub breuitate [m] decernit, & mulctam imponit: & vsque ad res sanctissimæ ecclesiæ [n] stat solummodo: & omnem quidem perimit circunuentionem, quam prædiximus: non

[f] Siue ipsi. s. œconomi.
[g] Episcopus. s. alienauerit.
[h] Clericorum. s. alienauerit, repete, aut videntem, &c.
[i] Videntes. s. œconomi, & subaudi, aut, &c.
[k] Alienantem. s. episcopum vel aliū clericum.
[l] Degeneri. s. dedecora & meticulosa. nam genus clericorū audax debet esse cum defendatur lege Dei, [1] q̄ dicit nolite tangere christos meos. i. sacerdotes. vnde securi sunt ex hoc. sic institu. de rer. diui. §. sanctæ. Acc.
[m] Libertate. i. timidi erant, vt serui. nō audaces, vt liberi.
[n] Consentientes. s. expresse: vt differat superiori respōso.
[o] Tradat. s. lex Leonis.
[p] Reuersionem. sic & alias tabellio qui in suo officio deliquit, perpetuo illud phibetur exercere: vt C. de suscept. & arca. l. si aliquid. lib. x. interdum ad tps: vt C. de nu. & ac. l. iij. in fi. lib. xij. sic & in prælato: vt ʒ. §. proxi. sic & in tutore: vt insti. de suspe. tut. p totū.
[q] Participās. sed nūquid imperator posset, si meruerit in integrum hodie restituere? Vi q̄ non: vt ȷ. eo. §. quia vero verisimile, ibi, oportebit enim, &c. sed tñ dico ꝙ: cum Leo nō potuerit sequētibus imperatoribus præiudicare: vt C. de legi. & consti. l. digna. & ff. de na. re. l. quæris. dummodo dixerit non obstāte lege Leonis. vt ff. de lega. iij. l. si quis. in princ.

[1] Cōcor. 12. q. 1. & in c. solitæ. ex de maior. & obedi. Psal. 104.

Tabellionis delinquētis pœna.

[s] Ministrant. s. auctoritatem suā quantū est ad donationem q̄ insinuationē desiderat, si maior est quingentorū solidorū: vt insti. de dona. §. aliæ. quātū vero ad alios ꝯctus ministrāt. i. ministerij pbent. s. docendo fieri ꝯctum: vt ȷ. eod. §. hæc igitur omnia.
[t] Causis. i. contractibus.
[u] Monumenta. i. instrumenta.
[x] Interminatur. s. lex Leonis.
[y] Hoc igitur. s. alienationes ecclesiasticarum immobilium rerum: vt ʒ. eod. §. vult.
[z] Permittit. s. d. l. Leonis: vt C. de sac. san. eccl. l. iubemus. §. fina.
[a] Vsu. i. in concessione vsus seu vsusfructus.
[b] Dato. s. illi cū quo sic permittit ecclesia, vt ȷ. eo. §. si quis aūt voluerit.
[c] Donatæ rei. i. repēsatæ ipsi ecclesiæ.
[d] Cum proprietate. quam a principio debet habere ecclesia: vt in fi. huius §.
[e] Ecclesiæ. s. remanente.
[f] Periculo. s. pœnarū prædictarum.
[g] Lex. s. Leonis.
[h] Percipiet. s. ecclesia.
[i] Pro non facto quātum est de iure: vt C. de legi. & cō. l. nō dubium. sed factum ipsum p infecto haberi non potest: [1] vt ȷ. de æqua. do. §. quæ igitur. col. vij & ff. de cap. l. in bello. §. factæ. & ff. de acq. pos. l. j. §. adipiscimur.
[k] Vendicationis. scilicet œconomo pro tempore: vt supra eodem §. vult enim.

[1] Cōcor. ea. vt nostrum. cū gl. fi. extra de appel.

[r] Ipsos quoque q. d. non solū minores & ordinarij, sed etiam maiores: cū sint quatuor ordines. vt diximus ȷ. vt ab illust. & qui su. eā sunt. §. j. apud quos possunt fieri oēs donationes & oīa q̄ sunt de iurisdi-

[l] Lex. scilicet Leonis.
[m] Breuitate. nō q̄ ipsa breuiter dicat: sed quia nos breuiter eam retulimus.
[n] Ecclesiæ. s. Constantinopoli. vt in princ sui patet.

Insur-

a Insurgentium. scilicet hominum contra eam, vel in fraudem eius.
b Valuit. cum diuinare non potuit: vt ff. man. l. si fideiussor. in prin. & ideo non peccauit lex Leonis: vt C. de testa. l. iubemus. in fi.

u Anastasius. s. loquens in eodem casu in quo superior §. scilicet in emphyteusi.
x Gesta. i. vt ea quæ geruntur ex hoc contractu emphyteutico, in monumentis fiant, i. in scripturis. sic accipitur ff. de probatio. l. Celsus.

[Inclusa verba a verbo colonariũ vsq; ad verbũ adinueniẽtes, desunt in noua Græca editione: videntur q; irrepsisse ex interp. cis alicuius adiectiõe. Contius.

† Parœc⁹ qs dicat̃, vide Alc. lib. ꝓter. j. In hac ip sa dictiõe, vbi eũ nõ recte hãc dictionẽ interpꝛtari ꝓspicies, vt parich⁹ dicatur ἀπὸ τῶ παρέχειν quasi a p̃bẽda pensione. sed nec cũ eo velim legere parochũ, manifesta.n. est Græci verbi παροικὸς significatio ꝓ colono. Accu. adde cũ in manuscri pto legeretur parichus, mul to situ ri⁹ a pariẽdo deduxit. Contius.

c Quidam. sic construe: quidam scilicet homines dudum hoc quod vocatur colonarium ius, aduenientes: colonarium ius dico neque nostris legibus, neque &c. & procedit vsq; ad ver. illum. quod nos &c. & postea accepit, colonatum ius est &c. quia interpositio est.
p De propria. scilicet domo.
e Iste. scilicet qui sic accipit.
f Parœcus. † id est pensionator. a pariare, quod est soluere: vt ff. de sta. libe. l. antepe. §. penult. & §. fi. vel dicitur a pari: quia domino per omnia ferè par est.
g Aliæ. s. legi.
h Omnium. vel imperatorum vel iurisconsultorum.
i Pene. hoc ideo, quia pensionem aliquam percipiat.
k Quod. s. huiusmodi contractum.
l Conscripsimus. sed per consuetudinem derogatur huic §. & fit emphyteusis per hunc §.
m Legem. s. istam.
n Dudum. & hic & superior articulus in le adijcitur Leonis: quia ibi non sunt.
o Respexerunt. s. œconomi, cum homines ad malitiam dediti nihil est quod non inueniant: vt j. vt hi qui ob. se. ha. phi. res mi. j. in fi. eo. v.
p Imminuerunt. s. præstationes œconomi, vt sequitur. Azo.
q Præstantes. id est dantes œconomi in emphyteusim.
r Constitutionum. quas non habemus.
s Casus. qui imminent emphyteutæ, nisi sit totius rei interitus: vt ist. loca. §. adeo. quod non est in simplici colono: vt ff. loca. l. si fundum.
t Verò. pro certè.

tamen retinere calliditatem postea insurgentium [a] valuit. [b] Quidã [c] .n. dudũ hoc quod vocat̃ colonariũ ius [colonariũ ius est, veluti si domũ valentem centũ solidos, & p̃stantẽ pensionẽ [solidos] decẽ accipiat qs ab ecclesia, & det ꝓ ea solidos centũ, seu amplius, aut certe minus: & quasi iá de ꝓpria [d] aggrauet se dare singulis annis quasi pẽsionis nomine solidos tres. iste [e] aũt appellat̃ parœcus, [f] sed ipsã domũ subtã par ua pẽsiõe i ꝑpetuũ & ipse & hæredes ei⁹ possidebãt] adinueniẽtes, neq; nr̃is legib. neq; aliæ [g] cuiusdã oium [h] notũ, circũuẽtionẽ nõ paruã meditati sunt cõtra legẽ, ꝑpetuas penè [i] cogitãtes alienationes, quod [k] nos decætero agi ꝓhibemus, & ꝓ eo ip.o cõscripsimus [l] legẽ. [m] Dudũ [n] aũt & ad ẽphyteusim respexerunt, [o] & imminuerũt [p] plurimã quãtitatẽ veri reddit⁹ illi q emphyteusim accipiũt, p̃stantes [q] ijs q rebus pridẽ sanctissimæ maioris ecclesiæ p̃sidebãt. ideo ꝙ nos i quadã cõstitutionũ [r] nr̃arũ definiuimus qdem vsq; ad ꝑsonas tres ẽphyteusim fieri, accipiẽtis, & duorũ successorũ aliorum: hoc ẽt sup rebus sanctissimæ maioris ecclesiæ fieri ꝑmittimus: nõ aũt vltra sextã partẽ releuari emphyteusim ꝑcipiẽtibus propter fortuitos casus [s] sanciẽtes. Quia verò [t] dicimus sic effusè & impiè ab aliquibus fieri documẽta, vt neq; sexta relinquat̃ sanctissimæ ecclesiæ pars, reliquis oĩbus emphyteusim accipiẽtib. donatis: Anastasius [v] aũt piæ memoriæ gesta [x] monumentorũ cõstituẽs [y] fieri sup alienationib. sicut ẽt huius [z] rei [a] fieret [b] tẽpus, [*] & emphyteusim statuens, sine gestis qdem vsq; ad solã vitã accipientis emphyteusim: cũ gestis aũt in ꝑpetuũ eã extendẽs, [c] neq; ꝑfectam fecit, neq; vtilẽ [d] legẽ, & vndiq; iperfectã, vsq; ad solã diœcesim Patriarchicæ sedis huius felicissimæ ciuitatis (sicut p̃diximus) [e] legislationem statuens.

CAP. I. De rebus ad venerabilia loca pertinentibus non alienandis.

Nulla ecclesia vbicunq; sita vel aliquod monasteriũ vel asceterium vel quiuis alius pius locus rem immobilem alienare potest, nec specialiter pignori obligare. Angelus.

Nos igit̃ [f] † (iã.n. [g] ad legẽ veniẽdũ est) sancimus, [h] neq; sanctissimã huius felicissimæ [i] ciuitatis maiorẽ ecclesiã, [k] neq; sub ea ꝯstitutas ecclesias quarũ ipsa p̃rogationẽ [l] suscepit, (sicut eã Anastasius piæ memoriæ iterp̃tatus [m] ẽ) neq;

v Constituens. s. in lege quam habuimus in memoria. s. eo. §. ab Anastasio. in fin. huius §.
z Huius. s. ecclesiæ.
a Rei. scilicet ecclesiasticæ.
b Fieret. emphyteuticus contractus. Accursius.
c Extendens. scilicet Anastasius.
d Neque vtilem. & ideo corrigitur. infra eodem. §. finimus. in fin. §.
e Prædiximus. s. eodem §. j.
f Nos igitur. quia legẽ Leonis iam breuiter retulimus, & duos casus superuenientes determinaui mus: vt s. eo. §. vult. & §. lex. & §. dudum. igitur ad legem venia mus quam facere ꝓposuimus. vt s. eod. j. respond.
g Iam enim. interpositio est hic ver. sic j. eo. §. vt autem. ibi, quod enim &c. Accursius.
h Sancimus. ex hoc §. & §. se. & §. finimus. ibi, quod actio &c. & j. de ali. & emphy. §. & hoc. & super ipsis collige quod est C. de sacrosan. eccle. authent. hoc ius. in prin. Accur.
i Felicissimæ scilicet Constantinopolitanæ. vbi hæc lex fiebat. sed qualiter ibi fiebat cum in veteri Roma habeant fieri? vt infra, vt eccle. Roma. col. secunda in princ. Respond. illud fuit ante tempora Constantini, vt diximus sup. quomodo opor. episco. in princi. & §. si vero metropolita.
k Ecclesiam. subaudi, habere licentiam: vt in fin. huius. §. & sic ad inferiora semper repete illud. Azo.
l Prærogationem.

* sic vt etiam huius rei tẽpus adijceretur.

† Facit ad hũc. §. gl. in c. audi- tis. super verbo minoris. post princ. extra de resti. in integ. & est situatus iste §. sup l. vlt. C. de sacrosanct. eccle. & 12. q. 1. §. hoc ius porrectũ

ad est dispendia.
m Interpretatus. vt supra. eodem. §. j.

Existentes,

a Existentes. vt sanctæ Mariæ & sanctæ Theodoræ, & aliarum: vt i. ut deter. sit nume. in medio ti.
b Metropolitas. i. archiepiscopos.
c Ipse. scilicet patriarcha.
d Complexiue. i. generaliter sancimus.
e Xenodochū. hæc verba exponeve i. eo. §. hæc igitur.

omnes ecclesias in hac felicissima existētes [a] ciuitate, aut circa eius cōfinia, neque sub patriarchica sede huius felicissimæ ciuitatis cōstitutas, quarum metropolitas [b] ipse [c] ordinat, neq; aliū vllū vndiq; Patriarchā, neque episcopum, (dicimus autē & eos qui in Oriente, & qui in Illyrico, insuper & in Aegypto, & in Lycaonia atque in Lycia, & eos qui in Aphricana prouincia sunt, complexiue [d] dicendū, per oēs quæcūque nr̄æ sunt terræ, necnon in Occidente sunt Deo amabiles episcopos ab ipsa seniori Roma vsque ad Oceanū consistētium sanctissimarū orthodoxarum ecclesiarū) neque aliquem xenodochū, [e] aut prochotrophū, aut nosocomū, aut orphanotrophū, aut brephotrophū, aut gerontocomū, aut monasterij virorū vel mulierū abbatem vel abbatissam, † aut quemlibet omnino præsidētē venerabilibus collegijs, licentiam habere alienare rem immobilem, aut in domibus aut in agris, aut in hortis, aut omnino in huiusmodi, [f] neq; rusticum mancipiū, neque ciuilē annonā: nec p specialis [g] pignoris occasionē tradere [h] creditorib. Alienationis [i] † autem nomen generalius ideo posuimus, vt prohibeamus & venditionem & donationem & commutationem & in perpetuum [k] extensam emphyteusim, quæ non procul [l] ab alienatione cōsistit. Sed omnes vbique sacerdotes ab huiusmodi alienatione prohibemus, subditos pœnis quibus Leonis piç memoriç vsa est constitutio. [m] Illam [n] namque per omnia valere & ratam esse sancimus. propterea [o] hanc proposuimus & protulimus, & non paterna voce [p] legē cōscripsimus, sed hac cōi & Græca, ut omnibus sit nota, propter facilem interpretationē. Quod itaque [q] iam preterijt, relinquimus. nam tanta documenta [r] tempore longo facta nunc commouere, multa erit tergiuersatiōis. [s]

f Huiusmodi. s. immobile: nisi in casib. vj. vt ppter debitum quod aliàs solui nō valet: vt j. de ali. & emphy. §. & hoc etiam insuper. Item in emphyteusi, vt j. eod. §. ēphyteusis. & §. seq. & j. de alie. & emph. §. licentiam. Item pmutat cū alia ecclesiā: vt j. de const. quę ex adiect. §. fi. Item cū principe: vt j e. § finim⁹. Itē pp onus fiscale: vt j. de ec. re. imo. ali. §. sancimus igit. Itē in redemptiōe captiuorū: vt j. de ali. & emph. §. sanctissima vero. Sed econtra ecclesia in quinq; casibus omnino prohibetur † & in his casibus, vt notauimus. j. de alie. & emph. §. ea colla. ix. Sed quid de mobilibus? Rñd. possunt alienari cum non inueniat' phibitum: vt ff. ex quib. ca. ma. l. necnon §. quod eis. nisi sint sacra circa altare necessaria, quæ alienari non possunt: vt inst. de re. di. §. nullius. & C. de sa. san. eccl. l. sancimus. nisi propter captiuorum redemptionem: vt j. de ali. & emph. §. de sacris. & §. si vero præter. Item quæ sunt superflua: & tunc etiam propter debitum, non solum propter redemptionē captiuorum: vt j. de alie. & emph. §. si vero sunt plura.

g Specialis. hic not. q vbicunq; dicitur in hac constitutione de prohibitione specialis pignoris, illud sit correctum per l. j. de ali. & emph. §. hoc etiam. Vel dic illud speciale causa necessitatis propter quā cessat omnis lex: vt ff. de offi. procons. l. j. generalis aūt obligatio permittitur: vt j. eo. §. si enim.

h Tradere credi. sed nunquid sine traditione speciale pignus facere poterit. ff. de pig. ac. l. j. Videtur q sic: vt hic, & j. eo. §. si autem creditor. nam ibi dicit accipere & §. si enim. in fi. & §. finimus. ibi, sed neq; dationem. &c. sed his legibus large ponitur verbum dare. sic ff. de pig. ac. l. si conuenerit. §. si quis. Quare dicas q nec sic fieri potest obl. per istam consti vt i. j. respond. sed generalis obligatio fieri potest. s. sine traditione cum dicat in sub. hypotheca: vt ff. de pig. act. l. si rem. §. proprie. sed quæ est ratio? Respon. quia plus iuris constituitur creditori per speciale pignus quàm per generale: cum mancipia generaliter obligata manumittamus, non si specialiter: vt ff. de manu. l. iij. & C. de ser. pig. da. ma. l. iij.

i Alienationis. vt C. de re. ali. non ali. l. fi. sic ff. de sta. liber. l. statu liberi. §. fina.

k Et in perpetuum. Hic no. q vbicunque in hac constitutione fit mentio de perpetua emphyteusi prohibenda, illud corrigitur: vt j. de alie. & emph. §. licentiam. Vel dic, ibi conceditur in perpetuum, id est quandiu redditus præstetur. & ita hic, & instit. loca. §. adeo. Vel dic fieri in perpetuum, id est in tertiam generationem: vt j. eodem. §. emphyteusim. prima verior.

l Non procul. i. nō multum.

m Constitutio. vt i. eo. §. vult enim.

n Illam. s. legem Leonis. Accur.

o Propterea. s. vt prohiberemus omnes sacerdotes: vt dixerat, non vt confirmaret. l. legem Leonis: qa & sine hac erat confirmata i eo. & sic non refertur ad proximū dictum.

p Voce. s. Latina: sed in Græca quæ est magis communis vt hic dicitur. nam Grçcam sciunt Græci. Item Latinos oportet scire propter interpretationem & translationem: vt patet p multas leges translatas: vt ff. de excu. tut. l. j. & de iud. l. pars. & finium reg. l. fin. & aliç infinitæ. Sed econtra linguam nostram Græci vilipendunt nec eam scire volunt: vnde tantum nobis est communis. præterea, vt legitur in diuinis, quando Hebraica lingua transferebatur in Latinam, prius in Græcam transferebatur, vt facilius ex ea sumeretur in Latinā: sicut & de obligatione iurisgentium, quæ tollitur per acceptilationem per quoddam medium: vt instit. qui. mod. tolli. obli. §. ij. Et no. quod hæc lex sic loquitur hic, ac si adhuc non esset translata in Latinum. & sacit Imperator mentionem translationis. vel ideo est communis: quia hebat Constantinopoli.

q Itaque. inceptiue non illatiue ponitur.

r Documenta. i. instrumenta facta de alienationibus rerum ecclesiasticarum.

s Tergiuersationis. i. e C. de sest. l. iubemus. §. pe. sic j. eod. §. fi. & C. de ca. i. tol. §. fi. sic j. de referen. §. fin. col.

† Conco. extra de re. eccl. non alie. & 12. q. 2. p totum.

† ἡγούμενον ἢ ἡγουμένην archimādritam vel archimādritissam vertit Iulianus. Contius.

† πρᾶσιν κλῶ σιτων, Panes ciuiles vertit Iulianus. Contius.

† Cōcor. ca. nulli liceat. nomen alienationis largissime ponit extra de re. eccle. ali. vel nō. cū glo. super verb. alienationis.

Græca lingua an sit cōmunis.

colla. iij. sic C. de legi & con. l. leges.

Quapropter quæ usque huc hactenus extát, propriũ habeát schema. a de cæterò aũt omnem alienationem interdicimus, prædictas b eis pœnas imponentes.

CAP. II. De principe qui rem immobilẽ venerabili loco dederit.

Exceptio confirmat regulam in non exceptis. Bar.

† Vt autem lex ad c humanæ naturæ uarietatem & qđ d semper uenit, moderata, p oia immota pmaneat, (quid enim e erit stabile inter homines, f & ita immobile, ut nullam patiatur mutationẽ: cùm omnis noster status sub perpetuo motu cõsistat?) necessariũ existimauimus, quasdam exceptiones dare legi cum multis uigilijs & subtilitate adinuentas: ut eas habens in auxilio g lex nequaquam moueatur. h

Principi permutare licet cum ecclesia pro re meliori uel æquali, utilitate reipublicæ exigente, & pragmatica forma præcedente: omni alia alienatione prohibita. Bartol.

Sinimus igitur i imperio, † si qua cõis commoditas est, & ad utilitatem reipublicæ k respiciens, & possessionẽ exigens talis l alicuius imobilis rei, qualẽ proposuimus: hoc ei à sanctissimis ecclesijs & reliquis uenerabilibus domibus & collegijs percipere licere, undiq; sacris domibus idemnitate m seruata, & recompensam dari eis ab eo, n qui percepit, æqua aut etiã maiore quàm data est. Quid o enim causetur Imperator ne meliora det? cui plurima dedit Deus habere, & multorum dominum esse, & facile dare, & maximè in sanctissimis ecclesijs, in qua optima mensura est donatarum eis rerũ immensitas. p

Vnde si quid tale fiat, & pragmatica q præcesserit forma r præcipiens s imperio t aliquid dare talium rerum, & recompensauerit mox rem meliorem & vberiorem & vtiliorem: sit ea permutatio firma: u & ij, qui præsident x domib' quarum est quod alienatur, & qui talibus administrãt literis, y sine querela vndiq; sint, nullam metuentes pœnarũ quæ a Leone pię memoriæ interminantur, & a nobis firmatæ z sunt: vtique cum nec † multum a differant ab alterutro sacerdotium & imperium, & res sacræ a communibus & publicis: quando b omnis sanctissimis ecclesijs abundantia & status ex imperialibus munificentijs perpetuò præbeat. Alterutris itaque compensantes c quæ docet, non ab aliquibus iure culpabuntur. Aliam verò d omnem siue ad imperium ipsum, siue ad aliã quancunq; personam factã, siue venditionẽ, siue donationẽ, siue

a Schema. i. ordinem vel figuram secundum Alber.
b Prædictas. supra §. vlt. Azo.
c Ad. id est contra.
d Quod. scilicet veritas.
e Quid. n. isti tres versus sunt interpositio vsque illuc, necessarium, &c.
f Inter homines. vnde dicitur: Iustus septies in die cadit. sic C. de vete. iu. enu. l. ij. §. sed quia. sic. j. de consan. & vte. fra. in prin. col. vj. aliud est i diuina natura, vt insti. de iusti. & iu. j. resp. & de iur. nat. §. sed naturalia.
g In auxilio. immo vř ad destructionem. nam falsa efficiť lex. vt C. de reg. Cato. l. j. ita & vitiosa: vt ff. de regu. iur. l. j. in fi. contra. sed illud est quo ad exceptionem quę remota est a regula, sed ipsa lex vel regula firmatur quæ remanet, vt hic diciť.
h Moueatur. sic j. e. §. quia vero verisimile. ibi, oportebit, &c. Accursius.
i Sinimus igitur. i. pmittimus: quia exceptiones facimus a l. quæ prohibet alienationem rerum ecclesiasticarum, ergo hæc est prima per legem illam.
k Reipublicæ. quia publica vtilitas est præferenda priuatæ, vt hic, & ff. p socio. l. actione. §. Labeo. & C. de cadu. tollen. §. penul. & j. vt omnes obe. iu. prouin. §. atti piat. col. v.
l Talis. s. ecclesiæ alicuius.
m Indemnitate seruata. sic j. constitutio. quæ ex adscri. & lib. §. fi.
n Ab eo. Imperatore.
o Quid. q. d. bene debet dare etiam maiorem rem.
p Immensitas. j. vt deter. sit nu. cler. §. j. ꝟ. Sol. vt ibi.
q Pragmatica. scriptura facta cum consilio procerum.
r Forma. s. pragmatica.
s Præcipiẽs. s. ecclesiæ.
t Impio. i. Impatori.

u Firma. nũqd ergo similiter a priuato i ecclesia fieri pōt imensa donatio sine insinuatione? Quidam dicunt q. sic: vt hic, & C. de sa. san. eccl. l. illud. nos ꝟ. cũ. n. nõ inueniamus exp̄ssum hic vel alibi, stabit i suo statu, vt vltra quingentos solidos fiat insinuatio: vt insti. de do. §. & cũ retro. & C. de don. l. pe. i fi. qđ. u nõ mutať, veteri iuri relinqť, vt C. de ap. l. præcipimus. §. fin. in fi. & C. de testa. l. sãcimus. & qđ hic dř, est spãle i principe: vt arg. s. eo. j. rñ. & s. qũo opor. epi. j. rñ. vel dici pōt hic non dici q. Imperator donet sine insinuatione: imo fieri vť, ex qũo fit pragmatica forma q̃ est scriptura publica: vt j. e. §. qa vero verisimile. & sic de iure cõi vř fieri hæc donatio.
x Præsident. vt prælati.
y Literis. vt tabelliones & iudices: vt s. eod. §. ad hæc. & §. aliquid.
z Firmatę. vt s. eo. §. alienationis. ibi, illa, &c.
a Nec multũ. differũt. n. in vsuc. triennij: qa res fiscales nõ vsucapiunť: vt insti. de vsuca. §. res fiscales. sed res ecclẽæ sic, vt j. hæc cõsti. inter. & c. col. vj. s'm Ala. sed nõ valet: qa hęc cõstitutio non cogitauit de illa inferiori: sed differũt. qa vnũ sacris, alterũ humanis p̄sidet, vt s. qũo opor. epis. j. rñ. similitudinem aũt habẽt. nã vtriusque res iure isto adhuc centũ annis præscribunť: vt hic, & C. de sac. san. eccle. l. fin. licet post hanc legem sit correctũ quo ad ecclesiã: vt j. de ecc. tit. §. pro temporalibus.
b Quando. pro qa.
c Compensantes. scilicet ecclesia & imperator.
d Aliam vero. quàm supradictam permutationem i qua tria fuerunt necessaria s & quòd seruaretur illæsa ecclesia: & q effet publica vtilitas: & fieret pragmatica forma: vt supra proxim.

Iustus septies i die peccat.

¶ .4. Imperatori. Contius.

Antiquo iuri relinquitur, qđ non mutatur.

† Cõcor. ca. solitæ. extra de maio. & obed.

Perpetuam.

permutationẽ, siue emphyteusim perpetuã, a omnino perimimus: sed neque dationẽ cuiusdã pignoris b in re immobili factam occasione mutuorum fieri sinimus. Et hæc valere volumus in omni ecclesia, omnique monasterio, & nosocomio, & xenodochio, & brephotrophio & asceterio & gerontocomio, & omni absolutè collegio quod actio pia c cõstituit: nullo penitus horum d aliquid accipere ab eis e valente. Vnde neq; cõstitutione f Anastasij diuæ memoriæ vlterius opus erit, neque secundum illam faciendi decreti memoratę obseruationis. ipsa enim rei principia g perimentes, & prohibẽtes quod fit, nequaquã perscrutatione deinceps indigebim⁹.

CAP. III. Quomodo emphyteusis ecclesiasticarum rerum contrahi permittitur.

Ecclesiarum & locorum venerabilium res in emphyteusim dari possunt in personam accipientis, & duorum successorum: videlicet filiorum & nepotum, & viri et uxoris, si de eis specialiter dictum fuerit, aliter non. Bartol.

Emphyteusim autem siue in sanctissima maiore ecclesia, siue in omnibus reliquis adorandis domibus fieri sinimus: & in accipiẽtis persona, & in duobus h eiusdem personæ hęredibus deinceps, filijs i tantum solis masculis, aut fœminis, aut nepotib. vtriusq; naturæ, aut vxore, aut viro: si hoc videlicet de vxore, aut viro expressim nominetur. alioqui non transire ad aliquem alterum hæredem, sed vsque ad solam vitã percipientium standum: nisi filios, aut nepotes habuerint. Aliter k aũt penitus emphyteusim agi ecclesiasticæ cuiusdam, aut ptochij rei immobilis, aut mancipij rustici, & ciuilis annonæ nullo permittimus modo: neque quod fit, habere aliquod penitus robur sinimus.

Ecclesiarũ res pensionẽ eãdẽ reddentes, in emphyteusim dari possunt pro eadem pensione, quanta ab initio fuit statuta, diminuta ad plus in sextam partem: pensione verò ob cladem minuta, pro extante pensione in emphyteusim dari debent, & si res sit preciosa paruam aut nullam reddens pensionem, re subtiliter æstimata, pensio constitui debet, quæ in xx. annis faciat æstimationem. Bartolus.

Quia verò Leonis q;dem pię memoriæ cõstitutio sub nulla l penitus deminutione dari rẽ ecclesiasticã sanciuit: nos aũt in alia cõstitutione m a nobis scripta sextã accipi solũ sup emphyteusim sãciuimus: huiusmodi quẽdã deminutionis rei n damus ordinẽ, vt quæratur cũ oĩ veritate & subtilitate pensio eorũ, quæ dantur, tanta, o quanta ab initio fuit, qñ ad sanctissimã venit ecclesiã: & det emphyteusis talibus pẽsionis, quales dudũ diximus. p Tũc n. sextã q ei partẽ r cum scrupulositate imputandã s cõcedimus. Si verò minui cõtigerit p quãdã cladẽ t pẽsionẽ, aut v in toto: tunc cõstantem pẽsionẽ accipiat, x qui

a Perpetuam. j. de ali. & emphy. §. licentiam. s. Solu. vt dixi. i. eo. §. alienationis.
b Cuiusdam pignoris. j. de ali. & ẽphy. §. hoc etiã insuper. in prin. col. ix. s. Sol. vt diximus eo. §. nos igitur. in fi. Accur.
c Actio pia. i. intentio. vel dic. i. act⁹ pi⁹.
d Horum. s. emptorum ab ecclesia, vel donatorum & similium.
e Ab eis. s. locis.
f Constitutione. cuius memoriam fecit i. eo §. ab Anastasio. & §. Anastasius.
g Principia. sic. ff. de aqua plu arcẽ. l. sed interdũ. sic ff. quod vi aut clam. l. nam origo.
h Duobus. immo in perpetuum: sed dic vt s. e. §. alienationis.

Filijs dãtur, quæ non dantur extraneis.

i Filijs. No. filijs dari quædã, q̃ non dantur extraneis hæredibus. Sic in priuilegio hypothecarũ qñ succedunt matri: vt C. q po. in pig. l. fi. sic i priuilegijs, ne dãnet vir insolidum: vt ff. sol. mat. l. maritum. & l. ẽt. sic ff ad Treb. l. ex facto. §. fi. sic C. de inoffi. testa. l. scimus. in fi. l.
k Aliter. q̃ nunc diximus.
l Sub nulla. nõ sub vlla: quia nihil dixit de hoc. vel dic q eo ipso q ghaliter alienare prohibuit, q & hãc prohibuit s. emphyteusim.
m Cõstitutione. de qua memoriã habuimus. s eo. §. dudum.
n Rei. i. mercedis. s. q̃ põt haberi ex re si locaret annuatim.
o Tãta. forte qñ res venit ad ecclesiam, reddebat singulis annis decem, & nunc tantundem reddit.
p Diximus. s. eo. §. dudum. & §. proxi.
q Sextam. ad plus.
r Partem. accipe verbũ j. concedimus. i. remittimus.
s Imputandã. i. cõpensandam cũ scrupulositate: nã quia interdũ emphyteuta damnum sensit, vel pp tẽpestatẽ: vt ff. loca. l. ex cõducto. §. 1. vel pp rei interitũ particularem: vt C. de iure emphyt. l. j. dñ fieri q̃dã cõpensatio: vt hic, & i. eo. §. dudum.
t Cladem. quia fundus p parte chasmate perijt: vt ff. de mino. l. verũ. §. pen. vel quia arbores sunt vẽto dirutę, vel domus exusta: vt insti. de cõ- hen. empt. §. cũ aũt.
u Aut. hoc est de responsione.
x Accipiat. vt si noĩe pẽsionis reddantur. v. & nunc quinque reddat, & non minus: imò potius dimittat, vt sequitur. Et vt hæc plene intelligantur, distingue, aut res q̃ datur in emphyt. est tantæ pensionis quãtæ erat tunc cum ad ecclesiam peruenit: aut maioris, aut minoris, aut fere nullius, aut prorsus nullius. Primo casu fit deminutio in vj. partem. i. eo. dudum. & s. proxim. §. & j. de alie. & emphy. § 1. in princ. & §. quæcunque. colla. ix. In secundo fit deminutio similr, vt puta in sextam partem: sed habetur respectus quando ad ecclesiam peruenit: ne quod fauore eius inductum est, contra eam interpretemur: vt ff. de legi. & senatusc. l. nulla. & C. de leg. & con. l. qd fauore. In tertio, qn est minoris, quàm quando peruenit ad ecclesiam, puta in dimidiam, vel circa: tunc idem accipiat pro ea pensione quæ nunc est: aut dimittat, vt hic. Vbi autẽ parum minus, vel etiã esset paru plus: tunc credo idẽ quod in primo casu. nam propter minimã rẽ a iure non recedo: vt ff de in inte. resti. l. scio. In quarto. s. quando fere nullius est, vt quia ruinosa esset, tunc aut soluere

re

ẽphyteusim subire vult: aut nec accipiat penitus: cum liceat [a] conducere [b] potius quàm tales deminutiones in emphyteusim celebrare. Si verò alicuius ecclesiastici prædij suburbani [†] emphyteusis detur: qualia plurima maximè in hac nouimus felicissima cõsistere ciuitate, multo q̃ dẽ digna precio, [c] paruas verò reddẽtia pẽsiones, [d] aut nihil pensionum omnino: nõ ex redditibus [e] metiri emphyteusim, sed æstimari suburbanum subtiliter, [f] & reputari ex precio collecto reddit[9] possibiles in viginti annis [†] computari: [g] & in redditibus ex hoc computatis agi emphyteusim, non perpetuo, sed in eum q̃ percipit, & duas ex eo successiones, & viro & vxori sicut p̃diximus [h] faciendam. [i]

Emphyteuta si canonem non soluerit per bienniũ, cadit à iure suo, & reddere rem compellitur, et pensionẽ pro tempore præterito soluere, & damnum emendare: nulla pro melioratione retẽtione competente. Bar.

Scire aũt emphyteutas conuenit, quia si biennio cõtinuo non exsoluerint emphyteuticum canonem, [k] (hoc enim [l] tẽpus pro triennio aliorũ hominum [m] sufficere ad casum [n] ecclesiasticarũ, aut ptochicarum emphyteusium pro non soluto canone ponimus) fient oĩno extranei emphytheumatis: & volentibus præpositis sacrarũ domuũ licebit prædia, aut domos defendere, [o] nullam metuẽtibus meliorationum [p] [†] redditionem, sed si quidẽ deterius fecerit [q] p̃diũ [r] suburbanum aut domũ, qui emphyteusim percepit: cogi eum de suo diligentiã ac restitutionẽ [s] prisci status facere, & obligatũ esse ad hoc ipsũ, & hẽdes eius & successores, eiusq́; res, insuper & debitos oẽs redditus [t] sine dilatione exigi.

Res immobiles ecclesiarũ alienari prohibentur in quãcunq; personam: siue sint integræ, siue ruinosæ: nisi in emphyteusim à iure permissam: rerum æstimatione subtiliter facta per architectos, reuolutione siue machinatione remota. Bart.

Quod autem dictum est [v] a nobis, vt nullius immobilis rei ecclesiasticæ aut ptochicæ alienatio sit permissa: ad nullam nostræ reipublicæ personam sancimus valere, [x] non solum super constantibus domibus & suburbanis & hortis & agris, sed etiam super ruinis, siue ex igne, siue ex terræmotu, siue ex alia qualibet causa [y] ruina sit: sed etiam [z] in ijs, quæ omnino destructa sunt, & in pauimen-

[...] vult statim: & tunc fit deminutio in tertiam partem ab ea pensione, quæ poterat colligi adhuc re existente in suo statu. Aut soluere demum re refecta, & tunc nulla fit diminutio præsentis mercedis: immo medietatem eius pensionis, quæ adijcietur ex rei ædificatione, debet adijcere. vt j. de alien. & emphyt. §. si verò quædam. Sed quidã dixerunt non esse faciendam differẽtiam in terdicta duo modo capitula: cũ in eodem casu intelligerẽt quod hic dr: vt j. de alienatione & emphy. §. si vero quædam, & illũ §. hunc supplere dixerunt: quod nõ credo. In quinto casu dico q. prout põt, qualicunq; pensione debet locare. s. in emphy. œconomus: vt j de alien. & emphy. §. j. in fin. Addo etiã sextum membrũ, qñ tantæ est nunc, quantæ prius: sed parum est respectu æstimationis rei, vt turris: & tunc dic, vt j. e. §. fi. & hæc omnia æstimant̃ p architectos: vt j. eo. § quod aũt.

a Cum liceat. i. magis licitum est sic locare ad annos, q̃ pensionem deminuere: licet sit secursus: licet eq̃ qñq; fit, quia melius est, &c. vt j. de tabu. & vt proto. di. §. nos aũt. in fi.

b Conducere. i. locare.

c Digna p̃tio. s. p̃dia.

d Pensiones. vt sunt turres.

e Nõ ex redditibus. licet hoc fiat aliàs: vt s. eo. §. proxi.

f Subtiliter. per architectos: vt j. eo. §. quod autem.

g Computari. q. d. talis detur pensio, q̃ collecta vsque ad viginti annos ptineat pensionem vel æstimationem rei. sic & econtra in venditione rei ecclesiasticæ qñque sumit̃ pretiũ ex pensione: vt j. de alien. & emphy. §. ex hoc aũt cõcedimus. Accursius.

h Prædiximus. vt j. eo. §. emphyteusim.

i Faciendam. immo perpetuo: sed dic, vt s. eodem. § alienationis.

k Canonem. i. solitam mercedem.

l Hoc. n. interpositio est vsq; illuc, fieri.

m Hominũ. nam in priuata emphyteusi p triennid expectat̃; vt C. de iure emphy. l. ij. §. fi. sed in ecclesiastica biennium: vt hic. & j. de alienatio. & emphy. §. si vero qs. Sed in simplici colono indistincte biẽnium expectatur: vt ff. lo. & cõdu. l. quæro. §. inter locatorem. & l. cum dñs horreorum.

n Ad casum. i. ad remissionem.

o Defendere. i. vindicando vel condicendo ex l. ista.

p Meliorationum. quæ Græcè emponemata dicuntur: vt C. de iure emphy. l. ij. & inde dicitur emphyteusis. i. contractus meliorationis.

q Fecerit. s. dolo vel culpa lata vel leui, quæ veniunt in oĩbus cõtractibus qui gratia vtriusque partis fiunt: vt ff. de re. iu. l. cõtractus. & ff. commo. l. si vt certo §. nunc. ad instar .n. fructuarij bona fide vtet̃: vt ff. vsufru. quẽadmo. caue. l. j.

r Prædium. scilicet rusticum.

s Ad restitutionem. id est diligentem restitutionem.

t Oẽs redditus. ratione præteriti temporis tantum: vt j. de ali. & emphy. §. si vero quis. Sed cõtra j. eo. §. si vero ẽt perpetuã emphy. R ñ. ibi p̃ctus ab initio nõ tenuit: sed vbi tenuit, obtinet quod hic dicitur: vt j. de alien. & emphyt. §. si vero præter.

v Quod autem dictũ est vt s. eo. §. nos igitur.

x Valere. s. alienationem. contra enim videbatur ex eo quod Imperatori est licitum: vt s. eo. §. finimus. & suæ familiæ licitum videtur: vt institu. de vsu & ha. §. ij. cum & aliàs dicat q. sit pars sui corporis: vt C. ad l. Iul. ma. l. qiqs. in princ.

y Qualibet causa. vt vetustate vel chasmate: vt ff. de mino. l. verum. §. penul.

z Sed. q. d. non solum super ruinis, sed etiam, &c.

[†] ἡ προαστείου proastij vertit Iulianus retento eodẽ verbo: quod mirat̃ Alciatus lib. j. ptermissorum: cũ dicere potuerit suburbani. Contius.

[†] Cõcor. gl. 2. in c. cũ cãm. post me. ibi, qñq; p̃siderat̃. extra. de testi.

[†] ἐμπονημάτων emponemata vocat Iulianus retento Græco vocabulo Contius.

interroget [a] eũ, si sufficiens est custodire & agere q̃ sacræ regulæ sancierunt. [b] Et si qdẽ ille declarauerit & dixerit pcepta sacrarũ regularũ nõ se valere seruare, nullo mõ ei ordinationẽ iponi. si vero susceperit, & dixerit quia quantũ hoĩ est possibile, cõplebit [c] hęc q̃ his continentur, tũc monere eũ, & dicere, qa nisi hęc obseruauerit, & Deo alienus erit, & cadet a iam dato honore: & neq; ciuiles leges delictũ inultũ relinquent: eo q a pcedẽtibus nos imperatorib. [d] & a nobis [e] ipsis recte dictũ est oportere sacras regulas p legib. valere. & si ẽt sic pmanserit cãm amplectẽs: tũc sup his pfessionibus vnumquẽq; [f] sacrã suscipere episcopat° ordinationẽ.

Episcopus per pecuniam ordinatus dignitatem amittit ambitam & habitam, et etiam ordinator, & quilibet alius suffragator & dignitatem suam amittit, & pecuniam reddit in duplum.

ET hãc † nõ pecunijs emere, neq; p rerũ aliquarũ dationẽ suscipere, sed purã pcipere, & sine mercede, & tanquã Deo datã. nã si ẽt alia oia habeat vtilia q̃ prius a nobis dicta sunt, pecunijs aũt vel rebus videat episcopatũ etiã emisse, sciat se & ab episcopatu casurũ, & hoc munus retributurũ ordinãti: vt & ille [g] episcopatũ amittat, & clero cadat, & vtriq; cã talẽ pter retributionem, [h] vt & hic quidem non adipiscatur, quæ sperabat, ille autem etiam quæ habebat, amittat: veruntamẽ pecunijs ac rebus datis occasione ordinationis, sanctissimæ assignandis ecclesiæ, [i] siue episcopus sit accipiens, & propterea sacerdotio cadens: siue etiam quilibet alius in clero constitutorum. Nam & illi æquam imponimus pœnam: vt ab ordine quem inter sacerdotes habuerit, cadat, & reddat aurum, aut res quæ ordinationis occasione datæ sunt, iniuriã passę quantum ad ipsum ecclesiæ. Si quis aũt extraneorum sit, & non in clero constitutus, qui aurum aut rem aliquam propter patrocinium ordinationis accepit: & maximè [k] si administrationem aliquam gerat: habebit quidem ipse a Deo pœnam, [l] & succedent ei de cœlo supplicia. veruntamen ẽt illud quod datum est, totum ablatum ab eo sanctissimæ ecclesiæ omnibus reddatur [m] modis in duplum. [n] Insuper [o] etiam si quam administrationem [p] habet, ea cadat, & perpetuo exilio condemnetur. Illud quoque sciat aperte q pecunijs aut rebus alijs emerit prælulatum: quia si prius Diaconus aut presbyter sit, deinde per suffragium [q] ad sacerdotium [r] veniat: non solum cadat episcopatu, sed nec prior ei relinquetur ordo præsbyterij forsitan, aut diaconatus. Amittit etenim ẽtiam illud, vtpote decentiam indigne [s] concupiscens: & omni sacerdotali excluditur ordine. Oportet autem in ipso ordinationis tempore eum qui imponit eã, [t] illi coram omni fideli populo sanctissimę ecclesiæ hæc omnia prædicere, vt agnoscẽs [u] eum omnia quæ prius dicta sunt nobis habere, ad sacram eum [x] deducat ordinationem: [y] vt etiam ille coram omnibus hæc audiens, non solum habeat Dei timorem, sed etiam corã omnibus denunciationem & pro fessionem erubescat.

CAP. X. Si quis ordinationi episcopi contradixerit.

Episcopus ordinandus est contradictore nullo apparente, vel repulso: alias ordinatio facta non valet. Bartolus.

Si quis aũt † talis quidem esse puteẽ, & ad episcopatus ordinationẽ [z] transeat, [a]

[a] Interroget. Not. hic q ille qui suo iuri renunciat, debet illud scire: aliàs non videtur renunciare. sic ff. de transac. l. qui cum tutoribus. i. respon. & § h. & ff. de inoffi. testa. l. mater. & prodest mulieribus Velleiano renunciantibus: quod fieri potest a sciente: vt dictum est: vt ff. ad Velleia. l. fin. in fin. & C. de pact. l. c. pe.

[b] Sancierunt. sunt enim. xij. præcepta apostolicæ regulæ. vt in decretis.

[c] Complebit. & hoc post multas coactiones, vt C. de episco. & cler. l. si quemquam.

[d] Imperatoribus. vt C. de episc. & cle. l. cum clericis. §. penu.

[e] Et a nobis. sic ĩ. tit. j. §. fi. & ĩ. eod. §. j.

[f] Vnumquemq;. s. ordinandum.

[g] Ille. qui ordinauit per pecuniam.

[h] Retributionem. ironice loquitur. sic ff. de dã. infect. l. ex damni. §. quoties. & C. de inoffi. testa. leg. fratres.

[i] Ecclesiæ. cui iniuriabatur emendo eã vt sequitur. sed qua actione? R. si. cõdictione ex hac lege, vt ff. de condi. ex lege l. j.

[k] Maximè. quia cũ eis plurimum honoris datur, magis puniunt si tales inueniuntur in crimine: vt C. de episco. & cle. l. presbyteri. idem ergo & si non sit ĩ dignitate: licet decr. videatur dicere q tunc tãtum sit simonia, qñ ipsis electoribus dat: vt extra de elec. leg cum nobis.

[l] Pœnam. s. expectet a Deo.

[m] Reddatur. l. dec.

[n] Duplum. s. condictione ex lege.

[o] Insuper. sic ĩ. de san. episco. §. præ omnibus colla. ix.

[p] Administrationẽ. id est secularem dignitatem.

[q] Per suffragium. i. pecunijs quæ præstãt suffragium.

[r] Sacerdotium. id est dignitatem.

[s] Indigne. priuilegium enim meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate. sic C. de Iudæ. l. Iudæos. & ff. de iu. immu. l. j. & ff. de vulga. substi. l. ex facto. in fin.

[t] Eam. s. ordinationem.

[u] Agnoscens. scilicet ordinator.

[x] Eum. ordinandũ.

[y] Ordinationem. sic ĩ. eo. §. hæc autem de Deo.

[z] Episcopatus ordinationẽ. aliàs ordines.

[a] Transeat. non tñ adhuc transiuit.

Illicito-

Renuncians iuri suo debet illud scire.

¶ Cõcor. c. vlti. in fi. cũ glo. fi. extra de secun. nupt. & c. j. de no op. nũ. & l. oĩ. & l. priuilegia. C. d sacrosan eccle. Cõc.

¶ Hic §. ptinet ad c. 6. de simonia. & lõga quasi perissologia eadẽ fere hic reperit Iustinianus. Contius.

¶ Cõcor. c. vt priuilegia post princip. extra de priuile.

¶ Cõcor. fere. c. illud. dist. 23. ex cõcilio Chalcedonẽsi 4. Cõu.

contradicat autem aliquis, atque dicat cõſciũ ſe eẽ alicuius illicitorũ [a] eius: nõ prius mereatur ẽpatus ordinationem q̃ examinatio querimoniarium fiat, [b] & appareat vndiq; innoxius. Quod ſi etiam [c] poſt huiuſmodi ꝯdictionem nõ paſſus is qui ordinationẽ facit, legitimã examinationẽ imponi cauſæ, currat ad ordinationẽ: ſciat, qđ ab eo fit, [d] pro nihilo eſſe. ſed & is qui ꝯ legem facit, cadat ſacerdotio: & qui ſine probatione imponit ordinationem, & ipſe quidem ſimiliter cadet ſede ſacerdotali: [e] reus aũt erit Deo, q̃ præcipue oĩum [f] quęrit ſuorũ ſacerdotũ puritatem. Si tñ is qui ordinationi ꝯdicit, aut examinatione facta probet calumniator, [g] aut in ipſo principio, neq; in examinatione perſiſtere confidat: ſegreget iſtũ in perpetuũ a ſacra cõione is qui ordinationẽ facere vult: vt non ipſa falſitas impunita [h] ſit. Sicut [i] enim bonam gloriã in eo qui ordinandus eſt, quęrimus: ita & calumniã in eo qui fruſtra accuſauit, punimus. Si verò nemo accuſauerit oĩno, aut in totum [k] denuncians examinationem non faciat, aut facta examinatione demonſtrare (ſicut prędiximus) non valuerit accuſationem verã: tũc oportet eum qui per tot vias inculpabilis apparuerit, accedere ad venturam ordinationẽ. Qui enim ita ordinaẽ, ex hoc multa & meliora cognoſcit præceptorũ, & non incurrit [l] ad vitam impunitam [m] huiuſmodi eruditus animo, verbo, & opere corporis, & ſapientia.

CAP. XI. Ne epiſcopus vltra annum extra eccleſiam ſuam degat.

Et illud etiam definimus, vt nemo Deo amabiliũ epiſcoporũ foris [n] † a ſua eccleſia plus q̃ per totum annum deeſſe audeat: niſi hoc p imperialẽ fiat † iuſſionẽ: (tunc enim ſolũ [o] erit inculpabile) † ſacratiſsimos patriarchas [p] vniuſcuiuſq; diœceſeos [q] cõpellentes [r] Deo amabiles epiſcopos ſuis inhærere ſanctiſsimis eccleſijs: & non longo itinere ſeparari, neque in peregrinis demorari velle, neque ſanctiſsimas eccleſias negligere, neque annum excedere, quem & ipſum [s] propter miſericordiam [t] cõſtituimus. Si verò vltra annũ errauerit & dereliquerit, & non ad epiſcopatum remeauerit propriũ, neq; imperialis aliqua eũ (ſicut ꝓdiximus) detineat iuſsio: tunc ſi quidẽ ſit metropolita, circa eccleſiaſticam diſpoſitionẽ ſegregatũ, regionis illius patriarcha reuocet quidem cum legitimis [u] inclamationibus, ſeruans vbique ſacrarum regularum obſeruationem. [x] Si verò maneat per oĩa inobediens, expellatur a ſacro epiſcoporũ choro, & alium introducat [y] huiuſmodi & reuerentia & verecundia & honeſtate dignum. Si verò non metropolita, ſed aliorum ẽporũ aliquis ſit, qui errauerit, hæc omnia [z] metropolita fiant. Nemo enim eorum talem ſuſcipiat occaſionem, ſi dixerint propterea proprias derelinquere eccleſias, propterea quod litium cauſas, [a] aut aliarum rerum propriarum, aut ad ſacras eccleſias reſpicientium [b] circumluſtrant, & hic conſtituti [c] adhærent, aut in alijs veniant locis. Hoc enim non habet decentem rationem vt cum multitudine, quam neceſſe eſt epiſcopum habere, mi-

a Illicitorum. quę numerata ſunt i. de ſimonia, & de alijs.
b Fiat. ſ. intra tres menſes quod dic, vt j. de ſan. epiſ. §. ſi qs autem ante.
c Quod ſi etiã. arg. C. de ap. l. nominationes. ſic ff. de reb. eo. qui ſub tutel. l. magis. §. ſi æs alienum. & j. eo. § hæc autem de Deo.
d Fit. epiſcopus.
e Sacerdotali. i. epiſcopali.
f Omnium. i. inter omnes. nihil enim, &c. vt j. eo. tit. §. neque autem.
g Calumniator. ſed nonne eo ipſo q. nõ probat, calumniator videtur? Reſpon. quidam q. non, vt ff. ad Turp. l. j. §. ſed lo. cõtra. ex eo enim eſt calumniator, q. non probat, vt ff. de adu. di. iud. l. j. & quod in d. l. ad Turpil. dicit, loquitur ſi ſuas ſuorumque iniurias exſequatur, vt C. de calum l. mater.
h Impunita. nec ẽt aliud maleficiũ, vt ff. ad l. Aqui. l. ita vulneratus. in fi.
i Sicut. vt C. de calũ. l. fina.
k Aut in totũ. i. ex toto. aliàs aut totam. & tunc habet locum hæc glo. i. ex toto vel in totum non faciat examinationem denun. &c.
l Et non incurrit. i. non præcurrit, vel nimium cito non currit, vt hęc præpoſitio in, augeat. ſic ff. de lib. & poſth. l. Gallus. §. ille.
m Impunitam. i. nõ punitam pro puniendam ſic C. de ijs qui no. infa. l. ſi Poſidonium. q. d. non puniendam: quia bon⁹ vitam faciant. & no. hic q. virtus in neceſſitate comprobatur.
n Foris. ſic j. vt nullus fab. ora. do. §. illud. col. v. ſic. j. de ſan. epiſ. §. interdicimus. col. ix.
o Tunc enim ſolũ. item & quando cauſa ſit neceſſaria, tunc cum literis ſui ſuperioris: vt j. eo. §. non aliter & j. de ſan. epiſ. §. interdicimus. col. ix.
p Patriarchas. repete definimus.
q Diœceſeos. i. patriarchatus.
r Compellentes. i. vt compellant.
ſ Et ipſum. ſ. annũ.
t Propter miſericordiam. vt non cõpellatur ſemper. q. d. ſtate domi.
u Legitimis. forte ſpatio xxx. dierũ inter vnamquamque denunciationem: vt j. de litig. o. § omnẽ. & §. interdicimus. col. ix. & j. de ſan. epiſc. col. ix.
x Obſeruationẽ. vt nõ turpiter citetur, vel capiatur.
y Introducat. ſ. patriarcha.
z Hæc oĩa ſ. quæ dixi de patriarcha circa apponendam pœnam.
a Litium cauſa. hoc eſt propter q. &c. vel ſi habes cauſas litiũ, & c. dic propter cauſas: aliàs cauſa: & tẽper regit dictionem litium.
b Reſpicientium. ſ. rerum, &c. Accur.
c Et h. e conſtituti. in

Virtus in neceſſitate cõprobatur.

† Hoc ad ſimilitudinẽ quodãmodo ciuilis magiſtratus ẽ introductum, cui nec vnam quidẽ noctẽ licebat abneſſare. l. illud. de offi. pſi dis.

† Argu. & hic q. ſi qs ẽ in legatiõe regia: nõ teneẽ cõparere corã legato apoſtoli-co. de hoc vide in c. cũ parati. cũ gl. 1. ext. de, appel.

† Hodie poſt Nouel. 123. §. interdicim⁹. non erit inculpabile. in ꝯcilio veto Sardicẽſi. c. 15. non licet vltra tres hebdomadas abeſſe. at Gregori⁹ duos mẽſes indulget. 7. q. 1. c. pręſentium. Contuus.

nisteriis a lustrent b peregre, & expendant, & neq; vllum sanctissimis ecclesijs lucrū, neque vllum præbere iuuamen, neq; secūdum qđ decet sacerdotē, proprium habere habitum. Præsertim si q̄dā sint lites forte sanctissimis ecclesijs propter quas has occasiones asserunt: hoc p eos q sub ipso sunt religiosos clericos, aut apocrisarios c aut œconomos d mouere, e & petitiones f non ad imperium dirigere: g impetrare h aūt sperata. propterea i sancimus si qñ p p ecclesiasticam occasionē inciderit necessitas, k hāc l aut p eos qui res agunt sacrarū ecclīarū, (quos apocrisarios vocant) aut p aliquos clericos huc destinatos, aut œconomos suos, notā impio m facere, aut nostris administratoribus, vt impetrent qđ competens est: & non hoc Deo amabilibus episcopis erroris & absentiæ, & sanctissimis ecclesijs læsionis occasionem n fieri, tā in prouincia ecclesiasticarū rerū p absentiam eorū neglectarū, q̄ ēt hic expensis multis ab ipsis factis, necnō in peregre habitatione non habili ɔstitutura, & vndiq; o cām p nullum iuuamen, magis aūt læsionē q ecclesijs sāctissimis inferentem.

CAP. XII. Ne episcopi ad comitatū principis accedant absque systaticis literis.

NON aūt aliter Deo aliquem amabilium episcoporū præsumere dirigere r se ad hanc felicissimam ciuitatem, priusquam (si quidem quis episcopus sit) literas acceperit proprij metropolitæ ad imperium: † & quæ secundum diuinas regulas, pbabilia † uocātur, testimonium phibētia necessitatis eius s p̄sentiæ. Si uerò metropolita sit q proficisci uult: literas sumat eiusdem diœceseos patriarchæ, eius præsentiam necessariam esse dicentes: & sic oportere imperatorē iubere hūc præsentari: & non temere & sine consciētia metropolitarum aut patriarcharū proficisci: pro eo, quòd hoc diuinis interdictum est regulis, ut huc aduenientes, non præsumant per semetipsos se prius pronunciare ad imperium: sed primitus aut ad Deo amabilē patriarcham t proficisci, aut ad uniuscuiusque diœceseos, u y ex qua sunt, x apocrisarios: y & cū ipsis conferāt causas, propter quas uenerūt, & ingredi ad iperiū eius, & deinceps imperiali perfrui aspectu. mox quā imperāti astiterint, liceat qdē petētib9 episcopis, aut p eos, qui uocantur referēdarij. z sanctissimę maioris ecclesiæ, aut per religiosos apocrisiario cuiusq; diœceseos sanctissimorum patriarcharum suggerere a se imperio, & pmereri respōsum celeriter: ita ut si aut iusta ab iperio petierint, hæc accipiant: aut si non iusta quærūt, uelociter reuertant, unde profecti sunt.

Clericus ordinādus est boni testimonij uir, literas oīno sciēs: cōcurrētibus quibusdā quæ in episcopi ordinatione

in hac vrbe Constantinopolitana, vbi habitabant imperatores tempore Constātini, qui illā n ciuitatem constituit.

a Ministeria. i. ministeriales vel seruientes episcopi iacentes tanquam bestiæ. vel dic ministeria diuina quæ in ecclesia esse debent, nunc peregrinantur: quod esse non debet. vt hic. & ī. vt cle. apud propri. episco. §. j. col. vj.

b Lustrent. Intra cubile feræ, quinquennia lustra fuere.

c Apocrisarios. ab apo quod est supra: & crisis iudiciū, quasi constitutos super iudicio agendo. vel dic. chrysos aurum. inde Ioannes Chrysostomus. inde apochrysarius. i. thesaurarius.

d Oeconomos. œconomus est cui res ecclesiastica gubernanda mandatur ab episcopo. vt C. de sac. san. eccl. l. iubemus. circa prin. & de epi. & cle. l. omnes qui. §. hoc proculdubio.

e Mouere. s. apud iudices ordinarios: & communes. i. iudices q sunt boni & optimi. Accursius.

f Et petitiones. i. libellos petitorios in quibus petitur. Acc.

g Dirigere. s. directo: vt ī de mand. princ. §. deinde. colla iij. & ff. de appe. l. imperator.

h Impetrare. s. a dictis ordinarijs iudicibus.

i Propterea. ex quo ad eos hæc negotia remittimus.

l Necessitas. ppter quam oporteat huc venire, puta propter confirmationem alicuius priuilegij vel impetrationem, qđ necesse est per principem fieri, non per aliū: vel propter aliquod aliud propter quod oportet principem adiri.

l Hanc. s. necessitatem.

m Imperio, id est, Imperatori.

n Occasionem. Nam duplicem læsionem: vt subijcit tam in prouincia, &c.

o Et vndique. subaudi fieri. Accur.

p Causam. id est absentiam.

q Læsionem. propter expensas.

r Dirigere. s. semetipsum: vt sequitur, vt differat a superiori proximè dicto vbi concessit mitti. Accursius.

s Eius. scilicet archiepiscopi, vt hic, & infra de san. episco. §. interdicimus. col. ix.

t Patriarcham. scilicet Constantinopolitanum.

u Diœceseos. quod nos territorium dicimus y scilicet vbi habetur iurisdictio in temporalibus: vt ff. de iurisdictione omni. iudi. l. finali, & de verb. significa. l. pupillus. § territorium. Hinc dicitur diœcesis in genere fœmineo vbi est iurisdictio in spiritualibus: vt hic innuitur.

x Ex qua sunt. nam si est episcopus, & mittitur ad ciuitatem Constantinopolitanā, & ibi sit apocrisarius sui metropolitæ ob causam illam forte vel aliā, vel metropolita sit u & sit ibi apocrisari9 sui patriarchæ ob hanc vel aliam causam, vel sibi vel patriarchę illius ciuitatis prius se debet prę sentare, & causas cōferre, vt hic. Sed hodie ad solum patriarcham videtur quòd debeat ire, vt j de san. epis. §. interdicimus. col. ix.

y Apocrisarios si eos secum duxerunt.

z Referendarij. qui stant in curia vt præstent aduocationem venientibus, vt dicta eorum referāt: vt j. de referen. per totum titu.

a Suggerere. i. negotia sua dicere.

a Facit c. imperatorū. extra de iura. calū. vbi ponit definitionē œconomi.

† Ex epistolis ad imperialē maiestatem. Contius.

† συστατικά i. cōmendatitiæ q sūt de genere epistolarum formatarū, de quib9 in concilio Niceno actum fuit. Contius.

An ciuitas & diœcesis sint idē, vide Rodulphus in gl. vnica. in princ. extra de rescrip.

Qui sint referēdarij, vide in Spe. de supplica. §. j. post princi.

a Hæc

ſtatuta ſunt. Bar.

HAEC aũt[a] de Deo amabilibus epis ſm diuinas cõſtituentes[b] regulas, & religioſos clericos[c] cũ multa fieri inquiſitiõe ſm diuinas regulas, & boni teſtimonij viros ordinari ſancimus literas oĩno ſcientes, & eruditos conſtitutos.[d] Literas.n. ignorãtes oĩno nolumus neq; vnũ ordinẽ[e] ſuſcipere, clericorũ videlicet, pſbyterorũ & diaconorũ, tam ſacras orationes docẽtiũ,[f] quàm eccleſiarum & canonũ legentiũ libros: ordinationẽ ſine querela & inculpabilẽ & ſine aliqua contradictione & datione pecuniarũ aut rerũ ſuſcipiẽtes.[g] Neq; aũt eos volum oĩno officiales, aut curiales ꝯſtitutos ſuſcipe ordinationẽ, niſi ſm leges quas ſup his poſuimus pridẽ,[h] quas & hic nunc cõfirmamus: ipſos aũt ordinatos, ſacra pcepta ĩ cõſpectu totius populi ſuſcipere, ꝓpter has ipſas cauſas ꝓpter quas hoc ipſum agi ẽt ſup Deo amabilibus epiſcopis ſanciuimus.[i] Neq;[k] aũt ſecũdas habentẽ aut eũ qui habuerit nuptias, ordinari in diaconũ[l] aut presbyterum, neque ſi mulieri coniungatur ſeiunctæ[m] & proprium virum derelinquenti,[n] ſed neq; ſi concubinam habeat, ſed & ipſam vxorem, ſi cũ caſtitate[o] & ex virginitate ſit. Nihil enim ſic in ſacris ordinationibus diligimus, quã cum caſtitate viuentes, aut cum vxoribus non cohabitantes, aut vnius vxoris virũ q vel fuerit vel ſit, & ipſam[p] caſtitatem[q] eligentem, primũ principiũ[r] & fundamentũ manifeſtum ſm diuinas regulas & reſiduæ virtutis conſtitutam.[s] Si autẽ aliqs pſbyter aut diaconus aut ſubdiaconus poſtea ducat vxorem aut cõcubinã, aut palam, aut occulte: ſacro ſtatim cadat[t] ordine, & deinceps idiota[u] ſit. Qđ ſi & lector[v] ſecũdam ducat vxorẽ ꝓpter q̃dam,[x] & hoc forſan irrecuſabili neceſſitate, nullatenus ad altiorem accedat gradũ, neq; perfruaẽ gradu maiori in ſacerdotio: maneat aũt in eodẽ gradu ꝓpetuo: ſed non ad tertias veniat nuptias: ſatis eſt enim ſi ad ſecundas. Siverò aliqd tale egerit, & ad ſecũdas veniẽs nuptias, ad maiorẽ gradũ venire feſtinauerit: exinde idiota erit & laicus, oĩno ſacro miniſterio cadens.[y] Pudicè etenim nobis ꝑ oĩa pertinet uiuere. Si.n. tales cõſtituti ij, qui in clero adducuntur, ordinenẽ: facilis eis ad epiſcopatũ aſcenſus erit: & ex multis[z] bonis viris facilius inuenienẽ q adducanẽ ad primũ[a] gradũ ſacerdotij digni.

CAP. XIIII. De diaconiſsis minoribus 50. annis non ordinandis.

Diaconiſſa ordinari debet ætatis quinquaginta annorum, & non minoris: niſi ex neceſſitate imminente pudicitiã & caſtitatem eruari compellatur. Bartolus.

QVANTA[b] igitur ſuper venerabiles clericos a nobis dicta[c] ſunt, hæc etiam ſuper Deo amabilibus Diaconiſsis[d] agi volumus: ut neque ipſæ citra

a Hæc autẽ de Deo. quæ dicta ſunt ſ.
b Conſtituentes. ſ. nos.
c Clericos. ſ. cæteros. nam & epiſcopi clerici ſunt, vt ſ. eod. §. igitur. Et no. q fere eadem hic exiguntur, quæ in ordinatione epiſcopi: vt hic. & ſ. e. §. j. vſq. ad §. illud.
d Conſtitutos. de Theologia. Accurſi⁹.
e Neque vnum ordinem. ſ. nolumus illiteratos eſſe, nedum plures. hoc th̃ fallit ſi de literatis habere non poteſt.
f Docentium. i. docere debentium. q. d. cum hæc debeant facere, non debent eſſe illiterati in aliquo ordine.
g Suſcipientes ſ. nos ordinationem &c.
h Pridem. i. prius: vt ſ. eo. §. & neque ex officiali. Accur.
i Sanciuimus. vt ſ. eo. §. illud. in fi.
k Neque. ſic j̃ de ſanc epiſ. §. clericos. colla. ix.
l Diaconum. idem in ſubdiacono, vt j̃. hoc §.
m Seiunctæ. ſcilicet quandoque. id eſt viduæ. quid ſi virgini fuit coniunctus? R ſi. poteſt eſſe clericus, dummodo voueat caſtitatem: non aliàs, vt j̃. de ſanc. epiſc. §. clericos. & in authe. vt lice. ma. & auiæ. §. quia vero. collat. viij. & j̃. ſtatim. §. penult.
n Derelinquenti. morte viri vel repudio: multo minus ſi adhuc iunctam alij habeat. Accur.
o Caſtitate præterita, vt modo dixit. & præſenti quam vouere debet: vt modo diximus. ſic j̃. de leno. §. pe. coll. iij.
p Ipſam. ſ. mulierẽ.
q Caſtitatem. ſic j̃. de lenonibus. §. pen.
r Conſtitutam. ſ. caſtitatem. nam eſt fundamentum aliarum virtutum quæ in ordinando requiruntᷣ: quæ multæ ſunt: vt ſ. proxi. § & hoc §.
t Cadat. Not. q cau ã principium impediens & poſt ſuperueniens deſtruit. argu. contra inſti. de leg. §. ſi quis debitori.
u Idiota. i. eo loco quo ſunt idiotæ.
v Lector. q. d. careat beneficio clericali: vt hoc. §.
x Propter quædam. ſ. quæ inuitant hominem ad matrimoniũ, & quaſi neceſſitatem imponunt, vt ſequitur: vt dilectio filiorum procreandorum: quod vult eis: vt ff. de bo. dam. l. ſi. §. fin. Vel quia iuuenis eſt: vnde feruori naturæ reſiſtere non poteſt, vt j̃. proxi. §. & ſ. de non elig. §. cũ igitur. ver. ſi autem. Vel quia amore pulchræ fœminæ [illegible]tur: quo nil eſt vehementius: vt j̃. quib. mo. na. effi. legi. §. illud. colla. vj. vel quia amore eius ẽ inebriatus p artẽ forte magicam: vt quis vino bacchatur: vt inſt. de ſuc. ſub. quæ ſi. per bonorum venditionẽ. §. fina.
y Cadens & nihilominus curiæ ciuitatis dabitur cum ſua ſubſtantia tota, vt j̃. e. §. ſemel. & j̃. de ſan. epiſcop. §. ſed neque curialem.
z Ex multis. ſubaudi autem, ſi non eſt in textu.
a Ad primum. id eſt ſummum, ſ. epiſcopatum.
b Quanta. i. quot vel quæ iura. Accur.
c Dicta. vt ſ. eo. per totum.
d Diaconiſſis. ordo erat monacharũ quæ habebant quandam prærogatiuam, non tamen cantabãt euangelium

Caſtitas fundamẽtũ eſt in ordinandis.

ſ Conc. c. cũm matrimonij. in gl. vlti. in prin. ibi. Eſt illa extra de proba. Et habet' eccleſi. ſtiteſ ca. 26. vbi dr, oĩs põderatio ñ eſt digna cõtinẽtis animæ.

.i. priuatus, & laicus ſiue ſecularis. Contius.

Fœmineo amor nil eſt fortiu⁹.

obseruantiam a fiant: sed primum quidem eis ętatē neque nouellam esse neque crescentem, neque ex hac b ad delinquendū salientē: sed sup mediam cōstitutas ætatem, & circa quinquaginta c† annos secundum diuinas regulas gentes: sicq; sacrā promereri ordinationē, & aut virgines cōstitutas, aut vnius viri q̄ fuerunt vxores. Non.n. permittimus neq; secūdas contrahētibus nuptias, neq; vitā non habētibus (vt diximus) irreprehensibilē, d sed nec suspectā, oīno ad sacrum venire ministeriū, & adorandis ministrare baptismatibus, & alijs adesse secretis q̄ in venerabilibus ministerijs per eas e rite agunt. Si verò q̄dā necessitas f fiat, & minorē g hac ętate quā dicimus, ordinari diaconissam contigerit: liceat h eā in aliquo venerabiliū alceteriorū ordinari, & in illo habitare. Nequaquā viris admixta cōstituta sit: neq; suo arbitrio habitās: sed vitæ separatæ i & mediocris, & a cōueniente multitudine k bonum testimoniū l habēs. Volumus aūt & ipsas q̄ ad ordinationē perducuntur diaconissas, siue ex viduitate, siue ex virginitate, nō cum aliquo cohęrentes aut cognatorum, aut eorū quos appellat dilectos, (talib.n.nominib. vtentes, maligna suspicione suā replēt vitā) sed aut solę habitēt, aut cū parētib. solis & filijs, aut verè fratrib. aut ijs cohærere de qbus si qs suspicari m aliqd presum pserit malignū, ipse insipiēs simul & impius forsan putabit. Et si dicat ta le aliqd de aliqua earū q in diaconissarum ordinationem ingredi vult, q alicui cohæserit sub imagine qdem bonæ appellationis, maligna vero suspicione: non oportet hmōi mulierem perduci omnino ad ordinationem diaconiæ. n Nā si ordinet, & tale aliqd egerit, & cohęserit alicui cū pdicto noīe aut schemate, o cadet qdē a diaconia: & ipsa & ille subiecti erunt huic legi & reliqs p q̄ corruptores puniunt. Oportet.n. oēs q̄ ordinant venerabiles diaconissas, tpe ordinationis & moneri, & sacrorum audire q mandatorum præcepta coram reliquis r q̄ dudum sunt venerabiles diaconissæ: vt & ipsę Dei timorem habeant, & adhærentem sacris mandatis fiduciā: timere aūt & cōfundi sacro cadere ordine: sciturās q si psumpserint aut erubescentes s ordinationem, aut derelinquentes t sacrum ministerium ad nuptias venerint, aut aliā omnino elegerint vitam: ipsæ qdem obligatæ efficientur morti: v & substantia earum applicabitur sanctissimis ecclesijs aut monasterijs in quibus sunt. Qui verò eas aut vxores accipere aut corrūpere p̄sumpserint: † obnoxij qdē & ipsi gladio erunt: substantia aūt eorū applicabitur fisco. Si enim in antiquis legibus virginibus illis x quæ in eorū errorem vocabantur, z mortis incūbebat damnū corruptis: quomodo nō magis nos in ijs q̄ a Deo glorificantur, definimus pudicitiam † (q̄ quāmaximè y mulieres exornat) cōseruari volentes: cōpetens a venerabilibus diaconissis, vt qd̄ decet naturæ, custodiāt: & quod debetur sacerdotio, b conseruētur.

CAP. XV. De clericis in aliā vitæ forma transeuntibus.

Clericus ordinem susceptum relinquere non debet. Bartolus.

SEMEL aūt c secundum hoc factos diaconos aut presbyteros, nullo modo derelinquere sacerdotium. Quod non solum in

euangelium sed aliās sacerdoti ministrabant, vt inter mares sunt primicerij & cantores, & alij ordines.

a Obseruantiam.s. supradictam.

b Ex hac.s. ætate.

c Quinquaginta. sic C. de epis. & cler. leg. nullam.

d Irreprehensibilē. id est valde reprehensibilem. sic ī.eo. §. si vero nemo. in fi. §. & subaudi hic tantum. Accursius.

e Per eas. scilicet diaconissas.

f Necessitas. sic C. qui & aduer. quos. l. j. sic ff. de decur. l. generaliter. §. spurios. ad idem. ff. de mu. & hon. l. ad rem.

g Et minorem. s. quinquaginta annis. quod hodie indistincte fieri potest dummodo. xl. an. habeat, vt ī. de sanct. episc. §. diaconissam.

h Liceat. i. licitum sit episcopo.

i Separatæ. a viris.

k Multitudine. s. monachatum.

l Testimonium. i. famam. quod dic vt ī. eod. tit. §. j.

m Suspicari. sic C. de epis. & cler. l. eum qui. & ī. de san. epis. §. presbyteros. & §. si quis col. ix. Accursius.

n Diaconiæ. id est diaconissæ.

o Schemate. i. ordine vel figura.

p Et reliquis. s. legibus vel pœnis, vt C. de rapt. virg. l. vnica. & C. de epis. & cler. l. si qs non dicam. & l. pe. & insti. de pub. iu. §. item lex.

q Audire. scilicet diaconissas.

r Coram reliquis. vt fit in ordinatione clericorum: vt ī. e. §. hæc autem de Deo. & Reliquis. s. eò conuocatis.

s Aut erubescentes. quia verecundabant portare velum.

t Aut derelinquentes. ob aliam causam quamlibet: vel sine causa. vt sequitur.

v Morti. s. animæ.

x Illis quæ. nam sciat qualē Deo &c. vt ī. titu. j. §. si qs autem semel. aliàs si vero relinquens. & §. si quis autem monasticam. Alij dicunt eam vltimo supplicio damnandam, vt hic: licet monachus sic recedens non puniatur in persona, sed mittitur in aliud monasterium: vt inf. de sanct. episc. §. si monachus

z Vocabantur. erāt enim quædam mulieres diaconissæ vel virgines nominatæ, quasi Dianæ sociæ, vt in fabulis legitur.

y Maxime. i. valde. sic ī. de mand. princ. §. sit ubi.

a Competens. i. quod competit.

b Debetur sacerdotio s. honestas.

c Semel autem. redit ad masculos.

Fortè

† Atqui Paulus Apostolus sexaginta exigit, vnde qdā emēdandā dixerūt leg. nullā. C. de epis. & cle. Sed illa pcepta possunt pro tpū varietate mutari. nam & ex concilio Chalcedonensi 40. anni tm requirunt, male aūt Azo diaconissas hic vocat monachas. Cōt.

† Idem cauet in l. Si qs nō dicam. C. de episcopis. quam quidā improbe interpretatus est de inuitis tātū accipiēdam. Cōt.

a i. Vestalibus. Cō.

† Habet ecclesiastici 26.

presbytero & diacono sancimus, sed etiã si sub diaconus aut fortè a lector b fiat aliqs, húc relinquere pristinũ schema, & ad alterã migrare vitã: sciẽtẽ qa si tale aliquid egerit, (ẽm quod a nobis iam sancitũ c est) aut in curiã cũ substantia, aut sub inopia d degens ad officialem l deponetur fortunam.

TERTIA PARS legis.

CAP. XVI. De expensis ecclesiarum, & clericorum multitudine nõ facienda.

Ecclesiarũ omnium antiquus numerus seruari debet, & vltra numerũ cõstitutũ pmanere non debent: & in eorũ locum alij creandi nõ sunt donec ad antiquã perueniatur mensurã. An.

SED neq; effusas cõpetit fieri decætero reuerẽdissimorum clericorum ordinatiões. quod enim hactenus gestum est, licet corrigi oporteret, at tamẽ pp tẽpus sinim[e]: c de cętero aút nõ pter hoc f fieri, neq; ad damnũ sanctissimarũ ecclesiarũ venire sancimus. Quæcunq; igit oportebat de tali modo in sanctissima maior ecclesia huius nr̃æ regiæ ciuitatis, & sub ea constitutis sanctissimis ecclesijs, & alijs q̃ hic sunt, fieri, hac speciali lege g cõplexi sumus. I oibus aút q̃ foris sunt h locis sancim[9], si qs cũ cõstituerit ab initio & ædificauerit ecclesiã definiuit ordinationũ mẽsurã, tãquã ẽm eã expẽsas constituẽs: non prius ordinari quẽquã in eadẽ ecclesia, nisi ad numerũ a principio defi nitũ ei[9] mẽsura redigatur. i Si verò hoc ñ fecerit, k ipsa verò ciuitatis ecclesia ministrat emolumẽta m & sibi & alijs ecclesijs: tunc non promptum n sit augere illi clericos, neq; propter aliquas fortè cõpassiones o aut bñficia ex hoc eã sumptib[9] pgrauare, (nõ sunt .n. hæc pia, p neq; sacerdotib. digna) sed ex quibus dñs dederit Deus, ex ijs q̃ possibilia sunt administrare, aut antiquam cõseruare cõsuetudinẽ, nihil penitus inouantẽ. Vnde cõpetit Deo amabiles patriarchas & metropolitas huius habere puidẽtiã: & eos qdẽ q hactenus sunt, sinere i schemate in quo sũt clericos: metiri vero vniuscuiusq; ecclesiæ virtutem, & ita ipsos quoque sanctissimos patriarchas sub se cõstitutas ecclesias ordinare, & metropolitas hoc ipsum a sanctissimis patriarchis cõmonitos facere, illos aũt alios oẽs sub se positos episcopos ad mẽsurã hãc deducere: & studere nõ vltra expẽsas facere clericorũ ordinatiões. scimus.n. quãtæ q sanctissimæ ecclesiæ pp hanc ordinationẽ, & alterius expẽsæ effusionẽ, inopes r factæ sunt. Et qa aliquas earũ vix qdem, tñ liberauimus: q̃dã verò adhuc oneratæ iacent, ex tali releuari angustia nõ valẽtes: ideo hoc puideãt sanctissimi patriarchæ & metropolitæ, & reliq Deo amabiles episcopi, vt & nos q̃ ab eis agunt discentes approbemus eos q nr̃am legẽ in literis positam, apud semetipsos ostenderunt operibus adimpleri. Quæ igit s a nobis sancita sunt, & sacrum ordinem statumque custodiunt ẽm sacrarum regularũ obseruationẽ & virtutẽ, decætero cõseruent ppetuò integra & sanctissimi patriarchæ vniuscuiusq; diœcesis, & Deo amabiles metropolitæ, & reliqui reuerendissimi episcopi atq; clerici, vbique Dei culturam & sacrã disciplinã custodiẽtes inuiolatam, pœna iminente hæc preuaricanti, quo penitus alienus sit a Deo, & imposito sibi sacerdotij ordine. t nam velut indignus hoc excluditur. Licentiam verò vniuersis u damus, cuiuscunque sunt officij vel conuersationis, respicientibus aliquid horum præuaricari, nũciare nobis, & ad imperium quod semp est: x vt nos qui hæc secundum sacrarum regularum explanationem apostolicamque traditionem constituimus, decentem etiam indignationem præuaricantibus inferamus, etiam his videlicet quæ sancita sunt y a nobis de

sina autem. col. ix. quia illa post istam est: sed forte idem dicebat Græca quod dicit illa Latina.

Illorum.

forte. dubitãdi est particula

a Fortè. Sub dubio forte, respondent sæpe periti, & superfluit vt hic, & j. titu. j. §. quia vero verisimile est.

b Lector. sed nunquid idem in alijs in minoribus ordinibus ponetis quod in lectore? Respond. sic: cum eadem sit ratio, vt ff. ad legem Aquil. leg. illud.

c Sancitum est. in Græco. Accur.

† παξεων- ταλῶ. Iulianus epitomator in latina epitome retinuit verbũ Græcũ Taxeoutæ. Cõu[9].

d Sub inopia. id est quia non habent substantiam.

e Sinimus. sic s. e. §. sed neq; ineruditus.

f Non propter hoc. s. q retro sit factum.

g Leges. vt s. videter mi. sit num. cleri.

h Foris sunt. i. extra hanc vrbem.

i Redigatur. nam plures forte reperiuntur.

k Non fecerit. neq; expensas constituit: neque numerũ clericorum constituit.

l Ecclesia. s. maior.

m Emolumenta. s. necessaria.

n Non promptũ. i. non prompte.

o Compassiones puta clerico pauperi, cui est compatiendum.

p Hęc pia. hic sume prouerbium: non est eleemosyna, vnum altare tegere, & alterum detegere.

q Scimus enim quãtę. id est quot.

r Inopes. sic s. vt de ter. sit nume. cle.

s Quæ igitur. pro, vt.

t Ordine repete, sit alienus.

u Vniuersis. forte etiam seruis hoc casu. sic aliàs. C. de preci. impe. offe. l. j. & forte sine inscriptione & solennitate actionis, cum suam iniuriam quilibet prosequat. nam quod in diuinã religionem &c. vt C. de hæreti. & Mani. leg. iiij.

x Semper est. sic j. vt præpo. no. impe. do. colla. v.

y Sancita sunt. s. in Græca constit. nec enim dicit de illa quę est j. de eccle. titu. §.

hæreditatibus Deo amabilium episcoporum, custodiendis. Sanctissimi si quidē Patriarchæ vniuscuiusque diœcesis † hęc pponāt in ecclesijs sub se cōstitutis, & manifesta faciant Deo amabilibus metropolitis q̄ a nobis cōstituta sunt. Illi quoq; rursus ēt ipsi proponant ea in metropolitana sanctissima ecclesia: & cōstitutis sub se episcopis hęc manifesta faciant. illorum [a] vero singuli in ppria ecclesia hęc pponant, vt nullus nrę reip. ignoret q̄ a nobis ad honorē & ad augmentum magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Chr̄i disposita sunt. Insuper sequens hęc tua [b] sanctitas oībus qui sub ea sunt metropolitis sanctissimis hęc faciat manifesta vniuerso tempore cōtrahēda. [c] Scripta [d] exēplaria sanctissimo Archiepiscopo Alexandriæ [Epiphanio:] sanctissimo Archiepiscopo Theopolitano, [scripta exemplaria] sanctissimo episcopo Hierosolimorū, [scripta exemplaria] Ioanni viro gloriosissimo pfecto sacrorū ptoriorū secundo † exconsuli, & patricio: Domini co gloriosissimo pfecto ptoriorū Illyrici: cui ēt hoc adiectum est: [e] Et tua quoq; celsitudo hæc sciens, vna cū semp suscepturis sedem tuā hæc seruare festinet: & si denūciatum fuerit aliquod tale delictū, phibeat, & maximè quæcūque in ordinatiōibus curialis siuel officialiū interdicta sunt. Nunciet aūt ēt nobis: vt decens super eis imponat correctio. Vtat quoq; pceptis ad clarissimos prouinciarū iudices: vt & ipsi q̄ fiunt inspiciētes, non pmittāt aliqd extra hoc quod a nobis cōstitutū est, fieri. imminebit. n. eis pœna qnque librarū auri, si qdem & ipsi puaricari uidentes nō denūciauerīt aut sedi tuæ, aut imperio: ut undiq; decens ornatus ordinationis gradui cōseruet. Scripta cū adiectione dn̄ica. [f] D.

† K. Ap. Cōstātinopoli. Bilisario V. C. Cōs.

TITVLVS I.

DE NON ALIENANDIS AVT permutādis rebus ecclesiasticis immobilibus, aut in specialē hypothecā dādis creditorib. sed sufficere gn̄rales hipothecas.

Res immobiles ecclesiæ maioris vrbis Constantinopolitanæ, & ecclesiarum suæ diœcesis alienari generaliter prohibentur: omni fraude & circumuentione remota. Bartolus.

Imp. Iustinia. A. Epiphanio sanctissimo & beatissimo archiepiscopo felicis huius ciuitatis, & œcumenico Patriarchæ, [&] Patriarchę Constantinopolitano.]

PRAEFATIO.

VNā intētionē hāc semp pponimus, [g] oē qcqd pri9 iperfectū, aut cōfusum uidebat, hoc & expurgare, & pfectū ex iperfecto declarare: qd̄ ēt in oī legislatiōe facientes, credimus oportere & in alienationib. q̄ fiunt sup sacris [h] reb. una cōplecti lege, [i] q̄ priores oēs & renouet [k] & emendet, [l] & qd̄ deest adijciat, [m] & qd̄ supfluū est, abscindat [n] A Leone si qdē bonæ memoriæ (q post Cōstantinū piæ memoriæ, Christianæ fidei iter Imperatores principatum auxit, [o] & constituit sacrarū ecclesiarū honorē & disciplinā) scripta lex [p] est de alienationibus ecclesiasticis, cōclusa † in sola huius felicissimæ ciuitatis sanctissima maiore ecclesia. Et laudamus plurima huius legis, cū oī uehemētia & Dei cultura posita: sed eo q non generaliter posita sit in oībus, [q] egere ēt ea quadā correctiōe [r] credimus. Ab Anastasio quoq; pię memorię scripta quædā de talibus [s] lex est, [t] neque similis priori, [v] & omnino minus [x] habens. Effusa namq;, & p loca foris [y] po-

---

[a] Illorum. f. episcoporum.
[b] Tua. Epiphani.
[c] Contrahenda. i. tenenda.
[d] Scripta, hæc constitutio istis personis fuit missa.
[e] Adiectū est. plus quā alijs, quibus fuit Missa: & hæc est adiectio vsque in fi.
[f] Adiectione dominica. i. cum annis domini: [?] th non habemus eos. Accur.

DE NON ALIENandis aut permutandis &c.

Vt in specie repete, & de non &c. & expeditur hæc pars infra e. §. si vero creditor. & §. si enim.

[g] Nam intētionē. Proponimus. sic s. de non elige. in prin. sic ī. ti. 9. in pri.
[h] Super sacris. i. qua si sacris.
[i] Lege. f. ista. Accu.
[k] Renouet. vt in lege Leonis, quæ confirmatur: vt ī. eod. §. uult enim.
[l] Emendet. vt ī. eo. §. Anastasius. & §. fini mus. in fi.
[m] Adijciat. vt ī. e. §. ab Anastasio: & §. quia verò Leonis.
[n] Abscindat. sunt autem aliæ. f. Leonis & Anastasij superflue, ex quo ista. f. Iustiniani generaliter omnia comprehēdit.
[o] Auxit. Hic nota arg. ad quæstionem, quam diximus s. tit. j. in prin.
[p] Lex. vt C. de sac. san. eccle. l. iubemus. licet quidam dicant quòd eam non habemus.
[q] In omnibus. f. terris: quia localis est, vnde fit generalis: vt ī. eo. § nos igitur. Itē in contractibus: quia non in pignore nec in contractu emphyteutis loquitur: sed per hanc suppletur: vt ī. eodē. §. quia verò Leonis.
[r] Correctione. not. corrigi ex eo, quod suppletur. sic ff ad l. Rho. de iact. l. fi. §. j. & fina.
[s] De talibus. f. rebus ecclesiasticis immobilibus non alienandis.
[t] Lex est. apud Græcos.
[v] Priori. f. legi Leonis: nam generalior est quàm illa: vt ī. sequitur.
[x] Minus. in perfectione, plus tamen quam lex Leonis.
[y] Foris. scilicet extra Constantinopolitanam ci-

---

† diœcesis vocat, & noti tiā veriuſque impe rij, nō v- nius epi locū aut puinciā, sed multarum pvinciarū collectionē: aliter atq; hodie hoc verbo vtimur hinc ēt colligere licet alios esse patriarchas, alios metropolitanos, alios ep̄os quā diuisionē plerique in Isidoro repehēdunt. Contius.

† Diuinat Accursi9. significāt aūt ea verba iperatorē huic legi subscripsisse. Contius.

† Pro inclusō in noua editiōe Græca est Aephremio.

† Petro, additur i noua.

† Sequentia verba desūt in noua Græca editiōe: vnde liquet nō dū cā esse pfectam, nec tā integrā fane, quàm ea erat vn de hæc

† vulgaris trāslatio sumpta ē. Contius.

† Sic in meo manuscripto atque etiā (vt puto) quā qd̄ in noua Græca editiōe additur, 17. K. Apr. Cōs.

sita, nihilominus mansit imperfecta, eo quòd ad solum sacerdotium & diœcesim respiciat constitutam sub beatissimo patriarcha huius regiæ & felicissimę ciuitatis: [a] alias autem non perscrutata [b] sedes: [c] cũ vtrique dignam correctione esse eam arbitrabatur: [d] propter quã occasionem alia quidem corrigebat, alia verò incomposita relinquebat. Quamobrem eam quoque vacare [e] decætero sancimus, vtpote imperfectam, & loco circunclusam, & non generalẽ inter leges existentem, neq; aliquid studiosum introducentem. Hæc ergo nos omnia emendantes, vnam existimamus oportere legislationem imponere omnibus [f] sãctissimarum ecclesiarũ, xenodochiorum, [g] & nosocomiorum, [h] † & monasteriorum, [i] & brephotrophiorum, [k] & gerontocomiorum, [l] & totius sacrati [m] collegij rebus, & hanc legem Leonis piæ memoriæ constitutioni adijcere: prius breuiter eius legislationem exponentes: sicque omne quod reliquum est, intexentes. Vult enim illa [n] neque Deo amabilem archiepiscopũ & patriarcham huius felicissimæ ciuitatis, seu sanctissimę maioris ecclesiæ, neque œconomũ vendere, aut donare, aut aliter alienare rem immobilem, domum forsan, aut agrũ, aut colonum, [o] aut mãcipia rustica, aut ciuiles annonas [p] (uam [q] & hæc [r] inter immobilia sunt numeranda) [s] quæ cõpetunt Constantinopolitanæ sanctissimę maiori ecclesiæ: sed neque pro vlla compensatione aut alia qualibet circunuentione tale aliqd agi: & interminatur [t] emptori quidem rei restitutionem, vt reddat per tempora œconomo [v] rerum sanctissimæ ecclesiæ rem quam ipse perceperit, cum omni medij temporis [x] fructu, & alijs lucris: casu imminẽte preciorũ [y] ei qui tale aliqd accipere aut cõparare psumpserit: cũ etiam hoc quidem quod contra leges actũ est, ita ponat, [z] acsi neque principio gestum sit.

ciuitatem, quod non erat in lege Leonis, vt C. de sac. san. eccle. l. iubemus. j. respon.

a Ciuitatis. Constantinopolis.

b Perscrutata. s. lege Anastasiana.

c Sedes. i. alia loca præterquam in vrbe Constantia. & eius diœcesi.

d Arbitrabatur. in hoc credidit Anastasius Leonem corrigere dicendo generalius, & non fecit, vt sequit. sed Iustinianus hoc fecit p hanc constitutionem, vt j. eo. § nos igitur. & j. eo. § penul.

e Vacare. i. necessaria nõ esse hæc oĩa. s. a Leone & ab Anastasio dicta, quod facimus addendo, vt j. eo. § in fi. sic & aliàs corrigit lex distinguẽdo, vt ff. ad l. Rhod. de iact. l. fi. j. resp. & § j. & § fi.

f Omnibus. accipe rebus, quod est infra. Accursius.

Xenodochium.

g Xenodochiorum. locus est vbi peregrini suscipiuntur: vt hospitale S. Ioannis.

Nosocomium.

h Nosocomiorum. locus vbi ægroti curantur.

Monasterium.

i Monasteriorũ. locus vbi monachi simul conuersantur, vt s. de mona. § hinc nos.

Brephotrophiũ.

k Brephotrophiorum. locus vbi infantes aluntur.

Gerõtocomium.

† Et prochiorũ, addit' in Græco.

l Gerontocomiorũ. locus vbi pauperes & propter senectutẽ infirmi curantur

Prochotrophiũ.

m Et totius sacrati. i. reb' cuiuslibet alterius loci sacri, vt prochotrophium: de quo habetur mẽtio j. eo § nos igitur. & est locus in quo pauperes & infirmi homines pascuntur. Itẽ orphanotrophiũ. i. locus in quo orphani vtroque parente carentes pascuntur. Item ascetetrium, locus in quo fœminæ debilium sustentatrices habitant. & probant' hæ expositiones in nouellis eo. ti. Idem dicas in qualibet ecclesia seculari, vt j. eo. §. nos igitur. & § pen.

Orphanotrophiũ. Ascetetrium.

n Vult enim illa. s. lex Leonis.

Differentia inter mancipiũ & colonum.

o Colonum. sed quę est differentia inter hunc. s. colonũ, & mancipium? Rñ. hic loquitur de adscriptitijs vel originarijs vel similibus, & qui a solo nõ possunt separari, nec sine eo alienari: vt C. de agri. & cẽs. l. ij & l. quẽadmodum. & ff. de le. j. l. si quis inquilinos. j. rñ. at mancipiũ dr̃ seruus ab hostibus captus, vt institu. de iur. perso. § serui. qui ẽt super possessionibus ponitur & inscribit', & ab eis non poterit separari, cum immobilis censeatur, vt ff. de diuer. & temporal. præscrip. l. iij. Vel dic de adscriptitio ibi dici. & hæc est verior.

p Ciuiles annonas. s. redditus a fisco percipiẽdos singulis annis, vt C. de sac. san. ec. l. priuilegia. vel ab alia ecclesia: vt supra vt deter. sit nu. cle vel a priuato: vt s. titu. j. § sed neque effusas.

q Nam. interpositio sic j. eod. § nos igitur.

r Hæc. s. hæc tria, colonus & mancipiũ, & ciuilis annona.

s Numeranda. licet nõ sint immobilia. Sed qñ in actione cõpetenti ecclesiæ pro qualibet re, nũquid poterit cedi vel alienari? Rñ. non, vt ff. de iu. deli. l. ait. prætor. § quid sit. licet possit distingui, verũ pro mobili vel imobili re cõpeteret, vt primo casu valeat, secundo non.

t Interminat'. i. interdicendo minatur.

u Oeconomo. sed nũquid idẽ admittit' ad vindicandũ qui alienauerit? Vr̃ q̃ non, cũ non debeat cõ suũ factũ venire, vt ff. de adop. l. post mortẽ. & ff. de ser. rusti. pdi. l. per fundũ. Ẽ cõtra q̃ sic, cũ hoc factũ nullũ sit, vt hic, & C. de agri. & censi. l. quemadmodũ. & C de lib. cau. l. j quod vltimũ credo verius. nam & maritus reuocat qđ donauit vxori, vt ff. de dona. inter vir. & vxo. l. si sponsus. § fi. Sed nunquid œconomus ipso iure erat priuatus ab administratione, quomodo ergo vendicat: vt C. eodẽ, lege iubemus. § œconomus? Rñ. dic qđ nõ ipso iure, sed p sñiam priuãdũ. & ante sñiam reuocat: cũ statũ nõ mutauerit. sic ff. de lega. iij. l. j. § hi. Alij dicũt quod ipso iure. & tunc dicas eum admitti ad vendicandũ post restitutionem in prælatura, non prius: vt argu. institu. de suspe. tu. § si quis.

x Temporis. a tempore venditionis, donec redeat ad ecclesiam.

y Preciorum. scilicet quantum est contra ecclesiãm. sed contra œconomum habet: vt infra eodem. § si quis igitur. quid mihi? hoc iure communi est, vt C. de fur. l. in ciuilem rem, & C. de rei vendi. l. iij. & l. mancipium.

z Ponat. s. lex Leonis: vt C. de sac. sanc. eccle. l. iubemus. sic. C. de legi. & consti. l. non dubium.

a Hæc. s. statuta a Leone.
b Præuaricantẽ.i.alienantẽ, & sic facit ꝯ hanc legẽ.
c Lucratus. vt precium rei.
d Excludit.s.per sententiam, non ipso iure:vt supra proxi. diximus.
e Dat. s. lex Leonis. Accur.
f Sine ipsi.s.œconomi.
g Episcopus.s.alienauerit.
h Clericorum.s.alienauerit, repete, aut videntem, &c.
i Videntes.s.œconomi, & subaudi. aut, &c.
k Alienantem. s.episcopum vel aliũ clericum.
l Degeneri. s. dedecora & meticulosa. nam genus clericorũ audax debet esse cum defendatur lege Dei, i q dicit nolite tangere christos meos. i. sacerdotes. vnde securi sunt ex hoc. sic institu. de rer.diui.§.sãctæ. Acc.
m Libertate. i.timidi erant, vt serui : nõ audaces, vt liberi.
n Consentientes. s. expresse : vt differat superiori respõso.
o Tradat.s.lex Leonis.
p Reuersionem. sic & alias tabellio qui in suo officio delinquit, perpetuo illud ꝓhibetur exercere : vt C.de suscept.& arca.l.si aliquid.lib.x. interdum ad tps : vt C.de nu.& ac.l.iij.in fi.lib.xij.sic & in prælato:vt ꝭ.§.proxi. sic & in tutore:vt insti. de suspe.tut. ꝑ totũ.
q Participãs. sed nũquid imperator posset, si meruerit in integrum hodie restituere? Vĩ q non: vt ꝭ.eo.§.quia vero verisimile, ibi, oportebit enim,&c. sed tñ dico ꝯ : cum Leo nõ potuerit sequẽtibus imperatoribus præiudicare: vt C.de legi.& consti. l.digna. & ff.de na.re. l.quæris. dummodo dixerit non obstãte lege Leonis: vt ff. de lega.iij.l.si quis.in princ.
r Ipsos quoque q. d.non solũ minores & ordinarij, sed etiam maiores: cũ sint quatuor ordines.vt diximus ꝭ.vt ab illust. & qui sũ. eã sunt. §. j.apud quos possunt fieri oẽs donationes & oĩa q̃ sunt de iurisdictione voluntaria, etiam si meritũ imperium nõ habeant:vt ꝭ.de desen.ci. §.nulla. Sed nonne tantum magistro census hæc authoritas datur : vt C.de testa. l.consulta? Respon.illud in testamentis tñ dicit, itẽ in regia vrbe tantum: & in alijs locis obtinet quod dictum est.

Oeconomũ vero hæc [a] præuaricantem, [b] dare quidem de suo sanctissimæ ecclesię iubet oẽ, qcquid ex ea causa lucratus [c] est, aut sanctissimam ecclesiam damnificauit. Super hoc aũt etiã excludit [d] eum officio œconomi, & dat, [e] actionẽ sanctissimæ ecclesię non ꝯ solos Deo amabiles œconomos, sed ẽt ꝯ successores eorum: siue ipsi [f] hoc alienauerint, siue pro tpe Deo amabilis eps, [g] aut aliquis aliorũ clericorũ [h] videntes [i] alienantem, [k] taciturnitate degeneri [l] & sine libertate [m] passi sunt : & multò potius si cõsentientes [n] & videntes tale aliquid permiserunt, & non cãm ꝓhibuerũt. Ad hoc aũt & tabellionẽ : q talia conficit instrumenta, perpetuo tradet [o] exilio: nullam ei clementiã, neque reuersionem [p] participans: [q] ipsos quoque [r] maximos iudices qui ad hæc accedunt, & ministrant [s] talibus causis, [t] aut confici apud semetipsos monumẽta [u] pro cõfirmatione taliũ donationũ, aut aliorũ actuũ patiunt: & cingulo & dignitate & substãtia interminat [x] excludere. Hoc igitur [y] increpans vehemẽter, ꝑmittit [z] rei ecclesiasticę vsum, aut qui vocat vsusfructus, sub certo quodam tpe, aut etiam vsque ad vitam ꝑcipientis dare sanctissimam maiorẽ ecclesiam, sub hac tñ definitione, vt is, qui hanc accepit munificẽtiam, eiusdem quantitatis recompẽset rẽ sanctissimæ maiori ecclesiæ sub proprietatis ratione, ex qua possit eũdem redditũ sãctissima ecclesia habere, quantũ ille ex vsu accepit : post percipientis vtique mortem, aut definitum tps, vsu [a] videlicet & vsufructu dato [b] ecclesiasticæ rei, ad sanctissimã maiorem ecclesiã redeunte, & vsu donatę rei [c] cum proprietate [d] sanctissimæ ecclesiæ [e] faciendo. talẽ nãque ꝯtũ sine periculo [f] esse ponit lex. [g] Si vero minus fuerit, q̄ qđ datur sanctissima ecclesia, illud, quod cõpensatur ei, cuius mox quidẽ percipiet [h] proprietatem, sperat aũt & vsum accipere, infirmũ contractum & pro non facto [i] ponit: datque licentiã vendicationis, [k] vtpote circumuentione contra ius sanctissimæ ecclesiæ facta. Lex [l] itaque talia sub breuitate [m] decernit, & mulctam imponit: & vsque ad res sanctissimæ ecclesiæ [n] stat solummodo: & omnem quidem perimit circunuentionem, quam prædiximus: non

s Ministrant.s.authoritatem suã quantũ est ad donationem q̃ insinuationẽ desiderat, si maior est quingentorũ solidorũ: vt insti.de dona.§.alię. quãtũ vero ad alios ꝯtus ministrãt. i.ministeriũ ꝑbent.s.docendo fieri ꝯtum: vt ꝭ. eod. §. hæc igitur omnia.
t Causis. i. contractibus.
u Monumenta. i.instrumenta.
x Interminatur.s.lex Leonis.
y Hoc igitur.s.alienationes ecclesiasticarum immobilium rerum : vt ꝭ. eod. §. vult.
z Permittit. s. d. l. Leonis: vt C.de sac. san.eccl. l.iubemus. §.fina.
a Vsu.i.in concessione vsus seu vsusfructus.
b Dato.s.illi cũ quo sic permittit ecclesia, vt ꝭ.eo.§.si quis aũt voluerit.
c Donatæ rei. i.repensatæ ipsi ecclesiæ.
d Cum proprietate. quam a principio debet habere ecclesia: vt in fi.huius.§.
e Ecclesiæ. s. remanente.
f Periculo. s. pœnarũ prædictarum.
g Lex.s.Leonis.
h Percipiet. s. ecclesia.
i Pro non facto quantum est de iure: vt C. de legi. & cõ.l.nõ dubium. sed factum ipsum ꝓ infecto haberi non potest: [1] vt ꝭ.de æqua. do. §. quæ igitur.col.vij & ff. de cap. l.in bello. §.factæ. & ff. de acq. pos. l. j. §. adipiscimur.
k Vendicationis.scilicet œconomo pro tempore : vt supra eodem §. vult enim.
l Lex. scilicet Leonis.
m Breuitate. nõ q ipsa breuiter dicat: sed quia nos breuiter eam retulimus.
n Ecclesiæ. s. Constantinopoli. vt in princ sui patet.

[1] Cõcor. 22.q.1.& in c. solicitæ. eũ de maior. & obedi. Psal.104.

Tabellionis delinquẽtis pœna.

[1] Cõcor. ca. vt nostrum. cũ gl.fi.extra de appel.

Insur-

a Insurgentium. scilicet hominum contra eam, vel in fraudem eius.

b Valuit. cum diuinare non potuit: vt ff. man. l. si fideiussor. in prin. & ideo non peccauit lex Leonis: vt C. de testa. l. iubemus. in fi.

u Anastasius. s. loquens in eodem casu in quo superior §. scilicet in emphyteusi.

x Gesta. i. vt ea quæ geruntur ex hoc contractu emphyteutico, in monumentis fiant. i. in scripturis. sic accipitur ff. de probatio. l. Celsus.

tamen retinere calliditatem postea insurgentium [a] valuit. [b] Quidã [c] .n. dudũ hoc quod vocatũ colonariũ ius [colonariũ ius est, veluti si domũ valentem centũ solidos, & p̃stantẽ pensionẽ [solidos] decẽ accipiat q̃s ab ecclesia, & det pro ea solidos centũ, seu amplius, aut certe minus: & quasi iã de propria [d] aggrauet se dare singulis annis quasi pẽsionis nomine solidos tres. iste [e] aũt appellatũ parœcus, [f] sed ipsã domũ subtã parua pẽsiõe i ꝑpetuũ & ipse & hæredes ei⁹ possidebãt] adinueniẽtes, neq; nr̃is legib. neq; aliæ [g] cuiusdã oĩum [h] notũ, circũuẽtionẽ nõ paruã meditati sunt cõtra legẽ, ꝑpetuas penè [i] cogitãtes alienationes, quod [k] nos decætero agi prohibemus, & pro eo ip.o cõscripsimus [l] legẽ. [m] Dudũ [n] aũt & ad ẽphyteusim respexerunt, [o] & imminuerũt [p] plurimã quãtitatẽ veri reddit⁹ illi q̃ emphyteusim accipiũt, p̃stantes [q] ijs q̃ rebus pridẽ sanctissimæ maioris ecclesiæ p̃sidebãt. ideo q̃ nos i quadã cõstitutionũ [r] nr̃arũ definiuimus q̃dem vsq; ad ꝑsonas tres ẽphyteusim fieri, accipiẽtis, & duorũ successorũ aliorum: hoc ẽt sup rebus sanctissimæ maioris ecclesiæ fieri ꝑmittimus: nõ aũt vltra sextã partẽ releuari emphyteusim ꝑcipiẽtibus propter fortuitos casus [s] sanciẽtes. Quia verò [t] dicimus sic effusè & impiè ab aliquibus fieri documẽta, vt neq; sexta relinquatũ sanctissimæ ecclesiæ pars, reliquis oĩbus emphyteusim accipiẽtib. donatis: Anastasius [u] aũt piæ memoriæ gesta [x] monumentorũ cõstituẽs [y] fieri sup alienationib. sicut ẽt huius [z] rei [a] fieret [b] tẽpus, [*] & emphyteusim statuens, sine gestis q̃dem vsq; ad solã vitã accipientis emphyteusim: cũ gestis aũt in ꝑpetuũ eã extendẽs, [c] neq; ꝑfectam fecit, neq; vtilẽ [d] legẽ, & vndiq; iperfectã, vsq; ad solã dioecesim Patriarchicæ sedis huius felicissimæ ciuitatis (sicut p̃diximus) [e] legislationem statuens.

CAP. I. De rebus ad venerabilia loca pertinentibus non alienandis.

Nulla ecclesia vbicunq; sita vel aliquod monasteriũ vel asceterium vel quiuis alius pius locus rem immobilem alienare potest, nec specialiter pignori obligare. Angelus.

Nos igitũ [f] † (iã.n. [g] ad legẽ veniẽdũ est) sancimus, [h] neq; sanctissimã huius felicissimæ [i] ciuitatis maiorẽ ecclesiã, [k] neq; sub ea cõstitutas ecclesias quarũ ipsa p̃rogationẽ [l] suscepit, (sicut eã Anastasius piæ memoriæ iterp̃tatus [m] ẽ) neq;

† Inclusa verba a verbo colonariũ vsq; ad verbũ adinueniẽtes, desunt in noua Græca editione: videntur q; irrepsisse ex interp̃tis alicuius adiectiõe. Contius.

† Parœc⁹ q̃s dicatũ, vide Alc. lib. p̃ter. j. in hac ipsa dictiõe, vbi eũ nõ recte hãc dictionẽ interp̃tari ꝑspicies. vt parich⁹ dicatur ἀπὸ τοῦ παρέχειν quasi a p̃bẽda pensione. sed nec cũ eo velim legere parechũ. manifesta.n. est Græci verbi παρεχὼς significatio p colono. Accu. adẽ cũ in manuscri pto legeretur parichus, multo stultius a pariẽdo deduxit. Contius.

c Quidam. sic construe: quidam scilicet homines dudum hoc quod vocatur colonarium ius, aduenientes: colonarium ius dico neque nostris legibus, neque &c. & procedit vsq; ad ver. illum. quod nos &c. & postea accepit, colonatum ius est &c. quia interpositio est.

d De propria. scilicet domo.

e Iste. scilicet qui sic accipit.

f Parœcus. † id est pensionator. a pariare, quod est soluere: vt ff. de sta. libe. l. antepe. §. penult. & §. h. vel dicitur a pari: quia domino per omnia ferè par est.

g Aliæ. s. legi.

h Omnium. vel imperatorum vel iurisconsultorum.

i Pene. hoc ideo, quia pensionem aliquam percipiat.

k Quod. s. huiusmodi contractum.

l Conscripsimus. sed per consuetudinem dẽrogatur huic §. & fit emphyteusis per hunc §.

m Legem. s. istam.

n Dudum. & hic & superior articulus in le adijcitur Leonis: quia ibi non sunt.

o Respexerunt. s. œconomi, cum homines ad malitiam dediti nihil est quod non inueniant: vt j. vt hi qui ob. se. ha. phi. res mi. j. rñ. co. v.

p Imminuerunt. s. præstationes œconomi, vt sequitur. Azo.

q Præstantes. id est dantes œconomis in emphyteusim.

r Constitutionum. quas non habemus.

s Casus. qui imminent emphyteutæ, nisi sit totius rei interitus: vt ist. loca. §. adeo. quod non est in simplici colono: vt ff. loca. l. si fundum.

t Verò. pro certè.

y Constituens. s. in lege quam habuimus in memoria. s. eo. §. ab Anastasio. in fin. huius §.

z Huius. s. ecclesiæ.

a Rei. scilicet ecclesiasticæ.

b Fieret. emphyteuticus contractus. Accursius.

c Extendens. scilicet Anastasius.

d Neque vtilem. & ideo corrigitur. infra eodem. §. sinimus. in fin. §.

e Prædiximus. s. eodem §. j.

f Nos igitur. quia legẽ Leonis iam breuiter retulimus, & duos casus superuenientes determinauimus: vt s. eo. §. vult. & §. lex. & §. dudum. igitur ad legem veniamus quam tacere proposuimus. vt s. eod. j. respond.

* sic vt etiam huius rei tẽpus adijceretur.

g Iam enim. interpositio est hic ver. sic j. eo. §. vt autem. ibi, quod enim &c. Accursius.

h Sancimus. ex hoc §. & §. se. & §. sinimus. ibi, quod actio &c. & j. de ali. & emphy. §. & hoc. & super ipsis collige quod est C. de sacrosan. eccle. authent. hoc ius. in prin. Accur.

i Felicissimæ scilicet Constantinopolitanæ. vbi hæc lex fiebat. sed qualiter ibi fiebat cum in veteri Roma habeant fieri? vt infra, vt eccle. Roma. col. secunda in princ. Respond. illud fuit ante tempora Constantini, vt diximus sup. quomodo opor. episco. in princi. & §. si vero metropolita.

† Facit ad hũc §. gl. in c. audistis. super verbo minoris. post princ. extra de resti. in integ. & est sicuti tus iste §. sup l. vlt. C. de sacrosanct. eccle. & 12. q. 1. §. hoc ius porrectũ

k Ecclesiam. subaudi, habere licentiam: vt in fin. huius §. & sic ad inferiora semper repete illud. Azo.

l Prærogationem. ad est dispendia.

m Interpretatus. vt supra eodem. §. j.

Existentes.

a Existentes. vt sanctæ Mariæ & sanctæ Theodoræ & aliarum: vt s. ut deter. sit nume. in medio ti.
b Metropolitas. i. archiepiscopos.
c Ipse. scilicet patriarcha.
d Complexiue. i. generaliter sancimus.
e Xenodochũ. hæc verba expone vt s. eo. §. hæc igitur.
f Huiusmodi. s. im mobile: nisi in casib. vj. vt ꝓpter debitum quod aliàs solui nõ valet: vt j. de ali & emphy. §. & hoc etiam insuper. Item in emphyteusi, vt j. eod. §. ẽphyteusis. & §. seq. & j. de alie. & emph. §. licentiam. Item ꝑmutat cũ alia ecclesiã: vt j. de const. quę ex adiect. §. fi. Item cũ principe: vt j e. § fini mo. Itẽ pp onus fiscale: vt j. de ec. re. l mo. ali. §. sancimus igit. Itẽ in redemptiõe captiuorũ: vt j. de ali. & emph. §. sanctissima vero. Sed econtra ecclesia in quinq; casibus omnino prohibetur [i] ẽt in his casibus, vt notauimus. j. de alie. & emph. §. ea colla. ix. Sed quid de mobilibus? Rñd. possunt alienari cum non inueniat̃ ꝓhibitum: vt ff. ex quib. ca. ma. l. necnon §. quod eis. nisi sint sacra circa altare necessaria, quæ alienari non possunt: vt inst. de re. di. §. nullius. & C. de sa. san. eccl. l. sancimus. nisi propter captiuorum redemptionem: vt j. de ali. & emph. §. de sacris. & §. si vero præter. Item quæ sunt superflua: & tunc etiam propter debitum, non solum propter redemptionẽ captiuorum: vt j. de alie. & emph. §. si vero sunt plura.

omnes ecclesias in hac felicissima existẽtes [a] ciuitate, aut circa eius cõfinia, neque sub patriarchica sede huius felicissimæ ciuitatis cõstitutas, quarum metropolitas [b] ipse [c] ordinat, neq; aliũ vllũ vndiq; Patriarchã, neque episcopum, (dicimus autẽ & eos qui in Oriente, & qui in Illyrico, insuper & in Aegypto, & in Lycaonia atque in Lycia, & eos qui in Aphricana ꝓuincia sunt, complexiue [d] dicendũ, per oẽs quæcũque nr̃æ sunt terræ, necnon in Occidente sunt Deo amabiles episcopos ab ipsa seniori Roma vsque ad Oceanũ consistẽtium sanctissimarũ orthodoxarum ecclesiarũ) neque aliquem xenodochũ, [e] aut ptochotrophũ, aut nosocomũ, aut orphanotrophũ, aut brephotrophũ, aut gerontocomũ, aut monasterij virorũ vel mulierũ abbatem vel abbatissam, † aut quemlibet omnino præsidẽtẽ venerabilibus collegijs, licentiam habere alienare rem imobilem, aut in domibus aut in agris, aut in hortis, aut omnino in huiusmodi, [f] neq; rusticum mancipiũ, neque ciuilẽ annonã: nec ꝑ specialis [g] pignoris occasionẽ tradere [h] creditorib. Alienationis [i] † autem nomen generalius ideo posuimus, vt prohibeamus & venditionem & donationem & commutationem & in perpetuum [k] extensam emphyteusim, quæ non ꝑcul [l] ab alienatione cõsistit. Sed omnes vbique sacerdotes ab huiusmodi alienatione prohibemus, subditos pœnis q̃bus Leonis pię memorię vsa est constitutio. [m] Illam [n] namque per omnia valere & ratam esse sancimus. propterea [o] hanc proposuimus & protulimus, & non paterna voce [p] legẽ cõscripsimus, sed hac cõi & Græca, ut omnibus sit nota, propter facilem interpretationẽ. Quod itaque [q] iam pręterijt, relinquimus. nam tanta documenta [r] tempore longo facta nunc commouere, multæ erit tergiuersatiõis. [s]

[a] Conco. extra de re. eccl. non alie. & 12. q. 2. per totum.

† ἡγούμενον ἢ ἡγουμένην archimandritam vel archimandritissam vertit Iulianus. Contius.

† πολιτικὸν σῖτον, Panes ciuiles vertit Iulianus. Contius.

† Cõcor. ca. nulli liceat. nomen alienationis largissime ponit extra de re. eccle. ali. vel nõ. cũ glo. super verb. alienationis.

Græca lingua an sit communis.

g Specialis. hic not. q̃ vbicunq; dicitur in hac constitutione de prohibitione specialis pignoris, illud sit correctum per l. j. de ali. & emph. §. hoc etiam. Vel dic illud speciale causa necessitatis propter quã cessat omnis lex: vt ff. de offi. procons. l. j. generalis aũt obligatio permittitur: vt j. eo. §. si enim.

h Tradere credi. sed nunquid sine traditione speciale pignus facere poterit. ff. de pig. ac. l. j. Videtur q̃ sic: vt hic, & j. eo. §. si autem creditor. nam ibi dicit accipere & §. si enim. in h & §. sinimus. ibi, sed neq; dationem. &c. sed his legibus large ponitur verbum dare. sic ff. de pig. ac. l. si conuenerit. §. si quis. Quare dicas q̃ nec sic fieri potest obl. per istam consti vt s. j. respond. sed generalis obligatio fieri potest. s. sine traditione cum dicat in rub. hypotheca: vt ff. de pig. act. l. si rem. §. proprie. sed quæ est ratio? Respon. quia plus iuris constituitur creditori per speciale pignus quàm per generale: cum mancipia generaliter obligata manumittamus, non si specialiter: vt ff. de manu. l. iij. & C. de ser. pig. da. ma. l. iij.

i Alienationis. vt C. de re. ali. non ali. l. fi. sic ff. de sta. liber. l. statu liberi. §. fina.

k Et in perpetuum. Hic no. q̃ vbicunque in hac constitutione fit mentio de perpetua emphyteusi prohibenda, illud corrigitur: vt j. de alie. & emph. §. licentiam. Vel dic, ibi conceditur in perpetuum, id est quandiu redditus præstetur. & ita hic, & instit. loca. §. adeo. Vel dic fieri in perpetuum, id est in tertiam generationem: vt j. eodem. §. emphyteusim. prima verior.

l Non procul. i. nõ multum.

m Constitutio. vt s. eo. §. vult enim.

n Illam. s. legem Leonis. Accur.

o Propterea. s. vt ꝓhiberemus omnes sacerdotes: vt dixerat, non vt confirmaret. s. legem Leonis: q̃a & sine hac erat confirmata s. eo. & sic non refertur ad proximũ dictum.

p Voce. s. Latina: sed in Græca quæ est magis communis vt hic dicitur. nam Gręcam sciunt Græci. Item Latinos oportet scire propter interpretationem & translationem: vt patet ꝑ multas leges translatas: vt ff. de excu. tut. l. j. & de iud. l. pars. & finium reg. l. fin. & alię infinitæ. Sed econtra linguam nostram Græci vilipendunt nec eam scire volunt: vnde tantum nobis est communis. præterea, vt legitur in diuinis, quando Hebraica lingua transferebatur in Latinam, prius in Græcam transferebatur, vt facilius ex ea sumeretur in Latinã: sicut & de obligatione iurisgentium, quæ tollitur per acceptilationem per quoddam medium: vt instit. qui. mod. tolli. obli. §. ij. Et no. quod hæc lex sic loquitur hic, ac si adhuc non esset translata in Latinum. & facit Imperator mentionem translationis. vel ideo est communis: quia hebat Constantinopoli.

q Itaque. inceptiue non illatiue ponitur.

r Documenta. i. instrumenta facta de alienationibus rerum ecclesiasticarum.

s Tergiuersationis. i. e C. de test. l. iubemus. ¶. pe. sic j. eod. §. si. & C. de cad. tol. §. si. sic. j. de referen. §. fin. col.

Quapropter quæ usque huc hactenus extát, pro priũ habeât schema. a de cæterò aũt omnem alienationem interdicimus, prædictas b eis pœnas imponentes.

CAP. II. De principe qui rem immobilẽ venerabili loco dederit.

Exceptio confirmat regulam in non exceptis. Bar.

† Vt autem lex ad c humanæ naturæ uarietatem & qđ d semper uenit, moderata, p oia immota pmaneat, (quid enim e erit stabile inter homines, f & ita immobile, ut nullam patiatur mutationẽ: cùm omnis noster status sub perpetuo motu cõsistat ?) necessariũ existimauimus, quasdam exceptiones dare legi cum multis uigilijs & subtilitate adinuentas: ut eas habens in auxilio g lex nequaquam moueatur. h

Principi permutare licet cum ecclesia pro re meliori uel æquali, utilitate reipublicæ exigente, & pragmatica forma præcedente: omni alia alienatione prohibita. Bartol.

Sinimus igitur i imperio, † si qua cõis commoditas est, & ad utilitatem reipublicæ k respiciens, & possessionẽ exigens talis l alicuius imobilis rei, qualẽ proposuimus: hoc ei à sanctissimis ecclesijs & reliquis uenerabilibus domibus & collegijs percipere licere, undiq; sacris domibus idemnitate m seruata, & recompensam dari eis ab eo, n qui percepit, æqua aut etiã maiore quàm data est. Quid o enim causetur Imperator ne meliora det? cui plurima dedit Deus habere, & multorum dominum esse, & facile dare, & maximè in sanctissimis ecclesijs, in qua optima mensura est donatarum eis rerũ immensitas. p

Vnde si quid tale fiat, & pragmatica q præcesse rit forma r præcipiens s imperio t aliquid dare talium rerum, & recompensauerit mox rem meliorem & vberiorem & vtiliorem: sit ea permutatio firma: u & ij, qui præsident x domib⁹ quarum est quod alienatur, & qui talibus administrãt literis, y sine querela vndiq; sint, nullam metuentes pœnarũ quæ a Leone piç memoriæ interminantur, & a nobis firmatæ z sunt: vtique cum nec † multum a differant ab alterutro sacerdotium & imperium, & res sacræ a communibus & publicis: quando b omnis sanctissimis ecclesijs abundantia & status ex imperialibus munificentijs perpetuò præbeat. Alterutris itaque compensantes c quæ decet, non ab aliquibus iure culpabuntur. Aliam verò d omnem siue ad imperium ipsum, siue ad aliã quancunq; personam factã, siue venditionẽ, siue donationẽ, siue

coll. iij. sic C. de legi & con. l. leges.

a Schema. i. ordinem vel figuram secundum Alber.

b Prædictas. supra §. vlt. Azo.

c Ad. id est contra.

d Quod. scilicet veritas.

e Quid. n. isti tres versus sunt interpositio vsque illuc, necessarium, &c.

f Inter homines. vnde dicitur: Iustus septies in die cadit. sic C. de vete. iu. enu. l. ij. § sed quia. sic ĩ. de consan. & vte. fra. in prin. col. vj. aliud est ĩ diuina natura, vt insti. de iusti. & iu. j. resp. & de iur. nat. §. sed naturalia.

g In auxilio. immo vñ ad destructionem. nam falsa efficit lex. vt C. de reg. Cato. l. j. ita & vitiosa: vt ff. de regu. iur. l. j in fi. contra. sed illud est quo ad exceptionem quę remota est a regula, sed ipsa lex vel regula firmatur quæ remanet, vt hic dicit.

h Moueatur sic ĩ. e. §. quia vero verisimile. ibi, oportebit, &c. Accursius.

i Sinimus igitur. i. pmittimus: quia exceptiones facimus a l. quæ prohibet alienationem rerum ecclesiasticarum, ergo hæc est prima per legem istam.

k Reipublicæ. quia publica vtilitas est præferenda priuatæ, vt hic, & ff. p socio. l. actione. §. Labeo. & C. de cadu. tollen. §. penul. & ĩ. vt omnes obe. iu. prouin. §. arripiat. col. v.

l Talis. s. ecclesiæ alicuius.

m Indemnitate seruata. sic ĩ. constitutio, quæ ex adiecti. & lib. §. fi.

n Ab eo. Impatore.

o Quid. q. d. bene debet dare etiam maiorem rem.

p Immensitas. ĩ. vt deter. sit nu. cler. §. j. ĩ. Sol. vt ibi.

q Pragmatica. scriptura facta cum consilio procerum.

r Forma. s. pragmatica.

s Præcipiẽs. s. ecclesiæ.

t Impio. i. Impatori.

Iustus septies i die peccat.

q. s. Impetatori. Contius.

u Firma. nūqd ergo similiter a priuato ĩ ecclesia fieri põt ĩmensa donatio sine insinuatione? Quidam dicunt q; sic: vt hic, & C. de sa. san. eccl. l. illud. nos ẽ. cũ. n. nõ inueniamus expssum hic vel alibi, stabit ĩ suo statu, vt vltra quingentos solidos fiat insinuatio: vt insti. de do. §. & cũ retro. & C. de don. l. pe. ĩ fi. qđ. n nõ mutat, veteri iuri relinqt, vt C. de ap. l. præcipimus. §. fin. in fi. & C. de testa. l. sãcimus. & qđ hic dr, est spãle ĩ principe: vt arg ĩ. eo. j. rñ. & ĩ. quo opor. epi. j. rñ. vel dici põt hic non dici q; Imperator donet sine insinuatione: imo fieri vf, ex quo fit pragmatica forma q̃ est scriptura publica: vt ĩ. e. §. qa vero verisimile. & sic de iure cõi vf fieri hæc donatio.

x Præsident. vt prælati.

y Literis. vt tabelliones & iudices: vt ĩ. eod. §. ad hæc. & §. aliquid.

z Firmatę. vt ĩ. eo. §. alienationis. ibi, illa, &c.

a Nec multũ. differũt. n. in vsuc. triennij: qa res fiscales nõ vsucapiunt: vt insti. de vsuca. §. res fiscales. sed res ecclæ sic, vt ĩ. hæc cõlli. inter. & c. col. vj. fm Ala. sed nõ valet: qa hęc ãstitutio non cogitauit de illa inferiori: sed differũt. qa vnũ sacris, alterũ humanis psidet, vt ĩ. quo opor. epis. j rñ. similitudinem aũt habẽt. nã vtriusque res iure isto adhuc centũ annis præscribunt. vt hic, & C. de sac. san. eccle. l. fin. licet post hanc legem sit correctũ quo ad ecclesiã: vt ĩ. de ecc. tit. §. pro temporalibus.

b Quando. pro qa.

c Compensantes. scilicet ecclesia & imperator.

d Aliam vero. quàm supradictam permutationem ĩ qua tria fuerunt necessaria s & quòd seruaretur illæsa ecclesia: & q; esset publica vtilitas: & fieret pragmatica forma: vt supra proxim.

Antiquo iuri relinquitur, qđ non mutatur.

† Contra. ca. solitæ. extra de maio. & obed.

Perpetuam.

ẽphyteusim subire vult: aut nec accipiat penitus: cum liceat [a] conducere [b] potius quàm tales deminutiones in emphyteusim celebrare. Si verò alicuius ecclesiastici prædij suburbani † emphyteusis detur: qualia plurima maximè in hac nouimus felicissima cõsistere ciuitate, multo q dẽ digna precio, [c] paruas verò reddẽtia pẽsiones, [d] aut nihil pensionum omnino: nõ ex redditibus [e] metiri emphyteusim, sed æstimari suburbanum subtiliter, [f] & reputari ex precio collecto reddit[us] possibiles in viginti annis † computari: [g] & in redditibus ex hoc computatis agi emphyteusim, non perpetuo, sed in eum q percipit, & duas ex eo successiones, & viro & vxori sicut p̃diximus [h] faciendam. [i]

Emphyteuta si canonem non solueris per bienniũ, cadit à iure suo, & reddere rem compellitur, et pensionẽ pro tempore præterito soluere, & damnum emendare: nulla pro melioratione retẽtione competente. Bar.

Scire aũt emphyteutas conuenit, quia si biennio cõtinuo non exsoluerint emphyteuticum canonem, [k] (hoc enim [l] tẽpus pro triennio aliorũ hominum [m] sufficere ad casum [n] ecclesiasticarũ, aut ptochicarum emphyteusium pro non soluto canone ponimus) fient oĩno extranei emphytheumatis: & volentibus præpositis sacrarũ domuũ licebit prædia, aut domos defendere, [o] nullam metuẽtibus meliorationum [p] † redditionem, sed si quidẽ deterius fecerit [q] p̃diũ [r] suburbanum aut domũ, qui emphyteusim percepit: cogi eum de suo diligentiã ac restitutionẽ [s] prisci status facere, & obligatũ esse ad hoc ipsũ, & hr̃des eius & successores, eiusq; res, insuper & debitos oẽs redditus [t] sine dilatione exigi.

Res immobiles ecclesiarũ alienari prohibentur in quã cunq; personam: siue sint integræ, siue ruinosæ: nisi in emphyteusim à iure permissam: rerum æstimatione subtiliter facta per architectos, reuolutione siue machinatione remota. Bart.

Quod autem dictum est [v] a nobis, vt nullius immobilis rei ecclesiasticæ aut ptochicæ alienatio sit permissa: ad nullam nostræ reipublicæ personam sancimus valere, [x] non solum super constantibus domibus & suburbanis & hortis & agris, sed etiam super ruinis, siue ex igne, siue ex terræmotu, siue ex alia qualibet causa [y] ruina sit: sed etiam [z] in ijs, quæ omnino destructa sunt, & in paumen-

---

in vult statim: & tunc fit deminutio in tertiam partem ab ea pensione, quæ poterat colligi adhuc re existente in suo statu. Aut soluere demum re refecta, & tunc nulla fit diminutio præsentis mercedis: immo medietatem eius pensionis, quæ adijcietur ex rei ædificatione, debet adijcere. vt ĩ. de alien. & emphyt. §. si verò quædam. Sed quidã dixerunt non esse faciendam differẽtiam in terdicta duo modo capitula: cũ in eodem casu intelligerẽt quod hic dr̃: vt ĩ. de alienatione & emphy. §. si vero quædam, & illũ §. hunc supplere dixerunt: quod nõ credo. In quinto casu dico q, prout põt, qualicunq; pensione debet locare. s. in emphy. œconomus: vt ĩ de alien. & emphy. §. j. in fin. Addo etiã sextum membrũ, qñ tantæ est nunc, quantæ prius: sed parum est respectu æstimationis rei, vt turris: & tunc dic, vt ĩ. e. §. fi. & hæc omnia ęstimant̃ p architectos: vt ĩ. eo. §. quod aũt.

[a] Cum liceat. i. magis licitum est sic locare ad annos, q̃ pensionem deminuere: licet sit securius: licet cõ qñq; fit, quia melius est, &c. vt ĩ. de tabu. & vt proto. di. §. nos aũt. in fi.

[b] Conducere. i. locare.

[c] Digna p̃cio. s. p̃dia.

[d] Pensiones. vt sunt mortes.

[e] Nõ ex redditibus. licet hoc fiat aliàs: vt ŝ. eo. §. proxi.

[f] Subtiliter. per architectos: vt ĩ. eo. §. quod autem.

[g] Computari. q. d. talis detur pensio, q collecta vsque ad viginti annos ɔtineat pensionem vel æstimationem rei. sic & econtra in venditione rei ecclesiasticæ qñque sumit̃ pretiũ expensione: vt ĩ. de alien. & emphy. §. ex hoc aũt cõcedimus. Accursius.

[h] Prædiximus. vt ĩ. eo. §. emphyteusim.

[i] Faciendam. immo perpetuo: sed dic, vt ĩ. eodem. §. alienationis.

[k] Canonem. i. solitam mercedem.

[l] Hoc. n. interpositio est vsq; illuc, fiet.

[m] Hominũ. nam in priuata emphyteusi p̃ trienniũ expectat̃, vt C. de iure emphy. l. ij. §. fi. sed in ecclesiastica biennium: vt hic. & ĩ. de alienatio. & emphy. §. si vero qs. Sed in simplici colono indistincte biẽnium expectatur: vt ff. lo & cõdu. l. quæro. §. inter locatorem. & l. cum dũs horreorum.

[n] Ad casum. i. ad remissionem.

[o] Defendere. i. vindicando vel condicendo ex l. ista.

[p] Meliorationum. quæ Gręcè emponemata dicuntur: vt C. de iure emphy. l. ij. & inde dicitur emphyteusis. i. contractus meliorationis.

[q] Fecerit. s. dolo vel culpa lata vel leui, quæ veniunt in oĩbus cõtractibus qui gratia vtriusque partis fiunt: vt ff. de reg. iu. l. cõtractus. & ff. commo. l. si vt certo §. nunc. ad instar. n. fructuarij bona fide vtet̃: vt ff. vsufru. quẽadmo. caue. l. j.

[r] Prædium. scilicet rusticum.

[s] Ad restitutionem. id est diligentem restitutionem.

[t] Oẽs redditus. ratione præteriti temporis tantum: vt ĩ. de ali. & emphy. §. si vero quis. Sed cõtra ĩ. eo. §. si vero et per petuã emphy. R ñ. ibi ɔtctus ab initio nõ tenuit: sed vbi tenuit, obtinet quod hic dicitur: vt ĩ. de alien. & emphyt. §. si vero pręter.

[v] Quod autem dictũ est vt ŝ. eo. §. nos igitur.

[x] Valere. s. alienationem. contra enim videbatur ex eo quòd Imperatori est licitum: vt ŝ. eo. §. si primus. & suæ familiæ licitum videtur: vt institu. de vsu & ha. §. ij. cum & aliàs dicat q̃ sit pars sui corporis: vt C. ad l. Iul. ma. l. qsqs. in princ.

[y] Qualibet causa. vt vetustate vel chasma te: vt ff. de mino. l. verum. §. penul.

[z] Sed. q. d. non solum super ruinis, sed etiam, &c.

Marginal notes:

† προάστιον proastij vertit Iulianus reteento eo de verbo: quod mirat̃ Alciatus lib. j. p̃termissorum: cũ dicere potuerit suburbani. Contius.

† ἐμπονήματα emponemata vocat Iulianus retento Græco vocabulo Conuus.

[n] Cõcor. gl. 2. in c. eũ cãm. post me. ibi, qñq; ɔsiderat̃. extra. de testi.

to iacent, [a] siue etiam in puris ruinis nullum ædificium habentibus, neque materiam iacentem. Non enim in illis alienationē fieri ꝑmittimus, nisi in sola emphyteusi temporali[b] secundum quod dudum a nobis dictum est, & in tribus ꝑsonis talibus quales prædiximus,[c] vt neque[d] vlla circūscriptio in rē ecclesiasticā in talibus fiat: duob⁹ ꝑ tpa primatib⁹ mechanicis,[e] aut architectis, siue[f] in hac regia & maxima ciuitate vna cū Deo amabilib⁹ œconomis, et quinq; reuerēdissimis ꝑsbyteris, et duobus diaconis, præsente quoque Deo amabili epo: siue ēt in ꝓuincia duobus insignibus[g] mechanicis, aut architectis, aut ēt vno (si vnum solum ciuitas habeat) interueniētib⁹, in illis locis sacrosanctis euāgelijs[h] positis definiat̄ ab architectis, quātū cōpetat ꝓ hoc solui sanctissimæ ecclesiæ ſm modū emphyteusis:[i] & in his[k] emphyteuticā[l] cōscriptione in eo celebrari secūdū figurā prius dictā: [m] illū[n] verò & ædificare, & vti materiebus, si materias habeat, & transmittere emphyteusim vsq; ad duas[o] successiones, (sicut dictum est[p]) & sic reuerti post triū ꝑsonarū mortē ad sanctissimā ecclesiā, aut venerabilē domum, ex qua facta est emphytheusis, & etiam valere talem contractum, vt pote præsenti non repugnātē legi. Neque illud qđ hactenus ꝯ tales ꝯctus[q] agebat,[r] valere ꝑmittendū est de adiectione: vt si vel duorū hǣdū cōpleatur tps, licentia[s] sit eis qui post illum[t] sunt, in emphyteusim dare id, vnde agitur, & semper eos præponi alijs.[u] In hoc[x] enim nihil aliud est, quam ꝑ reuolutionem ꝑpetuas eis emphyteuseis,[y] magis autem priuationes ecclesiasticarum agi rerum. Sed & si quid factum est tale,[z] nullam necessitatē esse reuerendissimis œconomis duobus hæredibus cessantibus, cęteris tradere.[a]

CAP. IIII. Quomodo vsusfructus rerū ad sancta loca pertinentium constituatur.

Res ecclesiæ concedi potest ad tempus accipere volenti ad usumfructum, re alia eiusdem redditus i eius compēsationē ecclesiæ donata, vt tēpore finito vtraque res pleno iure ad ecclesiam redeat. Bart.

SI quis autem voluerit accipere secundū rationem vsus, aut qui vocatur vsusfructus, rē ecclesiasticam aut sanctissimæ maioris ecclesiæ, aut alterius cuiuslibet[b] quæ in omni nostra ditione sunt positæ, aut prochiorum, omnino percipiat hoc & secundum prædictā obseruationem, & secundum formam constitutionis Leonis[c] piæ memoriæ: vt iste locuples existens, & substantiæ immobilis dominus, aliam mox rem secundū proprietatis ius[d] compenset[e] sanctissimæ ecclesiæ, aut venerabili domui

a Iacent. quia totū est destructum, sed non est exportata ruina: sed in sequēti casu est exportata. arg. ff. de dam. infe. l. prætor. §. fi. & l. sequēti.

b Temporali. immo perpetua hodie: sed dic vt s. eo. §. alienationis.

c Prædiximus. vt s. eo. §. emphyteusim.

d Vt neque. hic potest esse §. & dic neque, pro & non: ac si dicat, & vt non. &c.

e Mechanicis s. interuenientibus: quđ verbum est j. Et not. ꝙ hoc nomē mechanicus, generalius nomen est, quàm architectus. nam mechanica est sciētia adulterina, siue non liberalis: vt pelliparriorū, fabrorū, & similiū. inde mechanici, id est magistri harū artiū: sed architectus magister tectorū vel domuū tantum dr, & maior, ab archos, quod est princeps, & tectum: quasi dicas: princeps magistrorū tectorū vel domuū per quos istæ ruinæ æstimantur, vt non decipiat̄ ecclesia.

Mechanica ars quę dicatur.

f Siue. hoc siue, respicit j. aliud siue, &c. quod est remotum: sicut ff. de in rē verso. l. iij. §. siue.

g Insignibus. scilicet maximis.

h Euangelijs. s. corā præside, ſm R. quod nihil est. Imo coram his: non tñ tangent. sic C. de iudi. l. rem non nouam. & j. de san. epi §. nulli vero.

i Modum emphyteusis. s. designatū s. eo. §. quia verò. & §. si vero.

k In his. s. domibus.

l Emphyteuticā conscriptionē. s. scripturā p tabellionē factā vij. testib. adhibitis: vt modo numerauit. sic & aliàs est necessaria scriptura: vt j. de alie. & ēphyt. & hoc ēt regulariter ꝯ: vt C. de pact. l. pactum.

m Di-ff. vt s. eod. §. quia vero Leonis. & §. si vero.

n Illū. s. emphyteutam.

o Duas Imo in perpetuum: vt j. de ali. & emphy. § licentiā. sed dic, vt s. e. §. alienationis.

p Dictū est. vt s. eo. §. emphyteusim.

q Contractus. aliàs contra tales leges habebantur cōtractus, &c.

r Agebatur. s. per pactum.

s Licentia. i. necessitas imponat̄. s. ꝑtatis. & ita hęc dictio importat necessitatē: vt in sequenti litera patet. sic ff. de minori. l. ēt ei. §. imperator. & ff. de solut. l. si qs seruo. in verbo sufficit.

t Illum i. in ijs, qui sunt vltra tertiā generationē.

u Alijs s. extraneis sic & alias. C. de ꝯhē. emp l. dudum.

x In hoc. scilicet pacto, vel tali facto promisso.

y Emphyteuseis. accusatiuus est pluralis numeri.

z Tale. scilicet ꝑpactum, vt eis, & non alijs detur.

a Tradere. cū. n. sit ꝯ legē istā, non valet: vt C. de pact. l. pacta. sed cū hodie fiat perpetua, & hoc pactū credo valere. vt j. de alie. & emphy. §. licētiā. nisi in maiori ecclesia Constanti ciuitatis, & quibusdā ecclesijs sub ea positis s vt j. de alie. & ēphy. §. j.

b Cuiuslibet. dom⁹ venerabilis. Accursius.

c Leonis. vt C. de sacrosan. eccle. l. iubemus. §. fin.

d Ius. s. vsufructu remanente apud eum.

e Cōpenset. impropriè ponit̄ ſm Al. qa inter ſpēs fieri nō potest cōpensatio: vt in insti. de actio. §. in bonæ fidei. Nec obst. C. de cōpēsa. l. si in prin. quia actiones reales tunc compensantur cū rebus peremptis, vt veniatur ad æstimationem: quod

Cōpensatio inter species fieri nō pōt.

sic quandoque, vt ff. de rei vindi. l. qui restituere.
a Quod datur. s. ab ecclesia modo: & impropriè ponitur verbum dare, cum dominium nõ transeat: vt hic, & i. eo. §. hoc igitur. & j. de alien. & emph. §. si vero quis. alias propriè accipitur cum dominium trãsfert: vt instit. de act. §. sic itaque. Vel dic ppriè q vsusfructus transit, & eius possessio: vt ff. de acquire. poss. l. naturaliter, & prout de facto res trãsit vel de iure quo ad vsumfructum, catenus postea ad ecclesiam redit, vt sequitur.
b Accipiat. s. venerabilis domus.
c Datæ. s. a fructuario ecclesiæ ab initio cuius etiam medio tempore habet vsumfructum.
d Et. pro etiam.
e Quatenus. id est in quantum.
f Vtrumque. s. quod datum fuit fructuario, & quod ipse dedit ecclesiæ.
g Ecclesiam remansurum. defectiua est, & ideo subaudi, decurreret.
h Penè. id est fere. Accursius.
i In venditione. quod nomen non ad omnem alienationem pertinet. vt ff. de stat. lib. l. statuliberi. in fine. vnde non continet emphyteusin, nec etiam pignoris dationem: sed hæc constit. tetigit quia non procul ab alienatione consistit: vt s. eodẽ §. alienationis. propter hoc dixit hic penè.
k Interdicimus. vt s. eo §. nos igitur.
l Donatiões. de his primis dixit etiã Leo: sed de duobus sequẽtibus non.
m Immobilibus. s. prohibentur.
n Ad mortem. scilicet, ad quam deducũtur tabelliones q deportantur: quæ est mors ciuilis: vt s. eo.

Venditionis nomẽ o'es alienationis species nõ cõplectitur.

domui, ex qua hic percepit tantos & tales frequentes redditus, quantos aut quales habet. quod dat[a] ita, vt post eius obitũ ecclesiastica aut ptochica res reuertatur ad venerabilẽ domũ cũ vsu q datus est, non trãscendente tẽpus vitæ pcipientis. Accipiat[b] aũt similiter ẽt rei in cõpensationem datæ[c] &[d] vsum: quatenus[e] sit post pcipiẽtis obitũ, aut tẽpus in quo donatio vsus cõuenit, non transcẽdens videlicet pcipientis vitã, vtrumq;[f] ex toto & ẽm proprietatem, & ẽm vsum apud sanctissimã ecclesiã[g] remãsurũ.

CAP. V, Quibus pœnis subiaceãt q alienatiões pdictarũ rerũ fecerint.

Oeconomi res ecclesiarũ in casibus prohibitis alienãtes, pœna legis Leonis afficiuntur, & emptor precium amittit, & rem cũ fructibus reddit. Item donatarius rẽ donatam cum fructibus reddere compellitur. Bar.

QVIA verò Leonis piæ memoriæ cõstitutio pœnas penè[h] solũmodo in vẽditione[i] decreuit, nos aut interdicim[k] non venditiones sed ẽt donatiões & pmutatiões[l] & ppetuas emphyteuses & pignorũ dationes in rebus imobilibus:[m] videmus aũt quosdã sic amatores piculi cõstitutos, vt psumant ad ea q interdicta sunt, accedere, & circunuentionẽ facere legibus ex voluntate & psumptione quam habẽt, & quæ oibus modis interdicta sunt, & forsitan dedũcunt homines ad mortẽ,[n] qui hoc agunt: ppterea necessarium existimauimus in vnoquoque cõtractu ẽt certam statuere pœnã: his quippe pœnis q positæ sunt aduersus œconomos ex constitutione prædicta piæ memoriæ Leonis, similiter & nunc iminẽtibus œconomo, aut xenodocho, aut nosocomo, aut brephotropho, aut abbati, aut abbatissæ monasterij, aut asceterij, ẽm quod prius dispositum est.[o] Si quis igitur emere psumpserit rẽ ecclesiasticam, aut ptochicam: cadat quidem mox[p] precio: exigatur aũt res quã accepit, cum oi medij tẽporis incremento: & contra sanctissimam qdem ecclesiam, aut venerabilem domum nullam oĩno habeat actionem: † contra venerabiles verò œconomos,[q] aut q omnino vendiderunt, in proprijs eorũ[r] substantijs ex cõtractu[s] habeat actionem: vt metu suæ substantiæ, & si[t] non propter Dei timorem, tñ segniores circa venditionem fiant.

Si quis aũt per donationem accipere psumpserit rem ecclesiasticã aut ptochicam: & ipso quod datũ est, omnino cadat: & aliud tantũdem ex sua substantia repenset[v] sanctissimæ ecclesiæ: aut venerabili domui ex qua hoc suscepit, vt quã visus est agere cõtra eam nouitatẽ, hanc sibimet in proprijs exhibens, suam sentiat malignitatẽ. Si autem permutatio in quibusdam personis fiat præter solum Imperium, sicut prædiximus.[x] & qui permutationem

§. ad hoc. & ff. de contra tab. le. j. § filium. Item œconomi & magistri & magni iudices pœnam patiuntur: licet nõ mortem: vt s. e. §. œconomum. & §. ipsos. nam & hic dicit, forsitan.
o Dispositum est. vt s. e. §. vlt. Accursi.
p Mox. i. statim.
q Oeconomos. sic ff. si cer. pet. l. ciuitas.
r Eorum. s. œconomorum.
s Contractu. sed qualiter ex inutili contractu agitur: vt C. de leg. & constitu. l. non dubium? Resp. inutilis est in fauorẽ ecclesiæ, vt possit vindicare: sed in odium œconomi valet vt teneatur. Vel dic ex inutili contractu agi: vt alias ff. de ac. empt. l. ex empto. §. ijs qui. & de contrahen. empt. leg. sed Celsus. & de pign. act. l. solutum. §. j. Item nonne œconomus poterit agentem exceptione excludere: vt C. de libe. causa leg. si is. & ff. solu. mat. l. viro. & l. cum mulier & quia potior est conditio possidentis in talibus: vt ff. de condic. ob. tur. l. ij. & l. si ob turpem? Respon. dic emptorẽ bona fide emisse: nec sibi nocet iuris ignorantia in damno vitando: vt ff. de iur. & igno. l. error. in fi. Vel dic q œconomus tã quam suam vendebat, vt inuenitur emptorem: vt C. de bo. ma. l. j.
t Etsi. i. quamuis.
v Repenset. vt C. de do. leg. nec ignorans. contra. ff. de regul. iuri. l. donari. Sed hoc hoc est speciale propter delictum suum: vel alias in odium malæ fidei possessoris: vt ff. ad le. Aquil. le. si seruus seruũ. §. si oliuam. & inst. de re. di. §. ex diuerso.
x Prædiximus. vt s. §. eo. finimus.

†Gl. fi. in ca. ad audientiam, extra. de reb. eccle. alie. intelligit, q istiemp. o res rerum ecclesiæ habeãt actionẽ cõtra œconomũ ad pretiũ repetẽdum si sint bonæ fidei emptores alias non vt xvj. q. iij. §. pôt. versi. vel versa.

Authen. Amittat.

accepit, subiaceat pœnę & datam sibi rem amittat, [a] & recurrat rursus hæc ad venerabilem domũ, vnde progressa est: & quod ꝓ compensatione dedit, maneat apud venerabilem domũ: & q accesserit ad causam legi cõtrariam, cadat vtroq; iustè, & ſm hoc pœnæ subdatur, ſm quod & ꝓprijs cadet, & quod sperauit, nõ adquisiuit, ẽt hac actiõe ei seruata in propria substantia eorum, [b] qui contractum cum eo celebrauerunt.

Contentus debet esse creditor generali hypotheca ĩ re ecclesiastica, & nullum speciale pignus accipere. An.

SI autẽ creditor in pignore corporali [c] elegerit accipere rem ĩmobilem ecclesiasticã aut ptochicam, in domibus forsan, aut suburbanis, [d] aut agris, aut hortis, aut ciuilibus panib. aut rusticis mancipijs, & dederit aurum: [e] ab hoc [f] cadat creditor, & habeat lucrum [g] quæ mutuum accepit sanctissima ecclesia, aut venerabilis domus, qđ mutuatũ est aurũ: ẽt hic contra celebrãtẽ mutuũ œconomũ, aut xenodochũ, aut brephotrophum, aut ꝓsulẽ monasterij, [h] aut asceterij, aut aliorum venerabilium collegiorũ, creditori actione manẽte: his omnibus ẽt in abbatissis muliebriũ asceteriorum aut monasteriorũ valẽtibus. Si.n. [i] omnino sanctissimis ecclesijs, aut alijs venerabilibus domibus crediti opus fiat, aut [k] in solã necessariam videlicet & ineuitabilem occasionem, [l] & præter quam nõ poterit quod iminet, adimpleri: aut in aliam cãm vtilissimam sanctissimæ ecclesiæ cõsistentem: [m] licebit præpositis earum [n] vsq; ad generalem [o] hypothecam stare: & nullũ speciale [p] pign⁹ creditorib. ꝓbere.

CAP. VII. Quibus pœnis subiaceant qui perpetuam emphyteusim contraxerint.

Suscipiens ab ecclesia in emphyteusim perpetuã, vel temporalem cõtra huius legis dispositionem, cadit ab emphyteusi: & tenetur ad canonis præstationem, ac si emphyteusis teneret: & datum ꝑ eũ remanet ecclesię. Ang.

SI verò in ꝑpetuã quispiam emphyteusim accipere ꝑsumpserit quod non licet, aut temporalẽ quidem, non tñ ſm huius nostrę legis obseruationem: [q] ẽt sic cadat quidem de emphyteusi: & quod datũ est, maneat apud venerabilẽ domũ. Debet autem cõtinuo & post casum emphyteumatis, quantum futurus [r] erat, soluere, si secũdũ legẽ subijsset emphyteusim: nihil apud eũ remanente ex rebus pauperum, [s] quæ frustra per emphyteusim datæ sunt. Hæc igitur omnia custodiãtur prædictis [t] subiecta penis: neque tabellionibus præsumentibus instrumentis talib. ministrare, sed metuentibus vsque ad exilium, & vt nunquã reuertanẽ, nec si sacra [v] hoc præbeat forma: neq; iudicib. [x] vel dictare talia instrumenta ꝑsumentibus, vel facta suscipere, & gestis monumentorum ea firmare: ne etiam ipsi & cinguli & dignitatis & substantiæ casum secundum Leonis constitutionem sustineant. [y]

[a] Amittat. Impropriè rñ, cum non trãstulerit dominum: vt ff. de reg. iu. l. non videtur rem amittere. secundum Alb. P.

[b] Substãtia eorum. s. œconomorum & similium. arg. s. proxi. & §. si quis igitur. & hoc erat dictum in le. Leonis de permutatione.

[c] Corporali. id est speciali.

[d] Suburbanis. i. hortis iuxta vrbem.

[e] Aurum. vel etiam aliud, vt s. de fideius. §. j.

[f] Ab hoc. s. auro qđ mutuauerat ecclesiæ.

[g] Habeat lucrum. Sed quomodo ecclesia locupletatur cum aliena iactura in omnibus his casibus, vt ff. de condict. inde. l. nam natura? Hic rñ. non fit cum iniuria: imò iure, & ex culpa eius qui accipit, vt ff. de reg. iu. l. quod qs.

[h] Præsulem monasterij. sed quomodo tenentur, cum nihil habeant, vt s. de mona. §. illud. nam inanis est actio &c. vt ff. de dol. l. nam is? Rñ. quidam, quia affines & consanguinei eorũ tenentur pro eis. qđ nihil est: cum alius pro eo non debet exigi: vt j. vt non fiant pig. §. j. coll. v. & C. de pœ. l. sancimus. Vel dic q hic loquitur quando hic habebat adhuc bona: quia nõ diuiserat inter filios: vt j de sanc. epis. §. si qua mulier. Vel dic tertio q hæc constit. loquitur de his monachis vel abbatibus qui ante const. illam de mona. intrabant monasterium, qui nõ perdebant propterea rerum suarum dominium: vt j. hæc con. inter prio con. de ijs qui ingre mo col vj. Al. dicit q de eo qđ acquisiuit ex genere coniuncto vsque ad quartum gradum, vt j. de ec tit. §. interdicimus. col. ix & j. de san. epis. §. si quis contra aliquem. sed hoc in episcopo non monacho posset habere locum. Alij dicunt q quidam sunt abbates laici, non monachi: vt Petragorienses & sancti Frontonis qui habent propria. Sed tertia opi. verior est.

[i] Si enim, vere non debet rem immobilem pignori dare.

[k] Aut. opus dico, aut &c.

[l] Occasionem. puta vt soluat debitum vsuratum.

[m] Consistentem. vt in emendis bobus pro laborario terræ ecclesiæ, vel alia iusta causa.

[n] Earum. ecclesiarum.

[o] Ad generalem. sic dicendo: omnia bona ecclesiæ tibi obligo. Sed nunquid est plus quàm speciale? Respon. non: vt diximus s. eo. §. nos igit. in fine.

[p] Speciale. sed hodie contra: vt j. de ali. & emph. §. hoc etiam. col. ix. sed dic vt s. e. §. alienationis.

[q] Obseruationem. quam habuimus s. eo. §. emphyteusim. & § quia vero.

[r] Futurus. etiam ꝓ futuro tempore, quia contractus non valuit: quod dic vt s. e. § scire autem.

[s] Pauperum. i. ex rebus ipsis ecclesiæ. & not. res ecclesiarum, pauperum esse.

Ecclesiæ res sunt pauperũ.

[t] Prædictis. vt s. eo. §. vult enim. cũ sequ. vsque ad §. hæc igit. s. eo. §. quia vero. vsque huc.

[v] Sacra. i. concessio facta a principe. sic j. §. qa vero verisimile.

[x] Iudicibus. sic C. de decu. l. omnes.

[y] Sustineant. vt s. eo. §. ipsos.

Eos.

a Nos. scilicet oeconomum.
b Legem. vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus.
c Conflant. i. conquassant & liquefaciunt.
d Aut. cum aspiratione haud, ponit pro non. si aut est sine aspiratione, debet subijci maiori.
e Sacras. sic j. de alien. & emphy. §. de sacris. & §. sanctissimas.
f Diximus. J. eo. & C. de sacrosan. eccl. l. sancimus. & legit in aut. de re. diui. §. nul lius. & §. sacrae. Accu.
g Animae. i. animata corpora. & sic ponit ptentũ pro ptinẽte.
h Hoium. sic j. de eccle. tit. §. si aũt pro redẽptione. coll. ix.
i Possessio. i. ex qua praestaret ciuilis panis vel dic ipsa possessio talis praestationis annuae.
k Lex. s. Leonis: vt s. eo. §. vult enim.
l Pragmaticas formas. i. nostrũ rescriptũ cũ consilio procerũ factum. Accur.
m Aliquid. i. emere rem ecclesiae.
n Permittẽtes. pragmaticas formas.
o Prohibemus. s. rẽtare acqrere tale rescriptũ: & ẽt si acqrat, prohibemus vti eo, vt sequit, & sanci mus, &c.
p Quempiam. i. talẽ aliquem.
q Proferre. Sed nun qd tenetur l. Corne. de falsis, et eo capitu, si qs scienter vtit illicito instro: vt C. si reus vel accus. l. iij. & ff. ad le. Corne. de fal. l. falsi. §. j.? Rñd. non, duab rõnib. & qa pęnae sunt minuẽdae in dubijs: vnde sufficit poena huius legis: vt ff. de poe. l. in terpretatione. & qa nõ vr falsũ, qd veritatis primordio adiuuat: vt ff de leg. ij. l. cũ si lius. §. haeres. vbi aũt esset falsum rescriptũ, locũ haberet pęna legis Corn. argu. C. ad l. Corne. de fal. maiorem. & ff. de fal. l. l. si. q̃ poena est ff. ad leg. Corne. de fal. l. j. § fin.
r Typum. i. rescriptum tale.
s Compendium. i. non poterit contra-

Cõcor. eũ toto §. isto ca. j. eũ suis gl. extra de pigno.

Pragmatica forma.

Pœnae sũt minuẽdę i dubijs.

CAP. VIII. De non alienandis sacris vasis.

IISDEM poenis [f] seruãdis etiam aduersus eos, [a] qui sacra vasa cõtra nostram legem [b] aut pignori dant, aut vẽdunt, aut cõflant [c] propter alienationem. nam & illos aequa, aut [d] maiori poena dignos esse sãcimus, quãto ẽt circa sacras [e] res & Deo dicatas praesumpserunt impiè agere: nisi tñ aliquid tale fiat, qd̃ diximus, [f] circa redemptionẽ captiuorũ, vbi animae [g] hominum [h] liberantur a mortibus & vinculis inanimatorũ vẽditione vasorum. Simili quippe obseruatione & super alienatione ciuiliũ panũ custodienda, sicut saepe diximus eo q̃ tales panes non solũ in hac felicissima ciuitate, sed etiam in magna Alexandria & in Theopoli eẽ didicimus. forsitan aũt tale quid & in alijs prouincijs quibusdam est. Si enim etiã alibi huiusmodi quaedã sit possessio, [i] & i illa lex [k] seruetur, & suam obseruationem extendat.

CAP. IX. De eo qui per pragmaticã rem ecclesiae comparauerit.

Regulariter res immobiles ecclesiarum alienari prohibentur oĩ priuilegio cessante, oĩ compulsione & uiolentia prohibitis. Itẽ ecclesiarũ & monasteriorũ penitus alienatio interdicitur. Bar.

QVIA verò verisimile est quẽpiã ẽt in circũuentionẽ huius legis tentare pragmaticas nr̃as formas [l] accipere tale aliqd [m] ei agere pmittẽtes: [n] & hoc phibem[o] in oĩ psona maiore, vel minore, siue in cingulo cõstituta, siue horũ, q̃ circa nos sũt, siue aliorũ q̃ piã inter populos habitãtiũ: & sancimus nulli pe nit[p] licẽtiã esse, talẽ quẽpiã [q] pragmaticũ pferre [r] typum, [s] neq; ex hoc accipere aliquod de sãctissimis ecclesijs cõpẽdiũ, [t] aut monasterijs, [u] aut ptochijs, aut alijs venerabilib. collegijs, imo biliũ rerũ. Sed & gloriosissimo q̃stori[x] pęnã imminere centũ librarũ auri, si qd tale dictauerit: [x] simul & suscipiẽtib. insinuationẽ talis cuiuspiã sacrae formę gloriosissimis iudicib. [y] aut alijs q̃ busdã eandẽ [z] iminere poenã: & tabelliones succumbere Leonis pię memoriae cõstitutioni, [a] si egerit tale aliqd̃ istrumẽtũ: & Deo amabiles epos aut venerabiles oeconomos sine periculo refutare hmõi sacras pragmaticas formas: magis aũt cũ piculo [b] suscipere & agnoscere: qa circa ipm sacerdotiũ piculũ sustinebũt, si negligentes has leges, [c] q̃ ita fiunt pragmaticas sequantur formas. Oportet enim ea, q̃ cõiter & generaliter in oium vtilitatẽ [d] sanciũtur, potius valere: [e] quã ea, q̃ circa aliquos [f] student agi ad corruptionẽ cõium legũ. His solis videlicet conducendis: & emphyteusi [g] dandis,

t here, etiam si habeat rescriptum.
u Monasterijs. ad oẽs hos ablatiuos repetẽ de. qd̃ est.
x Quaestori. nam sine isto q̃store nullum rescriptũ põt elici seu impetrari: vt j. vt diuinae iussiones subscriptionẽ habeant gloriosiss. q̃storis. in prin colla. 8.
x Dictauerit. No. puniri illicitè dictantem: vt hic, & ff. de iniu. l. lex Cornelia. §. si quis librum. & institu. de iniur §. j.
y Iudicibus. alijs a quaestore. Sed est cõtra j. de mãda. prin. §. deinde in fi. colla. iij. Solu ibi nõ susce pit prima vice: ideo non punitur, sicut & hic non puniretur: sed postquam imperator sibi secunda vice praecepit fm Al. vnde bñ fecit si ter tium nõ expectauit, praeceptum. [t] quia tunc vt inobediens puniret, vt ff. de re iu. l. contumacia. §. contumax.
z Eandem. i. similẽ: vt centum lib. auri.
a Constitutioni. vt C. de sacrosan. eccle. l. iubemus §. ad haec.
b Periculo. s. amissionis sacerdotij: vt sequitur.
c Has leges quae ita fiunt, scilicet vt prohibeant alienationẽ rerum ecclesiasticarum: vt supra eo. §. nos. & vt C. de sacrosan. eccl. l. iubemus. §. ad haec. & fa. ad hunc §. j. in medio. li. non fie. fa. sor in prin. col. viij. & C. de preci. impe. offe. l. rescripta. & C. qui milit. non poss. l. eis. & C. de peti. bo. sub. l. j. & ij. & C. si nupt. ex re. pe. l. j. & C. si q̃ ius vel vti pub. l. si.
d Vtilitatẽ. nam cõmuniter interest ecclesias esse, vt in eis petamus veniam peccatorum: vt j. vt lic. mat. & auiae. §. quia vero
e Valere. Hic no. publicam & communem vtilitatem praeferri priuatae. sic ff. pro socio. l. actione. §. Labeo. & C. de cadu. tol. §. fin.
f Aliquos. oeconomos.
g Emphyteusi. aliàs emphyteusis: & tũc

Dictãs illicitè puniri debet.

Cõcor. c. si qñ extra de rescriptis.

Cõis vtilitas priuatae praeponitur.

Auth. d 3 sub-

rebus, quascunque putant tali aliquo egere. [a]

CAP. X. De administratore qui rem ecclesiæ alienauit.

SI tñ voluerint quædam sub propria gubernatione habere deo amabiles œconomi, aut aliorũ præsules collegiorũ: nulli eorũ, qui in potētatu [b] sunt, neq; secundũ sacrã pragmaticã formã licentiã esse cogere eos, aut ꝑ conductionẽ, aut ꝑ emphyteusim hęc tradere ei qui hoc agit: & sacrilegij subiacere pœnę, [c] & oib⁹ multis, [d] q̃ hac nr̃a [e] lege sacra continent, & supplicijs.

CAP. XI. De monasterijs non alienandis.

QVIA verò cognouimus aliqđ pessimũ delictũ factũ & apud Alexãdrinos, & apud Aegyptios, iã aũt & in alijs quibusdã imperij locis quosdã [f] ꝓsumere ipsa venerabilia monasteria [g] vẽdere, aut permutare, aut donare, (in qb⁹ & altare collocatũ est, & sacrũ exhibitũ ministeriũ, quale moris est in sanctissimis ecclesijs celebrari, sacris quippe lectis scripturis, & sacrosancta & ineffabili cõione tradita, & monastica illic facta habitatione) ita vt hæc mutarent ex sacro & Deo amabili schemate, ad priuatã [h] mãsionẽ & statũ: hæc oĩno de cętero fieri ꝓhibemus, [i] nulli [k] hoium ꝑmittẽtes hoc delinquere, sed ẽt factum [l] infirmũ oib⁹ declaramus modis, & ꝑciorũ casum [m] impetrum⁹ accipiẽtibus: vẽditorẽ [n] quoq; dãnificamus & rei casu, & ꝓcij amissione, sãctissimę ecclesiæ eius loci & venerabilib⁹ monasterijs hoc tribuentes: quatenus ipsi ꝓuideant, vt qđ malè alienatum est, [o] rursus ad monasticã reuocent figurã: neq; hypotheca sup his valente, sed ẽt ipsa infirmanda, [p] & rursus sacro monasterio assignanda.

CAP. XII. Si sterilis ager ad ecclesiam peruenerit.

Sicut dãnosæ rei ecclesiasticæ immobilis alienatio ꝓhibetur, ita & possessionis inutilis & damnosa ecclesiæ inhibita est concessio. Ange.

SICVT aũt dãnosas alienationes ꝓhibem⁹ sic, & dãnosas possessiones interdicimus. [q] multæ .n. apud nos motæ sũt q̃stiones, vbi qdã mini⁹ [r] idonea [s] ꝓdia donauerũt sãctissimis ecclesijs, aut venerabilib. domib. aut ẽt vendiderunt tanq̃ idonea: cũ vtiq; sterilia a principio esset, & ex hoc venerabilib. domib. nocuerunt. [t] Interdicim⁹ † igiẽ rectorib. venerabiliũ domorũ tale aliqd agere, aut certè cognoscere: [v] qa si nõ cũ oi subtilitate fecerint cõtract⁹, sed fœnea [x] quædam possessio, aut damnosa [y] detur ecclesijs, aut monasterijs, aut xenodochijs, aut nosocomijs, aut alijs venerabilibus collegijs, contractus quidem pro non facto erit: & recipiet oĩno qui dat, qđ per circũuentionem & fallaciam datũ est: œconomus aũt, qui tale aliquid egerit, aut abbas, aut xenodochus, aut nosocomus, aut prochotrophus, aut orphanotrophus, aut gerontocomus, de suo [z] ei qui dedit salua bit ex hoc damnum. Si verò sic causa figuretur, vt etiam aliquod aurum pro hoc [a] detur; [b] & hoc lucrabitur quidem vene-

rabilis

subaudi nomine.
[a] Tali aliquo egere. si est in litera tali aliquo egere. s. vt det' in emphyteusim, plana est. si est tale aliquid agere: tunc dic. i. quas putant. s. prælati. i. agentes tale aliqd i emphyteusim.
[b] In potentatu. maximè idẽ est. n. ĩ quolibet alio: vt C. de actio. & obli. l. sicut. sed de his maior erat timor, cũ pares potẽtioribus esse nõ possimus: vt ff. de ali. iu. l. iij. & isti volebãt sine rescripto cogere ecclesiam: vt differat a superiori.
[c] Pœnæ. quæ qñq; capitalis est pro qualitate sacrilegij: vt ff. ad l. Iul. pecul. l. sacrilegij. & l. sacrilegi.
[d] Multis. i. pęnis. nã certæ sunt: sed multa dr̃ incerta pœna, ꝑ motu iudicis: vt ff. de verbo. sig. l. si qua pęna.
[e] Hac nr̃a. vt ĩ. eo. §. vult. & §. seq. vsq; ad §. hoc igitur.
[f] Quosdã subaudi. s.
[g] Monasteria i. ipsã ecclesiam, vt seqr̃: vt ĩ. de ali. & emphy. §. qm̃. colla. ix.
[h] Ad priuatam. i. ad formam non sacrã: verè tñ semp remanet sacra: vt ff. de re. diui. l. in tantũ. §. sacræ. & institut. de re. diui. §. sacræ. nisi in casu: vt ff. de relig. l. cum loca.
[i] Prohibemus. sic ĩ. tit. j. semel.
[k] Nulli. Sed nunqd fit ꝯtus taliũ inter ignorantes: vt ff. de ꝯhẽ empt. l. liberi. & l. Celsus? R. fit. sic: vt obligentur ꝯhentes, non vt dñium transferat': vt ff. de ꝯhen. emp. l. si i emptione. § j. & insti. de inuti. stip. § j. & ff. de verb. obl. l. inter stipulantem. §. sacram.
[l] Factũ. i. quatenus de facto processit: nã fieri non põt cũ effectu: vt diximus.
[m] Casum. i. amissionem.
[n] Venditorem. l. emptorẽ: vt ff. de actio. empt. l. veteres. [illegible] venditionem, & tũc planum est.
[o] Alienatum est. de solo facto.
[p] Infirmanda. sic C. de leg. & constitut. l. non dubium.
[q] Interdicimus. s. ecclesiæ acquiri a principio.
[r] Minus. i. parum.
[s] Idonea. Quid si nõ sint idonea? Dic q̃ non prodest donanti ecclesiæ: vt ĩ. eo. l. qa verò Leonis. Acc.
[t] Nocuerunt. ꝑp onus fiscalium, vel publicas functiones vel angarias ipsis prędijs impositas: ſm Al.
[v] Cognoscere. i. recipere a donatoribus, vel vendentibus, vel legantibus, vel dic, aut cognoscere. i. cognoscant, quia subibunt pœnas.
[x] Fœnea. i. sterilis, vt dicunt quidam. Vel dic q̃ tantũ herbam fert, & illã malã: vt quidam agri faciũt: vt quidam agri faciunt, vt ff. de ædili. edi. l. etiam. & C. de ædil. actio. l. si ꝓdiũ.
[y] Damnosa. i. nomine fiscalium.
[z] De suo. sed qualiter, cũ nihil habeat? Dic vt ĩ. eod. §. si aũt creditor.
[a] Pro hoc. i. pro hac sterili poss. quia forte non fuit possessio data ecclesiæ, sed aurum, vt eã colerent.
[b] Det. ecclesiæ ab eo q dat sterilẽ possessionẽ: cũ ecclesia aliàs nollet recipere. Vel dic, q̃ aliud mandato œco-

Fœnea possessio.

† Hic §. ponit' C. de sac. sã. ec. sup. l. vlt. & incipit, sicuti alienatio & x. q. ij. §. sicut autem.

to œconomi ædilis li q dedit illi sterilé possessioné ecclesiæ.

a Contra eum.s. cõtra œconomum.

b Prædiximus.vt s. eo.§.si quis. & sa. ad hunc §.j.de alie. & emphy.§.si vero quædam.col.ix.

c Et non aliud.hoc dicit propter Anastasium qui hæc fecit, vt s.eo.§.primo.

d Gerontocomis. hæc verba expone vt s.eo.§.hæc ergo.

e Denũciare.s.principi,vt in nouel. eo. tit.vel psidi puinciæ vel epo.vt C.de episc. & cle.l.nulli.

Accusare est laudabile.

f Laudabilis. Noc. laudabile & vtile accusare,sic. C. de epis. & cleri.leg. si quis in hoc.& le nulli. in fi. & C.loca.& conduct. l.fi.& C. de malefic. & ma.l.iij & C.ad le. Iul.repet.l.iubemus. & C.de ijs qui se defe runt.l.j.li.x.arg contra.ff.de iure fisci. l. ij.§.j.respon.ij.

g Calumniatoris. no. quem sine metu calumniatorem accusare.sic C. de adulte. l.quamuis. sed generaliter contra, vt C. de accusa.l.fina & s. quomodo opor.epis. §.si quis autem.

h Seruabunt autẽ eam.s. constitutionem istam.

i Et pro etiam.

k Medias. hic nota de ordine magistratuum.quod dic vt j. vt ab illust.& qui lu. eos sunt,dicemus.

l Præuaricatores.i. qui cõtra hoc faciũt.

m Subdat.s. ciuile auxilium.

n Nisi tamen. not. nil corrigi,nisi expresse inueniatur correctum. sic C. de appella. l. præcipimus. & j. quibus modis natu.eff.sui.§.tribus. colla.vij.

o Tua.loquitur archiepiscopo,vt s. eo. in principio.

p Illam.s.tuam beatitudinem.

VT IVDICES Sine quoquo suffrag.fiant &c.

tabilis domus ꝗ fœneũ aliquod acceperit.q verò aurũ dedit, habebit cõtra eũ a q contractũ celebrauit,ex hoc actione:sicut prædiximus. b

EPILOGVS.

HAEC oĩno a nobis sup ecclesiasticarũ, aut oĩno ptochicarum rerũ alienatiõe posita sit lex: Leonis qdem piæ memoriæ sequens constitutionẽ,& nõ aliud c quidem curans, aliud aũt incuratũ relinquẽs: sed in oĩ terra quã Romanorũ continet lex,&catholicæ ecclesiæ sanctio, hęc extendaꝶ, & determinet q̃ sua sunt,& valeat ppetua &custodita & a sanctissimis patriarchis vniuscuiusq; diœcesis,& a Deo amabilibus metropolitis, & ab alijs episcopis, & clericis,& œconomis,& abbatibus,& xenodochis, &nosocomis,&brephotrophis, & gerontocomis, d & orphanotrophis, & oĩbus similiter rectoribus aliquorum sanctorũ collegiorũ, oĩbus imponens pprium robur,& licentiam præbens volẽti denũciare e q̃ delinquunꝶ. Laudabilis f enim hmõi est,& calũniatoris g effugiet nomẽ,q cãm contraleges factã redarguit,auctor pietatis & vtilitatis sacris domibus factus. Seruabunt autẽ eam h nihilominus & i nřæ reipub.iudices maiores &minores,ciuiles &militares,& p̃cipuẽ p oẽs diœceses cõstituti gloriosissimi pfecti sacrorũ prætoriorum,& medias k habentes administratiões, quos spectabiles vocat:dicimus aũt augustales,& pconsulares, & spectabiles comites,& alios Oriẽtis,& q post illos sunt magistratus, hoc est puinciarũ cõsules:siue psides cõstituti: atq; defensores ciuitatũ.& similiter oẽ ciuile & militare & publicũ auxiliũ,hãc nřam legẽ tãquã in cõmuni vtilitate, & p totius terræ pietate positã seruet:& puaricatores l subdat m pœnis quas primitus diximus. Si qd aũt de cõductionib. ecclesiasticarũ rerũ aut in alijs capitulis sanciuimus, aut a prioribus nřis sancitũ est:maneat hoc in propria firmitate:neq; ex psenti sacra nřa cõstitutiõe nouãdũ.alia enim oĩa manere ĩ pprijs terminis finimus.nisi tñ n aliqd de ijs habeat q̃ hic cõstituimus:cũ sufficiat p oĩbus hæc lex sup id qđ a Leone piæ memoriæ factũ est,oẽm aduersus ptochicas res auferre alienationis occasionẽ. Tua o igiꝶ beatitudo,& q post illã p in põtificalibus sedibus fuerint,q̃ a nobis disposita sunt, operi effectuiq; tradere festinet. Diuinitas te seruet p multos annos,sancte ac religiosissime pr. D.XVIII. K.Maij,Belisario.V.C.Cons.

TITVLVS II. NOVELLA VIII.

VT IVDICES SINE QVOQVO suffragio fiant.

Dignitates & administrationes gratis cõferre debẽt,nihilo suffragiorum noĩe dato:aliàs oĩa mala sequuntur,cũ à radice procedat auaritiæ,quæ mater est omnium malorum: antiquo iure penitus sublato.hoc dicit. Bartolus.

Imp. Iustinianus Augu. Ioanni pfe. prætorio iterum exconsuli & patricio.

PRAEFATIO.

Omnes nobis dies ac noctes cõtigit cũ oĩ lucubratiõe t & cogitatiõe degere,semp volẽtib.vt aliqd vtile, & placẽs Deo a nobis collatoribꝰ pbeaꝶ,& nõ i vano vigilias ducimus,sed in hmõi u eas expẽdimus cõsilia,pernoctantes, x & noctibus sub æqualitate dierũ vtentes: y vt nři subiecti sub omni quiete consistant, sollicitudine liberati, nobis in nosmetipso

r Vt iudices.i. præsides: aliàs proconsules, vel rectores prouinciarum.

s Suffragio.i. sine aliquo dato nomine suffragij, vt j.§. hæc. omnia.

Suffragiũ

t Omnes.Lucubratione.i. nocturna vigilia.vnde dicitur q luna habet radios lugubres.simile verbum institut. de lega.§.ij.

Huiusmodi.s.vtilitatibus collatorum. Accursius.

u Eas.s. vigilias nostras. Accur.

x Vtentes. mirabile hic colligitur, q quando magni dies sunt, non debemus tm vigilare de nocte quantũ quando sunt parui dies quod ego male seruo.

Vigilare nõ debemus non cte in magnis diebus.

Sic in oĩbus me is manuscriptis,at in noua editione estXVII. Ka Maij.

Contius. διὰ ... dationẽ, sed p suffragio. Contius. ... ad verbũ subiectis, sed non male collatorib.

Cõcor. ca. bonæ memoriæ cũ gl.sup verbo, generale.extra de postul. plat. & in gl. j. s pę.dec. s me. iti. & noctes ducit in sõnes.& s pę.lib. 6. dec. ibi. & noctes quãdoq; trãsimus isomnes. & in c. ecclesia vestra.cum glo.super verbo,vigilijs. extra d ele.

p omnibus a cogitationem suscipientibus. per oēm namq; curiositatē & inquisitionem subtilē discurrimus, illa agere quærentes, q̄ vtilitatem nr̄is subiectis introducēdo, oī eos onere liberēt, & oi damno extrinsecus illato, citra publicum b censum, † & iustam legitimamque collationē. Inuenimus enim plurimā ingressam causis c iniustitiam: & hanc non olim, sed ex quibusdam temporibus violenter accessisse, & omnes nr̄os subiectos ad inopiam cōpulisse, vt ad nouissimā ipsi penuriam deuenire fluctuarentur, d & neq; consueta & legitima tributa, & p veritate pias e functiones s̄m publicū censum possint sine maxima necessitate f persoluere. Quomodo g enim valerēt collatores, h cum [ex aliquo tempore i imperatores] † semp aliquid lucrari ex prouentu iudicum cogitarent, k & meritò hos sequerentur etiam gloriosissimi p̄fecti, ex hac iniustitia, & damnis extrinsecus l illatis, solennibus m pijs collationibus sufficere? n Cogitatio igiť nobis facta est, quòd agentes o omnia quæcunq; in nostris p̄uincijs sunt, vno actu p cōmuni ad meliora migraremus: q Hoc enim omnino euenturum credimus, r si præsides s gentium quicunque ciuiles administratiōes p̄uinciarum habēt, puris procuremus vti manibus, t & ab oī abstinere acceptione pro illis, solis contentos eis quæ a fisco dantur. quod nō aliter v fiet, nisi & ipsi cingula x sine mercede p̄cipiant, nihil omnino dantes nec occasiōe suffragiorum, y neq; ijs qui cingula habent, z † nec alij hominum vlli. Considerauimus enim quia licet quæstus imodicus a imminuitur imperio, attamē nostri subiecti incrementum maximum percipient, si indemnes a iudicibus conseruentur: & imperium † & fiscus abundabit vtens subiectis locupletibus: b & vno hoc introducto ordine, plurima rerum & innumera erit vbertas. An certè nō oībus manifestū est, quoniam qui aurum dat, & ita administrationem emit: non dat hoc solū c quantum occasiōe adinuentum d est suffragiorum, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione commodi administrationem aut dantibus, aut spondentibus? & sic vno principio illicito e dato, plurimas necesse est manus circumire eum qui donationē facit: & hoc non de suo fortè præbere, sed mutuatum, & vt mutuare f possit, damnificatum: g † & computare apud se, quia conuenit cum tantum ex prouincia p̄cipere, quantum libet quidem ei, debita sortis, & vsuras, & damna

a Pro omnibus. s. subiectis. sic j. eo. §. fin. in fine.
b Citra publicum. sic j. de man. princi. §. ij.
c Causis. s. electionum iudicum.
d Fluctuarentur. i. fluendo siue facile venire cogerentur.
e Pias. huius pietatis ratio est. j. eod. §. oportet.
f Necessitate. i. difficultate.
g Quomodo. hanc literam interrogatiuè legevsque illuc cogitatio &c. & ex hac admiratione vel interrogatione infertur sequens illatio, igitur &c.
h Collatores. illi dicuntur collatores, q conferunt annalia tributa: & ita in toto hoc titulo accipitur, & j. de collato col. ix.
i Ex aliquo tēpore. quia. s. nup hoc fuit inchoatum: vt s. in prin. huius §.
k Cogitarent. hoc est dicere, quando Imperatores aliquē iudicem proponebāt in aliquo loco, aliqd ab eo sperabant & habebant: & idem faciebant præfecti: quod erat damnum subiectorum: licet videať extrinsecus vel a remotis esse: vt sequitť: quia a collatoribus quod sic dabať, postea extorquebatur: vt j. eod. §. an certe. Accursius.
l Extrinsecus. quæ habebit per iudicem recuperare volentem quæ dedit Accur.
m Solennibus. s. fiscalibus.
n Sufficere. nam nihil est adeo magnū, quod si per plures diuidatur partes, non fiat quasi nihil: vt j. de natu. in curiam depu. j. respon.
o Agentes. i. nos.
p Vno actu. id est hac l. quæ erit communis.
q Migraremus. i. aliqd qd̄ esset cōmuniter vtile, faceremus per l. istam, cum talibus maximè intendamus: vt s. de hæred. & fal. §. j. & C. de cad. tol. §. fin.
r Credimus. q hic actus communiter vtilis erit.

s Præsides. generaliter hic accipe: vt j. e. § hæc aūt oīa. & ff. de offi. p̄si. l. j. Accur.
t Manibus. s. q nihil p̄pter ā vel p pecuniam faciant. sic j. de man. prin. §. j. col. iij.
u Quod nō aliter. s. vt ipsi puris vtantur manibus.
x Cingula. i. dignitatē illa vel administrationē sic dictā, qa forte aliquid ei cingebať cū eligereť. sic ff. de mili. testa. l. vlti.
y Suffragiorum. & subaudi, nihil debēt dare neque his &c. Azo.
z Habent. i. debent dare dignitatē. Azo.
a Immodicus. i. nō modicus, sed magnus p̄pter depauperationem collectarum, nisi hæc lex fieret. vnde ob hoc ipsum facere debemus legem istā: attamen & alia vtilitas est: & sic duæ vtilitates proueniunt, qa & imperium abundabit &c. vt statim dicit. & collatores non vexabuntur. Vel dic. imminuitur ex hac constitutione: quia nil dabunt amodo iudices imperatori p administrationibus.
b Locupletibus. no. hic q imperator studeat vt subiecti sint locupletes: sicut & alijàs interest reipu. &c. vt insti. de ijs q sunt sui vel alie. iur. §. pen. Itē aliud not. q iudex debet curare vt sit rerū vbertas. sic ff. de off. p̄fe. vrb l. j §. cura carnis. ar cōtra. C. de Iudæ. l. nemo.
c Solum. i. tantam quantitatem. Accur.
d Adinuentū. de iure: vt j. titu. proxi.
e Illicito. Not. q p̄cedente vno malo sequuntur & alia. sic ff. de rei vin. l. ex diuerso. §. j. Sic prouerbiū, cui aduenit vnum, non aduenit solum. vnde & canon: Quæ malo inchoata sunt principio, vix est vt bono peragantur exitu: vt j. q. j. c. principatus.
f Mutuare. i. vt possit habere mutuum.
g Damnificatum. supra, in vsuris & expensis. Accursius.

† Δημοσίαν ἀπογραφήν. publicam descriptionē vertit Haloander.

Collatores.

† Inclusa sic interpretāda, ἐκ τινος χρόνου βασιλεῖς, q quibusdā abhinc annis sperauerūt. intelligit aūt Anastasium & Zenonem quem Suidas refert oēs magistratꝰ vltimo licitatori p̄ Sebastianū p̄fectum suū addixisse. Cōt.

† τὰς ἀρχὰς ἔχουσιν. id ē ijs q magistratus habent. Contius.

† Hæc verba recitātur in gl. vnica i c. cū ecclesiasticæ. extra de exec. post prin. glo. ibi. & imperiū & fiscus.

Subditos suos locupletes eē vult imperator.

† ζημιούμενον damno adfectum. Contius.

Prouerbium.

pro ipso mutuo: computabit autem & in medio expensas largiores: [a] iam & iudicem, [b] vel qui circa ipsum sunt degentes: [c] & quendam etiam sibimet recōdere quæstum in tempore sequenti, in quo fortè nō administrabit. Quapropter [*] eius quod ab eo datum est, triplum, magis autem, oportet verius dici, decuplum erit, quod a subiectis nostris exigitur: & ex hoc etiam fiscus iminuitur. nam ea quæ oportebat in fiscum inferri, eo q administrationē habet puris vtentem manibus: hoc ad propriam [d] vtilitatem redigens qui ad ministrationem habet, & inopem faciens nobis collatorem, inopiam illius [e] quæ [f] per ipsum [g] agitur, nobis [h] reputat. [i] & quanta [k] impiè talia fiunt, ad horum furtorum meritò relata occasionem. Administrationes nanq; habētes ꝓuinciales, ad hāc acceptionem [l] respiciētes, multos quidem reorum dimittunt, vendentes eis delictū: [m] plurimos aūt innoxiorū condemnant, vt noxijs præstent: & hoc nō solum in pecuniarijs causis agit, sed & in criminalibus, vbi de anima [n] est periculum. fugiunt æquè [o] ex ꝓuincijs, & confluūt huc [p] oēs ingemiscētes, sacerdotes, [q] & curiales, & officiales, & possessores, & populi, & agricolę, iudicū furta memto & iniustitias accusantes. & hęc non fiunt sola, sed etiam ciuitatū seditiones, [r] [s] & publicæ [s] turbæ plerunque fiunt atq; sedanť. [t] & omnino vna q̄dam est hæc omniū occasio malorū: & accipere [†] suffragium a iudicibus, totius nequitiæ est principiū, & terminus. est quoque hoc sacrorū eloquiorum [y] [*] mirabile & verum, q auaritia oīum sit mater malorum, maxime qñ non priuatorū, sed iudicum inhęret animabus. Quis enim sine periculo non furetur, q non latrocinabitur sine reatu ad administratorem [x] respiciens? Illum nanq; videns [y] oia auro vendentem, [z] & p̄sumēs [a] quia quicquid egerit illicitum, hoc pecunias dando redimet: hinc [b] homicidium, & adulteriū, & inuasiones, vulnera, & raptus virginum, & cōmerciorū [c] confusio, & contemptus legum & iudicū, omnibus [d] hæc venalia ꝓposita esse putantibus, tanquam aliquod optimorū mancipiorum. [e] Sed neq; sufficimus cōsiderare & exponere quanta ex furto prouincialium iudicum fiunt pessima: nullo eos [f] præsumente [g] cum fiducia redarguere, cum illi [h] repente [i] se emisse cingula [k] pronuntient. [l]

CAP. I. De magistratibus sine suffragij datione creandis. [†]

HAEC [m] autem omnia apud nos cogitantes, & hic [n] quoque participē consilij sumentes eam quæ a Deo data est nobis reuerendissimā coniugē, [o] & tuæ [p] celsitudini causam cōmunicantes, & quædā ēt a tuo sumentes consilio, [q] ad hāc sacrā venimus legē: p quā sancimus, neq; proconsularia [r]

[†] Cicero in Verrē. In oia repu. magr. solēt q p largitio nē magistratū adepti sunt, dare operā vt illā lacunā rei familiaris expleant. Cont.

[*] Sapientissimè Iustinianus calliditati quorūdā nūdinatorū occurrit, q pacū honestā qdem fatentur magistratuum venditionē, sed vulē tñ, & ex ea rem multā pecuniā ad principē puenire, q bellicis rebus ita necessaria est vt corpori nerui. Cōtra .n. docet Iperator, multo maiorē pecuniā ex ea re principi obuenire, quàm ex gratuita magistratuum creatiōe. Contius.

Sacerdocium est dignitas.

[a] Largiores: nam largius expendit, qui sperat sibi aliquam dignitatem euenire: vt hic. & i. de pet. hę re. l. sed & si. §. si quis re sua.

[b] Iudicem. i. assessorem, quem secum habet vt iudicet: vt hic, & j. de iudi. § j. quē precibus & precio debet allicere: vt hic, & C. de assess. l. j.

[c] Degentes. vt pro milite quē secum ducit, vel a familia.

[d] Ad propriam. q. d. non debet esse, vt priuata vtilitas publicæ præferatur: vt i. titu. j. §. quia vero versilitate. Azo.

[e] Illius. scilicet collatoris.

[f] Quæ. s. inopia.

[g] Ipsum. scilicet præsidem.

[h] Nobis. eo q accipimus pretiū ab eis. Accursius

[i] Reputat. præses.

[k] Et quanta. q. d. dinumerari non possunt.

[l] Acceptionem. alias exceptionem: alias a cceptionem.

[m] Delictum. i. pœnam delicti.

[n] De anima. i. de animato corpore. sic j. titu. proxi. §. ijsdem pœnis.

[o] Aequè. id est æqualiter.

[p] Huc. scilicet Constantinopolin.

[q] Sacerdotes. aliàs presbyteros accipe. vel vtrumque: quod est verius.

[r] Seditiones. quæ. s. seditiones, vt non fiant, iudices debent prouidere: vt j. de mand. prin. § deinde. colla iij.

[s] Publicæ. nō q publicæ fiant autoritate: sed quia publice patent.

[t] Sedantur. i. ad concordiam reducuntur dictæ turbæ propter timorē mali iudicis.

[u] Eloquiorum. non aūt q possunt diuinæ auctoritates in causis allegari tanquam leges. sic j. quo modo opor episco. §. quanta circa prin.

[x] Administratorem. scilicet malum. nam malus iudex ab soluit omnes per pecuniam.

[y] Videns. i. delinquens. Accur.

[z] Vendentem. scilicet iudicem.

[a] Præsumens. s. delinquens.

[b] Hinc. i. occasione accepta ex illis.

[c] Commerciorum. id est contractuum, vt instit. de inuti. sti pu. §. j. Accur.

[d] Omnibus. delinquentibus.

[e] Mancipiorum. q. d. sicut seruus vel alia res est vendibilis. sic pœnæ delictorū.

[f] Nullo eos. præsidēs.

[g] Præsumente. scilicet vel priuato, vel præfecto, vel etiam imperatore, vt j. eod. §. itaque. in fi.

[h] Illi. i. præsides.

[i] Repente. id est redarguenter.

[k] Cingula. id est dignitates.

[l] Pronuncient. loco exceptionis.

[m] Hæc. scilicet malefitia. Accur.

[n] Hic. i. ad istam faciendam legem.

[o] Reuerendissimā coniugem. Theodoram nomine, vt infra iusiurandum q d̄ præ. Et no. quòd consilium ab vxore sumendum est. vnde Cato dixit a seruis cōsilium exigendum.

[p] Tuæ. Ioanni præfecto prætorio loquitur, vt s. in prin.

[q] Consilio. quia iā nobis circa hæc aliqua consuluisti.

[r] Proconsulariam. proconsules sunt q qui longe a Roma aliquam prouinciā regunt. & erat de consulibus Romanis

Conco. gl. sup verbo, oriunť i c. nā cō cupiscentiā. extra de cōst & gl. in pœ. decre. sup verbo, cupiditas: est n. auaritia idolorū seruitus: vt i c. auaritiæ. extra de p̄ben. & dign.

[*] Luc. 12. 1. Corinc. 6. & 10. & 2. Corī. 4. Ephes. 4. & 5. 1. Tim. 6. Heb. 13. Contius.

[†] Sic Plato lib. 12. de legib. cauit. Cō

ullā,neq; hactenᵘˢ vocatā vicaria neq; comitem Orietis, neq; aliā quālibet administrationē, neq; pcōsularē neq; p̄sidalē(quas cōsiliarias&correctiuas [a] vocāt)quarū expsim meminit subiecta huic sacrę legi nr̄æ descriptio, [b] quasq; [c] solas [d] sub hac lege dicim[us],dare aliqd̄ suffragiū: † neq; p administratiōe quālibet donationē, [e] neq; iudici vlli,neq; horū, q circa administrationē sūt,alicui, neq; alteri p occasionē patrocinij:sed gratis qdē sumere administratiōes:pauca verò p̄bere [f] occasione eorū,q̄ p cingulis dātur singulis codicillis [g] &chartis. [h] Nā & subiecim[us] descriptionē huic sacræ nr̄æ legi declarātē qd cōpetat vnāquāq; administrationē nr̄am p̄bere in sacro nr̄o laterculo, [i] aut ī foro tuæ [k] celsitudinis occasione codicillorū aut pceptorū:vnde & illud abbreuiatū est,ne [l] p̄stet illi [m] maximum damnū.

CAP. II. De uicario Asianæ & Præside Phrygiæ in comitis Phrygiæ Pacatianæ nomen translatis.

Duabus puincijs sub vno comite et vno districtu cōstitutis,idē salariū debet p vna quod olim p̄stabat pro vtraque cum piculo functionū publicarum,vno tamen nomine comitis nūcupando. Bar.

ILLVD [n] tn̄ decernim[us],oportere vicariū Asianæ,q est quoq; iudex Pacatianæ Phrygiæ, nō vlterius qdē ita nūcupari, [o] sed decæterò comitē Phrygiæ Pacatianę nominari:& pcipere de fisco,q̄ ēt nūc occasiōe annonarū [p] & capitū [q] † p vtraq; administratiōe pcipiebat,nihil horū iminuto: non aūt duobus officijs [r] uti: sed p mistū & iudicis & vicarijvnū esse,comitianū[s] existens: & nominando [t] periculo functionū publicarū,& ei & oībus [u] similiter īminēte: [x] utpote vno officio cōstituto,nō diuidēdo penitus,sed p vnā cōtinuationē militantibus vniuersis.quod [y] accipiet tm̄ pp duplex piculū, [z] annonas,& capita: q̄ vtrunq; pridē pcipiebat officiū: [a] non tn̄ in altera quadā administratione pridē qdē uicariū, nunc aūt spectabilē comitem quē in Pacatiana [b] Phrygia,nō habētem penitus ullū participiū in alijs Asianæ puinciæ diœcesib. * sed habentē qdem spectabilis comitis Pacatianæ Phrygiæ cognominationem, contentum verò in sola Pacatiana (sicut Prædiximus) Phrygia.

CAP. III. De uicario Ponticæ sublato, & in comitis Galatiæ primę nomen translato.

HOC autem ipsum & in alterutro [c] pridem uicario definimus:dicimus aūt eū qui est in Fontica diœcesi:ut non duo consistāt decætero : sed unūs comes qdem Galatiæ primę † noiand[us],& habitur[us] ēt sup milites potestatē,sicut habet & nūc, & utriusq; cinguli pceptorū annonas,nō tn̄ foris primam Galatiā.nullā etenim ei aliā penitus damus habere potestatē in ulla Pontica regione, sed in sola Galatia prima,officio qdē miscēdo,& sm unā (sicut dictū est) intelligendo & numerando coniunctionem , comitiano existente & nominando : nulloque penitus eorum ad alios habente aliquā differentiā.

nis electus, quasi cōsul procul missus, vt patet ex significatione vocabuli, cui est seruiendum, vt insti. de don. §. est & aliud. Azo.

[a] Correctiuas. isti sunt in Italia, vt ff. de off. præsi. l. ex omnib.

[b] Descriptio. vt j. proxima constitu. scriptum est.

[c] Quasque. s. administrationes.

[d] Solas. i. eas solas comprehendimus q̄ in prox. §. connumerantur.

[e] Donationem. s. dare.

[f] Præbere. scilicet sancimus.

[g] Codicillis. quædā paruæ expensæ sunt, quæ tabellionibus p scripturis & similibus dantur, & hæ declarantur. j. ti. proxi. vt hic sequitur.

[h] Chartis. s. dantur.

[i] Laterculo. id est in camera vel scrinio.

[k] Tuæ. o præfecte prætorio.

[l] Ne. dare dico, ne &c.

[m] Illi. s. administrationem suscipienti.

[n] Illud. hic §. & §. seq. hoc aūt. & alius. §. hoc autem. qui postea sequitur, ad eandem sunt sententiā, vt duæ prouinciæ habentes prius duas cōsulares, amodo vnū habeant, vt fecerunt Bononienses quando elegerunt potestates per villas.

[o] Ita nuncupari. s. vicarium Asianæ prouinciæ.

[p] Annonarum. vt plundis collatorū.

[q] Capitum. vt pro bobus & alijs animalibus. arg. j. de man. princ §. coges. col. iij. Vel dic q̄ capitatio dicitur a capite militum quibus datur, vt C. de eroga. mili. anno leg. fi. lib. xij. & C. de exco. & trans. mi. an. l. fin. eo. lib.

[r] Officijs. s. vicarij & iudicis. aliās sic. C. de proxi. sacro. scri. l. hac parte. in fine. lib. xij. & ff. de pact. le. si plures.

† hinc licet aliad. uertere qd noui Iustinianus statuat. Nā in l. vt C. ad l. Iul. repetundarū Theodosius qdē p adeptione magistrat[us] omnē dationem p̄hibuit, sed idē suffragij noīe dari, imò & cōdici aliquid p̄misit. l. j. C. de suff. at hoc ēt Iustinianus p̄hibet. Con.

† καπίτων legit Haloander. qđ recti[us] puto quā lectionē nouæ editionis Scrimgerianæ. καπιτατίωνα ἤτοι κεφαλαιώσεων καὶ συντελείων. & quā vetus lectio, capitorū. Capita autē appellant pabula iumētorū, q̄ magistratibus in puin

[s] Comitianum. à comite sic dictum.

[t] Nominando. hoc comite. i. eligendo: vt hic.

[u] Omnibus. qui secum sunt, vt j. §. hoc autem. in fine.

[x] Imminente. sic j. proximo §.

[y] Quod. pro sed.

[z] Periculum. forte & pro fiscalium exactione, & pro ciuili siue publica disciplina, vt j. §. hoc autē ipsum. vel propter duas sollicitudines, s. vtriusque prouinciæ: vt vbi est onus, ibi sit emolumentū, vt instit. de legit. pat. tut. §. fina.

[a] Officium. i. vterque officialium: alterum eorum dico pridem.

[b] In Pacatiana. quātum ad nomen: sed vtrumque simul geret officium. Vel certe possunt intelligi isti tres §§. vt vnam tantum de duobus debeant habere administrationē: licet salarium suscipiant tantū quantum pro vtraque prius percipiebant: licet aliter dixerim in princip. huius. §.

[c] In alterutro. s. altero vicario. nam s. prox. §. dicit de vno: & hic vocabatur vicarius tantum: erat tn̄ & comes. vt sequitur. sic ponitur hoc verbum. ff. de pac. l. receptum. §. si pacto.

Loci

cia dabatur, q̄ Gallicæ linguæ forragia appellant. Cicero ad Atticū. li. 5. epist. 16. & vlt. Sed to inquit non mō nos fœnū aut quod lege Iulia dari solet nō accipere, sed ne ligna qdē &c. Illam aūt definitionē capitum Iuenim[us] apud Marcellinū li. 22. historiarū. Cō.

* Legēdū diœceseos puincijs &c. erant aūt decem puinciæ in diœcesi Asiana, vt liquet ex notitia vtriusque imperij. Cons.

† quæ est puincia Ponticæ diœceseon q̄ subest P.P. Orientis. Cōn[us].

sed vnũ esse officiũ sub vno iudice vnius prouinciæ præsule: oĩ simili officio vna cũ suo iudice circa fiscalia periculum sustinente.

CAP. IIII. Vt nulli iudicum liceat mittere vicarios.

Regulariter nulli iudici licet per prouincias loci seruatores mittere.

NVLLI quoq; iudici penit[us] cõcedim[us], neq; ciuili neq; militari, mittere p ciuitates, puinciæ, qb[us] psidet, eos q vocant loci seruatores; [a] † sciẽtibus qa si qd tale fecerint, ipsi cadent administratione, psumẽtes alios in suũ officium eleuare.

CAP. V. Vt comitis Orientis & psidis Antiochiæ offm misceat.

HOC aũt ipm [b] dicimus & i clarissimo comite Orientis, & clarissimo iudice. & illic.n. vnã administrationẽ vtraq; facimus, habentẽ qdem & spectabilis comitis Orientis nomẽ: officio verò vno psidẽte, comitiano [c] existẽte & noĩando, & primæ soli[us] Syriæ, & Cyrenẽsis † psidẽte, & vtriusq; administrationis annonas habente. æqualẽ naq; vicarijs illũ ponimus, vt & ipse cũ subiecto sibi officio periculũ habeat & pro fiscaliũ exactione, & pro ciuili & publica disciplina.

CAP. VI. Vt oẽs priuati psidib. subiaceãt, & executores quoq; vrbis Constantinopolitanæ.

Iudices, qui prouincias regũt, iurisdictionem a lege habẽt in priuatos i pecuniarijs & criminalibus causis omnibus: & in milites in fiscalibus et criminalibus causis, & etiam in officiales et iudices, qui de principis curia emanant, & potestatem habent de eis ad principem referendi. Bar.

VOLVMVS aũt oĩbus iudicib[us] nostrarũ prouinciarũ oẽs subdi: priuatos [d] qdẽ secũdũ q cinguli propriũ præmiũ [e] est in oĩbus causis & vniuersis pecuniarijs & criminalib[us] occasionib. [f] Qui verò ĩ militijs constituti sunt: etiã istos nihilominus occasione fiscaliũ [g] & criminaliũ [h] subdi oĩb[us] eis [i] modis. Sed ẽt eos q hinc [k] descendunt, & ex quolibet foro, [l] q quascunq; exsequunt [m] sententias: licet [n] prouinciarũ iudicibus [o] nõ sinere amplius aliqd q̃ sacra [p] nr̃a cõstitutione dispositũ est, pcipere sportularũ, sciẽtibus, qa si hoc neglexerint, oẽ dãnũ ex hoc nr̃is collatorib illatũ ipsi [q] psoluẽt. Dam[us] aũt licentiã eis, [r] & referre de eo non solũ ad iudices a qb. sunt missi, sed ẽt ad nosmetipsos: [s] vt nos hanc agnoscentes cãm cõpetẽter exsequamur. Si aũt ipsi aliquos [t] inuenerint pp dignitatis & cinguli superciliũ nr̃is collatorib. violentias irrogantes, licẽtiã eis damus ẽt examinare [v] violẽtias, & reos inuentos priuare cingulo: & nostrũ ordinẽ in prouincijs adimplere: hoc quod ẽt veterib. dictũ est legib. Sicut.n. eos oĩ iniusto [x] lucro prohibemus: ita ẽt purè cingulis vtentes, oĩ honore [y] & reuerentia & honestate frui sancimus.

CAP. VII. De iureiurando a præsidibus præstando, q pecuniam nec noĩe quidem suffragij dederint.

Administratores iusiurandum præstare debẽt: ut in litera dicitur: & maxime iudices: & eorum officiales, si deliquerint, pœna hac lege statuta punientur. Bar.

SIC igit a nobis singulis discretis, pueniet eũ, q sic acceperit administrationẽ, cũ Dei [z] memoria corã nobis: aut si nõ vacat, [a] corã tua [b] celsitudine, & q tuã rexerint sedẽ, & q semper fuerit gloriosissimo comite sacrarũ nostrarum largitionum, & gloriosissimo quæstore sacri nostri palatij, & gloriosissimo comite vbique sacrarum nostrarũ priuatarũ rerum, præsente quoque, & per tempora

a Loci seruatores i. vicarios: vt in nouel: e.tl. & probat generali[ter]. j. vt nulli iudic. in prin. Sed vr cũ absit, q possit delegare: vt ff. de offic. eius cui mã. est iurisd. l. j. j.rñ. & ij.rñ. Sed solute vt j. de mã. pri. §. eos.

b Hoc aũt ipsum. s. qd dixim[us]. i §. illud. & § hoc aũt & q modo fuit ppositũ. s. nulli, melius postea stetisset.

c Comitiano. a comite sic deriuatũ. Acc.

d Priuatos. i. oẽs priuatos hoĩes. Idẽ i militib. & alijs: vt j. §. qd aũt. & j. proxi. §. & facit ad hunc §. C. i qb. cau. milit. fo. præ. vel. nõ. pos. l. j. & C. vbi qs decu. vel. co. l. j. & C. vbi se. vel cla. l. j

e Præmiũ. no. pmiũ dignitatis vt habeat subditos.

f Occasionib. i. accusationibus.

g Fiscaliũ cãrũ. Acc.

h Criminaliũ cãrũ.

i Eis. s. iudicibus.

k Hinc. i. a nr̃a curia.

l Foro. cũ multiplex sit ibi forum: vt j. de man. prin. §. sed neq; ex magistris. & §. deinde cõpetens.

m Exequuntur. i. ferunt.

n Licet. i. licitũ est iudices prouinciæ non sinere percipere eos, hinc descendunt.

o Iudicib. delegãtib. vt subijcit, a qb. &c.

p Sacra. i Græca, nec .n. dicit de illa j. de iudi. §. ne autẽ. licet fortè cautum fuerit, vt ibi dicitur. Accu.

q Ipsi. s. præsides vel proconsules.

r Eis. s. collatoribus.

s Ad nosmetipsos. hic no. spãle, q directo põt recurri ad pricipẽ. aliàs ꝯ: vt j. de man. princ. §. sit tibi. coll. iij. & ff. de appe. l. imperator. j. respõ.

t Aliquos iudices. s. hinc descendẽtes, vel alios habentes dignitatem aliquam.

v Examinare. No. q durãte officio hi minores magistratus cõueniunt: vt ff. de iniur. l. nam magĩratus, aliud in ordinarijs: vt ff. de iudi. l pars. & de in ius vocan. l. ij. Accur.

x Iniusto. i. turpibus exactionibus.

y Honore. sic j. eo. §. illud.

z Cum Dei. Not. per Deũ debere iurari, non aliàs: vt hic, & j. iusiurã. qd præst. col. ij. interdũ th & aliter iurat, si hoc placeat partib. vt ff. de iureiurã. l. 3. ĩ fi. & l. 4. & 5.

a Vacat. s. nr̃a pñtia: qa alijs occupat: vt j. de appell. §. ij. coll. iiij. & s. de hęre. & Fal. j. respon.

b Tua. o pfectè cui hæc ꝯstitutio dirigit: vt j. tit. proxi. & repete hic, coram. Azo.

Dare.

† Vicarios vertit Iulianus rectè. sic enim & Dionysi[us] exigu[us] hoc vocabulum in ꝯcilijs positũ semp interpretatus est. Contius.

† κυgεu-τικῶν, sed puto legẽdum κυgεgτικῶν. vt & Iulian[us] vertit. ẽ aũt Cyrrhestica regio in Antiochiæ tractu. vt ait Plin. lib. 6. c. 8. Contius.

Princeps qñq; directo adiri debet.

Minores magĩratus ꝯueniunt durãte officio.

† Cõcor. capit. & si Christ[us] p totũ c. extra de iuraiur.

pora magnificentissimo chartulario sacrorum nostrorum cubiculorum, q codicillis his apud nos ministrat, iusiurandũ dare, a nihil penitus, nec quodlibet se præbere, b neq; occasione suffragij, neque patrocinij, & neque promittere, & neq; de prouincia profiteri diligere, neque gloriosissimis præfectis, neq; alijs cingula habentibus, neque eis qui circa eos constituti sunt, nec alteri cuilibet per occasionem patrocinij: sed sicut c sine suffragio accepit administrationẽ, a publico percepturus annonas: (has enim d solas accipere eũ finimus) sic eam puris custodire manibus e Deo & nobis pro ea redditurus rationem. Sciat enim tua celsitudo, & qui post te easdem conscenderint sedes: f quia siue ipsi præsumpserint accipere quicquam ab ijs qui ad prædictas administrationes accedunt, siue proceres ipsi, siue etiam officium tuum, † vltra ea quæ occasione consuetudinum g a nobis eis definita sunt: quæ scilicet sufficere sola putantes, dari decreuimus: h nõ in paruis i pœnam fieri: sed maximi quidem iudices accipere aliquid præsumentes ab ijs qui ad administrationes accedũt, ac etiã permittentes suũ officiũ tale aliquid agere, & nuntiatũ non emendantes: k non solũ quadruplum reddent totius quãtum perceperunt, l sed etiam magnam indignationẽ sustinebunt, m & cinguli periculũ formidabunt: & qui circa eos sunt, & obediens eis officium, si amplius aliquid quàm a nobis cõcessum est, n tentauerint accipere, ipsi quoq; subijcietur damnis quadruplæ redditionis, & cadẽt etiam substantia & cingulo: insuper & supplicijs subiacebunt quæ cõgruunt o delictis eorũ.

CAP. VIII. Vt prȩsides tributorũ exactioni diligenter incumbant.

Administratores prouinciarum ipsi & eorum assessores, & qui circa eos sũt, iustitiam in publicis, & priuatis causis debent seruare: & deuotos paternè tractare: & indeuotos punire. Bart.

EOS autem qui ita sine mercede sumunt administrationes, præ oib' studiũ habere decet fiscalia vigilanter inspicere: & indeuotos quidem & egentes p necessitate, cũ omni exigere fortitudine, in nullo flexos, neque pro hoc ipso lucrum aliquod omnino considerãtes: deuotis autem paternè q se exhibere: deinde nostros subiectos reseruare vndique sine violẽtia: nihil ab vllo eorum percipientes: sed æqui sint in iudicijs: æqui verò in publicis disciplinis: exsequentes quoque delicta, innoxios quidem vndique custodientes eos qui puri sunt: reis autem pœnam imponentes r secundum legem: & ita præsides collatoribus, tanquam patres filijs: † diligentes quidem eos qui sunt innocentes: qui verò rei monstrantur, castigantes ac punientes, omnemque iustitiam in publicis & priuatis documentis eis seruantes: & non ipsi soli hoc agentes, sed etiam semper consiliarium talem sumentes, & qui circa eos sunt omnes: vt non videantur illi s quidem velut innoxij esse: per alios autem delinquant atque furentur: hoc quod magis t turpe est, vt & participes iniustitiarum sumant, v

a Darẽ. l. iurare hæc quæ sequuntur statim, & alia quædã: vt ĩ. iusiuran. quod præ. Accur.

b Prȩbere. i. præbuisse vel prȩbiturum. cõfusum enim tempus est: & vtrunque significat, & sic in eo qui de calum. iurat: vt ĩ. vt lit. iurẽt. in prin. colla. ix.

c Sed sicut. vnde illud, qđ gratis accepistis, gratis date. — Matt. 10.

d Has enim. interpositio est. Accur.

e Manibus. facit ad hũc §. C. ad leg. Iul. repet. l. fi. sic ĩ. de mãdatis prin. § j.

f Sedes. i. q fuerint postea in ea dignitate. Accur.

g Consuetudinum. sic ĩ. de sanc. epis. §. pro cõsuetudinibus. col. ix. Acc.

h Decreuimus. vt ĩ. ti. proxi.

i Non in paruis. i. non imponet' parua pœna, sed magna. vel dic non solũ paruis hominibus erit pœna delinquentib. vt ĩ. eo. §. si quis aũt. sed etiam isti magni puniunt': licet nõ in tantum. quod est generale, vt semper minores amplius in simili delicto puniantur: vt ff. de incend. rui. naufra. l. Pedius. & hoc colligitur ex hoc §. & pfato. §. si qs aũt. ĩ. eo. nisi in casu, vt ff de pœ. l. q̃dã. sed quidã dicunt q etiã isti verberantur, sicut & minores, vt ĩ. eo. §. si quis autem. & supplent hunc §. per illum: qđ nõ credo.

k Non emendãtes. sed quõ põt pœnitere, cum iam ad actũ peruenerit? Dic hoc speciale: aliàs cõtter distingueretur: aut peruenisset ad actũ, aut non. in primo, si fuit cõsummatum, non licet pœnitere. si non fuit, licet: vt ff. de fal. l. qui falsã. nisi in casu læsæ maiestatis, vt C. ad leg. Iul. maie. l. qsquis. Si verò ad nullum actũ peruenerit, tũc nõ punitur, vt ff. de pœ. l. cogitationis.

† Debent .n. magistratus pstare factũ suorũ, vt ait Cicero epist. 1. ad Q. Fratrẽ. & vt Cassiodor' li. 11. varia. c. 8. Nõ solum nras sed & officij innoxias custodimus manus. Alioq facile bonũ est iudicẽ nõ accipere, & multis accipiẽdi licẽtiã prȩbuisse. Idẽ ẽt senatusconsulto cautum fuisse tradit Cor. Tacitus lib. 4. Contius.

l Perceperunt. pfecti.

m Sustinebũt. s. præfecti.

n Concessum est. vt ĩ. titu. proxi.

o Congruunt. forte in exilium dãtur, vt C. si cer. peta. l. quisquis. vel dic pro modo iudicis, vt hic dr.

p Egentes. egẽt. n. vt eis necessitas imponatur, adeo sunt desides. & sic ponitur ĩ. tit. j. iusiurã. quod præstatur.

q Paternè. facit ad hæc ĩ. eo. §. ex diuerso & ĩ. de man. prin. §. q si delinquentes. in fi. col. iij & ĩ. iusiuran. quod præ. §. pen. col. ij. & ĩ. de de lẽ. ci. §. si qua. col iij.

r Imponentes. subaudi suppliciũ. Acc.

s Illi. i. iudices.

t Quod magis. No. maius esse delictũ, delinquere in alium quàm in se, vt hic, & colligitur ex duab. legib. ff. de ijs q not. infa. l. athletas. §. Põponius & l. imperator. & est verum: qa & ipse peccat, & aliũ facit delinquere. vnde versus.

Peccando peccare docens hic peccat & in se:

Qui reus est, & in hos quos facit esse reos.

Delictum est maius delinquere i aliũ, quã in se.

v Sumant. in loco assess.

† Preme hæc snia apud Demosthené & Xenophonté & l. 4. C. de def. ciui. & ĩ. in forma iurisiurandi: & in Nouella de mã. prin. c. 9. Sic ét Cassiodor' cũ eét pfect' ptorio, edixit. Vos ad oia, in qt, iusta estote deuoti, vt me puim ciarũ paté faciatis eé quã iudicem. Contius.

Ideoq; [a] licebit tuæ celsitudini honestiorũ quosdã ad administrationes dirigere, & scientiũ tributa fiscalia: curialiũ [b] quippe & aliarũ ꝑsonarum experimentũ sui dantiũ bonũ, & ad magistratus opportunorũ. Quis enĩ nõ diligat eũ, & honesta te cõpleri magna putet, si nro decreto iudicioq; tui culminis ad cingulũ veniat, testimoniũ quidem habens quia sit optimus, gratis vero cũ suscipiens: nõ vacãs oino ꝑ ꝓuincias populi priuati, nec quemadmodũ qđ dedit cõgreget, nec vnde colligat aurũ: sed vt hoc solũ habeat studiũ, Deo nobisque semetipsum cõmendare, & gloria frui optima, & recõpensationem sperare præcipuam? [c]

Administratores in officio, vel actione eius delinquentes etiam officio durante pœna a lege statuta puniendi sunt: licentia data prouincialibus eorum delicta episcopo vel archiepiscopo nunciãdi: vt per eos relatione ad principem facta, in locis vbi fecerunt iniustitiam puniantur: vt eorum pœnæ sint alijs in exemplum. Bartolus.

SI quis aũt præter hoc aliquid egerit, & donec in administratione est iudex, furti reus appareat, & ꝓbetur aut aurũ dans vt accipiat administrationẽ, aut accipiẽs ex administratione, (vtrũq; enim similiter [d] noxium est) sciat quia & cõfiscationem & exilium sustinebit, & in corpus verbera atq; supplicium. Ipsum quoq; q acceperit ab eo, (sicut prædiximus [e]) malis subijciemus maximis. puras enim exigim⁹ esse ꝓuincialibus iudicibus manus: vt collatores custodiamus. & istæ quidem tam ex legibus quã ex administrationibus [f] imminebunt pœnæ ijs qui in prædictis administrationibus sunt, si tale aliquid egerint. Damus autem prouincialibus licentiam, si quid apud ꝓuinciam iniustum, qui administratiõem habet, egerit: vel si damnis aliquibus aut calumnijs subdat nostros collatores: vt Deo amabiles episcopi [g] & prouinciæ primates preces ad nos dirigant, exponẽtes cingulum habentis [h] delicta. nos. n. hęc agnoscentes dirigemus [i] in ꝓuinciam hoc examinaturũ: quatenus ipse vbi iniustitiam fecit, illic [k] quoque pœnas subeat delictorũ: vt neq; alter quisquam tale aliquid agere ꝓrsumat, ad exemplum [l] respiciens.

CAP. IX. Vt præsides remaneant in prouincia quinquaginta dieb⁹.

Administrator in prouincia officio finito quinquaginta diebus debet commorari redditurus omnibus rationẽ. & si ante fugerit, ab omnib. capi potest: episcopo causas ex non scripto examinandi necessitate imminente. Bart.

NECESSITATEM habente eo qui administrationem rexit, secũdum priores cõstitutiones, [m] dũ deposuerit fasces, [n] per dies quinquaginta ĩ ꝓuincia cõmorari, publice se mõstrantem, & ab omnibus suscipientẽ conuentiones. si tamẽ antequam cõpleant quinquaginta dies, fugiens capiatur velut aliquod inhonestissimorũ mãcipiorum: damus licentiam collatoribus detinere [o] eũ in prouincia: & oẽ quod dederunt ei occasione furti, [p] hoc exigere, præsente [q] epĩ

assessorum & sociorũ.

[a] Ideoque. quia tot bona habet facere præses.

[b] Curialium. q. d. isti & illi qui eliguntur, erunt de curia, & ideo magis experti.

[c] Præcipuam? interrogatiue lege.

[d] Similiter. i. vtrũque simile est delictum. ergo pari pœna puniendum, vt C. de episco. & cleric. leg. si quenquam. iu fi.

[e] Prædiximus. sed non tantis, vt diximus s. §. sic igitur. in fi. §. & de illo fit mentio hic.

[f] Ex administrationibus. i. administratoribus superioribus.

[g] Episcopi. facit ad hoc infra, vt dif. iud. colla. ix.

[h] Habentis. ergo durante officio conuenitur hic ordinarius in his casibus. nec mirum, quia corã principe hoc fit: vnde nõ est contra. ff. de in ius voc. l. ij. & ff. de iudi. l. pars. est & alia ratio: quia illæ ll. loquuntur quando ex alia causa conuenit, non ratione officij. nam de eo etiam durante officio posset conueniri: vt C. ad l. Iul. repe. l. iubemus.

[i] Dirigemus. scilicet nuper.

[k] Illic. vbi not. quẽ puniri vbi deliquit. sic j. vt omnes obe. iu. prouincia. §. si igit. col. v. & ff. de re mi. l. iij. §. respon. & ff. de accu. l. si cui §. idem imperator. & l. fin.

[l] Exemplum. sic C. ad legem Iuliam repe. leg. j. & C. de fur. leg. si quis.

[m] Priores constitutiones. C. vt omnes tam ci. quàm mil. iu. l j. fa. ad hoc j. eod. §. oportebit. & j. de col. §. super hoc. col. ix. & j. de admi. §. j. j. r fi. & §. sancimus. collatio. vij.

[n] Fasces. id est dignitates.

[o] Detinere. hic colliges q licet alicui capere debitorem fugientem. [?] facit

ad hoc. C. vbi de cri. agi opor. leg. j sic j. vt nulli iudi. §. si vero qu s. collatione ix. & ff. quæ in frau. c. l. ait prætor. §. si debitorẽ. & C. vt nemini li. sine iudi. l. ij. ar. contra. C. de Iudæ. l. nullus.

[p] Furti. i. tanquam sit manifestus, in quadruplum teneatur, & in quinquaginta libr. auri damnetur ipsi principi. item temp⁹ augetur: quia per sex mẽses amodo stabit: vt hic, & C. vt omnes tam ci. quàm mi. l. j. §. q si quis. & § ipse autem. Item & alias tres patitur pœnas. s. eo. §. si quis autem. in princip. si autem durante administratione fugerit, crimine læsæ maiestatis tenet̃ præter supradicta: vt j. de admini. §. ij.

[q] Præsente sed nũquid solus episcopus hic cognoscit? Resp. quidam, nõ, sed princeps, vel ab eo delegatus: sed episcopus erit secum: vt s. proximo. §. vel melius dic q durante officio etiã possunt collatores querelam deferre de his tribus: de furto. s. de accepto, & dato occasione administrationis. & tũc solus princeps vel eius delegatus potest cognoscere ad instãtiam episcopi, & collatorum: vt s. proxi. §. & sic intelligitur proxi. §. sed finito officio de omnibus delictis poterit cognoscere etiam episcopus: [r] vt in hoc. §. quod intelligo idẽ & si non fugerit, & hoc per constitutionem istam. per aliã vero etiam durante officio: & de omnibus cognoscit episcopus: vt j. vt diffe. iud. §. si tamen.

Et sic

Punitur qs vbi deliquit.

[r] Vide ab brat. in ca. cum non ab homine. extra de iudi.

[s] Côcor. c. i. z. & 3. & 4. extra de so. cõpe.

Et sic nõ. episcopum cognoscere: vt hic. & ꝟ. vt cle apud pro. episco. §. j nec mirũ: qa ordinatius est: vt C. de episc. aud l. episcopale. Interdum tamẽ vnà cum præside, vt si crimen canonicũ laico inferatur. vt ꝟ. de man prin. § oportet. colla. iij. Item ubi præses suspectus habetur: vt ꝟ. vt differen. iu. §. si vero col. ix.

a Ex non scripto. i. sine libello, sm Alb. & sine actis. Item & sentẽtia lata sine scriptis: quod est speciale: sicut sunt alij quatuor casus: vt ꝟ. de mã. pri. §. sit tibi. vbi sunt duo. quartus est ꝟ. vt cle. apud ꝑ. epi. circa principi. vt qñ ẽps inter clericos cognoscit. Itẽ qñ inter laicũ cõueniẽtẽ clericũ, & ipsum clericũ: vt ꝟ. vt cle. apud ꝑpr. episcopũ circa princ. collatio, vj. & quàdo est causa vilis & parua. Item quando vilium personarum: vt ꝟ. de man. princ. §. sit tibi. sed iure communi libellus est necessarius in scriptis vt ꝟ. de exhi. §. Sancimus. coll. v. & sñia i scriptis dãda ẽ: vt C. de sentẽ. ex peri. reci. l. fina. Acc.

b Ostenditur. vel ꝑ testes, vel etiam per solum sacramentum agentis sm Al. vt ꝟ. de colla. § super hoc. col. ix. Accur.

c Sed etiam. non solum apud episcopũ.

d Iusiurãdũ. facit ad hoc C. de iureiur. l. ij.

e Præter furtum. & præterquam si aliqd accipiat vel det pro administratiõe: vt ꝟ. eo §. si quis autem. & intellige hunc §. durante officio: vt ꝟ. px. §. diximꝰ. & manifestè ex ipsa litera colligit.

f Amarissimis. mortis ergo. vel dic q; pœna parricidij. & quia in loco filiorũ sunt collatores, quos qui si occiditi: vt ꝟ. eod. §. eos. & quia illa est omnium pœnarum maior: vt instit. de pub.

Deo amabili epõ, & cã ex nõ scripto a examinãte, donec reddat oẽ quicquid furatus ostẽdit. b sed ẽt c ipsos ꝓuinciales, si senserint administratorũ furtũ, licẽtiã habere, magis aũt necessitatẽ, hęc referre nobis: vt cognoscẽtes qa oĩno auro vẽdidit iustitiã, ꝓdictis eũ subijciamus pœnis. sup qđ ẽt cœlestib. supplicijs reus erit, trãscẽdẽs iusiurãdum d in quo acceperit administrationẽ. Si aũt voluerit ex quacũq; cã nõ cõpletis quinquaginta diebus ex ꝓuincia fugere: tũc cõprehensus vbicũq; degere videt, reuocabit q dẽ in prouinciã in qua administrabat: omne vero quod inuentus fuerit accepisse restituat in quadruplum.

CAP. X. Vt omnes prouinciales præsidibus suis debitũ honorem & solitas acclamationes deferant.

Subditi iudicibus nullã debẽt inferre iniuriam, sed fauorem, nisi in eorum delinquerint officio, pœna mortis imminente: & iudices militiam omnibus debent seruare: & superior inferioribus oppressionem inferre non debet. Bartolus.

ILLVD videlicet obseruãdũ, nullã esse nris subiectis licẽtiam in alio quodã ꝑter furtũ e hoc circa iudices agere. Nõ. n. si videat vehemẽtissimus indeuotis ꝑ ꝑ fiscaliũ exactionẽ, aut ꝑ ꝑ delictorũ executionẽ, dabimus subiectis agere aliqd aduersus eũ. Ex diuerso aũt ẽt pœnis eos oĩum amarissimis f subiugamus, si eos q pũris vñ sunt manibus, & fiscaliũ exactionẽ cũ oĩ deuenerit subtilitate, postea g deponẽtes administrationẽ iniuriari ꝑsumpserint, & nõ cũ oĩ fauore post legitimũ tẽpus ꝓuincias relinquẽtes deduxerint. Oportet enim eos q post hãc legẽ nostrã faciẽdi sunt clarissimos subiectarũ ꝓuinciarũ iudices, considerare quãta qdẽ pfruent gĩa tales apparẽtes: h quã tis † autem sint incursuri difficultatibus, legem hãc soluere quãtum ad se i præsumentes. Erit enim absurdũ, si eos quidem q in vilibus capiunt furtis, ipsi k torquebũt, & nõ primitus quiescãt donec reddant furta: ipsi aũt innoxij l mãserint in maximis cõstituti furtis: & neq; apud subiectos erubescẽtes exẽplũ, m cũ liceat eis honestis & liberis n & vndiq; laudãdis ostẽdi, o & a nobis habere testimonium & spẽ. p Nõ finimus aũt nec spectabilib. iudicib. nec alteri alicui quamlibet eis oppressionem aut iniustitiam inferre, aut ciuilibus omnino causis q cõmunicare, r & nos eis s honestatẽ seruemus, & illi t puritatẽ nobis deuotionẽq; restituãt. Sciant. n. oẽs subiecti, qa ꝑpter eorũ vtilitatẽ, & vndiq; eorum indemnitatẽ, & vt p omnẽ aganẽ quietem, & nõ cogant ꝓuincias relinquere, & in peregrinis affligi: propterea pſentem legẽ scripsimus, Deo eam vouentes, & præsentibus venerabilibus, u [maximè eius x communionis quæ y festiuis † diebus] z ut omnibus liceat patres suscipere magis iudices, quàm fures &

iudi. §. sed licet Pomp. & §. alia demum.

g Postea. collige hic ꝟ. seq. durãte officio.

h Apparentes. s. innocentes.

i Ad se. sic ꝟ. quomodo opor. episc. §. igitur. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. si socer.

k Ipsi. iudices.

l Innoxij. i. sine pœna.

m Exemplum. Vnde Cato: Turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum. facit ad hoc ꝟ. de sanctiss. episco. in princi. col. ix. & ff. de eden. leg. si quis ex. §. fin.

n Et liberis. scilicet a furto.

o Ostendi. apud episcopum, vel principem, vt sequitur. Vel dic ipsis collatoribus finito officio, vt ꝟ. §. necessitatem.

p Spem. percipiendi aliquam dignitatem, vt instit. in pœ. in fine. secũdũ Azo.

q Ciuilibus omnino causis i. in aliqua ciuili causa contra eos iudices agere durante administratione, vt ꝟ. in princi. huius. §. Sed contra. ꝟ. vt diffe. iudi. §. si vero, col. ix. Solu. ut ibi.

r Eis. s. iudicibus.

s Illi. iudices.

t Venerabilibus. s. episcopis de quibus, est habita mentio ꝟ. eo. §. necessitatem.

u Eius. s. Dei.

x Quæ. s. lex.

y Festiuis diebus, subaudi poterit exerceri: quia contra pessimos latrones exercetur, vt modo dixi, & C. de feri. l. prouinciarum. vel quia celeritatem desiderat, vt ff. de dam. infect. l. j.

z Partes. sic ꝟ. eo. §. eos. sic ꝟ. iusiur. quod præsta. col. ij.

Neces-

Vectura.

† Legẽdũ forte. quãtas autẽ sint incursuri difficultates.

† Legẽdũ ex vete. maxime eius cõmunisq; festiuitatis diebus intelliget aũt dñi passiõe. Côc.

a Necessitate. q. d. sponte agatis qđ tandē ex necessitate facere-tis. sic s. de fideiuss. §. quod aūt. col. j.
b Ipsis. s. operibus.
c Clementia. i. per hoc q̄ fecimus legē istam.
d Periculū. quia de hoc iuratoriam præstat cautionem, vt j. eod. §. tua quippe. & j̄ iusiura. quod præsta. §. j.
e Indeuotionē. noli te pbere, vt subijcit.
f Diligentia. vt instit. in proœm. circa princ.
g Reparauimus. i. recoperauimus.
h Vndiq;. sic s. quo modo opor. episco. j. respon.
i Hymnus. i. gratias. sic j̄. ti. proxi.
k Benignitatē. quia in sola clemētia possum⁹ esse pares Deo, vt C. de nup. l. imperiales.
l Quantum ad nos. nam verè consecrare non pōt, cū nō sit sacerdos. vt insti. de re. diui. §. sacræ. Acc.
m Eis. aliàs eas.
n Dedignantes. s. in hoc. in alijs aūt imitatē, vt C. de legib. & con. l. digna. hic insti tu. de hid. qualita. & diffe. §. penul.
o Qui. s. impatores.
p Et ipsi. s. imperatores.
q Propter hoc. q̄ acceperint aliquid, vt s. eo. §. cogitatio. s. fi. & quia erant participes in simili delicto, vt s. eo. §. si quis aūt. vnde nil poterāt ad-inuicē opponere, vt C. de liberali cau. l. si filium.
r Quæstū. quia sibi plura dedit Deus, vt s. de nō ali. §. finim⁹.
s Dictū est. vt s. eo. §. volumus.
t Legis latione. s. istius, vt subijcit.
u Citra. i. sine. aliàs est mala grāmatica. aliàs est in litera, citra omne suffragiū.
x Licentiā. s. q̄ sequi.
y Eos. magistros militum puta.
Præscriptio. in sequentibus.

Digressio & cohortatio ad prouinciales.

Facit c. eū instan tia. i prin. extra de censi.

Consecrare nō pōt q non est sacerdos.

solicitatores, & eorum substantijs insidiantes. Oportet quoque vos † nostros subiectos sciētes quantā vestri posuimus prouidentiā, cū oī deuotione, publica sine īminutione tributa psol uere: & neq; administratorū egere necessitate,[a] sed ita deuotos volmetipsos pbere, vt nobisme tipsis ostendat operib⁹, qa & ipsis[b] pro hmōi clementia[c] propriā nobis deuotionē restituetis: & meritò habebitis oēm a iudicibus occasionē deuotionis, fauorē & prouidentiā: illud scientes, qa iudicibus īminet vndiq; fiscaliū periculū. [d] & manifestū est, qa p prio suo periculo administrationes assumūt: & vos hæc agnoscentes, & oī modo euitate indeuotionem,[e] & nolite vestras voluntates ita pbere inobediētes, quaten⁹ eorū præsidū egeatis vehementia, quā necessariū est eos assumere pp ineuitabilē fiscaliū exactionē: scientibus vobis nostris subiectis, qa militares expēsæ, & hostiū incursiones multa egēt diligēntia,[f] & nō possunt citra pecunias hæc agi, causa videlicet nullam recipiente dilationē neq; nobis concedentibus despici Romanorū terrā deminutā, q & Libyā oēm reparauim⁹,[g] & Vandalos in seruitutem redegimus, & plurima adhuc, & maiora horū speramus a Deo percipere & agere: pro qb⁹ cōpetēs est fiscalia tributa sine īminutione & deuotè, & sm definita exigi pa. Qua pp si vos q-dem deuotè occurratis iudicibus, illi verò facilē & præparatā fiscaliū illationē in vos exhibuerint, & iudicū laudabimus studiū, & vestrā approbabimus voluntatē, & vndique[h] vna quædā erit optima consonaq; psidentiū, & qbus psidēt, ɔgruētia magna.

CAP. XI. Vt oēs Deo gratias agant huius legis latæ gratia.

ITAQVE Deo & saluatori nostro Iesu Christo oēs sīr offerant hymnos[i] pro hac lege, quæ eis dabit & patrias habitare cautè, & proprias facultates habere firmissimè, & iudicū frui iustitia. Nā & nos propterea eā posu imus, vt & iustitiam, quę in lege est, valeam us dn̄o Deo vouere, & nosmetipsos & nostrū cōmēdare imperiū; & nō videamur despicere hoīes oppressos, quos nobis tradidit Deus, vt eis per oīa par camus, eius sequētes benignitatē.[k] Ideoq; quantū ad nos[l] ɔsecreī hęc lex Deo: eo q nihil in mentē nr̄am veniens boni pro tuitione subiectorū relinquimus. Volentes. n. inhonesta hæc & seruilia furta perimere, & nostros subiectos in quiete a prouinciali bus iudicibus ɔseruari: propterea festinauimus gratis administrationes eis[m] dare: vt nec ipsis liceat delinquere, & abripere subiectis, quorū cā oēm pferimus laborē, dedignantes[n] imitari eos q ante nos imperauerunt,† qui[o] pecunijs ordinabant administrationes, sibimetipsis auferentes licentiā administratoribus nocentib⁹ increpandi † iustè, [& ipsi[p] ea q̄ percipiebant, celando, iusti putati] & proprios collatores pp hoc[q] abripere a malis iudicib. non valentes: vnde nec ipsis iudicib. increpare poterant agere castè, occasione pdictæ cāę. Nos aūt sufficientē imperio q̄stū[r] esse putamus, vt collatores sola fiscalia ɔferāt tributa, & nihil aliud extrinsecus q̄ratur, qđ subiectis oēm cōmoueat vitam.

CAP. XII. Vt omnimodam iurisdictionem præsides habeant.

Iudices iurisdictionem habent aduersus omnes omni priuilegio cessante. Bar.

QVOD aūt primit⁹ a nobis dictū est:[s] adhuc maiori ope, & subtiliori cōplecti existimauimus legis latione,[t] quatenus nostra intētio oībus fiat aperta. Sancimus. n. clarissimos subiectarū prouinciarū administratores citra[u] oē factos pecuniarum suffragiū, & ab his dato iureiurando, memores habere, & hāc a nobis licentiā,[x] vt nulla sit vlli apud eos[y] penit⁹ fori pscriptio,

neque

Cōcor. text. i cle. i cle. 1. in prin. de re iudi.

Tacitè accusat Zenonē & Anastasiū & c de qb. dixi s. c. 1. Côu⁹.

ἐπιτιμᾶν, retinuit cōstructionē Græcā datiui.

Pro inclusis vet. Haloander. digni pfecto q b⁹ pp turpiter acceptā pecuniā capita obuoluerent pallio. sed qđ hic de obuolutione pallij agit? itaque sic mallē: & digni qui ob acceptā pecuniā pudore suffundéretur. Contius.

σωφρόνως. iterū. tēperāter se habere. Contius.

neque in ijs, quę cōmittunt ab aliquibus violētijs, neque in criminibus, [a] & quæ hinc oriuntur læsionibus, neque in seditionibus publicis, neque in publicorum tributorum exactionibus: sed oēs similiter subiacere horū [b] iurisdictioni, nō expectantium neque p̄cepta suscipere à iudicibus, [c] quibus subiecti [d] sunt, neque nunciare ad eos: [e] sed contentos esse hac nostra lege, per quam [f] omnem eis potestatem prębemus [g] & ipsi omnem [h] licentiā habentes [i] penitus i prędictis causis [k] neque priuilegio [l] uti quolibet, neque ex hoc [m] sibi met imperare: ut delinquant innoxiè. Nō.n. [n] qui omni abstinēt acceptione iudices, aliud qd dam Dei et legis nostro quæ præponent timori: sed ad illum respiciētes seruabunt subiectis iustitiam, oīa secundum nostras iudicantes & agentes leges. Quia enim milites & hmōi in prouincijs [o] cōstitutos eis subijcimus: neque in hoc egebunt p̄cepto cuiuspiā [p] proprio aut a nobis, aut a nostris iudicibus: sed præsenti lege utentur, & hāc [q] eis [r] ostendent, [s] ut auxilientur [t] eis utentibus iudiciali fiducia. scientibus, quia nisi hæc egerint, & emolumētorum & militiæ sustinebunt casum, & in corp' periculum patientur: [v] ut nobis [x] nullo alio penitus opus sit iudice, & aut [y] latronum insecutores, [*] aut appellatos uiolētiarū īhibitores, [*] magis autem fures, † aut uiolentos mittere, occasione quidē quasi rationabili utentes, ipsos autem omnium pessima faciētes. Cū enim iudices prouinciarū uniuscuiusque maximorum iudicū cōpleant officium, [z] & pro omni alio cingulo p uincijs sufficiāt, & ad ea quę ex nr̄is legibus sup eis decreta sunt: quis pręsumat aut fori præscriptione, aut huiusmodi aliquo apud eos uti? [a]

CAP. XIII. De latrūculatoribus & viocolytis & aphoplistis. †

Nemini licet loci seruatores, uel similes in prouinciā destinare, uel ob hoc habere: & iudices iusiurandū & cautionem debent præstare Barto.

INTERDICIMUS aūt & gloriosissimo magistro militum Orientis, & oībus nostris iudicibus, aut latronum insectatores, [b] aut violentiarū inhibitores, [c] aut armatos, † aut aliquos tales [d] destinare in prouincias. Sciāt enim q ad hoc instituti, post hanc nostrā legem pręsumpserint: [e] quoniā capti [f] ab his nostris iudicibus prouinciarum, & in vincula redigentur, & ad nos causa nunciata, [g] a nobis summum periculum sustinebunt: & qui huiusmodi eis præcepta tradiderint, triginta librarum auri sustinebūt pœnam: & maiorem insuper ac vehementiorē nostram indignationem experientur. Oportebit igitur iudices prouinciarum tanquam promeritos [h] a nobis potestatem, sic causis vti, vt iustè & legitimè sint oi-

[a] In criminibus. sed nonne violentia est crimen publicū, siue sit publica siue priuata, vt ff. de publi iudi. l. j. R. fd. est, sed crimē hic p maiori crimine ponitur: vt C. de cust. reo. l. ij. & ff. d re mil. l. iij. j. rñ.
[b] Horū. s. p̄sidū. præsidū dico, non expectantium.
[c] A iudicibus. puta a magistro militū, si forte erant milites isti, q deliquerunt.
[d] Subiecti. s. illi qui delinquunt.
[e] Ad eos. magistros militū puta. Accur.
[f] Per quā. s. hanc l. nrām, vt sequitur.
[g] Præbemus. ergo nō poterit alteri delegare: vt ff. de offic. eius cui mand. est iur. l. j. j. rñ. Accur.
[h] Omnem. nisi in casu: vt j. eo. §. interdicimus.
[i] Habentes. p̄sides.
[k] Causis. proximè nominatis.
[l] Priuilegio. s. a lege indulto: vt quia sit scholaris qui habet priuilegiū magistri: vt in proœ. dig. in fi. vel clericus, q habet epi: vt C. de episco. & cle. l. oēs. vel militis q corā magistro militū cōuenit: vt C. de iur. om. iu. l. magisteriæ. Sed nūqd a principe pōt habere? Rñ. sic, si dicat, non obstante hac l. vt ff. de de leg. iij. l. si quis. in prin. & non aliàs: vt C. de p̄ci. impe. offer. l. rescripta. & s. de nō ali. §. quia vero verisimile. i fi. & hic subijcit. Alij tñ intelligunt hunc §. in priuilegijs q̄ iuris corpore non sunt clausa: vt in rescripto, & similib. nam si est a lege indultum, non tollit' tm eos. Et est p̄ceptor meus in hac sententia. sed B. fuit in prima: quod plenè diximus j. vt oēs obe. iu. §. si quis igitur. col. v.
[m] Neque ex hoc. s. priuilegio si. n. priuilegiū sit i valeret. secure delinqueret, &

[*] Λησο-διώκτας. i. spoliatores vel exarmatores. Cōti. [*] βιοκωλύτας. [*] ἀποσύλτας, ἢ ἀφοπλίστας.

inde nascerent' mala, vnde bona oriri deberent: quod esse nō debet: vt C. vnde vi. l. meminerint. & de indi. vidu. l. ij.
[n] Non. n. sic C. de iuramē. calum. l. ij. in fi. §. si autem reus.
[o] Prouincijs. aliàs prouinciæ.
[p] Cuiuspiam. magistri militū forte, vel alterius de quo vī.
[q] Et hanc. i. legem.
[r] Eis subiectis.
[s] Ostendēt. s. p̄sides.
[t] Auxiliētur. s. l. ista. sic j. de man. princ. §. patrocinia. col. iij.
[v] Patiētur. sic s. eo. §. si quis autem.
[x] Vt nobis. bene dico vt utiliter ibi maneat: vt per hæc non egeamus dare eis aliquem adiutorē, qui non iuuaret, immo impediret eū, iuuando malos homines: vt dū haberent nomen adiutoris, ipsi magis essent fures & mali. vt j. §. prox. & § interdicimus.
[y] Et aut. repete, opus sit: & accipe verbū mittere, quod est j.
[z] Officium. id est, omnia potest præter per hanc l. quæ possunt varij magistratus Romæ: vt ff. de offic. præsid. l. illicitas. §. qui vniuersas. & l. ex omnibus. & l. sed licet.
[a] Vti. quasi dicat nullus.
[b] Insectatores. qui ita nominarentur: magis autem essent fures: vt s. dixi.
[c] Inhibitores. qa & ipsi forte pecunias acciperent pro sceleribus occultandis.
[d] Tales. q bona præsumptione mitterentur.
[e] Præsumpserint. s. illuc ire vel mittere.
[f] Capti. i. missi.
[g] Nunciata. prmittit ergo relatio in istis missis a magistro militum vel alio: aliàs contra: vt infra vt iudi. non expec. sa. suf. §. j. col. ix.
[h] Promeritos. qui meruerunt hanc dignitatē habere.

[*] Sic. n. vocat Iulian' epitomator: vt & i superiore capite expositū. Cont.

† ἀφοπλίστας. exarmatores. Cont.

Meuenda

legitimè sint omnibus motuēdi: [a] scientes, qa si data à nobis administratione, [b] malè & indignè abutantur [c] à nobis concessa sibi licentia: subiacebunt suppliciis quæ primitus [d] dixim[us] [e] & donec administrationes habent, hæc [e] perferentes, [f] & dū eas deposuerint maiori [g] adhuc experientur [h] periculo. Non enim [i] eis damus licentiam antequam legitimum quinquagita dierum compleat tempus, à prouinciis in quibus administrauerint, discedere, aut per occasionē reuocatoriæ, [k] aut per occasionem fugæ, [l] aut per aliam quamlibet causam: [m] scientib[us] (sicut prædiximus) siue ad hanc veniant felicissimam ciuitatem, siue in quancunque regionem, ad prouinciam denuo reuocati cui præfuerūt, pœnas sustinebunt oēs quas prius diximus. [n]

CAP. XIIII. Quomodo aut apud quem iurare debent Magistratus, & de exigenda ab his cautione.

IVSIVRANDVM verò dabunt hoc quidem, quod superius diximus. [o] Si uerò aliquib[us] in prouincijs [p] existentibus mittantur singuli codicilli, [q] & coram Deo amabili episcopo metropolitano, & qui in eis primates sunt, iusiurandum subibunt, & ita singuli suscipient actiones, [r] tua quippe celsitudine prouidente, siue i hac maxima ciuitate ꝓceperit aliquis administrationem, siue ī prouincia ei codicilli [s] eius transmittantur, tua [t] celsitudine: vt ipse [v] qui accepit, [x] cautionem faciat fisco de tributorū inculpabili exactione, sicut ipse purè probauerit. Posita sit autē lex hæc a nobis i omnibus administratiōibus a nobis nominandis, [z] & ex præsenti tēpore sine suffragio percipiēdis. Nā quę pręcesserunt pridē positus subiaceāt legibus: nulla pœna horū, quę i hac nostra lege determinata sūt, iminēte hactē[nus] administrationes habentibus: nisi tamē & ipsi post insinuationem hui[us] legis nostrę furari [a] capiant. Hæc igit tua celsitudo vniuersa cognoscens, in oībus gentib[us] sub se cōstitutis fieri manifesta procuret, solenniter ꝓceptis utens apud oēs prouinciarū ꝓsides, ut ipsi cognoscētes, nr̄m circa subiectos studium, & quantā habem[us] circa ordinationem iudicū uoluntatē, cōsiderēt quāta eis bona participātur, neq; imperij medelæ pro eorum [b] felicitate parcentes. Datum [†] Belisario præfecto. xvj. Kalendas Maij.

Notitiam horum, quæ ab una quaque administratione debent præberi, demonstrat hæc lex, pœnam contra facientibus statuens. h.d. Bartolus.

SCriptum [c] est exemplar edicti Constātinopolitanis, habens ita:

QVantam [d] subiectorum [†] posuimus prouidentiā ostendit à nobis nuꝑ posita lex quam ad gloriosissimos nostros præfectos scripsimus. Sed competens est & vosipsos scire nostram prouidentiam, quā circa omnes homines habemus, & propterea legem ipsam & in edictis proposuimus figuratā, vt & vos domino deo ac saluatori nr̄o Iesu Christo iustè referatis hymnos, & nostro imperio, quia omnem pro vestra vtilitate perferimus laborem.

Notitia eorum quæ ab una quaque subditorum administrationum debent præberi circa consuetudinem quæstoris ab iis, qui administrationes ha-

[a] Metuendi. sic ff. de off. pcō l. obseruare.
[b] Administratione. ablatiuꝰ absoluti.
[c] Abutantur. No. priuilegium debet perdere, qui abutit eo: vt hic. & C. de iudi. l. Iudæos.
[d] Primitus. vt ṡ. eo. §. si quis autem.
[e] Hęc. i. has pœnas.
[f] Perferentes. s. in tribus casib. vt diximus ṡ. eo. §. necessitatem.
[g] Maiori. ĩ. de admini. §. ij. col. ij. col. vij. S. Sol. ibi in fuga loqtur, vbi magis punit durante administratione, q̄ si postea fugiat. hic aūt ex delicto prius cōmisso punit: & postea plus potest puniri, cū sit dignitate exutus: vt ff. de ince. rui. nau. l. Pedius. & de pœn. l. in seruorum.
[h] Experient. i. experiri poterunt, si accusent. sic ff. de statuli. l. Labeo. & ff. ad leg. Iul. repe. l. antepe.
[i] Non. n. bene dico eū posse puniri, post. sica, non enim, &c.
[k] Reuocatoriæ. i. reuocationis: & ita adiectiuū resoluitur in substantiuū. Azo. qa dicit se reuocatum a suis.
[l] Fugæ. quā nō exprimit, licet in corde gerat.
[m] Causam. vt occasione rei familiaris.
[n] Diximus. vt ṡ. eo. §. necessitatem.
[o] Diximus. vt ṡ. eo. §. sic igit. qd iurm dabitur Romæ vel Cōstātinopoli, si ibi fuerit electus: aliàs iurabit in prouincia in qua est. & hæc sunt vera ſm id tps qñ princeps eligebat hmōi potestates. Sed nunquid cū iurēt hodie I suis ciuitatibus. i. in his vnde debent esse potestates, habebit locū hæc cōstitutio? Rñd. sic. vt argu. ff. de pub. iudi. l. ordo. & ff. de neg. gest. l. actio.
[p] In prouincijs. aliquibus.
[q] Codicilli. i. literæ continentes pręsidatus illius prouinciæ.
[r] Actiones. i. actus. sic ṡ. de non ali. §. sinimus. in si.
[s] Codicilli. expone vt ṡ. proxi.
[t] Tua. o præfecte.
[v] Ipse tu, subaudi.
[x] Accepit. s. administrationem.
[y] Cautionem. nunqd sine fideiussore? vi q sic: vt C. de ver. sig. l. sācimus. sed tū ꝯdicimus. nā dari debet fideiussor de fideli exactione tributorum: vt ĩ. tit. iuiiur. qd præ. & ff. ad munici. l. quoties. §. pen. & l. libertus. §. fin. & C. de bo vacan. l. fin. & de cano. largi. l. h. li. x. & ṡ. e. §. oportet.
[z] Nominandus. vt ĩ. titu. proxi. & ṡ. eo. §. hæc aūt oīa. Vel dic, noīandis. i. eligēdis. sic accipit verbū C. de decu. l. noiationū.
[a] Furari. sic ĩ. de incest. nup. §. ij. & iij.
[b] Eorū. s. subditorū.
[c] SCriptum. Inutilis constitutio. hac constitutione declarat qd debeat dare ex consuetudine quilibet electus, sicut & promiserat dicere ṡ. titu. j. §. hæc oīa. nec est legenda.
[d] QVantam. verba edicti sūt ista.

Pro

[†] Dat. xvij. Kal. Maij Cōstātinopoli. Belisario V. C. cōsule. sic i noua editione Scrimgeriana, & veteribus manuscriptis. malè apud Haloādrum. xvij. Kal. Aprilis, cū hęc lex ante Pascha lata sit, nunquā aūt tā tēpestiuè & pręmaturè is dies celebret. Côt.

Quātā, hæc particula i noua & Haloādrina editione scribitur post exēplar missum epis. Contius.

[†] In hac authē. potes videre quāta fuerit potentia Iustiniani. imperatoris. q tot & tā nobiles ꝓuincias sub imperio suo gubernabat.

[illegible] ꝑdit, q eo abutitur.

a Pro metropoli. potestas archiepiscopalis ciuitatis, vt est ciuitas Berytus & Tyrus: vt C. de metropol. Beryt. l.j. lib. xj. argu. contra. j de defen. ciui. §. denuo. collat. iiij.

b Volo. i. qsi volam, dabitur mihi.

Scriptū cōstitutio inutilis. hęc constitutio exemplū quoddā est cōtinens quæ *bent: nullo p̄sumēte extra ea q̄ subscripta sunt, nequaquā requirere amplius aliquid.*

A spectabili comite Orientis sic. in sacro cubiculo solidos. lxiij. primicerio clarissimorū tribunorū notariorū cum quatuor scriniarijs sacri laterculi solidos numero. l. eius adiutori solidos. iij. officio glorisissimorū præfectorū prætoriorū soli. lxxx. A p̄consule Asiæ ita in sacro nr̄o cubiculo soli. nu. xiij. primicerio clarissimorū tribunorū notariorū cum quatuor scriniarijs sacri laterculi soli. nu. xl. eius adiutori soli. nu. iij. officio gloriosissimorum p̄fectorū prætoriorū soli. nu. lxxx. A spectabili comite Phrygiæ Pacatianæ chartularijs tribus sacri cubiculi soli nu. ix. primicerio clarissimorū tribunorū notariorū soli. nu. xxiiij. eius adiutori soli. nu. iij. officio gloriosissimorū præfectorū p̄toriorū soli nu. l. A spectabili comite Galatiæ primæ spectabilibus chartularijs trib⁹ sacri cubiculi soli. nu. ix. primicerio clarissimorū tribunorū notariorū soli. n. xxiij. eius adiutori soli. n iij. officio gloriosissimorum præfectorū prætoriorū soli. nu. l. A vicario Longi muri † chartularijs tribus sacri cubiculi soli. n. ix. primicerio clarissimorū tribunorū notario. soli. n. xxiiij. ei⁹ adiutori soli. n. iij. officio gloriosissimorum præfectorū prætoriorū soli. nu. xl. & quęcunque administrationes consularesve sunt. ix. A iudice * Palestinæ spectabilibus chartularijs tribus sacri cubiculi soli. ix. primicerio clarissimorū tribunorum notariorū soli. xxiiij. eius adiutori soli. iij. officio gloriosissimorū præfectorum p̄toriorū soli. n. xl. A p̄side Palæstinæ secundæ vt supra. A pręside Phoenices maritimæ sic vt supra. A iudice secūdæ Syrię spectabilib. chartularijs trib. sacri cubiculi sol. n. ix. primicerio clariss. tribunorū notar. sol. nu. xxiiij. eius adiutori soli. nu. iij. officio gloriosis. p̄fectorū p̄torio. sol n. xl. A p̄side Theodoriadis &c. vt s̄. A p̄side Osroenę, &c. vt s̄. A p̄side Cilicię primæ &c. vt s̄. A iudi. Cypri spectabilib. chartulariis trib. sacri cubiculi sol. n. ix. primicerio clarissim. tribunorū notario. soli. nu. xxiiij. eius adiutori soli. nu. iij. officio gloriosis p̄fecto. p̄torio. soli xl. A iudice Pamphylię spectabilib⁹ chartulariis tribus sacri cubiculi soli. nu. ix. primicerio clarissimorum tribunorū notariorum soli. nu. xxiiij. ei⁹ adiutori soli. nu. iij. officio gloriosissimorum præfectorum prętoriorum soli. nu. xl. A præside Bithynię sic vt supra. A præside Helenoponti sic vt supra. A præside Lydię sic vt supra. A p̄side Phrygię salutaris. A præside Pisidiæ. A pręside Lycaoniæ &c. A p̄side nouę Iustinianę &c. A iudice Armeniæ secundæ spectabilibus chartulariis tribus sacri cubiculi soli. nu. ix. primicerio clarissimorum tribunorū notariorum soli. nu. xxiiij. eius adiutori soli. nu. iij. officio gloriosis. præfectorum p̄toriorū soli. n. xl. A iudice Armeniæ maioris, ita vt s̄. A iudi. Cappadociæ primę, ita vt s̄. A iudice Cappad. ij. ita vt s̄. A iudice Hellesponti, ita vt s̄. A iudi. Thracię, ita vt s̄. A iud. Europæ, ita vt s̄. A p̄side Rhodopę &c. A p̄side Aimimōtis &c. A iu. Carię, ita vt s̄. A iud. Lycię, ita vt s̄. A iudice Augustinanæ, * ita vt s̄. & quæcunque admistrōnes pręsidales, siue correctiuæ sunt. A iudice Libyæ superioris spectabilibus chartularijs tribus sacri cubiculi soli. nu ix. primicerio clarissimorū tribunorū notariorū soli. num. xxxvj. A iudice Aegypti primę, ita vt s̄. A iudice Aegypti secūdę, ita vt s̄. A iud. [Nicęę †] secundę, ita vt s̄. A iudice Palæstinę tertię, ita vt s̄. A iudice Arabiæ, ita vt s̄. A iud. Euphratesiæ, ita vt s̄. A iud. Mesopotamiæ, ita vt s̄. A iudice Ciliciæ ij. ita vt s̄. A iudi. Armenię j. ita vt s̄. A iud. Galatiæ ij. ita vt s̄. A iu. Onoriadis, ita vt s̄. A iudice insularū, ita vt s̄. A iudice Mysię secūdę, ita vt s̄. A iudice Scythiæ, ita vt s̄. Pro vniuscuiusq; ciuitatis defensore, si. q̄dē sit metropolis, p̄ metropoli a a p̄tore gloriosissimorū p̄fectorū p̄toriorū dādi sūt soli. nu. iiij. si verò alteri⁹ ciuitatis, sol. iij. & vltra hęc nihil. Nec. n. defēsores vel dare iudicib. nec alteri cuiquā, nec accipere volum⁹: nisi q̄dā sint, cū ab eis volo; b p̄sideant ɔsuetudines: sciētib. eis, qa si nūtiet nr̄ę potestati de aliquo eorū, qa p̄uaricat̄, q̄ a nobis sācita sunt: & qd̄ receperint, quadruplū reddēt: & officio soluto: exiliū habitabūt cōtinuū: cum et prouinciarū iudices si hoc neglexerint, & defensores sinant rapere: non modicā & ipsi sustinebūt pœnam. D. XVII. Kal. Maij, Cōstātin. Belisario V. C. Cōsule.

† μακροῦ τείχους erat longus mur⁹ diuidens Persas ab imperio Romano. Contius.

* ἄρχοντες: pręside & sic in sequentib. Contius.

* Augustianicæ.

† Pro inclus. leg. Augustanicæ. Cō.

Iudices & ciuitatum defensores pro administratione, nec dare, nec recipere licet a subditis ex administratione: nisi in defectum sui salarij, iureiurando ab eis pręstando, pœna contra facientibus imminente. Bartol.

Scriptum * est exemplar huius dominico gloriosissimo pręfecto apud Illyricum

* Hęc verba desunt in

ricum ꝑtoriorũ. Sed ita qdem adiectionib. iusiurandũ subeant, ẽm proprium de hoc facto inditũ sacramentum, cuius exẽplar ẽt directũ ẽ tuę celsitudini. Qui vero administratiões suscipiũt a tua celsitudine, directos hic eis a nobis codicillos suscipiãt ꝑsẽte deo amabili ciuitatis in qua degunt epõ, & alijs q in ciuitate sunt, in iudicio tuæ celsitudinis congregatis, & officio oĩ, tuo coram qbus ẽt codicillos accipiant, & iurent ꝑdictũ iusiurandũ. & maxime hoc ꝑcipimus corã curialib. agi, quos cõpetens est magna frui & tua a celsitudine, & qui idẽ ferent cingulũ. Optima aũt erit prouidentia & studiũ, vt & nihil ab his tu lucreris oĩno, neque ꝑmittas eos ab vllo lædi. Eos.n.q hanc nitunt̃ iniqtatẽ, quatenus & felicissimo nr̃o vtant̃ exercitu, & reliquas curiales adimpleant functiones: qa nõ oportet talia attẽtari solatia, vt possit referri ad tantã tarditatẽ. nihil enim nobis tam cõmendat tuã celsitudinem, qũo circa curiales vniuscuiusq; ciuitatis ꝓuidentia, quam ꝑberi volumus istis & a tua celsitudine, & a cinguli semꝑ successoribus. Quapropter dum codicillos dederis administrationes accipiẽtibus a te, aut ꝑsente, hoc eis tuã denuntiare volumus sedem, vt curialibus oẽm ferant fauorẽ, nihil penitus ab eis accipiẽtes. Prohibeãt aũt & ab alijs eis afferri damna: & agnoscant ꝑ te qa si ꝑter hoc aliqd egerint, pœnis subiacebũt grauissimis. Sicut.n. curialibus parcere volumus, ita & defensorũ castigare & retinere auaritiã [a] sancimus, & ab eis ꝓsumere accipere a nostris subiectis, nisi ẽm quod eis administrat respublica: aut si non est aliquod eis publicum solatium, quantũ inculpabilis antiquitas definiuit: vt a spontaneis ipsis magis quàm ab inuitis accipiãt, & hoc parum, & quantũ eis ad mediocrẽ sufficit vitæ gubernationem. Sciant enim quia si citra hæc aliquid acceperint: non solum quadrupli subiacebunt pœnæ, sed etiã exilium habitabunt continuum: prius eis plagis corporeis infligendis.

Edictum scriptum in omni terra Deo amabilibus archiepiscopis & sanctissimis patriarchis.

TRaditæ [†] nobis a Deo reipublicæ curam habentes, & in oĩ iustitia viuere nr̃os subiectos studentes subiectam legem cõscripsimus: quã & tuę sanctitati, & ꝑ eã oĩbus qui tuæ prouinciæ sunt, facere manifestã, bene habere putauimus. Tuæ igit̃ sit reuerentiæ & cæterorũ hæc custodire: & si quid transcendat̃ a iudicibus, ad nos referre: vt nihil contemnatur horũ q̃ sanctè & iustè a nobis sancita sunt. Sic enim nos quidẽ nostrorũ subiectorũ miserati, quoniam s. fiscaliũ functionũ exactionem ẽt maximas sustinent ex furto iudicũ violẽtias propter factas prouinciarũ venditiones, hæc auferre ꝑ subiectam studuimus legem. [b] Vos aũt si negligẽtes non referatis a nobis quidem consecratam domino Deo: rõnem reddetis apud eũ pro aliorũ iniustitia, si quod non agnoscentibus nobis damnũ apud vos hominib. inferatur. sed oportet ꝑsentes vos prouincijs, & pro eis ac reliquis detestãtes, manifestos nobis facere & rectos iudices, & transcendentes hanc legem nostrã: quatenus vtroq; cognoscentes, hos qdem puniamus, illis aũt repẽsemus. Cumq; lex publicè proposita fuerit, & oĩbus manifesta: tunc intus recondatur in sanctissima ecclesia cum sacris vasis: vtpote & ipsa dedicata Deo, & ad salutẽ ab eo factorum hominũ scripta. Facietis aũt melius, & illic habitantibus vniuersis hominibus vtilius, si eã insculpentes aut tabulis, aut lapidibus, in porticibus sanctissimę ecclesiæ describatis, plenam [c] præbentes omnibus horũ quæ sancita sunt, lectionem atque possessionem.

CAP. II. De defensoribus ciuitatum.

SI vero pro iudicũ puritate hanc habuimus ꝓuidẽtiã: palã est qa multo magis defensoribus non ꝑmisimus nec quicquã accipere, nec dare. Dabunt,n. cõcessis sibi ꝑceptis in foro gloriosissimorũ præfectorum (si quidem maiores sint ciuitates) solidos. iiij. si uero minores sint, solidos. iij. & vltra hæc nihil. Accipient autem nihil ab vllo, si aliquis ex fisco solennis eis quęstus erit. aut si nihil ex fisco percipiunt: nihil vltra, quã sacra nostra statutum est constitutione, percipiant: alioquin, si quid accipere capiantur, aut ipsi, aut qui vocantur eorum

Omnibus Gręcis editionibus. Contius. quæ fuerũt in illa, vt iudi. sine quoquo suffr. & quædam continet plus de admonitionibus quas facere debent episcopi, & ꝑfecti, & præsides postquam iurauerũt: vt j. eo. sicut enim si quis mitteret epistolam secretam, & quandam apertam: ita hæc est aperta respectu superioris.

[a] Auaritiã. q est radix oĩum malorum: vt sup. vt iud. sine quoquo suff. § an certe. & ꝑ hic notari. vt hic lex sit correcta: vt ff. de offic. procon. l. solent. §. fina. nam hic non permittitur aliquo modo accipere esculentum, dummodo habeat salariũ ex quo sibi satisfieri potest, vt statim sequit̃. idẽ dico de illa. ff. de offic. pro. l. plebiscito.

[b] studuimus legẽ. vt s. vt iudi. sine quoquo suffra.

[c] Plenã. aliàs pęnã.

Iusiu-

† hæc verba statim post legẽ superiorẽ subsequũtur. Cõt.

IVSIVRANDVM QVOD PRAES. &c.

Hæc constitutio adijcit, & diligenter comprehendit sacramentū quod debet facere quilibet administrator: vt supra, vt iu si. quo suf. §. sic igitur.

a Administrationem. quamlibet: vt §. vt iudi. si. quoquo suffra. §. hæc autem omnia.

b Iuro. Ego. Hic nō prius substantiā sacramenti vsq; illuc, putā conscientiā &c. ibi autē incipiunt capitula quæ durant vsque ad. §. fi. postea aūt pœnas dicit quas vult subire si contra fecerit: & sic tria continentur in hac constitutione. Accursius.

o Christum. p hoc verbum & sequens sacramentum quod dicit de virgine, excludit Iudæos ab his administrationibus, vel potestatijs. arg. C. de summa trinit. l. j. Nam Christus, vt dicitur in decre. ppter tria fuit baptizatus: ppter exemplum, vt nos faceremus idem. Item propter cōmendationem luæ humanitatis. Item propter vim regeneratiuam conferendam aquis, quam non habent Iudæi in se: vt in decre. dicitur de conse. di. iiij. c. si baptizata. & c. nūquam. in hoc enim nomine Christus, tria continentur. s. qui, & a quo, & de quo, i. tres personæ: pater vngens, filius vnctus, Spiritus Sanctus vnctio: vt in decr. de consec. dist. iiij. c a quodam.

Christus propter tria fuit baptizat⁹.

✝ In noua Scrimgeriana editione nō est hic noua cōstitutio, aut separata a superiore.

chartularij, aut alter qs piā q circa eos sunt: illi quadruplū restituēt qđ acceperunt, & hac solli citudine repellētur: insuper exilio perpetuo mulctabuntur: & in corpore castigati, reddent prouinciam viris bonis pro malis defendendā. Mentiri aūt & in hoc custodes nos inhibentes, & q preces hic agunt, & insinuantes: ut neq; lateat aliqd horū q delinquuntur, neque latendo sit impunitū: sed omnis æquitas atq; iustitia nostris subiectis floreat. Si vero etiam hactenus iudices non post insinuationem huius legis omni abstineant furto: sciāt & ipsi huius legis pœnę se esse subiectos.

TITVLVS III. ✝

IVSIVRANDVM quod præstatur ab his qui administrationem a accipiunt.

Sacramenti substantiam docet iurisq; iurandi formā demonstrat, & pœnam ostendit hæc constitutio. Barto.

Iuro ego [b] per Deum omnipotētem, & filium eius vnigenitū, dominū nostrū Iesum Christū, [c] & Spiritū sanctū, & p sanctā gloriosam Dei genitricem & semp uirginē Mariā, & per quatuor [d] Euangelia quæ in manibus meis teneo, [e] & p sanctos Archangelos Michaelem & Gabrielem, puram cōscientiam germanumq; [f] seruitiū me seruaturū sacratissimis nostris dominis [g] Iustiniano & Theodoræ cōiugi eius, occasione traditæ mihi ab eorum pietate administrationis: & omnem laborem ac sudorem cū [h] fauore sine dolo, & sine arte [i] quacunque suscipio in commissa mihi ab eis administratione de eorū imperio atq; republica: & cōmunicator sum sāctissimę Dei catholicę [k] & apostolicæ [l] ecclesię: & nullo modo uel tpe aduersabor ei: nec alium quemcunq; permitto [m] quantum possibilitatem habeo. Iuro quoque idē iusiurandū: [n] quia nulli penitus neq; dedi neque dabo [o] occasiōe data mihi cīguli, [p] neq; occasione patrocinij, neq; promisi, neq; professus sum de prouincia mittere, neq; mittā, neq; oc-

suetudo sic interpretatur. vt iuramentum factum super quolibet libro valeat: vt ff. de legi. & senatuscō. l. si de interpretatione.

c Teneo. No. q tangere debet. & est verum nisi in casibus: vt in iudice iudicante: vt C. de iudi. rem nō nouā. Item in episcopo testificante: vt j. de sanctissimis episcopis. §. nulli. collatio. ix. Item in alienate rem ecclesiasticam, vel dando eam in emphyteusim: vt supra, de non alie. §. quòd autem a nobis dictum. ibi, & vt neque.

f Germanum. Germanus frater, germana soror dicitur, quasi ex eodem germine natus vel nata. & sic facit se parem: quod est verum quo ad quid: cum vterque ad statum Imperij studeat: vt supra, vt iudices sine quoquo suffragio. §. oportet. sed subijcit seruitium per quod reddit se subijcibilem.

g Dominis. Hic not. quòd genus masculinum concipit fœmininum. sic ff. de leg. iij. l. qui duos. & ff. de pact. leg. tres fratres. sed non econtra. vt ff. de leg. ij. leg. ita scriptum de quo plene dic vt ff. de verb. sig. l. j.

h Et omnem. scilicet iuro me præstaturum, repete.

i Arte. id est deceptione. vnde Cato: Sic ars deluditur arte.

k Catholicæ. id est vniuersalis.

l Apostolicæ. id est Romanæ, quæ fuit ab Apostolo Petro fundata: vt j. titu. proxi. §. fi.

m Permitto. id est permittam. sic enim est modus loquendi Theutonicorum: vnde extunc patet quòd ex eis Theutonicis erat Imperator vsque ad hoc tempus: quod tamen dicemus infra, vt præpo. no. impera. colla. v. Nota tamen hic quòd potestates terrarum debent expellere hæreticos de suis locis, per l. istam & C. de summa Trinitate. leg. j. in fine. & in constitutione. Friderici. ad decorem. §. ij. quæ est C. de hæret. l. Gazaros. Accursius.

Potestates terrarū debēt expellere hæreticos.

d Quatuor. i. a quatuor euangelistis facta & cōposita. s. Matthæo, Marco, Luca, & Ioanne: qui suis figuris pinguntur: vt hoc versu continetur: Est homo Matthæus, Marcusque Leo, vitulus Lucas, pingitur Aquila Ioannes. Hi enim quatuor omnia euangelia fecerunt, & nō sunt plura, licet diuisim legantur in ecclesia. Sed quid si super vnum librum tātum, vel quid si super alium? Videtur non valere. vt hic. sed cōtra est: quia habetur respectus ad vera euāgelia. Itē mens deferētis est cōsideranda, vbi iurans vellet maliguari: vt in decret. xxij. q. v. quacunq; arte. & facit ad hoc versus. Fallit iurantem iuratio facta per artē. & repete semper, p, ad omnes hos accusatiuos. Itē cō-

Euāgelistæ qbus figuris pinguntur.

Iurās maligne peierat.

n Idem iusiurandum. repete, per.

o Dabo. facit. j. vt iud. sine quoquo suffra. §. sic igitur. & C. ad l. Iul. repe. l. sancimus. Accur.

p Cinguli. i. dignitatis.

Suffra-

[a] Suffragij. i. pro suffragio præstando coram domino Imperatore pro dignitate habenda. Accursius.

[b] Famosissimis. hic in bona parte accipitur. aliàs in mala: vt cum dicitur famosus lauo: vt ff. de pœ. l. capitalium. §. famosos. & §. fi.

[n] Ago. i. agam. s. omnem iustitiam.

[o] Assidentē. sic j. vt nulli iu. §. qm̄ vero. col. ix. Azo.

[p] Et circa me. scilicet sunt.

[q] Delinquant. quia turpius est: vt s. vt iud. sine quoquo iussra §. eos.

casione dñici suffragij,[a] neque famosissimis[b] prçfectis administrationē habentibus, neq; ijs, qui circa eos sunt, neq; alij hominum vlli: sed sicut sine suffragio percepi[c] cingulū, sic ēt purè me exhibebo circa subiectos pijssimorū nostrorum dñorum,[d] contentus ijs, quæ statutæ sunt mihi de fisco annonis.[e] Et primū oē habebo stu dium, vt fiscalia[f] vigilanter inspiciā: & indeuotos quidem & indigētes[g] necessitate, cum oī exigam vehementia, nequaquam subinclinatus,[h] neque ob hoc lucrū ipsum considerans, aut per gratiam[i] vel odium exigēs aliquem, citra quàm[k] competit, aut cōcedam alicui. deuotos aūt paternè tractabo, & subiectos piissimorum nr̄orum dñorū illæsos vndique quantū possibilitatē[l] habeo, custodiam. Et æquus in causis vtrique parti, & in publicis disciplinis ero: nulliq; parti citra, q̄ iustum est, præstabo: sed exequar vniuersa delicta, & oēm æquitatem seruabo, s̄m quod mihi visum[m] † fuerit iustum: & eos quidē, qui innoxij sunt, vndique innoxios illæsosq; conseruabo, noxijs aūt imponam supplicium s̄m legem, & oēm iustitiam (sicut iam dictum est) in publicis & priuatis contractibus eis seruabo: & si comperero fiscum iniustitiam pati, nō ego sum hoc ago,[n] † sed etiam mihi semper assidentem[o] talem studebo assumere, & circa me[p] oēs: vt non ego purus quidē sim: qui verò circa me sunt, furentur, & delinquant.[q] Si quis aūt inueniatᵣ circa me talis: quod fit ab eo, me sanare,[r] & eum expellere. Si verò non hæc oīa ita seruauero: recipiā hic[s] & in futuro seculo in terribili iudicio magni Dei dñi & saluatoris nr̄i Iesu Christi: & habeam partem cū Iuda,[t] † & lepra Giezi,[u] & tremore Cain:[x] † insuper & pœnis quæ lege eorum[y] pietatis cōtinentur, ero subiectus. Scriptum est exemplar huius Dominico gloriosissimo per Illyricū prætoriorum præfecto.

TITVLVS IIII.

VT ECCLESIA Romana centum annorum gaudeat pscriptione.

Ecclesia Romana cum ecclesijs sibi subiectis centenaria gaudet præscriptione in contractibus, causis, rebus, et actionibus omnibus. Bartol.

Impe. Iustinianus A. Ioāni beatissimo, ac sanctissimo archiepō, & patriarchç veteris Romç.†

VT legū originem[z] anterior[a] Roma sortita est, ita & summi pontificatus apicem apud eam esse

[c] Percepi. quodcūq; vt s. vt iudi. sine quoquo suffra. §. hæc aūt omnia.

[d] Dñorum. s. imperatoris & vxoris: & concipit hic masculinū fœmininū: vt s dixi.

[e] Annonis. vt tamē esculentū & poculētum possit accipere: vt ff. de offi. procon. l. solent. §. fina. & de officio præsi l. plebiscito. Sed illæ possunt dici correctæ, qn̄ habet sufficiēs salariū, vt diximus. s. ei. proxi. circa princ.

[f] Fiscalia. s. tributa.

[g] Indigentes. i. quib. ex necessitate īponitᵣ necessitas: vt s. ut iudi. sine quoquo suffr. §. eos.

[h] Subinclinatus. i. flexus in aliquo.

[i] Pergratiam. sic j. de san. epis. in prin. col. ix. & C. de bon. auct. iu. pos. l fin. & j. de alie. & emphy. §. si quis autē. colla. ix.

[k] Citra quàm. i. aliter quā deceat. aliàs vltra quàm: & tunc idem sonat.

[l] Possibilitatem. sed nunquid bene pōt vt s. vt iu. sine quo. suf. §. qd aūt. circa fi. §. & j. de man. prin. §. patrocinia. Quare ergo reddit se suspectum? Rn̄. loqᵣ hic de potētia tributa a na. t. a iur. vt s. quō opor. episc. §. igitur.

[m] Vnū excepto defensore q iurat oīa se acturum s̄m legē: vt j. de defens. ciuita. §. iusiurandum. col. iij. secundum Hu. Vel, qd̄ est verius, idē in quolibet, vt s̄m legē iudicare debeat, vt j. de iud. §. oīs autē. col. vj. nec obst. qd̄ hic dr̄: quia & postea subdit s̄m l. omnē & facit ad l. istam. j. vt iud. non expe. sa. ius. §. j. col. ix. & C. de iudi. l. rem nō nouam. & j. vt dif. iu. §. si th. col. ea. & C. de iud. l. placuit.

† Cōtrarium hr̄ ca. j. ex. de cōstitu. sed vide ibi glo. hoc declarantem. vide gl. i c j. super verbo canones. ex. de off. iu. or. ad quā cōiter canonistæ, de hac materia recursum.

[r] Me sanare. s. iuro.

[s] Hic. s. talionem in hoc seculo ppter cupiditatem.

[t] Cum Iuda. s. in inferno: vt sicut ille pp cupiditatem xxx. argēteorum fuit damnatus, sic & iste.

[u] Et lepra Giezi. Giēzi seruus fuit Elisæi prophetæ. Naamā leprosus quidā accessit ad prophetā, vt liberaret eum a lepra: qd̄ fecit gratis. in recessu illius liberati seruus prophetæ 3 voluntatē dñi cucurrit post eū: vt referret ex xl. oneribus camelorū, quç habebat, dño suo duo mutatoria vestimentorū, qd̄ cū dñs sciuit, leprā liberati cōuertit in seruū Giezi toto tpe vitæ suæ pter cupiditatem. sic erit de hoc iudice. Accursius.

[x] Tremore Cain. vt sicut ille semper tremuit, & timuit postquā interfecerat fratrem suum: sic iste.

[y] Eorū s. dñi Imperatoris, & suæ vxoris.

† aliās aliqui, vt nō sit opus Acc. scholio.

† Hr̄ de Iuda Mat. 27. ca. & 1 Actib. apostolorū c. j. in litera. c.

† 4. Reg. 5

† Gen. 4.

VT ECCLESIA Romana cērū annorum gaudeat pscriptione.

[z] VT legum originē. Verum est apud Latinos, sed nō apud Græcos: imo Roma ab eis habuit: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. j. & instit. de iure natu. §. & non ineleganter. Accursius.

[a] Anterior. Roma multa sortitᵣ noīa: vt dñs Al. hic notauit. nām dr̄ anterior, vt hic. Vetus: vt C. de vete. iur. enu. l. ij. §. pe. Splendidissima: vt C. de vete. iur. enu. l. ij. §. quæ oīa æterna: vt C. de priui. corpo. vr. Ro. lib. xj. & de suar. l. j. eod. lib. Regia, vt institu. de satisd. §. fi. Antiqua, inclyta, almas

Roma quot noībus appellatur.

ma: vt C. de tem. in integ. resti. l. fi. & C. vbi se. vel cla. l. ij. & iij. Sacratissima: vt C. de dona. l. in hac. Felicissima: vt j. de leno. colla. iij. in prin. & j. de tabu. & j. de eccl. re. imo. ali. §. fi. col. iiij. Senior: vt C. de adop. l. arrogationes. Florentissima. Maxima: vt j. de exhæ. & intr. §. si verò magna co. v. Regia: vt j. quib. mo. na. effi. sui. §. si quis igit. col. vij. & est hoc nomen anterior respectiuũ. nã est secunda Roma, vt Constantinopolis. q vr habere eadẽ priuilegia oia q vetus hẽt: vt C. de priuileg. vrb. Con. l. j. lib. xj. nisi in quibusdam. nã vetus habet primã sedẽ ecclesiarũ: secunda hẽt secundã: vt j. de ecc. tit. j. §. j. col. ix. Item originẽ legũ hẽt vet⁹ & non noua, vt hic. Item fontẽ sacerdotij hẽt vetus, & non noua: vt hic. Item vetus Roma caput est orbis terrarũ, & imperator ibi creat, non in noua: vt C. de consuli. & non spar. l. nemini. §. qñ. lib. xij. & C. de vete. iur. enu. l. j. §. pe. Item priuilegiũ qd hẽt vetus Roma in pscrip. cẽtũ annorum, nõ habet noua: vt patet hic I rub.

alienet ecclesia, nõ dat vẽdicatio œconomo: sed hoc vsque ad c. annos. & ideo dixit maximè: vt hic & I. de non alie. §. vult enim illa.

esse nemo ª est qui dubitet. Vnde & nos necessarium duximus patriã ᵇ legũ, fontẽ sacerdotij, spãli nr̃i numinus lege illustrare: vt ex hac ᶜ in vniuersas ecclesias catholicas, quę vsque ad Oceanũ ᵈ positæ sunt, saluberrimæ legis vigor extendatur: & sit totius Occidentis, necnon & Oriẽtis, vbi possessiones sitæ inueniuntur ad ecclesias nostras ᵉ siue nunc pertinentes, seu postea eis acquirendæ, lex ppria ad honorem Dei cõsecrata. ᶠ Cum enim antiqua ᵍ iura. xxx. annorum metis temporales exceptiones cõcludebant, & si hypotheca fuerat, paulo longiora ʰ eis spacia condonabant: nos sacrosanctas ecclesias huiusmodi quidẽ curriculis tẽporum nullatenus excludi concedimus, maximè ⁱ in his rebus in q bus vel lęsionem ᵏ sustinuerint, vel quicquã debeatur: ˡ sed centũ † tantũmodo annorum ᵐ lapsu temporalem ⁿ exceptionem eis opponi sancimus: vt maneant per totum prędictũ tempus integra iura ecclesiastica, & non possit eis alia prȩter centũ annorũ obuiare exceptio: cum hoc tempus vitæ longęui hominis plerunq; ᵒ finis esse dignoscatur. Habeat itaq; sanctitas tua hanc legem catholicis totius occidentis ecclesijs profuturã, & in Orientales partes propagãdam, in quibus aliquid sacrosanctæ possident ecclesiæ: vt sit Deo omnipotenti dignũ donarium ᵖ diuinarum rerum tuitio: nec iniquis ᵠ hominibus impium remaneat præsidium, ʳ & tutus peccandi locus etiam scientibus relinquatur: sed ille seruetur innocens, ˢ qui re vera innoxius ᵗ sit: nec improba ᵘ temporis allegatione sese tueatur tempus pro puritate ˣ prætẽdens. Quod igitur nostra æternitas ad omnipotẽtis Dei ho

ª Nemo. qui talibus intendat.

ᵇ Patriã. s. ipsã Romã.

ᶜ Ex hac. i. Roma. i. ecclesia Romana.

ᵈ Ad Oceanum. i. Occidentem.

ᵉ Nostras i. in nr̃a ptestione positas. sicut oĩa sunt: vt C. de quadri. præ. l. fi. in princ. Accursius.

ᶠ Consecrata. sic I. vt iudi. sine quo. suf. §. itaque.

ᵍ Antiqua. s. codicis quæ sunt antiqua respectu istarum legum: vt C. de præscrip. xxx. an. sicut. & l. omnes. & l. cum notissimi. Nam in iure digestorum nõ inuenitur de hac præscriptione. xxx. uel. xl. anno. sed prædicta l. sicut primo dicit de ista materia. nec. ob. C. de constit. pec. l. ij. quia ibi fit mentio de his præscriptionibus: quia nouior est quam illa sicut I tem: cum sit Iustiniani. Accursius.

ʰ Longiora i. xl. an. si contra principalẽ debitorem intenditur, si contra alium sine titulo possidentem, xxx. an. ut C. de præs. xxx an. l. cum notissimi. & de anna. exce. l. j. Sed & si titulo quis extraneus possidet, cũ mobilis est, per triẽniũ. immobilis per decẽ, uel uiginti annos præteribit: vt C. si aduer. cre. l. j. & ij. & sic patet quod hypothecaria habet quatuor uias. Acc.

ⁱ Maximè quare dixit maximè. cũ nihil habet aliud nisi quod suum est. & hic specialiter dicit læsionem: uel quod ei debetur psonali actione: vt hic dicit, uel quicquã, &c. Respon. imo vt si quam rem immobilẽ

ʰ Læsionem. i. propriæ rei amissionem.

ˡ Debeatur. s. actione personali.

ᵐ Annorum. sed hodie vr q xl. ann. vt I. de ec. titu. §. pro temporalibus. & j. hæc cõstitu. interpre. §. j. col. vj quæ sunt j. Sed lu. dicit qdã, q hic ghaft loqt I oi ecclia posita sub Roma. ecclesia: & prout generaliter dicit & generaliter in oĩbus dignoscitur oĩ igi p illas: & in hac sententia est Placẽ. Ioã. & Azo. sed Al. dicit: q hæc generaliter loquitur: & in vna specie aliarũ tantũ derogatur. l. in rebus ecclesiarũ aliarum quã Romanæ. & Ir. dicit idem: q sententia nobis placet. Nam & iure canonico comprobatur: vt extra de præscripti. c. cũ nobis. quod imitari debemus: vt j. de eccle. tit. §. j. col. ix. & I. quo oport. episc. §. fin. Verum p nouissimas decret. Innocen tij ols præscriptio tollitur: quod. s. ius canonicum iure naturali firmat: vt ff. de regu. iur. l. iure naturæ.

ⁿ Temporalẽ. aliàs spiritualem. nã aliàs non habet locũ talis præscriptio, nisi quibusdam priuilegij loco sit concessum: vt ecclesiæ Nouætulanę cõcessum est hodie.

ᵒ Plerunq; qa qñq; viuit aliquis vltra, vt Noè & Zozimus Abbas. vt I. de mona. §. hinc nobis. vẽr. si vero. & facit ad hoc. C. de sacrosan. & ff. de usufru. l. an usus fructu. & j. hæc constitu. inter consti. §. fi. col. vj:

ᵖ Donarium id est, donum.

ᵠ Iniquis alias iniquis: alias impijs.

ʳ Præsidium. i. auxilium. s. præscriptionis. & no. præscriptionem esse odiosam.

ˢ Innoxius. facit I. tit. j. §. & æquus. & I. ut iudi. sine quoquo suf. §. eos. & C. de pœ. l. sancimus. & j. de incest. nu. in prin. col. iij.

ᵗ Improba iure naturali inspecto: vt ff. de condi. in debi. l. nam hoc natura. sed iure ciuili comprobatur: licet nõ hoc casu a modo: vt ff. de usucap. l. j. & ff. pro socio. l. fina.

ᵘ Tempus pro puritate. No. hic arg. pro M. vt præscriptione ¹ dominiũ directum quæratur. nã sic nõ est hic pro veritate, & est speciale. aliàs ergo est sic p eo. C. de præscrip. xxx. an. l. si quis emptionis. in princi. & ff. de vsuca. l. cum qui. Sed nos cõtra: vt de pa. l. tradi.

† Est tñ casus in quo præscribitur S ecclesiã Romanã quadraginta ann. vt in c. j. §. si post mortẽ. ex., de pscr. li. vj. & cõcor. cum hoc text. c. cũ nobis. cũ glo. super verbo legali. extra de pscrip. & c. si diligenti. in §. co. titu.

Præscriptio est odiosa.

¹ Idẽ tenet Inno. I c. cęterũ Igl. para-. ti. extra de iudi.

traditionibus. & na. insti de vsucap. §. j.

a Venerandę. s. & ad honorem. Azo.

b Petri. per hoc dicunt quidam q̃ hæc lex non est generalis: quod falsum est, vt s. diximus eo. titu. Sed possent ipsi respondere, vt quod dicit hic statim de alijs terris, habeat locum si sint specialiter sub Roma. eccle. & de suo horto, vt est Ferraria & Marchia, & aliæ similes. nam remotarum ecclesiarum quandoque maior ecclesia procurationem sumit, vt i. vt deter. sit nume. cleri. & j. de alie. & emphy. §. j. col. ix. qua tamen ratione non moueor.

c Imperij. id est legis huius.

d Reminiscentes. i. epilozantes.

DE REFERENDArijs sacri palatij.

e Cum alijs. Sed vbi sūt hæc q̃ in ordinem competentem perduximus? Respo. vt i. vt deter. sit nume. cler. & s. quomodo opor. episcopos. §. sed neque.

f Referendarijs. sunt autem referendarij qui sunt aduocati in curia principis, dicti ex eo quòd referunt vices hominum coram principe: vt s. quomodo opor. episco. §. non aliter. in fin. §. & j. statim subijcit. & j. vt liti. iu. §. pe. col. ix.

g Vtiliores. sed in quo? Rñ. vt cum honestate & curialiter proponant: vt ff. de postulan. l. j. j. respō. & s. quomodo opor. epis. §. nō aliter. in fi.

h Primum. i. a principio: & breuiter tria not tempora. primo erant octo tantum: sed imperator ad quorundam supplicationem duos vel tres cōstituit: & sic dicit j. q̃ didicit esse plures quam prius cōstitutæ: Tertium est, q̃

¶ Aliàs, ¶ æternū reminiscentes. Huiusmodi autem legis &c.

¶ Referendarij qui sint, vide in spe. de supplica. §. j. in med.

¶ In quibusdam exē. legit: intro apud sacratissima va. re. & a nob. ser. & in oēs eccl. pos. seruitu-ram.

* in manuscripto meo est. xviij. Kal. Maij. Cō.

norem, venerādę a sedi summi Apostoli Petri b dedicauit: hoc habeant oēs terræ, omnes insulæ totius Occidētis, quæ vsque ad ipsos Oceani recessus extenduntur, nr̄i Imperij c prouidentiā per hoc in æternum. Reminiscētes, d ¶ huius legis prærogatiuā, (sicut suprà dictū est) nō solū in Occidētalib. partibus Romanę ecclesiæ cōdonamus, sed ēt in Orientalibus partib. in quib. ecclesiasticæ vrbis Romæ possessiones sunt, vel postea fuerint, scilicet, omnib. iudicib. maiorib. & minorib. qui Christiani & orthodoxi sunt, vel postea fuerint, hanc nostrā constitutionē seruātib. nihilominus hmōi legis temeratorib. post cælestes pœnas, ēt legitimū semper vigorem ptimescentibus, & pœnā quinquaquinta librarū auri formidantibus. hac lege nō solum in postea emergētibus causis suū tenorē exercente, sed ēt in ijs, q̄ iam sunt deductæ in iudiciū. Sanctitas itaq; tua præsentem nrę mãsuetudinis legē pijssimam, siue sacrosanctā oblationē, quā Deo dedicamus, accipiens, intra ¶ sacratissima vasa reponat, & a nobis seruandā, & oēs ecclesiasticas possessiones seruaturam. Dat. Constantinopol. vj. * Kalend. Maij, Belisario V.C. Cos.

TITVLVS V.

DE REFERENDARII sacri palatij.

Numerus referendariorū in octonario numero debet terminari: alijs vltra hunc numerū iā constitutis in suo statu manentibus, Barto.

Imperat. Iustinianus August. Hermogeni gloriosissimo sacrorum officiorum magistro, exconsuli & patricio.

Cum alijs omnibus quę in ordinem per duximus cōpetentē, neq; ea q̄ de spectabilibus nostris referēdarijs f sūt, foras relinquere existimauimus a nostra prouidentia: & tanto magis, quanto nobis vtiliores g cōstituti sunt. primum h quidē eos in multitudine constitutos, nos vtpote multos per eos audiuimus singulorū facile petitiones dicentes plures esse, i quàm dudū fecimus: sed apparuerunt quidam nostram largitatem in immensum vocantes, & multos k quidem nobis supplicātes introducentes: multis autem petitionibus vsi, ita semper adiectiones in immensum l incompetens, causam sic perduxerunt honestam. nil enim pe tentibus factum est finitum, donec m in quatuor & decem eorum numerus exiret. Propterea igitur, vtpote causa forsan a nobis honorata, n deinde in multitudinem effusa, ne propria imminuatur honestate, præuidimus certa eorum numerum comprehendere mensura: non vt quæ sunt, auferamus eis concessa: (nec enim hoc imporialis est maiestatis proprium) o sed vt omnium placentium nobis & honeste ministrantium, foras aliquos ex his constituamus a nostro ministerio, nullo omnino concedimus modo: sed manere quidem eos sancimus secundum figuram qua sunt: neminem tamen omnino adijci, donec in octo viros perueniat numerus: vt hi perpetuè sint octo constituti: p numero quidem hoc per nullum modum, aut tem-

res iam in infinitum procedebat, quando vsque ad xiij. vel plures erant. & hæc sequuntur.

i Plures esse. subaudi, etiam. & tamen quia non erant infiniti, audiuimus eos, vt per multos & melius etiam &c.

k Multos. subaudi, per. Accursius.

l Immensum. nā omne immēsum incompetens est: ¶ vt s. vt deter. sit nu. cle. in princ.

m Donec i. non cessauerunt instare donec &c. & facit ad huiusmodi preces s. vt deter. sit num. cleri. §. j. in fi. & C. de pe. bo. sub. l. j.

n Honorata. puta in duos vel tres. Azo.

o Proprium. quinimo, vt illæsa beneficia conseruetur: vij. const. quæ de dignit. §. illud. & facit ad hoc. C. de aduoca. di. iudi. l. iubemus. & j. de mensura or. cler. col. iij. & C. de sacro san. eccle. l. non plures & s. vt deter. sit nu. cle. & C. qui mili. non pos. l. eis quidē.

p Constituti. scilicet sint.

¶ Cōcor. text. in c. venerabilis. extra de dol. & con. & in Clemē. dispendiosam titu. de iudi.

Tran-

a Trāscendere.q.d. circa qualitates augmētū recipiāt, hoc est bonitatē, vt dicit, nō circa numerū. Azo.
b Neque.not.interdici aliquid peti.sic ī.de nō ali. §.quia vero verisimile.& C.vt lite pe.l.fi.& C.de po. bo.sub l.j & ij.lib.x.

Multitudo cōfusionem parit.

† Concordat cum hoc textu I proę. de cre. cū gl. sup verbo, iustitia.

† Cōcor. c.i.cū gl. sup verbo, multis. in fi. de rescriptis li. 6.

Matt.20. & 22.

c Iustitia. quæ est maior inter cæteras virtutes: vt ī.vt oēs obe.iud.i pri. coll.v.
d Apparere.neutra liter.q.d.ad maioritatem honoris volumus apparere.
e Honestū.vnde dicitur: Vbi est multitudo, ibi est cōfusio.
f In paucis.q.d.nolite cōfidere in multitudine nam pauci sunt.s. referendarij. etiam inter multos per quos vita saluatur.i hominum substantiæ,ex quibus viuunt & ipsæ personę: vt ī.quibus mo.nat. effi.legi.§. quisquis. & C. de aduoc diu. iudic. l. aduocati. & hoc secundum virtutem.nam clamando quilibet esse posset bonus. vnde Cato: Sermo datur cunctis, animi sapientia paucis. quæ verba licet ad referendarios aptauerimus,ad quodlibet factum bonum possent aptari. illud non placet dicere. vt hæc litera sm animā intelligatur: licet etiam tunc esset verum. vnde illud, Multi sunt vocati, pauci verò electi.nam secū dum hoc non sic bene referretur ad supradicta. & facit ad hunc §.ī.vt deter.sit nu.cler.in prin.& ff. de condi.institu.l.filius & ff.de verb.oblig l.continuus.§.itē qui insulā & in dec. distin xxiij.c.tales.
g Promisimus. i. imposuimus.
h Ex patribus.no.si līus ē filio nr̄ bon⁹ pp patrę. qd mirū? imo & ratione nationis pſumitur bonus. vel malus.vt ff.de ædili tio edic.l.quod si no lu.§.qui mancipia.
i In eos.i.indigētes.
k Auxiliū.scilicet implorādum pro indigētibus.Et not.hic esse laudabile paupere adiuuare: vt C.qñ imper.inter pupil.& vidu.l.j.&C.de eps.&cle.l.orphanotrophos.

pus aucto, festinātib. aūt ipsis ppetuè inuicē trāscēder a circa nos & iperiū cura & deuotiōe: nemine licētiā habēte, neq; petere aliqd deinceps tale: sed sciente, quod neq; b impetrabit petita: pro eadē autem petitione nō solū obligatus erit pœnæ auri librarū decem, sed etiam ppria spoliabitur militia. Volumus enim eos in mēsura qdē vsq; ad dictū numerū ptineri, iustitia c verò & alijs virtutib. augeri, & ad mai⁹ apparere. d Multitudo.n. numerosa nihil hēt honestum: e † quoniā in paucis f ex multis quę secūdū virtutē est vita saluat. Maneāt igit secūdū qđ prædiximus, nunc in eadem figura. Hęc autē tua eminentia cognoscēs custodiat, vt nullo tēpore trāsgrediat aliqd eorū quæ a nobis sācita sunt: sed eos, q præter hoc aliquid agunt, interminatā exigi pœnam, quam eis promisim⁹: g q nec repeti licet, nec reddi possibile est. sitq; & hęc lex nr̄a multitudinē quidē expellens, itroducēs uerò uirtutē, quæ non i multis apparet: & pcipuè iuiris pcedat ex patrib. h qdem bonis, suā autē uita cōstituētes tā in petitionib. indigentiū, quā ad nostrū i eos i auxiliū. k Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacrā legē manifestata sunt: tua eminētia

DE INCESTIS ET NEFARIJS NUPTIJS.

l Ro incestis.leges.vt C.de in cest.nup.l. si quis incesti.
m Quæ.i.leges.

opi effectuiq; tradere festinet. Da. Idib. Maij. † Cōstā. Belis. V.C. Cons.

Deest hic Nouell. XI. vt & in oībus Græcis editiōib. Titulus eius in Scrimgeriana editiōe tantū superest in hāc sn̄sam.

Vt quæ circa Viminacium sunt ecclesiæ, sub pprio archiepō sint, nō aūt amplius sint sub Archiepō Thessalonicæ.

At illam integram repperi in veteri quodam libro manuscripto. vbi inscribitur:

De priuilegijs archiepiscopi Iustinianæ primę.

Hanc autem (vt promisi) in decima collatione adscribā.

TITULUS VI. Nouell. 12.

DE INCESTIS † & nefarijs nuptijs.

Masculi & mulieres illicitas contrahentes nuptias, pœna hic statuta sunt puniēdi: substātia eorū liberis ex sāctib. applicāda, vel fisco. B.

Imp. Iust. A. Floro gloriosissi. comiti [vbicunque † positarum sacrarum rerum priuatarū.

Ro incestis dudū nuptijs scriptas ab iperatorib. leges l si pfecte le hēre iudicam⁹: q m eos qdē q icestis copulāt nuptijs, ipūitos sinūt; ex his aūt pcedētē sobolē, vtiq; iculpabilē existētē, priuāt n rebus pr̄is: vt necessitas fit eos qdem q peccāt, sine reatu o esse: eos autē q innoxij sunt, tanquam peccantes puniri. p

CAP. I. De incestis & nefarijs nuptijs.

SANCIMUS igiī decetero, siqs illicitas q & cō

n Priuant.quod cōtin.it ex eo. quia cū olabona patri auferebantur, magis filio auferri videbantur, cuius quasi iā erant: vt inst.de hęr. quali. & diffe.§.sui.s. propter votū patris: vt. ff.de lib.&posth.l.in suis.&.ff. vnde libe.l.scripto. in fi.
o Reatu.i.sine pœna reatus.
p Puniri. qđ nō debet esse. vt C. de pœ. l.sancimus.& vt ī.vt indi. sine quoquo suff.§.eos.&. ī.iubi. § & æquus & j.de mā da.pri.§ oportet i fi.
q Illicitas. hoc generale nomē est quocunq; modo sint nuptiæ ꝯ.legē: licet non sint ꝯtra naturæ, sed iuri. nefariæ vero in terascendentes & descendentes, incestę autem inter collaterales & affines: vt institu. de nupt. §. ergo. & ff. de ri. nupt. l. quin etiam. & ff. de adulte. l. si adulterium.j.ch. licet lex quandoque promiscuè vtatur. & secundū hoc reprobo hic opinionem Mar. qui dicit titu. istū habere locum tantū quādo erant nefariæ vel incestæ: sed hæc litera dicit plus.s.quocunque modo illicitæ, nec ob. rubri. huius titu. quam pro se inducit. nam plerunq; generalior est textus quam rub. vt ī. vt ecclę. Ro. &c. nam de alijs ibi loquitur. & econtra rubri. generalior est textus: vt patet C. de reli.& sump. fu. nam licet in rub. dicat de lusu: in tex. tamen non dicit. vnde non est bona sua argumentatio: licet noster fuerit cōciuis, s. Florentinus. pro nobis autem hæc est litera. s. illicitas: vt institu. de nupt. §. si aduersus. & ff. de adult. l. si adulterium. §. stuprum. in fi. §. Quocunq; igitur modo matrimonium illicitum

† xviij. Ka. Maij. in meo manuscri pto, & in noua editione Græca xvij. Ka. Maij. Contius.

Filioque si spectare videnē bona paterna.

Nuptiæ incestæ & nefariæ differūt.

† De hac rubrica vide 35. quęst.j.& 36.q.2.& 3.quasi g totum.

† ἀπανταχῆ.

trarias naturæ (quas lex ĩcestas & nefandas, & dã natas vocat) cõtraxerit [a] nuptias: si qdẽ ñ habuerit filios ex priorib. legitimis & iculpabilib. sibi ꝯtractis nuptijs, mox ei suarũ rerũ casũ iminere: [b] simul aũt & eis q̃ noie dotis [c] data sũt ei, i nullo potiri: [d] sed oĩa ærario [e] assignari: eo ꝙ dũ licuerit [f] nuptias facere legitimas, contra leges amauerit: & confuderit quidem sobolem, [g] nocuerit autẽ & generi: [h] egerit vero q̃ ipia sunt & scelesta, & talia cõcupierit, qualia plurima ẽt irrationabilia admonẽt [i] aĩalia: sitq; ei pœna nõ cõfiscatio solũ, sed ẽt cinguli [k] priuatio, & exiliũ: [l] & si vilis [m] fuerit, ẽt corporis castigatio, [n] quatenꝰ discat caste viuere, & ĩtra naturã se continere: nũ aũt delectari & amare vltra terminũ traditũ nobis a natura, ẽt his legib. repugnare. Muliere quoq;, si legẽ [o] sciens [p] hãc qdẽ neglexerit, icestis aũt semetipsã tradiderit nuptijs, sub eadẽ ꝯstituẽda pœna. [q] Si vero ꝯtigerit ex priorib. nuptijs inculpabilib. filios eẽ ei, aut nepotes fortè, aut vlterius: paternã mox [r] illi accipiãt successionẽ, suæ qdẽ potestatis patris supplicio [s] facti: pascẽtes [t] autem eũ, [u] & alia necessaria [x] præbẽtes. Nam licet legum contemptor & impius sit, tamen pater est.

ctum est, quod est. xliij. modis, vt diximus insti. eod. §. sunt & aliæ. semper locum habet hic titu.

a Contraxerit. de facto. sic C. ad le. Iul. l. eum. Accu.

b Imminere. Sed nunquid ipso iure, vel per sententiam? Respon. satis credo ipso iure: quia dicit, mox. sententia vero non posset ita mox dari, sed tractim & cum deliberatione fertur: vt C. de sen. ex breui. reci. le. ij. & ideo statim cum erit tale matrimonium contractum a scientibus, ipso iure dominium perditur rerum. & facit pro hoc ĩ. de rap. mulie. quæ propri. rapt. nub. §. sancimus. col. ix. & C. ad le. Iuliam maie. l. fi. & ff. de publi. l. commissa. & C. loca. l. fi. & ĩ. de liti. § si vero apud. in fi. col. viij. Sed quidam dicunt sententiam necessariã, & legitime rem probari debere antequam dominiũ rerum perdatur. & est pro eis. ff. de iure fis. l. eius qui. j. respon. & C. de hæret. & ma. l. quicunque. §. quòd si fecerit. & ff. ad Sil. leg. necessarios. C. de apo. l. j. & ĩ. vt litti. iurent. §. illo. col. ix. Sed responderi potest his ll. quia non est in eis tam horrendum delictum: vt hic, & sup proxi. & ĩ. proxime dicitur. Sed ad quid hoc proderit quòd bona non auferantur nisi lata sententia? Respõ. quo ad fructus medij temporis. vt ff. de i. s qui indig. l. cum qui. Accur.

c Nomine dotis. vere autem non est dos, cum nec sit matrimonium, vt instit. eo. §. si aduersus.

d Potiri. id est vti.

e Aerario. i. camera fisci. sed videt etiam ꝙ filijs nõ extantibus. nõ sint dãda fisco, sed cõsanguineis eius: vt ĩ. de man. princ. oportet. & inf. vt nulli iudi. §. fin. col. ix. contra. Solu. quidam dicunt corrigi per illam de man. princi. & illam per aliam, vt nulli iud. Alij dicũt hoc speciale, sicut in crimine læsæ maiest. dicit illa, vt nulli iudi. Alij dicũt hoc esse intelligendũ cũ nec filij sunt, nec alij cõsanguinei: & ita fit illas. vel dic qđ est verius, vt ibi diximus. s. vt nulli iudicũ.

f Licuerit. ex hoc verbo colligo ꝙ hæc auth. loquitur de eo q sciens tale fecit matrimoniũ, ex eo quod postea dicit de pœna exilij, q̃ tñ dolo delinquẽti iponitur: & ex eo quod postea dicit, mulierem quoq. & si sciens &c. Et vt oĩa sint tibi clara, distingue: Aut ille qui dicitur puniendus, sciuit factũ. s. consanguineã: & ius, s. non licere sibi de iure talem habere: aut ignorauit vtrunq: aut sciuit ius, sed ignorauit factũ: aut econtra primo casu constat eũ puniendũ: vt hic. Item secundo cõstat ꝙ nõ vt hic. Itẽ in tertio cõstat similiter ꝙ non, nisi sit paruus error. vt C. eod l. qui contra. & C. de in integ. rest. mi. l. tutela sed in quarto dico quasi idem quantũ ad pœnam ex hoc titu. cũ non sit in dolo etiam qui in iure errat: vt ff. de peti. hære. l. sed & si. § scire. & in damno vitando iuris error non nocet: vt ff. de iur. & fac. igno. l. error. & l. iuris ignorantia. quasi ideo dixi: quia si in iure ciuili errauit, vt quia adoptiuam sororem accepit, prorsus excusetur. nec ob. C. de interdi. matri. l. j. quia ibi clam accepit, quare præsumitur sciens: vt ff. de ri. nupt. le. fi. Si vero iure gentiũ, ratione ætatis iuuatur: vel si dimisit eam antequam accusetur: & tunc in totum. Si vero non dimisit, punitur, licet parum: vt ff. ad leg. Iuliam de adult. leg. si adulterium. §. stuprum. & §. nonnunquã. & §. fratres. & §. ijdem Pollioni. & §. incestum autẽ. Et hæc in masculo: sed fœminæ semper pœna huius tituli excusantur quacunque iuris ignorantia, vt hic. Sed in pœna adulterij non excusantur quacunque iuris ignorantia masculus vel fœmina: vt ff. de adult. l. si ad ulterium. §. fratres. in fine.

g Sobolem. s. nati ex huiusmodi nupt. illicitis. nam nec filius dicitur, nec alẽdus est a patre, & omni beneficio excluditur: vt infra. qui. mo. natu. effi. sui. §. fina. Accursius.

h Generi. id est consanguineis suis. nam aliquem esse malum, dedecus est parentum: vt hic, & ff. de lib. cau. l. j. §. fi. & l. ij. & l. ij. & l. iij. & ff. de apel. l. non tantum.

i Admonent. id est faciunt.

k Cinguli. dignitatis si quam habet. Accur.

l Exilium. i. relegatio in insulam, vt puto: licet alia duo genera sint exilij: vt ff. de interdi. & re. l. exiliũ. Sed tunc quomodo posset caste viuere, vt sequitur? Rñ quia vxorem primam potest retinere, vel nouã accipere: vt ff. de bo. dam. l. iiij.

m Vilis. no. magis puniri vilem quàm nobilem: vt ff. de incen. rui. nau. l. Pedius. & ff. de pœ. l. capitaliũ. §. veneratij. & l. si quis aliquid. § quod vero. quod plene diximus. ĩ. vt iudi. sine quoquo suff. §. sic igitur. in fi. Et facit etiam ad hoc ff. de iniu. l. fi. & C. quæ res ven. non pol. l. fi. & C. de plag. l. fi.

n Castigatio aliàs verberatio.

o Legem. s. tale matrimonium prohibentem.

p Sciens. semper tamen præsumo ꝙ ignoret, nisi contra probetur. In viro econtra. ff. de iuris & facti ignoran. l. regula. quod potest vir probare ratione ætatis, vel ratione rusticitatis: vt in prædicta l. dicitur. & C. de testa. l. fi. Accursius.

q Pœna congruente tamen mulieri. Accursius.

r Mox. id est statim.

s Supplicio. id est in pœnam patris, quæ magna est: vt hic, & ff. de leg. j. l. filiusfamilias. §. secundum vulgatem

t Pascentes scilicet filij.

u Eum. scilicet patrem.

x Alia necessaria. ad necessitatem. Et facit ad hoc. ĩ. qui. mo. na. effi. sui. §. penul. & ff. ad Treb. l. ex facto. §. si quis rogatus. & l. imperator. in fi. & C. de alie. lib. l. j.

a Cõcor. cũ fra leges. in princi. de ex. li. 6 eum suis concor.

b γίνες emina vertit Haloander. Contius.

† Legẽ id amouent .i. auert fantur, ἀποστρέφονται. Contius.

Vilis plus quam nobilis punitur.

ferit intra duos annos ex quo lex [a] fuerit publicè insinuata, & ipse cadat sua substantia, & mulier dote, & supradicta fiat pœna. tales quoque filij nihil ex paterna [b] substantia habebunt, neq; ex materna dote. Sed si qui fuerint ex prioribus nuptijs innoxij filij ei procreati: illi res accipiant (post quartâ quippe partem, q̃ ad fiscũ defert) q̃ suæ potestatis effecti, & patrē alentes, & aliā ei prębentes sufficientē sanationē, sicut p̃diximus: [c] dote ēt hic incestæ coniugis sub fisco facienda. Si verò filij non sint ex prioribus inculpabilib. nuptijs hoc agenti procreati: tunc totius eius substantię dn̄s erit fisc⁹. hæc.n. ēt in postea nubentibus incestè, sancimus, [d] sub ęqualitate p oīa ponentes eũ q̃ non dimittit intra p̃dictũ a nobis tp̄s incestā coniugē, cũ eo qui post hanc nostrā legem incestas & odibiles quasdā nuptias eliget.

CAP. III. De naturalibus liberis ante dotalia instrumenta natis.

Liberi naturales per matrimonium legitimantur in oī casu, & quo ad oīa. Bart.

Dubitatũ [e] itaq; in qbusdā gentibus ēt aliqd de legitimis filijs ex nr̄a cōstitutione factis, existimauimus [f] rectè se habere nos tanquā legis patres [g] & adijcere ei, & soluere dubitationē. etenim cũ tali intellectu ab initio legē [h] posuimus. nā & si legitimorum quisquā sit pater, & abeunte eius vxore ex hoībus, [i] legitimè transigente, [k] habuerit quandā cōsuetudinē ad aliā mulierē, quam licebat ēt legitimè [l] ducere vxorē, [m] & fuerint ei filij ante dotalia documēta, si tñ ea [n] fecit, aut etiā postea, vel ēt soli maneant ante dotalia filij, secundis [o] aũt non procreatis, aut ēt postquā nati sunt, morientib. existimauerũt quidā nō posse secũdos [p] esse legitimos: qm̄ præexistant ex priori ꝯiuge alij legitimi & proprij filij. qđ nullam rectam & consequentē habet ꝯsonātiā. Si enim hmōi filios nos legitimos & proprios demonstrauimus, [q] dotalium documentorũ contenti ꝯfectione. [r] legitimi verò ēt primi [s] ꝯstituti sunt in oīb. legitimus ēt p̄r morit & ijs, q ex prima fuerunt, & q de secunda, [t] licet ante dotalia documēta procreati sunt, & nullus post eos post documentũ dotis natus est, aut ēt natus & mortuus: & licentiā lex ei [v] p̄stat quo vult testari modo i suā sobolē, vt tñ nō offendat in aliquo leges, [x] q̃ mensura certa successionis oēs filios vocant. Venient igit̄ ēt ab intestato & ex testamēto (sicut & p̄r & lex p̄mittit) proprij existentes atque legitimi alterutrisque succedent. Quid enim [y] aliud decernimus: cũ sufficiat legitima & suorũ appellatio sub potestate eos ostēdere, & dare ēt ꝯ testamentũ, quæ [z] leges prębent, & oīa habere, quæcunq; hmōi appellationē decent? [a] Tua igit̄ eminentia, q̃ placuerũt nobis, & p hāc legē declarata sunt, agnoscens, operi effectuiq; tradere festinet, pręcepto vtens apud gentiũ pręsides: vt & qui foris [b] sunt homines agnoscant, quia solo lis innoxię & purę curam habuerimus, & alienigeñas [c] atque nostris odibiles legibus auersamur copulationes. Datum VI. Idus Octobris Constantinop. Belisario viro clarissimo Consu. indictione XIIII.

Deest hic Nouel. XIII. de prætoribus populi, siue noctium præfectis: quam post omnes vulgatas authenticas reperies colla. 10. Constius.

[a] Lex s. ista.
[b] Ex paterna. vt j. qui. mo. na. eff. le. §. fi. col. vj.
[c] Prædiximus. vt s. eo. §. ij.
[d] Sancimus. vt s. eo. §. j. hæc paritas. fallit in quarta, quā habet fiscus: quā nō habet, si post hanc legē quis talem ꝯhit incestũ. Et est ratio, quia hic vī in alio releuari. i. biēnio, quod dat ei. quare econtra grauet in hoc: vt argu. ff. de iureiur. l. eum qui in princ.
[e] Dubitatũ. est subau. vel dic. dubitatũ poni neutraliter.
[f] Existimauimus. subaudi: & ideo existimauimus, &c.
[g] Patres. No. imperatorē vocari patrē legis: vnde & leges sūt ei subiectæ: vt j. de consu. in fi. & j. vt ij, qui obliga. se habe. perhib. §. fi.

Imperator est pater legum.

[h] Legem. s. ex qua orit dicta dubitatio: vt C. de nat. li. l. cum quis.
[i] Ex hominibus. similis oratio est s. de non ali. §. j. Accur.
[k] Transigente. i. separante. s. matrimoniũ per diuortium.
[l] Legitime. s. vt lex concedit. j. de nupt. §. si igitur. & C. de diuor. l. consensu.
[m] Vxorem. facit ad hoc j. de trien. & semis. §. fi. & j. vt libe. dece. §. si quis aũt.
[n] Ea. s. documēta dotalia. q. d. & eam postea accipit in vxorē.
[o] Secũdis. i. post matrimonium. Accur.
[p] Secundos. i. natos ex concubina.
[q] Demōstrauimus. s. si eam acceperit in vxorem.
[r] Confectione. quod est necesse quantum ad legitimationē filiorum: non quo ad matrimoniũ: vt ff. de reg. iur. l. nuptias. sed P. ēt ad matrimoniũ dicebat hæc duo necessaria. i. dotē cōstitui. & fieri instrumentũ. ar. p eo. inst. de hæred. quæ ab intest. §. j. & fi.
[s] Primi. i. nati ex concubina, quam postea duxit in vxorē tanq̃ primi: & expone verò, pro certè. Accur.
[t] De secunda. sic j. de filijs ante do. instru. natis. Accur.
[v] Ei. patri tales habenti filios.
[x] Leges vocant. s. in quarta: vt C. de inof. test. l. cum quæritur. & l. parentibus. & in sti. de inoffi. test. §. fi.
[y] Quid enim. fit hic mentio de eo, quod est j. de triē. & semis. §. fin.
[z] Quæ. ea subaudi.
[a] Decent. vt querelam inoffi. test. & bo. pos. ꝯ tabu. fin Al. vt institu. de exhæreda. li. §. nostra.
[b] Foris. i. extra Constantinopolitanā ciuitatem. Accur.
[c] Alienigenas. i. alienas a iure. Accur.

TITVLVS V.

DE LENONIBVS.

Lenones mulierum hac lege esse prohibent, pœna cōtra facientibus iminente. Rar.

Imp. Iustinianus A. Cōstantinopolitanis.

COLLATIO III.

T antiqs [a] legibus, [b] & dudū [c] imperantibus [d] satis odibile visum est, esse lenonum causam [e] & nomen, intantū vt etiā plurimæ contra talia delinquentes scriberentur leges. [f] Nos aūt dudū posita contra eos, qui sic impiè agunt, supplicia auximus: [g] & si quid relictum est a nostris p̄decessoribus, ēt hoc per alias correxim^9 leges: [h] & nuper interpellatione nobis facta rerum impiarum pro talibus negotijs in hac maxima ciuitate cōmissis, causam nō despeximus. Agnouimus enim quosdā uiuere quidem illicitè: ex causis aūt crudelibus & odiosis occasionē sibimet nefandorū inuenire lucrorū, & circūire prouincias & loca plurima, & iuuēculas miserādas decipere, promittentes calceamenta, & uestimenta quędā, & his [i] uenari [k] eas & deducere ad hanc felicissimam ciuitatē: [l] & habere constitutas ī suis habitationibus: & cibū eis miserādum [m] dare, & uestes: & deiceps tradere ad luxuriā eas uolentibus: & omnem quæstum miserabilē ex corpore earum accedentē ipsos accipe, & celebrare cōscriptiones, [n] quas ipsæ usq; ad tēpus quod eis placuerit, obseruabūt impiam & scelestā hác functionē implētes. Quasdā [o] uerò earum etiā fideiussores expetere: & intantum procedere illicitam actionem, ut in omni penè, & ī hac regia ciuitate, & ī transmarinis eius locis, & (quod deteri^9 est) iuxta sacratissima loca & uenerabiles domos sint tales habitatiōes: & causę sic impiæ & iniquæ sub nostris temporibus pręsumantur: ita ut etiam quosdā miserantes earum, & abducere a tali opatione crebrò uolētes, & ad legitimum deducere matrimonium non sinerent. [p] Aliquos autem sic scelestos existere, ut puellas nec decimum [q] agentes annum ad periculosam deponerent corruptionem: & quosdam [r] aurum dantes non paruum, uix inde redemisse miseras, & nuptijs copulasse castis. Esse etiam decies [s] mille modos, [t] quos nullus prævaleret sermonibus comprehendere: cum ad infinitam crudelitatem deductum fit tale malum: ita ut primum quidem in ultimis partibus ciuitatis esset, [v] nunc autem & ipsa [x] & quę circa eam sunt, omnia [y] plena talium sint malorum. Hoc igitur dudum quidem aliquis nobis secrete denuntiauit: deinde etiam nuper magnificentissimi prætores a nobis talia inquirere præcepti, hæc eadem ad nos retulerunt: moxque audiuimus & iudicauimus oportere Deo huiusmodi commendare causam, & uelociter liberare tali scelere ciuitatem. Sancimus igitur, omnes quidem, secundum quod possunt, castitatem agere, quæ etiam sola Deo cum fiducia potis est hominum animas præsentare. [1] Quia uerò plurima sunt humana: [z] cum arte & dolo & necessitate, [a] quaslibet talium ad luxuriam deduci omnibus prohibemus [b] modis, & nulli fiduciam esse pascere meretricem, & in domo habere mulieres, aut publicè prostituere ad luxuriam, & pro alio quodam negotio [c] talia mercari: neque conscriptiones [d] super hoc percipere, neque fideiussores exigere: [e] nec tale aliquid agere, quod cogat miseras & inuitas suam castitatem confundere: neque sperare [f] quia licebit de cætero eis uestium datione aut ornamentorum forsan aut alimēti decipere, ut eam inuitæ sustineāt. [g]

Non

DE LENONIBVS.

[a] T antiquis. vt ff. de infa. l. ij. §. q lenocinij. & l. athletas. §. qui lenocinij. & ff. de adult. l. j. §. lenocinij. & §. qui hæc.

[b] Legibus. s. digestorum.

[c] Dudum. in C.

[d] Imperantibus. vt C. de adul. l. de crimine. §. fi. & l. ita nobis pudor.

[e] Causam. s. odibilē.

[f] Leges. s. quas modo diximus. Accur.

[g] Auximus. scilicet in Græco.

[h] Leges quas nō habemus.

[i] His. vestimentis, & similibus.

[k] Venari. i. decipere: sicut venatores esca ostensa decipiunt aues.

[l] Ciuitatem. s. Constantinopolitanam.

[m] Miserandum. i. miserum.

[n] Conscriptiones. i. cautionem quæ seqt.

[o] Quasdam. i. a quibusdam.

[p] Non finerent. s. lenones.

[q] Decimum. qui et lege Iul. de adul. tenētur: vt ff. de adul. l. inter liberas.

[r] Et quosdā. s. alios bonos homines.

[s] Decies. sic ī. de hęr. & Falcid. §. & hęc oīa quidem. col. j.

[t] Modos. s. agnouimus quod est supra.

[v] Esset. s. istud malū.

[x] Ipsa. s. ciuitas. Al.

[y] Omnia. loca.

[z] Humana. i. labilia & prona.

[a] Necessitate. s. quando desunt eis necessaria: vel necessitate adulationum. nā vt dicunt, pecuniam vult homo, nedum cor mulieris.

[b] Prohibemus. facit ī. de mona. §. si quis igitur.

[c] Negotio. vt qa est cameratiam dicit: vt C. ad leg. Iul. de adul. l. quæ adulterium.

[d] Conscriptiones. i. cautiones quas da-

bāt istæ feminæ ut recederent.

[e] Exigere. nec etiam iusiurandum: vt ī. de scenicas, &c.

[f] Sperare. s. lenones.

[g] Sustineant. q. d. nō damus repetitionē: quia eū illæ reddere non possent, sustinerēt potius se p̄stitui.

[g] Sustineant. scilicet prostitui

[1] Cōtra. gl. in pœ. decre. sup verbo. pudicus. in pri. & gl. ī c. cū oīm. super verbo priuileg. ī pri. extra, de proba.

Nō.n. ꝑmittim⁹ qequā fieri tale: [a] sed ēt nunc oīa talia breuiter cōpetēti cura disponim⁹, statuētes ēt reddi eis oēm quā cōtigerit cautionē occasiōe sceleris huius exponi: & neq; ꝑmittimus scelestos lenones si qd dederunt eis, hoc ab eis auferre: [b] sed ēt ipsos lenōes iubem⁹ extra hāc fieri felicissimā ciuitatē, tanq̄ pestiferos, & cōmunes castitatis vastatores factos, & liberas ancillasq; reqrentes & deducētes ad hmōi necessitatē, & decipiētes, & habētes educatas ad vniuersam cōfusionem. Præconizamus [c] itaq; qa si qs decætero ꝑlum ꝑsperit inuitā [d] puellā assumere: & hēre ad necessitatē nutritā, & fornicatiōis sibi deferētē qstū: hunc necesse esse a spectabilib. ꝑtorib. populi huius felicissimæ ciuitatis cōprehensū, oīa nouissima [e] sustinere supplicia. Si.n. pecuniariorū eos [f] furtorū & latrociniorum emendatores [g] elegimus: [h] qūo nō multo magis castitatis furtū & latrocinium eos coercerē ꝑmittimus? Si quis aūt patiat in sua domo quendā lenonem & hmōi ꝑpositū operationis habere, & hæc de nūtiata cognoscens, nō ex domo sua expulerit: sciat se & decē librarū auri sustinere pœnā, & citra [†] ipsam ꝑditurū habitationē [i] Si qs aūt cōscriptionē [k] decætero i talib. ꝑsumpserit, [l] aut fideiussorem acceperit: sciat nullam qdē se vtilitatem huiusmodi fideiussionis aut conscriptionis habere. etenī fideiussor [m] qdem obligatus non erit, [n] cōscriptio [o] vero oīno inualida manebit: & ipse (sicut ꝑdiximus [p]) in corpore suppliciū sustinebit: & a magna hac lōgissime ciuitate expellet: [q] Mulieres itaque caste quidem viuere volumus [r] & oramus: [s] non autem inuitas ad luxuriosam vitā deduci: nec impie agere cogi. oīno enim lenociniū & fieri ꝓhibemus, & factū punimus, ꝓcipuè qdem in hac felicissima ciuitate, & in eius circūitu: nihilominus aūt & in locis foris positis omnibus, [t] & q̄ ab initio nr̄æ sunt reipublicę: & quæ nūc a domino Deo donata sunt nobis: & maximè i quòd, illis: eoq; Dei dona q̄ circa nostram fecit rēpublicā, volumus cōseruari pura ab oī tali necessitate: & domini Dei circa nos munera esse & permanere digna. Credimus enim in domino Deo etiam ex hoc nr̄o circa castitatem studio, magnū fieri nostræ reipublicæ incremētū; Deo nobis omnia prospera per talia opera conferente. Quatenus ergo uos primi [v] nostri ciues casta hac nostra fruamini dispositione, propterea hac sacratissima ꝑdicatiōe utimur, ut sciatis nostrum circa uos studiū, circa castitatem atq; pietatem labores nostros, per quos in omnibus bonis custodiri nostram rempublicam speramus.

Scriptum exemplar gloriosissimo magistro, in quo adiectum est.

VT ergo omnibus hęc manifesta fiant in nostra habitantibus republica, tua sublimitas hanc nostram suscipiens sacram legem, in omni ditione ꝓceptis proprijs eā vniuersis ciuitatibus nostris insinuet, & nō solum in hac felicissima ciuitate, sed etiam in prouinciarum custodiaē locis, domino omniū Deo pro alio quodāmodo in odorē suauitatis oblata. [x] Lata [†] Constantinopolitanis ciuibus nostris. Da. Kalen. Decē. Constantinopo. Belisario V.C. Cos.

TITVLVS. II.

DE DEFENSORIBUS CIUITATUM. [*]

Defensores ciuitatum debent eligi honesti viri, fide digni, & ciuitatum nobiliores & per circulum præstito iureiurando ab electoribus, antiqua solennitate seruata. Bart.

prostitui per hmōi suasiones. Azo.

a Tale i. huiusmodi suasiones.

b Auferre. sic ff. de condic. ob tur. cau. l. idem. §. sed quod meretrici. Accur.

c Præconizamus. i. pręconia & alta & publica voce præcipimus.

d Inuitam. maximè. nam idē si uult ſm Ala. vt argu. C de episc. & cleri. l. raptores in fine. & C. de rapt. virgi. l. j. in fine.

e Nouissima. vt occidatur, vt ff. de pœ. l. vltimum.

f Eos. prætores.

g Emendatores. i. correctores puniendo eos melius. Accu.

h Elegimus. non ꝙ de hoc habeamus legem.

i Habitationem, ff. de petit. hæredit. l. ancillarum. §. fina. contra. Solu. illa corrigitur. vel verius: licet veniat in hæreditatis petitionem talis pensio, tamen punitur qui sic exigit & locat. & facit ad hoc. C. de fal. mo. l. j.

k Conscriptionem. i. cautionem.

l Præsumpserit. s. accipere. Accur.

m Fideiussor. qui promittat, se curaturum quòd illa patietur se prostitui: aliàs si promitteret eā passurum, nec iure communi valeret: vt insti. de inuti. stipu. §. versa vice.

n Non erit. cum effectu.

o Conscriptio. i. cautio. Azo.

p Prædiximus. s. modo proxi.

q Expelletur. ponendo in bannum si nō inueniatur. nam inuentus punitur ad mortem: vt supra.

[¶] In veteribus exēp. circa ipsā periclitantium habitat, &c.

r Volumus. sic s. de non elig. §. cum igitur.

s Oramus. i. deprecamur, vt caste viuant.

t Omnibus. ergo & in Bononia: sed tamen non videmus eam ibi seruari. Acc.

u Vos primi. loquitur Constantinopolitanis quibus primū præcepit eā seruari.

x Oblata. Græcum est, Latinè Constantinopolitanis. & hoc ēt aliàs est in litera.

DE DEFENSORIBUS CIUITATUM.

Nisi

[†] Proposita, in manuscripto. hæc autē verba desunt in noua editione Gręca. Cont. Et dicarū locabuli Græcū retinere potuit, quo vsus est Cicero 13. epist. Eodem fere sensu accipiunt syndici. l. vlti. ff. de muneribus. Alc. li j. parerg. ca. 5.

a Nisi velociter, sicut aliàs propter feminas damnum exigitur velocitas: ita hic, vt homines liberentur a malis cito: vt ff. de dam. insec. l. j.

b Reuocemus. nam cum fuerint olim ad opprobrium, ponemus eos ad honorem.

c Officium. s. eis assignandum: quod iniunget. j. eo. §. nul lũ. vsque ad §. fi.

d Habebimus. id est non seruabimus significationem huius nominis antiqui defensor: quod facere debemus: vt insti. de do. §. est & aliud. & C. de episco. & cle. l. decernimus.

e Ab antiquitate. i. ab antiquis sapientibus.

f Rerum. vt est hoc nomen defensor: vt sequit. & similia: vt Petrus, quia firmus vt petra.

g Eas. res. Accursi.

h Liberas. s. res.

i Paterna. i. Græca: quam linguam secuti sunt nři ꝑdecessores. sic j. de nõ ali. §. alienantur. & j. vt sa. no. cõst. §. j. i fi. col. ix.

k Patiẽtes. s. hoies.

l Multis. subaudi. l.

m Contemptum. s. nomen defensoris. i. ipse defensor.

n Iaceat. s. hoc nomen defensor.

o Honestate. vt capitanei, i. proceres, & pauperes quasi capti dicantur.

p Fiunt. s. defensores.

q Viri. aliàs viris.

r Obscuri. i. viles & infimi & imperiti: vt j. quib. mo. na. effi. legi. §. quisque. col. vj.

s Decreta. i. confirmationes. Nam vt electus prælatus confirmatur a maiori: sic & defensor eligebãt a præside, & confirmabatur a præfecto: vt sequitur.

t Misericordia. s. propter paupertatem electorum magis cõfirmabatur eorũ electio, vt sequitur: quã ꝑ p bonitatem. Acc.

v Electione. tunc. n. fit electione, i. bonitate, cũ ex bonis eligitur præcipuus: quod hic non erat.

x Lusu. non etiam expresse petebãt: sed aliàs applaudebant præsidibus vt defensores crearentur, qui iudices dicuntur: vt j. eo. §. nos autem.

y Remouent. s. præsides. Accur.

z Paruissimũ. accipiunt enim occasionem, vt fecit lupus agno de turbatione aquæ.

Velocitas ꝑ p imminẽs pi culũ exigitur.

Imp. Iustin. A. Ioanni gloriosissimo præfecto prætoriorum, iterũ ex consuli & Patricio.

Nisi a velociter reuocemus b curam defensorum per competens officium: c nec ipsam vlterius antiquorum nominum habebimus d veritatem. alijs si quidem alia data sunt ab antiquitate e nomina significatiua a parte rerum: f hoc autem defensorum nomen pure demonstrat antiquitatem aliquos præposuisse rebus, quatenus ex omni eas g iniustitia vindicarent, liberas h quidem: & propter hoc paterna i voce defensores eos vocamus, quatenus eripiant a malis iniustitiam patientes. k Nunc autem hoc defensorum nomen valde cõculcatum est multis l nostræ reipublicæ partibus: & ita contemptum, m vt in iniuria qdem potius quàm in qualibet iaceat n honestate. o si quidem fiunt p viri q qdam obscuri, r decreta s vero sup eis misericordia t magis, quam electione v conficiuntur. quibus enim non est victus & vita sufficiens, isti defensorum emendicãtes ordinationẽ, ad hanc accedũt curã: & ꝑ alio quodã lusu, x iudicum subiacent voluntatibus. Denique remouent y eos quando voluerint, aut nihil aut paruissimum z delinquentes, & alios in illorum prouehunt officium, quasi a loci seruatores eos defensorum facientes, & hoc in anno frequenter in pluribus hominibus agentes, vt & officiales, & ciuitatum iudices, & harũ habitatores, in nouissimo contemptu defensores habeant. Quę verò aguntur ab eis, ad instar non actorum b sunt. si enim imperauerint c prouinciarum iudices, nequaquam præsumunt quædam gesta monumentorum conficere apud semetipsos ꝑ oia seruientes eis defensores, & illorũ nutib. intẽdentes solis. Si vero q̃ dã cõficiantur, primũ quidẽ ẽt hæc venũdant, d deinde cõ nullum habeant archiuum, e in quo gesta apud se reponãt, deperit quod cõficitur, & nequaquã inuenies apud eos pluriũ temporum poni f monumentum vllum penitus: sed ad hęredes g eorum, aut alias successiones his monumẽtis egẽtes, gesta quærunt: & horum quæ quidem inueniuntur, nulla fide sunt digna: h alia vero etiam pereunt, & in tantũ cadunt, vt in similitudine non actorum sint. Nos igitur quoniam de iudicibus, bene disposuimus, i & maiores potestates k eorum l in gentibus fecimus, & procul m ab eis est impectio ciuitatum: propterea credimus oportere etiam

a Quasi. hoc est dicere, loco defensorũ faciũt loci seruatores: quod est phibitum: vt j. vt iudi. sine quo quo suffra. §. nulli. & j. vt nulli iudi. j. rñ. col. ix. aliàs dic. loci, & defensores, & : une est plana.

b Nõ actorũ. cũ. n. eis parua habeat dignitas, per consequẽs nulla eorũ scripturis est fides habenda: vt ff. de edẽdo l. si quis §. j. Accursi.

c Imperauerint. s. ne fiant monumenta.

d Venundãt. quasi dicat, ꝑ pecuniã aliqd serrbũt & tenent, vt habeant quod dẽt præsidi, vt nõ remoueat eos: vt j. vt iudices sine quoquo suff. §. an certe.

e Archiuũ. locus est vbi acta publica reponunt, vt hic, & ff. de pœnis. l. moris. §. solet & j. e. §. præceptor. & j. de ijs qui ingre. ad ap. §. pe. col. v. Sed aliàs dicit locus vbi vasa sacra reponuntur: vt j. qui. mo. nat. effi. legi. §. istud. in fin. colla. vj.

f Poni. i. positum.

g Ad hæredes. i. ab hæredibus q̃runt qui indigent, vel ab alijs successoribus. Vel dic q̃ hoc verbũ quærũt, regit duos diuersos accusatiuos.

h Digna propter rationem quam diximus, supra eo. §. j.

i Disposuimus. vt j. vt iud. sine quoquo suff. §. illud videlicet.

k Potestates. id est dignitates.

l Eorum. præsidum.

m Procul. Nam maioribus habent intendere, scilicet tota prouin-

† ἀρχεῖον. Græ. l. Archiuũ quid sit.

† Cõcor. c. statuimus i gl. s. post principi. ibi, & rõ stipendio rum.

Electus ꝑ latus, a superiore suo confirmatur.

prouinciæ: & ideo non possunt vni ciuitati tantum prospicere, sic s. de hære. & Falcid. j. respon.

a De defensoribus. superior ergo illa constitutio de præsidibus tm̃ dicit. hæc autem de defensoribus ciuitatũ: sed illa, scriptũ exemplar, cõis est, vt patet in fi.

nitatem singulorum vt meliorem eligerent: qđ habebat locũ cũ pauci homines erant per ciuitates. hodie aũt non sic: qa difficile est cõuocare sic oẽs bonos hoĩes de ciuitate: sed qdã eligunt, quorũ factum oẽs alij tenent: vt insti. de iure nat. §. senatusc. & ff. de re. iur. l. aliud. §. j. & ff. ad municip. l. quod maior. Item ex consuetudine etiam ad octo est reducta electio: vt fit Bononiæ.

de defensoribus a constituere. fit enim sic congruentia b vtilis, si iudicum sumãt c officiũ, ciuitatum defensores: & prouinciæ præses videbit quidem iudex iudicum potius esse, & ex hoc honestior præcedentium d apparere. quanto e enĩ quilibet præest melioribus, tanto maior ipse & honestior f est.

CAP. I. Vt nulli incolarum liceat defensoris officium respuere.

INTERIM g illud sciendum est prius, vt nulli hominum sit licentia defensoris ordinationem declinare: h sed inuicem vniuersi nobiliores i ciuitatum habitatores † hoc ministeriũ eis k adimpleant. l hoc enim & in priorib⁹ temporibus valuisse & in republica gestũ didicim⁹. Nulli, nec si honoratus sit magnificentissimorũ illustrium dignitate, hoc declinare concedimus: nec si militiã habeat honestã: neq; si proferat priuilegium m suũ ex diuinis formis, vel si pragmatici sint collati: n sed secundum circulum o habitatorib. ciuitatis, quorũ aliqua rõ est, hoc implentibus. p & dum circulus expletur, q rursus reuertentibus r ad sollicitudinẽ, & ciuitati pro prædictã curam ministrantibus: vt in vnaquaque ciuitate defensor iudex s † potius q̃ defensor t esse videatur: decreto v quidem cum iureiurando facto oĩum possessorũ x in illa ciuitate consistentium, sed non in hac vrbe y degentium.

CAP. II. Vt iurẽt defensores secũdũ formam in anterioribus legibus definitam.

Defensor ciuitatis iusiurandum præstare debet, biennio solum administraturus: cõfirmandus, à præfecto & remouendus voluntariã exercens iurisdictionem, & nõ causas meri vel mixti imperij, præside non valente iurisdictionẽ eius impedire. Bar.

IVSIVRANDVM verò præbens, z quòd oia secundum legem a † ac ius agat, & omniũ communiter: confirmãdus autem sicut nunc b ex præcepto gloriosissimorum nostrorum præfectorum, in biennio c vero administrans solo, & remouendus d a cura: non habente licentiam clarissimo prouinciæ iudice remouendi e eum: sed si quid videatur agere non rectè, nunciare ad gloriosissimos nostros præfectos, vt inde ei fiat curæ priuatio, vnde etiam datur. f

b Congruentia. sic s. quo opor. episc. j. resp.

c Sumant. ex hoc vñ q olim non poterãt iudicare: sed q̃ de voluntaria iurisdõe erãt, faciebant, & scribebãt coram eis acta, vt dicũt qdã. Sed certè & ante l. istã poterãt iudicare: vt C. eo. l. j. quare dic, sumant officiũ iudicis, & honorẽ & statum iudicis, quẽ pdiderãt: & qđ inuito alio possint iudicare: vt patet j. eo. §. nulla. qđ nõ prius nõ poterãt inuito pside: vt s. proxi. §. qđ ẽt est propriũ iudicis in inuitum dare iudiciũ: vt ff. de ver. obli. l. inter stipulantem. §. j.

d Præcedentiũ. s. ante tpa huius legis.

e Quanto. si ergo, vt hic dr̃, alius pp meã discretionẽ apparet maior: multo magis ego: vt C. de postu. l. prouidendum.

f Honestior. nõ loqr̃ de honestate ad animã: sed ad honorẽ secularẽ: sic isti. de pu. iu. §. itẽ lex.

g Interim. i. antequã ad eius officiũ perueniamus: qđ dicet j. e. §. nulla. vsq; ad §. si prius. dicit de electione eius interim.

h Declinare. i. ille q eligit̃ non põt recusare, vt hodie fit Bon. i officialib. al's punit̃ in v. lib. auri: & nihilomin⁹ cõpellit̃: vt j. e. §. si qua vero. Azo.

i Nobiliores. No. nobiliores debere eligi. sic j. eo. § fi. & s. & de referen § fi.

k Eis. s. ciuitatib. vt rependant pmiũ habitationis: vt j. §. pen.

l Adimpleant. nisi appellarent: vt diximus j. eo. §. penul.

m Priuilegium. s. vt non cõpellat̃ esse defensor quod priuilegiũ hẽbat i secreto: vt differat a casu sequẽti.

n Sint collati. s. codicilli. i. priuilegiũ aliquod quòd non compellatur esse defensor, quod habuit cũ consilio procerũm: vt C. de leg. & consue. l. ij. & s. de non ali. §. quia vero verisimile. col. j.

o Circulum. fiebat enim quidam circulus hominum: & ex his duo quærebant cæteros pferendo bo-

p Hoc implentibus. subau. aliquibus, puta duobus. Azo.

q Expletur. vt quia totum circulum illi duo quæsierunt.

r Reuertentibus. ad inuicem.

s Iudex. velut pater enim esse debet: vt C. eo. l. iiij. & s. vt iu. sine quoquo suffr. §. eos autem. & s. iusiur. §. deuotos aũt, &c.

t Defensor. qualis antea erat: vt s. cod. j. respon.

v Decreto. i. electione. aliàs electione.

x Possessorũ. omnes enim qui possidebãt in illa ciuitate debebãt interesse electioni & iurare, vt dicit: dummodo, & ibi habitent, vt sequitur. Et sic est argu. ad electionẽ canonicorũ, quã faciunt irregulites absentibus.

y Vrbe. Idem credo, etsi aliàs habitent.

z Præbens. i. ipse defensor futurus.

a Legem. ad hoc solus defensor adstringitur, secundũ quosdam. Alij vero, vt eis videtur iurant: vt s. iusiuran. §. & æquus. Sed contra est: vt ibi diximus.

b Sicut nunc. nam & ante hanc l. confirmabãtur a præfecto: vt s. eo. in prin. & C. eo. l. j.

c In biennio. olim vsque ad quinquennium: vt C. eo. l. iiij.

d Remouendus. post biennium, nisi in casu: vt j. eo. §. fi. in fi. Accursius.

e Remouendi. præfectus maior est præside: præses maior est defensore. cum ergo defensor creatur a præfecto per confirmationem, non poterit eum remouere præses: vt argu. ff. de diuer. & tempo. præscri. l. de accessionibus.

f Datur. ex confirmatione, quod dic vt j. quib. mo. natu effic. leg. §. liceat. colla. vj. sic & alias ff. de verb. significa. l. lege.

¶ Facit ad hunc §. c. quod s dubijs. cũ gl. 1. in pri. extra, de renũ.

° Legẽdũ sanciendum est, νομοθετητέον.

Conciius. ¶ Incolę, οἰκήτορες

Nobiliores pelige debent.

† Sic ẽt q libet plátus ecclĩæ collegiatę ẽ iudex ordinari⁹ in plebe ua: vt ex de off. iu. c. cum ab ecclarũ cum gl. j. in fi.

† Et sic ẽ hic ar. q iudex dẽt iudicare secũ sũ allegata, & pbata, & nõ ẽm cõsciẽtiã de hoc vide in c. j. i gl. su er ver. canones ex. de off. or. vbi de hoc melior. glo. iuris canonici.

Admi-

Nulla existente licentia administratori, [a] aut ipsis defensoribus uices agentes [b] defensoré facere: sed ét hoc omnibus eis interdicim⁹ modis. [c] Sed neque ꝓprias uices agétes per ciuitates clarissimos iudices destinare, nisi ipsos defensores, quos iudicũ officiũ complere in ciuitatibus uolumus: ipsos quoq; i omnibus diligétiã adhibere ciuitatibus, i quibus sunt:

CAP. III. Vt omnia monuméta apud defensores insinuentur.

ET agi apud defensores testamétorũ isinuatiões [d] & donationum, [e] & quidquid aliud [f] est monumentorũ propriũ: nõ valéte clarissimo prouinciæ iudice prohibere quod agédũ est, aut ꝑcipere, quia nõ uelit aliqd agi, aut actũ nõ edi. Nõ. n. hmõi alicuius ei oĩno potestaté dam⁹, absurdissimũ existimátes necessarijs reb⁹ cedere homines propter iudicũ [g] fortè irrationabiles motus, [h] atq; præceptiones, sed ét agere quęcũq; voluerit [i] & edere: & licet qđ agitur, tangat [k] prouinciæ præsidé, aut quélibet potentũ, [l] neq; hoc prohibere. Oportet. n. sic agere eos, q̃ i administrationibus [m] sunt, aut in qualibet potestate, nõ ut prohibeant quædã fieri contra se gesta: sed ita iculpabilé suũ præbeãt modũ, vt nulli deẽ tépus q̃uerimoniarũ aduers⁹ eos: & siue affuerit [n] ciuitatib⁹ iudex, siue nõ: n. qu iquã prohibeat quispiã [o] agere apud defensores quædã monumenta in qbuscunq; uoluerit, [p] præter illa sola, q̃ iurisdictione [q] egét [r] & ex ipsa iudicũ auctoritate pédent. [s]

CAP. IIII. Vt deféssores exactores tributorum adiuuent, & exceptoré vnũ duosque cohortales habeant.

Defensor publica exigere debet tributa, & inordinatè agétes uidere, & publicũ remouere tumultum: et officiales prouinciæ debét ei auxiliũ impartiri, & ex prouinciali curia unum exceptoré & duos officiales habere. B.

DEINDE eos, qui publicas exactiones habent, ciuitatum defensoribus oĩbus auxiliari modis, & si opus fuerit, occasione cótemptus contumaciæ tributariorum, [t] monumenta conficere: & hęc fieri velociter iubemus, & interesse, ut inordinatè agentes [u] videant, [v] & his ipsis testimoniũ perhibere, vel publicum remouere tumultũ, [x] & absolutè iudicũ obtinere ordiné, & maximè qñ absunt: [y] & officiales prouinciæ q̃cunq; in ciuitate sunt illa i qua defensor est obedire illi, & adiuuare: vt absentibus ꝓsidib. gétiũ, nihil uideat deesse ciuitatib. sub illorũ ꝓsentia. [z] Ex prouinciali [a] aũt officio habere & exceptorem [b] eis administranté, & duos officiales, [c] qui ea quæ ab eis decernuntur, adimpleant.

CAP. V. Vt intra summam 300. aureorum iudicent.

a Administratori id est, præsidi.
b Vices agétes. i. vicarios. Al.
c Modis. hoc interdictũ non obseruant quidam potestates Bononiæ, qui duos simul & plures recipiunt potestatias vicario posito. Accur.
d Insinuationes. Romæ vero apud magistrũ census: vt C. de testa. l. consulta.
e Donationũ. vt C. de do. l. in hac & hoc si erat vltra quingentos solidos, nõ aliàs: vt insti. de do. §. aliæ.
f Et qcqd aliud. qđ nõ pertineat ad volũtariam iurisdõné. aliàs nõ: vt l fine huius §. sicut sunt manumissiones, emancipationes, & adoptiones: vt ff. de offi. procon. l. ij. §. respon.
g Iudicũ. i. ꝓsidum.
h Motus. aliàs nut⁹.
i Voluerit s. aliqs coram defensore: aliàs voluerint. s. defensores.
k Tangat dico ad pecuniariũ qstũ, non q̃ tangat eũ potenté rõne iurisdõnis: vt sunt causæ de mero vel mixto impe. vt i fi. hui⁹ §.
l Potentũ. i. qui habent merũ imperiũ.
m Administrationibus. s. maioribus, qui habent merũ impiũ.
n Affuerit. i ꝓsens fuerit. s. ꝓses: scribit. n. per df. vel per. ff. non per bf.
o Quispiã s. priuat⁹.
p Voluerit. hoc generale dictum statim restringitur.
q Iurisdictione. s. maiori, vt merũ impiũ vel mixtũ, qđ maiori bus tñ cõpetit, vt ff. de offi. ꝓsi. l. illicitas. §. qui vniuersas. & de iurisdi. oĩum iudi. l. magistratibus. & C. eo. l. deféssores nihil. & hoc idé statim innuit, & ex ipsa iudi. & c. est n. quasi expositio. Hoc n. nomen iurisdictio, [r] qñq; ponit (vt hic) pro mero vel mixto impio: vt ff. de offi. ei⁹ cui mã. est iuri. l. j. ibi. iurisdictioné suã, &c. nã nisi sic ibi accipiat, non errarent qui sic dicunt vt ibi df. qñq; pro eo qđ iure magistratus cõpetit: vt ff. de iur. oĩu. iudic. l. imperiũ & ff. de offi cio eius cui man. est iur. l. j §. si & sm hoc põt delegari. hic aũt sm primum modum accipit, & dehinc. iurisdictio est potestas de publico introducta cũ necessitate iuris dicendi, & æquitatis statuendæ. & df a iure, & dictione. q. d. de iure potestas. Diuiditur aũt sic: aliàs merũ imperiũ, aliàs mixtũ, aliàs stat in suo noĩe. sic ff. de ado. l. j. Sed nunquid in integrũ restitutionẽ dare põt? R ñ. iure veteri non: vt ff. ad municip. l. ea quæ. §. j. Sed hodie §: cum enim possit delegare specialiter & generaliter: vt C. vbi & apud quem. l. fin. in fi. ergo cõpetit iure magistratus: vt ff. de offic. eius cui mãda. est iurisdi. l. j §. quæ veró. aliàs veró, quę sunt de mero vel mixto imperio, nõ põt facere: vt hic df. Sed § seruatũ ex consuetudine: tũ quia quibusdã ciuitatibus hoc concessum est a principibus qñque, vt a Federico Lombardis.
s Pendent. puta causa libe a'i. Al. vt C. de pedane. iudi. l. ij. Acc.
t Tributariorum. i. eorum qui soluerũt tributa. Al.
u Agentes. i. eos qui inordinatè agunt.
v Videant. s. defensores.
x Tumultum. sic J. tit. ij. §. deinde.
y Absunt. s. præsides, vt subijcit.
z Præsentia. i. ex quo defensores sunt præsentes.
a Ex prouinciali. i. ex curia præsidis prouinciæ.
b Exceptorem. i. notarium vel scriptorem: sic dictus, quia hominũ dicta excipit. i. recipit. Sed hodie vt, q̃ duos debeat habere: vt J. de iudi. §. nul lo. Vel dic q̃ hũc habet a præside: alium habet de suo.
c Officiales. qui vicem executorum tenent. vt sequitur. Accursius.

Merũ & mixtũim periũ magnis tñ magistratib⁹ ꝯpetit.

De iurisdictiõe vide multa p abbaté in c. qd se. aꝑo. extra de offi. ordi.

Hic colligit eos nõ hře iurisdõné, qđ quæ ad modũ intelligedũ sit, ex cõmẽtarijs meis ad has nouellas Deo fauente recipi poteris. nam hæc subsecuta interualla vix paruulas nouas capiunt. Contius.

An defensor ciuitatis possit i integrũ restitutioné.

Exceptoré q̃ ꝓprie vocát eũ, q̃ qđ ali⁹ dicat, scribit. qđ & faciat ciuilissimè, dicé notis excipere, autore Budæo.

Etiã.

Defensores iudicare debent in pecuniarijs causis vsque ad aureos trecentos conuentione in vetito examine prohibita: appellatione ad psidē permissa: & in curia circa personā defensoris ab officialibus vetita, successoribus electione mandata. B.

ET iudicare a in causis oībus pecuniarijs vsque ad aureos trecētos: b nō valentib. nrīs subiectis trahere c sibimet obligatos ad clarissimos puinciarū iudices, si vsq; ad pdictā trecētorum quantitatē lis consistat. Sed neque pro hoc ipso actores ampli⁹ æstimare litem, vt cōcerant reos, & non ciuitatis defensori, sed puinciæ deferāt iudici. Sed si qd tale egerint, & sententia d manifestet minorē esse litem trecentorū aureorū, & studio auctam, vt apud e prouincialē iudicē, & non ciuitatis defensorem examinaret: solū actorem oī litis f subdi dispendio: & a defensoribus g appellationes ad ipsos fieri iudices. h Si verò egerint aliquid iniuriosum circa defensores officiales: tunc prouinciarū psides vlcisci & castigare officiales possint. Licētiam enim damus defensoribus, si hoc neglexerint gētiū psides, sedis tuæ i eminētiæ huc nunciare: vt inde det auxiliū eis, & vindicta cōpetens: & re vera defensores eos k esse ɔ̄ delinquentes, habentes iudiciariæ claritatis & honestatis imitationem.

CAP. VI. Quo ordine & tempore creentur.

ET si cadere l contigerit ciuitatis defensorē: mox ad aliū deferri decretum, m q ex circulo vocat, cū dudū dicto n iureiurando, & suscipere qdē mox curā: decretū verò nūciari & confirmari tuo culmine: & nequaquam defensoribus vices agentes (sicut prædiximus) o dari: ne rursus priori cōfusioni demus quasi rationabilem p occasionem. Præcepta q verò faciat tua eminentia per vnamquamque prouinciam, vt in ciuitatibus habitatio quædā publica distribuatur, i qua conueniens est defensores monumenta r recondere, eligendo quēdam s in prouincia q horū habeat custodiā: quatenus icorrupta maneant hæc, & velociter inueniantur t a requirentibus, & sit apud eos archiuum: v & quod hactenus prætermissū est in ciuitatibus, emendetur. Quia verò etiā x defensores ciuitatū extra oē cōmodū fiunt, y & pro decretis eorū, si quidem ciuitates maiores z sunt, quatuor solummodo dabuntur aurei foro tuæ sublimitatis: si verò minores, a tres: sicut iamdudū nostris constitutum b est legibus. si verò quædam salaria habent publica, etiam hæc secundum consuetudinem percipient. c

CAP. VII. Qualem aut quantam coercitionem habeant.

Defensores leuia crimina audient, & castigationi competēti tradent: & vltra biennium defensoris officiū minimè durat: nisi tota ciuitas nullo reluctante elegerit eum. Bar.

AUDIENT quoque leuiora crimina, & castigationi competenti contradent: & eos qui in maiorib⁹ capiuntur, detrudent in carcerem, & mittent d ad prouinciæ præsidem. Auth. f

---

a Et iudicare. subaudi volumus, quod & ad superiora verba multa subauditur.

b Ad aureos trecentos. sed olim vsq; ad quinquaginta tm. vn corrigit. C. eo. l. j. hæc aūt sūma. ccc. pōt excedi vsq; ad cc. & quinquaginta lib. cū lxxij. aurei faciāt librā auri, posito q libra auri valeat. lx. lib. Bon. vt C. de susce. & arc. l. quotiescunq; lib. x. qd ergo vltra est, non cōpetit iure magistratus. pses ergo delegare nō pōt p l. istā, nisi ɔiungat eū abesse: vt ff. de offi. ei⁹ cui mā. est iur. l. ij. §. j. vel pp multitudinē cāsarum: vt C. de peda. iu. l. ij.

Ordinari⁹ an possit recusari.

c Trahere. ergo non pōt recusari: qd est mirū, cū sit ordinarius: sed eps pōt adiungi: vt j. vt diff. iu. §. si verò contigerit. col. ix. licet M. pdixerit. s. q ordinarius possit recusari. argu. pro eod. C. de iurisdi. om. iud. l. nemo.

Sec⁹ de iure can. vt c. cum spāli. ex. de appel.

d Sententia. s. psidis.

e Apud. qa maior sūma petebat cū est agitata: vt ff. de iur. om. iud. l. cū qdam. in fi.

f Oīs litis. not. hic specialissimum, q vt ctor victo damnat in expensis. sed regulariter est ɔ̄: vt C. de iud. l. properandum § sin aūt. & j. de iudi. §. oportet. col. vj. Sed nunquid & hic pdit litē: vt C. de plus pe. l. j? Rn. non: qa deliqt tm in plus petendo: non autem cautē exegit, vt ibi.

Victor victo in expensis qn q. ɔdēnatur

g A defensoribus. s. iudicantibus de summa eis pmissa. s. ccc. sol. vt s. proxi.

h Iudices. i. psides. & subaudi, volumus: nā eū maior sit eo: vt s. §. nos igit. & j. eo. § si verò. et appellatio recte dirigit, vt j. de appel. & intra quæ tep. §. si. col. viij.

i Tuæ ò præfecte.

k Eos. s. præsides.

l Cadere. vel morte: vel quia finitum sit biennium.

m Decretū. de suscipiendo hoc munere. Al.

n Dicto. vt s. eo. §. interim. & §. iullu.

o Prædiximus. vt s. eo. §. nulla.

p Rationabilē. aliàs est quamlibet cōnabilem. & aliàs quasi sōnabilem.

q Præcepta. publica. vt in palatio communitatis, & camera massariæ.

r Monumenta. i. publicas scripturas.

s Quendam. q vulgo Massarius vocatur Bononiæ, aliàs Camerlingus. sed iure ædiles vocant: vt ff. de orig. iu. l. ij. §. itē que vt essent.

t Inueniat. s. monumenta prædicta.

v Archiuū. hoc expone vt s. eo. §. j.

x Quia verò et. q. d. non solū psides maiores: vt j. vt iudi. sine quoquo suffrag. §. hæc aūt oīa.

y Fiunt. quantū est a subiectis: sed a principe vel communi ciuitatis pōt habere: vt subijcit.

z Maiores. vt Florentia.

a Minores. vt Pistorium.

b Constitutum. vt s. scriptū est exemplar.

c Percipient. not. cōsuetudo facit licitū, quod aliàs est illicitum, vt hic. & de sāc. epis. § pro consuetudinibus. col. ix. argu. ɔ̄ j. vt nul iu. §. 1.

Cōsuetudine fit licitū, aliàs illicitū.

d Mittent. facit ad hoc

fidem. sic enim fruetur ciuitas vnaquæq; [a] cura iudiciali: & omnis gẽs sub maiori constituta iudice, [b] maiorem sentiet prouidentiam: & rescindentur [c] plurimę iudicum curę, cum ciuitatum defensores in semetipsis eas imponunt, & leuigant prędũ quas pro omnib[9] hominibus habent sollicitudines, ipsi [d] particulariter remouẽtes [e] ea quę vim patiẽtibus inferunt, aut dubitationes soluentes, & honestos (sicut sæpe dictum est) [f] eos qui in administrationib. [g] sũt demonstrantes. Si verò etiam detineãtur [h] ab aliquibus publicæ functiones: gentiũ pręsides defensoribus imperabũt contra detentores exactiones: vt & secundum hoc eos adiuuent.

Si qua verò [i] defensoris pręter hęc fiat ordinatio aut renuerit aliquis defensoris officiũ in semetipsum veniens, siue dignitatis, siue militiæ siue priuilegij siue alterius cuiuspiã occasio neiiste quinque librarũ auri subiectus pœnę, ẽt sic post eius exactionem ad opera [k] ciuitatis proficientem cogatur [l] defensoris implere sollicitudinem. Cõuenit enim vnumquemque nobiliũ semper functionem agere ciuitatum quas inhabitat, & hanc eis [m] cõferre habitationis repensationem.

EPILOGVS.

QVAE igitur placuerunt nobis, & per hãc sacram insinuata sunt legem, tua sublimitas in prouincijs quibus preest, facere manifesta per programmata propria studeat: quatenus cognoscãt omnes, quia & maximorum, [n] & mediocriũ, & paruulorum nobis cura est: & nihil est tale, [o] quod a nostra solicitudine [p] remoueamus. Partem verò faciat tua eminentia suorum [q] præceptorum: vt ex hoc iam gentium præsides præparẽt secũdũ vnamquãque ciuitaté eos, qui bonę opinionis [r] sunt, nominari defensores secundũ circulũ, (sicut iã dictũ est) [s] & decreta fieri cõia [t] cum iureiurando in eis habito, [u] & describere prædictũ circulũ, & ita per biennium subintrare curã eos qui subsequuntur: [x] [1] & si exciderit quispiã ex eis alium introduci: semper quidẽ decreto cũ iureiurando faciẽdo: ipseque dum futurus fuerit curã suscipere, definitum iusiurandũ subeunte, & electione eius facienda a Deo amabili episcopo, & venerabili clero, & alijs in ciuitate bonæ opinioni studentibus. quod etiam nunc mox fieri conuenit, omnibus (sicut dictum est) secundum hanc nostram generalem procedentibus legem. Nunc autem [y] defensores existentes, si quidẽ placiti videãtur, ẽt ipsos inscribi circulo, & biennio complere curam. & si quidem iam biennium in ea cura habent, remoueri defensoris solicitudine: nisi tamen voluerint communi decreto teneri eos altero biennio in eodem officio. Si verò nondum biennium impleuerint, digni verò videantur communicare circulo: impleant reliquum tempus, vltra quod nullus ciuitatem defendat: sed vsque ad hoc solum stet tempus: nisi cuncta ciuitas reluctante nullo elegerit eum: & hoc facto, alio biennio suscipiat solicitudinem, & modis [z] omnibus deponatur, & tunc rursus [a] fiat, quando ipse eum circulus ad hunc adduxerit ordinem, ne frequentia [b] ordinationis, & continuatione curæ, & per quandam machinationem illud semper renouando, fiat aliquibus infinita prędicta

---

in hoc C. de defen. ciui. l. nihil. & l. defensores ciuitatum. & ff. de offic procon. l. si quid.

[a] Vnaquæque. aliàs vnaquaque.

[b] Iudice. vt præside: & sic no. ar. pro doctorib. antiquis ꝯ nouos. sed ꝯ eos est manifestè, si bene intelligatur: nam non sunt maiores in solertia: vt C. de offic. recto. p uin. l. potioris.

[c] Rescindentur. i. decidẽtur minima maleficia. s. per defensorem.

[d] Ipsi. defensores.

[e] Remouentes. s. decidendo lites istas.

[f] Dictum est. vt s. eo. §. nos igitur.

[g] In administrationib. s. maioribus: nã quanto, &c. vt s. eo. §. nos igitur.

[h] Detineantur. ab aliqbus tributarijs.

[i] Si qua vero. dignitatis occasione: vt subijcit.

[k] Ad opera. i. ad administrationem.

[l] Cogatur. captis pignorib. ad instar curoris: vt ff. de mune. & ho. l. si quis. & insti. de satisda. tuto. §. fi. nisi appellet: vt C. de appel. l. ij. qui. & facit ad hoc. C. de decu. l. nulli.

[m] Eis s. ciuitatibus. nam vbi emolumentum & c. vt instit. de legi. pa. tu. §. j. & C. de cad. to. §. p secundo.

Emolumentum esse debet vbi est onus.

[n] Maximorũ. no. in concionando præponi maiores minorib. vt diximus instit. de bo. pos. § aliam.

[o] Tale. s. impedimẽtum.

[p] Solicitudine. i. a legis huius compositione.

[q] Suorum. nam & alia multa mãdabis eis pro nobis.

[r] Bonæ opinionis. idẽ in testibus: vt j. de test. §: sancimus aũt. & facit ad hoc. j. de armis. § hanc igitur. colla. vj.

[s] Dictũ est. vt s. ead. §. interim. & nota q̃ hic repetit breuiter quasi oĩa s. dicta. sic facere debent aduocati in fine sui dicti. sic d. vt ecc. Ro. ibi, hoc in æternum remanescentes.

[t] Cõia. ab omnibus nobilibus.

[u] Habito. tam ab eligentibus, quàm ab electo.

[x] Subsequuntur. i. q̃ post hãc legẽ eligent.

[y] Nunc aũt. i. tempore huius tactæ constitutionis.

[z] Modis. ẽt si oẽs cõsentirent in ꝯtrium.

[a] Rursus. q. d. tunc p̃mittit̃ supradicta electio, q̃ñ bona fide fecit circulum, & non instructẽ, vt iterum eligeretur.

[b] Frequẽtia. [1] No. frequẽter fieri qđ fit bis. ἁc. C. de epis. aud. l. nemo. in fi. & s. de non ali. §. neque. & C. de donat. l. si quis.

[1] De hoc verbo frequenter, vide gl. in ver. frequẽter, q̃ est glo. ij. in c. monasteria. extra, de vi. & hõ. cleri. vbi vult q̃ frequẽtia cau. at ex duab. vicibus.

[1] Ex Accur. scholio legendũ vi. sub sequentia.

DE

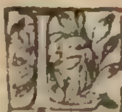
...in tract. de pub. ... omnia ... c. de ... n.º 21 ... n.º 14 ... alij post fini. tẽpõ ... vid. de ... n.º 21

gubernatio. His oībus valituris in oē tempus: quoniā cū toto hoc studio & vigilantia & dñi Dei intuitu adinuenimus: & nr̄is subiectis contulimus. Dat. Rom. Idibus † August. aut consulari. Bel. vicecon.

TITVLVS III. DE MENSVRA ordinandorum clericorum.

Numerus clericorū antiquꝰ debet seruari, & nullo casu augeri: & in defunctorū loco nullus debet substitui d. nec ad antiquum numerū perueniatur, manentibus antea ordinatis in eo in quo sunt schemate: Sed si in vna ecclesia in qua clericus moritur, deminuta est clericorum multitudo, & in alia ecclesia superabūdat, debet eligi & assumi clericus ex ea ecclesia, & ad aliam transferri: & non noua ordinatione creari. Barto.

Idem Imper. Anthemio ° sanctissimo & beatissi. archiepiscopo Cōstantinopolitano, & vniuersi eius tractus patriarchæ.

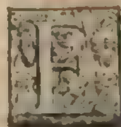

Legem nuper scripsimus a de mensura ordinationū, & vt non cōpeteret effusas eas esse, neq; in sanctissima maiore ecclesia huius felicissimæ ciuitatis, b neq; in alijs: c quā et firmā esse, & valere ſm oēm suā d volumus virtutē. Quia verò intentio nobis est abbreuiare quidē ordinationes, huic aūt sanctissimæ maiori ecclesiæ excellentē expēsam ad mediocrē quādā atq; portabilē statū quærere quantitatē, quatenus multitudo ei expensarū minuat: ꝓpter hoc oēm circumeuntes viam, ad præsentē venimus legē: nihil qdē aliud existentē a priore, e sed ex eius f ꝓcedentē volūtate, adhuc g aūt amplius sanctissimæ maiori ecclesiæ ꝓdesse valētē Sancimus.n. si in qbusdā sanctissimarū ecclesiarū (quarū ipsa sāctissima maior ecclesia gubernationē & expēsas suscepit) cōtigerit aut presbyterum, aut diaconum, aut lectorē, aut cantorem mori, non alium mox extrinsecus introduci, sed considerare quāta tūc est mēsura ibidē ministrātiū reuerēdissimorū clericorum. Et si quidem nondum clericorum minuta mensura est, sed adhuc abūdāt quantū ad id quod superius h definiuimus, & eum q vocat statutus, i nullā fieri pro eo ordinationē, donec numerus in remedio ipso restituat. k Si verò l deminuta multitudo est, vt necessitas sit, ne desit statutus numerus, aliū ꝓ moriēte introduci clericū: cōsiderare beatitudinē tuā, si qs est in alijs ecclesijs citra sanctissimā maiorē ecclesiā, ex abūdāti eiusdē ordinis clericus: & exinde restituere aliū, & nō nouam facere ordinationē. Sic.n. dū ex eo qđ plus est, m semp hoc qđ defuit, n implet: bona & Deo amabilis imponitur causæ mensura: & sic sanctissima maior ecclesia paulatim debitis liberabitur. Alioqui si quid defuerit qdem, cōpleatur introductionibus extraneis: quod verò plus est, nō minuatur: plurimū & indefinitū transiet tempus, donec oē quod plus est, minuatur. Tua igitur btitudo ea q̄ propter sanctissimarū ecclesiarū vtilitatē rectè nobis placuerūt, operi esse cūctisq; cōtradere festinet. Etenim si qđ fiat pter hoc: scire necesse est eū qui cōtra hāc nostrā legē suscipere ordinationē ꝓsumpserit, nihil hinc vtilitatis habiturū; neq; reputabitur a reuerendissimis œconomis in hac parte facta sanctissimæ maiori ecclesiæ expensa: sed ipsi ex hoc cognoscent damnū, a semetipsis hunc suæ negligentiæ recipientes fructum. Da. idibus † Aug. Constantinop. post consulatum Belisarij V.C.

TITVLVS IIII. DE MANDATIS principum. †

Administratores mundas debent seruare manus: & fiscalia tributa vigilanter inspicere & exigere: & pacem ciuitatibus dare, & seditiones prohibere. Bartolus.

Imperator Iustinianus Augustus Triboniano quæstori sacri nostri palatij exconsuli.

X libris o antiquis qui iura Romani nominis continebant, non ignorat

DE MENSVRA ordinandorum clericorum.

a Legē. Scripsimus. vt ſ. vt deter. sit numerus clerico.
b Ciuitatis. aliàs vrbis.
c Alijs. s. sibi adiacentibus: vt ſ. vt deter. sit num. cle. Idem tñ facit & de alijs ecclesijs, licet hic de illis non dicat: vt ſ. quo. opor. episco. §. sed neque.
d Suam. non alias. Accursius.
e Priore l. non habente aliquid quod contra priorem.
f Eius. l. prioris.
g Adhuc. sed in quo hæc prodest ad quod illa nō proderit? Respon. in eo quod hic dicit quando deficit numerus in vna, quod debet sumi ex alia vbi numerus superabundat. vt ī §. j. ibi, si vero deminuta. qđ non dicitur in superiori constitutione.
h Superius. vt ſ. vt dete. sit nu. cle. Acc.
i Statutus. s. modus.
k Restituatur facit ad hoc. ſ. de referen. §. j & C de sacrosan. eccle. l. non plures. & ſ. quomodo opor. epis. § sed neque.
l Si vero. nūc incipit adijcere superiori consti. illi. s. vt deter. sit num. cler.
m Plus est. in alia ecclesia
n Defuit. alibi. Ac.

DE MANDATIS principum.

o Ex libris. quos non habemus.

† In mea editione habetur. xvj. Kal. Augu. Ego autē existimo legendū, post ea post cōsulatū Belisarij. V. C. Consulis. quod illa verba deprauata. aut cōsulari. ꝓpositi id significare videant, & id ordo superiorū Nouellarū exigat, ne hæc sit illis superior. hoc et indicat sequēs Nouella ad Anthemiū scripta, quæ Epiphanio post cōsulatū Belisarij successit. Cō.
° Hic a Trapezūte trāslatꝰ fuit in eandem Constantinopolitanā Nicepn. lib. 3. c. 7. Cō.

† xvij. K. Aug in Scrimgeriana sed id ea puto emēdandū, vt legat, post cōsulatū Belisarij vt hic, & Anthemij Archiepiscopi noua ordinatio id suadeat, vt antea adnotaui. Con.
† Eadem est Latina inscriptio in noua Scrimgeriana editione Græca. vnde, mirū est Haloādrū cōvoluisse immutare, & inscribere præcepta prīcipū. Contius.

sublimitas, [a] quāta d̄ mādatis pric. [b] legulatores ĩ suo quoq; [c] vol. cōscripserūt. Quia [d] igit̄ nobis reparātib. oēm vetustatē iā depditā ac deminutā, placuit [e] ēt oīb. iudicib. nr̄is, [f] q minores vel medias [g] adminstōnes gerūt, siue iter correcto. [h] ꝯsulares, siue iter spectabiles ordinent̄, ñ solū codicil. [i] p̄stare, sed ēt mādata dare, qbus inspectis oīa gubernare laudabiliter possint: ideo librum mādatorū cōposuim⁹, q subter [k] p vtrāq; linguā annex⁹ ē: vt, d̄ et admistōrib. nr̄is s̄m locorū qualitatē, ĩ qb. Ro. vel Græca līgua frequātatr̄, scire eorū sanctionē: vt nihil ex his audeāt p̄terire, sed salubēr. dispositiōes nr̄as obseruātes, ĩ ppetuū nostras ꝑuincias, nr̄oq; imperio subiectos gubernare festinent. Illustris igit̄ auctoritas [l] tua ad quā q̄storia ptinet cēsura, eadem mandata & in libris legū trāscribi, [m] & ĩ sacro laterculo [n] deponi p̄cipiat: quaren⁹ ex his vnā cū codicillis [o] suscipiendis, admistōres queādmodū possit reip. subuenir̄, nō ignorent. D. XVI. K. Maij post consula. Bilisarij V.C. Consulis. [p]

IAM qdē ĩ generali nr̄e pietatis lege [p] oīa declarata sunt, ĩ qb. cōueniēs ē admistōnes accipiētes eas gubernar̄, mēorātes [q] iusiu. qd̄ sup his p̄stat̄. Necessariū t ñ existimauim⁹ ēt nūc pcipicti tibi [r] administōnē, [s] designare qd̄ a genitoribus [t] reip. nr̄æ adinuentū ē: q ad administōnes directis [v] certa pcepta dabāt [x] mādata principum ea vocantes, s̄m quæ oporteret eos gubernare administrationes.

CAP. I. Vt gratis creati magistratus, gratuitas quoque manus seruēt erga Deum, Imperatorem, & legem. Cōtius.

OPORTET [y] igit̄ te purē sumētē administ. & [z] sine oī suffragio, [a] p oībus alijs mūdas [b] seruar̄ Deo nobisq; & legi man⁹, & nullū cōtingere lucrū, [c] neq; mai⁹, neq; min⁹ neq; captiosū qddā cōtra subiectos facer̄ negotiatiōe: [d] sed cōtentū eē solis a fisco tibi ministratis, [e] & tā p te, quām p eos q circa te sunt, purū eis vndiq; seruare [f] ius: & festinare. [g] Primum qdē fiscalia tributa exigi vigilanter, nihil deminuēs circa publicā curā requirere, ne fortè fiscus inde minuat̄, & saluar̄ [h] ei vndiq; q̄ ꝓpria sūt. Sicut. n. priuatos iniustitiā passos adiuuamus, sic & publicū illæsum manere volum⁹. Collatores nāq;

[a] Tua sublimitas. loquit̄r Triboniano quæstori, cui mittitur & datur hæc consti. vt ĩ. §. j. ibi illustris. [b] Mandat a principū. Est aūt mandatū principis cōstitutio q̄dā ꝯtinēs p̄cepta de laudabiliter ꝓuincia gubernāda. sed ꝯ dicebat q nō erat cōstitutio: cū tāq opposita mādato q̄nque ueniat cōstitutio: vt ff. de col illi. l. iij. j. rñ. & C. de incest. nup. l. qui cōtra legē. sed certe cōstitutio gen⁹ est: mādatū species ē cōtinēs hmōi p̄cepta tm̄ q̄ diximus: & ita ĩ hoc tit. accipit̄. Aliàs d̄r mandatū quodlibet principis pceptū, per excellentiam. & sic accipit̄. C. eo titu. aliàs d̄r rogatus quidam: & ita accipit̄. ff. man. l. j. & per totū. [c] Volumine cōscripserūt. trāsportādo & eliciēdo de antiqs libris. Et sic not. l. laudabilē esse, & licitum hoc facere. nec mirū: qā q nō isubtiliter factū emēdat. &c. laudabilior est eo q prius inuenit: vt C. de ve. iur. enu. l. j. §. oīs enī. & fa. ad hoc ist. ĩ pœ. §. igitur. ADDITIO. Volumie ꝯscripserūt. veluti ĩ l. ix. de offi. p̄. mādatis adijcit̄, ne p̄s. ꝓuinciarū in vlteriorē familitaritatē ꝓuinciales admittāt & l. j. d̄ of p̄. A. Mādatis p̄fecti Aegypti cōtinet̄, vt nō pri⁹ deponat ĩperiū, quā Alexādriā igressa⁹ sit successor eius, & l. xxxv. de pœnis. Mādatis principalib. q̄ p̄sidibus dant̄, cauet̄, ne qs ppetuis vinculis dānet̄. Itē l. ij. de ijs q̄ vt indig. Mādatis cōtinet̄, ne qs ducat vxorē in ea ꝓuincia in qua officiū gerit. Itē. l. aliud. de verbo. sig. Magistrat⁹ solos & p̄sides ꝓuinciarū posse multā dicer̄ mādatis pmissū est. Itē l. xxxv. de pœnis. & v. de requirendis reis l. iiij. §. j. & §. non fit. ad. l. Iuliā pecul. l. iij. de off. p̄s. l. vj. de offi. ꝓcon. l. j. de testō milit. & alijs locis. Itē Tertullian⁹ ad Scapulā p̄sidē Karthaginis q tū sæuiebat ĩ Chr̄ianos, scribit mādatis principū cōtineri, ne qs sine accusatore damnetur, & vt iudices confessos damnent: negantes ad tormenta reuocent. Contius.

[d] Quia. qm̄ alij scripserūt d̄ mād. principū igit̄ &c. [d] Placuit nobis.] [e] Nr̄is. s. codicillos p̄stare, & mādata dare accipe, qd̄ est. ĩ.] [f] Medias. aūt aūt qnq.

genera magistratuū: vt dicem⁹. ĩ. vt ab illustrib. & q̄ ĩ. &c.] [g] Correctores. s. de Italia, sed p̄si. s. ꝓuinciæ. [h] Codicillos. i. literas dignitatis.] [k] Subter. i. ĩ. est scriptū p linguā Latinā & Græcā sed tm̄ Latinā habem⁹, vt ĩ. e. §. px. i. vsq; in fi. hui⁹ cōstitutiōis: qa nec Græca est necessaria nobis. sed tñ illa idē dicit & habēt eā Græci, vt subijcit statim. [l] Auctoritas tua o Tribon.] [m] Trāscribi. s. vt hęc cōst. sit ĩ corpore iuris.] [n] Laterculo loc⁹ vbi leges & cōstit. reponunt̄, dict⁹ sacer, qa leg. sacræ sūt: vt C. d l. & cōstit. l. leges sacratissimæ.] [o] Codicillis. i. cū dignitate, q̄ p codicillos demōstratur.] [p] Lege. vt ĩ. vt iud. sine quoquo suf. §. fi.] [q] Memorātes. s. ĩ eādē l. §. sic igit̄ & ĩ. iusiu. qd̄ p̄statur &c. [r] Tibi. Triboniano. ADDITIO. Fallit̄ Ac. nā ghraliter alloquit̄ Iust. vnūquēq; cui ad magistratū veniētu dabat hui⁹ libelli exemplar. Cōt. [s] Administrationē. q̄storiā s. vt ĩ. dictū ē, & d̄r insti. ĩ pœ. §. cūq; hoc Deo. [t] Genito q. d. & nr̄i priores faciebāt, vt ĩ. e. j. tñ.] [v] Dire. i. missis. [x] Dabāt. vt ne qs mun⁹ vel talia sumeret, nisi esculētū & poculētū: vt ff. d of. pcō. l. solēt. §. fi. & ff. de of. p̄. l. plebiscito. & hoc ipsū hodie aliter ē: vt ĩ. scriptū exemplar. Ac. [y] Oportet. hic ĩcipit liber mādatorū ĩ li. Lat. [z] Et. pro. i.] [a] Suffragio. i. sine aliquo dato noie suffragij: vt ĩ. vt iud. sine quo. suf. § hæc oia.] [b] Mundas. ab oī munere. s̄m Alb.] [c] Lucrū. ĩ. de iu. § ne aūt. ĩ sed ibi ĩ iudice d̄legato loquit̄. at hic ĩ ordinarijs. & facit ad hoc finis illi⁹ §. & ĩ. vt iud. sine quoquo suff. §. illud. & ĩ. iusiu. qd̄ p̄st. §. primū. [d] Negociatiōe. i. p aliquē modū negociādi: vt C. de contra. iude. l. j. & ff. de contrahē. empt. l. non licet.

[e] Ministratis. s. annonis vel salarijs.] [f] Seruare repete, oportet te. & facit ad hoc ĩ. iusiur. qd̄ p̄sta. §. pe. & ĩ. vt iud. sine quoquo suff. §. eos aūt.] [g] Festinar̄. repete oportet. & est hic aliud capitulū, licet ĩ. §. ĩ. tibi. hoc innuat. & primū p vno: qd̄ est verū: qa & sub vno §. sunt: & qa vtrūq; pecuniariū cōmodum respicit.] [h] Saluare. s. oportet te.

[a] Mādatū Papæ qd̄ habeat vim iniq. vide p in no. in. c. cū ex lite ris. extra de in itegrū restit.

[b] Hactenus p̄cessit epistola ad Tribonianū, q̄ latino sermone primū cōscripta ē: ideoq; in Scrimgeriana editione deest, postea sequit̄ libell⁹ sed breuis mādatorū: cuius hoc est initiū in eadem Scrimgeriana editione: In nomine dñi Iesu Chr̄i Dei nr̄i Imperator Cæsar Fla. Iustinianus Alamanicus Gotthicus Frācicus Germanicus Anticus Alanicus Vandalicus Africanus, pi⁹ felix gloriosus victor triūphator semp adorādus Augustus. Iā qdē &c.

a Alia. ergo vr. q exactio tributorum est calumnio sa: quod falsum est: sed certè nō implicat sic & aliàs. Crucifixus est Christus, & alij duo nequam. quod dic vt not. j. vt defun seu su. §. j. col. v. Accursius.

b Prius dantes. i. illi qui ante legem istam suo tempore non soluebant tributa: immo in futuro tpe remanebāt ad soluendum, hodie suo tpe soluent.

omni alia a calumnia liberi cōseruati, facilè & in promptu soluent tributa: & q̄infinita prius b dātes, manebāt debētes adhuc fiscalia: ex nūc ipsi fiscalib. exsoluētes liberabūt facilè se & tributis.

CAP. II. Mandatorum. Vt caueāt magistratus ne q seditiones excitentur, & qeti publicæ oīum ordinū inuigilent.

DEINDE c cōueniens est te prouidere, vt nulli populi ciuitatū alterutris d seditiones faciant, sed oēm pacē e esse Dei ciuitatibus, dū ęqtas ēt hinc f nr̄is subiectis seruat, g & neq; lucri, neq; passionis h † alicuius causa ad aliquā partium declinatur. i

CAP. III. Vt breuiores & viliores cāe sine scripto decidantur, & sportularū modus seruet.

Iudices lites cum oī æquitate audire debent: & breues lites & vilium personarum ex non scripto cognoscere, & iudicare & prouidere, ne occasione iudicialium expensarum damnificentur subditi: & ne subditi pp ipsorum negligentiam, ad principis accedant curiam. Bar.

SIT tibi quoq; tertiū k studiū, lites cum oī ęquitate l audire, & oēs qdem breuiores, m & quęcunq; maximè viliū n sunt, ex non scripto o decidere. & iudicare, & liberare oēs al terna ꝯtētione, p & nō pmittere q nihil q vltra q̄ ꝯtinet sacra r nostra ꝯstitutione, occasione causaliū s expēsarū damnificari, t si tn̄ sufficiētes in datione cōsistant: alioqui ēt gratis u lites audire, & nō pmittere x ex negligētia de prouincia alicuius p̄sidis quēquā ad hāc currere felicissimā ciuitatem, & nobis molestū esse. Scito nāq;, qa si qs veniat, & aditionē nobis faciat, y & a nobis interrogatus si z prius te adijt, deinde te dicat adijsse, & qđ iustū est nō ipetrasse, & hoc verū inueniam⁹, i te idignationē ꝯuertem⁹. & Si verò cū te ñ adierit venire ad hāc regiā p̄sūpserit ciuitatē, & remittem⁹ eū cū oī correctione, & rñsum non dabimus. b

CAP. iiij. Ne p̄sides ꝑmittāt exsecutores aut magisterianos aliqd formarū et porteū causa exigere.

Administratores prouidere debent ne iudices & officiales de principis curia venientes lędant subiectos: & eos punire debent: & præcepta contra ius, vel vtilitatē publicam non suscipere: nisi secunda iussio emanauerit. & pro vbertate necessariorum & operum ciuitatum diligentiam omnem adhibere, & delinquentes castigare competenti, vel decenti pęna, omni priuilegio cessante et prouidere ne officiales subiectos iniurijs afficiant: & malos expellere. Barto.

DEINDE cōpetēs est te ēt hinc c veniētes,

c Deide. s. i ij. pcœpio.

d Alterutris. i. adinuicem.

e Pacem. Not. potestates terrarum teneri ad faciēdū pacem fieri, vt dicit, & est ad hoc ff. de offi. p̄si. l. cōgruit. & C. de his qui ad eccle. cōfu. l. denūciamus. & ff. de vsufru. l. si cui. §. ij. & j. de pace tenenda. qua fi per totū tit. qui est in vsibus feudorum.

f Hinc. i. ex hac l. vel vt puto, ex pace.

g Seruatur. & æqtas inter hoīes, ad quam æquitatē tenet̄ p̄les: vt j. iusiu. qđ p̄sta. §. & primū. & §. & æquus.

h Passionis. i. damni iminentis. & non debet compati iniquus hoib⁹ qn eos puniat.

i Declinat. s. aeqtas: vt j. iniur. qđ p̄sta. §. & primum.

k Tertiū. melius dixisset quartū, cū tria iam dixit sed dic vt diximus. j. §. oportet.

l Æquitate. hoc facit pro M q dicebat ſm æquitatem. & cōscientiā iudicādū. & est ꝑ eo. C de iudi. l. placuit & ff. fin regū. l. si irruptione. in fi. & ff. de fer. l. ij in fi. Sed lo j. nō ſm allegata dixit, & dicimus iudicādu. vt ff. de of. p̄sid. l. illicitas. §. veritas ibi & ideo, & c. & qđ suis legibus dr̄ ſm Mar. ē verū, qñ vt iudex habet ꝯscientiā: qa suā cōscientiā vel æquitatē non hēt vt priuatus, sed qn hēt vt priuat⁹, tūc nō det ius dicere, vt C. de leg. & cōstitu. l. j. & j. de cap. vir. j. rh. col. ix.

m Breuiores qđā dicunt, breuiores. siue breues quinquaginta aureo vt C. de defen. ciu. l. j. alij duorū aureo. vt ff. de dolo. l. si oleū §. fi. & l. seq. alij qnq; aureo. vt ff. de ho. dam l. diuus. vel verius centū aureo. vt j. de iud. § ne autem. & j. proxi. sequitur.

n Vilium. s. p̄sonarū, & pauperū hoīum. & qđ dicit maximè abundat. sicut & aliàs ff. de leg. iij. l. cū quis decedens. §. nuptura. in fi & ita diligenter no. duo capitula & qñ cā breuis, & qñ viliū p̄sonarum, licet cā ñ sit breuis. & sic sufficit alterū. Sed alij ponūt p vno casu: & qđ dicit viliū, exponūt. s. rerū: vt de ligno, vel palea: & tūc maximè nō abūdat.

o Ex non scripto i. sine libello: & licet sētētia non det̄ in scriptis, valet tñ, aliàs j: vt C. de sent. ex breu. l. fi. sunt & alij casus, quos dic vt j vt iu. sine quoq. suf. § necessitatē & facit ad hoc C. d p̄stui. scho. l. iij. § fi.

p Et nō pmittere. cautè accedit ad aliud c.

q Nihil al'às non est i lia nihil, & tūc plana si aūt habeas: dic q negat o q icludit, ñ superflua: & positū qđ inest, remanet. nā tm̄ valet nihil, quātū ñ aliqd. sic altas abūdat: vt j de hære & Falc. § inordinatum.

r Sacra. quā nō habem⁹: sed plerūq; fit ei⁹ memoria: vt j vt iud. sine quoq. o suf. § volum⁹ & j. vt liti iur. §. hoc coll ix. & j. vt diff iudi. § fi. & fortè erat ei⁹ sn̄ia talis, vt duos aureos i p̄ie. & duos ir fine acciperet iudex ꝑ cā: vt j. de iudi. § ne autem.

s Causaliū qa ꝑ eā hūt: hoc ē ipæ sportulæ, q iudicib p̄stabāt.

t Damnificari s. litigantes.

u Gratis. i. sine p̄sonarū vel rerū qđā hūt gratis, q als ñ ō hēnt. & facit ad hoc j. vt cleri. apud propri. epīsc. § j coll. vj & C. de epī & cle. l. nulli. & de epī. aud. l. de creationib. & C. de nup. l. si furiosi. in fine & j de iudi. §. ne autem. Accu.

x Et non permittere. scilicet oportet.

y Faciat. pp aliquā cām, quā cū alio hēt.

z Si. i. an.

& Ꝯuertemus. i. seuetius vindicabim⁹. sic inst. de ijs q sunt sui, vel alie. iur. § hn. Al.

b Non dabimus. facit ad hoc ff. de appel. l. imperator. & j. de cap §. fin & j. vt diffe. iudi. §. si quis. & j. quomodo opor. epīsc. §. illud.

c Hinc. id est à nostra curia.

† aliàs captionis.

Iudicare an debeat iudex ſm ꝯscientiā.

Hoīes. Cōcor. ꝯgrēte. cum gl. j. post prīci. ex. de off. iu. ord. & clem. dispēdiosā. de iud. & c. nuē lit but. e de dolo. & cōtuma.

Cō e. cū ab oi cū gl. super bo expensas, i medio. ibi sī mō si pauperes. ex. de vita & hon. cler.

a Magisteriano. genera erant magistratuum, qui magistri militum vel similium dicebantur.
b Superexigere. i. exigere vltra id, quod ipse præses exigit. sic s. vt iudi. sine quoquo suff. hãt. §. volumus.
c Sed si quis. s. nostrorum subiectorum.
d Adierit. s. te.
e Quæstus. i. questus damnũ illatũ ab aliquo a curia veniẽte.
f Procurari. s. per te oportet. Accur.
g Cuiuscunque. i. a quocũque, qui sit in aliquo foro nostræ curiæ, transmissa.
h Diriguntur. i. dirigi consueuerũt & debent.
i Formarũ aquæ causa: formabatur enim locus, per quẽ aqua, vt subijcit, vel aliqd vtile reipublicæ ducebatur: vel fiebat. sic & s. de eccle. tit. §. ad hoc sancimus. & C. de sacr. san. eccl. l. ad instructiones.
ADDITIO In Græco ἕ ὄλλι οἱ ὑδρετες. formarũ aquę scitissime. Sic. n. apud Cassiodorũ vocat comes formarũ. i. q. reficiendis aquęductib. ppositus ē. li. 7. variar. c. 9. sic etiã formas vocat idẽ Cassiod. li. 5. c. 38. instra qb. aqua ducit. sic & noiant in l. j. C. de aquæduc. li. 11. Miror ergo Haloãd. hoc verbo neglecto trãslatisse aquædu. Contius.
k Domuum cõferri fortè volebat, vt destrueretur domus in publico facta, in qua destruenda expensæ sunt necessariæ: vt ff. quod vi aut clam. l. competit. §. fin. & de oper. no nun. l. fi.
l Nros subiectos accipe principiũ, & oportet te, subaudi, nec pmittere alicui, &c. damnificare. &c.
m Nec p talẽ. abũdat hic negatio hic s. e. §. sit tibi. Vel dic, nec p aliã nec per istam, vt sic ad diuersa referatur. sic s. de hære. & Falcid. §. ordinatum.
n Ipse. subaudi tu.

Pro curari. (margin)
Tacit ad hoc c. porro. cũ glo. 3. ex. de priuil. (margin)

siue ex magisteriano a siue ex quolibet foro, nõ permittere lædere, nec superexigere b subiectos nros. Sed si quis c adierit, d tale aliquid questus: e hoc & exequi, & indemnitatem ei procurari, f i & neque permittere alicui proferenti præcepta cuiuscũq; g fori, hęc videlicet quę solenniter diriguntur, h formarũ aquæ causa, i & portuum, & itinerũ sternendorum, & imaginum, & murorũ, & domuum k destructionis tanquam in publico factæ, & aliorũ taliũ dãnificare nros subiectos. l Non enim volumus, nec per talẽ m causam vllum eis inferri damnũ. Ipse n verò oium horum o prouidebis sine damno oi p gestum. q Si quis aũt, cui tale aliquid iussum est, r veniat: oino non respicias eũ, nisi sacram nostram pragmaticam ostẽdat formã pro hoc scriptã. tũc suscipiẽs s qdẽ talẽ formã, nõ aũt aliqd agẽs ex ea ante, quã ad nos nũciãs t secũdã pceptionẽ nostram suscipias.

CAP. V. Vt victualia necessaria procurent, & curam sartorum tectorũ murorum publicorũq; operum habeant.

SED etiã pro vbertate u necessariorum & operum x ciuitatũ diligentiam habebis, procurãs ex ciuilibus y pecunijs partes, z quæ a valde necessariæ sunt operum facere, b & pontiũ similiter, & viarum & portuũ, in quibus oĩno sunt locis prouinciæ cui pŝides, c portuũq; & murorum curã habebis: & quicquid oino est publico & ciuitatib' vtile, & cogitabis, & facies, & nũciabis. Habebis aũt obediẽtes tibi, & qui in prouincia sunt, milites, in quibus eorũ opus habueris ad ministeriũ iustũ. Qđ si delinquẽtes inueneris d sub oi castigatione decẽti isu p ex emolumentis e eorum satisfieri læsis f procurabis.

CAP. VI. Vt nullis priuilegiis aut prærogatiuis excusent rei criminũ, sed sola innocentia.

NON permittas priuilegiis aliquibus vti nocentes: g sed illud solum eis in auxilium obseruabis, vt vndiq; puri horum quæ eis inferunt, innoxij videant. h Homicidia autẽ, & adulteria, virginumq; direptiones, & inuasiones, i & oppressiones, ita cum vehementia corrige, puniens k delinquentes secũdum nostras leges, l vt paulatim suppli-

l. sicut sacrificia. & l. iij. Et hoc est q̃ miseros pŝatos, q timent in tm literas dñi Papæ, vt non audeant reclamare: quod facere non debent: vt hic dr & s. vt nul. iudi. §. & hæc verò iubemus. colla. ix. & C. si cõ ius. vel vel vti. pub. l. & si nõ cognitio. nec p hoc deseruiũt legi, imo seruiũt, & p hoc Papæ vel pricipi: vt C. de app. l. si. in fi.
u Vbertate. i. ad hoc vt in necessarijs sit vbertas: qd facere tenetur: vt s. vt iudi. sine quoquo sui §. j.
x Et operũ. hoc ad inferiora respicit. & facit ad hanc. ff. de offi. pcõ. l. si in aliquam.
y Ex ciuilibus. aliàs ex cuiuslibet.
z Partes. s. operũ, qđ sequitur.
a Quæ. s. opera, &c. vel dic ptes. s. reipub.
b Facere. ea q̃ sunt necessaria. sic instiru. in proœ. in fin. licet hoc malè seruetur.
c Præsides. verbũ est, non nomen hic.
d Inueneris. pdictos milites.
e Emolumẽtis. i. bonis, & eis debẽtib. eis salarijs: vt C. de exsecutione rei iudicatæ. l. stipendia.
f Læsis. pũincialib.
g Vt nocẽtes. & sic nõ vtuntur scholares priuilegijs in delictis: licet Fridericus Imp. gñalr eis cõcessit. magistri sui & scholares illis priuilegijs quantũ ad delicta renũciauerũt, cũ p magistrũ vel epm nõ poterant plenè puniri delicta, qđ publicè interest: vt ff. de fideiuss. l. si a reo. §. fi. & ff. ad l. Aq. l. ita vulneratus. & sic redimus ad hoc ius. & facit ad hoc, vt s. vt iudic. sine quoquo suf. §. qđ aũt. & C. vbi de crimi. agi opor. l. j. & ij. & s. vt oẽs obed. iudi. §. ij. coll. v. Acc.
h Videant. i. sola impunitas eis pdest. sic s. 3 de s. ci. § nulla. i si.
i Inuasiones. s. rerũ imobiliũ. & apprehẽsiões mobiliũ puniet

¶In Græco est πατέρες vt legendũ est patres, vt & Iulianus in epitome legit. quos aũt pres intelligit? Senatores s. decuriones, &c. Contius. (margin)

Scholares in delictis priuilegio non vtuntur. (margin)

Delicta puniri publicè interest. (margin)

o Horum. scilicet portuum & cæterorum.
p Omni. quantum ad collatores. Accursius.
q Gestum. id est gerendum.
r Iussum est. vt ipse dicit: quia missus sit ad reficienda, vel facienda supradicta.
s Suscipiens. i. tu. Sed contra s. de non alie. §. quia verò verisimile. Sol. vt ibi sed illa causa est fauorabilior.
t Nuncians. illam primam formam: vt C. de paga.

p sti si qs i tãtũ: vel p interdictũ vnde vi, & per act. vi bo. rap. qsi sũt mobilia: vt institu. vi bo rap. § pe. & C. vnde vi. l. si qs in tãtã. & ff. de vi & vi arma. l. j. i. fi.
k Puniens. cum etiam merũ habeat imperiũ, vt ff. de offic. præsi. l. illicitas. §. qui vniuersas.
l Nostras leges. vt homicidam secundum legem Corneliam de sic. vt ff. ad legem Corneliam. de sic. l. iij. §. pen. adulterium per le. Iul. de alter. cuius pœna est: vt

... vt C. ad l. Iul. de adul. l. quãuis. in §. raptores vero, vt C. de rape. vig. l. j. Accursius.

a Suppliciũ. sic collige, vt aliorũ suppliciũ alios saluos faciat, vt C. ad leg. Iul. repe. l. j. Sic impunitas aliquorũ multos alios tradit morti & exitio. vnde dicit decretũ: Multos tradit exitio, qui liberat multorũ exitia cogitantẽ. s. occasionaliter: vt xxiij. q. iiij. est iniusta. Et est ibi arg. q hoc ipso q qs parcit malo, intelligit nocere bono. vt xxiij. q. iiii. c. si is q platus.

Pœna vnius multorũ est terror.

b Præcipuè. facit ad hoc ĩ. de quæstore. §. maximè. & ĩ. de iudi. §. is qui.

c Talẽ. facit. ff. de of. psi. l. obseruandũ. & ĩ. vt iudi. sine quoquo suff. §. cos. & ff. de of. procon. l. nec quicquam. §. circa aduocatos. Accur.

d Sed neq;. Pone casum sic: Quidã timẽs vexationẽ alicuius cõfugit ad ecclesiã: petit a pside vt pmittat ei securitatẽ in rebus & psona. nunqd hoc debet fieri? Respon. non promptè. i. passim, vel sine delectu concedendum. nã in quibusdam nõ datur: vt ĩ. proxi §. & sup hoc, ut dãda vel nõ, fiet qdam examinatio mediocris, i. semiplena, vel sũmatim. & si appareat dãda vltra xxx. dies nõ dat: vel si data fuerit, nõ ptendit vltra: & medio tpe deducit in ius. s. & cõuenit, & cõdẽnat. & ita hæc sunt vera, si renũciet securitati. aliàs non, sed restituit sacris locis, vel terminis. & cũ debita loci reuerẽtia exigit, loquitur aũt de securitatis promissiõe, q̃ dr iusiurandũ. & cõsistit verbis tm: nõ q corporaliter tãgant euãgelia, vt & aliàs. C. si mi. se ma. dixe. l. si alterius. & forte de ea loquit. C. de his qui ad eccl. cõfu. l. fi. & q sit sic casus ponẽdus, & litera exponẽda, probatur ex hoc & sequẽti. §. in nouella. e. tit. Accursius.

† πάρεδρον vertit cõsiliariũ, vt & Iulianus, Haloãder autẽ assessorem. Cõt.

e Verba. Mirabiliter glossat & concordat canon, sit sermo ...

Matth. 5.

† λόγους Fidem pu-

cium a eos omnes faciat saluos.

CAP.VII. Vt cohortales in officio contineant.

PRAECIPVE b verò officiales tuos retinebis, ñ pmittẽs subiectos nr̃os ĩpellere: neq; ut illi officiales videanẽ qdẽ subiecti tibi, ꝓ veritate autem tuæ præsint uoluntati.

CAP.VIII. Vt consiliarium probum & innocentem sibi adsciscant.

FESTINABIS ẽt cõsiliariũ † & qcunq; fuerit circa te assumere virũ optimũ, & purũ vndiq;, & cõtentum ijs q̃ a fisco dantur. & si qd pter spẽ accesserit, & nõ inueneris eũ custodiẽtẽ tibi fidem iustã. illũ qdẽ expelles: alioverò uteris cõsiliario, legem & iustitiã cum puris seruante manibus.

CAP.IX. Vt in deuotos paterno se affectu exhibeant, in deuotis autem maxime sint terrori.

TALEM c uerò pbebis temetipsũ oib. & publicè, & priuatim, ut terribilis qdẽ sis delinquẽtib. & indeuotis circa fiscalia: mãsuetissimus aũt & mitis omnibus placidis & deuotis, & paternam eis exhibens prouidentiam.

C.X. De fide publica aut securitate nõ passĩ dãda.

Fidantia in causis ciuilibus danda non est vltra xxx. dierum inducias: interim cõuẽtione admissa & securitate seruata. sed delinquentibus in tributarijs non est danda fidantia. Bart.

SED neq; d hæc, q̃ dñr uerba, e † .i. iuiurandũ prõptè dare festines, † aut ampli f tẽpus: sed & cũ examinatione in tpe mediocri, & nõ trãscẽdẽte triginta dierũ inducias, ne ex hoc infinitæ sint hoib. adinuicẽ cõtẽtiões. g Si uerò ẽt aliqd sub nuncupato uerbo h feceris: deĩde aliqs adierit aduersus i eũ. deduces k qdẽ eũ, custodiẽs datũ ei uerbũ: l & examinabis negotiũ, uerbo ubiq; seruato, & si ẽt cõtra eũ snĩa necessaria sit, cõdẽnabis eũ: & duorũ ppones electiõnẽ, utrũ uelit dato uerbo absolutè abrenũciare, & agere q̃ iudicata sunt, an non. Certè si hoc ñ: m sacris eũ terminis restitues, & ibi executionem inferes temperatè, n & cũ debita uenerabilibus locis reuerentia.

CAP.XI. Vt termini sanctorum homicidis &c. non prosint.

NEQVE aũt homicidis, neq; adulteris, neq; virginũ raptorib. delinquẽtib. terminorũ † custodies o cautelã: sed ẽt ĩde extrahes, & suppliciũ eis ĩferes. Nõ. n. talia delinquẽtibus parcẽ cõpetit, sed hoc patiẽtib. p ut nõ talia a psumptorib. patiantur, Deĩde tẽplorũ cautela ñ nocẽtib. sed lęsis datẽ a lege: & non erit possibile utrunq; tueri cautela sacrorum locorum, & lædẽtem, & lęsum. q

CA.XII. Vt tributa etiã in ecclesijs exigantur.

PVBLICORVM ue ò tributorum exactio-

... tuur, ẽt, est: nõ, non: sqd amplius est, a malo est. i. a malitia hominũ inuentũ: vt ij. q. v. si quis psbyter. Acc.

blicã vertit Iulianus, & Haloãder securitatis promissiones. Cõu.

f Amplius. i. amplum siue magnum.

g Contentiones. nã cũ interim nõ possit condẽnari, patet q retardat factũ agentis contra eum: quod diu esse nõ debet. Ac.

h Verbo. i. habita causæ cognitione: vt s. dixi, securitatem ei dederis.

† Cõcor. c. & si Christus. de iureiur. extra.

i Aduersus eũ. cõueniendo eum ciuiliter. aliàs enim si criminaliter, non valet datum verbum, vt ĩ. proxi. §.

k Deduces. s. in publicum.

l Verbũ. hoc semp ponitur pro securitate. Accur.

m Si hoc non. s. fecerit. i. hoc verbo dato absolutè non renũtiauerit. & nõ egerit q̃ iudicata sunt aliàs.

n Temperatè, faciẽdo missionẽ in possessionem pro mensura declarati debiti. & hoc ante litis contestã. vt ĩ. de exhibẽ. & intro reis. §. Si vero. colla. v. C. de ijs q ad ecc. confu. l. fi. §. iij. Si vero iam lite cõtestata aufugit, snĩa definitiua dari poterit, siue in tpe qñ erat sub dato verbo, vt hic fuit: siue vbicũq; sit: vt C. de iudi. l. properandũ. §. cũ autẽ. & missio tunc fieri in possessionẽ rerũ primo mobiliũ, postea imobiliũ, & tertio nominũ: vt ff. de re iud. l. a diuo Pio. Accur.

o Neq; custodies. i. neq; dabis: & si dederis, non serues, neque poterit contra te legẽ vel iustitiã inuocare, quã cõtẽpsit: vt ff. de mino. l. auxiliũ. in fi. & quod his specialibus casibus dr, idẽ dicas si p quocunq; maleficio fugerit, vt subijcit, & ĩ. de mona. §. si vero.

† Τῶν ὅρων. sic ẽt terminos vertit Iulianus. Con.

p Hoc patientibus. repete, parcere conuenit.

q Læsum. nã vbi est vnũ de contrarijs, per consequens tollitur reliquum. sic institu. de tut. j. respon. & ff. de institut. l. sed & si pupillus. §. fin.

Cõtrariũ per aliud tollitur.

nes ēt itra tēpla decētet fieri ꝑcurabis:qm̄ fiscaliū rō & militib & priuatis,ipsisq; tēplis,&cūctę reip. vtilis & necessaria est. Auxiliabunt aūt tibi ad hoc ēt Deo amabiles ecclesiarū defēsores, & œconomi:nullū horū q fiscalia tributa exigunt, abripiētes exactioni,sed neq; ꝑmittentes uiolētū aut seditiosū aliqd pati exactionē īferētes: scientes qa siqd tale gesserit, de suo satisfacere fisco cogentur. [a]

CA.XIII. Vt cogāt exactores tributorū in apochis suis exprimere quātitatē zygocephalorum.

Exactor tributorū scripturā de suscepto claram facere debet: & tributarius ad solutionem tributorū statim debet cōpelli:& rerū cessantium in solutione tributorū venditio fieri debet periculo venditoris Barto.

COGES aūt [b] publicos exactores [c] ī suis de susceptis [d]* manifesta facere oīa ī qb [e] ea dederūt, [f] zygocephalorū, [g] aut iugorū, [h] aut iugaliarū, † aut quolibet [i] mō ꝑ regiones nūcupanť: & ꝑ qb. hæc & quælibet [k] prædijs [l] exiguntur, & datorū quantitatem, [m] siue in speciebus, siue in auro. Et interminaberis [n] eis & magnū dānū,& man⁹ amputationem, [o] si hoc qđ ꝑcipiť qdē semꝑ,vsq; nūc aūt custoditū † ē,nō deinceps oīb. modis seruēt. Si verò (vt assolet) declinationē [p] īueniant aliq̄,dicētes [q] ñ posse iugorū poni quātitatē: maximè qdē eos malignari putam⁹:sed tñ nihil hic lędať fisc⁹, nec collatores. fisc⁹.n. sine ꝑiudicio oīa sua ꝑcipiat, [r] & solēniter celebrata suscepta ꝑcipiat:ijs q hęc exsoluerint,nihil exigēdis amplius. Causa verò ī nullo lædatur. & ẜm cōsuetudinē qdem tributa soluanť ab eis, & inferanť fisco. Nūcieť aūt ad gloriosissimos nr̄os ꝑfectos de istis primitijs cogēdis cēsualibus [s] nuncupatas [t] expositiones [u] subtiliter dare, vt ex hoc fiat causæ dijudicatio: & sic īterim ẜm consuetudinē quidē datis [v] fiscalibus inculpabiliter inferēdis. [x] Quod aūt in ijs quæ dubitatur, gloriosissimi nostri præfecti iudicauerint, in ijs quæ mouentur, hæc valere: [y] necess

[a] Cogentur.s.illi qui læsionem exactoribus inferūt siue de ipsis clericis, siue de alijs. Et facit ad hoc. C. de episco.aud.l.addictos.& j̄.vt li.ma.& auiæ.§.pe. col.ix.& j̄.de coll.§.nulli. Et vt hæc materia plenius intelligať,distingue in fugiente, an sit liber, vel seruus:& quodlibet sub distingue in tria. nā seruus vel quia dominus nimium seuerus est in eum,fugit: tūc compellitur eū bonis conditionibus vendere: vt instit. de ijs qui sunt sui vel alie iu §.si.vel ꝓpter maleficium: & tunc domino restituitur: nec est ei danda securitas, nisi mo licum erit maleficiū. & tūc tantum danda erit securitas:& dño restituitur,vt C. de ijs q ad eccl cōfu.l.si seruus. & l.si.& §. B.& j̄. de san epi.§.si quis aūt. col.ix.aut ob bonam conscientiam, vt qa monachus fieri vult: & hoc casu dño restituť ante triennium venienti, data ab eo securitateq; suū seruum ob hoc non puniet:vt s̄ de mona.§. si vero intra. & j̄. de san.epis §. si quis autem ad monasticam. In libero autem dic q aut propter maleficium: & tunc serua quod in.§. neque autē dr: aut propter functionem vitandā: & tunc serua hunc §.publicorū &c. aut ob aliam causam, puta ciuilem: & tunc serua s̄.§.sed neq.& hoc in catholico. In hæretico autem vel Iudæo termini non custodiuntur, nisi ad fidē redeat, vt C. de ijs q ad eccl.cōfu l.j.

[b] Coges autem. o præses.

[c] Publicos exactores. q de publico mittunť, vt publica exigant tributa vnà cū præside, vel defensore: vt s̄. de defen.ciui.§.deinde.

[d] Susceptis.dicitur autem susceptum, scriptura in qua scribuntur ea quæ suscipiunt exactores tributorū, vel œconomi ecclesiarum nomine pensionum pro locationibus factis ab illis prælatis: quæ pensiones appellanť debita fiscalia:& ipsis soluentibus dať: vt j̄. de eccle.re.&no.alien.§.si.nam cum illi publici actores soluebant fisco, recipiebant chartam confessionis soluti:& in hac scribebātur hæc omnia: vt C. de fide instrumen.l plures.& j̄.vt hi qui obli.se.habere ꝑhi.res mi.§ j.colla.vj.

[e] In quibus.pro quib.ea tributa dederunt subiecti

[f] Ea dederunt.s.quæ dederunt.

[g] Zygocephalorū.zygos iugum,cephale caput,inde dr zygocephalū aīal portans iugum, vt bos vel bubalus, vt puto.

ADDITIO.

Zygocephalorū,quasi dicas iugocapitū,quasi iugatorum capitum. intelligit aūt iugerum, qa tantā quantitatē iugata capita duorū boum vno die arabant. Idem etiam exigit.l.1.C. de apochis Contius.

[h] Aut iugorū.nā & pro animali.& pro iugo aliquid soluebať Romanis olim,& ꝓ co:ig:js iugorū. s. de mulis: vt ff. de ædil. edic.l.ædiles. §. ij. & §.forte iugū.Accur.

[i] Quolibet repete, ea,quæ quolibet &c.

[k] Quælibet alia similia: vt j̄.de coll.in princ.coll.ix.

[l] Prædijs.i.possessionibus prædiorū, vel pro qb. hæc & qlibet alia similia exigant.

[m] Quantitatē.repete,facere in susceptis manifesta omnia in quib &c.

[n] Interminaberis. i. interdicendo minaberis.

[o] Manus amputatione. hoc īponit publico executori q non scribit s̄.dicta: q pœna est hodie generalis cuicūq; debet incidi aliquod membrū ꝑ legē, vt j̄. vt null. iudicum.§.pen.

[p] Declinationē. qa aliquis dicit se non debere soluere, vel aliqui &c.

[q] Dicentes. ipsi exactores.

[r] Percipiat nota fiscū seruari in quali possessione accipiēdi, sine ꝑiudico tñ exactorū & collatorū: & facit ad hoc ff.de publicanis & vectigalib. l.si publicanus.§. in omnibus.]

[s] Censualib. i.exactoribus sic dicti.qa censuales. faciunt scripturas: vt diximus s̄.in princ. huius. §.

ADDITIO.

κηνσιτόρων. habet editio Scringeriana.cū quam vertēdū sinť cēsitores.i.q cēsui faciēdo ꝑsunt. sed Haloandrina. κηνσαλίων, .i.cēsualiū. Cēsuales aūt sunt tabularij siue scribæ cēsuali ministerio mancipati. l.ij.C.de tabularijs holographis.i.cēsualib. scribis.lib.x. Decurio aūt q huic ministerio mācipabať, amittebat penit⁹ ordinis sui dignitatē.d.l.ij de tabularijs. Cōt.] [t] Nūcupatas.i.ꝑdicta relata, q illi nolūt soluere:& quare.] [u] Datis.s.interim. Inferēdis.s.fisco ab exactoribus.] [y] Hoc valere.

hoc

[e] Videť deesse verbum chirographis vel epistolis. vt voluerit ꝑiphrasti convertere verbū apochã. qđ erat ī Græco. ē .n. apocha breue scriptum qđ exactor dat collatori, quo cōfiteť se tributū ab eo⁹ suscepisse. Cōt.

Susceptū quid sit.

* Significãt zygocephala iumētorū capita iugo illiga-

[g] ...a. hic aūt ponunť ꝓ eo qđ iūcti boues vno die exarare possunt: vt iugorū appellatio apud Varronē. & alios.

† iugaliū.

† incustoditum.

Man⁹ appellatiōe mēbra cętera veniunt.

† ἐκθέσεις. Budæus ait esse designationes. male aūt Haloander vertit regesta. Contius.

hoc est verũ q̃ñ est q̃stio de ijs q̃ soluuntur ad mẽsurã, & in alijs. exceptis dubitationibus sup tributis metallorũ exigendis: q̃a tũc ad comitẽ sacrarũ largitionũ recurrit: vt j.de colla. §.eos autem.

a Necessitatẽ. nam appellari nõ põt ab eius sententia: vt ff. de offic. præto.l.j.§. his eunabulis.

b Ordinatum.vt ſ. in prin.huius §.

c Curialib. q̃ p̃stabant aliq̃d noĩe pensionũ quas habebãt.

'Cẽsuales qui dicantur.

d Censualib. q̃ censum in auro vel argẽto vel similibus pendebãt: vt C. si ꝓpter publi pensita.l.n.

e Alias p̃sonas. quã emptores : vt q̃a donãt, vel alio titulo trãsferunt: vt C. sine cen.vel re.l.si.

f Prædia sine oneꝛ.

g Dãno. fisco inferendo.nã a possidẽte semp tributa p̃soluentur.licet illi aliter ... fuerint: vt hic. & ff. de pact.l.ius publicũ.& l.inter. sed quãtũ est inter se, valent illa pacta vt agant vel p̃scriptis verbis, vel alijs actionibus: vt ff. de pac.l.epistola.§ ij.

h Non. i velle.

i Examinabis.s. diligẽdo: vt subijcit.

k Præsules. præsules appellat primos tributarios.

l Trãspositionẽ. aliãs trãsmigrationẽ.

m Si vero pro veritate.hinc sumit auth.q̃ est in C. sine cen. vel rel.l.ij.

¶.i. emptorib. l. imperatores. ff. de vest.gali-bus.Con.

n Eos. emptores.

o Emunt.nec min⁹ a possidentibus exigetuꝛ, quasi res debeat magis quam p̃sona, vt subijcit : & ff. de pub.l.impe atores.licet alias s̃nia p̃dio daꝛ : vt ff.de neg gest. ... aliena.§.h.,& sic dico non esse correctam. l.C.sine censu.l.,pen. & ff.de pac. le. inter. Sed nunq̃d in Italia hæc locũ habet? Quidã dicunt q̃ non: q̃a tributa & census soli p̃uinciales soluunt: vt C. de epis.& cler.l.

sitatẽ a habẽtib.exactorib.post cognitãveritatẽ sup his q̃stionib.& i illis de cetero q̃ãtitatẽ zygocephalorũ & aliorũ omniũ describere , ſm quod a nobis iã ordinatũ b est.

CAP.XIIII. Vt sine vllo fisci periculo liceat cẽsualia prędia alienare.

NON ꝑmittas itaq; curialib. c aut cẽsualib. d dũ vẽdita sũt p̃dia eorũ,aut i alias p̃sonas e mutaꝛ possessio,tergiuersationib⁹ vti q̃buidã, & nõ trãsferri a vẽditorib.ad ẽptores p̃dia: f sed coges eos oĩno facere mutatiões sine dãno. g Si verò dixerit min⁹ idoneos eẽ ẽptores,& ꝓpterea nõ h fieri migrationẽ:hoc ipsũ examinabis i sine quolibet dãno:& si q̃dẽ idonei fuerint ẽptores, coges fi scaliũ p̃sules k oĩb.modis & sine quolibet dãno celebrare trãspositionẽ . l Si verò ꝑ veritate m eos iueneris ñ satis idoneos , coges venditores hoc ipsũ ꝓfiteri ad gesta q̃a periculo eorũ trãspositio sit fiscaliũ tributorũ i eos n q ab ipsis emũt : o hoc q̃d ẽt i Oriẽte nouim⁹ i multis fieri gẽtibus. Sic.n.neq; fisco nocebit , & fiscalia tributa a possessorib. inferenꝛ. Vt aũt alij q̃dẽ sint possessores,alij verò collatores:eẽ ñ põt. Oportet.n. maxime ꝯ possessores fieri collatiões: sed nõ contra non detinentes neq; possidentes terras.

CAP.XV. De profectionibus p̃sidũ, ne prouinciales angarijs &c. vexent,nec vicarios in ciuitatibus constituant.

Iudices & milites sine de vna prouincia ad prouinciã aliam proficiscantur, sine ciuitates suę prouinciæ circumeant:non debent tributa gratis expendere:nec angarijs affligere collatores : sed suo salario viuere: nec debẽt iudices cuiuscũq; sint dignitatis loci seruatores mitteꝛ.

ILLVD tñ te volumus nosse,q̃a siq̃ñ p̃ceperim⁹ ad alias fortè ꝓficisci te ꝓuincias: cõpetẽs est cõtentũ te ijs q̃ de fisco largiunꝛ, q i nõ gratis expẽdeꝛ: neq; nr̃os subiectos atterere: sed ex q̃b. r in ꝓuincia cõsistẽs expẽdebas,ex his ipsis & ad alias ꝓficiscẽtẽ regiões facere expẽsas: neq; angarijs s collatores affligẽtẽ,neq; te,neq; obediẽtes tibi officiũ:sed ꝓprijs q̃dẽ subiugalib. t ꝓpriaq; expẽsa ageꝛ iter:hoc ipso custodiẽdo vꝭ si ñ vltra terminos ꝓpteres ꝓuiciæ,sed ꝑ quãdã occasionẽ necessariã v circũeas ciuitates. Eos aũt q vocãt loci suatores, daꝛ iudices i ciuitatib. ꝓuinciæ cui p̃sidẽt (licet spectabiles viri,vel cla.vꝭ p̃sides sit)oĩb. interdici.modis.sed neq. si milites x aliq sequãt, y te neq; illos gratis ꝑmittas expẽdere, sed ex ꝓprijs emolumẽtis.Siverò ñ hoc egerit,sed ex tributis expẽderint:& angarias acceperint: z oẽ q̃cq̃d dãnificabunt subiecti, hoc ex eorũ emolumentis a exigẽtes, b ꝓprio periculo c læsis seruabis.

CAP.XVI. Vt præses oblatas sibi de religione iusiones contemnat.

Prẽses ꝑmittere non debet occasione religionis ꝓuinciã cõmoueri: & si cõtra laicum crimen canonicum moueaꝛ: cum episcopo iudex laicus cognoscere debet,& decidere. Barto.

NEQVE occasione religionum, hæresumq; quæstionis, permittas alicui d prouinciam cõmouere, aut aliter quandã præ-

de his. & ff. de cenſi. l.j.& si. Alij q̃ sic: vt C.de vluca. transfor. l.j.& inst. de re. diui. § per traditionẽ.& C. sine cen.vel re.l. fin. Prima verior est, nec obstãt duæ primæ leges : q̃a in dominio trãsferẽdo dicũt non esse differentiã vt in censu.Itẽ nec tertia,q̃a de ꝓuincialibus tantum loquitur.

p Terras. nisi in casu proposito.

q Largiunꝛ.s.salario.

r Ex q̃bus . pecunijs.

s Angarijs. t est aũt angaria,opa p̃sonæ:tñ.parangaria vero opa cũ sum ptu: vt colligiꝛ C.de episcop. & cle.l.j.§.ad parangariã. Addi... Angaros verbũ Persicum significat vim& compulsionem subitaneam.Contius.

t Subiugalibus.i. si aliq̃d p boues vel per aliud animal q̃d portet iugũ,faciat deferri,vt vinũ,vel panẽ : hæc suis sumptibus faciat.

v Necessariã.vt fortẽ sedet tumultũ in ciuitatibus : vt ſ. de defen.ciu §.nullam. & §. deinde.

x Interdicimus.facit ad hoc. ſ. vt iudices sine quoquo suff. §. nu li.& j. vt nulli iudi i respõ.col ix & ſ. de dec ꝯ nulla.

y Sequanꝛ illi q de legantur. Accur.;

z Acceperint.milites q sequunꝛ p̃sidẽ .

a Emolumentis . i. stipendijs. & facit ad hoc ſ.prox.§.illud.& ff.de offi. præti.l illicitas. §. illicita. & §. nequid.

b Existens.s. tu.

c Periculo.i. si non feceris de bursa militum,facias de tua.

d Alicui . scilicet episcopo , vel abbati ,, vel alij similiter

r Quid significent hæ duæ dictiões , angaria & parangaria declarat Alciatus in l. hæc nia.de p̃politis sacri cubiculi.lib. 12.Co li-cis .

t Cõcor. e inter ce tera.cum gl.sup verbo,submittẽt. ca tra de of. iudi.con-cor. et cũ hoc.§ ca. cũ ab oi. cũ gl. sup verbo.expẽsas.post ine.ibi ordinarius aũt. extra de vita & hone.cle. vbi dr q̃ ordinari⁹ nunq̃ debet habere expensas.

personæ. sed hoc durū videt, cū aliàs tantū honorē episcopus hab uerit, vt ēt Deo dixerit eū cōm unicare vt ī quo. opor. epis. §. illud. in fine §. sed dic restringendum hunc § ad talia, si dicat episcopus vel abbas q. talis sit conuersus, vel monachus, vel quia dicat pröcaros: quasi tāipse quá eius res sint monasterij: vt ī. de mona. §. illud. & ideo exemptæ ab hmōi collationibus: vt j. de san. epis. §. si qs. col. ix. & in constitu. Friderici. §. j. vel aut œconomus: vt C. de episc. & cler. l. ij. hæc ergo causa per præsidem cognoscitur: vt hic. sed quæstio hæc sit vnà cum episco. vt j. §. proxi.

* iussionem.

* Hoc tēpore Iustinianus fauebat Anthemio Eutychianistæ, pro cuius hæreseos inqsitione. frequētes legatos mittebat pontifex Roman⁹, multiq; ea occasione vexabātur. Niceph. li. ecclesiasti. histo. Cō.

ceptionē * iniūgi ꝓuinciæ cui p̄sides. ipse verò uidebis, cū cōpetēti vtilitate fiscalib. & q̄ alia sūt pscrutari: & nō ꝑmittere aliqd cōtra nr̄as fieri p̄ceptiones occasiōe religionū. Si vero [a] canonicū [b] sit qđ q̄rit: vnà cū metropolita prouinciæ hoc disponere [c] & decernere, siue ipsi dubitēt, siue alij qdā: & cāe daī Deo amabilē & decibilē terminū: q & decēter orthodoxā [d] custodiat fidē, & indēnitatē ꝓcuret fiscalibus, & nostros subiectos seruet inuiolatos.

CAP. XVI. De capitali crimine dānatis, vt bona eorum non publicentur, sed propinquis relinquantur.

Delinquentium bona publicari non debent, sed generi relinqui. Bar.

OPORTET aūt te & ī hoc oēm ponere ꝓuidētiā, cū aliqs dignus apparuerit pœna, illū qdē punirī, res aūt ei⁹ ñ cōtingere, sed sinerī eas generi & legi [e] ſm illū ordinē. Nō .n. res sunt q̄ delinquūt, sed q res possidēt: at illi [f] reciprocāt ordinē: eos qdē q digni sunt pœna, dimittūt, [g] illorū aūt auferūt res, alios ꝓ illis punictes, quos lex fortè ad

[a] Si vero. hoc refertur ad id quod dixit, hæresumque &c.

[b] Canonicum. vt de articulis fidei. q sunt C. de sum. tri. l. ñ. vel simonia a laico com missa: vt ī. quo opor. epi §. si qs aūt. Aliud si clerico obijcit: vt j. vt cler. apud ꝓpri. epi. con. §. ñ. contra.

[c] Disponere. sepete prouidebis, quod est ī. proxi.

[d] Orthodoxam. s. si vult conuerti & est bonus. aliàs vt infamis, & Deo & alijs pœnis qbus hæretici sunt suppositi, & hic erit: vt C. de sum. trini. & fide catho. le j. & de hære. l iij. de simonia aūt punit, vt ī. quo opor. epis. §. & hanc non pecunijs.

[e] Generi & legi. i. agnatis & cognatis, q ex lege vocant secūdum Al. vt j. de hæred. ab intesta. §. si igitur. Sed si dicas toti generi, l. agnatis vsq; ad x. gradum: cognatis vsque ad vij. vt institut. de succes. cogna. §. fi. tūc erit contra. j. vt nulli iudi. §. fi. Item qua litercunq; dicas, erit cōtra. ī. de incest. nupt. §. j. Sed solue vtrūque contra. vt ibi de incest. nup. diximus. Accur.

[f] Illi. s. præsides. Accur.

[g] Dimittunt. quod fieri non debet: vt diximus ī. de incest. nup. j. respon.

[h] Patrocinia quoque iniusta. quæ fiunt facta cessione in potentiorē. C. ne li. potentio. l. j. vel aliàs assumpto patrocinio potentis.

[i] Vitas. s. iniuste. vt dictum est. & adhoc etiam. C. de aduo di. iu d. l. aduocati.

[k] Ei s. clientulo. & hoc. exaudi. iniustè: vt si fiat pactum lite pendente. vt C. de postulan. le. quisquis. §.

præterea vel etiam ſi prius fiat ſi non est facta scriptura de hoc: vt C. de suffr. l. j.

[l] Læsionē. s. iniustè: vt qa videat se solosū eūm fouere: vt C. de iudi. l. ... nō noua §. patroni. quod tū licet lege caueat, & ēt vt iurent, vt ibi dī: tū cōsuetudine non habet ſm B. quod est verum: q' in hac parte vincit legēs vt ff. de legi. & senatusconsul. l. de quib. & ff. com. pd. l. vendi tor. §. si constat. & ff. ad Rhod. de iac. l. leg. Accursius.

illorum vocauit successionem.

CAP. XVIII. De iniustis patrocinijs prohibendis & continendis.

Patrocinia iuste debent p̄stari, & salaria licita percipi. & hoc pertinet ad officiū præsidis. Barto.

PATROCINIA [h] quoq; iniusta, q̄ cognoscim⁹ ī nr̄is ꝓuincijs fieri, oīb. corrigerī modis, nō sinēs vlli aliorū vitas [i] ī te suscipe, ñ ampliare sibi p̄dia nullo mō ei [k] cōpetētia, ñ ī aliorū læsionē [l] ꝑmitterī patrociniū, ñ quēadmodū fraudāt fiscū, [m] suā virtutē obijcere. [n] Neq; sit tibi [o] cura, cuiuslibet sint hæc [p] agētes dñij. [q] sufficit .n. p oīa tibi ad p̄fectā fortitudinē, & lex, & ī pij fauor.

CAP. XIX. De alienis colonis & capite censitis, vt nemo eos suscipere audeat.

Nullus agricolas alienos suscipere vel occulsare debet in eadem vel aliena prouincia: & præses prouinciæ literis publicis destinatis eos debet ad suam prouinciam reuocare. Barto.

SED ēt suscipiētes alienos agricolas [r] sic odio habebis, sic cōpelles cito [s] reddere qđ suscipiunt male, vt si plurimū [t] mā

[m] Fiscū. hoc. s. intellige vt dictū est ꝓxi. .s. iniuste. Ideò autē specialiter de eo ponit, ne videatur neglectū, quod specialiter erat cōprehendendū: vt ff. de iniur. l. item apud Labeonē. §. hoc edictū. Vel dic q. loquit de eo q aduocatus fuerat fisci, q contra eū in ea cā esse nō debet: vt C. de aduoca. fis. l. j. & iij. nisi in casu: vt ff. de postulan. l. fin.

[n] Obijcere. i. promittere clientulo.

[o] Tibi. s. præsidi. Accursius.

[p] Hæc. s. supradicta.

[q] Dominij. i. potentiæ. & facit ad hoc ī. quo opor. episc. §. qđ aūt. in fine §. & C. ne lice. po. l. j. & ī. vt iudi. sine quoquo suff. §. quod autem. in fi.

[r] Agricolas. loquit (vt puto) de oī laboratore, siue adscriptitio, siue non, cum p omnem exactio cesset tributorum, terra nō afferente fructum suum: cū contra quilibet recipiens teneatur: vt in fi. huius §. & facit ad hoc. C. de agrico. & cen. lec. oēs. lib. xi. & j. vt nulli iu. §. si vero quis. col. ix. & C. ne rei domini, vel temp. l. j. & C. vbi cau. sta. l. j. & C. vbi qs dec. vel coho. l. j. & in constitu. Frid. §. fi. Et sic no. q. potestas vindicat ciuem suum, vel comitiuum, vt dictum est: licet hæc in Italia non videantur habere locum, quæ tributa non præstat: vt diximus ī. eo. §. non permittas. Sed certe ob alia poterat reuocare, vt subeat. s. onera ciuitatis: vt C. de decur. l. nullus qualibet. Item conuenit vnumquemque &c. vt ī. de defen. ciui. §. si qua vero & facit ad hoc. ff. de rei vindi. l. j. sed in nouel. de adscriptitijs tantum loquitur hic §.

[s] Cito. intra. xx. dies forte secundum R. vt & ff. de serui. fugi. l. j. §. j. & ī. eo. §. sed neque.

[t] Plurimum. i. multum.

† Cōcor. 3. q. 3. c. iudices. §

* γεωργούς. Iulianus vertit colonos siue capite cēsitos & adscriptitios. Cēsiti aūt dicebant, quia vnà cum ipsa terra in cēsū referebant, & ꝓ eorum capitibus tributū pēdebat, & pro trinis qdē vi tis, quaternis aūt mulieribus vnius capitis tributū soluebat. l. cū antea. C. de agri col. & cen sitis. Cōt.

Inobedientes.

o Inobedientes. nolentes reddere agricolas, quos susceperunt.
n Onus. id est damnum.
o Est. ob hoc, quòd non redduntur.
d Illius. scilicet qui suscepit. aliàs illorum.
e Confitentes. spõte.
f Adiectione. s. vt in eo in quo illi fugientes minus idonei inueniunt, hoc adijciat illis q eos recipiunt. sic & aliàs ff. de verb. obl. l. decē. & ff. si cer. pet. l. fina.
g In puincia sint. i. siue illi possideant. i. habeant pdia aliqua in suo dñio, siue nõ: sed cõducta, vel pcario, i qb. pdijs recepe rãt s. dictas personas.
h Possessores. i. dños qui fuerant coloni. vel ipsis rectorib. pro uinciarũ qui prorsus liberi: qui possessores dicunt dñi rõne iurisdõnis, vt alias dr quis ius possidere: vt ff. de pet. hære. l. regfr.
i Gubernatores. vt castaldi.
k Extraneis. i. rebus ad se non pertinentibus. Accursius.
l Alijs. vt dñis pdiorum quorũ sunt conductores.
m Alios. dños possessionũ, vnde pdictæ psonæ fugiunt.
n Titulos. i. scripturas quasdã in qb. continet q hoc prædium sit talis hois: quasi aliquod priuilegiũ ante alios hoies habeat. sic & alias titulus p priuilegio ponit: vt j. de ecc. titu. coll. ix. Vel vexillum aliqd erat. Et vt plenè hæc itelligant distingue, aut sponit pdio alieno nomẽ suum, aut alienum alieno, aut alienum suo, aut suũ suo. Primo casu, si est plebeius, dãnat ad mortẽ. nõ plebeius i metallũ dãnat, & oia sua cõfiscant: vt hic, & C. vt nemo priua. tit. præ. suis vel ali. l. ij. & idẽ dicas in secundo casu. qn alse nũ alieno: licet nõ tãtus videat excessus. Si verò alienũ suo, pdit illud: & alia oia bona sua danť in fiscũ, & afficitur in metallum: vt C. de sp quæ

g Addi-tione.

o Quib. mo. dr titul⁹. vide i gl. i c. h. de of. archiepi. & & in c. dudũ. ij. ex. de elect. Barto.

serint inobedientes, a oẽ quicquid in onus b prouinciæ est, c illorum d possessionibus imponas. Si verò in alijs prouincijs agricolę dicãtur esse cõstituti, literis vteris publicis ad puinciarũ prçsides, vt in eas fugientes, agricolas cõfitentes, e aut cõuictos tradant possessionib⁹: & reuocent ad prouinciã cui psides: & inobedientes vehementer corripies, minus idoneorum adiectione. f g Cõpetens. n. est, talia studẽtẽ, hinc onus & rerũ diminutionem in sua facultate cognoscere: vt minoratus cognoscat, quantũ est lędere & delinquere in alios. Sed hoc ipsum age, siue pdia possidẽtes in prouincia sint, g siue aliquorũ alijs cõpetẽtium gubernatores sint. Oportet etenim & possessores h illa solũ habere q eis dat lex, & gubernatores i alienarũ illis pesse solũmodo, q p conductionem, aut aliũ legitimũ eis sunt tradita modũ: extraneis k aũt abstinere: & nõ puidere qdẽ alijs, l lędere verò alios, m & sibimet lucrũ impiũ ex hoc acquirere.

CAP. X X. De titulis affixis alienis prędijs.

Nullius titulos pdijs alienis aut ergasterijs sponere dẽt: nec qs arma deferre, nec populũ i turbas sollicitare. B.

TITVLOS n aũt imponere pdijs alienis, aut ergasterijs o in ciuitatibus constitutis, & superscribere sua voca-

per. no. l. j. Sed in quarto casu, vbi suum suo, prædi illud amittit: vt C. vt nemo priua. l. j.
o Ergasterijs. i. hortis vacantibus in ciuitate: vel distationibus: vt j. de ali. & emphy. §. j.
p Experimentum. i. damnum. Accursius.

bula, ita psumẽtibus periculosum esse scias, vt agnoscant, qa hęc agentes ipsi suã substantiã applicabunt fisco. Si enim cãm soli imperio & fisco delatã tentauerit aliquis arripere, in suis agnoscat experimentũ: p & suis q reb⁹ titulis impositis publicis, fiat alijs exemplũ r abstinentię: q ijsdẽ implicant malis, similibus subdendis poenis. Hęc igit oia s obserua, t sciẽs nrãm circa te voluntatẽ atq; sententiã, qualis qdẽ erit v delinquẽte te, qualis aũt pbato, x & nrã sequẽ te pręcepta, ac legis.

CAP. XXI. Quid primũ facere debeant psides cũ puinciã ingrediunt.

MOX aũt vt ingrederis y prouinciã, cõuocatis oibus in metropoli cõstitutis (dicimus aũt Deo amabili epo, & venerabili clero, & nobilibus ciuitatis) isinuabis hæc nrã sacra præcepta sub gestorũ insinuatione: & propones exẽplar eorũ publicè, non solũ in metropoli, sed etiã in alijs prouinciæ ciuitatibus, trãsmittens ea p officiales tuos sine dãno: z vt oẽs cognoscãt in quibus a suscepisti cingulũ, & videant si hoc conseruas, & nro dignũ temetipsum ostendis iudicio. hæc enim pseruata apud te faciunt psẽtẽ b tibi cingulũ diuturniorẽ, & gloriosiorem. c

CAP. X X I I. De armis interdicendis.

SIQVIDEM d

q Suis. quondam. nã modo sunt confiscata. Sed contra s. eo. §. oportet. sed hoc i grauioribus, illud in leuioribus. Hodie verò dic vt diximus s. de incest. nup §. j. Acc.
r Exemplum. Felix quem faciunt aliena pericula cautum. & alibi: Casus dementis correctio fit sapientis.
s Hæc igitur omnia. quæ in hac constitutione dicta sunt.
t Obserua. tu præses.
v Erit. voluntas nostra.
x Probato. s. te.
y Ingrederis. aliàs ingrediens.
z Damno. s. expensarum. q. d. cum paruo sumptu.
a In quib. i. cũ quibus mandatis.
b Pręsentẽ. Nota malam Grammaticã. i. præsens: & sic dicas de alijs duabus partibus hic positis.
c Si quidem: certè. Hic not. adhuc duo præcepta: vt hic, & §. sequen. Et est notabile, q qui miles non est, non militet: vt hic. & C. qui mil. non poss. l. iij. & iiij. & l. pe. lib. xij. pręter angarios, qui potuerunt militare in oi militia præterquam armata: vt C. nego. ne mili. l. j. lib. xij. Fit autẽ miles per solennitatem quandam: vt puta per examinationẽ: vt C. qui milita. non poss. l. j. & sacramenti præstationẽ, quòd mortẽ non euitet rei pub. causa: vt ff. ex quibus cau. ma. l. pe. Item per ensis additionem: vt de milit. testa. l. filiusfamilias. Item stigma. i. nota publica debet brachijs imponi. vt recognoscantur: vt C. de fabric. l. iij. lib. xj & vltimus in numero aliorũ debet scribi: vt ff. de mili. testa. l. ex eo. & talibus militibus

Artẽ non exerceat qui illam ignorat.

q Lęgendũ certè. faciũt psens tibi cingulũ diuturni⁹ us & gloriosius. vt bñ suspicat Accu. Nã cingulus nõ dicim⁹, sed cingulũ.

tibus priuilegia militaria dantur, non alijs: vt ff. de mili. testa. l. fi.
a Super alia i. super alia prædicta.
b Cum alijs. apparuit. Azo.
c Quatenus. repete, prouidebis, & subaudi, quatenus debeas. Accur.
d Constiterit. subaudi, tibi. al's cõstitutos.
e Nunciare. s. ad nos, vel committere.
f Hoc. s. debes examinare, si forte &c. Ac.
g Inquisitione. quia non confiteant. nam tunc nullæ partes essent iudicis in cognoscendo: vt argu. ff. ad l. Aquil. l. proinde. & C. quorum appel. l. ij.
h Talibus. s. hominibus vel delictis.

DE TRIENTE & semisse. &c.
i De triente. hoc expeditur ⁊. vsq; ad illum §. neque illo.
k Successionib. hoc dr ⁊. eo. §. illud.
l Et collationib. hoc dicitur ⁊. eo. §. illud.
m Distributionib. hoc ⁊. eod. §. qd sępe.
n Necnon & litterarum. hoc ⁊. eo. §. studiũ & §. illud. & §. illud quoque.

o Iam quidem. Ex pricipio huius cõstitutionis vsque ad §. neque illo, sumitur auth. nouissima. quæ est signata. C. de inof. testa. l. cũ quæritur.
p Dicimus Romanorũ. superfluè dicitur Romanorũ tantum dicaẽ respub. vt ff. de verb. sig. l. eũ qui. sed impropriè & cuiuslibet ciuitatis, vt ff. de publi. l. sed & hi. §. j.
q Codices. i. libri. nã codex gñaliter o.s liber dicitur.
r Scripserunt. s. de testamentis. vt ff. de testamen. & seq. tit. vsque ad tit. de bon. poss.
s Imperatorũ. vt C. de testa. mili. l. iiij. & abinde vsq; ad tractatum præscriptionũ.
t A nobis. vt patet in finibus dictorũ titulorũ Codicis, vbi leges Iustiniani sũt.
u Prolati. s. legũ Codicis.
x Cõsiderãtes. s. nos.

¶ xvj. Kal. In noua editione, Contius.
¶ Leged. inclusis post cõsulatũ Bilisarij V.C. cos. vt ante notatũ. Cõt.

super alia, a neque armis vti non militantem permittes aliquẽ. Hæc te & Deo & legibus, & nobis carissimũ constituunt. Sed & illud prouidebis, vt si quis eorũ qui populum in turbas sollicitare tentant, aliquãdo ab hac magna ciuitate fugerit, aut solus, aut cũ alijs, b & venerit in prouinciam cui præes, quatenus c inuestigare de hoc, & examinare cum omni subtilitate & cautela cures, & vbi constiterit, d nunciare e hoc, f si fortè dignæ inquisitione g sint personę, & adduci ad hanc felicissimam ciuitatem, & pœnas sustentare quas lex de talibus h constituit. Datum Kal. ¬ Maij Cõstãtinop. [Belisario vicecõsule. LXXVIII.]

TITVLVS V.

DE TRIENTE ET semisse, i & successionibus k filiorum & nepotũ naturalium: & collationibus, l vel distributionibus, m l necnon & litterarũ n aut numerationum atque rerum ex quibus detinent, in ficiationibus.

Liberis a parentibus triens aut semis secundum liberorum numerum quoquo relicti titulo debetur, antiqua lege cessante, his obtinentibus in omnibus quibus quarta portio per legem de inofficioso testamento debetur, exceptis liberis curialium, quibus nouem vnciæ debentur. sed liberi a parentibus vsufructu portionis debitæ defraudari non possunt. Ba.

Imperator Iustinianus Augustus Ioanni gloriosissimo præfecto sacrorum per Orientem prætoriorum, iterum ex consuli & patricio.

PRAEFATIO.

Iam qdẽ, o † magnæ huic, & vt ita quis dicat, bene a Deo constitutæ reipublicæ (dicimus Romanorũ) p plurima de testamentis disposita sunt, & pleni legũ codices q de talibus consistunt, & nõ solũ sapiẽtes antiq hæc scripserunt, r aut priorum potestas imperatorum, s sed & a nobis: t iam nõ aliquo priorum principũ minus legislationis prolatione prolati u sunt. Deũ verò semper cõsiderantes, x & & quatenus ei placiti videamur, & aliqd bonorum dignũ in nobis agamus: nitimur aliqd y ad inuenire z sẽper & naturæ consequens, & qđ possit priora a corrigere. Frequẽter igiẽ & alia vice mirati sumus, qũo legitimis & beneuolis b filijs, quib. c agunt gratias parentes, quibusque quod relinquitur, iam & debitum vocant: d solum triuncium e definierunt f † ex necessitate g relinqui: reliquũ vero iacet in voluntate parentũ: & capiunt q.dẽ cognati oia, h & extranei, i vel k cũ libertate serui: l filij verò licet multi cõsistant:

¶ Aliquid. repete quatenus, quod est &.
z Adinuenire. sic ⁊. vt factæ no. consti. col. v.
a Priora. s. malè posita. nam nostras non piget leges emendare: vt ⁊. vt fra. hl. i. fi. coll. ix. alias contra. vt ⁊. quib. mo. natu. effi. sui. §. tribus. coll. vij.
b Beneuolis. vt quia grati sunt, & obsequiosi erga parentes. si enim essent ingrati, nec olim nec hodie est necesse aliqd eis relinqui: vt ⁊. de immé. don. in filios. col vij. §. fi.
c Quibus. s. filijs.
d Debitum vocãt. s. iurisconsulti & imperatores. Et hoc naturæ instinctu: vt ff. vnde libe. l. scriptio. in fi. & C. de codic. l. fi. & ff. de bo. dam. l. fi. in prin. imò etiam non solum eis debitum dicitur, sed etiã domini dicuntur viuo patre. i vt insti. de hære. quali. & diffe. § sui. & ff. de liber. & posthu. l. in suis. & est ratio, cum vnũ & idem esse præsumatur. vt C. de impube. & alijs sub. l. fi. & insti. de inuti. stipu. §. et qui. & § post mortem.
e Triuncium. i. tres vncias.
f Definierunt. s. iurisconsulti, vt C. de inoffi. test. l. cũ quæritur. & l. parẽtibus. & ff. de inoffi. testa l. Papi. §. qm aũt. & insti. de inoffi. test. §. fi.
g Ex necessitate. s. cõsecutiua. nã nisi hæc faciant, rũpetur test. per querelam inofficiosi. sic inttit. de exhe li. §. posthumorũ. & ff. de iniust. rup l. posthumorum. in fi. hodie verò ad supplementum agitur, si aliquid relinquitur: vt C. de inof. test. l. omnimodo.
h Omnia. s. quæ supersunt. s. dodrantẽ.
i Extranei. s. instituti.
k Vel. pro etiam.
l Serui. s. instituti: non aliàs, nisi in casu quando hæres volun-

† Hęc lex vndecim hẽc capita. Cont.
† Cõcor. gl in c. pastoralis. sup verb. Lucio. in medio. ex de decimis.

¶ Scripsi lib. subsecutiuarũ, j. non esse sine cõne quis hũc quadrantẽ primus inuenerit. Eũdẽ postea legi apud Niceph. li. 5. eccl. hist. c. 11. a D. Mar. fuisse denni tũ sed ea l simo id pos^9 translatiè ab eo cõstitutũ, q nouè, cũ eius origo ex multis argum. vera stũe sit. Ex lege & Falci. itro ductũ asse rẽub. minimè ad sti ulor. Contius.

uoluntatē defuncti nō cōplet, & alij non sunt testō nominati qui velint: vt ī. de hære. & Fal. §. si vero aūt.
a Erunt. post parentis obitum.
b Idonei. nā sustentabat eos, quod facere debebat nisi filius fuisset opifex, vnde possit viuere. vt ff. de lib. agno. l. si qs ali. §. filius. & §. non tantum.
c Hæc. quia datur parum filijs.
d Legem. quæ de ista crudelitate loquebaẗ.
e Despicere. i. præterire quin augeamus illam quartam. Acc.
f Relinqui. s. volumus.
g Tertiā. s. partem.
h Numerū. s. quatuor filiorū, vel pauciorum. Accur.
i Semunciū. i. sex vncias, vt diceret hic. Accursius.
k Debetur. s. instinctu naturæ, vt diximus. ī. § px. tū vi patris, aliogn xs aliena non detraheteẗ, qd̄ fit, vt ff. de ino. t. test. l. Papi. §. quarta. Si autē minus habet, tūc agit ad supplementū, vt C. de inoff. test. l. scimus. si autem nihil, tunc exheredatus agit querela. Præteritus si est emācipatus, per contra tabulas. Vel si suus est, dicit etiam ipso iure nullum, vt inst. de hære. lib. in princi. & C. de lib. præte. l. fi.
l Et hoc. s. quod dixi ex æquo inter eos fieri diuisionem: nō fit interdum quo ad effectū, dum in ipsa diuisione liceat contrahentibus decipere inter se reipsa, vt sequitur: vt ff. de mi. l. in causæ. § pe. & loca. l. item si. § quemadmodum. Accurs.

[margin] Et honeste posset exercere artem suā. aliàs secus. Petrus. Barto & Ale. in §. hic alle.

[margin] Cōcor. c. Rainutius. in gl. sup verbo Trebellianum, post princ. ibi, & hæc hodie. extra de test.

[margin] Intelligere qd̄ si inquisit sunt

sistāt: ēt si nihil offēderīt parētes, confundunt, & triūciū diuidūt solū: vel si. x. fortè aut ampli⁹ fuerīt, paupes erūt filij: donec vixerit pr̄es, idōei. b

CA. I. De legitima portiōe liberis relinquēda, .i. triēte si intra quaternarium numerū consistant: aut semisse, si qua ternariū num. excedāt.

HAEC c nos mouerūt corrigeē legē, d & n̄ eā despicere e sēp erubescētes: taliq; mō determinare cām, vt si qdē vni⁹ est filij pr̄ aut mater, aut duorū vel triū, vel quatuor: n̄ triūciū eis relinq f solū, sed et tertiā g h pprīæ substantiæ partē: hoc est vncias quatuor: & hāc eē definita mēsurā vsq; ad pdictū numerū.

h Si verò vltra quatuor habuerint filios, mediā eis toti⁹ substātiæ relinq partē: vt sexūciū i fit oīno qd̄ debeẗ: k singulis ex æquo q̄drū. vł sexūc. diuidēdo. & hoc l n̄ sub iniusta circunstātia rerū (forsā. n. ob hoc ēt alij iniustitiā patiūt, & alijs q̄dē meliora, alijs vero deteriora pcipiētib. m) sed

qd̄ ptigerit n vnúquéq; p oīa æquū eē i qualitate o & quātitate, p siue qs illud institōnis mō, siue p legati, idē ē dicere, & n̄ p fideicōmissi, reliquat q occasiōem. licebit. n. ei r̄liquū ottūc. r forte aut sexū. hēre: & largiri sicut voluerit filijs ipsis, aut cuilibet extraneorū: & natura s. i. curata cōpetēter, sic ad extraneas largitates accedeŕ: t hoc obseruādo i oib. v psonis i quib. ab initio antiquæ quartæ ratio de inofficioso lege decreta est.

CA. II. Vt legitima portio filiorū curialiū sit dodrans, rō aūt diuersitatis est q̄ cum sint grauissima curiæ onera, pluribus eis bonis opus est ad ea sustinenda.

EXCIPIATVR x aūt a nobis de curialib. nuper posita lex, y q̄ filijs curialib. z aut filiabus curialibus nubentib. nouiūciū oīno dari vult, reliquo triuncio a parētib s̄m potestatē dispēsādo, omnib. alijs de inofficioso positis legibus, & præcipuè nostris in sua vir-

qd̄ hæc obst. velle videẗ. nā & aliàs dī nihil esse adeo magnum quin fiat insesibile si p plures partes diuidatur: vt ī. de na. lib. in curia. § depu. in prin.
s Natura. i. filij qui naturaliter pcreantur: siue iure naturali. vt ī. e. §. neq; illo. & insti. de iure nat. §. j.
t Accedere. i. licebit patri dare i extraneos: nō aūt prius. & facit ad hoc ī. de nō elig. § cum igitur. in fi §. Accur.
v Hoc obseruando in omnibus. s. filijs & nepotibus & cæteris inferioribus, cum his oībus detur iure vetus querela. vt ff. de inoffi. test. l. j. & l. nō enim. Sed nunqd in superioribus quarta debita olim augebaẗ per hanc legem? R̄n. quidam q̄ non: vt ī. e. §. phibemus. in fi. §. & in nouel co. tit. Item quia non inuenitur expresse dictū: ergo in sua manet vetustate: vt C. de ap. l. pcipimus in fi. Sed ī. est, vt puto: 4 nā hæc sunt verba generalia in oībus psonis &c. ergo generaliter intelligenda: vt ff. de alex lusu. l. j. § pe. & ff. de ser. vt p. l. si seruitus. in fi. cōstat aūt patrē & cæteros superiores olim habuisse hoc ius cōtra filiorū testamēta, vt filij habeant ī. eos: vt ff. de inoff. test. l. j. & l. nam & si. & instit. de inof. test. in princ. ergo hodie illud ius augetur, vt hic manifeste dicit. Itē nunquid aliæ quartæ, per hāc constitutionem augentur, vt in Trebellianica & iure institutionis, & constitutione diui Pij in bonis arrogatoris: vt ff. de inoffic. te. l. Papin. §. si qs ex his? R̄n. nō puto 6 cum hoc non velit hæc constit. dicere, arg. C. de test. l. sancimus. & C. de ap. l. præcipimus in fi.

[margin] exhæredari: secus si iuste. Iac. de Bel. & Bald. in auth. nouissima. C. de ios. testam.

[margin] 3 Vix reperit, fm Iaco. de Bel.

[margin] 4 Idē Iac. de Bel. & Ang. ī. de hæred. & Fal. i prīc.

[margin] 5 De materia quartæ vide fm cano. bo. glo in c. Rainutius. super verbo, Trebelliaнū. extra testa.

[margin] 6 Idem Bart. Iac. de Bel. & Ang.

[margin] † scilicet Græca sit. C. qn̄ & q̄bus quarta pars.

m Percipientibus ex ipsa diuisione.
n Contigerit. s. iure successionis, licet nonnunquā dispar sit emolumētum in æqualiter facta diuisiōe.
o In qualitate prout melius possunt bona fide, vbi res hæreditariæ in specie sunt.
p Quantitate. vbi sunt res hæreditariæ in quantitatibus, vt ff. de verb. obli. l. stipulationum.
q Relinquat no. non interesse quo titulo vel iure filij hæc habeant. Sed ī. vt ī. vt cum de appel. cog. §. aliud. col. viij. nam tantum iure institutionis debeẗ, vt ibi dicitur. Sed solue vt ibi.
r Ottuncium. vbi fuerint quatuor vel pauciores, vel sexunciū ubi fuerint vltra quatuor. Sed qd si sint vltra quatuor, puta decem: & quatuor tantū, vel pauciores ex his exhæredat vel præterijt: nunquid trientem vel semissem eis dabit suæ patru? R̄n. semissem cū pp numerum & sua legitima † fit deminuta

x Excipiatur. scilicet de prædictis. in. §. proxi. sup. Accursius.
y Lex. † quam non habemus: sed eius sententia est. ī. eod. quibus mo. na. effi. sui. § si quis autem. coll. vij. Accursius.
z Curialibus. s. viris. sed hoc non videẗ locum posse habere vbi duo sunt filij, s. curialis & non curialis, vel ambo curiales, vel filiæ nuptæ curialib. si enim curiali dederit nouem vncias, non remanēt alijs nisi tres: cum ī. dictum sit q̄ præteritus vel exhæredatus vnus, vel duo vel tres debeant habere quatuor vncias? Respon. Io. tradendo generalem regulam, & in computatione Falcidiæ, & in omnibus similibus, q̄ vbi plures sunt, nec quantitatem lex definiuit: tacite singulis

singulis decrescit pro rata portione, sicut & accrescit: vt ff. de hæred. instituen. l. interdum. §. sed si aliter. & §. sed si excesserit. & instit. de hære. instituen. §. si plures. Vel melius, quilibet debet habere triunciũ, id est tres partes eius partis quã habere debet ab intestato, qñ sunt omnes curiales vel filiæ curialibus nuptæ: alias non curiales semiuncium vel quadriuncium. & secundum hæc omnia plana sunt. alij dicunt ꝙ hic erat tantum vnus curialis: vnde habent triuncium, vel si erat filia curiali nupta, sola erat: quod recidit in idem. Sed hoc plus contra dicebãt: quia si legitimi essent, & huius filij curiæ dati cum illis: tunc non potest habere plus curiæ datus quàm legitimus: vt j. quib. mod. na. effi. sui. §. si quis igitur. & §. quoniam varie. & §. si quis autem. licet for te posset dici ꝙ superiora habent locum quando omnes sunt legitimi: sed quidam erant curiæ obligati alij non. Accursius.

tute seruãdis, a & de ingratis b filijs, & de naturalib. c ꝓter solã quantitatẽ quã ad ꝑsens auximus d ſm omnes prædictas definitiones.

CAP. III. Si liberis suis pater nudam proprietatem, & vxori vsumfructum omnẽ reliquerit.

PROHIBEMVS aũt & illud graue existẽs, & habẽs qdẽ aliquã legalẽ occasionẽ, e in durã f tñ incidẽs crudelitatẽ & amaritudinẽ. Nouim9.n. aliqua testaméta ſm ꝙ morietes, ñ paternẽ, nec vt viros g oportebat, sed nimis molliter atq; remisse fecerũt institutiões vxorib. si qdẽ illis oẽm reliquerũt suarũ rerũ vsumfructũ, filijs aũt ꝓprietatẽ nudam. h Quamobrẽ arbitror studiũ eẽ hmõi testamẽtis, i uxores ẽt ꝓprietatẽ acquirere, k filijs forte fame peremptis. Vnde l .n. & in medio gubernent, & cottidianũ habeãt cibũ, nihil eis derelicto, uxoris ira, forsan & irrationabili, intercidẽte, ꝙ eis ẽt cotidianã gubernationẽ abripiat? Nõ licebit igit̃ de cetero nulli oĩno filios habẽti, m tale aliqd agere: sed modis oĩbus eis huius legitimæ partis quã nũc deputauimus, & usumfructũ insup & ꝓprietatẽ relinquat, n si uult filiorũ nõ repẽte fame morientiũ, sed viuere ualentiũ uocari pr̃. Et hæc oĩa dicimus nõ in patre solo, sed & in matre & auo & ꝓauo, & adiũctis vnicuiq; fœminarũ personis, id est auia & proauia, siue paternæ siue maternæ sint.

CAP. IIII. Quemadmodum liberi ab intestato per fœmi. sexũ descẽd. succedere debeant.

Nepos ex filio vel filia, auo vel auiæ ita succedit in ea parte qua mr̃ vel pr̃ succederẽt: & hoc locum habet in nepotibus filiorum legitimorum, siue interuenerint instrumẽta dotalia, siue non. Ang.

NEQVE illo o i [quẽadmodũ ab itestato liberi ꝑ fœmininũ sexũ descẽdẽtes, parẽtib. suis succedere debeãt] de cetero seruãdo i nepotib. & ꝓnepotib. nõ suis, & sub potestate p cõstitutis, min9 tertia parte eos habere, quam q eorum parenti-

a Seruandis. immo videntur omnes correctæ. quod dic. vt j. vt cum de appel. cogno. §. aliud.

b De ingratis. vt s. de hære. & Fal. §. exhæredatos.

c Naturalibus. vt C. de natu. lib. per totum sed quædam ex illis corrigẽtur: alias: vt j. quib. mo. na. effi. sui.

d Auximus. vt proxi. §. Accursius.

e Occasionem. nam quia conceditur a lege relinquere vxori vsumf. rerum suarum, sumebat occasionem vt etiã sic auferret illum vsumfructum filijs de legitima. sic alias, vt s. vt iudi. si quo. suffr. §. deinde si volumus. & §. an certe.

f In duram. i. magnam. duæ partes sunt.

g Nec vt viros. No. viros debere esse fortes & robustos. sic j. de nup. §. per occasionem.

h Nudam. & illam forte non totam.

i Testamentis. i. testatoribus: vel subaudi, in.

k Acquirere. quod studere videntur parentes totũ vsumfr. filijs adimentes.

l Vnde. interrogatiue lege.

m Filios habenti. hic est argu. solis liberis auctam esse portionem secundum Alb. quod diximus. s. plene. §. hæc nos. in fi.

n Relinquat. hoc est eẽ in oĩ quarta. ff. ad l. Fal. l. quod de bonis. §. fructus. & ff. ad Treb. l. mulier. §. si hæres. Et facit ad hunc §. C. de inoffic. testa. l. quoniã in prioribus. Sed contra est. ff. de vsufruct. leg. vxori meæ. sed hæc corrigitur: 1 vt ar. C. de inoffi. te. l. scimus, §. cũ autẽ. vel ibi si recte inspiciatur, nõ grauat̃ qa olum rerũ ꝓprietatem habet: qd plus est arg. insti. per quas perso. no. a. acq. §. hoc quoq;. Itẽ contra. ff. de inof. testa. l. Papinianus. § quarta aũt. Sed qd ibi dicit, in libertatibus cum grauari, vt tantũ minorẽ quarta habeat: dico correctũ ꝑ hoc qd hic dĩ, cũ in nullo possit grauari. Sed nunqd ꝑ oĩ aliquo casu filius fraudatur? Respõ. sic, ſm Ioã. vt si habeat tñ seruos quibus relinqt libertates, q cõpetunt: licet ẽt abstineat filius si est i potestate patris: vt ff. de fideicõ. lib. l. cũ quasi. §. sed & siqs. & ff. de inoff. testa. l. Papinianus. §. quarta. in fi. §.

o Neq; illo. ex hoc §. sumpta est authẽ. quæ tertiæ portionis, quæ est posita. C. de colla. super. l. illam. Accursius.

p Et sub potestate. repete, non: & tunc plana. vel dic nõ suis & sui qui diuersimode succedebant, vt sequitur, si tamen sunt ex filio nati, nõ autem ex filia nati, dicuntur in potestate: vt instit. de pa. po. § pe. & § fi. Et ea 2 ꝙ eas tibi, quia in duobus tantum casibus hic § loquit̃ in nepote vel nepote ex filia si moritur masculus, vbi succederet vna cum auunculis vel materteris cũ deminutione tertiæ portionis suæ. Item si fœmina moritur de cuius successione agitur, tunc nepos ex masculo vel fœmina cum dicta deminutione succedit cũ patruis, & hoc subijcit in hoc § & dicitur C. de collat. l. illã. & de suis & legi. l. si defunctus. & instit. de hære. quæ ab intesta. defe. §. diui. quæ hodie nõ distinguuntur, vt hic dicitur, quia omnes dicti nepotes habebunt integram portionem quam erat habiturus pater vel mater. Sed nunquid dictæ. ll. corriguntur ꝑ l. insti. de hære. quæ ab intesta. § fi. Quidam dicũt ꝙ sic: vnde hæc auth. nõ corrigit: cũ iam correctũ inueniat. nos dicimus ꝙ dictus §. loquitur in quodã alio casu, & quadã alia parte ꝙ dabat agnatis ex const. tutióe Archadij: & illud corrigit: vt ibi patet. & C. de suis & legi. l. fi. vnde hic §. corrigit [illegible] alias leges.

q Quam. i. tertiam partem. Accur.

1 Idem Iaco. de Bel. & gl. in authẽ. nouissima. de inoffi. testa. C.

2 Et melius Iac. de Bel. hic Fulgo. & Iason in auth. nouissima. C. de inoffi. testa.

2 Inclusa erant mimatis literis scripta, vt significarẽ inscriptionẽ huius quarti capitis prõsentis legis, quã paulatim nõ discernẽtes librarij cœperũt cũ ipso textu confundere.

3 Approbatur per Iaco. de Bel.

Excl-

bus viuētibus oportebat relinquere testatores. Non enim excipimus [a] vlterius [b] nepotes qui ex filio paternis auis accrescunt: vt illi quidem integram accipiant partem, quantā eorū acciperet pater viuēs: nepotes aūt ab auo per mediā filiā veniētes, aut auia paterna [c] vel materna, minus tertia accipiant: sed vnum ordinē in oībus ponimus nepotibu & pronepotib. nō ferentes fœminā [d] a masculo i talibus minui. Neq; enim masculus ipse i se, neque fœmina solū ad natiuitatis ppagationem sufficiens est: sed sicut vtrunque eorum coaptauit Deus ad generationis [e] opus, ita etiā nos eandem vtrique seruamus æqualitatem. [f]

CAP. V. De dotalibus instrumentis nō compositis.

SED nec vsq; in hoc statuimus legem. Hæc enim dicimus & in illis filijs qui ex nuptijs sunt legitimis, licet non hunc secutæ nuptias dotes, sed affectus [g] indubitatus & manifestus inter coniuges existens filios prestet esse legitimos. Dotem etenim celebrāt nuptiæ: nuptias aūt dotes non faciunt, [h] sed ꝯiunctorū affectus. Hoc idē obtineat & in ijs, q ex posteriori affectu cū dotibus secundum nr̃as constitutiones [i] legitimi fiunt. & hæc sit sanctio legitimæ soboli.

CAP. VI. De cōcubinis & naturalibus liberis quomodo hi abintestato succedant.

CONSIDEREMVS aūt aliquid ad solā naturā clēmens. Multi nanq; molesti sūt nobis semp, precesque crebræ, [k] & flentes filij. Et semper equidem clemens aliqd definimus: sed quia non hoc cū lege agimus, erubescimus: [l] ideoq; causæ ēt legē adijciētes, ipsi qdē populos [m] remouebimus: dabimus autē omnibus habere ex lege remediū. Quia enim testari naturalium filiorū patribus ēt ipsis [n] dedimus, [o] legitima quidē existēte prole, vsque ad vnam solā vnciam, quā habebunt vna cū matre: (hoc quod ēt prius fuit) filijs aūt nō existentibus legitimis, vsque ad medietatē totius sūbstātiæ: hoc dicunt a nobis positæ leges, [p] nō in testamentis solū patribus cōcedentes hoc agere, sed ēt alijs munificentijs, [q] quas & superstites donāt. Pręsens [r] aūt lex de ijs, [s] quę ab intestato sunt, [t] loquitur, & noui aliquid introducit. Nunc enim si quis moriens legitima sibi penitus sobole non existente, (filiorum dicimus aut nepotum, aut ceterę successionis) neque vxore legitima, [v] proinde moriatur non dispo sita substantia, & veniat cognatio [x] forsan, aut certe manumissor [y] bonorum possessionem [z] mouēs, & insurgens, aut etiam nostrum ærarium: (nec etiam illi quantum ad hoc parcimus) sit autem ei domi donec viuit, libera mulier in habitu concubinæ cum eo degens, & filij ex ea: (talibus [a] enim solis hæc sancimus, vbi omnino indubitatæ sunt siue cōcubinæ [b] in domo habitæ, siue [c] naturalium ibidem proles [d] & nutrimentum damus eis, & intestato parentibus morientibus duas habere vncias [e] paternæ substantiæ, cum matre partiēdas, quāticūq; fuerint filij, ita vt p portione vnius filij mr̃ accipiat. [f] Et hæc [g] di

[a] Excipimus. i. separamus. Accur.
[b] Vlterius. i. amodo per hanc legem.
[c] Paterna. de cuius successione nūc agit. & caute not. hęc duo capitula, vt modo diximus.
[d] Fœminā. i. natū ex fœmina vel ēt masculo, cū de successione fœminæ tractatur.
[e] Generationis. facit institu. de exhæ. libe. §. nra. & C. de suis & legit. l. lege xij. tab. & C. de lib. præte. vel exhęr. l. fi. Accur.
[f] Aequalitatem. s. in iure successionis.
[g] Sed affectus. facit j. de nupt. §. nuptias. & ff. de regu. iu. l. nuptias.
[h] Non faciunt. facit C. de do. ante. nupt. l. fi. & de iure dot. l. fi. in hoc casu nō exigit dos & mrimoniū: vt j. vt li ma. & auiæ §. qa vero dudum diximus.
[i] Constitutiones. vt C. de nat. libe. l. cum quis & l. nuper.
[k] Crebræ. facit ad hoc. C. qui potio. in pig. hab. l. fi. i prin. & ff. de hær. & Fal. l pri.
[l] Erubescimus. not. nō valere rōnē: q lege non probatur.
[m] Populos. i. multitudinē, quæ tota die nos interpellat.
[n] Ipsis. s. nālib. filijs i. ad eorū vtilitatem.
[o] Dedimus. i. ꝯcessimus. sic insti. de lib. §. ri.
[p] Leges positæ. s. in v. lib. C. in tit de na. lib. l. j. & ij. aliàs est l. humanitatis.
[q] Munificentijs. vt p donationē, vel causa mortis, vel inter viuos: vel dotis vel donationis pp nuptias, vt C. dona. lib. l. humanitatis. Sed hæc hodie ex testamento aliter sunt: vt j. qui. mo. nat. effi. sui. §. ne igit. & §. si vero filios. col. vij. Accu.
[r] Præsens. s. lex.
[s] De ijs. s. successionibus.
[t] Sunt. i. deferunt.
[v] Legitima. qa hæc succederent: sed ipsa nō succederet nisi i subsidiū: vt C. vnde vir & vxor. l. j. & his casibus, vbi filij hmōi nāles repellunt. alij debent arbitrio boni viri: vt j. q. mo. na. effi. sui. §. si qs igit circa fi. & addas, vt ibi.
[x] Cognatio. i. cognati.
[y] Manumissor. i. patronus. Accur.
[z] Possessionem. s. § tabu. vt insti. de suc. lib. § j.
[a] Talib. īterpositio ē.
[b] Concubinæ. adhęrens quis. Accur.
[c] Siue. pro &. nec. n. cōcubinā dico succedere ab intestato: qa nec vxor succederet, nisi i subsidiū, qd. eēt iā necesse, si legeres disiunctiue. Leges ergo copulatiue.
[d] Proles. sc. l. & ex illa filius.
[e] Vncias. ex hac litera sumpta est authē. q est C. de natu. libe. l. humanitatis. q incipit ibi, licet pr, &c. Accursius.
[f] Accipiat. & sic mater admittitur in virilem.
[g] Et hæc. s. quę dicta sunt. ī. hoc §. s. vt filij nāles succedāt patri intestato mortuo in duas vncias. Sed hic non imponimus istā pęnam filijs naturalibus. s. vt succedant patri

[f] Ista gl. est singul. sm Bal. s ca p tuas. de maio. & obe. & iaco. i auten. præterea. C. vā vir & vx. ad hoc q cōcubina nō succedit suo cōcubinario ēt in subsidiū licet vxor succedat viro p tit. vnde vir & vxo.

patri in aliquo. s. qn pater plures habuit concubinas, aduenit oblivio. vt diximus inst. de vsuc. §. quod autem. Accursius.

a Angustiatus. nec est ei imputandum quare se angustiauerit: licet aliàs interdũ imputetur: vt ff. si quis cau. l. ij. §. pe. quia mors inopinate venit: vt ff. de con di. & dem. l. j. & facit ad hoc C qui test. fa. pos. l. hac consultissima. §. at cum. & C. de pec. eius qui li. me. l. j. Accur.

cimus, a si vni concubinę cohabitauerit, & filios ex ea habuerit: aut pdecedente † concubina morte forsan, aut diuisione, filij domi sint. tunc enim damus eis ab intestato duarum vnciarum successionẽ. Si aũt confusa concupiscentia ita fiat, vt alias superinducat priori cõcubinas, & multitudinẽ habeat concubinarũ fornicantium (sic b enim dicere melius est) & ex eis filios faciens moriat̃ multas simul relinquens cõcubinas: odibilis quidẽ nobis est iste, q talis est: procul aũt oĩbus modis ab hac lege expellatur. Sicut enim qs legitimę vxori coniunctus alias c superinducere nõ poterit matrimonio cõsistente, & ex eis legitimè filios procreare: sic neq; post cognitã (queadmodum diximus) concubinã, & ex illa filios, dabimus, d si aliud opus libidinis egerit, etiã hoc ad successionem eius introduci, si mortuus fuerit intestatus. Nã si hoc non constituimus, indiscretæ erunt mulieres quem e magis, aut quẽ minus amauerint: f in discreti g etiam filij, & nos † non præbemus luxuriantibus, sed castè viuentibus legem. Non autem distinguimus de filijs, siue masculi, siue fœminę sint. Sicut enim natura nihil circa hoc arte ratiocinat̃: ita nec nos alteram i masculis, & alteram in fœminis secũdum hoc ponimus legem. Valebit itaque hæc lex h nobis in futuris, & maximè omnium i hæc: k quoniam earum, quę dudũ non rectè tenebant, plurima, & emendauit & explanauit, l & quod præterijt, m non potest ab ea, quę nondum erat, regulę subijci. Hec n a nobis de prædictis successionib᷒ sunt sancita.

CAP. VII. De collationibus.

Collatio datorum ab intestato & ex testamento fieri debet, nisi expressim aliud dictũ sit, omnibus quæ prius de collatione dicta sunt, confirmatis. Bartolus.

ILLVD o quoque † bene se habere credimus hac lege cõplecti. prioribus enim legibus volentibus in collationibus, si quidem sine testamento morerentur parentes, collationes secundum earum p virtutem fieri: si verò testati nihil dicẽtes q de eis, r locum non fieri collationibus, sed res habere p dotẽ fortè, aut alio modo datas: & quæ sunt relicta, s defendere: t Nos sancimus, non esse oĩno v talem x opinionẽ: sed siue quispiam intestatus y moriat̃, siue testatus, qm̃ incertum est ne forsan oblitus z datorum, an præ tumultu mortis angustiatus, a huius non est b memoratus: omnino c es-

a Dicimus. id est habent locum.
b Sic. interpositio. Accursius.
c Alias. s. vxores.
d Dabimus. i. concedemus: & repete, non. Azo.
e Quem. aliàs quã.
f Amauerint. s. homines: si habes, quã. si habes, quẽ amauerint: dic. s. mulieres.
g Indiscreti. s. erunt & filij. Nam tot erũt concubinæ & filij ex eis, vt nesciret pater eorũ qui nati essent ex vna, & qui ex alia. Accursius.
h Hæc lex. s. tota vsque ad princ.
i Omnium. s. aliarũ legum tractantiũ de hac materia.
k Hæc. s. nostra lex valebit.
l Explanauit. s. hæc nostra lex.
m Et quod prętcrijt. q. d. non habeat locũ in prętcritis. & facit. C. de test. l. iubemus. & §. vt iudi. sine quo quo suffr. § si. & j de admi. offi. § si. col. iiij.
n Hæc. quæ dicta sũt s. vt filij naturales succedant patri intestato mortuo, in duas vncias.
o Illud. hinc est sũpta auth. posita. C. de col. super l. j. aliàs incipit, ex testamento, &c. Accursius.
p Secundum earũ. s. legũ. quę multæ sũt: vt C. de col. l. ij. & iij. & iiij. & v. & fere oẽs leges illius tit. sed si testm̃ faciebat, nõ fiebat collatio: vt subijcit: & C. de col. l. j. & l. filiã. & C. cõia vtriusque iudi. l. fi. j. respon.
q Dicẽtes. s. parẽtes.
r Eis. s. collationib.
s Relicta. s. in testamento, vt quia est institutus heres cũ alijs suis fratribus.
t Defendere. puta partem suam hæreditatis.
v Omnino. s. nobis.
x Talẽ. qualis dicta est §. in casu qñ ex testamento qs decedit.
y Intestatus. qđ fit sex modis: vt dix. m᷒ insti. de hære. quæ ab intest. j rñ.
z Oblitus per longitudinem tpis pp quã

b Huius non est. s. donationis. Accur.
c Omnino. sed cum donatio alia fit simplex, vt puta donatio inter viuos: alia ob causã aliquã, vt dos, donatio propter nuptias, vel propter militiam, vel similia: vt ff. de donatio. l j. de quibus donationibus loquitur hic? Respondeo sm̃ Ioan. de omnibus. nam omnia conferuntur secundum eum: quia verba generalia sunt omnino. &c. & §. dicit, datorũ, &c. nec distinguit qualiter data: ergo generaliter est intelligenda: vt ff. de ser. vr. præd. l. si seruitus. & ff. de alea. l. j. §. pen. Item cũ dos quæ de bonis patris decessit, conferat̃: vt ff. de col. dotis. l. fi. & ff. ad l. Falc. d. l. pater. multo magis in simplici donatione quæ in bonis patris remãsit, vt C. de ine f. do. l. ij. sed M. & Lo & B. contra. Dicunt .n. in donatione simplici collationẽ non faciendã: sed in ijs q̃ ob cãm fiunt, idẽ dicunt qđ Io. sed i simplici concedunt fieri in duobus casibus: vt quando pater hoc expressit: vt hic probatur: & C. de inoffic. testa. l. si quando. §. j. Itẽ qñ vni ob cãm donauerat, alteri simpliciter: tunc enim ne emergat inæqualitas eũ simplex donatio confertur, vt C. de col.

† πρoσ-πιλεῖν, cũ prędecesserit. Contius.

† Cõcor. gl. in c. in phetia super verbo. publicas. extra, de probat.

Sequitur hanc glo. Ang. hic.

† Ex hoc §. ẽ tracta authẽ. situata sup l. j. C. de col. & incipit, ex testamẽto. Approbat᷑ p Iac. de Bel. & Ange. Hãc quoq; sniam ego tanq̃ verissimã pbo. solũ .n. Iustinian᷒ hũc articulũ correxit, quo ex testamento successio nullã admittebat collationẽ. qa tacitè videbat᷑ remissa collatio q̃ nõiatim nõ erat sparata voluntqs ꝯtrę cõiecturæ locũ esse: nõ videri testatorẽ voluisse collationi locum esse, qa noiatim eã fieri non vetuit. cęterũ circa articulũ q̃ res ꝯferri debeãt, q̃ nõ debeant, nihil mutauit. Cõti᷒.

esse collationes, & exinde æqualitatem, secúdū qđ olim dispositū est,[a] nisi expressim designauerit ipse se velle non fieri collationē: sed habere[b] eū qui cogitur[c] ex lege conferre, & quod iā datū est,[d] & ex iure testamenti:[e] oībus, quę prius de collationibus a nobis sancita[f] sunt, in sua virtute manētibus,† si res suas pater inter liberos distribuere velit.

CAP. VIII. De his q res suas filijs distribuere volunt.

Diuisio bonorum a parente inter liberos facta nō aliter valet, nisi in testamento fuerit facta, vel in alia scriptura parentum, vel liberorum omniū subscriptionem continente. Bart.

ET quod sæpe nobis iudicantibus placuit, necessariū credimus nunc partem fieri præsentis legis. Frequēter enim quidem plurimorum filiorum[g] cōstituti patres, deinde putātes mox substantiā diuidere, vt a fraterno certamine eos prę seruent: ad maiores adhuc & sæuiores eos contentiones adducunt.[h] Cum enim oporteret, si hoc vellent,[i] aut aperte omnia diuidere in testamentis suis: aut[k] si non hoc vellent, partes facere, & eas subscribere, & sic indubitatam dare filijs diuisionē: Ac[l] illi non hoc faciunt, sed partem quidē aliquam p se ipsi scribunt, & neque hanc continuè, sed fortè interscriptā alterius cuiuspiam literis,[m] & in descriptione abiecta,[n] & nulla custodia digna posita: residua verò pars nequaquā illorū est manus, sed subscriptoris cuiuspiam fortè corrupti, aut cuiuscūq;: & hinc[o] illis litiū occasiones decies millies,[p] † verū hæc voluntare gesta sint patris, an alicuius artificis[q] operarij certaminis & cōtentionis, & ad fauorem partis alicuius scribētis. Hæc[r] nos molestare decætero nostros subiectos nolentes, sancimus, si qs voluerit suas res filijs, aut diuidere, aut omnes, aut etiam aliquas fortè relinquere p̄cipuas: has maximè quidē, si possibile est dicat in testamento,[s] & indubitatam det filijs hic vtilitatem. Si autem hoc non[t] agat propter aliquas necessitates,[v] q̄ plurimæ circumassistūt hominibus: licet tamen descriptiones[x] facere rerū quas partiri voluerit: & subscribere omnibus[y] aut ipsum, aut filios vniuersos subscribere[z] præparare, inter quos res diuidet, & ex hoc causæ dare indubitatam fidem. & quod secundum hanc fit speciē, ratū sit atque firmum,[a]

Gloss:

vel l. pen. & hoc in his vbi fit collatio. hoc est, in profectitijs: non aūt in aduentitijs iure isto: vt C. de col. l. fi. siue sui sunt: siue sui emācipatis, siue eꝯ. si adsit emācipatis emācipati, tūc nullo modo. Item qn sunt nec sui, nec emācipati. vt nepotes ex filio: vt C. de col. l. si emancipati. Et quod dixi emancipato suo conferre: intellige in his, quæ ipse mortis patris habebant, non q postea quæsierunt: vt C. de col. l. nec emancipati, & l. ea demū. & hoc inter se, extraneis autem cohæredi b' nullo mō: t vt C. cōia vtriusque i l. fi.

a Dispositum est. s. eo intestato morien te. aliàs enim olim non fiebat collatio: & ita non erat hic æqualitas & facit ad æqualitatem. ff. de nō cll. §. fi. & C. de iudi. l. placuit & ī. vt exac. instando. § fi. col. vij.

b Sed habere. repete voluerit.

c Cogitur. aliàs nisi testator dixisset q nō conferret.

d Datū est. a patre ei, iure donationis pu ta, vel alio titulo datum. Accur.

e Testamenti. puta eam partē ex qua est institutus.

f Sancita. quæ non ꝯdicunt ijs, quæ hic statuuntur: vt ī. in prin. huius. §. sic ī. eo. in fi. & c.

g Filiorum. Et duorum: vt ff. de testi l. vbi. sed hæc dictio plurimorū, tres exigit ad minus. idē th ete do in duob. Acc.

h Adducunt nā magis dolet si fratri aliquid vltra partem datur. q̄ etiam si extraneo: vt C. de bo. quæ libe. l. cū oporter. §. j.

i Vellent. s. fraterno certamine eos liberare.

k Aut. pro saltem.

l At. hæc aduersatio superflua est pp præcedens, cum.

m Literis. datiui est casus.

n Abiecta. i. vili scriptura.

o Et hinc. i. ex tali subscriptione.

p Decies millies. fortè sunt. & facit ad hoc versum ff. de hęre. & fale. §. exhæredatos

q. Artificis. i. præbētis operam certamini arte & calliditate sua. & not. l hic diligenter argumentum

in tabellione, qui recipit testes, vt suspectus dari non debeat. Item & in iudice cui causa committitur. & facit C. de iudi. l. apertissimi. & subijcit hic.

r Hæc. quæ modo dicta sunt, & scripta sunt: vt C. fa. ercisc. l. fi. & facit C. eo. l. filij in fi. l. & l. si cogitatione.

s In testamento. qđ in præsentia testium septem fit, siue in scriptis, siue nuncupatiuum sit: vt instit. de test. §. j. & fi. Acc.

t Hoc non. s. testamentum.

u Necessitates. vel præoccupatiōes mortis: vt ī. proxi. §. vel quia testes septē habere non potest propter hominum raritatem: vt C. de test. l. fi. & instit de codicil. §. j Si autem sit iuris necessitas, qua impeditur facere testamētū, quæ multæ sunt, vt diximus. insti. qui testa. fa. pos. §. fi. tunc nec codicillos potest facere, nec aliam legitimam voluntatem: vt ff. de iure codicil. l. j. §. furiosus.

x Descriptiones. manu vnius, aut plurium.

y Omnibus. scilicet partibus.

z Subscribere. q. d. aut ipse scribat, aut filios scribere faciat: & sic habet tres vias. Et habent locum ubi in scriptura vult facere suam voluntatem: aliàs etiam sine huiusmodi subscriptione facere pōt: dū modo coram testibus etiam duobus: vt C. fami erci. l. fi. & ff de mili. testa. l. Lucius. Sed M. dixit q nō potest hodie, nisi cum huiusmodi subscriptione, quæ hic dicitur. & dictam l. dicit esse correctam: vt ī. de testam imperfe in princ col. viij. Et habent hæc locū cum de prælegationibus quæritur, si verò de testamento inter eos habito quæratur, dic vt ī. de testa. imper. §. j.

a Firmum. inter liberos præter communem obseruationem dispositio ita demum valet, si rerum quas testator dimisit, sequatur subscriptio, vel ipsius parentis, vel omnium liberorū inter quos partitio designatur. Sed quid si decē habet filios, & quibusdam prælegat: nū-

Auth. quid

Marginal notes:

Quidāls Rap. Ful. l. si emācipati. C. de col. di cat ibi gl. singul. ad hoc quod cīne' succedēs cū filio, nihil ꝯferre tenet. hęc gl. ē simi lis & in l. fi. hic all.

Qđ se q̄, si res suas, & c. ꝯ vetustis exēpla. si habetur.

Ista gl. & sing. fm Bal. in c. qm ꝯ falsā. coll. j. extra, de proba.

pugiat ad verbū expressit. Halo. adē verterimil le. Cons.

idē sal. & est de mente omnium.

Iul. ma l. quisquis. §. §. & C. de iis qui se defe. l. j. lib. x. argu. contra. ff. de fur. l. qui ea mente. & ff. vi. bo. rap. l. pe. Item non si releuas me in vno onere ꝓbandi, & ego te debeo in alio releuare. s. in pœna du pli. sic ff. de iureiur. l. eum qui. j. respon.

a Intulerit. i. actor.

b Et ille. s. reus.

c Ille. s. actor vel creditor secundū primum intellectum. vel dic reus secundum alium intellectum.

d Omnes vero. nūc conuertit casum: & dic vero, pro sed. Itē quod dicit actor. i. reus siue debitor qui defert actori, vt hoc differat casu a præcedenti. vel dic retento primo casu. s. actore deferente: & omnia pone proprie. & in hoc differt a superiori: quia in superiori ab initio fuit confessus reus qn̄ nullas actor fecerat expensas: hic autem quandodudum postea. vnde restituuntur huiusmodi expensę actori, vt subijcit.

e Expensas. sic C. de iud. l. sancimus.

f Si quis autem. s. debitor. Accur.

g Postea vtatur. i. postquam actor probauerit se mutuasse, vult hoc confiteri: si dicit se soluisse, non prodest ei, etiam si verū dicat, vt subijcit: & facit j. vt ij. q. ob. se ha. phi. res mi. § siue ro: & est hoc pp eius mendaciū qd est puniendum. vt j. eo. §. illud. aliàs contra: vt ff. de regu. iur. l. bona fides. Sed nōne actor est in dolo qui petit quod iam sibi solutū est? vnde potior debet esse conditio conuenti, vt ff. ne quis eum. l. j. in fin. & l. ij. Respon. actorem bona fide agentem agere prius & postea. aliàs repellit, vt dictū est.

h Debitum. i. tantum quantum erat prius debitum, quod vere tamen solutum fuit. Sed qua actione petitur hoc secundo? Respō. per condictionem ex hac l. quia antiqua actio sublata est solutione: vt instit. quibus modis. tol. obli. j. respon.

i Constituit. vt Zeno, vt C. loca. l. conductores, vel Archadius.

† vt C. vnde vi. l. non ab re.

k Flectendo. sic C. ad l. Iul. vi pu. l. fereos.

l Actoris. in quibus actor fuit cōfessus sibi solutū, q̄ apocha vocat. vt ff. de adm. tut. l. Lucius §. tutelæ. Ac.

m Ille. i. debitor. & redit ad casum illum quē habuimus. s. §. si enim protulerit, &c. secundum primū intellectum quē ibi dedimus.

n Similiter. vt s. §. hoc aūt dicimus &c.

o Curatores. i. psonæ procuratorū respiciunt curatores, vt idem in eis quod in curatoribus seruetur. Accurhus.

p Eos. s. tutores vel procuratores & curatores. & facit ad hoc C. de ser. fugi. le. quicunque. §. in minorum. & C. vnde vi. l. meminerint. & C. de tal. mo leg. j. in fin & ff. quod quisq; iur. leg. iij. §. j & ff. si quis ius dic. leg. j. § si procurator & j. vt litig. iurent. §. in cau. sis. col. ix. Sed quid si litteras eius cuius negotium gerit negat? Respond. non tenetur gerens negans, cum nec alienas litteras possit cognoscere vt suas: immo etiam quandoq; vix suas: cum aliter iuuenis, aliter senex scribat: vt j. de fide instru. §. ij.

q Legibus. vt institu. de act. §. omnes.

r Constitutionibus. scilicet in duplum: vt C. vnde vi. l. si quis in tantam. & le. non ab re §. fin. & C finiū regun. leg. si constiterit. Item tripli & quadrupli: vt instit. de act. §. tripli. & §. quadrupli.

s Et digestis. in ff. multæ actiones inueniuntur in duplū: vt serui corrupti. Item in quadruplū: vt furti manifesti, & quod metus causa: vt ff. de ser. cor. leg. j. & quod metus cau. leg. si cum ex. §. ij. Accur.

t Hoc autem. quod hoc §. dictum est.

u Melius. cōmendat se. sic & aliàs insti. de hær. quali. & differē. §. fi. Accur.

x Conuentus. s. rei ven. & quod subijcit, alterius. s. agentis. item & hypothecaria, & quod subijcit, alterius, dic, s. eius quem dicebat actor obligasse: qa hēt necesse probare q̄ a; it. i. q. debitor fuerit dns tempore

Auth.

† Ibi delictum fuit consummatū, hic nō: nec incideret in pœnā: quia pœnituit antequā partē aggrauaret in ꝓbatione. Angelus hic post Bart. in contrario.

† In vetusto. sine piculo duplicerit. quod tū in idem recidit.

† Imo vtriusq; legis auctor est Zeno, nisi error sit in codice impresso.

quidē mox ab initio post abnegationē intulerit [a] iusiurandū, & ille [b] cōtinuo confessus fuerit: quod in negationē deductū erit quantum ad duplum. [c] Si vero lōgiori facta lite, tunc actor inferat sacramentum, at ille [c] etiam si quod infertur profiteat: de dupli quidem eū eximimus pœna oēs verò [d] expensas [e] quæ vsq; tunc factæ sunt propter ꝓbationes, actori, iureiurando eius definitas, exoluere eū qui ab initio quidem negauit, postea vero cōfessus est, iubemus. Si quis autē [f] adnumerationem in se factam pecuniarum negans, postea vtatur [g] solutionibus a se factis: tali homini nullā vtilitatem horū q̄ uere soluta sunt, esse sancimus: sed totū eum debitū [h] exigi præcipimus, & hanc solam sustinere negationis pœnam: hoc quod etiam quidam ante nos imperator constituit: [i] nullo iudicantium neq; in hoc flectendo, [k] sed integritatem legis custodiente. Si aūt ēt reus proferat litteras actoris. [l] deinde ille [m] eas neget, at ille ꝓbet eas: non solū illud repetetur de quo negatio fuit, sed ēt tantum aliud adijcieť. Hic quoq; de iurisiurandi datione similiter [n] ēt in actore introducať rō. Si vero lis agatur ꝓcuratorū [o] forte constitutas ꝑsonas, q̄ curatores respiciunt, hmōi negationis pœnam, qn̄ in ipsorum curatorum fuerit litteris, non aduersus eos quorū sunt curatores, [o] sed aduersus [p] eos ferri q̄ turpē & indecentem hanc negationē fecerunt. Si vero aliud condemnationis augmētū aut in duplum, aut in triplum, aut in quadruplū ab antiquis legib. [q] aut principū introductū est constitutionibus: [r] maneat quidem illud secundum propriam formam, sicut nos illud in nostris institutis & digestis [s] & constitutionum libro sancimus: hoc aūt [t] nunc augmētum propriorum sit.

CA. X. De improbis possessorū exceptionibus.

Possessor qui rem eius esse, de quo actor affirmat, negauit: & post probationem actor confitetur, ad exceptionem decurrēs, prius res possessione priuatur, quam de iure suo audiatur. Bart.

ILLVD quoq; in iudicijs arbitramur oportere melius [u] quam oēs añ nos determinare & ꝯstituer. Si qs. n. cōuētus [x] fuerit res habere alterius: ille vero dicat res nō esse illius de quo dicit actor: & cogatur q̄ actionē infert, aut documētis, aut testib. aut alijs vti labori-

† κουφ' ς μό νον. Iulianus vertit tutores vel curatores rectè. Cōr.

1 Idē Ia. & Bel. hic & Angel.

† Illud si est verum generaliter scdm Bart. in l. cū res. C. si res alie. pign. data sit & las. in §. item Seruiana. colū. 17. instit. de actionib.

bus, vt ostēdat res illius ee. postea vero is q semp abnegauerat [a]illius hoc nō fuisse, vti voluerit illius iure, & dicere quia ex hypotheca aut alijs causis [b]in illā psonam relatis, ppinquor est quā ille q cām mouet: aliæ q dem sententiæ vacent q priorib. [c]nr̄is placuerūt: mediocris aūt q̄dā & clemēs & ipsi causæ côueniēs pœna abnegantib. inferat. pro abnegatiōe nanq; circa hoc & actoris [d]laborib. dū adhuc cā dr̄, ad actorē transferat [†]rerū de qb. est q̄stio facta, possessio: [e]licentiā habēte eo q hanc reddet, si qua iura habeat ex illa psona de qua prius negationē [f]passus est: competē: ia sibi hęc pponere, & legū [g]iustitiam pmereri, pœna in sola translatione possessionis constituta. Hæc a nobis pro successionib. & collationib. & distributionib. & litigantiū cautela, & vt multitudo litium minuat, & inuēta sunt & sancita: & de cetero tenebunt: quatenus & successiones [h]agnoscāt, & collationes [i]nō ignorent, sed circa distributiones [k]nō resultent: & neq; petulantes [l]suarū literarū abnegationibus insiliāt [m]malignari volentes, neq; annumeratiōes abnegēt neq; postea forsā solutionibus vtant, neq; res ex quib. detinent [n]abnegēt personis: sed mediocres & mites ex causis ostēsi, mediocri [o]etiam potiātur iudicio.

CAP. XI. Quomodo concubinæ seruilis conditionis constitutę, legitimæ vxores fiunt.

Liberi ex cōcubina libera vel liberta vel ācilla postea

tempore obligationis: vt ff. de pig. & h. l. q non dum. §. quod dicit. & ff. de proba. l. ante omnia. & s'm vtrunque horum modorū hanc literam prosequere. & facit. ff. de rei vind. l. fi. Sed contra in eo. titu. l. officiū. in princ. Sol. ibi talis opponebatur exceptio quæ nō erat cōtraria ijs quæ prius dixerat ipse re'. Item tertio potest poni in eo qui agit nomine procuratorio. Itē quod plus est, pōt intelligi hic. §. de qualibet actione in rem per quam directū dominiū vel quasi petitur: quia ista verba sūt generalia, & ideo generaliter intelligenda: vt ff. de ser. vrb. præd. l. si seruitus quaris est Publiciana. & rei vindicatio vtilis, & petitio hæreditatis directa & vtilis & in similibus: vt si ago in rem, vel Publiciana: & negas me dominū, vel me emisse a non domino: & hoc a me probato dicis te a me emisse: & me dominum fuisse, vel dicis auctorem meum dominum fuisse: vt absoluaris a Publiciana. Item quid de simplici possessione quæ interdū petit' p cōdictionē: vt ff. de cōd. inde. l. indebiti. §. sed & si nummi. & de triti. l. ij. & idem vbicunq; petit' possessio quocūque iure. licet enim personaliter agatur, res tamen id est possessio petitur, vel quasi in rem vel ad rem agitur: & dici potest idem. nam & rei vindicatio ratione possessionis dat': vt C. de ali. iu. mu. causa fa. l. j. Sed quidam dicūt hunc. §. in hypothecaria tantum loqui, quam secundus creditor intentat contra primum: sed contra eos est in nouellis eod. titu. l. si quis rerum detentator. Accur.

a Abnegauerat. s. dicē do illius &c ne vna negatio superfluat aliter ponitur pro simplici negatione. vt ff. de in diem addi. l. vbi. & ff. si vsustru pe. l. vti. j. rñ.

b Alijs causis. hoc est contra eos qui faciunt loqui in hypothecaria tantum.

c Prioribus. ar. simile. ff. de pig. l. si superatus. & ff. de reg. iu. l. si inuitus. §. cui. Accur.

d Et actoris. repete, pro.

e Possessio. Not. pœnam imponi propter mendaciū de translatione possessionis. hic s̄. proxi. §. & ff. de rei vin. l. fin. & institu. de fideicōmis' hære. §. fin. & ff. de iureiuran. l. eum. & C. loca. l. conductores. & C. vnde vi. l. non ab re. Accur.

f Negationem. i. pœnam negationis.

g Et legum. i. legalem iustitiam. sic ff. de acquiren. pos. l. si rē. in fi. Sed qualis erit hæc iustitia, q̄ admittit hominē tā varia dicentem? Nam primo non illius esse dicebat, cuius nunc esse dicit: vnde videt' repelli tanquam sibi contrarius: vt C. de fur. l. j. & ff. de peti. hære. l. vj. Sed dic eum satis punitū, licet in alio iudicio admittatur: licet dicat contraria ijs q̄ dixerat in priore iudicio: vt ff. de inoffi. test. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. nam quædam alio iudicio fieri possunt, quæ illo eodem fieri non possunt: vt productio testium, q̄ nō potest fieri post publicationem: sic tñ in alio iudicio. puta appellationis: vt j. de testi. §. & quia col. vij. & C. de temp. app. l. per hanc. & C. de appe. l. eos. §. antepe. Sed quo iure fiet hæc trāslatio, s. possessionis? Rñ. per officium iudicis, cum iam probationibus præstitis, & sup principali facto lite contestata, hæc petat'. nam ea quæ post cōtingunt, ad eius officium pertinent: vt ff. de ædil. edic. l. ædiles. §. item sciendum: quod officium sibi cōpetit auctoritate huius legis. non ergo datur sententia quæstione principali, ne absorbeatur ius conuenti. Item quid si in rē ago, & dicat se non possidere: nunqd lis contestabitur, & iurabitur de calumnia super translatione possessionis: vt ff. de rei vin. l. fin. Respon. fiet' quia prius non erat iuratum in actione in rem, nec lis contestata. nam illa quæstio, s. an possideat: fit ante lit. contest. vt ff. de inter. act. l. qui seruum. §. in iure. Vnde dic ibi de calū. iurari: & lite. cont. & omnia procedere. sicut moris est in causis. at hic in casu isto non fiunt [p]hæc, cum sit causa inchoata: sed per officium iudicis hæc expediuntur: vt dictum est. Licet autem dicam litem debere contestari: eo ipso tñ q fuit facta dicta interrogatio an possideas vel non, dico contestari litem super iudicio possessionis: vt C. de lit. contesta. l. j. non autem super iudicio in rem, cum non fuerit ille animus, immo magis euitare, vt dicemus j. de exhiben. & intro. §. suscepto vero. colla. v. Sed nunquid dabitur libellus super hoc post dictam contestationem? Rñ. hic nō, p auth. obstat' Sed op. ergo cōtestatio nulla est: cum præcedere debeat libellus. Respon. hic non fuit petitus. Vel speciale est hic propter negotij naturam.

h Successiones. i. posteros cognoscant patres, vel ecōtra posteri cognoscāt. & habeant successiones maiorū de quo habuimus s̄. eo. §. j. & ij. & cōsideremus.

i Collationes. vt s̄. eo. § illud.

k Distributiones. vt s̄. eo. §. & quod sæpe. Accur.

l Petulantes. i. callide extorquentes, vt C. de mo. multa. l. fina. aliàs petulantes, i. superbi vel turpes, seu malæ opinionis, secundum Azo.

m Insiliant. i. insultum faciunt agendo & respondendo: vt s̄. eo. §. studium.

n Res detinent. vt supra eo. §. proxi.

o Med. etiam. Not. medium eligendū. i. mensurarī vitam.

†Et sic negãs punit' i trãslatiõe possessionis vt hic. Sic ēt de iure canonico negãs punit', vt in ca. vlti. cū g. si. extra de solu.

Mēdaciū nōnūquā punitur.

pIsta gl. est singu. s'm Bald. l. fi. C. d exe cu. rei iudi. & la. l. §. oium. institu. de actio.

Medium eligendū est.

vid. hic ſ. vt oēs obe. iudi. §. j colla v.

a Cōſtitutionib. vt C. de nat lib. l cū qs. & l. nuper. Accur.

b Sortiatur. ſ. in cō cubinam.

c Conſtitutionem. ſ. illam. nuper: vt C. de natu. libe. l. nuper.

d Recipiētes. ſ. vt p̄dicti filij ſint legitimi, factis ēt dotalib. inſtrumentis.

e Conijcientib. i. cō ſideranibus, vel intuentibus. Accur.

f Nō oīno. i. nō oīmodo prohibeť: quia tñ cū ijs q ſunt ī magna dignitate: vt C. de inceſt. nup. l. humilē. Sed hodie cū oib. pōt dotalib. inſtrumētis ꝯfectis: vt ĩ. vt lib. de ce. §. ſi quis autem.

g Certum fuit. i. certum eſſe debuit.

Filij legitimi alios excludūt.

h Filios legitimos. Not. q filij legitimi excludunt alios. Sed ĩ ſ. de inceſt. nupt. §. dubitatū. Sol. ibi in libera ꝯcubina: hic in ancilla loqť. licet poſtea manumiſſa ſit: ſed hoc corrigiť: nā hodie diſtinguiť ſm M. vt ĩ. vt lib. dece. §. ſi quis aūt Et facit ad hūc §. inſtitu de ſer. cogna. in prin. & ĩ q. mo. natu. effi. ſui. § illud. & inſtit. de hęr. q ab inteſt. § j. & ĩ. tit. proxi. Accur.

i Honorauerit. qd̄ & ſi non ſecitſet, tñ pſumeretur. vt C. cōia de manumiſ. l ſi.

k Vtroſque. interpoſitio eſt Accur.

l Nr̄æ ꝯſtōnis. vt C. de nat. libe. l. cū quis.

m Sub poteſtate. oblatione curiæ: vt ĩ. q b. mo. na. effi. ſui. §. ſi qs: & § ſed itaque. colla. vij.

DE FILIIS ANte dotalia, &c.

* Sic & in editione. Scrimgeriana. Haloan. ſi. editio tā Græca q̄ latina caret his verb. non rectè.

De filijs ante dotalia. i. matrimonium natis: eſt mẽs huius conſtitutionis: quod voluit lex illa, cum quis & l. nuper poſita in C de natu. lib. & ad futuras conſtitutiones & præteri-

manifeſta nati, nuptijs & nuptialibus documentis interuenientibus, legitimi efficiū tur: ſiue alij nati fuerint, & viuūt: ſiue nati mortui ſint, ſiue nulli nati ſunt poſtea. Bartol.

QVOD aūt ab aliquib. malignè dubitať, in quibuſdā nr̄is cōſtitutionib[a], & in iudicijs qdē plurimis motū eſt: cū ſit iuſtū vlterius non q̄ri, p̄ſenti ꝯiungimus legi. Conſtituentib. n. nobis vt ſi qs reſpexerit aliquā mulierē clemens, & hanc ſortiať [b] abſq; dotalibus documētis, deinde faciat filios: poſtea verò maritalē ad eā receperit affectū, & ſcripſerit hmōi inſtrumēta, & fecerit filios: nō ſolū eos q poſt hoc nati fuerint filij, ſed ēt priores eſſe legitimos, & p p circumuenientiū & malignè interpretantiū calliditatē, ēt iam aliā ſcribentib. cōſtitutionē: [c] q a hæc volumus tenere, licet ſecūdi non ſint nati poſt dotē filij, aut exiſtētes moriant: adinuenerunt qui dā ēt aliā dubitationē, non recipientes [d] hæc tenere ī ijs, q libertabus copulant: cū vtiq; rectè ꝯijcientib. [e] nr̄am intentionē, ēt hoc fuerit iā ſancitū. Si. n. ad libertā non oīno [f] nuptiæ prohibenť: certū fuit, [g] q a ēt in illis hæc tenere volumus. Sed qm̄ vtiq; hoc dubitatū eſt: ſācimus, ſi qs vxorē non habens legitimam, [aut filios legitimos, [h]] † ad ancillā propriā habuerit quandam meliorē īntiam, & filios protulerit ex ea in ſeruitute conſtituta: poſtea verò liberta. e honorauerit [i] & ancillam & natos, & ius eis aureorū petierit annulorū † & regenerationis, & inter ingenuos ſm iuſtos reduxerit modos, & nuptias cōſummauerit, poſtea verò nuptialia conſcripſerit documenta, & aut fuerint filij poſtea, aut nō fuerint (vtroſq;[k] noſtræ cōſtitutionis[l] iam plectimur caſus) ſit & vxor legitima, & filij ſub poteſtate [m] ipſius, & ſui & ab inteſtato hæredes geniti: (dicimus autē eos qui ante nuptias nati ſunt) vias per quas ad ingenuitatem, ſecundū quod prædictum eſt, veniāt, celebratione poſtea dotalium, ius legitimorū eis præbentes. Tua igitur excellentia, q̄ bene nobis & ſanctè viſa ſunt, & pro noſtrorum quiete adinuenta, oībus gentibus quibus præes, p præcepta propria faciat manifeſta: vt agnoſcant, quia nulla maxima cura p quam ſemper aliquid adijcit Deus noſtris ſceptris, extra nos conſiſtit pro eorum ſollicitudine & prouidentia. Datum Kalend. Maij † Conſtantin. poſt cōſulatū Beliſarij. † V. C. Cos.

TITVLVS VI.

DE FILIIS ANTE DOTALIA instrumenta natis.

Conſtitutio noua ad interpretationem antiquarum inducta, in eiſdem caſibus locum habet, in quibus interpretatis legibus locus eſt: & ideo in caſibus pendentibus locū habet ſententia, vel tranſactione nondum finitis. Bartol.

Imperator Iuſtinianus Auguſt. Ioanni glorioſiſsimo ſacrorum per Orientem prætoriorū præfecto, iterū exconſuli & patricio.

PRAEFATIO.

PEruenit ad nos dubitationē variam qbuſdā incidiſſe, ſi quod ſancitū eſt a nobis de filijs procreatis ante dotiū celebrationē, poſtea dotibus factis: non etiam in præteritum feratur in ijs, quæ non decreto, aut trāſactione ſunt terminatæ qōnibus. Nobis vtique cū particulariter poneremus leges, expſſim ī prima ꝯſtitutione, [n] quæ hoc ſanciuit memorantibus, vt ſiue ſuperſint eis matres, ſiue defunctæ ſint, nōdū tñ hmōi qōnes aut ſententijs, aut trāſactionibus ſuſceperunt terminū: oīno ita iudicari ſicut noſtra dicit lex, quam cō ſcientes, ēt ſecundam poſuimus legem, [o] eandem valere ſancientes, ēt ſi nō poſt dote. procreentur

tas referri, quæ non ſunt trāſactione vel ſententia ſopitæ: vt infra eo. Accur.

n Eruenit. In prima ꝯſtitutione. vt C. de na. libe. l. cū quis.

o Legē vt C. de nat. liber. l. nuper.

Adie-

* Qd̄ hodie ipo iure cōpetit abſq; petitione. Nou. 78. §. vlt. vet. co.

† Mar. in Scrimgeriana editione, & meo manuſcripto

† Sic rectius puto, q̄ qd̄ in editione Scrig. Beliſa. cōſulat⁹ adſcribitur hac cōſtitutio. Cōtius.

a Adiecimus. alias ad futura tm negotia traherent, vt C. de legi & ɔſti. l. leges.
b Tertiā. ɔſtōnē: vt ſ. de inceſt. nupt. § fi.
c Conſtōne. quā mō vltimō noiauimus.
d Quod huius. ſ. tertiæ & ſecundæ. Acc.
e Hoc. ſ. de præterito tpe. Accur.
f Superflua. facit. C. de vet. iu. enu. l. j ibi, melius eſt pauca, &c. & inſtit. in proœ. ibi, & cum ſacratiſſimas, &c. & ſ. de referē. ibi, multitudo enim.
g Sit locus. no. mirabile verbum.
h DE ADMINIſtrantib. officia in ſacris appel.
Hanc non lego.
i Am quidē. Legē. vt C. de temp. appellat. l. finali.

tur filij, aut pereati moriātur, nihilhominus & ante dotes natos legitimos eſſe: & i hāc quoq; ſecūdā nr̄am cōſtitutionē ſimiliter adiecim^a, a oportere eius legis lationē & ad ſeniora referri tpa: exceptis illis cauſis, quas aut iudicialis ſentētia, aut tranſactio terminauit. Sed qm̄ qdā poſt has nr̄as claras leges audaci mēte nr̄am p̄ſumpſerūt malè interpretari legiſlationem & ſenſū: tertiā b coacti ſum^9 exponere ɔſtitutionē, per quā iuſſimus, ſi qs legitimā vxorē habēs, & legitimos ex ea filios: deinde ea moriente, aut matrimonio repudio ſoluto, habuerit filios ex aliqua ad quam nuptiæ nō interdicunt: poſtquā verò hi nati ſunt, dotalia confecerit in eam documēta: legitimos ēt ita ei natos filios exiſtere. Sed quia in ipſa nr̄a ɔſtitutione c nō adiecimus apte valere huiuſmodi legiſlationē ēt in illis quorū patres adhuc ſuperſunt, aut defuncti qdē ſunt, cōtentio aūt neque iudiciali ſententia, neq; amicabili interuētione deciſa eſt: hinc quidā arbitrati ſūt nos nullatenus velle ea q̄ in memoratis continent̄ legislationibus de filijs q ante celebrationē dotiū nati ſunt, valere ēt in illis q ante huiuſmodi legiſlationē nati ſunt, & maximè eo quòd huius d pars in prima & ſecūda cōſtitutione poſita, ablata ſit à nobis in Codicis cōpoſitione. Quod abſurdè arbitrati ſunt. Iuſtiſsimè nāq; & primæ & ſecūdæ hoc e ſubtraximus ɔſtitutioni, & tertiæ nō adiecimus. in particularib^9 nāq; poſitis legiſl ationib^9 neceſſariū erat fortè hanc accipere in p̄terito legiſlationis relationē: in oī verò coacervatione legum Codicis cognominis nr̄i rectè abſcindere talia, p̄poſuimus: quatenus non multitudo ſupflua † f in Codice ſcriberet̄. Tertia verò ɔſtitutione nō adiecimus aliqd de tēporibus: cū oībus manifeſtū ſit oportere ea, q̄ adiecta ſunt, p interpretationē in illis valere in quibus interpretatis legibus ſit locus. g Quia verò † oīno emerſerunt qdam, & de ſic manifeſtis ſe dubitare cōtēdētes, vel errātes: hāc adiecimus legē, ſancientes in p̄dictis tribus cōſtitutionibus factā à nobis legiſlationē valere, in qbus etiā expreſſim primę poſitæ à nobis legi adſcripſimus. hoc eſt, ſiue ſupereſſe contigerit taliū filiorum patres, ſiue mori: nondū verò hmōi negotio, aut decreto, aut trāſactione finis acceptus ē: ſ̄m hæc tales cāæ ad leges à nobis poſitas deducant̄: exceptis illis negotijs, q̄ ɔtigit añ leges à nobis poſitas, aut decreto iudicū, aut tranſactione determinari. Quæ igitur nobis placuerunt, & p̄ſente ſacra declarata ſunt lege, tua ſublimitas manifeſta oībus facere ſtudeat. Dat. xv. Kal. Aug. * Cōſtā. poſt cōſulatū Beliſarij. V. C.

† Caput ɔſtōnis, vt e. vlti. Nouel. xij. ad p̄terita p tineat nō dū iudicata, aut trāſacta. Cō.

† xvj edi. Scrimge.
* Aprilis in Scrimge. & meo manuſcripto. cetera ꝑruūt.
* Legēdū officijs.

TITVLVS VII.

DE ADMINISTRANTIBVS officia * in ſacris appellationibus. h

Iudices appellationū & eorū officiales in cauſis appellationum, in quibus officium eſt commune, in iudicio ſimul examinationem facere debent & geſtis participare. Bartol.

Imp. Iuſtin. A. Io. glorioſi. ſacrorū prætoriorum præfecto, iterum exconſuli & patricio.

PRAEFATIO.

Am quidē † ſacrā fecimus legē i de appellationibus, eloquentē quem oportet ſeruari modum ſuper eis, & vnde ad quos fieri appellationes quaſque deceat: quā tā ad tuā celſitudinē, quā ad glorioſiſsimū miſimus quæſtorē. Quia vero plurima facta eſt dubitatio de adminiſtrantibus eis officijs: cum ij, qui ex ſacro quidem epiſtolarum ſcrinio ſunt ſpectabilium iudicum, vindicarent ſibi appellationis miniſterium: qui verò ex ſede tuæ ſunt celſitudinis, maximè dicerent ſe lædi, ſi mutato ſchemate, nequaquam ſoli appellationibus miniſtrarent ijs, quæ à clariſſimis prouinciarum iudicib. veniunt ad ſolū tuū iudicium, (ſicut prius erat dū in diuino quidem ipſe audires ɔſiſtorio, miniſtraret verò officium tuū) ſed p̄p ſpectabilium ſchema, in ordine ſacri auditorij negotio moto, & pariter audiente tua celſitudine cū glorioſiſsimo noſtro quæſtore, vtriuſque partis totū ſibimet applicarent: cōgregatis apud tuam celſitudinem & glorioſiſsimū noſtrū quæſtorē ſæpius & ijs, q ex ſacris ſcrinijs appellationibus miniſtrant & q ex tuę ſedis celſitudine & officio: nouiſsimè ad quandā formam cauſa perducta eſt, quam ex non ſcripto ad nos deduxiſtis. Cauſa verò nobis nō

† Hęc lex ryuwui eſt, nec iuris perpetui.

a Et in vnius. vt I. vt iudi. sine quoquo suff. §. illud. & §. hoc quoque. in fine. Acc.
b Quoniam dum nihil. Nota vbi legem correctam non inuenimus expresse, antiquæ dimittimus figuras. sic, C. de testa. l. sancimus. & C. de appel. l. præcipimus.

incõgrua visa placuit: & interim qm̃ Paphlagonia & Honoria diuisæ prius ĩ iudices duos, ĩ vnũ eũdẽque reductæ sunt p̃toris nomẽ suscipiẽtẽ: hoc indubitate placuit schema tuo competere cingulo. Hoc idẽ & in duobus aliquando positis, hoc est, Hellesponto, & Ponto Polemoniaco. Nam & illic duob. cõstitutis prius iudicib. nũc autẽ vno moderatore facto, & decorato ẽt ipso spectabiliũ dignitate, rursus hoc proueniebat: & ad tuũ solũmodo iudiciũ ferri appellationum lites oportebat, ſm terminum tñ constitutionis de appellationibus.

CAP. I. Vt sola cohors PP. ministret in eius appellat.

Cõplacuit igiẽ simul ijs qdẽ officijs vtriusque administõnis, simul aũt vobis ambob. insup & nobis rectè se habere visũ est, solũ officiũ tuę celsitudinis talib. ministrare appellatiõib. sicut & prius fuit, & ĩ schemate sacri auditorij dicanẽ: & adsit gloriosissim[9] noster quæstor, & particeps sit gestorum. CAP. II. Sed ẽt qm̃ primæ Cappadociæ p̃ses prius ad tuũ cingulũ respiciebat solum, & tibi appellatiões ferebantẽ: nũc aũt in spectabilis pconsulis figurã mutatus est: nihilominus cõpetens est, & illã administrationẽ appellationẽ suscipientẽ & mittentẽ, hic litẽ ſm nr̃am sacrã constitutionẽ in ordine sacri nostri auditorij eã examinari: p̃sente quoque gloriosissimo nr̃o q̃store, & pariter audiẽte negotiũ, solo officio ministrãte tuo. qm̃ & prius hoc solitũ erat. nã etsi spectabilis comes domuũ pmixtus est, tñ neq; pridẽ multæ q̃dã mouebanẽ causæ apud eum, neque ex iudicio eius ferebaẽ aliqua pœnæ appellatio hic. Nũc aũt q̃ circa ærarij dispẽsationẽ sunt, & alijs hæc qbusdã tradidim[9], & nõ oportet ob hoc minui sedẽ tuã, sed, similiter tuum ministrare officium solum hic delatis negotijs. CAP. III.

Hoc ipsũ ẽt in Armeniæ pconsule, qm̃ pri[9] administrationẽ eã ordinariã faciẽtes, & nũc nihil ei addẽtes, in pcõsulis figuram mutauimus. Etenim inde venientib. litibus tuæ celsitudinis ministrabit officiũ: lite qdẽ in ordine sacri auditorij (sicut prædiximus) mouenda apud eos, apud aũt ambos vos examinãda: nihilominus autem officio tuo ministrãte causæ. sicut pri[9] fuit dũ solũ administratiõis ordinariæ haberet schema maiore ordine suscepto. CAP. IIII.

Qm̃ Laycaoniã & Pisidiã, & Isauriã sub iudicib. primit[9] pstitutas, & appellatiões destinãtes ad sedẽ tuã, nũc decorari ptorũ cingulo cõtingit, licet videaẽ quodãmodo pmistũ quoddã ei ẽt militare officiũ, qm̃ prius & dux ĩ vtraq; harũ puinciarũ fuit: necessario nobis se hẽre placuit pp nouitatẽ soli, sedi tuæ & gloriosiss. q̃stori tradere appellationũ examinationẽ: cedere quoq; clemẽtius tuo officio, vt ijs q̃ sup hoc aguntur, ministrẽt. vñ siue aliqd factũ est tale pri[9], siue ẽt postea fiat: eũdẽ ordinẽ causæ ĩponi sancimus. CAP. V. Quia vero duæ fuerũt ministrõnes purę & comitis Oriẽtis, & iudicis primæ Syriæ: & ciuiles qdẽ hui[9] administõis appellatiões ad tuã referebanẽ sedẽ, officio administrãte solũmodo tuo: comitis aũt Oriẽtis, vtpote spectabilis, in sacrarũ auditionũ figura, ad sedẽ tuã & gloriosissimi q̃storis ueniebat, solis qui ex sacris sunt scrinijs ministrantibus. CAP. VI. Sed hoc in hac parte nobis bñ se hẽre visum est, in hac videlicet administrõne cõmune dare ministeriũ, & ijs q ex sacrarũ epistolarũ scrinio sũt, & q ex officio tuæ celsitudinis. qđ.n. prius duorũ vicariorũ fuit Põtica & Asia, & oĩno innouatũ est, & in vnius [a] administrationẽ solius puinciæ mutatũ (dicimus autẽ aliud Galatiæ, aliud aũt Phrygiæ Pacatianæ) veniat qdẽ tã ad tuã celsitudinẽ, quãm ad gloriosissimũ q̃storẽ: solũ aũt mõ ministeriũ suscipiat officiũ sedis tuæ. CA. VII.

Illud tñ sancimus, vt ex administrationib. nũc a nobis adiuẽtis & mutãtib. antiquum schema, siue hoc ipsũ ſm naturã ppriæ iudiceẽ administõnis, siue ẽt ex delegatiõe nr̃a: idẽ serueẽ schema: & ibi solũ administrare officiũ tuæ celsitudinis sancim[9]. CA. VIII. Similiter siue ex delegatiõe, siue ex cinguli natura appellatio veniat, officiũ tuæ celsitudinis ministrare appellationib. sancim[9]: siue ẽt ex delegatione nr̃a, similiter officij erit tui. CAP. IX. In qb. aũt cõe (dicimus & tuorũ officiorũ, & sacri scrinij) ministeriũ similiter cõmune seruamus, siue ex delegatiõe, siue (ſm qđ dispositũ est) ĩ iudicio fiat examinatio. Sup illis tñ litib. quas nõ spectabiles iudices iudicãt, sed aduocati solũ, referaẽ negotiũ tã ad sedẽ tuã, quãm ad gl̃iosissimũ q̃storẽ, deuotissimis libellẽsibus ministrãtib. eis: quoniam dũ nihil [b] omnino super illis inouatum sit, antiquam seruamus

figuram, sicut ēt in alijs omnib. non innouatis antiqua ministeria manere in semetipsis disposuimus, nulla nouitate faciēda: accedēs nanq; nouatio aliter quodā modo oportere fieri ēt mini strātiū ostendit figurā. CA. X. Quę igitur placuerunt nobis, & ꝑ hanc sacrā declarata sunt legē: tua celsitudo oīb. faciat manifesta edictis destinatis a se: vt oēs cognoscāt q̄ nobis sunt placita. D. Idib. Maij [i] Cōstantinop. Belisario. V. C. Cos.

Hic desideraē Nouella constitutio de Armenijs, quā nos in vetere manuscripto reptā, in collatione decimam suo ordine reiecimus. Cont.

TITVLVS I.

DE NVPTIIS.

Constitutio ad futura trahitur: in praeteritis autē vetera iura seruātur. Item dispositio vltimae voluntatis, q̄ legibus non repugnat, pro lege seruatur: & nuptias cōsensus facit dotalium instrumentorum augmento non egens. Bar.

Idem Imp. Ioanni gloriosiss. sacrorū ꝑ Orientē p̄toriorum praefecto, iterū exconsuli & patricio.

COLLATIO IIII.

PRAEFATIO.

Lurimae quidē iā variē que positae sunt leges a nobis [a] vnicuique parti prius a nobis sancitorū, aut dispositorū qdē, visorū aūt nobis habere non rectè, ad meliora dātes [b] viā, & exponentes subiectis quo competat degere [c] mō. hoc aūt qđ nūc a nobis [d] fit, lex q̄dā est cōis oīb. [e] & propria, rebus cōpetentē ordinē ponēs. Si. n. matrimoniū sic est honestū, [f] vt humano generi videatur imortalitatē [g] artificiosè introducere, & ex filiorū procreatione renouata genera manēt: iugiter Dei clemētia, quātū est possibile, nīae imortalitatē [h] donāte naturae, rectè nobis studiū est de nuptijs. Alia nanq; oia q̄ sancita [i] sunt a nobis, nō oībus competunt nec hoībus nec rebus nec tēporib. studiū vero nuptiarū totius est (vt ita dicaē) humanę sobolis: ex quo [k] ēt renouaē [l] solo [m] & ampliori [n] quàm alia sollicitudine dignū est. Antiqtas equidē nō satis aliqd de priorib. aut secūdis ꝑscrutabaē nuptijs sed licebat & patrib. & matrib. & ad plures venire nuptias, & lucro nullo priuari: & cā erat in simplicitate confusa. Maioris [o] aūt Theodosij tēprib. amplior sollicitudo facta est circa hui[p] rei ꝑtractatū, donec circūueniēs ꝑ ceteros imperatores, in Leonē piae memoriae ꝑuenit, virū [q] fortiter atq; viriliter ēt de istis plerūq; sentiētē. Nos aūt in cōstitutionū cōpositione multa qdē & alia de istis decreuimus: [r] existimauimus aūt oportere nūc cōsilijs ꝑfectiorib. cām cōsiderātes ēt q̄dā corrigere nō aliorū solūmodo, sed ēt q̄ a nobisipsis sancita sunt. Nō. n. erubescimus [s] liqd melius ēt horū q̄ ipsi [t] prius diximus adinueniamus, hoc sancire, [†] & cōpetētē priorib. ĩponere correctionē, nec ab alijs expectare [v] corrigi legē. Duo igitur [x] haec praemittantur huic legi: & pri-

DE NVPTIIS.

[a] Lurimę. leges a nobis. quas fecimus. s. per hoc volumen.

[b] Dantes. leges dico dantes viam ijs quae nos vidimus se non recte habere.

[c] Degere. Nota legem esse moralem scientiam x. sic & instit. quibus mo. testa. infir. §. fi.

[d] A nobis. i. haec constit.

[e] Oibus. s. hoībus.

[f] Honestū. & vtile.

[g] Immortalitatem. id est induiduitatē ex artificio iuris ciuilis. nam continet matrimonium indiuiduam consuetudinē vitae: vt instit. de pa. do. j. respon. secundū quosdam. Vel dic melius, vt puto, immortalitatem. i. infinitatem: vt. s. occasione matrimoniorum genus humanum perseueret, liberis ciuitatē semper replentibus: vt subijcit hic, & ff. sol. matri. l. j. & ff. de bo. dam. l. cum ratio. §. pen. & ex hoc idem genus humanum est hodie, qđ retro fuit a mille annis, vt ff. de iudi. l. proponebatur. & ff. de leg. j. l. si grege. j. respon. & l. si ita legatum. §. si domus.

[h] Nostrae immortalitatem. hic supponit ꝑ genere oīum, & nō pro se tantū. i. ꝑpter nostram mortalitatē vitandam, ne moriaē s. genus humanum, scdm Azo. Vel dic q̄ dicit de se, qui est immortalis quo ad imperium: vt ī. quomodo opor. epis. §. pen.

[i] Sancita sunt q. d. aliae leges a nobis vel ab alijs factae non ita prouident generaliter humano generi sicut haec de nup. & ideo ampliori sollicitudine de his dicit, vt subijcit.

[k] Ex quo. s. studio.

[l] Renouatur. s. genus humanum.

[m] Solo. s. studio nuptiarum. Accur.

[n] Ampliori. tum qa a Deo fuit matrimonium factum inter Adā & Euā: tum quia principiū est & fundamētū humani generis: vt hic: vel humani status: vt ff. de ori. iu. leg. j. tū qa homo est dignissima creaturarū: vt ff. de aedi. l. edic. l. iustissime. tum quia omnia alia sunt hominum gratia parata: vt ff. de vsur. le. in pecudum. & insti. de iure natu. §. fina.

[o] Maioris. s. primi. nam duo fuerūt. primus qui fecit illam l. C. de secun. nupt. l. generaliter. de qua hic loquitur & quod sequitur, per ceteros imperatores. i. per fm Theodosium: vt C. de secun nupt l. cum alijs. q̄ autem sic fuerit, probatur ī. eo. §. nec illud. & forte de alijs legibus illius dictu. licet sint primo positae in ordine quā supradictae, loquitur hic. nam interdum quod prius est compositū, vltimū est positum in ordine: vt patet. C. de iudi. l. properandum. in prin. & C. vt intra certum tempus. l. fi.

[p] Huius rei. i. secundarum nuptiarum.

[q] Virum. vt C. de secun. nupt. l. hac edictali. Et nota quod nomen consequens est rei: vt subijcit, & insti. de don. §. est & aliud. nam leo fortissimus est bestiarum.

[r] Decreuimus. vt C. de secun. nup. l. antepe. & le. fi.

[s] Erubescimus. No. sapiētus est in melius mutare consilium: vt dicit Salomō: vt hic, & ī. vt fra. filij. j. respon. colla. ix.

[t] Quae ipsi. s. nos.

[v] Duo igitur. s. quae sequuntur

Léges sūt scientia moralis.

In Scrigeriana edi. XV, Ka. April. C. PP. C. Bilis. V. V. C. sic & in vno ex meis manuscriptis. in alio verò meo manuscripto est Apione. V. C. Consule. qđ potius videē ꝑbandū. Cū enim hac lege mētio fiat Nouell. 28. 30. 31. &c. apparet hāc ꝑprio loco esse trāspositā. Cōt.

περὶ δευτέρων γάμων. i. de repetētib. nuptias: sed tñ vulgatā inscriptionē retinere malī qm̄ & sic inscripsit Iulianus, & non minus de primis quā de secundis nuptijs tractat. Cōt.

Matrimoniū fuit a Deo institutum.

Sapiēs mutat cōsil. in meli⁹.

[†] Vetus exēplar legit, sarcire, quasi reparare dicas vel castigare. Cōcor. c. ab excōmunicato. cū gl. j. extra de rescript. &

sequuntur: quia consilijs præfectoribus exusant cōsiderantes æstimauimus quædam oportere corrigere: igitur, &c. secundum Al. Et noc. q. hic non incipit adhuc, sed incipiet ī. eo. §. nuptias. sed hæc accessoria & præfationes sunt quæ præstant faciliorem intellectum sequentium: vt ff. de orig. iu. l. j.

autem xij. modis: de quo dicut diximus lasti. qui testa. men. face. pos. §. fin.

t In suis. qui largitur: vt ī. eo. §. sed hæc. Azo.

u Vt dignum. est. i. ſm leges & bonos mores: aliàs non valeret: vt probauimus insti. de leg. §. ij. Accu.

mum [a] illud, vt oīa quidem quæcunq; in prioribus sancita sunt, siue a nobis, siue a priorib. [b] nr̄is, hæc valeant singula ſm propria tpa, [c] nō habentia vllā ex p̄senti lege [d] nouitatē: sed & in suis casibus valitura atq; tractanda: & suos euētus ex ijs q̄ iam positę sunt legib. expectātia: & nihil communicantia præsenti legi. Præsentē vero legem ex nūc valere volumus in oībus futuris casibus, & in oībus postea nuptijs, siue priorib. [e] siue deinceps, & in posteris [f] aut [g] futuris [h] siue nuptialibus lucris [i] † siue successionibus quæ ex filijs sunt. etenim quod quidem oē iam pręcelsit, conscriptis relinquimus legibus. quod vero futurū est, p̄ p̄sentem munimus lege. Vnde siue secundæ p̄uenerint [k] nuptiæ, siue parentib. successiones ex prioris matrimonij filijs, siue lucra ex dotib. aut antenuptialib. donationib. aut ex alia cā: siue existentib. ex secūdo matrimonio filijs, siue ēt non: in prioribus tēporib. hæc seruentur ſm sua singula tempora, & fruanī tam viri quàm mulieres prioris legis latiōe, siue ad alias venerint nuptias, siue ēt vsq; ad priores steterint, [l] siue successerint filijs,

siue aliqd oīum † egerint, priores sequentes leges. Illis enim [m] credentes, & ita contrahentes nullus culpabit quāī nō futurum sciuerūt, & hoc qđ videbaī qdē & tractabaī oībus modis, crediderūt: qđ uero nōdū factū erat, n̄ formidauerunt. [n] Vnde illa qdē oīa maneant suū seruantia ordinē: deinceps [o] vero tempus in posteriorib. pariēdis casib. in vna ad hęc oīa hac lege posita atq; collecta respiciat quæcunq; de futuris (sicut dictū est) nuptijs cōpetunt valere. Vnū itaq; hoc [p] præmittaī legi: ſm vero illud, vt oīa q̄cunq; ex hodierna die testator disposuerit de talibus, siue vir [q] siue mulier consistat, hęc valeāt. Disponat † itaq; [r] vnusquisq; [s] in suis [t] vt dignū est: [u] & sit lex, eius voluntas: sicut & antiquissima nobis lex & prima penè [x] reip. Romanorum disponēs ait, (dicimus autem duodecim tabularum) ſm antiquā & patriam linguam [y] ita dicens: [z] Vti legasit quisq; de sua re, ita ius esto. nullo valente [a] citra illius [b] voluntatem, nec si sacram impetret formam, [c] nec si quispiam [d] aliud [e] omniū [f] aliquid [g] aliter disponere malit. [h] Si vero nihil [i] testator dixe-

a Primum. ſm est longe. ī. hac col. ibi, ſm vero illud. &c.

b Prioribus. s. temporibus.

c Propria tempora. s. ante leg. istam: vt subi cit.

d Ex præsenti lege. aliàs præsenti legi.

e Siue prioribus. i. primo contractis post hanc l. vel, i. priorib. post primas. sic ponitur ī. de here. & Fal. §. inordinatum.

f Et in posteris. i. primo nascituris post hanc l. vel futuris i. deinceps post primos. nec enim in ijs qui tunc erant, habet locum, vt subijcit.

g Aut. pro &c.

h Futuris. s. volumus valere.

i Lucris. vel aliunde, vt ī. e. §. & quoniā.

k Prouenerint. s. ante hanc. l.

l Steterint. quod est beatum, vt ī. eod. §. soluto.

m Illis enim. s. antiquis legibus.

n Formidauerunt. nec. n. peccauit antiquitas si non diuinauit. vt C. de testa. l. iubemus. in fin. & ff. man. l. si fideiussor.

o Deinceps. i. futurum tempus considerer in hac l. vt subijcit, quæ est generalis. vt ī. eo §. h.

p Itaque hoc. q. d. diximus de primo in princ. huius. §. & nūc dicit de secundo qđ huic legi præmittit. Accursius.

q Siue vir. vt si dicat vir, nolo q. vxor mea amittat proprietatē eorum quæ lucratur a me, licet conuolet ad secundas nuptias nuptias. Idem econtra dicat vxor de marito: aliàs perderet quilibet nisi hæc dicantur: vt eo. §. si vero expectet.

r Disponat itaque. Quia dixi valere quod testator disponit de his: itaque &c. Accursius.

s Vnusquisque. qui aliàs potest testari: impeditur

x Pene. ideo dicit penè, quia aliæ leges fuerant ante. l. xij. tabularum: vt ff. de origi. iur. l. ij. §. j. respo. & §. primo.

y Patriam linguam. sic ī. de non alie. §. alienationes.

z Dicens. s. lex. xij. tab. vt ff. ad l. Falcid. l. j. in princ. & in insti. ad l. Fal. in princ. & facit. C. de sacrosan eccl. leg. j. & ī. de hære. & Fal. §. exhæredatos. Accur.

a Valente. scilicet disponere.

b Illius. s. testatoris.

c Formam. i. principis rescriptum. volūtas enim &c. vt C. de testa. l. omnium.

d Quispiam. re pete impetret aliud. Accursius.

e Aliud. s. priuilegiū inquam pragmaticum a principe vel ab alio impetret.

f Omnium. i. aliqd quod sit in mundo: quispiam dico &c.

g Aliquid. id est gratuitum.

h Malit. i. magis velit disponere aliquid aliter quàm defunctus præceperit. Sed a quo alio potest fieri impetratio quàm a principe? Respon. a senatoribus qui similē habent potestatem: vt ff. de leg. & senatus con. l. nō ambigitur. & ff. de postulan. l. j. §. de qua. Item a præfecto prætorio qui & legem facit: vt C. de offi. præfecti prætorio l. formam.

i Si vero nihil. Nota tres casus: & in duobus locum habet hęc constitutio: & in tertio non. Primus, quando nil dixit: vt quia intestatus mortuus est. Secundus est quādo aliquid dixit præter legem, non contra, sed illud dictum nō tāgit cōstitutionē hāc sed est aliud, vt de instituēdo hærede vel alio facto qđ nō est ꝯ hāc legē: & hic & superiori casu locū habet lex ista. Itē & illa volūtas seruatur, nisi contra alias vniuersales speciales

[e. graue] gerimus. e gl. sup ver. parte. eo. tit.

† Vetus exēplar addit has duas particulas, vt aliunde quas de suo adijcere videī Accursius ex. §. qm̄. ī. eo.

† Omn.

† Cōeo. c tua ace. iuncta gl. z. circa princ. extra de testa.

rit aut disposuerit [a] qd nō iā positis & valētib. ꝑoccupatū sit legib. nec aliqd cōtra vniuersales leges ordinauerit: tūc ex nobis lex posita sit oīa quantū est hoī possibile cōprehēdēs, & trāsiēs in breui, [b] q̄ i priorib. erāt corrigēs nuptijs, & q̄ in secūdis nuptijs, & in successionib. & in solutionibus nuptiarum siue ex morte, siue ex separatione: & q̄ ante luctuosum tēpus sunt, & post illud. & vnā quandā cōtinuationē faciēs totius hui⁹ cōscriptiōis atq; legislationis: olim qdē inchoatā, ex qnq; verò ꝑcipuè & qnquaginta & centū annis frequētius motā, † & particulariter collectā simul, & paulatim colligatā ad semetipsam & cohærētē cōfusam in plurimis, & quadā semꝑ egentē correctione, puramque & consonam sibi omnino declaratam.

CA. I. Quę res cōstituat nuptias, quæ dissoluat.

NVPTIAS itaq; affectus [c] alternus [d] facit dotaliū [e] ñ egēs augmēto. cū n. [f] semel cōuenerit sub puro [g] nuptiali affectu, sine ēt oblatiōe dotis & ꝑꝑ nuptias donatiōis: oportet cām [h] oīno seq ēt solutionē [i] aut īnoxiā, [k] aut cū pœna: [l] qm eorū q̄ ī hoībus subsequunt, [l] qcqd ligat, solubile est. [m] Vt aut ēt sup īdotatis mrīmōijs distractiōe [n] facta, pœna merito subsequatur hoc nos adiuenim⁹ [o] primi.

CAP. II. De diuortijs bona gratia factis, & alijs modis.

Matrimonia contracta publicè distrahuntur. s. ex consensu mutuo: & ex cā conuersiōis, & ex viri vel mulieris impotentia quadam, quę vales per triennium expectari. Angelus.

DISTRAHVNTVR itaq; [p] in vita [q] contrahentiū matrimonia. Alia qdē cōsentiente vtraq; parte: ꝓ qbus nihil hic [r] dicendū est, pactis cām sicut vtrisq; placuerit, gubernantib. [s] Alia vero ꝑ occasionē [t] rationabilē, q̄ ēt [v] bona gratia vocat. Alia vero citra oēm cām. [x] Alia quoque cū causa [y] rationabili. [z]

Secundū occasionem itaquē inculpabilem, [a] qn conuersationē [†] altera eligit pars, ad meliorem migrans vitam, &

etiam sit légem vel subijcit: Aut dixit aliqd quod est contra substantiam huius constitutionis: & tūc cessat hæc constitutio, & seruatur voluntas. vt ĩ. eo. §. j.

[a] Disposuerit. aliquid quod &c.

[b] In breui. Not. de quo intendit tractare tota hæc constitutio.

[c] Affectus. facit. ff. de reg. iuris. l. nuptias. Et hoc si interueniāt verba de ꝑsenti: vt hæc: vis esse vxor mea? rñdeat, volo. & econtra illa interroget. secus si de futuro, voles esse vxor mea? nam erit vxor tunc demum quando ducetur ad domum mariti: vt ff. de rit. nupt. l. mulierem. & leg. j. Quid si vadat sponsus ad domum sponsæ cum per uerba futuri temporis fuit celebratum matrimonium? Respond. non ideo fit matrimoniū: vt ff. de de ri. nup. le. mulierem. quia hoc raro fit: vnde non curatur a legislatoribus: vt j. vt matres debi. §. j. & ff. de legi. & senatusc. l. nam ad ea. item domus mariti est domicilium vxoris: sed non econtra: vt ff. ad mun. l. fi. §. ij. & ff. de iudi. l. exigere. In casu tamen illo & quandoque hoc fit ut maritus ducatur ab vxore: vt C. solu. matr. l. si ignorās. & hoc ſm Ioannem. Sed P. semper exigebat ductionem in domū mariti: licet sint verba de præsenti: & ad hanc legem sic respondet: solo cōsensu, i. ēt sine festiuitatē & solennitate instrumentorum & annulorū datione, & alijs pompis matrimoniū potest fieri. vt C. eo. l. si donationum. Item an inter absentes? videtur quòd non: quia est actus legitimus. Sed cōtra est etiam quod aliàs dicitur de cōtractu q; consensu fit, vt venditio & similes, qui etiam inter absentes fiunt: vt ff. de act. & obligatio. l. consensu. quod dic vt ff. de spon. l. sufficit. Accur.

[d] Alternus. i. amborum viri & mulieris.

[e] Dotalium. s. instrumentorum: vt nec dos, nec dotale instrumentū sit necessarium. Idē dico & de do. propter nup. vt hic, & ĩ. de trien. & semis. §. neq; illo. hoc tamen fallit vt diximus. j. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero dudum. col. viij.

[f] Enim. id est certe.

[g] Sub. puro. i. sine dote & propter nup. donatione.

[h] Causam, hoc est matrimonium.

[i] Solutionem. Sed nunquid dicitur res indiuidua? vt instit. de pa. pot. in prin? Respon. verum est quantum ad affectum. nam huius debent esse propositi vt nunquam diuidantur. sic & aliàs dicitur Augustus, & iustitia constans, vt instit. de iustit. & iure. j. respon.

[k] Innoxiam. i. sine pœna. Accur.

[l] Subsequuntur. i. contrahuntur & aguntur.

[m] Solubile est. nec mirum, cum omnis noster status sub perpetuo motu cōsistat, vt ĩ. de non alie. §. vt autem lex. Accur.

[n] Distractione. i. diuortio. Accur.

[o] Adinueniamus, vt C. de repu. l. fi. vsq; ad illum. §. inter culpas. & eius tenorem habebimus. j. eod. §. sic itaque.

[p] Distrahūtur itaq;. qa oportet sequi cām omnino & solutionē innoxiam. aut cū pœna ſm Al. itaque &c. Et nota quatuor esse modos disiungendi, licet vnus sit modus contrahendi, scilicet consensu. vt supra proxi. §.

[q] In uita. nam qñ morte alterius dirimitur, dicet, j. eo. §. deinceps.

[r] Nihil hic. nec alibi quod modo proponat, sed tamen alibi hoc dicitur, vbi corrigitur quod hic dr̃, in hoc tit. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero ex consensu.

[s] Gubernantibus. i. ex quo disponunt de principali. i. de diuortio consensu faciēdo, verisimile est q; de dote disponāt, & dona. propter nupt. Sed qd si nihil dixerunt? Respon. si dixerunt in contrahendo matrimonio aliquid in hunc casum, idem erit: aliàs dos ad mulierem, donatio propter nup. ad maritum redibit: vt j. eodem §. per occasionem.

[t] Per occasiònem. de hoc capite dicitur. j. proxi. vsque ad §. mitiores.

[v] Quæ etiam. vt eadem iura seruentur quando bona gratia dicitur dirimi, vt ĩ. proxi. titu. & C. de rep. l. si constante Accur.

[x] Citra omnem causam. de quibus dicitur. j. eo. §. si vero altera. Accur.

[y] Cum causa. alia quàm supradicta ibi, alia vero &c. Accurtius.

[z] Rationabili. de quibus dicitur. j. eo. §. mitiores.

[a] Secundum inculpabilem. s. distrahuntur matrimonia...

[a] Intelligit tēpus qd intercessit iter l. fœminę C. de secūdis nupt. data Syagrio & Eucherio Coss. anno Chři 381. & hāc legē datā post cōsulatū Bilisarij āno Chři 536. qd qdem tēpus, exactè est annorū 155. Contius.

† conuersionem.

Conuer-

castitate cõuersationẽ a concupiscens: tũc enim lex alia b nostra dicit licentiam c esse viro & mulieri ad meliora migranti, transigere matrimonium, & abscedere, quodam breui d dimisso & oblato ei, qui relinquitur. quodcunq; enim pacti fuerint contrahentes ex morte fieri lucrũ, e hoc habere oportet eum qui dimittit ab altero, siue vir, siue mulier sit: eo ꝙ & iste quantum ad matrimoniũ videtur mori, aliud ꝓ alio vitæ eligens iter. Per occasionem f † quoque necessariam & non irrationabilem distrahit matrimonium: quando aliquis impotens fuerit coire mulieri, & agere quę a natura viris data sunt: si biennium quidem secundum de hoc a nobis pridem scriptam g legem transcurrat ex nuptiarum h tempore: ille verò quia pro veritate est vir, non ostẽdat, i licebit enim mulieri aut eius parẽtibus disiungere matrimonium, & mittere repudium, k vel l si noluerit hoc maritus. & hic si quidem omnino data dos sit, sequitur mulierem: & reddit hãc vir, si cõtingit eam accipi: propter nuptias autẽ seu ante nuptias donatio manet apud virum, nihil de suo damnificandum. Hanc itaque legẽ corrigimus breui quadã adiectione. nõ enim biennium numerari solum ex ipso tempore copulationis, sed trienniũ volumus. Edocti namque sumus m ex ijs, quæ ante † hæc prouenerint, quosdam amplius quàm biennium temporis non valentes, postea potentes ostensos ministrare filiorum procreationi.

Matrimonium captiuitate alterutrius non dissoluitur, nisi incertum sit viuere personam quæ ab hostibus capta est: quia tunc persona, quæ in ciuitate remansit, libere post quinquennium nubere poterit: dote & donatione ad vnumquenque redeunte. Barto.

SED etiam n captiuitatis casus talis est, qualis est bona o gratia distrahere matrimonium: siue enim contingat tale infortunium viro, muliere in republica p manente: siue rursus mulier quidem in captiuitatem ducatur, maneat autem vir in republica: scrupulosa quidem & subtilis ratio q trãsigit r nuptias: (seruitute namque semel superueniente alteri personæ, s fortunę inæqualitas t æqualitatem ex nuptijs manere non sinit v) attamen humanius talia cõtemplantes, donec quidem est manifestum superesse aut virum, aut vxorem, x manere insoluta matrimonia sinimus: & non venient ad secundas nuptias neque mulieres, neque viri, nisi voluerint videri ausu temerario hoc egisse, & pœnis succumbere: illum quidem ante nuptias donationis dicimus exactioni, illam verò dotis. Si verò incertum sit vtrum superest, an nõ, quæ ad hostes persona deuenit: tunc quinquennium y † expectandum est, siue a viro,

a Cõuersationẽ. vel monachalẽ: vel quia fit conuersus: ita ꝙ seculo renunciet. vt ꝟ. de mo. §. illud & §. si aũt colla. j.

b Lex alia. Græca, de qua habet̃ mẽtio. C. de epi. & cle. l. si. in si. j. rñ. Accur.

c Licentiã. Hoc de iure ci. sed iure canonum distinguit̃: vt si cognouerũt se carnaliter: non possit vnus alterũ dimittere, nisi voueat castitatẽ, q in seculo remanet: si autẽ non cognouerint, tũc seruat̃ qđ hic dr̃: vt extra qui vo. ma. contra. poss.

d Breui. i. libello repudij ſm Al. sed hodie ẽt sine eo: vt C. de san. epis. §. si vero ꝯstãte. & in nouel. eod. titulo.

e Lucrũ. Not. si paciscor de aliquo in casum eius, siue ciuilis siue naturalis mors aduenerit, locũ habet pactũ: vt hic, & C. de episco. & cleri. l. si in fin. j respon. & infra de san epis. § sponsalib. collatio. ix. Sed ꝯ ff. de verbo. obl. l. ex ea parte. §. ij. Sol. ibi, de deportato: hic de monacho. Item contra ff. de donat. inter virum & vxorem l. cum hic status. §. si donator. sed ibi seruus fuit: hic monachus vel conuersus. Et hoc est verũ, quod ciuiliter mortuus habeat̃ pro mortuo quãtũ ad matrimonia: sed quantum ad alia non: sed hoc non valet: quia & deportatus põt habere vxorẽ: de quo dr̃ in d. l. ex parte. & ff. de bo. dam. l. iiij. Sed tñ hoc est verũ: quia quo ad q̃dã hic non est mortuus. vnde põt esse testis: cũ non sit prohibitũ: vt ff. de test. l. j. & diximus ꝟ. de mona. §. cogitandum.

f Per occasionẽ. q. d. non solum in superiori p̃imo casu, sed ẽt in isto & sequenti: sed etiam capti. &c.

g Scriptam. vt C. de repu. l. in causis.

h Ex nuptiarum. i. ex quo incepit habere vsum ad eam.

i Ostendat. i. virilpotentiam non exercet in veritate cũ vir est. Nam & pupillus est vir & senex: vt ff. de leg. iij. l. seruis. Sed q̃dã dicunt pupillũ nõ esse virũ, nec nimiũ senem: sed ꝯ est: vt l. prædicta.

k Repudiũ. sed in nouellis eo. tit. dr̃ ꝙ sine repudio põt eam dimittere: sed intelligo. i. sine pœna repudij.

l Vel pro ẽt sed qđ eꝭ si mulier fuit impotens? Rñ. idem cũ sit eadẽ rõ. vt ff. ad l. Aquil. l. illud. & facit j. vt li. ma. & auię. §. prædictas.

m Nanque sumus. aliàs fuimus.

n Sed ẽt. non solũ prædicti duo.

o Est bona. vt subijcit. sicut ibi nihil perditur nec dos nec donatio propter nupt. ita nec hic.

p In republica. i. in ciuitate.

q Subtilis ratio. quæ ratio statim sequit̃, seruitute &c.

r Transigit. i. dissoluitur.

s Personæ. viri vel vxoris.

t Inæqualitas. quia alter horum seruus, s. qui est captus: vel liber, scilicet qui remãserit.

v Non sinit. C. de nu. l. si. in princ. & ꝟ. eo. §. si vero ab initio. Accur.

x Vxorem. s. in captiuitate.

y Tunc quinquennium, scilicet ex eo tempore computandum, ex quo cœpit esse incertum. nam hic articulus tũc, extremitatem signat, vt ff. de vulgaarib. substitu.

† Facit ad hunc §. c. proposuisti. cũ gl. j. ex. de ꝓba. c. laudabilẽ. de frig. & malefi.

Mors ciuilis nõ impedit matrimonium, & pleraq; alia.

† Inter hæc.

Vir quis dicatur.

† Iure cano. expectatur donec fuerit certificatũ de morte: vt ex. de spõsa. & mri. c. in pñtia.

stitutione. & ff. de codi. & dem. l. iiij. §. fin. & sic puto corrigi qđ dicitur ff. de diuort. & repu. l. uxores. in eo §. dicitur cōputandum quinquenniū ex tēpore captiuitatis. Vel dic hanc intelligi secundū illam, ut ex tēpore captiuitatis cōputetur: ut arg. ff. de le. & senatusf. l. sed & posteriores. Itē hodie vi. q. perpetuo debeant expectare, vt j. vt lic mat. & auiæ. § qđ aūt. sed ibi loquitur in eo q est in militia. hic de capto, q et seruus est, vt insti. quib. mod. ius pa. po. sol. §. pe nō & hæc cōstitutio inter hos duos. s. militē & captiuū, differētiam facit, vt hic, & j. eo. §. nouimus autem.

a Hoc enim. i. diuortij genus.

b A pcedētib sapiētib. vt ff. de diuort. l. vxores. & ff. sol. mat. l. si ab hostib.

c Hic. i. hoc casu. Ac.

d Ex hoc. i. diuortio.

e Cessione. i. decisiōe.

f Ex decreto. i. sniā iudicis. q aūt sniam dare possint, sunt qua tuor tm̄ q hoc pñt, vt diximus institu. qui. mod. ius pa. po. sol. §. nū autem. Accu.

g In cōpromisso. all' in proprie misso.

h Gypso. loca erant sic dicta.

i Seruitus. s. pœnæ.

k Legislatoribus. vt C. de ho. pro. l. in metallū. & ff. de interdi. & releg. l. iiij. & insti. quib. mod. ius pa. po. sol. §. cum autem.

l Ex supplicio. i. ex pœna.

m Sibiq;. s. supplicio. nō aūt est seruus fisci, vt ff. de ijs, quæ p nō scrip. l. iij. j. fi.

n Bene natorū. i. ingenuorum.

o Festinamus. Vbi festinauit? Rñ. vt instiu. de liberti. §. fin. & C. de La. lib. tol. l. j. per totū. & s̄. de mona. § hinc. sed & j. festinauit. vt j. qui. mo. na eth. leg. §. ij co. vj.

p Liberas. cū sint ingenui, non sunt facti serui pœnę per metallum. Accur.

q Libertū, qui vxorem habebat.

r Libertam. quæ virum habebat.

s Filios. qui vxores habebant. sed cum filius liberti sit inge-

† Hic. §. tollit seruitutē pœnæ: itaq; corrigit. §. pœnæ. insti. qui. mod. ius pa. po. sol. Contius.

† Sanctione.

† Procōnēso, legendū. ē aūt Insula Proponidis ante Cyzicum, q & Elaphon nesus dicebatur. Pli. li. 5. c. vlt. Cont.

† Ex hoc loco sumitur auth. quę est super l. vxoris. C. de repu. & s. cipit, sed hod. e nemo.

viro, siue a muliere: post quod siue manifestū de morte fiat, siue incertū maneat: nubere licebit sine piculo. Hoc enim a & in nuncupatis bona gratia transactionibus, a pcedentibus b connumeratū est. nos quoq; in hoc cōsentimus, vt hic c neq; repudio fiat opus, ita psonis distantibus ab alterutris, & nullus ex hoc d lucrabit, neque vir dotē, neque mulier antenuptialem donationem: sed vnusquisq; in suis manebit.

Matrimonium non dissoluitur alterutro in metallū damnato: quia nemo bene natus ex supplicio fit seruus. Bartol.

Quod † aūt prius ex legū seueritate introductum est, nos clementi cessione e † resoluimus. Si. n. ex decreto f iudiciali in metallū aliquis, aut vir, aut mulier dari iussus esset (quale nūc est in cōpromisso g † & in appellato Gypso, h) seruitus i quidē erat & ab antiquis legislatoribus k sancita, & ex supplicio l illata: separabat verò matrimoniū, supplicio possidēte damnatū, sibiq; m seruientē. nos aūt hoc curauimus: & nullū ab initio bene natorū n ex supplicio pmittimus fieri seruum. Neque. n. mutamus nos formam liberam in seruilē statum: q et dudum seruientiū manumissores esse festi-

nauimus. o Maneat igit matrimoniū hoc nihil ex tali decreto lęsū, vtpote inter personas liberas p consistens.

Coniuge alicuius in seruitutem redacta, nuptię dissoluuntur: nuptiæ autem cum seruo domino ignorante contractę nulla sunt ab ipso initio: ideo dissolui possunt. Nuptiæ verò cum seruo vel ancilla contractæ domino expressè vel tacitè cōsentiente, vel cum seruo a domino eo languente derelicto valent: nec dissoluuntur. Bartol.

Si verò decretum iudiciale libertum q aut libertam, r aut horum filios s in seruitutē redigat: constat quidē ab initio matrimoniū, postea verò apparens seruitus separat eos ab inuicem, tanquā morte secuta: quoniam præcedētes nos, dicunt superuenientem t seruitutē u non procul a morte differre, idcirco hoc quidē quod propriū est, vnusquisque x recipiat: placitū verò solū quod ex morte est, liberis acquiratur: reliqua verò veniant ad eum qui redigitur in seruitutem. Si verò ab initio putauerit aliquis liberæ iungi personæ, illa verò famula y postea declaretur existens: non dicimus solui matrimonium, sed ab ipso initio neque matrimonium fieri, secundum prius a nobis dictam causam, z propter inæqualitatis fortunam: vnde neque lucrum ex matrimonio contemplandum est, neque aliquid

num, vt instit. de inge. in prin. quare hic ponit' in libertos? R. fi. hic fuit serui filius, & pater manumissus talias esset §. s̄. eo. §. Vel dic occasione patris & filio licet ingenuo hæc macula irrogat', vt j. vt omnes obe. iudi. §. j. col. v.

t Superuenientem. occasione iudiciarij supplicij, vt dictū est, vel qa reuocet in seruitutē ex ingratitudine, vt C. de lib. & eo. lib. l. ij. Et facit ad hoc. ff. de reg. iu. l. seruitus. & ff de donat. inter vir. & vxo. l. cū hic status. §. si donator. & ff. de condit. & demō. l. intercidit. in fi. & ff de ritu nupt. l. in eo iure. in fi. Sed hic. §. hodie correctus est fm̄ lo cū eiusdem sint hodie iuris liberti vt ingenui: vt in auth. vt liber dece. §. illud. vel æquipatant' ibi liberti ingenuis in dignitatibus ad quas prius nō perueniebant olim liberti pp l. Visellium. vt C. ad legem Visell. l. j. sed hodie sic, vt dictum est.

u Seruitutem. scilicet pœnę.

x Vnusquisque. s. in ciuitate manens i liber, vt si est mulier q in ciuitate remanet, dotē habeat. si vir q in ciuitate remanet, & ille donationē pp nupt. recipiat: qa sua ē, vt dicit. Itē & plus habet qui in ciuitate remanet. s. pactum ex morte: quia liber remanet. vt sequit': licet reliqua substantia ad fiscū veniat. vel prīncipem, vt subijcit. sed hodie dno reseruat', vt j. vt nulli iudi. §. h. ltē ad eū qui in seruitutē reuocat' ex ingratitudine, vt ff. de interdi. & releg. l. nō solum in fi.

y Famula. i. serua.

z Dictam causam. hanc scilicet propter inæqualitatē. & c. vt s̄. eo §. sed et. & C. sol. ma. l. si ignorās. & ff. de

† Cōcor. cū hoc §. c. 1. ex. de coniug. ser. ad quē tiest p mēs huius §. recurrēdū qa in matrimonijs hēdis pualet ius canonic. cū agit' de periculo aīa rum.

bona. toto. l. si quis tutorem.
a Puram. i. simplicem redditionem sine lucro.
b Per congruas actiones. i. p̄ cōditionē ob cām: q̄a ob causam: i. ob matrimonium datum, & non est secuta, vt C. de condi. ob. cau. da. l. j. & ff. de condic. si causa. l. fin.

C de latin. lib. tol. §. sed si mulieri. & sic in secundo possunt occupari, cum pro derelicto sint habiti, vt ff. pro derelict. l. j. in hac. Alij dicunt indistincte seruari hoc authenticū, quicq̄d leges veteres dicant, vt sic liber, siue sit lāguēs, siue nō: vt hic. & C. de infa. l. j. li. x. Tertij distinguunt, an ipse gerit se p̄ libero. quo casu serua q̄d dicit hic. & C. de infa. l. j. aut non gerit, & tūc serua quod dicit ff. pro derelict. l. fi. & facit ff. de stipula ser uo. l. qui seruus. quod verius videtur. Accu.

c Incertus. i. q̄si ignorans accepit. & dominus nesciebat quod ageretur. aut enim ita est: aut dominus manifeste tradit: aut tacite ex studio: & ex his duob. vltimis casibus fit libera, vt hic & j̄. proxim. subijcit.
d Consensu. expresso, vt j̄. proxi. respon. Accursius.
e Malignitate. i. taciturnitate ex studio, vt j̄. ij. respon. Accur.
f Negligentia. s. domini. vel dic accipiētis eam in vxorem. nam tunc nō debuit certiorari. vt C. de act. emp. l. j.
g Credens. hanc esse liberam, aliàs non esset deceptus.
h Eius autem. s. dñi.
i Virum. s. seruum.
k Mulierem. ancil. sed contra. j̄. eo. §. ascriptitio. Sed aliud in ascriptitio: quia per eum terra desereretur, vt j̄. de man. prin. §. sed neque.
l Alterius. s. ancillæ, vel serui sui.
m Ex studio. s. dolo malo. Al.
n Sarciat. i. litem inferat.
o Huiusmodi. s. talia.
p Hoc etiam. nō solum superiori casu vbi dominus expresse dedit.
q Cōsensit. expresse.
r Malignatus est. i. tacendo. & sic nota tacentem affirmare. sic & alias ff. de dolo. l. j. §. dolum autem. & C. si alien. res pig. da. fit. l. ij.
s Hęc valeāt. s. vt sit matrimoniū, & liberi ingenui, vt supra. §. proxi. in fi.
t Dereliquisse. deijciendo extra domū.
u Contempsisse. nō præbendo curam eis. super hoc triplex est opinio quidam enim distinguūt, vt Al. inter languentes & non languentes. primo casu liberi efficiuntur, vt

Tacens affirmat.

aliquid tale, sed purā a rerum cōpetentium per cōgruas actiones b redditionē. Hoc aūt decernimus: & tale nō esse dicimus matrimonium, si cām animus incertus c disponat solū, neq; consensu d domini neque malignitate e eius, neque aliqua negligētia f cōiuncta. Nā si tradiderit tanquā liberam suā ancillam dñs: ille aūt liber existens, & credēs g tradenti hāc accipit forsan ēt dotalib. celebratis documentis aut neq; celebratis quidem, eius aūt h voluntate cām gubernāte: non erit iustū, tale non constare matrimoniū: sed tacitā libertatē sequi, siue virū, i siue mulierē. k Cū tale aliquid a dño fit: sancimus & rapi talē virū aut fœminā ad igenuitatem, & cām tanquam sup liberis & ingenuis iudicari. Si verò quidē non celebrauerit nuptias alterius l p̄sens ... aūt quod agit, & ex studio m taceat, vt postea cām sarciat n alteri con iunctorū: vlciscimur huiusmodi, o si aperta probet nequitia: & priuamus dominū ita malignè cogitantē: sitq; rursus hoc ēt p matrimonium, tanquā si consensisset dñs ab initio: & ille quidē cadat dominio, ad ingenuitatē verò ser uilis persona rapiat: hoc ipso eueniente effectu, siue consensit, q siue malignatus r est dominus. Palam itaq; est,

quia etiam filij ex talibus nuptijs, liberi & ingenui secundum hāc nostram erunt legē. Et multo potius hæc valeant, s si cōtigerit dudū seruū aut ancillā seu lāguentes dereliquisse, t seu ēt contēpsisse u eos, aut ēt amisisse super dominio aduersus eos voluntatē. Illi nanq; vtpote iam constituti liberi, & s̄m p̄ derelicto titulū sui, x & non aliorum existentes, non in posterum inquietabuntur ab ijs q possidere eos olim odio habuerunt.

Deportatio non soluit matrimonium. Barto.

Deportatio y tn̄ in quā migrauit vir vel vxor, & antiqua ignis & aquæ interdictio [quā aquæ & ignis īterdictionē vocāt nr̄æ leges z] nō soluit a matrimonia. hæc enim & sacratissimo pridem placuit Constantino, b clemēs quædam causa, & a nobis quidem probata est, c præsenti d verò non copulata legi. vnde neq; effectus causæ dicendi sunt, cum in suo maneat e ordine.

Milite ad militiā accedente, vxor si literas sospitatis eius nō acceperit: & eū pro veritate a duce belli mortuum esse audierit, & per. x. ann. expectauerit: & a principe gratiā impetrauerit, licite cum alio nuptias cōtrahere poterit. Barto.

x Sui. s. iuris. No aliquem esse suipsius. sed j̄. ff. ad leg. Aquil. l. liber homo. sed hic dic hoc abnegat. ne dici, i. non alieni. sic. ff. de dona. l. non debet. in fi. l. Vel dic secundum illum titu. qui dicit pro suo. quē habemus. ff. pro suo.
y Deportatio. est. n. aliud deportatio, & aliud interdictio, vt instit. de capit. deminutio. §. media.
z Nostræ leges. vt ff. de pœnis. l. ij. & C. de rep. l. j. & insti. de cap. demi. §. media.
a Non soluit. cum libertatem retineat, quamuis ciuitatem amittat. & hoc est q̄d lex dicit, minima capitis deminutio: vt hic. & ff. de bon. dā. leg. iij.
b Constantino. vt C. de donatio. inter virum & vxorem leg. res vxoris. non autem, dicit de l. j. C. de repu. diijs. q̄a illa est Alexā.
c Probata est. s. hic. & eo ipso quod in C. eam posuimus.
d Præsenti. s. huic. licet tenorem aliarū legum tractantiū de dissolutiōe matrimonij hac constitutiōe posuerit j̄. & j̄. eius tā, non posuit, quia non soluit matrimoniū. & q̄a nō soluit nec effectus causæ est dicēdus, cum nulla sit causa. Accursius.
e Maneat. s. matrimonium. aliàs maneant, s. coniuges.
f Felicissimæ. s. Constantinopoleos.

Legem.

Nouimus aūt & huius nr̄æ felicissimæ f

ciuitatis cōditorē diuæ memoriæ (dicimus Cōstantinū) [i] scripsisse legē [a] sēm quā si qs impeditus [b] fuerit, & tacuerit ad vxorē p quadrienniū, & nullū ei fiat ab illo signū ei [c] circa eā [d] affectus: tunc licentia sit mulieri ad secundas nuptias veniendi, offerēti prius libellū militiæ principi, [e] & hoc ipsū testificāti. & si hoc fiat, iculpabiliter mulier ad virū alterū transiet, & nō damnificabit qdē dote: non tñ dotē antenuptialē donationē lucrabit. Hoc itaq; sacratissimus Cōstantinus. [f] Vehementer aūt imaturè habere illa cōstitutio videtur. actibus.n. bellicis occupato marito, vxoris priuationē inferre non minor est pœna, quam ab hostib. capi. [g] Ideoque non prius veniat ad virum scđm hmōi mulier quā [h] legislator iste pposuit, quā decēnij [i] trāseat tempus: & hæc [k] iportūa qdē sit viro mittēs lrās aut p aliquos verbis vtens ad eū: ille verò aut aptè renuat nuptias eius, aut absolutè cōticeat: tūc quoq; libellū offerat aut gloriosissimo magistro militū, aut spectabili duci, aut clarissimo tribuno, sub quib. ipse est miles. tunc.n. licētiā dam⁹ & pces porrigere Impatori, & inde hoc pmereri. Sciat aūt qa si citra hoc aliqd egerit: tāquam temerariè nubens legitimis pœnis [l] subiacebit.

Viro atq; vxori ex causis enumeratis, matrimoniū dissoluere permittitur, ei tantummodo pœna imminē te, qui dissolutionis causam præbuit. Baro.

Mitiores [m] itaq; nuptiarū solutiones, tāquā generali quadam rōne sub bōa gratia factis disiunctionib. sciendū est tales esse quodāmodo, [n] ceteræ [o] verò cām qrunt inspicere, [p] aut a viro, aut ab vxorē factā, vt dānificent temerariū [q] in casu [r] eorū q ab eo data sunt: dotis dicim⁹, aut pp nuptias donationis. Sed harū cārū antiqores qdē faciebāt plurimos diuersosq; tractatus: Theodosius aūt iunior alias qdē cās deinde sumens, alias [s] aūt & ipse adinueniēs, de repudiis scripsit constitutionem: [t] a nobis aūt & aliæ qdam adinuentæ [u] sunt causæ, quas rectè habere pspeximus ad culpam referri eius q succubuerit. Si igit scđm Theodosij piæ memoriæ constitutionem valuerit mulier ostendere maritū aut adulterio delinquētē, aut reum homicidij, aut veneficij, aut sed. tionibus occupatū, aut (quod pessimū omniū peccatorum est) cōmunicantē delicto, (dicimus aūt machinatum aliquid contra ipsum imperium) aut condemnatum falsitatis, aut sepulcra effodientem, aut ex aliqua sacrarū domuum aliquid rapuisse, aut latrocinij sectantem vitam, aut latrocinantes suscipientem, [x] aut vnum eorum q appellantur abigei, [y] (quib. est cura alienis insidiari animalib. aut iumentis, & ea trāsponere alibi) aut probet plagiarium esse, aut ita luxuriosè viuentem, ut inspiciente vxore cum alijs corrumpatur, (quod maximè mulieres nuptas, vtpote circa cubile stimulatas exasperat, & præcipuè castas) aut si insidias se passam a viro probet circa ipsam salutem aut venenis aut gladio, aut p alium aliquem talem modum (multæ [z] nanque [r] hominibus ad malitiā viæ sunt) aut etiam si flagellis [a] super ea [b] vtatur. Si igitur mulier tale aliquid ostendere potuerit, licentiam ei dat lex [c] repudio vti, & nuptijs abstinere, dotemque percipere & antenuptialem donationem totam, non solum si omnes simul probauerit causas, sed etiam si secundam, seu vnam. Et rur-

---

[a] Legem. vt C. de repu. l. vxor. Accur.
[b] Impedit⁹. s. militia.
[c] Eius s. viri.
[d] Eam. s. vxorem.
[e] Principi. q. ipsa sic facere velit. Accur.
[f] Constantinus. s. statuit. Azzo.
[g] Capi. s. maritum.
[h] Quam. s. mulierē. aliàs qualem.
[i] Decennij. sed hoc corrigitur, cum teneatur expectare quādiu ipse steterit, vt j. vt lic. matri & auiæ. §. quod autē. colla. ix.
[k] Et hæc. s. licentia maritandi, licet sciat maritum viuere: sed hoc corrigit, vt no. j.
[l] Legitimis pœnis. quibus subiacent quę male dirimunt primum matrimoniū, vt j. e. §. si vero altera.
[m] Mitiores. hucusque de vno genere solutionis dixit: nūc de alio incipit. Et dic mitiores quā aliæ duæ q sequunt. nā s. dictæ duæ fuerūt sine pœna: hę q sequunt cū pœna & sine pœna.
[n] Quodammodo. quales diximus.
[o] Cæteræ. dissolutiones.
[p] Quærunt inspicere. antequam fiant licitæ, i. sine pœna.
[q] Temerariū. temerariū vocat virum, q repudiat vxorem sine causa, & idem econtra in vxore: deinde vt amittat dotem vel donationem propter nuptias.
[r] In casu. id est amissione.
[s] Alias. s. causas.
[t] Constitutionem. vt C. de repu. l. consensu.
[u] Adinuentæ. vt C. de repu. l. pen. & fina.
[x] Suscipientem. sine quibus suscipientibus latro diutius latere non potest, vt ff. de of. præs. l. cōgruit.
[y] Abigei. not. quis sit abigens, melius quàm in alia lege inueniatur.
[z] Multæ nanque. interpositio est. hic j. vt hi qui ob. in prin. col. vj. & facit. ff. de rei vindi. l. in fundo.

Vxor quā diu maritum milité debet expectai.

Abigeus quis sit.

[a] Flagellis. hoc quod de flagellis dicitur, hodie specialiter est correctum, vt j. vt lice. ma. & auiæ. §. si qi autem proprium. colla. ix. nam verberabat ipsam maritus.
[b] Ea. s. vxore. Accu.
[c] Dat lex. s. Theodosij, & hæc. sed hodie quædam ex his causis remanent, aliæ remotæ sunt & correctæ. Idem dicas econtra si maritus vxorem velit reppellere. vt j. pro xi. nam quædam ex illis causis correctæ sunt, & remanent aliæ, vt j. vt li ma. & auiæ. §. quia vero plurimas.

Cócor. in proœ. Clemē. & Genesis c. vj. ibi, uidens autē Deus, q multa malitia hominū eēt in terra, &c.

Et rur-

a Et rursus. id est, contra.
b Sacrilegam. sacrilegus dicitur ille, qui rem sacrā de loco sacro aufert. vt no. ff. ad leg. Iul. pecu. l. diuus.
c Competentium. i. nulla affinitate, vel necessitate coniunctorum.

qñ vir repellitur ab vxore. & qñ repellit, vt in princi. huius §. & ī. §. proxi.
b Cum & non obtinet. s. marito non rōnabiliter talia lucra, quod fit duob. modis, & tūc lucratur vxor, vt qñ iustè dimittitur ab vxore, & qñ iniustè dimittit eam, vt ī. §. proxi.

sus, a licētiā dat viro mulierē abijcere si adulterā iueniat, aut veneficā, aut delinquentē homicidiū, aut plagiariā, aut sepulcrorum violatricem, aut sacrilegam b existentem, aut fauentem latronibus, aut viro nesciente, vel etiam prohibente gaudentē conuiuijs aliorū nihil sibi competentium, c vel etiam inuito viro citra rationabilē causam foris pernoctantem, aut extra eius volūtatē circensibus congaudentē, & spectaculis inhærentem, aut theatris aduenientem, (dicimus āt vbi scena & talia sūt, aut ēt vbi bestijs aduersus hoies pugna d est) aut insidias sibi e facientem ex venenis, aut gladio, aut alio factas modo, ex quibus circa vitam periculū est, aut ēt consciam f tyrānidē g meditātibus, h aut falsitatis ream constitutā, aut audaces eius manus inferentem sibi: i scilicet tali aliquo facto dat lex k hæc, viro abijcere mulierem, si vel vnā horū, l & solam probauerit causam: & lucrari quidem dotem, antenuptialem verò habere donationem.

Uxor si divortium sine causa feceris, vel divortij causam præbueris, pœnas legitimas patietur: & ante quinquennium nuptias contrahere non poterit: aliàs autē ante annum tantum non licet propter sobolis confusionem: viro autem in omni casu quandocunque nuptias contrahere permittitur. Bartol.

Si verò m altera harum personarum irrationabiliter repudiū miserit, & hoc ipsum n soluendi matrimoniū, sine rōne: subdita o erit dudū a nobis dictis pęnis. p Insuper q etiam vxor rea omnino ex memoratis causis pro irrationabilis repudij missione facta, & in quinquennium totum ad secundū venire prohibetur matrimonium, & ante quinquennium nuptias non esse sine reatu, neque legitimas vocari: sed oīs volens adeat, r & accuset factum tanquam ꝯ legem s ꝓsumptū. Si verò etiam rōnabiliter mulier repudiū miserit, t & in certaminibus v vicerit: aut vir irrationabiliter eā abijciens subiacuerit x pœnis: lucretur y quidē lucra primitus dicta: z erubescat aūt ante annū cōpletū ad secū da vota venire. Quod nō obseruandū nobis est in viro irrationabiliter a obtinente talia lucra: cū & non obtinenti b etiā repēte nuptias facere licet: qm̄ nulla circa sobolis confusionem c rōnabilis est suspicio, quod in mulieribus ante anni cōpletionem rectè prohibetur: & tanta est prohibitio ex hoc, d quia licet bona gratia dissolui matrimonium contingat e constitutione, in annum prohibitio secundarum nuptiarum tamē etiam sic ab Anastasio piæ memoriæ mulieribus instituta est.

d Pugna. sic C. de repu. l. cōsensu. sic ff. de pœn. l. aut facta. §. fi.
e Sibi. s. viro.
f Consciā vxorem.
g Tyrannidem. i. ꝯ legem imperialem.
h Meditantibus. i. cogitantibus.
i Sibi. s. marito.
k Dat lex. i. cōcedit lex Theodosij: vt C. de repu. l. consensu.
l Horū. aliàs harū.
m Si verò. hucusq; dixit qñ cū eā dimittit vnus alterū, nūc aūt qñ sine causa.
n Et hoc ipsū. s. repudiū miserit eā subaudi soluēdi &c. Ac.
o Subdita. s. dicta persona. Accur.
p Dictis pœnis s. amissionis dotis, & ante nup. donationis, & in hac pęna æquales sunt ambo.
q Insuper. nūc aliā pœnā imponit fœminę repudianti quantū ad alia, q̄ viro. s. vt matrimonium intra quinquennium ꝯtractū ipso iure non valeat. Itē & infamis sit: vt C. de repu. l. cōsensu. §. hæc verba.
r Volens adeat. s. iudicē. nā hæc actio est popularis, vt hic dicit. & fa. ī. de nō alie. §. fi. col. ij. & C. de epi. & cler. l. si qs in hoc.
s Tāquam ꝯ legē. i. sicut accusaret aliqd quod esset ꝯ. l. sed hęc pęna expectationis qnquennij hodie mutatur, vt ī. vt liceat ma. & auiæ. §. quia vero econtra. colla. viij.
t Miserit. s. mulier, si non habes. sed ego non habeo.
v In certaminib. i. in iudicio ꝯ maritū.
x Subiacuerit. iustè eū repulsum probās per aliquas de illis causis quas habuim⁹ ī. §. mitiores. & §. rursus.
y Lucret. s. mulier.
z Primitus dicta. s. donōnē pp nuptias, vt ī. §. mitiores. in fi.
a Irrationabiliter. qđ fit in duob. casib.

c Confusionem. q. d. hæc ratio in muliere locum habet, & idō ante annum non nubit, vt dixerat: sed in viro cessat: nā nō portat masculus filiū in ventre vt fœmina. & idō in ea posset oriri dubiū, an esset ex primo, vel secundo marito. quid aūt si edidit prius forte elapsis duob. mensib. vel qđ si elapsis viij. vel vij. mensib. nubat qñ iā certū est ex primo amodo eam filiū habituram? Rñd. mulier nubere pōt cessante rōne supradicta, vt hic, & ī. §. si qs enim. in fi. §. Ioan. ꝯ: quia ē & alia rō: ne qđ mali gnē fecerit erga primū virū, vt ī de resti tu & ea quæ pa. in fi. col. iiij. nam plerunque vbi sunt duæ rōnes: i licet vna tollatur: si alia remanet, per consequens ēt prima remanet, vt si duo sunt serui frater & soror: donec sunt ī seruitute, duo sunt impedimenta ad matrimonium, seruitus, & cognatio naturalis: eis manumissis cessat vna ratio, remanet altera: & ideo & ius remanet vt non possint iungi, vt institu. đ nup. §. illud. & hoc dixi ī. de rest. & ea q̄ pa. in fi. Accur.
d Ex hoc. i. sanguinis cōfusione & facit ff. de ven. inspic. l j. §. sed & si seruus.
e Matrimoniū. sic construe: licet bona &c. tñ sic instituta est mulieribus prohibitio in annum secūdarum nuptia. cōstitutione ex Anastasio piæ memoriæ, quæ est in Græco.

Mulier quare nō nubit ante annū, hoc de iure canon. est correctū, vt ex. de secun. nupt. ca. cū secundum apostolū.

Rationes duæ vincūt vnā.

i Cōcor. c. cū æter ni. ex. de re iu. i 6. xiij. dist. c. j.

Tres.

Vir

Vir uxori mittere potest repudium, si studiosè facit abortum, vel si vadit ad cõmune lauacrum cum viris, vel si malitiosè viuerẽt, vel loquatur cum alio se velle nuptias contrahere: & tres causę per Iustinianum interdicuntur, & etiam vir dotem lucratur: & mulier sustinet pœnas Theodosij. Angel.

HAS itaque causas nobis Theodosius explanauit: nos autem ex veteribus sumẽtes, & alias adiecimus tres.[a] Si enim mulier tanta teneatur nequitia, vt etiam ex studio abortum faciat, virumque contristet, & priuet spe filiorum: vel tanta libido[b] est, vt etiam cum viris voluptatis occasione lauet[c], aut etiam dum adhuc constat matrimonium cum viro, ad alios de nuptijs suis loquatur, licentia datur a nobis viris mittere eis repudia, & lucrari dotes, & antenuptiales habere donationes, vtpote etiã his causis rationabiliter soluere valẽtibus matrimoniũ, & sub eundem deferentibus[d] ordinem, sub quem & pœnas Theodosij diuinæ memoriæ definiuit constitutio.

Mulier libera adscriptitio alieno non nubit, etiam possessore consentiente: sed si eo nesciente facit, castigari potest per possessorem & iudicem loci: nec matrimonium tenet, nec dotis vel donationis datio. Ange.

Adscriptitio[e] autem alieno nubere liberã nõ licet, neque ignorante, neque sciente,[f] neque consentiente possessore: sed licet aliquid tale ab adscriptitio geratur, licebit domino & ipsi per se & per prouinciæ iudicẽ[g] castigare plagis[h] mediocribus hoc[i] agẽtem adscriptitium, & abstrahere ab ea, quæ frustra ei coniuncta est. vnde neque nuptiæ sunt quod factum est, nec oblatio dotis, nec antenuptialis donationis, sed pura facti mali correctio[k].

Ex causis supradictis matrimonium soluitur etiam viro & vxore viuentibus. & si culpa viri matrimonium dissoluatur, cum uxor indotata est, quartam partem uxor lucratur, dum tamen centũ libras dicta portio non excedat. Angel.

Sic itaq;[l] matrimonia dissoluuntur viuentibus adhuc ijs, qui ea cõtraxerunt: & pecuniarię pœnæ circa dotẽ & sponsalitiam consistunt donationem. Sed a nobis aliquid etiam aliud adinuẽtum[m] est, vt etiam indotata matrimonia irrationabilibus factis diuisionibus castigationi tradantur competenti.[n] Si quis enim duxerit vxorem, aut etiã mulier ad virũ veniat, nuptiali quidem assumpta voluntate atque sententia,[o] non tamen secuta dote, aut sponsalitia largitate (vbi quoque præsumptiuè[p] fieri solutiones contingebat, nullo ex hoc cõtra temerarium[q] sequente periculo[r]) constitutionem[s] scripsimus dicentem: Si quis sub potestate[t] cõstitutam mulierem voluntate parentũ, aut etiam suæ potestatis fortè ducat vxorem, neque dote oblata, neque instrumentis dotalib. factis: nuptię qde sunt,[u] licet dotalia instrũ nõ sint cõscripta: vt nõ ob hoc vir (qđ i multis nouimus factũ) expellat domo vxorem sine vlla prius dictarum[x] rationabilium causarum, quas & Theodosius,[y] quasque

---

a Tres. vt C. de repu. l. si §. iter culpas. sed & aliqua de his abscinderetur, vt ĩ. vt liceat matri & auiæ. §. qa vero plurimas.

b Libido. i. luxuria.

c Eis. s. mulieribus.

d Deferentibus. s. matrimonij dissolutionem.

Adscriptitius qs dicatur.

e Adscriptitio. ideo sic dicitur, quia solo inscribit se, & p scripturam confitetur se il li solo velle esse adscriptũ, vt C. de agri. & cens. l. cũ scimus. lib. xj.

f Sciente. sed aliud in seruo vel ancilla qñ dñs scit eũ vel eã liberæ iũgi personæ, vt s. eo. § si vero ab. ĩ. & est ratio, ne terra ab hmôi colono deseratur. vt s. de mã. princ. §. sed neque. col. iij. & C de agri. & censi. l. quisquis. lib. xj. nã & alias inter seruũ & adscriptitiũ est differentia, vt ĩ. de san. epis. §. si seruus. & §. adscriptitio. col ix. & per hoc potest colligi sm ioan. q adscriptitius[1] nõ sit seruus, licet cuidam sit seruituo adscriptus, vt diximus instit. de iu. perso. in prin.

Adscriptitius nõ est seruus.

1 Specu. in titu de lib. pce §. nũc dicẽdũ. versi 4. qñ agitur.

g Iudicẽ. qđ est ciuilius, vt C. de pig. l. iij. Accursius.

h Plagis. i. verberib.

i Hoc. quod ĩ. dicit.

k Correctio. i. res q̃dã pure correctibilis. Sed nunqd eõ est idẽ vt adscriptitia libero iungi non possit? R ñ. non. quia non ibi est ille timor, vt terra a possessoribus deseratur, cũ matris status cõsideret, vt ĩ. constit. quæ ex adscript. & li. l pri. rñ. ij. col. v. & C. de agri. & cen. l. fi. lib. xj. & facit ad hunc §. C. de epi. & cle. l. qsqs. & l. iubemus. & C. de agri. & cen. l. ne diutius. & eo. lib. s. vt in. fine quoquo suffr. §. eos aũt qui. coll. ij. & ĩ. vt liceat ma. & aui. §. is quoque. col. viij.

l Sic itaque. inceptiuũ est, non illatiuũ. & circa tertiũ & quartum modum dissuntur.

...gendi. vt s. eo. §. minores. & §. si vero altera. non aũt circa primũ & secundũ, vt s. eo. §. distrahuntur. & §§. sequentib. vsque ad §. mitiores. Accur.

m Adinuẽtũ. prius quã ab alio, vt C. de repu. l si cuius. s. legis statim subijcitur iam. & facit s. e. §. nuptias. in fi. §.

n Competenti. s. in pecunia, non in corpore, vt ĩ. proxi. §.

o Snĩa. i. voluntate vel affectu: alias snĩa multis modis accipitur, vt diximus insti. qui. non est permis. fac. testa. §. præterea.

p Præsũptiuè. i. præsumptuosũ & superbum verbũ erat sic soluere. Vel dic melius, qa p̃sumit. q. eã dimittet facilius, qđ dotẽ non habeat, vt probãt sequentia, vt ĩ. qui. mo. natu. effic. legi. §. qm. col. vj.

q Temerariũ. i. qa iniustè dissoluebatur, &c.

r Sequẽte periculo. s. per leges.

s Constitutionẽ. vt C. de repud. l. fin. vsq; ad §. inter culpas.

t Sub potestate. i. filiamfamilias.

u Nuptiæ sunt. quia matrimoniũ sine dote, sed nõ eõ esse põt, vt s. de triẽ. & semis. §. neque illo. coll. iij. & ff. de iure do. l. ij.

x Dictarũ. vt s. §. mitiores. & §. has itaq;.

y Theodosius. s. enumerauit. vt stat l colligitur: easdem. n. pe fuit Theodosius, vt C. de repu. l. consensu.

Enume-

quasque & nos enumerauimus. [f] Si quid autem tale fiat, & aut sine causa eam abijciat domo, aut etiam ipse rationabilē causam præstet, vt mulier separetur ab eius matrimonio: quartam partem propriæ substantiæ cogatur exsoluere ei: & vsq; ad quadringentas quidē auri libras substantiam habens centum libris damnificabitur, hoc est quarta substantię parte: minorem [b] autem adhuc [c] in quātum quartæ facit quantitas. Si verò etiam maiorem prædictæ quadringentarum auri librarū quantitatis substantiam habeat: nō amplius centū auri damnificetur libris. ad maximam [d] nāque plerunque respicientes dotem, legem hanc scripsimus: substantiam illam meritò secundum nostras leges existimantes esse, quæ pura debitis [e] videatur. Ratio quoque ex ipsis causis pro cautione [f] procedat.

Si vxoris indotatæ culpa matrimonium dissoluitur, priuatur quarta parte suæ substantiæ, exemplo viri: & per quinquennium a nuptijs abstinet: & si ex causa iusta, tunc abstinet per annū: & non punitur. Ange.

ET si mulier [g] per culpam propriam separetur a viro indotata existens, aut etiam mittat ei sine aliqua causa rōnabili repudium, ijsdē in omnibus subiaceat pœnis. [h] & si quidem per culpam eius matrimonium soluatur, quinquēnium [i] obseruandum est mulieri, & secundis nō copulabitur nuptijs. Si verò per causam vel culpam mariti, aut etiā bona gratia distrahatur, meritò & hic [k] annum custodiat, [l] propter seminis [m] confusionem, vt per omnia nobis lex perfecta [n] sit.

Filius vel filia in parentum præiudicium nō mittit repudium ipsum. Ange.

EST quoque quoddam & aliud a nobis pijs simū simul & gratū adinuentū, vbi ēt repudijs missis nuptiæ [o] consistunt adhuc. eorū nāq;, q sub ptāte sunt calliditates circa parentes habitas phibemus, qm̄ quosdā inuenimus ex studio repudia scribere festinātes, & mittere [p] suis vxoribus, aut ēt ex diuerso, [q] & nulla rōnabili penitus existente cā soluere matrimonia, vt eorum parētes subiaceant exactioni dotis, aut sponsalitiæ largitatis, quasi soluto mr̄imonio, & ipsi q dē forsan latenter [r] miscenē alterutris, [s] discedunt aūt parentes dānificati, & hāc suæ ad filios humanitatis habentes recōpensationē. Ideoq; legē scripsimus, [t] volētē [x] neq; sub ptāte cōstitutos, neq; emancipatos filios, neq; masculos, neq; fœminas posse distrahere mr̄imonia i suorū lęsionē patrum, aut matrū, q dotes, aut antenuptiales donationes obtulerunt, [y] aut susceperunt soli, [z] aut ēt cū filijs: sed sicut in contractu nuptiarum expectamus patrū consensum, [a] ita neq; transigere matrimonia sinimus in parentū læsionem [b] citra illorum voluntatem: sed si mittatur repudiū, competere cōtra eos [c] exactionem pœnarū non sinimus, siue ipsi dederunt hoc, vel susceperunt, siue etiam cum alijs susceperunt. Non enim habet rationem, parentem quidem citra voluntatem filij non posse [d] transigere [e] matri-

a Enumerauimus. vt in C. de repu. l. pe. in fin.
b Minorem. s. substantiā habens q̄ sit. cccc. lib. auri.
c Adhuc. s. tantum damnificabitur. Ac.
d Ad maximā, id est dicere pp illos qui respiciunt maximè dotem quam possunt a secunda vxore habere. sic dr̄ in epistolis ad Hebræos, vel Corinthios: vel similia.
e Pura debitis. i. ol ære alieno deducto s̄m leges ēt antiquas: vt hic, & ff. de verbo. sig. l. subsignatum. §. bonā. & ff. de col. bo. l. cū emācipati. in fi. j. eā & institu ad leg. Falc. §. cum autem.
f Pro cautione. q. d. non est cauendū mulieri in hunc casum, vel viro a muliere: quia ratio erit loco cautionis. Accur.
g Et si mulier. nunc ponit c̄r̄, s. q̄n per culpam vxoris hoc fit.
h Pœnis. quibus & maritus subiaceret si esset i simili delicto, de quo dictum est s. proxi. Accur.
i Quinquennium. vt s. eodem. §. si vero altera.
k Hic. i. hoc casu.
l Custodiat. s. mulier.
m Propter seminis. hic dic, vt s. eo. §. si vero altera. in fine diximus.
n Perfecta. sed tñ pro parte corrigit̄ qđ de quarta dr̄ per hoc quod est j̄. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero. coll. viij. & sa. ad hūc §. j̄. vt nulli iudi. §. si, col. ix. & j̄. de exhi. & introd. reis. §. qm̄. colla. v. & j̄. vt fra. fi. §. si. col. ix. & j̄. quib. mo. natu. effi. legi. §. qm̄. colla. vj. & j̄. eo. §. soluto. in fi.
o Nuptiæ. quia fictitiè repudium est missum.
p Mittere. s. repudia. Accur.
q Ex diuerso. s. quia mulier dabat repudium viro.
r Latenter. sic C. de repu. l. dubium. fin.
c̄r̄. s. de sucess. nupt. §. ij. in fi. sic. C. plus valere quod agitur.
s Alterutris. i. vnus & alter. Accur.
t Habentes. ironia est. q. d. talem gratiā habebant parentes de beneficio. sic & alibi ironica est oratio: vt ff. de dā. infe. l. ex damni. §. j. & C. de inof. test. l. fratres.
u Scripsimus. i Greco, vel extrauagante. vel de hac eadē dicit. sed de iure veteri hoc erat: vt ff. de repu. l. si filia. & sol. ma. l. filię.
x Volentem. legē dico
y Obtulerunt. quō hoc? R. si. qa pater dedit dotē, vel donationem pp nuptias obtulit pro filio vel filia: & in casu mortis pactus est, non diuortij, & diuertunt, vt sic cesset pactum: vt ff. solut. ma. l. filiæ. & l. si cum dotem. Item quod dicit susceperunt, planum est: qa nemo iure cōi reddere compelleretur.
z Soli. quibus casibus in solidum obligantur parentes, vt ff. solu. mat. l. si cum dotem. §. nunc transgrediamur. vsque ad finem legis.
a Consensum. vt in Institu de nup. in prin. & C. eo. l. nec filium.
b Læsionē. soluitur quidē, vt subijcit: sed pater non læditur, vt ff. de repu. l. si filia.
c Eos. s. parentes.
d Non posse. vt ff. de lib. exhib. l. j. §. fi. Accur.
e Transigere. i. separare.

Marcus

a Marcus vt C.de tẽpu.l.discretis.
b Secutus est. recitando Marci sententiam, vt prædicta.l.dicitur.C.de tepu.quæ Diocletiani est. Accur.
c Terminus.i.finis.
d Disiunctionum. i.separationũ matrimonij. Al.& incipit hic tractatus ĩ.eo.§.distrahunt.
e Deinceps.hucusq; de disiunctionib. factis vtraque parte viuente nunc qñ altera mortua, sicut pollicitus est in istis, vt ĩ.eo.§.nuptias.& ĩ.pro xi.§.in fi.
f Oia.s.exigo,& qualitaté ẽm hãc legem.
g Similiter. sicut & matrimoniũ.nam & mãdatũ, vt ff.de mã, l.inter cãs.ĩ princ.Itẽ societatẽ: vt ff.pro so. l.adeo.ĩ prin.Itẽ seruitutes personales, vt vsus & vsusfructus, vt instit.de vsufru.§.finitur.& de vsu & habi.in princ.Acc.
h Fine.i.morte.
i Contrahentib.s.sit pactum. Al.
k Inæqualibus pactis.i.pacta de lucrando sint æqualia, licet obligationes sint inæquales.qđ vltimum corrigit.nam quo ad oia debet esse æqualitas.hodie, vt ĩ.de æquali.do.§.j.coll.vij.
l Conscripsit. C.de pact.conuen.tã super dote.l.ex morte. Acc.
m Ordinauimus.vt C.de pact.conuẽ.l.lege. & eius in fi.hic subijcitur.
n Minus.s.q̃ quantitaté, vt si vnus de tertia parte, alter d quarta lucrãda pactũ fecit de lucrando, si alter p̃mo.iat, vt subijcit.

Immoderationi ẽ ẽstandũ.

o Immoderationes. Not.aduersandũ esse Imoderationi. sic. C. de dona.ante nupt.l. cum mulier. in fi. & ĩ.qũo opor.epi.§.sed neq; effusas. & ĩ. de referẽ. §.multitudo. & ĩ.vt determ.sit nu. in prin.col.j.Vñ versus: Vix sine mẽsura durabit regia cura.
p In partibus.s.quotis, licet vera quantitas sit inæqualis, vt subijcit.
q Prædictas.s.p mortem vel viri, vel vxoris, vt ĩ.proxi.§.& in nouellis eo.ti.nec.a.di

moniũ: filijs aũt pmittere forsan & ĩ minori ętate cõstitutis, neq; qđ vtile sit sciẽtibus, citra patrũ volũtatẽ soluere mrĩmoniũ,& ex hoc parentes lędere. Hoc aũt bene qdem inchoans philosophissimus sanciuit Marcus: a Diocletianus aũt hunc secutus est: b nos aũt similiter approbauimus.sitq; terminus c nobis hic disiunctionũ, d quæ superstitibus contrahentibus fiunt.

Inæqualitas in quantitate dotis & donationis propter nuptias permittitur: in qualitate & quantitate prohibetur: in æqualibus autem pactis, quia maius trahitur ad minus. Bart.

Deinceps e aũt matrimoniorũ terminũ, q̃ oĩa f similiter g soluit, expectat mors. Vnde siue morte viri soluaẽ matrimonium, siue fine h mulieris, lucrũ fit viro qdẽ in dote, secundũ qđ nuptialiũ instrũorum cõtineẽ pacto: mulieri verò ex nuptiali donõne, sicut & ibi ɔuenerit a principio ɔ̃hentib. i nõ prohibẽdis qdẽ inæqualib' ẽm quantitatẽ oblationib': phibẽdis aũt inæqualibus k pactis: hoc qđ fortissimus qdẽ Leo in suis cõscripsit l legib', nos aũt hoc sumẽtes, ad huc clari' ordinauim'. m Si. n. alter qdẽ amplius, alter verò minus n ĩ lucro paciscaẽ: incertum erit quale oportet esse qđ teneat, vtrũ qđ plus, an qđ minus, dubitatione ex vtroq; silr insurgẽte. Vñ nobis placuit imoderationes o aduersãtib', ad min' ptrahere, qđ in pacto plus est, & non alij qdẽ licere tertiã, alij autẽ forsan quartã lucri pacisci: sed si quid tale fiat, quarta in vtroque pcipienda, & deinceps similiter in partibus: p non tamen in constitutã ex vtroque quãtitate.

CAP.III. Si soluto mrĩmonio supstes ɔiũx ad secundas nõ transierit nuptias.

Si parens soluto matrimonio ad secundas peruenerit nupt. licentiam habet oẽ lucrum proueniens ex primo matrimonio alienandi: sed si non alienauerit, filijs reseruare præsumitur eis intestatis solis, vel cum extraneis præteritis vel exhæredatis, ipsis quidem penitus exclusis mortuorum portionibus ipsorum filijs transmissis. Bartol.

Soluto igiẽ mrĩmonio ẽm pdictas q oẽs disiũctiones, felix qdẽ & beatũ est vtriq; ɔ̃hẽtiũ pdurare r in priori ɔiugio, & non pcreatã sobolẽ sequẽtib. mrĩmonijs forsitan ɔtristare.& si hoc egerĩt, & i priorib. steterint nuptijs: habebũt qdẽ ppria, s hoc est dotẽ qdẽ mulier: spõsalitiã vero largitatẽ vir: nihil plcrutãtibus nobis hoc, qđ sup secũdis t est nuptijs. Percipient aũt lucra, u vir qdẽ ex dote: mulier ãt ex antenuptiali donõne. x & erũt hæc eis ppria, nihil penè ab alia eorum differentia a

de & alijs modis soluaẽ matrimoniũ, qb. solui pt, vt ĩ.eo.§.distrahunẽ. sed licet hic nõ dicaẽ, nũqd tñ idẽ est? Respon. sic, quocunque modo soluatur, vt ĩ.eo. quia verò lucra.& ĩ.vt fra.fi.
r Perdurare.i.ad secundũ non venire.& sic lege sfatim litterã sequentẽ. similis est lectio aliãs p abrogationẽ, vt ff. de dolo.l.non debet. in fi. Accu.
s Propria. No.ar.q. dña sit vxor dotis cõstante matrimonio: qđ tñ falsum est, vt insti.qui.alie.licet.in princ.& quod hic dr, est pp spem. Item & hic iam erat præmortuus maritus.

vxor ẽ domina dotis.

t Super secundis. q. materia secundarum nuptiarum expedieẽ ĩ.eo.§.primæ.
u Lucra.i.ẽm pacta super his habita, vel aliter venientia. Accursius.
x Differentia. hæc dictio differentia. est neutri generis,& numeri pluralis, & casus accusatiui. q.d. hæc lucra non differunt ab alijs bonis lucratis.nam sicut in alijs põt libere facere. qđ vult: ita in his lucris, vt subijcit & hoc. circa alia lucra p̃ter, circa lucrũ dotis & añ nupt.do.licet hæc lfa aĩt velle videaẽ. s. vt in istis sit idem, quod in alijs lucris: cum indistinctè loquatur. Ista enim duo licet ratione proprietatis lucrentẽ ad pfens,& rõne vsusfructus: tñ debent seruari filijs eius matrimonij,cui' hæc fuit dos, vel ante nup.dona.& iure veteri, vt C. de secun. nup.l.cũ alijs. & iure isto, vt ĩ.eo.§. nec illud. & iure nouiori, vt ĩ.neq; virũ, qđ ex do.coll.viij.in alijs ergo lucris,vt in legatis & fideic. & dona. dat hæc libera administratio, vt seq. Sed ẽm hoc quãtum est ĩ dote & añ nupt. don.in pari iure est psona, q̃ trãsit ad secũdũ matrimonium: quia sibi retinet plenum vsufructum donec viuit, vt ĩ. eod. §. si verò expectet. & ea quæ non transit.

a Hic in editione Græca, & Latia Haloãd. ppe rã interserebatur pars No. 127. vt fratrum filij. sed hoc tactũ a scholari illius libri posset fore, vt qa hic bo c' erat correctus p nou. 4. & ea nouella. 98. rursũ per Nou.127. hic primo statĩ obtentu hiet qd nouissimo iure sequẽdũ esset. Cõt.

... dictum est, quod non debet esse. & ideo dicit sic immutatur, vt hodie tantū habeat persona, q̄ transit ad 2m matrimonium, quātum vni filiorum seruat. i. virilē habet in dote. siue in do. propter nupt. ut j. vt frat fil. §. fi. col. ix. de qua virili facit quicquid uult. si autē nihil disponat, videtur filijs exhonoratis seruare, vt C. de secun. nupt. lege, hac edictali. §. fi. & j. hoc §. ibi, placuit enim &c. vel dic quod verius est, vt diximus j. eo. §. nec illud. in fi. illius notulæ, sed in eo qd dicit, &c.

a Possessione. i. nihil ferēt ab alijs vel dic possessione. i. a bonis a se possessis.

b Vixerint. isti lucrantes.

c Habuerunt. s. habent licentiā alienationis. & facit. ff. re. amo. l. non enim. & C. de iudæ. l. nemo.

d Moriantur. s. per sonæ lucrantes.

e Migrare. i. transferre. sic & ponitur. ff. de migran. per totum titulum.

f Constitutionem. cuius tenor hic recitatur: vt C. de secun. nup. l. si quis prioris. §. j. & §. certum. & §. tale.

g Non ob hoc alienatæ. hoc est verum quantum est in praiudicium filiorū: uere tū alienat q. in aliū iure institutiōis, vel simili mō sua bona transmittit: vt ff. de ali. iud. l. ex hoc edicto. §. alienare. & institu. de hær. instit. §. sed neque. & no. g. in hoc corrigitur lex vetus quæ dicebat fieri alienationem etiam in præiudicium filiorum. siue in parte, siue in totū extranei sint hæredes. vt C. de secun. nupt. l. si quis prioris. §. certum. qd & j. statim plenius dicetur.

h Sed ex æquo. fa. ff de ope. lib. l. vt iurisiurandi. §. si liberti. & C. commu. utri. iudi. l. fin §. finautē. & C. de bo. ma le. l. ij. in fin. & C. de bo q lib. l. cū oportet. §. sub hac. & §. si mr.

i Extraneos omnes. & non filios ex anteriori matrimonio. sed eis s. filijs alijs modis satisfecit: vt per legatū & fideic. vt subijcit. vt & s. de triē. & semis. §. j. co. iij. sed hodie iure institutionis oportet eis satisfieri. vt j. vt cū de ap. cog. §. aliud. col. viij.

k Non obligauerit. alias sine non. & no. g. obligando videtur auferre. sed contra. instit. de leg. §. si rem suā. vers. si. i. dē rescripserunt. sed ibi datū siue relictum iam erat, & ab homine: hic nō erat datum adhuc, sed erat spes: & ex hac lege pēdebat hæc spes. quare mitius cū lege quàm cum homine agitur. vt ff. de arbitr. l. Celsus. Item & facilius impeditur faciendum quàm factū: vt ff. de iho. testa. l. Papini. §. si conditione.

l Non expressim. not plus valere expressa specialiter, quā generaliter. fic. ff. si quis cau. l. sed & si. § quæsitum. & ff. de iniur. l. item apud Labeonē. §. hoc edictū.

m Ex nostra lege. s. ista præsenti. nam non dicit de illā, si quis prioris. §. j. & ij. C. de secūdis nuptijs. imo p parte hæc corrigit illā. s. in eo q. dicebat generaliter facta institutione fieri alienationem.

n Prioribus. vt Leoni, qui de hoc tractauit, vt C de sec. nup. l hac edictali. §. fi. & Theodosio, vt C. de secun nup. l generaliter. in fine.

o Descendens. s. qd sequatur hoc cōmodo filiorum nā & c. & facit optime. j. consti. quæ de dign. §. illud.

p Respicere. s. vt in ducamus eos per pœnam nam unius pœna, metus est multorū: vt C. ad l. Iul. re. l. j. & facit ff. depo. l. bona fides. & ff. de man. prin. §. non permittas. Accur.

q Defuncti. s. patris. alij dicūt. s. filij. hoc est nepotes. sed prima verior est.

r Hanc causam. s. qua exhonorauit parentem & facit sup. de hæred. & Falc. §. exhæredatos. & infra de imme... ... in fi.

Cōcor. c. rursus. circa fin. extra q. cleri. vel vonent. ma. contrahere possunt.

possessione. [a] vnde donec vixerint, [b] omnem licentiā habebunt alienationis super his, sicut in alijs q̄ de suo ab initio habuerunt. [c] Si verò ēt moriantur: [d] liceat eis & legatis & fideicommissis res has in alios migrare. [e] talem quippe alienationem p̄misimus nos constitutionem [f] pro his conscribentes.

Si uerò filios ex vna parte scripserit hęredes, extraneos aūt ex alia: maneant aūt tales res, aut ēt quædam earum non alienatæ: nō ob hoc alienatæ [g] esse videbunt, q̄m aliquis ēt alter scriptus est hæres: sed maneāt ēt hæc filijs. Nō. n. si scripserit oēs filios hæredes ex inæqualib. partib. has secundum hæreditarias accipient portiones: sed ex æquo [h] diuident ēm numerum suū: sicut ēt si nullum corū scripserit hæredem, sed extraneos oēs [i] eis per alios modos satisfactione habita percipient eas, cum vtiq; nō sint hæredes parentum. Placuit. n. nobis per præsumptionem, quia pater dū non viuens alienauerit, aut expressim obligauerit [k] aliquid harum rerum, aut moriens non expresśim [l] in alium eas transposuerit, voluerit magis seruare filijs, tanquā ex cā illorū sibimet acquisitas, & non ad extraneos deducere. & dabunt hæc filijs honore præcipuo ex nostra lege, [m] licet non fiant hæredes aut patris, aut matris, aut vtriusque: vel si quidam eorum fiant hęredes, alij verò repudiēt. hoc enim nobis rectius quàm priorib. [n] placuit habere. Vnde si prēmiū est ex lege descēdens [o] in eos: nulla adiectione neque turbet, neque minuatur, nisi forte causam ipsi dent filij suæ deminutionis. Si quis enim ex eis ingratus videtur, præmium hoc alijs damus nihil tale agentibus: vt & alios corripiamus parētes honorare, & ad fratrum exemplum respicere. [p] Vnde si tantum infortunium filiorum fit sobolis, vt omnes ingrati sint: ad hæredes veniēt hæc defuncti, [q] tanquā illius substantiæ constituta: non valentibus filijs ex parentibus a se exhonorato præmium habere: quod nos eis propter hanc causam [r] nō damus.

Portio filiorū mortuorum ad quos deuenerint lucra nuptialia, vel dotes patris, vel matris, trāsmittitur ad eorū filios hæredes: aliàs accrescit fratribus eorum. Ang.

Si verò filiorum alij quidem inter viuos sint, alij vero defuncti quidē sint, filios autem relinquant: defuncti portionem illius damus filijs, si hæredes sint patris: alioq ad fratres deducimus. Et ideo legem nostrā p̄ficientes, volumus hæc valere non super dote so

in ff. & ff. de mino. l. auxilium. in fin.

a Seruent. s. primas nuptias, i. non veniant ad secundas.

b Et hinc. s. ex primis nuptijs.

c Ad hoc. i. vsq; ad hunc. §. Accur.

d Legi hos. s. insere te huic legi. Accur.

e Ex ambobus. s. matrimonijs.

f Nuptijs. s. mansērint aliqui sine filijs.

g Omnino. l. incontinenti. vt j. eo. §. siue eo. & sine metu amissionis lucrorum, vt j. e. §. si vero expectet.

h Mulierib. nubentibus secundo & non habentibus filios ex primis nuptijs.

i Et. pro quia, quia gesserunt.

k Alias. s. pœnas subibunt.

l Maiores nam tunc non remittitur ei infamia de facili. vt in hoc. §. ibi, & quod pali s.

m Soboles. ex primis nuptijs. Accur.

n Et. pro id est.

o Nuptiarum festinationem. tamen tenet matrimonium, vt. j. de testi. & ea. §. vnde.

p Neque marito. sed quæ pœna est hoc nō dare? Rn. magna. quia per hoc viliorē maritum habet, vt s. eo. §. si enim. Sed nunquid alij de suis rebus dare poterit? Rn. sic cum non inueniatur contrarium.

q Coheredes eius. s. mulieris.

r Hæres esse. s. nisi nupsisset intra tempus luctus erat enim instituta.

s Sint. s. relicta vxori.

t Ad decem. s. patris & matris & aui & auiæ. Item filij & filiæ ex priore forte marito nepotis & neptis fratris & sororis quę continentur edicto prætoris: vt subijcit & probatur instit. de bo. pos. §. tertia.

u Ordine. vt primo descendentes, secundo ascendentes, tertio collaterales: vt j. de hære. ab intest. §. j. colla. ix. Vel dic quod fratres & soror cum

sunt, neq; sup spōsalitia largitate: sed et sup idotatis mrīmonijs: ex cōstitutiōe nr̄a introductis lucris. nam & illud, nisi ad secūdas veniāt nuptias parētes, sed seruēt, a erit filiorum quo dudum diximus modo.

CAP. IIII. De secundis nuptijs: & si mulier post mortem mariti annum expectauerit.

Si vir inter annum ad secunda vota transierit non procreatis filijs ex primo matrimonio, ab omni pœna liber est: mulier autem si intra annum ad secunda vota transierit, pœnis hic insertis punitur. Ange.

PRIMAE si quidē nuptiæ, & hinc b lucra & obseruationes, vsque ad hoc c dispositæ sint. Si q verò priorib. non cōtenti nuptijs, ēt ad secundas venerint: necesse est legi hos d se supponere, aut sine filijs existentes ex priorib. ex secundis aūt filios habētes: aut ēt ex diuerso sine filijs qdem ex secundis, parētes aūt ex primis: aut sine filijs ex ambob. e aut parentes ex vtroq;. Si igit sine filijs manserint ex prioribus, aut ēt ex ambabus nuptijs, f nulla perscrutatio circa secundas est: sed viri qdem ibunt omnino g omni obseruatione liberi: mulieribus h aūt solūmodo iminebit metus, vt nō ante annale tempus ad scd̄m veniāt matrimonium: aut sciant, qa si qd tale gesserint, & i imaturas cō traxerint nuptias, subibunt pœnas: alias k q- dem si sine filijs ex prioribus sit matrimonijs: maiores l aūt si ēt filij sint. Si enim nō soboles, m infamia mox sequeť, & n erit oīno mulier pp nuptiarū festinatione o infamis, & neq; pcipiet aliqd horum q̄ a priore relicta sunt ei cōsortio, neq; fruetur spōsalitia largitate, neq; marito p secundarum nuptiarum vltra tertiā suę substantię offeret partē, sed neq; extrinsecus sentiet largitatem, neq; pcipiet penitus ab vllo extraneorum, non hære ditatem, non fideicōmissum, non legatū, nō mortis causa donationem, sed hæc veniant aut maneant apud hęredes scriptos defuncti, aut cohęredes eius, q si poterat hæres esse, r vtpote ea nullam vtilitatem habēte. Sed si scripti & alij sint s hæredes, siue ēt ab intestato vocentur, ad illos veniēt quæ tali mulieri derelicta sunt. non enim fiscus hęc vindicabit, (ne aliquo modo videamur talia corripientes, fisci prouidere vtilitati) sed illa quidem quæ extrinsecus ei derelicta sunt, ad alios venient, quæ verò a priore marito sunt ab ea sublata, venient ad decem t personas relinquentis iure cognationis, q̄ edicto continentur, hoc est ascendentes & descendentes, & ex latere vsque ad secundū gradum, gradib. in suo seruandis ordine. u Quibus non existentibus, ad ærarium venient. Sed neque longius hęreditas ab intestato propriorum eius y veniet z cognatorum, sed vsque ad tertium a gradum inspiciendum vndique stabit solum successio eius: longius aūt existentes, b alios habebūt c hæredes, & quæ præ alijs d ei pœnis infertur, dicimus autem infamiam, si quidē sine filiis ex prioribus fuerit nuptijs, solui e Imperatoris litteris iubentibus. Si verò ei filij fuerint cuiuscunque f sexus, licebit quidem ei g Imperatori pro infamia supplicare, non tamen h vtilitatem aliquam

in eodem sunt gradu cum auo & auia, et eis pariter vocantur: vt C. de secun. nup. l. j. §. his etiam. ibi, quemquam & hic, &c.

x Venient. s. bona.

y Eius. s. mulieris.

z Veniet. s. ad istam mulierem.

a Ad tertium. Not. hic mirabilem modum succedendi. nā nec vsq; ad decimū, nec vsq; ad septimū gradum: sed duntaxat vsque ad tertium gradum fit successio, vt j. vt nulli iudi. §. fin. col. ix. aliàs contra, vt instit. de success. cog. § fina.

b Existentes. s. cognati. Accursius.

c Alios. habebunt. q d. non hanc mulierem, quæ hic nubere festinauit, vt hic, & C. de secun. nupt. le. j. §. eadem. Accur.

d Præ alijs. i. ante alios.

e Solui. i. dissolui ab infamia.

f Cuiuscunque. i. siue masculi, siue fœminæ.

g Ei. s. mulieri. Ac.

h Non tamen. & ita in hoc maiorem pœnam patitur quā habet filios, quàm quando non habet, vt in prin. huius. §.

Donare

rescriptorum habere. Si tamen voluerit ex Imperio habere vtilitatem, & alijs liberari pœnis, ex priore matrimonio filijs mediam suæ substantiæ donare [a] portionem purè, & sine omni conditione, & neque vsum retinere, sed omnis substantiæ quam habuerit quãdo ad secundas veniebat nuptias, mediam (sicut diximus) cedẽs partem prius procreatis filijs. Et diuident hæc filij oẽs ex æquo: & filios quidem habentes, ad suos transmittent filios. (oportet enim aliquid ẽt veterib.[b] adijci legib.) si vero non habuerint [c] defuncti filios: defunctorum portiones accipient omnino proportione eorum fratres. si verò oẽs [d] defuncti sint: habeat consolationem suæ infelicitatis mater, vt ea rursus recipiat.[e] & hoc dicimus, si intestati moriantur filij. non enim in ijs quæ semel facta sunt, prohibemus eos testamẽta conscribere, aut ad superstites quo volunt hoc modo disponere. Igitur imminentes pœnæ ante luctus nubentib. tempus, tales quodammodo sunt: & tres pro his[f] constitutiones prius scriptas, vna quadam hac interpositione[g] hęc nobis lex cõpetenti ꝓtulit adiectiõe.

CAP. V. Si mulier ad secundas nuptias post annum luctus transierit, & de lucro dotis & ante nuptias donationis.

Transiens ad secunda vota post tempora luctus, nullas pœnas patitur, si ex primo matrimonio soboles nulla superest: ea verò existente priuatur dominio omnis largitionis, quam consecutus fuerit a coniuge: & ipsam tenetur filijs primi matrimonij reseruare, solo vsufructu penes nubentem remanente in diem vitæ suæ duntaxat. Angelus.

SI verò expectet[h] q̃dẽ tẽpus mulier, & propterea effugiat p̃dictas[i] pœnas: ad secũdũ vero veniat matrimoniũ, priores negligens nuptias: si quidẽ non habeat filios, dicat[k] ẽt denuo, sine piculo est totũ ex hoc.[l] Si vero sit soboles, & filios ex hoc exhonoratos viderit: tũc omni largitate a viro[m] ad eam veniente, eam ẽm proprietatis priuat partẽ, solum ei derelinquens vsumfructũ. Et hęc sancita sunt ẽt super antenuptiali donatione, & sup oĩ largitate,[n] siue cum viueret, a viro[o] ad eã veniente, aut ẽt ex testamẽto, aut mortis cã donatione, siue institutionis sit pars, siue legatum, siue fideicommissum. Et generaliter dicendum est, ꝙ oĩs eam deserit ꝓprietatis modus in ijs q̃ a priori viro in eam venerunt: & filij ea ꝑcipient, & ꝓprietatis erunt domini ẽm tempus mox quo mater coniũcta est[p] alij viro. & hęc cõis mulieris & viri[q] multa sit posita. nã si & ille filios habẽs, secũdã eis superinduxerit vxorẽ: non ex dote fruentur lucris ẽm ꝓprietatis rõnem. nã largitatẽ aliã a muliere ꝑcipiẽs, hãc habebit firmã: ꝑterq̃ ꝙ licet vti & frui[r] donec ad vixerit solũ. & ijquoq; filij licet sub potestate ↄstituti sint, sed tñ dñi ẽm ꝓprietatẽ taliũ erũt venietiũ mox i eos simul cũ tedę vxoris cõiũ-

Authen.

a Donare portionẽ. s. non differat.
b Etiã veteribus. vt C. de secundis nuptijs. l. j. & ij. vbi dr̃ de tẽpore remissionem infamiæ gratis & nõ gratis. Itẽ qualiter hæc donatio ad filios ꝑueniat, & inter eos diuidat̃, non dr̃, sed hic adijcitur.
c Habuerint. s. aliq ex istis filijs quibus mulier nubens ante annũ debet seruare dimidiam omnium suorum bonorum.
d Si vero omnes. scilicet filij.
e Recipiat. s. hoc totũ quod donauit ante partem: reliqua vero substantia filij venit matrẽ ad vna cũ alijs legitimis, vt cũ fratribus & consanguineis ex patre tantum, vt C. ad Tertullianũ. l. si quis. & lege. si qua. sed hodie mater talibus præfertur, q sunt cõiuncti ex altero parente tantũ vt j. de hæredib. ab intestato. §. si igit̃ defunctus. colla. ix.
f Et tres pro his. q̃ sunt C. ex qbus causis infa. irroga. l. decreto & C. de secun. nupt. l. j. & C. ad Tertul. l. si qua mulier. est & quarta quæ dicit de hac materia. C. de secun. nup. l. ij.
g Interpositiõe. q̃ est in toto §. isto: primæ si q̃dẽ &c. vsq; huc & not. ꝙ easdẽ pœnas: quas patit̃ hęc mulier nubẽs intra tẽp⁹ luct⁹, patit̃ & illa q̃ deserta liberorũ tutela ↄ̃ facit ꝯ sacramẽtũ. & ante eius rõnẽ redditã trãsierit ad aliud matrimoniũ, vt j eo. §. si aũt tutelam. & C. ad Tertul. l. oẽm. Itẽ & illa q̃ parit intra tempus luctus, vt in vndecimo mense, vt j. de testi. & ea q̃ pa. §. si. colla. iiij. Item & ea q̃ intra idem tẽpus, s. annũ patit̃ stuprũ: quia plus habet luxuria, quã castitas: vt j. eadẽ cõstitutione. de testi. & ea q̃ pa. §. si. q̃nque autẽ & post

cia. s. qñ per culpam mulieris factum est diuortium qd̃ dic vt s. eo §. si vero altera.
h Si vero expectet. i. differat nubere vsque ad annum. Acc.
i Prædictas. vt s. §. j. vsque huc. Accur.
k Dicat ẽt denuo. nam iam dictum est semel: vt s. proximo. §. si igitur.
l Ex hoc. i. ex secũdis nuptijs. Accur.
m A viro. s. primo.
n Omni largitate. hic suppletur quod semiplene dicitur s. de nõ eligend. §. hic aũt colla. j. nam ibi de dote & donatione tantum: non aũt alijs lucris, vt hic dicit, & statim latius expedit.
o A viro. s. primo.
p Coniuncta est alij. s. viro secundo. & hoc idem videtur p l. C. vt C. de secund. nupt. leg. fœminæ. in prin. & §. j. ꝙ de plano confiteor, & eius sententia hic recitatur. sed P. dixit ꝙ p prædictam l. proprietatem habet plenã, vnde & de ea testari potest, vt j. eo. §. pen. Sed certe hæc nõ est bona ratio. nam & de alienis quis quandoque testatur: vt pater de bonis filij, vt insti. de pupilla. substitu. §. non solum. in princip. Item monachus de rebus monasterij qñ ipse eas contulit, vt j. de sanctis. episcop. §. si qua mulier. col. ix. hodie autem planum est qa tantũ vsumfructum habet: vt hic, & s. de de nõ elig. §. hoc autem. coll. j & pro his rebus cauebit mater filijs. qd̃ dic vt s. de non eligend. §. aliud ea col. sed pater forte non: qa inter patrem & filium non potest esse cautio, vt ff. ad Trebel. leg. imperator.
q Et viri. s. trãseũtis ad secũda vota. & fa. C. de secũdis nuptijs. l. generaliter. i prin.
r Frui. s. his largitatibus. Accur.

h j Ipsi.

a Ipsi.s.viri, vel mulieres. Accur.
b Ex genere.s.qui dederunt, vel fuerunt.
c Licet. q. d. similitudine facta per hoc quod dixit In dote, poterat intelligi & in donatione: sed maluit expresse dicere, ne videatur neglexisse, vt ff. de iniur. l. item apud. §. hoc edictum.
d Hinc.s.ex matrimonio.
e Ratum sit. vt ad secunda vota transiens amittat lucrum: vt in prin huius §.
f Talium. s. rerum lucratarum.
g Lex.s.ista.
h Eorum.s.parentum. R.
i Obligat.hoc p taci tam hypothecam.& facit C.deb.q lib.l.cum oportet. §.fin. & C.de bo. mat.l j.
k Eis.s.filijs.
l Prohibeat.s.filius. & sic mutat numerum.cum vsq. huc in plurali, nunc in singulari loquatur.
m Eos.s.parentes.
n Aliquid.qd pertineat ad curam v susf fructus secundum quosdam: imo et nec qd ad proprietatem pertinet. vt statim subijcit.& in nouel. co.ti.
o Erubescit.facie ad hoc C.de bo. quæ libe. leg.cum oportet. § non aut & l.le.fin. §.filij autem.& ff. de arbi. l. qualem. §. fi. & C.de obser.l.iij.in fi.& ff.de accusa. l.hi eti.§.j. & C.de secun. nup.l.si q.s. § fi.Arg. j ff.de cond.cau da. l.iij.§.si quis quasi.& ff.de tut.&cura.fu.l. j.in fi.Accur.
p Nec scriptum.nisi filius cõtentit maior. xxv.ann.ff.de pig. l.si debitor. §. pater. vel etiam minor,si iurauit de pace tenenda: vt j.de pa.tenen.§.fi. col.x.
q Constituat.i.effectum dominij eis tribuat. nam dominus nemo r fit per pscriptionem sed per vsucapionem tantum. Bul.vt C.de pact.l. traditionibus.sed M.contra:nam & vsucapione & præscriptione dominium quæri dicebat: vt hic, & ff. de vsucap. leg. cum qui. quod dic vt plene diximus. instit. de vsucap. §. ij.

Cõe.c. ad aures. extra, de præscrip.

ctione. Et non discernimus de dote, & ante nuptias donatione, vtrum ipsi a hanc dederint p se offerentes, an aliqui alij pro eis hoc egerint, siue ex genere, b siue et extrinsecus, licet c videat quodammodo cõprehensa & antenuptialis donatio in dote.

Lucra a coniuge primo venientia, mulier vel vir ad secunda vota transiens non alienat, nec obligat. quod si fecerit, filijs datur ea vendicandi potestas, & eorum successori: nisi exclusi sint præscriptione triginta annorum quæ eis nõ currit si sint alienæ potestatis, et minores ætate pupillari. Angel.

Sed quod sancitum est super lucris hinc d venientibus ad nubentes, et sic ratum sit, e & ita certa talium f lex g eis erit cauens, vt neq; alienationem vllam pmittat parentib. i talib. neq; hypothecam, sed vel si qd egerit parentes, mox eorum h obligat i eis k substantiam: nõ vt phibeat l eos m aliquid n agere in ijs, q voluerint. erubescit. n. lex castigatores filios genitorib. statuere. Illos q dem erubescit: o intermittat aũt accipientib. tanq nihil eis, qd accipiunt, pertinent.& sciant ex hac nostra lege, quia vel si quam a talibus parentibus cõparationem fecerint, vel si acceperint donationem, vel si quid oĩum egerint: tale erit, quale nec gestum, nec scriptum, p qd factum est. Vindicabunt.n.ea oĩno filij hæredesq; eorum, & successores ab hrdib' illorum & successorib', nõ aliter excludendi, nisi tri gennale transeat tps, & detentatio dños accipientes constituat: q incipiente filijs tpe currere ex quo suæ potestatis apparuerint r existentes, s aut maiores facti: t nisi tamẽ aliqua impubes v ætas adiuuet adhuc.

Lucra prędicta inter filios primi matrimonij æqualiter diuiduntur, & inter filios filiorum pro hæreditarijs portionibus: ita tamen, vt non plus capiant, quàm caperet pater eorum, si viueres. Angelus.

Venient aũt talia lucra x ad filios omnes ex prioribus offensos nuptijs. y Non enim permittimus parentibus, nõ rectè introductam z electionem a in eos, neque alij quidem filiorum dare, alium verò exhonorare. omnes enim secundis similiter b exhonoratisũt nuptijs. Sed quẽadmodũ oĩum filio

v Aliqua impubes.sed nunquid sunt plures ætates impuberis? Respõ. sunt, vt quinto anno & sexto, & sic de singulis temporibus: contra quam ætatem non currit præscriptio aliqua: imò & si contra prædecessorem fuerit inchoata, tamen interim debet retardari: vt hic.& C.de præscripti. xxx. vel xl. an. leg. sicut.sed contra adultum tria genera sunt præscriptionis: aut xxx. anno vel maior, & istæ currunt: sed restituitur. aut aliæ inferiores: & istæ ipso iure nõ currunt: vt C. in qui. cau.in inte.resti. non est necess.l.fin.& hoc ex iudiciũ. in iudicio aũt curruntsed restituit' vt restitutiõ ad instantiã eandẽ: vt j. de hære.& Fal.§ pupill' col j.hæc vltima tã pupillis q in adultis locum habet.vt patet ex lege ad hoc inducta. Accursius.
x Talia lucra. quæ perdit parens transiens ad secundum matrimonium,ratione proprietatis .l.vt j p oxi.§.
y Prioribus nuptijs. Sed quid si ad tertium matrimonium transiuit? Respon. lucra primi matrimonij primis redduntur filijs: secundi lucra redduntur secundis, vt infra eodem.§.nec illud.
z Introductam.scilicet de iure antiquo ante hæc iura.vt C.de secundis nuptijs, lege.generaliter.§.diuidendi. & leg. in quibus. in fin. quæ lex hic corrigitur. Vel dic non rectè introductam, id est non rectè introducendam. & sic tempus ponitur pro tempore vt ff. de leg. iij. leg. etiam.& C. de legi.& consti.l.j.
a Electionem. scilicet vt vnum eligãt, cui hæc conferuent lucra.hoc enim fieri non potest vt hic,& sup. de non eligen.§. prospeximus.
b Similiter. id est inæqualiter filijs præmorientibus: & sic not. quòd filiusfamilias habet hæredem: vt hoc §. & infra, de hære.quæ ab intestato §. j. columna ix. olim uero iure peculij pater omnia occupabat: vt ff. de castren. pecu.leg. ij. Vel dic hoc referri ad alium casum, scilicet quando filij erãt emancipati: vt ita hæc lex hoc nouũ non inducat: vt filij hæredem habeant, sed illa j. de hæred.quæ ab

r Apparuerint.vel emancipatione, vel morte patris, vel alijs modis, non autem prius: vt hic. & C. de an. exce l.j.in fine.& C.de bo.quæ lib.l.quæcunque.§.fi.
s Existentes morte parentis.
t Facti.i.emancipatione. Al.

rũ fiſſr hr̃des exiſtũt parẽtes,& non alij qdẽ ſuccedũt, alij verò: n̄ cur n̄ ſiſſr & ipſi [a] oib. ex ęquo quãtũ ad hoc cõferãt, [b] ſed alios qdẽ eligãt, alios verò deſpiciãt? Ideoq; ſc̃m portionẽ vnuſquiſq; hoc lucret̃: & ſi habeat filios, ad eos [c] hæc trãſmittat: illi verò [d] hęc inter alterutros partiant̃: [e] ipſi [f] qdẽ ſc̃m mẽſurã [g] quãti cõſiſtãt, non tñ [h] patris trãſcẽdẽtes portionem.

CAP. VI. De lucro dotis & ante nuptias donationis ex pacto non exiſtẽtium liberorum. vide ſupra No. 2. cap. 2.

Si filij primi matrimonij patri ſuperuixerĩt, oĩs alienatio facta de lucris per patrẽ, ex toto infirmat̃. Ange.

QVONIAM infirmas declarauimus [i] alienationes a parẽtib. ſup talib. [k] factas: ſubtiliorẽ ĩponer̃ cõuenit cauſæ ordinẽ. Si enim oẽs ſupſint filij ex priorib. nati nuptijs, & p̃ moriat̃ eis parẽs: infirma oĩno manebit alienatio, ſc̃m qđ prius a nobis dictũ eſt. [l] Si verò moriant̃ oẽs, & rurſus ad orbitatẽ cã veniat: tũc ex affectu ratũ erit [m] qđ alienatũ eſt. Quis enim hoc ẽt infringat filijs, quibus videlicet ſolis hoc ſeruauim' non exiſtentibus? Sed hic qdam nobis pridem ingreſſus eſt ſenſus ſubtilis & ſollicitus, & medium vtrorunque [n] caſuum pertractans. Quia enim omnibus quidem exiſtẽtibus: [o] filijs & pręmoriente genitore, nulla relinquebat̃ pars eis ex [p] lucratis rebus: oĩno autem morientibus, totũ in eos [q] reuertebatur: cogitauimus medium quẽdam cauſæ ordinem inuenire. vnde ſi pluribus exiſtentibus filijs moriatur vnus: ſi quidẽ habet filios, ad illos ferri hæreditatem: hoc quod ſæpe diximus. [r] Si verò non habeat filios: [s] nõ oĩno ad fratres totũ venire: ſed quantum ex pacto nõ exiſtentium filiorum acquirebatur generanti, hoc eum lucrari: reliquũ uero concedere in filij venire ſucceſſores, ſiue fratres ſint, ſiue extranei fortè, (quod maximè [t] in matre contingit) ſiue diſponant [u] ſuas ſubſtantias, ſiue etiam inteſtati moriantur. [x]

ſanct. §. j. & facit ad hoc inſtit. de legi. pa. tut. & ff. de ſegu. iur. l. ſecũdũ naturã. & C. de cadu. tol. §. pro ſecũdo.

a Ipſi. parentes

b Conferant. alijs ſuis.

c Ad eos. ſ. filios lucrantes.

d Illi vero. ſ. filij lucrantes, ijdemque tranſmittentes.

e Partiantur. inter filios ſuos. Sed nonne ſuo arbitrio, vt vnus horum filiorũ, qui vt nepotes ſunt admittẽdi, poſſit habere pluſquã alter? Rñ. ſic vt C. de ſecũ. nu. l. in quibus. in fi. ſed cõtra videtur qđ eſt in hoc eo §. quod ĩ. proxi. nam ius eligendi ſublatum eſt. Sed tñ. non poteſt eligere, ſed qui perdit per ſecundũ matrimonium. Sed iſti filij qui lucrant̃, quare non poſſunt vnũ filiorũ pluſquã alios honorare? certè poſſunt: vt ĩ. eo. §. illud quoque. in fi. §. Alij oſtendunt q nec perdens nec lucrans poteſt eligere: argu. huius. §. qui dicit ceſſare ius eligendi. qđ falſum videtur, cum non inueniatur correctum in eo caſu: vt argu. C. de appellat. l. præcipimus. in fi.

f Ipſi. ſ. nepotes.

g Secundum menſuram. i. pro hæreditaria portione, ſecũdum quã ſuo patri ſucceſſerant. & poteſt ita eſſe, q vnus haberet pluſquam alter, ſi in maiori parte fuit inſtitutus in alijs inſtitutus. & ita non corrigitur. C. de ſecũ. nupt. l. in qb. in fine. vt mõ diximus.

h Non tamen. facit inſtitu. de hære. quæ ab inteſt. §. cũ filius.

i Declarauimus. vt ſupra. eodem. §. ſi vero ſoboles. ibi, interminatur autem &c. & de non eligendo. §. hoc quoque. in fin.

k Talibus. ſ. lucris. & ſcias q hic §. in dote & in donatione nuptiali loqui videtur, ſc̃m Ioan. & eſt ratio: quia ĩ. de non eligen. §. hoc autem. de his duobus tantum loquitur, & ſuper eo. & ad eius interpretationẽ hoc fit: ergo locum habet in eo in quo ille ĩ. de filijs ante do. inſtru. na. in fi.

l Dictum eſt. vt ſupra eo. §. ſi vero ſit ſoboles. & de non eligen. §. hoc quoque.

m Ratum erit. ſ. in totum, vt ſequitur.

n Vtrorunq;. tres enim ſunt caſus: & qñ omnes moriunt & qñ nullus: item tertius qui medius dicit̃, qñ alij moriuntur, alij uiunt: vt ſubijcit.

o Exiſtentibus. q. d. nullis. Accurſius.

p Eis ex lucratis. ſ. contrahentibus. videlicet pauſ & emptori. Accurſius.

q In eos. ſ. contrahentes.

r Diximus. vt ĩ. e. §. ſoluto. in fine. & §. j. & §. prime. in fi. §. & ĩ. §. venient. in fi.

s Habeat filios. i. filius mortuus.

t Maxime. vt habeat talia lucra a viro: nõ ſic facile vir ab ea, cũ ſit auara. Accurſius.

u Diſponãt. ſ. filij.

x Moriantur. hic incipit nouus caſus, q non erat in l. alia ĩ. de non elig. §. hac autem. vnde illa in hoc caſu per iſtam ſuppletur & corrigit̃. & eſt talis hic caſus, & colligitur in nouellis e. tit ur. & hic pacta eſt mulier de donatione propter nup. lucranda tota, ſi liberos habuerit ex eo viro, & hoc dicit̃ pactum in caſu liberorũ exiſtentiũ. ſi aũt nõ habuerit: debet tũc mulier lucrari tñ tertiã. & hoc dicit̃ pactũ in caſu liberorũ nõ exiſtẽtium. poſtea habuit tres; vñ lucriſecit totã, & ſua eſt: interim hæc nupſit ſecundo marito, quare amiſit totam rõne ꝓprietatis: vt ĩ. e. §. ſi vero ſit ſoboles. poſtea vero morit̃ vnus de trib. certè licet. ꝑdiderit quo ad proprietatem quod habuit ex pacto filiorũ exiſtentiũ, tñ hoc habet ex alio pacto. ſcilicet filiorum non exiſtentium, vt habeat tertiam tertię. nã ſi omnes morirentur. haberet integram tertiam. nunc autem cum vnus de tribus moritur, tertiam tertiæ debet habere. Idem dico & ſi duo moriantur. quia tunc duas tertias haberet. ita hæc duo ſunt paria, nullum natũ eſſe: vel eſſe. ſed mortuos eſſe omnes. vel etiã pro parte quo ad partem. in alijs aũt partib. quas nõ recuperat, habet vſumfructũ tñ: vt ĩ. e. §. ſi vero ſit ſoboles: in alijs aũt bõis defuncti filij hẽt virilẽ: vt ĩ. e. §. hinc. ibi, ſi aũt mater &c. & pro hac parte q̃ ad eã redit occaſione ſecundi pacti, valet alienatio quam fecit: vt ſequit̃ idẽ econtra ꝑ oĩa ponas in dote lucrata a marito: quia quòd iuris eſt in dona. hoc & in dote debet eſſe, vt ĩ. eod. §. nec illud ibi, ex rerum uero &c. & ĩ. de æqua. dotis. §. j. colla. vij. & ĩ. eo. §. ſi vero ſit ſoboles. ibi, & hæc communis &c. Sed quid ſi pactum non apponit̃? dic vt ĩ. de non eli. ſec. nub. §. cum igit̃ diximus. ibi, & hanc habet ſic me. Sed vñ, q hoc pactũ a modo nunquã ſit admittendũ ẽt ſi oẽs moriant̃: & multo magis ſi nõ oẽs. nã duo

diuersa pacta & contraria fuerunt: ergo vno habente effectũ aliud nõ poterit suũ vigorem sortiri. vt ff. de ver. obl. l. si ita qs. & ff. de condi. insti. l. si plures. & ff. de manu. testa. l. si ita fuerit. Item & tunc qñ non omnes mortui sunt, etiã alia ratione videtur non habere locum: qa qũo hẽt locũ pactum liberorum non existentiũ, cum existant? nam si aliquid est in pluribus faciendum, nõ sufficit fieri in vno: vt ff. de condit. & de mon. l. pater Seuerinam. & C. de condi. inser. l. j. & C. ad Trebe. l. iubemus. §. finautem. ergo & hic nõ debet sufficere vnũ mori, cum ẽm verba pacti secundi oporteat ꝑ nullus remaneat. Sed respon. põt dici hæc iura magis esse voluntaria, quã rationabilia: quia sic volo, sic iubeo, sit ꝓ ratione voluntas. sicuti pleraque iura Imperatorum sunt.
a Scripsimus in nostra lege. vt s. de non eligen. §. hoc autem. nam iure veteri de hoc pacto non erat mentio aliãs nõ scripsimus: & tunc dic de hoc casu nouo qñ omnes moriuntur.
b In suspenso. No. quædam esse in pendenti: vt & alias institut. qui mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus. & s. de non eligen. §. hoc autẽ. in fi.
c Perfectè ab initio. i. in totum non valeat. s. qnando omnes supersunt.
d Valente. quando omnes moriuntur.
e Particulatim. qñ ipsi filij particulariter, & nõ omnes moriuntur. Accursius.
f Et super ijs. de q̃bus dixit. s. eo. §. si vero expectet. Accursi.
g Percipiũt. s. filij.
h Præmorienus. a quo non venerunt lucra.
i Morientis. ad quẽ peruenerunt. sed po

& hoc nos scripsimus a in nostra lege cogitantes illud & inuenientes primi, & clementer sancientes. Quapropter ẽt si hoc alienauerit parens antequam ad secundas veniat nuptias, deinde moriatur vnus filiorũ: intantũ valet solũmõ qđ alienatũ est, quantum ad alienãtẽ ex pacto nõ existentiũ filiorũ puenit: alioq ẽm alias partes quæcunq; ad filij hęredes veniunt, oĩno infirma erunt: vñ alienatione facta manet cã in suspenso, b sequẽtib. cõmittẽda fortunis, & aut pfectè ab initio c infirmãda alienatione, aut pfectè valẽte, d aut particulatim qdem infirmanda alienatione, particulatim e verò constãte.

CAP. VII. Vt donationes ad eos ẽt filios trãsmittãtur, qui non agnoscunt hæreditatem patris.

Lucra, quæ ad filios primi matrimonij deuoluuntur propter transitum parentum ad secunda vota, lucrantur filij: siue parentibus hæredes existant, siue alteri siue neutri: nisi filij sint ingrati erga vltimo morientem: & ingratitudo aperte probetur. Angel.

ET sup ijs f quoq; lucris q̃cunq; ad secũda veniẽtib. vota parẽtib. pcipiũt, g nõ pscrutamur vtrũ hęredes existãt aut ꝓmoriẽtis h parẽtis, aut secũdi moriẽtis, i nec si alij qdẽ hęredes existãt, alij k verò nõ: sed sicut superius diximus, l ꝓmium eis damus hoc, siue hæredes fiant, siue ẽt non: & hoc ex æquo pcipiant ipsi qdem supstites: cũ eis m aũt & defuncti n filij genitoris accipiẽtes partẽ: vbiq; tñ ingratitudine (sicut pdiximus) ipedimẽta ad tale lucrum faciente hmõi filio. Contra ingratos ẽnim positas non trãscendimus leges, taliter & parentes honorãtes, o & filios ad pietatem p deducentes. Sicut enim q electionẽ r ꝓhibemus, & denuo s oĩbus similiter damus talia ꝓmia: t sic ea q̃ de ingratitudine sunt, non interimimus. v Palã verò est, qa ingratũ intelligi eũ oportet, qui circa ambos parẽtes, aut oĩno circa posterius x morientẽ factus apertè monstratur.

CAP. VIII. De non alienanda nisi portiõe vnius.

Transiens ad secunda vota non potest relinquere coniugi plus quã relinquat vni filiorum primi matrimonij, cui minus relinquit siue sint positi in potestate, siue emancipati: dum tamen filio reliquatur legitima, q̃ hodie est tertia. & si vltra parens reliquerit: quod est vltra, diuiditur inter filios primi matrimonij. Ange.

OPTIME y verò nobis Leo diuæ memoriæ videt̃ cogitasse de oblationibus quas in secunda faciunt matrimonia q ea contrahunt. Ait enim, quia si ex priori matrimonio filios habeant parentes, deinde ad ẽm, aut deinceps veniant matrimoniũ: non possunt neq; in nouercam patres neq; in vitricũ matres ẽm vitæ tẽpus quamlibet z facere largitatẽ, aut in morte relinquere, nisi tantum quantũ a, vnus filius aut filia solus existens ex generante habeat. Si verò multi filij sunt, & vnusquisq; ęqualem habet portionẽ: non amplius quàm ad singulos venit, aut vitricus aut nouerca percipiat. Si verò inæqualia q̃ relinquuntur, fuerint: tantùm necesse est solũ ad nouercã aut vitricum venire ex quacunque largitate

ita contrahendo ãmisit proprietatem, quæ peruenit ad filios: vt hic dicitur.
k Alij. s. parenti. vel dic filiorum.
l Diximus. vt s. eo. tit. §. soluto ibi, & dabuntur &c.
m Cum eis. s. superstitibus.
n Defuncti. q. d. filij defuncti genitoris: vt hæc dictio, filij, sit nominatiui casus: aliæ duæ sint genitiui casus, & ita s. eo. §. venient. in fi.
o Honorantes. s. nos.
p Ad pietatem. s. parentib. exhibẽdã.
q Sicut enim. nunc breuiter rememorat quæ dixit. s. ab illo. §. soluto. & postea nõ omnia, sed aliqua.
r Electionem. vt s. eo. §. venient.
s Denuo. i. iterum.
t Præmia. vt j. eod. §. venient continet.
u Non interimimus. vt s eo. §. soluto. circa fi.
x Posterius. i. vltimo morienti. & ideo sufficit si est ingratus posterius moriẽti, quia ab eo lucrũ percipit, licet ꝓpter delictum suum, siue pr, siue mater sit. & facit ad hoc j. vt cũ de appel. cog. §. causas. coll. viij. & C. de secun. nup. l. fina. in princip. & j. de immen. do. in fin. coll. vij. & s. de hæred. & fal. . exhæredatos. col. j.
y Optime vt C. de secun nupt. l. hac edictali. vsque ad §. his illud.
z Quamlibet. s. donationẽ inter viuos.
a Nisi tantum quãtum. huic contradicit. C. de dona. ante nup. l. si liberis. Sol. non tenetur dotem suam seruare filijs primi matrimonij, vt ibi: sed tenetur tãtum

tum dare secundo viro, vndecunque habeat vel inue-
niat: vt hic dicitur.

a Quippe. hic manifestè colligitur, secundum Al. quod debitum naturale & hoc beneficium potest habere: nec vnum perdit per reliquum, sed vtrunque per ingratitudinē: vt subijcit. & est ratio, quia vnū habet iure naturæ: aliud delicto transeuntis ad secunda vota. vnde quasi vnum pœnale, alterū rei psecutorium, se non impediunt: vt & aliàs. ff. de condic. fur. le. si pro fure. §. furti. & ff. de fur. l. si pignore. §. cum furti.

b Quarta. vt C. de inoffi. testa. leg. cum quęritur. & leg. parentibus.

c Nunc autem tertia. vt ī. de trien. & semis. §. j. & ij. col. iij.

d Nisi rursus. q. d. nisi ingratitudo repellat ab hoc beneficio, quod habet delicto alterius, sicut repellit a debito naturæ: vt proxi. §. in fin.

e Et in auo. cū pater vel mater non sunt in medio, & auus vel auia magnā nouercam vel magnum vitricum nipoti introducant.

f Decernens. scilicet Leo.

g Intulit. i. adiecit in ea l. hac edictali.

h Quia quod plus est. s. quod datur marito secundo vel vxori, quàm sit illud qd̄ filio primi matrimonij datur.

i Filijs. s. primi matrimonij, licet aliud esset per aliam cōstitutionē, vt sequitur.

k Horum. hoc est dicere, quædam lex dicit quod ea quę auferuntur vitrico vel nouercæ, quia plus habeat quàm filij primi matrimonij debeat dari & distribui inter omnes filios primi matrimonij & secundi. h. d. lex quædam: vt C. de sec. nup. l. quoniam præteritæ. quæ est Iustiniani. sed tātummodo prædicta l. corrigitur hic, & redimus ad le. illam, hac edictali. quæ corrigebatur per illam, quoniā in hoc capitulo, & ita nūc filij primi matrimo-

alij hic ablata vitrico vel nouercæ percipient.

l Per suppositas. cum alij det, vt ad istum perueniat.

m Aliā causam. vt si fingat se vendere cum donet. nam plus valet quod agitur, quàm quod simulatè concipitur: vt C. plus vale. quod agi. per totum.

n Per ingratitudinem. s. talem.

o Quærūt. antiquæ leges vario modo circa hęc loquebant. hodie aūt sunt hæ causæ specificatæ: vt ī. vt cum de app. co. §. causas. col. viij.

p Leges. nō. n. debet ex mali oriri, vnde iura nascunt: vt hic hic, & C. vn̄ vi. l. meminerint. & C. de indi. vidui. l. ij. in fi.

q Et hic. i. hoc casu.

r Multitudinē. ad hūc §. facit. ī. e. §. veniēt. i fi. & §. & sup. i fi. & hæc oīa sunt i l. Leonis. sed qd̄ statim in proxi §. sequit, nō est in ea: sed nouum inducitur.

s Indiscretū. i. hæc quæstio determinata non est.

t Quod plus est. s. datū vitrico vel nouercæ quā filius ipse habet quod minorē portionem habuit. R.

v Oblationis. i. donationis.

x Optimū. qa tertia via melior est duabus superioribus.

y Binubi. i. eius qui suo delicto ad hoc est adstrictus. delicto dico: qa ad 2m trāsiuit matrimonium.

z Homines. secūdo nubētes. q. d. pōt esse quod secūdo nubēs plus dedit secūdo marito noīe legati vel fideic. vel donatiōis cā mortis. sed certè hoc pōt reuocare vsq; ad vltimū spiritū vitæ: vt ff. de adi. le. l. iij. in fi. & de dona. inter vi rū & vxo. l. cū hic status. §. oratio. vnde filius nō debet cōqueri adhuc. Itē & si nomine dotis dedit secundo marito: vel si nomine dona. ppter nu. dedit secūdæ vxori; rehabebit eam soluto matrimo. vt ī. de æqualita. do §. j. coll. vij. & sic filio poterit dare qd̄ sibi debebit.

a Transcendit. Scilicet de eo quod plus est da- tum

parentis, in quantum qui minus habet filius, ex illi' substātia percepit, aut ex nouissima volūtate dimissum, aut in vita datū: qppe a dudū quarta, b nunc aūt tertia, c aut media secundum nostram legem portione omnino filio relinquenda, aut danda, nisi rursus d ingratitudinis ratio contradicat. Hoc idem obseruando, & in auo, e & in auia, & pauo & proauia, & nepotib. masculis, aut fœminis, & pro nepotibus similiter: siue sub potestate forsan, siue emancipati cōsistāt, ex paterna vel materna linea descendentes. Et hoc decernens f rectè intulit g qa quod plus est h in eo quod relictū aut datū est oīno aut nouercæ aut vitrico, ac si neq; scriptum, neq; relictū, aut datū, vel donatū, competit filijs: i & inter eos solos ex æquo diuiditur vt oportet. Nāque ex secundis nuptijs filios participari etiam horum, k scriptum qdem in quadam constitutione est: non tamen etiam nūc nobis placet: sed ex priori matrimonio filijs, ppter quos & obseruatum est, detur solis: nulla machinatione neque per suppositas l personas, neque per aliquam aliam causam m interponi valente. Hoc autem quod plus est, diuident adinuicem grati filij præsentibus parentibus: non ingrati filij circa hos approbati, per ingratitudinem n huiusmodi obnoxij cōstituti, qualem leges quærunt. o tales nāque etiam hac vtilitate priuamus, ne fortè propter spem huius possessionis contra parentes accedant, & proterui sint, & naturæ iniurientur leges. p Palam quoque est, quoniam & hic, q si quis horū moriatur, ad quos, quod plus est, deducebatur, filijs existentibus: defuncti filij hoc accipient secundum propriam quidem multitudinem, r ad defuncti vero partem.

An vitricus, vel nouerca habeat plus, quàm vnus ex filijs primi matrimonij, inspicitur tempus mortis binubi. Angelus.

QVIA verò hactenus legibus indiscretum s est, quando conueniat quod plus est t inspicere, vtrū secundum oblationis v tēpus, an secundum matrimonij solutionem: optimum x nobis visum est esse, mortis binubi y parentis obseruari tempus. Scribunt itaq; homines z & horum quæ habēt, amplius: scribunt autem & minus: euenientes autem fortunæ, contrarios euentus sæpius operantur. Vnde vt non circa hoc erremus, tempus illud considerandum est, secundum qd̄ binub. morit, & portionē in desumendā: & sm eam id quod plus est contemplantes, auferre quod transcendit, a oportet, & filijs applicare: in omnibus talibus

non ab initio a donatióe, aut scriptura b respicienda, sed qui vocat̃ euẽtus, c † considerandus est.

CAP. IX. Vt primi matrimonij filij cum alijs capiant lucra.

Si uxor superstitibus filijs primi matrimonij ad secunda vota cõuolauerit, & ex secundo liberos susceperit: ea in secundo matrimonio moriente, filij primi ad lucra à primo viro venientia vocantur: secundi ad secunda lucra: in alijs suis bonis succedunt æqualiter & idẽ est si vir ad secunda uota conuolauerit. Ange.

NEC illud quoq; nobis d relinquẽdũ est, qđ rectè habẽdũ Theodosius piç memoriç iunior cõstituit, e dicẽs, qa si mulier filijs procreatis ad secundas veniat nuptias, & exinde f ei nascant̃ filij: deinde ẽt secũdus vir moriat̃: g eius h qdẽ proprias res i ex ambobus matrimonijs percipient filij intestata matre moriente, ex æqua k & simili diuisione: antenuptiales verò donationes vtraque soboles proprij accipiet p̃ris: & ex solido qdẽ prioris matrimonij filij illius l lucrabuntur donationem: ex solido quoque ex secundis nati seminibus, m ab illo n facta fruentur munificentia, o licet non ad tertium illa mulier matrimoniũ venerit. p Quid enim hoc q prioribus r prosit? quid autem inuideant priores filij secundis, si non & illi tertiis iniuriam passi sunt nuptijs? Et absolutè vnaquæque soboles proprij parẽtis accipiat sponsaliciam largitatem: s & omnino prioribus filijs propter secundas nuptias accipiẽtibus, t & secundi liberi modis omnibus eam v habeant: quanuis quæ secundas cõtraxit nuptias, ad tertia minime migrauerit vota. Ex rerum verò consequentia hoc ipsum x & in patrib. sit secundas nuptias facientibus: & seruetur quidem ex priori matrimonio filijs propter secunda votã lucrata dos: y secundis z quoque, licet non ad tertia pater peruenerit uota. Reliqua verò quæcunque in talibus lu

tum vitrico vel nouercæ, quàm filio cuilibet primi matrimonij.

a Nõ ab initio. sed certè imò & tẽpus donationis cõsideratur: vt C. de dona. ante nup. l. si constante. in fi. §. ꝩ. e. §. de augmẽtis. in fi. §. Sol. in ea deminutione quã qs põt facere sua libera volũtate, vt in legato & fideicõmisso. spectat̃ tẽpus mortis binubi: vt hic, & h. d. scribunt itaque ho. &c. nã sua sola voluntate põt fieri reuocatio. sed in ea donatione in qua exigitur voluntas nõ solũ dãtis, sed ẽt eius cui datũ est, tẽpus donationis considero: vt in dictis ll. contrarijs. nam ibi nõ solũ dãs solus reuocare non põt, sed ẽt si ille consentiat cui datũ est, adhuc reuocare non põt: qa est in præiudicium filiorũ primi matrimonij: vt C. de sec. nup. l. hac edicta ll. in pri. Quidã ẽt volunt dicere q d. l. si constante. per hanc corrigit̃. quod nihil est: cũ & sic contradicat dicto. §. ꝩ. e de augmẽtis. q ẽ post illũ.

† Facit glo. in c. dudũ. su p verbo, tpe. extra de elec. & ex. sciẽtes in gl. 2. extra de cẽsibus.

b Scriptura. vt s. de pupil. sub. l. ij. §. fina.

c Euentus. Not. finem siue euentũ cõsiderari: sic. C. de neg. gest. l. si qs aliena. & l. si pupilli. in princ. argu. contra. vt sufficiat ɔsiderari initiũ. vt e. ti. l. sed an, vltro. & ff. de ori. iur. l. j.

d Nobis. subaudi, a, vt nobis sit casus ablatiui.

e Cõstituit. vt C. de sec nupt. l. cum alijs.

f Exinde. i. ex secũdis nuptijs.

g Moriatur. duos enim habuit viros, & postea ipsa decessit.

h Eius. s. matris.

i Proprias res. not. eam habere bona triplicis generis propria. & in his fit æqualis successio. Item donationes duas antenup. & hæ dantur filijs eius matrimonij cuius causa datæ fuerunt. vt subijcit. Tertia vt legata & fideicom. a coniuge præmoriente. vt ꝩ. proxi. reliqua vero &c.

k Ex æqua. s. pro numero liberorum.

l Illius. s. matrimonij primi.

m Seminibus. i. secundis nuptijs. R.

n Ab illo. s. suo patre.

o Munificentia. i. do. ante nup. i. quandò pacta erãt facta de lucranda dona. præmoriente marito, & lucranda dote præmoriente vxore. Accursius.

p Venerit, quod faciebat dubitationem. nam quia primi lucrabantur (vt subijcit) suam donationem propter iniuriam quam passi erãt secundis nuptijs: secundi autem non sunt iniuriam passi ex tertijs: ergo non debent lucrari: sed debet remanere in arbitrio pascendentis. nam causa cessante & effectus cessare videtur. sed tamen non est ita: vt subijcit. & C. de secun. nupt. l. cum alijs. Accur.

q Hoc. scilicet q non transiuit ad tertia vota.

r Prioribus. filijs, scilicet primi matrimonij.

s Largitatem. i. donationem propter nup. impropriè enim ponitur. sic & impropriè sumitur ꝩ. vt spon. col. ix. tamen idem est si propriè ponatur: vt C. de secun nup. l. iij. & leg. cum alijs.

t Accipientibus. s. sponsaliciam largitatem sui patris.

v Eam. s. munificentiam quam eorũ parẽt fecit.

x Hoc ipsum. in matre dictum. Acc.

y Lucrata dos. scilicet filij eius. Acc.

z Secundis. i. filijs natis ex secũdis nupt. seruetur dos eorum matris: sed in eo qđ hic dicit seruandam sic dotem: vt sup. eo modo dixit. & de dona. propter nup. ibi, ante nuptias vero & ex. est contra supra eod. § soluto. circa princip. & in fin. vbi dicitur cedere lucro superstitis: & vt ibi dicitur: potest tamẽ facere quod vult superstes hic autem cogitur seruare. Solu. dicunt quidã q hic transiuit superstes ad secundum matrimonium: ibi non, quod verum est. sed hæc solutio est insufficiens. nam non valet ad dotem vel donationem secundi matrimonij: Nam hic transiuit ad tertium, quare non est generalis solutio. Dic ergo secundum Azo. quòd in dote & donat. propter nupt. siue conuolet ad secundum matrimonium, siue nõ, hoc seruetur, vt filijs eius matrimonij seruetur: vt hic: & plene diximus in illa notula. hæc dicta differentia &c. Sed certe hæc solutio videtur contra mentem illius §. scilicet soluto. Dic ergo vt puto verius, per hanc constitutionem bene lucrabatur dotem, si transire volebat ad secundum matrimonium: vt hic dicitur. nec obst. quod dicitur hic de donatione & de dote secundi matrimonij: quia hic euenit vt non filij primi matrimonij tantum lucrentur, & eis reseruentur, scilicet lucra, sed etiam secundis, scilicet ratione vitandç inæqualitatis, & hoc innuit lex

illa:

illa, cū alijs C. de sec. nup. & est arg. ad hāc sol. C. de colla. l. pen. Itē pp inuidiā tollendā, q maximè oriř in fratres: vt C. de bo. li. l. cū oportet. §. si autē res. & ff. de leg. ij l. cū pater. §. curstis. & fm hunc intellectū corrigitur ille §. soluto. in huc tit. p auth. neq; vitiū qd ex do colla. vij. & fm hæc plana est lfa illius §. hęc autem rō inæqualitatis non habet locum in legatis vel fideicō. vt in hoc §. dř, ibi, reliqua vero &c qa nūc tantū lex curauit de ęqualitate legati vni⁹ vel fideic. quantū de vna dote vel donōne pp nup. Itē & illa cōmixta sūt substātiæ, vt sequitur.

a Ex secundis nup. nam lucra ex primis amisit et p secūdum mřimoniū: vt §. eo §. si vero expectet. & sic etiā lucra ex secundo amitteret, si ad tertiū cōuolaret mřimoniū, vt statim innuit.

b Sanciuimus. l. ab illo. §. deinceps. huc vsq;. & hoc pp rōnē frequētiæ, vt dicit. nā frequentius morte q̄ alis soluit mřimoniū, & ideo ei solutioni mřimonij oēs §. dictos casus coarctauimus ab illo. §. deinceps. postea facit ǰ. vt sine p hibitio matres de. & cæ. §. j. col. vij. & ff. de legi. & senatusc. l. nam ad ea.

c Aliter. vt cū quatuor gnalibus modis mřimonia soluanř: vt ǰ. eo. §. distrahunř. quomodocū; ǰ eorū fiat solutio, locū habēt oīa ǰ. dicta. q habuimus ǰ §. deinceps.

d Constitutio. vt C. de repu. l. si. in princ. & in prima parte.

e Procacitatem. s. eius, cuius cā mřimonium soluitur. R.

f Cā. diuortij. s. siue culpa viri, siue vxoris.

Sup illis. mulierib. indotatis diuertētib.

g Legib⁹. vt in C. de dona. antenu. p totū vsq; ad l. si cōstante.

Præcepimus. l. cō-

eratus est př, aut mř ex secundis nuptijs, a aut p legatū forsan, siue fideicomissum: non tn̄ ad tertias venerūt nuptias: hęc cōmixta eorū substātiæ, & a tertijs nō mutilata mřimonijs, maneāt apud eos imota: & ad eorū velut propria, successiones perueniāt: aut ēt a superstitibus quo volunt disponantur modo.

CAP. X. Vt quoquo mō p diuortiū solutum sit mřimonium, lucra oīa primi mřimonij serueñtur filijs illi⁹ mřimonij.

Qualitercunque matrimonium sit dissolutum: ad secunda vota transiens, oia lucra, quæ a prima coniuge consecutus est, debet filijs primi matrimonij reseruare.

Quia verò lucra vbiq; fm rōnis frequentiā in disiunctiones ex morte sancium⁹: b breui quodā sermone & illud adijcimus, qa qcūq; lucra fuerint parētes repudio soluto matrimonio, siue bona gřa misso, siue etiā aliter, c siue p dotis, siue p sponsalitiæ largitatis occasionē: hæc ad instar ex morte lucrorū, oīa seruentur filijs: hoc idē custodiēdo ēt super idotatis vxorib. vbi a nobis posita ꝯstō d procacitatē e punit. Et nō discernimus ex cui⁹ culpa mřimoniū repudio sit solutū. Quocunq;. n. mō se habeat cā, f seruař ēt super illis, g qđ lucratū est ex illis nuptijs, filijs ex qb. processerūt filij, siue prima soluta sint mřimonia repudio, siue ēt secunda: licet tertiæ non secutæ sint nuptiæ.

CAP. XI. Vt liceat augere vel deminuere dotē vel donationem pp nuptias primi matrimonij: secūdi verò, si nō supsint liberi ex primo.

Dos & donatio propter nuptias etiam constante matrimonio potest augeri et minui de partium voluntate: nisi deminuere volens, filios habeat ex primo matrimonio. Ang.

DE augmentis aūt & deminutionibus dotiū, aut antenuptialiū donationū dictū est qdem ali qđ prioribus legib. h a nobis aūt pfectius pscrutatū est: q ēt ꝯsistētibus matrimonijs pp nuptias donōnes nō augeri solū, sed ēt a principio dari p̄cepimus. i & sicut augeri pmisimus, ita quoq; minui ꝯhentes volentib. cōcessimus. k Sed hoc qū de deminutione dictū est, si secundæ fiant nuptiæ, nō pepercim⁹, l vt nō aliquo mō Leonis piæ memoriæ offēdam⁹ ꝯstōnem, m cū filij ex priorib. fuerint nuptijs. Si. n. imensam n obtulerit dotem, o aut ante nuptialē donōnē parēs, aut aliquid largiatur p aliud: deinde sentiēs quò ferat q lex, abbreuiet r qđ factū ē, & deminuat dotē aut antenuptialem donationem, s nequaquam lucrum erit filijs, quod datum est, t sed licebit lucrari aut vitricum, v aut nouercam filijs secundum hæc læsis.

CAP. XII. De vsufructu vxori a marito relicto, vel donatione ante contractum matrimonium.

Si vsusfructus hodie viro per vxorem, vel econtra vxori per virum relinquitur, aut causa mortis donatur: non reconsolidatur proprietate: licet donatarius ad secunda vota transeat: nisi donans vel relinquens hoc expresserit. Ang.

Si verò solum vsumfructum rerum aut vir vxori, aut coniunx marito per nouissimam

cessimus, vt initiū accipiant ēt ꝯstāte mřimonio: vt C. de don. ante nup. l. si cōstāte.

k Concessimus. vt ǰ. eo. & si contrario.

l Nō pepercimus. l. nō pmisimus vel dic hoc. i. huic ñ pepercim⁹, qn mutatcm⁹. & subaudi iō, vt iō &c.

m Constōnem. q est C de secū. nup. l. hac edictali. in prin.

n Imensā. i. magnā.

o Dotē. secūdo viro.

p Largiař. s. in secūdo mřimonio.

q Ferat i. æqualiter sustineat hæc lex Leonis. nā vult vt cuilibet filiorū primi mřimonij tm̄ deř. cui ēt minus dař. vt dicta l. hac edictali & ǰ. eo. § optimè. Accur.

r Abbreuiet. i. abbreuiare pmittař. qđ nō concedimus. Acc.

s Donationē. vt sic fraudet filios, cū tantūdē quātū viro dat, eis dare teneař ad minus: vt ǰ. eo. §. optimè. Azo.

t Datū est. i. cōcessum a constitutione Leonis. sed hęc diminutio cōcediř. vel dic qđ datū est. s. in secūdo matrimonio: qđ cū sit magnū latum, sperabant filij primi matrimonij se fecisse magnū lucrū, cū tantū eis debeař. quantū in secundū mřimoniū confertř: qđ forte nullū lucrum erit, si hæc diminutio sic fieri concedatur.

v Vitricum. qđ nō debet esse. Sed quo lucrař, cū deminatur? Rňd. fit in fraudē, vt tanto

tanto detur minus filijs postea autem ex abscondito sibi reddet. Sed nunquid haec fraus debet probari a filijs? Respondeo non: quia praesumitur. Item nunquid contrarium licebit probari a filijs? Respondeo non, quia de iure est praesumptio, vt hic, & C. de donatione ante nuptias lege penultima in fine. Item ad hoc fa. est ꝭ. ī. eod. §. quia vero hactenus. Solu. vt ibi.

a Voluntatem. vt p legatum, vel donationem causa mortis, vel fideicōmissum.

b Lex. vt C. si secū. nup. mulier. l. j. Acc.

c Vsu. i. vsufructu. Idem est & de vsu si ipse esset relictus. Ac.

d Prius. i. per leges et prius factas circa amissionē proprietatis aliarum rerum, vt C. de secū. nupt. l. foeminae. in prin.

e Et repente. i. statim postquam nupsit secundo.

f Illū. s. vsumfructū.

g Fructibus. computatis ex die qua ad secundas iuit nuptias, subaudi debeat eis reddi.

h Legi. s. supradictę. C. quae est Valentini.

i Etiam donari. quandoq; enim conceditur, vt ff. de do. inter virū & vxo. l. si sponsus. §. concessa. & l. si quis. & l. ꝙ si vir. licet cōmuni iure impediatur, vt ff. de don. inter vi. & vxo. l. ij. & iij.

k Manere. sed q uare secus in proprietate, quae perditur, vt ī. eo. §. si vero sit soboles? Resp. qa adeo parum in vsufructu durat, vt lex de eo non curaret. parua enim esset poena eū amittere: cū & alijs modis facilè possit amitti vel capitis deminutione, vel morte, & sic nec quaesitus videtur cum parū sit duraturus, vt C. communia de lega. le fi. §. sed quia.

l Sic quoq;. i. sicut si nō fuisset ꝯctu fm matrimoniū.

m Donationem fecit. s. inter viuos.

n Reliquit. in vltima voluntate, vt ff. de tab. exhi. l. j. in fi. Sed quid si donauit inter viuos: ita ꝙ tunc non valeat, sed morte confirmetur? R ñ. idem: qa donationis ab initio valide comparat: vt C. de dona. inter vi. & vxo. l. donationes.

o Solui. i. dissolui vel finiri: vnde dicit, iste soluit templum: vt in passione Christi. Accur.

p Sed haec. quae proxi. § diximus.

q Sponsalitiam. i. donationem propter nupt. sic impropriè ponitur infra. vt spon. lar. in prin. col. ix. & non ta. hunc §. posse intelligi quando vsufru. datur in dotem vel donationem propter nuptias inito pacto, vt secundum pactum debeat lucrari, & non perdat licet ad secundum vadat matrimonium: vt colligitur ex nouel. cod. titu. sed secundum haec non ex lege lucratur hunc vsumfructum, sed ex pacto magis: nisi dicas ꝙ lex defendat talem vsumfructum: licet aliàs iure communi perdat propter secundum matrimonium. Vel dic, vt puto, hunc §. loqui quando proprietas plena data fuit in dotem, & pactum de ea lucranda, & propter secundum matrimonium amissa proprietas est. nam vsumfruct. lex seruat. & est legalis vsusfru. vt ī. eod. §. si vero sit soboles. Idem tamen pot est dici etiam in supradicti casus positione: vt in neutro horum casuum possit perire vsufructu. per voluntatem testatoris. Sed nunquid & in vsusfruct. aliorum lucrorum & proprietatis erit idem, vt non possit interdicere quo minus habeat vsumfructum, quem dat lex: vt ī. eod. §. si vero sit soboles? R ñ. quidā, vt Azo, quòd non, immo semper potest interdicere. Alij dicunt idem, nisi in ipsa donatione proprietatis hoc dixisset: vt pbant ex si huius. §. vbi generaliter dicit, quod enim &c. Ego puto posse distingui. aut enim est tali mō data proprietas, ꝙ potest reuocari, vt p legatū & donationē inter viuos & inter coniuges: quo casu potest interdicere ne lucrentur si ad secū dum matrimoniū transeant: vt ī. prox. §. & quia est ambulatoria voluntas vsque ad supremū vitae exitum: vt ff. de adi. lega. l. iij. §. fi. si aūt ab initio tenuisset, quod est quandoque, vt diximus. ī. proxi. §. vnde non potest reuocari: tunc non pōt interdicere: vt & in dote hic dicitur, & do. propter nup. vt hic, nisi in ipsa donatione hoc fuisset expressum: vt C. de pact. l. traditionibus. & C. de re. permu. l. rebus.

r Sancita. & ab alijs: vt C. de secun. nup. l. iij. & a nobis: vt ī. eo. §. si vero sit soboles.

s Decies. sic ī. de haere. & Fal. §. & hic quidem. & ī. de leno. §. j.

t Ex lege. Hic, no. argu. ꝙ iuri communi renunciari nō potest. u quod plenè dic vt diximus. ꝭ. vt fine prohi. ma. cre. & deb. §. propterea. col. vij.

u Legum. i. legum tractantiū de vsufruc. vel dic vsufru. legitimi. nam alius constituit pactionibus, i. stipulationibus: & in testamento. vt initi de vsuf. §. j alius lege constituitur: qui legitimus dicitur: quem habet pater in bonis filij, vt subijcitur: & superstes coniunx lucratur

A Theodosij. Cō.

mam dederit voluntatem: a ante nos quidē dicebat lex, † b si ad secūdas veniret nuptias aut pater, aut mater, statim relicto vsu c cadere, sicut prius d cadebat proprietate: & repente e illū f filijs restitui: si verò impuberes forsan filij fuissent, ēt cū medij tpis fructibus. g hoc enim videbatur legi. h Nobis aūt nō satis hoc placuit: sed volumus, vel si vsusfructus detur p largitatē, aut mortis cā donationē factā inter viuos, in qbus licet ēt donari: i si relinquatur, & accipiens ad secundas veniat nuptias, manere k sic quoq; l vsum, donec superstit q hunc habet vsumfructum: nisi expresim ille q donationē m (sicut dictū est) fecit, aut hunc reliqt, n siue masculus, siue foemina, dixerit velle ad secundas veniente nuptias eo qui vsum fructum accepit, solui o eum, & ad suam reuerti proprietatem.

CA. XIII. Si vsusfructus dotis noie vel pp nuptias donatiōis cōstituatur, vt ille semper maneat.

Qui lucratur vsumfructum ex dote: ipsum nō perdit, licet transeat ad secunda vota, ēt si dans in vltima voluntate disposuerit, quod eum perdere debeat transeundo. Ang.

SED haec p qdē de ijs, q p largitatē dantur, diximus. si aūt in dotē aut in spōsalitiā q largitatē rerū usus fructus detur, nil penitus inouamus: sed dudū sancita r teneāt, & maneāt apud accipiētes donec viuūt, licet decies s millies ꝯriū aliqd velint moriētes. Qđ.n. † ex lege t datū ē lucrū priuat aufferre modis oīb. nō valebit.

CAP. XIIII. De reb. maternis uel nuptialib. lucris ut in his pater non amittat usumfructum.

Pater vsumfructū sibi per filium acquisitum, transitum ad secunda vota nō amittit: in castrensi & quasi nihil innouatur. Bar.

QVONIAM oīno ad memoriā de usufructu legū u uenimus: illud quoque misceri legi bonū est qđ tribus pridem dictum

† Cōcor. 18. di. c. de his.

† Cōcor. c. si diligenti. extra de foro cōpe.

suetis ex priore matrimonio: vt l.e.§.si vero sit sobole.

a Constitutionib. tres sunt q̃ tractant de acquisitis ex linea materna: vt C.de bo.ma.l.j.& ij.& fin. Item duæ q̃ tractant de acquisitis ex nuptiali lucro: vt C. de bo.quæ lib.l.j & l.quæcunq;. Item duæ q̃ tractãt de acquisitis aliũde, vt C.de bo.quæ lib.l. cum oportet.& l.fin.

b Veniat. s. pater.

c Casu.i.amissione.

d Leges.quas modo nominauimus. nam eo ipso q̇ non dicit perdi, non perditur licet ad secũdum transeat matrimonium pater: imò etiam expresse dicunt aliquæ earum legum q̇ non perdat, vt C. de bo. ma.l. fin.

e Castrensium hæc enim & veteri & nouo iure in solidum & plene filijs acquiruntur: vt ff. de col. bo l.j.§. nec castrense.& C. de bon. quæ lib. cum oportet. §. exceptis castrẽsibus. & §.eadem obseruãdo. nec mirum: quia paterfamilias est quo ad hæc: vt ff. ad Macedo l.ij.

f Reuocare. Hic est vna pœna secundo nubẽtis inter cæteras.

g Nisi tamen. Not. tribus ex causis tantum fieri reuocationem donationis, cũ alijs multis modis possit fieri,& per multas ingratitudines: vt C. de reuocan.do. leg. fina. & infra. vt liber.dece. §. collat. vj. & facit ad hunc. §.C. de reuocan. do. l.his solis. Nunquid idem in patre accipiẽte secundam vxorẽ? Rñ.non: quia non inuenitur. nec ergo nos a iure communi recedimus. vt C. de ap. l p̃cipim⁹.§.j.fi. & q̇a non est verisimile q̇ mutet voluntatem propter vxorem, sicut vxor propter virum, vt dr̃ noc. §.& arg insti.de Iniur. §. patitur. & C. de interdic.ma.l. contra to- rem.& l.antepe.&pe.

h Fortunã. vt dicat vel cõsularis mulier, vel in alia dignitate, ex statu p̃sentis mariti, & non præteriti: dicet si s.n non acce-

est cõstitutiõib. a q̇ omniũ pr̃ horum, q̃ ad filios veniũt, siue ex materna linea, siue ex nuptiali filiorũ cã, siue aliũde, vsumfructum habeat, licet ad secũdas veniat b nuptias Vsum nanq; eorũ donec viuũt manere sine casu c ẽt añ nos oẽs volunt leges d & in maternis & ĩ alijs oĩb & nos similiter dicimus. Castrẽsiũ vero & e quasi Castrẽsiũ iã peculiorum excipiat̃ ratio.

CAP.XV. Si mulier res quas filijs dõauerit, qua si ab ĩgratis post secũdas nuptias reuocar̃ voluerit.

Transiens ad secundas nuptias donationem ante collatam in filium, ex causa ingratitudinis nõ reuocat: nisi ex tribus casibus pro omnibus liquidatis im promptu existentibus. Ange.

MATER tñ donãs aliqd filio de suo, si ad secũdas venerit nuptias, nõ poterit p̲ occasionẽ igratitudinis reuocar̃ f qđ datũ est. Nõ.n. ex pura videtur volũtate ingratitudinẽ introducere, sed secũdas nuptias considerãs, ad hãc venisse cogitationẽ putabit: nisi tñ g h apte filius aut circa vitã ipsam insidiãs mr̃i, aus manus inferẽs ĩpias, aut circa substãtiæ totius ablationem agens aduersus eam aliquid declaretur.

Et sic propter ingratitudinem reuocat̃ donatio in casibus expressis. & conco. c. propter eius.& in c.vlt. ĩ gl. j.in fi. extra de do na.

CA. XVI. Vt secũdo marito copulata mulier, prioris viri dignitatib. vel priuilegijs nõ vtat̃.

Mulier ad secũdas nuptias veniẽs. prioris viri dignitatẽ, & priuilegia amittit, secundi acquit & retinet. Bar.

pisset, dignitatẽ primi retineret, licet esset mortuus. vt ff.de sena.l.j.& l.fœminæ nuptæ.& s.e.§.soluto in prin.& sunt hæc vera nisi qñ per priuilegium habet hæc mulier: vt ff.de sena.l.fi.& fac.ad hunc. §. j̄. de restit. §.ũnautem etiam.& C.de nup.l.cum te.& ff.ad munic.l.filij.§.j.

i Priorum. dignitatum quas habebat p̲ primũ virum. Accu.

k Oblita. nubendo secundo.

l Alexandro. vt C. de incest.nup.l.ij. & facit ad hunc §.C.de oper.liber.l. libertæ. & ff.de sepu.l.fin.

m Epulata.no.fatur ĩ nõ sic discernere vt ieiunũ. & facit ist. de succes.sub.§.fi. A.

n Principis. s. Alexandri. p̃ceptum, vt C.vbi pup.l.edu.le.j.

o Omniũ.tutorum ãgnatorũ, & similiũ.

p Dat ei ẽt hæc lex. non solum Alexã. vt .s.apud matrem alat̃. & facit. ff. vbi pupil. edu.de.l.j. Sed quæri quare si contrahat secundas nuptias, non permittitur educatio matri, cum apud vitricum possit esse tutela priuignis: vt C.de contrario iu. tu.l. fi. Rñ. aliud in educatione, quæ posset vitricius plerunque insidiosa esse, quam tutela. Vel q̇ tutela permittitur, verum est a testatore, non a iudice vel lege. Item est contra hunc. §. j̄. vt liceat ma.& auiæ. §. illud.colla. viij. Sol. vt ibi. Accur.

q Contrahentes. s. matrimonium viri: Dabunt.

NON tñ p̲mittimus mulierib. ad secũdas veniẽtibus nuptias, adhuc velle priorũ maritorũ dignitatib. aut priuilegijs vti: sed ad quale post priorẽ venerint matrimoniũ, illi h amplectant̃ fortunã. i q̃ enim priorum k oblita est, non rursus ex prioribus adiuuabitur.

CA.XVII. De libertinis mulieribus, quæ patronis suis coniunctę sunt.

Si manumissor ancillam, quam manumiseris, ducas in vxorem, & postea diuertas: non poterit illa nubere alij inuito primo marito, & si cõtra feceris, nõ erit matrimoniũ, sed fornicatio. Ang.

IVCVNDVM quoq; illud, & nõ extra pietatẽ, a diuæ memoriæ Alexandro l sup̲ alios plurimos antiquorũ legislatorũ determinatũ est, vt siqs manumiserit ancillã, deide eã ducat vxorẽ: at illa (vt vr̃) elata & epulata m soluerit circa manumissorẽ mr̃im. ñ sinit lex ad nuptias venir̃ inuito priores: marito sed deiceps nupt. fornicationẽ iudicat & cõrruptionẽ: sed nõ nuptias, nec mr̃imo. ex quo iniurię ñ decẽtes ei q libertatẽ. ĩposuit fiũt.

CAP. XVIII. Vt pupilli apud matrem educentur, si vitricum eis non induxerit.

Filius debet educari apud matrem: nisi ad secundas nuptias conuolauerit. Ang.

EIVSDEM n quoq; pricipis n illud iueniẽtes, dignũ putauim⁹ partẽ nr̃ę facer̃ sanctionis. qm̃ oium o mr̃ fide dignior ad filiorũ educationẽ videbatur, dat ei etiam hoc hæc lex, p nisi ad secundas accesserit nuptias.

malo Haloãd. eiusdẽ.

CAP.XIX. Si adhuc constante matrimonio dotem maritus vxori suæ persoluerit.

Dotes cõstãte mr̃onio restitui nõ debẽt: aliàs dõatio nis istar obtinẽt: & max. si ad scđas p̲uenerit nupt.

DOTES aũt quas accepint cõtrahẽtes. q

nõ dabũt: facilè mulieribus cõstantibus adhuc matrimonijs, nisi tãtum ex casib. quas lex b enumerauit. alioq si qd tale gesserint: instar donationis, c quod agitur, hoc ipso esse videt. Et si moriat mulier: recipient dotes q dederũt d eas imature e mulierib. mariti, ab hæredib. mulierũ, cũ medij tpris fructib. f ipsi & heredes eorũ, & habebũt in lucrũ ẽm pactũ. Et si ad secũdas venerint nuptias viri seruabunt sine alienatione hæc filijs: hoc videlicet qđ generaliter cõstitutũ est. g Si verò nõ cõtigerit accipe cõtrahẽtes dotes, adhuc cõstãte matrimonio: ẽt post mortẽ vxorum secũdum legem ab illarũ pcipient h hęredibus, sicut scriptura vult dotis.

CAP. XX. Si mulier filiorum suorũ tutelam administrauerit, & ad secũdas migrauerit nuptias.

Mater deserta filiorum legitimorum vel naturalium tutela contra sacramentum, si ante rationes redditas ad secundas nuptias cõuolauerit, easdem pœnas patitur, quas mulier intra tempus luctus nubens: & dissolutionem pœnarum eisdem modis consequitur. Angelus.

Si aũt tutelã gerat mulier i filiorũ (palàm est qa impuberũ existentiũ) iurãs k nõ ad secũdas venire se nuptias, deinde cõtemnẽs & prius cõnubiũ, & iusiurandũ, ad maritũ veniat ẽm, non prius tutorẽ l petẽs & rationẽ reddẽs & exoluẽs oẽ, qc qd hunc m debet: non solũ q eius sunt, n in hypothecã habere lex o pmittit filijs, sed etiam mariti p † substantiã trahit q cũ hypothecis: ipsi r quoque interdicit s filij successionẽ t impuberis morientis: licet ex substitutione u pater eã venire ad filij dixerit successionem. Sed hoc qdẽ priores nři. x † Nos autẽ miramur, q mulierem sic impiam constitutam, vt ẽt hoc ipso iusiurãdũ negligeret, & sic ad immaturas nuptias deueniret, trib. maximis neglectis, Deo, & defuncti memoria, & charitate filiorũ, ita paruis subdiderunt poenis: & illam qdem, q ante luctuosum nubit tẽpus, & nec oĩno mater filiorum consistit, puniunt amarè: y & licet filios non habeat propter solã honestatem z hoc agunt: a mulierem b verò sic effusam concupiscentijs, vel nõ c ipsis subdiderũt poenis, quas sustinent, q ante lugubre tempus ad secũda vota declinauerũt. Ideoque sancimus eas, quę sic pestifere d de cætero p̃sument mulieres: super dudum pcedentes e poenas, & has sustinere oẽs, quas primitus diximus f super his mulieribus, q ante lugubre tempus nubunt: & infamiam, & oĩa alia his inferẽtes: & solutionem poenarũ eis dantes eandem, quam etiam illis, vt supplicent imperatori, & mediam portionem dent filijs, suarũ rerum neque vsufructu apud eas manente, & simpliciter ęqualem eã ponimus propter nuptiarum immaturitatem ei, quæ ante lugubre tempus nupserit. Si vero etiam naturalium tutelam gerat filiorum (nã hoc quoque præbuimus g ei) tamen ad virum vę-

a Dabunt. i. restituent.

b Ex causis quas lex. immobiliter siue in genere hæc dictio ex accipitur. sunt autẽ causæ vt se & suos alat, vel vt fundum idoneum emat, vel relegato patri expensam det, vel egentẽ virũ & patrẽ vel matrem alat: vt ff. de iure do. l. mutus. §. manente. Itẽ vt ĩ. dictas personas ab hostib. redimat: vt ff. solu. matr. l. quamuis. Itẽ vbi maritus ad inopiam vergit: vt C. de iud. do. leg. vbi adhuc. & facit ad huc. & facit adhunc §. ff. de relig. l. sic pro rata §. j. & ff. solu. ma. l. si constante. j. respon. & ĩ. de æqua. do. §. illud. col. vij. & C. [illegible] dos constan. matri. sol fue. l. j.

c Donationis. s. prohibitæ inter coniuges: sed ẽm hoc tempore videt q possit solui cõstante matrimonio. nam donatio potest reuocari, vt hic subijcit: ergo iure cõpensationis potest esse securus maritus? R̃ñ. non est ita. nam non tenet cõpensare quę dono accepit vere vel præsumptiue, vt fuit hic: nisi quanto locupletior est: vt ff. de do. inter vi. & vxo. l. si sponsus. §. fin. & leg. sequ.

d Dederunt. i. reddiderunt.

e Immature. i. nimis cito. Accu.

f Fructibus. extantibus & etiam consumptis, de quibus tamẽ fuit locupletior: qa tantundem aliàs de suo erat impensura, de alijs non: cum nõ in plus quàm sit locupletior, tenetur: vt dictum est, & probat ff. de pe. hære. l. sed & si lege cõmissoria. §. quod autem.

g Constitutum est. vt ĩ. e. §. si vero sit soboles. Accur.

h Percipiẽt. sed nõ ne dolo facere videt, cũ restituturus esset: vt ff. de doli excep. l. dolo. R̃ñ. nõ: qa restiturus erat maritus ex pacto. aliàs nõ habet locum quod hic dicitur.

i Si aũt mulier, qđ est speciale in matre. quod dic. vt infra. de hæred. ab intesta. §. ex his.

k Iurans. quod hic de iureiuran. dr̃, corrigitur. ĩ. vt mauers debi. & credi. §. fi.

l Tutorem. s. dandum filijs. Accur.

m Hinc. aliàs huic, & aliàs hinc.

n Eius sunt. s. mulieris.

o Lex. vt C. qñ mu. tut. offi. l. ij. § sed ne.

p Mariti. secundi.

q Trahit. lex ista.

r Ipsi. marito.

s Interdicit. lex ista.

t Successionem. vt si. qñ mu. tu. offi. le. ij. & insti. ad Tertul. §. fin.

u Ex substitutiõe. s. pupillari, vt C. ad Tertul. l. omnem.

x Priores nostri. s. qui dixerunt faciendo ll. quarum modo mentionem habuimus.

y Puniunt amare. s. priores nři, vt C. de secun. nup. l. j.

z Honestatem. quã corruperunt.

a Agunt. scilicet sapientes.

b Mulierem. tutricem.

c Vel non. vel pro saltem.

d Pestifere. i. mortaliter: quia mortem æternam expectat q peierat. aliàs est in litera periurat.

e Præcedentes. i. p̃ter eas quas modo diximus de successiõe, & de alijs in princ. huius. §.

f Diximus. vt ĩ. eo. §. si igit. & C. ad Tertul. l. si qua. Accur.

g Præbuimus. vt C.

† Quæ hic dñr. recitant in gl. vnica. ante fi nem. ibi, itẽ si tiũ sear. in c. ex parte M. vbi bona gl. to ta legalis extra de appellat.

† Theod. & Valẽ. I. l. oẽm C. ad Tertu. q lex supra est ex Nouella Theodo. q hodie extat integra cũ alijs, ĩ qua & hmõi mater inhibebatur mori intestata. Inde ẽt sumpta. l. matres. C. qñ mulier tutelę officio Aut. Cõ.

Pelerans mortẽ æternã expectat.

niens; & non hęc agens, quę prius dicta sunt, ijsdem subiaceat pœnis. Prouidentia verò sit per prouincias quidē agentium præsidibus, hic autem gloriosissimo præfecto felicissimæ huius vrbis vnà cum prętore, cui huius vrbis cura est, vt volente ad nuptias venire tutelam gerente muliere, & ordinet minoribus tutor, & rationes suscipiantur: & quod mater debet occasione gubernationis, hoc reddat.

CAP. XXI. Si sub conditione pater vel mater legatum liberis suis reliquerit, cōfirmat legē Zenonianā. Cōtius.

Pater iussus dare filio legitimā in diē vel cōditionis euētum, non caueat ei de legato soluendo: nisi ad secunda vota transeat. Angel.

PLACET quoque nobis Zenonis piæ memoriæ cōstitutio, [a] volens patrem, [b] si iubeatur proprio filio [c] legatum sub conditione, aut die dare, non aliter exigi pro donatione legatorū cautionem hanc, videlicet, quæ legatorū seruādorum causa vocatur: nisi secundas pater [d] cō traxerit nuptias. sit enim & hæc secundò nubentibus pœna.

CAP. XXII. De clericis q nuptias ɔ̄here nō pn̄t. Supra Nouel. vj.

Clerici nisi cantores vel lectores sint, nuptias nō possunt contrahere: sed si cantor vel lector ad secunda vota migrauerit, ad culmen sacerdotij non ascendit. Item laicus vxore dimissa in virginitate suscepta, potest promoueri ad sacerdotiū: aliàs secus. Ang.

SED & si quis inter reuerendissimos constitutus clericos (vltra lectorem aut cantorem dicimus) omnino contraxerit nuptias: hūc ex nostra constitutione cadere sacerdotio constituimus, [e] atq; volumus. [f] Si verò lector existēs, & nuptias faciens, deinde propter aliquā ineuitabilem necessitatem [g] ad secūdas veniat nuptias, nequaquam ad maioris sacerdotij ascendet culmē: sed illic † manèbit apud mulierem, affectū illius [h] præponens meliori ꝓuectui. Si verò cū sit laicus, ad ordinationē subdiaconi, aut diaconi, aut p̄sbyteri venire voluerit, deinde appareat mulierē habens nō ex virginitate sibi copulatā, sed aut disiunctā a marito, aut aliter nō ab initio mox sibi legitimè ɔiunctam: aut ēt ipse ad secūdas venerit nuptias: non impetrabit sacerdotium, sed & licet latenter ad hoc venerit, omnino eo cadet.

CAP. XXIII. Si maritus ita reliquerit vxori, si ad secundas nuptias non transeat: & ad legem Iuliam Miscellam.

Legato sub conditione prohibendarū nuptiarū relictū a viro, vel vxore, vel extraneo, valet: & cōdō seruari debet, aliàs legitimā perdit, & restituiē solutum cū fructibus & accessionibus medij tpis: iuratoria cautione vel fideiussoria præstita secundum qualitatem personarum & rerum. Angel.

Quæ verò [i] nūc seqī cā, est antiqua, & & multas qdē suscipiēs correctiones nō ab alijs [k] solū, sed ēt a nobis: non tñ ad sūmā sui veniens rectitudinem, quam [l] nunc sectantes, præsentia [m] sancimus. Lex enim q vocaī Iulia Miscella, lex antiqua, lex vetusta filiorū ꝓcreationi p̄ponēs [n] studium, ꝑmittebat mulierib. licet vir ꝓhiberet, & aliqd ob hoc relinqueret, [o] quatenus non ad secūdas venirret nuptias: tñ & ad virū venire, & iurare: qa filiorū cā hoc ageret: & qd relictū erat, acciperet. & hāc qdem in annum dabat [p] mulieribus licētiam. Eo aūt

C. qh mu. vo. offic. l. fi. & facit inst. ad Or §. §. j.
a. Constitutio. vt C. ad Trebellia. l. iubemus. §. I supradictis.
b Patrem nepotis.
c Filio. i. nepoti testatoris. Accur.
d Pater i. ille filius.
e Cōstituimus vt s. quō oport. epis. §. neque autem.
f Volumus. s. nunc.
g Necessitatē. vt sāguinis caliditas, vt s. de nō eli. §. nō voluerit &c. s. quo opor. episc. §. quanta col. j. & fa. ad hūc § j. de san. epi §. si verò futurus. & §. si vt post. & §. si verò lector. coll. ix. & C. de episc. & cler. l. cū q. & s. quo opor. epi. §. neque vxori. col. j.
h Illius. s. mulieris.
i Quæ verò. hic no. circa hanc mām quadruplex esse ius: vetustissimum, & vetus & nouū, & nouissimū. & primo sic cauebat, vt distingueremus: an relinquebaī simpliciter, vt nuberet, an vt certæ psonæ, puta Titio nuberet: an ēt simpliciter, vt nuberet, an vt Titio nō nuberet. Primo casu valet, cū vtile sit reipub. matrimonia fieri ad sobolē procreādam, vt ff. sol. mat. l. j. Item & secundo valet, si illi certę psonę honestè nubere pōt, nō aliàs: vt ff. de ɔdi. & dem. l. cū ita legatū §. videam⁹. In tertio aūt non valet cōditio, & remittiī quasi ɔ̄ publicam vtilitatē inducta. Idē dicas si dixerit, vt alicuius arbitrio nubat. At in quarta valēt ɔdō, nisi in fraudem hoc fuerit factum. quia fortè alij nubere nō potest: vt ff. de cōdit. & dem. l. cum tale legatū. §. te: criptū est. & §. Męuiæ. & l. hoc modo. & his casib. qn̄ cōditio non valet, nec cautio Mutiana locū habet, q habet locū qn̄ in non faciendo est conditio, q tū valet, vt ff. de condi. & dem. l. Mutianæ. Iure

bus & quadruplex.

vero vetēri Iulius quidam Miscellus distinxit: aut ante annum petit legatum, & tūc iuret se non nuberet aut si nubat, spe filiorum, non libidinis cā nubat. aut post annū. & tunc caueat tm̄, nō aūt iuret, vt puto: licet quidam ɔ̄ dicant de iuramento: vt in qualibet conditione, q est in nō faciendo: vt in hoc §. in princ. vsque illuc, nos igiī, &c. Iure verò nouo remittiī hmōi sacramentū, vt in hoc §. nos igiī, &c. & C. ad l. Iuliā Miscel. (aliàs Visellam.) l. j Iure aūt nouissimo aliter constituiī. quod dic vt in hoc §. ibi, vnde sancimus &c. & hæc o a tam in masculis q in fœminis, vt C. ad leg. Iul. Misce. l. fi.
k Alijs. s. imperatoribus.
l Quam. s. rectitudinē, vel dic quā cām.
m Presentia. neutri generis est.
n Præponēs. Colons alijs. & expone i. ɔ̄tra sentis temporis.
o Relinqueret. scilicet vxori.
p Dabat. lex Iulia. Tran-

† De castitate vide bonū tex. in c. ij. 27. q. 2.

transeunte, [a] si vellet accipere relictũ, non aliter licebat mulieri hoc accipere, antequam cautionem [b] exponeret, q ad [c] secundas non veniret nuptias. sed hãc quoque adiectionem [d] ipse Iulius Miscellus [†] adinuenit: [e] sed Quintus Mutius Scęuola hęc pręsanciuerat, super oĩbus [f] quippe pendentibus in causarum prohibitionibus [g] huiusmodi adinueniens cautionem. Nos igitur videtes plurimas mulieres desiderio nuptiarum, non propter filiorum procreationem, sed pp necessitatem [h] & iurantes & nubentes, & transcendẽtes morientium voluntates, existimauimus [i] prius interim sacratiorem [k] mederi partem, & [l] periuriũ eis cohibere, [m] nec sinere talia subire iuramenta, in quibus omnino periurium promptũ est. Nã nec illud inerat legi, vt oporteret sine filijs existentes mulieres hoc iurare [n] sacramentum: sed etiam filios habentibus hoc adiacebat iusiurandum, quod Deũ simul [o] & defuncti [p] animam contristaret: cũ vtique periurium quidẽ esset in promptu: filiorũ verò procreatio in casu sine muneribus [q] reiaceret. [r] Quia igiť hac [s] nostra sancimus lege iusiurandũ eis [t] auferentes, [v] & talem permittentes relictorum perceptionem: [x] considerauimus (quoniam [y] alterum quoque rerum [z] a nobis ptermissum est) oportere & defuncti animæ [a] mederi. Quapropter præsentẽ ponimus legem. non enim volumus deficientiũ [b] nihil illicitum habẽtes voluntates frustrari. Si enim diceremus oportere mulierem omnino viro præcipiente nõ nubere, hoc custodire: pro amaritudine habuisset hæc merito lex: nunc autem cum secundo præsto sit lex, scilicet vt si voluerit nubere, accipiat quod relictum est: [c] nouissimi sceleris est despicere voluntatẽ defuncti ita fluctuantem, vt ei detur licentia nubendi, & accipiendi quod relictum est, & per omnia contristandi priorem maritum. [d]

NOVVM IVS.

Contius.

Vnde sancimus, si quis prohibuerit vxorem ad aliud venire matrimonium, siue etiã vxor maritum: [e] (idem namque [f] est vtrinque) & pro hoc aliquid reliquerit: vnam ex duabus conditionem [g] habere cõtrahẽtium alterum: aut ad nuptias venire, & renũtiare præceptioni: aut si hoc noluerit, [h] sed honorat [i] defunctum, oĩno abstinere decetero nuptijs. Sed vt non causa suspensa [k] sit, & post tempora forsitan longa reuertatur rursus exactio: [l] propterea bene nobis visum est huius rei determinare [m] causam, & vsque ad annum quidem non esse penitus petitionem relicti: nisi tamen modus sacerdotij [n] adueniens alteri personarum statim præbeat exceptionem: vtpote nequaquam nuptiarum existente spe. Si vero transire contigerit annale tempus: dam us quidem personæ huic accipere quod relictum est: non absolutè tamen, nec simpliciter: sed si quidem immobilis fuerit res, non aliter hanc acipere, nisi iuratoriam cautio-

---

Ἰούλιος Miscellas, &c. subaudiẽdum νόμος. i. lex Iulia Miscella. vetus interpres et Haloã. p ipso legislatore ac oeperfit, hoc decepti, q generare masculi. lex apud Grecos appellatur. sic interpres theophili & Harmenopuli sępe tallunt. Cõti.

[a] Transeunte. s. anno.

[b] Cautionem. s. Mutianã: qa cauebať de aliquo non faciẽdo: vt C. ad l. Iul. Miscel. l. j. in prin. & ff. de cõdit. & dem. l. Mutia. & erat hęc iuratoria: vt qdã dicunt. Accu.

[c] Quod ad. & est hic qdã modus cautiõis.

[d] Adiectionẽ. s. post annum. Accur.

[e] Adinuenit. hic vĩ deesse quoddã nõ. Vel dic adinuenit quo ad matrimoniũ: & tunc sine non legitur. & quod seqť præsanciuerat, quo ad inuentionem.

[f] Omnib. s. relictis.

[g] Prohibitionibus. aliàs, phibitiones. & est sensus, q Scęuola inuenit hanc cautionem, vt haberet locũ in illis conditionib. quę cõsistunt in prohibendo, vel non faciendo: vt relinquo tibi, si non ascenderis capitolium.

[h] Necessitatẽ. s. talẽ qualẽ mõ habuimus §. proxi. s. libidinis.

[i] Existimauimus. s. ante legem istã: vt C. ad l. Iul. Miscel. l. j.

[k] Sacratiorem. quia de sacramento. & s. j. vt sine prohi. ma. debi. & credi. §. propterea. col. vij.

[†] Et. pro id est.

[l] Cohibere. i. prohibere iusm ne fiat.

[m] Hoc iurare. s. ad secundas non venire nuptias.

[n] Deum simul. s. pp iuramentum.

[o] Et defuncti. pp idẽ iusm: qa cãm dedetat piurãdi. vel pp sm mrimoniũ vĩ de functo facere iniuriã.

[p] Muneribus. scilicet diuinis.

[q] Reiaceret. i. erat dubiũ, an haberet filios ex matrimonio: cum in Deo sit.

[r] Hac supradicta. l. secũda in C. ad leg. Iul. Miscel.

[s] Eis. mulieribus.

[t] Auferentes. s. ne vlterius iurent se nõ nupturas.

[v] Perceptionem. s. legatorum.

[x] Quoniam alterũ.

[y] Interpositio est.

[z] Rerum. i. vnã duarum prætermisimus vsque nunc. s. defuncti voluntatem seruari: et ideo nunc dicere vult.

[a] Animæ. id est voluntati.

[b] Deficientiũ. i. morientium.

[c] Relictum est. s. ea lege, ne nuberet.

[d] Priorem maritũ. qui noluit eam nubere.

[e] Maritum. s. prohibuerit ad aliud venire mrimoniũ: cui marito specialiter legatum hoc adscriptũ, sm R.

[f] Idem nanque. interpositio est. & quod dicit hic vtrinque: siue vxor marito, siue maritus vxori reliquerit hac cõditione: vt hic, & C. ad legem Iuliam Miscel. l. fi.

[g] Conditionem. i. electionem.

[h] Noluerit. s. renunciare.

[i] Honorat. s. non nubendo secundo.

[k] Suspensa. donec secundum matrimonium expectatur.

[l] Exactio. i. repetitio legati. Accu.

[m] Determinare causam. per hanc constitutionem.

[n] Sacerdotij. nam ex quo erit sacerdos non poterit vxorẽ ducere aliam. Idem de quolibet in sacro ordine posito: vt supra eodem. §. proximo. & econtra: quia mulier facta est monacha. vel aliter vouis continentiam: vt j. vt

cautionem a exposuerit, & supposuerit suas res (hoc quod tacitè ex hac lege damus b) vt si ad secúdas venerit nuptias, reddat c quod datú est, tale quale percepit restituens, & quos accepit i medio fructus. Si verò mobilis fuerit res: si quidem idoneam habeat substantiam persona volens accipere, dari d quod relictum est, sub eadé cautione e & ijsdem hypothecis. f Sed si quidem aliquid aliud g mobilium fuerit: tale restitui, quale recepit: aut deminutionis medeatur partem. h Si verò pecuniæ fuerint, ét cú vsuris quas inde percipere valuerit: iureiurã do i restituentis hoc iudicando. Si verò nó mutuauerit quidé, sed vsus est: tertiæ centesimæ reddat vsuras. Si verò non valde locuples k fuerit: etiam fideiussorem hunc exigi. Si aút nó valuerit fideiussoré dare, tunc sub iuratoria cautione, & hypotheca (fm quod dictum est) suarú rerum accipiat quidem quod relictum est: mox autem vt ad secúdas nuptias venerit, hoc ab eo, q dedit, vindicet, apud quãcunque apparuerit personam, tanquã si ab initio neque datum fuisse videretur. quod in oi restitutionis casu, siue mobile, siue immobile sit, quod futurú est reddi, valere sancimus. Si verò vsus l fuerit, qđ relinquitur: minus idonee verò se habeat m ad fideiussionem: & nec ipse dignus sit cui hoc credatur: n manere quidé apud illum a quo relictum est: ex tertia verò centesimæ eius vsurã præstari: quam vsque tunc soluat, o donec aut secundas ille p contrahat nuptias, (quando & restitutio q præstitarum vsurarum suscipiet facultatem) aut fiat manifestum nullatenus posse istum ad nuptias peruenire, siue secundú modum sacerdotij, (túc enim ei r dabit quod relictum est) siue morte. accipiét enim hoc omnino eius hæredes, s nihil neque de datis vsuris reddentes. Hanc ipsam autem introducimus obseruantiam & eundem intellectum etiam si nó coniuges alterutris sub tali t reliquerint conditione, sed aliquis alius extraneus, siue viro, siue mulieri sub tali conditione dari quid voluerit, scilicet fortuitorum casuum: secúdum suam naturam lege super his tam in præstandis v quàm in restituendis x conseruata. Hæc igitur ex iam nuper factis a nobis y occasione Iuliæ Miscellæ có stitutionibus retribuimus: z alia a verò sint firma secundum terminos & casus, secundú quod hęc exposuimus. b Præfatæ autem a nobis obseruationes c dent, si institutionis sit pars, d aut legatú, hæredibus e aut substitutis, aut illis a qbus hæc relicta súr. f sed si quidé mortis cau-

† Vis Miscelliæ.

vt Nouel. ma. & aulæ. §. qa verò ex ɔsensu.

a Cautioné. s. de restituendo legato cum eius fructib. si ad scm venerit mřimoniú, vt hic subijcit, ibi, vt si ad secundas, &c.

b Damus. s. hypotecã rerú pcipiétis pdictú legatú. & fa. C. de rei vxo. actio. §. vt plenius. & C. cómu. de leg. l. j. & C. de admi. tu. l. pro officio. & de episc. audi. l. de creationibus.

c Reddat. s. hæredi. vel cóiuncto, vel substituto, vel ab intestato veniéti, fm Ro. vt j. eo. §. præfatæ.

d Dari. s. volumus.

e Cautione. scilicet iuratoria.

f Hypothecis. scilicet tacitis.

g Aliud. s. a pecunia numerata, vt subijcit.

h Parté. i. totã parté deminutam: & sic vt totú dãnú redundet i legatariú. nec mirú, cú malę fidei esse psumit. alias. n. fruct⁹ nó redderet: vt instit. de re. diui. §. si quis à nó dño. Vel dic parté dimidiã deteriorationis: vt ff. de verb. sig. l. nomã filiarum. §. portionis. Accur.

i Iureiurando. hoc pót referri tã ad vsurã q̃ ad fructus. & no. dari poti⁹ iacm reo q̃ actori: qa fauorabiliores sunt rei: vt ff. de reg. iur. l. fauorabiliores. & l. non debet actori. nã aliud vbi ex ɔtumacia reus dãnat i talib. vt C. de iudi. l. pperãdú. §. ij. & l. sãmus. Vel qđ est veri⁹, ibi loqr de expensis quas fecerat actor: vñ sibi liqdæ sunt. cɔ̃ de fructib. quos reus pcepit. quare & sibi liqdi sunt: vñ vtrobique dat iacm scienti veritaté. si aút vterque veritaté æquałr sciret vel ét vna psona plus est suspecta q̃ altera, honestiori iacm deferé: vt ff. de re mili. l. nó oés. §. a barbaris. & ff. de legi. tu. l. legitimos. §. j. in fi.

k Locuples. hæc distinctio sit locuples, vel nó, i re mobili seruat, non in imobili.

l Si vero vsus, hoc ff. sum dicút qdã tñ de pecunia loq, vt sic differat a pcedentib. vt in nouel. eo. ti. Vel, vt puto, loqr de vsufructu & vsuris, quo casu non fiet traditio rei, sed vsurarú tñ: vt s. de nó eligé. secú. nubé. §. aliud in fi. §.

m Se habeat. s. legatarius.

n Credat. aliàs dat & dic. s. legatario.

o Soluat. s. ille qui fuit iussus pstare. Ac.

p Ille. s. legatarius. Accursius.

q Restitutio. s. quæ fit ei, qui legati pstatione onerat⁹ fuerit.

r Ei s. legatario.

s Hæredes eius. s. legatarij.

t Sub tali conditione. i. ne secundas nuptias ɔ̃hat. & hoc si viduæ relinquit vel a marito, vel ab extraneo: vt dictum est. aliud si virgini relinquat: tunc enim non valet conditio: & sic ius antiquissimú seruat, fm Ioan. vt ff. de ɔdi. & dem. l. cú tale. §. rescriptú. & l. cum ita legatur. §. fi.

v In præstandis. legatario.

x In restituendis. grauato.

y A nobis. C. de indi. viduitate.

z Retribuimus. i. adijcimus.

a Alia. s. relicta.

b Exposuimus. s. in alijs tractatib. puta s ti. de lega. C. & instit. de hæredita. institu. cú seq. tit. vbi de alijs relictis tractatur.

c Obseruationes. i. cautiones de restituédo relicto, si fm mřimonium fuerit introductum. Azo.

d Pars q̃ relinqr sub ea ɔdône, ne fm ineat matrimonium.

e Hæredibus. dati ui casus sunt. Accur.

f Relicta sunt. puta alicui fuit relictum, & ille grauatus de dando alicui, si ille cui grauatur, dare, secundum matrimonium non ineat. nam legatarius onerari potest: vt instit. de sing. re. per fideicomis. re. §. j. Vel dic quòd erat coniunctus illi legatario, cui sub hac conditione relinquitur:

Legatari⁹ onerari potest.

quitur: puta sic, Titio sub conditione q non secundum ineat matrimonium, lego fundum Cornelianum: eundem fundum Mæuio lego. nam Mæuio cacebit. & est ratio: quia perinde erit ac si nec relictum sit: vt s. eo. § proxi. ibi, si vero non valde. & tunc ei adijceretur: vt insti. tu. de lega. §. si eadem & ff. de lega. iij. l. re coniuncti.

a Donatio scilicet fit.

b Hæredibus. scilicet erit præstãda cautio, subaudi.

c Conditionẽ scilicet ne secundum ineat matrimonium.

d Substitutis scilicet erit præstãda cautio.

e Aut omnino. scilicet deficiente hærede, vel substituto vel coniuncto. & facit ſ. de hære. & Falci. §. si quis autem. & §. seq.

f Obseruationes. i. cautiones.

g Lex. s. hæc.

h Donationem. s. reliquit. Accur.

i Nullam cautelã. quo casu non cauetur: quia cum gratia defuncti interponas, scilicet cautio ista, ergo & ipse potest remittere, vt C. vt in possess. lega. l. ij. & l. pen. & facit C. ad Trebel. l. iubemus. §. & in supradictis. Accu.

k Addita. s. legibus antiquis.

l Ediximus. i. parũ de quadã cautela diximus facienda ab ea persona cui sit legatum sub ea conditione, ne secundũ ineat matrimonium. vt supra proxi. §. vnde sancimus. & §. si vero nõ valde. cuius cautelæ occasione & de ista ponet, & occasione legis huius & occasione l. Leonis, supra de non eligen. § aliud. vt subijcit. Vel dic quòd directo dicit de illa constitutione de non elig. §. aliud. quando dicit, ediximus.

m Cõstitutionem. loquentem de secũ. nupt. vt C. de secun. nup. l. hac edictali. §. his illud adiũgimus.

n Ad eas. s. secundas nuptias.

o Restituat res. scilicet finito vsufructu mulieris.

sa donatio: [a] omnino hæredibus. [b] Si verò ex asse secundum talem conditionem [c] conscribatur quis hæres substitutis, [d] si fuerint, aut omnino [e] ijs, qui ab intestato vocantur ad hæreditatem, huiusmodi obseruationes [f] præstent, vt vndiq; lex [g] habeat propriã perfectionẽ: nisi fortè testator & hoc præcipiat, dicens licentiã habere eũ cui dereliquit, siue per institutionẽ particularẽ, siue ex asse, aut per legatum vel fideicõmissum, siue per mortis causa donationem, [h] & accipere quod relictum est, & nullã cautelam [i] dare. Tunc enim sequenda est defuncti volũtas. studij enim nostri est, defunctorũ cõseruare sm legem voluntates. †

† Côc. c. nos quidẽ, ibi & cũcta. extra de testamen.

CAP. XXIIII. De administratione donationis pp nuptias. Idẽ dictũ fuit s. Nouel. 2. c. 4.

Si donatio ante nuptias in rebus mobilibus cõsistat. mater eam accipere debet: & vti frui arbitrio boni viri. Si vero consistat in rebus immobilibus, eam filijs dimittere debet: & cautionem accipere de soluendis vsuris vsque ad tertiam cẽtesimę. Idem seruandum est in parte quo ad partem, quod in toto quo ad totum. Bartol.

ET qa parũ addita [k] de cautela rerum ediximus, [l] & Leonis nouimus diuæ memoriæ cõstitutionem [m] de secũdis nuptijs, si ad eas [n] veniens mulier non valeat dare fideiussionis cautelã, quia filijs restituat res, [o] tertiam partem cẽtesimæ accipiens: nos eam adhuc melius ab ea [p] constituimus. Quod enim [q] super hoc statutis competentem adiecimus [r] subdiuisionem: & sancimus [s] (hoc quod pridem a nobis in quadam dictũ est constitutione [t]) vt si qs offerat [u] res propter antenuptialem donationẽ: si quidem omnes immobiles constitutę sunt, maneat earũ vsus apud matrem ad secundas veniẽtem nuptias: & eadem hæc eligat, & non recuset, neque exigat a filijs pro æstimatione earum vsuras: sed diligentiam earum habeat secũdum quod lex dat vsui dominis [x] constitutis. Conseruet autem hæc secundum leges filijs superstitibus: aut si oẽs [y] moriantur, secundũ nostrã legem tam sine filijs casu moriẽti matri, quàm remanentibus filiorũ hæredibus cõseruato. Si verò vniuersa cõstituta est forte i pecunijs, aut alijs mobilibus rebus antenuptialis donatio: tantam partem [z] vsurarum accipiente matre, cũ prius sancita cautela non exigi [a] a filijs aurũ, [b] nisi fortè sine inuidia [c] sit viri facultas, & habeat aurũ & argentũ, & ve-

p Ab ea. id est constituimus melius q lex Leonis.

q Quod enim. hæ duæ partes ponuntur pro quia, vel pro certe. Accur.

r Adiecimus. sic ſ. de non elig. secun. nub. §. aliud.

s Et sancimus. scilicet nunc.

t Constitutione. scilicet i illa de qua diximus s. de nõ elig. §. si quis vir.

u Offerat. vxori.

x Vsus dominis. hoc est sicut vsufructuarius cõseruet qui est dominus vsusfruct9.

y Si omnes. hoc sic intellige: si oẽs moriantur filij secundũ illam nostram legẽ supra, de non eligen. casus filiorũ non existentium siue pactũ in eum casum seruatur matri morienti, id est quæ nunc vltimo moritur: nisi filij demiserint filios. filijs enim filiorum permanentibus non seruatur matri, sed filijs filiorũ: qui sunt hæredes filiorum, vt subijcit. & ſ. de non eligen. §. aliud. circa fi. & s eo. § quoniam infirmas. ibi, vnde si pluribus &c. In eo autem quod hic dicis, si omnes moriãtur: ita demũ pactum in casu filiorũ non existentiũ proficere matri: est contra s. eo. §. quoniam infirmas. ibi, vnde si pluribus existentibus &c. vbi dicit etiam moriente vno vocari matrem ex illo pacto. Respon. hic loquitur recitando. recitat enim constitutionem illam de non eligen. quæ in hoc capitulo. s. quando non omnes moriuntur, suppletur p prædictũ §. quoniam infirmas.

z Tantam partem. aliàs tantum, aliàs istam partẽ, scilicet tertiam centesimæ: vt ſ. dicetur.

a Non exigi. s. concedimus.

b Aurum. vel aliud mobile. Accur.

c Sine inuidia. id est vere habeat aurũ vel argentum: nõ autem hic dicitur cum inuidia filiorum, vt cũ forte non habeat, tamen ut exceant, dicantur habere ab aduersa parte.

Conscri-

stes, & quicqd conscriptum est matri. [a] damus etenim tunc electionem matri, si velit res accipere, & dare fideiussoriam cautionem, siue prædictas accipere vsuras: dicimus auté ex tertia parte centesimæ tam secundum anteriores leges, [b] quàm etiam secundú nostras. [c] Si verò permixtę sint res, & donatio tam in pecunijs quàm in immobilibus rebus sit: imobiles quidem omnino manere apud matrem, propter quod alimenta habeat exinde: in rebus vero mobilibus illa tenere, quæ pridem sanciuimus. Si verò contigerit in imobilibus rebus omnia antenuptialis donationis esse constituta: prouideat mulier quòd non respuat immobilia, neque imminuta [d] hæc faciat: sed qualia accepit, restituat. [e]

CAP. XXV. De successione matrum in bonis filiorum pro qua parte fiat, & quomodo.

Mater ad secundas nuptias veniens, quandocunque liberis ex testamento succedit, sicut extraneorum quilibet: ab intestato aut cum fratribus defuncti succedit & in bonis a patre prouenientibus in vsufructu tantum, in alijs verò bonis filio extrinsecus quæsitis succedit in totum: excepta antenuptiali donatione, in quam succedit in vsufructu tantum ingratitudinis ratione seruata.

HINC nos alia euocat rō q̃ de filiorú [f] successione est: quam [g] accipient quæ ad secundas veniunt nuptias. [h] Iam pridem enim de his scripta est lex [i] a nobis ad Hermogenē gloriosæ memoriæ magistrú sacrorú nostrorum factú [k] officiorú rescripta, [k] Belisarij gloriosi præcedens cósulatum septimodecimo Kal. Aprilis [l] per quam sanciuimus matres ad filij nō relinquētis liberos, cúeius q mortuus est fratrib. sine cautione [l] vocari successionē, & eius [m] cú vsu etiam proprietatē habere firmā: siue priusquam hæres relinquat, siue postea ad secundas venerit nuptias: auferentes de hoc leges [n] quę de his contrarium quid pcipiebant Hanc aút nostrā sanctionem [o] firmam ét modo manere sup solas psonas parentum, q̃ dudú ad scd́m venerint matrimonium, sancimus: [p] & quasdam [q] propriorú accipientes filiorú, firmè ei seruantes, [r] & [s] ſm deinceps tempus, siue ante nuptias, siue post nuptias hæreditatem in eis filijs descendisse cótigerit. De his aút q̃ post hæc [t] ad ſm veniút virú: ita nobis pſens lex disponat & sanciatur. Ergo necesse [u] est filio [x] moriente, siue masculo, siue fœmina, siue testatus moriat, siue ét sine hoc: interim [y] ea quæ ex testamento sunt dicétes, ita ad ordinem q ab intestato é, veniamus Si igit legitimè filius testatus fuerit, & relinquat matri substātiā, [z] siue partē eius aliquā: hāc [a] illa accipiat p scripturā [b] (qa vbiq; custodit morietiú volum° volútat.) & hēat qd́ dimissúē, aut datú, & ſm pprietatē & ſm vsú. Sicut. n. licebat [c] reliquere alicui extraneorú, & nihil hęredi scd́ę mulieris nocebant nuptiæ: ita & matri relinquens, siue institōnem, siue legatú rectè derelinquat & dominium, & vsum, siue ex reb. quæ extrinsecus aduenerunt, fuerit facultas, siue ex paternis: nihil ex hoc fratrib. cótradicere valentibus. Si autem intestatus [d]

[z] Cóscriptú est matri. i. ad vtilitaté matris. s. in antenuptiali dona.

[b] Anteriores leges. Leonis: vt d. l. hac edictali. §. his illud.

[c] Nostras. vt d. l. ff. de non elig. §. aliud.

[d] Imminuta. i. deteriorata. Accursius.

[e] Restituat. hic totus § est superfluus, cum in dicta. l. de nó eligen. sit eius sententia: sed ideo hic fuit positus, quia hæc cóstitutio omnia comprehendit quę de primis & secundis nuptijs sunt: vt j. e. §. si.

[f] Filiorum. s. primi matrimonij. Al. idé est & de filijs præsentis matrimonij, cum forte ad scdm matrimonium non accesserit adhuc: vt j. e. §. si autem intestatus. & §. quoniam. & legas hic passiuè. i. qualiter filijs succedatur a matre. Accursius.

[g] Quam. s. successionem. Accursius.

[h] Nuptias. s. mulieres volumus, subaudi. Accur.

[i] Lex. vt ff. de non eligen. §. cum igitur.

[k] Rescripta. s. lex præcedens consulatum Belisarij gloriosi. & hoc septimo &c.

[l] Cautione. i. distinctione.

[m] Eius. s. constitutionis.

[n] Leges. s. duas: vt C. de secun. nup. l. fœminæ. § fina. & C. ad Tertu. l. mater.

[o] Sanctionem. s. illam de non elig. secun. nub. §. cum igit.

[p] Sanciuimus. & túc plana erit. aliàs sancimus. i. sancitam sic intelligimus. Accu.

[q] Quasdam. s. successiones.

[r] Seruantes. nos scilicet. Accursius.

[s] Et. pro etiam.

[t] Post hęc. i. post hāc legem.

[u] Ergo necesse. quia tradere debemus qualiter succedant matres filijs: ergo primo de testamétaria successione: postea de ea q̃ ab intestato defertur, dicemus: vt subijcit, digniora præferenda sunt, sic instit. de bo. poss. §. alios autem. & ff. de hære. & Falc. §. si nullus eorum. & §. si vero ablatam.

[x] Filio. s. dicere. Ac.

[y] Interim. i. prius.

[z] Substantiam. s. totam.

[a] Hanc. s. hæreditatem.

[b] Per scripturam. maximè subaudi. nā sine scriptura potest facere testamentum, cum extraneo eam assimile statim. Acc.

[c] Licebat. s. filio.

[d] Si autem intestatus. Not. hic casté in quo hic §. corrigitur ff. de non eligen. §. cú igitur. & certe in omnibus concordat, pręterquam in vno. nā si testamentum facit filius: & hæc & illa permittit matrem institui. Item si intestatus decedat, & hæc & illa non distinguunt an ante mortem filij nubat secundo, vel post mortem: vt hic subijcit. sed in hoc differt: quia in bonis tantum quæ filius acquisiuit, nó autem in paternis hæc permittit succedere matrem in proprietate, licet illa in oíbus. in & hoc illa per hanc corrigitur: & ad legem quandā antiquam redimus: vt C. ad Tertul. l. matri. in fine. Sed nunquid hæ corriguntur j. de hæred. ab intesta. §. j. & ij. colla. ix. vbi indistinctè vocantur

[l] .s. quæ fuit núc aút est Basilides, vt ex fine huius. l. intelligitur. Cót.

[a] ex hoc loco ego superius restitui verā subscriptionem diei & Cósulis legis Nouellæ ordine secundę. ff. e. li. Con.

filius moriatur iam ad secundas veniente matre nuptias, aut postea veniéte: vocetur quidem & ipsa cum filij aut filiæ fratribus secundum nostrã constitutionem [a] ab intestato ad eius successionem. Sed quanta quidem quæ ex paterna substantia ad filium peruenerũt, eorum solummodo habeat vsum [b] ad secundas omnino siue prius siue postea veniens nuptias: in residuis vero omnibus rebus quæ aliunde erant filio prçter paternam successionem, veniat secundum vocationé nostrã, [c] quam statim dicemus: [d] quadam correctione & ea indigente. Et hæc dicimus [e] in rebus quæ extra [f] nuptialẽ donationẽ sunt. Quæ enim in illis sancita sunt a nobis, [g] & a Leonis diuæ memoriæ constitutione, [h] integra conseruamus: in quibus solũ mater habeat vsumfructum. [i] Sed & in alijs rebus hæc sancimus, & deinceps ipsi tradimus quæcunque post nuptialem [k] donationem sunt a patre veniẽtia filio, aut ex alijs causis tam ex testamento, quàm ab intestato successionibus: ratione contra ingratos filios [l] vndique & super istis rebus seruata, quando manifestæ causæ ingratitudinis demonstrantur: aliorum omnium q̃ de successionibus dicta sunt parentum in filijs, aut filiorum in patentib. intactis manentibus.

Frater ex causa ingratitudinis trib. ex causis a fratris successione excluditur, his obtinentibus in futuris causis. Bartolus.

INGRATITVDINEM [m] autem hic consideramus non solum ad matrem, secundum quod pridem a nobis dictum est etiam aduersus eundem ipsum fratrem defunctum. Et quoniam scimus multas fratribus adinuicem factas contentiones: [n] illum solum tanquam ingratum circa fratrem effectum, participare lucrum [o] non concedimus, qui mortem voluit fratri, aut criminalem inducere contra eum inscriptionem, aut substantiæ ei [p] properauit inferre iacturã. Eius [q] enim portio tam ad reliquos fratres quàm ad matrem ueniat. Et hæc lex super filiorum successionibus, quibus cum matre succedunt filij, maneat, [r] illam quę a nobis facta est, subdiuisionem introducens ijs quæ futuro tempore matrimonio secũdo sunt futuræ viris de matris successione. Quæ enim iam ad secundum matrimonium peruenerunt, successionem, siue per testamentum, siue ab intestato habere firmè, & secundum dominium, & secũdum vsumfructum, & alienare, & testari, & transmittere secundum quem voluerint modũ, nihil sit eis impedimento quolibet tempore ex præsenti constituta lege.

Mater filio in lucro, aut nuptiali donatione non succedit, nisi in vsufructu: his obtinentibus in casibus futuris, & in præteritis nondum sententia, vel transactione finitis. Barto.

cantur superiores ad successionem inferiorum? Rñ. non, scdm Ir. quod verum puto: quia ibi secundarum nuptiarũ non fit mentio. Item nec est nouum, vt posteriores per priores determinentur: vt ff. de legi. & senatuscõ. l. sed & posteriores. licet quidam contra dicant. Item pro nobis. C. ad Tertul. l. fi. in fi. & C de appel. l. præcipimus in fine.

[a] Constitutionem. s. illam de non eligẽ. §. cum igitur.

[b] Vsum i. vsumfructum suæ partis. s. virilis. sed certe & fm hanc constitutioné videtur q. in proprietate succedat: vt s. eod. §. qm infirmas. ibi, si vero nõ habeat filios &c. quæ huic signa˜ contraria. Sed certe fm. Ioã. hic loquit˜ de rebus paternis, de qbus lucran pactũ nõ fecerat: ibi autem de ijs q̃ pacto poterant lucrari.

[c] Vocationem nostram. quæ est. C. ad Tertul. l. finali.

[d] Dicemus. aliàs dicemus: & tunc plana est aliàs dicimus: & tunc ponitur pro dicemus: & j. eod. §. & qm. vbi fiet qdã correctio illius legis. C. ad Tertul. l. fi. Accu.

[e] Et hęc dicimus. q̃ sancita sunt s. qa in paternis vsumfructũ, in acquisitis aliunde proprietatem habeat mater.

[f] Extra. i. pter. Acc.

[g] A nobis. vt s. de non eligen. §. antenuptiali. & s. eo. s. si vero expectet.

[h] Constitutione. vt C. de secun. nup. leg. hac edictali. §. his illud. in prin. §.

[i] Vsumfructum. i. vsum. item & tm proprietatis, quantũ ex morte filij huius. de cuius successiõe nũc quærit˜, põt acqri ex pacto non existentiũ liberorũ: vt s. e. §. qm infirmas. §. Vel hoc intellige qñ nil pepigit: aliàs contra: vt in dicto. §. continetur.

[k] Post nuptialem. i. propter nuptias. Acc.

[l] Ingratos filios. id est rõ qua alias repellũtur ingrati filij ab hmõi lucris: vt s. eo. §. soluto. ibi, si quis enim ex eis ingratus &c. & s. e. §. super his in fi. §. seruet˜ in hoc lucro, vt repellat˜ mr si sit filio ingrata, vt hic, & s. de nõ elige. §. cum igit˜ in fi. j. rñ. colla. j. & hoc qñ manifestæ causæ ingratitudinis mõstrãt˜, vt subijcit: q̃ septẽ sunt: vt j. vt cũ de ap. cog. §. & hoc quidé de parẽtũ. & eẽ qbus exhæredant˜ filij. sũt. xiiij. vt j. vt cũ de ap cog. §. cãs. co. il. viij. Sed q b' repelluntur fratres, sunt tres: vt j. px. §. & qd subijcit, aliorũ &c sic cõstrue, ĩtactis manẽtib. q̃ de successiõib. dicta sunt omniũ parẽtũ ĩ filijs, aut filiorũ ĩ parẽtib. Sed q̃ sunt alia cõstituta, quã q̃ hic sunt? Rñ. qñ cõuolasset ad matrimonia. Accur.

[m] Ingratitudinem. dictũ est s. proxi. §. & s. de non elige. §. qm infirmas. in fi. j. rñ. ũ.

[n] Cõtentiones. sic C. de bo. q̃ lib. l. cũ oportet. § j. in fi. Acc.

[o] Lucrũ. s. successionis ab intestato, nec enim ẽt ab intestato frater succedit fratri cũ ingratus extitit, vel aliter mater lucrata fuerit virilem partẽ pro vsufructu in rebus paternis: & proprietatem filijs seruare tenetur: vt supra proxi. §. si autẽ intestatus. de hoc autem lucro non habebunt fratres defuncti, qui fuerunt ingrati. Vel põt tertio mõ intelligi vt loquatur in alio casu, s. qñ facit testm. nã põt exhæredare fratrem, & turpẽ psonã instituere his tribus casibus qui sequuntur.

[p] Ei. s. fratri.

[q] Eius. scilicet fratris ingrati.

[r] Maneat. s. in futuro tempore.

Filijs.

Et illud aũt firmũ, qđ ex primo mrimonio est, filijs [a] maneat: [b] qđ super his p prædictã a nobis ꝯstitutũ est sãctionem. [c] Quia si ante nuptialẽ donationẽ, quam mater moriente marito lucrabat̃, contigerit ad morientem filiũ peruenire, [d] & propterea partẽ ei illius fieri hæreditatis: matrem, neque ſm quod succedit filio, dñium eorũ, scilicet ante nuptialis donationis rerũ perfrui: [e] solam aũt [f] habere horum, quandiu superest, vsũ & vsũfructũ. Maneat igit̃ & hoc ijs, q ex priorib⁹ nuptijs sunt filijs cõdonatũ: nisi forte ante prædictã constitutionẽ iudicialis sententia & transactio inter partes facta, de his aliquid statuerit.

Mater & cum solis fratribus, & cum solis sororibus, & cum permistis in virilem portionem succedit filio. Bartol.

ET qm̃ mater excludebatur quidem a filio masculo, hoc faciẽte senatuscõsulto, [g] quod Tertullianum vocant: si liab⁹ aũt cõmiscebat̃: [h] nos non quærentes filiorum ius, sed exinde ei legitima iura dantes, vocamus [i] quidem eam ẽt cum masculis fratribus morientis in tantum, in quantum numerus filiorum fuerit: quatenus & ea partem habeat tantã quantã vnusquisque fratrum. Si verò permixti masculi & fœminæ fuerint: hoc ipsum disponẽtes. Si verò mater & filiæ solæ consistant: ibi senatusconsultum mediam quidem partẽ dabat matri, residuam verò mediam sororibus, quantæcunque extitissent. Quod qm̃ non primitus correximus, modò adducimus ad cõpetentẽ correctionem: & ĩ isto casu vocãtes eã pro rata filiarum: quatenus quantum vnaquæque filiarum habet, tantũ solũmodo ea accipiat: & in omni casu hic relato, in virilem portionem [k] (hoc quod legis est) ẽt mater veniat: siue consistant soli masculi, siue solæ fœminæ, siue ẽt pmixta vtraque soboles.

CAP. XXVI. Et vlti. vt parentes studeãt æqualitatẽ inter liberos primi & secundi matrimonij seruare.

Parentes ex principis oratione debẽt inter filios æqualitatem seruare: licet inæqualitatem seruare possint si volunt: dummodo filijs in legitima portione prouideant. Bartol.

ILLVD quoque super hoc adijcere legi iustũ existimauimus. Si enim moriat̃ vir, aut mulier filios habẽtes, & ex prioribus & ex secundis nuptijs, quas post hãc nr̃am ꝯxerint legẽ: (in his.n. pñentia [l] disponim⁹, q̃ qdẽ sup lucris ex nuptijs seruari oportet) hoc sancimus [m] insup & decernimus, [n] Portiones, quas necesse ẽ parẽtes legitimis & nõ ingratis relinquere filijs, ipsos genitores non erit iustũ ad secundam oĩno declinare prolem: & quod ex lege est [o] tãtummodo relinquentes prioribus, alia oĩa ad secũdos deducere, sed aliquid ex prioribus adijcere. [p] si quidem aliquem ex secũdis habeat nuptijs, aut etiam ex primis forsan, ita festiuum, [q] ita dilectum, vt velit præponere eum alijs in possessione, damus licentiam hoc agendi: non tamen oĩno priores quidem filios minuere, secundos autem augere: sed neque vehementer magnificare augmentũ, nec omnino obliuisci priorum matrimoniorũ: neq; infirmare [r] ea, quæ a præcedentibus nos de talibus dicta sunt: sed prouidere quidem & secundis, prouidere autem et primis: cogitantes, quoniam filij ambo sunt: & ita facientes [s] successionum in testamentus diuisionem. Sic enim in

a Filijs. s. est cõcessum.
b Maneat. s. in futuro tempore.
c Sanctionẽ. s. in qõne Gregoria. vt ꝯ. de non eligẽ. §. hoc quoque. & §. j. Acc.
d Peruenire. qa mr̃ sibi donauit, vt ꝯ. de non elig. §. Gregoria.
e Perfrui. quasi filio de bonis pñnis hæc donõ aduenerit. vñ sicut mulier in alijs reb. q̃ puenerunt ad filiũ a pr̃e, vsumfructũ habet tm̃: ita & ĩ hac donõne: vt ꝯ. eo. §. si aũt intestatus. Sed nũqd in totum? Rñ non, nisi mr̃ testi nuerit sibi vsumfructũ in donando: sed pro virili portione: vt d. §. si aũt intestatus. & ꝯ. de non elig. §. j. & §. hoc quoque.
f Solam autẽ. Item & proprietatẽ ſm pactũ non existentiũ filiorũ: vt ꝯ. de nõ elig. §. hoc quoq;. in fi §.
g Senatusconsulto. vt insti ad Tert. §. frater.
h Cõmiscebat̃. vt cũ eis æqualiter succederet. i. mr̃ tm̃ sola haberet, quantũ oẽs sorores defuncti: vt j. di, & institut. ad Tertul. §. soror.
i Vocamus. vt C. ad Tertul. l. fi.
k In virilẽm portionẽ. hoc fallit ĩ ea muliere, q̃ ante annũ nupsit, q̃ nõ succedit nisi oib. filijs mortuis: & hoc tunc qñ infamia est ei remissa: vt ꝯ. eo. §. si igit̃ sine filijs. Item fallit in bonis pñnis: qđ dic: vt ꝯ. eo. §. si aũt intestat⁹. Itẽ fallit in tertio casu, qñ. s. mulier secũdo nupsit: quo casu & in casu nõ existentiũ filiorũ tm̃ vocat̃ mr̃ in lucris pdictis pp secũdum mr̃imoniũ: vt ꝯ. eo. §. qñ infirmas.
l Pñtia. neutraliter.
m Sancimus. s. vt lucra primi matrimonij sint pdita tõne pprietatis: vt ꝯ. eo. §. si verò sit soboles ac lucra secundi mr̃imonij pdunt̃ p tertium matrimonium: vt ꝯ. eo. §. nec illud.
n Decernimus. secrete mentionẽ facit de illa constitutione. ꝯ. de triente & semis. §. j. col. iij. Vel dic q̃ dicit de eo qđ habuimus. s. eo. §. optimè.
o Ex lege est. s. debitum.
p Adijcere. ẽt vltra id quod necessario dimittitur: sed hæc est suasio & cohortatio, non coactio: vt j. dicitur hoc §.
q Festiuũ. quia festũ pr̃i vr̃ qñ eũ videt. Ac.
r Neque infirmare. vt ẽt quartã filijs primi mr̃imonij non dimittat: qđ ẽt ꝯ antiquas leges esset. vt C. de inof. test. l. cũ quærit. & l. parentibus. & hic subijcit. Accur.
s Facientes. vt statim dicit.

Supra

a Supra legem. i. ꝫ. id qđ lex cópellit dimittere. i. vltra trientem, vel vltra semissem: vt sequitur.

b Et ingratos. in parua portione: aliàs grauatos.

c Dictum est. in hac constitutione: vt ꝫ. e. §. soluto. circa fi. & §. si aút intestatus. in fi. & in alijs constitutionibus: vt ꝫ. de hęr. & fal. §. exhęredatos. & ꝫ. de non elig. §. cú igitur. col. j.

d Hanc itaque partē. s. hunc §. q. est pars huius ɔstitutionis.

e Alioqui. i. aliàs qđ volumus sanciendo dicere.

f Augentes. s. nos.

g Resoluentes. & habem⁹ hoc ꝫ. de trié. & semis. §. j. & ij. col. iij.

h Præuenimus. vt ꝫ. e. §. duo in fi. §. & ꝫ. §. hinc nos. & in alijs multis §§. vbi dr casus huius ɔstônis ad futura trahi. & est in hoc generale, nisi ꝫ lege expresse dicať: vt C. de leg. & cō. l. leges.

i Tangens. nā q̃ facta inuenit ante se, nō mutat: vt ꝫ. eo. §. j. in fi.

k Vacantibus. i. cessantibus. Accur.

l Pro cunctis. aliàs pedēctatis. i. dubitatis. aliàs pro cúctis. s. dubitationibus, q̃ in ea ɔtinenť, vt subijcit.

m Tamé nihil. s. nobis existétibus saluis, nihil ꝑponimus huic rei, hoc qđ iustū est cógregare. Vel ita, nihil præponimus nisi hoc, & nihil aliud ꝑponimus.

n Priorem. legé tractantem de nuptijs.

o DE APPELLAtiónib. & intra q̃ tpa debeat appellari.

Not. in hoc volumine quatuor modis de ap. tractari: vt ꝫ hoc tit. & infra de ijs q ingredi. ad appel. in prin. colla. v. & infra, vt cū de app. cogno. §. i. & infra de appel. col. viij.

testatis eis mortuis lex oēs ex æquo vocat: cópetés ē, eos imitātes legē, nō vehementer magnis eos abbreuiare minutionib. erubescētes legē. sic .n. erūt boni pr̄es, & nr̄a digni legislatione: & iusti qđē erūt solā legē custodiētes. Si qđ aūt ĉt ꝫ. legē [a] reliquerint: erūt iusti simul & humani pr̄es: & nō hæc dicimus inter gratos & igratos [b] filios, (de igratis n. iā ſe pı⁹ dictū est [c]) sed de ijs, q magis aut minus diligunt: cū vtiq; multa dr̄ia sit ingratitudinis, & gr̄arū actionis, & dissimilis honoris. Hác itaq; partē [d] de æqtate filiorū ex priore & secūdo mr̄imonio veniētiū, adhortātes potius q̃ sanciētes dicimus: alioq̃ [e] semel augentes [f] ab intestato partem oīno filijs relinquēdam: & vsq; ad quatuor qdē filios, quatuor vncias oīno definiētes: si aūt vltra quatuor sint, vsq; ad mediā substātiæ partē: idoneū iā dedim⁹ filijs solatiū, nō ex parua mēsura antiquā eorū angustiam resoluentes. [g]

EPILOGVS.

Vt lex ad futura non ad præterita pertineat.

SIT igiť p̄sens lex futuro tpi sanciens, sicut sæpius dicentes ꝑuenimus, [h] & nihil priorū tāgens, [i] sed ɔdēla vndiq; & cóplexa sub vna ɔtinuatione, & oīa penè de secundis pronūcians nuptijs, & priora qdem priorib. i sua virtute seruans: q̃ verò ab ea deposita sūt, futuris secundis explanās nuptijs, & nouā quādā vndiq; ac subtilissimam introducens q̃rētibus vtilitatē oībus quæ super talibus positæ sunt cōstitutionibus, i futuris post hāc nr̄am legē nuptijs, & q̃ ex his euenerit, vacātib. [k] hac videlicet vna ɔstōne futuro tpi, s̄m qđ a nobis definitū est, in iis, q ɔtinent i ea casib. ꝓ cūctis [l] sufficiente. Hæc igiť tua celsitudo oīb. gentib. q̃ sub tuo sunt cingulo, lenì modo manifesta fieri ꝑcipiat: vt oēs agnoscētes, quia maiorē laborē sustinētes q̃ oportet imperialib incurrere cogitationibus, tñ nihil [m] prius pro nr̄a fecimus salute, nisi vndiq; ɔgregare qđ iustū est: & oēs vidētes in vnū collectā de hac legislatione partē, sciāt, qa & priorē [n] ijs, q̃ iā posita sunt, seruabimus legē: & futuro tpi cōpetentē posuimus cōgruentiam. † Datum XV. Kal. Augusti. [*] Constantinopoli. [Belisario V. C. Cos.] †

TITVLVS II.

Nouella XXIII.

DE APPELLATIONIBVS, [o] & intra quæ tpa debeat [p] appellari.

Intra decem dies a recitatione sententiæ computandos potest hodie appellari: & a cuiusl unque sententia appellatur. Ange.

Hanc legem non habent Scrimgeriana & Haloandrina editiones, sed eius tantum argumētum & summam: qđ argumēto est hanc vulgarem translationē ex meliore & integriore archetypo desumptá, quá vllam aliam editionem: sed & omnes Nouellæ latinæ desunt in illis nouis editionib. Cōtius.

Imperat. Iustinianus Aug. Triboniano gloriosissimo quæstori iterum, & exconsuli.

Nteriorum [q] legū acerbitati plurima remedia imponētes, & maximè hæc circa appellationes facientes [r] in præsenti ad hmōi beneficiū ꝑuenire duximus esse necessariū. Antiqtati [s] etenim cautū erat, vt si quis per se litē exercuerit: & fuerit condemnatus: intra duos dies tantummodo licentiam appellationis haberet.

p Debeat. aliàs debeant. & tunc dic. s. condemnati.

q Anterio rū. Hæc s. remedia. Acc.

r Facientes. s. nos; vt C. de app. l. præcipimus. & al. leges vsq; ad fi. ti. & ff. qn appe. sit l. j. §. biduū. nā s̄m ista vetera iura si aliquis ageret suam pro priā cām, & vict⁹ fuisset, duo dies sibi impartiebanť si vellet appellare. & isti duo dies a tpe scientiæ siue sententiæ recitatæ sibi currebant, vt ibidem dr̄. si verò ageret ꝓcuratorio noīe, triduum habebať, & talē acerbitaté lex. C. de appel. l. eos, respexit: quá in p̄nti cōstitu. iusti. emendat.

s Antiquitati. i. antiquis ll. vt C. de app. l. eos. §. finaūt est iudiciū. & ff. qn appel. sit. l. j. §. biduū & §. dies. & l. pe. j. rñ. & de his dr̄ in pri. ti. huí⁹, q erant acerbæ. Procu.

* In Scrimgeriana & Haloādrina editione subijciunť eorū noīa ad quos exēpla legis missa sunt, q̃ vetus interpres. Cōt. In meis manuscriptis & noua Scrig. editione est April. sed legendū é Aug. vt hic & ordo superiorū & sequētiū legum id suadet. Cont.

† Legendū, post Belisa. V. C. cōsulatū: vt in meis & Scrimgerianis repperi: & id ex verbis legis superius in legis p̄fatione ex historia. supputatiōe demōstraqi. Cont. Hęc authē. est ænumerata ij. q. vj. c. anterio rum.

a Procuratorē. vel tutorem, vel defensorem quemlibet: vt ff. quando appel. sit l. j. §. tutores. & omnino qñ causa est ad alienum lucrum & damnum: vt in dicta. l. j. §. in propria. & l. pe. in principio. & §. j.

b In triduum. i. post triduum.

c Incidisse. i. inuenimus.

d Et biduo. nam cō damnati erant suo nomine.

e Necessarium. Hęc non videtur bona ratio, cum leges nemini sit licitū ignorare: vt ff. de iur. & fac. igno. l. regula. & C. de iur. & fac. igno. l. nec constitutiones. imo et quilibet scire tenet: vt C. de legi. & con. l. leges. Sed certe nec nocere patit' iuris ignorantia: vt ff. de iur. & fac. igno. l. iuris ignorantia. Nec ob. d. l. regu. qa dicit nocet. i. non prodest & ideo est bona ista rō. est & alia: quia poterit plenius deliberare vt j. px. §. in fi.

f Intra x. dierū. sed quandoq; duo mēses dant: vt C. de tēp. ap. le. j. quæ huic est cōtra. Solutio. ibi speciale est: hic aūt ius commune erit. Vel quod dicit appellationem interponendam intra duos menses. i. interpositam vsque ad duos menses finiri: & ita erit ibi specialitas in alio: quia communiter intra annum vel biennium durat: vt j. de ijs qui ingre ad ap. §. j. colla. v. sed ibi intra duos menses. & probatur hęc solutio. ff. qñ ap. sit l. j. §. quod in sententijs. & §. alia cā est. Item est contra. insti. de excu. tut. §. qui autem. Sed ibi de excu. non de appel. loquitur. Nam non potest appellari, vt ibidem dicitur, nisi demum sententia lata super reprobanda excusatione, vel probanda: vt ff. de app. l. cum in vna. §. tu tor. & ff. quando ap. sit l. j. §. si quis tutor.

g A recitatione. facit. ff. quando app. l. j. §. biduum. in prin. Sed contra in ea. l. §. fi. Sed dicas, quod a tempore sententiæ currunt isti decem dies & scientiæ, sicut in illo biduo erat, vt in d. l. c. j. §. fi. & C. quomodo & qñ iudex. l. ab eo. Item est necesse ad hoc, ut currāt, vt possit appellari iudice competente in publico. ff. quando ap. sit. l. j. §. dies. & ita erit mirabile, quod hoc tempus ad aliquid est vtile, vel in principio, vel in medio, vel in fine, sicut & aliàs: vt ff. de adul. l. quinquēnium. & C. de temp. in integ. resti. l. j. & l. fi. in fi. & ff. quis ordo in bono. pos. l. ij. j. respon. aliàs autem continuum tantum est, vt circa vsucapionem: vt ff. de vsu cap. l. nunquam. §. j. Item aliàs tantum vtile, vbi tria necessaria sunt: vt ff. de diuer. & temp. præ. leg. j. & sic sunt tria genera temporum, vt dictum est.

h Siue magni. nā generaliter ab omni iudice appellatur: siue ordinarius, siue delegatus sit: excepto præfecto ptorio, vt subijcit, & C. de app. l. a procōsulibus, in prin. & §. j. & j. de iudi. §. nostras col. vj. Sed contra in eo, q dicit non posse appellari a præfecto. vt ff. de mi. l. pfecti. Sol. aliud in in itegrū restitutione, q uenit ob

si aūt p procuratorem [a] cā vētilata sit: in triduū [b] pximū eā extendi. Ex rerū aūt experiētia inuenimus hoc satis esse damnosum. plures em̄ hoīes ignaros legū subtilitatis, & putātes in triduū esse puocatiōes porrigēdas, in promptū periculū incidisse, [c] & biduo [d] transacto causas perdidisse: vnde necessarium [e] duximus huiusmodi rei cōpetenter mederi. Et sancimus oēs appellationes, siue p se siue p pcuratores, seu p defensores, vel curatores, vel tutores vētilent: posse itra decē dierū [f] spaciū a recitatione [g] sententiæ numerādorū, iudicib' ab ijs quorū interest offerri: siue magni, [h] siue minores sint, (excepta [i] videlicet sublimissima ptoriana præfectura) vt liceat homini intra id spacium plenissimè [k] deliberare, siue appellandum ei sit, siue quiescendū: ne timore [l] istāte opus appellatoriū frequentet: sed sit omnibus inspectionis [m] copia, quæ indiscussos [n] hominum calores potest refrenare.

CAP. II. De consultationibus sic Iulianus epitomator distinguit. Cōti.

Causa debet in principis cōsistorio agitari: & si ob principis impedimentum proceres cā m audire nō poterunt, tūc intacta seruatur. Ange.

A D hæc [o] sancimus, si quando lis speratur [p] in nostrum inferri consisto

tinet proprij erroris, aliud in appellatiōe, quæ iniquitatem sniæ continet: vt in eadē lege dr. Nec aūt est verisimile, qd iniquè pfectum ptorio facere: vt ad hoc. ff. de offi. præfe. pto. l. j. §. his cunabilis. Itē §. j. vt spon salitia lar. §. aliud. col. ix. Sed ibi de supplicatione siue de petitiōe dicit: hic de appellatione, q cōtinet iniquitatē sniæ, vt dixi. Habet alio pfectus ptorio priuilegiū, vt possit facere legē: vt C. de off. pfe. pto. l. normā. Item & aliud, qa alius iudex nō dat in iteg. restitutio. cōtra suam sententiam: sed ipse tñ vel princeps: vt ff. de offi. præfe. pto. l. j. §. fin. Sunt & adhuc septem iudicantes a quorum sententijs non appellat', vt Imperator. Item senatus. Item & qñ hoc actum fuit inter partes. vt ff. a quibus ap. non li. l. j. Item arbiter cōpromissarius: vt C. de arbi. l. j. Item pfectus augustalis: vt j. e. §. illud in fi. Itē & alij quidā qui nominant. j. e. §. simili que modo. Item comes Orientis: vt infra eodem. §. orientalem.

i Excepta. interpositio est. Accur.

k Plenissime. quicquid enim consilij moderatione perficitur, non consueuit pœnitudinis rubore perfundi, sed perpetua firmitate durare: vt hic, & j. vt immo. ante nu. dona. §. sed neque. col. v. & de repu. l. dubium non est. Et not. hic quem posse deliberare vsque ad x. dies: & maiori tempore non, aliàs autem uaria tempora ad deliberādum dantur pro motu legis & iudicis: vt j. de exhibē. reis. §. illud. & §. sancimus. col. v. & ff. de iur. delib. l. j. § fi. & l. ij. ff. de inter. ac. l. qui interrogatus. & facit. ff. de exer. l. j. in prin.

l Timore. nā propter timorē ne cito currerent duo vel tres dies, semper appellarent etiam ab ea sententia, quę iuste lata est: quia tunc est iratus propter sententiam, qua grauatus est. cū verò recogitauerit, stabit ei sniæ, nec inanibus sumptibus se vexabit. & fa. ff. de re iu. l. quod calore. & ff. de diuor. & re. l. iij.

m Inspectionis. i. deliberationis. Accur.

n Indiscussos. i. non deliberatos. vnde Cato, Impedit ira animum, ne possit cernere verum.

o Ad hæc. i. iuxta hæc.

p Si qñ lis speraf. s. causæ appellationis: cui statuunt' certa tpa, intra q debeat finiri cā appellationis: vt C. de tēp. app. l. ij. sed hodie est aliter quàm d. l. dicat. statuit' enim hodie annus vel bienniū: vt j. de ijs q ingre. ad app. §. j. col. vj. quæ tpa si finiant' ppterea, qa princeps qui cognoscit de appe. supersedere nō possit: non fit piudiciū. & hoc idem in quolibet alio iudice cognoscente de appel. vt j. vt spon. lar. §. hoc quoque. col. ix. Sed quid de causa principali, cui trienniū, si est ciuilis: si criminalis, daf bienniū? Rñ. ibi aliud est. nō enim aliquo modo vltra triennium durat, uel vltra biennium: vt C. de iudi. l. properandum. in fi. j. respō.

& C. vt intra cer. tē. cri. quæstio termi. l. fi. Accursius.

a Consistorum. locus est vbi sedet iudex ordinarius in audiendo & iudicādo. sed principis vel Papæ propriè dicitur consistorium: vt j. proxi.

b Occupatam. propter quas occupationes non potest intendere negotijs priuatorum: vt hic, & s. de hære. & Fal. j. respon.

c Patres. conscriptos. i. senatores, vt dicunt quidam. vel dic patricios, qui sunt loco patrum ad imperium: vt instit. quib. mo ius pa. po. sol. §. filiusfamilias. in fin. §. hos autem conuocabat, vt eorum consilio iudicaret. & ita est argu. q iudices debeant dare sententias habito consilio sapiētum. & hoc ipsum cō sueuerunt scribere in sententijs & facit. C. de leg & con. l. humanum. & C. de sen ten. ex breui. reci. le. ij. j. respon.

d Periclitari. C. de dila. le. cum a nobis. contra. vbi dicit nullam procrastinationem vel dilationem fieri vbi causa corā principe agitur. Sol. ibi loquitur quando causa principalis vel appellationis fuit relata principi, vt iudicaret tātum. omnia enim erant disputata & cognita ab alio iudice nam aliàs nō potest fieri talis relatio: vt C. de rela. l. j licet hoc ipse princeps debeat cognoscere. hodie tamen talis relatio non permitteretur qualem modo diximus: vt j. vt iud. non expec. sa. iussi § j. Accur.

e Occupetur. q. d. nullum & facit j. de ap. colla. viij. & j. vt spon. lar. §. hoc quoque. colla ix & C. de an excep. l. fin. in fi. & ff. quis ordo in bono poss. ser. leg. ij. §. dies. & §. in bonord. item facit. C. vbi se-

rium: a si forte cōtigerit imperatoriā maiestatē occupatā b publicis causis ex mundanis prouisionibus, non posse cōuocare patres c quatenus causa ap ter nō ex hoc litē periclitari. d Quod.n. vitium est litigātiū, si culmē imperatoriū occupet? e vel qs tantæ est auctoritatis, vt nolentē principē possit ad cōuocādos patres ceterósq; pceres coarctare? f Sed si qd tale euenerit, cā intacta pmaneat donec imperator sua spōte motus & cōuocari pceres iusserit, & litē inferri patiat̄, & oia scd̃m morem procedere.

CA. III. De appellōnib. ī Aegypto, Asia, Pōto &c.

Hodie in causis decē librarū & infrà in Aegypto & in Asia ad augustalem præfectū appellatur, a cuius præfecti Augustalis sñia nō appellat̄. In Asia verò & Pōtica diœcesi in causis pdictis ad spectabiles appellat̄. Itē ad consules, comites, & prætores, a quorū sñia nō appellatur, & faciunt litem suam, in Oriēte verò sic appellatur ad comitē Oriētis in pdictis causis. An.

ILLVD ēt in tertio capitulo g disponēdū ē, qd antiqtas bene statuit, nouitas aūt neglexit. Cū.n. venerāda h vetustatis auctoritas i ita magistratus digesserit, k vt alij maiores, alij medij, alij minores sint, & appellatiōes a minoribus iudicibus non solum ad maximos iudices remitterentur, sed ad spectabiliū l iudicū tribunal, m quaten⁹ & ipsi sacro n auditorio adhibito litē exercerēt: nouitas aūt hoc dereliquerit: euenit vt sup minimis o causis maximi nr̄i iudices inquietent̄: & hoies pp minimas cās magnis fatigētur dispēdijs: vt forsitā toti⁹ litis æstimatio ad sumpt⁹ iudiciales non sufficeret. Ideoque sancimus, si qñ ex Aegyptiaco tractu, vel adiūcta ei vtraq; Libya, puocatio sperat̄, vsq; ad decē librarū auri quātitatē: nō in hāc regiā vrbē cam venire, sed ad pfectū Augustalem, p q audiat, & cām dirimat vice sacri cognitoris: q nulla r ei penitus post definitiuā sniam appellatiōe porrigēda. Similiq; mō quoties in Asiana diœcesi vel Pōtica tale aliqd emerserit, s vsq; ad pdictā quantitatē decē librarū auri, appellationes ad viros spectabiles, comites fortè, vel proconsules, vel prætores, vel moderatores, qbus specialiter easdem lites peragendas deputaui mus, remittant̄: quatenus & hi ad similitudinē pfecti augustalis t vice sacri cognitoris v intercedāt, & cās sine spe qdē appellationis, Dei tñ & legū timore, pferant decidēdas. Orientalē aūt tractū cās appellatione suspēsas, & vsq; ad decē librarū auri quātitatē limitatas, ad virū spectabilē comitē Oriētis mitter̄: simili mō x audiētiā & finē eis ipositurū.

CA. IIII. Vt a spectabilib⁹ ad illustres appellet̄.

A sententia spectabilis nō ad spectabilem, sed ad illustrem appellat̄ s. ad præfectū & ad quæstorem: etiam si dictis spectabilibus causa fuerit ex principis delegatione cōmissa, a sententia verò clarissimi ad spectabilem appellatur, & a sententia illustris ad superillustrem appellat̄, saluis remanentibus iuribus & appellationibus. Ang.

ILLO videlicet y obser

sen. vel ela. l. quoties. in fi. j. respon.

f Coarctare. sic ff. de ali. iudi. l. & quia. sic ff. ad Trebellia. l. ille. §. tempestiuum. sic ff. de arbi. le. nam magistratus.

g In tertio capitulo. i. tertio casu huius constitutionis.

h Veneranda. sic. ff. de iure immu. le. semper. Item subsequenter not. q tres sunt ordines magistratuum. quod dic vt diximus. j. vt ab illu. & qui. §. j. col. v.

i Auctoritas. not. p antiquitate, siue vetustate: quod dic vt s. de mona. §. fi. col. j.

k Digesserit. i. ordinauerit.

l Ad spectabilium. i. ad medios.

m Tribunal vbi sedet iudex ordinarius in audiendo & iudicando: sed principis vel papæ dr̄ consistorium: vt s proxi. §.

n Sacro. i. suo pprio.

o Minimis. not. hic q dr̄ minima causa, quæ est minor decē li. auri: vt patet per sequentia aliàs. autē aliter dr̄: quod dic vt diximus. s. de mand. princip. §. sit tibi quoque. colla. iij.

p Augustalem. s. venire qui moratur in illa contrata. Accur.

q Cognitoris. id est principis.

r Nulla. hic not. secundo appellari non posse, vt in duobus sequentibus. §§. & diximus. s. eod. §. j.

s Emerserit. quia prouocatio speratur.

t Augustalis. de quo superiori. §. proxi. dr̄.

u Cognitoris. i. vice principis qui sacer cognitor est. Accur.

x Simili modo. i. sine appellationis remedio.

y Illo videlicet. Hic cautè not. tres casus: Aut enim appellatur a spectabili: & tunc ad præfectum & qstorem. & hoc siue ex se ipsi spectabiles cognouerint, siue ex delegatiōe principis: vt hic vsque illuc, sed a pñ-

libus quidem provinciarum, &c. aut appellatur a clarissimis: & tunc ad spectabiles appellatur, vt ibi sed a p̄sidibus, &c. vsque illuc, si autem vel illud &c. aut appellatur ab illustri delegato a principe, vel spectabili: & tunc ad antiquos iudices, vt ibi finauté, &c. vsque illuc, omnibus alijs, &c. Si autem priuato princeps committeret: tunc ad præfectum prætorio, & quæstorem appellatur: vt C. de appel. l. præcipimus. §. huic.
[a] Cum non. interpositio est.
[b] Sed a minore. ff. de arbi. l. nam magistratus.
[c] Vtroque officio. l. tam suis officialibus quàm quæstoris qui socius suus erat.
[d] Priuati. s. administratione: non autē dignitate, ne contradicat supradictis.
[e] Gradatim. sic ff. de nego. gest. l. quæ vtiliter. in principio. & ff. de mune. & hono. l. vt gradatim.
[f] Spectabiles. s. clarissimi. vel dic de duobus dici. s. si appelletur a præside, q vere clarissimus est: vt C. de priua. car. l. j. Item de iudice, s. priuato dato a principe, a quo si appellet, ad spectabilem appellatur. In vtroq; f'm hoc correctū est qđ dr. C. de appel. l. præcipimus. §. huic.
[g] Referetur. s. ad spectabiles.
[h] Vel duces. repete dati sunt a nobis.
[i] Antiquo. hic erat mos forte, vt a spectabili ad illustrem ab illustri ad superillustrem appelletur. sed f'm C. appellatur in casu huius t'si. ad principem: vt C. de appell. l. præcipimus. § pen. sed dic eam corrigi per hanc.
[k] Antiqua prosapia. vt ff. de app. vsq; ad tit. de iure fisci.
[l] Anteriorum. vt C. de appel. vsq; ad tit. qui bonis cedere pos sunt. Accursius.
[m] Vel a nostra. vt patet in multis legibus Iustiniani quæ sunt sub prædictis titu. in C.
[n] Custodiendis. nisi per hanc constitutionem, vel per alias q sunt in hoc volumine post istam, inueniantur correctæ.

tādo, vt viri spectabiles duces, vel alij spectabiles iudices, nō ad alios eadē spectabilitate decoratos iudices suas trāsmittāt appellationes in litib. quātęcunq; sint quātitatis, (cū nō [a] oporteat ad cōpares iudices appellationes referri, sed a minore [b] iudicio i maius tribunal ascēdere) sed ad illustris. p̄fecturā, illorū appellationes, cuiuscunq; sint quātitatis, (vt dictū est) dirigant: q vnà cū viro excel lo pro t̄pe q̄store eas dirimat: vtroq; officio [c] subministrāte. i. tāex sacris scrinijs more solito, q̄. p̄f. p̄t. Ita t̄n hæc sācim⁹, vt nec a ducib. vel alijs spect. iudicib. qb. fortè, & si priuati [d] sint, imperialis maiestas cās iniunxerit, appellatio ad memoratos spectabiles iudices currat: ne cā nō gradatim [e] procedere, sed p̄perā videat. Sed a p̄sidibus quidē prouinciarū, & iudicib. a nobis datis, si non sint spectabiles [f] iudices: intra memoratā quātitatē referet. [g] Si aūt vel illustres sunt dati a nobis iudices, qbus apices dignitatū super spectabilitatem sunt, vel duces, [h] q oimodo spectabilitate sunt decorati; vel ij q a principe delegati sunt, spectabilē habeāt dignitatē: eorū appellatiōes sub quacūq; quātitate in hāc regiā vrbē ad cōpetentes antiquo [i] more iudices referant: oībus alijs q̄ de appellationib. statuta sunt vl ab antiqua p̄sapia, [k] vel ab auctor. anteriorū [l] cōstōnū, vl a nr̄a [m] humāitate, itactis illibatisq; custodiēdis. [n]

Desunt hic hæ leges, De officio prætoris Iustiniani Pisidiæ, No. 24. De officio p̄toris Lycaoniæ, No. 25, De off. Præ. Thraciæ, No. 26. De off. comitis Isauriæ, No. 27. De moderatore Helenoponti. No. 28. De p̄tore Paphlagoniæ, No. 29. De p̄cōs. Cappadocię, No. 30. De d̄scripti. quatuor p̄s. Armenię. No. 31. Has oēs reperies in collatione. x. ī quā eas reiecim⁹. Sequēs aūt No. de Cōsulib. loco suo mota est, cū sit No. 105. Con.

TITVLVS IIII.

DE CONSVLIBVS.

Nouell. 105.

Consules & eorum uxores, & matres in septē ludis & processibus possunt spargere argentū: & ex argento populum muneribus honorare: aurū eis spargere non licet: quia soli principi aurum cōtemnere conuenit. Bar.

Idem August. Strategio comiti sacrarum largitionū, exconsuli & patricio.

Onsulat[o] nomē & cā priscis qdē Romanis ad uersus hostiū adinuentū est vtilitatē: & in decretis [p] q̄ eis ordinatio cōmunis dabat reipublicæ figura, [q] sortiebantur repente prouincias in quibus [r] Romani bellum habebant: & f'm has sortiebant fasces: [s] sequēs vero tēpus īperatorū pijssimorū trāspones bellandi & pacificandi potestatē ad largitatē, solā cām cōsulib. mutuauit, & hāc tēperatā & ordinatā. mēsurāq; non excedentē. paulatim verò qdā ita sumptuosè cām aggressi sunt, vt suā qdē ederēt magnanimitatē, nō t̄n cogitarēt, q̄a exēplū aliud nō haberēt. nō enim ad plurimos venit substantię magnitudo trāscēdēs [t] ēt magnificentiā aīæ, non mēsura rei, sed propria magnitudine proueniens. Quia igit videmus periclitari consulum nomen. quod ex temporibus ita prolixis, & ad millesimū propè annum veniens, cam Romano-

DE CONSV-libus.

[o] Onsulatus. hic ponūt quidā pessimam notam, s. hanc. hæc cōstitutio nihil valet. sed certè immo valet ad multa notabilia, vt notatur circa ipsam litteram. dic ergo in primis antequā ad notabilia tituli veniamus. Consul dr̄ qui consulit reipublicæ: vt ff. de origine iur. l. ij. §. exactis. ij.
[p] In decretis. electionis Accur.
[q] Figura. i. æqualitate.
[r] In quibus. id est contra quas.
[s] Fasces. i. honores.
[t] Trāscēdens. id. est dicere. non transcendens mensuram rei, vt expēdas plus quā possis: sed f'm p̄priā mensuram prouenienss ex animi virtutibus: quod est notādum. & facit. S. vt de ter. sit nume. cle. §. j. in fi. col. j. Accur.

Scripta

rū republica pullulauit: ꝓpterea credimus oportere cām cōprehendere & īmēsitatē eius recidētes † ad bn̄placitas cōsulares statuere expēsas: quatenus cōtinua sit Romanis, oīb. aūt bonis viris existat accessibilis, quoscūq; hmōi nos dignos eē honore decreuerim⁹. Cūctā siquidem ꝑscrutantes ꝑspeximus quātū esse cōueniat, qđ dat̄. A Martiano itaq; Imꝑatore eximio scripta lex ᵃ est q̄ volebat nō spargere pecunias cōsules: & ipsa eiuscōstitutionū prima fuit. Igit̄ & post ꝑdictā cōstitutionē qm̄ inuenimus, q̄ qdam hanc sequētes, nihil spargere populo passi sunt, alij aūt & vltra legē agere hæc petētes, & ꝓmerētes q̄ petiuerunt, deinde ad sui animi respicientes mēsurā, circa aspersionē largitatē vltra termīū celebrauerūt: qdā verò ᵇ medium ‡ bene eligētes mediocrib. ꝓ plurimis contenti fuerūt: qm̄ ēt ꝓcedētib. qđ mediū est, optimū visum est esse, tāquam ex vtroq; summis ꝑiclitantibus mox ad īmensitatem ꝓcedere: propterea existimauimus & nos de hoc definire qđ decet: vt nihil nec imensum, ᶜ nec inordinatum sit, neq; nr̄orum tꝑrum indignū. Quātum cūq; ergo cōpetēs est dari ab eo, q a nobis eligit̄ ꝑ annū consul, occasione sportularū oīum, & distributionū & expēsarū: hæc oīa cōpetenti scriptione ᵈ huic nr̄æ interponi sacræ iussimus legi. In legis enim hoc ponimus schemate, vt transcendenti ēt pęna qđā inferat̄ cōpetēs. Redditus aūt eorum imminutos oēs esse volumus. Si n. hoc adinuentū ē, vt spectacula ᵉ ad animi voluptatem agant̄ populo, hæc aūt a nobis determinant̄ in circēsibus, & bestiarū spectaculis, & thimeles delectatione: nullo horū nr̄ priuabit̄ populus: sed erit qui dē ei ꝓcessus primus quo suscepit cōsulatū, & huius possidet codicillos calēdis Ianuarijs. ᶠ post illū verò ₰m aget spectaculum certantiū equorū (quā hippomachiā vocāt) semel exhibendū: & post illud, quod dr̄ totiusdiei, multa delectatione īplebit populū: hoc quod vocat̄ Græcè παγκράτιον, & cum bestijs pugnātes hoīes, & vincētes audacia, insuꝑ & interemptæ bestiæ. Quintum quoque faciet processum, quo ad theatrū ducit: quē adorna ᵍ vocāt: vbi in scena ridiculorū est locus tragœdis & thymelicis ʰ choris, & spectaculis vniuersis, aut qđ a iudicib. apertū est theatrū. rursus qdē spectaculū equorū certātiū edit seu q̄ vocat̄ hippomachia. Sextū agens hūc cōuentū, ex hoc deponit annalē hūc honorē, in depositione agēs solennē editionē. & ita septē noctiū & ꝓcessuum cōplebit̄ cursus, nullū specierū antiquitus statutarū derelinquēs. Vnā siquidē aliā adinueni re hippomachiam, duoq; cōtinuare, q̄ vocant̄ theatrū, & amphitheatrū, & nō priorū horū contētos esse: palā est, qa nihil nouivltra id, qđ prius agit̄, habet. Sufficere itaq; rite cā putabit̄: & singulæ dant̄ clarè, & non in tantū, vt iā populo ēt odibile sit. in ijs. n. quæ raro fiunt miraculū est. ⁱ Hæc itaque de consularib a nobis scripta & determinata sunt expēsis. Si autē etiā vxorē cōsul hēat: definita est a nobis & circa illā expēsarū mēsura. decet n. frui eas & cōiugis claritate. ᵏ Si vero nō copulatus est vxori: his satis est, nisi mr̄ eius cōstat iā cōsulatu digna & prius honorata, & velit eā vnā frui secū schemate: & hoc in sola matre ꝓbemus. alia verò nō decorabitur mulier penitus præter coniugem & matrem: & illæ quidem omnibus modis: quoniam vxores coruscant radijs maritorum, hoc lege dante: matres vero si consul hoc voluerit. ˡ Nam neq; filia, ᵐ neque soror fortè, neque vxor filij: & multò magis si nec pertinens ad genus sit. hoc enim purè illicitum existebat. Spargere autem in septem his processionibus populo consulem melius nos designauimus: sicut Marciani diuæ memoriæ cōstitutio dicit. ⁿ

ᵃ Scripta lex. C. de cōsulibus. l. ij. lib. xij

ᵇ Medium. Nota medium eligēdum. vnde dicitur, Mediū tenuere beati & illud Ouid. j: Medio tutissim⁹. ibis. & fa. ff. de offic. procō. l. solent. §. fi. & institut. de rerū di. §. cum ex aliena. ibi placuit ī media. & instit. qui manumit. non pos. §. vlti. Accursius.

ᶜ Immensum. Not. reprobari immensitatem. sic & ī. vt determi. sit nume. cler. in princip. & ī. de resse §. fi. & ī. de nupt. §. deinceps. at. contra ī de non eligen. §. fi. nimus. col. j.

ᵈ Scriptione. centum libræ auri.

ᵉ Spectacula. sic C. de spec. l. j. & de sec. l. fina.

ᶠ Ianuarijs. no. quē adipisci honorem in Kalend. Ianuar. sic ff. de condit. & demon. leg. Publius. & ff. de pet. hære. l. item veniunt. §. pridie.

ᵍ Adorna. genus ludi est.

ʰ Thymelicis. sic. ff. de his qui noian. infa. leg athletas. in princip.

ⁱ Miraculum est. vnde dr̄, Omne rarum carum: vt hic, & ī. vt sine probi. ma. §. j. & ff. de leg. & senatuscon. l. nam ad ea.

ᵏ Coniugis claritate. consonat quod statim subijcit, & quoniam vxores &c. vt si maritus est consul, & hęc consularis dicatur: licet alia quæ esset vxor nobilioris, ei præferatur: vt ff. de sena. le. j. quæ hic est signata contra. & hæc sunt uera matrimonio durante, seu iam dissoluto, antequam nubat homini inferioris dignitatis: vt C. de nupt. le. cum te. & ff. ad muni. l. filij. §. j. & ff. de sena. l. fœminæ. & C. de dig. l. mulieres. & ī. titu. §. non tamen.

ˡ Voluerit. No. honorem deferri ad superiorem, s. matrem per filium. Sed ī. ff. de sena. l. j. Sol. vt ibi: quia hic speciale.

ᵐ Nam neque filia. arg. contra. C. de epis. & cleri. le. cum. Accur.

ⁿ Constitutio dicit. de qua Paulo ante

rescindendo.

† Cōcor. c. j. extra de off. cu sto. & c. q̄ senti. de of. deleg.

† Vide Alcia. in ij. lib. C. titu. de athletis.

ante fecimus mētionem: vt C. de consul. l. ij. quæ statim hic corrigitur. Accur.

[a] Honorare. sic instit. de re diui. §. hoc amplius. Accur.

[b] Post aurum. not. aurū preciosius metallum: & post aurum, argentum.

[c] Imperatori. no. solum principem debere habere aurum. & facit C. de agri. & cē. l. domini. lib. xj. Acc.

[d] Ex suo vocabulo. nā nomen debet esse ꝯsequens rei, cū ꝯsul a ꝯsulendo dicat. sic institu. de do §. est & aliud. & C de epis. & cler. l. decernimus.

[e] Per fustes. sic & in proœ. ff. circa fin.

[f] Potationibus. no. de ebrietate & potationib. sic C. de adul. l. quæ adulterium.

[g] Spe lucri sic ff de petitio. hære. l. sed & si. §. quod autē quis. Memoriam

† Vide Alcia. lib. x. C. titu. de Athletis.

Illa quidē abnegauit oīno munificentiā: nos aūt corrigimus eā cām volūtate eius, q ꝯsulatus habet honorē, disponētes. siue enim nihil voluerit spargere, non cogimus. siue rursᵉ venire ad hoc voluerit, & ex argento muneribus honorare [a] populū, nec hoc interdicimus. non tñ aurū spargere sinimus, non minoris alicuius, non maioris oīno, non medij characteris aut ponderis: sed argentū, sicut pdiximus. soli enim aurū spargere damus Imperio, cui soli ēt aurū cōtemnere pstat fortunæ fastigiū. argentū verò qđ mox post aurū [b] preciosissimū fiet, & alijs ꝯsulibᵉ largimur decens: & hæc sinimus eos spargere, q̄ vocant missilia, [†] thymelicis, & caueis, & in quadrāgulis, & talib. quāto enim minora sunt, quæ sparguntur, tanto plures suscipientes erunt: sitq; rei mensura, dantis virtus, & voluntas, siue nihil, siue mediocre, aut transcendens populo erogandi. Hoc enim i ꝯsulatu definimus, neq; inuitos spargere cogentes, neq; volentes prohibentes. Sed de argento quidē spargēdo ita a nobis sancitū sit. & si oino ad hoc accesserit, licentiā habeat distribuendi argenti munificentiam in suis processionibus, sicut ipse rectè se habere putauerit: solo prohibito aurum oino iaculari: quod imperatori [c] tantum tributum est contingere. Aliorum aūt quæ a nobis decreta sunt & conscripta in descriptione, q̄ hac continetur lege, trāscendi aliquid oino, aut addi nos nullo permittimus modo. Quod itaque definitum est (dicimus aūt spargere) in dantis ponimus voluntate, oino propriæ potestatis hoc eius, q dat, facientes. quod verò a nobis definitum est semel & ordinatū, transcendi hoc nostra lex prohibet. Sed si qs præsumpserit, quod definitum est egredi, centū librarū auri per soluet pœnam, vtpote nostra præuaricatus præcepta, & oēm huius legis corrūpēs, quantū in se est, intentionē. Si enim pro hac tantúmodo posita est lex occasione, ne dandorū immensitate consulatus desint, & propterea nos superfluas illas donationes & expensas abbreuiauimus, & in populū effusas processiones, & spectacula ad bene se habētē deduximus mensurā: rite aliquid decentius dinumerauimus ꝯsiderantes, id est spargere argentū, & neque quicquam dare, eorundē consulum dimittentes voluntatibus, vt nobis sint amplius, & semper ex suo vocabulo [d] tempus adornent: qui quod dispositum est, transcendit, rite, vtpote nostrā præuaricatus legē, dignus est pęna. Sic enim nobis erunt iugiter consules, cāæ imensitatem non formidantes, nec tanquā certissimū periculū cōsulatū refugientes & aduersantes, & propterea sancimus legē hanc sub firmitate seruari. Nullus igit eā egredi pſumat, nec si vehementer idoneus sit, nec si nostro rū sit iudicū, nec si maximæ curiæ, aut nulli administrationi pſit. Hæc enim oīa nos cōsiderantes, oībus proposuimus super donationibus æqualitatem, nulli penitus licentiā dantes exire mensurā, q̄ hac continet lege, nisi in solo argēto in processionibus spargēdo, aut neq; hoc faciendo: qđ in eorundem consulū posuimus (sicut sæpe diximus) voluntatibus. Ipsis quoq; qui hoc accipere cōsueuerunt, maximæ gratiæ in hac nr̄a repositæ sunt lege. Si enim periculum erat deficientibus cōsulibus neq; quicquā accipere, nunc aūt accipient mediocriter, multā habebunt rite huic legi gratiā, ꝙ sufficiat pro nihil offerente. & hoc enim ipsum nō pmittere nos gloriosissimis consulibus, aut aurū spargere, aut vasa maiora, sed i miliaresijs, & melis, & caueis, & quadrangulis mediocribus: & hmōi facere donationem: sanctio ad humanitatē a nobis adinuenta est, & populo medelā præbens. Si enim hoc egerint, qui consularē edent munificentiā, & his solis concilient populares, nequicquā de maximis lucris decertantes seditiones exercebūt adinuicē, & venient vsque ad alternas plagas, quas per fustes [e] & gladios & lapides egerant frequēter, rē oino nobis odibilē. Videbamᵉ. n. eos ꝯtēdētes qdē, & malis inumeris implētes alterutros occasione sparsorū, & ab eis arreptorum, domū verò referentes oino nihil; sed ea die in ebrietatibus & potationibus [f] oīa expendentes. Si verò forsitan spe lucri [g] maioris etiam præexpendisse contigerit, postea verò aut nihil aut minus accipiat: etiam damnum & debitū habebit: & plagis & vulneribus & ex hoc malis incurrere coget. Si aūt mediocre sit qđ spargi-

a Memoriā. sic ī. vt præponatur nomen imperatoris.
b Dignos. No indices dignos honorandos. sic C. de offi. ciu. iudi l. j. Acc.
c Immortalem. sic ī. quō opor. epis. §. fi. & ī. vt præpo no. imper. in princ.
d Descriptionis. i. scripturæ. Acc.
e Breuiatores. i. q breuiatiōes scribūt. Alb.
f Legē aīatam. No. principē esse ipsā legē aīatam in terris. & facit ad hoc C. de legi. & ɔstitu. l. digna. & C. de test. l. ex imperfecto. & ff. de leg. & senatuscō. l. princeps. & ff. de leg. iij. l. ex imperfecto. & insti. quib. mo. test. infir. §. j. Accur.

Princeps est lex aīata in terris.

g Trabea. vestis cōsularis, de qua fit mētio. C. de consuli. l. j. lib. xij. Acc.

DE NATVRALI in eu. deno. &c.

Qui rē. Hanc ɔstō nē qdā nō habent: vel si habēt, non habent hic. & illum habent id verbū notabile quod est circa principiū: nā ꝙ in multitudine.

Albo curiæ. in quo scribebantur noīa curialiū: vt ff. de albo scri l. j. & l. ij.

Ante nup. dona. qđ est ī. vt spon. lar. in princi.

Abrogauimus. vt C. de decu. l. fi.

h Hāc nrām. sic ī. qui. mo. nat. effi. sui. §. & qm̄ variè. vsque ad §. tribus aūt.

VT NVLLVS mutuans, &c.

Scilicet facta solutione, vel aliquo dato loco solutionis. aliàs cōtra: vt infra proxi. constit. §. sancimus. & no. drīam inter hāc & illam. illa n. dicit ēt quantā vsurā debeant dare agricolæ suis creditorib. qđ hęc nō dicit. Itē hæc est localis, vt i prin. illa generalis, vt infra eo. proxi. & §. finaūt. & ideo hanc breuiter pertranseas, & procede ad sequētē.

i Ropter auaritiā. sic C. ne liec. po. l. ij. & 3. vt iudi. sine quoquo suffr. §. j.
k Angustia. dicētes terminū cucurrisse, vt ob hoc vsuras vel accessiones peterent ex mora, & propterea retinerent terras loco pignoris, vt sub ijcit. Accur.
l In Illyricanas. i. i Sclauoniam. Albe.
m Cuius exemplariū. id est sicut in illa continebatur quam misit ad Illyricos de mili-

spargitur: nec vehementer contendent: nec quæstus expectantes, abundantia vulnera aut plagas alterutris vltra mensuram dabunt. Ideo que communem prouidentiam introduximus ex hac lege & cōi reipublicæ figuræ, quatenus tempus habeat post imperium, & consulis iugem memoriam, a atque vocabulum gloriosissimis nostris iudicibus, & qui ex maxima curia sunt (eo quòd honorare nobis placet dignos b non expendentes immensè) decentem damus cōsolationem & nostro populo, & alijs omnibus, licet desperantibus iam causam: propterea, quod superfluum est auferentes, vel consulatum immortalem c reipublicæ statuamus. Subiaceat igitur (sicuti prędiximus) nostra dispositio huic legi: cuius exemplaria recondenē in foro tuæ celsitudinis cum hac lege, quam ad eā direximus. Per tpa tamē gloriosissimos consules sancimus ex solo tuo foro exemplar descriptionis d accipere huic subditæ legi, vt ſm eam oīa denē. Descriptionem namque ideo a sede tua dari volumus, vt nec ipsis liceat præuaricari, nec his qui vocanē breuiatores, e adulterari aliquid horū q̄ a nobis disposita sunt: sed periculo custodientium hanc descriptionē in foro tuæ gloriæ, dari exemplar eius cum subscriptione cingulum habentis hoc, cui nūc ipse præsides: vt per omnia inadulterata maneant, q̄ a nobis disposita sunt. Difficultatē verò nullus habebit horū, q ad ɔsulatus veniunt honorē, si mediocrē ita faciens expensā i oī tpe fiet. Et. n. oē qcqd hactenus cōsulatus habentes honorē, & ex foro tuæ celsitudinis, & ex gloriosissimis pfectis nrīs, aut ēt aliūde p munificentiā nrām pcipiebant, & nunc eis dabimus: ab eis qdē faciendas expensas abbreuiantes: a nobis aūt largitatē nō minorātes. Oib9 aūt a nobis dictis, imperatoris excipiaē fortuna: cui & ipsas Deus leges subiecit, legē aīatam f cōmittēs hoīb9 eo ꝙ imperatori qdē iugis & indesinēs cōsulatus oībus ciuitatib9 & populis & gētib9, in singulis, q̄ placēt distribuēti, aduenit: aut cū ipse annuerit trabea: g ideoq; & imperij cōsulatus p oīa sit sequens sceptra. Tua igiē celsitudo hanc nrām h suscipiens legē, ppetuè eam in sua manere fortitudine procuret ſm oēm, q̄ in ea cōtineē virtutē legis. Scriptū exemplum Ioanni gloriosis. sacrorum prætoriorū præfecto iterum excōsuli & patricio. Scriptum exemplar Longino prudentissi. & gloriosissi: præfecto huius almæ vrbis.

TITVLVS IIII.

VT NVLLVS MVTVANS agricolæ, teneat eius terram.

Nouel. XXXII.

Prouisio inducta per legem pro agricolis contra priuatos creditores, extenditur ēt ad milites. Bar.

Idem Aug. Dñico præfecto pto. p Illyricū.

Hæc constitutio, Latina lingua est cōposita, ideoq; in Scrimgeriana & Haloandrina editione deest. Contius.

Ropter auaritiā i creditorū, qui angustia k tēporū abutētes terrulas infeliciū agrestiū sibi acquirunt, pro pauco frumento oēm illorū substātiam retinentes, legem posuimus, quā primo quidē in Thraciā & in oēs eius prouincias, in præsenti aūt in Illyricanas l patrias direximus: cuius exemplariū m * subdi ēt præsenti

* Exemplaria, legendum.

pilldb. Ita & hic dr, vt subijcit. nec.n. facit mẽtionẽ de ꝓx. cõst. licet qdã ꝯ sentiãt nã illa ad istã nullã hẽt cõiũctionẽ vł ꝯtinuationẽ, licet loquaẗ d̃ similı mr̃ia.

a Et ꝓuincialib. .i. ipsis paganis siue rusticis ĩ locis il lis tñ vbi ipsa locũ habẽt, licet sequẽs cõst. sit gñ talis.

b Anteriore lege. quam misimus ad Thracas gentes.

NVLLVM CREdentem. &c.

c Nullũ credẽtẽ &c. i. mutuãtẽ, sic ff. si certū pet.l.ij §.1.

d Teneẗ illi⁹ terrã. vt ĩ. ꝓx. i rubri. facta solutiõe d̃biti, ñ pri⁹: vt ĩ. eo. §. sancimus.

e Debet vsurã s. agricola: licet q̃dã dicãt idẽ ĩ quolibet alio: vt dicemus. ĩ. §. sin autem pecunias.

f Rem durã. Auaritiã. s. titu. ꝓxi. ĩ prin.

g Cõmunem oibus. At superior fuit localis: qdã tñ dicũt hãc localẽ, s. in Cõstãtinopolitana tñ ciuitate sed exinde extẽdi dicũt ad alias terras: vt ĩ. §. sin aũt pecunias.

h Administras. loquitur Agerochio, cui hæc ꝯstitutio mittiẗ.

i Dãtes. s. creditores mutuo illis rusticis.

k Nõ minorẽ. .i. maiorẽ, cũ maior sit pœna inter hoĩes & vicinos cõuersari, & eorũ nõ posse vti iustragio, quàm si esset ab eis remotus: vt C. de aposta. l. hi q sanctũ.

l Minorẽ. .i. ꝓ incursionẽ ñ minorẽ, quã sit barbarica. Accur.

l Alia specie. alias aliam speciem.

m Aridis. sunt ad e aridi. q ad inuicẽ cõmixti ñ cõfundunẗ, sed liq̃di cõfundunẗ vt vinũ, mel, & similia: vt inst. de rerũ diuisio. §. si duorũ. & §. qđ si frumentũ. Sed nunqd hoc ius quod est in aridis hic cõstitutũ, & in liq̃dis lo- hẽt? Rñ. ñ, imò stam⁹ iuri antiq. vt vsq; ad duplũ posset eẽ acceptio, sicut ĩ vsura nautica: vt C. de vsur. l. olei. nã vt in nautica pecunia est piculũ dãtis mutuũ, ita ĩ tali mutuo si fruct⁹ medio tpe efficiunẗ deteriores, i. vilioris pcij. vt ff. de nau. fœno. l. fœnerator. in fine. & nudo pacto, vt in illa vsura nautica: vt C. de vsuris. l. frumenti. cũ enim hic hoc nõ mutetur. nec nos dictũ ius antiquum prohibemus. Accur.

o Parte modij octa. ¿SIC ADDITIO ὀγδόου τοῦ μοδίου in alia Græca huic ordẽte dixit. Molinæus aũt & eius

†. Αἰμιμόντου. latinè Aemimontis. Cõt.

senti legi pcipim⁹: vt ne priuati qdẽ hoies putẽt legẽ ꝯ se solùmodo eẽ ꝓpositã: milites aũt altiore nitẽtes fastigio, legẽ ꝯ se ñ eẽ ꝓlatã existimẽt. Vt ergo & tua magnitudo sciat q cõis hęc lex posita est & ꝓuincialib. a & militibus & oĩ cigulo, nulla excusatiõe cuidã cõpetẽte: ideo ad tuã sublimitatẽ pñsentẽ legẽ destinauimus: sciturus militib⁹ q pñsenti legi ñ eẽ obediẽdũ existimãt, q cingulo denudati inter priuatos habebunt: pœnis quas in anteriore lege b posuimus prius, nihilominus subiugandi.

TITVLVS V.

NVLLVM CREDENTEM c agricolæ, tenere d illius terram: & quantã debeat vsuram e dare.

Nullus credẽs agricolę ꝓ debito teneat terrã eius: & si ei credideris aliquos fruct⁹ aridos, ꝓ quolibet modio noĩe vsuraris in anno pcipies octauã partẽ modij. Si verò pecuniã mutuaueris, pro quolibet solido accipies vnã siliquam.

Idem Augu. Agerochio clariss. præsb. Aemimontis † in Thracia.

Em durã atque ihumanã, & q̃ vltra oẽm ĩpietatẽ & auaritiã f sit, ꝓspeximus lege saluberrima sanare: & cõem g oib. deponere medicinã, nõ tñ in pñsẽtis necessitatis tpe, sed ẽt in oĩ æuo futuro. Venit enim ad nr̃as aures, quosdã in Mysia secũda, ꝓuicia quã administras, h auarè necessitate tẽporũ captata, quosdã fœneratitios fecisse cõtractus, & paucã mensuram fructũ i dantes, ı terrulas eorum abstraxisse, & ex hac causa quosdam colonorum fugæ latebras petisse, & alios fame esse necatos, & tristissimã pestẽ homines inuasisse, incursione barbarica non minorẽ. k Sancimus itaq; oẽs hmõi creditores, quãtuncunque vel tritici vel hordei, vel in alia spẽ l q̃ ĩ fructib. aridis m est, crediderint: hoc reddito in pñsenti cũ parte modij octaua n pro singulo modio in vnoquoq; anno pñstanda, terrulas o colonis restituere, nemine penitus eorũ audẽte terrulas detinere sub occasiõe fœneratitiæ cautionis, siue in scriptis, siue sine scriptis credita sint contracta. Sin aũt pecunias dedit: nihil amplius quàm siliquã p vnã ꝓ singulo solido annuã pñstare. Et hãc saluberrimam legẽ in oẽs

discipulus Balduin⁹ hũc locũ corrigit. vt ꝓ vlij. legãt xxiiij. ego aũt lib. ij. Subsecinarũ docui locũ ñ eẽ corrigẽdũ. Illos mouit, q octaua ꝓ modio excedit cẽtesimã: hic aũt pmittiẗ triente tñ accipe in pecunia vsuræ noĩe. Equidẽ fateor excedere cẽtesimã, idq; vna ducentesima: q̃ pars cũ sit tã minuta, vt nullã inique tatẽ ĩ vsu hoium efficiat, Iustinia magis rotũdè quã subtiliter definit centesimã ĩ frugib. cũ viij. parẽ daẗ Cur aũt cẽtesimã pmittat in frugib. cũ in pecunia triẽtẽ tñ indulgeat: hæc inæqualitatis rõ est, q pecũia sterilis est: ideò que ꝯ naturã eius ẽ, vt vsurã parere dẽat. vñ triẽs tñ pmittiẗ. At frumẽtũ fertilis simũ ẽ, & vnũ granũ cẽtũ alia parit. non mirũ itaq; si pmittiẗ hoc casu centesima, vt & ĩ l. eos. C. de vsuris. Et sane illã legem isti eadẽ rõne corrigere debebant, cũ nihil hic ĩ specierũ tot notitiis distĩctionib. inouet, nisi q rotũde definit cẽtesimã, octauã modij partẽ: sicut & triẽtẽ in pecunia siliquã vnam ꝓ so'ido vno. Nã quãtũ octaua excedit cẽtesimã, tñ siliqua ꝓ solido excedit triẽtẽ. & tres siliquæ ꝓ solido cẽtesimã. Quã tñ cẽtesimę definitionẽ tradidit Anianus ĩ iterpt. l. j. C. Theodo de vsuris. Antonius Contius.

o Terrulas. & hoc ideo sic dicit, vt denotet vilitatẽ rei, & creditoris auaritiam.

p Siliquã. Siliqua ẽ vt Isidorus interptaẗ lib. xvj. ca. xxiiij. etymologiarũ, vicesima quarta pars solidi.

ADDITIO. Quod sic demõstraẗ. Solid⁹ hẽt obolos siue scrupulos quatuor, scrupul⁹ aũt sex siliquas. ergo solid⁹ xxiiij. siliquas. non ergo satis acutè reprehensus est ab Alciato & Ant. Augustino, Isidorus. V tinã & ceteros libros & hũc ẽt semper rectè Ispexisset Accursi⁹. Qđ aũt dixit Isid. idẽ aã tradiderat Prisc. ĩ poemate de põderib. quẽ habeo emẽdatissimũ manuscriptũ. Idẽ & Beda de natura rerũ ca. iiij. Cõt.)

Alij dicũt eẽ octauã argu. eius qđ hic de viij. fructuũ dr. Vel dic eẽ genus monetæ, qđ verius est. Vel quarta pars vnciæ: vt ff. de annu. lega. l. liberto. §. filiũ. Et nota q p legẽ statuiẗ certus modus vsurarũ in certo genere hoium, vt in rusticis: vt hic. sic & aliàs lex statuit cer

y Vide hoc melius in ti. de vsur. l antiquis. item lib. 6. decre. quia magis spectat ad forū ecclesiasticum quàm ad seculare discernere de vsuris.

Agricolę priuilegio.

... vsurast: vt C. ꝺ hls qb. vt idign. l. j. & ĵ. ꝺ alie. & emph. §. hoc etiam super.

In oēs extēdim⁹. hic colligunt q̃dā q̃ hodie vbiq; sūt vsuræ coarctādæ & accessiōes p hāc ɔstōnē, vt iā ñ valeat, imò sit correcta lex. C ꝺ vsu. l. eos. §. sup his. & fac. ēt p hoc qđ ē ĵ. & hāc legē cōem &c. Itē fac. & ibi, scituris oib. credit. &c. Itē fa. q̃a & alia lex est gñralior q̃ ru. ita & hic: vt C. ēt ob. chirog. pe. pig. ten. po. l. j. Itē q̃a vsuræ odiosę sūt: ergo restrigēdę i dubio: vt ff. ꝺ pœ. l. pe. sed nos ĵ. restrigim⁹. n. hāc legē tm̃ in agricolis: quorū cā & alia statuūt̃ spāl̃ia. nā tpe satiōis ñ trahūt̃ ad munera: sed alij fac: vt C. ꝺ agr. & cēsi. li. xj. l. j. Itē & cir. testā vt C. de test. l fi. Itē & circa iuris ignorātiā: & q̃a eis parcit̃: vt ff. de iur. & fac. ignor. l. regula. Itē ipsa rubr. hoc euidēter ostēdit a qua licet argumētari: vt ff. si cer. pe. l. j. I alijs ergo oib. seruat̃ lex p̃dicta, eos. q̃ pōit varios mōs vsura. sed hodie iure canonū aliter ē: qđ dic, vt no. ĵ. ꝺ ecc. u. i pri. coll. v.

b Initiū. nā leges gñraliter i futuro, ñ aūt in ptō tpe' ah cōpositionē sui extēdūt: vt ĵ. ꝺ nup. §. fi. & C. & ff. ꝺ legi. & ɔstit. l. leges.

c Et creditorib. sic ĵ. ꝺ fideius. §. qđ aūt.

d Oibus. ñ tñ oib. debitoribus ſm nos, sed ſm alios ēt oibus debitoribus. Accur.

e Cadent. ipso iure: vt C. loca. l. fi. Accur.

f DE RESTITVtionibus. &c.

Hęc. j. pars expedit̃ ĵ. eo. vsque ad §. vnū.

g Et ea q̃ parit. hoc dr̃ ĵ. e. §. vnū. vsq; in fi. constitutiones.

h Ecursio. Licet prima eius. .i. dicere licet principia dent̃, q̃ maximæ siue regulæ appellant̃ in Dialectica: hoc ñ sufficit, nisi nouę exceptiōes, q̃ regulas falsificāt, dicant̃: vt hic, & ĵ. de nō alie. §. ubi aūt. col. ij. hæc aūt est regula q̃ res q̃ subiacēt restitōni p̃hi-

extēdim⁹, a ex p̃senti q̃dē tpe initiū b accipiēte, in oē aūt æuū modis oib. obseruādā: vt si q̃n fuerit vł triticū vł hordeū fœneratū, vł alij aridi fruct⁹, creditores tā qđ dederūt accipiētes, quàm ꝓvsuris octauā modij partē annuā ꝓ singulis modijs, vł siliq̃ ꝓ singulo solido, ſm hūc modū i quātū fœn⁹ ꝓmaserit, ꝑcipiētes: siue terrulas, siue aliud pign⁹ acceperūt, boues forte vł pecora vł mācipia, hęc modis oib. reddere: & hāc legē cōem oib. eē, humanitate & pietate gaudētē, & oib. egenis ɔsulētē, & creditorib. c mediocre solatiū afferētē. Hęc igit̃ q̃ a nobis statuta sūt, claritas tua i oī ꝓuicia q̃ tuo moderam ie gubernat̃, obseruaŕ festinet: scituris oib. d creditorib q̃ si aliqd ꝓter hęc cōmiserit, exactione cadēt: e & cui fœnus ablatū ē, hoc habebit solatium, vt ipse q̃dem securus degat: auarū aūt creditorē videat i suis pecunijs patiētē iacturā. D. xv. K. Iuli. Cōstantino post Bili. V. C. Cons.

Desūt hic hæ leges, De adiutorib. Quęstoris, No. 35. De successorib. eorū q̃ i Africa degūt, No. 36. De ecclijs ɔstitutis i Africa. No. 37. Hæ tres desūt i Scrigeriana editiōe. eas tñ parti ex Iuliani epitome, parti ex Haloādri editiōe restitui suo ordie collа. 10. Deē & hic De decuriōib. & filijs eorū, Nou. 38. quā & suo ordie iter extraordiarias repies. C.

DE RESTITVTIONIB. f & ea quę parit g in xj. mense post mortem viri.

Nouel. 39. TITVLVS VI.

Res restitōi subiacētes alienari phibent, nisi pp cām dotis vel dona. pp nuptias: pp quas cās alienatio permissa. Bar.

Imp. Iustinia. A. Io. gloriosiss. sacrorum per Oriētē ptoriorum præfecto, iterū excōsuli & patricio.

Ecursio h & varietas humanæ naturæ paulati egēs curatiōe, ñ aliter ad bñ se habēdū reuocat̃: (licet pria ei⁹ i gubernēt pricipia) nisi ēt qđ particulariter ei resistit corrigat̃: i sicq; cōstituat̃ sub trāq̃llitate & q̃ete. vt legi k cōueniēs ē: quale f. q̃ddam ēt nūc emergens, ad legis l nos op⁹ adduxit. Scim⁹. n. q̃ ēt dudū de restitutiōibus dubitabat̃: & si cōtigisset qualdā hypothecas obligari ei⁹ q̃ restitutiōe grauabat̃, plurimæ ɔtentiōis erat negociū, siue oporteret ēt res q̃ restitui iussæ fuerāt, ꝑiculū m pati, siue solas ei⁹ q̃ grauabat̃ restitutiōe. n & multa o q̃dā erat circa ipsam verborū differētiā q̃stio, p vtrū defunct⁹ ꝑcepisset res q q̃ manerēt post mortē ei⁹ q̃ grauabat restitutiōe, oportere restitui: an absolutè restitui qđ relictū erat, post detētionē r legitimæ partis iuberet, & itroducebant̃ s ēt fidei cōmissi ꝑsecutiōes, & ex inopia t in rē missiōes & plurimi alij & varij, & insolubiles penè p̃dictæ in rem missionis circuli. Sed tanquam nos dudū hoc sanantes, legem v

bet' alienari l. hęc aūt est exceptio, nisi i cā dotis & don. pp nup. & fac. ff. de reg. iur. l. semp generalib. & ff. de le. iij. l. vxorē. §. felicissimo. sed cū regula pempta, siue regulariter aliquo pempto, ñ est opus alia ꝑseruatiōe deinceps: vt ĵ. de nō ali. §. finimus. i fi. §. col. j. & ff. ꝺ re. du. l. si is. §. verū.

i Corrigat̃. corrigēdo alias exceptiōes, q̃ nō placēt. & dimittēdo quæ placent.

k Vt legi. subaudi fit: sed sine eo subaudito legi potest. Acc.

l Ad legis. q̃ mō icipiet. f. ĵ. eo. §. quā ob rē. hic aūt primo tres dubitationes ponit, quas ñ soluit, sed tu solue vt ibi diximus circa literam.

m Periculū. f. obligationis, ſm Albe.

n Restitutiōe, hanc primā dubitation ē ñ soluit, sed solue vt diximus institu. de lega. §. ij. & C cōia de leg. le. j. quæ dicūt q̃ non sunt obligatæ.

o Multa. f. q̃stio: vt subijcit. & hǽ scđa dubitatio. quā ñ soluit.

p Quæstio. & erat bñ faciēda hic dubitatio: cū hæc verba diuersa adinuicē significēt. Nā vbi rogat restituere qđ hæredi superit q̃n moriet̃. f. hęres: sufficit ñ quartā referuet: vt ĵ. ꝺ restı. §. si naūt. col. viij. si vero simpliciter: tūc quarta deducta, dodrātē restituit: vt C. ad Treb. l. j. & ij. aliàs. n. nisi iter verba eēt vis, nō esset q̃stio faciēda. vt C. cōia de leg. l. ij. quę huic rñ. est contraria.

q Res. nō solum res illius, qui grauabat̃ restitutione.

r Post detentionē. hoc verbum nō erat necesse p testatore m ici, & cætera.

s Et introducebant̃. vt patet. C. cōmunia de le. l. j. & est hic tertia quæstio. sed hanc dicit se soluisse. vt subijcit.

t Ex inopia. f. actione in rem.

v Legem. vt C. communia. de leg. lege fin. §. sed quia nostra maiestas. Accur.

Alienari

scripsimus, modis oibus prohibētes restitutione grauatas res aut alienari [a] aut obligari, sed cū propria ambulare fortuna: & apud quemcūque fuerint, non manere firme, sed reuerti [b] ad illum cui dari iussæ fuerūt. Et facta lex, [c] iam quodammodo longæua est, [d] & in iudicio approbata frequentat, sed futurū erat qđ prædiximus: [e] vt (quod ferre omnia consueuit) tempus ostenderet indigere [f] quadā exceptione necessaria legem. Adierunt. n. nos viri & mulieres ex his læsi. [g] Moriente namque viro vxor quidē & dotem [h] exigebat, & donationis ante nuptias factæ [i] partē, seu pp nuptias, quā viri mors ei dabat. [k] defuncti verò frater aliunde vindicabat res, & patris [l] proferebat volūtatē, & trahebat [m] mulieris res, [n] dicens fratrē quidē suū eas [o] expendisse, se verò apud mulierē videre paternas res, quas pater nō existētibus filijs restitui pręceperat ei: [p] & recipere ex oibus [q] eas instabat, neque cessabat donec satisfactio legi nr̄æ [r] per oia proueniret. Sed ingemiscebat iustè mulier, & dicebat iniustū esse quasi p deceptionē dn̄m quidē virū fieri dotis totius: & si pmori mulierē ɔtigisset, lucrū habere ſm pactū: qa verò vir mortuus est se ignorāte restitutionē, amissionis periculū sustinere. Sed huic qdē data est negocio forma, [s] quā bñ se habere putauimus. Rursus [t] aūt alter [v] supplex [x] apparuit, dicens vxoris patrē substātiā eius substituisse [y] alijs suis filijs: paruāq; partē solā apud eam iussisse manere: & magnū sibimet iminere periculū, si suæ qdē substātiæ periculū pateret, & circa dotis restōnem, & circa totū ex dotalib. instrumentis super antenuptiali donatione pactum, sibi vero nihil liceret promereri horum pp sublationem & restitutionē. Hęc nos merito cōmouerunt, & i melius arbitrati sum⁹ nr̄am corrigere legē, q̄ subiectos despicere periculū sustinētes, maximè i nuptijs: quarū nihil est hoībus vtilius, tanquam solis facere homines valentibus. [z]

CAP. I. Si qs vnū ex liberis suis hęredem instituerit, vel extraneam personam.

QVAMOBREM psētē ponimus legē, oia qdē alia [&] prioris a nobis positę ɔstitutionis rata manere volentes: hoc verò innouantes solummodo, vt si qs decetero restōnem fecerit [b] suarum rerū: primum quidem seruet filio legiti-

a Alienari. s. irreuocabiliter. quod verbū alienationis ad eos actus refert̃ proprie p quos dn̄iū trāsfert̃: vt C. de fun. do. l. j. sed large & ad pignoris obligationem trahit̃: vt s. de non alie. §. alienationis col. ij. sed certe hæc litera vr̄ sibiipsi ɔtria. nā phibet primo alienationē: ergo si fiat, non valet cum qcqd fiat ɔ̄ legē, non valet: vt C. de legib. & con. l. non dubiū. sed statim subijcit q̇ ambulat cū propria fortuna alienatio: ergo valet. Sed dic q̇ valet, s. interim: non aūt valet. s. irreuocabiliter, nā existente condi. restitutionis, infirmat̃ alienatio, & hoc pp phibitionē: vt patet ff. de leg. j. l. si fundū. & ff. quēad. ser. amit. l. is cui. §. fi. & ff. de fideicō. libe. l. gn̄alr. §. quotiens. In casu tñ ēt interim non valet, vt si velit alienare manumittēdo. & est rō: qa non posset reuocari facile, vt alia relicta: vt ff. qui & a qb. l. gn̄alr. §. sub ɔdōne. nisi in testō manumitteret iste rogat⁹: quo casu &, in testamenti fauore & libertatis valet, vt ff. ad Trebellia. l. quidā. §. si quis filium. sed cū quarta maneat apud grauatū, quare non valet alienatio quatenus durat quarta, vt & aliàs vt s. de nu pti §. qm̄ infirmas? Rn̄. imo valet: vt ff. ad Trebellia. l. Marcellus § res. Quod ergo hic dicit posse reuocari, dic esse verū, si vltra quartā suam alienet, vel obliget. Accur.

b Reuerti. sic. ff. de ſh. empt. l. alienatio. sic. ff. vt in pos. leg. l. si fideicōmissorum. j. & ij respon.

c Lex. s. C. commu. de lega. l. fi.

d Longæua est. i. inueterata, ſm Al. sed certe non poterat habere vltra x. annos vel xj cum illa & ista sit Iustiniani, nec ipse imperauerat, tpe huius legis nisi x. annis vel paruum plus: vt j. vt prępo. nomen impera. § pen. aliàs longæuum pro c. annis ponitur: vt j. hæc constitut. innouat. in prin. col. vj. & C. de sac. san. eccle. l. fi.

e Quod prædiximus. s. in prin. huius tit.

f Indigere. aliàs ostendere. & tunc repete, ostendere dico, l. scilicet illam. C. cōmu. de leg. l. fi. Sed quare dicit indigere quadam exceptione? imò duabus exceptionibus, scilicet dotis, & antenup. donat. vt declarant sequentia.

g Ex his læsi. s. quæ supra dicunt̃ l. dicta nostra lege.

h Dotem. suam.

i Factæ. a viro.

k Dabat. s. pactū in casu mortis viri factum: vt j. eo. §. quā obrem.

l Et patris. s. cōis illi mortui fratris q̄ huius, qui nūc petit bona. cauerat enim forte cōis hic pater, vt qcunque eorum præmoreret̃ sine filijs, superstiti partem suam restitueret.

m Et trahebat. ad se.

n Res. id est dotē.

o Eas expendisse. i. cōsumpsisse cū forte dos erat inæstimata. aliàs enim esset mariti periculo: nec valeret hæc allegatio fratris. sic. ff. so. u. mat. l. æstimatæ.

p Ei. s. superstiti.

q Omnibus. i. alijs rebus mulieris. Vel dic ex oib. i. ab oib⁹ eas possidentibus, nedum a muliere. Acc.

r Legi nostræ. q. d. non cessabit, nisi adimpleantur ei oia, q̄ in lege nr̄a dicunt̃: vt C. cōia de leg. l. fin. §. sed quia. nā oia volebat. Vel dic, non cessabat donec hæc lex superuenit: licet postea cessare eū oportuit: vt j. eo. §. quam obrem.

s Forma. q. d. hæc quæstio fuit de facto, & determinata est, sed illa determinatio non est in corpore iuris.

t Rursus. nunc conquerit̃ vir. s. verò conquesta est vxor.

u Alter. vir.

v Supplex. id est supplicans.

y Substituisse. id est per substitutionē reliquisse.

z Valentibus. vt s. de nup. in prin. cōsti.

& Alia. i. oēs alij casus. q. sūt l. d. l. C. cōia de leg. l. fi. valeant præter eum, q̄ est in d. §. sed quia.

b Fecerit. id est, fieri fecerit. &c.

a Hoc enim. aliàs quid enim &c. & tunc interrogatiue legas. q. d. nihil esse quod correxisset. ℥. de trien. & semis. §. j. colla. iij. quod falsum est: imò correxit omnes ll. quae dicebant quartã sufficere ad filium excludendũ, vt dicebat lex C. de inoffi. test. l. cũ quaerit. & l. parentib. aliàs est, quidã enim. & tunc ponitur enim pro certè. Accur.

b Inopiã eius. i. paruitaté eius quartae.

c Tertiam. s. seruet filio pater iubens fieri restitutionem suarum rerum.

d Numerum. quod plene dic, vt supra de trien. & semis. §. hinc nos.

e Parte. s. cõplere volumus doté, aut antenupt. dona.

f Si non suffecerit. sed nonne hanc legitimã debet habere sine oi grauamine: vt ℥. de trien. & se. §. pro hibemus? Rñ. sic, & ita habuit. sed ipse filius postmodũ semetipsum grauauit constituendo donõné, & pactũ super ea donõne faciendo. vnde nõ a pře, sed a semetipso hoc grauamen sensit. quare de sua legitima satisfacere debet do nec durat: vt hic dř. haec eadé ponas cũ in muliere & no. hic mirabile: quia ét vltra legitimam habet filius de bonis přis, ét cõ velle ipsius patris. sed hoc nõ est pp se, sed pp dotis vel donationis pp nup. priuilegiũ, vt subijcit: & hoc ét nisi in fraudẽ nimiũ se grauauerit: vt ĩ. eo. §. haec igitur oĩa. & haec eadé locũ habent qñ filius doté iam accepit, & sup dona. a se data pactũ fecit vt lucretur mulier: vel cũ mulier donationé iam accepit, & super dote a marito lucranda pactum fecit. nam si haec duo debita non possunt solui de bonis eius q ad hoc tenetur, porrigitur manus ét ad restitutionem: vt ĩ. eo. §. adierunt. & §. rursus. & ét ad hunc intellectũ possunt haec verba accõmodari: & vterq; intellectus verus est. Sed quid si fuerit extraneus haeres grauatus restituere? Rñ. retinet pro dote, vel donat. non tñ si sol-

¶ Cõcor. o. Raynu. in gl. sup verb. Trebellianũ, post prin. ibi haec hodie. extra de testa.

¶ Cõc. gl. sup verbo oĩem l c. bonae memoriae, cũ de postul. pl. & c. licet. iũcta glo. super verbo vtilitas. cũ, de reg. iu.

mam partem, non quartam (hoc enim [a] emendauimus, inopiã [b] eius plurimam reprehendentes) sed tertiam [c] † modis omnibus, aut mediã secundum filiorum numerum. [d] deinde ex reliqua substãtiae parte, [e] si non suffecerit [f] legitima pars ad dotis [g] aut antenuptialis donationis oblationem: honestè & secundum personarũ qualitatem & merita [h] excipere etiã hoc ad restitutionem, secundũ quod adiectum [i] legitimae parti doté, aut antenuptialé facit donationé. Sancimus enim ſm hũc modũ excipi modis oĩbus ad restitutioné nuptialia documẽta, & super his factis alienationes, aut hypothecas: & vel si grauata sit persona, aut viri, aut mulieris restitutione tali: liceat ei ét nuncupatam antenuptialem, seu pp nuptias donationem offerre, nihil quantũ in illis rebus restitutione valente: & si mulier restitutione grauetur, non impedimentum ad dotis ablationem fieri. ea enim quae communiter [k] † omnibus prosunt: ijs quae specialiter quibusdam vtilia sunt, praeponimus. sitq; hoc nuptialibus donationibus & harũ exactionibus priuilegiũ. Si enim & ante nos [l] ex generalibus hypothecis plurima per praesumptioné exceperunt (cum vtique non ita nobis necessaria consistant) quomodo nõ nos ex maiore & meliore sententia nuptialium lucrorum exceptionem faciemus?

Mulier de restituendo grauata, non constituit de nouo ex rebus subiacentibus restitutioni dotem, vel vir donationem propter nuptias.

Haec igitur omnia futuro conferimus tempori, etiam ei [m] postea [n] faciendis restitutionibus [o] secundum hanc legé. non enim [p] illarũ pcedim' fieri laesioné, [q] vt si qua mulier paruam habens doté, deinde legé cognoscẽs nřam, aut si quis vir mediocré fecerit antenuptialé donationé, ad circumuẽtionem legis velit augmentũ [r] aut dotis, aut antenuptialis donationis facere: & hoc trahere ad insidias restitutionũ. hanc enim perimimus circumuentionem, nullã vtilitatem habere concedentes facientibus augmentum: quantum ad restitutionis laesionem, puram futuro tempori nostrã seruantes legem.

CAP. II. De muliere quae peperit vndecimo mense.

Mulier intra tempora luctus pariés, ita, quod sit certum ex primo matrimonio sobolem non existere, illis poenis punitur, quas patitur statim nubens intra tem-

uit: vt in nouel. eo. titu. Accur.

g Dotis. aliàs ad dotis. & ſm hanc literam puncta ibi, merita. & quod subijcit, excipere ét ad restitutioné. i. de restitutione. ad hoc. i. ad hmõi oblationes dotis & antenupt. do. item aliàs aut dotis &c. & tunc puncta ibi, excipere. & quod subijcit, etiã hoc ad restitutionem, scilicet denegandã subaudi. Accur.

h Merita. subaudi, etiam. & facit ff. ad Trebe. l. mulier. §. cũ proponeretur & not. hic dotem cõstituendam & dona. propter nup. pro honestate psonarum: & merita, id est patrimonij facultatem. & facit ff. de iure do. l. quaero. & C. de nup. l. si furio si. in fi.

Dos & donatio pp nupt. ſm psonarũ merita cõstituũt.

i Adiectum. neutraliter ponitur: & sic expone: quia primo satisfiet de legitima do nec durat. postea vero subducitur de restitutione, vel ad constitutionem dotis, vel etiã antenupt. donat. vel ad restitutioné: vt modo diximus. Accursius.

k Ea enim quae cõmuniter. sic ff. pro socio. l. actione. §. Labeo, & supra de non alie. §. quia vero verisimile. in fi. col. ij. & C. de cadu. tol. l. j. §. fi. & C. de iur. calum. l. ij. §. sed quia veremur.

l Et ante nos. s. iurisconsulti & imperatores, qui dixerunt vt licet omnia bona obliget, tamen quaedam excipiantur: ita ergo hic: vt ff. de pig. l. obligatione. & l. vel quae. & l. denique. & l. sequenti. & C. quae res pigno. obliga. pos. l. prima.

m Etiam ei. s. viro. Accursius.

n Postea. id est post hanc legem.

o Restitutionibus. id est in donatione.

p Non enim. vere meliorem sentétiam eligimus &c. vt sn pra proxi. ibi, quomodo non nos, &c.

q Laesionem. id est in fraudem huius legis.

r Augmentum. etiam si non sit dos constituta, vel donatio secundum facultates. Accur.

V num,

a Vnd. duo. n. capla hæc hét ɔſtõ: vt patet de l rub. & simils processus hic, & I. de nup. §. duo. & §. seq.
b Appellant. repete venerant.
c Quas. mulieres. Accur.
d Tres. C. de sec. nup. l. j. & C. ex qb. cau. infa. irroga. l. decreto. & C. ad Ter tul. l. si qua mulier.
e Legem. I. de nupt. §. primæ.
f Parte nřæ. i. dictæ ɔſtõnis I. de nupt. §. si igitur. vsque ad §. si vero expectet.
g Hunc. s. virum.
h Extulit. i. ex ciuitate ad sepeliendum portauit mortuus. n. est. sic I. de non eligẽ. §. j. in prin. col j.
i Vt appareat. s. nũc. nã ex eo quod nunc malè fit, præsumit' & tũc malè factũ: vt hic & C. ad adul. §. si qs. adulterij. ppea. n. q aliqñ fit bñ vel malè, & alia vice fieri psumit': vt ff. de re mi. l. non oẽs. § a barbaris. & ff. de accusa. l. si cui. §. hisdem. & C. de inoffi. test. l. iij.
k Perfecto idẽ dico & si circa xj. mensẽ erat a quatuor vel quinque trib' vel duob' dieb' in antea post in troitũ. Nã p x. mẽses & duos dies põt portare mulier filiũ i vẽtre, & nõ pl': vt hic, & ff. de suis & legi. l. intestato. §. fi. licẽ pl' q̃ vj mẽsib. oportet q portet: vt d. l. itestato dr. & ff. de sta ho. l. se ptimo. Sed qd si ẽ natus in xiiij. vel xv. mense post viri mortem? Rñ. idem. cũ certũ sit & ex marito nõ esse, & an annũ ɔceptũ esse: & ita inuenies si bñ cõputes, vsq; ad xix. mẽses natũ a x. mẽsibus. nec eẽ ex marito ɔceptũ. & añ annũ cõceptũ. & ita habebit locũ pœna huius ɔstõnis. nã quare aliud esset in alio tali tpe q̃ isto. s. xj. mensiũ: rõ reddi nõ põt. sit ergo idẽ: vt ff. de ver. ob l. a Titio. § fi. Sed si post xix. menses sit natus, põt esse ɔcept' post annũ luctus: & sic cessat pœna huius legis.
l Earũ. i. mulierum.
m Mox. i. statim.
n Eam omittat. vt I. de nup §. si igitur.

† mẽsibus ... hic scit annus est a Gratiano impatore introduct', cũ antea tps luct' ex instituto Romuli esset x. mẽsiũ testante & Ouidio i Fastis, & Cicerone pro Cluẽtio. & Vlpia. i l. 4. §. vlti. ff. de suis. & Gallo in formula institutionis nepotum. l. Gallus. de libe & posthu. Cõc.

† énteba... malè Haloan. vertit, eiecit ... Cõc. Vide de hoc in c. cũ in iuuẽtute. ex de psũpt. vbi ad bo. text.

† Melius forss' vertit quam Halo. sub fiñ. Cõt.

pone luctus. Angelus.

VNVM [a] siquidem hoc capitulum est præsentis legis: secundum verò illud de mulieribus, quæ post priores nuptias ad secundum venerunt matrimonium, antequam annus expleretur, quẽ lugubrem [a] leges appellant: [b] quas [c] puniebant constitutiones tres [d] ante nos imperantium: & nos insuper de his scribentes legem, [e] cum quibusdam correctionibus, ẽt super his sancita in breui quadã parte nostræ [f] legislationis tetigimus: sed impudentissimũ quoddã nunc accessit, quod ĩ nostris prouenire tpibus nolebamus. Quamobrem nobis rectè placuit emẽdatione dignum existimare. Mulier enim ad virũ veniẽs, hunc [g] extulit, [h] † vt appareat, [i] ẽt superstite eo nõ castè viuere cogitans. nondum enim cõpleto anno, † vndecimo mense perfecto [k] peperit: vt non esset possibile dicere, quia de defuncto fuisset partus. neque enim in tantum, tẽpus conceptionis extensum est. Et quoniam etiam hæc vna est pœnarum earum, [l] quæ acerbas nuptias faciunt, vt vxor mox [m] cadat antenuptiali donatione a viro data, & repẽte eã amittat, [n] & neque vsum habeat: rectè filij sic mirabili matris partu iniuriati, antenuptialẽ patris poscebant accipere donationem, & nõ lucrari valere mulierem p virum, quem sic velociter dehonestauit illa. Sed quomodo dicamus verba illius, [o] erubescimus. [p] Non dignam se dicebat esse, vt caderet: quia legẽ nosceret [q] de legitimis loquentem nuptijs: sibi verò non fuisse nuptias, nisi primas: porrò [r] partum hunc esse opus naturalis concupiscẽtiæ. Sed qa hæc [s] etiam decies millies [t] alijs subiaceret castigationibus [v] committendo stuprum, [x] indubitatum est: & pœnis [y] illis eam non priuabimus. interim enim parcimus [z] defuncti filijs. Inferimus autem ei antenuptialis donationis amissionem & ĩ hoc casu, quam [a] constituit lex super eis, quæ ad legitimas accedunt nuptias intra lugubre tempus. Si enim illa lex inultas non reliquit licet legitimas nuptias celebrantes, eo quòd forte suspicio fuerit nequa præextiterit suspicionis malignæ [b] causa ad secundum maritum, eo quòd velociter ad nuptias festinauit: quomodo non hic vbi causa nõ per suspicionem est solam, sed hoc ipso increpatio manifesta, & indubitata [c] præbita est delicto, omnium impijssimus iste partus, noxiam eam relinquens? [d]

o Illius. scilicet mulieris.
p Erubescimus. dicimus tamen, vt subijcit.
q Quia legẽ nosceret. i. de anno lugubri, quã habemus. C. de secun. nup. l. j & I. de nup. §. si igitur.
r Porrò. hæc põt dici secunda rõ. & facit ad hanc rationem ff. ad leg. Aquilia. l. seruus seruũ. §. si fornicarius. in fi. §.
s Quia hæc. s. mulier. & loq̃' Iustinianus sanciens in casu qõnis de facto quã habebãt filij cũ mře: vt I. §. & qm. vsq; huc. sed ĩ. §. vñ sãcim'. sanciens gñalr. alš esset superfluum vnum eorum.
t Decies millies. & hoc colore loquendi hyperbolicè plerũq; vtit hic liber: vt I. de hær. & Falci. § exhæredatos. colla. j.
v Castigationib i. delictis in quibus castigantur.
x Stuprum. qd in viduã cõmittit': vt ff. ad leg. Iul. de adul. l. inter liberas. §. stuprũ. Accur.
y Et pęnis illis. quas sustinet mulier, q intra tps luctus nubit, vt probatur statim. Accur.
z Parcimus. i. subuenimus.
a Quam. s. pœnam.
b Malignæ. Præsumit' n. non castè vixisse penes primũ, & tractasse eius mortẽ: vt I. eo. §. sed quid erit. vbi mulier cogit' vltra annũ expectare, puta vsque ad quinquenniũ: & si nupserit, an perdit dotem & donõnem: vt I. de nup. §. sed & captiuitatis. & § si verò vxorẽ? Rñ. nõ ita perdit, si solũ fornicaretur mortuo marito. quia hic & alia rõ est, s. tur bano sanguinis: vt I. de nup. §. & insuper. Accurtius.
c Et indubitata. hic collige manifesta nõ indigere probatione. sic ff. de dote ple. l. j. in fi. & ff. de verb. ob. l continuus. §. cũ ita. & ff. qui satil. cog. l si vero pro condemnato. §. qui pro rei qualitate.
d Relinquens. q. d. non debet relinqui inultum. Accurtius.

a Circa terminum anni: Id est post ea intra. xix. mēsis: vt ĩ. eo. §. diximus.

b Nō ex priori ꝯsistere mſimonio. ADDITIO. Ergo vltra decimū mēsē partū nō morari ī vtero, ꝓ certo habet Iustinianus post decemuiros, prætores, Hippocratē q̄q̄ sūt exempla in ꝯtrū. sed rara: nā Gell. li. 3. c. 16 ait Hadrianū decreuisse nasci posse hoiem xi. mēse. & Pli. li. 7. c. 5. Papyriū p̄torē dedisse bo. pos. partui. 13. mēsiū. & Arist. ait 11. mēse nasci posse partū. Deniq; Charisius l. j. illōnū grāmatica. ait Gracchū a gerēdo dictū, q mr eius xij. mēsib⁹ vtero eū gestauerit. Contius.

c Castitate luxuria. .i. ſi dēt hre pl⁹ luxuria q̄ castitas. & facit C. de do. inter vi. & vx. l. si ex voluntate. & ff. de do. iter vi. & vx. l. iiij. & ff. q d vi aut clā. l. Seru⁹. & ff. ad Turpil. l. j. § accusationē.

d Spē scripturę .i. scripturæ dona. pp nupt. vt ĩ. diximus ibi, vnde sancimus.

e Legitimas .i. p̄rias, vt dicūt. vel dic secūdas, qa cū n̄ possit ī pune facere nup. facit hoc, vt ĩ. ibi, ſi dignā se & c. & sic nō dici legitimas nup. añ an nū, & tñ puniunt. & sic no. dici aliqd eē legitimū, qđ pęnā meretur. ar. ꝯ. C de adul. l. Gracch⁹. sed certè mr̄imoniū hic nō punit, sed nimia festināttia. Itē qđ dicit de stupro posse eā accusari, ē ꝯ. C. de adul. l. si ea. Sed nō est ꝯ. nā licet dicat ibi adulterij, exponim⁹ tñ .i. stupri: ne ꝯdicat. ff. de adul. l. si vxoris. §. planè. Sed dic ibi esse vxorē: hic viduā. Itē ibi palam se subijciebat, hic n̄: vt C. e. l. q̄ adulterū Sed qd de muliere tutrice filiorū? nūqd erit idē? Vī q sic: vt ĩ. de nup. §. si vero tutelā. Sed dic ꝯ, cū hoc n̄ inuenias expstum, vt ĩ. de admi. officia in sanctis appellationib. §. fin. in fine.

† Hęc authoritas ē ꝯc. qa circa. ex. de diga. vbi pl⁹ hēt luxuria q̄ castitas: vt dicit gl. j. illius. ca. & de his pœnis q. b⁹. ĩ. hoc §. dicit de muliere nubente intra tps luctus, vide l c. cū ſm apſm. cū gl. suis ex̄. de sec. nup.

† xv. Kal. Maij C. P. post Beli. V. C. cōsulatum, in Scrinige. Contius.

Vnde sancimus, si quid tale contigerit, & ante luctus tps pepererit mulier circa terminū [a] anni, vt indubitatū sit, sobolē non ex priori ꝯsistere mr̄imonio: [b] modis oib⁹ eā priuari antenuptiali donōne, & ſm ꝓprietatē, & ſm vsū: subdendā quoq; alijs oib⁹ pęnis, ac si secūdas eā ꝯtigisset añ luct⁹ tps legitimas celebrasse nuptias. Nō. n. aliqd ampli⁹ habebit castitate luxuria: [c] sed subijciat qdē & ipsa pęnis, piculūq; sustineat et circa spem scripturę [d] pp stuprū: vt neq; nuptias acerbas desideret, neq; legitimas [e] nuptias maiore malo circūueniat. Quæ igit̃ placuerūt nobis, & p hāc sacrā declarata sūt legē, tua celsitudo cognoscēs, solēniter p ꝓgrāmata ꝓpria manifesta faciat vniuersis. Data Kal. Ianua. † Cōstāt. p̄fec. Belisar. viro claris.

Desiderat̃ hoc loco ꝯstitutio: Vt eccl̄ia sāctę resurrectiōis, alienare possit ædificia prope vrbem ipsā posita, Nou. 40. Itē ꝯstō ad Bonū q̄store exercit⁹ Iustiniani de appōnib. a q̄nq; ꝓuincijs. No. 41. Itē de depōne Anthimi, Seueri, Petri, Zoarę, &c. No. 42. De officinis Cōstā. vrbis &c. No. 43.

TITVLVS VII. Nouel. 44.

DE TABELLIONIB. & vt protocola [f] dimittāt i chartis.

Tabellio a partibus rogatus dēt p se audire negotiū, et ipsemet scribere: nec alicui delegare pōt. In vrbe tñ Cōstā: duo sp̄alia circa tabellionis offm̄ exercent̃. Ang.

Imp. Iusti. A. Io. p̄fe. p̄t. iterū excōsuli & p̄ricio.

Itē paulò añ [g] audiuim⁹ p̄nti legi p̄bētē occasionē. Ex persona qdē mulieris cuiusdā ferebat̃ documētū [h] lr̄as qdē eius [i] nō habēs, [k] (erat. n. harum ignara [l]) cōpletū aūt a tabellione [m] & tabulario, [n] subscriptionē ei⁹ [o] habēs, & testiū oñdēs [p] p̄ntiā. deinde dū qdā dubitatio sup eo fieret, muliere dicēte nō eē a se delegata [q] q̄ charta loquebat: q [r] litē audiebat, [s] q̄rebat a tabellione [t] cognoscere negotij veritatē: [v] deniq; tabellionē deduxit. [x] at ille [y] lr̄as recognoscere dixit ꝯpletionis [z] tabellionis, nō tñ nosse [a] aliqd horū, [b] q̄ secuta sunt. nec. n. sibi ab initio penit⁹ delegata, sed cōmisisse [c] cuidam suorū [d] hoc facere: [e] neq; postea venisse [f] ad ꝯpletionē, sed rurs⁹ alij [g] hoc cōmisisse. & is [h] qdē q affuit cōpletioni, [i]

DE TABELLIONIBVS, &c.

Hoc expeditur ĩ. eo. vsque ad §. illud.

f Et vt protocola. hoc expeditur ĩ. eod. §. illud. & expone, vt ibi.

g Item paulò ante. Nō q sit scripta aliena lege: sed de facto fuerat illa lis. Accur.

h Documentum .i. charta quædam.

i Eius. scilicet mulieris.

k Non habens. dictū documentum.

l Ignara. s. dicta mulier.

m Tabellione. tabellio erat minor, tabularius maior: & magr̄ stationis maior vtroq;. magistrū aūt hic adnuerūt ꝯhētes, & ipe cōmisit tabulario audientiā. tabulari⁹ āt tabellioni scribēdū cōmiut: vt p̄bāt sequētia. sūt āt & alia multa noia horū publicorū scriptorū: vt C. de tabel. in rub. & l. fi. & hoc si habes in lr̄a, a tabellione & tabulario. aſs ē. & tabularij subscriptionē, &c. & tūc idē ē sēsus. Alij dicūt pro eodē poni vtrunq;: & dicūt & p id ē. Sed primū veri⁹ ē & sic fuerunt duæ delegationes, vt dictum est.

n Tabulario. a tabulario dr̄ cōpletū: eo q dixit, vel mādauit tabellioni scribēdum.

o Eius. tabellionis: vt ĩ. patet ibi, & ille &c.

p Ostendens. prædictū documentum tabellionis.

q A se delegata .i. dicit, q nō mādauit vt scriberent̃ q̄ scripta sunt.

r Qui. subaudi ille.

s Audiebat. s. iudex &c. Accur.

t A tabellione. s. cui vltimo fuit hoc mandatū scribendum.

u Veritatē. optime sumit̃ hic ar. q iudex oib⁹ modis laboret ad veritatē q̄rēdā. sic C. de edē. l. is apud quē.

x Deduxit. aſs adduxit: & aſs deduxit .i. fecit deduci .i. venire coram se. Azo.

y Ille. s. tabellio.

z Cōpletionis .i. subscriptionis suæ. nam ipse tabellio scripsit & subscripsit.

a Nosse .i. nesciebāt qualiter ꝯrerunt.

b Horum. scilicet discipulorum, q erat tabularius.

c Comisisse. s. dictum magistrum.

d Suorum. s. discipulorum.

e Hoc facere. sub. audire tenorem contractus.

f Venisse. s. dictum tabularium.

g Alij. s. tabulario.

h Et is. s. magister stationis.

i Completioni. s. audientiæ contractus.

Dicens

venit, nihil nec ipse dicēs a se nosse. etenim neq; scriptor fuit documēti: sed solū docuit, qa p̄sente se hoc dimissū sit. b nec cui ab initio delegatum est, inuētus est. c vnde nisi p testes iudex valuisset agnoscer cām purè, piculū patiebat, d vndiq; cadente negotij notitia. Et illud qdē ꝯpetentē meruit examinationē atq; decretum. e

CAP. I.

Nos aūt credimus oportere vniuersis auxiliari, & ꝯmuné in oībus f facere legē: quatenus ꝓpositis opi tabellionū, g ipsis p se h oīb' modis iniūgat i documentū, vt dū dimittit, k intersit: l & nō aliter imponat chártæ cōpletio, nisi hæc m gerant: vt habeāt vn̄ sciāt negotiū: & interrogati a iudicib', possint q̄ subsecuta sunt cognoscere, & rn̄dere: n maximè qn̄ literas sūt ignorātes, q hæc o iniūgūt: p qbus facilis est q & incōuicibilis denegatio horū, q̄ pro veritate secuta sunt. Vt ergo oīa hæc r prohibeamus, ꝓpea p̄sentē cōscripsimus legē, & hæc custodiri modis oībus volumus a tabellionibus, siue in ipsa felicissima ciuitate, s siue in ꝓuincijs sint. scientibus. t qa si p̄ter hæc v aliqd egerint, cadēt oīno ijs quæ vocant stationibus: & q x ab eis dirigit ad iniūgēdū y documētū, & interest, z ipse dominus super stationis authoritate erit, & mutabitur causa: & ille quidē decætero hoc obtinebit a officium in statione, quale b q in ea c primatū tenebat: ille d verò cadet e ea: aut vnus f erit g ministrātiū h illi: i qm̄ ille qdem dedignatus est hoc agere, k

a Dicens. tabellio.
b Dimissum sit. i. mandatur vt scriberetur.
c Inuentus est. s. tabularius.
d Patiebatur. s. dicta mulier.
e Decretum. per nostrā sententiā quam de facto tulimus: q & fuit ius: vt C. de leg. & con. l. fi. in prin.

Principis emenda est lex.

f In omnibus. s. hominibus, & omnibus terris: vt in nouel. e. titu. & sic reprobat quorundam opinionem, qui dicunt hāc constitutionem localem. sed nos dicimus generalem, vt hic, & j. ibi hoc custodiri &c. nisi in duob. casibus: vt j. eo. §. pe.
g Operi tabellionū. i. ipsis tabellionibus: vt in nouel. e. ti.
h Ipsis per se. & caue tibi: quia hęc littera tria dicit. & ipsi tabellioni iniungi sine mandati instrumentum. Itē & per se mādat siue iniungit vt ipsemet scribat, & non alij mandet. Itē & debet audire ipse idem verba contractus vsque ad completionē, vt subijcit. & dum dimittitur &c. olim aūt nō erat ita: sed dum ibamus ad tabellionē magistrū, ipse non audiebat nos, sed alij cōmittebat audientiā, si volebat: & ille auditor si scribebat, sed alij scribēdum cōmittebat: & ipse tm̄ audiebat: vt j. e. in prin. Hodie aūt & contractum audit vsq; ad finem: & sibi iniungitur documētum, vt per se ipse componat, vt hic dr̄: & pōt esse rō, quare nō possit sic cōmitti: qa facere instrumētū nō cōpetit iure magistratus, ergo delegari nō pōt: vt ff. de offi. eius cui mand. est iuris. l. j. in princ. Sed nōne tota die videmus esse Florentiæ magistrū stationis, & p eos fieri instrumenta, qui discipuli sunt? Rn̄d. ibi audit contractum discipulus, & sibi iniungitur documentū: & ideo scribere potest: licet & magister apponat ibi signum suum rōne maioris auctoritatis: vt ff. de eden. l. si quis ex argentarijs. §. si quis ex argentarijs. §. j. nam quo signa sunt plura in chartis, tanto cautiora sunt instrumenta: vt j. de fide instru. §. oportet. colla. vj.

† Facit c. Inter dilectos. cū m glo. super ver. phceret. extra de fide instru. Cōcor. & c. cum olim. extra de pri ui.

i Iniungat. Hic no. ad hoc vt tabellio faciat chartā, oportet sibi mandari a partibus siue verbo rogo, siue delego, siue uolo, siue similibus: vt hic, & j. in princi. ibi, nō esse a se delegata. sed aliudi teste, nā fortuitus valet: vt ff. de testi. l. ad fidē. nisi in quatuor casibus: vt j. de testi. §. & licet. in fi. Sed nunquid est necesse vtrunq; contrahentium hanc mādare? Rn̄. sic. licet forte possit distingui, an sit gratia vtriusque præiudicium: & tūc oportet vtrumque mādare, cuius sit gratia. forte enim alter nunquam mandaret, in cuius sit præiudicium: vt ff. de verbo. obligatio. l. inter stipulantem. §. j. & ita seruatur maximè in denuntia-

tionibus q sunt ab vno alteri ex varijs causis. Sed qd si nō inuenit in instrumēto q sit mādatū vel iniunctū a partib. Rn̄ p̄sumo semp esse iniūctū: vt insti. de inuti. stipu. §. si ita scriptum. & inst. de fideiuss. §. fin.
k Dimittitur. i. perficitur contractus.
l Intersit. tabellio ipse. id est sit præsens.
m Nisi hæc. s. tria quæ dicta sunt in littera: vt modo caute notauimus.
n Et respondere. s. iudicibus.
o Qui hæc. s. instrumenta facienda.
p Iniungunt. tabellioni.
q Quibus facilis est. i. facile † possūt decipi illiterati per mutationem scripturarum. & non poterunt probare contrarium: quia quantum ad eos res est inconuincibilis si nō poterunt ipsi probare contrarium. quare illiterati a tutela excusantur: vt insti. de excu. tut. §. similiter. secundum quosdam. Item a postulando repelluntur. vt C. de postu. l. ij. secundum quosdam. Item a iudicando. vt infra, de iudi. §. j. Item a clericatu: vt infra, de sanct. epi §. j. & supra quomodo opor. epis. §. neque ex idiota. Accursius.

† Fallunt de leui illiterati. Nec pōt illiterat' beneficiū retinere: vt per In no. ca. cū nīs, de conces. præben.

r Hæc. quæ dicuntur in hac lege.
s Ciuitate. siue in prouincijs. hic manifestè reprobatur eorum opinio, qui dicunt totam hanc constitutionem esse localem.
t Scientibus. s. tabellionibus, vel dic magistris.
v Præter hæc. i. discipulis suis iniunxerunt documenta componere: vt in nouel. eo. ti.
x Et qui. i. discipulus.
y Ad iniungendum. i. audiendum id quod erat magistro iniunctum. Accur.
z Et interest id est adest ad audientiam.
a Obtinebit. aliàs obtinebit. alias sustinebit. Accursius.
b Quale. s. sustinebat magister qui &c.
c In ea. s. statione.
d Ille. s. magister.
e Cadet. vt C. de Iudæ. l. Iudæos.
f Vnus. scilicet alius. si ille qui delegauit magister, fortè non sit idoneus. & de his dicet infra proximo §.
g Erit. s. primus statione.
h Ministrantium discipulorum.
i Illi. s. magistro.
k Hoc agere. id est conuenire cum eis qui instrumenta componi desiderant, vt in nouellis, eodem titulo. & sic not. quòd nemo debet verecundari facere artem suam.

quod erat concessum ei: ille verò [a] sm illius [b] voluntatem hoc egerit, [c] propterea nos hanc intulimus eis [d] pœnam, vt optimi fiant circa documenta, & iusti, & cautiores, & non pp suam requiem & delicias corrũpant alienas vitas. Si verò indignus sit forte potestatem in stationib. [e] suscipere is cui documẽtum extra ea quæ a nobis disposita sunt per p̄sentem legẽ iniungit, [f] tabellio [g] quidem cadat omnib. modis hac causa: alter verò pro eo constituatur: nihil omnino damnificando [h] ex hoc stationis domino quicũque fuerit extraneorũ, & non ipse tabellio, [i] neque cadente lucris ex inde veniẽtibus, sed illo solo q talia pperrauit, & dedignatus est suũ cõplere opus, primatu cadente, [k] oibus quidem alijs [l] super stationis iure integris dominis eius ab ipsis tabellionib. quæ talia peccauerunt, seruandis. Et non fingãt tabelliones occasiones per ęgritudinem fortè discedentes, aut occupationes huiusmodi. licebit enim eis si quid tale fuerit euocare eos qui cõtrahent, & p se cãm [m] cõplere. proinde hæc q̃ contingunt raro, [n] nõ impedimentum facient vniuersis, eo q nihil inter homines sic est indubitatũ, vt non possit (licet aliqd sit valde iustissimũ) tñ suscipere quandã sollicitã dubitationẽ, [o] sed nec q̃stus [p] eorũ minores fieri p hoc, pp cõtrahentiũ frequentiam occasionẽ habẽtes: cũ melius sit pauca agere cautè, [q] quàm multis interesse piculosè. Vt tñ [r] non vehemẽter eis [s] dura [t] lex esse videat: nos cõijciẽtes [u] humanã naturã, mediocres et eis leges nr̃as ponimus. pp tales enim eorum fortè dubitationes [x] damus eis licentiã singulis [y] vnũ [z] ad hoc cõstituere, gestis apud clarissimum magistrũ cẽsus felicissimæ ciuitatis [a] solẽniter celebratis, & licentiã [b] eis [c] dare vt delegent [d] et ab ijs q veniunt ad eius stationem & documẽta: & dimissis eis interesse: & nulli † omnino alteri in statione existenti licentiam esse, vt aut delegetur ei initium, [e] aut cum dimittuntur, [f]

a Ille vero. repete quoniam. & dic ille. s. discipulus.
b Illius. s. magistri.
c Hoc egerit. id est cõposuerit documentum quod iniunctum erat magistro faciendum, per quod videbatur eum puniri. sed non punitur, imo efficitur primas stationis: vt dictum est: & ideo non punitur, vt hic innuit, quia obsequitur imperio patris vel domini: vt ff. de reg. iu. l. velle.
d Eis. s. magistris.
e In stationib. aliàs sup stationibus. aliàs in stationibus.
f Iniungitur. s. discipulis. & facit. ff. de institio. l. quicunque. §. sed & cum filio.
g Tabellio. subrogatus. vel dic. i. magister.
h Damnificando. Quia stationis habet redditus integros vt subijcit. neque cadẽte &c. sed quis soluet hos redditus? Rñd. magister qui conduxit. Sed nunquid repetit a discipulo qui nunc ibi est magister? Videtur quod nõ quia suo delicto perdidit. vnde ex eodem facto pœnam & præmium habere nõ debet: vt ff. solu. ma. l. si ab hostibus. §. si. sed verius est vt agat, & repetat condictione ex hac lege. satis enim punitus est de delicto: quia primatum amisit: vt C. de pœ. l. sancimus. Accursius.
i Et non ipse tabellio. s. subrogatus. si enim ipse idem esset dominus stationis, nõ peteret redditum a seipso vel a magistro, qui est delectus. nam mitius debet agere cum magistro suo quàm cum alijs. Item exceptione doli ab eo repellitur, cum sibi restitutus est, vt modo diximus: vt ff. de excep. do. l. dolo.
k Cadente. s. domino.
l Omnibus alijs. forte quædam pepigerat magister cum domino stationis eius, quæ seruãda sunt inter eos: vt dicit.
m Et per se causam complere. q. d. aut faciant ea, quæ facere debent, aut eos contrahentes admoneãt: vt per seipsos suos compleant contractus.
n Raro. quia tabellio impediatur per se componere: non ideo semp hac obiectã occasione dicat se velle alijs cõmittere: vnde legislatores de ijs, quæ raro accidunt, non curant: vt j. vt sine proh. ma. debi. & cre. §. j. col. vij. Fiant ergo instrumenta cum cautela & per se omnia faciũt: quia etiam sic facta incidũt in dubium, nedum aliàs malefacta: vt subijcit.
o Dubitationẽ. vt C. quibus ad li. procla. non li. l. fi.
p Sed nec quæstus. videbatur enim. quòd ex quo hæc oia faciunt & per se, quòd tota die habebunt quid faciant: vnde minus deberẽt accipere a quolibet, cum in alio recompensentur: quia habent exercitium maius: sed tamen non est ita. vt subijcit.
q Caute. Vnde Salomon ait. Melior est buccella panis sicca cum gaudio, quàm tota domus plena victimis cum iurgio. Item melius est parũ cum iustitia, quàm multi fructus cũ iniquitate. & facit. C. de vete. iu. l. enu. l. j. §. sed neque. argu. j. j. de alie. & emphy. §. si vero contigerit. col. ix. Accur. Prou. 17. a.
r Vt tamen. hic incipit constitutio localis, &c.
s Eis. s. tabellionibus Constantinopolitanæ ciuitatis.
t Dura. alias dira. alias dura.
u Conijcientes. i. considerantes.
x Dubitationes. i. an possent aliquem delegare: vel cõmode possent facere si qua necessitate ad talia cogerentur: vt j. eo. §. & non fingant.
y Singulis. s. tabellionibus & omnibus & singulis, vt in nouellis. eo. tit.
z Vnum. s. tabellionẽ: vt in nouellis. eo. ti. sed quidam habẽt vnam: & tunc dic vnam licẽtiã i. semel vnum constituere. & erit idẽ intellectus. Concor. tex. cũ c. cũ tabellio. in [illegible]. fi. in fi. extra de fide instru.
a Ciuitatis. Quidã habent in textu huius, & dicit de Cõstantinopolitana. & bene. nam hic. §. localis est: vt j. § fin. sed & si non sit in textu hæc dictio huius, tamen intelligitur.
b Licentiam. repete, & damus ei licentiam dare ei licentiam, quam habent pro se in curia magistri census, vt delegentur, &c.
c Eis. i. delegatis eis instrumẽtis: sed dic interesse. s. cõpletioni istrumẽti. s. illũ, cui delegata sũt istrumẽta.
d Vt delegentur. s. instrumenta facienda: vt statim innuit.
e Initium. i. audientia contractus.
f Dimittuntur. i. quando completur ipse idem contractus, vel quando scribitur.

Aut

interfit: nisi tabellioni, g authoritaté habet, aut a qui ab eo ad hoc statutus est.

Si verò præter hoc fiat, & alter delegetur: tunc subiacet pœnæ tabellio, qui auctoritatem habet a nobis dudum b definitam: ipsis tamen documentis c propter vtilitatem contrahentiū non infirmandis. Nouimus enim quia legis metu decetero & ipsi custodient, quæ a nobis decreta sunt, & documenta sub cautela facient.

CAP. II. Vt tabelliones in protocolo deſcribant, idque cum die & consule:

Tabellio debet primò instrm in protocolo redigere, ponendo diem instri celebrati, & oĩa opportuna, & in ea charta contractum scribere per extensum, aliter non tenet instrumentum confectum, quod habet locū in ciuitate Constantinopolitana. Ang.

ILLVD quoque præsenti adijcimus legi, vt tabelliones non i alia charta pura scribant documenta, nisi in illa, quæ d in initio e (qd vocatur protocolum f) per tempora gloriosissimi comitis sacrarum nostrarum largitionum habeat appellationem, g & tempus quo charta facta est, & quæcunque in talibus h scribuntur: & vt i protocolum non incidant, sed insertum relinquāt. Nouimus enim multas falsitates ex talibus chartis ostensas & prius, & nunc: ideoque licet aliqua sit charta (nā & hoc sancimus k) habens protocolum non ita conscriptum, sed aliā quandam scripturam gerens, neque illam suscipiant, l tanquam adulteram, m & ad talia nō opportunam: sed in sola tali charta qualem dudum diximus, n documenta scribant. Hæc itaque quæ de qualitate talium chartarum a nobis decreta sunt, o & de incisione eorum, quæ vocantur protocola, valere p in hac felicissima solum ciuitate volumus: vbi plurima quidem cōtrahentium multitudo, multa quoque chartarū abundantia est, & licet q legali modo interesse negotijs, & nō dare r occasionem quibusdam falsitatem cōmittere: cui s se obnoxios existere demonstrabunt, qui præter hæc aliquid agere præsumpserint. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sanctam declarata sunt legem: tua celsitudo operi effectuiq; tradere festinet. Dat. xix. Kalen. Septembris. †

Deest hic Nouel. Ne Iudæi, aut Samaritani curiali fortuna liberentur. Nouel. 45. quam inferius in collat. 10. reperies. Contius.

TITVLVS I.
Nouel 46.

DE ECCLESIAsticarum rerum t immobilium alienatione & solutione. v

Rei immobilis alienatio: & in solutum pro debito fiscali concessio permittitur de rebus ecclesiæ, si ex mobilibus satisfieri non posſit: si tamen episcopi & cleri consensus accedat, pro debito verò priuati solum in solutum datio conceditur, excepitis rebus immobilibus ecclesiæ Constantinopolitanæ, & aliarum sibi subditarum vel recommen-

a Aut. id est saltē. b Dudum. in hoc §. c Documentis. Hic est argū. imo lex expssa q tabellio n pōt delegare discipulum suum ad componenda instra. r sed si fecerit instrm. nō vitiat, sed tabellio pœnā patitur. Sed certè hoc est in Constantinopolitana ciuitate tm. Quid aūt de alijs? pōt dici idē rōne similitudinis, vt quod est hic in oī eo cui cō mittit' pter designatū ad hoc. idē fit ibi i quolibet. vel dicas aliud ibi: quia ibi phibet', & nullo casu ɔcedit': quare ē illud ppetuo phibitū: hic nō. vn si ibi fiat ɔ, nō valet instrm: vt C. de legi. & con. l. non dubiū. Itē no. hic aliud optimū ar. q vbicunque tabellio pdit officiū suū, (qd ēpp multas cās: vt quia ministrauerit scripturam alienationi rei sacrę: vt i. de non alien. §. ad hæc. & i alijs simi lib. casib.) q nō iō debēt vitiari sua instra. & facit ff. offic. pto. l. Barbarius. & hoc est verū: argu ɔ tn est C. de sent. pas. l. fi.
d Quæ. s. res. s. scriptura in initio chartæ facta.
e In initio quidē. s. habeat applonē, vt se qt. & facit i. vt ppo. nom impera. §. j.
f Protocolū. dr a ptos, qd est primū, & collū, q dē collatio. s. lrarū q d. prima collatio lrarū in charta. nō aūt iō dr quasi in primo collo literarū hoc fiat: qa si fieret i primo collo chartæ: sm hoc charta hēt plura colla. i hoc aūt initio imbreuiatura totius ɔctus fiebat, & anni dñi, & signa, vt subijcit, & dēt statim in eadem charta siue mēbrana fieri instrm: vt si eēt dubitō i instro, recurreret ad ibreuiaturā. q protocolū dr (vt dictū est) sic & Adā dr ptoplastus, quasi primo plasmatus a Deo. Item Stephanus ptomartyr, quasi primus martyr post natiuitatē Christi. Hodie aūt hęc nō sunt i vsu, sed vel i quaterno, vl prius alia charta fiūt hmōi rogationes. q ɔsuetudo cū sit gnalis, vīcit hāc legē gnalr: vt ff. de leg. & senatusc. l. de qb. i fi. sed olim i Cōstātinopolitana tm ciuitate seruabat': vt i. pxi. §.
g Habeat appellationem. q. d. habeat charta nomen comitis scriptum. Accur.
h In talibus scribūtur. s. in breuiaturis. nā pter ea q dñr i. vt ppo no imperat. col. v. & hic scribitur: ibi forma ɔctus breuiat'.
i Et vt. repete pñti adijcimus legi vt ptocolū nō incidant.
k Sancimus. s. non facienda.
l Suscipiant. s. iudices.
m Adulterā. i. falsā.
n Diximus. vbi est breuiatura. in princ.
o Decreta sunt. in il lo. §. vt tn nō vehemēter. & ex §. illud. vsq; huc. nā alia oīa sūt, q dixim'. i. eo. §. nos.
p Valere. ex necessitate. Accur.
q Et licet. repete, & vbi licet. i. licitū est negotijs interesse subaudi.
r Non dare. repete, & vbi non licet dare.
s Cui. s. falsitati.
t DE ECCLEsiasticarum rerum. &c. Hic subijcit' v. collat. & quod dicit alienatione s. facta p fiscali tantum debito.
u Solutione. i. datione i solutum ipsi creditori ēt priuato, nō solū fisco. vt i. eo. §. si verò priuatus.

e Vide Bal. in l. j. §. ne aūt in 4. col. C. de cad. tollen.

† vj. Kal. Sept. post Bilisa. V. C. cōsulatū anno secundo. sic i Scrig. editione. Contius.

detetur, quæ nullatenus alienantur. Angel.

COLLATIO. V.

Imperator Iustinianus Aug. Io. gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto iterum exconsuli & patricio.

ET circa leges studiũ, & alia oia a nobis ideo quotidie cũ labore agitur, vt vtilitatem nostris subiectis inueniamus: qđ effusum quidem & immensum a est, remouentes: quod autem & optimũ & meritũ, b subrogantes. Sæpe quoque ex studio propter priorem immensitatem etiam vltra mensuram, c legem cõstruximus: vt qđ primitus effluebat retinẽtes, d ita æqualitatem decetero introduceremus. Nuper igitur scripsimus e legem de sanctissimis ecclesijs omnibus, & monasterijs, & reliquis venerabilibus domib⁹, nullam esse eis rerum imobilium alienationis licẽtiam permittentem. Videbamus f enim eam effusam, & paulatim g ad alias ecclesiasticas migrantes possessiones, neque h precijs solutis dignis, i neq; opere ineuitabili k imminente alienatis, l sed etiã m contra positas † iam leges, decies millies circũuẽtiones factas. Quo circa primã perimentes n viam, omnibus similiter inaccessibiles ꝯtra eas o facimus circumuentiões. Sed hic p pleriq; q quidem sanctissimarum ecclesiarum aliarumq; venerabilium domuum vtilitatẽ habuerunt possessiones, nullo has minuere præsumente. occurrit tamen r etiã aliqđ difficile. debita enim aut longo tempore constituta, aut etiam postea ex quadam necessitate, & maximè per fiscales occasiones eis accidentia, ad alienationis necessitatem sacras perduxerũt domos. mobili enim non extante s substantia sufficienti, periclitabantur in nouissimã venire necessitatem harũ prçsules, neque vendere potentes, neque vnde debita soluerent t habentes. Sed pro talibus quidem debitis posse pro solutione creditoribus dari possessiones ecclesiasticas, tamen cum competenti subtilitate & obseruatione facienda solutione, iam sæpe permisimus: u sicut neque x palam hoc nostra prius permisimus lege. Si verò non priuatus aliquis est creditor, sed prçeminet † fiscus, & exigit debita, est autem inopia pecuniarũ, accipere verò immobilem possessionem impossibile est: fiscum hic relaxare aliquid, subtilitati legis competere iudicauimus. Et si qua necessitas huiusmodi fiat: etiã alienationem sincere perspeximus. y Sancimus igitur, si sanctarum aliqua ecclesiarum aut reliquarum colendarum domuũ fiscales debeat functiones, & vnde faciat harum redditionem, non habeat: conuenire omnes in vnum & qui ex clero sunt, & Deo amabilem episcopum eius ciuitatis, insuper & metropoleos, & sacris propositis eloquijs z causam examinari: & si non apparuerit vllus q̃stus citra alienationem immobilis rei, valens soluere fiscale debitum

† Cõcor. in proœ. lib. 6. post princi.

† Imminet.

a ET circa leges. Immensum. sic ĩ. vt dete. sit nume. cleri. in prin. sic s. de nup. §. deinceps. in fi. colla. iiij. Accur.

b Meritum. s. est.

c Mensuram. q. d. nõ ꝯstrinximus quantum necesse videbat: sed diuisimus ẽt vltra mensuram, vt nõ nimiũ recedere videamur ab eo quod fuerat primo cõstitutũ, vt patet institu. quib. non poss. §. cum ergo. Accur.

d Retinentes. i. refrenantes.

e Scripsimus legẽ. vt s. de non alie. col. ij.

f Videbamus. ratio quare fecimus legem illam.

g Paulatim. repete videbamus.

h Neque. migrantes dico neque &c.

i Dignis. s. ecclesijs.

k Ineuitabili. imò bene poterat euitare illam alienationem.

l Alienatis. s. possessionibus suis.

m Sed etiam. s. videbam⁹: vt no. s. de nõ alie. §. lex itaque. & §. sequenti.

n Perimentes. q. d. generaliter etiã prohibendo fieri alienationem ecclesiasticæ rei, nequaquam plus timere oportet huiusmodi fraudes, cũ oẽ genus alienationis sit ꝓhibitum, vt s. de non alien. §. finimus. in fi.

o Contra eas. s. venerabiles domos: vel dic melius ꝯ eas. s. leges. Accur.

p Sed hinc. i. ex prędicta lege.

q Plerique. s. clerici. aliàs plerumque. i. frequenter.

r Occurrit tñ. s. de nouo post prędictam legem, & ideo ꝯsilio nouo indigebat, vt ff. de ventre inspic. l. j. §. j. in prin. § quod consilium hic subijcit ibi, sancimus igitur &c. Accu.

s Non extante. aliàs non existente. alias nõ extante. illa enim possunt alienari, cũ non inueniatur prohibita alienatio i talibus, vt diximus. s. de non alienan. §. nõ igitur. Accur.

t Soluerent. volentes, scilicet vendere, repete.

u Permisimus. s. in rescriptis. quæ nõ habemus in corpore iuris, & ideo ignoramus, q̃ fuit illa subtilitas: hodie scimus post hanc legẽ, vt j. de alien & emphy. §. hinc insuper. collatione nona. Accur.

x Sicut neque. s. tali modo quo palam. i. specialiter priore nõ permittebatur lege: sed generalis permittebatur hypotheca, vt s. de nõ alie. §. sin autem creditor. Azo. Vel dic, permisimus in scriptis non donationem in solutum, sed non permisimus palam, id est manifestè, sed quibusdã tamẽ per illa nostra rescripta, quæ legem appellant. i. specialem: vt instit. de iure nat. §. sed & quod princi. & nota quia dicit se permisisse donationẽ in solutum pp debitum priuatũ: sed pp fiscale, & donationẽ in solutum. & etiam alienationem, vt sub ijcit, & etiã statuendo dixit postea proxime.

y Perspeximus. s. in illis nostris concessionibus & idem ẽt statum dicam generaliter statuendo.

z Eloquijs. sic j. cõstit. q̃ ex adscrip. §. fi. sic j. de alien. & emphyteu. §. sed etiam. colla. ix. Senten-

debitū, tūc licentiā eis esse snia [a] tali ꝓcedēte, & decreto celebrato apud ꝓuinciç iudicē, [b] ēt possessiones imobiles cōtingere, & eas alienare ad solutionem debiti: emētibus qdem in fiscum [c] soluentibus, & desusce-pta inde percipientib. & subeuntibus [d] fiscale debitū, & cautelam inde habentib. & nihil metuētibus primitus positam legē. [e] constitutis ēt fiscalibus desusceptis insinuatis inter monumenta gestorum, deponentibus [h] ijs qui fecerunt ea, vt & apud sanctissimas ecclesias saluentur data de susceptа, [g] eo ꝙ fiscali a soluta sint tributa, & oīa ſm nostram legē gesta sint: non potentibus. [k] aliquibus [i] fingere fiscale debitū, & ita ad alienationes imobiliū rerū accedere. Ideo enim & decreti factionē ꝓmisimus: vt & fiscale debitū testimonio pādatur, & ex quantis descēdit temporib. & qm̄ nō pecunijs solutū est, sed ī necessitatē alienationis venit, vt veritas vndiq; ꝓtestata sit: oībus corā sacris euāgelijs agēdis, sciētib. & epis & clericis & alijs oībus, qa Deus respiciet, q̄ gerunt ab eis & si qd egerint per dolū aut lucrū, aut machinationē: hoc i suis recipiēt aīabus viuentes ac morientes. Si verò priuatus aliquis creditor fuerit, possit ſm ꝓ soluto schema [k] accipere imobiles possessiones: hic quoq; decreto faciendo: ꝓ mēsura verò eorum debitorū assignandis eis possessionib. Si verò fiscale debitū fuerit, potentib. eis ad alienationē [l] imobiliū accedere ſm priorē obseruationē: vt nihil desit neq; subtilitatis, neq; cōis vtilitatis. His aūt [m] vniuersis sanctissimam maiorē ecclesiā felicissimæ huius vrbis, & eius cōfinia, & orationū domos, quarū ipsa curā suscepit, oībus excipimus modis: q̄ iā de hoc [n] sācita sunt a nobis, in sua virtute durātib. Si aūt & aliqua monasteria sub eadē sanctissima maiorī ecclesia sint: nec ea sub ꝑsentē facim⁹ legē, foris ecis in prouincijs eā [o] constituentes solum, in quibus multa qdem est inopia pecuniarū, per quā sanctissimç ecclesiç soluere ꝓ pecunias debita nō valuerunt. Tua igiī celsitudo q̄ placuerunt nobis cognoscens, ſm hçc procedere su ꝓ sacris rebus alienatiōes custodiat. Dat. xiiij. K. Septē. Cōstātinop. post consulatum Belisarij V. C. anno secundo.

Hæc Nouell. sequitur sequentem in editione Haloandri & Scrimgeri. Contius.

TITVLVS II. Nouell. 48.

DE IVREIVRANDO A MORIENTE PRÆSTITO PROPTER MENSURAM SUÆ SUBSTANTIÆ.

Iusiurandum a moriente præstitū, in quo substantiæ suæ mensuram facit manifestā, inter suos hæredes diuidendo ab hærede seruandū est, creditoribus tamen nullum præiudicium generatur. Bar.

Imper. Iustin. A. Ioanni præfecto prætorio iterum exconsule & patricio.

SEmper hanc vnā habemus intentionē, dispositiones moriētiū esse firmas, [p] nisi resultēt legi, & apertè contrariæ sint ijs, quæ illi [q] placent. Scimus igiī morū & annūciatū nobis: quia cū testaretur qdam, cū iureiurādo [r] suā substātiā oēm dixit, [s] & qa hanc solā reliqt suis hçredibus: aliqui verò eorū hæredū ad hoc resultant: nō iustè facientes, [t] quia substantiæ quidem illius hæredes fiunt, & in hoc acquiescunt [u] ijs, quæ ab eo disposita sunt:

[a] Sententia. interlocutoria.
[b] Apud prouinciç iudicē. hoc dicit ꝓꝑ ꝑpensam scripturæ, q̄ ibi remittitur, vt ī. de alien. & emphy. §. hoc etiam. Accursi.
[c] In fiscum. i. fisco.
[d] Subeuntibus. i. soluentibus.
[e] Legem. ī. de non alie. § nos igitur.
[f] Deponētibus. sic. ff. de in rem verso. l. tertia. §. in rem. sic. ff. d re. corū. l. magis. § ne tamen.
[g] Desuscepta. desusceptum dr̄ professio censualis, qua ꝓfitebatur possessor ipsi fisco se tale ꝑdium a fisco suscipere, & tātum census eo nomine se debere, vt C. sine censu. vel reli. l. fi. & ff. de censib. l. forma. & plene dixi. ī. de man. principum. §. coges aūt &c. coll. iij. fac. ī. vt hi q ob §. j. col. vj. & C. de coll. fun. pa. l. placuit. & ī. de his qui ingred. ad appe. § illud in fine.
[h] Potentibus. i. nō valentibus.
[i] Aliquib. s. clericis.
[k] Schema. id est titulo pro soluto. Al.
[l] Ad alienationem. Et ita no. quòd pro debito fiscali permittitur alienatio, & in solutum datio, sed pro priuato sola datio in solutum ꝑ hanc constitutionem: sed hodie generaliter ꝑmittitur alienatio ꝑꝑ debitū vel fiscale, vel priuatum: cum solennitate tn̄. vt ī. de alie. & emphyteusi. §. hoc etiam super.
[m] His autem. ablatiui casus. & subaudi ab.
[n] De hoc. i. de reb. ecclesiarum Constantinopol. ciuitatis: statuimus enim recitādo legem Leonis, & confirmando eam, vt ī. de non alien. §. vult enim illa. nāq dicta l. Leonis tantū in rebus ecclesiarum Constātino. ciuitatis loquitur, vt C. de sacrosā. eccl. l. iubemus.
[o] Eam. f. hanc constitutionem.

DE IVREIVRANDO A MORIENTE &c.

[p] SEmper. Esse firmas. vt ī. de hęred. & Falc. §. j. & §. exhæredatus. Accur.
[q] Illi. s. legi. & fac. ff. de lega. j. l. c. nemo potest.
[r] Cum iureiurando. i. verbo tenus, vt ī. in nouellis. eo. tit.
[s] Omnem dixit. puta sciatis quia centū habeo in bonis.
[t] Facientes. non iuste dico, quia substātiæ &c.
[u] Acquiescunt. s. vt sunt

vt sint hæredes sicut testator disposuit, non autem vt stent diuisioni vel assignationi ipsius: quod facere non debent: vt j. eo. §. sed hæc quidem. in fi. §.

[h] Suos cohæredes. quid in extraneis aliquid de bonis defuncti habentibus? R. si. contra videt per literam istam. & hoc dicunt quidam. sed dicas idem, vt hæredes ab illis extraneis nō possint repetere: quod hic in cohæredibus dicitur, gratia exēpli dictum intellige.

quæ verò dixit cū iureiurādo nequaquā hęc rata manere, neq; custodire ea ſm cōpetentē modū volūt: cū vtiq; nr̄is videt legib. vnāquodā mō [a] esse psonā hæredis, & ei[9], q in eū transmittit hæreditatē: ideoq; nullus [b] eidem sibimet [c] edicit reluctari, & quod dixit [d] atq; iurauit ratū eē, hoc nolle valere, sed ꝯ ꝓprios reluctari sermones. [e]

CAP. I.

SANCIMVS igitur, si quis descriptionem faciens, siue propria manu, siue per alterius quidē scripturā, a se aūt subscriptā: aut in suis testamētis [f] substātiæ suę mēsurā faciat manifestam, hæredib. fortè alijs qdē psentibus, alijs verò absentibus. aut etiam omnibus præsentib. non licere hęredibus contra hoc resultare, neque dicere, quia aliquis hæredū celauerit res extra ea, quæ dicta sunt a defuncto. Sed si quidē † iusiurandum moriēs pbuerit, & iurauerit [g] ſm sua testamenta, qa nihil est aliud ei pręter hęc: hoc amplectī hæredes, siue filij, siue etiā extranei sint, & neq; tergiuersari, neque calumniari suos cohæredes: [h] neq; ob hoc seruos quærere ad tormenta deducere, & alia similia discuteř & perscrutari, quæ solius sunt [i] cōtētionis, alterius aūt penitus nullius: [k] vtpote dū substantia videatur esse tanta, quantā testator iurans, hāc solā apud hęredes [l] inueniri voluit. Sed hæc [m] qdem inter hæredes, q curiosi [n] videnť in defuncti esse substantia, valere volumus: non tñ hoc ratum esse & inter creditores: [o] eo, ꝙ nostris declaratū est legibus, [p] quæcunq; quilibet pro se dixerit, aut scripserit, hæc nihil ei prodesse, neque creditoribus præiudicare, sed illis [q] licentiam sit omnia [r] perscrutari, quo volūt modo: hæredes aūt contentos [s] esse ijs, quæ a testatore dicta sunt. Sitq; pœna negotij [t] inter hęredes, vt qui aduersatur ijs, quæ relicta sunt, eis nō possit omnino frui: [v] necessitate imminente aut obedire oībus, [x] aut vniuersa contemnere, & non hæc quidē eligere, bis verò resultare: sed defuncti voluntatem ab eius successorib. ita ser-

[a] Vnam quodāmodo. Not. vnā fingi psonam testatoris & hæredis, vt hic, & C. de vsu. & ha. l. antiqitas. & l. fi. de hære. instit. & l. hæres. ff. de vsucap. Et not. modū per quem pbat supradicta non debere fieri ab hærede. nam probando ꝙ sit vna persona hæredis & testatoris, ergo hæres hoc dixisse & iurasse videtur. iam ergo non ꝯ. alterius dictum venit, sed ꝯ suum, & ita est sibi contrarius: ergo repellendus, vt ff. quando ap. sit l. pen. §. sed si alius. item fa. C. de non nu. pecu. l. generaliter. & C. de fur. l. j. & j. de his q ingre. ad ap. §. illud quoque. collat. v. Accursius.

[b] Nullus. i. hæres.

[c] Sibimet. nam si dicam reluctari testatori. per consequens dicerem reluctari sibi: quia per verba q dixit testator, ipse videtur dixisse, cum sit cum eo eadē psona.

[d] Dixit. s. testator.

[e] Sermones. nullus hæres edicit contra sermones suos & nullus hæres dicit nolle valere quod dixit atque iurauit ratum esse. Accur.

[f] Aut in suis testamentis. i. scriptis vel non scriptis, vel etiā in non testamento, in nouel. eo titu.

[g] Et iurauerit. si corporaliter, planū est: si vero verbotenus, & tunc idem dico, vt in nouel. eo. tit. & hoc probatur in eo quod dicit per sua testamenta. nam adiurauo quædā est, sed non tectum iuramētum: quia illud est tantum per Deum ſm lo. & facit ad hoc. C. si nl. fema. dixe. l. pe. Si autem nullo modo iurauit. & tunc dicit præcipiēdo eos esse contentos partibus designatis, & tunc standū est, vt ff. de legat. ij. l. peto. in prin. aut affirmando: & tunc non fecit inter eos præiudicium: quia magis errando quàm volendo dixisse videtur, vt ff. de lega. ij. l. Titia. §. Caius. in fin. & l. cum pater. §. pater qui filio. & l. fi. §. j. & ff. de l. iij. l. cum quis decedens. § nuptura. & §. codicillis. & C. communia vtriusque iudicij. leg. scriptura. quæ omnes ll. huic possunt signari contra. Sed sic solue: quia ibi non iurauit, vt dictum est.

† Iste. §. situatus est. C. in tit. de pbat. super l. ratiōes. & incipit, Quod obtinet. & cōcor. cū hoc text. c. cū dilectus. iuncta gl. sup verbo, cōtinētē. extra de successi. ab intesta.

[i] Solius sunt. i. quę solam cōtentionem cōtinent, nō autem qstionem seruorum.

[k] Nullius. s. contentionis.

[l] Apud hæredes. s. iuramento.

[m] Sed hæc. s. vt fiat præiudicium ex verbis defuncti.

[n] Curiosi. i. studiosi in adipiscendis oībus bonis testatoris non curantes de iuramento eiusdem.

[o] Inter creditores. i. præiudicium creditorum. Accur.

[p] Declaratum est legibus. vt ff. de lega. j. l. filiusfamilias §. diui. & ff. de libe. lega. l. Aurelius. §. cum qui. & C. de probatio. l. rationes. & l. exemplo. & C. de testi. l. [illegible]bus. & ff. de interrogato actio. l. de ætate. Licet autem præiudicare non posset creditoribus, potest tamen prodesse si iuraret tanquam se debere: quia licet non habeat creditor aliā probationem, hoc tamen sufficit, vt ff. de lega. ij. l. cum quis. §. antepe. & econtra si est creditor, & iuret sibi deberi deberi tātum x. cum xx. debebatur: quare non prodest extraneo debitori? Certe pdest; imò & sine iuramēto simpliciter dicendo videtur velle remittere per pactum, vt ff. de pact. l. tale pactum. licet quidam dixerint hanc constitutionem habere locū inter cohæredes tantum.

[q] Illis. s. creditoribus.

[r] Omnia. scilicet bona defuncti. & quæ dixit se habere.

[s] Contentos. s. volumus.

[t] Negotij. vt cadat a causa, Accur.

[u] Non possit frui. sic C. de fideicommiss. lege fin. in fi. sic supra, de hæredibus & Falcidia. §. si quis autem.

[x] Aut obedire omnibus. hic reprobatur particularis approbatio. sic ff. de admini. tuto. l. cum quæritur. & C. de omni agro deserto. l. qui vtilia. lib. xj. & ff. de acqui. hære. l. j. & ij.

Seruari

¶ Serviari. f. voluimus.

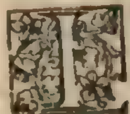
b Transacto.& ista locum habet et in pteritis factis, vt hic dicitur,& in nouell. e. titu. nec mirum: qa hoc expresse hic dicitur. aliàs ad futura tantum trahitur, vt C. de legib. & con. l. leges & cõstitutiões.

¶ VT PRAEPONATUR nomē &c.

Hoc expeditur. j. eod. vsq; ad §. illud.

d Et vt Latinis. hæc dicunt. j. eo. §. fi.

f Cõcor. cū auth. inter dilectos cū gl. sup verbo indictionis. extra de fi. instru. vbi recitat̃ tenor istius cõstitutionis.

e Llud. Putidum documentū. aliàs deest documentum, & tñ subaudit̃.

f Et gesta. s. sunt honesta putãda aliàs autem sunt gesta, quæ in iudicijs geruntur, & in scriptis rediguntur, & eadem dicuntur acta.

¶ aliàs. xv in Scrimgeriana editiõe.

g Imperij. No. dari plurimam auctoritatem instrumento ex memoria principis. & facit. C. de testa. l. omnium.

h Consulis. commemoratione.

i Indictionis. Est aũt indictio cursus. xv. an. vt dr̃, indictione prima & secũda, prout est in hoc cursu xv. annorũ. vltra autem non extenditur. sed a prima incipit. Et inde habet̃ quòd antiquitus Romani singulis xv. an. recipiebant tributũ de toto mundo, & erat in primo quinquennio ferrum, vt inde fierẽt arma militibus Romanis. secundo quinquennio argẽtum, vt inde haberent stipendia milites. tertio quinquẽnio aurum qđ in ærario ponebatur, vt tẽpore necessario pro republica Romanorum expenderetur. vnde adhuc hodie seruamus cursum illorum trium lustrorum. s. horum xv. annorum. & indictionem appellamus: quia sic tributa indicebantur antiquitus. Si autem velis eam indictionẽ colligere, accipe annos domini qui sunt M. ccxx. & eis addas. iij. an. quia totus annus erat tpe natiuitatis Christi, s. tertius indictionis, & diuide per xv. & semper abijcias illa xv. & cum habeas numerum cõpletum, s. xv. inuenies te habere indictionem. viij. & de hoc not. C. de Iusti. codi. confir. in fin.

2 De indictione vide bo. gl. in c. inter dilectos. sup verbo indictionis. extra de fide inst. vbi late de indictione tractatur.

? quotquot indicia.

k Et quod. Hic incipit oratio ista, & dictum, q̃ si qua alia indicia sunt ratiõe memoriæ tpum vel apud nos, vel apud alios, vt si forte fiat mentio ciuitatis, vt j. e. §. si qua vero. vel quæstoris. vt s. de ta. §. fi. hoc nõ tollamus sed eis ista adijciamus, vt j. eodem. §. si qua vero. ibi, nos enim &c.

l Indicium. aliàs indiciũ: & hęc est mala littera. aliàs: indicia: & hæc est bona.

m Ad vetustissima. principia.

n Princeps. subaudi, iussit nomen apponi in documentis & gestis.

o Ex quo. s. tempore.

p Eam. Romam.

q Romulus. sub. s.

r Ille. s. Romulus.

s Sumat respuenda.

t Quilibet. s. aliqs.

u Augustum Pium. s. inuenire, vt subijcit. Accur.

x Valentem. q. d. eadem quæ tunc erat. sic. ff. de iudi. l. proponebatur.

y Si. in futuro.

z Immortalis. respublica. Accur.

a Ab illis. imperatoribus.

b Erit. cum sic post imperatorum nomina talia facta antiqua inueniebantur, vt dicitur ab illo §. si quis enim vsq; huc, ergo erit absurdum.

c Absolute. i. indistincte. Accur.

d Imperij. sub. tempore.

¶ toto.

uarijs, a vt in nullo ei contradici præsumatur. His valentibus i reliquo tpe vniuerso, & in oi negotio nõdũ moto i iudicio neq; iudiciali snia aut interuẽtione amicabili trãsacto. b Tua igit̃ eminẽtia, q̃ placuerũt nobis, & p hãc sacram declarata sũt legẽ, cognoscẽs, solẽniter p programmata propria manifesta faciat vniuersis. Da. X. † Kalẽ. Septẽ. Cõstãtinop. post cõsulatum Belisarij V. C. anno secundo.

TITVLVS III.

Nouell. 47.

VT PRAEPONATUR c nomen imperatoris documentis, & vt Latinis d litteris apertius tpa inscribantur.

In omnibus instrumentis iudicialibus, quæ ad temporis memoriam conseruandã aguntur, vel ẽt in extraiudicialibus nomen principis & consulis, indictio, mensis, & dies sunt apponenda: & etiã apponi debet aliud, si est de consuetudine. Ange.

Imp. Iustini. A. Ioanni præfect. præto. iterũ ex-consuli & patricio.

Illud omniũ honestius eẽ putadũ documẽtũ, e & gesta: f & qdẽ omnino pro tpis memoria hoibus adinuentum est, qđ ipsa quoq; cõmemoratione ornatur imperij, g consulis h etenim, & indictionis i & quod k 2 indicium l temporum omnino est, & apud nos sunt quidem forsan, & hæc significatiua horũ, quæ volunt: non tamen nos aliquod horum perimimus, sed maiorem adiectionem eis imponimus: vt ex maioribus & perfectioribus eis temporum designetur cursus. Si quis enim respexerit ad vetustissima m hominũ & antiqua reipublicæ: Aeneas nobis Troianus rex reipublicæ princeps: n & nos quidem Aeneadæ ab illo vocamur. siue quis etiam ad secunda principia respexerit, ex quo o purè Romanorum nomen apud homines coruscauit, reges eam p constituerũt Romulus q & Numa. ille r quidem ciuitatẽ ædificans, hic autem eã legibus ordinans & exornans. siue etiam tertia principia sumat s quilibet t Imperij, Cæsarem maximum, & Augustum pium, u & ita rempublicam nobis inueniet hanc, quæ nunc est valentem, x sicq; y immortalis z ab illis a procedens. erit b ergo absurdum in documentis & ijs, q̃ in iudicijs aguntur, & absolutè c in oibus, in qbus memoria qdam fit temporum, nõ imperium his præponi.

CAP. I.

VNDE sancimus eos, qcunq; gestis ministrãt, siue in iudicijs, siue vbicunq; conficiunt̃ acta: & tabelliones, qui omnino qualibet forma documẽtã conscribũt in hac magna ciuitate, siue in alijs gentibus omnibus, quibus nos præsidere dedit Deus, hoc modo icipere in documentis, Imperij d illius sacratissimi Augusti Imperatoris anno tertio† & post illa inferre consulis appel-

Hæc.

pellationem qui in illo anno est: & tertio loco indictionē, mensem, & diē. sic enim per oīa tempus seruabitur, & pro imperij memoria, atque cōsulatus ordine, & reliqua obseruatione interposita documentis, inadulterata hęc [a] valde cōstituunt. Si qua vero apud Orientis habitatores aut alios hoīes obseruatio custodiat in ciuitatum tpibus, [b] neq; huic inuidemus: sed pscribat quidem imperiū: sequat vero (sicut dictum est) consul & indictio atque mensis & dies, sm quā [c] gerunt & conscribunt quæ aguntur: & tunc inseratur etiam ciuitatis oibus modis annus. [d] Nos.n. auferimus qdem priorū nihil, [e] imperiali [f] vero additamento cām augemus. Et ichoetur [g] mox [h] auctore [k] Deo a pcedente prima indictione: [i] ita quodāmodo eis scribentibus: Imperij Iustiniani sacratissimi Augusti imperatoris anno xj. & post cōsulatum Flauij Belisarij clarissimi viri anno ij. [ix. Kalendas Iunij] sicque in oibus nominent imperij anni, & nostri, [l] inquantū eos Deus elongauerit, & decæterò imperatorū. palam namq; est, qa nunc [m] qdem annū xj. [n] nři scribunt imperij: inchoante verò Aprili mense, & prima die in qua nos Deus Romanorum superposuit rebus, xij. annū scribēt: & ita de cæterò [o] donec nřum Deus imperiū extenderit: vt nobis ēt hęc cā sup leges & harū [p] celebrationē cōtinuè maneat īmortalis, dum memoria iperij oib. simul interfuerit causis atque temporibus.

CAP. II. Vt tēpora q̄ latinis litteris designant, apertius scribantur.

ILLVD quoq; adijcim[9], qm̄ hi q tps in iudicijs [q] designāt, cū īcertis illis [r] & antiqs litteris hęc declarāt, obseruet ī oī iudicio, vt post illas litteras antiqtatis alias subdant. i. has cōes & oībus notas, & q̄ legi ab oībus [s] facilè possint, & significare gestorū tps, vt n̄ fatigent reqrentes id tps: deīde [t] errātes expectēt donec hoīem quēcunq; cōperiāt litteras [u] illas p veritate lecturū. sed si qdē [x] reliqua [y] ēt post pscriptionē īcertarum litterarū, si Gręcę sint vocis, Gręcis litteris subdi tēpus. Si vero Latinus qdē totius chartæ ↄstat ordo, Latinis qdē pscribat tps īterpositis illis certis elemētis, clariorē tn̄ ordinē habētib. litteris, quas liceat oīb. legere oino syllabarū Latinarū ignaris. Tua igit eminētia, quę placuerūt nobis, & p hāc sacrā declarata sūt legē: & ī hac maxima ciuitate, & ī puīcijs vniuersis qb. pēs, manifesta ↄstituat: vt nullus psumat aliter numerare tempus, aut aliud agere, sed ita sicut dudum [z] decreuimus. Da. Ka. Septem. Iul. a.c. Bel. vir. c. an. xj.

Desiderat cōstitutio de appellationi. ex quinque prouincijs. (sed eam nō repperi.) & Nouel. de reis qui ingrediuntur ad expediendam appellationē, quæ est col. 5. tit. 1.

TITVLVS IIII. Nouell. 51.

SCENICAS NON SOLVM SI fideiussores præstent, [a] sed etiam si iusiurandum dent, sine periculo discedere.

---

[a] Hæc. s. documenta. [b] Ciuitatum temporibus. puta x. anno a cōpositione ciuitatis, vt de imperio mō dixit & fac. C de fer. l. omnes ibi, his adijcimus. natalitios &c. [c] Quam. s. diem, in qua die geruntur. [d] Annus. s. quot anni sunt q illa ciuitas facta fuit. [e] Nihil. ī. e. in prin ibi, & quotquot iudicia &c. [f] Imperiali. s. noīe. [g] Inchoetur. s. documentum. [h] Mox. priusquam alia ponatur. Accur. [k] Auctore. puta in noīe dni. & facit j. de quæstore, in princ. & de armis, in pri. col. vj. Sed nūquid anni dominicæ incarnatiōis apponēdi sunt? & sic. hac l. vel alia nō cauet. sed tn̄ dico q apponendi sunt, & aliàs non valet instrumentū: qa est de consuetudine q apponant: ergo apponēdi sunt, & aliàs non valet quod agitur, vt ī. proxi. §. si quavero. & ī eo. in prin. ibi, & quotquot &c. & est ēt consuetudo generalis. vnde ēt si lex dicceret ↄ, tn̄ deuinceret eam cōsuetudo, vt ff. de le. & senatusconsul. l. de quibus. in fi. lex autē non improbat, imò probat. l. ista qcquid de talib. fuerit, vt dictum est. [i] Prima indictione. forte currebat prima indictio tpe quo fuit facta hæc lex. & ita Iustinia. regnabat tpe natiuitatis Christi cum illo tempore fuit indictio inuenta: vt ī. in prin. huius titu. not. & ideo non dicit forte de annis domini ponendis, cū pauci erant eo tempore. Accur. [l] Nostri. s. imperij. [m] Nunc s. qn̄ hæc cōstitutio facta fuit. [n] Annum. xj. Not. quod tpe huius constitutionis Iustinianus regnauerat xj. an. Item qa in cal. April. proximus futurunt xij. vnde in cal. April. sortitus fuit imperium. [o] Decæterò. scilicet scribant. [p] Harum. s. legum. [q] In iudicijs. i. in sententijs, vt dicūt. Vel dic. i. in scriptis q̄ fiūt in iudicio, siue sententiæ, siue acta vel gesta sunt, vt hic subijcit. nam & his talia sunt apponenda. vt ī. e. §. vnde sancimus. [r] Incertis illis. quādā literæ erant quæ non poterant ab omnibus intelligi, quæ apponebātur in qualibet sententia, vnde hic eas nō remouet: sed præcipit vt iuxta eas interpretatio apponatur, vt subijcit. [s] Ab oīb. sic ff. de ist. l. sed si pupill. §. pf. sic ī. d̄ si alie. §. alienatiōis. sic j. in med. li. §. vt autē. col. viij. [t] Deinde. in hac cōstitutione. Acc. [u] Literas. s. Latinas. [x] Si quidem. pro certe. & ita construe. sed certe si reliqua Græcæ vocis sunt, Græcis literis subdi tempus. & post præscriptionem incertarum literarum, puta Latinarum. i. iuxta Latinas, quæ sunt incertæ Græcis, apud quos fuit factum instrumentum, ponatur interpretatio in Græco. [y] Reliqua. vt tenor instrumenti. [z] Dudum. in hac constitutione.

SCENICAS &c. [a] Præstent. subaudi non

---

[1] Cōcor. glo. in ca inter dilectos. extra de fide instrumen. Anni dni ex incarnationis an ponendi sint in instrumētis.

[2] Pro inclusis, dic ante cal. illas &c. Contius.

[3] In edi. noua, pri. Kal. Sept. Imp. DN. Iust. PP. Aug. anno post Belisa. V. C. Cons. secundo.

di.non.nec enim hanc vel aliam securitatem præstare habent, vt in prin.huius constitutionis.vel legas sic: Fideiussores etiam subaudi. solum non præstent, vt ita hæc dictio non, ponatur iuxta verbum, præstent.

Iusiurandum a scenica præstitum non tenet, nec fideiussoris datio, quę expetens, pœnis mulctatur: & iudex in illarum extorsione negligens punitur.

Imp. Iust. A. Io. præfecto prætor. excõsuli & patricio.

NOuimus pridem facientes legem [a] interdicentem [b] nulli licentiã esse in scena [c] detentas mulieres fideiussores exigere, [d] quia obseruabunt [e] & impiam cõplebunt operationem, pœnitentiæ tps non habentes: & pœnas interminantem [f] nouissimas [g] his, qui tales fideiussores exigunt: insuper & ipsos fideiussores sine obligatione recedere, & nullam inferri eis necessitatem personarũ harum [h] præsentationis. Sed in præsenti comperimus [i] crudelẽ quãdam & importabilẽ calumniam contra studendam a nobis fieri castitatem. Quia enim eos [k] fideiussores accipere ꝓhibuim⁹, [l] inuenisse [m] illos aliã viam ad impietatem deducentem maiorẽ: iusiurãdũ enim eas exigere, [n] quia nunquã ab impia illa & turpi operatione cessabunt: mulieres [o] aũt existentes miseras, & sic male seductas, pie agere se putare, si impie egerint: & vt custodiant iusiurãdũ, propterea suam prostituere castitatẽ: cũ oporteret agnoscere, [p] quia hmõi transgressiones magis placẽt Deo, [q] q̃ iurisiurandi obseruationes. Non enim si quis ab aliquo iusiurandũ acceperit, quia occidet forsitan, aut adulterabitur, aut aliquid aget tale illicitũ, oportet seruari iusiurandum: vtpote cum sit ita turpe & illicitum, & ad perditionẽ ducẽs. Ideoq; liceat mulieri, licet huiusmodi iusiurandum iurauerit, recedere a iurisiurãdi huius amaritudine, & castè viuere sine periculo periurij: [r] magis aũt Deo amabiliter pœna periurij (si qua oĩno est [s] pœna) cõtra eũ, qui iusiurãdum exigit cõuertenda. Vnde ẽt nos repente inferimus decem librarũ auri pœnam, exigentes eũ, q̃ præsumpserit oĩno tale iusiurandum accipere: & hanc scilicet quantitatem ipsi infelici dari mulieri sãcimus ad reliquam bonæ figuræ vitam, [t] exigendam [v] per administrationẽ prouincialem, & dãdam ei: sciente iudice, quia si neglexerit, tenebitur [x] ab ea deponens administra-

[a] Nouim⁹. s. Legẽ. vt s̃. de lenonib⁹. Accurlius.
[b] Interdicentem. subaudi legem.
[c] Scena. i. loco turpi, vt prostibulo. Aĩs dĩ scena, locus, vbi ꝯuenerunt hoĩes cõuenire: & erat locus inũbratus cortinis: vt ff. de inta. l. ij. & inde scenæ dicunt, vel scenicę mulieres.
[d] Exigere. Not. verbũ qđ regit duos diuersos accusatiuos: vt s̃. de leno. §. quadã vero earũ. exigere dico: quia obseruabũt, &c.
[e] Obseruabunt. prædictæ mulieres.
[f] Interminãtem. s. dictam legem.
[g] Nouissimas. nouissimæ pœnæ dicuntur vitæ quas nulla est ita magna. nã debet occidi talis leno, vt ff. de pœ. l. vltimũ. & s̃. de leno. §. præconizamus. similis expositio s̃. de ecc. rerũ imob. ali. §. occurrit.
[h] Personarũ harũ. s. mulierum.
[i] Comperimus. vnde & præteriti ꝯsilio indigemus, vt ff. de vẽ. inspi. l. j. §. j. in prin.
[k] Eos. s. lenones.
[l] Prohibuimus. vt s̃. proxi. diximus.
[m] Inuenisse. s. comperimus.
[n] Exigere. s. inuenimus. & statim subijcit formam iuri.
[o] Mulieres. subaudi comperimus.
[p] Agnoscere. mulieres illas.
[q] Deo. certè & legi humanæ, vt subijcit. & facit ff. de leg. j. l. si quis inquilinos. §. fi. & C. de leg. & cõ. l. non dubium. in fi. & ff. de pa. l. iurisgentium. §. si paciscar. & ff. ad muni. l. fi. j. tñ. & j̃. de iu. §. quia verò. vbi verò est licitũ factũ. est seruãdũ. nõ tñ puniẽ nõ seruãs, nisi quãtũ ad Deũ: vt ff. de do. l. nã sufficit. & superiori l. & C. de reb. cred. l. ij. In casu tñ ẽt quò ad mundũ valet, & firmat qđ agiẽ: vt si fiat a minore xxv. ann. super aliquo ꝯtractu: vt j̃. de pa. ten. §. fi. col. x. Itẽ & alias. s. vt libertus post manumissionẽ iurat se operas ꝑstare: vt ff. de li. cau. l. b. & de op lib. l. vt iurisiu. vbicũq; tñ dico non teneri quẽ de facto licito solo, põt dici esse verũ iure ordinario & ciuiliter: sed extra ordinẽ põt accusari in crimine stellionatus, vt extra ordinem puniaẽ, vt ff. de crimi. stel. l. fi. licet non posset dici q̃ dicta lex loquatur quando iurauit in talem cãm vbi & aliàs sine iuro codẽ crimine põt plecti, vt ff. de pign. ac. l. j. Primum puto verius: qa vbicunq; titulus criminis deficit, locũ habet hæc accusatio: vt ff. de crimi. stel. l. iij.
[r] Periurij. subaudi est.
[s] Si qua oĩno est. Sed quare dicit, si qua oĩno est cũ nulla sit. vt modo diximus, p l. ff. de dolo. l. nam sufficit? Rñ. interdũ est non per se solũ, vt dictũ est, sed ex adiũcto, vt quia est infamis, si veniat ꝯ iusiurandum, & ꝯ pactũ quod ꝯfirmauerat facto, vt C. de transac. l. si ex falsis. aliàs non est infamis, vt ff. de infa. l. Lucius: tñ repellit a testimonio: quia præsumit male dicere, q̃ aliqñ male dixit. ff. de acc. l. si cui. §. ij. & C.
[t] Vitã. quã vitã per inde habebit & quo ad matrimonia & quo ad alia, ac si nonq. in tali praua cõuersatione fuisset, vt C. de nup. l. imperialis. §. j. Sed nunqd hodie habent necesse petere rescriptũ, vt dicit dicta lex imperialis? Vĩ q̃ sic: cũ illa non inueniat correcta, vt s̃. de admi. offic. §. j. & C. de appe. l. præcipimus. in fi. Sed ꝯ puto ꝑ generalia verba huius cõstitutionis, quæ dicunt ipso iure eam non teneri vnde quantum est in petitione rescripti, dico illam legem correctam per istam. Acc.

Periurus a testimonio repellitur.

[v] Exigendam. pœnam prædictam subaudi.
[x] Tenebitur ab ea. i. ipsa habebit eum iudicem obligatum ad tantam pœnam. & facit ad hoc supra, de mo. §. fi. & s̃. de man. prin. §. neq. in fi. col. iij. & C. de iu. l. sancimus. in fi. & j̃. de col. §. si verò sm prædictũ modum. col. ix. & j̃. de eccle. ti. §. si autem qui hoc. & j̃. vt in priua. domi. in fi. ti. ea. col. Accu.

Hæc-

a Hæredes. s. lite: & testata, vt qdā dicūt. Al. vt C. ex deli. de. l. j. & facit ff. ad le. Iul. pec. l. fi. & ff. de accu. l. ex iudiciorū. Accu.
b Eius. s. tenebunť.
c Actioné piā. i. actū piū. ʒ. de non alie. §. & hoc valere. i ij. col.
d Exegerit. ab aliqua puella, vt ipsa nō debeat a turpi & impia conuersatione cessare, vt ʒ. eo. §. sed in præsenti.
e Memoratam. ʒ. eo. §. vnde.
f Militaris. s. aliqs maior præside.
g Per illum. s. militarem iudicē. nā ipse exiget a pside, & dabit mulieri.
h Militarem. illius prouinciæ.
i Maiorib. i. hñtib. maiores honores. Al.
k Cingulis. aſſ cingulo: & die, & insuper. i. si nō sit in illa prouincia iudex militaris, nec ēt metropoleos epš, exigat ille pses dictā pœnā ex vicinis maioribus cingulis. i. a mgřatib. qui sunt i vicina prouincia. maioribus cingulis. i. qui sunt maiores per cingulos, q̄ sit dictus præses.
l Hoc agenté. s. faciē tē mulieres sic iurař.
m Castigari. s. volumus.
n VT NON fiant. &c. Expediť hæc pars ʒ. e. vsq; ad §. illud.
o Et vt sicut. hoc dī eo. § illud.

p Nhonestas. Et aliæ leges. vsq. qd me. cau. l. extat. & ff. ad l. Iuli. de vi pri. l. pen. & ff. de off. pſi. l. illicitas. & C. vnde vi. l. si quis in tantā. & l. si quando.

q Leges Draconis permittebanť, & eā potestatē vocat αὐτοδικεῖν Hermolaus Barbarus, ceteri clarifici tib&. huc ptinetl. j. C. vt nullus ex vicarijs.
q A nobis positæ. vt C. vnde vi. l. fi. & C. locati. l. fin. & alia extrauagantes.
r Causa. i. turpis pignoratio & exactio.
s Legislationib. vt ʒ. proxi. diximus.
t Præsumitur. i. ob seruatur. Accur.
u Quàm legum. i. ...

tionem, hæredesque a eius b & successores & eius substantia, eo q actionem piam c agere neglexerit. Si aūt ipse pvinciæ præses iusiurandum exegerit, d ipse ēt memoratam e decem librarum auri pœnā exigatur: si quidem militaris f iudex sit in illa prouincia, per illum g danda, sicut dictum est, mulieri. Si verò non habeat militarem h iudicem, metropoleos illius prouinciæ episcopus hoc pvideat, causam etiam ad nos, si probauerit, referēs: & insuper ex vicinis maioribus i cingulis: k & vndiq; hoc agentē, l siue iudex, siue priuatus sit, memorata castigari m pęna, & dari hāc ei, quæ quantum ad illū neque castè viuere valeat vlterius: vt nō videatur quasi peierasse. Quę igitur placuerūt nobis, & per præsentem sacrā declarata sunt legem: tua celsitudo pręceptionibus proprijs omnibus faciat manifesta: vt cognoscant nostri imperij circa castitatem studiū. Dat. Kal. Septe. Dn. Iust. PP. A. anno. * post Bili. V. C. Conſ. anno. xj.

TITVLVS V.

VT NON FIANT n pignorationes pro alijs psonis: † & vt sicut o principum donationes non egent gestis monumentorum, sic nec a priuatis imperatoribus factæ donationes indigeant.

Nouella 52.

Nulli licitum est secundum formam pignorationis exigere alium pro alio. Item sicut donatio facta a princi-pe priuato insinuatione non egecutia nec econtra. Barto.

Imp. Iust. A. Io. glorioſ. sacrorum per Orientem prætor. præfect. iterum excōsuli & patricio.

Nhonestas pignorationes, & odibiles super his exactiones, plurimæ quidem & aliæ leges p odio habent: præcipuè aūt a nobis positæ: q sed nescimus quemadmodū causa r licet tantis castigata legislationib s, adhuc præsumiť, t & in republica est, & maiorem sui præbet virtutē, q̄ legum u necessitas.

CAP. I. Propterea sancimus nullam oīno pignorationem in nřa republica prævalere, x neque in mercatis (hoc quod maximè ibi præsumptum inuenimus) neque in agris, neque in ciuitatibus, neque in vicis, neque in ciuibus, y neque in vicaneis, z neque in agricolis, neq; alio oīno quocunque modo vel tpe: sed præsumentem alium pro alio secundū pignorationis formam, a aurū, aut aliquid aliud exigere, hoc reddere in quadruplum violentiam passo: & cadere etiam ab actione quam habuit aduersus eum pro quo exactionē fecit. Nō enim habet rōnem, alium quidem esse debitorem, alium verò exigi: sed nec alteri molestum esse pro altero quodam, tanq̄ inuasionē, aut iniuriā cōmittentem, & aliū quasi vicaneū existentē cędi, aut iniuriam sustinere, & aliquid pati, qđ oīno non competit, b pro alio: & absq; legitima occasione quamlibet perferre calumniam: & supplicia c sustinere in corpore: præsidibus gentium scientibus, d quia si non hæc egerint, sed in prouincijs,

maiorē efficaciā subsequitas, q̄ æquitas habet, quæ est ex necessitate iuris, vt C. de iudi. l. placuit. quod tñ esse non debet.
x Præualere. sic C. de oī agro dese. l. hac definitione. sic ʒ. vt nulli iudi. §. quia vero colla. ix.
y Ciuib. i. hoībus.
z Neq; in vicaneis. s. qui morantur in vicis.
a Formam. puta ʒ. si tecum in alia regione hoc actū inter nos, vt si die statuta non soluereť, liceat tibi homines meæ pvinciç pignorare tua auctoritate, siue tes eorum intromittere. & probatur hæc electio * ex eo q dicit formam. i. pactum sic matū verbis, vt liceat sic capere. & probatur. ff. de arbi. l. arbiter intra certū. Sed quid si hoc in pacto actum non fuerit? Rñ. idem multo magis. Item quid si accepi non in pignus, sed in solutum? Respon. idem secundum Io. quare subaudi etiā, vt cessent istæ duę oppositiones.
b Competit. i. non est conueniens. sic I. de ecclesi. re. immobi. §. si vero nō priuatus.
c Et supplicia. nam & ipsos homines capiebant, & supplicia eis imponebāt: quod fieri non debet.
d Scientibus. & aſſ scientium. & facit ʒ. titu.

* lectio.

& facit.ℑ.eo. §.pe.l.§.ſi.
a Geſtis monumentorum.i.vt fiant coram iudice ordinario præbente authoritaté huic donationi: quia ſufficit ipſius Imperatoris præſentia: vt & aliàs C. de teſta. l. omnium.
b Niſi tantummodo.q.d.fiát huiuſmodi donationes in rei veritate, & ſcribantur per tabellionem & alia fiant, quæ hic dicuntur. non autẽ in præſentia iudicis ordinarij eſt neceſſaria, quantacunque ſit quantitas, quæ auctoritas aliàs eſſet neceſſaria: vt ℑ. de de ſen.ciui.§.nulla.col. iij.& facit ad hoc. C. de don.l.donatio. §. in conſcribendis. & l. ſancimus. Quid ſi eſt quantitas intra.cc ccc.ſoli. Rñ. nec ſcriptura eſt neceſſaria: quia nec in priuata donatione eſt neceſſe, ſed ſimplex & nudum pactum ſufficit: vt C.de do.l.ſi qs argentum. §. ſinautẽ hoc minime ſcriptũ. Accurſius.
c Non enim conſequens eſt. Not eandem debere eſſe rationẽ contrariorum: vt hic,& ff. ſi vſuſfr. pe.l.pen.§.ſi.& C. de de cadu.tol. §. ſed vt manifeſtetur.& ℑ. vt li. ma. & auię. § illud.ff.de rer. diui. l. pen.& C.de ſac.ſanc. eccl.l. antenup. & ℑ. de fide inſtru.§.ſi qs.
d Nec his.priuilegijs. ſ. vt non ſit neceſſaria inſinuatio.
e Imperium. ſ. qñ priuatus ei donat.
f Præbentur. cum Imperator donat.
g Inæqualitas. quæ erat ante legem iſtã.
h Conſtitutio.vt C. de quadrien.præſcri. l. fin. §. quia igitur. Accur.
i Ex vtroq;.ſ. lateré.
k Et. pro.i. Accur.

l DE EXHIBENdis & introducendis reis &c.

Reis.à re:quia rem

cijs, quibus pſunt, pignorationes pſumi patianẽ: nihil erit tale quod a nostris eos eripiat manib.

CAP. II. Vt donationes imperatori a priuato homine factæ non egeant inſinuatione.

ILLVD quoq; perſpeximus huic adijcere legi, vt ſicut ab imperio ĩ alios factæ donationes non egent geſtis monumẽtorũ,[a] ſed ex hoc ipſo habẽt virtutẽ, ita neque a priuatis, imperatoribus factæ (niſi tãtummodo[b] pro veritate fiãt in publico a tabellionib. cõpletę, ſuſceptionẽ habẽtes & eius q fecit, & teſtiũ, & aliam donationũ obſeruationẽ) non egebunt geſtis monumentorũ, cuiuſcũq; quãtitatis ſint. Non.n. conſequens eſt,[c] vt nec his[d] fruatũ imperium[e] a priuatis, quæ ab eo prębentur[f] illis. Hæc aũt inæqualitas[g] facta eſt ex nouitate quam Zenonis piæ memoriæ introduxit cõſtitutio,[h] vt imperiales donationes non egeant monumentis. Quia igitũ ĩperfectius cauſa prius apparuit: propterea nos perfectionem imponentes ei, ex vtroq;[i] tenere hoc volumus &[k] ĩ his donationibus q̃ ab imperatorib. in priuatos fiũt, & q̃ a priuatis in imperatorem, vt ex æqualitate iuſtitia cauſę adijciatur. Tua igitur excellentia, q̃ per hanc diuinã noſtrã ↄſtitutionẽ ſancita ſunt, pceptis pprijs ſoléniter manifeſta facere ſtudeat vniuerſis. D. XV. K. Septẽb. Impe. Dn. Iuſtinia. P.P.A. ann. XI. poſt cõſ. Biliſ. V.C. anno ſecũdo.

TITVLVS VII.

Nouell. 53.

DE EXHIBENDIS & itroducẽdis reis:[l] & vt hi q cõueniunẽ,[m] poſt viceſimũ diẽ, pſentent iudicib. & de ijs q iuratoriã[n] cautionem exponunt, & ante litis cõteſtationẽ abſentes fiũt: & de hypothecis[o] q̃ appellanẽ ex caſu: & q̃ perſonæ & qñ hoc ius habẽt: & de indotatis vxoribus,[p] vt habeant quartã partẽ in ſubſtantia viri, & ipſe vir in ſubſtantia vxoris, quando inops eſt cui relinquitur.

Reus non eſt exhibẽdus in iudicio de vna prouincia ad aliam, niſi prius actor fideiuſſoriã præſtiterit cautionẽ certã quantitatem promittens, ſi litem nõ exequatur, aut exequens non vincat. & reo comparente ſi actor intra x dies non comparuerit, reus abſoluendus eſt a iudicio eo exacto, quod ab actore promiſſum eſt: & ſi quid amplius reus expendiſſet. Barto.

Imp. Iuſtin. A. Ioanni glorioſiſ. prętoriorum per Orientem præfecto, iterum excõſuli & patricio.

PLurimi adeũtes,[q] noſtrã docẽt poteſtatẽ, qa[r] exhibentẽ[s] ab aliquib. aut ẽt in alias ptrahunt[t] prouincias ex ſacra nr̃a iuſſione aut decretis iudicialibus, & ad miſeriam qdem p hoc agunẽ:[u] coacti vero iuſſionib.[x] aut decretis[y] exhibentur. Proindẽ qui[z] eos[a] exhibent,[b] etiam cautiones exigentes[c] quia intra certũ tempus veniẽt ad determinatũ iudicium ij qui ab eis cõuenti ſunt: ipſi[d] remaneãt[e] in prouincia

debẽt: non a reatu: vt ff. de duobus reis. l. i. & hæc pars expeditur infra, eo. §. vſque ad §. illud quoque.
m Et vt ij qui conueniuntur. hoc expeditur. ℑ. eod. §. illud. vſque ad §. ſi vero.
n Et de ijs qui iuratoriam. & hoc dicit. ℑ. eo. §. ſi vero & quidam. vſq; ad illum. §. optimum quoque.
o Et de hypothecis. ſ. militiarum. & hoc dicitur ℑ. eod. §. optimum. & expone hæc verba, vt ibi.
p Et de indotatis vxoribus. quod dic, vt ℑ. eo. §. quoniam vero. & §. ſi vero quaſdam. uſque in finem conſtitutionis. Accu.
q Plurimi adeuntes. ſ. nos.
r Qui. aliàs quia. Accur.
ſ Exhibentur. i. exhiberi poſtulantur de vna prouincia ad Conſtantinopolitanam ciuitatem: vt ℑ. eo. §. quia vero.
t Pertrahuntur. dico aut, &c.
u Aguntur. i. deducuntur. quæ miſeria ex inopia contingit: & inopia ex peregrinatione: vt hic, & ℑ. vt iudi. ſine quoquo ſuffra. §. illud. circa princi. collat. ij.
x Iuſſionibus. ſ. noſtris.
y Decretis. ſ. iudicialibus. & ſic redde ſingula ſingulis.
z Qui. ſ. actores.
a Eos. ſ. reos.
b Exhibent. i. poſtulant exhiberi.
c Exigentes. ſ. coram eo a quo petitur reſcriptum.
d Ipſi. ſ. actores.
e Remaneant. ſ. qui conuenerunt.

Aſſi-

a Affligi.i.vt affligantur conuenti.
b Tale.quod rescriptũ ad extraneũ iudicẽ sit petitũ & cautio sit facta de exhibendo reo: vt s. dixi.
c Ipse actor.nam hmõi tpa iudicialia actoris maxime & iudicis arbitrio statuuntur: vt hic, & ff. qui satisda.coga.l.de die. j. respon.
d Ille.s.eius.
e Obseruet.i.stet in iudicio. & sic exponitur.j. e.§.si vero etiã quidam.
f Decem dies. Sed nunquid a tempore petiti rescripti currunt hi decem dies, vel a tempore ex quo ad eum extraneum iudicẽ venire potuerit? R℞. ex neutro horum tpum cõputari: sed a tpe finito qđ fuerat p iudicẽ constitutum & actorem. aliter enim sine iniuria actoris siue stipulatoris dicere nõ possumus. cui iniuriari in talibus non debemus, vt ff.de ver.obli.le. stipulationum. §.fi. Accursius.
g Repente dimitti. i.elapsis.x. dieb. nec ob.C.de iud.l.properandum in prin. vbi dr causam ciuilem triennio, criminalẽ biennio durare. ac hic. x. diebus: quia hoc iudicium non erat inchoatum, quare a iudicij obseruatione absoluitur & dimittitur: non aũt definitiue: tum quia lis non est cõtestata, tũ qa nõ est liquidũ, vt C.de temp ap.l.fi. § j. & C.de iud.l. properandum.§. & si q. dem. nec enim dico esse ibi contestatam, vbi fuit rescriptum petitum: licet vterque ibi fuerit: quia iam ibi deberet iudicium finiri: vt ff.de iudi.l.vbi.& l.de qua re.in prin.licet decretistæ aliter seruent.
h Eius.scilicet rei.
i Et his.id est eo actore codemnato in expensis pferãt iudices actorem calumniosẽ litẽ instituisse, fm quosdam.& facit pro eis ff.ad Turp.l.j.§.j.& ff.de suspec.tut.l.hoc enim.j.r℞. Vel dic & his.s.expensis.
k Addicant.i.supponant.s.actorem dico frustra.
l Præsentationes.s.reorum ad hanc ciuitatem.
m Dederunt.s.coram iudice extraordinario, coram quo vocati sunt ex sacra iussione, aut decretis iudicialibus.
n Et suscipiunt sententiam.i.vincunt, vt statim dicitur proxi.§.
o Eos.s.actores vt promittant eam ipsi reo.Sed coram quo iudice fiet hæc promissio? Item quanta erit quantitas? R℞.coram iudice extraordinario, & eius arbitrio desinaletur, vt j. proxi.§.sequenti.
p Exigi.s.sancimus.
q Plus s.quàm fuerit promissa quantitas ab actore.
r Declarauerit.s.reus.
s Superexigi.s.ab actoribus.
t Illudere.i. deridere.
u Vitas alienas. sic s.de ta.§.j.ibi.& non propter suam.
x In prouincia. vbi reus habet domicilium.
y Datas.i. in hac regia vrbe, quando de prouincia aliena trahitur ad hanc ciuitatem.sed econtra non sic seruabitur, vt his subijcit.
z Tanquam.expressiuum veritatis, s. qn volunt exhiberi reos, vt s.e.§.&qm.
a Deducant.s.rei.
b Declinare. s. actores.
c Obseruationem. s.nouimus.
d Hic i.in hac ciuitate Constantinopolitana.
e Quæstorem.i.cancellarium.
f Si quid tale. s.qđ faciat pceptum actori de vocando reo ad extraordinariũ iudicẽ.
g Reum.valet autẽ rescriptum, licet ante satisdationẽ vti eo non possit, vnde hæc hec authẽ.male cõtinuatur cum lege. C. de dila. l. si quando. Accursius.
h Aurum.vel quantitatẽ aliquam arbitrio iudicis illius, vt subijcit.
i Decretum. Sed a quo R℞. a delegato: quia ei causa est cõmissa, vnde & hoc p cõsequẽs, vt ff. de iurisd.omnium iud.l.ij.
k Fugienti.s.reo: sic dicto, quia fugere consueuit, vt C.de iura.cal.l.ij.in prin.
l Causam.si enim vincit, non videtur calumniose fecisse. vbi aũt perdit: tunc etiam iure cõmuni debere reddere impensas.C.de iudi.l. properandum §. sin autẽ alterutra. Quid ergo facit plus hæc cõstitutio? R℞. quia aliàs non damnatur in expẽsis nisi iudici videat. sed hic semper videtur sibi: vnde semper debet cõdẽnare, vt j.de iudi.§.oportet.colla.vj. Item grauat in alio hic actor.qa nõ petit dilationẽ, sed aduersari⁹ sic, vt C.de dilat.l. siqñ.si tñ aduersarius petat, & ipse vtit, vt C.de temp in integ resti.l.petẽdæ in fi.
m Et ibi.quando de vna prouincia vocatur ad aliã.
n In exhibitione.i.in hac ciuitate.
m Decreuimus.s.eo.l.quoniam.
p Definitum.s.a delegato, vt dictum est.
q Ab illo.s.reo.

† Facit ad hunc tex.c.vlt. cũ gl.sup verbo, taxatione. extra de his q vi metusve cau.f.vbi dr q vltra taxationẽ non licet iurare. & vide in illa glo.cõcor. iur. cano.&ciui.

† Videlicet ea. solitę. in gl. sup verbo, tñ qñ.extra de maior. & obe.

uícia, affligi [a] i pegrinatiõe sũptib. exhibitũ aut pſentatum relinquẽtes.

CA.I. De reis ab alio loco in alium repſentãdis.

HOC igit miserãtes, sãcim⁹ siqd fiat tale, [b] & tps ipleat, qđ in cautiõe exhibitiõis aut pſentationis ipse actor cõstituit: deĩde ille [d] qđ eõ obseruet [e] i iudicio, actor aũt desit, & ñ itra .x. dies [f] post quã re⁹ venerit in puinciã, actor occurrerit: reũ qdẽ ingredientẽ apud iudicẽ, & hec docẽtẽ, repẽte dimitti. [g] iureiurãdo aũt ei⁹ [h] iudicẽ de oĩb. expẽsis quas ptulit circa viã & circa pegrinã habitationẽ: & his [i] iudices addicãt [k] actorẽ cõueniẽtẽ frustra. Et qm inos est ñ aliter fieri exhibitiões aut pſentationes, [l] nisi actores fideiussores ad certã quãtitatẽ dederit, [m] qa exsequenĩ cãm, & suscipiẽt sñiam: [n] hãc q dẽ quãtitatẽ oĩno eos [o] exigi, [p] & dari frustra calũniã passo. Si vero [†] p iusiurãdũ ẽt pl⁹ [q] aliqd declarauerit [r] (certa tñ quãtitate definita a iudice, quã leges taxationẽ vocãt) ẽt hoc su pexigi, [s] vt cognoscat ñ illudere [t] vitas alienas, [u] sed i puĩcia [x] eligeñ iudices, & ibi ꝯ suos aduersar. litigañ.

CA.II. De cautione præstanda ab his qui de proprio territorio sibi obnoxios [†] abstrahunt.

QVIA verò ab actorib. fideiussiões plerũq; nouim⁹ hic datas [y] tãquã [z] i exhibẽdis pſonis: si verò i aliã đducanñ [a] puĩciã, forte declinañ [b] hãc obseruationẽ: [c] sãcim⁹ hic [d] iudicẽ aut gl̃iosissimũ q̃storẽ [e] nr̃um sacris nr̃is ministrãtẽ literis, siqd tale [f] agere iubeañ, ñ aliter ad aliã exhibere puĩciã reũ, [g] anteq̃ fideiussorẽ pbeat actor i iudicio, in qđ futur⁹ est reũ deducere, qa dabit fm locorum spatiũ aurũ, [h] quãtũcunq; decretũ [i] fuerit fugienti, [k] si non exequañ, aut exequens nõ vincat causam: [l] & ibi [m] oĩa agi q̃cunq; in exhibitiõe [n] decreuim⁹. [o] definitũ [p] verò aurũ, a fideiussoribus exigẽdũ, & dãdũ ei, q deductus est: pbendo quoq; ab illo [q] etiã iureiurãdo vsq; ad taxatio

Taxatio-

a Taxationem. Not. tria taxatio, iusm, & sntia. Taxatio ante sacrm pstat, non post, vt ĩ. de iudic. §. oportet. Iusm vero ante sntiam, vt C. de reb. cre. l. gñalr. §. oẽ igit. sed hæc oĩa, q̃ dicta sunt de vocatione ad extraneũ iudicẽ, videnť non habere locũ, cũ quilibet in sua debeat conueniri prouincia, vt ĩ. vt oẽs obedi iud. § si igiť. colla. v sed dic vt ibi diximus.

n Offerri. Sed a quo? Respon. a iudice. s̃m consuetudinem: lege tamen non distinguitur ista, vtrum a iudice vel actore præcepto iudicis, vnde nec nos distinguere debemus: vt ff. de offic. præsi. l. iij. Accur.

...nem: [a] vt si iurauerit se etiam amplius expendisse, [l] & hoc recipiat: vt vndiq; videantur perfectæ nostrę legislationes.

CAP. III. Vt reo in ius vocato post libelli dationem viginti dierum induciæ dentur.

Reo ad iudicium vocato debet libellus offerri, & viginti dierum spacium indulgeri: et ab eo debet fideiussor dari, et sportulæ solenniter: & medio tempore poterit iudex recusari, vel alius associari, nisi ille quem petit, ab alio sit recusatus, & viginti diebus elapsis litis contestatio fieri debet: & aliter facta non valet. Bar.

ILLVD quoque † antiquitas quidem bene faciens disposuit: nunc aũt studio machinantẽ, [b] nostrarũ legũ clementiã occasionẽ facientes suarũ calumniarum. [c] vetustate nãque volẽte cõuentionis factæ libellũ [d] suscipientem, [e] diebus æquè [f] decem deliberationẽ habere, quo [g] possit discutere cam, & forte etiã recognoscere, [h] & liberari: [i] post decẽ aũt dierũ inducias tunc & subscribere misso libello, & iudiciales implere cautiones. [k] Quidã vero respicientes ad nr̃as leges, [l] quæ post litis cõtestationem neq; refutare iudicẽ, neque alium petere iudicẽ permittũt, cãm arte [m] machinanť, & maximè exsecutorib9 talia dolosè adinueniẽtibus: [n] & mox vt oblata fuerit quęlibet admonitio, forte neq; libello dato, neq; iudiciali vlla cautione, deducũt hoiem inuitũ ad iudicẽ datum: [o] & nihil scientẽ [p] compellunt facere litis contestationẽ: vt semel sub litis ꝯtestatione cõstitutus, obligeť: & nullam habeat licẽtiam neq; refutare iudicẽ, [q] neq; aliũ iudicem petere, cũ forte suspectus iudex sit: & sic agũt [r] quę volunt: & sub suis artib9 hoiem statuentes, quo volũt modo de eo agũt. Sancimus igiť, dũ admonitio [s] oblata [t] fuerit alicui, modis oĩbus offerri [u] libellum, [x] & non secundum antiquitatẽ, x. solummodo dierũ habere eum, qui admone-

† Facit ad hunc text. c. qm frequẽter i gl. super verbo expensarũ. ex. vt lit. nõ ꝯtesta.

b Machinanť. s. homines quidam.

c Calumniatũ. volebant. n. q clementia legũ sit calumniæ occasio vnde illud: Oĩa mala exẽpla sunt orta a bonis rebus.

d Libellum quia ex voluntate dabať, non ex necessitate, vt ff. de eden. l. j. §. edere aũt.

e Suscipientẽ. s. reũ.

f Aequè decem. q. d. vt hodie viginti dãtur, ita olim decẽ dabanť, vt ĩ. proxi. §.

g Quo. s. tempore.

h Recognoscere. s. debitum.

i Et liberari. s. soluẽdo, vt ĩ. proxi. §. ibi, aut forte &c.

k Cautiones sũt aũt iudiciales, q̃ iudiciũ firmant: vt iudicio sisti, & iudicatũ solui, & similes, vt ff de præto. stipul. l. j. §. iudiciales. ex quo ergo sic cauebat ab hoc iudice recedere non poterat, vt hic dicitur.

† Facit ad hũc §. in gl. j. c. cotam dilecto. i me. i verbo, si vero res. ex. de off. deleg.

l Nostras leges. vt C. de iudic. l. apertissimi. & l. finali.

m Arte. i. deceptione vel fraude, vñ Cato:

Versus.

Qui simulat verbis, nec corde est fidus amicus:
Tu quoque fac simile: sic ars deludiť arte.

n Adinuenientibus. nã vbi intenderis, ingenium valet. ipsi aũt exsecutores, vel viatores maximè in huiusmodi conuersantur: vnde nihil erit quod adinuenire non possint: vt ĩ. vt ij qui ob. §. j. & ĩ. de nup. § si igitur ibi, multo nanque.

o Datum. i. delegatum.

p Scientem. scilicet reum.

q Iudicem. Sed hodie potest etiam lite cœpta alius associari. vt ĩ. in me. li. non fie. ta sor §. super hoc. in fi. §. col. viij. vnde quod hic dicitur, per illam corrigitur in hoc capitulo.

r Agunt. scilicet exactores.

s Dum admonitio. quæ fit hodie per executorem destinatum ad domũ conuenti: vt ĩ. de litig. §. omnem verò. col. viij.

t Oblata. s. a iudice ordinario, vel delegato: vel etiã ab arbitro. nam & in arbitris dico debere dari libellum: vt ff. de arbi. l. j. & C. de arbit. l. pen. nec ob. ĩ. de litig. §. ad excludẽdas. ibi, causa vero &c. quia non excipit ibi de arbitrio, vt ibi dicemus.

x Libellum. id est scriptam petitionem in quadã charta, quæ libellus dicitur: ideo quia in breui charta fieri cõsueuit: & tamen valeret vt C. de fideicommi. l. & epistula. In hoc autem libello tria debent esse scripta. res quæ petitur, & causa petendi, & nomen actionis. Res aũt petitur singulariter, vbi est singularis: puta peto Codicem. Item vniuersaliter, si est vniuersitas: vt hæreditas. Item generaliter, si generalitas petatur: vt peto rationem meorum negociorum gestorum, q̃ administrasti: vt ff. p so. l. pro socio arbiter causa autem est inserenda: vt dicam, quia emi, vel similẽ causam dicam: vt ff. de except. rei iu. l. & an eadẽ. §. actiones. & C. de edic. di. Hadria. tol. l fi. §. fi. l. ẽ actio: vt actio ex empto, vel similis actio: vt ff. de edend. l. j. ij. respon. Forma ergo petitionem in hunc modum: peto Codicẽ, quia emi: & hoc per actionem ex empto. & oĩa quę plura ponuntur, superflua sunt, nisi sint ad specificationem rei, vt ita glossarum, & in talibus chartis positum. vt ff. de rei vin. l. si in rem aliquis agat. Sed quod dixi de actione, de consuetudine seruatur vt non apponatur: quod ẽt lege potest probari. nam cum possit esse reus certus per rem & causam, satis est: vt ff. de eden. l. j. ij. respon. & hic subijcit. Hic autem libellus quare datur in scriptis: cum & sine eo possit reus certificari? Respondetur, quiã si mutaretur in aliquo, citius per scripturã appareret, quàm alias: vt ff. de pignorib. l. contrahiť. & ff. de fide instrumentor. l. iure. & cœpit sic dari in scriptis a tempore Iustiniani: vt hic, & C. de ann. exceptio. l. vt perfectius. & ĩ. de temporibus non solu. pecu. §. j olim autem nõ dabatur ex necessitate in scriptis: vt ff. de edendo. l. j. §. edere. & de priuatis delictis. l. fi. nisi in conuentione illustrium personarũ: vt C. de dig. l. quoties. Quidam tamen dicunt etiam iure veteri dandum libellum ex necessitate. & qđ di-

Cõcor. in c. ij. in gl. vnica. extra, de libel. obl.

ctis

ctis legibus dicitur, verum dicunt quantum ad hoc, vt inseratur nomen actionis in libello. nam hoc erat voluntatis: sed libellum dare, necessitatis. sed prima verior est & hoc in causis ciuilibus. in criminalibus aũt & olim & hodie datur libellus in scriptis etiam in priuatis delictis, si criminaliter agitur: vt ff. de priua. deli. l. fi. & ff. de fur. l. fi. & ff. de accu. l. libellorum. in prin. & C. qui accu. non pos. l. qui crimen. Quod aũt dixi dandum hodie libellũ ι vbiq; & in scriptis (nam inde dr̃ libellus) fallit in oĩbus casibus, vbi dicimus sñiam dari posse sine scriptis, q̃ sũt quatuor, vt diximus s. vt iud. sine quoquo suf. §. necessitatem. col. ij. Item fallit qñ partes adinuicem libi remittũt: vt C. de temp. app. l. fi. in fi. & C. de priui. scho. l. iij. in fi. ti. & j̃. de lit. & deci. parte litis. § ad excludẽdas. Nec obst. qd̃ hic dr̃, quia verũ est: nisi partes cõsentiant: vt ff. de fe. l j. & ff. de pac. l. pactũ. Alij dicunt nec expresse, nec tacite posse remitti. arg. ꝓ eis. ff. de pollu. l quos & C. de iureiu. pp calũ. l ij. §. sed quia veremur. nã ſm eos libellus est de substantia iudicij. Itẽ fallit in trib casib. positis. C. de apost. l apostatarũ. & C de iudæ. l. ne qs. & ff. de sepul. vio. l. iij. Itẽ fallit in teste falso & instrumẽto falso. C. de test. l. nullũ. & C. de prob. l pe. Item in leuibus criminibus: vt ff. de acc. l. leuia. Vel dic ibi de plano. i. nõ sedente iudice pro tribunali. Itẽ fallit in crimine notorio: vt C. de accu. l. ea qdem. Itẽ in oĩ crimine vbi sine accusatore procedit̃. vt ff. de adult. l. j. §. si publico & ff. de sus. tu. tutor quoque. §. pterea. & in dictis legibus. de proba. l. pe. & de test. l. nullũ. & de accu l. ea quiddem. Item fallit in crimine falsi ſm Bul. vt C. de fals. l. vbi. sed io. j̃. dicit enim in d. l. vbi, non incidenter, sed principaliter fuit ibi mota quæstio falsi. Sed licet dixerim in supradictis casibus procedi sine libello ſm quosdam: tñ ſm præceptorem meum dici potest, quod si quis super his velit accusationem solennem instituere, necesse habet dare libellum, vt hic dicitur.

c Vide c. j. iũcta gl. sua. ex. de lib. obla.

tur, inducias: sed duplices, hoc est viginti: a vt siue repudiare voluerit, siue etiã cum eo alium iudicem b petere, licentiam habeat hoc facere, aut forte cognoscere debitum, & liberare se ab aduersarij sui contentione amicabiliter, & non per calumniam & circumuentionem sub iudice constitui forsan suspecto, & forsan ingrato, plerunque autem c aliquid etiam proprium contra eum dispensante: & eo qui litem sustinet, nullum habente d tẽps ad agnoscẽdum ea in quibus conuentus occurrit. Suscepto vero libello, sola personali fideiussione e ab eo data, & sportulis f secundum sacram nostram præbitis constitutionem, subscribere libello, qui appellatur responsionis: & declarare etiam tempus quo ei libellus datus est, ne etiam ob hoc ars g quędam fiat, cumque † futura est celebrari contestatio litis, apud iudicem interrogari fugientem, si viginti dies transierint deliberationis, & illum h quidem

a Hoc est viginti. Nunquid diminui pōt hoc tp̃s. Resp qdã, non: quia hæ induciæ inducunt̃ a lege. & est pro eis j̃. constitutio, q̃ de di. §. illud & ff. de re iu. l. iiij. §. si quis cõdemnatus. secus si a iudice dilatio detur: vt C. de dila. l. j. & l. siue pars. sed puto semp posse abbreuiari: qa inuenio a lege datã dilationẽ posse abbreuiari: ι vt ff de iudi. l. nonnunquã. & ff. de re iu. l ij. Itẽ ꝯsuetudo sic vult & interpretat̃: ergo seruãdũ est: vt ff. de legi. & senatusc. l. si de interp̃tatione. quare dicas, q̃ semper danda est tanta dilatio, nisi iudici j̃ videatur. vt̃ enim plerunque aliter, vt triũ dierũ, vel sex, vel aliud tempus detur. & facit ad hoc verbum j̃. de iud. §. oportet. in fi col. vj.

Dilatio a l. data breuiari pōt.

ι Côc. c. cũ sit Romana. iũcta gl. sup verb. tps. ext. de ap.

b Alium iudicem sic j̃. in me lit. non fi sa. so. §. super hoc. in fin. §. col. viij. hc j̃. vt differ. iudi. §. si verò contigerit. col. ix.

c Plerunque autem. sic s. de trien. & semis. §. & quia cognouimus. Accursius.

d Nullum habente. q. d. paruũ habet tp̃s: habet. n. x. dies: quod nullum appellatur. Sed s. s. de ap. § j. in fi. sed hoc est nullum ad obuiandum malitijs eorũ, qui in breui tp̃e facerent litem contestari: vt s. eo. §. illud quoque. at ibi non est huiusmodi timor.

e Personali fideiussione, id est cautione iudicio sisti. ideo personalis dicta, quia est de repræsentatione ꝑsonæ in iudicio: vt institu. de satisda. §. sed hodie. Item dico dicta fideiussione, quia fideiussor dandus est, cum sit prætoria cautio: vt ff. de præto. stip l. j. & l. prætoriæ stipulationes. Sed contra. ff. de iudicijs. l. ij. §. sed si dubitet̃. in fi. Solu. ibi est speciale in legatis. Item contra. ff. qui satisdare cogan. l. sciendum. in princip. sed hæc intelligit̃ ſm illam: vt si habeat possessionem imobiliũ rerũ. non satisdet: vt argumen. ff. de legi. & senatuscõ. l. sed & posteriores. sed Pla dicebat istã simpliciter loq. Itẽ nũqd poterit dare fideiussorẽ aliũ q̃ si sit imobilia nõ possideat, vt scholarẽ alium? Rñ. nõ: vt inst. de fideiuss. in prin & insti. de repli. in fi & ff. q satisd. co. l j. Sed j̃ in e. ti. l. fideiussor. i fi. j. rñ. Sed dic eũ esse possessorẽ imobiliũ: licet aliàs habeat priuilegiũ vel militiæ, vel sacerdotij, cui renũciare pōt ſm iura nr̃a: vt C. de pac. l. pe. Sed qd si hmõi fideiussorẽ dare n pōt? Rñ. iuret duo. s. fideiussorẽ dare nõ posse, & se sistere: vt j̃. de li. §. ad excludẽdas. pter clericos, q̃ iurare prohibent̃. vt C. de epi. & cle. l cũ clericis. quia eorũ promissioni tñ cõmittit̃: vt insti. de satis §. sed hodie. Item quid si volo esse ꝯtẽtus sola promissione, et qñ fideiussorẽ dare tenet̃? Rñd satis est: vt insti. de re. diui §. venditæ. & ff. de fideicõ. li. l. iiij. §. adijci. Itẽ qd erit: si nolit dare fideiussorẽ, sed pignus ad qd̃ non tenet̃: vt ff. de p̃to. stip. l. prætoriæ? Rñd. satis est: quia facit ẽt plus: vt ff. de col. bo. l. j. §. iubet aũt. & insti. de obl. q̃ ex deli. §. furti aũt. Itẽ qd si dedit pignus, nunc vult fideiussorẽ dare, & pignus repetere? Rñ. nõ pōt. Itẽ in q̃tũ tenetur fideiussor? Rñ. si fideiussit in scriptis, vel in cã publica, tenet̃ vsque ad trienniũ, intra qd̃ durat cã: vt C. de iud. l. properandũ. Itẽ & plus per duos menses, intra quos debet fieri ꝯtestatio: vt j̃. de execu & his qui con. & recon. §. si autẽ sine scriptis, tunc vsq; ad duos menses tñ: vt C. de fideius. l. pen. Item in quanta quantitate tenet̃? Rñd. ad interesse actoris: & hoc nisi intra certũ tp̃s fideiusserit: vel in certam quantitatem: vt ff. qui satisd. cog. l. ij. in fi.

sed vero.

Renũciare possũt miles & clericꝰ eorũ priuilegijs.

f Sportulis. i. salarijs q̃busdã quæ iudicibus dabant̃: vt in ꝯsti. Græca continet̃: cuius sñiam habemus j̃. de iud §. ne aũt. & facit ad hoc s. de man princ §. si tibi. & j̃ vt litigã. iur. §. pe. col. ix. & s. vt iudi. sine quo. suf. §. volumus. & p̃stabant̃ hmõi sportulæ tam a reo, q̃ ab actore: vt in d l. continet̃ j̃. de iud. & C. de princi. agen in re. l. fi. & C. de fru. & lit. expen. l. fi. sed Pla. solum reum dicebat teneri in præstatione sportularũ: sed contra eum sunt pdictæ leges.

g Ars. id est, deceptio.

h Et illum. scilicet reum.

Litis

dicere veritatẽ:oſtendit quoque illud etiam ex die & ſubſcriptione libelli, & ſi dixerit trãſiſſe viginti dierũ numerũ, tũc fieri litis cõteſtationẽ. a In medio b aũt ei licẽtiã eẽ repudiare iudicẽ, & aliũ petere : aut ẽt cũ eo iudicem percipere, c aut certè abſolui amicabiliter: d nihil ĩ medio neq; dãnificando, e neque ab exſecutorib⁹ conturbando:ſed & iudiciariã cautionẽ exponẽtẽ, ſicut qui de his iudicat, f pſpexerit:& xx.dierũ habẽtẽ deliberationẽ. Si verò hæc non ſeruenť: g licet videať quædã fieri cõteſtatio litis, p nihilo h eã eſſe, ſed licentiam eẽ & poſt hmõi ɔteſtationẽ litis intra definitos viginti dies ſic oĩa agere tanquã ſi neq; ab initio facta ſit q̃dã ɔteſtatio litis.

CAP. IIII. De iuratorijs cautionibus.

Iurans ſiſtere in iudicio ſi poſt ea a ciuitate abfuerit, per iudicem ordinariũ cauſa ſummatim agetur: & etiam per delegatũ, qui examinabit in quam terram iurans aufugerit, & ſi datis inducijs aufugerit, & non comparuerit, mittitur actor in poſſeſſionem pro menſura debiti declarati: quam non recuperabit niſi omnia damna reſarciať, & fideiuſſorem præſtet de ſiſtendo in iudicio. Angelus.

SI verò ſemel repudians iudicẽ, aliũ acceperit:non ſinimus ei i eũ qui petitus eſt, k rurſus repudiare. l Sicut enim eius curam m habem⁹, ſic ẽt p dilationẽ n agi aliqd aduerſus actorẽ, modis oĩbus auerſamur. Si verò o † etiam qdã p iurẽt q qa obſeruabũt, r & antequã ɔteſtatio litis s fiat, ab hac t maxima diſpareãt ciuitate : licentiã eſſe ẽt

a Litis conteſtationem. ſ. narratione propoſita, & reſponſione ſecuta. vt C.de li. conteſt. l. j. & hoc dico animo procedendi in eã: ſecus ſi iudici vt amico dicã, ſaluo iure meo : vt ff. quib. mo. pig. vel hypo. ſol. l. ſi debitor. § ſi in venditione. Sed ar. ɔ. ff. de ɔdic. ind. l. quod quis. ſed certè ibi non expreſſit, licet in corde habuit de repetẽdo. ſed cũ ɔfeſſio poſſit eſſe p ſic, & p non, & p dubium, puta oppoſita exceptione, nunquid ſemper fiet ɔteſtatio? Rñd. primo caſu fit: ſed tñ ſunt nullę partes iudicis in cognoſcendo, ſed in iudicãdo tantũ : vt ff. ad l. Aquil. l. proinde. & ff. de confeſ. l. j. & C. de confeſ. l. j. vñ euenit mirabile vt hæc ɔfeſſio obtineat vicem conteſtationis, quaſi ſniæ, vt dictum eſt, alias enim non valeret ſnia: vt C. de ſen. l. pro'atã. & hoc qñ libellus fuit datus vt fieret cã. ſi aũt extra ordinem fecit eum interrogari, & fuit confeſſus: tunc fit ei vnum pceptũ de ſoluendo ſm conſuetudinem generalem. & ſic ẽt põt intelligi. ff. ad leg. Aquil. l. proinde. Item in ſecundo conſtat fieri conteſtationem. Itẽ & etiam in tertio dico fieri cõteſtationem, vt C. de except. l. ſi qdẽ in fi. & colligitur inſtitu. de except. §. j. vſque ad hac exempli. nã eo ipſo q objjcit except. innuit ſe debitorem. vnde æquiparatur illi reſponſioni ac ſi diceret ſic, niſi probet exce. vt C. de proba. l. exceptionẽ & ff. de probat. l. in exceptionibus.

b In medio. ſic C. de iudi. l. apertiſſimi. ſic ɔ. de iud. l. oportet. in fi. ſic. ɔ. eo. §. ſancimus.

c Percipere. quod etiam poſtea hodie licet: vt ĩ. in me. li. §. ſuper hoc. in fine.

d Amicabiliter. ſic ĩ. vt diff. iu. § ſi vero.

e Damnificando. ſ. reo. Nunquid ergo nihilominus currit præſcriptio? Quidã dicunt q ſic. & eſt pro eis ff. ex qui. cau. ma. l. at prætor. §. fi. & l. fi. & ff. de eo p quem fac. erit. l. fi. j. rñ. & hic, & ĩ. proxi. §. ibi, pro nihilo, &c. Sed nos contra. dicimus enim præſcri. interruptam. & eſt pro nobis. C. de præſcri. xxx. anno. l. fi. cu t. § nec ſufficit. Nec obſtant d. ll. quia poſtea correctæ ſunt per d. l. ſicut. vel non fuerat miſſus executor in d. legibus. Item nec obſtat qd hic dicitur. & ĩ. proxi. quia non damnificatur in his, quæ hic dicunť. puta quominus iudicem recuſet : vel aliũ aſſociari petat, vel in ſimilibus in præſcriptione bene nocet (vt dictum eſt) ſi admonitio fuit facta. Si quis tñ primã velit tenere ſententiam: poteſt dicere q illa. l ſicut. quæ eos confundit. loquatur ſecundum ſua tempora. nam ſuo tempore non dabatur libellus ex neceſſitate. vnde dicas quòd ſit immutata & correcta per

ſſtam quæ conſtituit iudicium per ordinem.

f Iudicat. q. d. prout iudici videbitur cum fideiuſſore, vel ſine eo: vt diximus. ɔ. eo. §. ſuſcepto.

g Non ſeruentur. i. non detur libellus, & tps deliberationis, & ſubſcriptionis & ſimilia quæ dicunť. ɔ. eo. §. ſancimus. & §. ſuſcepto. licet de ſubſcriptione non ſit in vſu : ſed certè ſcribiť in libro cõi : & ideo non eſt neceſſe poni in libello. Item & qa breue tps dať iudicis arbitrio, vnde bene poteſt memoria retineri.

h Pro nihilo eã eſſe. quantũ ad hoc vt nõ ſit neceſſe alium dari libellum: nã de nouo oportebit oĩa incipi. interruptio tñ facta eſt præſcriptionis : licet quidam ɔ dixerunt, vt modo pximè diximus.

i Ei. ſ. reo.

k Petitus eſt. hic colige ad petitionem alterius partis iudicẽ dari. Sed contra. ff. de iud. l. obſeruandum. Solu. hic petit gñaľr ibi hoĩem certũ. vel hic reſpexit ad verecundiam petiti iudicis: vt ibi dicitur. vel hic ambæ partes ſimul petierunt.

l Repudiare hic no. regulam q non poſſum reprobare ſemel probatum. ſic ff. de nego. geſt. l. Pomponius. & C. de reb. cre. l. ſi quis. & ĩ. de lit. §. ad excludendas. & ĩ. vt eum de ap. co. §. ſiue igitur. & ff. qui ſatiſ. cog. l. ab arbitrio. §. fi. & C. de non nu. pec. l generaliter cautum arg. contra. ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. §. pe. & C. de protei. & me l. grammaticos.

m Eius curam. ſ. rei.

n Per dilationẽ. i. per huiuſmodi procraſtinationẽ.

o Si verò. hic ponitur de tertia parte tituli.

p Quidam. ſ. rei conuenti in iudicio.

q Iurent. ſ. iudicio ſiſti: quia non potuerunt dare fideiuſſorẽ: vt diximus. ɔ. eo. §. ſuſcepto. Sed quid ſi fideiuſſorẽ dederant? rñ. tũc duplici iure ɔſulitur actori & ɔ fideiuſſorem ad intereſſe: vt ff. qui ſati. cog. l. ij. §. fi. & per miſſionẽ in poſ. vt hic dr. Item quid ſi neq; iurauit, neq; fideiuſſorem dedit? Rñ. adhuc habet locũ hic §. Item quid ſi nunquam venit corã iudice? adhuc habet locũ generalis conſuetudo, vt dicit, quę eſt interpres legũ: vt ff. de le. & ſena. l. ſi de interpretatione. Qđ ergo hic dicit iurent, ſubaudi maximè.

r Obſeruabunt. ſ. iudicium. i. in iudicio ſiſtent.

s Conteſtatio litis. Sed qualiter, cum incontinenti elapſis xx. diebus fiat conteſtatio: vt ɔ. eo. §. ſuſcepto. in fi. Reſpon. Imo non ſtatim qñq; forte eo retardante: quod poteſt eſſe vſq; ad duos menſes: vt ĩ. de execu. & his qui con. & recon. § j.

t Ab hac. ſcilicet Conſtantinopolitana, maximè ideo dixit : quia & alias generaliter hæc conſtitutio

Quæſitum fiat litis ɔteſta. habes vltra legiſtas in c. vnico eit ca fin. ex. de lit. ɔte.

† Facit ad hũc. §. c. ſup qõnũ § interrogationis. cũ gl. ſup verbo ſ prin. ex. de offi. de leg. & ibi põdera gl. qa bona eſt.

seruatur: vt ỹ. eo. §. fi.

a Illum. scilicet iudicem.

b Administrator. id est, iudex ord. vt ỹ. vt defun. seu fu. eo. §. penul.

c Omnimodo. i. re & verbo. qđ non facit nisi ordinarius: vt hic. vocatio aũt verbo tñ fit a delegato, & ẽt ab arbitro: vt ff. de arbi. l. sed interpellat. §. j. itẽ ab ordinario fit qñq; tñ verbo vt de domo vocari: vt ff. de in ius vo. l. plerīq;. & tribus sequentibus legibus.

d Pene. aduerbialiter ponitur.

e Factum. Not. optimum arg. ỹ. seruẽtes, fugiẽtes, vt eo ipso res amissas videant̃ subtraxisse & fa. C. de iu. cal l. ij. §. qđ si actor & §. sin autem reus.

f Administrat. scilicet iudex.

g Datus. i. delegatus.

h A quodam iudice. s. ordinario. nã delegatus non delegat. vt C. de iu. l. a iu.

i Administratore. minimo, puta a defensore ciuitatis.

k Ad illum. delegantem.

l Iudice. s. delegato.

m Non valente. hic est contra. ỹ. de liti. §. alijs. Solu. hic corrigit̃. i delegato a principe, vel dic vt ibi.

n Contestatio. ex tunc enim dominus litis est factus: vt ff. de ædil. edict. l. ædiles. §. item sciendum.

o Illo. scilicet reo.

p Legem. istam.

q Manifestatione sua. q̃ manifestatio est propter fugam: sicut ȝ. dixi.

r Omne nam definitiua sententia dari non potest in eum lite nõ cõtestata: vt C. de tem. ap. l. fi. §. j. nec missio potest fieri: q̃a erat delegatus: nec alio modo poterat actor ad suum peruenire.

s Exhibitione scilicet sui.

t Vt poterit. s. summatim sicut. ỹ. statim dicitur.

v Iudex. Nunquid ordinarius tantum faciet istam examinationẽ, & hęc quę sequuntur, non aũt delegatus? Respon. secundum quosdam sic: quia mittere in pos est de mixto imperio: vt ff. de iur. om. iu. l. iubere. vnde ordinario tantum competit, cuius officiũ est latissimum: vt ff. de iur. om. iu. l. j. nec delegari potest. ff. de offic. eius cui man. est iur. l. j. in princi. & ff. de dam. infec. l. dies. §. duas. sed tamen puto q̃ etiam delegatus possit hæc quæ sequuntur facere. nam non mittit in pos. sed de mittendo pronunciat: quod etiam delegatus facere potest: vt ff. de offic. eius cui man. est iuri. l. cognitio. §. fi. quare dicas q̃ licet non possit vocare re & verbo, & mittere in pos. delegatus, vt modo dixerat: potest tamen hæc quæ sequuntur facere. & quod hic dicit, iudex, scilicet ordinarius vel delegatus intellige. & sic ex consuetudine seruatur.

x Inducias certas. s. secundum arbitrium suum: vt C. de dilat. l. j. quod potest esse xx. millium diurnorũ: vt ii. si quis cau. l. j.

y Liberam tamen. interpositio est: & loquitur de iudice, qui libere põt hoc facere, nisi reus impediat̃ studio actoris. & facit ff. de eo per quem fac. est. l. fi. §. fi.

z Secundum vnam partem, id est secundum actorem audita propositione eius & ratione & sacramento de calumnia præstito. nam si vtraque parte præsente hincinde sacramentum calumnię præstaretur: ergo & nunc ab vna, cum vna tantum pars præsens sit: vt C. de iure iu. pp cal. l. ij. in princ quod enim iuris est in toto quo ad totum, hoc est in parte quo ad partem, vt ff. de pact. l. iurisgentium §. adeo.

non facta litis contestatione adire actorem statutum iudicem, & hoc denunciare. Illũ [a] verò (si quidẽ administrator [b] sit) iubere omnimodo [c] exhiberi reum tãquã periurũ, & penè [d] sui accusatorem p fugã factum. [e] Si vero non administrat, [f] sed datus [g] sit a quodam iudice, [h] siue ex sacra forma aut iussione, aut etiã ab aliquo administratore: [i] ad illum [k] renũciare a quo datus est, vt deducat̃ ab illo: ne causa maneat actori vndiq; desolata, iudice [l] agere aliquid non valente, [m] eo q̃ nõdum apud eum facta sit litis cõtestatio, [n] illo [o] cõtẽnente legẽ [p] & iurĩm suum manifestatione sua, [q] & actorem extra omne [r] legitimũ auditoriũ relinquẽte.

Igitur ne latente eo, & tardata exhibitione, [s] causa maneat suspensa: examinet vt poterit [t] iudex, [v] in quam terrã abijsse dicitur: & det inducias [x] certas, vt nisi ĩtra eas occurrerit, (liberam tñ [y] huius rei fiduciam habens, si non forte studio actoris impediat̃, aut venire ꝓhibeatur) tunc ſm vnam partem [z] examinet [a] negotiũ: & in possessionẽ [b] mittat actorem rerum [c] eius ſm mensurã [d] declarati [e] debiti: ipsũq;

a Examinet. Sed qualiter? Respon. remittet ad domum, & quæretur ibi: & hoc sufficit: vt ff. de dam. infe. l. iiij §. toties.

b In possessionem. i. in detentationem. nec enim possidebit: sed erit in possessione, vt ff. de acqui. pos. l. iij. §. fi. & ff. quibus ex cau. in pos. eatur. l. cum legati. & longe aliud est possidere, aliud in possessione esse, vt ff. de acquir. pos. l. si quis ante.

c Rerum eius. scilicet debitoris. & hoc dico primo mobiliũ, secundo immobiliũ, tertio nominum, vt ff. de re iudi. l. a diuo. §. j. licet dici posset q̃ illa loquat̃ i executore definitiuę, hæc aũt de executore interlocutoriæ.

d Secundum mensuram. Sed olim in oĩa bona fiebat missio et pp v. solidos: nisi in cã damni infecti & legatorũ: vt ff. qui ex cau. in pos. ea. l. j. & ff. si ser. vin. l. in cuius. Sed nũqd si peto iure hypothecę oĩa bona, hẽt locum qđ hic dr̃? R̃ñ. non: imo in oĩa sum mittendus. aliàs fieret iniuria mihi. Itẽ qd si petam oĩa mihi debita? & tunc dico idẽ. s. q̃ in oĩb. sum mittendus. aliàs fieret iniuria mihi. Itẽ quid si petã oĩa mihi debita? & tunc dico idem. s. quod in oĩb. sum mittendus. Sed certe hæc auth. tunc locum habet, cũ tunc fit mensura debiti tota de substantia debitoris. Itẽ nunqd fiet hæc missio in tñ, ita q̃ non in plus? Quidã dicũt q̃ sic. nos aũt q̃ in plus, vel i duplũ, vel in tñ & dimidiũ. Nec obstat quod hic dr̃: quia nõ dicit q̃ nõ in plus, sed ſm mensurã, vt si peto c. mittar in possess. de reb. valentib. cl. vel cc. si aũt petam cc. & tunc in reb. valentib ccc. vel cccc. ac si diceret, non fiet missio hæc in oĩa bona, vt olim. & probat̃ hoc ex consuetudine pignorũ. nã semper plus debet valere pignus quã sit debitum. vnde dr̃ q̃ residuum debet creditor reddere debitori qñ vendet plus pignora: vt C. de iure do. impe. l. fi. §. sin autem minus.

Pignus plus debito valere debet.

e Declarati. i. petiti, & probati semiplene, nõ per iuramentũ calumniæ actoris. vt C. quorũ ap. l. j. & C. de bo. autho. iudi. pos. l. cum proponas. nec enim plene põt cognosci cũ causæ merita partiũ assertione pandunt̃: vt C. si per vim, vel alio modo. l. fi. erit ergo hic speciale vt summatim cognoscatur. sicut aliàs in casibus qui his legib. denotant̃. ff. de lib. agno. l. si quis. §. si vel parens. ff. de Car. edi. leg. iij. §. causæ. & ff. de pro. sti. leg. j. & §. fi. & ff. de peti. hær. l. si quis libertate. §. plane. & ff. de ven. in pos mit. l. j. §. si ea & ff. de re iudi. l. a diuo Pio. §. si super rebus & C. vbi in rem act. l. ij. & ff. vt in poss. leg. l. si is a quo. & ff. ad exhib. l. iij. §. sciendũ & hæc, sed regulariter plene est cognoscendũ.

ēt rē debiti seruādi cā. a & tūc si ille occurrerit: b oē ei prius soluet dānū: & tūc recipiēs res c & fideiussorem d præstans, prosequatur cautiam.

CA. V. De hypothecis militiarum ex casu, quæ personæ & quando hoc ius habeant.

OPTIMVM quoq; est ēt hoc e pp dubitationū q̄stionē lege cōi determinare. Primū nanq; fuerūt dubitationes plurimæ, vtrū oporteat militias sub hypothecę deduci vinculis, f an ēt his liberas esse. sed hoc qdē iā definitū ē lege, g & certę h ꝯsistūt militiæ, q̄cūq; i vēdi, aut obligari possunt. k Nos aūt ex maiorib. l cām ꝯsiderātes, scimus qa ex antiquis m tpibus nō erat ī militijs hypotheca, sed q̄dā noia n oino antiqua & deficiētia in talib. efferebantur. Paulatim verò Impatores interpellātiū creditorū miserati, hęc p̄bebant: o cū vtriq; ois militia publica existeret, nullū q̄stū oino aliū, quā ex imperiali munificētia habēs. Propterea igit̄ sancimus, ea, q́ appellant̄ ex casu, p nō oib. ꝓmptè subiacere: nisi tn̄ creditor fuerit, q ad hoc ipsum mutuauit, vt militia illi emeret̄, alioq alijs creditorib. n̄ prōpte damus hoc: sed si qdē filij q fuerint, aut vxor defuncti: istos oib. p̄ponimus modis: vt adeāt nos: & ſm iussionē nr̄am hoc habeāt nō tāquā paternā hr̄ditatē, si ī alijs r iops sit, sed tāq̄ imperialē munificētiā: vt & substātiā relinquētib. & nō habētib. meritò solatiū p̄beamus. Si verò nullus eis neq; filius, neq; vxor fuerit, neq; creditor q ad ipsā militiā mutuauit tūc & alijs creditorib. s p̄bemus hoc, ne videamur inhumanū aliqd facere, & nō pp piā & deo placētē actionē t ponere legē. de militia qppe spectabilium silentiariorum propriè datis & largitis eis priuilegijs in sua virtute v manentibus.

CAP. VI. De muliere inope indotata.

QVONIAM verò ad clemētiā ois a nobis apta est x lex, videmus quoſdā coheręētes mulierib. indotatis, deinde moriētes, & filios qdē ex lege vocatos ad paternā hr̄ditatē: mulieres aūt licet decies milites in statu legitimæ ꝯiugis mãserint, attamē eò, q̄ n̄ sit facta neq; dos neq; ante nuptialis donatio, nihil hēre valētes, y in possessione missū hēre

Redd. vt C. de iud. l. iudices. q̄ est § ad supradictas ff. & ad istā. Quidā tn̄ hic dixerūt peti tm̄. & facit pro eis. ff. de iurisdi om. iudi. l. pen. §. fi. sed prima opinio verior est, & consuetudine probatur.

Cōcor. l. 1. 2. & 3. extra d eo q mit. in poss. cā rei ser uan.

a Seruādi cā. qd leges appellāt rei seruādæ cā. Sed nunqd fructus medij tpis lucrat̄ missus? Rn̄. ſm cōsuetudines terrarū sic: sed de iure debet reddere debitori: vt ff. q. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. j. rn̄. & ff. de bo. aut. iu. pos. l. p̄tor ait. j. rn̄. nisi in casu speciali: vt ff. q. ex cau. in pos. eat. l. Fulcinius. §. fi.

b Occurrerit. sed vsque ad quod tps ceneri⁹ audiri? Rn̄. Pl. vsq; ad xxx. an. & ē ar. p co ist. de ppe & té. ac. l. prin. Sed nos dicim⁹ vsq; ad annū tm̄: vt C. d p̄sc. xxx. ann. l. si qs ēp. §. pe. & j. de liti. §. oēm. fi. sed Pla dicebat p̄ dictā legē loq ī reali actiōe, hāc ī psonali. Itē ad aliā. j. d liti. dici pōt, q̄ loquat̄ in actore absente: hæc ī reo. sed ſm nos q dicimus tm̄ vsq; ad annum mittēdū: nūqd possidet missus post annū? Rn̄. sic: quasi ſm decretū interueniat: vt ff. de dā. infec. l. a quo. sed tn̄ M. dicebat statim in actiōe ī rē missū possidere. ar. dictę. l. siqs em. §. pe. sed pria placet.

c Recipiēs res. Sed nūqd. j. res restituit̄ q̄ satisdet. Rn̄. si puto. io q̄ si loco pign. donec satisdet tenebat: vt hic, & d actio. ēpo. l. vlt. §. offerri.

d Fideiussorē. s. iudicio sisti. Sed qd si possideat īmobilia? Rn̄ adhuc puto eū satisdare. vt sic speciale hoc casu: qa ex quo semel male fecit fugiēdo, postea male facer p̄sumit̄: vt ff. d re mi. l. n̄ oēs. §. a bar. & ff. d acc. l. si cui. §. ijsdē.

e Hoc. s. qd sequit̄.

f Vinculis. i. vtrū possēt obligari.

g Lege. q̄ dicit eas posse obligari si sunt tales q̄ ad hæredes trāseāt, vel ēt quatenus trāseāt. vt C. de pigno. l. fi.

h Certe aduerbium.

i Quæcūq;. i. q̄.

k Posſūt. s. q̄ trāseūt ad hæredes.

l Maioribus. s. antecessoribus nostris.

m Ex antiquis. i. ante dictam l. C. de pig. l. fi.

n Noia. i. q̄dā debita q̄ ꝯtracta fuerāt sup militijs: & cū deficiebāt debita debitore n̄ habēte aliūde vn satisfacere.

o Præbebant. s. in priuilegium.

p Ex casu. s. militias sic dictas: qa cadūt mortuo vel libere quādoq;: vt in d. l. C. de pig. l. fi. & C. de inof. test. l. oimodo. § iputari. ADDITIO Hūc locū elegāter explicuit Iulia. epitomator ī Nouellis manu scriptis quas mihi aliqn̄ cōmunicauit Cuiaci⁹ nr̄. Ideoq; ei⁹ verba aliquot subieci. Si qs (inqt) casu militauerit, & n̄ soluendo decesserit, casus militiæ ei⁹, qd scholæ placitū a qbusdā vocat̄, n̄ temere creditorib. cōcedat̄. Ecce. n. si qs ad hoc ipsum vt militet, defūcto mutuauerit, ipse eque scholę placito fruat̄ inope debitor̄ defuncto. Sin autē liberi & vxor a defuncto derelicti sunt, adeāt principē, & accipiāt eūdē militiæ casū, quāuis hæredes defuncto n̄ extiterint. Sin autē neque liberos neq; vxorē dereliquerit, tūc ēt ceteris creditoribus casus militiæ subijciat̄: exceptis videlicet spectabilibus viris silētiarijs. quorū p̄rogatiuas p̄prias in eadē firmitate durare cōstitutio iubet. hæc ex Iuliano transcripsi. Contius.

q Filij q repertūe dotē maternam ea mortua, vel ipsa vxor qn̄ viuit adhuc.

r Si in alijs. qa hereditas est oi ære alieno deducto: vt ff. de verb. signi. l. subsignatum. §. j. & le. venisse.

s Creditorib. q nō ad hoc mutuauerūt: empta tn̄ fuit ex ea pecunia, vt p̄sumit̄.

t Actionē. i. actū. sic ponit̄. j. de non alie. §. sin primus.

v In sua virtute. qa si nō ad hoc specialiter accepit mutuū cā talis militię emendæ, nihilo minus creditores eorū p̄feruntur mulierib. & facit. C. de inof. testa. l. oimodo. §. h. & C. de silentiarijs, p totū lib. xij. Item fa. ad hunc §. ff. de ac. empt. l. creditor. §. inter. & C. de inoffi. test. l. omnimodo. §. imputari. & j. de æquali. dotis. §. quia vero. col. vij. & ff. de mino. l. iij. §. si quid. Item & C. qui po. in pign. l. licet. & ff. qui po. in pig. l. interdum.

x Aperta est. Not. legem apertam ad clementiam, nec mirum, cū sit sancta: vt C. de leg. & con. l. leges.

y Valentes. i. licet videntur.

novissima [a] viventes in-opia: propterea † sancimus providentiã fieri ẽt harũ [b] & i successiõe morientis: & hmõi vxorem cum filijs vocari. & sicut scripsimus legẽ [c] volentẽ, vt si sine dote existentẽ vxorem vir dimiserit, quartã partẽ eius substãtię eã accipere: sic ẽt hic, qm ꝯtingit fortè paucos aut plures eẽ filios, quartã partẽ eius substãtię habere mulierẽ: siue plures siue min[9] [d] filij fuerit: [d] si tñ legatum aliquod reliquerit ei vir minus quarta parte, cõpleri [e] hoc: vt sicut læsas eas iuuamus, si fortè dimissæ fuerint a uiris indotatæ cõsistentes, [f] ita vel si ꝑdurauerint [g] semper cum eis, eadem fruant prouidentia. s. omnibus [h] ẽm instar illius nr̃æ constitutionis, q̃ quartam decernit eis, ẽt hic seruandis similiter qdem in viris. si militer aũt in mulierib. [i] cõem namq; ẽt hanc sup eis ponimus legẽ, sicut & ꝓcedentẽ. Si verò quaidã res ꝓprias [k] mulier in domo viri aut alibi repositas habuit: harũ actionẽ & retẽtionẽ habeat oib. modis imminutã. subiacere [l] hmõi rebus viri creditoribus nullo modo valẽtibus: nisi forte ẽm qđ in illius [m] iure ex hac lege hæres extiterit. Hęc itaq; dicimus, si coniunctorũ alter dotẽ aut antenuptialẽ donationẽ nõ faciens, inops aut uir aut mulier inueniatur: &[?] moriens quidem aut vir, aut mulier locuples sit, ille verò vel illa supstes pauper [r] existat. Nã si aliunde forsan habeat: [o] ñ offerentem [p] dotẽ, aut nõ dantẽ [q] propter nuptias donationem, non erit iustum grauare filios ꝑ successionẽ. [r] quoniam lex alia est nr̃a, dicẽs dotẽ nõ offerẽtem, non posse res viri acquirere per antenuptialẽ donationem. [s] qđ ẽt volum[9] hic obtinere, nisi tamen ipse vir aut legatũ ei, aut aliquã partem institutionis reliquerit, fieri namq; hoc [t] nullo inuidemus modo: vt omnibus modis concordantiæ [v] legũ seruentur: & inopia coniugis ꝑ diuitias [x] sassuetur alterius. Quę igitur placuerũt nobis, tua celsitudo in oĩbus valere effectuiq; contradere festinet ꝑ præcepta a se cõficiẽda vniuersa faciens manifesta, quatenus ipsi ẽm hãc viuant ẽt & cõuertent. D. K. Octo. Imp. Domi. Iusti. P. P. A. ann. xj. post Bilis. V. C. cõsula. anno secũdo. †

TITVLVS VII.

Nouella 54.

CONSTITVTIOnẽ [y] q̃ ex adscriptitio & libera natos liberos esse vult [z] nõ ijs qui ante constitutiõem nati sũt, sed q post constõnem prodeūt: & vt ne venerabiles [a] domus commutationes faciant adinuicem immobilium rerum ecclesiasticarum, decreto prius interposito, excepta hac maiori ecclesiæ.

Natus ex adscriptitio & libera post hanc legem liber est. Item vna ecclesia potest cum alia permutare immobilia metropolitani decreto, & iureiurando præstito, quòd talis permutatio vtrique vtilis est, excepta Constantinopolitana. Ang.

Impera. Iustinianus A. Ioanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

N quadam nostrarum [b] constitutionum nihil obscuritatis habente, motæ sunt quæstiones ab aliquibus ex studio & ad suam intentionem obscuritatem ei introducentibus. Cum enim libertatis amatores simus: nuper posuimus

---

[a] Nouissima. hoc dolore loquendi plerunq; vtitur hic liber: vt not. j. qui. mo. effi. leg. §. illud. circa h col. vj. Acc.

[b] Etiam harum. s. mulierum.

[c] Scripsimus legẽ. vt C. de repu. l. h. & &i. d̃ nu. §. sic itaq;.

[d] Filij fuerint. nec aliter distinguitur: vt j. vt lic. ma. & auiæ. §. quia vero legem. col. viij.

[e] Compleri. sic C. de inoffi. testa. l. omnimodo. Accur.

[f] Consistentes. vt d. § dicto. §. sic itaq;.

[g] Si perdurauerint. vt in hoc. §. Accur.

[h] Omnibus. tepe te fruantur. Accur.

[i] Similiter autem in mulierib. & hoc corrigitur. j. vt lic. ma. & auiæ. §. quia vero legem.

[k] Proprias quæ parapherna lia dicuntur: vt C. de pa. con. tam super dote. le. hac lege generali.

[l] Subiacere ita ordina: huiusmodi rebus nullo modo valentibus subiacere creditoribus viri, nisi forte &c. Al.

[m] In illius. decedentis quando mulier diues decessit, & vir inops est superstes vnde succes sit in quartã nonorũ suorũ cũ liberis mortuæ mulieris.

[n] Pauper. Quis hic dicitur pauper? Rñ. qui habet minus. 50. aureis: vt ff. de accu. l. nonnulli. Vel dic qui non habet. c. aureos: vt insti. de suc. lib. §. postea. & §. sed nostra.

[o] Forsan habeat. s. sufficiẽtẽ substãtiã.

[p] Nõ offerentem. s. mulierem.

[q] Dantẽ. s. virum.

[r] Per successionẽ. Id est vt ipsa succedat cum filijs, si locuples est.

[s] Donationem. vt j. de non eligen. §. fi. nisi in casibus: vt ibi diximus.

[t] Namque hoc. s. relinqui legatum.

[u] Concordantiæ. sic C. de inof. dotib. l. j. sic j. vt cle. apud propri. epis. §. fin.

[x] Per diuitias. sic C. de nup. l. fi. Accu.

CONSTITVTIO. nem quæ ex adscriptitio & libera &c.

[y] Constitutionem. quæ est in C. de senatuscon Claudiano l. j. in fi. nam Claudianum erat libera, & eius filius erat seruus: vt ibi d. dicit de illa quæ est C de agri. & cen. l. ne diutius. li. 11. q. ibi non est casus iste: licet alij similes sint ibi. vel dic q. dicit de ea quæ est. C. de agri. & cen l. fin. Et no. q. hæc pars expeditur j. eo. vsque ad §. quia igitur. secunda autem vsque in fi. cõstitutionis.

[z] Esse vult. illa cõstitutio, dico non ꝓdest ijs q ante &c.

[a] Et vt ne venerabiles. hoc expeditur j. eo. § quia igitur. vsque in fi.

[b] N quadã nostrarũ. vt C. de sen tuscõsult. Claudia. l. j. Vel dic vt C. de agri. & cẽ. l. fina. [c] vel dic vt

† Aliã. siue pauciores.

† Conco. ca. semel deo extra de reg. iu. lib. 6. vbi etiam per loi. And.

† Sic in Scrimgeriana.

[c] Recte. sic enim Iuli. epitomator. Contius.

mus legem, ut non secū dum antiquitatem, si ex ascripticia & libera persona processerit soboles, omnino eam sequi adscriptitiam fortunam: secundum seruilis [a] fortunę obseruationem, sic etiam super adscriptitiis putari, & secundum uētris statum, eius etiam qui nascitur, considerari fortunam. [b] Ex libera nanque matre procedere seruilem partum, nostra benefaciens noluit lex: quoniam diximus in lege, si quidem coniuncti sunt [c] mulieribus, siue ēt coniuncti fuerunt, [d] & filij procreantur: ita legē in ijs, qui procreant, valere. Quidā aūt sic fatuè, aut calidè interpretari ausi sunt legē: vt ēt si ante cōstitutionem nati sunt aliq, vel si valde sint senes, putent eos liberari tanquā modo natos, & non longè pręcedentes legē: cū vtique nos hunc habuerimus intellectū, vt si cohærentiam quidem vxoribus, & post legē filij procreati essent, aut non cohęrent quidē, postea verò nuptię fierent, post legē nati haberent ex lege datam libertatē.

CAP. I. Vt natus ex adscriptitio & libera sit liber.

NE igitur liceat artibus vti & malignari, & possessionum nocere dominis talibus interpretationibus: propterea sancimus omnes qui nati sūt a tempore legis, hos solutos esse adscriptitia fortuna, si ex liberis nascantur matribus, omne præteritum antiquę seruandum legi.

CAP. II. Vt venerabilium locorum oeconomi res ecclesiæ permutare inuicem possint, excepta ecclesia Cōstantinopolitana.

QVIA igitur nuper scripsimus legē medētes ijs, quæ de ecclesiasticis alienationibus fiunt: & volentes, si quidem publicū debitum sit, posse eas alienare cum oī subtilitate secundum legis obseruationem: si vero priuatū debitū est, pro soluto dare rem īmobilē, & in nullo videri offendere positā legem, [f] quæ oēm alienationē prohibet: [g] ēt illud [h] adijcimus, [i] & per quandā ineuitabilem [k] occasionē & vtilē danti & accipiēti venerādæ domui: [l] hoc est, aut ecclesiæ ad ecclesiā, aut ptochotrophij ad ptochotrophium, aut xenodochij ad xenodochiū, aut simpl'r venerabili domui ad aliā reuerendā domū: hoc est, aut ecclesiā ad ptochotrophiū, aut monasteriū ad venerandā domū, aut xenodochiū, aut nosocomiū, aut illis ad ecclesiā, aut alterutrū: aut vnū horū q̄ prius a nobis sunt dinumerata, aut alteri cuilibet venerabili domui licentiā [m] damus p̄sulibus horū monasteriorū: p hāc legē cōmutationem facere, & hoc valeret & non solū imperiū (sicut prior dabat lex) [n] licētiā habere cōmutare, sed ēt venerabiles domos, q̄ regi oīum Deo dedicatæ sunt: sic tñ, vt ēt decretū interponat cū oī subtilitate & iureiurando: & apud locorū metropolitam [o] hoc ↄsiderari. & si re vera pbatū fuerit cū iureiurando, quia vtile est vtrique parti hoc agi: ratū esse, & valere: & nō egere neq; speciali iussione, neq; pragmatico [p] diuino typo: habentibus quippe ijs, qui ad talia ↄueniunt magni Dei iudiciū, si qdē p̄uaricati fuerint horū, q̄ cōpetunt, aut quod dā colludiū fiat, aut aliqd p p vtilitatē vtriusque gerat partis. nā ēt maledicta his oīum terribilia [q] iminebunt, & quæ [r] inferūt eloqa diuina peccantib. & q̄ nunc eis dispo sita sunt. Si quid aūt p̄termittat, & postea demonstreē malignè factū: pro non facto erit. Excipimus etiam hac lege sanctissimā maiorem ecclesiam: sicut etiam priori. [s] illam nanque in priori prohibitione alienationum stare volumus: quoniam & hoc ipsis gubernatoribus eius sanctissimis viris videtur. Tua igitur eminentia, quæ nobis bene & sanctè visa sunt, & per hanc sanctam declarata sunt legem, in omnibus gētibus, quibus praes, per præcepta propria solenniter faciat manifesta. Dat. XV. Kal. Septē. CP. Imperat. Domi. Iustin. Anno. XI. post Bilis. V. C. cons. Anno. II.

[Glossa:]

de terris: vt C. de agri. & censi. l. ne diutius. Sed secunda versio vi. vel prima.

[a] Secundum seruilis. subaudi hic. s. secundum &c. si nō habes in littera.

[b] Fortunā. vt si venter est seruus. & partus est seruus: vt s. dixi, & C. de rei vindi. l. partum. & institu. de ingē. §. j. si aūt libera, & tūc est filius liber, vt subijcit, ex libera nanque &c.

[c] Coniuncti sunt. s. nunc.

[d] Fuerunt. s. futuro.

[e] Legi. vbi sit hæc lex antiqua, ignoramus. nam per l. Codicis erat considerādus venter semper: vt C. de senatu'cō. Clau. l. j. & C. de agri. & cen. l. ne diutius. & l. fi.

[f] Legem. vt s. de ecclē. re. immobi. alie.

[g] Positam legem. vt s. de non alien. § nos igitur.

[h] Etiam illud. igit' quia sic fecimus, etiā illud &c.

[i] Adijcimus. s. quod sequitur, & per quandam &c.

[k] Ineuitabilem. i. si occurrat ineuitabilis, id est nō spernenda occasio & vtilis, &c. Accursius.

[l] Domui. accipe licentiā damus, quod est j.

[m] Licentiam. idem est in ↄ̄tu emphyteusis. vt j. tit. j. § illud. quod tamen est hodie ius gn̄ale, vt ibi dicemus.

[n] Dabat lex. vt s. de non alie. §. finimus.

[o] Metropolitam. i. archiepiscopum.

[p] Pragmatico. id imperiali rescripto. Al.

[q] Terribilia. sic j. vt hi qui ob. §. quod si quis. sic. j. de alie. & emphy. §. quia verò. sic j. vt immo. an tenup do. circa fi. col. ix. v.

[r] Et quæ. s. maledicta inferant ea quę nunc dispo.

[s] Etiam priori. vt s. de eccle. re. immo. alie. §. fi. colla. iiij.

TITVLVS VIII.
Nouella 55.

VT DE CETERO [a] cõmutationes ecclesiasticarũ rerũ non fictè fiant ad pijssimũ Imperatorẽ, & hoc mõ ad alias psõnas trãseant res: sed hęc tantũmodo fiant ad imperialẽ domum: & vt liceat [b] ppetuas emphyteuseis agi ab oratorijs i oratoria, decreto videlicet interposito: excepta hac maiore ecclesia: nec tñ in priuatam [c] personã trãseat emphyteusis.

Ecclesia cũ principe pmutare potest, ut res apud principem perpetuo permaneãt, nec veniant ad priuatos, his in futuris casibus obtinentibus. Item ecclesiæ adinuicẽ in perpetuam emphyteusim dare possunt, excepta maiore ecclesia Constantinopolitana. Bartolus.

Imperator Iustinianus Aug. Mennę archiepiscopo Constãtinopolitano.

Legem scripsimus [d] dudum ecclesiasticas quidẽ alienationes prohibentẽ: solam aũt commutationẽ permittentem sanctissimis ecclesijs, nec nõ sanctissimę maiori ecclesię huius felicissimæ ciuitatis: dum imperium accipere aliqd ab aliqua venerabiliũ domuum voluerit. postea si quidem aliam scripsimus [e] legem, qua [f] excepimus sanctissimam maiorem ecclesiã, permittentes [g] quasdam alienationes, quas illa lex dicit. Quia verò cognouimus eo ꝙ aliqui prioris cõstitutionis capitulum quod de permutatione competẽtium rerum sanctissimis domibus ad imperium scripsimus, ad artem legi contrariam conuerterunt: postulaueruntque nos quidem a sanctissima ecclesia accipere, his autem hęc dare: hinc aggressi sunt multi quidẽ similibus petitionibus nitentes sacram circunuenire constitutionẽ. quæcunque ergo gesta sunt a nobis vsque ad præsentem diem, hæc sub schemate [h] quod nunc est, valere volumus, [i] nullo permutando [k] horum quæ iam a nobis cũ sanctissima ecclesia ĩ talibus contractibus gesta sunt, aut cũ ijs, qui hęc a nobis perceperunt.

CAP. I.

DE CETERO autem sancimus nulli penitus vllam esse licentiam aliquid tale agere, sed illas solas valere permutationes, quæ ad imperialem domum in hoc factæ sunt, vt perpetuo apud imperiũ maneant, [l] & non transferantur ad priuatum, neque illarum ius per medium imperium [m] ad eos [n] proficiscatur. Sed si quid tale fiat, [o] licentiam damus [p] reuerendissimis œconomis res apprehendere huiusmodi, & trahere eas rursus ad sanctissimam ecclesiam, tanquam si nec ab initio cõtigisset permutationes harum ad imperium factas: sed seruari hoc schema [q] in perpetuum ex præsenti die inchoatum, omnibus quæ dudum (sicut prædiximus) post priorem [r] legem secundum modum prædictum gesta sunt, ratis manentibus: eo quòd illa quidem, quæ sic facta sunt, a viris [s] gesta sunt. [t] Nunc autem quidam volunt illorum [u] exemplo vtentes, & nobis esse molesti, & sanctissimam maiorem ecclesiam huius felicissimæ ciuitatis circũuenire: quod per omne tẽpus nullo modo fieri volumus. Sed & si fiat quolibet schemate hoc etiam infirmum esse: & a sanctissima maiore ecclesia in perpetuum vindicari: nulla ei temporis præscriptio-
ne

[a] VT DE CAETERO cõmutationes eccl. &c.

Hæc prima pars expedit̃ infra eo. vsq; ad §. illud.

[b] Et vt liceat. hæc secunda expedit̃ ĩ. eo. §. illud.

[c] In priuatam. q. d. in priuatarũ tãtũ remaneat prohibitio.

[d] Legẽ scripsimus: vt ĩ. de nõ ali. §. nos igitur. & §. vt aũt. & §. finimus.

[e] Aliã scripsimus. vt ĩ. de eccle re. imo, alie. Accu.

[f] Qua. s. lege modo proxime dicta: vt ĩ. de eccle re. immobi. alie. §. fi.

[g] Permittentes. vt in prima parte dictæ constit. continetur.

[h] Sub schemate. i. ordine. Accur.

[i] Volumus. sic C. de legi. & consti. leges & constitutiones.

[k] Permutando. i. iteritando. Accur.

[l] Maneant. vt ĩ. de non alie. §. finimus.

[m] Per mediũ imperiũ. Not. qđ nõ possũ habere ex mea persona, nec ex alterius psona habere possum. sic C. de vsur. l. eos. §. fi. & C. quod met. cã. l. si p impressionẽ. & ff. de lega. j. l. si mihi. §. regula. & ff. de vsu cap. l. Labeo. & ff. de admi. re. ad ciui. pert. l. ij. §. j. cꝫ qñq; qđ nõ possum habere p me, habeo p aliũ: vt ff. ad l. Falci. l. pœnales. §. fi. & ff. de trãsa. l. & post. §. j. & ff. quæ res pign. oblig. pos. l. Aristo in fi.

[n] Ad eos priuatos.

[o] Fiat. i. pmutet̃ res ecclesiæ cu imperatore, & imperator eam det priuato.

[p] Licentiã damus. s. ĩ. vt spon. lar. §. pen. coll. 8. ꝫ sed hæc p illam corrigit̃ in hac prima parte cõstõnis. Itẽ not. ſm istã cõstõnẽ, ꝙ aliquis libi sius dicebat, vt hic. sic C. vt vnicuiq; liceat. sine iudi. se vin. l. ij. argu. ĩ. C. vt nemo in sua cau. iu. l. j. & de Iudęis l. nullus. Item hic est arg ꝙ si rẽ meã vendo eo pacto, ne alienet: ꝙ si alienata sit, possim apprehẽdere. Vel dic hanc lrãm intelligi, ꝙ apprehendent in iure p rei vindic. vel aliàs actiones: vt C. de donat. q̃ sub modo. l. j. sed primũ verius puto.

[q] Hoc schema. i. ordinem.

[r] Priorem. vt ĩ. de non alie. §. finimus.

[s] A viris. loquitur ſm vulgare. nã qñ inuenimus magnũ factum, nos dicimus, hoc bene fuit factum a viro, scilicet probo. similis loquendi modus ĩ. de triente & semiss. §. prohibemus autem.

[t] Gesta sunt. i. perfecta. vnde nunc remouere magnæ esset tergiuersationis: vt ĩ. de non alie. §. alienationis.

[u] Illorum. s. virorũ.

Præscri-

a Præscriptione.s. nisi centū annorū sm Alb. vt 3.vt eccle. Ro.coll. ij. vel hodie.xl. annis: vt j.de eccle.uen.§.ꝑ epalibus.coll. ix. & j.hæc constitu. innouat con. col. vij.

b Sancitis.vt 3. de non alie.aut pmut. §.alienationis. & §. ēphyteusim.vsq; ad §.si autem.& §.si vero etiam perpetuā.

c Adinuicem.aliàs niū inter venerabilia loca non potest fieri ppetua: vt hic, & 3.de non alie.§.si vero etiam.sed hodie cōmuniter fieri pōt in ppetuū: hic & 3.de nō alie.§.siue ro ēt. Sed hodie cōiter fieri pōt i ppetuū: vt j. de alie & emph §.licentiam.

d Decreto quippe. sic 3.tit.j.§. fina.in princ.sic 3.de eccle. re.imo.alie.§.sancimus.Accur.

VT EA QVAE vocantur &c.

b Insinuatiua: aliàs insinuata.& qd sit hoc, dicitur in tex.j e.§.sancimus.

t Lurimas. Ad tuam beatitudinem. loquitur archiepo regiæ ciuitatis, cui dirigit hæc cōstitutio.

g Illic ecclesijs .i. ecclesiasticis personis. aliàs est in littera, clericis: & tunc plana est.

h In omnibus. s. ecclesijs Constantinopo ciuitatis.nam localis videtur hæc consti. vel dic in alijs ecclesijs per totum orbem.

i Insinuatiua.huius autem oblatio sic vocabatur.

k Illum. accipientem aurum.

l Introire.sic 3.de tab.§.j.in fi.Accur.

m Missus est.i.electus vt mittatur.

n Auaritiæ.sic 3.vt iudi. sine quoquo suffra.§. cogitatio.

o Maioris. repete sancimus.

† extat Græcè in Scrimgeriana editione.

ab a in hoc obijcienda.

CA.II. Vt ecclesijs inter se liceat perpetuos contractus emphyteuticos facere.

ILLVD quoq; sancim[9], vt alijs oībus de iure emphyteuseos sancitis, b & in sanctissima maiore ecclesia,& ī alijs oībus venerabilib.domib. ꝓpriū robur habentib. licentia sit sāctissimis ecclesijs & venerabilibus domib. adinuicē c & emphyteusim ppetuā agere: decreto qppe d hic faciēdo: excepta quidem hac sanctissima maiore ecclesia in hac celebrata emphyteusi: vt si ad priuatā ꝑsonam extendi oīno possit. Tua igitur beatitudo, q̄ iussa sunt a nobis custodiat: & ijs qui sub ea metropolitanas sedes habent, faciat manifesta, vt & ipsi q̄ nobis placuerūt cognoscēres, nihil horū ꝑuaricari ꝑsumant. erit.n. vniuersis a Deo iudiciū & exinde pœna, si qd ꝑter hæc aut ipsi egerint, aut agi permiserint. D.XV.K Nou.CP. Imp. Dn.Iusti.P.P.A.ann. XI. post Bilis. v.C.cōs.an. ij.

TITVLVS IX. Nouella 56.

VT EA QVAE VOcantur insinuatiua c super clericis, in maiore ecclesia quidem dētur: in alijs autem ecclesijs penitus non dentur.

Insinuatiua non possunt exigi a clericis ordinatis, exceptis ijs qui sunt ordinati in maiori ecclesia, a quib. secundum consuetudinem accipere licet. Barto.

Imp. Iusti. A. Mennæ archiepiscopo regiæ ciuitatis Cōstantinopolitanæ. †

Lurimas aditiones susci piētes, hāc legē dirigere ad tuam beatitudinē f iustū existimauimus. Qui.n.ordināntur a tua reuerētia clerici ī sanctissimis ecclesijs (absq; † tñ sanctissima maiori ecclesia) oium patiunt crudelissima, nō suscipientib.eos illic ecclesijs g anteq̄ quātū voluerint accipiat aurū.& nouimus hoc ex frequētib. aditiōib.de hoc factis nobis. Sācim[9] igit btitudinē tuā hoc validissimè custodire, vt si qdē cōsuetudo est dare eos q ordinant in sanctissima maiore ecclesia, hoc eos ꝓbere. nihil enim de ijs q̄ dant in sanctissima maiore ecclesia, nouam[9]. Præterea vero ī alijs oībus h nulli in eis clericorū licentiā esse penitus ꝑ ijs q̄ vocant insinuatiua, i † aliquid ferre. Sed & si quis tale aliquid egerit: illū k qdem priuari sacerdotio: in illius aūt officio introire l q missus est: m & hāc eū auaritiæ n ferre mercedē. custodire vero hoc ēt Deo amātissimos defensores sanctissimæ maioris o ecclīæ, pœnā formidātes.x.librarū auri, si qd horū neglexerīt: sed gratis oia ꝓcedere. Deinde † etenim defunctiōes p & ministeria q nō ꝑ vēditionē, nec ꝑ mercationē fieri aliquā volumus, sed purè & citra redemptionē. sic.n. rei digni fient nulla vēditione ac mercatione faciēda. Tua igit beatitudo, & q postea in pontificalibus accesserint sedibus: q̄ a nobis ordinata sunt, & per hanc declarata sunt legem, operi este ctuiq; tradere festinet. Dat. † III. Kal. Nouē. Constantinop. Imp. Dn. Iustinia. A. ann. XI. post Bilis. V.C. cons. anno secundo.

TITVLVS X. Nouella 58.

VT CLERICI QVI RECEDVNT, alijs pro eis subrogatis præbeant r emolumenta: recedētes autem remeare volentes non suscipi: & vt si quis s ædificans ecclesiā, aut aliter in eadem seruientibus ministris emolumenta, voluerit aliquos clericos instituere: non fortuitè eos, sed probatione sanctissimi patriarchæ suscipiant.

p Defunctiones.i. substitutiones.q.d. vt vnus fungatur loco alterius defuncti.Accur.

q Et ministeria.i. ministros. & facit. C.de epis.& cler.l.si quenquam.& 3.quomodo opor.episc.§. sed neq;.coll. j. sed c.j de sanct.epis. §. pro consuetudinibus.coll.ix. sed illa forte loquitur I episcopis tantum: hæc autem in alijs clericis. Vel illa præstantur ex consuetudine: hæc autem præter consuetudinē exigebantur.

VT CLERICI qui recedunt &c.

Hæc pars expedita j.vsque ad §.illud. Accursius.

r Præbeant.s. quā præbere soliti erāt: vt patet j.eo.

s Et vt si quis. hoc dicitur j.eo.§.fi.

† legend. extra tñ sanctissimā maiorem ecclesiam.

† Emphanistica latine dixit Iulia. in Græco est ἐμφανιστικά. Contius.

† aliàs. Domini enim sunt actiōes &c.

† Sic in Scrimgeria.Cont.

Pluri-

a Plurimi Diuinis omnino. quasi nō reuerturi, aliud autē dico, si ad scholas vadant: quę est probabilis absentia: vt ff. ex qb. cau. ma. l. necnō. sed cū aliqua forte meretricula recessit: vt subijcit pp quas &c.
b Nouerunt. ideo obscure loquit: vt et malam cām det intelligere sic ī qb. mod. na effic. l. § & quidam. col. vj. & ff. ad Macedonia l. j. ibi, nequid amplius. &c.
c Eos. subrogatos.
d Lucra. quæ dabantur ijs, qui recesserunt.
e Eis. s. clericis recedentibus.
f Per ipsos. s. instituentes eos: & ita hæc lex est arg. imo expressum contra ecclesias Italiæ, quę semper habent canonicos pauciores, quam sit statutum in eis: & alij canonici vsurpant, quod deficiētibus dari deberet. & facit. ī. de mō. or. cle §. j. in fi. & ī. quomodo opor. episc. §. sed neque.
g Propter ipsos. s. recedentes.
h Remeare velle. aliàs remeantes. & tunc dic velle. s. suscipere. aliàs remeare: & facit. ff. loca. l. si in lege §. colonus.
i Ministrantibus. ministran es possūt appellari desertientes possunt appellari deseruiētes ecclesiæ: vt ī. pri. vel illi, qui ministrant ꝑ beudas: quod est verius, vt ex tenore litteræ sequentis apparet, præsentibus &c.
k Lucrari. vt dicat se nolle dare primis vel subrogatis.
l Aedificans ecclesiam. sic ī vt nul. fa. orato do. §. j. col v. sic. ī. de eccle. ti. §. si quis. sic ī. de san. epi. §. oratorij. coll. ix. Accur.
m Potestatē. quasi

Clerici continuam residentiā in proprijs ecclesijs facere tenentur, nec debent recedere: vel alij in eorum locum subrogantur cum eorum emolumentis: & recedentes & postea remeantes suscipiendi non sunt: nec eis emolumenta debent restitui. Bart.

Imp. Iustinianus A. Mēnæ sanctissi. huius regiæ vrbis archiepiscopo, & vniuersi eius tractus patriarchæ.

PLurimi sępe clerici quibusdam orationis obseruientes domib. aut etiam fortè ab aliquibus prius instituti, ministrant eis ab aliqb. solēnes expēsæ: deide separāt semetipsos diuinis oīno a sacramētis ꝑpter quas ipsi nouerūt b cās, aut ꝑ qualibet occasiōe recedūt oīno, a sctissima ī qua cōstituti sūt eccłia.

CAP I. De clericis subrogandis in locū desertorum clericorum.

SANCIMVS igit nō ex hoc fieri ꝓhibitionem sacro ministerio, sed alios subrogari a Deo amātissimis epis, sub qb. ipsæ cōstitutæ sunt ecclesiæ, & eos c hęc accipere. Nō. n. volum' aliqb. dari lucra d q iā eis e p ipsos f aut pp ipsos g expēdebanē sāctissimis ecclesijs: qm nolum' p quālibet occasiōe lucrū aliquos facere ex aliorū fraudatiōe: sed q̄ ab initio ministrabanē, semp dari, & nō sacrū ex hoc ministeriū corrūpi: nō existēte licētia postq̄ statuti fuerint aliq pro priorib. clericis aut a sanctissi. patriarcha, aut a ꝓuincialib epiścopis, rursus recedētes denuo remeare velle, h & expellere subrogatos: & cogi duplicia ministrare eos q faciūt talē expēsam: dar ēt subrogatis, & d̄nuo remeare volētib. sed illos qdē reuertētes nō suscipi. q vero post decessum priorū statuti sunt, eis dari emolumenta: nullo vero hinc ministrātib. i accessu talia lucrari k nitentibus ex sua substātia oīno ꝓbētib. his q ab eis statuti sūt, emolumēta, & oēs expēsas: hęredib. eorū & successorib. sciētib. q a si ēt post hæc fraudauerit, certa possessio, deputabit ex eorū substantia sacris nostris priuatis, vt hinc ministratio eis fiat.

CA. II. Vt fundatorib. ecclesiarū facere in eis clericos non liceat, sed tantū ꝑsentare.

ILLVD quoq; ab honorē & cultū sedis tuæ decernimus, si qs ædificās ecclesiā, l aut aliter ēt aliter expēdēs in ea ministrātibus alimēta, voluerit aliquos clericos statuere: nō esse ei fiduciā vllā quos vult p potestātē m deducere tuæ reuerētiæ ad ordinandos eos, sed examinari a tua sanctitate; sentētiaq; tua, & q pontificalē sedē rexerit, semp hos suscipere ordinationē, q tuæ beatitudini, & q postea opportuni videbunē existere, & Dei, ministerio digni: vt nō ꝓfanentur sancta Dei, (hoc videlicet quod sacris sācit eloqijs) sed intacta hęc & ineffabilia tremēdaq; cōstituta, sanctè & Deo amabiliter & venerādè tractari. n Quæ igit placuerūt nobis, & p hanc sacrā declarata sunt legē, beatitudinē tuā serua ī ꝑpetuo sancim': cognoscētes, quia nō minus nobis cura est sanctarū ecclesiarū cōseruare vtilitatē, quā ipsius aīæ. o Dat. † XV. Kalen. Nou. CP. Impera. Dn. Iustinia. August. post Bilisarij, V. C. cons. anno tertio:

† Cōcor. cū hoc §. cap ad audientiam extra, de eccle. ædi fi. cū mul us alijs capitulis.

† Sic in Scrimgeriana. Contius.

TITVLVS XI.

DE HIS QVI INGREDIVNTVR p ad appellationem: & quando per scripturam q manus propriæ fiat collatio litterarum, & de iureiurando r dilationis, & vt coniungatur iuriurando calumniæ.

Hæc Nouella longius a proprio loco reiecta est, cum antea docuimus eam esse in ordine quinquagesimam, supra colla. 5. titu. 3. Contius.

Nicet; vt sit sub sua potestate.
n Tractari. s. conueniri, subaudi.
o Ipsius animæ. not. sic ī vt deter. numer. clericorum. §. fi. Accur.
p DE HIS, QVI ingredi. &c.
Hæc prima pars expeditur infra i. vsque ad §. illud & videamus &c.
q Et quando per scripturam. Hæc secunda pars expedit. ī. eo. §. illud &c.
r Et de iureiurando. Hæc tertia expeditur ī. eod. §. vna. Accursius.

Volu-

Appel-

a Volubile hoc .i. varietas negotiorum: vt subijcit in fine huius responsi.
b Idem. sic. ff. de consan. & vte. fra. in prin. Accur.
c Fit quidem. s. aliquando
d Nunquam. s. in idem, vel in perpetuum.
e Iudicantur. repete. introducit aliquem tumultum.
f Correximus. vt C. de tempo. ap. l. fi. §. illud.
g Et personam facientes. scilicet satisdando iudicio sisti. Et sic not. quòd satisdare debet iterum in causa appellationis iudicio sisti. nec mirum. quia prima satisdatio est finita, ex quo est finitum primum iudicium: vt ff. de exhi. reis. §. ii excepto. dix. mus, & ita est pro opinione nostra, qui dicimus causam appellationis esse aliam a prima. nam & testes de nouo inducunt: vt C. de app. l. eos. §. si quis autem. & C. de tem. appe. l. per hanc. & dicemus. ff. de testib. §. quia vero testes. colla. vij. vel dic firmatur personam, s. procuratoris: quia vult agere per procuratorem in causa appellationis: puta satisdando pro eo iudicatum solui, & similia. vt institu. de satisdat. §. sin autem per procuratorem.
h Per vnam partem. i. præsente vna parte tantum fuit præbita dicta firmatio, vel et per cognitionem. i. præsente vtraque parte. vel melius vt puto, per vnam partem. i. siue promittatur vni parti quod de confirmatione iudicij promittitur. siue et per cognitionem. i. siue ipsi iudici fuerit promissum, siue ex cuius stipulatione vtilis actio quæratur: vt ff. rem pa.

¶ Côcor. c. cum sit Romana. extra, de app. & ij. q. vj. ea et § appel.

Appellanti ad appellationem exercendam statuitur annus, ex causa biennium. Item appellatore in biennio causam derelinquente, conceditur victori, cum minus mensis superest, eam prosequi, vt sententia infirmetur: in vtroque casu appellatore in expensis condemnando. neutro autem prosequente, sententia remanet firma, his obtinentibus in causis futuris ac etiam pendentibus nondum finitis. Bart.

Impe. Iustin. A. Ioanni præfe. præto. iterum exconsuli & patricio.

Volubile hoc [a] & humanum, & quod manere idem [b] nunquam valet, sed fit quidem [c] semper, manet aût nunquam: [d] & legislationibus introducit aliquem tumultum, & ijs quæ videntur se habere recte, & firme posita iudicant. [e] Sed & ea quæ subtili obseruatione cauta sunt, plerunque turbauit emergentium varietas causarum. Scimus enim quia dudum correximus [f] quod male & dolose circa appellationes agebatur: quia hoc solo vt cognitionem introducerent in iudicium appellantes contenti, & personam facientes [g] firmam, aut per vnam partem, [h] aut et per cognitionem (hoc enim indifferens [i] est) relinquebant causam: & victori omnino erat inexplicabilis victoria, non valenti [k] neque ijs quæ erant iudicata, frui propter appellationem, neque appellationem examinari posse propter absentiam appellantis. hæc nos [l] dudum sancientes correximus, [l] annum quidem deputantes [m] appellationem offerenti, siue ipsi secundum se [n] ingredienti, siue cômuniter: [o] [q] quatenus intra [p] hunc litem exequatur, & mereatur [q] quæ iusta sunt, & non relinquat [r] ea sine prouisione. deinde propter clementiam, si per occasionem iudicis appellatio prolongetur, aut per aliam qualibet causam ineuitabilem, et alium adijcientes, [s] annum: [t] post quem nisi litem côpleuerint, ratam manere victoris sententiam sancimus. Hęc itaque placuerunt nobis, & in cômuni lege [u] côscripta sunt: & obtinere legem hanc volumus & obseruationem illius. Sed plurimi [x] interpellauerunt nos, dicentes se quidem denunciasse [y] appellantibus, [z] & voluisse litem examinari: non tamen ab ipsis iudicibus impetrare valuisse, propter quasdam forsan ineuitabiles occupationes. [a] Alij [b] verò et victorum imensitem accusauerunt: & quia nauigare [c] non licuisset de prouincia, contrarijs flantibus ventis: per terram vero venire non valentes propter inopiam, aut certe quia in insula commanentes, aliter nisi per mare venire non poterant: & propterea non valuerunt examinare vsque ad finem negotium, neque secundo anno: & quidam tempestatum acerbitatem, alij languorem ineuitabilem. quæ omnia ex ipsis agnoscimus rebus nobis insinuatis. Vnde nos hæc iuste mouerunt, & legem transcendere nolentes, & ijs qui propter talem quandam fortunę circumuentionem læduntur, dare præsidium possibile cupientes.

CA. I. Vt imminente biennij fine appellationis causa pertractetur.

QVID ergo agere oportebat:

i ... pulsal. for. l. ij. iij. & & iiij. j. eh. & hoc etiam hic subijcit.
i Hoc enim indifferens. i. non refert quò ad efficacem actionem quærendam, vtrum ipsi parti sit promissum, aut iudici, siue cognitori, vt dictum est.
k Non valenti. s. victori.
l Correximus. vt C. de tem. appel. l. fi. §. illud.
m Deputantes. s. nos. Accur.
n Secundum se. i. pro causa sua tantum.
o Communiter. i. in causa communi, quam et intendere potest sine mandato. vt C. de côsor. eius. li. l. ij. vel dic, secundum se. i. ipse tantum, communiter. i. vna cum altera parte. s. aduersa. Accur.
p Intra. s. annum.
q Et mereatur. appellans.
r Relinquat. s. iudex ea quæ sunt iusta. vel nô relinquat appellans ea agenda in causa appellationis sine prouisione. i. quæ prouideat, vt finiatur intra annum.
s Adijcientes. s. vos.
t Annum. s. alium vt ita sint duo tanta. i. duo tempora. in quibus appellatio fiat. i. mortem siue finem recipiat, vt C. de tem. app. l. fi. §. illud. in fi. et. l. nemo.
u Cômuni lege. s. supradicta. C. de tempo. ap. l. fi. §. illud.
x Sed plurimi. victores.
y Denunciasse. vt procederent in causa.
z Appellantibus. s. cognoscentibus de appellatione. Accu.
a Occupationes. hec ff. de procur. l. filius. §. fi. & l. aut. & l. vel hæreditas. & l. vel iudicio & l. aut longa.
b Alij noui. s. appellantes.
c Nauigare. sic. ff. si quis

bat, nisi ad legem aliam respicere, quę dignè cõm iuuaret? a Obseruatio siquidem reliqua prædictæ legis nostræ b (sicuti prædiximus) p oĩa custodiat. Si verò pro veritate ineuitabile quiddã euenerit: & q appellationis litẽ exequitur, non obseruet. c & licet ingressum d & fatalem fecerit, non occurrat & periclitetur biennij compendio tempus: tunc confirmari victoris sententiam, (quod etiam prior nostra dicit lex) sed cum quadam subdiuisione, quam in præsenti adijcimus. e Quia enim victores videmus immensitatem temporis fingentes f ijs, qui appellationem quidem & per fatalem ingrediũtur, non tamen vlterius examinationẽ subire volunt, aut etiam in medijs certaminibus relinquũt, eam propterea paruo quodam victores minuẽtes, considerauimus bene fortè quod decet. Volumus etenim eum, qui vicit causam, si voluerit pro veritate firmari sententiam: non ex circunuentione, nec ex tempore quodam, sed ex ipsa rerum veritate (etiam deserente eo, qui appellationem obtulit) ingredi: & hoc ipsum accusare, & quærere desertorem, & siue inuenire eum valuerit, siue ille non appareat: suas allegationes deducere ad medium: quippe biennio instante, g ad finem tamen: ita vt vnus fortè supersit negotio mensis: & si quidem apparuerit superior: h firmam esse sententiam: i si verò inferior circa certamina, k etiam eo, qui appellationem obtulit, & fatalem ingressus est, nõ obseruante causam, suscipiat l ex iure decretum. illo tantummodo adiecto, vt siue obtineat causam is qui etiam prius vicit, siue circa eam minor inueniatur: expensas ei modis omnibus, post appellationis ingressum factas desertor præstet. Siue nanq; obtineat causam occasione expensarum: secundum hoc ipsũ, quòd etiam vincit, rectè iustum est etiam expensas accipere: m siue minor inueniatur, eo quod omnino ille deseruit, & contingit eum etiam deserentem vincere: n expensas quidem præstet, sententia verò fruatur, o gratias agens Deo & præsenti legi ita iustitiam sibi seruanti, & tantummodo in expensas damnificanti: quibus p non lex, sed ipse absens se damnificauit. Si verò neuter occurrit, q neq; victor, neque uictus, qui etiam secundum fatalem ingressus posteadeseruit, sententia victoris maneat firma: omnibus reliquis super appellationibus scriptis legibus existentib. & in spatijs r tpum, & in alijs. hanc enim legem specialiter super ijs, qui post ingressum fatalis factum deserunt, ponimus: nihil aliarum legum, aut temporum appellatiuorum, neq; perimentes, neque permutantes. firmas s igitur eas etiam per hanc ponentes legem. Illud quoque determinare optimum est: si quidem victores contingit iam sententiam promereri, firmas t declarantem eorum victorias: his eos frui. nihil enim eorum, quæ iam terminata sunt, cõmouemus. Si verò hactenus pendent, biennio instante & nondum transacto, & nondum decreto u firmatæ: etiam istæ eandem x mereantur examinationem: & ita y potiant victores sentẽtijs, si eas rectè habere

Si quis cau. l. ij. §. si quis in iudicio. & §. quod diximus. & §. si quis tamen.

a Iuuaret. puta p in integrum restitutionem forte ex generali clausula. si qua iusta causa &c. vt ff. ex quibus cau. maiores. l. j. §. fin. & ff. de itin. ac. priua. l. j. §. si quis autem propter. & facit ĩ. vt sponsa. larg. §. hoc quoq;. colla. ix. Vel dic necesse est aliam legem respicere, s. hanc nouã: vt ĩ. proxi. §. qa eñ.

b Legis nostræ. C. de tempo. appe. l. si. & hoc nisi iusta cã ĩpediat, vt subijcit.

c Obseruet. s. iudicium appellationis. Al.

d Et licet ingressum. s. quia ingressus fuit. & venit semel coram iudice appellationis: & fatalem fecit. i. primũ num appellationis transire permisit & nõ occurrit, i. nõ venit postea: adhuc th subaudi, pclitetur. i. currat tempus cum piculo th appellantis. & hoc compendio biennij.

e Adijcimus. i. dicimus.

f Fingentes. l. obijcientes ſm Alb. vel dic distrahẽtes his &c. vt subijcit.

g Instante. sic C. de iudi. l. properandum. §. huiusmodi.

h Superior. i. melior in causa. vel potior in iure.

i Firmam esse sententiã. s. sancimus.

k Certamina. i. malam causam habẽs, & subaudi apparuerit. Accur.

l Suscipiat. s. appellans. Accur.

m Accipere. quia uictus victori in expensis condemnat: vt C. de iudi. l. properandum. §. sinautem reus.

n Vincere. sic C. de iudic. l. pperandũ. §. sinautẽ reus.

o Fruatur. absens.

p Quib. s. expẽsis.

q Occurrit. est ec...

si voluntatis quod sup. dixit, vt actor debeat se ingerere: sed tutius est si vadat: cum eo nõ est te sententia prima firmetur: vt hic, sed forte ire vult cũ aliqua petat plura in causa appellationis, quod potest si sunt accessoria principali: vt C. de ap. l. ampliorem. §. in refutatorijs. Item & nouas forte vult victor inducere probationes. vt C. de tempo. & re. app. l. per hanc legem. Sed quid si iudicis copiam nõ habuit? R. ñ. nõ currit tempus appellationis: vt ĩ. vt sponsa. lar. §. hoc quoq;. Item & in alio casu non currit tempus: qñ. s. appellatio est coram principe: vt ff. de ap. §. ij. Item in tertio. s. qñ interim tractatur causa eadem corã arbitris: vt ĩ. de appel. §. si.

r In spatijs. vt infra x. dies appellet: vt ĩ. de ap. § j.

s Contingit iam. s. ante compositionem huius constitutionis.

t Firmas. s. leges antiquas Al.

u Decreto. s. iudiciali.

x Eandem. sicut dictum est. s.

Mon-

¶ Hoc dictũ recitatur in c. qm, ĩ. antemediũ. ibi nã & victores extra, de pbatio.

habere mõstrauerint. [a]

CAP. II. Vt ex solis documentis publice celebratis comparationes fiant, exceptis priuatis quibus aduersarius pro se vtitur.

Ex documentis publicis solis & non priuatis comparatio fieri debet fallit in documẽtis priuatis, quibus aduersarius pro se vtitur, & in documentis quæ ex archiuo publico pferunt, et publicè habẽt testimoniũ, iureiurando de calumnia pstito. Bart.

ILLVD etiam iudicauimus huic oportere adijci legi. Quia enim dudũ scripsimus legẽ [b] volentem ex propriæ manus scriptura nullam fieri comparationem, sed ex solis documentis publicè celebratis: videm[us] autem causarum experimentum egere competenti correctione in lege: & hoc ex ipso litigantium inuenimus experimento: emendare eam secũdum hoc volumus schema. [c] Crebro nanque proferens quidam cuiusdam manus [d] documentum, & ex ea faciens, aut cõuentionem, aut suarum allegationũ probationem: cum eiusdẽ manus aduersa pars protulisset literas, & legitimam probationẽ exinde vellet fieri, ex quibus ipse aduersarius illud obtulerat: ille vtebatur lege, [e] quia oportet ex publicè cõfectis [†] documentis fieri comparationem, & nõ ex alijs, quæ a quoquam scribuntur. Sancimus, si quando aliquid tale contigerit, & quispiam voluerit secundum eas, quæ ab aduersario prolatæ sunt literas, fieri examinationem: [f] non accusetur hoc tanquam non rectè sit factũ. Cui enim ipse credidit, & quod protulit is, contra quem, [g] & ex quo suas affirmat allegationes, hoc non accuset: neque prohibeat cõparationem literarũ ad eum fieri: licet cõtingat esse documẽtum manu cuiuscunque cõscriptũ. Neque enim ipse sibi resistit: [h] & quę affirmauit, hæc accusabit. Si verò etiam ex publicis archiuis [i] proferat chartam, velut de suscepto [k] mensæ [l] gloriosissimorũ præfectorũ: [m] (nouimus enim etiam aliqd tale quæsitũ) & quod ex publicis archiuis profertur, & publicum habet testimoniũ, [n] etiã susceptibile hoc esse ad collationes [o] manuũ ponimus. Vbiq; enim falsitatis peccatũ odio habentes, & iusiurandum pbere discutientes, & eximẽtes literas sãcimus, & ex publicis solũmodo documentis cõparationẽ fieri pmisimus. Quapropter valeat p oĩa lex illa pñti subdiuisione delata ei, iureiurando tñ comparantium [p] modis oĩbus prohibendo.

CAP. III. De iuramento præsentis hypothesis cũ iuramento calumniæ iungendo.

QVIA igit nos p reuerentia litigantiũ volumus mox in principio litis iurare litigãtes: actores quidẽ, qa non calũniantes inferant lites: fugientes verò, qa credunt satisfactionẽ cõpetenter se facere, & non cã ɔtentionis: & [†] hanc cõem posuimus legẽ [q] ɔ̃ oẽm plonã, modis oĩbus hoc nulli ɔcedentes. [r] Illud quoq; adijcimus, vt si qs pbationẽ petierit quanquã suorũ sermonũ aut literarũ: iuret prius, quia non dilationis cã hoc agit. multi nanq; sola iniuriæ cã, & maximè super nobilibus mulieribus, siue literarum probatio objiciatur, siue alia quælibet causa, ad iusiurandum hoc concurrunt:

vt

[a] Monstrauerint. s. actor obtinuit in prima causa: & in causa appellationis habet probare de iure suo, sicut & in prima. & sm hoc lra bñ stat: cum oĩa esse debeant in pristinũ statum: vt C. de app. l. appellatio. si aũt in principali cã obtinuit, & sic fuit absolutus, & actor appellauit: tũc similiter habet actor probare in cã appellationis sicut in prima, per præallegatã l. & quod dicit hic victorẽ probare, prout refert ad reũ, victorẽ intellige: quod est eo ipso q̃ non probat ɔ̃trium. sic C. q mi non pos. l. super seruis. & de hoc dic plene vt no. C. de appel. l. ij. q in fraudem. §. illud.

[b] Legem. vt C. de fi. instr. l. cõparationes.

[c] Schema. i. ordinẽ.

[d] Manus. s. priuatę. puta producis literas tuas ɔ̃ me, ego eas cõfiteor, & alias induco ɔ̃ te, quas dico te fecisse, & id probo per cõparationem earũ quas induxisti ɔ̃ me. idem dico & si alterius literis puta Titij vtaris ɔ̃ me. & ego eiusdẽ Titij lrĩs volo me tueri, licet cõtingat &c.

[e] Lege. prædicta C. de fi. instru. l. comparationes.

[f] Examinationẽ. i. comparationem.

[g] Contra quem. i. ɔ̃ aliquem. & facit ĩ. de iureiu. a mo. §. j. & C. de ñ nu. pe. l. gñali. & C. de testi. l. si qs testibus. & C. de sen. & inter. l. pen. Accur.

[h] Resistit. i. resistere põt. & facit ad hũc §. j. de fi. instr. §. si vero moriantur. cum seq. §§. col. vj.

[i] Archiuis. hoc expone: vt ĩ. de defen. ciui. §. j. colla. ij. Acc.

[k] De suscepto. hoc expone: vt ĩ. de man. prin. §. coges.

[l] Mensæ. hæc mensa huius mẽsæ, casus genitiui, vel datiui, si apocha fuerit prolata de mensa. Accu.

[m] Gloriosissimorũ pfectorũ. vt in nouel. fiat cõparatio ex publicis scrinijs. sed & qđ ex publicis monumentis prolatum fuerit, hoc quoq; idoneum esse videat ad cõparationem, quippe cum publico testimonio confirmet, vt in nouel. Al.

[n] Testimoniũ non q̃ sit publicũ instrũ. iã. n. nihil adderet legi Codicis, sed pro eo est ac si diceret publicũ, vt fiat cõparatio.

[o] Collationes. i. cõparationes.

[p] Cõparantiũ i. cõparationes lrarũ facientiũ. vt C. de fi. instru. l. cõparationes.

[q] Legem. vt C. de iuramen. calum. l. ij.

[r] Cõcedentes. i. nulli ɔcedimus cã ɔtentionis litigare. Vel dic, nulli remittim[us] hoc sacrm, vt C. de iura. calum. l. ij. §. sed qa. Sed ɔ̃ ff. de iureiuran. l. iusiurãdum & ad nuptias. § q iusiurandũ. Dic ergo, hæc corrigit illã. Vel dic illud speciale, cũ expresse correctum non inueniamus: vt ĩ. de admi. offi. §. j. Item ɔ̃ j̃. col. x. vt clerici iurare nõ cõpell. in fi. Sed illud est speciale in clericis vt non iurent de cal. sm l. Fridetici pdictam: Acc.

Frequen-

[†] Facit ad hoc c. qm̃ ɔ̃ eũ gl. su p verbo, viros. ah fin. ibi, ex quo enim scriptura. ex̃. de probatio.

[†] [illegible] ar. hijs. vertẽdũ, Contrius. Cõcor. c. cũ cãm. ex. de proba. & 35. q. j. c. peruenit. ibi, nos verò.

[†] Particula, & vacare videt.

ut in uno negotio frequenter [a] iusiurandũ prębeatur. Sancimus igitur, hanc perimentes iniuriam, & nolentes crebrò in eodem negotio iusiurãdum præberi: ut utraque pars, dum una quidẽ de calumnia sacramentum præbuerit, alia uerò, quia iustã putãs [b] reluctationem esse litis, adijciat, quia in tota lite sicubi quæsierit [c] probationes aduersarium suum non per occasionẽ dilationis hoc faciat, sed pro ueritate necessariã sibi a suo aduersario exhibendam putans probationem: & si hoc iurauerit sacramentum, nequaquam [d] penitus (licet crebrò requirendæ sint probationes) ab alterutra parte expeti sacramentum: [†] sed dari probationes, & non crebrò cogi quẽquã sacramenta subire, generaliter semel huiusmodi sacramento prohibito. Quæ igitur uisa sunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legẽ, tua celsitudo omnibus faciat manifesta, edictis a se directis ut oẽs agnoscant, q̃ nobis sunt placita. Data. xv. Kal. Septẽb. C P. post cõs. Bilis. V. C.

TITVLVS XII.
Nouella 57.

Extat Græce ĩ Scrimgeriana editione. Cõtius.

VT IN PRIVATIS Domibus [c] sacra mysteria ĩ non fiant.

Proibetur celebrari ĩ domibus sine licentia supioris: oratoria uerò causa orationis permittitur habere, & in eis clericos conuocare. Bar.

Imperator Iustin. Aug. Menæ archiepõ regiæ ciuitatis Constantinop.

T priscis [†] sancitũ est legib[f], nulli penitus esse licentiã, domi [g] quæ sacratissima sunt agere, sed publicè finere procedere in credulitatẽ, & Dei culturam, secundũ sanctionem de his sacratis actibus traditã. Et nos etiã hanc in p̃senti ponimus legem, quã cum omni cautela tenere volumus. Omnibus enim interdicimus magnæ huius ciuitatis habitatoribus, magis autem etiam totius nostræ ditionis, [g] in domibus [h] suis habere quasdam quasi orationũ domos: & in his sacra celebrare mysteria: & hinc fieri quædam catholicæ & apostolicæ traditioni extranea. [i] Sed si quidem domos ita simpliciter aliqui habere putant oportere in sacris [k] suis, orationis videlicet solius gratia, & nullo celebrando penitus horũ, quæ sacri sunt mysterij: [l] hoc eis p̃mittimus. Inuidia.n. nulla est, si volũt circa hęc hr̃e habitacula q̃dam & in eis tanq̃ in sacris orare, alijs aũt oibus abstiuere: nisi tñ in eis voluerint aliquos inuitare clericos: hic q̃dẽ sanctissimæ maioris ecclesiæ, & sub ea sanctissimarũ domuũ, voluntate ac probatione sanctissimi archiepi ad hoc deputatos: in prouincia verò Deo amabiliũ epõrum: [m] nulla nouitate sedi eius beatitudinis ex præsenti nr̃a lege facienda circa existẽtia ei quolibet modo ĩ ordinationibus, aut gubernationibus hic, aut in prouincijs iura: sed oĩbus ẽt cõpetentibus ei quolibet modo & tp̃e, ratis nũc & in oẽ reliquũ tp̃s seruandis; sancimus tuam hæc conseruare gloriam, & manifesta oĩbus per literas proprias constituere, quatenus per oĩa valeat lex. Hæc enim & gloriosissimo præfecto felicis huius vrbis, & sanctissimo archiepiscopo & vniuersali patriarchæ præcipimus, vt ex ciuili & sacerdotali virtute hæc perpetuè custodiantur. Sciant enim & ipsi domuum domini, quia si non hæc custodierint, ipsi quidem sub imperiali fient motu: [n] domus autẽ, in quibus aliquid tale agitur, & publicæ fient, & sub sacratissimum nostrum ærarium deducentur.

a Frequenter. vt ĩ. de iura. calu l. j. Acc.
b Putans. probatio nem. itẽ & alia quæ dicunt in facto calũ piæ: quod dic vt dicemus. ĩ. vt litig. iur. in prin. q̃stõnis.
c Quæsierit. hoc duos regit diuersos accusatiuos. Accur.
d Nequaquam. in eo qd̃ dicit nõ iurandum postea ex quo semel est iuratum, est ĩ. ff. qui satisda. cog. l. de die §. fina. & ff. de eden. l. si quis ex argẽtarijs. §. exigitur. & C. de iur. cal l. j. & ff. de iureiur. l. iusiurandũ. §. qui iusiurandum. in prin. sed prædicta habent locum iure veteri q̃ si sæpius iurabat: vt ĩ. eo. §. Item ĩ ĩ. de testib. §. si vero deducens. & C. de fi. instru. l. comparationes. & ĩ. eo. §. illud ẽt. in fin. potest dici q̃ a priu. iuratũ non erat in prædictis ĩrijs legibus: hic aũt iuratum erat, vt patet hic ex ipsa lr̃a. Vel dic q̃ iurauit se non petiturũ probationes superfluas ab aduersario. at hic non iurat se nõ probaturum, nec vult etiam falso per hanc auth. licet per l. Codicis hoc iuret ĩ eo q̃ iurat non calũniandi animo litem mouere. Immo etiã quod plus est, nec p̃ illã iurat se non calũniari, nisi quo ad principiũ causæ: vnde potest & postea calumniari: vt ff de dã. infe. l. qui bona fide. §. si qs stipulatus. vnde iurare debet: vt in dictis. ll. ĩ dr̃. Vel verius illa sunt specialia, hoc aũt gñale. nõ aũt placet vt hæc corrigatur. Item no. hoc generale, q̃ sufficit semel iurare: sic. C. de iure deli. l. fi. §. sed quia quidã. argu. ĩ. ff. de leg. iij. l. fideicommissa. §. si qs decem.

† C hoc. q̃ præsentiũ cũ gl. super verbo, iurm. ex. de testibus vbi declarat hunc textum.

† Ministeria.

VT IN PRIVATIS domib. …

Vt C de epis. & cle. l. cõnenticula. & C. d̃ har. et Mani. l. iij.

f Priscis. Domi. s. priuatis.
g Ditionis. i. iurisdictionis.
h Domib s. priuatis.
i Extranea vt C. de summa trini. l. iij.
k In sacris. i. prædijs suis, quæ quantum ad Deum quasi sacrata sunt.
l Mysterij, vt cantare missam, vel celebrare sacrificium.
m Amabiliũ epõrum. s. voluntate.
n Fient motu. i. arbitrio ipsius imperatoris punientur.

† De mẽ huius authẽ. vide p Innoc. ĩ c. ad hęc. extra. de elect. Bal. ĩ margar. in verbo. capella. ver. si. vbi tractat an licitũ sit ĩ domo priuata hr̃e capellã.

Dedu-

a Deducentur. in fi. de epis. & cler. l. conuenticula. C. de epi. l. j C. de hæret. & Manichæ. l. iij. & C. de sal. mone. l. j. §. cuius. & C. de [illegible] ga. l. fina.
b Contingat. i. pe huius constitutionis.
c Tres menses. j. vt factæ nouæ con stit. §. vt autem. col la. v. contra Sol. hoc speciales.
d Veracium. s. amatores. alias verita tans. sic C. de lege Fu. Cani. tol. l. j.
e Vnitatem. sic C. de sum. tri. l. iij. Ac.
f VT DEFVNcti &c.

Hæc prima pars expeditur infra. e. vsque ad §. illud.
Et vt consiliarij. [illegible] expeditur. j. eo. § illud. vsque in fi.
h Vi varietatē. Opere vocante. i. necessitate imminente.
i Et seruos alios. ergo serui possunt esse milites: sed contra. C. qui mili. non poss. l. super seruis. lib. xij. sed dico quod hæc dictio alios, nõ implicat hic, sicut in diuina scriptura, Crucifixus est le sus, & alij duo nequam. sic s. de man. prin. §. oportet. col. iii. & ff. de procur. l. non solum. §. quis.
k Potestate. i. auctoritate sua.
l Dispositum est. a nobis per sententiã.
m Sancimus igit. nunc repetit quæstionem. vt addat.
n Domui omnino. repete, non.
o [illegible] odis omnibus. i. ipso iure. sic. ff. deposi. l. j. § si pecunia. in fi. & facit ad hoc. ff. de publi. & vec. l. cõmissa. & C. de ijs qui po. no. ti. præ. affi. in l. j. & C. vsi ui. l. si quis in tantã. & C. loc. l. fi. & l. vt nõ fiat pig. §. j.
p Hanc, scilicet

tur. a Si aũt & aliquos cõtingat b tale aliqđ in suis habere domib. sciãt quod nisi intra tres mẽses c ex quo hęc lex īsinuata fuerit, hęc correxerit, & ad figurã a nobis ordinatã deduxerit, sub pdicta pœna fient. Hæc aũt agi cũ veritate, ñ p aliquã calũniã volumus. Veraciũ d .n. solũmodo sumus amatores. Hæc sancimus tuã custodire celsitudinẽ & nihil tale fieri cõcedere. Scito enim quia si didicerimus quod tibi tale aliqđ denuntiatum, deinde non prohibuisti aut tu, aut successores tui cinguli futuri: ipse qdẽ qnquaginta librarũ auri ex pones pœnã: & q succes sores cinguli tui fuerint: parens aũt tibi officiũ, idẽ sustinebit dãnũ: quia rẽ nobis studiosã, & sanctissimę ecclesiæ custodiẽtẽ vnitatẽ, e & phibẽtẽ q̃ a nobis aperte interdicta sunt, agi latẽter passum est, despicere cõmissum: & circa ipsũ cingulũ plicabit: insup & ipsam domũ in qua aliqđ tale agit, fieri publicã: & sub sacratissimũ venire ærariũ. Scriptũ aũt est a nobis & sanctissimo patriarchæ felicis huius vrbis, vt & ipse huius ponat rei puidẽtiã. volumus. n. sacerdotaliter & iudicialiter hęc seruata durare in reliquũ tps imutilata. D. III. No. Nou. Cõstã. Impe. Domi. Iust. PP. Aug. An. xj. post Bili. v. C. Cõs.

Deẽ hic cõstõ, De ĩpẽsis quas facere oporteat ĩ funeratiõib. defũctorũ. Nouel. LIX. quam in. x. collatione reperies.

TITVLVS XIII.

Nouel. 60.

VT DEFVNCTI, seu funera eorũ nõ iniurient a creditorib. & vt consiliarij f non suscipiant cognitiones absque iudicibus.

Mortuis & moribundis, funeribus eorum, necnõ eorum domui & rebus ac familiæ, creditores iniuriam inferre prohibentur absque iudiciali decreto.

Imper. Iustinia. A. Ioanni gloriosiss. sacrorum per Orientem prætoriorum præfecto iterum exconsuli & patricio.

Vi varietatẽ causarũ cõijciũt, ñ facile ad culpã veniũt, si veritatẽ examinẽt. quosdã nãque verisimile ẽ multitudinẽ legũ q̃ p singula a nobis adijciunt culpare, ñ cõsiderãtes quia opere semp vocãte h cõ ionas causis ponere leges cõpellimur: cũ semp iopinabile emergat, & ab ijs q̃ iã posita sũt, mederi nõ valeat: quale qdẽ nuper est agnitum. Deberi sibi quidam dicẽs ab aliquo dum hominem in morte cognouisset esse cõstitutũ, milites cõgregãs, & seruos alios i plurimos ingressus est sup moriẽtẽ. verũ ille anxiatus clamare cœpit, donec eũ violẽtia cõpressũ reliqsset spũs at ille ẽt signacula ipoluit reb. sua potestate, k pſente nullo in cĩgulo cõstituto, aut quolibet oĩno legali & ciuili officio obseruato: & neq; ita recessit, sed ẽt defunctũ iniuriare ñ eũ piguit: primũ qdẽ insistẽs non fieri exsequias: deĩde cũ vix cœpisset de domo deponi mortuũ, ĩstabat publicẽ portari lectũ ñ finẽs: neq; deducẽdũ dicẽs, nisi debitũ pcepe rit, donec spõsorẽ accepit: & ita iã defunctũ tradi terrę pmisit. Negotiũ siquidẽ quo hęc cõmissa sunt, cõpetẽter dispositũ ẽ. l oportere aũt iudicamus ẽt generali lege hæc emendare: non sinentes hęc rursus committi semper siue legislatione manentia.

CAP. I. De creditoribus qui mortuis debitoribus imminent, sic Iulianus.

SANCIMVS igit, m si qs illo supstite adhuc quẽ putat debere sibi, ascẽdat domũ eius, & molestus sit supstiti hoi, aut q eius sunt, vxori forte vel filijs, aut domui oĩno, n aut ẽt signacula p ppriã potestatẽ ipone re psumat, ñ prius decreto & officio legali seruato: post eius q dr debere, mortẽ, actiõe qdem modis oĩb. o cadat, siue iustã habeat hanc, p siue non quãtũ verõ deberi sibi dicit, tm aliud superexigatur, & det iniuriati hæredibus. Confiscationem quoque in tertiam partem substantiæ sustineat (sicut & Marcus Philosophus Imperator in suis conscri-

f Moneat. & facit. ff. si quis ali. re. pro. l. j. j. respon.
g Mo- … tionem. & facit.
† Facit ad hunc. §. ca. ex parte. de … g. l. in verbo appellatione. extra de sepul.

comscripsit legibus) & infamia feriat. Qui enim hoīs naturā nō erubuit, dignus est & pecunijs & gloria & alijs oībus cōdēnari. Si vero ēt moriēte a quodā, circa funus peccetur aliqd morientis, q̄ b exequias ꝓhibeat: scripta quidem iam lex est c & a nostro patre super hoc: tamen simul etiā ex nostris maior sequatur delicti pœna, & ijsdem subiaceat q̄ p̄sens infert lex d eis q̄ in viuentem tale aliqd, quale dixim⁹, ꝯmittunt: huius rei ꝓuidentiā habēte p̄cipue q̄dē gloriosissimo p̄fecto huius felicissimę ciuitatis, cui talium emendatio nū cura est: nihilominus aūt & gloriosissimo sacrorū nr̄orum p̄toriorum p̄fecto, & gloriosissimo magistro sacrorū officiorum, & semper his obediētib⁹ officijs. Oportet e enim cōibus existentibus ꝯtra naturā iniurijs, communē esse iudicibus sup his ꝓhibitionem atq; vindictam: his non in sola hac felicissima ciuitate valentibus, sed ēt in oīb⁹ gentibus quarum nobis principatum aliū qdem ab initio dedit f deus, aliū verò adiecit, & adhuc ēt dabit, sicut ait q̄dā ante nos: g ꝓuinciarū qppe iudicibus, siue militaribus siue ciuilibus huius rei ꝓuidētiā habētibus. Sequit̄ h enim hic qdem iudices eorumque officia triginta librarum auri pœna, si qd horum neglexerint: ꝓuinciales aūt quinq;, si neque ipsi ad hoc institerint denuntiatiōe qualibet aut hic i aut per prouincias facta.

CAP. II. Ne cōsiliarij siue adsessores suscipiāt cognitiones absque magistratibus.

Iudex ordinarius occupationibus publicis impeditus, causam consiliariis potest delegare, sentētia sibi seruata. dummodo tamen causam audiat & sententiam proferat, & appellationem interpositam suscipiat. iudex autem appellationis & delegatus delegare non potest. Bartol.

ILLVD etiā recte se habere p̄speximus, nō p̄mittere (sicut Zenonis pię memoriæ dicit cōstitutio, k & nr̄a quoq; cōsiliarios l iudicum ipsos cās p̄ se m audire, q̄ apud administratores n aut datos a nobis iudices agitanť. o Multo nanq; melius atq; p̄fectius coram ipsis administratorib⁹, p p̄sentibus q illis quorū iterē, causæ mouēt, terrore imminēte, exhibitis testibus r & oīno cā ꝓpriā habēte honestatē, s quā si t apud pedaneos iudices v talia decernantur, in nullo cōsiliariorū officio dictāte ab illis. x Sed q̄m a nobis constituti y semp administratores, occupationibus rerū nostrarū, q; iussionum comprehensi, ad hanc necessitē deponunť: z oportet consonam congruamque legē rebus imponere. Sancimus † igiť cōtestationes qdē litium oībus modis apud ipsos fieri administratores, siue a maiores siue minores b sint: sed etiam in medijs litibus introduci rursus apud eos semel moti negotij c res, quatenus ea q̄ examinantur, agnoscāt. cū vero nouissima d sētētia ꝓferēda est, nullo mō p̄sumere cōsiliarios

a Moriēte. Id est mortuo.
b Quòd. pro qa. Accursius.
c Lex est. vt C. de sepul vio. l. fi.
d Infert lex: vt ℨ. pxi. Sed contra. ff. de sepul. vio l. iij. §. non ꝑpetuo. sed ibi ab amicis portabatur & secundum voluntatem defuncti: hic aūt contra voluntatē. Itē hic potest teneri iniuriarū hæredibus: vt ff. de iniur. l. j. §. & si forte. Accur.
e Oportet. sic C. de hære. l. iij.
f Dedit Deus. sic ℨ. de h. inst. §. j. in fi.
g Ante nos. s. dixit forte. Accur.
h Sequit. &c. i. persequitur.
i Hic. i. in regia ciuitate. Accur.
k Cōstitutio. nec illam constitutionē nec sequentem nostram habemus hic sed huius constit. s. Zenonis habemus memoriam. ℨ. de iudic. j. respon.
l Consiliarios. iudicū. i. assessores: vt ℨ. de iud. circa prin. ibi, nr̄s enim &c. co. vj. quorū consilio administratores iudicāt: vt ff. qd quisque iur. l. ij. & C. de assess. & do. l. j.
m Per se. i. sine administratore coram quo fuit incepta cā. & dic q̄ ordinarius seruauit sibi sententiam: quia si nollet seruare sibi sententiā, hoc posset iure.
n Administratores. i. ordinarios iudices: vt patet ex distinctione quā facit, & ℨ. de exhi. & intro § si verò.
o Agitantur. i. agitati cœptæ sunt, vel agitari debent.
p Administratoribus. s. agitantur. causæ.
q Præsentibus sic C. si per vim vel alio modo, l. fi. sic ff. de re iudi. l. de vno quoque.
r Testibus. vt possint terreri & cogi testimonia ferre: vt C. de tes. l. si quādo. Vel aliter vt possit torqueri: vt ℨ. de testib. §. hæc omnia in pecuniarijs. col. vij. & C. de testib. l. nullum. & de epis. & cle. l presbyteri. qđ fieri non potest a cōsiliario: vt ℨ. de testi. §. si verò ignoti. sed in eo q̄d dictum est corā eodē administratore produci testes, ꝫ est ℨ. de testi. §. & qm̄ sed illud speciale, quando absentes sunt.
s Honestatem. alias honestate, & alias potestatem.
t Quam si. hoc respicit superius verbum perfectius.
v Iudices. i. delegatos.
x Ab illis. s. pedaneis iudicibus. q. d. similes sunt consiliarij pedaneis iudicibus, vñ ita obd net in pedaneis: ergo ita & in cōsiliarijs, loco sumpto a pari. vel a cōmuniter accidentibus vt ff de publ. l. cū qui. j. in. sed fallit i eo. quod pedaneus interdū est ordinari⁹, vt defensor ciuitatis: vt C. de peda. iudi. l. fi. & ℨ. de desē. ciui. §. & iudicate. & iste pōt cognoscere de tota causa suo iure sine cōmissione alicuius.
y Sed q̄m a nobis cōstituti. aliās a nobis statuti.
z Deponuntur. i. deducunť siue deueniūt vt nō possint g se audire. alias ergo nō pōt fieri delegatio vel cōmissio reseruata sñia sibi: vt C. de peda. iudic. l. placet. & ℨ. d iu. §. j.
a Siue maiores. vt præsides vel proconsules.
b Minores. vt defensores ciuitatis q & pedanei dicunť vt modo diximus.
c Moti negotij. aliās motum negotium.
d Nouissima. s. definitiua.

† C. hoc. c. sup quæstionū. cū gl. super. in princ. extra de offi. dele. & vide il lā gl. q̄ bona est ponēs differētiā inter leges & cano.

absq; administratoribus audire, sed eum cum cō petenti honestate, quam dudum disposuimus, [a] ꝓpositis sacrosāctis eloquijs, ipsos administratores & audire, quę examinata sunt oia, consequēter, & iudicare eos negotia, & suscipere [b] appellationes, si quis appellauerit, sine vlla dilatione, vbi lex hoc [c] fieri permittit: & rursus appellationis iudices [d] modis oibus per se audire negotia, nullo agere aliter præsumente: sed si quid tale fiat, ipsis quidē administratoribus viginti librarū auri formidantibus pœnam: consiliarijs aūt, qui tale aliquid agere præsumpserint, si quidem aduocati sunt, expellendis ab eloquentissimorū aduocatorū collegio. Si verò aduocati non sunt, sed alij qdā: ēt cingulo (si quidē habēt) priuandis, & decē librarū auri castigandis pœna. Nō enim oportet eos qui Zenonis piæ memoriæ contempserint legē, & dudū nostram [e] & ꝑsentem, arbitrari vt vnquam falsitatis [f] huius fugiant pęnas. Erit enim curæ p tꝑs gloriosissimi comitis sacrorū nrorum priuatorū, huius rei habere prouidentiā, & exigere pœnam, & inferre ęrario, dum tale aliquid cōmissum fuerit: cognoscente etiam ipso, qa de suo, fisco ꝯplere debeat, nisi huius rei habuerit competentem prouidentiam; Sed hoc quidē in administratorib⁹ decernimus: qbus publicæ & circa nr̄as iussiones occupationes, [g] vt non p se audiant causas, concedunt veniam. Alios aūt oēs, q nullā administrationem [h] habent, causas aūt ex iussionibus nostris audiunt, aut in hac felicissima ciuitate, aut in alijs, si tale aliqd egerint, [i] & eos qui in officio cōsiliariorum cum eis [k] audierint, adhuc vehementioribus affligimus pęnis: nisi p oēm [l] consequentes litem ipsi cū suis ꝯsiliarijs audiāt causam. [m] nam & dignitatū casum eis interminamur, [n] & pęnam vicenarū librarū auri: & eorum ꝯsiliarios ex ipsa pelli ciuitate in qua hoc egerint, insuper ēt ipsos proprio cadere honore. Tua igit̄ eminentia, quæ visa sunt nobis, & p hāc diuinā declarata sunt legē, oibus faciat manifesta, ſm solemnē modū edictis per prouincias vtens: vt nullam gentiū lateat aliquid quod a nobis sancitur. in hac enim felicissima ciuitate gloriosissimus pręfectus vrbis hoc proponet. Dat. Kalen. Decēb. CP. Imp. Domi. Iustinia. PP. Aug. anno. XI. post Bilis. V. C. consu. anno. II.

a Disposuimus. vt C. de iudi. l. rem non nouam.

b Et suscipere. aliàs punitur qui non suscipit: vt C. de app. l. iudicib. & l. si quis prouocationem.

c Lex hoc. aliàs & lex hoc, &c. nō aūt permittit, lex qñq; vel ratione personæ iudicantis: vt s. de app. §. j. vel rōne rei, vt super possessorio, vt diximus. C. si de momen. posses. §. j. vel quia occurrit ips: appellationis faciendæ, vt s. de appel. j. respon.

d Iudices. vel delegati qb. cā appellationis cōmitur, vel ordinarij. ad hoc s. de appel §. illud & §. Orientalem. collatio. 4. Sed quid si ordinarius, q de appellatione cognoscit, impedit publicis occupationib. Rñ. idem quod in eo qui de principali cā cognoscit: vt sicut ille in eum casum tantū, qñ sic impedit, potest audientiam committere ita & iste: vt statim hic subijcit. & §. proxi. sed aliud in delegato ēt quocunque, vt tantū per se cognoscat: vt j. eo. §. fin. sed alij dicunt q idem in iudice appellationis, quod in delegato. i. vt tantū per se audiat, ēt si publicis occupationib. impediatur.

e Nostrā. quas duas non habemus.

f Falsitatis. i. iniquitatis. sic instru. quib. ex cau manu nō possumus. §. semel. nam falsitas est imutatio veritatis: vt j. de fi. instru. in prin. col. vj.

g Occupationes. s. concedunt veniā, vt subijcit.

h Qui nullā administrationē. i. nullam ordinariā iurisdictionem: delegatā tñ habent: vt ff. de offic. eius cui man. est iur. l. j. in fi. in eo qd dicit transferri in delegatū iurisdi. vt ff. de iu. om. iu. l. more. Sed q dā dicūt delegatum nullā hr̄e iurisdōnē: vt ff de re iu. l. ait p̄tor. sed certe verbum notionis, qd ibi ponitur, pro arbitrio adijcitur. Item est pro eis ff. de offi. ei⁹ cui mā. est iur. l. j. §. fin. in eo quod dicit, propriū nihil habet. sed dic, scilicet ordinariū. vel dic q non habet proprium pp hoc, quia cito pōt reuocari: vt C. cōia de leg. l. fi. §. j. & ff de iudi. l. iudicium soluitur.

i Egerint. i. nō audierint, cū reseruauerint sibi initiū.

k Cum eis. scilicet administratoribus.

l Per omnem. i. per totam litem.

m Audiant cām. s. a principio vsque ad fin. & ita delegatus a principe nō delegat, vt hic. Sed ꝯ C. de iudic. l. a iudice Solut. hic exaudit Ioan. si velit. sibi definitionē retinere. nā hic p se tm̄ audire debet negotium, licet secus sit in ordinario; vt s. dictū est. si vero totum vellet alij cōmittere, posset: vt ibi. nam & hic & ibi delegatis a principe loqr̄. alius enim nullo modo delegat: vt ibi. & ff. de offic. procon. l. legatus. Vel sic, ibi, loqr̄ de iudice ordinario delegato, hic vero de eo delegato, qui non erat ordinarius: & hoc pōt dici p verba illa, quæ hic sunt, s. alios aūt oēs, &c. vel hæc corrigit illā sim lr. vel aliter hic non prohibetur delegato delegare prorsus: sed non posse litem contesta. tantum audire, sed rursus in medio semel, in fine oia. & hæc est eadem cū prima solutione, quæ est ipsa veritas. Accu.

n Interminamur. Id est, interdicendo minamur.

VT IMMOBI-lia antenuptialis, &c.

o Donationis. Hæc prima pars expeditur j. eod. vsque ad §. & multo.

p Neq; ꝯsentiēte, nedum ea inuita. Al.

q Hæc vero. hæc secunda pars dicitur j. eo. vsque ad §. & multo. Accur.

Causam

TITVLVS XIIII.

Nouella LX.

VT IMMOBILIA ANTE nuptialis donationis [o] neq; hypothecæ dentur, neq; oīno alienent̄ a viro, nec ꝯsentiente [p] vxore: nisi postea satisfieri possit vxori. hæc vero [q] etiam in dote valere.

Donatio

comſcripſit legibus) & infamia feriat̃. Qui enim hoĩs naturã nõ erubuit, dignus eſt & pecunijs & gloria & alijs oĩbus cõdẽnari. Si vero ẽt moriẽte a quodã, circa funus peccetur aliqd morientis, qꝫ b exſequias ꝓhibeat: ſcripta quidem iam lex eſt c & a noſtro patre ſuper hoc: tamen ſimul etiã ex noſtris maior ſequatur delicti pœna, & ijſdem ſubiaceat q̃ p̃ſens infert lex d eis q in viuentem tale aliqd, quale dixim⁹, ꝯmittunt: huius rei ꝓuidentiã habẽte p̃cipue qdẽ glorioſiſſimo p̃fecto huius feliciſſimę ciuitatis, cui talium emendatio nũ cura eſt: nihilominus aũt & glorioſiſſimo ſacrorũ nr̃orum p̃toriorum p̃fecto, & glorioſiſſimo magiſtro ſacrorũ officiorum, & ſemper his obediẽtib⁹ officijs. Oportet e enim cõibus exiſtentibus ꝯtra naturã iniurijs, communẽ eſſe iudicibus ſup his ꝓhibitionem atq; vindictam: his non in ſola hac feliciſſima ciuitate valentibus, ſed ẽt in oĩb⁹ gentibus quarum nobis principatum aliũ qdem ab initio dedit f deus, aliũ verò adiecit, & adhuc ẽt dabit, ſicut ait qdã ante nos: g ꝓunciarũ qppe iudicibus, ſiue militaribus ſiue ciuilibus huius rei ꝓuidẽtiã habẽtibus. Sequit̃ h enim hic qdem iudices eorumque officia triginta librarum auri pœna, ſi qd horum neglexerint: ꝓuinciales aũt quinq;, ſi neque ipſi ad hoc inſtiterint denuntiatiõe qualibet aut hic i aut per prouincias facta.

CAP. II. Ne cõſiliarij ſiue adſeſſores ſuſcipiãt cognitiones abſque magiſtratibus.

Iudex ordinarius occupationibus publicis impeditus, cauſam conſiliariis poteſt delegare, ſentẽtia ſibi ſeruata. dummodo tamen cauſam audiat & ſententiam proferat, & appellationem interpoſitam ſuſcipiat. iudex autem appellationis & delegatus delegare non poteſt. Bartol.

ILLVD etiã recte ſe habere p̃ſpeximus, nõ p̃mittere (ſicut Zenonis pię memoriæ dicit cõſtitutio, k & nr̃a quoq;) cõſiliarios l iudicum ipſos cãs p ſe m audire, q̃ apud adminiſtratores n aut datos a nobis iudices agitant̃. o Multo nanq; melius atq; p̃fectius coram ipſis adminiſtratorib⁹, p p̃ſentibus q illis quorũ intereſt, cauſæ mouẽt, terrore iminẽte, exhibitis teſtibus r & oĩno cã ꝓpriã habẽte honeſtatẽ, s quã ſi t apud pedaneos iudices v talia decernantur, in nullo cõſiliariorũ officio diſtare ab illis. x Sed qm̃ a nobis conſtituti y ſemp adminiſtratores, occupationibus rerũ noſtrarũq; iuſſionum comprehenſi, ad hanc neceſſitẽ deponunt̃: z oportet conſonam congruamque legẽ rebus imponere. Sancimus † igit̃ cõteſtationes qdẽ litium oĩbus modis apud ipſos fieri adminiſtratores, ſiue a maiores ſiue minores b ſint: ſed etiam in medijs litibus introduci rurſus apud eos ſemel moti negotij c res, quatenus ea q̃ examinantur, agnoſcãt. cũ vero nouiſſima d ſẽtẽtia ꝓferẽda eſt, nullo mõ p̃mittere cõſiliarios

a Morientẽ. id eſt mortuo.
b Quòd. pro qa. Accurſius.
c Lex eſt. vt C. de ſepul vio. l. ſi.
d Infert lex: vt ĩ. pxi. Sed contra. ff. de ſepul. vio l. iij. §. non ppetuo. ſed ibi ab amicis portabatur & ſecundum voluntatem defuncti: hic aũt contra voluntatẽ. Itẽ hic poteſt teneri iniuriarũ hæredibus: vt ff. de iniur. l. j. §. & ſi forte. Accur.
e Oportet. ſic C. de hære. l. iij.
f Dedit Deus. ſic j. de h. inſt. §. j. in ſi.
g Ante nos. ſ. dixit forte. Accur.
h Sequitur. i. perſequitur.
i Hic. i. in regia ciuitate. Accur.
k Cõſtitutio. nec illam conſtitutionẽ nec ſequentem noſtram habemus hic ſed huius conſtit. ſ. Zenonis habemus memoriam. j. de iudic. j. reſpon.
l Conſiliarios. iudicũ. i. aſſeſſores: vt j. de iud. circa prin. ibi, nr̃is enim &c. co. vj. quorũ conſilio adminiſtratores iudicãt: vt ff. qd quiſque iur. l. ij. & C. de aſſeſ. & do. l. j.
m Per ſe. i. ſine adminiſtratore coram quo fuit incepta cã. & dic q ordinarius ſeruauit ſibi ſententiam: quia ſi nollet ſeruare ſibi ſententiã, hoc poſſet iure.
n Adminiſtratores. i. ordinarios iudices: vt patet ex diſiunctione quã facit, & ĩ. de exhi. & intro § ſi verò.
o Agitantur. i. agitari cœptæ ſunt, vel agitari debent.
p Adminiſtratoribus. ſ. agitantur. cauſæ.
q Præſentibus ſic C. ſi per vim vel alio modo, l. ſi. ſic ff. de re iudi. l. de vno quoque.
r Teſtibus vt poſſint terreri & cogi teſtimoniũ ferre: vt C. de teſ. l. ſi quãdo. Vel aliter vt poſſit torqueri: vt j. de teſtib. §. hæc omnia in pecuniarijs. col. vij. & C. de teſtib. l. nullum. & de epiſ. & cle. l p̃sbyteri. qd fieri non poteſt a cõſiliario: vt j. de teſti. §. ſi verò ignod. ſed in eo qd dictum eſt corã eodẽ adminiſtratore produci teſtes, ꝫ eſt j. de teſti. §. & qm̃. ſed illud ſpeciale, quando abſentes ſunt.
s Honeſtatem. aliàs honeſtate, & aliàs poteſtatem.
t Quam ſi. hoc reſpicit ſuperius verbum perfectius.
u Iudices. i. delegatos.
x Ab illis. ſ. pedaneis iudicibus. q. d. ſimiles ſunt conſiliarij pedaneis iudicibus. vñ ita obtinet in pedaneis: ergo ita & in cõſiliarijs, loco ſumpto a pari, vel a cõmuniter accidentibus vt ff. de publ. l. eũ qui. j. ſi. ſed fallit I eo, quod pedaneus interdũ eſt ordinari⁹, vt defenſor ciuitatis: vt C. de peda. iudi. l. ſi. & ĩ. de defẽ. ciui. §. & iudicare. & iſte põt cognoſcere de tota cauſa ſuo iure ſine cõmiſſione alicuius.
y Sed qm̃ a nobis cõſtituti. aliàs a nobis ſtatuti.
z Deponuntur. i. deducunt̃ ſiue deueniũt vt nõ poſſint p ſe audire. alias ergo nõ põt fieri delegatio vel cõmiſſio reſeruata ſnĩa ſibi: vt C. de peda. iudic. l. placet. & j. d iu. §. j.
a Siue maiores. vt præſides vel proconſules.
b Minores. vt defenſores ciuitatis q & pedanei dicunt vt modo diximus.
c Moti negotij. aliàs motum negotium.
d Nouiſſima. ſ. definitiua.

† Cõcor. c. ſup queſtionũ. eũ gl. ſup ver. in princ. extra de offi. dele. & vide ſi[illegible] gl. q̃ bona eſt ponẽs diffẽrẽtiã iter leges & cano.

Diſpo-

abſq; adminiſtratoribus audire, ſed eum cum cõpetenti honeſtare, quam dudum diſpoſuimus, [a] ꝓpoſitis ſacroſãctis eloquijs, ipſos adminiſtratores & audire, quę examinata ſunt oia, conſequẽter, & iudicare eos negotia, & ſuſcipere [b] appellationes, ſi quis appellauerit, ſine vlla dilatione, vbi lex hoc [c] fieri permittit: & rurſus appellationis iudices [d] modis oibus per ſe audire negotia, nullo agere aliter præſumente: ſed ſi quid tale fiat, ipſis quidẽ adminiſtratoribus viginti librarũ auri formidantibus pœnam: conſiliarijs aũt, qui tale aliquid agere præſumpſerint, ſi quidem aduocati ſunt, expellendis ab eloquentiſſimorũ aduocatorũ collegio. Si verò aduocati non ſunt, ſed alij qdã: ẽt cingulo (ſi quidẽ habẽt) priuandis, & decẽ librarũ auri caſtigandis pœna. Nõ enim oportet eos qui Zenonis piæ memoriæ contempſerint legẽ, & dudũ noſtram [e] & ꝯſentem, arbitrari vt vnquam falſitatis [f] huius fugiant pęnas. Erit enim curæ p tẽps glorioſiſſimi comitis ſacrorũ nřorum priuatorũ, huius rei habere prouidentiã, & exigere pœnam, & inferre ęrario, dum tale aliquid cõmiſſum fuerit: cognoſcente etiam ipſo, qa de ſuo, fiſco ꝯplere debeat, niſi huius rei habuerit competentem prouidentiam: Sed hoc quidẽ in adminiſtratorib⁹ decernimus: qbus publicæ & circa nřas iuſſiones occupationes, [g] vt non p ſe audiant cauſas, concedunt veniam. Alios aũt oẽs, q nullã adminiſtrationem [h] habent, cauſas aũt ex iuſſionibus noſtris audiunt, aut in hac feliciſſima ciuitate, aut in alijs, ſi tale aliqd egerint, [i] & eos qui in officio cõſiliariorum cum eis [k] audierint, adhuc vehementioribus affligimus pęnis: niſi p oẽm [l] conſequentes litem ipſi cũ ſuis ꝯſiliarijs audiãt cauſam. [m] nam & dignitatũ caſum eis interminamur, [n] & pęnam vicenarũ librarũ auri: & eorum ꝯſiliarios ex ipſa pelli ciuitate in qua hoc egerint, inſuper ẽt ipſos proprio cadere honore. Tua igiť eminentia, quæ viſa ſunt nobis, & p hãc diuinã declarata ſunt legẽ, oibus faciat manifeſta, ſm ſolemnẽ modũ edictis per prouincias vtens: vt nullam gentiũ lateat aliquid quod a nobis ſancitur. in hac enim feliciſſima ciuitate glorioſiſſimus pręfectus vrbis hoc proponet. Dat. Kalen. Decẽb. CP. Imp. Domi. Iuſtinia. PP. Aug. anno. XI. poſt Biliſ. V.C. conſu. anno. II.

TITVLVS XIIII.

Nouella LX.

VT IMMOBILIA ANTE nuptialis donationis [o] neq; hypothecæ dentur, neq; oĩno alienenť a viro, nec ꝯſentiente [p] vxore: niſi poſte ſatisfieri poſſit vxori. hæc vero [q] etiam in dote valere.

Donatio

[a] Diſpoſuimus. vt C. de iudi. l. cum non nouam.

[b] Et ſuſcipere. aliàs punitur qui non ſuſcipit: vt C. de app. l. iudicib. & l. ſi quis prouocationem.

[c] Lex hoc. aliàs & lex hoc, &c. nõ aũt permittit lex quãq; vel ratione perſonæ iudicantis: vt ſ. de app. §. j. vel rõne rei, vt ſuper poſſeſſorio, vt diximus. C. ſi de momen. poſſeſ. l. j. vel quia occurrit tẽps appellationis faciendæ, vt ſ. de appel. §. reſpon.

[d] Iudices. vel delegati qb. cã appellationis cõmittiť, vel ordinarij. ad hoc ſ. de appel. §. illud & §. Orientalem. collatio. 4. Sed quid ſi ordinarius, q de appellatione cognoſcit, impediť publicis occupationib. Rñ. idem quod in eo qui de principali cã cognoſcit: vt ſicut ille in eum caſum tantũ, qñ ſic impediť, poteſt audientiam committere ita & iſte: vt ſtatim hic ſubijcit, & ſ. proxi. ſed aliud in delegato ẽt quocunque, vt tantũ per ſe cognoſcat: vt j. eo. §. fin. ſed alij dicunt q idem in iudice appellationis, quod in delegato. i. vt tantũ per ſe audiat. ẽt ſi publicis occupationib. impediatur.

[e] Noſtrã. quas duas non habemus.

[f] Falſitatis. i. iniquitatis. ſic inſtru. quib. ex cau. manu nõ poſſumus. §. ſemel. nam falſitas eſt imutatio veritatis: vt j. de fi. inſtru. in prin. col. vj.

[g] Occupationes. ſ. concedunt veniã, vt ſubijcit.

[h] Qui nullã adminiſtrationẽ. ſ. nullam ordinariã iuriſdictionem: delegatã tñ habent: vt ff. de offic. eius cui man. eſt iur. l. j. in fi. in eo qđ dicit transferri in delegatũ iuriſdi. vt ff. de iu. om. iu. l. more. Sed q dã dicũt delegatum nullã hre iuriſdõnẽ: vt ff de re iu. l. ait prætor. ſed certe verbum notionis, qđ ibi ponitur, pro arbitrio adijcitur. Item eſt pro eis ff. de offi. ei⁹ cui mã. eſt iur. l. j. §. fin. in eo quod dicit, propriũ nihil habet. ſed dic, ſcilicet ordinariũ. vel dic q non habet proprium pp hoc, quia cito põt reuocari: vt C. cõia de leg. l. fi. §. j. & ff. de iudi. l. iudicium ſoluitur.

[i] Egerint. i. nõ audierint, cũ reſeruauerint ſibi ſniã.

[k] Cum eis. ſcilicet adminiſtratoribus.

[l] Per omnem. i. per totam litem.

[m] Audiant eãm ſ. a principio vſque ad fin. & ita delegatus a principe nõ delegat, vt hic. Sed ƺ C. de iudic. l. a iudice. Solut. hic exaudit Ioan. ſi velit ſibi definitionẽ retinere. nã hic p ſe tñ audire debet negotium, licet ſecus ſit in ordinario: vt ſ. dictũ eſt. ſi vero totum vellet alij cõmittere, poſſet: vt ibi. nam & hic & ibi delegatis a principe loqř. alius enim nullo modo delegat: vt ibi, & ff. de offic. procon. l. legatus. Vel ſic, ibi, loqř de iudice ordinario delegato, hic vero de eo delegato, qui non erat ordinarius: & hoc põt dici p verba illa, quæ hic ſunt, ſ. alios aũt oẽs, &c. vel hæc corrigit illã ſm Ir. vel aliter hic non prohibetur delegato delegare prorſus: ſed non poſſe litem conteſta. tantum audire, ſed rurſus in medio ſemel, in fine oia. & hæc eſt eadem cũ prima ſolutione, quæ eſt ipſa veritas. Accu.

[n] Interminamur. id eſt, interdicendo minamur.

VT IMMOBI-lia antenuptia-lis, &c.

[o] Donationis. Hæc prima pars expeditur j. eod. vſque ad §. & multo.

[p] Neq; ꝯſentiẽte, ne dum ea inuita. Al.

[q] Hæc vero. hæc ſecunda pars dicitur j. eo. vſque ad §. & multo. Accur.

Cauſam

Donatio propter nuptias in immobilibus consistens, etiam muliere consentiente nō alienatur nec obligatur, nisi elapso biennio mulier suum consensum confirmet: nec tunc sibi nocet, si vir aliud in bonis non habet ex quo mulieri satisfieri possit. cōtrahenti tamen cum uno ius saluum est contra eū ad reliqua sua bona. Item dos alienari potest: & omnia priuilegia doti data, sunt firma. Angel.

Idem Imp. Iustinianus Aug. Ioan. gloriosi Oriētalium prætoriorū pfecto, iterū excōsuli & pricio.

Ausā a misericordiā fieri cognoscentes, coram nobis ipsis negotio moto: illud quidem correximus cōpetenti modo: b lege aūt generali l emendamus huiusmodi negotia, (hoc qđ moris est c nostri) & sancimus:

CAP. I. Vt immobilia pp nuptias donationis neq; hypothecæ dent, neque oīno alienent.

SI qs ɔscripserit ante nuptialē, aut pp nuptias donōnē (sic.n.eā oportere magis vocari decreuimus d) siue ipse pro se hoc faciens, siue ēt altero scribente, e aut patre, aut mre, aut cognatis, aut extraneis forte. Si qs igit f tale aliqd fecerit, & scripserit donationem, in qua ēt aliqd imobiliū est: interdicimus ei, g aut de cetero supponere h rē conscriptam in antenuptiali donatione, aut alienare oīno. Quod enim semel vinculis sponsalitiæ i largitatis obligatum k est, nō erit ɔueniens alienari: vt mulier forsan ī lucro quod ei cōfert antenuptialis donatio, l difficultatē patiat, non inueniens rē in viri substantia, cum sit alienata alijs, aut supposita, vt potentibus m forte personis: quatenus illi n pp hmōi cās, aut sit oībus modis inhabilis vindicatio, aut difficilis, & litibus egeat dum ex hoc ipso o sit adiuuanda. Quapropter hoc obseruetur: p & q posthac q ɔxerit, sciat qa siue emptionem, siue hypothecam habeat, nihil horū vtilitatis habebit r oīno, sed æqualia erunt nō scriptis, s nec dictis, q̄ super hoc scripta sunt, aut ɔuenerunt: vt seruetur vxori lucrum. Non enim videntur nobis immoderatè t fecisse quidam nostrorū iudicum, qui etiam ipsam in rem u actionem mulieribus post matrimonij transactionem in sponsalitia largitate dederūt. quod rectè inchoatū, deinde a posteris iudicibus quasi pro superuacanea quadam subtilitate contemptum est: & non quaslibet vias & artificiosas inueniant, x sumentes hypothecas, præparando mulieres consentire, & ita proprio cadere iure. Consensus enim in talibus, aut in hypothecam, aut in venditionem, aut in aliam alienationem conscriptus, percipienti omnino non proderit, † si semel consensus fiat: sed sicut in intercessionibus y scripsimus, z vt oporteat biennij tempore existente, & rursus aliam professionem scribi confirmantē consensum: & tunc ratum esse, quod factū est: sic & in hoc fiat. Et si cōsentiat a mulier, secundum speciem in intercessionibus, sit omnino indemnis, b nisi etiam secūdum (sicuti prædiximus) celebrauerit consensum. c plura nanque ex primo mox auditu d delinquuntur: e muliere quippe mariti seductionibus facilè decepta f & propria negligente iura. cum verò in plurimo tempore cogitauerit pro negotio, fiet forsan cautior: Veruntamen neq; hoc simpliciter

a Ausā misserandā. i. misericordia dignam.
b Competenti modo. i. per sententiam definitiuam.
c Moris est. vt ī s. ti. §. in prin. & ī. de fi. instru. §. quia igitur.
d Decreuimus. vt C. de dona. antenup. l. fin. & facit insti. de dona. §. est & aliud.
e Scribente. s. pdictā donationem pp nup. & facientem eā.
f Si qs igit. repetit, vt procedat vltra.
g Interdicimus ei. s. marito scribenti talem donationem.
h Supponere. i. obligare pignori.
i Sponsalitiæ. i. donatio pp nup. impropriè. n. ponitur: vt ī. vt spon. larg. j. rñ.
k Obligatum. eo q. facta est in dominio mulieris.
l Donatio. p pactū de lucrando. Accur.
m Potentibus personis. quibus pares esse non possumus: vt ff. de ali. iu. l. iij.
n Quatenus illi. s. mulieri.
o Dum ex hoc ipso. i. iure cōi: vt ex illo edicto de alien. iudi. mut. cau. fa. vt ff. de alie iu. l. j. & ij.
p Obseruet. s. qđ in l. ista continetur.
q Posthac. i. post hanc legem.
r Habebit. in re mobili antenuptial. do.
s Non scriptis. dati vi casus est. & facit. ī. constitu. quæ ex adscript. §. fi. in fi.
t Immoderatè. sed moderatè. Accur.
u In rem. s. soluto matrimonio. vt subijcit & ēt cōstante eo, si maritus vergat ad inopiam: vt ī. de æqua. do. §. illud. & facit ī. vt de cetero commutationes. § j. & ī. de non alie. §. si quis igitur emere.
x Inueniant. s. creditores Accur. Florent.
y In intercessionib. ADDITIO. Id est eo titulo in quo de intercessionibus scœminarum quarto codicis libro diximus titu. ad. S C. Velleianū. Iulianus intelligit l. si mulier: vt Accursius notat. Cont.
z Scripsimus. vt C. ad Vellei. l. si mulier.
a Et si consentiat. s. semel tantum.
b Indemnis. s. mulier.
c Cōsensum. s. scdm. Et sic no. duplicē consensum interdū plus operari q̄ vnum: vt hic, & C. de non nu. pecu. l. in ɔtractibus. §. j. & C. ad Vell. l. si mulier in fi. aliās ɔ. vt ff. de verb. ob. l. qui bis. sed quod hic dr de duplici mulieris consensu circa fideiussionem præiudicare, vt correctū, vt ī. vt nulli iudi. § & illud vero præuidimus. coll. ix. vel dic vt ibi diximus.
d Auditu. i. ɔsensu.
e Delinquuntur. s. fiunt in præiudiciū eius. Accur.
f Decepta. s. semel. Alias.

† Cōcor. Clement. vnica de immu. eccle. cū si.

† Cōcor. glo. super ver. alie. i med. in ca. ex parte. extra. de ɔsuet. vbi dicit, quod nō valet alienatio fundi dotalis ēt muliere consentiente.

citer damus: sed tūc mulierē ex secundo cōsensu dāno submittimus, dum sunt aliæ res, a ex qbus possibile est ei satisfieri pro re, vel reb' imobilibus, q in antenuptiali donatione ptinent, & q ab alio detinenē pp alienationis aut suppositionis modū. alioquin si nihil aliud supsit, neq; sic lęsionē sustinere mulierē pmittimus: sed licet secūdo vel frequenter cōsentiat, cā ad intercessionis ferat rōnē, b & sit oino eī lucrū c sub cautela positū: nisi apparuerit relictū aliud sufficiēs ad antenuptialis largitatis quantitatē Et hæc dicimus non solū parcentes mulieribus, sed multo potius viris talia faciētibus: si qdē & multis & penè pluribus casib' cōibus filijs antenuptialis donationis seruanē res: & rursus hæ remanent apud substantiā viri eiusque successionē ex hac obseruatione: ideoq; vtilis est lex vxori & marito fm has satisdōnes. d Et multò potius hæc in dote e valebūt, f si qd dotis, aut alienet, aut supponaē, iā.n. hæc sufficiēter delimata atq; sācita sunt. g Sed neq; ipsos ɔhētes oino neglexim'. nā ēt super his obligationē quantū ad mulieres neq; dictā, neque scriptā eē volumus: h & ipsos viros in alijs earū reb' obligari volumus occasione alienationis aut hypothecę: mulieribus qdē seruātes in ipsis imobilibus rebus sponsalitię largitatis ius innouatū: viris i aūt cōpetens ius ex documētis, quantū in alijs rebus suis: k oib' priuilegijs iā doti datis l a nobis, i sua firmitate manentib. qn mulier mouerit. m alijs enim oib' pter mulierem, hmōi priuilegia nec ex antiquo dedim', neq; nunc damus. Tua igit eminentia, q placuerūt nobis, & p hanc sacrā declarata sunt legē, oibus faciat manifesta, fm solennem modū edictis pceptis per prouincias vtens: vt nullā gentium lateant, quę a nobis sancita sunt. in hac eñi felicissima ciuitate gloriosissimus pfectus vrbis hęc proponet.

Deest hic 62. constitutio latina de cōsultationibus, quæ i editionibus Græcis deest: eius tñ summam descripsimus ex latina Iuliani epitome manu scripta. Cont.

a Aliæ res. In hoc solo addit hoc authen. legi Codicis ad Vell. l. si mulier. fm Ioan. quod sic intelligo: in hoc solo est plus in consensu circa antenuptialem donationem q circa fideiussionem eius.

b Rationem. vt nō prædicet sibi. Accur.

c Lucrū sub cautela. sic i. de nupt. §. & ita circa talium, &c.

d Secundum has satisdationes. i. fm has cautelas, quas dedimus mulieribus, vt possint vindicare res supradictas.

e In dote. s. inæstimata: qui fundus dotalis dr: vt C. de rei vxo act. § & cum lex. fm Azo (aliàs fm Mar) & fm Albe. qd puto verum. Pla. vero gñaliter in quolibet. pro nobis est C. de iure dotium. l. quotiēs. Itē est pro nobis qd hic subijcit, iā enim &c. vbi expresse dicit de dicta l. C. de rei vxo actio.

f Valebunt s quę in prohibenda alienatione dixit, non aūt de permittenda nam licet millies mulier consentiat: non tñ prçiudicat sibi fm Io an vt institu. quibus alie. lic. in prin. Alij ɔ̃. Sed Ioā. vt dixi, aliud in dote q in don. pp nup. dixit: & aliud in remittenda hypotheca a muliere in rebus marit. C. ad Velle. l. iubemus. Itē & alia est rō quare sit aliud: qa oia priuilegia dotis debent esse salua, vt j. § proxi. nisi erat res mobilis in dote in qua prædicta forte possent saluari secundum Io.

g Sancita sunt. vt C. de rei vxo. actio. §. & cum lex Iul.

h Volumus. sic. s. de non alie. §. si quis igitur temere & §. seq.

i Viris. i ɔ̃henubus cum viris.

k Suis. s. viris. & vt ob absurditas repellatur, non vt modo primū sint obligati viris conueniant: sed vt a principio obligati, nunc modo incipiant posse conueniri. nā & actio pignoratia soluto debito intentat, licet primo nata fuerit fm Plac. vt ff. de fideiuss l. si qs p eo. §. si nūmos. Ac.

l Doti datis. vt C. q po in pign. ha. l. assiduis. & institu. de act § fuerat. & C. de rei vxo. act. & facit ad hunc. §. ff. de priuile. cred. l. dabimus. & j. vt tractum si. ij. & j. neque virū quod ex dote. §. si & j vt exac. instan. do § . j.

m Mouerit. s. actionem.

VT

TITVLVS XV.

Nouella 63.

DE NOVI OPERIS NVNciatione maritimi aspectus.

Nulli licet ædificare in hac regia ciuitate vltra terminos a iure permissos, si principaliter noceat. Bartolus.

Imper. Iustinianus August. Longino huius almæ vrbis præfecto.

Ausam, quę dolosè fit in hac regia ciuitate circa domuum ędificia, cohibere & emendare iustum credimus. Quia.n. certis mensuris distare domos abinuicē, Zenonis pię memorię ɔstitutio † dicit: nos ēt aliqd tale [sancimus. Seqē aūt] in hac regia vrbe nō posse aliqd † vltra cētū pedes prohibere maris aspectū, rē oium gratissimā. Oportebat qdē forsan & exampliari mensura aspectus eius partem, & nō eos prohibere. Sed tñ hoc inopinabili quadam machinanē arte. Quidā.n. centū pedū relinquentes mensuram, aut ēt parū aliqd huic addentes, deinde ędificant: nihil aliud habentes: sed tanquā aliquod velum tetenderint: & cū abstulerint maris aspectum p oēm potestatē, & non repugnantes legi propter centum pedum spacium, interim ædificant sine prohibitione: & dum quod quærunt, potiuntur, deponunt illud quod propter vulitatem ab eis iniunctum † est. sed

† Illæ enī tea depēdita repoñi in proprio titu. Codicis sub titulo de priuatis oæ tib. curaui, meāq; translationē addidi. Cōe.

Pro inclusis legēdū, sanciuerim' adieceriē autē illa ɔlló. & a. aliquē legendū. inuentum.

ita schema circumuenientes oi voluntate, extraneas possessorũ constituunt domos: qđ decetero fieri nullo modo volumus. Sed si quis voluerit tale aliquid excogitare & malignari, non taliter ludat: sed si hoc egerit, ꝑ veritate domũ totã ædificet, & vsq; ad spaciũ totũ (centũ dicimus pedũ) tendat, ædificia faciens tanquam necessaria sibi, & incuitabilia futura, non aũt pp vicini læsionẽ cõstruat parietes, & velut ex quadã pictura tale extendens machinationẽ, priuationẽ aspectus arripiat. Sicut enim eis, qui aliena diripiunt, directè aduersamur, & pœnis dignos putamus: ita & hæc molictes, nihilominus & malitiã eorum, qui alienas res abripiunt, æstimauimus. Vnde si paruam aliquam sem per domũ abreptionis auferre præsumenti, beneficio vi bonorum raptorũ conquadruplatur pœna: quõ non hunc necesse est, qui tale aliquid agit, & cogit ꝙ ab eo factũ est, alia maiori pœna multari? hoc est decẽ librarũ auri inferendarũ theatralibus tuæ celsitudinis, vt nõ malus vicinus (hoc quod in sermone) constitutus, vadat deridens legẽ, tanquam inualentem eum proprijs inhibere dispositionibus. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hãc sacrã declarata sunt legẽ: tua celsitudo in hac felicissima ciuitate operi terminoq; cõtradere, & in perpetuũ vna cum obedienti officio seruari festinet, eade decem librarum imminente pœna contra hæc præuaricantes, aut præuaricari sinentes. Data. VII. Idus Martias CP. Imperato. Domi. Iustinia. P. P. August. anno. XI. Ioan. N P.V.C.Cos.

Desunt hic duæ Nouel. 64. & 65. prior de hortulanis, posterior aũt de his, quæ relicta sunt ecclesiæ Mysię, quas inferius inter extraordinarias reperies x. collatione. Conti.

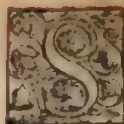
TITVLVS XVI. Nouella 66.

VT FACTAE NOVAE CONSTITutiones post insinuationes earũ post duos menses valeant. Parcit aũt non custodientibus subtilitatem constitutionũ super testamentis in relinquendo quadrante, aut non subscribẽdo nomen hęredis, aut nõ dicẽdo.

CONSTITVTIO QVINTA.

Lex post insinuationem ligat in ciuitate Constantinopolitana: in prouincijs verò post duos menses a die publicationis. Angelus.

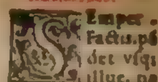
Imp. Iustinia. A. Io. gloriosiss sacrorũ ꝑ Oriẽtẽ prætoriorũ pfecto, iterũ excõsuli & pfricio;

Emper legum nobis occasiones motorũ negotiorũ ꝑbuerunt causæ. Pluribus enim nobis aditionibus factis [a] occasione nostrarum cõstitutionum quas super successionibus scripsimus: (quale est, [b] vt oporteat testatorẽ propria manu hęredis scribere nomẽ, & ex quantis [c] vncijs reputari oporteat Falcidiam quã filijs parentes relinquunt, siue ex tribus, siue ex quatuor, siue etiã ex pluribus) & multis pp hoc periclitantibus testamentis cadere, ne complerent, quæ in eis scripta sunt: quia licet factæ sint leges, [d] tñ nõ sunt cognitæ aut prouincialibus, aut etiã hic nõ dum fortè propositę, nulliq; manifestatę: † necessarium existimauimus talia lege breui corrigere.

CAP. I. SANCIMVS igitur, ex illo nostras ꝯstitutiones quæ pro testamentis sunt, valere, [e] ex quo in cõe factæ sunt manifestę. In prouincijs aũt, ex quo discretæ ꝑ metropolitas palam factæ sunt, vel postea factæ fuerint: ne legu ignorantia (secũdũ quod dudũ tenuit) testamenta homines facientes, videant præuaricari legẽ. Vt aũt apertius adhuc eã declaret, sãcimus, si scripta fuerit hmõi lex: [f] hanc post duos mẽses dati ei tpis valere, & in republica tractari, siue in hac felicissima ciuitate, siue in ꝑuincijs post insinuationem, sufficienti hoc tpe oĩbus manifestam eam constituere, & tabellionibus eius cognoscentibus virtutẽ, & subiectis agnoscentibus, legẽq; seruantibus. Sic nulli oĩno erit declinatio, vt nostrã custodiat legem. Non enim volumus deficientium infringi voluntates: oĩbus siquidem studemus modis ratas eas cõstituere. Cur enim culpabimus eos, qui positas nostras ignorauerint cõstitutiones: vel si post paululum fortè, quàm scripta lex est, & adhuc ignorata, decesserint testatores, & propterea in testamẽtis, aut nõ scripserint propria

VT FACTAE nouæ constitutiones, &c.

a Semper. Factũ. ꝑdet vsq; illuc, ne testatorum existimauimus.
b Quale est. vt C. de testa. l. iubemus.
c Ex quantis. vt ff de iniu. & re §.
d Leges. s. prædictæ duæ. Accur.
e Valere. s. in regia hac ciuitate. Accur.
f Huiusmodi lex. s. pro testamentis. vt s. ut. proxi. dictum est. Sed nunquid idẽ in alijs? Dico ꝙ sic: vt patet ex rub. in principio cuius verba sunt generalia: & ita hoc intellige generaliter, vt ff. de auro & ar. le ga. l. species: & ff. de iur. & fac. igno. l. pen. & fin. Sed contra: vt s. vt iu. ꝑ iudices. in fin. vbi dr ꝙ intra tres menses: sed illud speciale: vt ibi dixi.

† Cõe. e. si Romanorũ. 19. dis. & c. si dormiẽtis. 31. q. 3. c. quia circa ex. de priui.

† Cõe. e. 1. cũ gl. super verbo solenniter. de postu. pla. q glo. recitat tenorẽ huius §.

stri. Item §. vt neque miles neq; fœ. §. sint igitur. sed illud speciale similiter. hoc autem generale.
[a] Hæredis nomē disposuit: vt in d. l. C. de testam. l. iubemus. & facit instit. de testa. §. j.
[b] Formas. Dando rescripta extra corpus iuris.
[c] Importunitatē. sic. s. de hære. & Fal. §. j.
[d] Seniorem. s. le. iubemus.
[e] Alteram. vt s. de triente & semis. colla. iij.
[f] Eo quòd factis a nobis. i. eo ꝙ fecimus vniformes constitutiones. & ita ablatiui casus in accusatiuos resoluātur: & quod dicit factis, dic i. fecimus. sic j. vt hi q ob. j. rñ ibi, non existente &c.
[g] Frequentiam. sic s. de non alie. §. alienationis.
[h] Voce. i. lingua. Al.
[i] Destinata. aliàs est insinuata. Accu.
[k] Valeantq;. sic j. hæc cōstitutio inter pte. no. cō. col. vj. & j. de ijs qui ingred. ad mona. coll. vj. sic s. constitutio quæ ex adscriptitijs. §. j. Accursius.
[l] Mortes. tam in terra quàm in aqua vt ff. de dona. cau. mor. l. senatusconsulto. §. ij.

Innote-

pria manu hȩredū noīa, aut ēt tres vncias solū reliquerint filio, & nō quatuor: in quo legē aut nō positā ēe cōtigit, aut positam, & eo ꝙ nondum proposita fuerit, iuste ignoratam? Igitur etiam hactenus, licet antiqua constitutio sit, & in cognominis nr̄i posita constitutionū codice, ꝗ scribi ꝓpria manu hȩredis[a] nomē disposuit: tñ plurimi ꝑter eius testati sunt virtutē, ignorātes eius legis lationē: & hactenus talia ꝑmissa denunciātur nr̄æ potestati: & oib. semꝑ talia poscētib. veniā dedimus: qm̄ nondū fieri has manifestas euenerat, & sacras suꝑ his fecim[b] formas[b] iustam eis largiētes veniā. Ne igit̄ īportunitatē[c] patiamur de his ꝑ singulos dies, & formas scribere cogamur: ꝓpterea sancimus (sicuti dictū est) seniorē[d] qdē in Iustinianeo positā codice legē valere, hic qdē ex quo insinuata est: in ꝓuincijs aūt ex quo directa & palā facta est in vnaquaq; metropoli aut alia ciuitate. Tp̄e nam q; plurimo transeunte, & nostro codice vbique directo nō rectè ignorabitur. Alteram[e] vero nouellam quæ inter constitutiones post codicem posita est, † decernēte quod filijs relinquatur, valere & in hac felicissima ciuitate, & in prouincijs post duos mēses[e] insinuationis, sicuti ꝑdiximus: eo ꝙ factis a nobis[f] vniformib. cōstitutionib. de mēsura institutionis filiorū, alia qdem Græcorū lingua conscripta, ꝑp multitudinis frequentiā:[g] alia vero latina, ꝗ ēt firmissima ꝓpter reipublicæ figurā est: illa qdē Kalendarū Martiarū habet cōscriptionis tunc diē: noua aūt tūc insinuata est: alia vero est Latina voce[h] cōscripta ad Soloniū gloriosissimū ap. id Afros sacrorū ꝓsulē tunc ꝑtoriorū, Kalendis Aprilis. Quia vero neq; Græca lingua conscripta, mox palam facta est & directa. denique etiam, quæ hic a gloriosissimos præfectos sacrorum nostrorum ꝑtoriorum conscripta est, i. Græca lingua, Maio mēse insinuata est in eadem sede atque directa: ideo sancimus oportere eius legis lationē quæ de mensura institutionis filiorum eloquitur, valere hic quidem ex Kalendis Maijs, vt duos menses seruemus: in prouincijs autem ex quo hæc palā facta est, etiam ibi duobus mensibus post insinuationem seruandis. Si vero nondū hactenus in omnibus prouincijs destinata[i] est: velociter & eam & alias, quæ fortè non missæ sunt adhuc, aut ēt postea comitante Deo a nobis faciendas, mitti nūc vel mittēdas esse: quatenus nr̄ę cōstitutiōes in metropolitanis ciuitatibus fiant vel faciendæ sint manifestæ. Prouinciarum vero præsides ipsos mittere eas, & missuros esse per omnes ciuitates sub vnaquaque prouincia constitutas: vt nullus decetero occasionem sumat cuiuslibet ignorationis. Vnde præteritum omne iustam habeat veniam, valeantque[k] defunctorum voluntates & dispositiones, vel si nuper factæ sunt, sicut eas illi fecerūt, vel si s̄m prius tenentē legis lationē litteris ꝓprijs non scripserūt hæredum appellationes, aut testib. eas non fecerunt manifestas, aut tres uncias & non amplius reliquerunt filijs. Non.n. infringi (sicuti prædiximus) defunctorum volumus dispositiōes: sed ratas esse per omnia declaramus: vt si vel proximè scripta sint testamenta post positionem legis, nondum vero contigerit, cōstitutiones factas innotuisse: & super viuentibus fortè testatoribus non sunt mutata: maneant ēt sic institutiones, quæ ab initio secundum tunc certas extantes factæ sunt leges, propriam virtutem habentes, & non accusandæ eo ꝙ tempore quo superuixerūt illi, eas nō mutauerunt. Non.n. sunt oīa in nobis, nec semper quibusdam tempus fit testandi repente. plerunque enim incidūt hominibus mortes[l] testandi eis potestatem auferentes. Quamobrem ab initio factum rectè, eo ꝙ non fuerit mutatum, non arbitramur postea mutari, aut aliquo modo infringi: sed immutilatam manere quę tunc placuit testatoribus sententiam, valideque seruari. Erit nanque absurdum, vt quod factum est recte, ex eo quod tunc non erat factum, postea mutetur. Collectiuè igitur dicendum ꝫ percipiant filij

† Nouellæ in eo volumine codicis ponebant post codicem cōpletū. Contius.

• Cōcor. c. 2. cū gl. in verbo, vltra. & in proœ. dec. in §.

a Innotescerent. sic j. vt cum de appel. cogno. §. j. col. viij sic j. vt in me. li. § j. colla. ea.
b Supplementum. sic ff. de contrahen. empt. l. Rutilia.
c Fiat. nā sic erat iure veteri: vt C. de inoffi. testa. l. cum qritur. & l. parētib.
d Sancitum est. vt s. de trien. & se. §. j. col. iij.

VT NVLLVS fabri. &c.

Hæc prima pars expeditur infra e. vsque ad §. illud quoque.

e Et vt episcopi. hoc dicitur j. §. illud.
f Et de alienatione. hoc dicitur j. e. quoniam vero.
g A quæ. Legib. q sunt in C. & j. & s. in hoc volumine.
h Negotia. j. de sanctiss. epi. §. si qd.
i Et rursus. & pro id est.
k Accedunt. ad eas faciendas.
l Eas. s. ecclesias.
m Orationem. sic s. de mona. §. hinc. & j. de eccle. tit. §. si quis autem. col. ix.
n Suis medentur. i. se dicunt medesi velle.
o Aedificare. s. cōcedimus.
p Priusquam. sic in decretis. xviij. q. ij. quam sic. & j. de san. episc. §. si quis.
q Luminaria. s. in ecclesia.
r Multæ. interpositio est vsque illuc. licebit ei &c.
s Administratur modo. s. forte ab ijs qui eas antiquitus ædificauerant.
t Eorum. s. clericorum.
u Agenda. sic vt s. cleri. qui rece. §. fin.
x Legem. vt s. quo modo oport. epis. §. j. & §. illud. & tacit. j. de san. episc. §. in medio autem.

*Maij, s Scrimg. * Legendum, V. C. cons. Contius.

relictas sibi (si ita cōtigerit) a patrib. tres vncias ex testamētis ita factis, aut ante legis positionem, aut post positionē legis, antequā hæc tñ apud iudices inotescerēt. a Si vero adiectū sit testamētis, oporteт quod reliquū est, eis ĩpleri, ſm quod tūc legib. debebat: hoc percipiēdū ſm antiquas leges, vt si qd de est tribus vncijs, ſm illas supplementū b fiat c non in quadriuncio, quod postea qdē sancitum est, d nondū tñ tūc agnitū. Quę igitur placuerūt nobis, & p hāc sacrā declarata sunt legē: pceptis proprijs tua eminētia oībus faciat manifesta, & q in hac maxima ciuitate, & q foris inhabitant: quatenus oībus fiāt palā q̄ a nobis pro omniū cautela sancita sunt. Da. Ka. Mart. † Cōstantinopo. Do. Iusti. PP. Aug. Anno. xj & Io. vicecom. †.

TITVLVS XVII.
Nouel. 67.

VT NVLLVS FAbricet oratorij domos pter voluntatem episcopi, e & vt deputet prius q̄ circa diligentiam & statum in fabricando oratorio sufficiant. & vt episcopi e nō desint suis ecclesijs: & de alienatione f ecclesiasticarū rerum ĩmobiliū.

Nulli licitum est ecclesiā vel monasteriū vel oratoriū ædificare sine episcopi voluntate: episcopo ædificium inchoante: qui statuit clericorum mensuram, & expensas necessarias & opportunas. sed si ædificare volens non est ad hoc sufficiens, episcopi consensu vnam ecclesiam vetustate corruptam vel neglectam ædificare poteris. Barto.

Idem impera. Iustinianus Aug. Mennæ sanctiss. & beatiss. archiepiscopo Constantinopolitano, & vniuersi eius tractus patriarchæ.

EA quæ de sanctissimis ecclesijs sunt, multis cōprehendētes legib. g adhuc ēt alia lege egemus, ad exorta negotia h & rursus i emergentia sufficiente. Plurimi namq;, nois cā, non ad opus sanctarum ecclesiarum accedunt: k deinde eas ædificātes, nequaquā curā ponūt, vt expēsas quoque eis deponāt decedentes & ad luminaria, & ad obseruantiū alimenta, & ad sacra ministeria: sed deserunt eas l ēt in nudis ædificijs cōstitutas, & aut destruendas aut omnino sacro ministerio defraudandas.

CAP. I. SANCIMVS igitur præ oībus qdem illud fieri, & nulli licētiā esse neque monasteriū, neq; ecclesiā, neque orationis domū incipere ædificare antequā ciuitatis Deo amabilis eps orōnem m in loco faciat, & crucē figat, publicū pcessum ibi faciēns, & cām manifestā oībus statuēs. Multi enim simulātes fabricare quasi orationis domos, suis medent n languorib. nō orthodoxarū ecclesiarum ædificatores facti, sed speluncarum illicitarum.

CAP. II. Vt qui ecclesias ædificant, prius definiant quæ ad curam & constitutionem eius conseruationem pertinent.

DEINDE nō aliter quēpiā ecclesiā ex nouo ædificare, o priusquā p loquaт ad Deo amabilē epm, & definiat mensurā quā deputat & ad luminaria, q & ad sacrū ministeriū, & ad incorrūpēdæ domus custodiā, & obseruantiū alimēta. & si sufficienter habere videт, faciat prius donationē eorū q̄ futura sunt deputari: & ita domus ædificeт. Si aūt nō sufficiat qdem aliqs ad hoc, nomē forte desiderās quo & ipse fabricator ecclesiæ voceт, & vult aliqd tale faceт, (multæ r enim & in hac regia ciuitate, & i puincijs ecclesiæ sunt in qbus cōpetēti qdē administraт mō, s piculū vero ruinæ patiunт pvetustatē, aut ēt paruæ constitutæ sunt, & inordinatæ ſm desideriū eorū t q in eis deputati sūt) licebit ei vnā taliū ecclesiarū accipiēti, hāc ædificare: & hic volūtate Deo amabilis orthodoxorū epi res agēda u ē. Sic. n. poterit & sacræ dom⁹ fabricator vocari, & nihil de suo supexpēdeт: đputatis iā circa hoc expēsis oblatis ab eis q ēt pri⁹ has expēdebāт.

CA. III. De epis non residētibus in pprijs ecclesijs sic Iulianus epitomator.

ILLVD quoque sancimus, quatenus secundum a nobis prolatam legem x Deo

Deo

Deo amabiles [a] epi in suis ecclesijs maneāt, & non relinquant qdē eas, tps verò multum [b] hic morentur, & cogāt p Prouincias œconomos expē sas sibi trāsmittere, & sā ctissima ecclesia expendat, qđ & ipse [c] inde ei obseruare non patiatur. Sā cimus igit iā a nobis positā legē [d] in sua maneat re virtute. si verò defuerit [e] Deo amabilis eps ecclesię suę ampli[f] tps, nullā ei mitti expensā de prouincia: sed illā qdem circa actus pios & sāctissimā ecclesiam expendi: ipsum verò hic errātem nō expensis sanctissimā ecclesiam pgrauare: cū certū sit, q si plurimo tē pore [g] defuerit, q̄ iam a nobis super eisdem sancita sunt, valebunt. [h]

CAP. V. De alienatione rerum ecclesiasticarū immobilium.

QVONIAM verò ɔtigit, [i] iā nos sanxisse, si qua in puincijs alienatio rei imobilis ecclesiasticæ facienda est, ſm decretū hāc procedere, sicuti dudū prolata a nobis cōstō dicit: agi verò decretū [k] non solū præsente Deo amabili epo ciuitatis eiusque clero, sed ēt Metropoleos epo: [l] necnō & illud insup est sancitū, [m] si metropoleos sanctissimus eps futurus est venūdare, siue eius ecclesiæ sanctissimi œconomi, [n] qd oporteat fieri: ēt hoc adijcimus, [o] vt duo ex synodo q̄ sub eo est, Deo amabiliū eporum, quoscūq; elegerit, ipsi intersint, [p] & alia oī obseruatione custodita, q̄ iam sancita est, pręsentia duorū Deo amabilium epōr [?] adijciat: vt secundū se [q] videat cū sua synodo rem agere: & sicut ipsa [r] rē facit credibilē & sufficientē ei, [s] q sub eo ɔstitutus est, dū psens [t] est: ita & ipsi, q̄ sub eo est synod[us] psens, p duos Deo amabiliū eporū videbit rē pbere cautissimam iumentē ex hmōi synodo testimoniū. Hanc itaq; nrām legē, & ad sedem tuę beatitudinis, & ad cęteros sāctissimos patriarchas missam, ipsi per literas proprias sub vos metropolitis facietis manifestā, vt illi palam faciāt sub se constitutis episcopis: vt nullum lateant, q̄ a nobis constituta sunt. Dat. Kalend. Maij. C P. Imper. Dn. Iustinia. P P. August. anno. xij. Ioanne. V. C. Cons.

Deest hic Nouel. 68. vt cōstitutio de successionib. &c. quæ deest in Haloand. sed eā ex Scrimgeriana & excerptam retulimus in collat. decimam. Contius.

TITVLVS XVIII.

VT AB ILLVSTRIBVS, ET qui super eā dignitatē sūt, oīmodo sit p pecuniarijs causis, sed & iniuriarū criminalis p procuratorē dicāt: clarissimis aūt i pecuniarijs licere eis, & p procuratorē & p se litigare.

Illustres & superillustres in causis pecuniarijs & in crimine iniuriarum non per se, sed per procuratorem litigare debent: cęteris verò dignitatibus inferioribus licitè conceditur vt per se, vel per procuratorem litem exerceant. Bartol.

Imp. Iustin. A. Io gloriosist. prętoriorū Oriē tem prefecto iterum ex consuli & patricio.

QVæcūq; procedunt qdē quasi honoris cā, schematis melioris sunt, quod aūt hinc [t] euenit, non honorē, sed forsan ēt quādā lęsionem inferens, hoc bene habere iudicamus breui mederi lege. Fertur. n quibusdā constitutionibus, [v] vt nulli clarissimorū [x] liceat per se litē exercere, sed per procuratorem oīno. sed hanc quidem antiquitas pro dignitatum honore scripsit:

---

[a] Deo amabiles. vt s. vt cleri. qui rece. §. j. collatio v.

[b] Multum. s. vltra annū. vt s. qūo opor. epis. § illud. Sed aliās dī multū quinquenniū, vt institu. de lit. ob. §. multū. & ff. de sepa. l. j. §. quod aūt dictum est.

[c] Et ipse. s. eps & qđ subijcit inde, id est ex eis. & qđ subijcit ei. s. ecclīæ. itē qđ subijcit obseruare: duo significat. put. n. refert ad illud verbū inde, dic obseruare. i. hre. Itē put refert ad ei, dic obseruare. i. reseruare s. d suo ipī ecclīę. ad vtrūque. n refert. Nec mirū q verbū semel positū ad duo diuersa referat. vt & ars. ff. de offi. pcō. l. ij. Itē qđ subijcit, nō patiat, dic. i. non valeat, vel non possit. & ita est plana littera.

Verbū semel positū ad diuersa referri pōt.

[d] Legem. vt s. qūo. opor. epis. §. & illud.

[e] Defuerit. s. p annū.

[f] Ampli[us] tps. s. anni.

[g] Plurimo tpe. s. vltra annum. Ac.

[h] Valebunt. s. vt expellat a clero eporū, & choro clerico. vt s. qūo op. epi. §. & illud.

[i] Qm̄ vero ɔtigit. vt s. de eccl. re imo. ali.

[k] Decretū. s. psidis volumus i dicta ɔstōne. & facit j. de ali & emphy. §. hoc etiam.

Cōcor. totū ti. de reb. eccl. ali. vel nō. in antiq. & li vj. decret & Cle. & xj. q. ij. p totam illā qōnem.

[l] Metropoleos. epo. i. archiepiscopo.

[m] Sancitū. i. sanciē dū. & ita ips p age posui: sic ff. de leg. iij. l. ēt Vel dic sancitū. s. in ɔstōne Græca, vel extrauaganti. nec. n. in illa. s. de non alie. vel in alia s. de eccle. re. imob. alie. vel ali iste casus habetur.

[n] Oeconomi. q bus res ecclesiasticæ gubernādæ mandant, vt C. de sacrosan. ec. l. iubemus. s prin. s. epi volūtate, vt C. de epi. & cle. l. oēs qui vbiq. §. hoc nāto minus.

Oeconomus quis sit.

[o] Adijcimus. i. per hanc constitutionē.

[p] Intersint. qđ adij ēt hæc ɔstō! pōt dici vt duo epi intersint. Alij dicūt q hoc erat ēt dictū in ɔstōne eā ius hic facit mentionē, & dicunt hic adijci q isti duo epi debeant esse de sua synodo. hoc est de suo archiepatu.

[q] Secundū se. i. in contractu.

Synodus quid sit, habes in c. sicut. eā, de acc. & c. s. per his. de maior. & obed.

[r] Ipse. archieps pbēs auctoritatē epo sub se posito.

[s] Et s. episcopo.

[t] Præsens. archieps.

[t] stribus. &c.

QVæcunq; pcedūt. Hinc. ex legib[us] in de nominatis.

[x] Constitutionib. vt de procuratorib. l. quicunq. & C. vbi senatuie vel clar. l. fin. in prin & C. de accusatio. & inscrip. l. conuenit. Accur.

[y] Clarissimorū & p consequens nec spectabilis nec illustris.

Comi-

a Comites. vt sit co mites, sine comitatu.
b Sãcimus igit̃ vsq;. inclusiue ponit̃ s. vt illustres & superillustres cõtineant̃. & illustrium multa genera sunt: vt C. vt dig. or. ser. l. ij. ĩ prin. lib. xij.
c Mouere. vel suscipere: vt C. de iniur. l. fi. & facit instit. de in iu. §. pen.

Iudex iudicãdo sedere debet.

d Sedere not. hic expresse iudicẽ debere sedere cũ iudicat, & aduocatũ siue litigantes stare dũ dicit. & facit C. de postula. l. q̃s. quis. in fi. & C. vbi se na. vel cla. l. fi. §. sedẽti. & C. de offi. ciui. iudic. l. j. & C. de offi. diuer. iudic. l. fi. Item facit C. de dila. l. j. & l. a pcedẽte. Sed cõtra instit. de liber. §. multis. sed ibi est speciale fauore libertatis.
e Ex vtroq;. s. latere.

Rigor istius tex. obseruat̃ in parlamẽtis Frãciæ.

f Iniuriam. aliàs in curiam. & ponit̃ pro rusticitate. & ita not. nos debere esse curiales ĩ inuitãdo aliquo probo & nobili hoĩe ad sedendũ. hic. C. de offi. diuer. iudi. l. j.
g Indigne procedẽte. quod erit si aduocati, siue litigantes iuxta iudicẽ debeant sedere. ne ergo hoc cõtingat, litigetur p pcuratorem ex parte illustris.
h Post magnificentissimos. Hic no. quinque genera magistratuũ habentiũ ordinariam iurisdõnem, vt superillustres, itẽ illustres, & isti litigant p procuratorem tñ: vt hic, & sũt illustres, vt pfectus ptorio Orient. & Illyrici. Item vrbis Romæ. itẽ alij sunt spectabiles, qui post illustres sunt, vt proconsules, & pfectus Aegypti, qui dr̃ augustalis. alij sunt minores: vt clarissimi, & psides prouinciarũ, vt s. de appellatio. §. illud. & §. vsque modo. & §. Oriẽtalis. & C. de rap. vir. § finaũt post. & ff. de priua. car. l. j. §. j ibi, & viris clarissimis, &c. Item & alij sunt

scripsit: multos aũt cõspicimus dignitates quidẽ adeptos, & inter clarissimos inscriptos, aut comites, c aut tribunos, vel si qui alij consistunt huiusmodi: substantię verò minoris dominos, vt penitus non sufficiãt ad procuratores ordinandos, & pp hoc agendas expensas. Sancimus igit̃ vsque b ad magnificentissimos illustres hęc valere, & modis oĩbus eos p procuratores pecuniarias exercere causas: nec non ẽt iniuriarũ p procuratorẽ criminali modo mouere, c s̃m qđ datũ est eis super hoc priuilegiũ: ne cogant̃ aut sedere f d cũ iudicibus cũ iudicãt: aut stare rursus tanquã litigantes. ex vtroque e enim cã vr̃ incauta, aut dignitatibus iniuriam f sustinentib. aut iudiciali schemate indignè procedente. g Post magnificẽtissimos h igit̃ illustres, oĩbus licentia sit volentibus i pcuratores ordinare, k & per se lites exercere, nulla ex hoc neque prohibitione, l neque dãno, neque pœna inferenda eis. Tua igitur eminẽtia, quæ visa sunt nobis, & per hanc sacrã declarata sunt legem, oĩbus faciat manifesta, q̃ moris sunt super his agens. Datũ pridie nonas Iul. Constantinop. Imperij. D. N. Iustiniani August. P. P. anno. xij. Ioanne V. C. Cos.

TITVLVS XIX.

Est nouel. 69. apud Haloandrũ. 79. apud Scrimgerium.

VT ORDINARIÆ præfecturæ vrbanæ & prętorianæ duæ, m & præfecturę quę in cingulo, & quę in actu sũt, sole. non etiam honorariæ liberent a curiali fortuna.

Sola collatione dignitatis & administrationis etiã ante administrationem susceptam curiales liberãtur a curiali fortuna, sed sola collatione honoris seu dignitatis absque administratione non liberantur: sed remanẽt curiales solũ honorẽ ex tali collatione cõsecuti. Bar.

Imperator Iustinia. Aug. Io. gloriosiss. Orientaliũ prætoriorũ præfecto, iterum excõsuli & pricio.

Lurima horum, quæ olim sancita sunt, neglecta & nõ facile ĩ republica tractata, oĩno visa sunt absque lege & sine legis latione cõsistere. n Nouimus enim q antiquitus erat quædam præfecturæ figura, quã honorariã o vocabant, codicillis p ab imperio super ea collatis. hanc autem ita nominabant, vt nihil aliud nisi purũ honorem ijs, quibus præbebatur, conferret, quæ curiales non liberabat a fortuna curiali, nisi quis eam ipso opere i ministrasset. & sicut de gloriosissimis magistris militum videbimus, qa nullus ex magisterio armorum eripit̃ fortuna curiali, nisi cũ opere gesserit, (nam & magisterium r militiæ præfecturam esse nostræ dicunt leges: puri verò magistrorũ militiæ codicilli solam præbent dignitatem, fortuna nõ liberantes) sic etiã in ipsa præfectura si futurus sit aliquis r liber huiusmodi fieri fortuna: necesse

minimi, q nec nomẽ habent, vt pedanei ĩ ordinarij tñ sunt, vt defensores ciuitatũ, & municipiorũ: & de minimis iudicãt causis, vt C. de pedan. iudic. l. fi. & ĩ de defenso. ciuita. §. & iudicare. & §. audiẽt. coll. s.
i Volentibus. non aũt necessitas imponit̃ procuratorem ordinare. Accu.
k Ordinare. qđ cõceßus est in oĩb. vt inst. de his per quas age. pos. §. fi.
l Prohibitione. nã lex illa quæcunq; prohibet, & damnum s. amissionis cãę imponit ei, & pœnã ẽt imponit iudici xxx. librarũ auri. amodo ergo hæc cessant, nisi in illustribus, vt hic dr̃.

VT ORDINA-riæ præfect. &c.

m Dux. immo non dux tñ: vt ĩ cõstit. q̃ d di. § gñali. & §. palã verò. col. vj. nã & cõpatus liberat: vt ĩ. de sã ct. s. epis. §. curialem.
n Plurima. Cõsistere. Hic põt not. ar. ad excusationẽ Papæ Inno. q in suo cõci. multa de antiquis repetijt, quia quasi neglecta erant. & facit i. de fide iut. ĩ pri. & C. de anno. l. fi. si. x.
o Honorariã. i. sine actu & administrtõne.
p Codicillis. i. literis imperialibus.
q Opere. sic. C. de dẽcu. l. fi. sic ĩ constit. q̃ de digni. §. gñaliter.
Opere gesserit. i. cũ effectu sine administratione. Accu.
r Nam & magisteriũ. Interpositionẽ facit notando bonũ simile esse.
Aliquis. scilicet præfe-

Prefectus.
a Designatum. p administrationẽ sibi collatam.
b Renouamus. sic l. vt eccl. Ro. § renouamus. coll. ij.
c Codicillos. i. imperiales literas.
d Et Illyrici. i. Sclauoniæ. Accur.
e Frui. a curia.
f In carpentis. i. curtib. & plaustris. est enim carpentũ genus currus, fm M. & facit. C. de quæst. & magi. offic. leg. j. lib. xij.
g Videatur. No. p capellanis domini Papæ.
h Albo. vt ff. dẽ albo. scri. l. j. & ij.
i Educens. s. imperium.
k VT OMNES obediant iudicibus, &c.

Hoc dicitur infra. eo. §. hoc considerantes.

l Et ibi negotia. hoc dicitur. j. e. § si igitur fuerit. vsque ad illũ. §. accipiat.
m Priuilegium. s. specialiter indultũ, vel de nouo cõcessum aliàs. quod plene dicemus. j. eo. §. si igitur ambo. Acc.
n Huc in ciuitate Cõstãtinopolitana, vt subijcit. & vt j. e. §. accipiat.
o Conuenti. s. in prouincijs.
p VNS. Omnium. s. virtutũ. Accursius.
q Ex cã. quia tribuit vnicuique ius suum.
r Vnãquãque. i. p vnamquãque. aliàs vnaquaque.
s Huius. iustitiæ. s. q sunt quatuor. s. iustitia, fortitudo, prudentia, & temperantia.
t Iustitia. sic inst. de iustitia & iure. j. respon.
u Patria lingua. aliàs patriã linguã: & tunc subau. fm. & dic appellet. s. cõsuetudo loquẽdi. &

necesse est in ipso cingulo designatum, a ab ea curiæ vinculis liberari. Renouamus b igitur huiusmodi legẽ, sancientes, si qñ visum fuerit imperio honorare curialẽ vt ẽt liberet fortuna, dare ei codicillos c administratiõis, & pparare eũ in talib. cõstitui sedib. aut cĩgulis vrbanæ pfecturæ senioris Romæ, & nouæ videlicet huius nr̃æ, aut in prætorianis tribunalib. & Oriẽtis & Hesperiæ & Libyę, necnõ & Illyrici: d quos oẽs sub nobis fecit deus: & ita libertate frui, e quatenus magno promeriti honore, & in carpentis f vecti, & clamores præconum audientes, insuper iudiciales conscẽdentes sedes, hmõi fortuna liberi cõstituanť. Si vero solo eos participare voluerit honore: fieri quidem codicillos, & his dari: tũ vero valere hmõi imperialem largitatẽ, vt ille honoratus quidẽ sit, & maximæ curię pars esse videatur: g non tamen neque prouinciali curia, neque eius albo h libereť: sed maneat sub antiqua fortuna, solum lucratus honorẽ, & ita gratias agens Deo & imperio, qa migrauit eum ad meliora prioris tranquillitatis educens, i sitq; ẽt hoc ad ditamentũ ĩperialiũ præmiorũ, qđ publicũ minuit, neque fortuna, neq; cõsuetis ei functionib. priuãs curialem: & ei q hæc promeruerit, ẽt psentem addens fortunam, & ostẽdẽs honoratiorẽ, & alijs curialib. dignitate solummodo pcedentem. Quæ igiť placuerũt nobis, tua celsitudo seruare festinet: sciens quia neque curiales minuimus, & honoratiores eos oĩbus demõstrauimus. vt sciant hæ ciuitates ppetua pręcepta, quatenus iperio datur. D. Kal. Iu. CP. Imp. Dn. Iustinia. P. P. A. an. XII Ioan. V. C. Consule.

TITVLVS XX.

Nouell. 69. in Scrim. & 68. in Haloand. Cõtius.

VT OMNES OBEdiant iudicib. k prouinciarum & in criminalibus, & in pecuniarijs causis: & ibi negotia l examinentur, nullo excepto per priuilegiũ: m nec huc n conuenti o deducanť, nisi sacra pragmatica forma exhiberi quempiam iusserit.

In prouincia in qua quis forum sortitur, illic est conueniendus vtraque parte psente vel altera tm̃: & vbiq; iustitia seruata sñia condemnatoria vel absolutoria feratur, omni priuilegio cessante, nisi pragmatica forma aliud statuatur, vel aliud propter appellationem acciderit: his obtinentibus in omni loco & tempore: pœna contra facientibus imminente. Bar.

Imp. Iust. A. Ioanni gloriosiss. per Orientem prefecto, iterum exconsuli & patricio. †

Nam quidem esse omnium p perfectissimam virtutem arbitrãdum est hominibus, quæ iura omnibus distribuit: hæc est ex causa q cognominata iustitia. Etenim vnãquamq; r aliarum virtutum nisi subsequantur huius s bona, fiet nihil horũ q cõpetunt. itaq; nec fortitudinẽ quæ non est cum iustitia, t laudabimus: cum. s. patria lingua u fortitudinem in armis, virtutem appellet solũm: & si quis ab ea x iustitiam subtrahat, delictorum solũmodo, non quorundam bonorum fiet occasio. quam y in nostris prouincijs intuentes contemni, lege placenti Deo eam corroborare, & ad fortitudinẽ decentẽ reducere iudicauimus oportere. Plurimorũ nanq; alij quidẽ litteras sacras, z alij priuilegia, a alij pragmaticas formas, b alij præcepta iudicum, quidã alias ex alijs adinuenientes occasiones c sibi peragũt peccãdi: d quidã

aliis patria lingua. s. Rom. vt si dicamus iste fecit fortitudinem. nam in arte vel alia vi illicita intelligimus fm vulgare, vt subijcit.
x Ab ea. s. virtutes. i. fortitudine: vt subijcit. Al.
y Quã. s. iustitiã.
z Sacras. s. principis.
a Priuilegia. s. de nouo concessa, & ad postulationem indulta. Al.
b Pragmaticas formas. s. prætendẽtes.
c Occasiones. cum hominiad malũ dedito facile sit qđ libet malũ adinuenire: vt j. vt ij. qui ob. § j in fin. Accu.
d Peccandi. nõ sic impropria locutio, sepe: e occasionẽ. s. delinquẽdo. q d delinquũt in prouincijs: sed simulant se velle respõdere extra prouinciam.

Extra

† In vetere que Græca editione pro inclusi legis c onstantinopolitanis. est que editi. Cõ. πραγματικος ex tu. Cõ.

a Extra eas.s.prouincias in quibus delinquunt.
b Simulant.i.nituntur & cogitant: quod esse non debet.vnde dicitur.Quod non est,simulo:dissimuloque quod est.
c Qui.s.actor.
d Quocunque. vt de viuitu vel seruitute,s.reali.
e Pertulit.i. sustinuit in mala parte.
f Exhibere. interrogatiue lege,& respōde.q.d.nō bene.
g Suam. alias solā: & alias suam.
h Et fortitudinē. in malam partē accipe hoc vocabulū.
i Credentes. s. facere.
k Et hæc. s. mala supradicta.
l Perpetrant. id est faciunt.
m Decies.i. faciāt decies millies. simi lis modus loquendi est ff.de hære.& Fal. §. & si hoc quidem col.j.& ff. de nup.§. sed hoc.col.iiij.
n Exempla ff.C.de sentē.l.nemo iudex sed hic quo ad Deū & quò ad peccatum vitādum loquitur: ibi quo ad ciuilem quærendā actionē.
o Innumerabilib. .s. generibus persōnarum.
p Pene.i.fere.
q Ex potentibus. s. personis. Accur.
r Inanes.i.non potentes.

in ꝓuincijs & extra eas[a] litigare simulāt. [b] Qui .n.[c] quolibet loco malè patit̃,aut aliqd suorū amittit,aut de terminis terræ litigat,aut de ꝓprietate,aut de possess.one,aut hypotheca, aut de alio quocunq;[d] quō valebit i alio loco ꝓbatiōes horū q̄ ptulit,[e] exhibere?[f] hæc.n.agētes,ostēdētesq; potētiā suā,[g] & fortitudinē,[h] ita iustè credētes[i] talia machinant̃:& hęc[k] hoīes ꝑpetrāt[l] tanquā ꝑpetuāvirtutē habituros se cōfidentes, & nō respiciūt ad millia & decies[m] millia exēpla,[n] q̄ sero tandē & in ꝑsonis innumerabilibus[o] ex ī potentib. videmus potētes ꝓcedere,ex nō diuitib. diuites, in oēaūt æuū penè[p] ex potentib.[q] processerunt inanes,[r] ex diuitib.aūt pauperes, dū patrū iniusticiā soboles est secuta,[s] & nō cogitant neq; reputāt,qm̄ qd̄ ipsi quasi ꝑ se machinant̃ potestatib.vtētes,[t] hoc forsan ꝯ eos q ex eis ꝓcreant̃, agūt,ñ eadē potētia sequēte iobolem,quæ illos sequitur.

CAP. I.

HAEC cōsiderātes,ꝑsentē ponere legē existimauimus oportere,& ꝑcipimus oīb in ꝓuincijs iudicibus quicunq; nostris obediūt sceptris[u] ī vniuersa ditione & q̄ ascēdētē[x] videt,& q̄ descēdētē[y] solem,& q̄ ex vtroque est latere:[z] vt vnuiquisq; in qua ꝓuincia deliquit,[a] aut in qua pecuniarū[b] aut criminū[c] reus sit,siue de terra[d] & de terminis,[e] siue de ꝓprietate,[f] siue de possessiōe,[g] aut hypotheca,[h] vel de qualibet alia occasiōe,[i] illic et iuri subiaceat,[k] (hoc.n.apud legislatores præcedentes va-

hendi,& remitti etiam violenter.vt ff.vt nulli iudi. §.si vero quis comprehensorum.non erit ergo amodo quæstio, an hæc constitutio loquatur de criminibus, vel non. nam vere loquitur,s̃m Ioan. vt hic & ff.in rubr.licet quidā vt M.dixerint contra,s.q. nō loquat̃ in criminibus, vbi criminaliter agere.ur, quatinus sufficiāt vetera iura.sed certe generaliter loquitur: nec vult tantum noua dicere,immo etiam vetera iura recitat hæc constitutio, vt ff. statim subijcitur hæc enim apud ꝑcedentes &c.
d De terra. quod hic dicitur indistincte, statim diuidit & distinguit,siue de proprietate &c.
e De terminis. de quibus agitur ciuiliter finium regun.vt sponantur & distinguant. vt ff. fi. reg. l.ij in fi.& l.iij.& l. si irruptione.§. fin. item agitur pecuniariter ad pœnam quinquaginta aureorum per l. agrariam imponendam si dicant ab alio termini dejecti, vt ff. de ter.mo. l. agraria.nec tollitur vnū iudicium per aliud, cum debetur propter rem familiarem: vt C. quando ci.ac.cri.præ.l.j. donec tamen vna intentatur,alia cessat.

† Cōcor. c. vlt.cū gl.in me. extra. de foro cōpetenti.

s Secuta.Et hic not. filium ex delicto patris puniri.Sed contra.C.de pœ.l.sancimus.Item contra.ff. de pœ.l.crimen.Item ff.ff de accusa. l. ex iudiciorū. sed certe hic de pœna loquitur diuina, in dictis autem legibus de humana, vt argu.illius diuinæ scripturæ, Patres comederunt vnam acerbam & dentes filiorū obstupuerunt.

Filius an ex delicto patris puniatur.

Hiere. 13.

t Potestatibus vtentes.i.potentijs suis.
u Sceptris.i.litteris, vel imperio. Ala.
x Ascendentem.i.orientem.
y Descendentem.i.occidentem.
z Vtroque est latere.i.Meridie & Septentrione. Al. & facit. ff.vt eccle Roma.§.fi.
a Deliquit apparet q̄ hæc cōstitutio tota loquitur in reo volente trahere actorem ad extraordinarium iudicem.
b Pecuniarum potest stricte intelligi verbum pecuniarum quia inferius subijcit de alijs rebus,vt & alias stricte accipitur,vt C.de probatio.l.j.& ff.ad Macedo.l.filius.§.j. Vel large pone.& quod subijcit siue de terra &c.est quasi huius expositio. nam pecunia verbum large potest sumi,vt ff.de verborum significatio l.pecuniæ.& C.de constitu.pecu.l.ij.§.fi.
c Criminum.vt de eo crimine conueniatur ciuiliter vel criminaliter.& hoc ipsum erat etiam ante legem istam.vt subijcit.hodie etiā plus est quia si ibi non inueniatur vbi deliquit,poterit & alibi compre-

vt ff.de publ. iudi.le.interdum ff. vi.bo.rap.le.j.§.j. dixi instit.de offi.iudi. § penul.
f De proprietate.i dominio,per rei vindicationem directam vel vtilem,vel Publicianam,vel hære.peti. quod etiam ante hanc l. erat, vt ratione huius possessionis quæ hic esset,debeat hic conueniri, vt C. vbi in rem act.l.final.& C.vbi de hære.agi opor.l prima.
g De possessione.s.recuperāda,vel adipiscenda, vel retinenda:cum his tribus modis de ea agatur, vt instituu.de interdic.§.sequens diuisio.
h Hypotheca.vt si rem immobilem in hac prouincia positam mihi obligasti. quo casu etiam ratione possessionis hic positæ agam, siue etiam alibi positæ agam hic ratione contractus, vt supra proxi. dicit. nam reus hic fit.id debitor obligando se & rem suam.
i Occasione vt de seruitutibus personalibus,vt vsu & vsufruc.& de realibus,vt rusticorum prædiorum, vt ff.de serui.l.j.sed etiam de statu seruili vel aliter- naptitæ conditionis vel alterius, vt filiatione vel paterna potestate.similis est modus loquendi.C.de iudi. l.properandum.in fine. primo. respon.
k Subiaceat.ergo idem in clericis. sed contra. ff. vt cleri.apud propri.epi.§.j coll.vj Rñ & clericus in eo lo co conuenitur: sed non apud præsidem.sed apud episcopum huius loci,qui suus est,& ratione huius causæ,secundum Ioannem.

Vado

Varie. l. in varijs locis, vt ff. de accus. l. si cui. §. pe. & §. fi. & l. fi. & ff. de re milit. l. iij. primo rn. & C. vbi de cri. agi opor. l. j. & C. de castren. & ministe. le. fi. in fi. l. b. xij. & s. vt iud. sine quoquo suffrag. §. quod aūt dictū est. col ij & ff. de iudic. l. hæres. §. j. vsq; in fin.

vt possit alibi renouare iudicium quā vbi cōtraxit. Sed s. ff. de iudic. l. ij. §. omnes aut. Sol. dicunt qdam illā corrigi p istam: & eodē modo respondent ad l. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. item si quis Romæ. nā & ibi dr̄ n̄ debere legatū Romæ cōueniri ēt de eo qd̄ ibi facit: dūmodo ante hāc legatione, in qua nunc est. Sed hoc nō placet: qa per aliam auth. quæ est post illā, salua sunt legatis & alijs priuilegia, vt j. de san. epis. §. si verò epi. coll. ix. dic ergo hic loq. de priuilegijs quæ extra corpus iuris posita sunt, vt colligitur. j. eo. §. plurimorum. nec videtur aliquid corrigere, vt s. eo. §. hæc considerantes. ibi, hi enim &c. q aūt in iuris corpore sunt non tolluntur per hanc authen. vt dictum est, sed quędam alia auth. & tori & iudicis videt tollere priuilegiū, fm̄ 8 vt s. vt iudi. si ne quoquo suffra. §. quod autem primi tus. quod nō puto, nisi (vt dictum est) si non sunt in corpore iuris. nam & in sequen. §. post illum. s. in §. interdicimus, quibusdam seruatur priuilegiū. Item contra. s. de exhi. § j. l. eo q. actori permittitur ex priuilegio ad aliud iudicium trahere reū. Item ad idem §. C. de dilat. l. si qs. & C. de iurisf. om. iu. l. in criminali. Sol. quidam dicūt illas duas esse correctas per istam: quod non placet: quia in quantum possumus euitare legum correctiones, hoc facere debem⁹, Iustinianum imitantes, vt j. qui. mod. natu. effi. sui. §. tribus autem. dic ergo q. hæc loquitur in reo, illa in actore trahente reum ad extraneū iudicē: sed hęc mala videtur sol. nam nam non debet licere actori quod non licet reo, vt ff. de reg. iur. l. non debet. sed dic hoc speciale, illud generale, cui generi per hanc spēm derogat, vt ff. de leg. iij. l. vxorem. §. felicissimo. & derog. iur. l. semp sic & aliàs licet actori agere qn̄ vult, quod reo non licet, conueniri qn̄ vult, vt ff. de exce. do. l. pure. §. fi. & ff. de peti. hære. l. si quis liber tate. §. ita demum. ibi, & etat in ipsius &c. vt C. vt ne. inui. age. vel accu. l. j. sed hoc non licet reo.

Cū hoc §. eòdco. c. ex parte. in glos. j. circa fi. ex tra, de appellat.

b Non pure. hoc est, non inuenitur lex aliqua de antiquis quæ ita dicat pure & simpliciter de omnibus, vt illa dicit. & statim subijcit. nam hæc in delictis & quasi, itē in contractibus & quasi loquitur. itē & in actionibus in rem in quibus quis ratione possessionis sortitur locum, vt C. vbi in rem actio. l. fi. Item in interdictis possessorijs, vt hic continetur.

c Cōsiderauimus. s. quia reus respondeat: ita econtra dicimus, q. actor alibi non agat vel agere quærat, vt subijcit: vel dic ad reum tantum referēdū hoc.

d Scribendum. i. libellum conuētionalem. Al.

e Examinationē prouincialem. i. faciendam in prouincia ea, vbi contractum est, vel dictū (vt supradictū est) & est ratio, vt subijcit, facultas probationum. nam facilius probabit actor hic, quàm extra prouinciam. & facit. C. de hære. & Manich. l. quoniam. in fi. & C. de rebus credit. l. generaliter. in prin. ibi, probationibus pinguius &c.

riès quidem dictū est, licet nō purè, & sicut nos illud cōsiderauimus) & vltra terminos litigare ǫgrat. Siue enim magna delicta sint, siue contractus cōsistāt, oportet oībus modis super eis & cōuentiones esse, & scripturam, si opus fuerit, & examinationem ꝓuincialē ꝓpter facilē ꝓbationē, siue qdē in paruo qspiā similiter delinquat, siue maius adhuc peccatū fiat, quale est si nec in paruis iure potiat, sed expectet venire in extraneę terræ ꝓuinciā, ibique eū cōuenire, & de talibus litigare: quē neq; ꝑsentē neq; in ꝓuincia forsan ꝓpter virtutē illius, aut infirmitatē suā cōuenire poterat cōpetenter. Quid enim erit durius, quā læsum circa sublationē bonis, aut eq, aut iumentorū alicuius, aut pecudū, aut (vt exiguū dicamus) domesticæ gallinæ: hunc cogi, non in qua aufert ꝓuincia litigare, sed alibi currere, & ibi ꝓbationes horū q̄ ꝓtulit exigi: & aut plures expēsas pati quā rei æstimatio ē, aut inopiā ingemiscētē ferre? Hinc nobis multitudo plurima est interpellantiū quotidie: & crebrò in talib. causis iquietamur paruarū gra occasionū, & ipsi multas sustinētes iportunitates, & videntes plurimā qdē multitudinē virorū, plurimāq; mulierū ex ꝓprijs locis agitatas, & ad hāc venientes felicissimā ciuitatē, quorū plurimi ēt mēdicātes & afflicti hic agunt: interdum quoque hic moriuntur.

CAP. II. De præsentibus reis.

SI igit fuerūt ambo in ꝓuincia & actor & reus, nequaquā ad aliā ꝓuinciam causa trahat, neque ad hanc felicissimam ciuitatem, neque ex priuilegio cuiuspiam, neq; ex iussione: sed illic decidatur. Si verò alter quidem adest, alter autem abest: qui verò præ-

f Iure potiatur. simile dicitur in diuina pagina q. nullum adeò est veniale paruum peccatum, quod si deducatur in contemptum, mortale non efficiatur.

g Quem. s. reum.

h Præsentem. etiam subaudi.

i Illius. s. rei.

k Læsum. s. actorem.

l Ingemiscentem. sic. C. quando impe. inter pupil. & vidu. l. j.

m Ferre. s. penas quas patitur. Al.

n Multitudo. sic C. qui potio. in pig. habe. lez. fina. in princip.

o Crebro. id est sæpe.

p Ipsi. s. nos. Accursius.

q In prouincia. in qua obligatio contracta est: vt s. eo. §. hæc considerantes. sed quid si in Italia? Respon. idem: licet non sit prouincia, sed prouinciarum domina, vt j. eo §. pe. & §. fi.

r Trahatur. s. per reum.

s Priuilegio. hoc est, non prodest reo priuilegium,

t Sed illic decidatur. s. in prouincia illa vbi contractum est. sed quid si ibi non inueniatur? nonne remittit in contractu, vt in delicto, vt j. vt nul. iudi. §. si vero quis? Respon. dic vt ibi dicemus.

u Si verò. Casum istum pono tribus modis. Primo in domino domus, qui cū inquilinis vel mercenarijs habitabat

sens est, ex domo absentis iniustitiam [a] patiatur: conueniať oibus modis ipse qui iniustitiá [b] egit, siue curator, siue conductor, siue quicunque sit eius: [c] & liceat ei sm prouinciæ spaciũ, & sm legem communem [d] antiquitus positã inducias accipientem, nunciare quę de his gesta sunt, illi ad quem causa refertur. Sed si quidem vicina prouincia est in qua hoc agitur, [e] vna aut duabus mansionibus [f] in medio prouinciarum constitutis: quatuor ei mensium dare inducias: si verò maius sit spacium, sex. Si verò ex Palæstina forsan, aut ex Aegypto, aut ex spatio gentium longinquarum, [g] menses octo ad hoc sufficient. Si verò ex Hesperijs gentibus, aut Septentrionalibus, aut è Libya: tunc quod etiam præcedentibus legislatoribus sufficiens visum est esse tempus determinatum, [h] hoc est nouem mensium, vtile. Et si quidem ipsi nuntiãti credat, [i] litem [k] illi eam committat: si verò aliquid aliud de illo sapit, [l] alium dirigat suscepturum modis omnibus actionem, & completurum [m] omnino, quæ decernenda sunt, nisi appellatio [n] fuerit subsecuta, siue in maiori, [o] siue in minori [p] causa. Si autem ille [q] quidem nunciet: ille verò [r] non ordinet, & statutũ [s] transeat tẽpus: tanquã [t] firmè agentem [u] eum, qui conuentus est, [x] & pro absente persona etiã inuitum repræsentet negotij iudex [y] apud suum tribunal, & causam exa-

habitabat: vt ff. de vsu & hab. l. Proculus. & est ex domo ab vno inquilino deiect⁹: cõueniť ipse inquilin⁹ ex suo delicto lege Aquilia directa vel vtili. sed & dñs ex quasi delicto teneť actiõe in factũ, quia opera malorum hominũ vtitur, vt insti. de ob. quæ ex quasi delic. nas. §. itẽ exercitor. hæc ergo auth. permittit hoc nouũ vt possit nũciare dño & dať ei spacium & si veniat plene examinatur cã: alioquin damnatur presens cõuentus & si de rebus eius actori nõ possit satisfieri, capiunť res absentis pp eius cõtumaciam. hãc reprobo, quia ex quo certũ est qui deiecerit, nõ debet alius teneri. vt ff. de his qui deie. vel effu. l. j. in fi. & l. ij. & ff. de ver. ob. l. cõtinuus. §. cũ ita. in fi. si aũt diceres dominũ cũ sua familia nõ habitasse: etiam alia ratione nõ teneretur: vt ff. de ijs qui deie. vel eff. l. j. §. pe. Secũdo põt poni sic. Aliquis cõueniebat me, quia sibi erã obnoxius vel rei vin. vel qualicũq; actione & aliquis offert se defensioni meæ promittendo iudicio sistere me dominũ, & pœnã si nõ faceret stare, permittitur ergo huic procuratori siue defensori vt nunciet mihi domino, vt hic subijcit. & si nõ venio, procurator cõdẽnatur ad interesse: quia me nõ facit stare. in quo venit & rei petẽdæ æstimatio. Item & ego dominus in actione quæ cõtra me cõpeteret: cõdemnabor. & si ex rebus procuratoris satisfieri non possit, tũc de meis satisfiet. nec mirũ, quia hoc propter meã cõtumaciã cõtingit. & quod hic dicitur, ipse qui iniustitiam egit. s. dominus. Itẽ no. quod hæc auth. facit hũc verũ procuratorẽ eo ipso quod nõ remouetur absente, & ante lit. cõtest. permittit sententiã ferri: [illegible] est mirabile. vel dici potest, quod quasi cõtestata est: vt C. vbi in rem ac. l. ij. Tertio dic quod in quocunq; defensore locũ habet qui satisdat iudicatũ solui: nec curo, quod satisdederit iudicio sistere dominũ. Vel dic quarto, quod procurator me⁹ per vim expulit aliũ me mãdãte, vel ratũ habente: vnde si põt cõueniri tã ipse quã ego dominus: vt ff. de vi & vi arma. l. j. §. quoties. & ff. de inst. l. cuicunque. §. j. & l. seq. j. resp. & ff. quod vi aut clã. l. deniq;. §. pe. permittit ergo hæc auth. hoc nouum, vt possit mihi nunciari: & hæc vltima placet preceptori meo. Sed quare pro Deo permitteret hæc auth. domino denunciari: cũ ipsum procuratorẽ presentẽ, & suo nomine põt cõuenire? R. si. potest: quia sic est in fideiussore: vt s. de fidei. §. j. & ij. sed tertia positio casus magis probari videtur in isto. §.

a Iniustitiam. quia aliquid est deiectũ vel effusum secũdum primam positionẽ casus. Vel dic iniustitiã: quia debitor est meus ille, qui est dominus domus secundum alias tres positiones casus.

b Iniustitiam egit. s. cõductor vel similis sm positionem primam, & sm vltimã. Vel dic. s. dñs, qui est absens. secundum duas medias positiones casus.

c Quicunque sit eius. s. siue castaldus, siue procurator, siue similis persona, quæ præsens est.

d Legem cõmunẽ. vt C. de dila. l. j. vel dic xx. milliũ diurnorum: vt ff. si quis cau. l. j. prima verior videtur: quia hic statim subijcit esse cõsiderandũ prouinciã: quod in d. l. C. de dila. continetur. Sed nunquid ibi alia tpa computantur? R. si. sic, sed ad instar ei⁹ hæc pponunť.

e Hoc agiť. i. causa tractať. vel dic hoc agiť, vbi absens degit: vt in nouel.

f Mansionibus. i. dietis: vel dic prouincijs, quia duæ prouinciæ sunt in medio: vt in nouel.

g Longinquarum. i. regionum. s. dilatio petitur.

h Determinatum. vt C. de dila. l. j. [illegible] nonne in alijs temporibus hæc lex corrigit illam? Respon. nõ: quia illa loquiť in dilatione, quæ datur præsenti & petenti gratia testium vel instrumentorum: hæc autem loquitur in alio casu: quãdo. s. patitur quis iniustitiam ex domo absentis. quidam tamen dixerunt eam corrigi.

i Credat. i. confidat.

k Litẽ. s. dñs. vnde videtur quòd si nõ credit quod hic nõ possit eũ inuitũ defendere. Sed cõtra. ff. de noua. l. si Stichũ. §. fi. & ff. de sol. l. solutionẽ quæ sunt contra hoc. So. quidã dicunt hoc casu eas correctas: licet in alijs firmæ remaneãt. Sed nos dicimus, quod hic loquiť quãdo noĩe procuratorio eũ defendere volebat: ibi aũt volebat in se iudiciũ trãsferre animo nouãdi: quod põt & eo inuito: vt ibi dr. & facit. ff. de neg. ge. l. soluẽdo.

l De illo sapit. quòd non sit homo legalis.

m Completurum. etiam soluendo iudicatum.

n Nisi appellatio. completurum dico nisi &c. nam tunc nec iudicari videtur: vt ff. ad Turpil. l. j. §. fi. A.

o In maiori. i. in criminali.

p In minori. i. in ciuili: quæ etiam ratione minoritatis postponitur criminali: vt C. de ordi. iud. l. fi.

q Si autem ille. s. procurator.

r Ille vero. s. dominus cui nunciatum est. AL.

s Statutum. s. a iudice.

t Tanquam. istud tanquam, non denotat similitudinem, sed proprietatem.

u Agẽtẽ. i. respõdentẽ: sic ff. de eden. l. j. circa princ.

x Conuentus est. s. procurator vel similis ei.

y Iudex. s. ordinarius. si aũt delegatus est, nõ vocabit eũ re & verbo. vt s. de exhib. & introduc. reis. §. si vero quidã. nec etiam poterit defendere iurisdictionẽ

suam

minans præsente eo, qui conuentionem suscepit, condemnet etiam eum, in quo obnoxius [a] apparuerit, & insuper illum [b] post huiusmodi admonitionē mittere [c] in prouinciam nō volentem: [d] si tñ oīno obnoxius apparuerit. & si quidē locuples [e] sit: ipse [f] exigatur, quæ decreta sunt. Si verò minus sit quod habet, vt non sufficiat in ista cōdemnatione: tunc & de absentis [g] rebus compleatur victori damnum huiusmodi.

CAP. III. De absentibus reis.

SI verò neque ipse apparuerit, qui dominū litis p̄sentare iussus est, aut q pro eo legitimè [h] cogatur: tunc vocetur quidē legitima voce, [i] nō aūt obediens condemnetur & absens [k] secundum schema quod appellatur eremodiciū, [l] id est desertę causę. nam qui per cōtumaciam deserit, in nullo [m] minor præsente putabit̄. Si verò ille quidem forsan aduenerit, aut miserit quēpiam, accusator [n] aūt desit, tūc & absoluere [o] eum, & damna [p] eius mederi [q] calumniatorem cogat. sic erunt temperatiores, [r] sic peccare cessabunt: sic non putabunt [s] potentiam [t] diuitiarum iustitiæ præualere. [u] Nec latet nos, qa forsan nec sufficiat [x] hoc ad perfectissimam causæ medelam, cū iudicantes potentioribus magis, quàm iustitiam volētibus & ad prouincias venientibus præstent. [y] Sed tamē nouimus plurima iniustitiarum curata ab hac legis latione. magis autem quantum ad nos est, totum erit

suam iudicio pœnali, vt ff. si quis ius dicen. non obtempe. l. j. j. respon. sed hoc per suum delegantem fieret, ut in d. §. si vero quidam.

a Obnoxius. s. noīe absentis quē defendit, ſm Azo. vł dic suo noīe ɔdēnat, siue ſm primā positionē cas⁹, siue ſm aliā. s. scdā positionē, vel tertiā, vt ff. de pecu. l. Plautius. & ff. de re iudi. l. si se. in princ. Item multo magis ſm quartū modū ponēdi casum, vt in prin. huius. §. diximus. præterea & statim dicit ipsum absentē damnari. quō ergo his ɔdēnaret, semel p aliū, & semel p se? certè absurdū vr.

b Illum. s. absentē.

c Mittere. s. aliquē ad defensionem sui.

d Non volentē. s. cōdemnet: & repete, quasi contestata lite ɔ eum. per hęc enim q facta fuerūt in persona pręsentis, & missione pro absente, & datione dilationis ad sui aduentum: hæc oīa quasi quandā cōtestationem ɔ absentē facere videntur: vt hic, & C. vbi in rē act. l. ij. vnde nō obst. qđ dr̄ ante litem ɔtesta. non posse dari definitiuā sniam, vt C. de temp. appel. l. fi. §. illud. quia est hic quasi ɔtestata, vt dictū est ɔ absentē ɔ præsentē verò verè est ɔtestata. quidā tñ dixerūt hāc sniam, quæ ɔ absentē datur, esse interlocutoriā de missione in possessionē pro mensura declarati debiti: vt & in alio casu quem statim subijciet.

e Locuples. s. procurator.

f Ipse. s. inquilinus: vel qui præsens est.

g Et de absentis. si obnoxius apparuerit: vt s. prox. vel quia mandauit procuratorem, vel ratū habuit: vt ff. quod vi aut clam. l. deniq;. §. pe. Et no. q duo videntur necessaria esse, vt absens exigatur: & quod obnoxius appareat, & q conuentus soluendo non sit.

h Legitimè cogat̄. vt pater suus si erat filius, & ille q volebat repræsentare absentem. Nam pater legitimè pōt cogi pro filio: vt C. de bon. mat. l. j. & insti. p quas perso. no. acqui. §. j. Item & alię sunt personæ quæ p alijs compelluntur: quas no. insti. de cur. in fi. sed de fideius. qui satisdederat de iudicio sisti secundum secundam casus positionem, vel iudicatum solui secūdum tertiā: hoc specialiter dicit: qui sine satisdatione admitti non debuit, cū sit cautio prætoria: vt ff. de præto stip. l. j. in prin & l. prætoriæ satisdationes.

i Legitima voce. s. præconis, vel nuntij missi ad domum: vt j. de lit. §. omnem. col. viij. Accu.

k Et absens. s. procurator vel similis. ac si diceret. nō solū condemnabitur si præsens est: vt proxi. §. sed et absens, vt hic dicitur. vel dic et absens, q. d. non solū hic procurator vel similis, qui primo fuerit præsens: sed etiā ille qui semper fuit absens: vt s. proxi. §. habuimus. Sed qualiter hæc sententia erit lata contra vtrunq; absentem? R. fi. quidam vt Al. & alij, q sit interlocutoria. & hoc ſm schema. i. ordinē negotij, vt lit. non cōtest vt hic erat, fiat missio in pos. bo. absētis vtriusque ſm mensuram declarari debiti: vt s. de exhib. §. si vero quidā. col. v. lite aūt contestata, & hoc cognito de causa, dat̄ definitiua etiam contra absentem: sed causa nō facta liquida, idē quod in primo casu, vt C. de iudic. l. properādū. §. & si quidem. & §. sin autē. Sed certè hic potest dici sēper cōtestata vel quasi: vnde semper datur definitiua, dūmodo liqueat: vt diximus s. proxi. §. Neque hoc solo casu iure nouo datur definitiua: licet nō fuerit vere ab eo lis contesta. Imo & alio, puta absente actore, vt j. de litig. §. oēm. col. viij. licet iure veteri non dare̊ definitiua, nisi vere sit lis cōtestata, vt C. de tempo. appella. l. fi. §. illud.

l Eremodicium. q. d. secundum ordinē q seruat̄ qñ cā deseritur: quē ordinē modo proxi. diximus, & hoc eremodiciū aliter iure veteri aliter iure nouo seruatur nā veteri, actore absente non contrahebatur eremodicium: sed cā cessabatur eius processus, vt ff de iud. l. & post edictū. sed hodie cū reo, q̄ actore absēte ɔcedit̄, vt possit pcedi in lite ad sniam: vt C. de iudi. l. properandū. §. finaūt & j. de liti. § omnem. Acc.

m In nullo minor. imo est in aliquo in deteriori condōne: quia appellare nō pōt tam iure veteri quā nouo & et nouissimo: vt ff. de iudi. l. post edictū. § fi. & C. de iudi. l. properandum. §. cū aūt. & j. de iudi. §. audiens. in fi. §. & facit j. de test. §. & hoc. in fina. §. & C. quor. appe. nō re. l. j. & ff. de noxa. l. quoties. §. i potestate: vt ff. de iud. l. de vnoquoque. § j.

n Accusator. large ponitur etiam pro actore.

o Et absoluere. s. ab instantia iudicij vel edictis ſm Al. vt ff. de iud. l. & post. Sed certè imo et definitiue: licet nō statim: vt j. de lit. § si verò initium litis. Ac.

p Et damna. facit ff. de iudic. l. eum qui. & s. de exhib. §. si verò quidam. in fi. §. & C. qui accu. nō poss. l. qui crimen. Accu.

q Mederi. i. emendare Accu.

r Temperatiores. s. homines.

s Putabunt. aliàs putabunt, & aliàs putabitur.

t Potentiam. aliàs potentiam: & aliàs potentia.

u Præualere. facit s. vt non fi. pig. in princi. col. v. & s. eo §. j. in fi. Accu.

x Sufficiat. hoc qđ diximus. s. hac ɔstitutione Acc.

y Præstent. not. mirabile verbum. fic. s. de exhib. §. sancimus. & §. suscepta.

Iu

erit sanatum. Namque non aliter tradimus cingula, nisi prius iusiurandum subierint hæc accipiẽtes, iustè omnibus iudicare, & puras [a] seruare manus. Non puto [b] post præsentem legẽ altero quolibet egebimus augmẽto, si illi quidem iustè iudicent ad legẽ simul & iusiurandum respicientes.

CAP. IIII. De fori præscriptione tollenda.

ARRIPIAT [c] aũt nullus prouincialibus cingulis violẽtos, nullo vtẽs priuilegio, aut potestate, aut forma: nisi fortè [d] sacra nostra pragmatica forma occasione publicæ causæ [e] præcedens, exhibitũ hic quẽpiã inferri præcipiat: [f] aut ex lege hoc faciat, quale [g] est super appellationibus: licet etiã hoc ex multa parte curauimus, plurimos [h] maiorum iudicum in prouincijs appellationum cõstituẽtes, vt apud illos magis appellatio, qñ nõ de maximo [i] negotio fuerit quæstio, q̃ in hac examinetẽ maxima ciuitate. Hanc dicẽtes iustitiæ legem, adhuc potius faciemus eam iustiorẽ, si nulli permittamus habere contra eam quædam priuilegia: [k] neque excipi ab hac lege quolibet priuilegio: nec si cuilibet sanctarum ecclesiarum largitum sit, aut alicui venerabilium xenodochiorum, aut alijs venerabilibus domib⁹, aut alij cuilibet ipsarum domuum imperialium, [l] aut sacro patrimonio, [m] aut sacris priuatis, [n] q̃ merito post supernũ [o] honorem secundo loco sunt posita: nec si aliquib⁹ iudicibus, aut in potentatu positis, aut oĩno sub nos constitutis hoĩbus: sed obediant oẽs legi, [q] & succumbẽtes iustitiæ sanctioni, honorent eã, & pro oĩa habeãt sortẽ: [r] nõ solum in semetipsos respicientes, sed etiã in futuras successiones: [s] & scientes, quia nihil penè in semetipso manet, sed currit [t] natura sẽper multas euoluẽs mutationes, [u] quas neque præuidere facilè est, neque prædicere: solũ modo Deo, & imperatore sequente Deum, hæc gubernare mediocriter & mansuetè valente. Si verò quisquam vtatur aliquibus sacris formis, siue pragmaticis, siue alijs, de tali quodammodo sibi largitis: erunt oẽs oĩno infirmæ [x] iudicibus maximã soluentibus pœnam [y] si oĩno susceperint: & nõ hoc q̃d fit, solummodo meditabunt̃, sed q̃d et faciẽdũ est. etenim si posthac tale aliq̃d

[a] Et puras seruare. s. ab omni donatione, vt s. iusiuran. quod præst. & s. vt iudi. sine quoquo suffr. §. hoc aut col. ij. & facit. C. de iura. calum. l. ij. §. pen.

[b] Puto. q; non egebimus. Accur.

[c] Arripiat. sic construe: nullus arripiat. i. protegat violentos, id est raptores: prouincialibus cingulis, id est a dignitate præsidis prouinciæ. in qua deliquit, ne excusat & cognoscat in eos. & facit C. de app. l. addictos. & C. de decur. l. curiales qui honorariam.

[d] Nisi forte. hoc nõ refertur ad proximũ dictum, sed ad alia q. d. dixi causam nõ esse trahendam ad aliam prouinciam, vt s. eo. §. hęc considerantes. excipe, nisi &c.

[e] Publicæ causæ. nã pro priuata causa sua non vocat aliquẽ imperator, vt C. de decu. l. curiales oium.

[f] Præcipiat. nã forte facit hoc imperator, vt ipsemet de eo cognoscat: quod cũ consilio procerũ fit, vt hic dicitur ex eo quod dicit, pragmatica &c. quæ pragmatica fit tantum consilio procerum, vt C. de legi. & constitu. l. ij. idem si alia causa reipublicæ eum vocauit, vt hic dicitur. nã interim in causa sua habet dilationẽ, vel ex l. vt subijcit circa appel. vt quia habet causam appellationis Romæ. habet. n. priuilegium ex lege scripta, ne interim conueniatur. idem est etiam in legatione, vel causa testimonij ferendi. & idem in oibus, q̃ ex lege scripta habent priuilegium, siue milites, siue clarissimi. nec. n. ea priuilegia cassantur, vt ff. de iudi. l. ij. §. legatis. & § omnes. & diximus plene. s. eo. §. si igitur.

[g] Quale est. si hoc est exemplum, ergo idem est in alijs qui habent ex lege priuilegium, vt diximus s. eo. §. si igitur.

[h] Plurimos. s. cognitores. Al. vt C. de app. l. in offerẽdis. & s. de appe. §. illud. & §. simili modo. & §. Orientalem. & § fi.

[i] Maximo. vt x. lib. auri, vt s. pxi. dictis legib. princ.

[k] Quædam priuilegia. s. indulta vel indulgenda: q̃ tamen iuris corpore non contineantur. & nota hic subsequenter nominari personas: quia plus solet timeri. &c. vt dicit canon in decre. distin. xxiiij. c. quãquam. Item ea quæ generaliter dicuntur, nisi specialiter notent, videntur neglecta, vt ff. de iniur. l. item apud Labeonem. §. ait prætor. nec enim priuilegia scripta per legẽ, cassant per hãc constitutionem. Sed tamen quidam dixerunt cõtra, tum per supradicta, tum per ea quæ hic dicuntur, sic generaliter corrigi dictã legem de iudi. l. ij. sed falsum est, quia solum vult hic nominare personas: & in hoc dicit plus hic, vt dictum est.

[l] Quolibet priuilegio, id est quolibet per priuilegium aliquod.

Imperialiũ. hoc subdiuiditur statim.

[m] Sacro patrimonio, id est rebus imperialibus.

[n] Sacris priuatis. i. rebus priuatis principis. nam habet bona duplicis generis, vt dicitur hic, & C. de quadrien. præscrip. l. bene a Zenone. in principio.

[o] Post supernum i. dicere, quæ priuatæ sunt, merito sũt post imperiales statim: q̃ imperiales sunt a superno Deo collatæ.

[q] Legi. s. huic.

[r] Sortem. i. fortunã. alias partem. Al.

[s] Successiones. vt s. eo. §. j. in fi.

[t] Cõcor. in proœ. ff. vj. ibi, & q̃a humana natura nouas. &c.

[u] Mutationes. facit C. de veteri iur. enu. l. ij. §. sed quia. & s. de non alie. §. vt autem. & j. titu primo in fi. j. respon.

Verbum gñale oĩa cõplectitur.

[x] Infirmæ. facit C. si contra ius vel vti. publ. l. fi. & s. de non alien. §. quia verisimile. & C. quãdo impera. inter pupil. & vi. l. j. respon. & C. de petit. bono. sub. l. j. in fi. j. j. respon. libro x. Sed quid si dicat princeps in concedendo tali priuilegio: concedo non obstante hac constit. vt omnes obe. iud. &c. Respondeo valet: vt arg. ff. de leg. iij. l. si quis in principio testamenti. & ff. de legi. & senatuscon. l. princeps.

[y] Pœnam. de qua statim dicet.

Frib

y Erit autem hæc lex. ergo & in Italia: licet ī. eo. §. confiderādū: & § fi igitur. faciat tantū mētionē de puincia. Ac.
b Cinguli casus. sic ī. scenicas, &c. §. finali.
c In Illyrico. i. Sclauonia.
d Recompensationem. i. meritum vel retributionem.

QVIBVS MOdis &c.

e Legitimi. Hic debet esse, legitimi efficiuntur: sed in alia consti. j. quibus mo. natu. effi. est in littera sui, & quæ sit differétia inter hūc tit. & illū: dic vt in titulo ibi diximus.
f Supra. i. præter.
g Constitutionibus positis in C. de nat. libe. l. cū quis. & duab. se. legibus.

h Recte A Iuliano. vt ff. de le. & senatusc. l. neque leges. & l. non possunt. quæ ambæ sunt Iuliani.
i Naturæ varietatem. Natura enim pperat nouas edere formas: vt C. de vete. iu. enuel. l. ij. § sed quia. & multis vtitur nouitatibus, vt j. de consangui. & vteri. fratr. in princ. col. vj.
k Sufficiat. s. correctum.
l Leges. vt C. de natu. lib. l. cum qs. & l. nuper. & l. fi. & ī. de incest. nupt. §. dubitatum. & ī. de trien. & semis. §. fi. colla. iij.
m Ex his. s. quæstionibus.
n Moliuntur. Loco passiui. & dic. i. inducuntur.
o Corrigimus. i. adijcimus, & interpretamur. Azo.
p Sancitum. vt C. de natu. lib. l. cum quis.
q Consternatam. aliàs copulatā. Acc.

imperetur ab aliquib. nostrorū subiectorum, aut ab alio quolibet qb. prius interdiximus, inter quos cōplectimur (sicut dictū est) ecclesias, & venerabilia monasteria, & sacras nostras domos, & sacra priuata, & sacrum patrimonium: neque hoc omnino valebit. Erit aūt hęc lex [a] vbiq; suam iustè extendens virtuté, & simul quidem futura cautè cōstituens, simul autem qđ præterijt curans. Scitote igit omnes subiecti, quos Deus nostris progenitori bus & nobis donauit, qm̄ hanc vobis damus legislationem, oēm vobis cautelam conferentes: & neq; itinere fatigabimini longiore, neq; aduersus maximos lacrymabitis: neq; nos culpabitis tanquam hęc non corrigentes: sed vnusquisque de proximo respiciens pœnam, in qbus fortè damnificatur atq; lædit, & hanc curā videns, magnum & bonū laudabit Deum, qui hæc nos sancire bene & iuste illuminauit. Sit ergo pœna talia cōmittentib. aut suscipientibus iudicibus & cinguli casus, [b] & decem librarum auri damnum. Gloriosissimi igitur præfecti nostrorū sacrorum ptoriorum, qui p oēm subiectam terram consistunt, legem hāc cognoscentes pponant, & p diœceses sub se constitutas, & in omni Italia, & Libya, & insulis, & Oriēte, & quodcunq; in Illyrico [c] est: vt sciant oēs qūo eorum curam habemus, Deo q tanta nobis contulit, offerétes legem: q magnam nobis pro eis recōpensationem [d] dabit, dū talia pro cā subiectorū salutis sanciuerimus. proponatur Constantinopolitanis ciuibus nostris. [*]

TITVLVS I.

QVIBVS MODIS naturales filij efficiantur legitimi [e] & sui supra [f] illos modos qui in superioribus constitutionibus [g] continentur.

Confectis instrumentis dotalibus filij naturales ex muliere libera nati, efficiuntur legitimi. & sui, etiam si post confectionem nulli legitimi patri nascantur: vel nascantur, sed moriantur. Ang.

Impe. Iustinia. A. Ioan. gloriosissi. Orientalium prætoriorum præfecto iterum exconsuli ordinario & patricio.

r Instrumenta. i. matrimonium. q ea fecit interuenientibus instrumentis in quibus dos, & matrimonium conscribitur: quod est necesse ad talium filiorū legitimationem, qui prius nati sunt: vt institu. de nup. §. fi.
s Filios. s. postea.
t Suis. i. legitimis.
u Eo. i. ideo.
x Nasci legitimis. i. vt legitimi nascantur. Azo.
y Ista lex. s. ī. nominata, cum quis.
z Quidam. s. sapiētes. Accur.
a Emendauimus. s. per aliam l. in eo. tit. de naturalibus liber. l. nuper.

Eis

* Scrimgeria. ppo natur Cōstantinopol. Imper. Dn. Iust. PP. A. anno 12. Ioanne. V. C. cons.

COLLATIO SEXTA.

Hæc est Nouel. 89. apud Haloand. & extat Græce in Scrimgeriana. Contius.

Rectè [i] dictum est a prædecessoribus nr̄is, & ante omnes a Iuliano [h] sapientissimo, quia nulla lex, neque senatusconsultum prolatum in republi. Romanorum, videtur ad omnia sufficienter ab initio promulgatum: sed multa indigere correctione, vt ad naturæ varietatē, [i] & eius machinationes sufficiat. [k] Igitur de ijs qui ex naturalibus ad suorum ius qui peruenīūt, & multas & varias conscripsim[9] leges. [l] Ex his [m] autem quæ a natura rerum per singula moliuntur. [n] inuenientes aliquid deesse ijs quæ iam statuta sunt: hoc in præsenti corrigimus. [o] Sancitum [p] namque est vt si quis habens mulierem puto sibi affectu consternatam, [q] deinde filios procreauerit, & postea etiā nuptialia fecerit instrumenta, [r] & legitimos ex ea procreauerit filios: [s] neque ij, qui prius nati sunt, maneant naturales: sed & illi connumerenē suis, [t] eo [v] q occasio oīno eis sunt nasci legitimis. [x] Sed habuit etiam ista lex [y] correctionem. nam quia secundi & post dotem nati mortui sunt, ideo volebant quidā [z] nequaquā priores a non existentibus adiuuari. & hoc emendauimus, [a]

† Hæc q ibi dicuntur, recitantur; in proœmio li. 6. decr. licet non per ea iē verba, sed variatis.

&

& dedimus eis [a] & sic, vel si mortui sunt ij qui secundi fuerunt fratres habere iura legitima. Illud quoq; adijcientes [b] (quã & hoc dubitatum est) vt vel si alij qui filij [c] post dotalia nõ nascant, attamen pcedentes licet ante dotalia nati sunt, inter suos [d] adscribi, [e] patre qppe ad hoc festinante.

Si mater filiorum moriatur an: equam matrimonium contrahatur, & conficiantur dotalia instrumenta, licet pater hoc facere disposuerit, nõ sunt legitimi. Idem si mulier non sit matrimonio digna, vt quia luxuriosè cum alio viuebat, vel idem si mulier se occultauit, vt in vxorem duci non posset. Angel.

SED & aliud [f] quiddã tale occurrit. ex hmõi nãque consuetudine [g] nati filij erant alicui: at ille eos volebat a nobis adinuẽto modo facere suos nuptialium cõfectione documẽtorũ: deliberante aũt hoc patre, mortua est mulier, & constitutionis eũ deseruit modus. Non. n. erat ad quam oporteret nuptiale confici documentũ, & naturales manebant filij inuito patre. Et quiddã etiã fm tale exortũ est apud viros neq; nobis cognitos. Procreauit etenim qddã filios non legitimè, & filios quidem vltra quàm [h] diligebat, & legitimos sibi fieri fm legem [i] volebat. Ea aũt [k] quæ sunt mulieris, non erant omnino sine peccato, neque dignã eam existimauit legitimo quodam nomine, [l] quæ etiam semetipsam iniuriauerat. sufficit enim hoc tãtùm [m] dicere. Quapropter secũdus iste modus est, q filios grauat. in priori quidem post mortẽ matris: in secundo vero per id quod ille peccauit. Nouimus aũt & quendã tertiũ modũ. pater nanque volebat legitimos facere filios & ad ea q̃ de dotibus sancita sunt a nobis, [n] respiciebat: filij verò sentientes qm quædam [o] inopinatè euenissent ad matrem eorũ, licet vxorem non legitimã existentem, a quodã cognato diuite, malignè simul & dolosè agentes, matrem occultauerunt, ne eos facere legitimos esset patri possibile, & moriente [p] fortè matre, maternarum rerum frueretur [q] vsufructu: hoc quod patribus dat benefaciens lex. [r] talibus [s] itaque resistere artibus, legis est propriũ subtilis, [t] quam in præsenti sancimus.

CAP. I. De varijs modis legitimandorum filiorũ naturalium.

Vbi matrimonium non potest cum muliere contrahi aliqua ex causis suprascriptis, & filij legitimi & naturales nulli supersunt: naturales legitimari possunt per rescriptum principis & patrem qui eos in testamento appellando naturales voluerit sibi effici suos legitimos successores. An.

SI quis sanè non habẽs filios legitimos, naturales autem tantũmodo: ipsos quidem suos [v] facere voluerit, mulierem verò aut non habet penitus, [x] aut quæ non sine delicto sit, [y] aut quæ non appareat: [z] habeat autem [a] secundum quandam legem ad matrimonium præpeditam: [b] damus ei fiduciam noua quadam & nunc adinuenta a nobis via ad legitimorum ius perducere naturales, proculdubio suis [c] in talibus casibus non existentibus filijs. Sicut enim quidam a præcedentibus nos adinuentus modus [d] est, qui libertos ad ingenuitatem deducit, præmandans [e] quidem eos

[a] Eis. s. natis ante matrimonium qui sui sunt facti p matrimonium.
[b] Adijcientes. in au. l. C. eo. l. nuper.
[c] Aliq filij. vt qa vnus tantũ postea natus est, vl' nullus.
[d] Inter suos i. legitimos. Accur.
[e] Adscribi. i. cõputari, vel dic adscribi in testamento, in quo instituit suos legitimos filios: aliàs isti tales agunt querela, & omni auxilio quod competeret ijs qui ab initio legitimi fuissent. vt s. de incest. nup. §. dubitatũ. in fi. coll. iij.
[f] Sed & aliud. hic notã tres qstiones. vna est. vna est in hoc §. sed & aliud. alia est in sequẽ. §. & quidam. tertia in §. nouimus. quas soluit postea in §. si quis vero.
[g] Consuetudine. quam habet ad concubinam.
[h] Vltra quàm. s. dici vel credi possit. Al. vel dic, vltra quàm, i. valde, vel multum.
[i] Secundum legẽ. is est secundus modus quærendi, vt inferius innuit, vbi dicit, secundus iste modus &c. fm Al. Vel dic etiam fm l. dubium, vel dubitatum.
[k] Ea autem. i. quæ sunt ex officio mulierum exhibendo naturaliter ad procreandum: sed ibat cum alijs. Accur.
[l] Quodam nomine. s. naturali.
[m] Hoc tñ. Nota aliquid taceri, vt maius delictum det' intelligi inesse. sic ff. ad Mace. l. j. ibi, ne quid amplius.
[n] A nobis. vt C. de nat. lib. l. nuper.
[o] Quædam. s. bona. Al.
[p] Et moriente. repete ne. Accur.
[q] Frueret'. s. pater.
[r] Lex. s. Constant. vt C. de bo. mater. l. j. & C. de bo. quæ lib. l. cũ oportet. §. j.
[s] Talibus. dantur casus sunt.
[t] Subtilis. s. huius quam &c. Accur.
[v] Ipsos quidem suos. i. legitimos Ac.
[x] Non habet penitus. quia mortua est: vt fuit in primo dubio.
[y] Sine delicto sit. vt fuit in secunda dubitatione.
[z] Quæ non appareat. quia abscondit' per filios vt fuit in tertio dubio.
[a] Habeat autem. hic repete, vel si appareat. Accursius.
[b] Præpeditam. s. mulierem: veluti quia monacha est illa facta: vnde matrimonium contrahere non potest: vt s. de nup. §. secũdũ occasionem: vel hic sacerdos: vnde neq; ipse potest eam habere vxorem: vt s. quomodo opor. episco. §. neq; autem. col. j.
[c] Suis. i. legitimis.
[d] Adinuentus modus s. per restitutionem natalium. vt ff. de nata. per totũ titulum.
[e] Præmandans. i. præconcedens ille modus quendã honorem quodã alio actu, s. per impetrationem & concessionem iuris annulorum aureorum: vt subijcit hic, & pro. id est, dans eis. &c. qui modus semple-

semiplenam ingenuitatem inducit, vt C. ad legẽ Vitelliam. l. vnica. vnde & patronus eis succedit, vt ff. de iu. aur. annu. l. pen. Sed restitutio natalium plenam tribuit ingenuitatem: nec succedit patronus, vt ff de na. resti. leg. interdum. & caue tibi: quia & hic statim innuit q; semper natalium restitutionẽ pręcedit ius annulorũ aur. ibi. postea vero, &c. quod non puto nam nullomodo tali iure petitio aureorũ anulorũ põt post restitutione nataliũ peti: vt ff. de na. restitu. leg. ij. & iij & fac ad hoc ĩ. vt lib. de cete. §. j & § fi. & ĩ. q. modis natu. effici. sui. §. j. col. vij. Acc.

Restõ nataliũ plena dat ĩgenuitatẽ.

[a] Eos .i. pmunitores. & hoc si habes eos: si vero habes eos: si vero habes eis, dic vt in glo.

[b] Naturam. antiq[ui]ssimam. Accur.

[c] Et licebit id pri. s. naturales efficere legitimos. Acc.

[d] Vt .i. sicut.

[e] Dicti sunt modis. veluti p oblationem curiæ: vt institu. de hæredi. ab intesta. §. ij. & in matrimonio: vt s. de incest. nup. §. dubitatũ. sed hic modus de quo hic agit, si est p oia similis: qa non ibi attendit sint alij legitimi vel nõ. vt ĩ. quib. mo. natu. effi. sui. §. si quis igit ex qualibet. sed hic sic: vt isto. §. si quis vero. & §. seq. & ĩ. §. liceat.

Cõc. in proę. de incest. super verbo noua litigia. ibi vñ dicit Imperator.

[f] Occurrerit post legem istam.

[g] Prædiximus. vt s. in prin. & est interpositio. Accu.

[h] Naturæ .i. natura legitimati.

[i] Restituere naturę. s. iudicabit eos legitimos.

[k] Naturæ. qualiter? dic vt ĩ. quibus modis natu. effi. sui §. illud. ibi. hoc agit &c. & ĩ prox.

[l] Sanciebat. aliàs sciebat.

[m] Differentia. s. hominis. Accur.

eos [a] alio quodã actu, dans eis aureorũ ius annulorũ, postea verò ad ipsã deducens naturã, [b] quæ seruum & liberum ab initio non discreuit, sed liberam hominis fecit prolẽ: sic & nos hũc modũ adinuenimus causæ: & licebit id patri, [c] vt [d] in ijs, qui dudũ a nobis dicti sũt modis, [e] vel et si quis alter occurrerit [f] talis. multæ nãq; (sicut pdiximus [g]) naturæ [h] sunt nouitates. † Liceat igitur (sicut pdiximus) patri, si legitimam non habeat sobolem, filios restituere [i] naturæ, [k] & antiquæ igenuitati, si ex libera ei fiant, & suos decetero, & sub potestate habere. neque enim a principio, quando sola natura sanciebat, [l] hominis (antequam scriptæ prouenirent leges) fuit quædam differentia [m] naturalis atque legitimi, [n] sed antiquis parentib[us] antiqui filij mox [o] vt procedebant, [p] fiebant legitimi. Et sicut in liberis natura quidem liberos fecit omnes, [q] bella [r] verò seruitutẽ adinuenerunt: sic etiam hinc natura quidẽ legitimas produxit [s] soboles: attamen ad concupiscentiam diuersio [t] naturales eis [v] immiscuit. tanquam ergo similibus passionibus factis, oportet etiam medelam ex qualitatibus [x] inueniri: illam quidem [y] a prędecessoribus nostris, hanc verò [z] a nobis.

CAP. II. De legitimatione ex testamento.

Vbi matrimonium nõ potest cũ muliere contrahi aliqua ex causis supradictis, et filij legitimi, & naturales nulli supersunt, naturales legitimari possunt per rescriptum principis, & patrem, qui eos in testamento appellando naturales, voluerit sibi effici suos legitimos successores. Angelus.

SIT igitur licentia patri matrem in priori statu relinquẽti, [a] si ex veritate aliqd circa torũ, [b] apparuerit deliquisse [c] (aliter [d] nãq; fieri hoc in talibus casibus nõ permittimus) [e] & si qdam circũuentio [f] est, aut nõ est, [g] aut latet, [h] aut aliqd et aliud fiat circa eam, [i] aut quod prohibeat venire ad viam ducentem ad dotalia: euã hic prouidere filijs, [k] & offerre imperatori pcẽ [l] hoc ipsum dicentem: qa vult naturales suos filios restituere naturæ, & antiquæ ingenuitati, & legitimorum iuri, vt sub potestate eius cõsistant, nihil a legitimis filijs differentes: [m] & hoc facto exinde filios frui tali solatio, [n] & neque fraudare [o] posse patrẽ,

[r] Bella. quia capti. serui capientium efficiuntur: vt institu. de iure perso. §. serui.

[s] Produxit. s. ab initio.

[t] Diuersio. vel conuersio: vt ĩ qui. mo na ef. sui. §. illud.

[v] Eis. s. legitimis.

[x] Ex qualitatibus. No. similẽ morbũ exigere similẽ medicinã. sic C. de epi. & cle. l. si quenquã. in fi. & ff. ad l. Aqui. l. illud. in fi. & ĩ. qui mo. na. effi. sui. §. illud. arg. ff. de pœn. l. quędam.

[y] Illã quidẽ. s. medelã, manumissionẽ, s. q̃ et veteri iure est inducta: vt instit. de liberti. § j. & patet ff. de manumis. p totũ titu. Vel dic medelã restõnis natalium.

[z] Hãc vero. s. medelam, q̃ sequitur. Acc.

[a] Relinquenti .i. qa non accepit eam in vxorem.

[b] Torum. concubinatus.

[c] Deliquisse. vt fuit in secundo dubio. ĩ. eo. §. & quidam.

[d] Aliter. interpositio est.

[e] Permittimus .i. nõ pmittimus naturales effici legitimos hoc modo, nisi in subsidiũ: nã si talis est mulier quã possit cõmode in vxorẽ habere, p matrimoniũ tũc debent filij legitimari vt hic dicit.

[f] Circunuentio est. quia est turpis vitæ.

[g] Non est. qa mortua est: ĩ. eo. §. sed & aliud.

[h] Aut latet. vt ĩ. eo. §. nouimus.

[i] Circa eam. vt qa alias impedit eam in vxorẽ habere pp mulieris, vel suũ statũ, vt ĩ. eo. §. si quis vero.

[k] Filijs .i. licentia sit patri. & hic incipit modus legitimandi.

[l] Precem. quod qualiter fieri debet, dic vt C. de pci. ip. of. l. fi.

[m] Differentes. similis est impetratio. de senatore, qui libertã vult accipere: vt ff. de ritu nupt. l. si senatori. sic. ff. de ijs, q not. infa. l. solet.

[n] Legitimi. s. filij.

[o] Mox .i. statim.

[p] Procedebant. s. de vtero.

[q] Omnes. vnum enim genus hominũ tantũ erat: vt insti. de lib. §. j. & ĩ. quib. mod. natu. effi. sui. §. j. & ff. de condi. inde. l. si id quod dominus.

Liberi oẽs erãt a principio.

[n] Tali solatio. nam legitimi erunt.

[o] Neque fraudare. hoc est dicere, filij celante matrem nõ fraudant patrem, quo minus faciat eos legitimos: quia inuentus est modus quo efficiunt legitimi

& celãtes [a] matrẽ, & ĩ[?] legitimorũ abijcere. [b] vno. n. hoc modo oĩbus hmõi naturæ excessibus & adinuẽtionibus in ijs, q legitimos nõ habent filios, medemur, ita breui solatio [c] tm̃ naturæ impetũ corrigentes. Si verò solũmodo naturalium filiorũ pr̃ hoc qdẽ [d] pp quaidam fortuitas circũstantias nõ agat: moriẽs verò sub quodã p̃dictorũ casuum [e] scripserit testamẽto, velle sibi eos legitimos esse filios successores: ẽt huius rei damus licentiã: supplicãtibus tñ ẽt sic filijs [f] post mortẽ p̃ris, & hoc dicẽtib⁹ & oñdẽtib. p̃ris testm̃, & hęredibus existẽtib⁹, in quantũ pater eos scripserit: & ab imperio hoc pcipiẽtibus: [g] vt i vno eodemq; hoc quod agitur, fit donum patris, & principis: id est dicere, naturę simul [h] & legis. & hoc dicimus nullum anteriorem legitimum perimẽtes modũ: sed ẽt hunc addentes, in quibus [i] illos [k] accipere nõ licet. oĩno enim suis [l] existentibus, dein de naturalibus procreatis, aut primitus natis, nequaquam legitimorũ ius eis adijcitur: nisi forsitan [m] per cõstitutiones nostras, quæ dotaliũ instrumentorum introduxerunt modum.

CAP. III. Vt p adoptionem filij naturales nõ legitimentur.

Filius naturalis non legitimaĩ per adoptionem. Ange.

E T nos nõ latuit, qa ẽt adoptionis mod⁹ erat antiqtus ab aliqb⁹ ante nos imperatoribus [n] super naturales ad legitimos trãsferendos non improbabilis existimatus: sed æquè piæ memoriæ nr̃ pr̃, & ɔstõ ab illo prolata, talia reprehendit. [o] Manere ergo & illam in suis terminis [p] volumus: qm̃ castitatẽ diligẽter ɔsiderauit: [q] & incompetens est, q̃ bene exclusa [r] sunt, rursus ad rẽpublicã reuocare.

CAP. IIII. Qui sine dotalibus instrumẽtis nuptias ɔ̃here possint.

Illustres & alij superiores matrimonium non possunt contrahere, nisi interueniant dotalia instrumenta & solennitates, quæ solent in nuptijs interuenire. Abiectæ verò personæ, vt sunt agricolæ & milites caligati, absque his solennitatibus matrimonium contrahere possunt. Angel.

I L L V D quoq; melius [s] arbitramur constituere cõpetenter, qđ ex plurimo causarũ experimẽto cognouimus. multæ quidẽ & cõtinuę lites nũtiatæ nostræ maiestati, ad opus nos deduxerunt huius legis. Quia enim & antiqs [t] promulgatum est legibus, & nobis [u] ipsis sũt hæc eadem constituta, vt etiã nuptiæ extra dotalia documenta ex solo affectu valeant, & ratæ sint: sed falsatis [x] cõtra ẽtibus nostra ex hoc est completa [y] respublica (nam introeuntes testes sine periculo mentientes, quia vir vocabat dñam cohærentẽ, & ista illũ similiter nominabat: & sic eis [z] fingunt [a] matrimonia nõ pro veritate cõfecta) hoc existimauimus oportere secundum naturales [b] definire leges. Nouimus etenim, [c] & castitatis sumus amatores, & hoc nostris sancimus subiectus. Sed nihil est furore amoris vehementius: [d] quem retinere,

mi ẽt sine matrimonio: neq; ob hoc obijciunt filij ius legitimorũ: sed si alio modo velint obijcere, qa expsse ɔ̃dicãt p̃ri, hoc possunt: vt ĩ. qb. mo. na. effi. sui. §. gñaliter. col. vij.

a Et celantes. repete, neque.

b Abijcere. i. spernere.

c Breui solatio. breue est: sed non breue dictũ. vel breue respectu maioris tractat⁹. sic. C. de vsufr. l. ambiguitatem.

d Hoc qdẽ. s. q̃ principem non adeat pp circũstantiam: vt qa eũ adire nõ põt cum multis sit priceps negocijs implicitus: vt s. de appel. §. j. coll. 4.

e Casuum. q impediunt eam ad matrimonium.

f Sic filijs. vt diximus in parte. s. § j.

g Percipientib. not. q ɔfirmat datũ, dat.

h Naturę simul. idẽ si in iudicio vel testiõ hęc eadẽ dicit pr̃, ẽt si vni filiorũ tale præbuit testimoniũ, alijs prodest. ĩ. vt li. ma. & auix. §. ad hoc. col. 8.

i Hunc addentes in qbus. q. d. hic modus adijcit alijs modis in illis. s. casib. in qb. per illos modos accipere non licet: vt quia mater est mortua, vel latet sana, vel non est sana: vel aliàs impeditur alijs modis: vt s. eo. §. si quis vero. & facit ĩ. quib. mo. na. effi. sui. §. gñaliter.

k Illos. s. modos.

l Suis. redditio rationis.

m Forsitan. hoc superfluit: sic s. de non alie. §. quia verò veri simile nam ɔstat habere locum alios modos, ẽt si filij legitimi fiunt, siue per matrimoniũ hoc fiat: vt s. de incest. nup. §. dubitatũ. & s. de trien. & se. §. fi. coll. iij. siue p oblationem curię: vt C. de na. li. l. legem. §. j. & ĩ. quib. mod. natura. effi. sui. § itaq; ibi, si quis igitur &c. & C. de na. lib. l. com-

munium. s. s.

n Ante nos imperatoribus. vt ab Anastasio: vt C. de natu. lib. l. iubemus. in fi.

o Reprehendit. dicens vt naturalis nõ adoptetur: vt C. de na. lib. l. legem Anastasij. §. in posterum, quæ est Iustiniani.

p In suis terminis. i. firmam.

q Considerauit. s. constituere. Accu.

r Exclusæ. nota non debere in dubiũ reuocari quod bene est semel determinatũ, vt C ad legem Iul. de adul. l. Gracchus. & C de re. credi. l. si qs. in fi. & C. de sum. tri. l. nemo clericus. in princip.

s Illud quoque melius. s. qnàm si nõ cõstitueremus.

t Antiquis, vt ff de reg. iur. l. nuptias.

u Nobis. vt s. de nuptijs. § nuptias.

x Falsatis. totũ est suspensum, vsque illuc, existimauimus &c.

y Cõpleta. i. repleta.

z Eis. s. verbis.

a Finguntur. i. falsè pronuntur.

b Secundũ naturales leges. i. sm̃ naturalẽ æquitatẽ facta. Ac.

c Nouimus etenim. s. esse, & sum⁹, vt subijcit, amat. &c. aliàs nos enim &c. sic s. de trien. & semis. §. considerεmus. col. iij.

d Vehementius. no. amorẽ appellari furorem vehementẽ: vt sicut furiosus se non sentit, sic nec amorosus. est ẽt sic is ebrios: vt instit. de suc. lib. quæ fi. ex §. fin. Vnde versus Non frater ira

ed

se, [a] philosophiæ est perfectè [b] monentis & insilientem atque inhærentem concupiscētiam refrenantis: vt ij, qui hoc tali detinētur, si abstinebunt [c] sermone [d] ad eas, quas amant, quæ [e] eis non per blandimenta conferunt. denique in tantum etiam ante nos legislatores [f] tales sciērunt animorū affectus, vt etiam donationes constante matrimonio prohiberent: vt non [g] concupiscētiæ magnitudine victi, latenter paulatim coniuges semetipsos priuarent sua substantia. † Hæc ergo casta lege sancire bene se habere credidimus. In maioribus itaque dignitatibus, & quæcunq; vsque ad nos, & senatores, & magnificentissimos illustres, [h] sunt, neq; fieri [i] hæc oīno patimur: sed sit omnino & dos, & antenuptialis donatio: & ad omnia, quæ [k] honestiora [l] decet nomina. Quantum verò [m] in militijs honestioribus & negotijs, [n] & omnino professionibus dignioribus est: si voluerit legitimè vxori copulari, & non facere nuptialia documenta, [o] non sic quomodocunq;, & sine cautela effusè, & sine probatione hoc agat, [p] sed veniat ad quādam orationis domum, & fateatur sanctissimæ illius ecclesiæ defensori: ille aūt adhibens [q] tres aut quatuor exinde reuerendissimorum clericorum, attestationem conficiat [r] declarantem, quia sub illa indictione, illo mense, illa die mensis, illo imperij nostri anno, consule illo, [s] venerunt apud eum in illam orationis domum ille & illa, & cōiuncti sunt alterutri: & huiusmodi protestationem, si quidem accipere volunt, aut ambo conuenientes, aut alteruter eorum, & hoc agant, & subscribāt ei, & sanctissimæ ecclesiæ defensor, & reliqui tres, aut quantoscunque voluerint: & non tamen minus tribus litteris hoc significantibus. Si verò etiam hoc illi non egerint: [t] ille tamen talem reponat chartam venerabilis illius ecclesiæ defensor in eiusdem sanctissimæ ecclesiæ archiuis [u] (hoc est, vbi venerabilia vasa seruantur) prædictas subscriptiones habentem: vt recōditum sit omnibus [x] ex hoc munimen, [y] & non aliter videatur nuptiali affectu eosdem cōuenisse, nisi tale aliquid agatur, & omnino [z] ex literis causa testimonium habeat: his ita gestis, & nuptias, & ex eis sobolem esse legitimam. [a]

Hoc autem dicimus, vbi non dotis, aut antenuptialis donationis fit documentum. fidem enim in solis testibus suspectam habentes, [b] ad præsentem venimus dispositionem. [c] Quisquis autem [d] in abiecta degit vita, paruæ quidem substantiæ dominus consistens, in nouissima vero vitæ parte iacens, [e] habeat etiam in his [f] licentiam.

Sed neque [g] agricolas, aut milites armatos, & quos lex caligatos appellat, hoc est viliores, & obscuriores, [h] non per-

---

... eum furor ille venit. Igneus ille furor nescit habere modū.

a Retinere. i. refrenare.

b Perfectè. aduerbium est.

c Si abstinebunt. repete, & philosophiæ est si abstinebunt.

d Sermone. s. blādo.

e Eas quas amant, q. i. qa cū eis p blāditiā non ɔferunt: postquā tali detinent furore, vel si deest non: expone, ɔferunt. i. cō suenerunt ɔferre. Ac.

f Legislatores. vt ff. de do. inter vi. & vxo. p totū, & maximè. l. j. & l. iij. in prin.

h Vt nō. aliās deest non. Accur.

g Illustres. Not q illustres & superiores vsque ad principē debent matrimoniū ɔhere interuenientē dote & antenup. do. & in scriptis: vt hic, & C. de nup. l. imperialis. in fi. j. coll. & j. vt li. mat. & auiæ. §. qa vero dudū. coll. 8. Itē oīa, q honesti, &c. q. d. & oīa q debent esse ibi ad tale mīimoniū ɔhendū, quæ deberent (aliās decēt) habere honestiora nomina. s. illustrium. i. ipsos illustres, & solēnitas, & pompæ & gloria, q solēt nuptijs interuenire: & dic breuiter sentum horum triū. §§§. qui sunt in dignitate maiori: vt senatores & illustres, nō sine dote & dona. pp nupt. ɔhunt mrimoniū: atq sunt in militia honestiori, vel in professione honestiore: si copulant absq; documētis nuptialib⁹, ad orationis veniāt domū, & scriptura oīno conficiat. abiectis aūt, itē militi caligato, item agricolis sine scripto licet ɔhere. sed hęc nō seruantur fortè.

i Neque fieri. hoc est facere. Accu.

k Quæ. s. omnia.

l Honestiora. i. honestas personas.

m Quantum vero. hinc de medijs.

n Et negotijs. i. ne-

† Cōe. e. vlt. cū gl. j. eā. de don. īter vir. & vx. vide illā gl. qa notabilis est & elegās.

... podatoribus honestioribus.

o Documenta. quia si illa nolunt facere, non debent ire ad ecclesiam. Accur.

p Agat. i. accipiat.

q Adhibens. scilicet chartam.

r Conficiat. s. defensor ecclesiæ.

s Consule illo. facit ff. de accu. l. libellorū. & j. vt præpo. nor. imper. in principio. collatio. v.

t Non egerint. i. nō acceperint huiusmodi protestationem viri & vxoris.

u Archiuis. dic quot modis accipit: vt diximus j. de defen. ci. §. pręcepto.

x Omnibus. s. marito & vxori & filijs.

y Munimen. i. probationes.

z Et omnino. nota scripturā necessariā. sic & aliās. C. de non nume. pecu. l. generaliter. sed regulariter contra: vt C. de pact. l. pactum.

Scriptura ī multis necessaria est.

a Legitimam. s. diximus.

b Habentes. scilicet nos.

c Dispositionē. sed hæc media via reducit hodie ad ius tertiæ, vt solo affectu ɔhant: vt j. vt li. mat. & auiæ. §. quia vero. quæ est contraria.

d Quisquis autem. hic de minimis.

e Iacens. ille iacet in vita tota, qui habet oīa, quę exigit vita: & ille in nouissima parte vitæ, qui vix habet quod sufficit ad vitam. Azo.

f Etiam in his. i. in matrimonijs indulgentiam habeat vt sine scriptis possit contrahere matrimonium.

g Sed neque. non solum viles, sed neque agricolas, &c.

h Obscuriores. pro eo. facit. ff. ɔcu. l. i ɔcubinatu.

scrutamur, a quibus est uilium causarū ignorantia est, & solius circa terrā operationis, & circa bella ꝯcupiscentię cā est studiosa, & iusta & laudabilis: sicut in vilibus ꝑsonis, b & in militib. c armatis obscuris & agricolis licentia sit eis & ex non scripto conuenire, & matrimonia celebrare inter vtrosq;: sintq; filij legitimi, q patrū aut mediocritatē, d aut militares, e aut rusticas f occupationes & ignorantias adiuuent.

CAP. V. Si diuinis tactis euangelijs iurauerit qs ī domo priuata aliquā vxorem fore.

QVONIAM † aūt interpellationibus, g q̄ nobis fiūt semꝑ oium assiduè mulieres audiuimus ingemiscentes & dicentes, qa quidā earū cōcupiscentia detenti, ducant eas in domibus suis sacra tangentes eloquia, aut ī orationis domibus iurātes habituros se eas legitimas vxores: taliter eas habentes tꝑe multo, & fortè suscipientes filios: deinde dū se satiauerint earū desiderio, aut extra filios aut cum filijs, eas proijcientes de suis domibus: iudicauimus ēt hoc oportere sancire: vt si mulier ostēdere potuerit modis legitimis, h qa ſm hanc figurā vir ea acceperit domi, vt eā vxorē legitimam haberet, & filiorū legitimorū matrē: nequaquā penitus licentiā esse ei hanc de domo ꝓter ordinem i legis expellere: sed habere eā legitimam: & filios suos esse ei: & illā, si quidem indotata sit, nostræ constitutionis vti bonis, k quartam l substantiæ viri ꝑcipientem, siue expellatur, siue prius moriatur vir: non perscrutantibus nobis, siue repudio vtens dimittat eam, siue etiam sine hoc. m Neque enim verisimile est eū mittere repudiū, qui & ipsas nuptias denegat. n Sed si eam irrationabiliter expellat de domo, hoc ipsum sit aduersus virū iusta causatio: o & mulier hoc facto repudium ei mittat: & exigat quartam, si vxor ostensa fuerit extitisse: licet extra dotem conuenerit, p viri suiiurando credens. quid enim agat aliud, quæ ad dotem non est idonea, quàm vt semetipsam cū omni dote contradat? Sit autem & soboles legitima etiam inuito patre. Qui enim ad hoc nuptias fecit, & filios procreauit, vt mulier legitimorum ei filiorum fieret mater: non potest ex tali natos germine, rursus q vt naturales abijcere: neque quasdā postea forte nuptias post mortem vxoris, aut repudium contrahens, eos, qui ex illis nascuntur nuptijs, velle habere, eos solos esse legitimos: nisi eis r etiā illi priores fuerint copulati, quorum similiter pater est, teste existente nuptiarum priorū quidem Deo, s secundarum autem lege. Eadem nobis lex pro cautela sit nuptias contrahentium promulgata: & si filij quidem ex talibus processerint t nuptijs, erunt sui: & his legibus, u quæ sunt de suis positæ, fruentur.

CAP. VI. Qui sint filij legitimi, naturales, & neutrum, id est ex damnato coitu.

SI quid aūt post hæc fiat, x non tñ ex cōscripta procedat copulatione, erunt naturales: & quę a nobis largita sūt naturalibus, siue ex testō, siue ab intestato y potientur.

---

binatu. in princ. & C. de nupt. l. a caligato.

a Perscrutamur. i. non separamus a ꝑ sictis: qa i oib. idē dicimus: & vt hic vna negatio abundare: vt & ī. de hęr. & falc. §. in ordinatū. i prin. coll. j. & no. q de trib. dicit §. iste. s. de vilib. itē de nouo milite, cui ē studiū militiæ: itē de rustico, cui ē studiū terræ, & esse dēt: vt C. de agrico. & cēsi. l. cū satis. lib. xj. & sic redde hic singula singulis.

b Personis. s. de qb. hic primo dixit. Acc.

c In militib. subaudi ita in militib. &c.

d Mediocritatē. qa patentes erant viles.

e Militares. qñ milites obscuri.

f Rusticas. qñ agricolę, igrauitudo agricolarum, & sic pro eodem subaudi. Accu.

g Qñ aūt interpellationib. i. ꝑ interpellationes. Accu.

h Modis legitimis. vt ꝑ duos testes: vt ff. de testi. l. vbi. vel per instrumē de hoc factū: vt C. de fi. instru. l in stru. l. in exercendis. vel per ꝯfessionē eius, vel alio modo: vt ff. de confes. l. j.

i Præter ordinē. ordinē dicit lex, qñ certos enumerat casus qb. licet vxorē dimittere: vt j. vt li. ma. & auxæ. §. quia vero plurimas. col. viij. & C. de repu. l. ꝯsensu. Ac.

k Bonis. i. bñficijs.

l Quartā. hāc quartam substantiæ mariti habet vxor in duobus calib. Primus qñ eā repellit indotatā: vt hic, & ī. de nupt. §. si qs. n. duxerit. colla. iiij & C. de repu. l. fi. §. j. Itē qñ ꝑmorit vir, & vxor superstes est inops: vt ī. de exhi. & intro. re. §. pen. col. v. & hic: q̄ quarta hodie sibi daſ si habet tres filios, vel pauciores: alioqn virilis: vt j. vt li. ma. & auxæ. §. qa vero dudū. q̄ huic est contraria.

m Etiam sine hoc. i. sine repudio.

n Denegat. vt ī. declaratur. Accur.

o Causatio. i. erit vxori iusta causatio dimittendi eum, vt subijcit. Acc.

p Conuenerit. s. matrimonium.

q Rursus. not. non posse aliquē mutare cōsiliū in alterius iniuriam. sic. ff. de regulis iuris. l. nemo. & j., vt lice. ma. & auxæ. §. illud quoque. & C. de neg. gest. l. fi. argu. ꝯ C. de acq. poss. l. fi. §. sin autem nec.

r Eis. s. secundis filijs. Accur.

s Quidē Deo. no. qñ iuratſ, Deū esse testē. sic qñ iudex iurat bene iudicare, Deus index est: vt C. de iura. calū. l. ij. §. finaūt.

t Processerint. in præteritis. Accur.

u His legib. vt ab intestato primo loco succedant: vt institu. de hæred. ab intesta. §. j. Item in testō debeāt institui, vel exhęredari: vt institu. de exhære. lib. in prin. & C. de libe. præ. vel exhære. l. fi. §. pen.

x Hæc fiat. i. si ꝯhaſ matrimoniū sine scriptis, vt subijcit.

y Ab intestato. alia. n. olim sunt istis largita: vt ī. de trien. & semis. §. cōsideremꝰ. & aliter hodie: vt j. quib. mo. na. effi. sui. §. discretis. & §. ne igitur. & seq.

Potientur

---

† De mā huiꝰ §. vide ex. de clan. de spō. ꝑ tria capitula.

† Supra omnia.

Quartam substātiæ viri qñq; hēt vxor.

Cōsiliū alteriꝰ dānū mutari nō dēt.

Testis est Deus, qñ iuratur.

a Potiantur. hoc videt locum habere in medijs qui non contrahunt in ecclesia solenniter: vt ĩ. nam si essent de minimis, possunt contrahere quocũq; modo, etiam in futuris temporibus.

b Prohibitis. s. iure cognationis vel affinitatis: non quia defuerit scriptura, & tunc naturales dicentur: vt hic, & j. quib. mod. nat. effi. sui. §. fi. col. vij. Alij. intelligũt hic de illis qui debent contraxisse cũ scriptura & non fecerunt: vt filij inde nati nec naturales dicendi sint. Sed nõ ne supra appellauit legitimos, nec interuenerat scriptura? Rñ. illud referri ad nuptias ante hanc legem contractas: hoc ad futuras. Vel hoc qñ breui tempore tenuit eam: vt ĩ. posuit. Accur.

c Hoc. s. vt spurij habeantur.

VT HI QVI OBligatas se ha. &c.

Hæc pars exponit j. vsque ad. §. quòd si quis.

d Vt curatores. hoc exponitur j. §. quod si quis. vsque ad §. & hæc dixim⁹.

e Hæc autem. hoc dicitur j. e. quoniã.

f Et de gubernatione. hoc dicitur j. eo. §. quoniam.

g Omnia. legislatori dic. q primo loquitur generaliter de quolibet faciente legem, siue senatore, siue prætore: & de cautela minorum fecit legem: vt ff. de mino. leg. j. Vel dic q primo & postea loquit de imperatore: & sic facit transitum de singulari ad plurale.

h Nihil. i. nulla occasio.

i Instrumenta. Quibus continetur deberi minoribus: vel econtra minores soluisse. Instrumẽta. s. custodiant.

k Eos. s. minores.

l Studiosa eis. repete. quemadmodũ

tur. ᵃ Eos. n. q semel ex odibilib. nobis, & pptereà phibitis ᵇ nuptijs procedunt, neq; naturales vocari: neq; participãda eis vlla clementia est: sed sit suppliciũ ẽt hoc ᶜ patrũ, vt agnoscãt q neq; quicquã peccatricis cõcupiscẽtiæ eorũ habebunt filij. Quæ igit placuerunt nobis, & ad hominũ medelã, & naturæ plenitudinem p hanc legẽ statuta sunt, tua celsitudo manifesta faciat vniuersis, pgrãmatibus ppositis, per q oĩbus lex erit aperta, cognoscentib. ẽm quẽ circa talia cõuersent modũ, & nr̃am cõsiderantes puidentiã: q oĩ occupationi alteri eorũ vtilitatẽ pponimus. D. Nonis Iun. Cp. Imp. Dn. Iustini. P. P. an. XV. Ioãne. V. C. cons. Ind. τῆς δ. μ. ω. ἔτους.

TITVLVS II.

Nouella 72.

VT HI QVI OBligatas se habere perhibent res minorum, aut obligati sunt eis, ad eorũ gubernationẽ penitus nõ accedant: & vt curatores ᵈ nullo modo suscipiant cessiones aduersus eos quorum curationẽ agũt, vel egerunt hęc autem ᵉ generaliter valebunt in omni curatione, in quib. personis lẽges curatores pbent: & de gubernatione ᶠ pecuniarum cõpetentium eis quorum negotia administrantur: & quando eas recondi aut mutari oportet, aut ex eis redditus comparari.

bene se habeant. Azo.

m A Deo. vt j, de fide instru. §. quia igitur.

n Multas. hic tangit de secunda parte rubricæ.

o Aetate. adulta.

p Et mox. i. postquam cessiones sunt factæ eis.

Minoris creditor eius tutelam accipiens vel curam, actione quam in eum habet, cadit. debitor autem solutione non liberatur: nec cessionem actionis contra minorẽ suscipere potest, Ange.

Imp. Iustinia. A. Io. gloriosiss. Orientalium prætoriorum pręfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

Omnia quidẽ legislatori ᵍ reipublicæ ĩ magna cura sunt quẽadmodum optimè se habeant, & peccãdi nihil ʰ relinquatur: præcipuè autem instrumẽta ⁱ † minorũ, & quæ circa eos ᵏ curatio est, studiosa ˡ cura est eis qui proferendi leges a Deo ᵐ licentiam pceperunt: dicimus aũt de eo q imperat. Multas ⁿ itaq; cãs audiuimus, vbi administrantibus curatoribus cessiones factę sunt aduersus minores, siue ipuberes, siue puberes qdem, in secunda tñ ætate ᵒ constitutos: & mox ᵖ efficiuntur ᵠ eorũ ʳ dñi facultatum, ˢ & nõ existẽtia forsitã debita subeuntes, ᵗ aut paruo precio cessiones accipientes eorum, ᵘ quæ ˣ sunt vndique ʸ fragiles: aut etiã celantes ᶻ desusceptaᵃ † existẽtia in minorum rebus, & ita cessiones accipientes ẽm multas pluresve occasiones. ᵇ Quid enim † homo ad militiã semel deditus, non adinueniat, ᶜ vt minorum res proprias faciat?

q Efficiuntur. s. curatores.

r Eorum. s. pupillorum.

s Facultatum. per acceptilationem in solidum.

t Subeuntes. resolue hæc & sequẽtia participia in verba: vt subeuntes. i. subeant: accipientes. id est accipiant.

u Eorum. s. minorum. hoc est dicere, contra eos.

x Quæ. s. cessiones. aliàs quæ minores sũt, & est plena.

y Vndique. vel q nullo modo debet, vel quia inutile est per exceptionis opẽ quod idem est, vt ff. de verbo sign. l. creditores.

z Celantes. i. celãt. & iterum accipientes, quod est j. expone. i. accipiant. Vel dic celantes, quia celabant testes, qui interfuerunt solutioni factæ a parte pupilli.

a Desuscepta. i. apochas, vt ĩ. de eccle. re. immobilium alie. §. j. apochæ aũt sunt scripturæ in quibus continetur debitum solutum esse, vt ĩ. de mand. princ. § coges colla. iij. ẽm Al. & facit. ĩ. de his qui i [illegible] e. ad ap. §. pe. colla. v.

b Occasiones. s. alias quas malitiosi homines adinueniunt, vt subi cit.

c Adinueniat nor. malitiosum omne malum posse cogitare, & maximè officialem aliquẽ, vt C. de iure fis. l. facultas. in fi. lib. x. & C. de man. prin. l. fi. in prin & ĩ. de nup. circa prin. & §. si igit. & ĩ. de exhi. §. illud. ibi, & maximè. &c. colla. v.

† συμβόλαια, cõtract⁹. Contus.

† Græc. ἀποδείξεις appellat desuscepta litteras de suscepta pecunia. Haloander vocat debitorũ probationes. Con.

Malum oẽ facilè malitiosus excogitat.

† Verba hui⁹ text. recitant p gloss. in proœ. Clemen. su- p verbo. machinatione.

Corri-

CAP. I. Qui tutores vel curatores pupillo vl' adoleſcẽti eſſe ñ poſsũt.

HAEC oĩa lege corrigere a volumus,& pcipuè illud,vt ſi qs obligatum b habuerit minorẽ, aut eius res:hũc nõ oĩno ad curationẽ c ei⁹,vel ſi a legib. vocet,accedere. Quid.n. ñ agat ꝑ ſe dñs eiuſdẽ d exiſtẽs,& aduerſarij rerũ detentator nuper effectus? Propter hoc.n.&illud ſancimus, vt ſi apertiſsimè manifeſtũ eſt,qa is q ſit adminiſtrator, ipſe eſt iuri minoris obnoxi⁹: neq; ipſe curator erit,necubi e aut cautionẽ furet, aut alias ꝓbatiões q̃ erant minoris,corrũpat: & curatio fiat ei f rerũ interitus ꝓpriarũ. g Hac itaq; lege acutiſsima colligit̃, vt nullus eorũ q obligatas phibẽt habere res defũcti,ipſumq́; minorem & eius h res,aut ẽt q apertè obligatus exiſtit,ad curationẽ eius accedat:neque habeat licentiam tale aliquid agere.

CA. II. Vt tutori qui factus eſt pupilli debitor aut creditor, curator adiungatur.

SED & ſi qs † iã curã gerẽs,obligatũ i ſibi effectũ habeat minorẽ, in ſe forsã hęreditate plata cuiuſpiã,q minorem habuit obligatum, aut alia huiuſmodi occaſione: non iam ſolum k eũ eſſe fidele ad impuberũ aut adoleſcẽtiũ curã, ſed cõiungi tutorẽ alterum l aut curatorem m (hoc qđ in plurimis legũ caſibus n inuenimus) vt cuſtodiat ille ne fiat aduerſus adoleſcẽtẽ, aut eius ſubſtantiã,ab eo q eũ habet obligatũ,in medio vl la malignitas: ſed hoc ipſum obſeruet, o eiusq; iuſiurãdũ,iurãs in ordinatiõe, p qa hæc cuſtodiet, ẽt eã q̃ ex ꝓditione ad curatorem q pœna eſt,reformidans.

CAP. III. Vt a tutela vel cura nullus debiti prætextu excuſetur niſi hoc probauerit.

VT aũt nõ dem⁹ recuſatioñe oĩb. hoĩbus tutelæ vel curæ,ſi dicãt qa obligatas habẽt res adoleſcẽtiũ r aut apertè obligati ſunt:ſancimus, ſi qs dixerit obligatũ ſe habere minorẽ,aut eius res, aut ẽt minoris parẽtes, s mox oſtẽdere t hoc ipſũ recuſatiõis tpe apud eũ q đdit curatorẽ,& abſolui: aut ſi icertũ u eſt hoc,ꝓbeat ad ſancta eloqa iuſiurandũ,qa ex veritate obligatũ eũ ſe habere credẽs x recuſat:&ſi hoc factũ fuerit, tutelã nõ cõtingere, neq; curam: ſed eum ab ea re ꝓcul expelli: ne ex

a Corrigere volumus. quod facit. ĩ. §. quod ſi quis.
b Obligatum. pſonali actione: & ideo aliud eſt ſi rei vin. habet tutor vel curator contra minorem, vel econtra. nã illa nõ eſt obligatio, vt inſt. de act. in pri.
c Ad curationẽ. nunqđ idẽ in tutela? R̃n. ſic: qa eadẽ rõ phibitionis: ergo idẽ eſt ius, vt ff. de verb. oblig. l. a Titio. in ſi. j. rñ & dñ. ĩ. ꝑx. ſed & ſi qs. §. ibi, ſed coniũgi &c. & colligitur ĩ. vt ſine phibitione ma. de &c. in prin. col. vij & in nouellis hoc e. ti dic ergo curationem in hoc ti. large accipi ẽt ꝑ tutela. Itẽ ſm hoc nũquid in quolibet tutore? Quidã dicunt ꝙ ſic, qa hic generaliter loquit̃. Alij ꝙ nõ & excipiũt teſtamentariũ: qa fides eius approbata videt̃ a teſtatore: vt inſti. de ſatiſda. tut. §. j. & de epiſco. audi. l. de creationib. & ff. de cura. furi. l. ſi furioſo. in ſi. certe & eadẽ rõne datũ ex inquiſitione, & ex certa ſcientia debent approbare, cũ eius fides ſit approbata: vt inſt. de ſatiſda. tut. & cura §. ij. & ſic in ſolis legitimis & datiuis ſine inquiſitione haberet locũ hęc auth. Defendas ergo primã. nec ob. d. iura. qa approbatus videt̃ quo ad ſatiſdationem euitandã, non quo ad ea q̃ in hac conſtitutione dñr: cũ nec tũc hęc cõſtitutio fuerit cogitata. Itẽ facile eſt ſibi dicere ꝙ ſit creditor, vel debitor, vt ĩ. eod. §. vt autem. excipio autem matrẽ & auiam, vt infra. vt ſine probi. ma. credi. & dc. in prin. col. vij. qđ eſt pro nobis: quia ſic fuiſſet ẽt de teſtamentaria exceptũ, ſi hoc imperator voluiſſet.
d Eiuſdẽ. ſ. pupilli.
e Necubi. i. nec alicubi.
f Ei. ſ. pupillo.
g Propriarũ. quod facile fieret, vt ar. ff. de carb. edi. l. ſed ſi in fin.
h Et eius. ſ. pupilli.
i Gerens. obligatum. loquit̃ ergo hic. §. in re magni debiti. ſecus in modico debito credo. ar. ff. de tranſa. l. cũ hi. §. modus. & erit modicum velut dr. ff. de dolo. l. ſi oleum. vel arbitrio iudicis, prout dr. ff. de app. l. decẽ liberarum aud. & in alio debito quã tutelæ: nam impoſſibile eſt quin tutor gerens obliget̃ ſaltẽ ad rationem reddendam. Accur.
k Iam ſolum. remanet ergo tutor, licet deueniat in eũ caſum a quo incipere non põt: vt ar. inſti. de le. §. econtrario. arg. contra. ff. ad le. Aquil. l. quia in eum.
l Alterum. ſi impubes eſt.
m Curatorem. ſi pubes eſt.
n Caſib. ꝙ habẽti tutorẽ curator dat̃: vt ſi legitim⁹ tutor vl' teſtamẽtari⁹ vl' datu⁹ ñ ſit idoneus: vt inſt. de cura. §. interdũ. & C. in q. caſi. tu. vel. cur. per totum.
o Obſeruet. ſ. curator adiunctus, ꝙ nõ ſit malignitas: & hoc ẽt iurabit curator iſte: vt ſubijcit. ĩ. e. §. fina.
p In ordinatione. i. cũ ordinat̃ curator.
q Ad curatorem. vel tutorẽ, ſubaudi: & eſt pœna amiſſionis debiti ſi creditor eſt: vel ꝙ ſolutione interim facta nõ iuuet: ſicut & qñ in initio hoc tacet: vt ĩ. eo. §. ſi vero tacuerit. Vel dic ꝙ dicit de pœna dupli q̃ exigit̃ per actionem de rõnibus diſtrahendis: vt ff. de tute. & ra. diſtin. leg. ij. §. finali.
r Adoleſcentiũ. aliàs minorum. aliàs adoleſcentium.
s Parentes. & per conſequẽs ipſos minores: quia ſi filij, ergo hæredes: vt inſti. de hære. quali. & dif. §. ſui. & ſi hæredes ſunt: ergo obligati in onere hæreditario: vt C. ſi cer. pe. l. j. Accur.
t Oſtendere. i. probare per teſtes.
u Incertum: i. ſi hoc nequit teſtibus comprobare.
x Credens. ſecus in ſacramento teſtis: vt C. de teſt. l. teſtiũ. & ĩ. de hæredi. & Fal. §. ſi vero abſunt. Item ſecus qñ eſt in ſacramento de re: vt ff. rerum amotarũ. l. Marcellus. ſed in ſacramento calumniæ idem: vt C. de iura. calum. l. j. in prin. Et ſic not. ꝙ hoc ſacramentum eſt quaſi calumniæ: ſicut & qñ quis iurat ꝙ credit ſe probare falſum: vt C. de ſi. inſtru. l. ſi. in principio. & qñ vult inuenire pecuniam ſuam in alieno ſolo abſconditam: vt ff. ad exhi. l. theſaurus.

Tutor obligat̃ ad ratiocinia.

Ex hoc §. eſt extracta authen. quę eſt ſuper. l. creditoribus. in titu. qui da. tu. vel cu. poſſunt. C. & incipit, minoris.

Hoſtem

a Hostem. qui enim fit tutor vel curator, quasi dñs pupilli est: vt s. e. §. j. & graue esset ei resistere, vel sub eo litigare: vt hic & ff. de offi. præsi. le. senatusconsul-to. & C. de iudi. l. apertissimi. Accu.

b Se casurum. hoc hodie. olim autem & creditor & debitor tutor se poterat: vt C. q da. tu. vel cu. l. creditorē. sed p hāc illa & oēs similes corrigunt. s. tñ et olim erat de magno cōtrouersia, poterat se excusare: vt inst. de excu. tuto. §. item propter litem.

c Firmet. i. firmatus est in curia.

d Redhibitionib. s. speciesū, eū in specie sic obligatus.

e Solutiōib. s. ergo tollit oīs obligatio solutiōe, licet hoc dicat vt inst. q. mo. to. ob. i prin. sed hic speciale, & aliās: vt s. de trie. & se. §. studium vero. coll. iij.

f Compositis. s. solutionibus.

g Factus curator. vel tutor: vt s. probaui. §. j.

h Perscrutatus. i. perquisierit.

i Tale aliqd. puta recipere cessionem.

k Facta fuerint. qa ea quæ contra hanc vel s. hāc vel aliam legē facta sunt, pro infectis habēda sūt: vt habet. C. de legi. & senatusc. l. nō dubiū. & C. de sacros. eccl. l. iubemus. §. sane. & s. cōlti. q ex ad script. & libera. in §. fi. & hoc iure tūo olim aūt hæc cessio valebat: vt ff. de re. eo. q sub. l. nō fit. q est cōtra. sed corrigitur hic. Accursius.

l Inciderit. vt accipiat cessiones contra pupillum.

m Vtilitatem. sibi parandam. & ironice loquitur hic sm Al. sicut & aliās: vt C. de inoffi. test. l. fratres. & ff. de dam in fe. l. ex dāni. §. j. ibi, quod beneficio eius. &c.

n Gerere. i. recipere cessionem factā.

o Cōsiderās. s. prius. sic & aliās pordinatur fraus: vt ff. de mi. l. iij. §. scio. & C. de agrico. & censib.

Solutiōe quandoque non tollit obligatio.

hoc ipso hostem,[a] & nō curatorem adolescentulo præbeamus.

CA. IIII. Si tutor vel curator se debitorē vel creditorem esse ab initio tacuerit.

Si vero tacuerit in initio hoc, & factus fuerit curator: sciat oī actione aduersus minorē, si vera fuerit, se casurum[b] pp hoc quex studio aduersus hāc nrām legē firmet.[c] Sed si qs aperte obligatus existēs tacuerit, sciat ēt iste qa sustinebit pœnā, q nō possit redhibitionibus[d] aut alijs solutionib.[e] debiti se misce re, tpe curationis forsan arte compositis.[f]

CA. V. Vt curatores nullo modo cessiones suscipiāt aduersus minores.

QVOD si qs (sicuti dictū est) factus curator,[g] deinde minoris res fuerit pscrutatus,[h] & cessiōes in semetipso, aut p donationē, aut p venditionē, aut alio quolibet egerit mō: sciat oino infirmū eē qđ ab eo fuerit factū: & neq; p se, neq; p interpositā psonam tale aliqd[i] agi: sed vndiq; inualida hæc talia fieri, tanquā si neq; ab initio facta fuerint.[k] Manifestū est nāque, qa si in talē cogitationē inciderit:[l] oīa agi & disponi ad interitū suæ aiæ, & ad rerū q eius qua si vident, vtilitatē.[m] Et nō solū donec fuerit curator, prohibemus eū ab hmōi cessione: sed neq; postea gerere[n] concedimus: ne forsā hoc cōsiderās,[o] abscōdat p rē,[p] & pordinās illud malè, postmodū dū a cura cessauerit, & latere[q] fecerit qđ maligne egerit, fortè iā nūc non curator existens cessionē accipiat, & rem malignè disponat. tūc.n. infirmum esse volumus quod agit, & nō posse vllā actionē valere cessam[r] aduersus eū cuius pri[s] curam administrauerat: sed pro nō facto id esse, & lucrū fieri adolescentis: licet hæc cessio p veris causis facta sit: non vt remeet rursus ad eum q cessit, tanquā si nihil quasi in mediū cōtra legem visum fuerit actū: sed ca datab eis;[s] quæ ex hoc sunt quæsita[t] propter trāsgressionē nræ legis, & hæc minorē lucrari. Nā si n hāc īposuerim[u] pœnā: facilia[v] erunt ea q sunt malignitatis, & eum qui cessit, faciet[x] iterum mouere: & p medium[y] ea quæ sunt cessionis, recipiet,[z] legem per suā malignitatē circunueniens. Et hæc[a] dicimus in oī curatione:[b] in qb. oino curas aliquorū introducunt leges, p digorū forte, aut furiosorū, aut amētiū, aut si qd aliud iam lex dixerit, aut si quid inopinabile natura adinuenerit.[c]

CAP. VI. De administratione pecuniæ pupilli vel minorum.

Curator pupilli pecuniam mutuare non cogitur: & si eā mutuauerit, intra duos menses post annum fœnerari cogitur, & periculum pertinebit ad eum. Ang.

QVONIAM autem videmus

l. quemadmodum. lib. xj.

p Abscondat rem. i. instrumentum cessionis.

q Latere. s. apochas.

r Valere cessam. ergo amittit actio, licet fuerit cessa si potētiori & vere & idubitate sm Azo. Sed certe īmo rōne officij maior est ad ipsum pupillū. vt s. e. §. j. & officialis dī: vt C. de ser. l. ij. ibi, vt officio &c. & C. qn mulier tu. offi. in ipso titulo. & ideo nō dēt ei aliqd licet ex ipso officio, qđ administrat, assumere: vt C. de cōtra hen. empt. l. non licet. & C. de cōtractibus iu. l. j. in fi. Et sic not. q cessio non tenet: qa in potētiorē ē facta: & ēt cedēs si agit: vt C. ne li po. l. j. & C. mā. l. fi. & fac. C. de ijs, q po. no. l. j. in prin. & insti. de vsuf. §. itē finit. Sed an repeteret, si solueret, qđ alterius curatoris delicto fit liberatus? fortè nō, vt ar. ff. de condi. inde. l. si pœnæ. & le. quæ exceptionem.

s Ab eis. s. debitis.

t Quæsita. i. debitori minoris.

u Facilia. Facilitas. enim veniæ incētiuū tribuit delinquēdi: vt dicit canō: & econtra pœna imposita minuit maleficia: cū vnius pœna sit multorū metus: vt ff. ad leg. Aquil. l. ita vulneratus. in medio. l & C. ad leg. Iul. repe. l. j. Accur.

x Faciet. s. curator.

y Et per medium. s. hunc cedentem.

z Recipiet. antiquus tutor.

a Et hæc. s. q dicta sunt a pri. vsq; huc.

b Curatione. & in anni tutela: vt s. eo. §. j. notaui. Accur.

c Adinuenerit. qđ præcogitare nō possumus: vt s. tit. pr. §. si qs vero non habens. & in prin. constitutionis illius. Accursius.

Difficul-

Cessio in potētiorē facta nō tenet.

Veniæ facilitas incentiuū tribuit delinquendi.

mus

a Difficulter. nam qui se ingerunt, suspecti videnť: vt ff. ad leg. Corne. de fal. §. vxori. l. j. & ff. de procu. l. quæ omnia. & hic sub ijcitur.
b Appetibilis. s. tutela vel cura.
c Difficilem. i. laboriosam: & repete, q̃m.
d Fœneratorũ. neutri generis.
e Necessitatem. q̃d ergo si fecit? nunq̃d lucrũ erit suum? arg. q non ff. de neg. gest. l. si negotio. arg. contra. ff. de reg. iur. l. secundum naturam, aliàs l. actus.
f Fœnerare. hoc locũ habet vbi immobilia habet, ex quib⁹ sufficientẽ reditum habet: alioquin contra: vt j. eo. §. q. si. qui est contra.
g Sed cautè. quid. n. sit cautè deponere, inferior titu. innuit. §. si quis igit̃ vult &c.
h Eius. s. pecuniæ. aliàs est eis, in litera: & tunc dicas eis. s. pupillis. & sic planũ est.
i Tutamen. i. securitatem.
k Antiqua. nõ minor est virtus, quàm quærere parta tueri. Accu.
l Mutuauerit. quid ergo si aliàs negotietur, & ob hoc periculũ accidat? Respond. spectare ad eũ periculũ: hoc tamen credo, si pater pupilli cõsueuit negotiari: non aliàs: argu. ff. de vsuris. l. qui semisses. §. fi. & ff. de pign. act. l. vel vniuersorũ: aliàs non: vt ff. de neg. gest. l. si negotia.
m Inducias. ad collocandum, vt non teneatur reddere rationem de illis duobus mensibus, vt ff. de admini. tut. l. tutor qui repertoriũ. §. vsuræ. & sic not. q imputat̃ ei qui se potuit in necessitate, vt ff. qui satisda. cogantur. l. si fideiussor §. pen. & de ferijs. l. j. §. sed si prætor.

Imputat̃ ei q se angustat.

n Periculum. i. casum etiam fortuitũ: quia culpa præcessit, vt ff. commo. l. in rebus. circa princ. aliàs non tenetur nisi de culpa, vt C. arbit. tu. l. ij. & C. de admi. tu. l. debitorib.
o Reponat. vt C. de admini. tu. l. tutores, vel curatores, & hoc si est magna quantitas deponenda, vbi sint tutores suspecti, vt ff. de admin. tut. l. ita aut. in prin.
p Ad dispensationem. aliàs ad dispositionem. Acc.
q Sufficiet. i. tantũ dabit mutuo, cuius vsura sufficiet adultò ad expensas suæ familiæ.
r Reditus. id est fundos reditus afferentes, vt ff. de administra. tuto. l. ita autem. vel pone propriè. nam & reditus vt prædia censentur immobilia, vt j. de non alie. §. a Leone.

Reditus imobilia numerãtur.

m⁹ curatores q̃cũq; Dei memoriã habẽt, ad curã difficulter a accedere: (nã plurimis volẽtib. ea, q̃ minorũ sunt, impiè in se vertere, amabilis est res & appetibilis b) videmus aũt pcipuè difficilem c esse curatorũ cãm pp fœneratorũ d necessitatẽ: e sãcimus nullã necessitatẽ ex legibus esse curatorib. minorũ pecunias fœnerare, f sed cautè g reponere & reseruare: qm̃ melius est eis h in antiquis tutamen i manere, q̃ vsurarũ appetitione et antiqua k pecunia cadere, & periclitari q̃dẽ curatorẽ, si nõ mutuauerit: l rursus aũt si mutuauerit, periculũ sustinere, facto forsan in debitis detrimẽto. Si verò ipse spõte mutuare voluerit sub obligatione forte pignorũ, aut sub alijs q̃ putantur indubitatæ cautelis: tunc habeat q̃dẽ duorũ mẽsiũ p singulos annos inducias, m (hoc q̃d leges laxamentũ vocãt) sciat aũt mutui periculũ n oĩno ad se venturũ. Si verò habeat reditus sufficientes, is cuius cura administrat̃, eos expendat. Si verò plus sint q̃ sufficiat: q̃d plus est, reponat. o Quòd si mobilis forte eius cuius cura administratur, substãtia est: tunc illud solum mutuare curator cogat̃, quantũ ad dispensationem p sufficiet q adolescenti, eiusq; reb⁹, q̃d verò plus est, cautè recondatur. Licebit aũt ei cũ oĩ subtilitate pscrutari: si aliquos forsan inuenire cautè potuerit reditus, r & cõparare minori ex abundantib. pecunijs, modicis functionib⁹ publicis obligatos: venditorẽ verò habẽtes idoneũ, & opulentos reditus existentes. damus .n. ei licentiã s & hoc agere: sciẽti, q̃a si q̃d horum neglexerit, hmõi emptionis ipsum respiciet t periculum.

Si pupilli quantitas sit modica adeo, q ex reditibus pecuniæ ipsius pupilli pasci non possit, debet tutor vel curator illud facere, quod in suis faceret. nam de hoc faciendo præstat iuram. Ange.

Si verò tantũ solũmodo sit minoris aurũ, cui⁹ vsuræ vix eũ, & q eius u sunt, pascere, & aliquã aliã ei pbere vitæ dispensationẽ sufficiunt: tunc necessitatis x rõ nos et ad hoc vocat, vt curatores y respiciẽtes ad eũ, ita faciãt gubernationẽ tanq̃ in suis reb⁹. z Etenim volumus a dũ celebrat̃ decretum b q̃d tradit c curam ei, q ad eam accedit, d etiam iusiurandũ e eũ dicere sacrosancta Dei euangelia tangentem, quia per oẽm pergens viam, vtilitatẽ adolescentis aget. f quod tamẽ g nõ exci-

s Licentiam. hoc forte importat necessitatem.
t Respiciet. quia oẽ damnũ quod ex tali comparatione continget ipsis minoribus, resarciet.
u Et qui eius. s. familiæ. Accur.
x Necessitatis. & sic necessitas non habet legem. sic. ff. de offi. con. l. j & dic vt ibi. Accur.
y Curatores. idem etiam in tutoribus secundum io. nam sic ponitur in nouel.
z Rebus. i. vt totam pecuniam minoris teneantur fœnerare. Accur.
a Volumus. melius dixisset, nolumus.
b Decretum. i. iudicis, vt C. arbi. tute. l. fi. §. pen.
c Tradit. s. decretũ.
d Accedit. s. tutori.
e Iusiurandum. hoc generale est in omni curatore: vt hic, & j. eo. §. & hæc. olim autem solus curator furiosi iurabat: vt C. de cura. fu. l. fi. §. sin aũt.
f Aget. & tunc satisdabit rẽ pupilli saluam fore, nisi sit testamentarius, vel cũ inquisitione datus, & a præside vel prætore. aliud si a defensore ciuitatis: vt instit. de satisda. tuto. circa prin. & de Atti. tu. §. pe. ante autem administrare non põt quicquam, vt C. de tu. vel cura. q satisda. nõ de. l. j. & iij. & vlti. sed si § debitorem minoris ageret, nec caueret de rato. nec iudicatũ solui, nisi dubium est an sit tutor, vel an desierit, vt C. de admi. tu. l. vlti. §. defensionem. & l. tutores debita. & ff. de administra. tuto. l. vulgo.
g Quod tamen. s. iusiurandum.

sum

a Tum. s. curatorem.
b Ordine. nõ faciet suetricẽ: vt C. de ad. tu. l. tutores.
c Sed cautiorẽ. i. rẽ pupilli saluã fore, n. si testãrius vel cũ inquisitione datus: vt instit. de satisda. tut. i prin. & in l. tes.

Secunda dicit q̃ etiam ex priuata fieri si vis ea vti. nec mirũ si imperator nouit, vt dicit: quia omnia sunt in pectore suo: vt C de test. l. omnium. Item est pater legũ: vt ĩ. de incest. nupt. §. dubitatum. Item ipse est anima legum: vt ĩ. de consu. in si.

DE INSTRVMENTORŨ cautela & fide, &c.

Stricte accipitur hoc tit. instrm pro chartis: aliàs largè: vt ff. eo. l. i. aliàs pro instro fundi, vt ff. de fund. instru. l. quæsitũ. i. rñ.

f Cautela. cautela i faciendo habet. fides postquã est factũ: & dupliciter dicit de fide. Primo quibus instris debeat fides priuatis & publicis: & hoc ĩ. eo. vsq; ad §. si verò moriantur. Secundo qualit fiat vt habeat fides qñ erat i dubiũ reuocatũ quod fit p cõparationẽ: vt ĩ. eo. §. si vero moriant. & §. seq. vsq; ad §. oportet Accur.
g De deposito. i. qualiter fiat cautè instrumentũ priuatũ sup cõtractu depositi & mutui & alijs cõtractib⁹: & hæc expediunt. ĩ. e. §. si qs. & §. sed & si quis. & si quis. & §. si th. & hæc de prima parte sub. s. de cautela. & quod subijcit priuatè quidem scriptis: causa trãsit ad primũ dictũ secundi capituli. s. de fide, hoc est quib. instrumentis habeat fides: i & de hoc vsque ad illũ. § si verò moriantur.
h Confectis. hoc expeditur ĩ. eo. §. sed & si instrumenta.
i Et de collationib. s. qualiter probetur fides instri. hoc expedi tur ĩ. eo. §. si verò moriant. & sic respicit secũdũ capitulũ. sequentia autem oĩa vtrũque respiciunt.
k Et de expositis instrumentis ab illiteratis. i. de cõtractibus celebratis in scriptis ab illiteratis: quod expeditur ĩ. eo. §. oportet.
l Et de non scriptis. hoc expeditur ĩ. eod §. & hæc dicimus.
m Et de cõtractibus. hoc expeditur ĩ. eo. §. vt aũt.
n De cõtractibus. hoc expedit ĩ. eo §. hæc aũt oĩa.
o Ouimus nostras leges. quæ sunt: vt C. e. l. cõparationes. & ĩ. de ijs qui ingre. ad appella. §. illud. Prima cauetur tantum ex publico vel forensi fieri cõparationẽ, nõ ex priuata, nisi habeat subscriptionem trium testium.

Cõcor. Clemẽ. ij. de re iud. vbi p domĩ. Card.

† vide qd no. in c. j. & ij. eo tit. eod.

pietem a ratiocinijs, b neque a legis ordine: sed cautiorem c faciet ad rerũ gubernationẽ, timentẽ sẽper circa eas, d pp iurisiurandi memoriã factã. Hæc lex a nobis pro cautela sit posita horũ, qui curatorib⁹ indigent. Si quid vero & aliud adinuenerimus, neque hac lege cõplecti pigebit: vt p oĩa patres eorũ, q sibi auxiliari nequeunt, existamus. Tua igit eminẽtia, q̃ visa sũt nobis, edictis p prouincias, quibus præes, vtẽs, oĩbus faciat manifesta: vt nullum lateat, q̃ a nobis piè & pro subiectorũ prouidẽtia sancita sunt. Dat. Kalend. Iunij. C P. Imper. Dn. Iustinia. P P. August. anno. xij. Ioanne. V. C. Cons.

TITVLVS III.
Nouella 77.

DE INSTRVMENTORŨ e cautela f & fide, & primũ de deposito g & mutuo, & alijs documentis priuatè qdẽ scriptis, habentib. aũt testes, & de nõ habẽtib testes: & de instris publicè confectis: h & de collationibus i manus propriæ scripturæ: & de expositis instris ab illiteratis, k aut paucas lras scientib. & de nõ scriptis l cõtractibus: & de cõtractibus m vsque ad vnam librã auri: & de cõtractibus, n qui in agris fiunt: & vt in documentis & cõtractibus futuris locum habeat lex.

Idem Imp. Ioan. glorios. Oriẽtalium ptoriorũ præfecto iterum ex consuli & patricio.

Ouimus nostras leges, o quæ volunt ex collatione p literarum fidem dari documentis, & qa q quidã imperatorũ superexcrescente iã malitia eorũ, q adulterant r documenta, hæc talia prohibuerunt: s illud studiũ falsatoribus esse credẽtes, t vt ad imitationẽ lrarũ semetipsos maximè exercerẽt, eo q̃ † nihil est aliud falsitas, nisi veritatis imitatio. x Qm igit y in his tpib⁹ innumeras z inuenimus falsitates a in iudicijs multis, quorũ b fuimus auditores, & quoddam inopinabile ex Armenia nobis exortũ est. Oblato nanque c com-

p Ex collatione. i. cõparatione: ideo quia duæ scripturæ cõferuntur: vt sciat an sint similes vel non: vt ĩ. e. §. si verò null⁹ horũ.
q Et qa. repete. & no ultimus quia &c.
r Adulterant. nota quẽ adulterari documentũ: sic & legem qui adulterat: vt j. qb. mo. na. effi. sui. §. si verò ab initio. coll. vij.
s Prohibuerunt. s. fieri adulterationes: vel dic cõparationes. sed has cõstitutiones non habemus: imo habemus cã q̃ pmittit: vt in crimine falsi, etiã ante tpe Iustiniani: vt C. de fal. l. vbi. & no. q̃ tpe istorũ imperatorũ oĩ collationi credebat. hodie verò vna semiplena colligitur fides: vt ĩ. eo. §. si vero moriant. qñq; etiã nõ creditur: vt si ex vna parte est instrm priuatũ & testes, ex alia sola collatio dissimilis: vt ĩ. eo §. si vero tale aliquid.
t Credentes. i. præsumẽtes ex eo q̃ pri⁹ falsũ fecerũt: vt arg. ff. de re milita. l. non oĩs §. a barbaris. & de accus. l. si cui. §. ijsdẽ.
u Literarum. s. verarum. Al.
x Imitatio. aliàs imitatio: & aliàs mutatio: & sic habes quid sit falsum: vt hic, & ff. de fal. l. quid sit falsum. Sed veritas quid est? R. ipse Deus. vñ de dicit: Ego sum via, veritas, & vita. veritas vero humana põt dici notitia certæ rei, maximè p visũ: vt colligit insti. de gra. cog. §. hacten⁹.
y Qm igit. hoc igit determinat ĩ. e. §. j. ibi, pptereà.
z Innumeras. i. siue numero nam tot erant, q̃ difficile erat enumerare.
a Falsitates. quas non enumerat.
b Quorum. s. iudiciorum.
c Oblato nanque. dic quòd vtebatur quidam charta priuata scripta a te, & contra te, quam tu abnegas: & adducis aliam quam constat te fecisse, quæ est prorsus dissimilis primæ: vnde apparuit ex comparatione te nõ scripsisse primã, sed testes q subscripserũt primæ, iurauerunt te scripsisse primã cũ alia i vicẽdũ biñ reuocateturs & sic apparuit te scripsisse vtranq; & hæc

Aut. & de ex non scripto cõtibus.

† Cõc. e. etsi Chfs cũ gl. sup verbo, cõfirmatio. ex. de iure iurãd. vbi hæc verba recitã tur.

Falsitas veritatis est imitatio. Ioan. 14.

& hæc secunda, q erat dissimilis primæ erat de quādā cōmutatione. i. permutatione. vel dic cōmutatione ideo dici, quia licet idem scripserit, tñ commutatio est ibi in litteris.

& caue, quia non soluit hic hanc quæstionem: sed j. eo. §. si verò tale.

i Dic ergo oblato documēto s. vbi alteri instrumento decto

mutatiōis a documēto, & litteris dissimilib. iudicatis, qm postea b inuēti sunt ij q de documēto testati sunt, subscriptionem subdēres, c & eā recognoscēres, fidē suscepit documētū: & quoddā hinc inopinabile d occurrit, eo q litteræ qdē sine fide visæ e sunt: licet examinata respōsa verorū f testiū cū veritate g cōcordauerūt: & hoc h per fidem testium, quæ videt quodāmodo esse cauta. videm⁹ tamen i naturam k eius crebro l egētem rei examinatione, qñ m litterarū n dissimilitudinē sæpe qdē tēpus o facit. nō enim ita quis scribit iuuenis & robustus, ac senex & forte tremēs. sæpe aūt & lāguor hoc facit, & qdem hoc dicim⁹, quādo p calami q & atramēti īmutatio, similitudinis p oīa aufert puritatē & nec inuenimus r de reliquo dicere quāta natura generās inouat, & legislatoribus nobis præbet causas.

Quia igit iperiū ppterea Deus de cœlo s cōstituit, vt difficilib. iponat t q apud eū sunt bona, v & leges aptet x sm naturæ varietatē: ppterea y existimauimus oportere & hāc scribere sanctionē, & dare in cōe z subiectis quos nobis Deus & pri⁹ tradidit, & paulatī semp adijciet. Etenim qdā de deposito i scripto dubitatū & ad cōtētionē deductū inuenim⁹. & oportet ēt oīno horum a prospicere. itaq; illico nobis est a deposito inchoandū.

CA. I. De instrumentorū cautela & fide: & primū de deposito, quēad modū caute dari pōt.

Si quis igit vult cautè deponere, nō soli credat accipiētis scripturæ: b hoc qđ ēt in iudicio q̄situ est, (qa.n. nō pfessus c est is q scripsisse dicebat suā eē scripturā: magnū res habuit tumultū, & scribere alia coact⁹ est quæ visa sunt veluti similia qdem, non tamen per omnia similia. & quātū ad illam scripturā sine termino d causa pmansit) sed is qui depositum dat, e aduocet ēt testes vt possibile est, honestos, & fide dignos, & non minus tribus: f vt non in sola scriptura & eius examinatio-

z In vno & eodem instrumēto pōt reperiri diuersitas litterarum. Barto. & Ang.

& Et bene Barto. & Ang.

& Et male sm Ang.

ad cōparationem: gatur. ideo ait in priuato pono: quia vsque ad §. sed & si instrumenta. tractat de priuatis tm: vt patet ex tenore tituli. licet quidam non intelligentes faciant loq in publico istum casum.

a Cōmutationis. i. permutationis.

b Postea. secus si prius fuissent inuenti, quia non fuisset facta comparatio: vt j. e. §. si vero moriatur. sed certe illud loquit in publica, hoc autem loquit in priuata.

c Subdentes. aliàs habentes.

d Inopinabile. repetit inopinabile, vt assignet causam inopinabilitatis.

e Visæ sunt. scilicet prius.

f Verorum testiū. scilicet scripserūt: vt dixi. & aliàs verorū; & aliàs eorum.

g Cum veritate. sed quō scitur, q hæc est veritas? Rñ. quia fides testiū est cauta & subijcit. j. eo. §. si vero tale.

h Et hoc. i. ideo pono pro constanti, quod vere concordauerunt &c. sed alij dicunt & hoc, scilicet, factum est quod documentum primum suscepit fidē: quod satis in idem recidit.

i Videmus tñ. licet derogetur per dissimilitudinem, tamen quandoque non debent derogare.

k Naturam eius. s. comparationis huius.

l Crebro. i. multoties.

m Quando. pro quia.

n Literarum. s. verarum.

o Tempus. i. ætas, quæ per tempora designatur. sic ponitur. s. de mona. §. ordinationē. ibi, neq; enim exonerandū est &c. & hoc subijcit hic. non enim &c. vel dic ppriè poni: qa nō ita i hyeme & æstate qs scribit.

p Quando. pro quia.

q Calami. i. pennæ.

r Nec inuenimus. q. d. non poterimus dicere causas oēs, ex quib. prouenit dissimilitudo: cū quotidie nouæ nascantur: vt hic. & C. de vet. iur. enu. l. ij. §. sed qa.

s De cœlo imo populus Romanus de terra: vt inst. de iure nat. §. sed & qđ principi. quæ est contra. sed Deus constituit permittendo: & populus, Dei dispositione. Vel dic, Deus constituit authoritate, populus ministerio.

t Imponat. s. Deus per nos: vt hic subijcit. nam cor regis in manu Dei est, vt C. de sum. trin. l. intercalaras.

v Bona. s. duris q̄stionib. bonas Deus det solutiones, per os. s. principis, vt hic & C. de præscript. long. tempo. l. fi.

x Aptet. quæstionibus & negotijs.

y Propterea. istud propterea refert ad pximum: quia igit &c. & ad id quod est s. eo. circa princ. qñ agitur &c.

z Dare in commune. s. hāc sanctionē: vt j. e. §. fin.

a Horum. s. depositorum. & quod dicit prospicere. i. prospectum & prouidētiam habere.

b Accipiētis scripturæ. hic iunge qđ ē. j. sed ijs &c. & hoc quod est mediū, est quædā interpositio.

c Professus. id est confessus.

d Sine termino. i. sine decisione. Al. sed hoc quo, cum debeat iudex pronūciare de re, de qua cognouit: vt ff. de iudi. l. de qua re? Rñ. quidam quod terminum accepit per aliàs pbationes. s. testes per instrumenta: & sic actor obtinuit: nō tñ per scripturā. & hoc innuere videtur hæc litera: sed hoc non est verum: qa donec sunt aliæ probationes, non recurritur ad comparationem: vt j. eo. §. si vero nullus. tu dic, q accepit terminum: quia reus fuit absolutus actore non probante: vt C. de eden. l. qui accusare. nō autem recepit terminum sm actoris intentionē: hoc est, per scripturam: vt hic dicitur.

e Depositum dat. impropriè ponit dare: cum rei depositæ possessionem & pprietatem retineamus: vt ff. depositi. l. licet. §. j. propriè tunc, qñ dominium transit: vt inst. de ac. § sic itaque. Item no. quod hic cōsulit lex. sic ff. de inof. test. l. j. & l. fi. de pro. stip. l. fi. nec enim qs cogit sic deponere. vt j. eod. §. si tñ quisquā.

f Non minus tribus, caue ubi: qa loquitur in pri-

uata

Imperiū de cœlo prouenit.

Prouer. 21.

† Iste text⁹ est singul. sm Bal. in l. Imperatores. C. eo. & sm Alexā. in authē. & si cōtractus in addi. ad Barto. & scdm Ang. hic.

Main text

ne a pēdam[a], † b sed sit iudicātib. ēt testiū c sola tiū. Etenim tales testificatiões suscipimus, d quas p̄sentes e testes dicāt: qa f his p̄sentib. subscripsit † g documentū fecit, & hunc nouerunt. g Nam si inuenerimus, & tales quosdam testes non minus quàm tres dignos fide existentes: neq̄ ue talem interdicimus fidē. h neq; enim i vt abbreuiemus ꝓbationes, ponim[9] legem: sed vt esse eas & cautè faciamus. k

CA. II. Quemadmodū sine tabellione instrumentū mutui vel depositi cautè fieri potest.

SED & si qs aut mutui instrumētū, l aut alteri[9] m cuiuspiam n faciat, & noluerit hoc in publico cōfiteri, qđ & i deposito definiuim[9], ñ ex ipso videat credibile o qđ scribit sup mutuo documētū nisi ēt testiū hēat p̄sentiā fide dignorū ñ min[9] triū: vt siue veniāt, & ꝓprijs † subscriptiōib. attestent: p siue alij qdā testificēt q qa p̄sentib. eis ɔfectū est documētū: fidē cā r ex vtroq; ꝑcipiat, ēt litterarū examinatione penit[9] nō repulsa, sed sola non sufficiēte, augmēto aūt testium confirmāda. s

CA. III. Si litterarū fides a voce testium discrepat.

SI vero tale aliqd cōtigerit, quale in Armenia factū est, t vt aliud qdē faciat collatio litterarū, u aliud vero testimonia: tunc nos quidem existimauimus ea quæ viua † dicuntur voce, & cum iureiurādo: v hæc digniora fide, quàm scripturā ipsam secundū se subsistere. Veruntamē sit hoc

Glossa

... data scriptura depositarij, qua confitetur apud se depositum esse: vt patet ex ordine tituli. s. eo. Itē exiguntur tres quantū ad hoc, vt possit fieri comparatio ad probandam vel improbandam scripturam depositarij: duo tñ soli probant scripturam ipsam: vt no. C. eo. l. comparatiōes. Item nō exigunt ad substātiā cōtractus, i. quod interfuerint depositioni: sed ad cōparationē, vt dixi. sed i publicis scripturis exigunt testes ad substantiā cōtractus: vt j. e. §. sed si instrumenta. & hoc ideo: quia ibi fit cōparatio ēt mortuis testib. vt ibidē dr: hic non sic: vt hoc §. & seq. §. Item hēt hoc locū cū agit vt sit in scriptis: nō aliàs: vt j. e. §. & hęc dicimus. Item hoc locū habet: cum cōtractus excedit libram auri. s. vt tres exigant testes in ꝓbatione, ēt si sine scriptis contrahat a peritis literarū. Nā & vbi imperitus cōtrahit in scriptis, qn que adhibentū & tabellio est necessarius: & suscriptio: vt j. eod. §. oportet.

a Examinatione. i. comparatione.

b Pendamus. i. demus fidem. Accur.

c Testium. quia se curius iudicamus.

d Suscipimus. s. testificationes.

e Præsentes. quando scripsit.

f Quia. repete vel exprimatur, quia his p̄sentibus cōfessus fuit se recepisse: vt in nouellis. eo. ti. & j. proxi. §. & §. si tamen.

g Et hunc nouerunt. not quod testes debent cognoscere contrahentes: vt j. eo. §. oportet. & s. de hæ. & Fal. §. si vero absunt. & C. de testi. l. testium.

h Fidem. s. probamus.

i Neq; .n. hic rñdet tacitæ obiectioni. Et dicunt qdam q per hunc. §. corrigit qđ est C. q po. in pign. l. pe. vbi dr duos sufficere ad probationem priuatæ scripturæ, si personalis actio moueat: si vero hypothecaria, tres necessarij sunt. & qđ hic dicit, nec enim &c. exponūt. i. non fuit hæc cā, vt hanc. l. faceremus, licet hic abbreuient: sed fuit cā vt caute fierent: sed melius est pauca agere caute, quā multis interesse periculose: vt s. de tab. §. si vero indignus. col. iiij. & C. de vete. iure. enuc. l. ij. §. deinde. Sed tu dic quod non corrigit dicta lex scripturas, & loquit hæc lex, qñ deficientibus alijs probationib. recurritur ad comparationē priuatæ scripturæ: ad quam nō pōt fieri cōparatio: nisi tres testes subscripserint, & p̄sentes fuerint: vt hic, & C. eo. l. comparationes. & pro hoc facit hæc litera, neq; &c. & facit. C. de hæ. l. qm. in fi. & de re. credi. l. generaliter. Accur.

k Faciamus. si ago depositi, & produco scripturam depositarij si quidem probo per duos testes ipsum cōtractū, satis est: nisi excedat quinquaginta libras auri. quia tunc tres: vt C. si cer. pet. l. si. si autē nullū testem habeo de contractu, vt quia in secreto cōtraxi. & tūc aut cōfitet: & statim tenetur: vt C. de nō nu. pe. l. gnaliter. Aut negat scripsisse: & tunc oportet probari p cōparationem scripturæ cōtinētis subscriptionē trium testiū: sed ipsa scriptura ad quā cōparatio fit, dēt habere testes subscriptos. soli aūt testes nō ꝓsiant: quia possunt errare. Itē sola cōparatio nō ꝓbat: qa litterę possunt variari: vt s. e in prin.

l Instrumentum. de scriptura priuata dicit, qua qs cōfitet se mutuū accepisse: vel alia cā, puta emptionis, vel cōduc. se debere, vt subijcit, vt patet ex ti. & in nouel. eo. ti. & hoc idem dixit in deposito: vt s. proxi. §. & hæc omnia. & q dixi ibi forte necessaria, & dic dicas.

m Alterius. s. vt ꝑmutationis.

n Cuiuspiā. s. ɔtus.

o Credibile. vt hac comparatio ex ea: vt in fi. huius §.

p Attestent. s. si litterati fuerint.

q Testificent. qñ fuerunt illiterati: vt j. eo. §. oportet. & sic not. q sufficit alterū istorū: vel q subscripserint, vel q nō. dūmodo iurēt, q eis præsentibus est factū. & sic est ɔ. C. eod. l. cōparationes. vbi dr esse necessarium semper testes subscripsisse. Sed qdam dicunt eā p hanc corrigi. Vel dici pōt q hic loquitur, qñ improbatur priuata scriptura, ibi qñ improbatio fit ex priuata scriptura, vnde maior exigitur solennitas ibi, quàm hic.

r Causa. cām vocat rōnem. quare debet, vt ex causa mutui vel emptionis vel simili, q accipiet fidem. i. apparebit vera. vt sic possit debitor cōueniri duobus interuentibus. s. testibus tribus: & examinatione. i. comparatione subsequente, vt subijcit: quo facto in mutuo post bienniū præiudicat: vt C. de non nu. pe. l. in contractibus. in prin. in soluto post xxx. dies: vt C. eo. l. in contractibus. §. super. In dote fm statuta tēpora: vt j. de temp. non sol. pe super do. §. j colla. vij. In alijs statim sibi præiudicat: vt C. de nō nu pe. l. generaliter. & ff. de prob. l. cum de indebito. § fin. Item no. ex hoc. §. q nō fit cōparatio ex priuata scriptura. nisi testes supsint: secus in publica: vt j. eo. §. si vero moriant. Itē not. q augmētū testiū ideo fit, vt cōparatio fieri possit, si ut ipsi probent contractū: quia tunc duo sufficerēt: vt diximꝰ s. eo. §. sed si.

s Factum est. vt narrauit. s. eo. §. j.

t Collatio literarum. inducta, vt derogetur priuatis litteris: testes verò inducebantur ad probandum priuatā scripturam. Nam si esset publica, quid opus ēēt testibus? & ita a prin. tit. vsq; ad §. sed & si instrumēta, loquit de priuatis scripturis tm: vt patet ex tenore ti.

u Cū iureiurando. quod prius debent facere testes: vt C.

Marginalia

pēdeamus.

Cōcor. c. 2. cum glo. super verb. appareant. extra. de fi. instru.

Testes debēt cōtrahētes noscere.

Melius est pauca agere caute, quam multis interesse periculose.

Hæc verba recitātur in gl. j. post medium ibi, nec scripturæ tabellionis. in c. post cessionē. extra. de proba.

Cōcor. c. tertio loco cum gl. super ver. testiū vbi p̄terūtur testes instrumento. extra de proba. & vide gl. 2. in c. in nostra. post medium. extra de testi. ibi, si vero testes &c.

vt C.de test.l.iurisiurandi.Item caue tibi quia & scriptura q reprobat, quàm q ad reprobandũ inducit, ambæ sunt priuatæ. Item not. q ex hoc colligunt quidam vt hodie semp plus credat voci viuæ quàm mortuæ. & sic corrigit sm eos C.eo. l. in exercendis. sed certe hic loquit qñ ex vna parte est instrumentũ cui volebat derogari, & testes qui pro instrumento testificabant: ex alia vero parte sola collationis dissimilitudo. vnde nõ sola vox viua, sed cũ instrumẽto iuncta vincit vocem mortuam, & ẽt plus est: quia scriptura, q vincitur, est priuata. Item caue tibi qa hæc instrumenta non ↄdicunt sibi in ...ia. sed diuersa sunt. nam primum dicit te aliqd mihi debere: & dico a te scriptum: & tu pfers aliud in quo cõtinet de permutatiõe vel aliquo alio quod cum alio fecisti: qd ego cõfiteor te fecisse: & si hoc scdm sit dissimile primo in litteris, pinde videt ac si non sit verũ quod cõtra te induco, sed falsũ. vnde meli⁹ diceret hæc littera plus voci viuæ credi quàm dissimilitudini quę inducitur per mortuam vocem, id per scripturam. Ex prædictis patet quòd non plus voci viuæ quàm mortuæ sit credendum: sed æqualiter duobus testibus, & instrumento: vt C.e.l.in exercendis. sed quatuor testes vincerent instrumentum, qui dicerẽt aliter rem processisse, quam scriptum sit. vt C.de probat.l. cum precibus. non aũt tres: quia tabellio vicẽ testis vnius obtinere videt, sm quosdã, vt ff.de testa l. domitius. & hoc directo: per obliquum aũt ẽt duo vincunt: vt C.de cõtrahen.stip.l.pen.in fi. vel ibi loquit in priuata scriptura quæ vincit, in casu th non recipitur probatio cõtra scripturã: quia iuris & de iure est psumptio: vt C.arb.tut.l.fi. econtra scriptura vincit vocem viuam. quia in multis casibus res acta per scripturam valet: & probat nõ per testes: vt per has leges probatur: vt C.si mi.se.ma.di.l.si alterius. & de non nu. pec.l.generaliter. & de testibus.l.testium. & qui testa. face.poss.l.hac consultissima. & ff.de prob.l.cẽsus. & C.de iure emphy.l.j. & C.de sacrosan.eccl.auth. hoc ius porrectum. & ĩ.de æqua.do. §.quia vero.coll.vij.

a Prudentiæ. quia posset apparere magna dissimilitudo: & ratione eius, ipsi etiam testes essent suspecti: vnde iudex hoc considerat: vt hic, & ff.de testi.l.e. iij. §.ibi, tu magis &c.

b Veracib. i. q sibi videntur inter scripturã & testes.

c Scriptura sola. sine testibus facta.

d Nõ sufficiẽs hoc intellige, qñ suã abnegat ẽe depositarius: aliàs sufficit: vt ff de pb. l.cũ indebito. §. fi.

e Credulitas. s. testium subscribentium.

Inter- veneris.

iudicantis prudẽtiæ[a] simul atq; religionis, vt veracib.[b] potius pro talib. credat. Et nos quidẽ sm hũc modum existimauimus oportere probari fidelia documenta.

CAP. IIII. De instrumẽtis incaute compositis.

SI th quisquã aut deponens, aut mutuãs, aut aliter contrahens, contẽtus sit scriptura[c] sola eius cũ quo contrahit: in ipso erit, vt sciat quia in illius fide totum ipse suspendit. & quidem quãtũ ex scriptura nõ sufficiẽs[d] videbit fides, nisi sm nr̃am legẽ adijciat documento credulitas,[e] aut pręsentia testiũ[f] coram quibus contractus est factus: aut forsan nouissimũ eius rei refugiũ inuenerit,[g] dicimus aũt quod ex iureiurando est. nam non infirmamus, quod factum est. nam falsitates &[h] imitationes metuentes, & nudis eis existentib. nõ credentes,[i] huiusmõi subtilitatem causę addimus: nõ vt credẽtes priuemus fide sua circa amicos, sed vt quantum possibile est, & perfidiã & negationem[k] multis reconuincamus modis.

CA. V. Quomodo tabelliones caute debeãt instrumenta componere.

Notarius antequam in instrumẽto sui nominis faciat mentionem, in subscriptione scribat nomina testium: & iudex aduertere debet similitudinem & dissimilitudinem litterarum, & etiã signum tabellionis. Ange.

SED & si[l] instrumẽta publicè confecta sint: licet tabellionũ habeant supplementũ, adijciat[m] & eis antequam compleantur (sicut dictum

f Testium. non subscribentium: vt ĩ. §. sed & si quis & contrarium ibi positum ex l. C.eo.l. comparationes. solue vt in modo diximus.

g Inuenerit. aliàs est, inueniat. & aliàs inuenerit. s. scripturã ipsam. & aliàs inuenit & quod de iureiurando dicit. dic sm Al. qd pars parti deferre qa tenet vel recipere vel referre: vt ff. de iureiu.l.manifestæ. & l.iij §.ait prӕt. vel iuste recusare: vt C.de reb.cred.l.generaliter §. sin autẽ. vel dic verius q loquit de iureiurãdo a iudice dlato. Hæc.n. scriptura licet priuata, inducit aliquã cõiecturã: vt hic, & C.de pba.l.instrumẽta, q est semiplena pbatio. & sic deferre pot sacramẽtũ ...: vt C.de reb.cred.l.i ...hoc ff.l. & ff de iurei. l.admonẽdi. nec videat hoc durũ, qa si quilibet posset aliquã scripturã cõfingere: vt sic ei deferat sacramẽtũ pp timore falsi. quẽ incurreret. itẽ pp alias multas litteras aduersarij q possent cõparari. itẽ & qa quilibet n scit scribere: imo pauci respectu eorũ q ignorãt: eã pro pluribus lex facta sit: vt ff.de leg & se l nam ad ea. itẽ & qa magis deferret reo, quã actori: cum ipse suæ scripturæ vel sui facti melius nouerit veritatẽ: vt ff. de iureiurãdo.l. iusiurãdũ & ad pecunias. § qa reus est fauorabilior: vt ff.de reg.iur.l.fauorabiliores.

h Et pro.i.

i Credentes. i. mutuantes.

k Et negationem. s. veritatis. ex hoc no. quod pdicta locum habent, qñ priuatam scripturam, quam induco, abnegat aduersarius: aliàs sufficeret cum eã: vt C. de non nu. pecu.l.generaliter.

l Instrumenta. nunc facit transitum ad publica instrumenta: vt patet ex tit.

m Adijciatur. i. tabelliones scribant nomina testiũ in fine instrumenti antequam compleant. i. subscribant ipsi. & nomen suum apponant, secundum Ioã. licet in antiquis instrumentis in principio apponẽtes quod hic reprobatur. & hæc nomina testium scdm diuersas terras diuersimode ponuntur. Nam alicubi dr̃, testes interfuerunt Titius. &c. alibi signa, manus talis &c. vt Florentiæ, & prout cuilibet placet coaptare. hoc tamen seruet tabellio, q semper seruet eandẽ formã in subscriptiõe in vno instrumẽto, vt in alijs: vt comparatio fieri possit cum opus erit: vt ĩ. eo. §. si nullus. Item nunquid trium testiũ exigit numerus? Rñ. non: vt ff.de test l.vbi. & est ratio: qa tabellio est de nu. testiũ: vt ff.de mil. test.l Domitius. Itẽ nũqd sufficit eos debere esse pñtes, an rogati? Rñ. nõ: vt ff. de test.l.ad fidẽ. nisi i casib. quatuor: vt in solutione i solutiõis ↄfessione & in testã. & i repudio: vt ĩ de testibus.l.testiũ. & ĩ de test §.& licet. in prin & i fi. & ff.

Facit ad hunc §.e. j. in glos. j. in prin. extra de fi. de instru. vbi desinit qd sit scriptura authen.

Testes nõ debeãt esse rogati.

& ff.de repu.l.nullum. Alij dicunt q in obligationibus contractis in scriptis exiguntur rogati, non aliàs: vt ex prædicto §.& licet. Alij dicunt q semper hodie debent rogari, per dictum §.

sti.l.j.§.in propria.

h In ciuitate.s.tabellio: vt qa est deportatus, vt institu.de capi.demi.§.j.qa dr sine ciuitate, vt ff.de leg.iij.l.hi qui. Vel dic, abest cã testimonij ferendi, vel simili causa, vt ff.de iudi.l.ij.§.legatis.

est (a) testium ex scripto præsentia.

CAP. VI. De cõparatione notarum.

OPORTET (b) aũt iudicãtes, & si qua signa † inuenerint adscripta chartis, ẽt hęc reqrere, & legere niti. Plurima nanq; nouimus & ex illis apparuisse, & nõ facile fidẽ ex literarũ aliarum (c) collatione recipere, pp dudũ dictas (d) a nobis causas.

CAP. VII. De comparatione literarum.

Si testes publici instrumenti sunt mortui vel absentes, vel alias de facili haberi nõ possunt, nec etiam tabellio, tunc ad comparatione ipsius venitur, præstito primo sacramento per petente comparationem fieri, quod non malignitatis causa, nec aliqua arte ductus cõparationem peti. Angel.

Si verò moriant oẽs testes, aut forsan absint, (e) aut aliter nõ facile sit fidem ex testium subscriptionibus inuenire, (f) neq; tabellio superest, qui cõpleuit: (si qdẽ publicè sit ɔfectũ) quatenus testimonium phibeat p se, (g) aut nõ est i ciuitate: (h) sed necesse est oĩno collationẽ literarũ suppletiones eorũ, (i) q subscripserint, assumere: (k) tũc cõpetens est pperare qdẽ ad cõparationes (neque.n. eas modis oĩbus interdicimus) p oẽm aũt (l) subtilitatẽ pcedere. (m) & oĩno si putauerit eis (n) iudex oportere credi, ẽt iusiurandũ inijcere proferenti: (o) qa nihil maligni cõscius in eo qd a se proferẽ, nec quandã artẽ circa collationẽ fieri præparans, sic veĩ eo: quatenus neq; perimaẽ qcquã (p) oĩno, & p oĩa munitio i rebus (q) fiat.

Ex hoc § habes quomodo & qualiter & quo ordine pceuatur ad comparationem instrumenti publici scripti per discipulum tabellionis, vel ipsum tabellionẽ. Ange.

IN his verò, q ɔficiũtur publicè documẽtis, si tabellio venerit, & testimoniũ perhibuerit cũ iureiurando, si qdẽ non p se scripserit, (r) sed p aliũ (s) ministrantẽ sibi, & ille si viuit, (t) si quidẽ possibile oĩno est eũ venire, & nulla cã phibet eius aduẽtũ, ægritudo forte valida, aut quælibet aliarum necessita-

a Sicut dictum est.s.de præsentia circa priuatã scripturam tantum, vt s.§.prox. & §.sed & si quis.& §.sed is.Ac.

b Oportet. posset hic §.intelligi in priuata scriptura: sed verius est vt in publica loquatur, vt sit coniuncta materia.& qd dicit, signa, id est dicere manu tabellionis: vt in nouellis, vel aliud simile signum, vt crucis: vt j.de testi.§.j. Vel dic quaedam notas quas faciunt quidam tabelliones, quæ tamẽ nihil significant, sed ad comparationes faciunt, vt hic, & quod dicit legere huiusmodi signa: dic id est colligere & notare. Vnde versus, Fur aurũ, virgo flores, mare nauita, libros Clericus, æquiuocè singula qs que legit. Et nota q inepte transit ad cõparationem.

Τραμίς, notas vetus epitomator Iulianus reuertit. Contius.

c Aliarũ. aliàs alienarum. i. per huiusmodi figuras.

d Dictas. vt s.eodẽ. §.j.ibi, non enim ita.

e Absint.ita q non possunt inueniri.

f Inuenire.quia infirmi sunt testes.

g Pro se.alias per se, id est sine instrumento.alias pro se sine testibus viuentibus. qd exponunt quidam in publico instrumẽto, dicentes q priuato non habetur fides, nisi fuerit approbatum, etiam si appareat nõ vitiatum in sua figura: vt hic colligunt a cõtrario sensu. sed secus in publico: quia illud per se patet & probat. Alij dicunt q etiam priuato creditur habenti subscriptionem trium testium, sicut publico.& qd hic dicit, ordinant ita: si quidem publicè sit confectum, neque tabellio superest quatenus testimoniũ perhibeat pro se.id est pro instrumẽto, vel per tabellionem, vel testes.nec ob.C.de testi.l.omnibus. quia hic subauditur, quasi testimoniũ. vt C.de fideicom.l.fina. Tu dic retenta secunda opinione non subauditur quasi: & dic, pro se, id est pro facto suo. nam quilibet testis fert testimonium pro facto suo, id est pro visu vel auditu suo. sic tabellio: vt C.de falsis. l.si quis decurio, vt j.eo.§.in his.non autem in causa cuius pro lucrum & damnum ad eum pertinet: vt ff.qñ appel.

i Eorũ.s.notariorũ, vel ɔhentium si subscripserint. vel dic testiũ: vt s.dicit.

k Assumere. i. dare fidem subscriptionibus ad sumendũ alia instrumenta, vbi ijdẽ testes subscripserint: & sic habet locũ qñ testes sunt literati, & propria subscripserũt manu in charta confessionis.

l Autem. pro sed.

m Procedere.s.iudices volumus.& sic sũma subtilitas approbaẽ.sic.ff.de iur. do.l.si mulier. §.ex asse.& j.eo. §.oportet in h. § aliàs reprobaẽ.ff.de inofficio test. l.posthumus.& instit.de fideicõ.her.§.sed qa.& ff.quib.mo.pig. vel hypo.sol.l.sicut.§.si debitori.

n Eis.s.cõparationib.

o Proferenti. i. desferenti ei, q profert instrumentũ ad probãdũ, ad quod fit cõparatio: & ẽt aduersari° iurabit: vt j.eod.§.si vero nihil. Item no. hic ex forma iurisiurãdi quẽ de conscientia debere satisfacere.sic.C.eo.l.fin & de ijs, qui ad eccle ɔfu.l.præsenti.§.sicubi.& de iur.delib.l.si.§.licentiam. Sed nonne sufficit semel iurasse. vt s.de ijs, qui ingre. ad appel.§.fin. Quidã sic: & dicunt illã post istam cõpositã: licet sit in ordine prior nã ante illam plures iurabant: vt ff.de dam.infec.l.qui, bona.§.si quis stipula. vel dic hoc speciale, vt de nouo iureẽ.qa plus solet timeri qd specialiter dr, quã qd gñalr.ff.de iureiurã.l.ité apud. § hoc edictũ.aliàs incipit ait prætor.& hoc ideo, quia maior solennitas in comparatione exigiẽ, quam alibi: vt hoc tit.& maximè j.eo.§.si verò nullus.

Iureiurãdo qs obligatur.

p Quicquam omnino.s.veritatis.

q In rebus.i.in veritatibus.nã res.i.veritas: vt ff.de sol.l.j.§.qui in rationibus & ff.de iureiur. l. quoties.

r Scripserit.s.totum documentum: sed solùmodo comprobauit. Accur.

s Sed per alium.i.discipulum: ipse tñ interfuit comparationi. vt s.de tabel §.pen.

t Si viuit. s. veniat.

Acci-

a Accidunt. quæ nec dici nec enumerari possunt: vt C. de temp. ap. l. fi. §. & eum. Accur.

Adnumerator qs. sit.

b Adnumeratorem. adnumeratorem dicunt quidã mediatoré siue proxenetã qui fert testimoniũ. volente sĩ vtraque parte, nõ alias: vt j̃. de testi. §. quia vero legem. Alij dicunt eum esse, qui pecuniam pro publico instrumento dedit. Alij dicunt esse procuratorem actoris p quem numerauit: & hanc approbant. Sed prima vera mihi vf.

... bus ijdem contrahentes.

s Vna quædam. i. vna qualisqualis. nec enim pro veritate omnino habetur, licet ei fletur. non enim tu scribis &c. vt s. eo. §. j.

t Si verò nihil. repetit eundem casum, vt addat.

tum, quæ hominibus accidunt: [a] Quòd si etiã adnumeratore [b] habuerit instr̃m, & ipse adueniat: vt tres sint [c] testificantes, & non vnus. Si verò neq; adnumerator assumptus est, & instrumentum ipse tabellio totum per se conscripsit, [d] atque suppleuit: [e] aut si etiam qui hoc conscripsit, non est, aut aliter ipse venire nó valet: [f] tamen cum iureiurando propriæ completioni attestet, [g] vt cõparationi nõ fiat loc⁹, [h] sint ẽt sic credibilia documenta. Testimoniũ enim & ex voce cõplentis factũ, [i] & iusiurandũ habens adiectũ, præbuit quoddam cáæ monimentũ. [k] † Quòd si tabellio defunct⁹ est, [l] & testimonium phibeat supplet iõi [m] ex alia collatione: si quidem ẽt sic habeat eũ, qui ↄscripsit instr̃m, viuenté, [n] & adnumeratorem: adueniant & illi, siquidem præsentes sũt: & habeat ex collatione adimpletionum [o] & ex testibus causa fidem. Si verò nullus [p] horũ sit, tunc fiat quidem completionum [q] collatio: non autem sola hæc ad hoc sufficiat, sed & aliorum subscribentiũ forte aut contrahentium scripturæ examinentur: vt ex plurimis comparationibus tam cõpletionis [r] quàm subscribentiũ forte, aut etiam cõtrahentium, vna [s] quædã colligatur vndique & efficiatur fides. Si vero nihil [t] aliud inueniatur præter collationem instrumentorum: quod hactenus valuit, fiat: [u] vt qui pfert ad collationes documentũ, iuret & solenniter. [x] Vt autem aliquod oĩno causa sumat augmentum ad maiorem negotij fidem, & ipse, qui hoc petit fieri, iuret [y] quia non aliam idoneam habens fidem, ad collationem instrumentorum venit: nec qc quam circa eam egit, aut machinatus est, qđ possit forte veritatem abscondere. [z] de quibus [a] licebit sese liberare cõtrahentes, si consenserint [b] vtrique ad hoc venire, vt insinuẽt [c] instrumenta, & profiteantur ea sub gestis monumentorum ipsi con-

c Tres sint. s. tabellio, & ille per quem scripsit documẽtum & ad numerator. Al.

d Cõscripsit. s. vt minister tabularij.

e Suppleuit. i. subscripsit.

f Non valet. s. discipu'us.

g Attestetur. solus tabellio.

h Non fiat locus. s. ex necessitate: vt in nouellis eo. & est rõ: quia veritas per ipsũ declaratur auctoré: vt C. ad l. Cor. de falsis. l. si quis decurio.

i Factum. quia dicit se fecisse.

k Monimentum. i. probationem. Sed qd si testes non fuerint appositi in instrumẽto: nunquid habet locum quod hic dicit? R si nõ. nam in prin. exigo testes: vt s. eo. §. sed si instrumẽta. sed ĩ testificatione nõ vt hic.

† Aliàs momentũ. aliàs documentum.

l Defunctus est. naturaliter, vel ciuiliter: vt quia deportatus est. quo casu pro mortuo habet. ff. de Btabu. l. j. in fi & maximè quo ad ferendũ testimoniũ vt si ponas eũ publico iudicio damnatũ, & per hoc infamem: vt ff. de pub. iu. l. infamẽ. iõ si põt eẽ testis: vt ff. đ testi. l. 3. §. lege Iul.

Publi. iudicio dãnatus, infamis est.

u Fiat. qd erit hoc? R si. quod sequit, vt q libet iuret: vt C. eo. l. comparationes. §. oés autem.

x Solenniter. i. tactis euangelijs: vt s. iusiuran. qđpræ. in prin. Sed qualiter iterum iurabitur: cum semel iam de calum. iuratum est? R sid. vt s. eod. §. si vero moriatur.

y Iuret. s. quod sequitur. & aliquid addit in forma huius sacramenti ei quod dicit. C. eodem. l. comparationes §. omnes autem. & propterea hic dicit. vt autem aliquod, &c.

z Abscondere. qualiter iudex comparationé faciet? R si. quidam q cõmittetur cuidam scriptori perito: & eius renunciationi stabitur siue denunciationi: vt C. de re milita. l. semel. libro xij. & ff. de ventre inspic. l. j. in prin. & supra de non alie. §. quod auté dictum est. Sed tu dic cõtra. s. quod ipse iudex debeat hoc inspicere, vt patẽter dicitur. s. eo. §. oportet. & cũ ipse de eis literis cognoscat. nec enim est iudex qui literas non cognoscit: vt j̃. de iudi. §. j. col. vj. Item facit. ff. finium reg. l. si irruptione. §. fin. sed poterit secum adhibere scriptorem peritum. Accur.

Iudex nõ est qui literas nescit.

a De quibus. s. litibus, vel difficultatibus comparationum. Accur.

m Supletioni i. completioni: non a testibus: quia mortui sunt. sed ex alia, &c.

n Viuentem. i. ministrantem tabellioni.

o Adimpletionum. i. signorum & notarũ. quæ implent. i. complent instrumentum: non auté subscribẽtium, sed quando nullus superest, etiam subscriptionum fit comparatio: vt j̃. proxi. §.

p Si vero nullus. s. neque tabellio neque numerator neque minister. Accur.

q Completionum. s. tabellionis. Accur.

r Tam completionis. i. inducantur instrumẽta alia eiusdem tabellionis, qui hoc cõpleuit: & alia instrumenta, quibus ijdem testes subscripserunt: & alia q-

b Consenserint tempore contractus.

c Insinuẽt. q. d. si dubiũ est de fide chartæ, fiat pdicta comparatio: si autem cõsentiant ambæ partes in principio contractus vt instrumentũ insinuaretur ad æternã rei memoriam, & abunde chartæ fides est indubitata, & in tali publicatione non est opus testibus: vt C. de donat. l. in donationibus. Sed an etiam post litem contesta. possit fieri talis insinuatio? R sid. sic tribus rationibus. Prima quia sic est in testamenti publicatione, vt etiam postea fiat, id est, post testamentum factum: vt C. de testament. l. publicati & in dona. propter nuptias: vt j̃. vt fratrũ filij. §. j. coll. ix. Item quia iudicia sunt omnia absolutoria: vt instit. de per-

trahẽtes, quatenus priuẽtur neqtia & corruptiõe & falsitatib. & q̃cunq; [a] alia mala corrigẽtes, p̃sentẽ p̃mulgamus legẽ: ijs q̃ dudũ [b] a nobis in collationib. litterarũ factarũ p scripturã, ppriæ manus sancita sũt in sua virtute manentib. proculdubio & in ijs q̃ litteras nesciunt, quæ olim nelent in iudicijs, suam habentibus firmitatem: q̃m quidem ex iudiciali forma acceperunt examinationem hæc talia competentem.

CAP. VIII. Imperiti litterarum quomodo caute contrahant.

Contractus supra libram auri celebratus in scriptis ab imperito litterarũ, quinque testium eget solennitate, inter quos connumeratur tabellio. si autẽ sine scriptis sit contractum, testibus autẽ interuenientibus causa deciditur. Bartolus.

Oportet [c] verò ĩ ijs, q lr̃as nesciunt, & testes & oĩno tabularios [d] adhiberi, ĩ qb. locis sunt tabularij, maximè [e] aũt testes non ignotos c̃ɔhentibus, vt q̃dã scribãt pro illiterato, aut paucas literas sciente, alij verò attestent, [f] qa ẽt præsentibus eis hæc gesta sunt, & scierunt eum, [g] & ita talium instrumentorum suscipiatur fides, manifestũ existẽs, qa nõ minus, quàm quinque [h] testes in his talibus adhibendi sunt: inter quos [i] erit, & q scribit pro c̃ɔhente, aut totũ, [aut post † ea, quæ] post paucas literas illius posita sunt: quatenus nihil omittat de summa subtilitate. Et hęc dicimus [k] super instr̃is ex scripto confectis. Nã si qs facere quelibet c̃ɔtractum ex non scripto voluerit: hoc manifestum est, qa aut per testes, [l] aut per iusiurãdũ fidem percipiet: [m] actore q̃dem testes deducente, pulsato autem iurante aut referente, sicuti iudex negotium disposuerit. Vt autem nihil [n] sit neq; horum in emen-

de perpe. & temp. act. §. fi. Sed ad quid fieret tunc insinuatio: cũ nil fieri debeat nisi q̃ reus soluat? Rñd. põt esse q̃ annua p̃statio facienda est ex illo instrumento: & licet rõne præsentis anni assentiret, nõ ita faceret in futuris. Item quia tractaret de indebito soluto nisi insinuaretur hæc scriptura.

a Et quæcunque. supple, & quibuscũque alijs malis quæcunq; &c. Sed quæ sunt hæc alia mala? Rñ. perfidia & negatio: vt ĩ. e. §. si tñ quisquam.

b Ijs quæ dudum. duo dicit hic §. primum, q̃ ea quæ dicta sunt de collatione priuatæ scripturæ contrahentium, sunt firma. s. vt fiat collatio si illa scriptura habeat p̃sentiam & subscriptionem testium, vt C. eod. l. cõparationes. & ĩ. eo §. sed is. & §. sed & si quis. Itẽ q̃ fiat si quis ea vtat: vt ĩ. de ijs qui sgre. ad appella. §. illud. & fm q̃ ea q̃ olim valent in iudicijs, suam habent firmitatẽ. & in his. s. q lit teras nesciunt, q̃ñ acceperant formã talia cõpetentem. i. talibus conuenientem: & hæc antiqua forma narrat statim proxi. §. oportet vero &c. & hæc dictio pculdubio, põt cum præcedentibus vel cum sequ. legi. & sic in nullo est defectiua hæc littera. Alij supplẽt hic, & in his &c. q. d. & his in sua virtute manentibus. q̃ sancita sunt in his &c. Accur.

c Oportet. Si vis q̃ fides habeat instrumento. non tñ imponit necessitatem. sic ff. de iustit. & iur. l. j. nã hæc constitutio consulit tm̃: vt ĩ. e. §. si tñ quisquam. aliàs imponit necessitatem, vt C. de legi. & con. l. j.

d Tabularios. plurale pro singulari. sic ĩ. de hære. & Fal. §. si vero. & C. de iure deliberan. l. fi. §. sinautem dubius est. Vel dic q̃ respicit multos contractus vbi singulariter multi debent esse tabularij.

e Maxime. hoc maxime abundat. vt & aliàs. C. de testa. ma. l. fi. §. j. nam omnino debẽt esse noti, vt dixi ĩ. eo. §. sed is. vel potest cum præcedentibus coniungi hæc dictio maxime. quasi dicat, maxime vbi sunt tabularij: & tunc similiter abundat.

f Attestentur. i. propriam scripturam profiteantur: quia ẽt &c. vt subijcit. nam omnes testes debent subscribere, vt dicitur in nouellis eo. Accur.

g Scierunt eum. i. cognouerunt eum esse imperitũ.

h Quinque. Sed quare plures exiguntur testes ab imperito quàm perito, vt hic innuitur? Quidam dicunt, in fauorẽ imperiti, ne decipia. & eum p̃sentia tot bonorum virorũ adhibeat. Tu dic q̃ in eorum odiũ: quia aliàs inconuincibiles essent, nisi tanta solennitas adhiberet: vt ĩ. de tabel. §. j. coll. iiij. Item quia se grauauit, vt in scriptis contraheret, cũ erat imperitus. vnde quasi se attestauerit, non succurrit ei: vt ff. qui satisd. cogã. l. si fideiussor. §. si necessaria. Item nota hic quia que testium numerum adhiberi: vt & aliàs in testamento rustici: vt C. de test. l. fi. quandoque exiguntur plures: vt C. de prox. sacro. scrin. l. vnicuique. lib. xij.

i Inter quos. i. de numero eorũ erit: q scribit pro contrahente, hoc est tabellio. & sic tabellio est de numero testiũ: vt hic, & ff. de testa. l. Domitius & C. qui testa. face. poss. in tel. hac consultissima. Alij dicunt q̃ tabellio non est de numero testium: & quod hic dicit q̃ est de numero q scribit pro contrahente tantũ, ille & nullus alius videtur scribere totum instrumentũ, nisi tabellio: quod est contra istorum opinionem qui exponunt q̃ quidam ex testibus scribit totum pro contrahente. i. caput & finem. non aũt totum instrumentum: iam enim nihil seruaretur tabellioni. vel dic totũ quod erat scripturus cõtrahẽs, hoc est confirmationem contractus. Itẽ tunc scribit totum quod erat scripturus, q̃ñ est oĩno illiteratus. aliàs parum scribere debet postea testis pro eo. vt subijcit ibi. aut postea. vnde põt hic notari q̃ nihil scientis & parũ scientis est æqualis conditio quo ad numerum testium. nam in vtroque casu adhibentur quinque: vt in hoc. §. sed non quo ad scripturam: qa vnus nihil scribit, alius parũ, forte signũ crucis, quod debet præponi: vt dicitur in nouellis.

k Et hæc dicimus. quæ proxi. dicta sunt.

l Per testes. s. duos. imò tres, vt statim patebit in distinctione. sed dicas q̃ hic tantum defuit scriptura, sed fuit vltra librã auri: sed & si esset īfra librã auri, duo sufficerent, vt eadem distinctione patebit.

m Percipiet. s. intentio actoris: & quod dicit de iureiurando. s. delato a iudice vel a parte, quod debet suscipi, vel referri, vel iuste recusari. in quibus omnibus erit iudicialis dispositio, vt subijcit. & ff. de iure iur. l. iusiurandum. §. si de qualitate. & C. de re. credi. l. penul. §. pe. & §. sinautem.

n Vt autẽ nihil. abundat vna negatio. vel dic vnam referri

† Et post quã imperitus sanctã crucẽ fecerit. sic Iulianus hic hẽt. quod in editiõib. Græcis deest. Cõ. Tabellio an sit de numero testium. vide q̃ñ notarius gerat vicem vnius duorumve testiũ, vide in c. q̃m cõtra. in gl. fin. vbi ẽt p doc. extra de proba.

ferri ad superiora, aliam ad sequentia. sic ĩ. de her. & Falci. §. inordinatum.

a Huiusmodi obseruationem. s. quinque testium.

b Custodiri. siue peritus, siue imperitus, siue in scriptis, siue sine scriptis contrahat.

c Actum est. inter contrahentes.

Res exigua vsq; ad librã auri dr.

d Attritiones. aliàs afflictiones: & aliàs attritiones: & aliàs adstrictiones: Et nota dici rem exiguam vsq; ad librã auri. aliàs dr parua vsque ad x. lib. auri, vt ĩ. de appella. §. ij.

† Conco. cum hoc text. c. cũ vniuersorum. post me. cum glo. super verbo, simplicitati extra de rerum permu.

e Nam in agris. i. in villis sic ff. qui satisda. cogan. l. sciendum. §. j.

f Firma. vt numerus duorum testiũ sufficiat. vt ff. de testib. l. vbi. nisi contractus excedat vnã libram auri: vt C. si cer. pet. l. fi.

g Sancitum est. vt quinque testes sufficiant: vt C. de testi. l. fi. aliàs septem exigantur: vt C. de testa. l. hac consultissima. in princ. Et vt p̃dicta plene accipias, distingue: aut contrahit vltra vnam librã auri: aut infra. Si int. nõ distinguo de perito vel non, siue in scriptis, siue non, siue in ciuitate, siue non. Nam semper duo sufficiunt: vt ff. de testi. l. vbi. & ĩ. e. §. vt aũt nihil. ĩ fin. §. si aũt fiat ĩ librã auri, & ĩ scriptis, & ab iperito litterarũ & ĩ ciuitate: necessarius est oĩno tabellio, si habe ri põt, & quinque testes: inter quos erit qui pro cõtrahente scribet: vt ĩ. codẽ. §. oportet. Si aũt ponas q̃ vnus eorum defuerit, vt quia a perito contrahitur, vel ab imperito, sed non in ciuitate, vel non vltra librã auri: tũc distingue aut ↄtrahit publicè, aut priuate, si priuatè tres sunt testes necessarij: vt ĩ. eo. §. si quis igit. & §. sed & si quis. licet olim duo sufficerent: nisi contractus excede ret ĩ libra auri: vt C. si certum peta. l. fin. si aũt publicè: tunc similiter tres sunt necessarij: vel forte sufficient duo cum tabellione: vt ĩ. e. §. & hæc dicimus. & ĩ. eo §. sed & si instrumenta. & dr fieri in scriptis, quandocunq; fit inde scriptura, & inter eos agitur vt fiat: vt C. e. l. contractus. licet alij dicãt tunc demum, qñ agitur vt non aliter valeat contractus, & inducunt ĩ. eo. §. & hæc dicimus. & hoc in ciuitate. in villa aũt serua iura vetera. quod dic vt hoc, §. hæc aũt oĩa.

h Sanciat. essent enim magnæ tergiuersationes, vt C. de sum. trini. leg. iij. in princip.

i Legislationis. s. istius.

k In Hesperia. i. in Hispania.

l Septentrionalibus. s. partibus, idẽ ĩ Illyrico, vt sequit.

m Illyrico. i. Sclauonia. Al.

n Scripsimus. s. q̃ faciant manifesta omnibus suis subditis. Accursius.

o Plena. i. omnes sciant eam. vel dic plena. i. abundans. nam prius per falsitates homines depauperabantur & cõcutiebant: vt subijcit. amodo non fiet & sic respublica erit plena habens locupletes subiectos: vt ĩ. vt iudi. sine quoquo suffra. §. cogitatio & inslũt de ijs, q̃ sunt sui vel alie. iur. §. expedit enim.

p Medente. s. hac lege.

datũ: illud quoq; adijcere legi bonũ est, vt si vsq; ad vnã auri librã fuerit contractus: hmõi obseruationẽ [a] ĩ hoc minimè custodiri. [b] sed ſm hoc qđ tũc actũ est, [c] cãm fieri, vt nõ † de reb. exiguis maximas attritiones [d] homines sustineant.

CA. IX. De cõtractib. sine scripto compositis.

HAEC aũt oĩa tenere ĩ ciuitatib. volumus. nã in agris [e] (vbi multa simplicitas est, & neq; scribẽtiũ aut testiũ multorũ copia est) q̃ hactenus apud eos valuerũt, & nũc sint ẽt firma. [f] hoc. n & in ipsis testamẽtis qb. maximè studemus, iã a nobis sancitũ est. [g] Valeat itaq; lex in oĩb. q̃ post hæc facienda sunt instrumẽtis & cõtractib. qđ. n. iã trãsiuit, cur qspiã sanciat? [h] Hãc aũt legẽ peperit cõtẽtionum multitudo factarũ qdẽ ĩ litib. apud nos aũt introductarũ: quatenus quotidie inter sese cõtẽdere homines cõpescamus, auferẽtes eis altercatiões p legislationis [i] subtilitatẽ. Quapropter cõuenit tuã eminentiã hæc cognoscẽtẽ, manifesta oĩb. facere subiectis. & qui hic sunt, & q in gentib. etenim ad alios gloriosissimos præfectos, & q in Hesperia [k] sunt, & in Libya, & q in Septẽtrionalib. [l] (dicimus aũt in Illyrico, [m]) scripsimus, [n] vt oĩs nobis respublica plena [o] fiat hac lege subiectorũ medẽte [p] concussionib. Da. Prid. No. Iunij. CP. Imp. Dñ. Iustinia. PP. A. anno xij. Ioanne V.C. cons.

TITVLVS IIII.
Nouella 75.

HAEC CONSTITVtio interpretatur priorẽ constitutionem, [q] de ijs qui ingrediũtur monasterium, & de substantijs eorum, & ex quo tempore oporteat eam valere.

Qui monasterium intrare voluerit, post ingressum de suis bonis nullo modo disponere potest. quod habet locum in illis qui post legem de monachis monasterium ingrediuntur: non illis qui ante ingressi fuerunt: quia bene possunt de suis bonis disponere etiam post illam. Angel.

Idem imper. A. Ioã. gloriosis. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

Ausa talis [r] ad nos puenit, quã existimauimus oportere cõpetenti vti a nobis interpretatione, [r] simul & adiutorio. Cognouimus etenim, qa mulier quædã habens filium sibi ex nuptijs legitimis procreatũ, voluit qdem segregare se a cõi ista cõuersatione, & in quodã mulierum monasterio cõmanere, plurima bona faciens mulieribus reuerẽdissimis ibidem congregatis. Et qm̃ nostræ pietatis lex [s] vult eos qui se monasterijs dederint, seu viros seu mulieres, antequã ingrediantur monasterium, eo quo voluerint modo,

HAEC CONSTItutio interpretatur constitutio. &c.

q Cõstitutionem. s. illam ĩ. de monachis. §. illud.

r Causa talis. Interpretatione. cũ nos soli hoc possimus: vt C. de legi. & constitu. lege vltima, & l. j. Accu.

s Lex. vt supra de monach. §. illud quoque.

Nec pos-

quæ sunt disponere, nec posse a postquam ingrediunt monasterium, vlterius agere quicquã de proprijs, b vtpote dñi rerũ non existentes vlterius, eo q sancuerimus nos hmôi viros & mulieres cũ corpore & anima ipso ingressu ad monasteriũ dedicare c se suasque substãtias, & siquidèm discesserint, manere et sic eorũ substantias in monasteriũ, eo q dñi harum vlterius non existunt: hinc autẽ metuere, d ne forte quanuis nostra constitutio multo posterior e sit, quàm q in prædictã venerabilẽ domũ ingressa est, aliqui prohiberẽt eã prospicere suo filio: & oportere f propter prædictum metũ hæc g interpretari, & lege nr̃a fieri manifesta, h qa i nihil læsa sit aut ipsa, aut filius eius circa eius successionem ex memorata cõstitutione: k propterea sancimus, si quis monasterium habitauerit l vir aut mulier ante prædictã nostram cõstitutionem, aut hactenus m habitat, & maximè filijs existentibus, nullam habere necessitatem nunc eorum substãtiam in monasteriũ, n sed filio aut filiæ trãsmittere, aut totã, aut etiam partem suæ substantiæ: aut et quo voluerit modo res suas disponere: o vtpote primam illam legem p alia nostra hac constitutione interpretante, (eos enim q semel ante memoratam dudũ nostram legem monasteria intrauerint, q in nullo postea posita lex contristatura est, aut ablatura eorũ, quæ prius r eis vt liceat, s data sunt) neq; prius nostræ legi s impedimentum penitus faciente, eo q neq; possibile t sit hoc fieri, v vt oportuisset x prius disponere, & ita ingredi in monasterium. Si verò y nulla tũc tali lege z posita, i monasteriũ ingressa est: quõ fieri potuerit conuerti ordinẽ legis, & exigere eos, qui prius in gressi sunt monasteriũ, illa facere, q prius ignorata, postea per sacrã nostram cõstitutionem sunt innouata? Sed vnumquenq; cõpetit ẽm sua tpa expectare, & ea quidẽ q post legẽ sunt ita qrere fieri sicut lex vult: si qd aũt ante legẽ subsecutũ est: hoc non cõmouere neq; p scrutari, sed in priori figura relinquere. a Hęc igit lex pro interpretatione vtili posita sit prioris nr̃æ illius cõstõnis: vt illa in posteriorib. tpib. ex quo facta est, locũ habeat: & ijs, q postea cõuertent, viris ac mulierib. posita sit: sibiq; potestatẽ in illis custodiat: nihil horũ, q antea fuerint, pscrutando: cũ licẽtia sit priorib. viris ac mulierib⁹, q habitauerunt, aut et hactenus habitant in monasterijs, & maximè filijs existentib. suas res quo volũt disponere b modo. Tua igit eminẽtia, quæ placuerũt nobis, & p hanc sacrã declarata sunt legẽ, solenniter p programmata sua oĩbus facere manifesta festinet. Dat. Idib. Octob. Imper. Dn. Iustinia. P P. A. ann. xij. Ioanne V.C. cons. indictio. ij.

Deest hic constitutio περὶ τῶν ἐκκλήτων εκκλησίας, quæ & in editionib. Græcis deest, vt suo loco in colla. x. admonebo. Contius.

a Nec posse: hoc innouatur: qa & postea pōt: vt j. de san. epis. §. si qua mulier. coll. ix. Accur.
b De proprijs. quondam.
c Dedicare. i. ad ecclesiam transferre. impropriè. n. ponitur, & hoc intellige cũ seculo abrenunciauerit, vt s. de mona. §. si qs. col. j.
d Metuere. se dicebat mulier.
e Posterior. q est s. de mona. §. illud quoq;.
f Oportere. supple, & iõ sãcim⁹ oportere.
g Hæc. s. dicta in d. l. de mona.
h Manifesta. f. hoc quia &c.
i Quia. i. q Azo.
k Constitutione. s. de mona. §. illud quoque. & facit s. vt fac. no. cõstitu. col. v. & j. vt nulli iudic. lic. habere lo. ser. §. si qñ. colla. ix.
l Habitauerit. licet hodie non habitet, qa decessit testatus ante constitutionem de monachis.
m Hacten⁹. i. adhuc.
n Monasteriũ. s. trãsmittere, qd est j. Acc.
o Disponere. ita. n. erat ante pdictã l. de mona. vt C. de sacro san. eccle. l. gñaliter.
p Legem. s. de monachis.
q Prius aliàs prioris.
r Liceat. i. licitum fuerit. Accur.
s Nostræ legi. i. nr̃a lege: vt sit ablatiuũ conueniat alteri. s. faciente: q. d. nec lex posterior pjudicabit ingressis ante legẽ in ijs, q primo licebant, vt hic: nec primo licita pjudicabunt sequẽti legi s eos q postea ingrediuntur: vt s. prox.
t Possibile. i. conueniens.
u Hoc fieri. i. statui.
x Oportuisset. i. ingredientes. qd. n. peccauit antiqtas. vt C. de testa. l. testamẽtal
y Si verò. pro enim. sic s. de hære. & Falc. §. si vero ablatam.
z Lege. cũ testabat: sed postea. Azo.

q Inhabitauerint.

a Relinquere. Not. legẽ ad futura trahi: vt C. de legi. & cõsti. l. leges. & s. vt facta nouæ cõstitu. col. v. & j. vt liber. dece. §. j. in fi. nisi caueat expresse vt ad pterita trahat: vt C. de vsur. l. eos.
b Disponere. hæc cõstõ est inutilis. s. cũ nulla de illis psonis viuat, quæ ingressæ fuerant ante legẽ de monachis.

Erat ad futura trahitur.

VT NON LVxurient hoĩes cõ natu.

c Mnibus. Crediti. i. subiecti. Pla-

TITVLVS V.
Nouella 77.

VT NON LVXVRIENTVR hoĩes cõ naturã, nec iurent per capillos Dei, aut aliqd hmôi: neq; blasphemet in Deum.

Luxurians contra naturam, iurans per aliquod mẽbrũ Dei, aut per capillos aut blasphemãs Deũ, vltimo damnatur supplicio. Angel.

Imp. Iustinia. A. Cõstantinop.
Mnibus hominibus, qui rectè sapiunt, manifestum esse putamus, quia oẽ nobis est studiũ f & oratio, vt crediti c nobis a domi-

f Aliàs, studiũ vt oĩno creditũ &c.

scrutamur, a quibus ciuilium causarū ignorantia est, & solius circa terrā operationis, & circa bella ɔcupiscentię cā est studiosa, & iusta & laudabilis: sicut in vilibus psonis, b & in militib. c armatis obscuris & agricolis licentia sit eis & ex non scripto conuenire, & matrimonia celebrare inter vtrosq;: sintq; filij legitimi, q patrū aut mediocritatē, d aut militares, e aut rusticas f occupationes & ignorantias adiuuent.

CAP. V. Si diuinis tactis euangelijs iurauerit qs ī domo priuata aliquā vxorem fore.

QVONIAM † aūt interpellationibus, g q̄ nobis fiūt semp oīum assiduè mulieres audiuimus ingemiscentes & dicentes, qa quidā earū cōcupiscentia detenti, ducant eas in domibus suis sacra tangentes eloquia, aut ī orationis domibus iurātes habituros se eas legitimas vxores: taliter eas habentes tpe multo, & fórtè suscipientes filios: deinde dū se satiauerint earū desiderio, aut extra filios aut cum filijs, eas proijcientes de suis domibus: iudicauimus ēt hoc oportere sancire: vt si mulier ostēdere potuerit modis legitimis, h qa fm hanc figurā vir eā acceperit domi, vt eā vxorē legitimam haberet, & filiorū legitimorū matrē: nequaquā penitus licentiā esse ei hanc de domo pter ordinem i legis expellere: sed habere eā legitimam: & filios suos esse ei: & illā, si quidem indotata sit, nostræ constitutionis vti bonis, k quartam l substantiæ viri pcipientem, siue expellatur, siue prius moriatur vir: non perscrutantibus nobis, siue repudio vtens dimittat eam, siue etiam sine hoc. m Neque enim verisimile est eū mittere repudiū, qui & ipsas nuptias denegat. n Sed si eam irrationabiliter expellat de domo, hoc ipsum sit aduersus virū iusta causatio: o & mulier hoc facto repudium ei mittat: & exigat quartam, si vxor ostensa fuerit extitisse: licet extra dotem conuenerit, p viri iuriiurando credens. quid enim agat aliud, quæ ad dotem non est idonea, quàm vt semetipsam cū omni dote contradat? Sit autem & soboles legitima etiam inuito patre. Qui enim ad hoc nuptias fecit, & filios procreauit, vt mulier legitimorum ei filiorum fieret mater: non potest ex tali natos germine, rursus q vt naturales abijcere: neque quasdā postea forte nuptias post mortem vxoris, aut repudium contrahens, eos, qui ex illis nascuntur nuptijs, velle habere, eos solos esse legitimos: nisi eis r etiā illi priores fuerint copulati, quorum similiter pater est, teste existente nuptiarum priorū quidem Deo, s secundarum autem lege. Eadem nobis lex pro cautela sit nuptias contrahentium promulgata: & si filij quidem ex talibus processerint t nuptijs, erunt sui: & his legibus, v quæ sunt de suis positæ, fruentur.

CAP. VI. Qui sint filij legitimi, naturales, & neutrum, id est ex damnato coitu.

SI quid aūt post hæc fiat, x non tñ ex cōscripta procedat copulatione, erunt naturales: & quę a nobis largita sūt naturalibus, siue ex testō, siue ab intestato y potientur.

---

binatu. in princ. & C. de nupt. l. a caligato.

a Perscrutamur. i. non separamus a pdictis: qa ī oib. idē dicimus: & vř hic vna negatio abundare: vt & ī. de hęr. & falc. §. in ordinatū. ī prin. coll. j. & no. q, de trib. dicit §. iste. s. de vilib. itē de nouo milite, cui ē studiū militiæ: itē de rustico, cui ē studiū terræ, & esse dēt: vt C. de agrico. & cēsi. l. cū satis. lib. xj. & sic redde hic singula singulis.

b Personis. s. de qb. hic primo dixit. Acc.

c In militib. subaudi ita in militib. &c.

d Mediocritatē. qa parentes erant viles.

e Militares. qñ milites obscuri.

f Rusticas. qñ agricolę. ī gratitudo agricolarum, & sic pro eodem subaudi. Accu.

g Qñ aūt interpellationib. i. p interpellationes. Accu.

h Modis legitimis. vt p duos testes: vt ff. de testi. l. vbi. vel per instrm de hoc factū: vt C. de fi. instru. l. instru. l. in exercendis. vel per ɔfessionē eius, vel alio modo: vt ff. de confes. l. j.

i Præter ordinē. ordinē dicit lex, qñ certos enumerat casus qb. licet vxorē dimittere: vt ī. vt li. ma. & auiæ. §. quia vero plurimas. col. viij. & C. de repu. l. ɔsensu. Ac.

k Bonis. i. bñficijs.

l Quartā. hāc quartam substantiæ mariti habet vxor in duobus casib. Primus qñ eā repellit indotatā: vt hic, & ī. de nupt. §. si qs. n. duxerit. colla. iiij & C. de repu. l. fi. §. j. Itē qñ pmorit vir, & vxor superstes est inops: vt ī. de exhi. & intro. re. §. pen. col. v. & hic: q̄ quarta hodie sibi daī si habet tres filios, vel pauciores: alioqn virilis: vt ī. vt li. ma. & auiæ. §. qa vero dudū. q̄ huic est contraria.

m Etiam sine hoc. i. sine repudio.

n Denegat. vt ī. declarat. Accur.

o Causatio. i. erit vxori iusta causatio dimittendi eum, vt subijcit. Acc.

p Conuenerit. s. matrimonium.

q Rursus. not. non posse aliquē mutare cōsiliū in alterius iniuriam. sic. ff. de regulis iuris. l. nemo. & ī. vt lice. ma. & auiæ. §. illud quoque. & C. de neg. gest. l. fi. argu. ɔ̄ C. de acq. poss. l. fi. §. fin autem nec.

r Eis. s. secundis filijs. Accur.

s Quidē Deo. no. qñ iurat, Deū esse testē. sic qñ iudex iurat bene iudicare, Deus iudex est: vt C. de iuta. calū. l. ij. §. finaūt.

t Processerint. in præteritis. Accur.

v His legib. vt ab intestato primo loco succedant: vt instit. de hæred. ab intesta. §. j. Item in testō debeāt institui, vel exhęredari: vt instit. de exhære. lib. in prin. & C. de libe. præ. vel exhære. l. fi. §. pen.

x Hæc fiat. i. si ɔ̄hat mrimoniū sine scriptus, vt subijcit.

y Ab intestato. aliā. n. olim sunt istis largita: vt ī. de trien. & semis. §. cōsideremꝰ. & aliter hodie: vt ī. quib. mo. na. effi. sui. §. discreetis. & §. ne igitur. & seq.

Potientur

De mā huiꝰ §. vide cā. de clan. de spō. p tria capitula.

Supra omnia.

Quartam substātiæ viri qñ q; hēt vxor.

Cōsiliū in alterꝰ dānū mutari nō dēt.

Testis est Deus, qñ iuratur.

Potiendur. hoc videtur locum habere in medijs qui non contrahunt in ecclesia solenniter: vt ĩ. nam si essent de minimis, possunt contrahere quocunq; modo, etiam in futuris temporibus.

b Prohibitis. s. iure cognationis vel affinitatis non quia defuerit scriptura, & tunc naturales dicentur: vt hic, & ĩ. quib. mod. nat. effi. sui. §. si. col. vij. Alij intelligũt hic de illis qui debent contraxisse cũ scriptura & non fecerunt: vt filij inde nati nec naturales dicendi sint. Sed nõ ne supra appellauit legitimos, nec interuenerat scriptura? R. illud referri ad nuptias ante hanc legem contractas: hoc ad futuras. Vel hoc qñ breui tempore tenuit eam: vt ĩ. posuit. Accur.

c Hoc. s. vt spurij habeantur.

VT HI QVI OBligatas se ha. &c.

Hæc pars exponit ĩ. vsque ad. §. quòd si quis.

d Vt curatores. hoc exponitur ĩ. §. quod si quis. vsque ad §. & hæc diximus.

e Hæc autem. hoc dicitur ĩ. e. quoniã.

f Et de gubernatione. hoc dicitur ĩ. eo. §. quoniam.

g
Mnia. legislatori dic q primo loquitur generaliter de quolibet faciente legem, siue senatore, siue prætore: & de cautela minorum fecit legem: vt ff. de mino. leg. j. Vel dic q primo & postea loquitur de imperatore: & sic facit transitum de singulari ad plurale.

h Nihil. i. nulla occasio.

i Instrumenta. Quibus continetur deberi minoribus: vel econtra minores soluisse. Instrumẽta. s. custodiant.

k Eos. s. minores.

l Studiosa eis. repete quemadmodũ

tur. [a] Eos. n. q semel ex odibilib. nobis, & ppterea phibitis nuptijs procedunt, neq; naturales vocari: neq; participãda eis vlla clementia est: sed sit suppliciũ ẽt hoc [c] patrũ, vt agnoscãt qa neq; quicquã peccatricis cõcupiscẽtiæ eorũ habebunt filij. Quæ igit placuerunt nobis, & ad hominũ medelã, & naturæ plenitudinem p hanc legẽ statuta sunt, tua celsitudo manifesta faciat vniuersis, pgrãmatibus ppositis, per q oĩbus lex erit aperta, cognoscentib. sm quẽ circa talia cõuersent modũ, & nr̃am cõsiderantes puidentiã: qa oĩ occupatiõni alteri eorũ vtilitatẽ pponimus. D. Nonis Iun. Cp. Imp. Dn. Iustini. P. P. an. XV. Ioãne. V. C. cons. Ind. [illegible]

TITVLVS II.
Nouella 72.

VT HI QVI OBligatas se habere perhibent res minorum, aut obligati sunt eis, ad eorũ gubernationẽ penitus nõ accedant: & vt curatores [d] nullo modo suscipiant cessiones aduersus eos quorum curationẽ agũt, vel egerunt hęc autem [e] generaliter valebunt in omni curatione, in quib. personis lẽges curatores pbent: & de gubernatione [f] pecuniarum cõpetentium eis quorum negotia administrantur: & quando eas recondi aut mutari oportet, aut ex eis redditus comparari.

bene se habeant. Azo.

m A Deo. vt j. de fide instru. §. quia igitur.

n Multas. hic tangit de secunda parte rubricæ.

o Aetate. adulta.

p Et mox. i. postquam cessiones sunt factæ eis.

Minoris creditor eius tutelam accipiens vel curam, actione quam in eum habet, cadit. debitor autem solutione non liberatur: nec cessionem actionis contra minorẽ suscipere potest, Ange.

Imp. Iustinia. A. Io. glorioß. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

Mnia quidẽ legislatori [g] reipublicæ i magna cura sunt quẽadmodum optimè se habeant, & peccãdi nihil [h] relinquatur: præcipuè autem instrumẽta [i] † minorũ, & quæ circa eos [k] curatio est, studiosa [l] cura est eis qui proferendi leges a Deo [m] licentiam pceperunt: dicimus aũt de eo q imperat. Multas [n] itaq; cãs audiuimus, vbi administrantibus curatoribus cessiones factę sunt aduersus minores, siue ĩpuberes, siue puberes qdem, in secunda tñ ætate [o] constitutos: & mox [p] efficiuntur [q] eorũ [r] dñi facultatum, [s] & nõ existẽtia forsitã debita subeuntes, [t] aut paruo precio cessiones accipientes eorum, [v] quæ [x] sunt vndique [y] fragiles: aut etiã celantes [z] desusceptra [a] † existẽtia in minorum rebus, & ita cessiones accipientes sm multas pluresve occasiones. [b] Quid enim † homo ad militiã semel deditus, non adinueniat, [c] vt minorum res proprias faciat?

q Efficiuntur. s. curatores.

r Eorum. s. pupillorum.

s Facultatum. per acceptilationem in solidum.

t Subeuntes. resolue hæc & sequẽtia participia in verba: vt subeuntes. i. subeant: accipientes. i. accipiant.

u Eorum. s. minorum. hoc est dicere, contra eos.

x Quæ. s. cessiones. aliàs quæ minores s tes, & est plena.

y Vndique. vel qa nullo modo debet, vel quia inutile est per exceptionis opẽ quod idem est, vt ff. de verbo sign. l. creditores.

z Celantes. i. celãt. & iterum accipientes, quod est ĩ. expone. i. accipiant. Vel dic celantes, quia celabant testes, qui interfuerunt solutioni factæ a parte pupilli.

a Desusceepta. i. apochas, vt ĩ. de eccle. re. immobilium alie. §. j. apochæ aũt sunt scripturæ in quibus continetur debitum solutum esse, vt ĩ. de mand princ. § coges colla. iij. sm Al. & facit. ĩ. de his qui [illegible] e. ad ap. §. pe. colla. v.

b Occasiones. s. alias quas malitiosi homines adinueniunt, vt subi cit.

c Adinueniat not. malitiosum omne malum posse cogitare, & maximè officialem aliquẽ, vt C. de iure fis. l. facultas. in fi. lib. x. & C. de man. prin. l. h. in prin. & ĩ. de nup. circa prin. & §. si igit. & ĩ. de exhi. §. illud. ibi, & maximè. & e. colla. v.

† συμ-βάλετε, cõtract⁹. Contius.

† Græc. ἀποδείξεις appellat desusceepta litteras de suscepta pecunia. Haloander vocat debitorũ probationes. Con.

Malum oẽ facilè malitiosus excogitat.

† Verba hui⁹ text. recitant p gloss. in proœ. Clemen. super verbo. [illegible]

Cori-

CAP.I. Qui tutores vel curatores pupillo vl' adolescēti esse ñ possūt.

HAEC oīa lege corrigere a volumus,& p̄cipuè illud,vt si qs obligatum b habuerit minorē, aut eius res:hūc nō oīno ad curationē c ei⁹,vel si a legib. vocet̃,accedere. Quid.n. si agat ꝑ se dñs eiusdē d existēs,& aduersarij rerū detentator nuper effectus? Propter hoc.n.&illud sancimus, vt si apertissimè manifestū est,qa is q sit administrator, ipse est iuri minoris obnoxi⁹: neq; ipse curator erit,necubi e aut cautionē furet̃, aut alias ꝓbatiōes q̄ erant minoris,corrūpat: & curatio fiat ei f rerū interitus ꝓpriarū. g Hac itaq; lege acutissima colligit̃, vt nullus eorū q obligatas ꝓhibēt habere res defūcti,ipsumq́; minorem& eius h res,aut ēt q apertè obligatus existit,ad curationē eius accedat:neque habeat licentiam tale aliquid agere.

CA.II. Vt tutori qui factus est pupilli debitor aut creditor, curator adiungatur.

SED & si qs † iā curā gerēs,obligatū i sibi effectū habeat minorē, in se forsā hęreditate plata cuiuspiā,q minorem habuit obligatum, aut alia huiusmodi occasione: non iam solum k eū esse fidele ad impuberū aut adolescētiū curā, sed cōiungi tutorē alterum l aut curatorem m (hoc qđ in plurimis legū casibus n inuenimus) vt custodiat ille ne fiat aduersus adolescētē, aut eius substantiā,ab eo q eū habet obligatū,in medio vlla malignitas: sed hoc ipsum obseruet, o eiusq; iusiurādū,iurās in ordinatiōe, p qa hæc custodiet, ēt eā q̄ ex ꝓditione ad curatorem q pœna est,reformidans.

CAP.III. Vt a tutela vel cura nullus debiti prætextu excusetur nisi hoc probauerit.

VT aūt nō dem⁹ recusationē oīb. hoībus tutelæ vel curæ,si dicāt qa obligatas habēt res adolescētiū r aut apertè obligati sunt:sancimus, si qs dixerit obligatū se habere minorē,aut eius res, aut ēt minoris parētes, s mox ostēdere t hoc ipsū recusatiōis tpe apud eū q đ dit curatorē,& absolui: aut si icertū u est hoc,ꝓbeat ad sancta eloga iusiurandū,qa ex veritate obligatū eū se habere credēs x recusat:&si hoc factū fuerit, tutelā nō cōtingere, neq; curam: sed eum ab ea re ꝓcul expelli: ne ex

a Corrigere volumus.quod facit.ꝗ.§. quod si quis.

b Obligatum. ꝑsonali actione: & ideo aliud est si rei vin.habet tutor vel curator contra minorem, vel econtra.nā illa nō est obligatio,vt inst.de act. in pri.

c Ad curationē.nunq̇d idē in tutela?R ñ.sic:qa eadē rō ꝓhibitionis: ergo idē est ius,vt ff. de verb.oblig.l.a Titio.in fi.j.rñ & dī. ꝗ.ꝓx.§.sed & si qs.§. ibi, sed coniūgi &c. & colligitur ꝗ. vt si ne ꝓhibitione ma. de &c. in prin. col. vij & in nouellis hoc e.ti dic ergo curationem in hoc ti. large accipi ēt ꝓ' tutela.Itē ẜm hoc nūquid in quolibet tutore? Quidā dicunt ꝙ sic, qa hic generaliter loquit̃. Alij ꝙ nō & excipiūt testamentariū: qa fides eius approbata videt̃ a testatore:vt insti. de satisda.tut.§.j & de episco.audi. l.de creationib. & ff. de cura.furi.l.si furioso.in fi certe &eadē rōne datū ex inquisitione, & ex certa scientia debent approbare, cū eius fides sit approbata:vt inst.de satisda. tut. & cura §.ij. & sic in solis legitimis & datiuis sine inquisitione haberet locū hęc auth.Defendas ergo primā.nec ob.d.iura.qa approbatus videt̃ quo ad satisdationem euitandā, non quo ad ea q̄ in hac constitutione dñr: cū nec tūc hęc cōstitutio fuerit cogitata. Itē facile est sibi dicere ꝙ sit creditor,vel debitor,vt ꝗ.eod. §. vt autem. excipio autem matrē & auiam, vt infra. vt sine prohi. ma. credi. & de. in prin. col. vij. qđ est pro nobis: quia sic fuisset ēt de testamentaria exceptū, si hoc imperator voluisset.

¶ Ex hoc §. est extracta authen.quę est super. l. creditoribus. in titu. qui da.tu. vel cu. possunt. C.& incipit, minoris.

d Eiusdē.s.pupilli.

e Necubi.i.nec alicubi.

f Ei.s. pupillo.

g Propriarū.quod facile fieret, vt ar.ff.de carb.edi. l.sed si in fin.

h Et eius.s. pupilli.

i Gerens.obligatum.loquit̃ ergo hic,§. in re magni debiti.secus in modico debito credo.ar.ff.de transa. l.cū hi.§.modus.& erit modicum velut dī.ff. de dolo.l.si oleum.vel arbitrio iudicis,prout dī ꝗ.de app.§. deci liberarum aut. & in alio debito quam tutelæ: nam impossibile est quin tutor gerens obliget̃ saltē ad rationem reddendam.Accur.

k Iam solum remanet ergo tutor,licet deueniat in eū casum a quo incipere non pōt:vt ar.insti.de le. §. econtrario.arg.contra.ff.ad le.Aquil.l. quia in eum.

Tutor obligat̃ ad ratiocinia.

l Alterum. si impubes est.

m Curatorem. si pubes est.

n Casib. q̇ habēti tutorē curator dat̃: vt si legitim⁹ tutor vl' testamētari⁹ vl' datiu⁹ ñ sit idoneus:vt inst.de cura. §.interdū.&C.in q.casi.tu. vel. cur. per totum.

o Obseruet.s.curator adiunctus, ꝙ nō sit malignitas:&hoc ēt iurabit curator iste:vt subijcit.ꝗ. e. §. fina.

p In ordinatione.i. cū ordinat̃ curator.

q Ad curatorem. vel tutorē,subaudi: & est pœna amissionis debiti si creditor est:vel ꝙ solutione interim facta nō iuuet̃:sicut & qñ in initio hoc tacet: vt ꝗ.eo.§.si vero tacuerit. Vel dic ꝙ dicit de pœna dupli q̄ exigit̃ per actionem de rōnibus distrahendis:vt ff. de tute. & ra. distin. leg. ij. §. finali.

r Adolescentiū. alias minorum.alias adolescentium.

s Parentes. & per consequēs ipsos minores: quia si filij, ergo hæredes:vt insti.de hære.quali.& dif.§.sui.& si hæredes sunt: ergo obligati in onere hæreditario: vt C. si cer. pe.l.j.Accur.

t Ostendere.i.probare per testes.

u Incertum: i. si hoc nequit testibus comprobare.

x Credens.secus in sacramento testis: vt C.de test.l.testiū. & ꝗ.de hæredi.& Fal.§.si vero absunt.Item secus qñ est in sacramento de re:vt ff.rerum amotarū.l. Marcellus.sed in sacramento calumniæ idem:vt C.de iureiu. calum.l.j.in prin.Et sic not ꝙ hoc sacramentum est quasi calumniæ: sicut & qñ quis iurat ꝙ credit se probare falsum:vt C.de fi.instru.l. fi. in principio.& qñ vult inuenire pecuniam suam in alieno solo absconditam:vt ff.ad exhi.l.thesaurus.

hoc ipso hostem,[a] & nō curatorem adoleſcentulo præbeamus.

CA. IIII. Si tutor vel curator ſe debitorē vel creditorem eſſe ab initio tacuerit.

Si vero tacuerit in initio hoc, & factus fuerit curator: ſciat oī actione aduerſus minorē, ſi vera fuerit, ſe caſurum[b] pp hoc ꝙex ſtudio aduerſus hāc nrām legē firmet.[c] Sed ſi qs aperte obligatus exiſtēs tacuerit, ſciat ēt iſte qa ſuſtinebit pœnā, ꝙ nō poſsit redhibitionibus[d] aut alijs ſolutionib.[e] debiti ſe miſcere, tpe curationis forſan arte compoſitis.[f]

CA. V. Vt curatores nullo modo ceſsiones ſuſcipiāt aduerſus minores.

QVOD ſi qs (ſicuti dictū eſt) factus curator,[g] deide minoris res fuerit pſcrutatus,[h] & ceſsiōes in ſemetipſo, aut p donationē, aut p venditionē, aut alio quolibet egerit mō: ſciat oīno infirmū eē qđ ab eo fuerit factū: & neq; p ſe, neq; p interpoſitā pſonam tale aliqd[i] agi: ſed vndiq; inualida hæc talia fieri, tanquā ſi neq; ab initio facta fuerint.[k] Manifeſtū eſt nāque, qa ſi in talē cogitationē inciderit:[l] oīa agi & diſponi ad interitū ſuę aīæ, & ad rerū q̄ eius quaſi videnť, vtilitatē.[m] Et nō ſolū donec fuerit curator, prohibemus eū ab hmōi ceſsione: ſed neq; poſtea gerere[n] concedimus: ne forsā hoc cōſiderās,[o] abſcōdat[p] rē, & pordinās illud malè, poſt modū dū a cura ceſſauerit, & latere[q] fecerit qđ maligne egerit, fortè iā nūc non curator exiſtens ceſsionē accipiat, & rem malignè diſponat. tūc.n. infirmum eſſe volumus quod agiť, & nō poſſe vllā actionē valere ceſſam[r] aduerſus eū cuius pri[s] curam adminiſtrauerat: ſed pro nō facto id eſſe, & lucrū fieri adoleſcentis: licet hæc ceſsio p veris cauſis facta ſit: non vt remeet rurſus ad eum q ceſſit, tanquā ſi nihil quaſi in mediū cōtra legem viſum fuerit actū: ſed ca datab eis;[t] quæ ex hoc ſunt quæſita[u] propter trāſgreſsionē nr̄æ legis, & hæc minorē lucrari. Nā ſi ń hāc ipoſuerim[x] pœnā: facilia[y] erunt ea q̄ ſunt malignitatis, & eum qui ceſsit, faciet[z] iterum mouere: & p medium[&] ea quæ ſunt ceſſionis, recipiet,[a] legem per ſuā malignitatē circunueniens Et hæc[b] dicimus in oī curatione:[c] in qb. oīno curas aliquorū introducunt leges, p digorū forte, aut furioſorū, aut amētiū, aut ſi qd aliud iam lex dixerit, aut ſi quid inopinabile natura adinuenerit.[d]

CAP. VI. De adminiſtratione pecuniæ pupilli vel minorum.

Curator pupilli pecuniam mutuare non cogitur: & ſi eā mutuauerit, intra duos menſes poſt annum fœnerari cogitur, & periculum pertinebit ad eum. Ang.

QVONIAM autem videmus

[a] Hoſtem. qui enim ſit tutor vel curator, quaſi dñs pupilli eſt: vt ſ. e. §. j. & graue eſſet ei reſiſtere, vel ſub eo litigare: vt hic & ff. de offi. præſi. l. ſenatuſconſulto. & C. de iudi. l. apertiſſimi. Accu.
[b] Se caſurum. hoc hodie. olim autem & creditor & debitor tutor ſe poterat: vt C. q da. tu. vel cu. l. creditorē. ſed p hāc illa & oēs ſimiles corriguntˀ. ſi tñ ēt olim erat de magno cōtrouerſia, poterat ſe excuſare: vt inſt. de excu. tuto. §. item propter litem.
[c] Firmet. i. firmatus eſt in curia.
[d] Redhibitionib. ſ. ſpecierū, cū in ſpecie ſit obligatus.
[e] Solutiōib. ſi ergo tolliť oīs obligatio ſolutiōe, licet hoc dicať vt inſt. q. mo. to. ob. i prin. ſed hic ſpeciale, & aliās: vt ſ. de trie. & ſe. §. ſtudium vero. coll. iij.
[f] Compoſitis. ſ. ſolutionibus.
[g] Factus curator, vel tutor: vt ſ. probaui. §. j.
[h] Perſcrutatus. i. perquiſierit.
[i] Tale aliqd. puta recipere ceſſionem.
[k] Facta fuerint. qa ea quæ contra hanc vel ſ. hāc vel aliam legē facta ſunt, pro infectis habēda ſūt: vt habeť. C. de legi. & ſenatuſc. l. nō dubiū. & C. de ſacroſ. eccl. l. iubemus. §. ſane. & ſ. cōſti. q ex adſcript. & libera. in §. fi. & hoc iure illo olim aūt hæc ceſſio valebat: vt ff. de re. eo. q ſub. l. nō ſit. q eſt cōtra. ſed corrigitur hic. Accurſius.
[l] Inciderit. vt accipiat ceſſiones contra pupillum.
[m] Vtilitatem. ſibi parandam. & ironice loquitur hic ſm Al. ſicut & aliās: vt C. de inoffi. teſt. l. fratres. & ff. de dam. in fe. l. ex dāni. §. j. ibi, quod beneficio eius. &c.
[n] Gerere. i. recipere ceſſionem factā.
[o] Cōſiderās. ſ. prius ſic & aliās pordinatur fraus: vt ff. de mi. l iij. §. ſcio. & C. de agrico. & cenſib. l. quemadmodum. lib. xj.
[p] Abſcondat rem. i. inſtrumentum ceſſionis.
[q] Latere. ſ. apochas.
[r] Valere ceſſam. ergo amittitˀ actio, licet fuerit ceſſa ſi potētiori & vete & idubitate ſm Azo. Sed certe ira rōne officij maior eſt ad ipſum pupillū. vt ſ. e. §. j. & officialis dī: vt C. de ſer. l. ij. ibi, vt officio &c. & C. qñ mulier tu. offi. in ipſo titulo. & ideo nō dēt ei aliqd liceť ex ipſo officio, qđ adminiſtrat, aſſumere: vt C. de cōtra hen. empt. l. non licet. & C. de cōtractibus iu. l. j. in fi. Et ſic not. ꝙ ceſſio non tenet: qa in potētiorē ē facta: & ēt cedēs ſi agit: vt C. ne li. po. l. j. & C. mā. l fi. & ſac. C. de ijs, q po. no. l. j. in prin. & inſti. de vſuf. §. itē finiť. Sed an repeteret, ſi ſolueret, qđ alterius curatoris delicto ſit liberatus? fortè nō, vt at. ff. de condi. inde. l. ſi pœnæ. & le. quā exceptionem.
[t] Ab eis. ſ. debitis.
[u] Quæſita. ſ. debitori minoris.
[y] Facilia. Facilitas. enim veniæ incētiuū tribuit delinquēdi: vt dicit canō: & econtra pœna impoſita minuit maleficia: cū vnius pœna ſit multorū metus: vt ff. ad leg. Aquil. l. ita vulneratus. in medio. l & C. ad leg. Iul. repe. l. j. Accur.
[z] Faciet ſ. curator.
[&] Et per medium. ſ. hunc cedentem.
[a] Recipiet. antiquus tutor.
[b] Et hæc. ſ. q̄ dicta ſunt a pri. vſq; huc.
[c] Curatione. & in anni tutela: vt ſ. eo. §. j. notaui. Accur.
[d] Adinuenerit. qđ præcogitare nō poſſumus: vt ſ. tit. px. §. ſi qs vero non habens. & in prin. conſtitutionis illius. Accurſius.

Solutiōe quandoque non tolliť obligatio.

Ceſſio in potētiorē facta nō tenet.

Veniæ facilitas incentiuū tribuit delinquēdi.

Difficul-

Auth. n 3 mus

a Difficulter. nam qui se ingerunt, suspecti videntur: vt ff. ad leg. Corne. de fal. §. vxori. l. j. & ff. de procu. l. quæ omnia. & hic sub iicitur.
b Appetibilis. s. tutela vel cura.
c Difficilem. i. laboriosam: & repete, q.sup.
d Fœneratorū. neu tri generis.
e Necessitatem. qd ergo si fecit? nunqd lucrū erit suum? arg. q non ff. de neg. gest. l. si negotio. arg. contra ff. de reg. iur. l. secundum naturam, aliàs l. actus.
f Fœnerare. hoc locū habet vbi immobilia habet, ex quibus sufficientē reditum habet: alioquin contra: vi j. eo. §. q si. qui est contra.
g Sed cautè. quid. n. sit cautè deponere, in ferior titu. innuit. §. si quis igit vult &c.
h Eius. s. pecuniæ. aliàs est eis, in litera: & tunc dicas eis. s. pupillis. & sic planū est.
i Tutamen. i. securitatem.
k Antiqua. nō minor est virtus, quàm quærere parta tueri. Accu.
l Mutuauerit. quid ergo si aliàs negotietur, & ob hoc periculū accidat? Respond. spectare ad eū periculū: hoc tamen credo, si pater pupilli cōsueuit negotiari: non aliàs: argu. ff. de vsuris. l. qui semisses. §. h. & ff. de pign. act. l. vel vniuersorū: aliàs non: vt ff. de neg. gest. l. si negotia.
m Inducias. ad collocandum, vt non teneatur reddere rationem de illis duobus mensibus, vt ff. de admini. tut. l. tutor qui repertoriū. §. vsuræ. & sic not. q imputatur ei qui se potuit in necessitate, vt ff. qui satisda. cogantur. l. si fideiussor § pen. & de ferijs. l. j. §. sed si prætor.
n Periculum. i. casum etiam fortuitū: quia culpa præcessit, vt ff. commo. l. in rebus. circa princ. aliàs non tenetur nisi de culpa, vt C. arbit. tu. l. ij. & C. de admi. tu. l. debitorib.
o Reponat. vt C. de admini. tu. l. tutores. vel curatores. & hoc si est magna quantitas deponenda, vbi sint tutores suspecti, vt ff. de admin. tut. l. ita aut. in prin.
p Ad dispensationem. aliàs ad dispositionem. Acc.
q Sufficiet. i. tantū dabit mutuo, cuius vsura sufficiet adulto ad expensas suæ familiæ.
r Reditus. id est fundos reditus afferentes, vt ff. de administra. tuto. l. ita autem. vel pone propriè. nam & reditus vt prædia censentur immobilia, vt j. de non alie. §. a Leone.

Imputatur ei q se angustat.

Reditus imobilia numerātur.

mus curatores quicūq; Dei memoriā habēt, ad curā difficulter a accedere: (nā plurimis volētib. ea, quæ minorū sunt, impiè in se vertere, amabilis est res & appetibilis b) videmus aūt præcipuè difficilem c esse curatorū cām propter fœneratorū d necessitatē: e sācimus nullā necessitatē ex legibus esse curatorib. minorū pecunias fęnerare, f sed cautè g reponere & reseruare: quoniam melius est eis h in antiquis tutamen i manere, quàm vsurarū appetitione et antiqua k pecunia cadere, & periclitari quidē curatorē, si nō mutuauerit: l rursus aūt si mutuauerit, periculū susunere, facto forsan in debitis detrimēto. Si verò ipse spōte mutuare voluerit sub obligatione forte pignorū, aut sub alijs quæ putantur indubitatæ cautelis: tunc habeat quidē duorū mēsiū per singulos annos inducias, m (hoc quod leges laxamentū vocāt) sciat aūt mutui periculū n oīno ad se venturū. Si verò habeat reditus sufficientes, is cuius cura administrat, eos expendat. Si verò plus sint quàm sufficiat: quod plus est, reponat. o Quòd si mobilis forte eius cuius cura administratur, substātia est: tunc illud solum mutuare curator cogat, quantū ad dispensatio-nem p sufficiet q adolescenti, eiusq; rebus, quod verò plus est, cautè recondatur. Licebit aūt ei cū oī subtilitate perscrutari: si aliquos forsan inuenire cautè potuerit reditus, r & cōparare minori ex abundantib. pecunijs, modicis functionib. publicis obligatos: venditorē verò habētes idoneū, & opulentos reditus existentes. damus .n. ei licentiā s & hoc agere: sciens, quia si quid horum neglexerit, huiusmōi emptionis ipsum respiciet t periculum.

Si pupilli quantitas sit modica adeo, q ex reditibus pecuniæ ipsius pupilli pasci no possit, debet tutor vel curator illud facere, quod in suis faceret. nam de hoc faciendo præstat iurm. Ange.

Si verò tantū solūmodo fit minoris aurū, cuius vsuræ vix eū, & quæ eius u sunt, pascere, & aliquā aliā ei præbere vitæ dispensationē sufficiunt: tunc necessitatis x rō nos et ad hoc vocat, vt curatores y respiciētes ad eū, ita faciāt gubernationē tanquàm i suis rebus. z Etenim volumus a dū celebrat decretum b quod tradit c curam ei, qui ad eam accedit, d etiam iusiurandū e eū dicere sacrosancta Dei euangelia tangentem, quia per oēm pergens viam, vtilitatē adolescentis aget. f quod tamē g nō exci-

s Licentiam. hoc forte importat necessitatem.
t Respiciet. quia oē damnū quod ex tali comparatione contiget ipsis minoribus, resarciet.
u Et qui eius. s. familiæ. Accur.
x Necessitatis. & sic necessitas non habet legem. sic. ff. de offi. con. l. j. & dic vt ibi. Accur.
y Curatores. idem etiam in tutoribus secundum eo. nam sic ponitur in nouel.
z Rebus. s. vt totam pecuniam minoris fœnerantur. Accur.
a Volumus. melius dixisset. nolumus.
b Decretum. l. iudicis, vt C. arbi. tute. l. h. §. pen.
c Tradit. s. decretū.
d Accedit. s. tutori.
e Iusiurandum. hoc generale est in omni curatore: vt hic, & j. eo. §. & hæc. olim autem solus curator furiosi iurabat: vt C. de cura. fu. l. fi. §. sinaūt.
f Aget. & tunc satis dabit re pupilli saluam fore, nisi sit testamentarius, vel cū inquisitione datus, & a præside vel prætore. aliud si a defensore ciuitatis: vt instit. de satisda. tuto. circa prin. & de Att. tu. §. pe. ante autem administrare non pōt quicquam, vt C. de tu. vel cura. q satisda. nō de. l. j. & iij. & vlti. sed si § debitorem minoris ageret, nec caueret de rato. nec iudicatū solui, nisi dubium est an sit tutor, vel an defiet, vt C. de admi. tu. l. vlti. §. defensionem. & l. tutores debita. & ff. de administra. tuto. l. vulgo.
g Quod tamen. s. iusiurandum.

Ium

a Tum. s. curatorem.
b Ordine. nō faciēt sulctariū: vt C. de ad. tu. l. tutorem.
c Sed cautiorē. i. rē pupilli saluā fore. nisi testāriu vel eū inqsitione dat⁹: vt insti. de atilia. tut. § pen.
d Bas. l. cos.

Secunda dicit etiam ex priuata fieri si vis ea vti. nec mirū si imperator nouit, vt dicit: quia omnia sunt in pectore suo: vt C de test. l. omnium. Item est pater legū: vt ī. de incest. nupt. §. dubitatum. Item ipse est anima legum: vt ī. de consu. in fi.

e DE INSTRVmentorū cautela & fide, &c.

Stricte accipitū hoc tit. instrm pro chartis: aliàs largè: vt ff. eo. l. i. aliàs pro instrō fundi, vt ff. de fund. instru. l. quæsitū. i. rū.

piet eū [a] a ratiocinijs, neque a legis ordine: [b] sed cautiorem [c] faciet ad rerū gubernationē, tū mentē sēper circa eas, [d] pp iurisiurandi memoriā factā. Hæc lex a nobis pro cautela sit posita horū, qui curatorib⁹ indigent. Si quid vero & aliud adinuenerimus, neque hac lege cōplecti pigebit: vt p oīa [1] patres eorū, q sibi auxiliari nequeunt, existamus. Tua igit eminētia, q visa sūt nobis, edictis p prouincias, quibus præes, vtēs, oībus faciat manifesta: vt nullum lateāt, q a nobis piè & pro subiectorū prouidētia sancita sunt. Dat. Kalend. Iunij. C P. Imper. Dn. Iustinia. P P. August. anno. xij. Ioanne. V. C. Cons.

TITVLVS III.
Nouella 77.

DE INSTRVMENtorū [e] cautela [f] & fide, & primū de deposito [g] & mutuo, & alijs documentis priuatè qdē scriptis, habentib. aūt testes, & de nō habētib. testes: & de instrīs publicè confectis: [h] & de collationibus [i] manus propriæ scripturæ: & de expositis instrīs ab illiteratis, [k] aut paucas lrās scientib. & de † nō scriptis [l] cōtractibus: & de cōtractibus [m] vsque ad vnam librā auri: & de cōtractibus, [n] qui in agris fiunt: & vt in documentis & cōtractibus futuris locum habeat lex.

Idem Imp. Ioan. gloriosiss. Oriētalium ptoriorū præfecto iterum ex consuli & patricio.

Nouimus nostras leges, [o] quæ volunt ex collatione [p] literarum fidem dari documentis, & qa [q] quidā imperatorū superexcrescente iā malitia eorū, q adulterant [r] documenta, hæc talia prohibuerunt: [s] illud studiū falsatoribus esse credētes, [t] vt ad imitationē lrarū [u] semetipsos maximè exercerēt, eo q † nihil est aliud falsitas, nisi veritatis imitatio. [x] Qm igit [y] in his tpib⁹ innumeras [z] inuenimus falsitates [a] in iudicijs multis, quorū [b] fuimus auditores, & quoddam inopinabile ex Armenia nobis exortū est. Oblato nanque [c] com-

f Cautela. cautela i faciendo habet. fides postquā est factū: & dupliciter dicit de fide. Primo quibus instrīs debeat fides priuatis & publicis: & hoc ī. eo. vsq; ad §. si verò moriantur. Secundo qualr fiat vt habeat fides qñ erat i dubiū reuocatū quod fit p cōparationē: vt ī. eo. §. si vero moriant. & §. seq. vsq; ad §. oportet Accur.

g De deposito. i. qualiter fiat cautè instrumentū priuatū sup cōtractu depositi & mutui & alijs cōtractib⁹: & hæc expediunt. ī. e. §. si qs. & §. sed & si quis & si quis. & §. si tñ. & hęc de prima parte rub. s. de cautela. & quod subijcit priuatè quidem scriptis: cautè trāsit ad primū dictū secundi capituli. s. de fide, hoc est quib. instrumentis habeat fides: & de hoc vsque ad illū. § si verò moriantur.

h Confectis. hoc expeditur ī. eo. §. sed & si instrumenta.

i Et de collationib. s. qualiter probetur fides instri. hoc expeditur ī. eo. §. si verò moriant. & sic respicit secūdū capitulū. sequentia aūt oīa vtrūque respiciunt.

k Et de expositis instrumentis ab illiteratis. i. de cōtractibus celebratis in scriptis ab illiteratis: quod expeditur ī. eo. §. oportet.

l Et de non scriptis. hoc expeditur ī. eod §. & hæc dicimus.

m Et de cōtractibus. hoc expeditur ī. eo. §. vt aūt.

n De cōtractibus. hoc expedit ī. eo §. hæc aūt oīa.

o Nouimus nostras leges. quæ sunt: vt C. e. l. cōparationes. & ī. de ijs qui ingre. ad appella. § illud. Prima cauetur tantum ex publico vel forensi fieri cōparationē, nō ex priuata, nisi habeat subscriptionem trium testium.

† Cōcor. Clemē. ij. de re iud. vbi p doctō. Card.

† vide qd no. in c. j. & ij. eo. tit. eod.

p Ex collatione. i. cōparatione: ideo quia duæ scripturę cōferuntur: vt sciat an sint similes vel non: vt ī. e. §. si verò null⁹ horū.

q Et qa. repete, & nouimus quia &c.

r Adulterant. nota quē adulterari documentū: sic & legem qs adulterat: vt ī. qb. mo. na. effi. sui. §. si verò ab initio. coll. vij.

s Prohibuerunt. s. fieri adulterationes: vel dic cōparationes. sed has cōstitutiones non habemus: imo habemus eā q pmittit: vt in crimine falsi, etiā ante tpa Iustiniani: vt C. de fal. l. vbi. & no. q tpe istorū imperatorū oī collationi credebat. hodie verò vna semiplena colligitur fides: vt ī. eo. §. si vero moriant. qñq; etē nō creditur: vt si ex vna parte est instrm priuatū & testes, ex alia sola collatio dissimilis: vt ī. eo §. si vero tale aliquid.

t Credentes. i. præsumētes ex eo q pri⁹ falsū fecerāt: vt arg. ff. de re milita. l. non oēs § a barbaris. & de accus. l. si cui. §. ijsdē.

u Literarum. s. verarum. Al.

x Imitatio. aliàs imitatio: & aliàs mutatio: & sic habes quid sit falsum: vt hic, & ff. de fal. l. quid sit falsum. Sed veritas quid est? R ā. ipse Deus. vnde dicit: Ego sum via, veritas, & vita veritas vero humana pōt dici notitia certę rei, maximè p visū: vt colligit insti. de gra. cog. §. hacten⁹.

y Qm igit. hoc igit determinat ī. e. §. j. ibi, pptera.

z Innumeras. i. siue numero nam tot erant, q difficile erat enumerare.

a Falsitates. quas non enumerat.

b Quorum. s. iudiciorum.

c Oblato nanque. dic quòd vtebatur quidam charta priuata scripta a te, & contra te, quam tu abnegas: & adducis aliam quam constat te fecisse, quæ est prorsus dissimilis primæ: vnde apparuit ex comparatione te nō scripsisse primā, sed testes q subscripserāt primæ, iurauerunt te scripsisse primā cu alia i vicesdu bia reuocaretur: & sic apparuit te scripsisse vtranqz & hæc

Ast. & de ex non scripto cōtractibus.

† Cōe. e. etsi Chris cū gl. sup verbo, cōfirmatio. ex. de iure iuran. vbi hæc verba recitātur.

Falsitas veritatis est imitatio. Ioan. 14.

& hæc secunda, quæ erat dissimilis primæ erat de quadã cõmutatione. i. permutatione. vel dic cõmutatione ideo dici, quia licet idem scripserit, tñ commutatio est ibi in litteris.
ad cõparationem: gatur. ideo aūt in priuato pono: quia vsque ad §. sed & si instrumenta. tractat de priuatis tñ: vt patet ex tenore tituli. licet quidam non intelligentes faciant loq. in publico istum casum.

Dic ergo obla o documēto s. vbi alteri instrumento dero

& caue, quia non soluit hic hanc quæstionem: sed j. eo. §. si verò tale.

De cœlo. Imo populus Romanus de terra; vt insti. de iure nat. §. sed & qđ principi. quæ est contra. sed Deus constituit permittendo: & populus, Dei dispositione. Vel dic, Deus constituit authoritate, populus ministerio.

In vno & eodem instrumẽto pōt reperiri diuersitas litterarum. Barto. & Ang.

Et bene Barto. & Ang.

Et male ſm Ang.

a Cõmutationis. i. permutationis.

b Postea. secus si prius fuissent inuenti: quia non fuisset facta comparatio: vt j. e. §. si vero moriatur. sed certe illud loquitur in publica, hoc autem loquitur in priuata.

c Subdentes. aliàs habentes.

d Inopinabile. repetit inopinabile, vt assignet causam inopinabilitatis.

e Visæ sunt. scilicet prius.

f Verorum testiū. scilicet scripserūt: vt dixi. & aliàs verorū; & aliàs eorum.

g Cum veritate. sed quō scitur, quod hæc est veritas? Rñ. quia fides testiū est cauta & subijcit. j. eo. §. si vero tale.

h Et hoc. i. ideo pono pro constanti, quod vere concordauerunt &c. sed alij dicunt & hoc, scilicet, factum est quod documentum primum suscepit fidē: quod satis in idem recidit.

i Videmus tñ. licet derogetur per dissimilitudinem, tamen quandoque non debent derogare.

mutatiōis a documēto, & litteris dissimilib. iudicatis, qñ postea b inuēti sunt ij q. de documēto testati sunt, subscriptionem subdētes, c & eā recognoscētes, fidē suscepit documētū: & quoddā hinc inopinabile d occurrit, eo q litteræ qdē sine fide visæ sunt: e licet examinata responsa verorū f testiū cū veritate g cōcordauerūt: & hoc h per fidem testium, quæ videt quodāmodo esse cauta. videm⁹ tamen i naturam k eius crebro l egētem rei examinatione, qñ m litterarū n dissimilitudinē sępe qdē tēpus o facit. nō enim ita quis scribit iuuenis & robustus, ac senex & forte tremēs. sæpe aūt & lāguor hoc facit, & qdem hoc dicim⁹, quādo p calami q & atramēti immutatio, similitudinis pōia aufert puritatē & nec inuenimus r de reliquo dicere quāta natura generās inouat, & legislatoribus nobis prębet causas.

Quia igit̃ iperiū ppterea Deus de cœlo s cōsti tuit, vt difficilib. iponat t q̄ apud eū sunt bona, v & leges aptet x ſm naturæ varietatē: ppterea y existimauimus oportere & hāc scribere sanctionē, & dare in cōe z subiectis quos nobis Deus & pri⁹ tradidit, & paulatī semp adijciet. Etenim qdā de deposito i scripto dubitatū & ad cōtētionē deductū inuenim⁹. & oportet ēt oīno horum a prospicere. itaq; illico nobis est a deposito inchoandū.

CA. I. De instrumentorū cautela & fide: & primū de deposito, quēad modū caute dari pōt.

Si quis igit̃ vult cautè deponere, nō soli credat accipiētis scripturæ: b hoc qđ ēt in iudicio q̄situ est, (qa. n. nō pfessus c est is q scripsisse dicebat suā eē scripturā: magnū res habuit tumultū, & scribere alia coact⁹ est quæ visa sunt veluti similia qdem, non tamen per omnia similia. & quātū ad illam scripturā sine termino d causa pmansit) sed is qui depositum dat, e aduocet ēt testes vt possibile est, honestos, & fide dignos, & non minus tribus: f vt non in sola scriptura & eius examinatio-

Imperiū de cœlo prouenit.

Prouer. 21.

t Imponat. s. Deus per nos: vt hic subijcit. nam cor regis in manu Dei est. vt C. de sum. trin. l. inter claras.

v Bona. s. duris quæstionib. bonas Deus det solutiones, per os. s. principis, vt hic & C. de præscript. long. tempo. l. fi.

x Aptet. quæstionibus & negotijs.

y Propterea. istud propterea refert ad primum: quia igit̃ &c. & ad id quod est s. eo. circa princ. qñ agitur &c.

z Dare in commune. s. hāc sanctionē: vt j. e. §. fin.

a Horum. s. depositorum. & quod dicit prospicere. i. prospectum & prouidētiam habere.

b Accipiētis scripturæ. hic iunge qđ ē. j. sed ijs & c. & hoc quod est mediū, est quædā interpositio.

c Professus. id est confessus.

d Sine termino. i. sine decisione. Al. sed hoc quō, cum debeat iudex pronūciare de re, de qua cognouit: vt ff. de iudi. l. de qua re? Rñ. quidam quod terminum accepit per aliās pbationes. s. testes per instrumenta: & sic actor obtinuit: nō tñ per scripturā. & hoc innuere videtur hæc littera: sed hoc non est verum: qa donec sunt aliæ probationes, non recurritur ad comparationem: vt j. eo. §. si vero nullus. tu dic, q accepit terminum: quia reus fuit absolutus actore non probante: vt C de eden. l. qui accusare. nō autem recipit terminum ſm actoris intentionē: hoc est, per scripturam: vt hic dicitur.

† Iste tex⁹ est singul. ſm Bal. in l. Imperatores, C. eo. & ſm Alex. in authē. & si cōtractus in addi. ad Barto. & ſcdm Ang. hic.

k Naturam eius. s. comparationis huius.

l Crebro. i. multoties.

m Quando. pro quia.

n Litterarum. s. verarum.

o Tempus. i. ætas, quæ per tempora designatur. sic ponitur. s. de mona. §. ordinationē. ibi, neq; enim exonerandū est &c. & hoc subijcit hic. non enim &c. vel dic pprie poni: qa nō ita i hyeme & æstate qs scribit.

p Quando. pro quia.

q Calami. i. pennæ.

r Nec inuenimus. q. d. non poterimus dicere causas des, ex quib. prouenit dissimilitudo: cū quotidie nouæ nascantur: vt hic. & C. de vet. iur. enu. l. ij. §. sed qa.

e Depositum dat. impropriè ponit̃ dare: cum rei depositæ possessionem & pprietatem retineamus: vt ff. deposi. i. l. licet. §. j. propriè tunc, qñ dominium transit: vt inst. de ac. §. sic itaque. Item no. quod hic cōsulit lex. sic ff. de inof. test. l. j. & l. fi. de pto. stip. l. fi. nec enim qs cogit̃ sic deponere. vt j. eod. §. si tñ quisquā.

f Non minus tribus. caue tibi: qa loquitur in priuato

ista scriptura depositarij, qua confitetur apud se depositum esse: vt patet ex ordine tituli. s. eo. Itẽ exiguntur tres quantũ ad hoc, vt possit fieri comparatio ad probandam vel improbandam scripturam depositarij: duo tñ soli probant scripturam ipsam: vt no. C. eo. l. comparatiões.

Item nõ exigunt ad substãtiã cõtractus, i. quod interfuerint depositioni: sed ad cõparationẽ, vt dixi. sed i publicis scripturis exigunt testes ad substantiã cõtractus: vt j. e. §. sed si instrumenta. & hoc ideo: quia ibi fit cõparatio ẽt mortuis testib. vt ibidẽ dr: hic non sic: vt hoc §. & seq. §. Item hẽt hoc locũ cũ agit vt sit in scriptis: nõ aliàs: vt j. e. §. & hęc dicimus. Item hoc locũ habet: cum cõtractus excedit libram auri. s. vt tres exigant testes in ꝓbatione, ẽt si sine scriptis contrahat a peritis literarũ. Nã & vbi imperitus cõtrahit in scriptis, qn que adhibeatur & tabellio est necessarius: & suscriptio: vt j. eod. §. oportet.

pẽdeamus.

Cõcor. c. 2. cum glo. super verb. appareant. extra. de fi. instru.

ne a pẽdamus, † b sed sit iudicãtib. ẽt testiũ c sola tiũ. Etenim tales testificatiões suscipimus, d quas pñtes e testes dicãt: qa f his pñtib. subscripsit † q documentũ fecit, & hunc nouerunt. g Nam si inuenerimus, & tales quosdam testes non minus quam tres dignos fide existentes: neq u e talem interdicimus fidẽ. h neq; enim i vt abbreuiemus ꝓbationes, ponimus legem: sed vt esse eas & cautè faciamus. k

CA. II. Quemadmodũ sine tabellione instrumentũ mutui vel depositi cautè fieri potest.

SED & si qs aut mutui instrumẽtũ, l aut alterius m cuiuspiam n faciat, & noluerit hoc in publico cõfiteri, qđ & i deposito definiuimus, ñ ex ipso videat credibile o qđ scribit sup mutuo documẽtũ nisi ẽt testiũ hẽat pñtiã fide dignorũ ñ minus triũ: vt siue veniãt, & ꝓprijs † subscriptiõib. attestent: p siue alij qdã testificẽt q qa pñtib. eis ꝯfectũ est documẽtũ: fidẽ cã r ex vtroq; ꝑcipiat, ẽt litterarũ examinatione penitus nõ repulsa, sed sola non suf s ficiẽte, augmẽto aũt testium confirmãda.

CA. III. Si litterarũ fides a voce testium discrepat.

SI vero tale aliqd cõtigerit, quale in Armenia factũ est, s vt aliud qdẽ faciat collatio litterarũ, t aliud vero tęstimonia: tunc nos quidem existimauimus ea quæ viua † dicuntur voce, & cum iureiurãdo: v hæc digniora fide, quàm scripturã ipsam secũdũ se subsistere. Veruntamẽ sit hoc

a Examinatione. s. comparatione.

b Pendamus. i. demus fidem. Accur.

c Testium. quia securius iudicamus.

d Suscipimus. s. testificationes.

e Præsentes. quando scripsit.

f Quia. repete vel exprimant, quia his pñtibus cõfessus fuit se recepisse: vt in nouellis. eo. ti. & j. proxi. §. & §. si tamen.

g Et hunc nouerunt. not quod testes debent cognoscere contrahentes: vt j. eo. §. oportet. & s. de hær. & Fal. §. si vero absunt. & C. de testi. l. testium.

Testes debẽt cõtrahẽtes nosscere.

h Fidem. s. probamus.

i Neq;. n. hic rñdet tacitæ obiectioni. Et dicunt quidam q per hunc. §. corrigit qđ est C q po. in pign. l. pe. vbi dr duos sufficere ad probationem priuatæ scripturæ, si personalis actio moueat: si vero hypothecaria, tres necessarij sunt. & qđ hic dicit, nec enim &c. exponũt. i. non fuit hæc cã, vt hanc. l. faceremus, licet hic abbreuient: sed fuit cã vt caute fierent: sed melius est pauca agere caute, quã multis interesse periculose: vt s. de tab. §. si vero indignus. col. iiij. & C. de vete. iure. enuc. l. ij. §. deinde. Sed tu dic quod non corrigit dicta lex scripturas, & loquit hæc lex, qñ deficientibus alijs probationib. recurritur ad comparationẽ priuatæ scripturæ: ad quam nõ põt fieri cõparatio: nisi tres testes subscripserint, & pñtes fuerint: vt hic, & C. eo. l. comparationes. & pro hoc facit hæc litera, neq; &c. & facit. C. de hær. l. qm. in fi. & de re. credi. l. generaliter. Accur.

Melius est pauca agere caute, quam multis interesse periculose.

k Faciamus. si ago depositi, & produco scripturam depositarij si quidem probo per duos testes ipsum cõtractũ, satis est: nisi excedat quinquaginta libras auri. quia tunc tres: vt C. si cer. pet. l. si. si autẽ nullũ testem habeo de contractu. vt quia in secreto cõtraxi, & tũc aut cõfitet: & statim tenetur: vt C. de nõ nu. pe. l. generaliter. Aut negat scripsisse: & tunc oportet probari p cõparationem scripturæ cõtinẽtis subscriptionẽ trium testiũ: sed ipsa scriptura ad quã cõparatio fit, dẽt habere testes subscriptos. soli aũt testes nõ ꝓsiant: quia possent errare. Itẽ sola cõparatio nõ ꝓbat: qa litterę possunt variari: vt s. e in prin.

l Instrumentum. de scriptura priuata dicit, qua qs cõfitet se mutuũ accepisse: vel alia cã, puta emptionis, vel cõduc. se debere, vt subijcit, vt patet ex ti. & in nouel. eo. ti. & hoc idem dixit in deposito: vt s. proxi. §. & hæc omnia. & q̃ dixi ibi forte necessaria, & dic dicas.

Hæc verba recitantur in gl. j. post medium ibi, nec scripturæ tabellionis. in c. post cessioné. extra. de proba.

m Alterius. s. vt permutationis.

n Cuiuspiã. s. cõtractus.

o Credibile. vt hæc comparatio ex ea: vt in fi. huius §.

p Attestent. s. si litterati fuerint.

q Testificent. qñ fuerunt illiterati: vt j. eo. §. oportet. & sic not. q sufficit alterũ istorũ: vel q subscripserint, vel q nõ. dũmodo iurẽt, q eis præsentibus est factũ. & sic est ꝯ. C. eod. l. cõparationes. vbi dr esse necessarium semper testes subscripsisse. Sed qdam dicunt eã p hanc corrigi. Vel dici põt q hic loquitur, qñ improbatur priuata scriptura, ibi qñ improbatio fit ex priuata scriptura, vnde maior exigitur solennitas ibi, quàm hic.

Cõcor. c. tertio loco cum gl. super ver. testibus vbi pferũtur testes instrumento. extra de proba. & vide gl. 2. in c. in nostra. post mediũ. extra de testi. ibi, si vero testes &c.

r Causa. cam vocat rõnem. quare debet, vt ex causa mutui vel emptionis vel simili, q̃ accipiet fidem. i. apparebit vera. vt sic possit debitor cõueniri duobus interuentibus. s. testibus tribus: & examinatione. i. comparatione subsequente. vt subijcit: quo facto in mutuo post bienniũ præiudicat: vt C. de non nu. pe. l. in contractibus. in prin. in soluto post xxx. dies: vt C. eo. l. in contractibus. §. super. In dote fm statuta tẽpora: vt j. de temp. non sol. pe super do. §. j colla. vij. In alijs statim sibi præiudicat: vt C. de nõ nu. pe. l. generaliter. & ff. de prob. l. cum de indebito. § fin. Item no. ex hoc §. q nõ fit cõparatio ex priuata scriptura. nisi testes supsint: secus in publica: vt j. eo. §. si vero moriant. Itẽ not. q augmẽtũ testiũ ideo fit, vt cõparatio fieri possit, ñ ut ipsi probent contractũ: quia tunc duo sufficerẽt: vt diximus s. eo. §. sed si.

s Factum est. vt narrauit. s. eo. §. j

t Collatio literarum. inducta, vt derogetur priuatis litteris: testes verò inducebantur ad probandum priuatã scripturam. Nam si esset publica, quid opus eẽt testibus? & ita a prin. ut. vsq; ad §. sed & si instrumẽta, loquit de priuatis scripturis tñ: vt patet ex tenore ti.

v Cũ iureiurando. quod prius debent facere testes: vt C.

iudicantis prudētiæ [a] simul atq; religionis, vt veracib. [b] potius pro talib. credat. Et nos quidē ſm húc modum existimauimus oportere probari fidelia documenta.

CAP. IIII. De instrumētis incaute compositis.

SI tñ quisquā aut deponens, aut mutuās, aut aliter contrahens, contētus sit scriptura [c] sola eius cū quo contrahit: in ipso erit, vt sciat quia in illius fide totum ipse suspendit. & qdem quārū ex scriptura nō sufficiēs [d] videbit fides, nisi ſm nrām legē adijciat documento credulitas, [e] aut prǣsentia testiū [f] coram qbus ɔtractus est factus: aut forsan nouissimū eius rei refugiū inuenerit, [g] † dicimus aūt quod ex iureiurando est. nam non infirmamus, quod factum est. nam falsitates & [h] imitationes metuentes, & nudis eis existentib. nō credentes, [i] hmōi subtilitatem causę addimus: nō vt credētes priuemus fide sua circa amicos, sed vt quantum possibile est, & perfidiā & negationem [k] multis reconuincamus modis.

CA. V. Quomodo tabelliones caute debeāt instrumenta componere.

Notarius antequam in instrumēto sui nominis faciat mentionem, in subscriptione scribat nomina testium: & iudex aduertere debet similitudinem & dissimilitudinem litterarum, & etiā signum tabellionis. Ange.

[l] SED & si † instrumēta publicè confecta sint: licet tabellionū habeant supplementū, adijciat [m] & eis antequam compleantur (sicut dictum

---

vt C. de test. l. iurisiurandi. Item caue tibi quia tā scriptura q̄ reprobat, quàm q̄ ad reprobandū inducit, ambæ sunt priuatæ. Item not q̄ ex hoc colligunt qdam vt hodie semp plus credat voci viuæ quàm mortuæ. & sic corrigit ſm eos C. eo. l. in exercendis. sed certe hic loquit qñ ex vna parte est instrumentū cui volebat derogari, & testes qui p instrumento testificabant: ex alia vero parte sola collatiōis dissimilitudo. vnde nō sola vox viua, sed cū instrumēto iuncta vincit vocem mortuam, & etplus est: quia scriptura, q̄ vincitur, est priuata. Item caue tibi qa hæc instrumenta non ɔdicunt sibi in fnla. sed diuersa sunt. nam primum dicit te aliqd mihi debere: & dico a te scriptum: & tu pfers aliud in quo ɔtinet de permutatiōe vel aliquo alio quod cum alio fecisti: qd ego ɔfiteor te fecisse: & si hoc secdm sit dissimile primo in litteris, pinde videt ac si non sit verū quod cōtra te induco, sed falsū. vnde meli⁹ diceret hæc littera plus voci viuæ credi quàm dissimilitudini quę inducitur per mortuam vocem, id per scripturam. Ex prædictis patet quòd non plus voci viuæ quàm mortuæ sit credendum: sed æqualiter duobus testibus, & instrumento: vt C. e. l. in exercendis. sed quatuor testes vincerent instrumentum, qui dicerēt aliter rem processisse, quam scriptum sit. vt C. de probat. l. cum precibus. non aūt tres: quia tabellio vicē testis vnius obtinere videt, ſm quosdā, vt ff. de testa l. domitius. & hoc directo: per obliquum aūt ēt duo vincunt: vt C. de cōtrahen. stip. l. pen. in fi. vel ibi loquit in priuata scriptura quæ vincit, in casu tñ non recipitur probatio cōntra scripturā: quia iuris & de iure est psumptio: vt C. arb. tut. l. fi. econtra scriptura vincit vocem viuam. quia in multis casibus res acta per scripturam valet: & probat nō per testes: vt per has leges probatur: vt C. si mi. se. ma. di. l. si alterius. & de non nu. pec. l. generaliter. & de testibus. l. testium. & qui testa. face. poss. l. hac consultissima. & ff. de prob. l. cēsus. & C. de iure emphy. l. j. & C. de sacrosan. eccl. auth. hoc ius porrectum. & j. de æqua. do. §. quia vero. coll. vij.

[a] Prudentiæ. quia posset apparere magna dissimilitudo: & ratione eius, ipsi etiam testes essent suspecti: vnde iudex hoc considerat: vt hic, & ff. de testi. le. iij. ibi, tu magis &c.

[b] Veracib. i. q̄ sibi videntur inter scripturā & testes.

[c] Scriptura sola. sine testibus facta.

[d] Nō sufficiēs hoc intellige, qñ suā abnegat ēē depositarius: aliàs sufficit: vt ff de pb. l. cū indebito. §. fi.

[e] Credulitas. s. testium subscribentium.

[f] Testium. non subscribentium: vt j. §. sed & si quis. & contrarium ibi positum ex l. C. eo. l. comparationes. solue vt in modo diximus.

[g] Inuenerit. aliàs est, inueniat. & aliàs inuenerit. s. scripturā ipsam. & aliàs inuenit. & quod de iureiurando dicit. dic ſm Al. qd pars parti deferre qa tenet vel recipere vel referre: vt ff. de iureiu. l. manifestæ. & l. iij §. ait pręt. vel iuste recusare: vt C. de reb. cred. l. generaliter §. sin autē. vel dic verius q̄ loquit de iureiurādo a iudice dlato. Hæc. n. scriptura licet priuata, inducit aliquā cōiecturā: vt hic, & C. de pba. l. istrumēta, q̄ est semiplena pbatio. & sic deferre pōt sacramētū & dēt: vt C. de reb. cred. l. in bonæ fi. l. & ff. de iurei. l. admonēdi. nec videat hoc durū, qa si qlibet posset aliquā scripturā cōfingere: vt sic ei deferat sacramētū pp timore falli. quē incurreret. Itē pp alias multas literas aduersarij q̄ possent cōparari. Itē & qa qlibet ñ scit scribere: imo pauci respectu eorū q̄ ignorāt: cū p plurib. lex facta sit: vt ff. de leg. & se. l. nam ad ea. Itē & qa magis deferret reo, quā actori: cum ipse suæ scripturæ vel sui facti melius nouerit veritatē: vt ff. de iureiurādo. l. iusiurādū & ad pecunias. & qa reus est fauorabilior: vt ff. de reg. iur. l. fauorabiliores.

[h] Et pro. s.

[i] Credentes. i. mutuantes.

[k] Et negationem. s. veritatis. ex hoc no. quod pdicta locum habent, qñ priuatam scripturam, quam inducо, abnegat aduersarius: aliàs sufficeret cum eā: vt C. de non nu. pecu. l. generaliter.

[l] Instrumenta. nunc facit transitum ad publica instrumenta: vt patet ex tit.

[m] Adijciatur. i. tabelliones scribant nomina testiū in fine instrumenti antequam compleant. i. subscribant ipsi. & nomen suum apponant, secundum Ioā. licet in antiquis instrumentis in principio apponātur quod hic reprobatur. & hæc nomina testium secdm diuersas terras diuersimode ponuntur. Nam alicubi dr, testes interfuerunt Titius. &c. alibi signa, manu talis &c. vt Florentiæ, & prout cuilibet placet coaptare. hoc tamen seruet tabellio, q̄ semper seruet eandē formā in subscriptiōe in vno instrumēto, vt in alijs: vt comparatio fieri possit cum opus erit: vt j. eo. §. si nullus. Item nunquid trium testiū exigit numerus? R̄n. non: vt ff. de test. l. vbi. & est ratio: qa tabellio est de nu. testiū: vt ff. de mil. test. l. Domitius. Itē nūqd sufficit eos debere esse pñtes, an rogari? R̄n. nō: vt ff. de test. l. ad fidē. nisi i casib. quatuor: vt in solutione i solutiōis ɔfessione & in testō. & i repudio: vt l. de testibus. l. testiū. & j. de test. §. & licet. in prin. & i fi. & ff.

Inter-generis.

Facit ad hunc §. c. j. in glos. j. in prin. extra de fi. de instru. vbi desinit qd sit scriptura authen.

Testes an debeāt esse rogati.

& ff. de repu. l. nullum. Alij dicunt q in obligationibus contractis in scriptis exiguntur rogati, non aliàs: vt ex prædicto §. & licet. Alij dicunt q semper hodie debent rogari, per dictum §.

a Sicut dictum est. i. de præsentia circa priuatã scripturam tantum, vt §. §. proxi & §. sed & si nuis. & §. sed is. Ac.

fit. l. j. §. in propria.

h In ciuitate. s. tabellio: vt qa est deportatus, vt institu. de capi. demi. §. j. qa dr sine ciuitate, vt ff. de leg. iij. l. hi qui. Vel dic, abest cã testimonij ferendi, vel simili causa, vt ff. de iudi. l. ij. §. legatis.

est a) testium ex scripto præsentia.

CAP. VI. De cõparatione notarum.

OPORTET b aût iudicãtes, & si qua signa † inuenerint adscripta chartis, et hęc reqrere, & legere niti. Plurima nanq; nouimus & ex illis apparuisse, & nõ facile fidẽ ex literarũ aliarum c collatione recipere, pp dudũ dictas d a nobis causas.

CAP. VII. De comparatione literarum.

Si testes publici instrumenti sunt mortui vel absentes, vel alias de facili haberi nõ possunt, nec etiam tabellio, tunc ad comparatione ipsius venitur, præstito primo sacramento per petente comparationem fieri, quod non malignitatis causa, nec aliqua arte ductus cõparationem petit. Angel.

Si verò moriant oẽs testes, aut forsan absint, e aut aliter nõ facile sit fidem ex testium subscriptionibus inueniri, f neq; tabellio superest, qui cõpleuit: (si qdẽ publicè sit ɔfectũ) quatenus testimonium phibeat p se, g aut nõ est i ciuitate: h sed necesse est oĩno collationẽ literarũ suppletiones eorũ, i q subscripserint, assumere: k tũc cõpetens est pperare qdẽ ad cõparationes (neque. n. eas modis oĩbus interdicimus) p oẽm aũt l subtilitatẽ pcedere. m & oĩno si putauerit eis n iudex oportere credi, et iusiurandũ inijcere proferenti: o qa nihil maligni cõscius in eo qd a se proferẽ, nec quandã artẽ circa collationẽ fieri præparans, sic vtit eo: quatenus neq; perimat qcquã p oĩno, & p oĩa munitio i rebus q fiat.

Ex hoc § habes quomodo & qualiter & quo ordine p ceditur ad comparationem instrumenti publici scripti per discipulum tabellionis, vel ipsum tabellionẽ. Ange.

IN his verò, q ɔficiũtur publicè documẽtis, si tabellio venerit, & testimoniũ perhibuerit cũ iureiurando, si qdẽ non p se scripserit, r sed p aliũ s ministrantẽ sibi, & ille si viuit, t si quidẽ possibile oĩno est eũ venire, & nulla cã phibet eius aduẽtũ, ægritudo forte valida, aut quælibet aliarum necessita-

b Oportet. posset hic §. intelligi in priuata scriptura: sed verius est vt in publica loquatur. vt sit coniuncta materia. & qd dicit, signa, id est dicere manu tabellionis: vt in nouellis, vel aliud simile signum, vt crucis: vt j. de testi. §. j. Vel dic quasdam notas quas faciunt quidam tabelliones, quæ tamẽ nihil significant, sed ad comparationes faciunt, vt hic, & quod dicit legere huiusmodi signa: dic id est colligere & notare. Vnde versus, Fur aurũ, virgo flores, mare naues, libros Clericus, æquiuocè singula q̃ que legit. Et nota q inepte transit ad cõparationem.

c Aliarũ. aliàs alienatum. i. per huiusmodi figuras.

d Dictas. vt s. eodẽ. §. j. ibi, non enim ita.

e Absint. ita q non possunt inueniri.

f Inuenire. quia infirmi sunt testes.

g Pro se. alias per se, id est sine instrumento. aliàs pro se sine testibus viuentibus. qd exponunt quidam in publico instrumẽto, dicentes q priuato non habetur fides, nisi fuerit approbatum, etiam si appareat nõ vitiatum in sua figura: vt hic colligunt a cõtrario sensu. sed secus in publico: quia illud per se patet & probat. Alij dicunt q etiam priuato creditur habenti subscriptionem trium testium, sicut publico. & qd hic dicit, ordinant ita: si quidem publicè sit confectum, neque tabellio superest quatenus testimoniũ perhibeat pro se. id est pro instrumẽto, vel per tabellionem, vel testes. nec ob. C. de testi. l. omnibus. quia hic subauditur, quasi testimoniũ. vt C. de fideicom. l. fina. Tu dic retenta secunda opinione non subaudias quasi: & dic, pro se, id est pro facto suo. nam quilibet testis fert testimonium pro facto suo, id est pro visu vel auditu suo. sic tabellio: vt C. de falsis. l. si quis decurio, vt j. eo. §. in his. non autem in causa cuius proficuum & damnum ad eum pertinet: vt ff. qñ appel.

Tempus, notas veteres epitomator Iulianus tetigit. Contius.

i Eorũ. s. notariorũ, vel ɔhentium si subscripserint. vel dic testiũ: vt s. dicit.

k Assumere. i. dare fidem subscriptionibus ad sumendũ alia instrumenta, vbi ijdẽ testes subscripserint: & sic habet locũ qñ testes sunt literati, & propria subscripserũt manu in charta confessionis.

l Autem. pro sed.

m Procedere. s. iudices volumus. & sic sũma subtilitas approbat. sic. ff. de iur. do. l. si mulier. §. ex asse. & j. eo. §. oportet in si. § aliàs reprobat. ff. de iniusto test. l. posthumus. & instit. de fideicõ. hęr. §. sed qa. & ff. quib. mo. pig. vel hypo. sol. l. sicut. §. si debitori.

n Eis. s. ɔparationib.

o Proferenti. i. deferenti ei, q profert instrumentũ ad probãdũ, ad quod fit cõparatio: & et aduersari iurabit: vt j. eod. §. si vero nihil. Item nota hic ex forma iurisiurãdi quẽ de conscientia debere satisfacere. sic. C. eo. l. fin. & de ijs, qui ad eccle ɔfu. l. præsenti. §. sicubi. & de iur. delib. l. fi. §. licentiam. Sed nonne sufficit semel iuratie. vt s. de ijs, qui ingre. ad appel. §. fin. Quidã sic: & dicunt illã post istam cõpositã: licet sic in ordine prior nã ante illam pluries iurabant: vt ff. de dam. infec. l. qui bona. §. si quis stipula. vel dic hoc speciale. vt de nouo iuret. qa plus solet timeri qd specialiter dr, quã qd gñalr. ff. de iureiurã. l. itẽ apud. § hoc edictũ. aliàs incipit ait prætor. & hoc ideo, quia maior solennitas in comparatione exigit, quam alibi: vt hoc iste. & maximè j. eo. §. si verò nullus.

Iureiurãdo q̃ obligatur.

p Quicquam omnino. s. veritatis.

q In rebus. i. in veritatibus. nã res. i. veritas: vt ff. de fal. l. j. §. qui in rationibus & ff. de iureiur. l. quoties.

r Scripserit. s. totum documentum: sed solũmodo comprobauit. Accur.

s Sed per alium. i. discipulum: ipse tñ interfuit comparationi. vt s. de tabel §. pen.

t Si viuit. s. veniat.

Acci-

trahētes, quatenus priuētur neqtia & corruptiōe & falsificatio. & q̄cunq; [a] alia mala corrigētes, p̄sentē p̄mulgamus legē: a ijs q̄ dudū [b] a nobis in collationib. litterarū factarū p scripturā p̄priæ manus sancita sūt in sua virtute manentib. proculdubio & in ijs q̄ litteras nesciunt, quæ olim nelent in iudicijs, suam habentibus firmitatem: qm̄ quidem ex iudiciali forma acceperunt examinationem hæc talia competentem.

CAP. VIII. Imperiti litterarum quomodo caute contrahant.

Contractus supra libram auri celebratus in scriptis ab imperito litterarū, quinque testium eget solennitate, inter quos connumeratur tabellio. si autē sine scriptis sit contractum, testibus autē interuenientibus causa deciditur. Bartolus.

Oportet [c] verò i ijs, q̄ l̄ras nesciunt, & testes & oino tabularios [d] adhiberi, i q̄b. locis sunt tabularij, maximè [e] aūt testes non ignotos ōhentibus, vt qdā scribāt pro illiterato, aut paucas literas sciente, alij verò attestent, [f] qa ēt præsentibus eis hæc gesta sunt, & scierunt eum, [g] & ita talium instrumentorum suscipiatur fides, manifestū existēs, qa nō minus, quàm quinque [h] testes in his talibus adhibendi sunt: inter quos [i] erit, & q̄ scribit pro ōhente, aut totū, [aut post † ea, quæ] post paucas literas illius posita sunt: quatenus nihil omittat de summa subtilitate. Et hęc dicimus [k] super instr̄is ex scripto confectis. Nā si qs facere quēlibet ōtractum ex non scripto voluerit: hoc manifestum est, qa aut per testes, [l] aut per iusiurādū fidem percipiet: [m] actore q̄dem testes deducente, pulsato autem iurante aut referente, sicuti iudex negotium disposuerit. Vt autem nihil [n] sit neq; horum in emen-

de pelpe. & temp. act. §. fi. Sed ad quid fieret tunc insinuatio: cū nil fieri debeat nisi q̄ reus soluat? R̄ fid. pōt esse q̄ annua p̄statio facienda est ex illo instrumento: & licet rōne præsentis anni assentiret, nō ita faceret in futuris. Item quia tractaret de indebito soluto nisi insinuaretur hæc scriptura.

[a] Et quæcunque. supple, & quibuscū que alijs malis quæcunq; &c. Sed quæ sunt hæc alia mala? R̄ fi. perfidia & negatio: vt s. e. §. si cū quisquam.

[b] Ijs quæ dudum. duo dicit hic §. primum, q̄ ea quæ dicta sunt de collatione priuatæ scripturæ contrahentium, sunt firma. s. vt fiat collatio si illa scriptura habeat p̄sentiam & subscriptionem testium, vt C. eod. l. cōparationes. & s. eo §. sed is. & §. sed & si quis. Itē q̄ fiat si quis ea vtat: vt s. de ijs qui ingre. ad appella. §. illud. & sm̄ q̄ ea q̄ olim valent in iudicijs, suam habent firmitatē. & in his. s. q̄ litteras nesciunt, q̄si acceperant formā talia cōpetentem. i. talibus conuenientem: & hæc antiqua forma narratur itatim proxi. §. oportet vero &c. & hæc dictio p̄culdubio, pōt cum præcedentibus vel cum sequ. legi. & sic in nullo est defectiua hæc littera. Alij supplēt hic, & in his &c. q. d. & his in sua virtute manentibus. q̄ sancita sunt in his &c. Accur.

[c] Oportet. Si vis q̄ fides habeatur instrumento. non tā imponit necessitatem. sic ff. de iustit. & iur. l. j. nā hæc constitutio consulit tm̄: vt s. e. §. si cū quisquam. aliàs imponit necessitatem, vt C. de legi. & con. l. j.

[d] Tabularios. plurale pro singulari. sic s. de hære. & fal. §. si vero. & C. de iure deliberan. l. fi. §. sinautem dubius est. Vel dic q̄ respicit multos contractus vbi singulariter multi debent esse tabularij.

[e] Maxime. hoc maxime abundat. vt & aliàs. C. de testa. ma. l. fi. §. j. nam omnino debēt esse noti, vt dixi s. eo. §. sed is. vel potest cum præcedentibus coniungi hæc dictio maxime, quasi dicat, maxime vbi sunt tabularij: & tunc similiter abundat.

[f] Attestentur. i. propriam scripturam profiteantur: quia ēt &c. vt subijcit. nam omnes testes debent subscribere, vt dicitur in nouellis eo. Accur.

[g] Scierunt eum. i. cognouerunt eum esse imperitū.

[h] Quinque. Sed quare plures exiguntur testes ab imperito quàm perito, vt hic innuitur? Quidam dicunt, in fauorē imperiti, ne deciperetur p̄sentia tot bonorum virorū adhibeatur. Tu dic q̄ in eorum odium quia aliàs inconuincibiles essent, nisi tanta solennitas adhiberetur: vt s. de tabel. §. j. coll. iiij. Item quia se grauauit, vt in scriptis contraheret, cū erat imperitus. vnde quasi se acceptauerit, non succurritur ei: vt ff. qui satisda. cogā. l. si fideiussor. §. si necessaria. Item nota hic quinque testium numerum adhiberi: vt & aliàs in testamento rustici: vt C. de test. l. fi. quandoque exiguntur plures: vt C. de prox. sacro. scrin. l. vnicuique. lib. xij.

[i] Inter quos. i. de numero eorū erit: q̄ scribit pro contrahente, hoc est tabellio. & sic tabellio est de numero testiū: vt hic. & ff. de teste. l. Domitius & C. qui testa. face. poss. in ul. hac consultissima. Alij dicunt q̄ tabellio non est de numero testium: & quod hic dicit q̄ est de numero q̄ scribit pro contrahente tantū, ille & nullus alius videtur scribere totum instrumentū, nisi tabellio: quod est contra istorum opinionem qui exponunt q̄ quidam ex testibus scribit totum pro contrahente. i. caput & finem, non aūt totum instrumentum: iam enim nihil seruaretur tabellioni. vel dic totū quod erat scripturus cōtrahēs, hoc est confirmationem contractus. Itē tunc scribit totum quod erat scripturus, q̄si est oino illiteratus. aliàs parum scribere debet postea testis pro eo, vt subijcit ibi. aut postea. vnde pōt hic notari q̄ nihil scientis & parū scientis est æqualis conditio quo ad numerum testium. nam in vtroque casu adhibentur quinque: vt in hoc. §. sed non quo ad scripturam: qa vnus nihil scribit, alius parū, forte signū crucis, quod debet præponi: vt dicitur in nouellis.

[k] Et hæc dicimus. quæ proxi. dicta sunt.

[l] Per testes. s. duos. imò tres, vt statim patebit in distinctione. sed dicas q̄ hic tantum defuit scriptura, sed fuit vltra librā auri: sed & si esset īfra librā auri, duo sufficerent, vt eadem distinctione patebit.

[m] Percipiet. s. intentio actoris: & quod dicit de iusiurando. s. delato a iudice vel a parte, quod debet suscipi, vel referri, vel iuste recusari. in quibus omnibus erit iudicialis dispositio, vt subijcit. & ff. de iure iur. l. iusiurandum. §. si de qualitate. & C. de re. credi. l. penul. §. pe. & §. sinautem.

[n] Vt autē nihil. abundat vna negatio. vel dic vnam

† Et post quā īperitus sanctā crucē fecerit. sic Iulianus hic h̄r. quod in editiōib. Græcis deest. Cō. Tabellio an sit de numero testium. itē n̄ notarius gerat vicem vnius duorumve testiū, vide in c. qm̄ cōtra. in gl. fin. vbi ēt p doc. extra de proba.

quæ ſunt diſponere, nec poſſe [a] poſtquam ingrediunt monaſterium, vlterius agere quicquã de proprijs, [b] vtpote dñi rerũ non exiſtentes vlterius, eo q́ ſancíuerimus nos hmói viros & mulieres cũ corpore & anima ipſo ingreſſu ad monaſteriũ dedicare [c] ſe ſuaſque ſubſtãtias, & ſiquidem diſceſſerint, manere ẽt ſic eorũ ſubſtantias in monaſteriũ, eo q́ dñi harum vlterius nõ exiſtunt: hinc autẽ metuere, [d] ne forte quanuis noſtra conſtitutio multo poſterior [e] ſit, quàm q́ in prædictã venerabilẽ domũ ingreſſa eſt, aliqui prohiberẽt eã proſpicere ſuo filio: & oportere [f] propter prædictum metũ hæc [g] interpretari, & lege nr̃a fieri manifeſta, [h] q̃a [i] nihil læſa ſit aut ipſa, aut filius eius circa eius ſucceſsionem ex memorata cõſtitutione: [k] propterea ſancimus, ſi quis monaſterium habitauerit [l] vir aut mulier ante prædictã noſtram cõſtitutionem, aut hacte-nus [m] habitat, & maximè filijs exiſtentibus, nullam habere neceſsitatem nunc eorum ſubſtãtiam in monaſteriũ, [n] ſed filio aut filiæ trãſmittere, aut totã, aut etiam partem ſuæ ſubſtantiæ: aut ẽt quo voluerit modo res ſuas diſponere: [o] vtpote primam illam legem [p] alia noſtra hac conſtitutione interpretante, (eos enim q́ ſemel ante memoratam dudũ noſtram legem monaſteria intrauerint, [q] in nullo poſtea poſita lex contriſtatura eſt, aut ablatura eorũ, quæ prius [r] eis vt liceat, [ſ] data ſunt) neq; prius noſtræ legi [ſ] impedimentum penitus faciente, eo q́ neq; poſſibile [t] ſit hoc fieri, [u] vt oportuiſſet [x] prius diſponere, & ita ingredi in monaſterium. Si verò [y] nulla tũc tali lege [z] poſita, i monaſteriũ ingreſſa eſt: quõ fieri potuerit conuerti ordinẽ legis, & exigere eos, qui prius ingreſsi ſunt monaſteriũ, illa facere, q̃ prius ignorata, poſtea per ſacrã noſtram cõſtitutionem ſunt innouata? Sed vnumquenq; cõpetit ſm ſua tpa expectare, & ea quidẽ q̃ poſt legẽ ſunt ita q̃rere fieri ſicut lex vult: ſi qd aũt ante legẽ ſubſecutũ eſt: hoc non cõmouere neq; pſcrutari, ſed in priori figura relinquere. [a] Hęc igiẽ lex pro interpretatione vtili poſita ſic prioris nr̃æ illius cõſtõnis: vt illa in poſteriorib. tpib. ex quo facta eſt, locũ habeat: & ijs, q́ poſtea cõuertenẽ, viris ac mulierib. poſita ſit: ſibiq; poteſtatẽ in illis cuſtodiat: nihil horũ, q̃ antea fuerint, pſcrutando: cũ licẽtia ſit priorib. viris ac mulierib⁹, q́ habitauerunt, aut ẽt hactenus habitant in monaſterijs, & maximè filijs exiſtentib. ſuas res quo volũt diſponere [b] modo. Tua igiẽ eminẽtia, quæ placuerũt nobis, & p hanc ſacrã declarãta ſunt legẽ, ſolenniter p programmata ſua oĩbus facere manifeſta feſtinet. Dat. Idib. Octob. Imper. Dn. Iuſtinia. P P. A. ann. xij. Ioanne V.C. conſ. indictio. ij.

Deeſt hic conſtitutio περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, quæ & in editionib. Græcis deeſt, vt ſuo loco in colla. x. admonebo. Contius.

TITVLVS V.

Nouella 77.

VT NON LVXVRIENTVR hoies ɔ̃ naturã, nec iurent per capillos Dei, aut aliqd hmõi: neq; blaſphemet in Deum.

Luxurians contra naturam, iurans per aliquod mẽbrũ Dei, aut per capillos aut blaſphemãs Deũ, vltimo damnatur ſupplicio. Angel.

Imp. Iuſtinia. A. Cõſtantinop.

Omnibus hominibus, qui rectè ſapiunt, manifeſtum eſſe putamus, quia oẽ nobis eſt ſtudiũ [†] & oratio, vt crediti [c] nobis a domi-

a Nec poſſe: hoc innouatur: q̃a & poſtea põt: vt ĩ. de ſan. epiſ. §. ſi qua mulier. coll. ix. Accur.

b De proprijs. quondam.

c Dedicare. i. ad eccleſiam transferre. improprie. n. ponitur, & hoc intellige cũ ſeculo abrenunciauerit, vt ſ. de mona. §. ſi qs. col. j.

d Metuere. ſe dicebat mulier.

e Poſterior. q̃ eſt ſ. de mona. §. illud quoq;.

f Oportere. ſupple, & iõ ſãcim⁹ oportere.

g Hæc. ſ. dicta in d. l. de mona.

h Manifeſta. ſ. hoc quia &c.

i Quia. i. q́ Azo.

k Conſtitutione. ſ. de mona. §. illud quoque. & facit ſ. vt fac. no. cõſtitu. col. v. & ĩ. vt nulli iudic. lic. habere lo. ſer. §. ſi qñ. colla. ix.

l Habitauerit. licet hodie non habitet, q̃a deceſſit teſtatus ante conſtitutionem de monachis.

m Hacten⁹. i. adhuc.

n Monaſteriũ. ſ. tranſmittere, qđ eſt ĩ. Acc.

o Diſponere. ita. n. erat ante p̃dictã l. de mona. vt C. de ſacro ſan. eccle. l. gñali.

p Legem. l. de monachis.

q Prius aliàs prioris.

r Liceat. i. licitum fuerit. Accur.

ſ Noſtræ legi. i. nr̃a lege: vt ita ablatiuũ conueniat alteri. ſ. faciente: q. d. nec lex poſterior p̃iudicabit ingreſſis ante legẽ in ijs, q̃ primo licebant, vt hic: nec primo licita p̃iudicabunt ſequẽti legi ɔ̃ eos q́ poſtea ingrediuntur: vt ſ. proxi.

t Poſſibile. i. conueniens.

u Hoc fieri. i. ſtatui.

x Oportuiſſet. i. ingredientes. qd. n. peccauit antiq̃tas. vt C. de teſta. l. teſtamẽta.

y Si verò. pro enim. ſic ſ. de hære. & Falc. §. ſi verò ablatam.

z Lege. cũ teſtabiẽ: ſed poſtea. Azo.

a Relinquere. Not. legẽ ad futura trahi: vt C. de legi. & cõſti. l. leges. & ſ. vt factæ nouæ cõſtitu. col. v. & ĩ. vt liber. dece. §. j. in fi. niſi cauſaẽ expreſſe vt ad p̃terita trahaẽ: vt C. de vſur. l. eos.

b Diſponere. hæc cõſtõ eſt inutilis. ſ. cũ nulla de illis pſonis viuat, quæ ingreſſæ fuerant ante legẽ de monachis.

VT NON LVxurientẽ hoies ɔ̃ natu.

c Omnibus. Crediti. i. ſubiecti.

Pla-

q Inhabitauerint.

Lex ad futura trahitur.

† Aliàs, ſtudiũ vt oino credi & c.

a Placationē. i. pietatem vel misericordiam.

Ezech. 18. b Vult non. n. vult Deus mortē peccatoris, sed vt quertat & viuat. Al. nam & ecclesia nulli gremiū suū claudit, vt C. de sū. tri. & fid. catho. l. inter claras. i fi. eplæ.

Ecclesia nulli gremiū claudit.

c Grauissimis. i. Sodomiticis. Al.

d Et ipsi naturæ. C. de sum. tri. & fide catho. in epistola.

e Et ciuitates. s. Sodoma & Gomorrha. quod dic vt in historijs. Accur.

f Ad hæc i. iuxta.

g Iurant. s. iurantes abstinere. & post redeunt ad vomitū, qđ grauius est curare: vt de infirmo dī qui recidiuat.

h Et nō iurare. s. abstinere. repete.

i Capillos. s. Dei.

k Si enim. hc cō I. de mona. §. hinc autē in fi. §. colla. j. Ioan.

l Legibus. C. ad legē Iul. de adult. l. cū vir. & instit. de pub. iud. §. item lex Iulia.

Mors vltimū supplicuū dr. m Supplicijs. vltimū supplicuū solam mortem interpretamur: vt ff. de pœ. l. vltimum.

n VT LIBERTI decetero aureo, &c.

Hæc prima pars expedit̄ infra. eo. vsque ad § siquis aūt.

o Celebratione. in hac secūda pte duo dicunt̄. vnū de liberta, & aliud de ancilla. & hęc expeditur j. eo. §. hoc similiter.

p Erfectis. pōt legi datiuè & ablatiuè.

q Liberauimus. vt C. de dedi. liber. tol. Accur.

Cōc. c. & si Christus. post prin. cum gl. super bo creaturā, ex. đ iureiu. vbi phibet̄ iurare p creaturam.

Exclusi-

Facit ad hoc c. vergētis. ex̄ de heret.

domino Deo, bene viuāt & eius inueniant placationem: a quoniam & Dei misericordia nō per ditionem, sed conuersionem & salutem vult: b & delinquentes, qui corriguntur, suscipit Deus. Propter quod nos omnes inuitamus Dei timorem in sensibus accipere, & inuocare eius placationem. & nouimus, quia omnes, qui dominum diligunt, & misericordiam eius sustinent, hoc faciunt. Igitur quoniam quidam diabolica instigatione comprehensi, & grauissimis c luxurijs semetipsos inserunt, & ipsi naturæ d contraria agunt: istis iniungimus, in sensibus accipere Dei timorem, & futurum iudicium, & abstinere ab huiusmodi diabolicis & illicitis luxurijs, vt non propter huiusmodi impios actus ab ira Dei iusta inueniātur, & ciuitates e cum habitatoribus earum pereāt. Docemur enim a diuinis scripturis, quia huiusmodi impijs actibus & ciuitates cum hominibus pariter perierūt. Et quoniā quidam ad hęc, f quæ diximus, & blasphema verba, & sacramenta de Deo iurant, g Deū ad iracundiā prouocantes: istis iniungimus abstinere ab huiusmodi & alijs blasphemis verbis, & nō iurare h per capillos i † & caput, & his proxima verba. Si enim k † q̄ hoīes factæ blasphemiæ, impunitæ non relinquuntur: multo magis qui ipsum Deū blasphemant, digni sunt supplicia sustinere. Propterea igitur omnibus hominibus huiusmodi pręcipimus a prædictis delictis abstinere, & Dei timorem in corde accipere, & sequi eos qui bene viuunt. Propter talia enim delicta, & fames, & terræmotus, & pestilentiæ fiunt: & propterea admonemus abstinere ab huiusmodi prędictis illicitis, vt nō suas perdant animas. Sinautem & post huiusmodi nostram admonitionem inueniātur aliqui in talibus permanentes delictis: primum quidem indignos † semetipsos faciunt Dei misericordia, posthæc autem & legibus l constitutis subijciuntur tormētis. Pręcipimus enim gloriosissimo præfecto regiæ ciuitatis permanētes in prædictis illicitis & impijs actibus post hanc admonitionē nostram cōprehendere, & vltimis subdere supplicijs: m vt non ex contemptu talium inueniatur & ciuitas & respublica per hos impios actus lædi. Si enim & post hanc nostram suasionem quidam tales inuenientes, hos subtercelauerint: similiter a dño Deo condemnabuntur. Ipse etenim gloriosissimus pręfectus si inuenerit quosdam tale aliquid delinquentes, & vindictam in eos non intulerit secundum nostras leges: primum quidem obligatus erit Dei iudicio: post hæc autem & nostram indignationem sustinebit. *

† Cōc. c. a. æ. vt cleri corū mores cū gl. ij. ex. de de vita & ho. cleri.

* Nusquā dies aut cōsul extat huius legis. Cuia.

TITVLVS VI.

Nouella 78.

VT LIBERTI n DECETERO aureo non indigeant annulo: & vt pristinis restituantur natalibus: & de celebratione o dotalium instrumentorum in libertis mulieribus facta. & hoc ipso etiam nuptias legitimas fieri, & filios suos: si nuper etiam ancilla fuerit, & ipsam liberam esse celebratione dotis, & nuptias legitimas: & qui ex ea processerint filios suos.

Imperator Iustinianus August. Ioanni gloriosissimo per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

Erfectis p omnibus bonis à magno Deo datis, existimauimus oportere & ipsas seruorum libertates, cum a priore conditione a dominis liberantur, eis omnino puras & infuscatas & perfectas efficere: & propterea etiam dedititiorum iniuria liberauimus q libertates: & latinitates velut imperfectas exclusimus

exclusimus: a & iterationes superfluas demõstrauimus: & Iuliam legem & Largianum b odiuimus senatusconsultum, vt pote in initio inaniter introductum, & rectè postmodum reprobatum: solamque valere Romanam ciuitatem in libertatibus volumus: non locis, non ætatibus, c non alio quodam causam discernentes. Quoniã autem semper aliqd melius de nostris subiectis tractam⁹: etiam ipsum quod perfectius d datum est a maioribus, existimauimus oportere adiectionibus ampliare.

CAP. I. De iure annulorũ aureorum oĩbus libertis gñalr cõcesso.

PROPTEREA sancimus, si quis manumittens seruum, aut ancillam suam, ciues denũciauerit Romanos, (neque enim e aliter licet) sciat ex hac lege, quia q libertatem acceperit, habebit subsequẽs f mox & aureorum annulorum, g & regenerationis h ius, & non iam ex necessitate hoc a principibus postulabit: neque indigebit oĩno vlla scrupulositate: sed libertatis virtute hæc oĩa subsequetur: hac nostra lege ex præsenti die inchoante. Non enim aliquid horũ, quæ prius facta sũt, pscrutamur. i Firmamus igitur oĩa præcedẽtia: vt valeant ẽm eos, per quos facta sunt modos, sed hæc quidem sic habere sancimus.

CAP. II. De reuerentia & obsequio pr̃onis a libertis præstandis, &c.

Libertus licet liber efficiatur ex manumissione, & ciuis Romanus: tamen manumittens, ius patronatus habet, nisi ei remiseris: & debet libertus patrono reuerentiam exhibere, & iniuriam non inferre, ne possit in seruitutem reuocari. nã ex ingratitudine libertas reuocatur, sicut donatio. Ang.

ILLVD vero adijcimus, k vt nihil neque post hanc l legẽ nr̃am lædant patronatus iura. Illa verò, q̃ nos facim⁹, in quibuscũq; oĩno hęc personis seruabimus: nisi tñ ẽt ab his m libertũ, q libertatẽ donauit, absoluerit, aut per fideicõmissũ hoc relinquẽs, aut in ipsa libertate hoc adijciens. nam si hoc ille dederit: oĩno q manumittit, absoluet n ẽt a patronatus iure, eo q ille hoc expresserit. Habeant itaq; hæc oĩa, q libertatẽ meruerunt: veruntamen seruẽt ẽt post hanc nr̃am ɔstõnem eis, q ad talẽ eos pduxerunt honorem, oẽm reuerentiã, o & hoc quod vocat obsequium, & reuerentiã rectè legibus introdúctã: quinetiã abstineant p aut manibus, aut insidijs, aut alijs ex quibus liberti tale aliquid agentes rursus † & seruitutẽ sustinent ẽm de his scriptas leges, q & restituunt priori conditioni. Nã si nullum penitus ingratũ esse circa donatorẽ pmisimus, licet fuerit bene natus, sed donationes infirmas, pnunciauimus in ijs, q̃ dudũ a nobis scriptæ sunt legibus, r & in ijs, q̃ a nobis quotidie pcipiunt: qũo patiemur manumissorem, qui æqualis patri s circa libertum factus est, ab eo aliquid pati malignum, aut iniurias forsitan asperas & indecentes, t † seu plagas, v aut maximè intolerabilia sustinere dispendia? Sed si quid horum legitimis probationibus conuicerit x passum se, qui libertatem dedit, vel eius filios: y post prædictas probationes libertum in priori restituimus

Auth. o habitus

a Exclusimus. vt C. de Lat. liber. tol.
b Largianũ. qđ tractabat circa legẽ Iuliã: vt institu. de suc. lib. §. penul. & q̃ erat differentia inter Latinos & deditios & plene liberos, dic vt instit. de lib. §. fi. Ac.
c Aetatib. manumissi, vel manumissoris: vt instit. de liberti. in §. nisi sit minor. xv. an. olim, hodie. xvij. vt instit. qui ma. non pos. §. cum autem.
d Perfectius. i. libertas plena. q. d. non solũ circa minores libertates correximus: sed etiã circa plenã.
e Neque enim. interpositio est.
f Subsequens. i. subsequenter statim.
g Annulorũ. qđ ideo dr̃, quia olim non poterant liberti ẽm quosdam ferre annulos. Sed nos ɔ̃. qa lege cautum nõ inuenit: sed bene ferebant ex necessitate: & erat imago libertinitatis: vt C. de iur. aur. an. l. vltimũ. & habet patronus ẽt bon. pos. ɔ̃ tabu. vt ff. de bonis liberto. l. etiam.
h Regenerationis. vt ingenui natiuideãtur: non est tñ oĩno idẽ si p principem viuentem restituti essent natalib⁹, qa tũc vt ingrati accusari nõ possunt: vt C. de bon. lib. l. vltimũ. sed hic possunt: vt ĩ. proxi. §. ergo quantũ ad dignitates, vel mr̃imonia est hic ẽm Azo. non aũt quo ad patronũ est ingenuus: vt ĩ. §. illud. item nota hic q cũ aliquid con cedit, & ea quæ illud faciunt, ad plenũ concedi videnť: vt C. de bo. vacan. l. si qñ lib. x. & ff. de ɔsti. prĩ. l. fi.
i Perscrutamur. duo nota.
k Illud vero adijcimus. in Græca ɔstõne de iure patronatus: de qua est mentio in inst. de succes. lib. §. ij.
l Posthanc. i. post remissionem iuris patronatus.
m Ab his. iuribus patronatus. Accur.
n Absoluetur. i. libertus.
o Reuerentiam. s. vt ei assurgat, & ne temere in ius eũ vocet hoc ẽt si fuerit remissũ pronatus ius: vt C. de liber. & eorũ lib. l. fin. & C. de bon. liber. l. fi.
p Abstineant. etiam post remissionẽ iuris patronatus.
q Scriptas leges. vt C. de libe. & eorũ lib. l. pen. & antepen. & l. fi. & ff. de lib. agno. l. alimenta. §. j.
r Legibus. vt instit. de donat. §. sciendũ. & C. de reuoc. donat. l. vlti. Accur.
s Patri. dilexit enim eũ vt pr̃ manumittẽdo: succedit et vt pr̃ filio ab intestato: vt institu. quib mo. ius pat. pote. solui. §. præterea Accur.
t Indecentes. aliãs indigentes. aliãs indecentes.
u Plagas. s. verberũ.
x Conuicerit. i. probauerit.
y Filios. Not de filio: quia non sic de extraneo hærede, vt ff. de verb. sig. l. iterandum. & C. de ope. liber. l. j. & de liber. & eorum libe. l. liberti.
z Restituimus. etiã si

Concesso aliquo cõcedit & illud &c.

Libertus quas operas prono præstet.

† Facit. c. ij. l. gl. vl. in me. ex. de postulat pr̃a. & gl. i c. vlt. post prin. de dona. extra.

† aut indigẽtias.

habitu: nominum [a] qdem perscrutatione, & propter hoc dispendijs, oẽs eripientes: iusti tiã aũt vbiq; & æquatẽ, & qđ legislatorẽ decet, & quod placet Deo, & liberto, & dudũ dño ꝯseruantes. Quapropter [b] sint quidẽ & liberti & ingenui, [c] siue ij, qui dudũ [d] manumissi sunt, & euidenter eis hoc largitũ est: siue illi, qui post hanc legẽ nr̃am ad ingenuitatem venientes, tanquã bene nati iam facti viuãt, & debitum honorẽ manumissoribus reddant: vt nõ denuo & libertate, & benenatione cadant, tanquã indeuoti ingratiq; conuicti, & a lege damnati. Erunt nanque ita ꝑpetuè liberi & ingenui, si manumissoribus eorumq; filijs inconfusam & liberã suã venerationem & reuerẽtiam deuotionemque seruauerint: quibus videlicet cõseruatis, nunquam ad priorem relabentur fortunam. [e]

CAP. III. Si libertam suã patronus vxorẽ habere maluerit.

Nulla dignitas prohibet cum liberta nuptias contrahi: cum ancilla autem cõtrahens matrimonium, liberã eã facit, & natos ex ea productos. Bartol.

SI quis autem libertam [f] ducere voluerit, aut [g] legitimam facere coniugem, cuiuslibet dignitatis existens: [h] nuptialia cõficiat documenta, (hanc enim solam post manumissionẽ obseruationẽ [i] adijcimus [k]) [l] sint ẽt ꝑcedentes [l] filij, sicut & q post dotalia nati sunt, liberi & ingenui & sui, & patris successores: & a postulatione annulorũ aureorũ & pristinũm [m] natalium, liberati, nullamque penitus habẽtes differentiam ad cetera ingenuorum matrimonia. Libertas enim matris, insuper & documentum nuptiale, sobolem liberã & ingenuam & patri succedentẽ demonstrabunt: & ita rebus & veritate [n] tuti efficiunt̃, vt si cui [o] etiam ex seruiente muliere procreentur filij, & voluerit ille postea mulierem manumittere, & dotalia conficere documenta: mox [p] cũ ipsa dotis inscriptione & filijs competet [q] libertatis simul & suorum ius: non requirentibus nobis specialem libertatem in filijs fieri, & simul manumitti cum matre, aut postea[r], vel ante eam forte libertatem accipere: sed conscriptione sola nuptialium documentorũ mox eis [s] etiam libertatem donamus. Quod enim maius vtique ostensurus est pater libertatis filiorum indicium, [t] q̃ vxorem [t] oñdere liberamq; simul & legitimã nuptialium documentorum conscriptione? [v] Si enim miles relinquens legatũ alicui suarum ancillarũ, ipsa donatione legati & libertatem dare videatur: [x] quomodo non multo magis pater si documentum nuptiale conscripserit, habebit proprios filios ex hoc solo & liberos & legitimos successores? Neque enim quilibet eum putaturus erit voluisse filiorum quidem matrem legitimam [y] esse, & hoc tam magnũ ei donasse opus libidinis: proprios autem filios ex suo natos semine, adhuc relinquere seruituros. Hoc similiter [z] quidem pro manumissoribus, similiter autem, & pro manu-

si patronus remisse patronatũ: vt ĩ. in prin. hui⁹ ꝗ. dẽ. & C. de bo. liber. l. vlti. & tunc reuocat̃ in seruiturẽ: forte ẽt ex his causis, ex quibus reuocat̃ donatio: vt hic innuit. si aũt non remiserit: ẽt pro leui culpa reuocabit̃, q̃ cõsistet in faciendo, vt C. de liber. & eorum libe. l. si manumissori. nõ aũt si in non faciendo, vt C. de libe. cau. l. solo.

[a] Nominum. quia non dicunt̃ hodie dedititij vel Latini. nã & nomine sublato et effectus collit̃: vt C. de ser. l. a nullo.

[b] Quapropter. breuiter oĩa repetit, q̃ dixerat a princ. ꝯstõnis.

[c] Et ingenui. quantũ ad oĩa ꝑterquam respectu ꝑroni. Accu.

[d] Qui dudũ. i. ante hanc legem.

[e] Fortunam. s. seruitutis.

[f] Si quis aũt libertam. s. suam.

[g] Aut. pro id est.

[h] Existens. olim aũt licebat patrono libertã accipere: nisi esset patronus senator, vel senatoris filius, vel in simili dignitate positus: vt C. de nup. l. vxorẽ. & ff. de rit. nup. l. lege Iulia. & l. oratione. & idẽ in sponsalibus: vt ff. de spons. l. oratio. Hodie verò indistinctè fieri põt ẽt ab ijs, q̃ sunt in dignitate, dũmodo scriptura intercedat: vt hic. & idẽ puto eẽ, vt libertus patronam accipere possit: licet olim esset ꝯtra: vt C. de nup. l. iij.

[i] Obseruationem. s. vt interueniat scriptura.

[k] Adijcim⁹. đ nouo.

[l] Præcedentes. s. ante dotalia instr̃a.

[m] Pristinum i. pristinorũ, vt sit syncopatũ: & sic ponitur vicenũ. i. vicenorũ. ff. ad legẽ Rhod. de iac. l. nauis. §. cum aũt.

[n] Et veritate. s. quia in veritate est ꝯtractum m̃rimoniũ, & filij in eo ex eo percreati sũt. aliàs ꝯ. & dic hic vt dicimus ĩ. de trien. & semis. §. si. coll. iij.

[o] Vt si cui. casus mutat casum de liberta ad ancillã q. d. adeo prædicta sunt vera in liberta, vt in ancilla idem sit.

[p] Mox. i. statim.

[q] Competet aliàs cõpetens. Accur.

[r] Eis. s. filijs.

[s] Indiciũ. aliàs indicium: aliàs iudiciũ. i. voluntatem. Accur.

[t] Vxorem. s. illorũ filiorum matrem. R.

[u] Conscriptione. & sic not. q̃ siue specialiter fuerit manumissa, vt modo dixerat, siue solũ accepta est ancilla in vxorem a dño: eo ipso habet duo, s. q̃ libera est: & q̃ legitima vxor: vt hic, & ĩ in rub. in si. Item si non fieret libera, ex ipsa conscriptione dotaliũ instrumentorum non esset vxor: cũ inter seruã & liberũ non sit m̃rimoniũ: [t] vt ĩ. de nupt. §. sed & captiuitatis. Item si alij dat scienter in vxorẽ, vel patit̃ eã nubere, est eo ipso libera: multo magis si ipse eã accipiat, vt ĩ. de nup. §. si vero ab initio Accu.

[x] Videatur. vt ff. de de testa. l. Titius. §. j. sed non sic in pagano: vt C. de testa. mili. l. ex his.

[y] Legitimam. i. ingenuam vel vxorem.

[z] Hoc similiter. nũc respicit primam partem

[t] Facit c. ꝓposuit. & c. si. ex. de ꝯiu. leguorum.

manumissis a sancimus. Nā si ea q̄ in p̄cedentib. dicta sunt manumissorib. nō seruamus: b segniores c forsan hoies circa libertatis largitatē efficiemus. Nobis aūt oē extat studiū subsistere libertates d atq; valere, & in nostra florere & augeri republica. etenim hui⁹ causæ desiderio e & in Libya & in Hesperia tanta f suscepimus bella & pro recta ad Deum religione, & pro subiectorum pariter libertate. Facimus aūt nouum g nihil, sed egregios ante nos imperatores sequimur. Sicut enim Antoninus Pius cognominatus (ex quo ēt ad nos appellatio hæc peruenit h) ius Romanæ ciuitatis pri⁹ ab vnoquoq; subiectorū petitus, i & taliter, k ex ijs qui vocant peregrini, ad Romanā ingenuitatē deducens, ille l hoc oīb. in cōe subiectis donauit, m & Theodosius n iunior post Constantinum maximū sanctissimæ huius ciuitatis conditorē, filiorū prius ius petitum i cōmune dedit subiectis: o sic p ēt nos hoc videlicet regenerationis & aureorū annulorū ius vnicuique petentium datū, q & dāni & scrupulositatis p̄bēs occasionē, r & manumissorū indigēs auctoritate, oibus similiter subiectis ex hac lege damus. Restituimus enim naturæ ingenuitati dignos, non singulos decetero, sed oēs s deinceps q libertatē a dominis meruerint: vt hāc magnā quādā & generalē largitatē nr̄is subiectis adijciamus. Quæ igit̄ pro indulgentia subiectorum nostræ placuit clementiæ per hanc legē: hęc tua celsitudo cognoscēs, nr̄is subiectis faciat manifesta per programmata propria & hic, & in p̄uincijs: vt discāt q̄a nostrorum subiectorū per oīa curam habemus: ea q̄ pro vtilitate eorū sunt sancientes. valebit autem hæc lex in subsequentibus oibus, & eis qui postea emerserint casibus. quod enim recessit, non perscrutamur. Da. XV. Kal. Feb. Cp. Impe. Dn. Iust. PP. A. an. xv. Arione. V. C. consule.

TITVLVS VII. Nouel. 79.

APVD QVOS OPORTEAT CAVSAS DICERE MONACHOS & ASCETRIAS.

Monachi & moniales pro causis eorum coram episcopo debent cōueniri, qui disponere debet, an p se, vel per alios debent respondere. & scdm legē & sacras regulas debet soli episcopi de talib. cognoscere & iudicare. Au.

Imp. Iustin. A. Mennæ archiepi. Constantino. & vniuersi eius tractus patriarchæ.

Em cognoscentes non rectam fieri in hac t regia ciuitate, cōmuni lege existimauimus hoc mederi, inchoantes quidē ab hac felicissima ciuitate: in omnia vero loca ea quæ subiecta u sunt distendentes. Quidam enim volentes corrūpere orthodoxæ fidei honestatem, si quidē litem habuerint quasi cum monachis aut ascetrijs, x ciuiles iudices interpellant: at illi y mittunt exsecutores p̄sumentes, z accedere intra loca sancta, & monachos trahere, a atque monastrias vel ascetrias inquietare forsan eas quæ non videntur, b & hinc iniuriam & confusionem nō paruā adorabilibus fieri locis. Propterea igitur sancimus, si quis quancunque habuerit causam cum aliquibus venerabilibus sanctimonialibus, aut sacris virginibus, aut mulieribus omnino in monasterijs consistentibus, Deo amabilem ciuitatis illius episcopum interpellet, c ille vero mittat, & cū oī honestate

Auth. o 2

[Glossæ, col. sinistra:]

...men dita. l.
a Pro manumissis. i. vt sint ingenui.
b Seruamus. s. ius patronatus. & sic C. de bon. quæ lib. l. ij. ibi, prospiciēdū est.
c Segniores. i. pigriores. Accu.
d Libertates. vt recuperemus eos ab hostibus.
e Huius causæ desiderio. id est vt augeremus rempublicam.
f Tanta. s. vt pij dicamur: vel lege absolute tanta. q. d. multa.
g Facimus nouū. i. extraneū, vel mirabile: imo consuetū in similibus. & ideo duo similia ponit, non eadem. Primū est Antonini. Secundum Theodosij.
h Peruenit. vt dicamur pij. Accur.
i Petitus. i. rogatus imperator, vt hoc statueret. vel dic a quocūq; qui velit esse ciuis Romanus.
k Et taliter. s. dando singularia priuilegia.
l Ille. s. Antoninus. & dic hoc. s. ius Romanæ ciuitatis qd̄ est supra.
m Donauit. vt quicunque ciuitatē Romanā habitaret, ciuis Romanus esset: vt ff. de statu ho. l. in vrbe. quæ lex est Antonini. nec hic opus speciali impetratione.
n Theodosius. sicut repete.
o Subiectis. vt C. de iure de lib. l. j.
p Sic. a simili.
q Petentiū datū. olim per singularia rescripta.
r Occasionē. occasionem dico indigētem authoritate manumissorum. i. manumittentium: q̄a non solebant liberti facile natalib. restitui, nisi consentiēte patrono & eius filio: vt ff. de nata. re. l. ij. & leg. pen. & l. fi. j. respon.
s Sed omnes. repe pet. &c.

[Glossæ, col. dextra:]

APVD QVOS oporteat causas dicere &c.

t Em cognoscentes. hac. i. Constantinopolitana.
u Subiecta. i. scripta ī. e. cōstitutiōe.
x Assisterijs. ideo quod assistant orationibus & ieiunijs quotidie: quas vulgo appellamus reclusas. — Assisteriæ q̄ sunt.
y At illi. s. iudices ciuiles.
z Præsumentes. s. executores. Accu.
a Trahere. s. ad iudicium.
b Non videntur. quia stant reclusæ: vt supra dixi.
c Interpellet. No. quod monachus cōuenitur, licet pro mortuo, vt seruus quantum ad mūdū reputetur: vt C. de episc. & cleri. l. Deo. sed respondet per abbatem vel syndicos seu œconomos: vt infra, de sanct. — Monachus, pōt cōueniri.

state, q̄ sunt de p̄sonarum p̄sentia disponat: siue oportet per abbates, siue per responsales, siue per alios quoslibet hoc fieri. ipsi vero cũ oı̄ veneratione sacerdotali cām examinent & iudicent. [& ciuiles non sint penitus eis iudices, neq; confundant eorũ honestatem, cũ idonei sint Deo amabiles singularũ ciuitatum epi, [a] & quæ de lite [b] sunt, & de cautela [c] iudiciorum disponere, & iudicare honestè atq; sacerdotaliter, & s̄m leges nostras, & sacratissimas regulas. Sic enim & qui aliquam rationem habere putãtur, merebunt iustitiam, & honestas sacratorum inuiolata integraq; seruabit. Cõis igitur sit lex, habeatque custodiam & a gloriosissimis præfectis qui per cunctas existunt diœceses, [d] & Illyrici dicimus, & Libyæ, Italiæque, & Occidentis totius, & a gloriosissimis p̄fectis vtriusq; Romæ, & magnificentissimo prætore populorũ, & iudicibus gentiũ, eorumq; officij: & nulla eius fiat omnino corruptio, sed integra ad honorem reuerendissimorum monachorum custodiat. Hæc aũt [e] ẽt tua celsitudo cognoscens, & ipsa custodiat in hac felicissima ciuitate, & eius [f] cõfinijs. vtatur aũt ad Deo amabiles ciuitatum metropolitanos (quorũ ipse suscepisti ordinationem) proponens proprijs litteris hãc nr̃am sacram legẽ. Verũ illi sub se constitutis epis hæc nunciẽt, vt ex paucis litteris vna cõtinuatio legis ad oẽm p̄ueniat ditionem. [g] Sed ẽt accelerari lites sancimus monachis illatas, vt non mens eorũ [h] occupet circa litis solicitudinem: sed velociter liberati sacris operib. obsecundent. [i] Sciãt igitur qui præter hæc aliquid egerint: si q̄dem iudex sit q̄ talem proferre sn̄iam præsumpserit, quia ab administratione repelletur tanquam diuinitati contumeliam faciens, & pœna x. librarũ auri vna cũ officio suo multabit̃, sacratissimo nr̃o dãda ærario. Exsecutores aũt p̄sumẽtes offerre omnino admonitionẽ: ab ipsis Deo amabilibus epis prohibeant̃, & retrudant̃ [l] in locis q̄ decaneta † nuncupãtur, pœnas competentes passuri: exactionem nullã de cætero agere permittẽdi. Hac valente lege, [m] si q̄s cũ aliquo reuerẽdissimorum monachorũ aut virginũ aut mulierũ oı̄no sacrarum, & in venerabilibus monasterijs habitantiũ habuerit causam. De clericis etenim & ordine conuentionis eorum iam leges conscripsimus, quas valere & firmas esse oı̄ volumus modo. † Scriptum exemplar viro clarissimo Ioanni præfecto sacrorum Orientis prætorio. iterum exconsuli ordinario & patricio. Scriptũ exemplar Basilidi gloriosissimo magistro sacrorũ officiorum. Scriptum exemplar Longino gloriosissimo præfecto vrbi. Datũ. VI. Idus. Mart. CP. Impe. Dn. Iusti: PP. A. anno. xv. Arione. V.C. Cons.

TITVLVS VIII.

Nouella 80.

DE QVAESTORE.

Officium quæstoris in inquirendis personis in vrbe Constantinopolitana manentibus consistit, & si Constantinopolitanæ ciuitatis sunt ciues, eorum causas & negotia celeriter expedire, extra-

sanct. epis. §. pulsare. & hic subijcit. sie ergo a simili concipiam libellum nomine filij, & respōdebit pater: vt C. de bon. mat. leg. j. admonitia tñ hæreditate filiofam. delata triplex in agendo & rñdendo adhibetur distinctio, vt distinguatur an ambo cō sentiāt in adeundo. s. pater & filius: an filius tm̄: an pater tm̄: vt C. de bo. quæ liber. l. vlti. in ijs q̄ sunt in tutela vel cura ætas distinguitur. & absentia considerat̃: vt si sunt pupilli, qui fari possūt, de his possit concipi libellus authoritate tutoris: aliàs de tutore tm̄: vt ff. de admin. tut. l. j. §. j. sed & hic si cōtra collegium noīe monachi proponatur non reprobat̃ arg. j. de sanct. epis. §. sportularum. eodē que modo puto seruari, si monachus agere velit: Sed nūquid iurabit monachus de veritate dicenda, si agat̃ de eo, qd̄ p̄ eum factū est, ad similitudinem minorū xxv annis? Rñ. sic. arg. C. de q̄stio. l. interrogari. q̄a ad iudicem spectat inquirere veritaté. arg. C. de eden. le. is apud quem & j. de litig. §. oēm: coll. ix. ibi veritate perquisita. de calū. aūt nō iurabit, cum principales personæ debeant iurare: sed monachus nihil habet vel per leges vel p̄ canones: vt j. vt li. iurent. §. primo in princ. & ƺ. de mona. §. illud col. j. item quid de remptus? Rñd sub papa conuenitt.

[a] Episcopi. sed executioni mandaut̃ per iudicem ciuilē: vt infra, de sanct. epis. §. siquis contra aliquem.

[b] Lite. s. vt dent dilationem & cām examinent.

[c] Cautela. i. qua-

Monach' an de veritate dicenda iurare debeat.

liter causa iudicis sisti, & iudicatū solui, & rem ratam hā beri s̄m qualitatem personarum: vt in sti de satis. §. sed hodie. Sed q̄dam dicūnt, quod hoc pignus accipere debet episcopus.

[d] Diœceses. sic C. de epis & cler. l. nulli. §. quod si inuito.

[e] Hæc aūt tua. loquitur Mennæ patriarchæ Constantinopolitano: vt in intitulatione. ƺ. eo.

[f] Et eius. s. ciuitatis.

[g] Ditionem. i. notionem.

[h] Eorum. monachorum.

[i] Obsecūdent. hæc eadem rō & in alijs clericis est: vt C. de episco & cler. l. oēs qui vbicunque.

[k] Sententiam. ad monachos missam vt ad iudicium veniant ciuilis iudicis responsuri: & si episcopus rōnem non fecerit, alius iudex ciuilis erit iudex: vt j. de san. epis. §. siquis autem pro pecuniaria causa. col. ix. Accur.

[l] Retrudant̃. s. executores isti. Accur.

[m] Lege. eo quod alij scripserūt. quo rū dicta, nostra sunt vt C. de epis. & cler. l. cum clericis. & l. si quis. & l. oēs qui vbicunque. quas leges facimus: vt C. de vete. iure enucl. l. ij. §. merito. & hodie est expeditum: vt s. vt cleric. apud pro. epis. §. j.

† Al. libri. pter. j. in dictione decaneta forasse inq̄t, dicatheta legendū vt locū intelligas in quem rei truderẽtur, donec iudicati ẽēt.

† Sequētia desūt in editione Scrimgeriana.

[a] DE QVAESTORE.

Hanc non lego, sed quidam sic not. primo de Dei auxilio, secundo de rescriptis reparādis vt io.

vt in prin. & tertia de commendanda caniciε. i. senectute: vt infra eo. § si verò vi pe occasionem. in fi. *cuitatem ad suas prouincias cum suis bonis remittere, et alios expellere & validos & potentes operari facere: exceptis infirmis corpore, q dimitti debent. Bartol.*

Imper. Iustinia. A. Ioāni gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto, iterū exconsuli & patricio.

Vm Dei auxilio a sēper omnē facimus prouidētiam, vt subiecti b ab eius clementia tradita nobis, illæsi seruentur. itaque & leges ponimus omnem eis b curantes iustitiā, & quod paulatim) labitur, reparare c festinamus: insuper etiā administrationes inuenimus, quæ castigātes qđ inhonoratū est, mediocriora d faciunt delicta, quale videlicet aliquid e prætores f populi i hac felicissima magna vrbe, vtilissimo ex ipso rerum experimēto omnibus regiam hanc ciuitatem nostram habitantibus approbatum. g Ex hoc igitur experimēto & aliud quiddam medela egens moliri & ad inuenire, legi & cingulo iustū existimauimus. Inuenimus enim, quia paulatim prouinciæ quidem suis habitatoribus spoliantur: magna verò hæc ciuitas nostra populosa h est turbis diuersorum hominum, & maximè agricolarum suas ciuitates & culturas relinquētium. Hæc ad præsentem legem nos respicere procurauerunt, & ad cingulum i qđ nūc a nobis penè nouatum est: cui non piget nos de publico & annonas dare, & sufficiens etiam officium constituere, & ex negligentia eius periculum releuare. Cingulū etenim hoc accipienti, quęstoris imponimus k nomen. sic enim & i ini tio inuenientes, dicimus aūt priscis temporibus, in quibus vocabāt inqsitores ad hoc venientes officiū. Volumus autem cingulū habentes hoc respicientes ad Deum, nostrumque timorem, & legem, requirere ad magnam hanc ciuitatem venientes, ex quacunque prouincia sunt viros: siue mulieres, aut clericos, seu monachos, vel monachas, siue externarum l ciuitatum aduocatos, aut alterius cuiuscunque fortunæ vel dignitatis existant, & perscrutari qui sint, aut vnde venerint, & qua occasione. & si quidem agricolæ sint, intendere quibus m nostrorum iudicum horum n competūt lites, & his imminere, velociterq; eos eripere difficultatibus pp quas huc venerūt, & festināter, vnde venerunt, eos remittere cōpetentia fruentes. o Si verò aliqui sint agricolæ constituti sub dñis, & egentes eis p ad hāc venerunt regiam ciuitatem: præparare possessores, citius eas discernere q pro quibus venerūt causas, & remittere merētes r mox quæ iusta sunt. Si verò forsitan ad resultationem possessorum venerunt, & aduersus eos dicant causas: si quidem multitudo sit, plures quidē remittere continuò ad prouinciam, duobus aut tribus relictis, qui secundum collitigantium schema s litem exerceant: t & ita eum imminere litis u auditori, & procurare citius incidi x negotia, vt nō longitudo eis fiat temporis, & maximè agricolis: quorum & hic præsentia superflua, & agriculturæ vacatio damnum & ipsis & possessoribus facit. Si verò neque agricolarum sit adueniens multitudo, sed quidam forsitan alij, aut etiam litigaturi aduersus alios, & hic tardent, non quiescere, sed cum omni instantia iudices vrgere cum festinatione eos contentionibus absoluere, & litibus liberatos remittere in suas ciuitates, & prouincias habitare. Si verò forsan cum institerint y auditores litis, aut agricolarum domini, z qui a nobis sunt iudices statuti, vt litigantes aut obseruantes liberent, ipsi adhuc differant, & non citius eos a litis obseruatione liberauerint: tunc ipsum, a qui a nobis in hoc cingulo consti-

a Cum Dei auxilio. sic. i. de armis in princ. & C. de vete. iure enu. l. j. in princ.
b Eis. subiectis.
c Reparare. ar. p rescriptis. quod dic, vt J. de hæred. & Falc. §. semper igitur.
d Mediocriora. i. pauciora. sic. C. de defen. ciui. l. per omnes.
e Aliqd. innouatū.
f Prætores. repete, castigatū dico p edicta & interdicta sua.
g Approbatum. i. castigatum: dico approbatum ab omnibus habitatorib. &c. Azo.
h Ciuitas populosa. vt j. de tabel. §. fi. & facit J. de mā. prin. §. fi. colla. iij.
i Ad cingulum. s. quæstoriæ dignitatis.
k Imponimus nomen. vt ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde cum.
l Externarum. aliàs extranearum. ff. de capti. l. non dubito.
m Quibus. s. aliqs nostrorum iudicum, quibus &c.
n Horū. s. agricolarum.
o Fruentes. i. accipientes, q petita sunt.
p Eis. s. dominis: vt dent sibi agricultræ pmanentia instra aratoria. Ala.
q Discernere. confirmando, vel negando. Azo.
r Merentes. vt C. de re mi. l. tam collatores. & ff. quod cuiusq; vniuersi. l. item. §. j. ar. ff. ad muni. l. municipes. ar. C. de aduo. di. iud. l. restituenda.
s Schema. ff. de cōdi. & dem. l. municipib.
t Exerceant. s. quæstionem. Al.
u Litis. vt C. de iuta. calū. l. ij. sar. C. de aucto. præ. l. vlti. argu. ff. de ope. no. nū. l. de pupillo. §. Pedius.
x Incidi. i. decidi

vel [illegible] Al.
y Institerit. s. quæstor. id est præceperit iudici expedire, & nō tacit. aliàs institerint.
z Dñi. not. dñm cō iudicē agricolarum.
a Ipsum. s. quæstorem. Ala.

A possef-

Reparari debēt antiqua rescripta.

Cōe. c. absoluit. extra. de Iudęis.

a Possessoribus. i. sibi continendi.
b Vt. pro vtpote.
c Sufficiat. quod habent. nã nihil habet, vel parum. Azo.
d Decens. s. quia forte mendicare erubescit. Al.
e Onus. C. de officio pfecti vrbis l. vltima.
f Sectari. i. cũ dedecore & contumelia expelli.
g Graues. not. defendendũ ætati & caniciei: vt ff. de termi. moto. l. ij. & C. q ęta. l. v. lib x. & ff. de muneri. & hono. l. semper in hac.
h Tanquã ab eis. i. ab eius pœnis. Al.
i Inscriptiones. vt C. de accusa. & inscri. l. j. in fi.
k Cingulum. facit s. quo opor. epis. §. clerici. & § fi & arg j. de col. §. super. coll. ix. & ff. de custod. reo. l. j. §. diuus. & C de bon. sub. l j. & C. de offic. ciui. iudi. l. vna.
l Administratores. i. officiales vel apparitores, vt ff. de offic. pfect. pto. & facit s. vt iudices sine quoquo suf. §. volumus. & s. de man princ. §. delinquentes. collat. i j. & in auth. vt dif. iudi. collat. ix. & s. de manda. prin §. sed ẽt. & §. deinde. colla. iij. Liberati.

constitutus est, deducere ad se litigantes, aut agẽtes aliquo iure a possessoribus, a proinde non merentes examinare, & citius disponere, ꝓ quibus illi huic magnæ obseruant ciuitati, ad suas remittere patrias, aut oĩno ex quibus venerũt locis, omnibus perempto ad hoc priuilegio, & fori præscriptione. Si verò vitæ occasione aliqui aut lites nõ habentes, in hac sunt nr̃a ciuitate, vt b propter victum, aut eo q; hoc ad eorum desideria nõ sufficiat, c iam etiam peccent, corporum eorum statum, qualis quis est inspicere: & siquidem valent eis corpora, potentes autẽ sufficere ad laborem sunt: siquidẽ seruilia fuerint, cognoscere quorum sunt, & hos etiam inuitos possessoribus transmittere. Si verò liberi fortuna, & ex aliqbus ciuitatibus, aut prouincijs orti: hos trãsmittere ad ꝓuincias ex quibus orti sunt. Si verò huius terræ fuerint, & corporibus quidem validis vtanẽ, vitæ aũt eis decens d non est occasio: hos nos frustra esse terræ onus e ꝓmittere, sed tradere citius eos, vt operũ publicorũ attinet artibus, ad ministeriũ, & ꝓpositis panificantiũ stationũ, & hortos operantibus, alijsq; diuersis artibus, aut operibus, in qbus valent simul qdẽ laborare, simul aũt ali: & segnem ita ad meliorẽ mutare vitam. Si verò aliq noluerint obseruire operibus qb⁹ traditi sunt, hos sectari f hac regia ciuitate. parcentes. n. eis hoc sãcimus: vt non segnitie eos ad illicitos actus ipellente, leges eos abripiant ad pœnas, nr̃is tradẽtes iudicib. Læsos aũt aut læsas corpore, aut canicie graues, g hos sine molestia esse iubemus in hac nr̃a ciuitate, saut piè agere volentib⁹ adscribẽdos: & aliorũ singulos interrogare qua venerint gr̃a: & inqsitis, q̃ digna sunt super eis agere, vt nõ pigri hic sedeãt, sed cõpetentia agẽtes, ad proprias reuertantur prouincias. Si verò aliqui aut in hac habitãtiũ ciuitate, aut ẽt de foris veniẽtiũ, inculpent aliquos tanquã ab eis h dãnificatos ꝓ occasionẽ forte eorũ, quæ dicunẽ sportulæ, aut ẽt ex hoc læsionũ; & dicant eos aut ꝓuaricari pro his nr̃as leges, aut ẽt sine iudiciali præcepto admonitionẽ eis offerre: quærere subtiliter hæc delinquentes, cuiuscunq; fuerint dignitatis aut militiæ, & sub quo constituti sunt cingulo: eosq; simul quidem comprehendere: simul aũt post probationes interminatas ſm nostras leges exigere pęnas: nullo competentium eis iudicũ defendere eos valente, & tam illæsos seruare eos qui iniustitiã passi sunt, recipientes quę contra legem exacti sunt, quàm pęnas nr̃is definitas ꝯstõnibus superexigere: ac de eis referre, vbi perspeximus dandas. Super hoc aũt quicũq; querelam suscipient falsitatis, seu quæ vocatur falsa scriptura: in quocunque collegio hoc requirere, & qui super his denunciantur, comprehendere, & post inscriptiones i & probationes punirę. sic. n. hmõi audientię damus potestatem ei. Si verò aliquis taliter læsorum adierit ordinatũ secundũ præsentem legẽ iudicẽ, & non iustam impetrauerit prouidentiã, vt cogaẽ ad nos & ad semper imperiũ hoc denunciare: sciat apertè qui cingulum k hoc assumit, qa ipse de suo reddet ea ei, qui ab eo neglectus est, maleq; decuerat eũ a delinquente accipere: insuper & maiorẽ indignationem nostram experietur, iustè, vtpote nostras iussiones transcendere præsumens. Maximè autem omnium, qui hanc administrationem habet, & perpetuè hoc ponit studium puris manibus omnia agere, & administratores l habere non sordidos, neque turpi acceptioni paratos, sed purè & liberè administrare, & si tale aliquid super ministris peccatum inuenerit, hoc etiam punire, & ex ipsius ostendere suam firmitatem simul & castitatem. Propterea enim & decem libras auri occasione expẽsarum decernimus ei, & eius consiliario solidos centum, & ministrantibus ad expensarũ causam solidos trecẽtos triginta damus annonæ: quorũ etiam descriptionẽ huic legi apponi præcipimus, vt fisci † largitate contenti alienis abstineant: eruntq; Dei & nostri subtiles cultores, & è cęlo hanc nostram fruentes prouidentiã & administrationem, causis facilius & legalius vtentes: Damus

† C. 6eo. c. militare. 23. q. 1.

a Liberati ergo. C. de sanctis. episc. §. si verò monachus.
b In trāsmarinis. transmarinas partes appello Romanum portum, quem debet custodire quæstor. & de omnibus intrantibus interrogare: q & vnde sint & pro qua causa venerunt. Ala.
c Venatus. sicut. n. feras bestias hoies venantur: ita & competentia iura imperator adinuenit, vt subiectis præbeat.
d Leges. s. prædecessorib. imperatorib. Ala.
e Trāsitorio. s. transitorio studio vtuntur desides & pigri scholares, qui negligunt suas lectiones recordari. Accur.
f Leue. s. quibus mod. na. eff. sui. col la. vij.
g Ab vniuersa. nota quod negligentia omnia lædit. & facit. C. de ann. excep. l. vt perfectius. & ff. de transa. l. iij.
Negligentia cuncta lędit.
h Incorruptum. vt puras habeant manus: vt §. eo. §. maxime. Ala.

Damus autē administrationē habenti fiduciam & iudicibus insistere, & ad nos referre, & ex se agere competentia: vt neque infirmitate, neque alio omnino culpatus, nostro super eo iudicio minor appareat. Licentiā verò similiter ei damus publicis epistolis vti ad prouinciarū pſides, vt ij q e mittunt ab eo, mittant ad suas ꝓuincias sine lite ibi ducturos: & si quo egent legitimo auxilio, hoc pce pturos. Illud maximè ꝓuidere, nō de ijsdē secūdo molestari (qđ sępe) eos q hic vanè cōmorant: deinde retrāsmissos ab eo, rursus remanere: & mox reuersos, secūdarū ei causarum pbere occasiones. Si enim denuo in hac felicissima ciuitate iueniat quosdā nidificantes frustra, q liberati [a] & ad ꝓpriam ꝓuinciā transmissi sunt: his & castigationē iponat decentē, & vehementius iterū transmittat. Si enobis ēt foris ciuitates habitabunt, & magna ciuitas hæc cōfusione liberabit. Si verò aliquos pspexerit sui officij in trāsmarinis [b] partib. collocare, q ēt desoris conueniētes inqrāt, & hinc destinatos suscipientes ad ꝓuincias dirigāt: & hoc agat, qđ vtile est reipublicæ p oia venatus. [c] Hæc oia sancimus nřorum subiectorū curā habētes: vt nō suas ꝓuincias deserētes, hic atterant & moriant forsā ꝓprijs priuati, & neq; paternis fruētes sepulturis: eo q & ante non ponentibus leges, [d] & rēpublicā constituentibus, hæc non transitorio [e] studio fuerunt, sed & pigritiæ fuit qdā scriptura, & peregrinos oēs pscrutabant, & neq; nouum neq; leue [f] hoc causis studiū bonum qdē & antiquū, neglectū verò in medio ab vniuersa [g] lędēte negligētia, paulatim piclitatū est corrūpi & pimi, donec nos ꝓdesse hoc, & vtilissimū inueniētes, rursus in rempublicā introducimus. Sicut. n. pbemus incorruptū [h] eū, & eius officiū esse volumus, & nihil extra q̃ a nobis dicta sunt, accipere: ita & indēnes eos seruari iubemus, vt neque occasione codicillorū, neque per occasionem annonarum, neque per aliā quamlibet causarum, aut in sacrum nostrum palatium, aut in forum tuæ celsitudinis occasiōe codicillorū aut pceptorum aliqd dare nūc, aut in futuro tpe immensæ tuæ celsitudinis occasione emolumētorū q̃ p eos ipendunt ei, aut consiliario, aut eius officio: sed vndiq; eis pura seruari q̃ nřa largitate dant: sufficiet enim oibus ꝓ medela decenti germanè eū gubernantē cingulum vniuersis vtilissimū esse. Quæ igit nřæ placuerunt potestati, cognoscēs tua celsitudo, oia ad effectū pducere festinet, approbetq; nřam prouidentiā: qa & nouum cingulum adiecimus, & nřorū subiectorū p oia curā habemus. D. vij. Id. Maij Constantinop. Imp. Dn. Iusti. PP. ann. xij. Arione. V.C. Cōs.

TITVLVS IX. Nouella 81.

i CONSTITVTIO, QVAE DIgnitatibus & episcopatu filium liberat patria potestate.

Dignitas consulatus & patriciatus a patria potestate liberat sola dignitatis collatione, & generaliter omnis alia dignitas q̃ a curiali fortuna liberat, & a patria liberat potestate. Bart.

Imperat. Iustinianus Augu. sacro regiæ vrbis senatui.

i CONSTITVTIO quæ dignitatibus &c.
Istæ duæ dictiones sūt ablatiui casus.
k Quicqd. Ornatum. i. decorē ff. de pollutan. l. j. in princi.
l Legē scripsimus vt ff. de consulib. le. di. lib. xij. raro fit th, vt ibi dr, quod filius fami. eligat patrici.
m Actio. i. actus. sic §. de non alie. aut permut. re. eccle. §. animus. Accur.
n Actiones. i. legitimi actus emancipationis.
o Iniurijs. hunc modum emancipandi non vidi. & de eodem dicitur. C. de eman. lib. l. fi. & debes intercedentes ...

Vicquid ad vtilitatem & ornatum [k] respicit a Deo traditæ nobis reipublicæ, hoc semper cogitantes, ad effectū deducere festinamus. Igitur etiam dudum legem scripsimus [l] super gloriosissimis nostris patricijs: quæ liberos eos dignitatis collatione paterna potestate demonstrat. Non enim decens putauimus, vt hos quos nos in officium patrum prouehimus nostrorum, hi sub aliena sint potestate. Nam si emancipationis actio [m] dudum quidem & per eas quæ nuncupantur legis actiones [n] facta cum iniurijs [o] & ala-

& alapis liberabat eos huiusmodi vinculis: quo futuri essent codicilli omnium honestissimi dati a presidente [a] vniuersis imperio, non eos [b] posse paterna potestate liberare? [c] Nunc aut clementius, aut etiam honestius in republ. cogitantes, sed super [d] gloriosissimis consulib. qui proprium nomen ipsi [e] post imperium [f] prebent: & solis consularibus codicillis [g] honorantur & super [h] cingulis, quae liberare a curia possunt: hoc est praefecturae, & magistri militum: dicimus aut in ipsis sedibus & operibus agnitis: [i] hoc ipsum sancimus esse, vt omnis talis dignitas aut etiam cingulum huiusmodi acquisitum aliquibus quoscumque nos probauerimus, quod eos liberet [k] a curia, hoc valeat: & vt potestate eos liberet patrum atq; auorum. Nam si sanciuimus, vt si quis seruus sciente domino mereatur militiam, aut quamlibet dignitatem adipiscatur: repente ab imperio liberetur, [l] & in ipsam rapiatur ingenuitatem: quomodo non est iustum tantos promerentem codicillos, [m] non etiam paterna potestate liberum fieri?

CAP. I.

PROPTEREA igitur hac honestissima vtentes lege, sancimus & ordinarios consules, si sub potestate consistant, vna cum ipso verbo, quo hoc his donatur officium suae potestatis fieri: necnon & ijs, qui honorantur ab imperio per consulares [n] codicillos, si sub patris sunt manu, [o] fieri codicillos eorum potestatis occasionem. [p] Et si quos nos per vniuersas dioeceses gloriosissimos praefectos sacrorum nostrorum praetoriorum instituamus, aut in praefectura ciuitatis vtriusq; Romae prouexerimus, aut in quolibet magisterio militari: hos repente [q] etiam suae potestatis fieri. Eum namq;, qui tantorum iudex est, & tantis iubet, manere sub potestate [r] alterius, & non inter eos qui suae potestatis sunt scribi, nostrorum indignum iudicauimus legum simul & temporum. Generaliter [s] aut sicuti dictum est, sancimus, vt omnis dignitas [t] & omne cingulum a curia [u] liberare [x] valens, hoc etiam suae potestatis praemium honoratis praestet: [y] & nobiliores [z] adhuc patres ostendat. [a] Si ergo ab imperio sic honoratorum aliqui sint patres; qui si non hoc esset, etiam ipsi pariter studerent imperium pro istis [b] petentes. quapropter siue est aliquis nunc quidem sub potestate ijs fruens honorib. aut cingulis quos [c] in primis enumerauimus, siue postea erit, etiam hunc ius potestatis suae sequatur, & peculium eis donans, [d] & arbitrij liberi esse praebens: ac digne agere honore & iudicio super his ab imperio habito. Hoc .n. multo maior patrib. laus erit, & laetitiae occasionem [e] praebebit magnae.

CAP. II. Vt liberati per dignitatem patria potestate, legitima iura intacta habeant.

Qui liberatur a patria potestate per dignitatem, non propter ea iura filiorum & filij eius reincidunt in potestatem suam mortuo eius patre. Item episcopus liberatur a patria potestate. Ange.

ILLVD quoq; lege ca-

---

mod. ius pat. po. sol. §. praeterea. sed hic modus alaparum seruatur hodie in desponsatione mulierum Bononiae.

[a] Praesidente. i. imperatore. Accur.

[b] Non eos. i. si non possunt. Accur.

[c] Liberare. quasi dicat, non dicentur honestissimi codicilli.

[d] Sed super. non solum super patricijs.

[e] Ipsi. aliàs imperij. aliàs ipsi & aliàs tempori.

[f] Imperium quia in documentis post imperium consulis a populo inseri debet. vel i. vt preponatur nomen imperatoris in documentis. & de consulibus. Ala.

[g] Codicillis. i. sola electione. Accur.

[h] Et super. Repete & cogitantes, & dic cingulis. s. alijs quae non liberant solis codicillis, sed operib. agnitis. vt subijcit.

[i] Agnitis. i. acceptis vel cognitis.

[k] Liberet. vt ff. de adopt. l. si consul.

[l] Liberetur. s. dominica potestate. & primus casus est. C. qui mi. non poss. l. sup seruis. Secundus est in eo. tit. l. si quis. tit. & ff. de of. prae. l. barbarius. & s. de nupt. §. si vero.

[m] Codicillos. in duobus casibus sola dignitas sine administratione liberat: vt consulatus & patriciatus: vt hic colligitur: & institu. quibus modis ius patr. pot. sol. §. filius. aliàs ita demum si cum administratione: vt probatur. C. de decur. l. vl. lib. x. & s. in princi. huius. §. ibi, & operibus agnitis, &c.

[n] Per consulares. codicillos, qui habent dignitatem consulatem sine spe administrationis: sed supra cum spe.

[o] Manu. i. potestate.

[p] Occasionem. sic monachatio est causa liberationis a potestate diaboli: vt s. de monach. in prin. col.

† τύχη, i. quod sic est scriptum in meo manuscripto, tempora consulib. .n. tempora nosantur apud Romanos. Contius.

...ss. & sa. s. qui opo. episco. §. sancimus colla. j.

[q] Repente. s. secuta administratione.

[r] Potestate. sic ne, quod q alijs iubet, non detur alij iubendus: vt infra de sanct. epis. in princ. col. ix. ibi. qui alios docere, &c. & ff. de eden. l. si quis ex argentarijs. § prohibet.

[s] Generaliter aut. repetit supradicta, vt sub regula comprehendat.

[t] Dignitas. s. cum administratione.

[u] A curia, s. quae valeat liberare. de. s. ti. vt ordin. prae. col. v.

[x] Liberare. i. a curiali conditione, a qua liberatur quis per xij. dignitates, quae enumerantur. C. de decu. l. vlt. lib. x.

[y] Praestet. Sed finita dignitate nonne recident in potestatem? quod videtur, quia ea cessante, &c. vt C. de episco. & cle. l. generaliter. Sed dic contra, quia extendendus est fauor dignitatis: vt j. §. proxi. Item determinari: videtur, quod non possit redire, nisi adoptione vel ingratitudine: vt ff. de adopti. l. si. & C. de ingra. lib. l. j. & facit ad hoc. C. de ingrati. lib. l. & facit adhoc. C. de aduoc. diuer. iud. l. cum aduocatio. Accur.

[z] Et nobiliores. no. nobilitari patrem per filium: magistrum per scholarem: & praesidem per subiectos: vt s. de defen. ciui. § j.

[a] Ostendat, sic ergo ab imperio honoratorum sunt patres.

[b] Pro istis. s. filijs pro quib. offerrent preces, vt in dignitatib. eos poneret imperator.

[c] Quos. i. honores.

[d] Donans. s. in totum: vt C. de bo. quae lib. l. pe.

[e] Occasionem. Nam dignitas filij gloria & laus patris, cum vna sit persona: vt C. de im pubes. & alijs sub. stit. l. fin. sic econtra dedecus patris, filij videtur: vt ff. de lib. causa.

Dignitatis fauor extendi debet.

Nobilitatur pater per filium &c.

...l.iij. & filiis lu furia patris est. ff. de iniu. l. sed si vnius. §. ait prętor. & §. hi iosa.
a Prębere. s. oportet. Ala.
b Legitima. i. agnationis iura. Accur.
c Patrum. nã tunc recidũt: vt insti. q.b. mo. ius pa. po. sol. §. j. Sed § ff. de adopt. si pr. insti. quib. mo. ius pat. pot. sol. §. ij. in fi. Sed dic hoc speciale: vt hic dr. Acc.
d Acquiri. hodie. sed olim cõtra. vt C. de epis. & cleri. l. sacrosanctę. Item libetat a seculi & ascriptitia, sed non a curiali: vt ĩ. de san. epi. §. sed hoc quidem. colla. ix.
e Quam. scilicet largitatem.

DE IVDICIbus, &c.

A principe delegatis in ciuitate Romana, qui sunt xij. octo minores, & iiij. maiores: vt infra, eo. §. vetus. & sedebis quilibet in suo prętorio in basilica: vt infra, eo. §. sedebunt. & hęc pars expeditur infra eo. vsque ad §. quia vero.

† Concor. cum hoc tex. c. tua ed g'o. su super verbo citari. extra de ... presb.

f Permaneat. s. vna eneq; pars ei, qd iudicabit iudex. & exponatur pmaneat. i. permanebit, vt sępe fit. Vel dic q hęc littera est superflua, qd pmaneat: nec est in nouellis. Azo. & hoc expedit. ĩ. eo. §. qa vero multę. Acc.
g Et vt appellationes. hoc expeditur ĩ. §. nostros. vsq; ad §. omnis autem.
h Et vt in media. hoc dr. ĩ. eo. §. ois autem. vsque in fine.
i Zenone. Lex. quam non habemus.
k Caderet. in desuetudinem.
l Iudices. s. discussi ...

tem*, ñ hat tales suas potestates similia pbere, a qualia alię q p emancipationes fiũt: sed pręcipuũ quoddã pmiũ iperiũ conferre calib. suis pótatibus. Non. n. volumus eũ, q ita suę potestatis fit, pder aliquod legitimorũ ius, sed sint & generi ad eos, & ipsis ad genus intacta legitima, b & ex natura seruata iura, & filij eorũ post mortem auorũ sub eorum recidãt potestatẽ, ac si contigisset eorũ parentes morte suorum patrũ, & nó ex pręsenti lege suę potestatis fieri: & meritò filios post mortem suorũ patrum c sub potestate haberi, vt nihil horũ q ab imperio cõferuntur, eis deesse videat, qm oẽ bonum, † siue a Deo acquirit hoibus, siue ab imperio sequente Deum, decet esse mansurũ: & ois malitię ac deminutionis extraneum.

CAP. III. Vt per episcopatũ liberetur filius patria potestate.

PALAM verò est nullũ esse, qui nesciat pręoib. sanctissimis episcopis ipsa ordinatione ẽt suam potestatẽ acquiri. d Qui enim oium sunt spirituales patres, quomodo sub aliorum potestate consistant? Sed conuenit ẽt eos hmõi potiri honore, & hoc ex hac nostra legislatione frui. Quę igitur nobis visa sunt, ad vestrã reuerentiã & honorem o colendissimi patres, volumus in perpetuum splendere nostrę reipublicę tam ad nostrum ornatũ, quàm ad nostrę largitatis probationem, quam e nostris patribus & consulibus, sacerdotibusque contulimus. Da. XV. Kal. Apri. CP. Dn. Iust. PP. A. Arione V. C. Cons.

TITVLVS X.

Nouel. 82.

DE IVDICIBVS, & vt nullatenus cum iureiurãdo eligatur aliquis index, quòd permaneat f ei: & vt appellationes g accipiant modis omnibus iudices: & vt in media h lite factę formę quomodo oporteat decidi cognitionem; non attendant iudices.

Imper. Iustinianus A. Ioanni gloriosissimo pręfectorum Orientis pręfecto, iterum exconsuli & patricio.

AZenõe i pię memorię scripta est lex de iudiciorũ ordine multas quidem mutationes sub sequentibus suscipiens temporibus: ad hoc autem peruenit, vt paulatim penè omnino caderet. k Nam & qui in ea conscripti sunt pedanei iudices, l humanam omnes reliquerunt vitã, m & plurima definiti n iuris tacita sunt, o & certam non meruerũt memoriam. sed vsus hoc percipiens, p in aliam transtulit q figuram. Nos igitur videntes omnino confusum r iudicij schema, s existimauimus oportere hoc lege t determinare, quę u decentem ordinem imponat causę. Non enim existimauimus oportere habere x iudicũ quorundã nomina, maximè legum ineruditorũ, deinde neq; causarũ habẽtium experimẽtum. Nostris y enim administratoribus

& peridignos delegauerat Zeno. Azo.
m Vitam. nam oẽs sunt mortui.
n Definiti. i. dictę leges a Zenone, secũdum Azo.
o Tacita sunt. i. taciturnitati tradita.
p Percipiens. i. amissionẽ & obliuionem definiti iuris.
q Transtulit. i. ordinem iudiciorum, vt deducceretur ad imperitos quibus deputabantur causę.
r Cõfusum. per dictum vsum, qui deputabat eis imperitis. Accur.
s Schema. id est, ordinem iudiciorum.
t Lege. s. hac pręsenti.
u Quę. s. lex.
x Habere i. non volumus aliquem iudicem dari, q leges ignoret. & maxime qd est hic, abundat: vt C. de manu relig. ... l. fi. §. j. idẽ intellige de dlegatis. Nã hęc constitutio de his tractat. secus in ordinarijs: vt ĩ. pxi. nostris enim, & cęt. Itẽ C. de iud. l. cerri iuris. cõtra. Sol. ibi nõ dicit q litteras ignoret, licet sit miles. Vel dic, q ibi habebat experimentum causarum, hic non: vt hic subijcit. Vel dic, q ibi interim inter milites tm illud sibi p mittitur: vt C. de iurisd. om. iudi. l. magisterię. non inter alios: vt hic. Item secus si delegaretur illiteratus a principe sciente: vt ff de re iudi. l. q. dã consulebat. Sed si ab eo ignorante, vel ab alio sciente, vel ignorante, illiteratus delegatur, nõ valet: vt hic.
y Nostris. q. d. aliud est administratoribus, qui etiã imperiti iuris possunt esse.

† Huius legis, vt pote Grecę, locu notatur post l. vl. C. de pedaneis iudicibus. Contius.

vt C. de test. l. iurisiurandi. Item caue tibi quia & scriptura quæ reprobatur, quàm quæ ad reprobandum inducitur, ambæ sunt priuatæ. Item not. quod ex hoc colligunt quidam vt hodie semp. plus credatur voci viuæ quàm mortuæ. & sic corrigitur secundum eos C. eo. l. in exercendis. sed certe hic loquitur quando ex vna parte est instrumentum cui volebat derogari, & testes qui pro instrumento testificabantur: ex alia vero parte sola collationis dissimilitudo. vnde non sola vox viua, sed cum instrumento iuncta vincit vocem mortuam, & etiam plus est: quia scriptura, quæ vincitur, est priuata. Item caue tibi quia hæc instrumenta non contradicunt sibi in se, sed diuersa sunt. nam primum dicit te aliquid mihi debere: & dico a te scriptum: & tu profers aliud in quo continetur de permutatione vel aliquo alio quod cum alio fecisti: quod ego confiteor te fecisse: & si hoc secundum sit dissimile primo in litteris, proinde videtur ac si non sit verum quod contra te induco, sed falsum. vnde melius diceret hæc littera plus voci viuæ credi quàm dissimilitudini quæ inducitur per mortuam vocem, id est per scripturam. Ex prædictis patet quòd non plus voci viuæ quàm mortuæ sit credendum: sed æqualiter duobus testibus, & instrumento: vt C. e. l. in exercendis. sed quatuor testes vincerent instrumentum, qui dicerent aliter rem processisse, quam scriptum sit. vt C. de probat. l. cum precibus. non autem tres: quia tabellio vicem testis vnius obtinere videtur, secundum quosdam, vt ff. de testa. l. domitius. & hoc directo: per obliquum autem etiam duo vincunt: vt C. de contrahen. stip. l. pen. in fi. vel ibi loquitur in priuata scriptura quæ vincitur, in casu tamen non recipitur probatio contra scripturam: quia iuris & de iure est præsumptio: vt C. arb. tut. l. fi. econtra scriptura vincit vocem viuam. quia in multis casibus res acta per scripturam valet: & probatur non per testes: vt per has leges probatur: vt C. si mi. se. ma. di. l. si alterius. & de non nu. pec. l. generaliter. & de testibus. l. testium. & qui testa. fac. poss. l. hac consultissima. & ff. de prob. l. census. & C. de iure emphy. l. j. & C. de sacrosan. eccl. auth. hoc ius porrectum. & j. de æqua. do. §. quia vero. coll. vij.

Intergeneris. [margin]

iudicantis prudentiæ [a] simul atque religionis, vt veracib. [b] potius pro talib. credat. Et nos quidem secundum hunc modum existimauimus oportere probari fidelia documenta.

CAP. IIII. De instrumentis incaute compositis.

SI tamen quisquam aut deponens, aut mutuans, aut aliter contrahens, contentus sit scriptura [c] sola eius cum quo contrahit: in ipso erit, vt sciat quia in illius fide totum ipse suspendit. & quidem quantum ex scriptura non sufficiens [d] videbitur fides, nisi secundum nostram legem adijciatur documento credulitas, [e] aut præsentia testium [f] coram quibus contractus est factus: aut forsan nouissimum eius rei refugium inuenerit, [g] † dicimus autem quod ex iureiurando est. nam non infirmamus, quod factum est. nam falsitates & [h] imitationes metuentes, & nudis eis existentib. non credentes, [i] huiusmodi subtilitatem causæ addimus: non vt credentes priuemus fide sua circa amicos, sed vt quantum possibile est, & perfidiam & negationem [k] multis reconuincamus modis.

CA. V. Quomodo tabelliones caute debeant instrumenta componere.

Notarius antequam in instrumento sui nominis faciat mentionem, in subscriptione scribat nomina testium: & iudex aduertere debet similitudinem & dissimilitudinem litterarum, & etiam signum tabellionis. Ange.

[l] SED & si † instrumenta publicè confecta sint: licet tabellionum habeant supplementum, adijciatur [m] & eis antequam compleantur (sicut dictum

[a] Prudentiæ. quia posset apparere magna dissimilitudo: & ratione eius, ipsi etiam testes essent suspecti: vnde iudex hoc considerat: vt hic, & ff. de testi. l. e. iij. §. tu magis &c.

[b] Veracib. i. qui sibi videntur inter scripturam & testes.

[c] Scriptura sola. sine testibus facta.

[d] Non sufficiens hoc intellige, quando suam abnegat et depositarius: alias sufficit: vt ff. de prob. l. cum indebito. §. fi.

[e] Credulitas. s. testium subscribentium.

[f] Testium. non subscribentium: vt j. §. sed & si quis & contrarium ibi positum ex l. C. eo. l. comparationes. solue vt in modo diximus.

[g] Inuenerit. aliàs est, inueniatur & aliàs inuenerit. s. scripturam ipsam. & aliàs inuenit & quod de iureiurando dicit. dic secundum Al. quod pars parti defert quia tenetur vel recipere vel referre: vt ff. de iureiu. l. manifestæ. & l. iij §. ait prætor. vel iuste recusare: vt C. de reb. cred. l. generaliter §. sin autem. vel dic verius quod loquitur de iureiurando a iudice dato. Hæc enim scriptura licet priuata, inducit aliquam coniecturam: vt hic. & C. de proba. l. instrumenta, quæ est semiplena probatio. & sic deferre potest sacramentum & debet: vt C. de reb. cred. l. in bonæ fi. l. & ff. de iurei. l. admonendi. nec videatur hoc durum, quia si quilibet posset aliquam scripturam confingere: vt sic ei deferatur sacramentum propter timorem falsi quem incurreret. Item propter alias multas literas aduersarij quæ possent comparari. Item & quia quilibet sic scit scribere: imo pauci respectu eorum qui ignorant: eum pro pluribus lex facta sit: vt ff. de leg. & se. l. nam ad ea. Item & quia magis deferret reo, quam actori: cum ipse suæ scripturæ vel sui facti melius nouerit veritatem: vt ff. de iureiurando. l. iusiurandum & ad pecunias. & quia reus est fauorabilior: vt ff. de reg. iur. l. fauorabiliores.

† Facit ad hunc §. e. j. in glos. j. in prin. extra de fi. de instru. vbi definit quid sit scriptura authen. [margin]

[h] Et pro. i. [i] Credentes. i. mutuantes.

[k] Et negationem. s. veritatis. ex hoc no. quod prædicta locum habent, quando priuatam scripturam, quam inducto, abnegat aduersarius: aliàs sufficeret cum ea: vt C. de non nu. pecu. l. generaliter.

[l] Instrumenta. nunc facit transitum ad publica instrumenta: vt patet ex tit.

[m] Adijciatur. i. tabelliones scribant nomina testium in fine instrumenti antequam compleant i. subscribant ipsi. & nomen suum apponant, secundum Ioã. licet in antiquis instrumentis in principio apponantur quod hic reprobatur. & hæc nomina testium secundum diuersas terras diuersimode ponuntur. Nam alicubi dicitur, testes interfuerunt Titius. &c. alibi signa, manus talis &c. vt Florentiæ, & prout cuilibet placet coaptare. hoc tamen seruet tabellio, quod semper seruet eandem formam in subscriptione in vno instrumento, vt in alijs vt comparatio fieri possit cum opus erit: vt j. eo. §. si nullus. Item nunquid trium testium exigitur numerus? Rñ. non: vt ff. de test. l. vbi. & est ratio: quia tabellio est de nu. testium: vt ff. de mil. test. l. Domitius. Item nunquid sufficit eos debere esse præsentes, an rogati? Rñ. non: vt ff. de test. l. ad fidem. nisi in casib. quatuor: vt in solutione in solutionis confessione & in testã. & in repudio: vt ff. de testibus. l. testium. & j. de test. §. & licet. in prin. & in fi. & ff.

Testes an debeant esse rogati. [margin]

est a) testium ex scripto præsentia.

CAP. VI. De cõparatione notarum.

OPORTET b aũt iudicãtes, & si qua signa c inuenerint adscripta chartis, & hęc regrere, & legere niti. Plurima nanq; nouimus & ex illis apparuisse, & nõ facile fidẽ ex literarũ aliarum c collatione recipere, pp dudũ dictas d a nobis causas.

CAP. VII. De comparatione literarum.

Si testes publici instrumenti sunt mortui vel absentes, vel alias de facili haberi nõ possunt, nec etiam tabellio, tunc ad comparatione ipsius venitur, præstito primo sacramento per petente comparationem fieri, quod non malignitatis causa, nec aliqua arte ductus cõparationem petit. Angel.

Si verò moriant̃ oẽs testes, aut fortan absint, e aut aliter nõ facile sit fidem ex testium subscriptionibus inueni re, f neq; tabellio superest, qui cõpleuit: (si qdẽ publicè sit ɔfectũ) quatenus testimonium phibeat p se, g aut nõ est i ciuitate: h sed necesse est oĩno collationẽ literarũ suppletiones eorũ, i q subscripserint, assumere: k tũc cõpetens est pperare qdẽ ad cõparationes (neque.n. eas modis oĩbus interdicimus) p oẽm aũt l subtilitatẽ pcedere. m & oĩno si putauerit eis n iudex oportere credi, ẽt iusiurandũ inijcere proferenti: o qa nihil maligni cõscius in eo qđ a se proferẽ, nec quandã artẽ circa collationẽ fieri præparans, sic vtit̃ eo: quatenus neq; perimat̃ qcquã p oĩno, & p oĩa munitio ĩ rebus q fiat.

Ex hoc § habes quomodo & qualiter & quo ordine pcedatur ad comparationem instrumenti publici scripti per discipulum tabellionis, vel ipsum tabellionẽ. Ange.

IN his verò, q ɔficiũtur publicè documẽtis, si tabellio venerit, & testimoniũ perhibuerit cũ iureiurando, si qdẽ non p se scripserit, r sed p aliũ s ministrantẽ sibi, & ille si viuit, t si quidẽ possibile oĩno est eũ venire, & nulla cã phibet eius aduẽtũ, ægritudo forte valida, aut quælibet aliarum necessita-

& ff.de repu.l.nullum. Alij dicunt q in obligationibus contractis in scriptis exiguntur rogati, non aliàs: vt ex prædicto §.& licet. Alij dicunt q semper hodie debent rogari, per dictum §.

a Sicut dictum est.s.de præsentia circa priuatã scripturam tantum, vt s.§.proxi & §.sed & si quis.& §.sed is.Ac.

b Oportet. posset hic §. intelligi in priuata scriptura: sed verius est vt in publica loquatur, vt sit coniuncta materia & qđ dicit, signa, id est dicere manu tabellionis: vt in nouellis, vel aliud simile signum, vt crucis: vt ĩ. de testi.§.j. Vel dic quaidam notas quas faciunt quidam tabelliones, quæ tamẽ nihil significant, sed ad comparationes faciunt, vt hic, & quod dicit legere huiusmodi signa: dic id est colligere & notare. Vnde versus, Fur aufũ, virgo flores, mare naua, libros Clericus, æquiuocè singula qs que legit. Et nota q inepte translit. ad cõparationem.

τομεὺς, notas veteres epitomator Iulianus reuertit. Contius.

c Aliarũ. aliàs alienarum. i. per huiusmodi figuras.

d Dictas. vt s.eodẽ. §.j.ibi, non enim ita.

e Absint. ita q non possunt inueniri.

f Inuenire. quia infirmi sunt testes.

g Pro se. aliàs per se, id est sine instrumento. aliàs pro se sine testibus viuentibus. qđ exponunt quidam in publico instrumẽto, dicentes q priuato non habetur fides, nisi fuerit approbatum, etiam si appareat nõ vitiatum in sua figura: vt hic colligunt a contrario sensu. sed secus in publico: quia illud per se patet & probat. Alij dicunt q etiam priuato creditur habenti subscriptionem trium testium, sicut publico. & qđ hic dicit, ordinant ita: si quidem publicè sit confectum, neque tabellio superest quatenus testimoniũ perhibeat pro se. id est pro instrumẽto, vel per tabellionem, vel testes. nec ob. C.de testi.l.omnibus. quia hic subauditur, quasi testimoniũ. vt C.de fideicom.l.fina. Tu dic retenta secunda opinione non subaudiri quasi: & dic, pro se, id est pro facto suo. nam quilibet testis fert testimonium pro facto suo, id est pro visu vel auditu suo. sic tabellio: vt C.de falsis.l.si quis decurio, vt ĩ.eo.§.in his. non autem in causa cuius pro ficuum & damnum ad eum pertinet: vt ff.qñ appella.l.j.§.in propria.

h In ciuitate.s.tabellio: vt q̃a est deportatus, vt insititu.de capi.demi.§.j. qa dr̃ sine ciuitate, vt ff.de leg.iij.l.hi qui. Vel dic, abest cã testimonij ferendi, vel simili causa, vt ff.de iudi.l.ij.§.legatis.

i Eorũ.s.notariorũ, vel ɔhentium si subscripserint. vel dic testiũ: vt s.dicit.

k Assumere. i. dare fidem subscriptionibus ad sumendũ alia instrumenta, vbi ijdẽ testes subscripserint: & sic habet locũ qñ testes sunt literati, & propria subscripserũt manu in charta confessionis.

l Autem. pro sed.

m Procedere.s.iudices volumus. & sic summa subtilitas approbat̃. sic. ff.de iur. do.l. si mulier. §.ex asse. & ĩ.eo. §.oportet in fi. § aliàs reprobat̃. ff.de inutili test. l.posthumus. & instit. de fideicõ. hęr. §. sed qa. & ff. quib.mo.pig. vel hypo.sol.l.sicut §.si debitori.

n Eis s. ɔparationib.

o Proferenti. i.desferenti ei, q profert instrumentũ ad probãdũ, ad quod fit cõparatio: & ẽt aduersari⁹ iurabit: vt ĩ.eod.§.si vero nihil. Item no. hic ex forma iurisiurãdi quẽ de conscientia debere satisfacere. sic. C.eo.l.fin. & de ijs, qui ad eccle ɔfu. l.præsenti.§.sicubi. & de iur.delib.l.fi.§.licentiam. Sed non ne sufficit semel iuratle. vt s.de ijs, qui ingre. ad appel.§.fin. Quidã sic: & dicunt illã post istam cõpositã: licet sit in ordine prior nã ante illam plures iurabant: vt ff.de dam. infec.l.qui, bona.§.si quis stipula. vel dic hoc speciale, vt de nouo iuret. qa plus solet timeri qđ specialiter dr̃, quã qđ gñalr̃. ff.de iureiurã.l.itẽ apud.§ hoc edictũ. aliàs incipit ait prætor. & hoc ideo, quia maior solennitas in comparatione exigit̃, quam alibi: vt hoc tit. & maximè ĩ.eo.§.si verò nullus.

Iureiurando qs obligatur.

p Quicquam omnino. s.veritatis.

q In rebus. i. in veritatibus. nã res. i. veritas: vt ff.de fal.l.j.§.qui in rationibus & ff.de iureiur. l. quoties.

r Scripserit. s. totum documentum: sed solũmodo comprobauit. Accur.

s Sed per alium. i. discipulum: ipse tñ interfuit comparationi. vt s.de tabel §.pen.

t Si viuit. s. veniat.

Acci-

de perpe.& temp.act.§.fi.Sed ad quid fieret tunc insinuatio: cui nil fieri debeat nisi q reus soluat? Rñd. pôt esse q annua pstatio facienda est ex illo instrumento:& licet rône praesentis anni assentiret, nô ita faceret in futuris. Item quia tractaret de indebito soluto nisi insinuaretur haec scriptura.

a Et quaecunque. supple, & quibuscunque alijs malis quaecunq; &c. Sed quae sunt haec alia mala? Rñ. perfidia & negatio: vt ĩ.e. §.si tñ quisquam.

b ijs quae dudum. duo dicit hic §.primum, q ea quae dicta sunt de collatione priuatae scripturae contrahentium, sunt firma.s. vt fiat collatio si illa scriptura habeat psentiam & subscriptionem testium, vt C. eod.l.cõparationes. & ĩ.eo §.sed is.& §.sed & si quis. Itẽ q fiat si quis ea vtat: vt ĩ.de ijs qui ingre. ad appella. §. illud. & s̃m q ea q olim valent in iudicijs, suam habent firmitaté.& in his.s.q literas nesciunt, qñ acceperant formã talia cõpetentem.i. talibus conuenientem:&haec antiqua forma narrat statim proxi.§.oportet vero &c. & haec dictio pculdubio,pôt cum praecedentibus vel cum sequ. legi. & sic in nullo est defectiua haec litera. Alij supplẽt hic, & in his &c. q. d.& his in sua virtute manentibus. q sancita sunt in his &c. Accur.

trahẽtes, quatenus priuẽtur nequia & corruptiõe & falsitatib. & quęcunq; [a] alia mala corrigẽtes, psentẽ pmulgamus legẽ: ijs q dudũ [b] a nobis in collationib. litterarũ factarũ p scripturã ppriae manus sancita sũt in sua virtute manentib. proculdubio & in ijs q litteras nesciunt, quae olim ne lent in iudicijs, suam habentibus firmitatem: qm quidem ex iudiciali forma acceperunt examinationem haec talia competentem.

CAP. VIII. Imperiti litterarum quomodo caute contrahant.

Contractus supra libram auri celebratus in scriptis ab imperito litterarũ, quinque testium eget solennitate, inter quos connumeratur tabellio. si autẽ sine scriptis fit contractum, testibus autẽ interuenientibus causa deciditur. Bartolus.

Oportet [c] verò i ijs, q lr̃as nesciunt, & testes & oĩno tabularios [d] adhiberi, i qb. locis sunt tabularij, maximè [e] aũt testes non ignotos cõtrahentibus, vt qdã scribãt pro illiterato, aut paucas literas sciente, alij verò attestent, [f] qa ẽt praesentibus eis haec gesta sunt, & scierunt eum, [g] & ita talium instrumentorum suscipiatur fides, manifestũ existẽs, qa nõ minus, quàm quinque [h] testes in his talibus adhibendi sunt: inter quos [i] erit, & q scribit pro cõtrahente, aut totũ, [aut post † ea, quae] post paucas literas illius posita sunt: quatenus nihil omittat de summa subtilitate. Et hęc dicimus [k] super instr̃is ex scripto confectis. Nã si qs facere quẽlibet cõtractum ex non scripto voluerit: hoc manifestum est, qa aut per testes, [l] aut per iusiurãdũ fidem percipiet: [m] actore qdem testes deducente, pulsato autem iurante aut referente, sicuti iudex negotium disposuerit. Vt autem nihil [n] sit neq; horum in emen-

cinat, in fauorẽ imperiti, ne decipiat, etiam psentia tot bonorum virorũ adhibeat. Tu dic q in eorum odiũ: quia aliàs inconuincibiles essent, nisi tanta solennitas adhiberet: vt ĩ.de tabel.§.j.coll.iiij. Item quia se grauauit, vt in scriptis contraheret, cũ erat imperitus. vnde quasi se astrauerit, non succurrit ei: vt ff. qui satisda. cogã.l. si fideiussor §. si necessaria. Item nota hic quinque testium numerum adhiberi: vt & aliàs in testamento rustici: vt C. de test. l.fi. quandoque exiguntur plures: vt C. de prox. sacro. scrin. l. vnicuique. lib. xij.

i Inter quos. i. de numero eorũ erit: q scribit pro contrahente, hoc est tabellio. & sic tabellio est de numero testiũ: vt hic, & ff. de testa. l. Domitius & C qui testa. face. poss. l. hac consultissima. Alij dicunt q tabellio non est de numero testium: & quod hic dicit q est de numero q scribit pro contrahente tantũ, ille & nullus alius videtur scribere totum instrumentũ, nisi tabellio: quod est contra istorum opinionem qui exponunt q quidam ex testibus scribit totum pro contrahente. i. caput & finem, non aũt totum instrumentum: iam enim nihil seruaretur tabellioni. vel dic totũ quod erat scripturus cõtrahẽs, hoc est confirmationem contractus. Itẽ tunc scribit totum quod erat scripturus, qñ est oĩno illiteratus. aliàs parum scribere debet postea testis pro eo, vt subijcit ibi. aut postea. vnde pôt hic notari q nihil scientis & parũ scientis est aequalis conditio quo ad numerum testium. nam in vtroque casu adhibentur quinque: vt in hoc. §. sed non quo ad scripturam: qa vnus nihil scribit, alius parũ, forte signũ crucis, quod debet praeponi: vt dicitur in nouellis.

† Et post quã imperitus sanctã crucẽ fecerit. sic Iulianus hic hẽt. quod in editiõib. Graecis deest. Cõ. Tabellio an sit de numero testium. tabelliõ notarius gerat vicem vnius duorumve testiũ, vide in c. qm cõtra. in gl. fin. vbi ẽt p doc. extra de proba.

c Oportet. Si vis q fides habeat instrumento. non tñ imponit necessitatem. sic ff. de iustit. & iur. l. j. nã haec constitutio consulit tm̃: vt ĩ.e. §. si tñ quisquam. aliàs imponit necessitatem, vt C. de legi. & con. l. j.

d Tabularios. plurale pro singulari. sic ĩ. de haere. & Fal. §. si vero. & C. de iure deliberan. l. fi. §. sinautem dubius est. Vel dic q respicit multos contractus vbi singulariter multi debent esse tabularij.

e Maxime. hoc maxime abundat. vt & aliàs. C. de testa. ma. l. fi. §. j. nam omnino debẽt esse noti, vt dixi ĩ. eo. §. sed is. vel potest cum praecedentibus coniungi haec dictio maxime. quasi dicat, maxime vbi sunt tabularij: & tunc similiter abundat.

f Attestentur. i. propriam scripturam profiteantur: quia ẽt &c. vt subijcit. nam omnes testes debent subscribere, vt dicitur in nouellis eo. Accur.

g Scierunt eum. i. cognouerunt eum esse imperitũ.

h Quinque. Sed quare plures exiguntur testes ab imperito quàm perito, vt hic innuitur? Quidam di-

k Et haec dicimus. quae proxi. dicta sunt.

l Per testes. s. duos. imò tres, vt statim patebit in distinctione. sed dicas q hic tantum defuit scriptura, sed fuit vltra librã auri: sed & si esset Isra librã auri, duo sufficerent, vt eadem distinctione patebit.

m Percipiet. s. intentio actoris: & quod dicit de iureiurando. s. delato a iudice vel a parte, quod debet suscipi, vel referri, vel iuste recusari. in quibus omnibus erit iudicialis dispositio, vt subijcit. & ff. de iure iur. l. iusiurandum. §. si de qualitate. & C. de re. credi. l. penul. §. pe. & §. sinautem.

n Vt autẽ nihil. abundat vna negatio. vel dic vnam

referri

a Nec posse: hoc in nouatur: qa & pôstea pôt: vt j. de san. epis. §. si qua mulier. coll. ix. Accur.
b De proprijs. quondam.
c Dedicare. i. ad ecclesiam transferre im propriè. n. ponitur, & hoc intellige cũ seculo abrenunciauerit, vt s. de mona. §. si qs. col. j.
d Metuere. se dicebat mulier.
e Posterior. q̃ est s. de mona. §. illud quoq;.
f Oportere. supple, & iõ sãcim⁹ oportere.
g Hæc. s. dicta in d. l. de mona.
h Manifesta. s. hoc quia &c.
i Quia. i. ꝙ Azo.
k Constitutione. s. de mona. §. illud quoque. & facit s. vt fac. no. ꝯstitu. col. v. & j. vt nulli iudic. lic. habere lo. ser. §. si qñ. colla. ix.
l Habitauerit. licet hodie non habitet, qa decessit testatus ante constitutionem de monachis.
m Hacten⁹. i. adhuc.
n Monasteriũ. s. trãsmittere, qđ est j. Acc.
o Disponere. ita. n. erat ante p̃dictã l. de mona. vt C. de sacro san. eccle. l. gñali.
p Legem. s. de monachis.
q Prius aliàs prioris.
r Liceat. i. licitum fuerit. Accur.
s Nostræ legi. i. nr̃a lege: vt sit ablatiuũ conueniat alteri. s. faciente: q. d. nec lex posterior p̃iudicabit ingressis ante legẽ in ijs, q̃ primo licebant, vt hic: nec primo licita p̃iudicabunt sequẽti legi ꝯ eos q posteà ingrediuntur: vt s. proxi.
t Possibile. i. conueniens.
u Hoc fieri. i. statui.
x Oportuisset. i. ingredientes. qđ. n. peccauit antiqtas. vt C. de testa. l. testamẽta.
y Si verò. pro enim. sic s. de hære. & Falc. §. si vero ablatam.
z Lege. cũ testabit: sed postea. Azo.

† Inhabitauerint.

quæ sunt disponere, nec posse a postquam ingrediunt̃ monasterium, vlterius agere quicquã de proprijs, b vtpote dñi rerũ non existentes vlterius, eo ꝙ sanciuerimus nos hmõi viros & mulieres cũ corpore & anima ipso ingressu ad monasteriũ dedicare c se suasque substãtias, & siquidèm discesserint, manere ẽt sic eorũ substantias in monasteriũ, eo ꝙ dñi harum vlterius nõ existunt: hinc autẽ metuere, d ne forte quanuis nostra constitutio multo posterior e sit, quàm ꝙ in prædictã venerabilẽ domũ ingressa est, aliqui prohiberẽt eã prospicere suo filio: & oportere f propter prædictum metũ hæc g interpretari, & lege nr̃a fieri manifesta, h qa i nihil læsa sit aut ipsa, aut filius eius circa eius successionem ex memorata cõstitutione: k propterea sancimus, si quis monasterium habitauerit l vir aut mulier ante prædictã nostram cõstitutionem, aut hactenus m ha bitat, & maximè filijs existentibus, nullam habere necessitatem nunc eorum substãtiam in monasteriũ, n sed filio aut filiæ trãsmittere, aut totã, aut etiam partem suæ substantiæ: aut ẽt quo voluerit modo res suas disponere: o vtpote primam illam legem p alia nostra hac constitutione interpretante, (eos enim q semel ante memoratam dudũ nostram legem monasteria intrauerint, † in nullo postea posita lex con-tristatura est, aut ablãtura eorũ, quæ prius q eis vt liceat, r data sunt) neq; prius nostræ legi s impedimentum penitus faciente, eo ꝙ neq; possibile t sit hoc fieri, u vt oportuisset x prius disponere, & ita ingredi in monasterium. Si verò y nulla tũc tali lege z posita, i monasteriũ ingressa est: qũo fieri potuerit conuerti ordinẽ legis, & exigere eos, qui prius ingressi sunt monasteriũ, illa facere, q̃ prius ignorata, postea per sacrã nostram ꝯstitutionem sunt innouata? Sed vnumquenq; cõpetit ſm sua tp̃a expectare, & ea quidẽ q̃ post legẽ sunt ita q̃rere fieri sicut lex vult: si qd aũt ante legẽ subsecutũ est: hoc non cõmouere neq; ꝑscrutari, sed in priori figura relinquere. a Hęc igit̃ lex pro interp̃tatione vtili posita sic prioris nr̃æ illius ꝯstõnis: vt illa in posteriorib. tp̃ib. ex quo facta est, locũ habeat: & ijs, q postea ꝯuertent̃, viris ac mulierib. posita sit: sibiq; potestatẽ in illis custodiat: nihil horũ, q̃ antea fuerint, ꝑscrutando: cũ licẽtia sit priorib. viris ac mulierib⁹, q habitauerunt, aut ẽt hactenus habitant in monasterijs, & maximè filijs existentib. suas res quo volũt disponere b modo. Tua igit̃ eminẽtia, quæ placuerũt nobis, & ꝑ hanc sacrã declarãta sunt legẽ, solenniter ꝑ programmata sua oĩbus facere manifesta festinet. Dat. Idib. Octob. Imper. Dn. Iustinia. P P. A. ann. xij. Ioanne V. C. cons. indictio. ij.

Deest hic constitutio περὶ τῶν ἐκκλήτων σπανίως, quæ & in editionib. Græcis deest, vt suo loco in colla. x. admonebo. Contius.

TITVLVS V.

Nouella 77.

VT NON LVXVRIENTVR hoies ꝯ naturã, nec iurent per capillos Dei, aut aliqd hmõi: neq; blasphemet in Deum.

Lux⁹rians contra naturam, iurans per aliquod mẽbrũ Dei, aut per capillos aut blasphemãs Deũ, vltimo damnatur supplicio. Angel.

Imp. Iustinia. A. Cõstantinop.

Mnibus hominibus, qui rectè sapiunt, manifestum esse putamus, quia oẽ nobis est studiũ † & oratio, vt crediti c nobis a domi-

a Relinquere. Not. legẽ ad futura trahi: vt C. de legi. & cõsti. l. leges. & s. vt factæ nouæ ꝯstitu. col. v. & j. vt liber. de cc. §. j. in fi. nisi caueat̃ expresse vt ad p̃terita trahat̃: vt C. de vsur. l. eos.
b Disponere. hæc ꝯstõ est inutilis. s. cũ nulla de illis ꝑsonis viuat, quæ ingressæ fuerant ante legẽ de monachis.

VT NON LV. xurient̃ hoies ꝯ natu.

c Mnibus. Crediti. i. subiecti.

Pla-

Lex ad futura trahitur.

† Aliàs, studiũ vt oĩno crediũ &c.

domino Deo, bene viuāt & eius inueniant placationem: [a] quoniam & Dei misericordia nō per ditionem, sed conuersionem & salutem vult: [b] & delinquentes, qui corriguntur, suscipit Deus. Propter quod nos omnes inuitamus Dei timōrem in sensibus accipere, & inuocare eius placationem. & nouimus, quia omnes, qui dominum diligunt, & misericordiam eius sustinent, hoc faciunt. Igitur quoniam quidam diabolica instigatione comprehensi, & grauissimis [c] luxurijs semetipsos inserunt, & ipsi naturæ [d] contraria agunt: istis iniungimus, in sensibus accipere Dei timorem, & futurum iudicium, & abstinere ab huiusmodi diabolicis & illicitis luxurijs, vt non propter huiusmodi impios actus ab ira Dei iusta inueniātur, & ciuitates [e] cum habitatoribus earum pereāt. Docemur enim a diuinis scripturis, quia huiusmodi impijs actibus & ciuitates cum hominibus pariter perierūt. Et quoniā quidam ad hęc, [f] quæ diximus, & blasphema verba, & sacramenta de Deo iurant, [g] Deū ad iracundiā prouocantes: istis iniungimus abstinere ab huiusmodi & alijs blasphemis verbis, & nō iurare [h] per capillos [i] † & caput, & his proxima verba. Si enim [k] † q̄ hoīes factæ blasphemiæ, impunitæ non relinquuntur: multo magis qui ipsum Deū blasphemant, digni sunt supplicia sustinere. Propterea igitur omnibus hominibus huiusmodi pręcipimus a prædictis delictis abstinere, & Dei timorem in corde accipere, & sequi eos qui bene viuunt. Propter talia enim delicta, & fames, & terræmotus, & pestilentiæ fiunt: & propterea admonemus abstinere ab huiusmodi pręedictis illicitis, vt nō suas perdant animas. Sinautem & post huiusmodi nostram admonitionem inueniātur aliqui in talibus permanentes delictis: primum quidem indignos † semetipsos faciunt Dei misericordia, posthæc autem & legibus [l] constitutis subijciuntur tormētis. Pręcipimus enim gloriosissimo præfecto regiæ ciuitatis permanētes in prædictis illicitis & impijs actibus post hanc admonitionē nostram cōprehendere, & vltimis subdere suppliciis: [m] vt non ex contemptu talium inueniatur & ciuitas & respublica per hos impios actus lædi. Si enim & post hanc nostram suasionem quidam tales inuenientes, hos subtercelauerint: similiter a dño Deo condemnabuntur. Ipse etenim gloriosissimus pręfectus si inuenerit quosdam tale aliquid delinquentes, & vindictam in eos non intulerit secundum nostras leges: primum quidem obligatus erit Dei iudicio: post hæc autem & nostram indignationem sustinebit: *

TITVLVS VI.

Nouella 78.

VT LIBERTI [n] DECETERO aureo non indigeant annulo: & vt pristinis restituantur natalibus: & de celebratione [o] dotalium instrumentorum in libertis mulieribus facta. & hoc ipso etiam nuptias legitimas fieri, & filios suos: si nuper etiam ancilla fuerit, & ipsam liberam esse celebratione dotis, & nuptias legitimas: & qui ex ea processerint filios suos.

Imperator Iustinianus August. Ioanni gloriosissimo per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli & patricio.

Perfectis [p] omnibus bonis à magno Deo datis, existimauimus oportere & ipsas seruorum libertates, cum a priore conditione a dominis liberantur, eis omnino puras & infuscatas & perfectas efficere: & propterea etiam dedititiorum iniuria liberauimus [q] libertates: & latinitates velut imperfectas exclusimus

---

[a] Placationē. i. pietatem vel misericordiam.

Ezech. 18.

[b] Vult non. n. vult Deus mortē peccatoris, sed vt ꝯuertatur & viuat. Al. nam & ecclesia nulli gremiū suū claudit, vt C. de sū. tri. & fid. catho. l. inter claras. i fi. epłæ.

Ecclesia nulli gremiū claudit.

[c] Grauissimis. i. Sodomiticis. Al.

[d] Et ipsi naturæ. C. de sum. tri. & fide catho in epistola.

[e] Et ciuitates. s. Sodoma & Gomorrha. quod dic vt in historijs. Accur.

[f] Ad hæc i. iuxta.

[g] Iurant. s. iurantes abstinere. & post redeunt ad vomitū, qđ grauius est curare: vt de infirmo dī qui recidiuat.

[h] Et nō iurare. s. abstinere, repete.

[i] Capillos. s. Dei.

[k] Si enim. sic ēs̄ l. de mona. §. hinc adt. in fi. §. colla. j. Ioan.

[l] Legibus. C. ad legē Iul. de adult. l. cū vir. & instit. de pub. iud. §. item lex Iulia.

[m] Suppliciis. vltimū suppliciū solam mortem interpretamur: vt ff. de pœ. l. vltimum.

Mors vltimū suppliciū dī.

[n] VT LIBERTI decetero aureo, &c.

Hæc prima pars expedit̄ infra. eo vsque ad § siquis aūt.

[o] Celebratione. In hac secūda pte duo dicunt̄. vnū de liberta, & aliud de ancilla. & hęc expeditur j. eo. §. hoc similiter.

[p] Perfectis. pōt legi datiuè & ablatiuè.

[q] Liberauimus. vt C. de dedi. liber. tol. Accur.

Exclusi-

† Cōe. c. & si Christus. post prin. cum gl. super bo creaturā, ex̄. de iureiu. vbi phibet̄ iurare p creaturam.

† Facit ad hoc c. vergētis. ex̄ de heret.

† Cōe. c. vt clericorū mores. cū gl. ij. ex̄. de vita & ho. cleri.

* Nusquā dies aut ꝯsul exstat huius legis. Cōci°.

exclusimus: a & iterationes superfluas demõstrauimus: & Iuliam legem & Largianum b odiuimus senatusconsultum, vt pote in initio inaniter introductum, & rectè postmodum reprobatum: solamque valere Romanam ciuitatem in libertatibus volumus: non locis, non ætatibus, c non alio quodam causam discernentes. Quoniã autem semper aliqd melius de nostris subiectis tractamꝰ: etiam ipsum quod perfectius d datum est a maioribus, existimauimus oportere adiectionibus ampliare.

CAP. I. De iure annulorũ aureorum oĩbus libertis gñalr cõcesso.

PROPTEREA sancimus, si quis manumittens seruum, aut ancillam suam, ciues denũciauerit Romanos, (neque enim e aliter licet) sciat ex hac lege, quia q libertatem acceperit, habebit subsequẽs f mox & aureorum annulorum, g & regenerationis h ius, & non iam ex necessitate hoc a principibus postulabit: neque indigebit oĩno vlla scrupulositate: sed libertatis virtute hæc oĩa subsequetur: hac nostra lege ex præsenti die inchoante. Non enim aliquid horũ, quæ prius facta sũt, pscrutamur. i Firmamus igitur oĩa præcedẽtia: vt valeant ſm eos, per quos facta sunt modos, sed hæc quidem sic habere sancimus.

CAP. II. De reuerentia & obsequio pr̃onis a libertis præstandis, &c.

Libertus licet liber efficiatur ex manumissione, & ciuis Romanus: tamen manumittens, ius patronatus habet, nisi ei remiserit: & debet libertus patrono reuerentiam exhibere, & iniuriam non inferre, ne possit in seruitutem reuocari. nã ex ingratitudine libertas reuocatur, sicut donatio. Ang.

ILLVD vero adijcimus, k vt nihil neque post hanc l legẽ nr̃am lædant patronatus iura. Illa verò, q̃ nos sãcimꝰ, in quibuscũq; oĩno hęc personis seruabimus: nisi tñ ẽt ab his m libertũ, q libertatẽ donauit, absoluerit, aut per fideicõmissũ hoc relinquẽs, aut in ipsa libertate hoc adijciens. nam si hoc ille dederit: oĩno q manumittit, absoluet n ẽt a patronatus iure, eo q̃ ille hoc expresserit. Habeant itaq; hæc oĩa, q libertatẽ meruerunt: veruntamen seruẽt ẽt post hanc nr̃am ꝯstõnem eis, q ad talẽ eos pduxerunt honorem, oẽm reuerentiã, o & hoc quod vocat obsequium, & reuerentiã rectè legibus introductã: quinetiã abstineant p aut manibus, aut insidijs, aut alijs ex quibus liberti tale aliquid agentes rursus † & seruitutẽ sustinent ſm de his scriptas leges, q & restituunt priori conditioni. Nã si nullum penitus ingratũ esse circa donatorẽ pmisimus, licet fuerit bene natus, sed donationes infirmas pnunciauimus in ijs, q̃ dudũ a nobis scriptæ sunt legibus, r & in ijs, q̃ a nobis quotidie pcipiunt: qũo patiemur manunumissorem, qui æqualis patri s circa libertum factus est, ab eo aliquid pati malignum, aut iniurias forsitan asperas & indecentes, t † seu plagas, v aut maximè intolerabilia sustinere dispendia? Sed si quid horum legitimis probationibus conuicerit x passum se, qui libertatem dedit, vel eius filios: y post prædictas probationes libertum in priori restituimus

Auth. o habitus

a Exclusimus. vt C. de Lat. liber. tol.
b Largianũ. qd tractabat circa legẽ Iuliã: vt institu. de suc. lib. §. penul. & q̃ erat differentia inter Latinos & dedititios & plene liberos, dic vt instit. de lib. §. fi. Ac.
c Aetatib. manumissi. vel manumissoris: vt instit. de liberti. in fi. nisi sit minor. xv. an. olim, hodie. xvij. vt instit. qui ma. non pos. §. cum autem.
d Perfectius. i. libertas plena. q. d. non solũ circa minores libertates correximus: sed etiã circa plenã.
e Neque enim. interpositio est.
f Subsequens. i. subsequenter statim.
g Annulorũ. qd ideo sic dr̃, quia olim non poterant liberti ſm quosdam ferre annulos. Sed nos ꝯ. qa lege cautum nõ inuenit: sed bene ferebant ex necessitate: & erat imago libertinitatis: vt C. de iur. aur. an. l. vltimũ. & habet patronus ẽt bon. pos. ꝯ tabu. vt ff. de bonis liberto. l. etiam.
h Regenerationis. vt ingenui natiuidẽtur: non est tñ oĩno idẽ si p principem viuentem restituti essent natalibꝰ, qa tũc vt īgrati accusari nõ possunt: vt C. de bon. lib. l. vltimũ. sed hic possunt: vt ĩ. proxi. §. ergo quantũ ad dignitates, vel mr̃imonia est hic ſm Azo. non aũt quo ad patronũ est ingenuus: vt ĩ. §. illud. item no. hic q cũ aliquid conceditur, & ea quæ illud faciunt, ad plenũ concedi videntur: vt C. de bo. vacan. l. si qũ lib. x. & ff. de ꝯsti. prĩ. l. fi.
i Perscrutamur. duo nota.
k Illud vero adijcimus. in Græca ꝯstõne de iure patronatus: de qua est mentio in instit. de succes. lib. §. ij.
l Posthanc. i. post remissionem iuris patronatus.
m Ab his. iuribus patronatus. Accur.
n Absoluetur. i. libertus.
o Reuerentiam. s. vt ei assurgat, & ne temere in ius eũ vocet hoc ẽt si fuerit remissũ pronatus ius: vt C. de liber. & eorũ lib. l. fin. & C. de bon. liber. l. fi.
p Abstineant. etiam post remissionẽ iuris patronatus.
q Scriptas leges. vt C. de libe. & eorũ lib. l. pen. & antepen. & l. fi. & ff. de lib. agno. l. alimenta. §. j.
r Legibus. vt instit. de donat. §. sciendũ. & C. de reuoc. donat. l. vlti. Accur.
s Patri. dilexit enim eũ vt pr̃ manumittẽdo: succedit ei vt pr̃ filio ab intestato: vt institu. quib. mo. ius pat. pote solui. §. præterea Accur.
t Indecentes. aliàs indigentes. aliàs indecentes.
u Plagas. s. verberũ.
x Conuicerit. i. probauerit.
y Filios. Not de filio: quia non sic de extraneo hærede, vt ff. de verb. sig. l. sciendum. & C. de ope. liber. l. j. & de liber. & eorum libe. l. liberti.
a Restituimus. etiã si

Libertus quas operas prono præstet.

Concessio aliquo cõcedit & illud &c.

† Facit. c. ij. ĩ gl. vl. in me. ex. de postulat. pra. & gl. ĩ c. vlt. post prin. de dona. extra.

† aut indigẽtias.

habitu: nominum [a] quidem perscrutatione, & propter hoc dispendijs, oẽs eripientes: iustitiã aũt vbiq; & æquitatẽ, & qđ legislatorẽ decet, & quod placet Deo, & liberto, & dudũ dño ꝯseruantes. Quapropter [b] sint quidẽ & liberti & ingenui, [c] siue ij, qui dudũ [d] manumissi sunt, & euidenter eis hoc largitũ est: siue illi, qui post hanc legẽ nřam ad ingenuitatem venientes, tanquã bene nati iam facti viuãt, & debitum honorẽ manumissoribus reddant: vt nõ denuo & libertate, & benenatione cadant, tanquã indeuoti ingratiq; conuicti, & a lege damnati. Erunt nanque ita ꝑpetuè liberi & ingenui, si manumissoribus eorumq; filijs inconfusam & liberã suã venerationem & reuerẽtiam deuotionemque seruauerint: quibus videlicet cõseruatis, nunquam ad priorem relabentur fortunam. [e]

CAP. III. Si libertam suã patronus vxorẽ habere maluerit.

Nulla dignitas prohibet cum liberta nuptias contrahi: cum ancilla autem cõtrahens matrimonium, liberã eã facit, & natos ex ea productos. Bartol.

SI quis autem libertam [f] ducere voluerit, aut [g] legitimam facere coniũgem, cuiuslibet dignitatis existens: [h] nuptialia cõficiat documenta, (hanc enim solam post manumissionẽ obseruationẽ [i] adijcimus [k]) & sint ẽt ꝓcedentes [l] filij, sicut & q post dotalia nati sunt, liberi & ingenui & sui, & patris successores: & a postulatione annulorũ aureorũ & pristinũm [m] natalium, liberati, nullamque penitus habẽtes differentiam ad cetera ingenuorum matrimonia. Libertas enim matris, insuper & documentum nuptiale, sobolem liberã & ingenuam & patri succedentẽ demonstrabunt: & ita rebus & veritate [n] tuti efficiunt, vt si cui [o] etiam ex seruiente muliere procreentur filij, & voluerit ille postea mulierem manumittere, & dotalia conficere documenta: mox [p] cũ ipsa dotis inscriptione & filijs competet [q] libertatis simul & suorum ius: non requirentibus nobis specialem libertatem in filijs fieri, & simul manu mitti cum matre, aut postea[t], vel ante eam forte libertatem accipere: sed conscriptione sola nuptialium documentorũ mox eis [r] etiam libertatem donamus. Quod enim maius vtique ostensurus est pater libertatis filiorum indicium, [s] q̃ vxorem [t] oñdere liberamq; simul & legitimã nuptialium documentorum conscriptione? [u] Si enim miles relinquens legatũ alicui suarum ancillarũ, ipsa donatione legati & libertatem dare videatur: [x] quomodo non multo magis pater si documentum nuptiale conscripserit, habebit proprios filios ex hoc solo & liberos & legitimos successores? Neque enim quilibet eum putaturus erit voluisse filiorum quidem matrem legitimam, [y] esse, & hoc tam magnũ ei donasse opus libidinis: proprios autem filios ex suo natos semine, adhuc relinquere serituros. Hoc similiter [z] quidem pro manumissoribus, similiter autem, & pro manu-

si patronus remisit patronatũ: vt s. in prin. hui⁹ ꝰ. dř. & C. de his liber. l. vlti. & tunc reuocatur in seruitutẽ: forte ẽt ex his causis, ex quibus reuocatur donatio: vt hic innuit. si aũt non remiserit: ẽt pro leui culpa reuocabitur, q̃ cõsistet in faciendo, vt C. de liber. & eorum libe. l. si manumissori. nõ aũt si in non faciendo. vt C. de libe. cau. l. solo.

[a] Nominum. quia non dicunt hodie deditij vel Latini. nã & nomine sublato et effectus tollitur: vt C. de ser. l. a nullo.

[b] Quapropter. breuiter oĩa repetit, q̃ dixerat a princ. ꝯstõnis.

[c] Et ingenui. quantũ ad oĩa ꝑterquam respectu ꝑroni. Accu.

[d] Qui dudũ. i. ante hanc legem.

[e] Fortunam. s. seruitutis.

[f] Si quis aũt libertam. s. suam.

[g] Aut. pro id est.

[h] Existens. olim aũt licebat patrono libertã accipere: nisi esset patronus senator, vel senatoris filius, vel in simili dignitate positus: vt C. de nup. l. vxorẽ. & ff. de rit. nup. l. lege Iulia. & l. oratione. & idẽ in sponsalibus: vt ff. de sponsa. l. oratio. hodie verò idistinctè fieri põt ẽt ab ijs, q sunt in dignitate, dũmodo scriptura interecedat: vt hic. & idẽ puto eẽ, vt libertus patronam accipere possit: licet olim esset ꝯtra: vt C. de nup. l. iij.

[i] Obseruationem. s. vt interueniat scriptura.

[k] Adijcim⁹. đ nouo.

[l] Præcedentes. s. ante dotalia instra.

[m] Pristinum i. pristinorũ, vt sit syncopatũ: & sic ponitur vicenũ. i. vicenorũ. ff. ad legẽ Rhod. de iac. l. nauis. §. cum aũt.

[n] Et veritate. s. quia in veritate est ꝯtum matrimoniũ, & filij in sũt ex eo ꝓcreati. aũt. aliàs ꝯ. & dic hic vt dximus s. de trien. & semis. §. si. coll. iij.

[o] Vt si cui. caute mutat casum de liberta ad ancillã q. d. adeo prædicta sunt vera in liberta, vt in ancilla idem fit.

[p] Mox. i. statim.

[q] Competet aliàs cõpetens. Accur.

[r] Eis. s. filijs.

[s] Indiciũ. aliàs indicium: aliàs iudiciũ. i. voluntatem. Accur.

[t] Vxorem. s. illorũ filiorum matrem. R.

[u] Conscriptione. & sic not. q̃ siue specialiter fuerit manumissa, vt modo dixerat, siue solũ accepta est ancilla in vxorem a dño: eo ipso habet duo, s. q̃ libera est: & q̃ legitima vxor: vt hic, & s. in rubrica si. Item si non fieret libera, ex ipsa conscriptione dotaliũ instrumentorum non esset vxor: cũ inter seruã & liberũ non sit matrimoniũ: [t] vt s. de nupt. §. sed & captiuitatis. Item si alij dat scienter in vxorẽ, vel patitur eã nubere, est eo ipso libera: multo magis si ipse eã accipiat, vt s. de nup. §. si vero ab initio. Accu.

[x] Videatur. vt ff. de de testa. l. Titius. §. j. sed non sic in pagano: vt C. de testa. mili. l. ex his.

[y] Legitimam. i. ingenuam vel vxorem.

[z] Hoc similiter. nũc respicit primam partem

[t] Facit c. ꝓposuit. & c. si. eẋ. de ꝯiu. leꝓrorum.

manumissis a sancimus. Nā si ea q̄ in p̄cedentib. dicta sunt manumissorib. nō seruamus: b segniores c forsan hoīes circa libertatis largitatē efficiemus. Nobis aūt oē extat studiū subsistere libertates d atq; valere, & in nostra florere & augeri republica. etenim hui' causæ desiderio e & in Libya & in Hesperia tanta f suscepimus bella & pro recta ad Deum religione, & pro subiectorum pariter libertate. Facimus aūt nouum g nihil, sed egregios ante nos imperatores sequimur. Sicut enim Antoninus Pius cognominatus (ex quo ēt ad nos appellatio hæc peruenit h) ius Romanæ ciuitatis pri' ab vnoquoq; subiectorū petitus, i & taliter, k ex ijs qui vocanē peregrini, ad Romanā ingenuitatē deducens, ille l hoc osb. in cōe subiectis donauit, m & Theodosius n iunior post Constantinum maximū sanctissimæ huius ciuitatis conditorē, filiorū prius ius petitum i cōmune dedit subiectis: o sic p ēt nos hoc videlicet regenerati ōis & aureorū annulorū ius vnicuique petentium datū, q & dāni & scrupulositatis pbēs occasionē, r & manumissorū indigēs auctoritate, oibus similiter subiectis ex hac lege damus. Restituimus enim naturæ ingenuitati dignos, non singulos decetero, sed oēs s deinceps q libertatē a dominis meruerint: vt hāc magnā quādā & generalē largitatē nr̄is subiectis adijciamus. Quæ igit pro indulgentia subiectorum nostræ placue: ūt clementiæ per hanc legē: hęc tua celsitudo cognoscēs, nr̄is subiectis faciat manifesta per programmata propria & hic, & in p̄uincijs: vt discāt q a nostrorum subiectorū per oīa curam habemus: ea q̄ pro vtilitate eorū sunt sancientes. valebit autem hæc lex in subsequentibus oibus, & eis qui postea emerserint casibus. quod enim recessit, non perscrutamur. Da. XV. Kal. Feb. Cp. Impe. Dn. Iust. PP. A. an. XV. Arione. V. C. consule.

a Pro manumissis. f. ut sint ingenui.

b Seruamus. f. ius patronatus. & sic C. de bon. quæ lib. l. ij. ibi, prospiciēdū est.

c Segniores. i. pigriores. Accu.

d Libertates. vt recuperemus eos ab hostibus.

e Huius causæ desiderio. id est vt augeremus rempublicam.

f Tanta. f. vt pij dicamur: vel lege absolute tanta. q. d. multa.

g Facimus nouū. i. extraneū, vel mirabile: imo consuetū in similibus. & ideo duo similia ponit, non eadem. Primū est Antonini. Secundum Theodosij.

h Peruenit. vt dicamur pij. Accur.

i Petitus. i. rogatus imperator, vt hoc statueret. vel dic a quocūq; qui vellit esse ciuis Romanus.

k Et taliter. f. dando singularia priuilegia.

l Ille. f. Antoninus. & dic hoc. f. ius Romanæ ciuitatis qđ est supra.

m Donauit. vt quicunque ciuitatē Romanā habitaret, ciuis Romanus esset: vt ff. de statu ho. l. in vrbe. quæ lex est Antonini. nec sit opus speciali impetratione.

n Theodosius. sicut repete.

o Subiectis. vt C. de iure delib. l. j.

p Sic. a simili.

q Petentiū datū. olim per singularia rescripta.

r Occasionē. occasionem dico indigētem authoritate manumissorum. i. manumittentium: q a non solebant liberti facile natalib. restitui, nisi consentiēte patrono & eius filio: vt ff. de nata. re. l. ij. & leg pen. & l. fi. j. respon.

s Sed omnes. repete per, &c.

TITVLVS VII.
Nouel. 79.

APVD QVOS OPORTEAT CAUSAS DICERE MONACHOS & ASCETRIAS.

Monachi & moniales pro causis eorum coram episcopo debent cōueniri, qui disponere debet, an p se, vel per alios debent respondere. & scdm legē & sacras regulas debet soli episcopi de talib. cognoscere & indicare. Au.

Imp. Iustin. A. Mennæ archiepi. Constantino. & vniuersi eius tractus patriarchæ.

Rem cognoscentes non rectam fieri in hac t regia ciuitate, cōmuni lege existimauimus hoc mederi, inchoantes quidē ab hac felicissima ciuitate: in omnia vero loca ea quæ subiecta u sunt distendentes. Quidam enim volentes corrūpere orthodoxæ fidei honestatem, si quidē litem habuerint quasi cum monachis aut ascetrijs, x ciuiles iudices interpellant: at illi y mittunt exsecutores p̄sumentes. z accedere intra loca sancta, & monachos trahere, a atque monastrias vel ascetrias inquietare forsan eas quæ non videntur, b & hinc iniuriam & confusionem nō paruā adorabilibus fieri locis. Propterea igitur sancimus, si quis quancunque habuerit causam cum aliquibus venerabilibus sanctimonialibus, aut sacris virginibus, aut mulieribus omnino in monasterijs consistentibus, Deo amabilem ciuitatis illius episcopum interpellet, c ille vero mittat, & cū oi honestate:

APVD QVOS oporteat causas dicere &c.

Rem cognoscentes. t Hac. i. Constantinopolitana.

u Subiecta. i. scripta ī. e. cōstitutiōe.

x Ascetrijs. ideo quod assistant orationibus & ieiunijs quotidie: quas vulgo appellamus reclusas.

y At illi. f. iudices ciuiles.

z Præsumentes. f. executores. Accur.

a Trahere. f. ad iudicium.

b Non videntur. quia stant reclusæ: vt supra dixi.

c Interpellet. No. quod monachus cō uenitur, licet pro mortuo, vt seruus quantum ad mūdū reputetur: vt C. de episc. & cleri. l. Deo. sed respondet per abbatem vel syndicos seu œconomos: vt infra, de sanct.

Ascetriæ q̄ sunt.

Monachus, pōt cōueniri.

sanct. epis. §. psidere. & hic subijcit. sic ergo a simili concipiam libellum nomine filij, & rādebit pater: vt C. de bon. mate. leg. j. adnentitia tū hæreditate filiosam. delata triplex in agendo & rūdendo adhibetur distinctio, vt distinguatur an ambo cōsentiāt in adeundo. s. pater & filius: an filius tm̄: an pater tm̄: vt C. de bo. quæ liber. l. vlti. in ijs q sunt in tutela vel cura ætas distinguitur. & absentia consideraẗ: vt si sunt pupilli, qui fari possūt, de his possit concipi libellus authoritate tutoris: alias de tutore tm̄: vt ff. de admin. tut. l. j. §. j. sed & hic si cōtra collegium noīe monachi proponatur non reprobaẗ arg. j. de sanct. epis. §. sportularum. eadē que modo puto seruari, si monachus agere velit: Sed nunquid iurabit monachus de veritate dicenda, si agaẗ de eo, qd p eum factū est, ad similitudinem minorū xxv annis? Rñ. sic. arg. C. de q̃stio. l. Iterrogari. qa ad iudicem spectat inquirere veritaté. arg. C. de eden. le. is apud quem & j. de litig. § oēm: coll. ix. ibi veritate perquisita. de calū. aūt nō iurabit, cum principales personæ debeant iurare: sed monachus nihil habet vel per leges vel p canones: vt j. vt li. iurent. §. primo in princ. & j. de mona. §. illud col. j. item quid de ¬emptus? Rñd. sub papa conueniri.

Monach' an de veritate dicenda iurare debeat.

a Episcopi. sed executioni mandanẗ per iudicem ciuilē: vt infra, de sanct. epis. §. siquis contra aliquem.

b Lite. s. vt dent dilationem & cām examinent.

c Cautela. i. qua-

state, q̃ sunt de psonarum psentia disponat: siue oportet per abbates, siue per responsales, siue per alios quoslibet hoc fieri. ipsi vero cū oī veneratione sacerdotali cām examinent & iudicent. & ciuiles non sint penitus eis iudices, neq; confundant eorū honestatem, cū idonei sint Deo amabiles singularū ciuitatum epi, [a] & quæ de lite [b] sunt, & de cautela [c] iudiciorum disponere, & iudicare honestè atq; sacerdotaliter, & ſm leges nostras, & sacratissimas regulas. Sic enim & qui aliquam rationem habere putatur, merebunẗ iustitiam, & honestas sacratorum inuiolata integraq; seruabiẗ. Cōis igitur sit lex, habeatque custodiam & a gloriosissimis præfectis qui per cunctas existunt diœceses, [d] & Illyrici dicimus, & Libyæ, Italiæque, & Occidentis totius, & a gloriosissimis p̃fectis vtriusq; Romæ, & magnificentissimo prætore populorū, & iudicibus gentiū, eorumq; officij: & nulla eius fiat omnino corruptio, sed integra ad honorem reuerendissimorum monachorum custodiaẗ. Hæc aūt [e] ēt tua celsitudo cognoscens, & ipsa custodiat in hac felicissima ciuitate, & eius [f] cōfinijs. vtatur aūt ad Deo amabiles ciuitatum metropolitanos (quorū ipse suscepisti ordinationem) proponens proprijs litteris hāc nr̃am sacram legē. Verū illi sub se constitutis epis hæc nunciēt, vt ex paucis litteris vna cōtinuatio legis ad oēm pueniat ditionem. [g] Sed ēt accelerari lites sancimus monachis illatas, vt non mens eorū [h] occupeẗ circa litis solicitudinem: sed velociter liberati sacris operib. obsecundent. [i] Sciāt igitur qui præter hæc aliquid egerint: si qdem iudex sit q talem proferre sn̄iam [k] præsumpserit, quia ab administratione repelletur tanquam diuinitati contumeliam faciens, & pœna x. librarū auri vna cū officio suo multabiẗ, sacratissimo nr̃o dāda ærario. Exsecutores aūt pręsumētes offerre omnino admonitionē: ab ipsis Deo amabilibus epis prohibeanẗ, & retrudanẗ [l] in locis q̃ decaneta † nuncupātur, pœnas competentes passuri: exactionem nullā de cætero agere permittēdi. Hac valente lege, [m] si qs cū aliquo reuerēdissimorum monachorū aut virginū aut mulierū oīno sacrarum, & in venerabilibus monasterijs habitantiū habuerit causam. De clericis etenim & ordine conuentionis eorum iam leges conscripsimus, quas valere & firmas esse oī volumus modo. † Scriptum exemplar viro clarissimo Ioanni præfecto sacrorum Orientis prætorio. iterum exconsuli ordinario & patricio. Scriptū exemplar Basilidi gloriosissimo magistro sacrorū officiorum. Scriptum exemplar Longino gloriosissimo præfecto vrbi. Datū. VI. Idus. Mart. CP. Imp. Dn. Iusti: PP. A. anno. xv. Arione. V. C. Cons.

liter causaẗ iudicēsisti, & iudicatū soluí, & rem ratam haberi ſm qualitatem personarum: vt in- sti. de satis. § sed hodie. Sed qdam dicūt, quod hoc pignus accipere debet episcopus.

d Diœceses. sic C. de epis. & cler. l. nulli. §. quod si inuita.

e Hæc aūt tua. loquitur Mennæ patriarchæ Constantinopolitano: vt in intitulatione. s. eo.

f Et eius. s. ciuitatis.

g Ditionem. i. notionem.

h Eorum. monachorum.

i Obsecūdent. hęc eadem rō & in alijs clericis est: vt C. de episco. & cler. l. oēs qui vbicunque.

k Sententiam. ad monachos missam vt ad iudicium veniant ciuilis iudicis responsuri: & si episcopus rōnem non fecerit, alius iudex ciuilis erit iudex: vt j. de san. epis. §. siquis autem pro pecuniaria causa. col. ix. Accur.

† Al. libri pter. j. in dictione decaneta forsasse inge. dicatheta legendū vt locū intelligas i quem retruderētur, donec iudicaui ẽtur.

l Retrudanẗ. s. executores isti. Accur.

m Lege. eo quod alij scripserūt. quorū dicta, nostra sunt vt C. de epis. & cler. l. cum clericis. & l. si quis. & l. oēs qui vbicunque. quas leges facimus: vt C. de vete. iure enucl. l. ij. §. merito. & hodie est expeditum: vt s. vt cleric. apud pro. epis. §. j.

† Sequētia desūt in editione Scrimgeriana.

TITVLVS VIII.

Nouella 80.

DE QVAESTORE.

a DE QVAESTORE.

Hanc non lego, sed quidam sic nos. primo de Dei auxilio, secundo de rescriptis reparādis vt in

Officium quæstoris in inquirendis personis in vrbe Constantinopolitana manentibus consistit, & si Constantinopolitanæ ciuitatis sunt ciues, eorum causas & negotia celeriter expedire, extra-

in prin. & tertio de ueniendo seniæ cie. i. senectute: ut infra eo. §. si vero vi se occasionem. in fi. *cultivatores ad suas prouincias cum suis bonis remittere, et alios expellere & validos & potentes operari facere: exceptis infirmis corpore, q dimitti debent. Bartol.*

Imper. Iustinia. A. Ioãni gloriosis. sacrorum prætoriorum præfecto, iterũ exconsuli & patricio.

Cum Dei auxilio a sẽper omnẽ facimus prouidẽtiam, vt subiecti ab eius clementia tradita nobis, illæsi seruentur. itaque & leges ponimus omnem eis b curantes iustitiã, & quod paulatim c labitur, reparare c festinamus: insuper etiã administrationes inuenimus, quæ castigãtes qđ inhonoratũ est, mediocriora d faciunt delicta, quale videlicet aliquid e prætores f populi i hac felicissima magna vrbe, vtilissimo ex ipso rerum experimẽto omnibus regiam hanc ciuitatem nostram habitantibus approbatum. g Ex hoc igitur experimẽto & aliud quiddam me dela egens moliri & ad inuenire, legi & cingulo iustũ existimauimus. Inuenimus enim, quia paulatim prouinciæ quidem suis habitatoribus spoliantur: magna verò hæc ciuitas nostra populosa h est turbis diuersorum hominum, & maximè agricolarum suas ciuitates & culturas relinquẽtium. Hæc ad præsentem legem nos respicere procurauerunt, & ad cingulum i qđ nũc a nobis penè nouatum est: cui non piget nos de publicò & annonãs dare, & sufficiens etiam officium cõstituere, & ex negligentia eius periculum releuare. Cingulũ etenim hoc accipienti, quęstoris imponimus k nomen. sic enim & i ini tio inuenientes, dicimus aũt priscis temporibus, in quibus vocabãt inqsitores ad hoc venientes officiũ. Volumus autem cingulũ habentes hoc respicientes ad Deum, nostrumque timorem, & legem, requirere ad magnam hanc ciuitatem venientes, ex quacunque prouincia sunt viros: siue mulieres, aut clericos, seu monachos, vel monachas, siue externarum l ciuitatum aduocatos, aut alterius cuiuscunque fortunæ vel dignitatis existant, & perscrutari qui sint, aut vnde venerint, & qua occasione. & si quidem agricolæ sint, intendere quibus m nostrorum iudicum horum n competũt lites, & his imminere, velociterq; eos eripere difficultatibus pp quas huc venerũt, & festinãter, vnde venerunt, eos remittere cõpetentia fruentes. o Si verò aliqui sint agricolæ constituti sub dñis, & egentes eis p ad hãc venerunt regiam ciuitatem: præparare possessores, citius eas discernere q pro quibus venerũt causas, & remittere merẽtes r mox quæ iusta sunt. Si verò forsitan ad resultationem possessorum venerunt, & aduersus eos dicant causas: si quidem multitudo sit, plures quidẽ remittere continuò ad prouinciam, duobus aut tribus relictis, qui secundum collitigantium schema s litem exerceant: t & ita eum imminere litis v auditori, & procurare citius incidi x negotia, vt nõ longitudo eis fiat temporis, & maximè agricolis: quorum & hic præsentia superflua, & agriculturæ vacatio damnum & ipsis & possessoribus facit. Si verò neque agricolarum sit adueniens multitudo, sed quidam forsitan alij, aut etiam litigaturi aduersus alios, & hic tardent, non quiescere, sed cum omni instantia iudices vrgere cum festinatione eos contentionibus absoluere, & litibus liberatos remittere in suas ciuitates, & prouincias habitare. Si verò forsan cum institerint y auditores litis, aut agricolarum domini, z qui a nobis sunt iudices statuti, vt litigantes aut obseruantes liberent, ipsi adhuc differant, & non citius eos a litis obseruatione liberauerint: tunc ipsum, a qui a nobis in hoc cingulo

vel distinguendo. Al.
y Institerit. s. quæstor. id est præceperit iudici expedire, & nõ fecit. aliàs institerint.
z Dñi. not. dñm eẽ iudicẽ agricolarum.
a Ipsum. s. quæstorem. Ala.

A possessoribus.

a Cum Dei auxilio. sic. i. de armis in de princ. & C. de vete. iure enu. l. j in princ.
b Eis. subiectis.
c Reparare. ar. pe rescriptis. quod dic, vt i. de hæred. & Falc. §. semper igitur.
d Mediocriora. i. pauciora. sic. C. de defen. ciu. l. per omnes.
e Aliqd. innouatũ.
f Prætores. repete, castigatũ dico p edicta & interdicta sua.
g Approbatum. i. castigatum: dico approbatum ab omnibus habitatorib. & c. Azo.
h Ciuitas populosa. vt i. de tabel. §. fi. & facit i. de mã. prin. §. fi. colla. iij.
i Ad cingulum. s. quæstoriæ dignitatis.
k Imponimus nomen. vt ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde cum.
l Externarum. aliàs extranearum. ff. de capti. l. non dubito.
m Quibus. s. aliqs nostrorum iudicum, quibus &c.
n Horũ. s. agricolarum.
o Fruentes. i. accipientes, q̃ petita sunt.
p Eis. s. dominis: vt dent sibi agriculturæ pmanentia instrũ aratoria. Ala.
q Discernere. confitendo, vel negando. Azo.
r Merentes. vt C. de re mi. l. tam collatores. & ff. quod cuiusq; vniuersi. l. item. §. j. ar. ff. ad muni. l. municipes. ar. C. de aduo. di. iud. l. restituenda.
s Schema. ff. de pdi. & dem. l. municipib.
t Exerceant. s. quæstionem. Al.
v Litis. vt C. de iura. calũ. l. ij. lat. C. de aucto. præ. l. vlti. argu. ff. de ope. no. nũ. l. de pupillo. §. Pedius.
x Incidi. i. decidi

Reparari debẽt antiqua rescripta.

Cõc. c. absoluit. extra. de Iudęis.

a Possessoribus. s. in continenti.
b Vt. pro vtpote.
c Sufficiat. quod habent. nã nihil habẽt, vel parum. Azo.
d Decens. s. quia forte mendicare erubescit. Al.
e Onus. C. de officio pfecti vrbis l. vltima.
F Sectari. i. cũ dedecore & contumelia expelli.
g Graues. not. deferendũ ætati & canitiei: vt ff. de termi. moto. l. ij. & C. q ęta. l. v. lib x. & ff. de munerib. & hono. l. semper in hac.
h Tanquã ab eis. s. ab eius pœnis. Al.
i Inscriptiones. vt C. de accusa. & inscri. l. j. in fi.
k Cingulum. facit ĩ. quõ opor. epis. §. clerici. & § fi & arg ĩ. de col. §. super. coll. ix. & ff. de custod. reo. l. j. §. diuus. & C de bon. sub. l j. & C. de offic. ciui. iudi. l. vna.
l Administratores. s. officiales vel appar-itores. vt ff. de offic. pfect. pto. & facit ĩ. vt iudices sine quoquo suf. §. volumus. & ĩ. de man. princ. §. delinquentes. collat. l. j. & in auth. vt dif. iudi. collat. ix. & ĩ. de manda. prin §. sed ẽt. & §. deinde. colla. iij. Liberati.

constitutus est, deducere ad se litigantes, aut agẽtes aliquo iure a possessoribus, a proinde non merentes examinare, & citius disponere, pro quibus illi huic magnæ obseruant ciuitati, ad suas remittere patrias, aut oĩno ex quibus venerũt locis, omnibus peremptio ad hoc priuilegio, & fori præscriptione. Si verò vitæ occasione aliqui aut lites nõ habentes, in hac sunt nr̃a ciuitate, vt b propter victum, aut eo q hoc ad eorum desideria nõ sufficiat, c iam etiam peccent, corporum eorum statum, qualis quis est inspicere: & siquidem valent eis corpora, potentes autẽ sufficere ad laborem sunt: siquidẽ seruilia fuerint, cognoscere quorum sunt, & hos etiam inuitos possessoribus transmittere. Si verò liberi fortuna, & ex aliqbus ciuitatibus, aut prouincijs orti: hos trãsmittere ad puincias ex quibus orti sunt. Si verò huius terræ fuerint, & corporibus quidem validis vtantur, vitæ aũt eis decens d non est occasio: hos nos frustra esse terræ onus e pmittere, sed tradere citius eos, vt operũ publicorũ attinet artibus, ad ministeriũ, & ppositis panificantiũ stationũ, & hortos operantibus, alijsq; diuersis artibus, aut operibus, in qbus valent simul qdẽ laborare, simul aũt ali: & segnem ita ad meliorẽ mutare vitam. Si verò aliq noluerint obseruire operibus qbus traditi sunt, hos sectari f hac regia ciuitate. parcentes. n. eis hoc sacimus: vt non segnitie eos ad illicitos actus ĩpellente, leges eos abripiant ad pœnas, nr̃is tradẽtes iudicib. Læsos aũt aut læsas corpore, aut canicie graues, g hos sine molestia esse iubemus in hac nr̃a ciuitate, saut piè agere volentib. adscribẽdos: & aliorũ singulos interrogare qua venerint gr̃a: & inqsitis, q digna sunt super eis agere, vt nõ pigri hic sedeãt, sed cõpetentia agẽtes, ad proprias reuertantur prouincias. Si verò aliqui aut in hac habitãtiũ ciuitate, aut ẽt de foris veniẽtiũ, inculpent aliquos tanquã ab eis h dãnificati p occasionẽ forte eorũ, quæ dicunt sportulæ, aut ẽt ex hoc læsionũ: & dicant eos aut puaricari pro his nr̃as leges, aut ẽt sine iudiciali præcepto admonitionẽ eis offerre: quærere subtiliter hæc delinquentes, cuiuscunq; fuerint dignitatis aut militiæ, & sub quo constituti sunt cingulo: eosq; simul quidem comprehendere: simul aũt post probationes interminatas ẽm nostras leges exigere pęnas: nullo competentium eis iudicũ defendere eos valente, & tam illæsos seruare eos qui iniustitiã passi sunt, recipientes quę contra legem exacti sunt, quàm pęnas nr̃is definitas ↄstõnibus superexigere: ac de eis referre, vbi perspeximus dandas. Super hoc aũt quicũq; querelam suscipient falsitatis, seu quæ vocatur falsa scriptura: in quocunque collegio hoc requirere, & qui super his denunciantur, comprehendere, & post inscriptiones i & probationes punire. sic. n. hmõi audientię damus potestatem ei. Si verò aliquis taliter læsorum adierit ordinatũ secundũ præsentem legẽ iudicẽ, & non iustam impetrauerit prouidentiã, vt cogat ad nos & ad semper imperiũ hoc denunciare: sciat apertè qui cingulum k hoc assumit, qa ipse de suo reddet ea ei, qui ab eo neglectus est, maleq; decuerat eũ a delinquente accipere: insuper & maiorẽ indignationem nostram experietur, iustè, vtpote nostras iussiones transcendere præsumens. Maximè autem omnium, qui hanc administrationem habet, & perpetuè hoc ponit studium puris manibus omnia agere, & administratores l habere non sordidos, neque turpi acceptioni paratos, sed purè & liberè administrare, & si tale aliquid super ministris peccatum inuenerit, hoc etiam punire, & ex ipsius ostendere suam firmitatem simul & castitatem. Propterea enim & decem libras auri occasione expẽsarum decernimus ei, & eius consiliario solidos centum, & ministrantibus ad expensarum causam solidos trecẽtos triginta damus annonæ: quorũ etiam descriptionẽ huic legi apponi præcipimus, vt fisci † largitate cõtenti alienis abstineant: eruntq; Dei & nostri subtiles cultores, & è cęlo hanc nostram fruentes prouidentiã & administrationem, causis facilius & legalius vtentes. Damus

† Epist. c. militare. 23. q. 1.

a Liberati vrgu. C. de sanctis. epis. §. si verò monachus.
b In trāsmarinis. transmarinas partes appello Romanum portum, quem debet custodire quæstor. & de omnibus intrantibus interrogare: q & vnde sint & pro qua causa venerunt. Ala.
c Venatus. sicut. n. feras bestias hoies venantur: ita & competentia iura imperator adinuenit, vt subiectis præbeat.
d Leges. s. prædecessorib. imperatorib. Ala.
e Trāsitorio. transitorio studio veuut desides & pigri scholares, qui negligunt suas lectiones recordari. Accur.
f Leue. j. quibus mod. na. eff. sui. col la. vij.
g Ab vniuersa. nota quod negligentia omnia lædit. & facit. C. de ann. excep. l. vt perfectius. & ff. de transa. l. iij.

Negligentia cuncta lędit.

h Incorruptum. vt puras habeant manus: vt s. eo. §. maximè. Ala.
i CONSTITVTIO quæ dignitatibus &c
Istæ duæ dictiones sūt ablatiui casus.
k Q Vicqd. Ornatum. i. decorē ff. de pollitatan. l. j. in princi.
l Legē scripsimus. vt ff. de consulib. le. di. lib. xij. raro sit tā, vt ibi dr, quod filius fami. eligat patrici⁹.
m Actio. i. actus. sic s. de non alie. aut permut. re. eccle. §. finimus. Accur.
n Actiones. i. legitimi actus emancipationis.
o Iniurijs. hunc modum emancipandi non vidi. & de eodem dicitur. C. de eman. lib. l. fi. & siebat intercedente [illegible]

Damus autē administrationē habenti fiduciam & iudicibus insistere, & ad nos referre, & ex se agere competentia: vt neque infirmitate, neque alio omnino culpatus, nostro super eo iudicio minor appareat. Licentiā verò similiter ei damus publicis epistolis vti ad prouinciarū pſides, vt ij q e mittunt ab eo, mittant ad suas ꝓuincias sine lite ibi ducturos: & si quo egent legitimo auxilio, hoc pcepturos. Illud maximè ꝓuidere, nō de ijsdē secūdo molestari (qđ sępe) eos q hic vanè cōmorant: deinde retrāsmissos ab eo, rursus remanere: & mox reuersos, secūdarū ei causarum pbere occasiones. Si enim denuo in hac felicissima ciuitate iueniat quosdā nidificantes frustra, q liberati [a] & ad ꝓpriam ꝓuinciā transmissi sunt: his & castigationē iponat decentē, & vehementius iterū transmittat. Sic nobis ēt foris ciuitates habitabunt, & magna ciuitas hæc cōfusione liberabit. Si verò aliquos pspexerit sui officij in trāsmarinis [b] partib. collocare, q ēt deforis conueniētes ingrāt, & hinc destinatos suscipientes ad ꝓuincias dirigāt: & hoc agat, qđ vtile est reipublicæ p oīa venatus. [c] Hæc oīa sancimus nr̃orum subiectorū curā habētes: vt nō suas ꝓuincias deserētes, hic atterant & moriant forsā ꝓprijs priuati, & neq; paternis fruētes sepulturis: eo ꝙ & ante non ponentibus leges, [d] & rēpublicā constituentibus, hæc non transitorio [e] studio fuerunt, sed & pigritiæ fuit qdā scriptura, & peregrinos oēs pscrutabant, & neq; nouum neq; leue [f] hoc causis studiū bonum qdē & antiquū, neglectū verò in medio ab vniuersa [g] lędēte negligētia, paulatim pclitatū est corrūpi & pimi, donec nos pdesse hoc, & vtilissimū inueniētes, rursus in rempublicā introducimus. Sicut. n. pbemus incorruptū [h] eū, & eius officiū esse volumus, & nihil extra q̄ a nobis dicta sunt, accipere: ita & indēnes eos seruari iubemus, vt neque occasione codicillorū, neque per occasionem annonarum, neque per aliā quamlibet causarum, aut in sacrum nostrum palatium, aut in forum tuæ celsitudinis occasiōe codicillorū aut pceptorum aliqd dare nūc, aut in futuro tpe immensæ tuæ celsitudinis occasione emolumētorū q̄ p eos ipendunt ei, aut consiliario, aut eius officio: sed vndiq; eis pura seruari q̄ nr̃a largitate dant: sufficiet enim oībus p medela decenti germanè eū gubernantē cingulum vniuersis vtilissimū esse. Quæ igit nr̃æ placuerunt potestati, cognoscēs tua celsitudo, oīa ad effectū pducere festinet, approbetq; nr̃am prouidentiā: qa & nouum cingulum adiecimus, & nr̃orū subiectorū p oīa curā habemus. D. vij. Id. Maij Constantinop. Impe. Dn. Iusti. PP. ann. xij. Arione. V. C. Cōs.

quadam ficta venditione, & manumissione. ff. de ca dim. l. iij. §. emancipato, & institut.

mod.

TITVLVS IX. Nouella 81.

CONSTITVTIO, [i] QVAE DIgnitatibus & episcopatu filium liberat patria potestate.

Dignitas consulatus & patriciatus a patria potestate liberat sola dignitatis collatione, & generaliter omnis alia dignitas q̄ a curiali fortuna liberat, & a patria liberat potestate. Bart.

Imperat. Iustinianus Augu. sacro regiæ vrbis senatui.

Vicquid ad vtilitatem & ornatum [k] respicit a Deo traditæ nobis reipublicæ, hoc semper cogitantes, ad effectū deducere festinamus. Igitur etiam dudum legem scripsimus [l] super gloriosissimis nostris patricijs: quæ liberos eos dignitatis collatione paterna potestate demonstrat. Non enim decens putauimus, vt hos quos nos in officium patrum prouehimus nostrorum, hi sub aliena sint potestate. Nam si emancipationis actio [m] dudum quidem & per eas quæ nuncupantur legis actiones [n] facta cum iniurijs [o] & ala-

... l. iij. & filijs sui furia patris est. ff. de iniu. l. sed si vnius. §. sit ꝑtor. & §. filiosa.
a Prebere. s. oportet. Ala.
b Legitima i. agnationis iura. Accur.
c Patrum. nā tunc recidūt: vt insti. q. b. mo. ius pa. po. sol. §. j. Sed § ff. de adopt. & pr. insti. quib. mo. ius pat. pot. sol. §. ij. in fi. Sed dic hoc speciale: vt hic dr. Acc.
d Acquiri. hodie. Sed olim cōtra. vt C. de epis. & cleri. l. sacrosanctæ. Item liberat a seculi & ascriptitia, sed non a curiali: vt j. de san. epi. §. sed hoc quidem. colla. ix.
e Quam. scilicet largitatem.

DE IVDICIbus, &c.

A principe delegatis in ciuitate Romana, qui sunt xij. octo minores, & iiij. maiores: vt infra, eo. §. vetus. & sedebit quilibet in suo prætorio in basilica: vt infra, eo. §. sedebunt. & hęc pars expeditur infra eo. vsque ad §. quia vero.

Cōcor. cum hoc tex. c. tua eū g'o. su super verbo citari. extra de fi. presb.

f Permaneat. s. vnaqueq; pars ei, qd iudicabit iudex. & exponatur pmaneat. i. permanebit, vt sæpe fit. Vel dic q̄ hæc littera est superflua, qd pmaneat: nec est in nouellis. Azo. & hoc expedit. j. eo. §. qa vero multæ. Acc.
g Et vt appellationes. hoc expeditur j. §. nostros. vsq; ad §. omnis autem.
h Et vt in media. hoc dr. j. eo. §. ois autem. vsque in fin.
i Zenonæ. lex. quam non habemus.
k Caderet. in desuetudinem.
l Iudices. s. diferen...

tem, ñ has tales suas potestates similia pbere, a qualia aliæ q̄ p emancipationes fiūt: sed præcipuū quoddā pmiū iperiū conferre calib. suis pōtatibus. Non. n. volumus eū, q ita suæ potestatis fit, pder aliquod legitimorū ius, sed sint & generi ad eos, & ipsis ad genus intacta legitima, b & ex natura seruata iura, & filij eorū post mortem auorū sub eorum recidāt potestatē, ac si contigisset eorū parentes morte suorum patrū, & nō ex præsenti lege suæ potestatis fieri: & merito filios post mortem suorū patrum c sub potestate haberi, vt nihil horū q̄ ab imperio cōferuntur, eis deesse videat, qm oē bonum, ⁋ siue a Deo acquirit hoibus, siue ab imperio sequente Deum, decet esse mansurū: & ois malitiæ ac deminutionis extraneum.

CAP. III. Vt per episcopatū liberetur filius patria potestate.

PALAM verò est nullū esse, qui nesciat præ oib. sanctissimis episcopis ipsa ordinatione ēt suam potestatē acquiri. d Qui enim oium sunt spirituales patres, quomodo sub aliorum potestate consistant? Sed conuenit ēt eos hmōi potiri honore, & hoc ex hac nostra legislatione frui. Quæ igitur nobis visa sunt, ad vestrā reuerentiā & honorem ò colendissimi patres, volumus in perpetuum splendere nostræ reipublicæ tam ad nostrum ornatū, quàm ad nostræ largitatis probationem, quam e nostris patribus & consulibus sacerdotibusque contulimus. Da. XV. Kal. Apri. CP. Dn. Iust. PP. A. Arione V. C. Cons.

TITVLVS X. Nouel. 82.

DE IVDICIBVS, & vt nullatenus cum iureiurādo eligatur aliquis iudex, quòd permaneat f ei: & vt appellationes g accipiant modis omnibus iudices: & vt in media h lite factæ formæ quomodo oporteat decidi cognitionem, non attendant iudices.

Imper. Iustinianus A. Ioanni glorìosissimo prætoriorum Orientis præfecto, iterum exconsuli & patricio.

Zenōe[a] piæ memoriæ scripta est lex de iū diciorū ordine multas quidem mutationes sub sequentibus suscipiens temporibus: ad hoc autem peruenit, vt paulatim penè omnino caderet. k Nam & qui in ea conscripti sunt pedanei iudices, l humanam omnes reliquerunt vitā, m & plurima definiti n iuris tacita sunt, o & certam non meruerūt memoriam. sed vsus hoc percipiens, p in aliam transtulit q figuram. Nos igitur videntes omnino confusum r iudicij schema, s existimauimus oportere hoc lege t determinare, quæ v decentem ordinem imponat causæ. Non enim existimauimus oportere habere x iudicū quorundā nomina, maximè legum ineruditorū, deinde neq; causarū habētium experimētum. Nostris y enim administratoribus

& patritiquos delegauerat Zeno. Azo.
m Vitam. nam oēs sunt mortui.
n Definiti. i. dicte leges a Zenone, secūdum Azo.
o Tacita sunt. i. taciturnitati tradita.
p Percipiens. i. amissionē & obliuionem definiti iuris.
q Transtulit. i. ordinem iudiciorum, vt deduceretur ad imperitos quibus deputabantur causæ.
r Cōfusum. per dictum vsum, qui deputabat eis imperitis. Accur.
s Schema. id est, ordinem iudiciorum.
t Lege. s. hac præsenti.
u Quæ. s. lex.
x Habere i. non volumus aliquem iudicem dari, q leges ignoret. & maxime qd est hic, abundat: vt C. de manu testā. l. fi. §. j. idē intellige de 3legatis. Nā hæc constitutio de his tractat. secus in ordinarijs: vt j. pxi. nostris enim, & cæt. Itē C. de iud. l. certi iuris. cōtra. Sol. ibi nō dicit q litteras ignoret licet sit miles Vel dic, q ibi habebat experimentum causarum, hic nons vt hic subijcit. Vel dic, q ibi interim inter milites tm̄ illud sibi p̄mittitur: vt C. de iurisd. om. iudi. l. magisteriæ. non inter alios: vt hic. Item secus si delegaretur illiteratus a principe sciente: vt ff de re iudi. l. q̄ ds consulebat. Sed si ab eo ignorante, vel ab alio sciente, vel ignorante, illiteratus delegatur, nō valet: vt hic.
y Nostris. q. d. aliud est administratoribus, qui euā imperiti iuris possunt esse.

Huius legis, vt pote Græcæ, locus notatur post l. vl. C. de pedaneis iudicibus. Contius.

toribus [a] adsunt modis oībus assessores, [b] & ea, q̃ legū sunt, explicātes & occupatiões adimplētes eorū:qm̄ multi detēti curis, quas apud nos habēt, meritò iudiciorū cōplent partē p suorū p̄sentiā assessorū. Illi aūt [c] neq; cingulū habētes, neq; nobis ministrātes, nisi potuerit p se nosse, quod iustū est, sed aliūde emendicare iudicādi honestatē, qūo nō maximū vitiū erit reipublicæ, non eis, q ex se [d] quod agendū sit, sciant, lites tradere, sed sinere eos quærere alios, [l] a q. bus liceat discere, q̃ ipsos in iudicādo eloqui decet. Hæc nos meritò ad p̄sentem erexer nt, nostrorū subiectorū curā agentes, & volentes eis ēt, q̃ de iudicijs sunt in promptu esse, atq; facili, & abſq; oī dilatione transigenda.

CAP. I. De iudicibus a Iustiniano electis.

VETVS igitur schema [e] Zenonis cōstitutionis piæ memoriæ, q̃ vnicuiq; p̄torio [f] certos definiuit iudices, oīno perimimus: eligere verò perspeximus in rebus vtilibus habentes attestationē, [g] qui cōmunes omnium [h] erunt iudices, tanquam vndiq; electi. & hoc quidem gestū [i] est: & electi sunt a nobis iudices, Anatolius [k] vir spectabilis iam aduocatione dudum cōpleta, & inter spectabiles fisci aduocatos deputatus: ac Flauianus, [l] qui nunc aduocatus fisci consistit, & Alexander, [m] & Stephanus, & Mennas, eloquentissimi aduocati, & pedanei iudices tui fori, & Alexander alter, [n] quem pedaneū iudicē esse prætorij gloriosissimi magistri sacrorum officiorum cognouimus: & duo subsequentes alij aduocati tui fori, Victor & ex Quizico [o] [t] Theodorus. Ex aduocatis itaq; isti iudices p̄ponātur. Quia verò competens [p] est, esse etiam maiores iudices aliquos dignitate prouectos experimento causarum multarū, aut plurimi temporis exercitatos, magnis cingulis aut multitudine [q] horū excitatos, qui ēt nr̄æ obseruent pietati: [r] ideo p̄spexim⁹ & gl̄iosissimis qdē p̄ricijs Platonē [s] gloriosiss. p̄riciū, q ī vrbana p̄fectura obtinuit, tp̄s, & scd̄ oī illis sedib. ɔstitut⁹ est, & Victorē [t] gloriosissimū & ipsum, qui tam in magna Hellade, [u] quàm in nobili Alexandrinorū ciuitate administrauit, & p̄fecturæ vrbanæ tenuit p̄sulatum, & neq; legum inexpertū, & Focā [x] gloriosissimum inter nostros annumerandos iudices, virum quæcunque sedes nouerit laudatum, quàm sibi præstantem, insuper & quæ legum sunt scientem. Inter hos Marcellum [y] quoque magnificentissimum semper quidem eum præsentem, & circa iustitiæ [z] miramur obseruationem, & ab oībus penè nos adeuntibus, pter hoc petitū scimus, [a] & consiliario [b] vtentem laudabili, quatenus dispo nere, q̃ ex legibus sunt, possit, i. Apione viro spectabili & fisci aduocato, & in alijs habente testimonium optimū, tam apud alios, quam a nobisipsis.

CA. II. Vt iudicibus tantum hac lege datis delegare causas liceat.

Iudicibus præteritis princeps causas delegat: & si iudi-

---

esse, eo q̄ hn̄t assessores qui supplent eorū defectū: sed & iudices præcipue ppter peritiā legum eliguntur. Azo. & sic respondet tacitæ obiectioni.

[a] Administratoribus. s. præsidibus prouinciarum. Al.

[b] Assessores. s. consiliatores: vt s. vt de suo seu su. §. illud.

[c] Illi autem. s. delegati & inaudititi iudices.

[d] Qui ex se. s. tradere lites, vt subijcit. Sic no. quod iudex non debet esse illiteratus: sic nec aduocatus: vt C. de postu. l. ij. licet & aliter lex illa intelligi possit: nec medicus sine physica: vt ff. de. off. p̄s. l. illicitas. §. sicuti. Nec chirurgus sine chirurgia vt. ff. ad legē Aquil. qua actione. §. fi. nec doctor indoctus: vt j. de san. epi. §. j. nec instructor instruendus: vt ff. de eden. l. si quis ex argētarijs. § prior. & si cuius rei peritia ab aliquo exigitur, si non habeat, est in culpa: vt ff. quod quisq; iu. l. ij.

[e] Vetus igiť schema. i. forma. Al.

[f] Prętorio. locus vbi prætor reddit iura.

[g] Attestationem. q. d. eligemus eos q bonæ famæ & testimonij sunt. Azo.

[h] Omniū. scilicet & actorum & reorum. Ala.

[i] Gestum. id est, elegimus iam. vt subijcit & enumerat primo octo, qui ex minori ordine eliguntur: & postea quatuor, qui ex maiori: & sic sunt xij.

[k] Anatolius. primus.

[l] Flauianus. secūs.

[m] Alexander. tertius, & quartus, & quintus.

[n] Alexander alter. sextus & duo alij. s. septimus & octauus.

[o] Ex Quizico. i qui fuit de illa terra: vt ...

---

ff. de muñ. §. j. in fi. colla j.

[p] Competens. s. cognouimus. Al.

[q] Aut multitudine. i. experimento multarum causarū & magnis cingulis. Azo.

[r] Pietati. i. obsequium & fidem præstant nobis pijs.

[s] Platonem. hic est primus de quatuor maiorib. iudicibus.

[t] Victorem. hic est secundus. Accur.

[u] Hellade. ciuitas quædam. Ala.

[x] Focam. Hic tertius est de maiorib. & quod dicit quæcunq;, supple Focā dico virum laudatū, quæcunq; sedes nouerit. i. in quacunque sede fuit electus & notus: & non solum eum, sed ēt præstantem sibi sedem, i. eligentem. ac si diceret tam ipsum electum, quam eligentem. Focam dico ēt scientem quæ legū sunt. Et sic nota q̄ qui bene legit, est laudandus: vituperandus qui male: vt hic, & j. de san. epis. §. iij. & j. eod. §. hoc autem. coll. ix.

[y] Marcellum. hic est quartus.

[z] Iustitiæ. q. iustitiā habet in promptu: vel quia seruat bene eam. & supple ita. s. quod miramur. Accur.

[a] Scimus. quia oēs petiere a nobis, vt eum instituerenus cum alijs.

[b] Consiliario. solli citus erat iste Marcellus semper habere secum aliquē legis peritum, cuius cōsilio decidere causas solebat & hic habebat Appionē, vt subijcit.

Delega

Margin notes: [p] Cōcor. ad hoc. c. ex litteris in fi. extra de cōsanguin. & affin. — [a] Iuxtægiō, iudicio. — [t] Cyzico.

H. in septima parte ... c. lg. ... corridore //

a Delegamus. i. delegabimus vel delegamus in præsenti: & fuerit, quod subijcit, erit pteritũ subiũctiui. & sic no. q̃ isti sunt delegati, & de his tractat hæc cõstitutio, vt dixi. s. eo. §. j. & not. q̃ loquit vt in tertia persona & vt in secunda hic de illis.

h Mox aliquod tñ momentũ naturæ debet interuenire, saltem, vt vadat iudex comestũ: vt ff. de ver. obli. l. continuus in princ. Sed quomodo in vesperis iudicat: cũ turpe sit magratibus tali hora esse in iudicijs: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. & qa. q̃ est s.? Rñd. illud in ordinarijs: hoc in delegatis a principe. vel posset dici, q̃ vsq; ad vesperam ius debeant reddere vt hic: nõ extunc, vt ibi.

b Iudicũ. s. delegatorũ maiorũ. nã. s. i il lo. §. vetus. hucusque minores & maiores delegauit: & hic permittit maiores delegare minoribus, quos vocat pedaneos offõ & dignitate. Alij verò erãt pedanei offõ: sed nõ dignitate. nec põt dici q̃ hic vocet iudices administratores: qa s. e §. nos. circa pri. ordinarios siue administratores eos sic distinctè appellauit. in nouel. tñ dr̃ s.: qa hic iudices appellat magistrat': & iõ illud vr̃ sequẽdũ, coarctandũ tñ est in magrãtib. populi Romani, & iudicib. a principe Romæ ꝯstitutis p delegatiõnẽ, q̃ in regia Basilica ẽt præcipiunt sedere. quod est verius.

c Particulares. vt pacte hẽat examinatõnis cãe ille, q̃ delegat s. semel audiat i prin. & i medio, & i fine, & sic ferat iudicium. i. sñiam. Cetera expediunt p ꝯsiliarios: vt s. vt defun. seu tu. §. illud. coll. v. ibi. n. qđ p̃mitt adm. nistratori, p̃mitt & delegato hic: & iõ in hac pte corrigi. Vel melius particulares vocat examinatores: qa iudex a principe delegat' vnã cũ ꝯsiliarijs suis cãm examinat totã, & i fine fert sñiam vt i §. alios. & hic dr̃. vel hoc locale ẽ, id est Romæ. vel hic iudices vocat magrat' ordinarios. vt i nouel. & j. innuitur. §. illo. ibi, si qs tñ &c.

Iudices superius nominati volunt causas delegare, possunt eorum consiliarijs rei examinationem committere: ipsi verò debent ferre sententiam. Ange.

IVDICES itaque post nr̃os administratores hos esse volumus: & his oĩbus negotia ẽm qđ nobis visum fuerit, delegamus. a Si quis aũt nr̃orum iudicũ b deputare voluerit causas, ijs q definiti sũt a nobis pedaneis iudicibus tradat, & alteri oĩno nulli: nisi ꝯsiliarijs suis cõmiserit particulares c examinationes; ipse ꝑ oi negotio iudicium portaturus.

CAP. III. De ordine & tpe quo iudices sedere debent.

A mane vsque ad vesperas iudex sedere dẽt. Ange.

SEDEBVNT † aũt hi pedanei d iudices cõtinuè, & nũc e in regia basilica, in qb' f & tũc domunculis iudicãt, matutino g mox h & meridie & vespere audiẽtes causas, nõ solũ, q̃ post legem i mouendæ sunt apud eos, sed ẽt alias q̃cũq; apud alios k quẽ sunt ẽm antiquũ morẽ schema, nũc ãt a nobis ad eos mutari pceptę sunt.

CAP. IIII. De prouocationibus.

ILLO custodiendo, vt si sub appellatione a pedaneis iudicibus aut gloriosissimis viris fiãt l causæ, & ipsæ m qdem a nobisipsis delegatę sint ẽm quantitatẽ n aut in cõe: apud gloriosissimos iudices nostros examinabuntur: aut alijs ẽm cõsuetudinem sacrarũ consultationũ o delegabũtur. Si q tñ gloriosissimorum p nr̃orum iudicũ cãs eis q delegauerint: ad eos, q hos miserunt, eis audientibus appellatio remeabit: ab illis aũt rursus ẽm pdictũ r modum talia iudicabunt.

CAP. V. De iurisdictione iudicũ pedaneorũ.

Iudices pedanei debent per se causas audire ad hoc, vt litigantes a circuitu liberentur: & debent terminũ præfigere partibus, in quo velint ferre sententiam. Ang.

AVDIENT s igit oẽs qdẽ litẽ vsq; ad trecentos solidos existentẽ sub schemate t annotationis. † Sic enim velocius lites iudicabunt, & circulis cognitionalibus u ac temporis contri-

i Legem. s. istam.

k Alios. i. apud eos, qui sunt inerudi ti legum: & appellantur idiotæ.

l Fiant. i. appellet ab eorum sententijs.

m Et ipsæ. s. causæ.

n Quantitatẽ. i. habita distinctione vtrũ sint magnæ quantitatis: vt tunc in cõe apud nr̃os iudices: aut minoris: & tunc alijs cõmittant: vt C. de appe. l. in offerẽdis & l. præcipimus. Acc.

o Consultationum. ꝯsultatio dr̃ rescriptũ ab impatore sup aliquo negotio de quo consulitur, factum.

Cõsultatio qđ sit

p Gloriosissimorũ. s. ordinariorum.

q Eis. i. alicui de xij.

r Prædictũ. i. prout dr̃ C. de appel. l. præcipimus. § hæc appellatio. & C. qui pro sua iurisd. l. j. i fi. & ff. qs & a quo app. l. fin.

s Audient oẽs. vel dic oẽs magratus, s. maiores & minores. & minores. q numerant s. eo. §. vetus. Vel dic oẽs lites vsque ad ccc solidos, vt & defensor ciuitatis: vt s. de defen. ciui. §. & iudicare. colla. ij. Vel vtius oẽs lites, i. regulariter lites. nõ aũt ibit de manu i manũ, vt subijcit, sic enim &c.

t Sub schemate. i. figura vel forma qua delegati sunt. nã annotatio delegatio dicẽ põt. & sic not q̃ ẽm formam rescripti sit a iudicibus delegatis iudicandum: vt hic, & ff. manda. l. diligenter. nisi id non possit sine alio aliquo explicari, vt ff. de iuri. om. iu. l. ij. vel dic annotationis, i. scripturæ. q d. acta iudicialia debent esse in scriptis: vt extra. de appel. c. vt debitus. & licet hoc fiat, tñ nihilo minus & sententia datur in scriptis: vt subijcit, & C. de sent. ex breui. reci. l. j.

† ἐγχειρίσματος. i. i forma sn scripti, q. d. sine scripto. Iulian' vertit nr̃'iter, nescio quo sẽsu Conuas

q Cõcor. cũ hoc §. i c. consuluit. i glo. sup verbo gsam. vbi dr̃ q̃ d iure mero. ex. de off. delega.

d Pedanei. s. iudices. Ac cursius.

e Et nunc sicut olim, Accur.

f In quibus. sic ordina literam, in quibus nũc domunculis, &c. & regiam basilicam appellat palatium maius, q̃ est apud Lateranum, in quo tpe huius legis reddebatur ius. & sunt ibi multæ cameralæ, vt hic dicit. & est verum, i quibus stabant iudices in iudicãdo, & ibidem stetit Sibylla & iudicabat: hodie verò in Capitolio reddunt Romæ ius.

g Matutino. sed nũquid de nocte poterit iudicare? arg. huius legis. q̃ non: sed arg s. C. de transact. l. non minorem. & ff. de fer. l. more Romano. Solu. iudicare põt de nocte ex volũtate, sed de die ex necessitate.

u Et cognitionalibus. forte in l. Zenonis pergebat cã de manu vnius iudicis in manũ alterius: sicut fit de moneta qñ ht, quia per plures manus transit: vt de literis dñi Papæ: quia & ipsæ per multas transeũt manus. & sic interim magnũ transibunt tpi, & sic ob

quærebantur

querebantur litigantes, vt hic dicitur. & est argu. hic de circuitu tollēdo. sic. ff. de ꝯd. inde. l. dñs testamēto.
a Contritione. aliàs cognitione. & dic contritione: quia magna ꝯtritio est in aīo eorū q litigāt. quousq; liberantur: vt ī. §. si verò l. ii. b Etsi. i. quamuis. Ac.
c Per annotationē. i. delegationem.

tione [a] omnes litigantes liberabunt. Palam verò est, quia etsi [b] per annotationem [c] audiēt cās: veruntamen dabūt terminū [d] p scripturā, qui [e] eorū manifestet sniam: appellationibus ī his nulli penitus perimēdis: [f] nisi fortè tertio appellare voluerit, aut p ꝯtumaciā defuerit. talibus enim ēt appellationum perimitur ratio.

CAP. VI. De appellationibus, vt cursū duorum mēsium habeant, nullaq; amplius conceditur reparatio.

Nulli prohibeť appellare, nisi bis appellaueris, & succubueris, aut contumax fueris. Item cursus fataliū, qui datur ad appellationem exercendam, incipit post duos menses computandos a die īterposita appellationis. An.

Appellationes aūt ex magna ciuitate a pedaneis [g] iudicib nō vltra duos mēses [h] habere īducias ī cursu [i] fataliū volum᷑: post quos necesse est fatales † [k] suū in

d Terminū. i. sniam definitiuam determinabant per scripturā. vel dic terminū, id est finem.
e Qui. s. terminus.
f Perimendis. Not. regulā q quilibet pōt appellare: vt hic, & ī. eo. §. nostros. & ī. vt nulli iudi. §. illos. sed fallit in contumace, cui appellare non licet, vt hic, & C. de iudi. l. properandū. §. cum aūt, & C. quo. appel. non re. l. i. & ī. vt oēs obed. iudi. §. si q d. coll. v. nisi veniat iudice sedente p tribunali: vt ff. de in integ. restitu. l. diuus. & hoc si est ꝯtumax vere. secus si pſumptiue vt ff. de iud. l. & post. §. si. Item fallit in eo qui bis in eadē cā appellauit, vt hic, & C. vt in vna ea. causa. l. i. in prin. qsq; th nō nisi semel appelleť, vt ī. de san. epi. §. si qs aliquem. Ite fallit ī quibusdam alijs casibus. ī quibus appellatio non recipitur: quos dic. vt ī. eod. §. nostros.
g A pedaneis. s. supradictis. xij. id est a delegatis a principe, vt ī. §. verum. & dic. si prouocatio in hac ciuitate iudici porrecta fuerit, vsque ad duos menses pstent᷑ induciæ; & post duos menses dies peragat suos & cursus, nulla reparatione in huiusmodi prouocationibus locū habente. Accur.
h Menses. olim biennium loco duorum mensium dabatur: vt C. de appella. l. in offerendis. §. pen. & dať hoc tempus ad inchoandum causam appellationis: & post incipit currere annus vel biennium datū appellanti ad exercitium appellationis: vt ī. de ijs qui ingre. ad appel. §. i. & pōt dici q hoc sit speciale in hac appellatione facta a delegatis a principe per hanc l. vel dic generaliter esse verum, vt duo menses semper dentur ante biennij cursum.
i In cursu. i. ante cursum fatalium: vt subijcit.
k Fatales. fatales dies dicuntur annus vel bienniū, intra quos appellatio exercetur: quia tanto tempore fatum. i. terminus imponitur causæ: vt C. de tempo. & repa. l. nemo. Vel quia fatum. id est mors accidit causæ: vt C. de iud. l. properandum. §. huiusmodi. dicuntur enim fata causarum: vt C. de aduo. diuer. iudi. l. aduocati. Accur.

† vel exercitij.

l In his. vtere in alijs: vt C. de tempo. & repa. l. nemo. & not. iiij. iura. primo habuit locū reparatio, qua poterat reparari causa iam tpore amissa: vt C. de tempo. & repa. l. ij. & illa corrigitur per l. nemo. & lex vetus per vltimam: & vltima pōt dici correcta per istā. Accursius.

choare cursū: ea q vocať a legibus reparatio, locū ī his [l] nullū habēre.

CAP. VII. Vt sportularū modus lege Iustiniani introductus seruetur.

Sportulas determinatas nullus debet transcendere. Angelus.

Nullo quoq; pſumente trāscendere, q in sportulis, aut in litis expensis a nobis disposita [m] sūt: sed oīb. [n] his ꝯtētis, & formidātibus pœnam, quā in talibus sacra nostra ꝯstō terminauit.

Iudex debet habere duos executores locupletes & idoneos, per quos suo officio diligenter seruiatur. Item si tu dexvideris talem executorē in aliquo malignari, debes eum ab officio remouere, & curare, vt alius in eius locū subrogetur. Angelus.

His, q cās [o] pparāt, sic existentib. sicut & militiæ figura [p] hactenus definiuit, vnoquoq; [q] tū iudice [r] duob' qdē exceptorib. [s] vtēte, & duob. cās [t] pparātib. † & cōplentibus: non valen-

m Disposita. in Græca constitutione, quā nō habemus: sed eius mentio habeť instit. de act. §. tripli. & ī. de man. princ. §. sit tibi. collat. iij. si aūt vltra quis accipiat in quadruplū pœnę noīe cōdemnatur: vt triplū fisco, simplū damnū passo reddat: vt hic subijcit, & ī. vt litig. iu. coll. ix. §. hoc quoque: & vt plene scias quales sunt hæ sportulæ: dic fiunt tribus de causis expensæ in iudicio, vel propter iudicium vno inter partes, altero iudicibus, tertio executoribus. Circa primū fiūt in alēdis testib. vt C. de appe. l. eos. §. si qs. & de testi. l. qm. §. in exhibitione. & circa aduocatos: vt ff de varijs cog. l. i. §. in honorarijs. & hi sumptus litis appellanť. & fiūt iudex eos restitui a victo victori sm q sibi vī, vel non: vt ī. eo. §. oportet. circa secundum fiunt, vt dicetur eo. §. ne adē. circa tertiū fiunt sm cōsuetudinem, vt pro milliario vnus nummus. nam nō est certa quantitas definita a iure, nisi in quibusdā personis, vt in clericis: vt ī. de san. epis. § sportularum. & agētibus in rebus: vt C. de princip. agen. in leni. l. fina. Item qui habet priuilegium de hoc a principe. Item & aduersarius eius: vt C. de proxi. sac. scri. l. in sacris. § qm. lib. xij. & C. de fru. & lit. expen. l. fin. Item proximi sanctorum scriniorum: vt C. de proxi. sacr. scripto. l. in sacris. in princip. & hi duo modi expendendi, sportulæ dicuntur ideo. quia in sporta ponebantur, & sibi vel etiam fisco seruabantur: & ipsi habebant salarium de pub ico. & sic ponitur continens pro contento, & nomini deseruimus: vt instit. de dona. §. est & aliud.
n Sed omnibus. s. pedaneis, imò apparitoribus, vt statim dicam. Accur.
o His qui causas. i. nuntijs communis.
p Et militiæ figura. i. ordinarij iudices.
q Vnoquoque. vt subijcit.
r Iudice. s. pedaneo. Al.
s Exceptoribus. Exceptor dr qui recipit, vt mandatur: vel ff. de defen. ciui. §. ex prouinciali.
t Causas. cām pparans dr nuncius cbis qui habet

Expēsę vel b° de causis fiunt.

† Hos Iulianus in epitome vocat executores Continus.

Ver multa nominibus eum quandoq; dr̃ executor: vt C. de iudi.l.fi.qñque apparitor: vt C.de spor.l.fi.qñque cæsarianus siue catholicianus.vt C.de bo.dam.l.pen. qñque officialis.vt ĩ.de def.ci.§.ex puinciali.qñque etiã pparans: vt hic dr̃. & nos. ꝙ duo nuncij duobus iudicibus poterũt seruire, vt hic dicit. qñque ministrator: vt ĩ.de quæsto §.maxime.colum.vj.

qui.s.humiliora negotia disceptant & C.de peda.iu. l.placuit.s.vsq; ad ccc.soli. vt ĩ.eo.§.audiens.& no.ar gu pro donis doctorũ.nam si labor in dãno est, mortalis crescit egestas: vt dicit Cato. Itẽ virtuosis oĩa sunt danda: vt C.de sta.& ima.l.j.Sed quid in alijs iudicibus ordinarijs vel delegatis? Rñd. non est iure cautũ: sed dico idem quod in istis: vt ff.de leg. & sena.l fi possunt. sed qa hmõi aurei in vsu non sunt, vt̃ tũ est ad cõsuetudines: vt alicubi decima: vt Bononiæ in cã principali: alicubi vigesima in causa app. vt Bononiæ: alicubi medialis, vt fit in iurisdictionibus comitissæ Mathildæ: qđ est valde iniquum: vt in fin.huius §.

lentib.eis [a] plurib.quàm duob. [b] oĩno ministrare iudicib. hos aũt [c] oĩno locupletes,& pbatos [d] esse: vt neq; ab eis aliqd peccet̃, neq; pdat̃, neq; malignè agat̃: sed piculo [e] officiorũ, [f] aut scholarum, aut scriniorũ pbentiũ eis sup eos [g] electionẽ simul & ministeriũ: & vel [h] si qđ ab eis peccat̃, ad illos q deputant [i] eos, referri exinde periculũ, q oẽ dãnũ eorũ cã factũ, ijs q [k] ab eis læsi sunt, curabũt. [l] Necessitatẽ habentib. ẽt cõpetẽtib. iudicib. si eis [m] interpellatio [n] fiat, [o] pparare modis oĩbus eos, q ex officijs suis aut scholis aut scrinijs eligũt ministrãtes, hinc læsis dãnũ curare. [p] Si verò iudex [q] aliquã senserit malignitatẽ ab aliquo ministrantiũ fieri, expellat quidem auditorio suo eos, qui non cum vtili opinione [r] causis vtunt̃: alios autem instituat, snĩa & electione eorũ, quib. hoc (sicuti prædiximus) periculi est.

CA. VIII. Vt in locũ remoti iudicis alius a principe subrogetur.

Si iudex fuerit a iudicando remotus, subrogat̃ alius per principem, non p alium. Item cum cã est a centum aureis supra, quælibet pars soluet iudici quatuor aureos ratione sportularum. sed si est infra, nil soluit: & præfectus prætorio debet duas libras auri habere in anno, priuilegijs clericorum saluis manentibus. Angel.

SI quis autem aut gloriosissimorũ, aut eloquẽtissimorum [s] iudicum remoueatur iudicare [t] pro qualibet cã vel necessitate: non aliter alter in eius succedat auditorium, nisi hoc nos decernentes, alij tradiderimus pro eo causarum examinationem.

CA. IX. Vt duos in exordio & duos in fine litis aureos accipiant pedanei iudices.

NE aũt † circa hoc labor sine mercede nr̃is fiat pedaneis, [v] sancimus eos in vnaquaq; dicta apud eos cã, vel si diuinitus † fuerit deputata, [x] duos quidem aureos ab vtraque [y] parte in contestatione litis accipere, & duos in fine negotij, & vltra hoc nihil (quod ẽt prędecessores nr̃i definierũt) sed his contentos esse solis: priuilegijs quippe quę in deminutione sumptuũ quibusdam [z] cõcessa sũt, oĩbus integris ſm suum ordinem conseruandis. Hoc aũt [a] dicimus in litibus transcendentib. quantitatem aureorum centũ. Si enim vsque ad hoc mẽsura fuerit litium: nihil volumus exigi, quia enim ita paruæ quantitatis exactio nem facit, pro maxima parte [b] victoria sic pauperem fraudat. Et ne-

[a] Eis. s. nuncijs duobus.

[b] Quam duobus. s. nuncijs.

[c] Hos aũt. s. nuncios & exceptores.

[d] Probatos. No. ꝙ iudex debet legales nuncios habere: vt dic ĩ. de quæstore. §. maxime aliàs est piculo electoris: vt subijcit, & ĩ.de col.§.iubemus col.ix. idem est in qualibet familia cuiuscunq;, vt ff. fur. adue. nau.cau. l.j.& instit. de ob.q ex quasi delicto. §.fi.

[e] Periculo. scilicet subesse.

[f] Officiorũ i. magistri scholarum & magistri scrinij libellorũ vel sacrarũ cognitionũ, de quibus ita dr̃.C. de decu.l.vlt. lib.x. & de pri.scho per totum. lib.xij.

[g] Super eos. s.exceptores. Accur.

[h] Vel. pro etiam.

[i] Deputant. i. eligunt.

[k] Qui. s. eligentes.

[l] Curabunt. i. resarcient.

[m] Si eis. s. iudicib.

[n] Interpellatio. ppter damnũ datum ab exceptoribus. Ac.

[o] Fiat. pp damnũ datũ executoribus.

[p] Curare. s. resarciri.

[q] Si vero iudex. s. aliqs ex supradictis.

[r] Opinione. debẽt enim nuncij vsque ad finẽ causæ iudici seruire: vt hic. & C. de spor.l.j. aliàs remouẽntur, vt hic dicit, & multis afficiũtur, nam iudex illustris vsque ad vj soli dos, inferior vsque ad tres: super illustris etiam corporales pœnas poterit inferre: vt C.de spor.l.ij. Accur.

[s] Eloquentissimorum supradictorum vij.

[t] Iudicare. i. a iudicando, id est, desierit esse iudex.

[v] Pedaneis. s. quos delegamus per hãc cõstitutionẽ,

[x] Deputata. i. delegata ab Imperatore vel papa. Al.

[y] Ab vtraque. nũquid quilibet duos dabit? quidam sic, quidam quòd vnũ tm̃. primum videtur verius ex vi dictionis ab vtraq;. quæ innuit, quod quęlibet pars duos det aut. iudicibus causarũ. secus in administratore, qui nihil debet habere nisi suum salarium. & sic nõ ob. ĩ.de manda.prin §. oportet. colla.iij. & ĩ. vt iudi.sine quo. suffra.§.volumus.& ĩ.iusiurand. §. viro quoque col.j. ij.

[z] Quibusdam. s. clericis: vt C.de epi. & cle.l [illegible] §.verũ. & §. [illegible] hac [illegible] ero.quę loquitur [illegible] alijs clericis.sed [illegible] Constantinopolitanis loquitur lex illa [illegible] cum clericus in [illegible] hodie seruatur. [illegible] clericis quod dicitur ĩ. de sanct. episco. §. sportularum. Item habemus alia exempla multa in C. de fuct. & lit. expen. l.vlti. Item pauperibus: vt ĩ. de man. prin.§.deinde.& §.fit tibi.

[a] Hoc autem. quod debeant accipi prædictæ sportulæ duorum aureorum.

[b] Parte No. dispensationem debere haberi in spor. vel in sumptibus ratione paruitatis litis: vt hic, & C. de test.l.consulta.& ĩ.de mand. prin.§.fit tibi.colla. iij. &

Nuncios legales iudex habere debet.

† Tenor huius §. ponit gl. ij. in c. cũ ab omni. extra, de vita & hones. cle. & vide in d. c. ꝙ clerici delegati ad cãs, non debent exigere decimam vel aliã quotam litis. .i. ab Imperatore.

iij. & C. de pel. schol. l. ij. ibi quod est autem. lib. xij. quod est contra consuetudinem quæ seruatur in regalibus comitissæ Mathildæ.

a Neq; rńdet tacitæ obiectioni. quasi dicat iā nihil habebit iudex, si tantū sunt causæ paruæ intra centum aureos.

niosè victum videat litigasse, vt hic solim §. vt C. de iudi. l. pperandū §. finautē. nisi in duob. casibus: vt C. de episc. & cler. l. oēs. in fi. & ff. de lega. ij. l. qui solidū. §. ēt. & nisi in alio qñ victor fuit contumax: vt C. de iud. l. properandū. §. finautem ex gestis. & hoc quod dixit Irnerius, exceptionē facit a regula qua dī, victus victori &c. contumacia & iusta ignorantia. vel dic quod dicta regula ab initio sic fuit intellecta & ante hanc authen. s. si iudici sederit, quod nunquam debet sedere in animo iudicis quādo de calumnia iurant: nisi sint potius ex promissione. nā eo casu ēt si sit iuratum de calumnia, debet cōdemnari victus cū & de iusta ignorantia etiam iure veteri diceretur: vt d. l. de leg. ij. l. qui solidum. §. etiam. & de episc. & cle. l. omnes. in fi. & fm hoc bene stabit illo adiecto solo. &c. quia vnum solum adijcietur.

que a in hoc solūmodo stamus, sed ēt de proprio ipsi largimur. Volumus enim vnumquenq; eorū qui b sub isto vel his sūt pedaneorū, annis singulis a mensa tuæ c celsitudinis pcipere duas libras auri, & his esse cōtētū solis, & neq; redimi: & aurū† oīno despicere. Propterea. n. eligimus fiscum minuere, d quatenus horū e vnusquisq; cōtentus nr̄a largitate, & quaternis aureis, puras Deo & nobis f & legi custodiat manus, cogitās q̄ a priorib. legislatoribus g de his definita sunt.

CAP. X. Vt iudex rōnem expensarum examinet.

Iudex debet rōnem expensarum examinare: & post p̄stitum iuramentum per partem super factis expensis, non potest iudex in minori quantitate condemnare. Itē iura loquentia super exsecutoribus & appellationibus, in suo loco perdurant. Ange.

Oportet aūt † expensarū h rōnem iudices oīno examinare. Et qa hoc bene Zenonis piæ memoriæ decreuit snīa & authoritas: & nos non dedignati sumus partem ēt hoc nostrarum facere dispositionum. i Maneat ergo ēt nūc eodē schemate custoditum, illo solo k adiecto, si iusiurandū intulerit de expensis iudex victori. s. cū quātitate, q̄ visa erit ei rectè se habere: (quā taxationē vocant leges) deinde ille iurauerit: nō habere licētiā iudicē minus, quàm iuratū est, condēnare: neq; videri l clementiorē lege, q̄ hoc disponit. si tñ perspexerit neutrum sumptuū subdere rōni: & pp negotij fortè varietatē hoc ipsum decernat sua m snīa. Omnibus alijs super appellationibus, n sicuti prædiximus & excusationib, o & vt non prompte p & cū necessitate fiant litis testationes, sed habeant xx. dierum inducias, & quicquid aliud iudiciale decreuimus, in propria virtute manentibus.

CAP. XI. Vt arbitri per compromissum non per sacramētum assumant.

Non debet eligi arbiter cū sacramenti religione, ne anceps periurium incurrat: sed pœna debet promitti. si secus factum fuerit, iudex iudicās a Deo pœnam patietur: nisi p ignorātiā esset periurus. An.

Quia verò † multæ q̄dam nobis fiunt interpellationes, eligentibus quibusdā iudices q penitus ignorantes leges & experimentum: & pronè r iurant iudicibus se contentos, s quibus t nequaquā u quispiam quilibet cre-

b Qui. i. de numero ptorum xij. alij dicunt hoc referri ad viij. qui sunt sub quatuor maioribus. de quibus omnibus habes. s. eo. §. vetus. & fm eos hoc salarium habent tantū minores.

c Tuæ. loquitur præfecto prætorio Orientis, cui mittit hæc constitutio.

Conco. e. iudicet. s. q. 7.

d Minuere. dando duas lib. auri, & ita plus p̄statur priuatis quam fisco. vt C. de cad. tol. l. j. in fi. & fa. s. de nō alie. §. oportet enim, &c. & s. de restit. & ea quæ pa. §. j. in fi. col. iiij.

e Horū. s. iudicum.

f Nobis. sic s. de man. princ. §. oportet. & s. iusiurā. quod p̄sta. §. iuro quoque.

g Legislatorib. vt s. vt iu. sine quo. & similibus.

h Oportet aūt expensarum. factarū a partib. in testib. & aduocatis: vt diximus. s. eod. §. nullo.

i Dispositionū. nā diximus in nr̄is legibus de his expēsis: vt C. de iud. l. properandū. finautem. & instit. de pœ. teme. lit. §. autem.

k Solo [illegible] duo nova [illegible] lim non [illegible] mum [illegible] cebat [illegible] cramen [illegible] stitū [illegible] leg. ta[illegible] hodie [illegible] hic [illegible] Sed an & circa sacramentū in litē erit correctum, quod ēt post præstationē taxatur: vt ff. de in lit. iur. l. videamus. in fi. Quidam quod sic. alij dicunt aliud in sacramento in [illegible] quàm in hoc expensarū. Tu dicas quod qñ sacrame[illegible] defert rōne incertitudinis. nō posset taxari post præstationē eius: vt hic. & C. vnde vi. l. ij. qñ. sed si rōne affectionis: pōt: vt in d. l. videamus. & l. action. b. §. j. Aliud ēt nouum hic ponit, quod hodie non cōdemnat victus victori in expensis, nisi iudici videatur vi quia calū-

Cōcor. cū hoc. §. c. vlt. cū glo. super verl. taxatione i. fi. extra, de ijs quæ vi met. cau. fi. & in ca. finem litibus [illegible] l. magnæ, quæ est super verbo expensis de do & contumacia

l Neq; videri. nota mirabile verbum pro allegantibus. nā semp lex mitior est, quam iudex possit esse: vt hic, & de arbi. l. Celsus: vnde eius verbis est standum: vt ff. de exerci. leg. j. §. igit. & vbi non distinguit nec nos: vt ff. de offic. præsi. l. iij.

Lex est iudice mitior.

m Sua. dicendo, ab expēsis absoluo. vel fide alijs. quibusdam condemnauit: potest dicere, de alijs absoluo.

† Conco. e. dilecti filij. i. gl. super verbo, compromisso post med.

n Appellationib. vt s. de appel. & de ijs qui ingred. ad appell.

o Excusationibus. i. recusationibus iudicum: vt supra. de exhiben. & intro. §. primo.

p Vt non prompte. vt s. dixi. §. sancimus. Accur.

q Iudices. i. arbitros, qui similitudinem habent iudicum: vt ff. de arb. l. j.

Arbiter est instar iudicis.

r Prone. i. facile.

s Contentos. i. quòd stabunt dicto talium arbitrorum, vt s. in titulo.

t [illegible]bus. s. iudicibus.

u Nequaquam quispiam. s. sapiens homo.

Iuris

dat: deinde suaderit forsan et iudicibus quasi sibi præbere iusiurandum iuris, [a] neq; quid sit iustū, neq; eius obseruationes scientibus: & merito læsi [b] ipsi rursus volút examinari [c] negotium, obliti iurisiurandi quod iurauerunt: causa nobis subuersione [d] digna visa est. Et quia cognouimus ex rerū experimento incautū [e] hoc esse, sancimus de cetero nullum fieri oino iudicem arbitralem, & [f] cū iurisiurandi [g] cautione iudicare: ne ex hoc in piurium inuitū incidant hoies pp iudicū ignorātiā peierare cōpulsi: [h] sed oino qui iudicē, aut iudices eligunt, cū pœna eligant eos, quatenus partes adinuicē coeāt, [i] & necessitatem habeant aut cōtentę esse iudicio, aut si retractare voluerit alter, det multā, [k] & sic licentiā habeat discedere reus ab ijs, q̄ indicata sunt, & ad aliud venire auditoriū: nr̄is iudicibus si aditi fuerint, exigentibus multā: & ijs, [l] qui eam iussi sunt accipere, restitui præparantibus: † Scientibus ijs, q iudices eligūt, qa si hoc nō egerint, neq; stipulati fuerint pœnā, sed existimauerint sufficere sibi ex iureiurādo cautionē: deinde iudices [m] sic electi [n] noceant eis, si quidem ex studio, [o] a dño Deo pœnas piurij sustinebunt. [p] Si aūt ex ignorātia [q] hoc passi [r] fuerint, nihil pter iusiurādū erit eis [s] amplius: qa neq; periuriū volumus ab aliquo inferri, neq; rursus litigantes sustinere damnū magnū pp iudicantiū ignorantiā citra iurisiurandi reuerentiā pmittimus: oibus ante sancitis siue ex antiqua legislatione, siue a nobis de cōpromissarijs iudicibus, aut arbitris, extra tn̄ necessitatē iurisiurandi, in propria virtute manētibus, & nequaquam ex hac nostra lege nouandis.

CAP. XII. De appellationibus: & ne cui eas non recipere liceat.

Nullus debet appellationē corā se interiectā reycere, nisi solus præfectus. Ang.

NOSTROS tn̄ iudices oibus modis suscipere appellationes [t] sācimus, & nulli licētiam esse penitus hoc repellere

† Ex hoc §. est tracta auth. q̄ est sup l. ne in arbit. C. de recep. arbit. & incipit, decernit ius nouum.

† Propeяantibus.

[a] Iuris. q. d. partes iurant se seruaturos iudicium: & iudices rite se iudicaturos iurant. Azo.

[b] Læsi. dic merito læsi, quia eum sic elegerunt: vel dic læsi. & ideo merito rursus.

[c] Examinari. coram iudice ordinario.

[d] Subuersione. i. correctione. Al.

[e] Incautum. i. malè cautum.

[f] Et pro. idest. Al.

[g] Iurisiurādi. dati ab arbitro. sm̄ B. qd nō placet: imò sm̄ Io. & sm̄ H. a partib. idem tn̄ dicunt & si ab arbitro: & sic corrigit̄ hic qd̄ est in C. de arbi. l. ne in arbitris. & l. cum ante. § altera.

[h] Compulsi. causatiuè. quia aut oportebat bonū ius dimittere, aut peierare. Acc.

[i] Coeant qdam distingunt an pars non veniat ad sn̄iam audiendam: & tunc cadat i pœnā an aliàs citatus: & tunc non cadat. vt ff. de arb. l. dič. §. si quis. qd̄ reprobo: qa siue in medio, siue in principio, siue in fine non pareat, cadit in pœnam: vt hic. & ff. de arbi. l. non ex oib. & ff. si qs ius dic. non ob. l. j. in princ.

[k] Det multam. i. pœnā certā promissam. impropriè ponit̄: vt ff. de verb. sig. l. si qua pœna est. & no q̄ hęc lra vr̄ loqui in actore qui non vult parere sniæ pro reo latæ. nā soluit pœnā, & redit ad actionem suā. Sed qd si reus nō vult parere? nunquid actor & pœnam petet & rē? Vr̄ q̄ non: vt ff. de except. do. l. apud. § Labeo. & ff. de pac. l. rescriptum. §. si pacto. Sed tn̄ dico q̄: qa hæc pœna nō loco rei succedit, sed loco inobedientię factę arbitro: pdictē aūt loquunt̄: qn̄ loco rei, vt promittis codicē: & si nō pmittis, decem? quo casu non debet vtrunque, vt dixi, nisi actū est: vt ff. de transa. l. qui fidem. hæc eadem tn̄ dicas in reo: quia & pœnam petere pōt, & sui iuris defensionem non amittit. Item quod subijcit q̄ pōt ad iudicium aliud venire: hoc est verū iam finita causa coram arbitro per sententiam. Sed quid si ea pendente agat? Respon. & tunc pōt: vt ĩ. de appel. §. j. sed cadit in pœnam, quasi arbitro non pareat: vt ff de arbit. l. sed si in seruum. §. fi. & l. seq. in prin. & soluitur compromissum: vt ff. de arb. l. si quis rem.

[l] Et ijs. litigatoribus.

[m] Iudices. id est arbitros.

[n] Electi. cū iureiurādo a litigatorib. & ab ipsis dato. Al.

[o] Ex studio. s. malè iudicant.

[p] Sustinebunt. vt C. de reb. cred. & iureiurando. l. ij. & §. scenicas non solum si fideius. §. j.

[q] Ex ignorātia. s. iudicū.

[r] Passi. s. litigatores. Al.

[s] Eis. s. partib. aliās ei. s. arbitro: & tunc significatur q̄. C. de pac. l. pe. Solu. hic obstabit partibus suum delictum, ne q̄ arbitrum agant: licet faciat arbiter litem suam, qa eum elegerunt: vt ar. C. de libe. cau. l. si filium. Sed quid si pœnam stipulati sunt. & iusiuran. est prestitū? Quidam respondent q̄ non valent: vt arg. in hoc §. sed Io. q̄, qa forma tantum arbitrij, non arbitriū est prohibitū. simile ff. de condit. & demō. l. hęc scriptura. & ff de cōdi. insti. l. quæ sub cōdi. §. item. sic & in matrimonio nimia festinatio punitur, sed tn̄ valet: vt ĩ. de testi. & ea quæ pa. §. vl. Itē potest induci generale, vtile p inutile non vitiatur: vt arg. ff. de iure fisci. l. non intelligitur.

[t] Appellationes. Not. q̄ tenetur iudex recipere ap. vt hic. & ĩ. vt nulli iudi. §. illas. col. at. ix. & ff. de ap. re. l. sciendū. & C. de ap. l. iudicibus. nisi in casu, vt in præfe. pręt. orientis. cui dirigit hæc constitutio: qui accipere non tenetur ap. sed supplicationem: vt in fi. §. & C. de preci. imp. offe. l. si quis aduersus. & nisi in casibus duobus qui sunt ĩ. eod. §. audient. in fi. & nisi in quatuor casibus: vt a principe. item a senatu, & qn̄ remota app. fuit causa cōmissa, & qn̄ partes ab initio remiserunt: vt ff. a quibus ap. non li. l. j. Item non recipitur si appellat debitor principis: vt C. quorum appe. l. abstinendum. Item in iudicio momentaneæ poss. vt C. de momen. pos. l. j. Item a nominatione tutelæ, vel curæ. vt instit. de excu. tut. §. qui aūt. Itē post decem dies: vt ĩ. de app. §. j. Itē ab interloc. vt C. quorum appel. l. ante. Item ab exsecutore, nisi excedat modum: vt ff. de app. l. ab exsecutore. & C. quorum appe. l. ab exsecutore. Item quidam criminosi appellantes non audiuntur: vt C. quorum appe. l. ij. Item in altjs si intersit cito puniri: vt ff. de appe. l. constitutiones. Item raptor virginis non appellat: vt C. de rap. virg. l. j. §. si autem. Accur.

† Cōcor. gl. vnica. in c. inter cętera. extra. de ap.

Præter

a Præter tuam. s. pfecto ptorio Orientis.
b Retractationis. p supplicationem: vt tu ipse retractes. Accur.
c Cingulum. i. administrationem.
d Iudicans. i. cingulum non habens: vt sunt magistri scholarum, & illi qui sunt electi a cōsulibus vel senatu. Al.
e Leges. & secundū eas iudicet: nō aliàs: vt hic. & C. de sent. l. nemo iudex. sed qdā supplent hic, prout sibi videbit, vt diximus s. iusiur. qđ præ. §. & æquus.
f Legem. s. priorē, vt j. in medio litis non fie. sa. for.
g Si enim. reuertit ad præcedētē casum.
h Licet. nam qhq; non licet. quod dic: vt s. proxi. §. diximus. Accur.
i Appellationes. nō faciendas in certis casibus: vt s. proxi. not. vel not. vel dic circa appellationes factas, vt ille cōtra quem appellatur defendat suū ius. Accur.
k Adiacet. i. iacet vt non des auxiliū.
l Sententia. a qua est appellatū. vel sñia dicenda in causa appellationis.
m Dubiū. de iure. quo casu potest cōsulere superiorem. aut de facto: quo casu nō pōt: vt hic, & ff. de iudi. l. eum quem. §. iudicibus. aut gratia vitandi odij. & tunc nō licet: vt j. vt iudi. nō expe. sa. ius. §. iubemus. coll. ix. nam sufficit &c. vt s. de man. prin. §. patrocinia. nisi fiat quia nō habet potestatem iudicandi, licet cognouerit de causa: vt ff. de offi. pcon. l. solēt. & l. si qd. collat. iij. & C. ad leg. Corne. de fal. l. vbi.
n De his. s. dubijs.
o Iusta. concordat hic Propheta dicens in psalmo: Iustè iudicate filij hominū. Paueant igitur iudices in sententijs ferendis, ne illos absoluāt, qui sunt cōdemnādi,

m Cōco. s. e. intimasti. cū gl. vnica. ex. de appel.

re, præter [a] solam tuā eminentiam: cui hoc ab initio largitur imperium, retractationis [b] introducens auxilium.

CAP. XIII. De diuersis rescriptis ad iudices directis.

Iustè debent iudicare iudices non obstante aliqua pragmatica sanctione, & appellationes interiectas recipere: & si de iure dubitent, principem consulere debent. Ange.

OMNIS autem iudex siue cingulum [c] habēs, siue aliter iudicās, [d] custodiat leges, [e] & secūdum eas proferat sententias: & vel si contingat iussionem nostram ī medium, vel si sacram formam, vel si pragmaticā procedere sanctionem dicentē aliter agi, sequatur legem. [f] nos enim volumus obtinere quod nostræ volunt leges. Si enim [g] sub appellatione lis fiat, iudex quidem suscipiat modis omnibus oblatam appellationem, nihil penitus excusans, in quibus omnino licet [h] appellare. auxilium verò circa appellationes [i] omnibus adiacet: [k] per quod licet læso & queri, & mereri correctionē aut ab ijs, qui de appellatione iudicāt: aut a nobis ipsis, si ad nos sententia [l] referatur.

CAP. XIIII. De relationibus.

SI quid † autem audientes iudices putauerunt esse dubiū: [m] damus eis licentiā de his [n] nuntiare nobis, & cōsulere nos, vt discant, q̄ necessaria sunt, & ita qđ agēdū est, explicēt, & faciāt iusta [o] simul & rō-nabilia iudicia. Tua igit eminētia, q̄ placuerunt nobis & pp nr̄orū subiectorū vtilitatē gesta sūt, hic & i impiali [p] ppo-nat basilica, & ī alijs partibus nr̄ę regię ciuitatis, vt vniuersis hæc fiāt manifesta, & discant quia p oīa nobis cura ē eorū vtilitatis pariter & æquitatis. Dat. Arione. V.C. Consule.

TITVLVS XL.
Nouella 83.

VT CLERICI apud proprios episcopos primū ꝯueniant, & post hoc apud ciuiles iudices.

Clerici debent ab episcopo sub quo sint, conueniri: & ex non scripto, & celeriter debet episcopus ferre sententiam. Sed si causæ natura sit talis propter quam episcopus decidere non possit, quia forte infirmitate grauatus: tunc iudices seculares possunt adiri: & hoc in causis merè ciuilibus: in criminalibus aūt iudex ciuilis cognoscet: & in prouincia præses, & cās intra duos menses terminabit: et si clericus pœna sit dignus, per episcopum sacerdotali dignitate spoliabitur. de ecclesiasticis verò criminibus solus episcopus debet cognoscere. Ange.

vel eos damnent, qui sunt absoluendi. Al. quia non magis iudicant, q̄ iudicabuntur: vt C. de iudi. l. rē non nouam.
p In imperiali. s. in Lateranensi palatio.

VT CLERICI apud proprios, &c.

q Lurimus. Et reliquo. repete, de.
r Sacerdotio. vt s. quo. episc. & oe. cleri. ad or. perd.
s Monachis. vt s. de monachis. col. j.
t Agentes. i. facientes legem de monachis: vt s. apud quos opor. cau. di. mo. & asc. per totū. colla. vj.
u Quibus. s. legibus.
x Reuerendissimis. s. alijs q̄ monachis.
y Hoc dare. s. iubemus.
z Vt si quis. subaudi, & ideo damus in hunc modum, vt si quis, &c.
a Pecuniariam largè accipe s̄m Ioan. id est, non criminalem. vt arg. ff. de verb. sig. l. pecuniæ.

Archie-

Idem August. Ioanni gloriosissimo per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

Psal. 57.
† Cōcor. cū princ. huius authen. c. si cleric⁹. cū glos. j. vbi bonæ cōcordantię cū. de foro cōpet. & c. cum sit. eo. tit.

 Lurimus † sacras scribentes leges, & de Deo amabilibus episcopis, & reliquo [q] omni sacerdotio, [r] necnon de reuerendissimis monachis, [s] & nuper hoc agentes, [t] in quibus [u] volumus reuerendissimos monachos apud solos ciuitatis episcopos, sub quibus sunt monasteria, conuentiones suscipere: petiti sumus a Menna Deo amabili archiepiscopo huius felicissimæ ciuitatis, & vniuersali patriarcha, reuerendissimis [x] clericis hoc dare [y] priuilegium, vt si quis [z] habet aduersus eos qualibet pecuniariam [a] causam, prius ad Deo amabilem archiepiscopum

scopum [a] pergat, sub quo constitutus est, & interpellet eum, & ex non scripto [b] iudicium mereatur. & si hoc fiat: nec inquietet eum, nec trahat ad auditoria ciuilia, neque a sacro eũ vacare faciat ministerio, [c] sed ex nõ scripto examinetur negotium sine dãnis, [d] & accipiat formam [e] forsan etiam scriptam, si hoc quoque partes voluerint & poposcerint, & liberentur alterutro certamine. Si verò aut propter causæ naturam, [f] aut propter quandam forte difficultatem [g] non fuerit possibile Deo amabili episcopo decidere negotiũ, tunc licentiam esse & ad ciuiles iudices pergere, & priuilegijs omnibus custoditis, quæ reuerendissimis clericis sacræ præstant constitutiones, & litigare, & examinationem fieri, & terminum imponi liti, & ita liberã fieri causam clarissimis iudicibus [h] secundum nostras constitutiones vel leges studentibus cum magnanimitate & velociter lites decidere, vt non propter huiusmodi causas sacris amoueantur obsequijs, & cum oporteat Deum placari, [i] & decentia sacerdotibus agi, auditorijs detineantur, & illis turbis, [k] atque inhærente tumultu litigantium animabus. [l]

Si tamen de criminibus [m] conueniantur, si quidẽ ciuilibus: hic [n] quidem competentes iudices, in prouincijs autem earum præsides sint iudices, non transcendẽte lite mẽsium duorũ spacium ex quo litis cõtestatio fit, quatenus breuis [o] imponatur causæ terminus. Illud palam est, si reum esse putauerit eum, qui conuenitur, prouinciæ præses, & pœna iudicauerit dignum: prius hunc [p] spoliari Deo amabili episcopo sacerdotali dignitate, & ita sub legum fieri manu. [q] Si verò ecclesiasticum [r] sit delictum, egens castigatione ecclesiastica & multa, Deo amabilis episcopus hoc discernat, nihil cõmunicantibus [s] clarissimis prouinciæ iudicibus. neque enim volumus talia negotia omnino scire [t] ciuiles iudices: cum oporteat talia ecclesiasticè examinari, & emẽdari animas delinquentium per ecclesiasticam multam, secundum sacras & diuinas regulas, quas etiam † nostræ sequi [u] non dedignantur leges. Si verò quędam prius contestatæ sunt lites, [x] hę maneant in ipso schemate, velocem accipientes finem: omnibus quę iã a nobis sancita sunt siue sup sanctissimis ecclesijs, siue sup Deo amabilibus episcopis, siue super clericis, siue super monachis, propriam virtutem habentibus. [y] Tua igit eminentia, quę placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, per programmata propria manifesta

[a] Archiepiscopũ. si imediate archiepõ subest. aliàs sub epõ: sed executioni mandar̃ p ciuilẽ iudicem: ut j. de san. epis. §. si quis ꝯ aliquem. colla. ix.

[b] Ex non scripto. hoc est ꝯ regulã quæ est. C. de sent. ex bre. re. l. fi. Sed speciale hic & in alijs casib. quos dic vt dixi s. vt iudic. si. quo. suff. §. necessitate. col. ij. Sed hodie p conciliũ Lateranum aliter est, quia i scriptis ferenda est snia et in clericis: vt extra de proba. c. qm ꝯtra.

[c] Ministerio. vt hic. & C. de epis. & cler. l. oẽs qui vbiq;. l. princ. Imo si ꝯ fecerit, amittit etiã iure cano. vt xj. q. j. c. inolita. & idẽ ſm leges: vt C. de iur. om. iu. §l. in criminali & idẽ probat̃ per legẽ Frideric. vt j. de stat. contra li. eccle. §. j. coll. x.

[d] Sine dãnis. i. sine dispendio gestorum, sportulæ tñ prestant̃. vt j. de sã. epis. §. sportularũ. quæ est ꝯ. & sic not. ꝙ rõne psonarũ parcit̃ in expensis, vbi aliàs non parceretur. C. de sacrosanct. eccl auth. hoc ius. & s. de mã. pri. §. sic tibi.

[e] Formam. i. sniam.

[f] Causæ naturã. vt qa liberalis est: vt C. de peda. iudi. l. ij. vel qa ante fuit aduocatus eius cãe: vt C. de asses. l. fi. & ff. de iuri. om iud. l ꝑtor. vel qa est cognatus agentis actione iniuriarũ: vt ff. de iniur. l. lex Cor. vel quia ab eius snia de hoc facto fuit appellatum, vnde ipse cãm appellationis cognoscere non põt, vt C. de appel. l. eos qui. Accur.

[g] Difficultatẽ. quia infirmus. idẽ et si nõ faciat plenã iustitiã: vt j. de san. episc. §. si qs aũt ꝓ pecuniaria. colla. ix. Idem ſm ll. si renunciauerit suo priuilegio: vt C. de pact. l. penul. sed iure canonum renunciare non põt: vt extra de foro cõpe. c. si diligenti.

[h] Iudicibus. s. dictis scilicet.

[i] Placari. peruit. u. veniam pro subditis, & orãt: vt C. de sum. trini. l. inter claras. &c.

[k] Illis turbis. s. detineantur.

[l] Aĩab. s. detineant̃ in hac ciuitate Cõstãtinopo. Ac. ia. ff de arbit. l. non distinguemus. §. compromisso. & C. de epi. & cle. l. omnes qui. in prin.

[m] Si tñ de criminibus ciuilibus. q. d. nõ canonicis siue ecclesiasticis. nã de eo dicit j. proxi.

[n] Hic. id est in hac ciuitate Constantinopoli.

[o] Breuis. id est. citra vsque ad duos menses vt dixit: regulariter autem ciuiles triẽnio, criminales biennio durant: vt C. de iudi. l. properandum. & C. vt intr. cer. tempus. l. fi.

[p] Hunc. scilicet clericum.

[q] Manu. hic no. mirabile: qa absoluere potest irrequisito epi scopo: sed non condẽnare: vt hic dicitur vt & aliàs. C. vbi senat. vel cla. l. ij. §. sedendi. quòd est contra regulã, quæ dicit, nemo qui cõdemnare non potest, absoluere põt: vt ff. de reg. iur. l. nemo.

[r] Ecclesiasticum. vt de articulis fidei vel simonia: & hoc si clerico inferatur. si autẽ laico, tunc & præses cum episcopo. vt s. de man prin. §. si vero canonum. coll. iij quæ est contra. Accur.

[s] Communicantibus. i. non cognoscentibus cum episcopo de hoc crimine.

[t] Scire. no. interdici aliquid scire: vt C. de ma. & math l culpa.

[u] Sequi. cũ hoc verbo ꝯcordat s. de mona. §. fi. & vt deter. sit numerus. in fi. col. j. & expone vt dixi j. de eccl. tit. §. fi. col. ix.

[x] Lites. s. tempore huius legis.

[y] Habẽtib. sic & aliã ꝯfirmant̃ talia: vt C. de epis.

Facit ad hoc. c. Alberic⁹ cum gl. j. ex. de testibus.

Expensis qñque rõne psonæ parcitur.

Iudex qb. casib. nõ cognoscit de cã appellationis.

† Cõc. c. vlti. in fi. ex. de secũ. nup. & l c. j. ex. de oper. no. nũ. & in cle. cleri. de iudic.

festa faciat vniuersis, & in perpetuũ studeat custodiri. Dat. XV. Kalen. April. Constantinopoli. Dño Iustiniano. PP. August. Apione V. C. cons.

TITVLVS XII.
Nouella 84.

DE CONSANGUINEIS & vterinis fratribus.

Si fratre præmortuo super sunt fratres ex vtroque latere coniuncti: tunc consanguineis tantum vel vterinis tantum præferuntur ij, qui ex vtroque sunt coniuncti parente. Angel.

Imperator Iustinianus Augustus Ioanni gloriosissimo per Orientẽ prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

MVltis vndique natura nouitatibus vtens, a (dictum est b iã in legibus hoc sæpe procœmium, dr̃ c autem & iterum) donec illa, quæ sua d sunt operatur, e ad opus multarum nos pertrahit legum. Legitimas enim & cognatiuas successiones dicunt quidẽ nobis & f veteres, & qui ex antiquissimo iure hæc sumentes, descẽderũt vsq; ad nos, qui g plurima horum correximus. Peruenit aũt ad nos aliquid tale: Duxit h quidam vxorem, & filij ex eadẽ sunt nati: deinde moriente illa i duxit rursus aliam, k ex qua nati sunt filij ei, prioribus cõsanguinei l solum, non tñ vterini. m deinde ẽt tertium introduxit matrimoniũ: fecitq; filios ex eo. post mortem verò eius ad secundũ mulier descendit virum: ex quo alios fecit filios, ijs qui ex priore viro fuerant, vterinos n solum, non tamen consanguineos. moriente igitur matre postea mori vnum fratrum ex tertio matrimonio contigit sine filijs & sine testamento, multos fratres relinquẽtẽ, alios quidem cõsanguineos, alios aũt vterinos, alios verò simul & cõsanguineos & vterinos. Et quę quidẽ adinuenta est naturæ nouitas, talis quodammodo fuit. o Licebit aũt tali principio dato nobis, ab eo p † & alios quosdã opinari q casus tale aliqd proferre valẽtes, siue morte viri, siue morte mulieris, siue alia legitima separatione nuptijs diuersis hoc faciẽtib. Quæstio r igit illa erat, si ad mortui fratris hr̃ditatẽ oporteret oẽs vocari, & cõsanguineos, & vterinos, & simul qdẽ ꝯsanguineos, simul autẽ vterinos fratres. Quia igit † ꝯsiderãtes leges oẽs, quas ꝯgregauimus, & veteres oẽs, & nr̃as, hmõi non inuenimus emersisse qõnẽ: ꝯgruũ est eã ſerò tandẽ refrenare lege, & ꝯsiderare, qa fratribus sũt ad defunctũ alijs qdẽ cognationis iura, q̃ nos legitimis s copulauim⁹: alijs aũt hoc ipso legitima, cõicabãt. n. aliqd ei circa pr̃nã prolem, t sicut alij circa mr̃nã, v alij aũt illud purè habebant, & lege & natura iuuante se, eo q ex ijsdẽ erant, pcedẽtes matrũ finibus: eratq; eis pr̃is semen vnũ: & vndique veluti quoddã signũ eis germanitatis resplendebat. Si igit hmõi frater litibus liberare & legẽ dubitãtes voluisset: ad testamẽtũ venerat, x & suã sñiam fecerat y manifestã: & per scripturã honorati z ad hæreditatem vocarent. Quia verò hoc agere noluit, aut nõ potuit, (multæ namque sunt homini & a anxietates innumeræ, & repentinę mortes b) hæc nostra lex causam determinat. Vult aũt c hæc lex, ex vtroq; decoratos, & simul quidem cõsanguineos, simul aũt vterinos fratres, ad successionem morientis meliores d esse quàm illos, qui solum-

---

de episc. & cle. l. priuilegia. §. oẽs. Accur.

DE CONSANguineis & vterinis fratrib.

a Multis vndique naturavtẽs. qa facta mutantur fm cursũ naturæ: vt C. de vete. iur. enucle. l. ij. § sed quia & § de nõ alie. §. alienationis. in fi. §. nõ aũt ius naturæ mutat: vt institu. de iur. natu. § pen. & ad hoc fac. t. š. quib mo. natu. effi. legi. l prin. coll vj. Accur.
b Dictũ est. interpositiuo est. Accur.
c Dicitur. s. hic.
d Sua. i. donec vtiẽ nouitatibus: quod facere, suum. s. naturæ est: vt in prin.
e Operatur. s. naturaliter. Accur.
f Et. pro id est.
g Qui. scilicet nos.
h Duxit. hic est casus. quem solum ponit hæc constitutio, & soluit p at vt ĩ. eo. §. vlti. & § plurima.
i Illa. s prima.
k Aliam. s. secũdã.
l Cõsanguinei. eius viri, qui sunt nati ex eodem patre tm̃.
m Vterini. q sũt nati ex eadẽ matre tm̃.
n Vterinos. q sũt nati ex eodẽ pr̃e & mr̃e.
o Fuit. vt dictũ est.
p Ab eo. s. principio.
q Opinari. No mirabile verbum: quia pauca sapienti dicas, & multa intelligit. vnde etiam dr̃ q potissima pars est, s. principiũ, quasi processus sit facilior: vt ff. de orig. iur. l. j Accur.
r Quæstio. ex themate præmisso nũc qõnem elicit. Accur.
s Legitimis. qã vterini fratres vocantur cũ consanguineis ita tribus ad successionẽ præmortui fratris: vt C. de legi. hære. l. vlti. §. sed nec.
t Prolem. & erant consanguinei tantũ.
v Maternam & tantum vterini erant.

Sapienti pauca dicẽda sũt.

x Venerat. i. venisset.
y Fecerat. i. fecisset.
z Honorati. i. hæredes instituti, qui honorati dicuntur. Ac.
a Et. pro id est.
b Mortes. sũt enim duæ: naturalis, & ciuilis: vt deportatio, vt ff. de ꝯ tabu. l. j. in fi. Accu.
c Vult autem. solutio qõnis. Accu.
d Meliores. hic distingue: quia aut sũt vtrinque ꝯiuncti tantum, aut soli consanguinei, aut soli vterini: & his tribus casibus æqualiter admittuntur vndecumque bona veneriunt: vt ĩ. de hære. ab intest. §. si igitur defunctus. col. ix aut consanguinei tantum cum illis qui sunt vterini tantum: & tunc in bonis

Fratres ad inuicẽ vt riẽ succedunt.

† aliàs ab ea. s. quæstione.

† Ex hoc §. exẽta est auth. q est sup l. tamen quẽadmodũ. C. cõia de successio. & incipit itaq; mos tuo.

solummodo consangui-nei, aut solummodo vte-rini sunt, & [a] nos non faciat hæsitare [b] naturæ varietas: sed nos huiusmodi adinuentiones ostendimus legitimas, atque decernimus, perfectioribus distribuentes quę meliora sunt, & minores [c] exæquare eis non patientes. Plurima nanque [d] ad hoc nos inuitauerũt. Primum quidem altera nostra lex, [e] si filius moriatur filios non habens: deinde existentibus ita fortè maternis rebus, aut ex nuptiali, aut etiam ex alia causa, quæ non acquiruntur, [f] prius ex ijsdem nuptijs fratres ad hæreditatē vocari, deinde ex alijs: & post hos patrem, quod ꝓbatio erat, eò q̃ dudum talia nostra legislatio [g] concessisset. Nam si etiam patre existente suo patri, & ijs, q̃ sunt ex alijs nuptijs, præponi consanguineos & vterinos fratres contingit: consequēs est, licet pater non existat, sed fratres solummodo, [i] præponi ijs, qui ex vno parentum solummodo copulantur morienti, eos, qui similiter quidem cōsanguinei, similiter autem vterini sunt. & his cōueniēs erit illud quod dudũ [h] & in maternis, & in ijs, quæ ex nuptiali cā, aut aliter nō acquirant, [i] sancitũ est, hoc etiam in reliquis morientis rebus valere [k] atque tractari. Hæc igitur lex in isto casu data sibi occasiōe, sicuti dictũ est, posita sit. Et quia ex tribus matrimonijs hoc ꝓcessit, nouitas naturæ nihil ꝓhibet, vel si quis proponat, & in duobus solũmodo matrimonijs alios quidē esse solũ vterinos, alios aũ cōsanguineos simul & vterinos: vel si q̃s extēdi dicat matrimonia, & adhuc amplius tale aliquid fieri. Et sic in hm̃oi casib. vbi tales q̃dam introducuntur ordines fratrũ, lex habeat suā virtutē: & excludāt duplici vtētes iure eos, q̃ vno solo vti possunt. Si verò nō talis est casus, sed solummodo cōstituti sunt vterini, aut cōsanguinei, & moriatur aliq̃s fratrum: hi priorib. subiaceant legibus, [l] q̃ eorum successiones disposuerunt. Locum tñ hęc lex habeat nō solũ in hoc casu, qui q̃stionē mouit, sed ēt in ijs, q̃ postea futuri sunt. Quo circa prior a, si aut iudicis snīa, aut pactionum expedita sunt formis, habeant ꝓpriam decisionem huius legis iudicio non egentia. Tua igitur eminētia, q̃ placuerunt nobis, & ꝑ hanc sacrā manifestata sunt legē, per litteras ꝓprias declarare cunctis, & in perpetuũ obseruare festinet. Da. XV. Kal. Iun. Constātinopoli, Imperat. Domi. Iustiniano Aug.

TITVLVS XIII.
Nouella 85.

DE ARMIS. [m]

Princeps arma publica fieri iubet, sed priuatos facere & vendere prohibet: cultellos autem minores fieri & vendi a priuatis permittit. Bartolus.

Imp. Iustin. A. Basilidi gloriosis. magistro sacrorum officiorum.

MAgnum Deum & saluatorē nostrũ Iesum Christum, & eius auxiliũ sēp inuocātes, [n] studemus oēs subiectos nr̃os, quos eorũ regimē credidit nobis De⁹, illęsos & sine calumnia

---

ab vtroq; latere: & sic quæsitū a defuncto fratre dico idē, q̃ æqualiter admittunt, cū agnatio & cognatio hodie sit æqualis: vt j. de hær. ab inte. §. si verò neque fratres. secus in ijs q̃ habuit a patre tm̃ vel a matre tm̃: q̃a tunc ꝓfertur ille qui ex eo latere sibi erat coniunctus: vt C. de leg. hær. l. de emancipatis. nec dico esse correctā. d. l. de eman. ꝑ p̄dictū. §. si vero neq; fratres. licet hoc dixerit P. nā & ꝑ eādem auth. de hær. ab intest. est differentia inter eos, q̃ sunt vtrinq; coniuncti, & eos q̃ sunt ex alio tantū latere, vt in § igit. defunctus. & in oib. his cessat hæc cōstitutio, sed remanet sibi locus in tribus casibus. s. qñ sunt vtrinq; coniuncti cū consanguineis tm̃, vel qñ cū vterinis tm̃, vel qñ cū cōsanguineis tm̃. quibus tribus casib. ꝓferuntur, q̃ duplici iure vtunt. vt hic. & j. e. § si ibi, excludant &c. sic nor. q̃ duæ rōnes vincunt vnā. vt inst. de a to §. sed hodie. & C. de edic. di. Adri. toll. l. fi. ibi. potiora iura &c. nisi vna sit melior, quā duæ. vt ff. de inoff. test. l. nam & si parentibus. Accur.

Rationes duæ vincunt vnā.

† Conco. e. vl. cum glo. super verb. fumi eulus. extra de ma. & obe.

[a] Et pro id est.

[b] Hæsitare i dubitare. q. d. non sit amodo qd̃ nos dubitemus de tali varietate naturæ, qualis ista fuit. nam legitime definimus ꝑ hāc legem & dicimus quid iuris esse debeat. Accur.

[c] Minores. i. quia non tm̃ fratres dñr esse, qui sunt ex vno latere, quantū qui ex vtroque.

[d] Plurima nāque. non tñ dicit hic nisi vnū. vel dic. q̃ dicit plurima. nā primo casu proxi. secū da sō p̄dicta: q̃a duæ rationes vincere de

bet vnā: vt j. dicitꝰ.

[e] Lex: vt C. commu. de suc. l. fi. & supple quæ dicit.

[f] Acquirant. s. parētibus, quantū ad ꝓprietatem sed duntaxat quantū ad vsumfructū: vt C. de bo. quæ lib. l. quæcūque. & C. de bo. ma. l. j. Sed hodie idem est in oibus aduentitijs: vt C. de bo. quæ liber. l. cū oportet.

[g] Legislatio p̄dicta. C. cōia de succ. l fi. q̃ tñ hodie corrigit, cum pater vocet vna cū filijs. vt j. de hæ. ab intest. §. si vero cū ascendētibus.

[h] Dudum. vt C. cōmu. de succ. l. fi. & C. de bo ma. l. j.

[i] Acquirant. s. parentibus quantū ad proprietatem. Accu.

[k] Valere. nam olim hæ solæ patrib. nō acquirebantur: cætera aduētitia sic. Sed vt hic dicit, idē in oibus aduentitijs ēt seruari debet: vt diximus institu. per quas perso. no. acqu. §. hoc quoque.

[l] Legib. q̃ sunt. vt C. de legi. hære. l. de emancipatis. & C. com. de suc. l. vlti. & C. de bo. quæ lib. l. quæcunq;. & plene dixi modo. Accur.

[m] DE ARMIS.

Hunc sic non lego: sed quędam in eo noto. Accur.

[n]

MAgnū. Inuocātes. No. sic j. de quæstore. in prin. Accur.

Padua-

calumnia custodire:& inhibere bella, quæ per suã cõsideratione͂ suscipientes aduersus alterutros operan͂t dolores: duplex ex hoc cõtra se suppliciũ inferentes, tam quod sibi met inferunt, quàm quod ex legibus vesaniã eorum punientibus patiuntur. [a] Volentes igitur huiusmodi mortibus homines liberare prospeximus armifacturæ opus nullũ priuatũ operari: solos autem illos arma facere, qui in publicis deputati sunt armificatorijs, aut qui dicũtur fabricensij: [b] eos autẽ, qui operan͂t arma, nulli vendere priuato. Sed neque qui in numeris custoditi sunt armifactores, quos etiam deputatos appellant, qui de fisco annonas accipiunt, permittimus operari, aut alicui vendere arma, sed solum diligentiam habere armorum milites in numero constitutos, in quibus militant. Si verò nouum aliquid faciunt [c] hoc auferri ab eis, & in sacro nostro inferri armamento, [d] adijciendum ibi repositis publicis armis. Hoc autem obseruare volumus & eos, qui in ordinibus balistariorum sunt, quos per diuersas statuimus ciuitates, ordinantes eos, & arma facere: sancientes, vt & ipsi soli publica arma in armamentis publicis vniuscuiusque ciuitatis recondita corrigant, atque renouent. Si qui verò vnum aliquid armorum instruxerint, [e] hoc similiter & ipsis [f] inter publica arma præstent, & nulli alteri penitus vendant. Hoc quoque custodiant, qui in balistarijs deputati [g] sunt periculo patrum [h] ciuitatum, sub quibus & ipsos balistarios statuimus, & publicorum armamentorum diligentiam atque custodiam constituimus: quatenus si qui uisi fuerint aut deputati, aut fabricensij vendentes arma: prouideant per loca iudices eos supplicijs subdere, insuper etiam arma ab ijs, qui ea comparant, sine precio auferre, & publico vendicare.

Hanc igitur gubernante nos Deo cogitationem per præsentem sancimus legem, in nulla ciuitate aut prouincia nostræ reipublicæ habere licentiam priuatos, aut alium quempiam arma facere, aut vendere, aut quolibet mercari modo, sed solos eos, qui inter fabricenses referuntur, hæc instruere, & deferre ad sacrum nostrum armamentum. & hoc a tua celsitudine, & qui post te susceperint cingulum, custodiri sancimus: deputantibus nobis aliquos chartulariorum, [i] qui sub tua celsitudine in scrinio sunt constituti, fabricensium periculo quinque inter eos priorum, bonam opinionem [k] habentes, & opportunos, q & eos, qui in hac felicissima ciuitate, & alijs ciuitatibus nostræ reipublicæ arma faciunt, requirentes, prohibeant priuatos, aut etiam alios quosdam citra eos, qui deputati sunt inter fabricenses, armifacturæ agere causam: & in quibuscunque compererint locis aliquos priuatos hoc audentes, hæc auferre, & fisci applicare armamento. Si autem inter operarios priuatos artifices opportunos iuenire potuerint: hos si voluerint in militijs statuere, & in descriptione [l] † nomina eorum facere, & destinare nobis descriptionem artificum, vt per sacrum nostrum rescriptum in illis statuantur locis, in quibus sunt publicæ fabricenses: quatenus ipsi operantes [m] arma, & de fisco annonas accipiant. hoc enim facto & subtiliter obseruato a prædictis personis, licentia penitus nulli dabitur, neque ciuitates inhabitantibus priuatis, neque villas incolentibus rusticis, armis vti aduersus alterutros, necesque præsumere, & ex hoc plurimos homines occidi: publicas verò perire functiones, dum terræ cultores vitam amittere metuentes, fuga propter timorem vtuntur. Oportet ergo eos, qui diriguntur a tua celsitu-

Bellum duo mala infert.

[a] Patiuntur. Not. bellum duplex malum inferre: vt hic: & ẽt tertium: quia facit homines pauperes: vt C. de cadu. tollen. in prin & j. e. §. si autem. ibi, dũ terræ cultores.

[b] Fabricensij. vel fabricẽses, qui sunt ẽt quidam habentes officiũ & necessitatẽ faciendi arma cui necessitati eorum posteritas tenetur: vt C. de fabricen l. iure. li. xj. & ad instar militum notam debẽt habere in brachijs, & aliena prædia conducere colenda non debent: vt C. de fabr. l. stigmata. & l. fi. in prin eo. lib. xj.

[c] Faciunt. hi deputati qui prohibiti sunt operari.

[d] Armamento. qđ enim aufertur ab indigno, applicatur fisco: vt ff. de iu. fisc. l. Lucius.

[e] Instruxerint. quia aliquem instruxerũt qui facere scit. Acc.

[f] Ipsis. balistarijs. vt & ipsi inter publica arma ponant. Accu.

[g] Deputati. habebant enim quosdam sibi deputatos sicut fabricenses.

[h] Patrum. i. rectorum. & no. ꝙ dr̃ pr̃. vnde sicut pater debet habere filij gubernationem sic ciuitatis rector. & sic pro opinione nr̃a qua dicimus, quòd sufficiat talẽ iurare de calum. licet P. dixerit maiorem partẽ vniuersitatis iurare: vt C. de iur. cal. l. ij. §. quod obseruari. & §. hoc ẽt. & ff. de condi. & demon. l. municipibus. & j. eo. §. si autem in fi.

Chartularij & tabelliones qui dicuntur.

[i] Chartulariorum. chartularij appellantur qui scribunt in chartula publica: q vulgo tabelliones dicuntur. & no. quòd tabelliones eligunt in huiusmodi tactus.

[k] Opinionem. vt s. de mona §. ordinationem. col. j.

[l] Descriptione. i. matriculæ scriptura.

[m] Operantes. sic s. de man. princ. in fin. tit.

† Matricula vertit Iulianus. Con.

Confes-

celsitudine ex memorato fabricensium scrinio ad prohibendos priuatos armorum factores, confessionem [a] accipere etiā per loca iudices, & subiecta eis officia, & ciuitatum defensores, & patres, quia nihil valebunt decetero horum, quæ a nobis prohibita sunt, aliquid agere: sed quæ per præsentem sancita sunt legē, custodiēt, pęnam & in pecunijs [b] & in ipsum formidantes caput. Sancimus enim magnę quidem Alexandriæ iudicem negligentem [c] quæ a nobis sancita sunt, viginti auri librarū exsoluere pęnā, & cingulo cadere: & huius offm̄ silr̄ auri librarū viginti dare pœnā, & capitale subire supplicium, aliarum vero prouinciarum iudices damnū quidem x. librarū auri sustinere, silr̄ aūt & ipsos casui cinguli [d] subiacere, & eorū officia. Defensores aūt, & patres ciuitatū, triū librarū auri multari pęna, & in capite sustinere periculū, si quod tale factū cōperientes [e] non punierint, aut hoc agere nolentibus nō nūciēt, sed latere pmiserit.

Vt aūt palā [f] fiant q̄ a nobis prohibita sunt a priuatis & alijs qbusdā citra eos, q in sacris nr̄is fabricensibus referunt, fieri, aut priuatis vendi arma, & hoc p p̄sentem legē significare curauimus. Prohibemus.n. priuatos operari & emere arcus, & sagittas & spathas, & enses, quæ vocare consueuerunt semispathia [g] [†] & q̄ vocant zaniæ, siue loricæ, & contos, & quolibet modo vel figura factas lanceas, [h] & q̄ apud Isauros noiant monocopia, [†] & appellatos sitinnos seu missilia: insuper & aspidas, siue scuta, & galeas, seu cassides. nō.n. ista alij cuidā instruere sinimus, pter eos, qui deputati sunt in sacris nostris fabricensibus. solos autem fieri & vendi a priuatis, & priuatis vendi permittimus cultellos minores, [i] quibus nullus in plijs vtit. Præsentem igit legē gn̄alē tua [k] celsitudo in hac proponat regia ciuitate, necnon & p alias ciuitates nr̄æ reipublicæ, vt oēs agnoscentes, q̄ placuerunt nobis, hæc obseruent. Denuntiauimus aūt futuris p̄esse hmōi custodię chartularij ex memorato fabricēsiū scrinio: qa ex negligētia non solū pecuniarias sustinebunt pęnas, sed ēt ī corpore supplicia patient, & militia cadent. insuper nec ipsum vlterius pmitti a nobis scriniū in hmōi adesse solicitudine, [l] sed alijs cōmitti fabricensiū curā. Quæ igit placuerunt nobis, & p hanc legē declarata sunt, tua celsitudo, & q post te ī cingulo fuerint, operi terminōq; tradere festinent: indignationē nr̄am & ipsi metuentes, nisi rē sic vtilem reipublicæ custodierint.

Nouel. 86. Vt differentes iudices, & 87. De donatione mortis causa facta a Decurion. hic desunt: sed illa reperietur inferius collatione nona, constitutione. 10. altera vero collatione 10. constitu. 27.

TITVLVS XIIII.
Nouella 88.

DE DEPOSITO, ET DEnunciationibus inquilinorum, & suspendenda administratione panum.

Non valet denuntiatio ne reddatur depositum, vel ne alimenta de publica annona eroganda præstentur, vel ne soluatur pensio domus locatæ. & qui talem denunciationem fecerit, punitur ad interesse creditoribus, in quo quandoque venire poterit totum depositum. Accursius.

Imperator Iustinianus Augustus Ioanni gloriosissimo per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli, & patricio.

Item nuper audientibus nobis (hoc quod in imperio publicè sedētes multotiēs agimus) orta est aliqua quęstio, quam resoluimus statim. huiusmodi vero dicētes ꝯtingere multa: cōi & gn̄ali lege definire, hoc iustum esse arbitrati sumus. Si.n. qs ab aliquo capiat aurū, aut res aliquas depositi cā in qbusdam [n] ꝯditionibus, deinde illi agant: [o] necessitatē habeat

Authen. P 3 omne

[a] Confessionem. i. scripturam in qua cōfitetur.
[b] Pecunijs. hoc est quod dicimus ī ære & persona.
[c] Negligentem. ī. de mona. in fi. col. j.
[d] Cinguli. i. dignitatis amissione.
[e] Comperientes. ī. scenicas no. so. & C. ad leg. Iul. de vi pub. l. vlti. in fi.
[f] Palam. quasi diceret, prohibuit arma sic in genere fieri vel vendi. nūc specificat. & no. q alibi largius sumunt arma ēt pro lapide: vt institu. de pub. iudic. §. item lex Cornelia.
[g] Semispathia. i. illa arma. Accur.
[h] Lanceas. Not. quędam sunt, quæ vncinum quoddā habent ad capiendos hoīes, q̄ romphez vocant: vt ff. de vi & vi arma. l. iij. in prin. Accur.
[i] Minores. aptos ad pennarum temperationem, vel panū incisionem, fm Al. ex his potest colligi statutum de nō portandis armis per ciuitatem aliquam.
[k] Tua. loquitur magistro officiorū: vt innuit in principio cōstitutionis eiusdē. Al.
[l] Sollicitudine. No. q si tabellio delinqt in officio, non debet amodo posse hoc officium exercere. Acc.

DE DEPOSITO, & denunciationib. &c.

[n] Item nuper. In qbusdam. id ē, sub quibusdam conditionibus. Accur.
[o] Agant. i. deponentes impleant cōditiones quas implere debent.

imple-

Tabellio delinquēs ab offō repelli dēt.

[†] Paramería legendū, vt in Grçco, & Iuliani epitome, quasi femori applicitos enses. Cōtius.

[†] μονο-κόπια. legitur in Grçco. Cōtius. Vide Alcia. li. dispun. 3. c. 20.

[•] σιβύν-νους. i. missibilia.

omne restituere aurũ, aut res conditionibus semel impletis [a] & nulla omnino licentia sit aliquibus extrinsecus [b] interdictionibus † vti, & retinere [c] depositi restitutionem: dum & alia multa priuilegia tã a præcedentibus legislatoribus, q̃ a nobisipsis data sunt. [d] licentia enim est prohibenti redditionem, eum quidem cui creditum est depositum, non molestare: eũ verò de rebus, quæ in quæstione sunt, qui aurum, aut res aliquas accepturus [e] est, litem sortiri, & iustitiam & legem promereri. sed ne per hanc causam dãnis magnis subijciat eum, qui interdictionẽ suscepit, & compellatur aut defensiones expetere, [f] aut res habere, & non possit voluntariè cũ deponente benigne agere. quòd si tale aliquid egerit, (omnino enim oportet non sola delictorum nos contentos esse prohibitione: sed etiam timorem inferre iustum transgressoribus) siue pditionem contigerit rerum aut pecuniarum fieri, & hoc probetur, [g] siue alium quemcũque casum fortuitum: ipsum respicere, qui contestationem dixerit. Insuper etiam ex quo facta est huiusmodi cõtestatio, [h] vsuras pecuniarum, vsque ad tertiam [i] centesimæ agnoscere prohibentẽ accipere propria: non solum si aurũ fuerit quod depositum est, restitui vero prohibitum: sed & si aliæ res [k] sint: vt hoc timore [l] stultorum simul & peruersorum malignè versandi, [m] † in depositionibus homines cessent.

CAP. II. De his qui denuntiant ne ciuiles annonæ vel pensiones soluantur.

SED totum [n] hoc quod de mandatis est, & aspicere, & constituere secundum legem pronidimus. Videmus enim frequentari hoc in regia hac præcipuè ciuitate, & aliquos interdicentes eis, qui ministrant publicas annonas, & tesseras [o] accipiunt ab annonarum præfecto, volentes suspendi administrationem: & eos, q ex hoc solummodo forsan nutriuntur, defraudari administratione, p quã eis oĩs tribuitur vitæ occasio. [p] Huic aũt rei seuerius & difficilius illud est. multis enim domos possidentibus in hac felicissima ciuitate, qui imbanchiti [q] non videnť, mox futuris pensiones ab inquilinis accipere, calumniantur per interdictiones inquilinis dirigentes, vt nõ inferãt eis. Illi vero [r] vltro eas suscipientes, quidam propter inopiam forsan comedunt eas: [s] quidam vero & exules a magna hac fiunt ciuitate, & decidit omnino pensionum administratio iis, qui ex hoc forsan solo nutriuntur, secundum quòd occurrentes in ciuilibus annonis diximus. Nemini igitur damus huiusmodi licentiam: sed vnusquisque si aliquam habeat causam ad obnoxium sibi, non obdormiat: [t] in liberalibus [v] autem peruersitate omni plenius aspiret interdictionibus. Cognoscat enim, quia si tale aliquid egerit, & per occasionem eius ceciderit, aut

---

[a] Impletis. & quãquã non impletis cõditionib. vt ff. deposi. l. j. §. pen. & C. de peti. hæ. l. vlti. Azo.

[b] Extrinsecus. i. præter deponentem. deponens. n. interdicere põt, non alius. vt hic. nisi iudex interdicat: cũ psona depositarij sit suspecta ne cũ re aufugiat: vt ff. q satisda co. l. si fideiussor. §. fina. Sed si in hoc nonne sunt correctę ll. quę dicunt ẽt depositarium rei vendicatione dño vero teneri: vt ff. d rei vin. l. ofñ. & ff. deposi. l. bo na fides? Quidam sic. sed tu dic fm lo. q nõ: & aliud est vel se agere rei vin in iudicio: & aliud facere hmõi interdictionem q nõ restituat. Accur.

[c] Retinere i. facere teneri, vel differre.

[d] Data sunt. i. s. actione depositi. na prius habeť rõ deponentiũ, si cedunt bonis debitores: vt ff. depo. l. si hominẽ. §. j. & § fin. Item actioni depositi compẽsatio nõ opponiť. vt C. eo. l. fi. j. rñ. Itẽ crescit in duplũ p inficiationẽ in quatuor casib. vt I sti. de actio. §. equẽs. vers. res persequẽdæ. nũc aũt dať ad aliud, vt nemo ei interdicat: vt hic. & idem dicũt qdã i cõmodato.

[e] Accepturus. i. recepturus. s. deponens.

[f] Expetere. a deponẽte: vt defendat eum.

[g] Probeť. s. amissio: vt ff. de pig. act. l. iij. Azo.

[h] Contestatio. vt teneať deponenti: vt j. eo §. nemini. non depositario, q tenuit vane.

[i] Tertiam. & hanc dabit ei q læsus est: vt hic, & j. eo. §. nemini igitur. Accur.

[k] Res. vt æstimationis detur vsura.

[l] Timore. id est hac pœna.

[m] Versãdi. i. versari.

[n] Sed totũ. q d. multa sunt mãdata quæ data sũt administratoribus, quæ sunt s. de man prin. coll. iij. adhuc aũt quædam desunt, q̃ ponit hic: duo. s. de annona, & de pensione: vt sic dictus tractatus de mã. prin. plenior sit.

[o] Tesseras. tessera genus est mensuræ qua mensuratur annona: vt ff. de iudi l. sed & si. §. si libertis.

[p] Occasio. quod ideo iniquum est: vt ff. de transact. l. cũ hi. §. sed & personarũ. & §. si in annos.

[q] Imbanchiti. i. in banchis non sedentes, quia sunt absentes: idem si præsentes. aliàs est in littera, in banchis non videnť & eodẽ modo intelligas. & nõ est vis vtrũ sint absentes vel præsentes: sed forte ita de facto fuit s. q erãt absentes. Accur.

[r] Illi vero. quib. interdicitur.

[s] Eas. interdictiones.

[t] Non obdormiat. i. non differat eũ conuenire. nam negligẽtia est nociua: vt hic, & C. danna. excc. l vt pleclius. & cõ diligẽtia fructuosa: vt hic, & ff. quæ in frau. cre. l. pupillus.

[v] In liberalibus. supple ex pmissis, & nulli aspirent in liberalibus interdictis &c. sũt enim liberales iõ qa libenter suscipit interdictionẽ ille cui interdicitur, vt hic. vt per hoc differat solutione, vt s. pxi. § ibi, illi verò vltro &c. Alij dicunt in liberalibus. i. in depositis, q̃ ex liberalitate & bona fide fiunt.

Admi-

† παραγγελίαις. i. denũciationib. sic vertit Iulianus epitomator.

§ Cõc. gl. in c. iij. su p verbo. j. ex. de deposito.

† Aliàs; versandi, cursum.

Tessera quid sit.

a Administratio. quæ sibi omni die fiebat.
b Mox.i. tunc.
c Defensiones.i. nō exigat depositarius fideiussores a deponente, vel cautionē propter huiusmodi interdictum: quia graue ē, vt subijcit, dare fideiussorē: vt ff. vt in pos.l. si is a quo.§. si. & puto hūc §. generalem ad omnes tres casus huius constitutionis, & p hoc dico corrigi qd est. C. depo.l. penul. in fin.
d Defensionem.i. si vult cauere de defendendo depositariū, facultas erit ei domino sic cauēti, supple, rem propriā recipere. Vel dic ecōtra: quia dicit depositarius separatū recipere cautionem, & supple, & rem restituere datam in alium modum.
e Fiat. hoc verum est in prætorijs, secus in alijs: vt ff. de præto. stipul.l. prætoriæ & le.j.§.iij.& §. fin. & ideo male allegat hic imperator. Accur.
f Indicant i. ipsi q venerūt ad nos pro quæstione facti: vt j.eo in princ.& potes dicere.i. inducūt nobis in mentem, quod faciamus hāc legem. Accur.

QVIBVS MOdis &c.

Differt hæc ab illa, supra, quibus modis &c. quia hæc generalior est: vt infra, authē. vt in me. primæ colum. ibi, bene se habere &c. Item hic tractat de ijs qui sui iuris, & in potestate sunt parentum: ibi de ijs qui legitimi successores, licet non in potestate parentum sint.

g Aturalium. A Cōstantini: vt C.eo.l.j.

aut administratio a panū, aut pensionū datio ex hoc accidens: ipse sustinebit periculum mox, b q interdictionē inquilinis & ministrantibus panem miserit, aut suspēderit annonā. Nihil enim horum agi omnino volumus: sed ex quo interdictiones egerit, sancimus eū omne damnū sarcire domino rerum super hoc, & vsurā & tertiā centesimæ agnoscere pecuniarum, aut rerū, quas non accipere per eū is qui ſm hunc modū læsus est, valuit. Et neque aliquis opponat defensiones, c quia qui præsens est ei exactionis domino danti defensionē, d aut in deposito, aut in alijs, recipere rem ꝓpriam. Nō enim oībus est facile fideiussorem præbere: nřis legibus nullam defensionem oīno ratam esse ponentibus, nisi cum fideiussione fiat. e fideiussorē enim omnino dandum idoneum non facile, neq; possibile passim est. Et propterea igitur in obseruantiam nostrorum subiectorū volumus hoc custodiri amodo & decætero omni tpe, vt immortale sit huius nostrę sanctionis iuuamen Reipublic. Indicant f quidem nobis in mentem venientes: pręsentem verò legem cōmune iuuamen nostris pariētem subiectis. Tua igitur eminentia quæ placuerunt nobis, & per hanc diuinam manifestata sunt legem, operi effectuique tradere, & in perpetuum obseruare festinet.

TITVLVS I.

περὶ τῶν νόθων.

Novella 89.

QVIBVS MODIS naturales efficiunt sui, & de eorum ex testamento siue ab intestato successione.

COLLATIO VII.

Imperator Iustinian. A. Ioanni gloriosissimo per Orientem prętoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

Aturalium g nomen Romanæ legislationi dudum h non erat in studium, nec quęlibet i circa hoc fuerat humanitas: sed tanquam alienigenū aliquid & omnino alienum a republica putabatur. a Constantini verò piæ memoriæ temporib. in constitutionū k scriptū l est libris. †Deinde paulatim in mediocritatem m clementemq; sñiam imperatores transeuntes, leges posuerunt: alijs quidem & dari, & relinqui aliquid eis a patribus cōcedentes. n aliqui aūt ēt adinuenientes modū, per quem naturali iure priore liberati, legitimi fierent, o & paternę substārię successores: paulatimq; ēt ad nepotes prosesserunt hmōi legislationes, p & quoniam in nostra tempora venerunt, q & eorum, qui paulò ante nos fuerunt, multam varietatem r causa suscepit. Nos enim duplex habuimus studium, & plurimos in libertatem perducere homines ex priore seruitute, s & ex naturalibus ad legitimos eleuare, t non enim vitio v & interdictio despicienda est

h Dudum. id est. Olim.
i Qualibet. id est, aliqua.
k Constitutionū. vt C.eo.l.iij. Accur.
l Scriptum est. in in tractatu de naturalibus liberis:
m Mediocritatem. id est, modū vel mēsuram in dando vel relinquendo naturalibus.
n Concedentes. vt Archadius & Theodorus: vt C eod.l.ij. & iij.
o Fierent. f. Leo: vt C eodē l. quoniam desideria.
p Legislationes. vt in l.ij.C.eo.tit.
q Venerunt f. naturales liberi, vel eorum quæstiones.
r Varietatem. q.d. quia quæstiones naturalium ad nos ꝑuenerunt: ideo correximus, & distinximus statuta ab alijs.
s Seruitute. hoc primum.
t Eleuare. hoc secundum.
v Vitio. Nota. gloriosissimum verbū. & est sensus: quia licet aliqui sint in seruitute propter delictum fortè quòd fecerunt, & ita propter vitionem: vel licet sint nati ex nō legitimo matrimonio, & ita contra interdictum: tamen non sunt dispiciendi, sed iuuandi vt fugiant de malo, & veniant in bonum: vt j.eo. §. natura si quidem &c. & hic est argumē. pro quolibet malo corrigendo: vt & C. de emen propinquo.l. prima. itē facit ff. de ventre in possessionem mittēdo, lege prima. primo responso.

q In codice Theodosiano. hic enim solus liber constitutionū extitit, qui post Constantinū editus fuerit. Contius.

Auth. P 4 Quem

da est, sed quod est in necessitate, curandū est: & diffugiendū q̄dem quod malū est: inueniendū verò vndique quod melius est. Quia igitur aliqua q̄dem in cōstitutionū codice, quē [a] ex omni priorū imperatorū legislatione collegimus, de naturalibus scripta sunt filijs: q̄dam verò in libro institutionū, de his autem nos constituimus, [b] aut iam perfecta comperimus, [c] & nos ipsi plurimas fecimus de his cōstitutiones: alias quidē in prædictarū collectione [d] cōstitutionū, alias aūt ēt postea: [e] ne cā sit dispersa, bñ se habere credidimus, in vna constitutione [f] totū [g] colligere, quæ pro oib. sufficiat ea, quæ de naturalib. sunt, corrigere atq; sancire. Palam nanq; est, quia hoīum alij q̄dem liberi simul consistunt, & inter legitimos [h] sunt; alij verò hoc prius [i] nō habentes postea fiunt, [k] & ex seruis [l] ad liberos ascendūt, & ex naturalib. ad legitimos. alij verò ex hoc ipso naturales sunt, & quædā eis successiones existūt: alios aūt neq; naturales esse decet, sed ēt hoc monstrātur indigni. [m] Oportet igit̄ nos ita facere constitutionē, [n] vt nullus ignoret, q̄ possunt in naturalibus valere: dicimus aūt inchoantes legē, qui consistūt naturales, quibusq; modis procedunt ad legitimos, (quorū [o] plurimos inuenimus nos) & quæ sunt horū successiones: & quo modo q̄dem vetustas vsa est his amarè: [p] quō nos humanè. Nec illud quoq; relinquitur [q] qui nec naturaliū digni sunt (sicuti diximus) appellatione. Natural siquidem [r] ab initio dū de filiorū procreatione sanciret scriptis nondū positis legib. [s] oēs similiter quidem liberos, similiter aūt produxit ingenuos. Primis nanque parentibus primi filij similiter quidem liberi, similiter autem legitimi a natura fiebant: bella verò & lites atq; libidines & cōcupiscentiæ cām deposuerunt ad aliud schema. [t] Seruitutem nanq; inuenit bellū, naturales aūt castitatis casus: [u] lex aūt rursus hmōi delicta curās, libertatem seruis molita est: & multum de his tractauit modos [x] introducens dena millia, imperatoriæ verò constitutiones aperuerunt ijs, quæ non rectè facta sunt ad ius legitimū vias. quod non trāsitoriè [y] neque nos sancimus, neque subiectos hanc legem negligenter audire præcipimus. Legitimi si quidem successores procedunt hominibus ex nuptijs, quas contrahunt aut cū dotalibus instrumentis, aut ēt absq; eis, sic ad fœminas masculis cōuenientibus vt ab initio habeāt ad eas legitimarū nuptiarum affectum. [z] Et hoc.n. in calumnia positum nos respicientes, lege [a] decreuimus quid in ijs quidem, q̄ fortunæ dignitate prouecti sunt, quid autem in mediocri hominum statu agendum sit ad demonstrationem legitimarum nuptiarum [a] quid vero deinceps permissum est plebi. [b] Quapropter nuptijs procedentibus, [c] ex hoc ipso sunt successiones certæ: & si inter legitimos connumerentur, mox lex [d] introducit successionum modos, plurimum de his tractans. Legitimum siquidem ius sic se habet. [e]

Si quis natus sit liber, non tamen legitimus: aut etiam natus sit seruus, sed libertatem postea meruit: si sit masculus, legitimari potest per oblationem curiæ: si est fœmina, legitimatur nubendo curiali legitimo. Ange.

Filiorum quinque sunt genera.

a Quæ. s. codicem.
b Constituimus. vt instit. de hæ. ab intest. §. j.
c Comperimus. vt instit. de nup. §. fin. & ad Orfi. §. nouissime. & de succe. cog. §. hoc loco.
d Collectione. s. in C. vt C. eo. l. humanitatis. & seq. vsque in fi. ti. Accur.
e Postea. vt ī. de ince. nup. §. pe. & de trien & semis. §. vlt. co. iij. & vt lib. dec. §. si quis. & ī. quib. mo. na. effi. leg. col. vj.
f Constitutione. s. ista.
g Totum. i. omnia, vt ex sequentibus colligitur.
h Inter legitimos. vt nati ex matrimonio: vt instit. de pat. po. i. prin. & de his expedit se breuiter, hęc cōsti. ī. eo. §. legitimi.
i Prius. s. legitimationem Accur.
k Fiunt. s. legitimi.
l Ex seruis. ratione similitudinis hoc ponitur hic & alibi in multis locis in hac cōstitutiōe & de his dicit prolixe. ī. eo. §. quia vero non est. vsque ad §. discretis.
m Indigni. vt ī. e. §. vltimo. & supple hic. Alij sunt legitimi tm̄, vt adoptiui. & sic sunt quinque genera filiorum.
n Constitutionē. & de his. ī. eo. §. discretis. vsq; ad §. vlti.
o Quorū. s. modorū.
p Amare. aduerbium, quia nil curabat: vt ī. in prin. huius constitutionis.
q Relinquitur. s. a nobis quin tractemus de ijs qui &c.
r Natura siquidē. superior ergo distinctio fuit s̄m ius ciuile imperatorum.
s Legib. quod fuit antequam ciuitates essent factæ: vt insti. de re. di. §. singulorum.
t Schema. i. ordinem quo gentes vtuntur de seruis.
u Casus. i. defectus. Accursius.
x Modos. quibus ad libertatem perueniunt, & quibus fiūt serui, & a quibus retineantur: & quibus acquiratur per eos: imo maior pars legū fere de seruis tractat. Sed non sic intelligo hanc litterā: imo dico quod imperator hyperbolice loquit̄, & de modis illis tm̄ dicit, quib. ad libertatem perueniūt, qui sunt multi: ut institu. de libert. §. multis.
y Transitoriè. i. negligenter: vt ī. de q̄store. §. vlt. col. vj.
z Affectum. q. d. mutuū consensum: vt ī. de nupt. §. nuptias.
a Lege. vt ī. quibus mo. na. effi. le. §. hoc ergo. & §. quantum vero. & §. quisquis. col. vj.
b Plebi. i. minoribus in abiecta vita constitutis.
c Procedentibus. s. sic vt mō dictū est.
d Lex. in genere ponit videlicet ille tractatus, qui dicit de suis & legitimis hæredibus.
e Se habet. vt dictum est modo.

Reliqua,

CAP.

a Reliqua.ſ capitula de quibus fecimus mentionem.ſ. eod. ver.dicimus.Accurſius.
b Vtilis.ſ.eſt.
c Memoriæ. vt C. de natu.lib.l.iij.
d Filios.ſ. naturales.
e De oblationibus ſ. curiæ. Accur.
f Filiorum pater. hoc qũ per dationẽ curiæ. ſecus ſi ſine eã velit ſibi filium facere ſucceſſorem: q̃a tunc demum legitimis non exiſtentib. vt ſ.quib.mo.na.eff.ſi.leg.§.ſi verò ſolũmodo.qui eſt cõtra.
g Suſcepti. forte per reſcriptum: vt honorabilior ſit cæteris: nõ aũt habuit adminiſtrationem illuſtris dignitatis: tunc enim ſemper liberatur a fortuna curiali.ĩ. vt ord.prę. vt in princ.colla.v. & conſtitu. quæ de dign.ĩ.Rũ. nec tranſire ad curiam permittatur: q̃a dehoneſtaret illuſtrẽ adminiſtrationem: vt hic ſubijcit, tamen non talis &c. ſic ergo & in epiſcopo erit: vt ĩ.de ſan.epiſ.§.ſed hoc quidem. collũ. ix. & idem in quolibet q per dignitatẽ a curia liberaſ. qui ſunt multi: vt C. de decu.l.ſi. Accur.
h Siue.hoc reſpicit aliud, ſiue, quod eſt.ĩ.
i Conſtitutio.vt C. de na.lib.l.q̃m.
k Curialis.i.ſ.quod fiat curialis. Accur.
l Siue. hoc reſpicit aliud ſiue, quod eſt.ĩ.
m Legitimus.C.de natu.lib.l.communium §.illo.
n Exiſtit. & eſt rõ euidens, cum non debeant legitimis filijs ſuo facto præiudicium facere, quod potuit pater: & hanc differentiam plerunque iam in hac con ſti.dices.
o Sancitum eſt. ſ. ſiam.
p Simpliciter.i.ſi-

CAP. I. De primo legitimationis modo per curiæ dationem.

Quod verò nõ eſt hmõi, ſed liberũ quidem non tñ ex nuptijs procedens legitimis, aut ẽt in ſeruitute natum: ſi libertatem qdẽ meruerit, manſerit autẽ naturale: hoc modi varij ad ius legitimum ferunt: quos enumerantes, ſic ẽt reliqua a ſancimus. Primus itaq; modus eſt legitimi iuris exiſtens, ciuitatibus mox vtilis, b quẽ Theodoſius piæ & nouæ introduxit memoriæ. c Sãcitum nanq; eſt ab eo, vt poſſit naturales filios, d aut omnes, aut aliquos offerre curijs, aut filias curialib. copulare. Et q̃m modus iſte non ſimplicẽ habuit legiſlationem, ſed variè & de oblationib. e dictum eſt, & de ſucceſſionibus, quomodo ipſi, & quorum hæredes exiſtant, & qui rurſus ad ius eorum hæreditarium accedant: iuſtum credimus hoc primum legiſlationis diſponentes capitulũ, ita ad reliquos modos, qui ad legitimorum ius ferunt, accedere. quæ enim inde ſunt, facilè omnino eſt dicere.

Pater filium naturalem curiæ offerens, ſiue inter viuos, ſiue in vltima voluntate, eũ legitimum facit, habeat legitimos necne. ſemetipſum autem offerens alijs legitimis extantibus, legitimus non fit. Angel.

SI quis igitur fuerit naturalium filiorũ pater, f ſiue curialis exiſtens, ſiue liber a curia: licentiã habebit omnes, aut quoſdã ex eis, ſiue legitimorũ ſit filiorum pater, ſiue etiam non ſed ſolummodo naturaliũ, offerre i curiæ, licet fortè illuſtris dignitatis ſin: filij ſuſcepti: g niſi tamen dignitas interceſſerit talis, quæ hoĩes, licet curiales ſint, ab hac fortuna liberos facit. Oblationis aũt modus ſiue: h fiat a patre adhuc ſuperſtite, cum quiſpiam in cõmune filium offeret (hoc nanque geſtum eſt in Philocalo naturali filio curiali a patre in Buſtrenorum † ciuitate) & hoc ipſum dicit ſm inſpectionem ibi factam, & ita eum offert, ſicut a Leone piæ memoriæ ſcripta dicit conſtitutio. i Siue ergo ſecundum hunc modum fiat aliquis a patre pronunciatus curialis, k ſiue l eum pater ſub geſtis monumentorũ offerat, ſiue moriens in teſtã conſcribat, oportere fieri curialem, deinde ille amplectatur ſcripturam: legitimus m mox fiet, naturalium iure omnino liberatus: ſiue etiam mortuo patre ſemetipſum filius aut filij offerant, non exiſtente quidẽ legitima ſobole, etiam ſi erunt legitimi & curiales. Proinde pater quidem etiam exiſtentibus legitimis offert curiæ non legitimos filios: qui verò per ſemetipſum adhoc procedit: tunc ſolummodo auditur, cum nullus legitimorum filiorum exiſtit. n Hoc itaque de oblationibus ſit, qđ indifferenter ſancitum eſt o a nobis, in hac præſenti lege reconditum. non autem ſimpliciter, p neque fortunæ q oblatione, oportet enim r & modos facere manifeſtos, ſecundum quos offerantur.

Qui ſuam ſobolem naturalem vult legitimare: curiæ loci ex quo natus eſt, eam offerat. qui autem Romani & Conſtantinopolitani ſunt, ſeſe ibidem offerendo legitimantur. & mulier naturalis curiali Conſtantinopolitano nubendo legitimatur. Angelus.

SI quis igitur ex qualibet oriatur ciuitate, ſiue curialis, s ſiue ẽt liber huiuſmodi ſit fortuna: licebit ei ſuum naturalem offerre filiũ curiæ illius vnde oritur ciuitatis. Si verò nec ciuis ipſe conſiſtat, ſed ex villa quadam aut vico ſit oriundus: illi a patre offeratur ciuitati, aut ſemetipſum offerat, ſub qua ciuitate villa aut vicus tributa perſoluit. t Palam verò eſt, quia ſiquidem pater eũ aut auus offerat: aut aliquis aſcendẽtium

de diſtinctione. Ac.
q Fortunæ. aliàs fortuitæ.
r Enim. pro certe.
ſ Curiales. nam licet ſit aliquis curialis, non tamẽ filius eſt, niſi ſpecialiter efficiatur: vt hic, & C. de ijs qui ſpon. mu.l.fin.lib.x.
t Perſoluit. Not. villas & caſtra ſub ciuitate

† Cõcor. c. p. nas. in gl. ſuper verbo, appellauit. poſt prin. ibi. itẽ ſi pr. extra qui ſi. ſint legi.
Villæ & caſtra ſuę ciuitate collectã faciunt.

† Boſtrenorum hinc apparet in. l. quoniã C. de naturali. liberis. legẽdum eſſe Boſtre, ſi noſtræ.

tium parētū,& liberos a habens filios : hoc agere poterit. si verò ipse q̄spiā semetipsum offerat, hoc permittimus cum non alij legitimi sunt fratres. Si tamen aliquis offerre volētium suos naturales curijs, aut ex maxima oriatur ciuitate, b aut ex seniore Roma : huic damus licentiam , in quam voluerit metropolim c oblationem celebrare: & hanc esse regulam etiā in filiabus,vt iungat eas curialibus , aut ex ciuitate ipsa ex qua orti sunt, aut sub qua villa aut vicus tributa persoluit,aut si quis liber simul & Romanus aut Byzantius d fuerit, cuicunque curialium alterius cuiuspiam, e metropolis tamen. Sic itaq; nobis curialium diligentia est:& iste modus f placet iuris legitimi:quia damus curialium naturaliū existēti solummodo filiorum patri,licet ex ancilla eos habeat, & liberos facere, & offerre curiæ ſm quod prædictum g est. Et adhuc amplius sancimus de cā , vt vel si non pater offerat, liber aūt semel filius fiat:poßit & semetipsum offerre curiæ , etiam hic legitima non existente prole.

Legitimatus per curiæ oblationē patri legitimus successor efficitur: & repudiare poteris hæreditatem patris: & se a curia liberare: pater tamen nō potest ei in tes͡tō relinquere plus , quàm relinquat vni ex filijs,cui minus relinquit. Angel.

Et quoniā variç etiam de huiusmodi personarū succeßione sancitum est: non videtur absurdū nobis & de succeßione , sicut prædiximus terminare. Si quis igitur naturalis ,ſm hoc schema,i. oblationis,fiat curialis : erit patri & ab intestato successor,& ex voluntate,nihil dißimilis legitimis , & ex donatione ꝑcipere poterit patris,ita tamen, vt non amplius habeat vno horum,qui ab initio legitimi sunt,& inter omnes minus habente. h Cum semel autem illi susceperint oblationem,& propterea ad ius legitimorum ascēderint:non finimus eos abstinere se patrū hęreditate,aut videri quasi donationem in se factam , & ratam habitam ab eis relinquere , & fortuna i recedere. Manentes ita curiales, relictam aut donatam (sicut dudum a nobis dictum est) habebunt mensuram.

Si filius ab initio oblationē curiæ recusauit,bona tamen paterna possidere cœperit , curiæ est adstrictus. quod locum habet etiam in filiabus. Ang.

Si verò ab initio refutauerit oblationē: manere liberi k præponentes, licet naturales, quam fieri ditiores & curiales : deinde videantur postea aut in totum , aut ex parte poßidere res donatas aut relictas sibi, aut etiam alienare : tenebuntur omnino curiali fortuna etiam inuiti : vt non adulterari l nobis videantur legislationē, & lucra quidem venentur , quæ occasione oblationis sint, repellant aūt fortunam ꝓp quam lucra promeruerunt. m Et hoc similiter sancimus & in masculis oblatis curiæ , & in filiabus nubentibus curialibus : nulla existente differentia, siue per masculos quispiam curiæ munera agat , siue per generos curiam in filiabus augere voluerit, & per illorum filios nouos adijcere prioribus curialibus filios eorum . n

Filius legitimatus,soli patri ab intestato succedit,non auo,vel ascendentib. nec ēt cognatis patris nec etiam agnascitur,licet sit legitimatus: nisi per quandam machinationem: nec ipsi eidem succedunt ab intestato,sed ex testamento vnus alteri succedere potest. Angelus.

Filium verò per huiusmodi causam factum legitimum , ipsi soli genitori legitimum facimus , non etiam extraneæ cognationi patris (dicimus o autem & ex quibus ille natus est, & qui ex vtroque p sunt , & qui ex eo processerunt) facimus eum velut ex quadam machinatione cognatum . Sancimus enim oblatum curiæ naturalem filium solummodo patri legitimum

ciuitate facere collectam: vt hic, & C. e l . iij.& ff. de censi. l. forma.& ius ciuitatis sequi: vt ff. ad munic. l q ex vico. & C. de epis.& cle. l. nulli. §. quod si inuito. Accur.

a Et liberos.& pro etiam.

b Ciuitate. Constantinopolitana.

c Metropolim . i. metropolitanæ ciuitatis.

d Bizantius. i Constantinopolitanus nā ea ciuitas primo dicta est Bizantium .

e Cuiuspiam . offerat filiam suam copulando curiali metropolitanæ ciuitatis.

f Et iste modus. s. naturalium filiorū & seruorum.

g Prædictum . vt s. eod. §. quod verò non est.

h Habente . sic & secundo contrahēs matrimonium non amplius dat de suis secūdæ coniugi. quā vni filiorum primi matrimonij , & cui minus dederit: vt s. de nupt. §. optimū. & C. de secun. nupt. l. hac edictali. §. j. quod non potest esse minus legitima vel hic vel ibi: vt s. de nup. §. illud. sed si esset hic solus, totum posset habere: vt C. e. l. iij.

i Fortuna. vt C. e. l. quoniam desideria. Accur.

k Liberi. a curia.

l Adulterari. sic s. de fi instru. in prin. Accursius.

m Promeruerunt. vbi enim est lucrū, & onus: vt C. de fur. l. si & de ea to. le j. §. pro secundo. in fi. & ff. si quis omis. cau. test. l. si non solus. in fi. j. ff.

n Eorum. Quid. n. interest quo istorū modorum quis curiæ prouideat: vt C. eo. l. iij. in fine.

o Dicimus. nunc exponit extra eam cognationē patris.

p Ex vtroque. s. latere: vt agnati & cognati: vt hic statim exponit: sic adoptatus non agnoscitur cognatis patrem.

mum

mum fieri successorem, nullum tamen habere participium ad ascendẽtes, aut descẽdentes, aut ex latere agnatos vel cognatos pr̃is: aut illos aliquod habere participiũ ad illorũ successiones: æquum etiam ei dantes priuilegiũ, vt sicut nec cognatis patris, nec illis sit iste successor, nec illi ad eius vocentur successionem, nisi fortè scripserit aut ipse illos, aut ab illis scribatur. soli enim patri fiũt legitimi, & cognati esse creduntur.

Si cum filijs aut nepotibus legitimatus decesserit, si curiales sint, ad eius successionem vocantur: nullo autem superstite eo decedẽte ab intestato, curialis ad nouem uncias vocatur, & ad reliquas tres, qui ex lege appellantur. Angel.

Ergo sanciendum est, qui factis [a] ita legitimis efficiantur successores. Et siquidem habuerit filios, q [b] talis est, aut nepotes de legitimis sibi ꝓcreatos vxoribus, & merito etiã curiales constitutos: modis omnibus ei succedant. Quid enim [†] legalius [c] est proprio filio ad [*] paternam successionem? Si verò filios habuerit nõ curiales qñq; sibi [d] ꝓgenitos, tunc legitima [e] mensura veniat ad fiscũ & curiam: reliquum verò quantumcunque fuerit, ad illos filios, qui curiales non sunt, accedat. Si verò etiam generaliter nulla ei sit proles, & moriatur intestatus: nouem quidem vncias curia & fiscus habeat, secundum quod dudum a nobis sancitum est: in reliquis autem tribus vncijs, qui ex lege vocantur, oĩbus modis venient: aut si testatus fuerit, ad scriptos descendent hęredes. Semel autem factum curialem lex suscipiens, & inscribẽs curiæ, & successiones, & aliam oẽm ordinatam dedit vitæ successionem & quæstum. Si quis aũt vel ex genere, [f] vel extraneus, scriptus forsan, aut ẽt non scriptus voluerit adire Imperium, & semetipsum offerre curiæ: licentiam habeat hoc agendi, & distributam curiæ partem accipiens, fieri curialis, & tam fortunæ q̃ functionum successor, si hoc Imperium annuerit. Si quis aũt legitimos quidem filios nõ habeat, naturales aũt ei solummodo sint: liceat ei curiæ honore scribere eos hæredes: & scriptura pro oĩ oblatione [g] consistat, & non egeat hoc antiquarum legũ alia adiectione, neq; oblatione, dũ superstites essent: [h] sed ex hoc ipso scripti si liberi sint, curiales simul & hędes fiant, & habeant ipsi substantię nouem [i] vncias, sicut pater eis distribuerit. Sinautem etiam totum eis relinquere voluerit, adhuc faciet melius: veruntamen vsque ad nouem vncias omnimodo eis relinquat, sciens quia si reliquerit minus, [k] a lege [l] modis oĩbus supplementum substantiæ fiet: illi verò si voluerint, curiales fiant. Si verò aliqui quidem eligant, aliqui verò refutent: ad eos qui eligũt, refutantiũ veniant portiones. [m] Si verò omnes tenuerint, tunc tanquã filijs non existentibus ita ad curiam veniant nouem vnciæ omnes. Si verò ille quidem tacuerit, [n] filiorum verò legitimorũ ei non sit proles: tunc legitima quidem pars ad hæredes ab intestato veniat: filij verò naturales si voluerint semetipsos offerre curię, hoc faciant sicuti [o] voluerint, siue omnes, siue quidam ex eis: & modis omnibus nouem vnciæ substantiæ ad curiales aut curialem perueniant. Si verò etiã ex ancilla ei nati sunt, si eos manumiserit aut viuens, aut in testamento obtulerit [p] eos, etiam sic suscipiantur, & sint curiales sicut testator voluit, aut sicut eorum desideriũ fuit. Offerentes enim semetipsos curię, percipient (sicuti dictum est) nouem vncias. vndique enim volumus, vel si testetur, vel si non facta voluntate [q] decesserit, eos qui ad curiam veniunt, nouẽ vncias accipere. Si verò manumiserit quidẽ solummodo, non tamen obtulerit, aut illi etiam sic volunt, aut quidam ex eis ad curiam respicere: etiam tunc nouem vnciæ curiam agenti vel agentibus [r] secundũ quantitatem dentur. Si verò nullus naturalium aut velit, aut auferatur, tunc nouem vncias curia percipiat. Palam quippe est, quia simul sequitur vbique fiscus secundum constitutionem

tis, nec succedit: vt C. de adopt. l. pen. §. ideo sancimus. Item facit instit. de ser. cogna. in h.

[a] Qui factis. datiui casus. Accur.

[b] Qui. id est, qui curiæ oblatus est. Acc.

[c] Legalius. i. debet magis ex lege. q. d. nihil, cum etiam viuo patre dñs est filius: vt ff. de libe. & posth. l. in suis. & eadem persona: vt C. de impu & alijs sub. l. fi. & ideo debita bona patris filio: vt hic, & ff. vnde libe. l. scripto hęrede. in fi. & ff. de bo. dam. l. ij. respon. & §. fin.

[d] Sibi. s. siue antea, siue postea. Accur.

[e] Legitima. q̃ determinat lege, i. quarta: vt C. qñ & qui. quar. pars de. l. j. & ij. in princ. lib. x.

[f] Ex genere. eius q decessit.

[g] Oblatione. i. ac si esset datus curiæ.

[h] Superstites essent. s. parentes.

[i] Nouẽ. qñ est vnus vel plures quod dic, vt ff. de trien. & semi. diximus. §. excipiat. colla. iij.

[k] Minus. quod enĩ lex dat, priuatus auferre non põt: vt hic, & vt arg. ĩ de nupt. §. si vero nõ solũ. in fi.

[l] A lege. supple lex, in quo homo dehcit: vt ff. de re iudi. l. iiij. §. si quis. & C. de inof. fic. testa l. oĩmodo.

[m] Portiones. sic C. qñ nõ pe. par. l. j. Ac.

[n] Tacuerit. s. testõ.

[o] Sicuti. s. non facto testamento.

[p] Obtulerit. s. eos curiæ. Accur.

[q] Voluntate. s. testamento non facto. Ac.

[r] Vel agentibus. i. in curia existentibus.

[†] Cõc. e. ius nãle. j. distinct.

[*] Alias venire, & alias hereditatẽ &c.

Constitu

stitutionem [a] de hoc à nobis positam. De naturalibus itaque qui per transitum [b] ad curiam fiunt legitimi, & de modo [c] secundum quem offeruntur, & successionibus, hæc à nobis purè sancita sunt. Tribus autem [d] aliis constitutionibus scriptis Zeno [e] quidem piæ memoriæ, non de futuris aliquid plene sanciuit, sed de iã præteritis: quam scribi ideo solummodo permisimus, vt eos [f] quibus illa forte constitutio prodest, quòd [g] descendit eorum exinde proles, non hac utilitate priuarem⁹: sicut etiã Anastasij [h] piæ memoriæ, quæ naturales adoptare contribuit, non esse importunam decetero nostris subiectis permittim⁹, nisi ad hoc positam solummodo finimus, vt si qua vtilitas aliquibus exinde reposita est, hanc non uideamur per nostras amputare leges. Oportet enĩ semper aliquod inchoare bonum, non ea quæ a quibusdã præexistunt, destruere. [i] nostri.n. patris approbamus cõstitutionem, [k] temperatè quidẽ introductã, & ordinatè positã: quæ adoptiones naturalium prohibuit, multam absurditatem habentes, & indiscrete velut aduenas quosdam legitimis naturales superinducẽtes.

CAP. II. De secundo legitimationis modo per instr̃ta dotalia.

RELIQVI igitur sunt modi, qui a nobis inuenti sunt, quos percurremus, [l] legitimum ius præbentes eis, qui erant primitus naturales: circa quorum successionem non laborauimus. semel enim eos efficientes legitimos, [m] damus habere etiam successiones illas quas habẽt ij, qui ab initio legitimi sunt. Si quis igitur † dotalia [n] scripserit ad libertam [o] in principio, siue ad liberam mulierem, cui omnino licet copulari in concubinæ schemate sibi, aut legitimorum filiorum iam pater [p] existens, aut etiam filiorum naturalium pater, legitimas esse nuptias, & filios vel præcedentes, vel cõceptos, legitimos ei esse sancimus & licet postea non nascantur filij ei, aut etiã nati moriantur, nihilo minus prior soboles [q] legitima consistit. Affectus enim circa filios ita ei procedens, qui eum etiã ad dotale prouocauit instrumentum, ipse dedit secundis filijs occasionem, qui postea nati sunt, [r] legitimi iuris. Quapropter absurdum erat, benignam occasionem quam posteri sibi filij inuenerunt ex prioribus sumentes, eam non etiam prioribus legitimũ ius simul & sine calumnia circa patrũ dare successiones. Palam enim est, quia iuniores [s] filij ex lege [t] facti sunt sui, hoc initium dotalibus præbentibus. Qua propter vnum amborum fecimus ordinem, & decetero calumnias plurimis abstulimus constitutionibus: [v] illud dicentes, vt vel si non habuerit filios postea pater, dotalia tamen exposuerit instrumenta: etiam sic nihilominus suos habeat filios. Vt enim nascerẽtur ei filij alij, casus quidam forte potestatem & licentiam habuit: sicut etiam natos auferre: affectionis vero probationẽ q̃ in priorib. fuit natis, hoc est ante dotalia instr̃a, p̃bentem legitimũ ius, nihil tale fuit qđ auferre [x] oino potuerit. Insuper ẽt ex rõnalibus hoc adiectũ est causis, q̃ si ante dotalia ɔceptus qdẽ est filius, natus aũt post dotalia: auxiliator sui sit. [y] q ẽt ex prioribus constitutionibus hoc facere potuit. & q̃dam a nobis inuẽta [z] est rõ regularis optimè narrans de ordine nascentium. Cum.n. dubitatur, vtrũ oporteat conceptus, [a] an partus respici tp̃s, sancimus, vt non tp̃s conceptus, sed partus inspiciatur, pp filiorum vtilitatem. Si vero contigerit tales aliquas excogitari circunstantias casuum, in q̃bus est vtilius conceptionis tp̃s quàm partus: tp̃s illud valere magis præcipimus, quod vtilius sit nascenti: [b]

CAP. III. De tertio modo legitimationis per principis rescriptum.

Corrigi lex in dubio non debet.

† Facit ad hoc cantata est vis. cũ gl. j. extra q. fi. sint legit. vbi dr̃ q̃ p matrimonium subsequẽs legitimãt̃ filij ante matrimoniũ geniti.

a Constitutionem. j.eod.§.semel. & §.si quis autem.
b Per transitũ. tunc enim fit transitus, cũ curiæ offertur.
c De modo. s. oblationis.
d Tribus adt. quæ statim nominabunt. Accur.
e Zeno. vt C.eo. tit. l.diui Cõstãtini. Ac.
f Vt eos. ratio quare illæ constitutiones positæ sunt.
g Quòd. i.quia.
h Anastasij. vt C.eo. l.iubemus.
i Destruere. & sic not. q̃ in dubio non debemus corrigere legem. vt hic. & C.de appel l. præcipimus. in fi. argu. s̃. j̃. vt frat. fi. j. respon. Sed illud qđ expresse corrigit.
k Constitutionem. quæ est C.eo. l.legem Anastasi.
l Percurremus. modo statim. Accur.
m Legitimos. s̃m modum j̃. scriptum.
n Dotalia. s. instr̃a.
o Libertã. quod de libera dicit, intellige si legitimos nõ habet, s̃m distinctionẽ quã habes s̃. de trien & semis. §. si quã dicunt quidam tolli p illam s̃. vt liber. dece. §. pen. Accur.
p Pater. s. tantum. nam in vtroque casu idem est: vt hic, & s̃. de trien. & se. §. fin. & institu. de hære. quæ ab intesta. §. ij.
q Soboles. s. nata tpe ɔcubinatus.
r Nati sunt. Post nuptias contractas.
s Iuniores. i. posterio es nati.
t Ex lege. i. per legẽ.
v Cõstitutionibus. s. nostris tribus: vt C. eo. ti. l. cum quis. & l. nuper. & l. si.
x Auferre. q d. casualiter esse potuit vt nascerent̃ filij, sicut & q̃ nati morerent̃. Ac.
y Sit. i. sit legitimus.
z Inuenta. C. de na. lib. l. nup. §. & multo.
a Cõceptus. i. conceptionis; casus genitiui.
b Nascenti. vt ff. de statu ho. l. q in vtero.

Sanci-

Fiunt

Fiunt filij legitimi precibus principi oblatis, & testamento patris ostenso, si eos per rescriptum morte præuentus legitimare non potuit. Barto.

ILLVD tamen a nobis sancitum [a] est, vt si quis voluerit legitimam suam facere sobolem, & non habuerit vxorem talium filiorum matrem: aut filios quidem valde diligat, mulier autem non sine peccato [b] sit apud eum, neque digna sit quolibet legitimo nomine: & propterea aut moriente muliere, aut legitimo iure non digna in matrimonio putanda: aut causa a filijs malignè tractata, [c] aut ex studio muliere celata, aut a filijs, aut fortè aliter ei diutijs accedentibus, ne iure legitimorum vsum pater & fructum defuncta matre tanquam sub potestate filijs constitutis habeat. Si quis [d] ergo filios legitimos non habens, sed tantummodo naturales, ipsos quidem legitimos facere voluerit, mulierem verò in promptu non habeat omnino: aut habeat quidem, non tamen sine peccato, aut si non appareat, aut aliter dotalium instrumentorum non habeat facultatem: (quid enim si ad sacerdotium alter eorum ascendat?) damus ei fiduciam (hoc qđ dudum gessimus) ad legitimum ius filios educere naturales, legitimis sicuti prædiximus non existentibus per quandam huiusmodi viam. Sicut enim sunt modi, qui seruos ad libertatem simul & ad ingenuitatem deducunt, & naturæ restituunt: ita si pater non habuerit legitimam prolem, & voluerit eos restituere naturæ & antiquæ ingenuitati, siue ex ingenua nascantur ei, siue ex liberta, & legitimos decætero & sub potestate habere: hoc agat per nostrum rescriptum, [e] Non enim fuit in principio quādo natura hominibus sanciebat sola, ante quā scriptæ procederent leges, quædam differentia naturalis atque legitimi: sed primis parentibus primi filij (sicut præsentem inchoantes diximus [f] legem) etiam ipso ꝓcessu nati legitimi fiebant. & sicut in liberis natura quidem fecit liberos omnes, bella verò seruitutem [g] adinuenerunt: sic ēt hinc nobis natura legitimas protulit soboles: ad concupiscentiam verò facta conuersio [h] naturale ius eis inseruit. Qua ꝓpter similibus passionibus exortis conuenit curā ex æqualibus inueniri: [i] aliam quidem a prioribus nostris, aliam verò a nobis. Sit igiť licentia patri in prædictis casibus matrem in priore schemate relinquenti, imperio preces offerre, hoc declarantes, quia vult naturales suos filios restituere naturæ, & antiquæ ingenuitati, & iuri legitimo, vt sub potestate eius consistant, nihil a legitimis filijs differētes. quo facto, [k] ex hoc [l] filios frui hmôi adiutorio. vnà [m] nanq; hoc mō omnes hmôi naturæ disgressiones & opiniones in ijs, qui legitimos non habent filios, euramus: sic breui solatio tantum impetum naturæ corrigentes. Si verò is qui solummodo naturalium filiorum est pater, per quosdam fortuitos casus non valuerit hoc agere, moriens autem sub quodam prædictorum casuū scripserit testamentum, volens sibi legitimos esse filios successores: & in hoc damus ei licentiam & fiduciam, supplicantibus [n] tamen etiam sic filijs post mortem patris, & hoc dicentibus, & ostendentibus patris testamentum, & hæredibus existentibus secundum legem: hoc quoque donum habeant patris & principis, [o] id est dicere, naturæ simul & legis.

Generaliter autem in omnibus qui per prædictos modos deducuntur ad legitimum ius: tunc hoc volumus obtinere, dum & filij hoc ratum habuerint. Nam si soluere ius patriæ potestatis inuitis filijs non permissum est [p] patribus, multò magis sub potestatem redigere inuitum filium & nolentem, siue per oblationem ad curiam siue per instrumentorum celebrationē, siue per aliam quamlibet machinationem tanquam sortem [q] metuētem paternam

[a] Sancitū. ī. quib. mo. na. ef. le. §. nouimus. & §. si quis vero. & §. liceat igiť. & §. si vero col. vj.
[b] Peccato. quia meretrix.
[c] Tractata. s. his modis. s. aut ex &c.
[d] Si quis. repetit, vt soluat.
[e] Rescriptū. quod vulgo appellant Bononienses mamburdium. i. imperiale rescriptum.
[f] Diximus. vt ī. eo. §. natura quidem.
[g] Seruitutem. eo modo qui dī instit. de iur. natu §. ius autem. Accur.
[h] Conuersio. quia homines conuertuntur ad concubinas. Accur.
[i] Inueniri. similis morbus similē desiderat medicinam: vt dixi. ī. quib. mo. nat. ef. legi. §. liceat igitur.
[k] Facto. i. precib. Imperatori oblatis declarato, qđ vult filios restituere naturæ.
[l] Hoc. s. tempore.
[m] Vnà. i. simul.
[n] Supplicantibus. scilicet nobis.
[o] Principis. hoc accipe, qñ pater dicens eos naturales volebat tñ eos, vt legitimos reputari. si aūt solum eos filios diceret, nec adderet naturales, siue in testamento, siue in scriptura vbi subscripserunt tres testes, siue in gestis, erunt legitimi, licet se principi non offerant: & qđ plus est, vni testimonio dato, alijs ꝓdest vt ī. vt li. ma. & auię. §. ad hæc col. viij.
[p] Permissum est. vt C. de emanc. li. l. nec auus. i fin. & l. iubemus. in fi. nec seruus qñ ꝗ manumittitur inuitus: vt C. de test. ma. l. fi. §. si vero q. dā. ibi, nolentib. &c.
[q] Sortem. forte enim prauæ conuersationis & peruersi moris est iste pater.

a Constitutionem. ȷ.eod. §. semel. & §. si quis autem.
b Per transitũ. tunc enim fit transitus, cũ curiæ offertur.
c De modo. s. oblationis.
d Tribus aũt. quæ statim nominabunt. Accur.
e Zeno. vt C. eo. tit. l. diui Cõstãtini. Ac.
f Vt eos. ratio quare illæ constitutiones positæ sunt.
g Quòd. i. quia.
h Anastasij. vt C. eo. l. iubemus.
i Destruere. & sic not. ꝙ in dubio non debemus corrigere legem. vt hic, & C. de appel l. præcipimus. in fi. argu. ℑ. ȷ. vt frat. §. j. respon. Sed illud qđ expresse corrigit.
k Constitutionem. quæ est C. eo. l. legem Anastasi.
l Percurremus. modo statim. Accur.
m Legitimos. ſm modum ȷ. scriptum.
n Dotalia. s. instr̃a.
o Libertã. quod de liberta dicit, intellige si legitimos nõ habet, ſm distinctionẽ quã habes ℑ. de trien & semis. §. si quã dicunt quidam tolli ꝑ illam ȷ. vt liber. dece. §. pen. Accur.
p Pater. s. tantum. nam in vtroque casu idem est: vt hic, & ℑ. de trien. & se. §. fin. & instit. de hære. quæ ab intesta. §. ij.
q Soboles. s. nata tpe ꝯcubinatus.
r Nati sunt. Post nuptias contractas.
s Iuniores. i. posterio es nati.
t Ex lege. i. per legẽ.
u Cõstitutionibus. s. nostris tribus: vt C. eo. ti. l. cum quis. & l. nuper & l. fi.
x Auferre. q d. casualiter esse potuit vt nascerent filij, sicut & ꝙ nati morerent. Ac.
y Sit. i. sit legitimus.
z Inuenta. C. de na. lib. l. nup. §. & multo.
a Cõceptus. i. conceptionis; ꝯceptus generatiui.
b Nascenti. vt ff. de statu ho. l. q in vtero. Sanci-

Corrigi lex in dubio non debet.

stitutionem a de hoc à nobis positam. De naturalibus itaque qui per transitum b ad curiam fiunt legitimi, & de modo c secundum quem offeruntur, & successionibus, hæc à nobis purè sancita sunt. Tribus autem d aliis constitutionibus scriptis Zeno e quidem piæ memoriæ, non de futuris aliquid plene sanciuit, sed de iã præteritis: quam scribi ideo solummodo permisimus, vt eos f quibus illa forte constitutio prodest, quòd g descendit eorum exinde proles, non hac utilitate priuarem⁹: sicut etiã Anastasij h piæ memoriæ, quæ naturales adoptare contribuit, non esse importunam decetero nostris subiectis permittim⁹, nisi ad hoc positam solummodo finimus, vt si qua vtilitas aliquibus exinde reposita est, hanc non uideamur per nostras amputare leges. Oportet enĩ semper aliquod inchoare bonum, non ea quæ a quibusdã præexistunt, destruere. i nostri. n. patris approbamus cõstitutionem, k tempe ratè quidẽ introductã, & ordinatè positã: quæ adoptiones naturalium prohibuit, multam absurditatem habentes, & indiscrete velut aduenas quosdam legitimis naturales superinducẽtes.

CAP. II. De secundo legitimationis modo per instr̃a dotalia.

RELIQVI igitur sunt modi, qui a nobis inuenti sunt, quos percurremus, l legitimum ius præbentes eis, qui erant primitus naturales: circa quorum successionem non laborauimus. semel enim eos efficientes legitimos, m damus habere etiam successiones illas quas habẽt ij, qui ab initio legitimi sunt. Si quis igitur † dotalia n scripserit ad libertam o in principio, siue ad liberam mulierem, cui omnino licet copulari in concubinæ schemate sibi, aut legitimorum filiorum iam pater p existens, aut etiam filiorum naturalium pater, legitimas esse nuptias, & filios vel præcedentes, vel cõceptos, legitimos ei esse sancimus & licet postea non nascantur filij ei, aut etiã nati moriantur, nihilo minus prior soboles q legitima consistit. Affectus enim circa filios ita ei procedens, qui eum etiã ad dotale prouocauit instrumentum, ipse dedit secundis filijs occasionem, qui postea nati sunt, r legitimi iuris. Quapropter absurdum erat, benignam occasionem quam posteri sibi filij inuenerunt ex prioribus sumentes, eam non etiam prioribus legitimũ ius simul & sine calumnia circa patrũ dare successiones. Palam enim est, quia iuniores s filij ex lege t facti sunt sui, hoc initium dotalibus prebentibus. Qua propter vnum amborum fecimus ordinem, & decetero calumnias plurimis abstulimus constitutionibus: u illud dicentes, vt vel si non habuerit filios postea pater, dotalia tamen exposuerit instrumenta: etiam sic nihilominus suos habeat filios. Vt enim nascerẽtur ei filij alij, casus quidam forte potestatem & licentiam habuit: sicut etiam natos auferre: affectionis vero probationẽ q̃ in priorib. fuit natis, hoc est ante dotalia instr̃a, ꝓbentem legitimũ ius, nihil tale fuit qđ auferre x oĩno potuerit. Insuper ẽt ex rõnalibus hoc adiectũ est causis, ꝙ si ante dotalia ꝯceptus qđẽ est filius, natus aũt post dotalia: auxiliator sui sit. y q ẽt ex prioribus constitutionibus hoc facere potuit. & q̃dam a nobis inuẽta z est rõ regularis optimè narrans de ordine nascentium. Cum. n. dubitatur, vtrũ oporteat conceptus, a an partus respici tp̃s, sancimus, vt non tp̃s conceptus, sed partus inspiciatur, ꝑ p filiorum vtilitatem. Si vero contigerit tales aliquas excogitari circunstantias casuum, in q̃bus est vtilius conceptionis tp̃s quàm partus: tp̃s illud valere magis præcipimus, quod vtilius sit nascenti: b

CAP. III. De tertio modo legitimationis per principis rescriptum.

† Facit ad hoc cõtanta est vis. cũ gl. j. extra Q. §. sint legit. vbi dr̃ ꝙ ꝑ m̃rimonium subsequẽs legitimãt filij ante matrimonium geniti.

Finit

Fiunt filij legitimi precibus principi oblatis, & testamento patris ostenso, si eos per rescriptum morte præuentus legitimare non potuit. Barto.

ILLVD tamen a nobis sancitum a est, vt si quis voluerit legitimam suam facere sobolem, & non habuerit vxorem talium filiorum matrem: aut filios quidem valde diligat, mulier autem non sine peccato b sit apud eum, neque digna sit quolibet legitimo nomine: & propterea aut moriente muliere, aut legitimo iure non digna in matrimonio putanda: aut causa a filijs malignè tractata, c aut ex studio muliere celata, aut a filijs, aut fortè aliter ei diuitijs accedentibus, ne iure legitimorum vtium pater & fructum defuncta matre tanquam sub potestate filijs constitutis habeat. Si quis d ergo filios legitimos non habens, sed tantummodo naturales, ipsos quidem legitimos facere voluerit, mulierem verò in promptu non habeat omnino: aut habeat quidem, non tamen sine peccato, aut si non appareat, aut aliter dotalium instrumentorum non habeat facultatem: (quid enim si ad sacerdotium alter eorum ascendat) damus ei fiduciam (hoc qđ dudum gessimus) ad legitimum ius filios educere naturales, legitimis sicuti prædiximus non existentibus per quandam huiusmodi viam. Sicut enim sunt modi, qui seruos ad libertatem simul & ad ingenuitatem deducunt, & naturæ restituunt: ita si pater non habuerit legitimam prolem, & voluerit eos restituere naturæ & antiquæ ingenuitati, siue ex ingenua nascantur ei, siue ex liberta, & legitimos decætero & sub potestate habere: hoc agat per nostrum rescriptum, e Non enim fuit in principio quãdo natura hominibus sanciebat sola, ante quã scriptæ procederent leges, quædam differentia naturalis atque legitimi: sed primis parentibus primi filij (sicut præsentem inchoantes diximus f legem) etiam ipso ꝓcessu nati legitimi fiebant. & sicut in liberis natura quidem fecit liberos omnes, bella verò seruitutem g adinuenerunt: sic ẽt hinc nobis natura legitimas protulit soboles: ad concupiscentiam verò facta conuersio h naturale ius eis inseruit, Qua ꝓpter similibus passionibus exortis conuenit curã ex æqualibus inueniri: i aliam quidem a prioribus nostris, aliam verò a nobis. Sit igit̃ licentia patri in prædictis casibus matrem in priore schemate relinquenti, imperio preces offerre, hoc declarantes, quia vult naturales suos filios restituere naturæ, & antiquæ ingenuitati, & iuri legitimo, vt sub potestate eius consistant, nihil a legitimis filijs differẽtes. quo facto, k ex hoc l filios frui hmõi adiutorio. vnã m nanq; hoc mõ omnes hmõi naturæ digressiones & opiniones in ijs, qui legitimos non habent filios, curamus: sic breui solatio tantum impetum naturæ corrigentes. Si verò is qui solummodo naturalium filiorum est pater, per quosdam fortuitos casus non valuerit hoc agere, moriens autem sub quodam prædictorum casuũ scripserit testamentum, volens sibi legitimos esse filios successores: & in hoc damus ei licentiam & fiduciam, supplicantibus n tamen etiam sic filijs post mortem patris, & hoc dicentibus, & ostendentibus patris testamentum, & hæredibus existentibus secundum legem: hoc quoque donum habeant patris & principis, o id est dicere, naturæ simul & legis.

Generaliter autem in omnibus qui per prædictos modos deducuntur ad legitimum ius: tunc hoc volumus obtinere, dum & filij hoc ratum habuerint. Nam si soluere ius patriæ potestatis inuitis filijs non permissum est p patribus, multò magis sub potestatem redigere inuitum filium & nolentem, siue per oblationem ad curiam siue per instrumentorum celebrationẽ, siue per aliam quamlibet machinationem tanquam sortem q metuẽtem paternam

a Sancitũ. ꝗ. quib. mo. na. ef. le. §. noui mus. & §. si quis vero. & §. liceat igit. & §. si vero col. vj.
b Peccato. quia meretrix.
c Tractata. s. his modis. s. aut ex &c.
d Si quis. repetit, vt soluat.
e Rescriptũ. quod vulgo appellant Bononienses mambur dium. i. imperiale rescriptum.
f Diximus. vt ꝗ. eo. §. natura quidem.
g Seruitutem. eo modo qui dř instit. de iur. natu §. ius autem. Accur.
h Conuersio. quia homines conuertuntur ad concubinas. Accur.
i Inueniri. similis morbus similẽ desiderat medicinam: vt dixi. ꝗ. quib. mo. nat. ef. legi. §. liceat igitur.
k Facto. i. precib. imperatori oblatis declarato, qđ vult filios restituere naturæ.
l Hoc. s. tempore.
m Vnã. i. simul.
n Supplicantibus. scilicet nobis.
o Principis. hoc accipe, qñ pater dicens eos naturales volebat tñ eos, vt legitimos reputari. si aũt solum eos filios diceret, nec adderet naturales, siue in testamento, siue in scriptura vbi subscripserunt tres testes, siue in gestis, erunt legitimi, licet se principi non offerant: & qđ plus est, vni testimonio dato, alijs ꝓdest vt j. vt li. ma. & auię. §. ad hæc col. viij.
p Permissum est. vt C. de emanc. li. l. nec auus. l. fin. & l. iubemus. in fi. nec seruus qñ q; manumittitur inuitus: vt C. de test. ma. l. fi. §. si vero q̃dã. ibi, nolentib. &c.
q Sortem. forte enim prauæ conuersationis & peruersi moris est iste pater.

nam, iustũ nõ est: [a] neq; imperij & legislatoris ponimus ꝓpriũ. [b] Si verò plurimis existẽtib. filijs, alij qdem eligãt, alij respuant: ij, qui volũt legitimi fieri, fiant, alijs in iure nãli manẽtibus. [c] & hoc dicimus, nullũ priorũ [d] legitimorũ pimentes modũ, sed hunc [e] adijcientes alijs, in qbus [f] illos accipere non licet. Oĩno enim legitimis existentibus, deinde naturalibus ꝓuenientibus, nequaquã is legitimorũ eis adijcit, nisi oĩno aut per curiam, aut per nr̃as cõstitutiões, q̃ dotalium instrumentorũ introduxerunt modũ. Adoptionis aũt modum, qui fuit olim a qbusdam ante nos imperatorib. [g] super naturalibus putatus non improbus, inuenientes, ſm paternæ constitutionis [h] virtutem & nos (sicuti dictum est) excludimus, qm̃ castitatem non perfectè considerauit. Et non erit decens, vt quæ bene exclusa sunt, in rempublicam rursus introducãtur. Quapropter his a nobis sancitis atque manifestatis quo conueniat modo ad ciuitatem Romanã legitimorumq; ius transire: nihil de successionibus super talibus est dicendũ. Nam sicut in cæteris ab initio legitimis oportet etiam in his fieri successiones. [i]

CAP. IIII. De successione omnium naturaliũ filiorum.

Discretis igitur & ijs, qui facti sunt legitimi, [k] & ijs, qui manserunt naturales, ordinãdum est iam ẽt de successionibus eorũ. Valenti [l] si quidem & Valentiniano & Gratiano [†] diuæ memoriæ primis [m] placuit, humanũ aliquid agere circa naturales. Et si quidem sit naturaliũ patri legitima soboles, vna vncia eos dignos esse fecerunt: & hãc cum sua matre [n] nõ donari, neque ex vltima dari voluntate vlterius aliquid permittentes: si verò filij quidem nõ sint naturales, [o] cõcubinæ verò solúmodo ijs, qui non habeant vtiq; coniugem, (hoc etenim tantũ concubinã habentibus est conscriptũ) mediã vnciã solã donantes. [p] Si verò filiorum legitimorum nõ sint parentes, & neque patrẽ neque matrem habeant: vsq; ad tres vncias relinquere eis aut donare per missi sunt, & hoc cum matre, & si quolibet modo acceperint aliquid, in hoc reputari solummodo. quod autem plus est, ad eos, qui vocantur ex lege, venire: hoc quod Theodosij senioris filij licet non perfectè sanciuerunt. [†] Nos igitur & si prius humana vsi lege, ꝓ tribus vncijs sex vncias eis, filijs legitimis non extantibus, per patrum magnificentiã dedimus: [q] sed tamen ex ijs, quæ subinde proueniunt causis perfectius simul clementiusque considerantes, præsentem ponimus legem. Plurima vtique sunt & prius cõmissa, & nostris temporibus delinquuntur: & ideo ab impietate homines liberamus. Quidam enim non habentes licentiam, quantum volunt suis naturalibus filijs relinquendi, eligunt quasi viros, [r] & scribunt hæredes, qua-

d Non est. vt hic, & ff. de ijs qui sunt sui, vel alieni iur. l. fi. nisi per ingratitudinẽ: vt ff. de adop. l. qui liberatus. & C. de ingratis. li. l. j. & sic not. in ijs, quæ sunt voluntariæ iurisdictionis non posse qd fieri altero inuito, siue eximatur filius vel redigatur inuitus, vt hic: siue q̃ pater eximere compellatus inuitus: nisi in quatuor casib. vt no. insti. qui. mo. ius pa. po. §. fin. Sed quæro an compellatur filius exire patriam potestatem ex eisdẽ causis, ex quib. pater compellitur emãcipare? Rñ. nõ: & quia non inuenimus, inde regulam istã seruamus in dubio: vt ff. de exerci. ac. l. j. §. in re igit. & qa filius non habet eã potestatẽ in patrem, quam pater in filium, vt eam in eũ valeat exercere.

b Proprium, imo remotum & extraneum.

c Manentibus. sic ĩ. e. §. si quis aũt legitimos. ibi si vero aliqui &c. & C. de test. ma. l. fi. §. si vero quidã. & ff. de lega. præ. l. naturalis. §. ij. Accursius.

d Priorum. i. nullum eorum per quẽ aliqs fit legitimus.

e Hunc. scilicet per rescriptum principis.

f In quibus. supple in illis casibus in quibus alij non habẽt locum, quod est ex causis illis, quæ sunt ĩ. eo. §. illud & ĩ. quib. mod. na. ef. legi. §. nouimus. §. si quis vero. & §. liceat. Vel dic nullum eorum perimẽtes, &c. i. eorum qui proprie sunt legitimi: sed hunc adijcientes alijs modis, in quib. non licet illos, s. filios accipere legitimos: quia non sunt: & aliàs cessat hic modus, vt subijcit, omnino enim &c. Vel verius dic, quod hic modus, per quẽ non licet naturalẽ facere legitimum, adiũgit alijs modis qñ non licet facere naturalem legitimum. Nam hoc modo non licet si extãt legitimi: & hoc subijcit, omnino enim &c. Sed qui sunt modi in quibus permittitur illa legitimatio, si filij non sunt? Respond. quando pater per rescriptum petit hoc fieri: vt hic. Item quando in testamento dicit quid sint legitimi. & filij ostendũt postea testamentũ: vt ĩ. e. §. si vero naturalium tertius: vt j. vt lice. ma. & aui. §. ad hæc.

k Imperatoribus. vt ab Anastasio: vt C. eod. le. iubemus. in fin.

h Constitutionis. s. patris Iustiniani posita. C. eo. titu. le. legem. §. in posterũ. vbi dicit q̃ naturales non adoptentur. & hæc sunt ĩ, qui. mo. na. effi. legit. §. & nos.

i Successiones: vt hic, & ĩ. eod. §. tribus in fin. §. ibi scilicet qui. &c.

k Legitimi. quocunque de supradictis modis.

l Valenti. vel dic quòd non sit in C. vel dic quod sit eius legis sensus in C. de na. lib. l. ij.

m Primis. imperatoribus.

n Matre. si habeant.

o Naturales. & legitimi. Azo. imo naturales tantum: vt hæc littera dicit euidenter. hodie tamen serua quod dicitur. j. eodem. §. ne igitur. & §. si vero filios.

p Donantes. hoc habemus in C. de natu. lib. l. ij.

q Dedimus. vt C. eo. l. humanitatis. Accursius.

r Viros. s. bonos & honestos.

† In constitutiõe ad Ampelium P. V. quæ extat Cod. Theo. lib. 4. titu. 6. quod Accursium fugit. Cũ.

† l. ij. C. eo. titu.

Tace-

tenus restituant filijs. At illi aut ex hoc ipiè agût, & præuaricantur voluntatem scribentium, aut (quod omnium leuissimum putant) peierant. & tacemus a ea, quæ tradita sût ex memoria nobis in personis gloriosissimis talia delinquentibus priscis tpibus. Ne igit̃ semper tale fieri delictû sinamus: b neq; qđ agere licet in extraneis & ignotis, hoc in ꝓprijs filijs naturalib' homines agere prohibeamus: propterea præsenti lege sancimus, vt siquidem quispiam habuerit filios legitimos, non possit filijs eorûq; matri vltra vnam relinquere vnciã, aut donare naturalibus aut côcubinæ: (hoc enim proprium prioris iudicamus esse constitutionis c) sed & si quid amplius dare tentauerit quolibet modo, hoc fieri filiorû legitimorû: d vel si filij non sint, côcubina verò solummodo, huic mediam vnciam relinqui, aut donari e côcedimus. Si verò filios non habuerit quispiam legitimos, aut quenquã ascendentiû quibus necessitas est legis relinquere partem propriæ substantiæ côpetentẽ: testatori licentia fit etiã in duodecim vncias scribere filios naturales hæredes, & diuidere inter eos quocunque voluerit modo res, & per donationes aut simplices, aut antenuptiales, aut ꝑ dotes, aut per alium quẽlibet modum legitimum suas in illos substantias transponere. sic enim nequaquam egebunt quibusdam ad impietatem aut periurium præparatis: sed ex ipso suã disponent purè sententiam. Si verò habuerint hi, quos ꝓdiximus, aliquos ascendentium: legitimam f eis relinquant partem, quam lex & nos constituimus: reliquam verò totam in naturales filios habeant relinquendi licẽtiam. Et hæc dicimus super ijs, qui in scriptis & legitimis volûtatibus disponunt suam substantiam. Si quis aût defunctus fuerit legitima ei oîno sobole non extante (filiorû dicimus aut nepotum, vel deinceps successionis) neque legitima coniuge, g deinde moriat̃ non disponens de substantia h sua, & veniat cognatio forsan, aut etiã manumissor, vtpote bonorum possessionem mouens & insurgens, aut etiam nostrum ærarium, (nam nec illi quantum ad hoc parcimus) sit aût ei donec vixerit, libera mulier in schemate concubinæ sociata, & filij ex ea: (talibus enim solummodo hoc sancimus, vbi omnino indubitatus i est & concubinæ in domo affectus, & filiorum ibidem proles) & alimentum damus eis, & intestatis parentibus defunctis duas paternæ substantiæ vncias k habere, cû matre partiendas, quanticunque fuerint filij: vt vnius filij portionem mater accipiat. Et hoc dicimus si vni concubinæ societur, aut filios ex ea habeat, aut etiã prædecedente concubina morte l forsan aut separatione, filij ei domi sint: tunc enim damus eis ab intestato ad duas vncias m vocationem.

CAP. V. Vt quæ de naturalium successione dicta sunt, ad eos referantur, qui ex certa concubina & non ex effusa libidine creati sunt.

Si verò effusa concupiscentia ei fuerit, & alias superinduxerit priori concubinas, & multitudinem habuerit mulierum fornicantium (sic enim dicere melius est) & ex eis filios habẽs moriatur, multas simul deferens concubinas: odibilis quidem est iste talis: procul autem hac lege modis omnibus cum talibus filijs & concubinis excludatur.

a Tacemus. vt per hoc plus det intelligere. sic ꝯ. quib. mod. nat. effi. legi. §. & quidem.

b Sinamus & viam periurijs, quę leges puniunt, te'inquamus: vt C. de indi. vi. l. ij. Accur.

c Constitutionis. q. d. hoc etiam erat per iura Codicis: vt C. eo. l. ij. & ꝯ. §. proxi. differetis.

d Legitimorû. s. sit.

e Donari. s. in vltima voluntate. Al. vt ꝯ. statim. §. si vero habuerint.

f Legitimã. i. tertiã: vt dixi ꝯ. de trien. & semis. §. j. colla. iij. de qua lex hic facit mentionem.

g Coniuge. hæc cû non capiat, tñ facit ꝙ alius non capiat. & sic nota ꝙ hic fallit regula qua dr̃, si vinco vincentem te, &c. vt ff. de di tépo. præscri. l. de accessionibus. nam naturales filij repellût agnatos quantum est in duabus vncijs: vt hic subijcit. & agnati vincunt vxoré: vt C. vnde vir & vxor. l. j. & tñ naturales non vincût vxorem, imo vincuntur ab ea: vt hic, & ꝯ eo. §. si quis igit̃. sic & aliàs fallit dicta regula: vt ff. qui po. in pig. l. Claudius. ité fallit ꝯ. de æqua. do. §. his consequens. ité fallit. ff. ad senatusc. Tertul. l. iij §. obijcitur. & l. æquissimũ. §. si ex filio. & diximus. ꝯ. de trien. & semis. §. consideremus. vbi dicuntur ea, quæ dicuntur hic. Accu.

Corrigit l. humanitatis. C. eod. titu.

h De substantia. s. in scriptis: vel sine scriptura.

i Indubitatus. quare dr̃ indubitatus affectus? Rñ quia vnã solam concubinã habet. si autẽ hẽt duas, quod esse non debet, tunc erit dubitatus: vt ꝯ. eo. §. nam si hęc. Item alia ratione, qa ad hoc vt dicatur côcubina, ipse debet hoc protestari corã vicinis: vt ff. de concu. l. in concubinatu, aliàs pręsumeret̃ legitima vxor, & ita succederent filij in totû: vt ff. de ri. nup. l. in liberę.

k Vncias. præter duas vncias, puta ꝙ habeant alimẽta. ar. ff de ali. leg. l. penul. Accur.

l Morte. s. separata, vel relicta.

m Vncias Sed quare non in totû vocantur, cum legitimi ꝓsumant̃: & hæc vxor legitima: vt ff. de ritu nupt. l. in liberæ? Sed dic ꝙ hic erat côcubina, quia fuit protestatus, sicut debet fieri: vt ff. de concu. l. in côcubinatu. ibi non fuit protestatus aliquid: & sic matrimonium præsumit̃.

Consti-

datur. Sicut enim si quis legitimę copulatur vxori, aliàs superinducere nō poterit matrimonio ꝯsistente, [a] & ex his [b] legitimos procreare: [c] ita neque post agnitam quo diximus modo concubinam, [d] & ex illa filios, [e] dabimus, [f] si etiam aliquod opus libidinis aliud fecerit, etiā hoc ad successionē eius ītroduci si mortuus fuerit intestatus. [g] Nam si hoc nō sanciuerimus: indiscreta [h] quidem erunt, quę mulierum sunt, quam [i] potius, aut quam minus amauerit: indiscreta quidem & quæ filiorum sunt. & nos nō damus luxuriantibus, sed pudicis legem. [k] Non autem differentiam facimus de filijs siue masculi sint, siue fœminæ. Sicut enim natura nihil circa talia tractat: sic nec nos aliā in masculis, & aliam in fœminis secundum hoc ponimus legem. Oportet enim ꝑ omnem viā subtilitatem simulq́; pietatē transire. Si quis igitur habens filios legitimos, relinquat & naturales, ab intestato quidē nihil eis existere omnino volumus: pasci verò naturales a legitimis [l] sācimus, vt decet eos ſm substantiæ mensuram a bono viro arbitratam: quod videlicet apud nostras leges [m] viri boni arbitratu dicit, hoc ipso custodiendo, vel si coniugem quidem habet, filios autem naturales & ex defuncta concubina sibi natos, & illi alūtur ab eius successoribus. De nepotibus enim naturalibus, quæ iam a nobis specialiter etiam de ipsis disposita [n] sunt, obtineant. In quibus em̄ casibus naturales filios vocauimus ad successionem, in ijs quoq; & ipsi decētem naturalibus patribus deuotionem seruent: eademq; mensura sicut parētes prospiciūt naturalibus filijs ſm nostram legem, [o] & ipsi parentibus cōpensent, [p] siue in successionibus, siue in alimentis, sicut superius sanciuimus. [q] Qm̄ verò & dudum in quibusdam constitutionibus [r] dictū est oportere, in quibus patres donāt filijs, aut relinquūt, ī his ēt curatores eis prębere, confirmandos tñ: hoc ratū esse ēt nunc ponimus, dantes & matri (ſm qđ iā de his dispositū [s] est) & naturalium tutelā agere filiorū, oia agenti quęcunq; in legitimis definita sunt filijs.

CAP. VI. Vt filij ex dānato coitu nati, nec alimenta a parentibus cōsequantur.

VLTIMA si quidē nos pars legis expectat, vt ipsa competentem suscipiat ordinem, & enumeremus, qui neq; ipso naturalium nomine digni sunt. Primum quidē omnis, qui ex complexibus (non enim [t] hoc vocamus nuptias) aut nefarijs, aut incestis, aut dānatis processerit, iste neque naturalis noiatur, neque alendus est a parentibus, neque habebit quoddam ad præsentem legem participium. [u] Vnde certa a Constantino piæ memoriæ in constitutione

Concubinas plures habēre nō licet.

a Consistente. Imò infamat, vt C. de incest. nu. l. ij. & de adult. l. eum qui ita. nō licet plures cōcubinas habere, vt subijcit, vt ꝭ. de trien. & sem. §. cōsideremus. col. iij.

b His. s. duabus vxoribus. Accur.

c Procreare. s. non possunt.

d Concubinam. vnicam, & in domo.

e Filios. habitos. Ac.

f Dabimus. i. concedemus. Acc.

g Intestatus. Quid si testatur? Respon. bona est similitudo quā de vxore assignat: q̄a non possunt dici filij naturales, sicut ēt si constante mr̄imonio habuisset eos ex concubina: vt ꝭ. eo. §. vlt.

h Indiscreta. i. ignorata. Accur.

i Quam. s. mulierē.

Leges pp malos factæ sunt.

k Legem. dantē priuilegiū, sed pp malos factæ sunt leges, quæ pœnam imponunt.

l Legitimis. s. filijs. sed an ipse pater dū viuit, eos alere tenet? Dic, q̄ sic eadē rōne qua ipsi patrē, vt ꝭ. proxi. ibi, in quib. &c. nec obst. ff. de liber. agn. l. si qs a liberis. §. ijdem rescripserūt. q̄ iustè procreatū alere teneat. nam subaudi ibi, maximè. Vel dic q̄ hunc iustè procreatū, cū concubinatus ꝑ legē nomen accepit, vt ff. de cōcu. l. in concubinatu. Acc.

m Leges. vt C. de ꝯhē. emp. l. fi. in fi. & C. vt in pos. leg. l. pen. & ff. vsufru. quemadmo. cau. l. j. in prin.

n Disposita. idē qđ in filijs & in nepotibus dictum est: vt C. eo. l. vlti. §. fi.

o Legem. s. istam.

p Compēsent. nam æqualis debet esse pietas: vt hic, & ff. de in offi. testa. l. nam & si. & ff. de libe. agno. l. si quis a liberis. j. rñ. & sic no. hic euidens ar. sicut est aucta portio descendentium, sic & ascēdentiū debet dici aucta. vt diximus: vt ꝭ. de trien. & semi. §. j. in fi. colla iij.

q Sanciuimus. ꝭ. ea. constitu. in §. decretis. vsque ad istum. §.

r Quibusdam cōstitutionib. vt C. de confir. tut. l. fi. & facit. ff. de confir. tut. l. naturali. j. respon.

s Dispositum. vt C. qñ mu. tut. offi. fun. po. l. fi.

t Non enim. interpositio est.

u Participiū. licet enumerare has personas promiserit, male tñ enumerat. Tu ergo dic q̄ inter quascū que ꝑsonas mr̄imoniū prohibet, habent locū quæ hic dicunt, vt nec filius alendus sit, nec beneficiū aliquod habeat ex hac lege. sūt aūt quatuordecim modi quibus prohibent. & not. eos institu. de nup. §. sūt & aliæ. vnde iam nō est qđ de filio sacerdotis, cū ipse mr̄imonium ꝯhere non possit: vt ꝭ. quo. opor. epi. nec de aliquo ꝑdicto tū modorū. Sed quæro, an a matre possit habere bñficiū? hic dicas vt dixi institut. ad senatuscon. Orfi. §. j. sed licet nō hēat huius l. participiū, vt nō possit curiæ offerri, vel legitimari, vel alia facere, q̄ naturalibus hac cōstitu. permittuntur: q̄ro tñ an princeps possit eos facere legitimos si dicat, nō obstāte hac lege? puto q̄ sic: vt ar. ff. de leg. iij. l. si quis. § prin. & ff. de nata. re. l. quęris. & C. de leg. & con. l. digna. Itē licet a patre nō relinquat, nūquid ab extraneo pōt relinqui, vel dare aliquid quolibet titulo inter viuos? puto q̄ sic, cū hac l. non prohibeatur. oia enim licent, quæ expresse prohibita nō sunt, vt ff. ex quib. cau. ma. l. nec non. §. quod eis. propterea & honorē sortiri potest cum emolumento. ff. de decu. l. generaliter. ꝭ. spurios. pater tamen eū ipsi inter viuos donare nō pōt: vt C. de incest. nup. l. si quis incesti.

Licet . q̄ expsse nō ꝓhibeat.

secu. supp. l. si quis succes. Sed quid si pater non instituat neque donet: sed alium instituat, & talem substituat? Respon. potest fortè distingui: vt si vulgariter, non possit: quia patris hæres esse videtur: si pupillariter, possit, quasi pupilli sit hæres: vt instit. de pupil. sub. §. j. & ff. de pupil sub. l. si ita. Vel loquitur hæc. l. si is. quando licet non totum, aliquid tamen potest relinq. Ac.

l. j. C. e. a In constitutione. quæ est. C. de natu. libe. l. j.

b Præponimus. quia prohibebat nuptias inter senatores & libertas, quod hodie licet: vt I. vt libe. decetta. §. si quis.

stitutione[a] ad Gregorium scripta,[l] quædã de talibus dicta sunt filijs: sed hanc non recipimus: quoniã & nõ vtendo perempta est. Phœniciarchorum enim, & Syriarchorum, & magistratuũ, & isigniũ meminit, & clarissimorũ: & neq; naturales esse vult ex his procedẽtes: amouens eis ẽt imperialis munificentiæ mansuetudinẽ. Quã videlicet cõstitutionẽ oĩno perimimus. Hęc a nobis sancita sunt, & nulla penitus ignorantia nostrarum erit legũ, nec q sunt legitimi, qui verò naturales, nec quõ eis legitima iura dantur: aut quõ ẽt naturales permanentes promerent humanitatem: & quõ ẽt ipsi cõpetenter honorati sunt, ab eorum, qui neq; naturales dici digni sũt, cõione segregati. Quæ igit placuerunt nobis, & ad hominũ medelam atque naturæ supplemẽtum per hanc legem decreta sũt, tua sublimitas faciat oĩbus manifesta, programmatibus propositis, per quæ oĩbus lex erit aperta, cognoscentibus quõ in talibus conuersent, & nostrã considerantibus prouidẽtiam, qui oĩ alij occupationi, eorum præponimus[b] vtilitatem. Dat. Kalen. Septem. CP. Impera. Domi. Iustinia. P.P. Au anno. XIII. Appione V.C. Consule.

TITVLVS II.
Nouella 90.

DE TESTIBVS.

Facultas probandi per testes adinuenta est, ne veritas lateat, & vt negata patefiãt: nõ tamen hoc hoc possunt omnes in testes induci: sed qui sunt bonę opinionis & famæ, omni suspicione carentes. Angelus.

Imp. Iusti. A. Ioãni gloriosissimo Orientis prætoriorum præfecto, iterũ exconsuli & patricio.

PRAEFATIO.

Testium, propter probationes, vtilitas[c] adinuenta quidem dudum[d] est, ne quid lateat facilè actorum:[e] & calliditate[f] plurima[g] hominum adinueniente, animas[h] periclitetur migrare in contrarium ordo causæ.[i] Non enim, vt patefiant, quæ gesta sunt, testantur[k] plurimi: sed quatenus adhuc amplius occultentur.[l] nam alia quidem scientes,[m] alia vero[n] pronũciãtes, aut[o] quæ non sunt, dicentes: hoc ipso confitentur,[p] quia ea, quæ verè sciũt, neq; volũt patefieri, neq; secundum ea[q] profiteri iudicia: sed quæ nunquam facta

DE TESTIBVS.

Quia de probatione, quę fit per vocẽ mortuam. i. per scripturam, dictum est supra, de fide instr. videamus nunc de ea, quæ fit per viuã. i. per testes. Vel dic quia vsus testiũ est frequens, ideo de testibus dicit: vt infra eo. in princi.

a Testium. Vtilitas. Frequẽs est vsus testium: vt ff. eo. l j. ergo de his vtile fuit inuentio. & vtile est diligenter tractare: vt ff. de lib. leg. l. legaui. in prin. & est hæc vtilitas adinuenta propter probãdes: vt hic dicit, ne facultas probationum angustetur: vt C. de hæret. & Manichę. l. qm. in fi.

d Dudum. non solũ enim a legibus, sed ẽt in veteri testamẽto.
Deut. 17. Vnde illud: In ore duorum vel triũ stat omne verbum.

e Actorum. neutraliter & generaliter accipe: vt ff. de verb. sig. l Labeo. & ff. de offic. con. l j. Vel dic actorũ. i. agentium: quia actores cõsueuerunt probare per testes: vt C. de proba. l. actor. licet & quãq; reus probat: vt ff. de except. l. j. Item & alibi: vt ff. de de proba. l circa.

f Et calliditate. repete, & nec callidi, &c & est calliditas in tacendo quod est verum: vt ff. de act. empt. l. j. §. j. & l. Iulianus. §. idem Iulianus. Sed fallacia fit in dicendo quòd dicendum non est: vt ff. de fur. l. falsus. §. si quis nihil. & ff. de actio. empt. l. Iulianus. §. si venditor.

g Plurimæ hominum. aliàs plurimorum hominum. & aliàs plurima hominum.

h Animas. s. testiũ, vel producentiũ eos, secundum Al.

i Ordo causæ. ita cõstrue. Ne ordo causæ periclitetur plurima. i. maxima calliditate hominũ adinueniente migrare animas in contrarium. i. in malum vel in perditionem. Vnde illud, Os quod mentitur, occidit animam. & ita secundũ hoc ordo causæ dicitur, vt qui bonam causam habet, debeat vincere: qui vero malam, debeat perdere. vertitur autem hic ordo in contrarium quando nõ sic testantur testes vt verum dicant. Vel dic quòd ordo causæ est, ne quid lateat veritatem eius. ergo contrarium, id est veritatis suppressio siue mutatio: vt I. de fide instr. in princi. & ff. ad leg. Corne. de fal. l. quid sit. dico ergo migrare in cõtrariũ. i. in salutatẽ. Sapi. 1. c.

k Testantur. i. dicũt. nã de principalibus causæ, hoc est actore & reo dicit. & ideo dic testantur, quia coram testibus plurimis plerunq; talia dicuntur, & coram iudice & alijs: & ita verbum testantur, non ponitur pro testimonio testium. vel dic, quod est verius, quod de testibus dicit: vt patet infra statim ibi, omnino enim &c.

l Occultentur. s. testes. aliàs occultet. s. veritas. & aliàs occultent. s. testes, & tunc plana est.

m Scientes. s. ea quę vera sunt.

n Alia vero s. falsa, corrupti fortè pecunia.

o Aut. pro id est.

p Confitentur. scilicet vt veritas amplius occultetur, secudum Albe.

q Secundum ea. s. quæ vera sunt, cum iudex secundum eorum dicta debeat iudicare: vt ff. de officio præs. l. illicitas. §. veritas.

Auth. q Peri-

a Perimere testimonia. subaudi malum est, vel subaudi volunt quidam calliditate sua: vt dixi.

b Incautum est. i. cautio rerū nō est. q. d. nō est res aperta nec potest aperiri alias nisi per testes, vt subijcit. & ita incautū ponitur in vim substātiui. vel dic incautum. i. non est cautum p scripturā. vt enim dicitur cautio in scriptis, vt C. de verb. sig. l. sancimus. sic econtra vbi non est scriptura, dicitur incautum.

pra, eodem in ff. j. respon.

n In testamento. inuenimus dico.

o Apertè. testium dico.

p Nouissimè. id est, tandem.

q Fieret. s. in scriptis, & nondum esset completum.

c Plurimis. s. negotijs.

d Non aliter. non qd aliæ non sint probationes, licet hic de facto deficiant. sunt enim quatuor modi probandi: per testes, vt hoc tit. ff. eo. & C. eo. Item p instrumenta, vt s. de fi. instr. Itē p confessionē partiū, vt C. de confes. & ff. eo. tit. per totū. Item & n. M. est quart⁹ modus, scilicet iudicis conscientia, vt ff. fi. regun. l. si irruptione. § fi. sed fo. contra. vt ff. de offic. præsi. l. illicitas. §. veritas. & qd d. l. si irruptione. dī, cū suis concord. locū habet, qn vt iudici erat notum. pōt ergo euenire q omnes aliæ species deficiunt: sed p testes veritas pōt inueniri: quia certè nisi cautè dicant, malū esset, vt hic dī.

e Pronuntiantibus. i. veritatem exprimētibus.

f Legislatores. duo dixerūt legislatores: vnum vt omnibus liceret testificari. itē q vilissimis non licet,

sunt, hæc & pronunciāt, & ad iudiciū deduci quę runt. Oīno itaque perimere testimonia [a] vsu rerū incautū est, [b] plurimis [c] existentibus, q̄ non aliter [d] patefiunt nisi testibus pronunciantibus. [e] Licere aūt oībus ēt valde vilissimis testimonium perhibere, & ante nos prohibuerūt legislatores, [f] scilicet multas exceptiones faciētes, & plurimos excludentes ēt ipso testiū noīe [g] vel schemate. [h] Quia verò [i] neq; post has prohibitiones adhuc purū est testiū opus: existimauimus oportere & nos adijcere aliquid cāæ subtilitati, & falsa testimonia quātū est possibile [k] minorare. [l] Tale em̄ quiddam [m] etiā tunc apud clarissimum Bithyniæ prouinciæ iudicē gestum inuenimus in testamento, [n] ostēsa testiū falsitate pessima aptè [o] ꝯuictorū, & nouissimè [p] ꝯfessorum: qa cū testm̄ fieret, [q] & fuisset defuncta testatrix, testium qdā tenentes iā mortuæ manum, ita [r] p chartā virgā factā & ex latere ductam traxerunt, & signum venerabile [s] crucis videri scripsisse defunctam parauerunt. [t] Nos igitur ad hoc respicientes, alia quidem de modo [v] testiū, alia verò de eorū statu [x] existimauimus oportere decernere. [y] Quæ itaq; dicta sunt ab antiquis legislatoribus in prohibitione horum, quos suspē derunt [z] testimonium perhibere, rata oīa ponimus.

CAP. I. vt testes nō nisi illæsæ existimationis recipiantur.

SANCIMVS aūt, & p̄cipuè in hac maxima & felicissima ciuitate [a] (vbi plurima ꝯsistit, fauente Deo nostro sermoni, multorum [b] bonorūq; copia virorum) bonæ opinionis [c] eē oportere testes, & aut carentes huiusmodi derogatione [d] p dignitatis, [e] aut

r Ita. s. tenentes. Accursius.

s Venerabile. mos erat antiquitus: vt saltem signum crucis testator vel testatrix scriberet, etiā si ignarus esset litterarum: vt argu. C. de iure delibe. l. fina. §. subscriptionem.

Concubinas plures habere non licet.

t Parauerunt. i. oīa præposuerunt.

u De modo. aliàs de modo: & tūc de modo. i. qualr & quoties pducant: vt j. eo. §. quià verò. & alias est de domo. & tunc i. vt nimis remotè habentes domum, non compellātur venire: vt s. eo. §. fin.

x De eorum statu. vt infra eo. §. si verò dicatur.

y Decernere. i. destruere ne fiant. vel detinere quædam de antiquis, sed nō oīa. aliàs decernere.

z Quos suspenderunt. i. suspensos vel remotos, a dicendo testimonio antiqui legislatores fecerunt s aliàs, vt diximus s. eod. §. licet. in princ. Accur.

a Felicissima ciuitate. s. Cōstantinopoli. Sed qd si homines vnius villæ, vel loci omnes sunt infames: nunquid inter se testificabūtur? Resp. sic: quia nil dolosus doloso:

Sed vbi proibita erunt? Resp. tunc quando alios repulerūt ipso iure, vt impuberes & seruos, & alios iudicis officio, & horum alios propter inimicitiam, & alios propter amicitiā, & alios propter paupertatem, & alios propter infamiā: vt ff. e. l. testium. §. lege Iul. & ff. de accu. nō nulli. Item alios ratione potestatis: vt C. de testa. l. ij. & ff. eo. l. idonei. alios ratione reuerentiæ: vt C. eo. l. parentes. & l. libertorū. & hic eadē nos approbam⁹: vt j. e. o§. nos igiī. I fi. §. & §. sancim⁹.

g Ipso testium nomine. nedū officio. s. vt nec testes vocarentur, nec officium testium haberent: & ita ex quo nomine carent, etiam effectu carebunt: vt C. de ferijs. l. à nullo iudice.

Noīe carens, caret & effectu.

h Schemate. i. ordine.

i Quia verò. nam sola prohibitione cōtenti esse nō debemus: vt s. de deposito & den. §. j. ideo præcipit fieri subtilem experientiam: vt subijcit.

k Possibile. sic insti. de actio. §. curare.

l Minorare. sic. C. de fideicom. l. fi.

m Quidā vbi non poterat sciri veritas, nisi per testes, & tamen ipsi non dixerūt verum, vt diximus [illegible]

vt C. de hær. & ma. l. qm̄. Item paria delicta mutua compensatione tollūtur: vt ff. so. ma. l. viro. Vel dic, quod iudex debet eos remouere, etiam si partes consentiant. & hoc innuit verbum præcipue hic positū: vt est arg. ff. de procu. l. filius familias. §. veterani. & C. de tēpo. app. l. ij. §. fi. vel etiam vt primo dixi. & dic quod abundat maximè: vt C. de test. ma. l. fi. §. ij.

b Multorum. alias multitudo. & alias multorum.

c Opinionis. id est, famæ. sic & alias sæpe reperies. & quandoque dicitur existimatio: vt ff. de va. cogn. l. cognitionum. §. existimatio.

d Derogationē. i. suspicione, quæ famæ derogat.

e Per dignitatis. Nota maiorem fidem debere haberi ei, qui in dignitate est positus. nam & aliàs credītur magis decurioni quàm plebeio. vt ff. eodē. l. iij. §. ij. Item à satisdatione iudicio sisti quis propter dignitatem releuat. vt C. de dignita. l. penultima, libr. xij. Et est duplex ratio: quia non est necesse, quod alterius potentiam timeat: quod in teste est necesse: vt C. eodem. l. eos. Item quia ad dignitatē homines honesti eliguntur, non autē notatæ opinionis: vt C. de digni

Dignitas releuat à multis.

dign.l.ij. quod in testibus est necesse, vt honestoribus credatur, vt ff.eo l. ob carmen. non tamen hæc adeo procedunt vt vni soli credatur, vt C.eo.l.iurisiurandi Accursius.

a Militiæ. magis enim credit militi quàm pagano. vnde & vni militi q̃nq; creditur, vt ff. de re mili.l.nó omnes. §.a barbaris.

b Diuitiarũ. Nota q̃ plus diuiti quàm pauperi creditur, vt insti.de suspec. tut. in fi. tit.& ff. de excu tut.l.spadonem. §.fi.quia facilius est vt pecunia corrumpatur:quod nõ est necesse in teste,vt ff.e. l.iij Accur.

Diuiti plus quã pauperi creditur.

c Officij cãm.i. artis laudabilis, vt in nouel.vel dic officij publici: vt quia tabellio erat: cui soli q̃nque creditur: vt s.de fide instru.§. si vero nullus. & C. ad l.Cor.de fal.le. si q̃uis de decurio.Sed nunquid admittet aliquis nisi probet per aliquem de his modis? Videt q̃ nõ. sed certe imò, vt subiicit.& sem per p̃sumitur bonus, nisi probetur contrariũ. debet autem a vicinis i iudex inquirere de bonitate & legalitate testis: vt arg.ff.de fun.instru.l.cum de lanio nis.§. asinam. & ff. de quæstio.l. de minore §.pen.

i Conco. e. quãto. &c. sequ. extra de præsũpt. vbi dr̃: latere te in vicinio nõ potuit quod ad nos de lõginquo peruenit.

i Ex vtroque.s.latere litigantium, secundum Al. Vel dic id est vndique. q.d. licet nec dignitatẽ, nec militiam, nec officium, nec diuitias habeat: tamen creditur ei, si est fide dignus: vt hic,& ff de ver.obli.l.si quis ita stipulatus. & instit. de suspe. tut. § fi.

militiæ, a aut diuitiarũ b aut officij cãm: c aut si ñ tales ɔsistant, ex vtroq; d tñ, qa fide digni sunt testimonium phibere. Et nõ quosdã artifices ignobiles e neq; vilissimos, neque nimis obscuros ad testimoniũ ꝓcedere: sed f vt si qua de eis dubitatio fuerit, possit facilè demõstrari testiũ vita, qa inculpabilis atq; moderata est. g

CA. II. Vt vilissimi testes tormentis subdant.

Testib. ignotis veritatẽ corrũpere festinantibus non est sine tortura credẽdum, & eos debẽt torquere iudices in administratione positi: aliàs per apparitorẽ p̃toris fit tortura: sed in prouincia per defensorem locorum. Ange.

SI verò ignoti h qdã fuerint vndiq;, & aliqd apparuerint circa testimonij veritatẽ corrũpere festinãtes. i posse eos ẽt verberib. k subiacere. Et iudices, si qdẽ administratores l fuerint, hoc ipsi agãt. m Si verò alij p̃ter eos sunt q administrationes habẽt: ipsi qdẽ assumãt apparitorẽ magnificẽtissimi p̃toris plebis, n in ꝓuincia vero locorũ defensorẽ: & p eos inferãt eis verberũ experimẽtũ: quatenus pp hoc nihil celẽt veritatis: o aut ẽt capiant p p hanc viã pecunijs testimonium perhibere, aut aliter q circa hoc malignantes.

CA. III. Vt instrumentis debitæ pecuniæ testes rogati non fortuiti adhibeantur.

In cõfessione soluti debiti in strumentis contracti sunt adhibẽdi testes, qui non sint fortuiti vel transeuntes. quod ẽt in testamento seruatur, iure antiquo seruato. Bart.

ET licet dudũ r nullã i debitis ex scripto factis ñ scriptarũ solutionũ ꝓbationẽ p testes suscipi sanciuerim⁹, nisi s̃m obseruationẽ ibi dictã, quã.s.valere p̃cipimus: attñ ẽt nunc hoc renouamus. s Si.n. scriptũ sit t debitũ, & nõ scripta v ꝓferat solutionis a litigantibus x per testes y ꝓbatio: tunc z susceptibilem eam apud iudices esse, dum ad hoc ipsum assumantur a testes.

e Ignobiles. No. ignobiles. nam non propter hoc q̃ artifex sit, repellitur, sed quia ignobilis: vt sunt carpentarij, qui stant in curia communis. vilissimi autem possunt dici spanaldi, sine arte, obscuri, abiectæ personæ: vt C de incest.nup.l.humilem.

f Sed.s.tales admittendi sunt &c.

g Moderata est. in bonis moribus: vt ff.de tut.&cur. da.ab his.l.scire.§.pen.Sed per quos hæc probantur? Rñ. per alios: vt in nouel.eod.& j̃.eo.§. si vero dicatur. sed quidam dicunt per seipsos: quod est nimis graue: vt C.de testi.l.nimis.

h Si vero ignoti. noc. ignotum non admitti. sic & C.de iur.deli l.fi.§ sin autem. & supra de fide instru. § oportet. colla. viij.

Ignoto nõ est credendum.

i Festinantes non tamen ex hoc solo q̃ festinat, veritatem corrumpit: sed ex hoc non admittuntur sine tormentis: vt hic & in decre.v.q.j.§.IIII.

k Verberibus.i.tormentis.

l Administratores.i.ordinarij.

m Agant i.tormentis subij ciant. Al.& sic admitti tur ignoti & viles cum tormentis. Sed contra s̃. §. pro xi. Sol. ille s̃m istum intelligit. Vel dic in subsidium admitti tur, vt hic: non aliter, vt ibi argu. C. de hære.l.quoniã. Vel dic, si iudex vtilitatem scit, non admittit, vt ibi cum ignorat, sic, vt hic: sed cũ tormentis. Alij tamen dicunt quòd admittuntur si vilitas eis non opponatur: vt arg.ff.de inoffi testa. l. posthumus.§.si quis.

n Plebis.s.in ciuitate regia.

o Veritatis. pertinentis ad rem. Et no hic argu q̃ testes pro vtraque parte debent reddere testimonium: vt pleno diximus.§.de san.episco. §.nulli.

p Capiantur.i.cau te deprehendantur. s.testes ignoti.

q Aut aliter.s.sine pecunia: vt quia gratia vel odio.

r Et licet dudum. s.in illa constitu. q̃ est. C. eo.l.testium.

s Renouamus. nõ corrigendo, sed potius ad memoriam reducendo: & addendo scilicet vt rogentur, vt subijcit, si enim &c. Et not. hic quia de scriptura a debitore facta dicit, scilicet qualiter scripsit se debere: & subsequenter a creditore, scilicet qualiter scripsit sibi solutum. idem tamen & si per tabellionem fuit scriptum.

t Scriptum sit. quod est tunc, cum partes conueniunt vt non aliter contrahant quàm per scripturam, vt C. de fide instru. l. contractus. vel dic vt ibi. Accursius.

v Et non scripta. s. a creditore, quæ scriptura dicit apocha. vel etiam a tabellione aliquo.

x A litigantibus. s. debitoribus. Accur.

y Per testes. s. sub probatione.

z Tunc. s. demum: & non aliàs, i. susceptibilem.

a Assumantur. q. d. tale debent esse testes, quibus fuerit negotium patefactum, vt viderent solutionem, & rogati sint vt testes sint: vt hic, & intra eodem, in fine huius §. ibi, sed exigimus &c.& quia indefinite dicit hic testes: sumunt quidam argumentum: quòd duo sufficiant. vt argu. ff. de testi. l. vbi. & sic dicunt corrigi quod est. C. de testi. l. testium. vbi testes. v. exigebantur. Sed tu dic q̃ hæc secundum illã intelli-

stes, a vt pro facienda solutione b aut memoria factæ alicui iā solutionis, & confessione eius, q pecunias accepit, testimonium perhibeāt viri fide digni constituti: aut c et d cām e testimonij fortè faciant manifestam. † Hæc aūt inania & ex trāsitu f perhibita testimonia, nulla modis omnibus valere ratione: g & huiusmodi quędam fingere testimonia, vt propter aliud quoddam opus aduenients, audiat aliquos, h dicentes i accepisse k ab aliquo l aurū, aut debere alicui. m Hæc n nanq; apertè nobis suspecta sunt, & nulla digna ratione: dum quando o & tale aliquid in iudicando inuenimus, eò quòd cùm multæ pecuniæ dicantur solutæ, p tabularij duo tantūmodo hoc dixerunt audisse q se, teste præsente nullo, r & debitū in scriptis cōstitutum s & fatēte & scribere t ex hoc sciente, & valente p proprias literas hęc manifesta facere, quod u ex illo x odio habētes, occasionem præsentis y accepimus legis. Et iterū adductus est aliquis z alius similis calūnianti a & præsentibus testibus ad hoe, & coram tabulario deposuit b apud semetipsum debita esse. & is quidem, qui mercede hoc egit, decessit: alios autē exactus est debitum, quod ab alio quodam, tanquā ab eo scilicet confessum est, Deo huiusmodi omnino nō indulgente c occultari.

CAP. IIII. Vt testimonia scriptis redigantur, & quorsum.

Neque igit hmōi credimus testimonijs, aut tabulariorum (sicut prædi-

intelligitur: cum veteres leges nouas determinent. vt ff. de leg. & senatusconsul. leg. sed & posteriores.

Testes s. quinque.

a Pro facienda solutione. duorū alterū debēt testificari. s. vel quod solutionem viderint, vel confessionem, siue memoriam cōfessionis vel solutionis factæ a creditore tempore præcedenti. Et ex eo quòd dicit confessionem sumit Ioan. argu. quòd confessio facta corā vicinis extra iudicium valet: & propter hoc ex hoc. §. posuit authē. vnam C. de confes. sed hoc est ad liberandum: vnde valet: secus si ad obligandum, nisi fiat in iudicio: vt ff. de inter. actio. l. j. in fi. nisi sit confessio cum causa: quo casu si est mutui post biēnium dotis: tunc serua quod est ʃ. de tēpo non so. pe. §. j. & ij. si autem alia cā: tunc statim: vt ff. dè prob. l. cum de indebito §. fi. & C. de non num pecu. l. generaliter. Accur.

c Aut. subaudi pro.

d Etiam. pro, id est.

e Cām s. si nō sunt viri ita boni, debent facere cām testimonij manifestam: hoc modo: quia iudex interrogabit eos de circunstantijs qualiter sit: quale tempus erat tūc & similia. Item de die, nam ad hoc debet respondere: vt hic, & C. eo. l. solam & ff. ad Syl. l. prius. sm vnā literam, quæ est ibi. Item fortiter est quærendum. s. vt videatur qua trepidatione, vel cōstantia respondeāt. Nam hæc faciunt ad veritatem illuminandam: vt ff. de quæstio. l. de minore. §. tormenta. Item nota quòd ex hoc verbo sumimus argu. quòd testis cām sui dicti debeat dicere, licet in suspectis faciam loqui. & pro hoc est C. eo. l. j. & ff. de transac. l. cum hi. § in causa. Alij debent facere cām testimonij manifestam per famam consentientem: nam fama confirmat rem, de qua agitur: vt ff. de test. l. iij. §. eiusdem Accursius.

f Ex transitu. i. transeuntibus non rogatis.

g Valere ratione id est, nulla rōne volumus valere.

h Aliquo. s. creditores.

i Dicentes. hoc quod sequitur.

k Accepisse i. recepisse.

l Ab aliquo. creditore.

m Debere alicui. hæc verba innuunt cū superioribus vt in solutione & confessione solutionis & in obligatione necesse sit rogatū esse testem. Et ita corrigitur quod est ff. de testib. l. ad fidem. Vel quod est verius hic loquitur cum celebratur in scriptis obligatio, de qua dissoluenda principaliter, & de contrahenda hæc posuit. & dicitur. C. eo. l. testium.

n Hæc. s. testimonia.

o Dum quando. i. aliquando, vel dic pro quia.

p Solutæ. i. creditori.

q Audisse s. pecunias solutas.

r Præsente nullo. quomodo nullus, cum duo tabelliones fuerint? Respond. supple rogato. Ipsi enim rogati non fuerunt. vel dic quòd ipsi audierunt alios dicentes, nō aūt confessionem creditoris. & ita de auditu alieno non potuerunt reddere testimonium, nisi in casu: vt de proba. lege, si arbiter.

s Constitutum. scilicet, esse dixerunt.

t Et fatente scribere. hic est sensus, quia confitebatur creditor se scire scribere, & hoc sciebat. & poterat omnia facere manifesta per scripturam: & non fecit. vnde imputandum est debitori. quod hoc fieri non fecit. vel sic lege: & facientem scribere nullo sciēte ex hoc. s. quòd factum erat & nullo valente, & sic semper repetitur & nullo.

u Quod. scilicet factum vel negotium.

x Ex illo. scilicet, tempore. Albericus. vel dic, negotio.

y Præsentis. dicta in hoc. §. & dicetur etiam in hoc sequenti responso.

z Et iterum alius. i. casus.

a Similis calumnianti. scilicet superiori. quasi dicat, similiter recipit calumniam sicut superior.

b Deposuit. id est sacramento firmauit: & ponas casum in debitore hoc modo. Aliquis mercede accepta a vero debitore confessus est in præsentia testiū & tabularij se debere, dicendo se Titium verum debitorem, cum esset Caius, & iste decessit. Titius verus debitor exactus est, quia confessus est per sacramentum veritatem: quasi a se confessum & in confessione deductum. quod ab alio quodam, id est, Caio, in confessione deductum fuerat, secundum Al. Vel pone in creditore hoc modo: putatiuus creditor fecit debitorem sibi confiteri, cum alijs teneretur: & ad hoc testes vocauit, quos mercede quęsiuit: sed postea Deus reuelauit, & fuit exactum ab eo cui solui debuit. Vel tertio alius fuit confessus se debere. quod alius debebat, & vero debitore decedente fuit exactus, qui fuit confessus: & hoc fuit postea scitum. Deo, &c.

c Indulgente. Nota, ex hac litera, quòd nullum quid potest esse tam secretum, quin reueletur.

d Huiusmodi. de quibus dixi in proximo §. & dicetur.

Leges veteres nouas determinant.

Facit ad hoc c. cū cām. cum glo. sub verbo, decausis extra e. titu.

Felinus in cap. si cautio. extra de fi. instru. plene tractat de cōfessione extraiudiciali & ibi vide.

Testis cām dicti dicere debet.

Fama cōfirmat rē de qua agitur.

Pro-

a Praediximus. ¶ §. dum quando.
b Eo quod litteris. q. d. haec causa non me mouet.
c Apud quem. i. apud aliquem.
d Scribere. scilicet volunt.
e Confiteri. scilicet volunt.
f Indubiam. nam si volunt indubitatam dare fidem: non sufficiunt supradicta, nisi sint rogati.
g Eas. s. probationes.
h Veracibus. i. habitu di pro.
i Sed exigimus. s. vt probet hoc qd, &c. & sic not. quod partes ipsae rogant testes.
k In hoc ipsum. s. vt essent testes.
l Eos. s. rogatos, & bonae opinionis constitutos: hoc qd est in testis. s. vt hic. & ff. de testa. l. heredes. in fi.
m Quod in testamentis. s. habet locum.
n Et ita cautam. sicut in testamento.
o Et neque attestationem. s. subscriptionem ipsius creditoris, qua cauet se recepisse attestationem dico non habere. &c. alii aut multum facit haec depo. vt C. de fideius. l. pe. & de iu. emphy. l. pen. §. sin autem.
p Subscriptionem. dep. .n. deponentem per suas litteras declarare, si sciat: vt in nouel. vt eo. Accur.
q Quales. s. bonae opinionis constituti. & ad haec rogati, vt s. inuic.
r Et supplicijs. Inuit quod est non fide dignus, ex quo est rogatus, creditur sine tormentis, alias non, vt s. e. §. & licet: & §. si vero ignoti.
s Contraria dicant sibi. vt quia aliquis contradicit sibi ipsi, & tunc repellitur prorsus: vt hic, & ff. quando appel. sit. l. ij. § sed si alius. & C. de fur l. si aut vnus alteri contradicat: tunc iudex considerat, & credit veracioribus. inter aduersantes: vt hic subijcit. & ff. e. l. ob carmen. §. si testes. & de prob. l. eo de aetate. Sed aliud est in instru. ab eade parte productis sibi contradicent: quia nulli creditur, vt C. de e. instr. l. scriptuae. & est ratio, q. qui scripturas induxit, potuit prouidere ne contras inducerent, non aut ille

Variatio testium.

ximus a) depositionibus, eo quòd litteris b eruditi sint, qui confiteri volunt apud quem, c & scribere, d aut in iudicio confiteri, e & dare rei fidem indubiam: f neq; manere eas g veracibus h pestiferas cócedimus: neque si tale aliquid factum est, recipimus, sed exigimus i quod deprecatum est ab eo, qui deduxit testes in hoc ipsum: k & hoc per testationes demonstrare necesse est eos l (hoc quod in testamentis m) rogatos, & bonae opinionis constitutos, & ita cautam n suscipere ab eis probationem: & neque attestationem o deinceps, neque testium habentem praesentiam, & depositionem, & subscriptionem, p tenere. Si verò non huiusmodi constituti testes sint, quales q pridem ediximus, & supplicijs r subdi eos praecipimus. Si verò quidã aperte contraria dicant sibi, s aut alterutris testificentur, t maximè iudices hoc animaduertere: v & si veraciora testificatis aduersantes inuenerint, eijciant quidem eiusmodi testationes, ea autem, quae a dignioribus fide & plurimis dicta fuerint, considerent. Si verò astu x apparuerint malignantes, & ex hoc incidentes in contrarietatẽ: immunes eos derelinqui, y nisi secundum aliquem

errorem fortuitum, & non astu cõtraria dicentes demonstrentur.

Post didicita testificata impeditur noua testium productio: sed antequam sint testificata didicita, prima, secũda, & tertia productio fieri potest, siue sit certum, quòd quis testificata non didicit, siue dubium: quarta verò productio non admittitur sine sollennitate huius §. Ange.

CAP. V. Vt cognitis testimonijs quartę productionis testiũ locus non sit.

QVIA verò multi saepe z testes producunt, & tertiò hoc agentes, postea mox vt concluserint, a & excepta b fuerint testimonia, tentantes interpellationibus nouis importuni esse, & velle etiã quartò deducere testes: sancimus nostros iudices hoc maxime considerare: & si tertiò producti iam sint testes, & ab eo, qui testes deduxit, concludente, c & editũ d accipiente, iterum petantur testes: hoc omnino non adesse, e vt pote suspicione habita: ne fortè relictis quidem prioribus, f & dudum manifestis propter eorũ testimonia factis, ille nõ productionem g testiũ, sed de praecedẽtibus, aut non testificatis additamentum, aut eorum h depositionibus i emendationem desideret. Si verò k deducens quidem testes, editionem nondum accepit, neq; plegerit testationes, neq; ipse,

qui testes dixit illos induxit: alij dicunt vt M. dicit quod hoc tñ locum intelligit qñ a diuersis partibus producti contradicunt. si aut ab eadem, idem quod in scripturis dicunt. Sed secundum nos quid dices qñ a diuersis partibus producti contradicunt? Rñ. primo numero, secundo dignitati eorum standum, vt ff. eo. l. iij §. idem. & l. ob carmen §. si testes. Acc.
t Testificentur. scilicet contraria.
u Animaduertere. s. volumus. Accur.
x Si vero astu. i. dolo, vel malitia. & potest loqui quando ab vna parte tantũ sunt, & melius quãdo a diuersis.
y Derelinq. sed verberibus, vel tormentis solent subijci. vt hic, & ff. de quaestio. l. ex libero. & l. vnius. §. testes. & C. de testa. l. nullum. Item & lege Cornelia de falsis accusatur, vt ff. de testa. l. qui falso & ff. ad legem Cornel. de fal. l. eos.
z Saepe. s. bis vel ter, vt subijcit. & ita not. quod saepe, pro duab. vel tribus vicibus ponitur. & duae vices consuetudinem inducũt. C. de episc. audi. l. ij. in fi.
a Concluserint. i. renunciauerint productioni testium. Accu.
b Excepta. i. recepta, & illi cognita, quae eos deducit. Accur.
c Concludente. id est renunciante: vt modo dixi.
d Editum. alias edi tum, & alias aditum, & semper est sensus, id est aperturam testium.
e Non adesse. i. non concedi. Accur.
f Prioribus. i. quae dicta sunt prius. Accu.
g Non productionẽ. scilicet verã, sed maliciosam.
h Eorum. s. testium.
i Depositionibus. i. dictis.
k Editionem. i. dicta testium suorum.
l Testationes. i. quae terno notarij.

De mã huius §. vide l c. fraternitatis cũ gl. sup verb. nouit. vbi multęs de concordãtiae ad hanc mãm pertinẽtes. ex. eo. titu. & a iqd in c. cõstitutis. z. s. gl. fi. l fi ex. e. tit. & ex hoc §. sũptũ est c. vltra tertiã: ex. eo. ti vt ibidẽ dic. gl. z. illius ca. Saepe. i. bis vel ter.
† Aditũ est legimonet Acc. sed vetus exemplar habet, editum.
† Ex hoc tex. sũptũ est qd hr in c. pastoralis. ibi. renunciatũ sit. au cõclusũ ex. de cã. pos. & pprieta.
De mã huius §. vide in c. vltra tertiã. & i c. i cau. fis. cũ gl. ex. eo. tit.

Aduoq-

neque aliquis aduocatorū a eius: aduersarius autem eis acceperit solus, & fecerit disputationem, b non tñ eam dederit ei, qui tertiò dudū fecit testium productionem: neque per dispositionem c edoctus sit is, qui eos produxerat, quæ testimonijs desunt, hæc adijci: tunc dandam esse & quartam productionē testium ei, qui hoc petierit: primitus sacramento d dando ab eo, ꝙ neque subtraxit, neque per cūctatus est testationes, neque ipse, neque aliqs aduocatorū eius, aut oino pro eo agens: e neque ꝑ aliquem dolum, aut machinationem, vel artem, quartam productionē petit fieri testiū: sed propterea ꝙ non valuit primitus vti denunciatis f testimonijs. & si hoc factum fuerit: neque iussione pro talibus imperiali egere, sicut pridē g erat: sed ex hac lege sufficiant eis hæc q̄ permissa sunt: & h vsq; ad quartam testium productionem i licentiam esse testimonijs vti, non tamen per longum interuallum: k vt non ex hoc protrahantur lites: sed oportere omnino velocitatem eis imponere, secundum quod iudex existimauerit hoc fieri. Illud tamen indubium est: quia & si semel produces testes, aut bis, aut testificationes tractauerit, l aut aduersario hoc faciente, ipse disputationem acceperit, & ex hoc didicerit testificata, non habebit m oino licentiā vllam vlterius vti testiū

a Aduocatorum eius. aduocati enim interesse disputationibus debent & publicationibus testium: vt hic innuit, & ff. de adul. l. si postulauerit. §. q̄ōni. Accur.

b Disputationem. s. cum iudice.

c Dispositionem i. expositionem.

d Sacr. mēto. Nota quem de sua cōsciencia debere satisfacere C. de ijs, qui ad ec. cōfu. l. præsēti. §. sicubi. Sed qūo iurat: cū in initio de calumnia iurauerit, & nō dēat nisi semel iurare: vt s. de ijs qui ingre. ad ap. §. fi. quæ est ꝰ? Sol. hoc sacramentū non est de calumnia præsenti vel futura: sicut illud sacramentū maximè præstaſ: sed de quodam præterito. s. ꝙ non subtraxerit, neque percūctatus, &c. vel dic hic spāle pp falsitatē vitandā. ar. s. de instru. §. si verò tale nam plus solet timeri quod specialiter &c vt ff. de iniur. l. item apud. § hoc edictum Tertij dicūt illam esse post istam compositam, licet sit in ordine prior. sed media verior est opinio.

e Agens. vt tutor, vel curator, vel procurator, vel similis.

f Denunciatis. denūciat enim iudex testibus, vt testificentur: & coguntur, vt ff. de tabu. exhib. l. iij. § exhibere. Vel dic ꝙ dicit hic de denunciatione quam facit iudex partibus, vt testes producant si velint.

g Pridem idest ante legem istam.

h Et pro idest.

i Quartam testium productionem. vnam productionem, ita dicūt quidam, vt Al. & Io scilicet vnam dilationem. & ita dicunt quatuor dilationes debere dari, & sic dicūt corrigi quod est ff. de fer. l. oratione. & l. fi. quæ sunt contra. nam ibi dicit vnam dari, & in qualibet istarum dilationum possunt produci testes quot quis voluerit. sic & ter mulier dicitur peperisse, etiam quæ tergeminos peperit, vt ff. de ver. sig. l. ter enixa. refrenata tamen multitudine, vt ff. eo. l. j. §. quanquam. Alij, vt Azo. dicunt etiam hodie vnam dilationem dari tantum in pecuniarijs, & in criminalibus similiter, vt olim per prædictam legem de ferijs. & quod dicit, intelligunt. s. tres productiones, quę fiunt intra vnā dilationem. Et si obijciatur, quare ter vel quater tantū possunt produci: dicas quia iam sufficiens testiū numerus est etiā si vnū tantū qualibet vice produxerit: cū duo testes sufficiant: vt ff. e. l. vbi. Sed quidam dicunt, ꝙ gratia exempli hoc dr. nam & pluries posset hoc fieri, dum tñ ante renunciationē & antequam testificata discant. Sed an sufficiat tantū renunciasse, vel testificata didicisse, vt deinceps testibus vti non possit? Ioan. dicit renunciationem solam non nocere, sed didicisse testificata nocere. & potest esse ratio, ꝙ renunciatio nō noceat: quia iudex debet vsq; ad sententiam interrogare partes, an aliquid dicere velint: vt C. de iudi. l. iudices. Alij dicunt vtrūq; necessarium. s. vt renunciet: & didicerit testificata ad hoc, vt non possit testibus vti: vt ar. ī. vt cū de ap. co. §. sed hoc p̄senti. & sic intelligunt. C. de proba. l. exceptiones. & ff. de rei ven. l. officiū. ibi, didicerit testificata: non tñ renūciauerit. sed tu aliter intelligas, vt statim dices. & primā opinionē dic veriorē. Itē nū qd scientia dictī suorū testiū noceat tm̄: an ēt si testiū aduersarij dicta sciuerit? Vꝫ ꝙ suorum tm̄: qa de alijs non inuenit ꝙ noceat: ergo sit pmissum: vt ff. q̄b. ex cau. maio. l. necnon. § qđ eis. nā. §. ille in princ. & i medio & in fine de scientia. s. suorum tm̄ dicit Itē est pro hoc C. de fide instr. l. fi. & hoc fm Al. Sed tu dicas §. ī. eod. § & qm̄. vbi dicit ꝙ etsi aduersario dentur testes, tm̄ sigillatim debēt dari, vt postea dare possit. Itē pro hoc rō huius § nā ita posset falsitas cōmitti pp istā scientiā sicut pp scientiam suorum.

k Interuallū. quod in iudicis erat arbitrio, vt arg. ff. de iur. delibe. l. j in fi. & hic subijcit. Alij dicunt, vt Al. dari fortè dilationem triū mensiū, vt infra: vt cum de appel. cog. §. sed hoc præsenti. collat. viij.

l Tractauerit. i. descripserit. sic ff. de bo. aucto. iudic. poss. l. fi. aut aduersarius scripsit. & alij dedit, vt in nouel. eo. ti. & ī. subijcit statim. Accur.

m Non habebit. imò videtur ꝙ sic: vt C. de probationibus. l. exceptiones. & ff. de rei vindicatio. l. officium. quæ sunt contra. nam probat reus demum cū probauerit actor. sed si probauerit actor, vel non, sciri non potest, nisi videatur: & ita probat reus postquam probationes actoris audit. Solu. ibi non per testes, sed per instrumenta probat reus. Alij dicunt ꝙ ibi didicerat, sed nesciebat. Alij dicunt quòd illa sit correcta. sed prima verior. Vel dic quòd ibi sciebatur a iudice quòd actor probauerat, non a reo. Item contra C. de appellationibus. l. eos. §. si quis autem. & de tempo. appellat. l. per hanc. vbi dicitur ꝙ in causa appella. possunt testes produci, sed iam erant aperti testes in prima causa: & ita post didicita testificata testes producuntur. Solu. ibi non didicerat testificata: quod nihil est. Dic ergo, quòd ibi est alia causa secundum opinionem nostram. Vel dic etiam secundum alios, quòd ibi in prima causa probatum erat per instrumenta, non per testes. Sed si alij non possunt produci, nunquid possunt ijdem reduci? Videtur ꝙ sic, vt ff. de quæstio. l. repetitio. & ff. de interro. actio. l. de ætate. §. fi. & C. eo l. fi. & ff. de opt. lega. l. iij. Econtra videtur ꝙ non: vt ff. eo. l. produci. & argum. huius. §. Solut. dico non admitti de iure ad partis suæ postulationem. nisi in casu quando aduersarius non vult stare primo dicto. & hic loquitur. C. eod. l. fi.

sed

sed ad postulationē aduersæ partis ex cōsuetudine re dit, si vt addat, sed vt rōnem p̄dictorū dicat. & idē hic per offic. iudi. nemine petente. si hoc sibi vi. Item qd si sponte quid mutare voluerit? Videf quod collit ar. ff. de hæ. insti. l. si ita scriptū. j. eā. de testa. ma. l. Stichus. Sed contra est, si cū aliqua partiū fuit locutus arg. huius §. aliàs auditur. Sed quid si in medio tpe cœperit esse affinis illi pro quo fert testimoniū? licet sponte veniat, si admittitur: sed qd pri° dixerat, valet. Item qd si post publicationē volo inducere ad reprobationem testium aduersarij, quos prius induxerat? Rñ. possum: vt j. eo. §. si vero. Item quid si meos velit hoc modo reprobare? videt idem: cum sicut pro me, ita pro aduersario habeant dicere testes, vt j. de san. epi. §. nulli. col. ix. Sed tu distingue, an ex cā superuenientē volo eos reprobare: qd possum: vt qa sunt facti inimici: vel corruptos eos dicere: an ex p̄cedenti: quod non possum: vt C. e. l. si quis testibus. & §. de ijs q ingre ad app. §. illud. Item quid si non addere velim, sed tm ad confirmationem p̄dictorum prius velim post publicationem inducere? Rñ. Hu. q potest. arg. supra. eo. §. ibi, quæ testimonijs desunt, &c. Sed tu dic contra, p̄pter duas p̄sumptiones quas habemus hic. prima, qa qñ quarto producere volo, et si non didicero, præsumitur tñ cō ita me: sed hæc p̄sumptio per sacramentum purgaf. aliàs si didicerim, præsumitur, quia velim addere vel mutare: quia non purgaf sacramento: tñ hanc dicunt quidam: vt R. sacramento purgari. Accur.

[a] Diuina hoc iussio nam rescripta contra ius elicita, &c. vt C. de preci impe. l. rescripta.

[b] Legem. vt C. de fid. instru. l. iudices. Sed quid hic illi adijcit? Rñ hic clarius dixit. Item hic de causis criminalibus excipit. quod illa non facit. Item hic iudex nominatur apud quem huiusmodi fiāt productiones Romæ. Item illa tunc tñ locum habebat qñ a prouincia Romæ petebantur. hic autem siue hoc casu, siue econtra a prouincia in prouinciam, vt hic subijcit. Accursius.

[c] Prouinciæ. s. vbi sunt testes.

[d] Habere. s. litigantem.

[e] Definiente. sic & aliàs definit: vt & i. de fide inst. §. j. & definiet secundum modum qui est. C. de dila. l. j.

[f] Intra p̄uinciā, s. vbi ipsi testes sunt, ne a suis negotijs auocent: quod esset graue: vt ff. quemad. test. ape. l. si quis ex signatoribus.

[q] Cōcor. cum hoc text. c. si q. testiū. cū j. glo. post princ. extra eo. tit. vbi papa p̄cipit mittat ad tales personas examinādas.

[a] Aliàs Alber.

productione, neq; si diuina hoc iussio [a] p̄ceperit.

CA. VI. Vt testes in propria prouincia examinentur.

Si testis absit a loco, in quo iudicium agitatur, potest cōmitti examinatio iudici loci, in quo testes degunt, siue committatur de vrbe in ciuitatē Constantinopolitanam, siue de vrbe in prouinciam, vel econtra: & hoc locum habet in ciuilibus: in criminalibus verò per semet iudex examinare debet. Angel.

ET qm̄ scimus dudū factā legē, [b] vt si qs hic litē exerceat, oporteat aūt in p̄uinciæ [c] parte aliqua approbari, licētiā habere: [d] iudice hoc decernente, & sufficiēs spatiū t̄pis definiēte, [e] deducere intra p̄uinciam [f] testes, [g] & huc trāsmittere [h] [i] litē [i] gestis [k] perlatis: & ab eodem iudicari iudice. Multæ [l] aūt hmō interpellationes nobis fiūt: volentibus aliquibus qui in prouincijs quidē litigāt, hic [m] verò testes habēt, vt teneantur [n] hmōi lege, & licentiā [o] esse in prouincia iudicanti dirigere huc, [p] vt præsentē tur [q] testes, aut testificationes omnino dentur: & iterū [r] ad eū [s] referri lites, & si de prouincia in prouinciā hæc petantur fieri. Sancimus p̄pter probationū abūdantiā [t] & hoc valere, & posse ēt a prouincia huc ab eo, q iudex est in prouincia, destinari: [u] vt ab vno, qui a nobis definitus fuerit, eloquentissimorum iudicum, interlocutione de eo [x] a iudice [y] facta testationes dari: & a prouincia alia in aliam prouinciam, aut apud defensorem, aut apud præsidem [z] testificationibus [a] ex interlocutione iudicantis datis: illic [b] videlicet definitiua sententia danda, vbi &

[g] Testes. i. attestationes. vel dicta testium recipienda sunt. Accur.

[h] Huc transmittere. i. Romā vel Cōstantinopolim.

[i] Litem. i. dicta testium super lite.

[k] Gestis. i. publicis scripturis. in quibus dicta testiū sunt redacta allatis iudici priori per eū, qui testes produxit in prouinciam, vel per eius aduersariū: vt j. eo. §.

[l] Multæ. repete qm̄.

[m] Hic. s. Romæ: & ita dicit nunc econtra ad superius.

[n] Teneātur. i. contineantur hac lege.

[o] Et licentiam. repete volentibus.

[p] Huc. s. Romam.

[q] Præsententur. coram iudice hic. & quod subijcit aut, expone pro &.

[r] Et iterum. i. Romæ: & ita dicit nūc econtra ad superius.

[s] Ad eum. iudicantem in prouincia.

[t] Abundantiā. Hic not. tria. Primo qa ad hoc tendūt iurisconsulti vt probationū copia sit: vt hic, & C. de reb. cred. l. generaliter. in prin. & de hæt. & man. l. qm̄ multi. in fin. vñ quilibet testis recipif, nisi expresse sit p̄hibitus: vt ff. e. l. j. Sedo no q sacramētū testis & alibi p̄staf ex cā: vt hic: & C. de fi. instru. l. iudices. & j. de san. epi. §. nulli. coll. ix. sic & in iuramento calumniæ: vt j. vt li. t. iur. §. finali. attigerit. col. ead. sic & iudiciale siue necessariū: vt C. de reb. cre. l. generaliter. § his de p̄entibus. & vt ff de iureiuran. l. ad personas. Tertio not. quòd hic dicit posse: nam vis est in hoc. & sic collige quod hoc arbitrio iudicis committitur: vt i. eo. § j. in princi. ibi. licentiam, &c. poterit ergo & in causis ciuilibus præcipere præsentari testes coram se, si sibi videtur propter causæ magnitudinem, & propter suspicionem testium: & sic loquitur i. vt defunct. seu fu. §. illud. collat v. quæ est contraria. igitur nō est quæstio quid iuris est, si de vna ciuitate in aliam eiusdem prouinciæ petantur hæc fieri. nam iudicis committitur arbitrio, vt dictum est.

[u] Destinari. pro dictis testium qui sunt Romæ.

[x] De eo. i. de testationibus dandis.

[y] A iudice. s. causæ.

[z] Præsidem. s. testationes dari sancimus.

[a] Testificationibus. s. supradictis.

[b] Illic. s. apud eundē iudicem: vt ff. de iudi. l. de quare. & l. vbi. Item & in eodem foro: vt ff. de iurisdictio. om. iud. l. pe. & de iud. l. si quis postea. & C. de vetera. lege fi. lib. xij. Item in eodem loco, vt large accipias, scilicet vbi saluo honore & consuetudine maiorū iudicari cōsueuit, nō alibi p campos vel plateas: vt hic, & j.

& ĩ. de sanc. epis. §. si quis episcopus. & C. vbi de cri. agi opor. l. j & ff de iusti. & iur. l. pen. nisi talis erat cõsuetudo iudicandi. quo casu etiam in secessibus. i. locis amœnis poterit iudicare: vt ff. de arbi. l. si cum dies. §. penulti.

a Sancita sunt. vt d. l. C. de fid. instr. l. iudices.

b Prouinciam. & a prouincia.

c Non editis. id est non datis. quasi dicat non debent testes vrbani mitti in prouinciam, sed tantum dicta secundum Iac. Sed tu. dic secundum Al. i. nõ apertis, sed clausis & sigillatis vt subijcit.

d Signa percipientibus. i. sigillabunt apud acta præsidis, vt hic. & palam iurabunt, & producent: sed in secreto sua dicta dicant: vt C. de fide instru. l. iudices.

e Et ita. i. sicut dictũ est, id est, de sigillatis.

f Destinandis. s. gestis.

g Editionem. i. nõ possit alios testes inducere: quia edita sunt ei dicta testiũ. Et sic not. hic quòd si etiam dicta testiũ aduersarij sciam, nõ possum plures producere. Si vero velis contra. opinionem defendere, dices quod hic non producuntur ad primam confirmãdam: sed adiectio prohibetur. hoc diximus. ĩ. eo. §. quia vero.

Testes nõ pòt qs producere post didicita dicta testiũ aduersarij.

Cõcor. s. q. 5. ca. illi qui. ibi. hanc diuersis cruciatibus.

lis contestata est: vt quẽadmodum hinc in prouinciã apud iudices, aut defensores de productione testiũ agi sancita sunt, a ita & a prouincia in prouinciã, b & a prouincia huc teneãt: & perfecta per omnia sit probationũ omnibus facultas: testimonijs quidem non editis c neq; in prouincijs, sed gestis datis eis, a quibus producuntur, aut eorũ aduersarijs sub gestis monumẽtorũ signa pcipiẽtibus, d & ita e huc aut in prouincias destinãdis f a iudicibus: ne qñ forsan & alijs egeat testib. cautæ natura, & excludat per editionẽ g testiũ adiectio. Hæc oĩa in pecuniarijs qõstionibus intelligentes. In criminalibus. n. in qbus de magnis est periculũ, oĩbus modis apud iudices præsentari testes: & quæ sunt eis cognita, h edocere: vbi & tormentorũ † forsan i erit opus, & alijs oĩb. obseruatiõib. k

CA. VII. Vt te timoniũ recipiatur eius qui seruus esse dicitur.

tur per eum, sic ergò non valet testimoniũ serui, quãdo habent locum leges, quæ dicunt seruos torqueri: vt per totum tit. de quæstio. & ff. & C. eo. Respõ. cum de suo facto agitur: & tunc sine indicio secundum Azo. vt ff. eod. le. serui. & C. de quæstio. l. interrogari. sed Hu. dicit demũ indicio præcedente. & est pro eod. ff. de ædil. edic. le. quæro. § fi. & ff. de proba. l. cum probatio. Si autem non de suo facto, tunc sunt indicia necessaria: vt ff. de quæstio. l. j. in princi. & hoc inter extraneos. inter se autẽ & dominum si agitur iudicium liberale, nunquid interrogac? Dic quòd sic, si agitur contra seruum qui se liberum dicit, siue etiã de dominio alicuius serui quæratur inter aliquos per actionem in rem: vt C. de rei ven. l. cum sup vernis. Itẽ quid de statu libero? Videtur admittendus vt liber: vt ff. si ex noxa. cau. l. fi. Sed dicas contra quia serui sunt: vt ff. de statuli. l. statuliberum. & l. statuliberi. Item quid de adscriptitio? Videtur repellendus a testimonio: vt C. de agric. & cen. l. diutius. lib. xi. & C. in quib. cau. colo. do. accu. poss. l. iij. Sed contra dico, quia liberi sunt vt C. de episcop. & cler. le. iubemus. & ĩ. de sanc. episco. §. adscriptitios. Item quid de monacho & conuerso? Videtur quod repellantur: cum pro mortuis habeant: vt C. de epi. & cler. l. Deo nobis § j. & supra de nupt. §. per occasionem. Sed dico contra: vt supra. de monachis. §. cogitandum. Item quia non repelluntur: vt ff. eod. l. j. Alij autem omnes clerici admittunt: vt C. de epi. & cleri. l. presbyteri. & ĩ. de sanc. epis. §. reuerendissimi. col. ix. Item quid de infantibus? R. h. in criminali non admittũtur. & in ciuili sic secundum quosdam: vt ff. eodem. l. iij. §. lege Iulia. & leg. quæsitum. sed credo eos non admitti regulariter, casualiter tamen admittuntur, vt in crimine læsæ maiestatis: vt C. ad legem Iuliam ma. nullus. Et quid de hæreticis? dic vt C. de hæret. l. quoniam multi.

Si testis seruitus opponatur, & ipse se liberũ a natiuitate dicat: eius testimoniũ admittitur, seruitutis quæstione disputationis tpe seruata. Si verò ex manumissione se liberũ dicat, tunc anteq̃ ad testimoniũ admittatur, debet de suo iure docere, nisi alibi dicat suas probationes habere: quo casu præstito iuramento, quòd in promptu probationes habebit, ad testimonium admittaĩ, huĩ seruitutis disputatione tpe suo seruata. Bart.

SI verò dicatur seruilis esse fortunę, qui testari l voluerit, is verò liber affirmeĩ cõstitutus: si quidem ex natiuitate, m impleaĩ n qdem testimoniũ: disputationũ verò de statu seruata ratione: vt si apparuerit fortunæ seruilis esse: eius testimonium, ac si ne q; datũ fuerit, ita sit. o Si verò libertũ se dicat: compellaĩ demonstrare primũ instrumẽtũ, p in quo libertatẽ percepit: & sic testetur. Si verò in alia prouincia libertatẽ dicat pceptã, aut nõ eẽ in promptu sibi pbationes, & hoc euidenter, iuraue

h Cognita. Hic no. quod testis pro vtraq; parte reddit testimonium: vt plene dixi ĩ. de san. epis. § nulli.

i Forsan. si vacillare inueniantur: vt ff. de quæst. le. vnius. § testes. & l. ex libero. §. responso.

k Obseruationibus. vt. s. expectent, quandiu reddãt testimoniũ suis nptib. producentis: vt C. eo. l. qm. §. in exhibitione. Item caueant de non recedendo, si timeantur recedere. vt C. eo. l. si quando.

l Testari. i. testimonium ferre.

m Ex natiuitate. s. vt dicatur liber.

n Impleatur. i. recipiatur.

o Ita sit. Not. ergo seruum non posse testem esse: vt hic & C. eo. l. quoniam. & ff. de testament. l. qui testamento. § seruus. Sed contra: vt instit. de testament. §. sed cum aliquis. & C. de testamen. l. j. vbi dicitur, quod si seruus interuenit: vt testis in testamento, valet testamentum. Solu. ibi credebatur liber tẽpore testamenti, licet postea appareat seruus: hic autẽ ab initio opponitur ei: quod sit seruus. præterea nec ibi dicit, quòd possit produci, vt sit testis in iudicio. nec enim pro suo posset etiam ibi, sed scriptura testamenti non vitia

Seruus an testificetur.

p Instrumentum. Sed quid si patronus non vult ei demonstrare instrumentum manumissionis? Respon. officio iudicis cogitur: vt C. de li. cau. l. sicut datam. Item quid si est amissum, vel nullum fuit factum? vel etiam non vult eo vti, sed per testes omni except. maiores vult probare? Respon. admittitur: vt C. de lati. li. tol. l. j. §. j. & ij. itẽ est ratio: quia in instrumẽti appellatione

...tione & testes continentur: vt ff. de fid. instrum. l. j. Nota ergo quòd quidam testes sic repelluntur, vt nunquam admittantur: quidam admittuntur, sed postea fides eis non habetur: vt hic. & j. prox. §. idem in quasi teste, vt in tortio. nam quidam nullo modo admittuntur, vt minores: vt ff. de quæstion. l. de minore, quidam admittuntur: sed non creditur: vt ff. de quæstio. l. j. § præterea & §. cum quis. Item quæ est ratio huius distinctionis? R. h. quia cum ex natiuitate se dicit liberum præsumptio iuris naturalis est pro eo, quod omnes liberos esse dicit. cum vero libertum, per consequens asserit se fuisse seruum cum libertini sint. &c. vt ff. de sta. ho. l. libertini. ex quo præsumitur hodie seruus. vt ar. ff. finium regu. l. finalib. & C. de proba. l. siue possideris.

ad mortem se oderunt: vt instit. de excu. tuto. §. item.

[k] Aliter odiosus. vt leui inimicitia.

[l] Pecuniarie. s. adesse dicitur.

[m] Quæstiones. inquiretur enim an sit causa de eius statu quæ motus accusationi similatur: vt ff. quod metu. causa. lege. isti. §. primo. Item si de bonis, an de omnibus vel maiori parte, an de minima: vt inst. de excus. tut. l. item propter litem. & § item lis. & C. de inoffi. do. l. fi. Accur.

...rit. [a] testatio quidem scribatur: si monstrato verò manumissionis instrumento, is, qui deduxit eum non vtetur eius testimonio.

CA. VIII. Vt testes propter inimicitiam a dicendo testimonio repellantur.

Si verò quis dicat [b] odiosum [c] præsentem [d] ad testimonium sibi constitutum, & approbauerit statim [e] quoniam [f] criminalis inter eos lis mouetur: non adsit [g] ad testimonium, vsque adeo [h] manifestum est, donec de crimine [i] iudicetur. Si verò aliter [k] odiosus esse dicatur, aut conuentus [l] pecuniarie: procedat quidem testatio: tempore verò disputationum seruentur huiusmodi quæstiones. [m]

CA. IX Vt mediatores non nisi de partium consensu testimonium ferant.

Mediator de partium voluntate testificari cogitur. Ang.

Quoniam verò [n] legem [t] proposuimus in pecuniarijs causis nolentes testificari, illos non compellendos testimonium dare, qui antè mediatores facti sunt ipsis: & quidam [o] abutuntur hoc, & testimonio [p] nolunt vti: [q] sancimus, si vtraque pars consentiat, quod & mediator eorum fiat testificator (componantur [r] enim ea, quæ ab eo dicuntur) compellere [s] eum etiam nolentem testimonium perhibere: [t] prohibitione, [u] propter quam eum nolentem testificari penitus nostra voluit lex, propter consensum vtriusque partis sublata.

CA. X. Vt testium productio non nisi præsente fiat aduersario.

Sustinens ab aliquo aliquid contra legem, petere potest vt testes examinentur & publicentur: nec ipsorum dicta poterunt impugnari ab illa parte per quam producti fuerunt. Alias tamen exceptiones contra personas & dicta eorum, saluæ remanent. Item omnia alia statuta per leges antiquas super testibus per hanc legem confirmantur. Ang.

Iurauerit. Not. credi sacramento vnius. sic. ff. de dote præleg. l. Theopompus & C. de fal. l. si quis decurio. & s. de fide instru. § si vero neq; & ff. depositi. l. j. § si quis argentum quod vnus testis faciat præsumptioné, & ad idem ff. quemad. testa. aperi. l. j. in fi. non autem probationem plenam: vt C. e. l. iusiurandi.

[b] Si vero quis dicat. iudici.

[c] Præsentem. scilicet testem.

[d] Statim. cum aliquo tamen spatio temporis. argum. ff. de solu. l. quod dicimus & ff. de re iudi. leg. si a diuo Pio. §. ij & l. debitoribus & ff. ad Trebell. l. ille §. j. & ff. ad exhiben. l. iij §. ibidem.

[e] Quoniam id est, quia.

[f] Inter eos lis. improprie hic ponitur: nam lis est ciuilis, crimen criminalis: vt ff. eo. l. j. & ff. de verb. sign. lege, litis.

[g] Non adsit testatio s. admittitur: licet non credatur. Not. ergo testem ratione inimicitiæ repelli: vt hic & C. eo l. si quis testi & ff eo. l. iij. & est ratio: quia inimici facile mentiuntur: vt ff. de quæstio. l. j. §. præterea & sic propter inimicitiam quædam fiunt quæ alias non fierent: vt & legata tacite reuocantur. vt ff. de adimend. leg. l. iij. § fi. Item exhæredatur aliquis: vt C. de inoffi. testa. l. liberi & a tutela excusatur: vt instit. de excu. tu §. idem Sed quid si post datum testimonium de facto recconciliatio interuenit? videtur valere testimonium: vt arg. ff de adimen. leg. l. iij. §. fin sed certe ibi ab initio tenuerat legatum: hic non tenuerat testificatio: & rati habitio quæ esset tacita, non posset facere quo minus tanquam inimicus fuerit testificatus.

[h] Vsque adeo. i. in tantum.

[i] De crimine propter quòd est inimicus. Et sic not. quòd dicitur quis duobus modis inimicus capitalis. vno propter criminalem accusationem: vt hic. Alio quia

[n] Legem. quam non habemus. Et ita nota tres casus ad euidentiam literæ: quia aut ambo consentiunt quo casu compellitur mediator: vt hic, in fin. §. si vero altera tantum: tunc potest, sed non compellitur: vt in prima parte huius §. Et argu. ff. communi di. le. arbor §. de vestibulo. si neuter consenserit, constat quod non admittitur.

[o] Et quidam. s. iudices secundum primam expositionem supra proxim. § factam. Vel dic secundum secundam verius, scilicet mediatores. Al.

[p] Testimonio istorum mediatorum: vel aliàs secundum secundam.

[q] Nolunt vti. scilicet nullo modo credentes hoc velie: scilicet prædictam.

[r] Componantur. i. recipiantur.

[s] Compellere s. iudicem

[t] Perhibere. scilicet iudices: secundum primam expositionem supra prox. factam. vel dic secundum aliam scilicet mediatores

[u] Prohibitione quod est generale in testibus quod non compellantur. vt ff. de tabu. exhib. l. iij. §. exhibere. Sed quos appellat hic mediatores? Respond. proxenetas, qui explorant vtriusque voluntatem partis: & in multis consistit eorum officium: vt supra. de fide instr. § & non solum & supra de fide instrum. §. si vero administrator, & ff de proxene. l. ij. in princ. & le. iij. in fin. sed quæ est ratio quare hi non compelluntur altera parte volente? Respond. forte quia pretium acceperunt pro huiusmodi officio. quod proxeneticum dicitur, vt ff de proxene le. j. vnde si res perficitur, habent & inde commodum: quare videntur propter proprium commodum dicere. Sed quid si pretium non accipiat? Respond. adhuc idem: quia præsumimus quòd affectet compleri id propter quod laborauit, & quòd firmum remaneat: nec ei imponatur quod non caute se habuerit. alias auferatur ei quod est datum: argument. C. de assess. l. fin. Quidam tamen dixerunt hic dici proxenetam. i. executorem hoc est, tutorem vel curatorem vel aduocatum: quod dam

[a] Conco. e. licet Heli. & c. per tuas. extra de simonia.

Præsumptioné facit vnus testis.

[b] Conco cum hoc §. c. dilecto rum. in gl. vnica post prin. ibi, quandoq; dicitur extra de test. cog. vbi recitatur tenor huius §.

dici poteſt. vt ff. eo. l. ſi. in fin. & ff. de iure fiſ. l. deferre. §. ſed omnes.

a Et hic. i. Conſtantinopoli.

b Magiſtrum cenſus. Not. apud quos hmôi publicationes vel productiones teſtium fiât: vt ſ. de defen. ciui. §. nulla. col. ij. & C. de teſta. l. teſtamẽta. & conſulta.

c Queruntur. i. conqueruntur.

d Contra leges. i. quia ſunt eius debitores ex aliqua cã. ſic loquit̃ ſ. vt oẽs obed. iudi. §. ſi igit̃.

e In poſterum. i. in futurum.

f Eis. conquerentib.

g Ab vna. ſ. ſua cõquerentium.

h Geſta ſunt. ſ. data ſunt teſtimonia.

i Illum. de quo ſit querimonia.

k Præſentem. Hic not. duo. Primum, quòd debet eſſe præſens aduerſarius, & ad hoc vocati. ſic ff. de euic. l. ſi ideo. §. præſenti. & ff. de mi. lege, in cauſæ. §. j. & l. etiam. § fi. & j̃. vt ſpon. larg. § ad hoc colla. ix. & ſ. de hære. & Fal. §. ſi vero abſint. Secundum quòd debet audire atteſtationes. quod quidam ſic intelligunt, vt omnia debeat, audire dicta teſtium productorũ, & nihilominus poſtea poterit teſtes producere nã ſic eſſet ſi non veniret: vt j̃. eodem. §. proxi. ibi, etenim, &c. & hoc quando pręſens eſt: ſi autem abſens eſt, idem ius eſt: cum abſentia eius pro pręſentia habeatur: vt ſ. vt om. obed. iudi. §. ſi vero neque. col. v. & eſt pro eis C. de fide inſtru. l. iudices. Sed contra hoc eſt. ſ. eo §. illud. vbi dicit nullo modo produci teſtes poſtquam didicit teſtificata, ſed ipſi ſoluunt, illud quando producuntur poſt lit. conteſta. hic ante litem conteſt. Tu vero dicas, quòd hic dicit quòd teſtationes debeant audire, id eſt, ſacramentum quando iurant: vt C. eod. l. ſi quando. & etiam facere quæſtiones poſſunt: vt ff. de adulterijs. l. ſi poſtulauerit. §. quæſtioni. non tamen reſponſiones audire: ſed in ſecreto iudici debent dici abſente aduerſario & alijs teſtibus: vt per Danielem inductum eſt. Tertium no. quòd teſtes producuntur hic ante lit. conteſta. ex cauſa. quia moribundi ſunt vel receſſuri, vel ſimilis cauſa ſuperuentura: vt hic: & C. de vſu. pup. l. fin. & C. de aduoc. diuer. iudi. l. laudabile. §. quotieſcunque. & ff. ad leg. Aquil. l. in lege. & hoc ſi eſt actor, qui eos producit. reus autem ſemper poteſt producere etiã ante, cum non ſit in ſua poteſtate qñ conueniantur: vt ff. de excep. do. l. pure. § ſi. regulariter autem actor non ante, ſed poſt litem conteſtatam producit.

l Reſpuerit. ſ. venire. Accur.

m Parte. tantum.

ET hic a † verò quia multoties actũ ſcimus, ꝙ quidam aut apud locorum defenſores, aut apud clariſsimos prouinciarũ pręſides, aut fortè (vt aſſolet) hic apud virũ clariſſimũ magiſtrum cenſus b ingrediuntur, & queruntur c tanquam ab aliquo ſuſtinentes aliquid contra leges, d aut aliter læſi aut damnificati, teſtes volentes producere, vt nõ in poſterum e opponant eis, f quæ ab vna g parte geſta ſunt: h oportet ẽt illũ i in ea ciuitate cõſtitutũ, in qua teſtationes dantur admonitum a iudice, ſiue a defenſore præſentem k eſſe, & audire atteſtationes. Sive rò noluerit aduenire, ſed reſpuerit, l vt ex hoc ab vna parte m teſtimonia dentur, vt ſecundum hoc ipſum inutilia eſſent: n ſancimus huiuſmodi atteſtationes ita tenere, ac ſi non ex vna parte o conſtitutæ ſint, ſed tanquam eo p præſente factæ ſint, Si enim recuſauerit, & aduenire noluerit, & audire depoſitiones: q etenim publicabuntur: † & niſi r per ĩexcuſabilẽ aliquam neceſsitatem deduci non poſsit, ſimilis aduenienti erit: & nullum iuuamen ex ſua proteruitate ei efficietur: s ſed videantur quidem probationes factæ: quæcunque verò competierint ei ad diſputandum de eis, licebit his vti t ſolumodo, quòd videntur u eſſe ex vna x parte: y propter eius proteruiã, propterque z audaciam minimè aduenictis teſtationibus opponere non valente. Omnibus alijs quæ de teſtibus & ab ijs, qui ante nos, & a nobiſipſis dicta ſunt, & ſancita, fixis a manentibus, & a noſtris iudicibus obſeruandis, † ſiue maiores, ſiue minores ſint: & ſiue in hac magna ciuitate, ſiue foris in prouincijs: vt ea, q̃ de teſtibus ſunt, quantum poſſibile nobis eſt, corrigentes, b adhuc purius & ſanctius lites agi præparemus: propter quas c & cognitiones fieri a iudicibus omnibus, diuinis propoſitis euangelijs ſanci-

n Inutilia eſſent. hoc enim, eſſet niſi vocarentur: vt hic, & C. eo. l. ſi quando.

o Parte. ſcilicet tantum.

p Eo. de quo ſit querimonia. Accurſius.

q Depoſitiones. ſubaudi tanquam p̄ſens habeatur. etenim, &c. aliàs deeſt etenim. & dic publicabuntur. i. in ſcripturam publicam reducentur: non autem publice legent̃.

r Niſi. q. d. niſi hoc ſit, quod aliqua ſit neceſſitas quare venire vel duci non poſſit. ſimilis eſt nõ aduenienti. & ſic ſecure ſit quod ſit abſente aduerſario p contumaciam: vt C. de iure emph. lege. ij. § fin.

s Efficietur. Nota, arg. vt ff. de fur. l. itaque. & C. de ſer. pi. da. l. ſi creditoribus. Accurſius.

t Vti. ideſt, dicere ſi habeat aliquas rõnes, quibus poſſit ſe defendere, & quibus poſſit diſputare, vtatur his. non autem poterit ſe iuuare dicendo, quod teſtes actoris iurauerunt ſe abſente: & hoc propter ſuam prauitatem & audaciã: ſi autem non fuiſſet contumax in veniendo, vt quia non fuit vocatus, vel fuit, ſed nõ erat in ciuitate: bene poteſt ſe iuuare: vt ſ. eod. §. ibi, vt non in poſterum, &c. vbi dicit in ea ciuitate & §. ſi vero noluerit. ibi, inutilia eſſent, &c.

u Quod videntur. ſ. atteſtationes factæ.

x Ex vna. hic eſt ſenſus, ꝙ non valet opponere atteſtationibus, quòd videantur eſſe ex vna parte: & hoc propter eius audaciam, & propter prauitatem.

y Parte. ſ. tantum præſente.

z Propterque. pro & propter audaciam.

a Fixis. i. firmis.

b Corrigentes. Quomodo corrigitur, cum ſtatim confirmauerit? Dic corrigi quædam: vt ſupra eod. §. quoniam vero. & ſic dico corrigentes, id eſt, bene & apte deponentes & confirmantes. ſupra eodem. §. licet. Accurſius.

c Propter quas. ſ. licet decidendas.

Sanci-

† Aliàs hoc.

† verba recitãtur in ca. ij. ibi, nec poſtea, &c. extra eo. titu.

† Concor. cum hoc tex. ca. qm̃ frequenter ſũt & alij caſus. cũ glo. ſuper ver. publicatio. extra vt lit. non conteſt & puto ꝙ ille §. fuit ſũptus ex hoc §.

† Cõcor. c. dilecto filio. i gl. j. añ me. ibi, & curare debẽt magiſtratus extra eo. ti. & ff. e. ti. l. curent magiſtratus.

Sancimus. vt C. de iudic. l. rem non nouam.
a Pulsantes. vt C. de iur. calum. l. ij. in prin.
b Aduocatos. vt C. de iu. l. rem nō nouā. §. patroni.
c Legem. scilicet istam.
d Festinet. s. tua celsitudo.
e

q Querentur. aliàs cōquerent̃ p q̃relā inofficiosæ donationis propositam: & postea rei vindicatione vtili. ante enim non vindicat, cū dn̄iū translatū fuerit, cū in fraudem hōis non legis fuerit facta donatio, vt ff. de iu. patro. l. si libertus. s̄m Azon. r vtilis petitio hǽditatis habet locū, quasi titulo hǽditatis habito pro non titulo. quod nō est verū: cū verus titulus donationis interuenerit. sed cum non valuerit donatio filio i potestate constituto: ergo familiæ erciscūdæ agit̃, cū ipso iure nō valuerit donatio, vt C. de inoffi. dona. l. ij. Sed r̄nd. hæc cōstitu. intelligit̃, qn̄ non fuit institut⁹ ille cui fuit donatū: vnde cō firmata donatio fuit, sed reuocat̃, vt hic, quatenus fuit inofficiosa. Vel dic q̄ olim nulla erat, nisi in casibus: vt prædicta. l. C. fam. erci. l. si filius. sed hodie ē, vt hic. sed reuocat̃ quasi inofficiosum vbi dodrā tem excedit & sic corrigunt̃ hic oēs leges, quæ dicunt patrem filio donare nō posse. sed prima verior est.
s Hęreditate. vt C. de lega. l. cū rīsō. & ff. de leg. j. l. q filiab. §. fi. & l. seq.
t Hæc. s. cōstitutio.
t In donationibus. Volunt quidam, vt M. dicere speciale esse, vt vbi facta est immensa donatio fratri, licet re & cōsilio: tn̄ ad legitimam portionē reuocetur, non in totum, fauore fratris: in alijs aūt personis cōtrarium est, vt ff. de legat. ij. l. Titia Seia. §. imperator. at vbi re, tunc ad legitimam s̄m oēs reuocatio fit, vt C. eo. l. si totas. Vel dic q̄ dicit l. Titia. fieri reuocationem, in dimidietn. s. trientis, vel quartæ suæ, qn̄ duo erant filij, vt C. eo. l. si mater. & ita siue re & consilio, siue re tantum, siue sint filij, siue extranei, quibus donatū est, in legitimā reuocetur, vt C. eod. l. si liqueat. nam ibi re & consilio facta erat donatio: & tn̄ ad legitimam

Aliàs, Ro.

† Ex hac authē. est exc̄ta authē. q̄ est sup l. cū q̄rit̃. C. de inof. test. & īcipit. vn̄ si parēs. & concor. c. Raynuti⁹ cū glo. super verbo deducendis. ex̄. de tes. vbi reuocat̃ donō facta clerico, quia erat inofficiosa.

DE IMMENSIS donationibus in filios factis.

f DVdū de Falcidia. debita iure naturæ, quæ d̄r debitū bonorū subsidiū, vt C. de inof. dona. l. si totas. in fi.

g Decreuimus. triē tem & semissem, s̄m numerū liberorū, vt ī. de trien. & semis. §. j. collat. iij. & de illa fit hic mentio.

h Augentes. nā loco quartæ, quæ olim habebat locum, vt C. de inoffi. testa. l. cum quæritur.

i Ignobili. aliàs nobili, siue non, aliàs ignobili.

k Placet nobis. oē quod est nimiū, vertitur in vitium: vt hic, & ff. de iniur. l. item apud Labeonem. §. qōnis. & C. de emenpa. propin. l. j. & ff. cōmu. pręd. l. venditor. in fi. & ī. de nupt. §. j. & pen. col. iiij. & istit. ad legē Falci. § quantitas. & ff. ad munici. l. item si filius. §. q̄d d̄r. & ī. de referen. in §. sed multi &c. coll. iij. arg. ē. ī. de nō alie. §. finimus. colla. ij.

l Lege. s. p̄dicta ī. de trien. & semis. §. j.

m Vt si quis. idem in muliere, vt matre, vel filia: vt argu. ff. de verbo. sig. l. j.

n Immensam. excedendo dodrantem in donādo, imo assem. sed & hic pōt dici dodrans impropriè.

o Distributione. quā facit p̄testm̄. idē & si ab intestato decedat, vt C. eo l. p̄cibus. licet q̃rela inofficiosi testamenti tm̄ habeat locū qn̄ factū est testm̄.

p Filiorum. an in superiorib. idē? R̄n. vtiq;, vt C. eo. l. si filius. Item an in fratre idē? Quidam non. Tu dic q̄ sic. vt C. de inoffic. testam. l. fratres. & C. eo. l. fi.

mus, a & iusiurandum subire & pulsātes, b & pulsatos, & aduocatos c præcipimus, vbiq; Deū inspectorem & eorum q iudicant, & quibus iudicatur, & qui testimoniū præbent animabus, vt perēnis Dei commemoratio & præsentia, munda litium, & citra suspicionem litigātibus fiat, quā legem d tenere volumus decetero oī tpe. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc diuinam manifestata sunt legem, tua eminentia operi effectuiq; tradere festinet. e Da. v. Ka. Oct. Impe. Do. Iustin. PP. A. anno. XIII. Apione. V. C. consule.

TITVLVS III.

Nouella 92.

DE IMMENSIS donationibus in filios factis.

Si parens in aliquem ex filijs immensam fecerit donationem: alijs filijs legitima portio de necessitate debetur, hoc obtinente in filijs gratis: ingrati verò penitus excludun. ut. Bartol.

Imper. Iustinia. A. Ioāni gloriosiss. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

DVdum de Falcidia f & illi⁹ parte decreuimus, g augentes h eam non ignobili i incremēto. qđ.n. nimis inæquale est, non valde placet nobis, k sed oportere quidē præponi filios, quos pater vo luerit, non tn̄ in tantum minui alijs, vt importabilis sit eis imminutio. Posita igitur † a nobis lege l in sua virtute manente, illud volumus, vt si quis m donationem immensam n in aliquē, aut aliquos filiorum fecerit, necessariū habeat in distributione o hæreditatis tantam vnicuique filiorū p seruare ex lege partem, quanta fuit priusquam donationem pater in filium aut filios quos ea honorauit, faceret. Sic enim nihil vlterius i donationibus querentur, q qui habent quidē in omni substantia patris, quod legitimū est: in tantum aūt aucta quantitate, quantum habuit substantia patris, antequam donationibus exhauriretur: non valentibus filijs, qui donationibus honorati sunt dicere, contentos se quidē esse imēsis his donationibus, videri aūt abstinere paterna hæreditate: r sed neque cogendis quidem si contenti sunt donationibus, suscipere hęreditatem: necessitatem aūt habētibus omnibus modis complere fratribus quod hæc s defert secundum quam scripsimus mensuram, vt non minus habeāt illi, quàm quod ex legibus eis debetur, propter factā in donationibus t immensitatem: dum liceat patri mediocriter sapienti circa omnem prolem, etiā ijs,

mam reuocatur. sed si habeo vnum tm̃ filiũ, & dono vni extraneo: hæc qdẽ non vr inofficiosa. Si postea alio tpe duo dono, qd erit? R ñ. prima vr inofficiosa, vt arg. ff. ad legẽ Falci. l. i quantitate § si & ff. de minor. l. iiij. § j. in fi. & sic reuocabitur in totũ: & hoc si re & cõsilio fecerit. Idẽ hodie pp hanc cõstõnem & si re tm̃: sm̃ Ã. pr. opin M.

a Diliguntur. vt Ã. de nup. § pe.

b Hæc. s. lex Ã. pri.

c Et humanarum. i. eorum, quæ faciunt homines.

d Augmentum. sed quid adijcit hæc constitu. illi ti. C. eo R ñ. ibi quarta faciebat I- officio. do. hic autẽ & tertia vel semis, vt Ã. pxi. ibi, vt nõ minus habeant illi, &c Et argu. C. eo. l si liceat quidam cõtra. Item hic siue re tantum, siue re & consilio facta sit donatio, habet locũ illa distinctio scdm quosdam. Itẽ hic dr inspici tps factæ donationis, ibi non, vt Ã. § j.

e Hæc itaq; dicim⁹. vt nihil eis dimittere teneatur, vt Ã. de hære. & Falci. § exhæredatos. & Ã. de nupt. § penul. & C. de secun. nup. l. fi. in prin. & sic not. q̃ hæc facit cessare querelã. Itẽ datio legitimæ. vt Ã. eo. ibi, sic enim nihil. Item quinquennij cursus, vt C. eo. l. fi. Item si detur auxilium ordinarium, vt fami. ercisc. qa donatio non tenuit, vt C. eo. l. ij. Itẽ si extraordinariũ, vt resti. in integ. ex pso. na defuncti, vt C. eo. l. si filius. Itẽ si ex ordine, vt l. j. C. de inof. dona. Itẽ donationis agnitio, vt C. eo. l. cũ donationibus.

ƒ VT SINE PROhibitione, &c.

Hæc pars expeditur vsque a d. §. quia vero sequens. & neque

ijs, qui ab eo potius diliguntur, a donare aliquid amplius, & non ceteros filios per immensitatem in illos factam lædere, & nostram transcẽdere intẽtionẽ. Et hæc b quidem nostra ab initio cogitatio est. Differentes autem illud dudum, & humanarũ c experti animarum, quoniam videbamus eos in huiusmodi passionibus labefactari, atque descendere, propterea nunc augmentum d illi legi hoc facimus. Hæ e itaq; dicimus de filijs gratis existentibus eis, non de ingratis, & quibus pater iustam & legitimam ingratitudinem infert. nam si hoc ita se habere apparuerit, & approbentur ingratitudinis causæ: sint ea, quæ in lege de ingratis posita sunt, rata: nihil hac nostra legislatione minuenda. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacrã nostram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet.

TITVLVS IIII.

Nouella 94.

VT SINE PROhibitione f matres debitrices & creditrices tutelam gerant minorũ, neque iusiurandum præstent q̃ non venient ad secunda vota.

Matres debitrices & creditrices ad tutelam & curam filiorum admittuntur, nec iuramẽtum de secundis nuptijs non fiendis exigitur: dummodo & senatusconsulto Velleiano & omni auxilio renunciauerint, & quæ alij tutores facere tenentur, adimpleuerint. Bartol.

Imperat. Iustinia. Augustus Ioãni gloriosissimo per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli, & patricio.

Vper scripsimus legẽ g super cura minorum, malignitates, quæ circa eos fiunt, ex frequentibus litibus, quæ apud nos agitatur, inuenientes: quatenus h nullus obligatus existẽs minoribus, aut obligatos eos habere se dicẽs, curam exerceat: ne forsan in potestate rerum factus agat aliquid circa minorem malignitatis: & lex ipsa rata nobis sit & ex præsenti firmata. Quia verò matribus volentibus curam habere minorum, & petentibus secundum veteres i & nostras leges curã k subire, obiecta est contra nostram intẽtionem ab aliquibus non rectè huiusmodi cõstitutio: l volumus in legem m † hoc dicentẽ, matrum n excipi personas. Primũ quidem causam introductam pro minoribus semper prohibere, nunc ineptissimum existimamus: o deinde nullus eandem constitutionem objiciat p matri & alijs. cum illam namque naturæ amor pius circa filios, sine suspicione faciat quamplurimum, illis q nullam habentibus ad filios r fauoris necessitatem: rectè s nõ est matri-

ius est. & exinde expeditur vsque in fi.

g
Vper. legem. vt Ã. hi qui obligat. perhi. se habere tutmino.

h Quatenus. s. scilicet. plurimus. Acc.

i Secundum veteres. non dico Digestorum nam sm̃ eas nõ potest esse tutrix, nisi imperator confirmaret, vt ff de tut. l fi. & de test tu. l iure nostro. sed Codicis, vt C qñ mulier tut offic. l ij. & nostras, vt in l. vlt. eiusdem titu. vt Ã. de nup. § si vero tutela. col iiij. & Ã. qui. mo. nat. effi. sui. § pen. col lat. vij.

k Curam. id est tutelam.

l Constitutio. s. prædicta, vt hi qui ob. perhi. se.

m Legem s. illam vt hi qui ob. quæ hic dicit q̃ creditor, vel debitor tutor non sit.

n Matrum idẽ in auia. vt ff de here ab intest § ex his. colla. ix. & in auo paterno vel materno sm̃ quosdã. vt argu ff. de rit. nup. l. pen § j. Item in patre filium emancipãte, vt argu. C. de cura. fu. l. fi. in princ.

o Existimamus. Nota mirabile, q̃ ẽ ineptũ non fallere regulam, si æquitas videatur. sic Ã de non alie. § vt añt lex. colla ij & ff. de reg iur. l. semper. & ff. de lega. iij. l. vxorem. § felicissimo.

p Obijciat. vere, nõ matri & alijs: quia alijs tantum, cum illam, nam &c.

q Illis. s. alijs extraneis. & sunt ablatiui absolute.

r Ad filios. i. alienos.

s Rectè. supple. & ideo rectè &c. licet aliàs aliter exposuerit hanc litteram.

Litera-

† Aliàs, i l. hoc dicẽte aliàs & l. hoc definiente.

a Licētia. nec enim cogitatur ut ¶. ut lic. mat. & aui. ¶. respon. colla. vij. Azo.
b Formidare. i. timere.
c Si nec. s. debita matris & filij.
d Vtrique alias vtrique alias vtique.
e Constitutiones. quæ sunt C. quādo mu. tu off. l. pen. §. fi. i. quibus non curabatur an esset creditrix, vel debitrix, vel non.
f Legem. quæ est. C. quando mulier tut. off. fun. l. fin.
g Curam. i. tutelā.
h Pene. i. fere.
i Datum. s. ius.
k Esset. s. nobis.
l Eo quòd. i. ideo.
m Aliquæ. scilicet mulieres.
n Eum. s. Deum. Vel dic eū, i. ad iusiurandum.
o Impietatis. i. peierationis.
p Docet ut ff. de leg. i. & senatusconf. l. nam ad ea. & s. de consi. in fi. col. iiij. & ff. de vsuca. l. iusto. §. j. vbi quisq; tñ iurāt & seruant: ut his esse plis. C. de leg. hær. l. maior. & in pars hæ. pet. l. antiqui. & inst. d re. di. §. insula.
q Secundum schema. i. ordinem. Acc.
r Senatusconsulto. ut qñ obligauerunt se, teneant; pro pupillo: aliàs nō cōtraherēt hoies secū: qd pupillo noceret. & ex hac recusatione dat cōtrahentib. exceptio, licet executoriis vel iudici facta sit, cum & aliàs, qd maius est, datur actio, ut ff. rem pu. sal. fore. l. iij. & iiij. & insti. de execu. tut. §. j. & C. de episc. & cler. auth. generaliter. Sed nūquid semper & cuilibet iuri renūciari pōt? Plene dicas, qa aut ius est publicū auctoritate & vtilitate, ut quia ius fisci, vel aliàs publica vtilitas ibi vertit: & tūc renūciari nō pōt: ut C. sine cen. vel rel. l. j. & ij. & ff. de pact. l. ius publicū & l. inter. Aut auctoritate tñ: nō tñ vtilitate, nā & hoc dr publicū, ut inst de exc. tu. §. j. & tūc aut est statutum tñ vtilitate renunciantis: aut renunciātis & oīus. Primo casu pōt renunciari, siue sit priuilegiū siue ius ex aliquo contractu vel pacto: ut ff. & C. de pact. & de trā. sac. & de accu. & de noua. hic excipe casus illos, quos not. s̄m io. C. de pac. l. pe. Si vero cōi vtilitate. i. publica & renunciantis, tunc non licet: ut C. de iur. et. l. le. ij. §. sed quia. & ff. de postul. l. quos prohibet prætor. & ff. d e admini. tut. l. quidam decedens. & de ope. li. l. eerdonem. & de pact. l. iurisgentium. §. si paciscar. & per hoc puto quòd hoc pactum non teneat, quod faciunt creditores, q debitor non valeat probare solutioné: nisi per scripturam: cum sit communis vtilitas testificandi. ut s. de testib. in princi. & non debet angustari. C. de hæret. & ma. l. quoniam. in fine. imo debet impinguari: ut C. de rebus. cred. l. generaliter. nec ad vnā speciem probationis iudex debet animum alligare: ut ff. de testib. l. iij. §. quæ argumenta. Si vero renūcietur iuri cōmuni, quod nec est in fauorem, nec est in eo publica vtilitas, potest renunciari: ut not. C. de pact. l. ius publicū. Sed videt, quod etiam si communis vtilitas i publica vertitur in iure: quòd possit renūciari: ut ff. de ferijs. l. j. ideo distinguunt alij. aut ius consistit in prohibitione vel præcepto, & tunc renunciari nō potest. aut in permissione, & tunc potest. Alij sic, quòd aut est generale, & tunc licet. aut speciale & tunc si odio, non licet: ut in Macedoniano. si vero fauore, licet: ut arg. ff. ad Vell. l. fin. §. pen. Primam approbo nec obst. l. de ferijs. quia tacite fuit ibi renunciatum: quod licet, etiā vbi aliàs non liceret expressim: ut ff. de procu. l. filius. §. veterani. vel dic, q principaliter in laborantium vtilitatem dantur illæ feriæ, ut patet in ea lege de ferijs. in princi. ibi, qpis occupati. Accur.

Iuri qua li pōt renūciari.

matribus derogandum. ideoq; licētia a sit matribus secundum antiquam obseruationem abrenunciantibus, & obligantibus suas res sicuti prius schema fuit, & tueri filios & talem præscriptionem nō formidare: b sed ita super his esse, ac si nec c ab initio contigisset legem in hoc scribi. Quapropter siue dotes, siue spōsalitias largitates exigunt, siue alia debita habeant, siue matres ad minores, siue minores ad matres ex paternis forsan occasionibus, aut ēt ex proprijs: (multa nāq; quilibet cogitans & considerans adinueniet) sint hæc integra vtrique, d secundum priores constitutiones e iudicāda & tractanda, siue legitimorum siue naturalium mater filiorū tutelam gerat. Quia verò multam habemus formidiné, ne facile iusiurandum per magnum Deum detur, & hoc præuaricetur: propterea credimus oportere & hāc emendare legem, f quæ vult matres dum suorū filiorum curā g gesturæ sunt, iusiurandum iurare, quòd ad secundas nuptias non venient, & toties scimus præuaricatam legem, & iusiurādum periurū datum, quoties penè h datum i est: ut peccatum apertissimū esset: k quia hoc intulimus iusiurandum ad præuaricandum. non enim eò, quòd l aliquæ m seruauerunt iusiurandum, propterea oportet & eas q exhonorant eum, n habere occasioné impietatis o in Deum. Nam quod raro fit (sicut etiam vetus sapientia docet) p non obseruant legislatores: sed quod fit plerunque, & respiciunt, & medentur. Propterea igit sancimus aliam quidem obseruationem, quā in matribus obseruamus, valere secundum schema, q & abrenunciare eas & Velleiano senatusconsulto, r & oi auxilio, & omnia agere, quæ prius decreta sunt: iusiurādū s verò non præberi, sed sufficere abrenunciationem solam Velleiani, & aliorum omnium: & de secundis nuptijs nullo iureiurando de hoc dādo: mox tamen ut secundas cōtraxerit nuptias, repente expelli a tutela, & ea agi q si eam iurare contigisset, pferret t semel in iudicium mētita, & præponés propriæ confessioni & depositioni secundas concupiscentias. Hæc igit lex super pietate sit posi-

q Facit ad hoc xxij. q. ij. in dolo. vbi late declarat.

s Iusiurandum. Nunquid absoluitur ab illo sacramento. quod ad administrationem dat: ut supra, ut ij. qui ob. §. fina. Non puto: & quia non dicitur hic, & quia citius ad nubendum mouentur, quàm ad male administrandum.
t Perferret. Et sic no. quā pœnam patitur, si iuraret. C. quādo mu. tu. off. l. ij. & s. de nup. §. si autē eundē. & tunc quando non iurat. iuramentum enim, & nil aliud)

aliud est remissum. & sic pœna desertionis durat: vt C. qb. ex cau. infa. irro. l. decreto. & ff. de contra. & vti. ac. tu. l. a tutela.

a Vt prouidentia. hæc. s. curæ sint.

b Descriptiones. s. rerum minorum qđ aliàs inuentarium appellatur.

c Scriba. vt C. de magistrati. cō. l. fin.

d Alijs. s. p̄sentib.

e Subtiliter. i. cum inquisitione.

f Dandis. s. rem pupil sal. fore.

g Legibus: vt C. de admin. tut. l. tutores. & instit. de satis. tut. & cura. §. pe. & de Atil. tut. §. pen.

VT EXACTIONE. &c.

Hæc prima pars dſ j̄. eo. vsq; ad §. illud quoque.

h Instante. casus ablatiui absoluti.

i Filij. s. p̄ponans.

k Et vt si voluerit. hoc exponitur j̄. eo. §. illud. vsque in fi.

l Exigi. illud verbum regit duos diuersos acusatiuos sic ī. de ref. §. hanc autem. coll. iij.

m Eum. s. virum.

n Dum. Extulisset. expone, vt s̄. de non eligen. § j.

o Secundæ. s. vxoris factus vir.

p Suscipiens. ab ea.

q Dato. tā in personalibus, quam hypothecis: vt C. qui po. in pi. ha. l. fi. §. j. Ac.

r Doté. nā contra alios bene erant admittēdi prius. Azo.

s Damus. repete, & nō alijs damus, &c.

t Aut hæredibus. hoc priuilegium in personalibus & hypothecis pro dote a neq; extraneis hæredibus mulieris das, vt hic, & C. de priuile. do. l. j. cum sit personale: vt argu. ff. de admi. tuto. l. ex pluribus. nec creditoribus s. mulieris: sed filijs sic: vt hic subij

ta. vt enim non iniurieť i aliquo honor in Deū, hęc a nobis sancita sunt; vt ex nūc valeant, tua celsitudine manifestā faciente hanc legem in p̄uincijs oībus. Hinc. n. gloriosiss. p̄fecto huius felicisś imæ ciuitatis, cui hæc curæ sunt, de his transmisimus legē: vt p̄uidentia a eius, & viri clarissimi p̄toris, cui huius partis cura est in oī tēpe seruari, & ex nunc teneat: quatenus ī oī pupillari substātia oīs cautela fiat circa res minorū custodiæ, & p̄cipuè vt cum subtilitate descriptiōes b fiāt p̄sente quoq; clarissimo scriba, c cui de talibus cura cōmissa est, & alijs d q cōsuetè talib. interueniunt: subtiliter e & fideiussionib. dandis: f & oībus agendis, sicut nr̄is decernit legib. g p̄uidētia clarissimi p̄toris, cui huius partis cura est: p̄ponatq; eā ipse in hac regia ciuitate, vt oib. sit manifesta, & nullum lateant q̄ a nobis sancita sunt. De hoc enim legē sicut oportet in p̄uincijs seruari, gloriosissimis p̄fectis sacrorū nostrorū p̄toriorū destinauim⁹. D. V. Id. Oct. Dn. Iusti. PP. A. anno xiij. Apione. V. C. Cons.

TITVLVS V.

Nouel. 91.

VT EXACTIONE istante h dotis primæ & secundæ, viro ad secunda vota migranti p̄ponatur vxor prima, vel ex priori m̄rimonio filij: i & si voluerit k vxor aut is q pro ea dotem scripserit, dare viro quæ scripta sunt, distulerit autem vir suscipere: soluto matrimonio exigi l eum m ab ea etiam conscriptam antenuptialem donationem.

In dote data repetenda ab heredibus viri, filij primæ vxoris & ceteri descēdentes ac etiam ipsa mulier præponuntur vxori secundę & eius filijs. Angel.

Imp. Iusti. A. Ioāni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto iterum exconsuli ordinario & patricio.

CA. I. Vt dos primæ vxoris, p̄feratur doti secundæ vxoris, siue ipsa siue liberi eius agant.

Vdum iudicantib. nobis in dubitationē venit cā multa correctione digna, & legislatione clariori non indigna. Etenim quidam prioris factus vxoris vir, cum eā extulisset, n dein de secūdæ o dotem suscipiēs, p & filios ex priori relinquēs, obijt adhuc secunda superstite. volebat igit̄ secunda vxor dotē a se datam exigere, priuilegio vtens a nobis dato. q cōtradicebant aūt ex priori matrimonio filij, & ipsi maternam obijcientes dotē. r Et dubiū erat, verū ēt non superstite vxore priori oporteret suscipi filios contra secundę dotē litigantes. Nō. n. alijs dedimus dudū & damus s hoc priuilegiū, aut hæredib. t aut creditoribus, sed solis filijs. Plurimę siquidē dubitationes extiterunt in hac cā, dicente secunda, qm̄ expendisset antequam ad eius venisset matrimonium, prioris vxoris dotem: & non esse iustum, suam quidem, q tantū inuentus est reliquisse vir, quantum sufficeret soli secūdæ, dotē eam p̄dere: illos u aūt expensam x iam dotem percipere. Sed filij hypothecas y p̄ponebant, qm̄ omnino rebus existentibus morienti hypothecæ seniores potiores, quàm secundæ z essent. a His igitur in dubitationē venientib. illud certū ēt a nobis sancitum b est, quia si aliqd appareat rerum prioris aut secundę dotis, hoc necessarium filios prioris aut secundæ habere: aut si moriatur ēt illa, filios eius singulos, c quod propriè habendum suum ostenderint. Hinc enim & in rem quæ de proprie-

cit, & C. qui po. in pi. hab. l. assiduis. §. exceptis.

u Illos. s. primi matrimonij.

x Expensam. a viro.

y Hypothecas. i. actionem hypothecariam. M.

z Secundæ. scilicet vxori.

a Essent. alias erāt. & est regula pro eis quæ dicit. qui prior est tempore, &c. vt C. qui po. in pig. ha. le. ij.

b A nobis sancitū. per hanc l. tn̄, & per alias priores idem est in hoc casu: vt C. de iure do. l. vbi. & l. in rebus. & ff. so. ma. l. si cum dotem. §. fi. & ff. de priuile. cred. l. si ventri. §. in bonis. & s̄. vt imo. antenupt. do. §. pen. col. v. Accur.

c Singulos. s. hoc sancitum est in illa quod, &c.

Compe-

proprietate est, cōpetit[a] purè, & vnumquodq; qđ suum est habere, nullo priuilegio indigēs. Si verò nihil appareat vtriusq; rerū, aut aliqua quidē appareant, aliqua verò desint: siue superstites sint mulieres, repudio forsā priori matrimonio dissoluto: cōpeteremulieri dotem: [b] siue defunctæ sint filijs existētibus ambæ, aut etiam vna harum: in ijs, quæ desunt, superiorem esse prioré, & filios ex ea, antiquiorem dotem præponentes, id est dicere nepotes & pnepotes, & deinceps successores, [c] cuiuscū que naturæ [d] fuerint. Sicut enim si duo debita publica [e] fuissent, necessario antiquum præponeretur posteriori: ita & hic priuilegia necessarium est priori doti dare priora, & ita secundę, & dotem [f] nō pręponere doti, [g] nec hypothecā hypothecis, sed quod antiquius est tpe, amplius manere proprium robur habēs & priuilegium. [h] Tpa nanque hypothecarum pmutare, aut interimere, vel minuere, nullo modo patimur. Et hoc dicimus non ignorantes qm̄ iam & in alia quadā nostra legislatione hoc decreuimus, sed qm̄ oīno motum [i] est apud nos, & quasdam habuit aliquo modo causa quæstiones: & propterea ad præsentis legis opus accessimus, vt non nūc aliqd prius [k] sanciremus, sed vt clariorem eam oībus constitueremus.

CAP. II. Si per maritum steterit quominus dos ei solueretur.

Si vir dotem a muliere, vel ab alio pro ea soluere volense accipere recusauit, matrimonio soluto ita poterit peti donatio pꝑter nuptias, sicut si verè dos soluta fuisset. Angelus.

ILLVD quoq; adijcere legi bonum est, qđ mota q̄stio similiter necessarium nobis ad legislationem fecit. Si enim debeat dotem mulier, & illa [l] quidem dare voluerit [m] ipsa forsan, aut q̄ pro ea promisit illud, quicunq; fuerit aut proximorū, aut extraneorū: aut profectitia, aut aduētitia sit dos: (hæc enim verba [n] legis sunt) vir aūt, aut eius pater forsan, aut auus suscipere eā nolit: pars aūt mulieris contestet̃, [o] & parata sit hoc soluere, aut etiam aliquid maius [p] peragere, & offerat forsan, & si mobilis [q] sit, signacula etiā imponat, & ſm leges [r] recōdat: aut ſm vnam partem ingrediens in iudicium, petat hoc fieri: [s] & pergentes ex iudicio quidam [t] denuncient hæc ad partem viri: at ille permaneat ita differens: non poterit soluto matrimonio antenuptialis donationis exactionē [u] declinare tanquam dote non data. Qui enim [x] dare voluit: dum perceptionē recusat is, qui suscipere postulat, proximus est dāti. & hoc [z] cum alijs in dote valeat. Sicut enim nisi dederit, per dilationem dotis, negationem ei antenuptialis donationis inferimus: ita vel si voluerit dare, & percepturus ex studio

[a] Cōpetit. vt C. de iure dotiū. l. in reb᷒.
[b] Dotem. i. dotis petitionem: vt qa sine culpa diuortiū intercessit.
[c] Successores. aliàs successiones. Accu.
[d] Naturæ. quia oēs possunt filij, vel liberi appellari: vt ff. de verbo. sig. l. liberorū.
[e] Publica. scripta manu publica. & pignus in vtrunq; fuerit obligatum. & sic in pignore præfertur primum secundo;, vt subijcit, & C. qui potio. in pig. l. ij. nō aūt in personali: vt ff. de priui. credi. l. priuilegia. Vel dic vnum ab vna ciuitate: aliud ab altera. nam & ciuitas mutuat: vt ff. ad mu. l. nihil. sic dr̃ improprie publica: vt ff de verb. sig. l. eū qui vectigalia. & de public. l. sed & hi. in prin. nō aūt pōt poni, q̇ vtrū que a fisco, vel vtrū que ab vno creditore fuerit acceptū: cū nō dr̃ aliquis sibi pferri. Item qđ dicit necessario, dic i. probabiliter. nam hæc regula, q̇ prior posteriori in pignore præferatur fallit in viij. casib. vt ff. qui pot in pigno. l. interdum. & l. seq & C. eod. l. assiduis. & in eo. ti. l. scriptuças. & C. qui cau. pig. ta. ptra l. satis notū est. & C. qui pot. i pig. l. licet. & C. de pigno. l. vlti. cum auth. ibi posita. & ff. de relig. l. pen. & ī. de triē. & semis. §. illud quoque. coll. iij.
[f] Dotem. s. secūdæ.
[g] Doti s. primæ. Ac.
[h] Priuilegium. No. priuilegiū primū secundo pferri: ' vt hic, & ff. de pri. cre. l. ij. & ff qui po. in pig. habe. l. si pignus. & ff. de po. l. si hominem. §. quoties. in princ. & §. j. Sed arg. contra in fi. eiusdē §. & de priuil. cred. l. priuilegia. Solu. prima in hypotheca intelligit̃, secūda in personali actione. pōt ēt dici in præsenti casu esse speciale, vt etiam in personali hoc idem sit, vt primū posteriori præferatur.
[i] Motum. s. negotiū vel motum. i. quæsitum.
[k] Prius. i. melius.
[l] Et illa. s. mulier.
[m] Voluerit. s. dotē.
[n] Verba. vt ff. de iure dotium. l. profectitias.
[o] Contestet̃. i. corā testibus cōfiteatur se velle in sacculo, vel in folle pecuniam ligatam soluere.
[p] Maius. i. ampliorem dotem, quā conuenerit. & hoc ponit ad maiorem exaggerationem.
[q] Mobilis. puta aurum, vel argentum, vel vestes. Al.
[r] Et secundum leges. consignando & deponendo: vt C. de vsur. l. acceptam. non aūt sola oblatio sufficit: vt C. de vsu. l. ij.
[s] Fieri. s. consignari & deponi.
[t] Quidam. puta nūcij & executores ex præcepto iudicis.
[u] Exactionem. siue promiserit, siue non, necesse habet dare & idem dicitur in augmento ī. de æqualit. do. §. j. & §. illud. Azo.
[x] Et hoc. s. cōsignatio & depositio valeat subaudi cū alijs. valet enim ad nascēdā pignoratitiam etiā sola oblatio: vt de pigno. act. l. si rem. §. fi. Item valet oblatio ad inhibēdum cursum vsurarum, qui nō dū cœperat: vt C. eod. l. si non constat. & l. si creditoris. Item vt sit in periculo creditoris: vt ff de so. l. qui res [z] Item vt impleat conditionem: vt C. de inst. & substitutio. l. j. at consignatio & depositio hoc plus, vt debitor ipso iure liberetur: vt ff. depositi l. j. §. si pecunia. & fideiussor agat exinde mandati, ac si soluisset: vt ff. mādat. l. qui mutuam. §. j. & cursum ēt vsurarū iam currētium impedit: vt C. de vsur. l. acceptam.

' Cōc. c. j. cū gl. & doc. extra de rescri.

' Facit ad hoc ca. cū non stat. extra. de regu. iur. lib. vj.

[z] Aliàs, s. qui decem.

ptam. & facit ꝭ. de exhib. §. fi. colla. v. & ff. de condi. & dem. l. in re ciuili. Item intelligit ꝙ pactum sit de lucrando hic. nã aliàs cuilibet debet restitui suum soluto matrimonio: vt ĩ. de æquali. do. §. j. Item vr cõtra. ꝭ. de nõ elig. §. fi. coll. j. sed hic soluit ꝙ habetur pro dãte.

a Ex studio. i. dolo vel fraude: quia dolus est si quis nolit accipere: vt ff. manda. l. dolus.

DE ADMINIstratoribus.

b IAm quidem. Positam. a Zenone: vt C. vt omnes tam ciui. quàm mili. l. j. Ac.

c Volentem. aliàs volentes.

d Fuerint. i. eligunt.

e Metropolibus. i. in ciuitatibus metropolitanis.

f Hinc. i. a nobis.

g Ex vtroque. vt quia sit idem iudex in vna prouincia Occidẽtis, & in alia Orientis.

h Relinquere citra principis iussionẽ: vt ĩ. co. §. si quis adt.

i Deponat cingulũ. i. antequam deponeret administrationẽ. nam cingulum dr̃ administratio.

k Vetustatem. obseruantẽ administrationem ĩ prouincijs, & c.

l Aduenit. i. secundum facta quæ ꝯgeruns suo tpe.

m Relinquat prouinciã. Nor. simul ponunt in qõne administrans & remotus: sed in responsione separantur.

n Destinatus. per se vel per procuratorẽ: vt ĩ. de calũ. §. super hoc. & §. si quis aut. licet hic & alibi videant velle cõtra: vt C. vt omnes tã ciui. quã mili. iu. l. j. §. ipse aũt. & ĩ jvt iudi. sine quoquo suffra. §. necessitatem.

o Pœnas. vt C. vt oẽs tam ci. quàm mi. l. j.

studio[a] recusauerit pceptionẽ, damus ei antenuptialis donationis matrimonio soluto petitionem: licet dotem ꝓp viri causam non intulerit. Quæ igit̃ placuerunt nobis, & per hanc sacrã declarata sunt legẽ: eminentia tua operi effectuique tradere festinet. Dat. Kal. Octob. C P. Imper. Domi. Iustinia. P. P. A. ann. o XIII. Appione. V. C. Consule.

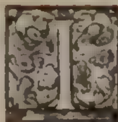
TITVLVS VI.

Nouella 95.

DE ADMINIstratoribus.

Administrator si prouinciam durante administrationis tempore citra principis iussionẽ derelinquit, crimine læsæ maiestatis punitur. & si administratione finita ante quinquaginta dies recesserit, antiquis pœnis punitur. Bartolus.

Imperator Iustinianus Augustus Ioanni gloriosissimo p Orientem prætoriorum præfecto, iterũ exconsuli, & patricio.

IAm qdẽ nouimus positam[b] legem volentẽ[c] eos, qui i cingulis fuerint,[d] siue ciuilibus, siue militaribus, neque si remoueanntur ab administratione, discedere inde nõ posse antequam dies quinquaginta in metropolibus[e] cõmorentur publicè apparentes, & conuenire volentibus satisfacientes: vt nec per occasionem hinc[f] euocationis, possint a prouincia discedere: & vel si quid egerint tale, rursus eos ad prouinciam destinari. Inuenimus autem aliquos sic existentes audaces, vt etiam hac post ta lege, antequam discingerentur, præsumerent derelinquere ꝓuincias, & ad hanc felicissimam ciuitatem venire, timore a se gestorum, & ne iusta perferrent horũ, quæ deliquerunt. Sancimus igit̃ nulli penitus licentiam esse cuiuscũq; prouinciæ iudici & Orientalium & Occidentalium, & ex vtroque,[g] eã relinquere[h] antequã deponat cingulum:[i] sed etiã postea (renouamus enim vetustatẽ)[k] quinquaginta cõmorari dies, publicè apparentẽ ĩ prouincia ĩ qua administrauit: gesta quoq; monumentorũ conficere, ẽm quæ aduenit[l] prouinciæ: vt sit palã, siue fiduciã habet in suis actibus, siue etiã non. Si quis aũt administrationem administrans aliquã militarẽ, vel ciuilem, aut etiam remotus ab ea, relinquat prouinciam:[m] administrans quidẽ adhuc eam dum relinquit citra nostram iussionem, ipse quidem maiestatis reus sit: in prouinciã verò denuo destinatus,[n] postquam accusantibus satisfecerit, tunc maiestatis nouissimas sustinebit pœnas.[o] Si verò deponens cingulũ, deinde non moretur, tunc legitimis diebus publicè cunctis semetipsum ostendens, & fugiat de prouincia: ꝙ dudum a nobis de hoc sancita[p] sunt, valere. Illud aũt oĩbus prædicimus, vt dum aliq acceperint cingulũ, tueant̃ illud: successores aũt eis cinguli factos, solere nõ vltra terminos mittere, ꝙ vocant̃ interdicta:[q] neq; remouere quidem præsides, ipsos aũt aut morosè[r] iter agere: aut hic[s] degere: aut ad aliquas alias prius ire ꝓuincias patriã[t] visuros:[u] & quæcunque[x] fortuitis & blandientibus hominibus consueta[y] sunt: sed velociter ad administrationem ire, cuius regimina susceperunt: vt non alij quidem

§. 9. § quib.

p Sancita. vt. s. eqꝫ & reduci possit ad ꝓuinciam a qua fugit, & in quadruplũ ablata reddat: vt C. vt oẽs tã ciui. ꝙ mi. iu. l. j. vel per procuratorẽ se defendat: vt modo diximus. arg. C. vt oẽs tam ciui. ꝙ mi. iudi. in princ. & facit ꝭ. vt iu. sine quo. suffra. §. eos. & §. necessitatẽ. col. ij.

q Vocant̃ interdicta. i. non debet electus ante tẽpus mittere eò aliquẽ qui ibĩ stet pro se, & illum ꝗ prius erat, interdicat aliquid gerere: vt sub ijcit.

r Morosè. imò & tardè ire poterit, & aliquem præmittere: vt in contrario: vt ĩ. de colla. §. antequã. col. ix. Solu. hic loquitur qñ morosè incedebat ibi qñ cũ aliqua necessitate, vel infirmitate detinebantur.

s Hic. i. in itinere.

t Patriam. quam debet regere.

u Visuros. s. postea.

x Et quæcunque. s. subaudi visuros.

y Consueta. in lib. Azo. constituta.

Offi-

a Officium: non. alios de ciuitate. ut ff. de offic. procon. l. obseruare. §. antequam. vel ibi extra prouinciam: sed intra prouinciã sic: vt hic dicitur.
b Eum. s. cingulũ. & ita ponitur in masculino gñe, vt hic.
c Codicillis. id est litteris electionis, ut statim illo electo hic desinat gerere, & hic dignitatem habere videatur: secus in patricio & similibus, vt C. de consu. l. fin. & ꝭ. constitu. quæ dig. §. j. col. vj.
d Emolumenta. id est salarium.
e Eum. s. præsidem veterem.
f Ea. s. emolumẽta.
g Impleat. Not. nõ posse quid fieri per substitutum, ut C. de decu. l. nullus q. & ff. de sol. l. inter artifices. & C. de cadu. tollen. §. ne aũt. argum. contra. C. de episco. & cle. l. quisquis. & l. ad similitudinem.
h Dies. & illis diebus non iudicat: vt ff. de ferijs. l. pridie. Item hoc si successor aduenerit, nõ aliàs. vt ff. de offic. procõ. l. meminisse. Sed videtur ꝙ demum qñ Romam erat reuersus, deponat, vt ff. de offic. procon. l. fina. sed illud quoad insigna, non quo ad administrationem, vt ꝭ. eodem titu. & C. de offic. procon l. j.
i Alioqui. idest si non constiterit successor prouinciæ nõ finito tempore prioris.
k Dispositum est. hac constitutione in eo quod dixit q. nõ debet prior recedere, & alter non veniet. & idem dicitur. ff. de offic. procon. l. meminisse. sed videtur ꝙ alium mittere possit. vt ꝭ. de colla. §. antequam. col. ix. Sed ibi impeditus erat iusta causa, ut supra vo. diximus.

Substitutũ q possunt habere.

dem remoueantur, alij verò non sint, & prouincia sine iudice maneat: sed ante duos solũ dies quàm ad prouinciã accedant, in qua qui cingulum habet, est: mittere ad eum amicabilẽ epistolam volentẽ officiũ a destinari ad occursionẽ eius: & vsq; tunc annonas accipere in cingulo existentem, & gubernãtem eum: b & nõ ex codicillis c cinguli iudicare tẽpus, neque ꝓceptis tuæ sedis: sed ex quo (sicuti dictum est) in prouinciã ipsam accesserit, illius accipere reipublicæ emolumenta: d vsq; tunc eum e q in rebus extitit, ea f ꝑcipere, & alium oĩum nullũ. Non enim possibile neq; portabile est oĩno sine iudice relinqui prouinciam, statuto quidẽ quasi aliquo ab eo qui à nobis ordinatus est, vt eius impleat g locũ, hoĩe forsan rerũ non habẽte experimentum: illo verò q in ipsis operibus est, & discedẽte de ꝓuincia antequã adueniat tẽps, & fraudando emolumẽtis q eum accipere oportet donec deponat cingulum. Deponet autem id, dum successor accesserit in prouinciã, ante duos solũ dies h quàm prouinciã ille ingrediatur. Quæ oĩa custodiri a sede tuæ celsitudinis in perpetuũ volumus: & mox vt cognoueris adstitisse eũ prouinciæ, ex illo transponere emolumenta in successorẽ: alioqui i ministrare ea priori, secundum quod a nobis dispositũ est, k donec in prouinciã successor veniens semetipsum subiectis ostendat. Quæ igitur placuerunt nobis, & ꝑ hanc sacrã insinuata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Da. Kal. Nou. CP. Imp. Dn. Iust. PP. A. anno. XIIII. Appione. V. C. Cõsule.

TITVLVS VII.

Nouella 96.

DE EXSECVTORIBUS, & de ijs qui cõueniuntur & reconueniuntur.

Antequam actor in producendo libello audiatur, cauere debet de contestãdo litem intra duos menses: & si non fecerit, omnes expensas & omne damnum reo resarcire tenetur: non tñ ea cautio debet excedere quantitatem. 36. florenorũ: Ang.

Imp. Iusti. A. Ioanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

Voniã calũniã l odim', & oẽm tergiuersationẽ auersamur, ꝓpterea hmõi act' m egere legitimis medijs existimauim'. Dicim' eñ q a qdã n nõ hñtes vllã oblignẽ, sed vnã statuẽres voluntatẽ cũ ijs o q cãs exsequunt, ꝯueniũt quosdã: p dein de libellos dirigũt: & dũ dãnũ q ꝑtulerit r fugiẽtes, s delerũt eos, & ꝓficiscunt, t incurabile v eis dãtes dispẽdiũ: & hoc adhuc amplius x in ꝓuĩcijs cõmittit, cõmunione lucrorũ ipsis ꝯueniẽtibus, & cãrum exsecutoribus proficiente.

CAP. I. De in ius vocando: vel ut actor caueat de cõtestanda lite intra duos mẽses.

Ne igit hæc iugiter ꝯmutãt: sãcim' n alr actores libellos dirigẽr, & dãni occasionẽ ꝑ

DE EXECVTORIBVS, & de ijs qui conueniuntur &c.

l Voniã. Auersamur. & sic obedit legi, quod facere debet, vt ff. ad Tertul. l. j. in prin. & C. de testa. l. ex imperfecto. Accur.
m Actus. calumniosos & tergiuersatiuos. Accur.
n Quidam. Romę.
o Cum ijs. s. nuncijs communis Boboniæ.
p Quosdam. Romæ.
q Et dum damnũ. expensarum in via factarum, & sportularum & similium expensarum. Azo.
r Pertulerint. id est sustinuerint.
s Fugientes. id est rei.
t Proficiscuntur. idest recedunt.
v Incurabile. imò curabile est, cum in triplum actor teneatur & etiam ante hanc legem ad dãna q passus est reus propter plus peti. ut insti. de act. §. tripli. quia sicut minus soluit, qui nihil soluit: vt ff. de verbo. sign. l. minus. sic plus petit, licet nihil petere debeat. Sed respõ. ꝙ hæc constitutio generaliter de damnis tractat sportularum & rerum suarum. sic enim dicit esse damnum. &c. vt ꝭ. proxi. §. at ibi de damno circa sportulas tantum dixit: vt patet ibi in littera. Item hac constitutione plenius ei cauetur. s. per cautionem: vt ibi no.
x Amplius. quam Romæ.

† Cõtor. c. finem litib.: & ca. venerabilis. de do. & cõtu. & cle. dispẽdio sam. extra de iu di.

Cau-

a Cautionem. f. nudam: vt C. de ver. sig. l. sancimus. cũ sit ciuilis. secus in prætorijs: vt ff. de pro. stip. l. pro rix. & qđ dicit fugientẽ, dic reũ si psens est: alioqn caueur in executoribus, & c. & dicas & pro aut. nam ex stipsone executoris actio quæritur, vt ff. rẽ pu. sal. fo. l. nõ quasi. i prin.

b Et. pro aut.

c Fugientem. si pręsens est.

d Negotij. f. si reus absens est.

e Duos. hæc auth. finẽ litis nõ respicit, sed initiũ. sed inferior authen. de litig. §. ad excludendas. respicit finem. Itẽ hic pstať interdũ oblato libello. nõ eñi prius respicit iudex, quàm secũdũ formã huius fuerit cautũ. illa vero suscepto a iudice libello, sed nondum reo porrecto pstanda ẽ: qđ dici põt fm Io. sed alij dicũt vtroq; pstari recepto a iudice libello, sed tñ nõ porrecto, post oẽs lo cũ habet illa quę est de iudicio litis s. de ethi. re. §. sanc: mus. coll. v. Sed quare maius tps hic statuitur q̃ ibi? Rñ. qa ibi ad vnã liberatione sug libello, & vnã recusatione iudicis dať spaciũ: hic aũt plures poterant fieri. f. mutatio libelli ante litis contestationẽ: ideoq; maius actoris & rei spaciũ necessarium est.

f Cautione. de duplo. M.

g Quia in conuentionem fecit. ἐν αἰτίαις ἐποιήσατο. vet. manu scriptus. in cõuentione fecit, ad verbũ, i. in crim traxit male Iulianus epitomator & Haloander, accusauit, & reũ fecit. non eñi hac tota lege de crimine agiť, sed de ciuili actione, vt apparet ex libelli datione, & xx. dierũ inducijs quæ paulò post referunť. qđ recte intelligẽs q auth. & pũter, in codicem retulit, vertit, ego ab aliquo cõuentus si viciſſim ipsum pulsare velim & c. Hoc deplorãdũ est, oẽs q nunc aliqd ex Græco trãsferunt, seq. vulgaria Lexica tanquã oracula, q ab ijs confecta sunt qui nõ satis linguam Græcam calluerunt. In Lexicis eñi q circũferunť, ita repererunt, αἰτίαις ποιῆσθαι, i. in crimẽ vocare. At hic aliter sumi debere, liquidò apparet, cum regula sit, in criminibus reconuentioni locum non esse. l. j. C. qui accusa. non poss. Contius.

h Gloriosissimorũ. hic loqr in ordinario iudice actoris & rei: qđ ex eo patet, qa dicit, apud gloriosissimorũ. Itẽ in delegato. qđ ex eo patet, qa dicit eũ q iudicat, posse recusari: vt j. eo. no § si vero. Sed qdam, vt M. dicunt ẽt ordinariũ posse recusari, vt arg. ff. de libe. cau. l. si pariter & hic illud quęriť. si iudicẽ in causa tua, puta de boue spectaueris: eũ & ego oĩs eodẽ te cõuenire volo, an possum? Et rñ. q possum p hanc auth. Sed si actor q videt se de domo recõuenire, velit & de agro corã eodẽ delegato agere, qa dicit, ego cõuenio & recõuenior, & ego volo recõuenire? Rñ. nõ põt: qa licet cõuentus dicať, q cõuenit, & delator refert: tñ aliud statuiť in delatore, q̃ i relatore, vt ff. de iureiu. l. iusiurã dum. §. sed nec. 10.

i Ipse. f. reus recõ ueniens. Accur.

k Habẽs. nec erat li qdũ q hinc inde debeať: alias fieret cõpẽ satio i bonæ fidei iudicijs ipso iure: oppo sita tñ ab hoĩe i stricto iure exceptione doli mali secũdũ vetera iura. vel scdm noua in vtroq; ipso iure: vt insti de act. § i bonæ fidei. & C. de compen. l. fin.

l Litigantes in lite: qđ eẽ nõ dẽt: vt C. de iudi. l. pperandũ. in prin. Sed qũo hoc ẽ, cũ ẽt iure veteri corã eodẽ iudice rñdere cogať: vt ff. de iudi. l. q n cogiť. & ff depo. l. actione. & ff de q. re. ad eundẽ iudi. l. j. & ij.? Rñ. imò non erat, sed in ll. pdictis idẽ erat ordinatiꝰ ẽt actoris: hodie aũt habebit hoc locũ & in eo q nõ ẽ iudex actoris. licet hic ponatur sum in ordinario vtriusq;: quia iudex principis erat.

m Mox. no. hic tria iura. hic, & l. C. de sen. & inter. l. pe. & dictũ Papiniani qđ prius fuit: vt in d. l. recitatur. quæ sic differunt: quia lex Codicis adijcit dicto Papiniani in hoc, quia non inspicitur vtrum competens iudex sit agenti cuius enim, & c. vt ibi dicit. licet in dicto Papiniani forte hæc consideratur, scilicet vt esset eadem res in reconuentione. per l. tñ Codicis etiam in alia re potest fieri reconuentio. sed secundum constitutionem istam modificatur & restringitur: vt hic reconuentio fieri possit statim, nõ ex interuallo: vt hic dr. & C. de compen. l. fi. Sed quidam dicunt quandoque posse fieri hmõi reconuẽtionẽ vsq; ad finiam corã eodẽ iudice. sed prima verior est. & dico statim, siue ante, siue post parũ, siue eodẽ tpe: vt C de pac l. petens. & ff. de re. credi. l. lecta. ibi, quia pœna, & c. sed quandoque dr statim ante litis cõtestationem, vt C. vbi in rem act. l. ij. in prin. Acc.

n Displicuerit conuento. Alij dicunt conueniẽti, & reconuento licet enim per suum negotium recusare non possit, tamen per superuenientem potest: arg. ff. de acquir. hære. l. cum hæreditate. sed prima placet.

o Licet. id est licitum est. Accur.

p Tacuerit. in recusando intra xx. dies.

bere cõuentis, antequã cautionẽ a exponãt & b in fugientẽ, c & in negotij d executorẽ, qa intra duos e mẽses oĩbus modis litis cõtestationẽ facient apud iudicẽ: aut si hoc nõ egerint, oẽ dãnũ eueniẽs cõuẽto restituẽt duplũ, nõ trãscẽdẽtẽ eã cautiõe f xxx. & sex aureos.

CAP. II. De his q cõ ueniunť & recõueniunť.

Conuentio & reconuẽtio mox a principio coram eodẽ iudice fieri debet: aliàs causa conuentionis finita, recõuentio fieri poterit coram quocunque iudice, antiqua cessante calumnia. Bar.

Illud quoq; pmereri cõpetẽtem correctionẽ decet. adijt nos qdã docens, qa in conuẽtione fecit g obligatũ sibi apđ qndã gloriosissimorũ h nr̃orũ iudicũ; deinde q factus est in cõuẽtione, tãquam & ipse i actorẽ obligatũ habẽs, k eum apud aliũ traxit iudicẽ: & aliqd inopinabile fiebat. qa eñi vterq; seorsum actoris obtinet officiũ, miserãdũ qddã & risibile ide veniebat. mox eñi cũ voluisset aliqs ppriã mouere litẽ: repẽte is q ex diuerso cõuenerat, apud aliũ iudicẽ trahebat eũ, apud quẽ ipse sortitus fuerat iudicẽ: & alterutros ptrahẽtes, immortaliter pmãserũt litigãtes. l Sãcimus † igiť si qs obnoxiũ arbitrať habere eũ q cõtra se cõuẽtionẽ exposuit: nõ apud aliũ iudicẽ, sed apud eũ mox m a principio cõuenire: & eũdẽ esse iudicẽ i vtroq; negotio. Si verò forsan displicuerit n apud quẽ litẽ sortitus ẽ iudex, licet o ei ẽt hoc emẽdare. vigiti eñi dierũ inducias dantibus nobis post libelli trãsmisionẽ, post quã oportet litẽ cõtestari: licet intra pdictã suspẽsionẽ refutare qdẽ illum: aliũ verò mereri, apud quẽ iterũ sit vtrãque exerceri cõpetit litẽ: & eiuꝰmodi artes in nullo fieri, sed vnũquẽq; pprio iure vti. Si itaque tacuerit, p deide postea

† Ex hoc tex est sũpta auth. quæ ẽ super l. eũ Papinianus. C. de senten. & interlo. om. iu. & inc: pi. & cõsequenter. & de hac materia habes extra apud canonistas in ti. de mutuis peti.

Dĩ

voluerit cām apud alium iudicem mouere: necessitaté habere sustinere terminum eius litis illatæ sibi ab eo qui eum in iudicium traxit: & dum finē lis acceperit, tunc eū suā cām apud alium iudicem proponere, vt ita tales eorum auferamus artes, & in alterutros calumnias. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacrā declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. t

TITVLVS VIII.
Nouella 97.

DE AEQVALITATE dotis, & propter nuptias donationis: & de augmento a dotis, & propter nuptias donationis: & de priuilegio b dotis, quod alijs præponitur priuilegijs: & vt excipiantur c hoc priuilegio creditores in emptione militiæ: & de dote remeante ad patrem, & rursus d data pro eadē filia secundo viro: & de dotis collatione, e in ope marito moriente.

Hodie quantum ad pacta lucrorum, & ipsorū effectus seruanda est omnino æqualitas pp æqualitatē dotis, & donationis pp̄ter nuptias. Ang.

Imp. Iustinia. A. Ioanni gloriosissimo Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

Voniā plurimas in legib. quęstiones videmus & circa primas nostras natiuitates, (id est nuptias & filiorū procreationes) motas & circa nouissima, quale est aliqd voluntatū & testamentorū: cogitatio facta est nobis nuper pscrutari & agnoscere quid volens antiqua f lex super dotis instrumentis, mensuram quidem pactionū nuptialium inter alterutros æquā esse & masculos & fœminas vult, g & æqualitatem pensat eorum qui adinuicem copulantur, non alij quidem mediā forte dat stipulari partem, alteri vero tertiā, aut quartam, sed ex medio trahens, æquale vtrinque exigit fieri pactum, aut mediam dicimus in vtroque constituens, aut tertiam, aut quartam, aut quantamcumque contrahentes voluerint. hoc autem non multo prius quę fuit, vt ipsorum quæ dantur, æquæ sint mēsuræ: sed alijs quidem permisit in mille forsan aut in duobus millib. aureis facere rōnem, h aut in quantumcunque voluerint: alijs aūt non in tantū, sed in minus. vt æqualitas in verbis solis, & litteris puris, i sed non in rebus ipsis quęreretur.

CAP. I. De exæquatione dotis & propter nuptias donationis.

Hoc igit aū alia vniuersa corrigimus, k æqualia in dotib. esse, & pp nuptias donatio nib. & ea q̄ offerunt, & ea q̄ in stipulationē deducunt pacta; & tātā qdem quantitatē conscribere virū, l quantā & mulierē: tm̄ quoq. lucrū stipulari, & ex tāta parte, ex quāta voluerint, m æqualis tn̄ mensuræ. non enim aliter iustitiæ, & æquitatis seruabit rō, si negotiatiuè n alterutros circumueniāt: & videant qdem æquas facere stipulatiōes, pro vero aūt o inæqualis maneat effectus, non prius quantitate datorū eadē cōsistente. Irrideri videatur vndiq; lex, p si ille qdem cōscribat duo millia aureos, † mulier aūt sex millia fortè in dotem offerat: & stipulentur q alterutros quartā cōscriptæ in lucro percipere. proinde illo eueniente lucro, illa qdem nihil aliud lucrabitur, nisi qngentos aureos ex quarta, ille aūt quingētos, & mille ex eadē quarta, & tanquā in ęnigmate r multo videbit quarta vnius alteri s quarta minor. ex suspecta nanq; vel ęqualitate quāta inęqualitas ex hoc ipso pcedit. t

DE AEQVALI-tate do. &c.

Hoc expeditur vsque ad §. aliud.

a De augmento. hoc dr in §. aliud. vsque ad §. his consequens.

b De priuilegio. hoc j. eo. his consequens.

c Excipiant. hoc j. eo. §. quia verò.

d Rursus. hoc est j. eo. § quia verò.

e Collatione. hoc in §. illud quoque.

f Voniā. Antiqua. Leonis: vt C. de pac. conuen. tam super do. l. ex morte. & supple quod in sequenti l. ibi dicitur.

g Vult s. pallegata lex, ex morte.

h Rationem. alias donationem.

i Puris. in quibus verbis & literis continetur pactū de lucranda dote, vel donatiōe pp̄ter nupt.

k Vniuersa corrigimus. corrigit ergo id, quod est C. de pac. l. ex morte. & l. sequen. & de do. ante nup. l. cum multę §. sin autem. & j. de nup. §. deinceps. col. iiij. Accur.

l Virum. an idem econtra si vir dedit dotem propter nuptias: quia illa habebat necesse dare dotem tātum? Rn̄. sic: qa in augmento est idem: vt j. proxi. §. aliud. & si alteruter eorum nihil dedit: nihil ex pacto lucrari poterit: vt j. de non eligen. §. aliud. col. j. Accur.

m Voluerint. s. vir & vx. aliàs voluerit.

n Negotiatiue. i. vt moris est in contractibus, vbi licet cōtrahentib. se decipere: vt ff. loca. l. itē si in precio. §. quemadmodum. & ff. de mino. l. in caus. §. pe. vel dic quòd malum esset, si sic permitteremus pacisci.

o Autem. qd dicit obscure, audite per apertius.

p Vndiq. lex. not. non debet lex derideri: vt C. de bo. quę lib. l. fi. §. fi.

q Stipulentur. s. vt moris est in contractibus. i. per stipulationem promittantur. sic ponitur. ff. de condic. inde. l. si nō fortè. §. pe. in pri.

r In ænigmate. i. facto pacto æqualitatis. Et no. q̄ ænigma dr speculum, in quo mulieres speculant & sicut in illo videt esse, quod non est: ita hic videbatur in pacto esse æqualitas facto pcto in quota tantū: sed nō est, cū deficit æqualitas in quantitate.

s Procedit. s. qd dictum est subaudi.

† In Serfgeriana editione, deest subscriptio: sed in meis manu scriptis sic reperi. D. k. No. Cōstātin. Imp. Dn. Iust. PP. A. an. xiij. Ap prone V. C. Cons.

Lex non debet derideri.

Aenigma quid sit.

† Aureorum.

Quæ igitur prius [a] exposita sunt dotalia, [b] secundum quem constituta sunt modum habeantur. quod enim [c] factum est, infectũ manere impossibile est. Decetero [d] autem in omni datione sancimus æquas quidem esse oblationes: ipsos autem mediocria lucra pacisci: vt per omnia iustitiam æquitatemque honoremus. si enim aliqs amplius alio diues est, licet ei per alium modũ, [d] legitimum tñ & agnitum nostris legibus, clementiã præbere alij: non per inæqualitatem [e] redigens ad æqualitatem, lucrum maius alteri acquirere: & hæc quidem de hoc lex, ita quodãmodo habeat, suam iustitiam vniuersis ostendens.

CAP. II De augmento dotis & donationis propter nuptias.

Constante matrimonio augeri potest dos, dum tamen in tantumdem augeatur donatio propter nuptias: & econuerso dos tantum augeri debet in immobilibus, ne fraus aliqua excogitari possit aduersus creditores ratione augmenti. In vero mobilibus, si maritus creditoribus est obnoxius, tale augmentum nullo modo procedit secus si non sit alicui obligatus. augmentũ vero dona. propter nup. tam in immobilibus quam in mobilibus fieri potest: quoniam in hoc nulla est captio creditorijs, vel alterius. Ange.

ALIVD quoque quod circa nuptiales oblatiões fit, inspeximus atque considerauimus: dicimus autem de augmento. Quia enim & ab ante nos legislatoribus, [f] & a nobilissimis [g] de augmentis dictum est: plurima autem a nobis, & non facile numerãda, etiam in his super antiquitate philosophata [g] sunt, adinuentas ab aliquibus circumscriptiones pimentes, & puram iustitiã seruari volentes, etiam illud corrigimus. [h] priuilegium [i] enim dedimus dotibus, vt contra antiquiores hypothecas habeant honorabiliora iura, vt potedum contrahentes [k] cum viris eorum credant substantijs & non mulierum: & quę forte [l] tunc neque competebãt ijs, [m] qui prius contraxerunt. [n] Dedimus [o] autem licentiam (hoc videlicet quod antiquitus) & augmenta facere permittentes & viro & mulieri, siue ambo voluerint, siue etiam horũ alter celebrare augmentum. Primum quidem illud sancimus, ne aliqua fiat circunscriptio: siue augere voluerit dotem, [p] aut propter nuptias [q] donationem, non licere alij quidem facere, alij autẽ in prioribus manere: sed vtrunque celebrare omnino augmentum: & non in electiõe, sicuti prius, [r] sed in necessitate cãm cõsistere, oĩno tñ quantitate ęquali: hoc quod etiam nostri patris dicit constitutio. [s] Et ne contingat augmentum non ipsa fieri veritate, sed schematicum, [t] & maximè [v] in parte mulieris, & ne viri creditores circunscribat, [x] priuilegio vtens: si quidem habuerit vterq; immobiles res, melius est in imobilib. [y] fieri oblationem: quatenus sit palã & indubitatum quod quidem ab initio fuit, quod autem postea additum est. Si aũt non vtrinq; imobiles res fuerint: mulierem [z] omnino per immobiles res celebrare augmentum, vt & dos & augmentum similiter habeat aduersus antiquiores creditores priuilegium,

[a] Prius s. ante legem istam.
[b] Dotalia. i. instrumentum, seu pactũ.
[c] Quod enim. No. vt hic, & ff. de capt. & postli. re l. in bello. § factæ autem.
[d] Modum. vel per donationem, vbi cõceduntur constante matrimonio donatione, vel causa mortis, vel per legata.
[e] Per inæqualitatem. apertius dictũ esset, non per æqualitaté rediés ad inæqualitaté. æqualitas ergo omnino seruat in dote, & donatiõe antenuptiali, nõ tñ in lucris exinde prouenturis, sed in præstatione, & in constitutione vtriusque, vt hic dicitur. vt s. proxi. in prin.
[f] Legislatoribus. vt C. de dona. ante nupt. l. si constante.
[g] Philosophata vt C. de do. ante. nup. l. fi.
[h] Corrigimus. inueniebatur autem deceptio: quia ex vna parte poterat fieri augmentum: ex alia non erat necesse fieri, vt C. de dona. ante nup. l. si cõstante. in prin & corrigitur hic, & j. proxi. ibi, primum quidem & illud &c. Ac.
[i] Priuilegium. & bene dico in hac necessitate augendi æqualitatem fauore seruari. nam & aliàs dedimus ei priuilegium, l. vt tacitam habeat hypothecã, vt hic dicit, & C. qui po. in pig. ha. l. fi. & inst. de ac. §. fuerat. & j. de priui. do. hæ. mu. non præ. §. quia enim. col. viij.
[k] Contrahentes. puta pater mulieris vel alius non extraneus, etiam sine pacto, vel extraneus dummodo ex pacto sibi reddẽdæ dotis: vt C. de rei vxor. actio. § accedit.
[l] Et quæ forte. supple, & eis substantijs credũt quæ forte &c. & forte dicit ideo: quia & si tunc cum contraxerunt mariti cum primis contrahentibus, habebant istas res, idẽ est, vt & s. proxi. sed maxime tunc quando non competebãt istæ res eis maritis.
[m] Ijs. s. viris. Acc.
[n] Contraxerunt. cum creditorib. suis antequam acceperunt dotes mulieris.
[o] Dedimus. reassumit qđ ichoauerat, præmissa prædicta interpositione. Acc.
[p] Dotem. s. mulier. vel pars eius.
[q] Propter nuptias s. maritus, vel eius pars.
[r] Sicuti prius: vt in d. l. C. de dona. ante nupt. l. si constante. in princ. Accursi.
[s] Constitutio. s. Iustiniani: vt C. de dona. ante nup. l. si cõstante. Accur.
[t] Sed schematicũ. i. insignatum, vel ordinatum, secundũ Al. Vel dic. i. figuratum, vel dubiũ vel fictum. q. d. figuram vel similitudinem habet augmenti, sed non est augmentũ, vt j. e. si autem mulier. Accur.
[v] Et maxime. i. abundante ratione. nam secus est in viro, vt j. eod. ibi, vir autem.
[x] Circunscribat. mulier.
[y] Immobilib. vna dictio.
[z] Mulierem. vel mulieres.

Concor. cũ hoc. §. ca. fin. cũ gl. fi. post prin. extra de dona. inter vi. & vxo. vbi prohibet donatio exquare alter coniugũ efficit pauperior.

Priui-

gium, a vndiq; indubitato augméto existente: vir aût ět in rebus mobilibus faciat augmentū. nulla enim hinc orieť b læsio. Si aût mulier immobiliū habens rerum substātiam, in rebus mobilibus scribat c augmētum: sciat priuilegium non habiturā, nisi in antiqua sola dote, non in figurato existente augmēto. Quod d enim ab initio factum est, e in toto sine suspicione est. qđ aût postea machinatum est cōtra creditores, hoc ipso introducit meditationē: & lædi homines† ex dato a nobis dotibus priuilegio, f nullo volumus modo. Si vero non fuerit debitū cōtra virū vllū, neq; suspicio cōtra creditores circunuētionis: tunc & in pecunijs, & vt volunt, augmentū fiat ab eis: vtriq; tñ augmento sic faciendo, & æqualitatem habēte, vt æquitatē † seruemus. Quæ enim erit circunuentionis suspicio, viro obligato nulli existente, & præterea augmentis sine tergiuersatione factis?

† Facit adhoc c. quod ob gratiam. & c. qđ fauore. extra de re gu. iur. iure ē potior, qui ē prior.

† æqualitatem.

CAP. III. De priuilegio dotis, & creditorū ex causa militiæ emptę.

Mulier priuilegijs dotalibus vti pōt aduersus omnes creditores viri, etiam si eorum pecunia res sit empta vel refecta, exceptis creditoribus, quorum pecunia militia est empta. Bartol.

HIS consequēs g est & illud decernere, quod in casibus hmōi dubitatum nouimus antiquioribus h creditoribus aliquas hypothecas præponere iuniores existētes, ex priuilegijs a legibus datis: quale est qñ aliqs ,pprijs pecunijs procurauerit nauē cōparare, aut fabricaŕ, aut reparare, i aut domū forsan ędificare, k aut ět emi agrū, l aut aliqd horū. in his.n. omnibus priores existūt posteriores creditores, quorū pecunijs empta aut renouata res est, ijs q ět multo antiquiores sunt. Quæsitū est igitur, si mulier prætendēs priuilegiū super antiquam dotem, & augmentū, in quo m ět hoc seruatur priuilegiū, sicuti prædictum est, n priorib. voluerit præponi creditoribus: veniat aût & alter creditor posterior o quidem, ,ptendens aût pecunijs suis emptā aut reparatam nauem, aut domum, aut agrū, aut cōpetere, p eum in his rebus quæ eius pecunijs emptæ aut reparatę sūt, habere prædictū priuilegiū: q verū oporteat dotē ět talibus præponi: an alijs quidem præualere creditoribus, quicunq; non talia prætendunt: his autem cedere, quoniam ex eorum substantia res acquisita r est. Plurimum igitur super his cogitantes, non inuenimus mulierem iustè existentem cedere s alicui tali priuilegio. Videbamus enim (quę causæ absurditas t est) quia aliquis quidem fornicantibus mulieribus ex proprio corpore aduenit quæstus, & viuunt ex hoc quæstu: aduersantibus v autem, & quæ semetipsas atque substantiam ad virū introducunt, non solum nullus fit quæstus a uiris malè degentibus, sed etiam minuantur, & spes eis nulla x sit scd'm hoc.

a Priuilegiū. aliàs non habet priuilegiū, vt sequitur. si autem mulier &c. & est rō, ne videatur dicere ,se dotem auxisse animo decipiendi creditores. Quid ergo si mulier velit ,pbare per testes se in augmento res mobiles dedisse: nunquid habebit priuilegiū? Respon. secundū Ir. non: quia est iuris & de iure præsumptio. sic. C. ad Macedo. l. vlt. & ff. quę in frau. cre. l. omnes. §. j.

b Orietur. vtitur ergo priuilegio in dote sola, nō ,ppter nup. dona. neque in hypothecis: vt ff. quæ in frau. credi. l omnes. §. j. in hypothecis enim propter nuptias donatione vtū tur mulieres iure cō muni cū cæteris creditoribus: vt q prior est in tēpore, potior sit in iure, vt ī. de priuil. do. hær. mulie. non præ §. quia enim. coll viij.

c Scribat. id est dicat se scripsisse, & creditor hoc neget. sed si confitentur creditores: non vtitur priuilegio mulier secūdum Azo.

d Quod. s. augmentum dotis.

e Factū est. vt dos ab initio data. Acc.

f Priuilegio. not. priuilegium sine alterius læsione cōcessum intelligi: vt ff. de na. rest. l. ij. in fi. & l. nec filio.

g His consequens. quia sicut s. de commodo mulieris dixit: ita & nunc. Acc.

h Antiquioribus. repete nouimus.

i Reparare. & sunt hi casus. ff. de priui. cre l. qui in nauem. & l. quod quis. & ff. qui pot. in pi. ha. l. interdū. & l. huius. Ac.

k Aedificare. vt ff. de priuil. credi. l. si vētri. §. j. & ff. si cer. pe. l. creditor & ff. in quibus cau. pign. ta. contra. l. j.

l Agrum. apposito pacto, vt sibi numerā ti obligetur: vt C. q pot. in pign. ha. l. licet. secus sine pacto: vt C. de pig. l. quamuis ea. nisi sit pupillus: vt ff. qui pot. in pign ha. l. idemque. in alijs aût prædictis ět tacite cōtrahitur pignus: vt prædictis ll. patet: & maxime. ff. in quibus cau. pig. ta. contra. l. j.

m In quo. s. augmē to. Accur.

n Prædictum est. vt s. eo. §. si autem. non aliud in don. ,pter nupt. & C. qui po. in pig. ha. l. assiduis. in fin. & in fin. huius. §.

o Posterior. nam si prior esset, forte præferretur mulieri: qa quando duo priuilegiati cōcurrunt: qui prior est in tempore, potior est in iure: vt in fisco & in muliere dicit: vt C. de pri. fisci. l. quamuis.

p Competere. idest conuenire. Accur.

q Priuilegium. s. nouimus. Al. vel meliꝰ repete, prætendens. Accur.

r Acquisita. aliàs administrata.

s Cedere. id est si det locum alicui priuilegio.

t Absurditas. si ipse cedit alicui priuilegio.

v Aduersantibus. s. fornicationi, id est fornicari nolētibus. quod ex quæstu venit, id est aduersus hoc facientibus: vt quia nolunt sic quærere, sed magis se & sua viro cōmittunt, quod honestū est: vt C. de pac conuen. l. hac generali.

x Eis nulla. s. mulieribus. aliàs ad dotem repetendam. Accur.

Mulie-

Vnde volumus, vt si qs domum renouasset, aut etiam agrũ emisset: non possit talia priuilegia mulieribus a opponere. Infirmitatem nanq; muliebris naturæ satis nouimus: & quia b facilè circunuentiones fiunt aduersus eas: minui autem eis dotem nullo sinimus modo. Sufficit enim, q lucris cadunt. c & si prior antenuptialis donatio inueniat, & sufficiẽs quoddã existet eis ex hoc dãnũ: non ẽt eas volumus, & circa ipsam dotẽ periculum sustinere. Quia verò & hmõi quædam aditiones nobis factæ sunt: eò, q quidam aliorum militant d pecunijs, & oportet eos, q in has crediderunt cãs pręponi: sancimus si qs crediderit aurũ occasione militiæ, e siue statutum fieri, f vel pro alijs quibusdam talibus causis: & expressim hoc ipsum scribatur in instrumẽto: & in hoc fiat pactum, g vt casu prouemente h prior i sit solus k q ad hoc credidit: & huic solo casui l credere mulierẽ: m neq; facilè credẽdum, neq; per testes, sed negotio ex scripto gesto n & testiũ habente subscriptiones, & ipso opere pcedente. tũc ẽm si per oẽm hmõi viã causa pcedat, suspicionẽ nõ habeat. & cõpetit o contrahẽtes pprijs nõ priuari: alijs oĩb. pualere mulierẽ, scdm quod iã a nobis datum ē priuilegiũ.

CAP. IIII. Vt eadẽ quantitas dotis in secundis nuptijs filiæ à patre conseruetur.

Dote a patre pro filia data & in ipsius patrimoniũ reuersa, non licet patri, cùm filia secundò nubit, eam deminuere, nisi patris substantia fuerit deminuta. tunc enim scdm eius facultates dos erit constituenda. Bar.

Quia verò iã legem p scripsim9, ut pr̃es semel offerẽtes dotẽ p filia sub ptãte, q aut suæ qdem ptãtis, reuersionẽ aũt in semetipsum facientẽ: r quæsitũ ẽ apud aliquos, si cõpetens est moriente genero, & remeante s ad patrem dote, quæ ab eo data est, hanc patrẽ semel offerẽtẽ, posse ad scdas veniẽte nuptias filia minuere: aut hoc nõ facere, cogitantẽ: qa semel alienata ẽ t ab eius substãtia: sed ipsa mẽsura ei nubẽti rursus dare, tãquã si nec cõtigisset viduatã. hoc ẽm v nobis nũtiatũ ẽ, qa xxx. librarũ auri qdã pr̃ existens obtulit dotẽ: deinde filia uiduata & ad secundas veniẽte nuptias, nõ iã xxx. libras ipse obtulit, sed quinq; & decẽ solas: qm cõtigerat mulierẽ lucratam mediam antenuptialis donationis partem in quinque & decem auri libras exeuntem: & pater nequaquam de suo obtulit triginta auri libras, sed quinque quidem & decem ipse, quindecim verò ex lucro mulieris. Non iustum igitur existimauimus hoc esse: x sed similiter in diuisione y habere quidem eam præcipuum antenuptialis donationis lucrum: ex paternis autem quinque & decem percipere reliquas: tanquam studuerit pater lædere filiam. Quid enim egerat z si non contigisset secundis eã nuptijs copulari, sed manere eundẽ generum uiuum? aut quomodo futurus erat minuere dotem iam a se datam, aut propriũ a illius lucrum, suum facere, & in dotem secũdi viri deducere? cum vtiq; oporteret eam in paraphernis hæc habere b, & forsan propter hanc causam ditiori nubere viro: non solum triginta librarum auri domina facta

a Mulieribus. petentibus dotẽ, vel augmentum dotis. Accursius.

b Et quia. repete nouimus.

c Cadunt. i. a priuilegijs propter lucra: vt C. qui pot. in pig. habe. l. fin. & hic subijcit & infra de priui. do. hæred. mu. §. quia enim. col. viij. opiniones autem circa hoc dictas scripsi in C. qui po. in pign. habe. l fi.

Militare pecunia.

d Militant. tunc dicitur quis pecunia militare, quando ex pecunia accepta militia emitur, & a principe tantum datur. & vbi expresse non obligatur ei, ex cuius pecunia emitur: ut subijcit. & supra de introd. & exhi. re. §. optimum. col. v.

e Militiæ. scilicet emendæ.

f Fieri. repete dedit aurum fieri. i. ut fieret statutũ de annona, vel præbenda sibi danda.

g Pactum. aliàs factum.

h Prouemente. quia moritur ille, qui militabat propter alienam pecuniam.

i Prior. s. quàm sit ille qui mutuauit ad refectionem domus vel similes, de quib. l. dixi.

k Solus. & nõ vxor eius. Accur.

l Casui. hic accipe verbum supra positum, sancimus.

m Mulierem. idem in fisco & primipilo: vt C. de priuil. fisci. l. quamuis. & de primi. l. satis. Azo. Item idem in casu illius l. assiduis. §. exceptus.

Scripturę aliquãdo plus q̃ testi creditur.

n Gesto. no casum in quo plus creditur scripturæ, quàm testi. vt in C. ad Velleia. l. antiquam §. j. & ff. de proba. l. census. & C. si mi. se ma. dix. l. ij sed regulariter contra: vt C. de pact. l. pactum.

o Competit. i. competens est, ex quo sic sibi diligenter prouidere.

p Quia uero iam legẽ. ut C. de rei vxo. act. § accedit.

q Potestate. ut tacite patri quęsita actio sit. ut C. de rei vxo. actio. §. accedit.

r Facientem. s. dotem: & hoc quando pactus est.

s Remeante. in lib. Azon. reuertente, aliàs reueniente. & hic repete, quæsitum est, si competens est hoc non facere, scilicet patre remeante.

t Alienata est. & not dotem esse alienatam a patris substantia: & sic non esse in bonis patris, ut hic, & ff. de col. do. l. j. in fi. & ff. ad legẽ Falci. l. pater.

Dos non est in bonis pris.

v Hoc enim. audi in specie quod dixit in genere.

x Hoc esse. quod dictum est, sed iustum esse similiter, &c.

y Diuisione. faciẽda cum fratribus. Accur.

z Egerat. i. egisset. Accur.

a Proprium. ante nuptialis donationis.

b Habere. scilicet quæ sunt antenupt. lucri prioris viri.

Quia-

est, scilicet quindecim [a] antenuptialis donationis, & quindecim a patre oblatis: & non quadraginta & quinque, [b] lucrum quidem in paraphernis ei cōstitutum, fortuna ei datum: quod autem ex largitate paterna oblatō est, manēte integro. Hoc autem sancimus, si & patris substantia manserit in ipsa figura in qua prius fuit. Sin autem fortuita quædam clades minuerit eius substantiam, vt neque volenti sit possibile æquæ mensuræ [c] qua prius [d] dare rursus dotem, & probetur a patre fortuita deminutio patris substantiæ: tunc non amplius cogi patrem dare secundò filiam iungentē nisi in quantum substantiæ virtus est: sed lucrum quidem prioris antenuptialis donationis habere integrum, tantam vero percipere a patre [e] in secūdo ordine dotem, quātum substantiæ eius mensura susceperit. [f] palam enim est quia hoc lucrū quod ex antenuptiali dicimus donatione, cuius solum ei vsum damus ex oī necessitate: moriens restituet filiæ, proprietatis antenuptialis donationis dominæ oībus modis factæ.

CAP. V. De collatione dotis.

Filia ad successionem cum fratribus veniens, dotem debet conferre viro existente locuplete: aut minus in sua portione suscipere. q si sit inops, debet actionem quam contra eum habet, cedere. in certis etiam casibus hic insertis maritis eam non releuat a dotis collatione inopia. Ang.

ILLVD quoque sancire necessarium existimauimus, in plurimis videlicet & innumeris [g] rebus quæsitum. obtulit enim pater [h] dotem, aut forte mater pro filia sua. hanc autem illa obtulit marito: & defunctus est vir inops. deinde patre & matre [i] mortuis, exigitur [k] quæ nupsit, conferre suā dotem, aut minus tanto accipere. Si quidem [l] vir idoneus est: causa vndiq; absoluta [m] est. si vero nullius alterius domina cōsistit illa, nisi actionū quæ contra maritum sunt: at ille minus idoneus [n] est: & obijciatur mulieri, [o] q iam data sit dos pro ea, illa vero actionem conferat, nullum habentem penitus effectum legis, [p] causa nobis digna putata est. Et nouimus quidem iam in plurimis iudicijs duritiam postea sic iudicatam, & mulierem coactam conferre dotem, aut certe reputare pro se datam, ex qua nullum ei omnino contigit effectum in ipsis rebus recipere. Nos autem [†] ex alijs nostris legibus iuuamus causam. Quia enim dedimus mulieribus electionem etiam constante matrimonio, si male res maritus gubernet, & accipere eas, & gubernare sm decentē modū, & sicuti nostra constitutio [q] dicit: si quidem suæ potestatis & perfectæ ætatis mulier est, sibimet culpam inferat [r] cur mox viro inchoante [s] male substantia vti, non percepit, & non auxiliata est sibi. sic enim habitura erat in collationis ratione proprias res vndique, & sine deminutione, & in ea minus tanto collationem facere. Sin autem sub potestate [t] est, & sine patris voluntate hoc agere non poterat, si quidem adiens patrem hoc dixit, [v] & contestata est, vt consentiret ei & res percipere etiam constante adhuc matrimonio, & secundis temporibus eas seruare, & hoc egit pater: etiam rursus hic integra habebit sua iura, rebus ei suis seruatis: cum etiam antenuptialis donationis res vindicare (quia mulier) et cōstāte mrīmonio dederimus [x] ei, & po-

[a] Quindecim. In libro Ro xxx.
[b] Et non quadraginta quinque. subaudi, sed totius summæ. s. xlv. & sic erat lucrum quidem &c.
[c] Mensuræ. i. similis quam &c.
[d] Prius. i. primo viro, sub. dederat. Ac.
[e] A patre no. quis probet. sic ff. de edē. l. si quis ex argentarijs. §. fi. nā qui fuit semel diues, & postea p̄sumitur, vt C. de proba. l. ex p̄sona.
[f] Susceperit. Not. particularis, & pro rata deminutio. sic ff. de lega. j. l. si hæres. in h. titu. & ff. ad legem Falc. l. in rationem. § ij.
[g] Innumeris. i. sinē numero. Accur.
[h] Pater. qñ pater obtulit dotem.
[i] Matre. quando mater obtulit.
[k] Exigitur. per l. C. de collat. dotis. l. quidam.
[l] Si quidē ex hoc versi. colligit auth. quod locū. quæ est in dicta. l. dotis.
[m] Absoluta. quia aut debet conferre, aut tanto minus accipere.
[n] Idoneus. s. ad dotis restitutionem.
[o] Mulieri s. ad restitutionem dotis.
[p] Legis. condendæ.
[q] Constitutio, vt C. de iure do. l. vbi. & l. in rebus in fin.
[r] Inferat. q. d. sibi imputetur, vt ff. de regu. iur. l. q si quis.
[s] Inchoante. Sed videtur q debeat expectare tandiu, q nō sit soluendo, vt d. solu. mat. l. si constante. quæ est contra. Sol. hæc corrigit illā, vel illa sm istam intelligit: & erit hoc sm consuetudinem loquendi, sicut homines dicunt: ille cœpit nauigare arg. ff. de fun. instru. l. cum de lanionis. §. asinam. Sed quid si socero data fuit, & ipse vergat ad inopiam? Rñ idē quod in marito, cum eadem æquitas sit. arg. C. ad. l. Fal. l fi. Item quid si vtriq; data fuit: & alter vergat? Rñd. potest agi, vt hic: quia verum est male inchoari vti.
[t] Sin autem sub potestate sic ergo filia agit cū consensu patris. sed quare ipse pater non agit, vt C. de bo quæ lib. l. vlt. §. vbi autē. quæ est contra. j rñ. Sed hoc speciale fauore dotium ne pereant, & prolis procreandæ causa. Vel hoc corrigitur, vel illa non negat filio potestatē agendi, licet concedat patri Itē not. de simili denuntiatione, vt ff. quis or. in bo. pos. ser. l. fi. & C. de bo quæ liber. l. e. fi. j. respon. Accur.
[v] Dixit. s. patri, & coram testibus, vt subijcit.
[x] Dederimus. id est concesse-

Diues semel semper talis præsumitur.

[†] Cōcor. eū hoc. §. e per vestras. iuncta gl. sup verb. ad inopiam extra de do. inter vir. & vxo.

concesserimus, vt C. de iu.dot.l.vbi. Ac.

[a] Filiæ. agenti de dote.

[b] Hoc valere. qd de cōsensu dictum est. nam si mater, non est necessarius consensus patris, cum non sit profectitia: neque matris, cum non sit in potestate.

[c] Si vero maior. i. magna. paruam vel magnam intelligo ſm qualitatem personarum.

[d] Fieri voluisse qd de eo responsum inuenies. ff. de col. do. l. j. §. cum dos.

[e] Decreta. s. principalia i. leges. Al.

[f] Seductio. i. ignorantibus subiectis q debebant seruare.

[g] Propterea. s. nos venientes perinde ad meliorem & magis consequentem viam.

[h] Proinde. i. postea, sicut dicitur abinde & deinde.

[i] Constitutionis. nostræ positæ in medio, s. inter hanc & Vlp. q. d. melius mō & sublimius quàm consueuerimus per legem nostram C. de iure do. l. vbi.

† Specië.

DE DVOBVS reis promittendi.

Nomine duorum & plures intellige: vt Instit. eo. §. duo. & dicuntur rei stipulādi, qui eandem rem stipulantur. debendi, qui eandem rem debent. vt ff. eo. l. j. & non a reatu: sed a reatu: sed a re, quàm simul plures promittunt vel stipulantur vel reus. i. firmus, quia firmiter promittit: a reorteris.

[k] Nouim⁹. Electione. s. inhibē ad: vt s. fideiussorib.

[l] Mandatorum. inter hos no. differentiam, vt diximus. s. de fideiuss. § j.

[m] Legislationes. nam & alia præterquam de electione multa continentur

& posteriori periculo oīno liberari. Sin autem illa qdem hoc contestata est patrē, ille aūt neq; mouit, neq; consensit, & neque dedit licentiā filiæ [a] hoc agere, non eam piculum pati, sed & conferri nudā actionē contra inopis mariti res, & fortunam esse cōmunē & ipsi, & eius fratribus: non tñ ex collatione damnificari: sed cōpetētē ei partem dari ex paternis rebus: actionem illa qdem conferente: ab oībus aūt mouendam fratrib. & hoc ꝑficiendo vniuersis ipsis, quod fortunę euentus dederit. Sed si qdem pater in talibus casibus obtulerit dotem, & de eius substantia sperari futura est collatio: hoc valere. [b] Si vero maior [c] fortè oblatio fuerit, & collatio circa illam vertiť spem [d] ex patris inobedientia neq; mouere volentis, neq; permittentis ei mouere. tunc ēt per semetipsam filiā mouere, & non habere occasionē: eo ꝙ non potuerit mouere, & sibimet auxiliari, & futuræ læsionis ex inopia viri admittere metū. Et nouiuns Vlpianum sapiētissimū talia quæsisse: & inope viro comperto, iuuisse mulierem, & in quā tū vir idoneus est collationē ei fieri voluisse. [e] Sed qm̄ in multitudine legū existentiū antequā eas cōstitueremus, & ad conspicuum ꝑduceremus ordinem, plurima & necessaria ignorabanť: & decreta [e] q̄ contraria vellent, a iudicib. posita sunt: ne vlla seductio [f] circa hoc fiat, ꝓpterea [g] necessariū putauimus proinde [h] ēt in medio nr̄æ positę cōstitutionis, [i] q̄ ēt constantib. matrimonijs mulieri auxiliať, ad meliorē & magis consequentē viā venientes p̄sentem ponere legem. Vt aūt non per partes enumeremus personas in quibus valere eā oportet, generali sermone decernimus: quapropter in quibus collationis ratio, in his & constitutionem valere, siue pater, siue auus, siue mater, siue auia, aut ascendentiū aliqua sit persona. Quæ igiť placuerūt nobis, & p hāc sacrā insinuata sunt legē, tua celsitudo p ꝓgrāmata propria manifesta facere vniuersis solenniter ꝓcuret, & in ꝑpetuū seruare festinet. D. XV. K. Dec. CP. Dn. Iust. PP. A. anno. XIII. Arione. V.C. Consf.

TITVLVS IX.

Nouella 99.

DE DVOB. REIS promittendi. †

Duo rei promittendi constituuntur, si adiectum fuerit vnumquemque in solidum teneri: quo casu vtroque soluendo existente, & præsente, quilibet conuenitur pro parte & negotium communiter examinatur, & fertur sententia, sed alio non existente soluendo in totum vel in parte: vel si est absens, conuenitur alter in solidum, vel in eo quod alter soluere non potest: & per iudicem ordinarium ad iudicem venire compellitis: his omnibus in futurum obtinentibus. Bartolus.

Impe. Iustinia. A. Ioan. gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

NOuimus pridem ponentes legē de electiōe [k] mādatorū, [l] & fideiussorū, & sponsorū, multas habentē & in cōe vtiles nostris subiectis legislationes. [m] In pręsenti verò & aliud nobis visum est egere [n] quadam explanatione & incremēto, [o] non ex genere, neq; vsu ꝑfecto [p] & inutili consistente. Si qs enim alterna [q] fideiussi-

in constitutione ll. la. Azo.

[n] Egere. s. ea lege.

[o] Et incremento. incrementum dico ex genere, & vsu nō imperfecto neq; inutili: sed perfectum erit & vtile tam ad genus contractus sup quo ponimus, quàm ad vsum: q in frequentia est hic tractatus: & sic sup frequēti fiunt leges: vt Instit. in proœ. §. cumque. & s. de hæ re. & fal. in prin. ibi. q̄cunque qdem &c.

[p] Vsu imperfecto. in libro M. vsus.

[q] Si quis enim alterna. i. & vnus fide iubeat pro altero expressim seu tacite. Hic no. pro Martino ꝙ duo rei videanť inter se fideiubere: vt hic, & ff. de duo. re. l. reos. in princ. sed Io. contra & in prædictis ll. dicas ꝙ specialiter hoc fuit actum. pro Ioan. ff. de arbi. l. si duo. & ff. de except. l. excepugnes. §. rei. tu dic ſm Azo. distinguendum, an peruenit ad vtrunque eorum: & tunc quatenus ad alium peruenit, videatur alter fideiussisse. an ad vnum tā tum, & tunc alter in solidum videatur fideiussisse: vel si non esset diuisa, sed in communes vsus expensa, tunc serua qd dicitur. ff. ad Velle. l. vir vxori. in fi. vbi hoc dixi. & secundū prædicta

† περὶ ἀλληλεγγύων. hi sanè non proprie dicti duo rei, sed mutua vice fideiussores, qui titulo Digestorū de duob. reis a duobus reis se cernuntur. Con.

prædicta patet secundum M. dari actio mandati vni contra alterum, si solus vnus soluit fm Ioan. non mandati, sed negotiorum gestorum. & sic vario modo intelligunt. C. de duo reis. l. j.

[a] Fideiussione. i. promissione: vt ff. eo. l. aliter.

luta est. ʒ. de testi. in prin.

[k] Omnino. i. in solidum. Al.

[l] Absentes. sed cum inuicem videantur fideiussores: cur non datur præsenti tempus ad reducendum absentem, vt ʒ. de fideiuss. §. j. Resp. plus ibi operatur expressa fideiussio, quàm tacita. quæstio secundum M. procedit, secundum Ioan. non: cum videantur fideiubere adinuicem, vt diximus. ʒ. e. in prin. §. j.

Expressa plus tacito operatur.

fideiussione [a] obligatos sumat aliquos: si quidem non adiecerit oportere & vnum horum in solidum teneri: omnes ex æquo conuentionē sustinere. [b] Si vero aliquid etiam tale adijciatur, seruari quidē, pactum: [c] non tamen mox ab initio vnumquēque in solidum exigi: sed interim [d] secundum partem qua vnusquisque obligatus est: [e] cedere [f] autem eum & contra reliquos actionem, si & idonei sunt, & in eo loco. & si hoc ita se habere videatur: [g] si quidem idonei sint, & præsentes inueniātur, illos periclitari cōplere [h] in singulos [i] in ꝓpria parte quod sub alterna ꝓmissione creditum est, aut ex quo omnino [k] obligati sunt, & non commune debitum, propriū cuiuspiam fieri onus. Si vero minus idonei se habere reliqui videantur, siue omnes, siue quidam: siue in partem, siue in solidum, siue absentes [l] forte: in illud tenere, quod accipere ab alijs non potuit. [m] Sic enim & illis seruabitur pactionis modus, & nullum [n] sustinebit damnum actor, licet aliquid [o] inter se illi pepigerint [p] ignorante isto qui habet eos obligatos: & vnusquisque tenebitur in id quod ab initio scripserit, artibus aut dolis aut transactionibus prȩuaricari quæ constituta sunt, non sinendus. Sin autem ijsdem commorentur vtrique aut omnes locis, sancimus negotij iudicem deducere [q] illos mox, & communiter examinare negotium, communiter autem inferre [r] sententiam. Sic enim [s] & rei omnes obligabuntur: [t] & substantiæ eorum qualitas examinabitur: & debitum similiter quidem secundum iustitiæ similiter autem secundum legum ordinem procedet.

[r] ferre.

Si aūt non administrator [t] sit causæ iudex, sed alter aliquis, damus licentiā aut incōpetēti iudici interpellationē suscipienti, [u] aut in ꝓuincijs his denunciatis clarissimo ꝑsidi, aut competēti [x] iudici cogere per suum officiū, & illos [y] interesse liti, & partem eius fieri: vt nullum impedimentum huic nostræ legi fiat: his omnibus incipientibus in contractib. sequentis temporis, & ab hui[us] legis dispositione. quod antē ante eam præterijt, positis pro his relinquimus legibus. [z] Quæ igitur placuerunt nobis, & per hāc sacram declarata sunt legem, tua quoque celsitudo operi effectuiq; cō-

[b] Sustinere idem iure veteri videtur hoc casu. ff. eo. l. reos. §. fi. & C. e. l. ij. & hic no. ꝙ hinc sumitur authen. quæ est. C. eo. l. ij.

[c] Pactum. hoc est ꝙ tenebuntur in solidum.

[d] Interim. i. donec appareat eos esse soluendo, qui præsentes sunt.

[e] Obligatus est. repete exigi.

[f] Cedere. i. accedere. & fm hoc, si ve. quod sequitur, sunt duæ partes, si, & vero & q. d. accederet & contra alios si sint idonei, & præsentes: & hoc statim clarius exprimit. & sic ita corrigit hic quod est in C. de duo. reis. leg. ij. quæ est contra: vt C. locati. l. si diuisa. quæ est contra: vt & alibi vbicunque dicit duos reos in solidū conueniri: nisi in his duobus casibus, s. quando est absens alter, & quando nō est soluēdo. & quod hic dicit in duobus reis, idem est in pluribus tutoribus: vt ff. de tute. & ratio. dist. l. j. §. nunc tractemus. & fideiussoribus & constitutoribus: vt C. de consti. pecu. l. fi. sed non idem in pluribus fideiussoribus eiusdem tutoris: vt ff. rem pupil. sal. fo. l. fi. Sed an beneficio huius. le. potest renunciari? Dic ꝙ sic, vt C. de pact. l. pe. sic se habet consuetudo. Item nunquid & plures rei stipulandi similiter diuidunt petitionem suam? Respon. forte nō: quia neque hoc dr̄ in titulo, neque prodest reo. nam si & vni soluerit, liberatur ab omnibus: vt insti. eo. §. j & ff. eo l. ij. Ac.

[g] Videatur. s. quod sit adiectum quemlibet in solidum teneri.] [h] Complere. id est illos pati periculum complendi in propria &c.

[i] In singulos. s. actione competente. simile periculum

[m] Non potuit. sic in tutoribus vno soluendo constituto, alijs non, vt ff. pro quibus rebus ad eum. tu. ca. l. fi. sic in fideiussoribus, vt C. de fideiusso. l. iij. sic C. ad Velleia. l. antiquæ. §. sed si minus.

[n] Nullum. alias nullius.

[o] Aliquid. puta vt vnus non teneatur pro alio aliquo casu.

[p] Pepigerint quod facere non possunt in præiudicium creditorum, vt hic, & C. de pac. l. debitorū. & l. pacto.

[q] Deducere. re & verbo, quod faciet tantum ordinarius, non delegatus: vt ʒ. de exhi. & intro. §. si vero etiam quidā. col. v. & hic vbi ijcit.

[r] Sic enim. i. si oīa supradicta seruentur.

[s] Obligabuntur in solidū in cōtractu.

[t] Non administrator. i. nō ordinarius, sed delegatus forte. sic ponitur administrator C. de iudi. authen. ad hoc. & dicta authen. ʒ. de exhib. & intro. §. si vero etiam quidam.

[u] Suscipienti. s. delegato, si habet merum, vt ʒ. de exhib. §. fina. aūt non addāt.

[x] Competenti. puta spectabili vel illustri Azo.

[y] Illos. s. reos defendit, qui presentes volunt adesse.

[z] Legibus. sed cum olim vno conuento interim alter non conueniretur, vt ff. de pact. l. quoties. §. si creditor. & vno conuento alteri solui non poterat, vt ff. eo. l. ex duobus. Item ab vno vel contra vnum facta conuentione, interruptio omnibus vel contra omnes fiebat, vt C. eodem. l. fina. quæro cum hodie quasi diuersa sint, vt dixi hic: an prædicta iura seruētur, & an sint correcta?

correcta? Rñ. l. ff. co. l. ex duobus. non puto corrigi. Item nec corrigi. C. eo. l. fi. sed quod dixi, quòd vno conuento alter interim non conueniebatur: hoc determinatur per hanc. l. vt omnes conueniant, si sunt soluendo.

DE TEMPORE non solutæ &c.

a Omnes pecuniæ. Replicationes. i. exceptiones. Accur.
b Casib. vt in dote.
c Non examinatas. ad plenum.
d Negotijs. i. in suis negotijs callide vel negligenter versentur homines.
e Alijs. i. hominibus callidè vel negligenter versandi. & honor. quia tollitur materia peccandi. sic insti. vi bo. rapt. §. sed ne dum.
f Semper. quia post longum temporis spatium nec documentis integritas. nec actis fides nec ætas valet testibus suffragari: vt j. hæc constitutio innouat constitutionem. Al. Item post temporis interuallum non eadē fides testibus habetur: vt ff. de Carb. edict. l. iij. §. causæ.
g Sancita. vt C. de non nu. pec. l. in contractibus. Accur.
h Colligere. in libro R. deest.
i Dabatur. vt C. de dote cau. l. fi. Accur.
k Tempore. i. suscipientes grauamen probationum.
l Matrimonij. quod durauit tantummodo per biennium. s. vt dictum est.
m Queri. aliàs cōqueri toto tempore matrimonij: vt hic, & etiā postea per tres menses: vt j. §. si verò vltra biennium.
n Transmittere. s. ad hæredes vt hic. & C. de non nu. pe. l. si intra §. si autem. & l. cum vltra.

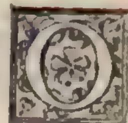
tradere festinet. Dat. XV. Kal. Ian. C. P. Domi. Iusti. PP. Aug anno XIII. Ariene V. C. Cons.

TITVLVS X.
Nouella 100.

DE TEMPORE NON solutæ pecuniæ super dote.

Exceptio non numeratæ dotis olim toto tempore matrimonij, & eo soluto intra annum competebat, hodie vero si matrimonium intra biennium durat, prædicta competit exceptio: & etiam eo soluto competit intra annū, matrimonio vero soluto vltra biennium intra decennium dicta exceptio viro & hæredibus eius competit. Barto.

Imp. Iustina. A. Ioanni gloriosiss i. per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

Omnes pecuniæ non numeratæ replicationes, a subiectas in aliquib. casibus, b nō examinatas c nr̄æ reliquerūt leges: sed plixitatē earū & effusionē abbreuiauimus, ne sua negligētia aut calliditate forsan negotijs d fruanī hoīes, & cās pbeant alijs: e non enim sub æqualitate semper f pbationes erunt eas exhibere volentibus multa quoq; tēpus refutat. Qua propter benefacientes abbreuiamus in quibusdā casibus pecuniæ nō numeratæ querelas: quas licet ex ijs quæ a nobis iā sancita g sunt colligere. h Quia.n oē tps matrimonij dabaī i viris donec matrimoniū ɔstaret, queri de non data dote: interpositio quoque maior facta est et post mortem virorum, vt & post repudium intra annum dareī querela: ideo existimauimus breui & compendio sa lege velocem facere & pecuniæ numeratæ super dote querelam, & liberare a probatione mulieres in talibus ex longo tempore. k

CAP. I. De dote non numerata.

SI ergo annis duobus solummodo habeat aliqs vxorem, aut etiam his tēporib. minus, & non accipiat dotem: nihil ex taciturnitate vir lædaī: neq; hęredes viri, licet tacuerit ille: sed intra annū aliū querela moueatur. breuitas enim matrimonij l ad hanc nos legislationē vocat. Si vero maius biennio tempus, minus autē decennio matrimonium protendatur: damus marito queri, m & dicere non illatam sibi dotem, aut in partem, aut in solidum: & si hoc fecerit, transmittere n querelam, semel marito querente, & muliere quia dedit non probante. Si autem neque intra decennium queratur, taciturnitate o mariti auferimus querelam: neque ei post decennium hoc agere sinemus, nec annum dātes vlterius hęredibus eius. sitque in hoc non nostra aduersus aliquos pœna, sed libertatis subiectorū diligentia. p Vbi enim licet in prolixo sic tempore, decennij dicimus, proponere querelam: si tacere elegerit, palam est voluisse, vel si non accepit dotem, omnino eum, aut suos reddere hęredes: his valentib. q & si repudio solui contingat matrimonium: in nullo discernentibus nobis, siue mulier tanquam dotem offerens conscribat, siue pater, siue alter quispiam pro ea: tempore in omni casu tali, sicuti prędiximus, extendente suos effectus, & dante vel perimente querelam. Contestationem vero dicimus non in sermonib. solum: (sæpe enim indignationis, aut alterius incidens occasio, talia quędam virum præparat dicere: aut etiam ille quidē dixit nihil, testes autem redempti hoc mentiuntur) sed oportet contestationem in lit-

o Taciturnitate. Imo videtur, quod statim sibi præiudicet, cum ex cā fuerit cōfessus: vt C. de non nu. pe. l. generaliter. & ff. de proba. l. cum de indebito § fi. quę sunt contra Sed speciale in dote, vt nō statim præiudicet confessio: licet ex cā. sic est speciale in mutuo, in odium creditoris, vt tm̄ post biēnium præiudicet: vt C. de non nu. pe. l. in contractib. in prin.
p Diligentia. Not. exceptiones non in pœnam, sed ppter subiectorum libertatem inductas: vt nō oī tpe de suo iure dubitent: vt insti. de vsucap. in prin.
q His valentibus. nam a §. si ergo vsq; huc dictum est quā solutum est matrimoniū morte viri, vel vxoris.

Exceptiones in subiectorum libertates inductæ sunt.

in litteris esse. a Si autē etiam in iudicio eam aliquis forte facere voluerit: oportet omnino innotescere mulieri, aut ei qui dotem omnino offerre conscripsit. nam nihil est quod prohibeat maritū in semetipsum hoc agere, & queri quasi: & partem quidē mulieris quod agitur, ignorare: prouidentiam vero sui etiā ponere nullo valere modo: b & quia vel ab eo querela facta ē, nescire. Generaliter c igitur dicendum est, intra biennium quidem matrimonio soluto siue morte, siue repudio, & ipsi marito de non numerata pecunia licere queri, & hæredi eius intra alium annum. Si vero vltra biennium vsq; ad decē d annos matrimonium extendatur: marito damus querelam e & hæredi eius intra menses tres. Si vero trāscurrerit f decenniū: tunc neq; marito, neque hæredibus eius querela erit, tpe ad oia sufficiēte mulieri. Et si quidē intra ætatē maritus sit, & non queratur: g tantum ad in integrū restitutionē h ei damus tempus, vt trāscendat i duodecim annos à tempore nuptiarum. k Nouimus enim eos qui vehementer citius cōtrahunt nuptias, non minus quindecim annorum l ad hoc procedentes: qua de re transit quintum & vicesimum annum: & erit possibile intra vicesimum septimum m annū queri de non numerata pecunia dotis moriente quoque eo intra prædictum tempus, n hæredes habere o annum p ad querelam. Si autem minores sint non querentis hæredes, siue maioris, siue minoris: quinquennium habeant solummodo ad mouendam querelam non numeratæ pecuniæ, sufficiente tempore, & non expectante exitum q omnium minorū temporum: r quod nos ad præsentem legem s

Quādo scriptura est necessaria: vide in c. j. in iiij. gl. extra de testi. lib. vj.

a In litteris esse. r ne. querelam non numeratæ dotis in scriptis fieri debere, sic & in attestatione filijs furiosis facta: vt j. vt cū de appel. cog. §. si quis de prędictis. sic etiā in libello est scriptura necessaria, ut l. de exhiben. §. sancimus. col. v. & C. quando lib. prin. da. per totum. sic & C. de mand. princ. l. j. regulariter autem etiam sine scriptura: vt C. de pa. l. pactum. Item not. q si fiat in iudicio. debet innotescere mulieri, vel ei qui dotē cōscripsit. sic & j. de litigiosis. §. omnem vero. in princ.

b Valere modo. s. mulierē, cum ignoret: vt subijcit.

c Generaliter. repetit breuiter quæ dixit, & addit parum. j. scilicet de tribus mensibus. & not. q hic sumitur authē. quę ē. C. de dote cau. ta non nume. pecu. super. l. fin.

d Ad decem. nō est exclusiuum. Ioan.

e Querelam. s. dum viuit.

f Transcurrerit. vel transierit. Accur.

g Et non queratur. id est, contestationem secundū quod supradictum est, intra tempus non opposuerit.

h Restitutionem. hanc restitutionē putat Ioā. quod suo iure habeat minor, & si eam non petat, sed directe hāc exceptionem proponat. sed hæc litera aperte dicit contra. vnde secus puto, q scilicet petatur per officium iudicis: vt ff. de mino. l. quod si. in fi. & hic conscripsit se dotem accepisse post confectionem dotalium instrumentorū: si vero ante confectionem, non est necessaria restitutio: cum except. habeat iure communi sicut quilibet maior. Sed certe licet habeat exceptio. iure cōi, tamē restitui potest, secundum Azo. vt ff. de minoribus. l. in causæ. ij. §. Pomponius. Accur.

i Transcendat. s. ius commune vsque ad ann. xij. vl tra xij. non audiatur.

k Nuptiarum contractarum secundū M. argu. C. de nupt. l. sancimus. & sic poterit opponi intra xxxvij. annū vna die minus si ponas maritū in vltima die xxv. ann. contraxisse. vel dic contrahendarum, secundum Bul. vt probatur per hæc verba, nouimus enim eos. &c. & sic vsque ad vicesimum septimum annum vna die plus. nam a xv. an. completo in antea fit cōputatio. Item contra M. facit aperte hic, vt dicit. & si quidem sit maritus intra ætatem, & nō queratur nā & ex hoc oportet intra ætatem tempus exceptionis cucurrisse, & eum non fuisse conquestum, quod non quam dici potest eo casu, quando in vltima die xxv. ann. contraxit, cum non possit exceptio tam breui tēpore finita esse scilicet vna die. Sed non attēditur secundum M. nisi quod concessio fieret intra ætatem. sed certe imo est attendendum etiam, quod sit præscriptio completa: ut prædicta litera dicit, & sic etiam secūdum eum cum diceret vsque ad xxxvij. ann. produci, oportet quod tantum sit intra xxv. āñ quā potuerit exceptio cucurrisse, & ita ab anno xxv. vsque ad xxxvij. annum vna die minus ad plus procedi tur, etiam secūdum M. Sed nos Bu. sententiam probamus.

l Quindecim annorum. de consuetudine forte, aliud de iure, ut inst. de nup. in prin.

m Intra vicesimum septimū. i. citra, vel secundum Ioan. etiā pone proprie.

n Tempus. xij s. annorum.

o Habere. s. maiores.

p Annum. speciale. nam habere regulariter quis debet, quod defuncto superat secundum oēs. Azo.

q Exitum. id est, non considerabimus quantum morienti vel successori suo superest tempus.

r Temporum. nā semper tempora prædicta seruabimus.

s Ad præsentem legem. sunt ergo hic minori sex specialia. Primum, ut licet hęc præscriptio sit temporalis, scilicet anni vel trium mensium: vt supra proxim tamen currit minori. vnde restitutio necessaria est, vt hic: aliàs contra: ut C. in quibus cau. in integ. restitu. non est necessa. l. fin. sic est in quibusdā alijs casibus speciale: quod dic: vt supra de hære. & Falcid. §. pupillus. Secundum, quia aliàs restituitur minor intra tempora constituta a iure, scilicet xxix. ann. vt C. de temp. in integ. restit. l. fin. hic autem intra xij. ann. Tertium, quia alias incipit quadrienniū elapso xxv. anno. ut ff. de mino. l. interdum. hic autē a tempore nuptiarum contractarum secundū M. vel contrahendarum secundum nos. Quartum, quia maior minori succedens habet quadriennium: sed hic habet annum quantuncumque supererat defuncto. Quintum, quia minor minori vel maiori succedens habet sua tempora ratione suæ ætatis: & postea quadriennium hic autem quinquennium est. Et sextū, quia hoc quinquennium currit in minori ætate huius succedentis, adeo vt non restituatur: aliàs cōtra ut ff. de mino. l. etiam ei.

Minor plura specialia habet.

Muliere

Casum. a Muliere nanque. ponit. Mulier nupsit viro habenti xiiij annos, ex eo concepit, & durauit matrimonium per quatuor annos: deinde vir decessit: & post mortem eius elapsi sunt xx. anni: & tunc agit de dote mulier. sed filius quem ex dicto marito habuit, exceptionem opponit ratione suæ ætatis, & sic post xxiiij. annum à tempore contracti matrimonij, & dicit mulier eadem; mater, quod non potest, cum tantum quinquennium habeat post mortem patris.

b Vicesimum. aliàs xxx. & ita dices durante matrimonio xiiij. annos.

c Mouebat. s. filius defuncti.

d Contra matrem. scilicet marito maiori vel minori.

NEQVE VIRVM quod &c.

e Vel. pro etiam.

f Solo. & non proprietate. & hæc prima pars expeditur. ff. eo. vsque ad §. illud.

g Filios alere. & hoc expeditur. ff. eo. §. illud. vsque ad §. fin. qui incipit, nouimus. Accur.

h Seruetur. & hoc expeditur. ff. eo. §. fi.

i EA quidem. Quod sine. id subaudi.

k Tumultum. id est redundat in tumultum: quia adhuc vacillant apud homines.

l Negotijs. datiui casus est.

m Iudicia. subaudi, circa. Accur.

n Terminata sunt. id est statuta ab alijs principibus & à nobisipsis. Al.

o Non displicentibus. id est non displicuerunt secunda, quæ visa sunt nobis meliora legibus primis, scilicet tractantibus de hac materia. & sic participium in verbum resoluitur. & sic no. quod corrigit seip

† aliàs quod ei etiam restitutio in integrum dabit.

monit. muliere nanque a coniuncta quarto & decimo anno post vicesimum b annum mortis patris, abutens minori ætate, mouebat c quidem contra matrem d non numeratæ pecuniæ obijciens ratione post quartum & vicesimum nuptiarum annum. quod nos iudicantes curauimus: & propter has circunstantias, & ætatem minorum in quinquennium in præsenti decernimus lege: illo videlicet non numeratam pecuniam obijciente, qui scriptus fuerit dotem suscepisse & secundum sua tempora, siue perfectæ ætatis sit, siue minoris causa iudicanda. Valere hac lege super ijs quæ postea futuræ sunt nuptijs. super ijs etiam quæ constant, si quidem residuum est decennium, aut non minus biennio, hoc habeat tempus in non numerata pecunia, quod † ei etiam post transmissionem dabit. Si vero aut minus ei biennio reliquum est tempus, aut etiam excessit totum decennij tempus: tunc ipsis quidem biennium damus ad querelam non numeratæ pecuniæ: eorum autem heredibus & post solutionem matrimonij intra tres menses: vt per omnia eis iustitiam seruemus. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo manifesta omnibus facere festinet. Da. XIII. Ka. Ian. CP. Domi. Iusti. PP. A.

TITVLVS I.

Nouel. 98. exstat Græcè in Scrimgeriana editione, quæ hactenus deerat in Haloandriana. Cont.

NEQVE VIRVM quod ex dote est, neque mulierem, ex sponsalitia largitate lucrum proprium habere: sed seruare dominium suis filijs, vel e si ad secundas nuptias non veniant, vsu solo f in lucro consistente: & vt repudio transigentes nuptias, lucrantes aut dotem, aut ante nuptias donationem, & ipsis sit dominium seruent filijs vsum habente persona cogendam filios alere. g Si vero bona gratia soluant nuptiæ, & videant occasione damni detineri quædam: & hac arte † perimenda quæ detinentur: & filijs seruentur. h

sum. sec. ff. de nup. §. j. colla. iiij. & ff. vt fratrum filij. in princ. col. ix. lex enim antiqua idem quod hic dicit: vt C. de sec. nup. l. quoniam. §. fin. & l. hac edictali. §. fi. sed alia ff. de nup. §. si vero. distinguit. hic autem dicit indistincte: sed per aliam. ff. vt fratrum fil. col. ix. distinguitur: vt iam dicetur. Accur.

f Seruandis. lucris.

g Simplici. hæc. s. quæ

† parta.

COLLATIO VIII.

Matrimonio soluto morte, diuortio, vel bona gratia, lucrum dotis vel donationis propter nuptias debet seruari liberis illius matrimonij quo ad proprietatem, vsufructu solo à lucrante retento: & quod ab altero coniugum queritur, retinetur: his obtinentibus siue coniuges ad secunda vota transierint, siue non. Bart.

Imp. Iustinia. A. Ioanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRAEFATIO.

EA quidem quæ semper idem † se habent, legib. non egent varijs, simplicitatem, & quod sine i vllius diuersitatis mixtura est, continuè possidentia & vtentia legib. sempiternis ac sacris, nulla correctione egentibus. Quod autem secundum nos est in redundationis comprehensum tumultum, k gubernatiua indiget sapientia ex legib. superuenientes negotijs. l Vnde quoniam nos neque ad iudicia m segnes, multis interpellantium causis, singulis quidem medemur, comprehendentes autem vnamquamque quæstionem dubitatam a nobis & iudicib. nostris, per legislationem quæ oporteat agi, generaliter in vnaquaque quæstione, exponimus. Itaque illud ante omnia visum quidem est forsan esse priscis legislatoribus non sine quadam diuisione: nobis autem putatum est bene se habere temperata lege ad simplicitatem causam transponere, & nunc inchoante, & nihil perscrutante horum quæ prius terminata sunt: n quoniam & nobisipsis pridem non displicentib. o de hoc ipso quæ legibus visa sunt meliora secunda: (nuptialibus nanque lucris si quidem aliquis coniunctorum seruauerit pudicitiam manentibus apud ipsos valide, & eorum substantijs infixis: si vero veniat ad alterius personæ coniunctionem, ex prioribus nuptijs filijs seruandis) p simplici q

† Id est eodem modo, ὡσαύτως.

quadam & meliori lege duplicẽ hanc placuit interimere. Si enim secũdis a mixta nuptijs mulier, aut ẽt vir forte ad secundam respiciens coniugem: quę ex morte lucrata sunt, aut ẽt ex repudio forte, seruat filijs, (cum vtique forsan & alij erunt eis filij ex nuptijs sequentib.) quõ iustum est eos qui in solis filijs b legitimis moriunẽ, non seruare eis lucra ex mortuis eorum parentibus, sed alijs c ea transmittere? Scilicet qd erit preciosius d filijs e apparentib. non ingratis?

CAP. I. Vt proprietas dotis & propter nuptias donationis seruet̃ filijs.

PROPTEREA igitur sancimus, si mulier moriatur, & eueniat lucrum fieri viro dotem: hanc oĩno seruare filijs, siue ad secundas veniat nuptias, siue etiam f non. Et ex diuerso si mortuus fuerit vir, mulierem antenuptialis donationis lucra g proprijs filijs seruare: vsum quidem lucrorum ex nuptijs apud eos constitutum, h proprietatẽ vero eorũ filijs oĩno seruandã: his quæ sup parentibus ad secũdas veniẽtib. nuptias sancita sunt, i suo ordine seruandis: & hoc valere matrimonijs quocunque modo solutis, ab hodierna die, & in omne i quod sequitur: & his matrimonijs quæ iam soluta sunt quidem, siue morte, siue quolibet alio modo, adhuc autem pendente, k eo q vnus superstes sit. Nam si ambo defuncti sint, hoc hæredibus non damus: sed tanquam semel terminatũ, veteribus relinquimus legibus. Illud certum est, quia dum semel fuerit filiorum, & proprietatem lex deferens eis præstiterit: tunc in successionib. & alijs accessionibus, l ista & in his erit, sicut & in prioribus sancitum est filijs, qui propter secundas nuptias parẽtũ, lucrũ aliqđ ex legib. sunt potiti.

CAP. II. Vt repudio vel bona grã soluto mr̃imonio, id quod alterutri psonæ cautũ est, filio suo conseruet: & de alendis liberis a parentibus.

Illud quoq: ex quadam cã denunciatũ m nobis, ad legislationẽ deducere existimauimus oportere. Quia.n. transegerũt qdẽ inter alterutros n & vir & vxor: filios aũt qui eis erãt ex mr̃imonio, despexerũt eos ambo, & circũibant mendicãtes: o propterea iudicauimus vehemẽtiori p qdẽ forte: sed cõuertenti q ad melius se habẽs vel lege: vt timore .s. pœnarũ quiescant aut lucrorũ r cã iniustorũ matrimonia dilacerare, aut ẽt pprios negligere filios. Si.n. oĩno aut per transactionẽ, s aut p modũ t alium separẽ matrimoniũ: si qdem non sunt filij, maneant priora in suo ordine. Si vero filijs existentib. fiat hoc: & neq; filios erubescẽtes, v dent tñ occasionem spontaneam & transactionis, & per consensum factæ, aut ẽt inuitæ, forsan peccãte † viro, aut cõmittente digna amissione x antenuptialis donatiõis, aut muliere y digna casu z dotis: neq; vir dotẽ lucreẽ, neq; mulier antenuptialẽ donationẽ: sed repentẽ casu pcedente aut dotis, aut antenuptialis donationis, pprietatis lucrum mox ad cõmunes veniat filios, & eorũ fiat: vsu solo apud transigentes manẽte: cogendo tñ eo qui vsũ lucreẽ, filios ex eo mr̃imonio & alere, & alia oĩa ministrare eis sm lucratę substãtię mẽsurã. a Nouim' aũt aliqd ẽt tale factũ: qa & bona grã dissolui matrimonia, & recedere b quidem antenuptialem

† petente in vetustis & impressis & scriptis exempl.

Quæ est melior antiqua duplici.
a Secundis. s. parentibus.
b Solis filijs s. existentibus ex primo matrimonio.
c Sed alijs. s. extraneis.
d Preciosius. quàm huiusmodi lucra supradicta eis seruari a parentibus.
e Filijs. s. prænominatis.
f Siue etiam. sed hodie conceditur viro & vxori virilis portio secundũ numerum liberorum. vt aliqd amplius sit ei quæ non nubit, quã ei quæ nubit. & sic ista per aliam determinatur & corrigitur, vt j. vt fra. h. §. quia vero, col. ix. quæ est contra.
g Lucra. s. sancimus seruare.
h Constitutum. dicimus.
i Et in omne. s. lucrum Al.
k Pendente. s. matrimonio: qa vnus coniugum superest, vt subijcit: & sic trãsit de plurali ad singularẽ. Azo. cum dixerit priùs matrimonijs: nunc matrimonio. & sm Al. dic q pendet superstite illo qui fecit lucrũ. & sic not. q dicitur pendere matrimonium vno tantum superstite. Al.

Matrimoniũ vno tñ superstite pendet.

l Et alijs accessionibus. hypothecarũ, quam in bonis seruantis eas possunt vindicare filij: vt C. de secund. nup. le. hac edictali. §. vlti. fructus sunt eius qui seruat. Accur.
m Denunciatum. s. a nobis. Accur.
n Alterutros. i. inter se, vel ab inuicẽ diuerterint.
o Medicantes. s. filij.
p Vehementiori. i. duriorem pœnam inferente. Accur.
q Conuenti. quasi dicat conuenti sumus per interpellationẽ forte ad id qđ melius se habeat.
r Lucrorum. lucra iniusta sunt lucrantibus propter solutionem matrimonij: vnde filio applicatur proprietas, vt subijcit. j. Azo.
s Per transactionem. quia vnus coniugum commisit delictum quare ab altero sit repulsus.
t Per modum. qa vnus repellit alium sine causa, sed in sequenti. §. nouimus. loquitur quãdo bona gratia.
v Erubescentes. s. parentes. & dic q filios est accusatiui casus: & cõstrue sic: & parentes non erubescentes filios det actiones &c. Azo.
x Digna amissione. i. quia vir committit ea propter q est dignus vt donationem amittat. & idem in vxore subijcit & si non cõmittat, sm Azo. vt j. proxi. §. dicit. Accu.
y Muliere. repete, committente.
z Casu. i. amissiõe.
a Mensuram. No. filium alij sm substãtiam patris. quod facit ad id quod dicimus. ff. ad Maced. l. sed Iulianus. §. qđ dicitur. Accur.

Filius sm patris facultates ali debet.

b Recedere. i. redire.

Quasi

a Quasi damni. s. dati a viro vxori, vel econtra.

b Hoc egit. i. curauit.

Princeps omnium pater est.

c Dicimus aūt. no. principem oium patrem, & legis: vt s. de incestis nuptijs. §. dubitatum.

d Nihil. not. omnia intelligi remanere quæ expresse nō corriguntur. sic C. de ap. l. præcipimus. in fine. & supra vt determinatus sit nu. eler. in fi. coll. j. Ac.

DE APPELLAtionibus.

a Subiectorū. Sed quæ est differentia inter hunc tit. & s. de ap. & aliū de his qui ingre. ad appe. R. si. primus de appe. tractat de principijs appellationū: secundus, s. de his qui ingre. tractat de fine. hic autem incidenter positus fuit, non ex proposito, sed ex quæstiōe tali facta: vt in princ. huius constitutionis: quia dr̄ breuiter quod si pendente cā appellationis compromittatur in arbitros, tēpus quod ibi fuit, non nocet exercitio quod fieri habet intra annum vel biennium, vt supra de his qui ingredi. ad appel. §. j.

f Patronus. i. aduocatus, vt C. de postu. l. quisquis. Accur.

g Quia lege. vt s. de his qui ingre. ad appel. in princ.

h Hesychium. i. auunculum siue patruum, qui vulgo dr̄ theius, vt j. de hær. quæ ab intesta. §. si autem defunctus. colla. ix.

i Aduersarios. inter se vel inuicem.

k Litem. principalis causæ. Accursius.

l Addictum. i. condemnatum.

m Recessisse. dixit aduocatus Hesychij.

n Ex conscripto. i.

nuptialē donationem ad eum q conscripsit, dotē vero ad eam q̄ obtulit: tñ occasione quasi dāni, a & aliarū causarū, auri quantitas non mediocris vtriq; data est parti, vt nō videret hoc nuptiale lucrum, neq; seruaret filijs ſm de hoc leges, sed extrinsecus accedens quasi ex alia cā lucrū, fieret eius qui accipere hoc egit. b Ideòq; ex hac arte factā curantes læsionem, sancimus, vt vel si qd tale fiat, & adueniat alteri aliquod lucrum: & hoc similiter seruari filijs: proprietate qdē mox veniēte ad eos, vsu vero solo apud lucrātem constituto. Sic abstinebunt oī vitio, sic omni desiderio irrationabili, sic nec inuiti, nec sponte suis nocebunt filijs: sed erunt temperati, maximè qdem circa suam castitatē: deinde ēt circa matrimonij affectum, quem cōpetens est habere eos qui semel coniuncti sunt alterutris. Res est & castitate plena & bonis morib. congrua, & paterno maternoq; affectu plena, vt quod eis parentes sponte non seruāt, hoc post Deum (qui est cōis oībus pater, dicimus aūt c qui imperiū habet) per legem ijs qui a parentibus læsi sunt seruet: vt hic quoque ea quæ de lucris & successionib. pridem disposita sunt, teneant. nihil d. n. eorū innouamus, pter illa sola q̄ expressim in hac lege conscripsimus. Quę igit placuerunt nobis & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuiq; tradere festinet. Dat. XV. Kalē. Ianua. CP. Imperij Dn. Iust. PP. Aug. anno xiij. Iusti. V.C. Cons.

TITVLVS III.
Nouella 93.

DE APPELLAtionibus.

Si in medio causæ appellationis ad arbitros itum sit, licet decies millies biennium cucurrerit, non impeditur quis appellationem prosequi, nisi finito tempore compromissi biennium sit elapsum. Ange.

Imperator Iustinianus Augustus Ioanni gloriosissimo per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

Subiectorum a nostrorum interpellationes, legum nobis pbēt occasiones pro salute subditorū cōscribendarū. Aditionem namque nobis quidā patronus f fecit: quia lege g volente appellantem, & p biennium tacentem, aut certe exercentem quidem, nō tñ perexsequentē, appellationum cadere certaminibus, & confirmata sententia non posse vlterius procedere, sed ratam fieri vtrique sententiā: Hesychium h autem & aduersarios i eius exercuisse quidem litem k apud pedaneū iudicem: addictum l aūt eundem Hesychium appellasse: & causam contigit recurrere ad tuam cognitionem: & dum lis in iudicio tuæ celsitudinis exerceretur, recessisse m quidem a certaminibus apud te gestis, arbitros autem elegisse communes ex conscripto, n & apud illos concurrisse, & quædam exercuisse: postea vero neglexisse quidem electos arbitros, non aūt psecutos apud eos motam litē, sed transacto biēnio vti aduersarios eius, quia non possit a condēnato exerceri in tuo iudicio talis lis, sed oportet eam confirmari semel biennio trāsacto: illum vero propterea non persecutū apud tuā gloriam, eo q litem apud electos diceret arbitros. Sancimus igitur 1 memoratum quidem negotium ex quo hæc nobis sunt nunciata, nihil lædi ex cursu temporis, o neque ratam esse iudicis sententiam semel appellatione data: sed & exerceri apud tuam gloriam, & terminū legitimum suscipere: etiam si decies p millies plus quām biennij

ex eis scriptura & voluntate arbitros elegerunt. Accur.

o Ex cursu tpis. merito non leditur ex tēporis cursu, qui negligens non fuit: vt s. de appel. §. ij. & de his qui ingre. ad appel. §. j. & j. vt cum de app. cog. §. j. coll. viij. & ff. de mino. l. intra vtile. & C. de inofficioso testa. l. contra maiores.

p Si decies. sic. s. de hæ. & Fal. §. ad hoc. Mote.

1 Ex hoc §. sumpta est auth. q̄ est sup l. ij. C. de tēpo. ap. & incipit Si tñ in medio. & vide de materia huius authenticæ in Speculi. de app. §. nunc breuiter trāscurrēdum. ver. itē fallūt si tpi. vbi sunt cōcor. iuris ciuilis & canonici

a Motæ. per contestationē. & sic sunt generius casus.
b Non motæ. quia per constitutionem non cœperat adhuc causa tractari apud iudicem appellationis: appellatum tamen erat.
c Biennium. secus forte in causa criminali: vt ff. ad Turp. l. ab accusatione. & l. ij. & C. ad Turp. l. quamuis.
d Iudices. i. arbitros: vt s. posuit. & sic ponitur, C. de arbi. in prin.
e Iudicium. i. arbitrium. Accur.
f Credidit. id est cōfidit q̄ debet arbiter sumere causam.
g Iudices. idest arbitros.
h Schema. idest forma vel figura.

DE TESTAmentis imperfectis, &c.

Et hoc dicitur vsque ad §. quis vero.

i Rerum. repete. testamentis factis, id est scriptis a filijs de diuisione rerum coram parente facta de eius facultatibus, & subscripta. Sed P. hic scripsit malam esse hanc grammaticam & falsam: quia non tractat de testamētis filiorum inter parentes, sed econtra. Sed certe ita recte intelligitur, q̄ pater iussit inter filios diuisionem fieri, & ipse subscripsit: vt j. e §. vlt. Azo. vbi hæc secūda pars expeditur.
k Constātino Scripta. vt C. sacrosf. l. vlt.
l Eas. i. dest eam, vel leges similes, vel dic causas.
m Existentes. idest supponere solennitati iuris communis respectu filiorū, quia &c.
n Concedit. i. remittit.
o Valere. hoc iure veteri videbatur, vt

biennij tempus excesserit, aut excedat. Deinceps aūt in oī negotio in quo tale aliquid agitur, & in medio motę[a] cāæ apud iudicem appellationis, aut nō motæ,[b] si aliqui eligantur alij, & propterea biennium[c] trāseat, intra quod oporteat appellationis iudices litem decidere, & per quamlibet circunstantiā rursus reuertatur ad iudices[d] appellationis causa: alijs quidem oībus liceat vti partibus tanquam si eos non contigisset deserere quidē appellationis iudiciū,[e] ad electos aūt venisse, non tñ posse vti, q̄ bienniū præterijt. Nam q̄ semel iudices alios elegit, non est iustū vt taciturnitatē culpet eius q̄ propterea læsus est, q̄a ijs quæ gesta sunt de electione iudicū credidit:[f] & iō non est executus, neque compleuit litē illic, eo q̄ apud iudices[g] illos sit exercitum negotiū. Hæc igitur in oī negotio seruari apud tuū forū volumus, & in oī alio vbi secūdum appellationis iudicatur schema:[h] quatenus nihil iniustè circa nostros subiectos agatur. Si vero ēt postquam deseruerint electos iudices, biennij transeat tps: tunc confirmari volumus sñiam secūdum cōstitutiones de hoc factas a nobis. quod ēt deinceps in oībus futuris scdm hos modos negotijs valere volum⁹. alijs oībus quæ de appellatiuis certaminibus prīscis dicta sunt legibus, & a nobis in legum cōscripta sunt codicibus, in ꝓpria virtute manētibus.

Desunt hic nouellæ. 101. De decurionibus. 102. De moderatore Arabiæ. 103. De proconsule Palæstinæ. 104. De prætore Siciliæ. (Nouella de consulibus supra posita est colla. 4. tit. 4.) Nouella. 106. De nautico fœnore. quas infra coll. 10. reperies. Contius.

TITVLVS II.
Nouella 107.

DE TESTAMENtis imperfectis a parentibus in filios factis: & de diuisione rerum[i] a filijs coram parente, & de eius facultatibus facta & subscripta.

Volens in scriptis testari inter filios, si non est litterarum ignarus, manu propria filiorum nomina, quotas & quantas, non per signa, sed per litteras integras designare debet in quo libertas, & legatum vxori & extraneis relinqui poteris. Ang.

Imp. Iustin. A. Basio magnificentiss. comiti deuotiss. domesticorum locum obtinenti Ioannis gloriosiss. prætoriorum præfecti iterum exconsuli & patricio.

Constātino diuę memoriæ lex scripta[k] est ꝑ antiquæ coniecturæ simplicitatē, porrò causarū uarietas, & natura eas[l] frequēter mutās, egere leges illas emēdatione nr̄a ꝓparauit. dicit itaque lex, oportere morientiū volūtates, qn̄ sunt parentes, oībus modis inter filios tenere: & tñ eos erubescit parētes existētes:[m] q̄a eis & clarā rerū ɔcedit[n] significationē dicēs, & si nō manifestæ sint eorū dispōnes, apparuerint aūt ex qbusdā indicijs & cōiecturis & qualibet scriptura: & sic eas valere.[o] & hoc in suis & emancipatis filijs. Insuper & Theodosius[p] decreuit,[q] nō in patribus solum hoc dispōnēs, sed ēt in matrib. & ascēdētib. vtriusq; naturę. Hāc apprehēdētes licentiā hoīes in tantā ingressi sunt obscuritatē, vt diuinātib. magis q̄ interpretantibus hæc egerēt. Itaq; neq; psonas scribentes,[r] neq; rerū dicentes notitiā, & forte nec quātitatē, tamen dignantur coniecturis & veri similium ratione talia[s] permittere.

CAP. I. De voluntatibus parētum in distributione patrimonij facienda.

Nos igitur omnia clara[t] & aperta cōsi-

ff. de lega. ij. l. peto. §. mater.
p Theodosius. s. cōstituit.
q Decreuit. vt C. de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto.
r Scribentes. idest psonis scribentibus, & sic de alijs accusatiuis hic positis, vt omnes in datiuos casus conuertantur, & regantur a verbo permittere.
s Talia. i. facere fieri testamentum.
t Clara. no. legem claram esse debere. & ideo cum magna fit deliberatione: vt C. de le. & consti. l. humanum. sic ff. de insti. l. sed & si pupillus. §. proscribere. Lex debet esse clara.
Inter

sistere volentes (quid enim ¹sic proprium est legũ, sicut claritas, maximè super defunctorũ dispositionib.) volum⁹, si qs litteras sciens, inter suos filios ᵃvoluerit facere dispositionẽ, ᵇprimum quidem eius subscriptione tempus ᶜdeclaret, deinde quoq; filiorum noīa ꝓpria manu, ᵈad hoc vncias ᵉin quibus scripsit eos hęredes, non signis numerorum ᶠsignificandas, sed per totas litteras declarandas: vt vndiq; clarę & īdubitatæ cōsistāt. Si vero ẽt rerũ voluerit facere diuisionẽ, aut in quibusdā reb. certis aut oẽs, aut quasdā institutiones statuere, & harũ īscribat significationes: vt eius litteris oīa declarata, nullā vlterius cōtẽtionẽ filijs derelīquāt. ᵍ Si tñ aut vxori aut extraneis personis aliqbus voluerit relinquere legata, aut fideicōmissa, aut libertates, & hæc ꝓpria scripta manu, dicta que a testatoribus corā testibus, qm̃ oīa consequenter in dispositione posita ipsi & scripserũt, & volunt valere, sint firma: nihilo minuenda eo ꝙ videantur in charta scripta, reliquam obseruationem ʰtestamẽtorum nō suscipientia: sed hoc solum immutetur, ꝙ eius manus & lingua habet omnem virtutẽ chartæ præbitam. ⁱ

CAP. II.

Testamentum conditum inter liberos licet imperfectum, ita demum rumpitur per secundum, si testator designat expressim coram septem testibus adhibitis nolle valere primum quod fecerit: & aliud solenne cõdidit scriptis, vel sine scriptis. Aug.

ET si quidẽ vsque ad mortẽ maneat hoc schema, ᵏnullus postea deducet testes quia voluit forte talẽ volũtatẽ commutare ˡaut cōuertere, aut aliquid tale facere, cui licuit rũpere qđ fcm̃ est, & aliā facere volũtatẽ, declarātẽ ꝑfectā ei⁹ sñiam quā cōpetit valere. hoc eñ̄ ꝯcedimus ei agere, ᵐhoc ipsũ expſ̃sim ⁿsignificātẽ sub pręsentia testiũ vij. qa & si fecerit quandam talem voluntatẽ, ᵒnon tñ eā valere vlterius vult, sed rursus vult aliā facere: & hanc aut in testamento perfecto faciat oīa testamẽtorũ habẽte signa, aut in non scripta perfecta ᵖvoluntate: videri eũ defunctum esse prioribus infirmis factis ex secũda eius secundũ perfectũ testamentum aut voluntatẽ dispositione.

CAP. III.

Si pater bona diuisit inter filios, & filij in diuisione scripserunt & promiserunt eam ratam habere; vel simpliciter eam scripserũt, aut etiam solus pater diuisionẽ factā inter liberos scripsit manu ꝓpria, rata debet haberi hæc diuisio. Aug.

Quia verò nouim⁹ aliquos diuisiones faciẽtes inter ꝓprios filios, & ꝑparãtes ᵠeos, ʳhis subscribere: ˢ& hoc schema suscepimus. Si qs. n. diuidat ꝓprias res, & ipsos filios euocans faciat subscribere diuisionib. ipsis, & ratas eas iudicare, & ꝓfiteri ᵗfilios hoc secundum hunc habere modum: sit & hoc firmum in hmōi rerum

¶ Vide pulcra dicta de legib. di. 4. c. in istis. vbi p beatũ Augu.

ᵃ Inter filios. ergo vbi extraneo relinquit, tria exigũtur: ꝙ scribat, & per cōsequentiam, ꝙ dicat id ipsum quod scripsit, coram testibus. Itẽ ꝙ in fine ponat generalem clausulā exclusiuam: quæ dixi, & scripsi volo seruari. In filijs primũ exigitur tantum, sicut i nouellis. Azo.

ᵇ Dispositionem. i. voluntatem., in libro. R.

ᶜ Tempus. s. declarandi, ĩ. proxi.

ᵈ Manu. s. scripta fuerint.

ᵉ Vncias. vbi in quotis partibus instituit. idem & si in certis rebus, ut subijcit. Accur.

ᶠ Numerorum. signa numerorũ sunt hæc. v. & x. & xx.

ᵍ Derelinquant. & sic valet. & no. ꝙ vbi hæc solẽnitas fit, nō oportet filijs subscribere, & alias fieri solẽnitates de quibus dicitur. ĩ. de trien. & se. §. sæpe. coll. iij. vt patet ex cōnumeratione quā fecit, vide licet de illa authen. ad istam, vt C. de testamen. l. hac cōsultissima. in auth. q. sine. Itẽ not. ꝙ tam hanc quàm prędictā auth. ĩ de trien. & semis. intellexerũt Io. & Bul. & Azo, loqui qñ pater iam fecit testamẽtum in scriptis. si aũt condidit nuncupatiuum, cur exiget subscriptio, cũ ibi nulla sit scriptura, ideoq́, ibi veterem l. seruat qñ fit nuncupatiuũ, vt quoquo modo sufficienti indicio possit ꝓbari veritas eius: vt C. de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. ex duobus tñ testibus maribus vel fœminis: vt ff. de mili. testam. l. Lucius. j. rñ. licet aliàs fœminæ repellant: vt ff. de testi. l. ex eo. & sic patet ꝙ tantum in testamento in scriptis derogatur prædictæ l. de testa. per istam. sed M. putabat in totum eẽ derogatum, dicens, vt hodie non possit pater minus solenniter inter filios testari, nisi subscriptio fiat ab ipso, vel liberis, vel oīa declaret per cōsequentiam: vt hic, & exigebat numerũ. vij. testiũ, vt in perfecta voluntate, quia & cẽnet is dicit posse legari.

ʰ Obseruationem. id est, subscriptionẽ testium & signaculorum.

ⁱ Præbitam. per linguam & manum testatoris.

ᵏ Schema. Istud dic secundum prędictum schema.

ˡ Commutare. quā prius disposuerat.

ᵐ Agere. voluntatem mutare si vult.

ⁿ Expressim. ergo sunt duo necessaria vt rumpatur testamẽtum prædictũ. s. ꝙ dicat expresse se pœnitere testamẽti, & illud mutare: ut ff. de legatis ij. l. si quis. in princ. quod valet notare ad rescripta cōtra ius elicita, ꝙ valeant si expressim dicatur, nō obstante l. tali. Item secundum est necessarium, ꝙ aliud perficiat. vt institut. quibus modis testa. infir. § 6.

ᵒ Voluntatem. s. minus solenne inter liberos.

ᵖ Perfecta. hæc solennitas forte exquiritur cũ extraneos instituit hæredes in secundo testamẽto, non filios: vt C. de testa. l. hac consultissima. §. ex imperfecto.

ᵠ Præparantes. s. partes.

ʳ Eos. scilicet filios, vt subijcit.

ˢ Subscribere. s. filios, vt subijcit. Accursius.

ᵗ Profiteri. scilicet faciat filios, ꝙ eas se tenebunt.

Testamẽtũ vt rũpat. duo requiruntur.

Diui-

uisione [a] secundum nostram constitutionẽ, quã ob hoc posuimus: quam in omnibus, quæ in ea [b] continentur, firmam esse per hãc legem sancimus. Si autem & in diuisione [c] ipse subscripserit, [d] & clara omnia p subscriptionem suam fecerit, sit & hoc ratũ: quoniam & hoc iã nostra legislatione [e] continetur. Palam verò est, quia talibus casibus valebit hęc lex, quoscunque postea moueri contigerit. Quæ igitur placuerunt nobis, & per hãc sacram declarata sunt legem, tua gloria cognoscens, omnibus faciat manifesta: vt nullũ lateant, quæ rectè & prouidẽter pro nostris subiectis sancita sunt. Datum Kalen. Ianuarij Constantinop. domini Iustiniani PP. A imperij anno xiiij. Basilio V.C.Cos.

a Diuisione. nec.n. aliquẽ instituit vel exhędauit. sed tres singulares vnicuiq; assignat: sicut in codicillis solet fieri. vnde neque ɔsequẽtia iicard. vt ꝫ. neq; testib. est opus: dũ cñ de scriptura & subscriptiõe, vel p testes duos vel per confessionem partiũ constet. Accu.

b Quæ in ea. consti. q est de trien & se. §. illud & §. q̃d sæpe. coll. ȝ. non dicit q̃d extraneis possit relinqui.

c In diuisione. facta alijs, vt consonet supradictis. Azo.

d Subscripserit. f. solus, vel cum filijs. P.

e Legislatione. ꝫ. de trien. & semis. collat. ȝ. §. & illud.

DE RESTITVtionibus.

Sed quæ est differẽtia inter hũc titulũ, et supra de resti. & ea q̃ pa. col. iiij. et illũ infra de re. fideic. & nõe fa. col. ix. Respon. in isto fit restitutio ĩ morte testatoris, itẽ rerũ q̃ supersunt: ĩ superiori fit statim, vel pro ut voluit post testõr. Item oĩum excepta quarta, ut colligit hæc differentia duplex ĩfra eo. §. nobis. in prin. inferior aũt de resti. fideicõ. dicit de quodam testõ & codicillo ĩ quo singularia fuerũt relicta legata, et per fideic. fuit rogat⁹q habuit, ut non alienet: non principaliter de restituendo, sed si alienet, ad aliquem pertinentiãs, ut ĩ rub. ibi patet. Azo.

Corruptè ĩ Sec. l gertana legit Bilistamo. Cõti.

TITVLVS IIII.

DE RESTITVtionibus.

Hęres rogatus restituere quicquid de hęreditate superest tempore mortis, de tribus partibus hæreditatis sibi relictę põt facere quod vult: quartam autem immi nutam debet relinquere: nisi in certis casibus hic expressis Item ab hæredibus debet præstari satisdatio de fideicom. portione reddenda, nisi a testatore fuerit remissa. Bar.

Imperator Iustinianus Augustus Basso magnificentiss. comiti deuotiss. domesticorũ, locum tenenti Ioannis gloriosissi. sacrorũ prætorio præfecti.

Egotiũ audiuimus p testamento dubitato, quod [f] etiã interpretari iustũ [g] existimauimus, & lege cõprehendere certissima: hoc quod nostrę consuetudinis est, in negotijs mortis ex legibus optimis accipere occasiones. Filios enim quidam suos instituens hæredes, dein de alterutris eos filijs nõ existentibus substituere volens, iussit, si contigerit aliquem eius filiorũ, & hæredem † futurũ, sine filijs humanam solue re vitã: post exceptionẽ horũ, quę ex lege deben tur ei, ex eis [h] quę ab eo [i] relinquebantur ei rebus, reliquas omnes res, & iura quęcunque apud eũ in tẽpore mortis inuenirentur, venire, & restitui ex his superstiti, aut eius filijs, si etiam ipse moreretur: omni cessante inter eos propter memoratam substitutionẽ cautione & fideiussione in his, eo moriente, [k] & vno quidem eius filiorum & hęredum filios habente, alio verò manente sine filijs, prohibet eum, qui sine filijs est, is qui filios habet, vti [l] rebus, vtpote eas deterẽte. † at ille vtens verbis testamenti, quia quicquid inueniretur in tempore mortis apud eum, hoc eum restituere iussit, secundum hoc vult schema licentiam habere vti rebus sicut voluerit nulla prohibitione de eorum gubernatione illata ei. Nos igitur sumentes ex hoc occasionem, existimauimus oportere & antiquam definitionem, [m] & deinceps discretionem hanc quidem definire, hanc autem puram hominibus reponere, & propterea lege causam comprehendere, vt discant homines omnem legis ordinem cum quo competit talia & discere, & iudicare. Nouimus igitur apud Papinianum sapientissimum dictum in decimonono libro eius quæstionum, vbi permittit alienationes in tali casu: illud solum velut ex studio in ænigmate [o] proponens, vt tunc oporteret prohiberi alienationes, cum ad soluendum [p] fideicommissum, ex studio, qui hoc oneratus [q] est, ad alienationem venit. & tanquam philosophatus inter imperatores Marcus tali quodam proposito casu, viri boni arbitratum videri

† Aliàs hędum.

† Aliàs, deterẽte. malimus tẽ in accusatiuo vtrũuis legere.

f Negotiũ. Q̃d s. negotium, vel testamentum.

g Iustum. aliàs in libro Azo. dignum.

h Ex eis. aliàs et his.

i Ab eo. s. testãte, Ac.

k Eo moriente. i. eo patre mortuo.

l Non vti. i lib. Azo. non est non. & idem est sensus.

m Deterente. a detero, deteris. vnde vestes detritæ, id est deterioratæ.

n Definitionem. q̃ definitio ꝫ. ponit̃ sm Papiniani dictũ: q̃d sensũ inuenies instit. de fideic. hære. §. sed quia. & ff. ad Trebel. l. Titius.

o In ænigmate. i. in obscuritate: quia nõ põt sciri q̃n fecit cã interuertendi fideic. vel non.

p Ad soluendũ. i. annihilandum. Accur.

q Oneratus. s. fideicommisso. Al.

Tali-

inesse talibus a verbis disposuit. b Nobis ergo rectè visum est hanc ita disponere legislationem, vt si quidem vniuersaliter aliquis dicat restitutionem fideicommissi: hæc tenere quæ in talibus decreta sunt, & à nobis iam sancita. c Si vero tale fideicōmissū, quale subiacet: d & ea quæ inueniuntur seu remanent in tempore mortis, testator submittat sola in fideicommissum, tunc indefinitè dictum prioribus, e sub quadam legitima deducere diuisione & ordine. f Si qs enim hoc aut ēt aliqd aliud tale dixerit: sancimus vsque ad Falcidiam solùm suæ institutionis necessitatem habere seruare eum qui oneratus est fideicommissi restitutione, & nō posse aliquid penitus g ex illa minuere sufficiens existens: h sed hęredi quidem supersint tres partes: illi autem quartę solius relinquatur ratio. Non enim concedimus ei qui grauatus est, etiā donationibus vti aliquibus, & forsan ex studio (quod Papinianus dicebat) interuertendi fideicōmissi causa, vt etiam quarta minuatur institutionis eius: sed hoc omnino relinquere fideicō missum: aliis omnibus in eius positis potestate, & licentiam habere eū his sicut voluerit vti, quēadmodum perfectis dominis competit. Si vero & ipsam quartam i is qui grauatus est, contingat, necessarium est perscrutari causam secūdum quam hoc egit, & si quidem aut dotem voluerit dare, k aut sponsaliciam l largitatem, aliam non habens m substantiam: oportet ei hoc permitti agere, hoc videlicet quod nostra continetur iam lege: in qua ei omnino non negauimus talem deminutionem Si vero & in captiuorum redemptionem, (hāc enim excipim⁹, n & dicamus o Deo causam) & hoc licentiam eum habere facere, & minuere etiam quartam pietatis ratione: qđ omnium nobis preciosius vr̄. Si verò ɔtigerit, neq; ipm hr̄e ex aliq b⁹causis vn̄ faciat p ex pēsas: ex tali restitutione etiā has facere damus ei licētiam (hoc quod & testator permisit) quod relinquetur, omnino hoc volens ad restitutionem trahi, & quasi aliquis dicat ex hoc, qđ remaneret, ei restitutionem fieri. Si aūt nulla talis subiacet occasio: necessitatem habere oino quartam partem proprię institutionis seruare, & tali q & alijs r restitutionem donare. Si tamen aliquid expenderit habens vnde supplementū faciat: ex illo suppleri quartam, & per nullam s causam hanc minui. Si verò contigerit t quartā, & non habeat u ad supplementum aliam substantiam tunc damus ei & contra emptores, aut aliter accipientes res, in rem, x & hypothecas. y ex authoritate huius legis, vt liceat complere sibi fideicommissum ex rerum vindicatione: hoc quod in legatis iam dedimus z & ex constitutione in rem ei donantes, & fideicommissi persecutionem. Vnde & cautionem fideicommissarius dabit non minus quartam seruare: nisi

a Talibus verbis. s. quæ tpe mortis inuenirentur: vt s. eo. tit.

b Disposuit. verum interuertendi causa fideicōmissi fecerit, vel non: vt ff. ad Trebellia. l. Titius rogatus & ff. de vsur. l. iij. §. nonnumquam.

c Sancita sunt. vt s. de testi. & ea quæ pa. §. j.

d Subiacet. i. quale est in casu nostro.

e Prioribus. i. a prioribus. s. Papiniano & Marco. Accur.

f Et ordine s. visum est disponere.

g Penitus. aliàs amplius.

h Existens. i. si ipse diues est per se. aliàs secus: vt j. eo. § si vero cōtigerit & sic no. ꝗ tres partes sibi assumit, & hanc quartam solā restituit fideicommissario sed qñ de tota restituenda rogatur, tūc quartam sibi, tres partes fideicommissario det: vt C. ad Trebel l. j.

i Ipsam quartam. quā debet restituere. & dic ɔtingat. i. tāgat.

k Dare. s. pro filia, vel nepte, quā necesse habet dotare: vel dic reddere alicui vtrūq; enim esse pōt. Sed si dos data desinat esse dos, vt soluto matrimonio, nunquid redit in causam restitutionis? Rñ nō, arg. ff. ad Trebel. l. hęredibus. § fi. & l. mulier. § fi. & eodem modo tñ. si hoc idē quæratur in illa constitutione. s. de testi. §. quāobrem. collat. iiij. nā & ibi pro dote demi nui de restitutione p mittit.

l Sponsalitiā. i. dona pp nuptias.

m Non habens. ido neam. s. ad dotem, si nē ad donationē, spōsalitiæ largitatis. Ac.

n Excipimus. qñ. s. non habent aliunde forte, vt s. dixi. Item nunquid ecclesiæ simili modo dari poterit res huiusmodi? Rñ. non, cum hoc nō sit specialiter dictū, argu. s. neque virum quod ex dote. §. fi. in fi. ista colla. Item no. ꝗ aliqua pro captiuis alienant, q̄ aliàs non alienarentur. sic j. de eccle. tit. §. interdicimus. colla. ix. & C. de sacrosan ecc. l. sancimus. in fi. Itē in præcedenti dicto not. ꝗ ob dotem fit alienatio, quæ aliàs nō fieret: vt s. de restitu. §. quāobrem. Accur.

o Dicamus. i. dedicamus.

p Faciat. ad sui sustentationē, vel egentem sobolē, vt in nouel. Azo. Et sic no. ob impensas ꝑmitti, qđ aliàs non heret, vt ff. de petitio hær. l. hēr.

q Ex tali occasione. qualis dicta est. Azo.

r Et alijs similibus. q. d. prædictis modis poterit donare⁹, non aliàs.

s Per nullam. dissimilem prædictis.

t Contigerit. i. tetigerit.

u Nō habeat. s nūc. habebat tñ tūc cum cōsumpsit. alioquin contra. Azo.

x In rem. vtilem, ēt non restituta hǣditate, quia fideicōmissa rio in alienatis dico eam non esse necessariam. Azo.

y Hypothecas. in rebus, quæ fideicōmisso non continent, & fuerunt defuncti, nā rei meæ non habeo hypothecam: vt ff. de pig. actio. l. si rem alienā. Vel dic vtile dominium nō repellit hypo. vt C. đ iure dot. l. in rebus. directè cōtra. Accur.

z Dedimus. vt C. cōmunia de leg. l. j.

Captiuitas aliqñ habet fauorem.

Impēsarū rōne permitti, qđ aliàs nō.

Conjecte.

nisi & ipsam testator, sicut in pronunciato nobis facto, prohibuit. cum enim ipse testator oem non fideiussionem solum sed etiã cautionẽ relaxauerit: nos aliter disponere, non est morientis conijcere [a] voluntatem.

Hæc igitur sit causis decisio, ipsi [b] quæ præbuit quæstionem, & alijs oibus, in quibus pendere contigerit casus testamentorum quidem factorum, & testatorum quippe defunctorũ: nondum aũt tali locũ accipiente fideicõmisso, sed adhuc eo qui grauatus est, superstite. Et hæc dicimus non in filijs solũ, sed etiã in alijs cognatis & extraneis agere, in quib. oino tale fideicõmissum relinqui contigerit. Tua igitur gloria oibus hæc manifesta faciat nostris subiectis, vt sciant quemadmodum cõpetat & viuere eos, & mori, & testari, & fideicõmissa relinquere, & alia agere quæ in talibus sunt sancita. Da. Kalen. Feb. CP. Domi. Iusti. PP. Aug. anno. XIIII. Basilio. V. C. Cons.

TITVLVS V.

Nouella 109.

DE PRIVILEGIIS dotis hæreticis mulieribus non præstandis.

Hæretici non possunt ad aliquam dignitatẽ vocari: & qui sint hæretici, hac lege notantur. Item mulier hæretica in sua dote nullum habet priuilegium prælationis, vel aliud, nisi ad orthodoxam fidẽ peruenerit. Ang.

Imp. Iustinia. A. Ioanni gloriosissimo Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

[Vn]Nam nobis esse in oĩ nr̃æ reip. & imperij vita, in Deo spem credimus: sciẽtes quia hæc nobis & aiæ & iperij dat salutẽ. vnde & legislationes nr̃as inde pendere cõpetit. & in eam respicere: & hoc eis principium esse, & medium, & terminũ. Sicut igitur vniuersi qui ante nos iperantes, & maxime Leo piæ memoriæ, & Iustinus piæ memoriæ noster pater, [c] in suis cõstitutionib. hereticis oibus interdixerunt: vt neque vlla ipsi participarent militia, neq; quodlibet in publicis curis participiũ [d] haberent vti [e] ne occasione militiarũ & publicorũ collegiorũ, sanctæ Dei catholicæ & apostolicæ ecclesiæ mẽbra viderent vastare: ita & nos [f] ipsis hoc egim[us], nr̃is cõstitutióib. hoc roborãtes. Hæreticos verò: & illi dixerunt, & nos dicimus eos, qui diuersarũ sunt hæresum, quibus coniungimus & cõnumeramus, & qui Nestorij Iudaicam sequuntur uesaniam, & Eutychianistas, & Acephalos qui Dioscori & Seueri mala secta languẽt, [g] & Manichæi, & Apollinaris renouantiũ impietatem: & ad hoc oẽs, qui non sunt mẽbrum sanctæ Dei [h] catholicæ & apostolicæ ecclesiæ, in qua omnes concorditer sanctissimi episcopi, & totius orbis terrarũ patriarchæ & Hesperiæ, & Romæ, & huius regiæ ciuitatis, & Alexandriæ & Theopoleos, & Hierosolymorum, & omnes, qui sub eis constituti sunt sanctissimi episcopi, apostolicam prædicant fidem atque traditionem. Igitur sacram communionem in catholica ecclesia non percipiẽtes a Deo amabilibus sacerdotibus, hæreticos iustè vocamus. Nam licet nomen Christianorum sibimet imposuerint: [i] veruntamẽ a Christianorũ se fide & cõmunione separant, Dei iudicio semetipsos subdi cognoscentes. Quæ igitur de hereticis prolata sunt lege, omnibus sunt manifesta. Nos aũt volentes orthodoxã amplectentes [k] fidẽ & eã defendentes, habere [l] aliquod amplius priuilegiũ ijs, qui alienãt semetipsos a Dei ouili, (quoniam neque iustum est æqualibus cum orthodoxis hæreticos dignos [m] fieri priuilegijs) propterea & nunc ad præsentem respeximus legẽ. Quia .n. dedimus [n] priuilegiũ mulieribus dotium, vt etiã prioribus creditoribus præponantur, & meliorẽ ordinẽ eas habere & nec a tempore [o] superatas: in donationib. aũt propter nuptias secundum tempora per quę fiunt, hypothecas habere, [p] oibus in plenti facimus manifestum per hanc sacram nr̃am legem,

Auth. [f 2] quia

[a] Conijcere. i. sentire. sed est contra facere, & ideo non est faciendũ, vt hic, & C. vt in pos. leg. l. in ipsis. & l. cum Artemidoram. Accur.

[d] Ipsi. hoc est, ipsi. [e] causæ quæ probuit, &c.

DE PRIVILEgijs dotis, &c.

[a] Nam. Noster pater. No. Iustinianum filiũ Iustini. quod dic vt inst. de do. §. est & aliud.

[d] Participium. nã nec aduocati, vt C. de post. l. nemo. vel in foro. Item neque defensores ciuitatũ, vt C. de epis. audiẽ. l. iubemus. Itẽ neq; in aliqua dignitate, vt C. de Iudæis le. si.

[e] Vti. pro vt.

[f] Et nos. hic accipe sicut, supra positũ. & supple, sicuti ipsi fecerunt: ita nos.

[g] Languent. i. languendo sequuntur & morantur in secta Dioscori.

[h] Sanctæ Dei. No. eẽ hæreticũ, qui non est ecclesiæ mẽbrũ. & facit ad hanc cõstitutionẽ in decretis, xv. q. vij. ca. vlti. & C. de hæret. & Mani. l. j. & iiij. q. j. c. ij.

Hæreticus quis sit.

[i] Imposuerint. No. parũ esse habere nomen, nisi etiã factum habeatur: cum noia debeant esse cõsonantia rebus: vt insti. de dona. §. est & aliud.

Nomen facto deficiente parũ prodest.

[k] Amplectentes. accusatiui casus.

[l] Habere. nam in hoc priuilegium nõ habet, vt s. de æqua. doris. §. his consequens. & C. qui pot. in pign. l. vlt. Accu.

[m] Dignos. immo oĩa priuilegia orthodoxis præstita, hæreticis denegantur, vt C. de hæreticis. l. j.

[n] Quia enim dedimus. vt C. qui pot. in pig. l. vlti.

[o] A tempore. l. ab ijs, qui antea contraxerunt.

[p] Habere. nam in his

his priuilegiis non habent: vt ꝭ. de æquali.do.§. his consequens.&C.qui po. in pig.ha.l.vlt.

a Factis & ita parcitur eis si volunt pœnitere. ¹ Sed cõtra.C.de apost.l.ij. qui in fi. Sol. aut illud speciale est in apostatis, aut hæc corrigit. Vel ibi de ijs, qui iam fuerunt catholici, & apostatauerunt: hic de ijs qui nunquã nostrã fidẽ prius cognouerunt, quib.est parcẽdũ a principe: vt C. de hær.l.iiij.i fi. Itẽ a Deo: vt C. de sum. tri.& fide catho.l.fi. circa fi. Itẽ cõtra. §. vt cleri. q re. & cõ. col.v.i me.cõst. sed ibi nõ suscipiuntur clerici redeuntes: quia grauaretur ecclesia in expẽsis pro surrogatis & reuertentibus: vt ibi dicit. Itẽ not. quod nisi pœniteãt, etiam a patribus hæredes non fiũt: vt ꝭ. vt cum de appe.cogno.§. generalem.col.ix.Accur.

¹ Conco. c.j. iusta gl.super bo humi liato.pro pe fi. extra q cle. vel vo.v bi df.de. licti veniã pœnitentibus non negamus.

† priuentur.

DE NAVTIcis vsuris.

b Ouim⁹. Hanc legem quidam nõ habent.& non legit.

c HAEC CONstitutio.&c.

Scilicet q est sup. vt eccle Ro.secuncundum l c.vt legit in nouel.nam dicit illã generaliter loq in oibus ecclesiis. & ideo generaliter corrigi.Sed nos intelligimus eam tm de Romana ecclesia,& aliis ei suppositis.vnde dicas hic fieri mentionem de ea q est C.de sac.eccle l si.super ait, vt eccl. Roma.&c. colla.ij remanet in firmitate sua. & hoc probatur i iure canonico: vt extra de præscrip. c. vigilanti.

quia & hoc priuilegiũ,& tacitas hypothecas, & oia alia q mulierib. oibus in diuersis priuilegiis a nris legib. data sunt, illis damus solis, quatenus his fruant,& vtant,q diligẽtiã habẽt rectã,& adorãdã nrãm fidẽ tenere, (catholicæ dicimus & apostolicæ ecclesiæ) & participare in eius salutari cõione. Quæ.n. separãt se a sancta Dei catholica & apostolica ecclesia, & sacrosanctã in ea cõionẽ pcipere nõ patiunt a Deo amabilib.sacerdotib.nolumus oino talibus frui priuilegiis.Si.n.se separãt a Dei munerib.& a sacra cõione alienas faciũt: multo potius & nos non eas dignas fieri priuilegiis, neque ex nris legib. frui permittimus continẽtia: sed sint eis inaggressibilia oino ex legib. beneficia: & oi priuilegio ex nris cõstitutionib eis dato priuabũtur. † Licebit aũt eis melioris snĩæ factis, a & rectã veramq; amplectentibus fidẽ,& hac semp contentas,stabilib.pfrui munerib.& priuilegiis.his in oi ditione valentib. atq; seruãdis: principaliter quidẽ a Deo amabilib.epis& sacerdotib. deinde a nris administratorib.& iudicibus,siue sint maiores,siue minores, & insup a tua celsitudine, apud quã & præsentem facimus legẽ. Vnde cõpetens est, & iudices apud quos aliquę mouebunt cõtra mulieres causę,aut a mulierib. q̃dã priuilegia sibi vindicare, ad volentibus ¹respicere psentis nrę legis subtilitatẽ.& si non inuenerint eas orthodoxæ fidei existentes,& pcipientes sacrosanctã & adorabilẽ cõionem in sanctissima catholica ecclesia & apostolica a venerandissimis eius sacerdotibus non permittere frui ex nostris constitutionib.priuilegiis. Quæ igitur placuerunt nobis, & p hanc sacrã declarata sũt legẽ, tua celsitudo cognoscẽs,causis apud eam motis seruare, & operi effectuiq; tradere curet,& p solẽnia edicta & pcepta pria oibus faciat manifesta & in hac felicissima ciuitate, & in puinciis: vt cognoscãt oẽs quãta & q nobis cura est & veræ circa dñm Chrũm verũ Deũ fidei,& nrorũ subiectorũ salutis.D. II.Ka.Maij Cõstã.Dn.Iusti.PP.Augu.ann. XIIII.Basilio V.C.Cons.

Quod

TITVLVS VI.
Nouella 110.

DE NAVTICIS VSVRIS.

Imp.Iustinia.Aug. Ioanni gloriosissimo Orientaliũ prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

Ouimus b ex denũciatiõe tuæ celsitudinis, legẽ fecisse iã nos de traiectitiis pecuniis,q mani festa facta est foro tuo. Sed qm postea aditionib. nobis factis, pcepim⁹ legẽ illã n valere,rescindi eã sperã tes ex foro tuo: cognouim⁹ aũt eã & i qbus libet puinciis iã insinuatã: ppterea sancim⁹ talem legẽ oino vacare: & si cõtigerit ẽt p puincias eã destinari,nec ibi valere:sed inualidã eẽ. Sicq; n volumus cãm pcedere,tã quã si nec scripta fuisset memorata lex:sed sm de talib.positas leges nobis negotia & ęstimatiõe & snĩa potiant. Quæ igit placuerũt nobis,& p hãc sacrã declarata sunt legẽ,tua celsitudo operi effectuiq; tradere festinet. Dat.VI.Kalen.Maij.CP.Domi.Iusti. PP.Aug.Bilisa.V.C.Cons.

TITVLVS VII.
Nouella 111.

HAEC CONSTITVTIO c INnouat constitutionem quæ præscriptionem centum annorum venerabilibus locis dederat.

Quas actiones triginta annorum excludit præscriptio: si loco religioso competunt, quadraginta annis tantum excluduntur: vsucapionibus triennii & quadriennii saluis manentibus. Aug.

Impe.

Cōcor. a ceterū, cum gl. j. extra de iur. cald. vbi hæc verba reci tantur & in proœ. decre. in glo. super verbo, noua litigia. circa fin. ibi, & qd' medica menta.

a Vod medicamē ta. lura. Vt enim morbo per medicinam quis liberatur, sic & negotium per ius. & sicut quando que mala datur medicina, quæ creditur bona, & hoc dudum postea apparet, & alia est necessaria tūc medicina: ita & lex quandoque fit mala quæ creditur bóna: & cum post apparet, est necessaria noua lex. & hoc dicitur hic. Accur.

b Vulnerum. vt vulnus male curatum iterū patefit: sic præscriptio centum annorum quæ videbatur pacificata, iterū tractabatur: & nō poterat ad finē perduci inopia probationum: quia vix inueniebatur aliquis centum annorum qui probare posset: & hanc necessitatem reduxit ad quadraginta annos. Accur.

c Suffragari. Not. fidē testium posse perire. sic ff. de Carbonia. edic. l. iij. §. dux. & j. de temp. nō so. pec. in prin.

d Angustia. idest, non occurrunt ea quæ nostra largitate veniunt, cum ex memoria perit. licet alij aliter exponāt hoc. Accur.

e In alijs. puta quadriēnij, vt C. de quadrien. præ. l. fi. & plene dices j. de ecc. tit. §. pro temporalibus. col. ix.

f Constitutio dicas semper fieri mentionem de illa constitutione. l. vt inter diuinum. C. de sacrosan. eccle. licet Ioan. aliter dixerit, vt dixi in rubrica. Accur.

g Octo lustrorum. lustrum vocat quinquenniū quod octies iteratum. xl. complet annos, qui enim tantum tacu. obycit ei sanctio.

DE LITIGIOSIS, & decima parte &c.

Imperator Iustinianus Augustus Theodoto Orientalium prætoriorum præfecto.

Præfatio hæc deest in Scrimgeriana editione. Contius.

Vod medicamenta † morbis, hoc exhibent iura a negotijs. vñ contigit, vt nonunquā à iudicio discordet effectus: & qd' credebat cōiectura ,pdesse, experimēto inueniat inutile. ,pbat igit hoc p̄sentis ēt necessitas sanctionis, ī qua priuilegiū ex religioso ,pposito sacrosanctis ecclesijs dei & monasterijs, alijsq; religiosis locis ,pstōne nostra nuper indultum, necessaria correctione distinguimus. Dudū siqui dē iusseramus ad centū illis annos exceptionis ,ppagari curricula, per cuius licētiā sanctionis negotia qdē multa cōmota sunt, & velut antiquorum vulnerū b obductę patuerunt iterū cicatrices: sed eorū sanitas prouenire nō potuit, probationū. s. difficultatibus impedita: qm̄ per tm̄ sæculi magis q̄ tpis spacium, nec documētis integritas, nec actis fides, nec ætas valet testibus suffragari. c Vnde quia largitati nostræ causarū non occurrit angustia: d cū rōne simul ac religione tractantes p̄dictū priuilegiū vsque ad possibilē modū deducere experimēto retraximus, & iubemus in negotijs, q̄ ante hac xxx. annorū remouebat exceptio, nūc venerabilib. ecclesijs, monasterijs, & xenodochijs, necnon orphanotrophijs, & brephotrophijs, & ptochotrophijs xxxx. ann. ,ptelatio cōferatur: salua. s. circa alias personas & causas virtute quā ī p tricennalis sibi p̄scriptio vindicabat: qm̄ hanc x. ann. adiectionē solis (vt dictū est) religiosis locis, eorumq; iuri vel cō tractib. indulgemus: vt sopitæ hoc tpis spacio tam p̄sonales q̄ hypothecariæ actiones in perpetuū cōquiescant: nihil penitus alijs exceptionib. derogātes, sed tam in alijs, e triennio vim roburq; tenentibus. in illis namq; (vt dictū est) negotijs religiosos con tractus memorato xl. annorū priuilegio volumus perfrui, in quibus eis centū annorū ,progatiuā constitutio f nostra contulerat. Si quas planè causas ante hanc nostrā cōstitutionem ab ecclesijs cæterisq; sacris locis vbicunq; cōmotas, iudicialis snia aut transactionū cōuentio terminauit, nolumus refricari, sed in reliquū illis hanc obijci sanctionē, quas añhac sopitas octo lustrorū g silētio moueri hactenus, aut motas terminari non cōtigit. Illustris igit & magnifica auctoritas tua, quæ per hanc gnālē legē nostra statuit æternitas, edictis propositis ad omnium notitiā faciat peruenire. Da. Kal. Iunijs. Constant. imperij Dn. Iusti. perpetuo Aug. † an. xv. Basilio V. C. Cons.

TITVLVS VIII.

Nouella 112.

DE LITIGIOSIS, ET DE DEcima parte litis ab actore cauere la præstanda.

Res litigiosa efficitur mobilis & immobilis, cum inter possessorem & petitorem de eius dominio causa mouetur per iudicialem conuentionē, aut principi p̄cibus oblatis, & reo cognitis. Ang.

Imperat. Iustinianus Augu. Theodoto Orientalium prætoriorum præfecto.

PRAEFATIO.

Vlta qdē de litigiosis tam antiqua legislatorū prudētia, h q̄ imperialis dispositio i ,pmulgauit. sed in p̄senti qdē iudices a nr̄a clemētia petierūt, vt dubietatē discernamus, quæ adhuc pro hm̄ōi causis in iudicijs cōmouetur, & leges necnon constitutiones super his positas aprius explanemus: vt iā manifestissimū sit, quas res vocari litigiosas oporteat:

CAP. I. Quæ res litigiosa sit.

Ideoq; sācimus litigiosā dici & itell gi rē

h Vlta qdē. Prudentia. vt j. eo per totum.

i Dispositio. vt C. eo. per totum.

† Græcè ita subscriptum ē in Scrigeriana editione. Cont.

a Et possidentem. sic ergo de corporali tm̄. P. tm̄ dixit idem de incorporali, id est de actione personali. quod satis pōt dici ſm vetera iura: vt C. eo. l. ij & l. fi. sed per hanc vr̄ ɔ̄trium. & ſm hoc non pōt opponi de eo quod est. C. ne lice. po. l. j & i, vbi cessa actio potitiori, amittit: qa ibi est incorporalis.

mobilem & immobilē, seseq; mouentem, de cuius dominio causa inter petitorē & possidentē [a] mouetur, [b] aut per iudiciariam conuentionē, aut per preces [†] principi oblatas, & insinuatas iudici, ac per eū aduersario interpellatoris cognitas. in his enim casibus etiam pręteritam constitutionem [c] mansuetudinis nostrę per hāc volumus obtinere: [d] in qua scientes & ignorantes emptores discernimus. [e] & hoc adijciendū esse perspeximus, [f] vt si lite de re litigiosa pendente pulsatum contigerit ab hac luce recedere, hęredes autē eius velle diuisionem rerum facere, sine aliquo obstaculo liceat eis hoc agere. Quando enim res litigiosę per successionē ad hæredes perueniunt, nō debet alienatio intelligi earum inter cohęredes diuisio. [g] Et hoc aūt pręsenti nostra lege decernimus, vt si contigerit vnum pro tali causa litigantem, [h] ab humano cōsortio recedentem, per vltimā voluntatem res aliquas de quibus dn̄ij dubitatio vertitur, legati noīe cuicūq; relinquere: si quidē hæres iudicialis sentētia dn̄s earū fuerit demonstratus, tūc legatarius qđ relictum est, modis oībus consequatur. [i] Si verò hæres in iudicio victus extiterit, non habeat legatarius licētiam aliam rem pro eodem legato hæredem exigere: quoniam sciēs testator rem litigiosam esse, litis euētū legatario dereliqt. [k] Vnde damus licentiam legatario (si hoc prodesse sibi putauerit) litis participem fieri: [l] vt ne aliquam forte negligentiam seu proditionē hæredi possit obijcere. Ab hoc [m] aūt litigiosi vocabulo hypothecas separari decernimus, & in his hanc distinctionē tenere: vt si quidem speciales res mobiles, vel immobiles, aut se mouentes nominatim fuerint hypothecæ suppositæ, liceat quidem debitori eas, cui & quando [n] voluerit vendere: sic tamen, vt ex precio earū vsque ad debiti quantitatem satisfaciat creditori. Si autem hoc debitor non fecerit: damus licentiam creditori, qui rem venditam suppositam habet, eandem rem vindicare, [o] donec ei satis pro debito fiat: [p] Hoc autem præcipimus obseruari, si non forte ante, aut per generalē, aut per specialem nominatim hypothecam eadem res alijs fuerit creditoribus [q] obligata. Tunc enim secundum sacrarum nostrarum legum tenorem, temporum priuilegia vnicuique creditorum seruari decernimus. Ex quo iā claret, quòd generales hypothecas multo magis litigiosi vocabulo volumus contineri: sed earum actiones secundum veterum

† Cōcor. gl. vnica ſ. h. in c. relatū. ex. de offi. de lega. vbi dī ꝙ sicut per libelli oblationē res efficit̃ litigiosa, ita ꝑ citationem ꝑpetuat̃ iurisdictio delegati.

b Mouetur. non est necesse, ꝙ lis cōtestet̃ statim enim restringit̃, cū dī, iudiciaria cognitione &c. libellū ergo dari necesse est, sed non litē cōtestari: licet multi contradicant. Item simplex interdictio non facit rem litigiosam: vt C. eo. l. j. & tt. eo l. j. Accur.

c Constitutionem. positam. C. eo. l. fi.

d Obtinere. i. intelligi.

e Discernimus. vt sciens emptor re careat, & precium det fisco, non vt lucro cedat alienantis: imo ipse det tantūdem. si sit emptor ignorans: ꝑciū rehabeat, si soluit tātum, qđ sit eius tertia: vt C. e. l. fi. Ac.

f Perspeximus. s. per eandem l. fina. C. eo. circa fi.

g Diuisio. quędam enim fiunt cū vniuersitate, q̄ aliās non fierent: vt ff. de acquir. re. do. l. quædā. & idē dicas in dotis causa, & donat. ꝑꝑ nupr. & transact. & legatis, & fideicō. vt C. eo l. fi. §. fin. in fi & j. proxi. §.

h Litigantē. actorē, vel reum.

i Consequatur. quid si hęs agere non vult? Rn̄d. cōpellit eū legatarius: vt ff. de leg. j. l. si sic. §. fi. Et not. de hoc triplex ius. nā in re veteri agebat hęs, & in oēm euentū legatario tenebatur: vt C. eo. l. iij. & hoc ante Iusti. per Iustinia. vero agebat legatarius suo periculo: vt C. eo. l. fi. in fin. hodie vero agit hęs, sed periculo legatarij, vt hic subijcit: & ſm hoc dictę ll. corriguntur hic in hoc. Accur.

k Dereliquit. hoc n. ꝑsumimus, nec ɔ̄trij probationem recipimus. Accur.

l Fieri. sic & dominus cum procuratore: vt ff. de procura. l. Paulus. & sic legatarius cum eo qui cōuenitur querela, vt ff. de inoffic testamen. l. si suspecta. & ff. de appel. l. si perlusorio. Accursius.

m Ab hoc. aliās ad hæc. aliā ad hoc. & quælibet est bona littera.

n Et qñ. ēt pendente lite tam super hypothecaria: nam & hoc hic dicere intendit. Sed nunquid tenetur actione in factū debitor, qui alinat causa mutandi iudicij? Rn̄. sic. vt ff. de alie. iudi. mu. cau. fa. l. j. & licet ille tit. locū habeat antequā sit res litigiosa, tamē multo magis post habet locum, vt arg. ff. de pecu. l. si postea. Sed alij intelligunt hunc §. vt si agat̃ rei vin. contra aliquem, non ideo prohibeat̃ rem obligare, licet ꝓhibeatur eam aliās alienare.

o Vindicare. per hypothecariam, debitore scilicet possidente, qui nondum tradiderat eam emptori, vt s. de fideius. § sed neque ad res, quæ est ɔ̄. ſm Ir. vel forte emptore etiam possidente. & ita hic corrigit̃ quod s. de fideiussore dī. & hoc ſm Bul. Vel tertio dic excussis tm̄ primitus bonis debitoris, & mandatoris, & fideiussoris, & spōsoris, vt s. de fideiuſ. §. sed neque. collat. j. ſm Al. quod verum videtur. Vel hoc locum habet quando agit creditor', vt ex ipso pignore sibi satisf fiat. vel aliud in tacito pignore, vt hic: cū hoc ſm leges veteres erat, vt ff. de iure fiſ. l. Moschis. & dixi s. in prędicto ɔ̄trio. Acc.

p Fiat vt C. de pign. l. debitorem. & ff. de distra. pigno. l. si creditor. §. fi. & facit. ff. de pign. act. l. quāuis.

q Creditoribus. qui possideant, vel petāt.

Ali-

rum

rum legũ constituta examinari, & inde vim præcipimus obtinere Et hæc q dem de litigiosis & speciali necnon generali hypotheca disposuimus, vt iã nulla de ijs in iudicijs dubitatio generetur, sed secundum distinctionẽ huiusmodi certamina terminentur.

CAP. II. De cautione, quæ ante reorum citationem præstari debet ab actore.

AD excludendas autem calumniosè mouentium intentiones, & exsecutorum fraudes: aliud inuenit prouidentia nostra remedium. Sancimus enim omnes iudices, si quando aliquos teneri, [a] vel vel amoueri[i] voluerint, hanc conditionem in suis interlocutiònibus[b] adijcer, vt ñ aliter ꝑuẽt iõales libelli pulsatis porrigãtur aut sportulæ executorib. deñ, nisi prius & i libello actor ꝑ se aut ꝑ tabularios subictipserit: & actis [c] interuenietib. fideiussoré idoneum periculo cõpetentis officij [d] præstiterit[e] confitentem, ꝙ vsque ad finem litis permaneat, [f] & suas intentiones, aut per se, aut per legitimum procuratorem exerceat: & si postea fuerit approbatus iniustè litem mouisse: sumptuum & expensarum [g] nomine decimam [h] partem eius quantitatis, quæ in libello continetur, pulsato restituat. Si autem dixerit non valere fideiussorem dare: tunc apud iudicem, [a] quo causa examinanda est, sanctis propositis euangelijs per sacramentum hoc ipsum [i] affirmet, & sic iuratoriam cautionem † exponat, & per eam hęc, quæ superius dicta sunt, profiteatur. [k] Si verò non hæc omnia, quæ prædiximus, secundum antè latum modum processerint: nullatenus pulsatum responsum facere executori concedimus. Nam si citra memoratam dispositionem aut aliquis iudicum, aut officium eius, vel quilibet exsecutor negotij aliquẽ conuenire præsumpserit: iudex quidem & officium eius denarum [l] librarum auri pœnam sustinebit: ipse autẽ exsecutor negotij & confiscationem suæ substantiæ patietur, & exilio quinquennali damnabitur: pœna videlicet ex hac lege competente, periculo viri magnifici pro tempore comitis Orientis rerum priuatarum exigenda, & nostri fisci iuribus inferenda. Omne autem dispendium, quod pulsatus ex hac conuentione præter tenorem nostræ legis factum perpessus fuerit, ex petitoris substantia pulsato relarciatur periculo iudicis, cuius ab exsecutore detentus est, [m] necnon & officij quod eius iussionibus obsecundat: vt vndique nostro imperio superna maiestate ac diuinitate crediti, pro sua indemnitate lætentur. Causas verò, † quæ ex consensu [n] vtriusque

[a] Aliquos teneri. Cum in præsentia fiat. Accu.

[b] Interlocutionibus. i. præceptis: nam oẽ præceptũ iudicis, quod facit ad cãm finiendam, est interlocutio: vt ff. de arbi. l. qualem. in fi.

[c] Et actis. i. scriptura inde facta auctore iudice. Sed nunquid ex hac. s. scriptura orit̃ actio reo? R. si. non: sed vt iudicis officium in exigenda decima interueniat: licet stipulatio non fuerit apposita, ſm Azo. si aũt sit apposita, acq̃ritur vtilis ẽt ex stipulatione executoribus: vt ff. rem pup. sal. fo. l. iiij. in prin.

[d] Officij. i. officialium, vt ponatur ministerium pro administrantibus. Accur.

[e] Præstiterit. Sed cui? R. si. executoribus. nam ex eorum pacto habebit reus vtilem actionem, vt mõ dixi, vel ipsi cõuento sine dubio.

[f] Permaneat. s. actor. Sed contra. C. de appel. l. eos, in fi. nam nullus cauet de prouocatione appellationis exercenda: vt ibi dicit. Sed dicas illud, corrigi per istud, ſm Azo. Vel illud in appellationis causa, hoc in principali.

[g] Expensarũ. Not. quòd qui iniuste litem mouet, ad expensas tenetur: vt hic, & C de episc. & cler. leg. omnes. in fina. & supra. de exhiben. §. quia vero. & C. de iudi. l. properandum. §. si vero. Accu.

[h] Decimã. Dicũt quidam, ꝙ hæc decima non excedit vltra xxxvj. aur. vt s. de de execu §. j. col. vij. Alij dicunt quod excedere potest, & illa auth. ante contestationẽ loquitur, hæc post. & sic hæc differt ab illa, nec altera est superflua. Tu dic ꝙ illa sit propter incipiendam cãm. hæc propter finiendam. Sed quæ cautio prius fieri? R. si. illa. tum quia est in ordine huius libri prior, tum qa respicit principium, qđ prius esse debet: vt arg. C. de no. cod. fa. §. si Item in cõtinue hæc post illã? R. ñ. sic. Vel dic ſm Io. illa ante receptionem libelli. hæc post: licet antequam reo detur. Item quid si plus expendit, quam decimã? R. si. totum sibi restituitur, si hoc iurat: vt argu. s. de exhibẽ. §. quia vero. col. v. & j. eo. §. omnem. & ff. de iudic. l. eum. & C. de iud. l. properãdũ. §. si vero. Sed vñ ꝙ hæc decima nullo modo sit prȩstanda: vt insti. de pœ. te. liti. §. hæc aũt. quæ est contra. Solu illa corrigitur, vt hic. Itẽ qđ subijcit quãtitatis, large accipe & ꝓ specie, vt ff de leg. j. l. quisquis. Et sic no. hic quod ẽt in actione personali debet actor dicere rem certam in libello: vt hic, & ff. de rei ven. l. si in rem. §. & si vestimenta. & ff. de dolo. le. Item exigit. & ff. de iureiur. l. prætor. in prin.

[i] Hoc ipsum. s. fideiussoré se dare non posse, qđ subijcit, & ꝙ duo iurant, sic & j. vt nul. iu. §. si vero crimen. & C. de assess. to. l. j. §. omnes. & ff. qui satisda. cogan. l. de die. §. si. & facit ad §. j. de san. epis. §. nulli. co. ix. & s. de nupt. §. q vero. in h. §. coll. iiij.

[k] Profiteatur. s. ꝙ vsque ad fi. litis permaneat. Accu.

[l] Denarũ i decem & decẽ: vt ff. de lega j. l. si quis testamẽto §. Titio.

[m] Detentus est. i. citatus re & verbo.

[n] Ex consensu. i. arbitrio ſm quosdã. nam ibi non præstatur prædicta cautio ſm eos. Sed contra. ff. de arbit. lege prima. dic ergo ibi, vt remittatur partium consensu. nam cõsensu partium de iure

† admonem legẽ dum ὑπομνήσεις.

Contius. Expensis multat, iniustè mouens litem.

† Facit ad idem. c per vestras. iuncta gl. su ꝑ versi. põt. extra de do. inter vi. & vxo.

Libellus ẽt in ꝑsonali actione rẽ certũ cõtinere debet.

† Facit ad nunc text. gl. j. in c. cũ dilecti. post med. ibi, item satisdatio. extra de arb. ti. vbi dr̃ ꝙ coram arbitro non ꝓ̃statur satisdatio, sed sufficit pœnæ ꝓmissio.

iure interdũ relaxaẽ, vt argu. ff. de ferijs. l. j. j. respon.

a Constitutionibus. q. d. siue huius constitutionis auxilio, ex quo partibus placet.

b Omnem sup. ad omnem &c.

c Legem. vt C. vt nemo inuit. agere vel accu.

vel non fertur definitiua, sed de rebus absentis satisfit. Item nota, consuetudinarium esse tres dari potius quàm plures vel pauciores, siue maioris temporis siue minoris in iure inueniaẽ, vt ĩ vt sponsal largitas. §. ad hoc coll. ix. & C. quõ & qñ iu. l. consentaneum.

vtriusque partis in iudicio mouentur, a pœna huius constitutionis liberas esse decernimus: & sicut alijs nostris continetur constitutionibus, [a] terminari.

CAP. III. Vt post annum & tria edicta in actorem contumacem sententia feratur.

Actor, qui actionem in iudicio propositam post litem cõtestatam prosequi differt, tribus iudi. i triis edictis citatur: post quæ si adhuc venire recusat, index post annum sibi indultum sententiam profert. Barto.

OMNEM [b] verò † causarum finem volentes celeriter peruenire, illorum malignitatibus obuiamus, q tantummodo proponunt actiones, nolunt autem vsque ad finem exercere iudicium[f], dicentes legem [c] esse, quæ decernit neminem actiones suas exercere nolentem compelli. Et hãc igitur prauitatem extinguere festinantes, iubemus memoratæ legis auxilio non eos vti, qui contra aliquem suas proposuerint actiones, siue per iudiciariam conuentionẽ, siue per preces principi oblatas, & iudici insinuatas, &per eum ad sciẽtiã aduersarij deductas, vel sub legitimi iudicis cœptas examine. Iniustè enim agere recusat, qui paratus aduersarium suũ ad iudicium vocauit: cũ excusatio hęc pulsato magis quàm actori conueniat. Quamobrem [d] sancimus actorem cœptum negotium vsque ad finem litis exercere. [e] Si verò causam prosequi distulerit: damus pulsato licentiam, iudicem apud quem lis cœpta est, postulandi: vt ab eodem iudice actor ad iudicium [f] aut per se aut per legitimum procuratorem venire moneatur: & si hoc minimè fecerit, propositis tribus vocetur [g] edictis: vnaquaque cautione [h] † nõ minus quàm triginta † dierum spacio concludẽda. Iubemus enim ordinarios iudices non solum præconum [i] vocibus, sed etiam edictis propositis quamcunque litigatorum partem absentem in iudicium vocare. Vocem enim pręconũ pauci possunt, qui præsentes inueniuntur, audire: edicta verò per multos dies sic posita possunt penè omnes agnoscere. Alijs autem omnibus iudicib, qui per imperialem iussionem causas examinãt, ex præsenti lege permittimus [k] partes quæ in iudicio non permanent, propositis edictis [l] vocare, ne causæ infinitæ permaneãt. Si verò apud iudicem initium [m] lis non acceperit, sed tantũ conuentionali libello [n] quicunq; pulsatus [o] est,

d Quamobrem. nunc incipit. & primo qñ lis iam contestata est: postea qñ nõ est ↄtestata: vt ĩ. eod. §. si vero in fin.

e Exercere. Not q qui semel voluit, prosequi cogiẽ, vt C. ad Velle. l. fin. in fi. & ff. man. l. si mandauero § fina.

f Iudicium. aliàs negotium.

g Vocetur. vt veniat a i cãm, vt C. q accu. non pos. l. iij.

h Cautione. i. dilatione: sic dicta, quia ad cautelam datur, vt possit ad peremptorium perueniri, & sic ad sententiam, vt ff. de iudic. le. ad peremptorium. & qđ dicit xxx. dierũ, dic q olim erãt x. vt ff. e. l. p interualla. & C. de iud. l. ꝓperandũ. §. j. Sed illæ corrigun tur p istã auth. Istud etiam idem spatiũ credimus augeri in reo. nam non debet &c. vt ff. de re. iu. l. nõ dẽt ff. de fer. l. fi. ẽm Io. sed dico grauari actorem, vt definitiua contra eum feratur, & ante lit contest. vt ĩ eo. §. si verò. & non dico in reo absente ante litẽ contest. sed si agatur realiter, in possel. rei petitæ mitteẽ actor, vt C. de præscrip. triginta an. l. si quis. si quis. si personaliter, pro mensura debiti, vt ŝ. de exhib. §. si verò &c. multa enim conceduntur reo, q actori non concedũtur. vt C. de tempo. in integ. restitu. l. pe tendæ. & ff. de fer. l. fi. sed omne quod licet actori &c. vt dictum est. & est ratio: quia durius debet adstringi actor qui prouocat inuitum, vt sup. prox iniustè. enim &c. Sed videtur etiam q contra reum feratur definitiua sententia ante lit. contestat. vt ŝ. vt omnes obed. iudici. §. si verò. coll. v. Sed dic ibi quasi contestat. lit. contra dominum: cum alius ei responderit,

& ĩ. vt cũ de ap. cog. §. sed hoc p̃senti. Sed q̃ro an hoc casu iudex possit hoc spaciũ minuere? Vr q nõ, vt ff. e. l. per interualla: cum sit dilatio legalis. aliud aũt si sit in iudiciali, vt C. de dila. l. j Vel dic posse minui, vt ff. de iudi. l. nonnunquã.

i Præconum. hodie p tres nuncios ad domũ missos. nec clamat præco p plateas, quia &c olim enim per edicta in albo posita, vt hic continetẽ ẽm Ioan. Sed qualiter, cum semel esset scriptum in albo, iterum scribebatur? R̃sd. forte elapsis triginta diebus delebatur, & iterũ scribebaẽ. Et not. q in hoc albo erant specialia edicta, vt de his citationibus: q̃dam generalia, vt ea quæ dicuntur p̃torum edicta, vt ff. de iuris. om. iudi. l. si quis id in prin. Acc.

k Præsenti lege pmittimus. Not. de legato principis licere citare per edicta. & sic est contra. ŝ. de exhib. § si vero quidam. ibi, nil facere valente. Sol. hic contigit in his delegatis. Alij dicunt q hæc ẽm illam distinguiẽ, vt hic lite contestata non ante liceat. Accur.

l Edictis. in albo.

m Initium. Not. initiũ litis fieri per contesta. † sic C. de plus petit. l. j. & C. de iud. l. apertissimi. & C. vbi de crimine agi opor. l. j. & faciunt ad ea quæ dixi. ff. de iuris. om. iud. l. & quia. in fi. l.

n Libello. hic derogat l. C. de eden. l. edita. quia necesse habet persistere in veteri, vt hic: nec potest mutare libellum secundum Azo. etiam ante lit. contest. sed per illam licebat vsq; ad lit. contestatam. Accur.

o Pulsatus. coram ordinario,

Prosequi cogiẽ, q semel voluit.

† Facit adhuc §. c. præterea. cũ gl. j. extra de dilat. & ex hoc §. sumiẽ authẽ. q̃ est sup l. cõsentaneũ C. quõ & qñ iudex. & icipit: q semel.

† vocatione. in scriptis.

† Facit ad hunc tex gl. 2. post pri. c. j. extra de dila.

† Cõcor. c. relatũ. cũ gl. j. extra de officio delega.

Pet

aut precib. nostræ oblatis clementiæ: iusſio nr̃a ſup hoc prolata, ſiue ſcriptis, ſiue per mandata [a] iudici fuerit intimata, & ea aduerſario ꝑ eum cognita: et ſic licebit pulſato ire ad competentem [b] iudicem, & ꝑ eum ſuũ aduerſarium ſimili modo vocare: vt ſi q̃dem ſui præſentiam actor fecerit, cã ſ̃m legum ordinem examinata finem legitimũ ſortiatur. [c] Si vero propoſitis edictis vocatus ad iudicium venire, & ſuas intẽtiones aut ꝑ ſe aut per legitimum (ſicut dictũ eſt) procuratoré proponere noluerit: tunc & aliud [d] vnius [e] anni ſpacium ei concedimus: intra quod niſi ſuam intentionẽ fuerit proſecutus, damus licẽtiam iudici, & abſente aduerſario, partis permanentis [f] allegationes ſecundũ noſtras leges examinare: & veritate [g] ſubtilius requiſita, legitimã proferre [h] ſentẽtiã.

Si verò intra ꝑdictum anni ſpacium venerit, & ſuas intentiones exercere voluerit: iubemus iudicẽ modis oĩbus expenſas vel ſumptus quos ꝑꝑ litem pulſatus permanens in iudicio ſuſtinuerit, ante oĩa exigere actorem, [i] & pulſato dare: & ſic actorẽ permanere, donec cauſa finem ſ̃m leges accipiat. Nam ſi tantummodo venerit, & expẽſis ſiue ſumptibus datis ſolum annale tempus interrumperé voluerit, & iterum a iudicio recedens, vſque ad exitũ cauſæ non permanſerit: iubemus eum poſt ꝑdictas [k] edictorum & annalis ſpacij obſeruationes ab oĩ cadere actione [l] quam ſibi competere cõtra pulſatũ exiſtimabat. Deterior [m] namq; [l] dolus eius agnoſcit, qui interruptam iterum litem deſeruit, quàm qui ſemel acceptam dereliq̃t. Legis aũt [n] priuilegio, [o] q̃ nolentibus non imponit neceſsitatem proprias actiones mouere: illis tantũmodo vti concedimus, qui nullam ſ̃m prędictos modos aduerſario mouerint q̃ſtionem. Hæc autẽ oĩa obtinere decernimus in cauſis quæ necdum vel iudiciali ſententia, vel amicabili cõuentione, vel alia iuri cognita deciſione finitæ ſunt, Theodote parẽs cariſsime, atque amãtiſsime. Illuſtris itaque & magnifica auctoritas tua præſentẽ nr̃i numinis legem in perpetuo valiturã edictis in hac regia vrbe ꝓpoſitis, & ꝓceptionib. in vniuerſis ꝓuincijs ſub tua conſtitutis iuriſdictiõe directis faciat manifeſtã: vt oẽs ea, q̃ pro vtilitate eorũ ſancimus, a ſe cuſtodiẽda cognoſcant. Dat. IIII. idus Septemb. Conſtantino. Imperij D. Iuſtiniani PP. Au. anno XV. Baſilio V.C. Coſ.

TITVLVS IX.

Nouella 116. De militibus.

VT NEQVE MILES neque fœderatus obſeruetur domus priuatæ, aut poſſeſsioni alicuius.

[a] Per mandata .ſ. ſiue ſcriptis, vt per nuncium.

[b] Competẽtem. ſ. eum qui delegauit, q̃ñ eſt delegatus a ſimplici ordinario, vel ad iudicẽ cauſæ. Azo.

[c] Sortiat. ꝑ definitiuã, q̃ñ ambæ ſunt ꝑſentes, ſi eſt lis cõteſtata aliàs fieret vt dixi ſ. eo. §. ꝑx. vt diſtinguas reus vel actor ſit abſens. Acc.

[d] Aliud. ſic crucifixus eſt Chriſtus, & alij &c. ſic. ſ. vt de fun. ſeu fu. in prin. colla. v. nec enim hic aliud ſimile ſpacium præceſſerat.

[e] Vnius. propter triplex ſpaciũ. ſ. xxx. dierum, quod eſt ei datum inter edictũ & edictum.

[f] Permanentis. in præſenti.

[g] Et veritate. vt ſi habeat actor. bonã cãm, nihilominus vincat redditis reo expenſis, vt C. de iudic. l. ſancimus. & l. properandum §. ſin autem ex geſtis. & ſ. de iud. §. oportet.

[h] Proferre. q̃ñ lis iam eſt conteſtata & cognitum de cã per probationes rei. alioquin ab obſeruatione iudicij tm̃ abſolueret reũ ſ̃m quoſdam. Tu autem breuiter mirabilia hic no. quia introducunt hic teſtes ante lit. conteſta. ſi reus vult in ſe onus ꝓbationis ſuſcipere. ſic ff. de proba. l. circa. Secundum, quia fert definitiua ſententia an lit. conteſt. ſic. n. dicit, & veritate ſubti. &c. & hoc ſ̃m M. & Ioan. Bul. contra, & contra, & dicebat legitimam ſententi- de miſsione in poſſ. & hoc q̃ñ reus probat, vt dictum eſt. aliàs ab obſeruatiõe iudicij tm̃ abſoluit reus, vt C. de iudic. l. properandum. §. j. Item tertiũ nouum not. q̃ amplia numerus dierũ, cum olim. x. hodie. xxx. ſint: vt dixi. ſ. §. proxim. Item quartum quia ante triennium finitur inſtantia licet aliàs regulariter triennio duret cauſis: vt dicet. j. ꝓxi. Quintum not. q̃ contrahitur etiam iudicium etiam actore abſente, vt poſſit definitiua dari & hoc idem erat per. l. properandum. §. ſin autem reus. ſecus vt iure veteri, vt ff. de iud. l. & poſt edictũ. & eſt argu pro hoc. ff. de regulis iur. l. nõ debet. Item ſextum not. quia cadit quis ab actione ſua propter procraſtinationes ſuas, & deluſiones huiuſmodi: vt vt j. proxi.

Sentẽtia definitiua aliq̃ñ ante litis cõteſt. fertur.

[i] Actorem. ſic C. de iudi. l. ſancimus. & ſ. de his, qui ingre ad appel. §. quia igitur. ibi, expenſis modis omnib. &c. colla. v.

[k] Prædictas. i. iterum de nouo faciẽdas. & ſic ſi bene cõpures, habes biẽniũ & ſex menſes ſ̃m Io. vel dic, q̃ loquit de prædictis: & ſic habes annum tm̃ & tres menſes. q̃cquid tñ dicas, derogatur le. ꝑperandũ. q̃ ſtatuit triennium. nã vel intra biennium & ſex menſes vel intra annũ & tres mẽſes finitur hoc iudiciũ: ſic & aliàs finitur per annũ: vt ſ. de hę & Fal. §. illud. coll. j. ſecundũ Azo.

[l] Actione. nunq̃d ipſo iure? R̃ñderi poteſt & allegari quod dixi. ſ. de inceſt nupti. §. j. Et nota hic argu. contra variantes. ſic ff. de procur. l. in cauſæ. in princ. ſed arg. contra. ff. de collatio. bon. lege, nonnunquam.

[m] Deterior. Not. deteriorẽ eſſe cõditionẽm pluries delinquentis. ſic & C. de ſer. fu. l. q̃cunq;. & ff. de re mil l. iij. §. ſi plures. & ff. de pœn. le. ſi quis aliqui ſ.

[n] Legis autem. vt C. vt nemo inuit. agere vel ac.

[o] Priuilegio. i. priuilegijs.

Conco. c. j. cũ gl. final. poſt me. extra de cenu.

VT NEQVE MILES, NEQVE FOEDERATUS obſeruetur domui. &c.

Cum

a Cum domini. Vtilitates. alias necessitates.
b Quibus. s. militibus.
c Militant. C. locati. l. vltima.
d Reb. i. vt incontinenti Barbarorũ refrenetur audacia & publicæ res augeantur: vt s. dixit.
e Eis. s. priuatis. Ac.
f Implentes. s. milites.
g Triginta dierũ. atq. contra. s. vt factæ no. consti. §. vt autẽ. col. v. Sol. vt ibi.
h Obseruauerint. i. obedierint.
i Optiones. simile. j. vt liceat matri & auiæ. §. quod autẽ. simile. C. de iure fis. l. pe. simile. ff. de bonis dãna. l. diuus. §. cum quis. Accur.
k Reuertantur. i. reuersu faciant.

VT DIVINAE iussio. &c.

l Nostræ. Corrigẽdũ. sic j. vt sta. hl. col. ix. in prin. argu. contra, qui mo. na. effi. sui. §. tribus. collat. vj.
m Nam præsenti incipit constitutio. Accursius.

Nullus militem vel fœderatum in domo vel propria possessione retinere præsumat. contra faciens sua dignitate expellitur: & eius bona publicantur: milites militia priuantur, & etiam iudices negligẽtes decem libris auri puniuntur, & exilio traduntur.

Imp. Iust. A. Theodoto Orientalium prætoriorum præfecto.

Cum domini Dei beneuolentia ad custodiam nostrorum subiectorũ militarium rerũ incipit ordinatio. His n. prouidentia Dei dispositis, Barbarorũ quidem incontinentia refrenatur, reipublicæ verò res augentur. Et quoniam aliqui propriæ salutis pro nihilo facientes rõnem, milites & fœderatos, qui debẽt pro libertate reipub. contra inimicos certare, præsumunt subtrahere, & in priuatas suas occupare vtilitates:[a] prouidimus per præsentem legem nostram omnibus interdicere, vt nullũ decætero præsumant militẽ in quocunq; relatum numero, aut fœderatũ subtrahere, & in sua domo aut in proprijs habere possessionib. pro quibus[b] nos multos sustinemus labores. exercent enim & militant,[c] vt cõibus vtiles sint rebus.[d] Sint igitur oẽs scientes qui milites,[†] aut fœderatos aliquos in suis habent domibus aut possessionibus, aut qualitercunq; obseruantes, & quasdã eis[e] proprias implentes[f] vtilitates: quod nisi intra triginta dierũ[g] dilationem, cõputandorum ab insinuatione per loca præsentis nostræ dispositionis, eos expulerint: substantiæ quidem habẽtium eos, aut retinentium, publicationi subiectę, fisco applicabuntur, ipsi verò & dignitatibus & militijs quas habent expellentur. milites verò & fœderati, qui eos post dilationem obseruauerint,[h] non solum militia spoliabuntur, sed et vltima sustinebunt supplicia. scientibus et vniuscuiusq; prouinciæ iudicibus, quia si aliqui inueniantur in locis, quæ sub his sunt, exactoribus, aut conuictorib, aut personis aliquib. aut dominijs, aut possessionib. aut quibuslibet proprijs vtilitatib. permanentes, & non celeriter istos comprehẽderint, & supplicijs subdiderint, & milites quidem ad numeros suos transmittant, in quibus militant, fœderatos verò ad proprias optiones:[i] ipsi decem librarũ auri pœnã exigentur, & insuper exilio tradentur, vtpote nostras iussiones præsumentes negligere. Nemo igitur neq; diuino quodam typo de hoc forsan facto, neque præceptis iudicum vtatur: neque aliqui nostrorum iudicum huiusmodi aliquos typos, aut præceptiones iudicum suscipiat: sed cum oĩ celeritate militantes quidem ad proprios numeros, fœderati verò ad suas optiones reuertantur,[k] & pro cõmunib. certent rebus. Nullo enim modo decætero cõcedimus nostros milites aut federatos in quibusdam oĩno priuatis vtilitatibus occupari. Quæ igitur placuerunt nobis, & per præsentẽ manifestata sunt legem, tua eminentia præcognoscens, in hac quidem felicissima ciuitate edictis secundum morem propositis, in prouincijs verò præceptionibus destinatis, omnibus manifesta constituere festinet. Dat. idi. Apri. Constantinop. imperij domini Iustiniani perpetuò Augusti. an. XV. Basilio viro clarissimo Consule.

† Concor. cum hoc. tex. 15. q. j. per totã illã quæstionẽ, & maximè, in c. militare.

TITVLVS VI.

Nouel. 114. eius tantum argumentum refertur in Scrimgeriana editione.

VT DIVINAE IVSSIONES subscriptionem habeant gloriosissimi quæstoris.

Nulla diuina iussio per aliquem iudicem recipiatur, nisi sit subnotata subscriptione quæstoris denotantis inter quos, & ad quem iudicem, & per quam personam directa fuerit, contra faciens pœna xx. librarum auri mulctatur. Ange.

Impera. Iustinia. A. Theodoto sacrorum prætoriorum præfecto.

Nostræ serenitatis solicitudo remedijs inuigilat subiectorũ: nec cessamus inquirere, si quid sit in nostra republ. corrigendũ.[l] ideo nanq;[†] voluntarios labores appetimus, vt quietẽ alijs præparemus. Vnde ad vniuersorum vtilitatem pertinere perspeximus, si sacras et iussiones cũ cõpetenti iubeamus cautela procedere, ne aliquibus liceat eas pro sua voluntate proferri. Nam præsenti[m] lege decernimus.

† Concor. super verbo generali in c. bonæ memoriæ. extra de postu. pla. & in gloss. j. in proœ decre. circa si & dicit imperator in c. ecclesia vestra. in gl. super verbo, vigilijs. extra de elec. & in c. cũ instantia. in gl. j. extra de censi.

a Iussionem. id est priuilegium in quo aliquid iubet vel cõcedit in fauorem. in cõmissionibus causarum forte est aliud vt obseruari in curijs videmus. Azo.
b Iudici. i. ad quẽcunque iudicẽ. Acc.
c Quæstoris. qui tribus modis dr, vel a quærendo, de quo nõ loquitur hic. vt credo. vel qui legendis principalib⁹ libris vacat, & quo forte hic loqr. tertio qui præest capitalibus causis ad ferendas, vel legendas sentẽtias: de quo forte hic loquitur, vt ff. de offi. quæsto. l. j. §. fi. & ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde cum ærarium. & §. quia diximus. Acc.
d Contineat. ex hoc §. sumit quod est C. de diuer. rescript. l. fi. §. fina.
e Quibus iubemus. s. iudicibus.

IN MEDIO LItis non fieri, &c.

f Mnia. Disponẽtes. scilicet nos per dictas iussiones.
g Pragmaticũ typũ. i. chartulam quam scribebant quid faciendum sit. Accur.
h Præscriptionẽ. aſs descriptionem. Acc.
i Dispositionẽ. quia nos volumus ꝙ nostræ ll. volunt, vt I. de iud. §. oẽs aũt. col. vj. sic. ff. ad Turpill. l. j. §. j. ibi, pœnæ vero p se &c. Et hic not. ꝙ non licet supplicare lite pendente: vt hic & C. vt lit. pen. l. j & ii. & facit. C. si ſ in vel vti. pu. l. fi. Ac.

Lite pendente supplicare nõ licet.

k Negotium. s. celatum. Accu.
l Aliqua. s. nobis imperatoribus.
m Apud iudicẽ. ita neq; iudicanda ab alijs aliorũ doctrina. Azo.
n Iudicium. i. snīa.
o Dictum. id est inchoatum, aut antiquatum.

nullam diuinam iussionem a neque per viri magnifici quæstoris adiutores, neque per aliam cuiuslibet militię, aut dignitatis, aut officij personam, cuicunque iudici b confectam, a quolibet suscipi cognitore, cui magnifici viri quæstoris c annotatio subiecta non fuerit, qua cõtineat d & inter quos, & ad quem iudicem, vel per quam fuerit directa personam: quatenus oi posthac ambiguitate submota, nulla cuilibet excusationis relinquat occasio: scientibus iudicibus, vel administratoribus vniuersis, ꝙ si i quolibet negotio sacrã susceperint iussionẽ, nisi cui quæstoris viri magnificentissimi fuerit subiecta annotatio, multa viginti librarum auri, & officium eorũ simili pœna plectetur: quibus e iubemus, si qua talis iussio ad eos puenerit, mox ad prædictum virũ magnificum quęstorẽ referre, aut cum illo qui hæc ingerit, destinare: vt in eum vindicta procedat, quã in falsarios iura nostra constituerunt, Theodote parens carissime, atque amãtissime. Quã legem perpetuo valituram celsitudo tua ad vniuersorum faciat peruenire notitiam.

TITVLVS XI.
Nouella 113.

IN MEDIO LItis non fieri sacras formas, aut sacras iussiones, sed secundum antiquas leges generales ...

Iudex de causa cognoscens, iudicare & procedere in ea debet secundum legem, non secundum sacras formas & iussiones lite pendente emanantes: & sententia principis in scriptis lata, non potest ab aliquo retractari. Angel.

Imperator Iustinianus August. Theodoto sacrorum prætoriorum præfecto.

Mnia secundum nostras leges agi volentes, & harum virtutem seruari studentes, perspeximus præsentem scribere legem ad ipsarum legum obseruationem. Agnouimus enim quoniam quidam iudicum volentes eis, qui causas dicunt, tergiuersari, & celare suas festinantes dilationes, excusant se frequenter, dicentes ꝙ sacræ formæ, aut sacræ iussiones, aut dispositiones spectabilium nostrorũ referendariorum insinuatæ eis sunt, tanquam disponentes f quemadmodum oporteat negotiũ examinari, aut iudicari. Et propterea sancimus, vt dum lis examinatur, siue in pecuniarijs, siue in criminalibus, aut alijs quibuscunque emergentibus causis apud iudices, siue hic, siue in prouincijs, neque pragmaticum typum, g neque aliam præscriptionẽ, h neq; sacrã nr̃am quãlibet ex scripto aut non scripto iussionẽ, aut dispositionem i in hac regia ciuitate spectabilium nostrorum referendariorum, aut alterius cuiuslibet, disponentem eos quomodo decet inchoatum examinare, aut iudicare negotium: k insinuare iudicantibus, aut insinuatam valere: sed secundum generales nostras leges causas examinari & decidi. Quod enim in legũ positum est potestate, non egebit aliqua l extrinsecus dispositione. Si quod enim ad nos negotium, apud iudicem m iam dictum, aut antequam hoc principium sumat, perspeximus nos hoc p proprium nostrum iudicium n disponere & dicere: hoc nequaquam alterius iudicis egebit iudicio. Sicut enim a nobis per sacrũ (sicuti dictum o est) iudiciũ disposita, aut decisa, nõ egebunt aliorum examinatione, aut iudicio, aut retractatione aliqua: sic nos (quibus Deus † sanciendi potestatem donauit) si aliquod iudicium in quolibet negotio protulerimus, non alij iudici hoc cõmittimus, siue per formas, siue per dispositiones spectabilium nostrorum referendariorum, aut alterius cuiuslibet, quomodo conuenit hoc negotium examinari aut iudicari: vtpote, quia a nobis semel iudicatum est,

† Facit ad hoc 25. q. 2. compe tiali, &c. vbi d hoc late tractatur.

valeat: a his videlicet tenentibus quando scripta talis aliqua nostra procedit sententia. Si verò aliqua dubitatio iudici de aliqua fiat lege: nũciet ad nostram potestatem, & à nobis expectet causæ scriptam declarationem b aut interpretationem, & secundum eam decidat litem. Si verò dũ causa dicit: pragmatica nostra forma, aut dispositio spectabilium nostrorum referẽdariorum, c aut alterius cuiuslibet, aut aliud aliquid horum quæ dicta sunt omnium, iudicantibus insinuetur, ordinãs in his examinationem, aut sentẽtiam: iubemus iudicem quidem omnino non respicere: sed his vacantibus, & nullã penitus habentibus virtutem, secundum generales nostras leges causam examinare, & legitimo fini contradere. Si autem hoc nõ custodierit iudex, decem librarũ auri eum subiacere pœnæ: vt etiam aliã nostrã maiorem indignationẽ experiatur: eidem pœnæ subiecto & eo q̃ præsumet talem aliquam dictare formam, & ministrantibus ei, & talem aliquam dispositionem faciẽtibus spectabilibus nostris referendarijs. Et hæc dicimus siue ex sacra nostra sanctione d iudicare quispiam deputatus est, siue ex præcepto iudiciali, siue secundum arbitrium, aut cõpromissariorũ schema quæstionem audit, siue scripto, siue sine litteris. Sed vel si quis iudicum propriam despiciens talutem, ex aliquo tali præsumpserit sententiã proferre: hanc ita infirmam esse volumus, vt neque appellatione indigeat, neque ex compromisso inferatur pœna. Nos enim omnes iudices secundum generales nostras leges examinationes & sententias ferre e volumus. Illud quoque indubitatum erit, quia neque iudicialis quælibet valebit iussio extra quod ordinatum est hac nostra lege. Super hoc f autem & illud iudices nosse opus est, quia cõpetens est eos & quæ ad huc & nunc mouentur quæstiones, secundũ generales determinare leges, g vel si quispiã præcessit impetrans sanctionem disponentem iudicantis examinationem, aut sententiam. ei enim qui tale aliquid impetrauit iam, sententiamque definitiuam nondum promeruit, nihil ex ijs quæ impetrauit, prodesse volumus. Si enim semel peruenit sententia definitiua data: nequaquam h hanc ex nostra hac perscrutari lege iubemus: licet appellatio subsecuta sit, aut retractationis i est aliqua species contra sententiam. Eam autem k iussionẽ, quæ non disponit quidem iudicantem, aut iudicare futurum, quomodo oporteat quæstionem fieri, aut iudicium inferri: causam verò l sini studiosè tradi legitimo m vult: aut actorum imponet editionem, aut iudicem coget legitimam proferre sententiam, aut simul alium iudicem secundum nostras præstitutas leges & fieri, & valere, & scripto, & sine scriptura non prohibemus. Vt autẽ omnes nostri subiecti, & maximè qui litibus atterũtur, nostram pro se nouerint prouidentiam, & nullus hanc sacram nostram circumueniat legem, neque ignorantiã in ea proponat: sancimus in vnoquoque negotio initium apud iudicẽ accipere ex prooemijs n mox, & ante ipsam personarum firmationem inscribi eam, & monumentorũ fieri partem. sic enim gestis præfulgens prohibebit ea quæ præter eius virtutem teneantur circa eam, & circa ipsam forsan personarum firmationẽ: & præuaricari eã

a A nullo valeat. vt ff. qui. ap. nõ licet l. j. §. respon. & ff. de min. l. minor. §. resp. & de arbi. l. nam magistratus, & ad Trebell. l. illc. §. tempestiuum.

b Declarationem. vt supra de iudi. §. fi. & C. de legi. & cõ. l. cum de nouo. & ff. de iud. l. cum. §. j. Et not. q̃ etiam principis sententia debet esse scripta, sicut & cuiuslibet alterius, ut C. de sen. ex breui. reci. l. fin. Accur.

c Referendariorũ, idest facta a referendarijs volũtate principis. Accur.

d Sanctione. aliàs functione. Accur.

e Ferre. idest facere.

f Super hoc. qd addit prædictus hic §. cũ dicat super hoc? Respon. hic dicit de causis quæ pendebãt tempore huius l. quibus pendentibus similiter dicit supplicationem vel impetrationem non tenere. Et sic no. leges ad preterita trahi, & ad præsentia: quia hoc cauetur, vt C. de leg. & con. l. leges & constitutiones.

Cõcor. cum hoc tex. c. causam quæ, cum glo. super verbo, cõmisimus. extra de testi.

Leges ad præterita aliquãdo trahunt.

g Leges. leges dico disponentes iudicantis examinationem, aut sentẽtias. vel pro etiam si quispiã præcessit impetrans sanctionẽ. etenim &c.

h Nequaquã hanc. sniam definitiuam.

i Aut retractationis. forte ratione minoris ætatis seu supplicationis. Al. adeo etiam, ut si post sententiam fiat lex noua, non valeat, vt j. tit. prox. in princip.

k Iam autem. sic construe, & habebis sensum. eam autem iussionẽ, quæ disponit quidem iudicantem, aut iudicare futurum quæstionem, quomodo oportet fieri: aut repete, quomodo oporteat iudicium inferri.

l Causam vero. ve ro, pro sed.

m Legitimo. quasi dicat, illa iussio non valet, quæ disponit quomodo iudicet: sed illa sic, quæ vult iudicium cito finiri. Et sic nota. q̃ quatuor casibus hic supplicat lite pendente. Primus, vt iudiciũ procedat. Secundus, vt acta edantur. Tertius, vt sententiã det iudex. quod est idẽ quasi prim⁹ modus. differt autem, quia in tertio non restabat nisi sententia. in prima & media causa facienda erat adhuc. Quartus, vt associetur iudex, aliàs nõ supplicatur lite pendente. vt hic, & C. vt lite pen. l. ij.

n Ex proœmijs. quæ sunt

quæ sunt huiusmodi procemia? Rñ. an ni domini qui huc. Item scribunt quidam: hic incipit & talis. Item libellus cum pactis subscriptione. Itē citatio & similia, quæ quasi procemia sunt. & post hoc debet hæc lex scribi, vt sit pars monumentorū huc actorū. Tertio scribit confirmatio personarū. s. satisdationis iu dicio sisti. Sed vt q statim post prædicta pœmia debeat fieri psonarū cōfirmatio: vt ī. de exhi. §. sancimus. & §. illud vero. eo. v. Rñ. illa ſm hāc intelligitur. sed hęc hodie non scribit, cum satis certa sit.

a Secundū quas. no. Imperatorem suscipere imperium, vt ſm leges iudicet. sic. C. de leg. & con. l. digna. & not. ī. eo. §. j. ibi; quod enim in legem. &c.

VT CVM DE appel. &c.

b Postea. & sic ad præterita referant negotia: vt intra. eo. §. respon. in fi. quod est mirabile. Azo.

c Et de alijs capitulis. s. quæ sunt quatuor. nam quinque principales partes habet hæc constitutio, licet multa incidenter aliàs dicat; vt dixi & sum prosecutus in summa huius tituli.

d Eruenit. Perspeximus. citos iniā facti quæstionem.

e Sententiæ. hoc qñ post sententiam.

f Relationes. hoc qñ post relationem ante responsionem, quæ expectāda non est: vt hic, & j. vt in di. non expe. sacras iuf. §. fi. colla. ix. & C. de ap. l. iubemus. §. fina. & ī. de iudi. §. pe. coll. vj.

Lex futurā tēpus aspicat. g Referentē. Nota leges ad futura tā tempora trahi, vt & nitētib. p multa interminata ref. enabit a talib. eos psumptionib. & pprijs tēpus nō finet fieri pœnis. Vt enim iniqtatem simul & iniustitiam per omnia expellamus: pp̄terea præsentem posuimus legem, vndiq; eam, & per eam alias cautas & incircunuenīēdas custodiētes reipublicæ leges, ſm quas [a] & nos ipsi īperiū, qđ Deo dante suscepimus, custodire, nr̄amq; rempublicā ab his legib. muniri sem p optamus. Quæ igit placuerūt nobis, & p hāc sacrā declarata sunt legē, tua celsitudo seruare qdē studeat: oīb. aūt palā faciat, pponēs qdē eam in hac felicissima ciuitate, p̄ ceptis aūt solēnib. vtēs ad puinciarū p̄sides: vt oēs hoīes sciāt eā quā sup eos habemus puidentiā. Da. X. Kalend. Decemb. CP. Dn. Iusti. PP. Aug. anno. XV. Basilio. V. C. Cos.

TITVLVS XII.

Nouel. 115. q̄ vt in Græcis editionib. notatū reperitur, sex habet capitula.

VT CVM DE APpellatione cognoscit, ſm illas leges debeat iudicari, quæ tpe latæ s̄ntiæ obtinebant: non scd̄m eas quę postea [b] promulgatę sūt: & de alijs capitulis. [c]

In causa appellationis debet ferri sententia secundum legem quæ vigebat tempore sententiæ primæ, non secundū eam quæ post latam sententiam noniter emanauerit, ēt si in lege noniter emanata dictum fuerit quòd protrahat ad præterita. Ange.

Imperator Iusti. Augu. Theodoro Orientalium sacrorum prætoriorum præfecto.

PRAEFATIO.

Eruenit [d] ad scientiā nr̄æ serenitatis, q cū inter Eustathium virū reuerēdissimū Tholonæ [†] ciuitatis episcopū, & Pistū diaconum ecclesiæ Telmissēsis fuisset cā cōmota, pcessit a rectore puinciæ definitiua s̄nia, cōtra quā appellatio est porrecta. Iudices igitur apud quos appellatio ventilabatur, dubitantes, ad nr̄am clementiā retulerunt, an ſm leges q̄ obtinebant qñ processit definitiua s̄nia, an ſm tenorē illius legis q̄ post definitiuam s̄niam a nobis pmulgata est, eandē cām examinare deberet. Nos itaque iustū eē pspeximus, [d] ſm leges quæ obtinebant tpe latæ s̄niæ, [e] prædictam appellationis cām examinari, & terminum ſm ipsas accipere. Præuidimus autē & post hanc si quandoq; dubitatio talis emerserit, eam simili ordine terminare.

ī. de nupt. in fin. coll. iiij. & ī. de rest. & ea, quæ pa. §. hoc igit. & j̄. de hær. ab intesta. §. fin col ix. & vt factæ no. consti. con sti. coll. v. sed cū dicat hic non trahi ad præterita & si hoc dicatur est contra. C. de vsur. l. pe. & C. de legi. & consti. l. leges & ↄstitutiones. & ff. de leg. & sena. l. non est nouum. Sol. hoc speciale, vel dic trahit ad præterita. s. facta in quibus iudicium non est inchoatum: secus si sit inchoatū. vt hic. Sed

† Tholonæ est in Græco Tlos aūt ciuitas Lyciæ numerat a Plinio, vt & Telmissus. li. 5. ca. 27. Contius.

CAP. I. Vt causæ appellationum dirimantur ex ijs legibus quæ tempore latæ sententiæ obtinebant.

IDEOQVE sancimus, siquando de aliqua cā processerit definitiua s̄nia, & puocatio fuerit subsecuta: appellatiōis examinatores ſm leges q̄ tpe definitiuæ s̄niæ obtineāt, terminū dare negotio: hoc eodē videlicet obseruando & in retractādis amplissimę p̄torianæ sentētiis, & in suggestionib. iudicū, quando vtræque partes omnibus allegationibus suis renuntiauerint, & iudices p̄ suas relationes, [f] quid disponi debeat, interrogauerint. In oībus enim prædictis casib. illas leges a cognitorib. seruari decernimus, q̄ tpe s̄niæ, aut certè relationis obtinebūt: tamet si contigerit postea legem promulgari noui aliqd disponentē, & tenorē suum ad præterita quoque negotia referentem. [g]

CAP. II. De his qui post renunciationem aduersariorum se allegationes hēre dicūt.

Postquam vna pars renuntiauerit allegationibus: alia cogi debet intra triginta dies praponere quicquid velit. & si hoc non fecerit, ad omnem eius malitiam superandam duo menses dari debēt: quibus elapsis iudex debet ferre sententiam legibus consonantem: Angel.

† Ex hoc § sumpta est auth. q̄ est sup l. iudices. C. de iudi. & inci pit, iubemus vt quando

SED & hoc [i] præsenti addimus sanctioni.

ni. Quia inter litigatores aliquando contingit, vnam quidem partem suis allegationibus renunciare, a aliam verò sciẽtem se malas causas habere, post cognitionalia certamina, & dilationes quas probationum causa leges concedunt, nolle confiteri allegationes b sibi sufficere, ne cito causę qualitas agnoscatur: iubemus, vt quando vna pars allegationibus renunciauerit, alia verò pars dixerit se habere aliquid quod proponat: c iudex negotij modis omnibus eam partem quæ vtitur dilatione, d compellat intra triginta dies postquam altera pars renunciauerit, quicquid velit, sine aliqua intermissione proponere. quod si non fecerit, tunc ad eius malitiam conuincendam † alius vnus mensis indulgeatur a iudice. Si verò & sic distulerit, alterius vnius mensis ei dilatio præbeatur. e ita vt si vsque ad prędictos tres menses quos litigatorib. protrahentibus concessimus, suas non proposuerit allegationes: tunc cognitor causæ non amplius expectans, modis omnibus proferat sententiam legibus consonantem: vel si voluerit, referat, ne litigatoribus malè certantibus liceat causarum exitum vltra protrahere.

CAP. III. Quæ sunt iustæ exhæredationis liberorum causę.

Parenti non licet liberos præterire vel exhæredare, ẽtsi legitimam eis reliquerit portionem: nisi iure institutionis eis reliquerit: vel nisi ingrati probentur expressè ingratitudine in testamento a parente: quæ causæ ingratitudinis hic per ordinem enumerantur. Bartol.

ALIVD quoque † capitulum præsenti legi addendum esse perspeximus. Sancimus igitur non licere penitus patri vel matri, auo vel auiæ, proauo vel proauiæ suũ filium vel filiam vel ceteros liberos præterire, f aut exhæredes in suo facere testamento, nec si per quamlibet donationem, vel legatum, vel fideicommissum vel alium quemcunque modum eis dederit legibus debitam portionem: nisi forsan probabuntur ingrati, & ipsas nominatum g ingratitudinis causas parentes suo inseruerint testamento. Sed quia causas ex quibus ingrati liberi debeãt iudicari, in diuersis legibus dispersas, & non apertè declaratas inuenimus. quarum aliquæ nec dignæ nobis ad ingratitudinem visæ sunt, aliquæ verò, cum essent dignæ, prætermissæ sunt: ideo necessarium esse perspeximus, eas nominatim præsenti lege comprehendere: vt pręter ipsas nulli liceat ex alia lege ingratitudinis causas opponere, nisi quę in huius constitu-

a Suis allegationibus renunciare. valet hic renunciatio pp allegationes iuris, & pp instrumenta. sed propter testes forte ne producant, non valet: vt supra de testi. §. quia uero multi. colla. vij. sed sola scientia testificatorum.

b Allegationes. q & in iure, & in facto, & in probationib. accipi possunt, vt ff. de ritu nupt. l. si qs tutor & C. si ex fal. alleg. l. j. & ij. & C. de aduoca. diuer. iudi. l. laudabile. §. quoties. Accur.

c Proponat. iudice interrogante an aliquid noui addere velit, vt C. de iudi l. iudices. & hinc sumitur authen. quæ est ibi.

d Dilatione. prima, vel vltima.

e Præbeatur. imò vt q semel tm̃, vel ad plus bis, vt ff. de fer. l. vltima cõtra. Sol. hic non loquitur de dilatione quæ datur præsenti, sed de quodã spacio qđ datur absenti, vt alleget. & eodẽ mõ opponi potest de eo qđ est su. de litig. §. omnem. vbi tria edicta, & p quolibet dies triginta dantur. Vel dic speciale hic. quandoque per allegationes petitur, vt arg. ff. quibus ex causis. l. ait prætor. §. fin. & l. j.

f Præterire. aliàs præteritæ. præteritio ad lineã fœmineã, exhæredatio ad masculinam. sic instit. de exhæred. lib. §. mater & qđ subijcit, nec si p quamlibet donationẽ &c. no q oportet iure instit. aliquid filio relinq. nec sufficit iure legati. & sic corriguntur hic iura antiqua. ff. de inofficioso testõ l. Papinianus. §. siqs mortis. contra. insti. de inofficioso testõ. §. pa. cõtra supra de mon. §. si vero filios. contra & i. de triente & semis. §. j. cõtra. & si qua sũt similia, qbus dr̃ q sufficit quoquo relicti titulo relinquere. sic ergo in minimo facta institutio excludit querelã: vt j. e. §. ceterũ. & agit ad supplementum, vt C. de inoffi. testõ. l. oĩmodo. & l. scimus. & de rei vxo. actio. §. videamus. Vel dic. q prędicta iura loquant qñ non faciebat testm̃, sed codicillos, hic qñ solẽniter testabatur. vnde iure institu. sibi vel alijs debet relinquere. Tertij dicũt hanc intelligi sm̃ illas: & legunt sic litteram istã, nec, pro non: & dic si, i. quãuis per quamlibet donat. vel legati, vel fideicõmissi, vel alio quocunq; modo dedit debitã portionẽ: & assume, non licet, exhæredare dico, nisi forsan &c. Prima verior videtur, vt corrigantur.

g Nominatim. hic probat sm̃ M. q hodie querela cesset, nisi inter fratres turpibus psonis institutis, vt instit. de inof. testõ. §. j. hoc modo: pater tenetur cãm exprimere, vt hic: & hæres probare, vt C. de inof. testõ. l. omnimodo. syllogiza ergo sic: aut pater fecit testm̃, aut nõ, si nõ, succedit filius ab intestato, vt j. de hęredib. ab intestato. §. j. & cessat q̃rela. si vero fecit, aut inseruit cãm, aut non. si non, ipso iure non valet, vt hic. si verò inseruit, aut eam probat hæres, & tũc repellitur filius, & nihil habet, vt i. de immen. donatio. in fine. & sic cessat querela. aut nõ probat, & tunc testm̃ pro pro non valido est, & ab intestato succedet, vt j. §. siue igitur. & sic cessat semp q̃rela. quare M. nõ posuit vnam authẽtic. in C. de inoffi-cioso testamento. & instit. eo. dicentem? hodie cessat querela &c & sic oẽs tituli de inoffi. testõ sunt correcti. Sed dic pdicta vera, nisi in vltimo casu. nã si inseruit causam, & hæres nõ probat: tũc quo iure admittitur filius, nisi p q̃relam? & sic cessant prædicta. Item not. quòd Pla. dicit hanc authentic. superfluam per leg. instit. de exhære. lib. §. nostra. sed est fal-

Cõcor. ca. prout nobis. cũ glo. super verb. conuincẽda. extra de dolo & contu.

Ex hoc §. sumpta est auth. q̃ est sup le. maximũ vitiũ. C. de lib. pte. vel exhered. & incipit. nõ licet. Et cõcor. cum hoc text. gl. in c. Raynutius. sup verb. relinquẽs. extra de test. & c. vlti. de volunta.

tionis serie continetur. Causas autem iustas ĩgratitudinis has esse decernimus.[a] Si quis parentibus suis manus intulerit:[b] si grauem[c] & inhonestam iniuriam eis ingesserit: si eos in criminalibus[d] causis accusauerit, quæ nõ sunt aduersus principẽ, siue rempublicam. si cũ maleficis[e] hominibus vt maleficus uersatur: uel uitæ[f] parentum suorũ per uenenum aut alio modo insidiari tentauerit: si nouercæ suæ,[g] aut concubinæ patris, filius sese immiscuerit. si delator[h] contra parentes filius extiterit, & per suam delationẽ grauia eos dispendia fecerit sustinere. si quemlibet[i] de prædictis parentibus inclusum esse cõtigerit, & liberi qui possunt ab intestato ad eius successionem venire,[k] peti ab eo uel vnus ex his in sua eum noluerit fideiussione suscipere vel pro persona, vel pro debito, in quantum esse qui petitur probatur idoneus. hoc tamen quod de fideiussione censuimus, ad masculos tantummodo liberos volumus pertinere. Si conuictus[l] fuerit aliquis liberorum ex eo quia prohibuerit parentes suos condere testamentum: vt si quidẽ postea facere potuerint testamentum, sit eis pro tali causa filium exhęredandi licentia.[m] Si autem ĩ ipsa prohibitione, sine testamento aliquis ex parentib' decesserit, & alij siue qui ab intestato ad hęreditatem defuncti, aut cum ipso filio[n] qui testamentum fieri prohibuit, aut post illum vocantur, siue illi quos heredes, aut legatarios habere volebat, vel qui læsionem aliquã ex prohibitione testamẽti sustinuerũt, hoc ipsum approbauerint: secundũ alias leges[o] super hoc positas talia negotia terminentur. Si præter voluntatem[p] parentum inter arenarios vel mimos sese filius sociauerit, & in hac professione permãserit: nisi forsitan etiam parentes eiusdem professionis[q] fuerint. Si alicui[r] ex prædictis parentibus volenti suæ filiæ vel nepti maritum dare, & dotem secundum vires substantiæ suę pro ea præstare, illa non consenserit, sed luxuriosam degere vitam elegerit. Si verò[†] vsq; ad xxv.[s] annorum ætatem peruenerit filia, & parentes distulerint eam marito copulare, & forsitan ex hoc contigerit in suum corpus eam peccare, aut sine consensu parentum marito se, libero tamen coniungere: hoc ad ingratitudinem filiæ nolumus imputari: quia non sua culpa, sed parentum id commisisse cognoscitur.

Filij furiosi, si curam eius neglexerint, a patre sanæ mentis effecto exhæredari possunt. extraneus verò, qui denunciatione in scriptis facta filijs mãdauit, quòd curam de patre habeant furioso, & eis negligentibus curam & diligentiam furioso exhibuit, ad successionem eius admittitur: testamento quò ad successionem euacuato: quò ad alia cuncta capitula in sua firmitate manente. Bartolus.

Si quis[†] de prædictis[t] parentibus furiosus fuerit, & eius liberi vel quidam ex his, aut liberis ei non existentibus, alij eius cognati, qui ab intestato ad eius hæreditatem vocantur, obsequium ei, & curam competentem non prębuerint; si quidem a tali

...in falsum: quia ibi non dicit de causa inferenda: sed hic dicit. Accur.

[a] Has esse decernim⁹. & sũt xiiij. vt seq̃t̃ vsq; ad §. illũ, q̃ hæ sũt &c. eæ q̃bus pr̃ a filio exhędat, sunt septẽ, vt j. eo. §. & si quidem. vsque ad §. si talis. at illæ quibus frater exhæredat fratrem, & turpi persona instituta, sunt tres, vt i. de nupt. collat. iiij. §. ingratitudinem. sed si non turpi, tunc semper cessat querela, vt C. de inoffi. testa. l. fratres. & institu. de inoffi. testa. §. j.

[b] Intulerit. hæc est prima.

[c] Si grauem. hæc est secunda.

[d] In criminalibus. hæc est tertia. Accur.

[e] Si cum maleficijs. hæc est quarta. Acc.

[f] Vel vitæ. hæc est quinta. Accur.

[g] Si nouercæ suæ. hæc est sexta.

[h] Si delator. hæc est septima.

[i] Si quemlibet. hæc est octaua. Accur.

[k] Venire. nam fœminæ impediũtur fideiubere per Velleianum, vt ff. ad Velleia. l. j. & ij.

[l] Si conuictus. hæc nona. Accur.

[m] Licentia. sic & econtra, vt j. e. §. & qđ de ea.

[n] Filio. q̃a sunt fratres eius, qui nõ prohibuerunt. Accu.

[o] Leges. quæ dicunt vt prohibenti actiones oẽs debeant denegari: & fisco sua portio deferatur, vt ff. si quis ali. testa. pro. l. j. in princi. & C. si quis ali. testa. pro. l. ij. alijs verò quibus aliq̃d fuit relictum, non nocet quo minus pcipiãt, siue singulariter, vt ff. si quis ali. test. prohi. l. j. §. sed si legatum. siue vniuersaliter, vt ff. ad Trebellia. l. iij. §. fin. & ff. si quis ali. test. pro. l. ij. §. fi. nam vnius factum alij non nocet, etiam fratri, vt ff. si quis ali. test. pro. l. si q̃s dolo, §. j. hodie adẽ quod plus est, in duplũ tenetur, q̃ prohibuit, vt j. vt nul. iudi. §. & hoc peruenit. Et sic not. teneri impedientem. & ad hoc facit. ff. de eo p quẽ fac. erit l. ex hoc. & de condi. cau. da. l. iij. §. fina. & de legat. ij. l. Lucius. §. Sempronia.

[p] Præter voluntatẽ. hæc decima ẽ causa.

[q] Professionis nam nil Iudæus Iudæo, nil Catilina Cethego, & nil dolosus doloso: vt ff. de dolo. l. si duo. & C. de hæret. l. qm̃. & C. de inoffi. testa. l. in arenam. Accur.

[r] Si alicui. hæc est vndecima. & facit. C. de inof. test. l. filiam.

[s] Vsque ad xxv. ergo ecõtra si fuerit minor, & peccat in suũ corpus: iusta est exhæredationis causa: vel et maior, si copulet se seruo. arg. ff. de offic. eius cui man. est iurisd. l. j. ibi, huius rei, &c. & j. proxi. §. ibi, libero, &c. Accur.

[t] Si quis de prædictis. hęc est xij. hæc eadem seruantur in filijs, vt j. eo §. siue igitur. ibi, si liberis, vel vno, &c.

Testamen-

[†] Cõcor. ad hoc §. j. vltima post med. in c. vlti. ibi, sic & pp ingratitudinẽ. ext. de postula. pla. & c. Raynutius. iũcta glo. super verb. Trebelliano. i pric. extra. de testa.

[†] Dictio filius, qđ i oione facit nõ video: quũ p dictione, pris satis exprimatur.

[†] Ex hoc tex. sũpta est authẽ. q̃ est sup l. si filiam tuã. C. de inoffi. testa. & incipit, sed si post.

[†] Facit ad hũc §. gl. in c. inter dilectos. super verbo, accessoriũ. i fi. ext. de fide instru. & gl. in suo fine facit mẽtionẽ istius §.

a tali sanatus fuerit infirmitate, erit ei potestas vtrum velit negligentē filium, vel filios, aut cognatos, ingratum vel ingratos in suo scribere testamento. a Si autem aliquo furoris morbo eū detentum extraneus aliquis viderit a suis neglectum liberis, vel cognatis, aut alijs ab eo scriptis b hæredibus, & ꝑ misericordia voluerit eū procurare: damus ei licētiam attestationem eis, qui ab intestato, vel ex testamento iam facto ad furiosi hæreditatem vocantur, scriptis dirigere, vt eum procurare festinent. Si autem post huiusmodi attestationē neglexerint, & extraneus in suam domum furiosum susceptum sumptibus proprijs vsque ad finem vitæ ipsius procurasse monstratus fuerit: eum qui obsequium ac diligētiam furioso exhibuit, licet extraneus sit, ad eius successionem ꝑuenire decernimus, euacuata institutione eorū, vtpote indignorum, qui furioso (sicut diximus) curam præbere neglexerint: c ita tamen, vt cetera testamenti capitula in sua maneant firmitate.

Successio testatoris qui a suis redimi negligitur, applicatur ecclesiæ, expendenda pro redemptione captiuorū, parcitur tamen minori viginti quinque annis: cui ēt permissum est res captiui ꝑ eius redemptione vendere: qui cogitur habere ratum. Bartol.

Si vnū de prædictis d parentibus in captiuitate detineri contigerit, & eius liberi, siue omnes, siue vnus non festinauerint eum redimere: si quidem valuerit calamitatem captiuitatis euadere, in eius sit potestate, vtrum hanc causam ingratitudinis testamento suo velit adscribere. e Si autem per liberorum negligentiam vel cōtemptum non fuerit liberatus, & in captiuitate decesserit, illos ad successionē eius venire non patimur: † quia non festinauerūt eius redemptionē citius procurare. sed oībus liberis in hoc negligentibus res vniuersas ab eodem relictas, ecclesiæ ciuitatis ex qua orit, applicari, inuētario scilicet sub publica attestatione celebrando: ne qd ex eius facultatibus pereat: ita vt quicquid exinde ad ecclesiā ꝑuenerit, captiuorū redemptioni proficiat. f Sed hęc quidem quantum ad personas dicta sunt, quas exhæredare non licet, nisi ingratitudinis causas vbique approbari contigerit. Occasionem autem nobis ad generalem legem promulgandam hæc præsens causa noscitur obtulisse. Sed vniuersaliter iubemus, vt si ille qui in captiuitate detentus fuerit, liberos non habuerit, & alijs, qui ad eius hæreditatem vocati sunt, eum redimere non festinantibus, in captiuitate defunctus fuerit: nullus ex ijs, qui neglexerit, g ad hęreditatem eius perueniat, licet ante captiuitatem testamentum forsan ab eo fuisset conscriptum. in quo memoratas personas scripsit hęredes: sed hac quoque institutione hęredum infirmata, & cęteris testamenti capitulis in suo robore permanentibus, substantię talium personarum simili modo ecclesijs ciuitatum ex quibus orti sunt, applicentur, & nullis alijs causis, quàm in captiuorum redemptionibus expendantur, vt vnde illi à suis non sunt redempti, aliorum redemptio procuretur, & ipsorum quoque animæ ex hac causa pijssima subleuentur. Hoc eodem obseruando, & si aliam extraneam personam ante captiuitatem scripsit hęredem, & illa sciens se ab eo hæredem scriptam, eum redimere a captiuitate neglexerit. Hanc autem pœnā contra illos valere iubemus, qui octauum & decimum suę ętatis annum compleuerint. In huiusmodi verò causis, quando pro captiuorum redemptione necessarium fuerit dare pecunias: si quis proprias pecunias non habuerit, licentia erit ei, si memoratæ sit ætatis, mutuandi pecunias, & res mobiles, vel immobiles supponendi, h siue propriæ ipsius sint, siue illius, qui in captiuitate detinetur: quoniam in prædictis omnibus, pro

a Testamento. nam pōt eū instituere & exhædare. & pp hoc §. iste hic ponit. si aūt nil dixerit de eo: hoc dices ĩ. eo. l si. hui⁹ §.

b Scriptis. Not. attestationē in scriptis dirigendam, vt s. de tēpo. non so. pec. §. contestationes. colla. vij. Item not. de vi & auctoritate denūtiationis, vt hic, & ĩ. proxi. §. & C. de rei vin. l. si fundum. Item not. ꝙ delicto hæredis, licet nec ciuitatem, nec libertatem amiserit, amittitur hęreditas, vt infra proximo. §. Item not. quòd aufert' ab indigno, & nō applicat' fisco, sed benefactori. Item no. ꝙ ex benefacto extraneus fit hæres. Item no. ꝙ legata valent, licet testamentum nō valeat. quod plenius dices ĩ. proxi. §.

Attestationes i scriptis fieri debent.

Testō infirmo valent tñ legata.

c Neglexerint. quid si non faciat testm̄, nec aliqs extraneus eū procurauerit? Rñ. filij vel agnati sunt hæredes: sed pōt eis auferri hæditas, vt ff. de ijs qui vt indig. l. iij. Vel dic in hoc casu, sicut in sequenti, quòd eis denegetur hæreditas ex suo delicto, vt in proxi. §. Accursius.

d Si vnum de prædictis. hæc est tertiadecima.

e Adscribere. q.d. si vellet eum nihilominus īstituere, posset: & sic non compellit'. Accur.

f Proficiat & sic fit inuentarium, qñ captiui directè instituūtur, vt C. de episco. & cleric. l nulli. Accursius.

g Neglexerit. sic & si eum ægrum nō curauit, vt ff. de his q. vt indig. l. iij.

h Supponendi. not. minorem xxv. annis posse alienare, & obligare: quod est speciale alias contra. C. de his qui veter. ætа. l. penult. & facit. ff. de rebus eo. l si pupillorum. §. si Accur.

† Facit ad hoc C. de sa. san. ec l. sācim⁹ & c. ꝑcipimus. xij. q. j. circa pricipiū.

Et

tate detinetur: quoniam in prædictis omnib. quæ pro captiuorum redemptione data vel expensa probabuntur, cōtractus huiusmodi tanquam a persona suæ potestatis & legitimæ ætatis factos, ita firmos esse decernimus: nullo eis qui cum huiusmodi personis in memoratis causis quo prædictum est modo contraxerint, præiudicio generando: necessitatem scilicet habente eo qui ex captiuitate redierit, tales contractus ratos habere, & eis [a] tanquam suis debitis [b] obligari.

Catholico non succedunt filij nec propinqui hæretici: sed ecclesia ei succedit, si clericus sit, & laico fiscus.

SI quis [c] de prædictis parentibus orthodoxus constitutus senserit suum filium vel liberos non esse catholicæ fidei, nec in sacrosancta ecclesia cōicare, in qua oēs beatissimi patriarchæ vna cōspiratione [d] & concordia fidē rectissimā prædicant, & sanctas quatuor synodos, Nicænam, Cōstantinopolitanam, Ephesinam primam, & Chalcedonensem amplecti seu recitare noscuntur: licentiā habeant pro hac maximè causa ingratos [e] eos, & exhæredes ī suo scribere testamento. Et hæc quidem pro ingratitudinis causa decernimus. Generalem aūt prouidentiam liberis catholicis deferentes iubemus saluis legibus quæ iam de alijs hrēticis sunt prolatæ, & circa Nestorianos & Acephalos, hęc obseruari, vt si quā do parentes inuenti fuerint, siue Iudaico Nestorij furori dediti, siue Acephalorū amplectētes insaniā, & iō ab ecclesiæ catholicę cōmunione separati: nō liceat eis alios hrēdes sibi instituere nisi liberos orthodoxos, & ecclesiæ catholicę cōicantes, vel liberis non existentibus, agnatos vel cognatos, qui .s. catholici sint. Quod si fortè ex filijs alij quidē sunt orthodoxi, & ecclesiæ catholicę cōicantes, alij verò ab ea separati: oēm parentū substantiam ad filios tm̄ catholicos peruenire sancimus: licet vltimas voluntates hmōi personę fecerint cōtra tenorē huius nostrę constitutionis aliquid disponentes. Si verò post hac fratres ab ecclesia separati, ad eā conuersi fuerint: pars eis competens, in statu, in quo inuenta fuerit tpe quo redditur, eis prębeatur, vt nullā de fructibus aut gubernatione medij tpis inquietudinē vel molestiā catholici patiant̄, qui añ pdictas res detinebāt: [f] qm̄ hmōi rerum quas ex fratrum parte non cōicantiū catholici possidebant, sicut alienationem vetamus, [g] ita præteritorum tēporum fructus aut gubernationē nullatenus ab his a quibus detēti sunt, exigi vel retractari permittimus. Si aūt vsque ad finem vitę suę in eodem errore non cōicantes permanserint: tunc catholicos fratres, vel hæredes ipsorum plenissimo iure dominij easdem res possidere decernimus. [h] q̄ si filij quidem oēs peruersi, & ab ecclesię catholicę communione alieni inuenti fuerint, alij aūt ppinqui agnati vel cognati religionem catholicam colentes, & communicatores esse fuerint approbati, eos liberis hæreticis anteponi, & eorum hęreditati succedere. Si vero liberi & propinqui agnati, uel cognati ab orthodoxę religionis communione sunt extranei: tunc si quidem schema clericorum parentes eorum habuerint: [i] ad ecclesiam ciuitatis ubi domicilium habebant [k] res eorum uolumus pertinere: ita, ut si ecclesiastici intra annale [l] spacium hmōi personarū vēdicare res neglexerint: earum dominiū nostri fisci iuribus uindi-

Authent. t

[a] Et eis. f. contrahentibus Al.

[b] Debitis. ex hac auth. v. notantur mirabilia. Primum est, licet testamentū nō valeat, legata tamen valent: quod est cōtra regulam. C. de fideicōmis. l. eā quā. Secūdum est: qd aufertur ab indigno, non applicat fisco. aliàs cōtra videtur. ff. de his quibus vt indig. l. Claudius. & l. mulierem. & de legat. iij. l. si deportati. & C. de his qui. vt indig. l. hæreditas. Tertium, q̄ non dominus rem captiui alienat sua auctoritate. Quartum, quia minor xiiij. annis nō patitur huius legis pœnam, cū aliàs et impuberes & capaces doli non iuuantur, vt ff. de regu. iu. l. pupillum. & insti. de obli. quæ ex deli nasc. §. si. Quintum, quia minores in alienatione tali non restituuntur. aliàs contra, ut C. de in integ. resti. mi. l. iij. & iiij.

[c] Si quis. Hæc est quartadecima & vltima.

[d] Conspiratione. not. conspiratio in bona parte.

[e] Ingratos neque ab intestato succedunt, vt j. proxi. §. & j. de hæredi. quæ ab intestato. §. si. coll. ix. Accur.

[f] Prædictas res detinebant. & hoc in odium hæreticorū fratrum. sic & aliàs in fauorē cessat redditio rationum, vt C. de episco. & cle. l. orphanotrophos. & j. de eccl. tit. §. pen.

[g] Vetamus. sic ff. de iure do. l. si is. & l. fina.

[h] Decernimus. sed nunquid filij loco patris sui, si sunt orthodoxi, vocabuntur? R. si. sic, vt institu. de hæredibus quæ ab intestato. §. cum filius.

[i] Habuerint. i. si clerici sunt parētes.

[k] Habebant. ipsi mortui. Accur.

[l] Intra annale Nota ergo q̄ p̄ scriptio quæ aliàs est, xxx. anno. ut in hæreditatis petitione, ut C. de hęredi. pe. l. hæreditatis. erit hoc casu ecclesiæ annalis: sic & aliàs, ꝓut j. de san. episc. §. antepen. coll. ix. & sunt hęc specialia. aliàs contra, j. de eccle. titu. § pro temporalibus. & potest hæc esse rō qualisqualis: quia est in acquirendis: vt arg. C. de acquiren. poss. l. fin.

Laici

Adde ad hunc §. qđ dicitur in ca. si qs episcopus. in text. & in glo. extra de hære.

Conspiratio q̄nq; in bonā partē sonat.

Hunc tex. inuenies. C. de hæret. authen. sita sup l. cognonim' cuius initium est: Idē est.

Cōcor. glo. in c. qm̄ frequenter super verbo, intra annū. extra ut lite nō cōtesta.

cetur. Si aũt laici sunt: [b] sine aliqua distinctione substantias eorũ ad res priuatas nostras similiter puenire sancimus. Quæ obtinere decernimus etiam si testamẽto non facto tales personæ decesserint. Oĩbus quæ cõtra cæteros hæreticos in alijs constitutionibus disposita sunt, & contra Nestorianos & Acephalos, & alios omnes qui catholicę ecclesiæ ĩ qua prædictæ quatuor synodi & patriarchæ recitãtur, non cõicant, & successiones eorum, similiter obseruandis. Si eñ [b] pro causis corporalibus cogitamus: quanto magis pro animarum salute ꝓuidentia est nostræ sollicitudinis adhibẽda?

Testamenta parentum vel liberorum, liberis vel parentibus exhęredatis vel præteritis, legitima causa inserta & probata, valent. causa non inserta, vel inserta & non probata, nullum liberis vel parentibus exhæredatis vel præteritis præiudicium generat; testamẽto vacuato, & ab intestato eis successione delata: in alijs capitulis testamento firmitatem obtinente. Item causæ ex quibus ascendẽtes a descendentibus exhęredari possunt, hic specialiter enumerantur. Bar.

SIVE igitur omnes memoratas ingratitudinis causas, siue certas ex his, siue vnam [c] quãlibet parentes in testamento suo inseruerint, & scripti hęredes nominatã vel nominatas causas, vel vnam ex his verã esse mõstrauerint: [d] testamentum tuã habere [e] firmitatem decernimus. Si autem hæc ob seruata nõ fuerint, nullũ [f] exhęredatis liberis ꝑiudiciũ gñari: sed quantũ ad institutionẽ hæredum pertinet, testõ euacuato, ad parentũ hrdi tatẽ liberos tanquã ab intestato ex æqua parte peruenire, ne liberi falsis accusationibus cõdẽnenť, vel aliquã circunscriptionẽ in parentum substantijs patianť. Si vero cõtigerit in qbusdã talibus testamẽtis q̃dã legata vel fideicommissa, aut libertates, aut tutorũ donationes relinqui, vel quælibet alia capitula cõcessa legibus noiari: ea oĩa iubemus adimpleri, & dari illis quibus fuerint derelicta, & tanquam in hoc non rescissum obtineat testamẽtũ. [g] Et hæc quidem de parentum ordinauimus testamentis. [h]

CAP. IIII. Quæ sint iustæ causę parentum exhæredationis.

Iustũ aũt ꝓspeximus & ecõtrario de liberorũ testamẽtis hæc eadẽ cũ aliqua distinctione disponere. Sãcimus itaq; nõ licere liberis parẽtes suos ꝑterire, aut quolibet mõ a reb. ꝓprijs, in qbus habẽt testãdi licẽtiã, eos [i] oĩno alienare: [k] nisi cãs quas enumerauim⁹ in suis testamẽtis spãliter noiauerint. Has aũt eẽ decernimus: Si parentes ad interitũ vitæ liberos suos tradiderint: [l] citra cãm tñ q̃ ad maiestatẽ ꝑtinere cognoscit. Si venenis aut maleficijs, aut alio mõ parẽtes filiorũ vitæ insidiati probabunť. Si pr̃ nurui suæ, [m] aut cõcubinæ filij sui sese immiscuerit. Si parẽtes filios suos testãri cõdere ꝓhibuerint in rebus in qb. habẽt testãdi licẽtiã: oĩbus videlicet in hmõi testõrũ ꝓhibitione seruandis, quæ in parentũ ꝑsona distinximus. [n] Si cõtigerit aut virum vxori suæ ad interitũ, aut alienationẽ mentis dare venenũ, aut vxorẽ marito, vel alio modo alterum uitę alterius insidiari: tale quidem, vtpote publicum crimen cõstitutũ, sc͂dm leges examinari, & vindictam legitimam promereri decernimus: [o] liberis aũt esse licentiam, nihil in suis testamentis de facultatibus suis illi personę relinquere, [p] quæ tale scelus noscitur commisisse.

---

[a] Laici sunt. s. parentes qui habent filios & agnatos hæreticos.

[b] Si enim. no animam corpori præferendam, & alijs rebus. sic & C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. in fin.

[c] Siue vnam. Not. sufficere vnam de pluribus causis, ut hic, & ĩ. eo. §. si tales. & C. de reuo. do. l. fin. Sed argu. contra. ff. de transact. l. cum hi. §. si prætor. sed ibi fuerat à iure expressum. Accur.

[d] Monstrauerint. per Constantinum probant filij se gratos C. de inoffi. test. l. liberi. quæ est contra. Sed per Iustinianum corrigitur: & probant hæredes, vt hic, & C. de inoffi. testa. l. omnimodo. Et sic not. q͛ propter præsumptionem & possidens probat: vt hic facit institutus hæres: vt C. de ꝓba. l. siue possidetis.

[e] Habere. & sic et filius alimenta non habebit, imò nihil, vt hic, & C. de secũ. nupt. l fin. in princ. & ĩ. de hæred. & Falcid. §. exhæredatos. colla. ij. & ĩ. de immen. do. in fin. colla. vij.

[f] Nullum. ipso iure sm̃ M. & Azo sed sm̃ Ioan. & alios dicet suiam, si sic aget querela. & secundũ hoc dices, euacuato: id est euacuãdo per querelam. & sic tẽpus pro tpe, vt ff. de lega. iij. l. etiã. & C. de infa. l. si Posidonium. sed primi proprie ponunt, s. ipso iure. & hoc plene dixi, ĩ. eo. §. aliud. Accursius

[g] Testamentum. Nota scripturã pro parte tenere, & pro parte non: vt hic. & C. de transa. l. si ex falsis instrumentis. & C. de Lati. li. tol. l. j. §. fin. arg. contra. ff. de inino. l. ex causa.

Scriptura pro parte tenere potest.

[h] Testamentis. ni si parentibus & c. sic. ff de inoffic. test. l. nã etsi. ad hoc. C. de impube. & alijs sub. l. ij. in princ. & ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. & C. ad Tertul. l. fina. in princ. & ff. de mili. testa. l. si à milite. §. fin. Accur.

[i] Eos. s. parentes.

[k] Alienare. a bonis scilicet exhæredando.

[l] Tradiderint. accusando eos de aliquo maleficio.

[m] Nurui suæ. id est vxori filij. Accur.

[n] Distinximus. ĩ. e. §. si coniunctus.

[o] Decernimus. ĩ. eo § j. Accur.

[p] Relinquere. hæc ingra-

Ingratitudo est per obliquum.
a Disposuimus. s. eod. tit. §. si quis de prædictis.
b Censuimus vt s. eo. §. si vnum.
c Iussimus. vt s. e. §. si quis de parentibus. & §. generalem.
d Firmitate. immo videtur quod non, vt ff. de iniusto & rup. test. l. filio. contra. Solu. illa corrigit istam.
e Testamento. s. per querelam, vt diximus. s. eod. §. siue igitur.
f Leges. vt C. de inoff. testa. l. omni modo. & l. scimus.
g Considerare. sic s. de hære. & Fal. §. his omnibus.
h Pulcerrimam. aliàs Pulcerrimam, vt sit proprium nomen. & aliàs pulcerrimam, adiectiuè.
Inualida.

Si liberis, vel vno ex his in furore constituto parẽtes eos curare neglexerint: omnia & hic obserua ri præcipimus, quæ de parentibus furiosis superius disposuimus. a His casibus ẽt cladem captiuitatis adiungimus: in qua si liberos detineri, & p parentũ contemptũ vel negligentiam nõ redẽptos, ab hac luce transire cõtigerit, nullatenus eorũ parentes ad facultates peruniant liberorũ, de qbus si lij testari potuerant: sed oĩa in hoc quoq; capitulo seruentur, q̃ & de parentibus vel cognatis atque agnatis q ab intestato ad talium psonarum iura vocantur, aut de extraneis scriptis hæredib. supra cẽsuimus. b Si quis de pdictis liberis orthodoxus constitutus senserit suũ parentem vel parentes non esse catholicæ fidei: hæc & in eorũ persona tenere, q̃ supra de parentibus iussimus. c Si tales igitur causas, vel certas, aut vnam ex his, liberis suis testamentis inscripserint, & scripti ab eisdem hæredes, aut oẽs aut certas, aut vnam ex his probauerint: testamentum in sua firmitate d manere præcipimus.

Si aũt hęc omnia non fuerint obseruata, nullam vim hmõi testamentum quantum ad institutionem hęredũ habere sancimus: sed rescisso testõ, e eis q ab intestato ad hęreditatẽ defuncti vocantur, res eius dari disponimus: legatis videlicet vel fideicõmissis & libertatibus, & tutorũ dationib. seu alijs capitulis, sicut superius dictũ est, suam obtinentib. firmitatem. Si quid autẽ pro legatis siue fideicõmissis & libertatib. & tutorum dationibus, aut quibuslibet alijs capitulis, in alijs legibus inuentum fuerit huic constitutioni contrarium: hoc nullo modo volumus obtinere. Et hæ quidem exhæredatiõis aut præteritionis pœnæ, quantum ad ingratitudinis causas contra prædictas personas statuendæ sunt: si quæ autem ex his inter crimina reputantur, earum auctores etiam alias pœnas sentiant legibus definitas.

CA. V. Vt non liceat creditori hæredes defuncti pro debito molestare añ nouẽ dies.

Nemini licitum est hæredibus propinquis & affinibus & coniunctis defuncti, & eius fideiussoribus vllam inquietudinem vel molestiam occasione debiti defuncti, vel generaliter quacunque de causa, ad præfatas personas spectante, ante spatiũ nouem dierum inferre. quicquid autem factum est intra prædictum spatium, est inualidum: nullo tamen ex hoc creditori circa temporalem præscriptionem præiudicio generando, Bartolus.

HAEC aũt disposuimus, vt & parentes & filios à testamentorũ iniuria liberos reddamus. Cæterum si qui hęredes fuerint nominati: ẽt si certis rebus iussi fuerint esse cõtenti, hoc casu testm̃ quidem nullatenus solui præcipimus: quicquid aũt minus eis legitima portione relictum est, hoc scd̃m nostras alias leges f ab hęredibus impleri. Sola enim est nostrę serenitatis intentio, a parentibus & liberis iniuriam præteritionis & exhęredationis auferre. Considerare g nanque debent parẽtes, qa & ipsi filij fuerunt, & eadem a suis parẽtibus sperauerũt. Et similiter qui nunc filij sunt, debent studere parentũ animos sanare: quia & ipsi parẽtes fieri desiderant, & a suis filijs optant honorari. Vnde & constat ad vtriusque partis vtilitatem atque cautelam, præsentem legẽ fuisse prolatam: quam ex hac occasione promulgandam esse perspeximus. In aliquo autẽ negotio disceptantes, inuenimus pulcerrimam h filiam gratam quidem a sua genitrice fuisse dictam, exhæredatam autem testamento nominatam tam in paternis quàm in maternis facultatibus: & talem quidem scripturam, quia dolo eam & machinatione quorundam compositam fuisse comperimus, nullo modo permisimus obtinere: filiam autem hæredem patris ac matris iussimus fieri: sicut & in scriptis prolatum super hac causa nostrum manifestat arbitrium. Meminimus insuper legem a nobis fuisse prolatam, per quam iussimus nulli penitus esse licentiam corpora defunctorum debiti gratia detinere, aut impedimentum eorum facere sepulturæ. Sed in præsenti quendam cognouimus cuiusdã mortui genitorem a sepultura sui filij redeuntem, nomine debiti tenuisse: ideoq; pium & humanum esse perspeximus talem crudelitatem hac lege pijssima coercere. Sancimus i itaque nulli penitus esse licentiam, aut hæredes, aut parentes, aut liberos, aut coniugẽ, aut agnatos vel cognatos, aut alios affines eius, aut fideiussores

i Facit ad hũc. §. C. ex parte iuncta gl. super vbo. a pellatione. extra de sepul.

ante nouem dierum spacium, in quibus videntur lugere, conueniendi, aut quocunq; modo inquietandi, aut aliquam admonitioné eis offerendi, aut in iudiciũ eos vocandi, siue debiti gratia quod a defuncto descendit, siue alterius cuiuscunq; causę noie ad memoratas personas specialiter pertinẽtis. Si verò intra nouem dierum spacium aliquis ausus fuerit quamlibet de pdictis psonis aut conuenire, aut aliquam cautionem seu pmissionem vel fideiussionem exigere ab eis: hæc oia inualida esse [a] decernimus. Post nouem aũt dierum excursum, si quis contra tales personas aliquas habere putauerit actiones: eas ẽm leges exerceat, nullo videlicet pиiudicio [b] actoribus ex hoc interuallo circa tpalem pscriptionem, aut in alia quacunque legitima allegatione penitus generando.

CAP. VI. De constituta pecunia.

Qui constituit, vel spopondit pro alio: si quidem personaliter est locutus dicẽdo, satisfaciam, obligatur in quantit ate quam dixit si dixit satisfiet a me, & ab illo & illo non consentiente, pro rata est obligatus. Si vero alternatiue: satisfiet, a me aut ab illo & illo nõ consentiente, ipse in solidũ tenetur. Si vero cõstituens locutus fuit impersonaliter, nullus tenetur: salua tamen manente actione contra illos, contra quos de iure competit: his obtinentibus in quibuscunque casibus nondum finitis. Bart.

AD hoc, † aliud capitulum ad pecuniæ cõstitutionẽ seu pmissionem respiciens, hac lege pręuidimus definire. Sancimus igitur, siquando aliquis aut pro se, aut pro alia psona pecuniam constituerit, vel spoponderit, dicẽs forte cuicunq;, Satis tibi facio: † eũ in quãtitaté quã dixit, modis oĩbus obligari, atq; pmissionem seu spõsionẽ suã adimplere, & debitũ cõpelli persoluere.

Si quis aũt dixerit, Fiet tibi satis a me, & ab illo & illo: illis qdem quos nominauerit, non cõsentientib. nullũ ex tali voce fieri pиiudicium: [c] sed nec ipsum q hoc dixerit, ab illis personis quas nominauit, aliquam exactionem sustinere: pro se aũt, quod ẽm leges debere monstratus fuerit, pro rata tantùm portione psoluere. Si aũt dixerit, Fiet tibi satis aut a me, aut ab illo & illo: tũc nominatis quidem simili modo non consentientib. nullũ fieri præiudiciũ: ipsum autẽ qui hoc promiserit, integrum qdem debitũ cogi persoluere. Si quis aũt dixerit, Fiet tibi satis: eum tali verbo, vt impersonaliter [d] dicto, tanquam nihil promiserit, ita ab oĩ exactione liberum seruari. Si quam autem contra nominatas personas putauerit sibi actionẽ cõpetere: ea ẽm leges aduersus eos proponere, & legis auxilio perpotiri.

EPILOGVS.

Hæc aũt obtinere sancimus in causis oĩbus quæ nondum iudiciali sententia, vel amicabili conuentione sopitæ sunt, parens carissime atq; amantissime. Celsitudo itaque tua præsentem nostri numinis generalem constitutionem edictis quidem in hac regia ciuitate more solito proponendis, præceptionib. autem ad prouinciarum rectores dirigendis, ad oium notitiam faciat peruenire. Dat Kal. Feb. CP. Domi. Iustinia. PP. Aug. an. XV. Basilio. V. C. Col.

TITVLVS XIII.

Nouella, 117. De diuersis capitulis.

VT LICEAT MATRI ET AVIAE, & alijs [e] parentibus post legitimam partem liberis derelictam, quomodo voluerint residuam facultatem suam disponere, & alia capitula plura.

CA. I. Si quis filiumfa. hęredẽ instituerit, vt pr ipsius vsumfructũ hereditatis ñ habeat.

Contra voluntatẽ testatoris, vel contrauenientis, patri non acquiri.ẽ vsusfructus quod si testator nihil disposuit, aut a testatore electus decessit: iudiciarius cum cautione dabitur curator. Bal.

Imper. Iustini. Aug. Theodoro præfecto Orientalium prætoriorum.

Diuersis

---

[a] Inualida esse. Imo maiores pœnas pati debet, vt s. vt defũ. seu. tu §. j col. v. quę est s. Sol. pęna amissionis petij. & alterius tanti, & tertiæ partis bonorum locũ habet cu vel in moribundũ, vel adhuc viuentem inuitat, vel quia p habet exequias heri. sinaũt in cautionib. exigendis, locũ hæc authẽ. habeat. Azo. Et sic not. q̃ qdam cã funeris conceduntur, q alias non concederentur vt hic, & C. de iure delib. l. fin § in comparatione. & C. de sepul. viol. l. fi. & ff. de in ius vocan. l. ij. § pe. & § fi.

[b] Præiudicio. not. q non fit p iudiciũ agere non valenti, vt C. de p̄scrip. xxx. anno. l. sicut. in fin. & C. qñ actio de pec. est annu. l. pen. & ff. de ciuil. delic. l. ij. §. j & ff. de iudi. le. ij. § pe. & j. de san. episco. § si vero episcopi. coll. ix.

Præiudicium nõ fit agere non valenti.

[c] Fieri præiudiciũ. nam non põt qs cõstituere alium solutu. rum: vt ff. de constit. pec. l. eum qui §. sed & si qs constituerit, & instit. de inuti. stipu. §. si qs alium. & ff. de duobus reis. l. his verbis. sic econtra alij non põt constitui, vt in ead. l. §. Iul. scribit. & arg. ff. de verb. obli. l. si mihi & Titio in princ.

[d] Impersonaliter. sic dicendo simpliciter, satisfiet tibi: nõ valet & sic nota certa & specificata valere, q̃ alias non valerẽt, vt ff. si qs cau. l. sed & si § quæsitũ. & de acqui. hæ. l. si quis mihi bona §. iussum. & ff. si certũ peta. l. fi. § Labeo. & ff. de vsur. l. quod in stipulatione. & ff. qd cuiusq; vniuersi. le. item. §. j. & ff. man. l. g. mutuã §. salariũ.

Specificata valent, quæ alias non.

† Ex hoc

VT LICEAT matri & auiæ, & alijs &c.

Hæc prima pars expeditur vsque ad §. ad hoc autem & illud.

[e] Et alijs. hæc expeditur ab inde per totum.

Diuersis.

† faciam

DIuersis capitulis ad nos relatis, necessariũ esse perspeximus gñali hac lege disponere. [a] Sácimus igitur licentiã esse & matri & auiæ, alijsq; parentibus postquã reliquerint filijs partẽ quæ lege [b] debet: quod reliquũ est suæ substantiæ, siue insolidũ voluerint, siue in partẽ, filio vel filiæ, nepoti uel nepti, & deinceps descendẽtibus donare, aut etiam ꝑ vltimam relinquere volũtatẽ, sub hac definitione atque conditione, si voluerint, ut pater, aut q oĩno eos habẽt ĩ ptãte, in his rebus neque vsumfructũ, neq; quodlibet penitus habeãt participium. [c] Hoc enim & extraneis relinquere poterant, vnde nulla parẽtib. utilitas nasceret. Hoc itaq; non solũ parentibus, sed & oĩ persone [d] licere ꝑcipimus. Res aũt ita relictas siue donatas positis sub potestate personis, si qdẽ pfectæ sint ætatis: licet sub ptãte sint, licẽtiã habeãt quo uolunt modo dispo nere. [e] Si uerò ætate minores sint: per quem perspexerit testator, aut donator, hęc gubernentur, donec illi quibus donata sunt aut relicta, ad perfectam ętatẽ ueniãt: licentiam habente testatore, vel donatore, & matri & auiæ horũ quibus res collatæ sunt, ipsarũ rerũ si uoluerint gubernationẽ cómittere, licet maritis iunctæ sint memoratæ mulieres: ita tñ si & ipsæ hmõi gubernationem suscipere uoluerint. Si uero forsan is qui relinquit, aut donat, nullum his dispensatorem ordinauerit, aut ab eo datus hmõi gubernationem subire noluerit, aut moriat̃ antequã illi perfectæ fiãt ætatis: iubemus iudicẽ cõpetẽtẽ curatorẽ fide dignũ cũ legitima fideiussione reb. talibus [f] ordinare, q debeat relictã talibus personis substãtiã gubernare atq; custodire, donec illi ad perfectã (sicut dictũ est) ætatẽ pueniant. In illis.n. casibus legẽ q̃ usum parẽtibus [g] ꝑbet, uolumus custodiri, quibus nõ inest specialiter huiusmodi conditio.

CAP. II. De eo qui in aliquo instrumẽto nominatus est filius.

Liberi de libera muliere nati, cũ qua nuptiæ esse poterant, si a patre nominati fuerint filij non adiecto hoc verbo, naturales, legitimi efficiuntur: & matrimoniũ inter illa verba proferentẽ, & mulierem ex qua nati sunt, intercessisse monstratur. & si pater vni ex filijs talia verba dixerit, omnibus prodest qui ex eadẽ matre sunt orti.

AD hoc aũt † & illud sancire pspeximus, ut si qs filiũ aut filiã habens dẽ libera muliere cũ qua nuptię consistere possunt, dicat ĩ instrumẽto, siue publica siue ꝓpria manu pscripto, & habẽte subscriptionẽ triũ testiũ fide dignorũ, siue ĩ testõ, siue in gestis [h] monumẽtorũ, hũc aut hãc filiũ suũ esse, aut filiã, & nõ adiecerit naturalẽ: hmõi filios esse legitimos, & nullã aliã probationẽ ab ijs quæri, sed oĩ frui eos iure qđ legitimis filijs nostrę cõferunt leges: utpote ipso patre (sicut dictũ est) filios ꝓprios eos uocante. [i] ex hoc enim & cum eorum

[a] Diuersis capitulis. [b] Disponere. s. quid iuris sit in istis capitulis. Acc.

[b] Quæ lege. vt s. de trien. & semiss. §. j.

[c] Participium. nã & iure veteri hoc licebat. vt ff. ad Trebel. l. imperator. & ff. de heredi. institu. l. quidam. licet non posset testator dicere vt illud castrẽse esset peculij, nisi illud esset verum: ut ff. de castre. pecu. l. si forte. quæ est arg. contra, quia sic ibi quoddã falsum inducitur sed hoc dic vt in summa huius titu. in prin. Sed nũquid etiam in naturali debito hanc cõditionẽ adijcere potest, ut patri nõ quęratur? Rñ. sic: cũ in hoc filius non grauetur, immo eius cõditio melior efficiatur, ut C. de inoffi. testam. l. filius matrem. Accur.

[d] Personæ. s. extraneæ relinquenti. Accursius.

[e] Disponere. ergo & testamentũ facere secundum quosdam: quod non puto: vt ff. de do. cau. mor. l. tã is. §. filiusfamilias. nam cuũ in proprietate aduẽtitiorum filius non testatur, vt C. de bo. quæ libe. l. fi. §. filijs autem. Accur.

[f] Rebus talibus. Not. rebus dari curatorem: vt & quando patre recusante fili⁹ adit hæreditatẽ delatam ex aduentitia causa, ut C. de bon. quæ liber l. fina. §. sinantem patre. non autem personę dat̃, ut C. de cura. fur. l. fin. in princ. Accur.

[g] Parentibus. quæ est C. de bon. quæ liber. l. cum oportet. & sic not. hic casus in quibus vsusfructus in aduentitijs patri non quęritur. Primus, quãdo sub hac conditione relinquitur vel datur a parente, vel ab extraneo, ut hic. Secũdus, si pater remittat vsumfructũ. ut C. de bon. quæ libe. l. cum oportet. §. fin autem. Tertius in hæreditate fratris, vel sororis, in quantacunque parte admittitur, ut i de hęredi. ab intestato. §. si vero. Quartus in hęreditate quã adit filius patre nolente, vt C. de bonis quæ libe. l. fina §. fin aũt patre. Quintus est in seruo filio legato vt cũ manumittat, ut C. de bonis quæ liber. l. fin. §. si Sextus in lucro dotis, vel donationis propter nup. quam lucrifaciunt filius vel filiafa. ut C. de bo. quæ libe. l. nõ sine. Sed hoc non placet. Idem videtur in septimo: scilicet in rebus quæ filio obueniunt parẽtibus soluentibus matrimonium sine causa rationabili, ut j. ne nul. ind. § qa vero aliquid. Item & in octauo, quando scilicet vsusfructus filio relinquitur. nã in eo pater vsumfructum habere nõ potest, cũ seruitus seruitutis &c. ut ff. de ser. lega. l. j.

[h] In gestis. In figura iudicij.

[i] Vocante. Ex hoc not. q patris professio in scriptis ualet ad legitimationem, vt hic. & arg. s. qui. mo. na. effic. sui. §. si vero. & § generaliter. collatio. vij. sic & valet vt seruus liber fiat, ut C. de

† Cõcor. cum hoc §. c. per tuas. in gl. super verbo. appellauit. ante me. ibi. item si pater filium. extra q fi. sint legi.

C. de latl. lib. tol. §. simili quoq; modo. & insti. de adoptio. §. fina. & sic in inuentario professio in scriptis valet: vt C. de arbit. tut. l. fin. & ad hoc C. de non nu. pec. l. generaliter non aūt prodest vt de extraneo filius efficiatur, vt insti. de adop. in fi. & ff. de iur. patro. l. Caius Seius.

a Monstratur. id est fingitur. Accur.

b Muliere natis. no. beneficium vni datum, & alijs similibus datum videri: vt C. de diuer. re. l. j. & C. de aduo. diuer. iudi. l. restituendæ. § ad hoc. & ff. de testa. tut. l. si quis ita. in princ. Sed ar. contra. C. de transac. l. j. & ff. de iudi. l. cum prætor. in prin. & ff. de interro. act. l. ij.

c Consistere. fine dote, & fine instrumento: ut hic fuit, & ī. quib. mod nat. effic. legi § pe. coll. vj. & ī. de nup. §. nuptias. coll. iiij.

d Protulimus. vt ī. quib. mo. nat. effi. leg. §. quātum vero in militijs. Accur.

e Ad illustres. inclusiue & desceusiue. Accur.

f Præcipimus. no. quod a principio valuit, non rumpitur, licet in eam causam veniat, a qua incipe re non potest: vt insti. quib. mo. test. infir. §. furiosi. & de leg. § si quis debitori.

Concedimus. i. remittimus. Accur.

Decorati. sed quare maius priuilegiū eis conceditur? Rñ immo dedecus, cū inter viles computentur: vt ī. reliquos autem &c. & intelligo hoc de illis Barbaris qui nobis subiecti sunt. aliàs quomodo in eos legem faceret? hic ergo sub iugati erant sub imperio Romano. Acc.

g Iubemus. Hic not. q matrimoniū

matre monstratur a legitimū habuisse matrimoniū, vt neq; ab ea ꝓ nuptiarum fide alia ꝓbatio requiratur. Si aūt pater ex ipsa muliere multos filios habēs, vni ex eis testimonium quo libet ex prædictis præbuerit modis: sufficere ex eadē muliere natis, b ad legitima iura patris testimonium vni datū.

CAP. III. De muliere quæ sine dotalibus instrumentis nupsit.

Liberi nati ex nuptijs legitime contractis, licet non solennibus, ad paternam hæreditatem pariter vocātur cum filijs natis ex nuptijs solenniter cōtractis: siue præcesserint eos, siue sequātur. Bartol.

HOC quoque pſenti cōstitutioni pſpeximus adijciendum, vt si qs ex nō scripto ꝑ affectū nuptialē vxorē acceperit, & ex ea filios procreauerit: soluto aūt matrimonio cōtingat eum ēt aliā ducere coniugem cum dotalibus instrumentis, & ex ea similiter filios procreare: nullum circa pñnā hrditatē alijs filijs ex indotata coniuge natis præiudiciū fieri: sed cū alijs filijs ex scdā natis vxore, quæ cū dotalibus instrumentis copulata est, ad patris ētiā illos hæreditatem vocari: cū etiā ex solo affectu possit consistere c mrimonium. quod similiter valere volumus ēt si prius qdē cū dotalibus instrīs iungat aliqs vxori, post illam vero alteram ducat solo nuptiali affectu.

CAP. IIII. De nuptijs illustrium vt cū dotalibus instrumētis fiāt.

Maximis dignitatibus decorati vsque ad illustres inclusiue & exclusiue, sine dotalibus instrumētis nuptias non possunt contrahere, exceptis Barbaris. Inferiores autem cum dotalibus instrumentis & sine nuptias contrahere possunt. Ange.

Quia vero j legē dudū ꝓtulimus d iubentē aut dotalia fieri documēta, aut alias ꝓbationes ꝓcedere factas apđ ecclesiæ defensores, per quas nuptias cópetat cō firmari, aut certe sacramēta ꝑberi: i pſenti pſpe xim⁹ meli⁹ disponere ea q̄ de his pridē sācita sūt. Et ꝓpterea iubem⁹ eos q maximis dignitatibus decorati sunt, vsq; ad illustres, e nō aſ nuptias celebrare, nisi dotalia scribanē instrā: nisi tñ aliqs añquā mererēt hmōi dignitates, ex affectu solo duxit vxorē. tales eīn nuptias añ dignitates factas, & post dignitates, legitimas manere ꝑcipimus, f & ex his natos legitimos eē filios. Postquā vero honorati fuerint aliq hmōi dignitatibus: nō alr ducere vxores, nisi cū dotalibus instrīs. Hanc aūt legis subtilitatē ꝯcedimus g subiectis nrē reipublicæ Barbaris, licet dignitatibus hmōi decorati h sint, vt ēt sub affectu possint ipsi volētes cō trahere nuptias: reliquos aūt oēs ꝑter eos q maximis (sicut dictū est) dignitatib. decorati sūt, cuiuslibet sint dignitatis, aut militiæ, aut studij, si qdē voluerint, aut potuerint, nō ꝓhibemus eos cū dotalibus instrīs ducere vxores. Si aūt etiam hoc non custodierint, & ex solo affectu celebratas nuptias firmas esse sancimus, & ex e s natos, legitimos esse filios iubemus. i

CAP. V. Vt cum matrimonium est sine dote, & cōiux superstes inops, mortui quartā partē accipiat.

Vbi matrimoniū est sine dote, & præmoriens est locuples: superstes laborans inopia ei succedit ī quarta parte: quānis tā ex illo quam ex alio matrimonio exstēt liberi, minori tñ numero tribus quia tunc cum eis pro virili succedit. Alexan.

Quia vero legem k dudum posuimus

valet ēt sine scriptura & dote: vt hic, & ī. proxi. not. hoc aūt fallit in tribus casibus. Primus in illustribus, & qui ī. eis sunt: vt in hoc §. & ī. e. §. illo. Secūdus, si aliquis in dignitate positus libertam in vxorem accipiat: vt ī. vt liber. dece §. si quis autem. colla. vj. Tertius est si qs concubinā in vxorē accipiat: vt C. de natu. lib. l. cum quis. & vbicunq; lex de hoc facit mentionē. Item per enim dicit cum dotalibus, id est cū dote & instrumēto. vel certe hoc fit ad filiorum legitimationem, non autem ad matrimonium: quia & sine his valet: ut hic dixi, & insti. tu. de nup. § fin. Item est & alius, ut quando scenicā vel aliquam meretricē quis accipit: vt C. de nupt. l. imperialis. §. j. in fi.

k Quia vero legē. scilicet. C de repu. l vlt. & ī. de nupt. §. si qs enim. col. iiij.

Dotalibus.

Lx

Mrimonium an sine dote & scriptura valeat.

† Cōcor. cum hoc §. glo. in c Raynutius. sug verbo, clare. in med. ibi, qnque tamen. extra de testam.

pcipientẽ, vt si qs vxorẽ aliqñ sine dotalib.[a] acceperit, cũ affectu solũ nuptiali, & hãc sine cã legib. agnita proiecerit: accipere eam quartã partẽ substantiæ eius. & aliam post hanc fecimus legẽ decernentem,[b] si qs indotatã vxorẽ ꝑ affectum solum acceperit, & vsq; ad mortem cũ ea viuens, ꝑmoriaẽ, accipere similiter & eam quartã illius substãtiæ portionem: ita tñ, vt nõ transcendat hoc centum librarũ auri quantitatem. in ꝑsenti melius[c] vtranq; legem disponentes, sancimus in vtroq;[d] casu ex talib. mrimonijs, natos filios, legitimos eẽ, & ad paternã vocari hæreditatem: vxorem aũt ex vtroq; horũ casuũ, si qdẽ vsque ad tres habuerit[e] filios eius vir, siue ex ea, siue ex alio matrimonio, quartam partẽ ex substantia viri[f] accipere. Si aũt amplius fuerint filij, tm̃ in vtroque similiter casu accipere[g] iubemus mulierem, quantũ vni cõpetit filiorum: itaquippe, vt vsum solum in talib. reb. mulier habeat: dominiũ aũt illis filijs seruetur, quos ex ipsis nuptijs habuerit. Si vero talis mulier filios ex eo nõ habuerit: iubemus ẽt dominij iure habere eam res quas ex viri facultatibus ad eã venire ꝑ præsentem iussimus legem. Quæ tñ irrationabiliter exclusa[h] est, in ipso tpe expulsionis partem iubemus accipere, quæ continetur hac lege. Virũ eñ in talib.[i] casibus quartam ẜm priorẽ nr̃am legem, ex substãtia mulieris accipere, modis omnibus prohibemus.

CAP. VI. De Leoniana & Constantiniana cõstõne.

Illo indubitanter obseruando, vt Leonis piæ memoriæ ꝯstitutio in oĩbus alijs casib. q nõ continent ꝑsenti lege, ꝓpriam habeat fortitudinẽ. Cõstantini vero piæ memoriæ legẽ ad Gregoriũ scriptã, & sup ea factã interpretationẽ a Martiano piæ memoriæ, ꝑ quam mulierũ cõiunctiones (quas Cõstãtini lex abiectas vocauit) ad quosdam dignitatibus decoratos, ꝓhibenẽ: nullo penitus modo valere permittimus:[k] sed licentiã volentib. ꝑbemus (etsi quibuslibet magnis dignitatib. decorenẽ) hmõi mulieres cum dotalib. instrumentis sibimet copulare. Reliq vero citra eos qui maioribus dignitatib. decorati sunt, licentiã habebunt hmõi mulieres accipere, siue scripto voluerint, siue solo affectu nuptiali: si tñ liberæ sint, & cum quibus liceat nuptias celebrare.

CAP. VII. Soluto per repudiũ matrimonio quomodo & apud quem liberi alantur.

Diuortio celebrato liberi ad parentum hæreditatem nihilominus vocantur: & alendi sunt apud parentem qui diuortij causam non præstitit, expensis alterius parentis committentis causam diuortij: nisi alius inops sit. tunc enim apud diuitem alendi sunt: his pariter obtinentibus in parentibus & liberis. Barto.

Illud quoq; † disponendũ eẽ ꝑspeximus, vt si qñ inter maritum & vxorem nuptias solui cõtigerit: ex hmõi nati filij[l], nullo mõ lædanẽ ex separatiõe nuptiarũ, sed ad parẽtũ hæreditatem vocentur, ex patris substantia indubitanter alendi. Et siqdem pater occasionem separationis præbeat, & mater ad secundas non venerit nuptias: apud matrem[m] nutriantur, expensas patre præbente. Si vero per causam matris ostendatur solutum matrimonium: tunc apud patrem maneant filij, & alantur.

† Conso. in c. 1. in gl. super bo. inst. dientur. postmed. extra de couer. in fi. vbi recitaturca sus huius §.

[a] Dotalibus. s. documentis.
[b] Legem decernentem. vt s. de exhibẽ. §. quoniam vero.
[c] Melius. Nota ergo q corrigit vtramque: & sic non dicũtur esse contrariæ.
[d] In vtroque. s. qñ eam reijcit, & qñ prædecessit maritus.
[e] Habuerit. s. mulier.
[f] Ex substantia viri. s. quartam partẽ, s. si habet tres liberos, vel pauciores: si vero plures, tunc virilem, vt dictũ est.
[g] Accipere. s. quartam: vt in princ. huius. § sed in alio casu accipit demum viro mortuo.
[h] Exclusa. i. reiecta, vel repulsa.
[i] In talibus. Quæro, an vtraque prædictarum ll. corrigatur: illa. s. supra de nup. §. si quis enim. & illa s. de exhi. §. quoniam vero. vt in neutro casu vir succedat vxori? Quidã q sic. & pro eis est hæc littera quæ dicit talibus casibus: quasi de vtroque prędictorum faciat mẽtionem. Tu dic q tãtum illam de nuptijs corrigit in eo quod de viro dicit hic: vt patet statim cum dicit, ẜm hanc priorem nostram. nam de illa de nup. dicit: sed corrigit ꝑ aliam quæ dicit nõ distinguendum hoc casu qñ vnus alium sic reiicit, vt j. vt fra. fi. § fin. colla. ix. & facit ad hunc. §. j. nul. iud. §. & si qñ. & C. de secund. nup. l. cũ alijs. Item quæro hic, quid si nullus filiorum est, sed ascendentes? Rñ pręfertur vxor in summa centum aureorum: & ẽt proprietatem habeat: in alijs rebus præferuntur parentes vxori, vt C. vnde vir & vxor. l. j. Item quid si nullus descendentium vel ascendentium est, sed tm̃ transuersales? Rñd vxorem quasi iure accrescendi in totum vocari, ẜm Bul. Sed Pla. contra. & verum dicit per d. l. j. vnde vir & vxor.
[k] Permittimus. pręfictas constitutiones non habemus. nam lex illa C. de incest. nup. l. humilem. quæ hoc dicit, est Valentini, non alicuius istorum. nõ autem placet vt dicas loqui de ea quæ est C. de pac. conuẽ. l. ex morte quia illa nihil de hac materia dicit.
[l] Non venerit nuptias. secus si veniret: quia tunc non nutrirentur apud eum: vt C. vbi pup. edu. de l. j.
[m] Matrem. quo hoc, cũ dicat ius q sunt alendi vbi pater iussit, vt ff de vẽ. insp. l. j. § apud cũ? Rñ. ibi dicit qñ pater decesserat, hic qñ viuebat. Itẽ hic præstitit causam diuortij, quod ibi non fuit.
[n] Alantur. addit [illegible]n matris locupletis expensis.

Egentem.

Si autem cōtigerit patrē qdem minus idoneum esse, matrem vero locupletem: apud eam pauperes filios manere, & ab ea nutriri iubemus. Quemadmodum † enim filij locupletes coguntur matrē egentem [a] alere: ita iustum esse decernimus & a matre locuplete filios pasci. [b] Quod aūt de alenda matre, & filijs indigentibus definiuimus, hoc quoq; in oib. ascēdētib. descēdentibusque personis vtriusq; naturæ valere præcipimus.

CA. VIII. De iustis diuortiorum causis marito permissis.

Marito atque vxori diuortium celebrare permittitur ex causis h.c. enumeratis. Bar.

Quia vero plurimas in veteribus [c] & nostris legibus [d] inuenimus causas ex quib. facile [e] nuptiarum solutiones fiunt: ea causa perspeximus [f] ex his abscindere aliquas quæ nobis indignæ ad soluendas nuptias visę sunt: & eas solummodo noīatim plenti inferere legi, pro quibus rationabiliter potest siue vir siue mulier repudium mittere. Nunc aūt causas ex quibus maritus repudium mittere sine periculo potest, & dotem vxoris lucrari seruato in ea dominio ex eodē mřimonio filijs aut filiab. qb. non exstantib. [g] frui ēt proprietate: has esse decernimus. Si contra imperium cogitantib. aliquibus conscia est mulier, aut etiam viro suo non indicet. Si autem vir hoc a muliere denunciatum ei fuerit, liceat mulieri per quamcunque personam hoc declarare imperio: vt vir nullam ex hac cā repudij inueniat occasionē. Si de adulterio † maritus putauerit posse suam vxorem conuinci: oportet virum prius inscribere [h] mulierem, aut etiā adulterum: [i] & si hmōi accusatio verax esse ostenditur, tunc repudio [k] misso habere virum † sup ante nuptias donationē, ēt dotē: & ad hoc, si filios non habeat, tantum accipere ex alia vxoris substātia, quantum dotis tertia pars esse cognoscitur, vt eius ꝓprietati, & dos, & a nobis definita pœna applicetur. Si enim filios habuerit ex eodem matrimonio: iubemus etiam dotem (s̄m quod de hoc cēsent leges) aliamque mulieris substantiam filijs cōseruari: & ita adulterum legitime conuictum, vnà cum vxore puniri, & si quidem habeat vxorem adulter, accipere eam & dotē propriā, & propter nuptias donationem: & si filios habeat, solo vsu mulier fruatur, donationis proprietate [l] secundum leges filijs seruanda. aliam verò mariti substantiam eius filijs ex nřa largitate donamus. filijs autem non existentibus, antenuptialis quidem donationis proprietatem mulieri competere sancimus: aliam vero mariti substantiam omnē fisco [m] secundum antiquas applicamus leges. Si quolibet modo mulier vitæ viri fuerit insidiata: aut alijs hoc facientibus consentiens, viro non indicauerit. Si cum viris extraneis nolente marito conuiuatur aut cum eis lauatur. Si nolente viro foris domum manserit: nisi forsan apud proprios parentes. Si circensibus, aut theatris, aut amphitheatris interfuerit ad spectandum ignorante aut prohibente viro. Si vero contigerit aliquem citra vnam prædictarum causarum, vxorē suam a domo propria expellere, & illa non habens parentes apud quos possit manere, ex necessitate foris habitet nocte: iubemus nullam esse marito licentiam propter causam hanc repudium mittere vxori, eo

quod

Alimēta hinc inde in necessitatib. filijs præstantur.

† Conco. c. cū haberet. in gl. fi. post med. extra de eo qui dux. in mat. quā poll. per adult. vbi est bona gl.

† Conco. cum hoc tex. c. tuæ fraternitatis. in gl. ij. infi. extra de procura.

† Conco. cum hoc tex. c. j. in gl. j. extra vt lit. nō contest.

[a] Egentem. foret locuples, vt ff. de lib. agno. l. si quis a liberis. §. si impubes. & l. vlti.

[b] Filios pasci. No. alimenta hinc inde in necessitatib. pstari, vt hic, & C. de ali. præ, a pa l. j. & ij. & iij. & s̄. neq; virum quod ex dote. §. fin. collat. viij & s̄. qui. mo. na. eff sui. §. pe. coll. vij. & ff. de lib. agn. l. si qs a liberis. & C. de bo. quæ liberis l. fi. §. hoc procul dubio. Item not. haberi distinctionem personarū, apud quē debeant esse, vt hic, & C. diuor. fa. apud quem liber. l. j & C. vbi pupil. edu. de. l. j. & s̄. de nup. §. eius. & C. de pat. pot. l. filia. Hoc tñ nota. ꝙ vsq; ad triennium mater alere debet, vt C. de pat pot. l. pe.

[c] In veterib. vt C. de repu. l. consensu.

[d] Legibus. vt s̄. de nuptijs. § si igitur coll. iiij. & C. de repu. l. pe. & fin.

[e] Facile idest sine pœna.

[f] Perspeximus. sunt aūt septē, vt subijcit. Item tres alię adijciuntur, vt j. eod. §. prædictis.

[g] Exstantib. s. filijs.

[h] Inscribere si accuset iure extranei, non iure mariti, intra quadragita dies accusanti nō imponitur necessitas inscriptionis, vt C. ad legem Iuliā de adul. l. quamuis. Vel hoc nouū ius: illud aūt vetus dī quod est verius Accursius.

[i] Etiam adulterū. quasi dicat, nō ambos simul: qa hoc fieri non pōt, vt arg. ff. ad leg. Iuliam de adult. l. si maritus. §. fina.

[k] Repudio. olim prius debebat repudiare, quā accusare, vt C. ad legem Iuliā de adulte. l. crimen. & ff. ad legem Iuliā de adulter. l. miles. §. volenti. q̄ sunt cōtra. Sed hodie pōt, vt hic, & j. vt nulli iudic. §. si qñ vero. collatio. ix.

[l] Proprietate. no. hic lucrari virū, si cōtra vxorem inscribat. Sed vt monasterio dari, in quod est mittenda hæc fœmina, vt j. vt nulli iudicum. § adulterā. coll. ix. quæ est j̄ So. lu. illud qn includitur in monasterio. Sed hoc nihil est: qa semp debet includi: vt dī ibi. Quare dicunt alij ꝙ hic in dote: ibi in alia substantia mulieris dicit Sed hoc non valet: quia in fine illius. §. adulteram. dicit pacta seruanda viro circa dotem. si enim lucraretur eā per legem, vt hic dicis, quare diceret ꝙ hoc seruari pactū? Dic ergo tu ꝙ hæc secundum illam intelligitur. Accur.

[m] Fisco Sed hoc hodie corrigitur. nam non sunt confiscanda aliqua sic indistincte, vt j. vt nulli iudi. §. fi. Accur.

Exstat.

quòd ipse huius rei auctor existat. a

CAP. IX. De iustis diuortij causis mulieri concessis.

CAVSAS autem pro quibus rationabiliter potest viro a muliere mitti repudium, ex quibus pôt & dotem recipere, & propter nuptias donationem exigere, similiter filijs seruâda donationis ꝓprietate, aut filijs non existantibus habere etiam huiusmodi dominium, has eẽ solas disponimus. Si contra imperium aut ipse cogitauerit aliquid, aut cogitantibus cõscius non indicauerit imperio aut per se, aut per quamcunque personam. Si quolibet b mô vir insidiatus fuerit vitę mulieris, aut alijs hoc volentibus sciẽs non manifestauerit vxori, & studuerit secundum leges vlcisci. c Si maritus vxoris castitati insidiatus, alijs etiam eam adulterandam tentauerit tradere. Si vir de adulterio inscripserit vxorem, & adulterium non probauerit: licere mulieri volenti, etiam pro hac causa repudium destinare viro, & recipere quidem propriam dotem, lucrari autem & antenuptialem donationem: & pro huiusmodi calumnia, si filios non habuerit ex eodẽ matrimonio, tantum secundum proprietatem accipere mulierem ex alia viri substantia, quantum antenuptialis donationis tertia pars esse cognoscitur. Si autem filios habuerit, iubemus omnem viri substantiam filijs conseruari: firmis manentibus, quæ de antenuptiali donatione alijs legibus continentur: d ita tamen, vt etiam propter illã tam adulterij accusationem, & nõ probatã, illis quoque maritus subdatur supplicijs, q̃ esset passura mulier si huiusmodi fuisset accusatio comprobata. e Si quis in sua domo, in qua cum sua coniuge commanet, cõtemnens eam, cum alijs inueniatur in ea domo manens: aut in eadem ciuitate degens, in alia domo cum muliere frequenter manere conuincitur, & semel & secundò culpatus, aut per suos parentes, aut per mulieris, aut per alias aliquas fide dignas personas huiusmodi luxuria non abstinuerit: f licere mulieri pro hac causa soluere matrimonium, & recipere datam dotẽ, & antenuptialem donationem, & pro tali iniuria tertiam partem æstimationis quam antenuptialis facit donatio, ex eius substantia percipere: ita tamen, vt si filios habuerit, vsu solo mulier potiatur rerum quas ex antenuptiali donatione, & pœnatertiæ portionis mariti substantię acceperit, dominio communibus filijs conseruando. Si autem filios non habuerit ex eodem matrimonio: habere eam talium rerum etiam proprietatem pręcipimus.

CAP. X. Vt non liceat consensu matrimonium dissoluere, nisi ex causa probabili.

Nuptię regulariter consensu non soluuntur, nisi castitatis concupiscentia, dote & donatione pp nuptias liberis seruata: altero aũt vel vtroq; alias nuptias postea contrahente, vel aliter luxuriose viuente, delinquentis substantia ad filios debet peruenire, filijs minoribus per iudicem gubernatore dato. Filijs vero non existantibus, ad fiscum eorum substantia debet peruenire. Bart.

QVIA verò ex consensu aliqui vsque ad præsens alterna matrimonia soluebant, g hoc decętero fieri nullo sinimus modo, nisi fortè quidem castitatis h concupiscentia hoc fecerint. Si aũt hmôi personæ filios habuerint: tam dotem quàm antenuptialem donationem eorum filijs conseruari disponimus. Si quis aũt horũ, aut maritus forsan aut vxor, postquã propter castitatem ex cõsensu soluerit matrimonium, inueniatur alias contrahens nuptias, aut luxuriosè viuens: iubemus, si q̃dem (sicuti dictũ est) filij fuerint ex memorato coniugio, sui pdotẽ & propter nuptias donationem eis tradi & proprietatem penè i substantiæ illius quę conuincitur deliquisse personæ. Si vero filij minoris sint ætatis: gubernari eos, & pasci ab illo parente præcipimus, qui nihil præsenti legi contrarium egerit. Si autem

ambo

Culpa alterius nõ proficit ei qui cũm ptitit.

a Existat. Not. non proficit alterius culpa, cum ego pstitero cãm: vt hic, & C. de asser. toll. l. j. §. si. & ff de eo per quẽ fac. est. l. fi. & ĩ. de testi. §. & hoc multoties. coll. vij.

Denunciare quis cogitur.

b Si quolibet. No. hic quem teneri ad denunciandum: vt hic, & ff loca. l item quæri. §. exercitu.

c Vlcisci. agendo iniuriarũ, vt in publico crimine, vt ff. de iniur. l. j. §. Item aut. & inst. de iniur. § patitur.

d Continentur. i. vt vxor habeat vsũ, & proprietatem filij, vt C. de diuor. l. consensu. §. si verò filio. Accur.

e Comprobata. qđ est generale in alijs accusatoribus. vt C. de accu. l. no.

f Non abstinuerit. Nota primò alicui nuntiandum, vt de offensa satisfaciat, vel desinat: vt hic, & C. de ijs qui latro. l. ij & C. de pa pote. l iij. & ff. de secur. vt bis prædi. l. quidam Hyberus & C. de postul. l. prouidendũ.

g Matrimonia soluebant. vt C. de rep. l. si constante.

h Castitatis. etiam si in monasterium non intret: vt hic in nuit. de hoc isi plenius dic vt dixi. ĩ. de mona §. si vero vxorem. Accur.

i Pene philosophicum temperamentum. nam & sine ferè habet Azo sed hodie aliter de his bonis disponi vĩ, vt ĩ. vt nul. iudi. §. quia vero. col. ix. quæ est contra. & facit ad hoc ĩ. de san. episc. § si vero constat & §. sponsalibus. & ĩ. eo. §. prædictis. & supra de nup. §. minores. coll. iiij. Item no. hic cum diu postea tradatur substãtia. q

ambo parẽtes in hmôi vitiũ incidãt, tũc vtriusq; parẽtis substantiã filijs applicari: dispẽsatorẽ aũt ijs q in minori sunt ætate ꝯstituti, ordinari ꝓuidẽtia cõpetentis iudicis, & aliorũ qb hęc ex nr̃is legib. sunt cõmissa. Si aũt filij ñ sint: vtriusq; ꝑsonæ substantiã fisci rõnib. applicari, & eos qui talia deliquerunt, legitimis subdi suplicijs. Aliter. n. separationẽ matrimoniorũ fieri exꝑensu nulla rõne permittimus.

CA. XI. Quod tempus expectare maritum in expeditione degentem debeat mulier.

Quod aũt † a nobis sancitũ [a] est de ijs q in expeditiõib. sun' & in militijs cõstituti, siue milites sint, siue fœderati, siue scholares, [b] siue alij q-dam sub alia quacũq; mitia armata constituti: melius ordinare perspeximus, & iubemus quantos cũq; annos in expeditiõe mãserint, sustinere [c] eorum vxores, licet nec litteras nec respõsum aliqđ a suis maritis susceperint. Si qua vero ex hmôi mulieribus suum maritũ audierit esse mortuum, neq; tunc ad alias eam venire nuptias sinimus, nisi pri⁹ accesserit mulier aut aut' ꝑ se, ꝑ suos parẽtes, aut per aliã quãcunq; ꝑsonam, ad priores numeri chartularios, in quo huiusmodi maritus militabat, & eos seu tribunum (si tñ adest) interrogauerit [d] si pro veritate mortuus est eius coniunx: vt illi sacris euangelijs propositis, sub gestis monumentorum deponant si ꝓ verita e vir mortuus est: & po. quã hęc gesta mo-numentorũ confecta mulier pro suo testimonio perceperit, ẽt post hoc iubemus manere eam per vnius anni spacium, [e] vt etiam post hunc decursũ liceat legitimas ꝯtrahere nuptias. Si aũt ꝑter hanc obseruationẽ mulier ꝑsumpserit ad aliud venire mr̃imoniũ: & ipsa, & qui ducit eam vxorẽ, velut adulteri puniant. Si aũt q sub gestis monumentorũ cum iureiurando testati sunt, cõuincanẽ ẽt falsum postea [f] deposuisse testimoniũ, [g] ipsi qdem militia denudati, decem auri librarũ pœnam cõpellanẽ exsoluere illi quem mentiti sunt mortuũ eẽ, ipse vero licentiã habeat, si voluerit, suam vxorẽ recipere. Si vero scholaris fuerit ille de cuius morte dubitatio est, a primis scholæ & actuario: si autẽ fœderatus, [h] ab optiõe eius memoratam depositionem accipere eius vxorem: his obseruãdis & circa alios omnes qui in armata militia referuntur.

CAP. XII. Ex quibus causis matrimonium sine pœna soluatur.

Matrimonium etiam ex tribus alijs causis superiorib. additis distrahi potest, & exceptis hac constitutione numeratis: & ex nullis alijs matrimonia dissoluuntur Barto.

PRAEDICTIS ita- itaque causis [i] prospeximus etiam has noiatim adijcere, ex quibus matrimonia sine pœna licet transigere: hoc est de ijs qui non potuerũt ab initio nuptiarum misceri suis vxoribus, & quæ per naturam viris concessa sunt, agere: insuper de ijs viris ac fœminis, qui consistente matrimonio sanctimonialem conuersationem & monasterij

tia, q. nõ statim qñ pater monasterium intrat, tenetur bona dare filijs.

[a] Quod autem a nobis sancitum. vt supra de nup. §. nouimus. vbi de decẽnio dixit. sed antea per Constantinum statutum fuerat quadriennium: vt C. de repu. l. vxor.

[b] Scholares. ordines sunt de armata militia: vt sequitur ĩ. eo. §. si scholaris. & ĩ. vt neque miles neq; fœd. & C. loca. l. fina.

[c] Sustinere. i. expectare. sed certe immo per quinquennium tantum, vt ĩ. de nup. §. sed & captiuitatis. quæ est cõtra. Sol. hic cum est in expeditione, ibi captus. vnde ibi per quinquennium expectatur computandum a tempore quo cœpit dubitari: vt ibi dicit. & est pro hac solutione. ĩ. eo. §. prædictis. in fin. Sed nũquid in quacunque militia sic obtinet quod hic dicitur? R ñ. non puto, nisi sit contra Sarracenos, vel cum principe contra hostes. aliàs serua legem antiquam. C. de repu. l. vxor. Sed iure canonum generaliter seruatur hæc auth.

Conco. cũ hoc. §. c. in pręsentia. extra de spõsa. & matrim. & c. 2. extra de secun. nup.

[d] Interrogauerit. No. interrogari mulierem debere si habet quem scit. sic. ff. de bo. pos. l. in bonorum. & quis ord. in bo. possess. seruetur. l. ij. §. fin.

[e] Spacium. post sacramentum præstitum, vt hic dicit. Sed videtur q si iam tempora luctus cucurrerunt, q statim die sequenti potest nubere, vt ff. de infa. l. genero. in fi. q est contra. Sol. quidam dicunt illam corrigi. Vel ibi qñ certum erat mortuum esse: hic qñ dubium: licet vnus iurauerit, cui non p omnia creditur. ac.

C. de testib. l. iurandi. Item quia simpliciter iurat. est argu. q testis tenetur dicere causam sui dicti: sed contrarium verius est, vt ĩ. de testi. §. & licet. col. vij.

Testis cogitur reddere rõnẽ sui dicti.

[f] Postea. i. postquã nupsit ẽt post annũ. & sic valuit matrimonium, vt ĩ. ibi, & post hoc &c. quare ergo permittitur viro recuperare? R ñ. quia matrimonium contractum fingitur fuisse nullum, licet tenuerit vere, vt ĩ. dixit, & post hoc &c. vel quia hic mulier a marito. s. secundo, sine pœna potest, & ẽt debet, & tenetur diuertere, vt ita alienata ꝑ sm matrimonium recipiatur a marito. s. primo: nam vxor duorum esse nõ potest: alioquin diuortij causam præstitisse videbitur primo marito si a secundo se non separauit.

[g] Testimonium. Not ergo q sacramẽtum reuocatur prætextu periurij: [l] vt ĩ. vt litig. iu. §. si quis in fi. & C. de rebus credi. l. si regulariter tamen contra, vt C. de rebus credi. l. ij & ff. de in li. iu. l. fi. & ff. de re iud. l. post rem.

[l] Conco. c. I dolo. 22. q. 2.

[h] Si autem fœderatus. hoc nomen habuisti. ĩ. vt neque miles.

[i] Prædictis itaque causis. quas dixit. ĩ. eo §. quia vero plurimas. adiungit tres quæ erant per ordinem, vt hic sunt in tribus. §§§. sup. de nupt. §. secundum occasionem. & §. sed & captiuitatis. & eas confirmat in hoc §. Accur.

Viro

a Viro dari. Id est datam seruari. vel proprie, si est data. Accur.
b Habuerit. cum olim de adulterio accusabatur à primo viro, vt C. ad le. Iul. de adul. l. pen & fa. ad hoc. C. de repud. l. iubemus. & j. ut fratrum filij. §. fin. col. ix. Accur.
c Tradiderit. repete, non.
d Cingulum. i. administrationem. & ille dicitur magistratus.
e Largitatis. Hæc pœna de tertia parte non fuit imposita, scilicet in persona mulieris: sed detruditur in monasterium. Hodie eadem vtriq; imponit pœna. ut j. ut sia. fi. §. penul
f Prædictas. refert se non ad oia quæ hac cōstitutione dixit. nam aliquando de licito diuortio, aliquando de illicito dixit: & hic dicit totum seruari sicut dixit.
g Sufficere iussim⁹. vt j. e §. qa vero plurimas, & §. prędictis. Et sic in illis casib. verberare permittit. & facit j. de nup. §. adscriptitio. Accur.
h Nolumus. filius tamen potest dimittere patrem, cogēdo eum vt se emancipet: vt ff. si à patre quis fuerit ma. l. fi.

vrori castigatio viro permittit.

monasterij habitationem elegerint, & de ijs personis quæ in captiuitate aliquanto tempore detinentur. in his enim tribus casibus, quæ de eis prioribus nostris legibus continentur, firma esse sancimus. Memoratas igitur omnes causas, quæ in præsenti nostra lege continentur, solas sufficere iubemus ad trāsactionem legitimorum mřimoniorū. Reliquas aūt oēs vacare præcipimus: nullamq; aliā causam citra eas quæ nominatim insertæ sunt huic legi, posse soluere legitimum matrimoniū, siue nostris, siue veteribus legibus continentur.

CAP. XIII. Si mulier sine iusta causa marito suo repudiū miserit.

Mulier & vir peccātes, pœna legitima puniuntur, & indices & officiales negligentes. Bar.

QVIA vero quædam mulieres inhoneste volentes viuere, festinant propria matrimonia soluere: sancimus, si quādo mulier citra aliquā prædictarum a nobis causarum voluerit matrimonium soluere, licentiam quidem eam non habere hoc agere. si vero permanserit in huiusmodi impia voluntate, & repudiū marito transmiserit: iubemus dotē quidē viro dari, a cōibus filijs secđm legē seruandā. Si aūt filios non habuerit, lucrū fieri marito: mulierē vero periculo iudicis negotiū audiētis tradi epō ciuitatis in qua cōiter domiciliū habuerint: quatenus illius prouidētia in monasteriū ipsa mittatur, vt quoad vixerit, debeat ibi consistere: & si qdē filios habuerit b hmōi mulier, duas partes propriæ eius substantiæ dare filijs: tertiā verò monasterio in qđ mittit applicare iure proprietatis. Si verò filios nō habuerit, sint aūt ei parentes: duas partes quidē ipsius substātiæ monasterio præberi vbi mittitur, tertiā vero partē illius parentibus dari: nisi tamē sub potestate eam habentes, irrationabili repudio consenserunt. in hoc enim cōsentientes, nihil eos penitus ex substantia filiæ habere permittimus, sed hæc omnia venerabili monasterio volumus applicari. Porro neq; filijs neq; parentibus existentibus ei, oēm similiter eius substantiā cōpetere monasterio. Si vero iudex qui negotiū examinat, hoc non fecerit, i. tradiderit c † in hoc deprehensam ciuitatis episcopo, vt debeat in monasteriū mitti, si quidē in hac felicissima ciuitate sit iudex, ipse quidē xxv. librarum auri pœnam exigatur: officium autem eius alias. x. Si vero in prouincia sit hmōi iudex, & non egerit quæ a nobis in hac iussa sunt, x. librarum auri persoluat pœnam, & officiū eius alias. v. Si vero iudex fuerit non habens cingulū: d ipse quidem pœnam. x. librarum auri exigat, ministrantes autem ei quinque: quatenus multa quæ hinc accedit a memoratis personis, per comitē rerum priuatarum, & palatinorum scholam exigatur, & nostro assignetur ærario. Si aūt & vir circa mulierē transfigere studuerit matrimonium, & irrationabiliter repudiū destinare, iubemus reddere quidem eum quam susceperit dotē, vnā cum sponsalitia largitate, & tantū ex alia eius substantia præberi mulieri, quantum tertiam partem sponsalitiæ faciat largitatis. e & si quidem ei filij sunt, solum vsum & antenuptialis donationis, & a nobis additæ tertiæ partis mulierem habere, proprietatem vero filijs conseruare. filijs autem non existentibus, habere mulierem super † vsum in ipsis rebus etiam proprietatem. & prædictas f quidem dispositiones dissolutis rationabiliter aut ēt irrationabiliter nuptijs ordinamus, & omnia de memoratis casibus secundum hanc nostrā cōstitutionē iudicari & decidi decernimus.

† alias legitur, nō tradiderit. Acc. repetendam particulam' non. admonet glo.

† præter.

CAP. XIIII. Si quis vxorem suam flagellis castigauerit.

SI quis autem propriā vxorem flagellis aut fustibus ceciderit sine aliqua causarum quas contra vxores ad matrimonij solutionem sufficere iussimus, g matrimonij quidem solutionem ex hoc fieri nolumus, h virum autem qui monstratur sine huiusmodi causa vel flagellis vel fustibus cecidisse vxorem suam, tantū pro huiusmodi iniuria ex alia sua dare substantia vxori ēt constante matrimonio, quantum

tertia pars antenuptialis facit largitatis.

CAP. XV. SI qs suspicatus fuerit de aliquo velle eum pudori vxoris suæ illudere.

Adulterium præsumptũ iuris præsumptione probatum, punitur sicut & verũ, vindicta sua marito quandoque permissa: his obtinẽtibus in casibus futuris, & pendentibus nondum finitis. Bar.

His quoq; † ẽt illud adijcimus, vt si quis forsan suspicatur aliquem velle suæ vxoris illudere castitati, & contestationes ei ex scripto [a] tres destinauerit habentes testimonia trium virorum fide dignorũ, & post has tres ex scripto cõtestationes inuenerit eũ conuenientẽ † suæ vxori: si quidem in sua domo, aut ipsi[*] vxoris, aut adulteri, aut in popinis, aut in suburbanis: esse licentiam marito pro prijs manibus talẽ perimere, [b] nullũ periculũ ex hoc formidanti. Si verò in alio loco talem inuenerit cum sua vxore loquentem: non minus trib. testibus fide dignis conuocatis, per quos ꝓbare possit q eũ cũ sua vxore cõperit: iudici tradere [c] crimina examinãti. Illũ vero ꝓ veritate cognoscẽtẽ, post tres ex scripto cõtestationes cũ tali muliere eũ inuentũ: talẽ qdẽ tanquã ex hoc solo adulterij crimini subiacentẽ, nulla alia rõne q̃sita punire: [d] licentiã aũt exequi crimẽ. [e] Quia vero ita cõperiũtur aliqui impij, vt ẽt in venerãdis domibus psũmant in talibus se misce re sceleribus, & ibi de peccatis tractare, vbi consueuerũt deũ timentes, peccatorũ veniã [f] postulare: iubemus, vt si quis talis inueniatur in locis venerabilibus alienæ vxori de qua in suspicione est, post tres (sicut dictũ est) cõtestationes loq, licentiã esse ei[*] marito vtrasque personas defensori ecclesiæ aut alijs clericis tradere[*]: vt ad eorũ periculũ diuisim illi seruentur, donec iudex hoc cognoscens mittat ad epm ciuitatis, quatenus ei isti tradanẽ, vt debeãt sustinere tormentũ scdm leges quæ [g] interdicunt adulteros a sanctissimis ecclesijs vendicari, [h] nullam neque in hoc aliã iudice quærente de adulterio probationẽ, nisi tres (sicuti iã supra diximus) cõtestationes. his. n. tribus cõtestationibus ostensis, oĩbus modis illi sicuti adulteri puniẽtur. Non enim debẽt hmõi personæ ĩ venerabili loco munimen habere, quẽ ipsi per scelus propriũ despexerunt. [i] nam si eos q alibi rapinas mulierũ, aut adulteria ꝯmittunt, & ad orationũ domos confugiũt, ab eis [k] vẽdicari nr̃æ leges non sinunt: [l] qũo illis q in ipsa ecclesia tale scelus studuerint perpetrare, permittimus aliquod auxiliũ ex ecclesiasticis terminis inuenire? sed oĩbus modis iudicibus eos tradi, & pœnam sustinere quã digni sunt qui sanctissima loca violare psũmũt. Quis enim ibi delinquit, vbi salutem petat? Et gñaliter disponimus, ut si qs inuenerit suã vxorẽ, aut filiã, aut neptẽ, aut spõsam in venerandis locis cum aliquo loquẽtem, [m] & suspicatus fuerit turpis gratiæ causa eos colloqui: tradat eos defensori, aut alijs sanctissimæ eius ecclesiæ clericis, vt ipsi suo periculo vtrasque personas diuisim tamdiu custodiant, donec iudex eos accipiat, & scdm leges cãs decernat. Quæ igiẽ per psentem & in perpetuũ valituram legẽ nostra definiuit trãquillitas, in oĩbus prædictis casibus valere volumus: nisi cũ nõdũ aut iudiciali decreto, aut amicabili [n] couẽtione decisa sunt, quæ suũ robur habere sancimus. Gloriosa igitur & eminentissima

[a] Ex scripto. sic ĩ. de tempore nõ sol. pe. §. contestatione. Accur.

[b] Perimere. si talis sit qui per legem Iuliam potuerit occidi, ut C. de adulter. l. Gracchus. de quibus dicitur. ff. de adulte. l. marito.

[c] Tradere. s. esse licentiam marito dicimus. Accur.

[d] Punire. Not. hic aliquẽ ex psumptione damnari, vt hic, & ĩ. vt nul. iu. §. pe. & C. de adult. l. si q. Sed contra ff. de pœ. l. absentem in prin. Sol. hic est speciale in odium spernẽtis denunciationẽ. arg. ff. de ope. no. nun. l. prætor. §. j. Et not. q vtraq; parte præsente dari, debet sententia, nisi actor crimine ꝓbato recesserit ex eã. ut C. de adul. l. quamuis indubitati. & damnatur reus ad mortẽ ad instar sacrilegi, ut C. de adult. l. quamuis. in fi. fœmina vero conuicta per sententiã, in monasteriũ mittiẽ verberata prius, vt ĩ. ut nul. iudi. §. adulteram. col. ix.

[e] Crimen. s. volumus esse iudici.

[f] Peccatorum veniam. Not. in ecclesia potius quàm alibi orãdum: quę gremium non claudit redeuntibus: vt C. de summa. tri. l. fin. licet alibi orare liceat, ut ĩ. vt in priua. do. §. j. in prin.

[g] Leges quæ. simplex est hæc relatio, vt ibi, mulier quæ dãnauit, ĩ saluauit. nam non eædem leges puniunt, quæ interdicunt.

[h] Vendicari. idest defendi: & consecutiue dicas. nam ex quo quis puniẽdus est, nemo eũ defendere debet.

[i] Despexerunt. nõ debet quis eius in quem deliquit, implorare auxiliũ: ut ff. de mino. l. auxilium. in fin. & ff. si quis ali. teste. pro. l. j. in princ. & ff. de arbi. l. sed si seruũ. in fin. & l. seq. & ff. de leg. ij. l. cũ pater. §. libertis. & C. de pac. l. cum proponas. & de trãsa. l. siue apud acta. & l. si quis maior. Accur.

[k] Ab eis. s. ecclesijs. Accur.

[l] Non sinũt. quo minus extrahãtur: vt ĩ. de man. princ. §. neq; autem. coll. iij. Accur.

[m] Loquentem. præcedentibus denunciationibus: ut ĩ. diximus ĩ vxore. aliàs esset iniquum. Acc.

[n] Amicabili. Hic no. de adulterio trã sigi posse amicabiliter. Sed contra. C. de

Præsumptione dãnaẽ quis aliquando.

† Facit ad hunc §. c. si qs cõtra. extra de cohabi. cleri. & muli. vbi tractatur late de hac materia suspicionis.

† colloquẽtem.

Ecclesia proprius orandi locus diciẽ.

Transigi potest super adulterio.

C. de transac. l. transigere. Sol. quod hic dr. non referas ad adulterij cam. de qua transigi non licet, sed ad exteros superiores casus oēs, q sunt in illa cōstitutione in ioan. Alij dicunt hoc ius nouū. vel gratis fieri pōt remissio accusationis, non p pecuniam, licet in

alijs corrigit q saluari p possunt vt ī. quib. mo. na. effi. sui. §. tribus. Accur.] a Seruari. f. volumus. Accur. c Constituimus. tunc f. Accur. f Cognoscitur. vt hic. & ff. de gradi. cogna. l. in prin. & insti. eo §. j. Accur.

alijs capitulis quæ n irrogant pęnam sanguinis: vt. ff. de iure fi. l. i nic. & l. eius. Vel hoc trahit ad pterita facta. vel fieri pōt transactio ante litem contestatam, vel cœptam, non postea.

DE HAEREDIBUS ab intestato venientibus, &c.

a Venientib. Hic incipit collatio. ix. constit. j. sed quidam habent in constitutione superiori principium nonæ col.

b Plurimas. introducta. nam vsq. ad ipsa huius legis intro descēdentes erat differētia, vt emancipati iure ciuili non succederent, licet iure ptorio sic: vt insti. de hær. q ab intesta. §. emancipati. Item q erant nepotes ex filiab. succedebant cū deminutione: vt C. de col. l. illam. licet hoc et ante hanc sit correctū: vt ī. de trien. & seq. §. neq. col. iij. ex transuersa li aūt cognati iure ciuili non admittebantur, sed nec iure ptorio, nisi post agnatos: vt patet instit. de succes. cog. in pri. & de bono. possess. §. & cum de testamentis. & ff. si tabu. test. nul. ex l. j. in princ. oēs ergo pdictæ differentiæ & aliæ si quę sunt, hac cōstitutione tolluntur. Et no. q hic appellat cognatos ex mare & fœmina metaphorice: quia cōe est nomen ad cognatos & agnatos: quia tn̄ quædam priuilegia dabat lex xij. tabu. agnatis: vt certo nomine eos posset appellare, agnatos eos vocauit. sunt tn̄ ipsi cognati: vt patet ex definitione agnati: vt ff. de legi. tut. l. sunt autem. & insti. de leg. agno. tut. §. j.

Cognatus large qd cōtineat.

c Vacantib. f. q contra hanc legē iacerent. nec enim

sima auctoritas tua i hac qdem inclyta ciuitate edictis ppositis ad notitiā pducat vniuersorū: in puincijs aūt p pcepta ad clarissimos puinciarū iudices destinata hęc oibus facere manifesta festinet: vt nullus penitus ignoret q pro vtilitate nrorum collatorum a nobis dispo sita sunt. ita tn̄, vt oibus p ppria pcepta pnunciet, quatenus sine quolibet iniusto dispendio nr̄is collatorib. psentis legis fiat insinuatio. Dat. XV. Kalē. Ia. Domi. Iusti. PP. Aug. an. xv. Basilio. V. C. Cons.

TITVLVS III.

Nouellę 118. quā late explanaui in libello de hęreditatib. & bonor. poss. ab intestato. Contius.

DE HAEREDIBVS ab intestato venientib. a & de agnatorum iure sublato.

Si moriens descendentes reliquerit, præferuntur parentibus & agnatis & cognatis ex latere, & filij filiorū succedunt in stirpes, nō in capita, sublata differentia emacipationis & patrię potestatis, agnationis & cognationis. Angelus.

Imp. Iustinia. A. Petro gloriosiss. prętecto sacrorum prętoriorū Oriētis.

Plurimas & diuersas leges veterib. temporibus prolatas inuenientes, per quas non

iustè differētia ab intestato successionis inter cognatos ex masculis & fœminis introducta b est: necessariū eē pspeximus, omnes simul ab intestato cognationum successiones per pręsentem legē clara compendiosaque diuisione disponere: itaque prioribus legibus pro hac causa positis vacantib. c decetero ea sola seruari, d quæ nunc constituimus. e Quia igitur omnis generis ab intestato successio tribus cognosci tur f gradibus, hoc est ascendentium, & descendentium, & ex latere, (q in agnatos cognatosq; g diuidit) primam eē dispo nimus descendentium successionem. h

CAP. I. De descendentium successione.

Si quis † igitur descēdentium fuerit ei qui intestatus moritur, cuiuslibet naturę aut gradus, siue ex masculorū genere, siue ex fœminarum descēdens, & siue suæ potestatis, siue sub potestate sit: omnibus ascendentibus & ex latere cognatis præponat. Licet. n. defunctus sub alterius potestate fuerit: tamen eius filij, cuiuslibet sexus sint aut gradus, ēt ipsis parentibus i ppone pręcipimus, quorū k sub potestate fuerit q defunctus est, in illis videlicet reb. quę fm nostras alias leges patribus non acquiruntur. l

g Cognatosq;. cognati ex parte matris, agnati ex parte patris: insti. de leg. agna. suc. in prī. h Successionē. in hoc lex. xij. tab. mutatur: vt insti. de hęre. q ab intesta. §. j. i Parentib. non solum agnatis & cognatis ex latere: vt hic. & C. de secū. nu. l. hāc edictali in prī. & C. de bo. q lib. l. qd sententiis. & insti. de gra. co. §. repetitis. sed cū pr sit in primo gradu, vt filius: quare nō sic cito admittit, vt filius? R̄n. pp cōe votum naturæ, quod vult potius descendere quā ascēdere: vt ff. de bo. dāna. l. cū ratio. & ff. si ta te nullæ ex. l. j. & vn. de. lib. l. scripto hærede. in fi. & ff. de inoff. test. l. nam & si parentib. & Paulus ait si filius ergo hæres p Deum. Item in quo peculio dicesloq in castrensi vel quasi? vt q non. cū filio intestato moriente pater iure peculij occupet omnia bona: vt ff. de castren. pecu. l. ij. item in aduentitio non, nā in eo ēt si expressè disponeret, dispositio non teneret: vt C. de bo. quæ li. l. fi. §. filijs multominus in profectitio quod pater, vt peculium ieruit occupat post filij mortē: vt insti. qui nō ē p. fa. testa. §. j. & sic in nullo? R̄n. in castrēsi & quasi aduētitio loquit. nec obstāt iura pdicta: quia in eo. q sicut patrē occupare pdicto mō corrigūt p id quod hic dicit. in pfectitio aūt nō: vt j e. § & sic no. q hodie filius fa. hēt hæredē ab intestato descēdētē: sed si nō est descēdēs, habet ascēdentē hæredē: vt j. primo. §.

k Quorum. f. parentum.

l Acquiruntur. vt sunt castrensia & quasi aduētitia ratione.

Successio sequitur votū naturæ.

Galat. 4.

† Cor. co. c. Raynutius in ēta gl. tuq verbo clare. casus de testa.

nam in vsu [a] harũ rerũ qui debet acquiri, aut seruari, nostras [b] de his oib. leges parentib. custodimus: sic tñ, † vt si quẽ horũ descendentiũ filios relinquentẽ mori cõtigerit, illius filios aut filias, aut alios descendẽtes, in ꝓprij parentis locũ succedere, siue sub potestate defuncti, siue suæ potestatis inueniant: tantam de hæreditate morientis accipientes partem, quanticunq; sint, quantã eorum parens si viueret, habuisset: quã successionem in stirpes vocauit antiqtas. [c] In hoc.n.ordine gradũ q̃ri nolumus, sed cũ filijs & filiabus ex ꝑmortuo filio aut filia, nepotes vocari sancimus: nulla introducenda differentia siue masculi siue fœminæ sint & seu ex masculorum seu fœminarũ prole descendant, [d] siue suæ potestatis, [e] siue sub potestate sint constituti. Et hæc qdem de successionib. descendẽtium disposuimus.

Consequens autem cẽ perspeximus & de ascendentibus constituere qũo ad descendentium successionem vocentur.

CA. II. De ascendentium successione.

Parentes succedunt descẽdentibus, liberis ipsorum descendentium non extantibus, gradus prærogatiua seruata. Si verò parentes eundem gradum obtinent, æqualiter admittuntur: cum quibus fratres ex vtroque parente coniuncti defuncto vocantur: nec patri vsusfructus portionis eius filijs contingentis acquiritur. Bartolus.

SI igit defunctus descendentes qdem non relinquat hæredes, pater aũt, aut mater, aut alij parentes [f] ei supersint, oĩbus ex latere cognatis hos ꝓponi sancimus: exceptis solis fratrib. † ex vtroq; parente coniũctis defuncto, sicut per subsequentia declarabit. [g] Si aũt plurimi ascendentiũ viuunt, hos præponi iubemus qui proximi [h] gradu reperiunt, masculos & fœminas siue paterni siue materni sint. Si autẽ eũdem habent gradum, ex æquo inter eos hæreditas diuidatur: vt medietatem qdem accipiant oẽs a patre ascendentes, quãticunq; fuerint: medietatem vero reliquam a matre ascẽdentes, quantoscũq; [i] eos inueniri ꝯtigerit. Si vero cum ascendentibus inueniantur fratres aut sorores ex vtrisq; parentibus [k] coniuncti defuncto: † cum ꝓximis [l] gradu ascendentib. vocabuntur: si autẽ pater aut mater fuerint, diuidenda inter eos quippe hæreditate secundum personarum numerum, vti & ascendentium & fratrum singuli æqualem habeant portionem: nullum † vsum [m] ex filiorũ aut filiarũ portiõe in hoc casu valente patre sibi penitus vindicare: qm̃ pro hac vsus portione hæreditatis ius & scd'm proprietatem per præsentem dedimus legem: differentia nulla seruanda inter personas istas, siue fœminæ, siue masculi fuerint, qui ad hæreditatem vocantur: & siue per masculi, siue per fœminæ personam copulantur: & siue suæ potestatis, siue sub potestate sint eius, cui succedunt fratres. Reliquum est, vt

ratiõe proprietatis, vt C. de bo. quæ libe. leg. cum oportet. in princi. & §. j. & ij. & inst. per quas perso. no. acqui. §. igitur. vsusfructus autem aduentitiorum patri dum viuit, seruatur, licet filius decedat, vt hic subijcit.

a In vsu i. in vsufructu. nam nudus vsus minus esset: vt institu. de vsu & habi. §. minus.

b Nostras. s. prædictas cum oportet, vt insti. per quas perso. no. acqui.

c Antiquitas. vt insti. de hæred. quæ ab intesta §. cum filius. & de suis & leg. l. ij. & sic in stirpes inter descendentes diuiditur hæreditas: sed inter transuersales non, sed in capita, vt instit. de le. agna. suc. §. hoc etiam. in fi. §. & hoc iure veteri. Hodie vero vsq; ad fratres & filios eorum in stirpes diuiditur, vltra in capita, & seruatur ius antiquum: vt j. eo. §. si autẽ defuncto.

d Descendant. hoc non erat necesse dici: quia iam erat correctum per id quod est ĩ. de trien. & semis. §. neq;. col. iij. vt dixi. ĩ. eo. in princip. Accur.

e Potestatis. hic adijcit Irn. sola naturali causa inspecta. Vnde quæritur an successio adoptiuorum sit sublata? Et dic quòd non: qa verbum sola tollit differentiam sexus & patriæ potestatis tantum. sic & C. de iurisd. omnium iudi. le ij. Item not. q hic corrigitur totus ille titulus. ff. de cõiun. cum eman. lib. quo cauebatur, vt si habeo filium emancipatum, & ex eo nepotem in potestate: quamuis iure prætorio solus filius mihi succedat inspecto iure ciuili, scilicet legis xij tab. solus nepos, vt insti. de hær. quæ ab intest. §. emancipati. tamen vtrumque simul vocauit titu. prædictus, vt ff. de coniun. cum emãcipa. li. in rubri. & l. j. §. j. nam cum hodie nulla sit differẽtia, vt hic dicit: cessat prædictus titulus. Accur.

f Parentes. quos accipe in infinitum, vt ff. de in ius voc. l. quique. §. parentes. licet quidam vsque ad tritauum. superiores [illegible] maiores dicuntur, inspecta consuetudine Romanorum: vt ff. de gra. cogna. le. iurisconsultus §. parentes. Accursius.

g Declarabitur. vt j. eod. §. si vero cum ascendentibus. Accursius.

h Proximi. ergo auum maternum excludit pater, cum mater non supersit. sed aliud in descendentibus, si habeo filium, & ex alio præmortuo nepotem: vt s. eo § sic tamen.

i Quantoscunq;. vnde si paternus auus ex vna parte est, ex altera maternus auus & auia: tantum hic solus, quantum illi duo, habet.

k Vtrisque parentibus. i. ex patre & matre.

l Proximis. proximum accipe quem nullus præcedit, vt ff. de verbo. signifi. l. proximus. Sed quidã dicunt cum patre & matre tantum, vt hi proximi tantum vocentur: & sic dicunt fratrem repellere auum: cum pater cũ quo admittit, repellat dictum auum: vt arg. ff. de diuer. tempor. præscrip. l. de accessionibus. & hic, & C. de legi. hæ. l. in successione. sed secundum primam dic illam. l. de successione esse correctam per istam.

m Vsum. i. vsumfructum. Et sic nota licet generaliter in aduen-

† Ex hoc text. sumpta est auth. quę est super. l. si autẽ. C. de legi. hær. & incipit, post fratres.

Concor. tum hoc tex. glo. j. in c. fi. extra de pign.

† In Haloandri Græca & Latina editione peruerse hic addebatur, fratrumque filijs. quã hi primũ hoc casu vocari cœperũt per Nouellã 117. j. Cõtius.

† Rursũ & hic peruersa editio Haloandrina inculcat fratrum filios. Cõt.

† derogat l. cũ oportet. C. de bon. quæ lib. Con.

Proximus quis dicatur.

† In vetustis scriptis non habetur vox, fratres.

Vsumfructũ habet pater in aduentitijs filij.

aduenticijs pst quæratur vsusfructus, vt C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. tamen hic fallit: & aliàs, ut dixi. s. vt liceat matri & auiæ in fi. j. respon.

[a] Natos. potiores sunt ergo qui dupli ci iure veniunẽ, quàm qui vno: vt s. de consangui. & vteri. fratribus. §. j. & §. fin. colla. v.

..tem duo ..oniora ..sat vno.

[b] Vocauimus. vt s. proxi §.

[c] Fratres fuerint. Not. si fuerint fratres, per hoc notatur q filij fratris defuncti vocantur in stirpes quando cum patruis succedũt suo patruo. si vero nullus frater superest defuncto, sed filij fratrũ, hi forte i capita vocabunẽ. Azo. Sed contra dico, vt ar. j. eo §. si vero. in princ. nõ innuit idẽ esse si soli sunt fratrũ filij, in eo quod dicitur, si vero neq; &c. Accur.

Ex hoc §. tracta est auth. cessante. quæ est C. de le. hæc.

ADDITIO. Hanc Accursij opinionem plus in recessu q̃ frõte habentẽ, multis rõnibus tueri conatus sum i lib singu. de hæredita. ab intesta. vbi inter cetera argumenta isto vsus sum, nepotes siue solos siue cum patruis semper succedere in stirpes, ex quo semel his hoc beneficium generaliter datũ est lege. 12. tab. vt in parẽtum locũ succederẽt. Anto. Contius.

[d] Θείοις idest patruis, vel auũculis. sed vr̃ fratres solos vocari: vt instit. de leg. agn. suc. §. hoc ẽt. i fi. qui est cõtra. Sol. hæc illam corrigit.

[e] Parentum. & ita in stirpes. Sed cõtra instit. de leg. ag. suc. §. hoc ẽt in fi vbi dicit in capita. Sol. hęc corrigit illam &c.

[f] Nulli. sic ergo priuilegium ad alium non transit. ut ff. qd̃ cum eo. l. sed si. §. sol. & ff. quarum re-

tertium ordinem decernamus, qui vocatur ex latere, & in agnatos & cognatos diuidit: vt ẽt hac parte disposita, vndiq; pfecta lex iueniaẽ.

CAP. II. De successiõe ex latere venientiũ.

Non existentibus descẽdentibus vel ascẽdentibus vocantur fratres vtrinque coniuncti, quibus non extãtibus vocantur cõiuncti ex vno latere tantum: & existentibus vtrisque vocãtur ex vtroque latere cõiuncti ipsi, & eorum filij: exclusis coniunctis ex vno latere tãtum. Item filij fratrum vna cum alijs vocantur, alij aũt excluduntur. Angelus.

SI igitur [i] defunctus neq; descendentes neq; ascendẽtes reliquerit, primũ ad hæreditatẽ vocamus fratres & sorores ex eodẽ pr̃e & ex eadẽ matre natos: [a] quos ẽt cũ patribus ad hr̃ditatẽ vocauimus. [b] His aũt nõ existẽtibus, in secundo ordine illos fratres ad hr̃ditatẽ vocamus q ex vno parẽte cõiuncti sunt defuncto, siue per patrẽ solũ, siue p matrẽ. Si aũt defũcto fratres fuerĩt, [c] & alterius fratris aut sororis præmortuorũ filij, vocabunẽ ad hr̃ditatẽ isti cũ de pr̃e & mr̃e θείοις, [d] masculis & fœminis: & quãticũq; fuerint, tantã ex hr̃ditate pcipiẽt portionẽ, quãtã eorũ parẽs futurus erat accipere si supstes eẽt. Vñ ɔsequẽs est, vt si forte præmortuus frater cuius filij viuũt, p vtrãque partẽ nunc defunctę psonę iũgebaẽ, supstites aũt fratres p patrẽ solũ forsan, aut matrẽ ei iũgebanẽ: pponanẽ istius filij proprijs θείοις, licet in tertio sint gradu, siue a patre, siue a mr̃e sint θεῖοι, & siue masculi, siue fœminæ sint: sicut eorũ parẽs pponereẽ si viueret. Ex diuerso si qdẽ frater superstes ex vtroq; parẽte cõiungiẽ defuncto, pmortuus aũt per vnũ parẽtẽ iungebaẽ: hmõi filios ab hr̃ditate excludimus: sicut ipse si viueret, ab hr̃ditate excludebaẽ. Hmõi vero priuilegiũ i hoc ordine cognationis solis pbemus fratrum masculorũ & fœminarum filijs [*] aut filiabus, vt in suorũ parẽtũ [e] iura succedãt. Nulli [f] alij oĩno psonæ ex hoc ordine veniẽti, hoc ius largimur. [†] Sed & ipsis fratrũ filijs tũc hoc bñficiũ cõferimus, [*] qñ cũ proprijs vocanẽ θείοις masculis & fœminis, siue pr̃ni, siue mr̃ni sint. Si aũt cũ fratrib. defuncti ẽt ascendentes (sicut iã diximus [g]) ad hæreditatẽ vocanẽ: nullo mõ [h] ad successionẽ ab ĩtestato fratris aut sororis filios uocari pmittimus, neq; si ex vtroq; parẽte eorũ pater aut mater defuncto iungebaẽ: qñquidẽ [i] fratris & sororis filijs tale priuilegiũ dedimus, vt in propriorum parentum succedentes locum, soli in tertio constituti gradu, cum ijs qui in secundo gradu sunt, ad hæreditatem vocentur. Illud palã est, quia θείοις, defunctis masculis & fœminis, siue a pr̃e, siue a mr̃e, pponunẽ, si ẽt [k] illi tertiũ cognationis similr̃ obtineãt gradũ. T

Si non sunt fratres, nec filij fratrum, vocantur ceteri agnati & cognati secundum gradus prærogatiuam in capita: sublata differẽtia agnationis & cognationis. Angel.

SI vero, neque fratres, neq; filios fratrũ (sicut diximus) defunctus reliquerit: oẽs deinceps a latere cognatos [l] ad hr̃ditatẽ

rum act. non dat. l. j. §. pe. & ff. de re iudi. l. & si fideiussor. & ff. pro socio. l. verum. in fi. j. respon.

[g] Sicut iã diximus. ut s. eo. §. si vero cũ ascendentibus.

[h] Nullo mõ. sed hodie vocantur ẽt cũ θείοις & auis: vt in authen. vt fra. fil. j. rñ. quæ est cõtra. Solu. hic corrigitur.

[i] Quandoquidẽ. i. quia. rõ enim erat, qa vocaẽ frater cum ascẽdentibus: quod est cõtra ius cõe huius constitutionis q̃ tres tm̃ facit ordines succedendi: vnde ad consequentiã non producunẽ. & hoc hic dicit: arg. ff. de legi. & senatuscõ. l. quod vero contra rationem.

[k] Si ẽt illi quãuis. sed quare, cũ in eodem sint gradu? Rñdeo, isti vocanẽ cũ fratribus defuncti, q pro certo repellunt patres, patruos, & auũculos, & amitas, & materteras: ergo & isti nepotes debent repellere.

[l] Cognatos. sed vsque ad quẽ gradũ? nunquid septimum vt olim? Rñ. qa sic esset dña inter agnatos, qui vsq; ad x. vocãtur, & cognatos: sed trahe oẽs ad x. cum debeat successiones dilatare: vt instit. de succes. cog. §. fin & de bo. pos. §. adhuc autem.

Cogna-

* quasi diceret, non etiã nepotib. aut deinceps. Contius.

Quæ sequunẽ vsque ad §. illud palã, perperã omissa sunt in Greco Haloandri. Vetat autẽ Iustinianus tũc filios fratrũ succedere in locũ parentũ, vt cum patruis succedãt suo patruo si pater defuncti superstit, q excludit filios fratrũ. concurrit autem cum fratrib. Contius.

† Nã filij fratrũ fingunẽ hoc casu eẽ secũdi gradus, vt patruos excludãt. Contius.

vocamus, scd̄m vniuscuiusq; gradus prогatiuā: vt viciniores gradu, ipsi reliqs ꝓponant. Si autē plurimi eiusdē gradus inueniantur, secundū ꝑsonarū numerū iter eos h̄rditas diuidatur: qđ in capita nostræ leges appellant.

CAP. IIII. De agnatorum iure in hæreditate sublato.

Nullā vero volumus eē d̄riam in quacunque successione aut h̄rditate inter eos qui ad h̄rditatē vocant̄ masculos ac fœminas, quos ad h̄rditatē cōiter definiuimus vocari, siue per masculi, siue per fœminę ꝑsonā defuncto iūgebant̄: sed in oīb. successionibus agnatorū cognatorumq; d̄riam vacare ꝑcipimus, siue per fœmineā ꝑsonā, siue ꝑ emancipationē, siue ꝑ alium quelibet modū priorib. legibus tractabat̄. & oēs sine qualibet hmōi d̄ria scd̄m ꝓpriū cognationis [a] gradū ad cognatorū successionē ab intestato venire ꝑcipim[o].

CAP. V. De legitima tutela liberorum, & de matre & auia.

Tutelā legitima defertur secundum gradum & ordinem quo ad hæreditatem vocātur, si idonei sunt: agnationis & cognationis differentia sublata, regulariter mulieribus expulsis, exceptis matre et auia: quæ omnibus ex latere venientibus præferuntur, solis testamentarijs eas præcedentibus. pluribus autem in eodem gradu existētibus, magis idoneus eligendus est, tutelæ periculo oībus imminente: legibus quę de hæreticorum successione loquuntur firmis manentib. Rot.

Ex his [†] aūt quæ de hæreditate diximus & disposuimus: & quæ de tutela sunt, manifesta cōsistūt. Sancimus em̄ vnūquenq; scd̄m gradū & ordinē quo ad hæreditatē vocat̄, aut solum, aut cū alijs ēt functionē tutelæ suscipere: nulla neque in hac parte d̄ria introducenda de agnatorū [b] seu cognatorū iure: sed oīb. similiter ad tutelā vocādis, quiq; ex masculorū, quiq; ex fœminarū ꝓle descēdūt minori ꝯiuncti. Hoc aūt dicim[o] si masculi & ꝑfectæ ætatis sint, & nulla lege ꝓhibeant̄ tutelā suscipere, neque excusatione cōpetēte sibimet vtātur. Mulierib. n. ēt nos interdicimus tutelæ subire offm̄, nisi mr̄ [†] aut auia [c] fuerit. His em̄ solis scd̄m h̄rditatis ordinē [d] & tutelam subire permittimus, si inter gesta [e] & nuptijs alijs & auxilio Velleiani senatuscōsulti renunciāt. [f] Hęc em̄ seruātes [g] oīb. a latere cognatis quo ad tutelā ꝓponunt̄: testamētarijs solis tutorib. ꝓcedētib. eas. defuncti nāq; volūtatē & electionē ꝓponi volumus. Si aūt [h] plurimi eundē cognationis gradū habētes ad tutelā vocant̄: iubemus cōiter ꝯuenietibus apud iudicē cui huius partis sollicitudo ē, vnū aut plures, quāti ad gubernationē substātię sufficiant, ex ipsis eligi, [i] & denūciari, & eū vel eos minoris res gubernare: tutelę periculo omnibus imminente qui ad tutelā vocant̄, & substātijs eorū [k] minori ætate tacitè subiacentibus pro huiusmodi gubernatione.

CAP. VI. De vi & potestate huius constitutionis in personis & in rebus.

HAEC autem [†] omnia quæ de successionibus sancimus, obtinere in illis volumus qui catholicæ fidei sunt: in hæreticis autem iā a nobis positas leges firmas præcipimus esse, nullam nouitatem aut immutationē ex ꝑsenti introducentes lege. Quæ igit̄ per hanc constitutionem in perpetuū obseruandam sanciuit nostra tranquillitas, in illis volumus obtinere casibus, qui a principijs Iulij mensis præsentis textæ in d ctionis seu venerunt, seu posthac emergent. Præcedentes nanque casus qui vsq;

[a] Cognationis. quęro ergo, an domin[o] cognato serui sui succedat, cum nihil nisi natura spectet? R. si non: quia neq; per prætorem vocabatur, qui solam naturalem causam intuebatur: vt ff. de grad. l. ij. & institu. de ser. cogn. in prin. & in fin. & repetas hic quæ dixi diligēter s̄. de consang. & vteri. fra. in illa glo. hic distingue &c. col. vj. Accur.

[b] Agnatorū. olim aūt agnatis tm̄ dabatur: vt C. de leg. tu. l. j. quæ est cōtra: sed hic corrigit.

[c] Aut auia. de matre ēt iure veteri dicitur: vt C. q̄n mu. offi. tut. l. ij. sed de auia hic addit.

[d] Ordinem. primo ergo mater, & postea auia admittuntur. Sed an idem erit in cura quod hic in tutela dicit? R. sic, cum sit eadē ratio: vt ar. C. de cura fu. l. cum repudiante. Itē nunquid hæc mater est legitima tutrix vel datiua? videtur legitima: vt C. ad Tert. l. oēm. sed à iudice datur, vt hic cum legitimos nemo det, sed lex xij. tab. eos vocat: vt ff. de leg. tuto. l. legitimos. Sed dic dici legitimam, id est secundū legē à iudice datam.

[e] Gesta. s. coram iudice.

[f] Renunciant. & ol alij auxilio, vt s. vt sine prohi. ma. §. quia vero multam. col. vij. quæ renunciatio quo ad matrimonium non præiudicat: vt prædicto. §. sed quo ad Velleianū sic: vt ff. ad Velleia. l. pen. Sed cum fiat iudici, quomodo agenti proderit? Respon. si actio quæratur ex stipulatione iudicis, multo magis replicatio: vt si opponatur de Velleiano, & replicet aduersarius de renunciatione, vt ff. rē pu. hal. so. l. non quas. Item contra. C. de procura. l. alienam. Sol. hic spāle. Acc.

[g] Seruantes. id est his renūciantes mulieres.

[h] Si autem. nunc redit ad materiam superiorem. Accur.

[i] Eligi. hæc electio propter commodiorem administrationem fit, ut cōis. hic. & ff. de admi. tu. l. ij. Accur.

[k] Sord. tacite obligatis. C. de admini. tut. l. pro officio. Accur.

Veteres.

[†] Ex hoc §. sumpta est auth. quę est sup gl. ij. C. q̄n mu. tu. offi. fun. pōt. & scipit, matri & auiæ, & cōcor. gl. vnica ante med. c. ex parte. M. extra de appel.

[†] Cōcor. gl. ij. s. c. dilecti. circa fin. extra de arbi. & quæ hic dicūtur, recitant̄ in c. ex parte M. in gl. vnica ante me. ibi. hodie eñ per auth. de appel.

[†] Facit ad hunc c. c. excōmcam[o]. circa me. c. extra de hęret. vbi excludūtur a successione & puniūtur hæretici alijs pœnis in d. c. contentis.

a Veteres leges. vt ff. vt cum de appel. cog. §. si quis de pdi ctis. & §. gnaliter.

VT SPONSAlitia largitas &c.

b Sponsalitiā largitatē. Spōsalitia largitas dicit hic improprie. i. donatio pp nuptias. ppriè em diceref qd donaret spōsus spōsæ. sed hæc fit ad recōpēsationē dotis, vt hic subijcit, & l. de æqua do. §. j. cū ergo hoc fit, dicitur specialis cōtractus: vt hic. & ff. de na. libe. in curia. depu. in prin. i: col. ibi. excipimus aūt. &c. hoc est per se cōtractus. Item & q in se habet speciale aliqd. nam cum aliæ donationes exigāt insinuationem si fiant vltra quingentos solidos: vt institu. de dona. §. aliæ. & hęc eadem exigebat: ut C. de donatio. ante nup. l. si. §. similiq; modo. nisi esset minor, aut fœmina, ut C. de don. ante nup. l. minoribus. tamē hæc hodie non exigitur, & sic alijs nō connumeratur, i. assimilatur in hoc. Item nec in hoc, qa alia est simplex: hęc ob causam, ut ff. de dona. l. j. Accur.

c Apud virū. qd est hoc dicere, apud virum? Rn q reuocare non pōt. lıs factū est hinc inde pactum in casu alicuius eorum præmorientis, lucrabitur quilibet secdm pactum: siue fuerit insinuatū, siue nō, p hāc authē. sed in hoc hodie corrigit'. nam si vir nō insinuet, & pacta dotalia cedāt parti viri: nullam habēt exactionē pro eo qd excesserit, & insinuatū non fuit: ut j. ut fra. fit. succe. §. illud quoque.

d Fiat. hoc pactū. s.

Donationes, quæ gesta nō sunt, exceedente debent insinuari.

f Sic in eo testimendam subscriptionem cū ex epitome Iuliani, tū ex meis manuscriptis. nam in Scrimgerana editione est supra est. Contius.

f Malim dicere, Vt pp nu ptias donatio &c. vt & in ipso te tu constitutionis, qa & hoc significat ... in Græca lscriptio ... ac si ... sent simul ... a spō-

ad memoriā tēps pertrāsierunt, secdm veteres leges [a] decidi præcipimus. Tua igitur gloria, p præsentē legē a nobis disposita, ad oium cognitionem venire procuret: in hac enim regia ciuitate edictis consuetè propositis: in puincijs aūt pceptis dirigendis ad clarissimos p̄sides earum: vt nulli nostri imperij subiectorū sit ignota nostræ circa eos mansuetudinis puidētia: ita tñ vt sine oi dispēdio ciuiū, aut prouincialiū, in oī loco p̄sentis legis fiat insinuatio. Datū V. I. Kalē. Aug. CP. Do. Iusti. PP. Aug. anno XVII. post consulatum Basilij. V. C. anno secundo.

TITVLVS II.
Nouella 119.

VT SPONSALItia largitas, † specialis sit contractus, & de diuersis capitulis.

Sponsalitia largitas quæ est specialis cōtractus, ex omni parte vales, cuiuscunque sis quantitatis, etiam sine insinuatione. Bar.

a Imp. Iustinia. A. Petro gloriosiss. Orientaliū prætoriorum præfecto.

CA. I. Donatio pp nuptias insinuanda non est.

Sponsalitiam largitatē [b] cōtractum spālem esse & iudicari, & non alijs donationibus eā connumerari, per præsentem sancimus legem: qm̄ pro ea ęqualitas dotis offert. Siue igit fiat subgestis monumētorū eius insinuatio, siue ēt nō: iubemus eā per oia suū robur habere, tam apud mulierem, quām apud virū, [c] siue ab ipso viro, siue ab altero aliquo mulieri det seu cōtribuatur, vel in viri personā donatio fiat, [d] quatenus ipsas res in nuptialē donationē conscribat. [e] & hoc valere pcipimus cuiuscunq; sit donatio quātitatis, vel si nō (sicuti dictū ē) insinuet.

CA. II. Minor in testō seruos manumittere pōt.

Minores ex quo possunt testari, pñt libertates relinquere, antiqua lege cessante. Bar

Et hoc quoq; præsenti constitutione sancimus, vt licentia sit minorib' in ipso tpe, ī quo licet eis testari [f] de alia substantia, ēt suos seruos in vltimis voluntatibus manumittere, nullo eis impedimēto ætatis faciendo: sed vacā te lege, [g] quæ hoc primitus prohibebat.

CA. III. Vt nō aliter credatur instrō de altero instrō facienti mentionem, quàm si id ipsum pbetur.

Si vnum instrumentorum facit mentionem alterius instrumenti, in eo quod de alio instrō mentionē facit & non ediiur, non pbat, nisi origina le producatur: vel per alias probationes comprobetur. Bart.

Et hoc [i] insup iubem', vt si qs i aliquo documēto [h] alterius faciat mentionē documēti: nullā ex hac memoria fieri exactionē, nisi aliud documētū, [i] cuius memoria [k] i scdo facta est, pferat, aut alia [l] scdm leges pbatio exhibeat, [m] qa & quātitas [n] cui' memoria facta est, p ueritate debet. hoc enim ēt in veteribus legibus [o] inuenitur.

CA. IIII. De appellōnib.

Appellationis tempus ipso iure non currit si per iudicem steris quo minus causam examines, et sniam pferas. B.

Authent.

quatenus &c Age.

e Con tribuat. l. vir.

f Testari. ad, est in quatuordeci an., nā: ut ff. de testa. l. qua ætate. & C. de te sta. l. si frater.

g Lege. Aelia Sentia: ut instit. q ma. non poss. §. eadē lege. & iure medio ē qd ibidem dicitur. Et not q hic loquit in vltima voluntate: & liber institutionū similiter: vnde patet legē Aeliā Sentiā nō esse correctā ēt inter viuos facta manumissione à minore. Accur.

h Documēto. priuato: secus forte si publicū alterius publici faciat mentionē sm Alb. qa tunc creditur exēplo, ar. j. vt fra. hi. §. illud. & ff. de admi. tut. l. chirographis. Sed tu dic sm Ioā. ēt si publicum sit exemplificatum. nā ad hoc creditur exemplificato, qa sic cōtineat in alio. & pōt esse q in originali erāt aliq litteræ vel cancellationes quæ non cōtinentur in exēplo, vñ nō pbat plene p exemplū: vt hic. & C. de eden. l. pcurator. & ff. famil. ercisc. l. si quæ. & l. Pōponius Philadelphus. & de h. instru. l. ij. nisi originale sit officio iudicis ordinarij publicatū. & sic intelligitur j. ut fra. hi. §. illud. & ff. de admi. tut. l. chirographis Accur.

i Aliud documētū scilicet originale. Accur.

k Memoria. idest mentio.

l Alia. puta per testes.

m Exhibeatur. hoc quod &c.

n Quia & quantitas s. hæc.

o Legibus. vt ff. famil. ercisc. l. si quæ cautiones. & ff. de fide instru. l. ij & C. de eden. l. procurator. & ff. quēadmodum testa. ape. l. i. n. Accursius.

a Indu-

Sponsalitia largitate. & sic quoq; trāstulit Iulianus Ant. Contius.

† Facit ad hunc. §. c. j. extra de fide instr. & ex hoc §. extracta est authē. C. super l. procuratot. & incipit, si quis in aliquo.

Hoc quoq; sancimus, vt si quando appellatione secuta in nouissima induciarũ [a] die [b] aut pars vtraq; aut solus q appellatione vsus est, occurrerit, & suã p̃sentiã manifestauerit iudici futuro appellationis examinare [c] iudiciũ, aut cõsiliarijs ei⁹, aut q lites intromittunt, & iudex eum in definitis diebus suscipere differat: nullũ p̃iudiciũ [d] partib. aut vni earũ ex hoc penitus fieri, sed & post hoc examinari [e] appellatiões hmôi, & sententia legitima terminari.

CAP. V. De retractationib. Iniarũ Prætorio.

A sententia præfecti prætorio appellari non licet: sed supplicari intra decẽ dierum numerum. quę snia exsecutioni mandari debet fideiussione præstita, supplicatione porrecta: aliter nõ, retractationis iure illi seruando, qui se grauatum putauerit. Bar.

Aliud [f] ad hoc capitulũ nr̃a indigens [g] ꝓuidẽtia ꝓpeximus emẽdare. qa enim nostræ [g] leges decernunt, si quando gloriosissimi præfecti sacrorũ prætoriorum sententiam protulerint, nullam appellationẽ aduersus eã offerri: sancimus quoties sententia gloriosissimorũ præfectorum cuiuscunq; regionis proferatur, & vnus forsan litigantium putauerit se grauari, habere eum licentiam petitionem [h] offerre gloriosissimis præfectus qui sententiam protulerunt, aut eorum consiliarijs, aut causas introducentib. [k] intra decem dierum inducias post [l] prolatam sententiam: vt hoc subsecuto, non aliter exsecutioni sententia contradatur, nisi prius fideiussiones dignas p̃buerit victrix pars, tatæ quãtitatis, quãtæ fuit condemnatio: vt si post hanc retractationẽ mõ legitimo procedente snia resoluatur, res ei cũ augmentis legitimis restituatur. Si vero intra memoratas decem dierũ inducias post prolatam sententiam non obtulerit libellũ is q putat se lęsum: iubemus causæ exsecutionem sine fideiussore procedere, retractationis iure seruando [l] illi qui se grauatum putauerit.

CA. VI. Si minor 25. annis restitutionem aduersus aditionem hęreditatis petere voluerit.

Si minor restitutionẽ petit, vt se ab hęreditate abstineat: creditores in præsentia constituti vocandi sunt: omnib. aũt vel quibusdã in absentia constitutis, & legitimè expectatis, restitutio nihilominus indulgenda est, curatore bonis dato, & bonorum inuentario facto. Bart.

AD hęc quoque sancimus, vt si contigerit minores velle se abstinere ab hęreditate in se deuoluta, & a se suscepta. [m] si quidem o͂s creditores p̃sentes fuerint in illis locis in quib. in integrũ restõ postulatur, vocenť a iudice creditores: [n] & p̃sentibus oĩbus, [i] ab hmôi hęreditate se minores abstineant. Si verò oẽs, aut aliqui [o] creditorum absentes fuerint: iubemus minores volẽtes hoc agere, locorũ iudicẽ, in qbus ipsi degũt, adire: ullum vero per consuetas citationes vocare creditores: & si intra spaciũ triũ [p] mẽsiũ nusq̃. [q] appareant creditores, licere minoribus sine pericu-

[a] Induciarũ. i. fine biennij.
[b] Die. s. anno secũdo in fine: & hoc innuit uerbum illud inferius, s. in definitis diebus.
[c] Examinare. s. vel in.
[d] Præiudiciũ. siue ergo stet per imperatorẽ q iudex sit appellationis, ut s. de appel. §. j. siue p aliũ iudicẽ, vt hic: non currit tẽpus quantũ ad effectũ, quia daľ restitutio: ut ff. qb. ex cau. ma. l. sed & si per. §. ait prętor. & hoc in causa appellationis. in causa vero principali triennio tantum durat, quicquid cõtingat: vt C. de iudi. l. properãdum. Sed quid si steterit per aliũ? Rñ. nihilominus curret tempus, sed agiľ cõtra eũ de dolo, ut ff. de dolo. l. arbitrio. §. dolo sed si ille non esset soluendo, restitueretur ad litem, ut ff. de eo p quẽ fac erit l. fi. Ac.
[e] Examinari. imo vr q non, ut s. de ijs qui ingre. ad appel. q̃ est contra. Sol. ibi per partes sit: hic per iudicẽ: ar. ff. qui ex cau. ma. l. j. §. pen. & l. sed & si. §. ait prætor. & ff. de dam. infe. l. si fi nita. §. eleganter. & ff. ne vis fiat ei q in possess. l. fi. §. fin.
[f] Indigens. i. capitulum.
[g] Nostræ. ut ff de offi. p̃fe p. o l. j. §. j. & C. d. sen. p̃f. pr. l. j.
[h] Petitionẽ. i. libellũ. sed supplicatio tñ principi sit faciẽda & sic correctæ sunt leges quæ dicũt supplicari p̃fecto: vt C. de preci. impe. offe. l. si quis. & de sen. præ. præt. l. j. Sed dico q inter hanc petitionẽ & illam supplicationẽ nulla sit differẽtia: nec sit necessarius libellus. Accur.
[i] Introducentib. referendarij dñr: vt j. ut litig. iur. §.
ff. & C. de relert. sed an ipsi cognoscẽt d' appel. Rñ. absit: cũ sint minores: ut s. de appel. §. fin. sed princeps tñ. vel cui ipse cõmittet: ut ff. de min. l. minores. in prin. & §. pe. Ac.
[k] Inducias post. mandatur ergo snia executioni iterim. sed contra in appellatione seruatur, ut ff. nil inno. appel pẽden & in rubr. & in text nisi in casu: vt j. de san. epis. § œconomus, est & alia dña quare põt bis appellari: sed supplicari semel tñ: vt C. de p̃ci. imper. offe. l. si quis aduersus.
[l] Seruando. intra biennium: vt C de sentẽ p̃fe p̃to. l. j q̃ ẽ cõtra, sed ibi biẽniũ post sniam datur, & post publicationẽ: hic aũ dantur decẽ dies ante supplicationem. Accur.
[m] A se suscepta. qđ faciunt qñq.: ut C. si minor se ma. di. per totũ: ut qa sit litib. & sumptib. ipedita: vt ff. d mi. l. minor xxv. ann. Acc.
[n] Creditores. idẽ in legatarijs: qa eos hæc res exigit: ar. s. d hære. & Falc. §. hinc nobis. & C. d autho. p̃stan. l. fi. aliàs non valet restitutio: vt ff. de min. l. ẽt. §. fi.
[o] Aliq. nõ ergo p̃iudicaľ per p̃sentes plures absentibus paucioribus. Argu. cõtra ff de pac. l. maiorem. & l. rescriptũ. & de curator. bonorum dan. l. ij. Sed & hoc dici põt ut absentibus p p̃sentes præiudicetur, dũmodo vocentur absentes. Accur.
[p] Trium. Quare triũ? Rñdeo, sic vt deo & aliàs: ut s. de litigatoribus. §. omnem. & s. ut cum de appell. cogno. §. sed hoc præsenti.
[q] Nusquam. aduerbium loci.

Mobi-

ἐν τῇ προθεσμίᾳ ἡμέρᾳ. vltimo fatali die uertit Iulian⁹. Cõtius.

Cõcor. in c. si aut. iuncta gl. penul. extra de rescrip.

Ex hoc §. ẽ extracta auth. quæ ẽ sup. l. si qs. C. de p̃ci. imp. offe. & icipit, quæ supplicatio. & cõcor. c. ad audientiã. in gl. sup verbo, intra tẽ ibi nisi fuerit appellatũ. extra de rescrip.

Appellari põt bis.

Absentibus an p præsentes præiudicetur.

Cõcor. c. j. cũ gl. super verbo cõstitit extra de testi.

lo ab huiusmodi hęreditate abscedere: i iudice ꝓuidente, apud quem agit in integrũ restitutio, vbi debeant hrditarię res mobiles a & imobiles custodiri: b quantitate quippe harũ, publica descriptiõe sub gestis monumẽtorum manifestanda.

CA. VII. De pscriptionibus: aliàs, De mala fide possessoris res alienantis.

Habens titulum & bonã fidem a malæ fidei possessore præscribit inter præsentes spacio x. annorũ & xx. inter absentes, si verus dominus hunc possidere sciuit, & ipsũ non inquietauit. Sin autem ignorauit: tunc non præscribit nisi in spacio xxx. annorũ.

Rursus sancimus, 1 vt siqs mala fide rẽ possidẽs aut ꝑ venditionem, aut ꝑ donationẽ, aut aliter hãc rẽ alienet: q verò putat easdem res cõpetere sibi, hoc agnoscẽs, c intra x. annos inter psentes, & viginti inter absentes, nõ cõtestatus d fuerit ẽm leges emptorẽ, aut donationẽ accipientẽ, aut illũ ad quẽ res alio quolibet mõ translatæ sunt: eũ q tales res habet, firmè eas hẽre, post decẽnij videlicet inter psentes, & vicẽnij inter absentes discursum. Si aũt ignorat verus alienatarũ rerũ dñs & qa res ei cõpetunt, & qa alienatio facta est: nõ aliter excludi hũc, nisi ꝑ trigẽnalẽ pscriptionẽ: nõ valẽte dicere eo qui res hoc mõ possidet, qa ipse bõa fide possidet, e quando ipse a mala fide possidẽte hoc accepit.

CA. VIII. De absentib. & præsentibus, in decennij præscriptione.

Si quis fuerit psens certis annis, & certis absens supra decennium ad præscriptionẽ complendam adijci debẽt tot anni quot fuit absens. Ango.

De pscriptiõe vero decẽnij hoc ordinare ꝓpeximus, vt siqñ qspiã i pdicta decẽnij tpali pscriptione i qbusdã qdẽ annis psens sit, i qbusdã vero absens: alios tãtos ei annos sup decẽniũ adijci, quantos ex ipso decẽnio absens fuit. f Hęc aũt oĩa q de tpali pscriptiõe decreuimus, nõ in pteritis, sed in futuris tñi post psentẽ legẽ negotijs atq; causis valere pręcipimus.

CAP. IX. De testatore non cogendo propria manu nomina hęredum scribere.

Testamentũ suas vires obtinet, siue testator per se siue per alium nomen hęredis scribat, vacante lege, quæ contrarium asserebat. Bar.

Quia verò añ hanc legẽ g ꝓtulimus, vt testator aut manu propria, aut ꝑ testes noĩa hrdũ scribat i testõ: agnouimus aũt ex hmõi subtilitate plurima testamenta destructa, testatorib. nõ valẽtib hmõi custodire subtilitatẽ, aut forsan nolentib. scire aliquos suã voluntatẽ: h iubemus licẽtiã qdẽ eẽ volentib. hoc seruare in ꝓprijs testamẽtis. si.n. hoc nõ obseruãt, sed ẽm priscã i cõsuetudinẽ testent, ẽt sic firmũ testm̃ esse sancimus: siue ꝑ se aliqs, siue per alterius psonam nomẽ hęredis inscripserit: k si oĩno reliquã legitimã obseruationẽ in testamẽto testator obseruauerit.

CAP. X. De rebus immobilibus quæ locis venerabilibus pertinent.

Res ab ecclesia in principem translata potest a principe in alium transferri non obstante lege in contrarium loquente. Barto.

Legem verò 1 per quam sanximus nõ transferri ad alios res quæ ad nostram domum ex venerabili ecclesia peruenerit, m

Mobiles vt si quidam perierint per imbecillitatem ætatis, vt ff. de mino. l. aut pretor. § fin.

b Custodiri. s. custodiẽdo curatorẽ: vt ff. de curat. bo. dam. l. j.

c Agnoscens. quocũque modo sciat. ff. de pe. hær. l. item veniunt. § petitam. in fi. Et sic no. scientiam suam ei nocere: vt ar. C. de nup. l. si vicinis. sed ex quo tempore hoc tps. x. & xx. an. computat? q dam distinguunt, si possessor vel sit vti accessione sui auctoris: tunc ex tpe quo possedit antecessor qui fuit malæ fidei: & tunc xxx. an. non ex tpe scientiæ domini. argu. C. de præscrip. longi tẽpo. l. j. & ff. de acqui. pos. l. Pomponius. § cum quis. Alij dicunt q ẽt si quando cũq; dominus sciat hoc, decẽnio vel vicennio, sibi noceat. & hoc dicunt ex hac littera q dicit, intra. x. ann. &c. Sed ẽm hoc quid si in vltima die sciat, & iudicis copiam non habet? hoc aũt tps cõtinuum est, vt ff. de vsucap. l. nunquam § j. q. d. iniquitas occurrit. Dic ergo primum verius esse, vt ex tpe scientiæ domini computetur.

d Contestatus. & ex missione exsecutoris, vt C. de pscrip. triginta an. l. cum nouissimi. & l. sicut. & de his hic fit mentio.

e Possidet. s. qd præscripserit. & quod subijcit, qñ. s. quia vel temporaliter. & sic no. hodie q mala fides venditoris emptori nocet hoc casu. olim contra, vt ff. de publica. l. eã. § prætor. & C. de pscrip. longi tempo. l. j. & de pericu. & cõmo rei vendi. l. dolum Accur.

f Absens fuit. vt duplicet tps absentiæ, vt si absens fuit quinquennio, ei dentur iterum quinq; anni post reuersionem: & hoc qñ ex voluntate abest: si autem ex necessitate, tunc ipso iure non currit vel restituitur: & dic de qua absentia hic loquat, de ea quæ est de vna in aliam prouinciam, vt C. de pscrip. lon. temp. l. fi. & fa. ad hunc §. ff. de mino. l. interdũ. & ff. qui. ex cau. maio. l. necnon. §. si qs sæpius.

g Hanc legem. vt C. de testamen. l. iubemus.

h Voluntatem. q esset necesse. si testatetur per nuncupationem.

i Priscam. vt in l. illa quæ est. C. de testa. l. hac consultissima. nam per illam non cogebatur ipse vel testes scribere nomen hæredis.

k Inscripserit. dũmodo ipse expresserit: quod est scribendũ, ẽm quosdam. si igitur nutu exprimat, non valet ẽm eo. Ar. contra. ff. de leg iij. l. nutu. satis enim exprimit cum annuit.

l Legem verò. sic §. in colla. v. in con constitu. vj. vt decetero cõmutationes. contra Solut. hæc corrigit.

m Peruenerunt ꝑ per consequentiam res ecclæ alienent. Alienari.

Præstat verde hac materia l ca. ij. extra, de offic. iud. vbi de hoc vide l gl. super verbo proposuit.

Ex hoc § sumpta est auth. quę est sub. l. j. C. de præsc. long tẽp. & incipit, malæ fidei possessore. & sta et adhuc § gl. ij. in med. n ca. vlti. extra de præscrip.

Mala fide vendi toris emptori nocet.

a Alienari. hoc preceptum est seruādū, vt C. de reb. alie. l. fi.
b Alienationem. alienaret aūt legata nus in hæredem hęrede Falcidiam retinente. sed certe immo vtrūq; non: quia Falcidia ipso iure remanet in bonis hæredis, & in reliqua parte legati dñium in legatarium transit, vt C. ad legē Fal. l. fi. R fi. hoc facit hic voluntas expressa testantis, ne fiat alienatio. Et sic no. vnū casum vbi cessat Falcidia. Sunt & alij, vt si est relictū ad pias causas: vt ī. de eccl. tit. §. si aūt hæres: Item qñ testator expressim vetuit. vt s. de hæred. & Falc. §. si vero expressim. coll. j. Item qñ quibusdam in solidum soluit hæres, vt s. de hære. & Falci. §. non aūt. aliàs generaliter habet locum, vt C. ad leg. Falc. l. ij.

Falcidia in multis locū non habet.

DE ALIENATIONE, & emphyteusi, & locat. &c.

c Vltis. Legib. i. pro latis: & sic sunt ablatiui absoluti. & dicit de illa quę est. s. de non alie. coll. j. Item & de illa. s. consti. q ex adscrip. §. fi. Item de illa. C. de sac. san. ec. l. sancimus, & de alijs, quas non habemus.
d Reliquis subaudi, & alijs contractibus, q sunt reliqua administrationis earum rerum. & hoc in rubrica. nam alienatio ptinet ad administratorē: vt ff. ad Trebel. l. mulier. Azo. Arg. ff. de offi. procon. l. j. §. j. & hoc n habes in littera, & reliqua administrationis &c. si aūt habes, & reliquis administrationibus, planum est.
e De plantantib. s. ipsas ecclesias forte.
f Omnes. s. prædictas leges.

vacare sancimus tam in ijs quę iam ad nostram domum legitimè peruenerunt, quam quę postea peruenire futura sunt.

CAP. XI. De lege Falcidia in rebus alienari prohibitis cessante.

Falcidia cessat in re a testatore alienari prohibita his obtinentibus in casibus præteritis nondum finitis. Berto.

SI qñ aūt aliquis testm̄ faciat, & aliquam rem immobilem suæ familiæ aut alteri cuicunq; personæ noīe legati reliquerit, & specialiter dixerit, nullo tpe hanc rem alienari, a sed aut apud hr̄des, aut apud successores illius cui relicta est permanere: in hoc legato iubemus Falcidiam legem locū penitus non habere: qm̄ alienationē b eius testator ipse prohibuit. Hæc autē obtinere pręcipimus in illis casibus qui nondū iudiciali decreto, aut per amicabilē conuentū aut quolibet modo legitimo decisi sunt. Eminentia igitū tua, quæ per p̄sentem legem in perpetuū valituram nostra sanxit tranquillitas: edictis qdem in hac regia ciuitate propositis, p̄ceptis aūt ad oium prouinciarū iudices destinatis, ad oium notitiam venire procuret. D. XIII. Ka. Feb. CP. Domi. Iusti. PP. Au. an. * Basili. Cons.

TITVLVS III.
Nouella 120.

DE ALIENATIONE, & emphyteusi, & locatione, & hypothecis, & alijs diuersis contractibus in vniuersis locis rerum sacrarum.

Nulla ecclesia ciuitatis Constantinopolitanę, exceptis quibusdam quibus cōceditur, potest res immobiles, vel quæ inter immobilia computantur, donare, aut alienare: nisi fiat alienatio imperiali domus. Angelus.

Imp. Iustinia. A. Petro gloriosiss. Orietaliū prętoriorum prefecto.

Vltis & diuersis legib. c super alienationibus, & emphyteutib. & locationib. & reliqs d administrtōnib. ecclesiasticarū rerū [& de plantantibus] e † pstidimus omnes f præsenti comprehendere lege.

CAP. I. De alienatione & emphyteusi rerum ecclesiæ.

Sancimus igit nullam habere licentiam g ordinatores rerū huius regię ciuitatis, sanctissimæ maioris ecclesiæ, aut orphanotrophij, aut nosocomij, aut xenodochij, aut ptochotrophij, aut alterius venerabilis domus i hac regia ciuitate siue in eius finibus cōstitutæ, exceptis venerabilibus monasterijs, h aut vendere, aut donare aut cōmutare, aut sub alterno i dono dare, aut alio quolibet modo alienare rem immobilem, aut ciuilem annonam, aut rusticum mancipium: nisi ad imperialem k domum cōmutatio sola facta est. Sed neq; [de colonis l iustè] dari m quidem concedimus. n Emphyteuses verò a prædicta sanctissima maiore ecclesia regię ciuitatis, & commemoratorum o locorum fieri iubemus p in personam eius qui accepit, & alijs duobus deinceps hęredibus, & nō amplius de sexta parte instantis q canonis dimittimus r ei, qui emphyteusis iure acceperit.

g Licentiam. hoc tenaciter in reb. ecclesiasticis obserua fm consuetudinē: vt fieri debeat catū alienatio consensu patroni, si quis ibi fuerit; vel plebani, si capella plebanum habeat. alioquin cū auctoritate episcopi: & si non faciat, reuocat. cā th cognita. s an decepta sit in contractu ecclesia. Item an preciū sit in eius vtilitatē conuersum. donarę quoq; pōt antistes bene merentib. t fm Al. Item fm consuetudinem regni etiā sine eius consensu vel auctoritate solus p̄latus dat in feudū.
h Monasterijs. i. monasteria possunt alienari, fm hoc: vt ī. eo. §. & hoc quidē. ibi, in alijs.
i Sub alterno. i. pari donatione: vt in nouel. co. titu.
k Ad imperialē, vt s. de non alie. §. finimus. col. ij. & s. vt decete. commu. in prin. colla. v. & sic not q priuilegiatus a priuilegiato accipit, ar. ff. de reb. c. l. si pupillorum. circa princip.
l De colonis. i. adscriptitijs.
m Dari. i. vendi. vel donari, vel alio mō.
n Concedimus. qa inter mobilia computantur: vt s. de nō alie. § j.
o Cōmemoratorū. aliàs memoratorū, subaudi, prelatos.
p iubemus. i. permittimus.
q Instantis. i. præsentis pensionis siue redditus.
r Dimittimus. aliàs deminuimus.
Propositijs.

Patroni in alienatione ecclesiastica rum rerum dēt cōsentire.

t Sic & pōt manumitte re bene merētes, vt in c. j. in glo. j. extra eodem.

† Inclusa sunt suppucua. & in Grecis desunt.

† pro inclusis legendū: coloniario iure, vel de colonis iure, παρεισ- κῶ δι- καίῳ. nam in Nouel. 7. talem cōductorē vocatur parœcū: mirorita que Alciatū legere velle parochum. Autoni. Contius.

De competentibus verò proastijs [a] ipsi sanctissimæ maiori ecclesiæ, & noĩatis [b] venerabilibus domib⁹ ĩ regia hac ciuitate, aut ĩ eius regione, aut mãsione constitutis: iubemus, si qdè hic reditus [c] habeant, integro canone ab ijs ordinatoribus q regunt ipsa venerabilia loca, emphyteusim hãc secundũ pdictum modũ accipiẽti, & alijs duab⁹ successionibus dari, & nullã oĩno releuationẽ, sed augmentũ [d] fieri. Si verò nõ habeant ipsa proastia aliquos oĩno reditus: licentiã præbemus ordinatoribus venerabilium locorum in alia quantitate [e] hoc (sicuti prædictũ est) in emphyteusim dare. Si verò contigerit quãlibet rem ex aliquo prædictorum locorum venerabiliũ emphyteutico iure datam, aut in imperialẽ domũ, [f] aut in sacrũ nostrum ærarium, aut in ciuitatẽ aliquã, aut ĩ curiã, aut in aliquã venerabilẽ aliam domũ peruenire: [g] licentiã præbemus ordinatoribus venerabiliũ locorum a quibus a principio emphyteusis facta ẽ, mox vt peruenerit in vnã pdictarum personarũ [h] ipsa emphyteusis, manifestare suam voluntatẽ intra biennium: & aut ab his derelinqui eandẽ rẽ, ad quos [i] peruenit, & annuam pensionẽ, quæ pacto cõtinetur, inferri, aut hoc recipere [k] emphyteusi soluta, [l] eo q hoc sibi pdesse existimãt. [m] Si verò [n] quædã [o] sunt loca aut ipsi sanctissimæ ecclesiæ maiori, aut alicui venerabilium domorum [p] competentia, in quibus antiquæ habitationes depositæ [q] sunt, & ex quibus nullus præbetur reditus: prædictæ vero venerabiles domus quibus competunt hæc loca, reædificare non possunt, licentiam damus ipsis ordinatoribus earum in emphyteuses [r] ppetuo [s] iure tradere ipsa loca: ita tamen vt emphyteusis in tertia parte [t] pensionum quæ ex habitationibus adhuc stantibus colligebantur, ex principijs temporis emphyteuseos procedat, [u] aut si emphyteuta maluerit, magis sub isto pacto accipiat loca, ut primitus ædificet, & ex adiectis illic per æstimationẽ pensionibus medietatem partis dari venerabili domui a qua ipsa loca accepit: & hoc fieri concedimus. vtatur ergo hmõi emphyteuta & illic inuẽta de depositis habitationibus materia.

CAP. II. Si qs usus nomine rem ecclesiæ habere uoluerit.

Si vero aliquis uoluerit quamlibet rem immobilem noĩe usus accipere à sanctissima maiore ecclesia regiæ ciuitatis, aut vnius memoratarũ venerabiliũ domorũ: [x] nõ aliter hoc accipiat, nisi aliã rẽ mox dominij iure præbuerit, ex quo eandem rẽ accepit, tantum habentẽ reditum, quantũ habeat res quæ ei datur: & non maioribus fisci præstationibus prægrauatã: ut post eius mortem, aut post tẽpus, in quo datio usus cõuenit, non transcendentem uidelicet accipientis uitam, utraque res integra, & in dominium, & Authent.

Id est suburbanis pdijs. vide Alc. lib. ij. parerg. c. 4. Concius.

[a] Proastijs. de prope: mæ villæ agris, vt dicunt. sed magis vi detur de remotis di cere: à pro, quod remotionẽ significat: vt dicimus in proconsule. Sic enim licet a nominis interpretatione argumẽtari: ut instit. de dona. §. est & aliud. Sed primum verius est, ut innuit littera sequens.

[b] Nominatis. repete, & nominatis.

[c] Si quidem hic reditus. i. proastia. Albe.

[d] Augmentum. s. fieri potest.

[e] Quantitate. non dicit de qua. vnde ad arbitrium boni viri dico faciendũ. hoc enim quod sequitur, sicut prædiximus &c. vult q in sextam partem fiat deminutio. nã illud locum habet quando aliquos habet reditus: ut §. de non ali. §. si verò. contra. sm Alber. sed hoc stare non potest: qa ille §. si vero. expresse dicit, quãdo nullos habet reditus, fieri sñ computatio nẽ intra xx. annos: nisi diceres hic in ecclesia Constan. ibi in alijs. Vel dic qd hic dicit, sicut prædictum est, subaudi scilicet in illo §. si vero. qui est §. de nõ alie.

[f] Domum. s. priuatam: ut differat a sequenti.

[g] Peruenire. a Titio puta.

Et hoc §. sumpta est auth. quę est sup l. iubem⁹ nulli. C. de sacrosan. eccle. & incipit, Si quas ruinas. quæ authẽ. est canonizata ix. q. ij. §. quas ruinas.

[h] Personarum. i. domorum.

[i] Ad quos. eis subaudi, ad quos &c.

[k] Recipere. s. rem ipsam.

[l] Soluta. i. dissoluta.

[m] Existimant. aliàs existimauit.

[n] Si vero quædã. licet materia præsens vsque ad §. & hoc quidem. sit de ecclesia tantum Cõstãtinopolitana: vt ĩ eo. §. & hoc quidem. tamen iste go-...

...neralis est, vt ex hac littera colligitur: vt infra eod. §. quæcunque ideo. cum nota.

[o] Domorum. prædictarum.

[p] Depositæ. i. destructæ ad terram.

[q] In emphyteuses. perpetuas. aliàs in emphyteusim.

[r] Perpetuo. hoc expone vt diximus. §. de non alie. §. alie nationis.

[s] In tertia parte. distinguunt hic quidam, an ille qui accepit in emphyteusim rem ruinosam, vult soluere statim, an postea quàm reædificauerit: vt in primo casu fiat deminutio ĩ sexta parte ab eo quod poterat colligi habitatione constante. quod intelligũt R. & Py. vt tertia pars præstetur, & duæ remittantur. Io. econtra, s. vt duæ præstenẽ, & tertia remittatur. si aũt à principio soluere non vult: tunc præstet medietatẽ adiũctæ pensionis: vt si tunc reddebat. x. cũ erat ruinosa, & nũc lx. additio est in quinquaginta, & sic xxv. dabit annis singulis: vt hic dicit. & hoc eodem casu dabit constantem, s. x. & sic xxxv. dabit, ut §. de non alien. §. si vero minus. quę videtur contra. nam cum in hoc eodem casu loquatur, vt hic dicit, uidetur cõstantem nunc pensionẽ solui. Sed solue ut dictũ est. Sed nonne secundũ prædicta magis grauat qui soluit statim, cũ tantum ei tertia remittatur, huic autẽ medietas? R. h. hoc sibi videtur melius & leuius, quod elegerit, vt instit. de act. §. huic.

[t] Procedat. hinc sumitur authen. si quis ruinas.

[u] Domorum. nam l. iubemus. C. de sacrosan.

in vsum, in eandē venerabilē domum perueniat.

CAP. III. Vt liceat vſque ad xxx. annos res eccleſiaſticas locare.

Locationes a verò ab ipſis venerabilibus domibus fieri concedimus in quātoſcunq; ɔtrahentib. annos placuerit, non trāſcēdentibus videlicet triginta annorum tēpibus.

CAP. IIII. Vt liceat res eccleſiæ immobiles pignori obligare.

Si verò † cōtigerit aliquam prædictarū venerabiliū domorū noīe fiſcalium tributorum, aut alterius cuiuslibet ſuperuenięctis neceſsitatis venerabili domui, pecunijs egere: liceat eius ordinatoribus immobilē rē aut ſupponere aut dare in ſpeciale b pignus, & creditor poſsideat eandē rem, & eius fructus colligat, & reputet ſibi tā in his creditis pecunijs, q̄ ī vſuris, nō aūt maioribus quàm quartā ptē centeſimæ. Si verò ꝑſoluerint debitū ꝑpoſiti eiuſdē venerabilis domus, aut ex fructibus adimpleat c creditū: redeat iterū res ad venerabilē domū ex qua data eſt.

CA. V. De emphyteuſi & hypotheca rerū eccl̄ię.

Emphyteuſeis verò & hypothecas & vltra quinquenniū volumus fieri a ſctiſsima maiore eccl̄ia regię ciuitatis, ɔſcia & cōſenſu btiſsimi huius ciuitatis epi & patriarchæ, iurātib⁹ ꝑſentib. Deo amabilib⁹ œconomis & chartularijs d eiuſdē ſctiſsimæ maioris eccl̄æ, ꝙ nō ad ꝑſcriptionē iuris eius cōtractus efficiatur. In alijs uerò uenerabilibus domibus, e ſi qdem ſint chartularij, ipſos æquali modo iurare ꝑſente eo q̄ præeſt uenerabili domui. Si uerò nō ſint chartularij, ab ijs qui præſunt uenerabilibus domibus, ꝓpoſitis ſanctis euāgelijs, contractū fieri in ſcriptis cū iureiurādo addito hmōi inſtrīs, ꝙ non ad læſionē aut pręſcriptionē uenerabilis domus contractus efficit. Oeconomis uero & orphanotrophis f, & reliqs uenerabiliū domorū ordinatorib. necnon oībus chartularijs, & parētibus eorū, & filijs, & alijs q ꝑ genus eis, uel nuptiarū iure cōiuncti ſunt, interdicimus emphyteuſim & locationes ſiue hypothecas rerū ipſis uenerabilibus domibus cōpetentium, aut per ſemetipſos, aut per interpoſitā perſonam accipere: f ſcientibus eis, ꝙ ſi tale aliqd fiat, & hoc inualidū erit: & oēm ſubſtantiā tā eorum qui accipiunt, quàm œconomorū & chartulariorū & ordinatorum, quibus ſecundum prædictū modū coniuncti ſunt, in uenerabilem domum de qua rem accipiunt, poſt obitū eorum peruenirę iubemus.

CAP. VI. de rebus aliarum eccleſiarū extra ciuitatem Conſtantinopolitanam.

Et hoc quidem ſuper ijs qui maioris eccleſiæ ſunt, & prædictarum uenerabiliū domorum quæ ſunt in hac regia ciuitate, uel eius circuitu adhærentium diſpoſuimus. In alijs uero ſanctiſsimis eccleſijs, & monaſterijs, & xenodochijs, & noſocomijs, ſeu reliquis uenerabilibus domibus, g quæ in omnibus prouincijs noſtræ reipublicæ poſitæ ſunt, uerumetiā monaſteriorum in hac regia ciuitate, & eius circuitu adhærentium, conſequenter definire præuidimus.

Licentiam igitur damus prædictis uenerabilibus domibus non ſolum ad tēpus emphyteuſim facere immobilium rerum ſibi competentium, ſed & perpetuè h hæc eiſ emphyteutico iure uolētibus dari. Et ſi quidem ſanctiſsimæ eccleſiæ ſint, uel alię uenerabiles domus, quarum gubernationē loci ſanctiſsiſsimus eps aut per ſe, aut per uenerabilē chorū clericorū faceret, cū uoluntate eorum & conſenſu i fieri huiuſmodi contractum, iurantibus præſentibus œconomis, & adminiſtratoribus, & chartularijs k ipſius uenerabilis domus, l quòd ex hac emphyteuſi nullū damnum eidem uenerabili domui infertur. Si uero ꝓtochia, aut xenones, aut noſocomia, aut reliquæ uenerabiles domus ſint propriā adminiſtrationem habentes: ſi quidem uenerabilia oratoria eſſe contigerit, cum uoluntate maioris

---

crosan. eccl. in Conſtantinop. ciuitatis habet locum, ſed hæc in alijs ibidem adiacētibus. ſed hodie idem eſt vbiq;, ut ī. eo §. quæcūq;. & facit ad hunc §. C. de ſacroſan. eccl. l. iubemus. §. fi. & ſ. de nō alie. §. ſi quis autem voluerit.

a Locationes. ſ. ſimplices.

b Speciale. multo magis generale. nā & per ſuperiorē legē de non alie. ſpecialiter prohibenť, vt ibi dicitur §. alienationis. & §. ſi eni. Accur.

† Sūpra eſt ex hoc §. authē. q̄ eſt ſup l. iubem⁹ nulli. C. de ſacroſan. eccl. & īcipit. Item prædiū. quæ authē. eſt canonizata. x q. ij. §. itē prædium.

Vēditio rei ciuitatis fit in omnium ꝑſentia.

c Adimpleatur. qđ debet fieri, ut hic. & C. de pigno. act. l. j. & ff. de pig. l. ſi is. §. j. & de diſtr. pig. l. j.

d Et chartularijs. illi qui ſcribebāt eccleſiaſtica acta: & erant de ipſa eccleſia, & habebant oīa ad manus melius q̄ alij. arg. ff. de eden. l. argentarius. §. j. Et ſic not. ꝙ in omniū ꝑſentia fit ēt venditio rei ciuitatis &c. præſentibus euāgelijs: ut C. de ven. re. ad ciui. perti. l. fin. lib. x.

e Domibus. i. monaſterijs. nā de his exceperat, ut ſ. eo. in prin.

f Accipere. nō admittuntur ut quilibet: quod dic ut ī. eo §. œconomis.

g Domibus. in ꝓuincijs conſtitutis, de quibus modo incipit tractare.

h Perpetue. hic dic vt dixi ſ. de nō alien. §. alienationis.

i Ex conſenſu. ſic venditio rei ciuitatis, ut ſ. dixi. & C. de ven. re. ad ciui. perti. l. fina. in fi. & idē in venditione rei q̄ fuit curialis, quæ fit a curia. vt C. de prædijs curia. l. ij.

k Chartularijs. i. tabellionibus vel ſcriptoribus.

l Domus. ſiue oratoria. i. eccleſia, vt differat a ſuperiori.

Ordi-

maioris partis ibidem ordinantium [a] clericorum, necnon & œconomi. Si verò xenones, aut ptochiũ, aut nosocomiũ, aut alia sit venerabilis domus, apud ꝓpositũ ipsius fieri contractum, iurantibus ordinatoribus earundem [b] venerabilium domorũ in pręsentia Deo amabilis epi a quo præponuntur aut ordinant, ꝙ nihil ad læsionẽ [c] aut præscriptionem ipsarum venerabiliũ domorũ deh mõi cõtractu efficitur. In venerabilib. verò monasterijs primates eorũ cum ampliore & maiore parte ibidem deseruientium monachorũ contractum efficiant. In prædictis verò oĩbus iubemus inscribi instrumentũ cũ iureiurando, ꝙ nõ ad læsionem aut præscriptionem earundem [d] res agitur. [e] nac verò obseruatione hmõi præcedente, releuationẽ non amplius fieri a sexta parte reditus quem habet res, [f] quæ in emphyteusim datur. Quęcunque verò de lapsis domibus competẽtibus venerabilibus domibus: quæ in regia sunt posita ciuitate, superius [g] disposuimus: [h] hæc i his venerabilibus domib. valere præcipimus. Hoc ẽt super ipsis venerabilibus domibus definire præuidimus, vt si quædam ex eis siue pro publicis col-

lationibus [i] siue ꝓ alia necessaria causa eiusdem domus debitis obnoxię [k] fiant, & non est possibile de rebus mobilibus eadẽ persolui debita: primo quidem ordine in speciali [l] pignore dari rem immobilem creditori, vt eius fructus colligens, reputet sibi tam in ipsis debitis mutuis pecunijs, quàm in vsuris, [m] non amplius quarta parte cẽtesimæ. [n]

Si verò noluerit [o] isto modo debitum transigere: iubemus, per eos quidem, qui a sanctissimo patriarcha ordinantur, siue metropolitæ, siue alij episcopi sint, siue archimandritæ, siue orphanotrophi, aut nosocomi, aut xenodochi, aut aliarum venerabilium domorum ordinatores apud sanctissimos patriarchas, [p] a quibus ordinantur, aut pręponuntur, monumenta fieri, & cum iureiurando ordinatorum, & cõsensu amplioris partis in eis [q] deseruientium debitũ, [r] manifestari: & quia non est possibile [s] de rebus mobilibus istud persolui. per eos verò, qui a metropolitis ordinant, siue episcopi sint, siue archimandritæ, siue orphanotrophi, siue ptochotrophi, aut aliorũ venerabiliũ locorum ordinatores, apud eos similiter metropolitas episcopos huiusmodi

[a] Ordinãtium. i. ordinatorum. alias adorantium. i. seruientium Accur.
[b] Earundem. s. domorum venerabilium.
[c] Ad læsionem. Nota aliqua permitti fieri ad vtilitatem, quæ ad damnum non permittuntur. vt hic, & ff. de transac. l. cum hi. §. eam. & inst. de aucto tut. in princ. & ff. de bo. aucto. iu di. posse. l. prætor. §. meum. Accur.
[d] Earundem. s. domorũ venerabiliũ.
[e] Res agitur. i. contractus. Albe.
[f] Res si habet modo talem, vel maiorem reditum, quàm tunc quando ad venerabilem domum deuenit. aliàs si minorem parum, tunc tempus quod venit cum ea deminutione de qua hic dicit, vt supra de non alien. §. quia vero Leonis. si vero multum deminuta substantia est ob cladẽ, tunc serua quod dicitur ꝟ. proxim. §. quæcunque &c. & ꝟ. eodem. §. si vero. Et not. ꝙ hinc sumi mitur illa authen. perpetua &c. vsque illuc, soluto &c. reliqua sumitur ꝟ. de non alienan. §. quia vero Leonis. & §. si vero. Accur.
[g] Superius. vt ꝟ. e. §. si vero quædam.
[h] In his. i. omnibus alijs per prouinciam constitutis.
[i] Collationib. ad quæ tenentur ecclesiæ: vt C. de sac. san. eccles. l. placet. sed hodie non per l. Frederici, ad decorem. §. j. col. x.
[k] Obnoxiæ. aliàs obnoxij. Accur.
[l] In speciali. olim tantum generale ꝑmittebatur: vt ꝟ. de non alienan. aut ꝑmutan. §. alienationis. & §. si eni. q sunt contra. sed hoc corrigitur, & permittitur etiam speciale. speciale in ecclesia, vt hic.
[m] In vsuris. hoc est in omni debitore & creditore: vt C. de pigno. actio. l. j. & de distract. pign. l. j. & caue tibi: quia licet hic permittat in sorte, potest tamen prius in vsuris percipere creditor: vt C. de sol. & lib. l. j. & hic non seruat ordo scripturæ: vt instit. de leg. §. ante hæredis. vel dic
[n] Centesimæ. centesima dicitur quæ anno sorti æquiparatur quasi rotunda: vt centenarius numerus est rotundus. & hoc raro permittitur. quarta ergo dicitur, quæ quatuor annis æquiparatur. & sic si bene cõputes, facit quinque denarios pro qualibet libra, & quolibet mense.
[o] Si verò noluerit. id est, creditor non vult huiusmodi pignus sic accipere. Accur.
[p] Patriarchas. & sic quilibet apud suum ordinatorem: vt hic, & infra ibi, per eos vero &c. in casu tamen fallit, s. cum Archiepiscopus vendit. nam de sua synodo duo debent interuenire episcopi: vt supra vt nullus fabricet orato. do. §. fina.
[q] In eis. Nota duo & maiorem partẽ, & deseruientium. maior autem pars attenditur primò in numero: secundò in dignitate: vt ff. de pact. l. maiorẽ. deseruientium autem ideo, quia si qui monachi sint de eodem monasterio, nõ tamen ibi deseruiunt, sed in suis cellulis stant, non exigitur consensus eorum. Item neque absentium: oportet tamen esse præsentes duas partes omniũ ordinatorum: vt ff. de decret ab ordine fa. l. i. & ff. quod cu iusque vniuersi le. nulli. & le. plane. & maior pars illarum duarum partium debet consentire, vt C. de decur. l. nominationum. & de prędi. cu. l. ij. lib. x.
[r] Debitum. s. per eos, vt ꝟ. vt posuit. Sed quid si nesciũt, quia nouiter fuit electus, & sic non interfuit, quia parum est ꝙ fuit electus? Respon. non compellit peierare. argu. ff. de in lit. iur. l. videamus. sed forte iurabit œconomus, vel alius qui ibi maior sit, vt argu. ꝟ. eod §. licentiam. in fi. §.
[s] Possibile. i. commodè, vt arg. ff. de verbo. signi. l. Nepos Proculo.

Vtilitatis gratia q̃dam licẽt quæ aliàs non.

Maior pars q̃a dicatur.

Ordo scripturæ q̃sque non seruatur.

a Metropolitas. i. archiepiscopos. Ac.
b Sustinere. s. debeant. sic nihil dabitur tabellioni, vt C. de episco audien. l. tam demens. Ac.
c Volumus. aliàs non volumus. Acc.
d Venditionem fieri. supra de non alie. aut per. §. nos igitur. contra. Sol. ibi regulare, hic specialiter permittit.
e Dando emptor .n. soluet creditori: vt ff. de rebus eo. q sub tute. l. magis §. nec tñ & s. de eccle. re. im mobi. alien. §. sancimus. Accur.
f Decima. s. si res valeat decem. detur pro xj. Alij, si valet xj. detur pro x sed tūc non decima, sed nona adderet. Azo. Alij, vt si res valeat x. detur pro nouem: quia cū in vno grauet quod accipit eā inuitus, in alio releuetur. ar. s. de trien. §. studium. col. iij. Sed prima verior est: vt arg. j. de eccl. tit. §. fin autem annale. Acc.
g In hoc .i. in solutione.
h Per electionem. imò ad electionem creditoris: vt s. de hæ deius. §. quod aūt. quæ est contra. Sol. ibi creditor preciosius metallum. s. aurum, mutuerat: vnde in rebus preciosiorib. solutionem debet recipere. Vel hoc speciale in ecclesia, qd est verius.
i Aut episcopo. nec sufficit, quod is qui accipit, solitus erat in vtilitatem ecclesiæ vertere: vt ff. de in rem verso. l. quod si ti. § quod tamen.
k Crediderit. s. aliquis creditor in præterito vel in futuro credet: vt subijcit.
l Neq; eis. s. creditoribus. Accur.
m Profecerunt. no. credentem ecclesiæ debere probare in vtilitatē ecclesiæ cō uersum, vt hic. sic & credentem minori: vt C. si aduer. credi.

Aurū est preciosius metallū.

Mutuās ecclesiæ, sumus vtilitatē versū probare debet.

monumenta conscribi. ab illis verò episcopis qui aut a patriarchis, aut metropolitis episcopis ordinantur, & habent sub propria iurisdictione aut monasteria, aut ptochia, aut xenones, aut nosocomia, aut alias venerabiles domos, sub similem modum fieri gesta, tamen, vt siue apud patriarchas, siue apud metropolitas, a siue apud episcopos alios huiusmodi gesta fiant, nullum pro his dispendium aut expensam venerabiles domos sustinere. b Propterea enim volumus c decætero apud iudices prouinciarum, aut defensores locorum huiusmodi monumenta a memoratis personis siue domibus agi, vt nullum dispendium sentiant. postquam vero ista subsecuta fuerint apud memoratos sanctissimos aut patriarchas, aut metropolitas, aut alios episcopos, tunc per prædictos ordinatores debitricis domus venerabilis in scriptis in publico ciuitatis loco proponantur per viginti dies: & isto modo hortentur eos qui emere voluerint immobilem rem: vt qui plus præbet, alijs præponatur. His verò omnibus præcedentibus, venditionem fieri, d precio modis omnibus pro debito dando: e vt non aliter habeat emptor munitionem, nisi precium pro ipso debito persoluat, & hoc euidenter inscribat, quod nihil ad læsionem aut præscriptionem eiusdē venerabilis domus efficitur. Si vero secundū prædictū modum emptor huiusmodi rei non inueniatur: iubemus creditorem ex iure prædictarum venerabilium domorum, quod pro soluto dicitur, eandem accipere possessionem, iusta & districta æstimatione facta: & addita in precio decima f parte vniuersæ æstimationis, in ipsa quantitate accipere rem creditorem pro solutione, certo dominio possessurū: ita tamen vt ordinatores debitricis venerabilis domus & amplior pars deseruientium, huiusmodi venditionibus consentiant. Quòd autem præbetur in hoc g immobilis res, non per electionem h creditoris detur, sed secundum æquitatem: aliud quidem fructiferarum, aliud verò possessionum sterilium eiusdem venerabilis domus, & in reditu earum, & in fiscali solutione, & reliquæ ordinationis. Si verò quis aut episcopo, i aut œconomo, aut ordinatori cuiuslibet venerabilis domus, siue in regia ciuitate, siue in prouincijs constitutæ pecunias credidit, aut postea crediderit: k iubemus neque l hoc reputari pro venerabili domo, nisi primitus ostenderint, quòd in vtilitates prædictæ venerabilis domus ista profecerunt, neque ipsum creditorem, aut hæredes eius contra venerabilem domum habere aliquam pro ipsis actionem: nisi monstrauerint, quod in vtilitatibus venerabilis domus competentibus pecuniæ profecerunt: m sed contra mutuas accipientē pecunias,

iij. sic & agens de in rem ver. vt ff. de in rem ver. l. iij. §. sed & si. sed agens exercitoria. sufficit si probat nauem indigere eo tpe quo mutuat: vt ff. de exerci. l. ij. & intellige versum: siue a principio vertit aliā do tamē, vel soluendo creditori. vt ff. de in rem ver. l. j. & ij §. siue ex postfacto: vt ff. ad Maced. l. sed iulianus. §. pro inde: & §. j. & §. is ab initio. Sed qd si solitus erat hic plus vertere in vtilitatem ecclesiæ, & diligens erat? Vi quod hic præsumat vertisse: argu. ff. de proba l. cum de indebito. § j. & ff. de re. mil. leg. non oēs. §. a Barbaris. Sed dico cōtra: vt hic, & arg. ff. de in rem ver. l. iij. §. sed & si. in fin. §. itē nōt hic factū psonæ in damnū ecclesiæ non redundare. hoc tñ fallit in tribus casib. Primus est de hēditate hæreticí: vt s. vt cum de ap. cogn. §. si vero liberi. Secundus est in hæreditate raptoris vt j. de sanctis. epis. §. pe. Tertius est in naue extructa cōtra scilicet embolam, vt de sacrosan. eccle. l. iubemus. & hæc sunt cōtra. huic. sed certe non contrahendo, sed delinquendo illud euenit. Item qd si mutuauerit pecuniam toti capitulo? adhuc dico habere locum quod hic dicit, vt melius debeat probare. licet quidam dicant contra. sed Azo dicit probari posse per psumptionem, per l. fina. ti. de exercito. vel quia ut diligens. per l. ff. de proba. l. cum de indebito. §. j. vel quia oibus simul ut data. per l. C. de sacrosanc.

Personæ factum damnum ecclesiæ non redundat.

pecunias, aut heredes [b] eius proprias moueant actiones.

CA. VII. De permutatione rerum ecclesiasticarum.

Omnes ecclesię, excepta maiore Constantinopolitana, & venerabilibus locis ei subiectis, permutare adinuicem possunt, vtriusq; ecclesiæ indemnitate seruata: ea vero quę ab imperiali domo processerunt, nullo modo alienari possunt, nec etiam monasteria. prædium autem inutile propter onus tributorum fiscalium alienari permittitur, excepta maiore ecclesia, & exceptis œconomis & propinquis, quibus acquirere est prohibitum. Extra.

Hoc verò iubemus, vt excepta sanctissima maiore ecclesia regię ciuitatis, & venerabilibus orphanotrophijs, xenonibus, & ptochijs, quę sunt in regia ciuitate, sub eius cōstitutis ordinatione, licentiam esse omnibus sanctissimis ecclesijs, & venerabilibus domibus, necnon & monasterijs, tā in hac regia ciuitate, quàm in diuersis prouincijs constitutis, permutatiōes adinuicem facere, [b] quando vtrique venerabili domui seruatur idemnitas: consentiētibus in scriptis aut per depositiones huiusmodi contractui; non solum ordinatorib. vtriusque venerabilis domus, sed etiam ampliore parte in eis deseruientium. Ea verò quę ab imperiali domo in quamlibet venerabilem domum peruenerunt, aut postea peruenerint, nullo modo vendi, aut pignori supponi, aut permutari, aut omnino alienari concedimus, [c] neque si ad alteras venerabiles domos tale aliqd egerint. Et qm̄ cognouimus ab aliquib. fieri alienationes monasteriorū, vt hęc à sacra figura i priuatorū cōuersationé trāsferantur: & hoc oīb. modis ꝓhibemus. Si verò tale aliqd factū deprehēdat: licentiā ꝓbemus sanctissimo loci episcopo hoc monasterijs vindicare, [d] & in antiquam figuram reducere. Si verò quis de prædictis venerabilib, domibus quę in hac regia ciuitate, siue in alijs prouincijs sunt, (excepta sanctissima maiore ecclesia regię ciuitatis) ꝓdiū habeat plurimis fiscalibus tributis grauatum, [e] ex quo nullus interatur redditus venerabili domui: licentiam præbemus eiusdem venerabilis domus ordinatoribus tale prædium alienare quolibet modo voluerint, ad perfectam securitatem eiusdem venerabilis domus, gestis monumentorū videlicet in huiusmodi alienatione conficiendis ab illis a quibus ordinatores taliū locorum præponuntur siue ordinantur, & iurantibus in sanctis scripturis, [f] præsente [g] antistite eiusdē venerabilis domus, & ampliore parte in ea deseruientium, ꝙ neq; [h] per proditionē, neque per gratiam, aut quamlibet [i] præscriptionem alienatio fiat, sed vt seruetur immunitas [k] eidē venerabili domui. Oeconomis vero & ordinatoribus clericorum, & chartularijs, vbicunque venerabilium domorum constitutarum, aut parentibus eorum, & filijs, & quibus secundum genus aut ſm matrimonij iura cōiunguntur, locationes aut emphyteuseis, aut emptiones, aut hypothecas rerum imobiliū ipsis venerabilib. domibus competentium subire aut per se, aut per interpositam personam, [l] secundum quod & ijs qui in regia ciuita-

---

Ecclesia in quinque casibus alienare non potest.

aul. §. iubemus. sed illa in delicto loquitur. vt ibi dixi, præterea hæc littera vult subtiliter probari, sicut in rem ver. vt dixi per l. ff. de in rem ver. l. iij. §. sed si hic.

[a] Aut hæredes. vt §. de non alienan. §. œconomū. coll. iij. & ar. ff. si certum pe ta. l. ciuitas.

[b] Facere. permutat ergo cum ecclesia, vel cum venerabili loco: vt hic. & ī. con sti. quæ ex adscript. §. colla. v. Item cum principe: vt ī. de nō alie. §. finimus. & ī. vt dece non. si. pig. §. j.

[c] Concedimus. Hic no. quinq; casus in quib. ecclesia nullo mō alienat. Primus, qñ a principe res data est: vt hic. Secundus, qñ ipsum monasterium vel ecclesia alienatur: vt j. §. proxi. Tertius qñ ipsemet emeret, vel cognato venderet: j. eodē. §. œconomus. Quartus, qñ sub hac conditione ecclesię res data est, ne alienetur: vt j. e §. sanctissimas. Quintus est quia hæretico si alienat: vt j. de ecclesiasti. tit. §. iubemus. His enim casibus ꝓhibet alienatio, et si tali modo fieret, in quo aliàs permitteret. permittitur aūt alienatio in sex casib. qd̄ dic vt ī. de non alie. §. §. nos igitur. in fi.

[d] Vindicare. quō vindicant ecclesiastica, sicut hic dicit. & C. de sa. san. ec. l. sancimus & l. iubem'. §. sanè i fi. §. & maxime ipsū monasteriū: vt hic dicit, & ī. de nō alien. aut permu. §. quia vero cognouimus. cū vindicatio dño detur: & ideo eum in talibus dominium ꝗs non habeat, cessare debeat vindicatio: vt ff. de rei vindi. l. in rem. §. loca. quæ est contra? R. si. vindicat vti si, non directa, vel

die, nō quasi sua vindicat, sed quasi ecclesiæ, & eius noie: vt & tutor nomine pupilli.

[e] Grauatum. sed hic quæritur, nōne tributa ꝑ sterilitatē minuuntur: vt C. de alluuioni. le. ij? R. si. ꝑ præterita tributa non soluta dr̄ inutile. nam a possessore semꝑ petuntur, vt ff. de publica. l. imperatores.

[f] Scripturis. i. sup sancta euangelia.

[g] Pręsente. s. episcopo. Alb. vel alio prælato vendente.

[h] Quod neq; nūc computat sacramentum.

[i] Quamlibet. s. pecunia accepta.

[k] Immunitas. i. indemnitas.

[l] Per interpositam personam. No. non admittuntur isti vt quilibet. vt & iudex de officio suo: vt ff. de contrahen. empt. l. nō licet. & tutori de tutela: vt ff. de aucto. tuto. l. pupillus. & de re. co. leg. quamuis. & credi-

tor

te sunt prohibemus.[a]

CAP. VIII. Si emphyteuta ecclesiæ per biennium in soluendo canone cessauerit.

Si conductor vel emphyteuta rem acceptam deteriorem fecerit, vel canonem per biennium non soluerit, potest reijci de re: & damnum & pensionem soluere cogendus est, nulla actione pro melioratione competente. ecclesia autem repellere nolēte exigere potest quod ei debetur. Barto.

SI verò quis † aut locator aut emphyteuta cuius[b] rei cōpetentis aut sanctissimæ maiori ecclesiæ, aut alteri venerabili domui in quolibet loco nostræ reipublicæ cōstitutæ, aut deteriorē faciat rem, quam quidem aut accepit, aut post hoc acceperit, aut per bienniū[c] non intulerit quod ab eo promissum est emphyteuticum, aut locationis canonem: damus licentiam venerabili domui ex qua locatio aut emphyteusis facta est, & quæ debentur solum pro præcedente[d] tempore, & antiquum statum locatæ siue emphyteuticæ rei exigere, & eijcere de emphyteusi siue de locatione, non valentem de emponematis[l] actionē aliquam contra venerabiles domos mouere. Si verò noluerint prædicti ordinatores expellere eū, exigi quidem eum præcipimus q̄ pro locatione siue emphyteusi debere cognoscitur: vsque ad definitum vero tempus completum, sibi datam rem tenere eum, & quæ placita sunt dare.[e] Si verò refugiat, licentiam præbemus præpositis eorundē venerabilium locorū indemnitatem venerabilib. domib. de eiusdem rebus fieri, non valente neq; hic de emponematis[f] † aliquid prætendere.

CAP. IX. Vt liceat pro redemptione captiuorū res immobiles ecclesiæ alienare.

Immobiles res ecclesiæ possunt alienari pro redemptione captiuorum, nisi earū alienatio ecclesiæ fuerit expresse interdicta. Item Hierosolymorum ecclesia res immobiles alienare legitime potest pro cio statuto. Barto.

Sanctissimas verò ecclesias [omnes seu œconomos][i] ciuitatū[g] præcipimus alienare res immobiles pro captiuorum redemptione, nisi sub hac conditione possessiones aliqui ei dederint, vt nullo modo has alienent.[h] Hoc autem concedimus, vt Hierosolymorum sanctissima ecclesia † licentiam habeat domos competentes ei non positas in eadem sancta ciuitate vēdere, non minori pretio quàm de pensionib. eius in quinquaginta[i] annis colligitur: vt ex earum p̄cio redditus meliores emat. Si vero quidam cuilibet venerabili domui, siue in hac regia ciuitate, siue in prouincijs positæ, steriles possessiones donauerint, aut vendiderint, aut alio modo cōcesserint,[k] aut dereliquerint:[l] iubemus pro talib. rebus nullā læsionē sustinere venerabilem domum in quam huiusmodi possessiones peruenerunt: aut fiscalium noīe,[m] aut alterius cuiuslibet causæ gratia prægrauari: sed oē huiusmodi onus in dantes & eorum hæredes recurrere, necessitatem habentibus recipere datas huiusmodi possessiones, & restituere[] de propria facultate venerabili domui omne damnū, quod ex huiusmodi occasione ei contigerit. Si verò etiam talis dolus in re subsecutus est, vt aliquæ pecuniæ pro hoc venerabili domui darentur: & eas iubemus in proprium

tor & emptor in emptione pignorum: vt C. de distrac. pig. l. qui sub imagine. nec fideiussor: vt C. de donatio. l. prima sed videtur q̄ clerici possunt accipere: vt j. de san. epis. §. si autem. Solu ibi de clericis subditis, hic de prælatis.

[a] Prohibemus. i. sicut prohibuimus de rebus ecclesiæ regiæ ciuitatis, vt s. e. §. emphyteusis. ita in alijs ciuitatibus.

[b] Cuius. i. alicuius.

[c] Per biennium. not. hic in emphyteusi ecclesiæ vel cōductore biennium, vt hic: in emphyteusi priuati trienniū, vt C. de iure emphy teu. l. ij. in colono priuati biennium. vt ff. locati. l. quæro. §. inter. Sed quid si ecclesia habeat? Rñ. seruabo quod hic dicit: arg. C. de fructib. & lit. expen. l. fi.

[d] Præcedente. hoc ideo quia cōtractus a principio s̄m legē est initus, alioqui & in futuro tpe soluit vt s. de non alie. re. eccle. §. si vero quispiam. collat. ij. Azo. quæ est s̄ & j̄. eo. §. si vero emphyteusis. quæ est contra. & sic eo casu locupletaretur ecclesia cū aliena iactura. sed sibi imputaret cum quis sua culpa damnum sentiret, &c. vt ff. de regulis iur. l. qđ qs.

[e] Dare. compellitur reconducere, vel tenere conductionē. ff. de publ. & vect. l. cotem. §. si. arg. contra in eo. tit. de publica. l. locatio. §. j. & de iure fis. l. ij. §. cū quinquennium.

[f] De emponematis. i. de meliorationib. Et sic not. quòd si deijcitur propter non solutam pensionem, nihil obijcit de huiusmodi meliorationibus, secus in colono priuati hoc eodem casu: vt ff. loc. l. colonus, quæ est contra. Accur.

[g] Ciuitatum. i. ecclesiarum. quæ sunt in singulis ciuitatibus. & est ad hunc §. C. de sacrosanct. eccl. l. sancimus. in fine. vbi dicit quod animę hominū, &c.

[h] Alienent. quod pactum est seruandum vt C. de re. alie. non ali. l. fi. & de pa. inter empt. l. fi. & l. vt spon. larg. §. fi.

[i] Quinquaginta. sic & aliàs pretium ex reditu constituitur: vt j̄. de eccl. tit. §. si autem annale. & s. eo. §. quod autem præbetur.

[k] Concesserint. s. inter viuos.

[l] Dereliquerint. in vltima voluntate: & hoc declarat verbum relinquere: vt ff. de tab. exhib. l. j. in fin.

[m] Noīe. non fiscu ri epis nomine: quia non potest cogi amplius præstare quam percipiat: vt C. de al lu. l. ij. & sic nullum esset priuilegium: sed prætenti, cuius nomine possessores tenentur: vt ff. de pub. l. impatores. & concordat ad hunc §. s. de non alien. §. sicut autem. in fi. ti. col. ij.

Dispo-

† Conco. eum hoc §. e. vl. cū suis concor. in gl. extra de loca. & condu.

† emphyteumaticibus. vide PiūAnto. Barto. in annota ad ll. e. 46.

† Emphyteumaticibus.

† Pro inclusis legēdū Odessi & Tomeos. ὀδησσοῦ καὶ τομέως. quāquā in manu scripta Iuliani epitome legit Edessæ & thomeos. sūt aūt Tomos & Odessus Thraciæ oppida ad Istrū fluuium: de quib. Pli. li. 4. c. 11. Côc.

† Quæ appellatur ecclesia sanctæ resurrectionis in Nou. 40. q cū hoc cap. cōferéda est. Cona.

a Disposuimus. vt s.e. §. si vero aliqs.
b Redemptione. hoc autem idē erat iam constitutū: vt C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. & s. de non alie §. ijsdem.
c Conflare. idest contringere, & sic vendere. q sequit scilicet, cuicunque.
d Eidem. & sic hoc casu & sequentibus lucratur cum aliena iactura. & sic est contra. ff. de condictio. indeb. l. nā natura. Solu. ecclesia non iniuria, sed iure sit locupletior: quia emphyteuta suo potest obijci culpa, ut ff. de reg. iu. l. q quis ex culpa: & dixi s. eod. §. si vero quis. & concordat huic & seq. §. quod est s. de non alie. §. qa vero Leonis. cū sequen. & quæ ibi diximus, hic possunt repeti.
e Tale. s. illicitū.
f Loquebantur. s. sic contra legem istā loquantur.

e In hoc §. est summa auth. quę est super l. sancimus nemini licere. C. de sacrosan. eccl. & incipit, Præterea si habet.

proprium lucrum venerabilem domum habere, steriles vero res ei qui dedit & hæredibus eius omnino restitui. Ad hoc iubemus, vt nulla necessitas sanctissimis ecclesijs, vel alijs venerabilibus locis tā in regia ciuitate, q̄ i oībus reipublicæ nostræ prouincijs positis inferat̄ possessiones steriles aut frugiferas vbilibet constitutas emere: vt non inueniant̄ per hāc occasionē, & quas habent perdere, aut debitis obnoxiare. Si verò quis voluerit rē immobilē nomine vsus accipere ab aliqua prædictarū venerabiliū domorum (scd̄m qd̄ superius de venerabilibus domibus quę in regia ciuitate sunt positæ, disposuimus a) nō aliter hoc accipiat, nisi aliam mox rem dñij iure præstiterit venerabili domui a qua eandē rē acceperit, tātū habentem reditū, quantū habet res quæ ei datur, & nō maioribus tributis grauatā: quatenus post eius transitum, aut tps in quo datio vsus est placita, non transcendens. s. eius qui acceperit vitæ tēpus: vtraque rem integro iure, & secundū dñium, & secundum vsum in ipsam venerabilem domum peruenire. Et hoc quidem de immobilibus rebus iubemus.

CAP. X. De sacris vasis cuiusque ecclesiæ vel oratorij.

DE sacris † aūt uasis competentibus sanctissimæ maiori ecclesiæ regiæ ciuitatis, aut alijs venerabilibus oratorij domibus in qualicunque loco nostrę reipublicæ positis generaliter constituimus, vt non aliter hæc vendantur, aut supponant̄, nisi pro captiuorum redēptione. b Si verò sunt plura vasa in aliqua memoratarū venerabiliū domorū, nullum necessariū vsum facientia, & cōtigerit hmōi venerabilē locū debitis aggrauari, & non sint aliæ manifestæ res, de quibus debeant debita reddi: licentiam ei damus gestis monumentorū (sicuti superius dictum est) constitutis prædicta superflua vasa aut alijs venerabilibus locis necessaria non habentibus vendere: aut conflare, c & similiter vendere, & eorum precium in debitum præbere: vt non immobiles res alienentur.

CAP. XI. Quibus pœnis subijciantur qui pręsentem constitutionem violauerint.

Contrahentes cum ecclesia contra vel præter formam huius constitutionis, pœna hic inserta puniuntur, & etiam tabellio qui talia contractuum instrumenta conscripserit.

Si verò præter hæc quæ inserta sunt præsenti legi, contractus fiat super competentibus rebus mobilibus & immobilibus vni memoratarum venerabiliū domorū: reddi quidem eidem d sanctissimæ ecclesiæ siue venerabili domui rem super quā tale e aliquid subsecutum est, cum medij tpis fructibus: maneat autem apud eam & preciū aut antidorū, aut quod permutatione, aut alia qualibet occasione datū est ei. Si verò emphyteusis agatur præter hæc quæ disposita sunt a nobis, reddi sanctissimę ecclesię, siue venerabilibus domibus vel locis eandē rem iubemus, & emphyteuticū, scd̄m quod placitum est, dare, & pactū finiri scd̄m virtutē emphyteuticalium instrumentorū. Si verò donetur res ecclesiastica, aut alterius venerabilis domus, & hāc reddi sanctissimæ maiori ecclesiæ, aut alijs venerabilibus domibus cum medij tpis fructibus, & tātū aliud quantum valebat ipsa res. Si verò hypothecæ contra hæc dentur, creditor quod ei debetur perdat, & res venerabili loco reddat̄: tabellionibus p̄sumentibus præter hanc nostram legem talibus ministrare instrumentis, perpetuo exilio condemnandis. Si verò aliquid ante hāc nostrā legē scd̄m antiquas constitutiones factum est: hoc iubemus oībus modis propriam virtutem habere. Omnia vero quæ contra antiquas leges facta sunt reuocari sancimus, & res quę cōtra virtutem earum data est, venerabilibus domibus reddat̄, & decætero scd̄m pręsentem legem oīa fieri disponimus: vacantibus posthac alijs oībus constitutionibus quæ super talibus casibus dudum loquebant̄. f Eminentia igitur tua, quæ per præsentem legē in perpetuum valituram nostra sanxit tranquillitas, inconuulsa obseruare festinet: edicto in solennibus & legitimis locis per decem dies proposito: & nullo pro tali occasione in prouincias destinādo. Nos eīm puidemus quali modo sine collatorum iæsione oībus p̄ns nr̄a gn̄alis cōstitutio manifesta fiat. Da. VII. Id. Maij Constātinop. Dn. Iustinia.

VT IVDICES non expectent, &c.

a Q Vonia. Tranqlitaté. vt se exonerent. nisi ꝓ defectu iurisdictionis: vt ff. de offic. procō. & leg. l. solent. & l. si quid. & C. de fal. l. vbi. vel nisi pro dubitatione iuris: ut ff. de iudi. l. j. § fin. & non facti: vt ibi dixi per l. ff. de iudi. l. eū qui.

b Examinationis. qa oporteret ꝙ pricepⷭ per se vel per aliū a capite videret.

c Sententiā. Not. ꝙ quilibet debet iudicare: & pluriū sententia tenet si sunt impares: ut ff de re iudi. l. duo ex trib⁹. & de arbi. l. item si vnus. si vero pares, in causa liberali pro libertate, in alijs autem pro reo valet: ut ff. de re iudi. l. inter pares. & l. Pomponius. & hoc in ordinarijs: in delegatis paribus expectatur declaratio delegantis: ut ff. de re iudi. l. duo. Accur.

Maior numerus trahit minorem.

VT LITIGANtes iurent, &c.

Hic debet esse, Iudices non expectent sacras iussiones.

d Iurent. Hæc prima pars expeditur ĵ. eo. vsque ad §. & hoc.

e De sportulis. Hęc secunda expeditur ĵ. e. §. & hoc quoq;.

f Et ut quæ. Hæc expeditur ĵ. eo. §. qa vero. vsque ad finé.

a P Ræsenté legé. Suffragium. Idest pecunia ꝓ suffragio data. Accur.

b Lites. principales.

i Appellationes. sic ergo iuratur de calumnia in causa appellationis, & sic est in alia causa? Respon. est alia causa: sed quod dicit, iurarur, intellige si pri-

Iuratur de calumnia in causa appellationis.

Iustinia. PP. A. Basilio. T.C. consule.

In editionibus Scrim. & Haloan. sequebantur No. 121. Vt particulares vsurarum solutio. Nou. 122. de formula artificū. Nouel. 123. De ecclesiasticis diuersis capitulis. quas omnes postea reperies alijs locis, vel Colla. 10. Contius.

TITVLVS IIII.

Nouella 125.

VT IVDICES non expectent sacras iussiones: sed quæ videntur eis, decernant.

Iudices vt exonerent se, & ratione odij euitandi: relationem ad principem facere non debent, sed ipsi per se debent secundum iustitiam pronunciare: et si fuerint duo vel plures iudices, & discordāt, omnes suam debent ferre sententiam. Barto.

Imp. Iustinia. A. Gabrieli gloriosiss. præto. præfe.

Voniam quidam iudicātiū post multa litis certamina, & plurima a litigantibus facta dispendia in negotijs apud eos motis, suggestionibus vtunť ad nr̄am trāquillitatē: a ꝓsenti generali lege hoc perspeximus emēdare, ne dilationes negotijs ex hoc fiant, & aliud rursus principiū examinatiōis b accipiat. Iubemus igiť nulli iudicātiū quolibet modo vel tp̄e ꝓ causis apud se propositis nūtiare ad nostrā tranquillitaté, sed examinare pfectè cām: & quod eis iustū legitimumq; vr̄, decernere: & si qdē partes cessauerint in ijs q̄ decreta sunt, executioni trā di sniam c scd̄m legū virtuté. Si aūt aliqs putauerit ex prolata nouissima snia se læsum, appellatio ne veať legitima: & hoc scd̄m ordinē legibus definitū examineť, & pfectū suscipiat terminū. Si auté duo vel amplius fuerint cognitores litis, & aliqua inter eos emergat dissonātia: ēt sic iubemus vnūquēque eorū scd̄m quod vr̄ ei, dare suam sniam. Quæ igiť ꝑ ꝓsenté legē in ꝑpetuū valiturā nr̄a tranqllitas definiuit, tam tua celsitudo, quàm oēs alij iudices maiores & minores custodire festinent: vt nullus penitus ignoret, q̄ ꝓ vtilitate nr̄orū collatorū a nobis disposita sunt: ita tamen, vt vniuersis interdicatis ꝓprio ꝓcepto, quatenus sine ullo iniusto dispēdio nostris collatoribus insinuatio legis præsentis fiat. Dat. Id. Octob. Constantinop. Dn. Iusti. PP. A. Basilio. V.C. Cons.

TITVLVS V.

Nouella 124. De litigatoribus &c.

VT LITIGANTES IVRENT d in exordio litis, quia neque promiserūt dare iudicibus, neque dabunt: & de sportulis: e & vt quæ f iubentur, referendarij compleant, & non misceant semetipsos causæ, & per se exequantur.

Principalis nullus sportulas potest exigere vltra modum a lege statutum: contra faciens allatū parti restituet, & triplum ærario nomine pœnæ soluet: & si iudex in prædictis vindicandis fuerit negligens, comes rerū priuatarū ipsum coget ad dictam pœnam soluendam. Bart.

Imp. Iustinia. A. Petro gloriosissimo sacrorum prætoriorum præfecto.

Ræsentem legem proferimus, vt & iudicum puritas appareat, & non valeat litigantiū suffragiū a circūuenire leges.

CAP. I.

Iubemus igiť, quoties apud quoscunq; iudicantes aut administratores, lites b aut appellationes i examinanť: præ oībus principales litigantiū ꝑsonas, aut illos ad quos in mediū negotiū fortè k migrauerit, in ꝓsentia iudicū tāgētes sc̄tā euangelia, iurare, ꝙ nihil penitus iudicibus, aut patrocinij causa ipsis, vel alij cuicunque personæ pro hac

mò nō fuit iuratū, aliàs nō: vt ī de iis qui ingre. ad appel. § fi. & iuratur ideo tunc, qñ nō fuit primò iuratum, quia & probatio calūniose posset dari: cū partibus de nouo probationes inducere ꝑmittaťr: vt C. de appel. l. eos. §. si qs. & de temp. appel. l. per hanc. Sed quo ad hunc articulum ꝙ nihil dabit iudici: dico ꝙ iuret, licet iurauerit prius, cum alius fit iudex: ut C. de appel. l. eos.

k Forte. vt sunt hęredes: vel fortè procuratores. aliàs scilicet in rem suā aliàs de calumnia nō iurant: quod plene dicitur. C. de iura. calum. l. ij. §. fi. autē. Personis.

hac cāquolibet modo dederunt, [f] aut promiserunt, aut postea dabunt vel ꝑ se, vel per aliā quancunq; mediam ꝑsonam: exceptis ijs quæ proprijs aduocatis pro patrocinio prǫstant: alijsque personis [a] quibus [b] nostræ leges dari disposuerunt. Hæc aūt seruari præcipimus & in sacro nostro cō sistorio, qñ ꝯsultatiões [c] intromittuntur, vt sub ꝑsentia sacri senatus memorata sacramenta præstentur. Si aūt (vt contingit) aliqui litigantium nequeunt ad iudices venire, [d] tunc iubemus prǫsentes quidem iurare prǫdictum iusiurandum: ad absentes autem dirigi ex officijs ministrantib. aliquos cum aduersa parte, vt eis ꝑsentibus memorata sacramenta similiter ꝑbeantur. Si vero mulier fuerit, quæ pp honestatē vitæ extraneis viris se monstrare non cōsueuit: tunc & absente aduersario, ex officio missos memorata suscipere sacramenta. [e] Si autē abesse partes in alijs locis [f] cō tingat, aut vnā earū: prǫcipimus absentem in prouincia in qua degit, iusiurandum modo a nobis dicto sub gestis monumentorum apud iudicem prouincię aut apud locorum defensorem prębere. Illo videlicet † generaliter obseruādo, vt si qs litigātiū absēs vel ꝑsens hmōi iusiurandum prębere noluerit, & hoc manifestet̄ iudici: per sniam eius [g] actor qdem casum actionis, reus aūt condemnationem sustineat, [h]

CA. II. Si pœnitentia ductus litigator personam cui aliquid dedit proferat.

Litigator pœnitentia ductus si personam declarauerit, veniam meretur: sed ille qui dationem vel ꝑmissionem suscepit, pœna hic inserta punitur. litigator autem si probare nequiuerit, etiam punietur, iureiurando ab eo præstando qui dicebatur suscepisse, sed ꝑiurio postea detecto periurus de periurio postea est puniendus, tutoribus & curatoribus iurisiurandi necessitate & pœnæ periculo imminente. Bar.

SI quis aūt ex litigatoribus dixerit se dedisse alicui aut promisisse, & personam declarauerit, & hoc probauerit: ipse qdem in euentu litis [i] veniam mereatur: qui verò accepit, [k] aut promissionem suscepit, aut ei probet̄: si qdem pecuniaria sit cā, quicquid datur, triplum: quod vero promittit̄, duplum a comite rerū priuatarum [l] exigat, & dignitatem seu cingulū quod habet, in vtroq; [m] casu amittat. Si autem criminalis sit accusatio, cōfiscationē proprię substantiæ patiatur, & mittatur in exilium, qui pp acceptionem alienum crimen in se trāsponi festinauit. Si aūt datum aut promissū litigator probare nequiuerit: iuret persona quæ datū aut promissum dr̄ suscepisse, quia neque per se neque ꝑ aliam personam aut accepit, aut promissionem habuit: & hoc præbito sacramēto, [n] ipse qdem liber sit: litigator aūt qui non potuit [o] ostendere, in pecuniarijs quidem causis æstimationē litis a comite rerum priuatarū exigatur: lite quippe euentum [p] proprium sustinente: In criminalib. autem causis confiscationem suarum rerum sustineat, & causæ apud cōpetentes iudices s̄m ordinem legum terminentur. Si autem a litigatore manifestetur persona quæ memoratum refutauerit iusiurandū, tam in criminalib. quàm in pecuniarijs causis memoratis subiaceat pœnis. Si qs aūt litigantium iurauerit non dedisse, aut nō ꝑmisisse, intra verò decem menses post platā sniam numerandos ostendat [q] dedisse: memoratæ pœnæ & contra dantes & contra accipientes habeant locū. In causis aūt quæ per tutores aut curatores aguntur, sacramēta quidē tutores aut curatores præstent. [r] Si qua vero memoratarū pœnarum locum habuerit per talia sacramē-tas:

† Conco. cum hoc tex. c. j. in glo. super ver. iuramentum. in med. extra de iur. cal.

† Conco. c. vl. §. vl. cū glo. fi. extra de iu. calū. qui §. est sumptus ex hoc tex. Calūniatur q̄ nō probat.

a Personis. vt executorib. sportulæ.

b Quib alias quę.

c Consultationes. s. lites. Accur.

d Ad iudices venire. pp infirmitatē: licet sit in ciuitate: vt differat a §. si autem abesse.

e Suscipere sacramenta. forsitan, si hoc iudex prospexerit, vt iuret absente aduersario: vt C. de de iureiu pp ca. dā. le. ij. Al. & §. simili quoq. modo. & facit §. vt nulli iudi. §. necessarium. & C. de off. di. diuer. iudi. l. j.

f Locis. s. remotis.

g Eius iudicis. s. & quàm longissimè expellantur. vt C. de iuramē calum. l. ij. §. si actor.

h Sustineat. hic adiunge §. j. eod. in causis. & habebis authen. quod hic sumit̄ in C. de iur. calum. l. ij in princ.

i In euentu litis. parcit̄ sponte confitenti. sic. C. de ijs q̄ dete. l. j. & ff. de iure fisc. l. edicto. & C. ne tu. vel cura. l. j. & ff. de re milita. l. non omnes. § fina.

k Accepit. & hoc constat. quia confitetur tunc.

l Priuatarum. comes palatij erat iste.

m In vtroq. & cū accepit, & cum stipulatus est Accu.

n Præbito sacramēto. simile sacramentum est ff. de eden. l. prætor. §. sed & si. & de arbi. l. si de meis. aliàs incipit, idem Pōponius scribit si de meis. § arbiter & C. de fide instru. l. fi.

o Non potuit. No. qui non probat, calumniari dicetur: sic C. de aduo. diuer. iud. l. j. Sed arg ꝯ. ff. ad Turp. l. j. Sol. ibi loquitur in casibus vbi calumnia non punitur, vt in matrimonio vt C. de adult. l. quamuis & alijs casibus nota. in sum. ad Turpil. Accur.

p Euentum. licet incertus sit, vel esse possit: vt ff. de pecu le. quod de bello seruo.

q Ostendat dedisse. speciale est hic, vt periurium arguat̄, quia a iudice delatū fuit sacramentū. ff. de iureiuran. l ad monendi. alias contra: vt C. de rebus credi. l. j.

r Præstent. vt C. de iureiurā. propter ca. l. ij. §. si autem.

Susti-

ta: hæc tutores aut curatores sustineāt, a nullo ex hoc præiudicio generando ijs qui sub tutela aut cura esse noscuntur.

CAP. III. De illicitis sportulis prohibendis.

Iudices providere debent ne sportulæ a litigatorib. illicitè exigantur, pœna eis imminente si tale delictum vindicare neglexerint. Item ipsis litigatoribus, a quib sportulæ licitè exiguntur, licet contra exigentes propria authoritate resistere. Bar.

ET hoc quoq; pcipimus ab oib. iudicib. tam militarib. quàm ciuilib. in oī loco nr̄æ reipu. custodiri, vt neq; magisterianis, neque pfectianis, b neq; alij cuicūq; executori cōcedant aliqd amplius a quacunq; psona sportularum noīe pcipere, quàm nr̄is legib. c declaratū est, nec si sacram nr̄æ trāquillitatis pferant iussionē. Sed si qdē inuenerint aliqd amplius exigentē: licentiā habeāt & cōprehendere hūc & includere, & quadruplū exigere qd̄ plus acceperit: vt simplū qdē damnū passo reddat, triplum verò inferat ærario. Si aūt ciuilis aut militaris iudex siue interpellet, seu quolibet mō neglexerit læsum (sicut diximus) vidicare: ex sua substantia quadruplū sm pdictū exiget modum. d Ipsam vero pœnā exigi iubemus p comitē nr̄arū rerū priuatarū. Et cōpetētes iudices si cognouerit aliquos ex suis officijs executores sportularū noīe cōtra nr̄as leges aliqd exigere, & hoc neglexerint vindicare, damus licentiā exactis nihil amplius exigentib. quam ex nr̄a cōstitutione definitū est, dare: & si qd amplius exigere eos voluerint, licentiā habeant eis resistendi. e

CA. IIII. Ne iudex aliquos ad trāsigēdū cōpellat.

Iudex vel referendarius nullum cogere potest ad pacta, vel transactiones faciendas cum aduersarijs. Et si quis coactus hoc fecerit nullum præiudicium sibi generatur Ang.

Quia verò lex tam piæ memoriæ p̄ris nr̄i, quàm ēt nr̄æ f tranqllitatis disposuit nullo mō iudices suis sentētijs inscribere tanq̄ ex imperiali verbo ex si scripto pcedente iussum sit aliquos adhiberi aut psentari, sed ēt g spectabiles referēdarios nr̄as iussiōes sm qd̄ cōpetit, facere manifestas, easdem leges firmantes, iubemus spectabiles referendarios in causis quas docēt, seu referūt ad nr̄am tranqllitatem, nullā hēre licentiā eos aut adiutores eorū, vel p se, vel p aliā quācūq; psonam tenere aliquē, aut sub fideiussorib. facere, aut aliqd exigere, aut cogere transactiōes aut pacta qdam cū suis aduersarijs exponere, h aut quolibet mō in quacunq; cā se pmiscere. Nihil.n. aliud facere eos cōcedimus, nisi solas nr̄as iussiones in quocūq; negotio, aut ex scripto aut nō scripto platas, cōpetētib. aut deputatis insinuare iudicib. Si quid aūt psenti legi contrariū aliquis eorū psumpserit agere: is qdem qui damnū aliquod aut circunuentionē in suis reb. ptulerit, nullū piudiciū penitus circa ius pprium sustinebit. Qui verò tale aliqd egerit, ex sua substantia damnū læsæ psonæ delatū, per cōpententem iudicem restituere compellet, & sup hoc cinguli & dignitatis sustinebit amissionem. Hæc aūt oīa iubemus non solum in futuris causis, sed ēt in his quæ iam inchoatæ, nondū tñ sunt terminatæ, seruari. Tua igit eminentia psentē legem in perpetuū valituram edictis solennib. in regia ciuitate propositis, ad omnium notitiam venire procuret: vt omnes agnoscant quæ pro communi eorum beneficio a nobis disposita sunt. Dat. i Basilio Cōsule.

Deest hic No. 126. Exemplum sacræ formæ de appellatio.

TITVLVS VI.

No. 131. De ecclesiasticis canonibus,

DE ECCLESIASTICIS titulis, & priuilegijs, alijsque capitulis.

Princeps sacras regulas in sctis iiij. cōcilijs expositas cōfirmat, & pcipit p legib obseruari & sedes seruari

---

a Sustineant. vt s. de trien. & semis. §. studium. in fin. & C. vnde vi. l. meminerint in fi.

b Præfectianis. genera sunt executorum, vt innuit littera sequens.

c Nostris legib. sed quibus nostris, cum nullas dicat? sed oēs dicunt, vt ista, faciētes de alijs mentionem: vt s. de man. princ. §. deinde coll. iij. & s. vt iudi. sine quoquo suffra. §. volumus. colla. ij. & j. vt diffe. iudi. §. fina. Dic ergo q̄ has leges de quibus hic fit mētio, non habemus. Vel dic earum sensus est talis, vt di. s. de iudi. §. nullo. in clericis aūt hodie certæ sportulæ constitutæ sunt: vt j. de sanct. epis. § sportulegum. & de his dicoes vt dixi instit. de actio §. tripli. Accu.

d Modum. & sic iudex tenetur. vt ff. de damno infec. l. iiij. §. in eum.

Priuato datur resistendi facultas.

e Resistendi. Nota dari priuato licentiam resistendi. vt C. de iure fisc l. prohibitum est. & C. de appel. l. quoniam.

f Etiā nostræ. istæ leges erant in primo libro. C. qui fuit ante illum quem habemus, vt in nouellis eo. ti.

g Sed etiam. secundum dictum prædictarum legum, quæ duo dicebant.

h Exponere. vt ff. de leg. j. l. huiusmodi. in fi. contra. sed ibi non est pactum vel transactio. quia nec ad inuicem habebant rixam. licet vnus vna actione, alius alia rem peteret a quodā tertio. pterea ibi erat iudex competens hic non

DE ECCLESIASTICIS titulis &c.

Titulus varia significata habet.

Titulus. i. dignitas. Item titulus. i. scriptura quædam: vt C. de ijs qui pot. no. l. j. item titulus, i. superscriptio. que sic vulgo appellat. Item titulus. i. priuilegium. & sic hic accipit: & qd̄ subijcit, & priuilegijs: & pro id ē priuilegijs, &c.

De

seruari: & sedes ordinat & disponit, omniaq; priuilegia ecclesiis & venerabilibus locis indulta confirmat. Bar.

Imp. Iusti. A. Petro gloriosis. praef. sacror. praeto.

De regulis ecclesiasticis & priuilegijs, alijsq; capitulis ad sacrosanctas eccl'ias & reliquas venerabiles domos pertinentibus p̃sentem proferimus legem.

CAP. I. De quatuor sanctis cõcilijs, & ordine sedendi patriarcharum.

Sancimus igit vicẽ legũ obtinere sanctas ecclesiasticas regulas, q̃ a sc̃tis quatuor cõcilijs expositę sunt, aut firmatae, hoc est in Nicaena trecentorũ decẽ & octo, & in Constãtinopolitana sanctorũ centũ qnquaginta patrũ, & ĩ Ephesina prima, in qua Nestori[us] ẽ dãnatus, & in Chalcedonia in qua Eutyches cũ Nestorio anathematizatus ẽ. Praedictarũ em̃ quatuor synodorũ dogmata sicut sacras scripturas accipim[us], & regulas sicut leges obseruamus. [a] Iõq; sancimus scd̃m earũ definitiões sanctissimũ senioris Romae papã, primũ eẽ oĩum sacerdotũ: [b] beatissimũ ãt archiepm̃ [c] Cõstãtinopoleos nouae Romę, secũdũ habere locũ post sanctã apl̃icã senioris Romę sedẽ: alijs aũt oĩb. sedib[us] p̃ponat. p̱ tp̃s aũt btissimũ primę Iustinianae [d] nr̃ae patriae archiepm̃ habere semp̱ sub sua iurisdictione ep̃os ꝓuinciarum Dacię mediterraneę, & Dacię Ripẽsis Priualis: [e] & Dardanię, & Mysiae superioris, atq; Pãnonię, & ab eo hos ordinari: ipsum vero a ꝓprio ordinari concilio, & in subiectis sibi ꝓuincijs locũ obtinere eũ [f] sedis apl̃icae Romę, scd̃m ea quę definita sunt a sc̃tissimo papa Vigilio. Simili quoq; mõ ius põtificis qd̃ ep̃o Iustinianę Carthaginis Africanę ciuitatis dedimus ex quo deus hãc nobis restituit, seruari iubem[us]. Sed & alię ciuitates, & earũ ep̃i, q̃bus in diuersis locis metropoliticũ ius p̃stitũ est, hmõi priuilegio in ꝑpetuũ potiant. Oĩa aũt priuilegia vel solatia q̃ ex ĩperiali munificentia, aut ẽt alio quolibet mõ sanctissimis eccl'ijs aut alijs venerabilibus domib. & locis collata sunt, firmè eis p̱ oĩa conseruentur.

CA. II. Vt omnes ecclesiae a sordidis muneribus habeant imunitatẽ.

Ecclesię habens immunitatem a sordidis & extraordinarijs muneribus, exceptis ijs quę pertinent ad refectionẽ & reędificationem itinerũ, viarum, & similium, & libera sunt a lucratiuorũ descriptione. Bar.

Ad hęc sancimus oĩum sc̃tarũ ecclesiarũ & oĩum venerabiliũ domorũ possessiones, neque sordidas functiones, neq; extraordinarias descriptiones sustinere: [g] tñ itineris sternẽdi, aut põtiũ ędificij vel reparationis, [h] si opus fuerit, ad instar aliorũ possessorũ, hmõi opus & sanctas ecclesias & venerabiles domos complere, dum sub illa possident ciuitate, sub qua fit tale opus. Si quę vero res ex curialium substantijs ad quamlibet sacrosanctam ecclesiam, aut aliam venerabilem domum secundum leges venerunt, [i] aut postea venerint, liberas eas esse sancimus [k] descriptione lucratiuorum. [l]

CAP. III. Vt omnes pręscriptiones contra ecclesias sint 40. annorum.

Omnes pręscriptiones triginta annorum aduer

sus

De regalis ecclesiasticis.

Canones ꝓ legibus obseruari debeat.

[a] Obseruam[us]. Nota canones pro legibus obseruandos: vt hic, & l. quomodo opor. episc. §. j. & §. sed ẽt. sic & de monа. §. fin. & §. si vero relinquens. & I. ut cleri. apud pro. epis. § fi. & propter hoc cum canones dicãt prohiberi vsuras, intelliguntur per l. ꝓhibitae. In hac opinione fuit dñs me[us] Azo. nec obstat q̃ dicũt quidam alij, hic confirmari tñ illos canones q̃ sunt de quatuor cõcilijs. nam in illis ẽt concilijs prohibitae sũt vsurae, ut in Nicaeno: ut xlvij. dist. c. quoniã. praeterea si nullus canon hoc diceret, nec lex, videtur q̃ non pñt, quia sunt contra legem Dei. & inferior non põt legem superioris tollere: ut ff de arbi l. nã magistratus. & ad Trebell. l. ille a quo. §. tempestiuum. Item Paulus. Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Praeterea cum haec lex sit de ultimis Iustiniani, quasi iam cõuersus hoc voluisse uidetur. Sed contra infra de naut. vsu. sed illud speciale ẽ in nautico foenore. Item cõtra. ĩ. eo. §. si autem distulerit. Solu. ibi speciale fauore ultimae voluntatis, & ad pias causas.

Inferior superioris legem tollere nõ potest. Act. ix.

[f] Cõcor. c vlt. cũ glos. vlt. extra de secũ. nu. & in c. j. de nou. ope. nun.

[b] Sacerdotum. vt §. ut Ro eccle. cen. an gau. priuile.

[c] Archiepiscopũ. & patriarcham.

[d] Primae Iustinianae. Haloander & post eum multi hic turpiter errarũt Salonam Dalmatiae ꝓ Iustiniana prima accipiẽtes. Ant. Cont.

[e] Priualis. Triballeae legendũ ex Graecis editionibus. sed Iuliani epitome habet Priualenos. propriam autẽ hac de re constitutionem scripserat idẽ Iustinian. quã postea adscripsi in decima collatione. Cõtius.

[f] Eum. s. archiepiscopum.

[g] Sustinere. hoc idem erat iure Codicis: vt C. de sacrosan. eccle. l. placet. & l. neminem, & de epis. & cle. l. ij. Item ad pontes & ad similia conferebant: vt hic subijcit, & C. de sacrosan. eccle. l. ad instructionem.

[h] Reparationis. pontium.

[i] Venerunt. forte per successionem.

[k] Sancimus. Not. priuilegium dari heredibus, qđ defuncto non cõpetebat: sic e contra haeredibus non datur, qđ defuncto dabatur, ut C. de priui. do. l. j. sed regulariter haeres eius priuilegijs defuncti vti debet, vt ff. de iure fi. l. fiscus. quae est ar. contra. & facit. C. de sacrosan. eccle. l. pen. i fine. & C. de imp. lu. descrip. l. j. li. x.

Priuilegiũ hęredibus datur, quod defuncto non cõpetebat.

[l] Lucratiuorum. mos erat & lex, q̃ si curialis donabat aliquid ecclesiae, quarta eius dabat curię: quod hęc lex tollit, & d. l. C. de sacrosan. eccle. l. pen.

Quadra-

sus priuatis currentes, in ecclesijs ad quadraginta annos extendantur: hoc obtinēte & in legatorum & hæreditatū exactione, & ad pias causas relictorum. Bar.

Pro tpalibus aūt præscriptionibus x. & xx. & xxx. annorū, sacrosanctis ecclesijs & alijs uniuersis venerabilibus locis solum xl. [a] annorū [b] præscriptionem opponi præcipimus: hoc ipso seruando & in exactione legatorum & hęreditatū q̄ ad pias causas relicta sunt.

CAP. IIII. De ædificatione ecclesiarum.

Monasterium & oratoriū per episcopum orationibus, et cruce ibi fixa inchoari debēt, & ipsi fabricatores & eorū hæredes cōpellēdi sunt adimplere. Bart.

Si quis aūt voluerit fabricare venerabile oratoriū, aut monasterium, [c] p̄cipimus non aliter inchoādam fabricā, nisi locorū sctīssim' eps oronē ibi fecerit, & venerabilē fixerit crucē. Si vero semel cœperit aut nouam ædificare basilicā, aut veterē renouare: modis oībus cōpellat̄ a btīssimo locorū epo, & œconomis ei', & ciuili iudice, eā explere, & si is distulerit, hoc moriēte hr̄des ei' op' inchoatum adimpleant.

CA. V. Ne in priuatis locis sacra ministeria fiāt.

Qui in domo vel suburbano prædio ecclesiasticum ministerium celebrare præsumpserit, aut alij celebranti cōsenserit sine clericis, dominium amittit, & ecclesiæ applicatur: sed si domino vel ignorāte aliquis permiserit, ipse debet puniri, & non dominus. Bart.

Si qs in sua domo, aut in suburbano ecclesiasticū ministeriū ministrare p̄sumpserit, aut alijs celebrare cōcesserit sine clericis sctīssimo locorū epo subiacētibus: [d] iubem' hāc domum aut suburbanū aut p̄diū, ubi tale aliqd delinqt̄, loci illius sanctissimæ ecclīæ vēdicari p Deo amabilē epm, & œconomū eius, & ciuilē iudicē locorū. Si verò nesciente [t] locorū dn̄o, ei' curatores, aut conductores, aut emphyteutæ contrariū aliqd exerceri permiserint, dn̄m quidē loci nullū p̄iudiciū aut dispēdiū sustinere: eos aūt qui hoc fecerint, aut fieri permiserint, ex p̄uincia vbi hoc cōmissum est, expelli, rebus [e] eorum loci illius sanctissimæ ecclesiæ vendicandis.

CA. VI. Vt legatū Deo relictum, illi ecclesiæ deputetur, vbi testator domicilium habet.

Legatum vel hæreditas relictum simpliciter sub nomine magni Dei, debetur ecclesiæ illius ciuitatis: ubi testator habet domicilium. Ang.

Si quis in noīe magni Dei [f] & saluatoris nostri Iesu Christi hr̄ditatē aut legatum reliquerit, iubemus ecclīam loci illius ī quo testator domicilium habuerit, accipere qđ dimissum est. Si qs aūt vnū sctórum hr̄dē scripserit, aut legatū ei reliquerit, & non spāliter noīauerit locū in quo est venerabilis domus, [g] inueniant̄ aūt in eodem loco aut ciuitate plura oratoria eiusdē sancti, illi magis domui quæ pauperior [h] est, [i] iqđ relictū est, præbeatur. Si aūt non est in ciuitate Basilica noīati sctī, inueniat̄ aūt in territorio eius, illi det̄. Si aūt neq; in territorio eius reperit̄ hm̄ōi domus: tunc ecclīæ ciuitatis in qua testator domicilium [i] habuerit, quod dunilium est, præbeatur.

CAP.

[a] Quadraginta. nā & in casibus: vt i. vt cum de ap. cog. §. si uero liberis. colla. viij. contra. & j̄. de sanc. episcop. §. si qs rapuerit. in princ. Accur.

[b] Annorum. quid si ecclesia cōtra priuatum velit se tueri? Rñ. eo modo se tuebit̄, quo & alius priuatus: nec obstat quod est in ff. quod quisque iur. l. j. qa ex liberalitate, nō per impetrationem fuit ecclesiæ concessum: ut in eo. titu. l. iij. Item quid si ecclesia contra ecclesiam? Rñ. quadraginta ann. s̄m Ioan. argu. contra. ff. q̄b. ex cau. ma. l. vlti. & ff. de mi. l. verum. §. pen. nec obstat qđ est in C. de inoffic. testa. l. in arenā. ibi enim turpitudo est impedimēto. Item nonne hæc superflua est per illam supra, hæc constit. inno. consti. Rñ. non: qa in ea nihil dicitur de præscriptione decem vel viginti an. sed xxx. tantū, quæ ad xl. reducitur. Itē quid de redhibitoria, & quanto minoris, & cæteris similibus? dic q remanent in suo statu, vt ī. hæc constitut. in fin. Sed nunquid restituitur ecclesia, cum vsucapio & cæteræ minores p̄scriptiones currant cōtra eam? Rñ. sic. ut minor. s̄m omnes. Sed usque ad quod tēpus? Rñ. quidā dicunt vsq; in infinitum: alij, usque ad quadriēniū ex quo læsa est.

Turpitudo actionē tollit.

Cōcor. cum hoc tex. c. ad audiētiā. j. & ij. extra de eccle. ædificā.

[c] Aut monasteriū. Idem in qualibet ecclesia: vt ī. de mona. §. j. & ī. vt nullus fabri. orato. do. §. j. colla. v.

[d] Subiacentibus. Not. non licere sacra ministeria fieri nisi in ecclesijs: licet orare alias quis possit, alias domus perditur: vt hic & ī. vt lapsus. do §. j. & ij. & C. de hæreti. l. quicunque. §. vniuersi. & §. seq. sic & publicatur locus in quo aliqs fit eunuchus: vt C. de eunuch. l. j. & ī quo prostibulatur: ut ī. de leno. §. fin. & ubi falsa moneta cudit̄: vt C. de fals. mo. l. j. §. pen. & §. fin.

Sacra ministeria i ecclesijs fieri debent.

[e] Expelli, rebus. Not. tutorem pro facto quod pro pupillo faciebat, puniri: sic & miseri punientur: qui eorum pupillorū pecunias fœnerant, ad quod non tenent̄. vt hi q ob. se ha. perhi. §. qm aūt. nec enim bonam fidem agnoscere prohibentur: ut ff. de administra. tuto. l. quoties. §. sicut in fin. ī. & facit. C. de fal. mone. l. j. in fine. & ff. de publica. l. cotem. §. dn̄s.

Facit gl. in c. su per procuratoris circa mediū ibi, nec delictum. extra vt lite nō cōtestata.

[f] Magni Dei. i. ipsius Christi. Accur.

[g] Venerabilis domus. consecrata in honorem sancti cuius reliquit.

[h] Pauperior. Not. prodest paupertas: vt hic, & ff. māda. l. si procuratorem. § si ignorātes & ff. de transa. l. cum hi. §. in persona. & §. in annos & C. de ope. lib. l. j. & ff. qui & a quib. l. si quis heres. & de episcop. & cleri. l. si quis ad declinandam. §. sin aūt. & contra nocet: vt ī. de test. §. sancimus. & ff. de excusa. tut. & cura. l. spadonē. in fin.

Paupertas aliqñ prodest.

[i] Domicilium. Not. domicilium testa-

Idē dicitur in c. iij. iuncta glo. ij. extra de testa. & vlt. volūta.

testatoris in dubio sequi: vt ff. de conditionibus & demon. l. quæ conditio. §. j.
a Comparare aut locare. i. conducere. nam promiscue vtimur: ut ff. de actio. empti. l. veteres. Accur.
b Adimplere. sic & eius seruatur voluntas in dispositione tutoris, qui administret: ut ff. de admini. tuto. l. iij. sic & in funere a quo debeat funerari. vt ff. de relig. l. si quis sepulcrum. §. & hoc edictum.
c Voluntatem. qui dixit, tantũ talibus pauperibus, tãtum talibus religiosis.
d Compleri. isti sunt quos vulgo Bononienses commissarios appellãt. Sed an habeant hi aliquam actionem cõtra hæredem si hæres recuset? R. sic: vel condic. ex lege: vel offi. iudi. ex hac l. cum enim ipsi teneantur: vt j. eo ti. §. si autem qui hoc facere. debent habere ius contra hæredem: ut C. de episc. & cle. l. nulli.
e Erogare. forsitã, cum non sint xenones vel prochotrophia in ea ciuitate, vel eius territorio: vt C. de san. epi. l. si quis ad declinandũ. & j. eo. §. si quis. & hoc fm Al. licet alij dicant l. Codicis in nouatam esse.
f Licet. hinc sumitur quod est. C. de episco. & cleri. l. nulli autem licet. Acc.
g Secundo. dic ut ff. de hære. & Fal. §. si quis autem. diximus.
h Amittere. not. amitti lucrum, si defuncti voluntati nõ paret: vt hic. & ff. de execu. tu l. Nesennius. in princi. & C. de lega. l. pe. in fi. & ff. vbi pu. edu. de l. j. in fi. & ff. de relig. l. si quis sepulcrum. §. & hoc edictum.
i Reliquerit. i. nõ

† Simile habes in c. j. extra de test. vbi testator præceperat cõstrui monasteriũ & hrdes.

CAP. VII. Si qs oratorium ædificari iusserit.

Si quis oratorium iusserit ædificari, debet intra quinque annos compleri, sed xenodochium intra annum: & hæredes adimplere cogẽdi sunt, & ĩis designata persona per testatorem: episcopus autem loco inutilium personarum alium exigere debet. Bart.

Si quis ædificationem venerabilis oratorij, aut xenodochij, aut ptochij, aut orphanotrophij, aut nosocomij, aut alterius reuerendæ domus, in nouissima volũtate fieri disposuerit: oratorium quidem intra quinq; annos compleri iubemus ꝓuidentia locorũ epi & ciuilis iudicis: xenodochium aũt aut ptochiũ, aut aliã venerabilem domũ intra vnum fieri annum. † si aũt intra annũ non fecerint hrdes xenodochiũ, aut quamlibet venerabilem domum a testatore dispositam fieri: iubemus eos domũ aut cõparare aut locare, [a] vbi possint quæ iussa sunt adimplere [b] donec hmõi domus venerabilis expleatur. Et si quidẽ ipse testator decreuerit qui debeant xenodochi fieri, aut prochotrophi, aut alteri tales gubernatores, siue suis hrdibus hmõi electionẽ commiserit: iubemus modis oĩbus hrdes eius, quæ ab eo definita sunt, adimplere locorum brissimis episcopis inspiciẽtibus si gubernatio recte ꝓcedit: & si inuenerint non utiles existentes rectores, licentiam habentibus sine dãno alios pro eis opportunos efficere.

CAP. VIII. Vt legata pro redẽptione captiuorum reliqua præstentur ab episcopis, &c.

Legato uel hęreditate pro redemptione captiuorũ, aut alimentis pauperibus derelictis, persona a testatore designata secundum testatoris voluntatẽ debet omnia adimplere: persona autem non designata, episcopus vel œconomus adimplere debet quod testator aut donator prohibuerit. si vero persona designata semel & secundo monita adimplere distulerit, omni lucro priuatur, & episcopus vel superior secundum testatoris voluntatem distribuere debet. Bart.

Si qs aũt ꝓ redẽptione captiuorũ aut alimẽtis pauperũ hrditatẽ aut legatũ reliquerit in rebus mobilibus, aut immobilib. siue semel, siue annale, & hoc modis oĩb. scđm testõris voluntatẽ [c] ab ijs, qbus iussum est hoc facere, cõpleri. [d] Si aũt spãliter dixerit qũo pauperib. hoc reliqt: ꝑcipimus sanctissimũ epm ciuitatis, in qua testõr habuit domiciliũ, ꝑcipere easdẽ res, & eius ciuitatis pauperibus erogare. [e] Si aũt ꝓ redemptione captiuorũ aliqd reliquat, & nõ noĩatim testator dixerit ꝑ quẽ oporteat fieri redẽptionẽ captiuorũ: ẽt sic iubemus res ad hoc relictas, locorum epm & eius œconomos accipere, & hmõi piũ opus implere. in oĩb. n. talibus pijs volũtatibus sanctissimos locorũ epos volumus ꝓuidere, vt scđm defuncti uoluntatem, [†] vniuersa procedant: licet [f] ꝑcipue a testatoribus aut donatoribus interdictũ sit eis habere ad hoc aliquod participiũ. Si aũt qui hoc facere iussi sunt, semel & secundo [g] a beatissimo locorum epo aut eius œconomis per publicas personas admoniti distulerint quæ disposita sunt adimplere: iubemus eos oẽ lucrum relictũ eis ab eo qui hoc præceperit, amittere: [h] & locorum episcopos omnes res cunctis (sicuti dictum est) pijs causis distributas, cũ fructibus & augmentis medij temporis & memorato lucro vendicare: & quæ testator disposuit, adimplere: scientes quia si neglexerint, pro his oĩbus rationem Deo persoluent. Si autem sanctissimus locorum episcopus reliquerit [i] aliquid horum quæ a nobis dicta sunt: liceat sanctissimo eius metropolitæ hæc omnia exigere, & complere: & omni alij licentia sit hmõi mouere quæstionem, & studere vt modis omnibus causæ piæ compleantur.

CAP. IX. Vt in pijs legatis cesset Falcidia.

Falcidia cessat in relictis ad pias causas: & hæres soluere recusans intra sex menses ab insinuatione

cõpleuit prædicta, quæ sunt ab eo complenda. vel propter lege.

Ad

† Cõcor. c. tua nobis. cum gl. j. extra de testa. vbi verba hui9 tex. recitanẽ in glo. sic per verb. pijs volũtatibus.

nuatione testamenti numerandos, ad usuras & fructus tenebitur: & annale legatū alienari non potest, nisi in prouincia remota fuerit relictum.

Si autem hæres quæ ad pias [a] causas relicta sunt, nō impleuerit, dicens relictam sibi substantiā nō sufficere ad ista: præcipimus omni Falcidia [b] vacante, † quicquid inuenitur in tali substantia, ꝓficere prouisione sanctissimi locorum episcopi ad causas quibus relictū est. Si autem legatum ab aliquo ad pias relinquitur causas: iubemus intra sex menses [c] ab insinuatione testamenti numerandos, hoc modis omnibus præberi quibus relictum est. Si autem distulerint qui in hoc onerati sunt, huiusmodi præbere legatū, & fructus & vsuræ [d] & omne legitimum exigatur augmentum à tēpore mortis eius q hoc reliquit. Si autem annale legatum cuilibet venerabili domui relinquatur: si quidem qui hoc dare iussi sunt, aut locus ex quo iussum est hoc præberi, [e] in ipsa, aut vicina ꝓuincia fuerit: iubemus nullo modo legatum alienari. Si uero loca aut personæ ex quibus hoc dari præceptum est, longius fuerint: tunc liceat illis quibus hoc relictum est, si etiam pars obligata cōsentit, cōmutare legatū, & pro eo percipere reditus idoneos, & cum augmento non minus quartæ partis relictæ quantitatis, [f] & neq; plurimis tributis fiscalibus prægrauatos: aut vendere, si voluerint hmôi legatū, & non minus ꝓ precio percipere, quàm ex tali legato intra XXV. annos colligi turitata tamē, vt hmôi precium ad utilitatem prædictę venerabilis dom⁹, vbi relictum est, proficiat.

CAP. X. Vt de ijs quæ post epatum acquisierint epi, testari non possint.

De bonis post ademptam dignitatem quæsitis, episcopi testari prohibentur: nisi pręsumatur quæsita intuitu personę, non ecclesię: in pias tū causas pñs expendere. Bald.

Interdicimus † autē sanctissimis epis, res mobiles aut immobiles, seseq; mouētes, quæcunq; post epatum ad eos quoquo modo peruenerint, in proprios cognatos aut in alias quascunque trāsferre personas. In captiuorum vero redemptionem, & egentium pabula, & alias pias causas, aut pro vtilitate propriæ eccliæ, ex his expendere licentiam habeant: & qcqd ex hmôi rebus post obitū eorū in ipsorū facultate remāserit, iubem⁹ hoc ad ꝓprietatem eccliarū quarū sacerdotiū habuerunt, competere. [g] In illis enim solummodo rebus licentiam eis alienandi aut relinquēdi qbus voluerint, damus quas añ epatū ꝓbant [h] habuisse: post epatū vero, q̄ ex gñe sibi cōiuncto ad eos deuolutæ sunt, [i] qbus ab intestato vsq; ad quartū [k] gradū succedere poterūt. Hæc aūt oīa q̄ diximus de rebus quæ post epatū deuolutæ sunt ad sctīssimos epos, & i reuerēdissimis orphanotrophis, & ptochotrophis, & nosocomis, & xenodochis, [l] & gerōtocomis, & oibus alijs rectoribus venerabiliū domorū valere sancim⁹ i reb. q̄ i tpe ꝓpriæ administrationis scd̃m pdictū modū ad eos puenerūt. Si qs aūt † eps, aut clericus, aut cuiuslibet ecclesiastici grad⁹ minister, aut ecclīæ diaconissæ moriant̄ sine testamētis & legitimis successorib⁹, horū successio ecclesię [m] competat, in qua constituti fuerint.

CAP. XI. Ne hæretici ab ecclesijs vel priuatis res immobiles quoquo titulo accipiant: & ne speluncam fidei suæ ædificent.

Hæretici res ecclesiarū ab ecclesijs nullo modo recipere possunt. Item hęretici & Iudęi synagogā & spe-

---

[a] Ad pias. s. ecclesiæ, orphanotrophio, nosocomio, xenodochio, vel pauperibus: ut C. de sacrosan. eccl. l. illud. & ī. eo. §. si quis autem. Al.

[b] Falcidia. qa forte locum habet cū hæres quæ ad pias causas relicta sunt, ab initio forte implere noluit. si eīn sponte testatoris uoluntati paruisset, Falcidiā habere posset: ut ff. ad leg. Falcid. l. j. §. ad municipium. & C. ad leg. Falc. l. ij. s̄m Alb. & s̄m R. Vel distingue vtrum ecclesiæ simpliciter, id est deo: quo casu locum habet Falcidia. aut ecclesiæ, & ad causam piam, aut pro redēptione captiuorū: quo casu locū non habet, vt hic & ibi, vel melius fauore ecclesiæ dic correctum.

[c] Sex menses. immo intra annum videtur: ut ī. de hære. & Fal. §. illud. cōtra. Solu. hic est speciale.

[d] Vsuræ. hoc est contra ī. e. in princ. Solu. vt ibi.

[e] Præberi. puta fundum, vel vineam.

[f] Quantitatis. sic ī. de alie. & emphy. §. si vero secundum prædictum. & facit ff. de transac. l. cum hi. §. eam transactionem.

[g] Competere. olim in omnibus poterat testari: vt C. de epis. & cleri. l. sacrosanctæ. quæ hic corrigitur. Accur.

[h] Probantur. est ergo præsumptio ꝓ ecclesia. sic C. de donat. inter virum & vxorem. l. etiam. & ff. de dona. inter virum & vxo. l. Quintus. argum. contra. C. arbi. tu. l. si defunctus. Item not. quod ecclesiæ reseruare tenentur. vt & ī. de testit. § j colla. vij.

[i] Deuolutæ sunt. etiam per donationes inter uiuos factas secundum los.

[k] Ad quartum. de quarto gradu ideo dixit, quia vsque ad eum gradum verisimile est quod a talibus cognatus habēt, non occasione rerū ecclesiæ: sed in remotioribus contra est. Azo. si ergo vltra gradū istum daret illi quis, & non occasione rerū ecclesiæ: idem, ut sit tantum iuris præsumptio secundum Albe.

[l] Xenodochis. nisi forte renuntiauerit seculo, nam tūc non possunt facere de aliquo testamentum: ut ī. de mona. §. illud. collat. j. & not. hanc l. de prælatis. de subditis autē dices. ī. de sanctiss. epis. §. presbyteros.

[m] Ecclesiæ. & sic ecclesia vt vxor præfertur fisco, ut C. vnde vir & vxor. l. j.

Hære-

Margin notes:

† Cōcor. cum hoc tex. gl. in c. cū cēs. super verbo. iprobamus. post pri. extra de testa. & vlt. volu. & gl. fi. in c. ii. eo. ti.

† Cōcor. cū hoc §. c. j. cū gl. super verbo, ante. extra de testa. qd̄ c. vt puto, sumptum est ex hoc §. vt eius verba manifestāt.

† Cōcor. cū hoc §. c. requisiti. s̄ñ. cū glo. fi. extra d̄ test. & ca. vlt. in glo. super verbo bonorū in fin. extra d̄ suc. ab intestato.

a Mdecord. No. hbl ... ab actibus hmôi phiberi. qđ tacit ad id qđ est C. de iure emph. l. fi. §. finaût. & facit ad hûc §. C. lo & ɔdu. l. curialis. & l. milites. & l. fin.
b Et sancta ecclesia. s. si ita est & facit. C. de hæ. l. si quis orthodoxæ. in prin. Accursius.
c Vendicari. s. præcipimus.
d Indemnem. seruari. sic ff. loca. l. si quis ignorans.
e Sine satisdatione. Iudicatú solui.
f Alienare. s. præcipimus, & cócordat. C. de episc. & cler. l. orphanotrophos.
g Subiacere. imo hodie contra: vt j. de sanc. epis. §. œconomus. vel illa in œconomis & alijs gubernatoribus.

VT FRATRVM filij &c.

Quatuor habes partes, in quibus quatuor corriguntur leges. Prima infra eod. expeditur vsque ad §. illud. Secũda abinde vsque ad §. qa verò mulieres. Tertia abinde vsq; ad §. fi. prima est, vt fratrum &c. secunda, & vt mulieres & cæt. tertia, & rursus &c. quarta, & vt similes, &c.

& speluncam constituere non debent. Item etiam ab alijs quàm ecclesiis per emphyteusim vel conductionem possessiones accipere prohibentur. Bartolus.

Iubemus autem nullũ hæreticorum, a neq; p ɔductionẽ, neq; p ẽphyteusim, neq; p emptionẽ, aut alio quolibet mõ res ĩmobiles accipere a qualibet sctã eccl̃a, aut alio venerabili loco. si quid vero hæreticus pro tali causa præbuerit, amittat: hmõi vero res venerabili loco a quo etiam datæ sunt, vindicentur: rector autẽ domus qui ipsas res dedit hęretico, omni gubernatione remoueatur, & in monasterio recludatur, & vno anno a sancta communione segregetur: cum hęreticis prodiderit Christianos. Si autẽ orthodoxus possessionem habẽs, in qua est & sancta ecclesia, b alienauerit, aut reliquerit, aut per emphyteusim, aut per conductionem, aut quamlibet gubernationem hanc dederit Iudæo, aut Samaritano, aut Arriano, aut alij hęretico: sancta ecclesia eiusdem vici huiusmodi vindicet proprietatem alienationis. Si quis autẽ Nostras hæreticorum (quib. ẽt connumeramus Nestorianos, & Acephalos, & Eutychianistas) p̃sumpserit speluncam suæ incredulitatis ædificare, aut Iudæi nouam synagogam cõstituere: locorũ sancta ecclesia ædificia suæ proprietati defendat. Si vero quis per emphyteusim, aut conductionem, aut ẽt per quamcunque aliam gubernationem dederit possessionem hmõi personæ: si quidem sciebat dñs possessionis eius quia hęretico hanc cõmisit: oẽs reditus illius tpis quod in cõtractu transijt, ecclesię ciuitatis sub qua possessio constituta est, vindicarĩ c si vero ignorabat dñs possessionis quia hęreticus erat cui hæc cõmissa est, ipsum quidem do minũ p p ignorantiam indemnẽ seruari: d hæreticũ vero in vtroq; casu expelli de possessionib. & eius substantiã applicari fisco.

CA. XII. Vt orphanotrophi sint tutoribus similes, & ad instar eorum inuentarium conficiant.

Orphanotrophi sunt similes tutoribus & curatoribus: & debent conficere inuentarium sub gestis personarum publicarum. Barto.

Orphanotrophi vero, tutorum & curatorum fungantur officio: † ita tñ, vt ẽt sine satisdatione e conueniãtur de rebus orphanotrophijs & ipsis proprijs orphanis competentib. Res aũt competentes alicui orphanorum, publicis præsentibus tabularijs, aut sub gestis monumentorũ in hac q; dem regia ciuitate apud magistrũ cẽsus habitis: in prouincijs aũt apud iudices earum aut defensores locorum, orphanotrophijs accipere & custodire: & si necessariũ putauerint, ẽt alienare, f & precia earũ orphanis conseruare, aut alias res pro illis emere: non aũt subiacere g tutelarib. aut curatorijs rõnibus. seruari aũt iubemus venerabili orphanotrophio huius regiæ vrbis, & xenodochio quod vocatur sanctæ Mariæ † Sanso, & sub eius gubernatione constitutis oratorijs, aut xenonibus, aut venerabilibus domibus oĩa priuilegia quęcũq; habet maior sanctissima ecclesia Constantinopolitana. Quæ igitur per præsentem legem in perpetuum valituram nostra sanxit tranquillitas, tua celsitudo edictis solenniter in hac regia vrbe propositis, ad omnium studeat peruenire notitiam. Nos enim prouidebimus quatenus sine collatorum dispendio fiat ẽt prouincijs manifesta. Da. XV. Kal. Apri. Cõstan. Dn. Iust. PP. A. * Basil. V. C. Cons.

† Facit gl. in c. auditis. sup verbo, minoris. post prin. extra de in integ. restit.

† Legẽdũ Memoriç huius xenodochij meminit Procopius. Contius.

TITVLVS VII. Nouella 127.

VT FRATRVM FILII SVCCEDANT pariter ad imitationem fratrum etiã ascendentibus exstantibus. Et vt mulieres non insinuata antenuptiali donatione non lædantur: non insinuans autem vir, vel si competat nuptiale lucrum, eo non fruatur. Et rursus vt mulieres non secundo nubentes, dominæ sint partis sponsalitiæ largitatis, quantum pars facit vnius filij. Et vt similes sint pœnæ vtriusque sexus, dum sine causa rationabili repudium mittitur.

Filij fratrum ex vtroque latere coniuncti succedunt vna cum fratribus defuncti, & etiam cũ ascendentibus, sublata lege quæ contrarium disponebat. Angelus.

Idem A. Basso præfecto prætor orium.

NOstras leges emendare nos non piget, a vbiq; vtilitatẽ subiectis inuenire volentes. Meminimus igit̃ scripsisse legẽ, b p quã iussimus, vt si qs moriat̃ relinquẽs fratres, & alterius fratris filios p̃mortui, ad similitudinẽ fratrũ, & p̃mortui f̃ris filij ad h̃ditatẽ vocent̃ paternũ ad ingrediẽtes gradũ, & illius ferẽtes portionẽ. Si vero moriẽs relinquat ascẽdẽtiũ aliquos, & fratres ex vtriq; parẽtib. coniũctos sibi, c & filios ex p̃mortuo fratre: fratres qdẽ iussimus f p ipsam legẽ cũ parentibus vocari: fratris vero filios exclusimus.

CA. I. Vt fratrum filij succedant, etiam ascendentibus primi gradus exstantibus.

Hoc itaq; iustẽ corrigẽtes sancimus: vt si qs moriẽs relinquat ascendẽtiũ aliquẽ, & fratres q possũt cũ parẽtib. vocari, & alterius p̃mortui fratris filios: cũ ascẽdẽtib. & fratrib. vocent̃ ẽt præmortui fratris filij: & tantam accipiant portionẽ, quãtã eorũ futurus erat p̃r accipere si vixisset. Hoc vero sancimus de illis filijs fratris, quorũ p̃r ex vtroq; parẽte iũgebat̃ defũcto. & absolute dicimus: ordinẽ, qñ cũ solis vocant̃ fratrib. eũdẽ eos habere iubemus & qñ cũ fratrib. vocant̃ aliq ascẽdentiũ ad h̃ditatẽ, d [hoc iubẽtes ex Kalendis Ianuarijs p̃sentis indictionis vndecimæ.] †

CA. II. Quando donatio propter nuptias insinuationi subiaceat.

Illud quoq; dignũ correctiõe aliqua eẽ iudicãtes, partẽ hoc p̃sentis facim' legis. ex ipso.n. rerũ inueniẽtes experimẽto, necessarium eẽ mulierib. actis monumẽtorũ antenuptiales donationes insinuari, vt vel si principalia instrumẽta peant, (qđ facile ẽ) p monumẽta e mrimonij eius probatio maneat: sancimus necessitatẽ habere viros ipsos, aut ẽt q p eis f antenuptiales donatiões scribũt, si qngẽtorũ solidorũ trãscẽdũt quãtitatẽ, isinuare eã in actis monumẽtorũ, in regia qdẽ ciuitate apud magistrũ cẽsus, f in p̃uincijs aũt apud vniuscuiusq; ciuitatis defensorẽ, aut apud quos oino talia documẽta cõfici g possũt. Si vero ñ insinuẽt eas: quãtũ qdẽ ad partẽ mulieris ẽt sic eas valere iubem': & si tps fiat exactiõis, h donatiõis, i & k partis ei': ñ opponi mulieri ñ isinuatã fuisse l donationẽ. Si vero donaliũ pacta & horũ euẽtus parti viri concedũt actionẽ dotis, aut ẽt eius partis: m nullã eũ hẽre iubemus actionẽ, n si nõ donationẽ insinuauit in actis monumẽtorũ, sicut dictũ est. viris eñ habẽtib. potestatẽ insinuare donatiões, p nõ insinuatis piculũ mulieribus imminere, ineptum nobis eẽ videtur.

Cap. III. Vt mulier quæ ad secundas non transit nuptias, tantum habeat quantum vnus filiorum.

Quia vero mulieres ad secundas nuptias non veniẽtes, portione aliqua dignas vltra eas q̃ scđo nubũt, eẽ putamus: o si qua amisso viro, alterius abstineat nuptijs, hẽre qdẽ eã vsũ antenuptialis donationis, sicut prius sancimus: p habere vero eã & p̃prietatis tm, quãtũ filiorũ quãtitas faciat: vt f̃m p̃prietatis rõnem vnius & ipsa filij p̃sonã obtinere videat̃: q Hoc vero valere nõ in m̃ribus solis iubemus, sed ẽt in p̃ribus, & alijs ascẽdẽtibus volumus ad secundas nuptias non venientibus.

CAP. IIII. Matrimonium sine causa dissoluendum non esse.

r QVIA vero interdiximus dudum per nostram legem & viris s & mulieribus repudia mittere, & transigere t matrimo-

a Nostras. Nõ piget. meli' est seipsum corrigere, quam ab alio corrigi expectare: vt s. de nupt. §. ij. collat. iiij.

b Legem. s. de hæredi. ab intest. §. si igitur defunctus. in fi. quã corrigit hic.

c Sibi. i. similiter reliquerit.

d Ad hæreditatẽ. q. d. idem est ordo casus & ius, siue hi nepotes cum solis thejis vocantur, siue cum thejis & superioribus.

e Monumenta. i. exempla primi instrumenti, & exemplificata coram iudice. creditur ergo exemplo, vt C. de re iudi. l. fi. & sic est contra sup. vt spõ. larg. §. ad hæc. Sol. hic fuit facta insinuatio coram ordinario iudice: vt patet ex sequentibus: quia sic dicit, quod debet fieri. tunc. n. exemplum valet: vt hic, & ff. de admini. tuto. l. chirographis. & C. de testa. l. publicati. aliàs si non sic insinuetur, non valet. vt in contrario.

f Pro eis. puta patres. Accur.

g Confici. vt corã defensore ciuitatis: vt in authẽ. de defen ciu §. nulla. & C. de do. le. in hac.

h Exactionis. qa extitit casus quo mulier pacta est de lucranda donatione pp nup. puta p̃mortuo marito secundum Ioan.

i Donationis. s. to tius. Accur.

k Et. pro id est.

l Insinuatam fuisse. hic innouat. vt vt s. vt spon lar. in prin. & sumitur hic quod est. C. de do. antenup. l. fi. & authen eo decursum. in fine.

m Patris. i. datã ei lucrũ casu existente, de quo pactus est de lucranda dote: vt puta p̃mortua vxore, f̃m Ioan.

n Actionem. s. in eo quod excedit eã quãtitatem quæ nõ debet insinuari f̃m Io. argu. C. de do. l. si quis argẽtum. §. sed in oibus. & hoc ideo dico, quod vir vel mulier debet lucrari ex pacto in alio s quo non est pactum lucrari: cum non sit simplex donatio, & non est necessaria insinuatio.

o Putamus. vt s. de nupt. §. hinc nos. & C. de secun. nup l. generaliter.

p Sancimus. per s illam supra, neque virum quod ex do. § præterea.

q Videatur. corrigitur ergo quod est s. neq; virum. §. præterea. vbi non distinguebat.

r Viris quæ est. s. vel si. ma. & auiæ. §. qa vero legẽ dudũ.

t Trãsigere. i. soluere. Dissie-

Corrigere se est honestius, quam ab alio corrigi.

† Hinc cõstat in Haloandrina editione ppe sã eẽ deprauatã Nouel. 118. de qua hic loquitur. Contius.

Inclusa desunt i Græco Scrimgeri. sed leguntur i Græc. Haloandr. & oibus vulg. manuscript. Contius.

†Gl in e. cũ i ime. sup verb. sedis. in me. i ver. atẽ si fnia redacta est. extra de offic. dele. inducit hũc textũ ad hoc q̃ si fnia delegati sit redacta i publicã mã, quod facit plenã fidem absq; ostẽsione cõmissionis superioris.

a Differentiam: quantum ad pœnā. b Cognita quę cau sæ sunt in prædicta constitutione vt lic. ma. & auię. §. quia vero plurimas. c Hoc. scilicet separate matrimonia sine causa legitime cognita. d In viro. contra §. vt lice. ma. & auię. §. quia vero legem dudum. Sol. hic illam corrigit: vt ibi diximus. Alii dicūt hic æquiparare corporales pœnas, non pecuniarias: quod nihil est. e Proximas. Not. par delictum parem exigere pœnam, vt C de epis. & cle. l. si quenquam fallit. ff. de pœ l. quædam & de incen. rui. naufr. l. Pedius.

Pœnam similem par delictum exigit.

matrimonia (nisi tamen quędam sit causa nostræ legi cognita) & pœnas hoc facientibus & viris & mulieribus imposuimus: mutationem quandam circa pœnas viri ac mulieris facientes, & ad melius hoc transformantes, sancimus nullam esse drīam [a] quantū ad pœnam inter virum & mulierem hoc præsumētes: sed ijsdem pœnis quæ cōtra mulieres a nobis definitæ sunt, si sine causa nostræ legi cognita [b] mrīmonia d. strahant, ēt viros subdi hoc[c] pręsumētes, & similes pœnas esse in viro, [d] & in muliere. In delicto enim æquali proximas [e] eis imminere pœnas, iustum esse putamus. Præsentem igitur generalem legem nostrā manifestam tua gloria faciat pemedicta solennia & ijs qui hāc maximā ciuitatē & ꝑ prouincias habitant: vt nullus hominū, quæ ad salutē cōem sancita sunt a nobis, ignoret. Da. V. Kal. Septē. Cōstan. Dn. Iusti. PP. Aug. anno. XXII. post cons. Basilij V.C. anno. VII. †

DE RESTITV tione, &c.

Huius sensum accipe ex rubrica: & ponit tantū de vno testamento, in quo multa sunt disposita & de quodam codicillo, & literam non lego, nisi vt notem. ar. infra eo §. manifestum.

Anta nobis.

† Ne puto ex cōparatione indictionis vndecimæ quæ hac lege notatur, esse legendum. Cōtius.

Desunt hic multæ nouellæ, quæ postea reperientur.

TITVLVS VIII. Nouella 159.

DE RESTITVTIONE FIDEI-commissi, & nomine familiæ quod vsque ad quartum † gradum locum habet, & ꝙ familiæ nomine nurus etiam continetur.

† In Græcis editionib. legitur ... sed constat ex ipsa cōstitutione legendum, quartū. Contius.

Alienationis prohibitio perpetua vltra quartam generationem non extenditur, nominalis autem alios non continet. & vltimus de familia superstes res ad eum venientes in quamcunque personam alienare potest: appellatione quoque familiæ nurus continetur. Bart.

Imp. Iustinia. A. Petro gloriosiss. sacrorū præto. præfecto, iterū exconsule & patricio.

Anta nobis humanitatis cura est, vt neq; priuatas cognitiones, quæ videntur nobis qōnem excedere iudicialē, legibus nostris definire dedignemur: n q; cognitionē priuatā excedentem audire iudicia, per circuitus longos litigantes tradere afflictioni. Alexander igitur gloriosus suggessit nobis multoties Hierium gloriosæ memoriæ patrem suū scribentem testamentū, nominibus istis vsum: Volo aūt & iubeo meos hr̄des Constantinū quidē virum clarissimū deputatam ei domū cū oī (sicut superius scriptum est) coniuncto ei iure: & proastiū quod in Cuparijs est, cū oī (sicut superius dictū est) cōpetenti ei iure, & domū quæ in Antiochia est, Catamianū: Antimiū vero dulcissimū proastiū quod in Blacerna est. Cataeugeniū & Iulianū gloriosæ memoriæ viros proastiū quod in summitate sinus Substenticij est, quōdā Cataarchaliriū gloriosæ memoriæ: Calliopiū vero virū clarissimū proastiū Habitariū siue Cataphilotiū. Alexandrū virū gloriosissimum proastiū qd in Venetis est, nō alienari, nō ꝑ vēditionē, nō ꝑ donationē, nó per cómutationē, nō aliter quolibet mō neq; eijci, neq; alienari ipsā domū, aut supra scripta pastia a meo noie, & mea familia: sed si qd orandū est mihi, fiant eis filij: & in filijs & in nepotibus legitimis, aut naturalib. si defuncti sunt, relíquere vnūquemq; eorū qđ deputatū est proastiū, & domus tā in adiacentibus huic regiæ ciuitati, quàm in Antiochia, filijs & nepotibus singulorū legitimis, ac naturalib. credo enim ꝙ nō deponāt neq; super naturalibus filijs aut nepotibus meā dispositionē & voluntatē. Si vero oino sine filijs oēs, aut quidā, aut vnus ex eis moriat, (quod absit) volo & iubeo eos ꝗ sine filijs aut sine filio futuri sunt morituri, restituere supstitibus, siue superstiti eorū fratri suprascripras domos, tā hic ꝗ in Antiochia, & præmanifestata quinq; proastia, cum oī eorum iure, & omnibus competētibus indesinenter, vacante videlicet inter eos de fideicommissis aut legatis satisdatione. Volo enim & iubeo non exigere eos ab inuicē huiusmodi satisdationes, præsumentes siue præsumentem præter meam paternam & amabilem circa eos intentionem exigere fratres suos, aut fratrem satisdationem in his prohibitis alienari rebus: omnino eos fideicommisso cadere. Et hæc quidem in testamento dixit: scripsit autem & codicillos hmōi, & in ipsis vsus est huiusmodi verbis: Manifestum igitur facio, quia dudum quidem in scriptis feci testamentum, & qu e

Legatū testamēto pōt per codicillos adimi.

a Aut subtraho. Not. ergo pro opin. Io. q in codicillo potest adimi testamento legatum relictum, licet nō sit testa. confirmatum: & pro hoc ff. de ali. & ci. leg. l. liber. sed Pla & M. contra, ni si sint testamento confirmati: & p se inducunt ff. de testa. l. hæredes palā. §. sed quia posset. Sed certe in institutione illa intelligimus, ut mutari non possit, nisi a capite omnia fiant.

Volnis-

in eo sunt, scd'm placitū mihi modū disposui, volo & iubeo oīa quæcunq; eodem testamento continent, oīmodo valere, præter illa sola, quæ in hoc meo codicillo permuto, aut subtraho a aliqua de relicta legata. Volo igit & iubeo proastium meū quod appellat Cuparia, quod in prędicto testamē to Constantino viro magnifico filio meo dereliqui, dari & pertinere per fecto possessionis & dominij iure Hierio viro clarissimo & Eugenistato meo nepoti filio Cōstātini viri magnifici integrū ipsum pastiū cum oībus quæ in eo sunt prætorijs, & ascēsum, & descēsum: oībus ēt coniunctis siue illatis cū conclaui domuū, & ergasterijs, & balneo, & hortis, tam intra q̄ extra muros: & hippodromū, & quod in eo est hortū, & cisternā, & oīa oīno quocunque modo cōpetentia mihi iura super isto ipso proastio: dari quidē volo eundē proastium prædicto viro clarissimo meo nepoti Hierio facto suæ ptātis per emancipationem a suo patre post obitum meū: nulla data licentia ei viro honesto nepoti meo, sed neque his, siue ex hoc meo testamento, siue ex testamento eiusdē viri clarissimi mei nepotis suscipien tibus iura eius vendere aut permutare, aut donare alicui, aut quocunq; modo alienare aut ipsum proastium, aut partem aliquā ex eo, aut ius pp quod volo eundē proastium, siue domum adiacentem intra ianuas, quæ ducunt circa venerabile oratorium sanctæ ecclesiæ, permanere per oīa & perpetuare in mea familia, & nunquam egredi de meo nomine. Volo autem & iubeo, si contigerit prædictum virum honestū meum nepotē Hierium mori impuberem, aut post pubertatem sine filijs tamē ex legitimo matrimonio ei ꝓgenitis, peruenire & cōpetere siue restituere possessionem & proprietatē eiusdē proastij siue domus viro magnifico eius patri Constantino, sub eadē conditione nō alienari aliquando de mea familia, aut de meo nomine: in istis quidem ipsum procedere, Hierij vero gloriosissimi domū quæ in Theopolitis adiacet ei, & ex paterna in eū peruenit successione, alijs vendidit personis: eam vero domum, quæ in hac felicissima ciuitate, insuper & per codicillos datū sibi proastium, in quibus omnibus alienatio interdicta est, Constantino gloriosissimo eius transmittere filio. Illum vero mox prægnantem relinquentē vxorem uita functum, scripsit testamentum per quod dispo suit, si non nascant filij, aut natus impubes moriatur: tam matrē suam Mariam gloriosissimam, quām eius vxorem nobilissimam Mariam, in eius vocari successionem: & quoniam nata fuit filia, & ipsa pupilla & tenera adhuc ætate ex hominibus decessit, in prædictas nobilissimas peruenire mulieres: reliquæ vero substantiæ quæ in hac magna ciuitate sunt, domus insuper & proastiū expressim in codicillis gloriosissimo relicta sunt Hierio: locum forsitan tā ex testamento, quām ex codicillorum sermonibus adhibere: ipse domū, & proastium defendere solus, de Hierij gloriosissimi familia derelicta: quæ nunc & primum habens in Hierio meo nomine gradū. Sed ij qui pro Maria & Maria gloriosissimis fœminis verba faciebant, testamenti quidem verbis nullum dicebant locum habere, neq; cum legitur Alexandrum virum gloriosissimum locum habere, & vtrunq; suū perficere ipsum & citra Constātinū gloriosæ memoriæ quām ad hos tanquam ad locum, & alienantem proastium quod ei derelictum est: super qđ alienationem inæqualiter alijs quod ei pater interdicens competit, & alios fratrum eius hoc facere, & nostras leges: quoniam omnes continue, in quibus tale aliquid dispositum est, transgredi defuncti voluntatē oībus similiter substitutionē dicere, vt non permittas eis inuicem pulsantes multis pro vna cognitione iudicijs subijciant. Ideo positas nos rememorare leges. Alexander verò gloriosus magis quidem, & de proprijs alterutrum rectè visus est appellare. Super codicillū enim sapientē, & de residuis reb' voluntatē suā defunctum facientē, familiæ reseruari uolens: sed in proastio iustioribus verbis visus, nihil rectè ei alienationē conferre, illas ex imperiali hoc facere impellēti iussione, venerabilibus pro his verbis usa est pars alterutra, tam testatoris interpretantis voluntatem, quām nostris utentibus legibus, quæ sibi expedire putabant. Nos igitur legis & testamenti interpretationē ꝓpositam non sola sententia, sed lege complecti cognitionis decisionem putauimus oportere: tam ut præsentem quæstionem decernamus, quā reliquis auferamus

de

Alienationis ꝓhibitio vltra filiū non extēdit.

[a] Voluisse. No. prohibitionem alienationis vltra filium non extendi nisi expresse dicatur. & facit. ff. de leg. j. l. filiusfamilias. §. diui.

VT NVLLI IVdicum &c.

[b] Vęcunq; subiecto . rū. sub an. pertinent.

[c] Semper. subaudi cupientes. Accur.

de hmôi cōtentiones, vnde subtilius test m̄ cōsiderantes, verbis ipsis inuenimus hęredib. demonstratis filijs alienationē interdictā, qſi futuri essent sine filijs fungi vitā: nō vlterius vero ijs q̄ solum eis successerint filijs: sed sufficere defunctorū vsq; ad filiū stare interdictionē. Si.n. & ipsi filios relinquētes moriant, quod est relictū, neque in lōgiore a filiorū vita alienationis prohibitionē voluisse [a] facere: codicillū vero in ꝓastio solo factū prohibere: & ijs q ex testō Hierio gloriosæ memoriæ iuniore dicimus res suscipientib. proastiū alienare. Etenim istis qui remanserūt, vellè defunctū ꝑpetuè in familia manere sua: ea q̄dem q̄ in quæstionem deducta sunt, talia cōsiderantes oportere humilitatis cognitionē in alijs q̄dem rebus q̄ Constantinus gloriosæ memoriæ Hierio seniori, de q̄bus ex testō factus est dn̄s, nihil accipere: ex his existimauimus bene suggerere q̄stionem: vacare vero in istis actione non Alexandrū solū virū gloriosum, sed ēt reliquā oēm familiā: ex testamenti verbis, vsq; ad filios solū stare prohibitionē: & ipsum Hieriū gloriosę memoriæ filiū, ꝑ quos ei facientes hoīes Imariposeos Hierij iura, q post eos familiæ substituentes partē alienauerūt, q̄ apud eos tanq̄ in substitutione ex voluntate interdictorū vnius: in proastio vero, neq; si dn̄m codicilli Hieriū ostendant gloriosæ memoriæ: multū nobis visum est plenum esse pietate, quatuor postea generationes hmôi in medium deduci q̄stionem. Nūc igit gloriosis fœminis Maria & Maria adhuc superstitib. quas & ipsas in familia iacendo nr̄is legibus, & hmôi verbis ꝑ meritis non rectè neq; cōpetenter Alexander gloriosus ad se venientē instituit litē: transeundo vero, & istorū quatuor gn̄ones transisse vident: nō facere q̄dē antiquā taliter iudicis cognitionē tradi maxime cōstituens filia adhuc pupillaris taliter ætatis functa vita: vt si ēt sine testō ille esset, in matrē eius ꝑuenire proastiū: nō ipsius nouellę vero legi: vtpote factę horū cā, & nullis Hierij gloriosæ memoriæ hr̄dibus circa voluntatē peccantib. eius. etenim testamentū Cōstantinus scribens, substitutiones aliquas fecit, filia defuncta impubere: at tamen nil ex hoc introducit magnū; & ipsius s̄m hoc legis pupillę m̄ri substantiam ꝑbente marito circa transitū eā. Sancimus igit neq; Alexādrū virū gloriosum, aut eius filios, neq; successores relinquere gloriosæ memoriæ seniores filios, neq; aliū quendā ex oibus in eius cōstitutum familia, q̄ ꝯtra Mariā & Mariam gloriosas fœminas occasione rerū apud eas cōstitutarū, aut contra alios agere, apud quos res constitutæ sunt: nūc aūt in q̄bus futuro peruenerint tp̄e, in q̄bus Hierius gloriosę memoriæ prohibens fecit alienationem, aut oīno quo memoriā prohibitione & familię nomen, & aliquod ius fabricare ex hoc: vt alijs Hierij gloriosę memoriæ filijs ipsis alienantib. & conueniētibus, sicut & reliquorum alienationib. & primitus leuarentur, & ipsis successorib. q̄ possunt actiones cōpetere de hoc & alijs, quos apprehendentes relinquimus intellectui ad hmôi nobis sufficientibus iudicium & legislationem: & hāc esse decisionem nō ꝑ̄sentis cognitionis solùm, sed reliquarū, in q̄bus prohibitiones factę hmôi successionis tantę processerunt, & hr̄dum vltimus per mediū aliquem pupillū successerit. Tūc enim tempus & exteris a familia primi prohibentis licentiam habebit ex pręsenti nr̄a lege transmittere res. Cōmonem enim hāc fecimus legem tam pręsentis cognitionis, quam post hanc euenientium taliter prohibitionē, tam euenientē nunc dirimentes cōtentionē, quā eas, q̄ futurę sunt resecantes. Dat. Kal. Ianua. Constanti. Dn. Iust. PP. A. [*] Iohannes & Curius subditis obtulimus.

TITVLVS IX.

Nouell. 134. De vicarijs.

VT NVLLI IVDICVM LICEAT habere loci seruatorem † nisi certis ex causis diuina concesserit iussio.

† τοπο τηρητήν, vicarium transtulit Haloander. Con.

Nullus iudex potest in loco cuius sibi gubernatio commissa est, committere loci conseruatorem, id est vicarium, nisi imperator tempore expeditionis vel necessitatis ei concesserit. Aug.

In nomine domini Iesu Christi dei nostri, Imperator Cesar, Flauius Iustinianus, Alemanicus, Gotthicus, Francicus, Germanicus, felix, pius, gloriosus, victor, triumphator, nunquam nō colendus: Augustus, Musonio pręfecto vrbis.

PRAEFATIO.

Vęcunque ad vtilitatem nostrorum subiectorum, [b] intentionem habere semper: [c]

 inueni-

inuenimus diuersas læsiones nostris subiectis inferri ab emissis vicarijs in prouincias ab aliquibus ciuilibus & militaribus iudicibus: a & de hoc dudum legem b scripsimus, particularem aliquam facientes rei emendationem.

CAP. I. Ne vlli magistratuum liceat constituere vicarios.

NVNC verò perfecte iurare nostros subiectos studentes, sancimus nullam licentiam habere pro tempore præfectos tam Orientis quam Illyrici prætoriorum, aut comitem largitionum, aut comitem priuatarum, locorum seruatores destinare in prouincias, aut ipsos prouinciarum iudices facere, & proprij cinguli loci seruatores emittere, sed neque vicarios iudices in creditis eis prouincijs loci seruatores emittere in qualibet ciuitate. c Solum vero iubemus esse loci seruatores præfecturæ in Hosdruma, † & in Mesopotamia & si necessitas vocauerit, d in alijs locis tempore expeditionis pro nutrimento eis destinato: & hoc quidem per nostram iussionem. His insuper iubemus, vt neque magistri militum, neque duces in prouincijs in quibus administrare iussi sunt, loci seruatores, aut biocolytas, aut latronum expulsores. Si vero contigerit, necessitate faciente, siue magistros militum, siue duces destinari per nostram iussionem in alijs locis: tunc fieri loci seruatores absentes, & hoc secundum nostram præceptionem. Nulli vero liceat ciuili aut militari iudici circumire prouinciam sine causa necessaria. Si vero aliqua necessitas vocauerit tale aliquid fieri: expensis proprijs ; hoc facere iubemus f tam iudices, quam competens & obediens eis officium. Neque vero angarijs, aut ijs quæ vocantur epidimiticis, g aut alio quolibet dispendio grauare nostros subiectos: neque consuetudines nominare, aut quærere, quas forsitan aliqui prædictorum in proprium lucrum iniuste adinuenerunt. Malè h enim † adinuenta, malæque consuetudines, neque ex longo tempore, neque ex longa consuetudine confirmantur: scientibus omnibus prædictis iudicibus ciuilibus & militaribus, quod si aliquid præter hoc fiat, & qui facit, si loci seruator est, viginti librarum auri inferet pœnam, & cingulo spoliabitur: & qui fieri se acquieuit, cadens propria substantia, exilio subjicietur. Ad maiorem autem nostræ dispositionis cautelam, iubemus per loca episcopos, & prouinciarum rectores, & eos qui ciuitates habitant, nullum contra præsentem nostram dispositionem suscipere biocolytam, aut latronum persecutorem. omnino enim nullum iudicum ciuilium aut militarium constitutum in prouincia habere loci seruatorem concedimus. Præcipue quidem iubemus prouinciarum rectores sic recte conuersari, aut res gubernare, vt non necessitas fiat de qualibet re debente i quæri, aut gubernari, k ad prouincias aliquem destinari. Si vero opus fuerit transmitti aliquos in prouincias occasione publicarum exactionum, aut quarumlibet emergentium querelarum, neque ordinem neque nomen habere loci seruatoris. Destinatus vero in prouinciam, nullum subiectis inferat dispendium: creditum vero sibi opus adimpleat, iudice prouinciæ eum & eius officium adiuuante. Si vero contra ipsum iudicem fortè accusatum transmittatur: tunc iubemus & prouinciale officium obedire ei. Quemadmodum enim prohibemus loci seruatores fieri: ita omne periculum iubemus habere iudices prouinciarum, & eorum officium: vt sollicitudinem faciant tam publicarum exactionum, quam locorum quietem: & vt omnis iniustitia & læsio suspendatur. In quibus vero prouincijs aut iudices, † aut exactores sunt fiscalium, & opus habuerint aliquo adiutorio: iubemus iudices prouinciarum & officia eorum omne solatium & studium eis conferre, vt sine impedimento fiscalium exactio procedat. Et omnes quæ motæ fuerint siue ciuiles siue criminales causæ, & competentes prouinciarum iudices ipsos iubemus inquirere, vt illi proprio periculo has discutiant, & legitimum finem eis imponant. Super hoc autem iubemus l prouinciarum iudices mox qui futuri sunt cingula suscipere, siue

---

a Iudicibus. reperto inuenimus.
b Legem. vt s. vt iudic. sine quoquo suffra. fiant. collat. ij.
c Ciuitate sed idem phibet: vt i. de col. ij. §. ad hoc prohibemus. Accur.
d Vocauerit alias exegerit & fuerit necessitas & utilitas. Accursius.
e Expulsores. sub audi destinent. Acc.
f Hoc fieri iubemus: vt s. de mand. princ. § illud collatio. iij.
g Epidemeticis genus est expensæ. Ac.
h Male. No male consuetudinem nõ seruandam: vt hic, & C. de vsur. l. cõ. in fine. & ff. de legi. & senatuscon. l. quod non ratione. & C. q sit long. consue. l. ij. l. fi. & in decre dist. viij c iiij & dist. ix. c. j & in noua constitutione Friderichi de statutis. § j.
i Debẽte. al. debentes i. ad quęrendũ debẽtem aliquam rem.
k Aut gubernari. i. ad gubernandum quamlibet rem. alias est in littera de qualibet re debentem: alias de qualibet re debente.
l Super hoc autẽ iubemus. fingitur ergo cautum esse: vbi non est cautũ, ut ff. de adopt. l. his verbis. & C. de rei vxo act. in prin. & ff. si cui plusquam per leg. Falci. l. j. in fi. & respon.

Rerum

† Osdroena.

Sic ep̃s tenẽ mittere pdicatores p diœcesim suã suis expensis: vt in c. inter cetera eũ gl. sup ver bo, subministrẽt extra de offi. ordi.

† Concor. c. vlt. extra de cõ sue. & c. cũ ecclesia de simo. c. cũ haberet. de eo qui du. in vxo. quam polluit p adulte.

† Leg. ẽd. vindices. de his vi de apud Nicephorum inecclesi. histo ria. Con.

sive præsentes, sive absentes sint, cautelam impendere tam præfecturæ, quàm nostris largitionibus, & comiti privatarum pro inferendis pecunijs unicuique prædictarũ dignitatum: cum & si non caveant, tanquam facientes cautelam, ita iubemus eos & eorũ officia subiacere prædictis dignitatibus. In illis vero civitatibus & provincijs nolumus iudices periclitari pro fiscalibus, & exigi, in quibus neq; scriniarij, neque iudices, neque alij quidam proprio pꝛiculo exactionẽ faciũt.

Nullus occasione lucrorũ iniquitates & iniustitias facere debet. Item iudices ordinarij, ac etiam delegati, ac ẽt si sint delegati a principe, appellationes suscipere debent: quibus pendentibus nihil innovari debet. Bartolus.

ET hoc pervenit ad nos, ꝙ quidam provinciarum iudices ita inique agunt occasione lucrorũ, ut neq; testamenta concedant facere, neque facta insinuare, neque nuptias aliquas facere, aut super nuptialibus donationib. monumenta componere, neque defunctorum corpora sepulturæ tradi: neque rerũ descriptionẽ [a] concedunt fieri, aut aliud quid hmôi agi aut ex gestis aut ex testimonijs. Propterea interdicimus oibus iudicibus tam civilibus quàm militaribus, & eorum officijs, aut alij cuilibet tale aliquid præsumere. Si uero quidam hmôi odibilem rem in quolibet loco nostræ reipublicæ præsumpserit agere, aut ministrare ei qui hoc pꝛsumpserit facere: iubemus huiusmodi extra cingulum factos, in exilium destinari: & de substantia eorum eveniens dispendium, læsis in duplum restitui [b] non sublato ab eis neque alio quidem ex legibus adiutorio. Omnem vero damus licentiam locorum sanctissimis episcopis, & primatibus civitatũ, hmôi præsumptiones prohibere: & studere ut hæc omnia sine impedimento & sine dispendio secundum legum virtutem procedant, & de his nobis nunciare. Illas vero q̃ secundum leges offeruntur appellationes, suscipere volumus omnino iudices, [c] & eos qui secundum nostram iussionem specialiter (quia [d] & a divinis licet appellare iudicibus) audiunt, sive maiores sive minores sint: & edere gesta sine aliqua dilatione [e] litigantibus, ut quæstio legitima de his procedat. Super hoc iubemus appellatione porrecta secundum leges, neque exactionem fieri, [f] neq; possessionem rerum transferri usq; ad definitum sup ea iudiciũ.

Iudices debent secundum leges delinquentes punire, non alios pro alijs comprehendere, nec dãna inferre, nec pignorationes nec repræsalias facere, nec delicta vendere, pœna contra facientibus imminente. Bartolus.

Quoniam vero † cõtingit adulteria, aut raptus mulierũ, aut homicidia, aut alia quælibet crimina in provincijs committi: iubemus provinciarũ iudices oĩa ẽm leges vindicare, & peccantes tenere, & non alios [g] † pro alijs, aut ex quibus nati sunt vicis, [h] qui crimina pꝛsumpserunt, alium ꝓ alio comprehendere, [i] aut damnũ eorũ inferre vicis: sed neque pignorationes facere propter peccantem, aut criminis vindictam proprij lucri cã inferre, aut delinquẽtium res proprium lucrum facere. Nos ẽm reos quidem ex legibus pœnas sustinere volumus: damna vero subiectis nostris, aut lucrum ex hoc iudicibus, aut eorum hominibus [k] sive officialibus fieri nullatenus cõcedimus: ut ne ꝑ rerũ desiderium inveniãtur iniuste aliquos castigantes, aut peccantes vendere. Si enim pter hęc fiat: ipse provinciæ iudex oẽ ex hoc accidens damnum læsis medebiť, & supplicijs subiectus, exilio tradeť, & cõsiliarius eis simile sustinebit supplicium, si factus a iudice cõtra leges, in scriptis consentiat. Officium vero eius, & alij qui circa hoc ꝑ lucrum proprium ei obsecundant: non solum damna læsis compellẽtur restituere sed culpabiliores eorum legalibus supplicijs subiecti, exilio tradentur.

CAP.

---

a Rerum descriptionem. puta inventarium.

b Restitui. Not. in duplum teneri illũ qui impedivit aliquid mihi relinqui. olim percipiebat qđ testator volebat, cetera fisco dabantur. ut ff. ad Trebel. l. iij. §. fi. & d. ai. ℥ ut cum de appel. cog. §. si cõiunctus. collat. viij.

c Iudices. si est recipienda appellatio, iudex eam recipere dẽt: aliàs punitur, ut hic, & ℥. de iudi. §. nostros. & C. de ap. l. quoniam. ẽt si a principe sit delegatus. & tunc ad principem appellatur, ut hic, & C. quorum appel. non re per totũ. Item si non est recipienda, non debet recipere, ut quia pꝛfectus licentiam dedit, ut ℥. ut spon. lar. §. aliud hac colla.

d Quia. interpositio est. Accur.

e Dilatione. C. de ap. l. iudicibus. contra. ibi dr̃ ꝙ intra xxx. dies debet edere, hic sine dilatiõe: unde hanc ẽm illã, & dic sive dilatione. s. maiore.

f Exactionem fieri. nam nihil est innovandum appell. pen. ut C. de appel. l. i. j. & ff. nil innova. per totum.

g Et non alios. ut C. de pœnis. l. sancimus. & ff. de pœn. l. crimen.

h Vicis. Not. contra potestatem qui punit contratam pro aliquo delinquente. Accur.

i Comprehendere. ut ℥. ut non fiant pigno. § j.

k Hominibus. ut ℥. de man. princ. §. oportet. colla iij. plene dices. j̃. eo. §. fin. Accur.

Appellare an & qñ & apud quẽ liceat.

Definitio

† Iste §. est elegantissimus, & plenus philosophiæ.

Conco. l. sancimus C. de pœnis & ca. q̃ sũt. extra de his q̃ fi. a ma. parte ca. & in gl. pen. in cap. sicut tuis, cum gl. super verbo, deprehẽsum extra de simo.

CAP. II. Vt rei criminum edictis legitimis euocentur.

Criminosus edictis legitimis est vocandus, & eo latitante iudex legitime procedere debet. eo vero in alia prouincia degente, capiendus est: & ad locũ delicti transmittendus, vt ibi supplicium patiatur: pœna contra facientibus imminente. Barto.

Si vero [f] qs cõprehẽsorũ criminũ latuerit, aut reliquerit ꝓuinciam illã in qua crimina deliqt: iubemus legitimis edictis a iudice euocari eum: & si non obediat, illa in eum ꝓcedere quę nr̃is legib. definita [a] sunt. Si vero cognoscat ꝙ in alia ꝓuincia degit, iubemus ꝓuincię illius iudicem in qua peccati qd hmõi cõtigerit, epistola publica vti [b] ad ꝓuincię illius iudicẽ ĩ qua delinquens ꝑsona degit: illũ vero q publicas susceperit litteras, & piculo suo & officij sui cõprehẽdere [c] hmõi, & ad iudicẽ ꝓuincię transmittere ĩ qua peccauit, supplicijs legitimis subijciendũ. Si vero q publicã epistolam susceperit, neglexerit hoc facere, aut officiũ ei° tradere, aut ĩperata neglexerit: tũc ... ipsũ iudicẽ tres auri libras, & officiũ eius alias tres pro pœna inferre iubemus. Si vero iudex aut aliqs officij eius ꝑ lucrũ hmõi ꝑsonam non cõprehẽdat, aut cõprehẽdens ñ trãsmittat, & hoc agens ꝯuincat: spolia tus cingulo, exilio tradatur.

CA. III. Vt iudex compleat quod decessori mandatum est.

Iudex alterius iudicis successor, iussionem prædecessori suo factam adimplere debet, nisi sit contra ius vel publicam vtilitatem: quia tunc & secũda iussio expectatur. Bar.

Et hoc vero [1] iubemus obseruari ab oĩ administratore, vt si cõtigerit in scriptis nr̃am iussionẽ fieri ad aliquẽ iudicẽ, & interea iste qescat [d] ab administratiõe: is q post illũ susceperit dignitatẽ, accipiat [e] eã, & insinuet. [f] & si qdẽ priuata est cã: & implere eã, & asseq, quẽadmodũ ad eũ ꝓmeruit rescriptũ. [g] Si vero hmõi in scriptis iussio [h] publicũ respicit, ingrat eã: & si qdẽ nõ lædat fiscus, q̃ in ea cõprehensa sunt adimpleat. Si vero ad læsionẽ est fisci, nihil sup ea oĩno agi. nũciat vero nobis primũ, vt secũda [†] nr̃a fiat de hoc iussio. Si vero & ꝓcepta cuiuslibet iudicis sint, & priusquã insinuent hęc, aut ꝑcipientẽ, [i] aut ad quẽ ꝑcepta facta sunt, cõtigerit remoueri de cingulo: sic q factus fuerit iudex, hęc suscipiat & exigat, si legitime facta sunt: si uero contra legem, aut contra publicum facta sunt hęc, pro non scriptis esse iubemus.

CA. IIII. Ne quis creditor filiũ debitoris pro debito retinere pręsumat.

Creditor, qui filios debitoris præsumpserit pro debito retinere a debito cadit: & tantũdem dabit eis, aut parentib. eorum. & corporalibus pœnis afficietur. Barto.

Quia vero & hmõi iniqtatẽ ĩ diuersis locis nr̃æ reipublicæ cognouimus admitti, qa creditores filios debitorũ pũmũt retinere aut in pign°, aut in seruile ministeriũ, aut in ꝯductionem: hec modis omnibus prohibemus: [k] & iubemus, vt si qs hmõi aliquid deliquerit,

---

Conueniturqs & inuitus vbi deliquit.

[†] Facit ad hunc. §. c. vlt. in glo. fi. in an. extra de so. cõpe. vbi dr ꝙ si crimen est graue: remittitur criminosus puniẽdus ad iudicẽ vbi deliquit.

[a] Definita. vt referatur, & bona eius annotentur: vt ff. de requi. re. l. ij.

[b] Vti. Not. epistola mitti: vt hic, & ĩ. de quæsto. §. damus. coll. vj. sic & cũ quæritur fugitiuus. vt ff. de fugi. l. j. § j.

[c] Cõprehendere. sic ergo inuitus ad locũ vbi deliqt, trahitur. sed vr̃, quod ita demũ ibi cõueniatur vel accuset, si ibi inueniat: vt ff. de iudi. l. hæres absens. in prin. quæ est contra Sol. speciale est in delictis ᵽmio. vt hic. & C. vbi de cri. agi oportet. l. vl. & ĩ. vt iud. sine quo. suffr. §. necessitatẽ. & idẽ vbicunq; certæ ꝑsonæ cognitio mandatur, vt præsidi: vt C. ne li. potẽ. l. j. & C. vbi quis de curia. vel cohor. leg. vlt. sed in contractibus si ibi nõ inuenitur: bona quæ ibi habet, possident: non tñ inuitus reducit, si alibi versetur, nisi habeat forum vel domicilium, vel si aliter lateat: tunc. n. põt idem quod in criminalibus dici. Azo. Vel si velis dicas: vt super contraria. l. diximus.

[d] Quiescat. vel qa finitum est eius officium, vel recessit.

[e] Accipiat. iussionem nostram. Al.

[f] Insinuet i. deducat eam in publica acta.

[g] Rescriptum. sed quo hoc hic est, & infra. pxi. cognoscit successor, cum morte mandatarij iurisdictio expiret: vt & alias mandatum: vt vt ff. de iur. s. om. iu. l. & quia. § ideoque? Rñ. hic nõn personæ, sed officio fuit facta commissio vel delegatio.

[h] Iussio. non enim fa ile contra publicam vtilitatem concedendum est rescriptum: vt ff. ne quid in loco publ. l. ij. §. si quis a principe. & c. si contra ius vel vti. pu. l. fi. & de præci. imper. offe. l. nec damnosa. ideoq; secunda iussio exigit: vt hic & ĩ. de man. prin. §. deinde. quia melius deliberatur, quãm si fit vna vice: arg. ĩ. vt cum de appella cog. §. sed hoc præsenti. col. viij.

[i] Aut præcipientem. hic vr̃ negari nõ posse iurisdictionem finiri, qñ mortuus est delegans. vt hic fuit: vt ff. de iurisdi. om. iu. l & qa. §. ideoque. nam si et in dignitate vel in officio præcepit, nõ ducat vltra tempus suæ administrationis: vt ff. de pœ. l. fi. Rñd. põt dici, quod hic ceperat delegatus & hoc innuit cũ dicit, factus fuerit iudex. Vel dic quòd successor confirmauit: vt arg. ff. de iud. l. cẽditor. §. si & §. iudices. Vel hic non fuit delegatio, sed iussio quædam. item quod subijcit, pro nõ scripto esse. s. qđ iussit princeps. vel præcepit iudex, quo sententiã sui prædecessoris infirmat: vt ff. de re iud. l. Paulus rñdit. & C. sentẽ. rescin. non pos. l. j. Rñ. authoritate legis hoc fit. Vel verius si rescindit: sed rescissum declarat: nam ipso iure non valet quod in præiudiciũ publicæ vtilitatis fit. ãd est: vt C. si cõtra ius vel vti. pu. l. fin.

[k] Prohibemus. nõ. non valere contractum super libero homine licet filio debitoris. vt C. de acti. & ob l. ob æs. & parte volente vel ignorante, vt ff. quæ res pign. ob. pos. l. si. & C. quæ res pig. obli. l. qui filios. nisi in casu quo & uendere permittitur: vt C. de pa-

[†] Concor. cum hoc tex. c. quã abbas. cũ glo. j. post princ. extra de of. delegati.

[†] Conco. c. pastoralis. cũ gl. j. post pri. extra de fi. instru.

Contractus super libero homine nõ valet.

deliquerit: non solum de bito cadat, sed tantã aliã quantitatem adijciat dan dã ei qui retentus est ab eo, aut parẽtibus a eius, & post hoc et corporalibus pœnis ipsum subdi a loci iudice: quia personã liberam pro debito præsumpserit retinere, aut locare, aut pignorare.

CAP. V. De intercessionibus mulierum.

Si vxor crediti instrumento consentiat proprio viro in damnum suum, vel suam substantiam aut seipsam pro eo obliget: ipso iure nõ tenetur, nisi manifeste appareat pecuniam in ipsius vtilitatem fore conuersam. Bart.

Et illud uero præuidimus ꝑ subiectorum vtilitate corrigere, vt si qua mulier crediti b instrũo cõsentiat ꝓprio viro, aut scribat, & propriã substãtiam aut seipsam obligatã faciat: iubemus nullatenus hmõi valere aut tenere, siue semel, siue mul toties c. hmõi aliquid ꝑ eadẽ re fiat: siue priuatũ, siue publicum sit debitũ: sed ita esse ac si neq; scriptũ esset: nisi manifeste ꝓbetur quia pecuniæ in ꝓpriam ipsius mulieris vtilitatem expensę d sunt.

CAP. VI. Ne mulieres in carceribus includantur.

Mulier in causis ciuilibus nõ debet in carcere includi: in criminalibus vero comittenda est fideiussoriæ aut iuratoriæ cautioni: vel debet tradi mulieribus custodienda. Bart.

Necessarium vero credimus & illud competenti adiutorio emẽdare, vt nulla mulier de qualibet e re includat, aut custodiatur: sed si quidem pro fiscalibus debitis aut priuatis pulsetur, secundum legem mulier aut per virum suum, f aut per se, aut per quam voluerit personam legitimè respondeat, & transigat rem. Si vero vidua sit, aut non a principio uiro coniuncta: liceat similiter mulieri aut per se, aut per quos voluerit propria iura proponere secundum legem. Eum uero qui præter hæc præsumpserit agere aliquid prædictorum, iubemus si quidem maiores iudices sint, viginti auri librarum: si vero minores sint, decẽ librarum auri pœnæ subiacere: obedientes autem eis in prædictis causis, spoliatos cingulo, pœnis subijci, & in exilium destinari. Si vero mulier post legitimam admonitionem noluerit instituere aliquem qui ꝓ ea respondeat, aut litigans addicta sit, nec sic includi aut custodiri eam, sed legitima iura in competentibus ei rebus procedere. Si vero † crimen sit quod infertur mulieri, in quo necessariũ est ipsam custodiri: si quidem fideiussorẽ personæ præstare potest, ipsi credatur. Si vero iurauerit non posse se dare fideiussorem, iuratoriam cautionem faciat de obseruatione iudicij. g Si vero grauissimum inueniatur crimen in quo accusatur, in monasterium aut in asceterium mittatur: aut mulieribus tradatur, per quas potest publicè & liberè custodiri, donec causa eius manifestetur: tunc autem illa procedant in eã, quæ legibus definita sunt. Nullam enim mulierẽ ꝓ pecunia fiscali siue priuata causa, aut pro criminali quolibet modo, aut in carcerem mitti concedimus, aut a viris custodiri: vt non per huiusmodi occasiones inueniantur circa castitatem iniuriatæ. Monastriam quidem aut ascetriam per nullam actionem trahi concedimus de proprijs monasterijs aut asceterijs. h

CAP. VII. Quæ sit mulieris adulteræ pœna.

In crimine adulterij pœna legitima masculus puniendus est: mulier vero in monasterium mittatur.

Si quando vero adulterij crimen ꝓbetur, iubemus illas pœnas peccantibus inferri, quas Constantinus i diuæ memoriæ disposuit: & illis similibus subijciẽdis pœnis, qui medij ministri huiusmodi impio crimini facti k sunt. De substantia vero adulteri, si habeat vxorem, dotem, & propter nuptias donationem ei saluari: aut partem ẽ nostra lege l datam, si dotalia instrumẽta non subsecuta sunt. residuam vero eius substan-

Re patribus qui filios distraxerũt. l. ij.
a Parentibus. in quorũ potestate est agentibus eius nomine. Azo. sed videtur in quadruplũ: vt ĩ. vt non li. pign. §. j. sed ibi in alio casu dicit. Azo.
b Crediti. crediti nomẽ generale est, vt ff. si cer. peta. l. j.
c Multoties. i. immo si cõsensit mul. toties, debet sic teneri: vt ĩ. vt immo. ante nup. do §. j cõtra. Solu hæc illam corrigit ſm Pla. & C. ad Vell. l. antiquæ. & l. si mulier. Sed Roma. & alij dicũt hanc loqui qñ pro marito intercessit: quia quanto citius pro eo intercedit, tanto facilius ei succurritur: ne mutuo &c. ff. de do. inter vi. & vxo. l. ij.
d Expensæ. vt de creditore ecclesiæ. ĩ. de ali. & emphy. §. si uero aut episcopo: & excipe similiter si ipsa circumuenit creditorẽ, ut C. de dist. pig. l. si iter. Item excipe alios casus quos dixi ff. ad Velle l. j. in prin.
e De qualibet. i. pro qualibet.
f Suum. vt C. de procura. l. ij. & l. maritus.
g Iudicij. forte et hoc iurat ꝙ fideiussorem dare non poterat: vt ĩ de litig. §. ad excludendum. col. viij. & no. ꝙ fauetur mulieri: ut hic, & C. de offi. di. iu. l. j. secus in mare. C. de custo. reo. l. ij. & iij. Accur.
h Asceterijs. vt ĩ. de san. episcop. §. si quando.
i Constantinus. C. de adul. l. quãuis. Accur.
k Facti. vt ĩ. de rapto. virgi. § in princip.
l Lege. vt ĩ. ut liceat matri & auiæ. §. quia vero legem dudũ. & C. de rep. l. vlt.

Mulieres fauorabiles sunt.

† Casus hui9 ter. ponit in glo super verbo, potest. in c. ꝑ vestras. extra de do. inter virum & vxo.

substantiam, si quidē sint ascendentes aut descendentes vsque ad tertium gradum, accipiant hi secundum ordines & gradus. Si vero† non sunt huiusmodi aliqui: fisco applicari hæc iubemus.

Adulteram vero mulierem competentibus vulneribus subactam, in monasterium mitti: a & si quidem intra bienniū recipere eam vir suus voluerit, pātem ei damus hoc facere, & copulari ei, nullum periculum ex hoc metuens: b & nullatenus propter ea quæ in medio tempore facta sunt, nuptias lædi. Si vero prædictum tempus trāsierit, aut vir priusquam recipiat mulierē, moriatur, tōderi eam, & monachicum habitum c accipere, & habitare in ipso monasterio in omni propriæ vitę tempore: & si quidem habeat descendentes, duas partes d accipere eos substantiæ, secundum legum ordinē diuisas, reliquam vero tertiam partē monasterio in quod mittitur, dari. Si vero descendentes non fuerint, sed ascendentes inueniantur non consentientes hmōi iniquitati: quatuor vncias e eos secundum leges diuisas accipere, octo vero vncias dari monasterio in quo includitur huiusmodi mulier. Si vero neque descendentes neq; ascendentes habeat, aut ascendentes consenserint huiusmodi iniqtati, omnem eius substantiam accipere monasterium, illi cōseruandam: vt per omnes casus viro pacta dotalibus illata instrumentis seruentur. f

Matrimonio sine causa diuortio aut consensu soluto, delinquētes in monasteriū mittendi sunt, pœna legitima eis imminente, aut etiam eorum ministris: reconciliato antē matrimonio consensu vtriusque priusquam in monasteriū mittantur, pœna remittitur: sed altero recusante, ille solus pœna legitima punitur. Bartolus.

Quia vero aliqui nostram legem transcendere student, in qua euidenter causas enumerauimus, ex quibus solùm repudia possunt transmitti aut a viro, aut a muliere: iubemus præter illas causas nullo modo repudia fieri, aut per consensum nuptias solui, & concedere inuicem delictis. g Si vero præter h a nobis definitas causas præsumpserint aliqui soluere matrimoniū: iubemus, si quidem descendentes habuerint siue ex ipso, siue ex alio matrimonio, substantiā eorum illis dari secundum legum ordinem, & tam virum quàm mulierem in monasterium mitti in omnibus vitæ suæ temporibus, & de singulorū facultatibus quaternas vncias monasterijs in quibus mittuntur, separari: viro nihilominus neque vsum habente datæ partis filijs: quoniam pater rerum filij in potestate positi non habet vsumfructum. i Si vero descendentes non habeant, sed ascendentes inueniantur: tertiam partem substantiæ accipere eos, si non iniquitati solutionis matrimonij consenserint: duas vero partes monasterijs in quibus vnusquisq; mittitur, separari.

a In monasteriū mitti. sed videtur alteri corpori ad puniendum non dari, vt C. de pœ. l. ne qs. quæ est cōtra. Solu. hic speciale: & illa corporibus, nō causa religionis facta intelligitur.

b Metuens. hic corriguntur omnia iura in quibus cauet vt maritus in adulterio deprehensam non detineat: vt ff. de min. l. auxiliū. §. in delictis. neque dicat aliquis ꝙ hic loquitur quādo ignorabat maritus: nam eo casu etiam iure veteri poterat retinere eam, cum suā scientiam poterat obumbrare, ut ff. de adult. l. maritus. Accur.

Cōcor. hic tex. c. tuę fraternitatis § glo. j. extra de p̄cu. & ca. gaudemus. de cōuer. cōiug. quod ca. est extractū ex hoc §. vt dicit glo. super verbo claustris.

c Habitum. nō tamen est monacha. sm Ioan. quod ex eo probat, quia pacta dotalia locū nō habent, nisi ea mortua, vt j. eo. in fi. huius §. si autem esset monacha, contrarium esset: quia pro mortua habetur: vt C. de episc. & cle. l. fin. § j.

Monachū non facit habitus.

d Duas partes. immo videtur ꝙ tantum legitimam habeant filij, vt j. de san. episco. §. si qua mulier. quæ est contra. Sol. hæc per illā corrigitur. vel hic quando inuita ingreditur, plus habent filij. ibi quando volens, minus habet scilicet tertiam, & ecclesia duas partes. & eodem modo opponitur. infra. §. proxi. & eodem modo soluitur.

e Vncias. sed cum filij loco monasterij habentur, vt j. de san episco. §. sed hoc præsenti. quare non est prima causa filiorum: vt j. de hęre. ab intesta § j. Respon. hic loquit qñ inuita intrauit, si aūt volens, monasterium præfertur ascēdentibus: vt ibi. Vel dic ꝙ tempore huius legis non præsumebat ecclesia pro filio, vnde ponor erat causa parentū, vt hic: sed hodie sic per l. contrariā. vnde secundū hoc hęc corrigitur, & parentes nihil habebunt. Vel: verius hic nō se monachauit, sed tātum totondit.

f Seruentur. patet ergo ꝙ prius nō fuit facta monacha: licet fuerit tonsa. sed nōne probato adulterio maritus etiā sine pacto dotem lucratur, ut C. de repu. l. consensu. & j. vt li. ma. & auiæ. §. qa vero plur mas? R. ñ illud corrigi secundum quosdam. Vel dic ꝙ zū est ciuiliter conuicta, maritus dotem lucrat. sed cum accusata & damnata criminaliter substantia diuiditur: vt hic. Vel hoc cum extraneus accusat, illud cum maritus.

g Delictis. i. delictum.

h Præter hæc verba cancellata sunt in quibusdā libris, & dicunt eam esse notham sed contra eos est arg. j. vt lice. ma. & auię. §. quia vero quædam. coll. viij.

i Vsumfructum. & hic est iste vnus de casibus specialibus quibus vsustru. patri non quæritur, vt dixi j. vt liceat matri & auiæ. §. j. in fine.

Consen-

separari. Si vero neq; descendētes neque ascendētes inueniant̄, & ascendētes consenserint a facto: iubemus omnem substantiam monasterijs in q̄bus missi sunt, dari: vt nō pp hunc contemptū, & Dei iudiciū contemnatur, & nr̄a lex transgrediatur. Sed & ministros talis solutionis nuptiarum, aut qui hmōi infanda instrumenta composuerint, corporalibus pœnis subijci iubemus, & in exiliū destinari. Si vero ij qui matrimonium soluere p̄sumpserunt, voluerint iterum sibi coniungi priusquam mittant̄ in monasterium: licentiam eis damus hoc facere, & p̄dictas pœnas concedimus b eis, & p̄prias habere substantias, & ita adinuicem viuere, tanquam si nihil delictū fuisset. Vno vero volente m̄rimonium reuocare, si non consentiat alia persona: contra eū qui noluerit, teneant pœnæ.

Hæc vero oīa seruari iubemus tam in regia hac ciuitate quàm in prouincijs, tam a comite priuatarū, quàm a palatinorū schola, & p̄uinciarum iudicib. & officijs eorū: scientib. q̄ si neglexerint hmōi alicuius delicti, & non oīa hæc custodierint, & exiliū & proscriptionem bonorū sustinebunt. Hęc vero iubemus seruare locorū sanctissimos episcopos: vt p̄uidentia eorum traditę personæ in monasterijs mittantur: & de rebus earum quod a nobis definitum est, monasterijs vindicetur.

Accusatus de adulterio, & absolutus, si post eā cum eadem muliere turpiter conuersari inueniatur, vel inter eos matrimoniū esse secutum, matrimonium non valet: pœna ei mulieri imminente, nulla alia probatione exquisita. Barto.

Si quis vero accusatus de adulterio, per proditionem iudicū, aut alio quolibet mō a legib. pœnas effugerit, & post hoc inueniat̄ cū muliere de qua accusatus est, turpiter conuersatus, c aut in matrimonium accipere eam, & hoc fiat viuēte marito, aut post eius mortem: neq; matrimonium valere iubemus: sed eum qui hoc delinquere p̄sumpserit, etsi prius profugerit, attamen licentiam damus omni iudici & comprehendere eum; & post tormenta vltimis supplicijs subijcere: nulla alia excusatione aut p̄batione facienda, & mulierem castigatam, & detrusam, monasterio immitti iubemus, & ibi manere in omne tempus propriæ vitæ: vtriusq; vero substantiam, s̄m prædictū ordinem diuidi, periculo (sicut p̄diximus) tam comitis priuatarū, quàm iudicis loci.

CAP. Vlt. De pœnarum omnium moderatione.

Pœnæ corporales & pecuniariæ minuuntur certo modo; præterquam in crimine læsæ maiestatis. Bartolus.

QVIA vero nos oportet humani generis infirmitatem protegere: corporales pœnas s̄m aliquas partes imminuentes, interdicimus alterutras manus aut pedes abscindi, aut hmōi quædam inferri supplicia, per quæ articuli dissoluuntur: d quia membrorum dissolutio grauior est vtriusq; manus abscisione. Propter quòd iubemus, si si quidem tale aliquid delinquatur, vnde leges mortem delinquentibus inferunt, s̄m legum virtutem sustinere eum pœnas. si vero tale fuerit crimen, quod morte dignū nō sit, aut castigetur, aut in exilium trāsmittatur. e Si vero criminis qualitas membri abscisionē exigat f fieri: vnā solā manuū abscindi. Pro furto aūt g nolumus oīno quodlibet membrum abscindi, aut mori; sed aliter eum castigari. Fures aūt vocamus qui occultè, & sine armis huiusmodi delinquunt. eos vero qui violenter aggrediunt̄, aut cum armis, aut sine armis, in domibus, aut itineribus, aut in mari pœnis eos legalibus subdi iubemus. Vt aūt † non solum corporales pœnæ, sed etiam pecuniarię mediocres fiant: sancimus eos, qui in criminibus accusantur, in quib. leges mortem aut proscriptionem h definiunt: si conuincantur, aut condemnent̄, eorū substantias non fieri lucrum iudicib. aut eorum officijs, sed neque secundum veteres leges fisco eas applicari: sed si quidem habeant descendētes & ascendentes vsque ad tertium gradum, eos habere. Si vero mulieres i habeāt, qui condemnati sunt: omnibus modis iubemus istas & dotem, & antenuptialem donationem accipere. Si vero sine dote talibus personis coniunctæ fuerint: a legibus

a Consenserint. idē in collateralib consentientib. vt C. de incest. & inutil. nup. l. si quis incestas. §. incestandi. Accu.
b Concedimus. i. remittimus. Accur.
c Turpiter conuersatus. C. de adul. l. si quis. & §. vt lice. matri & auiæ. §. is quoque. Accur.
d Articuli dissoluuntur. vt quia tam diu trahebat ei brachium donec auellebat ab armo. similiter prout sententia habet. C. de pœ. l. si quis in metallum.
e Transmittatur. repete, s̄m legum virtutem &c.
f Abscissionem exigat quod fit quandoque. vt §. de mand. prin. § coges. col. iij. & C. de ser. fugi. le. iij. Sed quam? R n̄. in qua minus pōt. arg. C. de pœn. l. penul. Alij contra.
g Pro furto autē. suspēduntur enim. vt ff. de pœ. l. capitalium. §. famosos.
h Proscriptionem. aliàs deportationē.
i Mulieres. scilicet vxores. Filios.

a Vt scilicet terreātur tali aspectu: vt dicit ibi text. & in 2. clericus. extra. de co ha. cle. & mulie.

† Ex hoc §. sumpta est auth. quæ est sup l. fi. C. de bo. dā. de qua anthē. facit mētionē c. ex litteris in gl. sup verb. maleficiū. extra de pr. vbi dr̄ q̄ pp maleficiū viri mulier non punit. vt hic l ver. si vero.

definitam partẽ de tota substantia cõdemnati eas accipere, siue filios [a] habeant, siue non. Si vero neminem prædictorum habeat qui deliquit: tunc fisco[b] sociari eius substantiam. In maiestatis verò crimine condẽnatis, veteres leges [c] seruari iubemus. D. Kal. Maij Constã. Domi. Iustin. PP. Augu. * Basil. V.C. Cons.

TITVLVS X.
Nouella 86.

VT DIFFERENTES iudices [d] audire interpellantium allegationes, cogantur ab episcopis hoc agere: & vt quando in suspicionem habuerint iudicem, pariter audiat causam & ciuitatis eps, & de cautela alia quam omnino oportet episcopum agere.

Episcopi debent iudices ad iustitiam faciendam compellere aut per se aut per literas ad principem directas, & iudice existente suspecto, adiungi sibi debet episcopus litigator autem principem adiens priusquã adeat iudicẽ vel episcopum, est puniendus. Bartolus.

Imp. Iustiniani Augu. edictum.

PRAEFATIO.

X quo nos Deus Romanorum præposuit imperio, omne habemus studium vniuersa agere ad vtilitatem subiectorum commissæ nobis a Deo reipublicę, & illa facere quę omni difficultate & lęsione atque contritione priuent: ne occasiõe litium, & aliorum quorundam discedere cogantur a propria patria, & in peregrinis affligi.

CAPVT I.

Propterea igitur & in pręsenti prospeximus præsens edictum ad omnes dirigere subiectos, & palam facere omnium ciuitatum & vicorum habitatoribus, quatenus si quis habuerit contentionem aduersus alium siue de pecuniaria causa, siue de sublatione rerum mobilium & immobiliũ, seseque mouentium, siue de criminalibus, prius interpellet clarissimum prouinciæ [e] iudicem, & vt ipse secundum nostras leges examinet ea quæ proponuntur, & vnicuiq; iustitiam seruet. Si vero dum aliquis adierit iudicem prouincię, non meruerit iustitiam: tũc iubemus eũ adire suũ sanctissimum episcopum, & ipsum mittere ad clarissimum prouincię iudicem, aut per se venire ad eum, & pręparare eum vt omnibus modis audiat interpellantem, & liberet eum cum omni iustitia secundum nostras leges, vt non cogatur peregre de sua patria proficisci. Si vero etiam sanctissimo Archiepiscopo compellente iudicem cum iustitia determinare interpellantium causas, iudex differat discernere negotiũ, & nõ seruet litigantibus iustitiam: iubemus sanctissimum ciuitatis illius episcopum dare ad nos litteras ei qui non meruerit quod iustum est, insinuantes quia coactus ab eo iudex distulit audire interpellantem, & iudicare inter eum, & qui ab eo conuentus est: vt hoc cognoscentes nos supplicia inferamus iudici prouinciæ qui interpellatus ab eo qui iniustitiam passus est, & coactus a sanctissimo archiepiscopo, non iudicauerit quæ in dubitationem venerunt.

Si vero contigerit quendam [f] nostrorum subiectorum in dubitationem habere iudicem, [g] iubemus sanctissimum archiepiscopum audire cum clarissimo iudice, vt ambo per amicabilem conuentum [h] dissoluant quæ dubia sunt, vt aut per annotationem scriptis factam, aut cogni-

[a] Filios, quod dic. vt s. vt liceat matri & auiæ. §. quia verò legem dudum. collat. viij.

[b] Tunc fisco. s. de incest. nupt. §. j. contra. Solu. quidam dicunt istam corrigere. Alij dicũt ibi speciale, vt esset in crimine læsæ maiestatis: vt j. co. in fi. Alij dicunt non esse contrariam. ibi enim confiscatio fit bonorum eo viuente & in ciuitate permanente, qui deliquit. vnde cũ ciuis remaneat, pœnam sentit amissionis bonorum, vbi verò de capitali crimine dãnatur: quia ei nulla est pœna confiscatio bonorũ, vt pote cũ bonis amodo non vteretur, merito cessat confiscatio. non enĩ res deliquit, sed persona: vnde persona tantum puniri debet: per confiscationem verò non punitetur: vt s. de man. princ. §. oportet.

[c] Leges. quæ sunt C. ad leg. Iul. maie. l. fi. §. pe. & l. quisquis. Accus.

[d] VT DIFFErentes iudi. &c.

Prima pars expeditur. j. eo. vsque ad §. si verò contigerit. secunda. & vt qñ &c. expeditur postea vsque in finem.

[e] EX quo. prouinciæ. hęc eadem dixit. s. de man. prin. §. sit tibi quoq; tertium. collat. iij.

[f] Si verò contigerit quendam. nunquid tam in actore, quàm in reo hic loquitur? Rñ. vt dixi. s. de execu. & ijs, qui con. & re. § fin.

[g] Iudicem. i. pside.

[h] Conuentum. qd dicemus, si lex illa nõ corrigit, quæ est. ff. de arbit. l. sed si in seruum. § si quis iudex. nunquid. totus mundus erret. nã omnes videmus partes cogi, vt in se cõpromittant. nam & arbitrium in se supplices libenter suscipiunt, dico autem non suscipiunt, vt sint arbitri, sed arbitrantes. & plus dico non arbitrium esse, non sententiam. sed transact. sicut & venditio quæ ita fit quãti Titius arbitratus fuerit: vt C. de contrahen. empt. l. vlti. & institu. de emptio. & ven. §. preciũ autem. quod ex eo potest apparere, q non totum id, quod debetur, faciunt pstari: & interdum reum aduersus quẽ nihil probatum est, aliquid præstari iubeant.

Arbiter & arbitrator differunt.

cognitionaliter a iudicetur inter litigantes, & forma det iustitiæ legibusq; conueniens: vt non cogatur nostri subiecti pp huiusmodi causas recedere à propria patria. Si qs verò existimans habere se aduersus aliquem qualibet actionem, neque clarissimum prouinciæ iudicem interpellet, neq; sanctissimum ciuitatis epm adeat, & ita veniat huc absque litteris deo amabilis epi ciuitatis: sciat qm & ipse tales sustinebit pœnas, quales futurus esset sustinere iudex si interpellatus ab eo non studuisset b ei seruare iustitiā. Hæc aūt oīa sancire perspeximus pp vtilitatem eorum qui habitant p ciuitates & vicos: ne priuati proprijs prouincijs, & ipsi in peregrinis c affligantur, & res eorum lædantur. Propterea enim iudices gratis facimus, & iusiurādum eos iubemus subire, vt vnicuique d interpellanti iustitiam seruent secūdum nostras leges. Si tamen † contigerit quēdam nostrorū subiectorum ab ipso clarissimo prouinciæ iudice lædi, iubemus eum adire sanctissimum illius ciuitatis epm: & ipsum iudicare e inter clarissimum illius prouinciæ iudicem, & eum qui f putat lædi ab eo. Et si quidem contigerit iudicē legitimè & iustè iudicari a sanctissimo epo: satisfacere eum omnibus modis ei qui interpellauit aduersus eū. Si vero refutauerit iudex hoc agere, & peruenerit ad nos ipsa lis: si quidem inuenerimus quia iuste & secūdum leges aditus à sanctissimo episcopo, ea quæ condemnatus est, non fecit: nouissimis eū supplicijs subdi præcipimus: quoniam qui debet vindicare oppressum, ipsum opprimere g reperitur. sed etiam subiectum ei officium iubemus cum omni studio administrantes clarissimis iudicibus interpellātes absoluere, nihil accipientes præter illa quæ nostris constituta sunt legibus.

CAP. II.

Episcopus de iniustitia iudicis, & læsione subditorum iudicare debet: & læso damnum facere emendari: pœna contra facientibus imminente. Item in ciuitatibus in quibus sunt iudices, subditi adire debent defensorem qui inter eos iudicare debet. Bart.

Si vero hæc non custodiant: h subdi iubemus supplicijs. Si tamen inuenerimus quēdam sanctissimorum episcoporum pro gratia cuiuspiam prodere iustitiam, regularem ei castigationem inferri iubemus: vt studeant cum timore dei iuste iudicare: ne non i impetrantes k iustitiam, cogantur homines relinquere proprias ciuitates atq; prouincias, & in loca quælibet alia iniqua concurrere. In ciuitatibus autem in quibus non sunt iudices, l iubemus eos qui habēt causas, adire defensorem, & ipsum discernere inter eos. Si uerò litem habentes voluerint defensorem vnà cum sanctissimo episcopo iudicare, & hoc agi præcipimus. Neque autem monachum, neque clericū, neque episcopum iubemus venire huc absque litteris sanctissimi sui patriarchæ. m Si verò hoc fecerint, sciant quia semetipsos schemate faciunt indignos. Si quis autem magisterianus, aut præfectianus, n aut cuiuscunque fortunæ existens acceperit amplius sportularum, quàm definitum est sacris constitutionibus: o iubemus omnibus modis iudicem prouinciæ periculo proprio secundum nostram legem hoc vindicare, & vindictam inferre hoc præsumentibus. Si verò non vindicauerit hoc ipse iudex, licentiam damus sanctissimo vniuscuiusque ciuitatis episcopo nunciare

Offic. Ideo nihil postea cognosces de causis: sed dicet ne qd actor petat amplius de eo qd' primitus petierat, quod secus obseruaretur si eēt arbitrium: in quo ad instar iudicij sententia daretur. Ioā. Itē quid si est iudex vnius, alterius non? Rñ. vt q valeat cōpromissum. Vel dic ſm Bul. interesse utrum sit iudex rei, & tunc non ualeat: an actoris, & tunc valeat: quia forum ex persona rei metimur, ut C. de iurisdic. omn. iu. l. iuris ordinem. Accur.

a Cognitionaliter. id est] secundum ordinem iuris. Accur.

b Si nō studuisset. ī de man. prin. §. & non permittere.

c In peregrinis. pauperes facti, pp̄ter non seruatam eis iustitiam, vel ad nos venientes pp̄ter eādem causam. Acc.

d Vnicuique. ut ī. de defen. ciui. §. iusiurandum. & ī. iusiuran. quod præ. & de iudi. §. antepen.

e Iudicare. id est cōdemnare. Accur.

f Eum qui. sed qūo hoc? duabus rationibus hoc stare non potest. Prima, quia expresse inhibetur, ut ī. ut iudic. sine quoquo suffr. §. illud. quæ est contra. Secūda, quia de maioribus est, vnde durante officio conueniri non potest, ut ff. quibus ex cau. ma. l. sed & si per p̄torem. §. ij. quæ est contra. Solu. dicas q hic de minorib. iudicibus dicitur: vt ff. de iureiu. l. nec magistratibus. quod nihil est. dic ergo q hic loquitur in furtis & similibus, in quibus eū durante officio potest cōueniri, ut pd. §. illud. in princi. Itē & ubi opprimit subiectos. quod & ibi permittitur, vt C. ad leg. iuliam repet. l. iubemus. & hoc probat in fine huius §. quoniam qui debet vindicare oppressū &c.

g Ipsam opprimere. ex hoc sumit lo. q nō habet locum nisi ubi ratione officij subiectos offendit.

h Si vero hæc non custodiant. iudices.

i Ne non. aliàs ne nos.

k Impetrantes. vel impetrantibus.

l Iudices. maximi.

m Patriarchæ. ut C. de episcopis & clericis. l. si qua per calumniam. in fin.

n Si quis aūt magisterianus aut præfectianus. nomina sunt officialium.

o Constitutionib. sic ī. ut li. iurent. §. his quoque.

Forū ex rei persona metimur.

† Facit ad hūc §. c. cū epe. cum gl. j. extra de arbit. vbi dicitur, q iste §. est in arg. q ordinarius pōt eē arbiter. de hoc ēt vide i c. litteras. in gl. j. circa medi. extra de p̄sump. vbi dicitur q iudex nō pōt cōpellere partes vt in ipsum cōpromittant: sed si partes volūt in eū cōpromittere, hoc bene possunt. Magistratus durāte officio cōueniri non pōt.

cuiuscunque sanctissimę ecclesiæ, qui in regia ciuitate degunt, aut ad beatissimos patriarchas, aut ad metropolitas a suis epis ordinati, & destinati, neque pro suis epis, neque pro causa ecclesiæ, aut ꝑ debito publico aut priuato, aliquam conuentionē sustineant, nisi mandatū habuerint a suis epis, aut œconomo, aut aliquos conueniant. Tunc enim solis [a] illis qui ab eis cōueniuntur, damus licentiam, si quam obligationem habent cōtra ecclesiam, aut contra epos eorū ꝓponere. Si verò & in quibusdā causis vel actionibus semetipsos obligatos fecerint: in tpe in quo responsa faciunt, pro his conuentiones suscipiant.

CAP. XXVI. Ne episcopi legationis tempore conueniantur.

Si verò epi [f] vel clerici pro ciuitate aut ꝓ suis ecclesijs ꝑꝑ suā legationem, aut ordinationem epi, ad regiam ciuitatem vel ad alium quemlibet locum proficiscantur: iubemus eos nullam molestiā aut importunitatē a qualibet persona sustinere: licentia existente ijs q obligatos eos putant se habere postquam ad prouinciam reuertunt, cōuenire eos, nullo in ijs q̄ se putant habere, eis faciendo præiudicio de tpalibus præscriptionibus ꝑꝑ tempus, [b] quod in tali causa protraxerint.

CAP. XXVII. Vt monachi per procuratorem se defendant: & de quantitate sportularum.

Si qn̄ aūt causa emerserit, vt admonitio, aut exsecutio inferatur pro qualibet pecuniaria causa, siue publica, siue priuata, clerico aut monacho, aut monastriæ, aut cuicūque monasterio, & maximè fœminarū: iubemus sine iniuria, & cū cōpetēti honore admonitionē fieri, non tñ monastriam aut ascetriā monasterio abstrahi: [c] sed ꝓcuratorē ab eis ordinari, q ꝓ causa rñdeat. Monachis aūt liceat, siue ꝑ se, siue ꝑ procuratorē monasterij causas agere: sciēte q hoc ꝑuaricaē iudice, vel exsecutore, q̄a & cingulo spoliabiē, & pœnā qnq; librarū auri exigeē ꝑ magnificētissimū comitē priuatarū rerū: exsecutore videlicet sup hoc verberando, & ī exiliū dirigēdo: locorū sctissimis epis prouisuris, vt nihil his cōtrarium fiat: aut si aliqd cōmittaē, memorata vltio ꝓcedat. iudicē vero vindictā differētē imponere, ad sciētiā nostram eps referat.

CAP. XXVIII. De modo sportularū in persona clericorum.

Sportularū verò noīe oēm ꝑsonā in quocunq; ecclesiastico offō cōstitutā, & ad hoc diaconissam & monachā, aut ascetriā aut monastriā ꝓ oī criminali & pecuniaria causa, cuiuscūq; quātitatis sit, siue a clerico, siue a quolibet in militia cōstituto admonitionē suscipiāt, aut in regia ciuitate, aut in ꝓuincijs qbus degūt: nec amplius quatuor siliqs [d] dare ꝑmittimus. Si verò ex nr̄a iussione aut ad iudicē, aut ad btīssimū patriarchā missus exsecutor, in alias ꝓuincias admonitionē offerat alicui memoratarū ꝑsonarū: nō vltra vnū solidū [e] accipiat. Si verò ꝓ vna eadēq; causa multas ex memoratis ꝑsonis admoneri cōtingat: [f] vnā & solā ꝑsonā ꝓ oībus sportulas dare sācimus. Eps vero ꝓ rebus ecclesiæ suæ nullā exactionē molestiāq; sustineat sportularū, si ꝓ talibus causis admoueaē exactio: actiones videlicet cōtra ecclesiā ꝓpositas œconomis [g] suscipiētib. aut illis, q in eā cām ordinati sūt.

[a] Solis. In hoc videē q debeāt omnibus respondere, vt ff de iudi. l. ij. §. omnes nū. & § sed si agant. Sol. hic nomine alieno agit legatus, ibi suo noīe. & facit ī. de exe. & ijs q con. & re §. ij. Accur.

[b] Propter tēpus. No. q vbi ius aufert agendi potestatem: temporalis præscriptio non currit: vt hic, & ff. d iudi. l. ij. § pen. & ī. vt cū de ap. cog. §. meminimus. & C. de an. except. l. j. § fi. & ff. de ti. actuq; priuato. l. j. § si quis pp. & C. de præscript. xxx. vel xl. an. l. cum notissimi. §. illud.

[c] Abstrahi. nemo debet extrahi de domo inuitus ꝑ causa ciuili: vt ff. de in ius voc. l. plerúque. & l. seq. sed huiusmōi religiosæ personę multo minus debent extrahi: vt hic, & ī. e. §. ꝓuidere. & supra apud quos opor. cau. di. mo. § præterea. idem de muliere dicitur ī. vt nulli iudi. § necessarium. Itē not. quod subijcit hic de ꝓcu. quē dicit constitui nam si quis in sua ꝓpria causa constituit, valet, vt patet ex definitione ꝓcuratoris: vt ff. de procu. l. j. Si vero sit causa monasterij, quomodo ab aliquo pōt procurator constitui, cum nemo sit dominus: imò syndici ad talia ordinantur: vt ff. quod cuiusq; vni. l. j. in fine. & l. item. §. pen. ? Rñ. impropriè hic dicitur procurator, id est syndicus. vel dic, procurator constitui potest & in causa monasterij à syndico lite cōtestata, ad instar ꝓcuratoris: vt C. de procuratoribus. l. neque & l. nulla.

Concor. ad hoc §. c. vlt. cū glo. super verbo, potuit. post princ. extra de fo. compe & gl. j. circa prin in c. pe. extra de iura. calum.

[d] Quatuor siliqs. quid est siliqua? Respon. quidam, quarta vnciæ, hoc est xlviij. pars assis: vt ff. de an. lega. l. liberto. § filium. Sed alij in prædicta. l. liberto. habēt in littera siciliquum, non siliqua. Tu dic ꝓ m loā. q est genus monetæ siliqua, qua vtuntur prouinciales: vt medalia de sancta Helena. & de hoc habetur mētio. ī. vt nul. mutu. agri. te. eius ter. §. j. colla. v. Et not. q hic corrigitur illa lex quæ maiores sportulas dicebat imponi: vt C. de episco & cleri. l. cum clericis in fi. & alia in eo titu. l. omnes qui. §. exsecutoribus.

Siliqua quid sit.

[e] Vnum solidū. & in hoc casu accipit plus, cum princeps aliunde illuc mittat iudicem: vt hic & argu. ff. de iudi. l. ij. §. legatis. ibi, vel in prouinciam destinati &c.

[f] Contingat. quia prima persona admonita decessit, itē secūda, item tertia. Azo. Vel dic q omnes canonici vnius ecclesiæ fuerunt admoniti. Accur.

[g] Oeconomis. In causa

Qui vero contra hæc exigere sportulas præsumpserit: in duplũ quod accepit exactæ personæ reddere a compellaẽ: & si quidem militat, cingulũ perdat: si vero clericus fuerit, a clero remoueatur.

CAP. XXIX. Ne clerici mulieres superinductas in proprijs domibus habeant: epi vero, nullas.

Presbyteri & clerici in domo propria mulierem habere non debent, nisi omnem effugiant suspicionem. episcopus autem nullam mulierem secum habere debet.

Presbyteris aũt & diaconis, & subdiaconis, & oibus in clero cõscriptis, non habẽtibus b vxores scd̃m sacros canones, interdicimus ẽt nos secundum sanctarum regularũ virtutem, mulierem aliquã in propria domo superinductam c habere: tñ citra matrẽ, aut sororẽ, aut filiam, & alias personas quæ oẽm suspicionẽ effugiũt. Si qs aũt absque hac obseruatiõe mulierẽ in sua domo habet, q̃ pót ei suspicionẽ inferre, & semel & scd̃o a suo epo aut a suis clericis admonitus ne cũ tali muliere habitaret, eijcere eã d de sua domo noluerit: aut accusatore apparẽte approbeẽ inhonestè cum muliere conuersari: tunc eps eius scd̃m ecclesiasticos canones de clero eũ amoueat, curiæ ciuitatis cuius clericus erat, tradẽdo. Epm vero nullã penitus mulierẽ habere, aut cũ ea habitare pmittim'. Si aũt ꝓbeẽ nequaquam hoc custodiẽs, epatu ꝓijciatur. ipse enim se ostendit indignum sacerdotio.

CA. XXX. De diaconissis.

Diaconissam vero nullo modo cũ viro ex quo pót inhonestæ vitæ emergere suspicio, habitare pmittimus. e Si vero † hæc non obseruet: sacerdos sub quo subiacet, admoneat eã, vt oibus modis talẽ virũ eijciat a sua domo. si vero hoc distulerit agere: ecclesiastico ministerio, & ꝓprijs emolumentis alienata, monasterio tradaẽ & ibi oĩ suæ vitæ tpe degat: rebus eius, si qdẽ filios habeat, inter se & illos scd̃m numerũ personarũ f diuidẽdis, vt cõpetentẽ ipsi mulieri partẽ monasteriũ accipiẽs, eã alat, g & regat. Si autẽ non habuerit filios: oĩs eius substãtia inter monasteriũ vbi mittiẽ, & ecclesiam, in qua prius erat constituta, æqua portione diuidatur.

CAP. XXXI. De his qui in ecclesia episcopo aut alijs clericis iniuriam inferunt.

Si quis cum sacra ministeria celebranẽ, in sanctã ecclesiã ingrediens, epo, aut clericis, aut ministris alijs ecclesiæ iniuriam aliquã inferat: iubem' hũc verbera sustinere, & in exiliũ h mitti. Si vero hæc sacra ministeria conturbauerit, aut celebrari prohibuerit: capitaliter puniaẽ. hoc ipso & in litanijs in quibus epi aut clerici reperiãtur, custodiẽdo. Et si quidẽ iniuriam solum fecerit is, verberibus exilioq; tradatur. Si vero ẽt litaniam concusserit, capitale periculũ sustinebit: & vindicare iubemus non solum ciuiles, sed etiam militares iudices.

CAP. XXXII. Ne laici faciant litanias sine episcopo, & clericis, & crucibus.

Oibus aũt laicis interdicimus litanias facere sine sanctis epis, & q sub eis sunt reuerẽdissimis clericis. † Qualis.n.ẽ litania, in qua sacerdotes nõ ĩueniunẽ, & solẽnes orõnes faciũt? Sed & ipsas i honorãdas k cruces (cũ qbus & in litanijs ingrediunẽ) non alibi nisi in venerabilib. locis reponi: l & si qñ opus vocauerit ad litanias celebrandas, tũc solùm ipsas sanctas cruces accipere eos q cõsuete eas portare solẽt, & cũ epo & clericis litanias celebrare: hoc custodiẽtib. sctĩssimis locorũ epis, aut ẽt eorũ clericis, & p loca iudicibus. Si qs aũt in hoc capitulo, p̃sentis nr̃æ regiæ virtuté aut trãscẽderit, aut nõ vidicauerit: p̃dictas pœnas patiet, monasteriorũ, & reuerẽdiss. monachorũ dispõne.

CAPVT XXXIII.

Reliquum nobis est & de venerabilibus monasterijs & reuerendissimis monachis formam dare. Illud igitur ante cætera discendum &c.

Transcribitur

---

causa ecclesiæ defendit œconomus, vt hic: non autẽ in alienis vel publicis, vt s. eo §. alium. qui est contra. Sed quid si agit contra epm noĩe ecclesię? Resp. actorem potentordinare eps auctoritate archiepiscopi: vt facit tutor: vt instit. de cura. §. fin. nam œconomus vel syndicus ab vniuersitate tm̃ instituitur, vt ff. qd' cuiusq; vni. l. j. in fi. & l. item. §. pen. Qualiter autẽ contra hmõi personas libellus fiat, plene dixi. supra apud quos opor. cau. di. mo. & asce. §. propterea col. vj.

a Reddere. & triplum fisco: vt s. vt nulli iudi. §. & hæc quæ est contra.

b Non habẽtibus. idest non debentibus habere, vt oẽs in sacris ordinibus constituti: vt s. quo opor. epis. § neq; autem. & s. de nup. §. sed & si quis.

c Superinductam. vt occasio delinquẽdi non præbeatur: vt instit. vi bo. rap. § sed ne dum. & sa. C. eo. l. eum.

d Eam. ẽt matrem.

e Permittimus. hęc eadem habes s. quo opor. episc. §. quãta.

f Secundũ numerũ personarũ. quod leges virilem appellant vt C. de ca. tol. §. sinautem legata tij. & ff. de leg. præ. l. virilis. in prin. Acc.

g Alat & regat & pro idest.

h In exilium. hic aut p &' accipitur: vt in nouel. eo. titu. & C. de verb. sign. l. cũ quidam. At. Alij habet in littera, & . & tunc est plana. & fa. ad hunc §. C. eo. l. si quis in hoc. & C. de ijs qui ad eccl. cõfu. l. denũciam'.

i Ipsas aliàs quas.

k Honorãdas. cruces interdicimus nõ alibi reponi, nisi &c. cum crucibus & cum litanijs sacra ingrediuntur. vel subaudi, portant: & erit plana. & dic cũ quibus scilicet crucibus ingrediuntur sacerdotes.

l Reponi. vt in sacristia. Acc.

Ordinatus in sacris non debet habere vxorem.

Cruces vbi reponi debeant.

† Facit ad hunc §. c. 1. iuncta gl. vl. in fi. extra de cõuer. coniug.

† Litanias vertit Haloã des publicas supplicationes.

Transcribitur hic in Grę co totum primum caput Nouellæ 5 ſ. Contius.

CA. XXXIIII. Vt abbas non tam antiquitate quã bona existimationem censendus sit & eligendus.

Idẽ cautum exstat in regula sancti Benedicti c. 64. Contius.

Abbas eligendus est non secundum gradum, sed meritis & virtute, & idem in abbatissa est seruandum Bar.

Iubemus igit[a] abbatẽ aut archimãdritã in vnoquoq; monasterio ordinari, nõ oĩno ẽm gradũ monachorũ, sed [b] oẽs[c] monachi melioris opinionis existẽtes eũ eligãt, ꝓpositis sacrosanctis euãgelijs: dicẽtes qa neq; p̄ p̄ amicitiã, aut aliã quãlibet cãm, sed sciẽtes eũ & fide rectũ, [†] & vita castũ, & gubernatiõe dignũ, & q̄ possit monachorũ disciplinã, & oẽm monasterij statũ vtiliter custodire, eũ elegerũt: [c] & sanctissimũ epm̃ sub quo monasteriũ constitutũ est, eũ q̄ ita electus est, modis oib. abbatẽ ordinare. [d] Hęc aũt oĩa q̃ a nobis disposita sunt ꝓ ordinatione abbatũ, valere ꝓcipimus & in venerabilib. fœminarũ mõasterijs & ascęterijs.[e]

CA. XXXV. De monachis non statim vestiẽdis. Cõuenit ca. 2. s̄. Noue. 5.

Ignoto ad monasterium aspiranti monasticũ schema, nisi post trienniũ non deĩ, intra quod tps probanti eum suum esse, reddĩ cum reb. asportatis: notus verò incontinenti pòt monachus ordinari. Dẽnĩ insup vnà monachi habitarẽ non tũ dormire, & a mulierũ procul esse consortio. Ange.

Si quis aũt ad monasticam vitã venire voluerit: iubemus, si qdẽ notus est qa nulli fortunæ subiacet, abbas monasterij si perspexerit, schema [f] ei ꝓbeat. si vero non cognoscitur, aut cuilibet fortunæ subiacet: intra tres annos non accipere eum schema monasticũ: vt intra memoratũ tempus experiaẽ huius hominis conuersationẽ monasterij ꝓsul. [g] Et si intra triennium aliquis emerserit dicens aut seruum, aut colonum, aut adscriptitium suũ hunc esse, aut ẽt tanquam fugientem agriculturam, aut quasi aliquid rapientem, aut propter aliquam culpam in monasterium eum ingressum: proprio domino hunc restitui cum rebus quas probatur in monasterium introduxisse: iurando [h] primum, [i] quia nihil patieẽ a suo domino percipiente. Si aũt intra triennium nullus conuenerit, aut inquietauerit, aut cõtra aliquam memoratarũ personarum q̃stionem fecerit, abbas monasterij post trascursionem triennalis tp̄is si talem virum dignum iudicauerit: tunc det ei schema, & nullus sit ei postea molestus propter fortunam, donec tñ deget in monasterio. Res autem quas in monasteriũ introduxisse videẽ, illæsæ domino reddantur. [k] Si quis autẽ memoratarum personarum reliquit monasterium, & ad secularem venerit vitam, aut in ciuitatibus aut in agris circumiens, propriæ fortunæ [l] reddatur.

CA. xxxvj. Vt monachi ĩ vno ꝯclaui habitẽt.

IN oĩbus autem monasterijs: quę cœnobia dicuntur, iubemus ẽm canones monachos in vno habitaculo oẽs separatim [m] dormire, vt mutuũ alterutris testimoniũ[n] castæ cõuersationis ꝓbeant: nisi qdam tñ ex eis aut p̄ p̄ lõgæuã in monasterio ꝯuersationẽ qetẽ volẽtes viuere, aut senectutis atq; corporis infirmitatis cã in remotis cellulis intra monasteriũ cõstitutis degant: & hoc cũ ꝯsciẽtia & volũtate abbatis fieri. Hæc oĩa in monasterijs & ascęterijs fœminarũ seruantib.[o] in nullo loco nr̃æ reipub. eẽ monasteria ꝑmittimus aliter. [p] Vbi aũt monasteriũ inueniẽ, oĩbus modis iubemus viros a fœminis separari, & fœminas [q] qdem in quo sunt monasterio remanere: viros autem aliud monasterium sibimet facere. Si vero plura sunt monasteria, vt necesse non sit noua monasteria ędificare: locorũ sanctissimu episcopus monachos cum monachis, & fœminas cũ fœminis separare,

---

[a] Iubẽmus igiẽ. qa fecit modo prox. de monachis mẽtionẽ: igiẽ de eis incipit, & ꝓsequiẽ vsq; in finẽ constitutionis.
[b] Sed oẽs. huic. §. cõcord. s̄. de defensor. ciuit. § decreto. colla. ij & C. de off. mag off. l. j. & de of. præ. v e l fin. Accur.
[c] Elegerunt. & sic monachi hodie eligunt: vt hic. o'im ep̃s, sed corrigiẽ: vt s̄. de mon. §. ordinationem col. j.
[d] Ordinare. i. consecrare & cõfirmare, vt in nouel. Acc.
[e] Ascęterijs. genera sunt locorum religiosorum.
[f] Schema. i ordinẽ monachalẽ. s. cucullam & scapularium: & ẽt incontinenti professionem faciat.
[g] Præsul. i. abbas. & concor. huic l. s̄. de mona. §. sancimus. & §. inter. & §. si vero. Accur.
[h] Iurando. simile iuramentum ꝓstat dñs qñ seruũ ad ecclesiã fugientẽ recuperat: vt C. de ijs, q̄ ad ecc. ꝯfug. l. ꝓtiũ. i fi.
[i] Primũ. s. est ꝓstandum a dño: qa, &c.
[k] Dño reddanẽ. nam non debet in reb qs cũ aliena iactura lucrari: vt ff. de condict. inde. l. nã hoc natura. & sic not q̄ tenet principale, nõ tñ tenet accessorium. Accur.
[l] Fortunæ. i dño suo, vt s̄. e. §. si seru⁹.
[m] Separatim. i. nõ simul: sed qlibet in sua stratura siue cubili, vna domo tñ: vt hic, & s̄. de mon. §. cogitandum.
[n] Testimonium. hic sume ar. q̄ possit esse testis monachus. & dic vt dixi. de mona. s̄. §. cogitandum.
[o] Seruantibus. s. abbatibus.
[p] Aliter. quam sa p̄radiximus.
[q] Fœminas. no. q̄ ãdeiẽ mulieri. itẽ not hic, q̄ collegiũ reprobaẽ, licet alia

[†] Facit adhoc gl. sup verb. eligendi. in ca. cũ dilectus. extra de consue.

Lucrari nõ dẽt qs cũ aliena iactura.

Monachus põt testificari.

causa religionis facta valeant: vt ff. de colle. illic l. j. §. sed &. Item res eorum mares debent portare: vt ff. de colle. illi. in fi & j̄. proxi. Diuidere.

& in alijs monasterijs cõgregare procuret qcunq; vero habent cõia, inter eos 𝔰m cõpetẽs eis ius diuidere. a Fœminis aũt quęcunq; ipsæ elegerint siue psbyterũ, siue diaconũ, ad faciendũ eis respõsum aut sanctã eis cõionẽ portandam: sanctissimus eps sub quo sunt, deputet quẽ rectę fidei, & vitæ bonæ eẽ cognouerit. Si vero q ab eis electus est, ñ sit psbyter aut diaconus, dignũ tñ eũ hmõi ministerio eps iudicauerit: ordinationẽ ei iponat, b q dignus esse videbit vt respõsa (sicut dictũ est) monastrijs distribuat: ita tñ vt neq; sic electus ad responsa fœminarũ, in monasterio c maneat.

CA. XXXVII. Conditionem nuptiarum vel liberorum non extare si quis monasterium ingrediatur.

Si rogatus de restituendo, nuptias non contraxeris, vel liberos non habueris, aut ingredi itur monasterium, desi cit fideicommissum, nisi a. te vi loco venerabili debeas restitui. Angelus.

Sed & hoc d † pñenti addimus sanctioni: si fortẽ qs sub cõditiõe nuptiarũ, siue liberorũ, e siue dotis cã, siue antenuptialis donationis donauerit siue reliquerit suis liberis siue alij cuicunq; p onæ hr̃ditatẽ siue legatũ, aut ab initio purẽ relinquens eis, oneret eos substitutione, aut sub vna pdictarũ conditionum reliquerit, vel donauerit, substitutiones vero vel restitutiones eis fecerit adiectis cõditionib. qbuscunq; f ex ijs q̃ superius enumeratæ sunt: sancimus si psonę talibus conditionibus subiectæ, siue masculi, siue fœminæ, monasteria ingrediantur aut clerici, g aut diaconissæ aut ascetriæ fiant: tales conditiones inualidas, & pro non scriptis h esse. Hoc autem solatio & clerici & diaconissæ ecclesiarum fruantur, si vsque ad suã vitam in his perseuerauerint, vt res sub tali conditione donatas aut relictas ad pia opera expendant aut relinquant. In personis enim quæ in monasterium vel asceterium ingrediuntur, & relinquũt huiusmodi conuersationem castam: monasterio aut asceterio vbi a principio ingrediuntur, res sub tali conditione donatas aut relictas, cum alia eorum substantia compe tere volumus. i Si tamen i in redemptionem captiuorum, aut egẽtium alimenta sub prædictis conditionibus substitutio aut restitutio fiat: ex nullo memoratarum modo eam excludi permittimus.

CAP. XXXVIII. Vt qui monasteria ingrediũtur, se suaque dedicent monasterio.

Si qua intrauerit monasterium animo ibi manendi, & se & sua monasterio dedicet: licet tamen ei post ingressum bona sua liberis partiri. Angelus.

a Diuidere. Not. sic ff de col. illi. l. j. §. fina.
b Imponat. nota q etiam laicum possunt eligere istæ fœminæ, sicut episcopum: vt ĩ. eo. titu. col. j.
c In monaster o. i. in claustro.
d Sed & hoc. duo dicit hic §. primum, si dedi mulieri. s. pro dote, vel viro al. cui pro donat. propter nu. vel nulla adiecta tali cã dedi clerico sub tali cõditione si cõtraheret mr̃imoniũ, vel si hẽret liberos, q tũc haberet demũ: hoc casu si monasteriũ intret, vel clericus sęculo renunciet, ĩpleta est cõditio: vñ pinde habet, ac si filios haberet, vel mr̃imoniũ cõtraheret: & tũc habeteũ ac si nulla fuisset apposita conditio, sed purè eet relictũ. & hoc dicit littera, inualidas esse cõditiones. nã hæc duo sunt pacia, obligationẽ esse purã, vel esse cõditionalẽ, dũ nodo cõditio ia n extiterit: vt ff. de cõ. ĩc. inde. l. sufficit. sed cũ pure dedi vel reliq ubi cã dotis vel don. pp nup. si liberos non habe:es, vel matrimoniũ nõ cõtraheres, rogaui vt restituas alij: certe si ecclesiã intres, videris liberos hẽre: & ideo fideicõmissarius nil expectet, ac si ñ eẽt aliqd appositũ de restituẽdo: nisi fideicõ. it relictũ ad pias cãs: quo casu ẽt expectat, & si habet mo nasteriũ p filio. Itẽ nota ex hoc § q ecclesia loco filij habetur: quod valet ad multa & ideo q dam intelligunt hoc tm̃ his duob. casib. si liros haberes, vel mr̃imoniũ cõtraheres, nõ aliàs. Alij vbique dicũt p filio habetur: qa n fueniat se ñ institutã, rũpit testamentũ, vt plene dices ĩ § prox.
e Liberorũ. sup his duob. ponit cõditiõ: sed qd subijcit siue dotis &c. cãm dãdi ponit ñ cõdi. Quid ergo si aliã cãm dicat donandi, puta vt emas fundũ? Rñ. non faciõ vim. vt ff. de do. l. ij. in fi. & l. seq. sed hoc ideo dc̃. his dixit, qa talia cueniũt mr̃monio: de qb. hic dicit.
f Conditionib. qbuscũq;. sic loquit, ac si plures posuisset. sed certe ñ posuit nisi duas, s. mr̃imoniũ, vl̃ si liberos haberet rogauit ergo hic restituere, si liberos non haberet, vel matrimoniũ nõ cõtraheret. vl̃ enim cõtraxisse, & liberos habuisse, si monasteriũ intret. & facit ad hoc. ff. ad Tertul. l. ij. §. liberi. ponuntur ergo hæc verba si fecerit, cũ cõditionib adiectis qbuscunq, pro singulari cõditione quacunq; ex ijs q su peri⁹ numeratæ sũt.
g Clerici. ẽt sæculares: aliàs frustra diceret stati q debeat reseruare ad pias cãs cũ si de monachis tm̃ loqueret, ipso ingressu se & sua dedicant deo: neq; vlterius eis administratio relinquit: vt ĩ. de mo. § illud. Si tñ velis tm̃ de monachis intelligere, dices hic monasteria ingredi. s. vt cõuersi sint, vel clerici fiãt. s. monachi. & qd se quit de reb. dicas q licet habeant de facto administrãonem & vsum rerũ non tñ est de iure. nec abbas tenet eis dimittere, si non vult. Itẽ pro hoc, quod hic tractat tm̃ de monasterijs. Item qa fauore ecclesiarũ nõ homi nũ hoc fingit. si aũt esset secularis clericus, posset dimittere cui vellet: vt ĩ. cod. §. presbyteros.
h Pro nõ scriptis. Primo casu ẽ inualida cõditio. Secũdo est inualida tota restõ cõditione faciẽda. & sic per consequẽs ipsa conditio.
i Volumus. hoc cõcordat ĩ. de mon. §. si quis autem & §. si vero relinquens. Accursius.

Ingrediẽs religionẽ se, & sua deo dedicat.

† Concoꝛ tum hoc § c. I p ç sentia. cũ gl. vlt extra de pba vbi vide ei. qa est elegãs ad hanc materiã.

Filius p̃ teritus rũpit testamentum.

† Conco. In præsentia in vlt. glo. post prin. ibi si autem rogatus est. extra de probatio.

Inua

Si qua mulier, † aut vir monasticam elegerit vitã, & intrauerit monasteriũ: a filijs nõ extãtibus, monasterio quod ingrediť res eius cõpetere iubemus. Si verò talis pſona filios habeat, & nõ antequã intret monasteriũ, de suis rebus fecerit dispositionẽ, & legitimam partẽ filijs dputauerit: b et sic liceat ei postquam monasteriũ ingrediť, suã facultatẽ in proprios c diuidere filios: ita tñ, vt nulli filiorũ minuat legitimã partẽ: quã verò non dederit filijs partem, monasterio cõpetat. Si verò oẽm substantiam inter filios diuidere voluerit: ꝓpria sua pſona d filijs cõnumerata, e vnã sibi partẽ oĩbus modis retineat, quæ debeat iuri monasterij competere. Si verò in monasterio degens moriať, antequam inter filios suos proprias distribuat res, legitimam partem filij percipiant: reliqua verò substantię pars monasterio competat.

CAP. XXXIX. vt solutis sponsalibus per monasterij igressum simplæ tantùm arrę reddantur.

Sponsus monasterium intrans recipit arrhas, quas dedit si matrimonium non contraheret: & mulier quas accepit, restituit simplices, non autem duplicatas. Angelus.

Sponsalibus quoq; sẽm leges factis inter aliquos, siue sponsus f monasteriũ ingrediať, recipiat q̃ pro spõsalib. arrarũ noĩe sunt data: siue sponsa monasticam vitam elegerit, illa solũmodo reddat q̃ similiter arrarum noĩe accepit: pœna vtriq; parti concedenda. g

CAP. XL. Si vir aut vxor ingrediať monasterium.

Si vero constãte adhuc mr̃imonio aut vir solus, aut vxor sola intrauerit monasteriũ, soluať mr̃imoniũ, & citra h repudium, postquam tamen persona pergens ad monasterium schema i perceperit. Et si quidem elegerit monasticam vitam: restituat prius mulieri dotem, & si quid aliud ab ea receperit, & super hoc ex nuptiali donatione tantam partem quanta ex morte viri cõpetebat mulieri secundum pactum dotalibus instrumentis insertum. Si vero mulier fuerit monasterium ingressa, similis modo retineat vir nuptialem donationem, & casum dotis ex morte

a Intrauerit monasteriũ. Quid si causa orãdi? Rñ. non habet locũ qđ hic dř, nisi qñ abrenunciauit seculo. vñ non facio vim si intret vt monachus vel cõuersus, dũmodo renunciet: vt š. de mo. §. si aũt. nihil. Item qd si capellam intret? Rñ. non hẽt locũ, qd hic dicit: nec si plebẽ: qa tales ꝓpria põt retinere: vt š. eo. §. presbyteros. Itẽ qd si de rebus nihil dixit? tñ. tacite sequitur: vt š. de mona. §. illud. Itẽ si nõ habet liberos, habet tñ parentes, qd tũc? Rñ. P. idẽ, ar. š. e. §. presbyteros. & š. vt nul. iudi. §. adulteram. non tñ distribuit filius inter eos secundum eum. Tu dic quod nihil habent parentes: quia monasteriũ est ꝓ filio: vt š. proxi. §. ergo superiores excludunť. nec ob. š. eo. §. presbyteros. qa ibi in secularibus dicit. Itẽ nec illa š. vt nulli iud. qa ibi inuite intrauit: hic sponte. vel corrigiť p illam.

b Deputauerit. recipere non. Accur.

c In ꝓprios. Quæritur, an hæc dispositio sit testamentũ: quod prodest quærere, si de actione vel numero testiũ quæratur. Dicit P. quod non: quia arbiter & iudex diuidit, nõ tñ testať: quia non est dñs, q sic distribuit: vt ff. de iu. cod. l. cõficiuntur. §. si post testamentum. sed Azo non curat de noie, dũ teneat de quo agitur: vt C. de consti. pec. l. ij. §. fi. & sic itaq; quid vis, vt sit ẽt testm̃, sed certe & non dñs testatur scđm eũ: vt C. de secun. nup. l. fœminæ. in fin. & in insti. de pupil. substi. §. non solum. & potuit hæc lex ẽt seruo concedere ius faciendi testamentum. Nec ob. huic sententiæ, si dicamus iure testamenti valere: quod dř. š. de mo. §. illud coll. j. quia illa per hanc corrigitur hoc casu. Si velles tenere opin. P. dicas ꝙ lex illa, fœminæ, nõ obstat. qa ibi mater dominae ẽt, licet habeat necesse filios instituere. Itẽ nec illa de pupil. substit. quia ibi est speciale: quia filius sibi nõ poterat testari: vt š. eo. §. j. sed secundũ Azo qui dicit esse testamentum, qua actione agetur cõtra monasteriũ: quia forte omnes non tenent. Rñ. condi. ex hac l. vt ff. de condic. ex lege. l. j. Sed q̄d si filios non habeat, & fecit testm̃ instituẽdo extraneos, certã partẽ assignãdo ecclesiæ antequã intret: nunqd ecclesia totũ habebit? Vř ꝙ sic ex hac. l. sed cõtra est: nã cũ ecclesia pro filio habeať, vt dictũ est: & nasciturus filius institutus nõ rumperet testm̃: vt ff. de libe. & postu. l. filius. § fi. ergo nec ecclesia: sed si nihil ecclesiæ dedisset, totũ rumperet, ad instar posthumi qui rumpit, si se pter itũ inueniat: vt C. de bo. pos. contra tabu. l. j. Item opponitur, qa videtur ꝙ totum debeat filijs dimittere pter quaternas vncias: vt š. vt nulli iudi. §. qa vero quest cõtra. Sed ibi inuita intrauit: hic sponte.

d Persona. vt tantũ sibi retineat quantum habet necesse dare vnicuiq; filiorum, scđm ioa. Alij sic, id est retineat sibi tãtũ quantũ alicui filiorum dat cui plus dat. Tu potes dicere ꝙ virilem sibi assumat par.tẽ, vt ar. š. eo. §. diaconissam vero. Sed an filij possunt compellere parentem viuentẽ vt distribuat? Videtur ꝙ non, vt arg. ĩ. proxi. respon. & š. vt liceat matri & auiæ. §. quia vero et contexto. & C. de dona. inter virum & vxo. l. res. puto tamen vt saltem subueniatur filijs quãtum ad alimenta, non vt partẽ habeant, nisi eo naturaliter mortuo. Vel si velis dicere ꝙ petatur statim post ingressum hæc portio, est arg. ꝙ dicitur quòd ingressus pro mortuo reputatur: vt C. de episco. & cle ri. l. deo nobis. in fi. ĩj. respon. & supra, vt nulli iud. §. si vero prædictum tempus. Accur.

e Connumerata. facit. ff. de collatione bonorum. l. j. §. portiones.

f Siue sponsus. si per verba de futuro dedit arras.

g Concedenda id est remittenda. & concor. C. eo. l. fin. in prin.

h Citra. Sed olim necessarium erat: vt š. de mo. §. per occasionem.

i Schema i. cucullam, vt dicunt: vel figuram siue formam secundum alios. sed in topicis Aristotelis exponiť pro ornatu verborum & sententiarum. Acc.

† Iste §. sumatur ꝓ auth. ẽ. super l. gñali. leg. C. de sac. sã. ecc. & incip. si qua mulier. & est canonizata. 16. q. iij. c. si qua mulier.

Ingressus monasterium pro mortuo habetur.

Mulieris.

mulieris placitum:[a] reliquū vero dotis mulieris restitui præcipimus, & si qd aliud ex reb. mulieris apud eū inueniaṫ. Ambobus aūt monasticā vitam eligentib. iubemus vacantib. dotalib. placitis virū retinere donationē ante nuptialē, & mulierē propriā accipere dotē, & qcquid aliud viro dedisse probeṫ: vt vnusquisq; citra damnū suis fruaṫ reb: nisi fortè sponsus sponsę, aut spōsa spōso, aut maritus vxori, aut vxor marito aliqd donare aut cedere [b] voluerit. qm̄ neq; ex pactis nuptialib. viro aut mulieri lucrari aliqd conceditur.

CA. XLI. Ne liceat parētibus exhæredare filios qui ingrediuntur monasteria, velut ingratos.

Parentib filium vel filios qui monasterium ingrediunṫ, velut ingratos ab eorum hæreditate excludere non licet. Itē parētibus non licet filios de monasterio extrahere. Bal.

Nullā vero licentiā damus aut parētib. filios,[c] aut filijs parētes sęcularē vitā sectātes,[d] & relinquētes, velut igratos[e] a sua excludere hǣditate, monasteriū aut monasticam vitam subsecutos. Interdicimus autem parentibus filios suos monasticā vitam eligentes, ex venerabilibus monasterijs abstrahere.

CA. XLII. De monacho monasteriū deserente.

Monachus qui monasteriū relinquit, militiæ honore spoliatus, in aliud per episcopū detruditur monasterium: & quod post eius ingressum q̄siuit, monasterio applicatur. Angelus.

Si monachus reliquerit suū monasteriū & ī aliud ingrediaṫ, quascunq; res tpe quo monasteriū dereliquerit, habere videbiṫ, ꝓprio monasterio in qđ ab initio ingressus est, eas cōpetere[f] iubemus. Prouidere aūt sanctissimos locorum episcopos, vt neque monachi neque monachæ circumeant ciuitates: sed si quod necessariū respōsum[g] habuerint, per ꝓprios responsarios hoc agāt,[h] in suis manentes monasterijs.

Si monachus reliquerit monasteriū, & ad sæcularē vitā migrauerit: hūc militia[i] & honore si quē habet prius spoliatum ab epo locorū & prouinciæ iudice in monasteriū[k] mitti, & res quas postea habuisse ꝓbatus fuerit, monasterio in quod mittiṫ, cōpetere. Si vero rursus reliquerit monasteriū, tunc eū iudex ꝓuinciæ in qua inuentus fuerit, teneat, & subdito sibi officio cōmoneat.

CAP. XLIII. De raptoribus sanctimonialium.

Raptores monialium, & similium participes, capitali pœna & bonorum amissione plectuntur, bonis raptoris, & aliorum criminis participum applicandis ecclesiæ, annali præscriptione contra ecclesiam currente. Bar.

Si quis rapuerit aut sollicitauerit, aut corruperit ascetriam, aut diaconissam, aut monastriam, aut quamlibet aliam fœminam venerabilem habitum habentem, huius res ex talis sceleris participio iubemus venerabili loco in quo talis fœmina habitat ꝑ locorum sanctissimos epos & œconomos eorum necnon ēt cuiuslibet prouinciæ iudices & eorū officia vindicari. Eos aūt qui talia deliquerint, & participes[l] eorū sceleris fuerint, capitale piculum sustinere: talē vero mulierē vbicūq; est, cum proprijs rebus in monasterio recōdi, in quo cautius custodiri possit, vt non rursus in eodē crimine reperiatur. Si vero diaconissa fuerit, & filios habuerit[m] legitimos, legitimam partem

Fictio tātum valet quātum veritas.

[a] Mulieris placitū. fingiṫ vere mortuus: vt hic, & C. eo. l. si. j. & ij. rñ. & sic tm̄ valet fictio, quātū veritas, vt C. de de ijs qui veniā ætа. impe. l. j. & ij. & C. de castr. pec. l. j. & fi. lib xij. Item facit. ꝟ. vt li. matri. & auiæ. §. quia vero lex.

[b] Cedere. tempore separationis.

[c] Parentib. filios. nunquid hoc casu hoc voto obligaṫ filiusfamilias? vr q non, vt ff. de polli. l. si quis. §. voto. quæ est cōtra, sed hoc est speciale: vel illud in dando intellige.

[d] Sectantes. s. prius sed postea relinquētes: vt subijcit, s. sæcularem vitam.

[e] Ingratos. ob hoc q intrauit monasterium: vt C. eo. l. fi. §. hoc ēt. si aliàs sit ingratus, nō efficitur ideo gratus, licet ois macula peccati aboleṫ: vt ꝟ. de mona. in princ. Sed in nouellis. contra. dr̄ enim q ibi purgaṫ ingratitudo per ingressum. Sed nunqd cæteris agnatis vel cognatis poterit succedere? Vr̄ q non: quia dicit qdam authē. extraordinaria, quō oportet mon. &c. q monachi nō habēt cognationem in terra. Sed illud intelligitur quantū adhoc vt nō accedat extra ad loquendū cognatæ vel consanguineę suæ: quia tali colore posset illicita agere: vt C. eo. l. deo nobis. vnde dico q potest succedere, & abbas per eum.

[f] Competere. hoc idē habet ꝟ. de mo. §. si quis aūt. & §. si vero relinquens. sed qd de reb. postea q̄sitis? R ñ. secus est: vt ꝟ. e. §. si monachus.

[g] Rñsum. i. necessitatē vt alicui respōdeat ēn aliqua causa Accur.

[h] Agant. sed quō eām habent, cū nihil habeant? Rñ. ex factis ꝓcedentib. siue contractibus, pro quib. vel ipsi vel abbas cōuenīunṫ, licet per alios rñdeant: vt ꝟ. apud quos opo. epis. & mo. §. præterea. col. vj. sa. ꝟ. de mon. §. si vero relinquēs.

[i] Militia quam in sęculo adeptus est.

[k] Monasteriū duo contraria sunt ꝟ. eo. §. sed neq;. & ꝟ. eo. §. si seruus. Prima dicit indistincte curię, secunda indistincte dño. sed hanc in liberis, illum §. sed neque curialiū, in seruo intellige, & sic nihil contradicit. Vel spālem sol. da illi. §. sed neque, vt ille. ſm istius distinctionem intelligaṫ: vt ibi dixi.

[l] Et participes. huic §. conco. ꝟ. quō opo. epi. §. quanta. & C. e. l. si quis non dicā. & l. raptores. & C. de rapto. virgi. l. j. & ꝟ. de rap. mu.

[m] Habuerit. antequam esset monacha. aliàs essent spurij. Accur.

Partem

partem a dari filijs. Si autem intra vnum annum postquam cognoscitur tale facinus cõmisisse, tales res iuri venerabilium domorũ non vindicentur: iubemus oibus modis comité priuatarũ fisco nostro has assignare, b locorũ iudice q neglexerit easdem res vindicare, cingulo priuando, & multã quinque librarũ auri a comite priuatarũ exigẽdo.

CAP. XLIIII. & vltimum. Ne liceat laicis & scenicis vti monachi schemate.

Omnibus itaque generaliter in sæculari vita cõuersantibus, & maxime theatralia exercẽtibus viris ac mulieribus necnon & prostantibus c interdicimus vti schemate † monachi, d aut monastriæ, aut ascetriæ, aut cuiuscunque personæ hmõi imitari schema: sciẽtibus vniuersis præsumentibus aut vti tali schemate, aut imitari aut illudere in quacunque ecclesiastica disciplina: quia & corporalia supplicia sustinebũt, & exilio tradentur: prouidentibus huic rei non solùm locorum episcopis, & qui sub eis sunt clericis, sed ẽt militaribus ciuilibusq; iudicib[9], & quæ sub eis sunt officijs, & locorum defensoribus. e Pœnas autem præsenti legi insertas, quæ etiam ex prioribus legibus sunt notæ, non solum in futuris, sed etiam in præcedentibus f casibus seu relictis valere, & oibus modis vindicari †sancimus. g Per præsentem enim legem nuper dispositas videlicet pœnas in solis futuris temporibus seruari iubemus. Tua igitur gloria, quæ per præsentem legem in perpetuum valituram nostra sanxit tranquillitas, per omnia custodiri prouideat. Dat. Kal. Maij. Constantinop. Iusti PP. Aug. Basilio. V.C. Cons. missa Petro præfecto prætorio.

a Partem. de bonis diaconissæ matris.

b Assignare. currit ergo annalis præscriptio ecclesiæ in hæreditatis petitione, vel condi. ex lege, sicut & in simili casu. ut s. vt cũ de ap. cog. l. si quis de prædictis. sed regulariter currit pscrip. xl. an. vt s. de eccle. tit. §. pro temporalibus, quæ est contra. sed hic sunt specialia.

c Necnon & prostantibus. i. quasi p stituẽtibus seipsos: nec curant de sua fama: sicut nec meretrices. Accur.

d Monachi. Nota reprobari, si quis alterius veste in eius contemptũ vtatur: vt hic & C. de episc. au. l. minime, adeo vt iniuriarũ teneať, vt insti. de iniu. §. j. & capitaliter punitur. vt hic dicitur.

† Cõcor. e. com de coré. cũ gl. j. extra de vita &

e Defensoribus. repete semper prouidentibus.

f Etiam in præcedentibus. aliàs in præsentibus &c.

g Sancimus. hic dicit q pœnæ quæ ante legem istã fuerũt impositæ circa casus huius constitutionis, valent ẽt ante hanc legem: sed quæ impositæ per hanc sunt, non valent nisi in futuro. vt C. de legi & constit. l. leges. Accursius.

honesta. cle. vbi tenor hui[9] text. recitatur.

† Iudicari.

DESVNT HIC PERMVLTAE NOVELLAE, QVAS sequens collatio ordine complectetur.

DE INTERDICTIS collegijs hæreticorum

Plurimum. a Anathematizantur. Not. q hæretici excõicandi sunt, vt hic, & C. d sum. tri. l. ij. § quia vero. & §. j & ij.

b Cõstitutionibus. vt C. de hæret. l. cunctis. & l. quicunque. §. vniuersi. & § nullum præterea. & C. de epis & cle. l. conuenticula.

DE RAPTIS mulieribus, &c.

† Aliàs, collectis.

a Legis. Compotere. vt C. de legi. & consti. l. fin.

d Dubium. vt C. de leg. & consti l. j. & ff. de vulg. subsli. l. ex facto.

e Legem. vt C. de rapt. virgi. l. j.

f Excepto raptore. vt in Lombarda de rapto. virgi. l. vlt.

Siue

sed in naucleriis seu negotiatorijs occasionibus in omne tempus valentem, vtputa generalem existentem legislationẽ, & naucleris seu negotiatoribus & eorũ contractibus expositã? Quæ debet ẽt pars fieri iã à nobis positarũ legũ, & iudicantes ad hãc respiciẽtes ꝓferre sñiam. Quæ igit placuerunt nobis, tua celsitudo iugiter seruare festinet.

TITVLVS XII.

Nouella 132. Edictum de fide.

DE INTERDICTIS collegijs † hæreticorum.

Hæretici adulteras collectas & adultera baptismata facere prohibentur. Bar.

Imp. Flauius Iustin. felix, inclytus, victor ac triumphator semper Augustus, episcopo Constãtinopol.

Plurimum esse & maximũ bonum oĩbus hominibus credimus verę & immaculatę Christianorũ fidei rectã cõfessionẽ, vt per oĩa hæc roboretur, & oĩs orbis terrarũ sanctissimi sacerdotes ad concordiã copulenẽ, & consonè immaculatam Christianorũ confessionẽ ꝑdicẽt, & oẽm occasionẽ, quæ ab hæreticis iuenit, auferant: quod ostendit ex diuersis cõscriptis a nobis libris & editis. Sed qm̃ hrtici neque Dei cogitant timorẽ, neq; interminatas talibus pœnas ex legũ seueritate cõsiderantes, diaboli opus implent, & quosdã simpliciũ seducẽtes sanctæ fidei catholicæ & apostolicæ ecclesiæ, adulteras collectas, & adultera baptismata latenter faciunt: pietatis existimauimus, per pręsens nostrum edictũ monere eos qui tales sunt, quatenus & ipsi recedant ab hæretica væsania, & nec aliorũ animas per simplicitatem perdant, sed magis concurrant ad sanctam Dei ecclesiam: in qua recta prædicantur dogmata, & omnes hæreses cum principibus suis anathematizantur.[a] Nosse enim volumus oẽs, quia si decætero aliqui inueniantur aut cõtrarias collectas facientes, aut apud semetipsos collectionẽ, nequaquam oĩno eos ferimus, sed domos quidem vbi aliquid delinquitur, sanctæ assignamus ecclesiæ: his autem qui colligunt, aut apud se colliguntur, ex constitutionibus [b] pœnas inferri oĩbus modis iubemus. D. prid. Non. April. Constan. Dn. Iust. PP. A. * Basilio Cons.

TITVLVS XIII.

Nouel. 143. Latinè primum edita. ideo non est in Scrimgeriana editione.

DE RAPTIS MVLIERIBVS quæ raptoribus nubunt.

Mulier rapta substantiam raptoris lucratur, nisi nupserit raptori: quo casu ad suos parentes deuoluitur, si tali matrimonio non consenserint, aliàs ad fiscum debet peruenire. his obtinentibus in casibus futuris ac etiam præteritis. Bartol.

Imper. Iustinia. A. Areobindo gloriosiss. prætoriorum præfecto, exprætecto almæ vrbis, & exmagistro militum.

Legis interpretationem culmini tantum principali competere, [c] nemini venit in dubium: [d] † cũ promulgandæ quoque legis auctoritatem, fortunæ sibi vendicat eminentia. Meminimus itaque pro raptu mulierum, siue iam desponsatæ fuerint, vel maritis coniunctæ, siue non, vel etiam si viduæ sint, legem antè posuisse, & capitis subiecisse supplicio non tantùm raptores, verum etiam comites eorum, necnon alios qui eis auxilium tempore inuasionis contulisse noscuntur, & non tantum parentibus mulierum, verum etiam consanguineis, & tutoribus & curatoribus huiusmodi dedisse per eandẽ legem vindictam, & præscriptis pœnis locum dedisse, si iam nuptæ vel desponsatæ mulieres rapiantur, cum non solum raptus mulieris, verumetiam adulterium per huiusmodi temeritatem committitur: & super alias pœnas, raptoris etiam, necnon aliorum qui cum eo fuerint, patrimonium raptæ mulieri vindicari per eandem legem [e] præcipimus: vt dotis etiam marito dandæ legitimo copia per raptoris ei ministraretur substantiam. Illo quoque specialiter adiecto, vt nulla sit mulieri vel virgini raptæ licentia, raptoris eligere matrimonium: sed cui parentes voluerint (excepto raptore [f]) legitimo matrimonio copulari: nullo modo, nullo tempore licentia mulieri raptæ permissa, raptoris se coniungere matrimonio, sed parẽtes etiam, si tali consenserint

† Cõcor. cum hoc prin. c. inter alia. de sentẽ. excõ. ante med. ibi, vt igitur vnde in prodit, &c.

matrimonio, deportari præcipimus. Sed mirati sumus quod conati sunt aliqui dicere, raptam mulierem, siue volentem, a siue nolentem, etsi raptoris sit amplexa matrimonium contra nostræ constitutionis tenorē, debere tamē ei raptoris b habere substantiā, vel quasi legis præmiū, vel ex testō forte, si hoc ēt factū esse contigerit. Qui enim talia dicere præsumpserūt, pdictæ legis seriē intelligere non potuerūt. Quia enim tale stare matrimoniū, etsi rapta voluerit, ꝓhibuimus, c & ob hoc parentes raptæ mulieris deportationis subiecim' pœnæ, si hmōi consenserit mrimonio: qūo raptas mulieres, raptorū eligentes connubiū, pmijs honorassemus raptæ datis mulieri? Superfluā igitur eorum dubitationē vel d in posterū resecātes, priorē legem per præsentem interpretari censuimus. e Sancimus, f itaque, si rapta mulier, cuiuscunque sit cōditionis vel ætatis, raptoris nuptias eligendas esse censuerit, parentibus præsertim non consentientibus: nec ex beneficio legis, nec ex testamento raptoris hr̄ditatē suscipere, vel quocunque mō substātiā vindicare, f sed pmiū quod per legē nostrā raptæ mulieri datū est, vt raptoris, g & eorū q ei auxilium tpe inuasionis pbuerint, bona vendicet, hoc ad parētes, si ambo, vel vnus supersit, qui nuptijs spāliter nō ꝓbanē consensisse, ex tpe raptus ipso iure transferri: h & patrimoniū raptoris ad raptam iā habere mulierem, i quæ coniugio se raptoris inquinare non piguit, sed in personas trpnsferri, quas superius nominauimus ei non consentientes coniugio. Nam nefarios † hmōi coitus pœnis corrigi, non præmijs competit k honorari. Quòd si parentes iā decesserunt, qui hmōi sceleri consenserunt: substantia raptoris, necnon & aliorū q facinoris fuerint participes, fisci iuribus vendicet. Quam interpretationē, non in futuris tantūmodo casibus, verū in pteritis l ēt valere sancimus: tanquā si nr̄a lex ab initio cū interpretatione tali promulgata fuisset a nobis, pater carissime atque amantissime. Quæ igitur per hanc legem nostra statuit æternitas, tua celsitudo effectui mancipari, obseruariq; præcipiat.

TITVLVS XLIIII.

Nouell. 128. de publicis tributis.

DE COLLATORIBVS ET alijs capitulis.

Dispositiones & denunciationes collationum per singulas prouincias & ciuitates collatoribus fieri debent temporibus hac constitutione pfitis, exemplarijs petentibus soluentibus datis, & de suscepto securitate præstitas iudicibus ac etiam exsecutoribus contra facientibus pœna imminente. Item illi cui superindicta possessio est, si senserit se granatum, permittitur licentia appellādi Bar.

Imper. Iustinia. A. Petro gloriosiss. sacrorum prætoriorum præfecto.

Væcunque ad vtilitatem nostrorum collatorū pertinent per Iulium & per Augustū mensem vniuscuiusque indictionis: particulares dispositiones collationum futuræ indictionis in foro vniuscuiusque diœcesis gloriosissimorum nostrorum præfectorum sub confectione monumentorum manifestari: declarantes quantum vnicuique prouinciæ siue ciuitati pro vnoquoque iugo, m aut villis, aut centurijs, aut alio quolibet, tam in specie, quàm in auro, fiscalium causa imminet: iudicantes quoque specierum æstimationem secundum mensuram in vnoquoque n loco tenentem, & quicquid ex his in arcam inferri, aut in vnaquaque dari, aut expendi oportet. Sic igitur compositas tales dispositiones prouinciarum iudicibus mox destinari in principijs vniuscuiusque indictionis, † & per eos proponi in ciuitatibus sub eis constitutis intra Septembrem aut Octobrem o menses, sed & volumus exemplaria eorum ex foro gloriosissimorum præfectorum sine dilatione dari: vt collatores cognoscant quemadmodū debent collationes inferre.

Si

---

a Siue volentem. In eo q voluit, qūo punietr postea adulterium? Respon q patri iniuria facta videtur, vt ff. de iniur. l. j § vsque.

b Raptoris. & in hoc male dicebant debere habere substantiam raptoris. Azo.

c Prohibuimus. s. & adhuc hoc prohibemus. Ioan.

d Vel. pro saltem.

e Censuimus. no. interpretari veterē legem per nouam.

f Vindicare. sunt & alijs casus, quos diximus institu. de leg. § legari.

g Raptoris. s. bona.

h Transferri. not. dominium transferri sine possessione, vt dixi. C. de pact. l. traditionibus. Acc.

i Mulierem. habentem.

k Competit. not. pœnas imponi delictis: vt hic, & ī. vt nulli iu. §. quoniā. & præmia merentibus: vt hic. & C. de sta. l. ut uirtutum.

l In præteritis. No. q lex ad præterita trahitur facta. sic. C de leg. & cōsti. l. leges.

DE COLLA.

m Væcunque. Iugo. s. boum. Accur.

n In vnoquoque. secundum consuetudinem enim sunt mensuræ: ut ff. de contrah. empt. l. Imperatores. Accur.

o Et octobrem innuit q in octobri: & in septēbri aptabuntur ad præstationem tributorū. Accur.

Si vero

Lex noua veterē interpretatur.

e Secundum illa iura mulier rapta nō poterat cōtra here cum raptore, secus est tamen de iure canonico, vt l c. fi. extra de rapto.

† Concor. l. qui contra. C. de inc. nup. & in c. j. in gl. j. in fin. extra de dona. inter vir. & vxo.

† Hinc colligit Alcia. li. viij. parerg. c. j. à Kalēdis Septēbribus vnāquanque indictionē incipere: quem aperte redarguit Beda lib. de tēporibus, scribens incipisse. viij. Kal. Octobris.

a Si verò ſm.ſicѐ. de apo.publ.l.j. Ac.
b Diſpoſitiones.in prouincias. facit ſ. vt lit.iu.§.& hoc.& C.de ſac. pa.& tem. l.pen.in fin.
c Deſuſcepta. i.ſcriptură de ſuſceptis: vt ſ.de man.prin.§ coges. col. iij. §. j. proxi.§.
d Exigi pœnam.ſ. ſcenicas.col.v.
e Fiſcalium deſcriptionum.C.de eden. leg.iuſtū eſt.& C. de fide inſt.u. l. illatæ.
f Et in hoc quoq;. ſ.de eccl.tit. §. ſi qs aũt in ſua. & j̄. de ſanc.epiſco. §. ſi qs rapuerit & C. de ſuſcep.l.iuſta.& l.exactiones.
g Et hoc cuſtodiri. i. conſeruari. C. de omni agro deſer.l. locorum.
h Et ſm leges.ſ. de iudi in fi. Accur.
i Enthecis.de quib. habes exempla. ff. de penu lega.& de ſup leg.
k Qualitatem. & ſic cōſcribuntur bona ab eo,cui ſuccedit fiſcus.

Eos au-

Si vero ante inſinuationem,in alios titulos ꝑter eos,q continent particulari diſpoſitione anni,collatores fiſcalia exſoluant, aut in ꝓuincia expēdant: iubemus eis in eiuſdē indictionis collationes hoc reputari: vt nullum ipſi patiant̃ damnum.Si vero ſm [a] a nobis definitum tēpus non dirigant̃ hm̃oi particulares diſpoſitiones: [b] qui quidem per tps gubernant nr̃um ꝑtorium,triginta librarũ auri pœnã ꝑſoluant: vniuſcuiuſq; vero ꝓuinciæ cōtractæ quinq; & viginti librarũ auri pœnam exigãtur. Si autē iudex miſſus eaſdē particulares diſpoſitiones in ꝓuincijs nō ꝓpoſuerit:decem librarum auri pœna damnabit̃,& ſpoliatione cinguli ſuſtinebit: eius quoq; officiũ quinq; libras auri exiget̃. Iubemus vero ſpecierum qdem illationem mox ex principijs vniuſcuiuſque indictionis incipere: argenti vero illationis titulum ſm definita tpa. Pro fiſcalibus autem collationibus deſuſcepta, [c] ſiue ſecuritates particulares aut plenarias omnibus ab ijs,qui fiſcalia ſuſcipiunt fieri definimus, manifeſtantes,& ſolidorum qualitatem & ſpecierum,necnon & iugorum ſiue uillarũ, ſiue centuriarum,& noĩa poſſeſsionum, ꝓ quibus functiones ſuſcipiunt. Si verò ſm prędictum modũ deſuſcepta,ſiue ſecuritates non fecerint, iubemus eos, & pœnam x.librarũ auri exigi,& tormentis ſubdi:ſimiliter iudicem ꝓuinciæ x.librarum auri exigi pœnam [d] ſi de hoc interpellatus non iudicauerit,& compulerit deſuſcepta, ſiue ſecuritates ſm quem definimus ordinem ſcribi. Hoc aũt iubemus obſeruari, ſi quis forſan collatorum dubitat de poſſeſsione,pro qua fiſcalia exigunt̃,aut pro qua fiſcalium quantitate: omnibus modis fiſcaliũ deſcriptionũ [e] cuſtodes cogi a locorũ ſanctiſsi.epo eas proferre,& fiſcalium oſtendere quantitatem,& ſeruitutem publicæ deſcriptionis exigi poſſeſſorem. Et in hoc quoq; [f] adiuuare nr̃os collatores ꝓſpeximus,vt non neceſsitas inferat̃ poſſeſſoribus ſub hypothecis decimationes noĩare in auro collatiōis, vt non aliquam ex hoc ipſi patiant̃ læſionē: ſed eos,qbus in vnaquaq; prouincia aut ciuitate periculum fiſcalium exactionũ iminet,ſiue iudices ſint,ſiue curiales, ſiue exactores,aut canonicarij, aut alij qdã: ꝓprio periculo & ſuſcipere pecunias,& tranſmittere,& expendere, in quibus deputatę ſunt vtilitatib. Et hoc cuſtodiri [g] iubemus,canonicariũ talem in ꝓuinciam deſtinari, qui poſsit ꝑiculo ordinantiũ eum exigere fiſcalia tributa,& ꝑ nullam occaſionem impulſorem poſt eum mitti, & damnũ ſubiectis inferri impulſionis:& ipſum vocabulum de cætero perimimus. Si vero non opportunus inueniat̃ canonicarius,non impulſor mittatur,ſed illo remoto alter dirigat̃ canonicarius. Ipſum quoq; canonicarium contentũ eſſe iubemus deputatis conſuetudinibus,& nullam ſubiectis inferre læſionem. Sin autē aliqñ contigerit ſuperindictionem cuiuslibet poſſeſsionis conſeruæ aut contributariæ fieri, ex illo tpe iubemus ſuperindictũ ſuſcipientem, exigi pro eo fiſcalia, ex quo tradita eſt ei ſuperindicta poſſeſsio. Non aliter autem ſuperindictum fieri,niſi ex reſcripto de hoc examinatio fiat apud prouinciæ iudicem,& ſñia eius procedat definiēs eum qui debet ſuperindictum ſuſcipere. Si quis autem putauerit ſe lędi, liceat ei prouocare: vt in foro glorioſiſsimorum prę̨fectorum appellatio examinet̃, & ſecundum leges [h] terminum ſuſcipiat. Si vero aliqñ contigerit dominum cuiuſcunq; poſſeſsionis aut non apparere,aut ad fiſcalium ſolutionem non ſufficere, vt ex hoc ſuperindictionis neceſsitas ſuſcipiatur:iubemus hãc repente tradi ijs,qui conſerua aut contributaria prędia poſsident cum omnibus, qui in ea inueniuntur agricolis, & peculijs eorum,& enthecis, [i] & fructibus,& animalib. & omni alio inſtrõ ibi inuento. Si vero aut pſona quæ debeat eam ſm legem ſuſcipere,non inueniatur, aut alio quocunque modo differri ſuperindictũ cōtigerit: iubemus geſta cōfici apud prouinciæ iudicem ſignificantia & qualitatem, [k] & ſtatũ eius poſſeſsionis,& omnia in ea inuenta: vt ſic eã curiales,aut exactores aut officiales ſuſcipiant: & ſi poſtea inueniatur qui debeat eam ſcd̃m leges ſuſcipere:non aliter fieri, niſi vt quod per occaſionem exactorum,

a Eos adeq. C. de sano. larg. per totū. & C. de exe. & exac l. j. lib. xij. Accur.
b Impositas. No. ꝑ sosa Pia. vt diximus. C. de procu. l j.
c Denominato inferre. C. q̄ñ fisc. vel pri. l. pen. Accur.
d Exigentium. s̄. de man. prin. §. h. & s̄. vt oēs obed. iudic. prouin. coll. v.

Exige-

aut curialiū, aut iudicū, aut officialiū eius peius aut minus factū est, ei, q suscipit, restituatur. Hoc quoq; iubemus ut pro pecunijs aut specieb. in prouincijs expēsis non exigātur collatores ea, q̄ dñr transmissoria: pro ijs aūt, q̄ transmittunt, non amplius pberi horum, q̄ ex initio in vnaquaque prouincia deputata sunt.

CAP. II.

Executores in prouincias missi, exactiones inchoare non debent, nisi prius coram prouinciæ p̄side mandatum insinuauerint: hoc & in priuatis negotijs seruando, & executores & exactores nullam in causis priuatis executionem cōmittere debent. Item debitor debitoris tributarij in subsidiū debiti veritate probata conueniendus est, & exactorū excusatio ex eo, quod in loco sacro resideāt, admitti non debet aduersus eos, a quibus se læsos esse dicunt. Item exactores, iustis ponderibus & mensuris vti debent. Barto.

Eos aūt q [a] in ꝓuincias pro qbuscunq; publicis exactionib. diriguntur: non aliter inchoare exactionē, nisi prius ꝓuinciali iudicio insinuauerint impositas [b] sibi de hoc iussiones: vt easoluētes fiscalia tributa, nulli pro his piculo aut dāno subijciantur: hoc ipso & sup priuatis negotijs obseruando. Hoc quoq; iubemus eis qbus fiscaliū exactio iniungit, nullam priuatarū causarū executionem cōmitti: sed & si qd eis tale iniungat, nullo modo p̄sumere eos hoc agere: ne occasione publicarū functionū nr̄i subiecti lędant. Si aūt aliqs pro veritate publica debēs tributa, dicat executori esse sibi aliū debitorē, non licere executori molestiam aliquam denominato inferre, [c] nisi pri' debitor ꝓbet nullo oino mō posse publica tributa persoluere. Hoc tn̄ prius requiri apud iudicē prouincię, si pro veritate debitor est is q denominatus est, & ita fiat exactio. in vtroque verò casu si qs aut exequi aut exigere citra ea q̄ a nobis disposita sunt, p̄sumpserit: & cingulo nudabit, & confiscabit, & exilio tradet. Qui aūt iniunxerit aut p̄ceperit iudex, x. librarū auri exigat pœnam, & officiū eius quinq; librarū auri subiaceat pœnę. Nulli verò penitus liceat publica tributa exigentiū, [d] neq; censualib. aut rationū scriptorib. aut alijs qbusdam publicè ministrantib. excusatione vti, q in sacro loco resideant, contra eos q dicūt se læsos ab eis in fiscaliū exactione. Nullus aūt penitus molestet pro tributis terrarum quas nō possidet, sed ēt si contingat agricultores alicui cōpetētes aut adscriptitios ꝓpriam habere possessionē, illos molestiā sustinere, nisi forte propria voluntate tali functione se fecit obnoxium. Eos aūt qui publica tributa exigūt, iustis ponderibus & mensuris vti p̄cipimus: vt neque in hoc nostros tributarios lędant. Si aūt collatores putant grauari se siue in mensuris, siue in ponderibus: habeāt licentiam specierum qdem mensuras & pōdera a gloriosissimis p̄fectis: auri vero & argenti & reliquorū metallorū pondera a gloriosissimo per tp̄a comite sacrarum largitionum accipere, & has mensuras & pondera in sanctissima vniuscuiusque ciuitatis ecclesia seruari: vt s̄m ea & grauamen collatorum, & fiscalium illatio, & militares & aliæ expensæ fiant.

CAP. III.

Exactor pecuniam tributariam sine dilatione & sine deminutione præbere debet: nulla etiam possessoribus & habitatoribus deminutione facta, & singulis annis episcopus cum quinque primatibus rationem exigere debet exactorum periculo. Item omnibus est adempta licentia loci seruatores mittendi. Barto.

Ciuitatum vero nostræ reipub. & habitantium eas perfectè prospicientes, iubemus nullam oino esse licentiam fiscalium exactoribus cōmunicare pecunijs quæ operibus & frumentis ciuitatum, & aquæductibus, aut alijs quibuslibet solēnitatibus, aut salarijs deputatæ sunt: aut retinere aliquid ex ijs, aut ad propriū lucrum redigere: sed sine aliqua dilatione aut iminutione has p̄bere, vt proficiant ab initio in quibus deputatæ sunt operibus: sed neque possessores aut habitatores ciuitatum præsumere quolibet modo auferre aliquid ex ipsis pecunijs, aut nomine descriptionum, aut pro sportulis dare aliquid ex his aut expēdere. Si quis aūt dare aut accipere ex his p̄sumpserit: iubemus eum de suo in duplici quātitate hoc ciuitati reddere. Sed neque ꝓuinciarū iudices, aut eorū officia, aut aliū quēlibet omnino participiū habere aliquod ad prædictas pecunias, aut eorū dispensationi semetipsum miscere: sed ciuitatis sanctissimum episcopū & primates, necnon & eius possessores constituere quidem patrem ciuitatis, & frumentarios, & alios huiusmodi dispensatores. Singulis autem annis impletis

a Exigere eos. C. de episco. audi. l. iubemus.
b Denominãt eos. facit ff. de decre. ab ordi. fac. l. quod é. & ff de mune. & hono. l. vtgradatim. & C. de suscept. & arca. l. exactores.
c Damus. ar. q̃ prelatus ex ipsa electione aliquod ius hẽt: nec postea eligentes mutare consiliũ possunt. extra de elec. causam quæ inter. Itẽ cõtra ff. de man. prin. §. eos autem. col. iij & ĩ de admi. §. illud col. vij. contra. Solu. vt ibi. Itẽ ff de offic. procon. l. iiij. §. fin contra. Sol. hic nouum.
d Latrocinia. C. de episcop. & cler. l. si quis in hoc & ff. de offi. præsi. l. cõgruit.
Ad

pletis sanctissimum epm cũ quinque primatibus ciuitatis rationes exigere eos a q ab ipsis ordinati sunt: & si quid ex talibus ratiocinijs apparuerit debitum, aut remãsisse: exigi hmõi dispensatores periculo eos constituentiũ, & vtilitatibus qbus deputata sunt, reseruari. Si qs aũt ex p̃dictis dispensatoribus inefficax inueniat: repẽte hunc remoueri iubemus, aliumq; pro eo a sanctissimo ciuitatis epo, & reliquis possessoribus (sicut p̃dictũ est) ordinari: scientibus ijs qui denominãt eos: b qa si quod damnũ ciuitati cõtigerit, ex proprijs substãtijs hoc medebuntur. Nulli verò liceat eorũ, qui in officio sunt gloriosissimorũ præfectorum, aut in alio officio, aut in schola constitutorum, talia rõcinia cõmitti, neque ex præcepto cuiusdã administratoris, aut alterius iudicis scriptis: nec si pragmaticam, aut aliã sanctionẽ, aut sacrũ cõmonitorium accipiat p̃cipiens ei aliqd tale. Sed si quid fiat hmõi, licentiã habere vniuscuiusq; ciuitatis sanctissimum epm, & eius primates, non respondere pro memoratis capitulis talibus p̃sonis: referre aũt ad nos, vt hoc agnoscentes, & illatũ ciuitatibus damnũ ex eorum substantia restitui iubeamus, & cõpetentẽ vindictam talibus inferamus. Super hoc iubemus scriniarios operũ sub p̃fecto sacrorũ prætoriorum constitutos, nullum participium ad talia ratiocinia oĩno habere: vacantibus oĩbus per quæ eis siue gñaliter, siue specialiter aliquid tale pridẽ cõcessum est, aut postea impetretur. pro p̃dictis enim causis rõnes nulli cõmitti volumus, nisi nos prodesse ciuitatibus existimantes, virum opinionis bonæ, & dignitate ornatũ elegerimus, q debeat a nobis in scriptura diuina iussionem percipere continentem nostram piam subscriptionem: & illius nomen & dignitatem, & causas & tempora quorum ei ratiocinia committimus. Eos autem, qui a talibus personis rationes exiguntur, omnem habere tutelam iubemus, aliquam quæstionem nullatenus sustinentes.

CAP. IIII.

Loci seruatores regulariter prohibentur. fallit si iudex ex iusta causa ad prouinciam venire impediatur: tunc enim vicarium mittere potest. Itẽ fallit cum ex principis mandato ad aliam mittitur regionem. Bart.

AD hæc sancimus in nullo nostræ reipublicæ loco eundem epm & iudicem esse, & loci seruatorẽ gloriosissimorũ præfectorum, aut magistrorũ militaris cinguli: sed nec aliquam exactionẽ fiscalium tributorũ agentem, loci seruatorem esse gloriosissimorum p̃fectorũ, aut magistrorum militũ. Et simpliciter dicendum est nullũ in prouincijs fieri loci seruatorem præfectorũ, nisi per nostrã iussionẽ in expeditionibus, vbi vtilitas exigit loci seruatorem mitti eiusdẽ præfecturæ, qui debeat prouidere militaribus expensis. Si qd aũt extra hoc delinquat & cõmittatur: qui quidem loci seruatorem suum fecit, xxx. librarum auri pœnã exigetur, restituturus oẽ damnum quod per eũ qui ab eo directus est, aliquis pertulerit. q vero fieri præsumpserit: ꝓprio cingulo & dignitate & militia priuabit, & x. librarum auri pœna multabit. Ad hæc prohibemus & in prouincijs existentes iudices ciuiles & militares, in ciuitatibus aut castris loci seruatores in cõmissis sibi prouincijs facere, ex quo videlicet in prouinciã accesserint, & in quantũ in ea administrant: quinq; auri librarũ pœna imminẽte tã facienti loci seruatorẽ iudicis, quàm fieri p̃sumenti. Antequam verò in ꝓuincijs veniant iudices, damus eis licentiã vices agentes suos instituere, q debeãt oĩa vsq; ad sui p̃sentiã agere, q̃ pñt ipsi iudices facere: citra tñ nouissimũ supplicium, aut mẽbri incisionem. Sed si si quis ex iudicibus secundum iussionẽ nostrã in aliã regionẽ mittat: liceat per similem modum loci seruatorem suum facere.

CAP. V.

Omnes iudices per se requirere debent delinquentes, & non per latronum insecutores, pœna cõtra facientibus imminente: & iudices debẽt per prouinciam proficisci: eorum administratione finita quinquaginta diebus debẽt in prouincia permanere, nisi ex principis iussione ad aliam vocentur. aliàs læso sacramento præstito, omne damnum secundum quod iurauerint, p̃stare debent: & pœnæ pecuniariæ fisco applicari debẽt. Bartol.

Iubemus aũt oẽs iudices tã militares q̃ ciuiles p se reqrere eos, qui latrocinia, aut violẽtias, aut rapinas rerũ, aut fœminarũ, aut alia q̃libet in ꝓuicijs illicita ꝯmittũt, & supplicia eis legitima ĩferre, neq; ꝓ his ca

a Ad hoc iubemus. ſ. de mã. prin. §. illud. & ſ. vt iudi. ſine quoquo ſuf. §. illud. col. ij. & ff. de offic. procon. l. obſeruare. in princ.
b Ad ciuitatem. aut de municipio ad municipium.
c Super hoc ſancimus. C. vt omnes tã ciuil. quàm mi. & ſ. vt iudi. ſine quoquo ſuff. §. neceſſitaté. & ſ. de admi. § j col. ij.
d Diſpendia. fac. C. quando & qui. quarta pars debe. l. ij. & C. de curſu pu. l. non patimur.
Compellentur. C. de bo. quæ libe. l. cum non ſolum. §. vbi autem. & C. de iudici. l. properandum. §. ſi autem.
f Vindicari vt ſ. vt nul. iud. §. ſi quis vero. colla. ix. Acc.

DE SANCTIS. ſimis epis. &c.
Et hoc dicitur ſ. eo vſque ad §. clericos.
Reuerédiſſimis. hoc dicitur. ſ. eo. §. clericos. vſq; ad §. iubemus.
h Monachis. hoc dicitur ſ. eo. iubemus. vſque ad ſi. cõſtitutionis.
De gubernatione. Diſpoſuimus. vt ſ. de non ali. col. j. & ſ. de ec ci. col. ix. & ſ. de eccl. re. inmo. alie. col. iiij Accur.
k Conſtitutionibus.

ſis accipere aliquid conſuetudinis noĩe: vt omnes vndique noſtri collatores illæſi ſeruentur. nõ enim permittimus cuilibet maiori aut minori militari iudici, aut latronũ inſecutores, aut violẽtiarum inhibitores, aut tribunos ꝓ talibus cauſis in ꝓuincijs ordinare, aut q debeant aliquos examinare: ut nõ ꝑ tales occaſiones ampliores violẽtiæ inferantur prouincialibus. Si qs aũt iudicũ hoc non cuſtodierit: cognoſcat nõ ſolũ ſe cõmiſſo ſibi cingulo ſpoliandũ, ſed decẽ librarũ auri pœnã exſoluere, eo q ꝓſumpſerit talẽ cãm aſſumere: poſt tormẽta verò & confiſcationẽ ſubſtantiæ in exilium redigendum & relegandum. Ad hoc iubemus ꝓuinciarũ iudices, & officia eorũ, ſiquãdo de ciuitate ad ciuitatẽ b veniũt, neq; angarijs, neq; deſcriptionibus, aut alijs expẽſis collatores grauare: ſed ex deputatis ſibi de fiſco annonis expenſas facere. Super hoc ſancimus, c ꝓuinciarũ iudices oĩb. modis poſt depoſitionẽ cinguli quinquaginta dies in prouincijs cõmorari, & cõuentiones aliquas contra ſe mouentibus reſpõdere. Si vero contigerit aliquem ex eis ante cõpletos quinquaginta dies deſerere ꝓuinciam: iubemus oẽs ab eo damnũ aliquod paſſos ſimul ingredi apud ſanctiſsimũ metropoleos epm ciuidẽ ꝓuinciæ: & ſub geſtis monumentorũ vnũquenq; tangentẽ ſancta euangelia, palã facere illata diſpendia: d & ex illius ſubſtantia contra quẽ talia facta ſunt monumenta oẽ dãnum læſis reſtitui ꝓuidentia & periculo per tẽpus ꝓfectorũ eiuſdẽ ꝓuinciæ: ſcientibus quia ſi hoc complere neglexerint, ipſi de proprijs facultatibus oĩa damna læſis reſtituere compellent. e Si quis aũt ex iudicibus prouinciarũ aut re uocet ad aliam adminiſtrationẽ, aut opus ad aliã ꝓuinciã ei credatur: iubemus eũ legitimo procuratore conſtituto cõuẽtiones ꝓ dãnis ꝓponentibus rñdere. quod niſi fecerit, ſancimus monumẽta apud ſanctiſsimũ epm (ſicut ſuperius dictũ eſt) agi, & ꝓ damnis illatis eis iurantibus ſecundũ geſtorũ virtutem oẽ damnam reddi: prouidẽtia ſimiliter & periculo per tẽpus ꝓfectorum vniuſcuiuſq; ꝓuinciæ tractatorum. Oẽs autẽ pecuniarias pœnas quæ ꝓſenti lege continent, à comite per tẽpus priuatarũ rerũ exigi eos qui præſentẽ legẽ non ſeruant, & noſtro fiſco vindicari f ſancimus: qui niſi eas vindicauerit, ipſe cũ adminiſtrante ſibi ſchola ex ꝓpria facultate hmõi quantitatẽ ſoluere cogatur. Quæ igitur per ꝓſentem legem noſtram ſalutarem, in perpetuũ valituram, pro vtilitate & ſtatu noſtrorum collatorum diſpoſuimus, tua gloria inuiolata & immota ꝑ omnia ſeruare feſtinet, & ad omnium notitiam peruenire faciat: edictis quidem in hac regia ciuitate ſolenniter propoſitis: præceptis autem ad clariſsimos prouinciarũ iudices directis, vt per eos oĩbus collatoribus manifeſta fiant. Dat. Id. Iun. Domi. Iuſti. PP. Auguſt. * Baſil. V. C. Cõſ.

TITVLVS XV.

Nouell. 123. De eccleſiaſticis diuerſis capitulis.

DE SANCTISSIMIS EPISCOpis, & Deo amabilibus & reuerendiſsimis g clericis & monachis. h

Epiſcopi debent eligi forma hic tradita: & ſi hi ad quos electio ſpectat, eligere negligant per ſex menſes, electio deuoluitur ad ſuperiorem: & ſi electus fuerit poſt electionem de crimine accuſatus, ordinatio differri debet, donec de crimine iudicetur. & epiſcopus non per pecuniam, ſed meritis eligi debet: pro conſuetudine tamen debet dare pecuniam a iure ſtatutam. Item ordinatus in epiſcopum, a ſeruili & adſcriptitia liberatur fortuna, & a patria poteſtate. Bart.

Imp. Iuſtinia. A. Petro glorioſiſs. [magiſtro ſacrorum noſtrorum officiorum.] l

E gubernatione, & priuilegijs, i alijſque diuerſis capitulis ad ſanctiſsimas eccleſias, & alias venerabiles domos pertinẽtibus, iã quædã diſpoſuimus, i ſuper ſctiſsimis aũt epis & clericis & monachis dudum in diuerſis conſtitutionibus k diſpoſita cum competenti correctione hac compre-

l præſe do proœmio ſcribitur in veterib. manuſcriptis: quũ vis i editione Scriſ geriana ſit eadẽ ſcriptio quæ hic. Contius.

comprehendere lege prospeximus.

In editionibus Haloandrinis duæ hic paginæ infarciuntur, q̃ nec in Scrimgeriana editione, nec in meis manu scriptis reperiuntur. Contius.

CAP. I. De ordinatione episcoporum.

Sancimus igit̃ [t] quoties opus fuerit episcopũ ordinari, clericos & primates [a] ciuitatis cuius futurus est episcopus ordinari, mox in tribus personis decreta facere, propositis [b] eis sacrosanctis euangelijs, periculo suarum animarũ dicentes [c] in ipsis decretis, [d] quia neq; propter aliquam ꝓmissionẽ, aut amicitiam aut aliã quamlibet cãm: sed scientes eos [e] rectę & catholicæ fidei, & honestæ esse vitæ, & litteras nosse, hos elegerunt: & quia neque vxorem, neq; filios aliqui eorũ habent, neq; concubinam [f] aut filios naturales cognoscũt [g] eos habuisse, aut habere: sed si prius vxorẽ aliquis ex eis habuit, ipsam & vnam & primam, & neque viduam, neque viro coniunctam, [h] neque legibus aut sacris cõstitutionibus [i] interdictam: sed & ꝙ neque curialem aut officialẽ hũc esse [k] cognoscunt: aut si curiali vel officiali subiacet fortunæ, sciũt eũ [l] in monasterio non minus quindecim annis monasticam conuersationem implesse. Hoc [m] quoq; decretis [n] oportet inseri, quia non minus quàm trigintaquinque ætatis annos habet is qui eligitur ab eis qui cognoscunt ꝑsonam, vt ex trium [o] ꝑsonarum pro quibus talia decreta sunt, melior ordinetur [p] electione & periculo ordinantis. [q] curialem verò vel officialẽ, [r] qui, sicut dictum est, quindecim annis in monasterio conuersatus est, & ad episcopatum ꝓuocatus, liberum esse propria fortuna: ita tñ, vt liberatus a curia, quartam partẽ suæ substãtiæ sibi retineat: [s] reliquis eius rebus ſm nostrã legẽ curiæ & fisco vindicandis. Damus aũ licẽtiam decreta facientibus, si quempiam laicorum ꝑter curialem & officialẽ, dignũ memorata electione esse putent: hunc cum alijs [t] duobus clericis aut monachis eligere, vt si laicus hoc modo ad episcopatum eligatur, non repente episcopus ordinetur, [v] sed primo clericis non minus tribus mẽsibus connumeretur, & ita sanctas regulas & cotidianum ecclesiæ ministerium edoctus, episcopus ordinetur. qui enim [x] [†] alios debet docere, post ordinationẽ ab alijs doceri non debet. Si vero (vt euenit in quibusdam locis) non inueniantur tres personę ad talẽ electionẽ opportunæ, liceat decreta facientibus in duab. & in vna [z] ꝑsona decretũ facere: eos tñ omnes iam dictas a nobis habẽtes testationes. Si verò q debent episcopum eligere, citius ipsa decreta intra sex menses nõ faciant: tunc periculo propriæ animæ ille quẽ cõpetit [y] ordinare epm, ordinet oibus alijs quæ diximus obseruandis. Si qs aũt citra memoratã obseruationẽ eps ordinet, [z] iubemus hũc oib. modis episcopatu depelli. Sed ẽt illũ q ꝑsumpserit ordinare, segregari vno anno a sacro ministerio, & oẽm eius substantiã q quolibet tpe aut mõ in eius dñium deducta est,

[bus: vt s. q̃do oper. epis. & s. de mona. col. j. & s. vt cler. apud ꝓprios epi col. vj. & s. apud quos oo; oxtet. Accur.

[a] Primates. s. ecclesiasticos vt archipresbyteros & archidiaconos, q primates ecclesiastici dñr vt s. eo §. sancimus aũt reuerẽdissimos. nõ loquit̃ de laicis: qa illi nõ debẽt eligere, sed facta electione debẽt consentire, vt in decr. lxij. dist. c. docendus. & lxiij. dist c. nullus. & c. non est.

[b] Propositis. nõ tactis. sic j. eo. §. nul i.

[c] Dicentes. dicti primates. Accur.

[d] Decretis. in qbus eligunt illos tres.

[e] Eos. electores futuros. Accur.

[f] Concubinã. sic est in quolibet clerico, vt j. eo. §. clericos aũt. & fa. s. q̃do oportet epis. §. hoc ã deo & § sancim⁹.

[g] Cognoscunt. quẽ electuri sunt in episcopũ, vt ꝓxi. insinuitur. Aco. & sic sepe mutat materiam.

[h] Coniunctã olim.

[i] Constitution ib. i scenicam, vt in nouel eo titu.

[k] Hunc esse i suum electum.

[l] Eum. electum.

[m] Hoc. s. de electoribus nunc de eligẽdo incipit.

[n] Decretis. qb ꝑ se eligũt dicti electores

[o] Ex triũ. sic cõstruere ex electiõe triũ. &c. Et sic no ꝙ xxxv an. dẽt hẽre eps. sicut & ꝑsbyterũ. vt j. e. §. ꝑsbv. Itẽ no. ꝙ tres debẽt eligere. sufficit tñ duos cõsentire, vt C. de dec. l. nominationẽ. & ideo tres. & si quatuor, vel duo: qa naturaliter hoies discordãt. & in illis casib. posset esse qñ inueniret pars maior, vt ff. de arbi. l. itẽ si vn⁹. § principaliter.

[p] Ordinet. puta archiepiscopus.

[q] Ordinãtis. nã depo neret si talis si eẽt.

[r] Retineat. olim econtra tres retinebat. & quartã curiæ dabat, vt s. q̃do opo. episc. §. neq; ex officio & j. e. §. sed hoc quidem. Accur.

[s] Cũ alijs. licet olĩ laicus non eligeret, vt s. q̃do opor. epis. § igitur.

[t] Ordinet. sed hodie hoc correctũ est in iure canonũ. nã nõ est eligendus in epum. nisi fuerit añ diaconus, aut ꝑsbyter, aut in subdiaconus, vt in decre. dis. xl. c. vlt. sed postulari põt, vt distin. lxj. Otius. Sed hodie subdiaconus sine postulatione ipso iure eligit̃, vt extra de tempo. or. c. a multis. Accur.

[u] Qui enĩ ridiculũ est enim eũ velle docere, q nondũ discere didicerũt, vt ait Tullius. & hic & ad hoc. ff. de edea. l. si qs ex. § ꝓhiber. & C. de epi' & cleric. l. eũ clericus. §. ipse vero. & s. consti. q̃ dig. ibi. eum nanq;. &c. & ff. ad legẽ Iuliã de adul. l. vxor. iudex.

[x] Vna vnus ergo ꝓ oĩbus eligit, vt ff. qd cuiusq; vni. l. itẽ §. j. & s. de qst. t. & ar. C. cõmunia d le l. si duobus & arg. ff. de iud. l. nõnunquam.

[y] Competit. i. is cui cõgruit est autem is qui præest episcopo archiepiscopus, vel similis: sed hodie vsq; ad tres mẽses, extra de elec. c. cum nobis olim.

[z] Ordinetur puta quia

[†] Not. in hoc §. qualis debet esse eps, & quæ sanctitatis, quod vtinã hodie bene seruaret̃.

[†] taxeotã vocat Iulianus. Contius.

[†] vade adhũc. §. c. officij tui. cũ gl. j in verb. sed quas si potuit. extra de elect & c. quamuis cũ gl. si. circa. fin. extra de æt. & qua lit. vbi dĩ ignominiosum esse epo, si cũalios docere dẽt, q̃at ab alijs edoceri.

cta est, pp culpă quă fecit, dño ecclesiæ cuius episcopus est, vindicari.

CA. II. De accusatori bus Episcoporum.

SI quis aũt electum ad ordinatioñé episcopatus accusauerit in qualibet cã quæ possit ẽm leges aut canones eius impediri re ordinationem, differatur hmõi ordinatio: & prius contra eum propo sitam cãm, siue pñte accusatore, & ab eo propo sitam cãm exequente, siue ẽt deficiente [a] per tres menses [1] suam accusationem implere: dili genter examinari ab illo a quo futurus erat epus ordinari: & si qdẽ obnoxiũ eũ accusator iuenerit, ꝓhibeat ordinatio. si vero obnoxius ñ ostẽdat ordinatio qdẽ ñ ipediat: accu sator aũt, siue nõ ꝓbauerit, siue ẽt fugit proposită a se accusationẽ, a ꝓuicia in qua habitat abijciat. Si qs auté ante examinatione [b] accusatum ordina uerit, ordinatus quidem a sacerdotio repellatur: q vero talem ordinare festi nauerit, superius dictæ [c] subiaceat pœnæ, tam annali prohibitioni sacri mi nisterij, quam ẽt vt oẽs eius res ecclesiæ vindicẽ tur Præ omnib. illud seruari sancimus, vt nullus per suffragium auri, aut aliarũ [d] rerũ, eps ordinet. Si quid aũt tale committat: ipsi semetipsos, & dantes, & accipientes, & mediatores eorũ, ẽm sacras scripturas & sanctas regulas damnationi subij ciunt: & propterea q dat, & qui accipit, & mediator eius factus, sacerdotij aut cleri honore remoueat. qđ aũt ꝓ hac cã datum est, ecclesiæ illi vindicet cuius voluit sacerdotiũ cõparare. Si vero laicus forte ꝓ hac cã aliqd accipiat, aut mediator rerũ factus est: datas res in duplũ eũ exigi iubem[9], ecclesiæ vindicandas. Non solum aũt q ẽm hũc modũ dant, vindicari pcipimus, sed ẽt oẽm cautionẽ pro hoc quolibet mõ expositam. & pignorũ vel fideiussorũ [e] dationẽ, vel oblationẽ, & oẽm quãlibet aliã cautionẽ vacare sancimus. Et q super hoc promis sionẽ accepit, nõ solũ ꝓfessionem reddat: sed ẽt aliud tantum quantũ professio conti net, exigatur: quod debet ecclesiæ dari.

CA. III. Si quis episcopus ante ordinationem vel postea ecclesię res suas obtulerit: & quid pro cathedratico dari cõueniat.

Si qs aũt epõrũ siue añ suã ordinationẽ, siue post ordinationẽ voluerit ꝓprias res aut partẽ earũ eccłæ offerre, cui[9] sacerdotiũ accepit, ñ ꝓhibemus, & oi ɔdẽnatiõe & pœna pñtis legis liberũ eũ esse sancimus: sed ẽt oi laude dignũ iudicamus: qm̃ hoc non est emptio, sed oblatio. [f] Pro consuetudi nib. [g] aũt illa sola pmittimus pberi ab or dinatis epis, q subsequẽter pñti lege inser ta sunt. Iubemus igit beatissimos archiepi scopos & patriarchas, hoc est senioris Romæ, [h] & Constantinopoleos, & Alexandriæ, & Theopoleos, [i] & Hierosolymorum, si qdem consuetudo habet, epis & cle ricis in eorum ordinatione non minus quã viginti auri libras dari, ipsa solũmodo pbe ri q cõsuetudo recognoscit: plus aũt ab hac quantitate nihil supra viginti auri libras pberi. metropolitas aũt a ꝓpria synodo, aut a beatissimis patriarchis ordinatos, & alios oẽs epos qui a patriarchis, aut a metropolitis ordinant, dare ꝓ inthronisticis qdem solidos centũ: notarijs aũt ordinantis, & alijs ministrantib. ei, & solenniter accipienti bus, solidos trecent. Si vero ecclesiæ redditus minus qdẽ quàm triginta auri libras per annũ reddant, non minus aũt decẽ, dari pro inthronisticis solidos ducentos. Si verò minus qdem quam decem, non minus aũt quinq; auri libras ecclesiæ redditus esse cõ tigerit: pro inthronisticis qdem dari solidos quinquaginta: oĩbus aũt alijs ex consuetudi ne percipientibus, solidos ducentos. Si aũt minus quàm quinq;, non minus aũt duas auri libras ecclesiæ redditus habeat, pro inthronisticis [k] solidos decem & octo: oĩb. aũt alijs ex consuetudine pcipientibus, soli dos vigintiquatuor. Si aũt minus tres, non aũt minus quàm duas auri libras quantitas

reddituum

ꝗa per suffragiũ est electus, vt ĩ. §. præ omnibus.

[a] Siue ẽt deficiẽte .i. differente vsque ad tres menses. nam interim nulla faciẽ est examinatio, cum accusator desistit, vt in nouellis eo. tit. & fa. ad § illum. ĩ. quõ opor. episc. §. si quis aũt. & § si tamen. & §. si vero.

[b] Examinationẽ. s. accusationis quæ in fertur epo eligendo.

[c] Superius dictæ. vt ĩ. c. si quis auté. circa fi.

[d] Aut aliarũ. datarũ. siue ab ordinato, siue ab alio: arg. ff. de calum l. generaliter. & fa. C. e. l. si quenquam. & ĩ. quõ opor. epi. §. sed neq;. & § & hanc Sed qd si ignorauerit electus? resp. dẽt cum scit, renunciare in manu consecrantis: & tunc ipse eum poterit reeligere, vt j. quęst. v. c. pñentium.

[e] Vel fideiussorũ. No. per delictum, de disse & promisisse, vt hic. & ĩ. quõ opo. epis. §. sed neq; & §. & hanc. & C. ad leg. Fal. l. fin. Acc.

[f] Sed oblatio. q si ita dixit palam offe ro vt eligar in episco pum: licitum est ei ẽm lo. vt ff. de polli. l j. §. non semper. & ff. de offic. præto. l. Barbarius. Accur.

[g] Pro consuetudi nib. [1] .s. qa sic est cõsuetudo, & bona vt in aliquo seruet: vt subi. cit. secus si esset mala. nam non ideo præstarẽtur, q esset consuetudo, vt ĩ. vt nulli iud in prima col. ibi, malè est, & c. q est contra. Ac.

[h] Romæ. i papam Romanũ, vt in nouel. eo. tit & iste vere dat Romanis, sed non sedm formam huius titu.

[i] Theopoleos. i. Antiochiæ.

[k] Pro intronisti cis. i. pro cathedraticis, in nouellis, eo dem titu.

Permit-

---

[1] Conco. eũ hoc te in c. qm̃ frequẽter § si vero aliter in gl. super bo in iĩ cris cano nib. ante fi. versi. sed in epi scopatu danẽ j. menses. extra. vt lite non contesta.

Promitte re & dare, in deli ctis equi valent.

[1] Conco. e. ti. de cõ sue. extra

reditum ecclesiæ comperiant, dare pro inthronisticis quidem solidos xij. pro omni vero alia consuetudine solidos sex. Episcopum enim ecclesię minus duas auri libras reditus habentem, neq; pro inthronisticis, neque pro alia qualibet consuetudine dare aliquid permittimus. a Hæc aūt quæ presbyteri disposuimus, primus presbyter b ordinātis epi & archidiaconus suscipiētes, ex consuetudine percipientibus diuidant hæc. Igitur iubemus hæc oīb. modis obseruari: vt non ex talibus occasionib. ecclesiæ debitis pgrauentur, & sacerdotia venalia fiāt. Si qs aūt vltra quantitatē a nobis definitam pro inthronisticis aut consuetudinibus quolibet modo presumat accipere: iubemus quicquid plus acceperit, triplū ex rebus eius vindicari ecclesiæ dantis. c Sed hęc qdē pro epōrum ordinatione dicta sint.

CA. IIII. Vt episcopatus a seruili & adscriptitia fortūa hoīem liberet.

Post ordinationē verò seruili † & adscriptitia fortuna epos liberos esse pcipimus, nisi curialis aut officialis citra pdictā d obseruationē ordinent. tales enī epatu remotos, curiæ aut officio restitui iubem*: vt ñ ex tali fortuna, sacerdotio fiat iniuria. Illos aūt q an hāc nrām legē ex curiali fortuna in ueniuntur epi ordinati, hmōi qdē fortūa liberos eē: legitimā verò partē ex pprijs reb. curię & fisco dare: sic tñ, vt nullā imminutionē ecclesiastica iura sustineant in reb. quas in epatu acqsitas., ecclesiæ eorū cōpetere disposuimus. e Si vero cōtigerit ordiatū epm sub pprij patrūs pōtate eē: ex ipsa ordinatiōe suę f pōtatis sit.

CA. V. De presbyteris & diaconis & subdiaconis iure ad tutelam vel curam vocatis.

Epis & monachis tutelę & curæ officiū interdicitur: presbyteris aūt & alijs clericis permittitur in aliquib. casib. regulariter aūt personis ecclesiasticis sęcularia negotia interdicuntur, fallit in certis casib. a iure permissis Barto.

DEO aūt amabiles epos & monachos, ex nulla lege tutores aut curatores cuiuscūq; psonæ fieri pmittimus. presbyteros g aūt, & diaconos, h & subdiaconos i iure & lege cognatiōis k tutelā aut curā suscipere hrēditatis pmittimus. pprio & solo gradu cognatiōis ad tutelā & cura vocatis, hmōi suscipe administrōnem pmittim*: l si tñ intra quatuor mēses ex quo vocati sūt, apud cōpetētē iudicē scripto declarēt talē administrōnem ppria volūtate suscepisse. & si qs eorū forsan hoc fecerit, m nullū ex hoc in alia tutela aut cura piudiciū patiat.

CA. VI. Vt clerici a muneribus personalibus, & negotijs sæcularibus abstineant.

Aliū aūt n fieri suscepto rē aut exactorē fiscaliū fūctionū, aut cōductorē publicarū o aut alienarū possessionū, aut curatorē domus, p aut pcuratorē litis, q aut fideiussorem p talib. causis r epm, aut œconomū, aut aliū clericum cuiuslibet gradus, † aut monachū s pprio noie, aut ecclesię aut monasterij subire nō sinimus: † vt nō p hāc occasionē & sanctis domibus damnū fiat, & sacra ministeria impediantur. Si autem

a Permittimus. sic aliàs prouisi eā non pstantur sportulæ, vt s. de iudi. §. ne autē. in fine.
b Presbyter. qui archipresbyter dr, ab archos, quod est princeps, quasi maior inter alios presbyteros.
c Dantis. aliàs donatis. Accur.
d Citra pdictam. quod quindecim annis steterint in monasterio, vt dixi. s. e. §. sed neque. & §. curialem. Accur.
e Disposuimus. vt s. de eccle. titu. §. interdicimus.
f Suæ. vt s. constit. quæ de dig. §. illud. colla. vj.
g Presbyteros. vel presbyteris.
h Diaconos. vel diaconis. Accur.
i Subdiaconos. vel subdiaconis. Accur.
k Cognationis vel agnationis: cum hodie non sit differentia: vt j. de hære. ab intest. §. ex his. hac col.
l Permittimus. aliud in milite sæculari: qui nullo mō admittit: vt inst. de de excu. tut. §. idem & in milite. Sed nūquid pōt esse testamentarius, vel datiuus? Rñ. non, vt hic, a contrario arg. ff. de offic. eius cui man. est iu. l. j. §. j. Accur.
m Hoc fecerit. i. si declarat hoc intra quatuor menses &c. ergo si nō fecerit, pjudicat sibi in alijs sm P. & est pro eo. s. de hæ. & Fal. §. non aūt. & ff. de off. eius cui man. est iu. l. j. sm Ioan. & Py contra. dicunt enim in alijs sibi non praiudicare. C. de excu. tu to. l. voluntaria. & C. de ijs q spō pu. mu. sub. l. ij. li. x. & quod hic dicit, & si quis hæc fecerit, &c. exponunt. i. si eam tutelā susceperit solēniter. nec enim aliter suscipere debet: nullā circa aliam, &c. hoc aūt priuilegium clerici habent, qui sūt vt clerici, non aliàs: vt C. de epis. & cler. leg. generaliter. sed quid de lectore & cātore & alijs clericis q non prohibent'? Rñ. secun sum Ioan. vocari possunt communi iure secundū leges. Accur.
n Aliūaūt. q. d. clericum: vt subijcit. j. ibi episcopū., aut.
o Publicarum. s. vectigalium. Accur.
p Domus. s. nīæ priuatæ.
q Litis. etiam cuiuslibet.
r Causis. s. pdictis publicis & alijs. & dic exemplum, vt publicis salinis aut argentifodinis, vel similibus. nam hæc publica sunt: vt ff. de ver. si. l. inter. & ff. de pub l. sed hi. in prin. & ff. de ver. si. l. inter. sed œconomus vī admittendus ad fideiussionem: vt C. de epi & cler. l. cū clericis. §. memorati. quæ est contra. & extra de fide ius. ca. pe. & fi. Solu. hic in spālibus casibus loquitur. vt hic innuit ibi, pro talib. causis &c. item vī, quòd possit esse procurator litis sicut est œconomus: vt j. e. §. sportularum. in fin. quæ est contra. Sol. hoc speciale his casibus, vt dixi. Not. ergo clericū ab hmōi actibus prohiberi. idem de milite: vt C. de proc. l. militē. idem de curiali: vt C. loc. l. curialis. idē de tutore: vt C. ne tu. vel cu. l. j.
s Monachum. monachū dico: quod plus est, & ecclesiæ vel monasterij.

Clerici oēs qū debet gaudere priuilegio clericali.

† Facit ad hunc tex. rubr. de ser. nō ordina. p totum. in extra.

† Not. q appellatione clericorum oēs superiores continentur. & conco. in cap. clericos. in gl. j. post medi. ibi appellatione enim clericorū extra, de offi. vica.

† Facit ad hūc text. c. vnicū. cū glo. ij. circa medium: ibi item pōt esse laic*. extra, de syndi.

Quædam

tē ecclesijs aut monasterijs possessiones quædam adiacentes [a] inueniant, & voluerint dispensatores ipsarum venerabiliū domorum in conductionem aut emphyteusim has accipere: tunc oībus clericis & monachis pro his causis in ipso instrumento sub gestis monumentorum consentientibus: & manifestantibus pro vtilitate venerabiliū domorum hoc fieri: talē conductionem & emphyteusim procedere finimus. sed etiam ipsis sanctissimis ecclesijs, & alijs venerabilibus domib. damus licentiam cōductiones & emphyteuses facere adinuicem: [b] & clericis similiter propriarū ecclesiarum possessiones conducere [c] & gubernare, cum voluntate tñ ep̄i & œconomi ꝑmittimus: exceptis personis [d] quas per aliam legem hoc facere ꝓhibuimus. Si quis autem contra ea quæ dicta sunt, aliquid fecerit: si quidem ep̄s fuerit, oēs eius res ex qualibet cāvel persona siue ante episcopatum siue post hoc fuerint ad eum venientes, eius ecclesiæ vindicari sancimus. Si aūt œconomi aut alij clerici fuerint hoc delinquentes: pecuniariam eos pœnam, qualem ep̄s eorum probauerit, [e] exigi, ecclesiæ vindicandam: cum ēt conductionem teloniorum, [f] aut cuiuslibet possessionis, aut publicarum collationum ꝑceptionem, aut exactionem, aut sollicitudinem domus eis credentes, aut fideiussores eos ꝓ memoratis causis suscipientes: nullam cōtra ecclesiam, aut monasteriū aut res eius, aut gubernātiū, aut ꝯtra illas ꝑsonas q̄bus crediderint, aut cōtra facultates aut fideiussores eorū, habeant actionē. Illi verò q publicarū collationū aut tributorū susceptionē aut cōductionē aut exactionē memoratis ꝑsonis crediderit, [g] aut fideiussores eos acceperint: si quod publico dānum cōtingat, hoc ex ꝓpria facultate restituere compelluntur. [h]

CAP. VII. Ne episcopus dicendi testimonij causa euocetur.

Nulli licet episcopos corā se ad testimonium compellere; sed ad eos mittere dēt, vt propositis euangelijs dicant: & a iudice in iudicium venire cogendi non sunt. Bar.

Nulli verò iudicū licebit deo amabiles ep̄os cogere ad iudiciū venire ꝓ exhibendo testimonio: [i] sed iudex mittat ad eos quasdam ex personis ministrantiū sibi: vt ꝓpositis [k] sanctis euāgelijs, secundū quod decet sacerdotes, dicant quæ nouerint.

CA. VIII. Ne propter quamlibet cām episcopus ad sæcularem iudicem trahatur.

Sed neq; pro qualibet pecuniaria cā vel criminali ep̄m ad iudicē ciuilem aut militarē inuitū ꝑducere aut exhibere citra imperialē iussionē ꝑmittimus: sed iudicem qui tale [l] aliqd siue ex scripto siue ex nō scripto præsumpserit imperare, post cinguli priuationem, viginti librarum auri pœnam exsoluere iubemus ecclesiæ cuius ep̄s produci aut exhiberi iussus est: executorem similiter post cinguli priuationem, & verberibus subdendum, & in exiliū deportandū.

CAP. IX. Ne episcopi proprias ecclesias relinquant.

Episcopi in suis ecclesiis debent residentiam facere, & eas non relinquere sine superioris litteris, vel sine principis iussione: & tunc non amplius vno anno. Item patriarchæ & archiepiscopi

[a] Quædā adiacentes. i. confines, vt in nouel. eo. tit.
[b] Facere adinuicē. vt ī. de nō aliend. §. hoc vero iubemus. colla. ij & ī. vt decete non fi. §. illud. coll. v.
[c] Conducere. repete damus licentiā.
[d] Personis. i. œconomis, & eius cognatis: vt ī. de ali. & emphy. § œconomis, & hac l. hic dicit. Vel dic, q de hæreticis hic dicit, q̄bus non pōt dari ab ecclesia: vt ī. de eccle. titu §. iubemus. & hic de ista faciet mētionē.
[e] Probauerit. i. imposuerit, vel statuerit. Al arg. C. de modo mu. l fi.
[f] Teloniorum. q̄dā habent, teloniorū: & quidam, teloniorum. & exponit Al. id est mensurarum publico loco positarū. tu dic teloniorū. i. vectigaliū. & erit sensus eius literæ: qa credentes eis s. p̄dictis clericis qui conducunt vectigal q. d. locando eis, vel credentes cōductionē cuiuslibet publici, aut ꝑceptionē publicarū collationū, aut exactionē aut sollicitudinē domus, s. nīræ priuatæ: vt dixit ī. §. aliud. aut suscipientes eos fideiussores &c. nullam actionem, &c.
[g] Personis crediderint. ne fiscus damnū patiatͬ: vt arg. ī. vt nulli iudic. §. & hoc vero iubemus. hac colla.
[h] Compellunͭ. vt sunt publici administratores, ad quos pertinet facere tales locationes.
[i] Exhibendo testimonio. vt C. eo. tit. l. nec honore. Alij aūt cōpelluntͬ venire. si sunt de eadem prouincia: alias nō, nisi in causa criminali. vt ī de testi. §. quoniam. in fi.
[k] Propositis. sed non tactis: s̄m Ioā. sic & in iudice.
C. de iudi. l. rem nō nouam. Item ex eo quod dicit, dicant q̄ nouerint, nota duo. Primū: qa testis veritatē dēt dicere. non aūt q credat tm̄. vt ī de hær. & Falc §. si vero absunt. C. de testibus. l. testium. secus in iuramento calumniæ. vt C de iuramēto calū. l. ij §. qd̄ obseruari. Scd̄m nota ex eo q indefinitè dicit q ꝑ vtraque parte debeant testimoniū ferre sicut & alibi dī q veritatem non debet supprimere. vt C. eodē. l. p̄ byteri: & ī de testib §. si vero ignoti in fine. §. & hæc oia in pecuniarijs. Item adinuicē spectat inquirere veritatē: vt C. de e. ten. l. ij. hic tñ si iuramento dixerit se nihil scire, audiͭ, vt argu. ff. de re iudi. l. si vni.
[l] Tale. q ep̄s veniat corā iudice ad dicendum testimonium.

tra de fera. calū. cū glo. ij. post prin. vbi dī, dicit papa ep̄o beluacēsi, q si p te tm̄ ꝓpositis, sed nō tactis &c. & alleg. glo. z. hanc auth.

Conco. e vlt. ex.

Cum

a Cum litteris. sic C. de epis. & cle. l. si qua per calũniam. & s. vt diffe. iud. in prin. col. ix. Accur.

b Si verò. hęc quæ dicuntur hic, & s. proxi. §. sunt s. quo opor. § illud. & §. non aliter. colla. j. & s. vt nul. fabricet ora. do. §. illud. col. v.

c Definitũ. s. xxx. dierum in vnaquaque dilatione. ar. s. de liti. §. omnem autem. Accur.

d Aut schematis. id est ordinis. schema enim pro ordine plerunq; ponit. s. vt cũ de app. cog. §. si uero liberi. & facit ad hunc §. C. eo. l. placet. & l. decernimus. Quid de schachis? Respõ. possunt, cum non fortunæ viribus, sed naturali ingenio cõsistat ille ludus. Itẽ nunquid gratis ad tabulas potest? Rñ. non: cum etiam spectacula hic prohibeat.

Schacho tũ ludus nõ est clericis prohibitus.

e Causa monstretur. Not. sine causa transactionem non fieri, ut ff. de transactio. l. cum hi. §. si prætor. & de pœ. l. respiciendum.

f Communione: est ergo excommunicatio à corpore Christi: vt hic. item est alia s. ab ingressu ecclesiæ: vt s. de interdi. colle. hæ. in fi. & C. de sum. tri. l. ij. in fin.

g Sacerdote. i. archiepiscopo.

h Sustineat. ff qd quisq; iu. l. ij. in prin.

Consti-

scopi debent omnes sub se cõstitutos omni anno ad se conuocare, & exponere quæ agẽda sunt. Item episcopi vel clerici ad tabulas ludere, vel ludi participes vel spectaculorum fieri prohibentur. Nec cogendus est episcopus clericum suum ab ecclesia dimittere, & alij tradere. Bart.

Interdicimus aũt Deo amabilibus epis proprias reliquere ecclesias, & ad alias regiones venire. Si verò necessitas faciendi hoc contigerit: non aliter nisi cum litteris a beatissimorum patriarchæ aut metropolitæ, aut ꝑ imperialẽ videlicet iussionem hoc faciant: ita tñ vt nec illis episcopis, qui sub beatissimo archiepiscopo Constantinopoleos & patriarcha fuerint, liceat citra permissionẽ eius aut nostræ iussionis ad regiã ciuitatem venire. Si verò b ẽt secundum hunc modũ eps cuiuscunq; loci profectus fuerit: non amplius vno anno suam relinquat ecclesiam. Episcopos aũt in regiam ciuitatẽ, sicut dictum est, venientes cuiuslibet fuerit diœcesis, præ omnibus ire ad beatissimũ archiepiscopũ Cõstantinopoleos & ad patriarcham, & ita per eum ad nostrã introire tranquillitatem. Citra autem hanc nostrã dispositionẽ aut proficiscentibus, aut vltra definitum c vnius anni tempus extra suã ecclesiam facientibus morã, primum quidẽ non ministrari ab œconomis propriæ ecclesiæ expensas: deinde admonere eos per litteras sacerdotũ sub quibus agunt, vt reuertãtur ad suas ecclesias: differentes aũt reuerti, secundum sanctas reuocari regulas. & nisi intra definitum a sacris canonibus tempus reuertantur ad suas ecclesias: ipsos quidem ab ep̃atu expelli: alios autem pro eis meliores ordinari scd'm præsentis legis virtutẽ: hoc ipso & super clericis valituro, cuiuscũque ordinis fuerint aut ministerij.

CAP. X. Vt archiepiscopi & patriarchę sæpius in annis singulis concilia & synodos celebrent.

Vt aũt oĩs ecclesiasticus status & sacræ regulæ diligẽter custodiant: iubemus vnumquẽq; beatũ archiep̃m & patriarchã & metropolitã sanctissimos episcopos sub se cõstitutos in eadẽ ꝓuincia semel aut secundo per singulos annos ad se conuocare, & oẽs causas subtiliter examinare, quas ep̃i aut clerici aut monachi adinuicẽ habeãt: easq; disponere, & super hoc, quiqd extra regulas a quacunq; persona delinquit, emendare. Interdicimus aũt sctĩssimis ep̃is, presbyteris, & diaconis, & subdiaconis, lectorib', & oĩbus alijs cuiuslibet venerandi collegij aut schematis d cõstitutis, ad tabulas ludere, aut alijs ludentibus participes aut inspectores fieri, aut ad quodlibet spectaculorum spectandi gratia venire. Si quis aũt ex his hoc deliquerit, iubemus hunc in tribus annis à venerabili ministerio ꝓhiberi & in monasteriũ redigi. Si aũt in medio tp̃e ostẽderit dignã sui vitij pœnitentiã, liceat & sacerdoti sub quo cõstitutus est, minuere tẽpus, & hunc rursus proprio reddere ministerio: scientibus quoque sanctissimis ep̃is debẽtibus hoc vindicare, qa si tale aliquid agnoscentes non vindicauerint, ipsi rationẽ Deo ꝓ tali causa persoluent. Nullum aũt f episcopum inuitum cogi quemlibet clericũ sub se constitutum de proprio clero dimittere, & alij dare.

f Cõcor. cap. bonę memoriæ. j. cũ glo. super verb. ex gratia, lẽx tra, de postu. plat.

CAP. XI. Ne quis ante causæ exitum excommunicetur.

Episcopi & presbyteri sine iusta causa aliquem excommunicare non debent: alias si fit, absolutio a superiore dari debet. Item episcopis non licet proprijs manibus aliquem percutere. Item episcopus ab ep̃atu repulsus ad ipsũ redire nõ põt. Bar.

Omnibus aũt ep̃is & presbyteris interdicimus segregare aliquem a sacra cõmunione antequã causa monstret, e pp quã sanctæ regulæ hoc fieri iubẽt. Si quis aũtẽ ꝓter hoc a sancta cõmunione f quẽquam segregauerit: ille quidẽ qui iniustè a cõmunione segregatus est, solutus excõicatione a maiore sacerdote, g sanctã mereat cõmunionẽ. Qui vero aliquẽ a sancta cõmunione segregare ꝓsumpserit, modis oĩbus a sacerdote sub quo constitutus est, separabit a cõmunione quanto tempore ille perspexerit: ut quod iniustè fecit, iustè sustineat. h

Sed

Sed neque proprijs manibus liceat episcopum aliquem percutere. hoc enim extraneum sacerdoti est. Si quis aũt eps secundùm ecclesiasticas regulas sacerdotio pulsus, præsumpserit ingredi ciuitatẽ ex qua pulsus est, relinquẽs locum in quo iussus est degere: iubemus hũc in monasterio in alia regione constituto [a] tradi: vt quod in sacerdotio deliquit, degens in monasterio corrigat.

CAP. XII. Quales esse debent qui in clericos ordinantur.

Presbyteri & clerici ac etiam diaconissæ ordinari debent, qui sint ætatis hinc insertæ, & sint rectæ fidei, & vitæ honestæ, & castè viuentes, & castitatẽ vouentes. & si cõtradictor apparuerit, ordinatio differri debet, donec plenè fiat examinatio. Bart.

Clericos aũt [b] nõ aliter ordinari ꝑmittimus, nisi lr̃as sciãt, & rectã fidẽ, vitamq; habeant honestam: & neq; cõcubinã aut naturales habuerint aut habeant filios, sed castè viuẽtes, aut vxorẽ legitimã, & ipsam vnã & primã habẽtes, neq; viduã, neq; separatã a viro, neq; aliter legibus aut sacris canonibus interdictam.

CAP. XIII. De ætate presbyterorum & cæterorum clericorum.

Presbyterũ aũt minorẽ xxxv. annorũ [b] fieri nõ ꝑmittimus. Sed neque diaconũ aut subdiaconũ minorẽ xxv. neq; minorẽ lectorẽ decem & octo annorũ. Diaconissam verò non ordinari in sancta ecclesia, q̃ minor est annorũ xl. [c] aut ad secundas venerit nuptias.

CAP. XIIII. De vxoribus clericorum.

Si aũt tp̃e ordinationis clerici cuiuscunq; collegij aut ordinis, accusator aliq̃s apparuerit, dicens eũ indignũ ordinatione esse: differatur [d] ordinatio, & vniuersa procedant tam ꝑ examinatione, quàm ꝑ multis causis quas in ep̃orum ordinationibus sanciuimus. [e] Si verò futurus ordinari diaconus non habuerit vxorem (sicut prius dictum est) coniunctã sibi, nõ aliter ordinet̃, nisi prius ab ordinãte eũ interrogatus ꝓmiserit posse post ordinationem & sine legitima vxore honestè viuere: nõ valente eo qui ordinat, in tp̃e ordinationis permittere diaconũ aut subdiaconũ post ordinationẽ vxorem accipere. [f] Is aũt qui permittit ep̃s, expellatur ab ep̃atu. Si verò post ordinationẽ p̃sbyter aut diaconus aut subdiaconus vxorem duxerit: expellatur a clero, & curiæ ciuitatis illius in qua clericus erat, cum proprijs rebus tradat̃. [g] Si verò lector secundã ducat vxorẽ, aut primã quidẽ viduã aut separatam a viro, aut legibus vel sacris canonibus interdictam, nequaquã ad aliũ ecclesiasticũ ordinẽ prouehat̃: sed & si quolibet modo ad maiorem ordinem perducatur, expellatur eo, & priori restituatur.

CAP. XV. Quibus casibus curiales clerici ordinari possunt.

Curiales & officiales non debent clerici ordinari, nisi monasticam vitam per 15. an. impleuerint, pœna contra facientibus imminente. In prædictis tamen casibus iura vetera seruantur. Item clerici merito & non simoniacè ordinari debent: ecclesijs tamen in quibus ordinantur, bona eorum ante & post donare possunt. Bar.

Sed neq; curialẽ aut officialẽ clericũ fieri permittimus: [h] vt non ex hoc venerabili clero iniuria fiat. Si verò tales personæ in clero constituant̃: tanquam nec ad ordinẽ perducti, ꝓpriæ fortunæ restituant̃, nisi forsan monasticã [i] vitã aliquis eorũ nõ minus xv. annis impleuit. Tales enim ordinari præcipimus, legitima videlicet parte [k] curiæ & fisco danda, si in clero constituti, monacho condecentem vitam impleuerint. Si verò post clericatus honorem aliquis eorum vxorem duxerit, aut concubinam habuerit, curiæ & officio cuius fortunæ subiacebat, reddatur, etiam si maximè tali ecclesiastico gradu tenebatur, in quo quis constitutus non ꝓhibetur sacris canonibus

---

[a] Constituto. & per centum milliaria remoto, vt C. de epis. & cle. l. quicunque.

[b] Minorem. xxxv. annorum. tantum etiam tempus debet habere ep̃s: vt ĩ. eod. §. hoc quoq; decretis.

[c] Annorũ xl. lex C. dicebat de 50 an. quæ corrigitur: vt C. eo. l. nulla & eodem modo corrigitur alia quæ dicit de 50. an. supra qũo opor. episco. §. quando igitur.

[d] Differatur. sed non differtur exsecutio sententiæ præfecti præ. supplicatione facta: vt ĩ. vt spon. larg. § aliud. quæ est contra.

[e] Sanciuimus. vt ĩ. eo. §. si quis autẽ.

[f] Accipere. arg. q̃ sacerdos nõ põt dãdo pœnitentiã permittere retineri cõcubinam. sed argu. contra. ff. de le. ij. l. si quis in principio testamenti. §. j.

Apostata officio curiæ traditur.

[g] Tradatur. q̃ dicitur clericum apostatãtem, officio curiæ dari: vt hic, & ĩ. qũo opor. episc. § semel & à sacerdotio cadere: vt hic, & ĩ. de nupt. §. sed & si quis. & ĩ. qũo opor. episc. §. neque. sic ẽt de monacho: vt ĩ. de monachis. §. si vero relinquens.

De ætate istorũ ordinãdorum vide c. cum in cũctis. extra de electio.

[h] Permittimus. sed olim fiebat cum distinctione: vt C. de episco. & cleri. l. officiales.

[i] Monasticã. non tamen erat monachus. aliàs propriã substantiam habere dici nõ posset: vt ĩ. de monac. §. illud. quod ĩ dicitur. Sed qũo hoc, cum ĩ. dicat, idẽ est in alijs monachis? R̃n. non ponitur respectiue. sic ĩ. vt deiun. seu fun. §. j. collatio. v. Quare ergo vxorem ducere prohibetur? R̃n. quia habitũ habuit. & q̃a satis est clericari curialem.

[k] Parte. l. dodrãte. sm̃ Al. vt ĩ. eo. §. curialem. Vel dic verius de ea de qua dicitur C. eod. l. officiales. prima verior est.

Et

nibus & legibus uxorem accipere. Hoc autem & super alijs omnib. monachis tenere sancimus, qui de monasterijs ad quemlibet ecclesiasticum transferũtur gradum, & si nulli fortunæ subiecti fuerint. Et generaliter sancimus, nulli licere in quolibet ecclesiastico gradu ꝯstituto, discedere ab eo, & sæcularem fieri: scientibus tale aliquid facientibus, quia & quasi apposito sibi cingulo aut dignitate aut militia nudabuntur, & curiali [a] fortunę propriæ ciuitatis tradentur. Qui aũt ante nostrã legẽ clerici ordinati sunt ex curiali fortuna: per substitutas personas [b] pecuniaria munera complere, a corporalibus autem liberos seruari.

CAP. XVI. Vt ordinationes gratis fiant.

Sed neq; clericum cuiuscunq; gradus dare aliquid ei a quo ordinatur, aut alij cuilibet personæ p nittimus: solas aũt præbere eum consuetudines ijs qui ordinantium ministrantes sunt, ex consuetudine accipientibus, vnius anni emolumẽta non trãscendentem. [c] In sancta vero ecclesia in qua constituitur, sacrum complere ministerium, & nulla penitus proprijs clericis dare pro sua insinuatione: nec ob hanc cãm proprijs emolumẽtis aut alijs portionibus hũc priuari. Sed neque xenodochum aut nosocomũ aut prochotrophum, aut aliũ quemlibet venerabilis domus gubernatorem, aut quamcunq; ecclesiasticã sollicitudinem agentẽ, dare aliquid illi a quo constituit, aut alij cuicunque personæ pro cõmissa sibi gubernatione. Qui vero præter hæc quæ disposuimus, aut dat, aut accipit, aut mediator fit, sacerdotio, aut clero huiusmodi cõmissæ sibi cuiuscunq; gubernationis nudabit: ijs quæ accipiunt, vindicandis venerabili loco cuius talis ꝑsona ordinationem aut sollicitudinem aut gubernationẽ accipit. Si aũt sæcularis sit qui accipit, aut mediator factus est, quod datum est, duplũ repetit, & venerabili loco in quo talis ꝑsona ordinationem aut gubernationẽ aut sollicitudinem susceperit, ꝓbeatur. Si quis autẽ clericus cuiuslibet gradus, siue gubernator cuiuslibet venerabilis domus, aut ante ordinationẽ cõmissam sibi cuiuscunq; gubernationis aut sollicitudinis, aut postea aliqd voluerit suarum rerum offerre ecclesiæ in qua ordinatur, aut loco cuius gubernationem aut sollicitudinem suscepit: non solũ non prohibemus [d] hoc fieri, sed & magis inuitamus eos talia pro salute aĩæ suæ facere. Nos enim illa solum dari prohibemus, q̃ proprijs personis quibusdam ꝓbeatur, non quæ sanctis ecclesijs, aut alijs venerabilibus locis offeruntur.

CAP. XVII. Quomodo seruus ordinari possit, aut adscriptitius.

Domino sciente & non contradicente potest seruus clericus ordinari: eo ignorante non: & si constitutus ad sæcularem vitam redibit, domino restituendus est, adscriptitij vero præter dominorum voluntatem possunt ordinari. Barto.

SI seruus sciente & non contradicente domino in clero ordinatus fuerit: ex hoc ipso ꝙ constitutus est, liber & ingenuus [e] erit. Si vero ignorante [f] domino ordinatio fiat: licet domino intra spacium vnius anni & seruilem fortunam [g] probare, & suum seruum recipere. Si uero seruus sciente domino siue insciente (sicut diximus) eo ꝙ in clero constitutus est, liber factus ecclesiasticũ ministeriũ reliquerit, & ad sæcularẽ transierit vitã: suo domino ad seruitiũ [h] tradatur. Adscriptitios autẽ in ipsis possessionibus quarum sunt adscriptitij, clericos etiam præter voluntatem dominorum fieri permittimus: ita tñ, vt clerici facti, impositam sibi agriculturam adimpleant. [i]

CAP.

---

[a] Curiali. Imo vt in monasterium mittatur: vt j. eod. §. si monachus. quæ est contra. Sol. si se uel fugiat, mittit in monasterium: si secundo, dat iudici: vt ibi & hic dr. Sed quõ datur curiæ: cum ex delicto nõ ꝓmium, sed pœnam debeat pati. C. de decur. l. nequis. ff. de inter. & rele. l. relegatorũ. in fi. & l. sequen. q sunt contra. Sol. nõ tradet curię, vt sit decurio, sed vt seruiat decurionib. & facit adhuc §. ĩ. de mona. §. si vero relinquens.

Pœna est delicti merces.

[b] Substitutas personas ar. ꝙ per substitutum qs seruit: vt C. e. l. quisqs. & l. ad similitudinem.

[c] Non transcendẽtem. consuetudo facit vt aliquid possit dari, quod aliàs non liceret vt ĩ eo. §. præ oĩbus & §. pro consuetudinib. sed arg. contra. ĩ. vt nulli iu. § ij.

Cõcor. xij. dist. c. quemadmodum. vbi de hoc late tractat.

[d] Non prohibemus. eadẽ de ẽpo dicta sunt. ĩ. eo. §. præ oĩbus. §. si vero laicus. & § si quis aũt episcoporum & sac. C. e. l. si quenquam.

[e] Liber & ingenuus olim clericus & dño volente fieri nõ poterat. C. e. l. iubemus. §. seruos. sed monachus sic volẽte eo: vt C. eo. titu. l. serui. hodie aũt fieri possunt clerici etiã sciente dño: vt hic. & sic nota, patientiã consensui comparari. sic ff. ad mu. leg. quoties.

Patientia cõsensui cõparat.

[f] Ignorante. quod ꝓsumitur. vt C. qui milita. non pos. l. super seruis.

[g] Fortunam. l. qd possederit eũ vt seruum tpe ingressus. nec enim amittit possessionem ob ingressum. aliàs male ageret cũ eo, si statim onus probandi in se reuolueretur. & est arg. C. de agr. & cens. l. si quis. lib. xj.

[h] Ad seruitiũ. imo curiæ: vt j eo. §. sed neq; curialẽ. in fi. q est contra. So. curialis vel liber cu[riæ] da[tur]: vt ibi: seruus vero dño suo: vt hic. & sic ibi de libero: & hic de seruo dicit.

[i] Agriculturam adimpleant. etiam per substitutum: vt C. eo. l. ad similitudinem. & l. quisqs. & not.

CA. XVIII. De ædificatoribus ecclesiarum.

Clerici a patrono præsentari debent, & ab episcopo ordinari: aliàs quoscunq; putauerit meliores, ordinare potest: & clerici in suis ecclesiis morari debent. Bar.

Si quis oratorij † domum fabricauerit, & voluerit in ea clericos ordinare aut ipse, aut eius hęredes: si expensas ipsis clericis ministrant, & dignos denominant, denominatos ordinari. Si verò qui ab eis eligũtur, tanquam indignos prohibent sacræ regulæ ordinari: tunc sanctissimus episcopus quoscunque putauerit meliores, ordinari procuret. a Sancimus aũt reuerendissimos clericos suis ecclesijs obsecũdare, & oẽ eis competens ecclesiasticum ministeriũ adimplere hoc requirente vniuscuiusque ciuitatis sanctissimo episcopo, & cuiuscunq; ordinis ecclesiastici primatibus, eos q hoc non custodiũt, regulari multæ subdentibus.

CA. XIX. Vt omnes clerici res suas in sua potestate habeant.

Presbyteri & omnes clerici res ad se pertinentes in suo dominio habere debent atq; potestate, & eas donare, & de eis testari possunt si sub parentũ existãt potestate, dũ modo filijs, aut his non extantibus parentibus eorum relinquant. Barto.

Præsbyteros aũt & diaconos & subdiaconos, cãtores b & lectores, quos oẽs clericos appellamus, res quolibet modo ad eorum dñium venientes habere sub sua potestate p̃cipimus, ad similitudinam c castrẽsium d peculiorũ, & donare & in leges, & in his testari, licet sub parentum sint potestate: sic tñ, vt horum filij, aut his non existentib. parentes eorum legitimã partem ferant. e

CA. XX. Quibus pœnis subijciãtur clerici qui falsum tulerint testimoniũ.

Præsbyteri, diaconi, & alij clerici si falsum perhibeant testimoniũ in cã pecuniaria vel criminali pœna hic inserta sunt puniendi.

Reuerendissimis autẽ præsbyteris aut diaconis ẽt, si inuenti fuerint pro pecuniaria causa falsum perhibuisse testimoniũ, sufficiat pro verberib. f tribus annis separari a sacro ministerio, & monasterijs tradi. Pro criminalibus aũt causis si falsum testimonium dixerint clero nudatos, legitimis g subdi pœnis pręcipimus: reliquos autẽ oẽs in alijs ẽt ecclesiasticis ordinibus constitutos, si falsum testimonium cuiuslibet causæ siue pecuniariæ, siue criminalis dixisse conuincantur, non solum ecclesiastico officio repelli, sed etiam verberibus subdi.

CAP. XXI. Vt clerici apud proprium cõueniantur episcopum.

Clerici & monachi coram episcopo in causa pecuniaria conueniendi sunt, in criminalibus coram episcopo vel iudice ciuili ad electionem actoris sunt conueniendi, episcopo negligente ad iudicem loci iurisdictio deuoluitur, in processibus forma hic tradita seruata. Barto.

Si quis contra h aliquem clericum aut monachum, aut diaconissam aut monastriã aut ascetriam habeat aliquam actionem, adeat prius sanctissimum episcopum, cui horum vnusquisque subiaceat: i ille vero causam inter eos iudicet: & si quidem vtraque pars ijs quæ iudicata sunt, acquieuerit: iubemus per loci iudicem hoc executioni perfectæ contradi. k Si quis autem litigantium intra decem dies contradicat l ijs, quæ iudicata sunt: tunc locorum

& nota, in ipsis. id donec in ecclesia est idoneus, aliũde sumi alius nõ dẽt: vt C. e. l. in ecclesijs. secus si non sit ibi idoneus: vt arg. ff. demune. & ho. l. vt gradatim. §. & si lege. Itẽ nonne idem erat ẽt olim quod p authẽ. istam statuit: vt C. e. l. quisquis? Dicas quod sic. vel illa loquebat̃ tñtum tũc, qñ dñi aderat volũtas. Item quid si contra voluntatẽ dñi faciat? M. dicit quod non põt: licet p̃ter voluntatem dñi possit: vt hic, & arg. ff. de proc. l. Pomponius. in fi. Sed tu dicas contra: vt in nouel. eo. ti. vbi dicit, q dño inuito põt.

a Ordinari procuret. ad ep̃m pertinet electio: vt hic. & ĩ. vt clerici qui re. §. fi. & ĩ. de mona. §. ordinationem.

b Cantores. s. qui oẽs sunt filijfami.

c Ad similitudinẽ. non oĩmodo: vt ĩ. posuit. sic tñ vt, &c.

d Castrensiũ. ff. de inof. test. l. si institu ta. §. de inofficioso.

e Ferant. sed quo iure? Rñ. qdam per q̃relam. Sed certe hoc idem erat p aliud. authẽ. vt cũ de app. cogn. §. sed hæc qdem. Dic ergo cõdi, ex hac l & sic nõ est contra quod dr̃ in castrensi & quasi nõ dari quęrelam: vt C. de inoff. test. l. fi. in fi. & C. eo. l. cũ lege. in fi. & lege. sacrosanctæ & ff. de inoff. test. l. si instituta. § de inoffici. & intellige hũc §. in p̃batis alias serua qd̃ dr̃, ĩ. de eccle. titu. §. interdicimus.

f Pro verberibus. i. loco tormentorum. quæ eis remittunt̃.

g Legitimis q̃ sint, dr̃. ff. ad l. Corne. de sica. l. j & iij. in fi. & ad le. Corn. de fal. l. j. §. vlti.

h Si quis cõtra. ab hinc vsq. ad § p̃sbyteris aũt & diaco- nib. ĩ. eo. tractat de conuentionibus & accusationib. clericorum oĩs ordinis.

i Subiaceat. vt ĩ. vt cler. app. pro. epi. cõ. §. j. col. vj. & ĩ. apud quos oportet cãm di. mo. & asce. §. j.

k Contradi. vt C. de epi. au. l. episcopale. in fi. sed in cuius bonis? Rñ. si noĩe ecclesiæ, in bo. ecclesiæ, vt fit in bõis pupilli tutore dãnato: vt ff. de re iudica. l. si se. § tutor. & §. si quis cau. l. fin. si autẽ suo noĩe: si tunc non habet vnde, vt quia secularis clericus est, tunc in suis bonis: aliàs aũt dic vt diximus ĩ. de non alien. §. si autem creditor in fi.

l Contradicat. s. appellando vt sequit̃ ibi, & non liceat, &c. a snia ergo epi appellatur. Sed contra. C. de episc. au. l. episcopale. in alio ẽt lex illa huic contradic.: quia ibi æquiparat eum præfect. prætorio. hic autem facit eum minorem quolibet defensore ciuitatis

Conco. ea. cũ nos oporteat. in gl. sup verbo idonee. in fin. extra de off. iudic. ordina.

Appellat̃ a snia episcopi.

corum iudex causam examinet:& si inuenerit iudicium rectè factum, etiã per sententiam propriam hoc confirmet, & exsecutioni propriæ tradat quæ iudicata sunt:& nõ liceat secundò in tali causa [a] victo appellare. Si verò iudicis sententia cõtraria fuerit ijs q̃ a deo amabili episcopo iudicata sunt: tunc locũ habere appellationẽ contra sñiam iudicis,& hanc scd̃m legũ ordinẽ [b] referri & exerceri. Si tñ ex imperiali iussione, aut iudiciali præcepto episcopus iudicat inter qualscunq; personas: appellatio ad imperiũ, [c] aut ad eũ q trãmisit negotiũ,referat. Si vero crimẽ fuerit quod aduersus quãlibet memoratarũ reuerendissimarũ personarũ inferat, si quidẽ apud epm aliquis accusatur,& ipse veritatẽ inuenire potuerit: ab honore aut gradu hunc scd̃m ecclesiasticas regulas deijciat, & tunc cõpetens iudex hũc cõprehendat, & secundũ leges [d] litẽ examinans causæ finẽ imponat. Si verò prius ciuilẽ iudicem adeat [e] accusator,& crimen per legitimã examinationẽ potuerit approbare, tunc epo locorũ gesta monumentorũ palam faciat:& si ex his agnoscatur ꝓposita crimina commisisse eũ, tunc ipse eps hunc scd̃m regulas ab honore siue gradu quẽ habet,separet:iudex autem vltionem ei inferat legibus congruentem. Si vero eps putauerit gesta nõ iuste cõfecta: tunc liceat ei differre, & nudare honore seu gradu accusatã personam: ita tamen, vt hm̃oi persona sub legitima cautela fiat, & ita ad nos negotium tã ab epo quàm a iudice referatur, vt nos hoc cognoscẽtes, quæ nobis videtur iubeamus. Si quis aũt pro pecuniaria causa cõtra aliquã oium memoratarũ personarum habuerit actionẽ aliquam, & eps distulerit inter eas iudicare: licentiam habeat actor ciuilẽ iudicem adire: [f] ita tñ, vt accusata persona nullo modo cogatur fideiussorem [g] dare,sed solam cautionem sine iureiurando cum hypotheca suarum rerum exponere. Si verò pro criminali causa accusatio cõtra aliquam memoratarum personarũ proponatur, sub legitima cautela accusata fiat persona. Si aũt ecclesiastica [h] causa est, nullam communionem habeant iudices ciuiles citra talẽ examinationẽ,sed sanctissimus episcopus secundũ sacras regulas causæ finẽ imponat.

CAP. XXII. Vt episcopi apud proprium cõueniantur metropolitanum: & vt cauere prolixe non teneantur.

Episcopus ab episcopo vel ab alio conuentus, conueniendus est sub archiepiscopo: & ad patriarcham appellatio est: nulla cautione vel fideiussione pro lite finienda interposita. Bart.

[illegible]ultatis, cùm dicat defensorem sententiam episcopi retractare:quod non esset, nisi maior esset: vt j. de appel. coll. iiij. §. illud. quare dicunt quidam his duobus casibus hanc corrigere illam. tu autem dic q̃ hic vt eorum ordinarius cognouit episcopus, vt patet ex præcedenti. §. si qs contra aliquẽ. ibi aũt ab extraneis auditus fuit electus. & sic primo modo non contradicit, cũ alio casu loquatur. Item nec secundo: quia pacificat præfecto. s. quando ab extraneis eligit̃: vel licet iudex locorũ, siue defensor retractet: vt hic faciunt ex cõmissione principis quam habent per legem istã vnde ipse princeps retractare videtur. quod fieri potest: vt ff. de offic. eius cui mandata est iurisdict. l. & si prætor.

a In tali causa. no. casum vbi tantum semel appellat̃. sic. C. de asser. tol. l. j. §. respon. & C. de appel. l. illud. §. simili modo. & §. orientalem. sic. C. de preci. impe. offe. l. si quis. regulariter autẽ bis potest appellari, licet non ter. C. ne li. in vna eademq́ue causa. l. j.

b Ordinem. ordo legum est. C. de appel. l. præcipimus. & j. de nuptijs. §. illud vsque in fin.

c Ad imperium. Not. à delegato appellari ad delegantem: vt hic, & C. de appel. l. præcipimus. §. hæc si appellatio. & C. de iudi. l. fi. in fin. Sed videtur q̃ a delegato principis non ipse princeps, sed alius appellet̃: vt j. de app. col. iiij. §. fin. quæ est cõtra. Solu. ibi ad vniuersitatẽ delegauerat: hic ad causam specialem princeps delegat. sed etiã si ad causam specialem priceps delegat: nõ ipse quandoque, sed alius appellat̃: quod est quando delegatus à se alij delegat: nam tunc secundus delegans appellatur, vt C. qui pro sua iurisdictio. l. ij. in fine. licet hoc sit contra regulam quæ est. ff. quis & a quo. l. j. in fin.

d Et secundum leges. Not. q̃ iterum examinat. sic. j. proxi. Accur.

e Iudicem adeat. ex hoc. & j. proxi. respon. datur intelligi quia in crimine est actoris potestas vtrum coram episcopo, an coram ciuili iudice clericũ accuset. & ad hoc est. j. vt cle. ap. pro. episcop. con. §. si tamen. coll. vj. & hoc de ciuilibus criminibus. secus si est canonicum, ut infra proxim. §. si autem ecclesiastica. Itẽ ex eo quòd hic & supra ꝓximè dicitur episcopum secundũ legem iudicare, patet eum debere scire leges: vt C. de legi. & consti. l. leges. cum nõ ex alterius, sed sua debeat conscientia iudicare, vt j. de iudi. §. j. Acc.

f Ciuilem iudicẽ adire. Not. quòd potestas est iudex ordinarius scholarium: cum sit clericorũ, vt hic, & in proœmio Digestorum in fine. sed decretalis prorsus eximere videtur clericos, ut extra de foro compete. c. si diligenti. Vel dic decretalẽ loqui inter clericos vtrinque. si aũt actor est laicus, non, & ideo hoc casu põt priuilegio renuntiari, vt C. eo. l. omnes. & sic intelligatur. C. de pac. l. pen.

g Fideiussorem. Olim dabat œconomum suæ ecclesiæ, vt C. de episcop. & cler. l. cum clericis. §. memorati, quæ est contra. sed illa per istam corrigitur.

h Si autem ecclesiastica. vt de articulis fidei, vel simonia, & hoc quando hæc clerico obijciatur: secus si laico, vt j. de man. prin. §. si vero canonicum. col. iij.

Appellare licet bis.

Eps leges scire debet.

Scholares iurisdictioni potestatis subsunt.

Synodi.

Si quis vero sanctissimorum episcoporū eiusdem synodi a dubitatio nem aliquam adinuicem habeat, b siue pro ecclesiastico iure, siue ꝓ alijs quibusdam rebus: prius metropolita eorum cum alijs c de sua synodo epis cām examinet & iudicet: & si non rata habuerit vtraque pars quæ iudicata sunt, tunc beatissimus patriarcha dioeceseos illius inter eos audiat, & illa determinet quæ ecclesiasticis canonibus & legibus cōsonant: nulla parte eius sententiæ contradicere valente. Si aūt & à clero, aut alio quocunq; aditio contra episcopum fiat ꝑ quamlibet cām: apud sctissimum eius metropolitā scd̄m sacras regulas & nr̄as leges causa iudicetur: & si quis iudicatis cōtradixerit, ad beatissimum archiepm̄ & patriarcham dioeceseos illius referatur causa, & ille scd̄m canones & leges huic præbeat finem. Si verò contra metropolitam talis aditio fiat ab epo, aut clero, aut alia quacūque persona: dioeceseos illius beatissimus patriarcha simili modo cām iudicet. Pro oībus aūt causis ꝓ quibus apud ꝓpriū metropolitā aut patriarchā, siue apud alios quoscunque iudices epi cōueniantur, nullā fideiussionem aut cautionē ꝓ lite exigant: sic tn̄, vt isti studeant illatis sibi causis semetipsos absoluere. d

CAP. XXIII. Vt oeconomi & similes apud proprium epm̄ conueniantur.

Oeconomi & similes corā epō rationem reddere debēt. & licitū est oīs a snīa epi ad patriarcham appellare. Bar.

Oeconomos aūt & xenodochos, nosocomos, ptochotrophos, & aliorū venerabiliū locorū gubernatores, & alios oēs clericos iubemus pro creditis sibi gubernationib' apud propriū epm cui subiacent, cōueniri, & rōnem suæ gubernationis facere & exigi e qđ ex ipsis f debentes ondunt illi venerabili reddendū domui, ex cuius ordinatione debitū apparuerit. Si verò putauerint se grauari: post repetitionē g metropolita cām examinet. Si verò metropolita fuerit contra quampiā ꝑdictarū personarū hm̄oi causas examinans h & debitū exegerit & exactus putauerit se grauatū: dioeceseos illius beatissimus patriarcha cām determinet. non enim cōcedimus ꝑdictis personis pro memoratis causis ante examinationem & exactionē debiti proprios epos declinare, & ad alia venire i iudicia. Si quis autē ex ecclesiasticis k cui aliqua talis dispensatio credita est, ante rōnum expositionē, & debitorum solutionē moriatur, iubemus eius hæredes simili modo & rationibus & exactionibus subiacere.

CAP. XXIIII. Vt episcopi illic vbi deliquerint conueniantur.

Episcopi & clerici in vrbe Constātinopolitana degentes ibi conueniendi vel cogendi non sunt lite in prouincia contestata: aliàs coram præfecto prætorio sunt conueniendi apocrisarij aut ad patriarcham vel metropolitam destinati, interim conueniendi non sunt: nisi de hoc mandatum habuerint, vel alios conuenerint, vel ibi cōtraxerint. Item episcopi vel clerici legationis tpe conueniendi non sunt. Clerici & monachi accusandi sunt iniuria loci repulsa, & loci reuerentia seruata. Item monasterium per suum procuratorem agere debet: sportularum quantitate legitima in supradictis personis & casibus seruata. Bar.

Si quis eps aut clericus ex quacunq; prouincia in Cōstantinopoli reperiat, & voluerit aliqs aduersus eum actionē ꝓponere, si quidē litis contestatio in ꝓuincia ꝑipso negotio facta est, ibi litē ꝯplerī l Si verò nōdū inchoata est: apud glor. osissimū ꝑfectū Orientis ꝑtoriorū, aut apud eos, q a nobis fuerit ꝺputati iudices, ꝯueniētub. eū rñdere.

CAP. XXV. De apocrisarijs.

Reuerendissimi vero apocrisarij m cuiuscun-

a Synodi. i. iurisdictionis.

b Habeat. qa vnus episcopus conuenit alium ciuiliter & criminaliter in causa appellationis.

c Alijs xij. s. vt xv. q. vij. § si quis tumidus.

d Semetipsos absoluere i. cito se expediant.

e Exigi. ℣ de eccl. tit. §. pe. contra. Sol. hic corrigit: & eodē modo corrigit qđ est C. eo. l orphanotrophos.

f Ex ipsis. s. gubernatoribus. Accur.

g Repetitionem. aliàs est redditionē, & aliàs repetitionē: quod idem est. nam antequam causam ap. prosequat, mandat executioni prima snīa, vt hic, & in fine huius §. ibi, nō enim concedimus &c. sic & aliàs ℣. vt spō. lar. §. aliud sed hæc sunt specialia: regulariter enim cōtra, vt ff. nil innoua. ap. pen. & C. de app. l. appellatione & ff. de ijs qui no. infa. l. furti. in prin. & ff. de ijs qui satis. cog. l. sciendum. §. pen. & ff. de testa. l. qui à latronibus. §. fin. & C. de in integ. resti. l. pen. & ff. de appel. re. l. j. & ff. de app. l. constitutiones .; in princ. & ℣. vt nulli iud. § illas vero quæ secundum legē. hac sol.

h Examinans. i. examinauerit.

i Venire. No. speciale in ratione reddenda a dictis administratoribus, vt qs non possit in alium iudicem consentire cum aduersario, nisi sub suo epo. regulariter enim contra: vt ff. de iudi. l. j. & ij. in princ.

k Si quis autē ex ecclesiasticis. No. hęredes œconomi teneri sicut ipse, vt hic, & C. eo. l. si quis presbyter. in fin. & C. de sacro sanc. eccle. l. iubemus. §. œconomos. Al.

l Compleri. vt ff. de iudi. l. vbi semel.

m Reuerendissimi apocrisarij: qui res ecclesiæ agunt: vt ℣. quō opor. epi §. si vero metropolita. sic dicti, quasi secreti nuncij. vel expone vt ibi.

Solb

Cōcor. cū hoc §. c. j. cū gl. j. in fi. extra ꝺ mu. peti. vbi dr̄ q eadem lege conueniē quis qua ius sibi tribui postulat.

a DE IVRE FISCI.

Occasione criminum, de quibus superiori libro dixit, augetur fiscus. ideo de eius iure dicit. vel dixit de iure publico circa crimina: nunc circa bona fisco q̃renda & cõseruanda: quod & ipsum est publicũ alio respectu, q̃ ĩ. vt ff. de insti. & iur. l. j. §. publicũ. Item fiscus dr̃ ipsa imperialis, vel imperij camera, ᵗ nõ dico patrimonij imperatorum ᵍ vt C. de qua. præ. l. bene a Zenone. in princi. Quicquid tñ specialitatis habet fiscus, & Cæsaris & Augustæ rõ solet habere: vt ff. eo. l. fiscus. §. fi. quæ fiscalis loco rei Romanæ successit: vt ff. de cõstit. princ. l. j. & dr̃ fiscus, quasi fixus, id est firmus: quia semper est diues, & soluendo: vt ff. de fun. do. l. ij. Itẽ quid differt hic tit. ab illo de priui. fis. Rñd. hic de speciali iure & cõi quod habet fiscus, dicit: ibi de cõi: vt ĩ. l. j. ij. & iij. & alijs de specialis: vt ĩ. in l. prohibi. cũ. sed ibi de cõi tñ. Item hic titulus est generalis ad omnes sequentes. & sic patet quod differat ab illo titulo ĩ. de bo. va. l. quia hic genus. & est sic. ff. de serui. & de in integ. resti. q̃ sunt generales ad omnes sequen. titulos. Accur.

habetur, in qua recipitur quod ad cõmodũ pecuniarũ, vel terrarũ regni pertinet: vt l. sed Celsus. ff. de ŝhẽ. emp. Io. de Pla.

ᵗ Quia tunc impe rator capitur vt priuatus: & tũc ei⁹ ꝓcurator differt a ꝓcuratore fisci. Bar. & Io. de Pla.

ᵍ Addebãt veteres, & populi: vt Paulus in li. 5. sentẽt. eo. tit. & Lãpridius in Alexãdro ait eũ leges d iure fisci & populi moderatas & infinitas tu lisse. Cõt.

CODICIS

DOMINI IVSTINIANI

SACRATISSIMI IMPERAT.

REPETITÆ PRÆLECTIONIS

incipit Liber decimus.

TITVLVS I.

DE IVRE FISCI. a †

In dubio donatarius a fisco cõuentus hypothecaria, debet ꝓbare donationẽ præcessisse, vt absolutio sequatur. Bart.

I. Imp. Alexander. A. Attico & Seuero. ᵃ

SI prius q̃ ᵇ fisci rõib. ᶜ pater vester obligaret, ᵈ ꝑfectã ᵉ ꝓdiorũ donationẽ fecisse fuerit ꝓbat⁹: ᶠ quod citra fraudẽ creditorũ ᵍ gestũ est, nõ rescinditur.

Cõputatio facta a tabularijs. seu a calculatoribus, vim sentẽtiæ nõ habet quo ad cõdẽnationẽ & obseruationẽ: nisi ꝑ iudicem cõfirmetur. Bart.

II. Imp. Gordianus. A. Serenio.

INstar rei iudicatæ obtinere minimè pôt cõputatio ᵇ a tabularijs facta: nisi sententia ꝓcuratoris fuerit cõprobata.

Debitori fisci soluẽti restituitur res eius indebitè alienata. Bart.

ᵇ SI prius quàm. nam si postea, reuocaretur per hypothecariam, quocunq; mõ esset facta alienatio: vt ff. eo. l. in fraudem. in princ. & ĩ. de priui. fis. l. cum patrem.

ᶜ Fisci rationibus. id est fisco.

ᵈ Obligaretur. personaliter ex cõtractu, vel quasi ꝑ hoc bona tacite tenentur, vt ff. eod. l. aufertur. §. fiscus. & C. quibus ex causis pig. taci. contra. l. ij. & videbatur fauore fisci trahi obligatio ad præterita alienata: quod remouet: vt ĩ. de priui. fis. l. si debitor. & de bon. proscrip. l. si quis posthac. §. pen.

ᵉ Perfectam. perfecta dr̃ etiam sine traditione: vt Instit. de dona. §. aliæ. sed hic demũ facta traditione, aliàs caderet in obligationem si tradita non esset: vt ff. de contrah. empt. l. quod sæpe. §. si res. Accur.

ᶠ Probatus. sed a quo? Respon. donatarius conueniebatur hypothecaria: vnde ipse probat. sed tunc est cõ. ff. de pignor. l. & quæ nondum sunt. §. quod dicit. vbi creditor debet probare ꝑem in bonis debitoris fuisse. Sol. speciale ᵏ hic pro fisco. Vel probat reus eo ipso q̃ non probat ꝯ. sic ĩ. qui mili. non poss. l. supseruis. vel verius dicas: hic vtraq; pars fatebat fuisse patris. qui donauit: vnde præsumit durasse vsque dũ cõtraxit cũ fisco: vt ff. de reg. iur. l. id quod nostrũ. ᵒ & secũdũ hoc quod dicit in fraud. credi. q. d. nec itaq̃ rõne pôt reuocare, cũ non fuerit factũ in fraud. cred. qui nec erant adhuc. vel dic casum q̃ agitur Pauliana contra donatarium, & non potest eadem ratione: quia adhuc fisco nil debebatur. & tunc sufficeret fraus ipsa te tñ, cũ haberes titulũ lucratiuũ: vt ff. q̃ in frau. credi. l. j. §. j. & l. qui aũt. §. simili mõ. Et fm prædictos duos modos dic q̃ filij donantis defendebant donatarios, cum forte donans promisisset de euictione: vt C. de euict. l. ij. Vel dic tertio q̃ agitur actione in factum contra hæredẽ alienantis. de qua habes. ff. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. fina. qua pôt agi, licet nõ antiqua: quia non acquisiuit idoneum emolumẽtum: vt Insti. de act. §. fi. sed ista sic: vt ff. quæ in frau. credi. l. fi. in fin. qua actione hoc casu nõ agit, cũ adhuc non erãt creditores. Sed tũc qualiter rescindit dato q̃ agere posset? Respon. videtur rescindi quo ad votũ agẽtis: quia hoc vellet, sed non potest, licet habeat interesse. sic. C. de his qui. vt indign. l. Pollam. Item nota hic, quod legitime factum est, ex superuenienti causa non retractat vel vitiat: vt & ĩ. de iter. ma. l. iij. & de do. ante nupt. l. de rebus. & ff. de fal. l. de eo. §. j. & ĩ. de vec. & com. l. j. & de bo. proscri. l. si quis post. Accursius.

ᵍ Creditorũ ꝓsentium: cũ tũc eos nõ haberet. Accur.

ᵏ Hui⁹ legis scriptio sic ex manu script. libris reponẽda est. Impp. Seuerus & Antoninus A A. Attico & Seuero. Contius.

ᵏ Hoc est falsum, q̃a nec r⁹, nec æquitas hoc dictat: quia actore nõ ꝓbante, reo incũbit onus ꝓbandi. l. q. accusare. ĩ. de edẽ. secũdũ Bart.

ᵒ Hodie susceptores vocantur thesaurarij, & cũ istis mittebantur aliq notarij, fm Bar. & Ioã. de Pla.

ᵇ INstar. Computatio. id est tradere rationem de solutis: vt ff. de condi. & demon. l. cum seruus. & dicuntur tabularij, qui cum susceptorib. ad ꝓuincias destinabantur: ᶠ vt ĩ. de suscep. l. duos. & eorũ officium est ingerere frequenter modum debitorũ & reliquorum, non vero computare: vt hic, & ĩ. de nume. & actu. l. ij. l. xij. horum ergo tabulariorum computatio non est valida (vt hic dicit) nisi fuerit comprobata a procuratore, id est a præside ꝓuinciæ illi⁹: vt ĩ. de apo. pu l. j. hoc eod. lib. vel dic ꝓcuratore. s. Cæsaris ᵈ postea cognoscente inter fiscũ & priuatũ de hac cõputatione, cũ denuo fiscus petat: vt C. si aduer. fis. l. ij. & sunt hæc vera, si fuit facta per errorẽ. ad qd ff. q̃ sen. si ap. l. j. §. j. sed tunc si sententia ꝓcuratoris per errorem est data, an valeat? Respon. sic. vt C. de erro. cal. l. vnica. nisi error fuerit expressus: vt d. l. quæ sententiæ sine appella. l. j. Vel dic q̃ etiam si non fuerit erratum hic a tabularijs, tñ non valet: quia eorum non erat officium in hoc. Item si male est facta computatio, etiam ab eo qui potest computare, retractatur vsq; ad xxx. annos, ⁷ si per errorem: sed si per gratiam, vsq; ad xx. vt no. ff. de admi. rerũ ad ciui. ptinen. l. calculi. Item no. hic arg. q̃ si aliquis qua si delegatus, cũ nõ esset, tulit sñiam, & ille qui potuit delegare, ratificet: q̃ valeat. sed cõdico: vt not. ff. de iudi. l. licet. ᵇ Item ad illam quæstionem, si tres fuerunt delegati, & duo absente tertio iudicent suo & absentis nomine, q̃ possit ille habere ratum, est arg. d. l. licet. Item ꝓ hoc. ff. de re iudi. l. duo. Sed cõ. ff. de arbi. l. sicuti. quod verũ puto q̃ non possit, quasi in præiudicium publicum & alterius ratum hẽat, nõ ẽt suũ ꝓpriũ: vt in ꝓcuratore. Item not. q̃ ꝑ iudicẽm est faciendum, quod non potest per notarium expediri. sic supra de dila. l. a procedente. Et not. quòd ha-

ᶠ Mucatraolo, vt ĩ. l. 7. De rescin. vẽditio.

ᶠ Recte. Cõtius.

ᵈ Et bñ. & dic q̃ post xxx. annos ha bet vim sentẽtiæ. Io. de Pla.

⁷ Cõcor. 9. q. 2. c. nullus. in gl. 2. ꝑ lo. An. in regula. ratũ i. mercu.

ᵇ Id est, impediũt ipso iure validitatem cõt⁹. Bartol. & Pla. hic.

hat l. fur committe habet fiscus ;

Die quod istud relinquitur arbitrio iudicis secūdū Sal. in d.l.j.§. si pp pu. pensi. sm Ioan. de Pla.

a SI minori. Debebatur fisco annua præstatio. pro qua habet tacitam hypothecam. vt C.si propter pu.pen.l.j.vel aliquod singulare debitū, vbi est & tacita hypotheca: vt ff.eo.l.aufertur.§.fiscus.hoc pign' si fiscus vendat, debent multa interuenire, s.quod sit debitū, & quod sit cessatum in soluendo.& quod bonæ fidei sit emptor: quod hic non fuit: & aliæ solennitates: vt j.de fid.instru.& iu.ha.fis.l.ij.& s.si pro.pu.pen.l.ij.& si aduer.fi.l.fi. alias reuocatur res: vt hic, & dictis legibus.

b Precio. etiam j. dimidiam iusti precij, cum sit dol', vel gratia: vt s. de resci.ven.l.si quos.

c Fraude. hoc fuit vt venderet, vel viliori precio vēderet gratia & sine dolo emptoris: omnia tñ vitiāt: vt d.l.si quos. potest tñ & pro gratia habenda fieri dolus ab emptore.

d A fisco. aliàs fisco.& dic, venierint per procuratorem fisci, vel a fisco. Sed intra quantum tēpus post cessationem? Respon. in anno. & dic vt no.C.si pp pu.pen.l.j. in alio debito dic vt in alio creditore: vt s.de aut.do.impe.l.fi.§.j.

e Meus. scilicet Cæsaris.

f Inferenti. debitor infert, id est soluit quod debuerat. Sed cui? Videtur emptori: vt ff.de rei vend. l.si emptor.& supra si ven.pig aga.l.j.& de præ.mi. l.vtere.dic econtra non emptori, & sic fisco: vt s.de præscrip.triginta ann.l.j.in fi.& j.de prædi.curia. l.j. in fi. Sol. si precium est versum in vtilitatem debitoris, quia fisco debebatur: tunc emptori infertur vt in primis legibus: alias non vt in alijs, dic ergo emptori, si soluerat fisco: & secundum hoc dic debitam, s. quondam.& si non soluerat precium, tunc fisco infertur: & propriè dicitur debita: vt ff.de rescin. vē. l.fundus.in fi. Vel dic, si cōtus non tenuit, vt quia prohibitus a lege, vel quia dolus dedit causam cōtui: & tunc fisco, aliàs emptori, si soluerat fisco.sed oppo' ergo fiscus habet bis? Rnd. semel vt debitum, & semel pro delicto emptoris: vt ff.eo.l.Lucius.licet participauerit venditor delicto: vt C.de sacrosan.eccle. auth.q rē.Itē si tradit' erat fundus, quō procurator Cæsaris est iudex inter priuatum & priuatum: immo præses prouinciæ: vt dicta l.fundus? Respon. non tradiderat fundum fiscus. Vel dic, si tradiderat, adhuc habet fiscus: quia potest vindicare ad instar œconomi, qui fecit similem venditionem: vt C.de sacrosan.eccle l.iubemus.§.sane.nec liberatur cedendo actionem: quia ideo tenet quod actionem habet: sed quia male vendidit: vt no.ff.de pecu.l.quod debet.& sm hoc agit cō fiscū act.pig.si aūt cō emptorem agat rei vin.quod pōt p l.fundus.vel introdicto fraudatorio: vt ff.de sol.l.pupilli.pses fit iudex. Vel certè & tūc est procurator iudex.cū.n debeat facere restitui fundū p fiscū, & fiscus nō habet, sed emptor: oportet q ēt ad emptorem manum porrigat: quia cū iurisdictio &c.

Metroicis legendum docet Alcia. ti.de iure fisci. in princ.annot. suarū dates lib. C. & Pyrrhus hic. Metœci, & Apœci aduenę dicūtur l. pupillus. §. aduena.de ver bo.sign.

Reprobatur per Bar.& Io. de Pla.qa q habet actionem ad rem, nō pōt cōuenire vt

III. Idem. A. Atticæ.

SI minori [a] pcio [b] q res est, aperta fraude [c] emptoris vel gratia, q obligata sunt fisco, [d] venierint: aditus procurator meus [e] debitā quātitatem inferenti [f] restitui ea prædia iubebit.

Publicatio bonorū statu integro remanente, nō impedit quem succedere. Barto.

IIII. Impp. Dioclet. & Maximi. AA. Niceti. †

CErta forma sup metroicis [g] † data est, qui iussu principis in aliā ciuitatē translati sunt. Nā pdia eorū, q ante q demigrarēt, [h] habuerint: si ab ijs distracta nō essent, fisci rōnib. vindicari iampridē decretū est: [i] nisi aliud speciali præcepto Augusta maiestas decreuerit. Vtigit a principib. salubriter statutū [k] est, ita saluis his q vtiliter placuerunt, [l] parentib. hæredes eos existere minimè oportere, nulla legis sanctione statutū est. [m]

Nūcijs principis nō creditur sine literis: & ipsis volētib. aliorum bona capere, qlibet cuius interest, pōt de facto resistere. Bar.

V. Exemplum sac. liter. eorundem AA. ad Flac.

PRohibitū est cuiuscūque bona, qui fisco locum fecisse [n] existimabit, capi [o] priusquā a nobis forma [p] fuerit data. Et vt omni prouisionis gñe occursum sit Cæsarianis: [q] sancimus licere vniuersis quorum interest, [r] obijcere manus his qui ad capienda bona alicui' venerint, qui succubuerit † legib. [s] vt etiam si

s.de iurisd. om.iud. l.ij.& est notandū, quia aut legitime est facta venditio, & emptor est securus: vt s. b ansi. cre. l.obligata. aut venditor tm commisit dolum in odium debitoris. & tunc tenet ipse sol': vt s.si ven.pig.ag.l j. j.th aut vterque, & tūc emptor in subsidiū: vt ea l.in fi.si autē emptor solus: tūc ipse. & hoc vbi tenuit cōtus: aliàs licet vterq; participet fraude, ēt prius pote rit emptor cōueniri vt hic. & s.si vē. pig. l.cū j. Item quid si emptor velit hic supplere precium? Respond. vt not.in d.l. cum contra. Item forte hic emptor tenetur in quadruplū: vt j.eod l.qui in cōtractibus. Accur.

possessor vt l.Pomponius. §. fi. is.in gl.fi. ff.de acq. pos. Ideo dic q si fiscus non possidebat: pōt cōueniri titū actio ne pignoratitia psonali ad interesse. Barto. & Pla.

g CErta Metroicis.hi trāslati sic dicuntur a metron, quod est mensura: quia mensurata ciuitatis terra dabatur eis in restaurationem suam. metron enim Græce, Latine mensura vilatum dicitur. hæc tamen translatio videtur abolita, cum ex ea nil aliud accesserit rei publicæ nisi bellum ciuile: vt supra de Lati.liber.tol. l.j. in princip. Accursius.

† Legēd. q succubuerint, id est ceciderint in cām caduci.

† Intellige istud i reb. immobilib.non autē i mobilib': qa illa fecit portare pōt & sic cessat rō pmissa: vt ff.de pub. l. licitatio. §. fiscus. Pla.

h Demigrarent. id est recederent. sic ponitur. ff.de migrando.& facit infra non lice. habita. metro. lege prima.

i Decretum est. a principibus: vt infra statim.

k Statutum. de dictis prædijs confiscandis, si distracta non fuerint.

l Placuerunt. de dicta confiscatione.

m Statutum est. ergo vbicumque parentes morabantur, quod enim non prohibetur, permitti intelligitur: vt ff.ex quib.cau.ma. l.nec non. §.sed quod ei.& sic not. quod præterita perdit, & noua quærit. sic ff.man.l.si mandauero.§.is cuius. Accur.

n PRohibitum. Fecisse. fit locus fisco multis modis, vt ff.eo.l.j.Accursius.

o Capi. per officiales fisci vsque nunc.

p Forma. hæc forma datur in literis, vt infra dicitūr, & j.de bo.va.l.fi.Accur.

q Cæsarianis. id est, officialibus fisci: vt infra dicitūr.

r Quorum interest. quia habent ius in bonis: vt j. dē bo.va.l.fina. Accur.

s Succubuerit legibus. succumbit legibus ille, cuius bona ad fiscum deuoluuntur pro delicto, vel alio modo. Accursi.

Desistere.

m Desistere. capiendo sine forma.
b Resistentibus. Not. q etiam principis officialibus resistitur, si excedant in suo officio. ad quod C. de appe. l. quoniam. & infra de meta. l. deuotum. & supra. quando lic. vni cuique. l. j. Accursius Florentinus.

c Literis nostris. ad hoc ỹ. de mād. prin. l. j. & ỹ. de epis. & & cleri. l. si qua per calumniā. §. j. & ỹ. de exact. tri. l. j.
d Officiales. sic ponuntur. C. de bo. proscrip. l. si quis posthac. in fi. & sunt palatini. quod dic vt infra de bo. vaca. l. fina.
e Vigorem. id est principem, qui est vigor iustitiæ: vnde dicitur lex animata: vt in authen. de con su. in fin. & ius pretorium, vox iuris ciuilis: vt ff. de iustit. & iur. l. nam. & nō aliquid esse, quod sine auctoritate superioris non licet fieri. sic supra de pigno. l. nominatori. & supra, vt nemo pri. l. ij. & supra neqs in sua cau. iudi. l. j. & infra de exact. tri. l. j. ỹ. vnde vi. l. meminerint. & ff. eo. l. aufertur. §. actores. Accursius.

officiales ausi fuerint à tenore datę legis desistere a ipsis priuatis resistētibus, b a faciēda iniuria arceātur. Tūc. n. is cuius interest bona alicuius nō interpellari, officialibus volētibus ea capere, debet acquiescere, cū litteris nr̄is c cognouerit nō ex arbitrio suo Cęsarianos (.i. officiales d) ad capiendas easdē venisse facultates. sed iustitiæ vigorem e id fieri statuisse.

Procuratore fisci agente añ tempus actio perimit, sicut quolibet priuato agēte. Barto.

VI. Imp. Constantinus A. ad prouinciales. †

Iustas f ēt, & q̄ locū habēt, g fisci actiōes p̄cipim͛ cōcremari h ob hoc solū, q̄ suis temporibus prolatæ nō sunt: vt iā i calumniæ priuatorū eo saltē arceant exēplo, quo k iustas fisci lites silere p̄cipimus. l Dat. III. Kal. Iun. Constantino A. V. & Licinio Cæs. Coss.

† Co. Th. eo. ti. l. 3.

f Iustas. aliàs si suo tempore ageretur. Accur.
g Habent. id est qui sunt efficaces, si suo tempore ageretur.
h Concremari. id est amitti, vt in fi. l. colligitur.
i Vt iam. aliàs iā. alias vt iam &c. sic ergo idē ius est in fisco & in priuato: vt arg. ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. ait senatus. s. vt agendo ante tempus perdat actio: vt hic, & instit. de ac. §. siquis agens. sed hodie duplicant͛ induciæ, & redduntur impensæ: vt institu. de except. §. hodie. & secundū hoc hæc l. fuit de legibus Codicis antiqui, quē non habemus, s. Gregoriani, cum per Instituta corrigatur: ideo forte posita vt notaret simile ius in fisco & priuato. Vel potest dici q ea actione per p̄scri. amissa agit͛: quod nō potest: sicut nec priuatus agit: & perdit͛ fiscalis actio viginti an. vt ff. de diuer. temp. præscript. l. in omnibus. & ff. eodem. lege j. §. præscriptio. prima verior.
k Quo. aliàs quod. & aliàs quo.
l Præcipimus. sed quo agente perdit fiscus? Respon. procuratore fisci, qui habet liberam administrationē. vt & Cæsaris: vt ff. de offi. proc. Cæsa. l. j. & not. q hac l. fiscus consequitur ius commune. Accursius.
m Defensionis. aliàs facultas, aliàs defensionis incipit lex: & differt ab illa supra eod. l. prohibitum. quia illa de facto, hæc de iure permittit defensionem. Accur.
n Fiscus. id est procurator fisci, vel officialis, vel etiā

a Intellige in desitione necessaria. secus inuoluntaria, q bene potest tolli p statutū s̄m Inno. in c. cū inter extra de excep.

delator, cum petantur, bona aliqua fisco obuenientia occasione delicti, vel successionis: vt infra de bo. vac. l. fina. & est hæc l. ius commune.
o Pendente. s. an bona competant fisco, vel non, q̄a dubiū est, an deliquerit: vel an alius fiscum p̄cedat, primo enim causa criminis tractari debet: vt ỹ. vbi causæ fi. l. j. & an alius p̄cedat fiscū in succedēdo ỹ. de bo. vac. l. pe. Quid adt si de his liquet, sed refert q̄stio quasi hæc nō sint de bonis illius? Rñ. & hoc primò inquirēdū: vt hic. & ff. de re iudi. l. à diuo. §. si super. & ỹ. de bo. va. l. fin. hodie autem in delictis immutat͛ in aliquo: z vt in auth. vt nul. iudi. §. fi. Item vbi non est qui controuersiā referat, & aliquid aut publicatione aut alia ratione iuris est addendū fiscalibus substantijs: per comitem rerū priuatarū & p rationalē in singulis quibuscunque prouincijs potest incorporatio impleri: vt infra. de bo. vac. l. si qñ. & ỹ. de bo. proscri. l. si quis intra.
p Describi. ad hoc ỹ. vt nemo pri. l. ij. & ne liceat sine iudi. aucto. l. j.
q Fas. id est honestum. Accur.
r Apud eum. qui patitur controuersiam à fisco.
s Cognitio. sed sub quo? Respond. sub præside, qui est iudex rei? vt infra de bon. vac. leg. fina.
t Exitus. id est causæ finis: vt sententia. ad quod ff. de re iudicata. lege prima. & supra quorum appellat. l. abstinendum.
u Interrogationem. & cum tormentis à suspectis: supra. de quæstio. l. fina. & in authen. testit. & ea quę pa. §. sancimus. Accur.
x Conditionales. id est notarios, 3 qui serui dicuntur: vt hic, & ff. de ado. l. nō aliter, a seruiēdo. & conditionales ideo, quia hominum conditiones & contractus faciunt: vt supra. qui poc. in pig. ha. l. scripturas. Vel erant veri serui & notarij. idest notatores: vt supra. de pig. l. si tibi. non tabelliones: vt infra de tabel. l. generali. Accur.
y Integrum. aliàs est integrum, & aliàs deest. & not. q qui facit fraudem fisco in quærendis, in duplum punitur: vt hic, & ff. de publ. l. si mulu. & ff. eo. l. aufertur. §. j. & secundum hoc dicitur non facere fraudem fisco, s. vt vltra duplum teneat͛: vt ff. eod. l. cum quidam. sed si in quæstitis, 4 tunc in quadruplū teneat͛: vt ff. cod. l. aufertur. §. fina. & infra de his qui expu. le. prima. & infra l. proxi. sed in casu in quadruplum etiam

Contra fiscum licet cuilibet se defendere: & ante sñiam bona non auferunt, sed post sententiam sollicite inuestigabātur: quod etiam in officialibus locum habet. Bart.

VII. Idem A. ad Volusianum præfectum vrbi. †

Defensionis m facultas danda est hic q bus aliquā inquietudinē fiscus n infert: cū facultates eorundē adhuc cōtrouersia pendente o inquietare describiq; p fas q nō sit. Vbi ergo cōtrouersia extiterit fisco alicuius patrimoniū vindicāte: apud eū r oibus facultatibus cōstitutis cognitio s ventilet͛: vt cū rei exitus t debere eas vēdicari probauerit, tūc demū res p̄se qui liceat, & sup modo facultatū ac rerū interrogationē u haberi q̄ p cōditionales x seruos inuestiganda est: vt si qd subtractū fuerit, exigat͛, & extrinsecus integrum y tantum aliud multę nomine,

† Co. Th. eo. l. 5.

z Et bene. Bart. & Pla.

3 Istam gl. sequit͛ hic Io. de Pla.

4 Ista gl. approbat per Bart. & Ioa. de Pla. in l. sequen.

etiam in non q̃sitis: vt ĩ. de exec. mu. l. placet. sed con cor. s. de bo. proscrip. l. si quis intra. in fi. & de iure de li. i. f. §. illo. Item sunt & alij qui puniuntur pro hac fraude: vt infra de bo. va. l. fi. in fi.

Cæsariani. i. officialis: vt supra eo. l. prohibitum.

Inciderit. i hac quæstione. f. quia dicitur aliquid subtraxisse. Accur.

Ad vsurpationẽ. f. quia puniatur pœna huius constitutionis. immo præcipue isti debent teneri: quia consueuerũt talia facere. & sic no. duo. Primum: quia officiales plura mala sciunt & committunt quam alij: vt in authen. vt iud. sine quoquo suffra. §. j. & in authẽ. de exhib. & intro. reis. §. j. & sic ad proximum dictum, vel ad prin. §. referas: vt ĩ. dices. quod non placet. Itẽ q̃ propter consuetudinem delinquendi plus vel facilius est quis puniẽdus: vt ff. de pœnis. l. aut facta. §. quantitas. & de epis. audiẽ. l. iij. in fi. Accursi.

Co. Th. eo. ti. l. 10.

Quibus, scilicet fraudibus.

Prædicti. scilicet Cæsariani. & aliàs, prædicta.

Temerare. corrũpide, vel temerare, idest incorrumpere.

Exceptionem. i. vt eos excipiamus. i. cõprehendamus sub hac l. hic & ff. de in ius vocã. l. sed si hac. §. parentes. vnde scriptor. dicit exceptor: vt ff. loca. l. sed addes. §. fin. Vel potest secundo dici, q̃ si officialis ceciderit in hac quæstione. f. q̃ velit aliqua bona quæ debet defendere cõtra fiscum, q̃ non det ei facultas defendendi. propter consuetudinem. n. est excipiendus ab hac constitutione. ad qd̃ facit. C. de epis. audien. l. iij. §. fi. & in authen. de eccl. titu. §. interdicimus. col. ix. quasi omnia quæ habet, præsumantur fisci, vt ibi, dicitur in prælato. sed prima tutior.

Istam expositionẽ sequũtur Bart. & Pla. hic.

quãtũ fuerat p̃ fraudẽ ablatũ. Sane in huiuscemodi q̃stiõe si Cæsariani [a] nõ ĩciderit, [b] ad vsurpationẽ [c] cõstitutionis istius non debebit accedere: si quidẽ cõsuetudo fraudũ, qb[us] [d] p̃dicti [e] oĩa temerare [f] cõsueuerũt, exceptionẽ [g] eorũdẽ meruit. D. Pri. Ka. Ian. Sirmio, Cõstãtino. A. VII & Cõstãtio Cæs. Coss.

Qui in fraudẽ fisci sup rebus fisco ĩcorporatis cõtrahit: puniẽ in quadruplum. Bartolus.

VIII. Impp. Valẽtinia. & Valens AA. ad Dracontium vicarium Africæ. †

QVi ĩ cõtractib[us] [h] scelestis, [i] ac fisco pniciosis interuersorũ [k] maculosis sese fraudibus implicuerint: quadrupli [l] redhibitiõe teneañ. Dat. XV. Kal. Decẽ. Adrumeti, Valẽt. & Valẽte AA. Coss.

Forma & lex data & consuetudo antiqua in electiõe officialium est seruanda, Barto.

IX. Imp. Honorius & Theodosius AA. Patricio comiti rerũ priuatarũ. †

SVper creãdis [m] susceptoribus p̃iculo p̃curatorũ rei dñicæ, [n] dispositionẽ tuæ sublimitatis firmã esse p̃cipim[us]: ita, vt oĩ ambitione cessante, q̃ statuta sunt, q̃q; antiqua cõsuetudine cõmẽdañ in pabulis, [o] vel sumptu familiæ ministrãdo, intemerata p̃maneãt: sup Irenarcha [p] & optione [q] † oĩ antiqua cõsuetudine [r] obseruãda. Dat. III. Kalẽ. Ian. Cõstãtinop. Th. A. VIIII. & Constantio II. Coss.

Bona delinquẽtis mortui nõ p̃tinent ad fiscum: nisi viuens fuerit condemnatus. Barto.

X. Iidẽ. AA. Palladio p̃fecto pretorio Oriẽtis. †

EOrum [s] patrimonia mortuorũ, q vitæ suæ tp̃re diuersis conscientiã suam dicuñ polluisse criminib[us], fisci rõnib[us] nequaquã cõpetere, vel ab eo alienari censemus, nisi post publicã accusationẽ eos cõstiterit fuisse cõuictos.

Immo dic quod secus est in officiali. vt non p̃sumatur quæsiuisse de bonis fisci Bar.

QVi in contractibus. in hac l. est ius singulare. Accursius.

Scelestis. aliàs scelestis: & aliàs, scelestibus. i. in quibus cõmittiẽ scelus: & pone exemplũ: vt ĩ. de his qui ex pub. ratio. l. j. secus si in auro: vt l. ij. in e. tit. Itẽ pone per. l. s. eo. l. si minori. nam ibi q̃sitũ erat pignus.

Interuersorũ. aliàs peruersorũ: aliàs interuersorũ: & dic, i. eorum q̃ sub p̃textu credendi interuertũt. siue sint exactores, siue tabularij, siue aurarij, siue alij officiales, qui super pecunia publica contrahunt.

Approbatur per Io. de Pla.

Quadrupli. in quod solum teneñ, etiam si multi sunt tam accipientes, quã dantes s̃m Py. licet secus in furto facto priuato: vt ff. eo. l. aufert. §. sina. & facit ĩ. de execu. mu. l. placet. Sed contra. s. l. priori. & ff. eod. l. aufertur. §. j. Sol. ibi in quærendis. Accur.

Istam

SVper creandis. Hæc lex mittiẽ comiti rerum priuatarum, & dic, susceptoribus auri vel argenti, seu quarumcunq; specierũ deuoluendarũ ad fiscum: vt ĩ. de suscep. per totum, & maxime in l. fi.

fol. sequitur Bar. & & Pla. hic.

Rei dominicæ. Hi suberant comiti rerum priuat. & eligebant susceptores p̃senubus multis publicis personis, vt ĩ. de sus. l. exactores. & periculo sui eligentis: vt hic, & ĩ. de susce. lege, exactores.

Co. Th. e. ti. l. 17.

In pabulis. aliàs inculpabilis. s. consuetudine, secus si culpabilis: vt in aut. vt nulli iudi. §. j. aliàs. in parabolis. s. in verbis cõmendatitijs, & aliàs, in pabulis: & hæc verior. & dic, familiæ. s. publicæ, q̃ erat cum susceptoribus. Vel dic, familiæ deferẽti species auri vel argenti, quæ sacris largitionibus ex more redduntur: vt ĩ. de nauicularijs. l. iiij.

Irenarcha. qui p̃sonali fungitur munere, & de suo nihil erogare cogitur: & pabula & sumptus de publico ei administrandi sunt: vt ff. de mune. & hono. l. fin. §. irenarchæ. & hunc eligunt decuriones iudicio præsidum: vt ĩ. de irenarchis. l. j.

Optione. vnum genus exactorũ publici debiti vocatur optio: qd collegit. ĩ. de apo. pu. l. quicunque. & ĩ. de ero. mili. an. l. opinatoribus. eo forte, quia percipit quod optat. aliter dicitur electio militum: vt arg. supra loc. l. fi.

Alciatus ĩ hũc tit. optionẽ dicit putat militem qui agros antecedat, tanquam eorum vicẽ, si vsus venerit, gerere sit paratus.

Consuetudine. in præstando sumptum, vel etiam in electione: & sic not. pro consuetudine. ad quod ĩ. de pascu. publ. l. j.

EOrum. Pone casum tribus modis. Primo modo sic: decedens in reatu habet heredem nõ fiscum, nisi viuẽs fuerit conuictus subaudi, & condẽnatus, vt ff. de accu. l. ex iudiciorum in prin. hoc autẽ fallit qñ crimen est tale, ut ad hæredes transeat, vt maiestatis, & similia, vt ibidem no. Idem fallit, si erat iam damnatus, & appellatio pendet. nam tunc distinguitur, erat s̃nia bonorum tacita, vel expressa, vt C. si pen. appel. reus vel accu. mor fue. l. fi. & ff. si pen. appe. l. j. in princ. huic enim criminoso solui potest. & bona sua administrat. ff. eo. l. aufertur. §. si in reatu. & de sol. l. reo. Secundo pone q̃ mortuo criminoso ex crimine quo hæredes tenentur, fiscus uult bona, sed heres negat crimen fuisse commissum a defuncto: non potest fiscus habere, nisi primò conuincatur mortuũ fuisse criminosum. vt hic, & ff. eo. l. res. Tertio dic secundum Py. & Ioann. quòd consciuerit sibi mortem criminosus: & secundum hoc quod dicit criminibus. subaudi, & per hoc q̃ consciuit sibi mortem. Nam

Istã lectura p̃cedit quantũ ad pœnam criminalem inferẽdã: sed si agẽ reẽ ciuiliter, pœna transit in heredẽ. Barto. & Pla. hic.

Oẽs lecturę sunt bonę s̃m Bar. & Io. d Pla. hic.

dum & tunc non debent accipi bona, nisi ꝓp crimen conſciuit ſibi mortẽ non tædio vitæ: vt ff. eo. l. in fraudem. §. eius. & ſ. de bo. eo. l. j. in prin. & niſi crimẽ fuerit ꝓbatum poſt mortem: vt hic. & ff. eo. l. in fraudem. §. eius. & niſi in vita fuerit accuſatus, vel poſtulatus, vel in crimine deprehenſus: & crimen eſt tale, vnde viuens damnatus bona ꝑdit: vt ff. de bo. eo l. fin. & facit ad l. ff. eo. tit. l. ei qui. ſed hodie reſtringitur: vt in Auth. vt nulli iudi. §. n. ſ. colla. ix.

demonſtratio. l. cùm ſeruus.

Dat. VIII. Idus Iul. Rauennę Euſtachio & Agricola Conſ.

Conſtitutio x i. Græca hoc loco deſiderata, ex Prætermiſſorum claſſe infra ad finem libri xij repetatur.

TITVLVS II.

DE CONVENIENDIS FISCI DEBITORIBUS.

DE CONVEniendis fiſci debitoribus.

Fideiuſſor officialiũ nõ põt conueniri, niſi principali excuſſo: & ſi de bonis principalis aliqua bona emerit. Bart.

I. Imp. Gordianus A. Saturnino & alijs.

NOn iniuſta[a] rõne deſideratis, repromiſſa fiſco indẽnitate, eos priori[b] loco cõueniri, qui reliqua[c] ꝯxerũt; mox ad vos ꝑueniri, qui ab his[d] quædam mercati eſtis.

Cautio q̃ nõ ꝓbat cõtra fiſcũ, ſed cõtra officiales, facit vt officiales primo cõueniãt. Bar.

II. Impp. Valer. & Gallien. AA. & Valerian. C. Erophilo. †

FIſco quidẽ ꝯ te manet actio, q argẽtũ[e] quod inferre debebas, rõnibus[f] fuerit relatum, ſi cautionẽ quæ tibi ſuper eo expoſita eſt, tabularĩ nõ ſubnotauit:[g] æquũ tñ eſt, vt prius de bonis eius qui exactor fuit, ſi ſoluẽdo eſt, & cõueniẽdi eius facultas datur,[h] indẽnitati fiſci ſatisfiat: tũc a te, ſi ſeruari hic modus non poſsit, repoſcatur.

Si diuiſa eſt adminiſtratio a iudice, vel ab eius officialib. primo cõueniũ gerẽs, fideiuſſores & nõiatores ipſius, q̃ ꝑueniãt ad collegam. Bar.

III. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. & CC. Ianuario & alijs.

QVoniam Augerio ac filio eius ad exigenda reliqua[i] conſortes vos atque cõſocios[k] eſſe dicitis, eiſque[l] certorum † dumtaxat nominum[m] exactionem mandatam:[n] nec inter eum[o] & cæteros[p] qui exactores fuerant nominati confuſæ exactionis mutuum[q] periculum conſtitutum, ſed ſeparato muneris[r] ob-

† Sic repoſuim ex exemp. Victoriano, cũ antea legeretur cęterorum.

a On iniuſta. Tribus modis põt intelligi. Primo q aliquis adminiſtrabat negotiũ publicũ, pro quo vos ꝓmiſiſtis indemnitatẽ fideiubendo. Primo ergo principalis q̃ fideiuſſor ꝯueniendus eſt: vt j. de decur. l. j. licet in alijs fideiuſſorib. ſit ſecus iure illo: vt C. de fideiuſ. l. iure noſtro. ſed hodie idẽ: vt in Authen. de fideiuſ. §. j. coll. j. & ſm hoc nil facit finis, mercati eſtis. & ſub. ẽt. Itẽ dicas ꝓmiſſa indem. ſ. a nobis. Vel ſecũdo dic q ipſi gerẽtes negotiũ publicũ ꝓmiſerũt indẽnitatẽ, & ꝯxerũt reliqua: & vos, qui emiſtis ab eis, cõueniemini nũc hypothe. vt ff. de iu. fiſ. l. Moſchus. ſic facit j. de deb. ci. l. fin. Item facit ad vtranq; poſitionem. ff. de admini. rerum ad ciui. pertinen. l. curatores. § fin. Vel dic tertio, q qui geſſit, indemnitatem promiſit: & vos qui emiſtis, adhuc non ſoluiſtis pecuniam: & ſi fiſcus conuenit debitorem ſui debitoris, ſuo debitore non condemnato: dummodo conuento prius, & inuento non ſoluendo: vt ff. de iure fiſ. l. iij. §. multa. & ſ. qñ fiſ. vel priua. l. non prius. ſecus in priuato, qui demũ ꝯdẽnato debitore: & tunc ꝑ officium executoris: ſed hoc iure actionis, ſ. condictionis ex. l. vel illa vtili quam ꝯ debitorem habet directam: vt ſ. quando fiſ. vel priua. l. ij. & iij. & facit. ff. manda. l. ſi mandato meo. §. fina. & commo. l. vnde quæritur. in prin. & j. de ſuſcep. l. ij. & ff. de fideiuſ. l. ſi dubitetur. & ſupra depoſiti. l. ſi is. Accur.

b Priori. aliàs principali, aliàs priori. & no. q hac. l. habet fiſcus ſecundum. R. ius commune: immo certè ſpeciale. Et adde quod no. ff. de iu. fiſ. l. iij. §. multa.

c Reliqua. reliqua trahere, id eſt effici debitorem: vt ſ. de teſta. manu. l. cum teſtamento, & de condi. & demonſtratio. l. cùm ſeruus.

d Ab his. ſcilicet principalibus.

e FIſco. Argentum. hoc argentum ſolutum non peruenit ad fiſcum: vel ſi peruenit, nõ liberat ſolutione eius quod debetur, vt & aliàs ſ. de non nu. pe. auth. ꝯ qui ꝓpriã. & hoc ideo, qa ſubſcriptum non fuit.

f Rõnibus. ſ. publicis. ſoluiſti. n. exactori. Sed ob. quia ſi ſoluit, non eſt rõ q teneatur: immo eſt rõ q non teneatur. Sed dic, quia ſi ſoluiſti ſine ſubſcriptione: & ſic eo modo quo non debuiſti. Et no. q cautio debet fieri de ſuſcepto: vt j. de colla. fun. pa. l. placuit. & in Authen. de eccle. re. immo. alie. §. ementibus. & in auth. de col. §. iubemus. cui debet ſubſcribere vnꝰ de tab. duobus: vt j. de ſuſce. l. duos. & ſi ſic fiat, ſtatim ſoluens eſt ſecurus: vt ſ. de qua. præ. l. ij. in fi. & de non nu. pe. l. in ꝯtractibus. ſed eo modo facta non fuit hic. Accurſius.

g Subnotauit. idest ſubſcripſit: vt C. de ꝓba. l. exemplo.

h Datur. ſilos. & facit j. de nunc. l. ij. ſed arg. contra. C. de col. l. fina. & ſi tutor vel curator. l. iij.

i QVoniam. Reliqua. tributorum, vel aliorum debitorum fiſci: quæ dicuntur reliqua, etiam ſi nihil ſit ſolutum: vt ff. de verbo. ſignificati. l. poteſt. & l. cæterorum.

k Cõſocios. aliàs ſocios: aliàs ſociatos: quia cum eis vel poſt eos ad idem officium electi eſtis.

l Eiſque. ſcilicet Augerio & filio.

m Nominum. obuenientium pro reliquis prædictis.

n Mandatam. a nominatore: per quod videtur vos prohibuiſſe, & illos ſolos exigere voluiſſe: vt ff. de procurato l. itaque. & C. de procurat. l. maritus. & ſic adminiſtrationem diuiſiſſe, vt ſubijcit. ſi autẽ dicas ipſos exactores inter ſe diuiſiſſe: planum eſt. Accurſius Florentinus.

o Eum. Augerium. Accurſius.

p Ceteros. ſcilicet vos, & alios, ſi qui ſunt.

q Mutuum. i. commune, ſ. indiſtinctè: ſed cũ diſtin. l. quæ ſequitur. bene eſt periculũ cuiuſq; in ſolidũ: vt ſubijcit, & ff. ad munici. l. imperator.

r Muneris. id eſt officij exactoris: quod eſt munus perſonale: vt ff. de mune. & honor. l. fina. §. qui annonam.

sequio, discretam a sollicitudinis rõnem fuisse adseueratis: a iure nõ discrepat, vt prius ex bonis exactorum b qui principali loco ad exactionem fuerant destinati, indemnitati fiscali satisfiat: postque eos, si solidum debitũ exsolutum nõ sit, nominatores c conueniri. Rõnalis d igitur noster iuris ordinem sequetur: excussisq; exactorum facultatib. necnon ẽt nominatorũ, si fiscus in vniuersi debiti quantitate securitatẽ indẽnitatis ꝯsecut⁹ nõ fuerit, ẽt vos e ad restituẽda fiscalia debita adstringet.

Debitores fisci exigũtur summatim, nec possunt impetrare, vt eodem modo debitores sui exigantur: sed eorũ exactio in ordinario iudicio competenti reseruatur. Bart.

IIII. Imppp. Valent. Valens & Grati. AAA. ad Archelaũ Com. Orientis. †

HI qui fisco nostræ mansuetudinis obnoxij sunt, omissa frustratione f teneantur, g vt quod suis nominib. h debent, de suis facultatibus cogantur exsoluere: seruatis, cum compleuerint, allegationib. ꝓprijs, si quas aduersus quoscũque ex suis ꝯtractib. debitores cõpetere sibi ex iure crediderint: ita vt aduersus eos quos sibi obnoxios adseuerant, legib. i & iudicijs experiundum esse cognoscãt. Dat. III. Non. Iul. Nouioduno, Valentiniano. NB. P. & Victore Coss.

Scriptura propria non facit fidem pro scribente, vel eius hærede: etiã si fiscus sibi successerit. Bart.

V. Iidem. AAA. Fortunatiano co. rerũ priuat. †

INter chartulas confiscati, k * breuis l quidam adseueratur inuentus, qui nomina continebat debitorũ, seu ꝯtractuũ, cum tamen neque testib. credita pecunia probet, neque cautionib⁹ m ea quæ breui inserta sunt, ostendantur. iniquum esse perspeximus, vt sub ꝓpria adnotationis manu vnusquisque sibi faciat debitorem. n Occasionis igitur hmõi calumniã præsenti volumus iussione cohiberi: vt breui vanitate o reiecta, nullus ad redhibitionem p de his quorum nomina cõ-

† Co. Th. li. 10. tit. 16. l. 2.

† Co. Th. eo. tit. l. 3.

* In Cod. The. erat deportati, sed Tribonian⁹ elegit nomẽ generalius.

a Discretam. id est separatam. si ergo separata non esset, omnes exactores ante nominatorem conuenirentur: vt infra, quo quis ordi. l. ij. in princip. Accursius.

b Exactorum. prædictorum nominum specialiter commissorum.

c Nominatores. qui sint, & qualiter nominentur, habes ĩ. de suscep. l. exactores. Accur.

d Rationalis. id est procurator Cæsaris: vt infra, de modo mul. l. ij.

e Etiam vos. licet separatim gesseritis. sed hoc ita, si tempore depositi officij collegæ fuerint non soluendo: aliàs ex persona eorum conueniri non debetis: vt ff. ad munici. l. imperatores. & ĩ. de peric. u. no. l. j. sic ergo primo gerens, secundo nominator, tertio collega conuenitur. Sed videtur primo debere conueniri collega: vt C. de mag. con. l. aduersus. Solut. ibi omnes gesserunt: hic vero nõ omnes. in quantum est in illis nominib. Item si dicas diuisionem factam a iudice, seu nominatore, ad quid tenet alter? Respõ. ad nihil. Vel dic factam esse seipsis. vel si a nominatore, dicas eum conueniri eis casib. quibus & tutor non gerens, si est diuisa a iudice, s. si debuit suspectum facere: vt ff. de admini. rerum ad ciui. perti. l. fin. §. antepen. & ff. de admini. tut. l. Lucius. §. antepe. & pen. & ad de hic distinctione: quia aut omnes gesserunt: & simul tule initũctũ. aut diuisim diuisione facta a se, aut a iudice: aut tantũ vnus gessit. Primo casu omnes collatores, & etiam fideiussores eorum ante nominatorem cõueniuntur: vt ĩ. quo quis ordin. con. l. iij. in prin. idem in tutoribus: vt C. de ma. conue. l. aduersus. si diuisim a iudice: tunc obtinet quod hic dicitur, & ĩ. quo quis ordi. l. ij. §. j. s. in casibus in quibus & tutor, vt modo no. si autem ipsi diuiserunt: tunc primò nominator, ꝙ non gerens: vt ff. ad muni. l. imperator. & de admi. re. ad ciui. perti. l. curatores in prin. & aliud in tutoribus: vt C. de diui. tu. l. ij. in fin. si autem vnus tantum, cum tamen omnibus sit iniunctum: tunc idem quod in superiori casu: vt ff. ad muni. l. qd ergo. & est nõ quare prius nominator in ꝓdictis casib. conuenit: quia rõne fidei, sed collega negligẽtiæ nomine conuenitur: vt d. l. imperator. in fi. & sa. ĩ. de fabricen. l. iure puisum. & de fusce. l. ij. & ĩ. si plu. vna senten. l. j. in prin. & ĩ. qui cau. pig. vel hypothe. taci. ĩ. l. satis.

f Hi qui. Frustratione. frustrabantur dicentes se non habere adhuc precium rei fiscalis ab emptore. cum hic esset administrator fisci, & illicite vendidisset. nam non liberatur etiam cedendo: vt arg. ff. de pigno. acti. l. pen. idem si ex quacunque alia causa prætendat se non conueniri debere, nisi suũ cõueniat debitorem, vel ꝗ dicebatur fisco vt conueniret debitorem sui debitoris, quod non licet ... & ĩ. si cer. pet. l. non aduersus. & ĩ. quando fi. vel priua. l. non prius. nisi in casib⁹. vt ff. de iur. fis. l. iij. §. multa.

g Teneantur. & soluant.

h Nominibus. id est creditoribus, scilicet fisco. vel dic, id est obligationib. quibus tenetur fisco.

i Legibus. Not. iure & non vi debitorem conueniendũ: vt ff. quod met. cau. l. extat. & supra de act. & obli. l. negantes. & de iud. l. nullus. & de pign. l. iij. & ĩ. vnde vi. l. siquis in tantam. & ff. ad l. Iul. de vi. pri. l. creditores. & si ven. nomu. l. j. §. j. & de tesur. l. non est singulis. in prin. & in authen. vt qui ob. §. j. Sed ar. contra. ff. de fur. l. qui vas. in principio. sed ibi auctoritate iudicis. & not. quòd ex hac l. fiscus habet ius commune.

k INter chartulas confiscati. ex causa delicti vel alia quacunque, vel, id est hominis. & dicitur aliquis confiscari, quando eius bona confiscantur.

l Breuis. id est schedula vel quaternus.

m Cautionibus. scilicet publicis.

n Debitorem. vt supra de probationibus. l. exemplo. & l. rationes.

o Vanitate. aliàs vanitate: aliàs varietate: quia aliqui dicebant valere, & alij non. sed econtra si dicat solutam, secus est: vt in authenti. de restitutionib. §. & licet. vel illum bonorum dominum quandoque debuisse: secus similiter si scripsit sua manu a si modo adest causa: vt ff. de probationibus. l. cum de indebito. §. finali. aliàs semiplene probat: vt supra de probationibus. l. instrumenta. Accursius Florentinus.

p Ad redhibitionem. id est solutionem. Accur.

Simi-

a similibus. s. priuatis. ad quod supra. dixi. j. l. iuliani.
b Causis. scilicet publicis.

DE FIDE INSTRVMENTORVM ET iure hastæ fiscalis, & de addictionibus.

Aliàs instrumenti, & iure hastæ fis. &c. nā & de instrumento facto vel cōmisso in cōtractu fiscali dicit: vt j. l. j. & iij aliàs deest instrumēti. & dic, de fide & iure hastæ &c. i. venditionis q̄ fit cū subhastatione à fisco. q̄ venditio facilè conuelli non debet: vt s. de remissio. pig. l. si hypothecas. & quod de alienationibus subijcit. dic vt j. e. l. si tempora.

Perperā antea legebat, de fide instrumentorū, cū in C. Theo. legat de fide & iure hastæ.

Perperā & antea legebat, ad dictionibus. sūt aūt adiectiones, licitatiōes. Baro addit, de lege cōmissoria.

Sic ex manuscr. restituimus, cum antea legeret, Imp. Alexander &c.

d Quod in libello. dēnarius fisco in centum, cuius eius res captæ ex causa iudicati vēdita fuerat minus solēniter per fiscū, supplicat pro re recuperāda. Accursi.

e Desiderium. desideras enim rem tuam recuperare: sed contra quem agis, & qua actione? Dic vt not. s. de iure fisc. l. si minori.

f Procuratore. fisci scilicet, qui ius habet vendendi: vt j. eod. l. quicunque. at procurator Cæsaris non vendit rē Cæsaris sine speciali mandato: vt ff. de offic. procura. Cæsa. l. j.

scripta sunt, vrgeatur, quod & in alijs similibus [a] causis [b] obseruandum esse cēsemus. Dat. Prid. Non. Iul. Hierapol. Gratia. A. iiij. & Merobaude Coss.

TITVLVS. III.

DE FIDE [c] ET iure hastæ fiscalis, & de adiectionibus. [a]

Si probat, quod in vēditione rei debitoris fisci debita solēnitas non seruet: restituitur res cùm fructibus perceptis, & percipiendis.

I. Imp. Antoninus A. Curtiæ.

Qvod in libellum [d] contulisti: procuratori meo, ad cuius officium desideriū [e] tuum pertinet, allega. cui si probaueris, non auctore procuratore, [f] vel eo, cui vendendi fuit facultas, [g] neq; habitis [h] hastis, neque omni ordine [i] peracto venditas res esse: & id quod ex causa iudicati debes, [k] exsolueris, rescissa venditione mala fide [l] facta, easdem res recipies [m] cū fructibus quos ad emptorē mala fide peruenisse, vel peruenire debere [n] cōstiterit. PP. Non. Ian. Antonino A. IIII. & Balbino Coss.

Si in vēditione debita solennitas non fuit obseruata: res vēdita retrahitur. Bart.

II. Imp. Gordianus A. Heracleoni.

Dvplex ratio desiderium [o] tuū iuuat: & quòd prætermissa hastarum [p] solennitate, possessiones tuas ex officio distractas suggeris: [q] & quòd pretij vilitate [r] ob exiguum debitum, gratiosam emptionē in fraudem tuam, invtilitatéq; [s] † rationum mearum, aduersarium cōmentū fuisse dicis. qua propter illicita ista redargue, [t] tā in-

ven. l. si quos. & si aduer. fisc l. edicto. Sed intra quantum tempus vendet fiscus? R. si. vt in priuato: vt no. s. de iure. fis. l. iij. Item & op. quō probat actor negatiuā cōtra regulam s. de proba. l. actor? Item quō probat solennitatē deesse? immo contra debet probari eam adfuisse: vt ff. de Publicia. l. quæcunque. §. j. & fin. Sol. ad vtrāque hic probat eo ipso q. non probatur contra. vt arg. j. qui militia. non pos. l. super seruis. vel hic erat scriptura quæ dicebat hoc interuenisse, cui erat standum, nisi contra probetur: vt C. de proba. l. cum precibus. & probatur secūdm hoc per obliquum negatiua: vt & aliàs supra. de contrah. stip. l. optimam. Alij dicunt hęc omnia pręsumi solennitet acta: vt instit. de fide iuf. §. fin. sed in l. quęcunque dicunt idē. & sic ibi probari eo ipso q. non probatur s. qd nō placet: vt ibi notaui. & facit ff. de proba. l. ab ea parte. Accur.

k Debes. propter quod debitum facta fuerat venditio.

l Mala fide. quod est eo ipso q. non est seruatus ordo. Accursius.

m Recipies. Sed qua actione aget? Respon. vt s. de iur. fis. lege si minori. Accursius.

† Inutilitatemq;, vno verbo. in vet. lectio est recta

g Facultas. vt qui habet mandatum à principe, vel etiam a procuratore fisci: vt ar. ff. man. l. si procuratorem. §. j. & ad hoc s. si pro pu. pen. l. ij. ab his enim facta venditio valet: si modo precium sit solutum: nec valet promissio dupli: vt ff. de iu. fis. l. si procurator. Accur.

h Habitis hastis. aliàs habitis istis. s. personis supra dictis aliàs habitis hastis. ad qd j. l. prox. aliàs habitis actis, seu gestis. & tunc dic, i. non conuento debitore, & apud iudicem interpellatione celebrata: vt s. si propter pu. pen. l. fi. non autem dicas scripturam necessariam: vt j. l. iij. Accursius Florentinus.

i Omni ordine. ordo in rebus fiscalibus vendendis hic erat, vt debitum subsit, & sit cessatom, cum de hoc sit facta interpellatio coram pręside, vt s. si propter publi. pen. l. ij. & iij. Item q. fiat subhastatio: vt infra. l. fin. & xx. diebus publice sit venalis, & plus offerenti det: vt s. de sacrosan. eccle. auth. hoc ius porrectum. Item q. iusto pretio detur: vt j. l. ij. & s. de iur. fisc. l. si minori. & ff. de iur. fisc. l. iij. §. diui. Item procurator fisci debet adesse, vt hic: quibus peractis valet venditio, & non reuocat. vt j. eo. l. si tempora. & s. de remis. pig. l. si hypothecas. & s. de commu. rerum ali. l. ij. sed si aliquid deest, non valet vt hic, & j. proxi. & arg. ff. de transa. l. cum hi. §. si pręto. & j. de pdijs cu. sine decre. non alie. l. 4. & ij. & s. si ven. pig. aga. l. j. ij. iij. & iiij. & de rescin.

n Debere tenet ergo de percipiendis, licet habeat contra. & sic est cōtra. s. de rei vin. l. si fundum. Sol. hic de percipiendis, qui adhuc erant in fundo: qui pars fundi sunt: & sic non vt fructus: vt ff. de rei vin. l. fructus pendentes. Vel secūdum alios, P. & Jr. peruenerunt iniuste, vt a lupanaribus: vel peruenire debuerunt, vt honesti: qui tamen peruenerunt: secus si nō peruenissent, licet debitor percepisset, si ei possidere licuisset. & sic in hoc peruenire debere, i. debite peruenerunt. Vel verius hic speciale, vt & alias notaui in pdicta l. si fundum. & facit. ff. de rei vindica. l. fructus. Item in libro Azo. vel M. deest, peruenire debere.

o Dvplex desiderium. desiderat. recuperare rē suā a fisco venditam ob debitum.

p Hastarum. quę solennitas non fuit omittenda: vt j. l. fi. & supra si aduersus fiscum. l. edicto. & de excep. rei iudi ca. l. ordo.

q Suggeris. id est dicis.

r Vilitate. qd non fuit faciēdum: sed iusto precio: vt ff. de i. fis. l. iij. §. diui. & s. de rescind. ven. l. si quos. & ff. de iur. fis. l. iiij. & j. de prædijs decu. l. j.

s Vtilitatemque. repete, in: vel si habes in, dic in pro contra. sic supra de heredi l. iij. Vel forte est vna pars inutilitas.

t Redargue. id est arguendo eā cōuince, vt ff. de ver.

signifi.l.indicasse. §. agendo cõtra fiscũ.quod dicvt ff. de iure fis.l.si minori.&habet fisc⁹ hac l.ius cõmune.

a Indemnitati.soluendo fisco quod debes.

b Securitati.idest indemnitati.Accursi.

c ET si instrumenta. Hæc lex respicit primã partẽ titu. & est ius cõmune. & facit supra de pact.l. pactũ. & de transac.l. cum te. & de rei vind. l. cum super.&l.iudicia.Accur.

d Probationibus. Scilicet idoneis.

e Nomine.Vel ipsa emente, vel alio pro ea. Accur.

f Translatum. q. suo nomine sit empta,& ei possessio tradita,sufficit,quicũque soluerit preciũ, dummodo sit solutum, vt hic.& C.de probationib.l. cum res. & siquis al.,vel sibi.l.j.&l.multũ.& l.q. aliena pecunia.

g Matris. cuius bona ex delicto fisco obuenerant. secure ergo emit, q. à fisco emit.dũmodo solenniter,vt ĩ.l.j.& ĩ ne fis. tem quã vendi. euin.l.j.& ij.& ĩ.de commu.rerum alie. l.ij.Accur.

h I tempora. Vel hastis.aliàs hastis: aliàs auctionibus: aliàs vtrunque. &dic q quando fiebat subhastatio, dicebatur per præconem,q qui plus dederit vsque ad mensem,ille habebit.licet ergo intra mensem alicui libere vẽderetur, tamen admittebatur adiectio intra dictum tẽpus. si autem eo tempore esset dictum, vt

dẽnitati a fisci consulturus, quàm tuæ securitati b operã laturus. PP.V. Kal. Gordia. A.& Auiola Coss.

Emptio à fisco facta,& alia q̃ requirũtur ad acquisitionẽ dominij,possunt probari sine scriptura.Bart.

III. Idem A. Crispo.

ET si instrumẽta c emptionis nõ extẽt, qbuscunque tñ ꝓbationibus d vxor tua ostẽderit ad se eã domum ꝑtinere, quã à fisco eius nominẽ e dicis cõparatã,ꝓcium q; ab ea exsolutũ,&in eã dñium trãslatũ, f frustra fiscũ ex ꝑsona matris g eius referre q̃stionem ꝓcurator meus non finet.

Intra tempus in subhastatione statutum quilibet veniẽs admittitur. licet iam alteri fuerit vendita.Bartolus.

IIII. Imp.Diocletianus & Maximianus AA. & CC.Marcellinæ.

SI tẽpra q̃ in fiscalibus [auctionibus † vel] hastis h statuta sunt,pã tiunt: cũ ẽt augmentũ te factura esse ꝓfitearis: i adi rõnalem * nrũm,vt iustam vberioris precij

† Inclusa desunt in vet.

* Id est procura- torem. Contius.

Co.Th. eo.tit.l.1.

possit dari alij plus offerenti intra mẽsem, esset pactũ in diem addictionis:& valeret ẽt inter priuatos:vt ff. de in diẽ addic.l.j.quod in pdicto casu non est : vt ĩ. de ven.re.ciui.l.j.vel dic tempus statutũ à lege quod nõ habemus,nisi ĩ ecclesia xx.dierũ: vt ĩ auth. hoc ius porrectum. & forte tale est hic. vnde not.q in fiscalibus alienationibus tã suarũ rerũ quàm obligatarũ, locum habet quod hic dicit: vt ff.ad municip. l. Lucius.§ fin. Item in locationibus fiscalibus & patrimonialibus tẽporalibus, non tñ ꝑpetuis locũ habet : vt ĩ.de loc.præ.ciui.l.fi.§.fi.ad res autem ciuitatum locũ non habet,nisi ciuitas habeat propriã legem super hoc: vt infra de administ.rerumpub.l.j.& ij. Accursi.

i Profitearis.Tu qui vis emere. & not. q tantum semel est facienda adiectio: vt infra.de loc. præ. ciui.l.ij. Vel dic,tu debitor,qui cessaueras: vt infra. de locat. prædio. ciui. l. congruit.& ff.de in diem addic. l. licet. Accursius.

k Admittat.& tibi dominium applicet: vt infra de ven.rerum ciui.l.j.hoc autem verũ est. nisi idem qui prius emerat,licitando obtinuerat:quo casu fructus medio tempore perceptos perinde ac si alius licitem do obtinuisset,fisco restituet.nisi & prima vẽditio, & scda adiectio sit facta ante pceptionem fructuũ : & nisi per colonũ fuerãt percepti.nam primo casu emptor, secundo colonus percipiet, & dabit mercedem emptori: vt ff.de iur.fisci.l.fi. Accur.

oblationem admittat. k

Vẽditio facta a fisco solẽniter nõ retractatur ꝑtextu rescripti,vel minoris ætatis. Bart.

V. Imppp. Valẽtini.Valẽs & Gra.AAA. ad Viuentiũ. P.P.Galliarũ. †

QVęcunq; l ꝓ reliqs ꝓdigorum m in annonario titulo ceterisq; fiscalibus debitis in qbuscũq; corporibus sub auctione licitãda sunt,fisco auctore vẽdant: vt ꝑpetuo n penes eos sint iure dñij,qbus res huiusce modi sub hastę solẽnis arbitrio fiscus addixerit. o & siqd vnquã, vt à fisco facta vẽditio possit infringi, auctoritate rescripti fuerit ĩpetratũ,nullus obtẽperet: p cũ ẽt minorib⁹,si qñ aliqd ex reb⁹ eorũ ꝓ fiscalibus debitis ad iudicatur emptoribus,repetitionis facultas in omnem intercipiat ætatem. q Dat.III.Non. Nouẽ. Treu.Valẽtiniano NB.P. & Victore Coss.

Qui solenniter emit à fisco, solum ad precium tenetur, et ob aliud debitum non conuenitur. Bartolus.

l QVæcunq;. Scilicet bõa vel corpora: & sunt licitanda.i.vendenda vel ad vendendum ponenda sub quadam licitatione, nã plus offerenti dari debent vt ĩ. de sa.sanc.ecc.auth. hoc ius porrectum.

m Prodigorum. i. cibariorũ nam prodigum prodigi.& in plurali prodiga prodigorum,i. cibus cibi:& sic cibariorum ſm P.quæ intra proximos dies prodigũtur,id est consumuntur: vt ff.de offi.pręfi.l.plebiscito. administrauerat ergo & malè annonaria cibaria hic administrator. Vel dic prodigorum,quibus est interdictum bonis : vt instit.qui.non est permis.face.testa. §. item prodigus, & reliqua appellat cibaria ipsorum, q̃ plerũque à fisco pręstant, vt ĩ.de sacrosanc.eccl.l.priuilegia. & de compensa.l.iij.quæ male administrauit iste qui patitur venditionem bonorum suorum.

n Perpetuo. facit infra de cap.& distrahẽ.pigno. tributo.cau.l.vnica.& de censi.l.fi.Sed cõtra.ff.de iure fis.l.pdijs.Solu.ibi pro tributis:hic pro mala administratione,vel alio debito ex contractu vel maleficio.

o Addixerit,id est vendiderit.sic ponitur.ff.de iure fis.l.fin.in prin.& de re iudi.l.à diuo.§.si post. sed & præter hanc solennitatem aliæ debent interuenire : vt not.supra.l.j.

p Obtemperet.vt supra de prec.impe.of.l.rescripta. & si contra ius vel vti.pub.l.fina.

q Aetatem.etiam minorem.hic ergo minor non iuuatur iure etiam speciali, quando fiscus vendidit rẽ eius pro debitis: secus si credens fiscus suam: vt & supra si aduer.fiscum. l. fina. hoc tamen verum est si interuenit tutor, vel curator : vt supra. si propter pub.pen. l. fin. Sed contra. infra. de fun.pa.l.secunda. Solu.vt ibi.

Si qui

a Si qui proscribente. id est ob debitū fiscale capiente, & describente. Vel dic. id est publicè venale proponente: vt supra de distract. pi. l. creditor.
b Debitorū. qui cessauerant in solutione: & ideo eorum bona vendebantur, & sic est masculini generis.
c Decursis hastis. Id est diebus quibus publice stetit venalis. vt in authen. hoc ius porrectum. Vel dic hastis decursis, id est factis sub hastationibus.
d Conuentionis. nisi ad precium, vt dixi. & est sic. ꝫ. l. proxi. & infra. de fun. rei pri. l. ij. & in agro deserto idē est, qui no uo possessori adsignatur: vt infra de censib. l. fin. sed contra. ff. de iu. fis. l. prædijs. Solu. hæc illam corrigit: vel hic alia prædia, ibi vt tributaria venduntur. Itē contra. ff. de publ. l. Imperatores. sed ibi priuatus priuato. & facit supra si aduersus fis. l. finali.

* Co. Th. 10. tit. l. 2.

* aliàs D. IIII. Id. Nouēb. Valētinia no. II P. & Victore. Coss.

VI. Idem AAA. ad Felicem Com. sacr. larg. †

Si qui proscribente a ac distrahēte fisco, debitorū b fiscaliū emerit facultates; ꝓ earū rerū tātū ꝑcio obnoxij sint, quas eos patuerit decursis hastis c & ꝑscriptione habita cōparasse. Nā ita eos munimus, vt nullius conuētionis d reliquorū fiscaliū nomine patiamur extrinsecus subire iacturam. Dat. VII. Id. Mar. * Marcianop. Valentinano & Valente AA. Coss.

Deest cōstitutio vij. eaque Græca, repetēda ex classe ꝑtermissorum infra.

TITVLVS IIII.

DE VENDITIONE rerum fiscalium cum priuatis cōmuniū.

Ratione partis fiscus potest vendere totum. Bartolus.

I. Imp. Alexand. A. Epicteto.

Forma e ē, e quotiens ad fiscū vel f minima portio reip tinet. vt vniuersa g à procuratoribus meis h distrahat. i sed ꝑciū partis tm̄ in fiscū redigat, k reliquū dn̄is partiū restituat. Emptorē igit ꝑdiorū de qbus l libellū dedisti apd̄ suū iudicē m cōuenivturū defēsiōib' si q̄ sibi cōpetūt. n PP. VII. Kal. Oct. Lusco & Dex. Coss.

e Forma est, i. cōstitutio iuris. sic supra de offic. præto. Orientis. le. formam. & ff. de pact. l. rescriptū.
f Vel. pro saltem. vel pro etiam.
g Vt vniuersa. aliàs vt vni, aliàs deest vt. & dic, id est, tota.
h Meis. Scilicet fisco. sic. supra. credi. euict. pig. non de. l. j.
i Distrahatur. id est distrahi possit, & est speciale in fisco, secus in alio, qui non nisi partem suam vendere potest vt hic, & supra de commu. re. alie. l. ij. Sed quid si nullam partem habet fiscus, & vendit? Respond. aut credit suam: & statim emptor est securus: vt supra. de qua præ. l. fin. aut scit alienā, & non præiudicat dn̄o. nam si ideo præiudicat, quia partem habet, vt hic: ergo vbi non habet, non ꝑiudicat. Item s'm M. locum habet hæc lex quando non potest commodè diuidi. sed certe indistinctè dicit hic: ergo sic est intelligendum: vt argu. ff. de publi. l. de precio. & adde distinctionem vt no. supra familiæ erciscun. l. si familiæ.
k Redigatur. scilicet cum totum fisco est soluendū: sed pars redigitur in fiscum, vt irreuocabiliter habeat & aliam reddat socio suo. hoc enim innuit verbum restituatur, & verbum redigatur, & natura cōtractus, sic ergo in subsidium, cum non possit retrahere rem, habebit ratum: & actione negotiorum gestorum contra fiscum aget ad precium: vt supra de rebus alien. non alie. l. j.
l De quibus. scilicet prædijs. Accursius.
m Suum iudicem. quia actor sequitur forum rei: vt & supra vbi in rem act. l. prima.
n Competūt. q. verè competunt: vt & ꝫ. de commun. rerum aliq. l. secunda. & supra in princ. huius legis.

* Forma. i. regula, canon. hinc formatę epistolæ in veteribus concilijs vocantur, quas Græci vocant canōicas.

TITVLVS. V.

NE FISCVS rem quam vendidit, euincat.

Res fisci solēniter vēdita nō euincit, licet nō ptinuerit ad stationē venditoris: & officiales iusticē experiuntur etiam durante officio. Baldus.

I. Imp. [Alexander. A. ad Hermiam.]

Grauissimū † verecundia mea duxit, vt cuius rei ꝑci um, cū bona fide o esset addicta, p semel fiscus acceperit, q eius cōtrouersiā referat. r Non solū ergo emptorē ab eadem statiōe, s sed ne ab alia qdē q̄stione pati debere æquū est: cū etiā in his vēditionibus emptore non inquietato officia t inter se possint experiri. D. XV. Kal. Maij, Modesto & Probo. Coss.

II. Impp. Hon. & Theodos. AA. Palladio præfecto prætorio Orientis.

o Grauissimū. Bona fide, scilicet emptoris & venditoris. ratione ergo malæ fidei ipsemet fiscus refert controuersiam. M. sunt & alia necessaria: vt no. supra de fide instru. l. j.
p Addicta. Id est, vendita. sic. ff. de iu. res fisc. l. fin.
q Acceperit. non ergo fides de precio potest haberi: vt ff. de iur. fis. l. si procurator.
r Referat. hoc siue vt propriam, siue vt obligatam vendiderit: vt infra. de fund. rei pri. l. j. & supra credi. euī. pi. non de. l. j. & de distra. pigno. l. si hypothecas. & ff. de distra. pig. l. si is. & de de except. rei vendi. le. j. & supra tit. ij. leg. & si instrumenta. & de rescin. vendi. leg. iij. & de euict. l. sine possessio. & infra. le. proxi. quæ omnes sunt argumen. q. nemo veniat contra factum suum, vel eius cui successit. ad quod etiam est. ff. de adopt. l. post mortem. & supra, de rei vind. l. cum à matre. & ff. de decretis ab ordine faci. l. pen.
s Statione. i. nomine eiusdem stationis habet enim fiscus plures stationes: & si vendat rem vnius quasi sit alterius, non potest alterius nomine reuocare. ad qd̄ ꝫ. de solu. l. ij. Sed argu. Contra. §. de compen. l. j. Sed ibi est ratio propter confusionem vitandā. & est hic argumen. q. si abbas vendat rem vnius cōuentus sibi subditi, quasi sic alterius. quòd non potest reuocari.
t Officia. earundem stationum, vel diuersarū. & dic negotiorum gestorum in subsidium actionis: vt ff. de re. alie. non alie. l. j.

* Pars epistolę Imp. Alexādri ad rationalem.

retractare.

a Retractare. hic potest dicere ea quæ superiori lege dicta sunt.

DE HIS QVI EX PVBLICIS ratio. &c.

b Siquis. Tabularijs. qui eñ susceptoribus erant, vt ĵ. de suscept. l. duos.

c Arcarijs, qui præerant arcis, in quibus pecunia publica reponebatur. de quibus habes infra de suscep. l. fin. & ĵ. de his quæ ex publi. colla l. ij.

d Officijsq;. s. alijs.

e Sumpserit, non enim debet aliquis personæ publicæ vel priuatæ mutuari, sed ad vsum deputatum seruari, & iussu supioris ibi dari: vt ĵ. de his quæ ex pub. coll. illata sunt. le. j. ij. & iij.

f Auctoritate. con dictione ergo ex leg. vel actione in factū, ad quod ŝ. de iur. fis. l. qui in contractibus.

g Teneatur. scilicet simul cum fraudis participe vno plu ribusve: vt ff. de iure fis. l. aufertur. §. fi. & no. ŝ. de iure fisc. l. defensionis. Item contra infra. l. proxi. Sol. vt ibi. & no. q; in quadruplo continetur res: vt infra. tit. j. l. j.

h Sciant. Accidendi. s. auri quod subijcit.

i Sacris. id est sacris largitionibus deputatum.

k Facultatem. vt & ĵ. de ijs, quæ ex pub. coll. l. j. ij. & iij.

l Commodis. scilicet acceptoris.

m Occultè. q; presumit eo ipso q; sine auctoritate pricipis, vt subijcit, vel comi tis sacrarum largitionum, vt ĵ. de auri publ. persecutoribus.. l. vnica.

n Cautiõis. s. sine fideiu. vt C. de ver. sig. l. sancimus.

o Fide. cum fideiussore vel cautione in scriptis. spondere sine scriptis.

p Omnibus. immo in quadruplum: vt ŝ. leg. proxi. contra Sol ibi in alia pecunia, hic in auro. argum in auth. fideiuss. §. quod autem. Vel hic mutuat vt publicam, dicens habere mandatum: vt hic. quo i non licet vt dixi, sine auctoritate principis vel comitis. ibi vt priuatam. & sic hic furtū seu peculatū. & falsum. Et ibi furtum seu peculatum tantum. Vel ibi ciuiliter, hic criminaliter. Item contra. ĵ. de frumen. vrbu Constantino. l. ij. Solu. vt ibi. Accur.

q Commodauerit. i. mutuauerit, & sic impropriè.

* Co.Th. li. 10. tit. 24. l. j.

† comiti sa. largitionum.

† Co.Th. 10. 24. 2.

Retractare [a] fiscū, quod semel vendidit, æquitatis honestatisque ratio non patit. Dat. Kal. Ianua. CP. Martiano A. & Adelphio Conss.

TITVLVS VI.

DE HIS QVI EX publicis rationibus mutuam pecuniam acceperunt.

Qui accipit pecuniam mutuam ab officialibus fisci tenetur in quadruplum. Bart.

I. Imp. Valentin. & Valens AA. ad Probum præfec. præt. †

Si quis ab exactoribus, tabularijs, [b] & arcarijs [c] officijsq; [d] rõnū fœnebrē pecuniā sūpserit: [e] detectus in eodē, ad quadrupli pœnā ex hac authoritate [f] teneatur. [g] Dat. IIII. Id. Mar. Treuer. Valētiniano & Valente. Coss.

Qui aurum fiscale mutuò sumpsit sine principis licētia, & qui dederit: pœna hic inserta tenentur. Bart.

II. Imppp. Gratian. Valenti. & Theod. AAA. Palladio præfecto prætorio. †

Sciāt oēs, [†] accipiēdi [h] mutuo ex largitionibus sacris [i] auri, nō patere cuiquam facultatē. [k] Quòd siqs aurū ex nrō ærario priuatis cōmodis [l] pfuturū, occulte [m] aut cautiōis [n] aut spōsionis fide, [o] vt debitor redditurus sine nra auctoritate acceperit: ablatis bonis oībus, [p] ppetuæ deportationis subdet exilio. Is ēt q ex memoratis thesauris sub spē publici creditoris aurumcuiquā cōmodaue rit, [q] aut dederit, capitali sñiæ subiuget. Dat. XII. Kal. Augusti. Heracleæ, Eucherio & Syagrio CC.

TITVLVS. VII.

POENIS FISCAlibus creditores pferri.

Persecutio pœnæ præferē quā de pœna additur per nomina multiplicatiua in dubio inest simplum. Bal.

I. Imp. Alexand. † A. Marcello.

Rem suā [r] p sequentibus pœnæ exacpostponit. Sicut itaq; i sortis quātitate, fisci persecutiō potior est: ita in triplo quod pœnæ nomine adiectum est, propria forma [s] obseruanda est.

TITVLVS. VIII.

DE FISCAlibus vsuris.

Ex mora pœnæ non accedunt vsuræ. Bart.

I. Imp. Antoninus. A. Antiocho.

Ius [t] sūmę quā tibi pœnę noīe inflictā probaturus es, vsuræ nō exigēt. nec. n. multā [v] ne promissione: vt ff. de vsu. l. cum quidam. §. fiscus. & de iure fis. l. si fiscus.

POENIS FISCAlibus credit. &c.

r Rem suā. Pone casum per le. ŝ. tit. l. j. & de iu. fis. l. qui in contractibus. & facit ff. solu. ma. l. si marito. & ff. de iure fisc. l. in summa. & leg. quod placuit. & l. Statius Florus. §. fin. & l. deferre. §. fin. & l. Titius. & arg. ŝ. de iur. delibe. l. fi. §. si vero.

s Propria forma. vt postponatur: vt i princip. huius l. in precio autem sedato ex venditione pignorum pponuntur priores: vt ff. de iure fisc. l. res. §. j. & hoc si personaliter agatur: sed in hypothecaria prior in tempore pfertur, vt ff. qui po. in pig. l. si pignus. q hypotheca etiam in delictis est secundū Azo. vt supra. de pri ui. fisc. l. j.

† sic restituimus, cū antea perperam legeretur Antoninus. Contius.

DE FISCALIbus Vsuris.

t Ius. Pone exēplum, in pœna conuentionali promissa fisco pro quo infra. placitum &c. cuius non debet vsura. Vel pone in pœna legali dupli, vt ŝ. de iure fisci. l. defensionis. vel quadrupli: vt ŝ. de his qui ex pu. ra. l. j. & dic placitū est, id est placuit procuratori. & sic no. q; pœnæ nō accedit vsura: vt hic & ff. de magi. conue. l. fin. sed forti fisco debitæ sic, etiam si

v Multam. [1] videbat vsura deberi quasi qdam multa, q̄ pœnæ accederet: qd remouet: quia non irrogauit eam vltra pœnam: certe nec potuisset irrogare eam, si voluisset: vt ŝ. de modo mult. l. ij. certi enim sunt iudic q possūt multare: sed pœnas ordinarias oēs possūnt imponere, cuā delegati. vt ff. de iud. l. j. §. his

1 Vide in spe. de sent. §. 2. ver. est & quarta species vbi ad hoc inuentes concordātias iuris canonici.

§.his datur. & de verb. sign. l. aliud. §. inter multam.

a Si sub pignore. Debitoris. vtitur enim in hoc iure priuati: vt ff. de vsu. l. cum quidam. §. fiscus. & arg. s. ad l. Iul. de vi. l. tutores.

b Pacto. hic fuit actum vt pignus pro his teneretur : vt s. de vsur. l. per retentionem. Arg. s. ff. de pign. actio. l. cum vitiose. Sed hic non intercessit vitiose obligatio pignoris. Accursius.

c Fiscum. Sanctioni. quã habes. s. de vsu. l. cos. §. ceteras. qua dicitur regulariter quemlibet vsque ad semissem & nõ vltra posse stipulari vsuram, præter mercatores, quibus est permissum besses : & præter quosdam alios, qui centesimam partem possunt stipulari. Vnde versus:

Discant illustres stipulari posse trientes:
Sed mercatores vsuras quærere besses.
Quærere semisses possunt communiter omnes.
In traiectitia poteris cẽtesima quæri.

Stabit ergo fiscus illi regulæ : vt hic. & s. de his quib. vt indig. l. j.

d Deuolutæ sunt. puta per successionem : quo casu hoc vtet' priuilegio postquam inter nomina debitorum retulit : vt supra de vsu. l. cum quidam. §. si debitores. & ff. de iure fis. l. si fiscus. Accursius.

tibi ꝓcurator meus irrogauit vltra q̃ placitũ est : sed pœnam te iussit inferre. PP. XV. Kal. Decẽ. Sabino & Anulino Coss.

Fiscus qui succedit in locũ priuati, vtit iurẽ priuati. Bar.

II. Imp. Alexander A. Victorino.

SI sub pignore creditũ fuit, et fiscum q succeßit in locũ debitoris, a vsuras ꝓstare oportet, si eas dependi saltẽ pacto b placuit. PP. III. No. Septẽ. Iulia. & Crisp. Coss.

Fiscus nõ põt stipulari vsuras vltra legitimũ modũ vsurarũ: nec iam ab alio stipulatas exigere. Barto.

III. Imp. Iustinian. A. Mennę præfecto præto.

FIscum &ẽt nostrũ parere sanctioni c nostri numinis iubemus: ꝑ quã vsq; ad dimidiã centesimæ vsuras stipulari creditorib. exceptis certis ꝑsonis, ꝑmisimus: vt ipse et fiscus vltra dimidiã cẽtesimæ partẽ a debitoribus suis minime exigat: siue principaliter ei ꝓmiserunt: siue a priorib. suis creditorib. actiones ad eũ quocunq; mõ deuolutæ sunt. d Da. VIII. Id. Apr. C P. Decio V. Cos.

TITVLVS IX.

DE SENTENTIIS aduersus fiscum latis retractandis.

I. Imp. Antoninus † A. Acutiano. †

CAusas e in quib' ꝯ fiscũ iudicatũ est, intra trienniũ retractari posse, & post id tẽps, si ꝑuaricatio f arguatur, vel manifesta fraus ꝓbet̃, notũ est. PP. Non. Iul. Duob. Aspris Coss.

TITVLVS X.

DE BONIS VACANtibus, & de incorporatione.

Etiam ex priuilegio ciuitates non succedunt in bonis vacantib & si occupauerint, ab eis auferuntur. Bar.

Impp. Dioclet. & Maximianus AA. & CC. ad Eucharium. †

SCire debet grauitas tua g intestatorũ res q sine legitimo h hærede decesserint, fisci nostri rationibus vindicãdas: i nec ciuitates audiendas quæ sibi earum

Item secundum hoc non obst. s. de re iudic. l. sub specie. & de transac. l. sub prætextu. quia ibi in priuato non retractatur : & hoc si non interuenit præuaricatio : aliàs distingue : aut corruptio pecuniæ interuenit in iudice, vel procuratore fisci agente : & tunc non valet ipso iure etiam post trienniũ : vt hic, & s. de pœna iudi. j. constit. & sic etiam potest intelligi. s. de aduo. diuerso. iudic. l. j. aut gratia, vel ambitione tantum. & tunc valet : sed retractatur vltra trienniũ : vt hic, & ff. ad Trebel. l. seruo'. §. cum prætor. sed hoc casu quando non precio, vsque ad quadriennium tantum a die sententiæ, & per in integrum restitutionem : vt supra de tempo. in integrum restitu. l. fina. & ita vtimur communi iure, quando interuenit præuaricatio. & quæ dixi in repub. eadem in ecclesia ¹ & in pupillo dici possunt : vt no. ff. de re iudicata. l. imperatores. Accur.

f Præuaricatio. prę uaricatio in aduocato, fraus in iudice, vel aduersario. ad quod. ff. de iudi. l. si prætor. §. Marcellus. & ff. de iure fis. l. imperatores. Item an ex eadem contestatione & actis agetur vel nouiter fiet con² testatio? Dic vt not. ff. de appellat. l. si expressim. Item an primo debeat agere resp. contra procuratorem suum? Respon. vt d. l. imperatores.

Sic reposuim', cum antea legeret' Alexander. Cont. Aristro.

¹ Cõcor. c. 1. & 2. de restit. in integ. secundũ Io. An. li. 6.

² Serionis rationali.

DE SENTENTIIS ADVERSVS &c.

e CAusas. cum iudicatur contra fiscum : aut rite omnia facta fuerunt ; & tunc valet sententia, & appellatur iure communi : vt ff. de appell. l. illud. aut absente aduocato fisci : & non valet sententia ipso iure, iure speciali. quod dic : vt ff. de iure fis. l. fiscus alicui. & l. iij. §. diuus. & ita tempore non confirmat' : vt ff. de appellat. l. si expressim. & s. de sal. l. sicut. aut omissum est instrumentum pro eo faciens: & tunc iure speciali vsq; ad triennium retractatur, petita restitutione per officium iudicis : vt hic, & ff. de re iudi. l. imperatores. nec ob. ff. de iureiur. l. admonendi vbi & in priuato dicitur idem, quia respon. vt ibi notaui.

DE BONIS VAcantibus, &c.

g SCire debet. Tua. loquitur Comiti rerũ priuatarum. qui prædicta accipere & incorporare debet: vt j. l. iij.

h Legitimo. vel honorario : vt ff. de iure fis. l. j. §. diuus. Item vxor, excludit fiscum : vt s. vnde vir & vxor. l. j. Item socius liberalitatis imperialis: vt j. si socius libera. imperia. l. j. Item curia aliudque collegium licitum fisco præfertur, & patronus : vt s. de hær. secur. per totum. & de episco. & cleri. l. si quis presbyter. Item substituti & cohæredes: vt s. de cadu. tol. §. his ita. item facit. j. eo. l. vacantia.

i Vindicandas. dominium rerum ipso iure ad fiscũ pertinet, si sunt soluendo : non aliàs, deducto tñ ære alieno: & tunc cũ sint soluẽdo : vt ff. de iu. fis. l. j. §. ambona.

bona.& l. non possunt.& obstat pscriptio.iiij.annorũ ex die nunciationis: sed a die quo fuerunt vacantia, viginti annorum: vt supra de quadri. præsc. l.j. & ff. de iure fisci.l.j.§.diuus.& §.præscriptio.

a Ex permissu. Principis: vel legis. nam etiam permissio cũ petitione nõ tenet: vt j.de pe. bo. sub. l.j. sed sine petitione sic: vt eod. tit.l.j. Sed an pro delictis accipit ciuitas? Rñd. non,eadem rõne.imò nec in se fiscus hodie nisi i crimine læsæ maiestatis: vt in auth.nulli iudi.§.fin.

b Priuilegiorũ. de facto petitorum & imperatorum.

c Occupata. per suos officiales: vel sub.f in ciuitatibus.

d Eadem.f.bona.

e S I quando. Adnotationes. id est priuilegia.

f Donauerimus.nõ petenti. & sic valet: vt j.tit.ij.l.j. & s.de quadri.præscrip.l.fi. ne sit s.s.eod. l.pxi. ad quod est j.de prę po.facti eu.l.fin. sed argum.s.j.de agri.& man.l.fin. Accur.

g Hoc verbo.in his verbis, integro sta. do.& sic no.verbum pro oratione poni. Item pauca verba p vna colũna: vt s.de vsufruct. l. antiquitas.in fi. quod facit pro Allegantibus. Accur.

h Scribebamus. in quadam.l.quam nõ habemus,vel in quodam priuilegio.

i Adiacentibus. scilicet etiam mobilibus,vt subijcit. sed immobilia adhærentia acedunt etiam si hæc verba dicta non essent: vt ff.de lega. iij.l.prædijs.§.fin. & facit s.de verb. sign. l.j. & ij. & ff.de vsu & habi.l.si ita. & de lega.iij. l.quæsitum. §.peto.& de fun. instru. l.si cui. & adde quod not.s.de constitu.princip. l.fina. Item no.generali vel indefinito verbo omnia contineri ad quod.ff.de offi.præfect.vrb.l.j.§.cum vrbem. Item hæc verba ponuntur in instrumentis venditionum, vel similia.

k Suo. id est instrumentis domus, vel fundi,& patrisfa.ibi morantis.nec ob ff.de fundo instru. l.quæsitum.§.sed si fundus. vbi dicit non contineri instrumentum agri: sed subaudi ibi,tantum.

Legendũ fiscũ. vt in vet. Contius.

vindicandarum ius veluti ex permissu [a] vindicare nitunt: & deinceps quæcunque intestatorũ bona ciuitatib. obtentu priuilegiorũ [b] suorũ occupata [c] esse cõpereris, ad officiũ [d] nostrũ eadẽ reuocare nõ dubites. Dat.Prid.Id.April.Anniballiano & Asclepi.Coss.

Si res cõceditur in integro statu p principẽ: intelligitur cũ ptinẽtijs:& cũ iure suo,et istrumẽtis,& omnib.fructib. & mãcipijs q̃ in ea sunt. Bar.

II. Imp.Constantinus A.ad Aemilium. V.P.rationalem. †

SI qñ adnotationes [e] nostrę cõtineãt possessionẽ siue domũ quã donauerim[f], integro statu donatã: hoc verbo [g] ea vis cõtinebit quã ante scribebam[h], cũ adiacẽtib[i], & mãcipijs,& pecorib,& fructib, & omni iure suo: [k] vt ea q̃ ad instructũ possessionis vel domus ptinẽt, tradenda sint. Dat.VI.Id.Mar.Mediol.Constantino.A.III. & Licinio Coss.

Si res fisco deferatur, primo debet solẽniter examinari p pcuratorẽ Cęsaris: secũdo incorporari cũ auctoritate pcuratoris fisci. & tituli sine auctoritate superioris nõ debẽt scribi: & cõtra facientes grauissime puniuntur. Bart.

III. Imppp.Valent. Valens.& Gra. AAA.ad Florẽtiũ Com.rerũ priua.†

SI qñ aut alicui[l] publicatione,[l] aut rõne iuris[m] aliqd rei nostrę[n] addẽdũ est: rite[o] atq; solẽniter p comitẽ rerũ priuatarũ,deinde p rõales[p] in singulis qbusq; puincijs cõmorãtes[q] incorporatio ipleat:& diligẽs stylus[r] sigillatim oia adscribat: tituli vero quorũ adiectione pdia nr̃a sunt cõsecrãda[s] substãtijs,nõ nisi publica testificatione pponant: grauissimis statim subdẽdis supplicijs,q hmõi aliqd ppria vsurpatione[t] tentauerint.Dat. IIII.Kal.April. Valenti. N B. P. & Victore Coss.

Bona eius q nullo modo aliquẽ habet successorẽ, dicunt bona vacãtia:& deferunt in fiscum hæredem. Bart.

IIII. Impp. Honor. & Theod.AA.& Constã.A. Palladio præfe: præto. †

VAcantia mortuorũ bona tũc ad fiscũ iubemus transferri,[v] si nullũ ex qualibet sanguinis linea,[x] vel iuris[y] titulo legitimũ reliquerit intestatus hæredem.Dat. VIII.Id.Iul.Rauen.Eustathio & Agricola Coss.

In puincijs vbi nõ est pcurator Cæsaris,de principis cura certi officiales destinant: quorũ sollicitudine bona vacãtia sub præside inuestigantur:& de eis inuentarium conficitur,& principi scribitur. & cõmittens fraudem pœna hic inserta punitur. Barto.

l S I quando. Publicatione. quæ fit ex varijs causis: vt ff.de iu.fis.l.j. Accur.

m Iuris. f.alterius,vt donatione,vel successione.

n Nostræ.i.fiscali, quæ est nostra: vt s.de quadri. præscri.l.fin.

o Rite. secundum formam hic subiectam,qñ qstio nõ refert,vt hic: aliàs secundum formam j. eod.l.fi.

p Rõnales. pcuratores Cæsaris,vt s.de modo mul.l.ij. qui incorporabit vt iudex: vt hic: quod faciet primo comes capiendo,secundo dãdo pcuratori Cæsaris: qui ponet eos in numero & corpore aliarũ rerum fiscalium.

q Commoratores. f.comites & rõnales.

r Stylus. scribẽtur em̃ nomina & qualitates rerum quasi quoddã inuentariũ: vt s.de bo. ps. l.fiqs intra.Et no.hic q in qualibet puincia erat vnus pcurator Cęsaris: & vnus comes rerum priuatarũ.Itẽ not.q hęc lex facit ad secundam partem rubricæ.

s Consecranda. i. adiungenda.&dic q qñ adijcitur, debet scribi manu publica quo titulo,f.verũ ex donati. vel successione, vel quoquo mõ fisco obueniunt.Vel q qñ adijciũtur,imponitur in ipso prædio signũ: quod non licet nisi auctoritate publica,i.competentis iudicis: vt hic, & s.vt nemo priua.l.ij. & in Auth. de man. prin.§.titulos.colla. iij.aliàs punitur, vt ibi & hic dicitur.

t Vsurpatione. vsurpat, q s pdicta facit.

v V Acãtia. Trãsferri. de facto. nã dñiũ ipso iure quæritur fisco. si soluendo sunt: vt ff.de iure fisci.l.j. §.an bona.

x Linea.inferiori,vel superiori, vel transuersali etiã vltra.vij.vel x.gradum secundum.P.quod non placet: quia post legitimum successorem succedit vxor, & postea fiscus: sed legitimus non est vltra x.gradũ: vt supra vnde vir & vxor.l.j.Accur.

y Iuris.legitimu. successor iuris est adoptiuus: vt ff. de suis

Cod. The.li.1 o.tit.lib. 1 o.

Cod. The. lib. 1 o.ti. 1 o. l. 1 o.pars l.vlt.s.de iure fisci.

de suis & legit. l. j. §. fi. & l. ij. §. hæreditas. Item alij qd dic vt nota. s. l. j. & facit s. de cadu. tol. §. fi. & j. de ppo. sac. cubi. l. pe. §. intestatorum. & in authe. de hæred. & Fal. §. inordinatum. & j. titu. j. l. ij. & in auth. vt nulli iud. §. fi. & in auth. de nupt. §. si igitur. colla. iiij.

pter honorem. vt clarissimi. Item veterani. Item milites, propter honorem stipēdiorum. Item propter sexū vt mulieres. Item propter damnationē, vt qui fustib° cæsi sunt, & in opus publicum damnati sunt. Item in metallum damnati. Sed eas causas quas ante damnationem cœperunt deferre, post damnationem possunt exse qui. vt ff. de iure fisci. l. deferre. sed qui admittuntur, si non probant, sunt iniusti & infames, vt ff. de iure fisci. l. ij. in prin. & j. eo. l. j. & l. nulla. & l. ex varia. & l. omnes. in fi. & C. de episc. & cleri. nulli. in fin. & in alijs casibus: quod dic vt j. eo. l. ex varia. si vero probant, præmiū habent: vt ff. de iure fisci. l. edicto. §. extat. Item differt hic titulus ab illo infra de his qui se defe. quia ibi se, hic alios deferunt. Accur.

a Si vacantia. b Delata. i. damnatorum. vel alio modo: quod dic vt ff. de iure fisci. le. j. Accursius.

† Hermo geni.

b Perhibeātur. id est inueniantur.

† Cod. T. eo. ti. l. vl. voc extat. ptolimui.

c Palatini. de quibus habes. j. de palati. sacra. larg. Vel dic quicunque de curia missi.

d Eorum. qui exsecutores. j. dicuntur & no. g. quasi offic. iudic. expeditur. & sic intelligo. supra. de iur. fis. l. defensionis. Accursi.

e Videatur. reducendo hoc in scriptis: vt C. de bo. proscript. le. si quis. Accursius.

f Data. ablatiui absoluti, scilicet data copia. & facit supra de iur. fis. l. prohibitum. & l. defensionis.

g Copia. si ergo aliquis resistit, debent remanere bona apud possidentem, donec liqueat ea confiscanda s. de iure fisc. le. defensionis.

h Ipsius. scilicet pfidis per propriam epistolam.

i Monumentorū. quę facta sunt super bonis inuentis quasi quoddam inuentarium: vt d. l. s. de bo. proscrip. l. si quis intra.

k Occupentur. per eosdē palatinos, vel alios ad hoc missos. vel si non mittatur aliquis pro capiendo, tradetur comiti rerum priuatarum, & procuratori Cæsaris ad incorporandum: & isti iterum inquirent: vt d. l. si quis. & s. eodem. l. si quando. Item quod dicit occupentur, de facto: nam de iure non est opus si soluendo sunt: vt ff. de iure fisci. l. j. §. an bona.

l Forma de inquirendis & capiendis bonis pdictis.

m Exsecutores. quos supra vocauit palatinos. Accu.

n Fisci vero. sa. supra de aduo. fis. l. fisci. & infra de anno. & trib. l. iij. Accursius.

o DE DELATORIBVS.

Dixit de bonis vacantibus: nunc de eorum bonorum delatorib. Et not. qd deferre dicit multis modis. Primò, i. qui aliquid offert, vnde dicitur, hereditas defertur, vt s. de Car. edi. l. ij. Item accusare de quolibet crimine: vt C. ad l. Iul. re l. iubemus. Item bonorū nunciator: vt ff. de diuer. pscri. l. intra. & ita hic. Item deferre. i. honorem: vt s. de episc. & cler. l. presbyteri. hic autem ponit pro delatore bonorum iusto, vel iniusto. & est iniustus ratione personarum, etiam si probet, vt j. eo. l. fi. Item prohibentur aliqui deferre, pro-

V. Impp. Theodo. & Valent. AA. Hieritocrati † com. rerum priuatarū. †

SI vacātia, vel alio mō bona delata [a] legib° ad ærarium perhibeanť: [b] certi palatini [c] electi, & iureiurando obstricti mittanť, vt eorū [d] instātia pses prouincię psente fisci patrono diligēter inqrat, cuius vacans cadēť q; fuerit patrimoniū, quātumq; vel quale videat, [e] vt quum data [f] reclamādi copia, [g] nullum id vř iure possidere, vel vindicare cōstiterit, locumq; ærario factum ēe, tā ipsius [h] relatione, q̃ publicorum monumētorū [i] fide cōstiterit, rerū nobis notitia intimeť: vt iussu nřo vacātia, vel aliæ res noīe occupenť [k] ærarij. q̃ forma [l] ēt in parte bonorū, vel in vna alterave re, seu actione vna vel ēt pluribus serueť. Nā si quid p fraudē in dispendium ærarij fuerit admissum, missi q- dem exsecutores [m] non euitabūť indignationem: pses autē facultatum parte dimidia multabiť: fisci vero [n] patronus detrimētum qd p vitio eius fisco ingeriť, resarcire vrgebiť. D. VII. Id. Octob. Constātinop. DN. The. A. XV. & q fuerit nūtiatus, Coss.

TITVLVS XI.

DE DELATORIBVS. [o]

Si relinquiť tacitè incapaci, non defertur in fiscum. Barto.

I. Imp. Alexander A. Basso.

SI ei qui capere pōt, [p] tacitum [q] fideicōmissū relictum est: cessat delatio. [r] His. n. phibetur tacitè relinqui, qui palam relictū capere non possunt. [s] P. XIII. Kal. Maij, Maximo. II. & Aeliano Coss.

Qui defert ex necessitate officij, vel ex pcepto iudicis pœnā delatoris non sustinet. Barto.

p Si ei qui capere potest. cum effectu. s. ex testamēto: vt ff. de ver. sign. l. aliud. & in hærede suo, vel extraneo, q tempora inspiciantur an sit capax, vel non, dic vt not. in insti. de here. quali. & diff. §. sui. & §. in extraneis. hac autem lege hic legatarius seu fideicommissarius generalis vel speciałis cui tacitè aliquid est relictum, duobus temporibus debet esse capax. s. testamenti, & mortis: & sic hic erat vt ff. de iur. fisc. l. non intelligitur. §. quando autem. si autem primo poterat, secundo non potest capere, cessaret & tūc delatio: nisi forte in futurum fidem accommodauit institutus. item si primo non potuit, secundo potuit ei relinqui, de benignitate parcitur: vt d. l. non intelligitur. §. quādo. & no. ff. de his qui. vt indig. l. in fraudem. in princi. §. j. Quæ autem faciunt non capacem, not. insti. de lega. §. incertis.

q Tacitum. quod est qsi domestica cautio vel promissio est: non palam i testamento, vel codicillis: & de hereditate, non de suo rogatur: vt ff. de iure fisci. l. non intelligitur. in pri. & §. qro. & §. si quis pals. & §. tacita. & l. ita fidei. in princ. & in fi. & de lega. j. l. in tacitis.

r Delatio. alias si neutro tempore fuerit capax, dodrans relicti aufertur non capaci, & quarta rogato, quicunque deferat, vt ff. de iure fisc. l. j. & s. ad l. Fal. l. iij. & ff. de his qui. vt indig. l. heres. rogatus autem excusatur si palam rogatur, vt ff. de iu. fisc. l. non intelligiť. Item si est seruus rogandis. vt ff. ad l. Fal. l. si tacitum. Item si filius. vt ff. de his qui. vt indig. l. in fraudem. §. fi. Item si se deferat, vt j. titu. ij. l. j: Accursius.

s Non possunt. ergo si possunt, pōt tacitè relinq eis: loco

loco sumpto à consequenti destructo. ad quod ff. de pub. l. si ego. §. patrus.

II. Imp. Gordianus A. Euthychemo.

MOnente officij [a] sollicitudine, quinimo iussu procuratoris, [b] vt causam ab alio delatã, cõueniẽti diligẽtia instrueres: nõ ipsũ volũtariũ delatoris munus suscepisse te, actorũ lectio, q̃ pcibus intexta sũt, manifestè declaret. Ea pp ne qd in psona tua qd est sectæ tẽporũ meorũ alienũ, attẽtet: [c] pses prouinciæ vir clarissimus ad sollicitudinẽ suã reuocabit. PP. VIII. Id. Sept. Pio & Põtiano Coss.

Qui ad defẽsionẽ suã aliũ nominat, nõ videt deferre. Bar.

III. Idem A. Chloelio. †

NVlla macula [d] vel crimine [e] delatoris adspergit is, q cũ ab officialib' [f] fũdũ seu domũ fisci possidere cõtẽderet: non se sed alium eius rei possessorem esse monstrauerit. [g] PP. Prid. Kal. Iul. Gord. II. & Põtiano Coss.

Qui venit ad defensionẽ reipublicæ vt delator non punitur. Bartolus.

IIII. Imppp. Carus, Carinus Et Numerianus AAA. † Candido.

EX varia statutorum [h] diuersitate ad id decursũ est, ut hi q reipublicæ causas defendunt, [i] delatorũ criminibus non teneant: [k] cum oĩbus notissimũ sit, eos solos execrabiles [l] nunciatores esse, q fisco deferunt. [m] PP. III. Kal. Septẽb. Carino & Numeriano Coss.

Delator non admittitur sine patrono fisci, & male deferentes ex consuetudine grauissimè puniuntur. Bartolus.

V. Imp. Constantin. A. ad prouinciales. †

OMnes iudices inuigilare pcipimus, delatores sine fisci aduocato denũciãtes, poenis [n] adficere. aptissimi enim iuris est, vt qd ex cuiusq; patrimonio ceciderit ĩ casũ, [o] & legibus [p] & recto [q] iuris ordine fisci aduocatis agẽtib. vindicet. Sed qa nonnulli pcipites, sm ius possessa patrimõia deferre nõ cessãt, damus oĩbus licẽtiã q se lęsos existimãt [r] cõtra delatores seueritatẽ iudicũ implorare [s] ferro districtã. Dat. XI. Kal. Apri. Cõstãtinopo. Cõstãtio & Albino Coss.

† Co. Th. 10. 10. 1.

Seruus punitur si dominũ deferat, pręterquã in crimine læsæ maiestatis. Bart.

VI. Imppp. Grat. Valẽti. Et Theodos. AAA. Palio consulari Lydiæ. †

SEruũ dñi delatorẽ iubem' in exẽplũ oĩum pditorũ seuerissimæ snię subiugari, [t] ẽt si obiecta pbauerit excepto crimine maiestatis. Dat. VII. Kal. Nouemb. Cõstantinopo. Antonio & Syagrio Coss.

† Cod. The. 10. 10. 17.

* Desunt hic duæ cõstitutiones grę cę. septima & octaua, ex pternissis repetẽdæ.

a MOnente. Officij. quod geris, quia eras palatinus: vt supra titu. j. l. fi. vel pone vt ff. de iure fisci. l. fiscus. §. delatoris.

b Procuratoris. fisci vel Cæsaris: qui etiã excusantur: vt arg. ff. de his q. vt indig. l. in fraudẽ. §. fi. & de bonis li. l. qui cũ maior. §. si patris & ĩ. de iure fisci. l. ij. & l. prohibitũ est nec ob. ff. de iu. fisci. l. ij. §. diuus, quia ibi mãdatum, hic iussum est, inter quæ est differentia: vt instit. de de attil. tut. §. nos autem. & ff. mand. l. j. Item habet hic ius mandandi.

c Attentetur. i. ne patiaris poenas delatoris. tria te excusãt: officium, iussus, & quod alius inchoauerat: licet non probaueris. aliàs patieris poenas: quas dic vt no. infra. eod. l. ex varia.

Te perã antea legebatur Philippus A. &c.

d NVlla macula. infamiæ.

e Vel crimine. id est poena criminis, quod committit delator non probans, vt j. l. proxi.

f Officialibus. palatinis. vt infra. l. proxi.

g Monstrauerit. aliàs, non mostrauerit: vt ff. de iur. fi. l. deferre. §. sed & cõmunẽ. magis enim videtur delationem contra se factam repellere, quàm alium quenquam deferre: vt ff. de iu. fis. l. ij. in princ. & l. fiscus in quæstione. §. fi. & l. delator.

h EX varia statutorum. id est, legum statuentium. sic ĩ. de sente. ex libel. re. l. statutis.

i Defendunt. in iudicio, alio prouocãte. ad quod. ff. quod cu vni. no. l. j. §. fi. & ĩ. de infa. l. neminẽ. vel extra ius: vt ff. de oper. no. nun. l. in prouinciali. §. fi. & l. seq.

k Non teneant. est ergo crimen, deferre & non probare. & punitur infamia: vt ĩ. l. proxi. & ff. de iur. fis. l. ij. in prin. & l. deferre. §. sed & communem. Item q tãtũ dat fisco, quantum detulit: vt ff. de iu. fis. l. senatus. §. senatus. & §. diuus. & l. Arianus. Item alia vt j. l. pri. ab aliis poenis excusatur multis modis: quas dic vt ff. de iure fis. l. ex quibusdam. & ĩ. eo. l. monente.

l Execrabiles. id est odiosos.

m Deferunt. Scilicet inchoando, & spe pmij: & non probant, nisi excusentur aliquo de prædictis modis. ad quod ff. de iu. fis. l. deferre. §. sed & cõmunem. Item ciuitati non defertur: vt ĩ. titu. j. l. j.

n OMnes. Poenis. extra ordinem, cum non dicat, quas, vt ff. de pœ. l. sanctio, & facit ff. de iur. fi. l. si fiscus alicui. & supra de adno. fi. l. fi. & ĩ. tit. j. l. fina.

o Casum. ex delicto: vel quia sine successore decessit.

p Legibus. vt supra tit. j. l. fi. & l. antepe. & de iu. fis. l. prohibitũ. & l. defensionis.

p Recto. aliàs retro: & aliàs recto, id est eo ordine qui hactenus obtinuit, qui est in legibus prædictis. Accursius.

q Existimant. ex tali delatione.

r Implorare. accusando & faciendo eos puniri districtè cum ferro. nã vt dicunt contineri in Theodosiano codice, caput & lingua eis amputant. ad qd supra de calum. l. nostris. & habeas districtam. aliàs destrictam, id est exsecutam. & habet locum hæc poena si criminaliter accusetur. aliàs habent locum illæ quas notaui supra l. proxi. ad quod. ff. de his quib. vt indig. l. j. vel habet locum quando ex consuetudine facit: vt infra de superexac. l. j. Accur.

s SEruum. subiugari. forte metalli, vt ff. de offi. prę. vrb. l. j. §. quod autem. & §. cum patronus. vel etiam moris ad quod supra. qui ac. non poss. l. pen. in fi. & l. fi. Item facit infra. in quib. cau. co. cen. l. ij. & ff. de iur. fisc. l. ij. §. pe. Itẽ not. in exẽplũ, ad quod. C. ad l. Iul. re. l. j. & ff. e. l. quãuis. & ff. de cust. reo. l. diuus. in fi. & ff. depositi. l. bona fides. in prin. Itẽ no. eũ puniri, etiã si probauerit, ad quod ff. de re mil. l. iij. §. in bello. & ff. de ne. ge. l. fi. Sed arg. contra. ff. de bo. li. l. qui cũ maior. in fi. & ad Turp. l. j. §. pe. Item

no. quod

no. § excipit crimen maiestatis, vt hic, & ff. ad l. Iul. ma. l. famosi. §. serui. sed & torquetur eodē casu seru⁹, & ēt in alijs quandoque: vt ī. de quæstio. l. j.

a DE PETITIS BONO. SVBLA. &c.

Alias, bonorū. & tunc dic petitis, id est petitionib⁹. aliàs deest bonorum & tunc pone petitis, neutraliter, vel subaudi, reb. siue bonis.

b Qvisquis. Cōsuetudo. & lex: vt ī. ad leg. Iul. maie. l. quisquis. circa princip. etiam hodie: vt in auth. vt nulli iudi. § fin.

c Eadem. idem si ex alio delicto sunt delata: vel etiā successione: vt infra l. proxi.

d Legem. scilicet istam.

e Inhiatione. id est frequenti petitione.

f Legis. s. huius. de quo extra ordinem punitur: vt ff. de pœ. l. sanctio. Item not. quòd ex sola petitione (alias supplicatione) licet infructuosa, punit: vt ī. q. milit. non pos. l. eis quidem.

g Relinquatur. cuius prohibetur petitio. eiusdem facta cōcessio non valet: vt hic, & ī. si nup. ex rescrip. pe. l. fin. in fi. & ī. de naui. non excu. l fi. & in Auth. de nō alie. §. quia vero. & in Auth. vt oēs obed. iudi. prouin. §. hanc dicentes. & §. si vero quisque. colla. v. nisi ex certa scientia dicendo, non ob. hac. l. arg. ff. de lega. iij. l. si quis. in prin.

h Nullo tamē. ad hoc ī. de cri. sac. l. fi. & ff. quod quisque iur. l iij. in princip. Sed contra ī. de bo. va. l. j. sol. ibi cum petitione. Item argu. contra ī. de loca. præ dr. ciui. l. ij. Sed ibi ab alio possidebant. Item dic tantum, id est non petenti. vel id est res, nō ius capiendi: vt & res præbendæ non autem præbenda, potest cedi. Et not. hic quòd quædam honestè accipiuntur, quæ non honestè petunt: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. fi. & ff. de va. & extraordi. cog. l. j. §. proinde.

i Omne semen. aliàs incipit, omnes enim. & secundum hoc dicunt continuari cum præcedenti: & subaudi, vias. vel subaudi, initium apud omnes alienas fortunas. Vel melius habeas, oē semen &c. ipsa enim rei princi. &c. vt in auth. de non alie. §. finimus. nec enim leges Codicis continuantur: cum quælibet per se & certa debeat esse: vt ī. de no. codi. confir. l. j. §. quibus.

k Stirpitus. id est in totum, vt non remaneat aliqua radix. Accur.

l Et si intestatus. incipit versus.

m Quædamve. accipe scilicet, fati munus &c.

n Marito. vel alio qui fisco præferetur: vt ī. titu. ij. l. j. & l. vacantia.

o Cuiuscunq; sit. scilicet defunctus. vel ille cuius bona bona fuerunt fisco deuoluta: vt forte quia hæreticus: vt ī. de hæ re. l. l. Manichæos. & l. cognouimus.

p Ad petitionem. adspirare qd ̄ est ī.

q Quæstor, nec. n. aliter valet rescriptū nisi à quæstore subscriptū, vt in Auth. vt diui. iussi. §. j. colla. viij. Et dic, ille q. circa latus principis erat. Alij erant quæstores, quod dic, vt ff. de offi. quæsto. l. j. Et not. hic de illustribus quibusdam.

r Insinuatur. id est. ostenditur principi per eum.

s Numinis. aliàs numinis: & alias nominis.

t Cæterisque. scilicet minoribus. & sic no. puniri maiores, vt terreantur minores. sic quod not. ī. ut. j. l. fi.

u Memoriales. i. scriptores, seu exceptores, vt subijcit. & ff. loca. l. sed addes. §. fi. quia reducunt ad memoriā per scripturam, vt ff. de pign. l. contrahitur.

x Ediderint. id est in publi-

TITVLVS XII.

DE PETITIONIBVS† bonorum a sublatis.

Bona q̄ deferunt in fiscum nemo pōt sibi impetrare, & cōcessio facta ad petitionē alterius, nō valet: secus si fieret motu pprio principis. Bart.

I. Imp. Grat. Valent. & Theodo. AAA. Eutropio præfecto prætorio. †

Qvisquis in crimine maiestatis deprehensus fuerit & punitus, bonaque ei⁹ (sicut plectēdi cōsuetudo [b] criminis habet) fiscus inuaserit: null⁹ eadē [c] sub specie munificentiæ principalis audeat pprio iure poscere. qui ꝯ legem [d] id ausus fuerit sperare, qđ non licet, reus violatæ legis habeatur. Sed qm̄ † pleruūq; ita in nonnullis causis inuerecunda petētiū inhiatione [e] cōstringimur, vt ēt non concedēda tribuamus: nec rescripto quidem nostro aduersus formam latæ legis, [f] loci aliquid relinquatur. [g] Si quid aūt ex bonis talibus nostro iudicio, nullo tñ [h] desiderante atque poscente, concedi cuiquā voluerimus: hmōi tantū valeat liberalitas. Dat. XVI. Kal. Decembr. Thessalonicæ, Gratiano. V. & Theodosio. I. AA.

Nullus admittitur ad impetrandas res delatas in fiscū siue fiscales: & impetrans & officiales curiæ principis, qui in his impetrationib. operam darent vel scriberent, legitimè puniuntur. Bart.

II. Impp. Theod. & Valen. AA. Florētio. P. P. †

Omne semē [i] alienas appetendi fortunas, stirpitus [k] eruere cupiētes, nulli deinceps volumus petitionis rerum esse licentiam. Et si intestatus [l] quisquam quędāve, [m] ac nullis ex numero ppinquorum existentibus, vel vxore, vel marito, [n] fati munus impleuerit, cuiuscunq; sit [o] conditionis aut sectę, seu quolibet titulo res fuerit fiscalis: nemo audeat ad petitionem [p] rerum defuncti defunctæve, cuiuscunque fortunæ aut sectæ sit, si fisco nostro locus pateat, adspirare: cum ne illis quidem quorum actu atque officio petitionum procedebat effectus, impune liceat sanctionibus nostris aduersari: sed vir illustris quidem cuiuscunque tēporis quæstor, [q] si oblatæ petitioni subscripserit, vel etiam responsum dederit: virq; illustris comes rerum priuatarum si vel instrui permiserit, vel petitionem si qua insinuatur, [r] admiserit: indignationem nostri numinis [s] sustinebit, cæterisque [t] fiet vindictę & temeritatis exēplū. † Memoriales [u] vero, qui excipienda huiusmodi rescripta vel implenda curauerint, & palatinos qui instruxerit, vel gesta admissæ petitionis ediderint, [x]

Veteres libri, de petitis. nō male sicut indicta, & æstimata, & nota. Cuiacius hic.

† C. T. 10. 10. 15.

Concor. c. cum in iuuentute. §. cæterū. extra de pur. ca. & quod no. glo. in verbo noscatur ad fi. in ca. 1. extra de consti. lib. 6. & glo. in ca. tuæ fraternitatis. extra de ꝓbē. & dig. vbi verba ista recitat. d. glo. ab hac l. extracta.

† Ex Nouell. Th.

† Cōcor. cle. j. circa fi. de offi. ordi. & 2. q. 7. cap. quapropter. ibi. vt transgressionis vitio fiat interdictio delinquendi.

in publicum produxerint.

a Proscriptione. hoc corrigitur in Auth. vt nulli iu dic. §. fi. coll. ix. Item ad hoc. j. de col. do. l. j. §. fin. & j. de meta. l. pe.

b Res ciuiles. vt annonæ ciuiles, s. annui reditus ex publico. ad quod s. de sac. san. ecc. l. priuilegia. Et not. arg. a simili. quod nec pbenda debet peti. Vel dic, dabit publico: & sic nō pōt impetrari remissio. ad quod. j. de an. & tri. l. i fraudē.

c Pragmatica. imò contra, vt s. de no. Co. cōpo. l. j. §. ij. sed ibi loquitur de his q posita sunt in corpore iuris. Itē contra s. de legi. & cōsti. l. ij. Sol. sine alterius læsione hic, vel sine petitione, vt s. l. pxi. in fi. Itē quid si semel & bis, hoc est quod dicimus secunda iussio? R. fi. vt no. s. si contra ius vel vtil. pu. l. fi. Item no. quod licet bonorum petitio phibeatur, qdam tñ permittunt, vt bo. posf. iuris, vt vnde liberi, & similes. Itē pos. bonorū facti debitoris cessantis, vt ff. q. ex cau. in pos. ea. l. ij. Itē bonorū aditio facti, & iuris, vt Instit. de eo cui li. cau. bo. ad. Item bona hrdis nō parentis, i. non obedictis: vt s. de fideic. auth. hoc amplius. Itē bona captiui & & furiosi, vt C. de episc. audi. auth. liberi & de epis. & cle. auth. si captiui. Item ius iniquū pōt peti, licet noceat petenti, vt ff. quod quisq; iuris. l. j. Accur.

¶ C. T. l. 1. eo. ti. lib. 10.

bonorū pscriptione a puniri decernimus. Pari forma res ēt ciuiles, b & ad ius publicū ptinentes, ab oī petitione muniēdas esse cēsemus, s. nec pragmatica c iussione, vel sacra adnotatione, vel quolibet oraculo diuino, seu mādatis (si qua contra hāc sanctionē nostrā fuerint impetrata) qppiā roboris habere valituris. D. XI. Kal. Maij. Theod. A. XVIII. & Albino Coss.

TITVLVS XIII.

DE HIS QVI SE deferunt. d

Grauatus tacite de restituendo nō capaci, si se deferas, lucrat tertiā. vxor vero defuncti nō capax se deferēs lucratur dimidiā, & facta diuisione hēbit optionē. occultantes vero legitime puniuntur. Bart.

I. Imp. Constantin. A. Maximo Rōnali Hisp. †

S cuius e ta citę fideicōmissa fuerit hæreditas: statim f officio grauitatis tuę g nunciet, & gesta pdat, & cōtinuò quod actum fuerit, renunciet: & post hāc fidē, tertiā h ex omnib. defuncti bonis percipiat portionem. Quòd si ab vxore i defuncti istud ad officiū deuotionis tuę fuerit reuelatū: ipsa ēt psona quā defunct* esse voluit hæredem, k si gesta apparuerint, * tali pmio macipet, vt ex omni patrimonio l mediū cōsequat: & cū fisco nostro celebret diuisionē: id ēt habitura priuilegiū, vt prior eligat m optionē: 1 & tūc occultator n ille gestorū, fisci & mulieris pariter inimicus, exutus oī patrimonio suo, ac fisco vindicato, in insulā deportetur. Dat. Id. Mar. Gallicano & Basso Conss.

TITVLVS XIIII.

SI LIBERALITAtis imperialis socius sine hærede decesserit. †

Inter socios liberalitatis imperialis factæ ēt inter viuos est locus iuris accrescendi etiam post dominiū vtriusque quæsitum. Bart.

I. Imp. Constanti. A. ad Mygdonium castrensem Palatij. †

IVbemus vt si quis fortè ex his q bus cōmuniter a nobis aliquid donatū sit, o

d DE HIS qui se deferunt.

Supra de delatoribus dixit quando alius defert alium: hic quando seipsum. Accur.

e S cuius. s. institutus hæres legitimus: vel qui rogatus est vt non capaci det, secundum Bul. aliàs Pla. & dic cuius. s. fidei hæreditas est cōmissa. s. restituenda vxori non capaci. & expone tacitæ, vt no. s. tit. ij. l. j.

f Statim. ad id quod dr statim j. continuò. cōcor. ff. eo s. de iure fisci. l. edicto. j. rñ. Sed contra in ea. l. §. cum autem. vbi di expectandum illum cui relictum est, vt ille primo deferat si vult. Sol. secundum quosdam hæc illam corrigit. Vel hic fuerat in mora deferendi ille cui erat relictum. Vel dic statim post tabulas apertas: ante. n. est alius expectandus: vt ibi. Accur.

g Tux. loquitur prætatori Cæsaris vt ex superscriptione legis apparet, quæ dicit rationali mitti.

h Tertiam. immo vī medietas dodrantis: vt ff. de iure fis. l. cum tacitum. Sol. ibi de illo cui erat restituendum: hic de rogato. magis est contra ff. eod. l. senatus. §. senat*. vbi ēt hęre di dat dimidiam. Solu. secundum P. ibi per Hadrianum: hic per Constantinum, qui corrigit. vel: hic capax hæres: ibi non capax.

i Ab vxore. s. nō capace, cui nō erat restitutio facienda.

k Hæredem. s. fidei commissariam, quæ effectu hæres est: vt ff. quod cum eo. l. si filio. Alij vt P. dicūt quod fuit cum alio instituta, & alius rogatus suam partē mulieri non capaci restituere: & hoc si habeas in litera, ipsa etiam quam &c. aliàs est, ipsa etiam persona quam defunctus: & tunc dic quòd si vxor detulit, si id est quamuis institutus probet: tamen tali præmio mā cipetur vxor prædicta primo deferens.

l Ex omni patrimonio. contra. ff. de iur. fis. l. cum tacitum. vbi media dodrantis. Sol. speciale in vxore non capace, vt hic: licet quidam dicant illam corrigi. Item contra supra proxi. respon. Solu. refert, rogatus capax se deferat: & tunc obtinet princ. aut rogatus non capax: & tunc dimidiam: vt ff. de iur. fis. l. senatus. §. senatus. an vero ille cui est relictum, qui non est capax: & tunc differt vxor ab alio: vt hic. si autem alius extraneus, nec rogatus, nec alius cui est restituendum, tunc forte tertia: vt not. ff. de iur. fis. l. edicto. §. extat. & facit ea. l. in prin. §. j. & ij.

m Eligat. sic infra de meta. l. ij. Ar. contra j. quādo, & qui. quarta pars deb. l. ij. circa prin.

n Occultator. s. hæres. qui non deferebat. quod intellige, si celabat studiosè, non si differebat deferre: quia nec festinare debebat: vt ff. de iu. fis. l. edicto. §. cum autem. sed P. dicit, occultator, id est officialis: quod non placet.

* Apparuerit.

* Legēdū portionē, vt i Cod. Th. Cōc.

¶ In Co. Th. li. 10. ti. 14. inscribitur: Si petitionis soci*. sed post sublatas petitiones aliter hic fuit inscribēdū. Contius.

† Ex Cod. The. 10. 14. 1. & 2. Cōtius.

o SI LIBERALITATIS IMperialis socius. &c.

IVbemus. Donatum sit. nullo petente: vt s. tit. j. l. j. in fi.

a Nullo hærede.i.nullo liberorum: vt ff.ad Treb.l. ex facto.§.si.& hic præfert socius vxori & alijs præter liberos:& pro hoc quod subijcit,ad personā aliā. Vel dic hæredem large dici: vt est S.de bo.vac.l.j.& sm hoc quod dicit personam,dices extraneam vel fiscum.illud constat quod testamentarius hunc socium præcedit: vt S.de hære.decur.l.j.& ff.de acqui.rer.do.l.si is.§.pe.&sic nec vit. Et not.quod hic dicitur in socio liberalitatis imperialis: idem in bonorum possess.consortibus. Item in hæredibus iuris ciuilis. Item legatarijs,vt S.qñ non pe.par.& de ead tol.§.his ita.& §.vbi autem.& Instit.de leg.§.si eadem.Item pluribus patronis,vt ff.de bo.lib.l.cū liberto.& de assi.lib.l.verū. Item in pluribus eiusdem corporis,vt S.de hære.decurio.per totum.Accur.

pte quandoque: vt ff.ad exhib.l.thesaurus.

b Lege.s.ista.& no sic.S.de epis.audi.l.iiij.in princ.& arbi.tu.l.cum interdictæ.& ff.de con instit.l.qñ sub cōditione.§.si.& de min.l.in causæ.in princ.& ad mu.l.j.in fi.& de leg.j.l.si qñ.in prin.& vt leg.no.ca.l.j.§.rescripto.

nullo hærede, a relicto decesserit:ad cōsortē potius solatiū,quā ad psonam aliā pars decedētis perueniat.D.XII.Kal.Apri.Antiochię,Cōstāti.A.IIII.& Licinio IIII.Conss.

TITVLVS XV.

DE THESAVRIS.b

Quærere thesaurum in pprio omnib.licet: i alieno vero suo nomine,nullo modo licet:& si thesaurus inuentus fuerit a fortuna,inter inuentorem & dñm diuidit. Bart.

I. Imp.Leo A.Erythrio præfecto prætorio.†

Nemo c † in posterū super requirendo in suo, vel alieno loco thesauro,vel sup inuento ab alio vel a se,effusis precib. pietatis nostræ benignas aures audeat molestare. Nā in suis d quidē locis vnicuiq; dūmodo sine sceleratis ac puniendis sacrificijs, e aut alia qualibet arte f legibus odiosa, thesaurū g (.i.cōdita ab ignotis dñis tpe vetustiori mobilia) † quærere, & inuento vti, liberam tribuimus facultatē:ne vlterius Dei beneficium † inuidiosa calūnia psequatur: vt * superfluum sit hoc precib. postulare,quod iā lege h pmissum est: & imperatoriæ maiestatis videatur præuenire liberalitas i postulāda. In alienis vero terruiis nemo audeat inuitis, immo † nec volētibus k vel ignorantib. dñis opes abditas suo nomine perscrutari. Quod si nobis super hoc aliquis crediderit esse supplicandum,aut præter huius l legis m tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus inuenerit: n totū hoc locorum dño reddere compellatur: & velut temerator legis saluberrimæ puniat. Quòd si forte vel arādo, vel aliās terrā alienā colēdo, vel quocūq; casu, nō studio perscrutandi in alienis o locis thesaurum inuenerit: id quod repertum fuerit, dimidia retenta,altera dimidia data, cum locorū dño partiatur. p ita.n. † eueniet vt vnusquisque suis fruatur, & non inhiet alienis.

TITVLVS XVI.

DE ANNONIS, q & tributis.

b DE THEsauris.

Quia de thesauris dantur tributa, de quib.s.tributis est dicturus:ideo de his præmittit secundū P.Vel quia inter cetera iura fiscalia de quib.competit dicere,ius fisci quandoque est in thesauris: ideo de eo dicit.

c Nemo.pximum incipit quādo in suo vel alieno qs inuenerit: sed postea diuidit.

d Nam in suis.appellatione sui accipe siue sit dominus directo, vel vtiliter, vt feudatarius, emphyteuta, & similes: licet inutiliter dominus P.dixerit contra.non ergo creditor,non fructuarius, dicuntur domini: vt ff de acqui.re.do.l.si is.§.pe & fi.nec virt vt ff.solu.ma.l.diuortio.§.si fundum. Item idē quod in suo est si quis in sacro vel religioso casu fortuito: vt Institu.de rerum diui.§.thesauros.Sed in his contra.ff.de iur.fis.l.iij.§.si in locis.Sol.vt ibi.

e Sacrificijs.ad quod S.de Paga.& sacrifi.per totū.

f Arte.puta magica.ad quod S.de mathe.per totū. quo casu totum fisci erit:cum hic sit indignus.ad qđ ff.de iure fisci.l.j.circa princip.Accur.

g Thesaurum. scilicet quærere: quod est infra.& quod inseritur, est definitio thesauri: vt ff.de acqui.re.do.l.nunquam.§.thesaurus.sic & proprie & impro

i Liberalitas.si habes liberalitas,plana est:si vero habeas, liberalitatib. tūc habeas īperatoria magnanimitate, & dic, videaī præuenire cōcessio & dictio postulāda,est pluralis numeri & liberalitatibus est ablatiui casus. Item si habeas l genitiuo magnanimitatis,seu maiestatis Imperatoriæ, tūc subaudi. s. concessio vt S.Tertij habent, īperatoria maiestas, & liberalitatibus.

k Volentibus.No. dñi volūtatē nil facere vt alius suo nomine quærat. ad qđ Insti. qui.alie. licet. in prin. & ff.de vsufru l.sed & si quid. in fi.& ad l.Corn.de sic.l.lege Cor.§ fi.S.riū in lapidicinis: vt ff cōia præ.l.venditor.§.j.

l Huius. quæ dicit scilicet domino volente vel inuito.

m Legis.s.huius: de quo etiam extraord narie pōt accusari. ad quod. ff. de pœnis.l.sanctio.& de ext.stel.l.iij.

n Inuenerit.inuenisse dr, qui videt vel percipit, & animū habēdi habuit. ad quod ff.de acqr.pos.l.iij.§.Neratius. Accur.

o Alienis.ad quod S.fin reg.l.si steterit.

p Partiatur.Idem si in loco Cęsaris vel publico ciuitatis. nā dimidia inuentori, alia ciuitati vł fisco: vt Insti.de re.diui.§.thesauros. Item S.j.de metal.l.cūcti.Sol.vt ibi.Item qua actione dñs cōsequit dñiū l Respon.condi.ex hac l.vel rei vin.

q DE ANNONIS ET TRIBVTIS.

De alio iure fisci dicit.& dic de anno & tri.i.de tributo quod pręstatur pro annona militum & equorū, vel annona in specieb. tributa in pecunijs. tu dic annona in specieb.tributum in auro & argento & ære. & dicitur tributum quicquid tribuitur: sed spāliter quod principi datur.Et est sciendum,quod tributum aliud capitis.vt ff.de cen.l.si.aliud agrorum. vt j.eo. l.j.&

† Zeno & Leo. AA. Epinico Cons. sic in meis manuscrip. Hęc lex corrigit ea q̄ est in Codic. The.e.ti. quę quartā tantū inuētori tribuit. Contius.

† Monilia legēd. vt in Co. The. vbi traditur hęc thesauri definitio. L. 2.de thesauris.

† Cōcor. c.nup ab bates.iun cta gl.sup verbo, cō ponēdū. ante fi.extra de deci.

* Aliās cum.

† Legendum, id est nec volētibus.

† Cōcor. c.non remittitur peccatū. de re.iur. lib. 6.

l. j. & vtrunq; Italicis & quibusdã alijs remittit, vt ff. de cen. l. j. & l. fi. & s. de epi. & cle. l. de his. nec obst. s. sine cen. vel re. l. fi. & ibi no. nec quod dr Insti. de re. diui. §. p traditionem vt ibidẽ dixi. Itẽ no. q fm P. tributum capitis est p mare integer aureus, p fœmina medius, vt arg. ff. de cen. l. fi. & j. eo. l. fi. sed P. dicit quodam medio temperandũ. & p co. j. de agri. & cen. l. cum antea. li. xj. nomine prædij p̃stat quantitas frumẽti, quæ dr quinquagesima hordei, quadragesima vini, & lardi vigesima s par tib. non remotis: vt j. d susc. l. modios. p singulis libris argẽ. v. pstant aurei. vt j. de argen. precio qd the. infer. l. j. secũdũ Pl. sed certe aliud qd dicit l. illa ad instar argenti, & in auro & in alijs pecunijs fiat computatio. Itẽ differt hic tit. ab illo. s. de annonis & capita. &c. quia ibi de his q p salarijs dabant officialib. hic fisco, item ab inferiori pxi. vt ibi no.

* Hic inserẽda est ꝯstitutio Græca. fex p̃termissa.

Onus æris alieni ẽ psonale: & iõ inter hr̃des diuidit̃ p hr̃ditarijs portionib. Onus annonæ & tributorũ est reale: & put quis possidet, & fructus percipit, onerat̃. Bar.

I. Impp. Valeria. & Gallien. AA. & Valerianus Cæs. Antiocho.

Aes qdẽ alienum pportiõe ex qua a qsq; defuncto hęres extiterit, p̃stari oportet: b annonas c aũt is soluere debet, q possessiões tenet, & fructus d percipit. PP. Seculare & Donato Conss.

Ad onera realia nõ tenet̃ qs in plus q̃ de re possideat. Bar.

II. Impp. † Dioclet. & Maximia. AA. & CC. Herennio.

† Decius. A. Scilino inuet. manu scri. Contius.

Indictiones e nõ psonis, sed reb. indici solẽt: & ideo ne vltra modũ f earundẽ possessionum quas posides, g cõueniaris, p̃ses puinciæ pspiciet. PP. XVII. kal. Nouemb. Aemiliano & Aquilino Coss.

Oẽs debẽt soluere qđ princeps imponit: & officiales nõ possunt augere vel deminuere. Bar.

III. Imp. Constantinus A. ad Proculianum.

Omnes h † pensitare debebunt q̃ man9 i nostræ delegationib. adscribunt, nihil ampli9 exigendi k [vel remittẽdi] ptãtem esse. Nã si qs vicarius, l aut rector puinciæ aliqd iã cuiquã crediderit remittendũ: quod alij remiserit, de proprijs dare facultatib. cõpellet̃. m D. XV. kal. Iul. Constãtinop. Cõstãti. A. IIII. & Licin. IIII. Cõss.

Oẽs cogunt̃ soluere publicas functiones: cũ nõ sit munus extraordinariũ: & ab eo nemo excusatur. Bar.

IIII. Imp. Cõstãtin. A. ad Vranium.

Omnes omnino n ad oblationem functionũ publicarũ oportet vrgeri. Lege enim nostra o signatũ est, nec esse extraordinaria, nec vocari, p q̃ solẽniter a puinciali bus deuotissimis cõferenda sunt. D. III. Non. Februar. Constantio A. II. & Constante. Conss.

Qui plus fructus colligit, pl9 soluit: q minus, minus. Bar.

a Es qdẽ. Ex qua id est, ex qb9. sic s. de in ius voc. l. ij. aliàs p portione: & tunc ponitur proprie pro qua.

b Oportet. vt s. de hæreditarijs act. l. ij. sed fallit in vij. casibus: vt ibi noe.

c Annonas. etiam præteritas: vt ff. de pub. l. imperatores. & j. de præ. naui l. ij. & iij. & dic annonas. i. tributa pro annona: vt in rub. Itẽ hoc casu non opponitur compensatio: vt ff. de iur. fis. l. aufertur. §. qui compensationem. Sed quid si non est soluendo? R. tenentur cohæredes ex persona defuncti quasi auctores. Argu. s. sine censu vel re. l. ij. & auth. ibi posita. & facit in auth. de man. prin. §. non permittas. & s. sine cen. vel re. l. omnes. Accur.

d Fructus. non autem illi, qui pensiones recipiunt, nisi sit consuetudo regionis: vt j. de agri. & cen. l. litibus. § hæc de reditib. & ff. de admi. tut. l. si sine hærede. §. Lucius. A. & ar. s. de vsufru. l. si pendentes. §. j. Item facit j. l. pxi & ff. de impen. in reb. do. fa. l. neque stipendiũ & j. de col. fundo. patri. l. omnes.

e Indictiones. id est munera patrimoniorũ, q posseffionib. indicuntur. est. n. duplex patrimonij munus. vnum in rebus: vt hic, quod soluunt etiam non municipes, item etiam qui fœnus exercent: & præstabit secundum modum notatũ in rub. Est aliud quod psonæ p patrimonio indicitur. & tũc tñ municipes. vt ff. de mune. & ho. l. rescripto. §. fi. & l. fi. §. patrimoniorum. & tunc non præstabit fm formam dictam in rubr. sed put indicitur per singula lustra, vt no. j. pxi. rub. Item no. q quædam leges huius ti. de vno, aliæ de alio, & aliæ de vtroq; dicunt: & facit j. de mu. patri. l. ij. & quod no. j. de mu. & hon. in rubr. & ff. de neg. gest. l. qui aliena. §. fi. & fm quod hic ponitur, est hodie ordinarium, vt j. ti. j l. j. Item facit j. de imu. nemi. ꝯce. l. fin.

† C. T. ti. 11. l. j. §. ideoque oẽs pensitores.

f Ne vltra modũ. id est p eo quod nõ possides: vt j. de immu. nemi. con. l. j. & ij & in Authent. de man. princi. §. nõ permittas. colla. iij.

† Inclusa desunt in manuscri pus. Cõt.

g Possides. p quantitate fructuũ tñ: vt no. in rub. & facit s. de al. l. ij.

h Omnes. s. homines.

i Manus. dũtaxat. vt j. titu. ij. l. j. & dr delegare qñ p suum notarium vel nũciũ suũ scribit p̃sid9, vt exigat: & qñq; premittit epistolam de Indictione futura: vt j. de exeu. mu. l. placet. & reddit in quadruplum. vt j. de execu. mu. l. placet. & dic delegationibus. id est, præceptis.

l. 5. C. T. eo. tit.

k Exigendi. aliàs restituendi vel remittendi potestatẽ esse. & sic bene sequit: nam &c. sed secundum aliam refert se ad principiũ, & reddit in quadruplũ: vt j. de execu. mu. l. placet.

l. 11. C. T. eo. tit.

l Vicarius. puta palatinus vel alius vice principis, vel rector puinciæ: ad eius officiũ pertinet tributa exigere: vt j. de ca. lar. l. ij. & j. de exa tri. l. in fiscalibus.

m Compelletur. dic in subsidium reseruari eũ cui est remissum: vt s. de ꝯue. fi. de. l. ij. in fi. fm quosdã. & sic nõ valet remissio oino: vt s. de transac. l. præses. q est s. pauperi tñ põt remitti, cũ pr debeat agere: vt in Auth. vt iudi. sine quo. suffr. §. eos. coll. ij. & facit ff. de pac. l. impatores. & de pub. l. fi. §. fi. & de decre. ab ordi. fa. l. iiij.

n Omnes omnino. s. puinciales, vt in fi. huius l. & no. s. sine censu vel re. l. fi. & facit j. de cen. l. iij. de col fun. pa. l. oẽs. & j. de immu. ne. con. l. j. adeo vt nec veterani excusentur: vt ff. de pri. vete. l. pe.

o Nostra. quam non habemus.

p Nec vocari. aliàs vocari: & facit j. titulo primo: § aliàs vacare. quasi dicat, nec extraordinaria conferuntur, nec ordinaria remittuntur: vt supra l. proxima.

a Pro locis.i.pro magnitudine locorum.
b Possessionum, quæ sunt prope limina, ex quibus tributa penduntur.
c Annonam.in singulis locis & speciebus constitutam: vt j.de suse.l.modios. Accur.
d Ad limites. vbi de militibus in castris cōstitutis proficiscebat, vel ad tēpus reponebat. vt hic, & j. de erog.mili. ann. l. iiij.& j.de cano.lar. l.j.& j. de fundis limi.l. j. & facit j. eo. l.nemo.
e In fraudem annonariæ. i. tributi ad annonam.vt dixi in rub. Accur.
f Deuotionis.i.dicti tributi deuote soluendi.
g Sortiri.nisi sit pscriptum quadraginta annis: vt j.de fun. pa.l.fina.lib.xj.
h Par.i. neminē excusando,vt s.e.l.o&. pro modo tñ possessionū:vt s.eo.l.indictiones. & facit s. de vect.l.quid.&si cōtra ius vel vtili. pub. l.fi.& j.de naui.non excu.l.ij.& j. de cano. fru.vrb. Rom. l. ij. & de aquæduct. l. diligēter. Accursius.
i Nemo possessorū. pdiorum propter q teneē ad infrascripta.
k Māsiones. publicas.in qbus fortè annona erat imponenda, vī aliàs publicas.
l Longius.quia illi de vna prouincia nō debent deferre ad aliam.& facit s.eod.l. pro locis.& j. de pri. do.aug.l ij.& j.l.pro xi. Accursius.
m Mediterraneę ciuitates .i. homines earum.
n Expensis.i.inuicē aliæ pro alijs tributa soluebant,&sic longius portabant: qd hic remouet. ad qd s.eo.l.pro locis.&facit j. de priuile. do. au. l.ij.& s.l. proxi. & in auth.de col.§.nullus autem.& j.de metal.l.iiij. Itē videt̄ cōtra quod dicit̄, Alter alterius onera portate: sic adimplebitis,&c. sed hic non releuatur , immo grauatur alter.
o Deuotionis.i.tributi deuote soluendi.
p Obsistere.pone secundum R. in emphyteuta & fructuario,qui publicas debeat soluere functiones: vt s.de iur.emph.l.ij.&ff.de vsufr.l.hactenus.qui si non soluāt intra tēpora huius legis,dominus exigit hunc,id est vindicat prædium non obstante aliqua dignitate. Vel secundum M.pone in exactore tributorū, qui nisi inferat fisco intra tempora huius legis,dominus prædij q soluit,repetit: vt in fine huius l.& nihilominus tenebit̄ fisco exactor & exactus in subsidiū: vt infra.de eroga. mil. anno. le. v. supra. de conuer.fisc. deb. l. fisco. Vel verius nisi emphyteuta vel similes soluāt intra tempora huius legis,pertinet exactio ad dominum, id est quia dominus exigit tributa vt fisco soluat : vt differat a primo in quo primo reuocat fundum ab emphyteuta & ipse dominus soluet.
q Commodis.i.de st tributis quæ fisco egenti & necessitatem habenti soluuntur, vt subijcit.
r Dignitatū. sic ff. de mu.& ho.l.fin. §. ab huiusmodi, & de vacan mune. l. sunt munera.& s. eodē. l. in fraudem.
s Anni.intra quem debet solui exactori: vt j.titu.iij.l.missi.
t Sex menses. Not. purgat̄ mora cōmissa intra sex menses : quod est verum quo ad dominū: sed quo ad fiscum. xx. dies statuuntur : vt j. de ero.mili.an.l.v.
u Exactionem.i.vindicationem prædij sm primum . Vel id est repetitionem pecuniæ solute, secundum alium per condictionem sine causa. Vel dic quia dñs exigit etiam pro præterito tempore: vt ff. de public.l. imperatores. ipse autē dñs reuocatur ab emphyteuta: vt s.de iu. emphyte.l.ij. vel a fructuario: vt ff. de nox.ac.l.si noxale. Vel dic recepta vltima positione, q domīnus exigat quod debuit emphyteuta soluere,cum ipse pro eo tempore soluere teneatur, & sic condi.ex hac l.

Margin: Gal. 6. a. — l.11.Cod. Theod.e. — l. 11. Co. Theod.e. — Dat. III. Non. Sept.Valentiæ, Honorio N. P. & Euodio Conss. — C.Th.eo. lib.& tit. l.15. — Adriano.

V. Impp.Valē.& Valēs. AA.ad Drac.Vic.Africę.

Pro locis [a] ac pximitate possessionū, [b] annonā [c] ad limites [d] trāsuehi pcipimus. Dat. XV. ka. Iul.Med.Valētiniano & Valente.AA.Conss.

Rescriptum in quo immunitas conceditr muneribus ordinarijs,non valet.Barto.

VI. Imppp.Gratia. Valent & Theodo .AAA ad Principium.præfa. præt.

In fraudē annonarię [e] rei ac deuotionis [f] publicę elicitū dānabili surreptiōe rescriptū manifestū est iure nō posse vires sortiri. [g] circa oēs igit̄ par. [h] atq; equalis illationis forma teneatur. Dat. VIII. kal. Octob.Aquil. Arc.A.I.& Bautōe Cōss.

Ad operandum vel portandum non debet quis longius mitti:sed debet ratio itineris adhiberi.Bart.

VII. Imppp.Valentini. Theodo.& Arcad. AAA. Cynegio pręf.prætorio.

Nemo possessorū [i] ad instruēdas māsiōes [k] vī cōferēdas spēs,longius [l] delegēt:sed oēs itineris ac necessitatis habita rōne delegent̄. Dat.X. kalē.Ian. Cōstantinopo. Arc.A.I.&Bautōe.Cōss.

Non est faciendū id,in quo plus expendit̄,quàm de commodo percipitur.Barto.

VIII. IidemAAA.Cynegio præfecto prætor.o.

Mediterraneę ciuitates [m] aū a maritimis,& maritimę a mediterraneis onerabant̄ expēsis: [n] vt plꝰ haberet dispēdij trāslatio, q̄ deuotiōis [o] illatio.Hoc nō solū in psens,verū ēt in posterū phibemꝰ,ea lege,vt seuitimo nouerit supplicio puniēdos q ista cōmiserit:

Si vtiliter dñs intra tēpus hic statutū non solueris tributa,dño priuat: & ad habētē directū dñium reuertit̄.Bar.

IX. Impp.Arcad.& Honorius AA.Mineruio. Com. R. P.

Obsistere p cōmodis [q] publicis & statutis necessitatibus nō possunt priuilegia dignitatū. [r] Vñ vt qsque de pdijs emolumētum cōsequit̄, si nō is euoluto anni [s] spatio intra sex mēses [t] oēm cui ē cōstrict̄ dicit̄, reliquorū ītulerit cumulū: ad ipsos q sūt dñi pdij, exactionē [u] volumus ptinere. PP. in programmate Vari viri claris.vrbisRom. Hon.A. IIII.&EutychianoCōss.

Iudicibus negligentibus totum salarium auferi. Barto.

X. Iidem AA. Eutychiano præfecto prętorio.

Iudices [x] quos circa pfligāda [y] ęrarij nři cōpēdia [z] negligētes ac de fides fuisse cōstiterit: oīa q in administrationē positi pceperūt emolumēta, [a] reddere cōpellant̄. [b]

x Iudices.i.præsides prouinciæ,ad quos pertinet imponere & exigere: vt j.tit. iij.l.in fiscalibus.
y Profliganda.i.imponenda vel exigenda.
z Compendia.id est lucra.
a Emolumenta. id est salaria.
b Compellant̄.hoc propter negligentiam.Sed si ydo acceperint vt male agant, tunc in quadruplū prætet hoc,

hoc vt ſ. de ſtatu.& ima.l.j.& ỹ.de cenſi.& peræquat. l. peræquatores. Item facit ad negligentiam iudicis pu niendam ỹ.de ſuſ.l.j.& de colla.fun.pa.l.placuit.& ỹ.de offic.præfe.præto. Ori. l.ſi quos.ſic in tutore:vt ff. de admini.tut.l.qui negociationem.§.j.& §.pen.

a ID ab vnaquaque. locus eſt hæc lex. ſcribit enim Conſtantinus Iſidoro præfecto Illyrici ſuper tributis Græcorum dicens ꝙ multæ prouinciæ Græcorum promiſerunt ſe ſoluturas medietatem eius, quod ante ſoluere ſolebāt. vel medietatē aurei quod dicto præfecto viſum fuit ſufficiens. vnde non ſunt in plus exigendi.

b Prouincia. Græcorum. ſ. de illis qui promiſerunt.

c Promiſſum. qđ fuit medietas: vt ſubijcit.

d Eorum. Macedonum. ſ. Græcorum. alias earum. ſ. prouinciarum. ſ. de illis quæ promiſerūt. dic ergo non mitti inſpectorem pro ſuperindicto aliquo imponendo talis enim inſpectio fiebat quando propter fertilitatē aliquod ſuperindictum erat īponendū: nam tunc plus exigebatur tributorum gratia.

e Reliqui. ſ. Græci qui non promiſerūt aliquid, ſequantur exemplum Macedonum, id eſt Græcorum illorum, ſcilicet qui promiſerunt. Accurſius.

Vet. Archiui. qđ legiſſe videt Accu.

Dat. III. Kal. Mar. Mediola. Vincen. & Frauitta Co.

XI. Imp. Theodo. A. Iſidoro præfecto prætorio Illyrici.

ID ab vnaquaq; [a] ꝓuincia [b] cēſem [c] expetēdū, qđ ab ijſdē nuꝑ eſſe ꝓmiſſum [c] tua ſublimitas indicauit. Nullus vero decetero ad poſſeſsiones eorū [d] (qđ maxime formidāt) inſpector accedat. Macedonū reliq [e] exemplum ſecuti medię quātitatis, vt obtuliſſe noſcunť, tributa [f] ſuſcipiāt. Sed & hi [g] † q ꝓſtati ſunt nihil à ſe vltra tertiā partē poſſe cōferri, illud exoluāt, ad qđ ſe indubitāter fore idoneos [h] pollicenť. Quæ diſpoſitio i ꝑpetuū obſeruabiť, ſacroſancta [i] Theſſalonicēſis eccleſia ciuitatis excepta: ita tñ, vt aperte ſciat proprię tantūmodo capitationis modū beneficio mei numinis ſubleuādum: nec externorum grauamine tributorū rēpubli cā eccleſiaſtici nōis abuſione lædendam. Dat. VI. Id. Octob. Conſtantinop. Victore V.C.Conſ.

f Tributa. ſ. ſoluenda: vel. i. onus tributorum. & dic medietatem aurei. vt. de aſſumit hic Py. ar. ꝙ medius aureus eſt tributum Cæſaris. ſed hoc in Græcis in aliis ſerua quod no. in rub. ſ. ꝙ aureus integer. quod & hic colligit: nam ſi iſti dimidiam, colligitur ꝙ illi totum aureum. & ſm hoc non eſt contra. ỹ. de ſuſcept. l. modios. & facit infra. de col. ſun. pa. l. ij. Vel dic hic medietatem, ſ. eius quod antea præſtabant.

g Sed & hi. ſ. Macedones quidam ſpeciales.

h Idoneos. ſic ff. de mu. & ho. l. iij § præſes. & ſ auth. de æqua. do §. quia vero in fi. & caue quia R. hanc nō intelligit in tribu. ordinarijs: ſed quando imminentibus neceſſitatibus publicis aliquod extraordinarium prouincijs imponitur. & probat hoc quia fundi patrimoniales non pſtabant has tertias & medias: vt ỹ de coll. fun. pa. l. j. & ij. ſed tributa ordinaria ſic: vt ỹ. ti. j. l. j. & ỹ. titu. iij. l. fi.

i Sacroſancta. ỹ. de ſacroſan. eccl. l. ſacroſancta.

k DE INDICTIONIBVS.

Dixit de publici munere patrimonij: vt no. ſ. ti. j. l. indictiones. nunc proſequitur de altero, ſ. quod perſonis pro matrimonio imponitur. & quia hoc indicebatur prouincijs per ſingula luſtra: auri primo, argenti ſecundo, & æris tertio luſtro. vt in authent. de coll. ſ. prin. & ỹ. de luſtra. au. col. in rub. ideo de indictione dicitur & vocatur hoc tributum ſuperindictum: vt ỹ. l. j quia vltra ordinarium canonem qui rebus imponitur, præſtatur per ſingula luſtra. & ſecundum hoc dicas ſupra titu. j. l. omnes omnino. eſſe poſt iſtum. Vel ibi de eo, quod rebus imponitur, dicit: cum nouum hoc inducere velit. Alij dicunt ſuperindictum, quod vltra hæc omnia pręſtatur vel propter fertilitatem, vel propter publicam neceſſitatem: quod & ipſum ordinarium erat, vt infra l. j. ſed aliud quod perſonis pro patrimonio erat canonicum etiam ante hanc le. vt ſupra titu. j. le. omnes omnino. & no. quod Romani ante natiuitatem Chriſti cōputabant annos ab indictione: Hæbrei a diluuio: Græci a ludo Herculeo. qui fiebat per ſingula quinquēnia in monte Olympo: ſed hodie omnes Chriſtiani ab annis dōminicæ incarnationis, & Imperatoris: vt in authentic. vt præpo. no. impe. in principio. Accurſius.

Deeſt hic lex vnaGræca, ex prætermiſſis repetēda.

TITVLVS XVII.

DE INDICTIONIBVS. k

Indictio munus ordinariū eſt: & ideo ab hac indictione non excuſantur q à muneribus excuſationem habēt. Bar.

I. Imp. Honor. & Theo. AA. Palladio. PP. †

† l. 1. C. Th. eo. ti.

OMnes oino quocūq; titulo poſſidentes, [l] quod delegatio [m] ſuperindicti [n] noie videť amplexa, velut canones [o] cogant inferre: & vt nequa ſit dubietas, hac aperte definitione decernimus, vt id poti [p] canonis vocabulo poſtuleť. [q] Nulla igiť dom [r] vel ſacri patrimonij, [r] vel emphyteutici iuris, vel hominum priuatorum, etiā

Annorū domini computatio.

l OMnes. Poſſidentes. accipe infra cogantur inferre quòd delegatio. &c.

m Delegatio. id eſt præceptum factum per delegationem a principe tantum: vt ỹ. de excuſa. mu. l. placet. & l. priuati. & ſupra. titu. j. leg. tertia.

n Superindicti. alias ſuperindicti, & tunc expone vt in rubri. alias ſuperindictione. & alias ſunt duæ partes ſuper indicti. i. ſuper nomen indicti. vt ỹ. de priui. do. aug. l. ij. & fi. Accur.

o Canones. i. ordinaria tributa. nam canon eſt regula inde exactores dicuntur canonicarij: vt in auth. de col. §. & in hoc col. ix.

p Potius. electiue. Accur.

q Poſtuletur. hoc autem ꝙ ſit canonicum, prodeſt, quia nullus ſe excuſat vt ſubijcit. & ỹ. titu. ij. l. fina. & ỹ. de pri. do. aug. l. ij. & fi. ſecus ſi eſſet extraordinariū: vt ỹ. de colla. fun. pa. l. j. & ij.

r Sacri patrimonij. ſi dicas pro eccleſia, cōtra ỹ. de ſacroſanct. eccle. l. placet. Sed ſol. vt ỹ. tit. ij. l. fin. nos. Item ſi dicas pro domo noſtra, quod eſt verius. tunc eſt contra. ỹ. de pri. do. aug. l. j. ſed dices de ſuperindicto, quod eſt extraor. ibi loqui. & eodem modo reſpō. ỹ. de excu. mu. l. euidenter.

Sed ipſæ.

Sed ipsis. scilicet nobis. Accursius.

Articulari. construe, Tua sublimitas faciat imputari, id est inferri modum collationis solitæ deuotionis, s. quantū debet solui a deuotis collatoribus: modum dico pspe. a pos. multo ante. hoc aūt faciet particulari &c. debet enim in vnaquaque indictione lustro mitti præfecto cuiusque diœceseos & per eos præsidibus Iulio vel Augusto, & per præsides ciuitatib. singulis inter Septembrē & Octobrem, vt post sint deliberare facere seu celebrare facere solutionem, & nō subditis damnū infligi: vt in Auth. de colla. in prin.

Necessitas. q. esset pp festinam exactionem. Vel dic quia quis posset se tueri: alias nō, propter breuitatem tēporis potest se excusare: quæ excusatio coram præfecto aug. fit, vt s. de offi. præfec. au. l. j.

Licentia. quia inflixerunt pœnam nō soluentibus. Et not. ex hac l. quòd iacula præuisa minus ferire solent. Accur.

DE SVPERINDICTO.

Differt a superiori pri. tit. quia ibi pp fertilitatem vel aliā publicam vtilitatem vel necessitatem, hic quanto aliquæ præstationes erant delatæ: vt in authent. de colla. §. si vero aliquando. Ab hoc excusatur ecclesia: vt supra de sacrosan. eccle. l. placet. & silentiarij, & in sacris militantes, vt infra de silen. l. j. & de præp. sacr. ser. l. iiij & infra de excu. mu. l. maximarum. & de cano. lar. l. si præceperit. Nos secundum P. dicimus superindictū, quod propter fertilitatem indicitur, vel necessitatem publicam extraordinariè: non per lustra. ibi per lustra.

Al. nobis facientibus, sed prauè. Contius.

l. 4. Co. The. eod. tit.

Id est I. dictionis augmēto. Francisco vo. cant cre. nē. Contius. [ ] vitanos. Co. T. 11. 6. 1.

si priuilegiū aliquod habere doceat, ab hac necessitate seiuncta sit: q̄ iā nō extraordinariū, vt hactenus, sed ipsis faciētibus canonicū nomē accepit. Da. VII. Id. Ian. Rau. Theodo. A. VII. & Palladio Coss.

Ante tempus solutionis debet singulis prouincijs notificari, vt se pparēt ad indictionem soluendam. Bart.

II. Imp. Theodo. & Valentini. AA. Dario præfe. præto.

PArticulari delegationū notitia, ante indictionis exordiū singulis transmissa prouincijs, collationis modū a possessorib. multo ante pspectū, deuotionis solitæ, nō subitis calūnijs tua sublimitas faciat imputari: vt & prouincialib. subeundi dispēdij necessitas auferat: & officijs inferēdi dāna licētia denegetur. D. V. Kal. Sept. Apamiæ, Isidoro & Senator Côss.

TITVLVS XVIII.

DE SVPERINDICTO.

I. Imppp. Grat. Valent. & Theod. AAA. ad popul. [VV. CC.] & omnes rectores.

NIhil superindictorū nomine ad solas pfectura litteras quisquā prouincialis exsoluat, neq; vlli omino indictionis titulus et solennis immineat, nisi eū nostro cōfirmata iudicio, & imperialib. nexa pceptis, sedis amplissimæ depo- scat indictio, & cogat exactio. Dat. XVIII. Kal. Iul. Mediolani, Antonio & Syagrio Cons.

TITVLVS XIX.

DE EXACTORIBVS tributorum.

Exactores non debent exigere nisi eos qui in breuibus continētur, seu exactis a tabulario sibi datis. Bart.

I. Imp. Constantin. A.

DVcenarij & cētenarij, siue sexagenarij nō prius debēt aliquē ex debitorib. ꝯuenire, q̄ a tabulario ciuitatis noiatim breues accipiāt debitorū: quā q. dē exactionē sine oī fieri ꝯcussione oportet. D. Kal. Nouē. Treb. Cōst. A. IIII. & Licin. IIII. Côss.

Pro debitis publicis non debet quis poni in carcerib. nec nouitates aliquas pati in persona. Bars.

II. Idem A. ad populū.

NEmo carcerē, plūbatarūq; verbera, aut pōdera, aliaq; ab insolētia iudicū repta supplicia, in debitorū solutionib. vel a puersis vel ab iratis iudicibus expauescat. Carcer, pœnalium, carcer hominū noxiorum est, & officialium, & cum denota-

Dixit quæ tributa præstanda sunt, & a quibus: nunc qualiter & per quos exigantur. Accur.

Vcenarij. sic dicti, quia ducentos exigebant, vel quia ipsi tot erant numero, & sic sequentia expone. hi habent alia nomina, prout diuersificatur officium: vt infra de apo. pu. l. penult. & supra de iure fis. l. prohibitum. & l. super creandis. & publicani: vt ff. vi bo. rap. l. ij. §. si publicanus. & opinatores, vt infra eodem. l. missi.

Debitoribus. scilicet tributorum. ad quod supra de iure fis. l. prohibitum. & ff. de iure fis. l. aufertur. §. pen.

Tabulatio. ad cuius officium pertinet debitorum modum ingerere, & fideliter eorum nomina prouidere. vt j. eo. l. missi. & j. de nu me. & actu. l. ij. Et no. hic tributorū debitorem non debere conueniri antequā breues fiant a tabellione.

Concussione. vt id solum exigant, qd debent, & non vltra aliqua occasione: vt j. de lucris aduo. l. ij. li. xij. quod si fiat, præses audiat eum, qui se læsum dicat a dictis officialibus: vt eod. tit. l. j. & imponet forte pœnam criminis concussionis vel falsi: vt ff. de concus. l. ij. & facit j. l. proxi. & s. de fus. l. etiam. Accur.

NEmo. tributarius, aliàs fisci debitor.

Insolentia. id est duritia secundum quosdam. & facit supra de acti. & obli. l. negantes.

Pœnalium. id est hominum pœna dignorum: ne sit contra ff. de pœ. l. aut dānum. §. solent. vbi dicitur quod ad custodiendum non ad puniendum est carcer.

Officialium. id est iudicum. q. d. non priuatorum qui debent, sed officialium in officio exigendi modum excedentium, vt subijcit. & etiam in quadruplum exactio: vt j. de excu. mu. l. placet. & infra, de censi. l. peræquatores.

Exactionibus.

Ad Aelianum pconsulem Afri. cæ. l. 1. C. T. e. Cōt.

C. T. e. tit. l. j.

Nihil. Ad solas. id est ppter solas. Accur.

Amplissimæ. id est præfecti.

Indictio. ad quod infra de excu. mu. l. placet.

DE EXACTORIBVS TRIBVTORVM.

a Et cum donatione. aliàs condemnatione: & aliàs cū denotatione. Item ī. aliàs certiores: aliàs coercitiones. & est sensus: quia cum pœna iudicum eorum scilicet officialium, qui scilicet officiales contra hanc l. admiserant ponendo in carcerem tributarios: de officio quorum, scilicet officialium male gestorum, s. in vinculis do certiores esse debebunt, scilicet iudices eorum.

b Legem. non soluto tributa.

c Præsidem. qui facit exigi: vt infra eo. l. in fiscalibus.

d Solutores. id est tributarij: sic dicti, quia soluere debēt: & ibunt securi: nam timentes officiales pœnam inferendam a suis iudicibus non incarcerabunt. & ad hoc ī. de offi. rec. prou. l. omnes. & de spor. l. ij.

e Indulgentia. quia non incarcerabunt.

f Abutatur. quia non soluat, quod tamen facile fit.

g Custodia. capitur ergo vt arg. ff. ad leg. Iul. pec. sacrilegi. §. hu. quod est in debitore publico: vt ī. l. proxi. speciale. aliàs secus: vt not. C. qui bonis cedere possunt. l. j.

h Si quis. scilicet debitor.

i Omnem. non ergo p mensura debiti. & sic est contra in authenti. de exhi. §. si vero. Solu. speciale in fisco. Vel verius hic corrigitur. & facit infra de capt. & di. pigno. l. j. & ij. Accur.

l. 5. Cod. The. e.

k Suscepto. suscepit enim exsecutor obsequium, id est officium tributarij: quia soluit sibiipsi de proprietate rerū debitoris, quæ venduntur: vt infra de capt. & di. pigno. l. j.

l Præbita. exactori.

tione a eorū iudicū, quorum de officio certiores esse debebūt, q ꝯ hāc legē b admiserint. Securi iuxta p̄sidē c trāseant solutores. d vel certè si qs tā alien[9] ab humano sensu est, vt hac indulgētia e ad ꝯtumaciā abutat: f cōtineat apta & libera & in vsum hoīum instituta custodia g militari. Si qs h ī obdurata neqtia pmanebit, ad res ei[9] omnemq; i substantiā exactor accedat: solutionis obseqo cū substātiæ pprietate susce pto, k q̄a facultate pbita l oēs fore credim[9] pniores ad soluēda ea q̄ ad nostri vsum exercitus m p cōi salute pōscunt. D. Ka. Febr. Constātino. A. VII. & Cōstātio Cæs. Conss.

Qui debitorū captū eximit, ad id quod fisco & priuato debebatur, tenetur. Bart.

III. Imp. Constātius A. Nemesiano. V. P. Com. Larg.

Quotiēs qs & priuati debitor inuenit, & fisci: abrept[9] n ab vno officio teneat o ad vniuersi debiti solutionē. Qui eū abstulit, p coerceat † ac toti[9] summę exactionem i se suscipiat, q eūdē auellēdum subtrahemdumq; crediderit. q D. IIII. Id. Maij Nizibi, Amantio & Albino Conss.

Coarte tur vel.

Officiales tenenī ad soluēdum tributa, ne ipsis cessantib. ceteri onerentur. Bart.

IIII. Idem A. ad Eustathium. P. P. post alia.

Actores, ceteriq; r rei priuatæ nostræ, ad solutionē specierū s solēniū, debiti vigoris auctoritate cogant: ne puinciales rei priuatæ nostræ fatiget immanitas. t D. VIII. Id. Mar. PP. Rō. Limenio & Catullino Cōs.

Exactores debēt remitterē ad curiā ī scriptis, qd exactū ē, & qd nō, vt ex eorū scriptura officiū reddaī instructū. Bar.

V. Impp. Theo. Arcad. & Hono. AAA. Rufino. PP.

Apparitores u quoque in collatione auri p cepti fuerint officij sui adhibere seruitium: v titulorū debita, y x & collationū summas relationi suæ fide & adnotatiōe pscribāt: sitq; ex officialis y † instructione officiū z cōsciū, qd exactū, qdve platū a a esse videat: ne lōginq̄ itineris diuersitate susceptor b abduct[9], & curiæ suæ desit, & rei familiaris detrimēta sustineat. D. Prid. Id. Apri. Cōstantinop. Theodosio A. IIII. & Abūdātio Coss.

Ad petitionē exactoris cogiī p̄ses facere exactionem. Bart.

VI. Impp. Arcad. & Honor. AA. Theodoro. PP.

do, licet eū reddatur fisco, vt ff. de iur. fis. l. deferre. §. fin. hic autem in fraudem fisci. Item ibi pecuniam, hic personam. vt fiscus eum non inueniat. & facit ī. de adser. tol. l. iij. & in authenti. vt omnes obed. iudi. §. si igitur. Item no. hac l. minus habere fiscum, quàm priuatū: eū priuatus iuraret in litē. vt ff. ne qs eū qui in ius. l. si per album. §. j.

r Actores, ceterique. officiales subaudi. Py.

l. 6. Cod. The. eo.

s Specierum, per fiscum commodatarum.

t Immanitas. aliàs immunitas, & aliàs immanitas, i. nimietas, nā si isti officiales non soluerent, totum onus portarent prouinciales: quare in immensum fatigaretur. portatur. n. leuius quod a pluribus portatur: vt arg. in authe. de natu. in cu. de. in prin. & facit ī. de omni agro deser. l. omnium: & ī. de priui. do. Aug. l. ij. & ī. eo. l. fi. Et sic not. contra officiales communis Bononiæ vt soluant collectam sicut alij.

u Legendum immunitas.

l. 14. Co. The. e.

u Apparitores. Seruitium. s. vt seruiant suscepto ri accipiendo aurū a collatoribus, & portando susceptori: quales erant ducenarij: vt supra eodem. l. j.

v Aliàs officiali.

x Debita. quando debeat collator, vel pro ferinio exigitur: vt intra de cano. lar. l. j. & ij.

x Prolatum. prælatum.

y Ex officiali. id est appassitore prædicto. Accur.

z Officium. scilicet susceptorum. Accursius.

a Perlatum. id est, sponte datum, sed exactum per vim: vt supra eodem. l. iij. ad quod ff. de leg. j. l. fideicommissa. §. si rem.

m Exercit[9]. facit in auth. de mā. prin. §. neq; aūt ī fi.

n Quotiens. Abreptus. id est captus vel abreptus ab eo qui eum subtraxerat custodibus.

o Teneatur. scilicet & custodiatur: vt supra l. nomo. in ij. respon. Al.

p Abstulit. s. officio custodiendi. Al.

q Crediderit. & subtraxerit sic. ff. de rer. diui. l. fin. Sed vt non delinquere; qui exigit a debitore publico quod debet exigere; vt ff. ad leg. Iul. pe. l. peculat[9]. Sol. ibi non in fraudem fisci, sed pro suo commo-

b Susceptor. proprie, quasi dicat ideo per apparitores facit exactionem, ne &c. Alij dicunt susceptor, id est appasitor: qui ideo debet scribere quod accepit, ne &c. & secundum hoc detrimenta &c. quia de suo emendabit, de quo neicit reddere rationem, & facit intra, de susceptoribus & arcarijs. l. frumenta. & falsa, de apochis publicis. lege prima. & in authenti. de mandatis principum. §. coges. & de collatoribus. §. iubemus.

In fisca-

IN fiscalibus debitis, hoc est annonarijs ceterisq; titulis, [a] q ad arcā eminētissimę ꝑtinent ꝑfecturę: necnō in his debitis q̄ rōnale [b] vsurpat [c] officiū, rectores prouinciarū cōstringant: [d] & eos necessitas maneat [e] exigēdi, a qbus expectat auctoritas. Dat. VIII. Ka. Iun. Mediol. Honorio A. IIII. & Eutychiano Coss. VII. Iidem AA. Hadriano PP. [f]

MIssi opinatores, [f] [.i. exactores militaris annonę] cū delegatorijs [g] iudicibus, eorūque officiis insistāt, vt intra anni [h] metas id qd debet, accipiant. nihil his sit cū possessore [i] cōmune: cui [k] nō militem, [l] sed exactorē, [m] si sit obnoxius, cōuenit imminere. [n] Iudices [o] itaq; q ꝓuinciales passi fuerint opinatoribus delegari, [p] eiusdē quantitatis [q] duplex pœna retinebit: & apparitores ex quolibet officio [r] sniam deportationis excipiēt, si psemet exigendos [s] voluerint delegare militibus: [t] & curiales [v] tēporale manebit [x] exiliū, si eos quos solēniter exigēre cōsueuerunt, opinatoribus putauerint esse tradendos: cū [y] iudicē [z] oporteat inquirere [a] debitores, tabularios fideliter prouidere noīa [b] debitorum: & apparitores siue curiales, cōsuetudine [c] seruata regionū, cōuictis [d] debitorib' īminere, ut pceptis [e] cōgruis emolumētis opinatores īpleto anno [f] ad ꝓprios numeros [g] valeāt remeare. qui [h] si vltra annum ptracti fuerint: iudices [i] eorumque officia absq; vlla mora de ꝓprio cogant exoluere militib' [k] qd debet, [l] ipsis aduersus obnoxios repetitione seruata. [m] Quòd si ad nos aliqua de retētis [n] ab opinatoribus q̄rela puenerit, in duplū ab his ptinus exiget: vt partē debitā miles, reliquā fisc' accipiat. Iudicibus [o] quoq; eorūq; officijs eaten' subuenimus, vt i cōtumaces d̄bitores cuiuslibet dignitatis [p] auctoritatē suam

[a] IN fiscalibus. Titulis. certa sunt dispendia principis: & aliqui soluunt ad vnam, alij ad aliam expensam seu arcam: & aliæ arcæ erant apud præfectum, & aliæ apud procuratorem Cæsaris, ad quod infra de cano. lar. per totum. & illas hic vocat titulos.

[b] Rationale. idest procurator Cæsaris: vt supra, de mo. multa. l. ij.

[c] Vsurpat. [1] i. vtendo retinet. Et sic not. q hic ponit in bonā parte vsurpare: vt j. de agri. & censi. l. quemadmodum, circa fi. & s. de mo. multa. l. ij.

[d] Constringantur. exigere: vt j. de cano. lar. l. ij.

[e] Maneat. i. detineat. & facit. j. de coll. fun. pa. l. fi.

[f] MIssi opinatores. multa nomina habet exactor: vt no. s. l. j.

[g] Cum delegatorijs. s. literis. & sic iudicibus, est datiuus. vel dic q sit ablatiuus: quia præfectus delegat, i. mittit præsidibus: vt not. supra. titu. ij. l. ij. & in rub. illius titu.

[h] Anni. anno enim durabat officium exactoris: vt in authen. de col. §. iubemus nullum. & j. de suscep. l. neminem. & j. de exe cu & exacto. l. iij. intra quod tempus fieri debebat exactio. vt hic, & s. de anno. & tribu. l. o sistere.

[i] Possessore. i. tributario. qui pro possessionibus tributa debet dare. & dic commune, nec in exigendo: vt subijcit: nec commercium cum prouincialibus facit, vt j. de ero. mil. anno. l. opinatoribus.

[k] Cui. scilicet possessori.

[l] Militem. i. opinatorem, qui in hac militia militat.

[m] Exactorem. i. rectorem prouinciæ, ad cuius officiū pertinet tributa exigere: vt s. l. proxi.

[n] Imminere. idest vt soluat compellere. R. ad quod infra de cano. lar. l. ij.

[o] Iudices. id est præsides prouinciarum.

[p] Delegari. id est ab ipsis opinatoribus exigi vel compelli soluere.

[q] Quantitatis. quam opinatores a prouincialibus exigerunt.

[r] Officio. i. cuiuslibet officialis sit. Accur.

[s] Exigendos. i. quos ipsi debent exigere. vel exigendes, scilicet tributarios.

[t] Militibus. id est opinatoribus.

[v] Curiales. i. præsides curiæ. ad qd j. tit. j. l. j. in prin.

[x] Manebit. id est tenebit.

[y] Cum. reddit rationem quare puniuntur prædicti.

[z] Iudicem. idest præsidem loci.

[a] Inquirere. cognoscendo quid & quantum debet: & super hoc iudicare.

[b] Nomina. redigendo in scriptis: vt possit dare opinatorijs: vt supra. l. j.

[c] Consuetudine. & not. hic pro consuetudine.

[d] Conuictis. s. legitime, non per carcerē vel simili modo: vt supra l. nemo.

[e] Perceptis. per opinatores, qui accipiūt a iudicibus, qui exigunt cum suis officijs: vt in princ. huius l. Accur.

[f] Anno. intra quem debet solui: vt no. in prin. huius. l.

[g] Numeros. s. militum si forte de militibus erat opinator. Vel dic q numerus opinatorum erat in quaterno aliquo, qui ad diuersas prouincias mittebantur, vt faciunt Templarij.

[h] Qui. scilicet opinatores.

[i] Iudices. dicunt quidam: iudices, q misserunt opinatores, soluunt de suo. & fm hoc dic ptracti. i. venire distulerit. & dic obnoxios, scilicet opinatores. Vel dic iudices. id est præsides, & protracti, scilicet opinatores: & sic propriè: & obnoxios scilicet tributarios.

[k] Militibus. pro stipendijs, secundum primum modum. Vel militibus, id est opinatoribus secundum alium.

[l] Quod debetur. scilicet pro annona, vel tributo annonario.

[m] Seruata. actione neg. gest. vt ff. de neg. gest. l. ex facto. §. fi. vel conditione ex hac l. Accur.

[n] De retentis. id est si ex his quæ exegit. & militibus dare debuit, apud se retinuit. & secundum hoc dic opinatoribus, id est ab opinatoribus. & quod dicit miles. idest opinator pro militibus. Vel dic quod iudex aliqua retinuit, quæ non dedit opinatori, quæ in duplum dabit: vt mediam miles, i. opinator pro suo officio, & aliam fiscus secundum hos intellectus habeat. non obstat j. de cen. l. perequatores. vbi a prouincialibus indebitè fuit acceptū: & ita in quadruplū punit. Alij dicunt q ibi per vim: vt j. de excu. mu. l. placet. & secundum eos facit j. titu. j. l. j.

[o] Iudicibus. s. prouinciæ. Accur.

[p] Dignitatis. s. tributarius. ad quod s. vbi dec. con. l. j. & vbi sena. l. j. Et notant quidam hic, q officialis non dicit ius sua auctoritate, sed præsidis iussu. sic & dic auctoritatē, s. capiendo psonam: vt s. l. nemo. & in rebus, vt subijcit. & dicitur in eadem l. nemo. & dic

[1] Vsurpare quādoq; in bonā partē, quādoq; in malā capit: vt i cle, j. de deci. vbi per doct. Cardi.

Ex. l. 16. Cod. Th. eo. ti. Contius.

Exactoris officium erat annuum.

Consuetudo loci attenditur.

actores &c. id est officiales præsidis.

a Nominibus. qui nolunt soluere. Accur.

b SI diuina domus. i. nostra. vel Augustæ, ſm Bul. & Py. ſic ponitur, ſ. de quadri. præſcript. l. fi. & vbi cauſæ fiſca. vel diui. do. in rubri. Vel dic diuina domus, vt pro eccleſia ponatur: vt not. ǰ. ea. l. in fi. & facit. ǰ. de mu. pa. l. eadem. ter. & ſ. de iud. l. j.

Metrocomia quid ſit.

c Metrocomias. metron, menſura: come, villa: deinde metrocomia, i. villa menſurata, quæ dabatur metroicis: vt ſ. de iure fiſ. l. certa. in qua villa nec his do mibus, nec alijs licet emere: vt ǰ. non licet ha. me. l. j.

d Patrocinij. præſtandi tributario in fraudem publicarũ functionum: quo caſu non licet ei tenenere prædia ob cauſam patrocinij data, ſed confiſcantur. vt ǰ. vt nemo aſſu. patro. l. j. & ſic non præſtaret tributa, cũ non habeat rem, Accurſius.

e Emptionis. licitæ.

f Prior dominus. ſunt enim publicæ functiones, j. tributa & annonæ onera rerum: & ideo cum rebus ambulatoria, vt ff. de pu. l. imperatores. & ǰ de fun. pa. l. vniuerſi. & ǰ. de præ. & omni. rebus nauicu. l. ij. & ff. de eć. l. forma. ſicut ſeruitutes: vt ff. de ſeruit. ruſtic. prædio. l. viam. §. penult. & h.

g Poſſeſſiones. pro quibus tributa erãt ſoluenda.

h Vincti aliàs, vicinum aliàs, iuncti: aliàs, vicini.

i Aſſignentur. contra. ſ. de ſacroſanc. eccl. l. placet. ibi, nulla tranſlationum &c. Solu. ſecundum quoſdam, ibi de prædijs dedicatis Eucharistiæ: hic de alijs prædijs collatis eccleſiæ. ad quod ǰ. de fun. rei priua. l. vniuerſi. ſed ibi nõ dicit prædia auferri. Tu dic, quòd hic nõ dicit fieri translationẽ in alium, licet aſſignent ciuitati quaſi ad pignus. Vel verius, vt dixi, hic diuina domus non pro domo eccleſiæ ſed pro ipſa eccleſia ponitur.

exerãt. at ſi ipudẽter ſolutio differat: actores, procuratores, eorũq; pdia pſequãt: de eoſũquoq; noĩb[a] ad noſtrã ſcientiã relaturi. Da. III. Id. Iul. Med. Vincẽtio & Frauitta Coss.

Si dñs ĩperialis, vel eccl'a res tributarias licite emerit, & tributa ñ ſoluerit, ea res ei auferẽ: & ciuitati aſſignabitur, vt integra tributa ſoluãtur.

VIII. Impp. Leo & Anthemius AA. Nicoſtr. PP. Pars. l. j. infra li. XI. tit. LV. & titu. LIII.

SI diuina dom[b] aut qlibet alia cuiuſcunq; dignitatis atq; fortunę, re vera fundos extra metrocomias, [c] nõ patrocinij [d] grã, ſed emptionis [e] iure, vel quolibet alio titulo legitimo poſſederint, et nõ ipoſitas reipublicæ fũctiones agnouerint, quẽadmodũ prior dñs [f] depẽdebat: oibus modis poſſeſſiones [g] eorũ publico vĩdicenẽ: & curię eiuſdẽ ciuitatis, ſub qua vincti [h] ſunt, aſsignenẽ, [i] vt publicis cõmoditatibus circa tributarias fũctiões vndiq; nrã puiſiõe [k] videaẽ eſſe conſultũ. Dat. Kal. Septẽ. Anthem. A. II. Coss.

Deest hic Cõſtitutio Græca Anaſtaſii Imp. ad Anthemiũ P.P. Da. XII. al. Augu. CP. Pau. V.C. Coss Repetenda ex prætermiſſis infra.

TITVLVS XX.

DE SVPEREXACtionibus. [l]

Qui plus exigit, in duplũ exigit: & propter conſuetudinem capitaliter punitur. Bar.

I. Impp. Arca. & Hono. AA. Appollodoro Procons. Africæ. †

QVicqd vltra debitũ fuerit elicitũ a curialib[9], [m] vel cohortalibus, vel alijs exactoribus in duplũ [n] eruat: qđ prouincialibus reſtitui protinus oportebit. Si quis autẽ exactorum in ſuperexactionis crimine fuerit cõfutatus, [o] capitali piculo cupiditas eius amouenda atq; phibẽda eſt, ſi in iiſdẽ ſceleribus pſeueret. [p] Dat. Prid. Id. Mar. Stilichone & Aureliano Coss.

TITVLVS XXI.

DE CAPIENDIS & diſtrahendis pignoribus tributorum cauſa.

I. Imp. Conſtantinus. A. ad Afros.

REs eorũ qui fiſcalibus debitis p cõtumacia ſatisfacerẽ differũt, diſtrahanẽ: [q] cõparatoribus data ppetua firmitate poſsidẽdi. [r] D. XV. K. Iu. Serdicę, Cõſtãtino Cęſa. V. & Maximo Coss.

II. Impp. Conſtantinus & Conſtans AA. Reſtituto præſidi Sardiniæ.

SAtis [s] ſit debitorem annorũ ad ſoluẽdi neceſsitatẽ captione pignorũ cõueniri. D. VIII. Id. Dec. Theſſalonicæ, Cõſtã tio. VI. & Cõſtã. III. Coss.

TITVLVS XXII.

DE APOCHIS PVblicis, [t] & de deſcriptionibus curialibus. & de diſtributionibus ciuilibus. †

SAtisq. d. non. incarcereẽ: ſed nã; vt ſ. tit. ij. l. ij. itẽ & vẽdẽẽ

k Prouiſione. alias, prouiſione: & alias promiſſione. & dic ſcilicet quæ eſt in hac lege.

l DE SVPEREXACTIONIBVS.

Vltra quàm debetur: ne iſte titu. vel ſuperior de ſuperinducto ſit ſuperfluus.

QVicqd. A curialibus. actiue.

n In duplũ. immo in quadruplum: vt ǰ. de execu. mu. l. placet. & de cẽſi. l. peræquatore. quæ ſunt contra. Sol. illa de rigore: hæc de æquitate. vel hæc ſm illas vt hoc duplũ aliud ſit quod pſtatur prouincialibus, aliud quod fiſco: vt ſ. de adſer. tol. l. iij. Py. vel verius refert per viam vt ibi. an nõ: vt hic, & ff. de pub. l. licitatio § quod illicitè. & ſupra. de infam. le. ij. vel hic habebat mandatũ de exigendo: & ideo in duplũ puniẽ: ibi ſua autoritate, & ideo in quadruplum.

† Co. Th. li. ij. ti. 8. l. 1. & 1. eo. utm.

o Confutatus. id eſt conuictus. & ſic ciuilis non tollit criminalem: vt & ſupra quan. ciui. actio præ. cri. l. vna.

Ciuilis actio criminalem nõ tollit.

p Perſeueret. ſæpius faciendo, ad quod ff. de pœ. l. capitaliũ. §. ſolent. & §. graſſatores. & ſ. de epiſ. au. l. iij. in fi. aliàs ſi ſemel tunc extrao. vt l. licitatio. §. qđ illicitè. ff. de pu.

r Cõcor. de pœni. L. di. 5. ca. r. poſt prin. ibi, conſideret quãtũ perſeuerauerit cum glo. ſuper verbo, perſeuerauerit.

DE CAPIENDIS & diſtrahẽdis pignoribus tributorũ cauſa.

q REs eorũ. Diſtrahãtur. poſt duos menſes à die captionis: vt ff. de re iudi. l. debitoribus. Al. Item ſeruatis ſolennitatibus, quas dixi. ſ. de fide inſtr. & iur. ha. fiſc. l. j.

r Poſſidendi. etiã ſi res fuerit minoris: vt ſ. de iure ha. fiſc. l. quæcunque. in fi. & ſa. ǰ. de debi. ciui. l. fi. in Accur.

t In. Co. Th. additur, & de quadrimẽſtruis breuibus. li. xj. tit. xxv. & hic forte addi debuit.

s tñ bene capiẽ p pſo pignora: vt ſ. l. pxi.

a DE APOCHIS PVBLICIS, &c.

Apocha

Apocha soluenti datur; antapocha suscipienti: vt supra, de fide instrumento. l. plures. & ī. qui poten. in pig. ha. l. penul. Et not. q alias est, curialium alias cu rialibus: & expones. l. j. Item aliàs est distributionibus ciuilibus, aliàs deest.

Et sic no. non sufficere testes: vt ff. de proba. l. cēsus. & sic duæ scripturæ ad minus sunt necessariæ: vna de impositione: vt hic, & in authent. de col. §. pro fiscalib⁹. alia de solutione, quæ fit susceptori à curiali: vt hic, & j̄. de col. fun. pa. l. placuit. & in authenti. de mand. princi. §. coges. fit & & tertia quam facit curialis minor cum recipit: vt s̄. de exac. tri. l. apparitores. — Testes aliquádo ad probád. non sufficiunt.

Aestimum non ante sumit effectum, quàm p̄sidib. intimetur, & p eos recipiaē. Item susceptio. seu thesaura. debēt de suscep. facere cautio. solennē: & exactores prouinciales debēt singulis quatuor mēsibus rationem suæ exactionis trāsmittere, & quod ex causa lucratiua acceperint scribere. *Bartolus.*

I. Impp. Honorius & Theodo. AA. Anthemio p̄fecto prętorio.

AD inferiorū a curialium releuandas fortunas, & impreisionē potentiū & itidē curialiū b cohibendam placuit, vt descriptiones, c si quę per singulos ordines cogentibus diuersis negotijs agitentur, non sumant ante principium, quàm apud acta prouinciarum rectoribus intimentur, & ex eorum fuerint receptę sententijs. Sed & aurum quod ex huiuscemodi cōtributione d redigiē, ita debet susceptori aurario e consignari, vt securitatibus f nomē inferentis, g dies, cōsul, mensis, causa, & summa comprehendantur; quò h & descriptionis ęquitas illustreē, & descriptio i documentis euidentibus fulciatur. k hoc etiam obseruando vt in quadrimestribus l † quoque breuibus qui ad eccellentiæ tuæ officium solenniter diriguntur, celebratę m descriptionis dispunctio n † societur: vt omnes o vestræ potestatis scientiam † formidantes, nihil ad releuationem locupletum, atq; inopum p perniciem audeāt pertentare. Quod q & túc optimum est custodiri, cùm lucratiuæ facultates ex bonis curialium [curiæ] obuenerint: vt & inopes r & locupletes fructu prouisionis simili s potiantur, Quam dispositionem t siquis iudicū, numerariorū, u vel curialiū mutilandā x esse crediderit, interminationi quam nostra y sedes

a AD inferiorū. qui tributa accipiunt & inferūt maioribus, qui maiores accepisse negant: & sic forma, id est substantia inferiorum grauatur in duplo: vt supra de exactio. tribu. lege, missi.

b Curialium. potentes & curiales pro eodem ponit. & est aliàs idem: aliàs eorundem. Accursius.

c Descriptiones. scilicet bonorum. quæ vocantur æstimi: quas faciunt principes cogentibus diuersis negotijs. vnde illud: Exijt edictum a cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis. & secundum hoc quod subijcit, p singulos ordines, dic, id est per homines magnos & paruos. omnes enim debent soluere: s̄. de anno. & tribu. l. in fraudem. & pro hoc est in auth. de col. circa princ. & quod statim hic subijcit. Alij dicunt descriptiones, id est scripturæ. quæ sunt de solutionibus quæ fiunt de manu in manum. & hoc dicit per singulos ordines q vocantur apochæ, q debent insinuari apud præsidem: aliàs non valerent: vt donatio vltra legitimam summam: vt s̄. de do. l. sancimus.

Luc. 2.

Tributa soluere omnes coguntur.

d Contributione. id est tributorum solutione.

e Aurario. qui & ipse est curialis seu officialis de maioribus. & ad hoc respicit principium huius l.

f Securitatibus. i. apochis. quæ ad securitatem soluētiū fiunt ad quod j̄. de col. fun. pa. l. placuit.

g Inferentis. i. soluētis curialis, vel. i. etiā tributarij, q soluit curiali. ad quod j̄. de sus. l. susceptores p̄sentibus. Item ad hoc quod dicit de die, facit ff. de ac. l. libellorum. Item ad eām facit ff. de excep. do. l. ij. § j. & de transl. l. cum hi. §. in causa. & s̄. man. l. per diuersas. debet. n. inseri in dictio. & nomen Imperatoris: vt in auth. vt p̄. no. imp. co. v. Itē subscribit notarius licet eius subscriptio sola non sufficiat: vt s̄. de cōue. fi. deb. l. ij.

h Quo. pro vt. vel quo. s. facto. & quod subijcit, descriptionis. i. qualiter & q fuit imposita collecta, seu descriptio secundum primam. Accur.

i Descriptio. alias descriptus. scilicet tributarius, vel curialis inferior. aliàs descriptio. aliàs descriptis.

k Fulciatur. scilicet æquitas descriptionis. Accur.

l In quadrimestribus. mos erat, vt fidelis expensarū notitia quaternis siue quatuor mensibus comprehensa adscrinia publica dirigereē per palatinos scilicet susceptores aurarios, vel alios: vt totius erroris demersa caligine publici ratiocinij posset claritas apparere: vt s̄. de offi. co. sacra. lar. l. j. & facit j̄. tit. j. l. pe. in fi. erant & alij, quadrimestres breues, qui in scrinio laterculi mittebantur à magistro offi. vt supra de offi. ma. offi. l. j. & fi.

† Quadrimestruum.

m Celebratæ. idest sollenniter impositę & exactæ. & susceptori assignatæ.

n Dispositio. aliàs dispō aš dispūctio. i. datorū & acceptorū collatio: vt ff. de verbo. sig. l. cognoscere i prl.

Rectè sic: nec legendum est dispositio.

o Vt omnes. scilicet officiales.

† Alias, sententijs.

p Inopum. nam videbis quantum cuilibet impositum sit, & ab eo exactum, & an susceptor habuerit totum exactum. Accur.

q Quod. s. vt describatur breuibus, puta si curialis donabat bona sua alicui. nam quarta dabatur curiæ: vt j̄. de imponenda lucra. descri. l. vnica. & j̄. qū & quib. quar. pars debetur. l. ij. nisi ecclesiæ donaret: vt s̄. de sacrosan. eccle. l. pen. hoc quidem lucrum curiæ obuenisse poneretur in breuibus expensarum & introitorū.

r Inopes. nō ad proxima sed ad superius dictum refertur. vel dic ad proxima: quia si talia lucra celarentur, posset abscondi quod potentiores deberent soluere: & sic soli minores grauarentur. Et not. æqualiter pauperes & diuites secundum quantitatem patrimonij pati collectas, non secūdum munus personarū ad qd̄ s̄. ea. l. & j̄. de cen. l. j. & supra de exacto. tri. l. actores.

Collectæ diuitibus & pauperibus secundum facultates sunt exigendæ.

s Simili. aliàs simili, aliàs simillimè.

t Dispositionem. suprà dictam.

u Numerariorum. qui hodie tabularij dicuntur. vt infra. de nume. l. j.

x Mutilandam. idest non obseruandam dispositionem supradictam.

y Nostra. si habes vestra. Præfecto loquitur.

Semel

a Semel. De refusione, a refundo, dis: secundum P.
b Emissam, ab his qui faciendi hoc ius habent, nō alio: vt j. de sol. debi. ci. l. j. & s. de qua. præscr. l. ij. §. fi. & solenniter: vt s. l. proxi. & facit ff. de pœn. l. diui fratres. & C. sen. resc. non pos. l. j. & j. de susc. l. securitates.
c Refricari. nisi fuerit gratiosa. s. de trāsac. l. præses. & not. s. de an. & tri. l. iij.
d Præceptionis. huius leg.
e Lætari. sic & qui fuit tutor a cura excusatur: vt s. de exc. tu. l. curator. P. Item hoc nisi alij nō sint idonei ad dicta munera: vt ff. de mune. & honorib. l. honor. §. fin. sed ibi in personali: & idem in patrimoniali: vt s. not. de superindicto. Itē facit s. l. fi.
a Qvicunque de prouincialibus. sit, subaudi.
b Posthac. id est post hanc legem.
c Ab eo passiuè.
d Sibi. s. præsenti conuentioni, secundum M.
e Annorum. s. proximorum. R.
f Superiorum. præsumptio de præterito ad plus præteritum, vel de præsenti ad præteritum. habes s. de adul. l. si qui. Item q̃ præsumatur solutio, est sic ff. de proba. l. si chirographum.
g Optio. masculinè: quia optatum percipit.
h Actuarius. aliàs astuarius: quia cum astu & calliditate & instantia extorquet. P aliàs actuarius, qa aliquid in exigendis tributis agit. sunt enim hæc nomina exactorum.
i Cautionem. qua promisit tributa præteriti anni, vel qua confessus est se ea debere: quæ antapocha dicitur. vel quia tantum præteritorū dicit hunc recepisse. Accursius.
k Gestorum. i. probatione testium coram gestis, i. in actis receptorum, quod præteritorum annorum nomine debeatur.

fum quo non opponitur exceptio non nu. pe. licet nō sit numerata. & casus alios habes s. de non nume. pe. l. in contractibus. §. sed quoniam. & dic vt ibi. Item fa cit s. eodem. l. semel. & de quadri. præsc. l. j. §. fina. & infra de susce. l. securitates.

Non numerata pecunia nō semp opponit.

statuerit, subiacebit. Dat. VII. Kal. Septēb. CP. Varana Coss.

Qui habet instrumentum solutionis, seu securitatis solenniter factum, non debet amplius molestari. Barto.

II. Impp. The. & Valēt. AA. Celeri. PC. Africæ.

Semel securitatē de refusiōe [a] munerū emissā, [b] alio iudice nō liceat refricari. [c] & ideo spectabilitas tua saluberrimę ac iustissimę p̄ceptionis [d] formā secuta prohibebit in posterū eos ad discussionē transacti muneris cōstringi, quos claruit accepta securitatis p̄speritate lætari. [e] Dat. V. Kalen. Maij Rauennæ post Cōs. Felicis & Tauri.

Qui ostendit se tribus proximis annis soluisse, retro soluisse præsumitur, nisi contrariū probetur, Bartolus.

III. Imp. Martia. A. Cōstantino Præf. Prætorio.

Qvicunq; de prouincialibus [a] & collatoribus, decurso posthac [b] quātolibet annorū numero, cū probatio aliqua ab eo [c] tributarię solutionis exposcit, si triū cohærētiū sibi [d] annorū [e] apochas securitatesq; p̄tulerit: superiorum [f] tēporū apochas nō cogat ostēdere, neq; de p̄terito ad illationē functiōis tributarię coerceat: nisi fortè aut curialis, aut qcunq; apparitor, vel optio, [g] vel actuarius, [h] vel qlibet publici debiti exactor siue compulsor possessorum vel collatorum habuerit cautionē: [i] aut id quod reposcit, deberi sibi manifesta gestorum [k] assertione patefecerit. Dat. XV. Kalen. Aug. Varrone & Ioanne Coss.

IIII. Imp. Iustinia. A.

Securitatibus q̃ publicarū functionum gr̄a, siue insolidū siue ex parte solutę ēe cōscribunē, [a] nullā exceptionē n̄ numeratę pecunię penitus opponi cōcedimus. Dat. Kal. Iul. CP. Iusti. A. II. Cos.

TITVLVS XXIII. DE CANON. largitionalium titulorum.

Quod particulares exactores exigunt, debet dari thesaurario qui est in illa prouincia, vt totum simul deuoluatur ad fiscum. Barto.

I. Impp Grat. Valent. & Theodos. AAA. Iuliano.

Omnē sūmā [a] auri, vel argēti, & reliquarū spērū q̃ sacris largitionibus [b] ex more [c] pēdunē, statim vt exactio fuerit celebrata, ad thesauros vniuscuiusque p̄uinciæ, [d] vel ad proximos [e] referri sub obsignatione tabularij [f] cæterorumq; quos sollicitos [g] esse debere p̄cedentia iussa decreuerunt, & thesaurorum p̄positis consignari [h] p̄cipimus: vt exinde [i] ad sacrū comitatū [k] integer omnium titu-

t DE CANONE largitionalium titulorum.

Largitionaliū. i. de regulari præstatione. largitiones enim ea dicuntur, quę pro uinciales fisco largiūtur & dependent. & dicuntur tituli: qa specialibus titulis, id est, literis breuibusque chartis leguntur: vt supra de conue. fi. de. l. fi. & s. de an. & tri. l. iij.

a Omnem summam. id est tributum, quod pro auro & argento præstatur: quod dic vt j. de ær. precio quod thes. inferē. l. j. Vel dic summam auri quæ pro tributo præstatur, & pro reliquis speciebus, vt quadragesimas vel quinquagesimas, vt j. de susce. l. modios.
b Sacris largitionibus, ab latiuè, vel datiuè.
c Ex more. s. illius legis, modios.
d Prouinciæ. si vnds tantum ibi sit thesaurus, aliàs ad proxi. vt subijcit. Vel dic, si prouincia sua non habet, tunc ad proximos: vt supra. de an. & tri. l. pro locis. & facit j. de sus. l. diu. & facit j. de aut. pu. persc. l. j. & s. de offi. com. sacr. lar. l. j. Accursius.
e Ad proximos. id est proximæ prouinciæ, si ille de illa prouincia decessit.
f Tabularij. q sunt cum susceptore: vt infra de susc. l. duos & de nume. & actu. l. In prouincijs.
g Solicitos. s. p̄sides & opinatores & alios: vt s. de exact. tri. l. missi.
h Consignari. scd̄m solennitatem quam habes. s. de apo. pu. l. ij.
i Exinde. id est his secutis quæ dicta sunt.
k Comitatum. i. ad comitem rerum priuatarum.

t Cōcor. cap. j. cū glo. super verbo vlti mo. extra de causa pos. & proprie. vbi dicit q̃ vltima tēpora p̄scriptionis spectāda sunt.

f Menna PP. est. n. pars. l. in cōtractibus. s. de non numerata pecunia. §. sed quonia. Contius.

Exceptio non nu-

a Securitatibus. Conscribuntur. a procuratore fisci, vel alio qui habet ius exigendi. Et nota. hanc l. ca-

Numerus.

lorū numer⁹ a dirigat. D. Kal. Aug. Merobaude. II. & Saturnino Coss.

Susceptorib. ad puinciā missis nō debet pmitti vt p seipsos exigāt: sed indices ordinarij exigere debēt: quod si pmiserint, punientur. Bar.

II. Impp. Hono. & The. AA. Anthemio PP. †

NEq; sacrarū vel priuatarū b largitionū palatina officia, c ex qua cunq; cā, d vel ex quocū que titulo fiscalis debiti, cum ad puinciā mittunt, possessores p se audeant côuenire, e siue id ex ṗterito reliquū trahat, siue ṗsentis tpis tributa f solui côueniat: sed rectores puinciarum frequenter adeundo cômoneāt, g eorumq; h officijs i incumbāt. k Quòd si rector puinciæ iminētē sibi memoratoratorum declinare molestiā q̄ret, vel qualibet alia rōe palatinis ijsdē l ppria auctoritate publicæ exactionis pmiserit curā: tā ipse, q̄ officiūm eius m vicena auri pōdo fisco dependāt. n Dat. VII. Id. Decemb. CP. Basso & Philippo Coss.

Notarij cameræ nō grauanē ad munera q̄ psonæ laborē iniūgūt: & q eos grauauerint punienē: & p officiū iudicis superioris defendeni. Bar.

III. Impp. Leo & Anthemius AA. Heliodo. Com. sacrarum largitionum.

PRæcepit nostra serenitas, neq; veloci cursui, o neq; alij ṗter inueteratā côsuetudinē grauamini subiacere chartularios q de p cohortalibus officijs vniuscuiusq; prouinciæ largitionales q titulos retractare, r constituunt: cum idē & amplissima ṗfectura disposuisse phibeat: vt his necessitātib. liberati, fideliter largitionales titulos valeāt retractare. Quòd si aliquo tpe nostra iussio s temerario ausu ex aliqua fuerit parte violata: t tā rector puinciæ, q̄ apparitor eius xxx. lib. auri côdēnatione plectenē. Insup virum spectabilē comitem Oriētis, eiusq; officium, licētiā hēre conatus v nefarios inhibēdi tā moderatorū, q̄ cohortalis officij cum de hac re admoniti fuerint a palatinis: eādē pœnā formidātib. si nō oib⁹ modis pietatis nostræ decreta congruum mereantur effectum.

Electio & defensio susceptoris spectāt ad pcōsulē & ṗfectū, nō tn̄ ad præsidem. Bart.

Illud ēt gñali x forma sancimus, vt in oib⁹ puincijs tā noīatio specialium susceptorum largitionalium titulorum, y q̄ defensio tractatorū, a non tm̄ p viros clarissimos moderatores prouinciarum, sed ēt p viros spectabiles pcōsules, & ṗfectum Augustalē, ac laudabiles vicarios vnà cum eorum officijs, admonentibus semp, necnō imminentib. palatinis pcu rei, puidentib. a vt post nominationē ēt specialium susceptorum largitionalium titulorum, nulla b minuendæ exactionis ad sacrū ptinentis ærariū, aut trāsferēdi ad arcarios, c aut quoslibet alios extraneos titulos, rectorib. puinciarum, aut eorum officijs, seu ēt d curialib. licētia pmittat: quadrimēstruis breuib. p idoneum tractatorē e eorundē titulorum, sup cômendādis ratiocinijs publicis, periculo rectorum puinciarum ad sacratissimā vrbē trāsmittēdis. nā quacunq; f ex parte, quā iussit nr̄a trāqllitas, si min⁹ fuerit pcuratū, pœna superi⁹ designata, tā ipsi iudices, q̄ eorū officia se nouerint esse plectēda, g Dat. VIII. Kal. Aug. Constātinop. Anthemio A. II. Consule.

a Numerus. id est omnis exactio p titulos. i. breues facta, vt in titulo notaui.

b Neque sacrarum vel priuatarum. pro eisdē. vel dic sacrarum, id est fiscalium, vel priuatarū. s. sui patrimonij. & dic neque hęc officia. i. nedū alij, qui mandatum non habent.

Ex Co. th. 11. 7. 17.

c Officia. i. officia quæ congruunt palatinis.

d Causa. s. debiti. quod est j.

e Conuenire. vt & j. de exa. trib. l. missi. vbi dicunē hi palatini opinatores: vt j. de officio recto. prouinciæ. l. nullum.

f Tributa. aliàs tributis, aliàs tributa.

g Commoneant. & vt exigant a subditis & ei soluant.

h Eorum. scilicet præsidium.

i Officijs. i. officialibus memoratorū exactorum.

k Incumbant. isti exactores. Accur.

l Iisdem. palatinis.

m Officium eius. scilicet præsidis. i. officiales.

n Dependant. id est. soluant.

o PRæcepit. Cursui. mun⁹ est, de quo habes j. de cu. pu. l. cursum.

p Qui de. No. q dicunē chartularij.

q Largitionales. hoc expone vt in tit.

r Retractare. id est perfectè tractare, vt sunt notarij.

s Iussio. s. ista.

t Violata. quia & cogunē ad aliquod grauamen vltra consuetudinem veterē.

v Conatus. i. si aliquis velles cogere chartularios, inhibeatur a comite Orientis.

x Generali. i. hac l. quæ generalis est.

y Susceptorum largitio titulorum. no. susceptorem eligi a præside, cum consilio aliorum tamen: vt j. de susc. & & arca. l. exactores.

z Tractatorum. i. notatorium prædictorum, qui a grauaminib. defendi debent. & accipe hic p curetur, quod est j.

a Prouidentibus. istis officialibus.

b Nulla. licentia permittatur. quod est j. & quod dicit minuendæ, facit. s. de anno. & trib. l. omnes pene. & s. de transa. l. præses. Item quod dicit transferendi, facit j. de susce. l. duos.

c Ad arcarios. i. alios officiales. A.

d Seu etiam. mihi plus placuisset, vel etiam.

e Tractatorem. id est notariū. sic enim dicitur supra de off. co. sac. lar. l. j. & facit s. de apo. pub. l. j. & quod ibi no.

f Nam quacunq;. construe. nam si minus fuerit procuratio. i. si minus fuerit procuratum quacúque ex parte, quam iusserit, &c.

g Plectenda. s. officia.

Præcip

a Praecipimus. Delegatio. i. litera delegatiua in qua continetur quod princeps mittit praesidibus vt exigāt collectas suas.
b Quotannis. id est singulis annis in Septembri & Octobri, quā mittitur praefectus pręsidib. vt subiectis nuncient vt se ad soluendum parent: vt supra de indic. l. ij. & in Authē. de col. § prin. coll. ix.
c Minus. q̄ soliti sunt praestare.
d Titulos. accipe procurari: & repete, praecipimus. & dic aut, pro & quoquo modo &c.
e Procedere. subaudi, procurari. & etiam subaudi, praecipimus.
f Consuetudo. sm consuetudinem vectigalia scilicet personis pro rebus iniuncta sunt praestanda: vt ff. de pub. l. si publicanus. §. fi. quia illi magis scire possunt, q̄ praefectus: ideo puniunt᷑. & facit j. de suscep. l. j.

Cōsuetudo regionis in vectigalib. attendenda est.

† Totum hoc, om. lar. titu. exactionē vacat.

NE OPERAE A collatorib. &c.

g A collatoribus. id est his qui soluūt alia tributa facta. Accursius.

h Perarū. illicite. prouinciales ergo qui tributa praestant, ad operas aliquas non tenentur. nam nec balnea praesidibus succendere sunt compellendi: vt s. ne tribu. laua. pręs. l. j. nec bestias eorū cōmodare: vt j. ne rust. ad vllū officium. l. ij nec hospitium: vt j. de meta. l. deuotū. nec salgamū: vt j. de salga. nō prae. l. ij. nec ad angariā vel parangariā: vt in Auth. de man. prin. §. illud. coll. iij. & de coll. § ad hoc. coll. ix. nisi in aduentu principis: vt s. de sacrosan. eccle. l. neminem. & nisi [illegible] de. j. l. 6.

† Cod. The. eod. tit. l. 1.

Si literę iudicis aliquid vltra veterem cōsuetudinem continentes, praesumuntur erroneę: nec eis est credendum. Bar.

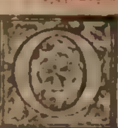
IIII. Iidem AA. Heliodoro Com. S. L.

Praecipimus, vt si forte delegatio [a] q̄ ab amplissima praefectura ī diuersas prouincias ex more quotānis [b] emittitur, minus [c] contineat oēs largitionales titulos, [d] aut quoquo mō exactio eorū debet procedere, [e] nihilominus cōpetētem exactionem eorū a viris spectabilib. tā procōsulib. q̄ vicarijs, & viro spectabili comite Orientis, & praefecto Augustali, necnō & rectorib. prouinciarum, eorumq; officijs & curialibus (oīum largitionaliū titulorū exactionē †) procurari, vicenarū librarū auri cōdēnationē prae oculis habentib. si qd minus exactum vel illatum fuerit sacro ęrario, q̄ prisca & inueterata cōsuetudo [f] sacris largitionib. inferri constituit. D. Kal. Iul. Cōstantinop. Anthemio. II. Cons.

TITVLVS XXIIII.

NE OPERAE A COLlatoribus [g] exigātur.

I. Imppp. Valentin. Valens & Grati. AAA. ad Viuentium PP. †

Operarū [h] pbitionē, q̄ illicitē [h] a prouincialibus hactenus expetita est, synceritas tua i cessare percipiat. D. X. Kal. Mar. Treu. Valentiniano N. B. P. & Victore Coss.

TITVLVS XXV.

DE IMMVNITATE nemini concedenda.

Qui falsum instrumentū immunitatis conscripserit, igne est comburendus: & omnes ad solutionem canonis sunt vrgendi. Bart.

I. Imppp. Grat. Valent. & Theodo. AAA. ad populum. †

His nostrae serenitatis edictis, ciuitatū tabularijs erit flāma suppliciū, [k] si cuius quā [l] fraude, ambitu, ptāte, iniustā cuiuspiā profiteanᷣ [m] imunitatē: ac nō sm pcedentē definitionē [n] oēs oīno, abolita specialiū imunitatum gratia, necessitas tributariae functionis firmata [o] cēsitorū peraequatorūque prouincialiū iudicū peraequatione ↄstrinxerint. [p] D. III. No. Martias. Mediol. Merobau. II. & Saturnino Coss.

Munitio viarum & aggerum debet fieri expensis pro quantitate patrimonij possessorum. Bar.

II. Impp. Honor. & Theo. AA. Anthemio PP.

Per Bithyniā caeterasque prouincias possessores in reparatione publici aggeris, [q] & caeteris hmōi munerib. [r] pro iugerū numero [s] vel capitū [t] q̄ possidere noscūtur, dare cogantᷣ. † Da. VII. Kal. Nouēb. Cōstantinop. Honorio VIII. & Theodos. V. Coss.

TITVLVS XXVI.

DE CONDITIS [v] IN publicis horreis.

Non debet tangi de frugibus nouis donec consumātur antiqui. Item licitum est commisceri fructus corruptos cum incorruptis: & ad praedicta per superiorem officialis sufficiens deputari. Bar.

i Tūc praefecto loquitur: vt patet ex suprascriptione.

DE IMMVNITAte nemi. &c.

k His. Supplicia. No. flāmā supplicium officialis, si alicuius profiteatur immunitatem. sic s. de sal. mo. l. ij.
l Cuiusquam. scilicet tributarij.
m Profiteanᷣ. scribendo aliquem immunem sua auctoritate: nec prodest immunitas talis: vt j. de cen. l. j. & s. de an. & trib. l. in fraudem. & s. de decu. l. vacuatus. & j. de agri. & cē si. l. immunitates.
n Definitionem. quae est vt omnes soluant: vt s. de an. & tri. l. iiij. & de ope. pu. l. omnes. in fin. & de vect. & cōmis. l. omnium. & s. de indicti. l. j. & C. sine cen. vel re. l. ii.
o Firmata. quidā libri habent, necessitatem tributoriae functionis, & firmata cēsitorū prouincialiū iudicum. Accur.
p Peraequatione cōstrinxerint. s. tributarij. sed in lib. Azon. est necessitas ↄstrinxerit: & cēsitorū peraequatorū. & deest, prouincialium iudicum. Accur.
q Per Bithyniā. Aggeris. s. fluminis impetum: vt s. de allu. l. j. Accur.
r Huiusmodi muneribus. vt in vallis ciuitatū faciendis, & ad portus & vias: vt s. de ope. pu. l. ad portus. & l. omnes. & j. de priui. do. augu. lib. abhic.
s Numero. quib. inspectis imponitur patrimonij munus personae, s. pro reb. vt s. de an. & trib. l. ij. & l. pro locis. & aliud pro ipsis reb. vt j. de suscep. l. modios.
t Capitū. id est animalium.
v De conditis. &c. Id est

† Co. Th. li. 13. tit. 10. l. vi. pars l. ix. j. de agricolis. Cōtius.

† Peraequatorūque peraequatione ↄstrinxerit.

† Astringantᷣ. vet. meus manu scrip. Contius.

Id est repositis & condo, dis.

† Ex Co. Th. li. xj. u. xiiij. l. j. §. ante omnia.

a Mnia etiam corrupta. vt infra hac l.
b Expendi. vel dando militibus, vel vēdendo.
c Ad frumentum. scilicet nouum.
d Vetera. scilicet frumenta.
e Querela. scilicet militum. & aliorum quibus præstatur expensa. Al. Vel dic querela distrahentis in damno scilicet fisci. multum enim quis conqueritur quando rem suam malè distrahit. Py. Vel querela maxima: ad quod. ff. ne quid in flu. pu. l. j. §. sunt qui. Accur.

† Alias, eidē noua portio misceat &c.

f Ex noua portione. i. ex nouo frumēto. Accur.
g Vel. ta. Quæ volebitur immiscendo nouum frumētū cū veteri corrupto.
h Negotium. scilicet frumentum accipiendum: & expendendum & custodiendum, vt subijcit.
i Mentis. aliàs pro integritate mentis: & aliàs pro integratis meritis & facit j. de decurio. l. cum qui. Accur.
k Metiatur. cum vendit vel dat.
l Condito. s. quando totum quod est in horreo, vni vēdit.
m Cvm ad quālibet vrbem mansionemve. in qua sunt horrea publi. & loquitur præsidi. vt ex superscriptione patet.

† In manuscrip. desiderātur. Contius,

n Inspicere. ad qd ff. de offic. procon. l. si in aliquam. Accu.
o Per incuriam. i. negligentiam.
p Sartorum. ad qd §. de vsufru. l. cum & ff. ad leg. Iul. repe. l. lex Iulia repetundarum. §. j. & de off. præsi. l. præses.
q Infecta. i. corrupta. vt & alias res nudatæ deteriorantur: vt ff. ad l. Rhod. de iac. l. nauis. §. cum autem.

I. Impp. Valēti. & Valēs AA. ad Volusianū P.V. †

Mnia a q̄ in horreis habent, expēdi b volumus ita vt nō prius ad frumētū c extēdat expensa, qd̄ sub pfectura tua vrbis horreis infert, q̄ vetera d cōdita fuerint erogata. & si fortè vetustate spēs ita corrupta est, vt p semet erogari sine q̄rela e nō possit: eidē † ex noua portiōe f misceat, cui° adiectiōe corruptio velata g dānū fisco nō faciat. Ad istud aūt negotiū h arbitratu ac iudicio tuo nobilis, prudēs, fidelis, optimè sibi cōscius, p integritate mētis i apponat custos ac mēsor: qui frumēta modio metiat, k vel iustis æstimatiōib° colligat quāta habeant i cōdito. l Da. VI. Id. April. Diuo Iouiano, & Varroniano. Coss.

Rectores debent p seipsos inspicere domos & horrea publica: ne ex pluuia corrumpantur publica frumenta. Bart.

II. Iidē AA. Anthē psidi.

Cvm ad quālibet vrbē māsionē ve m acces seris, ptinus horrea īspicere n te volumus vt deuotissimis militibus deputatæ † & incorruptę spēs p beant. Nā si p in curiā o officij grauitatis tuę, sartorū p tectorū neglecta pcuratiōe, aliqua pluuijs infecta q pierint, ad damnū tuū r referent. Dat. VIII. Kal. Septē. Arelate, Iouiāo & Varroniano Co.

Species in horreis publicis depositas, nullus debet in suam vtilitatem conuertere: aliter deportabitur. Barto.

III. Impp. Arcad. & Hono. AA. Anatolio PP. Illirici. †

NVlli posthac horreaticas s spēs cōtingēdi t copia pbeat. si verò qsquā temerator horreorū extiterit, q sibi ex pdictis aliqd audeat vsurpar: u hāc pœnā sciat nr̄o arbitrio definitā, vt deportationis pœnę subiectus, totius substātię cogat subire iacturā. x Dat. VII. Id. Iul. Constantinop. Cæsario & Attico Coss.

TITVLVS XXVII.

VT NEMINI LIceat in emptione specierum se excusare y & de munere sitocomiæ. *

I. Imp. Anastasius A. Macroniano. PP.

Votiesvrgēte necessitate z cōparatiōes frumēti, vel olei, aliarūq; specierū qbuslibet prouincijs indicunt, nulli penitus a possidentiū sese sub cuiuscūq; priuilegij occasione excusandi tribui facultatem censemus: omniq; b cuicunq; possidentiū, quocūq; mō, quocūq; tēpore, p sacros apices, vel etiam pragmaticā sanctionem, aut iudicialē fortè dispositionem huiusmodi excusatio c data est, vel postea data fuerit, licētia minimè vnquam contra tenorem nostræ legis saluberrimæ valitura. adeo nanque huiusmodi onera cunctis, pro qua singulos

r Tuum. Delictum officialis punit dominum. & est ratio vt in auth. vt iu. li. si ne quoquo suffra. §. cos. & facit j. de an. & tribu. l. iij. & l. iudices. Accur.

Officialis delictum dominū punit.

s NVlli. Horreaticas. i. spēs in horreis positas. Thesis. n. Græcè, Latinè dicit positio. inde bibliotheca & dactyliotheca, vbi reponunt libri: vt ff. de contra. emp. l. Labeo. & ff. de leg. iij. l. librorū. §. fi. aliàs est horreoticas. & facit. j. de frum. vrb. Con. l. j.

† Ex Co. Th. li. xj. titu. xiiij. l. iiij.

t Contingendi. accipiendo eas.
u Vsurpare. i. audēdo vsurpet de prædictis speciebus. Accu.
x Iacturam. similis pœna est j. ad l. Iul. de vi publi. vel pri. l. si quis. in fi.

† In vno meo manuscripto leg. comparatione, i. alio coemptione. Contius.

y VT NEMINI liceat in emptione specierum se excusare.

Aliàs deest, de munere sitonię. & de hoc munere dic q hic nō tractat: sed in Græco dicit. vt ff. de va. mu. l. ij. in prin. & de admin. re. ad ciu. pert. l. fi. §. itē reserpserunt sitonas.

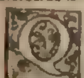
* Sitoniæ vel sitonicæ legendum putat Cuiacius.

z Quoties. Necessitate. famis vel guerræ. & sic est superindictum.
a Nulli penitus. nisi ætas lxx. annorū, aut numerus v. liberorū det excusationē vt ff. de mu. & ho. le. iij. §. cura. Vel dic, hoc corrigit hic. Vel ibi est psonale: vt in eo. titu. l. j. §. j. hic patrimoniale. & facit j. de qui. mu. vel psta. l. j. & ij. & fi. & j. de an. & tribu. l. in fraudem. & de pe. bo. sub. l. j.
b Omque. habeasq; breue, & accipe licētia. & postea redeas, cuicunque. Accur.
c Excusatio. aliàs excusatio, aliàs excusationem: sed tunc legitur huius licentia &c. & erit nominatiuus licentia, & subaudi, erit.

Domum

hoies pcertu officij: vt s. de cdi. ob tur. cau. l. qd eniti di. & ff. de ccus. l. j. Item alias improb. exactor: vt s. de fur. l. et. & de isa. l. neq;. & facit j. qb. cau. colo. cesi. l. j.

posessiones habeant collatores, vt impohaf fm illorum quantitatem collecta: vt s. de an. & trib. l. ij.

a Voties in desceptatione. i. post disceptationem hoc liquet sinique, &c. Accus.

b Confe- ctam. s. scribendo debitore publicu q non erat: vel scribendo patrimonium plus valere, q valeat. vt p hoc plus de collecta soluat: vt in rub. not.

c Facti. quod sic fit vt pnuciauit. Et no. q ab eius snia appellat: vt s. de appel. l. cu post sententiam.

Appellat a discusso ris snia.

d Titulo. forte mutui. vel dic in eo. tit. s. collecto, vt quia p emendo frumeto fiebat: vt s. tit. iij. l. j.

e NE casu amissa securitate publica. quam habet priuatus: de qua loquit. s. de apo. pub. l. semel.

f Collatoribus. i. c collatores: cu dicant officiales q ipsi collatores no soluerint. Vel dic, quia collatores habentes duas securitates dicerent se bis soluisse, ideq; repetere velle.

C. T. ibid. h. 2. quibusda mutatis.

g Non petant ergo a crio, si non sunt in libro fiscaliu ronu; possunt iterum peti securitates: arg. a crio sensu: quod est validu: vt ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. j. alias esset cd quod intedit. Et no. hic ar. si creditor pdat instrum debiti, vel debitor securitatis. & no est alias pbatio in scriptis, q possunt petere vt ite rum conficiat. & facit in Auth. de man. princi §. coges. colla. iij. & ff. de admi. tut. l. chirographis. & in Authen. de haere. & Fal. §. j. colla. j.

Argumentum a crio sensu valet.

In manu. scripto legif, praefecto Augusto rum.

 Voties i disceptatióe a cpltiterit ini què discussioné fuisse cotectá, b & fidé facti c nó poterit approbare discussor: ipse in eodé titulo, d & in eodé mó ad soluendú pcinus vrgeat, in quo alterú ppera fecerit debitoré. Da. prid. Id. Maij, Valentiniano. N. B. P. & Victore Coss.

Licet soluēs tributa, apochā de soluto pdiderit, pōt tñ ex libris cōis solutionē pbare. B.

II. Impp. Arcad. & Honor. AA. Messalae pf. pt. †

NE casu amissa securitate publica, e q dam pda nascat collatorib. f decernimus, vt qn securitates a discussorib. seu apparitorib. expositae rōcinijs publicis ptinent: rursus p iniuriā non petātur. g D. V. Kal. Decēb. Mediol. Stilichone & Aureliano Coss.

Ab onere discutiēdi & aestimādi primonia nullus excusatur, nec etiam miles, nec militans. Bar.

III. Impp. Theodo. & Valent. AA. Apollo. PP. *

PEr singulas h puincias vel ciuitates, honoratis vsq; ad comitiuā cōsistorianā, necnō ēt militantib. & suis obsequijs nō adhaerētib. i aduocatis qnetiā fori puincialis mādari k discussionis ingerū l solicitudinē decernimus. D. V. K. Ia. Eudoxio & Dioscoro Coss.

Deest cōstitutio Graeca, ex Praetermissis repetenda.

TITVLVS XXXI.

DE DECVRIONIB. m & filijs eorum, & qui decuriones habeant, & quibus modis a fortuna curiae † liberentur.

Pater si ad decurionatū filij cōsenserit, tenet p eo, & heres eius, prius facta excussione de principali. Bart.

I. Impp. Valer. & Gallien. AA. & Valerianus Cas. Carterio.

 I cùm te prī decurioné esse voluisset, n & illo i rebus humanis agéte, o honor tibi delat' est: tenent qdē ēt haeredes eius reipublicae. p nā in hac parte vice fideiussoris pater accipitur: sed nō añ, q nisi tuis

m DE DECVRIONIBVS. &c.

De his maxime dicitur. j. in fin. tit. in trib. vltimis constitutionib. & dic quia dixit de multis, officialibus circa tributa exigenda: & quia inter caeteros decuriones habent quasda praerogatiuas, de his dicit. Et no. q decurio a decem dicit: vt ff. de ver. sig. l. pupillus. §. decuriones. olim. n. cum Romani excrescerent, mittebantur aliqui in aliquam partem, q postea vocabat colonia: & decurialis eligebatur pro consilijs. Vnde secūdum hoc consiliarij ciuitatū decurione vocantur. & differt a curiali: quia curialis genus, decurio species: vt in d. l. pupillus. sed Py. dicit non esse differentia: vt ar. s. de incest. nup. l. cum ancillis. & s. de episc. & cle. l. si qs presbyter. Item not. q decurio habet honorem, quia non torquet ēt finito decurionatu: vt s. de qo. l. nihil. Item data curiae decurionu naturalis fit legitimus: vt s. de na. li. l. qui. De onere pstat.

n SI cú te. Voluisset. qd est eo ipso quod scit & nō cdicit, & si est in potestate: alias sec': vt j. de filiisfa. & quē admodú. l. j. & ff. ad munici. l. ij. §. j. & de decu. l. honores. §. fi.

o Agente. subaudi maxime. si dicas patré expsse voluisse: ēt si postea decedit, tn tenet: vt ff. fami. erc. l. si filia. §. Neratius. si vero dicas tacite, nihil subaudias.

Ista cd nuationé sequūtur Bar. Io. de Pla. & Lu. de Péna.

Idē Bar. & Ioā. de Pla.

Consiliarij ciuitatis decuriones dicuntur.

Idem Bart. in l. nō ambigitur. ff. de legi. & Io. de Pla. hic.

Al. curialis.

Idē Io. de Pla.

Ista gl. approbat p Bar. & Io. de Pla.

h PEr singulas. Incipe constructionem in fin.

i Non adhaerentibus. i. illis aduocatis, qui non aduocant in foro comitis consistorij, sed fori prouincialis sic, vt subijcit. & sic concordat. s. de aduo. di. iudi. l. sancimus. Vel melius iunge aduocatis, cum sequenti litera. & sic est contra d. l. sancimus. Solu. vt ibi, vel operis discussio.

k Mandari. scilicet posse.

l Iugerum. alias iugorum. s. vt inquirat quot iugá, & agros desertos, & ipsos cultores inueniat secúdum R. alias iugerum. s. vt inquirat quot iugera, & quot

p Reipublicae. si qd gessit vt decurio: & da exéplú. ff. ad muni. l. ij. §. gestú. si aút extra ordiné fact' est magistrat' ali', i quo et lsit répu. distingue: aut accepit magistratū mortuo pte, & nō tenent alij hrdes: vt ff. ad muni. l. Luci'. § idē resp. hrdes. nisi pr fuerat pfessus filiú suscepturú sua volūtate. vt ff. fam. erc. l. si filia. §. Nerati'. aut pre eo viuo, & tenet insolidú reipub. vt ff. ad mu. l. ij. i pri. & s. qd cū eo. l. j. Si aūt decurio vl magistrat' laedat priuatū, nō tenet pr illi priuato, nisi de pec. vt ff. d mag. c. l. j. §. fi. & d pec. l. 2. & j. §. fi. & l. se. i fi.

q Sed nō ante. i. tenent haeredes, vel etiam pater.

Excussis

a. Excussis. speciale iure isto: vt ff. de admini. rerum ad ciui. pertin. l. iij. §. fi. & ad munic. l. libertus. §. filium. regulariter §: vt s. de fideiuss. l. non recte & l. iure nostro. sic & in hypotheca: vt ff. de iure fis. l. Moschis & est ratio specialitatis in parte: qa facile obligatur. & ideo nō conuenitur nisi excussis bonis principalis: arg. ff. de iureiu. l. eū qui. Sed hodie idem quod hic vbiq; vt in Auth. de fideiuss. §. j. colla j. & facit ad l. istā j. de pericu. tuc. pa. l. j. & ff. de admi. rerum ad ciui. pti. l. si filius. & ff. fam. ercisc. l. si filia. §. idē scribit. & s. de appella. l. hi qui.

do: de quibus habes j. specialem titu. & ff. de vac. mu. per totum. & ff. de iu. immu. per totum.

n Debuisse. quia maior. lv. ann. vt ff. eo. l. ij. §. ij. vel aliam excusationem habet.

o Sumptū litis. vt j. de sum. reco. l. j. & ff. de vac. mu. l. j. §. j. sic & iudex & facit litē suā: vt inst. d ob. q ex deli. I prin. & facit. ff. d iudi. l. eū q. & s. de execu. tut. l. seueriter. Accur.

proprijs rebus excussis. a PP. V. K. Decemb. Aemilio & Basso Coss.

Ad officiū rectoris ciuitatis pertinet cōuocare cōciliū, & facere eligi officiales: vt eis electis nunciare possint, si velint appellare: & q male noiat, tenet ad sumptus. Bar.

II. Exēplū sacrarū literarū. Dioclet. & Maxi. AA.

Obseruare b oportebit magistrat9, c vt decurionib. d solēniter e in curiā cōuocatis, noiationē f ad certa g munera h faciāt: i eamq; statim in notitiā eius qui fuerit nominatus p officialē publicū perferri curēt: k habituro appellādi, l si voluerit, atq; agēdi m facultatē apud psidē cām suā iur ɔsueto. n quē si constiterit noiari minimè debuisse: o sumptū litis eidē à noiatore restitui oportebit. Sine die & consule.

III. Iidem AA. & CC. Iulio.

CVm decurionat9 honorē spōte p susceperis: ab albo q eximi, licet ānnosum r te esse dicas, non potes. PP. Id. Nouem. Dioc. A. II. & Aristobulo Coss.

Filius adoptiuus habet priuilegiū filij decurionis. Bar.

IIII. Iidem AA. & CC. Cassiano. S. P.

CVm adoptiuū filiū ex adoptantis dignitate s decurionis filium effici nulla dubitatio sit: t p atrocib. iniurijs v eū quē ad vicē naturalis pignoris x tibi adscribebas, a psīde puinciæ illicitis corporis cruciatib. adfici nō oportuit: y hocq; z ɔgruēti pœna coercebit. PP. II. Kal. Dec. Diocl. A. II. & Aristobulo Coss.

Filijfamilias possunt esse cōsiliarij: & pr̄ tenet p eis, si cōsenserit. Item militās pōt esse consiliarius. Bar.

V. Iidem AA. Alexādro.

FIlios in ptāte pr̄is positos, ad munera seu honores nō posse euocari, talio tibi psuasum ē. a Sanè si ad noiationē filij cōsentium nō accōmodaueris, b ob administrationē ipsius minimè conueniri poteris, c PP. VI. Id. Maximo II. & Aquilino Coss.

Illiteratus potest esse decurio. Bar.

VI. Iidem AA. & CC. Leontio.

EXpertes literarū, decuriōis munera peragere nō phibēt d iura. Dat. VIII Kal. Maij. AA. Coss.

Vnus frater non tenetur pro alio in officio delinquente: licet bona non sint diuisa. Bart.

VII. Iidem AA. & CC. Diogeniano.

b OBseruare. id est curare.

c Magistratus. puta defensorem ciuitatis, vel præsides, vel correctores.

d Decurionibus. loco quorum sunt cōsiliarij: 1 vt in rubri.

e Solenniter. ad sonum tubæ, vel campanæ.

f Nominationem. id est electionē aliquorū officialium.

g Ad certa. vt ad syndicū ordinandū.

h Munera. id est officia: quo casu vnū d se eligere possunt: vt ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. vbi. & debent esse in albo scripti: vt ff. de albo scriben. l. j. & duæ partes conuenire: 3 vt j. eod. l. nominationum. & facit s. de ap. l. nominationes.

i Faciant. decuriones, non magistratus: vt ff quando app. sit. l. j. §. solent. quod est nota. sed tutores non dant decuriones nisi in subsidium: vt d. l. vbi. sed nomina aliquorum præsidi mittere debent, vt eod. tit. l. diuus.

k Curent. decuriones. vel dic officiales.

l Appellandi. no. appellari ab electione. aliàs videtur consentire: vt s. de app. l. hi qui. & appellat secūdum quosdam intra duos menses ex quo scit is se nominatum: vt s. de tēpo. & re. ap. l. j. quod falsum est, 4 imo intra biduū vel triduū: vt ff. qñ ap. sit. l. j. §. quod in sentētijs. sed exercitiū fit intra duos mēses. q bus[illegible] tn̄ remittit necessitas appellādi: vt minorib. & veteranis: vt s. quan. pro. nō est ne. l. si pater. & l. veteranis.

m Contuetu. opponendo excusationem, & phando:

p CVm decurionat9. Spōte. habebas. n. excusationem: vt j. de his qui spon. mu. l. j.

q Albo. I quo noīa eorū, s. decurionum scripta erāt: vt ff. d albo. scr. l. ij. & l. i albo.

r Annosū. maiorē. lv. An. 5 vt ff. e. l. ij. §. fin. & l. nō tn̄. Sed qd si durāte honore sit annorū. lxx? Rñ. vt no. j. eo. l. si vltra.

s CVm adoptiuū. Dignitate. vt qa pr̄ adoptiu9 fact9 ē decurio. Acc.

t Dubitatio sit. vt ff. d sena. l. v & vj. ideo que ei9 onera subire debet pr̄ vt fideiussor: vt ff ad muni. l. Lucius. §. idē rn̄dit.

v Iniurijs. quas intulit hic fili9 i aliū. & q̄ sit atrox. hēs Insti. de iniur. §. atrox.

x Pignoris. i. nālis filij, ad cui9 imaginē est adoptiuus: vt ff. d libe. & posth. l. filio. Vñ versus: Pignora natorū, dicunt pignora rerum.

y Oportuit. bñ seqt̄. nā pœnis vel supplicijs plebeiorū nō debēt subijci: vt ff. de priui. vete. l. iij. & ff. eo. l. ij. §. i filijs. & s. de pœ. l. decurionū.

z Hocq;. s. delictū p̄ fidis modū i puniendo excedēns. Accur.

a FIlios. Persuasū ē. ad hoc ff. e. l. spurij. §. pr̄. & d mu. & ho. l. æstimationē. §. mun9. idē in tutela: vt Inst. q dare tu. pos. in prin.

b Nō accōmodaueris. appellādo. vel pstādo i ɔsiliū tu pr̄. vt ff. e. l. spurij. §. pr̄. & l. honores. §. fi. & sic logr̄ s. ne fili9 p pr̄e. l. si fili9. als semp ɔsētire vr̄: vt no. s. l. j.

c Poteris. i. insolidū: sed de peculio & de i rē verso hēs vt s. qd cū eo. l. j. & ff. de tut. l. si fili9. & ff. de pecu. l. iij. §. fi. & ad municip. l. ij.

d EXpertes. Prohibēt. sic s. de iudi. l. pen. Sed arg. ɔ. s. de postul. l. ij. & de aduoc. diuer. iudi. l. nemini. §. iurisperitos. & Insti. de excu. tu. §. similr̄. Acc.

Reprobat. ideo dic quod hic ē speciale in indēnitatis, quam pr̄ prestat excusso filio & nō alii: vt l. i. s. de ɔuc. fis. debi. sm Bart.

2 Istā gl. sequunt̄ Io. de Pla. & Lu. de Pen.

Peragendi.

3 Istud dictum gl. approbat per Bart. hic.

Cōsentit, qui nō appellat.

4 Hoc verū de iure antiquo: de iure autē nouo habet decē

dies per sex. in authen. hodie. s. de ap. sm Io. de Pla. & Lu. de po.

5 l. 5. C. ex quib. caus. infa. irrogat.

6 Hęc gl. procedit qñ mun9 est publicū auctoritate nō vtilitate, nō qñ est vtilitate priuatū, vt tutela: qa tūc requiritur ætas lxx. an. vt i §. itē maior. Insti. de excus. tuto. sm Io. de Pla.

[a] Licet suo noie. l. uñ. vnus ꝑ alio, nec vnus ꝑ alio hẽat interuallũ. vt ĩ. d mu. nõ ꝑti. l. fi. & hoc nisi in vita [b] pactu alter gessit, vel post mortẽ ꝑte volen te: qa tunc vt hæres: vt no. ĩ eo. tit. l. j. & ꝑ l. ff. fa. erc. l. si filia. §. idem scribit & §. Neratius.

[b] Infamia. Infamia repellit ab honore habito & habendo: [c] vt hic, & ĩ. de dign. l. ij. & l. iu dices. & ĩ. de reis po stu. l. j. sed cæcitas nõ nocet, qđ qdã dicũt. nisi vtroq; lumine sit cæcus: vt ĩ. q mor bo l. j. sed dic etiã si vtroq; lumine: vt ff. de postu. l. j. §. quã uis. s. in q̃sito: vt hic erat. & illa, q morbo in munere, hic i personæ honore. vel ibi in habendo: hic in habito.

[c] Abominanda. i. remouẽda a te ad hoc vt pseuereres in dignitate decurionatus.

[d] In albo decurionũ pscriptis. als pscriptis: alias pręoculis: alias pscriptio nis decurionũ &c & tũc præscriptio non est exceptio.

[e] Anteferri. vt i or dine añ scribatur: & ei⁹ vox in sententijs seu ꝯsilijs sit prima: vt ff. de albo scrib l. j. & ij. & facit ĩ. de mu. patri. l. j.

[f] Si vltra septuagesimũ. in tutela & cura excusat maior lxx. ann. vt ĩ. q ętate. l. j. In alijs publicis munerib. l v. vt ĩ. q ætate. l. j. & ff. e. l. ij. §. fi. hic ergo sic de facto erat. Itẽ an erat⁹ ꝑ superuenietẽ ætatẽ maiorẽ non se excusat: vt ff. de iure. immu. l semp. §. hoc circa & ĩ. eo. l. decurio fortunã. nisi prius sit inutilis: vt ĩ. de excu. tut. l. post susceptam.

[g] Personalid. a pĩmonialib. aũt nõ pp hoc excusatur. [h] nã ab illis nullus excusat, cũ ab ipsa re, nõ a psona debeat munus pĩmoniale, qđ idcirco reb. vt ĩ. de an. & tribu. l. iij. no.

[h] Munerũ. puta decurionatus: vt faciat ad tit. vel aliorum similium.

[i] Prouidebit. als videbit: aliàs ꝓuidebit. Acc.

[k] Vxorẽ. Procul dubio. vt ĩ. ne vxor ꝑ marito. l. ij.

Margin: [v] Ista gl. approbat Ioã. de Plathe. — [x] Istã gl. seqr hic Io. d Pla. dicẽs ꝗ ꝓcedit i honorib. & dignitatib nõ in oneribus. i. muneribus. realib. & ꝑsonalib. qa ab his in famia nõ excusat: vt l. j. ĩ. d infami. — [y] Aliàs pscribendo. aliàs describẽdo. Cõu⁹. — Pro hac gl. est tex. in l. neq; ĩ. de mu. patri. sm Io. d Pla.

Licet indiuisa bona fratres habẽt, nihilo min⁹ tñ singuli suo noie [a] ciuilibus teneñt muneribus. PP. IIII. Id⁹ Maij, ipsis AA. Coss.

Qui perdit visum, nõ ꝑdit officium: secus si infamareẽ. Bar.

VIII. Ijdẽ AA. & CC. Platoniano.

Infamia, [b] q tibi abominanda [c] est, nõ etiã amissiõis oculorũ casus, ꝗsitũ tibi adimit honorẽ. Dat. XVI. Kal. Feb. Nicomediæ, CC. Coss.

Qui habet filios, præferẽ non habenti. Bar.

IX. Iidem AA. Aurelio.

In albo decurionũ pręscriptis, [d] patrẽ, nõ habenti filios anteferri [e] constat.

Qui excedit annũ lxx. habet excusationem a muneribus personalibus. Bart.

X. Ijdem AA. & CC. Aurelio.

Si vltra septuagesimũ [f] ætatis annũ patrẽ tuũ esse ꝑses ꝓuincię ꝑspexerit: eũ ꝑsonaliũ [g] munerũ [h] vacatione perfrui ꝓhibebit.

XI. Iidem AA. & CC. ad Maximum.

Vxorẽ ꝓ marito decurione ꝯueniri nõ posse ꝓculdubio [k] est.

Pœna non aufert immunitatem. Bar.

XII. Iidem AA. & CC. Zotico.

Nec infames ĩmunitatẽ [l] hẽre, cũ hęc [m] priuilegij, nõ notę [n] sit, conuenit. Dat. V. Kal. Febru. AA. Coss.

& iij. & est ꝑsle in principio vt vxor ꝑ marito conueniat: & tũc satisfit fisco in dote nõ i alijs mulieris bonis: vt ĩ. l q. cau. pig. taci. ꝑh. l. satis. & ĩ. de priuil. fis. l. j.

[l] Nec infames ĩmunitatẽ. a curialib. munerib. vt ĩ. de infa. l. j. qđ mun⁹. dr: vt ff. de verb. signi. l. munus tribus.

[m] Cũ hæc immunitas. & facit ff. de interdic. & rele. l. relegatorũ. §. fi. & ĩ. de his q non imple. stipen. l. j. Accur.

[n] Notæ. q. d. priuilegiũ est hẽre ĩmunitatem. nõ aũt pertinet ad infamiam.

Immunitas cõcessa a muneribus ꝑ interlocutoriã iudicis, valet quoad durat officiũ iudicis, & nõ vltra. Bar.

XIII. Iidem AA. & CC. Proculo.

A Munerib. decurionat⁹ nec inia [o] ꝑsidis in perpetuum, nec anni [p] qnquaginta, nec podagrę [q] valetudo præstat excusationem.

Nullus iudex põt immunitatẽ a munerib. cõcedere. sed solus princeps ex causa. Bar.

XIIII. Imp. Constantin. A. ad Euagrium. [r]

Nemo iudex aliquẽ suo arbitrio de curia liberet. [s] nã si qs fuerit hmõi infortunio [t] deprauatus, [u] vt debeat sub leuari, de ei⁹ noie ad nostrã [v] sciẽtiã referri oportet: vt certo tpis spacio [x] ciuiliũ munerũ ei vacatio porrigat. PP. Idi. Mar. Constantino A. III. & Licinio III. Coss.

Cõsiliarij nõ debent exercere officium tabellionatus. Bart.

XV. Idem A. Mechilio Hilariano correctori Lucaniæ & Britiorum.

Vniuersos decuriões volum⁹ a tabelliõnũ officijs tẽperare. [y] D. III. Kal. Febr. Sabino & Rufino Coss.

Consiliarij non debent recedere a ciuitate sine licẽtia: aliàs puniuntur. Bar.

XVI. Idẽ A. ad Hilarianum ꝓcõs. Africę. [a]

SI qs decurio vel proprię rei causa, vel reipublicę cogat [z] nostrum

[o] A Muneribus. Snĩa. extraordinaria: vt ff. de pœ. l. fi. aliàs ꝑ: vt ĩ. d postu l. j. & de pœ. l. seruus. Itẽ ad annũ põt remoueri a decurionatu in pœnã: vt ff. de pœ. l. moris. non gratiose: vt ĩ. l. ꝑxi. nec maxima pœna imponit, vt no. ĩ. l. ꝑxi.

[p] Nec anni. l. lv. vt ĩ. eo. l. ij §. fi. & no. ĩ. l. si vltra.

[q] Podagrę. nisi omno ire nõ possint, vt ĩ. q morbo. l. pen.

[r] Nemo iudex. Liberet. gratiose. aliàs secus, vt no. ĩ. l ꝑxi.

[t] Infortunio. i. podagra, vel alia simili infirmitate.

[u] Deprauatus. i. factus inutilis.

[v] Ad nram. idẽ si sit decurio relegatione vel maiori pœna dñ nãd⁹, vt ff. de pœn. l. diui. §. pen. & §. fi.

[x] Spacio nõ in ꝑpetuũ, vt hic, & ĩ. d his q va. a prin. l. j. Acc.

[y] Vniuersos. Tẽperare. qa publici dicunt testes, vt ff. de adop. l. nõ. n. & sic nõ debet vile offm sicut ꝓcuratio nẽ recipere, vt eo. l. sigs ꝓcurationẽ alis deponit honorẽ. vt ĩ. de tab. l. ij. verũ patrẽ fuisse notariũ, filio ad decurionatũ nõ nocet: vt ĩ. d fer. reipu. ma. l. fi. Itẽ ꝑ. ĩ. de tal. l. sigs decurio. Sol. ibi nõ erat tabellio licet scripserit testm. Vel hic ꝓhibet de nouo fieri: vt ibi dixi. Itẽ arg. ꝗ aduocati nõ debẽt exercere offm tabellionis. licet Mediolani indifferẽter fiat cõtra.

[z] Si quis decurio. Cogatur per aliquem de nostris iudicibus

Margin: Co. T. li. 12. tit. 1. l. 1. Infami nõ põt dari priuilegium. — C. T. e. l. j. — [4] Approbat ꝑ Bar. & Ioã. de Pla. — [5] Idẽ Barto. Pla. & Luc. de Pen. — Aduocatus tabellionis nõ debet exercere officium.

iudicib⁹ citatus vel p nos, nō ab alio: vt nō sit s. j. de silen. l. ij. vel dic spāle in legatione, vt a suo pside pos sit cogi: sed tūc qd dicit ,pprię rei, dic qa vadit de aliquo facturus ẗrimoniā. talis citatio nō rescindit qd factū est: vt s. de rescin. ven. l. nō ideirco. Et sic no. am bassiatorē posse cogi recipere ambassiariā. ff. de leg. l. sciendum. §. si accusatio. & §. ordine.

a Iudici. a quo fuit citatus: vel. i. principi, q é iudicū iudex.

b Desiderio. qa venit sine licentia. vel qa vult recedere. vel fm alios qa vult arripere iter ad veniēdū ad nos sine licētia. sic ergo & in clericis. ad quod s. de epis. & cler. l. si qua. & in auth. de san. episc. §. interdicimus. & in decre. lxxj. dist. c. pe. & fi. & fa. j. de colonis Thra. l. j.

c Cōsequat. a iudice vel principe. alij dicunt a iudice terrę suę. Accur.

d Paruifecerit. i. vilipenderit, vel neglexerit.

e QVi derelicta. Reuocet. p quēcūq; iudicē ordinariū: vt s. vbi qs de cu. vel cohor. l. j. & ij. fm P. & fa. s. de epis. & cle. l. officiales. & l. qsqs. & in auth. de san. epi. §. adscriptitios. Sed s. j. de tab. l. ij. Sed illud in sui odiū, si prima curia velit reuocare. vl dic vt ibi. Itē idē eẽ si miles venerit ad curiā, q reuocet ad militiā vt s. d re militari l. militares viros.

f SI ad magistratū nōiati. quod ante p tres mēses faciēdū est, q̄ incipiat administratio: vt si se excuset, possit ali⁹ eligi: vt s. de magistra. mu. l. ij.

g Requirant. & cogant remedijs proprijs: vt ff. de mun. & hono. l. siqs magistrat⁹. & iterim si qd dānū hēat ciuitas emēdat: vt ff. ad mun. l. Luci⁹.

h Pertinaci. i. contumaci, nolentes recipere electionem factam de se.

i Permittantur. interim ad vsum. ad quod fa. j. de munile. l. municleguli. Accur.

k Duumuiratus. id est magistratus: vt dixi s. de iud. l. fi. qui ex decurionibus tantum sunt eligendi: vt ff. eo. l. honores. §. pen.

l Reperti. quandocunque. quod dic vt j. de murile. l. murileguli.

adire comitatū: is nō antè discedat, q̄ insinuato iudici a desiderio b pficiscendi licētiā cōsequatur. c q si p sua audacia parui aliquis hāc fecerit d iussionē, indignationē cōpetentē sortiat. PP. VII. Id. Iul. Cartha. Crispo III. & Cōstantino III. Coss.

XVII. Idem A. ad Euagrium. PP. †

QVi derelicta curia militauerit, reuocetur e ad curiā. Da. XVI. K. Iun. Cōstātino A. VII. & Constantio C. Coss.

Si acceptādo officiū fueris qs cōtumax, loco eius alius eligitur: interim bona cōtumacis hēbis: & cōtumax duplicato tpe habet officiū exercere. B.

XVIII. Idem A. †

SI ad magistratū noiati, f aufugerint, requirant: g & si ptinaci h eos aīo latere patuerit, his ipsorū bona pmittantur, i q̄ pſenti tpe in locū eorū ad dūuiratus k munera vocabunt: ita vt si postea repti l fuerint, biennio m integro onera duūuiratus cogantur agnoscere. oēs. n. q obsequia publicorū munerū tētauerint declinare, simili pdōne n teneri oportet. D. III. K. Octob. Serdicæ, Constantino A. IX. & Constātio IIII. Coss.

m Biennalo. l. pe duplicato anno. n. stare debet vt j. de susce. l. nemine. & fa. j. de oī agro deser. l. q agros.

n Simili pdōne. i. ad duplū operis, ad qd. ff. de poe. l. aut dānū. §. inter. & facit s. l. pxi. & j. eo. l. quauis. & l. quidam. & j. de mu. & hono. l. fi.

Rescripta cōcedētia immunitatē sunt cassa: nec valēt, et si cōsensu decurionū, vel curię fuerint concessa. Bart.

XIX. Idem A. ad Lucretium Paternum. †

VAcuatis rescriptis, p q munerum ciuiliū o nōnullis est vacatio pstita, oēs ciuilib. necessitatib. aggregent: ita vt nec cōsensu p ciuiū vel curiæ pstita cuiquā īmunitas valeat, sed oēs ad munerū societatē conueniant. D. VIII. K. Nouem. Heracleæ, Constantino A. VIII. & Cōstantio IIII. Coss.

Iudex ciuitatis facit officiales suos fugientes ad curiam reuocari, expensis ipsius fugientis. Bar.

XX. Impp. Constantius & Constans AA. Ordini ciuitatis Aedetenæ. † p

CIrcēsiū magistrat⁹ desertores, ad eam grauitas tua q faciat necessitatē pdōnis vrgeri, vt qualcunq; p his expensas ciuitas r progauerit, s refundere ,ptinus ac repręsentare cogant. Da. XIIII. K. Feb. Naisi, Acidyno & Proculo Coss.

Decuriones habent immunitatem ab extraordinarijs muneribus. Bar.

XXI. Iidem AA. Nemesiano Comi. †

CVriales t omnium

o VAcuatis. Ciuiliū. psonalia, & patrimonialia, & mixta dicunt ciuilia munera: vt ff. de mune. & hono. l. fin. §. pen. Et no. q a psonalib. multis modis qs excusat p legē scriptā: vt ff. de va. mu. p totū. & de iu. immu. p totū. at patrimonialia nō eximit aliq: 1 vt ff. de va. mu. l. sunt mune ra. cū pcor. nisi spāli bñficio principis: vt ibi. & j. de his qui a prin. va. l j. vel lege scripta spāliter d munere pīmonij dāte īmunitatē: vt s. de epi. & cle. l. j. nō autē sufficit si lex vl prin ceps dicat immunē esse, s. quo ad pīmonij immunitatē: vt j. de mu. pa. l. iij. itē nec mun⁹ psonale. s. magistratus cōtinet in remissione publici muneris: vt ff. de mune. & hono. l. cui muneris publici. & fa. s. de immu. nemini cō. l. j. & de anno. & tri. l. in fraudē. & j. eo. l. null⁹. Sed hoc est verū, q nō valet hmōi pcessio in pīudiciū hici: sed bene valet in pīudiciū cōcedentiū. & ad hoc fa. ff. de pac. l. inter debitorem. & l. epistola. §. pactum.

p Consensu. no. ar. s rusticos qui quandoque cōceduntim munitatem alicui fabro, vel simili, ipsi. pro eo soluentes, cū & hic alij quasi pauciores essent ad soluendum, in plus grauentur aliquibus releuatis: vt infra de cen. l. j. & supra, de apo. pu. l. j. Item facit j. de decre. decurio. l. j.

q CIrcensium. Tua præfecto loquit. & ante ergo q̄ suscipiat, cogit suscipere: vt s. l. si ad magistratum. & inchoatum perficere: vt hic, et si i uraueras se non suscepturum: vt ff ad municip. l. fi. in princip.

r Ciuitas. prædicta Circensium. al. Cyrenensium.

s Prærogauerit. pro his requirendis. & facit j. de omni agro deser. l. iij. & s. eo. l. qui derelicta.

t CVriales. id est decuriones, quod idem est, secundum P. Accur.

† Co. Th. eo. l. 15. in fi.

† Co. Th. eo. l. 16.

† Co. Th. eo. l. 17.

1 Ista gl. est magistra & est similis in l. j. j. de mu. pa. Pla.

2 Approbat p Bar. Lu. & P.

* Sic Cuiac. restituit. aliás aūt legit Cōstantinæ.

† Co. Th. eo. l. 30.

† Facit ad hāc l. c. cū iter N. cū glo. sup verb. cognouerunt. de ele. vbi dr q nō sūt vocādi canonici ad electionē de locis valde remotis.

Priuata.

a Priuata. puta, ꝗ princeps indicit collectam pro suo facto.
b Extraordinarijs. not. extraordinarijs oneribus eum nõ subijci: vt ĩ. de suſ. l. humilioribus. & ĩ. de silẽ. l. ij. nã nec agricolæ: vt ĩ. de agri. & cen. l. j. Item not. excusari ab onere rei priuatæ: secus in pdijs tẽplorũ, vt ĩ. de fun. rei priuat. l. vniuersi. vt a munere qđ reipu. debeť, non excusať, si est ordinariũ, vt š. de exact. tri. l. actores. & ĩ. l. quinta. Sed licet onus non possit ei imponi, honor tñ põt ei dari, quia onus habet. s. quia est curialis, qđ constat esse onus: vt ff. de mu. & ho. l. honorẽ & facit. ĩ. de omni agro deser. leg. iubemus. Accur.
c EOs. Hæc lex est Iul. & dic quòd mater est Antiochena: Certẽ filij sequũtur matrẽ, nisi pater sit talis, q trahat eos iuri alterius ciuitatis: vt qa pater esset legitimus: hic ergo fuit naturalis: vel si legitimus, priuilegiũ habeat origo maternæ: vt ff. ad munici. l. prima. & ab hac l. excipe Dorotheum & Irenæũ: vt ĩ. l. neque. Item facit ĩ. de agr. & centi. l. fin. Accursius.
d PRouidendum. Susceptorum. i. decurio nõ soluit debita pdecessoris, q pdecessor fuerat decurio & susceptor, & p eo officio male gesso contraxerat debitas vel fuerat decurio, & malũ elegerat susceptorẽ, pro quo tenebať elector: vt š. de iur. fis. l. sup credis: & facit ĩ. vt nul. ex vi. l. j. & ĩ. de mur. l. murileguli. & ĩ. de agri. & censi. l. j. & l. fi. quibus dicit successorẽ p debito antecessoris nõ teneri.
e Conuentis. s. pteritis officialibus, vel eorum hæredibus.
f Præcedẽtibus. in lib. R. est psentib⁹. aliàs pcedẽtib.
g Delegationibus. i. officijs sibi delegatis.
h Eos. scilicet nouiter electos.
i SI quis decurio. Munerum. etiam patrimonialiũ: vt ff. de iure immu. l. semp. §. demonstrať. a personalibus autem etiam quinque sufficiunt: vt ĩ. de his qui nume. lib. l. fi.

Co. Th. eo. l. 54.

ciuitatũ nullã pre priuata [a] nr̃a debẽt inqetudinẽ sustinere: nec huiusmodi oneribus velut extraordinarijs [b] occupari: qm̃ satis est si ciuitatũ munera p eos cõgruè cõpleať. D. Pri. Id. Aug. Bessæ, Acindyno & Proculo Coss.

Qui nõ sequiť cõditionẽ pr̃is, sequiť cõdisionẽ matris. Bar.

XXII. Imp. Iulianus A. Iuliano Com. Orientis.

EOs [c] ĩdulserũt veteres principes ex materno genere curialib⁹ Antiochenis adscribi, quos pr̃is cõditio nulli⁹ vindicaret iuri ciuitatis. D. V. ka. Septẽ. Antiochiæ, Mamertino & Neuitta Coss.

Nouiter creat⁹ decurio nõ tenetur p debitis pdecessorũ. Bar.

XXIII. Idem A. Iuliano Comi. Orientis. †

PRouidẽdũ ẽ eorũ nouitati decurionũ, qui nup p nomẽ curijs addiderũt, ne pteritis debitis susceptorũ [d] onerẽť: sed cõuẽtis [e] pp hęc debita his q ea pcedẽtibus [f] delegatiõibus [g] cõtraxerũt nullã eos [h] molestiã p sarcina noiationis alienę sustinere patiaris. PP. Byritho Kal. Nouem. Mamertino & Neuitta Coss.

† C. Theo. l. 55.

Duodeci liberorũ numer⁹ excusat a munerib⁹ realib⁹. Bar.

XXIIII. Idem A. Leontio Consulari Palestinæ. †

SI qs decurio pr̃ sit duodeci liberorũ, honoratissima munerũ [i] qete

k CVriales, Præsentiam. ad petitionem alicuius: & hoc ne vagenť: vt š. de aduoca. di. iu. l. ij. sed iudicem curiæ interpellat: vt ĩ. de decu. vrb. Ro. l. j. & facit in auth. vt oẽs obed. iud. §. hoc cõsideratẽs. col. vj. & ĩ. de oĩ agro deser. l. iubemus. & ff. de ope. lib. l. qđ nisi. & ĩ. de re milit. l. tribuni. & ĩ. l. proxi.
l QVidam. Muneribus. habẽdis, & habitis vt š. l. si ad magistratum. & l. Circensium.
m Solitudines. i. aliquas religiões, vt ibi secure stẽt, ne teneãtur subire munera.
n Cœtibus. aliàs cæteris.
o Monazonton. i. collegio clericorum vel monachorũ, vel aliorum ordinũ. Sic ergo not. q sub ptextu religionis fictę nõ debent munera deseri: vt hic, & š. de sacrosa. eccl. l. qui sub ptextu. & ĩ. eodem. l. in filijs. idem si curialis iam vere fiat clericus: vt š. de episco. & clerie. l. si quis curialis. nisi saltem ad subdiaconatum iam peruenit: vel, nisi. xxv. ann. fuerit in monasterio: vt š. de episco. & cleri. l. officiales. & in auth. sed neque. & facit ff. eo. l. j. & ĩ. si curia. relic. ciuit. su. Accur.
p In huiusmodi. s. latitatione.
q Erui. secũm quod dicitur infra. eod. l. quamuis.
r Latebris. i. claustro, vel alio loco vbi latent.
s Præceptione. i. hac lege.
t Municipia i. munera. Accursi. aliàs munia.
u Reuocari. si haberi poterunt: aliàs bona eorũ substitutis danť, vt subijcit, & ĩ. eo. l. quanuis. de qua hic fit mentio. Vel fit mẽtio de illa. š. eo. l. si ad magistratũ, & secundum hoc illecebris, ablatiuus est, id est propter illecebras. id est crebras & illicitas scilicet latitationes: & subaudi iubeatur, quas &c. vel subau. rerum. scilicet commoditate non possit illecebris, id est per illecebras quas &c. si tamen postea redeat, dic vt š. eo. l. si ad magistratum.
x Quas. res familiares. Vel dic, quas. i. aliquas religiones, vt ibi securè essent, vt nõ teneanť subire munera.

doneť. Da. Kalen. Martij, Antiochiæ, Iuliano A. IIII. & Sallustio Coss.

Officialis non cogiť exire locum, in quo seruire tenetur, nisi ex causa. Bart.

XXV. Impp. Valẽt. & Valens AA. ad Byzacenos.

CVriales vltra terminos, pprię ciuitatis ñ iubeanť a moderatoribus puinciarũ exhibere sui p̃sẽtiã, [k] nisi publica necessitas exegerit. Dat. Prid. Id. Septemb. Aquil. diuo Iouiano & Varron. Coss.

Qui ptextu fictæ religionis onus ciuitatis euitant, retrahunť: & qui loco eorũ subjstiunť, bona sua capient. Bar.

XXVI. Iidem AA. ad Modestum præfectũ ptor. †

QVidã ignauię [a] sectatores desertis ciuitatũ munerib⁹ [l] captãt solitudines, [m] ac secreta, & sub spẽ religiõis cũ cœtib⁹ [n] monazõtõ [o] cõgregant. Hos igiť atq; in huiusmodi [p] dephẽsos, erui [q] latebris [r] cõsulta pcẽptiõe [s] mãdam⁹: atq; ad municipia [t] patriarũ subeũda reuocari, [u] & p tenore nr̃æ sãctiõis familiariũ rerũ carere illecebris: quas [x] p eos cẽsuimus vĩdicãdas, q publicarũ essẽt subituri mũera fũctionũ. PP. Byritho, K. Ia. Valẽti. & Valente AA. Coss.

Priuilegiũ, quod quis habet extra ordinẽ, perditur p contrarium cõsensum. & hoc primò. Item inspicitur conditio

Co. Th. l. 60. co.

Ficta religio nõ excusat.

† Co. Th. eo. l. 63.
* Hæc lex est Valẽtis quamma gnopere detestanť Eutropius & Orosius lib. 7. ca. 33. cõtra monachos & eremitas latã. Vide Alc. hic & Pyrrhũ.

a Priuilegio. Assuetus aliàs assuetus : aliàs habitus. nam videtur renunciare: vt s. l. cum decurionatus. facit j. eo. l. militantibus. Accur.

b Paternæ hoc est côtra. ff. de sena. l. emancipatum. §. fina. So. secundum R. hic fauore curiæ: ibi delicti odio. Item ar. contra. in eo. titu. l. libertos. Item fa. infra. l. si ille. Accur.

c Nullus. Fultus. etiam domus: vt infra eod. l. curiales. eo saluo quod dicitur j. eo. l. antepe. & pe. & fi. Item facit s. eod. le. vacuatis. & quod ibi not. in authen. de defen. ciui. §. pe. col. ij.

d Nati. sequitur ius cômune. ad quod j. de mutil. l. his qui. & j. de agr. & cen. l. ex ingenuo. Sed arg. contra. s. de ser. fugi. l. fina. Item contra j. eod. l. exemplo. Solu. vt ibi.

e Procuratores. quales sunt decuriones.

f Reipublicæ. s. municipiorum. sic ff. de publi. l. sed & hi. §. præterea. & dices eos agere per actoré vel syndicum quem elegerunt: vt s. eo. l. ij. & ff. quod cuiusque vniuersit. l. nulli. nec forte ipsi constituût actorem vel syndicû, nisi omnes simul: vt ff. de côdit. & demô strationibus. le. municipibus.

g Ex omnibus. domibus, pducti. etiam magnatum.

h Origine. not. origine. secus forte si aliàs ex accidenti est curialis: quia non extraheret de domo: vt ff. de in ius voc. l. plerique. & ff. de dam no infecto. leg. iiij. §. prætor ait.

i Discrimen. q. a bonorû confiscabûtur. & ia. s. de inces: nup l. iij. Accur.

k Patrocinijs. ad hoc j. vt nemo ad suum pa. l. j.

l Fabricenses. id est si curialis transtulerat se ad fabricam, reuocatur: & qui eum receperût ad fabricam, puniuntur: vt hic, & infra. de fab. l. iiij.

† Al. habitus. vt in Co. Theo. eo. ti. l. 64. & hanc lectionem ... varietatem notat Accur. habitus auté hic significat auitus. hc apud Vale. li. 7. ca. 7. exéplo. j. vbi in impressis legit. & postulabat ne aui tos eius lares ociosa ipsi vebi onera possiderent. legitur in manuscr. habitos eius lares &c. Cont.

† Co. Th. eo. l. 67.

† Co. Th. eo. l. 76.

patris potius, quàm aui. Bar.

XXVII. Iidem AA. Mauris Sitifensibus.

Priuilegio militiæ prínç se non vindicet, quê assuet^a ra curię nex^b astrîgit. quod si militari auo & pręde curiôe, nasceť pńnç b erit succedane^o fûctionis. D. IX. K. Mar. Tre. Valêti. & Valente AA. Coss.

Non valet priuilegiû quod quis munera non subeat. Bartol.

XXVIII. Iidem AA. & Grã. ad Volusianû. P. V. †

Nullus qualibet pro gatiua fultus, c a debitis muneribus habeat imûis. D. IIII. K. Iul. Medi. Valê. & ValêteAA. Co.

XXIX. Iidem AAA.

Nati d ex inquilinarû nře dom^o matri mônio, & patre decurione, nô patrû suorû, verû matrû côditioné sequať.

Decuriones dicunť exercere actiones reipublicæ. Bart.

XXX. Iidem AAA.

Procuratores e reipubli. f actiôib^o publicis debeť vti n̄ venit i dubiû.

Potest quis extrahi de domo vt accepter officium: & occultator punitur. Bart.

XXXI. Imppp. Val. Valês ... AAA. ad Mod. PP. †

Ex oîbus domibus g pducti, h qui origine sunt curiales, ad subeundâ publicorû munerû functioné ptrahané: quippe cû occultatoribus taliû pter iacturâ existimationis etiâ rerû discrimê i incûbat, si vlterius pgressi, vtilitaté publicâ priuatis custodijs & patrocinijs k postponant. D. III. Id. Iul. Ancyræ, Gra. A. II. & Probo Coss.

Etiam de collegio fabricensium curialis extrahitur, & collegium punitur. Bar.

XXXII. Imppp. Grata. Valêt. & Theodos. AAA. ad Neotherium PP. †

Fabricêses l ordinib^o restituant, q originê curialê & ppria munera declinauerint ciuitatis, reliq m ne leui qdê inqetudine pulseni. D. XVI. K. Apri. Thessalo. Gratiano V. & Theodo. I. AA. Coss.

XXXIII. Iidê AAA. Eutropio prefecto ptorio. †

Omnes iudices, puinciarûq; rectores, a côsuetudine n † temerarię vsurpatiôis abstineât, sciantq; neminê oino pricipalû aut decurionum sub qualibet culpę aut erroris o offéla cruciatib^o êe subdêdû. p quod si qs forte iudicû i hâc ptinaciâ illiciti furoris eruperit, quod audeat pricipalê aut decurioné, & suę curię (sic dici oportet) senatoré, q tormêtis subdeť, vigiti librarû auri illatiôe multatus, & ppetua ifamia inust^o, ne ipsâli qdê rescripto notâ elueť mereať: & officiû qnquagita librarû auri multâ fisco nřo cogať iferre: qm vt ptinaciç r iudicis sui resistat, s liberâ t eidê côtradicêdi pmittim^o facultaté. D. XII. K. Au. Heracleæ Eucherio & Syagrio Coss.

Consiliarius non debet constitui procurator, & constitutus punietur. Barto.

XXXIIII. Iidem AAA. Floro prę fecto ptorio. †

Si quis procurationê facultatû suarû curiali x crediderit esse man

m Reliqui. scilicet fabricenses recipientes curiales. Item j. de tab. l. ij. contra. Sed solue: vt s. eod. l. qui derelicta. not. vel pôt intelligi hæc lex vt fabricenses ad ordinem scilicet fabricæ reuocêtur: & quod dicitur, reliquit, scilicet artibus deputati. & sic concord. s. de serui. fugi. l. si. & facit. s. de præscript. xxx. ann. le. præscriptione.

n Omnes. Consuetudine. nam malæ consuetudines non sunt seruandæ: vt in authe. vt nul. iudi. §. j.

o Erroris. quia per ignorâtiam delique rit: vt ff. de le. & senatusconsul. l. j.

p Subdendum. maximè si fuit decurio vrbis Romæ: vt j. de decur. vrb. Rom. l. ij. & facit supra. de infa. l. decuriones. & de quæstio. l. diuo. & ff. eod. leg. ij. §. in filijs. etiam post finitum officium: vt supra de quæstio le. nihil. sed hoc fallit in crimine lęsæ maiestatis: vt s. de quæstio. l. decuriôes. & l. falsi. supra. de falsi. l. si quis decurio. & in alijs: vt j. eo. l. quilibet. j. de numera. l. j.

q Senatorem. aliàs curatorem: & aliàs: senatorem.

r Mereať. Sic supra arbi. tut. l. fi. §. h. Sed regulariter contra. ff. de postuland. l. j. §. de qua. & §. ait prætor.

s Pertinaciæ. i. audaciæ vel contumaciæ.

t Resistat. scilicet officium.

u Liberam. not. officialem posse vel debere resistere iudici: & sic subditi prælato malè agenti. ad quod supra de appe. l. quoniam. & vt omnes tam ci. quàm militares iudices &c. l. j. §. officij. & in authen. quomodo opo. episc §. h. col. j. & j. de excu. mu. l. placet. in fin. quinimo & priuati quandoque: vt supra. de iu. fi. l. prohibitum. & j. de me. ta. l. deuotum.

x Si quis. Curiali. scilicet fabricensi: vt j. de fabri. l. fin. in principio.

† Co. Th. e. ti. l. 81.

† Co. Th. e. ti. l. 85.

† Côcor. ad hoc text. in c. fin. extra de côsue. &c. cû in ecclesia. extra de simo. & ca. cum haberet de eo. qui du. in ma. quam pol. per adulteriû.

† Co. Th. eo. l. 92.

† Côcor. cadauera in gl. sup verbo obediêdum. extra de tempo. ordinan.

Plecta-

dandā, totius dignitatis exceptione depulsa, grauissima pœna plectet: ille verò, q immemor libertatis & gnis, infamissimā suscipiēs vilitatē, æstimationem suā seruili obsecundatione damnauerit, tradatur exilio. D. X. Kal. Nouemb. Constātinopo. Antonio & Syagrio Coss.

XXXV. Iidem AAA. Posthumiano præfecto prætorio.

IN filijs decurionū retinendis, priorū præceptorū decreta sublimitas tua custodiat: eosque qui aduocationis obtētu curialia onera declinant, agere vniuersa cōpellat, q etsi necessitas non exigit, tñ patria nō remittit: ipsos qnetiā filios magistrorū q ex curiali stirpe descēdūt, simili mō obnoxios esse decernat. Dat. VIII. Id. Ap. Constantinopo. Merobaude. II. & Saturnino Coss.

XXXVI. Iidem AAA. ad Basilium Comi. S.L.

EXēplo senatorij ordinis, patris orginē vnuqsq; sequaē: nec valeant spāliter de lata rescripta, si qs se matris origine defensa, a maiore curia ad minorē trāsferri fortasse ꝓmeruerit, neq; vlla ꝓ more ꝓuinciæ referri finaē exceptio. Dat. XVI. Kal. Iul. Rom. Merobaude. II. & Saturnino Coss.

Per rescriptū non pōt quis a curia liberari Bar.

XXXVII. Iidem AAA. Posthumiano. II. P. P.

QVotiescunque se ex rescriptis nostris aliqd impetrasse ꝯtendūt hi, quos obnoxios curiæ, vel origo fecerit, vel la tū inter partes iudicium designauerit: nullā prorsus spem curiā declinādi ex colore sacræ iussiōis accipiāt. D. XIIII. Kal. Augu. Constantinop. Merobaude. II. & Saturnino Coss.

Pœna nō debet cōcedi q̄ hēat honorē annexū, nisi ei q a curia fugit. Bar.

XXXVIII. Iidē AAA. ad Cynegium præfec. ꝑto.

NE qs officialiū pœnæ specie atq; æstimatione curiæ dedaē: nisi si qs fortè curiā defugiens, ob hoc cœperit militare, ne ingenitis fungaē officijs. Oēs itaq; oino iudices tuę cēsuræ subditos admonebis, ne qs eorū existimet curiæ loco supplicij quēquā deputandū, cū vtiq; vnūquemq; criminosum nō dignitas debeat, sed pœna comitari. D. VIII. Id. Nouēb. Cōstantinop. Richomere & Clearcho Coss.

XXXIX. Iidem AAA. ad Eusigniū pfect. præto.

CVriales qui sese priuilegio dom' nostræ defendi posse credi-

---

Hoc est arbitrio iudicis. nō ergo repetit si quid dedit tali ꝓcuratori ob cām quasi turpiter. & sic est ī. de adi. ob cau l. si militē Sol. hic sciēs eē curialē & nō posse eē ꝓcuratorē, dedit ibi ignorās, vt ibi notaui. Ac.

Vilitatē. aliās vtilitatē. Et no. officiū ꝓcuratoris esse vile: & ideo talib' nō mādari. ad qđ ī. loca. l. curialis. & ī. de excu. mu. l. si & q mili. nō pos. l. iiij.

IN filijs. Retinē dis. s. in ꝑdōne paterna. Accur.

Decreta. vt & ī. e. l. priuilegio. & de ꝑscrip. xxx. ann. l. præscriptione & ī. l. ꝑ rī & loquiē præfecto prætorio.

Aduocationis. quā facere possunt, nō minuēdo tñ seruitiū curiæ: vt hic, & ī. de adno. diuer. iudi. l. ij & fa. ī. eo. l. quidā ignauiæ. & de cura. furio. l. obseruare. Accur.

Vniuersa. onera. Accur.

Quæ. s. onera.

Non exigit. quia sufficientes sunt alij curiales. Al.

Nō remittit. i. absoluit. cui naturaliter teneē qlibet: vt ff. de ventre in pos. mitten. l. j. § & gñaliter. qđā. n. habere possumus, etsi nobis vtilia nō sunt: vt ff. de ser. l. ei fundo.

Magistrorū. liberalium forte artiū magister ipse excusatur: vt ff. de vaca. mu. l. eos. & l. his his honorib. § anga riarū. q sunt ī: sed eorū filij nō: vt hic, & ī. eo. l. priuilegio. j. respon.

EXēplo. Ordinis in quo filij patrē sequunē: vt ff. de sena. l. senatoris. & l. ij. Accur.

Patris. non matris: vt ff. de sta. ho. l. lex naturæ. nisi filius ꝓprio domicilio retineatur: vt ff. de mu. & ho. l. iij. & fa. ī. de meta. l. fin. & ī. l. pxi. & ī. de pscri. xxx. an. l. pscriptione.

Specialiter: vt ī. de tabu. l. si & ī. eod. l. vacuatis. cū concor. & ī. l. px. Sed spāle ī. de murile. l. fin. & l. hi q. Itē no ꝗ dicit specialiter, i. vni psonæ sed vni ꝓuinciæ pōt ꝯcedi: vt ff ad munici. l. j & sic ī. de testa. l. si nō spāli. & de inof test. l si qñ. vel ibi ꝯcessit nō ob stāte lege aliqua. Itē ī s. eo. l. nati. sed ibi spāle. l. ē fal-

sit in his qui ꝑ patris conditionem non trahuntur aliās: vt ī. eo. l. eos. & ī eo. l. si illo.

Promeruerit. Per aliquod rescriptum.

More. Consuetudo nō excusat: vt ī. eo. l. oēs iudices. Sed argu. ī. ff. de admini. tut. l. sine hærede. §. Lucī'. sed magis est ibi ꝑ quām contra.

QVotiescūq;. Origo. No. duo faciūt aliquē curialē

Declinādi. nā reb' iudicatis ē stādū: vt ī. de re iu. l. j. nisi cōi vel spāli iure possit contrauenjri.

Accipiāt. qa nec dānosū &c. vt ī. de pc. imp. offe. l. nec dā nosa & fa. ī. l. px. & ī. de petit bo. sub. l. j.

NE qs officialiū. puta senatoris, psidis, & similiū. & ide in nō officiali: vt ī. de pœn l. ne qs. & ꝯtia q sunt ibi, & hic pñt poni & solui. Accur.

Æstimatione qa existimet iudex hoc licere.

Dedaē. vt sit decurio.

Quis. officialis. Ac.

Curiam. cuius erat officialis.

Militare. sub magistro militum.

Ne ingenitis. s. officijs curię. vel ingenitis. s. officijs decurionat'. hi ergo reuocātur quātū ad on' curiæ, nō quātū ad honorē: vt ff. de interd. & releg l. relegatorū. § si. & l. seq. & ff. eo. l. honores. §. j. sed ille q nō est antea curialis, ēt ad on' non pōt fieri curialis: vt hic. sed pōt seruitio curiæ, i. vt seruiat decurionib. dānari: vt ī. de epis. & cle. auth. sed neq. i si & in authē. quō opor. epis. §. semel. ta. ī. de fabri. l. iij. & ff de vac. mu. l. j. §. pe. & ī. l. px. & ī. eo. l. q derelicta. & in multis alijs. ī. & ī.

Admonebis. loquitur præfecto.

Deputādū. vt sit decurio etiam ad onus vt dixi.

Dignitas. ēt si on' tñ afferat tñ dignitas ē. & fa. ī. de sta. l. j. ff. & ff de adul. l. si marit'. §. j. Itē de munerib. nō debet quis ꝓhiberi in pœnam ff. de interd. & rele. l. relegatorum. §. sed & muneribus.

Comitari. No. quē nō dēre ꝓ pœna pmiū reportare.

CVriales. Domus cū forte de domo non ellenw sed

Marginalia: Cōsuetudo nō excusat. — Co. Th. eo. titu. l. 102. — Co. Th. eod. tit. l. 108. — Co. Th. eo. 101. — Facit ī c. ex parte tua. extra de offic. deleg. — Cōcor. gl. vnica ī c. ex trāsmissa. eō ea medi. extra de deci. — Co. Th. eod. tit. l. 109. — Premiū nō debet qs ꝓ pœna reportare.

sed hic falso allegabat. Vel veri⁹. si et erat ad qd I. vt no. l. in cōpara. spe. l. j. & ī. eo. l. curiales. & l. ex oibus.
o Sarcia. & et expensas pro requirēdo factas vt ī. eo. Circensium. & ī. q mili. nō poss. l. iij. & l. oēs. Sed ar. ī. de epis. & cle. l. ad similitudinem. Sed ibi speciale. vel ibi volebat date substitutum.

b Quilibet principaliū. vel p eodē vel p diuersis ponuntur istae duç dictiones principaliū & decurionū: vt ī. eo. l. omnes.
c Decurionū. officiū erat tamen.
d A vobis. praefecto loquitur.
e Summa, idest maxima cognitio.
f Plūbatarū. i. damnet plūbo, i. in metallū: vt ī. de his q po. no. ti. af. l. j. Sed ī. eo. l. oēs iudices. Solu. hic spāle, vt in alijs casib. vt ibi no. & ad aliud officiū non redit: vt ī. de succe. l. si aliqd. Item ī ī. de exa. tri. l. ij. in princi. Sol. ibi ciuiliter, hic criminaliter: vt ibi no. & ad hoc ī. de ex cu. mu. l. placet. & dic hic pluries eum deliqsse: vt cōcordet eū d. l. ī. de supexact. in fi. & facit. ī. de dignis. l. iudices. Accur.
g Decurio. vel etiā curialis.
h Fortunā. i. pdōnē.
i Nascendo. id est a natiuitate.
k Suffragijs. i. auxilijs. ad quod ī. eo. l. quoties.
l Senectutē. puta lv. annorū: vt ī. eod. l. si vltra, s. tpe quo eligunt: secus est si ex postfacto supueniat etas: vt hic, & ibi no.
m Propter ordinationē. s. faciendā de aliquo. s. officiali. & de alijs multis q̄ habent ordinare decuriones: vt ī. eo. l. j. q p plures expedit ciuitas: vt ff. qd cuiusq; vniuer. l. nē in prin. & l. nulli. & seq. & ī. eo. l. nominationū. & facit ī. de his qui non imple. stipen. l. ij.
n Militarib. i. magistris militū: vt alijs eorū magistratib. vt ppositis: vt ī. hac l. & fa. ī. de epi. & cler. l. placet.

¶ Co. Th. eod. titu. l. 117.
¶ Co. Th. eo. titu. l. 118.
¶ Co. Th. eo. titu. l. 118.

derint, ad curiā retrahantur, & pprijs functionibus mācipent, & publica dāna sarciant. a D. VIII. Kal. Ian. Hono. N. B. P. & Euodio Coss.

Decuriones & alij officiales ī officio eorū delinquētes, plūbatarū ictibus feriant. Bar.

XL. Imppp. Valentinia. Theod. & Arcad. AAA. Cynegio praefe. pręto. †

Quilibet principaliū b vel decurionū, c si vel decoctor pecunię publicę, vel fraudulētus in adscriptionib. illicitis, vel immoderatus in exactione fuerit inuent⁹: iuxta pristinam consuetudinē, nō solū a vobis, d qb⁹ p loci dignitatē rerum summa e commissa est, verū & a iudicib. ordinarijs plūbatarū f ictib. subijciat. D. die K. Ap. Cōstātinopo. Valētin. A. III. & Eutropio Coss.

XLI. Iidem AAA. Cynegio prefecto pretorio. †

Decurio g fortunā h quā nascendo i meruit, suffragijs k atq; ambitione nō mutet: & si vacare p senectutē l potuerit, p p ordinationē m q̄ p plurimos cito definiri solet, curiā non derelinquat. D. Pri. Non. Iul. Cōstātinop. Valētini. A. III. & Eutropio Coss.

Militares et alij magr̄at⁹ nihil habēt cōe cū curialib. & si eos offenderint, punient. B.

XLII. Imppp. Theodo. Arcad. & Honor. AAA. Abūdātio Com. & magistro vtriusq; militię. †

Militarib⁹ n viris nihil sit cōe cū curijs; nihilq; sibi licitum sciāt, qđ suç nō subiectū est ptāti: o nullū iniuria, nullū verbere, p nullū q graui pulsatione tribunus, dux ve ille, aut comes sit, curialē principalemve cōtingat. Si quis r posthac temerario & incōsiderato ausu vllū ex principalib. viris s vsurpata attrectauerit iniuria: sciat se decē libris auri eē multādū. D. Prid. Kal. Augu. Cōstantinop. Arcadio A. I. & Rufino Coss.

Illi, q sunt curiales ex origine, nullo mō possunt habere imunitatē ēs a rescripto. Bar.

XLIII. Iidem AAA. Rufino prefec. pretorio. †

Omnes qui curiali obstricti sanguine t diuersis se officiorū priuilegijs v & actuū pīudicijs x aggregarunt, reddendos munijs esse nō ambiges: sed nec rescripta, y aut adnotationes ad munerū z fugam pdesse pmittimus. D. prid. Id. Apri. Cōstantinop. Theod. A. III. & Abundātio Coss.

XLIIII. Iidem AAA. Rufino prefecto pretorio. †

Nullus solius materni sanginis vinculis illigēt: a qa mulierū infirmitas nūquā hmōi functiōib. reddit obnoxios, a qb⁹ ipsa hr̄ imunis. b D. V. Id. A. Cōstātinop. The. A. III. & Abūdātio Coss.

Diuites & nō pauperes sunt eligendi ad officia ciuitatis: ne pauperes forte nō possint adimplere officium. Barto.

XLV. Imp. Arcad. & Honora. AA. Theod. PP. †

Ad subeunda patrię munera, dignissimi meritis & facultatib. c cu

o Potestad. facit ī. de iurisd. om. iudi. l. fi. & l. quiton. da. pos. l. neque. Accur.
p Verbere. aliās verberare. & tūc dic dr̄iā inter pulsare & verberare, vt ff. de iniur. l. lex Cornelia. §. iter pulsare. aliās est vbere. i. parua oppressione, ad similitudinē vberū q̄ parū pmunt dū lac pmulges, siue pmit⁹ m R.
q Nullū. s. curialē: vt ī. & dic iniuria gnaliter. vt ff. d iniu. l. ij.
r Si qs. miles vel magister eorum: sed ad principē referunt pu niēdi, si qd grauiter fecerint: vt ff. d poe. l. diui fres. §. fin. imo nō ipsis mādant, sed delicta sunt principi mādanda, & sm principis rōsionem sunt puniēda: vt ibi.
s Viris. i. decuriōib. vel curialib⁹. Accus.
t Omnes. Sanguine. qa ex pre. vel auo curiali sit: vt ī. eo. l. decurio. & l. quoties.
v Priuilegijs. puta fabricę deputauerit, q̄ priuilegia & onera habet: vel alij militię ad hoc ī. d fabri. l. figs. & ī. de fugiti. colo. l. j. & ī. vbi decur. vel cohor. l. j.
x Pręiudicijs. i. alijs actib. pīudiciātib. curię, puta militię: vt ī. eo. tit. l. prox.
y Sed nec rescripta. ad qđ. ī. de pci. iper. offerē. l. nec dānosa.
z Munerū. s. curię.
a Nullus. Illigēt. si pris pdō abstrahat. als sequit matrē: vt ī. e. l. eos. & ī. e. §. si ille. Itē fallit als: vt ī. eo. l. exēplo. no.
b Immunis. do psonali loqt̄ munere: vt ff. d mu. & ho. l. 3. §. 3. corpalia. sec⁹ i primonial, vt ī. d mu. pri. l. primoniorū. & ff. d cēsi. l. etatē. & fa. ī. d muni. & ori. l. filios. Itē no. nō facit curialē, q nō ē curialis. ad qđ ī. d hęre. & Ma. l. ij. nec doctū facit, q ē idoct⁹: vt i auth. de san. epis. i pri. coll. 9.
c Ad subeūda. Curiales. i. decuriones, ex qb. eligunt magr̄at⁹ q honorē cū sumptu gerenx: vt ī. l. pxi no. & ff. d mu. & ho. l. honor. i pri. & dos non coputat in.

¶ Co. Th. eod. titu. l. 134.
¶ Co. Th. eo. titu. l. 137. § nullus.
Partus sequit ventrem. Doctū nō facit indoctus.
¶ Co. Th. eo. titu. l. 140. Dos non annumerat inter bona viri.

in bonis viri hoc casu,vt ꝑ hoc videat̄ dictor: vt ff. ad muni. l. Luci⁹. §. idē rñdit. cū on⁹ hēat mrimonij: vt ff. de iu. do. l. si is. §. j. vel pōt dici q̄ ille decurio eligit̄ ad mun⁹. i. ad aliq̄d officiū, q est diues. & fa. ff. e. l. honore. in prin. & d. l. decurio. & ĵ. q num. li. l. fi. & ff. de excu. tut. l. paupertas. & Insti. de excu. tut. §. sed & pp. & ff. de munc. & hono. l. rescripto. in prin.

a Nominationū. i. electionū. cū enim magistratus aliquis est eligēdus, cōuenire debent decuriones: vt ĵ. leg. ij. & duę partes debent esse ꝑsentes: vt hic, & ff. de decre. ab or. fa. l. ij. & ff. quod cuiusque vni. no. l. nulli. & oēs vel maior pars in vnū cōuenire: vt ff. de tutorib. & cura. da ab his. l. vbi. & ĵ. de præ. curia. l. ij. & non nisi de se debēt eligere: vt & consules de senatoribus: vt ff. eod. l. honores. §. ij. ad idem. ĵ. eod. l. si ad magistratū & qñ prou. non est ne. l. si vt ꝑponis. an autem sufficiat maiorē partem duarum partium consentire: an sit opus q̄ tot consentiāt, q̄ sit maior pars toti⁹ ordinis: dic vt d. l. nulli, notat̄.

b Albo. facit. supra eodem. l. in albo.

c Possunt. vt ĵ. de leg. l. pe. Sed arg. contra. C. de au. præ. l. fi.

d Maiore parte. statur iudicio maioris partis. sic ff. ad municip. l. quod maior. & C. qui bon. ce. pos. l. fi. & ĵ. de sac. san. ec. auth. hoc ius porrectū. & ĵ. de leg. l. pe. Sed arg. contra C. de auct. præst. l. fi. Accu.

e Curiales qui honorariam. sic dictam ab honoro honoras. & comitor comitaris, scilicet quia comitari debēt eos qui honores gerunt, Py. Vel verius expone vt ĵ. eo. l. Alexandrinis in fi. Acc.

f Cōmissi. s. qui p̄sunt curiæ. ad quod ĵ. de tur. f om. iu. l. fi.

g Perseuerent. s. inobed. curiæ vel despectus & no ꝑseuerēt: sic ĵ. de exact. l. j.

† Co. Th. eo. l. 41.

† Facit ad hoc c. qd sicut. extra delec. vbi ꝑ Inno. & c. ecclesia vestra. cum gl. j. extra eo. tit.

Co. T. 12. l. 150.

† Co. Th. eo. 158.

riales eligant: ne tales fortè nominēt, q functiones publicas implere nō possint. D. XIII. Kal. Feb. Olybrio & Probino Coss.

Sufficit duas partes consiliariorum adesse. Bar.

XLVI. Iidē AA. Ennoio procō. Africę. †

Nominationum a forma vacillare nō debet, si oēs, q albo b curiæ de tinent, adesse nō possūt: c ne paucorū absentia, siue necessaria, siue fortuita, debilitet quod a maiore parte d ordinis salubriter fuerit ꝯstitutū: cū duæ † partes ordinis in vrbe positæ, toti⁹ curiæ instar exhibeāt. D. XVII. Kale. Iun. Med. Olybrio & Probino Coss.

Dignitas curiali addita non eximit eum a iurisdictione sui iudicis, Bart.

XLVII. Iidem AA. Cæsario præfecto prætorio.

Curiales qui honorariam e adepti sunt comitiuā dignitatē, formidare debēt eos quorū moderationi sunt cōmissi: f nec se existimat̄ ideo meruisse dignitatem, vt iudicū ꝑcepta despiciant. qd̄ si in eadē culpa perseuerent, g quinq; librarū auri multæ obnoxij h subiugent̄: honor̄ quoq; quē prodiderint, i spoliandi.

XLVIII. Iidē AA. Fl. P. P.

In successiōe curialiū decernim⁹, vt ēt si pat̄res decesserit, teneat agnatio. k D. XII. Ka. Ian. Medio. Cęsario & Attico Co.

XLIX. Iidem AA. Theodoro præfecto ꝑtorio. †

Omnes qui quolibet mō curiæ iure debē tur, cuiuscunq; supstitionis l sint, ad iplēda munera m teneant. Dat. Id. Sept. Medi. Honorio A. IIII. & Eutychiano Coss.

Consiliarij non possunt extra suam prouinciam officiū acceptare. Bart.

L. Iidem AA. Eutychiano præfecto prætorio. †

Omnes oīno curiales in originalibus n ac debitis ꝑpetuò curijs ꝑseuerēt: & q ex his ad ꝓuinciarū regimē atq; administrationē qualibet fraude atq; ābitiōe ꝑuenerit, sciāt se ñ solū i sua curia remāsuros, sed & cunctis rurs⁹ ab exordio munerib⁹ seruituros. o D. VIII. K. Nou. Cōstātinop. Ho. A. IIII. & Eutych. Coss.

Bona eius, qui quacunque fraude curiam euitat, si per annum contumax fuerit, applicabuntur curiæ. Bartolus.

LI. Iidē AA. & Theo. A. Messalæ PP. post alia. †

Quanuis ꝓuisū fuerat p cōgruę emēdatiōis occursu, quēadmodū curiales militię q noīe & honor̄ suspēso, officijs redderēt, tñ qa hoc callido ꝯsilio repererūt, r vt euitatis ꝓuiciæ suæ finibus, tāquā his eorū s tñ interdict⁹ fuisset accesius, ꝑegrinos expeterēt cōmeat⁹: ne diutius in ꝑniciē curiarū, latitādi spes † ꝑseueret, & solatia eos ipunitatis sequant̄, horū cupiditatibus obuiamus: vt ex eorū bonis q se vel prosecutioni, vel muniis ciuitatum, interdictæ dudum ambitione militiæ vel qualibet fraude subtrahere conati fuerint, curijs quas

h Obnoxij. aliàs obnoxius. & sequentia in singulari. aliàs obnoxij, & sequentia in plurali.

i Prodiderint. aliàs prodiderint. s. contemnendo. aliàs perdiderint, de iure vel spe, seu destinatione, scilicet propter inobedientiam specialiter de facto.

k In successione. Agnatio. id est filius sequitur conditionem patris: vt supra. eod. le. in filijs. Est enim proximus agnatus patris filius: vt fi. vt. ff. de su. & le. l. filius. Vel dic quòd agnatio. id est successores tenēt̄ si antecessor malè administrauit. ad quod ĵ. eo. l. j.

l Omnes qui. Superstitionis. vt Iudæi. ad quod supra de Iudæ. l. cuicunq;. & l. iussio. & ff. eod. l. iij. §. fin.

m Munera. quo ad onus: non quantum ad vtilitatem. aliàs contra. supra de Iudæ. l. finali.

n Omnes omnino curiales in originalibus. quia filius fuit curialis originaliter, vel debit⁹ per sententiam. vt supra eo. l. quoties.

o Seruituros. Idē si episcopus fieret: vt supra de episco. & cleri. leg. ad similitudinem. & in authent. de episco. & cler. §. sed hoc quidem. & si quidem in fraudem causa vitandæ curiæ se fecerit eligi ꝑ seipsum: vt hic: aliàs per substitutum: vt d. le. ad similitudinem. & in authent. de san. episco. §. adscriptitios. sed hodie contra: vt infra eod. le. penulti. Item facit infra eod. le. duumuirum.

p Quanuis prouisum fuerat. vt infra eod. l. si ad magistratum. & l. quidam.

q Militiæ. armatæ vel etiam inermis, in quam cōfugerāt.

r Repererunt. scilicet curiales.

s His eorum id est aliquibus eorum curialium, scilicet tantum, non autem omnibus: sed aliàs deest tantum.

Filius proximus est patris agnatus.

† Co. Th. eo. 159.

† Co. Th. eo. 161.

† Aliàs species, etc.

a Itaq. quod ſ. proxi. dixit indiſtinctè ſcilicet ex bonis curialis fugiētis, & latitantis. ſ. emendari damnū curiæ quā dereliquit: nunc hic declarat, ſ. quod per annū ii ſunt expectandi: & ſi non veniant, tunc de bonis eorum reſarciet damnum curiæ: vt hic ſubijcit. Item declarat in eo quod dicit, hi tñ qui manifeſtis curiæ nexibus illigantur.

b Annum. ſic ff. de requir. re. l. j. & in auc. d litigio. §. oēm.

c De imaturo. i. valde. quandocunq; tñ redeat, recuperat officiū dimiſſum: vt ſ. e. l. ſi ad magiſtratū.

d Quis. Arbiter. i. diſpoſitor. vt C. mand. l. in re mandata.

e Prædits. vt Bononia, ꝑpter ſcholares.

f Votiua. vel quia voto ſe oderunt curiæ alicui quādoq;: vt ff. de polli. l. ſi qs rē. §. j. Vel quia hoc voto gerit, vt multi ſint curiales: qđ patet, quia remittunt pctā, i. ſit legitimus, q ſuerat naturalis, p oblationē curię, vt i auth. qui. mo. na. eff. ſui. §. ſi quis igitur. col. vij.

g Oneris. ex decurionibus. n. ſeu curialibus eligebantur ad onera p annum: quę reiterare nō cogunt, vt hic: neq. cōtinuè, neque ex interuallo dū alij ſunt: vt hic, & ff. de mu. & hon. l. ſponte. & idē videtur de honoribus: vt j. de mun. & hon. non cō. l. i. & ſi. Fallit aūt hoc, qñ alij nō ſunt idonei. vt ſubijcit, & ff. de mu. & ho. l. honor. §. ſi. & in alijs tribus caſibus: vt no. ff. ad mun. l. diu⁹. Acc.

h Sacris. i. poteſtate curię: q poteſtas ſacra eſt, vt patria: vt C. de ſideicō. l. pe. cū hoc liberet a naturalitate: vt mō notaui.

i Dvumuirum. i. magiſtratum municipij, qui præeſt curiæ.

k Faſcium. i. dignitatum. ſic ponitur in auth. vt iudi. ſine quoquo ſuf. §. neceſſitatem. aliter ponitur. ff. de off. procon l. antepenul. Et dic, q non poteſt extollere, i. accipere aliquam adminiſtrationē extra terminos, ad q. l. ſ. e. l. curiales. ij. vel dic q nō licet extollere. i. exercere ſuum officium vltra. ad quod ſ. de iur. omn. iud. l. ſi. & facit ad principium j. de ſuſc. l. humilioribus. Sed & tunc fallit, ſi publica eſt vtilitas: vt ſ. eo. l. curiales vltra. & facit in auth. vt omnes obe. iud. §. ſi igitur. colla. v.

deſeruerāt, cōſulaē. Itaq; a ſi vocati edictis, itra anni metas, hi tñ q manifeſtis curię nexib⁹ illiganē, latere potius q̄ redire maluerint: ſciāt poſt emenſum annū b interpellatis ꝓuinciarū moderatorib⁹ ex facultatibus ſuis, curijs quas deſtituerūt, eſſe cōſulēdum. Neq; enim de imaturo c ꝑiudicio temporis poſſunt breuitatē cauſari. D. XVII. Ka. Septē. Theodoro V. C. Coſ.

Vbi alij ſunt idonei & ſufficiētes, non coguntur alij cōtinuare officium. Barto.

LII. Iidem AA. Probino procon. Africę. †

Qvis tā inueniri iniqu⁹ arbiter d rerū pōt, q in vrbib⁹ magnifico ſtatu ꝑditis, e ac votiua f curialiū numeroſitate locupletib⁹, ad iterationē quēpiā trāſacti oneris g cōpellat: vt cū alij necdū pene initiati curiæ ſacris h fuerint, alios & cōtinuatio & repetitę ſępe fūctiones adficiant? Da. XVI. Kalē. Apri. Mediol. Cęſario & Attico Coſs.

Magiſtratus municipalis nō debet exire municipiū. Bart.

LIII. Iidem AA. Euchario Procon. Africæ. †

Dvumuirū i īpunè ñ liceat extollere poteſtatē faſciū k extra metas territorij ꝓprię ciuitatis. Dat. VI. Idus Mar. Rauen. Hon. VIIII. & Theodo. V. AA. Coſs.

Vbi non habetur copia iudicis, propria autoritate capiē curialis, & ad curiam ducitē, & eius q̄ſtio debet intra tres mēſes terminari alias iudices puniantur. Bart.

LIIII. Iidē AA. Pall. PP.

Generali lege ſācim⁹, vt ſiqs l ſuū decurionē curię vindicare maluerit: ſi p̄ſidis deſit copia, i eundē manus iniectiōe. cōceſſa, ſciat ad examē cognitoris m reſultātē n ēe deducēdū: itavt moderator ꝓuincię (ſi q̄ſtio fortaſ ſe fiducia defēſiōis vlla generaē) niſi intra tres mēſes o cām originis cōpetēti diſceptatiōe cognouerit, atq; cōuictū cū pœna p reſtituerit debitis q muneribꝰ, vł liberū ab ingenuitudine ꝓnunciauerit, decē librarū auri multā cogaē exoluere: eius ēt officiū pari dāni irrogatione teneaē. Dat. V. No. Maij, Rauen. DN. Theodo. A. VII. & Palladio Coſs.

Si decurio dedit ſe militię, retrahetur: nec iuuabitur pręſcriptione. Barto.

LV. Imp. The. & Valent. AA. Iſido. PP. poſt alia. †

SI qs decurio, aut ſubiectus curię auſus fuerit vllā adfectare militiā, r nulla tpris ſ p̄ſcriptione muniaē, ſed ad cōditionē ꝓpriā retrahaē: nec ipſe vel eius liberi poſt talē ipſi⁹ ſtatū t ꝓcreati, qđ patriæ debeē valeāt declinare. D. III. No. Apri. Cōſtātinop. Iſid. & Se. Coſs.

LVI. Iidē AA. Iſid. PP. †

ALexandrinis principalibus v & ſi ad

l Generali. Siquis. puta duūuir, qui præeſt ei: vt ſ. l. proxi. Accur.

m Cognitoris. id eſt præſidis.

n Reſultantē. ſ. decurionē. i. reſiſtentē. Et ſic not. q in defectū iudicis licet alicui facere ſe iudicē: vt not. ſ. de Iudæ. l. nullus. aliàs non. ſed ſuū ius amitteret: vt in ar. cōtra. ff. qđ me. cau. l. extat. & l. nullus. & ſ. de iur. fiſ. l. prohibitū. tunc ergo aut contulerat ſe ad militiā armatā, & cōuenit ſub ſuo magiſtro militum, aut a ſ aliam: & tunc ſub p̄ſide terræ in quā aufugit, non ſub eo qui peſt militiæ inermi: vt ſ. vbi decu. vel cohor. l. j. §. ſi. Itē facit ſ. ſi ſer. expo. ve. l. ij. & ff. de ope. no. nun. leg. j. in prin. & ſ. vbi decur. vel cohor. l. j.

o Tres menſes. Nota ſpeciale cōtra. l. ſ. de iud. l. properādū. q dicit de triennio, vt & alia ſpecialia ſunt: vt ibi not. in princip. Accur.

p Pœna. extraordinaria.

q Debitis. aliàs debitis. aliàs proprijs.

r SI quis decurio. Militiam. armatam vel inermem.

ſ Temporis. etiā xl. annis non videē q p̄ſcribaē: vt ſ. de præſcri. xxx. an. l. præſcriptione. Sed contra j. de cohor. l. ſi cohortalis. quæ dicit p̄ſcribi xxx. ann. Sed poteſt dici, vbi iuit ad ad aliam militiam, tunc xxx. annis: vbi non iuit, tunc ſecus.

t Statum. decurionatus. vel dicas, i. militiam. prima verior eſt. Py. & facit j. de agri. & cē. l. cū ſatis. §. j. & j. de Fabri. l. iiij. Itē facit j. qñ & qui. quar. pars: l. ſi. §. nullo obſtaculo contra. Solue vt ibi.

u Alexandrinis principalibus. i. decurionibus, vel ſimilibus: vt ſupra eo. l. quilibet.

† Co. Th. e. 12. 5. 3.

† Co. Th. 12. 1. 174

† Recte Accur. nā ſoli faſcibus vtebātur q habebant imperium. duumviri autē non habebāt imperiū. Cœum.

† Co. Th. 12. 1. 81.

Iudicis defectu licet alicui ſe facere iudicem.

† gerat.

† C. T. 12. 1. 188.

† Co. Th. eo. 189.

Nihilo-

a Nihilominus. i. non ideo magis.
b Peregrinationis. i. p quod coguntur exire territorium: vt subijcit. & s. de aduo. diuer. iud. l. qui necessitatio. nisi sit publica vtilitas: vt s. eo. l. curialis vltra.
c Cura. debēt. n. facere q alij decuriōes seu pricipales.
d Et primus. i. tyro primò nūc eligit.
e Expletis. q subeat decuriones: & sic est nūc antiquior. Acc.
f Cōitiuę. i. comes eorum: q sunt in primo ordine, cùm bienio steterit antiquior, vt hic: adhuc tñ est curialis seu decurio, & subest ei cui subsunt alij: vt j. in fi. & s. e. l. curiales q. & facit j. l. proxi.
g Q Vinq; sūmates. erant quinq;, & vocabant sūmates, quasi sūmi: q pērant curiæ decurionum in illa terra.
h Cēsemus. ad hoc s. eod. l. oēs iudices.
i Defendant. nam agūt pro patria, & defendunt: vt s. eo. l. p curatores. Accur.
k Dispēdijs. No. crimen pecuniariter puniri ratione psonæ.
l Æstimabunt, cū eligent. ad qd j. de pfes. l. magistros. & j. de muril eg. l. si quis. & de tyronib l. fi. & facit j. eo. l. pxi.
m Cum. Ciuilibus. s. personalibus. fuit enim vt curialis: & sic fecit quę alij curiales.
n Iniurijs. aliàs in iurijs: alias munijs. & facit s. l. prox. & j. de fun. rei pri. l. cū q.
o Consequant. pscribit ergo curia bonos non malos: vt sit electio de bono, non de malo: vt s. l. proxi.
p S I quos. Hypōnematographi Græcū est, & vna dictio, Latine significat nominatores aliquorū ad publicas functiones: vel verius: illi q accipiebant in emphyteusim publica pdia. nā emponema, i. melioratio. accipiebant enim ad meliorandum: vt supra de iur. emphy. l. fina. in princip.
q Hypomnematographi. ideo subijcit quasi scriptura q in talibus contractibus est necessaria: vt supra. eod. tit. l. j.
r Venalis. No. ad qd s. qn̄ pno nō est nec. l. venales.
s Vtriusque. id est nominantis, & nominati.
t Creatoris. aliàs curatoris: & aliàs creatoris.
u Cōfirmare. Nota q superior cōfirmat qd facit inferior. ad quod in authen. de defe. ciui. §. interim.

uocatióe fungant, nihilominus ᵃ on⁹ pegrinatióis ᵇ ícūbat: nec publica cura ᶜ nisi in sua tm̄ ciuitate cōmittat: & primus ᵈ curiæ quū muneribus vniuersis expletis ᵉ ad sūmū peruenerit gradū cōitiuę ᶠ primi ordinis fruat post biēniū dignitate pstita: in curialibus tn̄ pmaneat. Dat. Pri. No. Iun. Cōstatinop. Isidoro & Senatore Coss.

LVII. Iidē AA. Isid. PP. †

Q Vinq; sūmates ᵍ ordinis Alexādrini a corporalib⁹ iniurijs īmunes esse cēsem⁹, ʰ vt voce libera cōmoditates patrię defēdāt: ⁱ cū possint, si qd egerint criminosè, pecuniarijs coerceri dispēdijs: ᵏ æstimabunt ˡ aūt plēte curia, viri spectabilis Augustalis ˡ iudicio. D. Pri. No. Iun. Cōstātinop. Isidoro & Senatore Coss.

LVIII. Iidem AA. Isidoro PP. †

E Vm q triginta annos in Alexandrina ciuitate ciuilibus ᵐ inhęserit muneribus corporalibus iniurijs, ⁿ nō pecuniarijs excusari cōuenit: habita cōsideratione videlicet meritorū: vt hoc bn̄ cogniti priuilegiū consequant, ᵒ nec eo passim fruant indigni. Dat. Prid. No. Iun. Cōstātinopo. Isidoro & Senatore Coss.

Superior tenetur confirmare electionem factam ab inferioribus.

LIX. Iidem AA. Isidoro PP.

S I quos spōtaneos ᵖ † hypomnematogr ᵠ ‡ † munificos suis exhortationibus ad publicas noīauerint functiōes, iubem⁹ nō expectādū esse cōsensū pro tpre viri spectabilis Augustalis, q fit plerūque venalis: ʳ sed vtriusque ˢ partis sufficere volūtatē, vt incipiat functio ꝗ null⁹ ícusat: tūc ad memoratū iudicē tā noīati, ꝗ etiam creatoris ᵗ consona relatione currente: quā si suscipere vel confirmare ᵘ distulerit, sciat se xxv. librarū auri cōdēnatione plectendū. Data Prid. Non. August. Constantinopo. Isidoro & Senatore Coss.

Non potest quis seruire per substitutū: nisi habeat de hoc priuilegium, vel sit illustris. Bartolus.

LX. Iidem AA. Thomæ. * P. P.

N Vllus ˣ q nexu generis ʸ curiæ tenet obnoxius, p substitutam quancūq; psonam curiales impleat functiōes: sed ipse p se debitum patriæ mun⁹ exoluat, & si spectabili dignitate decoratus ᶻ sit: nisi hoc ei speciali beneficio sit cōcessū. Hi verò q honorario titulo illustrē dignitatē consecuti sunt, per substitutos periculo suarū facultatū curię muneribus satisfacere non vetentur.

LXI. Imperator Leo. A. †

N Eque ᵃ Dorotheū virum illustrem, & tot ī eius substantiam, neque Irenæum virum spectabilem tribunum & no

x N Vllus. In l. psenti ponit casus talis, & dicit q si aliquis tenetur esse curialis a sui origine, per substitutum nō potest suū officiū exercere: nisi fuisset ei specialiter hoc cōcessum, & si spectabilis efficiat: sed si fuerit effectus illustris pp aliquam dignitatē, quā adeptus fuerit, suo piculo in pdi. officio substitutū poterit ordinare.
y Generis. ad quod s. eo l. quoties. Accu.
z Decoratus. Nota neminem posse seruire p substitutū, etiā si fiat spectabilis, & magis si fiat clarissimus: vt hic, & arg. ff. de sol. l. inter artifices. & d statu li. l. sicuti. & l. fi. & s. de cadu. tol. §. ne autem. & de iu. emphy. l. fi. §. fin. Sed hoc fallit si curialis fuit illustris: vt hic subijcit, & s. de epis. & cler. l. ad simi litudinem. quod hodie corrigit ī illis casibus quos habes j. eo. l. fi. & l. pen. & ff. quod met. causa. l. illud. & de conlit. pec. l. qui autem. §. j. & de arbi. leg. Labeo. §. fi. Item si primus sit inutilis, supponitur alius: vt j. de priu. agen. in re. l. agentes. in fi. & s. de sacrosan. eccle. l. qui sub prætextu. Itē arg. contra s. de nat. lib. l. si quis Sépronio in fin. & s. de epis. & cle. l. quisquis. & in authe. adscriptitios. Item fallit, pter priuilegiū vt hic subijcit. & j. e. l. neminē. Itē ar. cōtra j. eod. l. Doctrij.
a N Eque. Not q hæc lex est specialis: quia hoc princeps vult: vt insti. de iur. natu. §. plane: sic & intra. eo l. Doctrij. nec est idem in alijs: licet in corpore iuris sit redacta.

Co. Th. eo. 190.
Delictum quādoq; pecuniariter punitur.
Co. Theo 191.
Imò (inquit Pyrrhus hic) æstimabūtur, i. condēnabūt.
De hac voce, Augustalis, pulchre in hūc locū Alciā. ad 3. li. C.
Deest in manuscr. recte. Contius.
Co. Th. eo. 192.
De his vide Strabo. li. 13. Geogra.
Hypomnematographi. teste Alci. in hūc locū, dicunt q cōmentaria scribunt. in illum videto. negatur enī hic Accu.
Seruire p substitutū nemo potest.
Al. Theodoro.
Al. Iidē AA.

Principis volunt as lex est.

dacta & sic est cõtra 5. de no. codi. con. §. pe. Sed hic speciale: qa sic princeps vult, ibi non.

[a] Etsi. id est, quanquis. Accur.

[b] Natus est. ad hoc ff. co. l. ij. §. in filijs.

[c] Liberos. liberi dicunt vsq; ad trinepotē: posteri in infinitum ab inde: vt ff. de gradi. l. iuris cõsultus. §. parentes. Acc.

[d] Iuliani. q̄ est 5. l. eos indul. q̄ dicit ex quo filij nõ trahunt per cõditioné patris ad aliquam ciuitaté, q̄ tunc matrem talé sequunt. vnde cū hic non trahant originé p patrem videbant trahere per matrem. p illam l. eos. quod hic remouet.

[e] SI ille. debebat. quia non legitimus: vt 5. eo. l. eos. & sic nulli curiæ obstrictus: & si erat legitimus, materna origo habuit priuilegiū vt 5. eo. l. eos.

[f] Negandæ. semel enim confessus vel conuictus non põt resilire: vt hic, & 5. de nõ nu. pe. l. generaliter. & l. cū fidē. & de exec. rei iud. l. fi. Sed argu. contra 5. de li. cau. l. interrogatam. & ff. de cõfes. l. cum fideicommissum.

[g] Incipere. in vnū filium prætermissa conuentione patris. sic supra de re. do. l. j. & fi.

[h] DOctitij. proprium nomē: & idem in eo quod in Dorotheo statuit vt 5. eo. l. neq;. Acc.

[i] Iubemus. aliàs monemus: aliàs vtrū que. Accur.

[k] Facultatibus. repete, super.

[l] Luituro. nam disputare &c. vt & 5. de diuer. rescrip. l. sacrilegij. & de cri. sacri. l. disputare, & j. vt dig. ordo serue. l. j. & de ero. mili. an. l. hac lege. & est pœna huius criminis. ff. ad l. Iul. pecu. l. sacrilegij.

[m] Illustrem. Dicti Doctitij, qui & clarissimus: vt 5. & illustris aliquando fuit.

tarium, & si[i] [a] ante paternas illustres dignitates natus ē, [b] vllā inquietudiné pro curiali genere & conditione sustinere decernimus: liberos: [c] quoq; eorū, qui vel iam sunt, vel futuri sunt, eorumq; posteros, quotienscunq; cõtinuata tēporum & successionum ppetuitate nascent, a conditione curiali & functiõe esse liberos, lege diuæ memoriæ Iuliani, [d] quæ de materno curialiū Antiochenæ ciuitatis genere promulgata ē, nihil in persona viri illustris Dorothei, vel viri spectabilis Irenei, vel aduersus facultates eorum, vel aduersus liberos eorundem, qui vel iam nati sunt, vel postmodū quoquo tempore nascentur, vel aduersus substantias eorum, roboris vel iuris habitura. Circa alias sane vniuersas psonas de materno genere ad memoratæ Antiochenæ ciuitatis tantummodo curiam pertinentes, eandem legem præcipimus obtinere propriam firmitatem.

Qui est obligatus curiæ ratione originis, eā declinare non potest: & si curia non molestauerit patrem, filium molestare non poterit. Barto.

LXII. Idem A.

SI ille qui ex filia decurionis Antiochenæ splendidissimæ ciuitatis, & patre qui nullius alterius ciuitatis munijs debebatur, [e] procreatus est, sub examine prouincialis iudicis vel sponte confessus, vel certe cõuictus fuerit, quòd ex filia sic curialis progenitus, & albo decurionum adscriptus fuerit: nullam sibi superesse facultatem negandæ [f] vel euitandæ conditionis existimet: & curialem non adspernari fortunam aui materni sui pertentet, nec dubitet se munijs curialibus subiicere. Quòd si quem curia, de qua præsens sanctio loquitur, natum ex filia curialis minimè secundum præstitutam ordinationem sibi sociandū curauerit: prolē eius pulsare nullo modo penitus poterit. nec enim patimur conuentionem eiusmodi prętermisso filio, quem curialis filia ediderat, a nepote, vel pronepote, vel vlteri' incipere. [g]

XXIII. Idē Augustus.

DOctitij [h] viri clarissimi iubemus [i] fortunam sup curiali conditione nullo modo esse inquietandā, nec facultatibus [k] eius: sed eo q̄ huiusmodi conamē inierit, sacrilegij pœnam luituro, [l] oēs q̄ post peractā illustrem [m] administrationem, vel adhuc in ea posito patre suo gignuntur, a curialiū intentione defendantur vnà cum paternis sine dubio substantiis: quas cum persona patris a curiali nexu liberas esse nemo dissimulet.

LXIIII. Impe. Zeno A.

NEminem [n] ex his qui obnoxij curiæ constituti ab initio felicissimi nostrę pietatis imperij, [o] comites priuatarum nostræ vel pijssimæ Augustæ partis, siue comites largitionum vel comites domesticorum, quæstores, vel magistri officiorū, licet ad actum administrationis gerendum prouecti sunt, vel in posterum prouehentur, ob hoc curialium munerum laqueos volumus euitare: sed obligatos cum liberis suis quandocunque [p] progenitis & facultatibus suis, post administrationem depositā curiæ commoditatibus inseruire: nisi forte alijs priuilegijs super hoc legibus cognitis muniantur. Nam alia vniuersa legitima, vel ex constitutionibus data [q] priuilegia, integra volumus illibataque seruari. Ne tamen indulti honoris inane nomen retinere videantur: dignitatum titulis potian-

[n] NEminem. Hęc lex respicit vltimam partem rubricæ. & Zeno loquitur: & in quo statu inuenit eos, dimittit: vt C. si ser. expor. ve. l. moueor. & not. ab initio, id est post initium adeptus est, scilicet dignitatem.

[o] Imperij. accipe. infra. ad actum &c. & not. q̄ hæc prima pars vsque illuc, eos &c. corrigitur per l. j. proximam.

[p] Quandocunque. istud quandocunq; strictius quam sonet intelligendum est: vt j. de fab. l. iiij. vt sic sit sensus: siue ante dignitatem, siue postea, dum tamen post patris naturalē fortunam Py. M. vt j. eodem titu. l. fina.

[q] Data. vt supra proxi. & l. neque. & l. si ille.

Subsli-

tur per substitutos, ª suarum periculo facultatum curialibus muneribus respondentes: habeantq; integra illibataq; priuilegia dignitatis. Eos verò, qui præfatas dignitates añ initiũ nostri imperij cõsecuti sunt, cum facultatib. suis, & post ᵇ eam dignitatẽ ꝓgenitis filijs, a curialib. nexib. vel onere decernimus liberari. Hos autem qui quocunque ᶜ tpe patricij vel consules, aut consulares facti sunt, aut in posterum fuerint, aut magistri militum, vel præfecti prętorio Orientis vel Illyric. vel vrbis administrationẽ in actu positi quandoque gesserunt, aut postea ᵈ gesserint: omnimodo cum facultatibus suis, & post eam dignitatem progenitis filijs, a curiarum nexibus vel onere decernimus liberari.

LXV. Imp. Anastasius.

Diuæ memoriæ Zenonis sacratissimã cõstitutionẽ ᵉ quæ de curialibus post certas ᶠ excellas administrationes seu dignitates conditionis nexu liberandis lata est: in hac tantummodo parte duximus corrigendã, qua cauetur eos ẽt ᵍ qui ante eandem ꝯstitutionẽ, ab initio ʰ tñ eiusdem diuæ recordationis Zenonis imperij, comites priuatarum rerũ nostræ vel pijssimę Augustę partis, seu comites sacrarum largitionum, vel comites domesticorum, quæstores, aut magistri officiorum, licet ad actum administrationis gerendum prouecti sunt, minimè curialium munerũ laqueos ob hoc euitare, sed obligatos cũ liberis suis quandocunque progenitis, & facultatib⁹ suis, post administrationem depositã curiæ commoditatib. inseruire, nisi fortè alijs priuilegijs super hoc legib. cognitis muniantur. His etenim ⁱ qui memoratas administrationes vel vnam ex his peregerunt, necnon liberis & rebus eorum, beneficium quod ante per illustrem ᵏ administrationem peractã eis acquisitum ˡ est, intactum illibatumque iubemus seruari: ᵐ vt relaxatione ꝯditióis, & munerum curialium, per anteriores principales dispositiones sibi concessa, ⁿ tam ipsi quàm liberi eorum post huiusmodi administrationem adeptam procreati, vnà cum proprijs substantijs potiantur. ᵒ etsi ᵖ contigerit eos post diuæ memoriæ Zenonis constitutionem, siue per se, siue per substitutos suos curiæ cõpetentia munera subijsse: eadem ᑫ videlicet constitutione diuæ memoriæ Zenonis ex die quo promulgata est, suas vires obtinente: cum conueniat † leges futuris regulis imponere, non præteritis calumnias excitare. ʳ

LXVI. Imp. Iustinianus A. Demostheni præfect. prætor.

Curialibus ˢ ᵃ consortijs consulentes, censemus, vt nemo sibi blandiatur, & non certis modis sese liberum esse existimet: sed pro nostra forma tantummodo sciat posse libertatem sibi curialis competere conditionis: omnibus anterioribus modis quos non cõprehendit pręsens sanctio, ex præsenti die antiquẽdis. Si qs ᵗ igit vel summũ patriciatus honorẽ fuerit cõsecut⁹. siue infulis consulatus honorarij ᵘ aut ordinarij ˣ fuerit ampliatus, vt vel consul vel consularis ʸ efficiatur. seu præfectorũ ᶻ præ-

ª Substitutos. ad hoc ſ. eod. l. nullus qui. cum concor. suis. Itẽ facit in auth. vt ordi. præ. colla. v.
ᵇ Et post. repete eum. Accur.
ᶜ Quocunque. id est siue ante nostrũ imperium siue post.
ᵈ Aut postea. repete eum. & facit, j̄. l. proxi. & j̄. l. fi. Accu.
ᵉ Diuæ memoriæ. Constitutionem. vt s̄. l. ꝓxima.
ᶠ Certas. q. d. non oẽs: vt s̄. l. ꝓxi. §. hos autem. Accur.
ᵍ Eos etiam. hic refert principium. l. superioris.
ʰ Ab initio. loquebatur enim de illis qui erant adepti has dignitates ab initio, id est, post initium imperij, & anteq̃uã fieret constitutio. & sic ad præterita tempora trahebatur.
ⁱ His etenim. bene dico corrigi, his etenim. &c.
ᵏ Per illustrem. et ee omnes superiores administratores dicuntur illustres.
ˡ Acquisitum. quo ad vanum nomen.
ᵐ Seruari. scilicet in plenum.
ⁿ Concessa. scilicet ante Zenonem.
ᵒ Potiantur. vt nõ teneantur seruire p substitutum. & sic in hoc corrigitur in aliquo. s̄. eo. l. null⁹.
ᵖ Etsi. i. quamuis.
ᑫ Eadem. non ergo ex toto tollitur lex Zenonis, sed tãtum in his qui sunt adepti dignitates prędictas ante principiũ imperij, & factam constitutionem. sed totum reducitur ad illud quod j̄. l. proxi. dicitur.
ʳ Excitare. vt s̄. de legi. & constit. l. leges. & s̄. de fi. instru. l. comparationes.
ˢ Curialib⁹. Hęc lex tractat quomodo curiales liberentur a fortuna curiæ: & sic respicit vltimam partem rubricæ, & facit ſ. eo. l. nemo.
ᵗ Si quis. paterfamil. vel filiusfam. vt j̄. de consu. l. fi. Et not. q̃ nemo fit patricius, nisi antea habuerit aliam dignitatem: vt j̄. de consul. l. antep. Item not. q̃ xij. numerantur dignitates quibus liberantur a curia, & eædem liberant a patria potestate: vt in auth. con. quæ de digni. & duæ primæ hic positæ liberant sola electione: vt hic subijcit: & secundum hoc non ob. s̄. de na. li. l. communium. nam ibi sola dignitas fuit collata.
ᵘ Honorarij. Sine administratione.
ˣ Ordinarij. vt administrent.
ʸ Cõsularis. Ille est consularis, cui datur dignitas cõsulis: cui si super addit̃ administratio, non dr̃ addi dignitas: vt j̄. de consu. l. pe. & not. q̃ consul statim post principem ponit̃ in instrumentis: vt in auth. vt præp. no. impe. &c. & in authen. const. quæ de dig. in prin. col. vj.
ᶻ Præfectorum. pes

Patricius nemo fit nisi alia dignitate ꝓcedente.

† Contr. c. t. & c. fin. cũ sua gl. extra de consti.

ᵃ Huius fuit cõstitutio. ad Demosthenem meminit Iustinia. Nouel. 18.

torio insulas susceperit gubernandas: vel vrbicariam [a] (in ipso tñ actu) meruerit præfecturam, necnon magistri militũ officiũ gerendũ susceperit: is gaudeat se hmõi conditionis [b] esse exortem, & liberũ cum suis facultatibus suaq; posteritate, quã postquã meruerit dignitatẽ, vel actum gesserit, ediderit [c] anterioribus filijs in pdõne pristina remãsuris. Sed & tã p̃fecturæ q̃storis [d] q̃ viri eloquentissimi fisci patroni: tam p̃fecturæ [e] q̃ Oriẽtalib. & Illyricanis præsidẽt sedibus, q̃ vrbicariæ, nexibus curiæ liberant̃, [f] cùm ad fisci [g] patronatũ peruenerint, vnà cũ substãtijs & liberis suis, quos vel ante habuerint, vel postquam [h] ad eũdem gradum prouecti sunt. Viri etiam clarissimi principes agentium [i] in rebus, curiæ libertatem ex antiquis legibus consecuti sunt: & viri spectabiles proximi sacri scrinij nostræ memoriæ, [k] & sacrarum epistolarum, necnon sacri scrinij libellorum, sacrarumque cognitionum & dispositionum cum substãtijs suis, & liberis quos post emensa stipendia susceperant. [l] hoc etiam nos corroborantes intuitu laborum quos multo, longo, prolixoque tempore [m] pertulerunt, intactum illibatumque conseruam*, vt hi omnes fortuna curiali liberentur cum sua substantia, suaque sobole, [n] secundum ea quæ prædiximus. Ex æuo [o] autem sequente progenitos [p] antea, nullius futuri fisci patroni liberos concedimus liberandos: vt ne, quod summis apicibus dignitatum non est concessum, [q] hoc alij sibi audeant vindicare: sed progeniti [r] filij antequam ad fisci patronatum peruenerint, in conditione pristina remaneant: alijs autem modis quàm his quos sigillatim enumerauimus, siue legibus antiquis comprehensi sunt, (qualis erat is quem ex tribus [s] maribus concessum antè fuerat patri maximo senatui [t] sociare) siue comprehensi anterioribus scitis non fuerant, liberationem competere cuidam curialis fortunæ nullo patimur modo: sed siue pragmatica sanctio super hoc processit, siue sententia eminentissimæ præfecturæ, siue alius modus quicunque excogitatus est: ea omnia penitus vacuari, & pro infectis haberi, & curialia corpora suis reddi ciuitatibus, & substantias eorum subiacere, nulla excusatione eis penitus competente.

TITVLVS XXXII.

SI SERVVS aut libertus ad decurionatum adspirauerit.

p d. uersas diœceses: vt in auth. const. q̃ de dig. in prin. & §. j. ibi, vt hos quos nos &c. præter orientis. de quo j. specialiter dicit. Accur.

[a] Vrbicariam. vtriusque Romæ: vt infra de priuil. vrbis Con. l. j. Accursius.

[b] Conditionis. scilicet curialis.

[c] Ediderit facit supra l. proxi. & infra, de princi. agen. in re. l. quicunque. & supra de li. & eo. lib. l. ij. & supra de nuptijs. l. imperialis. §. his illud. & supra de li. cau. l. fina. & ff. de senat. l. emancipatum. §. j. Sed arg. contra in eodem titu. l. senatores. in fin. ff. eod. l. iij. § in filijs. & de pœ. l. moris. §. iste. & sunt hic arg. ad feudum. vt delictum patris non noceat filio iam nato vel nascituro.

Delictũ patris an noceat, ad feudũ filio iã nato.

[d] Præfecturæ quæstoris. Si habeas præfecturam quæstoris, id est, quæstor secundum Azo. aliàs præturæ: & tūc subaudi, patroni, quod est infra. & secundum hoc dignitas aduocationis in foro quæstoris liberat, vt & alij fisci, vt subijcit. qui scilicet erant duo per singulos annos: vt supra de aduoc. diuer. iudi. l. sancim*. & l. binos.

[e] Tam præfecturæ. vt punctum sit loco copulæ. & aliàs est præfectura: & est sensus. id est præfectus Orientis, secũdum Azon. & aliàs præfecturæ: & tunc dic, patroni dico tam &c. & secundum hoc bene subijcit, vrbicariæ: quia in foro præfecti vrbis sint aduocati: & hoc habent: aliàs oporteret dici repeti cum de eo, quia supra de eo dixit ante vel post dignitatem habitam patronatus. & secundum hoc not aduocatos præfectorum habere idem priuilegium quod aduocati fisci: vt supra de aduoca. diuer. iudi. l. post duos. Vel planius reperit, si quis fuerit consequutus honorem præfectura quæst. &c. & est plana: & quod subijcit, cum ad fisci &c. potest legi cum superiori & inferiori litera.

[f] Liberantur. hoc ex antiquis legibus.

[g] Cum ad fisci. hoc refertur ad eum articulum vbi de hoc modo dixi.

[h] Postquã. hoc ex antiquis legib. hodie secus: vt j. §. ex æuo.

[i] Principes agẽtiũ. Hi sunt decorati dignitate p̃consulat*, & in scriptis cõueniunt̃, & nõ satisdant iudicio sisti: vt j. d prin. agẽ. in re. l. iij. & fin.

[k] Nostræ memoriæ. ob hoc s. dicti p̃ximi: q̃a militabãt in sacris palatijs. horũ eñi erat trina militia: erant. n. milites memoriæ epistolarũ: erãt ẽt q̃ militabãt in libris memoriæ: aliq̃ in libellis cognitionalib. & sententijs: vt hic dicit̃: hi excusabant̃ a sordidis & alijs quibusdam muneribus. Itẽ nec conueniebant̃, nisi apud magistrũ officiorum. Item finita administratione erant comites cõsistorij: vt j. de p̃xi. sacr. scri. l. iij. & iiij. & l. proximos. & l. in sacris.

[t] Id est vrbis Romæ. Cõti.

[l] Susceperant. repetere ex antiquis legibus sunt liberati, hoc etiam &c.

[m] Prolixoque tempore. ad quod ȷ̃. de offi. ma. offi. l. ij.

[n] Sobole ante vel post dignitatem natis.

[o] Ex æuo. id est, ab hoc tempore in antea.

[p] Progenitos. id est ante dignitatem patris aduocationis fisci vel aliam de superioribus.

[q] Non est concessum. vt in quinque primis nominatis hac lege.

[r] Progeniti. ante scilicet dignitatem habitam patronatus fisci.

[s] Ex tribus. sic ȷ̃. de adop. l. cum adoptionis. & instit. de hæred. quæ ab intest. §. admonendi.

SI SERVVS AVT LIBERTVS AD decurionatum aspirauerit.

Si liber

Libertus, qui non habet ius annulorũ aureorũ, nec restitutus est natalibus: cum pœna à curia remouetur. Barto.

I. Impp. Diocletia. & Maximianus AA. & CC. Saturnino.

I libertus vel ius aureorum a annulorum adeptus nõ est, vel natalibus suis nõ restitut[a]: pses prouinciæ non tantum curiæ participare non pmittat, sed iuxta legis b seueritatem congruẽti pœna vlciscat̃.

Si seruus sciẽter patiẽ se ad dignitatẽ vocari: remouebitur, & punietur, si autem ignorãter reuocabitur tantum. Barto.

II. Iidẽ AA. Oricinæ.[a]

PRæses prouinciæ, si cũ q ædilitate c fungitur, seruum tuum esse cognouerit: si quidem non ignarum conditionis suæ ad ædilitatem adspirasse perspexerit, ob violatam seruili macula curiæ dignitatem congruẽti d pœna adficiet. Si verò quũ opinione publica mẽ eius p libera haberetur, ex decuriõe procreatus, ad capessendum honorem errore lapsus processit, e dominio tuo eum subiugabit. f

TITVLVS XXXIII.

DE PRAEDIIS decurionum sine decreto g non alienandis.

Decuriões nõ possunt vẽdere bona immobilia sine decreto, alias nõ valet vẽditio & emptor p lis pretiũ, & restituit rem cum fructibus. Barto.

I. Imppp. Valẽt. The. & Arc. AAA. Cynegio PP.†

Iquis g decurionũ vel rustica pdia vel vrbana venditor necessitate h coactus addicit, interpellet iudicem competentẽ: i omnesque causas sigillatim quibus strangulat̃, k exponat, & ita demũ distrahẽdæ possessionis facultatẽ accipiat, si alienationis necessitatẽ probauerit. Infirma l enim venditio erit, si hæc fuerit forma neglecta. ita enim fiet, vt nec immoderatus m vẽditor, nec emptor, cuiuscunq; sit conditionis, inueniat̃ iniustus: deniq; nihil erit postmodũ quo venditor vel circumuentũ se insidijs, vel oppressum potentia cõparatoris queri debeat: n quãdoquidẽ o sub fide actorũ & de necessitate distrahẽtis, & de voluntate patuerit cõparantis. Quòd si qs contra vetitũ occultis molitionibus p suppositas p fraude psonas, cuiuslibet loci, quem tñ ei decurio distrahebat, cõparator extiterit: sciat se pcio quod dedit, esse priuandũ: q & locum quẽ cõparauit, cum fructibus esse restituendum. Dat. VIII. Kalend. Decemb. Constantinop. Honorio N.B.P. & Euodio Coss.

Vẽditio rerũ & liberatio debitorũ ad curiã pertinentiũ nõ debet fieri sine decreto curiæ: & quicqd redigit̃, debet reuolui ad curiã, & eodẽ mõ debent fieri locationes. Bart.

II. Impp. Theod. & Valẽtinia. AA. Florentio PP.

NEc venditio r rei hæreditariæ curiæ

---

a I libertus vel ius aureorũ. Per quod habetur vt ingenuus quo ad honores: vt ff. de iur. aur. annu. l. pe. & fi. quod qualiter fiat notaui. s. de iure aure. annu. l. ij. & ibidẽ. l. j. qualiter natalib. restituatur. hodie tamen hoc consequitur manumissus ex ipsa manumissione, & sic non habet locum hæc lex: vt in authen. vt li. de cæt. in princip.

b Legis. Scilicet Visellię quæ punit in damno extraordinarie cum infamia: vt supra ad legem Viscel. l. j. quæ hodie est correcta: vt modo nor. sed filij liberti sic: vt infra. de dig. l. libertorum. item vt s. de epis. & cleri. l. iubemus. §. seruos.

a Originis.

c PRæses. Aedilitate. quorum erat officium ædes custodire: vt ff. de loc. publ. fru. l. ædiles. & ff. de pene. & com. rei vendi. leg. lectos. & no. ff. de ædil. edic. l. j. in prin. Accursius.

d Congruenti. Et domino si fuit ignorans, redditur, vt subijcit.

e Processit. domino ignorante. Accu.

f Subiugabit. scilicet intra xxx. dies ex quo scieueris eum ad talem dignitatẽ promotum. postea enim non audieris. immo liber & ingenuus erit nullo iura patronatus seruato: quemadmodũ si te sciente ab initio foret adeptus, sed ipse aut ea fruet̃ si dignus appareat, aut ea tanquã indignus spoliabit̃. existens nihilominus liber & ingenuus, vt j. qui mi. non pos. l. pen. & fi. hoc ita, si ad dignitatẽ. nã secus si ad ciuilia munera seruũ adspirare cõcesserit. nam seruus tunc cõfiscabitur cum verberibus, & dominus pro his oĩbus q seruus male egit, constitutus te-

q Subandi. ppositu & pcepte q dem tetcrapto pricipis: cuius extat formula apud Cassiodorum li. 7. varia. pa. 178. Con. Co. Th. 12. j. 1.

debit̃, vt j. de ta. l. generali. Py. Itẽ hæc vera si qnquenniũ nõ trãsiuit a die mortis eius mẽis. aliàs nõ subiugabit, vt s. ne d sta. defun. l. si mater. & facit ad hoc C. de se. fu. l. fi. & de su & le. lex libera. & de lib. cau. l. non mutant. & ff. de reg. iur. l. in his. & j. de agri. & cẽ. l. colonos. & ff. de offic. præt. l. Barbarius.

DE PRÆDIIS Decurionũ sine decreto nõ alienãdi.

g I quis. Ex hac leg. põt notari, q vẽditio rei facta a curiali nõ tenet nisi sit facta cũ auctoritate iudicis: quod tñ hodie non obseruatur in ciuitatibus Lombardiæ, licet deberet obseruari, cum Imperator hoc constituerit, vt respu. diuites curatores haberet: vt j. l. proxi. in fi. ibi ex consensu &c.

h Necessitate. rei familiaris. de qua necessitate loquitur. C. de rescinden. ven. l. non idcirco.

i Competentem. præsidem: vt j. l. fi. & j. de ven. re. ciui. l. vnica in fin.

k Strãgulat̃. i. venditur. & loquit̃ ironicè: quasi male est q vendit̃, sed necessitas cogit. sic ff. ad Syl. l. j. §. occisorum.

l Infirma. sic ff. de reb. e. l. magis. §. si q.

m Immoderatus. i. sine causa.

n Debeat. sic ff. qđ me. cau. l. fin. & s. de trãsact. l. trãsactionẽ.

o Quando quidem. id est quia.

p Suppositas. sic s. quod met. cau. l. si p impressionem. & de auct. tuto. l. pupillus. §. j. Accur.

q Priuandum. sic s. de rei vẽ. l. si fundũ & l. domũ. & j. de agri. & cẽ. l. quẽadmodũ. & s. de fide instr. & iur. hastæ fisca. l. j. & s. de præscrip. xxx. an. l. j. Sed arg. contra j. ne lice. ha. mett. l. j.

r Nec venditio. Hic not. qualiter venditur res curiam

rix: vt hic. Item qualiter curialis: vt j. de vendi. re. ci. tit. l. fina. Item qualiter ecclesiae: vt in authen. hoc ius porrectum. Itē qualiter fisci: vt s. de fid. instr. & iu. ha. fis. l. j. & de vend. re. fis. cum priuat. cōmu. l. j. Item & no. qualiter liberet debitor curiae: vt hic. Sed P. intelligit hoc quando per confessionem. si aūt per solutionem, tūc sufficit solui curatori ciuitatis, secundū eum. Item not. qualiter ciuitatis debitor liberatur: vt j. de solu. & libe. debi. ci. l. j. Item qualiter fisci: vt supra de conue. fisci. de. l. ij. Accur.

a Acta. forte praesidis.

b Maioris partis. sic ff. de tuto. & cura. da. ab his l. vbi. & supra de decur. l. nominationū & j. de leg. l. si quid. Item facit in authen. de ali. & emphyt. §. emphyteusis.

c Dictum est. in Graecis legibus, vel dic hac lege, eo quod solenniter fieri mandauit.

d Quae. munera.

e Solatio. i. expensa aliqua quae solatium est illis quibus datur. sic ff. commu. praedi. l. venditor. §. si constat.

f Vel. pro etiam. vel dic. supra quasi idoneus. hic quasi non idoneus est conductor: ad quod in authen. de man. prin. §. non permittas. colla. iij.

g Idonea. quę est ex facilitate etiam conueniendi: vt ff. qui satis. cogā. l. ij. & de public. l. licitatio.

h Curiales. Decreti nec minoris venditur res sine decreto: vt s. de offic. eius qui vicē al. l. ij. & de episco. & cler. authen. hoc ius porrectum.

i Permittimus. specialissimum ius. sic s. de iur. emphy. l. fi. in princ. regulariter contra: vt ff. de reg. iur. l. e. cui ius est. & est ratio quia facilius vendunt quam donent. sic ff ad Vel le. l. iiij. sed & mulieri donare permittit, non fideiubere. Item facit in aut. de nō alie. §. quia vero Leonis. Item potest hic esse alia ratio, quia contra ius commune dicitur decretū inuē ditionē exigi: ergo non trahitur ad consequentias: vt ff. de pign. l. in quorum.

k Non redhibendo. si quis emerit sine hac forma: vt supra l. j. in fi. cum concor.

l Intelligi, nam in venditiōe est precium, nō in aliis contractibus: vt ff. de contrahen. empt. le. ij. §. j. & est sic. C. de testa. l. non codicillum. Accur.

m Venditio intercedente. necessitate. non sponte: vt supra. l. j.

n Theatralis. i. emptores talium pdiorum consueuerant aliquid dare ad ludum theatri.

o Tabella. aliās tabellio: aliās tabella, i. per delegatum: qa quae causae cognit. &c. vt ff. de offic. procon. l. nec quicquā. §. vbi.

p Maioris partis. sic s. l. proxi.

q Currente. per circulum: vt in authē. de defen. ciui. §. interim. colla. ij.

r Iudicis. ordinarij.

s Sententiam. id est decretum.

acquisitae, aut debitoris hereditarij q soluerit, liberatio aliter admittēda ē, nisi apud acta [a] totius vel maioris partis [b] ordinis intercedēte decreto, ineūdi cōtractus vl dissoluē dae obligationis cā pbet. Ita. n. & id qd ex ea redigit, ad pdiorum iubemus cōparationē expendi: quorū reditus oēs (sicut dictū est [c]) eiusdē curiae publicis muneribus q [d] solatio [e] egere cōstiterit, iustissime seruabunt: ex consensu omniū, & maximè ditiorū, vl [f] idonea [g] fideiussione ablata conductoribus eligendis.

Decuriones nō possunt vendere sine decreto, alios aūt cōtractus nō prohibent celebrare: & decretum non potest interponi, nisi de cōsensu maioris partis decurionum. Bart.

III. Imp. Zeno A. Sebastiano praefecto praetorio.

Curiales [h] vendere qdem res imobiles vel mancipia rustica prohibemus sine interpositione decreti: [h] donatiōes vero vel permutationes [†] vel quoslibet alios etiā sine decreto pmittimus [i] celebrare contractus: qm & sacrae constitutiones q super hoc a retro principibus latae sunt, in plurimis suis partibus de pcio non redhibendo [k] locutae sunt, vt ex hoc aptissimè detur intelligi, [l] solū venditionis decurionibus sine decreto interdictum fuisse contractum.

cum eñ venditio [m] intercedente (vt dictū est) decreto agit: nullū eos, vel qui ab his comparant, dispendium cuiuscunq; psonae vel causę vel theatralis [n] liberalitatis nomine (quod frequenter fieri dicit) sustinere decernimus: nec ex tabella [o] decretum recitari, sed curialiū vel maioris partis [p] curię relatione currente, [q] sine vlla malignitate referentium, vel damno contrahentium, ad confirmandā emptionem cōpetentis iudicis [r] proferri sententiam. [s]

Precio in vēditiōe, nō i aliis cōtractib. interuenit.

¶ Hanc legē accusat Iustinianus. Nouella 38.

† Hic videt inuenire q pmutatio non sit alienatio: cuius contrariū tñ dicit i c. nulli. ex tra de re. eccl. non alien. Sed hic specialissimū: vt hic in glo. ij.

° Cōstitutio Graeca Iustiniani hic deest, qua iubebat vt tā donatio quàm oīs actus alienatioñe continēs decreto subiaceret: vt idem ait. Nouella. 38.

TITVLVS XXXIIII.

QVANDO ET QVIbus [t] quarta pars debetur ex bonis decurionū, & de modo distributionis eorum.

Si extraneus succedit alicui decurioni, debet curia habere quartam. Bart.

I. Impp. Theo. & Valentinianus AA.

Si decurionum consortio sit alienus, [v] qui curiali successit: competētis eidem [x] iuris, siue ex asse, siue ex parte hęres [y] sit, bonorumve possessor: [z] partem quartā iure optimo a curia [a] peti decernimus. Dat. V. Id. Iun. C. P. Felice & Tauro Coss.

t QVANDO & quibus &c.

Quando debet & quid & quando est heres non curialis: vel quando curialis, sed non in totū: vt j. l. j. & ij. in prin. & l. iij. in prin. Item quibus debetur: Res; ō. a curialibus: vt j. l. ij. in princ. qualiter distribuatur. i. diuidat inter curiam & heredes, quod habes. j. ti. tu. j. l. ij. § j.

u Si decurionū. Alienus. s. non curialis successit curiali: vt j. eod. l. proxi. in princi.

x Eidem. s. curiali vel eius hęredi potest. Item excipe quasdam alias personas: vt j. eo. l. ij. §. sed & si. & §. extraneum.

y Hares. de iure ciuili ex testamento vel ab intestato.

z Bonorumve possessor. de iure praetorio.

a Curia. i. petet a curia: vt supra de na. li. l. cōmunid. §. ea vero quae. & j. de his q spō. mu. sub. l. fi. Et no. optime.

me. nam secundum Py. ius petendi tripertitū est. nā aliud est bonum: aliud est melius: aliud optimum. bonum est, ex quo tantum est exceptio: vt s. de vsur. l. quamuis. melius, ex quo tantum iudicis officio est petitio: vt j. eo. l. i bonæ fidei: optimum est, qđ est vndique ex omnib. suis partibus circumuallatū: quia etiam petitionem inducit p actionem, vt hic, & s. eo. tit. l. j.

a Meminimus. nuper emissa lege. vt l. pxi.

b Ad quemcunq. excipe vt j. in fi. l. §. sed & si. & §. extraneum. qui videt j.

c Sed multi. s. curiales, quibus defertur dicta quarta.

d Particulā. s. quartam rei. sic C. de inoffi. testa. l. si quis in suo. vbi appellat minusculam quartam.

e Participib. * i. hæredib. & no. ac. contra pessimos & maleuolos cohæredes, q propter vnius minimam portionem vel alterius maximam inuidiā minutatim puta p sulcos hęreditatē diuidere vel ēt p pticas cupiunt. Debet igitur ex vniuersitate diuisio fieri quę vulgari sermone apud Italicos dr̄ in grosso secundum Py. & pro hoc facit. ff. ad legem Fal. l. ij. & qđ ibi no.

f Denegamus. Sic s. de iu. fi. l. prohibitū. & l. defensionis.

g Totis. id est omnibus. Accur.

h In sortium. sic dictū a sorte, subsstanda. n. sic diuisa sorte dirimetur, si aliàs non conueniat vtrū curia quadrantis, an cohæredes vel fideicommissarij dodrantis electionē habeāt: vt is præferatur, quē sors prætulit in eligendo: vt s. com. de leg. l. fin. in princip. nisi fortè sit vxor defuncti, quæ succes-

† Nouella Theodosij quę integra hodie extat i breuiario Alarici fol. 92. Contius.

* Hæc gl. ē Azonis. Contius.

* In sortitum ea sumque. testè.

† Côtor.

Curiales debēt habere quartam extraneo succedente curiali: non tamen de singulis rebus, sed facta omnium diuisione, prout hæc lex exprimit. Bar.

II. Iidem AA. Apollonio præfecto prætorio. †

Meminimus nuper emissa lege a diuali, portionem quartam de facultatibus curialiū fati munus implentium, ex qualibet nouissima voluntate, vel ab intestato ēt, ad quēcūq; b (ꝑterquā si ad filios curiales) deferrī, curialium deputasse corporibus: sed multi c tanquam corrumpendi totius patrimonij occasiōe captata, vniuscuiusq; rei sibi particulam d vindicando, adeo totas dilacerant facultates, vt dum participib. e relictarū opū nocere cupiunt, sua quoq. iura ꝑcipitent: quorū nimiā licentiā ꝓuida dispositione refrenantes, ipsis quidem curialibus occupandi sua auctoritate res mortui, copiā denegamus: f Hæres aūt, ad quem ab intestato vel ex postrema voluntate directis vel fideicōmissarijs verbis decurrit hæreditas, omne patrimonium, quod relictum est, in partes quatuor diuidi ꝓcuret: vt reb. totis g in sortiū h * casum deductis, vel curiæ quadrantis, vel hæredi: aut fideicōmissario p vniuersitatem dodrantis electio ex sortis fœlicitate cōtingat. ita scilicet & præfati successores & curia ꝓmiscui rerum dominij liberabuntur incommodo. Naturale † quippe i vitiū est negligi quod cōiter possidet: vtq; se nihil habere, qui nō totum k habeat, arbitrei: denique suam quoq; partem corrumpi patiatur, dum inuidet alienæ. Sed vbi quarta pars bonorum mortui curiæ debet offerri: immobiles quidem res quæ nec latere facile possunt, nec cuiquam (si diuulgentur) officiūt: l sub aspectu ēt curialium æstimari diuidique concedim*. mobiles autem res vel se mouentes, vel instrā, vel si qd aliud ēt in hmôi iure cōsistat: in mediū ꝓferri diuulgariq; non patimur: sed iuratis successorib. cū apud se diligenter æstimauerint q̄ quantiq; sint ꝑcij facultates, credi oportere m decernim*. Quid. n. tam durum tāque inhumanum est, q̄ publicatione pompaque rerū familiariū, & paupertatis detegi vilitatē, & in uidiæ exponere diuitias? n In exigendis vero debitis, si precium quod ꝓ quarta parte actionum curiæ competit, successores præstare noluerint: cautionibus iurata fide o prolatis in medium, vnusquisque a debitorib. conuenientem sibi exigat portionem. Aequè ex diuerso æs alienū, si cui defunctus fuerat obligatus, tam ijdem successores, q̄ curia ꝓ sua sorte restituere compellant. p Quòd si sæpe dicti successores sacramentum sibi crediderint excusandum: tunc vero ad similitudinem rerū immobiliū diligentior curialib. omnīū rerū indago ꝑbebit. s. vt vniuersis mortui facultatibus in aperto

sit ex testamento vel ab intestato per bō. possess. vnde vir & vxor: vt s. vnde vir & vxor l. j. cui circa illam sortem speciali priuilegio optio conceditur: vt s. de his qui se def. habetur tamen aliàs, quòd illi est optio cōmittenda, qui maiorem partem in re habere noscitur: vt s. de dona. l. finimus §. si autē. arg. ff. fa. erci. l. cæteræ & l. si quæ. q sunt contra. Item ad idē. ff. fini. reg. l. de modo. sed aliter intelligitur. Item aliàs dat vni electio alia ex causa: vt j. de metal. l. ij. quæ est contra. Accur.

i Naturale quippe. Not. sic. ff. de leg. ij. l. cum pater. §. dulcissimis. & de admini stra. tuto. l. iij. §. apparet. & de ver. vrb. præ. l. in re communi. Sed argu. contra. ff. pro soc. l. merito. Item facit ff. de tute. l. in eos.

k Non totum. sic ff. commo. l. si vt. §. finali.

l Officiunt. Not. fieri quod alij prodest, & nemini nocet: vt j. de præpo. sacri cu. l. fin. & s. de prec. impe. offe. l. rescripta. & not. quòd inducitur hic, quod pro re immobili nō agit ad exhibendū: quod per se patet: vt hic dicitur.

m Credi oportere. sic supra, de fideius. l. fina. & in authen. de colla. §. super. & & j. proxi. §.

n Diuitias. Sic. ff. ad legem Aquil. l. si qs testamentum. §. penul & supra, de ali. pu. præ. l. ij.

o Iurata fide. sic s. proxi. §. & est argu. quod vxor iuramento patefacit bona hęredibus. Item vasalli feuda. sic supra, de his qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. §. sicubi.

p Compellantur. sic. C. ad leg. Iul. de vi pu. l. tutoris.

Aestima-

in c. s. in gl. in verbo, religio. extra ne se. vac. aliqd innouetur. vbi hæc verba recitant in fi. illi* gl.

Iuramento vxoris credit de bonis viri defuncti.

[a] Aestimatio. s. si diuidi non possunt.

[b] Transactiones licet sit dubia, aliàs non: ar. i. de transa. l. praeses. Accur.

[c] Curialiu. i. q. filij sint curiales. ad quod est sequens similitudo. sic est s. e. tit. j. l. j. l prin. solue vt ibi.

[d] Censuimus. vt i. in prin. huius l.

[e] Principali. i. decurioni, seu curiali: vt i. de decu. l. quilibet.

[f] Dñiu. non habet enim curia quartã.

[g] Alienum. s. tit. j. in prin. contra. solu. vt ibi.

[h] Triennij. quadriennio quarta stat in suspenso.

[i] Fructibus addicatur. hic videtur matrimonium vinculo poenae aliquatenus adstringi. sic sunt ar. i. de inuti. stip. l. libera & ff. de verb. obli. l. Titia. & l. stipulatio facta sic ff. de cõdi. & demõ. l. Titio. § j. ibi, huic sententiae &c.

[k] Conseruetur. scilicet hoc casu cùm non nubit curiali: cum curia habeat quartam. at qñ nubit curiali, curia nihil habet. vt hic dr. & sic non est locus hmôi iuramento.

SI quis curialibus. Vel filiab. vel pro &c, vt patet ex sequentibus.

[m] Querela, quę est quarta suae portiõis ab itestato iure isto: vt C. de inoffi. testa. l. cum quaeritur. sed iure auth. secus. & dic vt C. de inoffi. testa. auth. nouissima.

[n] Alijs. s. foeminis vel extraneis.

[o] Minima. legitima tñ, omnibus cõputatis maribus & foeminis.

[p] Masculis. in minima institutis.

[q] Quarta. sic. s. de his qui spon. mu. su. l. fi. § j. & in authen. de na. li. curiae depu. § j. sed hodie nouiũ aum: vt in Auth. de triente & se. § . oct.

propositis, vel aestimatio[a] rerum, vel diuisio sub praesentia curialium celebretur. In omnibus autem casibus vbi quarta pars curiae competit, trãsactiones[b] interpositas firmas illibatasque manere decernimus.

Descendentes masculi curiales, vel foeminae nuptae curiali. vel extranei curiales succedant in totum: non curiales, vel curialib. non nuptae, quartam dare curiae debent: & cui nubent, triennium expectatur. Bar.

Ad filiorum vero curialium[c] vel nepotũ ac pronepotum, scilicet decurionum similitudinem, ad quos integras opes peruenire censuimus:[d] filiam, quinetiam neptẽ, proneptemve, principali[e] eiusdem ciuitatis vnde pater, auus, vel proauus oritur, nuptam, rerum vel ab intestato vel ex dispositione vltimae volũtatis q̃sitarũ, integrũ nullaque parte minutum dominium[f] habere sancim⁹. Quòd si post parentũ obitum inueniantur innuptae vel viduae: in impuberib. quidem post transactam pubertatem, in alijs vero q̃ pubertatem excesserint, vel etiam in viduis post mortẽ parentis triẽnium dumtaxat volum⁹ expectari: vt interim quarta portio suspensa, aut apud eam, si in matrimonio curialis eiusdem ciuitatis fuerit collocata, pperpetuo iure permaneat: vel si intra id temp⁹ alienũ[g] ab eadẽ curia sortiat maritum, penitusve nupta nõ fuerit, memorata pars totius substantiae curiae cũ triennij[h] tã vrbanorũ q̃ rusticorũ pdiorũ dũtaxat fructib. addicat:[i] ita tñ, vt [& optionis cõditio in offerendis rebus quartae partis vel dodrãtis] & sacramenti tã de quãtitate q̃ de aestimatione rerũ mobilium, deq; actionib. inferendis, vel excipiendis (sicut in extranei psonis dictũ est) rõ conseruet.[k] Sed &, si mater mortui vel auia tẽpore quo filius nepósve morit, in cõiugio eiusdẽ ciuitatis curialis inuenta fuerit: ne ipsas quidẽ patimur quartae portionis subire iacturã. Extraneũ quinetiã haeredẽ ppinquitatis qdem iure discretũ, curiae tñ eiusdẽ ciuitatis obnoxiũ, supradictae portionis dispendio liberamus. D. VII. Id. Mart. Cõstantiop. Dioscoro & Eudoxio Coss.

III. Imp. Iustinianus A. Mennae praefecto praeto.

SI quis curialib.[l] munerib. obnoxius, vno fortè vel plurib. filijs vel filiab.[l] derelictis, filio quidẽ vel filijs substãtię suę partem minimã dereliquerit, (eã tñ quae excludere eos ab inofficiosi querela[m] pôt) alijs[n] aũt suã substãtiã dereliquit, vt ex hac patrimonij distributione apud filium quidem vel filios curiales minima[o] pars substãtię remaneat, totũ aũt curiale mun⁹ masculis[p] immineat, siue filij sint, siue nepotes vel pronepotes, curiali tñ conditioni obnoxij: sancimus hmôi iniquitatem resecari: & nõ minus quarta[q] portione in masculos posse testatorem transmittere: siue vnus est filius, siue plures: nulla deminutione ex pmixtione[r] sororũ eis facienda: vt non solũ corporibus, sed ẽt substantijs laborantes, possint curiale habere consortium. Ad hoc sancimus, siqs curialis filiab. plurib. derelictis ab hac luce fuerit subtractus, quarum vna curiali eiusdem nupserit ciuitatis: alijs filiabus, quae ad huiusmodi vota non migrauerint,[s] vel extraneis[t] in reliquã partem[u] haeredibus derelictis: non videri curiae ex sententia legis Theodosianae[x] ad Apollonium scriptae, satisfieri: sed omnino

plicatur. collatio. iij. & qb. mo. nat. ef. sui. §. si quis aũt. coll. vij.

[r] Ex permixtione. habentur ergo pro nihilo foeminae: quo minus curiales habeant quartam omnium, nisi sit nupta curiali: vt s. pxi.

[s] Nõ migrauerint. id est non nupserint curiali.

[t] Extraneis. vel datiuus vel ablatiuus.

[u] In reliquam partem s. quartam quã praedicta debet habere instar matris curialis: vt s. pxi. §. & generaliter.

[x] Theodosianae. q est i. l. proxi. §. ad filiorum. volebat. n. illa nil ad curiam pertinere, si talis est filia instituta, quę tñ nupta curiali. sed illud intelligit si sibi est totum relictum, non si extraneo, vel filiae non nuptae tali: vt hic.

Patri-

[a] Inclusa desunt in oib⁹ manuscrip. & pperã inserta sũt a scioliis librorũ corruptorib. ex libro Nouellarũ Theodosij.

[a] Annotationẽ sanè non aspernandã huic loco commodã repete ex pretermissis i.

[l] Huius suae legis sententiã Graece recitat idẽ Iustinianus i Nouell. 38. Conuers.

Patrimonij.totius, si clarũ pōt auferri extraneis: qa tātũ habent. aliàs aufertur quod habent: & quod deficit, non aufertur filiæ vt subijcit. sed si sint filiæ nuptæ illæ institutæ, aut filij non curialis, quomodo aufertur eis totum? R.h. hoc quo ad curiam & ad curialem, q̃ duas quartas habent integras: vt ĩ. cod. §. nullo. & hoc ꝯ extraneos vel ꝯ curialem quantũ est vltra quartã. sed iuuantur filij nō curiales, vt habeant debitum bonorũ subsidium.

quartam partem patrimonij [a] curia ꝯsequatᷣ: siue vni filiæ quæ curialibus nuptijs copulata sit, deputãda est: siue ex alijs hæredib. colligenda: [b] filia ꝓculdubio q̃ curiali nupsit immuni ab hmôi quartæ datione [c] seruãda: cum per maritum [d] eius quantũ ad ipsius ꝑsonam curiæ sit satisfactũ. & hoc obseruari nō solũ si vltimo elogio condito testator curialis decesserit: sed etiam si intestatus diem suum obierit. [e] Sed & si quid [f] minus quarta parte fuerit, vel minimè derelictum: hoc modis omnib. filio curiali vꝉ filiæ quæ nupta est eiusdem ciuitatis decurioni, ex substantia patris curialis modis omnibus vel deputari vel adimpleri: nullo obstaculo curiæ opponendo, si secundum prędictã legẽ [g] fili⁹, nepos, ꝓnepos, pr̃, auus, ꝓauus curiali morienti fuerint derelicti, q nexib. curialib. ex quacunq; vel dignitate [h] vel occasione [i] fuerint absoluti. In hoc enim Theodosianæ legi apertissimè volumus esse derogatũ. Et gñaliter definimus ex oĩ causa neq; masculos liberos, neq; filias copulatas matrimonio curialis, [k] minus quarta parentis substãtiæ habere: vel non extantib. filijs vel filiab. [l] sed alijs [m] hr̃dib. ipsam curiã secundum anteriores leges quartæ curialis morientis habere solatium. Dat. Kal. Ian. C.P. Iustiniano A. II. Cos.

b Colligenda s. sit quarta, subaudi: & non filiæ danda. Accursi.

c Quartæ datione. siue solam quartã, siue etiam plus habeat.

d Per maritum. sic ſ. de na. li. l. si quis. §. fin. & ſ. l. proxi. §. ad filiorum. & in authen. quib. mo. nat. effi. sui. §. & hoc similiter.

e Obierit. vt si non succedat solus curialis, vel sola nupta curiali, curia habeat quartam: & vnam curialis, vel nupta curiali: aliæ autem duæ diuidantur inter omnes filios etiã curiales: vt argu. C. de bo. ꝓscrip. l. fin. Accur.

f Sed & si quid. dixi filium curialem habere integrã quartam, & filiam curiali nuptam habere integram quartam: sed & si &c.

g Legem. per l. eã superiorem. §. ad filiorum. videbatur sufficere vnum esse curialem vel vnam filiam curiali nuptã, vt curia in totum excludatur. sed non est ita si alij quibus est relictum, sunt non curiales: quia tunc curialis quartam, & curia quartam, residuum inter omnes liberos diuiditur, vt diximus. & lege secundum P. si filius &c.

h Dignitate. quod hodie non fit nisi per. xij. dignitates: vt ſ. de decu. l. fin.

i Occasione. tali de quali dr̃ ſ. de decu. l. nemo iudex. & l. si quis decurio. nō dico præscriptione: ne sit ꝯ ſ. de præscrip. xxx. an. l. præscriptione. & ĩ. de agri. & cen. l. cum satis in prin. lib. xj.

k Curialis. nã si nō esset copulata curiali, nō posset dicere testm̃ inoffi. licet minus haberet quarta.

l Vel filiabus. s. talib. quæ sint nuptæ curiali.

m Sed alijs. q nō sũt curiales. aliàs sec⁹: vt ſ. l. ꝓx. ĩ fi.

a DE IMPONENDA LVCRATIVA descriptione. Aliàs lucratiuis, i. reb. translatis tit. lucratiuo. aliàs lucratiuorum: & similiter exponitᷣ. & dic differentiã inter hunc & superiorem titu. quia in superiori titu. quarta rei totius datᷣ curiæ, hic quatuor solidi tm̃. Item illa quarta de omnibus reb. vt ſ. ti. 1. l. ij. hic quatuor solidi de immobilib. tm̃: vt in prin. huius l. Itẽ ibi de tit. successionis tãtum, hic de quolibet ẽt inter viuos: p quę apparet ꝙ q̃nq; vera que descriptio cõcurrit q̃n succeditᷣ curiali ab extraneo.

TITVLVS XXXV.

DE IMPONENDA lucratiua [†] descriptione. [a]

I. Impp. Theodo. & Valent. AA. ad Apolloniũ præfectum præto.

Escriptionis [o] [†] onere siliquarũ [p] quatuor, quas ex lucratiuis iugationib. [q] tã tũ, non humanis [r] vel animalũ [s] cẽsib. neq; mobilib. reb. iubemus indici: & si curiales non sint, maiores [t] ac posteros liberamus: vt si pr̃, auus, ꝓauus, filio, nepoti, pronepoti, vel filiæ, nepti, ꝓneptive (nec interest [u] [o]) nuptæ sint curialibus nec ne) postrema voluntate, vel inter viuos etiam donatione quicquã de suis opibus largiatur, memoratę descriptionis cesset indictio. Aequè [x] ex di-

o Escriptionis. id est impositionis: descriptione. i. præstatione quatuor siliquarum.

p Siliquarum. id est solidorum. quod dic vt ſ. de epi. & cle. auth. sed hodie.

q Iugationibus. i. possessionib. immobilibus, vel quia ad iugera metiuntur, vel quia iugo aranᷣ. & dic secundum M. ꝙ onus descriptionis siliquarum est qđ imponitur q̃n curialis rem immobilem lucratiuo ti. tradiderit vel reliquerit alicui qui sit eiusdem ordinis in eadem ciuitate, & imponitur ipsi possessori lucranti: vt ĩ. §. res vero &c.

r Humanis. i. hominib. liberis. s. vel seruis. & quod subijcit vel, pro id est.

s Animalium. scilicet rationalium. nam cætera indubitanter animalia inter mobilia, de quibus subijcit, continentur: vt ff. de ver. bo. significat. l. mouentium.

t Maiores. i. superior linea & inferior lucrans in infinitum: vt hic subijcit: licet proprie vltra trinepotem & tritauum comprehendant: vt ff. de gra. l. iurisconsultus. §. parentes. Sed videtur non curialis nō debere excusari: vt ſ. tit. j. l. j. & ij. §. ad filiorũ. in prin. Sol. hoc corrigit: vel illud in alia descriptione, s. quartæ: hoc siliquarũ: vt in rubr. mõ no. & sic est vna differentia inter hunc titulum & illum.

o Nec interest. immo vt ſ. tit. j. l. ij. §. ꝙ si post. sed illud in quarta, istud in siliquis: vt modo proxi. aliꝗ ꝙ hic corrigat.

a Videtᷣ hic deesse. Græca cõstitutio, cuius meminit Nouel. 1 8. c. j. vt curiales filijs suis dodrantẽ relinquãt. Conti.

† Lucratiuorũ legẽdũ vel lucratiuis: vt in manu scrip. Contius.

† Sũpta ẽ hęc l. ex eadẽ nouella Theodosij ex qua superior l. meminim⁹. ſ. tit. pxi. ex libro Nou. Th. qui hodie extat.

u Al. refert.

Animalia bruta ĩter mobilia numerantur.

x Æq; diu.

a Maiores. s. existentes in superiori linea.
b Deuinctos. id est diuersis modis coniunctos. puta ex parte patris, vel matris.
c Debitũ naturale. Nota sic. j. de cõ di. l. fi. §. j. & ff. soc. l. & qa. & s. de cura. fu. l. fin. §. finaut ppetuus. & ff. de bo. dã. l. cũ 16. & ad legem Falci. l. pater. & in Authent. de hæred. & fal. §. j. colla. j. & j. proxi. & in Authen. de trien. & semis. §. j. colla. iij.
d Cuius. iuris scilicet huius legis.
e Deferuntur. scilicet ab intestato.
f Curiale. quod datur titu. lucratiuo. & no onus imponi lucranti: vt & j. ea. l. §. res vero.
g Extraneos. dicitur quandoque extraneus quilibet præter eum qui habet in potestate: vt di. xi. s. de rei vxo. act. l. una §. extraneum. & Institu. de hæred. qualit. & differen. §. sui. quandoque ille qui nullo modo est cognatus: vt in authen. de hære. & Fal. §. inordinatum. & C. de iure do. l. fin in princip. quandoque omnes præter superiorem & inferiorẽ lineam: vt hic, & j. proxi §.
h Immutari. Item excipe loca venerabilia: vt s. de sacrosan. eccle. l. pen. quæ etiã est contra
i Lucratiuas. scilicet hæreditatis: licet & onera hæreditaria contineat: quod secus est in legato: vt ff. manda. l. si hæreditatem.
k Inter viuos. etiã si aliquid in corde gerant mihi fieri: vt ff. de condi. cau. da. l. iij. §. quanquam.
l Sarcinam. i. onus de præstandis iij. siliquis.
m Donauerit. ante nup. quod hic, qa hodie ante & post dicitur propter nup. vt C. de dona. ante nupt. l. fin. non autem dicit sponsalitia: quia est lucratiua: & quod propter nuptias dicatur, probatur statim, cum de dote dicat.
n Ad lucrum. ex pacto vel ex l. quia aliquid mulier commaltat de his quæ sunt supra, de repu. l. consensu.
o Difficultatibus. sic ff. sol. mat. l. si cum dotem. §. finautem in sæuissimo & ff. de iure do. l. si is. §. ibi. itẽ facit ff. de actio. & obli. l. ex promissione. & de except. do. l. apud. §. sed si mulier. & ff. qui. mo. pig. vel hyp. sol. l. sicut. §. si debitor. & ff. si quid frau. patro. l. prima. §. si liberitas.
p Ponderibus. scilicet iiij. siliquarum.
q Causis. supra, hac l.
r Transferetur. si non est solutum: quasi comitetur rẽ, sicut onus hypothecæ præteriti tributi: vt ff. de pub. l. imperatores.
s Imputet. nam tunc non ab alio, sed a se decipitur: vt ff. de rei vin. l. nam si & si quod fal. tu. auct. l. j. §. fina nemo enim & c. vt ff de reg. iur. l. nemo videtur. sa ff de act. emp. l. j. in fin. Item facit secundum Py. in Authen. de monachis. §. si quis autem. coll. j. s. de episc. aud. l. in legibus. & com. ver. iud. l. si tractes. ff. de libe cau. l. immo. & s. de act. emp. l. si minor. & de euic. l. si fundum. & ff. de contra. fine cau. l. fina. li.
t Consequatur. à venditore.
u Sarcinam id est onus. Accur.
x Primordium tituli. ex origine nãque cuiuslibet contractus & causæ qd sit statuendum distinguitur: vt & ff. mand. l. si procuratorem in princip. & ff. depos. l. prima. §. si seruus deposuit. & ad Maced. l. si tamẽ. Nempe origo potius obligationis quàm titu. inspicitur: vt s. ad Macedo. l. iij. & ff. de dona. l. qui id quod. in principio. & de priuileg. cred. l. iij. secundum Py. Item facit supra. si certum petatur. l. si ex precio. & ff. de fal. l. de eo. & supra de inoff. ma. l. iij.

Extraneus quis dicatur.

uerso, si posteriores ad maiores [a] pdicta sibi cõsanguinitate deuinctos [b] præfatis titulis suas cõferant facultates: nullius accessione grauaminis huiusmodi liberalitas oneretur. in tã.n. necessarijs sibi coniunctisq; psonis, sub liberalitatis appellatione debitũ [c] naturale psoluit. Cuius [d] auctoritatẽ iuris pariter valere sancimus, et si ab intestato succedat sibi pfiniti gñis ordine sociati. Ex his.n. successionib. maximè debiti potius solutio q̃ muneris oblatio cõprobat̃, quæ non largiẽtibus etiã dominis ipsa propinquitatis serie deferuntur. [e]

Cæteri verò licet quadam inter se cognatione iungantur: nunquam tamen curiale [f] prædium sine prædicto onere lucrabuntur, nisi is fortè cui lucro res cesserit, eiusdem ciuitatis ordini sit obstrictus: qui licet inter extraneos [g] numeretur, vacuum tamen ea functione, quod datum est, consequatur. nam cũ personę conditio nõ mutetur: nec rei quidem statum conuenit immutari. [h] Lucratiuas [i] vero res eas tãtum volum⁹ appellari, atq; a prædictæ descriptionis grauamine excipere, q̃ hæreditatis, legati, fideicommissi iure, mortis causa donationis, vel cuiuslibet postremæ voluntatis arbitrio ad quẽpiam delabuntur: Inter viuos [k] etiam donatio simplici liberalitate cõfecta, lucratiuæ merebitur & nomen & sarcinam. [l] Si verò vel socer futurus filij vel nepotis vel pnepotis sponsæ affinitatis coeundę causa donauerit: [m] vel parens et filiam vel neptem, vel pneptẽ curiali seu extraneo nubentẽ dotauerit: licet casus euentu, res eius cui data est vertat̃ ad lucrũ: [n] nec inter lucratiuas numerabit̃, nec descriptiõis oneri subiacebit. Nec n. iuris optimi est, matrimonium, cùm tot tantisque suis difficultatibus [o] opprimatur: aduentitijs et cumulare ponderib. [p] † Res vero quæ memoratis causis [q] lucratiuæ semel nomen exordiumque sortita est, licet ab eo q susceperat, ad alterum emptionis vel cuiuscũq; pctus iure migrauerit, cũ pdicto descriptionis grauamine, pculdubio transferetur: [r] vt vel sciens sibi imputet, [s] qui accepit onerat̃ã: vel si ignorauerit, quod interest cõsequat̃. [t] Contraque si cuiuslibet contractus exordio lucratiuę nomen eualerit: & si postea lucri titulo in dominium alicuius ceciderit, sarcinam [v] memoratæ descriptionis effugiet. Nulla enim in huiuscemodi causis cõfusionis intercedit occasio, etsi adprimordiũ [x] tit. posterior quoq; format̃ euentus: nisi for

† Facit ad húc text. c. ex parte tua. extra de cle ri. ægro.

Obligationis origo potius quam titulus inspici debet.

a Peruenerit. de nouo aliquo contractu: & ita ratio ne praecedenti contractus non erit indicenda inscriptio: tñ si ipse alienaret, seruabitur quod ĩ. idem si ali qñ fuerat sua, & alienauit titulo non lucratiuo: tandem per plures manus ad eũdẽ decurionũ, vel ad aliũ redit. nam si alienet titulo locratiuo, subiacebit oneri descriptionis. & facit in auth en. de eccle. titu. §. interdicimus. colla. ix. Accur.

b DE PRÆBENDO salario.
Melius dixisset, de non praebendo: vt patet ĩ. vel quia praestatur cõsentiente principe.

c Nulli. Specialiter. nõ ergo generaliter cõcessio sufficit. sic ff. de pecu. l. quam Tuberonis. §. alia.

d Consecutus. & nisi ob liberalem artẽ vel medicinam: vt ff. de decre. ab ordi. fa. l. ambitiosa. & facit ĩ. vt armorum vsus inscio principe. l. j. Accursius.

†Co. Th. li. 12. tit. 1. l. 2.

SI CVRIALIS relicta ciuitate rus habitare maluerit.

e Curiales. Fisco non ciuitati. hoc autem est verũ, nisi publica necessitas exegerit: vt ĩ. de decur. l. curiales vltra. Item sm̃ Py. nisi ratio icolatus aliud suadeat: quo casu fertur quod est ĩ. titu. j. l fin. & facit ĩ. de decur. l. quidam. & ff. de decur. le. j. & de vaca mu. l. j. §. pe. & ĩ. de æli. priua. l. si quis post. & de aduo ca. di. iud. l. ij.

†Co. Th. 12. 18. 2.

f Demõstrauerint. Et ita notari posset hic q̃ impium est relinquere propriam patriam.

Patriam suã relinquere est impium.

te res decurionis, q̃ ad eũ cuiuslibet mercimonij iure puenerit, a ad alterũ fuerit postrema ci⁹ volũta te vel ab itestato v̄l iter viuos donatiõe trãslata. tũc n. q a semel i p̃sonã cecidit pricipalis: (veterũ titulo rũ nequaquã rõne ꝓspecta) cõditionẽ & on⁹ merebit lucratiuę. D. VII. I. Mart. Cõstãtinop. Dioscoro & Eud. VV. CC. Coss.

TITVLVS XXXVI.
DE PRAEBENDO salario. b

I. Imp. Cõstan. A. ad Marcellinũ Corr. post alia. †

Nulli salariũ tribuat ex iurib⁹ reipublicę, nisi ei q .ubẽtib⁹ nobis specialiter c fuerit cõsecut⁹. d D. V. Non. Oct. Constantinopo. Limenio & Catullino Coss.

TITVLVS XXXVII.
SI CVRIALIS RElicta ciuitate rus habitare maluerit.

Oẽs curiales reuocantur ad ciuitatem & ad curiam: & locus, in quo in rure habitant, publicatur. Barto.

I. Imp. Arca. & Hon. AA. Eutychia. PP. post alia. †

Curiales oẽs iubem⁹ iterminatiõe moneri, ne ciuitates fugiãt aut deserãt rus habitãdi cã: fiscũ quẽ ciuitati ꝓtulerint, sciẽtes fisco e ẽe sociandũ: eoq; rure se carituros, cuius cã ipsos se, patriã vitãdo, demonstrauerit. f D. XVIII. K. Ia. Cõstãtinop. Arc. IIII. & Honor. III. AA. Coss.

TITVLVS XXXVIII.
DE MVNICIPIBVS & originarijs. g

In loco originis et ĩcolatus cogiĩ qs subire munera. Bar.

I. Imp. Ale. A. Siluano. †

Cum te Bibliũ h i origine, incolã i aũt apud Berytios k esse ꝓponas: merito apud vtrasque ciuitates muneribus l fungi compelleris.

Sortiĩ quis forũ ex persona sui manumissoris: licet de necessitate manumiserit. Bart.

II. Imp. Gordianus A. Frontoni.

Si, vt ꝓponis, m ea q̃ ex causa fideicõmissi te manumisit, ab ea libertatẽ iustã fuerit consecuta, q̃ originẽ ex prouincia Aquitania ducebat, tu quoq; eius cõditionis, eiusque ciuitatis ius obtines, vñ q̃ te manumisit, fuit. Eorum enim cõditionem sequi ex causa fideicõmissi manumissos pridẽ placuit, qui libertatẽ praestiterint, n nõ qui

h l. originẽ.
Cum te. Biblium. nomen ciuitatis, de qua proponens quaestionem dicit se fuisse natum.

i Incolam. hoc est quia aliũde illuc iuit causa perpetuo habitandi: vt infra titulo j. lege, ciues.

k Berytios id est aliam ciuitatem.

l Muneribus. nec non municipali iurisdictioni parere: vt ff. eodem. lee incola. Vel dic vt notaui. ĩ. titulo primo. leg. ciues. Sed quid si vtraque ciuitas munera simul imponat? Respond. potior est originis causa: vt ff. eo. l. libertus. §. ij. & facit ĩ. titu. j. l. priuilegio.

m Si vt proponis. Titius fecit Arethusam libertam Seiæ haeredem, & rogauit de manu mittẽdo seruum suum. hic seruus manumissus sequitur domicilium Arethusæ, quod est idem quod Seiæ: non autem Titij: vt ff. e. l. filij.

n Praestiterint. qa eorum sunt liberti. non testatoris: vt inst. de sing. re. per fideicom. re §. penul. idem dicas de eo cui directa in testamento fuit relicta libertas in casu illo vbi non testatoris fit libertus, sed alterius, qui scilicet petit bona sibi addici: vt insti. de eo cui lib cau. bo. addic. §. j. & habes idem ff. eo. l. libertus. §. ex causa. Sed quid si heres nõ manumisit: sed per decretum praetoris absente herede datũ ad libertatem peruenit? Respond. si quidem ex Rubriano senatuscou. hoc est factum, quia Orcinus est libertus testatoris: eius, non heredis sequitur originem: vt ff. de fideicommissa. lib. leg. cum vero. §. subuentum. si autem ex Damasiano ad libertatem peruenerit, quod perinde habetur, ac si, ut oporteret, manumissus esset, quia esset heres infãs, uel furiosus, vel similis, heredis est libertus, & eius domicilium sequitur: vt ff. de fideicommissarijs libertatibus leg. neque infantes. & facit infra titulo. j. lege, ciues. & facit ff. eodem. lege. eius. & lege, de

†Antoni nus A. sic in meo manuscr. Contius. ‡ Biblus teste Ale. in hunc locũ vrbs est Phœnicia nõ longe a Libano, vicina Beryto.

g DE MVNICIPIBVS ET ORIGINA. Municipes genus. originarius species. sic ĩ. de serui. & aqua. nam aliqd speciale est in eo qui municeps originarius. est ergo municeps proprie q est subit munera, siue ibi natus siue non: sed hodie etiam omnes qui non subeunt. vt ff. ad mu. l. j. dicitur originarius ab origine patris, non sua: vt ĩ. co. l. filios. & ff. e l. assumptio. §. j. vel secundum Azonem sua etiam: vt infra eodem.

bare.§.liberos.& l.assumptio §.fin.

a Rogauerint. qui non manumiserunt.

b Filios. Patris. vbi s.pater fuit natus: vt hic. & ff. e.l.assumptio.§.j.adeo q; si auus fuit aliunde, nō sequitur eum nepos, aliàs oportet nos quærere vbi Adam natus fuit, quod dicitur esse ager Damascenus. Et not. quod dicitur qs nasci in ciuitate, qui in territorio nascitur: vt ff. eo. l. qui ex vico. Item dic filios legitimos & adoptiuos durante adoptione. nam vulgo quæsiti matrem sequuntur: vt ff. eod. l. eius qui iustum & l.ordine.§. fin. & l.si is. & ff.de statu.ho.l.cum legitimæ. Item not. originem non dici domicilium patris: maximè si filius alibi habitet: vt ff.eod. le.libertus. §.patris. & leg. assumptio. §. filius.

Territoriū ciuitatis appellatione venit.

Origo nō dicit̃ patris domicilium.

c Non in materna. & si ibi nati, dic non sequuntur vt maternam, sed vt propriam originem: vt j̄.l. proxi.& ff.eo. l.assumptio.in prin. Item hoc fallit.j̄. de mur.l.fi. & de agri. & man.l.ex ingenuo. & s̄.de decur.l. nati. Item & quando priuilegium habet origo materna vt ff. e.l. j.& facit s̄. de decu.l. exemplo. & j̄. de tabu.l.fi. Item quid de naturali legitimato per principem, Respon. idem quod in adoptiuo, vt sequatur patrem: vt C. de adoptio.l. I adoptionē.& ff.eo. l.ordine. §.fi. Accur.

† Al. comitem Orientis.

d Domicilijs.& nī si in prædictis casibus hoc ergo. casu duobus locis tenebitur: vt j̄.eo.l.fi.

dari rogauerint. a

Filius sequitur originē patris: & non matris: nisi ex alia causa ciuitati matris sit adstrictus. Barto.

III. Impe. Philippus A. Patroclo.

Filios apud originem pr̄is, b nō in materna c ciuitate, & si ibi nati sint (si mō ñ domicilijs d retineāt) ad honores seu munera posse cōpelli, explorati iuris est.

IIII. Impp. Diocl. & Maximianus AA. Secundo.

Origine e ꝓpria neminē posse volūtate sua eximi, manifestū ē.

V. Imp. Constantinus A. ad Maximū Vic. † vrbis.

Si qs cū ex maiore vel ex minore ciuitate originē f ducit, eādē euitar̃ studēs, ad alienā se ciuitatē icolatus occasiōe cōtulerit, & sup hoc vel ꝑces dare tētauerit, vel qualibet fraude niti, vt originē proprię ciuitatis eludat: duarū g ciuitatū decurionatus onera sustineat ī vna volūtatis, & in vna originis grā. PP. VIII. K. Ianu. Pau. & Iulia. Coss.

e Origine. vt & ff.e.l.assumptio. in prin. hoc autē fallit propter matrimoniū: vt j̄.de mul. & in quo loc.l.j.& ff.ad muni.l.fi.§.item rescripserunt. Itē qñ fit senator, quo ad quid: vt ff.e.l. filij.§. senator. & l.municeps. Quid in paterna? forte secus. argu. s̄.l.proxi. Sed certe illud ad matrem excipit, nō q; non paternam, vt ibi dixi. Item incolatus potest bene renūciari: vt ff.eo.l.incola.dūmodo re & facto, non verbis tantum: vt ff.e.l.domicilium.& facit.ff.de pac.l.ius agnationis.& ff.de re. iu.l.iura.& j̄.l. proxi. sed fm P. propriam originem vocat paternā. nam propter suam originem propriam nō contrahitur domicilium, fm eū: quod non placet: vt supra.l.j.

f Si quis. Originem. propriam: vt s̄.l.proxi.

g Duarum. Quid autem si vtraque ciuitas simul vocet? Respond. vt dixi. s̄.le.j. Item fallit hoc secundum

TITVLVS XXXIX.

DE INCOLIS, ET vbi h qs domiciliū habere videtur, & de his qui studiorum causa in aliena ciuitate degunt.

Postquam quis transtulit incolatum, non potest reuocari ad munera. Barto.

I. Imp. Anto. A. Paulo. †

Non tibi obest, si cū icola esses, aliquod mun a iuscepisti: i mō si ante, quam ad alios honores vocareris, domicilium transtulisti.

Scholares nō dicunt̃ cōstituere domiciliū vbi studēt: nisi decem annis steterint, vel alia ratione constituerint: idē in patre filium visitāte. Bar.

II. Imp. Alex. A. Crispo.

Nec ipsi q studiorū cā aliquo loco morant̃, domiciliū ibi haber̃ credūt̃, k nisi x. an. trāsactis eo loco sedes sibi ꝯstituerit, l fm epl̄am diui Hadriani: nec pr̄, qui pp filiū studētem frequentius ad eū commeat. m

Py. si publica sit necessitas: vt j̄. de decurio.l.curiales vltra. Itē no. q; in duobus locis habet quis domiciliū. sic ff.eo.l.si quis à pluribus.& l.si quis instructus.& ff. de interdi.& rele.l.relegatorum.§.dubitatū.& ff.de mu. & hono.l.q originem.in prin. Item q etiā vilem terram propriā non potest quis deserere. ad quod supra. de abolitione. leg. fallaciter.

h DE INCOLIS, & vbi &c.

Superiori ti. de originarijs, i. de his qui contrahunt municipatum origine principaliter dixit: vt per omnes leges illius titu. vt patet: nunc generaliter qualiter i- sto vel alijs modis: & quid sit incola. dic vt j̄.eo.l.ciues.

† Paullo.

i

Non tibi. Suscepisti. vt a modo primo incolatui tenearis, cui renuntiasti: vt & s̄. tit. j.l.origine. si autem esset vocatus ante trāslationem, secus: vt hic, & ff.ad muni. l.incola.& de mune. & hono.l. & qui originem.in princip. & de iure immu.l. semper.§.hoc circa. & ff. de iudi. l. si quis postea.& ff.de iur. om. iud.l.cum quædam. quid autem si dicat se transtulisse, & ciuitas quæ reuocat, dicit cōtra? Respon. cognoscit præses qui præest ciuitati reuocanti: vt ff.ad muni. leg. de iure. in principio.

k Nec ipsi. Credunt̃. s. ex eo q; ibi stetit: vt hic, & ff. de iniur. l.lex Cornelia.§. si tamen. & j̄. l. proxi. sed quia ibi contraxit, seu deliquit, habere præsumitur domicilium. vt infra in fi.l.

l Constituerint. quod ꝑsumitur ex transeursione decennij: vt ff.de vsur.l.cum de in rem verso.& s̄.de peti.here.l.si filium. scd̄m Py.& hoc maxime si emat ibi domum vel possessionem. idem th̄ si conducat. arg. ff.de iniur.l.lex Cor.§.domum. Quid autem si iuit ad domū hoc decēnio? R.si. aut iuit vt cum denarijs rediret, aut vt de suo recessu disponeret. ar. ff de cap. l. nihil. Item not. hic aliquid ex tempore factum vel non factum ꝑsumi. sic vt d.l.cum in rē verso. & l. si filius. & in auth. de testi. & ea quæ pa.§.fi.& j̄.de fun. pa. l. fi. Item quid de alio qui stat per. x. an. non causa studij? R. si. idem, vt præsumatur domicilium animo constitutum. secus si minori tempore: vt j̄.l. proxi.

m Cōmeat. etiam plusquam decennium. nam interpolatim

Sed si alijs rõnib. [a] domiciliũ in splendidissima ciuitate Laodicęorũ habere ꝓbatus fueris: mẽdaciũ, [b] quo minus munerib. fungaris, non proderit.

III. Impp. Diocletianus & Maxim. AA. Alexãdro.

Est verũ, eos q in territorio [c] alicuius ciuitatis cõmorant, velut incolas [d] ad subeunda [e] munera, vel ad capiẽdos honores nõ adstringi.

Propter solã possessionẽ qs nõ vocatur ad munera. Bart.

IIII. Ijdem AA. & CC. Alexandro.

Cum neq; originales, neque incolas vos esse memoratis: [f] ob solam [g] dom. vel posses sionis, licet ex substantia decurionis [h] acqsita sit, cautam, publici iuris auctoritas munerib. [i] subiugari vos nõ sinet.

V. Iidem AA. & Maximo. [*]

Si in patria [†] vxoris tuæ, vel qualibet alia domiciliũ defixisti: [k] incolatus iure vltro te eiusdem ciuitatis muneribus obligasti.

Origo & domiciliũ facit quẽ vocari ad munera nisi p priuilegium contrarium sit expressum Bar.

VI. Ijdem AA. & CC. Marcellino. [*]

Priuilegio [l] speciali ciuitatis nõ interueniente, tñ originis [m] ratione, ac domicilij voluntate, [n] ad munera ciuilia [o] quemque vocari certissimum est.

VII. Ijdem AA. & CC. Aurelio.

Ciues [p] quidẽ [†] origo, manumissio, allectio [q] [*] vel adoptio: ĩcolas verò (sicut & diu. Hadrian. edicto suo manifestissimè declarauit) domiciliũ facit. Et in eodẽ loco singulos habere domicilium nõ ambigi-

polatim: vt ff. de seruit. seruitutes. Item non animo permanendi, vt d. l. nihil.

[a] Rationibus. quod contingit multis modis: vt j. eod. l. ciues.

[b] Mendacium. asseris enim te ibi non habere domicilium: & tamen habes ad quod est. ff. eod. l. assumptio. & sic verbis nec fit nec desinit habere domicilium: vt ff. eo. l. domicilium. & no. s. tit. j. l. origine.

[c] Est verum. In territorio. Quid autem sit territorium, dic vt ff. de ver. sig. l. pupillus. §. territorium.

[d] Incolas. qui non sunt incolæ, sed velut stantes in territorio: quasi nõ sint incolæ nisi qui stant in ciuitate, secundũ quosdam: quod non placet: vt ff. de verb. sign. l. pupillus. §. incola. Sed dic q hic commorantur non vt ibi habeant domicilium: vt ff. eo. l. libertus. §. postliminio. & l. scire. secus si animo ibi standi vel præsumptio decennio: quia tunc est incola. & cogitur: vt j. l. proxi. & s. l. proxi. sola enim habitatio non facit, sic nec domus: vt infra l. proxi.

[e] Ad subeunda. alias, obeũda munera, s. psonalia: vt j. l. proxi. notatur.

[f] Cum neque. Memoratis. i. non essetis qñ cogeremini: vt j. l. ciues.

[g] Ob solam. siue priuilegio ciuitati dato: aut laribus non translatis: vt ff. eo. l. libertus. §. sola ratio. & j. l. proxi. & l. ciues.

[h] Decurionis. vt quia Mutinensis emit domum a decurione Bononiensi: per quod videbatur facilius fieri Bononiensis municeps.

[i] Muneribus. s. psonalib. sed patrimonialia p his possessionib. quas ibi possidet, subire debet: vt j. de mu. in quo lo. & c. l. j. & no. ff. eo. l. libert. §. sola rõ.

[k] Si in patria. Defixisti. quod fit vt ff. eo. l. domicilium. & fieri põt: vt s. tit. j. l. j. in fi. & ff. eo. l. non vtiq;. & de mu. & ho. l. ij. in prin. Accur.

[l] Priuilegio. põt duobus modis intelligi: vt quia ciuitas habeat priuilegium, q omnes habẽtes in illa ciuitate domum, teneantur munera subire: vel q etiam originarij quidam, vt legum doctores & decuriones munera non subeant.

[m] Originis. paternæ, vel propriæ, non maternę: vt s. tit. j. l. filios.

[n] Volũtate. supple, vel alijs oĩbus modis: vt j. eo. l. ciues: q. d. non sola possessio: vt s. l. cũ neq;. Item nõ sola habitatio: vt s. eo. l. est verum. non origo materna: vt s. tit. j. l. filios. simile tamen s. de iur. om. iud. l. ij.

[o] Ciuilia. personalia: aliàs secus: vt s. l. cum neq;. &

facit s. de testam. l. si nõ spãli. & ff. eo. l. libert. §. sola.

[p] Ciues. Dic q municeps est genus, ciuis & incola sunt species: vt colligitur. ff. ad mu. l. j. & hic fit ciuis origine. s. ꝓpria vel paterna: vt s. tit. j. l. filios. & l. origine. item manumissione. s. de se vel de patre suo facta: vt ff. eod. l. assumptio. §. pen. & l. filij. in prin. & l. de iure. §. libertos. & si a plurib. manumittitur, omnium origi nem sequit: vt ff. eo. l. si quis pluribus.

[q] Allectio. i. delatio honoris i aliqua ciuitate: vt j. l. pxi. vnde allecti, i. electi: vt ff. de iu. immu. l. pe. in fi. quid ergo de Rufino Guasco Potestate Boñ. Rñ. Py. idẽ vel dic, allectio, s. de milite electo, vbi stipendia meret: vt ff. eo. l. municeps. §. fin. itẽ adoptione. s. quãdiu durat, vt ff. ad muni. l. ordine. §. fi. Incola verò dicit, s. valde colens & venerans ꝓuinciã in qua se contulit: vt potestatem pp eam, aliam relinquit, vt tñ vero biq; habeat æqualiter domiciliũ, vt ff. eod. l. Labeo. & l. assumptio. §. iure. & fit incola etiã si in territorio se conferat, vt ff. de verb. signi. l. pupillus. §. incola. Et nota q incola fit solo animo facto eius qui acquirit domicilium, aut ciuis fit. vel alterius facto tantum, vel suo, vel alterius, vt in prædictis exemplis in princip. huius l. & secundum hoc ratione patriæ communis fit ciuis, non incola, vt ff. ad mun. l. Roma. sed in muliere, videtur contra: quia incola fit, vt ff ad mun. l. fin. §. j. & domicilium dicitur sortiri, vt j. eod. l. fin. & tamen ex alterius etiam facto pendet matrimonium. sed impropriè dicitur ibi incola. nam ciuis fit. Sunt autem quidam modi quibus nec ciuis nec incola fit: & tamen ibi conuenitur ratione contractus: item ratione ordinis clericatus & ratione possessionis. vt not. ff. de iudi. l. hæres absens. §. j. Sed quid si quis est ciuis vel incola duobus locis, vel altero ciuis, & altero incola, & ab vtroque vocatur ad munera? respon. qui prior vocatur ad munera, pręfertur, vt ff. de iud. l. qui prior. Quid simili? Respon. si ad originem terra illa præfertur: vt ff. eod. l. libertus. §. præscriptio. aliàs fortè inuicem se impedient, donec conueniant: vt ff. de leg. j. l. huiusmodi. §. fin. & de vsur. l. quoties duobus. vel sortiri eos oportebit. argu. s. cõia de leg. l. fi. & de iudi. l. sed cum ambo. vel gratificationi est locus: vt ff. de reli. & sum. fun. l. si. & de leg. ij. l. si quis seruum. §. si inter. & ff. de condic. inde l. plane. s. vt electus eligat: vel defertur nobiliori & maiori ciuitati: vt arg. in auth. de hæ. e. & Fal. §. si quis autem nõ. & in Auth. de defen ci. §. interim col. iij. & ff. de fi. instru. l. fi. & C. de na. lib. l. si quis. vel qd est

Domicilium nõ facit sola habitatio.

[*] Maximæ.

[†] Facit ad hanc l. c. null. episcop. iuncta gl. j. extra de parœ. & alie. parœcijs.

[*] Marcello.

[†] De hac materia vide bonã glo. in c. statutũ. §. cũ vero de rescrip. lib. 6.

[*] Adiectio.

est verius, eš sermiet, qui minus munus imponit. et. §. qui bo. ce. pos. l. fi. & ff. de pac. l. maiorem. Itē quo ad qd ē ciuis vel scola? Rñ. vt no. ff. e. l. assumptio. §. fili⁹.

a Larem. i. animū habitandi ppetuo, & habitet: nā facto op⁹ est: vt ff. eo. l. domiciliū. & hoc & si nō hēat maiorē partē rerū.

b Sūmā. i. maximā. & dī summa, si non habeat alibi plus: vt ff. eo. l. assumptio. §. iure. sic ergo sufficit alterū istorū, s. vel larem constituere: vel summam rerū habere: vt s. sena. vel cla. l. ij. & fa. ff. de iudi. l. sed & si susceperit. §. si ea res. & j. de his q̄ spon. mu. l. iij. § fi. & de ver. sig. l. § lege.

c Auocet. s. eū. nā si aliquid est qd faciat eū recedere: aut animo redeundi: & dī peregrinatio: vt hic. aut nō. & tūc est sine domicilio: vt ff. eo. l. si quis instructus.

d Senatores. Vrbe. Roma vete ri vel noua.

e Videntur. & habent. sed & primū retinent quo ad honores, non munera: vt ff. de senato. l. pen. & ff. eo. l. municeps. Et no. domiciliū in ciuitate rōne dignitatis: vt s. l. pxi. sed rōne cōis patriæ nō est ciuis: vt ff. eod. l. Roma. sed quo ad hoc vt possit ibi conueniri, secundum H.

f Mulieres. Erigimus. eoru scāt. n &c. sed & ma ter per filium si fili⁹ vult, & nurus p socerum: sed nō soror per fratrem, nec filia radijs patris: vt in Auth. de consu. §. si vero. colla. iiij. & j. de digni. l. mulieres & ff. de senato. l. fœminæ.

g Statuimus. vt ff. de iudi. l. exigere. & ff. ad mu. l. fi. iij. & l. fi. §. ij. & l. de iure. §. fi. Accur.

h Priuatæ. vt in d. ll. & in Auth. de nup. §. non tamen. colla. iiij.

i Mutamus. referas ad primā partē. Vel dic ad secūdam nam sequit conditionē secundi, non primi viri. ad qd no. s. ti. j. l. origine itē facit s. de nup. l cū te.

* Patri. l. s. vbi senatores, vel clarissimi.

* Sic in Cod. Th. 2. 1. 7. Extat eadē lex ite rū j. lib. xij ti. 1. l. xiij. Cōt. Domicili ū ɔlegε qs rōe dignitatis.

† Honore marito rū erigim⁹ &c. nā vir & vxor cēsentur vnū & idē corpus: vt in c. debitū. extra. de dig. & 4. q. j. c. ido nei.

† Et domicilia mutam⁹. Co. Th.

tur, vbi quis larē, a rerūque ac fortunarū suarū summā b ɔstituit, vnde rursus nō sit discessurus, si nihil auocet: c vñ cū ꝓfectus est, peregrinari vr̄. q̄ si redijt, reperegrinari iam desitit.

VIII. Imppp. Valētinia. Theod. & Arca. AAA. ad Senatum.

Senatores in sacratissima vrbe d domiciliū dignitatis habere vidētur. e D. K. Mar. Valētinia. A. & Neoterio Coss.

Mulieres ex persona maritorum sortiuntur dignitates, & forum Bar.

IX. Imppp. Valentinia. Theo. & Arca. AAA. Marciano. comiti Orientis. *

Mvlieres honore maritorum erigimus, f † & gñe nobilitam⁹, & forū ex eorū ꝑsona statuimus g † Sinaūt minoris ordinis virum postea sortitæ fuerint, priore dignitate priuatæ, h posterioris mariti sequentᵒ ɔdōnē: & domiciliū mutam⁹. i D. IIII. K. Feb. C P. Arcadio II. & Rufino Coss.

k DE MVNERIBVS &c.

Quia rōne originis & domicilii deferunt honores & munera: de his dicit vt non continuent, sed nec perpetuo excusent. & ideo subijcit de interuallis.

l Sicut honores. Honor est administratio reipub cū gradu dignitatis & quia aliàs est cu sumptu aliàs sine sumptu: vt ff. de mu. & ho. l. honor ideo hic loquit de vtraq, in prin. l. Quid aūt si sponte vellet continuare? Rñ. nō pōt, nisi cum est inopia. tūc. n. pōt, & cogitur ff. de mu. & ho l. honor. §. pe. & fi. & in legem Iuliam de ambitu incidit: vt s. ad l. Iul. de amb. l. j. a prædictis excipit decurionatū: quia quāuis honor sit, ab alijs nō pstat vacationem: vt ff. de vac. mu l. ad decurionatū. Itē quod de munere subijcit, de mixto dicit. Itē & d me re psonali: & dic qd sit, vt ff. de mu. & ho. l. honor. 4. j. sed non de pr̄imoniali mere dicit: nā ibi cōtinue subeunt excusatione omni cessante: vt j. tit. j. p totū. Itē & de illo munere qd principaliter respicit publicā vtilitatem: de quo habes exēpla ff. de mu. & ho. l. j. & fi. in prin si aūt principaliter, vt tutela vel cura, tunc nec ab ipsa vel ab alijs: vt. de excu. mu. l. iij. nec alia ab illis, nisi in casu vsq; ad annū: vt Insti. de excu. tu. §. Itē qui rei pu. itē alio. vt in eo. ti. §. qui tutelā. in fi.

m Decuriones sunt. ex qbus eligunt ad honores: vt ff. de decu. l. honores. §. is q. & ad mixta munera: vt s. de decu l. ad subeunda. Sed qdo erunt simul in honore decurionatus, cū hoc ipsum hic ꝓhibet? Rñ. sine sumptu est decurionat⁹, nisi ad aliud munus vel honorē vocet. Vl me li⁹ spāle est in decurionatu: vt s. dixi.

n Cōtinuari. continuatio dī qñ idē denuo vocat. Item qñ pr̄ post filiū. Item qñ pr̄ simul vocentur: & sic filius per patrem. & econtra, vt hic: quod est si est in potestate, non a iās: vt infra de filijsfa. & quemadmo. l. iij. Item non frater per fratrem: vt infra l. fin. nisi esset in potestate eiusdem, vt hic, quia in vna domo sunt, vt ff. de mune & ho. l. iij. §. si duo.

o Tempora. quæ sunt infra. l. proxi.

p Non alijs. etiam filio per patrem vel econtra nō prodest quo ad interualla, nisi esset honor cū sumptu, vel munus mixtum, quia tunc etiam ad interualla prodest vnui alteri, vt ff. de leg. l. filio. sic ergo in continuatione non distinguit, sit cum sumptu munus vel honor, vel nō, vel in seipso, vel in patre & filio, vt in prin. l. sed in interuallo dic, quia aut de seipso ad seipsum, & tūc idem, vt nō distinguat an filio p patrem, vel eɔ, & tunc distinguitur, cum sumptu, vel sine. vt dictum est. Sed Py. dixit etiam in continuatione quæ fit inter patrem & filium, distingui ut est sumptu vel sine, per l prædict. filio.

q Munera. Idem si de munere ad honorem, vel eɔ. ad quod s. de decu. l. quidam. & ff. de va. mu. l. eos. §. j.

TITVLVS XL.

DE MVNERIBVS k & honoribus non continuandis inter patrē & filiū: & de interuallis.

Cōtinuatio honorū & munerū impedit in ijs, qui sunt idē vel quasi: interualla verò in ijs tātùm, q sunt idē verè. Itē in dubio fideiussor nō tenet, nisi ad id quod principali potest iniungi. Bar.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA. Septimio Zenoni.

Sicut honores l & munera cū pr̄ & filius decuriones sunt m in eadem domo continuari n non oportet: ita vacationum concessa tempora, o non alijs p ꝓdesse possunt, quàm his qui ad eosdem vel alios honores, eademq; vel alia munera q denuo vocantur. Pro infante vero filio, quem decurionem esse volui-

a Adstrinxeris. tacite: vt ff. ad muni. l. ij. in princip. idem si expresse.
b Onera. s. decurionatus. s. interim dum est infans: quinimmo etiã dum est minor xxv. ann. cum interim nõ possit esse decurio: vt ff. ad mu. l. Lucius. §. pro infante. & ff. de mu. & ho. l. rempublicam. §. respon.
c Voluntatem. tacitam vel expssam. ad hoc vt infans sit decurio, mãdari non potest.
d Ab honoribus. idem de muneribus ad munus: vt ff. de mun. & hono. l. nauicularij. & facit pro hoc q excipit de legato, quod est munus: vt ff. de mu. & ho. l. fi. & §. legati.
e Quinquennij. præterquã si ad decurionatum vocet. vt no. s. l. proxi. item hoc nisi in subsidiũ: vt not. j. l. proxi.
f Legatione. remota non proxima: vt j. de leg. l. iij. item ad seipsum, non ad aliũ vt ff. de legatio. l. filio. & l. filius. & leg. Paulus respondit. in prin. & §. Imperator. item facit ff. ad mu. l. libertus. §. præscripto. & l. diuus.
g Interualla. quæ sunt. s. l. proxi.
h Vnius. vel quasi vnius: vt not. s. leg. proxi.
i Fratribus. licet de rationibus. ad quod s. de decu. l. licet. & dic q vel erãt emancipati, vel pater mortuus: vt no. s. l. j. sed quid de socijs omniũ bonorũ: videtur idem quod in fratribus sm Py. quia ipsi fratres dicuntur: vt ff. pro socio. l. verum. sed s. videtur quia onus est commune: quod non est in fratribus: vt ff. pro socio. l. cũ duobus § Pomponius. & l. si fratres. §. idem Pomponius. item arg. contra. s. de diuer. rescrip. l. j.
k Sane. cõstrue: Sane pses prouin. puide. ne interim. & hoc dico missis. i. vocatis, qui nec &c. vel missis, ad munus: quod in idem recidit. ad quod j. tit. ij. l. iij. & s. de decu. l. quis tam. & ff. de lega. l. sciendum. §. penu.

• Aliàs, Aniceto, vel Niceto.

sti, quanquam fidem tuã in posterum adstrinxeris, a tamẽ onera b sustinere non cogeris: cum ad ea tãtum, quæ mandari possunt, voluntatem c dedisse videaris.

II. Imp. Gord. A. Cyrilo.

Ab honoribus d ad honores eosdẽ quinquennij e dat vacatio: triennij vero ad alios: legatione f autem persunctis, biennij vacatio concessa est.

Frater propter fratrem nõ habet vacationem: sed pp alios idoneos nondũ grauatos rectè excusatur. Barto.

III. Impp. Diocletia. & Maximia. AA. Critiç. •

Interualla g temporũ, q̃ in vnius h persona locũ habent, fratribus i (licet cõmunia possideãt bona) minimè prodesse frequẽter constitutũ est: Sanè k his missis, qui necdũ functi muneribus, ad hæc idonei constituti vocari debent, vos si ad obsequium ciuilium munerũ repererit paruisse: ne interim interpellemini, præses prouinciæ prouidebit.

l DE MVNERIBVS PATRIMONIORVM.
De personalibus dixit in superiori titu. nunc de patrimonali. & dic munus tribus modis. vno donũ, secundo onus, & sic hoc ti. tertio officium, & sic s. ti. j. & ff. de verb. signifi. l. munus tribus modis. & l. inter donum. & l. munus proprie. & l. pupillus. §. munus. item distingue, qa munus aliud psonale, aliud patrimoniale, & aliud mixtũ. psonale cũ sollicitudine psonæ, patrimoniale dispendio rerũ, mixtum ex vtroq; procedit: quod dic p exẽpla. ff. eo. l. j. & l. fi. in prin. & §. patrimoniorum. & §. mixta. personalia alia respiciũt publicam vtilitatẽ principaliter, vt legatio ad census: alia priuatam principaliter, vt tutela. Itẽ patrimoniale aliud indicitur personis pro rebus, & hoc tantum ciuibus & incolis: aliud ipsis possessionibus, & hoc etiam alienigenis, qui modo aliquid hic possident, vt ff. eod. l. rescripto. §. fin. & s. de an. & tribu. l. ij. & j. eo l. ij. Accur.

Munera sunt in multiplici differentia.

TITVLVS XLI.

DE MVNERIBVS patrimoniorum.

I. Imp. Antoninus A. filio. •

Ciuilia l munera per ordinem pro modo fortunarum sustinenda sunt.

II. Idẽ Augu. Materno.

Mvnera quæ patrimonijs publicæ vtilitatis gratia indicuntur: m ab omnibus n subeunda sunt.

III. Imp. Alexander A. Attilio.

Qvi ĩmunitatem o munerum publicorum consecuti sunt, onera patrimoniorum sustinere debent: in quibus causis & hospites p reci piendi sunt.

Onus alimentandi equos decurionum, est patrimoniale. Bartolus.

IIII. Impp. Valerian. & Gallienus AA. Neroni.

l Ciuilia. oĩa patrimonialia psonalia & mixta ciuilia sunt: vt ff. de mu. & ho. l. fi. §. pe. & sic hæc lex de oibus dicit. nã inpsonalib est ordo pro modo fortunarũ. i. prout fortuna reddit aliquem diuitem, vel prouidũ: vt s. de decur. l. ad subeunda. & ff. de decu. l. honores. & ff. eo. l. honor. §. de honoribus. & de albo scri. l. j. idem de mixtis: vt ff. eo. l. iij. §. præses. & d. l. honores. idẽ de mero patrimoniali, vt per ordinem, i. non vnus tm grauabitur, vt alius releuetur. Item sm facultates: vt j. titu. j. l. fi.
m Mvnera. Indicunt. quæ olim extraordinaria, hodie ordinaria sunt: vt supra de superindicto. l. i.
n Ab omnibus. & alienigenis: dũmodo aliqd possideant ibi: vt no. in ru & sa. s. de vec. l. omnium. & j. l. prox. & l. neq;. & l. professio. & l. etiã & l. patrimoniorum. & l. fina.

• Al. Philino al. filio Syrio.

o Qvi imunitatẽ. No. gñaliter imunitate concessã personalia munera remitti: vt j. de excu. mu. p totũ. & ff. de iu. im. p totũ. & de vac. mu p totũ. sed nõ pñmonialia: vt hic, q̃ duobus modis relaxanti primo spali cõcessiõe pñmonialiũ vel alicuius pñmonialis: vt ff. de vac. mu. l. sunt munera. & j. de his qa pñ. va. l. j. vel lege scripta: vt magistri liberaliũ artiũ, doctores legũ, grãmatici, & philosophi, qbus remittit munus hospitis recipiendi: vt ff. e. l. fi. §. fi. & j. de pfe. & med. l. medicos. Itẽ militibus & veteranis capitis pstatio remissa est: vt ff. e. l. fi. §. pe. Itẽ veteranis cõcedit ne fiãt tributorũ exactores: vt ff. de pri. ve. l. fi. idẽq; in alij q̃ non pñmonijs indicuntur: vt ff. de va. mu. l. his honorib. Itẽ clerici: vt s. de epi. & cle. l. j. Itẽ mulieres nõ subeũt corpalia munera, licet sint pñmonialia, qa mixta: qddicas sm P. s. administrãda, sicut nec minores: vt ff. e. l. ad rẽ. & adde dist. q̃ feci sup ru. j d ex. mu. Acc.
q Hospites. quod est pñmoniale: vt ff. eo. l. iij. §. munus.

nus. Item facit ff. eo. l. rescripto. §. fin.

a Non videtur. A ratione. id est non videtur lex esse contraria rationi.

b Curiales. id est curialium.

c Decreuit. cum forte prætenderet aliquis excusationem plenariam, sed certe immo male decreuit, quia est personale, vt ff. eodem. l. fi. in princip. Solu. vt ibi.

d Esset. quia sumptu publico, tamen sine appellatione nõ rescinditur, vt s. de sen. rescin. non pos. l. j. & de tra. & li. exp. l. ij. & ff. ad Treb. l. seruo inuito. §. cũ prætor. & supra de postu. l. j.

e Permanet. scilicet sententia firma. Accursius.

f Neque tempore. Patrimoniorum. vt ff. eod. l. rescripto. §. fina. & de vaca. mu. le. sunt munera. secus in personalibus vt j. de his qui numero li. se excu. l. fi. & ff. eod. l. iij. §. quamuis. quæ sunt contra. Accur.

g Professio. hoc potest dici doctori legũ petenti resti. in integrum.

h Solus. dic q. solus à personalibus excusatur, sed a patrimonialibus, non. vt hic, & ff. de vac. mu. leg. in honoribus. §. philosophi. præter hospitiis recipiendis: vt s. not. l. qui immunitatem. & j. de profes. l. reddatur.

i Etiam. Solent. f. vt ea sustineant & persoluant: non autem vt ea exigant, & administrent: vt ff. eo. l. ad rẽpublicã. sic & in veterano: vt ff. de priui. vete. l. fi. Itẽ qd differt hæc ab illa s. e. l. neq; tempore: forte illa in senibus: vt j. qui ætate. hæc in iuuenib: vt d. l. ad rempublicam.

Legẽd. curiales.

Cõmisso.

Turpe est si professio hominis & desideriũ inter se discrepãt. itẽ alleg. hæc l. q nõ audit diuersa p ponẽs. & concor. c. solicitudinẽ. cũ gl. fi. i princ. de appel. & in c. de multas l gl. super bo, litera tas. in fi. extra. de prebẽ. & dignit.

Non videtur abhorrere a ratione [a] sententia qua præses prouinciæ equos curiales [b] alere, non personarum, sed patrimonij esse decreuit: [c] & tamẽ si iniqua esset, [d] omisso † a te appellationis auxilio, necessario permanet. [e]

Nihil est quod tribuat excusationem a muneribus patrimoniorum. Bart.

V. Imppp. Carus & Car. & Num. AAA. Antepisti.

Neque tempore ætatis, neq; numero liberorũ a muneribus quæ patrimoniorũ [f] sunt, excusationẽ qs habere põt.

Philosophi non debent habere immunitatem a muneribus patrimonialibus. Bart.

VI. Impp. Diocletianus & Maximianus AA.

Professio [g] † & desiderium tuum inter se discrepant. nam cum philosophum te esse proponas, vinceris auaritia & rapacitate: & onera quæ patrimonio tuo iniũguntur, solus [h] recusare conaris: quod frustra te facere, cæterorum exemplo poteris edoceri.

Minores nõ excusanť a muneribus p̃rimonialibus. Bart.

VII. Iidem AA. & CC.

Etiam minores ætate patrimoniorum muneribus subiugari solent.

Vnde intelligis te frustra plenam immunitatẽ desiderare: cum munera quę impensas exigunt, subire te necesse sit.

VIII. Iidem AA. & CC.

Nec protostasiæ [k] † vel sacerdotij, [l] vel decaprotiæ [m] munera corporalia sunt: sed tantum patrimonij esse non ambigitur.

IX. Iidem AA. & CC.

Patrimoniorũ [n] munera mulieres etiam sustinere debent.

Superindictiones sunt munera patrimonialia. Bart.

X. exemplum sacrarum literarum eorũdem AA. & CC. ad p̃sides p̃uinci.

Qvantum ad extraordinariãs indictiones [o] pertinet, præsidibus significamus, vt oẽs possessores [p] cæterosq; [q] sciant conueniri debere, [r] quandoquidem ea patrimonij munera esse cõstet, quę merito ab omnibus [s] agnosci debeãt, quo facilius obsequijs publicis pareatur.

TITVLVS XLII.

QVEMADMODVM † ciuilia munera indicuntur. [t]

Non debet quis eodẽ tpre habere plura officia. Bart.

I. Carus, Carinus, & Numerianus AAA.

k Nec protostasiæ. Protos Græcè, Latinè dicitur anterior, vel prima, stasia, i. statio. inde est quod illi dicuntur habere protostasiam, qui primum habent locum in stationibus. P. soluebant ergo pro se, & pro alijs. Alij dicunt protos, id est maior: vnde munus protostasiæ, id est ea præstatio, quæ dabatur prouinciali, id est ei qui stabat maior inter curatores prouinciæ. Accur.

l Vel sacerdotij. munus quod dabatur ei, qui gerebat sacerdotio totius prouinciæ: vt ff. de l. sponsa.

m Vel decaprotiæ. i. munus decimarum, siue p̃stitio decimarum, sicut decaprotus primus de decem: vt ff. eo. l. iij. §. decaprotos. Sed contra in l. fi. §. mixta vbi dicitur mixtum. Solu. ille qui colligit, habet mixtum: ille qui soluit onus patrimonij subit. vel est patrimoniale, vt hic, id est naturam patrimonij habet: est tamen mixtum: vt d. le. iij. §. decaprotos. & nota secundum Py. q decaprotiæ non decaprotitiæ debemus dicere, sicut decaprotos, non decaprotitos.

n Patrimoniorũ. sed & personalia munera sexus congruentia, non incongruentia: vt infra de mu. in quo lo. l. j. & ff. eo. l. iij. §. corporalia. & dic quæ sunt patrimonialia, vt s. in rub. & quod not. in leg. qui immunitatem.

o Qvantum ad extraordinarias indictiones. quæ hodie sunt ordinariæ: vt supra de super indicto. l. j.

p Possessores. immobilium. Accur.

q Cæteros. s. mobiliũ possessores, cum de p̃rimoniali dicit.

r Conueniri debere. excipe quoldã in muneribus quibusdam: vt s. e. l. qui immunitatẽ. & ibi not.

s Merito ab omnibus. etiam milite & veterano & põtifice: vt ff. eo. l. fin. §. patrimoniorum. & §. ab eius.

t QVEMADmodum ciuilia munera indicuntur.

Ciuilia dicuntur omnia: vt supra ti. j. l. j in quibus inspicitur persona eius cui imponit munus, vel indicit quòd habeat illud officium, vt s. de tut. fil. l. sup creandis. & de dec. l. ij. secundo inspicitur quod est j. l. fin. tertio persona eius cui indicitur. quarto origo natalium. quinto facultates, sexto consuetudo: vt ff. de mun. & ho. l. honor. §. de honoribus. persona, scilicet vt sit habilis, vel non excusetur. origo, vt honores ingenuorum non deferantur libertis: vt s. ad l. Viscel. l. i. facultas, vt sit sufficiẽs muneri iniuncto. Item septimo vt potiores eligantur. vt ff. de decu. l. honores. Item octauo quod dicitur j. l. ij. nono

Pulchre in hũc locũ Alc. tu illũ vide to, contẽptis Acc. nugis. vide si libet & Pyrrhũ hic: cui magis placet vt pstatia legaŕ.

Protostasiæ munus quod ait.

Similis est tit. in Co. The.

b. nono quod dicitur ¯j.l.j. decimo quod dicitur ¯j. le. pe. in personalibus enim hæc considerantur; sed in patrimonialibus non omnia.

a Cum. Ad cogendas. id est, colligendas. Accursius.

b Angarias. id est operas: vt ¯s. de sacrosan. eccl. l. neminem. Accur.

c Appellationem. quando fieri debet: vt ff. quando app. sit l.j.§. alia causa.

d Alterius curiæ. aliàs, curæ, aliàs curationis. & est sensus, vt in vno officio electus, non cogatur ad aliud ire, donec finiatur primum, vt hic. & ¯j. de susce. le. neminem. & ff. de vaca. mun. l. fin. & tunc habet interualla, vt ¯s. titu. ij. l. ij. aliàs est curiæ, & est sensus, vt decurio vnius curiæ non eligatur ad munera ad quæ vocantur alterius curiæ curiales. Vel curiæ, ad quod ff. de col. illi. l. j. § fi.

e Quia eius patriæ. id est eius honori. vel id est eius curiæ one. &c. sed secundum primum intellectum quid si ad duo munera in eadem ciuitate vocatus fuerit, nec apparet ad quod prius? Respond. si idem est nominator vtriusque, eius sit electio, qui elegit: vt argu. ff. de execu. tut. leg. si duas. in princ. si autem sunt diuersi: tunc dic vt nota supra de incol. l. ciues.

† Facit cõtra ca. ad supplicationẽ. I si. extra de renũ. vbi papa pmisit archiepiscopo Ragusiensi ministrare sine vsu pallij: qd pallium solis archiepiscopis competit.

Cum te curatorẽ ad cogendas a angarias, b creatũ, appellationẽ c interposuisse proponas, præses prouinciæ, si alterius curiæ d te esse animaduerterit, ad alieni corporis munera vocari non sinet: quia eius patriæ e oneribus rñdere debes, cui te attributum esse cõmemoras.

II. Impp. Diocle. & Maximianus AA. Dionysio.

Maioribus † honoribus functos, f ad minores deuocari nõ oportere, rationis est.

III. Iidem AA. Eutychi.

Cum te g omnibus muneribus functũ esse adseueres: ad eadem munera, si aliorum ciuiũ copia est, h q obsequiis ciuilibus fungi possunt, præses prouinciæ deuocari te non permittet.

IIII. Iidem AA. & CC. Regio.

Vltra i modũ sumptuũ k te muneribus ciuilibus grauari, legatis alijs, pses l puinciæ non patiet, sed æqualitatẽ m tam iuris quam cẽsuræ n memor, circa ordinem o custodiet.

f Maioribus. Functos. ad quæ nemo venit, nisi habuerit minores, vt ff. de mune. & ho. leg. honor. §. gerendorum. & no. haberi hic inspectionem, vt ascendendo, (vt ff de mun. & ho. l. vt gradatim.) non descendendo conferantur honores. vt hic, & ad hoc ff. de neg. gestis. l. quæ vtiliter. Item hoc nisi sit necessitas: vt dicta l. honor. in fi.

g Cum te. scilicet decurionem, ex quibus ad munera quis vocatur personalia & mixta, quæ publica vtilitate principaliter indicuntur: vt ff. de decu. l. honores. § is qui.

h Copia est. vt ¯s. tit. ij. l. fi. & ff. de mu. & ho. l. honor. §. fi. aliàs secus. ff. de mu. & hon. l. vt gradatim. § quoties. & d. l. honor. in fi. Itẽ inter vnũ & aliud debet habere interualla: vt ¯s. tit. ij. l. ij. immo hoc casu erit comes: vt ¯s. de decu. l. Alexandrinis. Accur.

i Vltra. hic bene exprimitur sub. intẽtio: vt ¯s. tit. j. l. j.

k Sumptuum. faciendorum. nam facta computatione plus soluis quàm te tangat.

l Præses. cuius est officium hoc facere, vt ff. de mu. & hono. l. iij. §. præses.

m Æqualitatem. immo si de quantitate fiscalium collator dubitauerit, vel de ratiõe possessoris pro qua exiguntur fiscalium descriptionum custodes: vel per iudicem prouincialem, vel per locorum episcopum proferre cogũtur, & fiscalium ostendere quantitatem, vt sm æquitatem vel æqualitatem publicæ descriptionis pro viribus patrimonij possessores exigantur, vt in authen. de col. §. hæc autẽ iubemus. Item facit ¯s. de anno & tri. l. in fraudem.

n Censuræ. pro eo, i. censuræ de iure exigendæ: vel iuris stricti censuræ, scilicet æquitatis.

o Ordinem. est enim ordo, vt nũc vnum, nunc aliud, nunc simul æqualiter, non autem vt vnum semper grauet: vt & ¯s. titu. j. l. j.

TITVLVS. XLIIII.

DE HIS QVI SPONTE PVBLICA MVNERA SVBEVNT. p

Qui patitur se decurionem creari, videtur suo priuilegio renunciasse, nisi sub pacto hoc priuilegiũ acceptauerit saluo suo priuilegio: secus si ad alium honorem se eligi passus fuerit. Bartolus.

I. Alexan. † A. Feliciano.

Veterani, qui cũ possent se tueri immunitate his concessa, q decuriones se fieri in patria sua maluerunt: redire ad excusationẽ, r quam reliquerunt, non possunt; nisi certa lege & pacto s seruandæ imunitatis, vel partem eius honoris t agnouerint.

II. Imp. Diocletia. & Maximianus AA. Valerio.

Qui publici v muneris vacationem

p DE HIS QVI sponte publica munera subeunt.

† Al. Antoninus.

Dixit de cogendis, nunc de spontaneis, & dicas q immunis sponte decurionatũ suscipiens, omnia munera decurioni iniungenda subire cogitur, nisi pacto iuuetur, vt ¯j. eo. l. j. sed aliud munus suscipiens, in alijs non præiudicat vt l. ij. sed in eo sic sibi non filijs. vt l. iij. & iiij. nisi naturalis curiæ offerat: tunc etiam liberis: vt infra. l. fi. §. fi.

q Veterani, qui. His concessa. quæ qualiter concedat, dic vt ¯s. tit. ij. l. qui immunitatem. hic autẽ & qdam priuilegia, quorũ qdam & filijs eorum conceduntur, vt ff. de priui. ve. per to. & ff. de vac. mu. l. in honori. § vacat.

r Ad excusationẽ. quam ante habebant, & cui renũciare videntur accipiendo decurionatum, vt hic, & ¯j. l. pe. & l. iij. in fi. & ff. de iu. imu. l. pe. §. fi & de priu. ve. l. fi. in fi. & de vac. mu. l. a decurionatu. & sunt similia de tacita renũciatione: vt ff. de va. mu. l. pe. §. fin. & de noua l. si qs delegauerit. & de ope. lib. l. Campanus. & ¯j. de tab. l. ij. Itẽ not. aliquem non venire cõ suũ factum. t ad quod est ¯s. de re. cre. l. si qs iusiurandum.

s Pacto. i. legitimo pacto. valet enim hæc conuentio, vt ¯s. de iure immu. l. ij. & ¯j. l. fi. in princip.

t Honoris. aliàs honoris, & tũc dic, imunitatis. i. honoris in totũ. aliàs est oneris. Et no. q idẽ est si filio imuni facto decurioni consenserit: vt no. ff. de mu. & ho. l. sponte. §. j. Item huic legi contra instit. de exc. tu. §. pe. sed ibi in marito speciale vt ibi notaui.

‡ Habes cõtra i c. diuersis fallacijs. p Anton. de Bu. extra de cleri. coniuga.

v Qui publici. omnia cõprehẽdit: vt ff. de mu. & ho.

habet: [a] si aliquem honorem excepto decurionatu ipse susceperit: ob id quod patriæ suæ vtilitatibus cesserit, vel gloriæ cupiditate paulisper ius publicum relaxauerit, competens [b] priuilegium non amittit.

III. Imp. Leo A. Paseo. † PP. [r]

QVi conditioni † nō obnoxius curiali; [c] quemlibet honorem, vel munus volūtate propria in quacunque gesserit ciuitate, nullum præiudicium circa fortunam suā statumq; [d] sustineat: sed tā ipse, quā liberi eius, & qui ex his in posterum procreandi sunt, ab oī huiusmodi nexu cū suis facultatibus liberi alieniq; permaneant: [e] ita tñ, vt si aliqua functio volentibus eis fuerit iniuncta, ex qua necesse sit eos aliquid accipere, [f] quod ex data sibi pecunia in reliquis apud eos mansisse constiterit: soluentes, sine vlla molestia, vel conditionis suę formidine discedant. [g] Si quis vero ex his [h] oīa [i] decurionum munera, vel functiones, uel honores, nulla imminēte necessitate, sed sua sponte peregerit: eum pro sua liberalitate patrē [k] ciuitatis in qua voluntarius municeps apparebit, si hoc libuerit ei, fieri constituimq; hac lege decernimus. D. V. Id. Noué. CB. Basillico & Armerico Co.

Liber homo, qui sponte curiæ seipsū tradidit, seipsum obligat, nō suos liberos quandocūq; genitos: secus si naturalis filius se offerat. Barto.

IIII. Imp. Iustinia. A. Mennæ. PP.

EOs, qui curiali fortuna liberi constituti, postea se curię cuiuscūq; ciuitatis obtulerint, considere volumus, quod posteritas eorū, non solū iam procreata, sed etiam post talem deditionem procreāda, huiusmodi fortuna libera manebit, [l] siue specialiter sub hac lege [m] curiæ se obtulerint, vt ab eis descendentes, tali fortuna liberi permaneant: siue nullam huiusmodi fecerint mentionem: nullo audente dicere, quod nati vel concepti post talem deditionem, paternā conditionem sequi debeant. hoc enim speciali beneficio alacriores omnes ad conferendam ciuitatibus huiusmodi opitulationē constituere properauimus: [n] ita tamen, vt nec occasione quartę portionis bonorum huiusmodi decurionis, quicunque successores [o] eius aliquam inquietudinem patiantur: vtpote libera eius substantia omni curiali grauamine conseruanda: & si quid defunctus vel ex administratiōe curialiū munerū, vel ex quarta portione [p] ad eandem curiam semel vel sępius deuoluta, vel ex alia quacunque causa eidem curię debuisse probetur, hoc idem successores curialibus reddere minimè dubitent: illis scilicet quæ super naturalibus filijs, quos naturalis pater sub hac lege curiæ dedit, vel postea dederit, vt legitimos tam ex testamēto quàm ab intestato successores habeat, non solum veteribus [q] legibus, sed etiam nostris sanctionibus [r] disposita sunt, pręsenti lege excipiendis: vt non ipsi tantū filij naturales, [s] sed etiam ex his procreandi mares paternā sequātur fortunā: vel maribus liberis minimè subsistentibus, [t] quarta pars substantiæ mortui curię deputetur.

TITVLVS XLIIII.

DE HIS QVI A PRINCIPE uacationem acceperunt.

Co. Theo. sa. l. i j.

I. Imppp. Theodos. Arcad. & Honor. AAA. Rufino. P. P.

† Al. Paseo. PP.

† Pars. l. j. 3. de officio comitis orientis.

& hono. l. fin. §. hæc omnia.

[a] Habet. quod qualiter, sic habes supra tit. ij. l. vlt.

[b] Competens. s. in alijs vel etiam in eodem si denuo vocetur: vt 3. de execu. tu. l. voluntaria. & ff. de priuil. vet. l. ij. in fin. & 3. de episc. & cler. authen. presbyteros. & j. l. proxi. in princip. & ff. de va. mun. l. in honoribus. §. q muneris. Itē ad hoc quod dicit decurionatū, facit 3. de lati. libe. tol. l. vnica §. sed & si & ff. de pœn. l. respiciē dum. circa pri. Acc.

[c] QVi conditioni. Curiali. non enim est curialis seu decurio.

[d] Statumque. qui erat vt ad talia ibi nō cogeretur, cum non esset ciuis vel incola: vt 3. de inco. l. cū neque. in alijs ergo sibi non præiudicat: vt j. l. proxi. Sed quid si curialis erat, & in alia ciuitate talia egit? Respo. reuocatur ad curiam: vt j. de decu. l. qui derelicta. & l. generalis. & l. si quis decurio. Item & tanquam vilis nō habet priuilegium ne subdatur tormentis: vt j. de tabu. l. ij. & sic præiudicat sibi in aliquo. & facit ff. de vaca. mu. l. j. §. pe.

[e] Permaneant. si alia causa eos non vrgeat.

[f] Accipere. vt opus puta publicum extruat.

[g] Discedant. vt alia scilicet munera non cogantur subire.

[h] Ex his. non obnoxijs.

[i] Oia. indistinctè: per quod fit municeps vt subijcit, vt 3. de in co. l. ciues.

[k] Patrem. id est decurionem. vel dic. vt 3. de decurio. leg. Alexandrinas.

[l] EOs qui. Manebit. non autē ipsi: vt supra. leg. j. & ij. & 3. de decu. le. ij. & iij. sed in filijs est secus in dignitatibus: vt j. de dignitat. l. si senator.

[m] Sub hac lege. sic §. l. j. in fi. Accu.

[n] Properauimus. sic supra, de bo. quæ libe. l. ij.

[o] Successores. etiā non curiales: quod secus est in eo qui origine vel sententia vel alio modo fuit curialis: vt 3. quando & qui quarta pars debe. l. j. & ij. in princi.

[p] Ex quarta portione. vt quia antequā esset curialis, successit curiali: sicque quartam debuit curiæ. Accur.

[q] Non solum Veteribus. vt 3. de natu. lib. l. iij. & iiij.

[r] Sanctionibus. vt 3. de na. li. l. commu. nium. & adde in authen. qui. mo. nat. ef. sui. §. si quis igitur. col. vij. Accur.

[s] Naturales. s. curię dati. Accur.

[t] Subsistentibus: subaudi. vel filia nupta curiali: vt 3. quādo & qui. quarta pars debe. l. ij § ad filiorū & l. fina. §. j. & ij.

DE HIS QVI A principe vacationē acceperunt.

Nullus

a N Vllus. Curialis.i.decurio, vt cessera decurionatu.
b Ac pbatis causis.no. tria necessaria: vt princeps, vt spalia, vt causa necessitatis pbata: vt hic, & s.de decu.l.nemo.si.n.cuilibet affectanti cōcederet, nō esset q munera subiret: vt ff.de vac.mu.l.j.in prin.& facit s.de agri.& censi.l.immunitates.

c DE VACATIONE publici muneris.

Dictū est a quo cōcedit vacatio: nunc qd cōcessa operat. & dic munus aliud publicū. qd in administratione reipublicę sine titulo dignitatis subim: vt ff.de mu.& ho.l.honor.§.j.aliud priuatū: vt tutela, quod et publicū est quo ad qd: vt Insti.de excu.tut.in prin.

d Muneris. Iniunguntur. qñ cōceditur vacatio: aut simpliciter, vt hic: aut plenius: vt & militiæ det: cui conceditur immunitas: vt ff.de vac.mu.l.pe.§.duo.cū ergo simpliciter extraordinarias collationes dūtaxat euitat, i.ex improuiso a magistratib.indictas: ordinarias vero, i. q a legib. vel senatusconsul.vel constitutionib. vel aliqua lege imponunt, recusare non potest: qualia sunt omnia pr̄imonialia ordinaria: vt hic. & ff.de va.mu.l.in honorib.§.qui muneris & l.hi q. de patrimonialib.n.nemo se excusat: vt s.de mu.pa.l.j.cū concor.& l.qui immunitatē.& ff.de mu.& ho l.fi.§.fin. item qdam et psonalia a magistratib.indicta non euitat: vt quæ habent honorē oneri mixtū: vt ff.de mu.l.cui muneris.& ad idē de va.mu.l.sextū.§.numer.itē & tutelā fauore pupilli nō euitat: vt ff.de ex cu.tut.l.spadonē.§.qui acceperint.patrimoniale extra or.euitat: vt ff.de va.mu.l.in honorib.§.q muneris.

e Pertinens. quia vocaris ad extraor.& habes va.per priui & sic habes ius appellan di.ergo &c. vt s.quemadm.ciui.mu.indi.l.j.

f DE DECRETIS DECV. &c.

Nā & sup alijs interponit: vt sup alienatione pdio rū curialiū: vt s.de p.cu.l.ij.& sup eligendo syndico, vel actore: vt ff.qd cuiuf.vni.l.nulli. vel alio officialī.vt s.de decu.l.ij.itē sup salariis medicorū & magistrorū liberaliū artiū.vt ff.eo.l.iiij. itē sup bannis & statutis: vt ff.eo.l.fi.qd ade si statuerēt vt pr̄ teneat p delicto filij,vel aliud q ius i Rñ.sm P. si q tale ius est statutū cui possit derogari pacto, vel renunciatione: tunc & per statutum, quasi quilibet renunciet, alias non, quod habes supra de pact.l.si quis in cōscribēdo.

g Exceptis. Ausisti tes. vt magistri, non dico repetitores.

h Cura fungunt. & sunt intra numerū: vt s.de epis.& cler.l.parabolani.& multo magis legū doctorib. vt j.de pfes.& med.l.medicos.& de mu.& ho.l.fi.§.fi. Et dic q et in pr̄imonialib. tenet immunitas cōcessa, si nō spāliter dicat: vt no.s.de mu.pa.l.q immunitatē. eā et de bursa dare possunt, & decernere: vt ff.eod.l iij.& iiij.Item vt sol princeps posse concedere immunitatem: vt s.de his qui a princ.q est s.sol.speciale in his duob. quia ergo alij pstabit immunitatem, si opus fuerit? Rñ.solus princeps, vt ibi dicitur. Accu.

i Ordinis ambitiosa. vt si liberent publicū debitorem, vel ex publico largiant: vt ff.eod l.ambitiosa.& no.q dux partes debent adesse: itē maior pars consentire: vt ff.e.l.lege.& ff.qd cuiuf.vni.l.nulli.alr nō valet. itē & si valet, rescindit qnq: vt ff.eod.l.qd semel.& fa.s.d adses.l.nemo.& de epis.& cle.l.si quemquā.& in authen.quomodo opor.epis.§.item.& s.de se.eo.l.magis.§.si ss.

k DE EXCVSATIONIBVS MVNERVM.

Qui det īmunitatē,& cui data pficiat, dixit: nunc de ipsis causis p quas quis excusat. Et dic q elect an te oia appellet intra decē dies: aliās cōsentire vr: vt ff.de va.mu.l.j.& s.de ap.l.hi q.& psequat itra duos mēses: vt s.de tēp.ap.l.j.licet alij aliter.l.illā intelligāt. hoc fallit in veterano, qui non appellat, vt s.qñ pro uo non est ne.l.veteranus.item in tutela & cura: vt ff.qñ app.l.j.§.si quis tutor.& § alia. Sed quis interim gerit munus? Rñ.collega si habet, aliās eligitur alius, & suo periculo malè agitur, si excusatio nō vera inueniretur: vt s.de app.l.Imperatores.§.j.& dic excusatio est alicuius iustæ causæ allegatio propter quam arctari non debet ad subeunda munera: vt C.de vac.mu.l.j.j.rn.& distingue: quia excusatio alia temporalis,& personalis: vt ff.de va.mu.l.ijs qui naues & l.in honoribus.§.j.& s.de ijs qui a princip.va.accep. alia perpetua:

N Vllus vacationē tpalē curialis a accipiat, nisi id fortè veris ac pbatis causis b adnotatio nr̄a cōcesserit. D.Pri.No.Iun.CP.Theodos.& Abundantio Coss.

TITVLVS XLV.

DE VACATIONE publici muneris. c

Vacatio simpliciter cōcessa non porrigitur ad munera ordinaria. Bar.

I. Imp.Gordianus A. Ianuario.

M Vneris publici vacationē ea cōtinere, q nō lege, non senatusconsulto, nō cōstitutionib. principū iniūguntur, d merito rñsum ē: ad quā formā iuris pertinēs e† si cœperis ad munera extraordinaria a magistratib.deuocari, appellatione interposita poteris apud præsidem iuris rationibus protegi.

TITVLVS XLVI.

DE DECRETIS DECurionum super immunitate quibusdā concedenda. f

I. Impp.Diocle.& Maximia. AA. Vlatio.

E Xceptis, q liberaliū studiorum antistites g sunt,& qui medēdi cura fungunt, h decurionū decreto imunitas nemini tribui pōt.

II. Iidem AA.& CC. Calsio.

O Rdinis ambitiosa i decreta sacris cōstitutionibus reprobantur.

TITVLVS XLVII.

DE EXCVSATIOnibus munerum. k l

Qui gerunt negotia principis, non habent immunitatem a muneribus, nisi finē ex illis officijs quibus est specialiter concessum. Bar.

I. Imppp.Carus Carinus & Numerian.AAA. Demetrio.

perpetua: vt ff. de va. mu. l. pe. in prin. Itē alia plena, cū a munerib. tantū psonalib. excusat, nō aūt ab one rib. plenior, cū et ab honorib. nō aūt a pͣmonialib. vt ff. de va. mu. l. ij. §. q pͣmoniorum: & l. pe. §. duo. Alia plenissima, quod est qn a quibusdam patrimonia libus excusat' vt ff. eo. l. his honorib. §. angariarū. & de mu. & ho. l. si §. pe. porro ab omnib. aliquem excusari non memi nit Py. se legisse, cum et Imperator & augusta quædam talia iubeant: vt j. de q. mu. l. ij. & s. vt. in emp. spe. l. j. sed legi tur. ff. de iu. immu. l. semper. §. licet. & j. de priui. eo. qui in sa. pa. mili. l. ij. & j. de pfess. l. medicos. Accur.

Imperator a munerib. qui que non excusat.

Quę hic desunt, etui ex manuscriptis codicib' nō potuere. Vide in pręter missis j.

a Etiā nostra ast nostro, s. patri monio. s. ad vtilita tem. aliàs nostra. s. patrimonia vel nego tia: & sic est pcurasse. interim tñ dum administrant, excusant se: vt ff. de excu sa. tut. l. administran tes. & ita cautè dicit pcurasse. & facit j. de quibus mu. vel præsta. l. j.

b Inductis. s. in palatio.

c Certis. Et personalium. nō patrimonialium.

d Protectoribus. de his j. de dome. & prote.

e Præpositis. s. laborum, vt in pri titū. & de præpo. laborum. l. j. Accur.

f Ciuilia. pro codd. quia ciuilia sunt: vt ff. de mu. & ho. l. si. §. hæc omnia.

g Tutelæ. scilicet vnius.

h Ciuilibus. q sunt publica vtilitate: qd non est in tutela: vt ff. de excu. tu. l. athle tæ. §. tutela.

i Præstent. a ciuili. sed a quarta tutela bene excusant: vt ff. de exc. tut. l. tria. & s. q mun. tu. l. j. q sūt s.

Etiā hi q nostra a pcurasse mō strant, munerib. ciuilib', q dignitati eorū congruunt, fungi debent.

II. Pars actorū Diocletia. & Maxim. AA. & CC.

Inductis b *Firmino & Apollinaris & cæteris principalibus Antiochensium adstantibus: Sabinus dixit.* c *Et cætera. Diocletianus dixit.*

Certis dignitatib. data a nobis indulgentia & munerū ciuilium & personalium, c id est, his qui aut ex ptectorib. d sunt, aut ex præpositis, e hi ergo ad munera psonalia aut ciuilia f non vocabuntur.

III. Ijdem AA. & CC. Martiano.

Tutelæ g solicitudo a munerib. ciuilib. h non excusat: vtpote cùm nec tres simul iniunctæ diuersarū domuū, hmōi beneficiū præstent. i

IIII. Ijdem AA. & CC. Atalo.

Hydraulæ k munerū ciuiliū immunitē sibi iure pcessam l approbare minimè possūt.

V. Iidem AA. & CC. Marcellino.

Procuratores m absentiū reipublicæ causa, munerū ciuiliū vacationem non habent.

VI. Ijdem AA. & CC. Caio.

Venatoribus n immunitas ob hāc pfessionē solam nullo iure concessa probari pōt.

VII. Imp. Constātin. A. ad Catulinum Vicariū.

Negotiantes, o vestiarios, linteones, purpurarios, & particarios, p † q deuotioni nostræ deseruiunt, q visū est ſm veterē psuetudinē ab oī munere imunes eē.

Præses vel alius iudex nō pōt collectam imponere; sed si necessitas imminet, debet scribere præfecto: & præfectus rescribit principi, qui hoc permittit. Bar.

VIII. Idem A. Constantinus. & Iulianus Cæs. ad Taurum PP.

Placet r nullū oīno iudicē decætero prouincialib. inferendū s aliqd indicere, vt ea tm̄ sedulo cūctorū studio pēsitent, q canonis instituti forma cōplectit, t vel nostra clemētia decernit inferenda, u vel delegatione solēniter sanciēte, vel epistolis pcedentib. sed si si qd vrgere x forsitā cœperit, referri ad celsitudinem tuā z statuimus, & auctorē te fieri, y & eo psoluto referri ad sciētiā nostram, vt nobis iubentib. roboret. z Si qs aūt vsurpatoria temeritate amplius aliquid fuerit conat' exigere, obnoxius quadrupli a repetitione

l Concessam. eo q sunt elect' ad aliud officium.

m Procuratores. dimissos in ciuitate ab absentibus reipu. causa. Alio aliàs debitor ex administratione & ex pollicitatione excusat ab onerib. vt ff. de mu. & ho. l. rescripto. §. debitores.

n Venatoribus. aliàs senatorib. aliàs venatorib'. & fa. ff. de ser. rustic. prædi. l. diuus. licet decretum h. d. quod subijcit, nullum venatorem legimus eē sanctum.

o Negotiantes. in curia principis. pmittit genus.

p Et particarios. q circa quoddā gen' vestis negotiabant.

q Deseruiūt. s. dum seruiunt: vt ff. de iui imu. l. semp. §. negotiatores. & ante insidū mun' negotiari cœperant: vt ea. l. §. hoc circa vacatiões: nā rūc ab oī: vt hic: & et a pͣmoniali munere excusant: vt d. l. §. licet. nisi forte ab eis a quib. nec princeps: vt j. eo. j. l. ij. in prin.

r Placet. Inferendū. i. dādū or dinariū, vl delegatū.

s Cōplectit. i. quadragesimas. Itē p lustra, q sunt ordinariæ: vt s. de ind. l. j. & ij.

t Inferenda. s. extra ordinē, decerni dic eo, vel delegatiōe. s. p pragmaticā, vl epistolas: vt s. de annon & trib. l. iiij. & de ind. l. particulari. & de superindi. l. j.

u Vrgere. dispendij puta.

x Celsitudinem tuā. præfecto prætorio loquitur.

y Fieri. scilicet dictæ pensitationis extra ordinem faciendæ.

z Roboretur. quod exactum est. & tunc dabit' palatinis, vel cui princeps dixerit vt s. de bo. va. l. si vacantia.

a Quadrupli. facit infra de cen. l. pæquatores. & in authen. vt iud. si. quo. suffr. §. sic igitur. & s. de iur. fisc. l. qui in sētib. & s. ad leg. Iul. repet. l. j. & h. tit. h. & ff. de pub. l. licitatio. §. q s illicitē. & j. de decurio. l. ij. in fi. Sed contra s. de sug. ea. l. j. vbi dicit in duplū. Sol. vt ibi.

† Parthicarios legit Alci. hic, Pyrrhus autē pelli parios, alij pānarios. tu dispice rectius Parthicarios.

* Hęc cōstitutio cōsta ta est ex l. 8. & 11. tit. 16. lib. 11. Cod. The. quare Impp. nomina & Cōsulē illinc desumes.

k Hydraulæ. i. aquam deferentes in aulam principis. vel dic, custos ductus, aquæ aulæ imperialis: & dicitur ab hydor, quod est aqua, & aula: vt j. de aquæduc. l. decernimus. §. vniuersos.

Seueritat

q Seueritas. sed non tanta. & sic de consentientibus, vel non contradicentibus dicit.
b Curialis. aliàs curialis, & iungitur præcedētibus a-lijs curiales, & tunc sequentibus. & supponit pro p̄di-ctis iudicibus & officialibus. & facit ī. de appel. l. q̄m iudices. Accur.

c Illud. ne quis hâc. s. functionē. & supponit p̄ qualibet p̄sonali munere.
d Precio. vt loco muneris det pecunia: vt ff. de mu. & ho. l. ęstimationem. aliàs & pecuniam perdit, & munus subit: vt ff. de pollic. leg. in priuatis. §. j. & sic ī. de pecu. l. licē. & ff. de tu. l. in eos. Item facit quoquo modo. ff. de va cog. l. prima. §. pro inde. vbi dicitur quędam honestè accipiuntur &c. Item facit ī. de cessio. bono. leg. propter.
e Priuatæ. Prædia. principis, data in perpetuam emphyteusim non soluunt superindicta etiam iussione principis: vt hic, & ī. eo. l. pen. & ī. de lo. fun. ci. l. ij. & fin. & hæc sunt priuilegia quæ hic dicit.
f Adiectis. s. super indictis extraordinarijs.
g Canonem. a quo non excusatur: vt ī. de exac. tri. l. si diuina. & de indic. l. j.
h Postulatis. alias postulatus: aliàs postulantis.
i Impendijs. s. extra ordinem prædictis.
k Canoni. id est dicere, susceptori aurario quanquam priuilegiato inter cæteros susceptores nihil decutitur. i. soluit ex ea s. delegatione quam faceremus pro super indictis, quacunq; ex causa faciemus ei soli ab alijs. neq; cui etiam alijs imminet hoc onus, nisi principe permittente: vt supra. de superindictis. l. j.
l Decutitur. alias discutitur: aliàs decurritur: & tunc dic aurario, i. procuratorio.
m Cæteris. scilicet priuatis.
n Aestimari. possessores prædiorum principis datorum in perpetuam emphyteusim.
o Quos. scilicet cæteros.
p Functiones. scilicet ordinarias.

teneat. q̄ seueritas[a] iussiōis ad ordinarioꝝ iudicū officiorūq; terrorē debebit excurrer: vt si eorū vel gratiosa cōniuētia, vel ignobili dissimulatiōe temeritas admiserit curialis,[b] eos quoq; dāni simplicis pœna castiget. Da. K. Apr. Mediolani, Cōstātio A. IX. & Iuliano Coss.

IX. Impp. Valent. & Valens AA.

Illud cōuenit p̄caueri, neqs hâc,[c] q̄ p̄sonalis ē functio, p̄cio[d] putet ēe taxandā. Dat. Kal. Decem. Treueris, Valētiniano & Valente Coss.

Prædia emphyteutisa principis extraordinarias præstationes non soluunt. Barto.

X. Imppp. Grat. Valēt. & Theo. AAA. ad Hypa. PP.†

Priuatę rei nr̄æ priuilegijs p̄manētibus, nihil extra ordinem p̄dia[e] iure p̄petuo cōsignata sustineāt: neq; adiectis[f] sæpi[g], ac p̄ter primū delegatiōis canonē[g] postulatis[h] afficiant ipēdijs:[i] q̄nquidē neq; aurario canoni[k] sub priuilegijs ęstimato, aliq̄d ex ea iubētibus nobis p̄bitionū diuersitate decutit:[l] & pari cū cęteris[m] æstimari[n] sorte nō cōuenit, quos[o] p̄ter annonarias fūctiōes[p] ęstimatas p̄petua[q] p̄stationū p̄rogatiua[r] nexuerūt. PP. Carthagine, Id. April. post cōsulatum Syagrij & Eucherij.

Ex Co. Th. li. 11. titu. 16. l. 13.

q Perpetua. aliàs pérpetuo: aliàs perpetua.
r Prærogatiua. idest superindicta: quæ ex prærogatiua & etiam extra ordinem præstātur: aliàs æstimatas, i. taxatas ordinarijs, & sic iungitur cum superioribus: aliàs æstimata, s. prærogatiua, i. taxata extraordinaria, & sic iunge cum inferioribus.

Protonotarij, notarij, & referendarij principis habēt immunitatem ab extraordinarijs muneribus. Barto.

XI. Iidem AAA. ad Syagrium. PP.†

Eos q̄ cū honore comitū, noīe magistrorū memorię[s] p̄fuere,[t] vel ep̄lis, vel libellis, item eos q̄ ibidē pagēdis[v] signādisq; respōsis nr̄æ mā suetudinis obsecūdāt, omniū[x] ciuiliū munerū fieri iubemus extorres. igiť q̄ ex eo gradu palatio nostro adhęserint,[y] adesse sibi cōpetētia priuilegia glorient. q̄ vero supioribus dignitatibus creuerint,[z] nihilominus eius loci priuilegia p̄sto[a] sibi fuisse lętent. Lecta III. Kal. Septēb. Capuę, Antonio & Syagrio Coss.

Palatini in dignitate constituti ēt post dignitatē finitā, et magistri scēetiarū, & legati a sordidis munerib' hic declaratis sūt exēpti. Io. de Pla.

XII. Iidem AAA. ad Hypatium P.P.†

Maximarū[b]† culmina dignitatū, cōsistoriani quoq; comites, notarij etiā nr̄i, & cubicularij oēs, atq; excubicularij, ab oībus sordidis muneribus vindicēt.[c] cæteros aūt palatina vel militari intra palatium prærogatiua munitos, ita demum priuilegium simile contineat, si prioribus[d]

s Os. Memorię. id est fuerunt magistri scriniorum memoriæ, sacratum epistolarum, vel libellorum: vt subijcit epistolis, vel libellis: de quibus habes ī. de decu. l. fi. & generaliter oēs magistri cu iuscunq; scrinij: vt ī. de ma. scri. l. j.

Ex Co. T. 11. 16. 14.

t Præfuere. dico cum honore comitum, idest quia comites dici & esse meruerint, vt sunt comites præsidum & proconsulum & procuratorum Cæsaris, & comites consistorij, & archiatri palatij: quibus omnibus data est excusatio: vt ff. de vac. mu. l legato. §. j. nisi suffragio perceperint dignitates: vt ī. de leg. l. vniuersi.
v Peragen. i. de his habes supra de his, q̄ se deferunt. l. fi.
x Omnium ciuiliū. quod ad personalia restringitur: vt not. ī. de va. mu. l. qui immunitatem.
y Adhæserint. aliàs decesserint: & aliàs accesserint: & aliàs abscesserint. ad quā vltimam facit ī. de aduo. di. iud. l. j. & ī. de fabri. l. eos quib. & ī. de præpo sa. cu. l. j. & ī. de comi. q̄ p̄uinc. re. l. j. & de proxi. sa. scri. l. j.

C. T. l. 11. ti. 16. l. 15. Multa in hâc l. Alcia. hic & Pyrrhus in princ. huius titu.

z Creuerint. i. finita prima eliguntur ad maiorem: tenēt quidem priuilegium primæ. vt ī. de dig. l. iij. & de agen in re. l. fi. Accursius.
a Præsto. id est præsentanea, ac si nec maiorem accepissent.

b Maximarum. vt illustres, & superillustres, qui sunt maximi: vt ī. l. fi.
c Vindicentur. similiter portinarij vrbis æternæ: vt ī. de suarijs. l. j. item silentiarij. vt ī. de silen. l. ij. & imp. proxi. sacrorū scri. vt ī. de proxi. sa. scri. l. hac lege.
d Si prioribus. id est priuilegijs sibi datis ante hanc legem.

Vtriusque

statutis se ad huiusmodi exceptioné docuerint pertinere: vt nó singulis índulta psonis, sed in cómune dignitati vel corpori huiusmodi beneficia doceant fuisse concessa, circa rhetores atq; Grammaticos eruditionis vtriusq; a vetusto b more durante. Sordidorú c vero munerum talis exceptio sit, vt patrimonijs dignitatum superius digestarú, nec cóficiendi pollinis d cura mandet, aut panis excoctio, aut obsequium pistrini, nec parauheredorú e huiusmodi iuris, *aut parangariarú pbitio mádet, exceptis his qbus ex more Rheticus f limes includit, vel expeditionis g Illyricę pro necessitate vel tpre vtilitas adiuuat. Operarú quoq; *artificú diuersorú, excoquendę ét calcis obsequia, nulla de talibus adiumenta poscant. Materiá h lignorú atq; tabulatá i exceptorum virorú patrimonia non pbeant: carbonis quoque, nisi cum k qué moneta solenniter, vel fabricatio sm veteré moré poscit l armorú, ab hmói viris m pbitio desistat. Publicis vel sacris ędib n cóstruédis atq; reparádis, capitalis, *o atq; temonis p necessitas nulla mandet: legatis atq; adiectis sumptus possessio q hmói priuilegijs munita non cóferat. hoc tñ his patrimonijs psit, q dignitaté proprio vidétur noie possidere. r eos ét q simili honore functi sút, gñrali progatiua a pbitióe sordidorú munerú vídicam. Dat. V. Id. Dec. Antonio & Syagrio Coss.

Priuilegium personale non transit in successorem. Barto.

XIII. Imppp. Valentin. Theodo. & Arcad. AAA. ad Neotherium. †

SOrdidorum s munerum excusatio delata psonis, ad hęredé t successoremve trásire non pót. Neq; enim † pót ée ppetuú, quod non rebus, sed psonis contéplatione dignitatis u atq; militię indulsisse nos constat. D. XVIII. Kal. Maij, Medio. Arc. A. I. & Bautóe Coss.

XIIII. Imppp. Valérini. Theodo. & Arcad. AAA. Tatiano PP. Orientis. †

EAm legé x quá de extraordinarijs sordidisq; muneribus, expssis vocabulis fúctionú, & insignibus dignitatú, sine vlla ambage pscripsimus: ita circa eos in quos nrã munera redúdarút, ée pcipimus seruádá, vt ijsdé bñficijs ń quádiu militauerit, sed quádiu y vixerint, pfruát. D. XI. K. Apr. Med. Tatiano & Symm. Coss.

Prædia principis propria vel emphyteuticaria ab extraordinarijs & sordidis muneribus sunt exempta. Barto.

XV. Impp. Arca. & Hon. AA. Messiano Co. R. P. †

EVidéter atq; absolutè iubem, ne fúdi ad pñmoniú nrm ptinétes, seu cóductióis titulo, seu ppetuo iure teneát z aliqd pter ordiné a superindicti vel precij b nomine de sordidis c quibus-

a Vtriusque. id est vtraque arte eruditos, scilicet Grãmatica & Rhetorica.

b Vetusta. ad hoc ff. de mu. & ho. l. fi. §. fin. Item philosophi a sordidis excusantur: vt ff. de va. mu. l. in honoribus, §. philosophi.

c Sordidorum. modo numerare incipit sordida, quibus adde quæ sunt. ff. de mu. & ho. l. fin. §. inter personalia. & secundum hoc dic exceptio, id est acceptio. Vel dic secundo quòd excepit quædam sordida subeunda etiam per prædictas personas: ante tamen specificat quædam sordida de non subeundis. & dic, q tributum non est sordidum: vt ff. ad mu. l. libertus. §. ex causa.

d Pollinis. aliàs polline, i. tenuis buratatio de flaminga qua detruditur subtilissima farina, ex qua cóficitur polla, id est albissima farina.

e Nec parauheredorum. vt j. de prox. sacri. l. hac lege.

f Rheticus. species sordidi muneris. Accursius.

g Expeditionis. sic s. de sacrosanc. eccl. l. neminé. & s. de decur. pu. l. nullus. & j. titu. j. l. ij.

h Materiam. vt ff. de le. iij. l. ligni appellatio.

i Tabulata. vt ff. de ser. vr. pdi. l. seruitus. §. si antea. hæc quidé ad publicas ædes construendas præstabantur: vt j. statim.

k Eú. i. ille. sic s. de fideiu. l. cùm quæ.

l Moré poscit. aliàs poscit: aliàs pascit.

m Ab huiusmodi viris. aliàs iure: aliàs iuris.

n Sacris ædibus. in quibus arma reponútur. aliàs esset contra supra de sacrosanct. eccl. l. ad instructionem.

o Capitalis. aliàs capitationis: aliàs capitalis.

p Temonis. species sordidi muneris.

q Possessio. vt est possessio rerum priuatarum Augusti & Augustæ: vt j. de priui. do. au. l. prima. & possessio sanctorum: vt s. de digni. l. quoniam diuersi.

r Possidere. i. habere in psenti. Idem & si in pteritú habuerunt: vt subijcit, & j. eo. l. eam legem.

s Sordidorum. quæ sint, habes s. l. proxi. in prin.

t Ad hæredem. s. extraneum: sed ad suum etiá personale priuilegium transit: vt ar. ff. sol. ma. l. maritum. & l. seq. & le. etiam. & ff. de leg. j. l. sciendum. §. legati. secundum P. & not. quòd aut defertur personæ vni, vel omnibus de militia illa immunitas, vel priuilegium, & non transit ad heredem, vt hic, & ff. de censi. l. iij. in fi. & ff. de re. iu. le. in omnibus. & l. priuilegia. & de iu. fi. mu. l. j. §. personis. & ff. de vsu & hab. l. vsus. aut rebus, & datur succedétibus in eam rem: vt ff. de cé. l. iij. cum concord. aut datur generi vel personis hoc pacto, vt ad posteros descédat: & tunc non descendit nisi ad eos q ex fœminis nati sút: vt ff. de iur. immu. l. j. §. j. & l. iij. aut ciuitati vel loco, & tunc transit: vt ff. de cen. l. forma. §. quanquá. quia semper est idé populus: vt ff. de iudic. l. proponebatur.

u Dignitatis. extra li. s. l. proxi. & ll. inductis.

x Eam legé. dicit de lege superiori, maximarum. ná & hæc & illa sunt Valentini. Accur.

y Quandiu. s. tantú. & facit. s. l. maximarum. in fi. & ff. de con fu. princ. l. fi. & j. qui mili. non pos. l. eos. §. fetturis. & sic not. immunitas non cú dignitate, sed cum persona extinguitur: vt s. l. proxi. no.

z Videnter. Iure teneantur. sic .n. teneantur: vt j. de lo. præd. ci. l. prædia.

a Ordiné. i. ordinarium canonem.

b Precij. ad hoc j. titu. j. l. j.

c Sordidis. quæ sint, habes s. eod. l. maximarum.

* Viris.

* atque.

* Legédú capituli. Contus.

† C. T. li. 11. tit. 16. l. 16.

† Not ad hoc text. q priuilegia personalia ad hæredes nó transeunt. Concor. c. mandata. cum sta glo. fi. extra de psumpti. Priuilegiú personale an ad successoré transeat.

† Co. Th. l. 11. ti. 16. l. 19.

† Co. Th. e. ti. l. 2 ...

Impe-

a Imperatū. vt ī. eo. l. priuata. & ff. de priui. do. Au. l. j. & l. fi. & de locatio. prædio. ciuil. l. j. Item contra ī. de superind. l. j. Solue vt ibi.
b A B illustribus. ī. l. maximarum. in prin.
c A. DE QVIBVS MVNERIBVS.

o Ad infimos. i. pauperes. Accur.
p Decurrat. nam ita tenebitur pauper vt diues pro modo possessionum & facultatum.
q C Vm ad. Prouincialium. idem est si ꝑ Italiam: vt ī. de sacrosan. eccle. l. iubemus nullā. nam cum ipsa lex nō distinguat Italiā a prouincia, nec nos distinguere debem⁹: vt ff. de publi. l. de precio. Accur.

De his q se excusant dixit, nūcq nō. & dic drā inter hūc titu & ī. de imu. ne. ꝑce. qa ibi spāliter de immunitate tributorū. vel ibi ostēdit in qb⁹ calib. spāliter immunitas ꝯcedēda sit. hic aūt in qb. gnāliter nō pōt opitulari.

d
Omparatiōi. q cōparant ad opus publicū. & curator ꝑficit q dr habere ꝑsonale munus: vt ff. de mu. & ho. l. j. §. fi. & l. fi. §. j. & sa. ff. de vsu. l. si penden tes. §. si quid.
e Transuectiōi q fit vel cum currib. vel cū nauib. nec. n. a ra li trāsuectione debet qs se excusare: vt ī. l. proxi.
f Vniuersi. & Impator & Augusta: vt & ī. vt ne. li. l. j. & se. & ī. ti. j. l. maximarū. §. sordidorū. & ī. l. ꝑxi. ar. ī. de præd. naui. l. j. in prin.
g Illyricanas. i. qū imperator ducit exercitū in illyricū, idest Sclauoniā. idē esset si alibi duceret exercitus principis. sed loca tangi: vbi plus necesse erat exercitū ducere.
h Titulis. i. necessitatib. supradictis, vel transuectionibus.
i Sub hac. i. sub hoc mōq sequit ibi; vt nō tātū &c. vel ꝑprie sub hac ꝯdōne, q est cū tēpus exigit &c.
k Idoneus. qd quē in ꝑsonali munere: vt ī. d po ad mu. nō l. j. & ī. de decu. l. ad subeūda. sed nō i patrimoniali: vt hic, & ī. de immu. ne. con. l. p Bithyniā. & dic idoneè. i. commodè tantum.
l Munia. Id est munera, vel onera. Accursius.
m A summis. i. diuitib. vel potentib. qui dicuntur summi, i. in summitate rotæ fortunæ existentes.
n Sarcina. i. onus supradictum.

cūq; munerib. agnoscāt. nā & hoc a diuis principib. imperatū ᵃ † est, & a nostra serenitate reparatū. Quisqs igit iudicū ꝯfecerit, qnq; pondo auri de facultatib. suis, alia de officijs suis, totidē, & de curialib. q exeq malè iussa festinant, nouerit eruenda. D. XVII. Ka. Iul. Med. Olybrio & Probino Coss.

XVI. Iidē AA. & Theo. A. Melitio præfec. prætorio post alia. †

A B illustrib. ᵇ ꝑsonis sordida munera & extraordinariæ necessitatis dāna remouem⁹. D. XV. k. Mar. Rau. DDNN. Hono. VIII. & Theo. V. AA. Coss.

TITVLVS XLVIII. DE QVIBVS MVNERIBVS ᶜ vel præstationibus nemini liceat se excusare.

I. Impp. Honorius & Theodos. AA. Herculio PP. * Illyrici.

C Omparationi ᵈ trāsuectiōiq; ᵉ specierum vniuersi ᶠ sine vllo priuilegio coartent ad necessitates Illyricanas. ᵍ nā in his dūtaxat titulis ʰ nullū sub quopiā cessare, priuilegij velamēto cēsem⁹. sed sub hac ⁱ cōditione, cū tēp⁹ exegerit, hmōi collationi succūbāt, vt nō tm̄ regratur idoneus, ᵏ verū vniuersi ꝑportione suæ possessionis iugationisq; ad hæc munia ˡ coartent, & a summis ᵐ sarcina ⁿ ad infimos ᵒ vsq; decurrat. ᵖ Da. III. Id. April. Constantinopoli. Basso & Philippo Coss.

II. Imp. Theod. & Valentinia. AA. ad Taurum præfectum prætorio.

C Vm ad * felicissimā expeditionē nominis † nostri, omnium ꝑuincialiū ᑫ p loca quā iter arripimus, debeāt nobis solita ministeria exhiberi: neminē ab angarijs, ʳ vel parāgarijs, vel plaustris, ˢ vel quolibet munere penitus excusari ꝑcipimus: sed oēs, siue ad diuinā nostrā domum, siue ad venerabilis Augustæ, vel ad sacrosanctas ecclesias, vl quaslibet illustres domos ꝑtinēt, ᵗ nec lege pragmatica, ᵘ nec diuina ˣ adnotatione, sacrove oraculo excusatos, ʸ indictionib. magnificę tuæ sedis tꝑe nostræ expeditionis obedire decernimus. D. XIII. Kal. Mar. Constantinopoli, Valeriniano A. V. & ᶻ Coss.

III. Imp. Leo ad S.

H Ac ꝑuidentissima lege statuim⁹, omni excusatione ᶻ cessante, nullaq; ꝑsonali † dignitate penit⁹ excepta, ᵃ in qbuscunq; locis administrationi sublimitatis tuæ cōmissis, opus exegerit murorum constructionem, ᵇ seu comparationē ᶜ frumēti aliarumq; specierum, siue vllo impensis...

r Angarijs. dicunt exhibitio operæ sine sumptu: parangariæ, qū vtrunq;. s. exhibitio operæ cum sumptu: & sic mixtum.
s Plaustris. qū teb. tantū. & sic vel ꝑ id est, quolibet &c. sed P. dixit quolibet & personali.
t Pertinēt. vt ī. de sacrosanc. eccle. l. neminē. & l. iubemus nullā nauē. & ī. l. ꝑxi. in prin. cum ꝯcor. Excipe veteranos & milites: vt ff. de mu. & ho. l. fi. §. hęc omnia.
u Pragmatica. facta cū ꝯsilio ꝑceru, & ad exhortationē.
x Diuina. facta proprio motu.
y Excusatos. vt ī. de cursu pu. l. null⁹. sed hic loquitur præfecto pt. q debet omnibus subditis illud ꝑdicere & manifestare, ne aliquis possit ꝑtendere excusatiōnē ignorantiæ.
z H Ac prouidētissima. Excusatione. s. fieri. quod est in fin. & fa. ī. de ope. pu. l. ad portus. & de offi. ꝑconf. l. si in aliquā. hoc mun⁹ est sordidū: vt ī. tit. j. l. maximarū. §. publicis. vnde forte ecclesia excusatur: vt supra de sacrosanct. ecclesijs. l. placet.
a Excepta. quantum ad hunc casum.
b Constructionem. vnde tamen auctoritate principis fiat, non publico sumptu: vt ff. de operis publicis. l. iij.
c Comparationem. ad hoc ī. l. j. cū concor. & ī. fine sen. vl tel. l. fi. & de mu. pa. l. fi. Sed ꝯtra huic. l. & prima

† Imperatum.
† Co Th. eo. titu. l. vlt.
* Ad rép. Illyrici.
*† lūge cū l. ij. ī. de sac. sanc. eccle.
† Numinis.
† Alia persona, vel dignitate.

mæ huius tit. est. ff. de excu. tut. l. sed reprobari. § sũt aũt. Sol. illa secundum istam. §. quia hoc est necessitas. Vel illud speciale in philosophis: quod non placet: vt ĩ. de mu. pa. l. professio.

a QVI ÆTATE VEL PROFESSIONE &c. Quidã habent q̃ ætate: alij qui ꝓfessione. & ĩ. in l. manifesti. habet qui ætate. sed certe ꝓfessio sola nõ excusat, sed ætas sola. & dic, dixit de quibusdã excusationibus: nunc de alia.

b Vm. Professionẽ. innuit ꝓfessionem iuris esse de liberalib. studijs, quod non est verũ: & no. Berytiorũ, quia ibi docetur ius. vt in pœ. ff. §. hoc autem.

c Vicesimum quintũ. qui cœptus hĩ ꝓ completo, fauore honoris: vt ff. de mu. & hon. l. ad rẽ. & dic q̃ est tenera ætas, vt hic: & ꝓuecta, q̃ excusat: vt ĩ. l. fin. & ff. de decu. l. nõ tm̃. sed primi volẽtes & nõ admittunt, secundi sic: vt ff. de leg. j. l. fi. & ĩ. de decur. l. iij. Quid si veniam ætatis impetrauit? Rñ adhuc idem: vt ĩ. de his qui ve. æta. l. fi. & quia tenera ætas est, nihilominus quid si de facto fuit creatus magistratus, vel in officio? Vr q̃ licet habeat salarium, nõ habeat tñ dignitatẽ: vt ff. de decu. l. spurij. §. j. sed ibi qñ ab alio: secus si a principe: vt ff. de re iud. l. quidam. in fi. q̃ est contra. aliàs in iudice distingue: vt ff. de iudi. l. cum prætor. §. pen. Item facit hoc ætas, non studium.

d CVm filios. Potestate. hoc iõ dicit: qa si esset in ptãte, nõ esset dubitatio. nã pr̃ solus vocaret̃ ꝓ modo pr̃imonij, nõ aũt filij, cũ nihil haberent: vt arg. ĩ. de his qui nu. lib. l. cum facultates. posset & eẽ alia rõ: qa eadem pſona est patris & filij existentis in potestate: vnde cum vna solum persona iuris fictione præsumat̃, sufficit patrem solum subire munera.

e Non pertinent. nam quædam pertinent, vt sunt mixta: & illa subijcit. quod dic, vt ff. de vaca. mu. l. ij. §. muneris. & facit ĩ. de mune. pa. l. neque.

f Non est. tunc ergo excusatur: vt ff. de mun. & ho. l. vt gradatim. §. quo ties. nisi sit pupillus: vt ff. de iure immu. l. ij. §. j. Item & qñ esset etiam consuetudo patriæ: vt ff. de vaca. & excu. mune. l. ij. in prin.

g MAnifesti. Personalia. secus in honore, vel munere ei cohærente: vt ff. de va. mu. l. ij. §. muneris. nisi sit decurio q̃ licet sit dignitas, vt ff. de va. mun. l. ad decurionatũ. tñ excusat, vt ff. de decu. l. ij §. fi. & no. lv. an. excusant ab alio pſonali munere: vt hic, & ff. de decu. l. ij. § fi. sed in tutela & cura lxx. vt ĩ. q. ęta. l. j. & v.

h Septuagenario. q̃a si lv. an. excusant, ergo maior numerus multo magis excusat, qa si id q̃d quo minus est inesse &c. Et not. ætati deferendũ eẽ. nisi de nouo nũc fit fact^o diues: vt ff. d iu. imu. l. semp. §. j. vel nisi sit ↄsuetudo: vt ff. de decur. l. non tm̃. §. fi. vel nisi inopia: vt ff. de mun. & ho. l. vt gradatim. §. quoties. & fa. ad l. ĩ. & testi. l. iurisiurandi. & ff. de dec. l. nõ tm̃. in prin. & de ter. mo. l. ij. in fi. & de dec. l. si vltra. & ff. de iure immu. l. maiores. & de va. mu. l. in honorib. & Insti. de excu. tuto. §. fin.

i QVI MORBO se excusant. Hoc ppetuo vł ad tps excusat, put tpalis vel ppetu^s: vt ff. d excu. tu. l. nõ solũ. §. fi. & l. seq. & ff. de va. mu. l. pen. & l. ij. §. quem ita.

k SI ea. Vtriusq;. secus si vnius: vt ff. de excu. tuto. l. frater. sic in surdo & minus audiẽte: vt ĩ. qui mor. & ff. eo. l. ij. §. minus.

l Personaliũ, q̃ corpore impleda sunt. exterũ ea q̃ ↄsilio prudẽtis viri, vel pcuratio fiũt, nõ excusant: vt ff. e. l. ij. §. corporis. vñ versus: Cõsilio pollet cui vim nã negauit. Ad qd̃ ff. de cap. & postli. re. l. postliminiũ. §. fi. & ĩ. de trãsac. l. sanũ. & ĩ. q testa. fa. pos. l. seniũ. Itẽ hoc de nouis: nã pterita non euitat fm P. vt ff. de posthu. l. j. § casum. & de iudi. l. cæcus & ĩ de de. l. infamia. & ĩ. de ægr. in re. l. pe. I sit nisi in tutela & cura: vt ff. de excu. tu. l. post susceptã.

m Sentiet. aliàs sentiet, & est bona: aliàs senties, & tũc dic p hoc q̃ pr̃ leuat̃, non tu: vt ĩ. l. fi. & fa. ĩ. q da. tu. pos. l. luminibus. Accur.

pedimẽto, ꝓut cõmodũ atq; necessariũ magnitudo tua perspexerit, fieri.

TITVLVS XLIX.

QVI AETATE VEL ꝓfessione se excusant. a

Studẽtes habẽt immunitatẽ a munerib. personalibus vsq; ad xxv. annũ suę ætatis. Bar.

I. Impp. Dioclét. & Maximian. AA. Seuerino & alijs scholaribus Arabiæ.

CVm vos adfirmetis liberalib. studijs operã dare, maximè circa iuris ꝓfessionẽ, b consistendo in ciuitate Berytiorum ꝓuinciæ Phœniciæ: & ꝓuidendo vtilitati publicę & spei vestræ, decernimus, vt singuli vsq; ad vicesimumquintum c annũ ætatis suæ studijs non auocent̃.

II. Iidem AA. & CC.

CVm filios tuos pr̃ia potestate d liberatos, adhuc minores legitima ætate esse dicas, merito postulas vt liberalib. studijs nõ auocent̃: & iõ munerib. personalib. quæ ad patrimoniũ nõ ptinẽt, e non adstringent̃, si ciuium inopia non est. f

Maiores lv. an. excusantur a muneribus personalibus, non patrimonialibus Bar.

III. Iidem AA. & CC. Plautiano.

MAnifesti iuris est, g maiores qnquagintaqnque * annis inuitos ad munera pſonalia g vocari non posse. cũ itaque septuagenario h maiorẽ te esse ꝓfitearis, si a nõiatione facta appellationis auxiliũ interposuisti, tueri te notione pſidis ꝓuinciæ potes iure concesso.

TITVLVS L.

QVI MORBO SE excusant. i

Orbati vtroq; oculo excusant̃ a munerib. personalib. secus si vno tantum. Bar.

I. Imp. Gordianus A.

SI ea cæcitate † pater tu^s oppressus est, vt vtriusq; k oculi aciem ꝓrsus amiserit, leuamentum pſonalium l munerũ sentiet. m

Debilitatus ꝓpter morbũ habet excusationem. Bar.

II. Impp. Diocle. & Maximia. AA.

* Aliàs se ptuagsta. Contius.

Ætati est deferendum.

† Cõcor. cũ hac l. c. licet. cũ glo 2. extra de cẽs. vbi cæcus excusat̃ a cẽsu pręstando.

Cum

a C Vm auriculari : qui dicitur arthriticus, quasi auriculam tenens.

b Personalibus. hoc expone vt no. plenè. s. l. proxi.

c P Odagræ. quæ non impedit. ad quod i. de decu. l. a muneribꝰ. & fa. ff. de ædil. ædi. l. j. §. proinde.

auctoritate & vtilitate, ad & in aliis differat. & fa j. de sump. re. l. j. Itē dic naturales & legitimi, vel etiā emācipati, vel in adoptionē dati: nō naturales tātū, vel legitimi tātū: vt Insti. de excu. tu. in prin. & ff. eo. l. ij. §. incolumes. Itē mares vel fœminæ: vt j. eo. l. fin. Itē nati, nō nascituri: vt ff. de excu. tu. l. ij. §. qui autē in ventre. in princ.

C Vm auriculari [a] † morbo debilitatum te esse dicas: iuxta iuris publici auctoritatē a psonalib. [b] munerib. vacationem habebis.

III. Iidem AA. & CC. Celæ. [*]

P Odagræ [c] qdē valetudo nec ad psonalium munerū pdest excusationē: verū cū ita te valetudine pedū adflictū dicas. vt reb. pprijs intercessum cōmodare nō possis: rector puinciæ si allegationib. tuis fidē adesse pspexerit, ad personalia [d] munera te vocari non patietur.

Infirmitas patris nō excusat filios. Bar.

IIII. Iidem AA. & CC.

C Asus [†] corporis patris, munerū psonaliū filio iure non præstat excusationem. [e]

TITVLVS LI.

DE HIS QVI NVMERO [f] liberorum, vel paupertate excusationē meruerunt. [*]

I. Imp. Alexander A. Verecundo.

N Vmerus [g] liberorū ab oneribus [h] non excusat.

II. Imp. Philip. A. & Philip. Cæs. Seuero.

F Iliū ab hostib. captū, ac necdū reuersum, ad excusationē munerū psonaliū patri pficere nō posse, [i] magis placuit.

III. Iidē A. & C. Nomo.

N Epotes loco parētū [k] succedētes, vice eorū pdesse cōsuerunt: ideoq; si qnq; numerus [l] liberorū ex amissorū [m] filiorū nepotib. suppleť: a munerib. psonalibus is quē patrē tuū esse dicis, iuxta cōstituta excusať.

Diuitiæ filiorum non onerant patrem. Bar.

IIII. Impp. Diocletia. & Maximia. AA.

C Vm facultates tuas oēs in filiū [n] tuū cōtulisse te, nec qcquā habere pponas: [o] respectu pr̄imonij eiꝰ quod tuum esse desijt, munerib. ciuilibus non adstringeris.

V. Iidem AA. & CC. Marco.

D E psonalib. muneribus, q̄ fœminis pro sexus cōditione indicuntur: [p] exēplo marū qnque supstitū numero liberorū eas excusari diui parētes nostri cōstituerūt.

Numerus liberorū excusat patrem non filiū, si sufficiens reperiť. Itē pp paupertatem a munerib. excusatur. Bar.

VI. Imp. Constantinus A. Dalmatio. †

E Os q cuiuscunq; sexus liberos quinq; [q] habeant: impetrata [r] semel vacatione potiri cōuenit: ita [s] vt si in hoc numero ætatis [t] legitimæ filius inueniatur, obeundis [u] statim pro suo patre muneribus applicetur: [x] patribus qui fi-

d Ad personalia. aliàs corporalia: hoc expone vt s. l. j. not. & fa. ff. de vac. mu. l. pen. in prin. & l. ij. §. corporis. & ff. de re. iu. l. quęsitum. & Institu. de excu. tuto. §. item pp aduersam.

e C Asus. Excusationem. licet habeat curare patrē: & hoc in munere quod sumptum nō exigit: aliàs secus. vt ff. de leg. j. l. filio. & no. s. de hono. nō con. l. j.

f DE HIS QVI numero &c. De secunda parte loquitur j. eod. l. cū facultates. & l. eos. at omnes aliæ de prima: nec superfluit hic tit. & superiores duo per titulos simi les: s. v. lib. C. qa ibi quo ad tutelam.

g N Vmerꝰ. scilicet quinque liberorum: vt infra l. iij.

h Ab oneribus. si habes ab oneribus, subaudi, & muneribus his cohærentibus. & est plana: vt ff. eo. l. ij. §. numerꝰ. & l. in honoribus. in princ nisi sint. xij: vt s. de dec. l. si quis decurio. si vero habeas a muneribus, dic, scilicet patrimonialibus, vt s. de mu. pa. l. neque. nisi sint xvj. vt ff. de iu. immu. l. semper. § demonstratur. Vel secundum vtramq; literam dic liberorū, s. mortuorū: vt j. eo. l. de psonalibus. Accur.

i F Ilium. Nō posse. secus si mortuus in acie: vt ff. de vac. mun. l. finali. Accursius.

k N Epotes. Parētū matris & patris: vt j cod. l. de personalibus.

l Quinq numerus. dic sm P. in prouincia quinq: & Romæ. iij. in Italia. iiij. sic in tutela: vt s. q nu lib. l. j. vel forte in hoc numero iste aliud, quod est publicum

m Amissorum. scilicet viuunt: qa suo pri prosunt, non auo: vt s. qui nu. li. l. ij. & ff. de mu. & ho. l. ij. Itē no. q filiorum, non filiarum: vt ff. de excu. tuto. l. ij. §. non solum. Item not. q minor numerus, licet postea impletus, nō pdest: vt ff. de vac. mu. l. ij §. qui ad munera. Item plures nepotes ex vno filio, p vno filio cōputanť: vt ff. de excu. tu l ij. §. quotiescūque. Accur.

n C Vm facultates. Filium. scilicet emancipatum, alias non desineret vel desisteret esse patrimoniū. patris, nec valet donatio, vt s. de dona. l. siue emancipatus. Accursius.

o Proponas. nisi in fraudem feceris causa euitandorum munerum, vt argu. ff. ad mun. l. fin. §. antepenul. & ff. eod. l. j. §. qui in fraudem. hæc tamē excusatio finitur auctis postea facultatibꝰ: vt ff. eo. l. his honoribus. §. auctis. & sic est temporalis excusatio. & facit j. eodem. l. fin. in fin.

p D E personalibu. Indicuntur. sed raro. quod dic, vt infra de mu. & in quo lo. l j & facit supra eodem. l. nepotes.

q E Os, qui. Liberos. v. & plenē dic vt s. eod. l. nepotes.

r Impetrata. ab ipsis legibus.

s Ita. aliàs ita vt, aliàs aut si &c.

t Ætatis. maioris 25. an. vt s. q æta. l. j.

u Obeundis. id est subeundis.

x Applicetur. pp hoc. n. pater excusatur, q filios habet subeuntes: vt ff. de mu. & ho l. iij. §. quamuis.

[*] Aliàs articulari.

[*] Celsæ.

[†] Facit ad hāc l. glo. 2. in c. licet. extra de consi.

[†] Co. Th. li. 12. titu. 17. l. 1. §. eos.

a Censum tenuiorem. vt quia est impar oneri iniuncto: vt insti. de excu. tu. §. sed & ppter paupertatem.
b Potiatur. s. propter rerum angustiam si pp &c. & facit quod no. s. eo. l. cum facultates.

n Oratione. qua dat immunitas professoribus quam non habemus. sed facit ff. de vac. mu. l. his. §. angariarum. & j. eo. l. medicos.
o Calculatores. id est geometræ. & componitur hoc nomen a gr. quod est terra. & metron, quod est mensura, quasi terræ mensuratores. ad quod ff. de excu. tut. l. geometræ. vel id est qui docent abacum, i. computum. ad quod s. de erro. cal. l. vna. vel & q primas literas docent: vt ff. de va. mu. l. ij. §. fi. & facit s. de decre. decu. sup. l. j.

c DE PROFESSORIBVS ET MEDICIS.

Siue profitentur Romę, siue in sua patria, habent excusationem: vt ff. de vac. mu. l. eos qui. nisi doctores legū, q tantū Romæ docētes excusant: vt ff. de exc. tu. l. sed & reprobari. §. fi.

d Cum te. Adiutricis. hoc ideo dicit forte, quia illa secunda legio erat adiutrix illius legionis in qua erat princeps. potius enim demonstrat accidentiū facti, quàm ministerium iuris.
e Ciuilia. omnia comprehendit: vt ff. de mun. & hono. l. fin. §. hæc omnia. & j. eo. l. medicos.
f Vacationem. qd est anno elapso post tempus reuersionis, quo sarcinulas suas potuit componere: vt institu. de excu. tuto. §. item qui reipub. & ff. de va. mu. l. tempus. in prin.
g Numero. no. duo fore necessaria. scilicet q sit de numero, qui per singulas ciuitates est statuendus: vt ff. de decre. ab ordi. fa. l. j. & quòd immunitatē habeat: vt j. eod. l. nec intra. si autem extra numerum est, non, nisi sit absens: vt in princ. huius l. & supra quibus non obijcitur lon. temp. præscri. l. ij. & ff. qui bus ex cau. ma. l. inter eos. § fina. Item dic medicum cuiuslibet ægritudinis humanæ. vt ff. de var. cog. l. j. §. j. non bestiæ: vt j. de excu artifi. l. j. in prin.
h Concessa. quæ sunt j. eo. l. medicos. & l. fi.
i Grammaticos Oratores. alias rhetores, qui docent rhetoricam. & facit j. l. nec intra.
k Ordinis decurionum. vt intra eo. l. magistros.
l Vtiles. ex causa ergo reprobantur: vt hic, & ff. de decre. ab ordi. fa. l. quod semel. & de mu & hono. l. vt gradatim. § reprobari. sed non sine causa: vt ff. de neg. gest. l. Pompo. sed eo dicto. item argu. contra s. sen. rescin. non pos. l. j.
m Poetæ &c. vt Virgil. vt Insti. de iur. natu. §. sed ius. nec geometræ: vt j. l. proxi. Accus.

lios vel filias quinq; habuerint, pmissa legib. immunitate seruāda. Quòd si qs pp censum tenuiorem, a vacationem meruerit, atq; hoc pbauerit beneficio potiat, b si pp rerū angustias ad psonalia vocatur obsequia. Da. XIIII. Kal. Febr. Sirmij, Crispo III. & Constantino II. Coss.

TITVLVS LII.
DE PROFESSORIBUS & medicis. c

Medicus donec sit in exercitu, habet immunitatem a muneribus personalib. nō post, nisi alio priuilegio vel alia causa possit excusari. Bar.

I. Imp. Antoninus A.

Cum te medicū legionis secūdæ adiutricis d esse dicar: munera ciuilia e quādiu reipublicæ causæ abfueris, suscipere nō cogeris. Cùm aūt abesse desieris, post finitam eo iure vacationem, f si in eorū numero g es, q ad bñficia medicis ɔcessa h ptinēt, ea immunitate vteris.

Doctor q nō legit vtiliter scholarib pōt reprobari. Bar.

II. Imp. Gordianus A.

Grāmaticos seu oratores i decreto ordinis k pbatos, si non se vtiles l studentib. prębeant: denuo ab eodem ordine reprobari posse, † incognitum non est.

III. Imp. Philippus A.

Poetæ m nulla immunitatis prærogatiua iuuantur.

IIII. Impp. Dioclet. & Maximian. AA. & CC.

Oratione n diui Pij, liberaliū studiorū pfessores, nō ēt calculatores o continentur.

Nō sufficit esse de collegio medicorū, nisi specialiter immunitas sit concessa. Bar.

V. Iidem AA. & CC. Phiudemo.

Nec intra p numerū præstitutū q ordine inuitos r medicos immunitatem habere sæpe ɔstitutū est, cùm oporteat eis decreto decurionum s immunitatem t tribui. t

VI. Imp. Constantinus ad Volusianum. †

Medicos, & maximè archiatros, v vel ex archiatris, x Grāmaticos, & pfessores alios literarū, y & doctores legum, vna cum vxoribus & filijs, z necnon & rebus quas in ciuitatib. suis possidēt, ab oī functione, & ab omnib. munerib. a

† Sic pp insufficiētiā pmisit Papa abbati cedere abbatiæ: vt extra de renūcia. c. dilecti filij. cū gl.

p Nec intra. numerus medicorum statuit a decurionibus per singulas ciuitates: vt ff. de decre. ab or. fa. l. j. in fi. nisi in casu vbi a lege statuit: vt s. de epi. & cle. l. parabolani. licet ergo aliqs ponatur in ordine, vel licet ordo fiat de nouo, nō gaudet immunitate, nisi adijciatur q sit immunis: vt hic, & s. de decu. l. j. nec ob. j. de dec. l. vacuatis. quia hæc lex coadiuuat decretum. item est si fuit data immunitas, sed reuocata: vt s. eod. l. Grāmaticos. nam non vr data, q non durat: vt ff. de in rem ver. l. si p par te. §. versum. & hoc etiam secundo mō pōt intelligi hæc l. numerus autem dò centum est, vt no. j. eo. l. magistros.
q Præstitutum. id est statutum.
r Decurionum. in qualibet ciuitate.
s Immunitatem. s. personalium.
t Tribui. spāliter.

† Immunitos. Dati nō vr nec tactū, quod nō durat.

† Co. Th. eo. tit. l. j. sed multis mutatis. Cōu.

v Medicus. Archiatros. id est principes medicorum. & no. q in accusatiuo & ablatiuo de ijsdem dicit. item no. maximè ideo quia alij si modò hinc intra numerum, vel reipu. causa absunt, sunt immunes: vt s. eo. l. j.
x Archiatris. s. aliquis, puta vnus, vel plures.
y Literarum. not. literatum. secus in mechanicis, nisi in certis: vt. de exc. ar. l. j. & ij. Itē dic literatū. s. liberalium artium, non poetæ, non calculatores: vt s. eo. l. poetæ & l. oratione. & ff. de vaca. mune. l. ij. §. fi. Item hic dic vt in rubri s. not.
z Et filijs. viuentibus patrib non post: vt j. de meta. l. archiatros. & ad hoc s. de epi & cler. l. ij.
a Muneribus. de personalibus constat: sed qd de patrimonialibus? Ro. secundum P. & alios nō sunt immunes,

munds. p quibus. ff. de mune. pa. l. professi. & j. eo l. fi. vbi æquparanť philosophis. itē p eis. ff. de mu. & ho. l. fi. §. ab huiusmodi. & de va. mu. l. sunt munera. itē specialiter remittiť eis receptio hospitis: vt ff. de mun & ho. l. fi. §. fi. & j. de meta. l. archiatros. & hic subijcit: p quod colligiť q alia patrimonialia subeũt: est .n. patrimoniale mun⁹, hospitiis receptio: vt statim dices. item p eis. j. e. l. fi. p eo q aliquis plus dare vult archiatris & militibus i palatio. sed dic vt ibi, & econtra pōt dici, q patrimonialia nō subeat p hanc l. q generaliter dicit cũ rebus. & p hoc j. l. fi. & ff. de vac. mu l. his honoribus. § angaria rũ. nec ob. de philosopho qa est cō auaritiã, a qua se dixit exulē: vt ff. de va. mu. l. i honoribus § philosophis. vel dic in philosopho, vt dices. j. l. si qs. nec ēt ob. §. ab huiusmodi. qa excipe ni si p l. specialē principis: vt est hic. & probať d. l. sunt munera. in fi. q ꝓm hoc est pro hac opin.

a Hospites. qđ patrimonij ē: vt ff. de mu. & ho. l. iij. §. munus.

b Deduci. inuitũ. sic nec domina: vt s. de offi. cic. iu. l. j. sed patieť missionē, vt ille q de domo nō debet trahi: vt ff. de in ius voc. l. plerique. & l. seq. Vel dic, nisi pro sua causa vel suo numero: vt s. de epis. & cler. l. placet.

c Exhiberi. p eodē. & semp in ciuili. vel dic, eximi in criminali, vbi dabit fideiussorē, vel iurabit. & sic nō detinebiť sicut in domina fit: vt in authen. vt nul. iu. §. si vero crim ē. colla. ix. nisi sit grauissimũ: vt ibi diciť. vel dic nisi pro sua causa. vt supra dixi.

d Pœna. sic j. de sump. re l. j.

e Reddi. quoad doctores est econtra. ff. de var. co l. j. & ij. Sol. hic de publico: ibi a scholari: vt j. e. l. archiatri. vel hic spōte pmiserat: ibi pmittere nō volebat. vel hic referť ad alios pdictos, nō ad doctores. & fa. s. de excu. mu. l. maximarum. & intra. de exca. arg. l. j. in princ. & l. ij. in fi. & infra. co. titu. l. fina.

f Multos. s. discipulos vel scholares.

g Instituant. id est instruant.

† Co. Th. eo. l. 5.

† Co. Th. eo. l. 7.

vel ciuilib⁹ vel publicis īmunes ēe pcipim⁹: & neq; i puincijs hospites a recipeř, nec vllo fũgi munere, nec ad iudiciũ deduci, b nec eximi, vł exhiberi, c vł iniuriã pati: vt siqs eos vexauerit, pœna d arbitrio iudicis plectať. Mercedes ēt eis & salaria reddi e iubem⁹ quo facili⁹ liberalib⁹ studijs & memoratis artib⁹ multos f instituãt. g PP. Kalen. Augu. Syrmio, Crispo & Constantino C. Coss.

VII. Imp. Iulianus A. †

MAgistros h studiorũ, doctoresq; excellere oportet morib⁹ i primũ, deĩde facũdia. Sed qa singulis ciuitatib⁹ adesse ipse ñ possũ, iubeo qsqs docere vult, ñ repēte, nec temeř psiliat ad hoc mun⁹, sed iudicio ordinis k pbat⁹ decretũ curialiũ mereať, optimorũ cōspirãte l cōsēsu. D. XV. K. Iul. Acc. IIII. K. Au. Spoletij, Mamert. & Neuitta Coss.

Qui se gerit pro doctore cũ non fuerit examinatus & approbatus, nō excusatur a muneribus: secus si fuerit approbatus. Barto.

VIII. Impp. Valēt. & Valēs AA. ad Mamerti. PP. †

REddať m vnusqsq; patriæ suę, q habitũ philosophiæ idebitē & īsolēter vsurpare cognoscič, exceptis n his qui a probatissimis approbati, ab hac debēt collusione secerni. Turpe. n. ē, vt patriæ functiōes ferre nō possit, q ēt fortunæ o viſe ferre pfiteť. D. XIIII. Ka. Febru. Sirmij, Valētini. N. P. & Victore Coss.

Medici, q sumũt salariũ ex publico, ita paruis sicut magnis seruire tenent: sed salariũ ab infirmis recipere non debēt, nisi cũ sani fuerũt. Ba.

IX. Idem AA ad Prætextatum. P. V. †

ARchiatri p scientes annonaria sibi commoda q a populi cōmodis ministrari, honestē obseq tenuiorib⁹ malint, r quã turpiter s seruire diuitib⁹. Quos ēt ea t patimur accipere, q sani v offerũt p obseqjs, non ea q periclitantes pro salute promittunt. Da. III. Kal. Februa. Triu. Valenti. & Valente. III. AA. Coss.

Non debet in locũ magistri defuncti alius subrogari, nisi fuerit appbatus: & licet subrogeť in numerum, non subrogatur in gradum. Barto.

X. Iidem AA. ad Olybrium. P. V. †

SI qs in archiatri defũcti locũ ē, pmotiōis meritis aggregãd⁹: x nō añ eorũ particeps fiat, quàm primis, q in ordine repeřient septē, vel eo ampli⁹ iudicantibus y idoneus approbetur: ita tñ, z vt quicũq; fuerit admissus, nō in priorũ numerũ sta-

h M Agistros studiorũ. liberaliũ: vt s. l. proxi. in pñ.

i Moribus. s. q oēs diuitias excedũt: vt dixi. ff de tu. & cur. da. ab his. l. scire oportet. Sed añ hoc debet habere sciētiã, solertiã, & fidē: vt in prooemio instit. §. cũque. & fac. intra de stu. li. vr. Ro. l. j.

Mores boni oēs diuitias excedunt.

k Ordinis. decurionum. ad quod. ff. de decre. ab or. fa. l. j.

l Cōspirãte. in bonã partē. sicut dol⁹ bon⁹: vt ff. de do l. j. §. fi fuit. & not. q vij. ad min⁹ debēt cōprobare: vt j. l. siqs. & forte ēt iurař: vt s. de adu. diuer. iu. l. nemini. & j. de pxi. sac. scri. l. vnicuiq;. & fa. j. de tyro. l. fi & de agē i re. l. ij. & iij. & s. de decu. l. cũq. itē quod debeāt eligi i qualibet ciuitate, habes j. de stu. li. vr. Ro. itē fa. in auth. quo. opo. epi. §. neq;. col. j. & de san. epis. § prin. & j. de pfes. q in vr. Con. l. j. & j. l. px. & j d exc. ar. l. fi.

Conspiratio & dolus qñq; i bonam partem sumunt.

† Co. Th. eo. l. 8.

m REddať. ad hoc s. l. grãmaticos. & j. de tabu. l. fi. & de murileg. l. siqs.

n Exceptis. vt nō reuocenť. sed certe isti nō indebite vsurpãt. vñ sproprie dicit, exceptis. q. d. illi reddũtur, isti nō. & facit s. l. proxi. cum concor.

o Fortunæ. hanc ferunt philosophi non curãtes de prosperis vel aduersis.

p ARchiatri. pricipes medicorũ.

q Cōmoda. i. salaria. ad qđ s. de postu. l. prouidendum.

r Malit. malo seruiře paupi honestē, quam diuiti turpiter. sciens. n. nō debere habere aliqd ab ęgro: ergo ita cito aut citi⁹ paupi quam diuiti seruiet.

s Turpiter. erat enim turpe q propter diuitias suas aliquis diues citius curaretur, quã pauper, qui nihil dare poterat. & hoc erat olim antequam medici haberent salaria de publico.

Co. Th. eo. l. 9.

Medici salaria ex publico habere debent.

t Etiam ea. scillicet salaria.

u Sani. iam facti pro obsequijs præstitis, non ea &c. ad quod ff. de var. cog. l. medicus. & s. de postu l. quisquis. §. j. & de offi. præsi. l. plebiscito. & in authent. vt iudi. sine quoquo suffrag. §. j. col. ij.

x SI qs. Aggregandus. vt quia est dignus tali honore.

y Iudicãtib⁹. & iurãtib⁹: vt no. s. e. l. mag. vbi pl. no.

z Ita tamē. facit. j. de tyro. l. j. & s. de of. ma. off. l. iij.

XI. Impp. Hon. & Theo. AA. Monachio P.P.

Grammaticos, oratores, a atq; philosophię b pceptores, necnō ēt medicos pter hęc q̄ retro latarū sanctionū auctoritate, cōsecuti sūt priuilegia imunitatesq;, frui hac progatiua pcipimus, vt vniuersi q in sacro palatio inter archiatros c militarūt, cū comitiuā primi ordinis d vel secūdi adepti fuerint, aut maioris gradū dignitatis ascēderīt, nulla municipali, nulla curialiū cōuētione vexētur, e seu adēpta f administratiōe seu accepta testimonialē meruerint missionē: sint ab oi functione, oībusq; munerib[9] publicis imunes, nec eorū dom[9] vbicunq; positę, militē seu iudicem suscipiant hospitādū. g Quæ oīa in filijs h ēt eorū & cōiugibus illibata pcipimus custodiri. Hęc aūt & pfessoribus memoratis, eorumq; liberis deferēda mādamus. D. Prid. K. Deceb. Cōstantinop. Cōstantio & Constante Coss.

...ti veniat, sed eū ordinē cōsequat, q cæteris ad priora subuectis vltimus poterit inueniri. D. VI. Id. Mar. Valē. & Val. III. AA. Co.

Magistri scientiarū q fuerūt palatini, habēt ppetuā immunitatem ab omnibus muneribus, & ipsi et eorum filij & coniuges. Bart.

TITVLVS. LIII.

DE ATHLETIS. i

Qui tribus pl'ijs fuerit coronatus, quorū vnū Romæ fuerit, excusat a munerib. Bar.

I. Impp. Diocletianus & Maximianus AA.

Athletis ita demū, k si p oēm l ętatē certasse, coronis m quoq; nō minus tribus certaminis sacri n (in qbus o vel p semel Romę q seu antiquæ Græciæ) merito coronati, nō æmulis corruptis ac redēptis probent: ciuiliū munerū r tribui solet vacatio.

TITVLVS LIIII.

DE HIS QVI NON impletis stipendijs, sacramēto soluti sunt.

Infamia remouet quem ab honoribus, nō a muneribus & grauamine. Bar.

I. Imp. Antoninus A.

Ignominiæ causa sacramento s liberati, honoribus t abstinere debent: a muneribus autem ciuilibus excludendi u non sunt.

Causarie missus an̄ finē militiæ, a muneribus excusat, nō tn̄ habet priuilegia veteranorum, licet hēt vacationē. Bar.

II. Impp. Diocletianus & Maximianus AA.

Cvm ob prouectæ ætatis senium x sis...

a Grammaticos. Oratores, aliâs rhetores: aliâs oratores.

b Philosophiæ. licet misceat: tamen philosophi subeunt patrimonialia: vt supra de mun. pat. l. professio. Vel dic quòd hodie per istam idem in eis sit priuilegium huiusmodi principis, & secundum hoc derogatur illi. l. professio. & illi. ff. de vac. mu. l. in honoribus, §. philosophis. vt ibi not.

c Archiatros. i. principes medicorum.

d Primi ordinis. quę habent cū erunt seniores inter alios: vt ĩ de decu. l. Alexandrinis. in princ.

Co. Th. eo. ti. l. 16

e Vexentur. an a patrimonialibus? dic vt s. eod. titu. l. magistros. Accur.

f Adempta. i. fine administratione habita dignitate, vel cū ea: sic adempto canone: vt ĩ. de fund. pat. l. h. in fina.

g Hospitādum. sic ĩ. de meta. l. archiatros. & s. l. magistros.

h Filijs. & de hoc dic. vt s. l. magistros. & fa. ĩ. de comi. con sil. l. ij. & s. de episco. & cler. l. ij.

i DE ATHLETIS.

Pugnātes virtutis gra. athletę dicunt.

Athletæ dicuntur, qui sine mercede gra virtutis pugnabant: vt ff. de infa. l. athletas: in sacris certaminibus. & ĩ. l. j.

k Athletis ita demū. ciuilium &c. quod est in fin. si probētur per oēs &c. & si probentur coronati coronis &c.

l Per omnē. Quia a prima ætate didicit & studuit in hoc, vt pueri qui a tenera ætate, legunt: quali aliàs non possunt ēe pfecti. quod est not.

m Coronis. corona. i. gloria victoriæ, cui etiam dabatur pecunia, vel species aliqua, quæ priuata pactione non obligantur: vt s. quæ res pig. obli. pos. l. pen. nec in causam iudicati capiuntur, si aliunde possit satisfieri: vt ff. de re iud. l. cōmodis. & s. de except. rei iud. l. stipendia.

n Sacri. & approbante principe. ad quod ff. de polli. l. Græca. quæ incipit, honoris gratia. & secus agonē &c.

o In quibus. scilicet coronis.

p Vel. pro saltem.

q Romæ. nouæ. q. d. vnā coronā dicunt habuisse in Roma veteri, vel noua. & has merito gratiæ, non pro hoc quòd corrumpant æmulum. i. secum luctantem.

r Munerum. Restringe, & dic munerum personalium non patrimo. vt ĩ. de mune. & hono. l. qui immunitatem.

DE HIS QVI non imple. &c.

s Ignominię causa sacramento. quo milites tenent: vt no. ff. de infa. l. ij. §. miles. & not. quòd quatuor sunt genera missionum: honesta quando finita militia: vt ĩ. cod. l. fina. & causaria propter infirmitatē: vt ĩ. l. pro. xi. item causa euitandorū munerum. itē ignominiosa: vt hic, & ff. de re militari. l. milites. §. missionū.

Missionū quatuor sunt genera.

t Honoribus. ad qđ ĩ. de decu. l. infamia. & l. ne quis. & ff. de interdi. & releg. l relegatorum. §. fi. & ff. de mili. test. l. testamenta.

u Excludendi. aliâs excusandi, & aliâs excusati. & idem in eo qui gratia vitandorū munerum, quo ad munera: vt arg. ĩ. qui mili. non pos. l. ij. nō tamen arcetur honore, cum non sit infamis: vt ff. de infa. l. ij, §. est & quartum. Item quòd infamis cogitur ad munera, verum est, nisi in locis vbi morari non licet: vt ff. de excu. tuto. l. sed & milites. §. sed ignominia. & infra de se. milit. l. iij. an autem debeat inferi causa ignominiæ in missione: dic vt not. ff. de infa. l. secunda. §. ignominiæ.

Cōcor. ad hoc. e. tit. idño. cū gl. sup verbo, nō ascendat. extra de qta. & qualita. ordi. vbi dicit q infamis ēt cogitur ad curam monasterij.

x Cvm. ob Senium. senex est, qui lx. annos habet, vel lxx. quo ad munera: vt supra qui ætate. lege finali. & sic propter corporis debilitatem: & ideo est causaria missio: vt ff. de infa. l. ij. §. ignominiæ. licet hæc honesta sit, id est non inhonesta: vt subijcit.

Itaque

Itaque. propter senium non propter militiam: vt §.l. proxi.in prin.
Numero.xx.ann. vt j.l. pxi. & sunt huius priuilegia.ff.de priuileg.per totum.& infra de priuileg.veter.per totum.& infra l.proxim.

dimissus: honestá missioné cósecutú te esse ambigi nó pót. habebis itaq; a ciuilib. munerib. necnó ét honorib. vacationé: nó tñ ea priuilegia q́ his cópetút, q pleno stipédio rú numero fungunt, vsurpare te ius pmittit, qñ nó pfecto statuto militiæ tpe, nec oibus stipédijs decursis, sacraméto solutum te esse ét ipse có fitearis.

II I. Ijdem AA. & CC.

Veteranis ita demũ onerũ & munerũ psonaliũ vacatio iure ɔcedit, si post vicesimũ annũ militię quã in legione vel vexillatióe militauerint, honestã vel causariã missioné có secuti esse ostendant. Vñ cú te in cohorte militasse cómemores: intelligis superuacuo vacatio nem tibi velle flagitare.

TITVLVS LV.

QVIBVS MVNERIbus excusent hi qui post impletam militiam vel aduocationé p puincias suis commodis vacãtes commorant, & de priuilegijs eorũ & de có ductoribus vectigalium fisci.

Principales cóductores, nó có ductores coductorũ vectigaliis, habent immunitaté. Bar.

I. Impp. Dioclet. & Maximia. AA. & CC.

Non alios a muneribus & honoribus vacationé habere, quã q mãcipatũ suo noie vectigal a fisco códucũt, certũ é: quare eos q ab his qdam exercéda accipiũt, nullis priuilegijs esse munitos haud dubij iuris est.

TITVLVS LVI.

DE LIBERTINIS.

Libertini non habent excusationem a muneribus. Bart.

I. Imp. Diocletia. & Maximian. AA. & CC.

Conditio libertinitatis de muneri bus ciuilibus tribuere nó pót excusationé, nec in ea qdé ciuitate vbi domiciliũ libertinus habet.

TITVLVS LVII.

DE INFAMIBVS.

Infames remouent a dignitatibus: non a munerib. realibus, vel personalibus. Bar.

I. Impp. Diocletian. & Maximian. AA.

Infames p sonæ licet nullis honorib. q ite grę dignitatis hominib. déferri solét, vti poss nt ne curialium tñ vel ciuilium munerũ

---

c Permittit. s. ppetuo: sed tpalé habet: vel vnius anni. vel biennij, vel triénij, vel quadriennij, pvt militauerit, vt ff. de re milit. l. iij. §. q militię. & j. de excu. tut. l. sed & milites. §. j. & ij.

d Veteranis. nó eorũ filij, vt ff. de vac. mu. l. in honoribus. §. vacationum.

e Personaliũ. non pñmonialiũ. vt ff. de vac. mune l. in honoribus. § accusationũ.

f Cócedit ét si non appelles, qd é spále, vt s. qñ puo. non est neces. l. veteranis. alias secus, vt s. de appel. l. ciues.

g Vigesimũ. vt j. d re mili. l. viginti.

h Causariã. nó sufficit causaria, nisi tépus sit cópletũ militiæ, vt hic & s. l. pxi.

i In cohorte. & sic non in legione, vel vexillatione.

k Supuacuo. q a nó hébis. i. ppetuo, licet ad tépus, vt s. l. pxi. ité fallit in cohorte vrbana. vt ff. de exc. tut. l. sed & milites. §. plane si quis. item huic l. est arg. p. ff. de infamu. l. ij. exercitũ aũt p: q a ibi odiũ ampliat: hic fauor restringit. in quo est arg. p. ff. de lib. & posthu. l. cũ qdã. posset plane legi, vt excuset q fuit in cohorte. & est sic s. de thesaur. l. vna. sed p prima est s. qñ p. nó est neces. l. veteranis. & d. l. sed & milites. §. plane.

l QVIBVS MVneribus.

De hoc nil est in nigro, sed in ɔstitutione Græca. sic s. de reli. & ad Treb. & de incer. perso.

m Non alios a mu. Mancipatũ. id est conductum vectigal, vnde manceps. i. conductor, vt s. de vectiga. l. si quis.

n Nomine. quare hoc dicit statim sup; o-

alt. item intellige hanc l. si sunt legitimi conductores, nó palatini, nó curiales, nó milites, nó clerici, vt j. q b. ad ɔdu. prę. fi. l. j. & in auth. de san. epis. §. aliud.

o Códucũt. & durat cóductio, vt ff. de vac. mun. l. in honoribus. §. nó aliàs. item hoc priuilegium est fisci, q habet eius bona obligata, vt hic. & ff. de iu. immu l. semp. §. ɔductores. aliud in colono prædij fisci, vt ff. ad mu. l. fi. §. j. & s. de excu. tu. l. coloni. sed in colono prædij Cæsaris idem quod in isto, vt ff. de iure immu. l. semp. §. coloni. & qui pręcu. l. fina.

p His. s. ɔductorib.

q Haud. pro non. sic j. de vete. nu. po. l. j. in fi. & facit s. ne tut. vel cu. l. j.

r DE LIBERTINIS.

Hic tractat de obsequio ciuitati debito s. de li. & eorũ li. dr de debito psono, & sic nó supfluit hic pillum tex. Accur.

s Conditio. Ciuilib. de honoribus dic, vt s. si li. aut seruus ad decur. l. j.

t Nó pót. nisi in ea su: quod dic vt s. de excu. tu. l. nec senatorũ. ité nó ob. j. ne qs lib. inui. act. rep. l. j. q a ibi de actu seruis tãtum conuenienti.

u Domiciliũ. nedũ i ea. nisi p patronũ, & sic vtrobiq;, vt ff. ad mun. l. de iure. §. libertos.

x DE INFAMIBVS.

Differt a tit. de infa. s. q a ibi de causis infamiæ: hic de iure infamium, sic non superflue.

y Infames. Vel pót sint. nec nouiter delatis. imo pdũt veteré, vt hic, & ff. de dign. l. iudices & l. neque. & supra de decur. l. infamia. & de re milita l. tertia. ad hoc. ff. de postul. l. prima. §. remouet. & de iudic. l. cum pretor. §. non autem & de offic. assess. l. secunda. & de testibus. l. tertia. §. lege Iulia. sed arbiter potest esse, vt ff.

Codex. ee 5

Oneribus.

Nó oñi debét sol ui milites, nisi cópletis stipédijs. sic dr in c. j. in fin. extra de renũcia.

Malim legere, a qbus mu neribus.

Hactenus q́ pcesserunt verba gri nebãt ad Grecã ɔsti tutioné q́ depdita est. Cõn. Græca ɔstitutio.

Oneribus.

Aliàs. Imp. Antonin. A.

Cócor. c. inter dilectos. extra de excess. pla. & in c. p inquisitioné. in gl. sup verb. indignũ. post prin cip. extra de elect.

vt ff de arb. l. Iulius. & procurator & tutor & curator. vt Instit. de except. §. fin. & ff. de postulan. l. j. §. sed est æquissimum.

a Non habet. ad hoc ſ. de decu. l. nec infames. & de his q nō imple. ſtipē. l. j. ibi, q ppe criminoſum &c. vt ſ. de dec. l. ne q̄s. nec pœna tribuit immunitatē: vt l. relegatorū. §. fi. ff. de inter. & releg. & male meritis &c. vt ff. depo. l. bona fides.

DE REIS postulatis.

b Reos criminis. secus ſi pecuniæ ſit debitor: niſi in duob. caſib. vt ff. de mu. & ho. l. reſeri ptū. § debitores. & ſ. de debit. ci. l. j. & niſi ſit ſtatus q̄ō: vt ff. de re mi. l. q ſtat⁹. idē ſi q̄ō ſit oīum vl magnæ partis bonorū: vt arg. Inſti. de excu. tu. § itē pp litem.

c Poſtulatos. i. accuſatos.

d Nouos. veterē retinet: vt ff. ad muni. l. libertus. §. in q̄b. ſed nec teſtis pōt fieri: vt ff. de teſti. l. ſi teſtib. nec pcurator: vt ſ. de pcura. l. reū. nec nomē mili. iç dare: vt ff. de re milit. l. ſi itē no. poſtulatus: ſecus ſi nō poſtulat⁹. vel poſtu. ſed deſtitit accuſator: vt ff. de mu. & hon. l. reſcriptū. §. ſi q̄s. Itē hæc phibitio intra annū locū habet, nō poſt, niſi ſteterit p accuſatū quo minus pcedat. vt ff. de muni. & ho. l. reus. Itē an ad munera? Rñ. ſic: vt in ſimili queſtio. no. ſ. tit. j.

† In ſcripto meo exēp'ari ita ſcriptū repe ri. Pars edicti imperatoris Antonini. Propoſita Romæ V. Id⁹ Iunias. Duobus Aſpris Cōſulibus. Conuus.

vacationem nō habēt, a ſed ſolēnib. indictionibus ob tutelā publicam eos ſatisfacere neceſſe eſt.

TITVLVS LVIII.

DE REIS POSTVlatis.

Pendente processu criminali non potest quis ad honores vocari. Bart.

I. Imp. Alexander A.

Reos crimi- nis b poſtulatos, c nouos d honores appetere nō debere antequā purgauerint innocētiam ſuā, & a diuis parētib. noſtris, & a me ſæpe reſcriptum eſt.

TITVLVS LIX.

DE HIS QVI IN exiliū dati, e vel ab ordine moti f ſūt.

I. Imp. M. Antoninus A Diogeni. †

Qvibus poſthac ordini ſuo, vel ad uocationi ad tps interdicetur, poſt impletū tēporis ſpaciū g non prorogabitur infamia.

II. Imp. Gordianus A.

Ad tēpus exulare decurio iuſſus, & impleto tpe regreſſus, priſtinā quidē recipit h dignitatē; ad nouos vero honores nō admittit, niſi tātotpe his abſtinuerit, quanto per fugā i abſuit.

TITVLVS LX.

DE FILIISFAMIlias, k & quemadmodū pro his pater teneatur.

Qui cōſensit decurionatui filij emācipati, nō obligat. ſecus ſi ille filius erat in ptāte & ille videt consentire, qui non diſſensit. Bar.

I. Impp. Seuerus & Antoninus AA.

Patrē emācipato filio pſentientē ad decurionatū, nō teneri, l duīj iuris nō eſt. tūc. n. conſentiēdo pr ad decurionatū, obligat, m ſi filiū i ptāte habeat. Cōſentire n aūt ēt is videt, q nō teſtificat o diſſentire † nominationi.

Appellare a nominatione facta de filio, eſt cōsentire. Bar.

II. Imp. Antoninus A.

Cvm appellaſſe te dicas, p poſtēdis q cauſam ad te ptinere. potueras. n. nominato filio tantùm conteſtari, & nō cōſentire oneri ei delato.

Filius in poteſtate cum patre ad idē mun⁹ nō debet vocari: ſecus ſi ſit emācipatus. Bar.

III. Impp. Diocle. & Maximianus AA. & CC.

Quid ergo §. pena grandior?

h Ad tempus recipit. ſi crimen non imponat infamiam, aliàs ſecus. ff ad mu. l. ordine. & dic vt ibi not. & de decur. l. ij. §. non idem erit. Accurſ.

i Per fugam. ſ. latam, quæ eſt ſpecies exilij. vt ff. de inter. & rele. l. exiliū.

k DE FILIISfamilias.

Quia in exiliū dati vel ab ordine moti tenent reddere rōnē: ideo qualiter filius honorib. obligetur, & pr p eo teneatur, dicit.

l Patrem. Nō teneri. Niſi fideiubeat p eo expſſim. vel niſi emancipauerit eū i fraudē: vt ff. ad mun. l. fi. §. antepenul.

m Obligat. in ſolidū: vt ff de admi. re. ad ci. perti. l. ſi filius. filius tñ primo excutiet: vt ff. ad mu. l. libertus. §. j. & ſ. de dec. l j. Item adoptā do pſentire vr: vt ff. ad mun. l. Lucius. §. idem rñdit. cū aliàs non pſentiens nō tenet niſi de pec. vt ſ. l. fin. Eſt & aliud neceſſariū⁹, q filius ſit habilis ad mun⁹ ad quod vocat: vt ſ. de ho. nō cō. l. j. §. p inſtance Item hic tenet tépus. non aūt illis quib. nocuit in ordi- no conſtitutus: vt ff. ad mu. l. j. & ij. ſli- cet quidam contra. ar. ſ. quod cum eo. l. j. Accur.

† Facit ad hunc text. c. j. cum glo. ſup verb. plus eſt. extra de baptiſmo & ei⁹ effectu.

n Conſentire. No. de tacito pſenſu: vt ff. ad mu. l. j. arg. contra ff. de procurator. l. filiusfamilias. §. in uitus. cum concor. Item argum. contra. ff. de tutel. l. ſi filius. ſed manere potuit etiam nominationi contradicens.

o Teſtificatur. coram ordinario, vel habili: vt ff. de dec. l honore. §. fin.

p Cvm appellaſſe te dicas. ſ. nomine tuo proprio, non filij. Accurſius.

q Oſtendis. nā grauati appellant, infirmi volūt curari: nec eſt opus medicus ſano &c. ſic ff rem ra ha. l. iij. §. falſus. Sed ſ. ff. de decu. l. ſpurij §. pater. Solu. hic nomine ſui grauaminis appellauit: & ideo ſibi pçtu dicat. ibi p filij grauamine. Vel ſolu. vt ibi Item contra ff. de ap. l. ij. expreſſim. ſed ibi ipſo iure nō tenebatur. Item argu. contra ſ. de poſtu. l. j. Accur.

e DE HIS QVI in exiliū dati &c.

Quia rei poſtulati ſic puniuntur ideo de hoc dicit. vel quia & hi ſicut ſuperiores arcent honore: ideo de his dicit. vel quia infames ſiunt ſicut damnati: ideo poſt infames de his dicit. Et no. quod triplex eſt exilium: vt ff. de inter & rele. l. exilium. & put accipit p relegatione. dic quòd præſes pōt relegare ſi habeat inſulā. alias nō, ſed deportare: vt eo. tit. l. relegatorū. in prin. & l. imperator. in prin & l. inter pœnas.

Exilium triplex.

f Moti. per ſententiam.

g Qvibus. Spaciū. nec diſtinguit quo crimine &c. vt ff. de poſt. l. Imperator. & ſ. de infa. l. & ſi ſeuerior. & dic contraria vt in qualibet earum no. & no. ff. de infa.

a YBI. Ad protostasiæ, quod est patrimonij: & quale sit, dic vt ī. de mun. patrimo. l. nec protostasiæ. & facit ff. de mu. & ho. l. iij. §. si filius. & §. quod pater. & §. si duo. & l. honor. §. plebeij. Accursius.

b Sine piculo tuo. id est sine piculo facultatū tuarū & honoris.

Si hi qui cum patre ad protostasiæ a munus vocati sunt, etiam tunc in patria potestate cōstituti sunt, ab huiusmodi necessitatibus liberent: cū ex eadem familia hoc modo duos ad ista obsequia destinari periniquum videatur. Sanè eos quos emancipatos esse, atque ex familia exisse manifestum est, sine cunctatiōe retinere debebis.

Pater non tenet pro filio curatore creato: sed qui cū nominauerit, tenetur. Barto.

IIII. Iidem AA. & CC.

Sine piculo tuo b magistratus filium tuum curatorē cōstituit, nec appellandi tibi necessitas incūbebat. c Sane nominator qui filiū in potestate positum non consentiente patre ad munus deuocauit, d si tñ ex volūtate tua antea filius decurio e factus non erat, detrimēto muneris obligabitur.

TITVLVS LXI.

DE PERICVLO successorum parentis.

Omnis dignitatis quæsitæ per patrem transit ad hæredes. Bartolus.

I. Imper. Alexander A.

c Incumbebat. nec filio, si dicas curatorem adulto vel furioso vel simili datum. vel dico operis publici: & tunc filio imminet onus appellādi: vt ff. quando app. sit. l. j. §. si quis. & §. alia. & adiunge hic, si tñ &c. Item dicas nō teneri in solidū filiū, sed de peculio. sic ī. quod cum eo. l. j.

Al. et Roma.

d Deuocauit. accipe, detrimento. &c. Accursius.

e Decurio. nam tūc tenet insolidum: vt ī. quod cum eo. l. j. facit ī. eo. l. j. & de decu. l. filios.

DE PERICVLO successorū parētis.

f SI de ꝓprio. Editionē. vt q̄ promisit pecuniā pro honore filij habendo: vt ff. de mu. & hono. l. æstimationē. §. j. & sm hoc dic editionem. i. precium qđ editur aut datur pro honore. vel promisit subiturum onus honori admixtum, ad quod ff. ad mu. l. honor. in princip.

g Sacerdotem. dignitas cum sumptu: vt ff. ad mu. l. cum spōte. in princ.

h Erogationis. s. ꝓdictæ. & dic si patre viuente habuit munus filius, & ita habet locum quod hic dicit. & ī. de decur. l. j. & l. in successione. & ff. fa. erciscun. l. si filia §. idem scribit. s. q̄ ipse pater teneat, & eius heredes, siue promisit, siue etiam tantum sciebat, & non contradixit. si autem cœpit gerere post mortem patris, non tenentur heredes patris regulariter, etiam si pro alio filio dum vixit, pater subit onus simile, & etiam si filius ille viuo patre fuit decurio: sed munus pro quo quæritur, subijt post: vt ff. de mu. & hono. l. & si filium. & d. § idem scribit. & l. ex parte. §. filius. ibi. Fallit autem in duobus casibus. primus, si pater in vltima voluntate voluit contra: vt ff. de mu. & ho. l. iij. §. fi. Vel nisi inter viuos fuit ꝓfessus q̄ de suo hoc onus volebat expedire: vt ff. fam. erciscū. l. si filia. §. Necatuus. Item hæc quæ primo dixi, sunt vera tamen si munus erat tale, quod nec vendi poterat, nec ad hæredē filij aliquid peruenire poterat. aliàs forte solus filius teneretur.

DE MVLIERIBVS in quo &c.

Si de ꝓprio f suo primonio muneris editionē tuo noīe pr̃ tuus repromisit, ideoq; ēt sacerdotē g te creari impetrauit: onus erogationis h cōmune oīum hæredum eius esse ꝓses ꝓuinciæ non ignorabit.

TITVLVS LXII.

DE MVLIERIBVS in quo loco munera sexui congruentia vel honores agnoscant.

Mulier in loco domicilij mariti subit munera ꝑsonalia: patrimonialia verò in loco, in quo est patrimoniū. Bar.

I. Imp. Philippus A.

Iam quæ aliunde oriūda, alibi nupta est, i si non in vrbe Roma k maritus ei9 consistat, non apud originem suā, sed apud incolatum mariti ad honores l seu munera quæ personis cohærēt, quorumq; is sexus capax esse pōt, cōpelli posse, sępe rescriptum est. Patrimonij verò munera necesse ē mulieres in his locis in q̄bus possident, m sustinere.

i

Iam q̄ Nupta est. iure. vt ff. a l mu. l. fin. §. ij dē rescripserunt. idē & l vidua: vt. ff. ad mu. l. filij. §. j. & ad hoc ī. de inco. l. si cum con cor. secus in disponsata: vt ff. ad mun. l. ea quæ. idem in virgine, vel non iure nupta, vel corrupta: vt ff. ad munici. l. de iure. §. fina & supra de mune. & origi. le. filios.

k Roma. quia ibi est multitudo hominum: vt in authe. de tab. vel econtra lege si pro quamuis, quasi non sit dubium si ibi nubat: vt ff. ad mu. l. Roma. sed prima placet.

l Ad honores. hoc aduertunq; est contrarium. ff. de mu. & hono. l. iij §. corporalia. sed de honore dic sine administratiōe. ad quod ī. de dig. l. mulieres. Vel dic quòd ex certa scientia principis, s. illa non obstante ad quod ī. de nup. l. imperialis. §. si mil'ē. quæ placet, q̄a hic subijcit cōpelli. Item ad munera dic s. ꝑsonalia, non omnia: vt in contrario. sed quædam: vt hic subijcit, & in rubr. hic: quod dic vt ff. de re. iudic. le. ij. & hoc nisi fuerit prætexta: vt ff. ad mu. l. incola. & de iur. om. iu. l. cum quædam.

m Possident. cont. ī. de incol. l. cum neque. & ff. ad mun. l. libertus. §. sola. Sed dic hic dici de patrimonialibus: vt ff. de mun. & hon. l. rescripto. §. finali. sed pro dote, vel dotali prędio quis soluit? Respon. vt, sicut & tributum: vt ff. de vsufruc. l. hactenus. §. fina. nec ob. ff. ad municipales. l. Lucius. §. idem respondit constante. quia illud quo ad personalia per leg. supra de decurioni leg. ad subeunda. Item si alibi domicilium, & alibi prædium, & indicatur personæ pro rebus in loco domicilij: an alibi etiā res posita æstimabitur? Respond. non, quia sic iam pro ea duobus locis solueretur, & esset altera in tributo, & altera patrimonialis præstatio: vt ff. de censi. l.

forma. §. si vero quod esse non debet. & lac. T. de mu. pa. l. patrimoniorum.

DE LEGATIONIBVS.

Legatus qui dicat. a Dixit de muneribus in genere, nūc in specie de hoc quod est personale munus. vt ff. de mu. & ho. l. j §. j. & l. fi. §. legati. & dicitur legatus, qui a ciuitate vel prouincia mittitur ad principē vel ad alium: vt hoc ti. aliàs legatus procon. vt ff. de offi. procon. l. obseruare. §. j. & l. fin. aliàs. legatus ecclesiæ ad Papam: vt in authen. de san. episco. § si vero episcopus. colla. ix. aliàs qui mittitur a principe, vel Papa, de quo est ff. de offi. assess. l. diem functo. Priuatorum licet nobiliū dicuntur nuncij, vel missi ad causam definiendam. Dicitur delegatus etiam a principe missus. vt T. de iud. l. a iudice. & no quod debitor reipu. ea fungi non potest, aut is qui non habet ius postulandi, vt infames: licet debitor fisci non prohibeatur. Item vicarios dare non possunt, nisi filios, & quando absenti est iniuncta, quam gratuito suscipit. item libellum principi dare non potest, nisi de his quæ ad iniuriam, vel eius pertinent damnum, vel pupillæ suæ. Item ordinatim eligitur, nisi necessitas sit: vt ff. eo. l. iij. & l. si absenti. & l. legatos. & le. Paulus. Item non amplius quam semel, nisi sit necessitas: vt ff. de mu. & ho. l. æstimationem.

TITVLVS LXIII.

DE LEGATIONIB. a

I. Impp. Valerianus & Gallienus AA.

Pater trium b incolumium liberorum legationibus publicis liberatur.

II. Iidem AA. & Valerianus Cæsa.

CVm vos c proprio d nomine sumptus e ob defensionē f publicam susceperitis, id quod ad proprias erogationes collega vester acceperit, non vobis reddere heredes eius oportet: g sed si in ea causa est, vt restitui omnino oporteat, rei publicæ debent potius inferre. Sane si honorarijs aduocatorū erat ea quātitas h destinata, restitui illud vobis, qui hoc ꝑstaturi estis, nō iniuria postulatis. i eum aūt collegā vestrū, quē a defensione patriæ destitisse dicitis, apud prouinciæ præsidem desertæ legationis arguere potestis. k

Legatio transmarina tribuit vacationem biēnij: secus si proxima: quia talis legatio eam non tribuit. Barto.

III. Impp. Diocletianus & Maximianus AA.

TRāsmarina legatiōe apud nos ꝑfunctos, cōstitutum est biennij vacationē munerū ciuiliū l & honorum l habere, nō eos qui de proximo m obsequium reipublicæ videntur exhibuisse.

Qui dignitates suffragio receperunt, nō habēs vacationē a muneribus propter dignitatē: sed si legatus fuerit, habet propter legationem. Barto.

IIII. Imp. Constant. A.

VNiuersi omnino ex comitibus, n vel ex præsidibus, qui suffragio perceperint dignitates, ciuilibus oneribꝰ muneribusque teneant adstricti, ne cōmoda publica o cū vmbratili suffragiorū pactione p lacerētur. eos tamē a prædictis oneribꝰ excipi oportebit, qui in legationibus publicis versati sunt. q

In ijs quæ publicam vtilitatem respiciunt, nō valet reformatio facta a prouincialibus, ēt consentiente præside, nisi per præfectum vel princi

b Pater trium. in alijs quinque exiguntur: vt T. de his qui nu. li. l. nepotes. & est ratio, quia peregrè vadit, & eos deserit, & est alia excusatio a legatione, vt infra l. iiij. & alia atque alia. vt ff. eo. l. sciendum. §. si accusatio. & §. ordine. & aliæ de quibus dictum est supra de excu. mu.

c Cvm vos. id est tu & collega.

d Proprio. id est separatim.

e Sumptus. vel sumptus tantum, vel salarium, de quo sit sumptus.

f Defensionem. syndicus ergo erat, vel erāt: vt ff. de mun. & ho. l. fi. §. defensores. vel defendebant non stre pitu iudicij, sed alias. & facit T de infami. l. neminem.

g Oportet, sed quando hoc? Respō si deserit, & spōte: vt hic, quo casu etiam extraor. punitur: vt ff. eo. l. j. si aūt vrgente necessitate, tunc non redditur: vt ff. e. l. legatus antequā §. j. & hoc innuit. & idem de comitibus et rū. vt ff. de of. as. l. diē. si aūt est dubiū, ipse debet ꝓbare necessitatē: vt ff. eo. l. ij §. j. & ꝯm hoc non sunt T. ff. de va. co. l. j. §. diuus. & T. de adu. diu. iud. l. post duos. Acc.

h Ea quantitas. quam repetis ab heredibus collegæ.

i Postulatis. vtili pro socio, vel act. in factum quibus debet solui, cum per eos heredes nō stet: vel quia iam ꝑstiterunt aduocatis: vt ff. loc. l. qui operas. §. diuus. & T. sump. iniū. mu. l. j. Vel hic limo niace: vt T. de mu. l. ij. ibi non.

k Protestis. & punitur extraor. vt dixi: nec nocet sociis alterius cessatio: vt ff. e. l. ij. §. cessatio.

l TRansmarina. Ciuilium. sine legatione. aliàs sine alio personali munere: vt ff. de va. mun. l. legato & ff. e. l. Paulus. §. j. Onerā.

m De proximo. sic hoc intelliguntur T. de hon. non con. l. ij. & ff. eo. l. Paulus §. j. in prin. & l. filius. itē hoc quādo suo noīe, non pro alio: vt ff. e. l. si filius. & le. vicarius. quia in casibus, tantum permittitur per alium, vt ibi notaui.

n VNiuersi ex comitibus. i. vniuersi comites præsidum vel proconsulum. & ipsi etiam ꝑsides. qui habent dignitates. s. prædictas, teneant &c. sed certē imo & his similes excusantur a personalibus: vt T. de exc. mu. l. eos. & ff. de vac. mu. l. legato. §. comites. quæ sunt contra. Sol. hic perceperunt suffragio. i. auxilio, & ita ꝑ impetrationē. ibi ex mera liberalitate: quia meruerunt. ar. ff. quod quisq; iur. l. j. in prin. vel hic perceperunt suffragio. i. promissiōe: i. hoc pacto, ꝙ nihilominus cum opus fuerit suscipiēt munera, & præstabunt auxilium: & sic pactum seruandum, vt arg. ff. de iu. immu. l. ij. Vel dic suffragio, id est propter suffragium. i. salarium quod habituri erāt ibi gratis. & ꝯm hoc habeas in litera, suffragio dignitates. alij habēt, suffragia dignitatū, i. salaria: & tūc locū habet vltima sol. vel dicas oia plane: hic mutuus erat ꝓ fidatus: ibi nō. & sic bene sequitur exceptio legati.

o Publica. quæ sunt in muneribus subeundis.

p Pactione. qa pepigerunt, & nō subeunt. & sic facit pro secunda so. ꝯm alios dicas nō vmbratili: qa dicit tacitè intellectū ex quo habet dignitatē. ꝙ nō teneant ad munera alia: quod nō est verū nisi ꝯm qđ dictū est.

q Versati sunt. hi. n. si primo ꝑudes, & postea legati

fuerunt, biennio vacant a muneribus personalibus, & oneribus, vt s. l. prox. non quia præsides sunt, sed quia legati fuerunt, licet præsidatum ad sui petitionem habuerint. vel licet pacto, vel licet pro salario, vel licet non ceperint salaria aut pro honoribus vel muneribus a quibus modo vacant, sed forte reddunt pro tẽpore quo cuitant: vt no. s. l. ij. vel melius dic de legationibus, quia licet superiores dignitates nõ excusent, vt dictũ est: legatio in sola excusat & semper dic intra tempora. vt s. l. proxi.

Co. Th. 12.12.11

a Si quod. Postulatur. a pſide, vel a prouincialibus. & dic de aliquo quod pertineat ad publicam vtilitatem prouinciæ. si autem de causa quæ sit inter priuatos, tunc habet locum supra de rela.

b Nostræ sedi. pro eodem.

c Omnes. prouinciales adsidentes præsidi. vel dic qui sunt adsidentes præfecto, vt statim dices.

d Ordinarij. id est præsidis prædicti. qui consulit. & subaudi, vt definiat per se. ad quod s. de rela. l. j. Vel dic, id est præfecti. & tunc subaudi tantũ, quia quandoq; ad nos remittet, vt subijcit. vel dic ordinarij, q vice principis i palatio, vel vicè præfecti ordinarij cognoscebat.

e Quibus. scilicet desiderijs.

f Fortuitis. s. superuenientibus. Accur.

Co. Th. 12.12.15

g Vobis. loquitur præfecto prætorio. Illyrici. q. d. non aliter definiendum nisi principi quãdoq; vt subijcit.

h Implenda. quasi dicat, si per te potes expedire. facias, vel ad nos remittas.

i Prouincialium. vel dic de eligendo legato.

k Sententia. prouincialium assidentium præsidi, & sic quo conueniunt ad principem consulendum.

l Partis. ad hoc s. de dec. l. nominationum. & j. eo l. proxi. & ff. de tut. & cura. l. vbi. & de decr. ab ordi. fa. l. j. & quod cu. vni l. nulli. & ad munic. l. quod maior.

m Quoties. Destinatur. ad nos.

n Præcipimus. s. conuenire, quod est j, si nõ ægri &c & no. arg. in electionibus. ad quod in authe. de hered. & Fal. §. si vero absunt. col. j.

o Firmata. super quo volunt consulere.

p Augustali. ab Augu. posito: vt ff. de off. pf. Aug. l. j.

q Tuis loquitur præfe. præto. maximè. & not. quòd per multas manus vadit.

r Ordinetur. quod vel per te expediatur, vel ad nos remittas: vt supra. l. proxi.

pem fuerit approbata. Bart.

V. Imppp. Theod. Arca. & Honor. AAA. Apodemio P. P. per Illyricum.

Si quod extraordinarium consilium postulat, a cũ vel ad nos ẽ mittenda legatio, vel nrę sedi b aliqd intimandũ: id qđ inter oẽs c cõi cõsilio tractatuq; conuenerit, minimè in examẽ cognitoris ordinarij d referat. Prouincialiũ enim desideria, qui bus e necessaria sępe fortuitis f casibus remedia deposcunt, vobis g agnoscere atq; explorare pmittim9: vt sint examinis tui, quæ ex his auxilio tuo ꝑtinus iplenda h sint; & q̃ clemẽtiæ nrę auribus intimãda videant. In loco autẽ publico de cõi vtilitate ꝓuincialiũ i sentẽtia k ꝓferat: atq; id qđ maioris partis l ꝓbauerit adsẽs9, solẽnis firmet authoritas. Dat. V. Kal. August. Constantinopo. Arcadio A. II. & Rufino Coss.

Non debet mitti legatio ad prĩ. ipẽ: nisi de volũtate cõsilij, et autoritate superioris. Ba.

VI. Impp. Hon. & Theo. AA. Monaxio P. P.

Quoties ab Alexãdrina ciuitate legatio destinat, m vniuersos curiales ꝑcipimus, n q itra vrbẽ cõsistũt, si nõ ægritudine vel alia excusabili necessitate ipediunt, i locũ curię cõuenire, & decreta sua ꝓpria subscriptiõe firmata, o viro spectabili ꝑfecto Augustali p isinuare, vt ei9 relatiõe comitatiuis, q virtutib. suas petitiones itimẽt: & sub examine tuo ꝑpensa legatiõe res ordinet. r D. III. No. Oct. Cõstãtinop. DN. Th. A. VII. & Palladio V. C. Coss.

TITVLVS LXIIII. DE EXCVSATIOnibus artificum. s

Hic expressi habẽt immunitatem a personalibus muneribus tam discipuli quam magistri. Barto lus.

I. Imp. Constantinus A. ad Maximium

Artifices artium breui subdito t cõprehẽsarũ, ꝑ singulas ciuitates moratẽs ab vniuersis munerib9 u vacarẽ ꝑcipim9: siqdẽ in discendis x artib9 otiũ sit accõmodãdũ: y quo magis cupiãt & ipsi peritiores fieri, & suos filios z erudire. D. IIII. Non. Aug. Feliciano & Titiano Coss.

Et notitia est ista. a

Architecti, b medici, c pictores, statuarij, marmorarij, lecticarij, d seu arcarij, e cla-

s DE EXCVSAtionibus artificũ.

Differt a titu. s. de profe. & me. quia ibi de liberalibus artificibus, hic de his qui tantum operatione manuum excusantur docentes, non discentes: vt no. j. eo. l. j. & scripti in breuibus cuiusque ciuitatis; non autem omnes: vt j. l. j. in prin.

t

Artifices. Subdito. vt j. §. & est not. &c. & habeat hic comprehensatũ. aliàs comprehensũ. & dic tunc quòd tantum illi qui sunt intra numerum scripti in breuibus. ad quod ff. de decret. ab ord. facien. l. j.

u Muneribus. personalibus.

x In discendis. id est in docendis. vel propriè, & tunc per consequens & in docendis.

Co. Th. 13.4.2.

y Fieri. discere si quæris, doceas: sic ipse doceris. nam studio tali ubi proficis, atque sodali: vt ff. de leg. iij. l. legatis. §. ornatricibus. & sic no. q de docentibus tantum dicit: vt j. l. proxi. in fin. & ff. de tut. immu. l. pen. §. pen. & arg. s. de profes. & medic. l. medicos.

Docendo qs docet.

Facit ad hunc tex. c. nũquam de cõse. di. 5

z Filios. id est liberos vel propriè.

a Ista l. eorum qui habent excusatione. sunt & alij: vt ff. de iur. immu. l. si. ratio quare excusantur, est: vt necessariam operam publicis vtilitatibus exhibeant. vt ff. de iure immu. l. pen. §. penul. Accur.

Pulchre voces has oẽs exsplicant hic Alcia. & Pyrrhus.

b Architecti. ab archos princeps, & tectum, quasi maiores magistri tectorum, vt in authen. de non alie. §. quod autem.

c Medici. animalium: & sic impropriè sine literis, vt dixi in rub. vnde P. dixit hic, scilicet mulorum appellatione comprehendens omnia animalia.

d Lecticarij. q faciunt breues lectos: de quibus dr ff. de lega. j. l. si ex toto. §. j. & de leg. iij. l. legatis. §. j.

e Arcarij. qui faciunt machinas instar lacus vel cistellatus. aliàs arcarij.

a Quadrigarij qui faciunt quadrigas.
b Quadratarij: qui faciunt quadratos lapides, vt fuerunt sancti iiij. coronati.
c Appellant. scilicet homines.
d Ædificatores. murorum, vt differat ab architectis. Accursius.

Ipsis rotulis conuenit nomen pentalargæ.
y Mechanicos. aliàs medicos. & tunc expone vt supra. l. proxi. & tunc comprehendis illos quos superiori l. dixit.
z Geometras. vt Balduinum agrimensorem. Sed contra. ff. de excu. tut. l. geometræ. Sol. ibi speciale.

...nicarii, quadrigarij, [a] vel quadratarij, [b] quos Græco vocabulo πεντάς appellãt, [c] structores. i. ædificatores, [d] sculptores ligni, [e] musearij, [f] deauratores, albini quos Græci κονιάτας appellant, argẽtarij, [g] barbaricarij, [h] diatretarij, [i] ærarij, fusores, [k] signarij, [l] fabricarij, bracharij, [m] particarij, atq; libratores, [n] figuli, [o] q Græcè dicunt κέραμεῖς, aurifices, [p] vitrarij, [q] plumbarij, [r] specularij, eborarij, pelliones, fullones, carpẽtarij, sculptores, [s] dealbatores, [t] cusores, trigarij, [v] cisiarij, bractearij, [x] id est, πενταλίγγα.

II. Impp. Cõstan. & Constãs A A. ad Leõtiũ. pf. pt.

Mechanicos, [y] geometras [z] & architectos, [a] q diuisiones [b] partiũ oĩum, incisionesq; [c] seruant mẽsurisq; & institutis [d] opa fabricatio nibus stringunt, & eos q aquarũ ductus, & inuẽtos modos docili libratione ostendũt, in par [e] studiũ docendi atq; discendi, nostro sermõe cõpellimus.

e Ligni. i. incisores, ex quibus postea statuæ, vel aliæ operationes fiunt.
f Musearij. id est, qui faciunt illud opus, quod dicitur museum: & sic inferiores qui in aureo vel albo.
g Argentarij. de quibus habes. s. de eden. l. prætor. vel qui pingit in argenteo colore, vt conueniãt prædictis.
h Barbaricarij. qui faciunt recepta quæ aliàs dicitur barbacana.
i Diatretarij. qui faciunt calices diatretos, id est de vitro de quibus habes. ff. ad leg. Aquil. l. si seruus seruum. §. si calicem. eò forte sic dictos, quia de facili terantur, id est atterantur huc rumpantur. P.
k Fusores. vt qui ex panas faciunt vel similia, aliq ex æs. Vel dic, q sunt duo ærarij qui operantur in ære. vel fusores q faciũt fusos, in quibus nent fœminæ.
l Signarij. qui faciunt sigilla.
m Bracharii. a longis brachis Theutonicorum, vel Torcularium. Accur.
n Libratores. a libra. id est ponderatores.
o Figuli qui faciũt vasa ex terra in figuris: vt ff. de ser. vrb. præ. l. vlt.

ς' πενταλὸν enim significat bracteã atq; foliũ. Conius. Recte hic, non vt antea, Mathematicos. nam hi reijcie bantur. Conius.

p Aurifices qui faciunt vasa aurea vel annulos, vel similia.
q Vitrarij. qui artificiose de ferro vel de materia trahunt vitrum vel fundunt.
r Plumbarij. qui trahunt plumbum.
s Sculptores. id est scissores scilicet lapidum, vt differat a superiori. alij dicunt quòd vitio scriptoris hoc superfluit.
t Dealbatores. armorum, vbi debent fieri subtilissimæ picturæ de quocunque colore.
v Trigarij. qui faciunt vehicula ex tribus rotis. aliâ est tignarij.
x Bractearij. i. qui faciunt quædam rotunda & volubilia in freno circa caput equi & hi dicunt pẽtalargæ, a penta quod est quinque, & largæ. i. latæ: quasi quinque latæ, & volubiles rotulæ: quia tantum quinque debent esse, vt dicunt frenarij. & sic ipsis orbiculis &

Itaq; ĩmunitatibus gaudeãt, [f] & suscipiãt [g] docẽdos, q docere sufficiũt. Dat. Prid. Non. Iul. Leontio & Sallustio Coss.

TITVLVS LXV.

DE POTIORIBVS ad munera nominandis. [h]

Iusta est cã appellãdi, si alius prior debet nominari. Barto.

I. Imp. Antoninus A.

Si ipse vocatus [i] ad munera ciuilia, potiorẽ aliũ nominandũ putaueris, age cãm [k] tuã.

TITVLVS LXVI.

SI PROPTER INIMICITIAS creatio facta sit.

Creatio facta de aliquo propter inimicitias, facit aliquẽ si vult, posse appellare. Bart.

I. Imp. Alexander A.

Si propter inimicitias [l] ad munera ciuilia [m] creatus es: hanc tibi nominationem nõ nocere, [n] psidis æquitas faciet: cum & publicæ vtilitatis intersit, non ex amicitia crea-

a Architectos. de hoc dixi. s. l. proxi.
b Diuisiones. vt geometræ.
c Incisiones. vt architecti.
d Institutis. ab architectis.
e In par. duæ partes sunt. & dic in par studium, non tamen in par beneficium, quia docens tantum excusat. vt statim innuit. & s. l. proxi. in princ.
f Gaudeant. docentes.
g Suscipiant. ad qd in auth. de sanc. epis. §. j. colla. ix. & j. de stu. li. vr. Ro. l. j.

h DE POTIORIbus ad munera &c.

Qui excusentur, dixit: nunc qui subire debeant. Vel dixit de excusatis quibusdã & nunc de alijs quando alius est potior. Accursius.

i Si ipse vocat, aliàs cõuentus.
k Age causam. s. appellando: vt ff. de vaca. mu. l. j. & s. de appe. l. ciues. Sed quo potior vocat, cũ gradatim debeat deferri. ff. de mu. & ho. l. vt gradatim? Respõ. ibi de ordine honoris, non oneris: vt hic. sed in oneribus debet seruari ordo: vt ff. de lega. iij. l. ordine. & ff. de mun. & hono. l. iij. §. præses. Resp. illud verũ, quando omnes sunt sufficientes: aliàs obtinet quod hic dicitur. & ff. de mu. & ho. l. rescripto. in prin. & d. l. de leg. & s. de decu. l. ad subeunda. Fallit autem lex in quibusdam muneribus quæ imponuntur omnibus: vt s. de qui. mu. vel præ. l. j. Item facit. s. quemadmodum ciui. mu. l. fi.

In oneribus ordo seruandus est.

SI PROPTER INIMICITIAS, &c.

l Si propter inimicitias. ab inimico, & causa inimicitiæ.
m Ciuilia. scilicet personalia.
n Non nocere. appellare: vt j. tit. j. l. j. non ipso iure. sic in arbitro. vt ff. de arb. l. nõ distinguemus. §. cum quidam. & in tutore: vt institu. de excu. tut. §. item propter. & in ordine iudicij: vt ff. de li. cau. l. si pariter. & in procuratore. vt ff. de procuratore. l. vel exilio. & facit s. de decu. decu. l. fin.

DE SVMPTVVM RECVPERATIONE.

a Muneribus. Quinq. dic vt s. q. nu. li. l. iij.

b Interposita. quod facere debes: vt C. de appel. l. ciues.

c Recuperabis. p officiu iudicis: vt hic, & de vac. mu. l. j. §. sed si p calūniā. & s. de decur. l. ij. & ar. ff. de excu. tut. l. seuerius. & s. de episc. & cle. l. oēs q. in fi. & ff. de iu di. l. cū q'. & semper dic pbari eorū quātitatē sacramēto repetētis: vt C. de iu. l. iperandū. §. finaūt. & l. sancim' facta taxatione prius a iudice. vt i Auth. de iudi. §. oportet. colla. vj.

d SI POST creationem. &c.

Alias si post creationē, alias si aī. & tūc subaudi s. honorē susceptū: vt i tex. si post creationē &c.

e Si ante. Subeūdi. a se pre electo. si aūt dicas a te filio, tūc distinguevt s. de peri. & suc. pa. l. j. f Nō oportere. nisi dies p ap. ipsius dilata fuerit: & tūc app. pēdēte decesserit: q a tunc distinguitur honor, vt nō teneatur hæres ipse: vt s. si pen. ap. l. si ad decuriona tū. an a munere: & tunc si pp periculum medij temporis: vt in pnrijs. s. de excu. tu. l. quāquam. & ff. si tu. vel cur. l. j. & ij. & si pen. ap. l. j. in fin. vel forte idem in honore etiam si reip. interfit.

g DE TABVlarijs. &c.

Qui scribunt pdictos noiatos ad munera & honores & tributa soluta, & sunt tabularij q faciendis publicis instrumentis publice præsunt in singulis ciuitatibus. hi quoq; nominantur librarij: vt hic, & ff. de re. iu. l. si libra rius. & tabelliones: vt in Auth. de ta. colla. iiij. & ea sholiciani: & sic pōt accipi. s. de bo. proscrip. l. si quis post. §. h. licet alio mō hi exponatur. aliās scribæ dicuntur circa principē vel alios magnos iudices actis gestisq;

Al. incipit, si pater.

Al. De tabularijs holographis. i. scribis cēsualibus. C. The. li. 8. titu. 1.

tiones fieri debere, sed æstimatione vera, & commodo reipublicæ.

TITVLVS LXVII.
DE SVMPTVVM recuperatione.

Electus qui habet excusationē, recuperat sumpt' quos fecit in lite, ab eo qui eum nominauit. Bar.

I. Imp. Gordianus A.

Muneribus ciuilib. nō fungeris q pro nis madantur, si quidem que [a] filios incolumes habeas. at si p id priuilegiū, ad munus, fatigandi tui causa, qdāte deuocauerint, tuq; appellatione interposita [b] securitatē reportaueris: a nominatorib. sumptus quos in litē feceris, recuperabis. [c]

TITVLVS LXVIII.
SI POST CREATIOnem [d] quis decesserit.

Onus subeundi muneris nō trāsit ad hæredes mortuo patre. Bar.

I. Imp. Gordianus A. [a]

Si ante diem subeundi [e] honoris atque muneris pr tu' defunct' eēt: puenire eo noie hrēdes ei' nō oportere, [f] præses prouinciæ minimè ambiget.

TITVLVS LXIX.
DE [*] TABVLARIIS, [g] scribis, logographis, [h] & censualibus.

Notarij si ad aliquā militiā vel aliud officiū transeunt ... remouentur intra quinquennium, non postea. Bar.

I. Imp. Alexander A.

Nulli oīno ex tabularijs [i] vel scribis vt logographis, eorūque filijs, in quocunq; officio [k] militent, sed ex oib' officijs, necnō etiā si intra nostrū palatiū militāt, necdū impleto quinquennio reperti & retrectī, ptinus officijs municipalibus reddantur.

Si decurio officiū notariatus assumpserit priuilegium decurionatus amittit. Bart.

II. Imp. Gordianus A.

Quicunque decurionū ipōte se censuali ministerio [l] mācipauerit condōnē habeat [m] quā ip̄e elegerit, depositurus sui ordinis penitus dignitatē, si eū necessitas qītionis subeundæ inuenerit.

Seruus non pōt esse tabellio: & si dñs sciuerit eū tale officium assumere, parti ad interesse tenetur: seruus vero fustigabitur. Bar.

III. Impp. Arcad. & Honor. AA. Hadriano præfecto prætorio. †

Generali lege sancimus, vt siue solidis [n] prouincijs, siue singulis ciuitatibus necessarij fuerint tabularij: liberi homines ordinentur: neque vlli deinceps ad hoc officium patescat aditus qui sit obnoxius seruituti. [o]

scriptis deputati sunt. hi quoq; vocantur scriptores notarij, libellenses, memoriales, pragmaticales, epistolares, exceptores. vt C. de app. l. pcipim'. & l. in ostēdēdis.

h Logographis logographi q publicis rōnib. describendis deputati sunt. & dicuntur a graphos, quod est scriptura, & logos ratio: quia scribunt leges & rōnes publicas & hi quoq; numerarij appellantur: vt j. ti. j. l. duos. plerunq; cū vnū p altero noie ponitur. Item sunt censuales qui scribunt censum: vt hic. & l. qcunque. q sunt spēs sub logographis. Sunt & alij: vt j. l. & C. qui po. in pign. l. pen.

i Nulli. Tabularijs. Hęc nomina expone vt in rub.

k Officio. s. alio. & facit. j. l. fi. & j. q mi. nō pos. l. oēs. & i Authen. de man. prine. §. fin. colla. j. & j. de muni. l. j. & l. æterna.

l Quicunq. ministerio. id est scribēdo censui.

m Habeat. Imo reuocatur ad curiā: vt j. l. fi. & s. de dec. l. vniuersos. & l. q derelicta. & l. exemplo. quę sunt contra. Sol. hīc reuocatur: sed dignitatis progatiua nō vtit in euitandis tormentis, si de sua scriptura fuerit dubitatio: vt hic subijcit, & s. de tal. si qs. & creditur eius dicto: vt ibi & in authen. de fid. instru. §. si vero. nisi in casu: vt in auth. de hære & fal. §. si vero absunt.

n Generali. Solidis. i. singulis.

o Seruituti. libert' ergo pōt esse vt s. de ser. reipu. ma. l. fina. quare ergo dicuntur serui publici? Rń. qa ex eorū stipulatiōe qrit' vt ex stipulatione serui. maxime his qui non possunt stipulari: vt ff. rē pu. sal. so. l. iij. & iiij. aliàs a seruiendo non a seruando dicunt' serui, vt insti. de iu. perso. §. j. Item nō possunt eē decuriones, sicq; neq; aduocati. vt s de decur. l. vniuersos. licet in Tuscia male seruat'. Item hęc oia in scribis & similib. scriptorib. An aūt debeant scire leges? videtur

Nota hic synonyma.

Logographi.

Numerarij.

Censuales.

Co. Th. 8. 11.

Serui vñ dicunt'.

Tabelliones & tabularij an leges scire debeant.

videtur q̃ sic: ne facientes illicitos cõtractus pœnam subeant: vt ĩ. de sac. sanc. eccle. l. iubemus. & de eunuchis. l. fi. & ȷ̃. vt nemo ad suũ pat. l. j. Item no. q̃ per se nõ p aliũ ꝯficiunt, nisi in ciuitate Cõstanti. in qua & est spãle vt eadem charta fiat ꝓtocolũ: vt in authẽ. de tabel. Item ordo instrumentorũ est, vt primo nomen Imperatoris, & annus imperij, secundo nomẽ cõsulis, & annus cõsulatus, tertio mẽsis & dies, quarto dies ciuitatis factæ, si hoc fit de consuetudine, quinto series, sexto locus, septimo subscriptio testium & ꝯsentium, octauo subscriptio tabellionis inseratur: vt ĩ. de fide instru. l. contractus. sed in Italia anteponuntur anni domini.

Anni dñi in principio cuiuslibet ꝯtc̃⁹ debet ponι.

a Cõsensum. & taciti, nisi ꝓtestetur in ꝯtrium, sic ĩ. de filijs famil. l. j. & de edẽ. l. iiij. §. sed & filius. non ignorantia, vt subijcit: vt argu. de procur. l. si defunct⁹. §. quod si aliter. Item ĩ. j. qui mi. nõ pos. l. super seruis. & ĩ. de ser. fu. l. fin. & ĩ. si seruus aut libertus ad dec. aspirauerit. l. ij & ff. nau. cau. stab. l. j. §. recipit. & l. sequen.

Legẽdũ Demogrãmateos.

b Fisco addici. collige ergo si ignorãs, & non datur fisco, sed dño: verbera tamen imponuntur. Item facit ȷ̃. de mutile. l. edicimus.

c Priuata. i. serui priuatorũ nõ debẽt exercere publica acta: quod est generalius quã leg. s casus: nec contra est. C. ne quis li. inui. l. j. quia ibi solui.

Sed & si qs dñorũ seruũ suũ, siue colonũ chartas publicas agere pmiserit, (ꝯsensum a enim, non ignorãtiã volum⁹ obligari) ipsum qdẽ inquãtũ interfuerit publicæ vtilitatis, ꝓ ratiocinijs q̃ seruo siue colono agẽte tractata sunt, obnoxiũ detineri: seruũ aũt cõpetentib. affectũ verberib. fisco addici. b Dñorũ. n. interfuit ab initio ꝓuidere ne publicis actib. priuata c seruitia imiscerẽt. D. VIII. K. Apr. Mediol. Vincẽtio & Frauitta Coss.

IIII. Impp. Theodo. & Valentinianus AA.

Boethos, d logistas e medogrãmateos, † f logographos, g diastoleas h (q̃ vocabula i publicis dicunt subiacere necessitatib.) siue quolibet alio noie nuncupent, nõ honore, aut alicuius priuilegij colore subnixos, ꝓ definitione legum inexorabiliũ suã fortunã subjre cõpelli: quatenus nec publicis qcquã noceatur, aut minuat vtilitatibus, & suis corporib. illi reddant, k quos vel patris l vel maiorũ obligatio vel sua constringit.

fu: vt ĩ. de his qui spon. mu. pu. sub. l. fin. Accur.

m DE SVSCEPTORIBVS, PRAEPOS. &c.

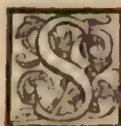
Dixit de scriptoribus obsequentibus: nunc de dãtis & differt a tit. ĩ. de exact. tri. quia ibi ab inuitis, hic a sponte soluẽtib. vel alius est exactor immediate a collatore: alius susceptor, qui suscipit ab exactore, vt hic: quia ꝓ quod-dã medium dicitur a collatore suscipere. vt ȷ̃. l. diu. & l. modios. & sunt præpositi qui præsunt susceptorib. qui accipientes ponebant in arca vel horreo publico: vt ȷ̃. eod. l. ij. sub custodia. arcarij qui arcæ claues tenebãt, de quib. habes ȷ̃. l. duos. & l. fin. non vt diu tenerent, vt ȷ̃. l. diu. sed quandiu habeat per quem cõpetenter mittatur. arg. ff. de admi. tut. l. ita autem. ¶ Co. Th. 12. 6. 2.

TITVLVS LXX.

DE SVSCEPTORIBVS ꝓpositis, & arcarijs. m

Susceptores debent a soluẽte sine mora solutionẽ suscipere: alias puniuntur. Bar.

I. Imp. Cõstantin. A. ad Eufraxium rationalẽ triũ prouinciarũ. post alia. †

Vsceptores n publicos absq; omni mora aurũ cẽlem⁹ suscipere: o ne qs p hanc occasionẽ p sumpt⁹ facere cõpellat. nã si soluere volẽs, a suscipiẽte fuerit cõtẽpt⁹: q testib. adhibitis ꝯtestationẽ r debebit ꝓponere: vt hoc ꝓbato, & ipse securitatẽ debitã, s cõmissi nexu liberat⁹, cũ emolumẽtis accipiat: & q̃ suscipere neglexerit, eius põderis qđ debebat, duplum t fisci rõnibus per vigorem officij præsidis inferre cogatur. Quod aũt u susceptores,

n Vsceptores. qui præpositi erant ad subeunda tributa. erant enim duo per singulas ciuitates: vnus auri, & alter specierum vt infra eod. l. duos. erat alter separatus arcarius qui centum libras auri quas quilibet consul dabat in opus aquæduct⁹, suscipiebat: vt ȷ̃. de aquedu. l. hac lege. & de consul. l. nemini.

o Suscipere & thesauris inferre: vt ȷ̃. l. diu.

p Occasionem. eo quod susceptor non velit suscipere solutionem, & hoc sine causa. Accursius.

d Boethos. i. adiutores eorũ qui rõnes publicas discutiunt. vnde Boethius nomen accipit. Boethos. n. Græcè, Latinè dicitur adiutor.

e Logistas. expone vt in rubri.

f Medogrammateos. gramma. i. litera: vnde medogrammatei. i. medicinæ scriptores. Accur.

g Logographos. i. publicæ rationis seruos.

h Diastoleas. diastoli dicuntur cum astu, id est arte distinctores. Accur.

i Vocabula. i. quorum vocabulorum significata seu personæ his vocabulis denominatæ sunt, secũdũ P.

k Reddant. ad hoc ĩ. de profes. & medi. l. reddant. & ĩ. l. j. & ȷ̃. de dig. l. ne quis.

l Patris. not. quod patris abiectio filium subijcit ad quod ĩ. de decu. l. exemplo. & ff. ad mun. l. assumptio. §. filius. & ȷ̃. de agri. & cen. l. cum satis. §. fi. nisi in ca-

q Contemptus. scilicet sine causa. vt ff. de sol. l. qui decem. aliàs secus: vt ȷ̃. eo. tit. l. si soluturus. & l. creditor oblatam. in prin.

r Contestationem. ad hoc infra de colla. fund. pa. l. placuit.

s Debitam. s. apocham, & liberatus nexu curiæ: quia non committitur res in fiscum pro qua erat soluendum, & cum emolumentis, scilicet liberationis. & hoc forte accipe, si pecunia oblata est amissa: vt ff. de sol. l. qui decem. & sol. matrimo. l. semel. & de lega. j. l. hmõi. §. si cui. & facit ĩ. de ꝯdi inser. l. j. & de verbo. obli. l. interdũ. §. fi. & ĩ. de iu. emphy. l. j. e. §. fina.

t Duplum. sic supra de superindi. l. j.

u Quod autem. sic supra de ann. & tri. l. iudices. & dic, id est præsidis illius terræ.

Iusta.

a I Vxta. Leges. V. ff. ad mu. l. impatores. & l. q. d ergo. & ǰ. de côue. fis. de. l. qm. & ff. de admini. reru ad ciuit. pti. l. curatores. & ǰ. de pi. no. l. ij. & ff de ma. cô. l. ij. & auth. de co. §. ad hęc. colla ix. & ff. e. l. exactores. in fi. Accur.
b Horreorũ. vbi collata ponebant. & pagorũ, qa illud offic. ũ habebât, vt pesset pagis. i. villis vnde reditus prouenie bant.
c Mercent. expedit. n. reip. iuenir soluẽdo primo ꝯueniẽdũ.
d S Vsceptores. Anni cuius administratio ad ipsos pertinet.
e Reliqs. annis: vel neutraliter. à reliquor. reliquatis.
f Inferũt. collatores seu exactores: vel dic veteres susceptores.
g Accrescẽtes. s. veteribus. Accursi.
h N Eminẽ. Adstrigi. duo dicit: prio q̃ n̄ eligit, sedo nisi rõnem reddat. vt ff. de muneribus & ho no. l. rescripto. §. debitores. qa ãno durãt, vt i fine hui⁹. l. §. non ppetui. & qa anno finito debet redder rõnẽ: vt ǰ. §. itegro. & colligit' fm l. q. sequenti ãno n̄ debet eligi, cũ eo anno reddat rõnẽ singulis. n. annis debet rõnẽ reddere epo. ciuitatis & dñis primatib⁹: vt i auth. de colla. § iubem⁹. & §. si quis aũt. colla. ix.
i Iusti est. cũ & rõnẽ nõ reddiderint. & sa. ff. de iur. fi. l. iij. §. sũ quinquennium.
k Prudẽtis. s. hoīs ad hoc ǰ. de spor l. ij.
l Recentẽ. ad qđ ff. de pœn. l. si diutino.
m Singulos. ad qđ ǰ. de pxi. sa. scri. l. p bie nio aliud in numeratio. q. triẽnio, vt ǰ. de numetarijs. l. ij.
n Cõsuetudo. Not. de cõsuetudie ciuitatis. ad qđ ǰ. de eman. li. l. j. & ff. quod cuius. vni. l. item. & quod vi aut clã l prohibere. §. plane. & com. præ. l. vẽditor. §. si cõstat.

Co. Th. 12. 6. 10.

Co. Th. 12. 6. 11.

Cõsuetudo loci attenditur.

iudice cui⁹ iterest negligẽte violauerit, ex ipsius iudicis facultatib⁹ sarciet. D. XIIII. Kal. Aug. Paulino & Iuliano Coss.

Ad nominatores susceptorum in subsidium deuenitur, nec licet ab eis emere. Barto.

II. Impp. Valentinianus & Valens AA. ad Secundum præfectũ prætorio.

I Vxta ĩueteratas leges a noĩatores susceptorũ & eorũ q ad ppositurã horreorũ b & pagorum creant, obnoxij teneant, si minus idonei sint q ab eisdẽ fuerint noĩati: nec qcquã ex eorũ substãtia, celebrata p iterpositã psonã emptiõe, mercent. c Dat. III. Kal. Aug. CP. Valentiniano & Valente AA. Coss.

Ei debet solui qui est officialis tempore solutionis, non ei qui fuit tempore quo fieri debuit solutio. Barto.

III. Impp. Valẽ. & Valẽs AA. ad Mamert. pf. pto. †

S Vsceptores noui, non mõ psentis anni d debita, verũ ẽt spẽs quas ex reliqs e iferũt, f qa nouæ sũt ac recẽtes, g susci piãt. D. Pr. K. Nou. Romę Valẽti. & Valẽ. AA. Coss.

Non debet qs in officio reformari, nisi primi officij rõnes reddiderit. Itẽ rõ singulis annis dẽt reddi. Itẽ officiales nõ debẽt esse ppetui, sed annales vel ad plus biennales. Barto.

IIII. Iidem AA. ad Florentium Com. S. L. †

N Eminẽ susceptionis munere functũ, ad idẽ mun⁹ adstrigi, h nisi se pri⁹ vinculo solicitudinis supioris absoluerit. Nã neq; eos q placuerit, grauare, iusti ẽ: i neque eos, q displicuerint, teneř, prudẽtis k est. Integro igit singuli anniuersario anno trãscurso cogãtur exponeř qbus titulis suscepta dispierint: vt facili⁹ si qs in furto fuerit dephẽsus, recẽtẽ l queat redintegrare iacturã. Nõ ppetui aũt exactores teneant i cõtinuata vexandorũ puincialiũ potestate, velut cõcussionũ dominatiõe: sed p annos singulos m iudiciaria sedulitate mutent, nisi aut cõsuetudo n ciuitatis, aut auctoritas ordinis o eos p bienniũ p esse cõpellat. Dat. Prid. Kal. Decẽ. Constantinop. Honorio NP. & Euodio Coss.

V. Iidem AA. ad Germanianum Comitem S. L. †

Q Votiescunque certa sũma solidorũ q p tituli r qualitate debetur, aut s auri massa trãsmittit, i septuagitaduos solidos libra ferat t accepta. D. VI. Id. Ianua. Ro. Lupicino & Iouino Coss.

VI. Imp. Valẽt. Valẽs & Gra. AAA. Probo pf. pt. †

F Rumẽta q̃ de horreis v iferunt, p illationis mõ illico apocharũ cautiõibus adnotent: x n̄ aũt oportet i horreis fiscalibus nisi fiscalia frumenta cõstitui. y D. V. Id. Apri. Treu. post consulatum Gratiani A. III. & Equitij. V. Coss.

VII. Imppp. Gratia. Valentin. & Theodos. AAA. Hauc Hypati. K. N. †

D Iu z minimẽ penes ipsos susceptores maneat facta collatio: sed stati quodcũq; a puinciali bus fuerit exsolutũ, sacris thesauris inferatur. a D. III. Kal. Maii Constantinopo. post Consulatum Antonij & Syagrij.

VIII. Iidem AAA. Cynegio præfe. pto. †

E Xactores b vel susceptores in celeberrimo cœtu c curiæ, con-

o Ordinis ad quod in authen. de defens. ciui. §. fina.
p Per bienniũ non vltra, etiam si ordo velit: vt d. authen.
q Q Votiescunq; Solidorũ. i. aureorũ. sic ǰ. de ve. nu. po. l. j.
r Pro tituli. puta aquæductus pub. causa: vel alio titu.
s Aut. pro &. & sic libra soluitur pro solido. vel proprie aut, & dic transmittit. i. debet trãsmitti. & sic quodcunq; vnum p alio mittit, rec pitur libra p lxxij. aureis. & econtra, s. lxxij. solidi pro libra. ad qđ ǰ. de põderato. l. j. & ǰ. de argen. pre. quod the. l. j.
t Feratur. id est dicatur vel accipiat a susceptore, & conferatur sacris thesauris: vt ǰ. l. diu. item colligunt hic quidam aureum pro solido & cõtra capi: quod no. ff. de in ius vocan. l. fina. Accursius.
u F Rumenta que horreis. publicis ad expensas puta militum. ad quod ǰ. de conditis in publicis horreis l. j. & ij.
x Adnotentur. ad hoc ǰ. de apo pu. l. j. & de exacto. tribu. l. apparitores.
y Cõstitui. sic ǰ. ne qd one. pu. impo. l. j.
z D Iu. ad quod ǰ. de offi. co. sac. lar. l. j. & ǰ. eo. l. j. & ǰ. de au. publ. perse. l. j.
a Inferatur. s. pręposi tis thesaurorũ subscriptionibus factis: vt ǰ. de ea. lar. tit. l. j.
b E Xactores. De his gratia simi litudinis quæ est in eligendo, dicit.
c Cœtu. s. senatorum. & collige hic alios senatores. & alios

Aurei 72. faciũt librã auri.

Co. Th. 12. 6. 13.

Co. Th. eo. ti. 16.

Co. Th. eo. 17.

Co. Th. e. ti. l. 20.

sensu & iudicio omnium sub actorum testificatione firmetur: a prouinciarumque rectores eorum nomina quae ad publicum munus officij editi atque obligati fuerint, innotescant: & animaduertant quicunque nominauerint, ad discrimen suum vniuersa quae illi gesserit, redundare. b D. VI. K. Nou. Constantinop. Honorio N. P. & Euodio Coss.

IX. Imppp. Valentinia. Theodos. & Arcad. AAA. Cynegio P. P. †

MOdios c æneos vel lapideos cum sextarijs d atque ponderibus e per mansiones f singulasque ciuitates iussimus collocari: vt vnusquisque tributarius sub oculis constitutis rerum omnium modis, sciat quid debeat susceptoribus dare: ita vt si quis susceptorum conditorum modiorum sextariorumque vel ponderum normam putauerit excedendam, pœnam g se sciat competentem esse subiturum: & submotis quae contra vtilitatem populorum omnium hactenus gesta sunt, frumenti quinquagesimas, hordei quadragesimas, h vini & lardi vicesimas susceptoribus dari præcipimus. Humanitatis autem necessitate commoti, in Armeniæ partibus susceptoribus longinquitatis causa, frumenti & hordei quadragesimas, vini, & lardi quintasdecimas, i dari præcipimus. D. IIII. kal. Decem. Constantinop. Hono. N. P. & Euodio V. C. Coss.

X. Iidem AA. Cynegio. P. P. †

SVsceptores præsentibus defensoribus k & modum iugationis possessorum, & spes singulas, vel eorum numerum, quantitatemque describant. l D. IIII. k. Dec. CP. Timasio & Promoto Cos.

XI. Impp. Arcad. & Hono. AA. Benigno Vicario vrbis Romæ. †

SEcuritates m semel publicatas, & gestis lectas vini * susceptoribus imputari: & cœptam mercedis discussionem n volumus in apertum quæsita ratione deduci, & omnes publicas securitates, quæ gestis tenentur, a susceptoribus accepto ferri. o D. VI. Id. Iun. Med. Stilichone & Aurelia. Coss.

Non pôt quis exercere officium, in quo semel deliquit. Barto.

XII. Iidem AA. Pompeiano. †

SI aliquid a susceptore, vel a tabulario fraudis admissum esse possessor deprehendat: p nemo eorum semel de interuersione conuictus, id rursus officium gerat in quo antè decoxit, q etsi rescriptum nostrum elicitum clandestina supplicatione intulerit. D. Prid. kal. Ianu. Mediolani. Stilichone & Aureliano Coss.

XIII. Iidem AA. Lucio comiti sacrarum largitionum. †

DVos tabularios, r seu numerarios, s & susceptores t totidem per vniuersas prouincias oportere constitui, clementia nostra præcepit. Scire autem volumus præfectorianam amplissimam præfecturam, eos qui aurum largitionale susceperunt, nihil cum arcæ v ratiocinijs habere commune: iudices autem prouinciarum quinque libris auri mulctandos, & primates officio rum capitali pœna plectendos, si hoc non fuerit custoditum. D. VI. ka. Feb. Basso & Philippo Coss.

XIIII. Impp. Honor. & Theodo. AA. Euchario. †

HVmilioribus officijs, aut extraordinarijs oneribus occupari curiales non patimur, x ne publica vacillet vtilitas. Susceptorem y itaque

---

aliôs curiales: vt ĩ. de cu. vr. Ro. & quod subijcit, omnium: dic vel maioris partis: vt ff. ad mu. l. quod maior. vel si in prouincia eligunt, cœtu decurionum, ita quod celeberrimè conuenerint, i. duæ partes: vt ĩ. de decu. l. nominationum. & curia pro eis deponit, & eodem modo firmant propositi, & arcarij: vel forte ab ipsis susceptoribus proponunt. & facit. ĩ. de decu. l. ij. & infra. de irenar. l. ij.

a Firment. electio est fit a procuratore Cæsa. vt ĩ. de iur. fis. l. super creandis.

b Redundare. sic ĩ. eodem l. ij.

c MOdios. mensura scilicet.

d Sextarijs. æneis vel lapideis. Accu.

e Ponderibus. æneis vel lapideis. Accursi.

f Mansiones. vt in ecclesia: vt in authen. de col. §. eos.

g Pœnam. vt ĩ. l. fi. & ĩ. tit. j. l. j. & facit in aut. de col. §. eos aut.

h Quadragesimas. not. quantum nomine tributi debet dari: vt not. ĩ. de an. & trib. in rubr. & l. ij. & de indictionibus.

i Quintasdecimas. nisi se ad maius adstrinxerit: vt ĩ. de anno. & tri. l. fi. quod est contra sm Py. Sed certe ibi minus permittimus subiectus soluere, quam soliti sunt soluere: & illud ex dispensatione. Item quare hoc facit longinquitas? R. fi. qa & deferunt: quod est graue: vt ĩ. de an. & tri. l. pro locis. Accursius.

k SVsceptores. Defensoribus. vt ĩ. de defen. ciui. le. iubemus.

l Describant. ad cautelam soluentium fit, & ad obligandum susceptorem. ad quod ĩ. de apo. pu. l. j. & ij & ĩ. de ca. fru. vrb. Rom. l. prima. & in authé. de man. princ. §. cogeo. & ĩ. de col. fun. pa. l. placet. & ĩ. l. p. 21 & at. ff. de eden. l. si. vis ex argentatijs. § j. Accursius.

m SEcuritates. De vino accepto, vt subijcit, & simillibus: vt ĩ. l. proxi.

n Discussionem. quæ fit contra susceptorem.

o Ferri. i. probari. ĩ. de quadri. præscript. l. ij. §. fin. & de apo. pub. l. ij.

p SI aliquid. Deprehendat. & de hoc accusat eum coram præfectis vel comitibus: vt in authen. de col. §. eos.

q Decoxit. Decoctor dicitur officialis pecuniæ: vt ĩ. de dec. l. quilibet. vnde decoxit, id est illud officium gessit. Et nota depositum ab officio non redire ad illud idem officium: ad quod ĩ. de dign. l. iudices. & ĩ si quacunque præp. l. j. & ĩ. de pala. sacr. lar. l. ij. & in decre. ij. quæst. vij. c. non pôt sed. arg contra ĩ. de cohor. l. si quis.

r DVos tabularios. i. logographos: vt ĩ tit. j. in rubr. & triennio durãt: vt & ĩ. de nume. l. ij.

s Numerarios. qa numerum solutorum memoriæ commendant in scriptis, & ingerunt susceptori: vt ĩ. de nume. l. ij.

t Susceptores. quorum vnus aurarius, alter specierum: & quilibet tenebit vnum de dictis notarijs: vt ĩ. de nume. l. iiij.

v Arcæ. area arcæ. non ergo vnus cum alio immiscet: vt ĩ. de num. l. iiij. & ĩ. de canon. lar. titu. l. præcepit. §. penultimo.

x HVmilioribus. Patimur. ad hoc ĩ. de decu. l. si qs procurationem. & ĩ. curiales. & ĩ. de dec. vr. Ro. l. j. Accur.

y Susceptorem. officium erat suscipere tributa ad vestes.

Ab offi-

---

† Co. Th. tit. l. 11.

† Co. Th. e. tit. l. 16.

† Co. Th. eo. l. 26.

* Sic forte legendum, non bi nis, vt in Co. The.

r Decoctores qui dicantur, pulchrè Bu. ad notat. ad pandectas l. si homine §. quoties ff. de posit.

† Co. Th e. ti. l. 27.

s Facit ad hoc c. accepimus. iuncta gl. super verbo reputare. circa medium. de æta. & qualita.

† Co. Th. eo. l. 30.

† Ex Co. Th. e. l. 31.

a Ab officio. id est officialibus.
b In eodē .i. in officio suscipiēdi vestes. ad quod ī. de adsel. l. licet. nō tñ pnuo: vt ī. eo. l. neminem.
c Officium .i. susceptorem vestium.
d Pertineāt. sic. ff. p soc. l. si non fuerint. §. fin.
e Ab ordinibus. de curionum.
f Curialium. id est decurionum.
g Deprehensi. ante decurionatum. nam & priuilegiū retinet: vt ī. de exc. mu. l. eā.
h Aurum. Arcarius. No. ararium, qui suscipit aurū & argentum a possessoribus. ad qd supra l. proxi.
i Pertinere. Not. periculū pſidis: vt ī. de can. larg. tit. l. fin.
k Iniquitate. facit ī. eo. l. modios. & l. susceptores. & ī. tit. j. l. j. & ff. de fal. l. penul.
l Comites. q aurū & argētū custodiūt, sed præfectus species: vt in auth. de col. §. eos. & ia. ī. de ca. lar. tit. l. j.

DE PONDERAtoribus &c.

m Aurum. parib. id est, æquis. ad qđ ī. ti. j. l. modios. & l. susceptores. & l. fi. & in Auth. de col. §. eos.
n Quoties de qualitate. sit bonū aurū, & bñ formatum: vt ī. de ve. nu po. l. j.
o Dubitatio. idem de cæteris speciebus.
p Zygostatem. i. libripendem ponderibus præfectum.
q Fallat. a quoquã.
s DE AVRI PVblici persecutoribus.
Id est decoctoribus, qui persequuntur illud.

t Auri persecutores. expone vt in rubrica.
t Persecutoria. id est licentia pſequen-

Comendum. (a)
Co Th. ti. l. 32.
Alias, ponderationib.

vestiū æquius est ab officio a pcōsulari, vel ab his q in eodē b meruerūt solēniter pcurari. horū nāq; interest hmōi explorare rōnem, & qrere qualitatē eorū, quorū ad cōstituendū comodior cura est. neq;.n. æquum est, vt ad officiū c lucra, ad curialem susceptionis tantū dāna ptineant. d Hanc igit ab ordinib. e iniuriā submouemus: exceptis his q curialiū f in officio memorato aut militasse aut militare fuerint deprehēsi. g D. Prid. K. Mar. Rau. Ho. VIIII. & Theod. V. AA. Coss.

XV. Impp. Theod. & Valentinian. AA. Volusiano P.P. post alia. †

Aurum siue argētū quodcunq; a possessore cōferē, arcarius h vl susceptor accipiat: ita vt puinciæ moderator, eiusque officiū ad crimē suū nouerit ptinere i si possessorib. vllū fuerit ex aliqua pōderū iniqtate k illatū dispendiū: & qcqd ex puincijs ad nostrū dirigit ērariū, id adillustres viros ærarij nostri comites l relatione deferaī. D. III. K. Mar. Ra. post Cōs. Felicis & Tauri VV. CC.

TITVLVS LXXI.
DE PONDERATOribus, † & auri illatione.

I. Imp. Constant. A. ad Eufraxium Rationalem trium prouinciarum.

Aurū quod infertur a collatorib. si qs vel solidos voluerit, vl materiā appēdere, æqua lāce & libramentis parib. m suscipiaī. PP. XIIII. Kal. Aug. Paulino & Iuliano Coss.

II. Imp. Iulianus A. ad Mamertinum PP. †

Quoties ď qualitate n solidorū orta fuerit dubitatio: o placet quē sermo Grec Zygostatē p appellat, p singulas ciuitates ɔstitutū, q p sua fide atq; industria neq; fallat q neq; fallaī, r cōtētionē dirimere. Da. VIIII. Kal. Maij Salonæ Iuliano A. IIII. & Sallustio Coss.

TITVLVS LXXII.
DE AVRI PVBLICI persecutoribus. s

Susceptores nō debēt pecuniā acceptā sine licentia in massam redigere: & habita licentia retardare. Bar.

I. Impp. Hon. & Theo. AA. Anthemio PP. †

Auri pſecutores t partim nulla ꝑmissa (vt assolet) pſecutoria, t aurū plumūt pseq, v partim diuti retētāt, x qđ statim fuerat adsignādū. Ideoq; censemus, ne qs absq; pcepto viri illustris comitis sacrarū largitionū, vel coquendū † aurū sumat, vel capiat deinceps retinēdū. D. XIII. Kal. Aug. Hono. VIII. & Theodo. III. AA. Coss.

TITVLVS LXXIII.
DE HIS QVAE EX PVBLICA COLlatione illata sunt, non vsurpandis. †

Pecuniā publicā non pōt quis accipere mutuo vel alio titulo, vel in suā vtilitatē aliter cōuertere. B.

I. Imp. Constantinus A. †

Nullꝰ iudicū id qđ a republica ex collatiōe susceperit, mutui iteruētione opposita vel inuadat, vel conet̄ iuadere. a D. Prid. No. Mar. Treueris. Paul. & Iul. Coss.

II. Imppp. Gratia. Valēti. & Theo. AAA. Haue Lampadi. K. N. †

Nullꝰ penitꝰ ex eo qđ refert b ī pditis, vl ī arca ɔtinet̄, ad quēlibet titulū vsurpet: nisi forte plumēdi facultatē sublimium ptātū iussione pceperit. c D. III. Id April. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss.

Susceptū p iudicē nō pt ī aliā necessitatē trasferri.

III. Impp. Arcad. & Hono. AA. Messalæ P.P. post alia. †

di aurum. Accur.
u Præsumunt pse. qui i. coquere.
x Retentant. qđ est pmissa ad qđ ī. ti. j l. diu & ī. de offic. co. sacr. larg. l. j.
y DE HIS QVÆ ex publica collatione illata sunt non vsurpandis.
Differt ab illo tit. ī. de his q ex publi. ratio. mu. pe. quia ibi de accipiente: hic de dante.

z Nullus. Inuadat. nisi iussione principis. vt ī. l. proxi.
a Inuadere. aliās teneret̄ ad vsuras centesimas: vt ff. de nego. gest. l. quæ fine. & ia. in auth. de col. §. iubemus.
b Nullus refertur. siue iam sit relatū, siue non.
c Perceperit. & nisi forte sint duo: quo casu vnus ab alio potest sumere ꝭm Py. arg. ff. de contrahen. empt. l. si i emptiōe. §. fin. Vel hic secus, qa & recipere hic ē phibitū: vt ī. de his q ex pu. rō. l. j. Accu.
Sciant

Sic in Co The. lib xij ti. vij. l. 22 post alia. Conuuss.
Sic ēt de iuē canonico ? cor. c. cū in cūctis. extra de ele. lib. 6.
Co. Th. 12. 8. 1.
Decoquē. lum. Pys.
Co. Th. 12. 9. 1.
Co. Th. eo. ti. l. 2.
Co. Th. eo. ti. 2.

a Sciāt iudices. maximè. nā idē in alijs officialib⁹.
b Grauissima. capitis. vt ī. de his q ex pu. rō. l. fi. & ff. de fru. vr. Con. l. ij. & j. de col. fun. pa. l. fin.

c DE AVRO CORONARIO.

Aurū coronariū quid sit. Aurū coronariū dr qđ ꝯfert ad coronationes principū, q̄ in tēplo pendentes a Tito & Vespasiano sublatę sūt. vel dic ꝙ dabatur athletis.

d AD collationem auri coronarij. expone vt in rubri.

Iudæi ex ꝯsuetudine aurū coronariū pstāt. e Cōsuetudine. Iudæi pstant ex cōsuetudine: vt ī. de Iudę. l. Iudæorum. & facit ī. de statutis. l. in nostræ. & l. fi.

f DE IRENARCHIS.

Irenarchæ sunt, q corrigendis morib⁹ præficiunt: vnde est ꝑsonale munus: vt ff. d mu. l. fi. §. irenarchę. maxime in sedādis discordijs: vt j. l. j. & in cōprehendendis latronib. vt ff. de cust. reo. l. diu⁹. & dicunt quasi arcentes irā: quia iræ sumendę in turbatores publicę quietis & pacis gerunt monarchiā.

g IRenarchę. expone vt in rub.

Ex Cod. The. cod. ti. l. 1. Cōmus. h Cōcordiā. gerunt & alia: vt in rubr. vn quæritur an hodie sint sublati, qa videntur loci seruatores. quod qdā dicūt. vt in Authen. vt nulli iu §. j. & de col. §. iubem⁹. colla. ix. & de defen. ci. §. nō habēte. coll. ij. & de man. prin. §. eos. coll. iij. vel ibi a pside, hic a decurionib. eligit & ideo æq parat militi iustitiæ. & facit ff. de off. pfe. vr. l. j. §. & sanè.

i Noient. ad hoc ī. de susce. l. exactores.

DE ARGENTI ꝑcio quod thesauris infertur.

Co. Th. li. 13. tit. 11. l. 1. k IVbem⁹. Facultatem. qa qđ cuiq; est, ꝗnq; seu⁹ soluit. vt Initi. d act. §. hi ic.

Aure⁹ & solid⁹ idē sunt. l Quinos. ī. his ꝗnq; aure. nā solid⁹ & aure⁹ idē ē: vt j. d ve. nu. po. & l rub. notaui. itē ꝑ xx lib. ęris vn⁹ aure⁹: vt ī. d coll. ęris. l. j.

SCiāt iudices a nihil sibi ex priuatæ rei canone, vł ex eo qđ ex ijsdē titulis exegerint, ad necessitates alias trāsferre licere: nisi malint grauissima b seueritate tuā licētiam coerceri. D. XVI. K. Iun. Mediol. Theodoro Cos.

TITVLVS LXXIIII.

DE AVRO CORONARIO. c

I. Imppp. Gratia. Valentinia. & Theod. AAA. Cynegio P. P.

AD collationē auri coronarij d placuit neminē absq; ꝯsuetudine e esse cogēdū. D. XV. K. Feb. Cōstātin. Richomer & Clearc. Coss.

TITVLVS LXXV.

DE IRENARCHIS. f

I. Impp. Hono. & Theo. AA. Anthemio P. P. †

IRenarchæ, g qad ꝓuinciarum tutelā, gentis ac pacis per singula territoria faciūt stare ꝯcordiā: h a decurionib. iudicio pſidū ꝓuinciarū idonei noient. i Da. VIII. K. Ian. Cōstātinopoli, Honor. VIII. & & Theo. III. AA. Coss.

TITVLVS LXXVI.

DE ARGENTI PRECIO qđ thesauris infert.

I. Impp. Arca. & Hono. AA. Eutychiano P. P. †

IVbem⁹, vt ꝓ argēti sūma quā qs thesauris fuerat illatur, k inferēdi auri accipiat facultatē: l ita vt ꝓ singulis libris argēti quos l solidos inferat Da. XI. Kal. Mart. Cōstātinop. Cæsario & Attico Coss.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI sacratissimi principis ex repetita prælectione. Lib. XI.

TITVLVS I.

DE NAVICVLARIIS m seu naucleris publicas species trāsportantib. † & de tollenda lustralis auri n collatione.

Nauicularij portantes res publicas habent plenā securitatē eundi & redeundi. Bar.

I. Imp. Constan. A. & Iulian. Cæs. Olybrio P. V.

NVllam vim oportet naucleros sustinere delegatas spēs annonarias n trāsferentes, nec cōcussiōes ꝑpeti, nec aliqđ gen⁹ incōmodi: sed veniētes ac remeātes omni securitate p potiri, decē librarū auri multa q ꝑponēda his q eos inqetare tētauerint. D. K. Iun. Rom. Cōstantio VIIII. & Iuliano Cæs. II. Coss.

II. Imp. Arca. & Hono. AA. Eusebio P. P. †

COmperimus r naucleros susceptas species s in negotiationis emolumenta conuertere. t ideoq; decernim⁹,

m DE NAVICVLARIIS SEV NAVcleris publicas species transportantibus &c.

Dixit ī. de qb. munerib. vel prę. nemo exc. a munere trāsuehēdi, nūc aūt de his p quos trāsuehunt. Vel ī. dixit de col. specie rūnūe de trāsuectione: q qa fit p nauclerꝯ, ideo de eis dicit & sunt illi, q annonarias spēs a susceptorib. vel ꝑpositis in ꝑuincia accipere, & Romā, vel ad castra vbi erāt milites, deferre debebāt, & sic dicunt seruire annonæ vt. vt j. l. iiij. & ff. de iu. imu. l. semp. §. negotiatores. Isti aūt a cura & tutela excusant. nisi a minorib. sui corporis: vt ī. de exc. tu. & cu. l pe., itē sunt. imunes a ꝑsonalib. munerib. quā diu in actu sunt: vt d. §. negotiatores. & ipsi, nō eorū liberi. vt §. imunitati. in ea. l. & dic ꝙ qdā sunt nauicularij, q vehūt publicas annonas: vt hoc tit. & duob. seq. itē alij, q negotiant, & maximā partem suæ substātiæ in hac negotiatione habēt, q & ipsi sunt immunes: vt ea. l. semp. §. licet in corpore. & de mu. & ho. l. nauicularij. & not. d. §. negotiatores. Sunt & alij qui naues fabricant, de quibus dic vt ff de vac. mu. l. his qui naues.

Hęc posterior rubriceę pars primo loco scripta est in vetert meo manuscripto: ibiq; notat Græcā ꝯstitutionē ad hāc parti culā pridē desse. Cōti.

Co. Th. li. 13. tit. v. l. v.

n Lustralis auri. de hoc nil in nigro. sic ī. quib⁹ mu. sed dic vt ī rub. ī. d idic. notat.

o NVllam. Annonarias. De primo igitur gñe dic vt no in rub. nā comes horreorū delegabat portandas.

p Securitate. violentię: vt ff. ad l. Iul. d vi pub. l. j. & j. de lit. & itin. custo. q nimo & munerum personaliū, vt in rub. not.

q Multa. hęc dat fisco: sed passo iniuriā quadruplū: vt j. l. 3.

Co. Th. e. ti. l. 2. 6.

r COmperim⁹. s. in ꝓuincia.

s Species. s. Romæ, vel ad castra vbi portantur.

t Conuertere. s. Romæ, vel ad castra vbi portantur.

vt intra annũ quas susceperint inferãt spes, & securitates[a] reportẽt, [b] q̃ & diẽ illatiõis [c] edoceãt: vt intra alterũ annũ eis reddanẽ, a q̃b. spẽs pstitæ sint. Dat. X. kal. Ian. Med. Arcad. III. & Hono. III. AA. Coss.

Qui cũ nauiculariis fecerũt rapinã, tenẽt i quadruplũ. B.

IIII. Iidem AA. Flauiano P.V.

AB his q̃ i naucleros pdas egerũt, volumus eorũ cõmodis satisfieri: & iõ ne crescat i posterũ eorũ audacia, sancimus vt quicunq; in rapinis fuerit deprehẽsus, pœna quadrupli [d] teneat. PP. Romæ i foro Aproniani. VIIII. kal. Febr. Stilichone & Aureliano Coss.

Quando id quod p personas certæ regionis debet expediri nõ põt: debet expediri per homines circũstantes expensis publicis. Bar.

IIII. Impp. Honor. & The. AA. Anthem. P.P.

CVm nauarchorũ [e] cœtus circiter puincias Oriẽtis inopia nauiũ titubaret, & inuestigãdæ classis obtẽtu isularũ secessus obiret, [f] & nauigãdi opportunitate trãsacta, iudiciorũ [g] indignatio sine trãsuectionis [h] expectaret effectu: merito celsitudo tua [i] pfecto augustali & insularũ pside cõuẽtis, ciuitatis Alexãdrinæ & Carpatiæ classis sũmates, & nõnullos alios [k] naucleros ei pfessionis adduxit, vt omnes frumẽtarij cõmeatus, q p Oriẽtales nauarchos ex Alexandrinæ ciuitatis cõditis [l] cõsueuerat ad sacratissimã vrbẽ trãsferri, in suã fidẽ susceptũ, ad eadẽ augustissimæ vrbis horrea cõportarẽt, salarijs p mercedulã pstitis ex tributariæ pstationis immunitate, [m] vel ex eo qđ vocat̃ ..., necnõ & alijs, q̃ cognitionis [n] limauit [o] examẽ. D. XIIII. k. Febr. Honorio VIII. & Theo. III. AA. Coss.

Qui p rectã viã nõ vadit, & species publicas distrahit, cã pitali pœna punitur. Bart.

V. Iidem AA. Anthemio P.P.

QVi fiscales spẽs suscepit deportãdas, si recta nauigatione cõtẽpta littora deuia sectat̃, eas auertẽdo [p] distraxerit: capitali [q] pœna plectet̃. D. XIIII. k. Aug. Constãtinop. Hon. VIII. & Theod. III. AA. Coss.

Si iudices patiunt̃ tpe rectæ nauigationis naucleros i suo territorio cõmorari, puniunt̃ & ipsi & municipes. Bar.

VI. Iidem AA. Faustino P.P. post alia.

IVdices q̃ i partib. diœceseos suæ onusta nauigia cũ, psperior flat̃ [r] inuitat, sub ptextu hyemis imorari pmiserint, vnà cũ municipib. & corporatis [s] eiusdẽ loci fortunarũ ppriarũ feriant̃ dispendijs: naucleri pterea pœnã deportationis [t] excipiãt, si aliqd fraudis eos admisisse fuerit reuelatũ. Da. XIII. kal. Septemb. Rauen. Varana. V.C. Cos.

Constitutio Græca.

TITVLVS II.

DE PRAEDIIS ET OMNIBVS rebus nauiculariorum.

Etiam ad domum principis res nauiculariorũ transeunt cum onere suo. Bart.

I. Impp. Valent. & Valens AA. ad Aurelianum P.F. anno. — Co. Th. l. 5. tit. 6. li. 13.

DOmũ [x] & mãsuetudinis nr̃æ in his q̃ nauiculario noĩe obnoxia sunt, agnoscere pcipimus debitã functionẽ. [y] D. III. k. Octo. Lupicino & Iouino Coss.

Pro rata rei, quæ peruenit ad aliquem de bonis nauiculariorũ, debet vnus sustinere, nec patrimo-

---

[a] Securitates. i. apochas. & de solu. reddant securitates.
[b] Reportent. in quas faciendas cogũtur q suscepierunt: vt j. de col. fun. pa. l. placuit.
[c] Diem illationis. sic j. de apo. pu. l. j.
[d] AB his. Quadrupli. actio vi bo. rap. & no. q cõtum quadruplũ est pœna: sic & aliàs in duplũ dat̃ tantũ: vt j. de Paganis. l. Christianis. (Co. Th. e. t. 19.) sm quosdã: vel verius re cõputata & intra annum, post annum in simplũ: vt Insti. vi bon. rap. §. j. & ff. a. j. eod. l. ij. cũ cõcor. Item hæc lex habet locum qñ nõ in naufragio, sed aliàs rapit: sed tunc habet locum j. titu. iij. l. ij. & ff. de incẽ. rui. l. si quis ex naufragio.
[e] CVm nauarchorũ. i. nauiculariorũ, siue nauticorum.
[f] Obiret. i. iret quãsi obeundo pp laborẽ. aliàs cõspiraret: idest aspirando iret.
[g] (Ex Co. The. e. ti.) Iudiciorũ. i. iudicũ. s. comitũ horreorũ, qui expectant trãsuectionem.
[h] Transuectionis. id est ppter defectũ transuectionis.
[i] (Cõspiraret.) Tua adduxit, qđ est j. & dic cõuentis, id est cõuocatis.
[k] Alios. proximiores: vt j. de an. & tri. l. pro locis.
[l] Cõditis. vt in horreis: qa ibi cõditur.
[m] Immunitate. vt ergo a patrimoniali & excusari: vt ff. de iu. immu. l. semp. §. negotiatores. sed hic magis innuit cõriũ. & facit j. de iu. fi. l. pen.
[n] Cognitiõis. s. tuæ.
[o] Limauit. aliàs librauit. Accursi.
[p] QVi. Auertendo. i. interuertendo: vel. i. in auersione seu periculo emptoris p quod minus vendidit. & sm hanc secundam expositionẽ sub. maxime.
[q] Capitali. i. deportationis: vt j. l. px. & facit j. q res vẽd. nõ pos. l. pen. & l. fi. & j. de nauic. fœ. l. iij.
[r] IVdices. Flatus. i. id est ventus. — Co. Th. e. ti. l. 33.
[s] Et corporatis. sic j. d pri. cred. l. j. Acc.
[t] Deportationis. ergo & bonorũ: vt j. d pœ. l. deportatorũ. Et no. q in secũda l. de offic. naucle. in j. & iij. de pnũs. & & in iiij. in vlt. & pen. de pœna mille gẽtetis. — Co. Th. e. ti. l. 33.

D. E. PRAEDIIS & omnib. reb. nauiculariorum.

Hoc accipe vt no. ... in rubr. & qđ ois res eorũ sũt huic oneri subiectæ, quoniam & res ... quasi quãdã fraude: vt j. l. j. & ij. ideo dicit.

[x] DOmũ. Omũ. s. successori iure nauicularij. — Co. Th. e. ti. l. 34.
[y] Functionẽ. p modo quantitatis rei. vt j. l. proxi. dic nõ excusantur a collatione ... speciẽrũ: vt j. nemi li. in empt. spe. l. j. & fac. j. tit. j. l. j. Accur.

nium vel personae ulterius aggrauatur. Item inspicitur quatenus erat tempore quo ad eum peruenit. Bart.

II. Iidē AA. & Grati. A. Achiloni Procō. Africę. †

IN his a q̄ nauicularij vēdūt (q̄m intercipere b p̄ctum emendi vendendique fas ꝓhibet) emptor nauicularij functionem ꝓ modo portionis cōparatę subeat'. Res enim oneri addicta est, c non persona mercatoris. Neque nauicularium iubemus fieri eum qui aliqd comparauit: sed eam partem q̄ empta est, pro suo modo ac rōne esse munificam. d nec.n. totū patrimonium ad functionē nauiculariam occupādū erit, quod habuit qui rei exiguę mercator accessit: sed illa portio quę ab initio nauicularij fuit, ad pensionem huiōi functionis sola tenenda est: residuo patrimonio, quod ab hoc vinculo liberum est, otioso & immuni seruando. domus vero quarum cultu decus vrbium e potius q̄ fructus acqrit, vbi a nauicularijs veneunt, ꝓ tanto modo ad hanc pensionem obligari placet, quantum habebāt emolumentū cum pecunia f mutuaret. vbi vero spacium loci & exiguitas nullam habuerit pensionem, aut extructio cuius est ardua difficilisq; molitio, g aut dec' sumptuosum, h aut (vt est i plerumq; liberale institutum) k habitationē quisquam vrbis ornamento l adiecerit, nolumus munificentiam quę postea addita est, improbā licitationem æstimationis excipere: m sed vetusta poti' loci species & pensio cogitetur, q̄ cultus hodiernus qui per industriā hominis animosi accessit. Dat. III. Non. Augu. post consul. Gratiani A. III. & Equitij. V.C.

Qui emit p̄dia nauiculariorū, tenet ad onus, secūdū verā æstimationem, quæ priuatorū pactis non tollitur: & vendentes tenent, si emptores non fuerint idonei. Bart.

III. Impp. Arcad. & Honor. AA. Messalæ PP. †

HI qui fundos nauiculariæ functioni adscriptos, n a nauicularijs acceperunt quolibet ad se o titulo transeuntes, secundū agri opinionem p q̄ antiquitus habebatur adscripta, nauiculariam functionē q suscipere cogant: r neq; eas cōditiones s sibi existiment ꝓfuturas, quas venditor minus idoneus in se recepit impositę mētis arbitrio: hac tñ pactione t seruata, vt si ad minus idoneum fuerit trāslata possessio, etiā auctores transcripti prędij teneant v obnoxij, sitque hoc in promptu, vt dānis fiscalib. primitus ab idoneis x cōsulat. D. XIIII. Kal. Mar. Medio. Theodoro V.C. Cons.

TITVLVS III.

DE NAVIBVS NON excusandis.

Naues quæ sub nomine & titu. excusant, publicant. Bar.

I. Impp. Arcad. & Hono. AA. Lōginiano P.P. †

MVlti naues suas diuersorum nominibus & titulis y tuentur: cui fraudi obuiantes pręcipimus, vt si quis ad euitationem publicę necessitatis titulum crediderit opponendum, sciat nauem esse fisco sociandam. Nam vt priuatos z quoque nō ꝓhibemus habere nauigia, ita fraudi locum esse non sinimus: cum oēs in cōmune, si necessitas exegerit, cōue-

a IN his. s. rebus suis, quæ sunt huic oneri subiectæ: vt no. in rubri.

b Intercipere. i. cessare. ꝑ. & facit. ff. ꝓ soc. l. idem quoque eti. in fi.

† C. Th. eo. tit. l. 7.

c Addicta est. sic. ff. de publica. l. imperatores.

d Munificam. idest munus facientē. sic ff. de public. l. si publicanus. §. j.

e Vrbium. sic. ff. de no. ope. nun. l. prior. §. hoc interdictum. & ne quid in loc. pu. l. fin.

f Pecunia. aliàs mutarent. s. in res q̄ vendebant. aliàs mutuarent: id est mutuo seu vicissim acciperent. aliàs permutarent.

g Molitio. repete. nullam habuit pensionem.

h Sumptuosum. nullam habet pēsionem, vt turris.

i Vt est. i. vt q̄nque contingit, q aliquis habet liberale propositum.

k Institutum. idest propositum.

l Ornamento. vt picturis.

m Excipere. i. sucipere. ad quod s. de al lu. l. fin. & j. l. proxi. in prin. & de sol. l. pen. & j. de omni agro deser. l. si. & j. l. proxi. in prin.

n HI qui. Adscriptos. quales sunt fundi nautarū: vt s. in rubr.

o Ad se. s. nauicularij fundi.

p Opinionem. id est censualem ꝓfessionem: quæ ideo dī opinio, quia opinari debemus vt scriptura perhibet. P. Vel æstimationem, quæ ideo dicitur opinio, quia opinari nos facit cum de ipsa dubitatur. nam & vulgari modo sic loquimur: quid opinaris hanc rem valere?

q Functionē. aliàs præstationem.

r Cogantur. s. vt soluant & præstent eā.

s Conditiones. id est pactiones: vt s. de ne ces. vel re. l. fi. & ff. de pact. l. inter. valet tñ quantum est inter se: vt quod soluerit, repetat: vt j. eo. tit. l. epistola. §. ij. sic s. de pac. l. pacto successorum. & de hære. ven. l. ij.

t Pactione. i. hac ratione seruata. Accu.

v Teneant. quod etiam hodie profitentur apud acta. si ante traditionē minus idoneus inueniatur emptor: vt I Authen. de mand. prin. §. non permittas. col. ij. Sed quid si tēpore alienationis erat idoneus? respon. non tenetur venditor: vt ff. de neg. gest. l. litis. §. j. & de admi. re. ad ci. per. l. ij. §. si eo. item facit j. d fun. rei priua. l. iij.

† Co. Th. eo. tit. l. 8.

x Ab idoneis. emptoribus. ad quod ff. ad mun. l. cum libertus. §. filium. cum concor.

DE NAVIBVS non excusandis.

y MVlti. Et titulis. scribendo nomina potentum quorum diceret nauem esse. & fa. j. l. proxi.

z Vt priuatos. non autem senatoribus tantum licitum est habere nauigia: vt ff. de va. mu. l. iij. & facit s. vt nemo priua. & de anno. & tri. l. obsistere. & j. de nau. Tibe. l. j. & s. tit. j. l. j. & de ope. pu. l. ad portus.

† Co. Th. eo. tit. l. 2.

Iube-

niat vtilitatibus publicis obedire, & subuectionẽ sine dignitatis priuilegio celebrare. Dat. III. Id. Ianua. Rau. Arcad. A. VII. & Probo Coss.

Nulla nauis ob necessitatẽ publicã excusatã aliquo priuilegio ĩ corpore iuris inserto vel nõ inserto: & cõtra faciens pœna hic inserta punit. Barto.

II. Impp. Theo. & Valẽt. AA. Florentino pfect. pto.

Ivbem[a] nullã nauẽ vltra duorũ[c] miliũ modiorũ capacẽ, aut[b] felicẽ embolã,[c] [l] vel publicanorũ specierũ trãsuectionẽ, aut priuilegio dignitatis, aut religiõis intuitu, aut prerogatiua psonç, publicis vtilitatib[us] excusari posse subtractã: nec[d] si cœleste cõtra pferat oraculũ, siue adnotatio fit, siue diuina pragmatica sãctio, puidẽtissimæ legis regulas oppugnare debebit. Qd ẽt ĩ oĩb[us] causis cupim[us] obseruari: vt generaliter si qd eiusmodi cõtra i[us] vel vtilitatẽ publicã i quolibet negotio pferat, nõ valeat.[e] qcqd.n. ĩ fraudẽ isti[us] legis quolibet mõ fuerit attẽtatũ,[f] id nauigij qđ excusat publicatiõe corrigimus.

TITVLVS IIII.

NE QVID ONERI publico imponatur.

Qui cogit nautã ad accipiendũ aliquid vltra onus, tenet ad emendationẽ damni, & criminaliter punitur. Bar.

I. Impp. Arca. & Hono. AA. Rufino pfect. pto.

Neri publico sarcinam priuatã necqs iponat, nec audeat portitores frumẽti[g] ad suscipiẽdũ on[us] aliqua necessitate cõpellere. Hoc enĩ facto atq; cõmisso, nõ in dispẽdiũ solũ, atq; naufragij[h] dãnũ tenebit obligat[o], verũetiã publicæ coercitiõis experiet rigorẽ.

[i] D.V. Id. Ianua. Cõstãtinop. Olybrio & Probino.

TITVLVS V.

DE NAVFRAGIIS.[k]

I. Imp. † Constantin. A.

SI qñ naufragio nauis expulsa fuerit ad littus, vł si qñ aliquã terrã attigerit, ad dominos pertineat,[l] fiscus meus sese nõ interponat. Quod enim † ius habet fiscus in aliena calamitate[i], vt de re tam luctuosa compẽdium sectetur?[m]

Nauicularius qui dicit se fecisse naufragiũ: debet hoc probare p testes corã iudice illius loci, & intra annũ pfectο nunciare: alias non audit. Barto.

II. Imppp. Valentin. Valens, & Gratianus AAA. ad Modestum. P.P.†

SI qs nauicularius naufragiũ se sustinuisse adfirmet, puinciæ iudicem, ei[us] videlicet in qua res agitur, adire festinet, ac probet apud eũ testib[us][n] euẽtũ: relatioq; ẽt ad sublimissimã referat[o] pfecturã: ita vt ĩtra anni spaciũ veritate reuelata cõpetẽs dispositio[p] pcedat. Quòd si per negligentiã pfinitũ anni[q] spaciũ fortasse claudatur, superuacuas serasque interpellationes emeno annoplacuit nõ admitti. D.P.P. Bersti. Nos. Iun. Mod. & Arintheo Co.

Cum de naufragio quæritur, debent examinari duo vel tres de naui, q melius scire debẽt veritatem & tis deficientibus deuenit ad alios, & nauigatio debet fieri a Cal. April. vsque ad Cale. Octobris. Bart.

III. Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theodo. AAA. nauiculariis Afri. sal. †

QVoties obruta vel submersa fluctibus naui, examẽ adhibetur competentis

[a] Ivbemus, Vltra duorũ. maxime. nam idẽ si minus: vt j. l. proxi. & ff. de vac. mu. l. iij.

[b] Ante. i. cõtra. Vel secut vulgariter dicit, non euades ante me.

[c] Embolam. hoc & alia q̃ hic sunt, expone vt s. de sacrosan. eccl. l. iubemus. vbi est hæc de verbo ad verbum.

[d] Nec si. s. debebit oppugnare regulas puidentissimæ legis. Accursius.

[e] Non valeat. vt & s. si cõtra ius vel vti. pub. l. si & de pet. bo. sub. l. j.

[f] Attentatum. a domino nauis. nam si non dominus, nõ nocet domino: sed ipse inquantũ nauis valet, tenetur fisco arg. l. si quis in tantũ. C. vnde vi. Alij dicunt dominum perdere, sed ei emendare debere eum qui attentauerit. item quæro, qũo delictũ prælati nocet ecclesiæ? Rñ. vt in l. iubemus.

NE QVID ONERI publico &c.

[g] Neri. Frumẽti. publici, quid si sponte recipit, & forte recipit mercedem? Respond. tenetur nauta quasi conuerterit publicas merces in negotiationes priuatas, vt j. titu. ij. l. ij.

[h] Naufragij. si contigerit per hoc.

[i] Rigorem. extra ordinem punietur.

DE NAVFRAGIJS.

Quia quandoque per onus priuatum contingit naufragiũ, vt s. tit. j. ideo de hoc dicit. Vel quia nauclerí de quibus dixit, hoc patiuntur: ideo de hoc dicit. & dicit naufragiũ quasi nauis tractura: a naue & frango: qa plerunque nauis frangitur,

[k] Sdũ naufragiũ panit. I quan[do]

[l] Perditur. nauis, & res in ea cõtentæ, vt ff. eo. l. ne quid. & l. fin. & in constitut. Fri. quæ incipit. nauigia. l. de fur. alioquin edicto proris tenetur si tempore naufragij aliquid accepit. vt ff. e. l. j. l si. & l. ij. & iij. & l. expugnatus. & etiã criminaliter, vt no. s. de furtis. l. in eum.

[m] Sectetur. quasi dicat nullum.

[n] SI quis. Testibus. secundum formam inferioris l. pro xi. Accursi.

[o] Referatur. si opus fuerit.

[p] Dispositio. vt res s. restituat, vt s. l. pr.

[q] Anni. immo biẽnium, vt j. e. de submersis. contra, Solu. hic negligentia perẽtis: ibi iudicis. Vel secundum Py. ibi in criminali hic in ciuili actione in factum ex edicto. ff. eo. l. j. item videtur perpetuo quã tum est in simplo, vt ff. de fur l. eum. & ff. e. l. j. in prin. Solu. hic de quadruplo. Vel vetius hic de instantia causæ & erit speciale contra l. properandũ. C. de iudicijs.

[r] QVoties. Competentis. s. p̃sidis prouinciæ in qua hoc contingit, vt j. l. proxi. & loquitur hic siue ciuiliter siue criminaliter agatur secundum. Py.

Nauarum.

Vide Alciatũ hic, & Pyrrhum.

Vide in c. delictũ. extra de regu. iur. & in gl. in c. cũ dilectus. extra de or. cognit. vide ibi p do. Io. An. in mercuria.

Co. Th. eo. ti. l. 1.

Naufragiũ vñ dicatus.

In meo vetere manuscri pto legitur, Imp. Antonin. recte meo qdẽ iudicio. nam hęc videt Antonini Constitutio q̃ citatur in l. vbi. eo. ti. Contius.

Cõcor. ad hoc c. excõmunicatis ibi. cũ gl. vlt. extra de rapt. & incend.

Co. Th. e. ti. l. 1.

Co. Th. eo. ti. l. 3.

a Nautarum. primo magistrorũ, secundo aliorum, tertio filiorum: vt subijcit.
b Habita. non per tormenta. nisi vacillent, vt ff. de q̃stio l. ex libero. vel nisi sint obscuri, vt in aut. de test. §. si vero ignoti. col. vij.

Nexus quid.
c Nexu. est enim nexus depositio testimonij cũ ad hoc coguntur, vt ff. de tab. exhi. l. iij. §. exhibere.
d Numerũ. duorũ vel trium, vt ff. de testi. l. vbi. & aliàs. In ore duorũ vel trium stat omne verbum.
Deut. 17.
e Immoretur prius ad inquirendũ damnum submersarum rerum.
f In alios. nõ magistros, sed nautas: per tales enim melius veritas inuenitur, argu. s. de rep. l. consensu. §. super plagis.
g Liberis. qui forte erãt in naui cũ alijs.
h Interitu. s. rerũ eorum quos &c. vel interitu, i. damno eorum &c.
i Nauicularius. q. ppe s̃m Romanos non sunt nisi duo tempora: hyems a Kalend. Octob. vsq; ad kalendas April. & æstas ab Aprili vsque ad Octobrem: quo tempore est nauigandum, & non postea, secundum P. sed secundum B. separatur æstas ab hyeme in æquinoctijs, vt ff. de aqua quotidia. & æstiua. l. j. §. æstatẽ. & facit j. eo. l. fina.
a De nauigãdi tẽpore pulchrè Budæus in l. vtique. ff. de rei vind.
i Nauicularius. Aliquis qui euasit.
†Co. Th. e. tit. l. 4. sedaliter. Contius.
k PRo his. A collatoribus. prouincialibus.
l Possessoribus. & collatoribus p̃dictis.
m Senatores. innuit senatores ad patrimonialia teneri, sed a personalibus excusantur, vt ff. ad mu. l. municeps.
n Redundare. siue fuerit nauta in culpa, siue non. an autem ipse nauta teneatur? Respond. j. eo. l. fina.
o DE submersis. Leuato velo. per similitudinem loquitur quasi dicat omni velamine remoto. Vel dic submersis leuato, id est remoto decer-

iudicis duorũ vel triũ nautarũ a q̃stiõe habita, b cęteri ab hmõi nexu c liberẽt. qd est enĩ qd nõ abũde ĩtra p̃finitũ numerũ d solers q̃sitor inueniat? Circa magistros nauiũ qbus ẽ sciẽtia plenior imoret: e q si fatali sorte defuerint, in alios f inquisitio trãsferatur. Sanè si vniuersos violentia tempestatis obruerit: ne veritas lateat, a liberis g nautarũ siue magistrorũ intra iudicia cõstitutis sup eorũ q̃rat interitu h quos nauiculari⁹ i naufragio perijsse cõtẽdit. Susceptiõis aũt necessitas ex Ka. Aprilis in diẽ kalendarũ Octobris masura seruabit̃. Da. VIII. Id. Februa. Treue. Grã. vel The. I. AA. Coss.

Priuatis q soluerunt e collectas publico officiali, q postea aufugit vel p̃didit, nõ imputatur. & loquitur in p̃curatoribus vel exactoribus. Bar.

IIII. Imppp. Valẽt, Thẽ. & Arcad. AAA. Tatiano præfect. præto. †

PRo his q̃ semel a collatorib⁹ k il lata, naufragijs p̃ierint, nolum⁹ nobis aliquã cũ possessorib⁹, l siue senatores m siue priuati sint, cõmunionẽ ẽe, vel aliqd p̃iculi ad eos redũdare. n D. XV. k. Aug. Constãtinop. Tatiano & Symmacho Coss.

Cum de naufragio quæritur, summatim examinabit̃. & ex eo qd in illa cognatione reperit̃, põt per inquisitionem p̃cedi, & cã debet intra bienniũ terminari, aliàs nauicularius absoluitur. Barto.

V. Impp. Hono. & Theo. AA. nauiculariis per Africam, post alia. †

DE submersis nauib⁹ decernim⁹, vt leuato velo o istæ causæ cognoscant̃: & si q̃squã de talibus negotijs aliqd accepisse detegit: p iudex apud quẽ cõstiterit, his cõquerẽtib⁹ q nudant̃: q p qualitatibus p̃sonarũ r multãdi remouẽdi, p̃scribẽdiq; habeat potestatẽ. Si vero causarũ taliũ cognitores libelli datiõe vel plenaria interpellatiõe s cõmoniti intra bienniũ t has cãs audire neglexerint, & hoc fuerit tempus elapsũ: p̃iudiciũ noceat eatenus cognitori, vt nauiculario u p̃p vitiũ iudicis absoluto, x mediã oneris ei⁹ partẽ, p̃p cuius p̃bandã amissionẽ legitimo y dũtaxat tẽpore cognitio petebat̃, iudex cogat̃ ĩferre: residuã vero officiũ eius z exoluat. D. XVI. ka. Apri. Rauẽ. Hon. VIIII. & Theod. V. AA. Coss.

Pro vno nauiculario oẽs alij tenentur pro rata. Bart.

VI. Iidem AA.

SVper naufragiorum q̃ cõtigerint casib⁹, vsitato more a habita q̃stione, si qs calculus b modiationis c dicat̃ tẽpestate maris depisse: sub tuæ sedis auditione nequaquã ferat̃ acceptus: d sed hęc dispendij iactura, in oẽ naucleror̃ cõciliũ e pro rata scilicet contingentis muneris deferatur.

primus &c.
p Detegitur. siue tp̃e naufragij, vbi est actio quadrupli intra annum, siue post: vt ff. eo. l. prima. in fine. & l. sed si quid. & l. nequid.
q Nudantur, i. nudati sunt qui debent instare: vt s. eo. l. si quis.
r Personarum. hic ergo criminaliter agitur. & sic concor. ff. eo. l. Pedius.
s Interpellatione. i. sine libello. quod est speciale contra auth, offerat. sic s. de sen. ex libel. reci. authẽ. nisi breuiores. Vel verius hoc corrigitur per dictam authen.
†Co. Th. e. tit. l. 6.
t Bienniũ. dicas criminaliter agi: & oĩa cõcord. s. s. vt intra cer. tem. l. fi. & de iudic. l. properandũ. in prin. nec obst. s. l. siquis. vt ibi dixi. si dicas etiam in ciuili sic esse, tũc habes necesse dicere speciale hic j. l. properandũ. s. de iudi. Accursius.
u Nauiculario ablatiui absoluti.
x Absoluto. ab obseruatione iudicij q culpa passus est naufragium, vel dirpuit res pro quibus accusabatur. Accur.
y Legitimo. s. biẽnij.
z Eius. s. oneris.
a SVper naufragiorum. More. vt s. eod. le. quoties.
b Calculus. id est numerus.
c Modiationis. i. publici frumenti.
d Acceptus. i. non fiat apocha de eo accepto, quæ aliàs fit: vt s. de naui. l. j. & ij. Accursius.
e Concilium. i. collegium. quod accipe quando perierunt vitio nautæ: quod potest esse: quia non nauigauit cõgruo tempore: vt s. eo. l. quoties. in fin. vel aduerso: vt ff. de rei vin. l. qui petitorio. §. vlti. vel quia in malam nauem: vt ff. loca. l. item quæritur. §. j. & ad l. Rho. de iac. l. fi. §. si ea. aliàs sine eius vitio non tenetur: vt d. §. si ea. tamen soluẽtes semper liberant̃: vt s. i l. pro his. Item quomodo tenẽtur alij p̃pter vnius vitium? Rñ. specialiter
Nauta quãdo de naufragio teneatur.

ſpeciali : vt ȷ. de fabri.l.iure. qa & ei ſuccederent, ſi ſine hærede decederet:vt ɜ.de hære.decu.l.j. ſic ff.cõmo.l.vñ quærit.& l.pen. Alij dicunt teneri hic alieq qñ iam ſucceſſerunt, non ante. Accur.

a DE METALLARIIS ET METALLIS, &c.

Naufragia contingunt ſæpe propter pondus metalli.ideo de his dicit. Vel dixit de tráſuectione: nunc de officio eorũ q ea tranſmittunt. & q a metalla preciosiora ſunt, de metallarijs qui ea inferũt, & pcuratoribus qui ea exigunt, atque eu ſtodiunt, deque ipſis metallis videamus. & de procuratoribus dicit j.eo. l.cum pcuratores. in alijs dicit de metallarijs & metallis.

† Co.Th. eo.ti.l.j.

b Perpenſa. Metallorum. i. affluentiam habere exercitij metallorũ.

c Affluere.i. vellet eſſe metallarius.

d Compareт.i.quæret primo &c. q. d. quicunque vult, faciat hoc.

e Conduxerint. aliàs confluxerint, & bene.aliàs conduxerint per ſimile: quia dando quod ſequit, conducere vident.

f Tua. Creſconio comiti metallorum loquitur.

g Octonos. i.octo : vt ff. quemadmodũ ſeruit.amit.l.non ſatis.in fi.Item ſcrupulus eſt.xxiiij.pars vnciæ.nam tres ſcrupuli faciunt drachmã, & octo drachmæ vnciam, ſecũdum phyſicos: & ſic octo ſcrupuli, id ẽ tertia pars vnciæ quæ ſoluit in balluca, id eſt vtilitate publica. nam chryſamos Græcè, Latinè vtilitas dicit. Vel balluca, i. vaſe lucente, vt caſſæ cardinalium, quaſi lucẽ baiulãs vel lancẽ & dic eius metalli in quo verſat: non aũt ſi in plũbo exerceat, dabit in argento. ſed cũ hic dicat de tertia vnciæ, ȷ. pxi. de xiiij. vncijs, alia.ſ.cunctı.de decima: alia.ſ. per annos. dicat de ſeptem ſcrupulis: videntur ɔ̃riæ inter ſe. Sol. quidam hanc p ingreſſu, ſequentes ſingulis annis: quod nõ placet: qa nõ bene ſupponeret hic qcqd &c. Tu dic hanc in cæteris metallis, illã. per annos in auro. illa cũcti, non excludit qn & hoc deĩ qð hic dĩ: vt ibi not. illa vero, ob metal

† Confluxerint.

† Vide I hũc locũ Alciat. in hũc ipsũ dit. in annotatiõibus ad 3. poſt. li. C.

† Co.Th. eo.ti. l.4.

TITVLVS VI.

DE METALLARIIS, a & metallis, & procuratoribus metallorũ.

I. Impp. Valentinia. & Valens AA. ad Creſconiũ Com. metallorum. †

Perpenſa deliberatione duxim' ſanciendũ, vt quicunque metallorũ b exercitium velit affluere, c is labore pprio & ſibi & reipublicæ cõmoda cõparet. d Itaq; ſi q ſpõte cõduxerint, e † eos laudabilitas tua f octonos g ſcrupulos in balluca † [quæ Græcè χρύσαμμος appellatur] cogat exoluere. qcqd aũt amplius colligere potuerint, fiſco potiſsimũ diſtrahãt, h a quo cõpetẽtia ex largitionib' noſtris precia ſuſcipiant. D.IIII.Id. Decemb. Pariſis, Valentiniano & Valente AA. Coss.

II. Iidem AA. ad Germanianum Comi. S.L. †

Ob metallicũ canonẽ in quo ppria ɔſuetudo retinẽda eſt, quatuordecim vncias i ballucæ k p ſingulis l libris ɔſtat inferri. D.VI.Id.Ian. Romæ, Lupicino & Iouiano Coss.

III. Imppp. Gratia. Valentin. & Theodo. AAA. Floro PP. †

Cuncti q p priuatorũ loca ſaxorũ venã laborioſis m effoſsionib. pſequunt, decimas fiſco, n decimas ẽt dño repræſentent: cætero † mõ proprijs ſuis deſiderijs vindicãdo. Da. IIII. K. Septẽb. Conſtantinop. Antonio & Syagrio Coss.

Officiales exigentes metallum, non debent ad aliã dignitatẽ promoueri, niſi prius illud officiũ pficiant. Bar.

IIII. Iidem AAA.

Cum pcuratores metallorũ intra Macedoniã, Daciã, mediterraneã Myſiã, ſeu Dardaniã, ſoliti ex curialib. ordinari', o p quos ſolẽnis pfligat exactio, p ſimulato hoſtili metu, huic ſe neceſsitati ſubtraxerint, ad implẽdũ munus retrahãtur: & nulli deinceps licẽtia laxet prius indebitas expetere dignitates, q q̃ ſubeundã pcurationẽ fideli ſolertiq; deuotione † compleuerint.

Fodiens aurum, pro quolibet anno ſeptem ſcrupulos ſoluere debet. Bar.

V. Imppp. Valẽtin. The. & Arcad. AAA. Romulo Com. S.L. †

Per annos ſingulos ſeptẽ r per hominem ſcrupuli largitionibus in-

licẽ, loquit aliter. ſ. quot vnciæ faciunt libram: Item dicit ſingulos tantum ſoluere: vt ȷ. l. per annos.

h Diſtrahant. ſi competens precium dare vult, vt ſubijcit. Sed arg. ɜ. de ɔ̃hen. emp. l. dudum.

i Ob metallicam ca. Quatuordecim vncias. Nõ. xiiij. vnci. quas ɜ. l. pxi. viij. ſcrupulos appellauit. vnde apparet ſcrupulum tãto ſeſcuncia fore maiorem, quanto ſit ſextante minor, ſecundum P. & ſic ſoluebat contrarium ſuperioris. l. ſed dic tu q hic dicit xiiij. vncias pro libra ſoluendas: licet regulariter xij. faciant libram. non autem dic hic. xiiij. vn. ſemper ſoluendas. & hoc quando eſt cõſuetudo ſolui libras. ad quod ff. commu. prædi. l. venditor. §. ſi ɔſtat. aliàs niſi ſit conſuetudo, ſoluitur p ſcrupulos a ſingulis: vt ɜ. l. px.

k Ballucæ. expone vt ɜ. l. proxi.

l Pro ſingulis. i. e ſingulis.

m Cuncti. Laborioſis. non eſt prohibitus. arg. ɜ. de theſau. l. j. & dic q primo quærunt. Secundo fodiunt. Tertio plures fundẽdo in lucidam materiã adducũt. Sed an dño inuito liceat quærere theſaurum? dic vt ȷ. l. quoſdam. Sed videtur contra ɜ. de theſau. l. j. & inſti. de re. diui. §. theſauros. vbi dĩ non licere in alieno quærere data opera. Sol. aliud in theſauro qui dono fortunæ, aliud in metallo quod magno paratur agone.

n Fiſco. ſic ergo in prædio fiſci duæ decimæ: ſi in ſuo, vna datur: & hoc præter annuum canonem in ſcrupulis pſtandum, quod dic vt ſupra l. j. not. quæ eſt contra. Alij ſoluunt quòd illa in publico metallo, hæc in priuato. Accurſius.

o Cum procuratores. Ordinari. vt ɜ. de ſuſcept. l. exactores. & hæc l. tractat de vltima par. rubr.

p Exactio. hi ergo exigunt metalla.

q Dignitates. vt ȷ. ut. j. l. æternam.

r Per annos. Per hominẽ. vulgariter loquit. q. d. quilibet ſoluat vij. ſcrupulos. & plene dic vt ɜ. eo. l. j. quæ eſt ɔ̃. & ſic expones ſcrupulum vt ibi. alij vt R. dicunt ſcrupuli, qui faciunt aſſem plus ſiciliquum

† Co.Th. e.ti.l.10.

† Aliàs certo.

† Exactio hę.

† Co.Th. e.ti.l.12.

† Septem legendũ. Contius.

vnum, l. vnciis xij. cum semuncia dimidia, q est vnciæ pars quarta. ir. Item j. de prætor. & hono. præ. l. ij. Item j. de capi. et cen. ex. l. j. & j. de agri. & cen. l. cum antea. j. de colo. Thra. l. j. j. Sed hic nō dicit de capite cuiuslibet, sed p metallis qlibet ctū soluat.

a Quosdā. Marmora. Not. Marmora saxa dici. Sed an inuito dño licebit in alieno quærere? videtur q non: vt ff. de acqui. rer. do. l. iij. & postea ingrediens tenet iniuriarū: vt ff. de iniur. l. iniuriarū. §. fin. sed Py. propter publicam vtilitatē, nisi dūs habeat dānū: vt hic, & ff. cōia prædio. l. venditor. in fi. & de dam. infec. l. fluminū. §. fina. & de aqua plu. arcen. l. j. §. denique. Accur.

Co. Th. eo. ti. l. 14.

b Metallarij. Hic de prima parte rubri. dicitur.

c Metallariæ. Sed an dānati in metallū applicantur huic corpori? Rn. immo publicæ fabricæ alligantur. non. n. p delicto debent incorporari publico corpori: vt j. de pœn. l. ne quis. nisi religioso: vt in Authē. vt nulli iudi. §. quod aūt. coll. ix. & de vno religioso ad alium religiosum: vt in Auth. de sanctis. episc. §. si monachus. & in Authen. quō opor. epis. §. semel. colla. j. Item etiam in publico reincorporatur, si corpus refugiat: vt hic, & j. de fabri. l. iiij. & j. titu. j. l. æternā. & qñq; in stallo deteriori ponitur: vt j. de primi. l. ij. & j. d. dome. & protec. l. iij. & de commeatu. l. fin. immo quandoque de corpore prorsus deijcitur: vt ll. prædictis. & C. de aduoc. diuer. iudi. l. penulti. & fin. hoc autem qd dixi de stallo deteriori, & de exceptione omnimoda: intellige in his officijs in quib⁹ honor oneri admixtus magis inspicitur. nimirum, nam immunitatem tribuere non debet delictum: vt ff. de interdi. & rele. l. relegatorū. §. antepen. & fi. & j. de his qui non imple. stip. l. j. & ij. & j. de infa. l. j. Accur.

Co. Th. eo. ti. l. 15.

d Præscriptione. vt j. de præscrip. xxx. an. l. pscriptio.

ferant ab aurilegulis non solū in Pōtica diœcesi, verū etiā in Asiana. D. XI. k. Mar. Cōstātinop. Arcad. A. II. & Rufino Coss.

VI. Imppp. Theo. Arca. & Hon. AAA. Paterno. †

Quosdā opta humo esse saxa dicētes, id agere cognouim⁹, vt defossis in altū cuniculis, alienarū ædiū fundamenta labefactēt. qua de re si qñ hmōi marmora a sub ædificijs latere dicant, pgrendi eadē copia denegetr. D. XVIII. k. Apr. Cōstantinop. Theod. A. III. & Abundantio Coss.

Adstricti ad fodiendū metallū si aufugerint ad aliud officiū, retrahentr etiam si familiares principis fuerint. Bar.

VII. Imp. Theodo. A. Maximino Com. S. L. †

Metallarij b siue metallariæ, c q queve ea regiōe deserta ex qua videntr oriundi vel oriundæ, ad externā migrauerint: indubitanter sine vlla tpis pscriptione d ad ppriæ originis stirpem laremq; vnà cum sua sobole e reuocentr, etiā quos domus nostræ secreta retineant. Sciant aūt nullū exinde præiudicium fisco esse generandum, etiā si qs ex his quē metallicū esse constiterit, priuatis censib. suū nomen indiderit. D. V. Id. Iul. Cōstātinop. Victore V. C. Cons.

e Sobole. Facit j. de agri. & cen. l. cum satis. in princ. & l. omnes. in fin. & j. de ser. fug. l. pen. in fin. & j. tit. j. l. hi. & l. fin.

f DE MVRILEGVLIS &c. Dixit j. tit. j. l. p annos. de aurilegulis, nūc de murilegulis: & sunt qui legunt. i. colligunt murices. i. pisces: vt j. eo. tit. l. si qs nauiculā. & sic & cōchylegulii, q legūt cōchylia: vt j. l. fina. & oēs erant serui palatini. Item gynæciarij, qui pannos imperiales texunt & conficiunt inserendo sericū & aurū, & sic faciūt auratus paragaudas, vt j. l. iij. & v. & j. eod. tit. j. l. j. Vnde Gynæcium locus vbi hæc fiūt: vt j. titu. j. l. j. a gymnos, i. nudus, qa nudus pāno vestit. Sūt & monetarij: vt j. l. j. Itē baphei: vt j. l. ij. Lintearij: vt j. l. si qs. Itē sunt pcuratores gynęcij: vt j. l. pen. Itē bastagarij, quod dic, vt j. l. qd ad pſens. hi oēs erāt serui & artifices palatij principis: nec inde poterāt eximi nisi certo modo: vt j si quis ex corpore. & aliqui ppetui: vt j. l. j. & aliq tpales: vt eo. l. æternam.

† Pulchre in hunc locum Alc. hic.

Co. Th. li. 10. tit. 20 l. 1. Est autem γυναικεῖον locus vbi matresfa. cū lanificis sedēt, a γυνὴ, mulier & οἶκος, habito.

TITVLVS VII.

DE MVRILEGVLIS f & gyneciarijs, † & pcuratoribus gynæcij, & de monetarijs, & bastagarijs.

Adscriptus ad cudēdā monetā principis, non liberat alicuius priuilegio dignitatis. B.

I. Imp. Constantinus A. ad Bithynos. †

Onetarios g in sua semper cōdōne durar oportet: nec dignitatis cuiuscunq; priuilegio ab hmōi cōditione liberari. D. XII. Kal. Aug. Gallicano & Basso Coss.

II. Idem A. ad Felicem pcuratorē rei priuatæ.

Baphij h i & gynæcij, i p quos & priuata nra substātia tenuat, & species gynæcij cōfectæ corrūpunt, k in baphijs ēt admixta temeratio næuum adducit inqnatę alluuionis; suffragijs l abstineant, p q memoratas administrationes adipiscunt: vel si p hoc fecerint, gladio feriantur.

III. Impp. Valentin. & Valens AA. ad Germanum Consularem. †

Ingenuæ mulieres, q se gynæciarijs sociauerint: si cōuentæ denunciatione solenni, splēdorē generis pcuberniorū vtilitate

g Monetarios. hi monetā principis cudebāt: quā si falsabāt, grauissimè puniebāt: vt j. de fal. mon. l. ij. Sed poterāt pœnitere an pfectionē: vt ff. de fal. l. q. falsam. & sic j. de fug. co. l. j. & j. tit. l. fi. & j. de dig. l. vi. lib. xij. & j. eo. l. æternam.

Sūt q legant Baphes & gynæciarij.

h Baphij. aliàs baphees, idest tinctores pannorū. bapte.n. Græcè, Latinè tingere. inde baphcus, bapheos, i. tinctor & lauator: vt hic, & j. l. lotas.

Co. Th. eo. l. 3.

i Gynæcij. aliàs gynæciarij: vt j. in rub. & accipe hic abstineāt fusti inqnatę alluuionis, cōtra hoc offm, p quos & c. male agētes. sic ponit i auth. vt iud. sine quoq. suf. i rub. & facit j. d lega. l. vniuersi.

k Corrumpunt. Primo. n. texuntur: postea in bapheis, i. in locis vbi tinguntur, debent adduci.

l Suffragijs. i. simonia. Accur.

Ingenuæ.

ti [a] pferre noluerint, sito rũ maritorũ cõditiõe teneant. [a] D. IIII. Ka. Iul. Med. Valẽ. & Val. AA. Co. IIII. Iidẽ AA. ad Auxonium P.P.†

QVod ad pſens remediũ ptinet, quint ũ [b] aĩal baſtagiarijs ꝑ reparatiõe [b] pbeaẽ. [c] D. Id. Decẽb. Martianop. Valentini. & Valente AA. Coſſ.

V. Imppp. Valẽti. Valẽs & Gratia. AAA. ad Filematiũ Com. S. L.†

QVi aliquẽ ex familijs gynæcij [d] i latebris habeẽ cõperti sũt: qnq; librarũ auri damno ſubijciant. Dat. XII. kal. Septemb. Ciliciæ, Modeſto & Arintheo Coſſ.

Qui occultat aliquem ex textoribus, punĩt pœna trium librarum auri. Bart.

VI. Imppp. Gratia. Valentinianus, & Theodoſius, AAA. ad Eucherium.†

QVi textrini [e] nr̃i mãcipia occultatiõe celauerit, ternis [f] libris auri [g] ꝑ singulorũ hominum ſuppſiõe plectet. PP. Carthagine. III. Ka. Mar. poſt cõſulat. Auxõij & Olybrij.

Mulier nobilis nubens monetario, ſi poſt proteſtationẽ non recedit efficitur monetaria: ſed mulier adſcriptitia niſi poſt pteſtationẽ a domino trahatur, eiuſdem conditionis efficitur: & monetaria non poteſt extraneo nubere.

VII. Iidem AAA. ad Heſperium. P.P.†

EDicim^9 ne qua mulier ſplẽdidioris grad^9 monetarij adhęrẽs cõſortio, dec^9 natiuę libertatis amittat. [h] ꝙ ſi qua ab hac pceptiõe ſtatutũ nr̃æ ſerenitatis abduxerit: ea vel legitima admõita cõuẽtiõe diſcedat, vl' ſi cõplexu imonetarij putauerit inhærẽdũ, ñ ambigat ſe ſibi & liberis ꝑiudicaturã, & eius cõditiõi ẽe nectẽdã. [i] Si qua vero originaria ſeu colonaria poſſeſſiõis alienę, ignaro dño ſeu ſciẽte, monetario adſociabit: hi [k] cõuenti mox iuri agrorũ debitas pſonas retrahere feſtinẽt. [l] vl' de cætero ſciant repetẽdi facultatẽ, ſilẽtij ſui cõniuẽtia ꝑdidiſſe. Sed vt monetario nullã extraneã [m] necti volum^9, ita & ex monetario patre ſuſceptas ꝑhibem^9 extraneis copulari. D. Prid. Id. Mart. Aquil. poſt cõſulatũ Auxonij & Olybrij.

Baſtagiarijs non licet ad aliã militiam transire, niſi illa cõpleta. Bart.

VIII. Iidẽ AAA. Triſolio Com. S. L.†

AEternã fixim^9 legẽ, nevnq̃ baſtagiarijs [n] militiã vel ſuã deſerere liceat, vel aliã antequã eã i pleuerint, [o] ſurreptitia iterptatiõe tẽtare. D. viij. k. Aug. Heracleæ Richomeẽ & Clearcho Conss.

IX. Iidem AAA. ad Principium. P.P.†

SI qs nauiculã fũctiõi muricis [p] & legẽdis [q] cõchylijs deputatã auſus fuerit vſurpare, duarũ librarũ auri illatiõe teneaẽ. D. VI. Kal. Octob. Aquil. Arc. A. & Bautone Coſſ.

X. Imppp. Arc. Ho. & Th. AAA. Philome. Co. S. L.†

LOtas [r] in poſterũ ſericoblattæ [s] metaxę [t] hmõi ſpẽs iferri [u] pcipim^9, viginti librarũ auri cõdẽnatiõe ꝑpoſita his qui ſcriniũ canonum tractãt, prioribus ẽt euiuſcũq; officij, [x] ſi ſtatuta [z] cœleſtia a quodã paſſi fuerĩt temerari. D. V. k. Iul. Cõſtãtinop. Arc. A. VI. & Probo Coſſ.

Murileguli ſi ad aliã dignitatem transferint, ad cõditionẽ propriã retrahũtur: & res alienatæ p eos reuocantur, niſi emptor voluerit illam conditionem ſubire. Bart.

XI. Impp. The. A. & Val. Cæ[illegible]

Vilitatis. [a] [I]Ngenuæ. Tenetur. ſecus ſi libera iungat ſe adſcriptitio: vt arg. contra. ĩ. de agri. & cenſi. l. fi. in prin. & ĩ. vbi ſena. vel cla. l. j. in fi. & facit ĩ. de ſer. fugit. l. fi. Itẽ not. de vi denunciationis. ſic ĩ. de epi. audiẽ. authẽ. ſi captiui. & j̃. eo. l. edicim^9.

Co. Th. eo. ti. l. 4. decimũ.

[b] QVod ad pſens. Pro reparatione. ſ. dñici vel fiſcalis gregis. Vel dic corporis humani.

[c] Præbeat. a ruſticis ſingulis annis. & ſunt beſtiarij qui cogũt ruſticos ad hoc, vel ſunt bacharij de domo principis. Primo modo quaſi beſtiarij dicuntur. Secũdo quaſi vaſtatores aĩalium. & habeas vaſtagiarij, ſm ſecundã expoſitionem. Accu.

Co. Th. 10. 20. 2. & 7.

[d] QVi aliquẽ. Gynecij. aliàs gynæciarij. & expone vt in rub. Et eſt contra ĩ. l. px. Sol. vt ibi.

[e] QVi textrini. locũ vbi texũt.

[f] Ternis. i. tribus. ar. ff. de pœ. l. interptatiõe. ſed proprie ꝑ ſe: vt ff. de leg. j. l. ſi qs teſtamẽto. Accur.

Co. Th. eo. ti. l. 9.

[g] Auri. vt ĩ. e. l. px. Solu. hic de ſuppſſis tpre huius l. ibi. de ſuppſſis in futuro. vl' dic ꝙ licet gynæciarij comprehendant & textrinum, quia omnes operantur in gynæcio: tamen ſpecialis pœna minor in iſto ponit. vel hic ſeruus textrini: ibi principis, quia de familia gynæcij: hic nõ. & ſm hoc textrini eſt maſculini generis. Itẽ ĩ. j̃. de fu. eo. l. ij. Solu. plene dic vt not. ĩ. de ſeruis fu. l. quicunque. in fi.

Co. Th. eo. ti. l. 10.

[h] EDicimus. Amittat. id eſt non adhæreat: quia ſic amitteret, vt ſtatim innuit. & facit. ĩ. eo. l. ingenuæ.

[i] Nectendam. ad hoc infra de agric. & man. l. ex ingenuo.

[k] Hi. ſ. domini.

[l] Feſtinent. qđ poſſunt: vt j̃. de agric. &

ex. l. fin. ſ. ſ. & in authẽ. de nup. §. ſi vero. col. iiij. & facit ĩ. de lib. & eorũ li. l. ij. & ĩ. de cohor. l. ſi cohortalis. Sed argu. cõtra. ĩ. de libe. cau. l. ſi liber. Item intra quãtũ tẽpus? Rñ. arbitrio iudicis: vt ff. de ſolu. l. ratum.

[m] Extraneã. i. nullã.

[n] AEternã. Baſtagiarijs. alias vaſtagiarijs. & expone ut ſ. l. qđ ad pſens. & facit ĩ. eo. l. j.

[o] Impleuerint. ne dũ ad vtrunq; &c. vt ĩ. de adſeſ. l. fin. & ff. ad muni. l. incola.

[p] SI quis. Muricis. quia muribus adſimilantur.

[q] Et legendis. i. colligendis. Et not. ꝙ piſces ſunt, vt hic colligit. ex quorũ ſanguine attramẽtũ ſpeciale fit, vt ĩ. de diuer. reſc. l. ſacri afflatus. & regalis purpura tigebat: vt ĩ. q res vẽ. l. ij.

Co. Th. e. l. 11.

[r] LOtas. Sericoblattæ. i. veſtimẽta q inferunẽ. i. texuntur. & ferunẽ aliàs ſerica.

[s] Metaxæ. i. purpuræ: vt ĩ. q res ven. nõ poſ. l. ij. vel color eſt. ADDITIO. Nicepho. li. 17. eccle. hiſt. c. 31. ait Iuſtinianũ ad Anxumitas Indos miſiſſe quẽdã epum, q ſidẽ eis Chanam nuntiaret, atq; tunc primũ metaxã Cõſtãtino poli ee allatã. Cõu^9.

Co. Th. e. ti. l. 12.

[t] Inferri. ad comitẽ cõmerciorum, vt ĩ. q res vẽ. nõ poſ. l. ij. & ſub. Interdictis nũdinis ſup his, vt j̃. tit. j. l. fi. & facit. ĩ. e. l. baphij.

[u] Officij. ꝑpoſita ſimili pœna ſub. vt infra tit. j. l. fi.

[x] Si ſtatuta. q dicũt ea lia nõ vẽdi, ſed ad comitẽ ſtatĩ referri. ad qđ ĩ. de ſuſcep. l. diu.

Co. Th. e. ti. l. 13. Notas. legit Alc. hic. ſed I Cod. Th. legiſtotas Contius.

Sericoblattæ. in Cod. Th. quidam malũt ſericobaptæ. Contius.

Murilegu-

Co. Th. e. ti. l. 14.

MVrileguli q dereli-cto atq; dispecto p priæ cōditionis officio, ve titis se infulis dignitatū, & cingulis penit⁹ denega tis munisse dn̄r, ad pprię artis & originis vīcula re uocent. a ab illis aūt qui rebus eorū vident inhias-se, quos b in sua origie p manē, & solēnibus mini sterijs iseruire manifestū est: oīa quæcunq; cōstite rit ex quocūq; titulo pos sessa, antiqs possessorib⁹ restituant. c Quod si alie nigenę detētores onerib⁹ cōditionis extraneæ ma-luerint subiacere, quàm restituere facultates: d & futura deinceps agnoscāt munera sibi ēē subeūda: & de pterito si qua ipsis e possidētib⁹ reliqua col ligunt, a semetipsis sciāt sine aliqua excusatiōe sol uenda. Dat. XVII. kalen. Nouemb. Cōstantinopo. Victore Cos.

XII. Idem A. & Cæs. Maximino Com. S. L.†

HI q f ex filiab⁹ mu rilegulorū & alienę originis patrib⁹ sūt vl̄ fue rit pcreati, iura maternę cōditiōis agnoscant. Dat. VIIII. k. Iun. The. A. XI. & Valētinia. Cæsa. Coss.

Homines adscripti cōditioni bus huius tituli nō possūt libe rari ēt ex rescripto principis: nisi dato substituto q solenni ter approbet: & talis libera-tio vltra personā eius non por rigitur. Barto.

XIII. Imp. The. & Valēt. AA. Acacio Com. S. L.†

SI quis ex corpor̄ gynę ciariorū, g vel lintea riorum, h vel lympha-riorū, i monetariorū, k vel murilegulorū, l vl̄ a-liorū similiū ad diuīas lar gitiones m nexu sāguinis ptinētiū, voluerit posthac de suo collegio liberari: nō quoscūq; nec facilè in locū propriū, freti dextræ triūphalis absolutiōe, sub stituāt: sed eos quos oīb⁹ idoneos modis sub ipsis quodāmodo amplissimæ tuæ sedis obtutib⁹ n ap-probauerint: ita tn̄, vt his q ab hmōi cōditiōe iuxta formā cœlitus datā bn̄fi-cio principali fuerit abso lutus, vniuersi generis sui psapiā o in fuctiōe me-morati corporis pmanen tē, cū oībus eius q absol-uit rebus obnoxiā p largi tiōibus sacris futurā esse nō dubitet. Dat. VII. ka-len. Mar. Constantinopo. DD. NN. The. XII. & Va-lentiniano II. AA. Coss.

Qui assumuntur, vt præsint alicui collegio hominū cōditio natorū, non admittūtur inte rim ex sacro rescripto, nisi sa tisdederint idonee. Barto.

XIIII. Iidem AA.

PRiuatæ q vel linteą-rię vestis magistri, the saurorū pposīti, vl̄ baphi orū ac textrinorū pcura tores, r cæterique q̄bus hmōi solicitudo cōmitti-tur: nō antè ad rē s sacri ærarij pcurādā pmittant acceder̄, quàm satisdatio-nibus dignis eorū admini stratio roboretur: scituri nec psecutorias qdem sa cras posthac sibimet po-stulandas.

Partus sequitur conditionē illius ex parentibus, qui fue-rit in conchylijs. Barto.

a MVrileguli. Re-uocentur. vnà cum liberis vtriusq; sexus, vt j. l. hi qui. & l. seq. & si. etiā præ-scriptione nō ob. ut s. tit. j. l. si & idem in similibus, vt s. l. j. & l. æternā & l. edicim⁹.

b Quos. supponit p spoliato redeūte, vel ēt pro tenente, q restituet. nam & ipse ad aliqua tenebitur præstanda fisco.

c Restituant. forte vsq; ad bienniū re-ditēs, nō vltra. argu. j. de oī agro deser. l. q a gros. nec p hoc puni tur grauius. & sic est cōtra in eo q refugit honorē: vt s. de decu rio l. si ad magistra-tū. Sed illud ideo, qa stultius facit honorē vitās, quā onus: & i-deo biēnio pro anno ibi grauatur.

Honorē vitās, stul tior est onus vitā te.

d Facultates. ēt in-tra bienniū. nā post non est dubium: vt s. dixi.

e Ipsis. ad hoc ff. de ædil. edict. l. etiā. & de cen. l. cū possessor. §. fi. & de pub. l. iperato res. Sed qd de tēpore antequam ipse possi-deat: vide idem p. l. imperatores. sed hic innuit esse secus: for tè quia quodāmodo cū fisco contrahere videt̄ sup his: vt j. de fun. rei priua. l. ij.

† Co. Th. e. ti. l. 15.

f HI qui. sic s. de decurio. l. nati. & j. de agri. & mā. l. ex ingenuo. & j. de agri. & censi. l. ne diu tius. & l. fin. est enim seruitus, non honor. & sic non est contra. ff. de sta. homi. le. cū legitimæ. Accur.

g SI quis. Gynæcia-riorū. hoc expo-ne vt in rub. Accur.

h Linteariorum. q faciunt lintea aulæ regis.

i Vel lymphario-rū. q lympham, i. a-quam custodiunt ad pannos lauādos de-putati, vel q pannos lauant & fullant in lympha. hos tn̄ oēs dicas gynæciariorum vocabulo contineri.

† Co. Th. e. ti. l. 16.

k Monetariorum. expone vt s. l. j.

l Murilegulorum. expone vt in rub.

m Largitiones. quales sunt illi quos in rub. not. Et not. quòd isti omnes seruiebant aulæ re-giæ, non priuatis. Item quod dicit, ne-xu sanguinis, scilicet lineæ descendentis masculinæ, vel fœmi ninæ: vt s. leg. proxi. & infra l. fin. Accur.

n Obtutibus. lo-quitur comiti sacra-rum largitionum. Et sic not. tria necessa-ria, scilicet vt supe-rioris habeat absolu-tionem. Item quòd alium substituat. I-tem quòd bonum approbet. ad quòd facit supra de profes. & me. l. magistros. & le. si quis. & infra de agen. in re. le. j. & ij. & infra de profes. qui in vrb. Constanti. l. j. & supra de ser. reipu. l. j. & ij. & de offi. ma. off. l. j. Accur.

o Prosapiam. id est generationem siue familiam.

p Obnoxiam. id est obligatam si substi-tutus male egerit, qui primo erit conue niendus: vt supra de prædijs & om. re. na uic. l. fin.

q PRiuatæ. id est purpureæ. & di cuntur. priuatæ ve-stes, quia ab vsu sui seruant priuatos: nempe soli principi conuenit purpurea ve stis, lintea omnibus permittitur: vt infra tit. j. l. iiij. secundum P. Vel planius pri-uatæ, scilicet prin-cipis: vel linteæ, quæ omnibus de sua familia conuenit. de præpositis thesauro-rum ponit gratia si-militudinis. sequen-tes expone vt in ru-bri. not.

r Procuratores, de quibus subijcit, præ-erant eis, & species ab eis confectas acci piebant, vel redige-bant in fiscum hi non ante. Accur.

s Ad rem. scilicet aliam administra-tionem nouam. & quod subijcit, admi-nistratio, scilicet noua. ad quod infra de omni agr. deser. l. iij. & de fun. pa. l. quicunque. Vel dic admini-stratio, scilicet vetus. ad quod. ff. de mu. & hono. le. rescripto. §. debitori. & infra de deb. ci. le. j. his tamen.

tamen quibus permittitur erogatio militaris annonæ, committitur iuratoriæ cautioni: vt infra de ero. mi an. l. iubemus. in prin. Accur.

a QVi aut. Obnoxios. deteriorem ergo conditionem iuxta sententiam Longobardorum sequitur: vt in Lombar. & facit ĩ. de ser. fu. l. fina. & ĩ. eodem titu. l. hi qui. & de ta bu. l. si. & j. de cohor. l. si cohortalis.

† Co. Th. eo ti. l. 17. hæc autẽ correcta est p Nouell. 38. q vult ex curiali patre & conchylegula matre natos esse decuriões Contius.

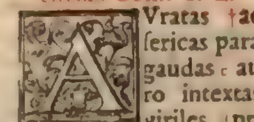
XV. Iidem AA. †

QVi aut patre cõchylegulo geniti, ꝓbabũtur, aut matre, memoratæ adscriptioni obnoxios a se esse non ambigant. * Deest cõstitutio Græca, ex pǽtermissis repetẽda. *

TITVLVS VIII.

DE VESTIBVS Holoberis b † & auratis, & de intinctione sacri muricis. *

I. Imp. Valenti. Valens, & Gratianus AAA. Archelao Com. S. L.

AVratas † ac sericas paragaudas c auro intextas viriles d priuatis vsibus cõtexere cõficereq; ꝓhibem⁹: & i gynæciarijs e tm̃ nr̃is fieri ꝓcipim⁹. D. V. Non. Iul. Nebiodumi. Acc. XV. k Au. Marcienap. Valentiniano N. P. & Victore Coss.

II. Imppp. Gratia. Valẽ. & Theo. AAA. Floro P. P.

NEmo vir f auratas habeat * aut ĩ tunicis aut ĩ lineis g paragaudas: h nisi hi tãtũmõ, q̃b⁹ hoc pp iperiale ministeriũ i cõcessũ ẽ. nõ enĩ leui aĩaduersiõe plectet quis vetito se & indebito nõ abdicauerit idumẽto. D. III. K. Apri. Cõstãtino po. Anto. & Syagrio Coss.

Non debent lanæ vel pãni tingi aliquo colore simili colori muricis. Bart.

b DE VESTIBVS holoberis. &c.

Dixit de murilegulis, & conchylegulis: nunc autem de ipsis piscibus captis, id est de tinctione eorum. vel dixit de officialibus pannorum. nunc de ipsis pãnis. & dicitur holoberus, ra, rum. & est illa vestis quæ tota deaurata est: ab holon, quod est totũ: & beris, quod est aurũ. & differt a sequente, s. auratis. quia hic de optimo auro, quod in vulgari foliatum, in legibus obrigiatũ dicitur: vt j. de ve. nu. po. l. fina. Sed ibi de quolibet auro, vel hic de optimo auro tota erat vestis: ibi de aurata similiter in totum. est & alia vestis, quæ habet aurum circũ in paragaudis: vt j. l. j. de tinctione dicit. l. iij. & iiij.

† Holoberis, i. totis sericis. Βηρους. en ĩ Zonaras & ait vestes sericas in interpretatione cõcilij Gãgrẽsis. Contius.

* Siue sacræ vestis. Contius.

† Co. Th. eo. tit. l. 1.

c AVratas. Paragaudas. i. broftas de auro in vulgari, quæ in gaudis vestimentorum seu chlamydum poni solent. para enim Græce, Latinè iuxta: gaudas, i. gauda: inde paragauda, i. iuxta gaudam. Accursius.

* Conco. ad hanc. l. c. clerici officia. cũ glo. super verb. notanda. extra de vi. & honesta. cler.

d Viriles. non vetat hæc mulieribus: vt j. l. proxi. in princip. sm Py. & j. null. lic. in fre. l. j. §. nulli.

e Et in gynæciarijs. loca vel stationes vbi hæc fiunt. Accursius.

f NEmo vir. Secus in fœmina: vt supra l. proxi.

g In lineis. quãdoq; enim quadratũ ponit' in lineis, vel quasi linea. vel dic tunicis lineis: & laneis, s. pãnis.

h Paragaudas. expone vt supra proxi.

i Ministeriũ. i. bñficiũ. sic ff. de acqui. pos. l. qđ meo. ĩ prin. Vel ideo. qa his cõcedit q stãt ĩ suo ministerio, vt magis sint ornati. arg. ff. de pec. l. id vestimẽtũ. Acc.

III. Imppp. Theod. Arc. & Honor. AAA.

VEllera adulterino k colorẽ fucata, l ĩ speciem sacri muricis m intingerẽ ñ sinim⁹: nec tinctũ cũ Rhodino n pri⁹ serico, alio o postea colore fucari: cũ de albo p oium q colorũ tĩgẽdi copia nõ negetur: nã capitalẽ pœnã illicita tẽtãtes suscipient.

IIII. Imp. Theo. A. Maximino Com. S. L. †

TEmperẽt r vniuersi, cuiuscũq; sint sex⁹, dignitatis, artis, ꝓfessiõis & generis, ab hmõi speciei s possessiõe, q̃ soli prĩcipi eiusq; domui dedicatur: nec pallia t tunicasq; domi qs sericas cõtexat, aut faciat. Quę tĩcta cõchylio, q̃ nulli⁹ alteri⁹ pmixtione u cõtexta sũt: ꝓferant ex ędib⁹, y tradãturq; x tunicæ aut pallia ex oĩ parte texturæ y cruore infecta conchylij. z Nulla stamina a subtexãtur b tĩcta cõchylio, nec eiusdẽ infectiõis c argu to d pectine solidãda fila decurrãt: e reddẽda ærario olobera * vestimenta virilia protinus offerant. Nec ẽ, vt quisquã de abiurato ꝓcio f cõqueratur: quia sufficit calcatæ g legis impunitas. Ne quis h

k VEllera. Adulterino. i. apposito.

l Fucata. id est tincta.

m Muricis. piscis, vt supra titu. j. l. si quis.

n Rhodino. piscis genus aliud a murice.

o Alio. s. purpureo vel rubeo, quod solũ imperatoribus competit: vt infra l. prox. nõ enim bene caperet colorẽ sicut de albo.

p De albo. scilicet colore.

q Omnium. aliorum, id est in omnes colores: vt tamen de purpureo non liceat nisi deputatis ad hoc. de alijs liceat cuilibet: vt ĩ. quæ res ven. non poss. l. j.

r TEmperent. Speciei. non ergo emere, vel alio titulo habere licet: vt ĩ. quæ res ven. non pos. l. j. & ij. nec in stip. deduci: vt instit. de inuti. stip. §. j.

† Co. Th. 10. 21. j.

s Pallia. Prohibuit possidere: nunc prohibet vestimenta vel pannum conficere priuatis.

t Permixtione sed tota sunt de serico.

u Ædibus. s. priuatorum.

x Tradanturque. scilicet principibus, vel comiti commerciorum.

y Texturæ. vtrumque ergo est eiusdem coloris.

z Conchylij. scilicet sunt, subaudi. vel non subaudi. quia est infra codẽ: & dic, q vellus conchylij dicitur coccina purpurea, quæ nihil varij coloris continet: & continetur purpuræ appella. vt ff. de lega. iij. l. si cui lana. §. fin. & est varij coloris: vt cod. titu. l. quæsitum. §. coccum.

* Olouera.

a Stamina. quid sit, dic vt ff. de lega. iij. l. si cui lana. §. planè. Accursius.

b Subtexantur. ab aliquo priuato, id est texantur.

c Infectionis. quia adhuc non est filata.

d Arguto. id est acuto.

e Decurrant. per manus alicuius priuati, vel in domo alicuius priuati.

f Abiurato ꝓcio. id est dicere: ꝓciũ qđ pro ea dederat priuatus, amittit, licet iuret se dedisse: quia satis est q non punitur faciens illicitum commercium.

g Calcatæ. id est contemptæ.

h Ne quis. corrigit se, & dicit ne quis, i. nullus. Et not.

hic

vero nūc hmōi suppsitiōe ī laqueos nouę cōstitutionis īcurrat: alioq ad similitudinē lęsę maiestatis piculū sustinebit. D. XVII. kalen. Februa. Constantinop. Victore V. C. Cons.

V. Imppp. Theo. & Valen. AA. Apollonio Com. S. L.

Purpuræ nūdinas, [a] licet īnumeris sint cōstitutiōibus phibitæ, [b] recēti quoq; īterminatione vetamus: & ideo septimū de scrinio exceptorū, sextū de scrinio canonū, quītū d' scrinio tabulariorū † ad baphia Phœnices [c] p certū tēp' mitti pcipimus: vt oīs fraus eorū [d] prohibeat solertia, timētiū [e] ne ōsitis lōgo sudore stipendijs careāt: & viginti librarū auri cōdēnatiōe, ppositа. Dat. VIII. Id. Mart. Constantinop. Isidoro & Senatore Coss.

TITVLVS IX. DE FABRICENSIBUS. [f]

Pecunia pro specie solui non debet. Bar.

I. Imppp. Valenti The. & Arc. AAA. Tatia. P. P. †

Omnib' fabricis nō pecunias, p specie bus, sed ipsas spēs sine dilatiōe inferri pcipimus: [g] vt venerabilis, [h] & q̄ facilè deducat ignib' seu liquescat ferri materies pbeat: quò ppt' adepta fraudib' facultate, cōmodo publico consulat. Dat. XV. Kale. Nouem. Theo. A. II. & Cynegio Coss.

Primicerius fabricensis per bienniū habet vacationē a muneribus, & singulis biēnijs ad salutandū principē admittit vt protector. Barto.

II. Iidem AAA. Rufino magistro officiorum. [i]

Primiceriū [i] fabricę post biēniū nō solū vacatiōe, [k] verūetiā honore donari pcipim': ita, vt inter protectores [l] eiusdē fabricæ p biēniū adoratu r' æternitatē [m] nrām suo quisq; tpre dirigat. Dat. IIII. Id. Mart. Med. Valē. A. iiij. & Neothe. Coss.

Fabricensibus tyronibus stigmata brachijs infliguntur: ad quæ signa cognoscunt, & qui eos celauerint, cum eorū liberis fabricæ redduntur. Bar.

III. Imp. Arcadius & Hono. AA. Osio magistro officiorū. †

Stigmata, [n] hoc ē nota publica, fabricensiū brachijs ad imitationē tyronū infligant, vt hoc saltē mō possint latitātes agnosci: his q eos susceperint, vel eorū liberis [o] sine dubio fabricæ vindicādis, & q [p] surreptiōe quadā declinādi opis, ad publicæ cuiuslibet sacramēta militiæ trāsierint. Dat. XIIII. Kal. Ianua. Constantinop. Hon. A. IIII. & Eutychiano Coss.

IIII. Impp. Honor. & Theodosius AA. Anthemio. P. P. †

Si qs [q] cōsortiū fabricēsiū crediderit eligēdū in ea vrbe ī qua natus ē, vel in qua domiciliū collocauit: his quorū īterest cōuocatis, prius acta cōficiat, seseq; doceat nō auo nō patre curiali pgenitū: nihil ordini ciuitatis debere: nulli se ciui cōmanere obnoxiū. atq; ita demū gestis cōfectis, vel apud moderatorē, puinciæ, vel si is absit apud defensorē ciuitatis, ad militiā [r] quā optauerit suscipiat. quòd si absq; hac cautiōe [s] quis-

---

hic impunitatē cætera legis. Accur.

[a] Purpuræ nūdias. .i. mercationes.

[b] Prohibitæ. vt s. q res vē. nō possunt. l. j. & ij & s. tit. j. l. lotas. & s. l. pxi. in princip.

[c] Phœnices. puinciæ nomē: vt j. q xta. l. j. in qua fuit natus Vlpia. vt ff. de cēsi. l. j. in princip.

[d] Eorū. q cōtra hæc l. facerēt. sic s. de offi. co. sac. lar. l. j. in prin.

[e] Timētiū. triū pdictorū, q nisi bene faciāt, pdent salariū. & xx. lib. auri. vt subijcit. alij dicūt i xx. lib. puniri exercētes mercatiōes i pdictis. sed supior ponit pœnam maiestatis, vt in fin. superioris legis.

[f] DE FABRICENSIBUS.

Et tēpus belli & pacis, vt instit. in proœ. pulchritudo vestiū tpre pacis. vt s. titu. j. Pulchritudo armorū tpre belli: vt hic. ergo sunt fabricēses, q publica arma faciūt & i publicis fabricis: & nō aliàs: & dāt primicerio, q reponat i publicis armamētis: vt in auth. de armis. Et not. q stricte dicit faber hic, alias p oī ferri pcussore: vt ff. ad leg. Rho. de iac. l. 2. §. j. alias ē pro signario: vt ff. de verbo. signifi. l. ferri. §. fi. sed in auth. eo. dicuntur fabricensij & armificatores, q hic dicūt fabricēses. Et nota q priuato nō licet facere, vēdere, emere, vel transferre arma: sed habēt cultellos paruos: vt in authen. eo. & multomagis fustes & lapides. licet & hæc arma dicant': vt ff. de verbo. signifi. l. armorum.

[g] Omnibus. Præcipim'. q aliud p alio, vt ff. de execu. mu. l illud. & ff. de lega. iij. l. xj. §. fi. & d' auro & argē. le. l. j. in fi.

[h] Venerabilis. aliàs venerabilis. aliàs venę nobilis. aliàs bene habilis.

[i] Primiceriū. officium cuius dic vt in rubr.

[k] Vacatione. aliorum personaliū munerū. Vel dic etiam huiusmodi primicerij, non fabri. vt j. eo. Liure. Accur.

[l] Protectores. idem que primicerius, & est alias protector. &c. aliàs protectores &c.

[m] Aeternitatem. duo impropriè hic dicuntur: nam non est æternus: vt ff. de ser. vr. prædi. l. cum. sic & intra titu. j. l. fi. Item nec adorā tur nisi deus. sed ideo, quia cum reuerentia aditur. dicit ergo debere eum visitare principem post singulum biennium, q honorabit eum.

[n] Stigmata. instrumenta erant q bus felici nomine nostræ pietatis impresso eorum brachia signabantur, sicut & tirones, vt hic subijcit: & aquarij, vt intra de aquæduc. l. pe. non autem in vultu: vt supra, de pœn. l. si quis. Et dic quòd de plurali transit ad singulare, cum dicit, hoc est nota. &c. sic econtra s. de in ius voc. l. fina.

[o] Liberis. si consenserint vel susceperint: aliàs non, arg. supra de lib. cau. l. fi. & de liber. & eorum libe. l. j. & ij.

[p] Et qui. subillis fabricensibus, qui &c. & in fin. subau. vindicandis. ad quod supra de decur. l. fabricenses. & argu. supra de murile. l. æternam. & j. de man. & eo. l. fi.

[q] Si quis. Hac lege dicitur qualiter creatur fabricensis, superiore qualiter consecretur.

[r] Ad militiam. s. fabricensium.

[s] Cautione. id est cautela & solennitate.

Cod. Th. 10. 20. vl.

† Alc. hic legit de scriniove stiarij ad baphias phœnices Cui vt accedā, facit quod in exēp. Vict. legitur, quia tū de scrinio tabulariorū, descrinio ad baphia &c. vt omissā dū taxatvocē vestiarij putes Ceterū Alc. hic videt legere septē, sex, & ita deinceps, p eo qd hic est septimū, sextū &c. tu illum videto.

† Co. Th. 10. 22. 1.

Arma facere, vēdere, nec emere priuato licet.

† Co. Th. 10. 22. 3.

† Co. Th. 10. 22. 4.

Ad

a Ad ordinis. primi, à quo refugerat. & facit j. de aquędu. l. diligenter. & s. de præscrip. xxx. an. l. cō perit. & s. l. pxi. & j. de fug. col. l. j. & s. de dec. l. omnes qui. & l. omnes curiales. de metal. l. fi.

b IVre. Proprijs. s. fabricis.

c Exhaustis. per antiphrasin, i. nō exhaustis. nam & fames au ri dr sacra, i. execrabilis: vt s. de episco. & cle. l. si quemquam. Vel adeo debent laborare. vt & eis exhaustis & senibus fa ctis laborent per sobolem: vt s. de dec. l. fabricenses.

d Nominationib. id est qui nominaue runt eos qui p eis fisco rñdent. Vel dic, id est pp suas denominationes tenent̃ & circa alios puidere: & sic primò dati ui, secundò ablatiui sunt casus. Accur.

e Damnū. i. ab vno illatū. vel id est paupertas. nam alij tene bunt. & hac rōne & succedunt inter se: vt s. de hęr. decu. l. fi.

f Decoctionis. i. administratiōis. ad qđ s. de susce. & arca. l. si aliquid.

g Tulerit. i. contigerit q. alter depauperetur, vel alter det damnum. ad quod s. de nau. l. fi. Et primo conuenit̃ dānū inferens: vt j. quo quis. or. l. j. & iij. Sed s. s. de pœnis. l. sanci mus. & de inof. test. l. si quis in suo. §. fin. Sed hoc est speciale, quia ipse delinquere vī, vt hic dicit, cum debeat puidere. ad quod ff. de offic. pconsul. l. uj.

h EOs qui. Vxores. per viros: non q. ipsæ sint fabricenses: vt ff. de mune. & hono. l. iij. §. corporalia.

i Sublimitatis. loquitur Eusemio magistro officiorum. Et not. quòd hæc lex duo dat eis priuilegia: vnum durante

piam ad fabricensium cō sortium obrepserit, sciat se ad ordinis a cui debet, patriæq. suæ munera esse deducendum: ita vt nulla eū nec tpis nec stipendiorū prærogatiua defendat. D. XV. K. Iun. Cōstātinop. Honor. VIIII. & Theod. V. AA. Coss.

V. Impp. Theodo. & Valent. AA.

IVre puisum est fabricenses artib. pprijs b īseruire: vt exhaustis c laboribus immorent̃ cū sobole professioni cui nati sunt. Denique quod ab vno committitur, id toti' delinquitur periculo numeri: vt constricti nominationib' d suis, sociorum actib. quandam speculam gerant: & vnius dānum e ad omnium transit dispendium. vniuersi itaque veluti in corpore vnius formæ: vnius decoctionis, f si ita res tulerit, g rñdere cogentur.

Fabricēses & eorū vxores & liberi durāte officio, vel finito non possunt, nisi corā pręfecto ptorio vel magistro officiorum conueniri. Bar.

VI. Impp. Leo & Anthemius AA. Eusemio mag. off.

EOs q inter fabricēses sacræ fabricę sociati sūt, vł eorū vxores, h aut filios, qui itidem inter fabricenses militare dicuntur: non alibi pulsare volentibus rñdere præcipimus, nisi in iudicio tuæ sublimitatis, i ad cuius iurisdictionem potestatemq; pertinent: nec eos post stipendiorum finem k & militiæ, super ciuilibus vel curialib. muneribus, quibus nullo modo subiacere monstrant̃, l a viris clarissimis rectorī bus prouinciarū, vel eorum officijs præter licitum m inquietari.

Prohibet fabricēses aliquam administrationē vel agriculturā assumere: & punit dominos, qui eas locauerint, & fabricenses, qui eas conduxerint. Bart.

VII. Imp. Anastasius A. Eusemio magist. off.

NVllus fabricensium conductioni n vel administrationi, vel agriculturæ alienarum rerū se posthac immiscere conetur: o dñis quidem si qui ptra hęc statuta meę pietatis venire ausi fuerint, res vel prædia quæ sciens p q fabricenses sunt, ijsdem fabricensib. ministranda cōmiserint, amissuris: fabricensibus verò grauissimè coercitis, post facultatum suarum amisionem, perpetui exilij pœna & animaduersione retinendis. Quoties sane in translatione armorum angariæ necessariæ fuerint, sublimitas q tua literas ad eminentissimam iubeat dirigi præfecturam: & numerum ei armorum, & ex quo loco transferēda sunt, indicare: vt continuò super præbendis angarijs pro numero eorū quæ transferuntur armorum, præceptione sua viros clarissimos moderatores prouinciæ conueniat. r vt secundum missam a sublimitate tua notitiam, naues vel angariæ confestim de publico s præbeantur. Quòd si aliqua tarditas vel negligentia post datas a sublimitate tua ad eminentissimam præfecturam literas, in destinandis auctoritatibus t amplissimæ tuæ sedis intercesserit, & ex hoc armorum transuectio fuerit impedita: in quinquaginta libras auri tam numerarium p tempore officij eiusdem amplissimæ sedis, q̃ alios quorum interest, condemnari præcipimus: eamque auri quātitatem

officio, aliud post. Accursius.

k Finem. quando in certum tempus fuerit adsumptus: aliàs perpetuo ipsi & filij tenerentur: vt supra. l. proxi. in prin. Accur.

l Monstrantur. etiam durante officio, secundum P. & sic sub. supra post finem, scilicet etiam. Sed contra supra eo. l. ij. nam si est speciale in primicerio, in alijs ergo secus.

m Licitum. id est quod esset contra licitum.

n NVllus fabricensium. Cōductioni. aliàs conditioni. alias conductioni.

o Conetur. ad qđ supra loca. l. fin. Accursius.

p Scientes. sic supra loca. l. si ignorans.

q Sublimitas. magistro officiorum loquitur. & facit infra de cursu pu. l. cursum. & supra de naui. l. cum nauarchorum. Accur.

r Conueniat. Vos inquam conuenio o Iudæi.

s De publico. Not. de publico.

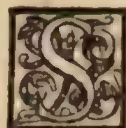
t Auctoritatibus. aliàs actoribus, idest literis præsidis, vt pdixi. & dicūtur actores, quia auctoritatem præbeant deferenti.

protinus exactam fisci iuribus aggregari: multa p̃terea triginta librarũ auri ꝓposita tam viris clarissimis qui prouincias regunt, q̃ eorum apparitoribus, si conniuentibus his armorum subuectio tarditate aliqua fuerit ꝓpedita.

TITVLVS X.

DE VETERIS NVmismatis potestate. a

I. Impp. Valentinianus, & Val. AA. Germano PP.

Solidos b veterũ principum c veneratione formatos, ita tradi ac suscipi ab emẽtibus & distrahentibus iubemus, vt nihil omnino refragationis d oriatur, modò vt debiti ponderis sint, & speciei e probæ: scituris vniuersis, qui aliter fecerint, haud leuiter f in se vindicandum. g

Minuta æstimatione floreni, minuitur æstimatio rerũ q̃ vẽdunĩ ad florenũ. Bar.

II. Iidem AA. ad Iulianum P.P.

PRo imminutione † quæ in æstimatione solidi fortè h tractatur, omnium quoque precia specierum decrescere oportet.

Oẽs aurei debẽt capi ęquali æstimatione: & cõtra faciens grauissime puniẽ. Bart.

III. Imppp. Gratia. Valentinia. & Theod. AAA.

VNiuersos auctoritas tua ꝓposito edicto commoneat i obryzatorum k omnium solidorũ vniforme preciũ postulare: capitali. s. supplicio puniendo, qui vel iussa nostræ maiestatis auaritiæ cæcitate contempserit, l vel æternales m vultus, dum fraudib. studet, duxerit violare. n

TITVLVS XI.

NVLLI LICERE IN frenis & equestribus o sellis, & in balteis p margaritas & smaragdos & hyacynthos aptare: & de artificibus palatinis. q

I. Imp. Leo A. Leõtico.

Vlli ꝓrsus liceat in frenis & equestribus sellis, vel ĩ balteis suis margaritas & & smaragdos & hyacinthos r aptare posthac, vel inserere. alijs autem gemmis frena & equestres sellas & balteos suos priuatos exornare ꝑmittimus: de cucurnijs s † vero omnẽ prorsus qualiumcunq; gemmarum habitum præcipim⁹ submoueri. fibulis t quoq; in chlamydibus his vtantur, quę solo auro & arte preciosæ sunt. v Si quis autem contra interdictum pietatis meæ fecerit: sciat se continuo quinquaginta libris auri esse multandum. Nulli x præterea priuatorum liceat (exceptis scilicet ornamentis matronalib. & tam muliebriũ y quàm virilium annulorum habitu) aliquid ex auro & gẽmis, quod ad cultũ & ornamentũ imperatoriũ ptinet, facere: neq; illud sub hoc colore & prætextu præparare, quod velit

a DE VETERIS numismatis potestate.

Dixit de fabricatione armorum: nũc de fabricatione monetæ. & dic q̃ numisma & aureus & solidus auri idem est: vt hic. & ĩ. de spor. l. ij. & in euange. Cuius est imago &c. cuius pondus erat tale, vt lxxij. facerent librã auri: vt ĩ. de susce. l. quoties. hoc numisma siue moneta tantũ fiebat olim de auro: vt j. l. fi. & effigies principis erat ibi; vt j. l. j. & vsufr. velũti gẽmarũ poterat legari in eis: vt ff. de vsufru. l. numismatũ. & qui hæc falsant, puniunĩ vt j. eo. l. fin. hodie vero cũ ꝯcessiõe principũ fit a regib. & ciuitatib. etiam de ære, nõ dicas a p̃ uato, vt ĩ. de fab. l. ij.

Matt. 22. b.

b S Olidos. id est, aureos a soliditate: q̃a de solido auro fiunt: vt ĩ. de suscep. l. quoties. & notat. in rubri.

c Principum, vt Philippi: vt ff. d aur. & arg. leg. l. Quint⁹, §. fin autem.

d Refragationis. i. refutationis.

e Speciei. q. nõ deteriorata sit res: vt ĩ. de pon. l. ij.

f Haud leuiter. id est non. sic ĩ. q. ꝯmu. vel præ. l. j.

g Vindicandum. offi. iu. extraor. Acc.

† De materia mutationis & minutiõis monetarũ vide bonũ tex. p Cano. in ca. cũ olim. extra de censib.

h PRo iminutione. Soliditate argentei, s̃m Py. vel dic aurei, & dic tractatur a principe, vel eo qui habet auctoritatẽ. & quod subijcit. precia, s. ipsius aurei: qui sunt precia rerum. q. d. ꝓ minori summa accipiunĩ cum dantur ꝓ precio cuiuslibet speciei.

i VNiuersos. Cõmoneat. postulare, quod est j. vastor. Accur.

k Obryzatorum. i. nummorum aureorum de optimo auro: quod sic dicitur, vt ĩ. de vesti. olo. in rubr. not. ac si dicat, tantum valeat vnus aureus quantum alius: & tantidem vendantur.

l Contempserit. vendendo plus vnũ quàm alium.

m Aeternales. id est principis. cuius est ibi imago: vt ĩ. l. j. & dicitur æternalis, quia imperium semper durat: vt in authentic. quomodo epor. epi. §. fin. scilicet vno existente ꝓ alio: sic ĩ. de fabri. l. ij. & sic non est j ff. de ser. vrb. præ. l. eũ.

Imperiũ est æternum.

n Violare. radendo forte: vt ff. de fal. mo. l. qui nummos. & est pœna ignis in hac aurea principis: & in alia capitis, id est deportationis: vt ĩ. de fal. mo. l. ij. & in §. auctore.

NVLLI LICERE in frenis & equestribus &c.

o Eques. Ab equo dictis.

p Et in balteis. id est cingulis. vel genus vestis. sed hic videtur poni pro cingulo equi, vel pectorali, q̃ quasi cingunt.

q Palatinis. vt j. §. nulli.

† Al cucumis. Azo. q̃ ait esse eam partẽ freni equi. q̃ ori eq̃ imponiĩ & vulgo morsus equi appellatur.

r N Vlli. Hyacinthos. q̃ sunt p̃ciosiores alijs, vt hic probatur.

s De cucurnijs. cucurnia dr̃ morsum freni. sed R. dicit id qd eqs iponiĩ vt nõ incurrerentur.

t Fibulis. i. chlamydib. chlamys militũ purpura regũ: stola sacerdotũ: toga aduocatorũ: habit⁹ rusticorũ: cuculla monachorum appellaĩ, vt hic. & ĩ. d vest. olo. & j. q̃ mili. nõ pos. l. fi.

Vestium diuersa genera.

v Preciosę sunt. q. d. sine omni gemma.

x Nulli. Hic de ij. parte rub. vsq; ad fi.

y Muliebriũ. repete exceptis. sic ergo

in

manualis, licet ponere gemmas mari & foeminæ. sed mari non aliàs. & facit i. de vesti. olo. l. iij.
a Requirit. Not. sic supra. de auro coro. leg. j.
b Ornaméta. Not. sic i. de vestu. olo. l. penul.

DE CLASSICIS.

c Classem Seleucenam. a Seleucia ciuitate Orientis sic nominata Seleucena. & dic. idest nauigium ad bellandum aptum.
d Vniuersas. classes seu naues. Accursius.
e Obsequitur. præfecto prætorio Orientis loquitur.
f Ex incensitis. idest ex his qui censentur, seu volunt deputare se huic ministerio. sic res dicitur nullius bonis censura.
g Accrescentibus. s. qui superabundant in alijs nauibus.
h Et Seleucena. classis seu nauigium.
i Purgandi. malis hominibus, vel prædonibus: vt ar. ff. de offi. præfi. l. congruit. Accursius.
k Deputetur. a præfecto prædicto qui deputatur comitis.

l DE DECVRIA. vrbis Romæ.

† Co. Th. e. tit. l. 1.

Decuriones a muneribus excusantur: vt i. de suscep. l. pen. & maxime vrbis Romæ decuriones. & differt a titu. de decur. quia hic in specie.
m Si quis decurialem. alias curialem.
n Pulsandum. i. accusat eum de aliquo per quod a curia est remouédus: vt ff. de fal. l. falsi. §. ordine. Item de quacunque lite: nisi forsan contractus vel delictum aliud exigat. Accur.
o Iudicem qui post curiæ decurionum illorum. ad quod i. de iur. om. iu. l. e. si. & dicas hos alios, quam senatores: quia illi conueniuntur sub certis iudicibus: vt i. vbi sena. t. l. senatores, Arg. contra. i. de dec. l. omnes iudices.
p Leges. Atterere. i. atterendo infligere. P. ad quod i. de dec. l. omnes. & de pœ. le. decurionum. & ff. de dec. l. si. nisi in casu: vt i. de decur. l. quilibet.
q Seruari. s. tormétis & pœnis & similibus euitandis. Et no. duo in decurionibus, s. decuriones non torquendos: & antiqua priuilegia seruari.

Decuriones torqueri non debent.

† Co. Th. e. t. l. 4.

DE PRIVILEGIIS corporat. &c.

r Nulli. Vrbis. qui aliunde venientes, ibi domicilium constituerunt: vt i. de inco. l. ciues. & ff de sta. ho. le. in vrbe.
s Corporatis. corporatus dicitur, qui in corpore aliquo scribitur proprie: sicut quodlibet membrũ hominis corporatũ dicitur: & ciuis factus, vel incola: & sic priuilegiati, vt plebeij a tributo capitis excusent: vt j de ca. ciui. cen. l. j. & fac. j. de Alexand. pri. l. j. Accursius.
t Valere & q nunc de nouo sunt ciues per domicilium.
u In peregrina. s. loca. ad quod i. de dec. l. quidam ignauiæ.
x Solennitas. sic j. de

* Hęc cõstitutio ex 2. 3. & 4 constitutũ. cõstata e, q extat in codice Theodosiano lib. 4. ti. 2. quare ex eo loco petite iscriptiones & consules. cõmode enim hic reponi nõ poterant nisi hæc cõstitutio rursus dissoluta fuisset in tres illas

clementiæ principali velut aliquod munus offerre. pietas enĩ mea hmõi dona nõ expetit, neq; regiũ sibi offerri a priuatis cultũ requirit. a Sanè si quis posthac aliquid contra vetitũ hmõi sanctiõis effecerit, & offerenda clementiæ meæ ornamenta q vsibus regiis deputata sunt, auro gemmisq; decorata, ausus fuerit pparare, centũ librarum auri condẽnatiõe sciat se esse feriendũ: capitali quoq; subdendũ esse supplicio. Ornaméta b enim regia intra aulã meã fieri a palatinis artificibus debẽt: nõ passim in priuatis domib[9] vel officinis parari. Vnde sũma seueritate sancimus, vt qđ in cultu ornatuq; nr̃o sacrũ & adoptabile est, id facere temeritas priuata non audeat. Si qs sanè cõtra vetitũ tranquillitatis meæ aliqd fecerit, definitã superius multã ab his pofficia palatinorũ exigi, & sacris largitiõib[9] nr̃is iubem[9] inferri.

TITVLVS XII.

DE CLASSICIS.

I. Impp. Valẽti. & Valẽs. AA. ad Auxonio. P. P. †

Classem Seleucenam c aliasq; vniuersas d ad officium qđ magnitudini tuę obsequitur, e volum[9] ptinere: vt classicorũ numer[9] ex incẽsitis, f vel accrescẽtibus g cõpleat: & Seleucena h ad auxiliũ purgãdi i Orientis aliasq; necessitates comiti Orientis deputet. k D. Indicti. XII.

TITVLVS. XIII.

DE DECVRIALIBVS vrbis Romæ. l

I. Imppp. Valenti. Theo. & Arcadius AAA. ad Trifolium. P. P. †

Si qs decurialẽm de auferẽdis priuilegijs putauerit lite pulsãdũ, n ĩtelligat se curiæ ĩterpellare debere iudicẽ. o D. XIIII. K. Febru. Med. Timasio & Promoto Coss.

II. Imppp. Arc. Hono. & Theo. AAA. Exuperantio, Iulio, & cęteris decuria. †

Leges decuriales tam a supioríb[9] principibus, quã a diuo parente nr̃o cõditas, nr̃a auctoritate firmam[9]. Sigulos itaq; iudices scire volum[9], ne qs huic collegio iniurijs corporalib[9] tẽtet nõ tã atterere, p neq; ab ijs cõmodis q rõnibus apbãt, audeat separar: huic .n. collegio volum[9] antiquã priuilegiorũ progatiuã seruari. q D. VIII. Id. Iul. Romæ, Honorio, A. VI. & Aristęneto Coss.

TITVLVS XIIII.

DE PRIVILEGIIS corporatorum vrbis Romæ.

Incolę vrbis Romæ gaudent priuilegijs ciuium. Itẽ ciues Romani vbicũq; morant, possunt ad ciuitatẽ retrahi. Bar.

I. Impp. Hono. & Theo. AA. ad Alypium P. V.

Nulli sit r liberum, nulli permissum, vt nouum aliquid vrbis s incolæ in vrbe sustineant: sed in honorem æternę vrbis corporatis t indulta suffragia valere u præcipimus. Cura autem rectorũ prouinciarum, corporati vrbis Romæ, qui in peregrina y transgressi sunt, redire cogantur: vt seruire possint functionibus quas imposuit antiqua solennitas. x Dat. Prid. Id. Iul. Aquil. Tatiano & Symmacho Coss.

TITVLVS XV.

DE PISTORIBVS.

I. Imp. Leo. A. Viuiano.

Vicũque ex mácipijs [a] comitis horreorũ, dignitaté & officiũ ambitióe, vel grã, vel pecunia, seu quolibet alio mõ [b] posthac fuerit adsecut[us]: exut[us] dignitate, quã cõtra iterdictũ nr̃æ serenitatis adept[us] est, multat[us] ẽt viginti libris auri, ad antiquũ denuo cõsortiũ collegiũq; reuocet: oẽ ẽt specialẽ bñficiũ, quocũq; mõ cõtra hãc sãctionẽ fuerit impetratũ, perut[us] congescat.

TITVLVS XVI.

DE SVARIIS, [c] Et susceptoribus [d] vini & cæteris corporatis.

I. Imppp. Valentinianus, Theodos. & Arcad. AAA. ad Albinum. P. V. †

Orcinarij vrbis æternæ, cũpuigilẽ laboré populi Romani cõmodis exhibeãt: [e] sordidis [f] semp munerib[us] liberẽt. D. VIII. k. Sep. Romę. Timasio & Promoto Coss.

Prætor vrbis est iudex porcariorũ, siue ipsi agant, siue cõueniantur. Barto.

II. Imp. Arcad. & Hono. AA. Florentio P. P. [*]

Qvicũq; ex corporib[us] suariorũ, siue excipiẽdæ necessitate litis adstrict[us], siue inferẽdæ volũtate spõtanea, puocatus, [g] iudiciũ voluerit experiri: fori [h] vrbani auditorium [†] præstoletur.

TITVLVS XVII.

DE COLLEGIATIS, [i] & chartopratis, & numularijs [k].

Qui intrat vnũ collegium, & munera ad quæ ordinatus est, non exercet: nõ effugit munera alterius collegij, de quo exiuit: sed debet de nouo extrahi, & alius in locum eius subrogari, requisitis primatibus collegiorum. idem si decederet. Barto.

I. Impp. Theod. & Valẽtinianus AA. Cyro P. V.

Vi sub [a] p̃textu decanorũ seu collegiatorũ, cũ id mun[us] nõ ipleát, alijs se muneri b[us] conanẽ subtrahere, eorũ fraudibus credim[us] esse obuiandum: ne quis sub specie muneris, quod minus exequiẽ, alterius muneris oneribus releueẽ: ne argentariorũ vel numulariorum munera declinenẽ ab his q dici tãtummodo collegiati vel decani festinant. Ideoq; siquis eorum sub nudæ appellationis velamine collegiatũ se vel decanũ appellat, sciat pro se alium subrogandum, q p̃dicto muneri sufficiẽs approbeẽ: subrogatione videlicet memoratorum, [l] vel eorũ q moriunẽ, primatum [m] eius qui subrogatur, admissa iudicio.

Qui supra numerum admittuntur in collegio, non gaudent beneficio collegij. Barto.

Quòd aũt [n] supra numerum, qui [o] in cautis breuibus continetur, nemo se quolibet patrocinio, vel cuiuslibet adsumpta potentia debeat excusare, hoc nostræ est serenitatis censere, & tuæ sublimitatis, tuique officij cautius obseruare. Hoc inter omnes æqua lance seruari pręcipimus: nullo diuinę domus patrocinio, nulla sacrosanctarum ecclesiarum reuerẽtia, nullo qualibet vel cu

---

Ꝭ. de pas. pub. l. j. Ꝭ. de agri. & cen. l. cum fatis. in prin.

DE PISTOribus.

[a] Vicunque ex mancipijs. id est pistoribus facientibus panem palatij. sic Ꝭ. de frumen. vrb. Con. l. j. hi subsunt comiti horreorum: vt hic dicit. & omni tp̃re de eis ius dicitur. vt Ꝭ. de fer. l. publicas. & conueniunẽ secundum P. sub comite rerum priu. id est procura. Cæsaris: vt Ꝭ. vbi cau. fin. l. si quis. & dominicis.

[b] Quolibet alio modo. s. illicito. vel dic generaliter eos ad nullam dignitatem adspirare. & facit ad simoniacam istã electionem Ꝭ. de episco. & cler. l. si quemquã. & ad l. Iul. repetun. l. fin. & in authen. iusiur. qđ præ. col. ij.

[c] DE SVARIIS id est porcarlis: qui custodiunt porcos ciuium in pascuis: vt infra. l. j.

[d] Susceptoribus. de his nihil in nigro. sic Ꝭ. de condu. ven. l. fi. sed de his dicitur Ꝭ. de susce. l. modios.

[e] Orcinarij. Exhibeãt. Quinicũ animal datur bastagiarijs: supra de murile. leg. quod ad præsens.

[f] Sordidis. quæ sũt Ꝭ. de excu. mu. l. maximarum. & idem de custodibus cæterorum porcorum, arg. supra ad leg. Fal. l. si. Accursius.

[g] Qvicunque. Prouocatus. actor prouocatur eo q sibi aliàs non satisfit: sic ff. de separ. l. fi.

[h] Fori. i. præfecti vrbis. Et not. q reus sequitur forum actoris contra regulam. Ꝭ. de iuris. om. iud. l. iuris ordo.

[*] Co. Th. 14. 4. 6.

[*] Al. Hilario P. V. vt C. Th. 14. 4. 8. vnde sũpta ẽ hæc cõstitutio

† Adiutorium.

[i] DE COLLEgiatis &c.

Dixit specialiter de quibusdam collegiatis: nunc generaliter. & dicunẽ a collegio, vt priuilegiati a priuilegio. & ijdem dicuntur chartopratæ: [k] quia eorum nomina scribebãtur in charta, vel matricula patriæ: quasi in patriæ charta descripti intra numerum. sed q sunt Ꝭ. numerũ, non gaudent priuilegio: vt Ꝭ. § quod autem. Vel dicuntur chartopatri, i. q gaudent in patria, secũdum Græcos. dicitur enim Græce charta apud Latinos patria. vel dic tertio vt Ꝭ. in fi. huius l. Accur.

[k] Carchopratæ teste Alc. li. j. pter. in hac ipsa dictione, & Pyrrho hic dicũtur publicæ chartę seruatores.

[a] Vi sub prætextu. hãc habes de verbo ad verbum Ꝭ. de sacrosan. eccle. l. qui sub prætextu.

[*] Iam semel posita fuit. hæc l. sub ti. de sac. san. eccl. l. q sub p̃textu.

[l] Memoratorum. i. sĩ locũ memoratorũ.

[m] Primatũ. s. q de nouo habebit primates qui eũ eligant. Py. vel dic eorum, a quibus recedit. & ad hoc Ꝭ. de aduo. di. iu. l. nemini.

[n] Quòd autem. hic accipe nemo, quod est Ꝭ. & lege suspensiue vsque illuc, sed ne &c. Accur.

[o] Qui. s. numerus continet in breuibus cautis, i. cautela scriptis facta examinatione eligendorum. & facit Ꝭ. de sacrosan. eccle. l. non plures.

Suppl.

Supplicibus. qui supplicant vt suum locum eis vendere liceat.

Venditio. emptores huius carthæ dicuntur chartopratæ, qui per chartæ emptionem à quopiā qui in charta vel in matricula est collegiatorũ, vel consulum, acquirere volunt, vt illi⁹ loco subrogent. i. vt alludant nomini. i. agant emẽdo chartam, id est locum cuique p̄ chartam adsignatum, vt patrnæ fiant corporatu: vt hic. Vel aliter vt not. in rubr.

Numero. qui numerus est vt ĩ. hac l. & iuxta capitolium regebant, vel intra capitolium &c. id est habent licentiam vt regant: & sic audiuntur in capitolio scilicet ab his qui conueniunt in capitolio, vt a populo vel a senatoribus.

iuslibet potẽtia se excusā te. Sed ne tantũ circa munera releuāda supplicib⁹ ꝯsuluisse noscamur: illud ẽt dicendũ obseruādumq; esse censemus, vt chartę vẽditio, q̃ de p̄uincijs ad corporatos supplicũ p̄ innouationem trāslata est, primæ ꝯstitutionis terminis ꝯcludaẽ: hoc est, quod in initio dispositionis ꝯstitutũ est, id in posterũ nulla addita nouatione seruet̃.

TITVLVS XVIII.

DE STVDIIS LIBERALIBUS VRBIS ROMÆ, & Constantinopolitanæ.

I. Impp. Theodosius & Valent. AA. P. V. †

Niuersos q̃ vsurpãtes sibi nomina magistrorũ, in publicis magistrationib⁹ cellulisq; collectos vndecumq; discipulos circũferre cõsueuerũt, ab ostẽtatione vulgari p̄cipimus amoueri: ita vt siqs eorũ post emissos diuinæ sanctionis affatus, q̃ p̄hibemus, atq; damnam⁹, iterũ fortè tentauerit, nõ solũ eius quã meret̃ infamiæ notã subeat, verũ ẽt pellẽdũ se ex ipsa vbi versat̃ illicitè vrbe cognoscat. Illos verò q intra plurimorũ domos eadẽ exercere priuatim studia cõsueuerũt, si ipsis tantũmodo discipulis vacare maluerit, quos intra parietes domesticos docẽt, nulla hmõi interminatione p̄hibemus. Sin aũt ex eorum numero fuerint, qui videnẽ intra Capitolij auditoriũ constituti: hi omnib. modis priuatarum ædiũ studia sibi interdicta esse cognoscant: scituri, quòd si aduersus cœlestia statuta facientes deprehensi fuerint, nil penitus ex illis priuilegijs consequantur, quæ his qui in Capitolio tantummodo docere præcepti sunt, merito deferunẽ. Habeat igitur auditorium specialiter nostrum in his primum, quos Romanæ eloquentię doctrina commẽdat, oratores quidem tres numero, grammaticos verò decem. In his etiam qui facundia grauitatis pollere noscunt, qnque numero sint sophistæ, & grammatici æquè decem. Et quoniã nõ his artibus tantũ adolescentiã gloriosam optamus institui, p̄fundioris quoque scientię atq; doctrinę memoratis magistris sociam⁹ auctores. Vnum igitur adiungi cæteris volumus, qui philosophiæ arcana rimeẽ: duos quoq; qui iuris ac legum voluntates pandant: ita vt vnicuiq; loca specialiter deputata adsignari faciat tua sublimitas: ne discipuli sibi inuicem possint obstrepere, vel magistri: neve linguarum cõfusio p̄mixta, vel vocum, aures quorundã aut mentes a studio literarum auertat. D. III. Kal. Mar. Constantinop. Theodos. A. XI. & Valentiniano Coss.

Supplicum. idest subiectorum supplicantium.

Constitutionis. aliàs dispositionis.

Constitutum est. id est q̃ onera prim⁹ & secundus agnoscat. ad qđ ĩ. de coll. dona. vel releua. l. j. & ĩ. de prę. & omnibus rebus. na. l. ij.

DE STVDIIS liberalibus &c.

In quibus duabus tantum legitimũ sit studium, non aliàs nisi ex priuilegio: vt ſ. proœ. digestorum. §. hæc autem tria. hodie imperiũ est scissum, & studiũ multis locis fit, maxime Bononiæ, quæ legalis studij obtinet monarchiam.

† Co. Th. eo. ti. l. j.

Niuersos qui. Vsurpãtes. id est frequentes vtentes leges, & sic in bona parte: vt ff. de vsuca. l. fi. Accur.

Cellulisque. id est qui volunt docere publicè vel priuatim, abstineãt ab ostẽtatione vulgari.

Ab ostentatione. id est conuersatione cum laicis.

Sanctionis. s. huius quæ &c.

Prohibemus. s. se immiscere vulgari ostentationi.

Tẽtauerit. vulgariter se ostentando.

Vrbe. s. Roma veteri, vel noua, de quibus hic dicit.

Cõsueuerunt. in cellulis: vt ĩ. p̄xi.

Prohibemus. nisi vt subijcit. item hoc in dictis duabus vrbibus. Accur.

Priuilegijs. quæ sunt ĩ. de p̄fes. l. medicos. & l. fin.

Auditorium. hoc expone vt supra.

In his. s. ciuitatibus duabus. Et not. quia p̄mittit oratores ẽt ad leges, nedũ ad alias quaslibet artes: cuius flos & tuba Romani eloquij fuit Tullius. Eloqui tuba Tulli⁹.

Numero. numerus ẽt alius statuit in maximis ciuitatib⁹: vt ff. de excu. tuto. l. si duas. §. j. & ij. sed ibi de alijs. hic de Roma & Constantinopoli ciuitatib⁹.

In his. scilicet ciuitatibus. & habeas intra grauitatis. aliàs est grammaticis, & tunc dic in his grammaticis, qui sa. lacijs sunt sapientes & dolosi, secundũ P. aliàs garrulitatis.

Decem. vitiũ scriptoris. nam & supra dixerat. sic. ĩ. de excu. ar. l. ij.

Gloriosam. Not. adolescentiam gloriosam. Item nota has artes in adolescẽtia addisci.

Auctores. id est hos qui sequuntur, vnum &c.

Qui philosophię. per hos etiam medicos potes comprehẽdere.

Duos. Not. duos. s. intra numerũ: alsecus, vt in princi. l. Item hoc in dictis duabus ciuitatibus: vt in rubrica. Et no. quòd de diuina sciẽtia nihil dicitur. Itẽ facit infra de profes. qui in vrb. Constan. l. j.

Auertat. quod scilicet euenit in his q̃ male incenti q̃nque castra ędificãt: qnq; tegulas domus numerant. & est hic ar. quòd faber non potest malleare iuxta scholas. publica enim vtilitas q̃ repleat ciuitatẽ sapientibus, Vide hoc per Marco. & alios. ĩ l. r. ff. solu. mat.

tibus, præfertur. sic ff. solu. matrimo. l. j.

DE HONORATORVM VEHICVLIS.

a Omnes. Ciuilid. dignitatū, vel virorum. & erant honorati quidā, qui habebant priuilegia vt intrarent secretariū principis & aliorum iudic. & secundi in salutationib': vt ī. de offi. iu. l. ij. & iij. Vel ponit̄ p his q habent dignitaté sine administratione: de quib. dic vt in auth. vt or. præ. qđ in idem recidit.

b Vtantur. i. liceat eis vti, si volunt.

DE PRIVILEGIIS vrbis Cōstātinop.

c Vrbs. s. ita lici. est ergo immunis a tributis: vt ff. de cen. l. j.

d Lætetur. vt ī. de sacrosan. eccl. l. omnium. ergo mater legum: vt in Auth. vt eccle. Ro. in princip. coll. ij. Item eius consuetudinem sequit̄: vt ī. de ve. iu. enu. l. j. §. fi. & Inst. de satisd. §. fin. Item mater fidei erit illius ciuitatis ecclesia: vt ī. de sac. san. eccl. l. decernimus.

e DE METROPOLI. Id est, metropolitana: & sic est apocopa.

f Propter multas iustas. s. q. maximè, quia nutrix est legum: vt pœ. diges. §. hæc autem.

g Tyro. datiui casus. & est nomen ciuitatis. & erāt duæ ciuitates Tyrus & Berytus in prouincia Phœniciæ: vt ī. qui ætate l. j. quarum vna erat antè metropolitana nunc fit & alia: & dicit q nil derogatur patriæ. Et sic no. hic ar. q nil derogat̄ episcopo, si alter in eodem episcopatu eligatur episcopus. & idem in prælato. sed distingue, aut dignitas addit̄ priori: putà cū erat vnus episcopus in vna ciuitate, dicitur alius in eodem episcopatu (& idem in archiepiscopo potest dici) & fieri nō pōt. aut rei: & fieri pōt, vt hic. nec. n. erunt duo metropolitani, sed vnus: & sic duæ matres ecclesiæ: sed vnus platus, vt digami. Item & duę prouinciæ vnū præsidē: sic ī. tit. j. duæ sunt Romanæ ecclesiæ. s. Roma vetus, & noua: & tantū vnus papa, sed hæc rei collata dignitas non fit nisi ex causis: vt in prin. hui' l. sed & prouincia scinditur: & erunt duo præsides, nō vnus, sed duarū prouinciarū. sic & archiepiscopatus: vt ff. de offic. adses. l. si eadē. sed in vna esse duos metropolitas & in solidū, nō pōt eē: vt dixi ar. ff. cōmo. l. ll vt certo. §. si duob. & de duab. vna fieri vt in Auth. vt iu. sine quoquo suf. §. illud. & §. hoc autem. colla. ij.

h Illa. s. Tyrus.

i Hæc. s. Berytus.

k Et vtraq;. Tyrus & Berytus.

l Dignitate. metropolitana.

m DE CANONE frumēt. vrbis Romę. Certus canō i frumēto singulis annis mittebat̄ Romā: qđ patet, qa dicit canō. ad quod ī. de sacrosan. eccle. l. placet. & appellatione frumēti, oīa q̄ ad victū sūt necessaria, accipiunt̄, vt ī. de suscept. l. modios. & ı̄. co. l. ij. & in publicis horreis Romæ imponebāt̄ vt ī. de cōdit. in publ. horreis. l. j. & ij.

n Romæ. vtriusq;: vt ī. tit. ij. & ı̄. titu. j. in rubrica.

o Nautici. Qui portāt annonarias species, vt ī. de nauicul. l. j.

p Acta. in prouincia vnde accipiunt.

q Aspectus. subijciendo oculis. ad qđ ff. fin. regū. l. si irruptione.

r Quod eo tpe. i. similis inspectio fiat a præfecto annonæ, cui hæc lex mittitur, & de quo hic loquit̄: vel dic p præfectū vrbis.

s Si quid. Elic ita.

t a debitoribus: vt ī. de anno. & tri. l. iij.

TITVLVS XIX.

DE HONORATORVM vehiculis.

Antiquitus in signum dignitatis & honoris in dignitate positi ibant in curribus seu vehiculis. Bar.

I. Imppp. Grat. Valē. & Theo. AAA. Nebridio PP.†

Omnes honorati, seu ciuiliū[a] seu militarium vehiculis dignitatis suæ. i. carrucis, intra vrbē sacratissimi nominis semp vtant̄.[b] Dat. III. K. Febr. Cōstātinop. Hon. N. P. & Euod. Coss.

TITVLVS XX.

DE PRIVILEGIIS vrbis Constantinopolitanæ.[c]

I. Impp. Honorius & Theodo. AA.†

Vrbs Cōstātinopolitana nō solū iuris Italici,[c] † sed etiā ipsius Romæ veteris prærogatiua lætetur.[d]

TITVLVS XXI.

DE METROPOLI[e] Beryto.

In eadē prouincia possunt esse duæ matrices ciuitates. B.

I. Impp. Theodo. & Valentin. AA.

Propter multas iustasq;[f] causas metropolitano noīe ac dignitate ciuitatē Berytū decernim' exornādā, iam suis virtutib. coronatam. Igit̄ hæc quoq; metropolitanā hēat dignitatē. Tyro[g] nihil de iure suo deroget̄: Sit illa[h] mr̄ prouinciæ maiorū nostrorū † bñficio: hæc[i] nostro: & vtraq;[k] dignitate[l] simili perfruatur.

TITVLVS XXII.

DE CANONE[m] FRVmētario vrbis Romę.[n]

Nauta debet cōfiteri se recepisse species incorruptas, quod debet approbari aspectu officialiū tēpore quo dantur, & quo restituuntur. Bar.

I. Imppp. Valent. Valēs, & Grati. AAA. ad Iulianum P. F. Annonæ.

Nautici[o] apud psidū, aut magistratuū acta[p] cōfiteant̄ incorruptas species suscepisse, eorūq; apud quos deponit̄ ista testatio psēs aspect'[q] pbet nihil in his eē vitij: qđ eo tpe[r] quo ad sacræ vrbis portū puenit, pfecturā iugiter obseruare pceptū est. D. XVIII. Kal. Iul. Remis, Gratiano A. I. & Dagalaifo Coss.

Annullat oīa priuilegia cōcedētia remissionē canonis. Bar.

II. Impp. Arca. & Hon. AA. ad Senatum.†

Si qd frumēti vel hordei[s] vrbicarij canonis remissiōe indultū ē spāli bñficio: q̄ ꝯmodū publicū rescripta elicita[t] nō valeant. Da. XVII. K. Maij, Med. Cæs. & Attico Coss.

† Co. Th. li. 14. tit. 13. l. 1.

† Pars. l. 6. ī. de sacrosan. eccle.

† Quod induxerāt Valētinianus Valens & Grati. l. 1. C. Th. li. 14. ti. 13. de iure Italico vrbis Cōstā tinopolitanæ. Contius. Episcopo nihil derogat̄ altero in eius episcopatu electo.

† Id est Traiani: a quo id Paul' Tyrius orator prim' impetrauit aucto re Suida. vide Alc. lib. 4. pater. c. 15. Contius.

† Co. Th. lib. 14. ti. 15. l. 2.

† Co. Th. eo. l. 2.

* Aliàs olei.

l.iij. nec cōpenſari ſed tā cito ſolui, vt ʒ. de cōpen. l.in ea. & l.ſi velut.& ff.de admi.re.ad ciui. ptī. l. ij. §.iij. & iiij. & ſ. ʒ.de pci.imper.l.nec dānoſa.& ſi ꝯ ius vel vti.pub.l.fi.&ʒ.de piſto.l.j. & ȷ̄. l. pxi. & in Auth.vt nul.iu.§. & hoc.colla.ix.

Co.Th. e.l.5.

Hęc quoque ꝯſtit. ex 5.& 6. c. reiectis ſimulus cō ſtitutionibus coagmētata ē. extant in Co. The. li.14. tit. 15. l.vlti. §.deinceps vbi ſupra.

a Neminem. In mutando.de ſpecie in ſpecie: vt ʒ. de fabr.l.j.,vel de pſona in perſonam.

b Romæ. dic vt in rubrica.

c Impetrati.a quocunq; debitore, vel alio:vt ſit generalior q̄ ſuperior proxi.

d Vicarios.ab vſurpatione. qa ſibi retinēt qd Romā mittere, vel quod in horreis ꝯdere debent. & ſic.ʒ.de execu. mu. l. placet. ibi ciuiliter conueniuntur.

e Sācimus. niſi ab ea vſurpatione abſtineant.

DE FRVMENTO vrbis &c.

Aliàs de canone & frumēto vr.

Cum qua puidentia deferaſ. dixit ʒ.ti tu.pxi. nūc qualiter delatū expendaſ. qd enim in vna vrbe dr & in alia intellige, vt ʒ.de pri.vrb Conſtant.quinimo idem in horreis publicis aliarū ciuitatū: vt ʒ. de cō.in pu.hor.l.ij.

Co.Th. 14. 16.2.

Vide Alci. hic.

a Nulli.priuato.

b Pot annona. id eſt pro pane.

i Integer. id eſt nō minutus per hmōi præbitionem.

k Mancipibus.ſ.piſtoribus, vt ʒ.de piſto.l.j.qui panem coctum reddunt annonæ pbendū,vt hic,& ȷ̄.l. pxi. & prius vetꝰ frumentū, q̄ nouū: niſi ſit opus de nouo immiſceri veteri qd venit pp corruptionē veteris,vt ʒ.de cō. in pub.hor.l.j.

l Necnō a diuo. vbi nō habes, ſed ſa. ȷ̄.de ero. mili. an. l.

Nullus pōt poſtulare canonis mutationē: & impetrata priuilegia,a iudice nō admittanſ:& impetrātes in duplū puniantur: & iudices q canones in proprios vſus conuertunt, puniuntur. Bar.

III. Iidem AA. Meſſalæ. PP. †

Neminē [a] patimur in mutādo [a] canone vrbis Romæ, [b] nr̄æ clemētiæ bñficiū poſtulare,ſed ēt ea reſcripta quę quoquo mō potuerint impetrari, [c] ſuſcipi nō ſinimus. eos vero q ꝯ hæc fecerint,in duplū retinendos eſſe decernimꝰ. vicarios,[d] gnetiā cæteros iudices (niſi deinceps ab vſurpatiōe vrbicarij canonis abſtineāt) deportationis pœna detineri:primates officiorū capitali ſupplicio ſubiugari ppetua auctoritate ſancimus. [e]

TITVLVS XXIII.

DE † FRVMENTO † vrbis Conſtantinopolitanæ.

Quod debet dari in pane, non debet ſolui in frumento. Item ex inordinata adminiſtratione creſcit cariſtia. Bar.

I. Impp. Hono.& Theodoſ.AA.Vrſo P.V.†

Nulli [g] ne diuinę qdem domui nrę frumētum de horreis publicis ꝓ annona [h] † penitus pbeaſ:ſed integer [i] canō mācipibꝰ [k] ꝯſigneſ, annona in pane cocto domibꝰ exhibēda.ita.n.dbet canō ab inclytæ memoriæ Cōſtātino pſtitꝰ, nec nō a diuo [l] pietatis meæ auo Theodoſio auctꝰ,expēdi:qm̄ creſcit inopia, ſi frumēta q̄ ꝓannona tribuunſ, ad vſus alios deputata cognoſcunſ. cogētur [m] eis de publico ſibi emere, [n] q̄ alijs vēdere potuiſſent. Da.X.K.Aug. Conſtantinop. Theodo. A.VII. & Palladio Coſs.

Quātitas ſtatuta ad emptionē frumēti nō pōt minui, nec ad alios vſus cōuerti: & qđ de ea fit, debet in publicū librū ſcribi: & cōtra faciētes puniunſ in duplū, & lucrū ſumit naturam ſortis. Bart.

II. Impp.Theod. & Valentin.AA.Leontio. P.V.

Auri ſtatuta quātitas [o] ad coemptionem frumētariā [o] ppetuo ſit dedicata: nec liceat cuiquā poſt [p] adminiſtrationē vrbicariæ ptātis pceptā.aliqd ex eadē ſumma minuere, vel ad quoſcūque alios vſus ꝯuertere: [q] ſed ſub geſtorū teſtificatione certū fiat & qđ mācipibꝰ [r] mutui [s] noīe datū eſt, & qđ ab ijſdē ſit excepta oi ꝯcuſſione ſoluēdū. eū aūt q hanc formā auſus fuerit ingnare: quātitatē in qua ſuā calliditatē exercuerit, in duplū redhibere iubemꝰ:& qcqd ex pdicta rōne accreuerit, ad cumulū eiuſdē auri quātitatis & frumētarij tituli firmiter redūdare:legiſq; huius tenorē æneis tabulis incidi. [t] Dat.V.Kal. Decemb. Conſtantinopo.Ariobindo & Aſpare Coſs.

TITVLVS XXIIII.

DE ANNONIS ciuilibus.

Annonæ ciuiles non dantur pro titulis in dignitatibus,ſed pro meritis.Bart.

I. Imppp.Theod.Arcad.& Honor. AAA.Proculo.P.V

Nnonas publicas non tam titulis dignitatum, quàm ſingulorum virorum meritis attributas diui Conſtant ni liberalitate ꝯ latis claruit. Ideoque nr̄

Co.Th. eo.ti.l.19.

Item ȷ̄.de.l.ſi.

m Cogentur. horreorum comites.

n Emere. ſubaudi frumenta,quæ &c.ſi bene.ſ.diſtribuiſſēt.

o Auri frumentariam.quod quando fit, dic vt ʒ. in emp.ſpe.l.j.

p Poſt.aliàs poſt pceptam: aliàs poſtea percepta.

q Conuertere.ſic ff. de admin.re. l.ij. §. ij.& iij.& iiij. & ʒ.ci. j.l.iij.& ʒ de con. in pu.hor. l.fin.& ȷ̄.de col.ſun.pat.l.fi.

r Mancipibus.i.piſtoribus:vt ʒ.l. px.& caue quod dicit, qa non dicit ꝙ mutuo deſ:ſed daſ frumentum,& recipiſ panis, vel datur pecunia vt emaſ frumētū: aliàs eſſet ꝯ.ʒ.de his q ex pu. ra. mu. pe.l.j. & ij. & ſic hic ad pu. vti.ibi ad priuatam.

s Mutui,aliàs mutuo. & tunc eodem modo expone. ſic ʒ. de præd. & om. re. naui.l.ij.§.domus.

t Incidi.i.ſculpi vel imprimi. ſic ff. de orī. iur. l.ij. §.poſtea ne diutius. & tepete hic, iubemus, quod eſt ʒ.ſic in l.Moyſi. in lapideis.Accur.

.i. 611. auri libre ex Theo. Co.eo.tit. l.5.

DE ANNONIS ciuilibus.

a Annonas. Cōſtātini. arg.cōtra inſufficientes doctores,vt etiam ſcholares optimi facilius aduocentur.

Ex

a Ex his. annonis scholarum scilicet, si nihil meruerunt. vel dic quò sua schola vel vniuersitas hæc non reuocet.
b Sanguinis. vel etiam non iure sanguinis, vt statim colligitur.

... prouocatur vtrum egeant, vel non.
i Inertibus. sic fegerunt, quasi non habeant artem, cum habeant: & ita fungunt se debiles, cum sint fortes: quia nolunt laborare, sed mendicando sine labore viuere.

c Gestū. hic de iam perceptis. hoc in vsuf. vt ff. de vsufru. l. defuncta. & sa. s. de inoffi. testa. l. oĩmodo. §. fi. & de co. Illyric. & j. de bien. l. fin. & de ero. mili. anno. l. in his. & qui mili. nõ pos. l. v. §. fi. q facitit vt mortuo militante aliquid ad hæredem defuncti trãseat. Itẽ arg. q. idẽ sit in pben da clerici iã pcepta.

Fruct⁹ ex bñficio, pcepti, ad hæredes trãseunt.

d Centū. Tribuimus. simile additamentum fit qñq; præbendis. ad qd s. ti. j. l. j. & subaudiunt hic, p singulos annos. & sic quod s. est p singulos dies, iũ git superioribus.
e Apicibus. id est nostris literis missis. &c.
f Donationis. quã facimus per l. istam augendo annonas.
g Nostris. militib⁹ scilicet: vel dic omnibus, tempore scilicet necessitatis.

† i. tesseræ noie, q πιτος Græce appellat', & peteuma, & parapeteuma. Cuiacius hic.

h DE MENDICANTIBUS VALIDIS.

Quia mendicãtes reficiuntur publicis annonis de quibus est dictum: & debet hoc fieri, s. de vere mendicantibus, non ficte: ideo de mendicantib. validis, i. robustis, quos spanaldos, vel galiotas vulgus appellat, q mẽdicare nõ debent, ne miseris vel vere debilibus panẽ auferant: vt hic, & in auth. de quæst. collat. vj & v. quæst. v. c. non omnis. & lxxx. di. c. j. & gl. sup Matth. iustius feceris, si iniuste petẽtem correxeris. q si ei dederis.

In Codice Theodosiano legit', non sualidis. rectius. Contius.

i Cunctis. Quæstū. qui publice panem quærunt.
k In certa. qui

... hil ex his a scholarũ noĩe vindicet: sed p vniuscuiusq; merito, q sunt ᵓcessa seruent: vt quicũq; pceptarũ annonarũ emolumẽta vel in hrẽdes pprios iure sanguinis b transfuderunt, vel in extraneos distractiõis titulo trãscripserunt: maneat quod gestũ c est, vel hrẽditatis merito, vel alienationis arbitrio. Da. VII. K. Iul. Constantinop. Arcadio. A. II. & Rufino Coss.

II. Imppp. Theod. Arca. & Honorius AAA.

Centũ vigintiquinq; modios frumẽti, pter solitũ canonẽ, p singulos dies de pñti sexta indictione ex die Kal. Ianuarij noĩe parapeteumatis † de horreis publicis huius almæ vrbis, insita nostræ pietatis liberalitate tribuimus, d datis sacris apicib. e ad sublimissimã quoq; p orientẽ pfecturã, quib. possit & modum nostræ donationis f agnoscere, & incũctãter pbere q iussimus: quã modiationẽ iugiter & in perpetuũ ciuib. nostris g debere cõseruari, valitura in æuum hac lege sancim⁹.

TITVLVS XXV.

DE MENDICANTIBUS VALIDIS. h †

Qui necessitate mendicãt, possunt inspici: & qui eos inspexerit, & pdiderit, & esse pbauerit, dominium eorum consequitur, si sunt serui, vel ius colonatus, si sunt liberi: salua dominis actione serui corrupti. Bar.

I. Imppp. Grati. Valent. & Theod. AAA. ad Seuerum P.V. †

Cunctis quos in publicũ qstũ i incerta k mẽdicitas vocauerit, inspectis, exploret in singulis & integritas corporũ, & robur annorũ: atq; inertib. l & absq; vlla debilitate miserãdis necessitas m inferat, vt eorũ quidẽ quos tenet cõditio seruilis, pditor n studiosus & diligẽs dñiũ ᵓsequat: eorũ verò quos nataliũ sola libertas psequit, colonatu perpetuo fulciat quisquis hmõi lenitudinem o pdiderit, ac pbauerit: salua dñis in eos actione, p qui vel latebrã fortè fugitiuis, vel mendicitatis subeundæ cõsiliũ pstiterũt. q Dat. XII. kal. Iul. Pataui, Antonio & Syagrio Coss.

TITVLVS XXVI.

DE NAVTIS TYBERINIS.

Qui nauem Tyberinam habet, onus publicum cogitur suscipere: nec vllo priuilegio excusatur. Bart.

I. Impp. Valent. & Valens AA. ad Symmachum P.V. †

Qui nauẽ Tyberinã r habere fuerit ostẽsus: on⁹ reipublicæ necessariũ agnoscat. qdcũq; igit nauigiũ i alueo Tyberis inuenieĩ, cõpetẽtib. & solitis obsequijs mãcipeĩ: ita vt nulla dignitas aut priuilegiũ ab hoc offõ vindiceĩ. s D. VIII. Id. Octo. Altini, diuo Ioniano & Varronia. Coss.

m Necessitas. laborando eo modo quo sequitur. & dic infertur per quæstorem: vt in authen. de quæsto.

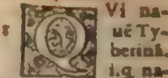
† Co. Th. 14. 18. 1.

n Proditor. id est delator. sic s. pro quibus causis ser. l. fina.
o Lenitudinem. aliàs lenitudinem. s. fictam: aliàs plenitudinẽ. i. valetudinẽ. & est sic s. de coll. dete. l. fi. Sed contra in Authẽ. de quæst. §. si vero. colla. vj. vbi dicit q serui dominis, liberi operi publico mancipantur. Solu. hæc corrigitur secũdum quosdam: vel ibi in his qui in sacra vrbe reperiunt', quasi cum eis mitiu⁹ sit agendum. Vel loquitur de his qui faciunt se videri ægros apponentes herbam vel aliud per quod tumescunt. ibi non sic delinquunt, sed solum fingunt paupertatem, seu debilitatem.
p Actione. furti & serui corrupti, vt ff. de ser. cor. l. j. & s. de fur. l. aduersus.
q Pręstiterunt. sine aliàs facturi nõ erãt, vt ff. de fur. l. qui fer uo. & l. si quis vxorẽ. §. neque. vel etiam si essent: quia non debet laudando augeri malitia, vt ff. de ser. cor. l. j. in fi. & fa. Insti. de ob. ex delicto. §. ope, & ff. de verbo. sig. l. sæpe. §. fin. & ff. man. l. j. §. fina. & s. de muri. l. qui aliquem. & j. de agri. & cen. l. omnes pfugi. & s. de fabri. l. fi.

Laudibus nõ debet extolli malitia.

Co. Th. 14. 21. 1.

DE NAVTIS Tyberinis.

r Qui nauẽ Tyberinã. i. q. nauigat in flumine Romano pueheṅdo Romã, vel extrahendo, ducendo ad castra.
s Vindicetur. idest separetur

separetur, vel removeatur.

DE FRVMENTO ALEXANDRINO.

a N æstimatione. præfectus Orientis statuit munus, id est salarium duobus officialibus, quos elegit ad congregandum frumentū ad ciuitatem Alexandriæ, & naucleris pro æstimatione frumēti. i. sm quantitatē quā fieri facerent, puta pro modio tantū: qđ hic imperator confirmat. & dicit amodo curiales non eligendos ad hæc officia.

¶ Co. Th. 14. 26. 1.

b Crithologia. nomina sunt officiorū. & in li. M. est emendatum, debito decretoelogij.

c Officia. in prædictos duos viros.

d Diurnos. Alexandrinæ. ab Alexandro puta magno sic dicta cui fauetur hic in alimentis. Item & habet iurisdictionem: vt I. de offic. iuridi. Alexan. item aliud. vt & j. titu j. l. i.

e Nemo. priuatus.

f Perissochoregiæ. vna dictio, & dicitur perissochoregius, & perissochoregia, qui est iuxta regē: a peri, i. iuxta & rege. Colligitur ergo hoc nomē eius officij, & per hoc effectus: vt i. de ser. La nullo. quia forte malè se habuit in cōgregatione frumenti: & cōmittitur electio ptec. vt I. l. pri.

¶ Co. Th. 16. 1.

† Vide Alc. hic.

g Et tesseræ. s. frumentariæ: vt ff. de iu dic. l. sed & si. §. j.

h Censeantur. vt dicantur tesseræ Honorij imperatoris. ad quod i. de Insti. co. confir. in fin. & j. de aquædu. l. decernimus. in fine.

TITVLVS XXVII.

DE FRVMENTO Alexandrino.

I. Impp. Hon. & Theod. AA. Anthemio P. P. †

In æstimatione a frumēti qđ ad ciuitatē Alexandrinā cōuehit, qcqđ de crithologia b & zygostasij muner, & p nauclerorū tuēdasubstātia eminētia tua dispofuit, roboram⁹: atq; vt curialib⁹ pdæ auferat occasio, iubem⁹ eos ad hmōi solicitudinē affectādā nūquā accedere, sed designata officia c tuis puisionib⁹ examinata, solicitudinē pdictā iplere. D. V kal. Feb. Constātinop. Honor. IX. & Theodo. V. AA. Coss.

II. Impp. The. & Valent. AA. Isidoro P. P. †

Diurnos cētū & decē modios alimonijs Alexādrinę d ciuitatis addi decernim⁹: vt nemo e priuet eo qđ nūc vsq; pcepit: & pissochoregiæ f nomē penitus amputet, & tesserę g designent, & nrę pietatis noīe censeant. h D. Prid. Non. Iun. Cōstātinop. Isidoro & Sen. Coss.

TITVLVS XXVIII.

DE ALEXANDRIAE primatibus.

Impp. Theo. & Valēti. AA. Isidoro præfe. præt. †

Corporatos i ciuitatis Alexandrinæ, repurgādi fluminis k onere liberamus: & p tenore depositionis tuæ quadringentos solidos ex dinummio l vectigali memoratæ ciuitatis pcōmouari decernimus, ita vt ex titulo m nauium modis oībus repensef. n Da. Prid. Non. Iun. Cōstātinopo. Isidoro & Senatore Coss.

TITVLVS XXIX.

DE IVRE REIpublicæ. o

Sententia lata contra ciuitatem indefensam est ipso iure nulla. Barto.

I. Imper. Antoninus A.

Si qđ aduersus rempublicā p indefensam inea specie i qua neq; defensores creati fuerint, neq; vt crearent placuit, q statutū est: r actionibus eius nihil s est prę iudicatum.

Respublica non habet tacitā hypothecam nisi speciali priuilegio vel ex pacto. Bar.

II. Idem A. Phorodio, & alijs.

An respublica, t in

DE ALEXANDRIÆ PRIMATIBVS.

i Corporatos. id est decuriones illius terræ: vt patet ex rubri. vel de omnibus ciuibus dicit: qui omnes sunt primates respectu aliarum ciuitatum.

k Fluminis. Nili, quem expedit purgari per agros: quia non pluit in Ægypto.

l Ex dinummio. id est loco vbi reponuntur nummi accepti ex vectigali: vt sacrum, vbi sacra reponuntur: vt ff. de re. di. l. sacra §. fina. & dicitur a dinumero, as. deminutiuū. alij dicunt a duo & nummus: quia ciues illius terræ dabant pro vectigali duos nummos quilibet, de quibus modo accipi unsur sececisti solidi.

m Ex titulo puta ex telonio seu thagio quod ibi percipitur.

n Repensetur. dinummus: quia tantum ibi reponitur ex alio titu. s. nauium, quantum tollitur ex titulo vectigali.

o DE IVRE reipublicæ.

Alterius quā Romanorum. sic enim in toto hoc ti. accipitur, vt differat a tit. de iure fis. dic ergo q ciuitates regulariter vtuntur iure priuatorū, vt ff. de ver. si. l. eum qui vectigal. & j. eo. l. ij. ff quod me. cau. l. metum. §. animaduertendum. & j. ti. ij. l. i. & in fal. iure instit. & Tre. vt ff. de adm. tu. re. ad ciui. perti. l. legatum. & ff. ad Treb. l. omnibus. sed quandoque habet ius singulare, vt j. l. j. & iij. Item ff. de vsu. l. etiā. & si cer. pe. l. ciuitas. & de sac. san. eccl. le. fi. & j. de ven. re. ci. l. fi. & j. de deb. ci. l. fi. & l. j. & I. ne fis. vel resp. le. j. & ff. ex quib. cau. ma. l. legatis. & C. de fideiuf. l. fi. Item sunt alię que vtuntur iure specialissimo: vt vera que Roma, vt i. de priui. vr. Const. l. j. & Antiochensis, vt i. de priui. ere. l. Antiochēsium. & Ilienfis, vt ff. ad muni. l. i. & Alexandria i. ti. j & ij. & metropolitanæ, vt i. de metro. Beryto. item quædam habent priuilegia per rescriptū, vt j. l. fi. & i. de test. l. si non speciali. habent enim quædam ius fabricandi monetam per priuilegiū.

† Co. Th. e. ti. l. 26.

p Si quid. Rem-publica ius libet ciuitatis vt i rub. no.

q Placuit, idem si placuerit: sed creati non fuerint.

r Statutum est. definitiue, sic in minore vt ti. ti. aduer. rem iu. l. cum & minores. si autem fit ene legitime defensa, valet vt restituatur: vt supra de offi. eius qui vi. alte. l. j. & iij. & intra l. iij. interlocutoria vero valet etiam si non sit defensa: vt i. quod cuiuf. vni. no. l. j. §. cuius. & l. ciuitates. quia contra minorem: vt ff. quia ex cau. in pos. l. hoc iure. & facit. ff. de re iudi. l. contra pupillum. & i. qui leg. per l. j & i. quomodo & quando iu. l. si vt proponis. & l. si præses. Accur.

s Nihil. ipso iure. alij dicūt q p restitutionē: ar. i. de sēado fis. laus. l. j. sed ibi fuit defēsa resp. vel lic...lie. e præuaricatio interuenerit. & ad de qđ no. j. l. iij.

t An respublica. alterius ciuitatis. quam Roma

æ: ne sit contra. s. in qui. cau. pi. ta. contra. l. j. & ij.

a Proponitis ius. cessum: aliàs secus: vt s. de priui. fis. l. iij & l. fi. contra. sed alij dicunt ex sola satisfactione; nisi in præiudicium eius aut fisci: vt in contrarijs: qd non placet. vt s. de fideiusso. l. cum aliter.

b Nacta est. ad qd. ff. de priui. credi. le. Antiochensium.

c Prosperit. ex conuentione.

d Personalem. s. tãtum: non hypothecariam, sed personalem habet priuilegiatam: ff. de priui. cred. l. bonis. §. respu. contra. vel ibi de Roma. & fa. ff. qui po. in pig. hab. l. si pignus. & l. fi. in prin. & de iu. fi. l. res. §. i.

e REmpublicam. Romanorum, s'm quosdam: vel verius aliarum ciuitatum. vt s. not. in rub. & pone in contractu: vt ff. ex quibus cau. maio. l. resp. vel in iudicio: vt s. l. j. §. j. sed intra quantum tempus? videtur ꝑpetuò: quia semper est pupilla: vt hic patet. Alij intra triennium, vt s. de sen. aduer. fis. la. l. j. tertij vsque ad quadriennium, a die læsionis, quando fit in vltimo die minoris ætatis: vt s. de tem. re sti. l. superuacuam. quod non videtur stare: quia dicit pupillã, non dicit minorem: & eodem modo dicit in ecclesia: vt s. de sa. san. eccle. l. fin. & in authen. de non alie. §. finimus.

f SI s'm legem. id est priuilegium: & sic concor. in fi. vel dic. s'c'm legem. i. cõsuetudinem, quæ est lex: vt insititu. de iure na. §. ex non scripto. & s'm hoc sunt similia. s. de eman. lib. l. j. & ff. de testi. l. iij. §. fin. & secundum hoc consuetudo vincit legem, quod dic: vt s. quæ sit lon. consue. l. ij. & facit, j. titulo. j. l. j. & ij.

* Crescẽtio.

cuius locũ successistis, ideo qa satisfecisse debito vos proponitis, [a] ius pignoris ĩeo fundo habeat, apud suum iudicem quæritur. si enim neque beneficio sibi concess. id ius nacta est, [b] neq; specialiter in obligatione pignoris sibi prospexit: [c] causa eius non separatur a cęteris creditoribus qui habent personalem [d] actionem.

III. Imp. Alexander A.

REmpublicam, [e] vt pupillam, extra ordinem iuuari moris est.

Quod ciuitas facit s'c'dm sua statuta: non reuocatur per p̃sulem vel præsidem. Barto.

IIII. Impp. Diocletianus & Maximianus AA.

SI s'm legem [f] ciuitatis respublica cuius meministi, ruina collapsis ædificijs tuis distraxit areã: nihil contra huius legis tenorem rector prouincię fieri patietur.

TITVLVS XXX.

DE ADMINISTRAtione rerum publicarum. [g]

I. Imp. Philippus A. Crescentiæ. *

FVndum vectigalem, [h] si suis quibusque temporibus debitæ quantitates inferantur: inuito possessore auferri nõ

g DE ADMINISTRATIONE RERVM PVB.

Parum esset ciuitatem habere iura, nisi essent qui ea administrarent: vt ff. de ori. iu. l. ij. §. post originem. & caue q; hi eliguntur per decuriones conuentos per ipsos magistratus: vt s. de decu. l. j. & de suscep. & arc. l. exactores. & ff. ad mun. l. Lucius. & sic alius est magistratus q; iurisdictionem exercet; & alius administra-

h tor qui temporalia gerit: vt hic, & ff. eiꝰ per totum.

FVndum Vectigalem. id est emphyteuticum, quod dic vt ff. si ager vec. l. ij. & iij. & facit s. de admini. tuto. l. j.

posse manifestum est.

Si officialis est negligẽs in exigẽdo cautionem de legato vel fideicõmisso præstando, tenet ad interesse. Bart.

II. Impp. Diocletianus, & Maximia. AA. & CC.

COntra eos qui rempublicam administrantes, per officij necessitatem sub conditione relicti [i] fideicommissi satis accipere debuerunt: quanti reipublicę interest satis non esse acceptũ, [k] dirigendã esse actionẽ [l] perspicitis.

TITVLVS XXXI.

DE VENDENDIS rebus ciuitatis. [m]

Venditio pura & perfecta nõ debet a repub. reuocari, lice per alium, maius precium offeratur. Barto.

I. Imp. Antoninus A.

SI fine vlla conditione ꝓdia vendẽte repub. cõparasti: [n] ꝑfecta venditione, [o] nulla ratiõe vereris ne adiectiõe facta [p] auferri tibi dominium [q] possit. Tempora enim adiectionibus præstituta, [r] ad causã fisci [s] ꝑtinent: nisi si qua ciuitas propriam legem habeat.

Locatio perfecta non reuocatur, licet alius maiorẽ pensionem offerat. Bars.

II. Imp. Valerianus, & Gallienus AA.

i COntra. relicti. ciuitatis.

k Acceptum. idest qd non est satis acceptum, quia debitor factus est non soluendo.

l Actionem. vtilem negociorum gesto. vt ff. de nego. gestis. l. iij. §. hac actione. vel in factum: vt ff. de magi. con. leg. j. in princi. & supra, vt in possess. leg. l. fi. Sed contra s. titu. j. l. penul. Solu. ideo eligit vt minor, vt s. si tu. vel curato. l. fin. Vel hic non est in quem restit ueretur facto hærede nõ soluendo.

m DE VENDENdis rebus ciuitatis.

Quod faciunt administratores superioris tituli.

n SI fine. Compa rasti cũ ea solennitate quæ est intra, eo. l. fin.

o Venditione. de qua perfectione dic vt institu. de emptio. & venditio. in princ.

p Adiectione facta. ab alio.

q Dominium. traditiõe facta: vt subijcit in eo quod dicit translatum, vt s. de reivind. l. seruum. Sed quid si non erat facta traditio? Respõ. agitur ex empto ad interesse, si alij vendat ciuitas, vt ff. de ac. emp. l. j.

r Præstituta. a lege, puta viginti dierum, arg. s. de sacrosan. eccle. authen. hoc ius. sed legem, quæ hoc dicat, non habes. Alij xl. dierum. & dic vt argu. ff. de ædil. edic. l. quod si nolit. §. pen.

s Fisci. ad res fiscales & fisco venditas, vt s. de fide instru. & iur. hastæ fis. l. si tempora. & ff. ad mu. le. Lucius. §. fin. Item hæc adiectio non fit nisi semel, vt j. de lo. fun. ci. l. ij. & fa. j. l. proxi. in hoc ergo plus habet fiscus quàm ciuitas, sed emptor minus: quia hoc debet probare inuilitatem ciuitatis versum, vt s. de sac. san. eccle.

ecclе. authen. hoc ius porrectum. In fisco aũt sufficit confessio, vt ĩ. de quadri. præscrip. l. ij. § ad hæc.

a Qvamuis. Publici prædij. i. ciuitatis cuiuslibet indubitanter secundum oẽs. Quid aũt de pdio fisci, vel patrimoniali? Resp. P. idem: sicq; in venditionibus tantum fisc. locum habet adiectio, non locatio, vt ff. de ædil. edic. l. tiĕ dum. Sed tu dic, aut perpetuo est locatio facta, & non habet locum licitatio, aliis sic, vt ĩ. de fun. pa. l. iij. & ĩ. de loca. fun. ci. l. si & fa. ĩ. de allu. l. fina. & ĩ. loca. l. si olei. Item fa. ff. de iur. fis. l. iij. §. diui. & de pub. l. cotem §. fi.

b Additamenti specie. i. prætextu.

c Temporis. quod sufficeret etiam in venditione. Idem et go innuis & si non tãtum. vel dic aliud breue tempus.

d Si quæ. Peruenerint. his modis ad ciuitates potest peruenire: vt ĩ. de hæredi. institu. l. collegium. & l. hæreditatu. & ff. de leg. j. l. si quis a filio. §. fin. & l. si hæres. §. vicis. & l. ciuitatibus. & ad Treb. l. omnibus. & quãdo hæreditas peruenit ad ciuitatem, tunc ciuitas constituat actorem, qui agat & excipiat, vt d. l. omnib. & l. seq. & caueatur de rato, si dubitatur de decreto: vt ff. quod cuiusque vni. l. item. §. actor. Sed vniuersitas tota vel maior pars de calumnia iurat, non ipse, cum habeat instar procuratorum secundum P. tu dic aliter vt no. supra de iur. ca. l. ij. §. hoc etiam. Et not. quòd hæc lex dicit de domibus & annonis, quæ quasi immobilia sunt: vt in authenti. de non alie. §. j. sed dic idem de prædijs rusticis: vt ĩ. l. j. de his quæ seruari non possunt, dic quòd etiam sine decreto vendunt tutores: vt supra de administrat. tuto. l. lex quæ tutores. in fin. & l. fin. in fin.

e Publica. quod potest fieri, vt ff. de re. di. l. sacra. §. finali.

f Inclytam. Constantinopolim.

Qvãuis incrementũ conductioni factæ publici prædij a videatur offerri, nõ tñ additaméti specie b oportet fidem locationis infringi: præsertim cum tantum iam temporis c ex pctu decessisse proponas.

Immobilia ciuitatis, & mobilia quæ seruãdo seruari nõ possunt, p vtilitate ciuitatis pmittunt alienari auctoritate principis in vtraq; Roma, in aliis vrbibus auctoritate præsidis, & consensu cuiuslibet possessoris. Bar.

III. Imp. Leo A.

SI q hrẽditatis, vl legati, seu fideicõmissi, aut donationis titulo dom⁹, aut annonæ ciuiles, aut quælibet ædificia vel mãcipia ad ius inclytæ vrbis vel alterius cuiuslibet ciuitatis peruenerint: d sup his licebit ciuitatib. venditionis p suo cõmodo inire pctum: vt summa precij exinde collecta, ad renouãda siue restauranda publica e mœnia dispẽsata pficiat. Indefessa verò cura pspicientes, ne quis aduersus ciuitatũ cõmoda quicquã moliri possit incommodi, sed sine vlla fraude, seu nũdinatione vel colludio, seu cõniuentia hmõi venditiones pcedant: hoc etiã in posterum obseruandum esse censemus, vt si quidẽ ad hãc inclytam f vrbẽ domũ vel ciuiles annõnas, aut alia quælibet ędificia vel mãcipia ptinentia cõtigerit venundari: non aliter nisi imperiali auctoritate vendant: in puincijs verò, præsentibus omnib. seu plurima parte g tam curialiũ q̃ honoratorũ & possessorũ ciuitatis ad quã res pdictæ pertinent, ppositis sacrosanctis scripturis h sigillatim vnumquẽq; i † eorũ qui cõuenerint, iubemus sententiã k quam putet vtilem patrię suæ designare, ut ita demum decreti recitatione in pinciali iudicio interueniente, emptor competẽtem possit habere cautelam. Hos aũt uenditionũ pctus, l siue iam cõpleti fuerint, siue postea ineũdi fuerint, stabiles m esse censemus.

TITVLVS XXXII.

DE DEBITORIBVS ciuitatum.

Debitores ciuitatum non possunt in eis habere honorem, nisi primo debitum soluant. Bar.

I. Imp. Antoninus A.

On pri⁹ debitorẽ reipublicæ a honorem in republica subire, quàm id quod debere cõstiterit, cõuentus exoluerit: a tã meis q̃ diuorum principum constitutionibus declaratur.

g Parte. ad hoc. ff. ad muni. l. quod maior. & ĩ. de leg. l. si quod. & de prædijs cur. l. ij.

h Scripturis. non tactis. sic supra de episco. & cler. authen. sed iudex. esset enim difficile pro re minima tot iurare. Item quia in princip. iurauit fideliter cõsulere: & satis est si nunc ad memoriam reducatur per præsentem scripturam. sic supra de iud. l. rem non nouam. Item sic in Authen. vt lice. mat. & auiæ. §. quod autem. colla. viij. Alij dicunt quòd etiam corporaliter iurant, quasi hæc verba cum effectu intelligantur: vt in multis iuris articulis de corporali dicitur.

i Vnumquemque. sic in authen. vt iudi. nõ expec. sac. ius. §. fi. col. v.

† Cõcor. text. in c. tua nup. cũ gl. sup verbo, tractatu. extra de his q fi. a pla. sine consensu cap.

k Sententiam. id est consilium: sic ff. de sena. l. fi.

l Contractus. scilicet cum prædicta solennitate factus.

m Stabiles. sine timore adiectionis. vt supra l. j. & ij. & nisi cum hac solennitate fiat, reuocatur cũ fructibus: sed venditor non ciuitas tenetur de euictione. vt supra de sacrosan. eccle. l. qui res. & infra de agric. & cen. l. quemadmodum. Item adde quòd precium probari debet versum in vtilitatem ciuitatis: vt in authen. hoc ius porrectum supra de sacrosan. eccle.

DE DEBITOribus ciuitatum.

On pri⁹ Reipublicæ. cuiusq; ciuitatis vt ex rubri. patet, ex continuatione superiorum titu.

a Exoluerit. solenniter: vt supra de prædi. cur. l. secunda. Item si fideiussor rem vel pignus dederit. & dic debito eum expelli vel ratione vectigalis, vel ex qualibet alia administratione, non aliunde, vt ff. de mu. re. & hono. l. rescripto § j. & facit ff. de pu. l. licitatio §. debitores. & de leg. j. l. sciendum. in princ p.

a Pud. superstites. id est viuos.

b Peruideris. loquit Verino curatori ciuitatis.

c Retinent. id est retenturi sunt. & facit ff. de vsur. l. si bene.

d Obnoxijs. id est obligatis expressa conuentione, vel ex priuilegio tacitè: non aliàs: vt s. de iu reipu. l. ij. & secundū hoc agit hypothecaria. vel veri⁹ dic nec expsè nec tacitè erant obligati, sed dicunt obnoxij eo q ipse debitor est obnoxi⁹, & fm hoc agit condictione ex lege. si enim esset hypothecaria indiuidua insolidum esset: vt s. si vnus ex pluri. hæred. debito. vel cre. l. ij. nisi cum legatari⁹ agit hypo. pro rata, sicut personali contra hæredem legantis. vt s. co. de le. l. j. in fin. Item & quando duobus obligantur: simul vterque agit secundum quantitatem debiti, vt ff. de pigno. l. si fundus. §. si duo. Item & cū duo causa damni in fecti mittuntur in poss. contrahitur hypo. vt ff. de dam. infect. l. si finita. §. cū autem. in bonis aūt administrantis habet sortè tacitam hypo. ciuitas. arg. s. de administ. tuto. l. pro officio. Sed qualitercunque l. istam exponas, f. vel hypo. vel condict. ex l. contradicit s. de iu. reipub. l. ij. sed hic sola, ibi cum alijs: quia quò ad alios creditores è ei similis: vel non est dissimilis quò ad personales actiones ex statu: sed quo ad condictionem ex lege sic: vt hic.

e Pro rata. sic ff. si quid in frau. pa. l. j. §. si plurib. & s. de pd. & alijs rebus mili. l. ij. & j. de omni agro deser. l. iij. & ff. de cen. l. cum possessor.

II. Imp. Constantin. A. Verino S.

Apud eos quos superstites a integris facultatib. esse peruideris, b vel quorū hæredes incolumia retinent c patrimonia, sortes reipublicæ perseuerare debebūt: ita tñ, vt annuas vsuras suis quibusq; tpib. exoluant, cùm simul & reipublicæ vtile sit retinere idoneos debitores: & ipsis sit commodū cumulū debiti minimè nutriri. Et quia nefas est, obnoxijs d corporib. alienatis, circūscribi ciuitates: placuit, siqs debitor reipublicæ ciuitatis quippiam ex eo patrimonio quod habuit cùm pecuniam reipublicæ sumeret, donauerit, vel distraxerit, vel qualibet in alium rōne ptulerit: qualitate rei alienatæ perspecta, atq; omnib. debitoris facultatibus consideratis quas habuit cùm ei pecunia crederetur, e p rata ab eo qui ex debitoris facultatib. aliquid detinet, ex sorte atq; vsuris postulari. Itaq; quoties minus idoneum deprehenditur eius patrimonium, cuius nomen ciuitati alicui inuenitur obnoxium: iudex omni diligentia & solicitudine debebit inquirere ad quos ex qualibet conditione transierint debitoris facultates: vt singuli æqua æstimatione habita, pro rata e rerū quas possident, conueniantur, f personalem actionē g contra eum habituri debitorē, qui ipsis soluentibus liberatur. h Ab eo aūt, a quo constat fortunarum suarum partē maximam recessisse, etiam reliquam portionem quę apud eum resederit, trāsferri. i ad idoneum oportebit. Quòd si quispiā debitor reipublicæ ciuitatis, fisco nostro locum k fecerit, emptores qui a fisco nostro cōparauerint, manifestum est, secundū ius vetus, l & rescripta diuorum principum, cōstitutionesq; nostras, nullam debere molestiam m sustinere. Quòd siquis debitor non comparuerit, vel certè omnia sua ita consumpserit, vt nemo n aliquam rem ex eius bonis possideat: o id debitum conuenit ad dispēdium reipublicæ p pertinere: ideoq; cura patris q ciuitatis apud idoneos, vel dominos rusticorum prædiornm pecunia collocanda est.

TITVLVS XXXIII.

DE PERICVLO nominatorum. r

f Conueniantur. hypothecaria, secundum quosdam: tu dic personali condi. ex hac lege, prius tamen debitore excusso: vt s. de conue. fisci debi. l. j. & ff. de iure fis. l. Moschis. maximè hodie: vt in authen. de fideiuss. §. sed neque. Item est speciale vt emptor personaliter possit conueniri: aliàs non, nisi in fraudem esset facta venditio: quod hic non erat: vt s. de his quæ in frau. cre. l. si successores.

g Actionem. neg. gest. secundum Py.

h Libertat. vt ff. de euic. l. si ob cām. & ff. de sol. l. Selenum. §. dolo. & de fideiu. l. tutor. & ff. de euic. l. si plus. §. j. & de distra. pig. l. rescriptum. §. j. & fi. Accur.

i Transferri cogit ergo ad totū, qui partem maximā distrahit. & dic tit. venditionis, non gratis: qui soluet tantū quantū eū tangit p rata rerum.

k Locū. i. fiscus est successit in totū, vel in rem aliquam.

l Ius vetus. si fiscus vendit iure suo. idē si credens suā, per l. Zenonis. vt s. si aduer. fis. l. fina. & j. de fun. pa. l. j. & de quadri. præscri. l. ij. & fi. in fi. & Insti. de vsucap. in fi. & s. de cap. pi. l. j. Sed arg. j. ff. de pet. hær. l. nec vllam. §. item si quis a fisco. sed vsq; ad quadriennium agit ciuitas j ærarium: vt l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscrip.

m Molestiam. priuilegiatior ergo est fiscus q ciuitas. ad qd ff. ad mu. l. simile. Priuilegiatior est fiscus quā ciuitas.

n Nemo. nisi fiscus. vel dic nemo oino.

o Ex eius bonis possideat & fecerat debitor locum fisco: vt prædixi. Accur.

p Reipublicæ. i. de st fisci. Hoc forte intra quadriennium: vt j. de quadrien. præscri. l. j. Vel dic. i. ciuitatis.

q Patris. id est curatoris vel defensoris. ad quod in auth. iusiuran. quod præ. §. j. colla. ij. Et no. in debitore ciuitatis v. specialia. Primum. s. eo. l. j. Secundum q cōparātes ab eo quāuis bona fide a repu. conueniuntur. Tertium. q personaliter conuenitur, quamuis in rem successerit. Quartum, quòd totum compellunt debitores patrimonium vendere, qui partem maximā vendiderunt, vt hac l. Quintum, vt ff. de vsur. l. etiam. Specialia v. in debitore ciuitatis notatur.

r DE PERICVLO NOMINATORVM.

Electores officialiū tenent: vt hic. Item fideiussores: vt j. tit. j. l. j. Item ipsemet: vt j. tit. ij. & dicas minores magistratus teneri nō pides, qui sunt quasi cōfirmatores, vt s. de sus. l. exactores. & Insti. de satis. tu. §. fi. & ff. de mag. conue. l. j. §. j. & exactio quę in eos datur, competit etiam in hæredes: vt Insti. d. §.

I qui. Si maxime. id est quia maximè; quod contra vos est, sed non nocet hoc casu. secus in nominatoribus tutorum secundum P. qui tenentur ex eo solo quòd non curauerunt caueri: vt i. de ma. con. l. iij. sed non placet: imo idem quod in his: vt ff. de mag. co. l. iij. & leg. j. §. si magistratus. in fine.

b Exegistis. quod facere debuistis, vt ff. de ad. re. ad ci. per ti. l. fina. §. iij. & j. titu. j.

c Mutilatum. siue ergo fideiussores idoneos accepistis, siue non: si fuerunt soluendo finito officio, non tenemini: vt hic. & d. §. si magistratus. nisi post fin. è vestigio id est incontinenti desit esse soluendo: vt ff. de nego. gestis. l. diuortio. Item hic quòd fuerũt soluẽdo, vos probastis, vt d. §. si magistratus. & i. de proba. l. ex persona. & ta. i. de di. tut. l. j. & ff. ad muni. l. imperator. §. j. & l. ordine. §. j. & de admi. re. ad ciui. per. leg. ij. §. si eod. & i. de suscept. leg. ij.

d Sit. post finitũ officium.

e Damnaque. sortis, non vsurarum, non pœnarum, vt ff. ad mun. l. Lucius. §. Paulus. & l. libertus. §. j. & j. tit. j. l. j.

f Si successoris. Papi. nominauit Vlpi. vel Afri. Afric. Pompo. male gerentem. Non Papi. nec etiã Vlpi. sed Afric. tenetur. & fa. j. tit. ij. le. fi ita. & i. de suscep. l. ij. & de conue. fis. debi. l. quoniam Sed arg. cõtra. ff. quod vi aut clam. l. si ego. Accur.

g Denominauerit. ergo ad magistratus pertinet nominare successorem, secundum P. sic viij. quæst. i. c. j. §. §. & §. his omnibus sed nõ elegit: vt in authen. de defen. ciui. §. fi. colla. ij. at cæteri officiales per decuriones, vel ab eis ad hoc electos. vt i. de decurio. l. ij. & de susce. l. exactores. & quod cuiusque vni. l. item. §. j.

h Nominati intransitiue. Et no. ar. contra. ff. de hered. institu. l. fi. vbi hæres heredis &c. sed non ob. illi enim successores iuris sunt.

i Nominatorem. nec ad fideiussorem nominantis: vt ff. ad mu. l. libertus. §. pe. sed ad patrem nominantis sic: vt eo. tit. l. ij. §. j. Sed non tenentur hi omnes, s. nominator, pater, fideiussor in pœnis vel vsuris: vt i. le. proxi. nec extraneo, sed reipublicæ. vt ff. ad mu. l. ij. §. j. in fine. & de pecul. l. licet. §. fi.

a al. Gratianus.

b Hic vide Ioh. de Pl. ex eli ponentẽ casum huius l.

c In veteri script. Idem Rufino.

Electores officialiũ publicorũ non tenentur pro electis, licet fideiussores non receperint, si tẽpore depositæ administrationis soluendo fuerint. Barto.

I. Imp. Gordianus. A.

I qui a te collegaque tuo magistratus creati sunt: ẽt si maximè a fideiussores non exegistis, b tñsi per id tẽpus quo magistratus honor deponebatur, soluendo fuerũt: periculo vos creationis non fecerunt obnoxios ex eo quòd casu aliquo patrimonium eorum mutilatum c sit: d cum cessationi suæ id debeant imputare, damnaque e reipublicæ, si qua ob culpam eorum passa est, sarcire: qui cum nomine publico eos cõuenire potuissent, id facere supersederunt.

Nominator tenetur pro nominato officiali, inquantum ipse conuenitur ex persona sua: non in eo ad quod conuenitur ex persona alterius ab eo nominati. Barto.

II. Imp. Philippus A. & Philippus Cæs.

Si successoris f tui successor non idoneum loco sui magistratum denominauerit: g administrationis eius periculum ad tuam personam spectare nequaquam potest. eteni nominati, h successoris dũtaxat quisque periculum suscipere cõpellitur: nec ad nominatoris nominatorem i manus iure porrigi possunt.

TITVLVS XXXIIII.

DE PERICVLO EORUM k qui pro magistratibus interuenerunt.

Fideiussores tenentur reipublicæ ad interesse nõ ad pœnã in quam magistratus delinquendo incurrunt. Bart.

I. Imp. Anto. A. Luciano

Ideiussores magistratuũ in his quæ ad reipublicæ administrationem pertinent, l teneri, non his quæ ob culpam vel delictum eis pœnæ nomine irrogentur, m tam mihi quàm diuo Seuero patri meo placuit.

TITVLVS XXXV.

QVO QVISQVE ordine conueniatur.

I. Imp. Antoninus A.

Tsi duobus a simul b cura pecuniæ ciuitatis, non tamẽ separatis c portionibus mandetur: singuli non pro virili portione, sed in solidum d reipublicæ obligantur. cum autem de indemnitate ciuitatis eius e quæritur: prius eius bona qui administrauit, f

k DE PERICVLO eorum &c.

Not. hos conueniri post excussos reos: quod dic vt ff. de admin. re. ad ci. perti. l. prior. §. fina. Accursius.

l

Ideiussores. Pertinent. qualia sunt ff. ad munici. leg. ij. §. gestum. sed videtur contra in eo. titu. l. libertus. §. pen. Sol. nominare successorem non est omnino in repub. gerere. Item dic, pertinent, principaliter s vt non ob. ff. de pec. l. licet in fin. & ff. ad mun. l. ij. §. penul. & facit ff. de fideius. l. si & de procu. l. qui proprio. §. vt in cæteris.

m Irrogentur. quia deliquit in officio: & est sic in patre & nominatore: vt supra titu. j. not. adeo quod si pignora hic dedit, id teneant: & tunc in quo & quando ipse potest conueniri, vt ff. de admin. re. ad ci. perti. l. prior. §. fina.

QVO QVISQVE ordine conueniatur.

a

T si duobus. & mallis.

b Simul. id est simpliciter.

c Separatis. aliàs tenetur quilibet pro sua parte vt j. l. proxi. §. j & ibi no.

d Insolidum. hoc ipso quòd simpliciter: vt j. l. proxi. & dic quòd simul gesserunt: vt j. l. proxi. in princi. vel diuiserunt inter se: & tunc insolidum secundum ordinem qui est. ff. ad mu. l. Lucius. §. j. & l. imperator. Item potest loqui quando nullus gesserit: vt ff. ad mu. l. Lucius. in princi.

e Eius. reipub. de qua dixi. & dicas quod vnus tantum.

f Administrauit. sub. fideiussorum & nominatorum: vt ff. ad mu. l. quid ergo. in princip.

a Onerari. nempe vt ad hęredes non transit officiũ: vt ℥.de nego.gest.l.curatores. ita nec periculum, nisi ipse heres admin. qui de dolo & lata culpa propria tenetur: vt d.leg.curatoris & ff. de fideiuss.& no.l. cum ostendimus. & de magist. con. leg. non similiter. & facit. ff. de administra. tut.l.tutores. in princip.

b Quoties. Vnusquę. dicunt quidam : hoc expresso, non aliter: vt hic, & per auth. de duo. re. Sed dic hic hoc videtur etiã iure non expresso ; & videt̃ sem, et agi eo ipso q̃ nõ separat ur. vt supra proxi. & ff. ad mu. l. imperator. Sed hodie forte contra per d. authen. & dicas quòd hic ambo gesserunt : aliàs seruatur ordo qui est in d. leg. Imperator.

ᵢVide hic lo.de Pla. post Bar. qui bene hanc glo. discutit.

¶Al. Gratianus.

c Administrauerint. vel etiam ipsi inter se diuiserunt, quo casu secus est in tutoribus : vt ff. de administ. tuto. l.Lucius. §.j.in fin.& supra de diui.tuto.l.j. in fin. & adde distinctionem quæ est. ff. ad municip.l. imperator.

d Creatorem. id est nominatorem.

e Participem. qui separatum habuit ab illo administrationem: & hoc si collega tempore depositi officij non fuit soluendo: vt supra de proba. leg.ex persona. & ff. ad muni. leg.imperator. Item hoc etiam si pactum sit in contrarium : vt ff. de admi. re. ad ci. perti. leg.ij. §. ius reipu. & facit.supra. de fab. l. iure. & de conueni. fisc. de. l. quoniam. & de. fusce. le.ij. & ff. de administ.re.l. curatores. Item si collega soluit, agit contra collegam, nisi pro dolo fuit conuentus: vt ff.de tuto.& rat.dist. l. j. §. nunc tractemus. sed nominator non agit contra collegam nominatum a te: quia sui debiti nomine conuenit ur: vt ff.ad muni.l.& ei.

ac mox si satisfieri nõ poterit, collegæ conueniunt. vos tñ q̃ hæredes vnius ex curatoribus extitistis, dãno, si quod post mortẽ ei⁹ dolo vel culpa collegarũ accessit, onerari, a non est rationis.

Duobus si committitur pro indiuiso administratio, quilibet ante nominatorum primum cõuenitur: secus si separatis portionibus. Barto.

II. Imp. Gordianus † A.

Quoties duob⁹ nõ separatim, sed pro indiuiso munus iniungit̃, & ita vt vnusquisq; b eorũ piculo soliditatis videat̃ obstrictus: manus ad noiatorẽ priusquã vtrique qui id munus administrauerũt, solenniter fuerint excusi, nulla ratione porrigi possunt. si verò separatis portionibus ad munus nominati sunt: prius proportione conueniantur q̃ id munus administrauerit c item fideiussores eorũ. Si nec ab his quidem indẽnitas fuerit seruata, tunc demum creatorẽ: d at si nec is quidẽ sufficiat, nouissime participem e muneris cõueniri debere præses non ignorat.

III. Imppp. Carus, Carinus, & Numerianus AAA. Theodosio.

Si ita f duumuiri creati estis [hoc expresso] vt mutuo periculo teneamini: g in dubiũ non venit, vicariis h damnis vos esse obstrictos: cũ i magistratib⁹ pri⁹ noiatores i quenićdos ẽe (hoc qđ ĩ p̃sona nr̃a custodiri cõsiderastis k) constitutum est.

Si administratione diuisa vnus collegarum pecuniã collecauerit, quã respub. consequi non põt: eo mortuo hęres eius conueniendus est primò: secũdò possessor: tertiò nominator: quartò collega. Barto.

IIII. Impp. Diocletianus, & Maximianus AA.

Cum te & collegã tuũ magistratus vestri tẽpore publicũ fœnus collocasse proponas, nec potuisse debitum a quibusdam reipublicę restitui: cum paratus sis pro te id quod solus gessisti, l reipublicæ satisfacere: consequens est rempublicam, si separati actus vestri cõtractus fuerint, successores collegæ tui vel rerum eius possessores prius ob personam eius congredi : & si solida indemnitas reipublicæ seruata non fuerit, nominatores eius interpellare: ac postremo loco si quid ex nomine collegę tui defuerit, ob culpæ m nexũ te interpellare. priores n enim nominatores veluti fideiussores placuit obstringi.

TITVLVS XXXVI.

NE QVIS LIBER o inuitus actum reipublicæ gerere cogatur.

I. Imp. Alexander A. Vrbico.

Si vt proponis, decreto p ordinis ad libertatem ductus es : non debere te inuitum, actum q reip. administrare, curator reipub. non ignorat : præsertim cum serui huiusmodi officia administrare debeant.

f Si ita. In prima parte non fuit diuisa administratio : vt supra.l.quoties.in princip. in secunda fuit. Vel dic in vtroque fuit diuisa.& quod dicit vicarijs. scilicet ordine qui sequit̃. Vel secundum quosdam prima in duumuiris, secunda in magistratibus, secundum quos duumuiri non sunt magistratus : vt hic colligitur, & ℥.de eman cip.lib.l.j.Sed contra ℥.de iudi.d.l.fi.

g Teneamini. quod est eo ipso quòd non est contrarium dictum, vt supra.eo.le. quoties.

h Vicarijs. id est alter pro altero prius conueniatur quàm nominator.

i Nominatores. quàm collegas.

k Considerastis. & bene secundum duos primos intellectus : sed secundum alterum frustra, cum duumuiris semper loquatur.

l Cum te. Gessisti. separatim ergo gessisti. item dic vt not. supra. leg. quoties.

m Ob culpæ. quia eum non remouit : vt ff. de admi. re. ad ci.per.l.fin.§ ante pe. & facit ff. de admin. tu.l.iij. §. j. & ff. ad muni.leg.imperator. in fin.

n Priores. id est prius. non autem dicas priores, id est qui nominauerunt nominantem hunc malè gerentem: vt ℥. titu. ij.l.fina.

o NE QVIS liber inuitus &c.

Quidam habent, curam reipubli. nam soli curiales persona lia munera pub. subeunt & honores : vt ff.de dec. l. & honores. §. ij. quod non placet, vt ĩ le. proxi. in fi.Sed dic vt ĩ.l.j.

p Si, vt proponis. decreto. sic enim facere debet : vt ℥.de seruis reipub. ma.l.j & ij.

q Actum seruilem, quem serui tantum ciuitatis faciebant. quod

quod patet, quia dicit actum: quod seruis conuenit: vt ff. de neg. gest. l. cum actum. libertis vero procuratio: officia vero publi. liberis conueniunt tantum: vt ℥. de tabu. l. generali. & ℥. si seruus aut li. l. j. & ij. secundum alios dic, actum, idest tabulariam, ad quam serui publici, i. notarij tantum coguntur: vt ℥. de ser. reipub. ma. l. fin. & ſm hoc non ob. ℥. de lib. l. j. lib. x. quæ est contra. & facit ℥. de ope. li. l. qui manumittitur. Acc.

a Si cum. Ad actū. dic vt ℥. le. proxi.

SVMPTVS INIuncti muneris ad omnes collegas pertinere.

b
Cum ad mun⁹. Angariarū. quod est personale, cum geratur labore animi: vt ff. de mu. & ho. l. fin. in princi.

Angariarum munus est p̄sonale.

c Detrimenta. cum etiam omnibus datus esset sumptus, hic solus gerens de suo impendit, vel est obligatus: vt supra de lega. le. ij. & ſm hoc quæritur, quare non repetit a republ. & respub. a non gerentibus? Respond. propter vitandum circuitum. sic. ff. de stipu. ser. l. penul. & fauore reipub. Sed qua actione? Respond. vtili nego. gest. vt ff. de nego. gest. leg. ex facto. vel pro socio, vt arg. ff. pro soc. l. si quis societatem. sed videt l. contraria sub. quia ibi ad omnes, hic ad gerentes. Sed dic ad omnes: cum omnes gerant. Vel dic omnes a princip. licet ex postfacto sit secus. Vel dic ad omnes: quia omnes conferūt ad sumptum factum. vt ff. ad le. Rho. de iac. l. iij. & sic consonat. Posset hæc lex ſcdo intelligi & i munere mixto. q̄a de suo erāt facturi sumptus.

d Cognouerit. & sic nullus gessit. quo casu omnes tenentur reip. vt ff. de admi. tut. l. tres tutores. §. non solum. & §. item in eo. & supra si tu. non ges. l. si.

II. Impp. Diocleti. & Maximianus. AA.

SI cum ingenuus esses, ad actum a gerendū a republica cōpelleris: auxilium præsidis, & iuris p̄sidia, prout vsus exigebat, implorare potuisti.

TITVLVS XXXVII.

SVMPTVS INIVNcti muneris ad omnes collegas pertinere.

I. Impe. Maximianus A.

Cum ad munus exhibendarum angariarū b cū alijs creatus, a consortibus muneris sollicitudine deserta, solum te functum esse proponas: sumptuū detrimenta c si qua acciderint, collatione eorum quos munus oportuerat participare, prouisione præsidis diuidenē. quòd si etiā a te, obsequiū derelictum esse cognouerit: d q̄d censuræ publicę congruit, non ignorat.

TITVLVS XXXVIII.

DE HIS QVI EX officio quod administrarunt, conueniuntur.

Si pecunia mutuatur per administratorē reipublicę, ad ipsum damnum sortis pertinet, non vsurarum. Barto.

DE HIS QVI EX OFFICIO &c.

e
Fenoris reipub. a te contracti. aliàs nec de sorte tenetur: vt ff. de re. admi. ad ci. per l. si. §. pen.

f Culpa. lata: leuis tamen interuenit: quia non inquisiuit diligenter dominos prædiorum: aliàs nec de sorte tenet: vt ℥. de debi. ciui. l. fin. in si & ff. de nego. gest. l. litis. §. si pecuniæ. Item si lata, teneris etiā ad vsuras, vt ff. de admi. tuto. l. si tutor constitutus. & l. tutor qui repertorium, §. vsuræ. & sic accipe. ff. de admi. re. ad ci. perti. l. si. j. Respond. Accur.

g Sortis. sic ff. ad mu. l. Lucius. §. Paulus. & l. constitutionibus. & ff. loca. l. quæro. circa prin. & ff. de admi. re. ad ci. perti. l. si. in prin.

I. Imp. M. Antoninus. A.

Fenoris e reipublicæ, quod nō tua culpa f per ditū ēe apparuerit: sufficit sortis g dānum non etiam vsurarum eius sustinere.

TITVLVS XXXIX.

DE SOLVTIONIbus & liberationibus debitorum ciuitatis.

I. Imp. Alexāder A. Quatuoruiris & decurionibus Fabretanorum.

Cautiones h seruorum i publicorū ita demū firmā securitatē k debitoribus præstāt, si curatorū adsignantium, l vel eorū, quibus exigendi ius est, auctoritate subnixæ sunt. Cum aūt is qui exoluisse dicitur, solā scripturam actoris m suscipientis pecuniam promat: n ea tantum defensio cōsueuit admitti, si quod exolutum est, rationi reipublicæ profecisse doceatur. o Sanè curator vester, si fraude serui cōstiterit esse ctum vt interciperentur a curatore p illatæ a debitoribus quantitates: de peculio eius, quod eo modo deest, restituet.

DE SOLVTIONibus & lib. &c.

h
Cautiones. id est apochæ.

i Seruorum. id est tabelliorum, secundū quosdam. tu dic de veris seruis publicis: quia j. dicit, actoris. Item de peculio agit. Accursius.

k Securitatem. id est vt nullo modo retractentur: vt supra de apo. pu. l. j. & leg. semel.

l Adsignantium. seruos ad scribendum. vel dic pecunias: quia recipiunt & adsignant reponendo. sunt enim duo necessaria: curatorē recipere, & cautionem fieri, cui subscribat curator: vt ℥. de conue. fis. debi. l. ij. sed tutori pōt solui sine scriptura: vt ℥. de pact. l. pactum. & procuratori: vt ff. de sol. l. vero.

Tutori sine scriptura solui potest.

m Actoris. i. serui prædicti. sic ℥. quod cum eo. l. si.

n Promat. id est ostendat.

o Doceatur. non ergo trahit occasionem iuris ad iniquum compendium: vt ℥. pro empto. l. fin. & ff. de re. cor. l. pen. & facit. ff. si cer. peta. l. ciuitas. & authe. hoc ius porrectum. ibi, & si creditor &c.

p A curatore. loquitur minoribus. Et dic quòd curator restituet de peculio: exiget enim à repub. & deinde soluet, vel compensabit: vt ff. de compē. l. debitor. vel dic loquitur de decurionibus ciuitatis cuiusdam: vt in superscriptione patet. curator ergo ciuitatis tenetur de peculio serui prædicti. vt recepti inde fiat solutio cum eo enim seruo videt contractum, vel quasi. posset soluens etiā cū curatore agere ex bono & æquo, argu. ff. si cer. pe. l. si & me

TITVLVS XL.

DE SPECTACVLIS, & scenicis, & lenonibus.

I. Imppp. Valens, Gratia. & Valet. AAA. ad Hesperium proconsulē Africę.

Non inuidemus, sed potius cohortamur amplectēda felicis populi studia, gymnici vt agonis spectacula reformētur. Veruntñ cū primates viri, populi studijs ac voluptatibus grati esse cupiāt, prōptius pmittimus. vt integra voluntas sit, q volētiū celebrat ipēsis. D. VI. Id. Mar. Tre. Va. V. & Valentini. AA. Coss.

Deseruientes sacris ludis, nullo afficiuntur supplicio. Bart.

II. Imppp. Gratia. Valentin. & Theod. AAA. ad Valerianum P.V.

Eos q agitādi mu nº exercēt: illustris auctoritas tua nullis pter circēse certū adfici nouerit oportere supplicijs. D. VIII. Idus Maij, Eucherio & Syagrio Coss.

III. Iidē AAA. ad Valer.

Quisqs equos quos vl serenitas nr̃a, vl ordinarij cōsules tribuūt voluptatib, ad cōmodū cōpēdiūq; priuatū abduxerit: vni librę auri cōdēnatiōe multetur. D. VIII. kal. Maij. Triu. Eucherio & Syagrio Coss.

In loco ī quo principis imagines consecrant, non debent fieri spectacula, nec histriões, vel viles picturæ introduci. Bart.

IIII. Imppp. Theod. Arcadius & Honorius AAA. Rufino. P.P.

Si qui ī publicis porticib, vl ī his ciuitatū locis ī qbus nr̃ę solēt imagines cōsecrari, pictura pātomimū veste humili, & rugosis finib agitatorē, aut vilē offerat histrionē: ilico reuellaē, neq; vnq posthac liceat in loco honesto inhonestas adnotarē psonas: ī aditu verò circi, vl in theatri pscenijs vt collocenē, nō vetamus. Dat. III. kalend. Iul. Heraclezus Arca. A. III. & Hono. A. II. Coss.

V. Impp. Hono. & Theo. AA. Anthemio P.P.

Nemō iudicū ex quacūq; ciuitate ī aliud oppidū vl ex puincię solo equos curules, aurigas, bestias, histriōes, ciues tētet traducere: ne dum popularib plausib intēperāter seruiūt: & publicarū rerū statū fatigēt, & festiuitatē īpediāt in cūctis oppidis celebrādā: ita vt siqs hāc violauerit iussionem, pœna teneaē ea q legūviolatores persequit. Dat. VIII. Id. Augu. Cōstantinop. Hon. VIII. & Theo. III. AA. Coss.

Patres vel domini si filiabus aut ancillis peccandi pbent necessitatē, earū perdunt potēstatē: qui si in id insistant, pœna huius legis puniuntur. Barto.

VI. Impp. Theodosius, & Valentinia. AA. Florentio. P.P.

Lenones patres & dominos, qui suis filiabus vel ancillis peccandi necessitatem imponunt: nec iure frui dominij, nec tanti criminis patimur libertate gaudere. Igitur tali placet eos indignatione subduci, ne potestatis iure frui valeant, neve quid eis ita

me. pōt & resp. habē do ratū curatorē cō uenire. sed cur debitor si liberaē cū pecunia ad curatorē puenit? R si. quia nō pertenuit vt debuit. Spectaculis &c.

Publ. vtilitati & in his puidet. & dic reseruādis, vt hic: sed lenonib tollēdis: vt ī. l. fi. & facit. ī. de Gammia

Non inuidemus. Gymnici. nomē curulū populi. Spectacula q fiūt ī scena. i. ī loco vbi ludebant tragœdi & comœdi, vt referūt grāmatici. & ī auth. de cōsulib. vl scena ē ioc &c. vt ff. de infa. l. ij. § fi. ap pbanē ergo spectacula, cū & ī hāc cām pōt legari vt ff. de lega. j. l. ciuitatib. & de annu. lega. l. annua, & de pol lit. l. Septitia. licet sit arg. ī. ff. de admi. re. ad ci. pti. l. legatū. §. fi. Sed non pmittit si sanguis effūdat in agone, vt sūt torneamēta, & similia: q ludº ē noxius, vt ī. de gladiat. l. j. & in his ludis senatores p bebāt suū officiū: vt in auth. vt ord. psec. Grati. cōsentiētes talib vna cū populo quo casu prōptius p mitti: quā si sol populus. & sm hoc dic volē tiū, s. oium, populi & primatū, vel populi tantū. & facit p primatibus. ff. ad mun. l. qd maior. & ī. de aduo. di. iud. l. restituendum. ibi, nam in vniuersis.

Eos q agitādi. i. sunt agitatores & deseruiūt sacris ludis: & nō sūt famosi. vt ff. de infa. l. athletas in prin. & §. j. Supplicijs. pp hoc q sine agitatores: cū nō sit delictū. & ideo si patiunē aliā pœnā vel laborē: nisi hanc quam gerunt.

Quisqs. cōsules. facit ī auth. de cōsulib. §. quādo

Ex Co. Th. li. 15. tit 7. l. 5. Contra.

Videt hūc locū Alcia hic nā qd ille gymnici legit, nos ita ī Vie. exem. reperimus.

Torneamēta pro hibetur.

Co. Th. 15. 7. 7. al. legit post l. qsquis.

Co. Th. 15. 6. 6.

Co. Th. 15. 7. 12.

edq: & §. post illd & ff. de infa. l. athletas in princip. & §. j. sed arg. contra. ī. ti. j. l. j. Multetur. vel illa q est &c. vt ī. l. ne mo in fine.

Si qua. si habeas si qua pictura: tantum dicit de vilibus personis pictis. si vero habeas, si quam picturam: semp sub. aliquis offerat, quod est j. & sic de pictura & homine.

Pictura. si habeas hic pictura, sit punctum loco copulæ. Accursius.

Pantominum. Id est ioculatorem: vt ff. de ope. liber. l. leg. libertus artem.

Sinibus. id est vilissimus vestibus in pictura, vel in homine. Nota ergo in talibus fieri derisiones: vt ī. de sacrosanct. ec cle. l. ij.

Circi. loca remota.

Proscenijs. scena locus: vt ī. de insa. l. ij. §. fin. scenica persona: vt in authent. scenicas non solum &c. proscenium, locus vbi scena fit procul a prædictis locis in aliquo theatro.

Nemo. etiam vt priuilegium nihil eis opituletur.

Curules. qui ludunt currendo ad brauium, vel palliū: vt ff. de infami. l. athletas. §. j. Vel ducunt currum aureū ad pugnandum in sacro certamine: quasi carrocium: vt ī. de fer. l. fina. & auriga, qui ducit: vt ff. de vsu. & ha. l. plenum. §. equitij.

Bestias. aliās histrias, alias bestias, puta boues aptos ad illum currum.

Traducere. sic infra. de erog. milit. an. l. j.

Persequitur. vel illam quæ est ī. eo. l. quisquis.

Lenones. Libertate. id est facilitate eas faciendi. Et sic no. priuilegiū amittere q eo abū-

Co. Th. 15. 5. 4.

Co. Th. 15. 8. 2. semel posita fuit hec l. II. 11. ī. de episcop. au dientia.

Priuilegiū amittit, q eo abutitur.

tur: vt ī. de iudi. l. iudæos. Item quia expedit reip. &c. vt Insti. de his qui sunt sui vel alie. iu. §. pe. & sic not. ꝙ propter delictum patris filius efficitur sui iuris: vt in auth. de incest. nup. in princ. Item venditor perdit ius abducendi si consentit prostitutioni: vt ī. si man. ita ve. l. j. Item pœna periurij in exigente vetitꝰ: vt in auth. de lenonibus. nō solum &c. Item domū pdit ad eū vsum accommodās: vt in authen. de leno.

Si velint. non aliàs: vt ff. de te. iu. l. inuito. Sed ar. ꝯ. ff. de lib. cau. l. j.

b Conductisve. scilicet liberis, quæ sui iuris erant, quæ ꝓpter paupertatem alicui lenoni in hoc se locarēt, vt in auth. de leno. & sa. ī. de epis. au. l. si lenones. & dic vt ibi not. Vel dic hic loqui de mercenarijs, qui adducti deserunt his ꝓstitutis. & fa. ff. de pigno. ac. l. elegantér. §. fi.

Minor. No. grauiꝰ esse peccare, ꝙ ab inuito grauissimā pœnam pati.

d Coitionis. aliàs coionis. i. stupri, in quo est fœda coio.

e DE EXPENSIS ludorum.

Quæ magnæ exigūtur in pdictis ludis, vt ff. d. pol. l. Septitia.

Cum ptidē. Nō reuocabit. sic ī. de admin. re. l. sancimus. Sed arg. ꝯ. tit. j. l. hac lege. & dic vt ff. de admi. re. ad ci. p. l. j. Item facit ff. de ope. pu. l. pecunia. item ꝯ ī. de excoctio. & transla. mi. an. l. j.

g Agonis. i. certaminis: inde agonotheta, qui pugnat, vt ff. de mu. & ho. l. fin. §. mastigophori. & agonotheta princeps talis ludi: vt ff. de pollicita. l. Septitia, in Græco ibi posito.

h Cautionem. id est cautelam.

i DE AQVAEductu.

Ductus ludis, hic aquæductus populum delectant. de Constantinopoleos vt Romæ et veteris aquæductibus dicis publicis, & sic differt ab illo qđ dicitur. ff. de ser. ru. præd. l. ij. §. aquæductus. Dic ergo ꝙ quidā homines præficiunt ad custodiā, quib. dat privilegium: vt ī. l. decernimus. §. vniuersos. & his p quorū fines trahit: vt l. j. & certa pecunia ad hoc. deputatur: vt infra ad repara. & l. hac lege. nec ex eo extrahitur aqua: vt. j. l. ij. & l. decernimus. in hoc: nisi per speciale priui. vt ī. l. fi. & veteri consuetudine: vt ī. eo. l. vsū. & tunc nō ex quolibet loco, vt ī. eod. l. eos. sed in casu fallit, vbi priuilegium nihil operatur, vt ī. eo. l. omnes. sed quādo trahit, gratis habet ī. eo. tit. l. ad reparationem. Accur.

posit acquiri: sed ancillis filiabusq;, si velint, [a] cōductisve [b] ꝓ paupertate ꝑsonis, quas sors dānauit humilior, episcoporū liceat, iudicum ēt, defensorūq; implorato suffragio, omni miseriarū necessitate absolui: ita vt si insistendum eis lenones esse crediderint, vel peccādi ingerant necessitatem inuitis, amittant nō solū eam, quā habuerint ptātē, sed ꝓscripti, pœna mancipētur exilij, metallis addicēdi publicis: ꝙ minor [c] pœna est, ꝙ si præcepto lenonis cogat quispiā coitionis [d] sordes ferre, quas colit. D. XI. K. Maii, Felice & Tauro Coss.

a Deest constitutio Græca, ex prætermissis repetenda.

TITVLVS XLI.

DE EXPENSIS LVdorum publicorū. [e]

Pecunia deputata ad spectacula, in refectionem murorum potest conuerti: & ipsis refectis causa pristina firma permanet. Bar.

I. Impp. Dioclet. & Maximian. AA.

Cum ptidem [f] ꝓuinciæ impensas ꝙ in certaminis editiōe erogabant, ad refectionē murorum transtulisse dicas: & quod salubriter deriuatū est, nō reuocabit: [f] sic solēne certaminis spectaculū post restitutā murorū fabricā, iuxta veteris cōsuetudinis legem celebrabit. ita. n. & tutelæ ciuitatis instructæ murorū ꝑsidio ꝓuidebit: & instaurandi agonis [g] voluptas confirmatis his ꝙ ad securitatis cautionē [h] spectāt, insecuti tpis circuitione repræsentabitur.

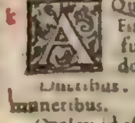
TITVLVS XLII.

DE AQVAEDVCTV. [i]

I. Imp. Constantin. A. ad Maximilianum Consularem. [k]

Quarū possessores, p quorū fines [k] formarum [l] meatus transeunt, ab extraordinarijs onerib. [l] volumus esse immunes: vt eorū opera aquarū ductꝰ sordib. oppleti, [m] mundent: nec ad aliud [n] superindictæ [o] rei onus ijsdē possessorib. attinēdis: [p] ne circa res alias occupati, repurgiū [q] formarū facere nō curēt. [r] qđ si neglexerint, amissione possessionū multabunt. nā fiscus pdiū eius obtinebit, cuius negligētia pnitiē formæ congesserit. [s] Præterea scire eos oportet, p quorū pdia aquæductus cōmeat, vt dextra læuaq; ex ipsis formis quindecim pedib. [t] intermissis arbores habeāt: obseruante officio [v] iudicis, [x] vt si quo tpe pullulauerint, excidant: ne earum radices fabricam formæ corrūpant. D. XV. K. Iun. Gallicano & Symmacho Coss.

k Quarū. Fines. i. fundos.

Ductibus. aliàs meatibus.

Oppleti. id est impleti.

Ad aliud. s. onꝰ, quod est infra.

Superindictæ. id est prædictæ rei nomine: vt scilicet sic tam ab extraordinario quàm etiam ordinario nomine tamē eiꝰ rei sint imunes.

Attinendis. i. detinendis. Accur.

Repurgium. id est repurgationem, cum frequenter expleantur.

Non curent. id est procurent.

Congesserit. id est induxerit. aliàs contulerit.

Pedibus. ī. eod. l. omnes. §. super his. contra. Sol. ibi speciale in aquæductu ad palatium Hadriani: cui in alio fauet: vt ea. l. vel hic p priuatum qui magnam immunitatē p hoc habet ibi per publicum sulcū. & facit ī. de ædi. priua. l. si cui & l. Meniana.

Officio. id est officiali.

Iudicis. sic ī. de iurisdic. l. j.

Si quis

Theod. Balsamō numerat hunc tit. 41. huius libri, & primū ca. huius tit. tale recitat argumentum ex libris Βασιλικῶν.

De reliquo certamina libere peraguntur. Nemo sin uitus certamina edito. voluntarios eni sumptus facere volo. Cont.

Sic in meo manuscri. Contius. Con. in. 15. 2. 1.

Formarum. mal. lec hic Alci. Sed rect. legit formarū.

Contius. Cons. in nouel. de mand. principū.

De publico aquæductu aquam ad suũ prædiũ deriuare nõ licet, & cõtrafacientes pœna publicationis illius prædij puniuntur. Bart.

II. Imppp. Valenti. Theodos. & Arcad. AAA. Pancratio P.V.†

SI quis [a]decetero veti ti furoris audacia florentissimæ [b] vrbis cõmoda voluerit mutilare, aquã ad suũ fũdũ ex aquęduct u [c]publico deriuando: sciat eũdẽ fundũ fiscalis tituli pscriptione signatũ priuatis reb. nostris aggregandũ. D. VIII [d] Cõstãtinop. Timasio & Promoto Coss.

Auersens aquã de publico aquęductu debet ipsam ducere per castellũ vel aliud parnum foramẽ, ne matrices fistulæ corrumpantũ: & contra faciens perdit beneficiũ, & punitur in corpore. Bart.

III. Iidem AAA. Albino P.V. Romæ.†

EOs q aquæ copiã vel olim vel nunc p nřa indulta meruerũt: [d] vsũ aut ex castellis, [e] aut ex ipsis formis iubem[us] elicere, neq; earũ fistularum quas matrices vocãt, cursum ac soliditatẽ attentare, vel ab ipso aquęductu trahere. [f] Quòd siqs aliter fecerit: nõ solũ id qđ prius iure beneficij fuerat ɔsecut[us], amittet: [g] verũ p ɔdõne quoq; psonæ seuerissima pœna plectetur. D. V. K. Septẽb. Rom. Timasio & Promo. Coss. & PP. IIII. K. Iun. Cõstantinop. Olybrio & Probino Coss.

Ius hauriendi aquã vel ea vtendi de publico aquęductu nõ turbat, si tãto tpe quis est vsus quòd de eius contrario memoria hominis nõ existit. Itẽ irrigãtes agros vel hortos furtiuo modo ex aqua publica, aquæductu priuatĩ. Bart.

IIII. Impp. Arca. & Honorio. AA. Asterio co. Ori.†

VSũ aquæ veterẽ, longoq; dñio ɔstitutũ, [h] singulis ciuib. manere cẽsem[us], nec vlla nouatione turbari: ita tñ, vt quãtitatẽ singuli quã veteri licẽtia [i] pcipiũt, more vsq; in psentẽ diẽ pdurãte pcipiãt: mansura pœna in eos q ad irrigatiões agrorũ, vel hortorũ delicias, furtiuis aquarũ meatibus abutunt. D. k. Nouemb. Cęsario & Attico Coss.

Qui beneficiũ ducẽdi aquã ex publico aquæductu impetrauit, debet illud intimare præfecto, & nõ alij & iudex qui cõtra facit, quinquaginta libris auri punitur. Bart.

V. Impp. Theod. & Valentin. Cyro PP.

SI qs p diuinã liberalitatẽ [k] meruerit ius aquæ: nõ viris clarissimis rectorib. puinciarũ, sed tuæ pcellentissimæ [l] sedi cœlestes apices intimare [m] debebit: cõdẽnatione ɔ illũ q pces [n] moderatorib. [o] insinuare conat qnquaginta librarũ auri, & ɔ vniuersos administratores [p] q rescriptũ p surreptionem elicitũ suscipere moliunt, pponenda: apparitorib. nihilominus eorũdẽ virorũ clarissimorũ puinciæ moderatorũ, animaduersionib. p vigore tui culminis subiugandis: & amplissima tua [r] sede dispositura, qđ in publicis thermis, [s] qđ in nymphæis [t] p abũdãtia ciuiũ [v] cõueniat deputari: quid his psonis, quibus nřa serenitas indulsit, ex aqua superflua debeat impartiri.

Seruitus aquæ ducendæ ad aliqua loca priuata ex aquæductu palatij Hadriani, ĩs p rescriptũ est phibita: & cõtra faciẽs, in cẽtũ libris auri puniẽ, & debet esse latitudo aquæductus prædicti decem pedum munda omnibus arboribus. Bart.

Iidem AA. Cyro PP.

OMnis seruitus aquarum [a] aquædu-

---

[a] SI quis. & dignitate pditus: vt j. l. decernimus. in prin. nisi de licentia principis: vt j. eod. l. fina. & l. pri. & ff. de aqua quo. & æsti. l. j. §. pmittit. vel senat[us]: vt ff. de fu. l. quo minus. & de aqua plu. arc. l. qđ principis.

[b] Florentissimæ. s. nouæ Romæ.

[c] Aquæductu. ad quod s. vt nemo priuã l. j. & s. de bo. vacanti. l. si quando.

[d] EOs q. Meruerunt. a principe: non ab alio, q valent: vt j. l. fin.

[e] Ex castellis. vbi cogeritur aqua antequã intret p fistulas: vt ff. de aqua quo. & æsti. l. j. §. castellũ. & melius dr in §. pcedenti. & §. hoc inter dictum necessario ppositum est &c. cui[us] similes sunt formæ, de qb. subijcit. Accu.

[f] Trahere. nõ ergo largè accipitur beneficiũ. & sic est ar. s. t. d bo. vac. l. si qñ.

[g] Amittet. sic. s. de Iudæ. l. Iudæos. & de plus pe. l. j. & j. l. pr.

[h] VSum. Cõstitutũ. a principe: vt s. l. pr. Vel vetius ɔsuetudine cui[us] nõ sit memoria: vt ff. de aqua quo. l. hoc iure. §. ductus aquæ. & s. d serui. l. si manifestè. & sic nõ est ɔ. j. eo. l. diligenter. in fi. vbi de longo dicit. Et adde distinctionem, vt s. de ser. & aqua. l. ij.

[i] Licentia. principis vel consuetudinis. Accur.

[k] SI quis. Liberalitatem. quod licet: vt j. l. fi.

[l] Præcellentissimę. pfecto loquit, q dispensat super rescripto vel priuilegio principis: vt j. hac lege. in fi. non prætes.

[m] Intimare. id est præsentare.

[n] Preces. s. impetratas.

[o] Moderatoribus. id est præsidibus, qđ non licet, vt supra dixi.

[p] Administratoribus. id est præsides. Accursius.

[q] Elicitum. quod præsumitur, cum ad præsidem non præfectum offeratur. & facit. s. de legi. & con stitu. l. ij. & j de diuer. offi. l. nullus.

[r] Tua. ò præfecte. Accursius.

[s] Thermis. id est balneis.

[t] Nymphæis. aliàs lymphæis. i. lauacrijs.

[v] Ciuium. sic. ff. de bo. dam. l. fi. § si plures. & sol. matr. l. j. & secundum hoc, id est, quia ciues sunt multi, & ideo multam aquam volunt habere. vel dic, vt habeant abundantiã: & tunc non faciunt dictæ concordantiæ.

[a] OMnis. Aquarum. specialia quædam seruantur in quodam aquæductu qui dicitur Hadriani: forte ab eo factus, quòd principis palatio seruit: & quod superest,

---

Co. Th. l. j. eo.

Co. Th. eo. ti. l. j. eo.

Co. Th. e. tit. l. 6.

patet: pub. thermis & nymphæis proficit, non priuatis hominibus etiam ex priuilegio, licet in alijs valeat priuilegium: vt. j. le. fina. quæ est contra. & vocat hic seruitutem, quando hoc licet principis priuilegio.
[a] Domorum. scilicet priuatorum dicitur seruitus: quia pro domo priuata sit impetrata: quæ impetrata: quæ impetratio non valet. vt hic. & sic expone sequétia.
[b] Per vsurpationẽ. id est, siue ex certa scientia principis, siue non: & hoc nisi diceret, non obstante hac lege: vt ff. de leg. iij. l. si quis in principio testa. Accur.
[c] Inseruire. in eo quod palatio superẽ.
[d] Vel officio. i. officiali aliquo. Accur.
[e] Instruere. perlorādo vel aliter concedendo aquam secundum rescriptum.
[f] Vel minus. id est non instructis: vt debent: quia pro hoc non fuerunt porrigẽdæ preces.
[g] Intra decem pedes. s. eod. l. j. §. fin. quæ est contra. Solu. vt ibi.
[h] Seruari. repete, sancimus.
[i] Magnificentia. ab latius: id est quia tu fecisti eas fistulas. Accursius.
[k] Eandem. vt ex priuilegio princ. pis non trahantur aquę. Alex.
[l] Eminentia tua. præfecto loquitur.
[m] Contra publicam vtilitatem. circa aquæductus. Accur.
[n] AD reparationem. Scalis. alias collibus: alias callibus, alias calculis. ad quod s. de ope. pu. leg. ad portus. & j. l. proxi.
[o] Qui Cyziceni. id est qui concinnant.
[p] Possident. ex præcepto principis, vel cõsuetudine. alias enim nõ licet: vt s. l. vsum. & l. fin.

ctus Hadriani, siue domorum, [a] siue possessionũ, siue suburbanorum, siue balneorum, vel p diuinos affatus intimatos in quolibet iudicio, vel per vsurpationem [b] impertitos, penitus exprobretur. malumus etenim prædictum aquæductum nr̃i palatij, publicarum thermarũ ac nymphæorum cõmoditatibus inseruire, [c] & decernimus hanc dispositionẽ modis omnibus in posterũ seruari: nemini licentia tribuẽda, ab eodem aquęductu precibus oblatis vsum aquæ petere, vel cum audere pforare: scientibus his, qui qualibet ratione putauerint ad huiusmodi emolumentum accedere, vel officio [d] (si ausus fuerit instruere [e]) vel minus [f] instructis precibus parere, centena põdo auri mulctę nomine fiscalibus rationibus se esse illaturos. Super his sancimus sulcum publicum aquarum nullis intra decem pedes [g] arboribus coartari: sed ex vtroque latere decempedale spatium integrum illibatumq; seruari. [h] Præterea de plumbeis fistulis ducentibus ad thermas, q̃ Achilleæ [†] nuncupantur, quas prouidentiæ tuæ magnificentia [i] factas fuisse cognouimus eandem [k] formã seruari censemus. etenim memoratas fistulas thermis tãtum & nymphæis quibus eminentiã tua [l] deputauerit, volumus inseruire: facultate præbenda tuæ sublimitatis apparitoribus, circumeundi sine formidine domus suburbana balnea, ad requirendũ nequa deceptio vel suppressio vel insidiæ contra publicam vtilitatem [m] aquoquam penitus attententur.

Pecunia ex vectigalibus redacta, pro reparatione aquæductus debet expendi dando eam operarijs aquæductus: & habẽtes ius ducẽdi aquam ex publico aquæductu, nihil soluere tenentur fisco ex ea. Bar.

VII. Iidem AA. Eutichiano præfecto prætorio.

AD reparationem [n] aquæductuum huius almæ vrbis, omnia vectigalia quæ colligi possunt ex vniuersis scalis [*] hu ius inclytæ vrbis, & ex operarijs qui Cyziceni [o] dicũtur, ad refectionẽ eiusdẽ aquęductus, pcedere: illo videlicet obseruãdo, vt nemo eorũ qui ius aquæ possident, [p] quamcunq; descriptionem sustineat. nam execrabile videtur domos huius almæ vrbis aquam habere venalem. [q]

Præfectus conuertens aurum aquęductui deputatum ad aliud opus, de suo resarcire tenet: & debet aurũ pdictum in area separata ab alio deponi. Bar.

VIII. Imp. Zeno. A. ad Amantium. [*] P.V.

HAc lege sancim[r], vt siquis amplissimã præfecturam [s] gubernans, aurum aquæductui deputatum, ad alterum quodlibet opus non aquæductibus vel aquę publicæ competens, extruendum vel curandum, putauerit conuertendum: de suis facultatibus eandem summam aquæductus titulo rependare cogatur. [s] Separatus vero arcarius [t] aurum aquæ ductus suscipiat, gloriosissimorum cõsulũ liberalitate, vel ex alijs titulis [v] ad aquas publicas pertinentibus collectum, vel postea colligendum.

Fõs publicus ab initio vel ex post facto publicus effectus, vsui priuatorũ non applicatur, etiam ex rescripto super hoc impetrato: & super hoc non obstat rei publicæ præscriptio longi temporis. Bart.

IX. Idem A. Poratio.

DIligenter inuestigari decernimus, qui publici ab initio fontes, vel cum essent ab initio fontes priuati, postquam publice vsum præbuerunt, ad priuatorum vsum conuersi sunt, siue sacris apicibus per surreptionem impetratis, [x] ac multo amplius si auctoritate illicita, nec appetito

[q] Venalem. Arg. contra. ff. de ali. le. l. Mela. §. quædam.
[r] HAc lege Præfecturam. multo magis si alius inferior.
[s] Cogatur. facit s. de ædi. priua. l. cum dubitatur. Sed aqu. contra s. de expen. lu. l. j. dic vt ibi.
[t] Arcarius. ab area. in qua tale aurum reponitur, dictus, & nõ separatur. ad quod s. de suscep. l. duos.
[v] Titulis. vt s. l. proxi. Et not. q consul cum creabatur, dabat. c. libr. au. in opus aquæductus: vt j. de consul. le. nemini. & l. penul.
[x] DIligenter. Per surreptionem. præsumptione huius legis.

[*] Vide Cuiaciũ hic.
[*] al. Adamãtio PP rectius.

Lõngi

colore sacri oraculi hmōi aliquid pertentatum fuisse dignoscitur: vt ius suum regię ciuitati restituat: & quod publicum fuit aliquando, minimè sit priuatum, sed ad communes vsus recurrat: sacris oraculis vel pragmaticis sanctionibus aduersus cōmoditatem vrbis, quibusdā impertitis, iure cassandis, nec lōgi tēporis ᵃ præscriptiōe ad circunscribēda ciuitatis iura profutura.

X. Idem A. Pontio.

Decernimus, ne quid a quacunque persona qualibet * dignitate pdita ᵇ cōtra minusculario: aqductus ᶜ vel fontes publicos qui ad aquæductus confluunt, pertentet. ᵈ Sed & si quis clam vel palam, auctoritate confisus, de ijsdem paralogijs, ᵉ vel fontibus aquam traduxerit, vel clandestinis insidijs fortè surripuerit, publicis aquæductibus eā restituere compellat. ᶠ Hoc etiam pręcipimus, ne in posterum a quolibet iuxta eosdem aquędúctus plantari qualescunque arbores possint, ᵍ ne ex stirpibus labefactentur parietes aquæductuū: † quod antiquis etiam constitutionibus ʰ interdictum esse dignoscitur: scientibus ⁱ vniuersis quòd in posterum super hmōi cōmissis, suburbanum, vel prædium, vel balneum, vł aquæ mola, ᵏ vel hortus ad cuius vsum aqua publica fuerit deriuata, vel si quid ex his iuxta aquæductum positum ad eum ptinet qui plantauit arbores aquæductibus noxias, ad quemcūque pertineat locum, ˡ vel hominem, ᵐ vel domum proscriptionis titulo subiacebit, & fisci iuribus vindicetur: nulli sup huiusmodi poena nec per sacros apices venia tribuenda. Vniuersos aūt aquarios, vł aquarū custodes, quos hydrophylacas ⁿ nominant, qui omnium aquæductuum huius regiæ vrbis custodes deputati sunt: singulis manibus ᵒ eorum felici nomine pietatis nostrę impresso signari decernim ᵖ: vt huiusmodi adnotatione manifesti sint omnibus. nec a procuratoribus domorum vel quolibet alio ad vsus alios auellant, vel angariarum ᵠ vel operarum nomine teneantur. ʳ Quòd si qué ex his dem aquarijs mori contigerit, eum nihilominus q in locū defuncti surrogatur, signo eodem notari pcipimus: vt militiæ quodāmodo sociati excubijs aquæ custodiendæ incessanter inhæreant: nec muneribus ˢ alijs occupentur.

De fonte vel aquæductu publico non licet aquam deriuare, nisi per principis rescriptū concedat: quod intimari debet præfecto prætorio & alijs iudicibus quorum interest: pœna contra facientibus imminente. Barto.

X I. Imp. Anastasius A. Seruo * pręfe. pto.

Diuinam dispositionē ab inclytæ recordationis principe Theodosio super his q aquam sibi de publicis aquæductibus seu fontibus pberi desiderant, promulgatam, ᵗ hac ēt lege in sua firmitate durare sancim ᵘ: quatenus nemo vel in hac sacratissima ciuitate, vel in puincijs sine diuinis apicibus de sacro epistolarum scrinio more solito edendis, & iudicio tuæ celsitudinis, vel alijs, quorum interest, ᵛ intimatis vel intimandis, aquā de publico aqductu seu fonte trahere pmittatꝛ ˣ his quicunq; nostra iussa violauerint, seu violare concesserint, denarum li-

ᵃ Longi temporis. s. eo. l. vsum. quæ est contra. Sol. hic longo: ibi cuius non est memoria. Vel verius hic ipsum publicū, & in publico vsu stare solitum. ad quod ff. de vsuc. l. fin. §. respons. & s. de ope. publi. l. præscriptio. ibi ex publico ad priuatum: quod licet, vt ibi. ad quod ff. commu. præ. l. venditor. §. si constat. & facit. ff. ne quid in loco publi. l. pe. & j. de fun. pa. l. pe. & s. de sacrosanc. eccle. l. vt inter diuinum. & s. de preci. impe. offer. l. nec damnosa.

ᵇ Decernimus. Prædita. subau. etiam.

* quamlibet dignitatem ptendat. Cuiac.

ᶜ Aquæductus. s. riuulos parum aq̄ ferētes, & subaudi, publicos.

ᵈ Pertētetur. sine licentia principis: vt j. l. fina.

ᵉ Paralogijs. quos s. vocauit minuscularios, nunc paralogios vocat, quasi parū lymphæ habentes.

ᶠ Compellat. fundus etiam ad quem duxit, confiscatur: vt s. eo. l. ij. præscriptione submota contra hoc: vt j. de fun. reipub. l. vsus.

ᵍ Possint. prope ad decem pedes: vt s. eo. l. omnis alij. xv. s. eo. l. j. quod non placet.

ʰ Cōstitutionibus. dictis legibus: vt s. e. l. j. & l. omnis.

† Idem scribit Cassiodorus lib. 5. e. 38. Cōnius.

ⁱ Scientibus. ad vtrumque superius dictum se refert.

ᵏ Aquæ mola. id est molendinum.

ˡ Locū. in lib. Mar. est cancellatum, locum & domum aliàs deest totum ab illo loco, qui plantauit &c. vsque ibi, proscriptionis titu. &c. Sed tu dic locum puta ciuitatis vel castri, domum etiam diuinā, vt supra de exact. tribu. l. fin.

ᵐ Vel hominem. s. priuatum, vel dignitate præditum.

ⁿ Hydrophylacas. ab hydria, quod est vas in quo ponitur aqua: inde dicitur hydropicus. Vel dic hydria aqua, phylacein id est, custodire vel seruare. inde hydrophylacas, id est custodes aquarum vel cōseruatores. sic gazophylacium dicitur locus vbi gazæ custodiuntur, secundum Py. & facit s. de excu. mun. l. hydraulæ. & ff. de mu. & hono. l. fi. §. inter.

ᵒ Manibus. id est vtrique manui, vel cuiuslibet singula manui. & idem est in milite, vt hic in fine. & s. de fabr. l. stigmata non in fronte, vt supra de pœnis. l. si quis.

ᵖ Decernimus. s. dictas manus

ᵠ Angariarum. i. operarum.

ʳ Teneātur nisi in aduentu principis, vt de sacrosanct. eccl. l. neminem. Accur.

ˢ Nec muneribus. personalibus, vt s. de mu patri. l. iij.

ᵗ Diuinam. Promulgatam. q est s. eo. l si quis.

ᵘ Interest. qui sunt maiores rectoribus prouinciarum, vt s. eod. l. si quis.

ˣ Permittatur. sed cum licentia sic, vt hic.

* Secundo

bla.& no.ff.eo.tit.l.ij.& l.vsum.

a Condemnatione. & amissione fundi ad quem dũ dit, vt ∫.eodem titu.l.ij.& aquam reddit: vt supra l. decernimus.

DE GLADIATORIBVS.

b Ruenta spectacula. I quibus vt cruor. i.sanguis: vt in torneamentis. idem pōt dici & in pugna bestiarum. vt corrigant ∫.de fer. l. fi.& ē hic arg.q. duel la nō admitt unt: qd dic vt ff.ad legē Aql. l.qua actione.§.si qs in colluctatione.

c Ciuili. in quo sumus, vt ∫.de cad. tol. in prin.& subaudi, ēt licet per hoc non hac scandalum.

d Gladiatores. p̄dictos sic pugnantes.nā ludus noxius &c. vt ff.ad legē Aql. l.nam ludus. aliàs spectacula approbanť, vt ∫.de spectac.l.j. & de fabricantib.& portantibus gladios hic nō dicit, sed ∫.de fabricens.

DE VENATIONE ferarum.

e Ccidēdo rum leo nū. idē n mansuetis nauitis p dere licto. vt ff. p derelict. l.quarta.

f Bestias. nociuas. ad quod.ff.de postul. l.j.§.bestias.& si quadrupes paup.fecisse di cat.l.j.§ in bestijs.

g Præcipimus. quæ hac l.statuuntur, uita sunt.

h Eorū. sed nec in loco vbi dãnū possint dare, vt ff.de ædil.edi. l.quã vulgo.

i DE MAIVMA.

Ludus qui fiebat in Maio. & sic a maio. vel sub lętitia. vel ma iuma Grecè. Latinè in gressus. f. æstatis qñ herbæ frondesq; virētes ſignificant puinciales: vt i Bononia hũt reginæ.

k Lemētię. Reddaŕ. p pcedētes impe ratores ablata pp cla tionem puincialiũ, redditur nunc per Ho.& Arcadium.& facit ∫.de Pag a.l.vt planos.& ∫.de specta.l.j.& l.nemo.

Duella p hibentur.

*Si evete. manuse. De hoc ti tulo sic Theodorus Balsamon ad Photij Nomaca nō.ti.13. ca. 22. Titu. 43. tollit spectacula gladiatorum.

* Vide Cuiaciũ hic.& Alcia. lib.2. parer. ca. 45.& in histo. tripar.li.10. c.1.& li. 1.cap.10.

† Co.Th. lib.15. ti. 11.l.1.

†Co.Th. ibi.l.2.§. ideoque.

Hui vocabuli interpretationē pete ex Suida. vide Alcia. hic.

brarũ auri cōdēnatione, a aliaq; grauissima indignatione feriendis.

TITVLVS XLIII.

DE GLADIATORIB. penitus tollendis. a

I. Imp. Constantin. A Maximo præf.præt.

 Ruēta spectacula b in otio ciuili c & domestica qete non placēt: quapropter oĩno gladiatores d esse phibemus.PP.Beryti, k.Octo. Paulino & Iuliano Coss.

TITVLVS XLIIII.

DE VENATIONE ferarum.

I. Impp. Hono. & Theo. AA. Mauriano Com.Domestic.& vices agen. Magist.mili. †

 Ccidendorũ leonũ e cunctis facimus ptātē, neque aliquam fini m⁹quēquã calũniã formi dare. Bestias f † aũt q̃ ad comitatũ ab omnib.limitũ ducib.trāsmittunť, nō pl⁹ q̃ septē dieb⁹ intra singulas ciuitates detineri p̃cipim⁹: g violatorib.eorũ h qnas libras auri fisci iurib.illaturis. D.XIII.kal. Iun.Cōstātio & Cōstāte VV.CC.Coss.& D.V.K. Octo. Cōstātinop. D.N. Honor.A.XI.& Constantio II.V.C.Coss.

TITVLVS XLV.

DE MAIVMA. i *

Solebant puinciales de mēse ĩ igressu ciuitatis facere quē dã ludũ, quē fuerũt phibisi facere a præcedentib. imperatorib. modo hic Imperator ēt concedit, vt talis ludus fieri possit in puincia, dummodo cum honestate. Bar.

I. Impp. Arcad. & Honor. AA. Cæsario PP. †

 Lemētię k nostrę placuit, vt maiumæ puincialib. lætitia reddaŕ: l ita tñ, vt seruet̃ honestas, & verecũdia castis morib. pseueret. D.VII. k.Maij.Cōstantinop.Arcad.IIII.& Honor.III. AA.Coss.

TITVLVS XLVI.

VT ARMORVM vsus inscio principe interdictus sit.

Nulli licet guerrã mouere absq; principis iussu. Vel sic. Nulli licet arma portare sine principis licentia. Bar.

I. Impp. Valentin. & Valens AA. ad Bulephorum Cons.Campaniæ. †

 Vlli prius l nobis ĩscijs atq; incōsultis quorũlibet armorũ mouēdorũ m copia tribuať. D.III.Non. Octo. Altini, diuo Iouiano & Varroniano Coss.

TITVLVS XLVII.

DE AGRICOLIS ET censitis, & colonis. n

Tēpore quo agricola insistit sationi, vel messi, vel vindemiæ: non vocatur ad munera extraordinaria, sed excusatur. Bar.

VT ARMORVM VSVS &c.

l Vlli prius. non ergo ditissimis Burgensibus: sic ∫.nego.ne mili.l.j.

m Mouendorũ.i.guerrã inchoare. aliàs incidit.in legem Iul. maiest. vt l.iij. & est sic ff.d cap.l.hostes. Vel dic mouēdorũ, id est portandorũ.& tũc est sic in Authē. de armis.colla.vj. & ∫.de fabric. prout in rubri. ibi notaui.sed fallit tũc in casu, vt ∫.de ppo.sacri cub.l. fina.

n DE AGRICOlis, & censitis & colonis.

Dixit de aquæductu: vbi agit̃ de onere rerũ: nũc de onere psonarũ: qa nulli magis interdicit̃ vs⁹ armorũ q̃ colonis, q̃ nec pũcto vno debēt moueri: vt ∫.eo. l.colonos. idō d his dicit. vel cũ dicendũ sit de colonis fisci, p̄mittit titulũ gñalē, in quo explicat̃ priuatorum cōmodũ.& quod fiscus habet in eisdē: vt ∫.eod.l.litibus.§. hæc de redditib⁹. Vel dixit tit. pximus de his quæ ad lætitiã & salutē ptinent nostrã I scena & ludis, & aquæductu, & gladiatorib. tollendis, & nociuis bestijs occidendis, atq; armis nō mouendis: inter q̃ oĩa omniũ rerum ex quib. aliquid acq̃rit̃, nihil est agricultura melius: vt Tullius li.j. officio. vel qa nulla res vtilior est fructib.aridis qui sine colonorũ labore non perueniunt: ideo de his videndũ est. Et dic de agricolis in genere, & censitis & colonis in spe ciali. nam agricola generaliter omnis colens agrum dicitur: de quibus omnibus hic præmittit. Vel dic agricolis restringi ad eos qui quoquo modo solo adstricti sunt. sic ponitur in authentico, de mandatis principum.§.sed & suscipientes.collatio.iij. Et specialiter supponit de censi. & colonis

† Co.Th. 15.6. 1.

† Co.Th. 15.15. 1.

Vel

Vel tertio nō habeas de cen. & co. si habeas de cen. & co. dicas q̃ aliud substantiuorū adiectiue: & sic fit figura hendiadis. i. de agri. cen. sic & illud, pateris libabat, & auro &c. & tutela est vis & potestas &c. & secundū hoc, colonis, generaliter ponet. Itē dic q̃ octo sunt gña colonorū.

nera. vt j. tit. ij. l. ij. excepta capitatione. vt j. ne rusti. ad vllum. l. j. nec. n. semp valet argu. a ɔtrio sensu. Itē illa l. omnes. in nō agricolis dicit. vel speciale in annona. vt s. vt ne. li. in empt. &c. l. j. sed extraordinaria qñq; subit: vt j. de priui. do. au. l. pe. & de co. fun. pa. l. j. & s. de qui. mu. p̃. l. j. & fi. q̃ sunt ɔ. Itē qd si sponte q̃dam subit? Rñ. non p̄iudicat in alijs sciens, nec ignorans: vt s. de his qui sponte mu. l. pe. Accur.

Cod. Th. 11.16.4.

Adscriptitij, de qbus dic vt j. eo. tit. l. cum scimus. Item cēsiti, j. tit. ij. l. ij. Tertio p̄petui co. quod dic vt s. de mēdi. va. Quarto cōditionales coloni: vt dices. j. eo. l. cū satis. §. j. Alij inquilini. j. eo. l. defunctus. Item originarij: qd dic vt j. eo. l. cum satis. §. ex hoc. & l. ne diutius. Item simplices coloni: & de his dr. j. eod. l. per colonum. & l. j. Et ex p̄dictis quidam nascuntur: vt j. eo. l. ne diutius. Quidam fiunt, & horū alij statim, vt cēsiti, alij per cursum tpis, vt coloni cōditionales. Est & octauum vt liberi q̃ stant ruri: vt j. ne ru. ad vl. l. j. & in authen. nul. agri. &c.

Vid. hic Io. ā Pla. q̃ enumerat alia priuilegia agricolarū, q̃ multa sūt, vt hic p eū: & vide ibi, qa vix alibi ita collecta īuenies.

Coloni sunt multiplices.

Co. Th. 11.10.1.

Cócor. cū hac l. c. 2. in fi. cū gl. fin. post prin. extra de Iudę. & Sarrace.

I. Imp. Constantin. A. ad Aemilianum P. P.

NVnquā sationib.[a] vel colligendis frugib.[b] insistētes[c] agricolæ ad extraordinaria onera[d] trahantur:[e] cū prouidētiæ[f] sit, opportuno[g] tpe his necessitatibus[h] satisfacere.[i]

Non pōt quis vendere prędium, & retinere agricolas in dicto prædio existētes. Bar.

II. Imp. Constantin. A. ad Dulcitium Cons. Aemiliæ. †

SI qs p̄diū[k] † vendere voluerit, vel donare: retinere sibi transferendos[l] ad alia loca colonos[m] priuata[n] pactione nō possit. Qui. n. colonos vtiles[o] credūt: aut cū p̄dijs eos tenere debēt, aut profuturos alijs derelinquere, si ipsi prædiū sibi prodesse desperāt. D. III. K. Maij, Med. Cōstātio A. IX. & Iuliano C. II. Coss.

Facta donatione seruorū fundi per principē, vr̄ facta donatio fundi: & ideo donatarius ad fundi tributa tenetur. & idem est, si aliquis occupauit seruos prædij deserti domino patiente. Bar.

III. Impp. Valenti. & Valēs AA. Fauētio Vic. Ital.

e Trahātur. inuiti: vt patet ex vi vocabuli. sponte pōt: vt in Auth. de colla. §. nulli vero penitus. colla. ix. Item quę est rō huius l? Rñ. priuilegiū rusticitatis. arg. s. de testa. l. fi. immo veri⁹ publica vtilitas: vt ff. de offi. prę fec. vrb. l. j. §. cura. & de extraordi. cri. l. annonam. ne gens fame pereat. vt in Authen. de q̃sto. in fin. collat. vj. Tertij dicunt, vt tributa cōmodius p̄stent a dñis eorum ad quod intra eo. tit. l. finibus. §. & hæc de redditibus. quod non placet: quia sic in prouincia locum tantum haberet. item in adscrip. vel quasi est generalis quo ad locum & omnem agricolam. Sed quid in colono seu conductore non agricola? Respon. nōn habet locum hæc l. dicit enim, insistentes. & ad hoc j. de col. fun. pa. l. iij.

Cod. Th. 11.1.12.

Sed videntur tria genera tantum esse, adscriptitij, & coloni, & inquilini: vt j. cōd. l. omnes omnino. vel duo, scilicet adscrip. & co. So. vt j. eo. l. cum satis. §. fi. vbi non licet recipere adscript. vel co. alienos: sed ponitur in vtraque large colonus, vt originarios comprehendat. nam & in rub. secundum vnum sensum sic posui colonis. Item an homines prædictorum generum sint liberi, dic j. eo l. ne diutius. Item no. q̃ permixtim de censitis cum alijs tractat: sed j. tit. ij. specialiter de censitis dicit quo ad aliquid.

a NVnquam sationibus. aliàs sationibus, & tunc plana est. aliàs sanctionibus, aliàs rationibus. & tunc præmitte vel adde, propria auctoritate. regulariter enim quilibet vocatur rationibus vel sanctionibus, nisi immunitate gaudeat. vt ff. de vac. mun. l. hi qui muneris. & de mu. & hono. l. cui muneris. Alij dicunt vel pro saltem, quasi dicat, non insistentes, quod non placet: vt in fi. l. Accur.

Frūgum appellatione vindemia cōtinetur.

b Frugibus. large. vt etiam vindemiam comprehēdat: vt ff. de verb. sign. l. frugem. & sic messem & vindemiam. vt ff. de fer. l. j. & quod plus est, sationis tempus comprehendit.

c Insistentes. id est qui habent insistere: & sic nullo tempore secundum aliquos: quod non placet: vt in fi. l. non ergo alio tpe anni excusant. Item nec eodē, si non insistant: vt s. de episc. & cleri. l. generaliter. & dic agricolam generaliter poni pro omni colente agrum, excepto principis colono. Accur.

d Onera. ad officia publica nec volens vocat. j. eo. l. colonos. sed illa officia publ. proprie dicuntur munera, hæc autem onera. sed ista dicuntur proprie munera: vt ff. de verb. sign. l. munus. Item dic extraordi. q̃ non lege, non senatuscon. non consti. prin. inducuntur: vt supra de vac. pub. mu. l. j. lib. x. Nunquid ordi. subibit? Videt q̃ sic, a contrario: vt arg. ff. de testi. l. ex eo. Item pro hoc s. de anno. & tri. l. omnes. Item canonicā præstant, cum & clerici pręstent. vt s. de sac. san. eccle. l. placet. sed dico q̃ nec illa ordinaria mu-

f Prouidentiæ. s. nostræ: vel sume quo ad publicā vti. vel propriè. vel id est esse debeat.

g Opportuno. alijs temporibus anni.

h Necessitatibus. i. vitæ necessarijs. vel id est agriculturis, & hoc necessitatib. s. vitandis. ad qd s. de fer. l. oēs dies. vel necessitatibus, i. muneribus.

i Satisfacere. ne pereat: vt supra de fer. l. ij. & facit j. de col. fun. pat. l. j. & not. quòd hæc l. in Italia non seruatur. Accur.

k SI quis prædium. in quo constituti sunt coloni.

l Transferendos. id est transferant.

m Colonos. large pro adscriptis solo: secus de alio simplici colono: vt s. loc. l. emptorem. multis. n. modis dicitur: vt in rub. no.

n Priuata. quia auct. iud. potest: vt venditio prædij minoris secundum quosdam. Sed tu dic tunc nō valet contra publicam vtilit. vt ff. de magi. conue. l. j. §. si inter. & s. cō. vtriusq. iu. l. possessionem. Item nunqd stipulatio vel iuramentum firmat? Respon. non. vt s. de le. & con. l. non dubium. nam stipulatio pactum est. vt ff. de pact. l. j.

o Vtiles. Quid si inutilis est? Respon. idem: vt j. l. quemadmodum. & l. ne diutius. in fi. sed aut negligētia: & tunc poterit cogi operari a domino: vt ff. de vsufruct. l. idemq;. §. & quoniam. & de vsu & ha. l. plenum. §. fi. si propter infirmitatem vel senectutē, alius subrogabitur. arg. j. de præpos. agen. in re. l. agentes. & s. de offi. præf. præ. Ori. & Illy. l. si quos. de labore. n. terræ dominus percipit: vt j. eod. l. domini. econtra colonus potest discedere si terra sterilis fiat: vt j. de fun. pa. l. iij. & l. si quis a prioribus. Et adde quod no. j. eo. l. quemadmodum.

Quisquis.

Q Visquis. Prædium tributarium adscriptitios seruos habens fuit a possessore desertum. si serui adscript. ad aliquem deueniant vel ex concessione principis, vel sola patientia possessoris: cum onere transeunt prædij.

Q Visquis [a] ex desertis [b] agris veluti [c] vagos seruos [d] liberalitate [e] nostra fuerit cõsecutus: pro fiscalibus pẽsitationib. [f] ad integrã terræ ꝓfessionem, [g] ex qua [h] videlicet serui manare [i] videntur, [k] habeat obnoxius. [l] id etiã circa eos obseruari volumus, qui ex huiusmodi fundis [m] seruos ad possessiones suas trãsire permiserint. [n]

Dñi, non coloni vel censiti ꝓ eorũ prædijs soluere tributa tenenẽ: ipsi tamen coloni vel adscriptitij fundi quos habent, tributa soluent. Bar.

III. Iidem AA. ad Modestinum.

H I penes quos fundorum dñia sunt, ꝓ his colonis originalib. [o] quos in locis eisdem censitos esse [p] cõstabit: vel per se, [q] vel per exactores. [r] ꝓprios recepta [s] compulsionis solicitudine, iplẽda munia functionis agnoscant. [t] Sanè quib. [u] terrarũ erit quãtulacunque possessio, [x] qui in suis [y] ꝯscripti locis ꝓprio noĩe libris censualib detinenẽ: ab huius modi præcepti cõmunione discernimus. [z] eos n. consueuit propriæ commissos mediocritati, annonarias functiones sub solito exactore agnoscere.

Si ꝓ certa annua ꝓstatione frumẽti locatio facta est, tenẽt colonus ad ipsam, non ad ꝓstatione pecuniæ: nisi cõsuetudo sit vt non obstãte pacto pecunia tribuatur. Bar.

[b] Desertis. id est neglectis. nam si ꝓ derelicto habiti sunt, non recuperaret dominus. quod est falsum: vt statum dicam.

[c] Veluti. expressiuum veritatis, sicq; etiam deseruerunt serui, non solũ possessor. vel similitudinariè ponitur. nã insistebant, licet dominus deseruerat. & sic respectu domini dicuntur vagi. nõ respectu fundi. Vel dic secundum M. quod suasum fuit principi quasi essent vagi, q nõ erant: vt in decre. xij. quæstio. ij. capitulo. terrulas.

[d] Seruos. non per omnia. quod dic vt j. eo. l. ne diutius. & ad hoc etiam potest referri veluti.

[e] Liberalitate. sine petitione: vt s. de pet. bo. sub. l. j. secundum H. Itẽ quod ad principem est liberalitas. accipiens enim quandoque cogitur: vt infra de omni agro deser. l. quisquis. & l. qui fundos.

C.T.11.1.14.

[f] Pensitationibus. tributorum futurorum, non præteritorum: vt j. de fun. reipub. l ij. in fi. sic j. de omni agro deser l. quicunque desertum. Ar. contra ff. de publica. l. imperatores.

[g] Professionem. aliàs pensionem. aliàs ꝓfessionẽ. sic dicta, quia possessor ꝓfitetur, vt ff de cẽsi. l. forma.

[h] Ex qua. id est in qua.

[i] Manare. aliàs manere.

[k] Videntur. & maneant vel respicit, serui.

[l] Obnoxius. hoc est ideo, quia fundus conceditur, cum a fundo non debeat separari, vt j. eo. l cũ satis in prin. licet ex voluntate & et certa scientia Imperator concedat seruos absque terra, vt ff. de procurat. l. ad rem. & l. & legatum. & econtra prædio cõcesso a principe, & tales concedi videntur, vt argu. supra. l. proxi. & ad hoc s. de bo. vac. l. si quando. & ff. de constit. prin ci. l. beneficia. secus in concessione priuati coloni, vt infra eod. l. quemadmodum. & s. l. proxi. Item pro & contra. ff. de ser. rust. præd. l. iij. §. j. Vltimo dic, cum quis occupat prædium desertum: aut sua auctoritate, & tenetur dño vsq; ad biennium. aut ꝓ æquatore, & tunc ad sex menses, vt j. de omni agro. l. qui agros. & l. locorum. & de censi. l. fin. aut a principe, & tũc statim est secutus, vt s. de quadrien. præscrip. l. bene a Zenone. & cauet accipiens secundum qualitatem personæ q prædium non relinquet, vt j. de fun. pa. l. quicũque. & de omni agro deser. l. iij.

[m] Fundis. desertis. aliàs maior pœna, vt infra eod. l. seruos.

[n] Permiserint. sic j. eo. l. cũ satis. in fi. & dic scilicet, secus si ignoranter, vt s. de tab. l. gñali. nõ est tenet retinere fundum. & soluere ꝓ futuro, sed ꝓ tpe quo retinuit. sic. j. eo. l. omnes ꝓfugi. & l. cum satis. in fi.

[o] H I penes. Originalib. genus colonorum, vt in rub. no. & ẽ aliàs originalib. aliàs originarijs.

[p] Censitos. id est constitutos vel deputatos, secundũ quosdam: imo vnum est genus colonorum: vt in rub. no.

[q] Per se agnoscant munera &c. & sic ꝓ se vel per aliũ subẽt. quod est in dando: aliàs secus: vt s. de decu. l. nullus.

[r] Exactores. id est. procuratores cum mandato, vel sine.

[s] Recepta. recipit qui inuitus recipit. cogitur enim quilibet per exactores, vt s. de exac. trib. l. actores. & l. in fiscalib. sic ergo dominus ꝓ se, & pro eo quod tenet inus adscriptiti°, agnoscit munus: licet secus in fructuario, vt ff. de v. usufruct. l. hactenus. & in emphyteuta, vt s. de iure emphy. l. iij. & hoc nisi habeat propriũ adscriptitium, vt j. l. proxi.

[t] Agnoscant. sed cum originarij, id est filij colonorum sint liberi. sicut ipsi coloni, vt j. eo. tit. l. cum satis. §. j. quare non ipsi ꝓ se? Respon. quia prædium est domini. Alij dicunt originarij impropriè poni ꝓ adscriptitijs. qui similes sunt seruis, vt j. l. ne diutius. sed tunc nil habent. ad quid ergo aliquid ꝓ eis præstatur? vt j. tit. ij. l. ij. Rñ nil habent vt alienent: habent tñ (dicunt alij) q annonariam functionem præstent domini ꝓ eis, vt in princip. huius l. patet. sed alias, s. capitis, non, vt j cum sint liberi, vt dixi. & facit s. de anno. & trib. l. obsistere. & j. de censi. l. peræquatores. & ff. de admin. tuto. l. Lucius.

[u] Quibus. colonis adscriptitijs.

[x] Possessio. id est proprietas, vt ff. de verborum signi. l. interdum.

[y] Suis. scilicet colonis. & no. secundum M. q sit adscriptitius etiam in suo solo, vt hic: sicut potest esse vnus adscriptitius. & alius terræ dominus, vt j. eo. l. cum satis. §. fi. secundum H. vel dic q hic non est adscriptitius, sed existens in suo solo promisit mihi annuum quendam censum. & habeas, conscripti, qui etiam sunt censiti & conscripti in libris censualibus pro sua terra, vt ff. de censi. l. forma. vel dic vt primo, & dic q in suis locis, id est pro suis locis detinentur hi censiti & conscripti, id est adscripti facti in solo domini & sic not. quòd propria habent, non tamen vt alienent, vt j. titu. ij. l. ij & infra eodem. l. cum satis. §. caueant. Item no q dominus tantum ꝓ sua terra. & coloni ꝓ sua præstant, non vnus pro alio, nisi ꝓ eo se obliget, vt hic, & in Authen. de colla'to, § nullus. colla. nona per quod apparet q de peculio dominus hoc nomine non tenetur.

[z] Discernimus. id est separam°, vt domini ꝓ eis fun ctiones

ctiones non agnoscant. Item not ꝙ quidam intelligunt §. sane. in censu capitis, vt ĩ. l. cum antea. & ĩ. tit. j. l. j. sed prin. in censu prædiorũ. & facit ĩ. l. litib⁹. & ſ. de an. & trib. l. obsistere.

V. Iidē AA. ad Oricū PP.

Domini [a] ṗdiorum, id quod terra pſtat, accipiant: pecuniā non inquirāt, quā rustici optare non audent: [b] nisi cō suetudo [c] prædij hoc exigat.

Adscriptitius colonus vel inquilinus fugiens, non obstante conditione sexus, vel alia, redire cōpellet ad ṗdiū unde fugit, per præsidem. Bar.

VI. Iidem AA. & Grati. A. ad Germanianum.

Omnes omnino fugitiuos adscriptitios colonos [d] vel inqlinos, [e] sine vllo sexus, muneris, cōditionisq; discrimine, ad antiquos penates [f] vbi cēsiti atq; educati [g] natique sunt, ṗuincijs pſidentes [h] redire compellāt.

Sicut coloni originarij absq; terra non alienant, ita nec ēt censiti: & non licet cum minima parte fundi tenendo maiorem vendere dictos censitos. Item vendens totum fundum: omnes eius colonos trāsfert, q in ea parte steterūt: & si secus fuerit emptio vel venditio celebrata, emptor ṗciū ṗdet, & vēditor rē poterit vēdicare, & ēt hæres eius. Item qlibet intelligitͬ malæ fidei, q cōtra legem mercatur. Bar.

VII. Iidem AAA. ad Maximum.

Quemadmodū originarios [i] absque terra, ita rusticos [k] censitosq; seruos [l] vēdi [m] omnifariam non licebit. Neq; verò cōmento frau-

[a] Domini. Dic ꝙ si conuentio fuit de redditu, nō pōt cogi ad pecuniam: quia vt creditor aliud pro alio &c. vt ff. si certū peta. l. ij. sic cõ debitor, & hoc nisi consue. &c. ad quod ff. cōia ṗdio. l. vēditor. §. si ꝯstat. Item pōt loqui secundū quosdā qñ nil conuenit de redditu, vt possit cogi ad præstādum redditum secundum qualitatem prædij, argu. ĩ. de fun. pa. l. fi. non aūt pecuniam. Alij dicūt hoc casu dñm sibi imputare, & nil petere pro quibus est ĩ. tit. ij. l. ij. circa fin. sed ibi de superexactione dicit. nō de ordinaria exactione cōstituenda. & ꝑ hoc ff. de act. empt. l. emptorē. §. q aūt. & ſ. de Lati. lib. tol. l. j. §. illud. Et tertij dicūt ꝙ si ṗmissa est pecunia, non posse peti, per l. istam. & secundum istos non fiet vlla locatio cum rusticis, cum in pecunia tantum debeat fieri, vt ff. deposi. l. j. §. si quis seruum. Sed dicimus, verum est cum talib. adscriptitijs, & a talibus. Item secundum istos, si pecunia conuenta non petitur, nec aliud est cōuentum, ergo nil petitͬ. Sed dicūt vel dñm sibi imputare, vel vt alij, cogitͬ colonus ad constituendum redditum in fructu. Sed his omissis, dic tenere conuentionem. quod. n. facit consuetudo, hoc & pactum, vt ff de aqua plu. arcen. l. ij. in princ. & l. j. in fi. cum ipsa sit tacitus ꝯsensus, vt ff. de leg. & se. con. l. de quibus. Quarti distinguunt vt pecunia non possit ṗmitti, sed species, vt gallinæ, sic.

Pactū facit qđ cō suetudo facere potest.

[b] Nō audēt. nō iuris ṗhibitione, sed timore ne dñs auferat, vel aliter perdat, vel nō audent a gleba discedere, & sic nec artem discere vnde quærant, secundū P. & sic non est ꝯ ff. de leg. iij. l. si chorus. §. j.

[c] Cōsuetudo. supple, vel ꝯuentio. Item supple, forte vel pſtationis in redditu ꝯuētæ cessatio. arg. ſ. de ope. liber. l. nec patronus. Sed quanto tpe hæc cōsuetudo inducitͬ? Rñd. quanto non extat memoria: aliàs forte xxx. an. vt ff. de aqua plu. arc. l. j. in fi. & ſ. de pſcrip. xxx. an. l. omnes. & l. sicut. non longo, cū mala sit consuetudo, vt in Auth. vt nulli iudi. § j. colla. ix. nec obstat ĩ. eo. l. litib⁹. in prin. qa ibi quo ad alia. nec ob. ſ. de fideic. l. j. qa ibi duplex fauor, alimentorū, & vltimæ voluntatis attenditͬ. & facit ĩ. de co. Thracen. l. j. & caue tibi, quia de omni rustico loqui potest.

[d] Omnes omnino. Colonos. hic comprehendit omnes solo adstrictos, vt in rubr. Accur.

[e] Inquilinos. semper repete, fugitiuos. & dic differentiam inter istos vt in rubri.

[f] Penates. id est ad antiquam tem familiarem. sic ĩ. de commeatu. l. fina.

[g] Educati. hoc solum non sufficit, vt in rubri.

[h] Præsidentes. siue in eadem prouincia ṗfugerint, siue in aliam ad literas præsidis vnde aufugit. Et dic, confessos, siue conuictos, vt in Auth. de mā. prin. §. sed etiam. colla iij. aliàs puniuntͬ præsides, vt in Auth. vt nulli iudicum. §. qm vero. & §. si quis vero. coll. ix. sic etiam incola reuocatͬ, vt ff. de mu. & ho. l. j. & ij. & si. & ff. ad muni. l. incola. & l. de iure. Sed qua actiōe? Dic vt ĩ. eo. l. si coloni. Itē an suscipiēs puniatͬ, & qualiter, dic vt ĩ. eo. l. seruos. & l. oēs. ꝙ pla gi. & fa. ſ. de ser. fu. l. fi. & ſ. de metal. l. fin. ĩ. de col. Illy. l. j.

[i] Quemadmodū originarios. ex colonis natos: vt supra, in rubri.

[k] Rusticos. large ponitur, vt verbum colonos: vt ſ. l. ij.

[l] Seruos. respectu aliquo: vt no. ĩ. l. ne diutius.

[m] Vendi. sed an ṗmutare, vel in emphyteu. dare? arg. ꝙ sic: quia in vno ṗhibitum, in alio ṗmissum vř: vt ff. de iudi. l. cum prætor. Itē odia sunt restringenda: vt ff. de li. & posthu. l. cum quidam. sed certe imo est fauor, s. publica vtilitas: vt no. ſ. l. j. vnde dic non licere: quia quod in vno ṗhibetur, & in eius simili: vt ff. ad l. Aqui. l. illud. Item appellatione venditionis omnia talia ꝯtinentur: vt ff. de statulib. l. statuliberi a cæteris. §. fi. Item ratio est, ne deseratur cultura. non ergo alia via debet fieri contra: vt in auth. de non alienan. §. alienationis. Item an obligatur? Respon. non: vt arg. ſ. de reb. alie. non alienan. l. fi. & ff. q res pign. obl. poss. l. j. §. eā. & ſ. q res pig. l. executores. ar. ꝯ. quia ṗhibito maiori non prohibetur minus: vt ff. de ter. expor. l. ij. Item an per vltimam voluntatē? Videtur ꝙ sic: vt ff de ver. sig. l. verba. quædam enim licent per vltimam voluntatem, quæ per pactum nō licent: vt ff. de leg. iij. l. pater. §. fundum. & l. Lucius. j. fi. sed ꝯ dicas vt ff. de lega. j. l. si quis inquilinos. Itē quid si stipulatio, pœna, vel iuramentum interueniat? Respon. vt ſ. l. ij. Item an propter famem? Rñ. sic ar. l. de pa. qui fi. l. ij. Item an transferre pōt de loco ad locum? Resp. sic. ar. ĩ. eo. l. definimus. in fi. & quia non ṗhibetur: vt ff. de prob. l. ab ea parte. Sed arg. ꝯ. ĩ. de man. & co. pat. l. iij. sed alius est ibi casus. & cõ colon⁹ inuito domino non transfert se. ar. ĩ. eod. l. colonos. Item an clericus fieri potest? Videtur quod sic, vt in Auth. de san. epi. §. adscriptitios. coll. ix. sed ibi religionis habitus. Item quid si creditores accipiunt in solutum: vt per titul. supra. si in causa iud. per totum? Videtur tamen quòd liceat separari propter necessitatem. vt ff. de fun. do. l. j. & ad Syl. l. si quis in graui. §. hi quoque. sed dicas contra, scilicet iudicem pro rata de vtroque dare debere. Item an possit eos liberare sine solo, & a terra separare? videtur quòd sic propter communem consuetudinem. Item ṗ hoc. supra. de fun. pa. l. possessores. nam si illi emphyteutæ, multo magis veri domini possunt. Alij dicunt in adscri. speciale: vt non possint: vt ĩ. ne diutius. in fi. nisi sub modo satisfactionis: vt ſ. de transl. l. fi. multo magis

& super

dis id vsurpet legis illusor, [a] quod in originarijs sæpe est actitatum, [b] vt parua portione terræ emptori tradita, omnis integri fundi [c] cultura adimatur: sed cum soliditas fundorum vel certa portio ad vnumquemque perueniat, tanti [d] quoque serui & originarij transeant, [e] quanti [f] apud superiores dominos & possessores vel in soliditate [g] vel in parte mã serunt [h] & emptor [i] precium quod dederit, amissum existimet: & nihilominus venditori ad repetendos seruos cum agnatione [k] eorum vindicatione concessa. & si aliqua denique ex causa dissimulauerit [l] legis [m] vsurpare [n] beneficium, atque iste sub hac taciturnitate decesserit: & hæredibus eius, & contra hęredes [o] emptoris vindicationem damus, longi [p] temporis præscriptione submota. Malę fidei [q] namque possessorem esse nullus ambigit, qui aliquid contra legum interdictum

& super alijs transigere licet. Tertij dicunt posse liberari, sed nõ oẽs, ne terra destituatur cultoribus. Quarti dicunt ꝙ soli adscriptitij possunt, eo ꝙ reputantur serui. Quinti dicunt, ꝙ illi possunt liberari sine solo, qui cum essent serui, fuerunt comparati vt fundo imponerentur: & tales dr̃ mancipia rustica, vt ff. de fun. instr. l. cũ de lanionis. §. qui fundũ. & l. Seiæ. & l. q̃situ. § quęrit. & de verbo. signi. l. in lege. nec enim dicit hic simpliciter rusticos sed statim restringit censitos. tutius ergo est cũ solo, vel parte soli competenti liberare. Item op. quasi hæc l. malè dicat, cum sint pars p̃dij, vt ff. de di. & tẽpo. p̃sc. l. lõgę. ergo si cut partẽ fundi sine alia, sic hoc sine solo. ad qd ĩ. de rei vi. l. sĩq̃ de tota. Præterea nõ iustũ est cuiquam &c. vt ĩ. de Iudæis. leg. nemo. & ĩ. man. l. in re. R n̄. hic speciale propter pu. vti. est: vt no. ĩ. l. j. vel ergo vtrunque, vel neutrum, vt ff. de adm. tuto. l. cum quæritur. & de proc. l. in causæ. Item no. aliquid in totũ licere, quod in parte nõ licet. sic ff. de acq. hę r. l. qui ex duobus. in fi. & pro derelicto. l. iij. & de legi. & con. l. iij. in fi. Item an p̃scribi sine solo possunt? R n̄. sic x. an. vt in hac l. argum. contra. ff. de di. præscrip. l. longæ. & ibi not. & supra de ser. fugi. l. j. nam sc̃d̃m P. ibi est alienatio legati.

a Illusor i. aliquis illudere volens ei quod hæc l. statuit, non vsurpet, i. inuadat statutũ huius l. & no. hic punit̃ factũ in fraudẽ: vt ĩ. de legi. & cõst. l. nõ dubiũ.

b Actitatũ est. i. factũ, quia sunt sine solo alienati.

c Fundi. apud venditorem remanentis,

d Tanti. id est tot.

e Transeant. tacitè. & hoc non dicto.

f Quanti. habita consideratione suorum bonorum & agrorum.

g Soliditate. vt diuidatur agnatio: vt C. com. vtri. iudic. l. possessionum.

h Manserunt. pro eo solo quod alienat̃. & sic not. ꝙ aut alienatur colonus sine solo, & non valet: vt ĩ. eo. l. proxi. sed reuocat̃. vt ĩ. ea. l. aut solum sine colono, & tunc valet: & coloni sequunt̃: vt hic. & hoc in quolibet postulante: licet quidam dicãt emptore, nõ aũt venditore petente, vt in venditione dolosa: vt ff. de dolo. l. & eleganter. circa prin. sed an sine addito precio: quod q̃dam dicunt. & iputet sibi venditor ꝙ ab initio non constituit maius precium. Item quasi accessoriũ non auget p̃cium, vt arg. ff. de contrahẽ. em. l. si in emptione. in prin. sed dic contra, vt ff. de reli. l. si qs sepulcrũ. in prin. emp. l. & de act. emptorem. §. fi. & ĩ. de Lat. li. tol. l. vnica. §. illud. ne duplex damnum venditor patiat̃, vt ff. ad l. Rho. de iac. l. nauis onustę. §. cum aũt iactus. Præterea ex hoc sequit̃ ꝙ inuitus vendit. sic pro & cõtra not. ĩ. de contrahen. emp. l. in uitũ. Item quid si dicam, fundũ vendo detractis colonis? R ãdeo nõ valet: vt hic. & arg. ff. de act. & obli. l. obligationum. §. place. ar. cõtra. ff. de cõtrahẽ. em. l. dolia. Sed qua actione petet colonos emptor fundi? R n̄. condict. ex hac lege. vt ĩ. l. ij. non obstante pacto, vel actione ex empto: in qua veniũt etiam quæ dicta non sunt, vt ff. de act. emp. l. iij. immo etiam q̃ dicta sunt, vt non veniant, vt ff. de act. emp. l. emptorẽ. §. fi. Item si vendo vilem fundum an coloni sequunt̃? ar. ꝙ sic ff. de contrahen. empt. l. in modicis. & de acqui. rem. re. do. l. quidam. Alij ꝙ fiat separatio hoc casu. ad quod. ff. de lega. ij. l. si Titio. Tertio ꝙ si expressi, vtrunque valeat. si cũ seruis, tũc in nihilum. ar. ff. de do. inter vir. & vxo. l. si spontus. §. j. Vel dic nihil valere ẽt in fundo. nam prohibito aliquo, p̃hibetur & id per qd peruenitur ad illud, vt ff. de spõ. l. oratio. item. parte indiuidui irritata, totum irritat̃, vt ff. de ædil. edi. l. plerunque.

i Et emptor. redit ad primum quando aliquis emit seruũ sine solo: & dic, sciẽs factum & ius. & sic concor. ĩ. de præscri. xxx. ann. l. j. & de rei vindi. l. si mancipiũ. & supra de prædi. curia. l. j. & quæ in frau. cre. l. si debitor. aliàs secus, vt ff. de peti. hæred. l. sed & si. §. scire. & ff. loca. l. si ignorans. & ĩ. de tabel. l. generali. Item hoc nisi emptor sibi pepigerit de precio, vt supra de euic. l. si fundum. q̃ lex potest signari pro cõtraria. & sic potest loq. ĩ. de fun. li. l. fin. vel ibi ignorans fuit. Item ar. contra ĩ. cõmunia de lega. l. fi. §. fina. sed ibi vnum pro alio, vt ibi notaui. Itẽ contra ĩ. non licere. ha. me. l. j. Solu. ibi rusticitati parcit̃ ementis, vt rehabeat precium. Sed an vẽditor hoc lucretur? R n̄. non, imò fiscus, vt ĩ. de liti. l. fi. & ff. de iure fis. l. Lucius. & l. aufertur. § ij. & de contrahẽ. emp. l. senatus. idem si non est solutum precium vt detur fisco. Sed arg. ĩ. de sacrosan. eccle. l. iubemus. vbi ecclesiæ redditur. Item an de euictione tenetur? Respon. non, cum etiã odio emptoris hoc sit statutũ, vt patet: quia dicit amissum. Itẽ de precio non agitur, minus debet agi ad plus, vt ff. de act. emp. l. emptorem. §. fin. Alij dicunt agi simpliciter: sed dic ꝙ non, nisi sit stipulatio vel pactum, vt dixi.

k Agnatione. impropriè. sed facit ĩ. eo. l. definimus. in fi. & quod dicit, vindicatione, quia dominiũ, nõ discedit iure prohibente propter pu. vti. secus si propter iuris impossibilitatem, vt ff. de ser. ru. præd. l. per fundum. Sed nonne in pari sunt delicto: ergo potior conditio possidentis? R n̄. vt fiscus habeat, vt ĩ. de litigiosis. leg. fina. & ff. de contrahen. empto. l. senatus. Itẽ quid si reuocare non vult, an fiet separatio offi. iudicis? Respon. non: sed dic sic, ne coloni vagentur. vt in authenti. de quæstoribus. sic ff. de procuratoribus. l. filiusfamilias. §. veterani. nam & aliàs prędijs desertis subijciuntur, vt ĩ. de omni agro deserto. per totum titulum. & supra eodem. lege, omnes omnino.

l Dissimulauerit. scilicet venditor.

m Legis. scilicet huius.

n Vsurpare. id est vti. & sic in bonam partem. sic ff. de vsucap. l. ij.

o Contra hæredes. non vt hæredi, vel in hæredem, vt ff. ad exhib. l. de eo. §. fina. Accur.

p Longi. sed longissima locũ habet: vt ĩ. de p̃scrip. xxx. anno. l. omnes. & l. sicut. & de diuer. præscriptio. l. iij.

† Contra. c. a. cũ gl. j. supver. post multũ. i fi. extra de his q̃ fi. a p̃la. sine cõsen su ca. vbi hæc verba recitãtur.

Vendere rẽ suã qs cogitur.

Vsurpare in bonã & malam capitur partem.

l. iij. Sed contra ỹ. eo. l. cum satis. sed istam intellige p illam. & l. cum scimus. Item contra ff. pro emp. l. ij. §. si furioso. Solu. hic ratione rei, ibi personæ. vel ibi aliena. Item not. quem venire contra factum suum sic supra de sac. san. eccl. l. iubemus, & de pa. qui filios dist. l. ij. & de li. cau. l. j. & de euict. l. si tibi. & C. de liti. l. iij. & ff. de dona. inter vi. & vxo. l. si spōsus. §. si & l. seq. sed arg. contra ff. de ser. rust. præd. l. per fundum.

a Mercatur sciens. aliàs secus, vt supra not. & est p̄sumptio iuris, & de iure, ex quo est sciens. arg. ff. man. l. si procuratorem. §. dolo. fin. H. vel dic etiā ignorās præsumitur sciens quo ad præscriptionem: vt ff. de vsuca. l. vbi lex. item dic quod not. s. eod. l. ij. Accursius.

§ Facit ad hoc gl. 12. q. j. certe. de reb. ec cle. non. alien. ca fig. p. by terorū. d elect. no. stu. cum ibi no. de ætate & quali. ac cepimus. de filijs p. byt. ca. venientes. de re iu di. c. lator.

mercatur. a

Receptans colonū tributariū fisci debētem domino censum annuū scienter, restituere ipsum compellitur domino et censu non soluto, & etiam fisco soluere tributa. si talis receptans vsus est operis dictorū colonorū gratis aliàs contra ipsos fugientes habēt regressus, quibus exsistentibus nō soluendo, contra debitores ipsorum recurritur. Bart.

VIII. Iidem AA. ad Probum.

OMnes b profugi in alieno latebras c collocantes, cum emolumentis tributarijs, d salua tamen moderatione, e reuocentur: f scilicet vt si g hi homines apud quos reperiuntur, alienos esse nouerant fugitiuos, & profugis in lucrum suū vsi sunt, hoc est, siue excoluerunt h agros fructibus dominis profuturos, siue aliqua ab ijsdem sibi iniuncta nouerunt, i nec mercedem laboris debitā consecuti sunt: ab illis k tributa quæ publicis perierunt functionibus, exigantur. Cæterum si occultato l eo profugi, q alieni esse viderentur, quasi sui arbitrij ac liberi apud aliquē se collocauerunt, m aut excolentes terras, partem fructuum pro solo debitā dñis præstiterunt, cætera proprio peculio reseruantes, vel quibuscū que operis impēsis n mercedem placitam consecuti sunt: ab ipsis profugis o, quæcunque debentur, exigentur. nam manifestum est priuatum p iam esse contractum. Si q verò q inter agricolas r (vt asso let) ex quibuscunque commercijs huiusmodi hominibus s esse inueniuntur debitores: corām t partibus constitutis iudex v ab obnoxijs quod debetur exposcat. x

Immunitates iugationis absque principis authoritate concessæ non valent, sed ad pristinam conditionem reuocantur. Bart.

IX. Iidē AA. ad Populū. † Co. Th. 13. 10. 6.

IMmunitates specialiter datæ, y & iugatio, & capitatio z libris publicis, a & ciuitatum aut prouinciarum enguntur.

b Omnes p̄fugi. i. lōge fugiētes.

c Latebras. i. se abscondētes. ad qd̄ s. eod. decu. l. qdā ignauiæ.

d Tributarijs, fisco enim tributum, & dño censum dabāt, vt ỹ. eo. l. seruos. vel puta p̄ sua terrula. vt s. eo. l. hi penes. §. fi. Vel dic vt ỹ. eo. l. litibus. §. hæc de red ditibus. Accur.

e Tamen moderatione. i. distinctione habita. nam aliquādo ipsi aliunde detinentes tributa, ei non dabant. vt subijcit. Accur.

f Reuocentur. qua actione? dic vt j. l. si coloni.

g Vt si. sic lege. vt si homines apud quos &c.

h Excoluerunt. suscipientes profugos, vel ipsi profugi. quod est idem. Et dic, excoluerunt seminando. & sic fructus de proximo domino prædij prouenient.

i Nouerunt. i. agnouerunt, & fecerunt seruitia puta in domo, & non habent mercedem a susceptoribus. Vel dic nouauerint, id est, nouale fecerint. ad quod ff. de ter. mo. l. fin. & sic non ita de proximo fructus dño proficient. Et quod subijcit, nec mercedem &c. expone, vt supra. Vel dic, consecuti sunt, scilicet domini, quia nec adhuc satisfecerunt. prima placet.

k Ab illis apud quos latebras collocabant. & no. ex hac l. arg. a simili in parœcianis vnius ecclesiæ fugitiuis ad aliam ecclesiam, vt cum decimationibus reuocentur: a vt & ỹ. de colla. illi. l. j. & in authen. de man. prin. §. sed etiam. coll. iij. & ỹ. eo. l. cum satis. §. fi. & ff. si cer. pet. l. cum fundus. §. seruum.

a De hoc vide hic Ioan. de Pla. distinguētem, & allegātem ius sano.

l Occultato. eo quòd profugi &c.

m Collocauerunt. seruiturus in domo. vt ff. de verb. signifi. l. in lege.

n Impensis. puta custodiendo oues, vel quascunque alias operas.

o Profugis. non a terratum dominis. sic ergo ex hac l. distinguitur sciens ab ignorante. Sed contra infra eod. l. seruos. vbi non distinguitur. Item & maior pœna ibi imponitur. Solu. tria præstat susceptiens damna: & in his distinguitur, vt hic. item pœnam fisco: item pœnam domino, & in illis non, vt ibi. Alij dicunt quòd illa in vere seruis. quod non placet. quia dicit ibi, inquilinis. Alij in ignorante distingunt, inquisierunt diligenter, vt hic: an non, vt ibi. ad quod ỹ. de colo. Illy. l. j. Alij dicunt quòd hic contrahit cum suscipiente locando se sibi: ibi susceptus est tantum sine pacto. Alij dicūt quòd ibi sciebat seruum simulantem se liberum: hic nō. Item opponitur, q quasi semper videatur scire: cum omnes scire debeant id quod suum non est &c vt s. vnde vi. l. si. Sol. illud in re quæ semper est alicuius: at homo potest esse nullius: vel liber.

Scire debent oēs qd̄ suū non est.

p Priuatum. id est non contingit pub. vti. vt si contra leg. propter ignorantiam. ad quod. ff. de pact. le. si vnus. §. pacta.

q Si qui vero. dixit ab illis profugis exigi quæ debentur: his vero non soluendo constitutis, debitores eius exiguntur.

r Agricolas. solet enim agricola cum agricola magis contrahere: & ad ea quę frequentius contingunt, iura aptantur: vt ff. de leg. & senatusconsul. l. nam ad ea.

s Hominibus. scilicet profugijs.

t Coram. iudice subaudi.

v Iudex. procurator Cæsaris.

x Exposcat. interponendo officium suum, vt C. quādo fi. vel priua. l. iij.

y IMmunitates. Datæ in scriptis. Et iugatio. & pro. i. & dic iugatio. i. quod pro iugero terræ præstabat: vt s. de immu. ne. con. l. si. vel pro iugo boum: vt in authen. de man. prin. §. coges. col. iij.

z Capitatio. quod pro capite hominis præstatur, vt infra l. proxi.

a Publicis. id est de libris factæ cancellando: vel factæ libris, quia in eodem libro facta erat subscripta immunitas.

Excusa-

a Cautarijs. prædicti libri sic dicuntur: quia ibi omnia cautè facta sunt. Accur.

b Factæ. i. concessæ. & dic sine probatione l. sine auctoritate principis, & cum causis iustis: vt 3. de his qui a princ. va. mu. l. j. Item quia a lege datæ, quia cũ causa danť, valent: vt 3. de professo. & medi. l. medicos. & ff. de va. mu. per totum.

c Fruentes. scilicet cõstitutæ. vel lege cũ præcedentibus.

d Ereptæ. aliàs erepetæ. aliàs arreptæ. & est illicita rapina: vt 3. de paga. l. sicut.

e Cum antea. Olim quilibet homo masculus pro capite dabat quolibet anno certum cẽsum, forte bizantiũ: & quælibet duæ mulieres tantundem. hæc præstatio minuta est: quia duo vel tres viri præstant qđ olim vnus: quatuor mulieres quod olim duæ. Vel sic: quando masculus nascebatur, byzantius præstabať: quando duæ fœminæ, tantundẽ. & hæc cõsuetudo est hodie in Sardinia: quia certum quid præstatur cum nascitur masculus vel fœmina sed quocunque modo ponas, quid ad titulum? Respõ. rustici tantum præstabant, & nõ ciues. vt j. tit. j. & j. ne rustici ad vllũ. quæ sunt 5. nec ecclesia Thessalonicen. vt 3. de an no. l. si. Accur.

f Attributum est. scilicet munus. Acc.

g Quocirca. propter quod. vel. i. propterea. & subli. tua iubebit annecti mo. pu. modum peræquationis huius census. & sic census est genitiui casus, & subaudi secundum Hugo. per homines harum infra scriptarum terrarum. potest etiam dici vt sit casus accusatiui.

Sic in Cod. Th. Contius. cæteris legit Alc.

1º vni⁹.

Comagenensiũ & Amastriensiũ. Al. hic.

cautarijs a † sine aliqua probatione factæ b penes fruentes c ereptæ d in functionẽ pristinam redeant. D. III. Non. Mar. Mediola. Merobaude II. & Saturnino Coss.

X. Iidẽ AA. Cynegio PP.

Cum antea e per singulos viros, per binas vero mulieres, capitis norma sit cẽsa: nunc binis ac ternis viris, mulierib. aũt quaternis, vnius f pendendi capitis attributum est. † Quocirca g sublimitas tua hmõi census per Comanensium † & Ariaratensium & Armeniæ secundæ, Amasenorum, Helenoponti, & Diocæsariẽsium Cappadociæ secundæ vrbes, salubris ac temperatæ peræquationis h modum monumentis publicis iubebit annecti.

Si originarius colonus culturam deserat: nulla dignitas vel auctoritas eum excusare potest. Bar.

XI. Impp. Arcadius & Honorius AA.

Originarios i colonos nullis priuilegijs, k nulla dignitate, l nulla census m auctoritate excusari præcipimus: sed amputatis oĩb⁹ quæ aliquoties per gratiam sunt elicita, domino vel fundo esse reddendos. n

Adscriptitij & censiti penes dominos debent remanere: & ipsos ignotos receptãs etiam ignoranter, puniť in duodecim libris argenti. tenetur etiã receptans ipsum cũ alio similis æstimatione restituere. Bar.

XII. Iidẽ AA. Florẽtino.

Seruos o vel tributarios, vel inquilinos p apud dominos suos volumus remanere. Nam cũ metu damni q deterrit⁹ vnusquisq;, eum quem incognitum habuerit, a se cœperit propulsare: r voluntas fugiendi seruis nõ erit. Nemo enim dominum suũ deserit, sciẽs nusquam sibi latendi locũ esse derelictum: s sed aut cognitũ sibi ingenuũ vnusquisq; suscipiet: aut eũ, qui se liberũ esse simulauerit, t a se submouebit, metuens, his quæ statuta sunt, v obnoxius fieri. Si quis igiť ex memoratis x fugitiuis apud quẽlibet fuerit repert⁹, duodecim y libras argẽti fisco nostro inferat detẽtator: ipsi aũt cuius fuerit, prætereũdẽ fugitiuum, alterum z etiam eiusdẽ æstimationis inferre decernimus.

Liberi suscepti ex vtroque vel altero parente censito paternam sequuntur conditionem: & habẽs duo prædia potest transferre colonum de vno ad aliud. Bar.

XIII. Iidem AA. Vincentio P. P.

Definimus, a † vt inter a inquilinos

h Peræquationis. aliàs peræquationes sunt. aliàs in li. M. peræquationis.

i Originarios. vel per eodẽ. quia ab ipsa origine fuerunt coloni. vel pro diuersis: vt in rubri. no.

k Priuilegijs. non fit liber priuilegio, cum absorbeat iura alterius omnino: vt 3. de preci. impe. offe. l. ij. etiã ex certa scientia principis: cum iure gentium sine natali talia competunt, vt ibi notaui.

l Dignitatẽ. ad hanc aspirare non possunt: vt j. de agri. & man. do. l. j & iij & j. eo. l. colonos.

m Census. non soluti, vel minoris soluti. ad quod j. de fun. pa. l. fi. & 3. de pscri. xxx. an. l. comperit. sed ob delictum dñorum perduntur: vt 3. de bon. proscrip. l. si quis intra.

n Reddendos. quãtum ad vtilitatem, secundum Al. vel dic vt j. eo. l. si coloni.

o Seruos. i. adscriptitios, vel censitos: & quod subijcit, vel tributarios, s. priuati. Vel dic veri⁹ et fisco dabãt tributũ hi coloni priuatorum: vt j. l. litib⁹. §. hęc de redditibus. & sic primum vel, pro etiam: & iunge, seruos vel inquilinos. &c. Accur.

p Inquilinos. hoc expone vt j. l. proxi.

q Damni. quod hac lege inferť. Accur.

r Propulsare. non recipiendo, sed reijciendo.

s Derelictũ. sic. ff. de offi. psi. l. cõgruit.

t Simulauerit. & sic ignorans erat suscipiens. sed 3. 3. eo. l. oẽs. sol. vt ibidem.

v Statuta sunt. in hac lege.

x Memoratis. Nota. memoratis: vt tollat contrarium.

y Duodecim. vel alia videť imponi pœna. vt 3. eo. l. oẽs. osno. Sol. ibi de dãno, hic de pœna. Item 3. 3. de ser. fugi. l. si qs. Sol. ibi in seruo vt re: hic nõ. Vel plene dic vt in l. quicũq;. no. eod. tit. Item contra j. de col. Illy. l. j. Itẽ 3. j. de col. Thra. Item contra dicit. l. quicunque. omnes enim statuunt aliam pœnam. Sed dic vt in l. quicũque. nota ut. Itẽ facit in j. eo. l. cũ satis. in fin. & 3. de metal. l. fi. Acc.

z Alterum. quem si non habet, æstimationem dabit, vt ff. de lega. j. l. si quis

Cõcor. cũ hac lege c. 2. iũcta gl. super verb. liberi. extra de iudæ. & sar ra.

Colonus & inquilinus quõ differũt.

a Definimus. vt inter. sub. & quanuis inter inquilinos &c. tñ defi. vt suscepti liberi &c. ne videantur negligi, vt ff. de iniu. l. item apud. §. hoc edictũ. sed tũc abũdat dictio quorũ. tu sic, defi. vt susce. li. inter inquilinos &c. suscepti dico vel vtroque &c.

Inquilinos. in prin. S 3. de ser. fugi. l. quicunque. & facit. ff. de ser. cor. l. j. §. quod autem. ibi, recipere est resu. &c. & de fugi. l. j. Accur.

a Inquilinos. Inquilinus consueuit dici in ciuitate, colonus in villa, vt ff. de acquir. poss. l. pignoris. sed hic pro eodem potest poni. nam nec inhabitare sufficit in fundo nisi colat. nec colere potest nisi habitet. & sic vtrumq; positum perfectum colonum significat. Vel dic q inquilini sunt castellani, quia & ipsi possunt esse conditionibus alligati, licet non colant terram, vt arg. ff. de execu. tut. l. non tantum. §. fina. & secundum hoc colonus est siue habitet in ipso fundo, siue non, dummodo colat eum. Tertij dicunt q inquilinus est, q alibi habitat. & alibi fundum colit: sed qui in ipso fundo habitat & colit, ipse est colonus. & hoc placet Io. & Azo & H. & secundum hoc intellige leges de inquilinis tractantes: vt hic, & supra eodem titu. l. omnes omnino. & l. seruos. & infra de fun. rei pri. l. eum. & supra communia vtri. iu. l. possessionum. & ff. de legat. primo. l. si quis inquilinos. & de censi. l. forma. §. si quis. & sic magis adstringitur colonus, cui alibi non licet inhabitare, sed inquilino licet conducere domum alibi. horum enim filij originarij sunt, vt ĩ. eod. l. cum satis. § cum autem. & hic. Alij vt Mar. coloni sunt, qui domum iam ædificatam in rure hab. tandem conducunt sub certa mercede: sed qui ædificandam, superficiarij.

b Quorum. scilicet colonorum & inquilinorum vindicandam &c. nam filij vtriusque vindicantur: sed alij vt inhabitent solum & colant, alij vt colant tenentur. & ideo dicit penè.

c In nomine coloni & inquilini.

d Vel neutro alias vtroque id est altero. puta patres sed matre libera. & dic censito, id est colono, vel inquilino, vt ĩ. e. t. l. ij. in prin. & secundum hoc sequitur patrem. sic in ... de murileg. l. fi. idem in eo q matre murilegula & patre curiali natus est, vt in authen. de na. li. in eu. depu § fi. alias si non esset curialis, sequeretur matrem, vt s. de muril. l. hi qui. Item sic ĩ. eod. l. ne diutius. & id est hoc casu, ne decrescat hoc genus hominum. Py. Item non obst. ĩ. eod. l. ne diutius & l. fi. quia ibi in seruis & quasi. at hic liberi, vt ĩ. eo. l. cum satis. § j. & ex liberis fœminis. Alij habent, vel vtroque vel neutro. & tunc dic, si vterque est censitus, i. colonus, patrem: si neuter, sunt tñ eiusdem conditionis pater & mater, vt ambo adscriptitij: & tunc idem, vt patrem, vt hic. Si aũt diuersæ conditionis sunt pr & mr, vt pr censitus, mr libera, serua, vel adscriptitia: sequatur matrem: vt ĩ. l. ne diutius. §. fi. Alij dicunt q illa corrigit istã. Alij dicunt censito, i. adscriptitio. & secundum hoc si vterq;, patrem, vt hic. si alter tantum, tunc matrem: vt ĩ. l. ne diutius. si neuter censi. adscri. tunc patrem, vt h. c. & secundum hoc generalius loquitur lex ista, quàm dixerim. vel vt de omni genere colonorum dicat. & quod dicit quorum, i. omnium colonorum. & penè dicit: quia etiam in multis differunt aliqui ab aliquibus: maxime, quia colonus eiusq; filius pscri.

° Altero.

Partus aliquando ventrem nõ sequitur.

linos [a] colonosve (quorũ [b] quantũ ad originẽ ptinet vindicandã, indiscreta eademque penè videtur esse conditio, licet sit discrimen in noĩe: [c]) suscepti liberi, vel vtroq; vel neutro [d] ° parente censito, statum paternæ conditionis agnoscant. Illud etiam seruãdum est, vt siquando vtriusq; fundi [e] idem dñs de possessione [f] referta cultorib. ad eam coloniã q̃ laborabat tenuitate, colonos trãstulerit, ijdemq; fundi ad diuersorum iura dñorũ qualibet sorte [g] transierint: maneat quidem facta translatio, [h] sed ita, vt prædij eius dñs a quo [i] coloni pbant fuisse traducti, translatorum agnationem restituat. [k]

Colonus bona fide possessus fugiens apud alium, restituitur primo bonæ fidei possessori: & postea causa originis agitatur. Bar.

XIIII. Iidẽ AA. Vincen. P.P. Galliarũ post alia. †

SI coloni [l] quos bona fide [m] quisq; possidet, ad alios fugæ vitio transeuntes, [n] necessitatem propriæ conditionis declinare tentauerint: bonæ fidei possessori primum oportet celeri reformatione succurri: [o]

† Co. Th. 4. 11. 1.

xxx. anno se exc. quod in adscrip. secus est: vt ĩ. l. eod. scimus. §. fi. & l. cum satis. & ĩ. de fun. rei pri. l. eum. & s. de præscri. xxx. an. l. omnes.

e Fundi. in quorum qulibet habet colonos: vt s. fa. mi. ercis. l. quoties. Accur.

f De possessione. alias possessionis refecte. alias possessione refecta.

g Sorte. alias forte. & dic, quia pstituit seruitutem vsusfruct. vel aliam, vel pignorauit. vel verius dic vendendo, vel alienando alio modo.

h Translatio. non valet alienatio talium: vt s. eod. titu. l. quemadmodum. sed translatio sic, vt hic. sic in marmore: vt s. de ædif. priua. l. ij.

i A quo. s. fundo. vel dic domino. quod est verius.

k Restituat. conditione ex hac l. conuentus ab emptore vel hijs, non tel vend. & facit s. com. vtriusq. iud. l. possessionũ. & de lega. j. l. si quis inquilinum, & s. l. ij. & l. quemadmodum. Vel dic os fi. iud. vt no. supra, eo. l. quemadmodum.

l SI coloni. large ponit, & comprehendit oẽs solo adstrictos, vt supra, eo. l. quemadmodum.

m Bona fide. dñs fuerit vel non. arg. supra. loca. l. si quis pductor. & ĩ. l. pxi: Quid si mala fide? vr idẽ, vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. qui vi a me. iudicium. n. quo hic agitur, est possessorium, sicut vnde vi, vnde non debet quæri an iuste vel iniuste possideat, vt ff. de acqr. poss. l. iij. §. ex pũo. & ad idem. ff. cõmo. l. ita. & hic sub audi, maxime. sed an onus pbandi in petitorio quid de bona fide, vt supra de pba. l. vis eius. sed hac l. non nisi bonæ fidei consulitur.

n Transeuntes. est enim vitium animi, & etiam rei inhærens, quod vsucapionem impedit, vt supra de seruis fugi. l. j. & ĩ. eo. l. cum satis.

o Succurri. vt ei restituatur possessio statim. Sed qua actione? Rñ. pdictione ex lege, vel officio iudicis, vel act. in factum ex æquitate huius l. & sic intellige alibi l. huius tit. s. eo. l. oẽs omnino. & l. oẽs pfugi. & alias. & hæc intentetur coram iudice terræ in quam aufugit, coram quo conuincatur, vt in auth. de man. princ. §. sed et. & causa proprietatis coram iudice terrę vbi aufugit, vt s. vbi causa sta. l. j. Item mĩ no. primo possessoriũ q̃ petitorium intentari, vt s. de rei vind. l. ordinarij. cum concord. Item hæc reuocatio fit auctoritate domini propria, vt ĩ. l. fina. sed illud quando dñs adhuc possideret, & ille aliquid illicite agit. hic non possidet. vel ibi poterat de facto dominus. hic non, cũ erat apud aliquem potentem, vel ipse sit potens, vt omnino non possit capi a dño. & pro hoc q sua auctoritate qñq; potest ĩ. de col. pa. l. j. in fi. Item hoc etiam si ad ecclesiam hic confugit, vt supra de his qui ad eccle. confu. l. præsenti. §. fi. Item non obst priui. vt s. eod. l. originarios. item restituitur cum filijs & peculio, vt ĩ. de col. Thracen. l. j. & ĩ. eo. l. cũ satis. in princi. & hoc nisi sit factus episcopus, vt in auth. de san. episc. §. sed hęc quidem, vel clericus in possessione eadem, vt ĩ. eo.

Possessoriũ ante petitoriũ intentari debet.

ꝑ. eo. §. adscriptitios. vel nisi triginta annis fecultatis curiæ: vt ꝑ. de fun. reip. l. cū qui. Itē cum fugitiui rem neam pos. nisi ab alio possideatur, vel diu sic stet, vt ff. de acqui. possessio. l. j. §. per eum. & l. iij. §. si seruus. quo reuocat quod habet' Rñ. alterum illorum erat, dicit. n. ad alios reuocatur quatenus nō habet. sed & vero bi, & vti possidetis habet locum forte qsi posse. retinet, vt no. ī. vbi cau. sta. l. j.

a Colonos. Debitorum. a domino. & tunc est ar. contra ī. leg. omnes profugi. sed hic dominus erat soluendo. vel dic ab ipsis colonis: quia non debent nisi. f. pro tertula sua, vt ī. e. l. hi penes. §. sane.

b Functo. hac de causa. & not. q hyperbolice loquitur. & facit ī. de fer. leg. omnes.

c Temporis. sic ff. de mundi. l. iij. & ī. eo. l. j. & in authen. de quæstore. §. quoniam.

d Mulier. Originaria. quæ fit. dic vt ꝑ. l. cum satis. §. & ex hoc.

e Docebitur. prima facite libera præsumitur, cum sit in posse libertatis libero nupta, ar. ff. de li. cau. l. libertis. §. fin.

f Consortium. i. matrimoniū, quod est inter tales hoc iure: vt ꝑ. l. fin. licet in adscriptitijs contra, vt ibi not. quandoque ponitur pro contubernio, vt ī. de seruis fugiti. l. fina. Accursius.

g Sobolem. de matre cōstat. q debeat reuocari, vt ꝑ. l. cum satis. & ī. l. si coloni. & ꝑ. de colo. Thracen. l. fi. & no. in cæteris matrem sequi liberos, sed in inquilinis & colonis patrē, vt supra l. definimus. & facit ꝑ. eo. titu. l. ne diutius. & infra de agricolis & manci. leg. iiij. Accursius.

h Per colonum. large ponitur pro omni adstricto solo, vel non, vt ī. in rubri. not. Accur.

& tūc cām originis & ꝓprietatis agitari. Da. IIII. Id. Iu. Mediolani. Stilicho ne & Anthemio Coss.

Coloni glebæ adscripti causa dominorum non inquietantur. Barto.

XV. Impp. Honorius, & Theodosius AA.

Colonos, nūquā fiscaliū noīe debitorū, a vlli' exactoris pulset instē tio: quos ita glebis inhærere ꝑcipim', vt nec puncto b quidem tēporis c debeant amoueri.

Mulier originaria copulās se cum alio in consortium, cū sua sobole reuocatur. Barto.

XVI. Iidem AA. Palladio.

Mulier, q̄ fuisse originaria d docebit, e si cuiuscunq; liberi hominis secuta consortium, f in vrbibus, vel in qbuscunq; locis victura constiterit: eius oēm sobolem g ſm vetera constituta conueniet reuocari.

Colonus contrahendo, domino circa dominium non parit præiudicium. Barto.

XVII. IidēAA. Ioāni P. P.

Per colonū h præiudiciū possessioni inuito vel inscio domino imponi non posse, i & iure & legum auctoritate declaratur.

a Deest Cōstitut. Græca. a

Coloni adscriptitij ad nullum honorem etiā humilioris militiæ vocantur: nec ēt magisteriæ potestatis apparitores constituuntur. Bart.

XVIII. Impp. Theodo. & Valent. AA. Probo P. P.

Colonos nulla ratiōe ad vllum quāuis humilioris militiæ locum finimus admitti: sed nec apparitores magisteriæ potestatis, censibus adscriptos probari cōcedimus: quia in hac parte k & dominorū iuri, & publicę consulimus honestati.

Si de terræ dominio inter dominū & colonū est disceptatio, cū locatio negat. satisdare tenet colonus cōuētus de restituēdo fructus & redditus sine ꝑcrastinatiōe, si dñs obtinueris in cā: q̄ satisdatio durabit triēnio, & postea reuocatur. Si verò colonus hoc facere noluerit, vel non poterit: tunc redditus ī agro cōsistētes deponunt. Si cōsistūt ī speciebus iudicis venduntur arbitrio, & ꝑtiū mō ꝑdicto postea sequestratur, publicas aūt functiones solues dñs, vel colonus secundum consuetudinem antiquitus obseruatam. Barto.

XIX. Imp. Iustinianus A. Demostheni ꝑfecto pro.

Litibus l imponentes celeritatem, l sancimus, siquando coloni cuiuscunq; conditionis m cōtra dños terræ declamauerint, super hoc ipso dubitātes, vtrū is terrę dominus est, necne: n an ipsi coloni dominiū suæ terræ posſidēt: o (eos p tū dicimus, qui non ex lōgo ꝓlixoq; tpe, vel longinqua & inueterata redditūū susceptiōe sufficientē habent cautelam: in quibus casibus ne contradicendi quidem licentia colonis relinquitur, longi temporis præscriptione, vel redditūū frequentissima consequentia, colonorum q impetū exclu-

Non posse. Immo contra. ff. de acqui. poss. l. iij. §. quod si seruus. & l. peregre. §. qbus. & l. si de eo. §. j. Sólu. hic possessionis. i. rei possessæ seu dominij. sic ff. de verbo. signi. l. interdum. & facit ī. de acquiren. poss. l. cum nemo. & ī. de procu. l. procuratorē. Vel aliter vt plene notaui. ī. de acquir. pos. l. fi. & facit; vt nec obligare possit. vt ī. si res ali. pig. data sit. l. fina. & quod cum e. l. si seruus. sane in seipso præiudicat domino delinquendo, vt ff. de vi & vi armata. l. j. §. quod igitur.

k Colonos. Parte. quia denegamus prædicta colonis. ad quod ꝑ. de manda. & col. pa. l. fin. & desu. col. lē. j. & in authe. de mā. princi. §. sed etiam. & ī. eo. tit. l. originarios. & l. omnes omnino. & ꝑ. de re mil l. quicunque. & nocolonos hic large dici pro omni adstricto solo, vt ī. eod. omnes omnino. & facl. ꝑ. de cobo. l. si coh ie tali. in fin. & ī. de spectaculis. l. si qua. ibi, neque iam posthac. Accur.

l Litibus. celeritatem. sic ff. si cer pet. l. quidam. & supra de iud. l. properandum. Accur.

m Cōditionis. quę sunt plures, vt not. in rubri. & licet in alijs differāt, in hoc tñ conueniunt, qđ hæc lex dicit.

n Necne. i. sic ergo retinet pos. & litigat colonus satisdādo, vt subijcit. & sic est contra sup. loca. l. si qs conductor. Solu. hic non erat contractio finita, ibi sic. Vel dic protestabat q nolebat sibi prodesse poss. quo minus probet: ibi nō. Vel verius vt ibi notaui. Accur.

o Possident. hic accipe talem, quod est infra, & quod est in medio, interpositio est.

p Eos. scilicet dominos.

q Colonorum. habeas colonorum. & sic prodest domino præstatio, diutur-

† Principio huius legis vide quid c puenit. in glo. 2. extra de censibus. a Sup hac gl. vide in ca. qrelā. I fi. extra de elect. vbi videt dicere contra hūc text. & hāc glo. sed solue hic p do. Io. de Pl.

dente) talem esse super redditiuũ, vel publicarũ functionũ pstatione formã cẽlemus, a vt si tales coloni quales pdiximus, idoneũ fideiussorẽ totius summæ q̃ ab his dependitur, b præstiterint, q omnes c redditus sine vlla p crastinatione, si melior causa dominorum iudicetur, eis restituent, & talis fideiussor per triennium accipiatur, d eoq; impleto iterum renouet: coloni in medio nullo modo sup redditibus a dominis inqetentur. Si autẽ hoc coloni minimè facere voluerĩt, vel potuerint: tũc ijdẽ redditus p officium iudicis annui exigantur per solita tẽpora in quæ etiam dominis dependebant, & deponantur e † in æde sacra, f vel * i κειμηλιαρχίᾳ f ciuitatis sub qua possessio sita est: vel si localis ecclesia ad susceptionem pecuniarum idonea non sit, in metropolitana ecclesia remaneant g cum oĩ cautela: & post plenissimam definitionem vel dominis dentur, vel colonis restituantur. h Sin autẽ redditus non in auro, i sed in speciebus inferuntur, vel in totum, vel in partem: iterum per officium iudicis fructus vendantur, k & precia eorum secundum prædictum modũ deponantur. Hæc de redditibus definientes, ad publicas transeamus functiones l Et si quidem coloni more solito eas dependebant, ipsi maneant in pristina consuetudine, nullo pĩudicio dominis generando, qui m etiam quiescentibus colonis, & non contradicentibus, ad publicũ tributarias functiones minimè inferebant. Sin autem moris erat n dominos totam summam accipere, & ex ea partem quidem in publicas vertere functiones, partem aũt in suos redditus habere: tunc si qdem fideiussor a colonis detũ, eundẽ fideiussorẽ dñis sine præiudicio litis tãtam summam inferre, o quantã tributa publica faciunt, vt a dñis publicis rationibus persoluatur: nullo ex hoc colonis præiudicio generando. sup redditibus enim, domini fideiussione fiant contenti. Sin autem fideiussione cessante ad sequestrationem res veniant, & pecuniæ deponantur: ex earũ summa tãtã iudices separare quãta ad publicas sufficiat functiones: & eã dispositionem dominum accipere: quatenus ipse eã persoluens publicas accipiat securitates: reliqua quãtitate, quæ in redditus puros remanet, ĩ tuto collocanda, & litis terminum expectante: nullo præiudicio siue colonis siue dñis ex huiusmodi fideiussione, vel sequestratione, vel publicarum functionum solutione generando: sed omni causa in suspenso manente, donec iudicialis sententia, quæ de toto negotio procedit, omnem rem aperiat, & ostendat quis dominus terræ constitutus est, & ad quem publicarum functionum p securitas debet ĩ posterum fieri, seu redditus peruenire, vel permanere. Recitata septies * in nouo cõsistorio palatij Iustiniani. D. XV. Cal. Octo. Chalce. Decio V.C. Coss.

Natus ex adscriptitio & serua, vel adscriptitia & seruo,

diuturna'. sic ff. de vsu. l. cum de in rẽ. & C. de fideicõmis. l. j. & ĩ. de fundis patrimo. l. ius emphyteusis. Sep contra. ff. de proba. l. cum de indebito. §. j. Sol. ibi semel & paruo tempore. hic decem annis: quia dicit longinquam. ad quod instit. de vsucap. in prin. ar. ff. si ser. vin. l. si quis diuturno. & ar. ĩ. eo. tit. l. cum satis. §. ij. & ff. de aqua plu ar. l. j. in fi. Solu. ibi negligens: hic sapiens. Item oppo. quia si possessio coloni est, ergo locatio nulla: nec etiam possidet dominus p colonum: vt ff. de vsucap. l. ei a quo. Solu. hic sciens rem suam conduxit. Vel verius hic de dominio non erat q̃stio: sed an hic locasset. sed de dominio aliũ non se dominum dicebat, & ab eo cõduxit. aliàs est dominorum, & tunc iunge præcedentibus. Accur.

a Censemus. abũdat propter verbũ sancimus, quod est. ĩ. vel ne propter prolixam interpositionem videatur oblitus. Accur.

b Dependit. i. depẽdi postulatur. vel dic deprehenditur.

c Quod omnes. hic incipit forma cautionis. Accursius.

d Accipiatur. no. aliàs per duos menses teneretur: vt ar. ĩ. de fideiuss. l. si fideiusso. sed quare obligatio renouatur, cum instantia sit finita: vt supra de iudic. l. properandum? Solu. illa corrigit isti. Vel in hoc casu speciale, vt ibi. Vel verius hic ante litem contesta. fuit acceptus.

e Deponantur. sic ff. vt leg. not. cau. l. postquam. §. j.

f In Keimelarchio. ad hoc ĩ. de bo. aucto. iudi. possiden. l. fina. in fin. & de vsur. l. acceptam. Item not. fieri sequestrationem, quod est speciale. regulariter contra. quod dic vt supra de prohi. seque. l. j. quæ est contra.

g Remaneant. depositi dicti redditus.

h Restituantur. est ergo causa inter dominum & colonũ: licet P. intellexerit hãc legem, q sit causa inter vnum dominum & alterum qui dicit se dominum. Item nota dici dominum, qui dominus non est, eo quòd domini cõsueuerunt locare, & talia postulare.

i Auro. vt supra proxi respon.

k Vendantur. propter consummationem fructuum. ad quod ff. de glan. legen. l. vnica.

l Functiones. i. tributa. quæ coloni p terrula sua, & dominus pro sua quam colonus tenet soluere debet, vt ĩ. eod. l. ii. & in authen. de col. §. nullus. colla. ix. pro ea vero de qua litigatur, vel cuius occasione: seruatur quod hic dicitur.

m Qui. scilicet, domini.

n Moris erat. idem possumus dicere de decimis: vt si rustici consueuerunt dare dominis, vt ipsi dent eas ecclesijs, seruetur consuetudo: alias ipsi rustici eas præstent, secundum P. ad quod ff. de admi. tuto. l. si fine herede. §. Lucius.

o Inferre. : hic primo conueniri fideiussor videtur, quam reus. Sed hodie contra per authent. de fideiussõ. colla. j. nisi dicas hic impropriè fideiussorem, id est repromissorem, & ipse colonus non obliget se.

p Functionum. hanc securitatem fecit susceptor, vt infra de

† Hũc casum sequestrationis ponit & gl. Iter alios casus speciales in c. 2. extra de sequestra. poss.

* al. sac. sancta.

* pro vel in manu scriptis legitur. i. Contius.

† Vide de materia huius gl. p loc. de pla. hic in 4. col. post medium ibi. item tantam.

* Legẽdũ septimiliario. in nouo &c. admonui in pfatione meatũ & Codicem adnotationum. Contius.

ȷ. de colo. fun. pa. l. placuit. quam si non reddat colonus domino per triennium, cadit a locatiõe: sicut emphyteuta ab emphyteusi, vt ꝭ. de iure emphyteu. l. ij.

a Ne diutius. Libero. aliàs deest, & libero vel adscriptitia: & hæc est lex Iust. missa ad Senatum.

b Legibus. quas non habemus, nisi in seruis vel ancillis, vt supra de rei vin. l. partum. & de lib. cau. l. fina. & in casu speciali: vt infra de ag. & man. l. iij. hodie autem aliter est, vt hic, & infra l. fi. & in authen. consti. quæ ex adscript. in princip. col. v. item facit ꝭ. eo. tit. l. mulier. & ȷ. l. proxi.

c Ventrem. sic ꝭ. l. proxi. cum concor. sed fallit in libera, quæ iūgitur tamiaco, vt. ȷ. de prædijs tamia. l. j. item in murilegulo: vt ꝭ. de murileg. l. fi. Item & in filijs inquilinorum & colonorũ natorũ ex libera: vt ꝭ. eod. l. definimus. nam hic in nato ex adscriptitio & libera. Itẽ fallit in libertis curiæ, quos sequunt̃ filij, vt in decre. xij. q. ij. de libertis. & i libertis ecclesiæ, sicut aliàs in decre. xv. quæstiõe. vlti. cũ multę. Itẽ in filijs Aldiorũ, vt in Lombar. de cõiu. sar. vel Aldi. l. iij. que oẽs sunt contra. Item in honoribus sequuntur patrẽ, vt ff. de stat. ho. l. cum legitimæ. & de sena. l. filiã. Item ex delicto patris quandoq; puniunt̃ filij: vt ꝭ ad l. Iul. maie. l. q. quis. Item si pater pepigit filium monasterio, obligat eũ: vt in decr. xx. q. j. per totum. item quando nondum erant nati vel cõcepti, qñ pater decurionatum amisit, non dicuntur filij decurionis, vt ff. de decurio. l. ij. §. in filijs. Accursi.

Punitur quãdoq; filius ex patris delicto.

d Obseruabat̃. indubitabiliter: ne cõtradicat ꝭ. prox.

e Intelligatur. quasi dicat nulla, in eo quod subijcit. & arg. ff. de lib. ho. exhi. l. ij. In alijs autem differunt: quia hi liberi sunt, vt ȷ. de colo. Thracen. l. j. & ȷ. le. cũ satis. §. caueant. & per hoc aliqua possidere possunt: vt supra eo. l. hi. & in authẽ. de col. §. nullus. colla. ix qđ in seruo secus: vt ff. de acquir. pos. l. cum heredes. & fieri clerici possunt dominis etiam nolentibus in possessionibus in quibus sunt adscripti: seruus non: vt in authent. de san. epi. §. si seruus. & § adscriptitios. col. ix. Item seruus si sciente dño fit clericus fit liber: adscriptitius non: vt ex eisdẽ §§. Item seruo possum auferre peculium: adscriptitio non. Item etiam serui sine peculio vendi possunt, sed adscriptitij non, vt hic in fin. & supra l. ij. & l. quemadmodum. Item iste litigat cum domino quandoque: vt infra eo. l. cũm satis. §. caueat. & infra titulo secundo l. prima. quod seruo non licet. Item cum alijs litigat: vt supra eo. l. omnes profugi. in fine. serui non: vt supra de iudi. l. seruus. Vel dic quo ad dominum seruos: vt not. ff. de statu hom. l. ij. Item adde quod not. inst. de iu. perso. Item fit liber seruus, vel ancilla, si contrahit matrimonium cum libero vel libera, domino sciente: sed nõ adscriptitius: vt in authen. de nup. §. si vero ab initio. col. iiij. & ȷ. eo. l. fin. sed an de peculio tenet̃ dominus pro adscriptitio? Respond. sic: vt C. quod cum eo. l. dominos. & argu. supra de sa. san. eccl. l. si quis præsbyter.

Adscriptitius & seruus in multis differũt.

ventris sequiẽ cõditionẽ. Item inter seruos & adscriptitios modica differentia est. Barto.

XX. Idem A. ad Senatũ.

Ne diutius dubitetur, si quis ex adscriptitia & libero, a vel ex adscriptitia & seruo, vel adscriptitio & ancilla fuisset editus, cuius status sit, vel quę peior fortuna sit, vtrumne adscriptitia, an seruilis: sancimus ea quidem quæ in anterioribus legibus b cauta sunt pro tali progenie quæ ex mulieribus adscriptitijs, & viris liberis progenita sit, in suo statu relinqui: & sic sit adscriptitia proles ex tali copulatione procreata. Si quis autem vel ex seruo & adscriptitia, vel ab ancilla & adscriptitio fuerit editus, matris suæ ventrem c sequatur: & talis sit conditionis qualis & genitrix fuit, siue ancilla, siue adscriptitia: quod hactenus in liberis tantum & seruis obseruabatur. d Quæ enim differentia inter seruos & adscriptitios intelligatur, e cum vterque in domini sui positus sit potestate, & possit seruũ cum peculio f manumittere, & adscriptitium cum terra dominio suo expellere?

Sola cõfessio vel scriptura, in qua qs enuntiatiuè se alterius adscriptitiũ asseuerat, non p̃iudicat, nec statũ mutat, nisi sit alijs adminiculis approbata. s. ex diuturna præstatione, quã faciunt alij adscriptitij, aut quia alia confessio emanauerit de eadem. Barto.

XXI. Idem A. Iuliano † præfecto prætorio.

Cvm scimus nostra iura nolle præiudicium generare cuiquam circa conditionem, neque ex confessionibus, g neque ex scriptura, h nisi etiam ex alijs argumentis aliquod accesserit incrementum: i sancimus solam confessionem vel aliam quancunque scripturã ad hoc minimè sufficere: nec adscriptitiam conditionem k cuiquam inferre, sed debere huiusmodi scripturæ aliquod aduenire adiutorium: l

f Cum peculio. & fine eo: vt ꝭ. de pecu. eius qui lib. l. j. Acc.

g Cvm scimus. Confessioni- † al. Iulibus. solis, in iure, ni. vel extra: vt statim dicet.

h Ex scriptura. scilicet sola.

i Incrementum. quo accedente fit quãdoque colonus. vt si post scripturã, qua ad habitãdum se obligasset, xxx. annos steterit: vt infra eodem titulo. l. cum satis. §. cum autem. si autẽ adiecit in scriptura q vt adscriptitius stare volebat, & sic faciebat, tunc fiat adscriptitius: vel si dicta inscriptio vel alius similis modus interuenerit, vt subijcit.

k Conditionem. aliàs cõductionem: quia solum vt adscriptitius conduxit. ad quod supra de lib. cau. l. ad probationem. aliàs conditionem, i. instrumentum conditionis adscriptitiæ per se factum, vel aliam &c. quandoque per alium. vel dic, conditionem, i. instrumentum per conditionalem, id est notarium factum: vt supra qui po. in pign. l. scripturas. vel aliam &c. vt per se, vel per alium. Accursius.

l Adiutorium. sic in comparationibus literarum: vt in authẽ. de fi. instru. §. in his vero. & in quæstionibus seruorum: vt ff. de quæstio. l. j. in princip. sic & in authent. de nupt. §. quia vero. & not. quòd quæ non prosunt singula, multa iuuant: vt hic, & supra de testa. l. sancimus. & C. ad Velleia. l. si mulier. & in authent. v. immo ante. dot. & supra qui po. in pigno. habeantur. l. fin. authen. quo iure. in fine. & infra, de fu. pa. l. finali. sed argum. contra supra. qui mili. le. l. j. & ff. de administratione tutorum. l. ita autem. § gessisse. sed hoc hic facit rei magnitudo: vbi dicit, melius est &c. Accursius.

Adscriptione

dente) talem esse super redditū, vel publicarū functionū pstatione formā cēsemus, a vt si tales coloni quales pdiximus, idoneū fideiussorē totius summæ q̄ ab his dependitur, b præstiterint, q omnes c redditus sine vlla p crastinatione, si melior causa dominorum iudicetur, eis restituent, & talis fideiussor per triennium accipiatur, d eoq; impleto iterum renouet: coloni in medio nullo modo sup redditibus a dominis inqetentur. Si autē hoc coloni minimè facere voluerit, vel potuerint: tūc ijdē redditus p officium iudicis annui exigantur per solita tēpora in quæ etiam dominis dependebant, & deponantur e in æde sacra, * vel * ἱ κημηλιαρχία f ciuitatis sub qua possessio sita est: vel si localis ecclesia ad susceptionem pecuniarum idonea non sit, in metropolitana ecclesia remaneant g cum oī cautela: & post plenissimam definitionem vel dominis dentur, vel colonis restituantur. h Sin autē redditus non in auro, i sed in speciebus inferuntur, vel in totum, vel in partem: iterum per officium iudicis fructus vendantur, k & precia eorum secundum prædictum modū deponantur. Hæc de redditibus definientes, ad publicas transeamus functiones l Et si quidem coloni more solito eas dependebant, ipsi maneant in pristina consuetudine, nullo pīudicio dominis generando, qui m etiam quiescentibus colonis, & non contradicentibus, ad publicū tributarias functiones minimè inferebant. Sin autem moris erat n dominos totam summam accipere, & ex ea partem quidem in publicas vertere functiones, partem aūt in suos redditus habere: tunc si qdem fideiussor a colonis det, eundē fideiussorē dn̄is sine præiudicio litis tātam summam inferre, o quantā tributa publica faciunt, vt a dn̄is publicis rationibus persoluatur: nullo ex hoc colonis præiudicio generando. su p redditibus enim, domini fideiussione fiant contenti. Sin autem fideiussione cessante ad sequestrationem res veniant, & pecuniæ deponantur: ex earū summa tātā iudices separare quāta ad publicas sufficiat functiones: & eā dispositionem dominum accipere: quatenus ipse eā persoluens publicas accipiat securitates: reliqua quātitate, quæ in redditus puros remanet, ī tuto collocanda; & litis terminum expectante: nullo præiudicio siue colonis siue dn̄is ex huiusmodi fideiussione, vel sequestratione, vel publicarum functionum solutione generando: sed omni causa in suspenso manente, donec iudicialis sententia, quæ de toto negotio procedit, omnem rem aperiat, & ostendat quis dominus terræ constitutus est, & ad quem publicarum functionum p securitas debet ī posterum fieri, seu redditus peruenire, vel permanere. Recitata septies * in nouo cōsistorio palatij Iustiniani. D. XV. Cal. Octo. Chalce. Decio V.C. Coss.

Natus ex adscriptitio & serua, vel adscriptitia & seruo,

diuturna'. sic ff. de vsu. l. cum de in rē. & C. de fideicōmiss. l. j. & j̄. de fundis patrimo. l. ius emphyteusis. Sep contra. ff. de proba. l. cum de indebito. §. j. Sol. ibi semel & paruo tempore. hic decem annis: quia dicit longinquam. ad quod instit. de vsucap. in prin. ar. ff. si ser. vin. l. si quis diuturno. & ar. j̄. co. tit. l. cum satis. §. ij. & ff. de aqua plu ar. l. j. in fi. Solu. ibi negligens: hic sapiens. Item oppo. quia si possessio coloni est, ergo locatio nulla: nec etiam possidet dominus p colonum: vt ff. de vsucap. l. ei a quo. Solu. hic sciens rem suam conduxit. Vel verius hic de dominio non erat q̄stio: sed an hic locasset. sed de dominio aliū non se dominum dicebat, & ab eo cōduxit, aliàs est dominorum. & tunc iunge præcedentibus. Accur.

a Censemus. abūdat propter verbū sancimus, quod est. s̄. vel ne propter prolixam interpositionem videatur oblitus. Accur.

b Dependit. i. depēdi postulatur. vel dic deprehenditur.

c Quod omnes. hic incipit forma cautionis. Accursius.

d Accipiatur. no. aliàs per duos menses tenetur: vt ar. s̄. de fideiuss. l. si fideiusso. sed quare obligatio renouatur, cum instantia sit finita: vt supra de iudic. l. properandum? Solu. illa corrigit istā. Vel in hoc casu speciale, vt ibi. Vel verius hic ante litem contesta. fuit acceptus.

e Deponantur. sic ff. vt leg. not. cau. l. postquam. §. j.

f In Keimelarchio. ad hoc s̄. de bo. aucto. iudi. possiden. l. fina. in fin. & de vsur. l. acceptam. Item not. fieri sequestrationem, quod est speciale. regulariter contra. quod dic vt supra de prohi. seque. l. j. quæ est contra.

g Remaneant. depositi dicti redditus.

h Restituantur. est ergo causa inter dominum & colonū: licet P. intellexerit hāc legem, q sit causa inter vnum dominum & alterum qui dicit se dominum. Item nota dici dominum, qui dominus non est, eo quòd domini cō sueuerunt locare, & talia postulare.

i Auro. vt supra proxi respon.

k Vendantur. propter consummationem fructuum. ad quod ff. de glan. legen. l. vnica.

l Functiones. i. tributa, quæ coloni p terrula sua, & dominus pro sua quam colonus tenet soluere debet, vt s̄. eod. l. ii. & in authen. de col. §. nullus. colla. ix. pro ea vero de qua litigatur, vel cuius occasione: seruatur quod hic dicitur.

m Qui. scilicet, domini.

n Moris erat. idem possumus dicere de decimis: vt si rustici consueuerunt dare dominis, vt ipsi dent eas ecclesijs, seruetur consuetudo: alias ipsi rustici eas præstent, secundum P. ad quod ff. de admi. tuto. l. si sine herede. §. Lucius.

o Inferre. † hic primo conueniri fideiussor videtur, quam reus. Sed hodie contra per authent. de fideiussō. colla. j. nisi dicas hic impropriè fideiussorem, id est repromissorem, & ipse colonus non obliget se.

p Functionum. hanc securitatem fecit susceptor, vt infra de

¶ Hūc casum sequestratiōis ponit ēt gl. Iter alios casus speciales in c. 2. extra de seque. stra. poss.

* al. fac. sancta.

* pro vel In manuscriptis legitur. i. Contius.

† Vide de materia huius gl. p Ioā. de pla. hic in 4. col. post medium ibi, item tantam.

* Legēdū septimi - liario. in nouo &c. admonui in p̄fatione mearū ī Codicem adnotationum. Contius.

§. de colo. fun. pa. l. placuit. quam si non reddat colonus domino per triennium, cadit a locatiõe: sicut emphyteuta ab emphyteusi, vt §. de iure emphyteu. l. ij.

a Ne diutius. Libero. aliàs deest. & libero vel adscriptitia: & hæc est lex Iust. missa ad Senatum.

b Legibus. quas non habemus, nisi in seruis vel ancillis, vt supra de rei vin. l. partum. & de lib. cau. l. fina. & in casu speciali: vt infra de ag. & man. l. iij. hodie autem aliter est. vt hic. & infra l. fi. & in authen. consti. quæ ex adscript. in princip. col. v. Item facit §. eo. tit. l. mulier. & ¶. l. proxi.

c Ventrem. sic §. l. proxi. cum concor. sed fallit in libera, quæ nigitur tamiaco, vt. j. de prædijs tamia. l. j. item in murilegulo: vt §. de muri leg. l. fi. Item & in filijs inquilinorum & colonorũ natorũ ex libera: vt §. eod. l. definimus. nam hic in nato ex adscriptitio & libera. Itẽ fallit in libertis curiæ, quos sequunt filij, vt in decre. xij. q. ij. de libertis. & i libertis ecclesię, sicut aliàs in decre. xv. quæstiõe. vlti. cũ multę. Itẽ in filiis. Aldiorũ, vt in Lombar. de cõiu. sat. vel Aldi. l. iij. que oẽs sunt contra. Item in honoribus sequuntur patrẽ, vt ff. de stat. ho. l. cum legitimæ. & de sena. l. filiã. Item ex delicto patris quandoq; puniunt filij: vt § ad l. Iul. maie l. q̃ quis. Item si pater pepigit filium monasterio, obligat eũ: vt in decr. xx. q. j. per totum. item quando nondum erant nati vel cõcepti, q̃ñ pater decurionatum amisit, non dicuntur filij decurionis, vt ff. de decurio. l. ij. §. in filijs. Accursi.

Punitur quãdoq; filius ex patris delicto.

ventris sequit̃ cõditionẽ. Item inter seruos & adscriptitios modica differentia est. Barto.

XX. Idem A. ad Senatũ.

Ne diutius dubitetur, si quis ex adscriptitia & libero, a vel ex adscriptitia & seruo, vel adscriptitio & ancilla fuisset editus, cuius status sit, vel quę peior fortuna sit, vtrumne adscriptitia, an seruilis: sancimus ea quidem quæ in anterioribus legibus b cauta sunt pro tali progenie quæ ex mulieribus adscriptitijs, & viris liberis progenita sit, in suo statu relinqui: & sic sit adscriptitia proles ex tali copulatione procreata. Si quis autem vel ex seruo & adscriptitia, vel ab ancilla & adscriptitio fuerit editus, matris suæ ventrem c sequatur: & talis sit conditionis qualis & genitrix fuit, siue ancilla, siue adscriptitia: quod hactenus in liberis tantum & seruis obseruabatur. d Quæ enim differentia inter seruos & adscriptitios intel-ligatur, e cum vterque in domini sui positus sit potestate, & possit seruũ cum peculio f manumittere, & adscriptitium cum terra dominio suo expellere?

d Obseruabat. indubitabiliter: ne cõtradicat §. prox.

e Intelligatur. quasi dicat nulla, in eo quod subijcit. & arg. ff. de lib. ho exhi. l. ij. In alijs autem differunt: quia hi liberi sunt, vt ¶. de colo. Thracen. l. j. & ¶. le. cũ satis. §. caueant. & per hoc aliqua possidere possunt: vt supra eo. l. hi. & in authẽ. de col. §. nullus. colla. ix q̃d in seruo secus: vt ff. de acquir. pos. l. cum heredes. & sic ri clerici possunt dominis etiam nolentibus in possessionibus in quibus sunt adscripti: seruus non: vt in authent. de san. epi. §. si seruus. & § adscriptitios. col. ix. Item seruus si sciente dño fit clericus fit liber: adscriptitius non: vt ex eisdẽ §§. Item seruo possum auferre peculium: adscriptitio non. Item etiam serui sine peculio vendi possunt, sed adscriptitij non, vt hic in fin. & supra l. ij. & l. quemadmodum. Item iste litigat cum domino quandoque: vt infra eo. l. cũm satis. §. caueãt. & infra titulo secundo l. prima. quod seruo non licet. Item cum alijs litigat: vt supra eo. l. omnes profugi. in fine. serui non: vt supra de iudi. l. seruus. Vel dic quo ad dominum seruos: vt not. ff. de statu hom. l. ij. Item adde quod not. inst. de iu. perso. Item si liber seruus, vel ancilla, si contrahit matrimonium cum libero vel libera, domino sciente: sed nõ adscriptitius: vt in authen. de nup. §. si vero ab initio. col. iiij. & ¶. eo. l. fin. sed an de peculio tenet dominus pro adscriptitio? Respond. sic: vt C. quod cum eo, l. dominos. & argu. supra de sa. san eccl. l. si quis presbyter.

Adscriptitius & seruus in multis differũt.

f Cum peculio. & sine eo: vt §. de pecu. eius qui lib. l. j. Acc.

Sola cõfessio vel scriptura, in qua qs enuntiatiue se alterius adscriptitiũ asseuerat, non p̃iudicat, nec statũ mutat, nisi sit alijs adminiculis approbata. s. ex diuturna præstatione, quã faciunt alij adscriptitij, aut quia alia confessio emanauerit de eadem. Barto.

XXI. Idem A. Iuliano præfecto prætorio.

Cum scimus nostra iura nolle præiudicium generare cuiquam circa conditionem, neque ex confessionibus, g neque ex scriptura, h nisi etiam ex alijs argumentis aliquod accesserit incrementum: i sancimus solam confessionem vel aliam quancunque scripturã ad hoc minimè sufficere: nec adscriptitiam conditionem k cuiquam inferre, sed debere huiusmodi scripturæ aliquod aduenire adiutorium: l

g Cum scimus. Confessionibus. solis, in iure, vel extra: vt statim dicet. al. iol. ni.

h Ex scriptura. scilicet sola.

i Incrementum. quo accedente fit quãdoque colonus. vt si post scripturã. qua ad habitãdum se obligasset, xxx. annos steterit: vt infra eodem titulo. l. cum satis. §. cum autem. si autẽ adiecit in scriptura q̃ vt adscriptitius stare volebat, & sic fatebatur, tunc fiat adscriptitius: vel si dicta inscriptio vel alius similis modus interuenerit, vt subijcit.

k Conditionem. aliàs cõductionem: quia solum vt adscriptitius conduxit. ad quod supra de lib cau. l. ad probationem. aliàs conditionem, i. instrumentum conditionis adscriptitiæ per se factum, vel aliam &c. quandoque per alium. vel dic, conditionem, i. instrumentum per conditionalem, id est notarium factum: vt supra qui po. in pign. l. scripturas. vel aliam &c. vt per se, vel per alium. Accursius.

l Adiutorium. sic in comparationibus literarum: vt in authẽ. de fi. instru. §. in his vero. & in quæstionibus seruorum: vt ff. de quæstio. l. j. in princip. sic & in authenti. de nupt. §. quia vero. & not. quòd quæ non prosunt singula, multa iuuant: vt hic, & supra de testa. l. sancimus. & C. ad Velleia. l. si mulier. & in authent. v. immo. ante. dot. & supra qui po. in pigno. habeantur. l. fin. authen. quo iure. in fine. & infra, de fi. n. pa. l. finalis. sed argum contra supra, qui mili. le. j. & ff. de administratione tutorum. l. ita autem. § gessisse. sed hoc hic facit rei in magnitudo: vbi dicit, melius est &c. Accursius.

Adscriptione

quatenus vel ex publici census adſcriptione, a vel alijs legitimis modis b talis ſcriptura c adiuuetur. melius etenim eſt in huiuſmodi difficultatibus ex pluribus d capitulis conditiones oſtẽdi, & nõ ſolis confeſsionibus e neque ſcripturis homines forte liberos ad deteriorem detrahi fortunã. Sin autem eſt † ſcriptura, f & poſt ſcripturam cõfeſsio g ſeu depoſitio h (ſine vĩ i & neceſsitate tñ) interuenerit:(quid.n. k ſi conditionale l inſtrumentum, vel aliam chartulam, in qua ſubſcripſit, & intimauit & inter acta m depoſuit ſeſe colonum fuiſſe adſcriptitium?) tũc ex vtroque genere obligationis, id eſt tam ſcripturæ, quàm confeſsionis vel depoſitionis, talem eum eſſe credendum, qualem ſe & ſcripſit, & inter acta depoſuit. Illud quoque n non ineleganter dubitabatur, ſi coloni filius per triginta annorum curricula, vel forſitan per quadraginta ſeu ampliora adhuc viuente patre, & agriculturam peragente, ipſe in libera conuerſatione o morabatur, & dominus terræ, quia per patrem ei ſatisfiebat, non etiam præſentiam eius exigebat: an poſt obitum patris, vel poſtquàm fortè inutilis p is exiſtat, & ruri non idoneus, q poteſt excuſari filius longinqua libertate abutendo: & quod per multos annos neque agrum coluit, neque aliquid colonarij operis celebrauit, cum non poſsit dominus incuſari propter ſuã deſidiam, cui per patrem r eius omne quod voluerat accedebat. In omnibus itaque huiuſmodi ſpeciebus ſatis acerbum nobis videtur domino præiudicari colonorum s abſentia, qui rure nati, t & poſtea abſentes, per ſuos vel patres, vel fratres, vel cognatos agriculturam peragebant, cum enim pars quodammodo corporis eius per cognationem ĩ fundo remanebat, u non videtur neque abeſſe, neque peregrinari, neque in libertate mo-

a Adſcriptione. quia in cenſum velut ſuos adſcriptitios deduxit volentes: & quia ipſe quaſi adſcriptitiũ in cenſum capitis ſe deduxit ſecundum Al.

b Legitimis modis. puta per ſecundã ſcripturam: vt ĵ. dicit: vel quia longo tempore ſic ſoluit, vt in ſcriptura confeſſionis adſcriptitiæ conuenit: vt ŝ. eo. l. liti-bus. in prin.

c Talis ſcriptura. qua adſcribit ſe terræ, confitẽdo ſe adſcriptitium, & talẽ ibi velle morari: & per conſequens nolle diſcedere, aliud ſi tantum profitebatur nolle diſcedere: vt in princ. dixi.

d Ex pluribus. ecce quæ nocent, & quæ non proſunt &c. & facit ff. de re. iudi. l. quoties dubia. & C. de epiſcop. audi. l. nemo. Sed cõtra ŝ. de tranſac. l. ſi. Sol. ibi in tranſactione, & ad bonum non ad malum valet, vt ibi not.

e Confeſſionibus. extra in factis: vel etiam ius iure, non in figura iudicij liberalis cauſæ: vt hic & ŝ. de lib. cau. l. nec ſi volens. & l. liberos. & l. interrogatam. & l. parentes. ſecus in figura iudicij: vt eo. titu. le. iubemus.

f Scriptura. ꝓdicto modo facta.

g Confeſſio. in ſcriptis vel ſine, coram iudiceq́ vel notario etiam extra ius.

h Depoſitio. coram iudice profeſſio dicitur depoſitio. & de hac interſerit cum dicit, qd enim &c. Accur.

i Sine vi. hoc innuit etiam extra ius: cum in iure nõ ſit veriſimile quem pati vim: vt ff. quod me. cau. l. non eſt veriſimile.

k Quid enim. interpoſitio eſt. Accurſius.

l Conditionale inſtrumentem. i. adſcriptitiæ conditionis. vel dic i. notarij. vt ſupra dixi. Accurſius.

m Et inter acta. vel etiam extra ius ſit confeſſus: vt ŝ. dixi. regulariter enim eſt valet quod ſit extra ius, quantum quod ſit corã iudice: vt ŝ. de pac. l. pacta nouiſſima, & de tranſac. l. ſiue apud. & de lib. cau. l. interrogatam. Sed fallit: vt ŝ. de cõfeſ. & inſti. l. de adop. §. ſi. itẽ not. eũ ſtare ſuæ cõfeſſioni vel ſcripturæ. ſic & aliàs etiam ſi non ſit tanta ſolennitas: vt ŝ. arbi. tu. l. ſi. & ŝ. de fabri. l. ſi quis. Item & ille qui ſe exheredauit: vt ff. de contra tab. l. non putauit. §. ſi qs ſua. ſic & ŝ de arb. l. ne in arbitris. in ſi. & de dona. l. ſi patronus & ŝ. de non nu. pec. l. generaliter. ſic ergo habes quali-ter ſit adſcriptitius de nouo, ſ. cum ſcriptura, & cum alio adminiculo: vt in rub. præmiſ.

n Illud quoque. ſi filius coloni mei in libera conuerſatione moratus fuerit xxx. an. vel xl. vel longiori tẽpore: nihilominus tamen poſt patris mortẽ, vel poſtquam pater agriculturæ inutilis factus ẽ, detineri valet ille in vinculis in agro: nec poteſt ſe excuſare ideo, quia libere vixerit longiſſimo tempore. non enim videtur libere vixiſſe, cum quodammodo pars corporis eius in fundo remanſerit, cum remanſerit aliqua vel aliquis de cognatione ſua, qui mihi præſtabat vel præſtiterunt quod volui. ideo cum ipſemet præſtitiſſe videatur, non poteſt ſe in libertatem defendere: vt dictum eſt. Accur.

o Conuerſatione. aliàs conditione. id eſt in libertatis poſſeſſione. Accur.

p Inutilis. clericus puta factus: vt in authen de ſanc. epiſc. §. adſcriptitios. colum. ix.

q Idoneus. vel eſt ſenex.

r Per patrem. ſed non conuertitur: immo, vt in ſin. huius. l. & fa. ŝ. de an. except. l. j. & l. ſina.

s Colonorum. id eſt filiorum coloni: nec tamen deterioris conditionis eruat, quàm pater: vt infra lege proxi. §. primo.

t Nati. idem ſi aliã bi. argumento infra l. prox. licet quidam contra ſubau. ergo maxime.

u Remanebat. ſecus ergo ſi nullus remanſerat per quod collige quòd coloni non adſcriptij ſit filius: quia in eo ſecus: vt infra l. proxi. item not. ꝙ dicit cognatorum, ſcilicet fratres, vel ſimiles cum quibus patrimonium ſeruientis ſit commune: in alijs ſecus: vt ŝ. de libe. cau. l. multis. Item contra infra de fun. rei pri. l. eum. Solu. ibi nemo remanſerat. Vel ibi ab alio detinebatur, hic a ſe. & eodem modo ſolu. ff. de diuer. præſcrip l. longæ. vel ibi cum ſolo. item facit. ŝ. ad l. Iul. mate. l. quiſquis. item no. circa prædicamentum ſitum eſſe. item facit. ff. de vſufructu. lege ſi cui. & quibus modis vſufructus amittatur. lege, is cui. item quid ſi eſſet natus antequam pater eſſet colonus? Reſpond. vt infra lege proxi. §. primo. Item facit ſupra, de præſcriptio. xxx. anno. lege. iij.

† Facit ad hunc text. Feli. ĩ c. ſi cautio. extra de fide inſtru. in iiij. colu. poſt me. verſi. fallit nono. & in col. xj. verſic fallit vltimo.

Depoſitio eſt corã iudice ꝓfeſſio.

Antiquitas.

Patrē reti nēt, totū retinere videtur.

a Antiquitas. paterna.

b Posteritas. filij. item nota q̄ retinendo partem vi detur retinere totum, argu. ff. de ser. rusti. præ. l. via. Accursius.

c Cum satis. sicut curialis longo tempore nō potest se liberare a curiali cōdōne, sic nec adscriptitius: nec etiam soboles eius, siue nata sit in eo fundo, siue alibi. nam ipse & sua soboles remanēt adscriptitiæ conditionis, nec se separando a solo liberantur a conditione adscriptitia, vt dictū est. & hoc dictum est ad similitudinem serui fugitiui, qui in fugam se conuertendo non præscribit sibi libertatem longo tempore: vt ī. de ser. fugi. l. j.

d Colonos id est adscriptitios.

e Temporali cursu. etiam xl. an. vt supra de decur. l. si qs decurio. & de præscrip. xxx. ann. l. præscriptionem. sed contra supra, quando & qui. quarta pars. l. fi. in fi. sol. vt ibi.

† al. Iuliano.

f Quacunque. nisi xl. ann. vt supra de præscrip. xxx. an. l. omnes. quæ est contra. item quandoq; xxx. ann. vt quando alius præscribit: vt j. de fun. rei pri. l. cum. & hoc nisi steterit, id est permanserit ius adscriptitij in agnatione: quia tunc nullo tempore: vt supra l. proxi. in simplici autē seruo dic vt supra de præscriptio. long. temp. quæ pro lib. l. j. & ij. non ergo per omnia curiali comparatur.

g Negotiatione. quā alibi exercuit.

h Intelligat. vt ī. de ser. fug. l. j. sed an xxx. ann. præscribit fugitiuus? Respon. vt ibi. Item an priuatus ex titu. potest præscribere adscriptitium alienum? Dic vt ibi. sic dicitur se furari colonus & inquilinus & similes, eo quod omnes fugere dicuntur, & receptatores eorum puniuntur. vt ī. eo. l. omnes. & l. orig. natios. & l. seruos. & l. si coloni.

i Sobole sua. ex fœmina adscriptitia. nō sic ex libera in nulli conditioni supposita: vt j. eo. l. fi. nā in adscriptitijs tantū & colonis colonariæ cōdōnis dr̄ q̄ ex cursu temporis non liberant. omnes aūt alij coloni liberari possunt ex cursu tp̄is, censiti & reliqui: vt j. de fun. rei pri. l. cum. Vel dic in colonis idem quod in alijs: vt ī. l. pxi. notatur. Accur.

rari. Maneat itaq; dño ius inconcussum. & donec eius vel antiquitas [a] vel posteritas [b] vel cognatio in agrum remanet, ipse videat ibi resedisse.

Adscriptitius fugiens sicut seruus sui furtum facit, licet liber sit, & ideo a tali fortuna non liberatur triginta annorum spatio, sed cum sua sobole ide ad scriptitius remanet. Item nullus debet colonum vel adscriptitium alienum occultare: & suscipientes, etiam ignoranter, n. si restituant illum, pœnis his insertis tenentur. Bar.

XXII. Idem A. Iohanni † præfecto prætorio.

Cum satis [c] inhumanū est, terrā quę ab initio adscriptitios habebat, suis quodāmodo mēbris defraudari: & colonos [d] in alijs terris demorantes, dominos terræ maximis damnis afficere, censemus, quemadmodum in curialium cōditione nemo ex temporali cursu [e] liberat: ita nec adscriptitiæ cōdōi suppositus, ex annalib. curriculis quātacūq; emanauerit vt quacūq; [f] prolixa negotiatione [g] aliquis sibi vindicet libertatem: sed remaneat adscriptitius, & inhæreat terræ. & si se celauerit, vel separare se conatus fuerit, secundum exemplū serui fugitiui sese diutinis insidijs furari intelligatur: [h] & sit suppositus vna cum omni sobole sua [i] (& si in alia terra eam fecerit [k]) huiusmodi fortunæ, & capitali illationi: nulla liberatione ei penitus competente. [l] Cum autem Anastasiana lex homines q̄ per triginta annos colonaria detenti [m] sunt cōditione, voluerit liberos [n] quidem permanere, [o] non autem habere facultatem terra derelicta in alia loca migrare: & ex hoc quærebatur, si etiā liberi [p] eorum cuiuscunque sexus, licet non p̄ triginta annos fuerint in fundis vel vicis, deberent colonariæ esse conditionis, aut tantummodo genitor eorum, qui p̄ triginta annos huiusmodi conditioni illigatus esset: sancimus liberos colonorum esse quidem in perpetuum secundum præfatam legem liberos, & nulla deteriori conditione [q] prægraua-

k Fecerit. id est procurauerit. vulgariter enim loquitur. Sed contra ī. l. proxi. §. j. & j̄. ea. l. nulla. Solu. ibi in colonis: hic in adscriptitijs. vel verius ibi maxime subaudi.

l Competente. sine voluntate dñi, vel nulla scilicet tali. & facit ī. eo. l. mulier. & l. originarios. & de metal. l. fi. & j̄. de cohor. l. si cohortalis. Accur.

m Detenti. nullo pacto vel scriptura præambula, secundum quosdam, ad instar aliarum rerū: vt ī. de præscrip. xxx. an. l. sicut. & hoc sol uendo pensionē vt colonus: vt hic dicit. Sed tu dic q̄ pactio de illigando se solo, præcessit in scriptura, vel sine scriptura, & secuta præscript. xxx. ann. non enim ex vna causa tantum, sed pluribus: vt ī. l. proxi. circa prin. nec est differentia inter hos quidem adscriptitios: sed certe immo differunt: vt ī. de epis. aud. l. nemini. Item colon⁹ temporis cursu potest liberari: vt supra. l. cum scim⁹. in fin. sed adscriptitij non: vt supra ea. l. in princi. item istæ præscriptiones non mutant conditionē: sed liber remanet, vt hic: quod in eo, scilicet adscriptitio, secus: vt argu. ī. l. ne diutius.

† Cl cor. c. 2. iuxta gl. fi. extra de immunit. eccle.

n Liberos. id est adscriptitios.

o Permanere igitur possunt testari: sed non alienare: vt j̄. titu. ij. l. ij. sed ibi aliàs quàm per testamentum, vt instit. q. manu. non pol. §. pe. Vel dic q̄ testari possunt inter suos, q ab intestato successuri erant, non inter extraneos. sic ī. de bo. q̄ lib. l. cū oportet. in prin. & de incest. nup. l. si qs incesti. Itē no. simul aliquē esse liberū, & nō liberū, vt ff. de lib. ho. exhib. l. ij. & de testa. l. q testō. & de colo. Thra. l. j. & s̄m hoc sunt liberi s̄m quid, non simpliciter. & sic in cæteris, præterquam in adscriptitijs, qui magis seruis cōparātur: vt supra eo. l. ne diutius prædicti aūt dicunt coloni inspecto principio: cōdōnales inspecto fine: quia cōditioni iam obligati sunt: vt hic dicit. & inter hūc & inquilinum non est differentia: vt ī. eo. l. definimus. Sed certe immò est, vt ibi no.

p Liberi eorum. quos si non habent, succedit: vt ī. de epis. & cler. l. si quis presbyter.

q Deteriori conditione. quàm pr: quod esset, si non

essent

ri : non autem habere licentiam relicto ſuo rure, ad aliud migrare : ſed ſemper terræ inhæreant, [a] quam ſemel colendam patres eorum ſuſceperūt. [b] Caueant autem poſſeſsionum domini in quibus tales coloni [c] conſtituti ſunt, aliquam innouationem vel violentiam eis inferre. ſi enim hoc approbatū fuerit, & per iudicem [d] ꝓnunciatum : ipſe prouinciæ moderator in qua aliqd tale fuerit perpetratum, omnino prouideat & læſionem (ſi qua ſubſecuta eſt) eis reſarcire, & ſic veterem cōſuetudinē in redditibus præſtandis eis obſeruare : nulla [e] nec tunc licentia concedenda colonis fundum vbi commoratur, relinquere. & hoc tam in ipſis colonis, quàm in ſobole eorum, [f] qualiſcunq; ſexus vel ætatis ſit, ſancim⁹, vt & ipſa ſemel in fundo nata, remaneat in poſſeſsione ſub eiſdem modis eiſdemq; conditionibus ſub quibus etiam genitores eius manere in alijs fundis definiuimus.

Nullus debet colonum vel adſcriptitium alienum occultare. Et ſuſcipientes etiam ignorantes, niſi reſtituant illum, pœnis hic inſertis tenentur. Bar.

Nemini [g] autem liceat vel adſcriptitium vel colonum alienum ſcienti prudentiq; in ſuum rus ſuſcipere. ſed & ſi bona fide [h] eum ſuſceperit : poſtea autem repererit eum alienum eſſe conſtitutum, admonente domino vel ipſius [i] adſcriptitij, vel terræ, & hoc faciente per ſe, vel per ꝓcuratorem [k] ſuum, hūc reſtituere eum cum omni peculio & ſobole ſua. & ſi hoc facere ſuperſederit omnis quidem temporis, [l] quo apud eum remoratus eſt, publicas [m] functiones ſiue terrenas, ſiue annales [n] pro eo inferre compelletur : cura & prouiſione

eſſent liberi vt pater. & poſſūt hi dici originarij coloni & poterunt ſecundum hoc teſtari. Accur.

[a] Inhæreant. ne puncto ſe ſeparent: vt ī. eo. l. colonos. & ī de co.pa.l.j. & ī. §. nulla. Item facit ī. de præſcri.lon.tēp.q pro li.l.fi. & ī. de col.Illy.l.j. & de fun.pa. l.fi. & ī. de tabu. l.fin.

[b] Suſceperunt. & poſtea longo ſiue lōgiſſimo tempore coluerunt.

[c] Tales coloni. q.d. ſecus in adſcriptitijs, quibus poteſt inferri vis ſecūdum quoſdam : quod nō placet.

[d] Per iudicem. ſcilicet ſimplicem ordinarium. & quod ſubdit, præſes prouinciæ ꝓuideat, ſ. exequendo : cum ibi, ſcilicet in exequēdo, vertī poſſet mixtum imperium : vt ff. de iuriſd.om.iu. l.iubere. quod præſides habent: vt ff. de offi.p̄ſi. l.illicitas. §.q vniuerſas. Vel dic ꝓ eodem accipi iudicem & præſidem. Vel dic ꝙ non iure actionis, ſed per officium iudicis hoc implorabit colonus : vt hic innuit, prouideat &c. & ī. tit.ij. l.j. Sicque dicas ſecundum H. quòd in ſimplū non duplum fit condemnatio : licet rapina, vel vis, vel furtū ſit. ar. ff. de ſer. corru. l. fi. & ff. rerum amo. l. iij. §. ſi quis etiā. Sed alij dicunt eſſe cum pœnis : vt ff. quod met. cau. l. extat. Itē quod ſubijcit de ꝯſuetudine, eſt ſic ī. de expen. lu. l.j. & de ſeruit. l.j. & l. ſi manifeſte. & ī. eo. l. domini. & l. litibus. §. hæc de redditibus. Accur.

[e] Nulla. nec tunc quando violentias patiuntur. nam domino ſuo ſeruus ſtat aut cadit. & facit ff. de ſtatu homi. l. ſeruus.

[f] In ſobole eorum. nata ex colonis fœminis cuiuſdam domini. xxx. an. detentis cum viro. ſecus ſi ex libera: qa tūc ventrem: vt ī. eo. tit. l. fi. ſed dic, immo patrem colonum. Idem in inquilino: vt ī. eod. l. definimus. in adſcriptitio aūt & libera loquitur vt ī. l. fin. item hoc ꝯſtat ſi poſt cōpletā p̄ſcri. patris nata eſt, qa tūc ex colono naſcit̃. verbo accepto cū effectu: vt ff. ne q̄s eū q in ius. l. pen. §. docere. Sed quid in nato poſt inchoatā nō cōpletā? vel ꝯcepto ante completā, nato aūt poſt completā? vt ſecus : quia nati poſt ingratitudinem patris reuocantur, non ante : vt ī. de lib. & eorum li. l. ij. Item qñ de commodis partus quærit̃, tempus ꝯceptionis ſpectat̃. vt ff. de ſta. homi. l. qui in vtero. ſicque ſenator vel alius clariſsimus priuatus habet filios ante dignitatem editos: vt ī. de dig. l. ſi ſenator. Cohortalis quoque filium natum tpe ſui officij cohortali conditioni relinquit obnoxium : infra de princ. agen. l. quicunque. & de cohor. l. ſi cohortalis ; ſecus in eo qui ſe curiæ offert : in quo etiam indiſtinctè filij remanet liberi : vt ī. de his qui ſpon. l. fi. ſic & filius naturalis curiæ datus, ſi poſtea filios ſuſceperit, & curiales erunt, & munera curialia ſubibunt, vt ī. de na. li. l. communium. ſed econtra videtur velle hęc lex. dicit enim patrē præſcriptū teneri, & liberos eorum: licet non. xxx an. ſteterint &c. item quid dicis de natis ante inchoatam præſcriptionem, qui tantū cum patre ſteterint ſemper? Videtur ꝙ non teneantur, cum nō contraxerint, nec mercedem vllā ſoluerint, nec poſtea nati ſunt, nec excolunt. Item quod ſubijcit, in fundo nata : ſecus ſi alibi, ſecūdum quoſdam : vt ſupra eod. l. cum ſcimus. §. fin. ſed vtrobique ſub. maxime. arg. ſupra ea. l. in princip. Item daretur occaſio colonō tempore pariendi vt faceret alibi ire vxorem, vt dominum fraudaret. & via debet tolli malitijs. ſupra de Lati. lib. tol. l. vnica. §. ſimili modo. Item pudor eſſet domino tempore illo ſtare cum vxore coloni ſi vellet prouidere ne alibi iret : & parcendum eſt pudori, vt ff mā. l. Quintus Murius. Item ꝓ hoc quia ī. dicit in fundis vl̄ vicis, quaſi nō ſit curādū ſi aliquo tpe nō fuerūt i fundo, vel tpe pariendi, vel alio &c. Item pro hoc quod dicit ī. ꝙ ſufficit ſi pater accepit terram ad colendum, & diu colat. item pro hoc ī. eo. l. mulier.

Obceptionis tēp⁹ in partu cōſideratur.

Pudori parcēdū eſt.

[g] Nemini. non debet quis in ſuum rus recipere adſcriptitium alienum. & ſi quis alienū ſuſceperit ignorans, poſtea q̄ dominus adſcriptitij patefecerit p ſe vel per ſuum procuratorem, debet qui recepit reſtituere cum omni ſobole ſua. & ſi contra fecerit, tenebitur præſtare tributa quæ ſolui debent vel ſoluta ſunt a tempore profugi pro re illius cuius culturam deſeruit ille adſcriptitius : etiam pro animalibus deputatis ad culturam illius agri.

[h] Bona fide. ad quod exigitur quòd a princ. inquirat : vt ī. de colo. Illyri. l.j.

[i] Vel ipſius. pōt ergo aliquis eſſe terræ dñs, & alius adſcriptitij. vt ī. eo. l.j. Item fa. ī. de inceſ. nu. l. qui ꝯ. & ff. de libe. ho. exhi. l. iij. §. is qui. & depoſiti. l. ſi quis. in fi. & de trib. l. illud. §. minus.

[k] Per ꝓcuratorē. vel ēt in ſubſidiū, p p̄ſidē: vt ī. l. fin.

[l] Tēporis. ēt pteriti. quod dic vt ī. eo. l. quiſquis.

[m] Publicas. dñi, vel fiſci: vt d. l. qſqs. & l. oēs ꝓfugi.

[n] Annales. alſ aiales, i. de aialibus. alſ annales. & ſm

hoc

hoc die tertenas, ʃ. de quinquennio in quinquennium. vt ʃ. de susce. l. fi. Vel de tertio in tertium annum.

[a] Insertas has pœnas dic: vt not. supra de ser. fugit. l. quicunque. & tacit in authen. de mand. prin. §. sed &. colla. iij. & ʃ. eo. l. omnes. & l. seruos. & de ope. lib. l. fin. & ʃ. de colo. Thracen. l. j. & de colo. Illy. l. j.

[b] SI qui. Mente. scilicet credentes matrimonium forte valere. Accursius.

[c] Vxores. de facto non de iure hodie, vt in authen. de nupti. §. adscriptitios. colla iiij.

[d] Tam eas. sed seruo coniuncta libera post annũ fit serua domini serui, scdm legem Lombardam: vt in Lombarda. si seruus lib. mulie. l. fi. Item quod hic subijcit, prolem liberã dicit A. & H. colonũ tñ, vt a solo recedere non liceat vt ʃ. eo. tit. l. cũ satis. §. j. sed in alio casu dicit. Itẽ adducunt ʃ. eo. l. definimus. sed dic vt ibi. Item in nouel. de his qui ex li. ma. sed certe ibi Pla. dicit cõtra, s. ingenuã. itẽ pro his ʃ. de muritile. l. fin. Sed ibi speciale. Dic ergo secundum Ir. & ingenuam, vt hic. & i nouel. dicto titu. ʃ. eo. l. ne diutius. & supra de rei vin. p totũ. & de lib. causa. l. fi. Itẽ ʃ. ibi conditio decrescat &c. sic ergo ventrem sequit. sed tãlis, vt no. ʃ. l. ne diutius. Item hæc lex in futuris tantum obtinet, vt in authentu. constitutio quæ ex adscript. &c. & nil aliud huic adijcit.

[e] Libertatem. vt & supra eod. l. ne diutius. vel dic, conditionem.

[f] Decrescat. ac si dicat, natus ex ingenua non est adscriptitius.

[g] Siue p se. si deest præses. sic ʃ. de his q ad eccl. confugiunt. l. si seruus. & supra de dec. l. generali. & ʃ. de col. Thra. l. j. & de agri. & man. l. ij.

[h] Neglexerit. ignorans ergo dominus non perdit adscriptitium: sed sciens sic, vt subijcit sm P. & supra ad senatuscon. Claudi. l. j. in fin. Item scdm P. in seruo non distinguitur. sciat dominus, vel ignoret: quia semper partus sequitur ventrem. Sed cõtra supra ad senatuscon. Clau. l. j. in fi. vbi in seruo dicit idẽ.

[i] Damnum huiusmodi. quia fit liber adscriptitius, secundum Py. vel aliter vt no. supra ad senatuscon. Claud. l. j. in fi.

[k] Desidiam. id est pigritiam.

Margin: al. Hermogeni magistro officiorum.

Margin: Iustinia. in Nouella 54. ait hæc verba callide a quibusdam accepta, ideo quæ ea interpretat in illa Nouella. Cõtius.

Margin: Ventrem sequitur proles.

tam eminentissimæ præfecturæ, quàm præsidis prouinciæ: coarcetur autem sic ad restitutionem eius secundum veteres constitutiones & pœnas in eis insertas. [a]

Mulieres liberæ cum adscriptitijs matrimonium contrahẽtes non pdunt ipsæ, nec eorum posteri libertatẽ: & natus ex adscriptitio et libera muliere, conditionẽ ventris sequit. Itẽ dñi talium adscriptitiorũ possunt eos extrahere a tali mr̃imonio authoritate propria, et et castigare, si iudicis copia desit. quod si non fecerint, ad eorum damnum negligentia redundabit. Bart.

XXIII. Idem A. Ioanni [*] præfecto prætorio.

SI qui adscriptitiæ conditionis constituti, mulieres liberas quacunque mente [b] aut quacunque machinatione, siue scientibus, siue ignorantibus dominis sibi vxores [c] coniunxerint: † in sua libertate permanere, tam eas, [d] quã prolem quæ ex his cognoscit procreata, sancimus: illo pculdubio obseruando, vt si ex libero marito & adscriptitia vxore partus fuerit editus: is maternæ cõditionis maculã, & non paternam sequatur libertatẽ. [e] Sed ne adscriptitij putent sibi impunitum esse tale conamen, quod maximè verendum est, ne liberarum mulierum nuptijs ab his excogitatis, paulatim huiusmodi hominum conditio decrescat: [f] sancimus, si quid tale fuerit ab adscriptitio perpetratum, habere liberam potestatem dominũ eius, siue per se, [g] siue per præsidem prouinciæ talem hominem moderata corrigere castigatione, & abstrahere a tali muliere. quod si neglexerit, [h] sciat in suum dãnum huiusmodi [i] desidiam [k] reuersuram.

TITVLVS XLVIII.

DE CAPITATIONE ciuium † censibus eximenda.

Ciues vrbani seu Romani habitantes in vrbe, effugiunt onus capitationis. Barto.

I. Imp. Cõstantinus A. ad Eusebium. V. P. præsidem Lyciæ & Pamphyliæ. †

PLebs vrbana (sicut i Oriẽtalib᷒ quoq; puincijs obseruat) minimè in cẽsib᷒ p capitatione sua cõueniat: sed iuxta hanc iussionẽ nostrã imunis habeat. Dat. Kal. Iun. Constantino. A. III. & Licinio. III. Coss.

De capitatione ciuium censibus eximenda.

[l] Plebs vrbana. s. Romæ, per excellentiã. Sicut in Orientalibus prouin. &c. qro quo est insti. de iure na. §. sed ius. Item quia hæc lex mittitur ad Eusebiũ præfectum vrbis: sed extra muros vrbis posita soluit capitationem: vt ʃ. ne rustic. & c. l. j. exceptis Thra censibus: vt ʃ. de col. Thracen. l. j. & excepta ecclesia Thessalonicẽsi: vt ʃ. de anno. l. fina. Vel potest hæc l. loqui in plebe cuiuslibet vrbis, p hoc quod dicit quoque. Item pro hoc est ʃ. de omni agro deser. l. pen. per hoc quod dicit, pro gleba: & sic non pro capite. Item pro hoc ʃ. ne rustic. ad vllum obs. l. j. Itẽ pro hoc supra titu. j. l. cum antea. Item quia hæc rubr. generalis est: vt supra si cer. peta. l. j. Item supra de metal. l. per annos. contra. Solu. vt ibi.

Margin: [*] Scilicet Romanorum. Contius.

Margin: [*] Cõ. Th. 13. 9. 8.

TITVLVS XLIX.

IN QVIBVS CAVsis coloni censiti dños accusare possint.

Colonus exactus per dominũ contra consuetudinem pstationis antiquam, accusare potest eũ: & si dominus conuincit, punitur. Barto.

I. Imp. Constanti. A. ad Maximum Vic. Orien.

QVisquis colonus plus a domino exigitur, quàm ante consueuerat, & quàm in anterioribus temporibus exactum est: adeat [m] iudicem, cuius primum po-

In quibus causis coloni &c.

Qui sint, dic vt ʃ. l. ij. in princip. & dic quòd accusant domi num quando vltra debitum exigit: vt l. j. Item quando in publica accusatione psequitur suã vel suorum iniuriam: vt infra l. ij. in fi.

[m] QVisquis co. Adeat. ergo non est seruus, secundum Py.

Poterit

a Poterit habere præsentiam. dummodo competens sit scilicet ordinarius rei: vt supra, de iurisd.om. iudi. le.iuris.

b Prohibeatur. nec obest colono, q aliquando fit p vim exactus: vt ff. de mu.& ho.l.cura. Et not.pronunciari de futuro, vt in negatoria: vt ff. si ser.vé.l. egi. Ité arg. cótra.ff.de vsur. l.j. §.j.&facit ad hanc l.3.ti.ij.l.cum satis. §.caueant.& l.colonus.& l.j.& 3. loc. l. legem.& de discu.l. j.& in auth. de quæstore.& j. de agri. & man.l.dñicos. Acc.

Pronúcia ri de futuro potest.

c Coloni. Nó faciút. sed domini præstant pro eis: vt 3.tit.ij. l. iiij. & not. q in eorum cōstitōne exigitur scriptura. vt hic dicit.& 3.titu.ij.l.colonos. sicut in adscriptitio vt 3.titu.ij. l. cum scimus: sed differunt: quia hic est ex adscriptitio natus secundum quosdam. Vel censitus est, qui certá annuá pēsioné dño soluit, vt hac ll. adscriptitius qui incertam, vt dimidiam fructuũ secundum los. Alij dicũt censitum, pro quo dñs præstat censum, & scribit in cēsum: vt cæteras res suas: vt in authé. de col. §.j.col.ix. & supra titu.ij.l.iiij.& 3. de episc.& cler.l.qsquis.& j. de re mil. leg.quicunque. Sed certe hoc debet facere de omnibus adscriptitijs & colonis: vt ff.de censi. l. forma.§.si quis inquilinum. Et not.quòd quandoque large accipitur censitus: vt etiam adscriptitiũ comprehēdat: vt 3. titu.ij l.definimus, quandoque, stricte: vt hic dicitur.

d Quominus.s.vt ad scriptitij, &c. si habeas qd. i. ppter qd aliàs, quomodo est ergo ferendum &c.

° Vt quadā debiti si seruitu. vid adstri ctā. Quo &c.

terit habere præsentiã, a & facinus comprobet: vt ille q conuincitur amplius postulare, quàm accipere cōsueuerat, hoc facere in posterum prohibeat: b prius reddito, qđ super exactione perpetrata noscitur extorsisse.

Coloni censiti licet respectu aliorum sint liberi, tñ quo ad personas dominorũ, qbus tributa pstant, quadã seruitute tenent adstricti: & ideo eos i iudicium vocare non possunt pro causis ciuilibus, nisi ratione superexactionis: sed pro publicis criminibus eos accusãt, si suã vel suorũ iniuriã prosequant: eorũ tñ prædia vel peculia alienare nō possunt inuitis dominis inter viuos: Bart.

II. Impp. Arcad. & Hon. AA. Nebridio Com. Asiæ.

Coloni censibus duntaxat adscripti, sicuti ab his liberi sunt, quibus eos tributa subiectos non faciút: c ita his, quibus annuis fũctionibus, & debito cōditionis obnoxij sunt, pene est vt quadam dediti seruitute videantur: ° quo minus d est ferendum vt eos audeant lite pulsare, e a quibus ipsos, vtpote dominis vnà cum possessionibus distrahi posse non dubium f est, quam de cętero licentiam submouemus: ne quis audeat domini nomen in iudicio lacessere: & cuius ipsi sunt, g eiusdem omnia sua esse cognoscant. Cùm enim sæpissimè decretum sit, ne quid de peculio suo cuiquam colonorum ignorante domino prędij aut vēdere, aut alio modo alienare liceret: h quemadmodum contra eius personam æquo poterit iure consistere, i quem nec propria k quidem leges sui iuris habere voluerunt, & acquirendi tantùm, non etiam transferendi potestate pmissa, domino & acquirere & habere voluerunt? Sed vt in causis ciuilibus huiusmodi hominum generi aduersus dominos vl patronos l additum intercludimus, & vocem negamus, (exceptis superexactionibus, in qbus retro principes facultatem eis super hoc interpellandi præbuerunt m) ita in criminum accusatione, q publica est, nón adimitur eis propter suã suorumque iniuriam experiundi licentia. n

TITVLVS L.

DE COLONIS Palestinis.

Coloni Palestini non possunt a terra recedere sicut alij: & eorum dñis datur reuocandi plena potestas. Barto.

I. Impp. Valentinianus, Theodosius, & Arcadius AAA. Cynegio ° P. P.

e Lite pulsare. vt 3.eo.l.j.& j.ea.l.in fi.& supra. tit. ij.l.definimus.

f Non dubium. vt supra titu.ij. l. quemadmodum eadem est conditio inquilinorum: vt supra titu. ij. l. cũ enim.

g Et cuius ipsi sunt. Coloni, non serui, & sic quo ad seruitiũ, nō quo ad dominium. nam sępe vulgariter dicit amicus amico: totus in oībus sũ, & me tuũ esse recognosco. sed m Py. sic aliàs omnia principis esse intelliguntur. s. quo ad iurisdictionem, nō dominiũ vel vtilitatē: vt C. de quadr. præscri l.fi. nec obest, q non possunt alienare, vt subijcit. nam nec maritus fundũ dotalem: vt institu. qb.alie.licet.in pri. nec heres rem legatam, licet sub conditione: vt supra cō munia de leg.l fina. §. sed quia.& tamen sunt domini. Item pro hoc, q liberi & suarũ rerum dñi. 3. tit.ij.l.iiij. vbi dicit eos conscriptos in proprijs prædijs. Sed an actio de peculio detur in dominum? R.sic. sic vtilis: vt no. 3.tit.ij.l.ne diutius. Accur.

Tam sũ. dominiũ nō impor tat.

h Alienare liceret. vt & supra. de episc. & cle.l.si quis psby. & l.iubemus.in pri. nec ecclesiam intrare: vt dist. liiij. c. si quis obligatus.& vij. q.ij.l.si qs. An aũt testari? Quidam quod nõ, ar.huius l.&§. de secundis nup.l.si qs prioris.§ illud. Item quia serui dñr: vt 3. titu.ij.l.ne diutius. & l. quemadmodũ. Sed dic q potest inter suos de sua familia, non inter alios, arg.supra, de herec. l.cognouimus.& de inces. nup. l. si quis incestas. Item p hoc qa & liberi dñr: vt 3.tit. ij.l.cũ satis. §. j. & de hoc not. instit.de iure per.& 3. titu.ij.l.ne diutius. Accursius.

i Consistere. sic ergo si de facto agat, non valet iudiciũ, nec sententia: sicut nec si seruus contra dominum, nisi in casibus: vt ff. de iudi.l.vlt.

k Nec propria. prorsus: sunt tñ domini: vt modo not.

l Vel patronos. eudem vocat patronũ. vel dic post manumissionem, sed tunc poterit cum venia, vt libertus.

m Præbuerunt. vt supra. l. j. & titu.ij.l. cum satis. §. caueant.

n Licentia. non aliter. ad quod. 3. qui acc. non pos. l.si quis.& ff.de iu. fis.l.ij.§.imperator.& supra de dila.l.ti.& de quæst.l.,.& in aut. de quæst.

a Vm pet al. pu. Lex. in gñe po ... nit lex. nam multæ leges hoc dicũt: vt s. tit. iij. l. oés. & l. seruos. & l. colonos. & aliæ plures.

b Releuanẽ. i. cultura pp quam fructus quærit, releuat ab alijs onerib. extraordinarijs, quib⁹ tributa faciunt eos subiectos: vt s. tit. j. l. j. & s. tit. iij. l. j. & l. colonos.

c Suffrageẽ. quia eorum coloni recedebant a solo quasi priuilegiati: quia nati in terra in qua Christus natus est.

d Auctoritas. nõ ergo caditia suo iure sic reuocando. arg. j. de metal. l. deuotũ. & s. qñ lic. vni. sine iu. l. j. & in Auth. vt iud. sine quoquo suffra. §. necessitaté. colla. ij. & j. tit. j. l. j.

DE COLONIS Thracensibus.

e Er vniuersã. Capitationis. p capite non pstãt. sic s. tit. iij. l. j. sed p terra sic, vt oés alij: vt s. sine cen. l. oés. & est aliàs subiugatio, in litera: quia oneri homines subiugant p terra: vel qa sub iugo terra colit. als iugatio. & tunc idé sit sensus. & ad hoc in auth. de mã. prin. §. coges.

f Absolutis. quãtũ ad capitationem.

g Videantur ingenui. no. non igit seruí. Accur.

h Nec recedendi. sic s. de agri. & censi. l. seruos. & l. colonos nunquam. & j. tit. pxi.

i Libras. not. pœnã suscipientis Thracẽ sem: sed qui tributarium priuati, tunc dic vt supra de agri. & censi. l. seruos. idẽ si Palestinũ sin Py. De Illyricanis dic vt j. tit. j. si patrimonia

Vm p alias puincias q̃ subiacẽt nostræ serenitatis imperio, lexa a maioribus cõstituta, colonos quodam æternitatis iure detineat, ita vt illis non liceat ex hĩs locis quorũ fructu releuãtur, b abscedere, nec ea deserere q̃ semel colenda susceperunt, neq; id Palestinæ puinciæ possessorib⁹ suffrageẽ: c sancim⁹, vt ẽt per Palestinã nullus omnino colonorũ suo iure velut vag⁹ ac liber exultet, sed exẽplo aliarũ puinciarũ ita dño fundi teneatur, vt sine pœna suscipiẽtis nõ possit abscedeř: addito eo, vt possessiõis dño reuocandi eius plena tribuatur auctoritas. d

TITVLVS LI.

DE COLONIS Thracensibus.

Thracẽses capitationis tributa nõ pstãt, sed tributa terrę: non tñ possunt a terra discedere: & occultans vel retinẽs colonũ Thracensem, ipsum restituet dño cum peculio, & cũ agnatione: & punitur in duabus libris auri. Bart.

I. Impp. Theodo. & Valentinianus AA.

Er vniuersam dioecesim Thraciarũ subla to in perpetuum humanæ capitationis e censu, iugatio tantum terrena soluatur. Et ne fortè colonis tributarię sortis nexibus absolutis, f vagandi, & quò libuerit recedendi facultas permissa videatur, ipsi qdem originario iure teneãtur: & licet conditione videantur ingenui, g serui tñ terrę ipsius cui nati sunt, existimentur: nec recedendi h quo velint, aut permutandi loca habeant facultatem, sed possessores eorum iure vtantur & patroni solicitudine, & dñi potestate. Si qs verò alienum colonum suscipiendũ retinendũve crediderit: duas auri libras i ei cogaẽ exoluere, cuius agros transfuga cultore vacuauerit: ita vt eũdem cum omni peculio suo & agnatiõe restituat.

TITVLVS LII.

DE COLONIS Illyricanis. k

Coloni Illyricani origine, a terra se separare non possunt: & cõtrafaciẽtes reuocãtur & reuocati subduntur in vinculis. item receptantes eos, licet incognitos puniunt. Bar.

I. Imppp. Valẽti. Theodo. & Arcadius AAA.

Olonos inquilinosq; per Illyricũ, vicinasque regiones abeundi rure in quo eos originis agnationisq; merito certum est immorari licentiam habere non posse censemus. l Inseruiant terris non tributario m nexu, sed nomine & titulo colonorum: ita vt si abscesserint, n & ad alium transierint: reuocati, vinculis pœnisque subdantur: maneatque eos pœna, qui alienum & incognitum o recipiendum esse duxerint, tam in redhibitione operarum, & damni quod locis quæ deserverant, factum est: quàm multæ, cuius modum in auctoritate iudicis collocamus: ita vt etiam dominus fundi in quo alienus fuisse monstrabitur, pro qualitate peccati coercitionem subire cogatur: nec sit ignorantiæ locus, cum ad criminis ratio-

lem Imperatoris, dic vt j. de su. co. l. ij. cætera dic vt no. supra de ser. fugi. l. quicũque. & facit supra de agric. & censi. l. cũ satis. §. fin. & in Auth. de man. princ. §. sed ẽt. colla. iij. & supra de ope. lib. l. fi. & supra tit. j. & j. tit. j. & supra de agri. & cen. l. omnes.

k DE COLONIS Illyricanis.

Id est de Illyrico, id est Sclauonia.

l Olonos. Censemus. vt supra titu. j. l. j. Accur.

m Non tributario. idest nõ tanquã tributarij. nã tũc posset recedere cũ vellet. Accurs.

n Abscesserint. als accesserint. Accur.

o Incognitum. sciebat tñ alienum: ne sit ꝯ supra de ser. fug. l. quicunque. in fin. & supra de agri. & censi. l. cum satis. §. fin. aliàs esset iniquum. Adde quod no. supra tit. j. in fi. ad quod est ff. de fur. l. saltus. §. q alienum. & argu. ff. nau. cau. sta. l. fi. § seruorum. & vnde vi. l. cum quærebatur.

Quod

nē solum illud sufficiat, quod incognitū a sibite nuit. Seruū ēt in memoratis regionib. si qs receperit, ignorationis excusatione sublata, quadrupli pœna teneaī, operarum p̃terea cōpendijs, b dānisq; p̃stitis. In libertis ēt quos pari vsurpatione susceperit, is modus sit quē circa liberos colonos c duximus retinendum.

TITVLVS LIII.

VT NEMO AD suum patrocinium suscipiat rusticanos, vel vicos eorum. d

I. Impp. Leo & Anthemi^9 AA. Nicostrato P. P.

SI qs e post hāc nostri numinis f sanctionē, in fraudem circunscriptionemq; publicæ functionis, g ad patrocionium cuiuscūq; ꝯditionis ꝯfugerit: id qđ huius rei gratia geriī sub prætextu donationis, vel venditionis, seu ꝯductionis, aut cuiuslibet alteri^9 ꝯ̃ctus, nullam habeat firmitatem: tabellionibus qui talia instrumenta cōscribere ausi sunt, bonorum ꝓscriptione plectendis, qui tn̄ scientes ausi fuerint f huiusmodi instrumenta ꝯscribere: vicis ēt vel possessionib. ad patrocinia ꝯfugientium, publico vindicandis. Hæ aūt personæ q̄ ꝯ̃ publicā vtilitatem in clientelam suam suscepisse collatores detectæ fuerint: nobiliores quidem cētum auri librarum ꝯdemnationē subire cogentur: mediocris g verò fortunæ, facultatum suarum amissione plectenē: eadē pœna multandis etiam his qui intercedentes ministerium h suum hmōi nefarijs actib. improba mente præbuerint. Quā formam ex eo quidem tēpore, quod sacra constitutio a diuæ memoriæ Martiano ꝓmulgata ꝯtinet, i. in Thracia quidem diœcesi abhinc annis triginta hoc est a consulatu Aetij secundo, & Sigisbuldi: i in Oriētali verò, & Aegyptiaca, & Pōtica, & Asiana diœcesi, vigintisex: hoc est, a cōsulatu Cyri valere, atque executioni mandari præcipimus. k

D. K. Septēb. Anthemio A. II. Consule.

a Deest constitutio Græca, ex prætermissis repetenda. a

II. Imp. Iustinianus A.

SI cuiuslibet tributarius iunxerit sibi tributariā vxorē, vel cērio si cuiuslibet ancilla seruo se iunxerit alieno: tā tributarij q̄ serui filios, matrū seq cōditionē, earūq; more genitricū suarū dn̄is subditos eē cēsem^9.

TITVLVS LIIII.

NE RVSTICANI AD VLLVM obsequium deuocentur.

I. Impp. Diocle. & Maxim. AA. & CC.

NE quis ex rusticana plebe, q̄ extra muros l a posita capitationē suā detulit, & annonam cōgruā p̃stat, ad vllū aliud obsequiū m deuoceē: neq; a rōnali nostro mularum fiscaliū vel equorum ministeriū subire cogaī. Sine die & cōsule.

II. Impp. Valentinia. & Valens AA. ad Probum P. P. Illyrici. †

SI q eorū q ꝓuinciarū rectorib. obsequūtur, quiq; in diuersis agūt officijs principatus, & q sub quocunq; p̃textu publici muneris possunt esse terribiles, n rusticano cuipiā necessitatē obseqj quasi mācipio sui iuris imponāt, aut seruū eius vel fortè bouē in vsus ꝓprios necessitatesq; couerterint: ablatis omnib. facultatib. ꝑpetuo subiugenē exilio: & nihilominus rusticanū, q se in eiusdem opera sponte o ꝓpria detulisse despō

a Quod incognitum. id est sciens nō esse suum.
b Compendijs. no. lucrum. sic. ff. de eo quod certo lo. l. ij. & iij. §. fi. cum concor. ibidem positis.
c Liberos colonos. vt in prima parte huius legis. I liberto autem priuati dic vt. C. de oper. liber. l. fi.
d VT NEMO AD suū patrociniū suscipiat rusticanos, vel vicos eorum. Quidā per potentiā pollicenī iuuare villā, vel castrū, vel singularem hominē rusticanū in p̃iudiciū publicæ functionis: & faciunt simulatas emptiones, vel alios ꝯ̃ctus, quasi bona rusticorū sint illius potētis: quę omnia cassat lex hæc.
e SI quis. Functionis. vel ēt priuati: vt in Auth. de mand. princip. §. patrocinia. colla. iij. & argu. C. ne li. po. l. j. & de his qui pot. no. ti. præ. & manda. l. per diuersas. & C. de seditio. l. j.
f Ausi fuerint. sic C. de eunu. l. ij. & C. de sacrosan. eccle. l. iubemus. §. his tabellionibus. item facit C. de exa. tri. l. fina.
g Mediocris. plus ex eodē delicto inferior quā superior punit. sic ff. de incend. rui. nau. l. Pedius.
h Ministerium. sic C. de rap. virg. Accur.
i Sigisbuldi. ꝓprium nomen consulis.
k Præcipimus. præcipit ꝓ retroactis secutari. aliàs non esset: vt C. de legi. & ꝯstitu. l. leges. Accur.
l NE RVSTICANI ad vllum &c. NE quis. Extra muros. nō dicit Romæ. & sic facit ꝓ eo quod not. C. de cap. ci. cen. exi. l. j. & maxime qa inferior lex ēt de ꝓuincijs dicit. & facit C. de agri. & censi. l. j. & l. colonos & de pa pu. l. fi. & de pri. do au. l. j. & C. ne opera a co. ex. l. j.
m Ad vllū aliud obsequiū. hoc male seruāt ciuitates. Acc.
n SI qs eorū. Terribiles. facit C. fi. rect. ꝓuinciæ l. j. & C. ne ope. a colla. exi. l. j. & ij. de diuer. off. l. j. & ij. & fi. quod met. cau. l. iij. & de offi. præsi. l. illicitas. & illicita. & §. ne quid.
o Sponte. secus si inuitus: vt supra qđ metus cau. l. si p impressionem.

a Parti l. vlti. l. de exactoribus tributorum.
a Nominis.
Punit p^9 ignobilis q̄ nobilis ꝓ eodem delicto.
Id est extra metrocomias.
Sic sine nuscrip.
† Co. Th. 11. 11. 1.

Non

a NON LICERE HABITATORIBVS Metrocomiæ loca sua ad extraneũ transferre.

Metron Græcè, Latinè mensura: come villa: Inde metrocomia, i. villa mensurata, q̃ dat transfiaus iussu principis: vt ĩ. de m. fif. l. certa. inde dr comœdia, i. villa, seu villana dictio. ab dia. i. dictio. alij, vt Py. dicũt, i. parœchiæ, vel diœcesis, in illis. s. terris, vel villis.

b N illis. Metrocomię. expone vt in rubri. & est sic ĩ. de exac. tri. l. fi.

Quid sit metrocomia pulchre Alcia. hic.

c Vicarijs. aliàs vicarijs: aliàs vicaneis. & semp expone, i. habitatorib. illius loci, sicut exponiť ĩ. tit. j.

d Sui iuris. sed fundos integros. qui habeat certos cõfines, possunt vendere: sed locus non est determinatus: vt ff. de verbo. sign. l. locus. in fi. vnde posset oriri discordia, fm Py. & H. sed forte idem si totũ: vt ĩ. subijcit, terrarũ &c. & ĩ. de fun. lim. l. vnica. & sic seruať in villa Altedi Bonon. diœcel. &c. p hoc in Lombar. de phi. alie. feud. vel al. l. fi. item an hẽdẽ instruere? quod vr: vt ff. de alien. iudi. mu. can. l. ex hoc. §. sed hæredem. item pro hoc. ff. de re mil. l. milites. in fi. & de decurio. l. decurio. itẽ. ff. de acquir. rer. domi. l. q̃dam. sed argu. ɔ. ĩ. de secun. nup. l. si qs. j. §. certũ. & de leg. ij. l. peto. §. fratre. primũ verius. arg. ff. de fun. dota. l. j.

pars. l. vltı. ĩ. de exac. trib.

e Non licere ei. sic ĩ. si libe. impera. soc. l. j. arg. 5. ff. de ɔhen. empt. l. dudum.

f Contractus. improprie: cum nullus sit ipso iure: & quatenus de facto est, rescindiť: vt ĩ. de resci. uen. vendi. l. si dolo.

derit, par pœnæ seueritudo ɔstringat. Da. Prid. K. Octob. Agrippinę, Valentiniano & Valente Coss.

TITVLVS LV.

NON LICERE HAbitatoribus metrocomiæ † loca sua ad extraneum transferre. a

I. Impp. Leo & Anthemi. AA. Nicostrato P.P.

IN illis a q̃ metrocomię b cõi vocabulo nuncupantur, hoc adijciendũ necessariò nostra putauit humanitas, vt nulli extraneo illic quoquo mõ possidendi licentia tribuať: sed si quis ex hisdem vicarijs c loca sui iuris d alienare voluerit, nõ licere ei, e nisi ad habitatorem adscriptum eiusdem metrocomiæ, p qualemcunq; ɔ̃ctũ terrarũ suarũ dñium possessionemq; transferre: sciente persona extranea, q̃ si ɔ̃ vetitum se huic negotio immiscere, vel illic possidere tentauerit: quicunq; ɔ̃ctus f initus fuerit, carebit effectu: & ɔ̃ctu soluto, si quid præstitũ est, hoc tantum reddetur. g Da. K. Septẽb. Anthemio A. II. Cos.

TITVLVS LVI.

VT NVLLVS EX vicaneis pro alienis vicaneorum debitis teneatur. h

I. Imp. Zeno A.

GRaue est nõ solum legibus, verũetiam æquitati naturali ɔ̃rium, p alienis debitis alios molestari. idcirco hmõi iniquitates circa omnes vicaneos ppetrari i modis omnibus prohibemus.

TITVLVS LVII.

DE CENSIBVS k ET censitoribus, l & peræquatoribus, & inspectoribus.

I. Imp. Constantinus A. ad populum. †

QVoniã tabularij m ciuitatũ per collusionẽ potentiorum sarcinam ad inferiores n transferunt: iubemus, vt quisquis se grauatum pbauerit, suã tantum pristinam pfessionẽ agnoscat. o D. XV. kal. Febr. Romæ, Constantino. A. III. & Licino Coss.

II. Imppp. Gratia. Valentin. & Theodos. AAA. Eutropio. P.P. †

g Hoc tantum reddetur. forte neq; dupli stipulatione vel melioratione locum habente: vt ĩ. de leg. l. fin. §. fin. & secundum hoc etiam sciens agit. vel dic q̃ fuit ignorans: vel si fuit sciens, fuit stipulatus, licet vltra precium. nam aliàs sciens etiã ad pcium nõ agit: vt ĩ. de euic. l. si fundum. Sed argu. ɔ. ĩ. de agric. & censi. l. quemadmodum. & ĩ. de fun. rei pri. l. nemo. vbi etiam precium non repetit. Sed dices, ibi sciens: hic ignorans. Accur.

h VT NVLLVS EX VICANEIS PRO alienis vicaneorum debitis teneatur.

Id est in villa seu vico habitantibus: vt ff. ad municip. l. qui ex vico. & sic secundum Py. loquitur in villanis. & aliàs est vicarijs.

i GRaue. Vicaneos pppetrari. nedũ ciuis p ɔciue. ad quod est ĩ. de decur. l. puidendũ. & de exactor. trib. l. j. & in Auth. vt non fiãt pign. §. j. colla. v. & ĩ. de omni agro desec. l. hac definitione. & ĩ. ne filius p patre. Sed fallit ĩ. de fabri. l. iuce.

k DE CENSIBVS, & censitoribus, & peræquatoribus, & inspectoribus.

Census, & tributũ & publica pensitatio sunt idẽ: vt ĩ in qb. cau. pig. taci. ɔ. l. j. & ĩ. si pp pu. pen. l. fin.

l Censitoribus. censitor, qui recipit pfessiones collatorũ, & censum vel onus. & pignoris iure vendit prædium si cẽsus non soluať: vt ff. de censi. l. forma §. illũ. & l. cum possessor. §. p pecunia. Peræquator, qui homines & territoria peræquat, id est valde æquat. ad quod ff. de censi. l. forma. §. si vero qs agrum & ĩ. l. iij. Vel qui prædium desertũ æqua pensione vt prius assignat nouo possessori: vt ĩ. de fun. pat. l. fundi. & l. fundus. & æquat sterilia cum fertilibus: vt ĩ. eod. l. omne. Inspector, q ad prædia puincialium inspicienda accedere habet, forte vt referat q̃ essent deserta, vľ male æquata. quod hodie tollit, vt ĩ. de an. & tri. l. fin. & dic vt ibi: & in desertis adhuc habet locum, & hic dicitur discussor, vt infra eodem. l. peræquatores.

† Co. Th. 13. 9. 7.

† Co. Th. 13. 11. 1.

m QVoniam tabularij. qui cum susceptoribus ad prouincia: destinantur, vt supra de suscep. & ar. l. duos. Accur.

n Ad inferiores. scilicet vt quidam falsi notarij Bononienses faciunt auferendo de æstimatione vnius, p addendo alteri.

o Agnoscat. & punitur tabularius: vt ĩ. de apo. pu. l. j. §. hoc etiam. & de immu. nemi. ɔce. l. j. & ad id offi-

QVisq; vitē succiderit, aut feraciū a ramorū fœtus b vetauerit, † quo declinet fidem cēsuū, & mētiaē callidæ pauptatis ingeniū: mox detect^s, cōpetēti indignationi subijciaē: illo videlicet euitāte calūniā, c qui forte detegiē laborasse ꝑ copia, ac ꝑ reparādis agrorū fœtib. nō sterilitatē aut inopiā ꝑcurasse. D. Pri. No. Iun. Cōstātinop. Eucherio & Syagr. Coss.

III. Iidem AAA. Cynegio P. P. †

SI pæquatore d misso aliqs aut ꝑcuratorem suū e retraxerit, aut colonū ꝑ ꝯtumaciā retractionis fugauerit: ad eū cēsuū modū, quē vel eo vel ꝑcuratore illi^s absente pęquator apposuerit, f nræ sanctionis auctoritate tenebiē. D. VI. K. April. Cōstantinop. Honor. N. P. & Euodio Coss.

IIII. Imppp. Theodos. Arcad. & Honor. AAA. Rufino P. P. †

OMne territoriū g cēseaē quoties, ꝗ̄ fecto rū leuamē exposciē: vt sterilia atq; erema h †. his q̄ culta vł opima sunt, cōpensēt. i D. III. Non. April. Cōstantinop. Theodo. A. III. & Abūdantio Coss.

Grauati a peræquatore habent facultatem cōquerendi intra annum: quo elapso non audiuntur vlterius: exceptis minoribus & absentibus reipublicæ causa: quibus nō currit tempus donec habuerint experiendi facultatem. Bart.

V. Iidē AAA. Rufi. P. P. †

QVi grauatos se eē a pæquatorib. ꝯquerunt, & iniusto oneri impares eē ꝑclamāt, cōpetitionis k habeāt facultatē: vt q̄d remissum grā, q̄dve interceptum fuerit fraude, ꝯuincāt, & ex eo leuamē accipiāt, q̄ꝺ ꝑ deformia & criminosa commercia sibi impositū esse deplorāt, vt alijs demeretur: l q̄ꝺ intra annū post codicū oblationē, m quo n videbiē, de iniusto onere ꝯqueraē, & iniquitatem pæquatóris accuset, ac ꝑ̄stitā grām habita cōpēsatione o ꝯuincat: vtq̄ꝺ ei fuerat supfusum, p ille cognoscat, quē debitæ functiōi fraus clādestina subtraxerat. Emēso autē eo tpe actio q denegābiē, exceptis minorib. q fuerint indefensi. his ēt q ab fuerint reipublicæ cā: q tñ ex eo tpe q̄ sunt statuta custodiēt, ex quo ad agēdū habuerint facultatē. r D. III. K. Decē. Cōstātin. D N. Theo. A. III. & Abūdātio V. C. Coss.

VI. Impp. Arcad. & Honor. AA. Eusebio P. P. †

PEręquatores s ac discussores si icurrerint culpā negligētiæ, vł grę: t nō solū bonorū v iactură, verūetiā annonarū in quadruplum x multam subire debebūt: ea verò,

---

cium amodo non vocaē: vt ī. de suscep. & arg. l. si aliquid. & facit ȷ̄. eo. l. q grauatos. & de postu. l. ꝓuidentiā. & ī. ne fili. ꝓ pa. ꝓ totū. & ī. tit. j. l. j. Accur.

a Visquis. Feracium. i. ferentium.

b Fœtus. id est fructus. & facit ff. de cen. l. forma. §. si vites. & de fur. l. si seruus naue. §. interdum. & ȷ̄. l. ꝓxi. item ff. arb. furt. cæsa. l. ij.

c Calumniam. id est pœnam dictæ indignationis.

d SI peræquatore. hoc dic vt in rubri. & not. missio sic ī. fin. re. l. si qs. & sic secundum conscientiam, scilicet iudicis, seu officialis.

e Suum. vt ī. quod cū eo. l. iij. per cuius præsentiam prædiū erat melius: vt ī. l. ꝓxi. & sic de colono seruo, vel adscriptitio, per quem erat melius prædium, & etiam pro quo solui debebat: vt ī. de agri. & censi. l. iij.

f Apposuerit. non minus propter absentiam: vt ff. de cē. l. forma. §. si vites. & de regu. iur. l. pa. rem. & nihilominus punitur: vt ī. l. proxi. & fa. ī. de immu. nemi. conce. l. j. Accur.

g OMne territorium. hoc expone vt ff. de verbo. sign. l. pupillus. §. territorium. nam territorium simul cum ciuitate soluebat: vt ī. de nat. lib. l. ij. in princ. cum ergo aliquorum prædia defecerunt vel chasmate, vel alio modo: petunt releuari, i. alleuiari in tributis: vt ff. de cen. l. forma. §. illā. & ī. de allu. l. iij. sic & in hac ciuitate propter depauperatos omnium de nouo fit æstimatio.

h Erema. vt herethelete.

i Compensentur. id est æqualiter imponantur, secundū quod plus vel min^s valent cōsiderando. Vel dic cōpensentur, vt quantum deminuiē in desertis, tantū addaē alijs, vt nō minus ciuitas cū territorio soluat, q̄ soluerit. ar. in Auth. de col. §. & ꝓ his. colla. ix. Vel dic prædijs vnius ad eundem, nō ad alterum: vt ȷ̄. tit. j. l. q ꝑ potentiē. & l. hac definitione. he-

redi eū dāno: vt Instit. ꝑ soc. §. adeo. aqua cū pinguedine: vt ff. de aqua plu. ar. l. j. §. finali. sic ī. de iu. emphy. l. fi. §. fi duorū. sic fructus cū quarta: vt ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. § si quis. & ꝗ nō debet, vt ī. eo. l. forma. §. pen. describenē ergo singula in publicis tabulis fm̄ formā: q est ff. de cen. l. forma. Accur.

k QVi grauatos se. Cōpetitionis. id est ꝯquerendi per appellationē. nam ciuiliter possunt appellare: vt in Auth. de col. §. si vero aliqs. colla. ix. Itē accusare criminaliter, vt subijcit.

l Demeretur. id est adimeretur, a demo, demis.

m Oblationem. id est postquam sciuit iniquam impositionem per hoc q̄ fuit eiectus codex vbi ipse & alij collaterales erant scripti.

n Quo. i. in quo anni tempore.

o Conuincat. pœnam peræquatoris, quod est ȷ̄. l. proxi.

p Superfusum. i. vltra modum impositum.

q Actio. i. adæquatio. sic. ff. de sepulc. vio. l. iij. §. pe. at ciuilis appellatio termi naē secundum tpa fatalia. ī. de tēpo. & re. l. ij. & auth. ei q.

r Facultatem. cōsonat ī. de pscripi. xxx. ann. l. sicut. §. pen. & de an. exc. l. ij. in fi. & de tēp. in integ. resti. l. fi. & ex quib. cau. in integ. resti. l. fin. & ff. de mino. l. interdū. & no. q in ipso iure nō currit annus. aliàs daretur restitutio: vt ff. de min. l. auxiliū. nisi in casu. ff. ex q. bus cau. ma. l. si quis. Accur.

s PEræquatores. hoc expone vt in rubri. at discussos pōt dici, qui quærit dños pro prædijs desertis, & quærit quis sit idoneus: & cuā fideiussor: vt ȷ̄. de loca. fun. l. j. Vel dic vt supra in rubri.

t Vel gratiæ. omittendo, vel male adæquādo. & sic est lata culpa, quæ dolo æquiparaē: vt de suspe. tut. l. impuberibus. §. j. & ȷ̄. de colla. fun. pa. l. placuit. in fi.

v Bonorum. sic ȷ̄. de dignit. l. iudices. & l. quoties.

x In quadruplum. ī. de exact. tri. x. cōtra. Sed hic duplum

Marginalia: † C. The. hebetauerit. forte amputauerit. — † Co. Th. c. 1. — † Co. Th. c. 3. — † Ieiuna, in C. Th. — † Co. Th. c. 4. — † aliàs cō petitiōe. — † Co. Th. c. 7.

plum ficui accipiat de hoc quadruplo: vt ac. s. de ad sef. l. iij. Vel dic de alio officio. Vel hic accepit vt sibi demereretur, & alij adderetur, vt supra lege, qui grauatos. & sic soluetur illi ob cuius malum accepit: vt arg. ff. de calum. l. & generaliter. §. si. Item contra in auth. vt iudic. sine quoquo suffra. §. si igit. in fi. §. vbi maior imponit pœna. sed in alio officio hic dicit. & facit s. ad l. Iuliam repetu. l. j. & s. de pœn. l. sancimus. & not. q aut ab officiali hic accipit, & securus fit sex mentibus, vt hic sequit: & non pstat q c quam pro prerito tempore: vt hic. & j. tit. j. l. locorum. & j. de fun. rei pri. l. fi. in fi. & s. de fide instru. & iure hastæ fisc. l. fina. aut sua auctoritate accepit: & tunc bien nio: vt j. tit. j. l. q agros contra. Et pstat pro p̄terito tpe, sicut si acciperet a priuato: vt s. fine cen. l. ij. & ff. de publica. l. imperatores. q sunt contra. Item fa. s. de inoffi. testa. l. si quis in suo. Sed arg. contra s. de fab. l. iure. & de offi. proc. l. iij.

a Apud eum. Obligatam. Hic no. tolli hypothecariam sex mensibus: vt & redhibitoria. aliàs centum annis: vt s. de sacrosan. ecc. l. vt inter diuinum. aliàs aliter: vt not. s. de pscrip. triginta anno. l. cum notissimi. in principio.

b Mora. Magna. Et not. fieri sine mora, quod fit intra sex menses: aliàs intra quatuor menses: vt ff. de iud. l. si debitori. Accursius.

c Expensis. per exceptionem. ad quod supra de euict. l. sup. hoc est bonæ fidei possessor. vt ff. de acqui. poss. l. iustè.

d Donationes. i. dationes factæ in nouū

C. Th. e. l. penult.

q in damnū prouincialiū fuerint accepisse conuicti, i quadruplū cogent exoluere. Da. IIII. kal. April. Med. Arcadio & Honorio III. AA. Coss.

VII. Impp. Honorius, & Theodosius AA. Sebastio Comi. primi ordinis. f

Apud eū possessio firma pmaneat, cui eā a pequatore semel traditā fuisse cōstiterit: reliqua verò tpis anteacti a nouo dño fiscum postulare non patimur, ne alterius culpa alter incipiat subiacere dispēdio. Si qs verò priuat' aut obligatā a sibi possessionē q deserta vsq; nūc pmansit, aut ex aliquo titulo deberi sibi iure cōfirmat: allegatiōes suas sine mora b vel p se vel p aliā psonā legibus ordinatā manifestare debebit: ita vt si æqtatis rōne suadēte ad petitorem fuerit trāslata possessio: is qui a pæquatore eā suscepit, rei melioratę suscepti sublieuet expensis. c Verū ne sub spē litis donationes d semel constitutę turbent, sex mensiū spaciū cēsemus deberi seruari: intra qd is q putat sibi rē probabili rōne cōuetere, debitas exerceat actiones. Quòd si tēpus adscriptū silentio fuerit interueniente transactū: nullū penitus repetēdi volum' eē principiū. Quòd si qs e ex eo tpre quo pæquator pdiū alicui addicit, de suo iure vel p se vel per homines suos nō crediderit actitādum, sex mensium curriculis euolutis, in perpetuū cōquiescat. Da. Pri. Id. Mar. Rauen. Honor. XI. & Constantio. II. Coss.

TITVLVS LVIII.

DE OMNI AGRO deserto, f & quando steriles g fertilibus imponuntur. h

Prędia deserta decurionibus loci, cui subsunt, assignari debēt cū īmunitate trienij: & si insufficiētes sunt ad dicta onera supportāda, dēnt diuidi, et possessiōib. fertilib' assignari.

I. Imp. Constantinus A.

Vm diuus Aurelianus parens noster ciuitatū ordines i, p desertis possessionibus iusserit conueniri, & k pro his fundis qui inueniere dominos non potuerunt, quos l præceperamus earundē possessionē triennij immunitate percepta de solennibus m satisfacere: seruato hoc tenore n pcipimus, vt si cōstiterit ad suscipiendas easdem possessiones ordines minus idoneos esse, eorundē agrorum onera possessiōibus o & territorijs diuidantur accepta.

Possidens fundos steriles & fertiles tributarios, si alienat fertiles, & ob hoc efficiū nō soluēdo, tenet ad tributa fertiliū & sterilium emptor. Bar.

II. Idem A.

Siquis ab emphyteuticario, seu patrimoniali possessore priuati p iuris quidpiam comparauerit, cuius q substantia alias possessiones sustentare consueuerat, & succisis quasi quarundam virium neruis, reliqua r labuntur: earum possessionum onera subiturus est, quæ penes distractorem s inopem inutiles permanebunt. Da. VIII. Id. Decemb. Thessal. Feliciano & Tit. Coss.

Cod. Th. 11. 1. 4.

s Desertorem.

Accipientes prædia deserta cū immunitate triennij, debent cauere idoneè, quòd dicta prædia non relinquent cum damno reipublicæ. Barto.

dēum. & facit j. tit. j. l. locorum.

e Quod si quis. id est quia: ne videatur replicari idem.

f DE OMNI agro deserto. & qn steriles fer. tilibus impo. nuntur.

De censibus & pdnis eorū q pstant cēsui, dixit: nunc de pdijs, ex qbus census pcipit. & dicit q ager relinquit ob sterilitatē, & aliquādo dat a peræquatore, vel censitore nouo possessori: vt j. de fūdis patri. l. si quis a prioribus. aliqñ nonus possidet auctoritate sua: vt j. e. l. vij. & viij. aliquando gra dat a principe: vt j. eod. l. fina.

g Steriles. i. qñ steriles fundi suscepti fertilibus compensantur: vt j. l. v.

h Imponuntur. i. adiunguntur.

i Cum diuus. Ordines. i. decuriones, vtpote ditiores: quod dic vt j. eod. l. quisquis.

k Et. pro id est.

l Quos. ordines.

m Solēnib'. tributis

n Tenore. i. de immunitate triēnij. Sed cōtra j. eo. l. qcunq;. §. cæterum. & §. illos.

o Possessionibus. ab alijs qui nō sunt curiales.

p Iqs. Priuati. s. Cæsaris.

q Cuius. alienati.

r Reliqua. q ei remanserant, vtpote non sufficientia pro expensis. & facit s. de debi. ci. l. fina.

Quicun-

a Qvicunq; Meruerint .i. vt mererentur, impetrauerint.

b Idonea cautione. cum fideiussore, vel pignore, vt hic, & ff. man. l. si mādauero. §. fin. & sa. j. de loc. fun. ci. l. j. & de fun. pa. l. quicunque. & j. de murile. l. penu.

c Hæredes. Agnoscere. i. exoluere. sic ff. de leg. j. l. apud Iulianum.

d Titulo. etiam inter viuos: quod aliàs non contingit. & facit C. de iure delibe. l. quidam. & ff. de acqui. hære. l. ij.

e Qvi vtilia. Suscipiant. i. retineant.

f Si earum partiū. vtilium. aliàs eorū. s. locorum. Accursi.

g Quas. partes inutiles.

h Alijs. non est adiectiuum ad dictionem curialibus: sed dic alijs, s. vtilibus locis curialibus: sicut si dicerem, credo prædium tibi.

Co. Theo. 11. 1. 17.

i Sublata. scilicet culta, id est ablata.

k Quos. s. paucos. nam pauci sunt qui velint culta & bona deserere.

l Qvisquis aliàs incipit, vt quisquis.

m Cōductor id est curialis, vt dixi. vel etiam non curialis: vt s. l. j. & j. l. proxi. & facit j. de fun. pa. l. fundos. & in auth. de col. §. si vero col la. ix. & de manda. princi. §. sed etiam. coll. iij.

n Vel templorū. similia enim sunt. sic supra ne rei do. vel temp.

Cod. The. 10. 3. 4.

o Possessor. id est conductor, qui & tributaria prædia possidet: vt in aut. de col latio. §. si quando.

p Præstatione: forte quæ præstabatur. antequam esset sterilis, saluo triennio: vt s. eodem l. j. & sic nō est contra. supra de iu fisc. leg. iij. §. diuisitates.

III. Impp. Valent. & Valēs AA. ad Mamertiū P. P.

Qvicunq; deserta pdia meruerint [a] sub certa immunitate, ad possessionē imperatorū non prius sinantur accedere, quàm vel fideiussoribus idoneis periculo curialiū datis, vel fundis patrimonij sui maximè vtilibus obligatis, idonea cautione [b] firmauerit susceptā a se possessionem nullo detrimento publico relinquendam.

Scriptus heres a tributario debitore ēt onus fundorum sterilium agnoscere cogit: & si hæreditati renuntiat, cogit cedere omnibus bonis, quæ ex aliquo titulo a debitore percepit. Barto.

IIII. Iidē AA. & Gra. A. ad Crescentium Vi. Afri.

Heredes scripti etiā pro minus idoneis fundis fiscale onus cogantur agnoscere: [c] vel si renūtiādū hereditati putēt, cedāt his omnibus reb⁹, quas ex hisdē bonis quocūq; titulo [d] & iure pceperint. Dat. IIII. Id. Iuli. Contionaci. Grat. A. II. & Probo Coss.

Possidēs pdia sterilia & fertilia nō pōt renunciare sterilibus, & fertilia retinere, sed vtibus debet cedere, vt pariter oīa curialib. deferant. Barto.

V. Impp. Valentinia. & Theodosius AA.

Qvi vtilia reipublicę loca possidet, pmixtione facta ēt deserta suscipiāt: [e] vt si earū partiū [f] grauentē accessu, quas [g] antea p fastidiū relique rūt, cedāt alijs [h] curialibus, q vtraque hac cōditione retineant, vt præstatione salua cū desertis & culta possideant, sublata [i] a paucis, quos [k] inique electa retinere: cū municipes grauatura sit pars relicta.

Prædiū sterile desertū iniungi debet possidenti fundū fertilem dominicum vel templorum: & si nullus reperit volens dictum pdium possidere, antiquo possessori restituitur præstita cautione tributa soluendi, & alias publicas functiones. Barto.

VI. Iidem AA.

Qvisquis [l] cōductor [m] fuerit inuētus possessor fundi fertilis, q ex publico vel tēplorum [n] iure descendit, huic ager iūgatur inutilior. q si cōtra id reluctandum existimauerit, alius possessor [o] sub eadem præstatiōe [p] ğratur: vel si volūtarius q sit cōductor nō inueniatur: tūc ad possessores antiquos, [q] .i. decuriones, vel quoslibet alios loca iuris pdicti adiūctis inutilibus reuertantur, idoneis fideiussoribus pstitis. D. XV. Ka. Feb. C. P. Merobaude. II. & Saturni. Co.

VII. Iidem AA.

Qvicunque desertū fundum patrimonialem [r] exercuerit, & fertilem idoneumq; præstiterit saluo patrimoniali canone, ppetuo ac priuato [s] iure defendat, & velut domesticum, & auita successione [t] quæsitū sibi habeat, suisque relinquat, neq; eū aut promulgatione rescripti, aut reuerētia sacræ adnotationis [v] quisquā a fructu [x] impēsi operis excludat. Cæterū eos qui opimas ac fertiles possident terras, aut etiam nunc sibi existimant eligendas: [y] pro deserta scilicet portione [z] summam debiti pſentis [a] iubemus implere. Illos ēt, qui emphyteuticario nomine nec ad plenum idoneas, nec omnibus modis vacuas detineat, sic ex illis quoque, qui præsidio [b] indigent, iustam ac debitam quantitatem

q Antiquos. qui reliquerunt loca vtilia illorum qui voluerint suscipere. Item hæc non vere inutilia. vt s. l. proxi. dicitur. sed locant hæc deo. & facit j. de fun. patrim. l. quicūque.

r Qvicunque. Patrimonialē. id est pertinentē ad patrimonium principis.

s Priuato. i. speciali. & hoc quo. ad fiscum, vel principē: vt j. de fun. pat. l. iij. in fi. sed alius habēs in eo ius auditur vsq; ad sex menses: ut s. titu. j. l. fi.

t Successione. l. si per patrē successionem haberet. & fac. j. de fun. pa. l. hi. & de fun. rei pri. l. j. & infra de diuer. præ. le. iiij.

v Annotationis. pprio motu. & fac. j. de rescind. ven. l. iij. & de preci. impe. offe. l. quoties.

x Fructu. id est velut.

y Eligendas. terras fertiles.

z Portione. s. deserta, quæ ei detur: vt s. le. proxi. Vel dic q habet aliam sterilē, vel partem sterilis. nam vna supplet aliam: vel statim: vel post biennium: vel post tempora huius legis. ad quod j. eo. l. hac definitione. & sic non est contra supra eod. l. j.

a Præsentis. quasi dicat, non præteriti temporis: vt supra titu. j. l. fin. Accursi.

b Præsidio indigēt. i. deser-

desertis, quae eis dantur.

a Suscipere. s. iubemus: repete. exactorem. Sed vi § huic superiori. proxi. rh. &. eo.l.j. Sol. ibi fiscale, hic patrimoniale. Accur.

b Submoueat. hoc onus, cũ habeant tõc fertilia. volebant.n. se aliqui excusare, & accipere sterilia ad vicem cuiusdã hospitalis, quod excusatur, licet fertilem habeat.

c Diacatochiæ. hospitale ad quod s. de epis.& cler. l. omnia.

d Soluturus. p futuro, nõ p præterito. vt j. eo.l.hac.

e Omnium. municipiũ, vel maioris partis sic s. de iurisd.om. iu.l.ij. & no. q omnes &c. vt s. d aucto. præst.l.fi. & ff. de ædil.edi.l.quod si.§.si plures. & qui & a q. l.pen.§.j. Item facit. ff. de tut.& cur.da. l. diui. & s. de exacto. trib.l. p locis.& s. de censi.l.fi. Item facit q hic in sua auctoritate inuasit: ibi a pæquatore accepit.

f Qvi agros domino. Rñsum.l.ɔsensum si nc alia interptatiõe.

g Possessionis. ɔdictio ergo ex lege cum quærebať hic cessat, quæ ad xxx ann. daſ. Item nec tit. nec forte bona fides hic exigit. aliàs secus: vt s. de rei vin. l.nullo. Sed hoc speciale fauore tributorũ: vt s. de iu.dom impe.l.fi. Item s j.eod.l.locorum. Sol.ibi vocati fuerunt primi domi ni, hic non.

h Qvi fundos iure priuato. emphyteutico. Accurs.

i Non abnuant.i. nõ renuẽt. Accur.

k Opimioribus. id est fertiliorib. sic ergo fa.s.eo.l. hæredes. & j.l. pxi.& j.tit.j.l. fi.& in Auth.de col. §.si vero collat.ix.& ff de admin tut.l.cũ quæritur. & ad exhi-

* Vide Alci. hic.

† Nã q8 oẽs tãgit ab oib' debet approbari. Sic archiepiscopus debet ab episcopis puinciæ lib. ordinari: vt extra de tẽp.or.ca. si archiepiscopus. iuncta gl. sup verb. ab omnibus.

debere suscipere, a vt indulto tpis spacio, post biennii decretũ canonẽ soluendũ esse meminerint. Nemo tñ qualibet meriti & ptãtis obiectione submoueaſ b quo min' ad diacatochiæ c * vicẽ desectas possessiones patrimonialis iuris accipiat, earũ tributa & canonẽ soluturº: d illud spãli obseruatione pcuras, vt primò vicinas, & in eodem territorio sortiaſ: dehinc si neq; finitimas, neq; in eisdem locis repererit cõstitutas, tũc demũ ẽt longius positas, sed inquãtũ fieri valet, pro interiecto spacio sibimet cohęrẽtes, p modo & æquitate suscipiat, vt id ɔsensu omnium e † fiat, quod omnibus profuturũ est.

Agrum sterilem, & tributarium, & desertum quilibet auctoritate propria potest inuadere, siue inuadens sit vicinus, siue non: sed dominus deserens intra biennium recuperare põt restitutis expensis cultori: quo elapso non auditur. Bar.

VIII. Imppp. Valenti. Theod.& Arcad. AAA.

Qvi agros dño cessante desertos, vel longè positos, vel in finitimis, ad priuatũ pariter publicumq; cõpendium excolere festinat: voluntati suæ nostrũ nouerit adesse rñsum: f ita tñ, vt si vacanti ac destituto solo nouus cultor insederit, ac vetus dñs intra biẽniũ eadẽ ad suũ ius voluerit reuocare, restitutis primitus q expensa ɔstiterit, facultatẽ loci pprij ɔsequaſ. Nã si biennij fuerit tps emensum, omnis possessionis g & dñij carebit iure, qui si. uit.

Fundos patrimoniales principis ille dicitur possidere iure priuati, qui ipsos steriles accepit, & sua cultura fecit fertiles. Bar.

IX. Imppp. Theo. Arca. & Honor. Rufino P.P.

Qvi fundos pĩmoniales iure priuato h canone saluo suscepe rint: hâc oẽs sine vllius exceptione psonæ, ppositã sibi intelligãt optionẽ, vt aut ea loca quib. minor est soli fœcũditas, cũ his ex quib. fructº vberes capiũt, suscipere & tenere nõ abnuant: i aut si eorũ refugiunt sterilitatẽ, opimiorib. k cedãt. D. VIII. Id. Nouẽb. Tyro. Arcadio III. & Honorio II. AA. Coss.

Si fiscus alicui successit q fundos steriles & fertiles possidebat, & aliquis per potentiam fertiles occupauit: cogitur steriles ex eadem substantia p portiõe acceptare. Bar.

X. Impp. Arca.& Hono. AA. Eutychiano P.P.

Qvi per potentiam fundos opimos ac fertiles occuparunt: cũ q̃stuosis l vberibusq; pro rata portione suscipiant infœcundos m ex eadem substantia.

Iidem AA. Hadriano P.P.

Locorum dñi intra sex menses n edictis uocati, reuertantur. qui si adfuerint, o & propria p teneant, & ea quę ex præterito ɔxerint debita, redhibere cogant. Sin verò se impares esse earum rerũ tributis, ppria confitentur q absentia, nec adesse voluerint: r penes eos qui hæc suscepe rint, & certum quem s tributorũ canonẽ pmittunt, pprietas possessionis intemerata permaneat: vt postquã ea exoluerint, sciant sibi inquietudinem submouendam, nec sub reptione cuiusquam cõpetitionis t † loca quæ tenuerunt auferenda: quibus etiam illud indulsimus, vt ex eo tempore ex quo primum loca de quib' agitur, cœperint v possidere, tributa poscantur. †

ben.l.Celsus.§.j.& s. de cad.tol. §.his ita. & de damno infec. l.Prætor.§. fi.

l Qvi per potẽtiam. Cũ quæstuosis. facit s.l. proxi. Accur.

m Infœcundos. id est steriles.

n Locorum. Sex menses. s. eo. l.qui agros.in fi. contra. Sol.vt ibi.

o Adfuerint. id est præsentes sunt, & sic venerunt.

p Propria.s. prędia: vocati prius.

q Confitentur. * no. contumacem pro confesso.sic in auth. de exhib. §.si vero. sed aliàs contra. ff. de custo.reo. l.diu'. §.sic & diuus.

r Voluerint. intra sex menses vocati prius.

s Quem. id est aliquem.

t Competitionis. j.de fun.patrim. l.si quis. & supra eod. l. quicunque in princ. Accur.

v Cœperint. Non pro

* Vide super hanc gl.Ioã. de Pla. hic & p can. & maxime per Abbatẽ in c.ı. col.7. extra de cõfes.

Co. T.ıȝ. ıı.8.

† Cõpetitoris.

† Præstitur.

pro anteriori tpe: vt s. tit. j. l. fi. & s. eo. l. quicunq. §. cæterũ. Sed argu. ff. de iure fis. l. prædijs. & de pub. l. Imperatores. Sol. hic magis inuito dat: aliud in istis qui sponte emunt. ar. s. l. px. & l. qui fundos. Vel vetus hic de sterili, & sua auctoritate accedit: vt s. eo. l. qui agros.

a Hac definitio ne. Munificũ prædium. id est muneri subditum.

b Destitutionib⁹. s. solutionis debiti. si autem ipsum prædium desereretur, tũc bene adsignabit alij cum onere: vt s. eo l. quisquis.

c Despectione. superiori l. cõpetitio, hic despectio & aliàs est despectione, aliàs defectione. Et no. q. si habeo fertile prædiũ: nõ soluo pro te, qui habes sterile, vel desertũ. sed si habeo sterile & fertile, vnum soluit p alio: vt hic. & s. de censi. l. omne. adeo quod postquam sterile esset mihi datum a peræquatore non soluo pro præterito tẽpore: vt s. eod. l. locorum. in fin. licet secus si sponte accepe rim: vt ff. de iur. fisc. l. prædijs. & de pub. l. Imperatores. quæ sunt contra. & facit supra ne vxor pro mari. & in Authen. vt non fi. pig. coll. v. & in Authen. vt nulli iudi. §. quia vero. collat. ix. & infra de executo. & exactor. l. nullam. & s. vt nullus ex vicarijs &c.

d Præstigijs. expone, vt ff. de adul. l. ita.

e Mutiletur. id est tardetur.

f Omnium prædiorum. tam rusticorum, quàm vrbanorum.

g Contracta. id est detracta: vt quia cessauerunt in solutione tributorum. tunc enim possessores exceptis ecclesijs amittunt prædia: vt hic. & s. de episco. & cler. l. de his. & de his. & de sacrosan. eccle. l. placet ibi, nulla &c.

h Vra. hac lege nos. quod desiderium apud a-

C. Th. 11. t. 31.

† De hac materia vide per Inn. in c. p in quisitioné. extra de ac cu. & per Abbaté i c. olim. de rescrip. & in c. at si clerici. de iudi.

Ad tributa prædij sterilis nullus possidens fertilia cogitur, nisi postquam assecutus fuerit. hoc dicit. Bar.

XII. Impp. Hon. & The. AA. Seleuco PP.

Hac definitione sancimus nullum possessorẽ neq; munificũ pdiũ [a] pro alienis debitis vel destitutionib. [b] esse retinẽdum, neq; eorũ pdiorũ despectione [c] pgrauari, q ex ijsdẽ bonis q retinent, nequaquã eé monstrauit: ne vllis pstigijs [d] atque commentis exactio mutiletur. [e]

Domini prædiorũ debent requiri, vt soluant debita cõtracta: & ipsis cessantib. assignãtur volentibus soluere. Bar.

XIII. Ijdẽ AA. ad Probũ.

Omniũ pdiorũ [f] actores ac dñi requirantur: quorũ si vitio pbant debita fuisse ɔ̃cta, [g] in absoluto est vt debeat dominium commutari.

Si curialibus patientibus, & apud acta fatentibus prædia esse alicuius, tributa quis soluerit, apud soluentes remanet perpetuo dominium prædiorum: & nulla repetendi datur licentia. Bar.

XIIII. Iidem AA. Aureliano P.P.

Vra [h] & possessiones [i] quas curiales quolibet pacto publicatis apud acta puincialia desiderijs suis vel relique rũt, vel possidere alios p miserũt: penes eos q eas excoluerũt, & functiones publicas recognoscũt, firmiter pdurabũt, nullam habentibus curialibus copiam repetendi. [k]

XV. Iidem AA. Sebasto com. primi ordinis.

Siquis deserta pdia q naualem [k] sustinẽt functionem, & in desertis nũc vsq; remanẽt, superæquationis [l] iure pceperit: meliore ɔdõne in omnib. titulis ɔuenit ea [m] releuari: vt grauis sors nauis [†] esse nõ possit p ea q resederit portiũcula: [n] cũ alijs fuerit [o] dispendijs liberata.

Accipienti fundum patrimonialem sterilem sub certi canonis annua præstatione, non debet augeri canon ex melioratione. Bar.

XVI. Iidem AA. Hermocrati P.P.

Siqs auctoritate nri numinis [†] de fundis patrimonialibus steriles sub certi canonis pollicitatione susceperit, firmiter [p] eũ volum⁹ posside re: sub eiusdẽ tñ canonis solutione, quẽ nostræ maiestatis auctoritas p annos singulos soluẽdũ esse præscripsit, nullamq; eos [q] descriptionẽ, siue adiectionem, aut innouationem [r] in posterũ sustinere: qm nimis absurdũ est, eos qui nobis hortantibus fundos inopes atq; egenos, magno labore impenso, aut exhausto patrimonio vix fortè meliorare potuerunt, vtpote deceptos, inopinatum onus suscipere, illudq; velut quadam circumuẽtione deposci, quod si se daturos pscissent, fundos minimè suscipere aut ẽt colere paterentur.

XVII. Imp. Theodo. A.

ex publicatum non potest corrigi, sic supra de libera causa. l. cum precum. Sed argumen. contra eod. tit. l. interrogatam: Sed ibi speciale, ne pereat libertas. Item facit ad hanc legem. s. eodem. l. quicũque: in princip. & infra de fun. patri. l. quicunque. & supra de exact. tribu. l. fi. & s. de cẽs. l. si peræquatorem.

i Repetendi. intra biennium, cum palam renunciauit: vt supra de pact. l. postquam.

k Siquis. Naualem. nauicularij alicuius fuerant, vel erant, vt supra de prædi. nau. l. ij. & iij. quibus tributa dabantur ex prædijs aliquorum. Accur.

l Superæquationis. vna dictio, superæquationis. Accursius.

m Ea. scilicet prædia, quasi dicat, simul ea grauamina inerant in eis quæ releuantur ab alijs, vt naualis sors integra soluatur. & secundum hoc ponitur hic tit. vt s. de cano. larg. titu. & sunt similia, si in vno releuetur, & in alio grauetur. ff. de iuteiuran. l. cum qui. & supra loc. l. licet. & supra codem. l. quicunque. §. cæterum. & §. illos. & ff. de publica. l. eodem. §. fin.

n Portiuncula. ex dictis prædijs, quæ dicuntur deminuta, eo quod macra & sterilia sunt facta.

o Fuerit. aliàs fuerit, scilicet portiuncula. aliàs fuerint, scilicet prædia.

p Siquis. Firmiter. sic infra de loca. præd. ciui. l. fina. in princip. & l. quicunque. & supra eodem. l. quicũque. in princ.

q Nullamque eos. transit de singulari ad pluralem numerum. sic econtra supra de in. ius vocan. l. fin.

r Innouationem. sic supra de agric. & censi. l. cum satis. §. caueat. & s. in quib. cau. co. cen. l. j. & s. de allu. l. fin.

† al. naualis.

Grauatus in vno, in alio releuari debet.

Numinis.

C. Th. 11. t. 16.

Iubemus.

a Iubemus. Municipē.i. muneri subiectum, vt innuit ex eo quod sequitur, & ff ad mun.l.j. Accu.
b Territorij.i.terræ: vt sup.eo.l hac.& sic aliter quã ff.deverbo.sig.l.pupillus.§.territoriũ. vel dic q licet alij quandoq; cogantur extra territoriũ accipere deferre pdia: vt s. eo.l. quicunq;.§. si.curia tñ non: vt argu.sup. de decu.l.curiales.& s.de act.& obli.l.ob causas.& l.rura.& il la quæ dixi.s.eod. l. hac definitione. Ac.

Co.Theo. 12.1.186

Iubemus [a] neminem curialem pro alieni territorij [b] debitis detineri, sed tantũ municipem p gleba propria conueniri.

TITVLVS LIX.

Limitrophis, Cuiacius.

c DE FVNDIS limitrophis &c.

DE FVNDIS LImitrophis, [c] & terris, & paludibus,&pascuis, & limitaneis, vel castellorum. [d]

Quidam habent.li mitrophis,atrophos descriptio,& limite, i.descriptis ad vsum militum: q milites imperiũ custodiũt: vt j.l j.& fi.& in q. b⁹ cessat alluuio: vt ff.de acqui.re. do. l. in agris. aliàs est limitolis. hæc siue de nostris, siue de euictis fundis erant.
d Castellorum .s. fundis: vt j.l.ij.

Quidam præfectus,qui vocabatur Tyberianus,statuit quasdã possessiones, ex quibus militibus custodientibus limina imperij deferebantur frumenta. hoc statutum hic cõfirmat hæc lex. & iubet in ppetuum obseruari,mandans q rescripta in contrarium impetrata,nullius sint momẽti.Barto.

e Tiberianus. vt imperator: vel, quia in eorum chronicis non inuenitur,pfectus fuit,q legem facere potest: vt s.de offi. præfect. præt.Ori. l formam.
f Possibilitatẽ. qd facere debuit: vt s. de an. & tribu.leg. pro locis.
g Limitem aliàs limitũ.item aliàs cõuenirent: aliàs conuerterent:aliàs conueherent.
h Respuenda. rescripta.sic & j.ti.ij. l.pen.& l.omnis.
i Q Vicunque. priuati, vel milites non castellani, sm P. vt in fine huius legis.
k Territoria.i. castrum cũ territorio, id est iurisdictione, vt ff.de verb. signi.l. pupillus. §. territoriũ. Vel etiã ipsum castrum. & terram in qua residet.
l Adscripta sunt. ab his qui primi agros cõstituerunt vt ar. ff de aqua plu.l qd principis. Vel dic adscripta, q exẽplum seu scriptũ principis, quod olim dabāt

al.ad Latinum, in meo manuscrip.

Legem facere pōt pfectus.

In scriptis.ad limitũ frumenta cõuenirent.

I. Imppp. Valẽti.Valẽs, & Gratianus AAA. ad Licinium, [e] P.P.

Tiberianus [e] ad possibilitatẽ [f] singulorũ quorũque locorũ intuẽs,statuit certas possessiones,q̃ ad limitẽ [g] [f] frumenta conueherent. Quo circa generali lege sancimus Tiberiani dispositionẽ oportere obseruari:amouentes qcquid vel potentia cuiuscunq; eliciuit,vel furtiua deprecatio: addẽtesq; nihilominus,in futurum nulli licere aduersus vtilem vetustatem & pñtem legem nostram importuna & respuenda [h] reposcere.

In limite imperij nullus debet ẽẽ castelli detentor:nisi is solus,cui p principem detẽtio est cõmissa: contrafacientes pœna hic inserta puniunĩ.Ba.

II. Impp. Honorius, & Theodosius AA.

Qvicunq; [i] castellorum loca quocunque titulo possident, cedãt ac deserãt:quia his tã tũ fas est possidere castellorũ territoria, [k] qbus adscripta sunt, [l] & de q.b⁹ iudicauit antiqtas. [m] q si vlterius vel priuatæ conditionis qspiam i his locis vel non castellanus [n] miles fuerit detentator inuentus:capitali sententia cum publicatione bonorum plectetur.

Agri limitanei donec p milites possidentur, sunt a tributis immunes:si tamen aliena ti fuerint lege prohibente,vẽdicantur non obstante temporis præscriptione.Bart.

III. Impp.Theodosi. & Valentinianus AA.

Agros limitaneos [o] vniuersos cũ paludibus omniq; iure, quos ex prisca dispositione limitanei milites ab oĩ munere [p] vacuos ipsi curare pro suo compendio,atq; arare consueuerant, & si in præsenti colunĩ,ab his firmiter, [q] ac sine vllo cõcussionis grauamine detineri:& si ab alijs possidẽtur (cuiuslibet spacij temporis præscriptione cessãte) [r] ab vniuersis detentatoribus vindicandos,ijsdẽ militib⁹ sine vllo prorsus (sicut antiquitus statutum est) collationis onere volumus adsignari: in his etiam contra eos, qui præceptionibus

magistris militum custodientibus limina.qd excipiũ sequebantur magistri militũ, qui etiam statuerũt numerum militum limitaneorum, vt s.de offic. præfe. præto. Afri.l.in nomine domini.§.quod autem.
m Antiqtas.i.antiqui: vt prædixi.vel .i.vetustas, q pro lege habetur, vt ff.de aqua pluuia ar cē.l.ij. in principio. & sic no. non licere cuilibet habere castrũ. quod intellige in limite imperij,& sic castellum dicitur limitis castrũ, vt d.l. in nomine domini. & hic dicit, his locis.at alibi quilibet potest facere: vt C.de ædi. pri.l.per prouincias.nisi fiat ad æmulationem, vel scãdalum inde orireĩ, vt ibi not.nam nec priuato debet committi custodia limitis, vt ff.de ope.publi.l. legatum. sic nec vlli licet extraneo metro comiam emere, vt supra non licere habe metro.l.j. & hæc castra si sunt nimiæ magnitudinis p magistrũ militũ possunt ad modũ reuocari, vt s.de offi.præf.præ. Afr.l.in nomine domini.circa fi.
n Nõ castellanus. id est talis miles,cui non sit adscriptum limitis castrum:nec sit a magistro militũ inter limitaneos deputatus. ex militibus enim constituebantur milites limitanei,qui erant sub ducibus,vt supradicta l in nomine domini.& de offic. ma. mi.le. final. Accursius.
o Agros limitaneos.id est militibus custodientibus limina imperij assignatos, vt j.ti. ij.l.omnes. & supra. l.j. Accursius.
p Munere.ergo tributorũ. sed pro non limitaneis etiã milites tributa præstãt vt supra de offic. præfect. August. lege prima,& ff.de muneri.& honor. l.hn. §.ad huiusmodi.
q Firmiter.sic sup. titu.j.l.fi.

Castrum cuilibet habere nõ pmittitur.

r Cessante.cessat hic pscriptio.sic s.de præscrip.lõgi temp.quæ pro.li.l.fi.& de præscript.xxx.an.l.cõpetit. & de

& de decu. l. si quis decurio. & de meta. l. finali. & de fab. l. inj. & s. n: rei do. l. j. & de agri. & cen. l. cum fatis. & de vsu. l. neque. & j. de cohort. l. ordinariorú. & de fun. rei priua. l. vsus, & ff. de fal. l. qui falsam. hæc specialia sunt regulariter cótra, vt s. de p̃script. xxx. an. l. oés.

a Proscriptionis. s. bonorum. Accur.

b Actio. s. pro euictione, quia sibi fuerit stipulatus: vel q̃a bona fide emit: licet in quibusdã casibus emptor de precio non agat, vt j. de fun. rei pri. l. nemo. & s. de prædi. eu ria. l. j. & de agri. & cen. le. quemadmodum.

c DE PASCVIS publicis & priuatis.

Prouidit fũdis limitum, nunc pascuis.

d

Vm nulla. Saltibus. sciit hic vim in verbo saltibus. non dicas pratis vnde fructus colligit̃ aliter quam pastione, vt s. l. prox. & fin. & quod dicit priuatæ, s. principis. nam in saltu priuati hominis non intromittit se ordo, sed dño committit̃, vt s. de iu. l. nemo.

e Priuatæ. scilicet principis.

f Arceantur. quasi dicat, ideo possessor seu conductor saltus principis prius dat ordini, & sic ordo accipit, vt animalia militum arceantur, vt sua cõductoris liberius pascantur. & quæ vult induci. & facit s. noua ve. l. j. ij. & n. & facit s. d cano fru vt Ro l. nemine m. & de pri. ur. Constã. l. nulli. & ff. de dec. ab or. fa. l. ij.

g Tua lo quitur pręfecto prato.

h Antiquitas. sic s. titu j le ij. Accur.

i Nsignis. Tua. magistro mili-

*ad Rufinum.

† Cócor. cum hac l. c. phibemus. iun- ctag l. j. ex tra de cé. vbi prohibent̃ noui césus imponi.

Profelu ... legit Cuia. Apamenis. . s. Syriæ locis de q̃bus. Strabo. li. 6.

? pascuis.

nsis obuiã venire tẽtauerint, proscriptionis a pœna valitura. Nam siq̃s forte (quod minimè audere debuerat) emptionis titulo, memorati iuris possidet prædia: competens ei actio b contra venditorẽ intacta seruabitur.

TITVLVS LX.

DE PASCVIS PVblicis & priuatis. c

Antiqua pensio pro pascuis saltuũ antiquitus constituta incõsulto principe augeri nõ debet. Angelus.

Imppp. Valent. Theo. & Arcad. AAA. * I. P.

Vm nulla † ratio sit, cur in pascuis saltibus d rei priuatæ e pensio debeat ampliari: nequaquam pro libidine ordinum augmenta facienda sunt. Etenim idcirco grauiorem pensionem imponi ab ordinib. accepimus, vt animalia ex rebus priuatis nostris a locorum pastibus arceantur: f quod fieri nõ oportere diuæ memoriæ Iulianus prorogata iussione constituit. Quare excellens auctoritas tua g conuentis prouinciarũ rectoribus, non eam licitationis necessitatem patiatur inferri, quam repentinam faciunt ciuitates: sed eam manere decernet, quam statuit antiquitas. h

II. Impp. Arcadi. & Honorius AA. ad Simplicium magist. mili. ?

Insignis auctoritas tua i hac conditione k a publicis l pratis [ac amœnis] ? pascuis animalia militum prohiberi p̃cipiat, vt vniuersi cognostant, de emolumentis eorum, tuique officij facultatibus, duodecim libras auri fisci commodis exhibendas, si quisquam posthac memorata prata mutilare tentauerit: non minore decernenda pœna, si etiam prata priuatorum Antiochenorum fuerint deuastata: ita tamen, vt sine læsione prouincialium prouideant curiales, quo pacto animaliũ militarium m pastui n consulatur.

Prata prouincialium non debent fatigari molestia militum principis. Bart.

III. Impp. Honorius, & Theodosius AA.

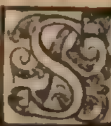
Prata prouincialium nostrorum, & præcipuè rei priuatæ nostræ, perniciosum [vel periculosum †] est militum molestia fatigari: ideoq; lege n ad amplissimam præfecturam promulgata, censemus, ne hoc deinceps vsurpetur: super qua reuniuersos quorum interest cõuenire tua magnificentia non moret̃: neque permittat possessores, vel colonos pratorũ gratia qualibet importunitate vexari.

TITVLVS LXI.

DE FVNDIS PAtrimonialibus, o & saltuensibus, p & emphyteuticis, q & eorum conductoribus. r

Accipiens fundum fiscalẽ in emphyteusim p̃petuã, ipsũ donat ẽs irrequisito fisco. Bart.

I. Imp. Constantinus A.

Iquis s † fũdos t ẽphyteuticiiuris salua Lege v fi-

tum loquitur.

k Hac conditione. id est in tantum.

l Publicis. fisci vel principis. Idem in priuatis cuiuslibet, vt in hac l. & j. l. px.

m Militarium. in duobus cõsulitur hunc iit. animalib' militum. primo, vt hic. secundo, vt pensio nõ augeatur conductoribus priuatis, vt s. l. proxi. §. pe.

n Prata. Lege. i. sta quam dirigit ad præfect. & facit. j. de priui. do. aug. l. ij.

o DE FVNDIS patrimonialib. &c.

Tam de proprijs quàm de fiscalibus dicitur, cum omnes sint principis quasi proprij & patrimoniales: vt argu. j. eo. l. j. & ff. ne qd in lo. pu. l. ij. §. j. ttu quosdam. sed alij de patrimonialibus tradũt. vt ff. ne quid in lo. publi. l. ij. §. j. & not. q̃ quidam ex his non possunt locari, vt cõstituti per Mesopotamiam. q̃d matri, quia sunt militibus adsignati? vt j. eod. l. omnes. & l. nulli. Accur.

p Et saltuensibus, de his dicit l fin.

q Emphyteuticis. ad quam emphyteusim nõ pmittit̃ accedere nisi dato fideiussore. ité si desertum accipitur: vt j. eod. l. quicunque. & s. de omni agro deser. l. iiij.

r Conductoribus. s. personalibus, quibus speciale ius cõceditur tam pro eis, quã s. eos: vt j. l. iii. & not. q̃ si p̃petuo accipiũt distiunt: & ideo donãt: vt l. j. & s. de omni agro deser. l. qui agros nec imperator potest eis auferre: vt j. de loc. prædio. ci. l. 6. Accu.

s Siquis. Emphyteuta.

t Fundos. ad fiscũ pertinentes.

v Salua lege. i. saluo canone.

* al. deest vel periculosum.

† Cócor. cũ hac. l. c. vl. cum glo. super verb. ven def. extra de loca. & con.

fio canone, vt ℨ.eod.l.vniuersi.& l.fundi.& l.fundos.

a Firmæ sint. vt instit.loca.§.adeo.Sed an venderet? videt idem: vt ff.de reg.iur.l.cuius est.sed in alio em phyteuta secus: vt ℨ.de iure emphy.l.fi.circa princip.

b Cogatur. non donator, sed donatarius. sic nec vē ditor pacto etiam interueniente: vt sup. sine censu vel re.l.fina.& facit su.de episcop.& cler.l.si quis presbyt. & de heredi.deca.l.fi.

c Patrimonialis. Tempus. xxx. dierum: vt ff.de publica.l.imperatores.

d Nocere. imò videtur contra: sed restituit: vt ff.de mi. l.si ex causa.§.si in cōmissum.Sed ibi in fiscali, hic in patrimoniali.Itē adhuc plus quia videt nec restitui, & sibi prudurare: vt ℨ. de fi. instru.& iure hast. fisca. l quæcunque. Sed ibi l fiscali & vltra erat processum: quia solenniter venditum. & eodem modo sol ue supra de admini. tut.l.si tutoris. Item nec sibi negat restitutionem. Item hodie videtur corrigi quod de.xxx.diebus dicitur, vt ipso iure non currant: vt sup. in quibus cau.in integ.resti.fin. Vel dic ꝙ illud quando currebat tempus, & restituebatur: at quando non restituebat, etiam hodie currit, & non restituitur, vt dixi quando vendidit fiscale: aliàs corrigitur.

e Ad fraudem. i. damnum sic ff. de ædil.edic. l. cum autem.§.excipitur.quasi dicat, euadere nō adfert damnum.

f Accedere. aliàs euadere. Accur.

g Paulo. i. parum inferatur &c. id est, non totum quod debet. vel dic ad fraudem. id est occasionem iuris &c. ꝙ esset fraus eum euadere. & facit supra de vsucap. pro emptore.l.fina.

sci citra iudicis auctoritatem donauerit, donationes firmæ sint, a dummodo suis quibusque tēporibus ea quæ fisco pensitanda sunt, repræsentare cogatur. b

Si pro re emphyteutica patrimoniali spe debito soluta pēsio non probetur, minori ipso iure non inferri damnum vel pœna, sed tutori & curatori in solutione cessantibus. Bar.

II. Idem Augustus, ad Dracontium.

PAtrimonialis fundi pēsitationē seu aurariā seu frumētariam intra tēpus c omissam minorū dominio nō nocere d ꝓcipimus, nec ad fraudē e iuris eorum accedere, f si quod soléniter debet, paulo g serius inferatur: ita tamen, vt permanēte substantia paruulorum, iudex tutorem vel curatorem ꝑ quem differtur illatio, negligentiæ suæ & deserti officij pœnas h exigat, & damna deplorare i compellat.

Emphyteuta ob sterilitatem non petat remissionē & rescriptum in cōtrariū impetratū per obreptionē, non tenet. Itē fundus fiscalis cōcessus ī emphyteusim ꝑpetuā ab emphyteuta non potest auelli, licet alius offerat meliorē conditionem. Bart.

III. Impp. Valentinia. & Valens AA.

QVicunque possessiones k ex emphyteutico iure susceperint, ea ad refundēdū l vti occasiōe nō possunt, qua asserant desertas m esse cœpisse, tametsi rescripta ꝑ obreptionem meruerint: sed nec auelli eas ab his posse, nec si licitatio n ab alio fuerit promissa: sed eas in perpetuum apud eos qui eas susceperint, & eorum posteritatē remanere, nec si super hoc rescriptum fuerit aduersus eos impetratum.

Suscipiēs a peræquatore fundum desertum, ipsum perpetuò possidebit. Barto.

IIII. Imppp. Valēs, Gratianus, & Valentinianus AAA. ad Florentium.

FVndi patrimoniales, & qui ex emphyteutico iure ad domum nostram o diuersis generib. deuoluti sunt, sic eis qui eos poposcerint, p cedūt, vt cōmissi metus esse nō posit. Neq; enim magis cōmodamus q nr̄a quā tradimus ea iure dominij: ita tamen, vt ea quæ ī nostra possessione r positi præstiterint, & in posterum soluant. s

Donatarius principis rem sibi donatā possidet inconcussam, & eam in alium potest transferre. Bart.

V. Impp. Gra. & Val. AA.

SIqui a prioribus colonis vel emphyteuticarijs destitutū pātrimonialem fundū a peræquatore vel cēsitore susceperint: perpetuo t eundē atq; inconcusso iure possideant, nec quisquam secundus petitor accedat,

VI. Impp. Grat. Valēt. & Theodosius AAA.

h Pœnas. quia forte soluit æstimationem pensionis quam minor soluere debuisset. arg. supra vnde vi.l. meminerint.& ff.de actio.empt. l.Iulianus.§.sed cū in facto. tributa tamen minor soluit, cum in hoc loco canone est: vt d.§.& nota pœnas deserti officij. sic ff.de offi.præsi. l. diuus. idem per omnia in ecclesia & prælato: vt in auth.de non alie.§.finimus.colla.ij. & supra.de anno.& tri.l.obsistere.

Tributa soluit minor.

i Deplorare. i. emendare. Accur.

k QVicunque possessiones. s. patrimoniales.

l Ad refundendū. i. ad remittendum canonem.

m Desertas. i. steriles, per quod excusabat se, vt non perdiderit, licet non soluerit pensionem. Sed argumē. contra. ff.de allu.l.ij.sed ibi per principem fuit deminutum. Accursius.

n Licitatio. in locationibus enim & venditionibus prædiorum fiscalium non patrimonialiū est locus adiectionibus: nisi cum locatio patrimonialis fuit temporalis. sed nec ad venditiones pertinet ciuitatum adiectio: vt supra, de vendi.re.ciui.l.j. & infra de loca.præ.ciui.l.fina.& no. hac l.vnum contra conductorem, aliud pro eo. item facit supra de omni agro deser.le.quicunque. & de allu. leg. iij. & de vendi. re. ciui. l. secunda. & ff. de publicanis.lege.licitatio.

o FVndi. Nostrā. Cæsaris: cum antea essent emphyteuticarij alicuius priuati, vel ecclesiæ, vel fisci.

p Poposcerint. titulo emptionis, vel alio perpetuo titulo.

q Commodamus. Id est, ad commodum percipiendum damus. vel hoc dicitur quantum ad translationem possessionis.

r Possessione. fundi dati in emphyteusim.

s Dissoluant. aliàs potest esse metus cōmissi.

t SI qui perpetuo. nisi intra tres menses ex die concessionis venit. vt ff.de censi.l.fina.& facit supra, de omni agro deser. leg.locorum.& supra eodē. le. quicunque.

Hi qui-

HI quibus patrimoniales possessiones per Asianam & Ponticã diœcesim, vel a nobis, vel a diuis parentibus nostris sacra largitate donatæ sunt, inconcussè [a] possideant, atq; ad suos posteros transmittant: qđ qdẽ non solum in hæredibus, sed etiam in cõtractibus [b] omnis generis volumus custodiri.

Accipiens in emphyteusim a fisco debet cauere de nõ deserendo sub hypotheca suorũ bonorũ: alias satisdare tenetur: quã satisdationẽ si magistratus omiserit, ad suũ redũdat periculum. Bart.

VII. Iidẽ AAA. Cy. P. P.

QVicunque ad emphyteusim fundorum patrimonialium vel reipub. iussu nostri numinis venerit, is si redundãtia fortunarum idoneus fuerit ad restituenda quę desertis [c] fortè possessionibus requirent, patrimoniũ suũ publicis implicet nexibus. Si verò minor facultatibus probabitur, datis fideiussorib⁹ idoneis, ad ẽphyteusim accedat: scientibus his quos taliũ rerum cura solicitat, in se negligentiæ damna, si huiusmodi cautio defuerit, esse vertenda.

Fũdi limitrophi militibus assignati per rescriptum principis, vel annotationẽ in emphyteusim vel iure dominij in aliũ transferri non possunt: & trãslati reuocant. Barto.

VIII. Iidem AAA. Nedearcho.

OMnes fundi [d] p̃rimoniales p Mesopotamiã: & Osdrochenã [e] prouincias, quos cõstat diuorũ retrò principum sanctionib⁹ limitri [d] deputatos, ad ius pristinũ sine vllius adsertionis reuocẽtur obstaculo, [e] præbituri oĩa quæ antea impendẽda necessitatibus limitis p̃beri consueuerãt: ita vt nulli penitus audiant qui aut rescripto aut adnotatione dominium vel emphyteusim vel conductionem quolibet genere largitatis de nostra liberalitate meruerint.

IX. Impp. Arcadius, & Honorius AA.

VNiuersi cognoscant nihil priuato iure [f] saluo canone fundis emptis cum p̃rimonialib⁹ esse cõmune: ita vt ad eos [g] nunquã p̃rimonialiũ fundorum peræquator accedat: graui multa feriendo eo, q statuta nr̃ę clemẽtię ausus fuerit temerare.

Si fundi patrimoniales fertiles aliquibus sunt concessi, & steriles nõ, peræquator debet sterilia fertilib. aggregare: vt sic omnium pensio præstẽt, et diuisio fiat sterilium æqua lãce & fertilium. Bart.

X. Iidẽ AA. Euticia. P. P.

FVndos patrimoniales eos dumtaxat qui saluo canone [h] iure priuato nr̃a liberalitate concessi sunt, [i] cum his patrimonialibus q in cõditiõe propria cõstituti sunt, [k] illustris auctoritas tua iubeat exæquari: ita vt releuato onere rei quod imminet fatigatis, translatio in eos q integris viribus florent, & adscriptio tributorũ æqua lãce diuidanť.

Pensio p̃diĳ emphyteutici a fisco defenditur. p emptorẽ: nõ obstante pacto quod venditor soluere debeat: nisi principis iudicio fuerit firmatũ. B.

XI. Impp. Honorius, & Theodó. AA.

IVs [l] emphyteutici p̃dij, [m] quod sine

[a] HI quibus. Inconcusse. sic supra eod. le. fundi. & infra de loca. præ. ciui. le fin. & supra de cen. l. fi. & de oĩ agro deser. l. quicũque. & de quadrien præscr. l. bene a Zenone.

[b] Contractib. s. vt vendat: vel alio titulo possit alienare.

[c] QVicunque. Desertis. i. si fiant steriles, vt accedat. supra de oĩ agro deser. l. quicunq;. & facit supra de murilegu. l. penul. & j. de loca. præ. ciui. l. j. & ff. de publica. l. licitatio. in prin. & sup. de vsur. l. si bene. & instit. de satisda. tuto. §. penultimo. Accur.

[d] OMnes fundi. Limitl. i. ad vsum militum qui stant in limitibus imperij: & ideo etiam imperator alienare non potest: vt hic dicit.

Imperator q̃dam alienare nõ potest.

[e] Obstaculo. si alius possideat. & facit supra de fun. limi. l. j. & l. fin. & xvj. q. iij. c. inter.

[f] VNiuersi. Priuato iure. facit differentiam inter prædia patrimonialia & tributaria quæ emit priuatus a priuato, saluo tñ canone, qa aliter emere non licet: vt j. de fun. rei pri. l. nemo. & illa patrimonialia quæ quis acceperit directè a principe in emphyteusim: cũ his secundis potest dari aliud desertũ, si prius data sunt florida: & hoc per peræquatorẽ: quod in primis secus est. & secundum hoc priuato dic, id est quia priuatus a priuato emit. Alij dicunt, i. speciali iure.

[d] Hic no. contra illos qui dicũt Romanũ ĩperiũ nõ fuisse extensum vltra Euphratem.

[e] Osdroenam Alc. hic.

[g] Ad eos. emptos. & facit infra de metal. l. deuotum. & l. proxi.

[h] FVndos. Canone. id est tributa ordinaria, q̃ præstant principis prædia: vt supra de exac. trib. l. fi. nã & eccle-sia: vt sup. de sa. sanc. eccl. l. placet.

[i] Concessi sunt. in emphyteusim, vel locationem.

[k] Constituti sunt. deserti puta: & ita apud nos sunt nemini concessi, qui concedunť habẽti alia, vt illa deserat, vt omnia alicui dari possint: vt supra de omni agro deser. l. qui vtilia. seu in emptis a priuato: vt supra l. proxi. Accursius.

[l] IVs. i. pensio emphyteutici prædij: quæ pensio nr̃o iudicio. i. permissiõe nr̃a specialiter est retenta apud venditorem, vt ipse eam præstet, non emptor sine vinculo obligationis, inefficax enim pactio est seu obligatio. vt eam alius quã q possidet p̃staret, vt supra fine cen. vel reli. l. fin. nisi sit facta nostro iudicio: sicut & ipsius prædij patrimonialis inefficax ẽ alienatio facta a procuratore patrimonij nisi iussu principis: vt ff. de leg. j. l. apud Iulianum. §. fi. itaq; illud ius nostro iudicio retentum immutabile p̃seueret, sicut est ab emptore possessum, vt venditor non ipse emptor p̃stet. Cy. & s̃m hoc verba iudicio nr̃o, terminant retentatum. Vel dic iudiciũ est in hoc, vbi sine obligatione est conuentio: & sic soluat emptor, quia non valet conuentio in p̃iudicium fisci: valet tñ inter contrahentes: vt ff. de pac. l. inter debitorem. & sic soluat emptor. Vel dic q. legant cum inferiori litera iudicio nostro. & est sensus idem, qui proximus.

[m] Prædij. patrimonialis.

Posses-

a Possessionem. id est si sine nostro iudicio emptor vetusto tempore retinuerit sic possessionem, q. venditor præstiterit, non ipse: nolumus eam adiuuari ex vetustate temporis, quo minus post præstet ipse emptor, fm quosdam. & verbū, vitiosa, pōt legi, s. obligatione, vt s. vel vetustate. nam tricennalis uel xl. annor. præscriptio ex vitiosa possessione oritur, vt ff. de acquiren. possessio. l. Pomponius. §. fina. & vetustas dicitur xl. ann. vt argu. infra de fun. rei priua. l. nemo. Vel dic quæ possessio, s. vitiosa, & secundum hoc dic q. vitiosè cœpit possidere possessor sine titu, & tamen præscribit xl. ann. sed canonem soluet, per l. fina. infra eo. vel dic secundum Azo. ius emphyteuticum habebas in fundo Titij: illud prædium possedit Seius xxx. annis nullo modo sibi obligatum ab emphyteuticario: nūc emphyteuta vindicat a Seio vtili in rem. Seius obijcit præscriptionem. phibet hæc constitutio præscriptionem. & est speciale iuri emphyteutico non obijci præscriptionem, secundum Azo. Sed ego credo melius dici si dicamus eū habuisse ius emphyteuticum in prædio patrimoniali: nam & sub. de patrimonialibus loquitur, & sic hic speciale in patrimonialibus emphyteuticis secūdum M. & secundū hoc admittatur possessio, idest dñium, vt non præscribatur xxx. ann. sed xl. vt infra eod. l. fina. & la. supra de præscript. xxx. ann. l. cum notissimi. §. fin.

b P Ossessores vs. vel, pro id est.

c Comparauerūt. a me, vel a priuato, sed in emphyteusim habent a me.

d Modo. id est beneficio, quasi dicat, sicut eis largimur in emphyteusim, ita largimur hoc, vt non habeant necesse ea emere, & tñ habeant tātū ius ac si emissent, excepto quod dr. s. co. l. vniuersi. Accur.

obligationis vinculo retētatum est iudicio nostro, immutabile pdurare pcipimus, possessionē [a] autem, quæ sine obligatione speciali fuerit vitiosa, vetustate temporis nolumus adiuuari.

Emphyteutæ fundos patrimoniales emere non coguntur: dominium vero vtile habeant, sicut si a principe, vel alio ex quocunque titulo acquisissent. Bar.

XII. Impp. Theodosius & Valentinianus AA.

P Ossessores vel [b] emphyteuticarij patrimoniales, qui fundos minimè nunc vsq; cōparauerunt, [c] eodem largitatis modo [d] nequaquā ad eorū cōparationē vrgeantur: sed tanquā pcijs depensis, sic eis nostri numinis beneficio potiant; vt quod iuris alter inferēdo precium consecutus est, hoc nostra liberalitate prædictus emphyteuticari[s] habeat. Illud quoq; ius, in quibus coluit prædijs, quod aut ex successione, [e] aut ex comparatione priuata, [f] aut nostri numinis liberalitate, aut quocunq; modo [g] possedit, sciat [h] illibatū intemeratumq; seruari: licentia eis ɔcedēda etiā libertates [i] mancipijs ex fundis patrimonialibus atque emphyteuticarijs, cum fundorum sint domini, præstare.

Prędia patrimonialia hic nominata non possunt alienari in alium, pœna contra facientibus imminente. Bar.

XIII. Iidem AA. ad Florentium.

N Vlli iā in posterū licere pcipimus patrimoniales seulimitrophos vel saltuenses [k] fundos qui per tractū Orientis [l] positi sunt, ad ius transferre priuatū: siue dempto, siue saluo canone iuris fundorum immutatio postuletur: legis temeratores quinquaginta librarū auri pœna coercētes: eā videlicet petitorem, q. officiū [m] quod petitionem ɔcedit admitti: licet adnotatio nostra vel diuina pragmatica contra vetitum proferatur.

Qui p xl ann. fundū patrimonialē vel tēplorū possederit, vel alterius iuris cū titulo vel sine: nullā p ipsō molestiam, vel qōnem pati pōt: sed soluet debitū canonē. si verò ab initio probet titulū possessor adempto canone a principe prædium sibi fuisse cōcessum, a canonis præstatione securus est. Bar.

XIIII. Imp. Anastasi. A.

I Vbemus omnes qui in quacunq; diœcesi, aut quacunq; prouincia vel quolibet saltu vel ciuitate fundos patrimoniales vel templorū, aut agonothetici, [n] seu releuatorū iugorum, [o] vel cuiuscūque iuris per quadraginta iugiter annos (possessione. l. non solū eorū qui

e Successione. vt quia acceperant desertum, per quod videntur succedere deserenti: quo casu biennio vel sex mensibus sit tutus: vt s. de omni agro deser. l. qui agros. & l. locorum.

f Priuata. facta a nobis, vt subijcit.

g Quocunq; modo. quia ius in re tēporis diuturnitate q̄suit: vt s. co. l. ius. — Temporis diuturnitate ius alicui q̄ritur.

h Sciat emphyteuta tantum.

i Libertates. infrà tit. j. l. ij. §. Sol. habēt hic quidam liberalitates. secus in libertate dicunt. vel illud in colono simplici vel alio: hoc in emphyteuticario, vel simili, qui sunt domini saltem vtiliter. ar. gu. in Authen. de nō alie. §. alienationis. colla. ij. & facit quod dixit s. de agri. & cen. si. l. quemadmodū. Accur.

k N Vlli. Saltuenses. i. salt' in quibus sunt pascua. Accur.

l Orientis. localis est hæc lex. nam aliæ dominicæ possessiones saluo canōe alienari possunt: vt j. de fun. rei pri. l. si. & j. l. pxi. & est similis phibitio quodāmodo in prædijs redactis sub forma patrimonij. ff. de lega. j. l. apud Iulianū. §. fin.

m Officium. i. officiales. & facit s. de aquedu. l. diligenter, & de fun. limi. l. fin. & de peti. bo. subla. l. ij.

n I Vbem'. Agonothetici. Emomi nis fundos vel noiatos releuatorum, vel alio simili: vt s. de colla. do. vel rel. l. j. & dicunt agonothetici fm M. fundi qui dabantur certantib. in agone. vel. i. rurestres pducti ad fertilitatē agone. i. labore. nā primò erāt sterilia. agō. n. Gracè, labor Latinè: q. q. laborat, agit. vñ Christus in agone fuit. Et releuata dicunt, q. cum erāt palustria, facta sunt terrena: de q̄b. et loquit dicta lex de colla. do. Accur.

o Iugorum. id est terræ quæ modò iugo arat olim sterilis: vt in authen. de man. prin. §. coges. Item cuiuscunque

nunc detinent, verũ etiã eorũ qui antea possederant, cõputanda) ex quocũque titulo, vel ẽt sine titulo hactenus possederũt, vel postea per memoratum quadraginta annorum spaciũ possederint, nullam penitus super dominio memoratorũ omnium fundorum vel locorũ, vel domorum, a publico actionem vel molestiam, aut quãlibet inquietudinem formidare, sed impositum canonẽ pro qualitate iuris cui⁹ p̃dia sunt vel loca, per singulos annos soluẽtes, ꝓ certo habeant suum esse [a] quod possident, vel postea possederint: ita vt oĩbus ad excludendam omnem quolibet modo ex publico mouendã [b] q̃stionem, nuda ex quocũque titulo vel ẽt sine titulo corporalis quadraginta annorũ iugis [c] possessionis exceptio possit sufficere: hoc ẽt adijciẽdo, vt illi quoq; qui adẽpto canone [d] hmói fundos ab initio [e] principali iussione datos sibi fuisse cõfirmant: si per quadraginta annos adempti canonis beneficium iugiter possederunt: nec canonẽ cuius ademptionem quadraginta (sicut dictũ est) annorũ possessio testat̃, possint penitus profligari: eo q̃ nostræ pietati placuit in vtroq; casu, i. tam saluo, q̃ adempto canone possessorum nostrorũ iura in eo statu in quo ꝑ quadraginta annos (sicut dictum est) iugiter manserunt, absque vlla innouatione durare.

TITVLVS LXII.

DE MANCIPIIS & colonis patrimonialium, saltuensium, & emphyteuticorũ fundorum.

Si villa locata in emphyteusim cõceditur, nõ possunt coloni vsurpare totum territorium eiusdem, & vniuersas aquas & fontes eiusdem, sed fructum debent percipere de his in quibus cultura requiritur, & vti aqua quatenus est ad culturam necessaria: reliquum vero cedit emphyteutis. Bar.

I. Imp. Constantinus A.

Mphyteuticarios [f] grauant coloni, [g] agros præter consuetudinẽ vsurpantes, [h] quos nullis culturis erudierũt: cũ solennitas [i] id eos attrectarẽ [k] ꝑmittat, qđ eorũ labore vel oliuetis est insitũ, [l] vel vinetis. Sed & irriguas fontium aquas vsurpare conant̃, quarũ fruct⁹ solis emphyteuticarijs debẽt. Ideoq; placuit, vt deinceps aquarũ iura potestatesq; penes emphyteuticarios ꝑmaneant: tãtumq; ex eis colonis impertiat̃, quantũ culturis eorũ agrorũ sufficere manifestum est, quos ipsi colunt: ꝓ modo

---

iuscunque iuris, i. nominis a iure impositi, vt aularium: vt s. eo. l. ij. & de col. do. l. j. & no. ſm M. hic loquit̃ de prædijs desertis q̃ possident̃ ab aliquo nulla intercedente auctoritate eius, qui eã interponere potuit. & ideo hic per xl. an. pręscribit, vel alius q a tali possessore titulo intercedente accepit. ſm M. & Ir. quicũq; ergo talia prædia per contractum emphyteu. vel per cõductionem perpetuam pręceptione Imperatoris vel auctoritate comitis priuati ærarij susceperit, dominium cum possessione consequitur, quã alienare, & quo voluerit modo transferre poterit. quod ergo præceptio vel auctoritas facit, hoc facit hic præscriptio. Accursius.

[a] Suum esse. quia capitis censura sublata, iugatio terrena remansit, & omnes ꝑ his agris quos possident, publicas præstationes debent. idẽ videbatur publico esse quæsitum, quod fuerat præscriptum: quia fiscus solus pensionẽ receperat, sed non est nisi ei q possedit. M.

[b] Mouendam. anniuersariæ solutiones per rõnalem rei priuatæ exigebant̃: qui aliàs vocatur ꝓcurator fisci: vt supra de mo. mul. l. ij. & iij & sic a publico mouebatur actio, vt j. de fun. rei pri. l. vniuersi.

[c] Quadraginta an. iugis. vt s. de præscri. xxx. an. l. comperit. & j. de fun. rei pri. l. fi. nec obst. s. ne rei domi. vel templ. quia ibi de longo tpe dr̃. Item nec s. de omni agro deser. l. q agros. & l. locorũ. quia ibi contra priuatos, hic contra fiscum. Item quid si erat priuati prędium. R̃s. multo magis secundum P. secus autem si nihil est solutum: quia fisco non præscribitur in canone priuato. vt amodo non teneatur soluere, vt supra de præscriptio. xxx. anno. l. comperit. quod tam en dic, vt supra de præscr. xxx. ann. l. malè.

[d] Adempto canone. Impetraui a principe prædiũ: vt sine canone liberè haberem. Sed contra j. de fun. rei pri. l. fi. Sol. ibi in dominico, hic non: imò hic a principe: ibi ab alio accepit eo pacto. Et no. duo necessaria, quorum vnum non sufficit. sic ff. de adopt. l. post mortem. Alij dicunt q̃ hic erat dubium de canone. si autem esset certum: etiam a principe sufficeret. Item contra. supra de præscr. xxx. an. l. cum notissimi. in fi. Sol. hic iussio, vel ꝯcessio principis fuit: ibi non.

[e] Ab initio. innuit q̃ si primo cœperit possidere postea beneficium dempri canonis impetrauerit, nihil egit: vt supra de anno. & tri. l. in fraudem. & de immu. ne con. l. j. M. & facit supra de ꝑscr. & me. l. fi.

DE MANCIPIJS & colonis patrimonialium, saltuensium, & emphyteuticorũ fundorum.

[f]
Mphyteuticarios. cũ fisc⁹ singula prædia cuiusdam villæ locasset diuersis certa mercede in nummis constituta: postea dederat alij villam illam in emphyteusim: coloni sic omnia volunt vsurpare, vt in emphyteuta nil remaneat: quod non possunt. ad quod facit j. eo. l. iij.

[g] Coloni. quibus locatio prima facta est ad nummos.

[h] Vsurpantes. scilicet eos quos &c. & est argu. contra Pradensem scriptorem, qui facit per suos discipulos scribi: & contra magistrum q facit scholarem pro se legere.

Doctor aut lector non põt legere per substitutum.

[i] Solennitas. quæ a iure est inuenta circa emphyteuticos fundos.

[k] Attrectare. id est ad vsum proprium trahere.

[l] Insitum. quasi insertum: & venit ab insero, inseris, inseui, infin. inserere.

Irrigationis.

a Irrigationis facte supra de seclu. & aqua. l. præses.

b Libertates. Dñi. vt coloni. & sic non est contra. sup. titu. j. l. possessores. & facit sup. de his q a non do. l. si non proprietatem.

c Rationales. l. pro curatores Cæsaris: vt supra, de modo mu. leg. ij.

d Cognouimus. meruerunt. in emphyteusim. & nota speciale, vt teneatur colono stare fauore fisci, ne fiscus teneatur ei: vt hic, & ff. de iu. fis. l. fina. §. patronus. aliàs regulariter contra: vt s. loca. l. emptorem. & ff. loc. l. si merces. §. j. & de vsufruc. l. arboribus. §. j. quæ sūt con tra.

e Super. Fundorū. l. desertorum.

f Verterant. arãdo.

g Dirigentes. s. se.

h Ad militiam. i. reuocant de militia: vt j. tit. j. l. j. & fi. & j. de agri. & man. do. l. iiij. & j. q mili. non pos. l. cura. & s. de colo. pa. l. j. & de agric. & censi. l. colo nos nulla. & l. cum satis. §. caueant. & ne rei dom. vel temp. l. j. & j. de app. ma. mil. l. probari. nisi iã facti veterani: vt sub ijcit. Et nota quod nõ loquitur de simplici colono, sed adscriptitio: quod patet, quia dicit auitas conditiones. Item j. de vetera. l. pe. cõtra.

i Meruerunt. vt qa honeste missi sunt de militia.

k Tela. quæ in militia habuerunt. Accursius.

l Vomeris. ista sunt nomina instrumēto rū, q sunt in aratro.

DE FVGITIVIS colonis pa. &c.

a Vicunq; par uuli. frequēter cū sunt pueri se parant a solo per patrem ponentem cū

autē superfluæ irrigationis, a quam vltra culturas suas vsurparint, emphyteuticarijs possessoribus pensiones accessionesque præbeant.

Manumissio facta de mãcipio fundi patrimonialis a nõ domino, rescinditur per pcuratorem Cæsaris. Bart.

II. Imppp. Valens, Grati. & Valentinianus AAA.

Libertates quas man cipijs ex fundis patrimonialibus atq; emphyteuticis, qui fundorū nõ sunt dñi, b præstiterint, rationales c huius pcepti auctoritate rescindant.

Emptor fundi patrimonialis tenetur dare colono: quem si expulerit, possessione priuatur. Barto.

III. Imppp. Grat. Valēt. & Theodosius AAA.

Cognouimus a nonnullis qui patrimoniales fundos meruerūt, d colonos antiquissimos perturbari, atq; in eorum locū vel seruos proprios, vel alios colonos surrogari. Edicti itaque huius auctoritate sancimus, eos qui deinceps aliquid huiusmodi crediderint attētandum, hisdem possessionibus esse priuandos.

Coloni ad aliquā militiam conuolantes reuocanē ad antiquam culturā. Item milites veterani ad quietem donati, rei rusticæ operam non debent dare. Bart.

IIII. Iidem AAA. Cynegio præfecto prorio.

Super pīmonialiū refectione fundorum e dudū nr̄is est legibus cõstitutū, vt hi q eos colentes solū eorū verterãt, f nūc ad alia se loca dirigētes, g nunc ad militiã h cõuolantes, ad auitas cõditiones, & ppria iura reuocenē. Cæterum i eos qui castrensibus stipēdijs otia geta meruerūt, i veterani cõstituti, nequaq̄ placet tela k in vsū vomeris l ligonisq; cõuertere.

TITVLVS LXIII.

DE FVGITIVIS colonis patrimonialibus, saltuensibus, & emphyteuticis.

Coloni patrimoniales vel saltuenses, nō obstātibus aliquibus stipendijs q̄ promeruerunt, reuocanē ad primeuam culturam agrorum. Bart.

Imppp. Valent. Theo. & Arcadius AAA.

Vicūq; paruuli m ex municipib' vel colonis pīmonialibus vel saltuensibus, quorum tñ aui ac patres implicati hmõi functionibus fuerint, cõniuētia militaris officij ad stipendiū castrense vel officia diuersa trãsierint: ad munera patriæ, vel ad agrorū cultus cõuētis ducib', tribunis, ac ppositis reuocenē, neq; his stipēdia n data prosint.

Suscipiens vel occultans colonum patrimonialem, pœna hic inserta punitur. Bar.

II. Idē AAA. Cynegio pfecto prætorio. p

Visquis colonum pīmonialē o aut solicitatione susceperit, aut occultatiõe celauerit: non solum ipsum restituere, sed etiam libram auri pœnæ nomine inferre cogaē. PP. viij. Cal. Nouēb. Constantinopoli. Honorio. N.P. & Euodio Coss.

Omnes adscriptitij ad agriculturam prædiorum patrimonialium, si ad aliquam militiam conuolauerint, reuocantur. Barto.

III. Impp. Honorius, & Theodosius AA.

Viuscūq; p adnotationis, vel oraculi dudum impetrati, vel postea eliciendi authoritate submota: oēs quos patrimonialium agrorum vinculis fortuna tenet adscriptos, sub quibuslibet gradibus militantes, ad prouinciæ moderatoris iudicium ilico sub idonea intercessione mittentur.

TITVLVS LXIIII.

DE COLLATIONE fundorum patrimonialium, & emphyteuticariorum. q

cum aliquo milite. idem tñ si magnus cessauit se a solo, vt s. titu. j. l. fi. cum suis conco. & ff. de dec. l. honores. §. pe. Accu.

n Stipendia data. vel statuta. ad quod ff. de decurio. l. Hæ tennius.

o Visquis. Patrimonialē. Idē forte in colono crederem, argu. s. de fun. pa. l. fi. in princ. & facit qd not. s. de de ser. fugi. l. quicunque. in fin. Accursi.

p Cviuscunque. facit s. eo. l. j. & s. titu. j. l. h. cum suis cõcor. & s. de decur. l. generali. & de agri. & censi. l. seruos.

q DE COLLATIONE fundorum patrimonialium & emphyteuticariorum. Ad quas collationes teneanē isti fundi, dicere vult.

m Vide ad hoc Ioan. de Pla. hic & i pœ. in stit. & ys doctor debet pcedere: vide pulchre p Abbatē I ca. clerici. extra de iudi.

n Ex fine huius tex. no. Ioan de Pla. q licet quis probet se datū exercuisse, & solutiões datiorum recepisse: nõ ppter hoc pbat se conductorem datij esse, nisi pbet legitimè datium habuisse cū solēnitatibus requisitis: de qbus in le. tēpora. su. de fi. istr. & iur. bas. fi.

† C. Th. 5. 9. 2.

a E Mphyteuticarij. Munera non suo fauore, sed fisci, vel principis, vt ff. de iu. imu. l. semp. §. ad doctores. & facit C. de agri. & censi. l. fi.

b Impendant. facit ff. de sacrosan. eccl. l. ad instructionem. & de mu. pa. l. iij. & ff. de pri. do. Aug. le. vbi sit.

c Profuturum est. aliàs prodest. fit in authen. de non alie. §. quare simile. in fi.

d PAtrimoniales. Tertiæ portionis. quasi dicat, soluat tertiã eius de collatione fundorũ patrimonialium & emphyteuticariorum quod soluerunt alij. sed certe aut totum, aut nihil: vt ff. de an. & trib. l. iij. & certe nihil: vt hic dicit.

e Auri. vt ff. de mu. pa. l. ij. Accursius.

f Puniatur. pœna est ff. de excu. mu. l. euidenter.

g OMnes. Pro rata. cũ communiter possidet.

Co. Th. 11.19.2.

h In solidum. qui ex asse. Et not. pertinentium: nam non extra ordinem vocãtur, sed ordine: vt ff. l. prori. & ff. de excu. mu. l. euidenter.

i Priuatorum. facit ff. de mu. pa. l. ij. & de ann. & tri. l. oes. & l. fi. & de allu. l. ij. & ff. fine cen. vel reli. l. fi. & ff. de col. fũ. pa. l. fi.

k PLacuit. Possessores. id est qui habent in emphyteusim prædia principis, vel quæ princeps habebat ab alio in emphyteusim. vt ff. de fun. pa. l. fundi.

l Habuerint. contra ff. de vsu. le. tutor. §. Lucius. sed dic vt ff. si cert. pet. l. quidam.

m Ianuarium. est dies hic circa medium Ianuarij.

n Iduum. genitiuus pluralis numeri, & substantiuum.

o Securitatis. q comprehendat inferentis nomen, diem, &

Emphyteuta fundi patrimonialis debet pro parte, qua fundos possidet, munera agnoscere. Baldus.

I. Imp. Constantinus A.

EMphyteuticarij possessores quã mansuetudinis nostræ beneficio ad extraordinaria minimè deuocant munera: a sicut cæteri prouinciales, obsequium suum itineribus muniendis impendant. b Nulla enim ratione debent ad hoc qd in commune oĩbus profuturum est, c seiungi.

II. Idem A. ad Quintiũ.

PAtrimoniales fundos extraordinarijs oneribus, vel mediæ aut tertiæ portionis d obsequijs fatigari non conuenit: cũm eosdem & auri e speciẽ, & frumenti plurimum modũ conferre persoluere: ita vt qui violare statuta tentauerit, puniatur f

III. Imp. Iulianus A. †

OMnes qui patrimoniales fundos siue communiter siue ex asse retinent, pro his conueniẽdi sunt ad vniuersorum munerũ ad eosdẽ fundos ptinentium pro rata g portione vel in solidũ h functiones, sicut vnumquẽq; priuatorũ i necessitas publicæ pensitationis adstringit. D. V. ka. Apr. Mamer. & Neuitta Coss.

IIII. Impp. Valentinia. & Valens A A.

PLacuit vt emphyteuticorum fundorũ patrimonialiumque possessores, k quo voluerint tpe & quantum habuerint l pensionis paratum, dum modo non amplius, quã in tribus per singulos annos vicibus, officio rationalis adsignent: ac de suscepto ab eodem securitatẽ eodem die pro more percipiant: modo vt intra Ianuariũ m Iduũ n diẽ oĩs summa ratiocinijs publicis inferatur: grauissimę pœnæ subdendo officio, si cuiquã quolibet anni tpe (dũmodo nequaquam numerum ternę illationis excedat) solutionem facere gestienti negauerit susceptionis officium: vel si moram fecerit in chirographo securitatis o edendo: sup quo possessores, aut procuratores, vel magistratus, aut quicunque in locis fuerint qui conficiendorum actorũ habeãt potestatẽ, conueniat contestari: vt & de officij insolentia cõstet, in quo p exercenda vindicta est: & his possit esse consultum.

V. Impp. Arc. & Ho. A A.

PEr omnes prouincias patrimonialiũ fundorum ab ordinarijs q iudicibus canon exigatur: & quicquid exactũ fuerit, dirigatur. r Sciant verò memorati iudices nihil sibi ex priuatæ rei canone, vt ex eo qd ex hisdẽ titulis contigerit, ad necessitates alias trãsferendum: nisi maluerint grauissima seueritate eorũ licentiam coerceri.

consulem, mensem, causam, & summã. vt ff. de apo. pu. l. j. & si fundus esset priuati, hanc apocham debet emphyteuta dãre dño: vt ff. de iur. emphyteu. l. ij.

p Quo. facit ff. de sol. l. qui decẽ. & l. si debitor. & ff. de susce. l. j. & ff. de actio. & oblig. l. quod quis.

q PEr omnes. Ab ordinarijs. præsidibus: vt ff. de mo. mul. l. eos.

r Dirigatur. ad ærarium: vt ff. de fru. vr. cons. l. fi. & ff. de his quæ ex pu. coll. illata sunt. l. fi. & de his qui ex pu. ra. l. j. & ij. & de exact. trib. l. in fiscalibus.

s DE FVNDIS rei priuatæ &c.

Id est fiscalis, quę propriæ & priuatæ principis dicuntur: vt ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. itẽ hoc.

t VNiuersi. Retrahi nisi alius adijciat, sec. o: vt supra. de vendi. rer. ci. l. fi & facit ad legẽ istam ff de diue. præ. l. iiij & ff. de fun. pa. l. hi. & de debi. ci. l. fi. in fi. & ff. ne fis. rẽ quam ven. euin. l. j. & ij. & de quadri. præs. l. pe. & fi.

Hi quos

TITVLVS LXV.

DE FVNDIS REI PRIVATAE, s & saltibus diuinæ domus.

Fisco alienante rem nõ pot res auocari: sed perpetuò penes ipsum vel eius successores debet res permanere. Bal.

I. Imp. † Constantinus A.

† Imp. Constantini edictũ ad Cõstãtinopolitanos ita scriptũ repperi in vno manuscripto Contius.

VNiuersi cognoscãt has possessiones, quas de fisco nrõ comparauerũt, seu cõparãt, nullo a nobis iure retrahi, t sed propria firmitate possessas, etiam ad posteros suos dominij perpetui durabilitate dimitti.

a Hi quos. Solicitat. quia videt eis expedire habere i emphyteusim prædia principis.
b Tuæ dignationis. aliàs dicationis. & præsidi loquitur.
c Villa. est in emphyteusim danda, sic dicta secundum M. a continuatione limitis.
d Non patiatur. sic ff. de prædi. na. l. ij. & de allu. l. fin.
e Debitum. scilicet pensionis.
f Acceperat. i. prædictam emphyteusim.
g Sancimus. hac l. scilicet, sine diminutione veteris mercedis.
h Onerabitur. id est non grauabitur nouus emphyteuta reliquis non solutis a primo qui fuit decoctor. i. diminutor pensionis. decoctio enim deminuit. & facit s. de censi. l. fin. in princ. cũ si. Sed contra ff. de pub. l. Imperatores. Solu. ibi in conductione vectigalis: hic in alia. vel illa secundum hanc intelligitur. vel ibi concedit ab eo qui conduxit: hic ab eo qui auferendi & dandi prātē habebat. Vel hic auctoritate principis, ibi vero non. & facit s. de fun. pa. l. fundi. & ibi. Accur.

†Secus esset, si cũ Dei prouisione: vt i c. quãto. iũcta glo. si. extra de censib. vbi de hoc.

i Quicunque. Suo nomine. possidendam, sibiq; habendam.
k Perpetuo. i. emphyteutico.
l Conductionis. scilicet temporalis.
m Obnoxius. sic s. de prædi. naui. l. ii. & in Authen. de manda. princ. §. non permittimus. colla. iij. & ff. de pact. l. inter.
n Vniuersi. quidam habent hic rubricam superiorem. Accur.
o Rationalium. i. procuratorum Cæsaris: vt s. de mo do mul. l. ij.

*Imo fiscũ, inquit Alci. hic.

p Postulatis. vel dic de his quæ debentur ex prædijs templorum principi vel fisco. ad quod in Auth. de eccle. ti. §. ad hęc. colla ix. vel quæ pensio debetur templo.
q Peculiari. id est præcipuo. & facit xj. quæstio. j. c. si tributa. Accur.
r Vsus. Perfectum. repete dicitur, Vt, &c. consecutiue. sic & supra de obse. l. si manumissori.
s Pristinos. facit supra de serui. & aqua. l. si manifeste. & l. præses. & de aquæductu. l. diligenter.
t Cum qui. Priuata. quia sit priuati colonus. & facit supra de agrico. & censi. l. cum satis. §. primo. & de decu. l. cum. Sed contra supra de agrico. & censi. l. cum scimus. §. illud. Solu. ibi per agnatos seruiunt. Item contra supra ne rei do. vel templo. l. j. Sed ibi de longo tempore. vel hic speciale.
v Nemo dempto canone. id est hoc pacto vt nõ teneatur emptor soluere canonem. Et no. quod hic tangit vltimã partem rubricæ, secundum M.
x Dominicæ. & Imperatoris ex qua ipse Imperator soluebat alij canonem, vel pensionem: vt supra de fun. pat. l. fundi. & sui officiales vendunt dicto pacto. & excipe possessiones positas per Orientem &c. quæ nec saluo nec dempto canone possunt alienari: vt s. de fun. patr. l. pen.

†aliàs, opponere.

y Precia. nisi fuerit stipulatus: vt supra commu. de lega. l. fi. §. fi. Item contra supra ne si. ba. me. l. prima. & fina. in fin. Solu. vt ibi. Accursius.
z Fructuum. si habes fructuum, planum est: quia procu.

Cæsar

II. Impp. Valentini. & Valens AA. [illegible]

Hi quos cõmoditas priuatæ rei prędiorũ, ad ea postulãda solicitat, a adeat tuę dignationis b officiũ, & modũ suæ deliberationis indicent per libellos: certumq; habeãt quod vnaquæq; villa c cũ eo onere vel forma cui nũc habetur obnoxia, ad noui dñi iura migrabit: vt si qd adiecerit sumptus cura vel solertia, qcqd mancipiorũ vel pecoris accręuerit, capitationis aut canonis augmenta non patiãt, d sed solis dñis hæredibusq; dñorum sit cessura felicitas. Si quis aũt in annis singulis non soluerit debitum e ex re ipsius: quod in reliquis remansisse claruerit, sine aliquib. dependere coget induciis. Sanè si quẽ postea minus idoneũ factũ esse constet, nec ita vt expedit, rõnem reddere pẽsionis: res quas ex nostris reb. acceperat, f ad aliũ idoneum iure quo sancimus g trãsferentur: nec tamen decoctoris cuiusque reliquis, qui nouus accedit, onerabitur. h

III. Impp. Grat. & Valentinianus AA.

Quicunq; possessionem rei priuatæ nostræ acceptã suo noie, i vel iure perpetuo, k vel titulo conductionis l ei crediderit esse tradendã, qui pensare vtilitatem patrimonii nostri soluẽdo non valeat: is pro eo quẽ succedaneũ surrogauit, perpetuę solutioni statuatur obnoxius. m

IIII. Iidem ad Orebiũ.

Vniuersi n fundi tẽplorũ, ad rõnaliũ o rei priuatæ solicitudinẽ curamq; pertineant: atq; ab his anniuersariis solutionib. postulatis, p peculiari q (vt sẽp fuit) studio defendantur.

V. Iidem ad Nebriuin.

Vsus aquæ, quæ fundorum nostrorum vtilitatib. seruiebãt, plurimorum dicit vsurpatione sublatus: idq; pcuratorum conniuentia vel dissimulatione perfectũ, r vt agrorũ fertilitas destituta, nullos fruct. cultorib. præstet. Quia igit satis multum est iteratum florẽtis antè patrimonij, aridæ sitis molestia fatigari: ad meat. pristinos s vniuersum aquæ motum tpis pscriptione submotã, præcipimus reuocari.

VI. Imp. Arcad.

Cum qui collegio, vel curiæ, vel burgis, cæterisq; corporibus p xxx. ann. sine interpellatione seruierit, res dominicæ vel intẽtio priuatæ t non inquietabit, si colonat. vel inquilinatus qõnem mouere † tẽtauerit: sed in curiã vel in corpore in quo seruierit, remaneat.

VII. Impp. Theo. & Valen. AA. ad Eudoctium.

[illegible]

Nemo dempto canone v ad cõparationẽ dominicæ x possessionis accedat. Quòd si quis in posterũ ad interdictũ cõtractũ accesserit, eũ volumus pcia y pdere perpetuo: nec expensarũ vel meliorata rei fructuum z exactioni cõpensationem opponere: nec temporis sibimet contra nostra cõmoda præscriptione (ex-

Cæsaris rem esse fiscalibus vindicat: vt ¶. de fi. instr. & iu. ha. fisc. l. j. Si habeas fructum. dic, id est melioratio rei nõ inducit compensationem exactioni. s. fundi. & impropriè dr̃ cõpensatio. s. canonis. & sic stabitur ꝯtui volẽte decepto: vt ¶. de tra sac. Item § ¶. de di. præ. l. pen. in prin. & ibi.

a Vetustatis. s. xl. ann. opponenda tam petitioni rei, quàm canonis: quia hic non agitur de canone tributorum: sed de canone fundorũ rei priuatę principis: & sic non ob. ¶. de p̃scrip. xxx. anno. l. cõperit.

b Celebratus. p id officium.

c Valitura. facit ¶. de preci. impe. offe. l. nec damnosa. & si ꝫ ius vel vtili. publi. l. fin. & de cano. frumen. vr Ro. l. ij. & ¶. tit. j. l. ij. Item facit ad l. ¶. ne rei do. vel tem l. ij. & ¶. de prædijs tamia. l. ij. & ¶. de fun. pa. l. fin.

* Tamiacæ. i. meo manuscripto est, dñicæ.

DE FVNDIS ET saltib. rei dñicę.

d S I quis. Greges. quot animalia grege faciãt. nos. ff. de abigeis. l. oues.

e Alienus. id est extraneus.

f Vendicentur. scilicet greges.

g Conniuentia. id est consensus.

h Eos procuratores. & facit ¶. de pas. pub. l. ij.

* al. domorum. C. Th. 10. 1. 15. Hæc lex iã semel fuit posita sub tit. ne rei dominicæ vel téplorum.

i S I qua. Occupauerit. alio emphyteuta tenente. Accur.

k Iura. i. ad primũ emphyteutã, & ꝯsuetũ censum. Accur.

l Longi tpis. s. xl. an. p̃scriptio noceret, quia hic non agitur de canone rei dñicæ, qui tollit p̃scriptione, vt ¶. ti. j. l. fi. canõ. n. tributorum nulla tollit p̃scriptione, nisi

cepto vetustatis a auxilio) blãdiri: palatinũ etiã officiũ quoquo mõ ꝓctus eiusmodi fuerit celebratus, b vel si talẽ petitionẽ instruxerit, quinquaginta põdo auri pœnę nomine inferre priuato nostræ mansuetudinis ærario; nulla liberalitate nostræ clemẽtiæ, nulla sanctione ꝑ tãta rei priuatæ cõmoda valitura, c licet adnotatio, vł diuina pragmatica fit, q̃ ꝯ vetita canonem vendere ꝯcedat, vel pœnam palatino remittat officio.

TITVLVS LXVI.

DE FVNDIS ET SALTIBVS REI DOMINICÆ. *

Immittẽs animalia in pascua principis, aĩalia pdit: pcuratorq; fisci qui hoc consentit grauissimè punitur. Angel.

I. Imppp. Valent. Theo. & Arcadius AAA.

SI quis ouiũ, vel equarũ greges d in salt* rei dominicæ alienus e immiserit, fisco illico vindicent. f Quòd si venalis procuratorum ꝯniuentia g vt id deinceps tentetur admiserit: eos h grauissimo iubemus supplicio subiacere.

II. Impp. Arcad. & Honor. AA. ad Paulum comitem dominicæ rei. *

SI qua loca ad sacrum dñium ptinentia, cuiuslibet temeritas occupauerit, i sm̃ veteris censũs fidẽ in sua iura k retrahant: rescriptis per obreptionẽ impetratis, & præscriptione longi temporis, l & noui censũs præiudicijs, m in hac causa submouẽdis. Neq; enim aut pcario colorata aut incubatio diuturna, aut nouella ꝑsessio n ꝑprietatis nostræ priuilegiũ o abolere poterũt.

TITVLVS LXVII.

DE AGRICOLIS & mancipijs dominicis, vel fiscalibus † rei publicæ vel priuatæ.

I. Imp. Constantinus A.

NVllus oĩno originalis colonus rei priuatæ p nostræ ad aliquos honores, vel quę libet alia ciuitatis munera deuocet. Non enim ci uitatum ordinibus, & cæteris, ex quib. ꝑ multitudine fieri nominationes oportet, per omnia florẽtib. q ad hæc suprema præsidia iniuriosa nominatione r descẽdẽdũ est.

II. Idẽ A. Ianuario PP.

COlonos nostros, qui priuati s sunt, vel ad ratiocinia gerenda, t vel ad colẽdos agros idonei, retrahi v iubemus, ac tantũ colendis x nr̃is rebus addici: quin etiã in posterũ obseruari y ne quis eorum rem priuatã cuiusquã gerendã, aut aliquid administrandum suscipiat.

III. Idem A. ad Equitiũ magistrũ eqtũ & peditũ.

SErui atq; coloni, & eorum filij vel nepotes, vel quicunque de fundis ac possessionibus nostris clanculo ad officia cõuolauerint diuersa: reddantur, etiã si armatæ habuerint sacram ẽta militię. z Nos enim etiam eos

in vsu: vt ¶. de p̃script. xxx. an. l. comperit. & de fun. pa. l. fi. § fi. M.

m Præiudicijs. id est vt noui non præiudicent veteribus.

n Professio. argu. § eos qui occupauerũt terras comitis Hugonis, & impetrauerũt rescripta per obreptionem.

o Priuilegium. maioris cẽsus. & facit ¶. ne rei do. vł tẽp. l. fi. ¶. & ¶. ti. j. l. iij. & l. fi. & l. vsus. & ¶. d aque du. l. diligenter. & dic priuilegium abolere potuerunt.

† In scriptis nřis exemp. lo gis, fiscalibus, siue rei priuatæ, sic in meo, & rc. Cõu*.

DE AGRICOLIS & mancipijs &c.

p N VII*. priuatæ. q eadem est, quę & fiscalis. M. ar. ¶. de offi. co. rei priu. l. j. & supra de fun. rei priua. no. in rubr. & ff. ne quid in lo. pub. l. j. § hoc interdictũ & item idem de colono priuati: vt supra de agri. & censi. l. originarios. facit supra de man. & co. l. fi.

q Florentibus. innuit quòd si alicubi sit copia, ad hoc descendendum est. Idẽ videtur de minorib. xxv. ann vt supra qui xta. l. ij. & de decu. l. cos qui. & de mu. & ho. l. vt gradatim. §. j. & ij. & l. honor. § fi. Accur.

r Nominatione. aliàs nominatione: & aliàs denominatione: aliàs terminatione.

s COlonos priuati. s. patrimonij nostri.

t Gerẽda. s. ra domũ.

v Retrahi. si ad alioruũ vsum fuerunt.

x Colendis. i. administrandis in agro vel alibi.

y Obseruari. iubemus, repete. & facit supra de man. & colonis. l. fi.

z SErui. Militiæ. nisi peractis stipen-

stipendijs meruerit etiam veteranorum. vt supra de man. & col. l. fina.

¶ Aliàs Idē AA. ad Florentinum.

a Discingi. No. discingi. nā cingit cum fit miles: vt ff. de mil. test. l. pen. & facit. ş. ne rei do. vel temp. l. j. & iij. & de ser. fugi. l. fin. & de colo. fugit l. j. & iij. & de col a. fund. pat. l. j. & ij.

b Ex ingenuo. Deputari. excepto eo quod dicitur de colono qui iūgitur tamiacæ: vt infra titu. j. l. j. M. & fa. supra de decur. l. nati & de agric. & cen. l. mulier. & l. ne diutius. & l. fin. & supra de mutil. eg. l. hi qui.

c Dominicos. Descriptionem. species illatiōnis: vt ş. de impo. lu. descript. l. ij.

d Extraordinarias. vt ş. de col. fun. pa. l. j. & j̄ de priuile. do. Aug. l. j.

e Quoties. Colonorum. nostrorum.

f Origine. non admittitur quilibet ad emendum. sic ş. non lice. habi. me. l. j. & in Auth. de col. §. fin vero. Sed arg. contra. supra de contrahen. empt. l. dudum.

h DE PRÆDIIS tamiacis &c.

¶ De tamiacis p̄dijs pulchre Alc. hic, & Pyrthius. ş. ad ti. de fun. rei priua.

Quidā dicunt debere scribi de prędijs dominicis nō tamiacis. in hac rub. & hoc ex eo probatur quod subijcit: & de his qui &c. ergo in l. j. dicatur dominico. vel dominicæ, non tamiaco vel tamiacæ, & in vlti. fundos dominici iuris, non tamiaci, secundum P. quod nihil est. Vel dic secundum Io. tamiacis, i. prædijs in quibus sunt cellulæ. Vnde tamiacus, id est cellarius: aliàs cellularius. tameion enim græcè, latinè dicitur cellarium. Vel aliter prædia empta erant, vt canonem redderent inter cellulas secundum Ioan. & eorum colo

Pro inelusis meus liber habet, ꝓpositio sacri. forte deest verbū, patrimonij. Cōti.

discingi a: iubemus, ac reddi, qui protectorū fuerint nomen adepti.

IIII. Imppp. Gratia. Valent. & Theodo AAA. ad Florum.

Ex ingenuo & colonis ancillisq; nostris natos natasve, origini ex qua matres eorum sunt, facies deputari. b

V. Imppp. Valen. Theo. & Arcad. AAA.

Dominicos colonos neq; ad descriptionē c patimur deuocari, neq; extraordinarias d pati functiones: maximè cum aduersus cōsuetudinem memoratis onera dicantur inferri.

VI. Impp. Theodosius & Valent. AA.

Quoties alicui colonorū e agrū priuati patrimonij nostri placuerit venūdari: nō vnus tātū, q forte ꝯsortib. suis grauis ac molest⁹ existat, sed alij quoq; duo vel plures ex simili origine f ac iure veniētes, in supradicta emptione socientur.

TITVLVS LXVIII.

DE PRAEDIIS TAmiacis, g h & de his qui ex colonis dominicis alijsq; liberæ conditionis procreantur.

Natus ex vno parēte tamiaco, & altero libero, tamiacus est: natus aūt ex adscripsitio, vel ex seruo alieno, & ancilla dominica, vel adscriptitia vel ex serua priuati, & ex colono vel seruo dominico, sem per sequitur conditionem parentis liberi. Bar.

I. Imp. Zeno A. [Chiseroti PP.]

I liber h colon⁹ vel colona libera tamiaco vel tamiacę matrimonij iurecopulet: filij vel filiæ ex hmōi ꝯtubernio ꝓcreati vel ꝓcreatæ colonis dn̄icis annectētur. si aūt adscriptitius vel seruus alienus colonā vel ancillā dn̄icam i ducat in vxorē, vel adscriptitia vel ancilla colono vel seruo nubat dn̄ico, l & ex hmōi cōiūctionib. nati sunt liberi: veterū legū ius tenere sancimus. k

II. Idē Sebastiano P. P.

Eminim⁹ pragmaticā sanctionē iussisse l fundos tamiaci m iuris in ꝓuincijs positos, necnō ēt possessiones Gonatici n saltus sub certa forma (saluo. s. canone o & tributarijs collationib. hisdē ꝑdijs impositis,) volentib. distrahi, p quatenus qcquid ex precijs memoratorū fundorum possit restitui, publico inferat. Sed licet p eādem sanctionē hmōi venditionum ꝯ̄ctib. plenissima delata sit cautio, attamen perpetuæ emptionis securitati consulētes, huius etiam perpetuæ cōstitutiōis auctoritate muniri eosdē emptores præcipimus.

TITVLVS LXIX.

DE DIVERSIS PRAEdijs vrbanis & rusticis templorum & ciuitatū, & omni reditu ciuili.

Aedificans in solo publico debet soluere debitā pēsionē p ædificio, si expediat reipublicæ, aliàs ipsum solum cum ædificio vindicatur. Bar.

I. Imp. Iulianus A. Attico.

Ro ædibus, quas nōnul-

qui dicuntur tamiaci, id est dominici coloni: quia dicta prædia erant Imperatoris.

h

I liber. aliud i seruo, vel adscriptitio: vt j̄. in l. fin. Accur.

¶ Tamiaci, & sic deinceps.

i Dn̄ico. per hoc ꝓbatur nō debere scribi tamiacum secundum P. & not. prout accidit colono, est speciale: vt supra de ser. fugi. l. fi. Accur.

k Sancimus. vt sequat matris cōditionem. vt & ş. tit. j. l. ex ingenuo. cum suis cōcor. quod in casu primo huius l. non contingit. Item est argu. ş. ş. de ser. fugiti. l. fi. Solu. ibi in liberis. Accur.

l Meminimus. Iussisse. qd habemus.

m Tamiaci. expone vt in rubri.

n Gomaticij. i. saltus laboribus ad vtilitatem deducti. gomos enim Græcè, Latinè labor. Alij habent canonici. id est præstantis ordinariū canonem. canon. n. Græcè, Latinè ordo. vnde canonici: quia ex ordine nominatorum ibi sunt positi secundum M.

¶ Gonathetici seu agonothetici mallet Alci. hic. Pyrthus gomaticij vt asserere. ş. ad titu. d fun. rei priua. vide de Cuiacium hic.

o Canone. de hoc canone fit mentio supra de colla. do. & ş. de sacro sanc. eccle. l. placet.

p Distrahi. sibi subaudi. hoc fallit in his patrimonialibus qui per Orientem sunt: vt supra de fund. pa. l. pen. & facit infra tit. j. l. j. & l. eos. & l, si quis. & j̄. titu. ij. l. fina. & supra de fun. rei priua. l. j & l. fina. Accursius.

DE DIVERSIS prædijs vrba & rusticis templorum & ciuitatum & omni reditu ciuili.

Ro ędib.

li in solo reipublicæ extruxerūt: placitā præstare pensionem cogatur. a

II. Idē A. Secūdo P.P.

PAmphyliæ b et ciuitates, & quæcunque aliæ, c quicquid sibi acquirant, d id firmiter habeant.

Tertia pars canonis, qui redigitur ex fundis vel locis reipublicæ, sufficit ad restaurationem murorum. Bart.

III. Impp. Arcadius & Honorius AA.

REstaurationi mœnium e publicorū tertiā portionē eius canonis f q ex locis fundis reipublicæ annua præstatione ɔferī, certum est satis posse sufficere.

Emptor reipublicæ vel templorum ipsam perpetuò possidebit: nec ab eo potest auelli, licet alius offerat meliorem conditionem. Bar.

IIII. Iidem AA.

EOs qui auctione g prima fundorum iuris primonialis, siue templorū possessores effecti sunt, vel fuerint, firmū h dñiū tenere decernimus, ne vlterius vacillet vniuscuiusq; possessio, sed teneat quisq; ius ꝓpriū qđ dato precio roboratum est, vel fuerit.

Emptio rei emphyteuticæ fiscalis facta a primato, vel et a ciuitate sub pacto ne teneatur ad canonem, tenet: sed pactum est irritum. Bar.

V. Imp. Valentinia. A.

SI qui i ex titulo donationis vel emptionis, siue ex alio quolibet titulo possessiones, vł domus, vel ergasteria i iuris dūtaxat ciuilis, q̄ hui⁹ juris esse verè ꝓbanī, cuiuslibet ciuitatis, & ꝓcipuè huius k æternæ vrbis cui maiorem debem⁹ fauorem, tā ciuilis, l (vt dictū est) iuris, q̄ ēt agonotheticas m possessiones, a ɔpulatu Ausonij & Olybrij, dempto ciuili canone acceperunt: eos impositum eis n canonem iuxta fidem publicorum monumentorum ciuitatis, ad quam eædem res pertinuerint, præbere iubemus. Nā si priuati iuris debita o nō patimur denegari, multo magis præbenda sunt ciuitatib. q̄ iure debentur, cū sufficiat possessorib. ꝙ apud eos dominium p in perpetuum ex nostra liberalitate permaneat. Si quæ tñ possessiones iuris ciuilis canonem priuatis largitionibus q in præsenti præbent, vel nunquam ademptum, r vel postea impositum: s ad hāc iussionem nō ꝑtinebunt, sed priuato ærario canonem quem nunc agnoscūt, inferre ex more debebunt, dño firmiter apud eos successoresq; eorum & detentatores pari modo permanente.

VI. Imp. Zeno A.

HAc in perpetuum t valitura lege sancimus Nicensium v ciuitati, * seu habitatoribus eius tam ius exactionis xl. * solidorum annui canonis ciuilis redditus ad suam patriam pertinentis, & possessorib. i. Callimacho & Elburno, necnon Emptorio & Veratorio cum Epotio* eorum x sub territorio Apamenæ ciuitatis ɔstitutis, ex nuꝑ lapsa tertia indictione y cum ipsa z restitui: quam a si quid ex quo sanctio Martiani diuæ me-

a Cogantur. si hoc publicè expediat, aliàs vindicent in publicū per præsidem: vt ff. de ope pu. l. si legatum. §. fi. & facit. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. si quis neminem.

b PAmphyliæ. aliàs Pamphyliæ. & est nomen ꝓuinciæ: aliàs incipit, etiam ciuitates.

c Aliæ. s. ciuitates. vel dic aliæ scilicet villæ vel personæ. Accur.

d Acquirant. iustè tamen. & facit s. de hære. insti. l. hæreditas. & de leg. j l. ciuitatibus. & s de fun. rei priua. l. j & ff ad Trebel. l. omnibus.

e REstaurationi mœnium. ciuitatum vel castellorum: quod fieri debet ɔsulto principe: vt ff. de re. diui. l. antepenul. §. muros.

f Canonis. i. annui tributi fisco præstandi: vt s. de ope. pu. l. ne splendidissimæ. & de vecti. l. fin. & in Auth. de col. §. iubemus nullā coll. ix.

g EOs qui auctione. i. acceptione per emptionem: vt j. i fi. & sic ꝓ actu non pro iure ponit nomen auctionis. tē in authenti. hoc ius porrectum. s. de sacrosan. eccle.

h Firmum: quia non est locus adiectioni l patrimonialib. seu templorum possessionib. sed solu in causis fiscalibus: vt j. de vendi. re. ci. l. j. vel potest dici, vt in patrimonialibus sit locus adiectioni sed non nisi semel: & hoc colligitur in eo, quod dicit prima auctione. ad qđ facit s de fund. rei priua. l. j Accur.

i SI qui. Ergasteria. acceperūt, quod est j. s. ab alio priuato.

k Huius. scilicet Constantinopolis.

l Ciuilis. ex qua redditus præstari debet.

m Agonotheticarū expone: vt s. de fundo. rei pri. l. fi.

n Eis. possessoribus.

o Debita. i. quod debetur priuato.

p Dominium in perpetuum. Contra s. de fund. rei priua. l. fi. vbi aufertur possessio. sed ibi in prædio Cæsaris: hic ciuitatis.

q Largitionibus. i. cameræ principis.

r Ademptum. canonem dico nūquā ademptum per pactum ab emptore: quia non posset: vt s. de fun. rei pri. l. fi.

s Impositum. post quam nouus possessor accepit. facit infra de lo. prædi. ci. §. fin. & de fun. rei priua. l. j.

t HAc in perpetuum. Marcianus concessit ciuitati. Nicenensium, & quibusdam nobilibus de territorio Apamenæ ciuitatis, vt de redditu seu canone, quod soluere debebant, dicta ciuitas exigeret sibi certam summam: qđ priuilegiū a certo tēpore male obseruatum eis reparat Zeno per l. istam.

v Nicensium. ciuitas est in ꝓuincia Syriæ secundum P.

x Eorum. forte nepote.

y Tertia indictione. ex quo tempore non fuerit eis obseruatum.

z Cum ipsa. scilicet, Apamena ciuitate, quæ erat subdita Niceā vel dic cum ipsa exactione.

a Quam. hoc respicit superius. Accursius.

1 Quod gl. hic dicit. s. quod est locus auctioni in venditione rerū téplorū, est correctū per auth. hoc ius porrectū. s. de sacrosan. eccle. ꝑm lo de Pla. hic.

† Sūpta ex Nouella Martiani de prædijs ciuitatū omniū. q̄ hodie extat in breuiario Alarici.

* De Nicæa intellige, metropoli videlicet Bithyniæ, sub qua fuit Apamęa.

Ciuita

* Aliàs quadrigētorum.

* Forte equitio. vł enthecia. Cuiacius hic.

TITVLVS LXX.

DE LOCATIONE prædiorum ciuilium, [c] vel fiscalium, [d] siue templorum, [e] siue rei priuatæ, vel dominicæ.

Prædia principis, quæ in perpetuũ locant, sunt locanda diuitibus, & alijs cum fideiussoribus idoneis: & officialis prædicta negligens, de suo resarcis omne detrimentũ. Bald.

I. Imppp. Grati. Theod. & Arcadius AAA.

Diui patris nr̃i aperta pceptiõe cauet, fundos ex re priuata nr̃a ita tradi ppetuarijs, [f] vt periculo collocantiũ officiorũq; [g] tradant. Neq; enim æquã pôt ex deuotionis plenitudine vacillare, si apparitione [h] iudiciaria & fũdis idoneis attributi sunt, & inde fiscalis indemnitas idonea fideiussione [i] est munita: quorũ si alterũ, vel vtrunque neglectũ est: quæ ex hoc titulo pẽsitatio canonica desideratur, ex officiorum facultatibus seruetur. [k]

A colonis ppetuis fundorũ publicorum nõ auferunt fundi, licet alius meliorẽ offerat conditionem. Bar.

II. Iidem AAA. Nibrio. [l]

Fvndi reipublicæ ab his qui nec titulo cõductionis [l] eos detinent, quiq; meliores cultu patrocinante reddiderint: nec nostrarũ quidẽ sanctionum [m] (si fortè quispiam per surreptionẽ meruerit) nutibus auferant iuxta legẽ veterẽ: [n] semel tantum licentia faciendæ adiectionis indulta.

Subhastatio locatione perpetua fundorum publicorũ, ita vendicat sibi locum sicut in venditione. Barto.

III. Impp. Honorius & Theodosius AA.

Loca omnia fundive reipublicæ, ppositis prius licẽter edictis, [o] dehinc vbi in eum canonis modum, contendentium augmento succreuerint, vt extendi vltra, aut superari alterius oblatiõe nõ possint: perpetuarijs conductoribus [p] locentur.

Si finita locatione cõductor primus offert tm̃ quãtum nouus, in locatiõe præferẽ. Bar.

IIII. Iidẽ AA. Mineruio.

Congruit æquitati, vt veteres possessores [q] fundorũ publicorũ nouis conductoribus præferantur: si facta p alios augmenta suscipiant.

Prædia domus Augustalis in ppetuũ locata, ad aliũ nõ possunt transferri sub aliquo ptextu, quãdiu pensio soluiẽ et comes rerũ priuatarũ contra faciens punitur. Item pdium Augustale princeps pot est donare ei cui locauerat in ppetuũ vel ad tẽpus. Item primus conductor cõductione finita, si offert tantum, alijs pfertur: si vero rem conduxerit in perpetuum, omni tempore est securus. Bar.

V. Impp. Theodosius, & Valentinia. AA.

Prædia † domus nostræ si semel iure perpetuo, [r] vel nostra pceptione, vel

---

[a] Ciuitatis. Nicom. Accursius.

[b] Ciuitatibus. prædictis duabus, quibus & alia priuilegia data fuerant a Martiano. Et est hæc l. arg. pro priuilegijs renouandis: vt in authẽ. de here. & Fal. §. j.

Priuilegia vetera renouari debent.

DE LOCATIOne prædiorum &c.

[c] Ciuilium. s. cuiuslibet ciuitatis: vt s. titu. j. l. j. Accur.

[d] Fiscalium. hæc non debent locari minoribus. Item cõductor nihil debet exinde exportare, vt ff. de iur. fis. l. in fraudem. §. fi. & §. penu. Accursius.

[e] Templorum. ex hoc titu. & eius legibus videt posse colligi q sicut prædia rei publi. seu dñicæ possunt locari in perpetuũ, id est dari I emphyteusim: sic templorum. quod noua constitutione prohibitum est: vt in authen. de alie. & emphyt. §. locationes. colla. ix. vbi non vlt. xxx. an & in alijs venerabilibus domibus. sed dic q potest etiam in ppetuum: vt not. in authen. de non alie. §. necnon illud. col. ij.

[f] Diui. Perpetuarijs. s. colõis.

[g] Officiorum. i. officiorum colonorũ. &c. Accur.

[h] Si apparitione. s. iudice cum suis apparitoribus: qui & discussor dicitur.

[i] Fideiussione. si tamen habent sufficiẽtia prædia: vt s. de omn. ag. deser. l. quicunque. & de fun. pa. l. quicunq;. Accu.

[k] Seruetur. facit s. de fun. rei. priua. l. quicunque.

[l] Fvndi. Conductionis. simplicis temporalis. nam tunc posset auferri primo, alio plus offerente: vt infra l. fi. §. si vero pro tali. quod hic non licet post contractum vt hic. & infra l. fin. sed nec locabitur. sed tempore contractus fit. vt in fi. huius. l. & infra l. proxi. tenebatur ergo in emphyteusim. & facit ff. de iure fi. l. iij. §. diui fratres.

[l] al. Nobridio. eo m. t. p. recte, i meo manuscrip. Co.

[m] Sanctionum. i. priuilegiorum, quæ sanctiones personales dicuntur: vt inst. de iur. na. §. planè.

Priuilegia, psonales sãctiones dñr.

[n] Veterem. quam non habemus. sed permittebat alium plus offerre tempore cõtractus, nõ post: vt in princ. l. dixi. Et no. q sufficit semel. sic i. de iure deli. l. fina §. sed quia. Item facit s. de ven re. ciui. l. j. & de fide instru. & iur. hastæ fisc. l. si tempore. & l. quæcunque. & ff. ad muni. l. Lucius. §. fin. & supra de mune. pa. l. ij. & iij.

[o] Loca. Edictis. forte xx. dierum sm̃ formam quæ est supra de sacrosan. ecc. authen. hoc ius porrectum. & supra l. proxi. cum suis similibus. Accur.

[p] Conductoribus s. emphyteuticarijs.

[q] Congruit. Possessores. i. detẽtatores. nam de conductore temporali dicit, non perpetuo emphyteuta: vt j. l. fin. §. sed nunc. & §. si vero. & facit supra de in diem addi. l. licet. & l. necesse.

[r] Prædia, Perpetuo, id est in em-

† Quærit hic lo. de Pl. an Imperator possit donare res Imobiles Iperij. & arg. quod sic p multa iura & rõnes, de mũ concludit qđ nõ pluribus rõnibus & iurib⁹. vide cum hic pulchre d hoc disputatem.

in emphyteusim. quod ideo sic dicit, quia quandiu &c. vt insti. loca. §. adeo. & ff. si ag. vecti. vel emphy. l. j. vel etiam locatio simplex & in perpetuum. vnde est simile contractui emphyteutico.

a Nō oportet. nec extraordinarijs nec sordidis muneribus grauat hæc res: vt ī. de excusa. mu. l. priuatæ. & le. euidenter.

b Nec tamen. puniatur factum etiam si non tenuit: vt ff. ad Syl. l. iij. §. si quis eo. & supra. de le. & cō. l. ij. & de fun. rei priua. l. fi. & ff. de iniur. l. item apud. §. j. & ī. de cohor. l. fi. & sup. de pe. bo. sub. l. j. Sed arg. contra. ff. quod quisque iur. l. j. in fin.

c Sed nec locabit. non solum non donabitur, sed &c. vt primo auferatur: nec tamen iniuria tum &c. vt supra vnde vi. l. meminerint. sed ius quod habet potest vendere alij: quia & priuatus posset.

d Retrahendam. Not. res in perpetuum locatas posse vendi & alienari ab eo cui locatæ sunt. Item not. quod res sic locata videtur data in emphyteusim, ad quod facit instit. loca. §. adeo. nec de nouo potest ei addi ei: vt no. sup. eo. l. ij. Accursius.

e Donabit ei. & sic mutabitur ei causa possessiōis: qd hoc casu licet: vt hic, & ff. de acquir. posses. le. iij. §. illud. & not. supra. de acqui. posses. l. eum nemo. quod non fieret si extraneo donaret quod perpetuario (aliàs perpetuo) in aliquo ius suum mutaretur. Sed videtur quòd etiam extraneo: vt ff. de publi. l. cotem § j. contra. Sol. hic dederat princeps, vel comes rerum priuatarum, q a principe hoc ius habet, ibi actor possessionis. vel subaudi ibi, maxime. vel verius ibi de agris publicis, hic de priuatis, secundū P. Accu.

f Donationem. i. dationem etiam intra tēpora primæ: aliàs nullum speciale esset.

g Offeratur. etiam durante locatione prima tēporali. & secundum hoc est contra ff. de pub. l. licitatio. §. ad conducendū. ibi, finito &c. Sol. ibi in locatione vectigalium, hic in alijs, vel in alia transitur ad hanc secundum quosdam.

h In arbitrio. si nō soluerit pensionem præteritam: vt ī. de pub. l. licitatio. §. ad cōducēdum. inuitus ergo non cogitur: vt hic, & ibi. sed hoc verum, nisi maximos fructus consecutus sit, & postea tanti locari nō potest: vt ff. de pub. l. cotem. contra. Solu. illa corrigitur per l. ff. de iure fis. l. iij. §. cum quinquenniū. Et no. q locatio talis in quinquennium fit: vt d. §. cū quinquenniū. vel ad minus in triennium. vt ī. de vecti. l. penes. Accursius.

i Maneat. no. sic ī. eo. l. congruit. Sed cōtra ī. loca. l. ne cui. Solut. hoc speciale, sicut in scholaribus. vt extra de loca. & cōdu. ca. ex rescripto.

k Idem. temporalis conductor. Accu.

l Superius. hac l. vsq; ad §. sane quia. & facit ad l. ī. loca. l. emptorem. & l. vlt. & ī. de omni agro deser. l. fi.

auctoritate illustris viri comitis ærarij priuati, apud aliquē fuerint vel iādudū sint collata, ad aliū trāsferri ꝑpetuarium nō oportet. [a] Apertè enim definimus hoc edicto, vt a perpetuario nunquam possessio tranferatur: et si alteri eam Imperator vel exoratus, vel sponte donauerit, siue adnotatione, siue pragmatica: cui si fortè contra ꝑpetuariū vir illustris comes priuatarū rerum dum allegabitur, acquiescet: & de proprio ipse centū libras auri, & alias cētum fisci iuribus palatinū inferre cogatur officiū. nec tamē [b] post allegationē habebit hmōi iussio firmitatem, sed nec locabit [c] alteri, licet igēti superari videat augmēto possessio. Iure igitur perpetuo publici contractus firmitate perpetuarius securus sit: & intelligat neque a se neq; a posteris suis, vel his ad quos ea res vel successione, vel donatione siue vēditione, vel quolibet titulo peruenerit, esse retrahendam. [d] Sanè quia nō ex omni parte excludenda est largitas principalis, rē diuinæ domus suæ Imperator, si velit, donabit ei, [e] qui eā possidet, iure perpetuo: siue ipse iam meruerit, siue cuiusslibet tituli iure successerit. videtur enim suā cōcedere pēsionē, nō alteri nocere liberalitas, q̄ possidentē iure ꝑpetuo dominium vult vocari. Sanè si quis non perpetuo iure, sed ad tēpus locatā, ab illustri viro comite rerum priuatarū possessionē videt adeptus: non erit obstaculo principali largitati, si voluerit in alterū donationē [f] transferre, qd ad definitū tempus alter fortè cōduxit. Si vero pro tali prædio ab altero conductore offerat [g] augmētum, sit in arbitrio [h] cōductoris prioris cui res ad tempus locata est, vt ipse, quod alter adiecit, obtulerit, maneat [i] penes eum tēporalis illa cōductio. Si vero idē [k] hāc ipsam rem aliquādo meruerit iure perpetuo possidere: habebit & ipse superius [l] expressam ꝑpetuam firmitatem.

TITVLVS. LXXI.

DE CONDVCTORIBUS & procuratoribus siue actoribus prædiorum fiscalium domus Augustæ. [m]

Conductores fundorū domus Augustalis, & alij hoīes dictæ domus cū agere volunt, vel excipere, vel experiri, debēt ordinario iure hoc facere, & nulli eorū patrocinium p̄stare debent, aut executionis ministerium: & contrafaciētibus pœna imponitur: nec est pœnitentiæ locus. Bart.

DE CONDVCTORIBUS & procuratoribus siue &c.

m Augustæ. adiectiuum, nam de suis hominibus non vxoris dicit: vt ī. in fina li. l. vel dicit vxoris, quia eius res, viri dicuntur, vt supra de pact. con. l. hac leg.

Vxoris bona inter res viri annumerantur.

n Onductores, Augustissimæ. adiectiuum, vt in rub. Accursius. Tenetur.

I. Imp. Theodosius & Valenti. AA. Basso P.P.†

 Onductores homines ve Augustissimæ [n] domus nostræ, quoties de causa ad domū regiam pertinente aliquid

quæstionis emerserit: nõ aliter q̃ ex legũ† ordine (quib. similiter omne hominum genus tenet) a vel excipiant b vel inferant actiones: nec aliorũ litigatorũ negotio intercedãt: c nec sñia d iudicantiũ aut illicito patrocinij sui fomite iurã e cõturbent: nullive executionis suæ turbulentũ ministeriũ audeant cõmodare: nõ priuatis se negotijs nõ publicis misceant: nec quiescentem domũ delatio f vlla solicitet: ne eos incõsultæ ptinaciæ serò pœniteat. g Grauior h enim pœna cõstituenda est in hos qui nostri iuris sunt, & nostra i debent custodire mãdata. D. Pri. Non. Mar. Rauẽ. Theod. XII. & Valẽ. II. AA. Coss.

TITVLVS LXXII.

QVIBVS AD CONductionem k prædiorum fiscalium accedere nõ licet.

Palatini milites prohibentur a locatione fundorũ principis. Bart.

I. Impp. Arcadius & Honorius AA.

NVllus l palatinorũ q i officio rei nostræ priuatæ militant, ɔductionis noĩe vel p se vel p quãlibet psonã possessionũ hmõi ɔducẽdarũ hẽat facultatẽ: cũ neq; militi, neq; curiali hoc faciẽdũ pmittim*. l

TITVLVS LXXIII.

DE COLLATIONE fundorum fiscaliũ vel rei priuatæ, vel dñicæ vel ciuitatis vel templi.

Præses prouinciæ, & sui officiales possunt exigere cõductores dominicos, & impertiri fauorem curialibus Cæsaris volentibus facere dictam exactionem. Bart.

I. Impp. Arcadius & Honorius AA.

Rdinariorũ iudicũ officijs, m nec nõ ipsis rectorib. pvinciarũ, n auctores siue conductores dñicos conueniẽdi o licẽtiã damus: ita tñ, vt rõnalib. priuatæ rei ad exigẽda fiscalia debita immineant. p

Palatini transmissi p comitẽ rerũ priuatarũ ad psidẽ cũ literis vt sint soliciti circa exactionẽ pensionũ fiscalium, non debent inferre aliquam concussionem. Bart.

II. Iidẽ AA. Messalæ.

PAlatinos qui a viro illustri comite rerum priuatarũ cũ publicis literis q destinant ad cõmonitionẽ iudicis: quo facili ex pdijs rei nr̃æ ɔferãtur debitæ pẽsiones, cum summa degere pcipimus disciplina: de quorũ nominib. si temerè versati q fuerint, ad sublimitatẽ tuã referri p ordinarios iudices oportebit, vt ĩ eos seuerissimè vindicetur.

Prædia ex quacunque causa ad fiscum pertinentia, a transuectione publicarum specierum non habens immunitatem. Bart.

III. Iidem AA. & Theo. A. Petronio s PP.

OMnia prædia tam ea quæ in re priuata olim detinentur, quàm illa, quæ ex proscriptorum bonis ad fiscum sunt deuoluta: eatenus ab huiusmodi priuilegijs & excusationibus submoueantur, vt omnes species annonarias, cursitationes etiam debitas, atque integram opinionem t sciant esse soluendam.

Concor. ad hoc Inno. in c. ad nostrã. extra de iureiur.

a Temerè. nor. sic ¶. de legi. & consti. l. leges. & de Iudæ. l. Iudæi.
b Excipiant. apud rõnalem summæ rei sunt conueniendi, vt ¶. vbi causæ fisc. l. colonis. vel apud cubiculi sacri præpositum, vt ¶. eo. tit. l. fi. vel apud præsidem p uinciæ, vt ¶. eo. l. vniuersis.
b Excipiant. s. quando conueniuntur.
c Intercedant. vt ¶. de agri. & mãci. l. ij. & arg. ¶. ne lic. po. l. j. Accur.
d Sententia. qua eis conceditur accedere ad prædicta. Vel dic, sñia quam cito obtinerent p eo cui patrocinarẽtur, pp sui magnitudinem.
e Iura. aliorum. Accur.
f Delatio. i. nõ deferent aliquẽ in fiscum fouendo delatorem. & dic domũ, id est aliquẽ de domo priuati. sic. ff. si cer. pe. l. lecta. vel dic q non faciant prædicta. ne aliquis nobis deferat, qui quiescere volumus. & sic domũ, i. me de domo.
Pœnitẽtia post factũ nõ habet locum.
g Pœniteat. i. non delinquat vt pœniteat: quia serò pœniteret. nam nõ habet locũ pœnitẽtia.
h Grauior. q̃ i alijs. sic ¶. de epis. & cle. & ¶. vnde vi. l. meminerit. & est ar. ad id qđ no. ff. de re. diui. l. fi.
C. T. 10. §. 6. pars l. vl. supra de rescin. vend.
i Et nostra. expone vt in rubr.

k QVIBVS AD cõductionẽ &c.

l NVllus. Permittimus. si tamẽ hæredes extiterint conductorũ, remanebunt in eadẽ conductione: vt ff. de decu. l. decurio. & de re mili. l. milites. §. fi. & facit. ff. de ɔhen. empt. l. qui officiũ. & l. nõ licet. & ¶. quod met. cau. l. si per impressionem. & ¶. loc. l. milites. & l. curiales. & l. fi. & ff. de admini. re. ad ciui. perti. l. ij. §. j. & pro empto. l. ij. §. tutor. & ¶. de decu. l. si quis pcurationem. & ¶. de agri. & man. l. ij. & fi.

DE COLLATIONE fundorum fiscalium vel. &c.

m Rdinariorum iudicũ officijs, id est officialibus.
n Prouinciarum. qui sunt ordinarij: vt supra de modo mul. l. eos.
o Conueniendi. id est cogendi vt soluãt pensionem.
p Immineant. dicti ordinarij. quasi dicat, tam ipsi exigentes quàm prouo. Cæsa. reddent solicitum. vel dic, immineant exigendi, scilicet ad periculũ nisi exigant. & facit. supra de exac. tribu. l. exactores. & de fun. rei priua. l. vniuersi. & vbi causæ fis. l. cũ aliquid. & ff. de iure immuni. l. semper. §. conductores.
q PAlatinos. Vel sati. quia concusserunt possessorem: quod facere nõ debent: vt ¶. de offic. re. prouin. l. nullum. Accur.
r OMnia. Opinionem. expone vt supra de prædi. naui. l. fi. & facit supra de exac. tribu. l. vlti. & de fun. pa. l. iij.
De

† No hic lo de Pla. ghuc tex. q ambaxatori nõ credit' sine literis suę cõmissionis, nisi sit vir nobilissimus, & notus. Itẽ q nũcio nõ credit' sine literis suæ cõmissionis, nisi sit nũcius publicus, iurat' & notus. vide hic per eum.

a l. Centronio in meo. Com. tuus.

a DE PRIVILE gijs domus Augustæ vel rei &c.

Hoc expone adiectiue: vt s. ti. ij. l rub. q̃m idē priuilegium quod habet Cæsar, vel fiscus, habet & Augusta: vt ff. de iu. fis. l. fiscus. §. j. & fi.

†Co.Th. 11.16.5.

b Priuatas. Cóstructores. facit s. de pascuis pu. l. fi. & de ag. & man. l. dfficos. & de col. fun. pa. l. j & iij. & de agr. & censi. l. j. & l. colonos. & s. ne rusti. ad vllum. l. j & de excu. mu. l. euidenter. & l. maximarum. Sed s tit. j. l. fi. Solu. ibi de ordinario: vt j. l. pxi. Accur.

c REm priuatã. id est possessionē principis. Acc.

Leui⁹ port. quod a plurib⁹ cōportaт.

d Leuãdorũ. quod a pluribus portaт. leuius portaт. sic in auth. de immen. do. & s. de exact. trib. l. exactores.

e Prouincialium. indicat hæc constitutio q̃ soli ꝓuinciales præstabant canones tributorũ: quorum leuandorũ causa illud adsertt.

f Iussionem, i. ꝗlq; hoc non est obseruatum occasione tali, quia frumenti redditus ex eis prędijs portabatᷣ vltra solitũ, & ideo id remouet, vt vltra solitum locũ non portetur.

g Remanentē alias remeantem. & facit s. de fun. lim. l. j. & s. de fun pat. l. iij. & s. titu. j. l. j. & de indic. l. j. & de an. & tri. l. p locis. & l. mediterraneæ.

Legēdũ, rē eandē, hoc est rē priuatã.

h PRo tyronib⁹. id est pro eorum stipendijs & necessarijs.

i In corporibus. alienius militiæ. Accursius.

aliàs p portionib⁹ i corp. &c.

k Precia. id est pēsiones, vel quidam redditus qui voca-

TITVLVS LXXIIII.

DE PRIVILEGIIS a domus Augustæ vel rei priuatæ, & quarum collationum excusationem habent.

Ad extraordinaria munẽra vel superindicta ēi fiscalis possessor non cogitur.

I. Imp. Constantin. A.

PRiuatas † b possessiones nostras ab vniuersis muneri bus sordidis placet immunes esse: neq; earũ ꝯductores, b neq; colonos ad extraordinaria munera, vel superindictiones aliquas conueniri.

Prædia principis a trãsuectione publicarũ specierũ nullatenus hodie excusanĩ, sicuti nec prædia priuatorũ, licet aliquando excusata fuerint, quia vltra solitum locum tales species portabanĩ. quod hodie non permittitur. Bar.

II. Imp. Valent. A.

REm priuatam nostram, c leuãdorum d ꝓuincialiũ e cã canonicas necessitates ea ꝯdóne qua cũctos volumus sustinere. sed excessit occasio iussionẽ: f qñ quidem non locis solitis frumenta q̃ sunt ex diuersis saltibus conuehenda, trahantur, sed eousque portenẽ, quò graue atque dãnosum est ꝓuehere. Proinde spectabilis syncceritas tua remanẽtes g in ijsdem locis implere faciat proprias functiones quibus antea frumenta præbebant.

III. Impp. Honorius & Theodosius AA.

PRo tyronib. h † in corporib. i postulatis ꝓcia k ꝯferri ex fundis perpetuarijs nostræ rei priuatæ præcipimus.

Instructio viæ publicæ, & pontium, & stratarum, inter sordida munera non numeratur: & nemo excusatur ab ea. Barto.

IIII. Iidem AA. Asclepiodo præfecto prętorio.

ABsit vt nos instructiones viæ publicæ, & pontiũ, stratarũq; opera, titulis l maiorũ principũ dedicata, inter sordida munera numeremus. m Igiẽ ad instructiones reparationesque itinerum pontiumq; nullum genus n hominũ, nulliusq; dignitatis ac venerationis meritis cessare oportet. Domos etiam diuinas o tam laudabili titulo libenter adscribimus.

Nullus a superindicto excusatur, excepta principis possessione. Bart.

V. Impp. Theod. & Valent. AA.

EXcepto primonio p pietatis nostræ, cui⁹ quidẽ reddit⁹ necessitatibus q publicis frequẽtissimè deputamus: vniuersos possessores functiões in supindictis titu. absq; vllius beneficij exceptione agnoscere oportere censemus.

TITVLVS LXXV.

DE GREGE dominico. r

Subtrahens equum de grege dominico, ipsum restituit & in vna libra auri puniĩ. subtrahens autem de grege priuato puniĩ in media libra: a qua pœna releuatur, si obtulerit sponte. Bar.

I. Impp. Arca. & Hono. AA. Cæsario præf. præto.

PRopositis s edictis sublimis magnificentiæ tuæ, t mi-

bantur precianr. vt supra de excu. mu. l. euidenter. nõ enim aliud extraordinarium precium exigitur: vt supra de excu. mu. l. priuata. & supra de lo. fund. ca. l. ij. & l fi.

l ABsit. Titulis. nominabatur opus a principe qui fieri faciebat.

* Co.Th. 15. 3. 6. pars huc legis.

m Numeremus. sed construere publicas vel sacras ędes seu reparare, inter sordida munera cẽtat: vt supra de excu. mu l. maximarum. §. publicis.

n Genus. nisi alicuius specialiter sit vacatio publici muneris: vt ff. de mune. & hono. l. cui. in fine.

o Diuinas. sicut ea quæ naucularia nomini sunt obnoxia: vt supra de prædi. na. l. j. & sic etiam non excusatur vtraque domus a comparatione specierum: vt supra ne li. in empti. spe. l. j. & facit supra de sacrosan. eccles. l. ad instructionem. & de ope. pu. l. ad portus. & de coll. fun. pat. l. j. in fin. & supra de exact. trib. l. fin. & ff. de priui. veteran. l. pen.

C.Th. 11. 1. 36.

p EXcepto patrimonio. quod neque recipit superindictum, nec sordidis oneratur muneribus: vt supra de excusat. mu. l. penul. & l. priuatæ. & supra eod. l. j. & de col. fun. pat. l. ij. & facit supra sine cen. vel reli. l. fi. & de exact. tri. l. ij. in fin. Accur.

q Necessitatibus. scilicet ordinarijs.

r DE GREGE dominico.

Id est, principis.

s PRopositis. Tuæ. præfecto loquitur.

C.T. 10. 6. 1. lūge ti. de equ curulib. l C.Th. 15. 10. 1.

a Maximi que. homines.

b Singulas. i. vnam li. auri pro quolibet equo. Et dic quod not. differentiã. subtrahi de grege principis equos, an ipsos ex alijs gregibus.

c Hermogenianis. siue sint nati ex illa terra, siue non.

d Nisi eos. equos, vel equas.

e Obtulerint. not. sic ff. de alie. iu. l. iij. in fine.

f Dicit gl. de Pl. quod est speciale in eqs. nam hec pœna nõ habet locum in cæteris aialibus.

nimi maximiq; [a] moneantur, vt sciant singulas [b] libras auri ex proprijs facultatibus eruendas pro singulis equis vel equabus, siue Hermogenianis [c] siue Palmatis: nisi sponte eos [d] obtulerint. [e] in his verò quos ex alijs gregibus occupatos esse cõstiterit, sex auri vncias fisci iuribus inferendas. D. Pri. Ka. Dec. Cõstãtinop. Olybrio & Probino Coss.

f DE PALATIIS & domibus dominicis.

f Onsecratas. Excipimus. Excipe iudices q reddunt ius, vt s. de of. rec prouin. l. nullũ. & facit s. de ope. pu. l. quecunq; & de Iudæ. l. in synagoga. Accu.

TITVLVS LXXVI.

DE PALATIIS ET Domibus dominicis.

I. Impp. Th. & Valen. AA. Ioanni Comiti rerum priuatarum.

Onsecratas nobis ędes, id est incly ta palatia, ab oĩ priuatorum vsu & cõmuni habitatione excipimus. [f]

g DE CVPRESSIS ex luco &c.

Aliàs cypressis. aliàs cupidis. aliàs Perseis, alias Perseidis. & sũt noĩa arborũ. vel Perseis nomen loci vbi nascitur cupressus. & est ratio: qa continẽt aggeres tenẽtes aquã Nili: q̃ opportunis tẽporibus spargitur pagros cum in Ægypto nõ pluit: vt s. de Nili agge. l. j.

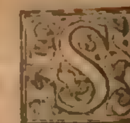
† Hic lucus est in suburbijs Antiochiæ Syriæ, siue Theopoleos, omniũ qui sub cœlo sũt amœnissimus: de quo vide apud Nicephorũ Callistum lib. 1 o. ecclesiasticę historiæ ca. 28. Cõti.

TITVLVS LXXVII.

DE CVPRESSIS [g] ex luco Daphnensi † vel Perseidis per Aegyptum non excidendis vel vendendis.

Ementes, & vendentes arbores cupressi in locis hic nominatis puniuntur. Barto.

I. Imp. Arc. & Hon. AA.

I quis Daphnensis luci in Syria, vel Perseidis [h] in Aegypto arbores cõparauerit, quinq; libris auri nouerit se esse multãdũ: nõ minore dispẽdio illo feriẽdo, qui vendere arbores ausus fuerit, quas non licet emptoribus comparare.

h I quis. Perseidis. no mẽ loci, sicut Daphnes: & est genitiuus Perseidis.

i O Mnes. Solatio. olim enim licebat vnã incidere, qui aliã plantabat: quod hic remouet: sed aliud a fisco habet.

k Quinquaginta. in cisor plus punitur quam emptor: vt s. l. proxi.

i DE DIGNItatibus.

Dictum est supra, de iure publ. Sed quia ius publicũ nõ põt expediri nisi per eos qui in dignitatibus eriguntur: vt ff. de orig. iur. l. ij. §. post originem. ideo de dignitatibus dicit. s. qui ad eas admittantur, & reijciantur: & quæ priuilegia eis competãt, & quanto tempore durent. Accursius.

Auctoritate propriæ nullus põt in luco Daphnes incidere cupressos, nec etiam eas collapsas aliò transportare. Item plãtans cupressum nõ põt ob hoc aliã incidere: sed pro tali plantatione a fisco vnam libram auri consequetur. Bart.

II. Impp. The. & Valẽti. AA. Eudoxio P. P.

O Mnes iudices cuiuscunque dignitatis sciãt posthac absq; permissu magnitudinis nostræ arborẽ ex Daphnesi luco Antiochenæ ciuitatis prę cidendi, vel quolibet modo lapsas transferendi, licentiam sibimet denegandam. Sed nec alytarcha [†] vnã cupressum, alijs plãtatis, excidere sibi liceat cõtẽdat. At ne solatio [i] antiquitus ei cõcesso priuari p oĩa videat: pro eo quod ei cupressum excidere denegat, vnã librã auri cum de priuatis nr̃is largitionibus accipere decernimus: quinquaginta [k] librarum auri condemnatione huius legis temeratore plectendo.

CODICIS DOMINI IVSTIniani sacratissimi principis ex repetita prælectione Lib. XII.

TITVLVS I.

DE DIGNItatibus. [l]

Mulier patris conditionẽ & aui illustris retinet: dum tamen nubat clarissimis. Bartolus.

I. Imp. Alexander A. Seuerinæ. [*]

I vt proponitis, [m] & auum consularem, & patrem prætorium virum habuistis, & non priuatæ [n] conditionis hominibus, sed clarissimis nuptis: claritatem generis retinetis.

m I vt proponitis. Duabus sororibus supplicantibus respondet. & quod dicit auum, scilicet paternum. nam a superioribus agnatis non cognatis, venit dignitas, honor, & familia: vt not. ff. de sta. ho l. cum legitimè. Item quod dicit consularem, id est consulem vel de genere consulum. & sic expone prætorium. ad quod ff. de sena. l. j. Et no. quod huiusmodi honor, vel nobilitas quæ venit per accidens, id est per dignitatẽ, non videtur extendi vltra pronepotes: vt supra de quæstio. l. diuo. Item quidã hic habent virum, id est hominẽ: non autem pro marito ponitur. Item not. secundum B. quod consules clarissimatus dignitate perfruũtur: vt s. de dome. & pro te. l. ij. & iij. sed certè imò illustres sũt: vt supra vbi se. vel cla. l. quoties. Accu.

n Priuatæ. hic dicit differentiam inter patrem & virũ: vt ff. de sena. leg. fœminæ.

Neque

† Alytarchiõ. qd̃ ße notauit Azo in cõmentarijs ad hũc titulũ, qui sunt integri penes me in oĩs libros codicis. alytarcha. n. erat sacerdos Antiochiæ Syria, quod præerat τῆς ἀλυτείας i. mastigophoris in ludis deo tũ, vt recte ex Phauorino docuit Cuiacius lib. 2. obseruatio. ca. 13. huius autẽ Alytarchæ mẽtio ht in C. T. l. 10. ti. 1. l. 11. quæ lex hic abrogatur. Contius.

* Seuerinæ in meo manuscr. Perperam alius legit Seuerino. cũ ad fœminã rescriptum dirigi luce clarius sit.

a NEque famosis. Videtur quinquies idem per idē repetere. sed dic, famosis infamia iuris & per sententiam: vt in actione furti, tutelæ, & simi. & pro eis ponit notatis: vnde quidam habent iudicatis: & de his habes. ff. de his qui no. infa. l. j. §. qui in iudicio. Vel dic, notantur infamia. i. facti. s. p sententiam definitiuā vel interlocutoriā: vt ff. de obseq. l. honori. & l. parens. & l. licet. & š. de his qui notan. infa. l. verbū. & l. interlocutio. Itē quod subijcit scel⁹, vt ipso facto infamis: vt missus ab exercitu cum ignominia, & similes, vt ff. de his qui not. infa. l. prima. Item quod subijcit, turpitudo vitæ, vt quia malè viuunt obligando rē duobus, vt ff. de pig. act. l. si quis in pigno re. §. fin. vel alia crimina committēdo quæ ipso facto nō inferūt infamiā iuris: vt š. de reis postu. l. j. & hoc est valde notabile, q̄ ifamia facti, siue p suam, siue aliàs illata repellit a dignitate. sic & š. de inoffi. tes. l. fratres. Item quod subijcit, & quos infamia, s. prædicta. Nā nō participant infames prędicti circa dignitates cum hominibus integræ famæ: vt hic & š. de dec. l. ne q̄s. & de infa. l. j. lib. x. & ff. de iudi. l. cum prętor §. non autem. & ff. ad leg. Iuliā de vi priua. l. j. nec etiam in aduocando: vt & ff. de postu. l. j. §. ait prætor. nec in adsidēdo: vt ff. de adses. l. ij. sed procuratores possunt esse, quia onus est: vt institu. de excep. §. fin. Item arbitri: vt ff. de arbi. l. Pedius. Item segregantur, vt non habitent Romæ, vel alibi vbi Imperator sit: vt infra de re mil. l. iij. & ff. de his qui not. infam. leg. ij. §. ignominia.

b MAior. Facere. quo minus retineat priuilegium prioris dignitatis. pone exemplum vt š. de excu. mun. l. eos. & j. de primice. l. j. & j. de silen. l. decurionibus. in princip. & j. de prōxi. sacr. scri. l. iij. Et no. de minori dignitate ad maiorem eligi: vt ff. de mune. & hono. l. vt gradatim.

† al. Idē Fruliano PP. al. Rufiniano.

† Ista lex sm Bar. & Io. de Pla. facit ad q̄stionem agitatā inter p̄latos & regē. qa p̄lati immunitatē cōcessam rebus ecclesiasticis volebant extēdere ad vasallos ecclesiæ p hāc l. & similes. de qua q̄stione vide p eūdē Io. de Pla. in l. q̄ imunitatē. š. de mune. patri.

† al. fordis.

Notati infamia iuris & facti, vel inquinati scelere aut turpitudine vitæ, ad dignitates non ascendunt. Barto.

II. Imp. Cōstantinus A. Volusiano P.P.

NEq; famosis a & notatis, & quos scelus aut vitę turpitudo ignat, & quos infamia ab honestorū cœtu segregat, dignitatis portę patebunt.

III. Idem ad Numphidium. † P.P.

MAior dignitas nulli debet circa prioris dignitatis seu militiæ priuilegia p̄iudiciū facere. b

Substantiæ senatorum habent immunitatem a muneribus sordidis, & ēt extraordinarijs. Barto.

IIII. Impp. Constant. & Constans Philippo.

SEnatorū † substātias, quas i diuersis locis & p̄uincijs possidēt, & homines eorū, tā a temonarijs c onerib⁹ cōferēdis, q̄ a cęteris præstationibus, quas iudices describunt, necnō d ēt ab o ibus sordidis munerib⁹ extraordinarijsque, & vilioribus e liberos esse præcipimus, nullaq; sorte f cōstringi functionis indignæ.

Præfectus non potest senatoribus absq; prīcipis cōsciētia aliquod munus indicere. Ba.

V. Iidem ad Clearchū.

NEmo p̄fectus vrbis citra p̄ceptionē, vel scientiā nřam vlli muneri subiuget senatorē: f nemo curiā g nřam imani h pulset iniuria. Siqd eni senatoria p̄ditis dignitate fuerit forte mandandū: nostro id iudicio reseruādū est. fit i namq; dignitas, quæ nobis iubētibus sustinetur. k

Negotiantes artes vilissimas, ad dignitates non aspirent: & aspirantes expelluntur ab eis. Barto.

VI. Iidem Orphito.

NEquis ex vltimis negotiatoribus, l vel monetarijs, m abiectisq; officijs, n vel deformib⁹ ministerijs, vel stationarijs, o omniq; p officiorū fece, diuersisq; pastis turpibus lucris, aliqua frui dignitate pertentet. sed & si quis meruerit, repellaī: repulsos autē etiā proprijs q reddi consortijs oportebit.

Iudex volens ædificia in vrbe construere, senatorum substantias non lædat. Bar.

VII. Iidem ad Senatum.

QVoniā diuersi iudices nonnulla opera in quibusdā existimāt vrbibus extruenda, r ad huiusmodi necessitatem senatorū substantia non vocetur.

Senatores, in quorū numero est Imperator, sunt defendendi ab omni iniuria. Barto.

VIII. Imp. Iulianus A. Sallustio. P.P. †

IVs senatorum, & auctoritatem eius ordinis s (in quo nos quoque

† Co. Th. 9. 2. 1. al. P. V.

& l. honor. §. gerendorum. non autē econuerso: vt š. quemadmo. ci. mu. l. maioribus. Accur.

c SEnatorum. Temonarijs. forte a temone. l. plaustro sic dictis: aliàs temerarijs: quia ad tempus debebantur. Accursius.

d Necnon. inculcatio. Accursius.

e Vilioribus. i. vilibus & minoribus. & facit š. de excu. mu. l. maximatum. & j. l. proxi.

f NEmo. Senatorē. vt š. l. prox. & j. e. l. p̄cipimus.

g Curiā. ergo nec senatores, qui pars nostri corporis sunt: vt š. ad legem Iul. maiesta. l. quisquis.

h Immani. (aliàs, immanj: aliàs, inanj: aliàs, in manipulis) scilicet iniuria. i. malis ministris subiuget, repete: vt š. ad l. Iul. repe. l. vj.

i Fit. scilicet munus illud. vel sub. nihilominus.

k Sustinetur. aliquod munus in senatore.

l NE quis. Negotiatoribus. j. negotiatores ne militent.

m Monetarijs. š. de muriegu. l. ij. libro xj.

n Officijs. i. officialibus. vt pistor. vt supra de pisto. l. j. libro xj.

o Stationarijs. qa custodiunt portam in castro limitis, vel quia tenent stationē de vili merce, vt oleo, sale, & cepa.

p Omniq;. totum quod sequitur, ponitur pro vno. & dic q̄ fuit saltuarius, vel custos porcorū, vel pascuorum militū, vel priuatorum. ad quod supra de pas. pu. l. vlti.

q Proprijs. i. primis consortijs. ad quod š. de pas. l. vlti. š. de profes. l. redditur. & de tab. l. fin.

r QVoniam. Extruenda. q̄d de nouo non licet sine auctoritate principis, sed vetera reparare sic, vt supra de ope. publi. le. intra. & l. nemo. & sic intelligo. leg. omnes. in eod. titu. & facit supra de excu. mu. l. maximarum. §. publicis.

s IVs senatorum. Ordinis. g censū erant: vt supra de pe...

dé ped. hæredi.l.vlti.

a Numeramus. not. sic ꝭ.ad l.Iul.maie.l. quisquis. & ff.de mili. testa l.j.§.j.

b iniuria. quod dic vt supra eo.l.nemo.

c Libertorum. Nó prohibemus. quia ingenui sũt: vt institu. de inge.in prin.in libertinis autem secus:vt ꝭ.ad leg.Iul. Visel.l.j.& ꝭ.si seruus vel liber.l.j.sed hodie idẽ est in eis:vt in auth. vt liber.decæ.§.j.co.iiij,& facit ꝭ.de postu.l.ij.& ff.de adsес.l.ij.& supra de liber. & eorum lib.l.fi.

d Seueram. Submouemus. nisi in crimine læsæ maiestatis:vt ꝭ.ad le.Iul. maie.l.nullus.& facit ꝭ.de q̃stio.l.diuo. & l.decuriones.

e Senator vel. Priuatos. hic resp. Sed contra j̃. in fi. l. vbi dicit eos clarissimos. Solut.hic sunt priuati, i. non illustres,clarissimi tñ, sicut ibi : & subaudi ibi,tantum sic concor ff.de sena.l.senatoris filiũ.i fi.vel dic in fi. huius legis susceptũ,subaudi , tñ post dignitatem susceptam . & ꝭm hoc refert. ante vel post fuerint nati.& sic est contra dictam l. senatoris in fin.& solues ꝭm hanc lec. ꝙ hic ante fuit conceptus vel natus,& sic est priuatus : ibi , & ante conceptus , sed postea natus . Item arg. contra supra de aduo. diuer. iudi. l. eum aduocatio. vbi ex electione & cohortali conditione ad dignitatem filij ante vel post nati cũ patre eximuntur . Vel dic secus:vt ꝭ.de decu.l fin. & de aduo. diuer.iudi.leg. cum aduocatio.sit speciale in aduocatis illis. Vel dic ibi quandoque, dum tamen postea. Item aliud seruatur in filijs eorũ qui sponte se curiæ cuiusq; ciuitatis dederint. Nã nati post talem cõditionem , paternæ non erunt succedanei functionis: vt supra de his qui sponte mu. sub. l. finali, circa principium.

f Honores. pater honorẽ habens non inuidet filio, quin filium secum participem admittãt.

g Clarissimo. tantum ſcđm primam lecturam.

† Co.Th. 9.35.3.

* al.incipit, Si Senator.

† Co.Th. 9.27.1.

ipsos numeram⁹ a)necesse ẽ ab oĩ iniuria b defendere.D.No.Febr.Cõstãt. Mamer. & Neuitta Coss.

IX. Idem Iulianus.

Libertorum filios adipisci clarissimam dignitatẽ nó ꝓhibemus. c

X. Imppp.Valens,Grat. & Valentinianus AAA. ad Gracchum P. P. †

Seuerã indagationem ꝑ tormẽta q̃rẽdi,a clarissimo hoie sũmouem⁹. d D.Prid.No.Ian.Treu. Gratiano A.IIII.& Merobaude Coss.

Natus ex eo,q post natiuitatẽ adeptus est dignitatẽ senatoriam, nõ consequitur dignitatẽ paternã:si verò natus sit dignitate senatoria durãte , licet fuerit antè cõceptus,eius sequitur dignitatem.Bar.

XI. IidẽAAA.ad Procop.

Senator *vel alius clarissim⁹ priuatos e habeat filios,editos qppe antequã susciperet dignitatẽ.qđ non solũ circa masculos dignoscitẽ cõstitutũ , verũ ẽt circa filias simili conditione seruãdũ. Cum aũt paternos honores f inuidere filijs non oporteat:a senatorẽ,vł solo clarissimo g susceptũ, h i clarissimatus sciẽdũ est dignitate mansurum.

Iudices in officio furta vel scelera committentes , pœnis hic insertis puniuntur. Bart.

XII. Imppp.Grat.Valentinianus , & Theodosius AAA. Neotherio P.P. †

Iudices,qui se furtis & sceleribus fuerint maculasse conuicti , ablatis codicillorũ i isignib⁹,& honore exuti , iter pessimos quosque & plebeios habeantẽ:nec sibi posthac de eo honore blandiantẽ , quo seipsos indignos k iudicauerũt. D.XVIII.Ka. Febr. Thessal. Gratiano. V.& Theod. I.AA. Coss.

Vxores durãte matrimonio viri genere nobilitantur, & eorum forum sequuntur , & eorum domicilia.Bart.

XIII. Valent.Theodo.& Arcadius AAA. Martiano comiti Orientis. †

Mulieres † honore maritorũ erigim⁹, genere nobilitam⁹: l & forũ ex eorũ ꝑsona statuim⁹: m & domicilia mutam⁹.Si aũt minoris ordinis virũ postea sortitæ fuerint;priore dignitate priuatæ, n posterioris mariti sequentur conditionẽ. Da.IIII.kal.Febr. Constantinopoli.Arcadio A. II.& Rufino Coss.

Senatores in quacunque prouincia sint,a muneribus publicis sunt immunes.Bar.

XIIII. Imp.Theodo.A.

Præcipimus, o vt senatori in qualibet ꝓuincia constituto , nullã habeant iudices iniungẽdi aliquid fortè publici muneris potestatem.

Clarissimi & spectabiles possunt proficisci sine licẽtia quo volunt.Bart.

XV. Iidẽ AA.ad Eustal.*

Clarissimis vel spectabilibus vniuersis ad genitale solum,vel quolibet aliò,& sine commeatu proficiscendi,& vbi voluerint commorandi habitandive permittimus facultatem. p

Illustres de criminibus grauioribus ĩpetiti, in carcerem non detrudunẽ:sed custodiũtur custodia militari: & per aliquẽ iudicẽ nõ puniũtur, sed de cõmissis per eos relatio fit principi.c onstitusi ve-

h Susceptum . vel dic etiam ante dignitatem. vel dic tantũ post. vt in principio huius legis notatur. & facit ꝭ. de liber. & eorum libe.l. si manumissus.

i Iudices. codicillorũ.i.dignitatũ, q̃a ꝑ codicillos cõferunẽ.vt instit. quib. mo.ius pa. po. solu. §.filiusfamilias.& facit in authẽ. de san. episc.§. reuerendissimis.& §.ꝑsby.col.ix. & ꝭ.de dec.l.ĩfamia. & j̃.de pa.sa.lar.l.ij. & ꝭ.de offi.ꝑf.præto. l.si quos.& ꝭ.de suf. & arca.l.si aliquid.

k Indignos. not.ꝙ priuilegiũ merẽ&c. vt ꝭ.de Iudæ.leg.Iudæos. & ff. de pecu. l.libera.

l Mulieres.Nobilitamus.I authẽ. de consu. §. sin autẽ.col.iiij.& ꝭ. de nupt.l.fi.Sed nõne ẽ superflua per l. ꝭ. de inco.l.fin. Rñ. vitiũ scriptoris est.sic ꝭ.de distr. pign.l.arbiter. Vel dic ꝭ. de veter. iur.enu.leg. ij. §. si quid ante.

m Statuimus.vt ff. de iur.om.iu.l.pe.& de iudi.l. exigere. & ff.ad municip.l.fi.§. item rescripserunt.

n Priuatę. nã quæ priorũ est oblita,rursus a priorib⁹ nõ adiuuabitẽ:vt i auth.de nupt.§.qui tñ nisi a principe impetret : vt ff.de sena.l.fi.& facit l.fœminæ.& ꝭ.de nup.l.cum te.

o Præcipim⁹.facit §.eod.l. nemo.

p Clarissimus.Facultatem. facit supra de ope. liber.

† Co Th. 2.1.7.

† Facit ad hãc l.c.de vxore.iuncta gl.j.extra dispu.

† Hæc lex eadem semel scripta fuerat ꝭ.li.10.ti. 29.l. vlti.

* ad Eustachiũ P.P. i meo. Cõdiuus.

rò in dignitate minori, per præfectum prætorio puniuntur. Bartolus.

XVI. Iidem AA. & Arcadius A Apollonio.

SI grauius vllum facinus admittat, nocẽte persona extra carceralem custodiã sub fideiussiõe [a] habita, sup illustribus qdem nobis suggeri iubemus: sup cęteris vero quadam minori dignitate decoratis, ad tui referri culminis notionem: vt ita demũ quid de admisso crimine constitui oporteat, iudicetur. [b]

Illustres cõuenti ciuiliter vel criminaliter, ad satisdationẽ iudiciariam non coguñ: sed eorũ committiĩ iuratorię cautioni: qua cõpleta per eos, vel eorũ pcuratores, fit missio in eorũ bona in ciuili: ĩ criminali verò tãquã piuri dignitate priuanĩ: & absque relatione puniunĩ per iudicẽ. Item dicti illustres criminaliter vel ciuiliter non possunt conueniri sine scriptura. Barto.

XVII. Impp. Honor. & The. AA. Arcadio. P. P.

QVoties ex priuata [c] cuiuslibet interpellatione ciuili vel criminali viri illustres cõuueniendi sunt, nulla dandę fideiussionis [d] concussione vexentur: sed per speciale priuilegium suæ cõmitti fidei consequantur, iuratoria ab his cautione tantũmodo exponenda. quã si neglexerint, & contra insertum cautioni sacramentum ipsi, vel eorũ procuratores absfuerint: [e] in pecuniarijs quidem causis super possessione rerum ad eos pertinẽtiũ iudex competens, quod etiam iuris auctoritas & rei qualitas suggesserit, ordinabit. [f] In criminalibus vero negotijs dignitate quoque, qua se per suum videlicet periuriũ indignos esse probauerint, spolientur: [g] vt in eos, vtpote illustri dignitate per suum facinus priuatos, [h] inconsulta [i] etiam nostra pietate, iudicibus legum seueritatem liceat exercere. [k] quibus illustrium dignitatũ priuilegijs [l] hoc etiam adijciẽdum esse censuimus, vt huiusmodi personæ nullam ex cuiuslibet iudicis sine scriptis habita sententia, [m] conuentionẽ [n] neque in ciuili, neque in criminali causa sustineant.

Vocati p principem ad aliquã maiorem dignitatem vel minorem, possunt de vrbe & de prouincijs absque licentia principis comitatũ adire. Ba.

XVIII. Imp. Anastasius.

IVbemus, saluo honore, [o] qui per reuocationem sacrę reuocatorię defertur, durante, licere cunctis tam minoribus quam maioribus potestatem gerentibus, [p] necnon etiam honorarijs [q] illustribus, siue ex hac regia vrbe, principali videlicet præcedente consensu, [r] profecti fuerint, siue in prouincijs habitantes sacratissimum (suis scilicet poscentibus negotijs) pete-

liber. l. fi. & ĩ. de ppo. sac cubi. l. fi. & ĩ. de consu. l. finaeimus. & ad municip. l. filij. §. pen.

[a] SI grauius. Sub fideiussione. aliàs substitutiõ. aliàs sub fideiussione, i. sub custodia militari, vel exeutorum: vt ff. de custo. reo. l. j. & sic adiunge, nobis suggeri iubemus, & hoc superillustribus, id est dominis: id est si quis illustris commiserit dictum facinus: super exteris autem &c. & facit ĩ. de prox. sa. scri. l. in sacris. circa princi. & ff. de pœn. l. diui fratres. §. fin. & supra vbi sena. l. quoties. Sed quęritur, an hoc sit innouatum per authen. vt iudic. non expec. sac. iuss. §. j. colla. ix. Res. nõ: quia speciale est in istis: vt ff. de officio procon. l. si quid. & distinxi supra de legi. & constitu. l. ij.

[b] Iudicetur. per te præfecte ptorio. sed hæc lex fallit in casu. ĩ. l. proxi. §. inter eos. Accur.

[c] QVoties ex priuata. priuatus accusat vel conuenit illustres.

[d] Fideiussionis. i. iudicio sisti, licet immobilia non possideat. sic ĩ. de princi. agen. in rebus. l. mulctis. & institt. de satis. §. sed hodie. & ĩ. de pri. scho. l. fina. circa fi. & ĩ. de epis. & cleri. l. cum clericis. §. j. Sed ibi nec iurat: regulariter contra: vt ff. qui satisda. cog. l. sciendum.

[e] Absfuerint. per d, alibi: sed per b, planũ est. supra de epis. audi. l. si quis ex consensu.

[f] Ordinabit. mittendo in pos. rei petitæ, vel omniũ bonorum olim, vel pro mensura debiti hodie: vt ff. qui. ex cau. in posse. catur. l. j. & auth. de exhi. §. si vero quidam. Vel si detur definitiua contra eum absentem contumacem, fit missio per l. properandũ. § sin autem. nam & lite contestata potest abesse, & non sisti uri.

[g] Spolientur. ipso iure vt subijcit.

[h] Priuatos. ipso iure. Nam est infamis, quia contra promissionẽ & cõtra sacramentũ venit: vt ĩ. de trãsa. l. si quis maior. ergo ipso iure desinit: vt ĩ. de decu. l. infamia. & ĩ. eo. l. ij. secus vbi contra iuramentum vitum: vt ff. de infa. l. Lucius.

[i] Inconsulta. hoc est speciale contra superiorem l. proximam, vbi principi refertur sententia. sed hoc propter periurium. & facit ĩ. de lucri. ad. l. iij. & de curiosis. l. pen.

[k] Exercere. quæ seueritas est lite non contestata, vt bona adnotentur. vt supra de requir. reis. & lite contesta. pecuniaria pœna. vel ꝗ æstimationem contingit, infligi potest: vt ff. de pœn. l. absentem. §. j.

[l] Priuilegijs. de satis. vitanda.

[m] Sententia. commonitoria. sic supra de episco. & cleri. l. cum clericis.

[n] Conuentionem. regulariter iure isto potest fieri conuentio sin scriptis: & sine scriptis: vt ff. de edẽ. l. j. §. j. nisi in hoc casu vbi libellus in scriptis est dandus, vt hic. hodie regulariter idem: vt supra de litis contesta. authenti. offeratur. Sententia autem olim & hodie in scriptis ferenda erat, nisi in casibus, vt sup. de sentent. ex libel. reci. l. ij. & in authẽ. nisi. & facit ĩ. de proxi. sa. scri. l. pen. & de proxi. sa. scri. l. pe. & de prin. agen in re. l. fin. & supra de man. prin. l. j. Accur.

[o] IVbemus. Honore. honor est illi, quem princeps vocat vel reuocat. & facit supra vbi de cri. agi oportet. authen. qua in prouincia. in fin.

[p] Gerentibus. qui dignitatem cum administratiõe habẽt.

[q] Honorarijs. sine administratione.

[r] Cõsensu. vel etiã sine cõsensu, vt ĩ. e. l. clarissimus. quæ est cõtra. Vel dic aliud con-

Infamis est q sponsioni suę cõtrauenit.

al. Zeno. Gontius.

Sentẽtia ĩ scriptis est ferenda.

consensum: quia ad petitioné volens ire, aliud commeatus.

a Comitatum. nostrum.

b Sine sacra sed cũ venerit, nõ recedat absq; licentia: vt s. de decu. l. siqs decurio. Ité j. s. de offi. re. ∗ usu. l. null⁹. So. hoc in ppetuis. argu. ff. si cer. petat. l. præsidis. Item facit j. de silé. l. ij. Accur.

∗ al. & collatiõe glebæ.

c DE PRÆTORIBUS. &c.

Aliàs præturæ, aliàs præfecturæ, alias prætoriæ: vt pro eodem ponat.

† Martian⁹ in meo lib. Cont. Pars. l. 2. §. de offi. præt.

d Et collatione, scilicet sublata. Et not. quòd qdam speciales functiones erant, quas hic remouet.

e Emo. Ad præfecturã. ∗ prætoriã. nõ tãtũ de vrbe debet eligi, vt s. de offi. pto. l. tres.

∗ præturã.

f Tutus. not. sic ff. de in ius voc. l. plerique. & de leg. j. l. nemo. & de iniur. l. qui domum. Accur.

g Lebam. aliàs deest glebam vel follem: & incipit. siue &c.

h Huiusmodi collationem. s. aliam a censura capitis, & iugatione terrarum, vt s. de colo. Thracen. l. j. in prin. & s. sine cẽ. l. vlti. & de allu. l. hi qui. & facit s. de ca. ci. cen. exi. l. j. Sed ꝯ s. de meta. l. per singulos. Sol. vt ibi.

† Sic Azo notat scriptũ fuisse in li. Martini. vulgo aũt legebat̃, ijdẽ AA. Cont. Pholim forte, inquit Alc. hic, simul & locum hunc totum pulcherrime explicat. in illũ vide eo.

DE CONSVLIBVS &c.

i Ntiquitus. Honoratos. scilicet consules. Et no. q trabea est vestis cõsularis, qua etiam Imperator vtebatur: & ideo se consulem vocabat secundum Al. vt in Authen. de consul. in fine titu. colla. quarta. ibi, aduenit, aũt cum ipse annuerit trabea &c.

se maluerint comitatũ a sine sacra b quoq; reuocatoria ad hanc regiam vrbem peruenire.

TITVLVS II.

DE PRAETORIBVS & honore c præturæ, & collatione, d∗ & gleba, & folli, & septem solidorum functione sublata.

Ad dignitatem prætoriã non põt eligi aliquis in clarissima dignitate cõstitutus in prouincijs manens. Bar.

I. Impp. † Arcad. & Honor. AA. Tatiano P. P.

 Emo ex clarissimis & spectabilibus qui in prouincijs degunt, ad præfecturam e ∗ postea deuocetur, sed maneat vnusquisque domi suæ tutus f atque securus, & sua dignitate lætetur.

Istæ tres functiones publicæ, quæ olim præstabantur, scilicet gleba, follis, & vij. solidorum, tollantur, vt nulla tenus præstentur. Bar.

II. Idem A. ad Senatũ. †

G Lebam, g vel follem, siue vij. solidorum functionem, siue quãlibet huiusmodi collationem h tam circa personas, quàm circa res ac prædia funditus iubemus aboleri: vt omnis huiusmodi sopita perpetuo conquiescat exactio.

TITVLVS III.

DE CONSVLIBVS, & nõ spargendis ab his pecunijs, & de præfectis & magistris militum, & patricijs.

Inter habentes eandẽ dignitatem ille prius debet antecedere, qui prius est adeptus dignitatẽ, ẽt si posterior eandem fuerit cõsecutus plu vlsi: si vñ prior in consulatu patriciatus honorem fuerit consecutus post eum, qui est in consulatu posterior, & in patriciatu prior hoc casu præfertur. Bar.

I. Impp. Theodo. & Valentinia. AA. ad senatum vrbis Cõstãtinopolitanę.

 Ntiquitus statutũ est, consularib⁹ viris cęteros quidem honoratos i ipsius trabeæ summitate, pares vero infulis, consideratione tantùm temporis anteire. k Quis enim in vno eodemq; genere dignitatis prior esse debuerat, nisi qui prior meruit dignitatem? cum posterior ẽt si eiusdem honoris prætendat auspicia, l cedere tñ illius tpis consuli debeat, quo ipse nõ fuerit: hoc obseruando & si iterata vice fastigia consulatus aliquis ascenderit. Repetiti m etenim fasces, virtutes sæpe meriti comprobant, non augent, quia nihil est altius n dignitate. Quod si qs prior cõsul posteriori cõsuli eidẽq; patricio posthabitus, o patriciatum postea consequatur: vinci eum oportet, qui prior meruerit patriciatum, postquam iste honore patriciæ dignitatis decoratus est.

Consules hodie prohibent̃ per vrbem spargere pecuniam: ne cupiditate lucri populus eos sequat̃, sed eorũ meritis. & q pecunia, quæ per eos iactabat̃, expendatur in opus aquæductus; & quilibet consul expendere debet centum pondo auri. Bart.

II. Impp. Valentin. & Martia. AA. † Aporatio Dom. [vel cõm.] & consul.

O Rdinẽ ꝯsulatus ad antiquam reduximus sanctionẽ, vt sellã p nostri honoris merito, non rapiendi studio populorũ agmina sectentur: ac lucrandi cupiditate deposita, venerabilẽ parentũ q habitum,

† Sic in manuscri pt. Cont⁹. Vide nouellã constitutionẽ de ꝯsulib. §. spargere autem. col. 4.

k Anteire. in eundo, loquendo, decernendo: vt infra titu. primo. l. prima & secunda. & de proxim. sacro. scrinio. l. vnicuique. & infra de primi. l. vltim. & ff. de albo scri. l. prima. §. & inter. Accursius.

† Vide Symmachũ lib. 1. episto. 7. Contius.

l Auspicia. ab initio, post tamen adepta.

m Repetiti. i. sæpe meruit dignitatem consulatus. & facit s. de adses. l. liceat.

n Altius. hyperbolice: quia deus est altior. vel subaudi, in consule. Accur.

o Posthabitus. postponitur enim prior consul, quando sequens fit patricius, cum maior sit consule, vt j. eod. l. nemini. sed si tunc primus fuit & ipse patricius, recuperat prioritatem ex tunc. & hoc dicit. Alij dicunt præferri eum qui primo patriciatum, licet postea cõsulatum meruit. & subaudiũt, oportet q scilicet ab eo qui prior &c. sed secundum eos male aduertaretur, quis &c. Item hic versus, põst quam iste &c. male staret.

p O Rdinem. Sellam. id est sedem consulis, quæ est nostra: quia ei damus. sic ff. de postulan. l. j. §. refert. Accur.

q Parentum. id est consulum.

& felicissima antiquitatis ornamenta cõspicent. [a] Hoc ergo exemplo & cæteros [b] procedere cõsules volumus: nec expédere eos sine effectu patimur. [c] Cessante ergo ista spargendi vilitate, amplissimi cõsules procedẽtes deinceps abstineant hoc errore perdẽdi: [t] optimoq; cõsilio operi necessario proficiat, quod erat incompetenter proijciẽdũ. Ad restaurationem itaq; aquæduct[9] huius amplissimæ vrbis cẽtena [d] põdo auri præstent per singulos consulatus: vt & cõsul patriæ [e] se dedisse nouerit, & data notũ sit mansura esse perpetuò.

Nullus eligi põt patricius, nisi primo alterã dignitatũ hic insertarũ fuerit adeptus. Itẽ habẽs dignitatẽ cõsularẽ absq; administratione, ĩ opus aquæductus expendere debet centum pondo auri. Bart.

III. Imp. Zeno A.

NEmini ad sublimẽ patriciatus honorẽ (qui cæteris oĩbus anteponitur [f]) ascendere liceat, nisi prius aut cõsulatus honore potiatur, aut præfecturæ prætorio, vel Illyrici: vel vrbis administrationem, aut magistri militum, aut magistri officiorũ in actu [g] videlicet positus gessisse noscatur: vt hmõi tantum personis, siue adhuc administrationem gerẽdo, seu postea, liceat qñ hoc nostræ sederit maiestati, patriciam consequi dignitatem. [h] Quoniam vero gloriosissimæ huic vrbi, q̃ caput orbis terrarum[i] est, omnifariam credim[9] consulendum: vniuersos qui posthac honorarij cõsulatus insignibus principali munificentia decorãtur, centum lib. auri ad reficiendum aquæductũ publicum ministrare cẽsemus: [k] ad similitudinem eorum qui per annale [l] tempus consulariũ editione munerum gloriant. Nam ipsis quoque expedit vt florentissima ciuitas centum auri librarum munificentia sustẽtata, honorariũ quoq; sentiat [m] consulatum,

Si cui cõcedit administratio dignitatis diu antè cõcessæ, nõ vt de nouo dignitas cõcedi: imo illis potiet honoribus, qbus potiret si eidẽ ab initio administratio cõcessa fuisset: nec soluet cẽtũ lib. auri in opus aquæductus, si tpe dignitatis concessæ soluit. Bar.

IIII. Imp. Zeno Sebastiano P.P.

SAncimus viris excellentissimis cõsularib[9] omnib. qui iam facti sunt vel postea fuerint, procedẽdi [n] quoq; & re ipsa [o] per annum gerendi cõsulat[9], impetrato videlicet principali iudicio, legitimam tribui facultatem: ita vt peracta quam meruerint processione, non nouum aliquid, vel quod nõdum habeant, adipisci: sed cõsulatus ius, quod semel eis cõsularis detulerat processio, [p] iterasse [q] beneficio videant: & in adorãda nostra [r] purpura, vel in cõsequendis cũctis cõsulũ honoribus & priuilegijs ex anteriore tpe proectionis ordinem sibimet nouerint vindicandum. Hoc etiam obseruando; vt hmõi cõsul nec centũ lib. auri aquæductib. huius inclytæ ciuitatis pro tenore sacræ constitutionis [s] pbẽdas, quas cũ eẽt cõsularis psliterat, cõsul postea creatus persoluere denuo [t] cõpellat.

Filiusfamilias electus in Patricium, a patria potestate liberatur. Bar.

V. Imp. Iustinianus A. Ioanni P.P.

SAncimus, viros excelsos patricios, quos in huiusmodi dignitatis apicem Augusta maiestas retulerit, illico ab imperialibus codicillis præstitis [v] patresfamilias

Ex his verbis no. Io. de Pla. q̃ dare ignoranti est pdere. Aurum spargere & cõtenere solus princeps potest.

Præto-riorũ Orientis, vel Illy. &c.

cõsulũ, qui patriæ debent esse deuotis, vt in Auth. iusiurand. quod præsta. coll. ij.
[a] Conspicent. agmina populorum.
[b] Cæteros. futuros.
[c] Patimur. corrigit hic quod est Institu. de re. diui. §. hoc amplius. sed etiam hoc hodie corrigitur: & in voluntate eorum ponitur spargere vel non: præter aurum, quod soli principi licet spargere, vt in Authen. de cõsul. §. spargere. colla. iiij.
[d] Centena. facit ĩ. eo. l. nemini. & l. sancimus.
[e] Patriæ. vrbẽ vocat patriam. Accur.
[f] NEmini. Anteponit. immo præfe. vrb. anteponit, vt s. de offi. pfec. vrbi. l. pfectura. & s. de offi pfec. vrb. l. j. q̃ sunt ĩ. Sol. pfectus anteponit digni tatib. de vrbe tantũ: sed patriciatus etiã extra vrbem habet locum.
[g] Actu. vt ĩ. dign. ordo serue. l. ij.
[h] Dignitatem. sed Illustrib. viris pmittebat patriciatus codicillos accipere: quãuis hmõi dignitatibus non fuerint primò decorati: vt in nouel. de ordi. se. vbi etiam dicit pfectum vrbis præesse patricio.
[i] Orbis terrarum. ff. de leg. & sen. l. de quibus. & s. de vete. iur. enu. l. j. §. sed & si quis. & Institu. de satisda. in fi.
[k] Censemus. s. l. pxi. & ĩ. l. proxi. & separatus arcarius debet eligi, qui hoc custodiat: vt s. de aquæduc. l. hac lege.
[l] Annale. sicut præstat cẽtũ lib. auri, q p annũ impetrat vt fit cõsul in actu: vt ĩ. l. pxi. sic qui fit consularis, i. vt dignitatem habeat sine administratione.
[m] Sentiat. scilicet ciuitas.
[n] SAncimus. Procedendi. vt impetret per annum se administrationem.
[o] Et re ipsa. id est etiam ipso actu.
[p] Processio. s. per annum. & aliàs est professio.
[q] Iterasse. primo consularis factus cõsul in actu, non est plus quàm consul. & facit s. l. j.
[r] Nostra. id est nos purpura vestitos: & dicitur adorari, cũ salutatur: vt s. de fabricen. l. ij. in quo est ordo &c.
[s] Sacræ constitutionis. s. l. proxi. sed si ante non fuisset consularis, & sic nõ soluisset: nunc impetrans consulatum per annum solueret: vt s. l. proxi. in fi.
[t] Denuo. sic. ff. de reg. iur. l. bona.
[v] SAncimus. Præstitis. i. præsentatis sibi literis electionis ad patriciatum: vt hic, & Insti. quib. modis ius pat. po. sol. § filiusfamilias. sic est & in quibusdam alijs. quod dic vt s. de decur. l. ana. & in Authenti. consti.

effici, ac potestate libera ri paterna: ne videant, q a nobis loco patris hono rant, alieno iuri esse sub iecti: (quis enim patia tur patre † qdē posse p emancipatiōis modū suis nexibus filiū relaxare: ipe ratoriā aūt celsitudinē n̄ valere eū quē sibi patrē elegerit, ab aliena exime re potestate?) ne si contra riū approbet p quamcun que machinationē, impe rialis maiestas minui ª videat. Et hoc quidem ra ro contingere satis ᵇ cer tū est: nemo enim facilè respexit filiumfamilias in patriciatus honorem p uectū, queadmodū in cō sulibus hæc res vsitata ē: sed neqd in parte tēporis tale eueniat, & sine legi bus inueniat, ideo hęc no bis visa sunt sancienda.

TITVLVS IIII.

DE PRAEFECTIS prætorio, siue vrbi, & magistris militum in di gnitatibus exęquādis. ᶜ

Præfectus vrbi, & præfectus ꝑtorio, & magister peditum vel militum, licet habeās dignitates distinctas: tamē omnes sunt paris gradus: & ille ꝑfertur, qui primò fuit in di gnitate electus. Barto.

I. Imppp. Valēt. Valens, & Gratianus AAA. ad Ampelium PP.

PRæfectū vr bi, & præfe ctū ꝑtorio, & magi- stros equi- tū ac peditū, indiscretæ ᵈ ducim⁹ dignitatis: vsq; adeo ᵉ videlicet, vt cum ad priuatā ᶠ secesserint vitam eū locū ᵍ velimus esse potiorem, qui alios promotionis tempore, & codicillorum adeptione præcesserit. ʰ

Dignitate deposita p plures r pari gradu dignitatis existē tes, ille est potior, qui prior fuit in dignitate electus. Ba.

II. Imppp. Grati. & Va- lentinianus, & Theodo. AAA. Restituto. P.V.

QVisqs magisterium equitum peditūque susceperit & gesserit, ᶦ ante captā a quoquā præ fecturā: is cum priuatus erit, & honorē deposuerit ex ꝑfectis, ᵏ q prouecti fuerint, ꝑferat. Sit igit se des prior ante ꝓuectis, lo cus cōspectior, decernē di loquēdiq; facultas an tiqor, cui est splēdor ade pti magistrat⁹ vetustior. Dat. VIII. Kal. Iul. Thes- sal. Gratiano V. & Theo- do. AA. Coss.

TITVLVS V.

DE PRAEPOSITIS sacri cubiculi, & de om nibus cubicularijs, & priuilegijs eorum.

Custodientes cubiculū princi pis vel Augustæ eandē digni tatē habēt, quā ꝑfectus vrbi, & præfectus prætorio, & magister militū: & hæc dignitate deposita nulla est inter eos discretio, ser uata tamen reuerentia temporis. Bar.

I. Impp. Hono. & Theo. AA. Florētio P.V.

SAcri cūbiculi ꝓpositi ea digni tate fungant qua sunt ꝓditi, q eminentissimā ꝑtorianam vel vrbanā meruerint ꝑfecturā, aut certè militarem magiste- riā potestatē: ita vt sit inter eos post deposi- tas administrationes nulla discretio, ˡ siue nostræ serenitatis adoraturi admittant im- perium, siue pro suo arbitrio solennes festi- uitates ᵏ & cœtus vel salutationes, ˡ vel qlibet alia officia frequētēt: vt in sedibus ᵐ & i cōsessu ⁿ eis ordo seruet, quē ordo ꝓue ctiōis ostēderit, sub habitu videlicet ipsis cō sueto: cū manifestè decretū ᵒ sit, eū esse po tiorē, q ꝓcesserit: vel illū subsequi, quē recē tius ꝓbauerit examē. D. VIII. Id. Nou. C. P. Honorio. XIII. & Theodo. X. AA. Coss.

---

consil. q de digni. §. generaliter. collat. v.

ª Minui. qa quodā modo essemus in po testate patricij pa- tris, quasi aui.

ᵇ Satis. hcq ue parū læduntur patres: qd secus esset in consu- le: vt ff. de vsucap. l. iusto. & tamen in cō sule est idem hodie: vt in d. auth.

ᶜ DE PRAEFE- ctis prætorio &c.

Omnes istos dicit esse pares.

ᵈ Præfe- ctū vr- bi. in- discre- tæ. i. nō discretæ, seu separatæ, sed æqualis dignitatis.

ᵉ Vsq; adeo. ideo hoc est verum.

ᶠ Ad priuatā. aliās a priuata: & est pla- na. aliās, ad priuatā: & tūc dic q retineat aliquē effectū digni tatis: vt ꝫ. l. proxi. & facit ꝭ. tit. j. l. j. & su. qui po. in pig. ha. l. si fundum. & de loc. præ. ci. l. congruit.

ᵍ QVisquis. Gesse rit. i. gestio- nē compleuerit. idē si nō cōpleuit ante- quā alius præfectus eligeret. sic æquipa- rat magistrum illū præfecto: vt qui pri- or fuerit, præferat. in hoc. n. ē similitudo.

ʰ Ex ꝑfectis. i. his qui post magistratū fuerint electi & de- fierunt, præferatur magister in his quæ sequunt. Et not. eos retinere effectum di gnitatis. sic ꝭ. de ad- uo. di. iudi. l. petitio nem. §. egredientem. & ꝫ. tit. j. l. j. & ꝭ. de excu. mu. l. eam. & l. maximarum. in fi. & ꝫ. de priui. eo. qui in sac. pa. l. ij. in fi. & l. fina. Dic ergo q hic fuerunt prouecti, sed desierunt: aliàs secus vt ꝫ. de primi. l. ij. in fi. & facit sup. l. prox. cū suis concor. Alij dicunt prouecti de nouo: vt & ꝭ. tit. j. l. j. sed & habent ne- cesse dicere q desie-

† Suidas ait eū ap- pellatum fuisse pa- trē cōmu nē reipu. Idem & Cassiodo- rus in for mula pa- tritiatus.

* puto le gēdū loco ex manu- scrip.

* Dat. III. Non. Iul. Nasona-

---

runt per l. ꝫ. vt dign. ord. serue. l. ij. §. sed ad manutitores,

DE PRAEPOSI- tis sacri cubiculi, & de omnibus &c.

SAcri. Discre tio. i. differē tia. sa ꝭ. tit. j. l. j. & ij. & ꝭ. tit. ij. l. j. & l. pen. & ꝫ. de fil. l. vlti. Sed argu. contra. ff. de in di. l. ij. §. plane. Acc.

ᵏ Festiuitates. i. fe- sti cōuētus, q fiebāt in Maio, & dicebant cōuiuia: vt supra de pag. & sa. l. vt profa- nos. vel in Maiuma: vt supra de maiu. l. vnica. lib. xj. Accur.

ˡ Salutationes. iu- dicum forte: vt ꝫ. de proxi. sac. scri. le. ij. & sup. de offi. diuer. iu di. l. vlti. Accur.

ᵐ Sedibus. sic sup. de sacrosan. eccl. l. de cernimus.

ⁿ Cōsessu. vt ff. de albo scri. l. j.

ᵒ Decretū. ciuiū, vel senatorum, vel curiæ.

Hac

ci. Accep. III. Non. Sept. Mo- desto & Arintheo Coss.

Priuilegium officialiũ dignitate finita non perditur.

a Hac nostra. Exeunt. quia fuerunt officium, & tamen retinent priuilegium quãdiu viuunt: vt hic, & supra de execu. mu. l. eos. & leg. maximarum. in fine.

b Antequam. subaudi, etiam.

c Locum. s. cubicularij, ad quod posset eligi: vt supra de consu. l. j.

d Excepto. excipit duos palatinos, qui non habent immunitatem infra scriptam. quinimmo nullus habet, nisi qui lege aliqua se habere ostendat: vt supra de execu. mu. leg. maximarũ. in princ.

e Angarias. i. munus sordidum.

f Vindicamus. i. eximimus. & facit infra de proxi. sac. scri. l. in sacris. ff. de mu. & hono. l. vlti. §. patrimoniorum.

g Cubicularios. Penetralibus. hic merito dicuntur penetralia, quia nullus audet penetrare. P.

h Obire. i. subire. & loquitur magistro officiorum, cui hæc constitutio mittit. & la. infra de silen. l. ne aduersa. & de castrensianis. l. iij. & s. vbi se cla. l. quoties. & infra de priuile. scho. l. ij. nec ob. s. vbi de cri. agi opor. auth. qua in prouin. ibi. nullo priuilegio &c. quia non erat ibi interum in suis corpore.

i Iubemus. subaudi vt omnes&c.

k Cuiuspiam. s. domini serui.

l Rapiãtur. ex hac l. vt in authẽ. de mon. §. ij. col. j.

m Mortuos. i. morientes. vel proprie: scilicet valeant eorũ testamenta. Et not. hic argu. ad id quod habetur insti. de leg. Fu. Ca. tollen.

n Duntaxat. s. morientes.

o Sine legitimis. vt l. de bon. va. l. vaca.

cubiculariũ principis & ante quam ad dictum officiũ obligenẽ, gaudent immunitate munerũ extraordinariorũ, & finita dignitate nõ recipiũt hospitem inuiti: & præsides cõtrarium facientes, pœna hac lege inserta puniuntur. Bartol.

II. Iidem Theo. & Valẽ. AA. Proculo PP.

Hac nostræ mansuetudinis æterna lege sancimus, vt oẽs cubicularij q de nostro cubiculo exeũt, a antequam b primũ locũ c obtineãt (excepto d castrensi & comite domorũ) his priuilegijs pfruanẽ, i. vt neque possessiones eorum angarias, e siue parangarias, vl ẽt paraueredos in posterũ dispositiõe tui culminis vel alicuius calumnia dare coganẽ, ne sordidis adstricti muneribus, decus ministerij, qđ militando videbanẽ adepti, otij tpre & quietis amittãt. domos quoq; eorũ vel in hac sacratissima vrbe, vel in qualibet alia positas ciuitate ab oĩ hospitũ cuiuslibet dignitatis inquietudine vindicamus: f prouinciarũ rectoribus, eorumq; apparitoribus denarũ librarum auri dispendio feriẽdis, si mãsuetudinis nr̃æ statuta dissimulare, & ex aliqua parte violare tẽtauerint.

Cubicularij principis & Augustæ non cogantur respondere nisi coram officiorũ magistro. Barto.

III. Impp. Leo & Anthemius AA. Ioanni comiti & magistro officiorum.

Cubicolarios tã sacri cubiculi mei, quàm venerabilis Augustæ, quos vtrosq: certũ ẽ obsequijs occupatos, & aulæ penetralibus g inhęrẽtes diuersa iudicia obire h ñ posse, ab obseruatiõe aliorũ tribunaliũ liberamus, vt in sublimitatis solũmodo tuæ iudicio propositas aduersus se excipiant actiones.

Si dominus principi seruum suũ cubiculariũ obtulit: illico talis seruus libertatẽ adipiscitur, & ea vtiĩ inter viuos et in vltima voluntate: & eidẽ ab intestato succediĩ p agnatos & cognatos: quibus deficiẽtibus fiscus eius bona occupat tanquã vacãtia. si aũt domino ignorãte vel inuito cubicularius factus sit, ĩtra quinquennium cũ peculio vendicatur, & prædicta ẽs ad cubicularias extenduntur. Bart.

IIII. Imp. Leo A. Puseo PP.

Iubemus i oẽs, q vel iã in sacrũ cubiculũ cuiuspiã k liberalitate donati, aliove titulo dati vel dãdi principalibus obseqjs ĩhęrere vel ante meruerũt, vel postea meruerint, licet nulla interueniẽte scriptura, nulla cõfectione gestorũ, post quã deuotissimis cubicularijs fuerint sociati: ad conditionẽ libertatis ingenuitatisq; rapianẽ, l raptiq; videãtur. hoc non solũ circa superstites, sed etiã circa mortuos m volumus custodiri. Nam cùm hoc priuilegium videaẽ principalis eẽ ppriũ maiestatis, vt nõ famulorũ, sicut priuatæ cõditionis hoĩes, sed liberorum honestis vtaẽ obsequijs: periniquũ est eos duntaxat n pati fortunæ deterioris incõmoda: sed testamenta quidem ad similitudinem aliorũ qui ĩgenuitatis infulis decoranẽ, pro sua liceat eis cõdere voluntate: intestatorũ verò nemo dubitet facultates, vtpote sine legitimis o successoribus defunctorum, fisci iuribus vindicari. Et hæc omnia tunc diligenti obseruatione volumus custodiri, cum sponte, suàque voluntate quis dederit p eunuchum sacri cubiculi ministerijs adhęsurum. Siverò cuidã fuerit violenter extortus, aut inuito domino vel ignaro intra sacrũ ausus sit militare cubiculum: liceat domino destinatum sacra ex lege cubicularijs interpellare iudicium. q & eum, r quem probauerit nolente se vel inscio sacrum penetrasse cubiculum, vt suum famulum cum peculio consequatur. Sed & sicut læsis implorandi præsidij facultatem denegari non conuenit: ita nec calumniandi s viam patimur diu-

p Dederit. s. dñs.

q Iudicium. vt magistri officiorum, vt s. le. proxi.

r Eum. repete, interpellare. & not. probauerit: quia probat ignorantiam. & sic est contra. ff. de proba. l. verius. Sed dic q probat eo ipso q non probatur contrarium. sic s. qui mil. non possunt. l. super seruis. & s. de peri. tut. le. si tutor. sed vbi scit, psumitur q. voluerit eum fieri liberum, vt s. de episc. & cleri. authen. si seruus. & de proba. lege cum precibus.

s Calumniandi. ar. ff.

... de secu. l. alij.
a Denegeť. sic j. ne de statu defun. ꝑ totũ. & j. de tabel. l. ij.
b Iubemus. Cõiugis. vnus vni, alter alteri cubiculo præerat: super quib⁹ alij plures erãt, vt j. l. proxi. in prin.
c Sociati. per electionem, cum certum erant numero, vt j. de peti. hæred. l. fi. Vel dic eo ipso ꝙ illustres erant, & sic largius dicuntur senatores, vt ff. de sena. l. fi. §. fi.
d Cingulo. ense forte. sic est speciale. regulariter contra, vt j. vt armorum vsus. l. j. & in auth. de armis. Vel dic cingulo, id est carruca, vt j. de ve. ho. l. j. & facit j. de digni. l. clarissima.
e Videatur. sic supra de peti. impe. offe. l. rescripta. & ff. de sena. l. vlti. in prin.
f DE QVAESTORIBUS & magistris officiorum, & comitibus sacrarum largitionum, & rei priuatæ.
Officia istorum sunt vt supra de offi. quæsto. cum titulis sequen. ut.
g Q Vi ex quæsturæ. duę sũt partes.
h Vtriusq;. s. fisci, & rei priuatæ.
i Attonito. id est terribili.
k Viguerunt. id est se bene gesserunt, vt tanquam tunc ab omnibus commendentur. Accur.
l Acclamatione viuat talis: vt faciunt Romani de papa: & etiam præconum: vt j. de offi. rec. prouin. l. iij. & in Authen. vt ior. præ. §. j. colla. v. Alij dicunt ꝙ isti excipiuntur ab alijs ꝙ commendant. si aliàs tacita reuerentia ꝑbeatur eis: vt subijcit. quod non placet.
m Excipiantur. id est recipiantur cum laudibus populi.
n DE PRIMICERIO & secun. &c.
Id est de eo qui primus scriptus est in matricula notariorum, & qui primum locum obtinet. M. secundi cerius, qui secundum ad quod j. de dome. l. vl. & notarijs, id est cæteris postea scriptis. Alij dicunt &, ꝓ id est, nam idem est secundicerius quod primicerius, secundũ eos. Vel dicitur primicerius, qui primus portabat cereum in aliquo festo, & erat in dignitate: quia spectabilis: vt j. l. pri.
o Præcipua. i. Quietæ. id est in quietem. ad qđ supra de epi. & cle. l. decernimus.
p Posuerint. id est deposuerint.
q Vsi sunt de facto.
r Compendium. quasi non honoré: vt j. de decur. l. ij. & facit supra de dig. l. iiij. cum concor.
s Vel pro etiam. dic si quis assensus temerarius extiterit: & sub imponendo discussi &c. q. d. si notarius receperit dignitatem, & sic inquietauit legé istam. Accursius.
t Leuis. etiam si in leui re exerceat officium, punitur arbitrio iudicis: vt hic & ff. de pœ. l. sanctio. & deponitur, vt subijcit. & not. quòd ꝓ paruo delicto pœna magna imponitur. sic supra de lib. & eo. li. l. ij. & de hære. l. ij. Accur.
u Corpus. id est, corpus officialium inter quos iste cœperat numerari, minuitur isto extincto, id est deposito. vel habeat minuetur, si fuerit per electionem alterius isto relicto.

Primicerius & secundicerius qui sunt.

Pœna grauis ꝓ delicto paruo imponitur.

† No. hic lo. d Pla. ꝙ dr ille extinctus & mortuus, qui ab aliqua dignitate vel officio cũ dedecore remotus ē. & est arg. fin And. ꝙ iudex recusatus loco mortui habeť.

tius eē patefactã. Ideoq; tẽs quinquennij ꝑfinim[a], intra quod ꝯ eũ suas debeant exercere qõnes: vt si medio tpe mouere distulerint, vlterius eis tanquam in suum famulatũ vindicādi, vel eius vt serui peculiũ, vł bona quasi liberti, copia denegeť. [a] Hæc oia q̃ super deuotissimis cubicularijs sancimus, ēt ad cubicularias, q̃ a dñis in sacrum cubiculũ datæ vel dandæ sũt, superstites atq; mortuas extendi propagariq; decernimus.

Cubicularij etiam dignitate deposita cum vadunt extra vrbem, poterunt vti cingulo dignitatis. Bar.

V. Imp. Anasta. A. Eusebio magistro officiorum.

Iubemus duob. viris illustrib. pręposiṫis vtriusq; sacri cubiculi, tã nostræ pietatis, q̃ serenissimæ nostræ ꝯiugis, [b] qui post finitã militiã senatorio fuerint ꝯsortio sociati, [c] licere quoties ad aspiciẽdos agros suos, vel ob aliã cãm ꝓficisci voluerint, cingulo[d] vti: cũ hoc ad implẽdũ eorũ desideriũ, & ad nullius læsioné respicere videatur. [e]

TITVLVS VI.

DE QVAESTORIBVS & magistris officiorũ, & comitibus sacrarum largitionum, & rei priuatæ. [f]

Qui in administratione publicorum officiorum se bene gesserunt, debent clamorosis vocibus populi commendari. Bar.

I. Imppp. Gratia. Valẽ. & Theo. AAA. Restituto P.V.

Q Vi ex quęsturæ [g] honore, aut officiali magisterio, aut comitiua vtriusq; [h] ærarij nostri, attonito [i] splendore viguerunt: [k] acclamatione [l] excipiantur [m] solita, nec prætereantur vt incogniti.

TITVLVS VII.

DE PRIMICERIO [n] & secundicerio, & notarijs.

Notarij principis licet senectute deposuerint officiũ, aut maiorẽ dignitatẽ fuerint adepti, nõ ob hoc notariorum nomẽ pdũt: sed notariorũ, & dignitatis secũdę retinẽt priuilegia: nec possunt esse discussores, aut pęquatores, aut similẽ dignitatẽ cum administratione habere. Bar.

I. Iidem Imppp. Eutropio P.P.

P Ręcipua est nostræ pietatis intentio circa notariorũ nomen: atq; ideo si vnquã huius ordinis viri laborẽ quiete [o] mutauerint, vel abiecerint, vel senectute posuerint, [p] seu cum alia dignitate posthac qualibet vsi sunt, [q] non omittant prioris vocabulũ militiæ, sed cõpẽdium [r] sequentis honoris adsumant: & si quis ex officio vel[s] pcipuæ sublimitatis tuę temerario adsensu in discussiones, peræquationes, aliã deniq; vllam rem inquietator extiterit: officium suum nouerit vel leuis[t] culpę offensione detecta, grauis mulctæ discrimine fatigandum: & numerariorum corpus [u] extincto † iniuriæ auctore minuendum.

Primicerij vltra biennũ in officio militare nõ cogunť.

Et dic quia isti sunt notarij, qui dignitates non possunt habere: vt not. supra in rubri. de tabu. itẽ hoc durante officio: aliàs secus: vt infra l. proxi. in fi.

a Præclaram. Militiam. inermem.

b Tribunorum. id est primiceriorum: sic dicti, quia tribuum suffragio eligebantur. qui. s. tribuni: vel qui, scilicet notarij.

c Nonnihil. i. multum: vt ff. de verb. sign. l. duobus.

Primicerius quatuor priuilegijs donatur.

d Beneficiorũ. quatuor enim priuilegia dat eis per hanc l. primo, vt primicerius eorum tantum duobus annis teneatur stare in officio: secundo, quòd a quibusdam muneribus eos excusat: tertio, quia præfert eos alijs posterioribus: quarto, quia finito officio habent aliã dignitatem.

e Statuendas. vt & ff. de off. pfe. vrb. l. primicerius. Sed j. de nume. l. ij. & l. fina. Solu. ibi in notarijs: hic in primicerijs tribus.

f Hos autem. hic magis pœnam q̃ pręmium eis donat.

g Commeatus. facit. j. de commea. l. ij. & fi. & j. de dome. l. iij.

h Vnius gradus. scilicet volumus subire iacturam: quod est j. & sic subau. in sequentibus.

i Postponendis. aliàs, dis: aliàs, di. & dictio dis, datiui casus est nã postponi tur iste sequentib. in his quibus antepone retur nisi abfuisset. ad quod s. de of. præfect. præto. l. ij. in fin. Et dic, inferioris gradus secundum prædictam proportionalitatem. Itẽ nota, geminatio delicti geminat pœnã. sic s. de epi. au. l. nemo. in fin.

Geminatio criminis pœnã multiplicat.

k Discussionis. hæc

& si a palatio per annum se absentauerint, vnum gradũ militiæ perdunt: si per biennium, duos: si per triennium, tres: si per quadriennium, quatuor: si per quinquenniũ, quinque: sed non vtuntur ordine: & licet ob absentiam quinquennij ab officio sint remoti, in ordine discussorũ & peræquatorum non grauant: & inter eos prærogatiua temporis est habenda, quæ nulla ratione potest celari: & hoc officio finito ad officium magistri officiorum sunt assumendi. Bar.

II. Imp. Zeno A. magistro officiorum.

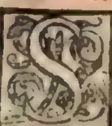
PRęclaram nobilemque militiã a spectabilium tribunorũ b notariorum, qui gloriosis obsequijs nonnihil c reipublicæ cõmoditatis afferunt & decoris, diuersis beneficiorũ d titulis muniendam credimus & augendã. nam biennales metas viro spectabili p tpe primicerio agẽdis numeris duximus statuendas. e Hos aũt f tribunos, qui suis negotijs occupati, minime sacrum palatium curauerint frequentandum: nisi intra annale spacium reuertantur, quamuis commeatus g iura prætendant, pro absentia quidem vnius anni, vnius gradus: h si verò duob. annis abfuerint, duorũ: si trib. trium: si quatuor, similiter quatuor graduum subire iacturam: his qui inferiores eis fuerint, postponẽdis. i Qui verò per quinquennium integrum se præsentare cessauerint: exemptos matricula, tantùm nomine tribunorũ, non verò ordine perpotiri: his in hunc modum dispositis, vacationem cõsus, discussionis, k per æquationis, & cuiuslibet alterius rei habituros. Illud præcipuè ꝓuisionem nostram flagitare perspeximus, ne per ambitionẽ, vel gratiam, aut cuiuslibet occasionis obtentu, vel laborum seu solicitudinum specie, publicorũ cuiquam liceat aliquando graduum seriem conturbare, & temporum ratione calcata, dudum militantibus anteferri: & quæ longis prolixisq; stipendijs defensa * iam pollicetur senectus, gratiosa festinatione surripere: l hoc etiam adijciendo, vt primicerius post depositam publicã numerorum solicitudinem, acsi ipsam gessisset administrationem, cuius consequitur dignitatem, magistri officiorũ pro antiqua consuetudine infulas m sortiatur, omnibus vacantibus, quã uis tempore præcedentibus, præponendus. n

TITVLVS VIII.

VT DIGNITAtum ordo seruetur.

Vsurpans scienter honorem sibi indebitum, crimine sacrilegij punitur. Bar.

I. Imppp. Gratian. Valentin. & Theod. AAA. ad Prætextatũ. P. V.

SI quis indebitũ o sibi locum vsurpauerit, nulla se ignorãtia, p defendat: sitq; planè sacrilegij reus, q diuina q pcepta neglexerit. Dat. XII. Kal. Iun. Mediolani. Richomere & Clearcho Coss.

Habentes dignitatẽ cum administratione. pferunt habentib. eandem sine administratione. postea, qui dignita-

munera sunt sibi de cen.

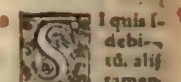
l Surripere. No. sic infra de prin. agen. in reb. l. iij. & supra de consul. l. j. & j. de proxi. sa. scri. l. vnicuique. & de re mili. l. contra publicã. & de tyronibus. l. fi. & supra de offi. ma. offic. l. nemo. & j. de dome. l. iij.

* Defessa sibi iam.

m Infulas. i. dignitates. Et nota q loquitur quando per quinquennium abfuit: vt s. §. hos aũt. & sic ex delicto habet præmium. sed certe non ex delicto: sed quia meruit dignitatem, gerat eã, vel non: vt hic dicit. vel dic q perinde acquirit infulas per legem istam. ac si per electionem habuisset & gessisset illas infulas.

n Præponendus. præponitur vacantibus primis: quia habet nouam dignitatem, vt infra titu. j. l. ij. §. sed administratores. vel priuilegio prioris dignitatis, ob sentu cuius præferẽ alijs qui aliquando habuerũt dignitates sed habere desierũt: & sic est speciale cõtra id quod habes s. de præfect. præto. l. ij. aliàs ꝑponendus.

VT DIGNITAtum ordo seruet.

o SI quis indebitũ, alij tamen debitum, vt j. l. px. vel pone vt j. de priuile. co. qui in sacro pala. l. ij. vel vt ff. de mune. & honor. l. vt gradatim. Accur.

† al. PP.

p Ignorantia. iuris, vel facti. ad quod s. q pe. tut. pos. l. fin. & de cri. sacri. l. j. & supra vnde vi. l. si qua. & l. fin.

q Diuina. huius l. occupando scilicet alterius locum. ad quod j. de erog. mili. l. lege. & de priuile.

alle.co. qui in fi.pr. l. fi. & ꝟ. de diuer. rescri. l. sacrilegij. & de cri. sacri. l. ij. Accur.

[a] Omnes. Peregerint. & adhuc peragũt, vt ex sequẽtib. patet. & nota ꝙ hæc prælatio valet ad ea quæ dicuntur ꝟ. de offi. præfec. præto. Afr. l. ij. in fi. cũ concor.

[b] Vacantes. i. q habuerunt dignitatem cũ administratione, sed administrationẽ deposuerũt, vt ĩ. §. vacãtes. & ꝟ. de fabr. l. eos. in fi. Accur.

[c] Absentibus cingulũ. in signũ illustratus. ad quod in Authẽ. vt iudic. sine quoquo suffra. §. fin. coll. ij. & in Auth. vt or. præ. §. j. colla. v. & dic hic, mittit cum administratione, vt differat a sequenti. Item dic ꝙ fuit deposita administratio: ne sit ꝯ. ĩ. §. sed administratores. si enim non esset deposita, deficit ille casus. Sed soluit per dictum §. sed administratores. Accur.

[d] Sine cingulo. i. sine administratione: & sic expone in sequentib. & no. ꝑm M. ꝙ criminales causæ ꝯ istos motæ non possunt terminari sententia ꝯdemnatoria nisi per principẽ: sed absolutoria etiã per vicarium, vt ꝟ. vbi senat. vel cla. l. quoties. §. j. & §. viros. Accur.

[e] Vacantibus. sic ergo tria gña nota, s. vacantes, qui desierunt. Item honorarios, qui nunc administrationem habuerunt. Item illos qui cum actu omnibus præferuntur alijs, vt s. tit. j. l. fi. & facit ꝟ. de consu. l. nemini. in fi. lib x.

† Hic est arg. quòd bñficium põt ꝯferri absenti. & hoc est casus in ca. accedens. extra de prębẽ. & dignita.

[f] Præfectorius. s. vacans præfectorio, scilicet honorario.

[g] Quæstorius. vacans quæstorio honorario.

[h] Vel comes rei. s. vacans.

tem solùm cũ administratione deposuerunt: & hi habere dicuntur dignitatẽ vacantẽ. postea illi quibus dignitas cũ administratione committitũ. quarto illi, quibus dignitas a principe conceditur in præsentia sine administratione: & hi honorarij appellantur. quinto illi, quibus illustris dignitas sine administratione committitur. Item administrationem habentes præferũtur vacantib. Item vacantes præferuntur honorarijs in simili dignitate constitutis, non in dispari: vt præfectus vacans præfertur præfecto honorario. Item non debet appellari vacans, si habet dignitatem, cui post ea concedi tur administratio. Bar.

II. Impp. Theod. & Valent. AA. Cyro P.P.

Omnes priuilegia dignitatũ hoc ordine seruanda cognoscant, vt primo loco habeanẽ hi q in actu positi illustres ꝑegerint [a] administrationes: secundo veniant vacantes, [b] qui præsentes in comitatu illustris dignitatis cingulũ meruerint: tertiũ verò ordinem eorũ ꝓspicimus, quib. absentib. cingulum [c] illustris mittitur dignitatis: quartum honorariorũ, q præsentes a nostro numine sine cingulo codicillos tantùm honorariæ dignitatis adepti sunt: quintum, eorum quib. absentibus † similiter sine cingulo [d] mittuntur illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem etiam comites rei priuatæ vacantib. [e] omnib. honorarijs anteponi censemus. Vacantes aũt post administratores venientes, non omnes iam omnib. honorarijs credimus præponendos: sed eos vacantes illis honorarijs, qui similem adepti sunt dignitatem: vt præfectorius [f] quæstorio, nõ quæstorius [g] ꝑfectorio præponatur: pariq; modo quęstori⁹ quęstorio: nõ vacans comes thesaurorũ, vel comes rei [h] priuatæ, honorario q̃storio, vel magistro † [i] officiorum præferaẽ. Et inter administratores illos etiã numerari decernimus, quib. illustrib. in sacro nostro consistorio cinctis [k] aliquid ordinariæ dignitatis vel ante cõmisimus, vel postea committemus peragẽdũ: verbi gratia si vacanti [l] magistro militum belli cura comittaẽ. Cur. n. aut uir magnificus German⁹ magister militum uacans appelletur, cui bellum ꝯtra hostes mandauimus? aut cur excellentissimus Propentadius [m] non egisse dicatur præfecturam, cuius illustrib. cũctis dispositionibus uice prætorianæ præfecturæ miles [n] in expeditione copia cõmeatuum [o] abũdauit?

[i] Magistro. honorario. est ergo nomen dignitatis, vt supra de aduoc. diuer. iud. l. petitionem. §. egredientem.

[k] Cinctis. aliàs ductis: & aliàs cunctis.

[l] Si vacanti. magister enim militũ vacantium erat, & sic ipse erat vacans. sed si de nouo iniungitur ei cura belli, non erit habendus vacans.

† In scriptis oĩbus exẽ. legiẽ ex magistro officiorũ iniuncti. s. quẽadmodũ excon sul diciẽ.

[m] Propentadius. proprium nomen: cui, cum esset vacans, iniunctum fuit vt faceret quod præfectus facere consueuerat.

[n] Miles. id est militaris copiam annonæ habuit.

[o] Commeatum. a tempore commeatus superetat, de annona.

TITVLVS IX.

DE MAGISTRIS sacrorum scriniorum.

Magistri notariorum magnæ curiæ, etiam dignitate finita vnà cum eorum filijs a grauamine priuato & publico sunt immunes: & pœna grauanti hic imponitur, & durat priuilegium. Bar.

I. Impp. Theodo. & Valentinia. AA. Zoilo P.P. orientis.

Viris spectabilibus magistris omnium sacrorum scriniorum, nostræ beneuolentiæ liberalitas tribuẽda est, qui nostræ quodammodo adsidere maiestati uidentur: ideoque post depositum [p] etiam officium ab omni indictionis onere seu ciuilium seu militarium iudicum prorsus immunes esse præcipimus: ut nec

DE MAGISTRIS sacrorum scriniorum.

[p] Viris. Depositũ. ad qđ supra de excu. mu. l. eam. & de fabricen. l. eos. & de aduo. diuer. iudi. l. j. & de adses. l. non minus. & supra de præpo. sac. cubi. l. ij. per quæ habes priuilegium durare & finita dignitate.

Ad pro-

a Ad proximos. vt j. de px. sac. scri. l. iiij.
b Ex proximis. s. natis, vt j. de pxi. sac. scri. l. 1 sacris. i prin. sed 5 eo. ti. l. iubem⁹. Sol. vt ibi. ad quod j. de agē. in re. l. fi. & j. de priuile. eo. qui in sac. pala. l. ij.

Priuilegiū durat ēt finita dignitate.

DE COMITIBVS consistorianis.

c Os. Aequati. ergo est spectabilis, vt in Auth. de appel. & intra q tēp. §. illud. colla. ix.
d Viros. V tunc vt j. de prin ci. agen. in re. l. fin. & facit j. de priuileg. scho. l. iii. & de pxi. sac. scri. l. in sacris. & j. de p̄fes. & me. l. fi.

DE COMITIBVS & tribunis &c.

Aliàs de comitib. & tribunis. aliàs de praepositis & tribu.

e Praeposi tos comiti bus.
f Scholarum. i. eorum qui obediant ei in officio.
Epulis. est. n. q̄dā inquietatio cogitare de epulis: vt ff. p socio. l. cum societas.
Adorandi. i. salutandi.
Inter quos. s. p̄positos & tribunos.
Numerant. nā & haec ptinent ad officiū p̄dictorū. Vel dic q alij praeerant, qui similes erant praedictis. Accur.
Praepositura. s. cū administratione.
Meruerint a principe pp bonū seruitium: vt j. de silen. l. j. & dic q est multiplex comitiua: id est multi grad⁹ sunt comitis.
m Casu. Nota de casu est dignitas: vt not. supra de leg. & constitu. l. digna.
Deposito sacramento. id est finito officio comitiuae:

ab amplissima quidē sede tui culminis eis vlla molestia sup suscipiēdo quolibet grauamine priuato vel publico penitus iniūgat. Hoc beneficium ad pximos a ēt sacrorū scriniorū, & ex pximis, b volum⁹ ppagari: qnquaginta librarū auri officio tui culminis ɔdēnatione multādo, si qd aduersus statuta clemētiae nrae innouari ɔcesserit. D. V. K. Mar. Theod. A. XVIII. & Albino Coss.

TITVLVS X.

DE COMITIBVS consistorianis.

Comites consistoriani sunt illi qui steterunt in principis consistorio, & proconsulibus adaequantur. Bar.

I. Impp. Arca. & Hono. AA. Seuerino. P. V.

Os qui tranquillitatis nostrae consistorij dici comites meruerūt, spectabilib. pcōsulib. aequari c gnāliter decernimus.

Comites consistoriani tam in agendo, quàm in excipiendo vtuntur priuilegijs competentib. principib. scholae agētium in rebus. Bart.

II. Imp. Anasta. A. Eusebio magistro officiorum.

d Iros spectabiles comites ɔsistorianos, & ɔiuges & liberos, qn etiā seruos eorū atq; colonos ijsdē priuilegijs, tā intētiones ab alijs ppone das excipiēdo, q̄ suas ɔ alios exercēdo, pfrui, qb⁹ viri clarissimi principes scholae agētiū in reb. p sacrā pragmaticā sanctionem diuinae memoriae Zenonis vtuntur. d

TITVLVS XI.

DE COMITIBVS ET tribunis scholarum.

Praepositi scholarū & illorū, q sunt p principē ad aliqd officiū deputati, principē adorare possunt: inter quos ēt palatini numerant, si eis data sit primi ordinis comitiua cū administratione: & officio depositi, si nō aspiraueris ad maiorē dignitatē, pares sūt comitib. Aegypti dioec. & Pōticę. alij vero milites militia soluta numerant inter eos, q fuerūt puinciarum duces. Bar.

I. Impp. Hono. & Theodo. AA. Prisciano P. V.

Rępositos † e ac tribunos schola rū, f q inqetudinis ? epulis g adhibent & adorādi h principis facultatē antiqt⁹ meruerūt, (inter quos i comites ēt sacri stabuli, & cura palatij numerant) k si primi ordinis comitiuā cū p̄positura l meruerūt, m & casu n ad altiora nō peruenerint: deposito sacramēto o inter eos qui comites Aegypti vel Pōticae dioeceleos fuerint (quorum par p dignitas est) haberi pcipim⁹: alios, q q honore r comitiuae regimē fuerint nacti, absolutos militia, s inter eos qui duces fuerint prouinciarum, numerari iubemus.

TITVLVS XII.

DE COMITIBVS REI MILITARIS.

Missus ob suam probitatem ad partes transmarinas custodiendas, illis dignitatum insignibus adornatur, quibus proconsules. Bar.

I. Imppp. Valenti. Valens, & Gratia. AAA. Ampelio P. V.

Vi ɔtēplatione meritorū, t ducto v intra prouincias transmarinas strenuissimo milite, primi ordinis comitiuā fuerint ɔsecuti: x ea reuerētia altissimarū dignitatū viris subiugant, y vt his locū praestent, qui proconsulatus insignibus adornantur.

vel versus tribuni & praepositi.
p Par. Ponticae & Aegypti par est dignitas. & facit j. de pala. l. vlt.
q Alios qui. aliàs quòd, quod est melius.
r Honore. quia dignitatem sine praepositura, id est administratione meruit.
s Militia. scilicet praepositi, vel tribuni. Accur.

DE COMITIBVS rei militaris.

t Vi contemplatione meritorum. nam probi ad talia eliguntur.
v Ducto. id est ductis militibus. sic ff. de verbo. signifi. l. in vsu.
x Consecuti. dic vt S. tit. j. l. j.
y Subiugantur. id est subijciuntur, siue adhibentur. & dic dignitatem praedictorum comitum, vt his scilicet comitibus locum praestent illi qui &c. & est aliàs adornatus: & tunc habeas praestet. aliàs nominantur.

† Idge. s. vlti. j. de comitib. rei militaris.
† Pyrrh⁹. j. ad titu. de px. sa. scri. ingrēdis epulis. putat legendū. Cuiacius legit, q & diuinis ep.

Eos.

Missus principaliter ad defendendam aliquam prouinciā citra mare, similis est Duci ad ministranti aliquam prouinciā, excepto Duce Pontica & Aegypti. Bar.

II. Impp. Hon. & Theo. AA. Prisciano P.V.

EOs, q sub comitiua primi ordinis dignitate peculiariter [a] ad quālibet ꝓuinciā, vel ꝓuincias defendēdas milite [b] credito auctoritate nr̄i numinis destinant, & eos q vicē illustriū virorū magistrorū militū susceperint peragendam, [c] ducibus q ṗter Aegyptū [d] & Ponticam in alijs prouincijs administrauerint, adæquamus.

TITVLVS XIII.
DE COMITIBVS & archiatris † sacri Palatij.

Archiatri si primi gradꝰ militiā obtinuerunt, eā dignitatē adipiscunt, quam duces & vicarij principis, qui militiā administrauerunt, & sūt comites primi ordinis. Bar.

I. Impp Hono. & Theo. AA. Prisciano P.V.

ARchiatros īntra palatiū militātes, [e] si comitiuę primi ordinis [f] nobilitauerint gradus: īter vicarios taxari ṗcipimus, siue iā pridē deposuerūt militiā, siue postea deposuerint: ita vt inter vicarios [k] & duces q administrauerint, & eos q comitiuā primi ordinis meruerint, [h] nihil interfit nisi tēpus quo quis administrauerit, vel comitiuę adeptꝰ est īsignia.

TITVLVS XIIII.
DE COMITIBVS q prouincias regunt.

Comites qui gubernauerunt prouinciam, deposito officio priuilegijs dignitatis vicarię funguntur. Barto.

I. Impp. Hon. & Theo. AA. Prisciano P.V.

EOs, [i] qui administratiōe ciuili, ac ꝓuinciæ gubernaculis sub iurisdictionis licētia comites [i] quoq; primi ordinis esse meruerīt, vicarię dignitatis post depositā administrationē priuilegijs frui oportet.

TITVLVS XV.
DE PROFESSORIbus, qui in vrbe Constantinopolitana docentes, ex lege meruerunt comitiuam.

Grāmatici & sophistę & iurisperiti, q per xx. annos sciētiam docuerunt in Cōstantinopoli. ciuitate, per illius ciuitatis cœtum in arte docendi digni æstimati, sunt digni ea dignitate, qua fungūtur vicarij principis. Bar.

I. Impp. Theodo. [A] & Valentinianus [C.ç.I.] Theophilo P.V.

GRammaticos, [k] tam Græcos, q̄ Latinos, Sophistas, [l] & iurisperitos in hac regia [m] vrbe professionē suam exercentes, & inter statutos [n] connumeratos, si laudabilem in se ꝓbis moribus vitā [o] esse probauerint, si docendi peritiam, [p] facundiam dicendi, interpretādi [q] subtilitatem copiamq; differendi [r] se habere patefecerint, & cœtu amplissimo [s] iudicante digni fuerint æstimati: cum ad viginti annos obseruatione iugi, ac sedulo docendi labore peruenerint, placuit honorari, & his qui sunt ex vicaria [t] dignitate, connumerari.

---

[a] Eo. Peculiariter. i. specialiter & intime de his confidendo.
[b] Milite. i. militibus eis datis a nobis: vt ī. l. proxi. quæ vltra mare, hic citra mare dicit missos.
[c] Peragendam. vt ī. vt dig. ordo. l. fina. in fi. & fa j̄. de princ. agen. in re. l. eos.
[d] Præter Aegyptū. illi forte sunt maiores.

DE COMITIBVS & archiatris sacri palatij.

Id est summis medicis: ab archos, quod est princeps.
[e] Rchiatros Militātes. inermi militia, vt in rubrica.
[f] Ordinis. dic vt ī. de co & tri. l. j. Acc.
[g] Vicarios. quæ est quædam dignitas: vt ī. de offic. vic. l. j.
[h] Meruerint. Not. æquari tres dignitates: quod valet ad id quod dicitur supra de præfec. præto. l. ij. in fine. facit j̄. de ꝓxi. sac. scri. l. j. & ī. de consu. l. j. & de præpo. sacri cub. l. j. & de primice. l. fi. in fi.

DE COMITIBVS qui prouin. &c.

Vt Tolosanus: & est spectabilis: vt in auth. de appella. §. illud. coll. viij. Sed quidam sunt illustres: vt j̄. de erog. mili. an no. l. prouincialium.
[i] Os. Comites. hoc ex ponere ī. de co. & tri. l. j. & facit j̄. de prin. agen. in re. l. j. & ī. de erca. mu. l. eos.

DE PROFESSORibus qui &c.

Vt sunt comites quod textus non bene aperit.
[k] Rammaticos. q Grammaticam docēt.
[l] Sophistas. i. qui dialecticam docent.
[m] Hac regia. Constantinopolitana. Et nota in regijs vrbibus tantum doceri, vt not. ī. de studi. lib. vrb. Romæ. in rubri.
[n] Statutos. qui debent esse duo, qui leges pandant, vt ī. de stud. libe. l. j. in fi.
[o] Vitam. per mores, vt ī. de profess. l. magistros. vbi de facundia dicit.
[p] Peritiam. vt recte sentiat mentem legis, vt instit. in proœm. §. cumque.
[q] Interpretandi. i. exponendi, vt ff. si certum peta. l. j.
[r] Differendi. id est in dicendo copiosus. arg. ī. de testamen. l. testamentum.
[s] Amplissimo. scilicet senatorum. vel dic vt in d. le. magistros. Accur.
[t] Ex vicaria. sed vicarius æquiparatur comiti & duci. ergo est comes & dux, vt supra de comi. & archia. l. j. & quia rub. ipsa hoc dicit. Et no. quòd nouem debēt adesse, vt hic dicit. & facit. ff. de excusatio. tut. l. si duas. §. j. & l. sed reprobari. §. fin. & ff. de mili. testam. l. antepenul. & supra de mur. leg. si quis. & de profess. le. ij. Et not. quòd sic dicit de magistro Ioanne grammatico & Accursio iurisperito. Item facit j̄. de proxi. sacro. scri. l. iij. & ff. de verborum sign. l. quibus.

† Idge est l. j. ī. titu. proxi.
† Medicos principis hic accipe archiatros.
† Doceri debet publicè tantū in regijs vrbibus.
† Idge est l. j. ī. de comitib. rei milita.
Vicarius comiti & duci æquiparatur. j
Al. proin clus. AA. Videtur esse pars. leg. j. ī. de studijs liberalibus vrbis Romæ.

De silen-

DE SILENTIAriis,& decurionibus eorum. Silentiarij sunt triginta, decuriões tres vt j. l. iij. in fi. & dicuntur cõsiliarij, vt ff. de mino. l. verum. §. ex facto.

In quibusdam non deest vox, eorum.

a Ecuriones nostri. Emẽsũ. idest finitũ: quod est ex voluntate principum. nam non eligitur nisi in certum tempus, vt ff. de exc. tut. l. iurisperitos.
b Militiæ. prædictę inermis. Accur.
c Agentes. i. habeãt dignitatem sine administratione. quam habet magister officiorum cum administratiõe, qui est illustris, vt supra de offi. mag. offi. vbi ponitur inter illustres: licet P. magistrum officiorum dicat spectabilẽ. Accu.
d Taxari. i. numerari. Et not. q agentes in rebus, & comites domesticorum, idem sunt.

Princeps adorandi est, alij salutari.

e Adoranda. adoratur princeps: salutãtur alij. ad quod j. ti tu. j le. j. & de proxi. sacr. scri. l. ij. & l. v. & ĩ. de co. & tribu. l. j.
f Nusquisque. Præstationibus, dic q sint personalia munera, vt ff. de mune. & hono. l. vlti. §. j. vel verius patrimonij sunt: vt hic, & ĩ. de mun. pa. l. iij. nam & hic dicit præstationibus. & facit infra de proxi. sac scri l. iiij. & infra l. proxi.

† al. Valẽtin.

g Decurionibus & silentiarijs. Pragmatica. et si generale statutum fiat in contrariũ non videntur illi cõprehendi. argu. ff. de sena. l. Cassius. Vel dic euã speciali rescripto in contrarium: vel generaliter dicam. & facit ĩ. de dign. l. iij. cum concor.
h Nec angarias. genera sordidorũ mu-

TITVLVS XVI.

DE SILENTIARIIS & decurionibus eorum. †

Post depositum decurionatus officium decurio pñs eligere, vtrum velit esse magister officiorũ domesticorum, vel comes: & potestatem habet adorandi principem, & salutãdi administratorem ipsius. Bar.

I. Impp. Hono. & Theo. AA. Vrso P.V. & Aemiliano comi. ordina. Pr. & Strategio PP. Illyrici.

 Ecuriones nostri palatij post emẽsum a fideliter obsequiũ, postq; deposita sacraméta militiæ, b electionẽ habeãt, siue ex magistro officiorũ, velut agẽtes, c dignitatẽ cõseq a nr̃a maiestate maluerint: siue inter viros illustres comites domesticorũ, videlicet inter agẽtes taxari: d vt tã in adorãda e nr̃a serenitate, quã in salutandis administratoribus, & reliquis p̃dicti honoris priuilegijs, necnon in nostro cõsistorio his honor omnifariam obseruetur.

Decurio & silentiarius a tyronum equorumq; præstatione habetur immunis, nec prę stare cogitur præstationes extraordinarias, quę necessario imponuntur. Bar.

II. Imp. A. [illegible]

Nusquisq; decurio vel silẽtiarius a tyronũ equorũq; p̃stationi bus f habeat immunis: nullã collationẽ, q̃ plerũque poscit, soluat: nihil his vlla potestas iniũgat, aut necessitas imponat.

Priuilegia data decurionibus & silentiarijs per hanc l. confirmantur, & eis conseruã tur, licet ad maiorem ascẽderint dignitatem: nec eis præiudicat in hoc p aliquod generale vel speciale rescriptũ disponens contrarium. Bart.

III. Impp. Theo. & Valentinia. AA. Fauiano PP.

Decurionibus & silẽtiarijs etiã si ad superiorẽ gradum successu meliore transcendũt: oĩa priuilegia q̃ iamdudum diuorũ principũ iudicio meruerunt, legis istius p̃ceptiõe nouerint esse firmata, nõ præiudicatura quacunque generalitate pragmatica: g nec angarias, h vel parangarias, siue parauerdos vlla eis amplissimę p̃ceptionis imponat auctoritas. sordidis quoq; munerib⁹ excoctione calcis, & superindicti i grauamine eos liberamus. Domosquoq; eorũ, nõ tm̃ in hac sacratissima vrbe, sed in quali bet alia posita ciuitate, imunes ab oĩ hospitũ cuiuslibet dignitatis inquietudine vindicamus: k p̃missa eis veniendi ad comitatũ l licẽtia, p̃ter m euocatoriæ securitatẽ: † multa decẽ librarũ auri iudicibus prouinciarũ, eorumq; officijs n infligenda, si statuta nominis † nostri crediderint esse contemnenda. His addimus, vt cum optatam quietem acceperint, o & inter viros illustres p senatores cœperint numerari: honore curiæ sine aliqua functione q lætentur, immunitatisque gaudio plena dignitatis lætitia potiantur: vt dignitatem solam r habeant ex senatu, sub hac videlicet definitione, vt triginta tantummõ do numero ea priuilegia s consequantur. decuriones quoque tres: sed eos tũc demũ perpotiri decernimus beneficiis suprascriptis, cum per † continuos treuecim * annos inculpatas excubias t peregerint.

Silentiarij & eorum vxores ciuiliter & criminaliter sunt cõueniendi corã officiorũ magistro. Bar.

IIII. Imp. Zeno A. Cosmæ p̃posi. sac. cubi.

rum, quæ exponevt ĩ. de excu. mu. l. maximarum. & de epi. & cle. l. ij. & de sacro sanct. eccle. l. neminem. & ĩ. de præpo. sac. cubi. l. ij. Accur.
i Superindicti. genus munerum, vt ĩ. de superindicto. le. j.
k Vindicamus i. liberamus.
l Ad comitatũ. f. nostrum.
m Præter. etiam si non mittamus pro eis, vt ĩ. de digni. l. fi. & j. de proxi. sacro. scri. l. ij. Accur.
n Officijs. id est officialibus.
o Acceperint. i. deposuerint officium. Accurtius.
p Illustres. not. senatores illustres, vt ĩ. de sena. l. fi.
q Functione. i. munerum exhibitione.
r Solam nam senator quis esse potest, & tamen honores nõ petere, vt ff. de interdi. & re eg. l. relegatorum. §. solet. id est, dignitatem habet sine administratione.
s Ea priuilegia. supradicta.
t Excubias. id est officium suũ, quod cum vigilijs fit.

Ne ad

† Seueritaté, i exép. Victor.

† nominis.

† No. si. huius l. scdm Ioã. de Pla. ad limitatio nẽ oium legum diſ ponẽtiũ priuilegia & dignitaté remanere finito officio & ibi vide late per eum.

* al. xxij.

a Nec ad diuersa. Silentiariorum scholæ. id est societatis. & facit ī. de fabri. l. eos. & j̄. de primiaci. scri. l. in sacris. & j̄. de deca. l. ij. & j̄. de priuileg. schola. l. j. & j̄. de agen. i. reb. l. ex eo. & j̄. de palati. l. viros. & ī. d iu. om. iu. l. fi. & ī. de ꝓfes. & medi. l. fi.

b Iubemus clarissimorum. id est clarissimarum personarum. sunt enim spectabiles: vt ī. de inoffic. testa. l. omnimodo. §. fi. & j̄. de castren. pec. l. j.

c Eiusmodi causam. id est militiæ, vt a socijs: vt ff. de castren. pecu. l. castrẽse. & l. si forte. Accu.

d Possidere. sic aduocati: vt ī. de aduo. diuer. iudi. l. iiij. & adsessores. vt supra de adses. l. velut.

e Fructum. ad hoc ī. de bon. quæ libe. l. cum oportet. §. j. & ff. de coll. bon. l. j. §. nec castrense. & ī. de inoffi. testa. l. omnimodo. § fin. & l. fi. & j̄. de castren. pec. l. j.

f Ratione. qua mouemur ad prædicta.

g Militiam. scilicet ipsam, vel quod inde percipitur, vel eius æstimationem. Item suffragium, id est precium pro ea emenda: & est datum a se filio, vel a patre, vel ab alio: & non confertur.

h Imputari. vt prædicti. primis legib⁹: secus in alijs dignitatibus: vt d. l. omnimodo. & ī. de col. l. illud.

i Compellantur. vt supra de excu. tut. l. fina. etiam si iã erat inchoata tutela: vt ff. de mi. l. verum. §. ex facto. & ff. de excus. tuto. l. iurisperitos.

k Nolentes. volentes ergo possunt, alias generaliter inuitus quis cogitur ad magistratum: vt ff. de mune. & hon. l. si quis magistratus. Itẽ nota priuilegiũ trans-

† Anasta si⁹, rectè: vt apparet ex l. 30. ī. de inoffi. testa. Cōti⁹. Polycarpo. PP.

Priuilegium in quibusdã ad filios transit.

Nec ad diuersa tractari viri deuoti silentiarij iudicia, sacris abstrahi videantur obsequijs: iubemus eos qui quemlibet deuotissimorum silẽtiariorum scholæ, [a] vel eius vxorem ciuiliter vel etiã criminaliter pulsare maluerint: minimè eum ex cuiuslibet alterius iudicio, nisi ex iudicio tantummodo viri excellentissimi magistri officiorum conueniri.

Silentiarij in potestate positi quicquid acquirunt, retinent tanquam castrense peculium: nec alias eis per parentes auferri potest. nec post parentis obitum fratribus conferre tenentur: nec etiam conferre tenentur dictis fratribus illud quod parentes vel alij eis donauerunt ratione militiæ supradictæ. Item excusantur a tutelis & curis: & filij ipsorum ad præturam inuiti non vocantur: & per hanc legem non derogatur priuilegijs eis datis. Bart.

V. Imp. Anasta. A. Antiocho † præposito sacri cubiculi.

Iubemus clarissimorũ [b] silentiariorum prædictos militia, etsi genitorum suorum in potestate sint constituti: quæcunq; solatiorũ, seu emolumentorum, vel donationum, seu hæreditatum nomine per militiam vel quãlibet eiusmodi causam [c] his acquisita sunt, vel fuerint, iure castrensis peculij possidere, [d] nec ea posse vel parentes superstites sibi vindicare, vel auferre, vel etiam post eorum obitum fratres, vel alios eorum hæredes, quasi ad defunctorũ dominium pertinentia, in diuisionẽ deducere. nec enim oportet labores eorum alijs fructum [e] vel lucrum adferre. Hac nãque rõne [f] simul & cõtẽplatiõe, nec ipsam militiam [g] vel suffragium quodcunq; ꝓ ea, vel ab eisdẽ viris deuotissimis silentiarijs, vel a parentibus eorum, vel a quolibet alio datũ est vel fuerit, ab his patimur in successionem defunctorum parentum conferri: seu nomine collationis in medium easdem offerri pecunias, vel his imputari. [h] Ad hoc de tutelis & curationib. eos excusari sancimus: ne alienarũ rerũ administrationem subire compellant, [i] qui ꝑꝑ nostra ministeria nec suis curam seu ꝓuisionem diligenter deferre possunt. insuper eorum liberos, q dignitate virorum spectabilium comitum seu tribunorum decorati sunt, vel fuerint, nullatenus nolentes [k] administrationem præfecturæ suscipere seu peragere: omnib. videlicet antelatis priuilegijs in persona non tantũ in præsenti militantium sed etiam postea eidem consortio inferendorũ, tã tpe militiæ q̃ post eam depositam, obseruãdis. [l]

TITVLVS XVII. DE DOMESTICIS, † & protectoribus. [m]

Domestici & protectores principis salutantes vicarios & præfectum, ipsos osculari possunt: ac eis omnes debent reuerentiam exhibere. Bar.

I. Impp. Valen. & Valẽs AA. Eusignio P.P.

Domestici [n] ac pṫectores, osculandi, [o] cũ salutauerint vicarios, cui culminis habeant potestatẽ. Pœna enim sacrilegij [p] similis erit, si his honorificentia [q] non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni sunt

sire ad filios in aliquo. sic j̄. de proxi. sac. scrin. l. in sacris.

l Obseruandis. sic ī. de excu mu. l. eã. & j̄. de agen. in reb. l. fi. & j̄. de proxi. sacr. scri. l. ij.

m DE DOMESTICIS, & protectoribus.

Domesticis. i. silentiarijs ſm quosdam. quod non placet: vt ī. tit. j. l. j. vel domestici, i. serui, & liberti, & similes; vt ī. de his qui ad ec. ɔfu. l. fi. §. sane quod non placet, quia ingenui seruiunt principi: vt ī. de prępo. sa. cubi. l. iubemus. §. hoc non solum. Tu dic de domesticis vt accipitur ī. de adsess. l. domesticus. vt sunt Templarij, & quidã fratres ad Papã. sed hic laici ac milites fortes: vt j̄. l. fi. Protector vero est, qui stat armatus coram principe. Vnde Obius & Belisarius fuerunt domestici & ꝓtectores Iustiniani, & tam primi q̃ secundi erant plures, & habebant præpositos, qui primicerij dicunt: vt j̄. l. ij.

n Domestici. expone vt i rubr.

o Osculandi. dãdo pacem cum vicario præfecti: non dicit, præfecto. sed Papam osculamur in pede.

p Sacrilegij. facit supra vt dig. or. sec. l. j cum concor.

q Honorificentia. maxime supradicta. Existi-

Papa in pede osculari debet.

† Domesticos accipe arcanorum principis conscios. Alc. hic.

a Existimati. quem princeps honorat, ab omnib. est honorandus ¹ vt j̄.titu.j.l.j.& j.de eti.sa. l.ij. & de aduo.di.iu.l.restituendæ.in fi.& ff.de re iud.l. quidā. & s̄.tit.j l.j.& ff. de al.scri.l.j.& facit j̄.tit.ij.l.ij. & s̄. de offic.di.iudi.l.fi. Accur.

¹ esse & hi in gl.j. in c.nā te.ex tra ð æta. & qualit.

b PRimiceri* quidem. Scholæ. id est societatis.

c Tribunatum. id est primiceriatum, vt s̄.de primi.l.præclaram.in princ.

d Ducatum. id est primiceriatum prædictum &c. & habeas meruit, in singulari. aliàs transit de singulari ad pluralem.

* al. PP.

e Subsequuntur. ordine enim erant positi: & sic vsq; ad decem post primicerium sunt clarissimi, dum tamen inter eos sit ordo temporis, prout fuerunt in eo officio electi: vt dicit in fine vt secundum ordinem seruentur quæ dixi s̄.de offic.præfe.præto.l.ij. in fin. & dic decursis, id est currentibus. non enim erat finitum officiū, licet quidam contra. Item & alijs vltra decem non datur priuilegium per legem istam.

f SI quis. Nouissimus. id est, vltimus. adde q no. s̄.de offi. præte. præto.l.ij.in fin.

g Spoliandus. Not. vagabundum perdere priuilegium. hc s̄. de episc.& cler. l.generaliter.alia forma seruatur.s̄.de primicerio.l.ij.& j̄.de cōmeatu.l.quicunque. & l.fi.

Vagabundus priuilegiū perdit.

h Aberrantes. scilicet esse. quod sequitur.

i Numerari. id est, inueniri vt numerentur, vt facit Potestas de his qui debent habere equos pro communi:& de illis de consilio.

* al. comitū domorū. sed rectius domesticorum.

k LEge pragmatica. Victura. id est duratura.

l Præsentialium. quia præsentes stare debent in curia: vt s̄.l.proxi.

m Equitum.i.in se-

existimati. a

Primicerius domesticorū & protectorū fungitur dignitate spectabili: & alij subsequētes post eū in gradu vsq; ad numerum decē inter clarissimos nominanē: ita tñ, quod qui prior est in loco, prior sit in ordine. Bar.

III. Impp. Theo. & Valent. AA. Heliodo. P.V.†

PRimicerius quidem domesticorum & protectorum vtriusq; scholę b post adeptum tribunatū, c inter eos spectabili dignitate pfruanē, q ducatum d gerere meruerint: alij verò qui decursis stipendijs ab eodem decē vsq; numero subsequunē, e ꝯsulari, i. clarissimatus dignitate perfruanē cū ipsa loci decē primorū accessione.

Domesticus vel protector qui sine licentia principis se absentauit a curia, nō ex causa reipublicæ, si p bienniū absens fuerit, debet poni post quintum in ordine ipsorū: si triennio, in decimo gradu ponitur: si quadriennio, loco nouissimo erit habendus: si quinquennio, erit spoliandus cingulo. Bar.

III. Iidem AAA. Sporatio comiti domesticorum † peditum.

SI qs domesticorū nulla negotij publici abstrahēte sollicitudine, nec ei p cōmeatū solenniter vt abesset facultate ꝯcessa, p bienniū obseqjs serenitatis nr̄æ defuerit: is retrorsum in ordinē tract* inferiorē, qnq; sequētib. postponaē. Si verò trienniū eius absentia ꝯtinuasse monstreē, vsq; ad decimū locū pculdubio regredieē. Quòd si quadriēnio tenus abfuerit, nouissimus f collocetur. quinquennium aūt si fuerit diuagatus: ipso iam cingulo spoliandus g est. indignum quippe est, desides a pprijs tandiu munijs aberrantes h (quos esse conuenit adsiduos) numerari. i

Si domesticus vel protector ante finitum officium decesserit, hæres eius salarium totius anni ac etiam subsequentis percipiet. Bart.

IIII. Imp. Iustinian. A. [Vigili consulari & Patricio.] *

LEge pragmatica sine fine victura k ꝑfiniēdū ac ꝯstituendū credimus, vt si quis virorum fortiū ꝑsentialiū l domesticorū in equitū m schola secundicerij * n locū adeptus, diē interea supmū clauserit: hæredes ei* nō reliq tātū tpis quod eidē gradui supeste monstraē, o verū etiā insequētis anni, p hoc est primiceriatus solatijs ac emolumētis fruanē oib*: vt quod ad q̄stū & cōpēdiū militiæq; fructū plixè q pertinet, similis r habeaē, ac si superstes pmāsisset ad finem vsque supremum.

TITVLVS XVIII.

DE PRAEPOSITIS laborum. s *

Præpositi laborum durante officio sunt clarissimi: eo finito inter consulares habentur. Bar.

I. Impp. Hon. & Th. AA.

electate domesticorum: qui sunt milites.

n Secundi. abijcias secundi, & est planum. Alij habent syncerij, & dicūtur esse idem quod primicerij. Alij habent secundicerij: & alij fm locū primicerij: & semper subaudi: etiam. nam multo magis in primicerio. Vel dic semp poni p primicerio: vt j̄.dicit primiceriatus. vel respectu principis, qui est ibi primus. arg. ff.de offic. pcon. & le. l.si in aliquam. in fi. sed primus erat respectu sequētiū, & sic dicit j̄. primiceriatus.

o Monstratur. ad annum erat electus: non ergo tantum illius anni hæres habet salarium, de quo constat: vt j̄.tit.ij. l. si quis.& s̄.de aduo. di.iud.l.post duos.§. fi. & j̄.de primipi. l. ij.& j̄.de agen.in re. l.ij. sed etiam alterius anni: quod est mirum, quia sic hæres habet plus quàm defunctus: sic ff.de magi. conue. l. non similiter. & de peti. hære.l.nec vllum.§. vlti.

p Anni. scilicet tépore. Accur.

q Prolixe. i. longè vltra quàm vixerat. Accursi.

r Similis. quo ad eum annum, sed dissimilis quo ad sequentem: nisi dicas ipsum habere salarium duorum anno rum pro vno.

* Pro inclusis legitur i meo Vigiliāio comitu domesticorū ꝯsulari ac patricio. Contius.

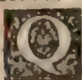
* Sic in exēp. quodam nro scripto legit recte. Contius.

s DE PRÆPOSITIS laborum.

Quidam habent laborum, in textu & rubr. nec dicunt cui labori sunt præpositi. alij labiorum, à labijs. forte corrigebant eos qui male loquebantur de principe. Vel dicit hoc labarum signū bellicum ex auro & lapidibus preciosis, quod fecit fieri Constantinus preciosius inter alia signa bellica. secundum Hugonem. & secundum hoc ponitur pro genitiuo plurali, vt scilicet Deum pro Deorum: & aduersarium pro aduersariorum:

* Labarorū. nā & Tertul. in apologet. ca. 16. Sypara illa vexillorū, inge. & labarorum &c. Vide Cuiaciū hic.

storum: vt ĩ. tit. proxi. l fin.: & deriuatur a labor. qui ergo talibus signis faciẽdis præponebatur, dicebatur, præpositus laborum.

a Vi pręposit. Promouẽtur. id est facti sunt.

b Habeant. etiam finito officio: vt ĩ. titu. j. l. iij.

c Immunitate. per sonalium numerũ, non patrimonialiũ: vt ff. de excu. mu. le. inductis.

d DE PROXIMIS sacrorum scrin. &c.

Quidam habent. præpositi: alij. proximi: quod idem est, sic dicti, quia magis se principi proximãt quàm alij qui sub eis sunt: qui sunt plures, vt ĩ. eo. l. hac parte. Et not. ꝙ tria sunt scrinia, seu cameræ: de quibus dicitur ĩ. eo. l. epistolarum, quæ principi, vel ab eo mittebantur, vt fit Bononiæ. Item libellorum cõuentionalium, & eo gnitionum, vt ĩ. eo. l. vlti. Item dispositionum, vt est registrum: vt ĩ. de agen. in reb. l. iij. in fi.

Scriniorũ tria sunt genera.

e Roximos. Expone vt in rubrica, & dic secundum Pla hi sunt quibus arcana principis committuntur vt ĩ. eo. l. proximos. est etiam dignitas ꝙ dicitur proximatus: vt ĩ eod. leg. si quis. Item & alij qui dicuntur melloproximi: vt infra eod. leg. peculiari.

f Eos vicarios. Accursius.

g Merito. nomen est.

h Qui. s. vicarij.

i Diœceses. id est terræ vel prouincias cõmissas ab his quorum fiunt vicarij.

 Vi præpositi laborũ nostro iudicio promouentur, a clarissimi sint inter allectos, ita vt ex consularibus habeant. b Nã & imunitate c digni sũt, quos nr̃i lateris comitatus illustrat.

TITVLVS XIX.

DE PROXIMIS sacrorum d scriniorũ, cæterisq; qui in sacris scrinijs militant.

Proximi sacrorũ scriniorum ea dignitate funguntur quæ vicarij prĩcipis: et officio depositi sunt ꝑponẽdi vicarijs: q pri mò vicariatus officiũ sunt adepti: & eorũ officiũ est finitũ. Item onus descriptionis nullo modo subire coguntur. Bart.

L. Imppp. Grat. Valenti. & Theodosius AAA.

 Roximos e memoriæ, epistolarũ, ac libellorũ atq; dispositionũ, ita vicariorũ honore cumulamus, vt inter eos f merito g dignitatis habeant, qui h pro ꝑfectis diœceses i sibi creditas tẽperarunt, k ex eo tẽpore, ex quo eos splẽdor idepti l proximatus ostẽdat: insequentibus m ꝑponẽdi, qui vicarias postea administrauerint: & nullam iniuriã descriptionis perhorrescant. n

Militantes in sacris scrinijs, ordinarios vel spectabiles iudices in prouincia existẽtes salutare nõ cõpelluntur, nec ẽt accedere ad consiliũ: & eis non debet denegari accessus ad principem: & eis debet in salutatiõe reuerẽtia exhiberi, & etiam dari potestas sedẽdi cum iudice: primates & apparitores si contra fecerint, ternas libras auri nomine pœnæ soluant. Bart.

I I. Impp. Valenti. Theodosius, & Arcadius AAA.

IN l sacris scrinijs nostris militantes, in prouincijs o ordinarij vel spectabilis iudicis ad salutationem p non arceant, & inuiti in consessum q accipiant: scituris vel principe vel corniculario, r vel capitibus officij, ternas libras auri ex suis facultatibus eruendas, si cõsistorium nostrũ, sępe ingredientibus, secretarij iudicum non patuerit ingressus, aut reuerẽtia nõ fuerit in salutatione delata, s aut sedendi cũ iudice societas denegata.

Qui militauerũt ĩ sacris scrinijs p xx. annos: si quieti postea fuerint p principẽ destinati, cõsularem retinẽt honorem: nec possunt quoquo modo ab impertito otio separari. Bar.

III. Impp. Arca. & Hon. AA. Claudio P. V.

IN scrinijs palatij militantes, id est memorię, epistolarum, libellorumque ac dispositionũ, post viginti annos t transactæ militiæ si discẽdẽdũ sibi esse decreuerint: consulari honore fulti, inter allectos v habeant: hũcque honorẽ dignitatis teneant, qui exconsularibus x deferri consueuit: nec eos y quisquã iniungendo aliquid vel iubendo possit ab impertito otio separare.

Possessio militãtiũ in sacris scrinijs solũ tributũ canonicę idictionis ꝑstat: a cæteris verò muneribus nõ vexatur: & si ad maiorẽ ascẽderis dignitatem, nõ perdit ob hoc priuilegia scriniorum. Barto.

k Temperarunt. i. administrauerunt.

l Indepti. id est adepti.

m Insequentibus. id est finito officio. quod fit post annũ: vt ĩ. eo. l. pro biẽnio. vicarij administrantes præferuntur his vacantibus: ff. vt dig. or. ser. l. j. §. sed administratores.

† Pan. l. j. ff. de off. diuers. iudic.

n Perhorrescant. vt infra l. iiij.

o IN sacris. In prouincijs. si forte princeps quandoq; illuc ibat. Et not. quod ex alijs ordinarijs eligebatur præpositus: vt si episcopus fuerit ibi auditor cõtradictoriarum.

p Ad salutationẽ. quia principem & alios salutant: vt & supra de silen. l. j. & de dome. l. j.

q Consessum. i. cõsilium iudicum. Et sic not. quòd quis inuitus. † tenetur consulere, sicut iudicare: vt supra de aduo diuerso. iudi. l. sancimus. & dic vt ibi diximus.; & extra de offi. delega ca. pastoralis in prin. non autem recipere compromissum, vt ibi. Accursius.

† Ex hoc infert hic Io. de Pla. quod Potestas põt cõpellere iurisperitos & aduocatos vt dẽt sibi cõsilium in causis etiã criminalibus, p l. custodias. ff. de custo. reo.

r Corniculario. id est apparitore prætoris prætor.

s Delata. sic ĩ. eo. l. peculiari. & ĩ. de off. diuer. iudi. l. vlt.

t IN scrinijs palat. Post xx. annos. De alijs interioribus dicit, non de præposito qui non nisi per annum: vt ĩ. eod. le. pro biennio & facit infra de profess. qui in vr. l. j.

v Allectos. i. honore consulis, qui dicuntur honorati: vt supra ut dig. ord. ser. Et nota ꝙ iste honorem, & honores illi habent & tenent.

x Exconsolaribus. vna pars. & facit ĩ. de dome. l. j. & de silen. l. j. & ĩ titu. j. & de præpo. sac. cubi. l. ij. & ĩ. eo. l. in sacris. in fi. & l. proxi.

y Eos. vt ĩ. eod. l. pro-

IIII. Iidem AA. & Theo. A. Epiphanio. P. V.

IVbemus vt primum omnium sit eorum, q in sacris scrinijs nrīs, s. memoriç, epistolarum, libellorum, & dispositionū referuntur, secura possessio, ab oībus sordidis a muneribus excusata: superindictum non timeāt, venalitiū b nō petat: solùmq; canonicæ c indictiōis pstent tributum: vt labore dignitas cōquisita extraordinarium munus ignoret; nec vllam temonū d patiat iniuriā: equorū e tyronumq; præstationē nullus agnoscat q vel adhuc in scrinijs militat, vel honorem proximi, & comitiuam primi dispositionum, longi temporis sudore quæsiuit. Et hęc quidem patrimonijs censuimus deferēda. Qđ autē † oibus f constat deferri, adiectu alterius dignitatis perire non patimur: vt etiā si pro superioris fortunæ iudicio ad honoris g ornamenta processerint, vetera tamē eis scrinijs labore priuilegia quæsita seruentur. h

Oīs militās in sacris scrinijs cuiuscunq; sit gradus, ad prīcipē habet accessum. siue sit inter clarissimos rōne sui gradus, siue iter spectabiles. Ba.

V. Impp. Hon. & Theo. AA. Faustino PP.

PEculiari i pceptionis nostræ fauore pręstamus, vt in scrinijs k memoriæ, l epistolarū, libellorūq;, ab exceptoribus vsq; † ad melloproximos, m dignitatē clarissimorum honoremq; pcipiant: & sicut reliqui qui in ijsdem scrinijs militant, liberū cum ordinarijs iudicibus ingressum secretarij, cōsessumq; habere legibus meruerunt: ita hi quoq; in quos hanc stipendiorum meritis clarissimatus conferimus dignitatē, cū spectabilibus et habere sese reuerentiā recognoscant, vt consedēdi, ingrediendive secretarium sibi sciant a nobis licentiam contributam. n

Officiorū militantis in sacris scrinijs, olim durabat biennio: hodie ad vnum annum restringitur. Barto.

VI. Iidē AA. & Valēt. A.

PRo biennio annū solum agere o deinceps decernimus eos qui in tribus scrinijs, memoriæ, p epistolarum, libellorūq; ordine ac merito stipēdiorū ad gradū peruenerint proximorum. q

Militantes in scrinio vltra numerum, loco deficiētiū succedunt, scdm ordinē gradus sui: nisi q posterior eorū est, laborū cōparatione superet antiquiorē i ordine: qa tūc succedit in locū defuncti excluso priore i ordine: nisi defunctus teneat illi qui est in ordine prior: quia tunc posterior, licet melior, in locum defuncti non succedit, sed qui primus est in ordine. Barto.

VII. Impp. Theodosi. † & Valentinianus, Nomo magistro officiorum.

VNicuique, qui in sacris scrinijs militat, sui loci r merita seruari oportere constituimus: & vniuersos, qui ultra numerum statutorum in ijsdem scrinijs militant, sui gradus respectu, per ordinem, s quem sortiti sunt, in deficientium statutorum locum (ut tamen vltimis socientur) subire decernimus, scilicet vt nemini t penitus liceat, cum sit posterior tempore, locum præcedentis ambire: nisi forte ab eo, qui tempore vincitur, laborum comparatione superetur: v ut quindecim primatum eiusdem scrinij testimonio cum sacramenti religione subnixus præcedentibus dignior iudicetur. Hanc quoque

proxima.

a IVbemus. Sordidis. quæ sint sordida, dic vt s. de excu. mu. l. maxima rū.

b Venalitium. munus sordidum: puta vt quilibet vendat corbem vini pro vbertate.

c Canonicæ. immo videtur nec hic. aliàs contra: vt s. de magi. scri. l. ij. Sol. illa scdm istam. & facit j. de pala. sa. larg. l. j. & l. palatinos. & s. de sacrosan. eccle. l. placet.

d Temonum. i. plaustrorum, a temone. Accur.

e Equorum. vt su. de silen. l. ij. & j. eo. le. in sacris. & supra de silen. l. iij.

f Omnibus. s. prædictis militātibus in sacris scrinijs.

g Honoris. alterius dignitatis.

h Seruentur. facit s. de silen. leg. j. & de dign. l. iij. & de excu. mu. l. eos. & j. de pala. sacr. lar. l. vlti. & s. de primice. l. j.

i PEculiari. i. speciali. sic s. de fū. rei pri. l. vniuersi.

k In scrinijs. subaudi militantes.

l Memoriç. i. dispositionum: & militantes subaudi.

m Melloproximus. vna dictio, & sunt nomina graduū militantium in sacris scrinijs: qui gradus multi sunt: vt infra l. vnicuique.

n Contributam. facit s. eo. l. ij. in fin. cum concor.

o PRo biennio. Agere. i. administrare. sic j. de Pala. sac. lar. l. Palatinos. & s. de suscep. l. neminem. & de consu. l. pen. & vlti.

p Memoriæ. subaudi, dispositionum.

q Proximorum. nunc dicit de cæteris inferioribus militantibus, qui maiori tempore stabant: vt infra eo. l. proxi. & s. eo. l. in scrinijs.

r VNicuique. Sui loci. statuti, Accursius.

s Ordinem. sunt enim plures ordines: vt j. hac l. inter oēs tamen certi erāt numero: vt j. l. hac parte. Item alij erāt vltra numerum: & illi successiuè electi: qui primas vacantes habebāt hoc ordine, vt primo primus, & sic per ordinem vocentur; nec tamen in locum vacantis: sed alij statuti post vacantem ascendent, vt vltimus vacet: & eum locum accipit qui vocatur. & facit supra leg. proxi. & ff. de mu. & ho. l. vt gradatim. & s. vt digni. or. ser. l. j. & ij. Accu.

t Nemini. qui est vltra numerum, nō præcedet consocios. Item nec præcedet statutos, vt dixi.

v Superetur. Not. non sufficit diu studuisse, sed bene: nec Hierosolymis fuisse &c. Et not. xv. testibus hoc probari, quòd vltimus vel posterior sit melior primo, qui supra ordinem vult admitti. regulariter sufficiūt duo. ad quod dic vt ff. de testi. l. vbi. Extra

† Contrariū facit l. c. de multa. extra de pben. & dig.

† Qualiter hæc dictio vsque ponat, exclusiue, vide hic p lo. de Pla. & p Archid. in c. si gratiose de resc. in 6. vide plene per Io. And. I c. j. extra de or. ab epi. q re. episcopatui.

† sic ait legendū Taurell. lib. de militijs ex ca su. arg. le. xj. j. eo. ti. Contius.

obseruationem extra filios a proximorum volumus custodiri. etenim vnicuique proximo vnũ de suis filijs, qui tẽporis dũtaxat suffragio nititur, (licet parũ obseruasse militia cognoscatur) insequentibus c tempore, q laborum meritis munian tur, anteferri posse decernimus. Illũ d tñ, qui locum statuti meretur, proximo e quidem ducentos quinquaginta solidos, melloproximo f verò vel adiutori pro cõsuetudine vniuscuiusque scrinij xx. aut xv. solidos offerre pcipimus. Quòd siquis de supernumerarijs, qui in statuti locũ subire debuerat, ne pecunia offerat, statuti etiam gradum recusare voluerit: sequenti tam offerendæ quantitatis prædictæ, quàm surrogãdi licentia pmittatur: ita videlicet, vt si secundus vel etiam tertius vel alterius cuiuslibet numeri, in eadem excusationis volũtate durauerit: accedẽti semper eadẽ copia, quã pcedens recusauerit, tribuat. Hos autem qui ad statutorũ ordinem progredi noluerint, nec de suo gradu volumus remoueri: & cùm vacauerit statuti locus, ɔditionem quã antea repudiauerãt, i. & offerẽdæ pecuniæ, & adipiscẽdi statuti locũ, liberã habere, præcipimus facultatem.

Qui longo tempore probè militauerunt in sacris scrinijs, finito officio cingulo comitiuæ sacri palatij dum viuunt potiunt, & nihilominus omnia priuilegia eis data salua manent. Barto.

VIII. Iidem AA. Nomo magistro officiorum.

PRoximos sacrorum scriniorũ, quos fides ac diuturnæ obseruatiõis industria, literataque militia: g comitem h quinetiã dispositionum, quẽ probitas ac strenuitas meritò cõmendant, cõpleto tpe suæ militiæ comitiuæ sacri nr̃i cõsistorij cingulo in diem vitæ potiri (manentibus videlicet iam dudum præstitis saluis i priuilegijs proprijs) decernimus. Quibus.n. pietatis nostræ arcana meritò cõmittuntur: his pietas nostra vitam cingulo supradictæ comitiuæ ornandam decorandamque decreuit.

Militantes in sacris scrinijs, qui antequam conueniretur i iudicio, cõmeatu accepto se absentant, durante tempore commeatus prædicti conueniri non possunt: & ab indictionibus munerum publicorũ officio deposito sunt immunes: & domus, quas in prouincia possident, ab onere metatorũ non vexantur. Bart.

IX. Imp. Leo A. Patritio magistro officiorum.

IN sacris k nostris scrinijs militantes, per cõmeatũ non continuatim præstitum ante conuẽtionem l profecti, intra indultũ m temporis spatium erunt cũ suis coniugalibus & liberis a conuentione securi: ab indictionibus etiam publicorum & ciuilium munerum & post n completam militiam excusatione o potiantur: super domibus quoque quas in prouincijs possident metatorum p molestia liberentur.

Militãtes in scrinijs principis debẽt esse lxij. sup epistolis verò xxxiiij. sup libellis conuensionalibus xxxiiij. & quatuor, qui sunt oĩbus pdictis seniores: nec duplici officio fungi possunt. Barto.

X. Idem A. Hilariano comiti mag. offic.

HAc parte q statutos memoriales præcipimus esse in scrinio quidem memoriæ sexagintaduos, epistolarum verò trigintaquatuor, libellorum quoq; tri-

---

f mello-proximus (teste Alc. hic) dicit q se cum pximo sa cri scrinij exercet, inferior tñ illo gradu dignitatis. tu illũ videto.

Militãtiũ diuersi sunt gradus.

a Extra filios. hæc est exceptio exceptionis. nam licet posterior melior admittatur: verum est, nisi prior erat filius vnius de statutis. Et sic not. priuilegium patris filio prodesse. sic supra de aduo. di. iudi. le. petitionem. §. filijs. & de aduoc. diuer. iudi. le. iubemus. §. & filios. & leg. petitiones. §. & filios.

b Parum obseruasse. sed parum proficit: & sic qui parum studet, parum proficit.

c Insequentibus. vna dictio.

d Illum. extra numerum statutum hactenus constitutum.

e Proximo. hic est prim⁹ ordo, s. pximᵘˢ, melloproximus secds adiutor tertius, vel pars secundi. Nã diuersi sunt gradus militantium, vt in princip. huius legis. & facit in authenti. de sanctissi episco. §. pro consuetudine. collat. ix. & in auth. scriptum exemplar. sed hodie hoc datur alijs, vt infra cod. le. si quis.

f Quòd si quis. scilicet de his qui sunt vltra statutum numerum. & facit supra de con. tit. infer. leg. penulti. argu. contra ff. quis or. in bon. pos sessi. l. iiij. item facit in decret vij. q. j. ca. eos sacerdotes. item argu. contra infra de numera. l. nulli. itẽ facit infra de pala. l. vj. & de agen. in re. l. j. & supra de posio. ad munera. l. j. & de consu. le. j. & infra de eroga. mili. anno. l. iubemus.

g PRoximos. Literataque militia. militant nanq; patroni causarũ &c. vt supra de aduo. di. iudicio. l. aduocati.

h Comitem. hic comes erat pximus scrinij dispositionũ. nam proximus erat & comes.

i Saluis. sic s. l. iiij.

& l. iubemus. in fin. & s. titu. j. l. j. & ĩ. de pri. eo. qui in sac. cu. mil. l. j. & ij. & supra de præpo. sac. cubi. l. ij. & de silen. l. iij.

k IN sacris. militãs in sacris, si habitæ licentia ad tempus, non cõtinua, s. perpetua, interim cõuenieᵗ coram communi iudice, sed post profectionẽ ante reuersionẽ excusatur: sed suus iudex est ĩ. eo. le. in sacris. itẽ & a muneribus.

l Ante conuentionem. i. antequam citetur. Accur.

m Indultum i. ante commeatũ. ff. de iudi. l. ij. § in omnibus. & facit ĩ. de comi. cõsisto. l. ij. & de silen. l. ne ad diuersa. Accur.

n Post. non solum ea durante.

o Excusatione. dictorum munerum. & facit ĩ. de præpo. sac. cu. l. ij.

p Metatorum. de hoc habes infra de metatis.

q HAc parte. s. inter militantes in sacris scrinijs principis. Nam secus in militantibus in scrinijs inferiorũ, vbi pauciores adsunt. vt infra eod. le. comperimus.

Antiqua-

gintaquatuor: antiquarios a † verò qui habent in scrinijs memoriæ, nunquam minus esse quàm quatuor. suprascripti autem memoriales nullo modo duplici b fungant officio, nec geminis c chartis irrepserint: vt nō occupent d plura in vnū se cōmoda collaturi, nihilque reliquis relicturi.

Si militās in sacris scrinijs decesserit, & in eius locū fuerit alius surrogatus: salariū ei debitū inter creditores diuidit hæreditate nondū adita, salua tamen priuilegiorū prærogatiua. ea verò adita salariū hæredibus debetur pro præterito tēpore, & etiā residui temporis. Bar.

XI. Imp. Anasta. A. Eusebio magistro officiorū.

SI quis in sacris nrīs scrinijs, id est memoriæ, dispositionū, epistolarum, & libellorum, statutis iam cōnumeratus, ab hac luce fuerit subtractus: ab eo quicūque, vtpote vacante loco, de substitutis in statutorum cōsortio fuerit vltimus subrogatus, e ꝑ solatio vel suffragio proximi definitam, sacræque constitutiōi diuæ memoriæ Theodosij & Valentiniani † principum insertam quātitatem defuncti hæredes & successores, vel liberi eius seu creditores, qui fœnus cum mortuo pro statuti loco ei acquirendo contraxerint, consequatur: f ita scilicet, vt si hæreditas vel successio defuncti minimè fuerit suscepta vel adita, tales personæ, id est creditores quidem cōtra cæteros g prærogatiua sibi seruata: liberi autem vel agnati seu cognati, non hæreditatis, sed priuilegij nomine simili modo huiusmodi summam percipiant: sibique petere ac vindicare permittantur: nullius machinatione huiusmodi nostra dispositione retractanda seu violanda: maximè cum h viros ēt pro tempore spectabiles eorundem proximos scriniorum, si quis eorum ante completum proximatus actum morte præuentus sit, ad hæredes successoresque suos residui tēporis proximatus solatia sine quadam imminutione transmittere non dubitetur.

Militantes in sacris scrinijs, & eorum parentes, uxores, liberi, coloni adscriptitij & serui eorum ciuiliter & criminaliter coram officiorum magistro sunt conueniendi: & si in prouincia cōueniātur, satisdare non coguntur de iudicio sisti, licet īmobilia non possideant, sed eorum iuratoriæ cautioni cōmittitur: & nomine sportularum nihil soluent. nam executoribus agentium in rebus vnum solidum ꝓstabunt: & cum ingrediunt iudicium dicti magistri soluent solidos duos: & pro editione actorū notarijs dimidium solidū: & si litigant coram delegato vel arbitro, eisdem noīe sportularū vnum solidum tantum præstabunt: pro oībus vero alijs in iudicio agitandis tertium solidem tantū: & si non coram magistro, sed coram alijs iudicibus maioribus super annonis ciuilibus, tutela vel curatione, vel nunciatione noui operis conueniantur, illos sumptus facient in tali iudicio quos facere tenebant coram officiorum magistro. si vero conueniantur coram ꝓfecto, vel fisci patrono, aut vrbis tantum ꝓfecto, vel apud architectos; illos sumptus præstabunt nomine sportularum, quos coram arbitris præstare tenentur, & non vltra. & habent locum prædicta siue per se siue per procuratorem litigent: & ad prædictas sportulas tenentur cum processus ordinarie agitatur in scriptis: secus si extraordinarie. Item dictis militantibus donec militant, & etiam deposito officio priuilegia data sunt salua: & ob æqualitatem in iudicijs obseruandam priuilegia eis competentia circa præstationē sportularum ad aduersarios porriguntur. Itē mutatione loci priuilegia eis concessa non pdunt. Ba.

XII. Idem Augustus Celeri magistro offic.

IN sacris scrinijs i militantes, & parentes k atque vxores eorum, necnon li-

† Antiquarios (inquit Alc. hic) eos intellige qui antiquarū rerum memoriam principi suggerunt.

Officia duo non debet quis habere.

† Intelligit l. vij. s. eo. q vt illic adnotauimus, est Theodosij & Valentiniani. Contius.

Filijs aliquid non tāquā hæredibus, sed vt filijs cōpetit.

a Antiquarios. forte senes. Accursi.

b Duplici. Nota duo officia non debere haberi. sic s. de assess. l. fi. & ff. de offi. assess. l. pe. & ad mu. l. libertus. §. præscriptio. & in auth. vt iudi. sine quoquo suff. § illud. & j. de agen. in rebus. l. penul. §. illi. & qui milita. poss. l. eos. Accur.

c Geminis. faciendo se scribi in diuersis officijs. Accur.

d Occupent. aliàs aucupentur. i. non debent aucupari plura cōmoda, quod esset per hoc q habēt plura officia illi qui sunt collaturi in vnum, s. officium, & nihil reliquis &c. id est, ille debet tantū vni intendere, non quærat plura. aliàs est, occupētur a se. s. diuersa officia collaturi &c. & idem est sensus.

e SI quis. Subrogatus. quod dic vt no. s. eo. l. vnicuiq. circa princ.

f Consequatur. quod ergo olim per l. s. vnicuique. §. illū. dabatur diuersis gradibus. hoc hodie datur certis personis, vt hic. Vel dic q illa secundū hanc loquebatur. & not. pro solatio. sic insti. ad Tertul. §. j. item not. acquirendo. sic s. de pigno. l. vlt. & authen. ibi posita.

g Contra cæteros. s. alios, non hæredes. & no. ordinem hunc seruari. sicut diximus. ff. de leg. ij. l. cū pater. §. a te. Vel dic cæteros, s. etiam cunctos alios creditores, quamuis tēpore priores: vt supra de pign. l. vlt. & q potio. i pig. l. diuersi. Sed hodie ita demum, si ad hoc est mutuata: aliàs nō præfertur alijs: vt in authen. de æqua. do. §. quia vero. coll. vij. & de exhi. §. optimū. colla. v.

h Maximè cum. accipe finem. non dubitetur viros &c. si ergo datur hæredibus salarium, ergo & hoc lucrum: ad quod supra de domestis. l. fi. & j. titu. j. le. iij. & de primipi. l. j. & supra de inoffic. test. l. omnimodo & de aduo. diuer. iudi. l. post duos. §. j. & in authenti. de exhiben. §. optimū. & de var. & extraord. cog. leg. j. §. pen. & infra de ero. mi. an. l. per hanc. Item no. quòd aliquid habēt filij non vt hæredes patris. sed vt liberi. sic supra de Lati. lib. toll. §. sed & si sub conditione.

i IN sacris scrinijs. scilicet principis: quæ sunt tria: vt in rubrica notaui. Accursius.

k Parentes. transit ad supe-

ad superiores priuilegium. sic infra eod. j. l. fin. & J. de cast. l. fin. §. hoc autem. Sed contra ff. de sena. l. j. in fin. Sol. vt ibi. Accur.

a Tuæ celsitudinis. magistro officiorum loquitur, vt J. de silen. l. pen. & dic, sententia, citatoria. sic J. de episcop. & clericis. l. cum clericis. & de arb. l. qualem. & dic, statutis, vt J. eod. l. vnicuique.

b Seruos. in his speciale, vt in seruis principis: vt J. vbi causæ fis. l. fin.

c Committendos. dictos militantes, & eorum familiam: & hoc in vrbe: sed in prouincia iurabunt: vt subijcit. Accur.

d Etsi. id est, quãuis. aliàs contra. ff. qui satisda. cogan. lege. l. sciendum. & de hoc loquitur Institu. de satisdat. §. sed hodie. & facit infra de princ. agen. in reb. l. fin. & de pri ui. scho. l. fi.

e Fidei. scilicet cautioni iudicio sisti. Accur.

f Eius. memorialis in prouincia: & conuenientur ibi coram delegato a magistro officiorum, vel præside prouinciæ: argumentum supra de episcop. & cleric. l. omnes qui. j. & ij. respon. & infra §. dimidiam. & facit supra de dignitat. l. quoties. & infra de agen. in reb. l. fin. Accur.

g Quantitatem. Repete, iubemus: vt ecce, & executores &c.

h Attribuendis. magistro officiorum qui assumebatur de schola alia: vt defensor ciuitatis de schola prælidijs: vt in Authenti. de defen. ciu. t. §. ex prouinciali. collatio. ij. item dicit executor hic, qui facit partes in iudicio comparere: vel aliter & propriè vt supra de execution. rei iudicatæ. l. executorem.

i Singulos. scilicet proximos conuentos.

k Duos solidos. non aperit cui dentur. quidam dicunt ostiarijs. Vel dic, ipsi præfecto. argumen. in authen. de iudi. §. ne autem. & infra proxi. & l. si ad ar

beros, ex sententia tantummodo tuæ celsitudinis [a] criminales & ciuiles intentiones agentium excipere iubemus: insuper etiam colonos seu adscriptitios, & seruos [b] eorum in hac regia vrbe degentes, eodem beneficio potiri: fidei pro tempore adiutoris viri spectabilis proximi, vel vnius ex statutis, committendos: [c] ita vt si in prouincia quicunque memorialis repertus fuerit, iuratoriæ cautioni committatur: vt etsi [d] non possideat immobilem substãtiam, serui nihilominus & coloni ad eum pertinentes, fidei [e] eius [f] tradantur. Modũ insuper sportularum ad mediocrem deduci quantitatem: [g] & executoribus de schola agentium in rebus attribuendis, [h] vnum solidum singulos [i] vsque ad finem negocij: proq; ingressu in iudicio tuæ magnitudinis quolibet modo faciendo, duos solidos: [k] & pro editione gestorum [l] exceptoribus dimidiã solidi partem: & si apud arbitrum [m] negocium ventilari contigerit, ipsi quidem arbitro unum solidum, & nihil amplius: exceptoribus [n] autem eum [o] obseruantibus, tam pro ipso quod implere uidentur ministerio, quàm pro editione gestorum seu relationis uel definitionis, tertiam partem solidi præbere sancimus: nec pro tempore uirum spectabilem fisci patronum, uel executores [p] quibus imminendi [†] litibus solicitudo iniuncta est, quicquam ab eis exigere seu profligare [†] cõcedi: dimidia [q] scilicet expensarum quas in iudicio tui culminis a memoratis personis præberi statuimus, portione in iudicijs prouincialibus ab his agnoscenda: ita ut si de ciuilibus [r] annonis, uel tutela, seu curatione, uel noui operis nunciatione litem eos [s] subire contingat: in maiore [t] quidem iudicio ad similitudinem sumptuum quos in iudicio eminentiæ tuæ dependere præcepti sunt, apud uirum clarissimum præfectum annonæ, seu fisci patronum [v] urbicariæ magnificæ præfecturæ, uel architectos, [x] pro modo eorum quæ super arbitris, & litibus apud eos exercendis superius statuta sunt, soluentes expensas, nihil amplius agnoscere, seu dependere cogantur.

Quæ omnia custodiri iubemus, siue per se, siue per procuratores, aut etiam defensores [y] lites exercere maluerint.

Hoc si prolata scriptis sententia [z] moniti sunt. Si uerò ex de-

† al. imminendi.

† Proflagitare.

bitrium. & dic solidum, id est aureum: vt Institu. de pœ. te. li. §. fin.

l Gestorum. id est eorum quæ aguntur in iudicio. Accursius.

m Arbitrum. id est delegatum. vel propriè, vt in Authenti. de iudi. §. appellationes. collatio. vj.

n Exceptoribus. id est notarijs.

o Eum. conuentũ coram arbitro.

p Executores. scilicet aliquos ab his coram arbitro conueniendis.

q Dimidia. Nomi minus præstatur si conueniatur in prouincia, quàm si Romæ. sic supra de epis. & cler. l. omnes. §. ij. & iij.

r De ciuilibus. & de his habes supra de diuersis præscriptio.

s Eos. militantes in sacris scrinijs: aliàs eorum familia: sed quomodo hoc, cum coram magistro officiorum tantum debeant conueniri, vt in princi. huius l. Respon. sponte. vel speciale in talibus, vt certos habeant iudices: vt infra de pala. l. vitus. Accur.

t Maiore. scilicet illustrium vel spectabilium: quia separat spectabiles, cũ dicit &c. Accursius.

v Patronum. ex curia præfecti erat electus patronus fisci qui audiebat de his causis vt iudex. Accursius.

x Architectos. iudices de tectis cognoscentes: vt super nunciatione noui operis. aliàs summi magistri tectorum vocabantur, vt consulebens. sic in Authen. de non alienan. §. quod autem. Al.

y Defensores. procurator actoris, defensor rei: vel procurator cum mandato, rei vel actoris: defensor, scilicet rei sine mandato: & hoc in ciuili, non in criminali: vt ff. de publ. iud. l. pen. §. ad crimen.

z Sententia, citatoria: vt puta per album vel scripturam

positione[a] seu aliter quis eorum conuentus fuerit, nihil eum vel scrinio viri clarissimi adiutoris,[b] vel cuilibet alij nomine sportularum offerre compelli: omnib. antelatis[c] priuilegijs, quib. postea[d] per anteriores duorum principum sanctiones defenduntur, in persona tam eorum qui adhuc militant,[e] & qui postea eandem militiam sortiti sunt: quam eorum qui prædictam militiam gradu vacante[f] iam deposuerunt, vel postea deposuerint, seruandis: vt eorum commodo ipsi quoque vna cum vxorib. & liberis, colonis preterea & seruis proprijs, perfruantur. Et quoniam in controuersijs quas in iudicijs moueri contigerit, æqualitatem litigatorib. volumus seruari, volumus & aduersarijs eorum: pro sumptibus & expensis similem antelatorum beneficiorum prærogatiuam custodiri.[g] propter hanc etenim causam, & viros deuotos memoriales non tantum agendo in quolibet iudicio, sed etiam actiones ab alijs ingeredas excipiendo, priuilegijs a nobis indultis potiri decernimus: his videlicet qui militiam virorum deuotissimorum memorialium gradu solito[h] deposuerunt, seu deposuerint, etsi quietis amore per prouincias domicilium[i] fouere maluerint, omnibus nihilominus priuilegijs, quæ huiusmodi personis per sacratissimam legem nuper promulgatam a nostra liberalitate præstita[k] sunt, muniendis, & eorum commodis atque auxilio potituris.

Numerus adiutorum primo determinatus, & postea per ambitionem ampliatus, est ad primum ampliatum numerum post præsentes adiutores reducendus. Et si vnus ex dictis adiutoribus fuerit incorporatus inter scriniarios memoriales libellorum vel epistolarum, potest alium coadiutorem loco sui surrogare, dummodo quæstori in scriptis vel per libellum notificet nomen, tempus, & meritum surrogati, & quæstorum subscriptio apponatur: & adiutor talis surrogatus remanebit in ordine, qualis tempore dati libelli fuerat. quod est in dignitatibus obseruatur. & hoc dicit tota l. secundum Ioan de Pla.

XIII. Imp. Iustinia. A. Proculo quæstori sacri pal.

Comperimus diuinitus quidem pridem fuisse dispositum,[l] viros deuotos adiutores tuæ[m] magnitudinis, certos esse in numero, nec ad huiusmodi nomen vel operam plures licitum esse adspirare, quàm in scrinio quidem sacræ memoriæ duodecim[n] tantum, septenos verò in duobus reliquis scrinijs, id est, sacrarum epistolarum, sacrorumque libellorum: sed posterioris licentiam temporis supra modum indulgendo ambitionibus, disturbasse rei merita, ac multitudine diuulgasse: vt inter memorialium & adiutorum numerum[o] non longum[p] penè intersit. Sancimus itaque reduci eis, ac renouari statutum ordinis terminum: non vt eximantur adiutoribus hi qui præter prædictam dispositionem in præsenti exuberant: sed vt interea omnibus alijs interdicatur ab adfectando hoc nomen, donec exeuntibus singulis ac recedentibus decrescere possit vetita conglomeratio, legitimusque suam resideat numerus;[q] non prohibendis viris deuotis adiutoribus desistentibus ab eodem officio, cum vel ad laterculensis[r] gradum in scrinio sacræ memoriæ prouecti fuerint: vel secundum locum obtinuerint in duobus

---

scripturam missam sibi ... veniat.

a Ex depositione. quia actor dicit quod petit. & notarius scribit: vel tantum verbis dicit: & sic extra ordinariè: & tunc nihil debetur. & sic est argumen. quod iudex medius nihil accipiat de decimis, quando extraordi. agitur.

b Adiutoris. de curia magistri officiorum erat.

c Omnibus antelatis. ante hanc legem per alias leges huius titu.

¶ Vocante. d Postea. id est, postquam fuerint concessa.

e Militant. de his qui tempore priuilegij militant: vel postea cœperunt. Vel dic, sunt id est erunt.

¶ Concor. & in iudicijs. cum sua gl. circa medi. extra de reg. iur. & in ca. per tuas. iuncta gl. sup verbo, excellentioris. extra de simo.

f Vacante. aliàs gradu vacante: aliàs genere vacante perfruatur. sic ff. de silen. l. fin. in fin. cum concor.

g Custodiri & ideo eorum aduersarij non damnificantur. idcirco habeant agendo, vel defendendo & not. æqualitatem in iudicijs seruandam. sic ff. de fruct. & lit. expensis. l. fin. & de postulan. l. prouidendum. & j. de re milita. l. fin. §. ita videlicet. & ff. de re iudica. l. non tantum. & supra communi diuidun. l. penult. & in arbitrijs, vt ff. de arbitr. l. si cum dies. §. penulti. & in pactis. vt ff. pro socio. l. si socius pro filia. argumen. contra ff. de actio. empt. l. iulianus §. penult.

h Solito. aliàs solu to. & facit ad princi. l. ff. de comi. consi. l. ij. & de silentiarijs. l. pen. & ff. vt omnes tam ciui. l. j. & in Authen. de litigiosis. §. ad excludendas. colla. vij. & j. de castrensia. l. fi. & j. de princ. agen. in rebus. l. fina. item ad fin. ff. de pri... scho. l. ij. Accur.

i Domicilium. Ex ...

differentia. n. locorum &c. vt ff. de tempo. in inte. resti. l. fi. Accur.

k Præstita. in l. quam non habemus.

l Comperimus. dispositum. in l. quam non habemus.

... Tuç. quæstori loquitur. vt infra l. fin. Accur.

n Duodecim. ff. eo. l. hac parte. contra. Sol. vt ibi. Alij quia ibi in memorialibus, hic in adiutoribus. Accurs.

o Numerum. Not. duas scholas seu numeros memorialium adiutorum.

p Longum. id est longe, cum memoriales debeant esse plures.

q Numerus. sic in Authen. de referen. colla iij. & de mensa ordinando. clericorum. & vt determinatus sit numerus cler. in princi. col. j. & ff. de sacrosan. eccle. l. non plures.

r Laterculensis. gradus quidam in scrinio memoriæ dispositionum principis. Accur.

Alijs.

alijs [a] scrinijs, postquā pximi, [b] creabuntur, licet nōdū redacta sit quātitas pristina, tamē alios pro se quos elegerint sur rogandos adiutores petere: q posteriores erunt cęteris. Illud etiam disponedū duximus, vtpote nonnullis anterioribus exemplis subnixū, necnon iustitiæ congruum, vt ab his quibus cōcessum est adiutorū agmini pro se sociare: libellus offeratur viro illustri pro tpre quæstori, petendaq; eius subscriptio, tempus atq; hominem, necnon etiam rē ipsam continens. i. quod inter [c] adiutores ei quē pro se surrogat, mereri permissum est: ordinādis videlicet hisdem adiutoribus pro ratione temporū [d] qbus libelli porrecti sunt: vt etiam si in memorialiū matriculā inferiore loco sit, q prior in adiutoribus meruit: [e] adiutor qdem habeat superior: memorialis vero posterior pro vtriusq; ordinis modo vel discrimine: qđ etiā in alijs quoq; pene omnibus officijs [f] obseruari dignoscitur.

Adiutores etiam conueniunt sine rescriptis, eorū nomē voce sola sufficit demōstrari: aliàs, tam in scriptis, tā in cā, quā in actis est demonstrandū. Item si adiutores commeatu accepto se absentauerint, durāte tpre absentię integrū debent habere salarium ac si præsentes essent. Bar.

XIIII. Idem A. Tatiano magistro officiorum.

Hac lege sancimus, si qñ adiutores viri magnifici pro tpre qstoris sacri nostri palatij, in accusationem ciuili s causæ vel criminalis deducti fuerint: strictum iuris & integritatis congruū ordine conseruari: vt si sine scriptis cōueniendi sint, nomen eius præcipientis [g] ore designatū esse sufficiat. Sin autem scriptis in querimonia vnus adiutorum aut plures forte ferendi sint: monumenta [h] sententiarum in psona tantúmodo conueniēdi adiutoris pcedetium, æquum & iustum initiū futuro pstent certamini. Et quoniam probationibus [i] & exemplis potius quàm indecoræ consuetudini deceat indulgeri: quod in vniuersi deuotissimorū scrinio libellensium euicisse monstratur, id in adiutores sacræ memoriæ, sacrarum etiam epistolarum transferendum censemus: vt qui liberam proficiscendi licentiā prænuntiatione commeatus idepti fuerint, sine qualibet stipendiorum aut emolumentorum deductione [k] peregre degant. etenim pro tempore viris clarissimis proximis & melloproximis, aut eorum adiutoribus, absentiæ causa vel offerre de suo proprio, aut ex annonis seu stipēdijs quicquam relinquere cogendis: quamuis Ianuarias Kalendas indultum excedat spacium, & intra se festum diem contineat. Ad hoc illud obseruari sancimus, ne alias adiutor propter quamcunque ambitionem his qui in præsenti sunt, vel post eorum deminutionem addatur, licet in veterem numerum redacti fuerint. [l]

Adiutores sacrorum scriniorum etiam supernumerati possunt alios subrogare loco ipsorum, vt ipsi assumantur inter scrmiarios collegiatos: non autem propter morbum vel senium, vel aliam necessariam causam, constitutione hoc permittente hac in parte correcta. Bar.

XV. Idem A. eidem.

Certæ quidem sunt dispositiones nostri numinis, quas super adiutoribus viri illustris pro tempore quæstoris nostri palatij, quorum obsequio res agitur quæstoria, dedimus: quarum prima [m] quidem ad supplicationem eorūdem adiutorum [n] emissa, numero eorum, qui erant illo tpre, quo preces nobis obtulerunt, neq; aliquem eximi, neque addi pręcepit, præterquā si

a Alijs. s. libellorū, vel epistolarum: qđ dic vt in rubrica.

b Proximi. i. in dictis gradibus fuerūt incorporati.

c Inter. hoc continet subscriptionē, quòd inter adiutores ei quem pro, se surrogat.

d Temporum. sic j. de priuile. eo. qui in sa. pa. l. fi. Accursi.

e Meruit. i. qui discessit ab adiutoribus, inter quos erat prior: nunc est vltimus inter memoriales: sed surrogatus ab eo inter adiutores erit primus inter eos, si modò ordo tēporis libellorum ei dederit, quia præcedentes eum sunt mortui: ne obstet supra eo. ibi, qui posteriores erant cæteris. Vel dic q memorialis vltimus sit adiutor: & poterit esse primus. idem si desināt præcedentes, argu. j. leg. proxi. & sic duo habent officia: quod contradicit. s. l. hac parte. nisi dicas q hic quasi vnum reputatur, cum sint circa idem.

Officia duo regulariter ūs habere ñ potest.

f Officijs. puta in scrinijs principum. Vel dic etiā in scrinijs aliorum magistratuum. nam & alij habent: vt infra l. proxi.

g Hac lege. præcipientis. i. agētis, vel accusantis.

h Monumenta. i. scripturæ sententiarum pręcedentium, s. conuentionalium. & facit s. l. in sacris. §. hoc si prolata. & de digni. l. quoties.

i Probationibus. aliàs procurationibus: aliàs prouocationibus, i. procurationibus quibus homines vocantur ad ius. & sic sunt duæ partes. Accursius.

k Deductione. videtur adesse, qui abest licito commeatu quo ad præbendam. & sic facit pro clericis absentibus. Item quia id priuilegium: vt supra eo. l. in sacris. aliàs secus: vt supra de domesticis. l. iij. & de episc. & cle. lege, si qua per calumniam.

Absens causa studij, commeatū habere debet.

l Fuerint. facit supra l. proxi. & j. l. proxi. §. illo.

m Certæ. Prima. hæc est supra eodem. l. comperimus.

n Adiutorium. id est adiutoriorum syncopa. sic supra de præpo. pa. sic infra de præpo. laborum. & sic in hac lege frequenter ponitur. Accursius.

Latercu-

quis eorum, vel ad laterculensis [a] gradum in scrinio sacrę memoriæ, vel ad secundū locum in duobus alijs scrinijs, id est sacrarū epistolarū, sacrorumq; libellorū & cognitionū, prouectus fuerit. nam his licere desistentibus ab adiutoris officio, alios pro se quos voluerint adiutores surrogare, vltimum locū in hisdem adiutoribus obtenturos, licet superiorē in memorialibus habeāt. [b] Altera [c] vero per sacrā Pragmaticā est, ꝑ quam excelsæ memoriæ viro Proculo suggerente ꝑcipimus illos etiā adiutores posse in suū locū alios inducere, qui per aliquē fortuitum casum minus implere suum officiū valeant, veluti seniū vel morbū, vel aliā necessariā cām. quod ex ipsorū adiutorū petitione idē magnificæ memoriæ Proculus ad nos retulit. Sed in præsenti ab alijs memorialibus tam in scrinio sacræ memoriæ, quàm in cęteris duobus sacrarū epistolarum, sacrorumq; libellorum & cognitionū relatis, adijci cōperimus, deminutionem [d] eorundē adiutorum impediri per memoratam pragmaticā sanctionē, & insuper venditionis [e] quodammodo memorati officij locum introductū esse: quod ne de cætero fiat, præsentē sanctionem ad tuam magnitudinem mittimus: ꝑ quam iubemus illis tantum permissum esse secū dum prius nostræ serenitatis rescriptum alios in suū locū surrogare, q vel laterculensis gradum in scrinio memoriæ, vel secundum locum in alijs duob[us] scrinijs adepti fuerint: [f] secunda [g] nostra sanctione super hoc capitulo de cætero cessante: nulli danda licentia eorūdem adiutorum, præter quā si ad memoratos gradus ascenderit, alium ꝓ se eisdem adiutoribus ex quocunq; fortuito casu connumerare: vero modo ad veterem numerum iidem adiutores redeant: & XII. quidem in scrinio sacræ memoriæ, septē vero in alijs duobus sint, id est sacrarum epistolarū, sacrorumq; libellorū & cognitionū. Illo [h] videlicet obseruādo, ne alius adiutor per quamcunq; ambitionem his qui in ꝑsenti sunt, vel post eorum deminutionem (licet in veterem numerum redacti fuerint) addatur. [i] nam si per mutationem, licet fortuiti casus inciderint, prohiberi disposuimus: multo magis prioribus manentibus alios introduci vetamus: cæteris scilicet anterioris sanctionis [k] capitulis in suo robore permansuris.

TITVLVS XX.

DE AGENTIBVS † in rebus. [l]

Nullus de numero agentium in rebus locū mortui per pecuniam debet innadere: sed in locū eius ille debet succedere, q in gradus post eum erat proximus, & dignus labore Bar.

I. Imppp. Arcad. & Honorius, & Theodo. AAA. Anthemio magistro officiorum.

NVllus [m] de schola [n] agentium in rebus de cætero locū mortui conetur inuadere: sed is qui ordine stipēdiorum, & laborum merito ad gradum militiæ sequebatur, statim atque illum fata subduxerint, in ei[us] prēmia percipiēda succedat, omni obiectione [o] cessante.

Agens in rebus deponendus, vel eximendus de libro agentiū non est ꝑ aliquem iudicem, ad cuius officium non spectat cognitio contra eos. Bar.

II. Impp. Honorius, & Theodosius AA. Helioni [*] magistro officiorum.

NVlli [p] posthac sine nostræ maiestatis auctoritate discingendi [q] agentē

---

[a] Laterculensis. Hęc omnia expone vt in d. l. comperimus.

[b] Habeant. surrogantes: non autē dicas quod vnus habeat duo officia vt ī. eod. le. hac par. e. vel dic vt nota. in d. l. cōperimus.

[c] Altera. hoc est Græca. Accursius.

[d] Diminutionem. nam cum multi erāt supra numerū, non poterant minui: sed liceat cuilibet senis, vel morboso. Accur.

[e] Venditionis. qa fingens vel non fingens ægritudinem vendebat locum surogato.

[f] Adepti fuerint. vt l. comperimus.

[g] Secunda. scilicet Græca, quam non habemus.

[h] Illo. facit. ī. l. proxi. §. finali.

[i] Addatur. vt sit vltra numerum.

[k] Sanctionis. s. Græcæ. Sed arg. contra ī. tit. j. l. pe. Itē facit in authē. de defen. ci. §. nulla. coll. iij. & vt iudi. fine quo. suffi. §. nulli. coll. ij. & de man. prin. §. eos aute. colla. iij. & supra de adses. l. nullus.

[l] DE AGENTIbus in rebus. Hi sunt quibus electionum cura mandasi: vt ī. de decurio. l. vlti. & erant plures diuisi per diuersos numeros: vt ī. l. ij. & qlibet numerus habebat præpositum: vt ī. de offi. ma. offi. l. j. & dicebant principes: vt ī. titu. j. per totum. nam de illis ibi dicit. Accursius.

[m] NVllus. scilicet alter quàm ille de quo dicitur.

[n] De schola. neque de extraneis: adeo quòd si militauerit in officijs spectabilium, non accipiet hic locum: vt supra de offi. mil. iu. l. pen.

[o] Obiectione: aliâs obiectione: aliâs obceptione. & facit ī. de prouolo. fac. scri. l. vnicuique. & ī. de castren. l. j. & in authen. de mona. §. ordinationem. col. j. & l. de offi. ma. offi. l. nemo. & de aduo. di. iud. l. petitionem. §. quando autem. & de aduo. di. iu. l. fin. in princ. & ī. de tyro. l. fi. & supra de muril. l. si quis. & supra de profes. l. magistros. & supra de stu. lib. vrb. Ro. l. j. & supra de officie. re. pro. l. si quis. & infra de diuer. offi. l. j. & ī. de offi. pręfec. vrb. l. fi.

[p] NVlli. scilicet iudici.

[q] Discingendi. Id est deponendi. sic supra de agri. & man. l. iij. Accur.

Eximendi.

† Qui sibi sint. vl de apud Pyrrhū sa hunc titulum.

[*] al. Heliodoro.

in reb⁹, nulli eximēdi a pateat copia. nam ꝓbata ſchola, & animaduerſionem vereri iudicis, b & nullā timere debet cōtumeliam vilitatis. c

Matricula agentium in reb. non debet eſſe niſi xlviij. quorum quilibet præeſt ducentis. circitores verò debēt eſſe trecenti: & equites quadringēti quinquaginta. Bar.

III. Imp. Leo A. Patricio magiſtro officiorum.

MAtriculā d † agētiū in reb. a tua e celſitudine cōfectam admittētes, iubemus ne ducenarij pluſquā quadragintaocto in cingulis f habeant in poſterū: & numerū cētenariorū ducēti viri, quos vacāte tp̄e gradus competētes admiſerint: g pariq; mō biarchorū nomē meritumq; ccl. viri dūtaxat: ꝑterea circitorū h ccc. & equitū cccccl. impleant. Sit in æternū illa quoq; fixa ſtabiliſq; tuæ ſublimitatis diſpoſitio: vt ſi quis de numero ducenariorū, quos xlviij. quotānis i eſſe cēſuim⁹, forſitā de luce migrauerit: laborū eius fructū ſucceſſores ab inteſtato vel ex teſtō venientes, & lucrū diſpēſent, k & ita omnib inter cæteros ſupſtites potiant ſolatijs: tanquā ſi viuus, q hæc eadem diu ſperauerat, ſibimet vindicaſſet: qua de cauſa locū ēt eius ſucceſſorū intuitu vacare l ꝯueniet. Nemo aūt ſine diuali ꝓbatoria, quā codices in ſacro nr̄o ſcrinio memoriæ poſiti debeant inſerendam accipere, m militarib. eiuſdem deuotiſsimæ ſcholæ ſtipēdijs vł priuilegijs potiat.

Nullus de numero centenariorum vel ducenariorum in rebus agentium moram cōtrahens in ciuitate Conſtantinopolitana, conueniri poteſt coram alio, quàm coram officiorum magiſtro in cauſa ciuili vel criminali: quo priuilegio nō vtitur ſi extra ciuitatem illam degas, vel depoſito officio. Bar.

IIII. Idem A. Patricio magiſtro officiorum.

EX eo n quo primū ducenæ vel centenariorum gradū o in ſchola agentium in rebus militantes meruerint, deſinant p in ſacratiſsima videlicet ciuitate conſtituti alterius iudicis cuiuſlibet auctoritate pulſari, vel in alio quolibet examine præterquā viri magnifici magiſtri officiorū & cui forſitan ipſe cōceſſerit, actionib. ſui quiſque aduerſarij reſpōdere: quod multo magis in criminalibus cauſis obſeruari decernimus. abſurdum q eſt enim, vt in eius ſalutem vel exiſtimationem valeat quiſquam proferre ſententiam, cuius de nulla re poſsit pecuniaria iudicare. Huius autem beneficij prærogatiuam ſubadiuuis r etiam qui ſingulis inueniuntur temporibus, deferri iubemus: licet hāc in eorum perſona more quoque veteri ſeruari cognouerimus: vt tamen poſt depoſitum s officium memoratum, ſi non inter centenarios numerentur, communi iam lege reſpondere non ambigant. Prædictas autem omnes centenariorum perſonas in prouincijs repertas, conceſſa nunc ſpeciali fori prærogatiua, (niſi publicæ executionis t ſolicitudo his iniuncta ſit) veti ꝓhibemus: eoſque ordinariorum v etiam iudicum pro veteri iure ſententijs obedire præcipimus.

TITVLVS XXII.

DE PRAEPOSITIS † AGENtium in rebus.

I. Imp. Leo A. Patricio magiſtro officiorum.

a Eximendi. e matricula ſeu libro in quo nomina eorum erant ſcripta: ſed ipſa l. eximit quńq. ꝑꝑ delictum eius: vt ĩ. de commea. l. fin. & argu. š. de primice. l. fin. & facit ĩ. de decu. l. nemo.
b Iudicis. alicuius.
c Vilitatis. viles vocat alios iudices: vel reſpectu eius agentis dicit: quaſi vile ſit timere: vt ff. de reg. iur. l. vani.
d MAtriculam. id eſt, librū vbi nomina infra ſcriptorum erant deſcripta per ordinem, & fuerant vocati. Accurſius.
e A tua. magiſtro officiorū loquitur, vt patet ſupra de off. magiſt. offic. l. j.
f In cingulis. hi quadragintaocto erant principes dicti, vt hac d. l. j. & quilibet præerat forte ducentis. Accur.
g Admiſerint. accipe impleant, quod eſt infra & hi ducenti ſuum principem habent, qui centenarius dicitur: & ſic ſequentes numeri quilibet ſuum, vt d. l. j.
h Circitorum. circitores dicuntur qui bus veſtiarij vel lintearij dant veſtem circunferendam & diſtrahendam, vt ff. de inſtito. l. cuicunque. §. j. & dic q omnia ſunt nomina numerorum militantium inter agentes in rebus.
i Quotannis. id eſt ſingulis annis.
k Lucrum diſpenſent. ſic ſupra de proxi. ſacro ſcri. l. ſi quis in ſacris. & de aduoc. diuer. iudic. l. poſt duos. §. j. ĩ. de domeſti. & protect. l. fin.
l Vacare. vſque dū debebat durare defunctus ſi vixiſſet: ne duob. ſalarijs grauaret reſpub. Accur.
m Accipere. hoc eſt quaſi regiſtrum. ſimilia de diuer. of- ſic. l. ꝓbatorias.
n EX eo. ſ. tp̄re.
o Gradum. Ad quē nō ſuffragio, ſed labore q̄s puenit: vt š. de offi. ma. offi. l. j. & ij. & š. eo. l. j.
p Deſinant. aliàs deſtituant: & aliàs deſināt: & aliàs deſerāt.
q Abſurdū. ſic. ff. de pœ. l. capitaliū. §. & vt gn̄aliter. & de ſena. l. qui indignus. Sed arg. ꝯ. ff. de iudi. l. ſolemus. §. latrūculator. & facit. ĩ. de appar. pręf. preto. l. fi. & de palati. l. viros. & de caſtren. l. fi. & de vetera. l. fi. & de diuer. offi. l. viros. & de priuil. ſchola. l. ij. & š. de ſilent. l. pe. Acc.
r Subadiuuis. nomina appellatiua quorundam militantiū inter agentes: vt ĩ. l. proxi.
s Poſt depoſitū. ĩ. tit. j. l. principes. ꝯ & ĩ. eo. l. fi. Solu. vt ibi.
t Executionis. aliàs executoris.
v Ordinariorū. ſ. præſidum: vt š. de mo. mul. l. eos. Acc.

DE PRAEPOSItis agentium in rebus.

Agentes.

† Multa ſ hanc legē Alci. hic & Pyrrh⁹.

Circitores q ſint.

Prærogatiuā hēt et q ſub alijs cingulis inueniunt. p tp̄ibus def. &c.

† Principibus, immanuſcri pt. aliàs nō eſt nomen ſub. i-ta. Conſ.

Agentes in reb. qui per ordinem [a] prosequi solent principatus [b] insignia, in vnoquoq; scrinio fabricarũ, & barbarorũ [*] quaternos subadiuuarũ [c] solicitudinẽ per annũ dũtaxat integrũ procedentes gradatim subire hac in æternũ valitura lege decernim[us]: exceptis videlicet vniuersis negotiatorib. quibus libet mercimonium per se gerentib. interpositas ve personas: cum eis ante sacratissimis constitutionib. interdictum sit militare: [d] exceptis nihilominus his qui possessionũ alienarũ solicitudinem procurationem ve susceperint. eos.n. ad hæc officia volumus adspirare, quorũ labores, scholæ agentiũ in reb. testimonio comprobant. Illi quoq; sunt ab hac liberalitate nostræ mansuetudinis excludendi, qui cum scholæ eidem socientur, in sacris scrinijs quib. vir spectabilis primicerius & tertiocerius præsunt, adiuuantes eos publicarum chartarũ tractatib. occupantur: & duob. officijs [e] operã suã adhibere nõ possunt. nam præter emolumenta quæ de prædictis scrinijs consequunt. principatus et solatio debent esse contenti. Quòd si morbo vel ætatis senio capti, & imperiti hmôi rerum, vel quocunq; alio vitio præpediti, per se memorati officij curam subire nequiuerint: consideratis præcedentib. eorum laboribus, [f] per substitutum [g] chartularium eiusdem scrinij cui præsunt ipse, idoneũ, & tam morib. optimis præditum, quàm scientiam peritiamq; rerum habẽtem, electione sua, suarumq; periculo facultatum, præfatum munus eos implere præcipimus.

Agentes in rebus, & eorũ serui, uxores & liberi, siue agant per se, siue per procuratores eorum, siue conueniantur, habent circa soluendas sportulas priuilegium quod habent in sacris scrinijs militantes: nec coguntur dare fideiussores extraneos de iudicio sisti: sed sufficit fideiussor de suo numero in rebus agentium: & per hoc priuilegiũ non derogatur alijs priuilegijs eis concessis. hoc dicit. Io. de Plas.

II. Imp. Anast. Celeri magistro officiorum.

HAc saluberrima sanctione decernimus, agentes in rebus pro cõuentionib. & modo sportularum executorib. præbendarum, pro quantitate sumptuum, quæ circa litigia sibimet ab alijs inferenda, vel a se contra alios per semetipsos, seu per ordinandos a se procuratores [h] exercenda, conuenit ab his agnosci: beneficijs quæ in sacro nostro militantibus ministerio iampridem per diuinas sanctiones indulta [i] sunt, perpotiri: & fideiussorem idoneum de eadem schola, [k] nõ autem extraneum offerre compelli: ita tamen vt priuilegia quæcunque centenarijs seu ducenarijs, vel chartularijs, seu viris clarissimis principibus post depositam quoque militiam iam per dispositiones principales impertita, [l] & nunc vsque obseruata esse noscuntur, intacta inuiolataque custodiantur: cum perabsurdum perque temerarium sit, hanc nostræ liberalitatẽ pietatis quenquam astuta interpretatione non ad augmẽtum anteriorum priuilegiorum, sed deminutionem conuertere [m] concedi, simili videlicet forma pro matribus [n] & vxoribus eorum, necnon etiam liberis sub eorũ potestate constitutis, nec aliam sortitis vel

[a] Agentes. Per ordinem. matricula decurrente: vt s. de offi. ma. offi. l. j. M.

[b] Principatus. Vt fiat princeps agẽtiũ: vt d. l. j & j. tit. j. l. j.

[*] Aliàs barbaricorum, aliàs barbariorum.

[c] Subadiuuarum. qui præponebant cæteris agentibus: minores tñ erant principibus: vt hic colligitur: quales erãt antiquarij in scrinijs memoriæ: vt s. titu. ij. l. hac parte. & hæc sunt nomina quorũdam numerorum in rebus agentium.

Negotiatores militare nõ debent.

[d] Militare. Not. negotiatores non militare: vt infra neg. ne mi. & supra de dignit. l. ne quis. item conductores & procuratores: vt & supra loca. l. fi.

[e] Duobus officijs. Not. sic s. tit. ij. l. hac parte. cum concor. Accur.

[f] Laboribus. prodest hactenus fuisse bonum. sic ff. de re mili. l. iij. §. is qui. & l. non omnes. §. a barbaris.

[g] Per substitutum. sic s. titu. j. l. iiij. Sed contra s. titu. j. l. fin. §. penul. Solu. ibi in alio officiali quàm hic. Item facit quis, quod per substitutum facit, & suo periculo: vt hic. & supra de episcopis & cleri. l. quisquis. & l. ad similitudinem. & de admini. tuto. l. decreto. & ad muni. l. quid ergo. & de pol. l. de pollicitationib. & s. de peri. nomina. l. fina. & quo quis or. l. fin. & de decurio. l. nullus. & ff. de constit. pecu. l. quod autem. §. sed & si quis. Accur.

[h] HAc. Procuratores. quos libet, nisi sunt illustres: vt s. in Authẽ. vt illustres §. j. colla. v. & s. de procurat. l. penul.

[i] Indulta. vt s. tit. ij. l. in sacris.

[k] De eadem schola. sic s. tit. ij. l. in pri. §. j.

[l] Impetita, per leges quas non habemus. nam leges quæ sunt supra, non dicunt de priuil. competentibus post depositum officium. & facit j. tit. j. l. ex agẽtibus. sed contra supra titu. j. l. ex eo. ibi, vt tamen &c. & verbum ibi positum, si non inter &c. vbi subaudi, vel similes principes: soluit contrarium. Accursius.

Primum priuilegium per superueniens nõ tollitur.

[m] Conuertere. priuilegia extẽduntur: vt ff. de constit. prin. l. vlti. item not. cum datur priuilegium priuilegiato, nõ ideo aufertur primũ priuilegium. sic & s. de dig. l. iij. & arg. ff. de actio. & obli. l. Lucio.

[n] Pro matribus. de matribus & de seruis dic vt not. supra titu. ij. l. in sacris. in principio.

a Qualdcunque facit d. l. in sacris. & ĵ. eo. tit. l. fi. & de priuile. scho. l. quoties. & I. de silen. l. pen. & de excu. mu. l. eam. & ĵ. qui mil. nō pos. l. eis. & de priuile. eo. q in sacro. l. ij. & ĵ. d mu. l. scriniarios. & ĵ. de castren. l. iij. & l. fin. & ff. de lib. ag. l. si qs a liberis. §. fi. & de fabri. l. eos qui. & ĵ. de priuileg. scho. l. hac lege.

b Denarū. i. decē, vt ff. de lega. j. l. si qs testō. & sa. ī. de legi. & cōsti. l. ij. in fi.

c DE PRINCIPIbus agentium in rebus.

Dic vt supra titu. ij. in rubri.

d Gentes. Et hoc expone vt i rubr. ī. tit. j. & dic palmā, i. victoriā, & finē laboris. sic aduocat⁹ habet palmā cū vincit cām: vt ff. de var. cog. l. j. §. & si palma rij.

Aduocat⁹ cū vincit in causa palmā habet.

e Principat⁹. i. vt sit princeps agentiū in reb. quod fit p laborē, nō suffragio decurrente matricula: vt ī. de offic. magist. offic. l. j.

f A principe. i. ab Imperatore, vt nō cōueniat nisi corā imperatore dictus princeps. Vel dic a principe prædicto: & dic ad citādū, vel exigendū aliquid ab eo q est de sua militia: vt ĵ. l. proxi.

g Personarū. vel dic dictorū principū, vt sine ipso. i. imperatore. Vel dic psonarū, s. militātiū sub principe. nā nō vexabunt ab alio iudice, nisi a dicto principe. & qđ subijcit, & si intercessio. i. pceptio fuerit impertita offi. in loco degentis, i. citati vel cōuenti. coram imperatore sm primum, vel corā principe secundum aliū intellectū. videbatur

sortituris militiā, necnon ēt seruis ad eos ptinētib. seruanda: ita vt in puincijs quoq; supradictæ psonæ degentes simili beneficio pfruant: sportulas tn̄ & litium expensas p tertia superi⁹ enarratę quātitatis a parte soluturæ, denarū b librarū auri cōdēnatione aliaque grauissima indignatione his feriendis quicunque nr̄a iussa quolibet modo seu tpe violauerint, seu violari consenserint.

TITVLVS XXII.

DE PRINCIPIBVS agentium in rebus. c

Finito labore agentiū in rebus, agens princeps agentiū creādus est: nec pōt ad aliquas publicas vel priuatas functiōes vocari nisi de principis cōsciētia: nec vexari pōt corā aliquo iudice nisi corā principe: nec prōnus causarū pōt ignorate principe contra eū aliqd postulare: & cōtrafaciens pœna x. lib. auri punitur. Bar.

I. Imppp. Grati. Valēt. & The. AAA. Cynegio PP.

 Gētes d in rebus post palmā laboris emeriti, principatus e honore remuneramus: atq; ideo officialis tā ad necessitates publicas q̄ priuatas non nisi a principe f mittaī auctore: nullarumq; sine ipso cuiquā mandet exhibitio psonarū: g ēt si intercessio in locis degētis officij fuerit impertita. Causarū ēt prōnos ita volumus esse cōuentos, h ne ignorante principe vllā postulationē itroducāt, i neve sub vnius psona suscepti, fraude quadā aliena k ne gocia inferēda esse ptentent. q si fuerit definitio l cōtempta, decem libras auri fisco nostro ab officio tuo iubemus inferri.

Oēs agentes in rebus sunt sub eorū principe cōueniēdi, ēt si senatoria dignitas pfulgeat in eis: actus vero soliti expediri p cœtū senatus, expediunī per ipsum, aliquo rescripto subuentionum nō obstante. Bart.

II. Impp. Arca. & Hon. AA. Theodoro P. V.

Omnia citatoria, m oium. s. causarū atque psonarū, licet sint senatoriæ dignitatis, n ad principes o spāliter reuocari pcipimus: act⁹ vero cæteros qui a sacratissimo cœtu senat⁹ tractari cōsueuerūt, cēsualiū p solicitudine celebrari: nec aliqđ piudiciū q ex surreptitio rescripto supplicibus inferri.

Principes agentium in rebus decorantur dignitate proconsulari. Bar.

III. Imp. Hono. A.

Proconsularis apicis dignitatis adiectione principes agētiū in rebus præcipimus decorari. r

Principes agentes in rebus possunt habere domesticos, quorū industriā & fidē putant esse cōprobatā. licet illi domestici eodē officio sæpe functi fuerint: & si in dicto officio per xxv. an. seruire nō possint corporis valetudine impediti, & ob hoc ad honorariā dignitatē principis beneficio transmigrauerint: ijsdē priuilegijs & beneficijs potienī, quib. potiī factus princeps agentium. Bart.

IIII. Impp. Theodo. & Valentin. Valerio Mag. offi.

enim timeę, quasi non trahatur extra locum suum: argu. ī. de epis. & cler. l. omnes qui.

h Conuentos. id est admonitos.

i Introducant. contra prædictos in permisso examine vocatos secundum vtrūque casum. vel nec pro eo, nec contra qui in vetito examine vocatur secundum vtrunque casum.

k Aliena. s. dicti vocati principis secundum primum casū, vel sub eo militantis secundum alium.

l Definitio. s. huius legis. & facit ĵ. de re mili. l. nemo. & ī. tit. iij. l. in sacris. Accur.

m Omnia citatoria. q̄ habent fieri coram principe agentium in reb⁹. vel de his qui militant sub se, vt ī. l. proxi.

n Dignitatis. s. qui sub eo militant: & sic ex cōsensu Imperatoris qui fecit legem istam, hoc permittitur: ne sit contra ī. de dignitatib. l. nemo. vel dic hic honorem senaturæ tantum: ibi habet & actum.

o Ad principes. s. agentium in rebus.

p Censualium. id est coram magistro census, cum dicat act⁹. s. legitimos, s. insinuatio, & similes. vel subaudi coram alio cuius sit iurisdictio.

q Præiudicium. id est q̄ præiudicet prædictis. alias male videntur sonare leges.

r Proconsularis. Decorari. ergo est spectabilis, vt in Authen. de nō alie. §. fi. col. ij. nec ob. ĵ. eo. l. vlti. in princ. vt ibi not.

EX agentibus in reb[a] principibus domesticos in suis actibus habere liceat [a] eos quorum fidem industriamque pbatam sibi existimant, etsi sępe eodem officio fuerint [b] ante perfuncti. Et si quis agens in rebus post xxv. annorum curricula, ob aduersam corporis [c] valetudinem, militiæ finem minimè valuerit expectare, sed ad honorariam ex principe dignitatem testimonio [d] scholæ prosilucrit, iisdē eum priuilegijs muniri censemus, quibus hi q ad principatus actum pgreßi sunt, potiunt. Sed in salutationib. iudicū cōsessibusq; priores eos q p longæ militię metas ad principatus actū puenerint, etsi actus tpe posteriores [e] sint, esse præcipimus: nihil censualibus vel apparitoribus aduersus priuilegia eorum excogitantibus, tanquam [f] in actu principatus fuerint versati: vicenarum librarū auri ɔdēnatione contra eos proposita.

Vicarianæ dignitatis titulis honoratur, qui princeps agentium, aut magister officiorum est effectus. Bar.

V. Iidem AA. Cyro P.P.

EOs qui ordine[g] trāſ curia militia post ducenam [h] ad desideratū principis [i] peruenerint gradum, aut adiutores viri illustris magistri officiorū extiterint: [k] cum inter honoratos cœperint numerari, [l] vicarianæ [m] dignitatis titulis decorari censemus.

Princeps agentium in rebus cingulo comitivæ primi ordinis fungitur. Bart.

VI. Iidem AA. Nomo mag. offic.

PRincipes agentiū in rebus quos sępe sæua pericula, vitæq; interdū renunciatio [n] ad memoratū gradū adduxit: cōpleto tpe militiæ suę, comitiuæ [o] primi ordinis cingulo in diem vitæ potiri (manentib. uidelicet dudum præstitis saluis [p] priuilegijs) decernimus.

Militans in schola agentium si fuerit de corpore cohortalium, licet princeps agentium factus sit, filium curiæ obligatū relinquit: sed si ipsum susceperit postquam princeps factus fuerit, liber erit a curia. Bar.

VII. Imp. Leo A. Nicosterio P.P.

QVicunq; ex corpore cohortalium militans in schola agentium in reb. filium procreauerit: antequam ad metas militiæ suæ pueniat principatus [q] honore decoreť: & licet ipse post finitā militiam utpote liber, nulla debeat hmōi ɔuentione pulsari: [r] filiū tñ cohortali ɔditioni relinquat obnoxium. Si uero postquam adeptus fuerit principatum, ediderit filium: is qui natus est, ēt si in schola deuotissimorum agentium in reb. militiam sortitus nō fuerit, ita liber sit ac securus, ut nec ullis cohortalis officij nexibus obligeť, quasi iam ex patre libero, & ab hac conditione penitus alieno progenitus.

VIII. Imp. Zeno A. †

MVltis deuotissimę scholæ agentium in rebus aditionibus permoti, uiros clarißimos [s] eiusdem scholę principes, qui finitis militię stipendijs exeunt: quoties ex maioris iudicis sententijs [t] ipsi, uel eorum coniuges, aut liberi, uel ser-

a EX agentibus. Liceat. quod nō licet. i. habere domest. cū rectori puinciæ: vt s. de adses. l. nullus.
b Fuerint. sic s. de adses. l. liceat.
c Corporis. facit s. tit. j. l. agentes. §. q; si morbo. Et not. quod non dicit hic q eligat, & alium substituat: & sic nō est ɔ s. titu. ij. l. fin. Sed illa, agens, dicit ibi solui.
d Testimonio. forte totius. & sic nō iurant: sed verbotenus bonū de eo dicūt. sic in Auth. de mona. §. cogitandum. colla. j. Vel dic q iurent xv. at. s. tit. iij. l. vnicuique. secus ergo si miles fecisset prius, vt j. de re mili. l. miles. & ff. de insa. l. ij. §. ignominia. & ff. de re mi li. l. milites. §. j. & ij.
e Posteriores. facit s. de ɔsul. l. j. in fi. Sed ɔ s. de præpo. sac. cubi. l. j. & de silen. l. j. vbi vr̄ præferre eum qui est tantum honorarius. Sed dic illas intelligi ſm istā. vt qui est i actu, semper præferatur honorarijs eiusdem vel alterius dignitatis: vt s. vt digni. or. serue. l. ij. §. sed administratores.
f Tanquam. verò nihil, quia habentur perinde ac si fuissent in actu, & compleuissent militiā: quia oēs pcedentes eum decessissent, & sic iste fuisset princeps. & facit ad l. istam. j. de pala. l. palatinos. & s. tit. ij. l. ij.
g EOs qui ordine. quod est faciendum. vt s. de offic. mag. offi. l. j.
h Ducenam. dignitas est, vt d. l.
i Principis. s. agentium in rebus.
k Extiterint. quia tunc debet fieri princeps, cum steterit in ducena per annum, vt s. tit. j. l. matricularum. assumptus. n. adiutor fuit magistro officiorum, quia fuit per omnes istos prin cepe erat. nam ipse faciebat matriculā, vt supra titu. ij. l. matricu am.
l Numerari. hoc ipso.
m Vicarianæ. quæ est spectabilis, vt proconsul. quod patet: quia inter spectabiles ponitur, vt j. de offic. vica. eui procōsul. æquiparauit supra eod. l. j. consularis. & facit j. l. pxi.
n PRincipes. Renunciatio. renunciat qui se suppo nit periculo. & facit ff. pro soc. l. si nō fuerint. §. j. in fi. & j. ut. j. l. vlti.
o Comitiuę. & hoc cingulum comitiuæ est spectabile. vt nota. j. de offic. eius qui pro. l. j. & concordāt cum superioribus & duabus proximis. Accursius.
p Saluis. facit j. de priui. eo. qui in sac. l. de cubiculis. & s. de silen. l. fin.
q QVicunque. Principatus. subaudi & princi. &c. quod fit matricula decurrente.
r Pulsari. vt s. de decu. l. fi. §. viri quoque. & facit in eadē l. §. necnon magistri. & s. de digni. l. senatores. & ff. de senato. l. emācipatum. & ff. de decurio. l. ij. §. j.
s MVltis. Clarissimos. i. claræ dignitatis: spectabiles tamen sunt, vt s. eo. l. proconsularis. & sub. iubemus.
t Sententijs. citatorijs. Accur.

Vel

Renunciat q se periculo supponit.

† Sic legēdū Zeno, nō Anastasius. nā hęc lex citat. s. in l. 2. de comitib cōsistoria-nis. Côci.

a Vel seruil. de isti dic ?. tit. iij. l. in sacris. in princi.
b Procuratores. de hoc ?. tit. j. le. fi.
c Sportularum. in fiscum dandarum. ideo in sporta ponitur: vt seruiamus verbis: vt insti. de donatio. §. est & aliud.
d Præstanda. nomine sportularum pro fisco. nam pro se j. accipient.
e Existimauerit de suo forte numero: vt arg. ?. tit. iij. l. in sacris. §. fidei. & sup. tit. j. l. fi. §. fideiussorem, Accursius.
f Adiuratoriæ cautioni. ex quo collige generaliter oēs possessores immobilium rerum debere iurare iudicio sisti, quanquam non satisdent. M. vt no. ff. qui satis. cog. l. sciendum. Itē quid si non possidet? Respond. idem, vt iuramento stetur: vt ?. titu. iij. leg. in sacris. ibi, ita vt si &c. nunc iurat satisdare non posse: licet hoc alij faciant: vt ?. de episco. & cle. authen. generaliter. Vel potes hic dicere secus quā in proximo sac. scri. vt. s. satisdet si non habet immobilia: vt sup. proxi. nullasque &c. Item not. ꝙ hic innuit ꝙ si possidet Romæ, cuitet in prouincia: & econtra. quod non puto: cū loco satisdationis sit possessio.
g Sententia. i. epistola citatoria.
h Aliorum. vt sup. tit. l. iij. in sacris. & supra de dig. l. quoties.
i Contentum. hoc sunt pro se accipit.
k Insinuādis. i. scribendo rescripto principis, vel simplici petitiōe actoris in libro iudicis. Accur.
l Exemplaria. hic illa eadem exemplificantur: & sic aliud pro scribendo, & aliud precium pro exemplatura datur. Accursius.
m Monumentis. i. pro scribenda epistola citatoria. vt supra eo. l. omnia.
n Arbitro. i. delegato. vel proprie, vt no. supra tit. iij. l. in sacris.
o Fisci patronis. q̄ cogunt arbitrum procedere: vt d. l. in sacris.
p Notarius. arbitri.
q Tertiam. partem solidi.
r Dictū est. in executore expsse, & in alijs sensit idē.

ui, a aut coloni, siue per se, siue per procuratores b conueniantur, non amplius quàm vnū solidum executoribus sportularū c nomine præbere compelli: apparitoribus vicariani seu præsidalis iudicij non nisi tertia parte solidi tantum præstanda: d nullasque ijsdem concussiones aut vexationes in præbendis fideiussoribus ingeri, sed eos fideiussores quos locorum defensor existimauerit, e dare: ita videlicet, vt pro tenore generalium edictorū hi qui vel in sacratissima vrbe, vel in prouincijs immobiles possident facultates, adiuratoriæ cautioni, f & substantiæ suæ credant. Hoc etiam adijciēdo, vt nunquam nisi ex sentētia g in scriptis prolata penitus moneant. Ad similitudinem insup aliorū h officiorum, quoties ciuiles vel criminales contra eosdé cognitiones mouent, executoré quidem negotij vsq; ad finé litis ciuilis seu criminalis, vnius esse solidi præstatione contentū: i & p insinuandis k nr̄æ sereni tatis apicibus, vel simplici contra obnoxios eorū postulatione deponenda, binos solidos ab his vel coniugibus eorum præberi: & quotiescunq; exēplaria l postulantur, hi quorū interest, accepto solido, quod petit, pbere non differant. Pro implēdis vero monumentis m vnde conueniendi tribuitur executoribus facultas: non vltra quàm tres solidos qbus cōpetit imp tiri pcipim⁹: arbitro n verò non amplius quàm solidum: & fisci patronis o dimidiam solidi partem: notarijs p vero tertiam q vsq; ad finem (sicut dictum est r) causę pręstare: super editione s quoque chartularum solidi partem dimidiam præbere. Quòd si non apud arbitrum, sed in cōpetentibus iudicijs maioribus cognitio celebretur: inducendi qdem negotij gratia non nisi quatuor solidos eosdem viros clarissimos erogare: t gestorum v verò excipiendorū causa duos tātūmodo solidos dare: & nullius vltra suprascriptas quantitates cuilibet alteri pręstādi sumptus exactione vexari: his omnib⁹ locum habentibus, siue ipsi alijs litē ingerant, siue ab alijs pulsentur.

TITVLVS XXII.

DE CVRIOSIS, † & stationarijs. x

Denunciās maleficium punitur, si non probat: & ideo alium pro delicto non incarcerat, Barto.

I. Imp. Constanti. A. ad Lollianum P. P.

Vriosi & stationarij, y vel quicunque funguntur hoc munere, crimina iudicib. nūcianda meminerint, & sibi necessitatē pbationis z incūbere: nec citra piculū sui, si insontibus eos calumnias nexuisse cōstiterit. cessat ergo praua con

s Editione. i. p dandis exēplis gestorum. sed ?. pxi. pscribēdo in quaterno iudicis.
t Erogare. hoc habebūt iudices: vt in auth. de iud. §. ne autem inter hæc. coll. vj. sed supra in prin. l. fiscus.
v Gestorum. hic de nomine aliorum iudicum & nō arbitri, de quorum nomine supra proxi. dixi. & not. quod hæc omnia priuilegia habet comes consistorij. vt ?. de comi. cōsi. l. ij. & iij. & facit ?. de priui. scho. l. hac lege. & ?. de agri & cen. l. oēs. de spor. l. ij. & instit. de satis. §. sed hodie. & in authen. de nup. §. j. col. iiij. & ?. de castren. & ministe. l. ante oīa. Item non turberis si in aliquo differat lex ista ab illa l. in sacris. Accur.

x DE CVRIOSIS & stationarijs.

Dictum est in genere de agentibus in rebus & eorū principibus: nunc de duabus speciebus. Primo de curiosis, quorū officiū erat nunciare crimina, & remittere criminosos, vt ?. l. fi. Item secundo de quibusdam qui præerāt euectionibus, vt in tribus sequentibus legibus.

y

Vriosi & stationarij. p eodé curiosi & stationarij, forte, quia stabāt certo loco vnde consueuerant fugere delinquentes. idem dicit irenarcha: vt ff. de custo. reo. l. diuus.
z Probationis. not. ergo non credi officiali nisi & probat. quod dic: vt ?. de accus. l. ea quidé. & facit l. singuli. ?. de custo. reo. l. j. Sed arg. cōtra. ff. de offic. præf. vrb. l.

† Curiosos existimat Alc. hic dici, non q vbi vbi delicta fierēt denūciabāt, vt sētit Accur. sed tantū q cōmissa i curia principis, vel i comitatu plīdū per oēs puincias referrent ad pfectū. Stationarij aūt (inqt ille) p his accipiēdi sunt q̄ stationariorū militū (hoc est sunt q ad aliquē locū tuēdū deputati sunt) delicta deferrēt. Nihil tn̄ horum ex legibus huius titu li deprehendas.
. al. Iulianus A. in eo manu. scrip.

fuetudo per quam carceri aliquos immittebant. a

Officium agentiũ in rebus est curã habere super euectionibus cursus publici portãdo pecuniã publicã p prouincias, & cõducendo naues & aialia ad deferẽdũ annonas: et alius officialis sub pœna se intromittere non debet: & recipiẽs pecunia pro animali in cursum publicũ non edicto, pœna quadrupli punitur. Ioannes de Placa.

II. Idem A. Iulian⁹ Cęsar ad Taurum P.P.

Agentes in rebus, in curis agendis, & euectionibus publici cursus b inspiciẽdis, nostrorũ memores pceptorũ, credimus c in oĩbus velle profutura reipublicæ: ideoq; solos agentes in rebus in hoc genere iussimus obsequiũ adhibere: & nõ ab alio penitus officio. d Hi vero peruigili diligentia puidebunt, ne quis contra euectiõis authoritatem moueat cursum, e vel amplius postulet quàm cõcessit euectio. f Quisquis igitur aliqd tale perpetrare tẽtauerit, ĩprobi cœpti priuet effectu. Demonstret etiam iudicibus vel curiosis euectio, etiam si quis nobis iubentibns festinare memoret in obsequiũ necessarium, nec pualeat contumacia vel dignitas. Ergo nummũ iam vetamus exposci pro animali bus g in cursu minimè constitutis. Quod si fortè aliquis existimauerit perpetrandũ: eius quadruplum, quod accepit infer re cogatur. h

Condemnatio præfecti facta de agẽte in rebus est nulla: nisi talis agens aliquid contra honorẽ, honestatem, & decus sui officij cõmiserit: quia tũc grauius punitur. Bart.

III. Idē A. ad agēt. i reb⁹.

Per id tẽpus quo cursus tuendi solicitudinem sustinetis, i condẽnationes præfectorũ circa eos solos irritæ sunt futuræ, qui seruauerint honestatē: erga eos verò qui inhonestè, & contra decus seculi vel honorem militiæ versabuntur, non solum condemnatio mãsura est, verumetiam grauior pœna ẽ statuẽda. k

Agẽtes in rebus singularibus p singulas puincias sunt mittẽdi, q ĩ euectionibus inspiciẽdis curã tm̃ habebunt: cum alijs iudicibus vel puincialib. & alios illicitè non vexabũt: de causis non cognoscẽt: & nõ detrudẽt in carcerem. Barto.

IIII. Impp. Arc. & Hon. AA. Marcello mag. offic.

Agẽtes in reb⁹ singulos p singulas puincias mittẽdos eẽ cẽsem⁹: l quibus inspiciendarũ euectionũ tãtum debeat cura mandari: vt nihil prorsus cõmune m aut cum iudicibus, aut cum prouincialibus habeant: nec naues debebunt illicita concussione vexare: nec libellos aut attestationes vel contestationes litis gratia suscipere: n aut in carcerem quemquam trudere, o sed cursui solùm vacare.

TITVLVS XXIIII.

DE PALATINIS † SACRARVM largitionum, & rerum priuatarum. p

Palatini pro capitibus eorũ & iugis tantùm pensitationem fisco soluent, ab alijs verò muneribus sordidis vacant. Barto.

I. Imp. Constantinus A.

Palatini q * p capitibus r seu iugis s suis tantum pensitationẽ atq; obsequia recognoscent, extraordinarijs & sordidis muneribus & susceptionibus, t & temonarijs v oneribus liberati,

---

...b.l.j.§.fin.

a Immittebant. vt j. de cohor. l.j. Item quòd cõsuetudo praua reijcitur, facit in authen. vt nul. iu. §. j. col. ix.

b Agentes. Publici cursus. officium huius erat portare pecuniam publicam per prouincias, & conducere naues & animalia ad ferendam annonã reipublic. & tempore competente facere incipi iter vel cursum, & prouidere ne quid subtrahatur: vt hic. & infra leg. fina. & infra de cur. pub. le. iij. & l. fin.

c Credimus. sic de præfecto credit princeps: vt ff. de offic. pfec. præto. l.j.

d Officio. i. alius nõ intromittat se. vel dic q iste non intromittat se de alio officio. ad quod §. de agen. in re. l. pe. & vl ti. prima placet.

e Cursum. arripiẽdo iter ante alios: vel aliàs faciendo cõtra præceptum istius.

f Euectio. i. q vehitur: vel .i. qũ iter arripit, dicat huic. aliàs est, aduocatio. sic dicta euectio, quia animalia vocantur ad publicũ cursum.

g Pro animalibus. mulis puta, vel pro equis, quisque accipiat pro x. cum non habeat nisi viij.

h Cogatur. ad hoc j. de ero. milit. an. l. ex cellentiæ. & §. de exeu. mu. l. placet.

i Per id. Sustinetis. loquitur agẽtib. in rebus. Acc.

k Statuenda. not. non iuuatur officio vel dignitate, qui male eam seruat. sic supra de digni. leg. iudices. & le. quoties. & infra de cur. publ. leg. iij. item & facit ff. de in ius voc. leg. ij. & de mino. le. auxilium. in fi. & §. de episco. & cle. l. generaliter.

l Agentes. Censemus. ad quam

...atum & cursum illi ex schola agentiũ debent exire quos ordo militiæ vocat, & laborum adiutor: vt §. de offic. ma. offic. l.j. plures ergo & alij agentes erant in rebus: vt d. l. & §. de agen. in re. l. matriculam. Et uo. huius officium vt §. eod. l. ij.

m Comune. sic j. tit. j. l. nihil.

n Suscipere. ad audiendum. Accur.

o Trudere. vt §. eo. l.j. in fin. sed si inueniat fugitiuos, in custodia detinere possit, vt ff. de fugi. l. ti. in princi. cum isti dicantur stationarij: vt §. eo. l.j. in prin.

p DE PALATINIS sacra. &c. Scilicet principis, nam vtrique priuilegium idem datur, vt j. eo. l. fi.

q Palatini. aliàs vicarij palatini. quia quodammodo gerũt vicem principis. & sic pro eodẽ. aliàs deest vicarij.

r Pro capitibus. no. sic §. de agri. & cen. li. cum antea. & ne rustti. ad vllum &c. l. ij. Sed contra §. de ca. ei. cen. ext. leg. j. & de colo. Thracen. sed & illa specialia.

s Iugis. s. boum. vt in auth. de man. prin. §. coges. col. iij. Accu.

t Susceptionibus. hospitum, vt de clericis dicitur §. de epi. & cle. l.j.

u Temonarijs. aliàs temerarijs: alias temona-

Officium aut dignitatẽ male seruãs, eis nõ iuuat.

† Palatini (inquit Alci. hic) dñi oẽs f palatio habitãtes: alij quidẽ semp in domo Augusti pseuerantes, q comitatẽses dicẽtur. Comitatũ autẽ locum appellabãt s quo viri ducebat Imperator. q vero in puincias mittebantur, dicebantur mit tẽdarij, a nũcio mittendo.

* Cod. T. c. 11. 16. 6

commendarijs. & facit ꝟ. de priuil. eo. qui in sac. pal. l. j. Accur.

a NVllus. Euersor. qa malè gessit.

b Pacto. l. mō. & fa. ꝟ. de susce. l. si aliqd. & ꝟ. de dig. l. iudices. & ff. de suspe. tuto. l. iij. §. qri. in fi. §. & de acc. l. si cui. §. jisdē. & ꝭ. de cohor. l. si cohortalis. & ꝟ. ad legē Iul. de ambi. l. j.

c PRisco. principatus Cappadocię specialiter deputatus p suis stipēdijs comiti domorū. ad quē regendū mittitur de palatinis: quē ēt verebiṫ comes malè aliquid per se vel per alium gerens.

d Reuocato. antea sic fuerat: sed in desuetudinem habitū reuocat.

e Mittendariorū. i. palatinorū, qui sunt habiles ad mittēdū.

f Debebis. comiti domorū loquiṫ: vt ꝭ. l. pxi. & no. hic ar. ꝙ malus plat⁹ timet bonū subditum.

Prælatus mal⁹ bonū subditū timet.

g NIhil. Iudicib. aliàs militibus: & aliàs comitib. scilicet puinciarū.

h Coniunctum. dū palatini gerant suū officiū, & sic nō obstat ꝟ. de agen. in reb. l. ex eo. in fi. & l. fi. §. ita. q sunt ꝭ. & facit. ꝟ. tit. j. l. fina.

i Ab inferioribus. no. reuerentiam maiori a minore deberi. & cō. sic ꝟ. de offic. re. pro. l. potiores. & de offi. diuer. iudi. l. ij. Item no. ꝙ archiepiscopus in hac terra honorare debet episcopū: vt hic: nec suā iurisdictionem per illius præsentiā perdit. vt in Authēt. de defen. ciuit. §. nulla. colla. ij.

Reuerentiā debet minor maiori impēdere, & contra.

k QVidam. Ad exceptorum. id est ad aliam dignitatem. Accursi.

l Militando. subaudi, eligit. & facit. ꝟ. vt dig. or. ser. l. j. & de pxi. sac. scri. l. vnicuiq;.

Thesaurarius, vel comes thesaurariorū reptus semel culpabilis in officio, iterato ad eandem militiam nō adspirabit: nec etiam aliam acquirere potest. Bar.

II. Imp. Gratianus A.

NVllus thesauriēsis, vel officialis comitis thesaurorū semel deprehēsus euersor, a quocunq; pacto b aut repetat militiā suā, aut aliam sibi requirat per ambitū dignitatē, vel sese transferat ad aliam quamcunque militiam.

Singulis annis vnus ex palatinis mitti debet ad regendum principatum comitis domorum Cappadociæ. Bar.

III. Imppp. Grat. Valēt. & Theod. AAA. Pancratio comiti R.P.

PRisco c iā nūc ordine reuocato, d de palatino poti⁹ officio ad regendū principatū officij comitis domorum p Cappadociā mittantur, quales comes ēt domorū si inhonestum aliqd gesserit, vereaṫ. Idoneos itaque singulis annis è numero mittendariorum e ad hoc eligere debebis f & mittere.

Palatini nihil habent cōe cū alijs iudicib. puinciarum: sed excepta reuerentia q̄ eis debeṫ, nō solū p iudices minores, verum etiam per maiores quilibet iudex debet ī suo officio deseruire. Bar.

IIII. Iidem AAA.

NIhil omnino vllis iudicibus g cū palatinis nostrę clemētiæ, qui cunque a comitib. dirigūtur, sit cōe atq; coniunctū: h sed excepta reuerentia q̄ non solū ab inferioribus, i sed etiam a maioribus, & in prouincia degentibus rectoribus puinciarū debetur, atq; defertur, suis quisq; necessitatib. obsecūdet.

Effectus princeps palatinorū, ad aliā dignitatē consolare non potest. Bart.

V. Iidem AAA.

QVidam post impletū ordinē militiæ palatinæ quā gesserāt, honoremq; traslactū, ad exceptorū k scrinia trāsire nituṫ. Hac igiṫ lege sancimus, vt nulli prius dehinc ista audendi relinquaṫ occasio: sed vnusquisque eius scrinij, quē primum militando l elegit ordinem persequaṫ: nec in alterius loco finē militię requrat, q iā pprij ordinis trāsegerit principatū.

m AB officijs. Neque ipsa. s. excellentia tua. Accur.

n Postmodum. id est post legem istam. vel dic post finitum officium: & dicit in sordidis & similib⁹, ne sit ꝭ. ꝟ. eo. l. j.

o SCrinijs. hac l. nominanṫ officiales qui subsunt comitibus domorum: & hi soli habebāt stipendia: & est falsa hæc l. in omnibus ferè libris circa literā.

p Suffragio. sic. ꝟ. de prin. agen. in reb. l. omnia.

Placuit

Præses palatinus iniungere non potest sordidum munus. Bar.

VI. Iidem AAA. ad Probum P.P.

AB officijs palatinorum excellentia tua sciat ita penitus esse recedendū, vt neque ipsa m postmodum n licitū sibi credat ijsdem aliquid iniungere: & præterea puinciarum rectores prohibeat quicquam vlterius tale conari.

Hæc lex est hodie modicæ vtilitatis, ideo nō est circa eam insistendum. vide eam per seipsum, quia circa eam laborare esset littus arare. Bar.

VII. Iidem AAA. Trifolio Com. S. Lar.

SCrinijs o * omnib. largitionū comitatensium infrascriptas decernimus dignitates: vt his cōtenti, ambiendi sibi aditū interclusum esse cognoscāt, ēt si speciale beneficiū emendicato suffragio p quisquam voluerit impetrare. Annonas ēt iuxta definitū dignitatum modum volumus præstari: nec amplius quicquā præsumi. Breuis, quas dignitates per singula scrinia officium sacrarum largitionum habere statuimus. Scrinij exceptorum pfectissimus ordinis secūdi numero vnus, i. primicerius exceptorū vnus: ducenarij duo, id est tertiocerius, & quartocerius: centenarius vnus, id est primicerius instrumentorum: epistolares numero

*Nos hic Cuiaciū secuti sumus.

a Placuit. Et palatinis, & pro id est.
b Ex iisdem. s. palatinis. Accus.
c Terni. aliàs tamen. aliàs tantum, aliàs terni. & qui sint centenarij, & ducenarij. & certi numeri, habes. s. l. pri. de quib. singulis annis aliquot quiescunt, ut hic.
d Prouisionis. scilicet tuæ. & præfecto loquitur.
e Non aliter. Ad notationem. id est priuilegiū nostro motu, sed cum consilio procerum, est pragmatica sanctio. & facit s. de agen. in re. l. matriculam. in fin. & j. de re milita. l. neminem.
f Palatinos. Ad calcem. id est finem. nam calx, calcis, pars pedis extrema.

duo: formæ primæ numero triginta sex: formæ secundæ numero quatuor: formæ tertiæ numero tres. Scrinij numerorum perfectiss. ordinis tertij nume. vnus: ducenarius nume. vnus: cētenarij numero duo: epistolares numero duo: formæ primæ numero tres: formæ secūdæ numero vnus: formæ tertiæ numero duo. Sacri scrinij tabellariorū pfectiss. ordinis tertij numero vnus: ducenarius numero vnus: cētenarius numero vnus: epistolaris numero vnus: formæ primę numero tres: formę secūdæ numero quinq;. Scrinij canonū pfectissim⁹ ordinis tertij numero vn⁹: ducenarius numero vn⁹: centenarius numero vn⁹: epistolares numero duo: formæ primæ numero quatuor: formæ secūdæ numero quatuor. Scrinij mittendariorū ducenarius numero vnus: centenarij numero duo: epistolares numero octo: formæ primæ nu. vij. formæ secundæ numero trigintatres. Scrinij aureæ massæ pfectissimi ordinis tertij nu. vnus: id est primicerius sacræ massæ numero unus: item secūdocerius numero unus: ducenarij numero duo, i. tertioceri⁹ & quartocerius: cētenarij numero sex: epistolares numero quatuor. Aurifices specierū pfectissimus numero unus: ducenarij numero quatuor: centenarij numero sex: epistolares nu. viij. formæ primæ num. xvij. formæ secundæ nu. iiij. Aurifices solidorum ducenarij numero unus, cētenarij numero octo. epistolares numero sex: formæ primæ numero nouem: formæ secundæ num. xxx. Sculptores & cæteri aurifices centenarij numero unus: epistolares nu. v. formæ primæ numero sex: formæ secundæ nu. xviij. Scrinij auri ad responsum perfectiss. ordinis primi numero unus: perfectissimi ordinis secundi nu. ij. ducenarius numero vn⁹: cētenarij nu. ij. epistolares nu. iij. formæ primæ num. iiij. formæ secundæ nu. ij. formę tertię nu. un⁹. Scrinij a miliarensib. perfectissimus ordi. primi numero unus: ducenarius num. unus: formę primæ nu. unus: formæ secundæ nu. duo: formę tertiæ nu. iij. Scrinij uestis perfectiss. ord. iij. nu. j. perfectiss. ord. ij. num. unus: ducenarij nu. j. centenarij nu. j. epistolares num. ij. formæ primæ nu. xij. formæ. ij. nu. x. formę iij. nu. iiij. Officialium. sacrarū uestium ducenarij nu. iij. centenarij nu. iij. epistolares numero ij. formæ primæ nume. xij. formę secundę numero x. formę tertię numero octo. Deputati sacrę uestis perfectiss. secundi ordi. nume. ij. ducenarij numero ij. centenarij nume. ij. epistolares nume. ij. formę primę nume. iij. Scrinij ab argento perfectiss. ord. secundi numero j. epistol. nu. j. formę primę nume. vj. formę secundę nume. iij. formę tertię nume. j. Scrinij a pecunijs perfectiss. ord. secūdi nume. j. formę primę num. j. formę secundę nu. ij. formę tertię nume. quinque. Argentarij comitenses ducenarij nume. j. centenarij numero ij. epistolares numero iij. formę primę nu. octo, formę secūdę numero uigintiquinque: Barbaricarij centenarij numero duo: epistolares numero quinque: formę primę numero octo: formę secundę numero unus.

Palatini transmissi per prouincias, anno elapso cingulo liberantur. Bar.

VIII. Iidem AA.

Placuit iustè omnibus mittendarijs & palatinis a officijs profutura suggestio quam insinuasti, ut ex iisdem b annis singulis ex ducenarijs terni, c ex centenarijs habito prouisionis d intuitu, cingulo liberentur.

Nullus officium sacrarum vel priuatarum largitionum adsumere potest, nisi mediante principis auctoritate. Bar.

IX. Impp. Theod. & Arcad. AA.

Non aliter quilibet in officio sacrarum largitionum, uel priuatarum rerum cingulum militię sibi sumendum existimet, nisi nostrę mansuetudinis adnotationem e meruerit.

Palatini adiutores & primicerij finito officio fiunt agentes in rebus a præbitione tyronū cæterisq; muneribus sordidis sunt immunes. Bar.

X. Imp. Honorius A.

Palatinos qui sacrarum remunerationū rationem tractātes inculpantur, ad calcem f terminumq; militię peruenientes, nec nō ēt adiutores & primicerios diuersorum officiorum pręcipimus habere priuilegia,

firma, vt vbi est sub acura tibiae, & pedis. subcel est pedis con tauum: inde subcellaris, secundum P.

a A tyronum. ab his excusantur prin. agen. in re. vt C. de prin. agen. in re. le. ex agentibus. & facit C. de proxi. sac. scri. l. j. in fine.

b AD similitudinem. Ibi, ad similitudinem, incipit lex: vt C. de proxi. sac. scri. l. pro biennio.

c Viros. Videatur causa. sic C. de proxi. sac. scri. l. in sacris. §. ita.

d Respondere. sic C. de silen. l. pen. & de agen. in re. l. ex eo. & l. fin. §. ita. & facit. C. de offic. prae. vr. l. j. & de offic. comi. re. priua, l. pe.

e Permiserit. sic C. vbi sena. vel clarif. l. fi. & in auth. vt cler. apud propri. episco. §. pen col. vj.

f INter. Tres. alias res: alias tres.

g Tribuni. infra l. proxima.

h Necessitate. nisi ordinaria: vt C. eod. leg. fin.

i IVbemus. Par. nam omnia sunt principis: vt C. de quadri. praescri. l. fi.

Principis sunt oia.

k Iustum. vbi eadem ratio. idem ius. sic C. ad leg. Falc. l. fi. & ff. ad l. Aquil. l. illud. cum seq.

l Possint. vt C. l. proxi. & C. eod. l. j. & C. de proxi. sac. scri. l. iubemus. & xxxij. q. v. ca. item apud.

m DE STRAtoribus.

Hinc stratorium, idest stabulum. vnde in genesi: Rachel hoc videns posuit idola patris sui in stratorio cameli: & sedit super ipsum, vnde stratores dicunt qui praesunt stabulis, seu equis stantibus in stabulo.

Ge. 31. B.

n PEr omnes. Possceret. ff. de officio procon. l. iij. §. nemo. contra. Solu. hic in cognitione causarum, & definitione praesidentes non debent eis vti, sed circa equos sic. Vel aliud in proconsule, & aliud in praeside: vt hic immo ibi aliter accipitur. id est biridarius: hic qui praeest equis ferrandis, & sellis & frenis praesidis. vnde versus: Sternitur aequiuoce mare, lectus, asellus, & hostis. Aureum hic habet

quae nuper agentium in rebus scholae nostrae sunt mansuetudine contributa: scilicet vt a tyronum a praebitione memorati redduntur exortes, caeteraque onera non agnoscant.

XI. Idem A.

AD similitudinem b sanctionis quam de proximis sacrorum promulgauimus scriniorum, etiam in officio sacrarum largitionum atque priuatarum rerum pro biennio annum sub perpetua obseruatione praecipimus custodiri: ita vt & priuilegia quae huiusmodi officijs vel primicerijs sacris legibus deferuntur, integra illibataque seruentur.

In ciuitate Constantinopoli palatinus apud praefectum vrbis non compellitur litigare, nisi pro seruitutibus, domibus, vel annonis quaestio moueatur: in prouincia verò cognoscit praeses contra palatinum: sed in causa criminali contra eum non fert sententiam, nisi ex suggestione principis sub quo militat palatinus. Bar.

XII. Imp. Theodo. A.

VIros c deuotos palatinos non oportet in hac regia vrbe apud virum illustrem praefectum vrbi litigare compelli, nisi de aedificatione domorum & seruitutibus & annonis orta videatur causa: in alijs verò causis tam pecuniarijs quàm criminalibus apud viros illustres tantùmmodo comites suos respondere. d rectoribus autem prouinciarum intra administrationis suae fines inter praesentes palatinos nec causis publicis occupatos cognoscere tam pro ciuili quàm pro criminali causa permittimus: sic tamen, vt non aliter criminalis sententia aduersus eos proferatur, nisi ex suggestione prouincialis iudicij vir illustris comes sub quo militat, certioratus hoc ei permiserit. e

Palatini primicerij, & tres scriniorum primicerij, & tribuni praetoriani militari dignitate funguntur: & nulla potest eis iniungi necessitas publica vel priuata. Bar.

XIII. Idem A. & Val. Caes.

INter alias praerogatiuas quas antea meruerant scholae societatis sacrarum largitionum, primicerius, & tres f primicerij scriniorum tribuni g praetoriani, militari dignitate fruantur: nulla eis ex cuiuslibet iudicis praeceptione iniungenda publica vel priuata necessitate. h

Palatini principis eisdem priuilegijs funguntur, quibus palatini sacrarum largitionum: & ideo primicerij & primates scriniorum principis finito officio inter militares tribunos numerantur: & nulla solicitudine negotij publici vel priuati possunt vrgeri. B.

XIIII. Iidem Augusti. Florentio P.P.

IVbemus viros deuotos palatinos rei nostri numinis priuatae, eisdem priuilegijs decorari, quibus etiam palatini qui in sacris largitionibus deferuntur. Cùm enim par i similisque militia sit, iustum k & competens videtur ijsdem vtrumque officium priuilegijs gloriari. Primicerios itaque officij, tresque primates scriniorum rerum priuatarum, finito tempore militiae, inter tribunos militares praetorianos, saluis ijsdem praestitis priuilegijs sacris constitutionibus, nostram clementiam adorare decernimus: ita tamen, vt nullam iniunctionem, nullam solicitudinem priuati vel publici negotij quolibet iudiciario praecepto sustinere possint: l sed excepta omni necessitate omnique fatigatione, indeptae dignitatis honore potiantur.

TITVLVS XXV.

DE * STRATORIBVS. m

I. Impp. Valentin. & Valens AA. ad Zosimam praesidem nouae Epiri.

PEr omnes prouincias edictum generale misimus, vt stratoribus vnus tantùm solidus probae * nomine possceretur, n & in of-

* In manu scriptis legit, & de stratorib. vt & in Pandectis Florentinis. l. 3. ff. de off. procons. Contius. Alc. statoribus maluit. probae. i. probationis Cuia. hic.

habet pro suo stipendio singulis diebus. Item & quando praeses, vel rex, vel comes donat equum habet a donatario solitam quantitatem: puta alium aureum. sic enim faciunt reges Hispaniae. nam in praesidibus prouinciarum loquitur, & eorum stratoribus.
a Cognoscant. illi donatarij & sic nota quòd dans puniretur sicut simoniacus quasi corrumpens eum, vt equum donandum vituperet principi. sic supra de episc. & cler. l. si quemquam. Item facit ī. de metatis. l. de duotum. ĩ. ne tu. ad vllũ obsequi. l. ij.
b Quos. prouinciales, id est donatores. Accursius.

† magis Latine (inquit Alc. hic) diceret, de castrensibus ministris. tu illum videto.

c DE CASTRENSIANIS & ministerianis.

In libro Ir. de consistorianis, aut castrensiarijs, qui forte praeerant castris principis ordinandis: & erant plures: & eligebantur decani: vt j. titul. j. & mensores q mensurabant quãtum moenia iuxta castrum, vel similia, vt infra titu. j. & ij. Accursius.

d IN officio. Merito. sic ĩ. de agen. in re l. j. & j̃. de tyronibus. l. fi. item facit ĩ. ad legem Iuliam de ambi. l. j. & j̃. titu. j. l j.
e Sd. quis coelitus. Sd est diuinitus, vel a principe.
f Vltimus. tertia forma erat maior alijs: vt innuit. & patet ĩ. tit. ij. l. scrinijs. vbi pauciores semper ponuntur in tertia forma.
g HI qui. Examine. facit j̃. eo. l. fin. & ĩ. de agen. in re. l. fin.
h ANte omnia. Breuis. hunc breuem non habes.

ferẽdis equis certam formam, staturã & ętatem prouinciales nostri custodiendã esse cognoscãt: a quos b ẽt fisco certo mõ solidorũ obnoxios fecimus, si quod stratores petere interdictũ est, illi dare stratorib' nõ timerẽt. officiũ quoq; grauitatis tuae cẽtum argẽti libris multabit, si sciens pdictã rem gestã fuisse, nõ illico eam seueritati iudiciariae prodiderit.

TITVLVS XXVI.

DE CASTRENSIANIS c † & ministerianis,

Castrensiani & ministeriani officio finito per lapsum biennij, alius subrogatur: ipse verò ad idem officium nullatenus eligetur. Bart.

I. Imp. Hono. & Theod. AA. Narsi V. specta. comiti & castrensi. S. P.

IN officio spectabilitatis tuae sm formã diualiũ responsorum post completũ tẽpus pfinitum, id est biennium, prioribus decedẽtibus insequẽtes ad locum pro merito d laborũ stipendiorumq; succedant: nec ulla licentia tribuat his qui impletum deposuerint officiũ, denuo ad eandem militiam vel solicitudinem remeandi.

Si vltimus inter ministerianos gradum prima, secundae, vel tertiae forma inter castrẽsianos fuerit adeptus, scribendus est in matricula tertiae formae. Bar.

II. Idem AA.

SI quis primae vel secũdae vel tertiae formae specialiter intẽr statutos gradum coelitus e valuerit impetrare, supernumerarius vltimus f formę tertię in matriculis habeatur.

Militantes in hac militia, et eorum matres, & uxores non possunt cõueniri in causa ciuili vel criminali, nisi sub comite castrensianorum. Bar.

III. Impp. Leo & Anthemio AA. Ioãni comiti magistro officiorum.

HI qui in schola vestis sacrae militãt, vel matres eorũ vel vxores, criminalem vel ciuilem litem contra se cõmouendam in nullo alio nisi in sublimitatis tuę suscipiant examine g

Castrensiani & ministeriani eorumq; matres, uxores & filij, solùm coram magistro officiorum sunt conueniendi, nisi pro tributis & muneribus suscipiendis, & delictis cõmissis: pro quibus possunt coram iudicibus locorum conueniri. habens etiã priuilegium circa minores sportulas scdm modũ hic descriptum soluendas, ac etiam circa fideiussorem iudicio sisti praestandum: vt vnum ex coniunctis vel de suo numero praestare possint.

IIII. Impp. Leo & Zeno Mariano com. & magistro officiorum.

ANte omnia nullius penitus alterius iudicis minoris vel maioris sacro ministerio nostro deputatos (quorum officia singillatim breuis h subter annexus continet) nisi a tuae dumtaxat magnitudinis sententijs conueniri, i vt in nullo penitus alterius iudicis foro pulsantium, nisi in tuae tantũmodo amplitudinis examine praebeant aliquando responsum. Sed ne in hoc ipso iudicio enormibus molestentur dispendijs, vel ex nudis conueniantur facilè iudicis cuiuscunque mandatis: ipsis quoque sportulis, & fideiussionibus modũ constituimus obseruandum: ante omnia decernentes, ne quando sine scriptura k vel interpellatione deposita, ac sententia prorogata tuae magnitudinis, eademque non edita l conueniri possint: conuentos verò non alium fideiussorẽ nisi actuarium, m vel vnum ex primatibus suae scholae executoribus pro responsione suae personae sine scripto praestare: siue per seipsos siue per procuratorem datum in iudicio respõsuri sunt: siue in causis ciuilibus appetantur, siue in criminalibus accusentur, nec vltra conuentionis n nomine sportularum, quàm vnum aureum executoribus vsque ad finem litis praestẽt, quemcunque contigerit conueniri. Inducen-

i Conueniri. subaudi iubemus: vt nulli pulsantium &c. qd est infra.
k Sine scriptura sic ĩ. de dign. l. quoties. & j̃. de proxi. sacr. scri. l. in sacris. & qd subijcit, vel pro etiã.
l Non edita. in scriptis.
m Actuarium. ĩ. de proxi. sac. scri. leg. in sacris. §. fidei.
n Conuentionis. s. spor-

f Sportulis, quæ dantur a conuentus.
a Inducendorum. i. executorum qui inducunt partem in iudicio quandocunque est opus.
b Simplici. in causa principali.
c Alio modo. puta ex traordinarie.
d Præstari solidos. s. exceptoribus.
e Matrum. transit ad superiores per priuilegium. quod dic vt no. s. de proxi. sac. sacri. l. in sacris. circa princ.
f Vxorem. sic sup. de dig. l. mulieres.
g Filijs. sic s. q satisda. cog. l. ij. §. ij. & s. proxi. sac. scri. l. in sacris. §. vt ita.
h Vades. i. fideiussores. inde vadium, vel vadimonium, i. pignus.
i Ipsosq; s. deputatos nro ministerio.
k Emensam. i. finitam. sic s. de silen. l. fi. in fin.
l Adiuratoriæ tãtũ modo cautioni. sic s. de adse. l. j. §. super & in authen. vt nulli iudi. §. necessariũ. col. ix. & s. de proxi. sa scri. l. in sacris. §. vt ita. &c. cum suis concor.
m Legum præcepta. vt s. vbi de cri. agi opor. l. j. & in authen. qua in prouincia. & j. vt om. tam ciui. quàm mili. l. j. in princ. & j. de priui. scho. l. ij. Accursi.
n In speculis. sic s. de pri. car. le. j. & sa. ad l. s. de agen. in re. l. ex eo. & l. fi. & s. de co. consi. l. ij. & j. de priu. scho. l. quoties. Accursius.

o DE DECANIS.

Decanus. i. decem virorũ societas secundum H. vel qui præest decem: vnde decanissa: idest vxor decani. & dic vt s. tit. j. in rub.

p Quatuor. Primiceriat⁹. facit j. tit. j. l. j. & s. tit. j. l. j.

dorum, a sane nomine, & cognitionum exercendarum pstandęque personę gratia, ex simplici b postulatione contra eos habita, siue ex appellatione subsecuta, vel alio quolibet modo c in iudicio deponat: tribus tantũmodo solidis vsq; ad terminum negotij eos qui accepturi sunt, præcipimus semper esse contentos: in cognitionalibus verò gestis edẽdis, duos tantummodo prestari solidos. d Hęc autem priuilegia non in eorum tãtummodo, sed in matrum e quoq; & vxorũ f psonis valere, & ad integrum permanere: filijs g quoque & maritis eiusdem fideiussionis nomine si necessitas interpellationis exegerit, tradi: nec alios vades h exigi: ipsosq; i dum militant, & post emẽsam k militiam, cum his qui ex tempore prioris præstitę sibi pragmaticæ sanctionis eiusdem militiæ stipẽdia implesse noscuntur, omnibus priuilegijs perfrui (cunctis nihilominus capitulis, sacris affatibus diuæ recordationis Martiani, quos se meruisse adserunt, valituris: excepto hoc quod in diuersis iudicijs tũc respondere pcepti sunt) hac sanctione decernimus: aduocato quoq; fisci, exceptoribus etiam qui apud arbitros hoc vtuntur officio, ab exordio incipiẽdo, vsque ad terminum finemq; negotij tertiam duntaxat solidi partẽ pbituros. In huiusmodi aũt arbitrorũ gestis edendis non vltra præstare, quàm dimidiã solidi partem: & cum per prouincias cõstitutus, fideiussoribus conuentus caruerit, adiuratoriæ tãtũ modo cautioni l cõmitti: nec vllo tẽpore nisi ex tuæ duntaxat magnitudinis sentẽtia conueniri: exceptis tributarijs & munerũ functionibus, & criminibus q in locis inquiri, flagitari, & vindicari generalia legum pcepta m constituunt, psenti sanctione decernimus: viro clarissimo adiutore sublimitatis tuæ in speculis n constituto, ne quid ex his quæ statuimus, aliqua subreptione violetur.

q N Ostræ. Responsum. si: s titu. j. l. fi. & de pręp. sa. cu. l. iij. & de silen. l. pe. & de agen. in re. l. ex eo. & l. fin.
r Scholarium. vt j. titu. iij. l. ij.
s Pulsator. vt s. tit. j. l. fina.
t DE MENSORIBUS.
Columnarũ, vel lignorũ vel hominum a metior metiris secundum H. & dic vt in rubr. s. de castren. vel dic mensores frumentarios: vt ff. de iu. im. l. fi. vel illos qui metiebantur hospitia militum: vt j. de meta. l. j. vel etiam hęc omnia officia habebãt. Primi-

TITVLVS XXVII.

DE DECANIS. o †

Quatuor ex decanis, qui primum locum in ordine tenuerunt per biennium, ad primiceriatus officium assumuntur: & alij in locum eorum debent subrogari transacto biennio. Bar.

† Decani dicebant q decem militibus pęrant, q nũc capus contubernij vocantur. Alc. hic.

I. Impp. Honor. & Theodo. AA. Helioni Com. & magistro officiorum.

Q Vatuor † qui ex corpore decanorũ ad primũ militiæ gradum puenerint, biennij spatio primiceriatus pgerant officium: neque vlterius cuiquã liceat in hoc immorari: vt omni gratia & ambitione cessante, post duorum annorũ curricula succedant prioribus subsequẽtes.

† aliàs incipit, Qui ex corpor.

Decani adhærentes famulatoribus principis, corã illustri magistro officiorum sunt conueniendi. Ba.

II. Impp. Theo. & Valentinia AA. Nomo magistro officiorum.

N Ostræ pietatis famulationibus adhærẽtes decanos non oportet pro desiderio pulsantium ad alia pertrahi iudicia: sed viri illustris tũ magistri officiorũ obseruare examẽ. Hoc nanque modo neque mansuetudinis nostræ obsequia decipiuntur: & agentibus aduersus eos iure adhibet respõsum: q Ad exemplum itaque deuotissimorum scholarium r nulli licere memoratos ad aliud iudicium trahere, & pulsatos s priorum fidei scholæ permitti pręcipimus.

† mensores sunt, q in castris ad podismũ dimet tunt loca, i. qbus tẽtoria milites figant, vel q hospitia in ciuitatib⁹ præstant.

TITVLVS XXVIII.

DE MENSORIBVS. t †

f Rimicerius. sa cit. T. ti. j. l. j.

b DE PRIVILEGIIS eorum &c.

Quocunq; officio. vt j. le. j.

c Palatinis. Calúnias. i. munera patrimonialia. esset enim calumnia si ab eis exigerentur.

d Nominationes. s. ad psonalia: vt j. hac l. & j. l. proxi.

e Ordine sanguinis. not. argu. contra ff. de leg. ij. l. cum pater. §. a te & facit. s. de proxi. sacro. scri. l. iij. & l. in sacris.

f Indiscreta. id est non attenta nec considerata.

g DE cubiculis. T. de præpo. sac. cu. l. ij.

h Memoriales. T. de proxi. sac. scri. le. iij. & l. in sacris.

i Pentaprotiæ. nomen Græcum est: & dicitur a pente, quod est quinq. & ptiaqđ est decima, id est munus quintæ partis decimarum: t sic dicitur munus decaprotiæ, scilicet a decē: & est munus patrimoniale: vt j. de mune pa. l. nec protostasiæ. & ff. de mune. & ho. l. fin. §. mixta. & l. iij. §. decaprotos. & ibi no.

t Imò quinque primorū munus ē, quos alibi sacræ cōstitutiones quinq; sūmates vocant. Alc. hic.

k Castrense. vt j. de castren. om. pala. pecu. l. j.

l Donati sunt. ad hoc j. de adses. l. non parum. & de agen. in re l. fin. Sed arg. contra. sup. de testa. mi. l pe. & de testi. mili. l. vlti.

m Militaribus. i. licet suam militiam cōplere debeant, quę est sup. de decurio. l. j & fi. & facit sup. de agen. in re. l. fi & j. l. proxi.

n EX aula nostra discedentes. ab aliquo offi. aulæ: vt supra le. proxi. §. habeant.

o Iniunctis. i. ab his

II. Imp. Ho. & The. AA. Aemiliano magist. offici.

PRimicerius [a] mensorū biennio expleto agentis in rebus militis militiā sortiatur.

TITVLVS XXIX.

DE PRIVILEGIIS eorum qui in sacro palatio militant. [b]

Palatini a cunctis muneribus sordidis sunt īmunes, & eorum filij & nepotes: & ipsis & eorū mancipijs nulla iniuria debet inferri. & contra faciens punitur. Barto.

I. Imp. Constant. A. palatinis bene meritis.

A Palatinis tā his qui obsequijs nostris inculpata officia prębuerunt, quā illis qui in scrinijs nostris, i. memoriæ, epistolarum, libellorumque versati sunt: procul vniuersas calūnias [c] siue noīationes [d] iubemus eē submoras: idq; bñficiū ad filios eorū atq; nepotes ipso ordīe sāguinis [e] peruenire, atq; īmunes eos a cūctis munerib. sordidis & psonalib. pmanere, cū vniuersis mobilib. & mācipijs vrbāis: nec īiurias eis abalii qb' īferri: ita vt q hoc pte pserit, idiscreta [f] dignitate pęnas debitas exoluat.

Cubicularij principis, qbus vacatio ē cōcessa, & memoriales scriniorum & libellorū & epistolarū, & etiā palatini: & agētes in rebus, & filij & nepotes eorū ad honores & munera nō vocanī inuiti: & a personalibus & corporalib. muneribus sunt immunes. B.

II. Idē A. ad Rufinū PP.

DE cubiculis [g] nřis vacatione donatos, vel diuersis obsequijs palatinis, memoriales [h] & qui in scrinijs memoriæ, epistolarum, libellorum, sacrarumq; dispositionū referuntur: necnon & si qui in vtroq; officio palatinorum comitatensium, singularumve vrbiū & officio admissionū, & castrēsis sacri palatij militant: priuilegia volumus habere, vt nec ipsi nec filij nec nepotes eorū ad honores vel munera municipalia deuocent: quibus oībus condonamus ne exactorum vel turmariorum * (quos capitularios vocant) curam subeant: vel obsequiū temonariorū, † vel pentaprotiæ, [i] aut ēt tyronis psentationē agnoscāt. Nā beneficijs nřis ita digni sunt vt etiam cēsualibus vel personalibus vel corporalibus muneribus liberent, & habeant castrense, [k] peculium, siue adhuc palatiū obseruent, siue optata quiete donati sunt. [l] Quibus omnibus priuilegijs coniungimus agentes in rebus, licet militaribus [m] videantur esse subnixi.

* summariorum.

† Telonariorū, forte. vide Alciatum hic.

Discedentes ab aliquo officio in palatio principis, licet sint idonei & experti, tamen ab omnibus oneribus ijsdem iniunctis sunt immunes. Bar.

III. Imp. Gra. Val. & Th. AAA. Eutrop. PP.

EX aula nřa discēdentes [n] viri ab oībus iniunctis [o] habeant īmunes: numerariorumq; fastus, [p] vel rapaces quæstus, tan quā experiētes [q] & idonei non patiantur.

Qui missionem meruit ab officio, quod in palatio principis exercebat, anteferri debet omnibus alijs qui post ad regendas dignitates vel prouincias sunt assumpti. Barto.

IIII. Iidem. Valenti. Theodo. & Arcadius AAA. Piniano P. V.

OMnes qui in palatio militādo diuersis actibus paruerint, volumus in tantū eius dignitatis cuius meruerint missionē, obtinere insignia, vt his oībus præferantur in ordine atq; cōsessu, qui posteriori tempore [r] regendas prouincias dignitatesque susceperint palatinas. Si quis autem temeraria vsurpatione statuta violare tentauerit, sacrilegij [s] pœnam sustineat.

TITVLVS XXX.

DE PRIVILEGIIS scholarum. [t] †

† Scholares hic intellige militantes in sacro palatio. Alcia. hic.

que iniungerentur.

p Fastus. i. qui sunt numerarij.

q Experientes. i. experti: licet sint idonei, non vocentur.

r OMnes. Posteriori tempore. sic supra de officio præ. l. j. & ij. & vt di. or. ser. l. si. & de consu & non spar. l. j. & ff. de albo. scrib. le. j. & ij.

s Sacrilegij. sic sup. vt di. or. ser. le. j. & j. de ero. mili. anno. l. lege.

t DE PRIVILEGIIS scholarum.

In

Magistri militū senatores, milites suos scholares verberare vel degradare nō possunt: sed istud spectat ad officiorum magistrum. Item magister militum suos domesticos senatores, ducenarios, vel centenarios facere non potest. Bar.

I. Imppp. Theo. Arcad. & Honor. AAA. Pleitio. Com. & mag. offic.

Viris spectabilib. comitib. a scholarū verberādi, degradādive senatores b ac ducenarios licentiā denegamus. ea nanq; q̄ tali commotione digna sunt, ad tuæ c sublimitatis volumus referri notitiā. Insuper ēt domesticos eorū, nō senatores, vel ducenarios cētenariosve fieri decernim[9]: pœna v. librarū auri plectēdo qsquis hāc diuinā iussionem excesserit: scrinio vero barbarorū, d † si tale qd vel attētari passum fuerit, vel attentatū ɔ̄ leges nō suggesserit, x. librarū auri ɔdemnatione plectendo. Illud ēt obseruari nō sine rōne ɔuenit, ne is cui domestici officiū p militiæ gradū vel quinquennij tp̄s interdici cēsuimus, familiaritate comitis simulata, rē prohibitam alio nomine valeat vsurpare. e

Militans in aliqua militia, qui stipendijs decursis primicerius factus est, oībus priuilegijs sibi cōpetētib. pfruat: & etiam in causis ciuilibus coram officiorum magistro tantum cogitur respondere. in criminalibus vero causis hoc priuilegiū nō sortiū. Bar.

II. Impp. Leo & Zeno AA. Eusebio mag. offic.

Hac lege decernim[9], vt g i singulis scholis f militant, qq; post emensa stipēdiorū curricula ad primiceriorū gradū pueniunt, & adorata nr̄ę diuinitatis purpura virorū clarissimorū comitū meruerint dignitatē: tā cingulo q̄ priuilegijs omnib. sibimet cōpetētib. pfruant: ac deiceps vsq; ad finem vitæ foro tuæ celsitudinis g tātummodo subiaceant: nec ex alterius cuiuslibet snīa ciuile subire litigiū cōpellanī. In criminalib. sanè controuersijs, & in publicis tributis ita ēt aduersus tales viros prouincias moderantiū congruam iurisdictionem volumus obseruari, h ne sub prætextu concessi priuilegij, vel flagitiorum crescat auctoritas, vel publica vacillet vtilitas.

Imperator in hac lege concedit scholis, id est societatibus militum, priuilegia quæ concessit magistris sacrorum scriniorum & agentium in reb. & eorum principibus & consistorianis: de quibus in l. fi. supra de consist. §. circa forum, circa fideiussorem, § de iudicio sisti, circa solutionem sportularū, & similia, tam in vrbe, quàm in prouincia. Et hoc sit pro summario.

III. Imp. Zeno A. magistro officiorum.

Quoties super causa ciuili, vel etiam criminali, ex sententia i videlicet iudicij tui culminis k scholares, l vel eorum coniuges (siue adhuc viuerent earum mariti, siue post mortem eorum in viduitate cōstitutæ m sunt) matresve eorum in viduitate permanentes, aut liberi qui nō specialiter alterius iudicis iurisdictioni subiectām conditionem sortiti sunt, & serui n ad eos pertinentes conueniunt, minimè eos easve extranei fideiussoris exactione vexari: sed pro consuetudine o vetustissima & iugiter obseruata, numerarium suæ scholæ, p fideiussorem præbere iubemus: hoc videlicet obseruando, vt in criminalib. causis quinq; alios primates ex triginta viris a primicerio vsque ad triginta retro numerandis, vnà cum numerario volente scilicet & non recusante, præbeant fideiussores: aut recusan-

---

† In quibus tyrones militiam addiscūt id est societatem militum. nam s̄. l. xviii. vocat fortissimos.

a Viris. Comitib. aliàs comitib. alias militibus: quia forte sunt magistri militum.

b Senatores i. nobiles qui erant scholares, id est de societate militum, sic & ff. de iudi. l. si lōgius. §. fi. Item no. aliqué degradari. sic ff. de his qui no. infa. l. ij. §. ignominiæ. & s̄. de agri. & man. l. ij. & iij.

Degradat' qs dū dignitate spoliat.

c Ad tuæ. magistro officiorum loquit': vt & s̄. de offic. ma. offi. l. scholarium.

d Barbarorū. s̄. de agen. in re. l. agētes. in prin. & s̄. de commer. & mer. l. ij.

e Valeat vsurpare. not. ɔ̄ eos qui dicūt dominum Ottonem Potestatem in fraudem vocari defensorem. sic s̄. de nat. li. l. j. in fi. & ff. de tut. & cura. da. ab his. l. scire oportet. §. j. & de transac. l. cum hi. §. si cum his. Accur.

† Aliàs, Barbaricorū, aliàs Barbariorum.

f Hac lege. Scholis. i. societatibus militum armatorum.

g Tuę celsitudinis. magistro officiorū loquit'. sic s̄. de dec. l. ij. in fi.

h Obseruari. sic s̄. de castr. l. vlti. in fin. & est ratio in vtroq; vt subijcit. & fac. in Authen. vt iudi sine quoquo suffra. §. qd aūt. colla. ij. & vt nō fiant pig. circa prin. & vt neq; mil. neq; fœ. circa fin. & ff. de offi. præfi. l. iij. & s̄. vbi se. vel cla. l. quicunque. in fi. & in q. cau. mi. fo. præ. l. j. Sed ɔ̄ s̄. de agen. in re. l. ex eo. §. qd multo magis &c. & ff. de reg. iur. l. non debet cui quod pl' est &c. sed illa ex eo, erat in vrbe: hic in puincia.

i Quoties. Sententia mo nitoria.

k Tui culminis. loquitur magistro officiorū. vt no. s̄. l. pxi.

l Sholares. expone vt in rub.

m Constitutę. hoc dic vt s̄. de dig. l. mulieres. & ff. ad muni. l. fin. §. viduam. & in Auth. de nup. §. nō tamen. colla. iiij. & ad id quod de matribus dicit, facit s̄. de quæstio. l. ij. Sed ɔ̄ ff. de senato. l. j. Sol. vt s̄. de proxi. sacro. scri. l. in sacris. circa prin.

n Serui. hoc dic vt d. l. in sacris.

o Consuetudine. sic s̄. de diuer. offic. l, viros.

p Suæ scholæ officialis quidam erat. & facit l. prædicta, in sacris. §. fin.

Arbitio.

tibus quinq; (ficut dictũ eſt) viris extraneis, in criminib. tantummodo publicis fideiuſſor vnà cum numerario præbeatur:ita vt executoribus non amplius ab his q̃ vn⁹ ſolid⁹, ſiue per ſe, ſiue per ꝓcuratorem rñdere maluerint,præbeat. In ſubeundis aũt cognitionalib. certaminibus, quoties cauſa fuerit arbitro a delegata: ꝓ ꝯteſtatione litis vnũ ſolidum,& ꝓ definitione ab arbitro recitanda,alterum vnũ, & nihil ampli⁹ dari decernimus. Quòd ſi cauſa in iudicio tui culminis ab ipſa cõteſtatione litis,vel relatione iudicis, aut appellatione interpoſita ventilat̃:ꝓ inducenda cognitione nõ amplius quàm tres ſolidos, & chartarum,vel recitãdorum in cognitionibus inſtrumentorum nomine editionis,quinetiã geſtorum, duos tantummodo ſolidos dabunt. Quoties ſane apud viros clariſsimos ꝓuinciarũ moderatores, ex delegatione.ſ.ſententiæ tuę magnitudinis contra viros fortiſsimos b ſcholares, vel eorum coniuges, vel liberos, vel ſeruos cognitio celebretur: non amplius q̃ dimidiam partem conſuetorum ſumptuum præberi decernimus: hoc etiam adijciendo, vt qui acceptis commeatibus ad prouincias profecti fuerint, vſq; ad quinque menſium ſpaciũ, intra quod ipſis erit remeandi c licentia nullam penitus actionem ſuper ciuili videlicet negotio (exceptis criminibus d & tributarijs functionibus) ſuſtineant. Ne tamen ibi quoque, e poſt quintum ſcilicet cõmeatus menſem, ex ſententia iudicij tuæ magnitudinis conuenti, in exigendis fideiuſſorib. aliquod ſentiant detrimentum: adiuratoriæ f eos cautioni iubemus committi. Quoties autem ex verbis, & ſine vlla ſcriptis prolata ſententia, g ijdem fortiſsimi ſcholares, vel eorum matres ſeu coniuges (vt dictum eſt) aut liberi aut ſerui moneantur, nihil pro ipſa executione ſportularum nomine penitus eos,vel eorum matres ſeu cõiuges aut liberos (ſecũdũ ſuperi⁹ datam diſtinctionẽ) vel ſeruos præbere decernimus.Sed ſi talis ſit negotij vilitas,vt ẽt ſine ſcriptis,cõſentientibus h videlicet partibus,ſuper eo poſsit cognoſci:expectato ſine ſcriptis(ſicut dictum eſt)habendæ cognitionis euentu,ſi deteriorem calculũ reportauerint,ſportularũ noĩe vnũ tantũmodo ſolidũ executori præſtabũt.Si verò cauſæ qualitas habendã in ſcriptis cognitionẽ flagitauerit:in hoc neceſſe eſt caſu, interlocutione in ſcriptis ꝓferenda,ea quæ ſuperius de quãtitate ſportularũ decidendarumq; cognitionum diſpoſita ſunt,obſeruari.

TITVLVS XXXI.

DE CASTRENSI OMNIVM palatinorum peculio. i

Palatini habentes aliquod priuilegium quicquid quæſierint in officio morantes ex donis principis, aut eorum induſtria principe conſcio, retinent tanquam caſtrenſe peculium: & a labore caſtrorum non ſunt immunes. Bart.

I. Imp. Conſtanti. A. ad Seuerum P.V.

Mnes palatinos quos edicti noſtri iã dudũ certa priuilegia ſuperfundunt, k rẽ ſi quã l dum in palatio noſtro morantur, vel parſimonia m propria quæſierint, vel donis noſtris fuerint cõſecuti: vt caſtrenſe peculium habere præcipimus. n Quid enim tam ex caſtris eſt, q̃ quod nobis conſcijs ac propè ſub cõſpectib. noſtris acquiritur. Sed nec alieni ſunt a puluere & labore caſtrorum, qui ſigna noſtra o comitantur: qui præſto ſunt ſemper actibus: quos intentos & eruditos ſtudijs,

a Arbitro.i.iudici delegato. ſic.ff.de appel.l.ex ꝯſenſu. Acc.

b Fortiſſimos.ꝑ hoc no.q; de militib. armatis loquitur.

c Remeandi.ad militiam.

d Exceptis criminibus.ꝓpriè, excipit a functionib⁹: impropriè a tributis. & facit.s.de caſtren.l.ſi.§.fina.

e Ibi quoq;.ſ.in ꝓuincia. nã poterit cõueniri poſt quinque mẽſes,ſed certo mõ, vt dicit. ad quod eſt dictus §.& facit s.vt mi.fori præſcri. non vtantur.l.j.

f Adiuratoriæ. ſic s.de caſtren.l.ſi.§.ſi. & de ꝓxi.ſac. ſcri.l. in ſacris.

Citari nõ debet q: ſine ſcriptis.

g Sententia.ſ.citatoria & dic de facto. nam de iure in ſcriptis ſunt conuenien di:niſi ſit cauſa vilis, & partium conſenſu. vt ſubijcit.

h Conſentientib⁹. nota. conſenſu partiũ ſententiari poſſe ſine ſcriptura. ſic s. de epi.& cle.l.generaliter.in ſi.ſed hodie ẽt ſine ꝯſenſu partiũ:vt s.de ſent.ex libel.re. auth.niſi.& ſa.ad le. s.de dig.l.quoties.& idem in ſimilib. ibi no.in l.quoties. & s. de ꝓxi.ſac.ſcrin.l.in ſacris.& de prin.agẽ. in reb.l.ſi.

i DE CASTRENſi omnium palat. &c.

Id eſt de militib⁹ palatij, qui principẽ ſequuntur: vt s.ti ſuperiori: ſed hic circa peculium.

k
Mnes. Superfũdũt. ideſt locupletant. R. & dic edicti.de legib. q̃ sũt s.tit.ij.l.j.& ij.q̃ ſunt Cõſtãtini,vt iſta. Vel dic: quod nõ hẽm⁹.

l Si quã.aliàs ſi qñ. aliàs ſi quã.dũ &c.

m Parſimonia.abũdat ſi. Et not.parſimonia. ſic & s.de epi ſcop.& cler. l.ij.& ff. de pecu. l. peculium ex eo.

n Præcipimus. vt s.de bon.quæ libe.l. pen.& ſi.s.de adſeſ. l.velut.& de aduo.diuer. iud. l.fort.& de inoff.teſta.l.ſi. & de ſilen.l.ſi. & de epiſc. & cle.l.cum lex & l. ſacroſanctæ. & s.ti.p. l.ij.in fin. & de bon. poſ. ex teſt. mi.l.j. & fami.erc.l.ſi filius & ff.de colla.bo.l.fina. §.nec caſtrenſe.

o Signa noſtra. q̃ ſtant nobiſcũ, & ſequuntur

quantur nos: licet non sint in castris, quod facit fieri alicui per aliquem ducem bel li: vt j. de re mi. l. nemo. miles. Item not. de puluere.

a DE EQVESTRI dignitate.

Conuenit praecedentibus.

b Quites Romanos. q. Romā custodiunt. nam & illi habentur pro absentibus reipublicae causa, vt ff. ex quib. cau. ma. l. milites. & dic quòd aliqui praesidentes alijs erant: non enim simplex militia est dignitas: vt j. tit. j. l. fi. in princi. Accur.

Militia simplex si est dignitas.

c Clarissimatus. i. consulatus: vt s. de dome. & protec. l. ij.

d DE PERFECtissimatus dignitate.

Dignitas erat, forte vt esset dictus perfectissimus miles.

e Odicillis. Negôtio, vili.

f Honorem. s. istū. probitate ergo datur non precio. sic s. de episco. & cleri. leg. si quenquam.

g Alicuius priuati sine aliquo vili officio: vt s. de dign. l. ne quis. & fa. s. de agen. in re. l. agentes. §. j.

h QVI MILItare possunt vel non &c.

De armata militia loquitur: & de hoc prima parte loquitur j. eo. l. j. ij. iij. & iiij.

i Et de seruis. de hoc j. eo. l. pe. & vlti.

k Et vt nemo. de hoc j. eo. l. his.

l S militiae. His s. magistro militum, & ducibus, vt j. titu. ij. l. pe.

m Habent. s. debitis. vel habeas offerre. nec tamen sine probatoria principis aggregantur, vt j. titu. iij. l. neminē.

itinerum prolixitas, & expeditionū difficultas exercet. Ideoq; Palatini nostri, qui priuilegijs edicti vti potuerūt, peculia sua pcipua retineant, q̄ dū in palatio nr̄o cōstituti sunt, aut labore (vt dictū est) proprio, aut donatione nostra quaesierint.

TITVLVS XXXII.

DE EQVESTRI DIgnitate. a

I. Imp. Valentinianus A. ad Maximinum PP.

Equites Romanos b secūdum gradum post clarissimatus c dignitatem obtinere iubemus.

TITVLVS XXXIII.

DE PERFECTISsimatus dignitate. d

I. Imp. Iustinianus A. ad Paternum Valerianum.

Codicillis perfectissimatus fruentes, qui impetrauerunt, si abhorreāt e conditione seruili, vel fisco aut curiae obnoxij nō sint, vel si pistores nō fuerint, vel non in aliquo negotio c constiterint, nec sibi honorē f venali suffragio emerint, nec rem alicuius g administrauerint.

TITVLVS XXXIIII.

QVI MILITARE h possunt, vel nō possunt: & de seruis i ad militiā vel dignitatem adspirantibus: & vt nemo k duplici militia, vel dignitate & militia simul vtatur.

Volentes militare, se debent etiā offerre ei, q habet ius probandi: scilicet officiorū magistro. Item nullus causa litis vitandae militare potest. Bar.

I. Impp. Seuerus, & Antoninus AA. Antonio.

Si militiae l nomē dare vultis: offerte vos his m qui probādi ius habent. n Nō aūt ignoratis eos, qui litis causa militiā appetierint, postulātibus aduersarijs solui sacramento solere.

In fraudem ciuilium munerū nullus armatae militiae nomē potest assumere. Bart.

II. Impp. Diocletianus, & Maximianus AA.

Non tantum decurionum filijs, sed oībus in fraudē ciuiliū munerū nomina armatae militiae dantibus, fraudem prodesse displicuit. o

Coloni, vel saltuēses ad militiā armatam volētes vel inuiti non sunt admittendi. Bart.

XI. Impp. Arca. & Hon. AA. ma. vtriusq; militiae.

Cura peruigili obseruare debebit sublimitas tua, ne coloni, vel saltuenses, p aut vltro se offerentes, ad militiam suscipiantur armatam, aut cogantur inuiti.

Curialis vel cohortalis conditionis existens, ad armatam militiam non adsumitur. Bart.

IIII. Imperator Leo A. Dioscoro.

Omnes omnino curialis vel cohortalis conditionis constituti, nullam armatam militiam in posterum arripiant. q

Duas militias diuersi generis, aut dignitatem & militiam eodem tempore quis habere nun pōt: secus si ad idem tendant. Bart.

V. Imp. Iustinianus A. magist. officiorū.

His quidem, r quibus indultum hactenus demonstrat, quo binis, aut trinis pluribusve mereant singulis, non coniunctis ex prisca consuetudine, sed absectis, s atq; discrepantibus, detur electio, quē retinendum sibi potius cēseant, quē deserendū

* mereās forte: aut certe vtātur.

aliàs non militet: vt in auth. de man. princip. §. fi. colla. iij. & facit s. de fabricē. l. iiij.

n Litis. s. vitandae, vt ff. de re mil. le. iiij. §. nō omnis. & l. fi. & fa. s. si propter pub. l. j. & de tab. le. j. & de dec. l. qui derelicta. & l. ne quis. & l. omnes. & s. de procur. l. maritus. §. j. & j. leg. proxi.

o Non tantum. displicuit. vt ff. de mu. & ho. l. iij. §. fin. & facit s. l. proxi. cum suis concor.

p Cura. Saltuenses. praediorum conductores, coloni: pratorum, saltuenses dicūtur: vt s. de fun. pa. l. fi. in princ. & fa. s. de agrico. & cēsi. l. colonos. & de fu. co. l. j. & fi. & de manci. leg. iij.

q Omnes. Arripiāt. facit s. vbi curi. vel cohor. l. j. & ij. & s. de tabu. scri. l. j. & s. eo. tit. l. j. cum suis conco. Acc.

r His quidē. aliàs eis. aliàs his.

s Absectis. i. separatis. sed valeret hoc si separatim posset vti: vt j. §. fin. Accursius.

Ordinis.

cognoscant: vt in eo, q̃d optauerint, firmiter maneant: eo q̃d despexerint, sine dubitatione repellantur. [i] In posterũ verò nemini prorsus facultas pateat eodem tempore, plusquam vnius ordinis [a] nomẽ affectare: interdicendis in cõmune cũctis (vt dictum est) binis pluribusue militijs, [b] nec dignitates coniungere cuilibet alij cingulo cõcedendas: [c] vt & q supplicandũ de re vetita nobis existimauerint, pœna decẽ librarũ auri pro temeritate quãuis infructuosa, [c] plectant: & q susceperint [d] iusionẽ Augustã per subreptionẽ elicitã (quod nonnunquã contingit) decem librarum auri multa feriantur: scrinijs etiam, necnon officijs quorum hoc intersit, si non restiterint, [e] & hanc pragmaticam legem abiecerint, decem librarũ auri dispẽdio puniendis. Si quid autem contra hoc perpetretur: sciant oẽs, quod extra concessum admissum est, aut actum fuerit, vel notis conscriptum publicis, simile habeatur, ac si nec impetratũ nec pronũciatum omnino, nec insertũ esset vllis matriculis: scituris ẽt oibus qui merentes iu ordinibus armatis, siue ciuilibus administrandas prouincias, seu gerendos quoslibet numeros vel iam sunt seu decætero fuerint iussione nostra sortiti, & vt ser ueẽ eis gradus, [f] Augusta promeriti sanctione, parẽ [g] indulgendã sibi licentiam postquam deposuerint solicitudinem, aut in priori cingulo protinus persistendi, nullo vindicando titulo dignitatis, quã solicitudo media præstiterit: aut retinẽdi splendorẽ, quẽ [h] acquisierint administrationis obtentu, verũ [i] priore cingulo desistendi. Monẽte [k] tamen innata nobis clementia, liberum esse cũctis perspeximus, si militia qua decedendũ est, inter eas habeatur, quas volentibus licet distrahere: & in alios eam conferendi, [l] & precia consequendi: [m] prout in ijsdẽ agminibus cõsueuerit hactenus: excipiendis videlicet, nec deducẽdis in hãc perpetuo conseruandam legẽ pragmaticã, his qui binas militias simul compositas, & sociali nexas cõsortio fuerint adsecuti: vt in viris deuotissimis scholaribus atque candidatis fieri moris ẽ, necnõ in uiris deuotis laterculẽsibus & pragmaticarijs, uel a secretis [n] cõtingit: quos [o] memorialiũ, aut etiã agentiũ in rebus adornat cingulum: & si qui simili stipendiorum iunguntur [p] copula.

Dominus patiens seruum militare, dominio priuabitur, & iure patronatus: sed si eo ignorante seruus militiam fuerit adeptus, tunc intra triginta dies tantum ex quo sciuerit, datur sibi eum vendicandi potestas. Bartolus.

VI. Imp. Iustinianus A. Mennæ P. P.

SVper seruis qui postea ad quandam militiam adspirare tentauerint, uel scientibus, uel ignorantibus dominis præcipimus, si quidem ignorantibus his eam meruerint, [q] licere dominis adire competentem iudicem, & suam ignorantiam, [*] (eo quòd contrarium minimè [†] probatur) ostendere, [r] eoq; modo spoliatos eos militia in suum dominiũ trahere. Sin uerò sciẽtibus his serui militauerint [s] cadere quidem eos non tantũ dominio eorum, sed ẽt

[*] Innocẽtiã, Cuiacius.

[†] Cõco. c. j. cũ gl. super verbo, mortu. extra de his q̃ vi metusue causa fiunt.

[a] Ordinis. s. militiæ armatæ, vel inermis, vt subijcit.

[b] Militijs. Not. ∫. de adses. l. fin. & de postu. l. quisquis. & ∫. de proxi. sac. scri. l. hac parte. cum suis concor. & ff. de col. illi. l. j. §. ij.

Facit ad hoc ca. de multa. extra de p̃bẽ. lib. 6. vbi dicit q̃ nullus põt retinere duas dignitates.

[c] Infructuosa. not. puniri affectum, & si non sequatur effectus. sic ∫. de legi. & const. l. ij. in fi. & in Lombar. dè consil. mor. l. si quis. & ne ad regẽ. ne. in fi. l. iij. arg. contra ff. quod quisque iur. l. j. §. fin.

cõcedi.

[d] Susceperint. iudices ad quos deuenerunt: vt ∫. de preci. Impera. offeren. l. rescripta. facit ∫. si nu. ex rescri. pe. l. j. in fi. & in auth. vt omnes obe iud. col. ij.

[e] Restiterint. Not. sic ∫. de decu. le. omnes. & de appe. l. qm̃.

[f] Gradus. id est ordo, quem percipient ante susceptam administrationẽ. M. & repete fuerit sortiti.

[g] Parem. s. qualem dixit supra ead. l. in princi. ibi, detur electio &c.

[h] Quẽ. s. titulum.

[i] Verum. pro sed & aliàs desistente. & aliàs desistendo. & aliàs di. & idem est sensus.

[k] Monente. aliàs monẽte. & alias moderante.

[l] Conferendi. i. conferre. ad quod ∫. de inoffic. test. l. omnimodo. §. fi. & de pig. l. vlti. & in authe. ibi posita. & ∫. de proxi. sa. scri. le. vnicuique. & l. in sacris.

[m] Consequendi. i. consequi.

[n] A secretis. nomẽ officij.

[o] Quos. s. prædictos omnes.

[p] Iunguntur. s. per legem scriptam, non per priuilegium principis viuentis. & not. per hanc legem non licere habere duas præbendas.

Duas præbẽdas habere non licet.

[q] SVper seruis. Meruerint. nota quòd lex facit liberũ. sic in authẽ de san. episco. §. seruus. coll. ix. & de nupt. §. si vero ab cod. coll. iiij. & de mona. §. j. coll. j. & d̃ bo. li. l. fi. ∫ fi. & ∫. de p̃po. sa. cubi. l e. iubemus in princi. Sed contra. ff. de re mili. l. alienũ. vbi non fit liber. Solu. hic corrigit: vel hic erat electus: ibi sua auctoritate vsurpauit. Item contra. ∫. ee tabu. l. generali. Solu. vt ∫̃. l. proxi.

[r] Ostendere. nota probari ignorantiã ipso quòd contrariũ non probatur. sic & ff. de acc. l. si cui. §. j. quilibet enim ignorans præsumitur: vt ff. de proba. le. verius. & institu. de le. §. quod autem. & ff. de admin. tuto. l. hoc autem. & ∫. de præpo. sa. cubi. l. iubemus. in fine. & ∫. de pet. here. l. qui se. Item quod dicitur probatur, quomodo p̃bat tertius? Respond. quia excipit adserendo. ff. de proba. l. in exceptionibus. Item est onus gerendus, vt ff. de proba. leg. circa. & fac. ∫. de lib. cau. leg. non mutat.

Ignorãtia p̃bat eo quòd contrariũ nõ probatur.

[s] Militauerint. tẽpore huius. l. & facit ad legem in authen. ei. constitu. quæ de dignit.

dign.§.j. & ꝫ.ne vel domi. vel templo. li j.& ј.l. pxi.

a Si quis. Dñio ser ui. hæc lex facit liberum, vt ꝫ.l. pxi.cum similib⁹. Sed ꝫ ꝫ.de tabu l generali. Sol. illa trahit ad istam: immò ibi munus. hic dignitas.

b Accipientes. nam donamus nostris militibus stipendia & alia: vt ꝫ. de castren. om.pa pecu.l.j. & ј. tit.ij.l.j.

c Imperfectum. ad hoc ꝫ.ad Sil.l.fi.

d Præteritæ. vt ꝫ.l. proxi.

e Notũ. not. sic.ff. qñ app.sit.l.j. §.fi. & l.fi.& ff.de cal. l.annus.& de excu. tuto. l.quinquaginta. Accu.

f Spoliari. armata vel inermi militia: vt ј.tit.j.l.j.

NEGOTIATORES ne militent.

g Fos Ergasterio. id est, statibi, quasi negotiationi..

h Prohibemus. hoc non nobilitatis defectu. nam & libertus militat. vt ff. de testa. mi.l.si duob.& de bon.lib.l.si filius. §.Papinianus.& ꝫ ti. j.l.pen. sed quasi ex vili officio non debeant adsumi: vt ꝫ. de dign.l.neq;.& de perfectissima.dignitate.l.j.& ј.de cohorta.l.antepen. & p id quod subijcit, argentarijs, quasi non sit hoc vile officium: vt ꝫ.tit.j.l.omnes. quia semper ibi animum habent.argu.ꝫ.loc.l. milites.Se.Cõ ꝫ.de iu ris.om.iud l.vlt. vbi negotiatores militãt. Sol. hoc nouum: illud vetus. nam hic dicit de cætero. Vel sol.vt ibi.

i Hos enim. vt sunt cæteri præter argentarios.

k Iam. ante hanc legem.

l Extructionem. quia arma faciunt: vel tacta viui con-

omni pronatus iure: illos verò ingenuos effectos, si qđ vtiles ad militiã eis datã visi fuerint, in ea durare: sin verò minimè idonei sint, ea priuari. Sup illis aũt seruis, q iã militauerũt, & adhuc in eadem militia pseuerant, licẽtiã damus dñis intra xxx.dierũ spaciũ ab eo tpe cõnumerãdorũ, quo pñs sanctio diuulgata fuerit, vel nostrã adire clementiã, vel cõpetentes iudices, & suã ignorantiã cõmendare, eosq; in suũ dñium recipere: quo tpe transacto, simili modo tã dñio, q̃ omni patronatus iure cadere eos necesse est.

Dñs patiens seruũ in dignitate esse, priuabiť dñio, & iure patronatus. sed si eo ignorãte seruus ipsam fuerit adeptus, tũc intra triginta dies tantũ ex quo sciuerit, datur sibi vindicandi potestas. Bar.

VII. Idẽ A. Ioanni P.P.

Si quis seruũ suũ dignitatẽ habere, quẽadmodũ militiã, fuerit passus: spolietur & dñio serui, a & iure quod pertinet ad patronos. Cui n. ferendũ est, homines a nostra manu donationes accipientes, b adhuc inter seruos haberi, & fortè cum suis dñis nostrã purpurã adorantes? In his itaque casib. in quib. nõ militia, sed dignitas volentibus dñis seruis acquiritur, eadem iura seruent, q̃ antea posita sunt: ne videatᷓ nostra sanctio aliquid habere imperfectũ. c Sciãt aũt dñi ad exemplum pteritæ d nostræ pstitutionis quæ de hmõi seruis loquitur, q nisi hoc intra xxx. dies ex quo eis hoc fuerit notum, e manifestauerint, & cõpetentem iudicem adierint, & spoliare eos dignitatibus curauerint: dñium eorũ & ius patronatus amittant: nobis deliberantibus, postquam dñio serui fuerint liberati, & inter ingenuos connumerati, si oporteat eos habere dignitatem vel ea quasi indignos spoliari. f

* Desideratur constitutio Græca, ex prætermissis repetenda. *

TITVLVS XXXV.

NEGOTIATORES NE militent.

Negotiatoribus est omnis militaris dignitas interdicta, exceptis argẽti distractorib. q nõ ad armatã militiã, sed ad aliã quãcunq; accedere possunt. Qui verò ante hãc legẽ assumpserunt illã, retinere possunt, dum tñ a negotiatione se abstineant: aliàs militia priuarenť. armorum tñ constructores, militiam obtinere, & suam negotiationem retinere valent. Ioan. de Pla.

I. Imp. Iustinianus A. Mennæ P.P.

Fos qui vel in hac alma vrbe, vel in puincijs cuidam ergasterio g præsunt, militare de cætero phibemus, h exceptis argenti distractorib. qui in hac almã vrbe negotiantur. Hos enim, i vtpote vtiles omnibus contractibus, armata quidem militia penitus abstinere sancimus: aliam verò quancunque sine metu psentis sanctionis posse sibi acquirere. Si qui vero negotiatores, quos omni militia phibuimus, iam k militarũt: eis licentiam damus negotiationem quidem relinquere, militiam verò retinere: scientibus, quòd si postea negotiantes appareant, militia priuabuntur. Quod & in argenti distractoribus huius almæ vrbis, si armatam militiam iam sortiti sunt, tenere volumus: vt relicta negotiatione liceat eis in eadem militia durare. Negotiantes etenim post hanc sanctionem, huiusmodi militia priuabuntur: illis qui ad armorum extructionem l suam professionem contulerint, minimè phibendis ad competẽtem suæ professionis venire militiam, & huiusmodi negotiationem nihilominus retinere.

TITVLVS XXXVI.

DE RE MILITARI.

punat.& faciũt ad l.supra de aduoc. diuer. iud.l.ne quis & ꝫ de pig.l.fi. & ꝫ.de prin. agen.in re l.agentes §.exceptis.& s. in quibus cau.mi.so præ.l. j.& ꝫ.de sa.l.iij.& qñ no.ꝫ.quib.ex cau.maio.l.vlti.

DE RE MILItari.

Stipendia

Miles captus ab hostibus dum ibi est, stipendium vel donatiuum habere nō pōt. Bar.

I. Imp. Antoninus A. Annæ militi.

Stipendia & donatiua a tpis quo apud hostes fuisse te dicis: restitui tibi postliminio regresso restituto q; nō iure b desideras.

II. Idem A. militib. cohortis primæ.

Viginti c stipendia si implestis, sordida d munera militiæ vobis non indicentur.

Missus a militia ignominiæ causa, est infamis: & dignitatē cōsequi nō pōt, morari tñ pōt vbiq;, præterquam in interdictis locis. Bar.

III. Idem A. Iuliano.

Milites ignominia missi e cū infamia notent, nullis honorib. q integræ dignitatis hominib. deferri solēt, vti possunt, f hēant aūt morādi vbi velint, ptātē, pterquā in eis locis in quib. specialiter arguentur. g

Bona militis deserentis in desertione defuncti confiscātur. Bar.

IIII. Imp. Alexan. A.

Defunctorū ī desertione Bona ɔfiscari diu Marcus & Antonin pr̄ meus constituit. h

Desertor indulgentia principis restitutus non habeē pro tpe quo deseruit, perinde ac si militasses ī castris: & ideo pro illo tempore stipendium non petit. Bar.

V. Imp. Gordianus A. Valētino, & aliis militib.

Cum allegatis septē annos in desertione egisse maritū sororis vestræ, & indulgētia nr̄a eē restitutū: nō rectè deside ratis, vt id tps, ac si in castris fuerit hēat. l Proinde excepto eo tpe qđ ad desertos ptinet, restitut ex idulgētia nr̄a, residuo militare debebit: ideoq; nec stipēdia tpis quo in desertione fuerit, exigere poterit. k

Missus a militia ex cā ægritudinis, factus sanus, instaurādus nō est: tñ missi nō debet nisi medicis hoc denūtiātib. & iudice hoc inquirēte. Bar.

VI. Idem A.

Semel causaria missis militib. instauratio nō solet ɔcedi l obtētu recuperatæ valetudinis melioris: qñ m nō temerè dimittant, nisi quos ɔstet medicis n denūciātib. & iudice cōpetēte diligēter examināte, vitiū o ɔxisse.

Dānatus de crimine militari miles existens, nō infamaē, ēt factus veteranus. Bar.

VII. Idem A.

Frustra p vereris, ne nota q q̄ pp delictū militare intercelsit, existimationē r tuā s iā veterani t læsisse videat: maximè cū nec ex eo delicto qđ in paganorū pōt cadere psonam, notatos milites post missionem placuerit esse famosos.

VIII. Imp. Philip. A.

Causaria missus, nulla existimationis macula adspergitur. v

Dans operā vt barbari Romanos deprædenē, vel prædā faciam cum eis diuidens, viuus comburitur. Bar.

IX. Imp. Constantinus A. & Cæsar.

Si quis barbaris scelerata factione facultatem deprædationis in Romanos dederit, x vel

---

a Stipendia & donatiua. Ponit pro eodem, vel quia quandoque vltra stipendia congulis præsentibus.

b Non iure. quia causa facti non continetur postliminio, vt ff. quibus ex causis maio. l. denique. Sed contra ff. eod. l. iij. §. is q ad hostes. in fi. §. & l. non omnes. §. pen. & l. pen. Solu. hic fuit captus in psidio, ibi ex improuiso dū iter facit aut epistolā fert. vel ibi ex spāli indulgentia principis, nō cōi iure vt dr̄ in deserto re: vt ī. eo. l. cū allegatis & ff. eo. l. q̄ excubias. & fac. ī. de domes. l. vlti.

c Viginti. scilicet annorum.

d Sordida. s. patrimonialia: sed honesta subibitis, vt ff. de priuile. vetera. l. ij. §. fi. sed a psonalib. excusant: vt ī. de his qui non imple. stipē. l. penult.

e Milites. Missi cum. coniunctio causalis.

f Vti possunt. vt ī. de his q non imple. sti. l. j. & de infa. l. j. lib. x. & de dign. l. neque. & l. iudices. & de adsess. l. liberti. & de iudic. l. cum prætor. §. nō oēs. & ff. de his qui not. infa. l. ij. §. ignominia. Accur.

g Arguent. s. Romæ: & ēt alibi vbi sit Imperator. nō sta būt: vt ff. de his qui not. infa. l. ij. §. ignominia. & de excusa. tuto. l. sed & milites. §. sed & ignominia. & ff. eod. l. milites. §. missionum. Accur.

h Defunctorū. Constituit. sed & viuēti desertori pœna imponit: qđ dic vt ff. eo. l. iij. §. q militiæ. & l. nō oēs. p eorum. & l. pen. & ī. quando lice. vni. si. iudi. se vindi. l. ij. & ī. l. proxi.

i Cum allegatis. Habeat.

k vt ff. eo. l. iij. §. q mi litiæ. & l. pen. Sed contra. ff. de ali. & ci ba. lega. l. is cui. Sol. ibi speciale in alimētis: vt ff. de his q̄ pro non scrip. haben. l. si in metallum.

k Poterit. ī. eo. l. j. & ī. de decur. l. ne quis. in fi.

l Semel. Cōcedi. sine Augusti affatibus: vt ī. de diuer. offic. l. ij. & ar. ī. de cohor. l. si quis.

m Quando. p quas

n Medicis. no. consulendos qui sciunt. sic & in Aut h. de nō alien. §. quod autem.

o Vitium. animi, vel corporis: vt ff. eo. l. milites. §. missionum. licet vitiū non sit propriè corporis sed vnum pro altero ponitur: vt ff. de ædi. edic. l. j. §. sciendum.

p Frustra. Miles damnatus crimine militari vel cōmuni; non fit infamis, nec dum militat, i. dū militia durat. nam statim vt infamis est, miles esse desinit: quia iam non posset stare vbi princeps: vt ī. eo. l. milites. in fin. nec factus veteranus, vt hic: & sic mitius agitur cum milite, q̄ cū alio in infamia. sec in pœna debita quādoque: vt ff. de pœ. l. quædam. quæ est ī. & est ratio, vt dixi. sunt aūt crimina militaria, vt ff. eod. per totum. communia patent.

q Nota. i. infamiā.

r Existimationem. id est famam.

s Tuam. l. tui.

t Veterani. s. facti.

v Causaria. Adspergitur. vt ff. eo. l. milites. §. missionum. & ff. de his qui not. infa. l. ij. §. missionum.

x Si quis. Dederit. vt Potestas Casteifranci permisit venire Mutinenses corruptus ab eis, vel forte diuisit cum eis prædam, quam fecerant

---

Alimēta tord. cum la priuilegiata est.

Infamis factus dignitates perdit.

Arcens. Cuia.

C. T. H. 7. tit. j. l. j.

fecerant sine eius scientia. Accur.
a Factam. depraedationem.
b Diuiserit. cum eis, vel dic inter eos. & not. similis poena supra vbi cau. nis. le. vniuers. Accur.

Vxor inter domesticos & familiares numerat.

c Quicunque. Coniuges alias coniugia. Et no. vxorem domesticam seu familiarem: vt not. s. de his qui ad eccl. confu. l. vlti. §. sane. & facit ad le. ff. de offi. procon. l. iiij. § ij. & s. de vxor. mili. l. j. & ff. de pact. do. l. inter. §. conuenit.
d Emptos. hi enim nec puncto. &c. vt s. de agricol. & censi. l. colonos.
e Tribuni. Maneant. i. manere debeant. Et no. q haec verba, cum signis proprijs possunt legi cum praecedenti & subsequenti litera. & facit j. de comea. l. j. Accur.
f De eo s. milite, q contempsit. Accur.
g Cum s. Fluentis. hoc fluentum, huius fluenti.
h Sudores. i. equos ipsos sudantes. nam spoliat se scutifer in aqua. Et not. curialem legem contra eos qui more bestiarum se inuerecunde balneant in nauigio. & facit ad le. ff. de aqua. plu. arcen. leg. apud Trebatium.
i Nemo. Deputati sunt. qui dicuntur palatini, & ad eius mensam sunt.
k Vrbe. Constantinopolitana: nec tamen ad mensam eius.
l Legionibus sunt. scilicet in alijs locis.
m Vacet. i. nec propria nec aliena faciat: vt s. de procu. l. militem. & arg. s. de aduoc. diuer. iud. l. ij. & de princi. agen. in re. l. j. Sed contra s. de proc. l. qui stipendia. Solu. ibi non offenditur disciplina: his sic: vt j. eo. l. milites. vel ibi permissu principis. Vel dic vacabat. i. ociosus stabat.

† sudore.

siquis alio modo factam [a] diuiserit, [b] viuus comburatur. D. IIII. Kal. Maij, Seuero & Rufino Coss.

Miles q a principe meruit suam familiam ad se venire, coniugem suam potest facere venire. Barto.

X. Idem A.

Quicunque militum ex nostra auctoritate familias suas ad se venire meruerint, non amplius, quam coiuges, [c] liberos, seruos etiam de peculio castrensi emptos, [d] neq; adscriptos celibus, ad eosdem excellentia tua dirigi faciat.

Tribuni vel milites in loco deputato stare debent: nec possunt vagari. Barto.

XI. Imppp. Grat. Val. & The. AAA. Cynegio P.P.

Tribuni vel milites nullam euagandi per possessiones habeant facultatem: sed cum signis proprijs in mansionibus solitis ac publicis maneant. [e] at si qs tam necessaria scita contempserit: de eo, [f] ac tribuno eius ad nostram scientiam, rectorum ac defensorum relationibus pertinus referatur, quatenus seuerissime in eos animaduertatur.

Praesentibus militibus qs se balneare non psumat, aut equos lauare, nisi secrete. B.

XII. Iidem AAA. Richomeri Comiti & magistro vtriusque militiae.

Cum supra virentes fluminum ripas oīs legionum multitudo consistit: ideo prouida auctoritate decernimus, ut nullus oino immundo fimo sordidatis fluentis [g] commune poculum polluat: neve abluendo equorum sudores † [h] deproperans publicos oculos nudatus incestet, sed procul a cunctorum obtutibus in inferioribus partibus fluuiorum hoc ipsum faciat.

XIII. Impp. Arc & Ho. AA. Romuliano P. V.

Nemo miles ex his, q psentes diuino obsequio nostrae clementiae deputati sunt, [i] & qui in hac alma vrbe [k] psenti † comitatui cocessi sunt, quive de alijs numeris, vel legionibus sunt: [l] vel sibi uacet, [m] uel aliena obseqa sine nutu pricipali pagere audeat. qui aut in hmoi facinore fuerint couicti: militia exuti poenas consentaneas luere compellant. hi verò q in priuato obsequio militem retinere fuerint repti, qnq; libris auri [n] multe nomine feriantur. Sive rò quisqua missus a numero, vel a tribuno ad comitatum serenitatis nrae puenerit (aliter enim eos hoc facere vetamus) ilico se uiris illustribus comitib. sub quoru regimine costituti sunt, offerre festinet: & causas profectionis exponat: vt & responsum coeleste mereatur: & citam [o] remeandi accipiat facultatem. Si quos aute in milites p puincias relictis proprijs numeris passim vagari [p] praesides earum cognouerint, correctos faciant custodiri, donec de his clemetiae nostrae auribus intimetur, & quid fieri oporteat decernamus.

Miles de vno numero ad alium se transferre non debet: nisi vtilitatis publicae causa princeps co senserit. Bartolus.

XIIII. Iidem AA. Stiliconi magistro militum.

Contra publicam [q] vtilitatem † nolumus a numeris ad alios numeros milites nostros transferri. Sciant igit comites [r] vel duces quibus regendae militiae cura commissa [s] est, non solu a comitatensibus [t] ac palatinis numeris ad alios numeros milites transferri non licere: sed ne ipsis [v] qdem, [x] seu de comitatesibus legionib.

n Quinque libris auri. fac s. de fer. fugi. l. quicunque.
o Citam. i. velocē. & facit in auth. quo. opor. epis. §. non aliter. col. j.
p Vagari. facit s. de aduoc. diuer. iudi. le. ij. & quando liceat vni. l. ij. & leg. de primi. l. j.
q Contra publicam vtilitatē, quod semper praesumitur, nisi principis adsit auctoritas: vt infra patet.
r Comites. qui dicantur comites? rei militaris. dic vt s. de de comi. rei mili. l. j. & ij.
s Commissa. immediate in aliqua prouincia.
t Comitatensibus. qui sunt in vrbe, nō ad mensam: sed palatini ad mensam: vt s. le. proxi. Accursius.
u Ipsis. s. comitibus. vel ducibus. Accur.
x Legionibus. s. militiae, quod est. j. & nominat quasdam militias de quibus non trahitur, vt & alias ponitur. & caue, quia abundat, ipsis quidem: vel quod est j. cuiquam eorū. sed oblitus dixit, cui quam eorum.

Vtilitatis.

† alias, psentes esse comitatui.

† Facit ad hanc l. qd dr in c. ad apostolicā. cū gl. sup vee bo, phibendum. extra. de regula.

* Pro incluf. leg. pseudocomitatēs. legionib. seu de castris ripatensibus castrensia ... Cura lib. j. obser. a. c. 25. Contius.

Riparenses milites existimat hic eos dici Alcia. qui in imperij limitibus excubabãt p rep. aduersus barbaros. Côco gl. j. in fi. i c. officij sui extra de elec. vbi recitant hęc verba. & gl. pe. in c. cũ post. ppe fi. eo. tit. & c. per nras. iuncta gl. j. in fi. de iure patro.

a Vtilitatis & cum solennitate, quæ est s. de offi. ma. milit. l. milites & facit in authen. vt om. obe. iud. prouinc. §. arripiat. colla j. Et not. q intetim dum extrahitur ab vna, & mittendus est in aliam, testatur iure militum: vt ff. de bo. pos. ex test. milit. l. j. in fi. Accur.

b Quia honoris. sic j. de dig. uer. offic. le. j. s. de offi magi. offi. l. j. & ij. & j. de tyro. l. fi. Accursius.

g Milites. Cultui. sic supra eod. l. nemo miles. & sup. loca. l. milites. j. & l. vlt & sup. negot. ne mili. l. j. & in authen. neque miles neque fœm. & s. de procu. l. militem.

d Exercitio. quo scientia crescit: vt ff. de leg. iij. l. legatis. §. ornatricibus.

e Diuinis. id est fiscalibus.

f Regijs. id est patrimonialibus, vt dif ferant.

g Obsequijs. scilicet fiscalibus.

h Sciat se. aliàs se. & tunc dic magnitudo sua. aliàs, a se: & tunc dic iudex qui concessit milites accipere in locis priuatis supra eod. leg. nemo. miles.

i Militares. Curas. vt munera personalia: vt s. q per. tuc. l. armatæ. & facit s leg. proxim §. quod si quis. cũ suis concor.

k Temeritate. s. sua vel aliena.

l Neminem. Limite custodiẽdo. s. stent milites, vel pedites.

m Probatorias. sic s. eo l. contra publicam. & infra diuer. offi. l probatorias. & j. de cohor. l. ij. & s. de pal. sac. largiti. le. non aliter. Accur.

n Sortiantur. sic s. de offi. mag mili. le. milites.

o Tam collatores. Dicatissimos. id est d itissimos: a dito ditas, id est diuitem facere vel. i. sacratos: inde dedico.

Reme-

seu de castris riparẽsibus † castrensianis]ceterisq; cuiquam eorum transferendi militem copiam attributã: nisi hoc Augusta maiestas publicæ utilitatis [a] gratia fieri iusserit: quia honoris [b] augmentum non ambitione, sed labore ad unumquenque conuenit deuenire: quòd si quis contra fecerit, per singulos milites singulas auri libras a se nouerit exigendas.

Miles armatæ militię agrorũ cultui, custodiæ animaliũ, mercimoniorũ quęstui non est deputandus. Bar.

XV. Impe. Leo A. Aspa. magist. militum.

Milites qui a republica armantur & aluntur, solis debent utilitatibus publicis occupari: nec agrorum cultui, [c] & custodiæ animalium, uel mercimoniorum q̃stui, sed propriæ munijs insudare militię. nullũ p̃terea ex militibus posthac p̃dictis obsequijs uacare magnitudo tua patiat: sed frequentes in numero suo esse iubeat: ut armorũ quotidiano exercitio [d] ad bella se præparent. Quòd si quis ex militaribus iudicibus vllos militũ tam diuinis [e] quã regijs, [f] vel priuatis domibus ac possessionibus, diuersisq; alijs obsequijs [g] contra interdictum serenitatis nr̃æ crediderit deputandos: sciat se [h] ab eo qui contra vetitum fecerit, & ab eo qui ausus accipere militem fuerit, per singulos milites singulas libras auri protinus exigendas.

Milites ciuilium curam non debent assumere.

XVI. Idem A. Dioscoro.

Militares viros, ciuiles curas [i] arripere prohibemus: aut si aliquam huiusmodi solicitudinem fortè susceperint, & militia statim & priuilegijs omnibus denudari decernimus, formidantibus his motũ nr̃æ serenitatis, qui temeritate [k] saluberrimis statutis obuiã ire tentauerint.

Nullus in aliquo numero militum potest militare sine licentia principis: si tamen aliquis de numero deficiat, magister militum & dux belli in illius locum alium subrogabit, facta prius declaratione principi. Bart.

XVII. Imp. Zeno A. magist. militum.

Neminem in ullo numero equitum vel peditum, vel in quolibet limite, [l] sine nostri numinis sacra probatoria in posterum sociari concedimus, cõsuetudine quæ hactenus tenuit antiquata, quæ magisteriæ potestati vel ducibus probatorias [m] militũ facere, vel militibus adiungere licentiam tribuebat: vt hi tantum in numeris vel limitibus militẽt, qui a nostra diuinitate probatoriãs consequũtur. viros autem eminentissimos pro tempore magistros militum, nec non & viros spectabiles duces, si supplere numeros pro his qui fatalibus sortibus decrescent, necessariũ esse putauerint, veritate discussa, p suggestionem suam nr̃æ mansuetudini declarare, qui & quanti & in quo numero uel limite debeant surrogari: vt ita demum, prout nostræ sederi t maiestati, diuina subnotatione subnixi militiam sortiantur: [n] officio quod suæ sublimitatis actibus obsecundat, centum librarum auri dispendio feriendo: si ex aliqua parte, quæ statuit nostra serenitas fuerint violata.

Milites in partibus Orientalibus morantes obedire debent iussibus ducum eorum in casibus occurrentibus pro communi vtilitate prouidendis: & in causis ciuilibus & criminalibus, non coram magistris militum, sed coram pręfecto prætorio Orientis, vel coram ducibus eorũ respondere debẽt. hoc dicit vsque ad versi. eo scilicet obseruando.

XVIII. Imp. Anastasius A. Ioanne magistro militum præsentalium.

Tam collatores & prouinciales, quam fortissimos milites, prout oportet, gubernari, minimeque læsionem aliquam seu dispẽdium perpeti, properantes, esse necessariũ prospeximus, dicatissimos [o] milites, qui de diuersis præsentalibus numeris per Orientis partes noscuntur consistere, viro-

rum spectabilium ducū iussionibus obedire: vt quicquid emerserit quod pro communi securitate curandum est, hoc protinus, vtpote militari præsidio in proximis locis constituto, competens possit mereri remediū: a ita videlicet, vt etiā agentibus b causas tam criminaliter, quàm ciuiliter, p̄fati milites iam non apud magnificam c magisteriam per Orientē potestatē, vel ex sententijs seu p̄ceptionibus eius, sed p interlocutiones seu dispositiões tam excellsæ tuę sedis, sub cuius iurisdictione consistunt, quàm eorumdem ducum respondeant.

a Remedium. facit ✝. de offic. præfe. prætorio. Afri. l. in nomine domini.
b Agentibus. s. contra milites: vel his agentibus.
c Magnificam. hoc non vt detrahatur honori magistri militum, cum & duces sint sub eo. vt j. eod. l. fina.
d Inhæsurus. aliàs in mensuris: & aliàs inhæsurus.
e Curaturus: aliàs curaturus: aliàs curaturis.
f Spontanea. sic j. de salgamo l. ij. & s. d rap. vir l. circa finē.
g Ordinando. vt ff. quod cuiusque vniuer. no. l. nulli. & le. sequenti.
h Forma. quia æqualitas debet esse in iudicijs vt s. de proxi. sac. scrini. l. in sacris. §. & quoniam. Accu. Arbi-

Aequalitas i iudicijs esse debet.

Ad responsum, q prius a p̄fecto mittebatū ad magisteriā potestatem, debet post hanc l. mitti ducibus belli. Item litet etiam duci facere suam solicitudinem & executionem ad responsum procedens ab officio alterius magistri militum in locis, in quibus non extant apparitores præfecti.

Eo scilicet obseruando, vt ad responsum, quem de officio tuæ sublimitatis huc usque ad prædictam magisteriam per Orientem potestatem moris erat destinari, viris spectabilibus ducibus inhęsurus d mittatur, tam per se, quàm per adiutores suos eosdē iudices obseruare, & iussiones eorum implere curaturus: e licentia ei non denegāda, & ad responsum qui de officio alterius viri excelsi magistri militum præsenta lium pro hac nostra dispositione destinatur, in locis in quibus apparitionis tuæ sublimitatis ad responsum non contigerit reperiri, suam solicitudinem pro emergentibus maximè causis peragere: cuius etiam illi qui de altero officio mittendus est, præbemus facultatem, vt non tantum per auditores suos ad responsum, sed etiam inuicem se adiuuando, nec publicis nec priuatis causis vel executionibus abesse videantur: ad singulos etenim duces ad responsum de apparitoribus nostris non perspeximus oportere destinari: ne per multitudinem eorum qualibet machinatione damna contra milites nostros augeri contingat.

Milites conuēti corā iudicibus soluunt unum solidū pro sportulis, & duos solidos, cùm unus numerus seu uniuersitas militum conuenitur: ex quibus solidus unus tantùm pro expensis ingressus litis soluitur: quod etiam in persona aduersariū seruatū. Et pro uniuersitate duo tantum primates seu principaliores ipsius uniuersitatis, & syndicus constitutus conueniri debet.

Vt autem omnifariam tam publicæ commoditati, quàm fortissimis prospiciatur militibus, sportularum nihilominus exactionem merito censuimus moderandam: & iubemus nec ipsis ad responsum, nec adiutoribus eorum pro criminalibus seu ciuilibus causis, etiam si ex publicis causis descendere, vel ad publicam causam pertinere dicantur, licere aliquid plus quàm vnum solidū a singulis vel nolentibus vel spontanea f voluntate offerentibus suscipere militibus; ita vt si vniuersitas numeri seu principiorum monenda sit, duplicata quantitate tantummodo sportulas accipiāt. in his etenim causis nec plures quàm duos primates, quorum nomina semel ac primum gestis interuenientibus fuerint publicata, patimur conueniri: syndico videlicet prout consuetudo deposcit, legibusque cautum est, ordinando. g Hoc quoque adiecto, vt pro omnibus quibuslibet expensis faciendis ingressus in iudicio duciano vnum tantummodo solidum, nihilque amplius milites vel syndici litigantes dependere compellantur: vt huiusmodi solatium ad commodum & ad responsum, & eius adiutorum & exceptorum proficiat: nihil sibi vsurpare, vel suo nomine poscere, uel uiris deuotis principibus qui ducianum obseruant iudicium, uel ducianam apparitiōem, de præfatis litibus concedendis: ita videlicet, ut super litis expensis, in personis etiam eorum quicunque milites pulsare maluerint, eadem forma h seruetur.

Duces possunt causas militares per se cognoscere, ac si essent principalibus delegatæ. Item ad curam ducum spectat, quando conuocant ad se milites de vno loco ad aliū, quòd collatores nullis grauentur expensis: nulla necessitate cogente milites accedant. si autem exigente necessitate, tunc intra triginta dies milites debent sibi expensas ministrare: post triginta verò dies tenentur collatores prouinciales expensas itineris exhibere. Barto.

Erit autem arbitrij atque æstimationis uirorum spectabilium ducum, pro qualitate negotiorum, uel quantitate, quæ deuotissi-

a Arbitris.i. delegatis priuatis hominibus. sic ff. qui satis da cogan.l. arbitro.
b Vlterioris temporis. facit constitutio Frideri.de Feudis.
c Sententias.quod est absurdum: vt ff. de libe.causa.l. si pariter.& facit ff. de in ius uo.l.iij.& iiij. in princip. & de iudi. l. ij. §. legatis.
d Antelatas .s. in principio huius l.& facit ad legem in authen.de quæsto. §. si vero aliquis.coll. vj.

e DE CASTRENsi peculio &c.

De hoc non dicitur in textu sic Ꝫ. de relig.in rubri.

f Si in potestate. Nõ dubitatᷣ. vt Ꝫ. si quis alteri vel sibi.l.ij.& institu. de inuti.stipu. §. ei qui. & Ꝫ. de bon. proscri. l. si quis post hanc. §.primo.
g Mobiles.non immobi-

mis militibus ab aduersarijs eorum ingeritur, vel suam audientiam interponere litigijs, vel eorum discussiõem dicatissimis principijs seu arbitris a in locis degentibus com mittere, quibus viris spectabilibus ducibus & eos obseruantibus ad respon sum, seu adiutoribus eorum curæ sit, si quando ad eosdem duces milites accersiti fuerint, vel de locis in quibus constituti sunt moueri præcepti, ne quolibet modo curiales seu collatores qbusdam afficiantur dispendijs: ita scilicet vt pro militibus inspiciendis quandocunque voluerint viri spectabiles duces etiam præsentales deuotissimos milites adhibere, non immodicam multitudinem eorum tempore pacis conuocare procurent. Sin vero etiam necessitate poscente milites ad alia per ueniant loca, læsionibus contra curiales seu collatores nihilominus modis omnibus abstineant: & si tam in eũdo quàm redeundo triginta tantum dies oporteat eos proficisci, ipsi suas expensas sibi præbendas (collatoribus seu curialibus minimè ꝑgrauandis) suscipere non cessent. Sin autem vlteriore tempore in alijs locis necesse sit eos commorari: expensas eis vlterioris b (vt dictum est) temporis ad quæ peruenerint loca ministrari.

Iudicium ciuile vel criminale intentatum cõtra militẽ corã uno iudice, non põt intentari criminaliter corã alio, nisi primo peracto: & idẽ ecõuerso: & contrafaciens punit̃. Itẽ p hanc iurisdictionem cõcessã ducibus nõ derogat̃ iurisdictioni magistrorũ, sub qbus sunt ipsi duces. hoc dicit, vsq; ad fi. l.

Quoniam verò comperimus quosdam temerario animo atque iniquo proposito, anteriore tempore certos de memoratis militibus tã in iudicio sublimitatis tuæ, quã apud excelsam magisteriam per Orientem potestatẽ, in accusationẽ deduxisse: & eosdẽ eodem tempore ad diuersa quoque protraxisse iudicia: diuersasq; super ijsdem personis ijsdemq; causis & negotijs prolatas fuisse sententias: c ne postea nihilominus tantæ contra milites nostros insidię, tantaq; confusio querelis quas eis ingeri contigerit, generentur: nemini liceat apud sedẽ magnitudinis tuæ accusatione contra militem seu milites pręsentales deposita, conuẽtioneq: oblata eũdẽ vel eosdẽ criminaliter vel ciuiliter per iussionẽ virorũ spectabiliũ iudicum vel ducum inquietare antequam negotium ex priori actione prioreque conuentione finem legitimum sortiatur. Idẽq; versa vice obseruari, vt si qdem miles seu milites ꝑsentales prouisione viri spectabilis ducis incusati ac admoniti fuerint: incusatori licentia denegetur agenti postulationem seu accusationem in iudicio tuæ sublimitatis contra eundem militem vel eosdẽ milites deponere: nec si eundem vel eosdem tã criminaliter quàm ciuiliter obnoxios esse firmauerit, facultatẽ eidẽ agẽti superesse, & separatis intentionibus suis pro criminalibus qdem tuæ celsitudinis iudicium, pro ciuilibus aũt viri spectabilis ducis sublimitatem, seu versa vice occupare. Si quis verò ad hmõi tam audacissimum tamque æquitati contrarium conamen prosiluerit: eum pro pecuniarijs quidẽ negotijs iactura litis, & damnorum q̃ vitio eius contigerunt, solutione ꝑcellit: pro criminalibus autẽ quasi calumniatorem conuictum, legum aculeos sentire. Dispositiones autem antelatas, d non ad imminuendam potestatem magisteriæ per Orientem administrationis, sed pro tuitione locorum, ac securitate publica noscimur præstitisse: cùm non dubium sit ipsos etiam duces quibus fortissimi præsentales milites parere præcepti sunt, sub eadem excelsa potestate esse constitutos.

TITVLVS XXXVII.

DE CASTRENSI PECVLIO militum & præfectianorum. * e

Filius in potestate militans, q̃ ob eã cãm accepit ex domo a patre, matre, vel alijs propinqs, vel amicis, & q̃ ei occasione militiæ sunt q̃sita, in castrẽsi peculio numerant̃: non aũt matris hæreditas. ꝑdiũ verò donatum, in castrensi peculio nõ est: sed si sit emptũ ex castrensi peculio, efficitur castrense. Bar.

I. Imp. Alexander A. Prisciano.

Si in potestate tua filius tuus fuit eo tempore, quo quædam noĩe eius emisti: ea tua esse nõ dubitatur. f Peculio autem castrẽsi cedũt res mobiles g q̃ cũ-

* Hi tit. apparitores p̃ æ. prætorio: vt scripsit Cuiacius. Conues.

mobiles: vt hic, & ff. famil. erciscun. l. si filius. & fa. ff. eo. l. iiij. & v. & l. si forte. & l. castrense. & l. pen. & ff. de fal. l. si pater.

b Donatum. nisi notitia castrensi: vt j. proxi.

c Conditionis. vt sunt castrensia. & sic not. ꝙ res succedit loco precij fauore militiæ. sic s. de rei vin. l. si vt proponis. aliàs contra: vt eo. tit. l. si ex ea.

Res q̄hq; ꝑcij loco succedit:

e Filius familias. facit ff. de contrahen. empt. l. inter patres. & de do. l. filius fami. in fin. & s. de pa. po. l. iij. i prin. etiam iure nouo, quo habet proprietatem aduentitiorum: vt s. de bo. quę li. l. vlti. §. filius autem. fa. ff. quæ res pign. obli. pos. l. j.

d Errat. Sacramenti. militiæ: vt Instit. quib. modis ius pat. pote. solui. §. filiusfamilias.

e Patris est. vt ff. eo. l. ex nota. & l. miles præcipua. §. j. & s. de bo quæ lib. l. cū oportet. §. exceptis. Accur.

f Cum allegas. In eisdem. sic ff. eo. l. miles filiusfamilias. secus si in alijs, & numquam secum in eadem ꝓuincia militasset: vt ff. eo. l. dotem. §. fi.

g Nonnihil. id est non parum. Et not. quòd cōsuetudo auget affectionem parētelæ. vt ff. eo. l. pen. in princ.

Consuetudo affectū parentelę auget.

h Intelligis. Quęsitam. vt ff. eo. l. j. & ij. ad leg. Falci. l. filius familias. & s. de bon. quæ lib. l. ij. Sed hodie ↄ: vt in Auth. de here. ab intest. §. ij. colla. ix.

i Ius castrēsis. Adiutricis nostræ. vel adiutrice nr̄æ. Sed vr̄ ↄ i. de testam. mili. l. pen. Solu. hic scriniarius erat miles: ibi non. vel hic in rustico: ibi nō. vt

† aliàs, labor socius cōmilitōi eius. & j. credēdus.

ti in militiā, a patre, vel a matre alijsve ꝓpinquis vel amicis donatæ sunt: item q̄ in castris ꝑ occasionē militiæ q̄runt: in q̄bus sunt ēt hæreditates eorum qui nō aliàs noti esse potuerūt, nisi ꝑ militiæ occasionem, ēt si res immobiles in his erunt. Mr̄is aūt hereditas quāuis in militia delata sit, ad peculium castrēse nō ptinet. In castrensi vero peculio prędium donatum c nō esse ↄstat: quāuis empta ex castrensi peculio prædia, eius ↄditionis b efficiantur.

II. Idem A. Felici.

Filiusfamilias e alienationem nullius rei sine voluntate patris habet, nisi castrense peculium habeat.

Licet quis militet, non ꝓpterea liberatur a patria potestate. Bart.

III. Idem A. Feliciano.

Errat q tibi psuasit, ꝙ nexu paternæ potestatis, iure sacramēti d absolutus es. Manent.n. nihilominus milites in potestate parentū: sed peculiū castrense ꝓprium habent: nec in eo vllum ius patris est. e

Hæreditas fratris q̄sita militanti in castris, in castrensi peculio numeratur. Bar.

IIII. Imp. Gordian⁹ A.

Cum allegas te a fratre tuo eodemq; cōmilitone in eisdē f castris institutū heredē: successionem eius potius in castrensi peculio tuo, q̄ patri tuo cuius in potestate es, ꝑ te quæsitam videri, rōnis est. Etenim peregrinationis laborē † sociamque commilitij eius, & obeundorum munerum consortiū, affectioni fraternę nōnihil g addidisse, quinimo vice mutua chariores inuicē sibi reddidisse credendū est.

V. Impp. Diocletianus & Maximianus AA.

Intelligis, filio qui militauit, defuncto, peculiū eius penes patrē remāsisse: non hereditatem patri quæsitam. h

Milites scriniarij & exceptores, & cæteri militātes habēt castrēse peculium. Bar.

VI. Impp. Theod. & Valent. AA. Zoilo P.P.

Ius castrēsis peculij tā i scriniarios, q̄ exceptores cęterosq; qui in officio tui culminis merēdi licentiam habere noscūtur, acsi in legione prima adiutrice nr̄æ i reipublicæ militent, inuiolatū habere pręcipimus.

in eo. tit. l. fi. & ff. de bon. poss. ex testa. mili. l. j. Vel hic habet ius castrense: non tamen dicit ꝙ iure militari testetur. & facit j. de appari. mag. mi. l. ij.

TITVLVS XXXVIII. DE EROGATIONE militaris annonæ. k

k DE EROGAtione militaris annonæ.

Id est quid, & vnde habeant milites stipendia.

I. Imp. Constantin. A. & Iulian⁹ Cęs. Helpidio.

Repetita l cōsuetudo mōstrauit expeditionis tpe buccellatū m ac panē n vinū quoq; atq; acetum, sed & lardū, & carnem ēt veruecinā milites nr̄os ita solere ꝑcipere: in duobus o dieb. buccellatū, † in tertio die panē: vno die vinū, alio die acetū: p vno die lardū, q biduo carnem veruecinam.

II. Imp. Iouin. A. Secundo PP.

Vicesimo nō ampli⁹ lapide r milites sibi iubem⁹ paleas ↄuectare. s

l Repetita. q̄a fuerat primo cōsuetudo, sed desijt: deinde redijt.

m Buccellatū. i. buccellas panis aliquas siue aliquot, sicut habent fratres. vel fm P. dic vt j. titu. j. l. ij. als aliter ponit buccellarius s. ad le. Iul. de vi publ. l. omnib.

n Panem integrū.

o In duob. al's biduo & aliàs duob. dieb⁹.

p Acetum. cum lactucis agrestibus. imò ad bibendum: quia etiam de vino dicit. & sic faciunt Florentini, qui acetum in exercitu portant, & faciunt hoc vt respub. non ꝑgrauetur. arg. j. eod. l. iubemus. Item vt adsuescant ad malum: vt ff. de mili. testa. l. j. Item quia nō sūt ebrij sicut si quotidie vinum & carnes haberent. sed an de suo hoc possent facere? Forte sic. & facit j. de sal. hos. non ꝑstan. l. j. & supra de fru. vr. Constan. l. j.

q Lardum. ad condimentum.

r Vicesimo Lapide. i. miliario: vt Insti. de excu. tut. §. quod aūt. & est ratio secundum Pla. vt facilius de ꝓximo possint vocari, & vt paleas in area dimittant. & facit j. cod. l. prouincialium.

s Conuectare. aliàs conuelare.

† Tenor huius l. recitat gl. in ca. quāto. sup. verbo, ꝑgrauari. circa medi. extra de censibus.

* Id ē frumētū ad vsus diuturnitatē coctū: gallica lingua vocamus biscuit. Ammianus Marcel li. lib. 18. extremo. Côt.

† al. sic, in duos dies buccellatū, in tres partes.

Milites, vt aliquid in cœna habeant, a prouincialibus nihil possunt accipere. Barto.

III. Impp. Val. & Valēs AA. ad Victorē magi. mi.

COenaticorū a noīe militesq; & eorū supinstātes b nihil penitus a prouincialibus accipere audeant. Sciant etenim milites q̄ oportet eos cōmoda sua q̄ in annonarū perceptione adipiscuntur, accipientes, extrinsecus detrimentis prouinciales non adficere.

Annonariæ species prouinciales tribuendæ sunt militibus existentibus in castris vicinioribus: & milites cōstituti in castris veteranis duas partes tantū annonæ ibidem retinere debent, tertiam verò partem extrahere. Barto.

IIII. Iidem AA. ad Auxonium P.P.

SIcut fieri per oēs limites c salubri prospectione pcipimus, species annonarias vicinioribus limitibus a puincialibus ordinabis d ad castra cōferri: sed in veteranis e castris constituti milites, duas alimoniarū ptes ibidē de cōditis f sumāt: nec amplius, quàm tertiā partem ipsi vehere cogant.

Constituti ad deferendū, seu describēdum militares annonas, si intra triginta dies annonā receptā, & militibus assignatā non ostenderint p publicū instrumentū, tam reipublicæ, quā militibus de suo inferre coguntur. Bar.

V. Impp. Valē. Valēs & Gra. AAA. ad Probū PP.

ACtuarij, nisi expleto triginta dierum spato, pittacia g authentica cōfestim tradiderint: spēs quas ex fiscalibus cōditis dissimulauerint excludere, vel numero cuiusdam ratiocinia pertractant, supersederint erogare: de proprijs facultatibus, vel militibus ipsis, vel fiscalibus horreis addicantur h inferre.

Militibus pstanda est annona singulis diebus: & ante lapsum anni. & si eā noluerint recipere, fisci commodis applicatur. Bart.

VI. Iidem AAA. ad Modestum P.P.

FOrtissimi ac deuotissimi milites annonas & capita i singulis diebus, aut certè competenti tempore, id est priusquam annus elabatur, de horreis consequantur, aut si pceptionē suam ac si † debitam, studio voluerint protelare, id quod competēti tempore minimè pceperint, fisci nostri cōmodis uindicetur.

Qui tempore fertilitatis annonam neglexerit recipere de publico, tempore caristiæ precium ipsius, aut annonam non petet. Bart.

VII. Imppp. Val. The. & Ar. AAA. Ru. P.P.

NVlli militarium pro his annonis q̄ in prouincijs delegantur, k repudiata ad tēpus specierū copia, & inopiæ occasiōe captata, precia liceat postulare ita vt si quis ppter anni abundantiā suscipere oblata neglexerit, ac postea impositis p necessitate neglexerit, ac postea impositis pro necessitate rerum pcijs, repudiata taxauerit: neq; id quod contra hanc legem expetit, l sinatur exigere: neque id quod accipere dissimulauerit, consequatur.

Fœnū militibus & vexilliferis opportunum, ac etiam scholarum tribunis & comitibus illustribus ad domum eorum habitationis apportatur. Barto.

VIII. Impp. Arca. & Ho. AA. Hilario PP.

PRouincialiū cōmodis nos conuenit subuenire. Ad cuium itaq; numerorū siue vexillationū aut ēt scholarū tribunos, vel uiros illustres comites m sublimitas tua faciat puenire, n ut meminerint fœnum militibus iustis apicibus pstandum, iuxta legem o Valentiniani: nec tamen ad oppidum deferendum.

Ois erogatio annonæ reo p susceptores facta in scriptis est redigēda: & ēt quantitas ipsius annonę susceptæ, quā debēt principi declarare, & si qd vltra acceperint quā scripserint, in duplū tenent. B.

IX. Iidem AA. ... PP.

EXcellentia tua p erogationis per susceptores q factæ modum quantitate

---

a COenaticorū. vt aliquid fortè in cœna habeant.
b Superinstantes. puta forte procuratores, q instabant annonas colligere & accipere, ſm Al. sed Bononiæ dicuntur qui præsunt capris Mutinensibus. & facit. ꝟ. de salgamo. l. j. & de metatis. l. deuotum. & l. seq. & ꝟ. e. l. septē.
c SIcut. Limites. aliàs limites, & aliàs milites. ad qd ꝟ. de anno. & tri. l. pro locis. cum suis cōco.
d Ordinabis. loquit̄ præfecto prætorio.
e In veteranis. i. antiquis, vbi horrea publica, & annonæ publicæ sunt repositæ. sed ꝟ. proximo casu vel non erat castrū: vel erat sine annona.
f Conditis. i. de annona publica ibi reposita. ad quod ꝟ. de condit. in publicis horreis per totum. Accursius.
g ACtuarij. Pittacia. i. scripturas breues ſm H. quę continent quantum ex publicis conditis receperunt vt militibus darent. sed ad distribuendum aliud tēpus dat̄. quod dic vt ꝟ. eo. l. per hanc. §. hoc videlicet.
h Addicantur. id est cogantur.
i FOrtissimi. Capita. i. quod pro cuiuslibet militis psona præstabatur. Et not. hic honorem in recipere nolētem. fic ff. de act. emp. l. ratio §. sic per venditorē.
k NVlli. Delegātur. hodie nō delegantur: vt ꝟ. eo. l. annonas. quæ est. ꝟ.
l Expetit. puta precium. Et not. contra Albert. Calui. in eo q sic faciebat contra rusticos. Item fa. ꝟ. de condi. infer. l. fi. & ff. de statulib. l. iij. §. Stichus. Accursius.
m PRouincialiū. Comites. Nota illustres comites. Arg. contra supra de comiti. q pro reg. l. j.
n Peruenire. f. in
... o Iuxta legem. i. a vigesimo lapide. & non amplius: vt ꝟ. eo. l. ij. vel ad castra tantum: vt ꝟ. eo. l. sicut. aliàs vbi illæ sunt, valent.
p EXcellētia tua. Eloquitur præfec. prætorio.
q Per susceptores. scilicet qui suscipiebant

* Honor nolenti obiectur.
† al. sibi debitam.
sic in vet. sed ijdem & opinato res dicunt l. 7. ꝟ. de de exactoribus. tri. Contius.

XII. Iidem AA. & Theo. A. Anthemio PP.

Septem dieb. [f] p quos tribuni ptoriani emolumēti grā solēniter stellaturę [g] noīe species cō sequuntur: species resistētes non aliter adærentur, [h] nisi vt in foro rerū venalium distrahuntur.

Miles impediens exactionem annonæ, vel consuetam erogationem, pœna hic inserta punitur. Barto.

XIII. Impp Ho. & The. AA. Anthemio PP.

Lege repetita cēsem[a], vt si qs militū interclusam specierū exactionē refricare tētauerit, [i] vel adærationes [a] statutas ausus fuerit imutare: tam vir spectabilis dux [k] centū librarū auri, quā eius etiā officium pari condemnationis summa quatiat, adiecta sacrilegij pœna, q̄ diualium scitorum violatores palam insequitur.

Exactor militaris annonæ scholari ad numerū cogendum deputato vnum solidū pstabit: deputato verò ad onus præstandi equis annonam, salarium debitum dabitur vna cum annona etiam suis hæredibus ipso defuncto. Bart.

XIIII. Iidem AA. Constantio mag. militū.

His scholaribus, quibus laborū intuitu regendos numeros dedimus, de ærarijs annonis singulos solidos per opinatores, [l] caballationis quoque rationem pro administrato tempore debitam quando militibus erogatur, sine mora præberi oportet: vel si qs eorum antequam accipiat, in fata concesserit, quod ex vtraque causa ei debebatur, hæredibus [m] eius restitui.

Annonæ debitæ in publico vniuersis officijs & sacri palatij ministerijs, sacrisque scrinijs & cæteris adminiculis dignitatum, præberi eis debens in precio taxato. Barto.

XV. Iidem AA. Asclepidoto P.P.

Annonas omnes quæ vniuersis officijs atque sacri palatij ministerijs, & sacris scrinijs cæterisque cunctarum adminiculis dignitatum adsolent delegari, quasque hi qui ad earum exactionem mittuntur, pro cupiditate & libidine sua grauiter ex prouincialium visceribus eruebant: ad similitudinem militum quibus ærariæ [n] præbentur annonæ, adærari præcipimus: vt oībus supradesignatis emolumēta debita in pcijs dispositio tui [o] culminis pro publica vtilitate taxatis præcipiat erogari.

breuium conferri perficiat, ita vt quo die numeris datum sit, diligentius exploretur: ac si quid amplius actuarios vel optiones [a] accepisse constiterit, quam breuium datorū [b] scrinijs nostris veritas cōtinet, memorati in duplum reddere cō pellātur: susceptoribus ea summa imputanda, quā semel flagitantibus eosdem erogasse monstrauerint, nam ad illustres quoque viros magistros vtriusque militię sacri apices cucurrerunt, quibus pro uida sanctione decreuimus, vt breues ante indictionis [c] principiū summa fide ac veritate confecti, ad nostra scrinia dirigantur, secundum quos a susceptoribus erogatio celebretur.

Post calendas Nouembris militibus vinum nouum, nō vetus tribuitur. Bar.

X. Iidē AA. Eutychia. PP.

Ivbemus per oēs prouincias cunctis numeris ac militibus a Nouembri mense de nouello vino [d] annonam dari: quoniam veteris dispendiosa videtur erogatio.

Exactor militaris annonę cum prouincialibus nullū debet habere cōmerciū ad hoc, vt cōmunem summam intra annum possit conferre. Barto.

XI. Iidem AA. prouincialibus proconsularis.

Opinatoribus, id est exactoribus militaris annonæ, nullum sit cū puincialib. cōmerciū: [e] ita vt a ducibus vel officio puinciali oīs sūma debiti postuletur, intra anni spatium conferenda.

Septem diebus fori militibus non venduntur res precio viliori. Bart.

debant a prouincialibus. & dabant militibus.

[a] Optiones. i. exactores: vt j. eo l. opinatoribus.

[b] Datorum. sunt enim dandi nobis: vt j. eo. l. vlti.

[c] Indictionis principium. vt in authē. de colla. in princip. colla. ix & j. eo. l. opinatoribus, & sup. de apo. l. j.

[d] Ivbemus: vino. nota vinum annonam dici. Accur.

[e] Opinatoribus. Commerciū. vt & s. de suscep. l. j. & ij & s. de offi. rect. prouin. l. nullum. Itē facit s. de exacto. tri. l. missi. & j. de exec. & exac. l. siue. Accur.

[f] Septem diebus. habeas instantes, quod est j. aliàs dierum. & dic species septem dierum &c. sed superfluit resistētes. & dicas quod pro minori precio quàm alijs dabat' his: vtputa plaustrum lignorū nomine. Accursi.

[g] Stellaturæ. quòd remouet. Et not. foro venalium. sic j. de cohor. l. speciebus. & ad l. Aquiliam. l. si seruum.

[h] Adærentur. i. in ærarium deferantur per hoc quod dantur prædictis. aliàs adhibentur. aliàs adhebentur.

[i] Lege. Tentauerit. impediendo exactores exigere quod debet solui.

[k] Dux. si ipse hoc fecerit, vel eius officialis. Vel dic, nisi punierit facientem. & secundum hoc facit in auth. de depo. & denun. §. j.

[l] His scholaribus. Per opinatores. & expone vt supra.

[m] Hæredibus. facit j. eod. l. per hanc. in fi. & s. de aduoca. diuer. iudi. l. post duos. §. primo. & de proxi. sac. scri. l. siquis. & de domesti. l. fi. & s. de an. ciui. leg. j. & j. de primipilo. l. j.

[n] Annonæ. Aerariç. i. ad ærarium pertinere. & de ærario solui. videtur ergo contrarium j. eod. l. nulli. dic vt ibi. Vel hic non prohibet accipi species, sed debet accipere a fisco taxato precio, quod ibi nolebant facere milites, sed tantum precium.

[o] Tui culminis. pfecto prætorio loquitur. Accursius.

Stellaturā interptat' hic & in l. pter. j. Alcia. esse priuilegiū quod dā militū, quo viliori pcio annonā cōsequuntur, quale qd est alijs tessera frumentaria.

Erogationes.

Erogator iurare debet se officium legaliter & secundum iustitiam peracturum, & sua manu numerare debet militibus annonam eis debitam. Barto.

XVI. Imp. Anasta. A. Longino magistro equitum ac peditum.

IVbemus per hanc diuinam dispositionem, eos quibus ex officio tuæ sublimitatis [a] militarium meritorum seu cuiuslibet præstationis committitur erogatio, in primis iurare pro iustitiæ [b] ratione iniunctam sibi sollicitudinem peracturos: & secundum præsentem saluberrimæ nostræ dispositionis obseruationem solatium (sicut dictum est) publicum erogator manu sua sine vllo dolo & fraude singulis militibus enumeret: quatenus vnusquisque miles accepto per suam manum solatio ipse cum actuario de negotiatione [c] actuarijs præmissa secundum rationem agat iustitiæ: hoc videlicet obseruando, vt pro singulis solidis actuario, siue statim, siue post vnum duos ve, seu amplius annos restitutum fuerit debitum, [d] minus quidem vno tremisse, pro temporis scilicet breuitate pacisci liceat: amplius autem quàm vnum tremissem nullus actuarius pro quoquo tempore seu annorum spatio pacisci penitus permittatur: nec vlla possit actuarius machinatione pro temporis prolixitate vnius quantitatem tremisis excedere.

Si tempore erogationis stipendiorum oriatur quæstio inter militem præsentem et actuarium de lucro ex pactione actuarij debito: pecunia deponitur apud principes militum, donec per eos principes propositis ei sacro sanctis Euangelijs causa interim fuerit terminata. Si vero erogationis tempore miles fuerit absens ex legitimo commeatu intra taxatum numerum: sequestratur pecunia in instrumento contenta apud dictos principes donec post reuersionem militis fuerit causa determinata inter militem & actuarium per ipsos principes. Bar.

Si qua tamen inter actuarium & militem super pactione, vel negotiatione tempore erogationis emerserit dubitatio: iubemus eidem militi dandas pecunias, ab erogatore principis dari, & secundum hactenus obseruatam consuetudinem [e] easdem pecunias vel ab erogatore principis, vel ab actuario retineri: [f] quatenus causa apud deuotissima principia, propositis [g] sacrosanctis scripturis inter actuarium & militem tractetur: vt ex omni parte miles nullum damnum sub quacunque occasione (præterquam id quod eum ex iusta & permissa actuarijs negotiatione [h] debere constiterit) patiatur. Super his verò quos datis fortè commeatibus abesse contigerit, hoc volumus obseruari, vt pecuniæ quæ erogandæ sunt, vsque ad triginta milites, quos tantummodo datis commeatibus dimitti sacra constitutio [i] continet, apud deuotissima principia sequestrentur: [k] illorum scilicet tantummodo militum, quorum intra triginta commeatales viros constitutorum actuarius tempore erogationis pyctacia, [l] vtpote habita super pactione, protulerit, quatenus cum ijdem redierint milites, causa apud deuotissima principia secundum præfatum modum tractata, vtriusque partis indemnitati similiter consulatur.

[i] Tribunus triginta militibus tantùm potest dare licentiam commeandi: & si pluribus dederit, illi plures non habebunt stipendium, sed erogator rationi publicæ reportabit: ipse tamen tribunus eis de suo proprio satisfaciet. Barto.

Non danda pro tempore tribuno licentia triginta viris amplius sub commeatus occasione dimittere. Sin vero saluberrimam constitutionem offendendo, amplius, quam triginta viros datis commeatibus tribunus dimittere ausus fuerit: pecunias quidem quæ post præfatorum triginta virorum numerum per commeatus dimissis militibus erogandæ fuerant, publicæ rationi erogator non dubitet reportandas. Sciat verò tribunus præter iam constitutas super huiusmodi facinore interminationes, sese de proprijs facultatibus singulis militibus quibus vltra numerum triginta virorum sub nomine commeatuum eos dimittendo causa non consequendi publica solatia dederit: quicquid ob iniquam dimissionem amiserint, soluturum. Nec prius idem tribunus ab eodem

[a] IVbemus per hanc. Sublimitatis. loquitur magistro equitum.
[b] Pro iustitiæ. sic supra. de iudi. l. rem non nouam. in princ. & §. patroni. & in authen. vt hi qui obli. §. ij. col. vj.
[c] De negotiatione. nam aliquid paciscebatur sibi restitui actuarius, vt subijcit.
[d] Debitum. videtur quod mutuabatur militibus: & dicit tremis secundum H. i. tertiam fortè solidi ad plus, sed plerúque minus. vel a triente. sic infra. de mili. veste. l. iij. Accur.
[e] Consuetudinem. sic supra. de diuer. offi.
[f] Retineri. videtur eo retineri, quod non datur militi, sicut mulier videtur stare in primo matrimonio, eo quod non nubit secundo: vt in auth. de nupt. §. soluto. coll. iiij. nam stat apud superiorem in sequestro, vt dicit.
[g] Propositis. non tactis. sic supra. de episco. & cle. authen. sed & iudex. & de iudi. l. rem non nouam.
[h] Negotiatione. s. decreuisse.
[i] Constitutio. s. ista vt infra. §. proxi.
[k] Sequestrentur. sic supra. de prohi. sequestra. pe. l. j. contra. Sol. hic speciale: vt & supra. de apri. & cen. l. litibus.
[l] Pyctacia. i. scripturam breuem, secundum Hugo.

Decem

a Decem ex deuotissimis. Not. decem testes necessarios, sicut & alias quindecim, vt s. de proxi. sacro. scri. l. vnicuique. regulariter contra. ff. de testi. l. vbi. ité no. sub præsentia. sic ff. de testi. l. testium. & in authé. de hære. & Fal. § hinc.

b Negotiatione. q. a forte in ea est erogator.

c Simul atque. i. postquàm.

d Ministrandas. facit supra eod. leg. his scholaribus.

e Cum sæpe. Rationes. propter timorem fortè galdanæ.

f Causam. s. fortè propter ductum personarum vel rerum.

g Ingeratur. pro stipendio puta taliuim militum.

h Agnoscere. videt q. custoditus a nuncio cõis debeat solue re núcio non cõi, per l. istam. sed certe imò ille qui tacit custodiri. vt patet j. ibi, vel translatam &c.

i Imputando. i. qd soliti erant antea de publico habere pro salario, hoc habeãt: non autem plus a publico, sed ab eo cuius stant seruitio.

Iussio

decedat numero, nisi omnes huiusmodi milites, id est quos post permissam triginta virorum quãtitatem, commeatus nomine dimiserit, indénes in hac parte atq; illæsos reddiderit. Hoc etiam adijciendo, vt sub gestorũ testificatione tam decem ex deuotissimis a principijs primates eorũ videlicet, quàm vnusquisque caput scholæ iuratus deponat sub p̃sentia sua rem, sicut superius dispositum est, fuisse subsecutam, & sub obtutibus suis vnumquemque militem solatium suum manu sua ab erogatoris dextera suscepisse: & huiusmodi gesta, relatione a viro clarissimo tribuno, vel deuotissimis principijs intra tres menses mittenda, ex quo profectus fuerit numerandos, ad nostram referat pietatem. Hoc videlicet ante om nia curãdo, vt pro tempore erogator, postquam datæ fuerint ex publico pecuniæ, intra duos vel tres menses seu quatuor, pro qualitate scilicet spaciorum, commissam sibi sollicitudinem erogationis non dubitet faciendam: vel si vlterius apud se pecunias publicas, differendo erogationem, ausus fuerit retinere, sciat se modis omnibus damnum, quod ex negotiatione b miles sustinuerit, ex proprijs facultatibus militibus soluturum. Scientibus his qui præfatæ dispositionis obseruantiam siue in differenda vltra singillatim definitum temporis spacium erogatione, siue in qualibet alia parte fuerint egressi, non solum sese militiæ cinguli amissionem, verum etiam facultatum quoque suarum publicationem pro tanto subituros flagitio: & insuper erogationum quoque solicitudinem ab officio tuæ celsitudinis si imperatoria fuerit violata dispositio ad alios transferendam. Si verò idem officium simul atque c huiusmodi fuerit a quolibet facinus perpetratum, ad notitiam nostræ mansuetudinis, vel certè ad scientiã illustrissimæ magisteriæ referre curauerit potestatis, vt eiusdem apparitionis † periculo tale flagitium principales minimè possit aures latere: quatenus ex omni parte eodem delicto reuelato, quicunque saluberrimas nostrę constitutionis vel pietatis ordinationes ausus fuerit violare, interminatas minimè possit poenas euadere: ita vt singulis militibus, qui non obseruato in eorum persona tenore dictæ dispositionis læsi fuerint, liceat sacratissimum nostrum per vnũ fortè, vel etiam binos milites pro omnibus verba facturos petere commeatum: & porrectis precibus, quod contra nostram dispositionem passi sunt, approbare: eoq; facto, statutis violator imperatoriæ dispositionis supplicijs percellatur. Illud præterea omnibus modis obseruari decernimus, vt erogator omnes pecunias quæ mortuis militibus. vsque ad diem mortis eorum debitæ fuerant, secundum iam datam diualem dispositionem vxoribus vel liberis eorum non dubitet administrandas. d

† appad-toris.

Milites deputati ad custodiã alicuius p̃sonę, vel loci, annonã de publico non pcipiunt: sed a cõstituta p̃sona salariũ habebunt de publico. Item milites non debent ad custodiã alicuius deputari sine principis licentia obtenta in scriptis. Barto.

XVII. Imp. Iustinianus A. PP.

Cum sæpe contingat propter quasdam maximas & inexcusabiles rationes, e quibusdam ad custodiam vel ob aliam huiusmodi causam f milites deputari, vel etiam deputatos esse, & non conueniat hoc modo publicum aliquod damnum seu dispendium sustinere: iubemus, si qui fortissimi milites ex quocunque numero, curijs, vel quibusdam corporibus, vel sacrosanctis ecclesijs, uel alijs personis pro custodia (ut dictum est) uel tali alia causa a nostro nomine deputati sunt, uel fuerint, ne per eorum translationes, circa annonarum uel capitũ † eis præbendorum erogationem publicis rationibus quædam læsio ingeratur: g eandem rem de proprio personam seu etiam personas, cui uel quibus deputati sunt, uel fuerint, hæc modis omnibus agnoscere, h hoc tantummodo de publico pro ijsdem annonis & capite præbendo & imputando, i quod in locis ex quibus præfati milites perueniũt, seu peruenerint, imputabat: uel si ante latam p̃stationem supradictæ p̃sonæ recusauerint, eosdé milites non recedere de-

† capitũ. & j. capitu p̃bendo.

suis locis, vel eos qui recesserint, sine quadam mora ad ea redire: hoc omnifariam custodiendo, vt nemo deuotissimorum militum cuicunque personę seu corpori sine speciali nostrae serenitatis iussione [a] scriptis proferenda deputetur: officio tuae celsitudinis, [b] si hanc nostrę mansuetudinis formam, quoties super militibus quibusdam deputandis aliquid statutum fuerit, gestis insinuare, & quid eos quibus dati sunt, prout nobis placuit, agnoscere oportet, itidem publicare minime curauerit, tam dispendium quodcunque publicum hac ex causa sustinuerit, ei de proprio resarcire, quam triginta librarum auri multam propter desidiam suam, immo magis coniuentiam, dependere cogendo: rectoribus nihilominus prouinciarum, & apparitoribus eorum, si statuta nostra violauerint, seu violari concesserint, eiusdem condemnationis solutione percellendis.

* Desiderantur hic duę Constitutiones Graecę, ex praetermissis repetendae.

TITVLVS XXXIX.

DE EXCOCTIONE & translatione militarium annonarum. [c]

Opinatores delegati, vt militibus annonam exigant & eis soluant, a prouincialibus non petant panis excoctionem, nisi sit inter eos consuetudo contraria. Barto.

IIII. Impp. Arca. & Hono. AA. Stiliconi Com. & magi. vtriusque militiae.

Opinatores [d] quibus species in diuersis prouincijs delegantur, [e] contra omnem consuetudinem a nullis [f] consistentibus familijs excoctionem panis efflagitent. Illustris igitur auctoritas tua [g] nouam vsurpationem congrua auctoritate repellat: vt cum opinatores in prouincias delegantur, vetus consuetudo seruetur.

Ab excoctione panis nulla domus ne principis excusatur: & si procurator domini cui panis coquendus mandatur, contumaciter facere neglexerit, punitur ipse & dominus si fuerit conscius. Bar.

II. Iidem AA. Adriano PP.

IN excoctione buccellati [h] quod deuotissimis militibus conuenit praeparari, in translatione [i] etiam annonae, nullius [k] excipiatur persona: uidelicet vt nec nostra quidem domus [l] ab his habeatur immunis. Et si quisquam (quod non opinamur) implere quae sunt praecepta neglexerit: in procuratorem [m] eius seuerissime vindicetur: ita vt si huiusmodi contumacię dominum † conscium esse constiterit, quadruplum id quod pro eius capitatione poscitur, post habita [n] † dilatione soluatur.

TITVLVS XL.

DE MILITARI VESTE.

Canonem vestium a calendis Septembris vsque ad calendas Aprilis respublica soluet. Bart.

I. Impp. Valent. & Valens AA. Auxonio PP.

OMnem canonem vestium [o] ex kalendis Septembris ad kalendas Aprilis [p] nostris largitionibus tradi praecipimus: proposita poena rectori prouinciae, vel eius officio, condemnationis quae tuae [q] iustitiae videbitur.

II. Imppp. Valens, Gratia. & Valentinianus AAA. Modesto P.P.

PRouinciae Thraciarum per xx. [*] iuga seu capita conferant vestem. Scythia & Mysia in xxx. [r] iugis seu capitibus interim annua solutione dependant: per Aegyptum & Orientis partes in [*] tricenis ternis [s] iugis: per Asianam vero & Ponticam dioecesim ad eundem numerum in capitibus seu iugis annuę vestis collatio

---

[a] Iussione. sic ʒ. de manda. prin. l. j.
[b] Tuae celsitudinis loquitur praefecto.

[c] DE EXCOCTIONE &c.

Expone vt patebit. j. cod.

[d] OPinatores .i. exactores militaris annonae, vt ʒ. tit. j. l. opinatores. alias optiones.
[e] Delegantur. vt ibi exigant, & militibus dent qui ibi sunt pro republica.
[f] A nullis .i. non petant ab illis familijs excoctionem panis, quas consuetudo excusat. & sic not. pro consuetudine prouincialium. sic ff. de of. procon. l. obseruare. §. obseruare. & l. si in aliquam. §. & ferias. & ʒ. de testa. l. testamenta. & ff. de aqua plu. ar. l. si prius. & de dec. l. non enim. §. vlti. & ʒ. de expen. ludo. l. j. & j. de diuer. offic. l. viros. sed ab alijs omnibus quos consuetudo non excusat, efflagitent, vt j. l. proxi.

Consuetudo regionum attenditur.

[g] Tua. magistro militumque loquitur. Accu.
[h] IN excoctione buccellati .i. panis azymi: qui ideo buccellatus dicitur, quia facile per buccellas, i. per parua & minima frusta diuiditur. P.
[i] In translatione. id est in deferendo ad milites qui ibi prope in limitibus sunt.
[k] Nullius. nisi consuetudo excuset, vt ʒ. l. proxi. & ad idem. ff. de muner. & hono. l. iij. §. eos.
[l] Domus. si quam in ea prouincia habemus ad quod ʒ. vt in emptione specierum. l. j. & j. de cur. pub. l. nullus. & ʒ. de priui. do. Aug. l. iiij.
[m] In procuratorem. cum dominus abest. ad quod ʒ. vnde vi l. meminerint. & de fal. mo. l. j. §. actores.
[n] Posthabita. id est sine dilatione.

DE MILITARI veste.

[o] OMnem. Vestium militum. vt ex rubrica patet.
[p] Aprilis. Not. in kalendis Aprilis vestiendum pro aestate: sed & tunc nauigia incipit, vt ʒ. de naufrag. l. quoties. in fin.
[q] Tuae. loquitur praefecto praeto. Accur.
[r] PRouinciae. In tricenis. forte pro singulis tricenis iugis vnum aureum dabit aliquis. Item pro tot capitibus alium aureum ad vestes militum.
[s] Ternis. id est triginta quatuor, secundum Hug.

Compe-

† Concor. cum hac l. c. j. igl. super procuratoris. extra. vt li. non contest. circa med. glo. ibi. & dolus procuratoris.

† De hoc verbo quid significet, & qualiter exponatur, vide gl. super verbo habita. in ca. inter monasterium. extra de re iud.

* al. tricenta. al. quagenas vt notat A zo. hic. Conum.

* in xxx. ternis iugis.

a Compataddum. id est, qui comparabunt si non habent}. b Debere. sed in merce forte dabunt æquiualens.

c Fortissimis militibus. Tremisses. s. quia in trientes remittuntur. P. & de his mentio s. de ero ga. milit. anno. l. per hãc §. hoc videlicet.

predhibere.

d Chlamydibus. forte p̃ suttura, vel fibulis. nam pro toto parum esset.

Epidemetici q̃ dicantur.

e Militaris adæratio. id est æris congregatio certo tempore, vt supra eod. leg. j.

f A gyneciarijs. hoc expone. vt s. de muri leg. in rubric.

g Gregarijs. i. vilibus puta de plebeiis natis: sicut grex est inferiorum pecorũ. scilicet ouium. maiorum autem dicitur armentum ẽm Hug. Not. ergo q̃ fortissimis quinque dantur partes in pecunia: inferioribus datur sexta in panno: quod volunt eligere.

h DE METATIS, & epidemeticis.

Metati q̃ dicantur. Exo. 13. d

Metati dicuntur milites in terminis castrorum qui castra vallo undique circũdabant. vnde in Exo. Castra metati sunt filij Israel. sic ponit s. de epi. & cle. l. omnia. Sed epidemetici dicuntur qui s. milites sunt constituti, metientes siue demetientes militibus hospitia. ab epi, quod est s. & metis, id est metatis; i. de his qui s. milites demetiuntur, id est diuersis diuersa assignant hospitia.

Tal. iunioribus.

i Gallice appellant fourriers.

i Si quis. Vide dicere q̃ epidemetici habebant sub se mensores, qui quidem metiuntur hospitia, accipientes tertiam, vt j. l. prox. & in eminenti loco scribebant nomẽ ei⁹ qui ibi debebat ho-

dependatur: ita ut p̃ Orientem, p̃uinciæ in titulo auri comparatitij quod p̃ iugationẽ redditur, compensationis gratia p̃fruantur: exceptis Osroena, & Isauria. nam eas demum constat aurũ cõparatitiũ a minimè debere. b †

Ad vestem militis non præstabuntur bini tremisses, sed vnus solidus. Bart.

III. Imp. Arc. & Hon. AA. Marciano Com. S. L.

Fortissimis militibus c nostris per Illyricum non binos tremisses pro singulis chlamydib. d sed singulos solidos dari præcipimus.

Quinque partes precij vestis militaris in pecunia debent dari fortissimis militibus: debilibus vero sexta pars in panno. Bart.

IIII. Impp. Hon. & Th. AA. Asclepiodoro P. P.

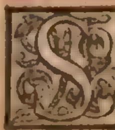
Militaris adæratio e vestis a collatorib. exigat, sacratissimis vide licet largitionibus inferẽda: ita vt quinq; eius partes fortissimis militibus erogent in precio: sexta vero portio a gynęciarijs f clementiæ nr̃æ absq; vlla vel ipsorũ vel publica ĩcommoditate, pro eadẽ cõtextiõe suscepta, minoribus g gregarijsq; g militibus ĩ ipsa quam maximè eos desiderare constiterit, specie præbeatur.

TITVLVS XXVI.

DE METATIS ET epidemeticis. h

Mensor deputatus ad hospitia mensuranda per epidemeticos, & militibus danda, seu assignãda, si in hospitiis domo scripserit nomen militis, cui sit hospitium assignatum, & postea deleuerit, punitur pœna falsi. Bart.

I. Imppp. Val. Th. & Ar. AAA. Theo. magist. offic.

Si quis i metatorũ k nostrorum manum qua deputatas singulis quibusq; domus denotant, & postibus l hospitaturi m nomẽ adscribunt, delere non dubitauerit, ad instar falsi n reus, cõstituti huius auctoritate teneatur.

II. Impp. Arc. & Hon. AA. Osio magist. officio.

In qualibet o vel nos ipsi vrbe fuerimus, vel in qua hi qui nobis militãt, commorẽtur, oĩum tam metatorum, quam ẽt hospitũ iniquitate summota, duas dominus p̃priæ domus, tertia hospiti deputata, eatenus intrepidus ac securus possideat portiones, vt in tres domo diuisa partes, primã eligendi dominus habeat facultatem: secundã hospes quam voluerit exequat: tertia domino relinquenda. Plenum enim æquitate atque iustitia est, vt q̃ aut successiõe fruit̃, aut emptione vel extructione gaudet, electam p̃cipuè iudicio suam partẽ teneat & relictam. p Ergasteria q verò quę mercimonijs deputantur, ad prędictã diuisionis iniuriam non nocentur, sed quieta sint & libera: & ab omni hospitum iniuria defensata, solis dominis conductoribusque deseruiant. Sanè si stabulum (ut adsolet) militari viro in tertia domus parte defuerit; ex ergasterijs (nisi id dominus qualibet occasione prouiderit) pro animalium numero, vel domus qualitate deputabitur. Illustribus sanè viris non tertiam partem domus, sed dimidiã hospitalitatis gratia deputari decernimus: ea dumtaxat conditione obseruata, vt alter ex his (si libet, r atque maluerit) diuisionem arbitraria æquitate faciat, & alter s eligendi habeat optionem, & firmissimum perpetuo,

spitari: q̃bus non licet delere, nec variare postquã fecerint, quasi suo officio functi: vt ff. de re iud. le. iudex. & s. de offi. p̃cu. Cæsa. l. fi.

k Metatorum. dicti mensores: de quibus habes. s. de mensoribus.

l Postibus. i. ostijs. sic ff. de instito. l. sed & si pupillus. §. de quo.

m Hospitaturi. i. militis. Accur.

n Falsi. quia delet verũ: vt & ff. de fals. l. j. §. q̃ i rationibus.

o In qualibet. Metatorum. expone vt s. l. proxi.

p Et relicta n. p̃fertur q̃ maiorẽ habet partẽ de re: vt s. de dona. l. sancimus. §. j. & facit s. de his qui se defe. l. j. circa prin. Arg. contra s. quan. & qui. quar. par. debe. l. ij. circa prin. Sed quis diuidet? R̃n. mẽsores, vt s. hac leg. innuit: & s. l. proxi.

q Ergasteria, q̃ sunt in plateis, vel angiportis: vt j. l. vltima.

r Si libet. si habes quilibet. videt̃ abundare propter verbũ, alter. si habes q̃ buslibet, s. de prædictis illustribus.

s Et alter. puta hospes. nam & s. prius eligit hospes. Accur. Cunctos.

quod iussimus pseueret: ita vt triginta librarũ auri, qui illustrissima sunt editi dignitate, fisco nostro se poenam illaturos esse cognoscant: ceteri verò militia sciãt se esse priuandos, si gñale prçceptũ amplius vsurpãdo quàm iussim[a], reprehẽsibili temeritate violauerint.

Praesentibus iudicibus qui de causa cognoscendi potestatem habens, non debens eorũ praetores adiri. Bar.

III. Idẽ AA. Vincẽt. P.P.

Cunctos iudices scire volum[a] a ptorijs ordinariorũ iudicũ his [a] praesentibus abstinendũ.

Domus fabricẽsiũ ad hospites recipiendos nõ grauani. Bar.

IIII. Idem AA. Aemiliano mag. offi.

Fabricẽsiũ [b] domib. vbicũq; ostitutis omnẽ molestiã hospitũ pcipimus amoueri: q & Antiochensib. & ceterarum ciuitatum fabricis similis domorũ excusatio pbeat, abñte. s. sacro comitatu.

V. Impp. Hon. & Theo. AA. Ioanni P.P.

Deuotũ [d] possessorẽ ab omni ingetudine liberaim[a]. Primo igit omniũ ad nullũ pdium [e] publicũ vel priuatũ domus nostrae, vel cuiuscũque iuris vllus metatori accedat, si a quoquã fuerit destinatus. Licẽtiã. n. dño, actori, [g] ipsiq; plebi serenitas nostra cõmisit, vt eũ q pparandi gratia ad possessionem venerit, expellendi habeat facultatẽ, nec crimẽ † aliquod primescat: cũ sibi arbitriũ vltionis suç sciat esse ocessum: [h] rectẽq; sacrilegũ prior arceat, q primus inuenit. Administrãtẽ verò, eiusq; officij pceres, quorũ pceptio inhibitã psonã ad agrũ aliquẽ destinauerit, in tempus pscribi debere cẽsuimus. Solã sanè hospitalitatem [i] sub hac obseruatione ocedimus, vt nihil ab hospite quod vel hominũ vl animaliũ pascuis necessariũ credit, postuleẽ: omniumq; sit acceleratũ iter atq; continuũ, nec vlli liceat residere: ne diuturnitas cõmanentiũ vlla ex parte praediũ vexet. Decem ẽt librarũ auri multa feriet quisqs administrator, rogator, apparitorve vllus, militans. s. vel iter agens, vllo in loco aliquid ab hospite postulauerit. [k] Intantũ. n. inhiberi sceleratum morẽ iubemus, vt ipsis quoq; praebentib. impunitũ esse non patiamur, si quid sponte [l] õ praeceptum nostrum probati fuerint obtulisse.

VI. Iidem AA. Adriano procur. Africae.

Hoc psspectũ est, vt infausta [m] hospitalitatis praebitio tolleret, nec balneũ [n] quisquam a domino aedium postulet.

VII. Iidem AA. Eustathio P.P.

Deuotissimos milites ex pcinctu redeũtes, vel proficiscentes ad bella, muri [o] sacratissimç vrbis singulae turres in pedeplanis [p] suis suscipiant.

Medici sacri palatij, & vrbis Romae magistri liberaliũ artiũ, & pictores ingenui, quoad viuunt, sunt immunes ab onere hospitandi. Bart.

VIII. Impp. Theod. & Valent. AA. Helioni magist. offic.

Archiatros [q] nostri palatij, necnon vrbis Romae, & magistros literarũ, [r] pnecessarijs artibus, vel liberalibus disciplinis, necnon picturae pfessores (si modo ingenui sunt) hospitali molestia quo ad viuẽt liberari praecipimus.

Hospitales milites in domib. habitationũ ipsorum, nullã aliã discussionẽ vel paenã debẽt subire. Item nullus debet spetrare vt a munerẽ hospitãdi milites

---

Legati apostolici nõ debẽt in episcoporũ domib[9] hospitari.

[a] Cunctos. Hic ordinarijs in dicib. Et not. õ legatos curiae Romanae, q hospitant in domibus episcoporũ & aliorũ platorũ eis psentib. & facit in auth. de defen. ciui. §. nulla. vbi defensor nõ pdit iurisdictionem pp pñtiã praesidis.

[b] Fabricẽsiũ. hi sunt q faciũt publica arma: vt no. s. de fabr. in rubr.

[c] Comitatu. aliàs comitatu: aliàs commeatu.

[d] Deuotũ. quales debẽt eẽ pũinciales.

[e] Praediũ. quia secus in domo: vt j. ea. l. §. solam.

[f] Metator. i. miles: vt s. in rub no.

[g] Actori. i. castaldioni domini eo absente.

[h] Cõcessum. Nor. sic & s. de iur. fis. l. phibitũ. & est argu. ad id quod no. ff. de iusti. & iur. l. vt vim. Item facit s. q̃n lice. vnicui. sine iu. se vin. l. j. & ij. & de iu. emphy. l. ij. & de adulte. l. Gracchus. & ff. de adul. l. mariti. & ad l. Aql. l. sed & quicunq. & l. queãd modũ. §. j. & i auth. vt lice. mat. & auiae. §. his. & s. de decur. l. eos. & l. gñaliter. Item no. q hic permittit vltionẽ, non solũ defensionẽ. sic ff. de bo. lib. l. qui eũ maior. §. si libertus. in fi. sed hic p defensione ponit. & d. l. q eũ maior, per iudiciũ vindicat: vt no. ff. ad le. Aquil. l. sciẽtiam. §. qui cũ aliter. in fi.

[i] Hospitalitatem. id est recipiẽdo hospitẽ in tertia vel dimidia parte domus: vt s. l. ij. Accur.

[k] Postulauerit. sic s. ne rusti. ad vllum. l. ij. & de erog. milit. an. l. iij.

[l] Sponte. sic & s. ne rusticani ad vllum. l. ij. in fin. & j. tit. ij. l. ij. Accur.

† Hęc verba recitãtur in gl. sup verbo. expelli, i prin.

[m] Hoc psspectũ. Infausta. i. horrenda. sm Hug. aliàs pro malo omine: vt s. de repu. l. ɔsensu. circa princi. Accurs.

[n] Nec balneum. s. nec comitibus lauacra.

[o] Deuotissimos. Muri geniti casus est. Accur.

[p] Pedeplanis. i. in pedib. turriũ & murorũ vrbis, q spissae sunt, poterũt milites descendere. vt ibi pparẽt alijs vestibus ad eũdũ & redeũdũ. & vñ vna dictio in pedeplanis.

[q] Archiatros. i. principes medicorũ, seu maiores medicos. & facit. s. de inoff. testa. l. fi. & de psel & med. l me dico. & l. fi. Accur.

[r] Literarũ. nõ primarũ: vt ff. de mun. & ho. l. vt gradatim. Omnes.

c. vlti. contra d leg. & ad & per hunc text. vult ibi dicta gl. dicere q. dñs põt ppria au ctoritate expellere emphyteutam si nõ soluat ei canonẽ. Cõsulit th illa gl. q. dñs expellat emphyteutã iudicis auctoritate, p l. 3. C. d pignorib.

a Metatis. Metata.i.castra vel hospitia, vt postea exponit.
b Metatoribus. id est militibus.
c Vindicare. sic ff. quod quisque iu.l. j.
d Cingulum. ad quod supra, vt dig. ordo se.l.ij. & in authen. vt ordi. præd. col.v.Item & facit j. l.proxi.§.siqui.
e Tertiæ. supra eodem l.ij.
f Priuilegijs. Not. eum carere priuilegijs legum, qui eas fraudare conatur. sic supra de Iudæ. l. Iudæos. & ff. de mino. l.auxilium.in fin. & facit. ff. de pœnis.le. quædam.& supra de episco. & cler.l.presbyteros.Sed argu. cõtra ff.de iud. l. properandum.vbietiam contumaciter seruatur ius.

g Hac lege. Dignitatem.& sic habet duas. Accursius.
h Duarum. minus habet heres quàm defunctus. & sic est arg. contra. ff. de re. iudic. leg. heredem. Item not. priuilegiũ transit ad superiores. quod dic vt s.de pro xi.sac.scri.l.in sacris. vel non sunt superiores, cũ iam defuncti non sint.
i Semis. id est medietas, vt insti. de hę re.instit.§.hereditas. Alij ergo semisses ꝓ tertia præstabant hospitium: vt j. eod.§. comites.
k Cælitus.i.a principe: ad quod supra l.proxi.
l Ergasteriis.i.statio nibus: vt s.eo.l.ij.§. ergasteria.
m Plateis.nã quasi omnia sunt in plateis, vel angiportu: quod expone vt ff. de verb. signi.l. portus.in fin.
n Auxilio. sic s. de pet.bon.sub.l.prima & ij aliud si per leg. scriptam in corpore iuris: vt s.hac leg. & l.proxi.

sis immunis, & vicini domus grauentur. Bar.

IX. Iidem AA. Nomo magistrum officiorum.

Omnes qui metata [a] in suis domibus prę stant, siue hospitia præbuerint metatoribus, [b] siue quolibet pacto satis eis fecerint, nullam vel pẽsionis, vel discussionis domus gratia molestiam sustinere cogantur. Deinde neminem volumus cu iuslibet loci vel ordinis in hac florentissima vrbe domum propriam excusantem, metatum sibi in alienis ædibus priuilegio militiæ vindicare. [c] qđ & in prouincijs obseruari oportet. ceteris verò quibus illustris dignitas sub cingulo vel citra cingulum [d] pro suo solo honore delata est, excusandarum ædium licentiam penitus denegamus. Hoc iuris etiam in his præcipimus obseruari, quos ip sa quidem administrationis conditio spectabiles nouit: honor tñ additus a nr̃a liberalitate reddit illustres. Scituris oĩbus quòd si qs cũ cingulo perfruatur, & excusationẽ ita propriæ domus impetrauerit, vt a pensione ẽt portionis tertiæ [e] sit immunis, & militiæ cã metatum in alienis domibus sibi crediderit vindicandum: si quidem honore præditus excusationis ius habeat, carebit legum priuilegijs, [f] quas fraudare conatus est. Si vero iter eos, qbus nulla suffragatur dignitas, numeretur, centum librarũ auri sacratissimis largitionibus pendendarum illatione multabitur.

Quidã in hac lege nominati dum viuunt, & post mortẽ eorũ hæredes filij, parentes, nepotes, frater, soror, vxor, & eorũ tres domus a molestia recipiẽdi milites habent immunitatẽ: quidam duas, qdã vnam tantum, quidam dimidiam tantum. Bar.

X. Impp. Valentinianus, & Martian. AA. [a]

Hac lege sancimus, vt si quis consularem ac patriciam meruerit dignitatẽ, [g] tres domos proprias dum superest, habeat hospitum immunitate securas: heredes verò eius filij, aut pater, aut mater, nepotes, aut frater, aut soror, aut vxor, duarum [h] domorum suarum excusatione potiantur. Si quis verò consulatu tantummodo gloriatur, duas semis [i] domos suas immunes habeat: post fata verò eius memorati hæredes vnam semis domum suã habeãt nullis hospitijs prægrauatam. Pari priuilegio perfruatur cum memoratis hęredibus, q solius patriciæ dignitatis sine consulatu decorat insignibus. Pręfectorij vero, necnõ & magistri militũ duas domos suas habeãt, quoad vixerint, hospitibus liberatas. Hæredes vero eorum memorati vnam defendãt domum suã simili excusatione munitã. Magistri verò officiorum, vel quæstores vnam semis domum suã, quoad vixerint, habeãt hospitum onere liberatam. Hæredes verò eorum prædicti vnã ab hospitibus iure defendant. Comites autem domesticorum, & protectorum, & sacrarum largitionum, & rerum priuatarum, & vir spectabilis primicerius notariorum, singulas domos suas ab hospitum grauamine, dum viuunt, gaudeãt esse securas. Memorati verò hæredes eorũ mediam partem vnius domus suæ sciant excusatione muniri: residuæ verò partis dimidiæ tertiam portionem hospitibus deputandam esse cognoscant. Si qui illustres honorarias dignitates quascunque sine actu cælitus [k] impetrauerunt, æquo animo suas domos hospitibus post hanc legem pãdant pro tertia quæ legibus p̃finita est portione: exceptis uidelicet ergasterijs [l] quæ in plateis, [m] uel angiportis esse noscunt: quod in oĩbus domibus quę hospitales sunt obseruari iubemus: ita vt nemo vel ex sacro rescripto uel ex diuina annotatione, seu pragmatica sanctione contra hanc legem uti possit excusationis auxilio: [n] his omnibus quæ per hanc legem cõstituimus, in hac æterna urbe obseruandis.

Tribuni ex primicerio immunitatem habent ab hospite recipiendo in domibus quas tenent in urbe Constantinopolitana. Bar.

IX. Imp. Zeno. A.

DEcem [a] post primicerium tribunos in domib. quas in hac regia vrbe possident, metatorum iussimus vacationẽ mereri.

* Deest constitutio Græca, ex prætermissis repetenda. *

TITVLVS XLII.

DE SALGAMO [b] hospitibus non præstando. [l]

I. Imp. Constantinus A.

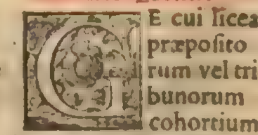
N E quis comitum, vel tribunorum, aut præpositorum, aut militũ noĩe, salgami gratia culcitras, lignũ, oleũ a suis extorqueat hospitibus, sed nec volẽtibus hospitib. in pdictis specieb' aliqd auferat: [c] sed sint prouinciales nr̃i ab hac pbitione securi: comitibus, tribunis, vel certè pposi tis, militibusque graui vexationi subiacentibus.

TITVLVS XLIII.

DE COMMEATV.

Tempore expeditionis nullus militibus cõmeatum dare potest: contra faciens capite punitur. Bart.

I. Imp. Constan. & Constans AA. Leontio PP.

E cui liceat præposito rum vel tribunorum [d] cohortium, vel vicariorum & familiarium eorum tempore expeditionis quocunque genere cuiquam de militibus a castris atque signis, vel his etiam locis in quibus pertendant, discedendi commeatum dare. [e] Si quis vero contra hanc legẽ facere ausus fuerit, & militem contra interdictum commeatum dimiserit eo tempore in quo Barbarorum incursio exti terit, & tunc cum pſentes in castris atque apud signa milites esse debeant, quisquam abfuerit: capite [f] vindicetur.

II. Impp. Gra. & Valẽ. & Theodo. AAA. Syagrio magistro officiorum.

QVicunq; de scrinijs, aut agentibus in rebus, vel etiam ex officijs palatinis, his videlicet qui sacrarum [g] & priuatarum [h] remunerationum comitibus obsecundant, sex mensium spacium supra diem cõmeatus, aut iussionẽ euectionis abfuerit: is in inferiorem locum, quinq; antelatis posterioribus, deuoluatur. Is verò qui anni vacationẽ arbitratu proprio, iudiciarij præcepti oblitus assumpserit, a decem post se militantibus transferatur: ac deinde cũ iam aliquis desidia quadriennio officium proprium adire neglexerit, quadraginta de sequentibus postferatur. Qui vero nec post quadriẽnij quidem tempus, [i] [l] militantium non immerito matriculis auferatur.

Qui sine commeatu biennio, aut triennio, vel quadriẽnio vacauerit, modo hic inscripto puniẽ. Bar.

III. Impp. Hono. & Theodo. AA. Hastorij comiti & magistro militum.

SI quis [k] sine cõmeatu aliquo annũ in penatibus [l] proprijs, vel in quibuslibet locis desidiosa quiete trãlegerit, decẽ sequẽtibus postponat. in quo vero biennalis culpa deprehendit, viginti sibi antepositos congemiscat: tertius autem annus triginta platos iure destebit: ita, vt quartus exempto [m] matriculæ nullam ueniam derelinquat.

TITVLVS XLIIII.

DE TYRONIbus. [n]

I. Impp. Valentinianus, & Theodosius AA. Modesto P. P.

[a] DEcem. supra l. proxi.

[b] DE SALGAMO &c. Hoc expone vt j. leg. j. sed P. dixit, nomine salgami & oleum intelligas. gamos, i. mulier. sed scd̃m H. salgamum, id est culcitra: compositũ a gamos & salica, vel saluo & gamos nuptiæ, vel mulier: quia maxime ppter talia fiunt culcitræ. & est neutri generis.

[c] Equis. Auferat. i. accipiat: & hoc ad officium præsidis pertinet: vt ff. de offic. præsi. leg. illicitas. Et not. etiã a volente: quia semper præsumitur concussio. sic s. titu. j. le. deuotũ. in fi. & s. de re mili. l. fi. §. vt autẽ. & de offi. procon. l. obseruare. & s. ne rust. ad vllum. l. ij. & ne quid a col. exi. l. j. & de rap. vir. l. j. & s. de ero. mili. an. l. j. & iij. Item sicuti salgamum hoc comprehendit: sic penus omne id quod esui & potui est destinatum: vt ff. de penu le. l. in princip.

DE COMMEATV.

[d] E cui. Tribunorũ. nisi vsque ad triginta milites: vt s. de ero. mili. an. l. per hanc. §. vt autem. Vel hic barbari erant ppt̃e, vt subijcit: ibi non.

[e] Dare. facit. s. de testa. mili. l. tribuni. & le. milites. & l. fin. in princip.

[f] Capite. sed qui in pace deserit militiam, perdit eam: vt ff. de re mili. le. non omnes. §. j. Et no. puniri licentiantem & licentiatum.

[g] QVicunq;. Sacrarũ. fiscalium.

[h] Priuatarum. principis.

[i] Tempus. subaudi curauerit ad suum officium redire. & habeas, militantiũ nõ immerito &c. habet tamen ratio temporis, & valetudinis: vt ff. de re mili. l. qui cõmeatus. & facit j. le. proxi. cum suis cõco.

[k] SI quis. differt a præcedenti: qa hic sine commeatu: ibi sic.

[l] In penatibus. i. domibus proprijs: vt s. de exhib. l. ij. Accur.

[m] Exemplo. aliàs exemplo, & augetur pœna, quia assuescit delictum. sic s. de domesti. l. iij. li. xj. & de primicerio. l. fin. & de aduo. diuer. iu. l. finali. & de superexa. tri. l. j. & s. l. prox. Sed ar. contra, ff. de pœ. l. si diutino. & ff. de ritu nu. l. qui in prouincia. §. fin. sed vtrobique patet ratio.

[n] DE TYRONIbus. Id est nouis militibus. quia adhuc non erant scripti inter milites fortissimos: vt ff. de milit. testa. l. ex eo.

[l] pbẽdo.

Licẽtians & licentiatus æque puniunt.

Alias nec post quadri. g dẽ tẽpus militauerit, nõ etc.

Consuẽtudo in delinquẽdo aggrauat pœnam.

a Vllus.) Vagus. quia sic mitte debent stare in militia: vt s. de re mili. l. milites. Et sic est arg. q vagus scholaris nō hat magister.

Scholaris vagus nō debet magister fieri.

b Veteranus. vel propter debilitatem: vel quia diu laborauit: vt s. de his qui non imple. sti. le. j. & ij. Accur.

† Similis est cōstitutio li. 5 C. The. titu. 9. l. 2.

c Aut censibus. s. qui mili. non pos. l. j. & ij.

d Quisquis. Ignorauerit. facit s. qui milit. non poss. l. pe. & fi. & sup. de tabu. l. generali. & ff. de pub. l. cotem. §. dominus. & s. l. proxi. in fin. Accur.

e Tyrones in scholis. & non dicas vbi addiscunt: quia ibi omnes sunt tyrones: vnde non esset post quos ponerentur. Sed dic q tyro electus inter milites stet loco posteriori in scholis, id est in societatibus militū, seu in matricula: vt ff. de testa. mili. l. ex eo. & s. ut j. l. pe. & l. vlti. & sic bene sequitur, nec enim &c. & s. de offic. ma. offi. le. j. & ij. & de proxi. sac. scri. l. vnicuique. & de agen. in re. l. vnicuique. & ta. j. de di. off. & ap. l. j. & s. de of. co. sct mil. l. j. & de profess. l. magistros. & ff. de al. scri. le. fin Sed ar. contra. s. de offic. rect. prouinci. leg. potioris.

DE LITTORum &c.

f Aluberrima. Illicitæ. vt victualia & arma. aliàs pœna capitis cum amissione bonorū imponitur: vt s. quæ res expor. non de. le. j. & ij. & ff. de publi. l. cotem. in princip.

g Sustineant. sic s. de naucle. l. j.

h DE DESERtoribus &c.

 Vllus tyro vag[a], aut veteranus, [b] aut censibus [c] obnoxius, ad militiā accedat.

II. Impp. Grat. Valenti. & Theodosius AAA.

Quisquis † alieni iuris mancipium in tyrocinio militiæ scribi curauerit: conuictus ac proditus auri libram ærario nostro cogatur inferre, mancipio scilicet domino (si factum ignoraue rit [d]) reddendo.

III. Imp. Honorius A.

Tyrones in scholis [e] loco semper posteriore ponantur. nec enim patimur quenquam celsiorem gradum obtinere, nisi cui & laborum assiduitas, & stipendiorum prolixitas suffragantur.

TITVLVS XLV.

DE LITTORVM & itinerum custodia.

I. Imp. Hono. & Theod. AA. Eustathio P. P.

 Aluberrima sanctione cēsemus, ne merces illicitæ [f] ad nationes Barbaras deferant: & quæcunque naues ex quolibet portu seu littore dimittuntur, nullam cōcussionem vel damna sustineant: [g] ita tamen vt earum naucleri deponāt in quā prouinciā ituri sunt: vt hoc manifestato, nulla cōtra eos postea indignatio seu concussio quoquo modo procedat.

TITVLVS XLVI.

DE DESERTORIbus & occultatoribus [h] eorum.

Recipiens scienter desertorē in agro, vel in domo, si est actor vel procurator, capite punitur: sed domus vel prædiū confiscatur: si ipsius est dominus. Item manifestans desertorē præmiatur. Item desertor est, qui tēpore belli se absentauit a signis. Item si seipsum prodiderit veniam meretur. Punitur verò desertor a pœna legibus statuta: quam si iudex dissimulauerit, vel gratia distulerit ipse punitur. Bar.

I. Imp. Gratia. Valentin. & Theodosius AAA. Syagrio P. P.

 I quis fortè desertorem agro tectoue susceperit, atque apud se diu passus fuerit delitescere; actor quidem uel procurator loci qui hoc sciens prudensque commiserit, capitali supplicio subiugetur: dominus uerò, si huius rei conscius fuerit: prędij in quo latuerit desertor, amissione [i] puniatur. Si quis autem desertorem prodiderit, [k] mediocris [l] loci ingenuus imunitate [m] potiat. Neq; solū de his loquimur qui proxime signis felicibus applicati, militię rudimenta timuerunt: verumetiam qui stipendijs militaribus [n] degenerem latebrā probuisse monstrant. Desertor autem habebitur, quisquis belli tpe aberit a signis. [o] Horum qui sponte processerit: [p] peccati anterioris supplicium nō timebit. Sin verò flagitiosa ignauia delitescat: per eum in cuius domo fuerit, inuigilantibus extrinsecus quoq; officijs publicis, vbicunque correptus, seueritati iudicis offerat, degeneris mortis gladium subiturus. Sin autem rector prouincię propositam seueritatem uel gratia uel dissimulatione distulerit, patrimonij atque existimationis damno subijciatur: & in officij primores [q] capitaliter uindicetur.

h Desertores milites, occultatores priuatos vocat.

i I quis. Amissione. sic s. de fa. mo. l. j. & de his q latro. vel ali. l. ij. & de ca. & postli. re. l. fi. & de incest. nupt. le. iij.

k Prodiderit. id est manifestauerit. Acc.

l Mediocris. id est homo pauper. sic ecōtrario honesti loci diues: vt ff. de transact. leg. cum hi. §. si in annos.

m Immunitate. munerum forte. seruus vero fit liber: vt s. pro qui. cau. ser. pro præ. ac. lib. l. fi. & facit in authen. de non alie. §. fi. & s. de episcop. & cler. l. nulli. in fi. & s. loc. & condu. l. fi.

n Militaribus. licet non sint proxime applicati.

o A signis. alibi largius: vt ff. de re milita. l. iij. §. emansor.

p Processerit. id est qui se prodiderit antequam ab alio manifestetur. sic sup. de pœ. iu. qui ma. iud. in auth. nouo iure.

q In officij primores. id est in officiales præsidis. Et not. contra præsidem, & officiales, qui pœnas legibus impositas, vel gratia vel dissimula-

Pœnæ legū differri nō debet

simulatibe differūt, secundum Al.
a Si desertores. Opprimantur. vt j. quando li. vnicuiq. ß.iu. se vin.l.j.§. j.
b Tractoriarum.i. absentiarum, vel licentiationum. ad qđ j. de tract l.j.

DE VETERANIS.

c Cum introisset principia. scilicet numerorum.
d Salutatus. Nota q non licet cuilibet salutare principem, vt j. de silen.l.j. & facit supra de senten. pas.l.j.
e Indica quæ sunt. Not. benignam respōsionem. sic j. de transac. l. vt responsum.
f Magnificentia. ablatiui casus.
g Ciuili.s. personali, vt j. in ß. sed patrimoniale ordinariū subeunt. sic ff. de priuil. vete.l. iij & iiij.
h Collatione. extraordinaria. in ordinarijs enī secus, vt dixi.
i Obuenditionem. hoc est vt aliquid detur pro loco vbi tenent pergulā. ad qđ est j. de nundi.l.j.
k Deportatorio. deportatorium dicitur onus quod redemptor pontis a transeuntibus pro onere vehendo exigebat, vt innuitur. ff. loca.l. cū plures.§. vehiculum. & de ver.sig.l. in lege. Accur.
l Prouidendum. Cumulati. qa facti sunt protectores. ad quod j. de dome. & prote.l.j.
m Veterani. Nec rus colunt. Not. milites veteranos rus colere. Sed contra supra de mā da. & col. pa.l.fin sed ibi nō colunt vt sint adscriptitij.
n Exuti. vt supra de dig.l. iudices. & facit. j. de circen.l. iij. & de epis. & cle.l. generaliter. magis enim pœna sunt digni. &c. vt supra de

* Salutare principē cuiq; non licet.

¶ In nonnullis codic. sic incipit hæc l. Imperator Constantinus cū introisset principia, & salutatus esset a ꝑfectis & tribunis, & viris eminētissimis acclamatum esset Auguste &c. recte. Contius.

Desertor inuentus resistēs, vt rebellis opprimitur. Item diligens debet esse index, ne sub prętextu alicuius licentiæ desertor possit euadere. h d. Barto.

II. Imppp. Arc. Theo. & Hon. AAA. Adriano PP.

SI desertores inuenti, resistendum, atque armis oppugnandum putauerint: tanquam rebelles i ipsis temeritatis suę conatibus opprimanť: [a] ita tamen vt ꝓuinciarum iudices sollicita cautione disquirant, ne sub falsarū tractoriarū [b] nomine desertionis suæ crimen defendere molianť: nec suppositis & commentitijs epistolis euadēdi habeāt facultatem.

III. IidēA A. Lōgino PP.

QVi relictis militaribus castris, se ad deprædationem vel latrocinium contulerint, seueritatē iudicis non euadant.

TITVLVS XLVII.

DE VETERANIS.

Veterani gaudent priuilegijs hic insertis. Bar.

I. Imp. Constantinus A.

Cum † itroisſent [c] principia, & salutatus [d] esset a præfectis, & tribunis, & viris eminentissimis, acclamatū est: Auguste Constantine, Deus te nobis seruet, vr̄a salus, nr̄a salus. uere dicim⁹ iurati dicim⁹. Adunati veterani exclamauerūt. Cōstantine Auguste, quo nos veterāos factos, si nullā indulgentiam habemus? Constantinus Augustus dixit: Magis magisque conueteranis meis beatitudinem augere debeo quàm minuere. Victorinus veteranus dixit: Muneribus & oneribus vniuersis locis conueniri non sinamur. Constantinus Augustus dixit: Apertius indica quæ sunt [e] maxima munera quæ vos contumaciter grauant. Vniuersi veterani dixerunt: Ipse perspicis: Constantinus Augustus dixit: Iam nunc magnificentia [f] mea omnibus veteranis id esse concessum perspicuum sit, ne quis eorum in vllo munere ciuili, [g] nec in operibus publicis conueniatur, nec ulla collatione, [h] nec a magistratibus, nec uectigalibus, in quibuscunque nundinis interfuerint, vllam ob venditionem [i] proponendam dare debebunt. Publicani quoque (vt adsolent agētibus supplere) ab eisdem veteranis amoueantur: quiete post labores suos perēniter perfruantur. Fisco quoque nostro eadē epistola interdicimus, ut nullum omnino ex his inquietet: sed liceat eis emere & uendere, optimis negotijs pecuniam tractare, & mercimonia agitare: nec solum integra beneficia eorū sub sęculi nostri otio, & pace ꝑfruanť, sed ēt nullo munere ciuili, i. corporali seu ꝑsonali vel deportatorio [k] onere eos affici concedimus. Dat. Kalend. Mart. ciuitate Belouocorum. Constantino A. VI. & Constantio Cæs. Coss.

episc. & clec.l. presbyteri. Accursius.

Nullus.

Veteranus factus protector nullis iniurijs est pulsandus: contrafaciens est secundum qualitatem facti puniendus per rectorem prouinciæ, Bart.

II. Idem A. Maximo.

PRouidendum est ne veterani q ꝓtectoria dignitate cumulati, [l] aut honores varios ꝓ meritis suis consecuti sunt, incongruis pulsentur iniurijs. quòd si quis i hoc crimine fuerit dephensus: rectores ꝓuinciarum ꝓiurisdictione sua examinantes factum, pro sui qualitate eos coerceant.

Veteranus, qui se latrocinio dedit, priuilegijs nudatus, competentibus pœnis a rectore prouinciæ punitur. Bartolus.

III. Idem A. Euagrio P.V.

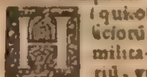
VEterani: qui ex negligentia vitæ nec rus colunt, [m] nec aliquid honestū peragunt, sed latrocinijs se se dederunt: oībus veteranorum priuilegiis exuti, [n] pœnis competentibus a prouinciarum rectoribus subijciantur.

Veteranus effectus, inuitus vel uolens nō militat: & sententia contra eū lata tali ordine nō seruato non valet: nisi dum ipse militabat, quæstio in cognitionem esset deducta: quia tunc ibi finitur

a Nullus. Coepta. vt ff. de iur. om. iud. l. cũ quidam. & de iudi. l. si qs postea. & l. vbi. & l. vbi decu. con. l. ii.

b DE FILIIS offi. mili. &c.

Quae officia multa sunt: vt ex superioribus titu. patet.

c i qui. ofliciorũ. militariũ, vt ex rubri. patet.

d Sunt. cum filij vocentur. q. d. non in aliam militiam. ad quod concor. s. de tab. l. ii. & s. l. proxi. non enim debent diuidi familiae, vt s. com. veri. iudi. l. possessionũ. sed vbi est emolumentũ, praefertur filius omnib. alijs, vt s. de proxim. sacro. scri. l. vnicuique. §. j.

e Filios. s. l. proxi. cum suis concordan.

DE OBLATIONE votorum.

f Vando. votis. i. voluntatis do nādi principibus annus aperitur. Accur.

g In vna libra auri. donum erat in libra auri per obolos puri auri quod vocatur obryzatum vt s. de vete. nu po. l. j. & hic Et not q. qui donat, de melioribus rebus debet dare.

DE NVMERArijs, act. &c.

h Orax. sic supra ne lice. po. l. ij.

i Sancimus. in quadam. q uam non habemus. & facit. s. de decurio. le. quilibet.

k Qui numerarij. Vocabũ tur. Not. mutari nomen. sic in authen. vt iudi. sine quoquo suf. §. illud.

l Testificatione. sic s. de app. leg. praecipimus. §. in his autem omnibus.

† Al. de obseruatiõe votorũ, aliàs de obligatione. Mutatio nois est p missa.

licere vterentur, sit effectus, illi si speciali priuilegio sit indultum sibi contrarium. Barto.

III. Impp. Honorius, & Theodosius AA.

Nullus eorum qui sacramentis inhaerere desierit, vel volens permittatur, vel inuitus militare cogatur, seu stare iudicũ sententiis: quae non his obseruatis latae fuerint, nullā firmitatē habentib. nisi forte reperiatur ibi tēpore militiae coepta [a] cognitio. tũc enim velut nec dũ cingulo deposito, sub militari iudice rem tractari finirique praecipimus, nisi principali beneficio specialiter indulto qdā ex his sese defendāt.

TITVLVS XLVIII.

DE FILIIS OFFIcialium militarium qui in bello moriuntur. [b]

I. Imp. Cōst. A. Euagrio.

Hi qui ex officialibus quorumcunque officiorum [c] geniti sunt, siue eorundem parentes adhuc sacramento tenentur, siue iā dimissi sunt, [d] in parentum militiam vocentur.

II. Impp. Grat. Valētin. & Theodosius AAA.

Filios [e] primipilariorum paternam sequi conditionem oportet.

* Deest cōstitutio Graeca, ex praetermissis inserēda.

TITVLVS XLIX.

DE OBLATIONE votorum. †

I. Impp. Arca. & Hono. AA. Basilio P. V.

Quando votis [f] cōibus felix ann9 aperitur, in vna libra auri, [g] & solidis obrizatis principibus offerēdi deuotionē nio libenti suscipimus: statuētes, vt deinceps sequētibus annis vniuscuiusque sedulitas principib. suis et alia īferat tēmp. & deferat.

TITVLVS L.

DE NVMERARIIS, actuarijs, & chartularijs, & adiutoribus, scriniarijs, & exceptoribus sedis excelsę, † ceterorumque iudicum tam militarium, quam ciuilium.

Numerarij seruientes rectoribus in diuersis obsequijs, tormentis & lacerationibus puniuntur.

I. Imp. Cōst. A. ad Veronicianũ Vic. Asię.

Vorax [h] & fraudulentum numerariorum propositum, q diuersis obsequijs rectoribus obsequuntur, ita inhibendũ est, vt antea sanciuimus, & nunc itidem sancimus [i] conditioni eos subdi tormentorum, & eculeis atque lacerationibus subiacere.

Numerarij consularium, q hodie tabularij appellant, tormentis subijciuntur, nisi iudicibus, vel alijs ad prouinciam per principem destinatis nomē debitorum sub actorum testificatione monstrauerint, vt eis indicantibus omnes fisci debitores ad solutionem compellantur: tempusq; tabulariorum triennio concluditur. Bart.

II. Impp. Valent. & Valens AA. Clearcho.

Qui numerarij appellari consueuerant consularium atq; psidum, dumtaxat tabularij post hanc nrām sanctionē vocabuntur: [k] scientes se tormentis esse subiectos, nisi iudicibus, vel his qui prouecti nostro iudicio ad puincias venerint, vel exactoribus debitorum aut reliquorum nomen & modum frequenter ingesserint sub actorũ testificatione: [l] quos scire oportet, cũ his q debitores sunt, sese ad solutionē esse retinendos, nisi omnia debita ipsis fuerint indicantibus persoluta. [m] triēnij [n] tn̄ spacio tabulariorum decet tēpus omne concludi.

Tabularius praefecti praetorio cingulum & ordinem militiae retinet. Barto.

IIII. Iidem AA. Rufino PP.

Numerarios [o] amplissimę tuae sedis cingulum habere, & militię ordinem tenere iubemus.

In omni prouincia duo numerarij & tabularij collocantur, vnus ad ratiocinium arcae fiscalis, alius super titulis largitionalibus, nullusq; alterius officio se immisceat. Bart.

m Persoluta. praedictorum desidia, qua si, litem suam quodammodo faciant vt iudex: vt instit. de obli. quae ex qua. deli. in prin.

n Triennij. Not. officium tabularij triēnio durare.

o Numerarios amplissimae tuae sedis. praefecto praetorio loquitur. In pro

† excelsae. i. praetorianae.

IIII. Imppp. Grat. Valent. & Theo. AAA. oibus rectoribus prouinciarū.

IN prouincijs singulis duo numerarij, qui & tabularij, [a] collocentur. [b] quò ad [c] ad vnum fiscalis [d] arcę ratiociniū, ad alterū largitiōales [e] ptinere tituli iubeant: hoc sciturus, q̄ si ex alteri⁹ qcquā actibus ad alteram partē illicita fuerit vsurpatione translatum: [f] is qui culpam iudicis dissimulatione texerit, grauissimo sit supplicio subiugandus.

Licet scriptor alicui indici obsequēs efficiat decurio, nō desinit esse scriptor: & agnoscere debet munera ciuitatis, & peracto officio ad propriam curiam redit. Bart.

V. Iidem AAA. Princinio P.P.

EXceptores [g] omnes iudicibus prouincialibus obsequētes, qui nec cohortalē militiam sustinere videntur, neq; a fisco vllas consequuntur annonas, absq; metu dare cœptis operam, etiam si decuriones sint, minimè prohibemus: [h] dūmodo munera [i] propriæ ciuitatis agnoscant, & peracto secūdum morem exceptionis officio, ad propriam sibi curiā [k] redeeundū esse non nesciant.

Numerarij a communione actuariorum abstinere debent. Bart.

VI. Impp. Arcad. & Honorius AA. Seuero P V.

NE diutius ad cunctorum perniciē actuarij [l] numerariorū consortijs adiuuentur, illustris auctoritas tua [m] cūctos ex numerarijs actuariorū societate præcipiat abstinere, atque ab eorum cōmunione discedere. q̄ si hoc moniti [n] custodire neglexerint, hisdem pœnis se quibus actuarios, nō ambigāt subiacere. [o]

Actuarij secundū consuetudinē antiquam sunt ordinandi: & si aliter factum fuerit, factū ab eis non valet: & ipse faciens punitur.

VII. Impp. Theo. & Valentinia. AA. Hierio P.V.

ACtuarios [p] tā classium vrbis Constantinopolitanæ, quàm Thymelæ, [q] equorumq; curialium ciuitatum diuersarum, [r] non aliter nisi [s] (vt consueuerat) manus sanxerit principalis, sublimitas tua [t] præcipiat ordinari. quod si quis talis sub tua fuerit iudicatiōe conuictus: profecto irritis his quæ vetita contrectauerit, [v] etiā congruā indignationem incurrat.

Scriniarij vel numerarij nō possunt a p̄fecto prętorio pecuniā sumere mutuò: vel aliquid pro expensis publicis alicui promittere. Bar.

VIII. Iidem AA. Protogeni. PP.

SCriniarios vel numerarios officij magnitudinis [x] tuæ iubemus nullatenus in posterum aut mutuam pecuniā sumere, [y] aut polliceri cuiquam pro publicis expensis cogi: [z] quos nullam post d̄positā militiā iquietudinē sustinerē volum⁹. [a]

Nullus in numero militum numeratus actuarius fieri potest, nec actuarius officio deposito ad aliquam militiam aspirare potest. Bartolus.

IX. Imp. Leo Iun. & Zeno AA. [r]

NEmini [b] licere deinceps iubemus in quacunque militia connumerato, solicitudinem actuarij subire: uel post depositam eandem curam ad militiam adspirare: quatenus inter priuatos agens, omnique militari priuilegio denudatus,

---

[a] IN prouincijs. Tabularij. s. vocantur, vt s. eod l. ij.
[b] Collocentur. vt s. de suscep. le. duos.
[c] Quo ad. altàs quo pro vt, altàs quò pro quia.
[d] Fiscalis. fiscalis autem arca dicitur, quia a principio consuetudo fuit populi Romani, vt pecuniā quam ex tributis pcipiebant, in marsupium ab initio reponerent: sed si marsupium nō sufficeret, ad fiscum, id est ad saccum deuenirent. Hoc idem in principe fuit, vt primo in bursa, deinde ad fiscum deuenirent, id est ad saccum, & sic quandoque ratio fiscalis dicitur ratio imperatoris. postea cum nec fiscus sufficeret, ad domnm deuentum est, quæ vocatur ærarium, eo q̄ æs ibi reponebatur. Aeris vero appellatione forte tunc temporis omnis pecunia continebatur: & sic populus Romanus auctus est.

Aeris appellatiōe ois pecunia continetur.

[e] Largitionales. i. qui ipsi principi largiuntur, seu dantur: vt s. de cano. lar. tit. l. j. & l. ij.
[f] Translatum. sic s. de compen. le. j. & de exact. l. ij. Et not. inferiorē debere accusare superiorem. Accursius.

Superiorē debēt accusare inferior.

[g] Xceptores. i. scriptores. H. vt ff. loc. l. sed addes. §. fina.
[h] Prohibemus. si qs ex scriptore fit decurio. remanet scriptor. idem in notario, vt s. de fal. l. si quis decurio. sed non de nouo, vt s. de decu. l. vniuersos.
[i] Munera. q̄ decurionibus imminent.
[k] Curiam. i. officiū decurionum. & facit s. de adses. l. vlt. & C. de aduoc. diuer. iud. leg. ij.
[l] NE diutius. Actuarij. qui recipiunt pecunias publicas: vt s. de ex. mil. an. l. actuarij. numerarij enim scientes de abaco, docerent facere Trebellianum: vnde non debent eis sociari. vt s. eo. l. nulli. & s. de diuer. offi. le in his. & facit supra de paganis. l. j.
[m] Auctoritas tua. loquitur præfe. vrb. Accursius.
[n] Moniti. numerarij.
[o] Subiacere. forte ex tra ordinem: vt d. l. in his.
[p] ACtuarios. expone vt sup. leg. proxi.
[q] Thymelę. id est scenæ vbi histriones ludunt.
[r] Diuersarum. s. actuarios.
[s] Nisi. accipe manus &c. Accur.
[t] Sublimitas tua. loquitur præfecto prætorio.
[v] Contrectauerit. Not. non valere quæ fiunt a non iure electo. arg. contra. ff. de offic. præto. leg. Barbarius.
[x] SCriniarios. Tuę magnitudinis. loquitur præfecto prætorio.
[y] Sumere. sic s. si certum pet. l. cos. & ff. si certum peta. le. prædijs.
[z] Cogi. s. scriniarios. Accur.
[a] Volumus. sic s. de admi. tut. l. cum quædam.
[b] NEmini. sic supra de episc. & cler. l. officiales. & arg. s. de agen. in re. l. n. §. fideiussores.

Nulli.

a Nulli. Adiuuare. propter timorem rationis corrumpendæ, & corruptibiliter notādę.
b Chartularijs. chartularij sunt scriptores qui non sunt scriniarij, id est notarij, vel id est qui non præsunt scrinijs.
c Adiutorum. i. scriniariorum.
d Nulla. Not. ascēdendum ad dignitates per gradus, non descendendum, vt §. quemadmo. ciu. mu indi. le. maioribus. & ff. de mun. & hon. l. vt gradatim.
e Officio tuæ magnitudinis. loquitur magistro militum officiorum.
f Precibus. scilicet porrectis.
g Statuatur. id est statueremus, quod & fecimus tunc.
h Annuens. scilicet tunc.
i Promulgata. ad postulationem tui officij.
k Reuocauit. scilicet tunc, vel postea. & sic nunc reuocamus quod tunc concessimus ad petitionem officij tui. sed quanto tempore durabunt? Respond. triennio forte, vt supra. eo. l. ij. in fi. Vel aliter exponte legem: quia statuerat vt per biennium duraret, nunc remouet quod est vltra annum ad petitionem tui officij. ad quod sup. de proxi. sacro. scri. leg. pro biennio.
l Per hanc. Tuæ celsitudinis. loquitur præfecto prætorio Illyrici. nam eius officiales deponebant officiū, & fiebant tribuni prætoriani ascendendo ad maiorem dignitatem, vt sup. le. nulli. & tunc proferebatur quædam interlocutoria. seu decretum electionis, & aliquid ei dabatur. hic ergo statuit idem seruari in illis qui eliguntur ad comitiuam de dictis officialibus.

nihil nundinationis vel fraudis circa cōmēdanda ratiocinia qbus obnoxius est, attentare valeat.

Scriniarij adiutores nō debent sociari numerarijs & chartularijs, nisi secundū modum hic declaratum. Item numerarijs ī puincijs hic descriptis adiunguntur scriniarij adiutores ordine hic declarato. Item adiutoribus & tractatoribus, incumbit necessitas scribendi præcepta & commonitiones & euectiones, quæ fiunt prouincialibus: & scripturæ sine forma prædicta factæ pręsumūtur falsæ & contra facientes pœnis hic declaratis puniuntur. Bartolus.

X. Imp. Zeno A. PP.

Nulli scriniario liceat pro tempore nume rarios plus quàm quaternis vicibus, nec his tn̄ continuandis, adiuuare. a Idemque hoc super chartularijs b in pbenda pro tempore numerarijs opera obseruari decernimus, ita vt adiutorum c quidem biennij, chartulariorum verò vnius anni interuallo cōtinuatio interrumpatur: nulla d adiutoribus ad chartulariorū solicitudinem quā semel dedignati sunt, descendēdi danda licentia: ita vt Orientalis quidē tractus pro tempore numerarijs non nisi ab his scriniarijs qui inter triginta viros a numerario retro numerandos, Asianæ verò diœceseos numerarijs non nisi ab his qui intra qnquaginta a numerario simili ter retro numerandos inueniūtur, Ponticæ vero & Thraciæ diœceseos passim, & pro suo libito ex omni multitudine eligendorum adiutorum tribuatur facultas. Omnia sanè commonitoria, vel præceptiōes, aut euectiōes, seu quælibet publica instrumenta non solum adiutoribus, verumetiam pro uinciæ illius de qua disponitur tractatori inspiciendi, itidemque subscribendi, aliorum quoque qui vnà cum eo tractant, in eadem suscriptione mentione habenda, necessitatem incumbere. Si quid autē sine hac obseruatione ex Orientali, vel Asiano, uel Thraciano scrinio fuerit emissum, falsi suspicione non careat: exceptis publicis instrumentis quæ a scrinio Ponticæ diœceseos emittuntur, quòd in ijsdem instrumentis solum numerarium eiusdem diœceseos eiusque adiutorem & chartularium subscribere magnitudo tua disposuit: ita vt si quid huius legis fuerit violatum, numerarij quidem tam gradus sui quàm solēnitatum seu solatiorum vniuersi vnius anni iacturam: adiutores verò quinquaginta librarum auri, & chartularij quindecim itidem librarū auri pœnam subeant.

Officium actuarij, quod olim durabat biennio, hodie concluditur anno. Bar.

XI. Iidem A. Cotoni magistro militum.

Officio tuæ magnitudinis e datis precibus, f postulante, vt numerariorū actus non in biennium, sed in vnum annum statuatur: g nostra pietas huiusmodi petitionibus annuens, h dispositionem quæ super biennio promulgata i fuerat, super vno tantummodo anno reuocauit.

Officiales prefecti prætorio Illyricano, si dignitatem comitiuam adipiscuntur, profertur sententia interlocutoria seu decretum electionis. Et illud eis dari debet, quod ante hanc legem dabatur, cum officio prędicto deposito eligebantur prætoriani tribuni. Bartolus.

XII. Imperator Anastasius A. P. P. Illyrici.

Per hanc diuinam pragmaticam sanctionem decernimus, quod antea tribunis prætorianis, dum dignitas eis qui in scrinijs seu gradibus officij tuæ celsitudinis l deponunt militiam, præbebatur, & custoditum fuisse dignoscitur, hoc super honorę quoque comitiuæ dignitatis

De cur-

a DE CVRSV publico &c.

Quandoq; ponitur cursus ꝑ officio currendi: quandoq; ꝑ loco per quem curritur, secundum H. vt ĩ. le. ij. erant enim quidã officiales q præerãt officio, vt facerent conduci militibus annonã & arma in plaustris quæ ducebant cum equis, vel in ipsis equis ĩ. eo. l. cursum. & ĩ. de fabricen. l. fi. §. quoties.

b Quos. Decernimus. sic ff. ad Silla. leg. j. §. impuberi.

c PRæsidibus. Pecoribus. sub. pro.

Paraueredus qd sit.

d Vsurpandi paraueredi, i. quadrigarij. & dicitur a para, quod est iuxta, veredo, i. equo ducente rhedã. a veho & rheda, secundum A. & sic bubulci vel aurigæ dicuntur. Accur.

e Derogetur. id est denegetur.

f Dignoscitur. vt ĩ. eo. l. si quis. & ff. de re. di. l. fin.

† de cursu publico multa Alci. hic non aspernãda. itidẽ & Budeus i an no. poste. ad Pandectas.

g Tua. loquitur præfecto prætorio.

h Præsto est. id est concessa est, vel præstita: vt ĩ. eo. l. iudicibus. & loquitur præfecto prętorio. vel est aduerbium tẽporis: id est præsentaliter concessa.

i EVectiones ab omnibus. s. prouincialibus, nisi speciali lege excusentur, vt ĩ. e. l. cursum.

k Custodes. Vt sunt agentes in rebus, vt ĩ. de decurio. lege. ij. & l. fina.

l Insertum. sic ff. ex qui. cau. maio. l. si cui. §. fi.

m Vbi repertus aliàs repeut. sic ff. de offic. præfi. l. iij.

n Prouidentiam tuam. loquitur præfecto prætorio.

o Protinus. facit ĩ. de deserto. l. ij.

p Militiæ. sic ff. de offi. præfi. l. iij.

eis impertiri: vt sententia pro fine eorum militiæ ꝑferenda, dignitatis etiam mentionẽ contineat. Hoc quoq; tantummodo, & si ne speciali codicillorum vel diuinorum apicũ sanctione ad eandem dignitatem adipiscendã, & priuilegia eam sequentia iussi ciarit: ita tamen vt primi ordinis comitiuam ꝑ interlocutionem eiusdem potestatis mereantur hi, id est cornicularius, & chartularius, & primiscrinius, & numerarius scrinij Macedoniæ, & scrinij Daciæ, & scrinij operum, & scrinij auri. Hoc eodem in his etiam qui post nouellam dispositionem diuæ memoriæ Zenonis quæ de eisdem pœnis loquitur, & de eisdem personis, deposuerunt militiam, obtinente.

TITVLVS LI.

DE CVRSV † PVblico, a & angarijs, & parangarijs.

I. Imp. Cõstã. A. Titiano.

Quos q publico cursui deputati sunt, non lignis vel fustibus, sed flagellis tantummodo agitari decernimus: b pœna non desutura contra eum qui aliter fecerit.

Præsides & rationales, quibus per rempublicam annonæ subministrantur pro pecoribus gubernandis, vsurpare nõ possunt bubulcos. Item nullus cum annona aliam viam debet tenere, nisi per cursum publicum: quo proficiscendi licẽtia est concessa. Bart.

II. Idẽ A. Acyndino P. P.

PRæsidibus, & rationalibus, cęterisque quibus propterea respublica & annonas & alimenta pecoribus c subministrat. usurpandi parauerendi d licentia derogetur. e Sed nec ꝑ aliã viã eundi quisquam habeat facultatẽ, nisi ꝑ quã cursus publicus stare dignoscitur: f excepta videlicet tua g sublimissima sede, cui cursus publicus, & proficiscendi ꝑ eum licentia, & vbi ratio exegerit præest. h

Nullus iudex, vel custos publici cursus pati debet ꝑ publicum cursum aliquẽ ire: nisi vadens primò seriẽ suę euectionis ostendat, & volens resistere, aut vltra tempus vehere si repertus fuerit, retinebitur. Bar.

III. Imp. Constantinus A. Tauro P. P.

EVectiones ab omnibus i postulentur, & tam iudices quàm custodes k publici cursus minimè transire patiantur ante quam seriem euectionis aspexerint. Quòd si quis putauerit resistẽdum, & sine euectiõne iter facere detegitur, vel vltra tempus quod euectioni insertum l est, publico cursu vti conatus sit: vbi repertus m fuerit, ibidem iubemus retineri: & si quidem dignitate prædıtus sit, de eius nomine ad prouidentiam tuam, n & ad illustrem virum comitem, & magistrum officiorum referri: aduersus verò cęteros protinus o indignatio competens exercenda est, quos sinceritas tua pro loco graduque militiæ p ibidem coerceri posse crediderit.

Parhippus appellatur, qui licentiam habens de duobus vehendis, tertium vehit, aut euectionem extra ordinem facit. Si autem secundum licentiã sibi datam quis vehit, non debet delictum reputari, siue euectionem faciat euectioni præpositus, siue mulio. Barto.

IIII. Imp. Iulianus A.

PArhippum † eũ videri, & habendum esse, qui vsurpato vno vel duobus veredis, q quos solos euectio continebat, alterum tertiumve r extra ordinem commoueat. Nihil autẽ interesse debet, nec ad crimen vocari, vtrũ agens in rebus suo itineri, an s mulionis subiugando modo euectionis datæ formæ licentiam non excedat.

q PArhippum. Veredus. expone vt ĩ. leg. ij. vel secundum P. veredus dicitur currus, a veho & rheda. inde dicitur veredus, id est vehens rhedam.

r Tertiumve. aliàs tertiumve: aliàs tertium vel &c. & dicas agens in rebus qui præest euectionibus, vt ĩ. eo. l. euectiones.

s An. aliàs necne, aliàs an ne.

Si quis

† Vide Cassiodorũ li. 4. & 5. Variar. epistol. 4.

V. Imp. Val. & Valēs AA.

SI quis per publicum cursum [a] iter faciēs, cuiuscunq; dignitatis, vel militiæ, ab itinere recto diuerterit, pœna in eum competens [b] proferat.

Senatus habet potestatem euectionis, cum ad principē vadit: vehens verò contra publicū cursum, pœna hic inserta punitur. Bart.

VI. Iidem AA. Grati. A.

E[c]Vectionum copiam senatui cum profi ciscendi ad nos necessitas fuerit, serenitas nostra largita est: ita tñ, cū aut a nobis euocatur, aut a clementiæ nostræ veneratio ne discedit. [d] Si quis ergo posthac contra uetitū [e] sibi cursū publicū illicita temeritate ṗsumpserit, motum in se nostræ mansuetudinis excitabit.

Stabula prouincialium nō debent fieri sumptu publico: sed expensis prouincialium: pro quibus habebunt animalium stercus. Barto.

VII. Iidem AAA.

IN omnibus prouincijs veredorū quarta pars [f] reparet. stabula autē ut ipsis publicis [g] extruantur, contra rationem est: cum prouincialium sumptu, in quorum locis stabula cōstituta sunt, citius arbitremur apparanda, & vtilius tam publico, quā his, quos stercus animalium pro suo solatio [h] habere concedimus.

VIII. Imppp. Val. Gra. & Valēs AAA. Floro C. R. P.

VT agēdi itineris posſit esse moderatio, deni veredi [i] per dies singulos [k] ex vtraq; parte [l] dimittantur: [m] pœna quinq; librarum auri minimè defutura contra eos, qui statuta nostra neglexerint.

Faciendæ euectionis copia [illegible] bus iudicibus denegeī, excepto ṗfecto ṗtorio, & officiorū magistro: nisi ad transmittendas publicas functiones euectionem faciant. Bar.

IX. Imppp. Grat. Valent. & Theod. AAA. * PP.

IVdicibus [n] faciendę euectionis copiā denegamus: cum id tantum nostro numini, & tuæ sedi, necnō viro illustri magistro officiorum sit reseruandum: [o] cum neque præfecto vrbi, nec ducib. nec vicarijs, nec cuiquam alij præter memoratas duas potestates a nobis hoc concessū sit. His enim tantum ambulandi facultatem iudices [p] ex suo arbitrio præbituri sunt, quos in transmisionem publicarum functionum persecutores viderint constitutos: [q] sciturі, si definitionem nostram excesserint, sequidem vigintiquinque auri libris, officia verò quinquaginta esse multandos.

Super animalibus publicis ad euectiōem cursus publici deputatis, nullus contractus locationis ēt ad uecturam emptionis tenet. Bar.

X. Iidem AAA. Philagio.

GRauissimæ pœnæ accerbitate proposita, euectionum contractus, [r] animalium quoque publicorum merces, [s] & ementis & distrahentis coercitione prohibemus.

XI. Iidem AAA. Cynegio.

NVllus euectione vtatur priuatus, [t] tametsi valuerit impetrare.

XII. Imppp. Valenti. Theodosius, & Arcadius AAA. Cynegio.

QVoniam veredorum [u] quoque cura pari ratione tractanda est: sexaginta libras auri sella cum frenis, sexaginta itidem auerta [x] non transeat: [y] ea conditione, vt si quis præscripta moderamin[illegible] imperatorij libramenta transcenderit, sella in frusta cædatur: auerta vero fisci [illegible] ribus deputetur, exceptis auri cen[illegible] [z] † quæ necessarium est ab hi[illegible] omis [illegible] solutis sacculis [a] reportari.

[a] SI quis per publicū cursum. expone vt in rubr. & facit. ī. eo. l. ij. & iij. §. j. & est ratio vt tollat' copia se furandi.
[b] Competens. i. arbitraria. ff. de pœ. le. sanctio.
[c] EVectionum copiam senatui. quia parificatur principi.
[d] Discedit. sic ī. de decu. leg. si quis decurio.
[e] Vetitum. omnibus est vetitum, nisi certis: vt j. eod. l. iudicibus.
[f] IN omnibus Quarta pars. nā non omnes simul, sed separatim. & expone veredorum. vt ī. l. parhippum.
[g] Publicis. sic ī. de oper. pu. l. turres.
[h] Solatio. id est stallatico.
[i] VT agendi. Deni veredi. i. xx. vt ff. de leg. j. le. si quis testamento.
[k] Per singulos dies. vt non sese inuicem impediant.
[l] Ex vtraque parte. scilicet mittentium, & remittentium. ad quod j. e. l. fin.
[m] Dimittantur. i. mittantur & remittantur.
[n] IVdicibus. i. alij magistratus quā inferiores non debent de publico habere euectiones, sed accipiant ad vecturā.
[o] Reseruandum. & senatui: vt ī. eo. le. euectionum.
[p] Iudices. qui præsunt mittendis, & agentes in rebus: vt ī. eo. l. iij.
[q] Constitutos. i. deputatos in quarta veredorum: vt ī. leg. in omnibus. nō autem alium pro alio: quia tunc esset parhippū.
[r] GRauissimæ. Contractus. id est rerum quæ vehuntur quod dic vt ī. de nauicu. l. pen. & quæ res ven. non pos. leg. iij.
[s] Merces. quia locant alicui ad vecturam animalia publico cursui deputata.
[t] NVllus. Priuatus. quinimo nec magistratus, nisi duo: vt j. eodem. leg. iudicibus.
[u] QVoniam. Veredorum. expone vt ī. eod. l. ij.
[x] Auerta. id est pectorale equorum.
[y] Non transeat. s. sella & auerta.
[z] Auri centenarijs. aliàs aurigenarijs: aliàs auri centenarijs.
[a] Scacculis. siue sella aliqua forte. & quod dicit hippocomos, expone vt j. leg. proxi.

Non

† [illegible] aue[illegible] plicata.

Hippocomi dicûtur stabularij, seu equorû curatores.

a Non patimur. hippocomos. hippocomus, equi so seu equorum curator: a græco verbo hippocomeo, id est equos curo.

b Veredarij.i.ducêtes equos. alibi pro ipsis equis: vt not. ṡ. eod.l.ij.

c Saga eorum. hoc sagum sagi, vestis tenuis & abrasa, secundum Hug.

d Notam.i. infamiam, vt ṡ. de dig. l. ij. vel. ſcđm P. id est bullam singulis manibus eorû impressam. vt ṡ. de aquæduc. l. decernimus. & de fabric. l. stigmata,

e Publici. No. cô suetudinem ĵ. eo. l. cursum & ff. de testi. l. iij. §. fin.

f Committi. vt faciant onerari plaustra.

g Excipiunt. id est accipiunt.

h Si quis .s. officialis. Accursi.

i Mutatione. Mittit equos non mittêdos, & releuat mittendos: ad quod ṡ. eo. l. pathippum.

k His tantûmodo. s. legatis, qui &c. & dic gentibus non subditis, sed de subditis secus, vt ĵ. eod. l. cursum. ibi, quoniam etiam legatorum &c. & facit ṡ. eo. l. iudicibus.

l Nemo. Mutationibus. i. euectionibus q̃ fiunt p mutationes personarum & equorum, vt ṡ. eod. l. in omnibus. Accursius.

m Animalia. id est equos ducentes veredos.

n Per mancipes. q manu capiunt.

o Apparitores. i. publicanos, vt ṡ. de vecti. l. si quis. P. nam cû mancipes ea reuêdunt, patum datur eis, & sic laborem perferre nequeunt. Et sic not. q equus male pabulatus, male vadit. Accursius.

Equus male pabulatus male vadit.

p Ne id. sub. vnde ne &c. Accursius.

q Sublimitas tua.

Non debent rustici, qui hippocomi appellantur, perducêdo equos per publicû cursum indigna spoliatione vexari. Bartolus.

XIII. Iidem AAA. Floro.

Non patimur hippocomos[a] † p eos q veredis vtent, indigna spoliatione vexari. si quidem nonnulli veredarij[b] saga eorum[c] dicûtur auferre, vel præcidere. quo circa per omnes iudices & curiosos miserabilis remoueatur iniuria: sciêtibus cunctis q si obseruata non fuerit nostra sanctio, nô solum damna resarcire, verum etiam notã,[d] & multã qui neglexerit, subire cogetur.

Exhibitio cursus publici secûdû consuetudinê locorû committitur, vt plaustra faciant onerari. Barto.

XIIII. Iidê AAA. Pota.

Publici[e] cursus exhibitio ſcđm locorû consuetudinem vel curialibus vel cohortalibus debet cômitti,[f] vel his q suo periculo ab eminêtissima pfectura sub côpetenti cautela excipiunt.[g]

Mittens equum in cursum publicû non mittêdû, quadruplum precij dicti equi fisco restituat. Barto.

XV. Impp. Ar. & Ho. AA.

Si quis[h] vel provna mutatione[i] veredum superducendum esse crediderit, in quadruplû sup ductorû animalium pciû fisci iuribus inferat.

Legati gentium principi nô subditarum cursu publico possunt vti. Bar.

XVI. Iidem AA. Remitheo duci.

His tantûmodo[k] vtêdi cursus publici facultas côcessa est, q legati de diuersis gentibus ad nostram clementiam properare festinant.

Subtrahens mulionê euectioni deputatû, decem libras argenti fisco persoluat. Bart.

XVII. Iidê AA. Lucêtio.

Nemo mulionê mutationibus[l] deputatû, vel p sollicitationê, vel p receptionê † subtrahere audeat, decê libras argenti pœnæ nomine inferre reformidans.

Curari debet ne equorum cursu publico deputatorû pabula, id est, pbenda cariori precio vendaî, & etiam vt non teneantur prouinciales viliori precio vendere. Barto.

XVIII. Iidem AA. Metalæ P.P.

Animalia[m] publica dû longe maiore ac periniquo pcio pabula æstimanî, p mâcipes[n] atq; apparitores[o] aperte vexanî: ne id[p] contingat, sublimitas tua[q] disponat, vt nec pabula mutationibus[r] desint, nec puinciales vltra quàm iustitiæ finit ratio, prægrauentur.[s]

Prouinciales & curiales ad pstandum aîalia indebita ad cursum publicum nô grauanî: quia satis est, si conferunt in pabulis & pecunijs equorum deputatorum cursu publico. Bar.

XIX. Idê Aug. & Th. A. Septimio Proc. Af.

Comperimus puinciales & pabula & pecuniam pro cursu equorum cursualium solenni ratione conferre, & extrinsecus etiam parauerdorum[t] onere prægrauari. Prouinciarum igitur rectores procurent, ne vnquam cursus publicus veniat in querelã, & occasio deceptiôis curiales vel puinciales aîalia indebita pstare compellat.

Nullus dux postea quam ducatum suum intrauit, vti debet cursu publico, sed iumentis proprijs: quod et obseruatur in officialibus cohortalibus: pœna côtrafacientibus imminente. Bar.

XX. Iidem AA. Anthemio.

Nemo dûcum ingressus semel prouinciam[v] suam, postmodum in itineribus faciendis cursu atque angarijs ipse sine suo vtatur officio, sed expeditionem militarê iumentis proprijs[x] exsequatur. De cohortalinis etiam officijs eadem lege sancimus, ne quis ex his per prouinciam suam discurrens, veredo[y] vti conetur in

loquitur præfecto prætorio. Accursius.

r Mutationibus. i. equis qui per mutationes vehunt, vt ĵ. l. proxi.

s Prægrauentur. quia non debent minus vel vili precio vendere. Accur.

t Comperimus. Parauetedorum. expone, vt ṡ. e. l. ij. & facit ĵ. de lue. aduo. l. ij. & ṡ. de vecti. l. vsurpationem. & ff. de offic. præsi. l. illicitas.

alias obreptionê.

v Nemo. Prouinciam. l. ducatum.

x Proprijs facit ṡ. de statu. & imagi. le. tu. & imagi. l. & virtutum. & in authen. de mâ. prin. §. illud.

y Veredo. expone vt ṡ. eod. l. ij.

Nullus.

posterum, cum sacra prohibitum sanctione cognoscat. Quòd si quis ducũ, vel apparitorum, vel cohortalium officiorum temerario animo ea q̃ decernimus, contemnenda putauerit per singula animalia quibus vsus fuerit, singularum librarum auri illatione multabitur.

Etiam ecclesia tpe expeditionis non excusatur ab angarijs, vel parangarijs. Bart.

XXI. Impp. Th. & Va. AA.

NVllus penitus cuiuslibet ordinis seu dignitatis, vel sacrosancta ecclesia, vel domus regia tempore expeditionis excusationẽ angariarũ seu parangariarum habeat. [a]

XXII. Imp. Leo A.* P.P.

CVrsum ambularẽ * ab omni Orientali tractu, necnon ab his ciuitatibus aliarum regionũ, quarum instructio tui culminis [b] meminit, tolli amputarique decernimus: ita tamen, vt in transitu fortissimorum militum quando nostra serenitas dispoſuerit ex aliis ad alia eos loca deduci, euectionesque animaliũ scd̃m consuetudinem [c] a nostra fuerint serenitate consecuti, & in armorũ tam confectione quàm translatione [d] seruata cõsuetudine, in profectione quinetiam legatorum, [e] animalium dominis qui ea solẽt accepta mercede locare, præbẽda pensio, arcæ tui culminis imputetur. tractorias, [f] videlicet animalium super memoratis caussis nulli alij iudici, cuiuscunque sit dignitatis, nisi tuo tantũmodo culmini, faciendi licẽtiam patere decernimus.

XXIII. Imp. Anasta. A.

IVbemus nemini licere cuiuscunque scholæ, vel officij, vel militiæ seu conditionis per totius Orientalis tractus partes, ob quancunque caussam proficiscenti seu redeunti, supra vnum ueredum [g] unumque paraueredum, cum euectione tamen iudiciali [h] mouere: nisi specialis ei præstita sit nostræ serenitatis quantitatem animalium continens euectio: exceptis proculdubio his qui pecunias publicas deuehunt: cũ in hac parte sine nostra quoque speciali auctoritate tanta conueniat animalia moueri, quanta transuehendæ pecuniæ summa & eius tuitio deposcit: quinquaginta librarum auri his feriendis condemnatione, quicunq; nostra iussa quolibet modo seu tempore violauerint, seu violare concesserint.

TITVLVS LII.

DE TRACTATORIIS * & statiuis. [i]

Licentia data pro animalib. ad vehendũ & arripiendum iter, debet biduum continere: ad morã verò trahendã quinque dies: & nulli debet dari pro se & necessarijs sibi psonis, nisi illis tantum, q ani malia vsui publico deputata prosequuntur. Barto.

I. Imppp. Theodo. Arcad. & Hono. AAA

TRactoriæ [k] cum statiuis solitis tantummodo biduum tẽpus accipiant: [l] nulli verò penitus cum necessarijs sibi personis præbeantur, nisi his tantummodo, qui animalia atque equos sacro vsui necessarios prosequũtur: [m] ita tamen, vt his dimissis in tractoriarum corpore, [n] quinque dierum numerus adscribatur: vt nullus vltra hoc temporis spacium ad residendum in quo libitum fuerit loco, quopiam nanciscatur.

TITVLVS LIII.

DE APPARITORIBVS præfectorum prætorio, & priuilegijs eorum.

Cornicularij præfectorũ completo munere principis purpuram adorent: & cum sint otio donati, ad aliud officium non deuocantur. Bar.

I. Impp. Valentinianus, & Valens AA. Mamertino PP.

[Gloss:]

Prouisio p du catu capitur.

* Nullus. Habeat. sic ʒ. de sac. san eccl. l. neminem & de excu. mu. l. maximatum. & ʒ. de quibus. mu. vel præ. l. ij.

b Cursum. Tui culminis. loquitur præfecto prætorio.

c Consuetudinem. ʒ. eo. l. publici.

d Translatione. ʒ. de fabri. leg. fina. §. quotiens.

e Legatorum. ʒ. eo. l. his tantummodo. contra. Solu ibi.

f Tractorias. id est literas datæ licentiæ vehendi animalia. & adde vt supra tit. j. in rubr.

g Iubemus. Veredum hoc expone, vt ʒ. eo. l. ij. Accursius.

h Iudiciali. præfecti, non alterius: vt l. proxi. in fi.

dies alij quibus possit stare in itinere vbi velit, non plures. aliàs capitur vbi inuenitur: vt ʒ. titu. j. l. iij. Et not q. sic biduum datur his qui accipiunt literas ad transeundum per castrum Francum.

DE APPARItoribus præfectorum prætorio. Præfectu-

i DE TRACTAtorijs & statuis.

* quidã legũt clabularẽ. ẽ aũt clabula vehiculi genus. Vide Cuiaciũ hic.

Forte declinatur hic & hæc tractatoria: & erant viri qui tractabant & contrectabant animalia publica, & equos sacro vsui deputatos. Vel forte tractatoriæ dicuntur literæ datæ licentiæ vehendi animalia, vt ʒ. tit. j. l. cursum. in fi. vel vt liceret ad tractandum, i. ad apprehendendum criminosos insectare: vt ʒ. de delet. leg. j. §. j. imò & ius erat licentia militi data forte talia.

k TRactoriæ. expone vt in rub.

l Accipiant. vt iter arripiant.

m Persequuntur. qui deputati sunt ad hoc. vt ʒ. tit. j. l. iudicibus. § his enim.

n Corpore. scribebatur dies datarum in quodam libro vbi omnes scribebãtur, & biduũ ad inchoandum iter, & quinq:

* Tractoriæ duplomata sũt q dantur missis vel euocatis a principe cursu publico vtẽtibus, adscriptis et statiuis id est diuersorijs. & mãsionibus, quibus alant sumptu publico. Cuiacius hic.

a Præfecturæ. s. prætoriæ. vt s rubri. & cornicularij erant qui contra sonabant quando milites ibant ad bellū secundum H. de quibus j. l. iij. & supra de offic. di. iudi. leg. sciant. & facit ad hanc l. j. titu. j. & s. de pala. sac. lar. l. j. & de dome. & protect. leg. j.

b Susceptionem. i. officiū susceptoris, de quibus habes s. de susce. l. j.

c Præfectianos. id est officiales præfecti.

C.Th. 12. 10. 1. d Perniciem. i. qđ esset pernicies prouincialium.

e Suis. sic ff. de nego. gesto. l. si pupilli. §. sed & si quis.

f Horreorum. publicorum. Aldri.

g Curiarum. s. vt agentes in rebus: vt s. de curiosis. l. ij.

h Cornicularij. Expone vt s. l. j. omnes isti erāt officiales pfecti pro.

i Ciuilium. sic s. de agen. in re. l. ex eo. §. vt autem non.

k Immunes. vt s. leg. j.

l Fisci iuribus. sic ff. de iniusto rup. testa. l. si quis exhereda tus. §. eius: ibi, q̃ si tædio &c.

m Prima. multæ enim erant. sic s. de castren. pecu. l. fina.

n Iubemus. sic s. de offi. recto. prouin. l. in officiales. & s. de agen. in rebus. leg. ex eo. in fina.

DE APPARItoribus pfęfecti vrbi.

o Præter. eos q. Potestatum. vt sunt pfecti præto.

p Serenitatis nfæ. hic pone superiorem versum, numero stipen. &c.

q Præcepti sunt. vt s. titu. j.

Præfecturæ a cornicularios, qui annis singulis exeunt, post translactos corniculos nostrā adorare purpurā volum': quo honore pfunctis, cū iā missionē tenuerint, liberūotiū damus, vt ad susceptionem b vel cuiuslibet necessitatis officiū minimè deuocētur.

Præfectiarij exactiones prouincialium facere non debēt, nec etiam habere custodiam horreorum. Bar.

II. Iidem AA. Zosimo præsidi Epiri nouæ.

PRæfectianos c ad pniciē. d pruincialium exactionidus in pruincijs, vel potius lucris & quæstibus suis e sese immiscere vetam': ptereavel horreorū f gerere custodiā vel curiarū g ius atq; arbitriū sibi psumere his denegamus. Horum si quis psentis legis temerator existat, volumus eum cōpetenti motu & indignatione percelli. D. xiiij. Ka. Decē. Mediola. Valētiniano & Valēte. iiij. AA. Co.

Cornicularij primiscrinij. & numerarij pfecti prætorio forsita laborum requie priuilegijs hic insertis gaudent. Ba.

III. Impp. Theo. & Valent. AA. Zoilo PP.

COrnicularij h & primiscrinij, numerarij insup q in officio tuæ sublimitatis p ordinē obsequijs militiæ terminatis, desideratam laborū requiem sortiunt: pro multis erga rēpublicā sudoribus, ab oībus indictionibus tam militariū quàm ciuiliū i iudicum semp habeant immunes, k & ciuilium tantùm iudicū, non etiā militarium iurisdictioni subiaceant. Huic sanctioni addendū esse cēsemus, vt si quis pfectianus dū militat vel post depositū cingulū, sine testō, qđ legib. cōprobat, nulliśq; ab intestato successorib. derelictis fati munus ipleuerit: oēs eius patrimonij facultates, puiliōe magnificę tuę sedis nō fisci iuribus, l sed arcæ tui culminis rōibus vindicenē. Scriniarijs aūt & exceptorib. ceterisque q in officio tui culminis merēt: cū in legione prima m adiutrice nr̃a militāt, audientiā tantūmodo in causis in qbus pulsanē, tuæ celsitudini deputamus. In puincijs vero cōmorātes, rectoribus earū eos respondere iubemus, n nisi publicū officium aliquod eis iniunctum sit.

TITVLVS LIIII.

DE APPARITORIBVS præfecti vrbis.

Qui administrauerunt officia, officio finito principis purpuram non adorant. Item apparitor sedis vrbanæ illustris de concusso pistore conuictus punitur. h. d. cum l. sequenti.

I. Imppp. Gra. Val. & Th. AAA. Princi. PP.

Præter eos q de officio eminentium potestatū, o numero stipendiorū & curriculis euolutis, vrbisq; præfecturæ, serenitatis nostræ p annis singulis attingere purpurā venerariq; præcepti sunt: q nulli prorsus eorum q puincialia officia peregerint tranquillitatis nostræ muricem r adorare sit liberum, omnium suffragiorū obreptione cessante.

II. Impp. Hono. & Theo. AA. Palladio. PP.

QVicunque illustris vrbanæ sedis apparitor clandestina fraude pistorem cōcusserit, accusatus atque conuictus, perpetui panificij s nexibus addicetur.

TITVLVS LV.

DE APPARITORIBVS MAgistrorum militum, & priuilegijs eorum.

I. Impp. Valen. & Valens AA. ad Artemium correctorem.

Qui sese t in officijs magistrorū eqtū ac peditū militare mō

r Muricem. l. non muriceo colore vestitos: vt s. de vest. olob. l. ij. libro xj.

s Quicunque. Panificij. si habes beneficij. habeas abdicetur. si panificij, habeas tunc addicetur. & tunc est contra. s. de pœnis i. nequis. Solu. hic speciale. nam & aliàs toleratur talis sententia, licet sit inciuilis: vt ff. de pœ. l. moris. §. sed dānare.

DE APPARItoribus ma. &c.

t Qui sese. supra titulo. ij. le. j. & iij.

a QVi in officio. Ordinis sint militaris. i. eius militiæ in qua sunt puta numerarij. & si miles: vt j. l. numerarios. non tamen modo militari possunt testari: vt s. de testa. l. scriniarios. quæ est contra. Vel dic vt nos s. de castren. pecu. l. fi. Accu.

b PRobari. volumus. vt & supra. de agric. & censi. leg. colonos. & facit supra. qui mili. non poss. l. iij. & iiij. & j. titu. j. l. j.

c NVmerarios. De his habes s. de numera.

d Præsentalium. i. eorum qui præsentialiter nobiscum sunt: vt s. de re milita. l. nemo miles.

e Exeuntes. de officio numerarij.

f Deferentes. s. numerarios beneficiū partus militiæ. quasi dicat licet finiatur militia prima, deferunt tamen secum partem beneficij seu honoris: quia socian tur tribunis, vt habeant eam dignitatē siue administrationem quam habent tribuni. ad quod s. de silen. l. fina. in fin. Accursius.

g Immunes. sic s. de adsel. l. non parū. Accursius.

h Principatus. & & hi principes erant quidam officiales magistri militū maiores alijs, quasi prima capientes secundum Hugo. & facit j. de cohorta l. j.

i Tribunis vigilū. non loquitur de illis qui sunt s. de offi. præfec. vigi. leg. j. sed de his qui sunt. j. de cohor. l. j.

k EOs. Vestris. loquitur magistro officiorum.

l Statutorum. taxatus erat eorum numerus. & facit s. de sacrosanct. eccle. leg. non plures. & s. de offic. magi. mili. leg. ij. & iij.

strauerint, ab omni nominationis iniuria excusent.

II. Iidem AA. Mamertino P. P.

QVi in officio magistrorum equitum ac peditū militiā sortiti sūt, ordinis sint militaris. a

III. Impp. Theo. & Valentin. AA. Basso P. P.

PRobari apparitores magisteriæ potestatis neque curiales in aliquo officio, neq; cohortales, neque censibus adscriptos volumus. b

Numerarij illustriū cōpleta militia & principatus munere functi gaudent priuilegijs hic insertis. Item q sunt de numero militantium gaudēt priuilegijs eorum: q verò sunt vltra numerū, non. h. d. cum l sequenti. Bar.

IIII. Idē AA. Apollonio.

NVmerarios c virorū illustrium magistrorū militū tā p̄sentaliū d quàm Orientaliū, q ordine & stipēdijs militiæ fuerint decorati, exeuntes, e tribunis p̄torianis partis militaris, sudoribus eorū beneficiū deferentes, f sociari p̄cipimus: ita videlicet, vt post cōpletā militiam, ab oībus indictionibus tam militarium quā ciuilium iudicum semp habeantur immunes. g principatus h verò munere functos, tribunis vigilum i militaribus aggregari volumus.

V. Imp. Anastasius A. magistro militum.

EOs qui in officijs vestris k merentes, statutorū l tantúmodo numero inserti sunt, fori p̄scriptione muniri: m cæteros vero, q supra huiusmodi numerum militare noscuntur, quasi nec militantes, & apud illustrissimas præfecturas, & apud clarissimos prouinciarū rectores de quolibet pulsari & conueniri, & sine cinguli p̄scriptione respōdere negotio sancimus.

TITVLVS LVI.

DE APPARITORIbus Proconsulis & Legati.

Obsecundans proconsuli vel legato, nō debet esse curialis, vel adstrictus alicui corpori: & si adstrictus est, debet restitui. & apparitores legatorum debent esse quadringenti. Barto.

I. Imppp. Valēt. Theo. & Arcad. AAA. ad Flauianū Proconsulem Africæ.

OFficio, n qđ tuis meritis obsecundat, non curialē quemquam, nec ex cęteris corporibus volumus aggregari: at si qui erunt inter apparitores hmōi, restitui eos muneribus debitis mox iubem'.

II. Impp. Ar. & Ho. AA. Dn̄atori Procōsuli Africę.

APparitioni tuæ o & legatorum quadringentos censuimus deputandos de his duntaxat, quos esse sibi detractos reipublicæ membra p non queruntur.

III. Impp. Arcadius, & Honorius AA.

IN proconsulari p̄uincia q officium p̄consulare postulet quod exhibere consueuit, nec alienis se partibus ipudenter r inserat.

TITVLVS LVII.

DE APPARITORIBVS comitis Orientis.

I. Impp. Theodosius, & Arcadius AA.

IN officio s comitis Orientis non amplius quàm sexcenti apparitores habeantur, quos quidē publicis necessitatibus nouimus abūdè suppetere, sufficere.

m Muniri. vt sub te non sub alio conueniantur: & in ciuilibus & in criminalibus causis.

DE APPARItoribus Proconsulis & Legati.

n

OFficio. Loquitur. Proconsuli Africæ. & facit. s. titulo. j. l. ij.

o APParitioni tuæ. Proconsuli Africæ loquitur. s. titu. j. l. j.

p Membra. vt enim homo habet multa membra, sic respublica habet diuersa officia. quod patet per hunc librum & tractatū de officijs. & Inst. in proœ. in fi. nō ergo alteri' curiæ adstrictum accipiet.

q IN proconsulari prouincia. i. in ea' quam proconsul regit. nam aliquę reguntur per alios. s. comites, præfectos.

r Impudenter. sic ff. de offic. procō. l. quę omnia. §. j.

DE APPARItoribus comitis Orientis.

s

IN officio. s. titu. j. l. ij. Accursius.

De co-

TITVLVS LVIII.

DE COHORTALIBUS, a † principibus, b cornicularijs, ac primipilarijs.

Stationarij, q irenarchæ appellant, nō debēt facere exactiones, nec aliquem in carcerem mittere, etiā si crimen sit manifestum. Barto.

I. Imp. Constantinus A. edicto suo ad Afros.

OMnes stationarij c neq; super exactione audeāt, neq; carcerem habeāt, neve quis psonam, licet p manifesto crimine, apud se habeat in custodia, d sciēs q si tale fuerit cōmissū, capite puniendus est.

Nullus iudex volentē militare approbare debet sine sacra approbatoria, nec permittere etiam vehere, exceptis prouinciæ officialibus qui cursus publici solicitudinem sustinent. Barto.

II. Impp. Constantinus & Cōstās AA. Tauro P.P.

NVllus iudicū quenquam sine sacra pbatoria pbare e audeat, vel prouehere. Excipim' tñ officia puincialia cursus publici solicitudinem sustinentia. f nec enim tanto muneri g adminiculum h denegari publica permittit vtilitas.

Priuilegia solita concessa per dominum Diocletianum principem, confirmantur, & etiam extenduntur. prout infrà describitur. Barto.

III. Imppp. Valē. & Valens & Gratianus AAA. Festo consulari Syriæ.

SOlita i cohortalibus Syriæ priuilegia, q a diuo Diocletiano porrecta sunt atque concessa, nos quoq; porreximus: ac iubemus eos nō ad solicitudinem bastagæ, k † non ad functionem nauicula-riam deuocandos, nō inuitos curialibus cœtibus adscribēdos: uerum peracto labore militiæ, past' primipili l cōpetenti m sedulitate functione trāsacta, prærogatiuā his recusationis n offerimus.

IIII. Iidem AA. & Gra A. Probo PP.

OFficia rectorū puinciarū tuæ magnificētiæ literis volumus admoneri, vt susceptos ī officio pprio, o vel probatos, cohortium nomine, vel legionum priuilegijs existiment inferendos.

Habens plures filios debet cohorti siue collegio cui est adstrictus, unum ad seruiendū deputare, alterū suæ patriæ. Si verò habeat vnum tantū: potius curiæ suæ patriæ, quā collegio eum deputare debet.

V. Iidē AA. Modesto PP.

QVicūq; p Osdroenā primipilarius maiore lætat numero filiorū, vnū loco suo veluti hereditario iure substituat p alterū pamore patriæ, Aedesenæ curiæ tradat obseqjs: cæteris quavoluerit militia p uisurus. Si inautē duos tm pcreauerit: cohorti satisfacere cogat, & curiæ. Quòd si vnū pcreauerit, eundē ordini patriæ restituat, nullo contra hāc formā beneficio valituro. Damus sanè licentiā tam patribus eorum q ipsis qui huius legis auctoritate ciuitatum obsequio aggregant, vt si quos curiales patrocinio principalium inuenerint excusari, in mediū proferant: vt & ipsi similibus officijs deputati pareant impetratis. q

Apparitor criminosus fugiens citandus est. q nisi intra talem diem venerit, contra eum pferatur sententia condemnatoria, & ipso non comparente, condemnabitur. Bar.

VI. Imppp. Gra. Val. & Th. AAA. Neo. PP.

SI apparitor defugerit criminosus, edictum quo reuocari possit, adiecta conditione r legibus subsequatur: cui nisi

---

† malo (inquit Alci. hic) cohortalibus lege re, potius quam cohortalib. q in domest ca militia alicuius cohortis essent: id genus milites. & ita in exēpli. Vict. i huius tit. legib. legit.

a DE COHORtalibus &c. Qui officio curiæ erant coartati. Accur.

b Principibus hoc dic vt s. titu. iij. l. numerarios. in fin. not. sed quidam habent tub. j. l. pxi. nullus.

c Omnes stationarij. qui stabant in confinibus: qui & dicuntur limenarchæ & irenarchæ: vt ff. de cu. re. l. diuus. Accur.

d In custodia. vt & s. de curio. le. j. in fi. & l. fin. & de pri. car. l. j. & de accusa. leg. si quis.

* Aliàs habeant.

e NVllus. Probare. i. approbare in officium, vel prouehere, id est promouere sine litera principis quæ eum approbet: vt hic, & j. de diue. offi. l. in his. & l pen. & fi. & s. de re mili. l. neminem.

f Sustinentia. vt s. de agen. in re. & non alij: vt s. de decu. l. i. & fi. in fi.

g Muneri. id est, gerentibus tantum munus.

h Adminiculum. quod est per officiales quos sibi eligit.

i Solita. aliàs incipit, solita cohortalibus Syriæ priuilegia & c. aliàs incipit, priuilegia. & cætera desunt.

k Bastagæ. bastaga seu vasta (vtrumq; enim dicitur) officium publicum est (vel militia) quod gerentes bastagarij dicebantur: qui rusticos ad quintam bestiam principi dādam cogebant: vt s. de murile. l. iiij. & l. æternam.

Bastagarij q dñr.

l Primipili. quia fuerat primipilari', & not. q quidam habent pastus primipili: & leges, transacta functione pastus primipili compe. se. & c. & dicitur pastus per similitudinem: quia sicut homo primò comedit, secundò digerit: sic iste primò gerit officium, secun dò rationem reddit, & ita digerit quodāmodo: vt j. eod. l. ordinatiorum. & aliās fastus. * & eodem modo legitur. vel cā reas vtroque. & punctā post dictionem primipili. Accursius.

† Bastagæ munus erat ferè di res necessarias ad exercitum. Al.

* & hæc lectio Pyrrho hic placet, vt intelligas honorem ac officiū primipili

m Recusationis. à prædictis solicitudinibus bastagiæ & nauicularioium.

n Officia. Officio proprio. s. suo & vel, p:o ēt.

o QVicunque. Substituat. vt s. de fil offic. militarium. l. ij.

p Osroenæ. i. prouinciæ prædictæ. & sic habeas Osroenæ. aliàs est Ædesenæ: & bene stat.

q Impetratis. per quam curiam curtabant: vt & s. de decu. l. euacuatis.

r SI apparitor. Cōditione. nisi ad talem diem venerit, proferet sententiam condemnatoriam. sic enim peremptorium mittitur: vt ff. de iudi l. ad peremptoriū nam hic quo dammodo est peremptoriū. potest enim dānari, licet absens officialis, vt & supra de pœ. leg. diuus sed

† aliàs Ofrhenā aliàs Osdroenā.

fuerit satisfactum, merito in latitatem a iudice ꝑ qualitate peccati sententia proferetur. Veniam.n. talibus nō permittimus, nec indulgentijs crimina subleuamus. [a]

Apparitores quorumcunq; iudicū nō possunt scribi in numero aliquorū militū, aut cōtēplatione alicuius stipendij relaxari prius, quā primipili rationem reddiderint, nec ēt petere, vt quiete donenī. Itē solutus militia ob delictū, nō ob hoc quietem accipiet, & bona talis delinquentis illi militiæ relinquuntur. Bar.

VII. Imppp. Val. The. & Arcad. AAA. Tatiano PP.

ORdinariorum iudicum apparitores, q [b] vel speculatorum vel ordinariorū [c] attigerint gradum, nullo annorum numero, nulla stipēdiorū contemplatione laxentur priusquam primipili pastum [d] digesta ratione cōpleuerint. Quòd si ante debitum [e] locum, qui huic functioni habetur obnoxius, vel ægri corporis labem, vel defessæ senectutis extrema ad īpetrandam quietem crediderit ꝑtendenda, nō prius otio condonetur, quàm omne quod primipilo debetur, expenderit. Eos ēt qui pro sceleribus suis soluto militiæ cingulo addicuntur infamiæ: ne integro peculio [f] sub hac occasione lætentur, ita condignę vltioni eos volumus subiacere, vt functioni quoque q̄ extremæ [g] militiæ debetur, nihil ex eorū facultatib. subtrahat.

VIII. Impp. Arc. & Ho...

publicis poterit reperiri. [o]

In Illyrico cētū apparitores singulis iudicib. obsecundēt; & non vltra. ad quæ obsequa non deputantur iniq., sed illi, q tantum solicitudines debitas exequuntur. Barto.

IX. Iidem AA.

PEr Illyricum (in quo plurima ac maxima necessitatum publicarū emolumenta officijs constat præsidalibus expediri) centeni [i] numero singulis iudicibus obsecundent: nec vltra hunc modum uel ad militiam vllus adspiret, vel cōniuentia iudicum perseueret. Adhibendi autem sunt ad huiusmodi ministeriorum obsequia, non illi qui uano militię nomine immania [k] lucra sectentur, sed qui necessitatem officij solicitudinibus debitis exequantur.

Nemo potest ad officium cohortalium accedere, nisi prius in matricula cohortalium receptus & descriptus fuerit: pœna contra facientibus imminente. Bartolus.

X. Iidem AA. & Theod. A. Anthemio P.P.

QVicunque chartas, vel tabulas, [l] vel quodcunque aliud ministerium cohortalis optauerit: non antè accedere permittatur, nisi eius nomē matriculis receptū primitus fuerit: [m] pœna proposita his qui contra statuta cœlestia crediderint suscipiendos aliquos, aut quodlibet eis officium iniungendum.

Exemptus de grege cohortalium ꝑpter crimen, si voluerit ad idē sacramentū repedare, allegare debet, & ostēdere principis oraculum ex certa forma concessum. Barto.

XI. Impp. Ho. & The. AA. Anthemio P.P.

SI quis ex grege [n] cohortalinorum, vrgente criminis insectatione stipendijs fuerit exemptus, aut otio traditus quietis artibus immoret, aut si ad pristina sacramēta precum miseratione maluerit repedare: indultum nostræ maiestatis oraculum amplissimæ tuę sedi offerat allegandum. [o]

Si cohortalis apparitor vel cohorti obnoxius hoc...

sed aliàs regulariter contra, ī. de accus. l. absentem.

[a] Subleuamus. sic ī. de aposta. leg. iij. & ff. de ædil. edi. l. quis sit fugitiuus.

[b] ORdinariorū. Qui.s. iudices. Speculatorum, quales sunt ꝑsides, vt sup. de priua. carce. leg. j.

[c] Ordinariorum. s. aliorum. nam & pręsides ordinarij sunt, vt sup. de mo. multa. leg. eos.

[d] Pastum. expone vt ī. eo. l. solita.

[e] Ante debitū ꝑpositio. & dic locū, id est tempus, sicut in vulgari dicimus, non est adhuc locus id est tempus. vel dic ante aduerbium tēporis. vel dic, ꝗ locum adducebat ad impetrandam excusationem: quia scilicet diu in eo loco, i. officio steterat, vel in infirmitate, vel in senectute. Accur.

[f] Peculio. id est salario, quod peribit: vt ī eod. l. quisquis. §. dehinc.

[g] Extremæ. i. si etiā in minima militia erat obnoxius, omnia sua bona ei relinquit.

[h] SPeciebus. Adærandiš. aliàs adhærendis, aliàs adærandis, id est adærarium deducendis pro dando primipilarib. & facit su. de ero. milit. an. l. septē.

[i] PEr illyricum. Centenī. sic ī. de appari. ꝑcon. l. ij.

[k] Immania. i. crudelia & iniqua. aliàs inania. & sic idem.

[l] QVicunq;. Tabulas. officiū emendi chartas & parandi, & sic de tabulis. i. pugillaribus dicas, vbi acta vel memoriæ publicæ scribebantur.

[o] Allegandum. sic ī. de diuer. offi. l. iij. Sed contrà supra de suscept. l. [illegible] aliquid. Solu. hic aliàs, non in officio deliquit. Vel hoc ex certa sciētia: vt ibi patet. Item ī. titu. ij. l. quicunq;. contra Solu. ibi. item facit supra de digni. le. iudices.

SI cohortalis [f] appari tor, aut obnoxius cohorti, ad vllam adspiraue rit dignitatem: spoliatus oĩbus impetrati honoris insignibus, ad statũ pristi num reuocet: [a] liberis ẽt in tali eius conditione susceptis, fortunæ patriæ [b] mancipandis. Qđ si quis ex his ausus fuerit vllam affectare militiam, nulla pscriptione temporis muniat, præter eam scilicet q̃ ex triginta [†] an nis [c] colligit: sed ad con ditioñe ppriam retrahatur: nec ipse, vel liberi ei⁹ post talẽ ipsius statum pcreati, quod cohorti debet, valeãt declinare. Sed nec ad aliam cohortalinus vel cohortalini filius audeat adspirare fortunã cui maiorũ suorũ exẽpla [d] piudicant. Sed etiam cunctos [e] qui diuersarũ rerum negotiationibus detinent, trapezitas scilicet, vel gẽmarũ argẽtiq; vestiumve venditores, apothecarios ẽt, ceterosq; institores aliarũ merciũ, quibuscunq; ergasterijs adhærẽtes, iubemus a puincialibus officijs remo ueri: vt oĩs honor atq; mi litia a cõtagione hmõi se gregetur. Da. III. Nonas Apri. Constãtinopoli, Isidoro & Senatore Coss.

Nullus primipilaris & cohortalis ad aliam militiã aspirabit, etiam ex aduocatione prĩcipis: & statim restituendus est curię ciuitatis vnde oriũdus est. Barto.

XIII. Iidẽ AA. Flor. P.P.

NVllũ ex primipilaribus, nullũ ex princi pe [f] cohortalis officij, vel ad aliã posse militiã adspirare, vel ministerijs sibi cõtra publicã vtilitatẽ blandiri, [g] vel ad quã libet aliam dignitatẽ ad piudicium pteriti status accedere concedimus. [h] Quòd si contra hanc tã saluberrimam formã, vel responsa [i] cœlestia, q̃dam militiã aut dignitas audacter eliciat: p ingestis haberi etiã si speciali adnotatione nr̃æ indulgẽtiæ eam obtinuisse videatur: nec adsertionem ei quoquo modo patere, qui se memoratis artibus publicæ studet commoditati subtrahere: sed statim ciuitatis vnde oriundus est, curiæ tradi præcipimus.

Obligatus cohorti, ẽt ex priuilegio principis cõcesso motu proprio ad dignitatẽ aliam non aspirabit, & carebit effectu priuilegij: & commodũ cohortalis militiæ non habebit. Bart.

XIIII. Imp. Leo A. Constantino PP.

QVisquis cohortalibus adhuc obseqjs obligatus, vel regimen prouinciæ vel cingulum cuiuslibet militiæ vel dignitatis quoquo modo meruerit: ante oĩa contra licitum vsurpatis impetratisve careat, [k] etiã si vltronea nostra liberalitate ius gerendæ prouinciæ, vel militiæ seu dignitatis cuiuspiam sibi iactauerit fuisse delatum. dehinc vniuersis solatijs conditionis quam spreuerat defraudatus ne quid eorum omnino p se vel per interpositam personam [l] possit acquirere, primipili tantum munus implere cogatur: mox curialibus ciuitatis in qua natus est, in diem vitæ suæ functionibus inhæsurus: ita scilicet, vt etiam hi qui post impletam talem militiam quodlibet militiæ dignitatisve genus affectauerint, curiæ patrię suæ restituantur.

TITVLVS XLI.

DE APPARITORIBVS præfecti annonæ.

I. Impp Valens, Grat. & Valent. AAA.

Pparitores vrbanæ præfecturæ, [m] annonario officio sese non inserant: sed apparitorum æmulatione secreta, [n] ministerio suo annonæ præfecturæ fungantur. [o]

II. Impp. Arcadius, & Honorius AA.

PRæfectus annonæ canonem qui ad officium suũ ptinet, p cõpulsores [p] suos exigat: & cum officio [q] suo remeat obno-

---

[Marginal glosses]

[f] Fo. Th. 2 sa. i. .. 28

S Icohortalis. Reuocetur. sic ĩ. vbi decu. vel cohor. l. j. & ĩ. qui mili. non pos. le. iij.

[b] Patriæ. patrem filius sequitur. sic ĩ. de munic. l. fi. lib. xj. & de fabricen. l. iij. & de tabu. l. j. & fin. & §. sed nec.

[c] Annus. xxx. sic ĩ. de præscrip. xxx. an. l. præscriptione. cõtra. vbi dicit xl. Solu hic propter dignitatem in qua stetit. argu. ĩ. de fun. reipub. l. eã. sed ibi non fuit in dignitate.

[†] Legẽdũ quadraginta: vt I codice Theodosiano & meo vetere manu scripto. Contius.

[d] Exempla maiorum. quos sequitur: vt ĩ. ea. l. §. liberis. & facit ĩ. de emen. propinquo. l. j.

[e] Cunctos. non solum viles cohortales repelluntur a dignitatibus, sed etiã omnes artifices: vt subij cit, & ĩ. de digni. l ne qs. & neq. ne mili. l. j.

[f] NVllum. Ex principe. hoc expone vt ĩ. de ap. ma. nuli. l. numeratios. in fi.

[g] Blandiri. quasi possit deserere suum officium.

[h] Concedimus. ĩ. l. proxi. in princi. cum concor.

[i] Responsa. repete contra.

[k] QVisquis. Careat. vt ĩ. de offi. rec. pro. l. si quis. & fac. ĩ. l. proxi. & l. si cohortalis. in princi. cum concor.

[l] Interpositam per sonam. quod non potest per se, nec per alium. vt ff. de admi. tu. ad ci. pet. le. ij. §. j.

DE APPARItoribus præfecti annonæ.

[m] APparitores. Præfecturæ. i. pfecti vrbis. nam vni commissum alter facere non debet: vt ĩ. de testa. l. hac consultissima. & ĩ. de offic. præfec. vrb. l. studentibus. & argu. & j. de excu. l. ij.

[n] Secreta. i. separata, remota. vł diuisa.

[o] Fungantur. cum suis apparitoribus: vt j. l. proxi.

[p] PRæfectus. Compulsores. id est apparitores.

[q] Officio. id est officialibus.

Obno-

a Obnoxius.ſ.præfectus annonæ.

DE DIVERSIS officijs &c.

b I quando. Militum, ſcilicet præpoſitnram.
c Deuocatur .i. reuocatur: vt & ī.titu. ij.l.ſi cohortalis.
d Inſignia.ſic ī. de ag.in re.l.j. & de tyro.le.fin.cū ſuis cōc.
e Nullus. Affati bus. ſic ī. de cohor.leg. ſi quis ex. Sed contra ī.ad l.Iu. am.le.j. Solut.hic ex certa ſciētia: ibi nō. argu. ī. de ſuſcept. ſi aliquid. ad idem facit quod in l. contraria no. Item facit ī.de re mili.l.ſemel.
f Nullus. Tuæ. loquitur p̄fe.præto.
g Larem. & ita animo conſtituit ibi domicilium: vt ī.de in co.l.ciues.
h Commoratus. licet non habeat ibi domicilium: vt ī.le. proxi.cum concor.
i Vel.pro etiam.
k Larem.ſubaudi, vel ibi iam fecit idē officiū, vt prædixit. & facit ī.de cri.ſacri. l.ſi.& adſeſ.l. in conſiliarijs. & ff. quib. ex cau.ma.l.ſiquis.& leg.fin.
l Qui vel. Non vetentur.ſic inſtitut.de ſuſpec.tu to.§.fina.
m Quicunque. Diſcincti.aliàs adſtricti, id eſt obligati: puta quia ſunt condemnati. alies diſcincti ab officio, iudicato. id eſt ſententia ſeparati ad quod eſt ſupra de of fic.præfect.præto.le. ſi quos.
n Nec ex reſcripto. vt ī.titu.ij.le.ſi quis contra Solut. hic in ...

xius, a qui ad implendum canonem deuotionis ſuæ exactionem non oſtenderit.

TITVLVS LX.

DE DIVERSIS officijs & apparitoribus iudicum, & pro batorijs eorū.

Adſcriptus chartarum officio, vel publicis ratiocinijs, ſi ad militiam conuolauit, ad primum officium reuocatur, & in locum talis rejecti ſubſtituitur alius. quem merita dignum faciunt. Barto.

I. Imppp. Val. & Valens, Gratianus AAA. Seuero magiſtrorum militum.

Iqſi p̄fectus p̄torio, vel vicari^a, aut rector p̄uinciæ ſignificauerit eum q̄ chartis ac ratiocinijs publicis inuenit obnoxius ad p̄poſitum caſtri ac militū b tranſiſſe: retractus illi adſignet officio, a quo ad neceſſitatē p̄ſtandi ratiocinij deuocatur: c in reiecti verò locum is potiſsimum deſtinetur, cui meritorū adſtipulantur inſignia. d

Reſolutus a militia, ad eandem non aſpirabit ſine licentia principis: & impetrās contrarium per obreptionem, punitur pœna quinque librarum auri. Bart.

II. Impp. Gra. Val, & Th. & Ar. AAAA. Eugen. P.P.

Nullus ex his quos claruerit militia reſolutos, indebita denuo ſacraméta ſine Auguſti affatibus e ſuſcipiat. Si qs autem id per obreptioné fortè meruerit, quinq; li- ...

plitudinis tuę, f vel de officijs palatinis ad eā p̄uinciā ex qua oriundus eſt, vl̄ in qua collocauerit larē, g vel qui iam in huiuſmodi officio fuerit commoratus, h obtentu publicæ neceſsitatis, vel executor priuati negotij dirigatur. Etenim officij tuæ celſitudinis primiſcrinius tres libras auri fiſci vtilitatibus ſine dilatione perſoluet, ſi ſtatuta fuerint temerata. Apparitor vero qui huic ſe muneri paſſus eſt deputari, militia ſpoliabitur. Hæc vero pœna etiam ceteris irrogata eſt, vt ſi domeſticus, aut protector, aut ſtator, vel i agens in rebus, vel palatinus vtriuſque officij, vel ad eandem prouinciam in qua natus eſt, vel ad eam in qua collocauerit larē, k cum huiuſmodi vſurpatione perrexerit: matriculis quidem exemptus ipſe qui ſe voluerit mitti, auri libram vnam fiſci iuribus inferre cogatur: adiutores vero officiorum, & palatinorum, ac numerarij comitum illuſtrium virorum, ſiue actuarij, libram auri fiſci iuribus ſoluant, niſi ſtatuta fuerint cuſtodita.

IIII. Imppp. Theo. Arcad. & Hono. AAA.

Qui vel exiguam rei familiaris ſubſtantiam habent, militare in apparitorum numero non vetentur. l

Apparitor ob culpam, vel negligentiam amotus officio per ſententiam, ad nullam militiā aſpirabit. Barto.

V. Impp. Hon. & Theo. AA. Graccho P.V.

Quicunque apparitores ob culpam vel negligentiam fuerint iudicato diſcincti, m iam ad nullam militiā habeant facultatem adſpirandi: nec ex reſcripto n his vllus aditus reſeretur, quos congruit pœnæ grauiſsimæ ſubiugari, ſi contra inhibita quoque ſacratiſsimis conſtitutis adſpirare contempſerint. *

Nullus debet fieri proconſul Aſiæ, comes Orientis, præfectus Auguſtalis, vel eorum vicarius, niſi ſacri ſcrinij probatoria conſecretur. Bar.

VI. Impp. Theo. & Valent. AA. Hierio P.P.

IN his officijs, o id eſt uirorum ſpectabilium proconſulis Aſiæ, comitis Orientis, præfecti Auguſtalis, & vicariorum, quos niam ... ſub xxx. interminatione

l.ſina.& ī.de cohor. le. ij. & ī.de nume. l.curialis.
p Sub tua. loquitur præfecto præto. Ad

* præſumpſerint.

a AD splendidioris. i. maioris.

b Cupiditatis. sic & s. titu. ij. l. per Illyricum. & de re mili. l. contra publicam. Item not. quod ascendere licet, non descendere: vt s. de numera. leg. nulli §. nulla. Accursius.

Ascēdere nō descēdere licitum est.

c Velut. cum proxima litera legitur. Item not. delicta magnorum celari. & nō puniri: qđ sæpe contingit: licet iustitiæ claues errent.

Maiorū delicta celantur.

d VIros limitaneos. a limitibus imperij sic dictos: vnde & agri militum limitanei dicuntur: vt i. de fun. limi. l. fi.

e Tui iudicij. loquitur magistro officiorum.

f Obtinuit. circa iurisdictionem. & sic not. quòd consuetudo dat iurisdictionem. sic s. de eman. libe. l. j. & fin. & ff. ad muni. l. magistratus. & l. fi. & in electionibus valet: vt ff. qđ cu. vniuer. l. nulli. & l. item. §. sed hodie. & in alijs: vt sup. de ero. mili. anno. l. per hanc. §. si qua. & ff. de l. & senatuscon. l. sed ea. & s. de exac. l. j. & de priui. scho. l. iij. & l. probatorias. in fin. & supra de aquæductu. l. vsum.

Consuetudo dat iurisdictionem.

g PRobatorias memorialiū. literæ quibus approbantur memoriales per principem, & sic de alijs.

h Decernimus. s. vt aliter non teneat de eis facta electio, nisi principis sit subsecuta approbatio: vt hic, & supra de agen. in re. leg. vlti. & iij. in fi. & de cohor. l. nullus. & de re mi. militia. l. neminem. & caue: quia non omnes officiales debent habere probatorias: vt infra. leg. proxi. §. quamuis.

i Authenticis. not. authenticum non exemplum probare.

Exēplū nō probat, sed authenticū sic.

quæ vetita contrectauerit, etiam congruam indignationem incurret.

VII. Iidem AA. Anatolio militi.

AD splēdidioris a priuilegia militiæ, posteaquam priorem continuo labore cōpleuerint, eos venientes admittemus, qui ea voto adipiscendi honoris crediderint expetenda: non eos qui studio exercendæ cupiditatis b ambierint, vt velut c in meliori fortuna positi, antea scelera quæ prius cōmisisse doceant, occultent, aut alia deinceps possint impune committere.

Duces & apparitores, & limitanei castrorū sub officiorū magistro conueniuntur: nō tamen per hoc derogatur iurisdictioni magistri militū Thraciæ & Illyrici qui ex consuetudine contra eos iurisdictionem habent. Bart.

VIII. Impp. Leo & Zeno AA. Ioā. magi. officio.

VIros spectabiles duces, eorumq; apparitores, necnon limitaneos, d castrorumq; præpositos, tātūmodo ex sublimis tui iudicij e sententia conueniri, nec subiacere iudicibus præcipimus: illustribus. s. ac magnificis viris magistris militū consuetudine ac potestate, si qua ad limites aliquos Orientis, Thraciarum, & Illyrici, ex longo tempore hactenus obtinuit, f reseruata.

Memoriales & agentes in rebus & apparitores præfecti prætorio Oriētis non sortiuntur præmia militiæ, nisi secundum cōsuetudinem sint eorum electiões manu principis approbatæ, non per literarum exempla: & debent dicti officiales esse fideles Christiani. Bart.

IX. Iidē AA. Hila. ma. off.

PRobatorias memorialiū g & agētiū in reb. ceterorūque nihilominus apparitorum prætorianę per Orientem amplissimæ præfecturæ, eorum etiam qui in diuersorum iudicum officijs numerātur, ex sacris probatorijs solito more militiæ sacramēta sortiri decernimus: h non passim, nec licenter, solis auctoritatibus, vel sacrarū militariū literarū exēplaribus, sed ex authenticis i tātū sacris probatorijs manu nostra subscriptis & nostro arbitrio præstandis: ita vt nullus his dolus k aut fraus possit annecti, de his etiam qui sunt veræ & catholicæ fidei, l iubemus admitti. Aliter vero militantes, nisi ex his sint quos solis auctoribus m apparitiōi aggregari vetusta consuetudo n perdocuit, detecta fraude cuiuscunque accusandi studio, non solum mendaci carere militia, sed & proscriptionis stylum subire decernimus, & bonorum omniū amissione multamus.

Approbatio facta per principem militis militare volentis habens subscriptiōem principis & administrantiū, sub quibus ipse debet militare, ipsi traditur: exinde vero eorūdem iudicum subscriptionem habens, apud officium dimittitur. Bar.

X. Iidem AA. Erithrio. PP.

HAc sanctione decernimus, vt in posterum nemini licentia sit edendi exemplaria his qui sociandi sunt cuicunque militiæ, quam sine diuinis probatorijs adipisci non possunt: sed periculo primatum vniuscuiusque officij ipsas authenticas o sacras, quæ diuinam nostræ pietatis continent adnotationem cum subscriptione administrantium, sub quorum iurisdictione consistunt, his qui militare

sic in authen. vt spectat. §. & hæc insuper. & s. de diuer re. leg. sancimus. & s. de eodem l. procurator. sed quid si hoc exemplū auctoritate ordinarij sit publicatū? Videt valere: vt in authēn. vt fra. fil. §. j. sed hic puto secus: quia dicit, manu nostra subscriptis. Accur.

k Dolus. not. nullus dolus potest committi cum principe, nec ambitio: vt ff. ad l. Iul. de ambi. le. j. nec deficere solennitas: vt ff. de test. l. omnium.

Dolus cū principe committi nō potest

l Catholicæ fidei. Hæc lex Leonis est: qui catholicus multum auxit statum ecclę. vt in authen. de non alie. in prin. col. ij. & facit s. de postu. l. fina. & de epis. audien. l. iubemus.

m Auctoribus. nobis. Accur.

n Cōsuetudo. not. sic s. l. proxi. in fi. cū concor. Accur.

o HAc lege. Authenticas. ex quibus solis probat: vt s. l. proxi. & not. quod mittebatur probatoria ad eum sub quo erat futurus officialis, vel ipso probato portante, vel aliquo qui subscribebat & exēplabat, & authenticum dabat approbato. Accur.

Cætero

a Ceterorum. aliàs ceterorum. & dic tūc pręter nominatos in l. s. pxi. & in eius concor. aliàs certorum. & tunc dic q officialia iudicia cursus publici sollicitudinem sustinentia, secundum Al.

b Notitiam. quæ est infra. ibi, & est notitia.

c Capitis. nam hæc est pœna falsi: vt s. de falsis. l. vbi. — *Pœna falsi est pœna capitis.*

d Et est notitia. Quidam habent rubricam. Et notitia scrinij memoriæ pbatoriæ: & incipit l. agentium, &c. sed melius est vt totū sit de lege pcedenti. & dic q nóiat officia quorū officia les esse nō possunt nisi approbētur per principem: vt s. l. ista promisit.

e Scrinij. subaudi, & est notitia. &c. Ac.

f Officij proconsulis. item est notitia: & sic in sequentibus.

DE EXSECVTORIBUS, & exactoribus.

g N E per diuersas. Hanc legem intellige p id quod habes s. de ca. lar. titu. l. ij. & in authen. de col. §. eos autem. & de exacto. tri. leg. missi.

h Q Vicunque palatio. subaudi de, vel a.

i Tituli. sunt enim multa officia in palatio quibus prouinciales respondent p principe.

k Approbetur. in scriptis, nō aliter: vt s. de iur. fis. l. prohibitum. in fi. & de man. princ. le. j.

l Iure. nota vnum non debere tangere de officio alterius. s.

volunt, præstari; exemplaribus videlicet eorum cū subscriptione eorundem iudicū apud singula quoque officia prout conuenit reseruandis. Quāuis autē manifestū sit de huiusmodi pbatoriarū obseruatione excepta esse ceterorum [a] iudicum officia: tamē ne vlla ei ignorantiæ relinquatur occasio, omnium officiorū, q bus necesse est per sacras pbatorias militię sociari, notitiam [b] in sacris apicibus subdendam esse cēsuimus. Sub hac igit̄ obseruatione omnes qui siue in hoc sacro palatio nostro, siue in alijs quibuscunque officijs deinceps militare cupiunt: qui tñ (vt dictum est) non possunt pro tenore sacrarum cōstitutionum, vel veteri cōsuetudine, nisi pceden tibus sacris pbatorijs militię sociari, sicut subiecta notitia demonstrat, adipisci pcipimus: scientibus his qui ex aliqua parte p sentis nostræ serenitatis legis formam conniuentia vel negligentia quadā colludere tentauerint: nō tantū amissione bonorū oīum, sed etiam capitis [c] periculo, vtpote crimini falsitatis obnoxios, semetipsos esse plectendos. Et est notitia [d] hæc. Scrinij [e] memoriæ probatoriæ agentium in rebus palatinorum sacrarum largitionum, rerum priuatarum partis Augustę. Item scrinij sacrarū epistolarum sic: in officijs virorum illustrium pręfecti Augustalis, officij comitis diuinarum domorum, officij vicariorum Thraciæ, Ponti, & Asiæ, & Macedoniæ, & Thesaurensium classis. Item scrinij sacrorum libellorū sic [f] officij virorum magistrorum militū vtriusque præfecti Orientis & Illyrici: inuitatorū, admissionalium, memorialium, omniumq; pædagogorū, cellariorum, mensorum, lampadariorum eorum qui in sacris scrinijs deputati sunt, decanorum partis Augusti, & cursorum partis Augustæ: officij virorum spectabilium ducum Palæstinæ & Mesopotamiæ, nobilis comitis Phœniceseos Corsenæ, † Syriæ, & Augustę Euphratensis, Arabiæ & Thebaidis, Libyæ, Pentapoleos, vtriusq; Armeniæ, vtriusq; Ponti, Scythię, Mysiæ primæ secundæ, Dacię, Pannoniæ, officij virorū spectabilium comitis Aegypti, Pamphyliæ, Isaurię, Lycaoniæ, & Pisidiæ.

† Phenices Ostone legit Alci. hic.

TITVLVS LXI.

DE EXSECVTORIBVS & exactoribus.

Ne apparitores vel palatini exactores p prouinciā vagando inferant prouincialibus molestiam, periculū gestorum p eos pertinet ad eos, quorum sunt apparitores & exactores. Bar.

I. Imp. Arca. & Honorius AA. ad prouinciales & ad proconsules.

NE per diuersas [g] prouinciarū partes aut palatinus exactor accederet, aut illustrium virorum apparitor vagaret̄, vel militaris error inferret formidinē: hac lege sancimus, vt oēs memorati intēti sint ad puincię rectorē, & cū eo agāt, illo in sistente, disponēte, & agnoscēte, & suo piculo rem peragant, & impleāt vniuersa.

Deputatus ad vnum officium, se non intromittat de officio sui collegæ. Bar.

II. Iidem AA. Andromacho P.V.

QVicunq; ex palatio [h] nr̄o cuiuslibet tituli [i] ad puincias cōmeauerit, cōpulsor, exactor, admonitor, portitorve pcepti, agēs in rebus, vel palatinus, vel apparitor illustriū potestatū: hoc tm̄ potestatis arripiat qđ mādatū curię suę specialiter approbat̄: [k] nec qđ iniunctū alteri fuerit, collegij iure [l] psumat: ne dum hoc sibi inuicem mu-

SIue ex prętoriano officio, siue illustris comitiuæ sacrarū largitionū, necnon & rei priuatæ nostræ militiæ, vel ex quacūque apparitione ad quancunque necessitatem profligandam quis fuerit destinatus: sciat se intra anni metas debere collectis ratiociniis ad propriū iudicem remeare, [a] eique suam efficaciā ostendere, & quid in eius instantia exactum fuerit, quidue in debitis habeatur, & penes quos resederit, vel cuius culpa, aut qua cā in eadem prouincia fuerit derelictum. Quòd si exacto spacio anni in eius regionis visceribus prædator insidians [†] deprehēsus fuerit remorari: tunc absolutus cingulo, militia abiiciet, primoribus eius militiæ decē librarum auri multa proposita si redire dissimulet: & p vices [b] officiorum ligatus ferreis nexibus cura prouincialis officij ad debitum mittatur examen. [c] nec ei liberum sit, vt hoc se priuilegio aut occasione defendat, q sibi aliud negotium, vel aliam necessitatem post iniūctā esse causetur: cum hisdem licentiam auferamus [d] in eadem prouincia continuare exactionem.

IIII. Iidem AA. Ioanni PP.

NVllam possessionem alterius pro alienis debitis publicis vel priuatis præcipimus conueniri. [e]

Facienti exactionem contra modum, potest licitè resisti. & si probatur criminosus, potest puniri. Barto.

V. Impp. Hono. & Theo. AA. Volusiano PP.

CONTRA nostra præcepta si quisquam vetito ac temerario ausu exercere exactionē audebit: [f] licebit prouinciæ moderatori eū dē correptū ad sublimitatis tuę [g] iudicium sub psecutione [h] dirigere: & licebit prouinciali, [i] si probetur [k] obnoxius executor [l] contra vetitū exactionem sibi vindicās, temeritatem legitime repellere.

Exactor præfecti ptorio antequam exactionē publicarū pecuniarum susceptā ipleat, aliam suscipere non potest. si tamen fuerit necessitas, duas exactiones simul in eadem puincia faciendas suscipere potest: sed non tres Bar.

VI. Imp. Zeno Arcadio PP.

SAncimus, [m] vt eum cui ex iudicio tui culminis quocunque modo, siue studio [n] numerariorum aut tractatorum, vel ipsorum iussu, qui pro tempore amplissimæ tuæ sedis administrationem suscipiunt, exactio publicarum pecuniarum iniungatur, minimè prius liceat aliam sollicitudinem gerendam suscipere, quàm reuersus iniunctæ sibi causæ responsum præbuerit. Si tamen ita sors tulerit, vt in ea prouincia ad quam exsequendi causa publici negocii aliquis proficiscitur, alia quoq; causa sit exsequenda: non prohiberi unum eundemque exsecutorem ab hac urbe regia proficiscentem, duorum simul, non plurium negotiorum exsecutionem suscipere, dum ipsi quoque tertij non sit iniungendi [o] licentia antequā de superioribus responsum [p] portauerit. Exsecutoribus his qui secundam, [q] siue simul duas, vel etiam tertiam causam passi fuerint exsequendam suscipere: non solum cinguli & bonorum suorum amissionem, verumetiam perpetui exilij supplicium subituris. Eandem hanc pœnam numerarium [r] quoque, & eius adiutores, ad quorum curam quod violatum est pertinet, formidare.

[*] Deest constitutio Grçca, ex prætermissis repetenda. [*]

---

[a] SIue. Remeare. vt ꝟ. de exac. tribu. leg. penult. & de erog. milit. anno. leg. opinatoribus.

[b] Per vices. aliâs vicarios: aliâs vices, id est vicarios. Accursius.

[c] Examen. ad eum a quo fuit missus. & est similis reductio de præside qui aufugit ante rationem redditam: vt supra vt omnes tam ciui. quam mili. l. j, & alibi. vt ꝟ. ad leg. Iul. repe. l. j.

[d] Auferamus. nam nullam aliam debet recipere. vt: vt ĩ. eod. l. sancimus.

[e] NVllam. Conueniri: vt & ꝟ. vt nullus ex vicariis leg. primo & de omni agro. deserto. leg. hac definitione. & ar. in authen. vt non fiant pig. & ꝟ. ne vxor pro ma. l. iij. sed argu. contra ꝟ. de fabri. l. generalitate.

[†] Insidés.

[f] COntra. Audebit. quia possessorem prouincialem exigit aliter quā præses velit, vel concutit, cum nihil nisi voluntate præsidis facere debeat, vt ꝟ. e. l. j. Accursius.

[g] Tuç. loquitur prç fecto prætorio.

[h] Sub prosecutione. id est sub fida custodia, forte etiam in catenis, vt supra eo. l. siue in fine.

[i] Prouinciali. possessori. & not. dari licentiam resistendi officiali excedenti modum, vt & supra, de iure fis. l. prohibitum. & ꝟ. de meta. l. deuotum.

Officiali modū excedenti resisti potest.

[k] Probetur. ipso facto.

[l] Obnoxius exsecutor. repellitur executor temere vindicās sibi exactionem contra vetitum.

[m] SAncimus. Sic construe: Sancimus vt minime liceat &c. liceat dico. s. eum cui ex iudicio tui culminis: & loquitur præfe præt.

[n] Siue studio. quia numerarios ptocurauit vt mitteretur, vel alius officialis: vt in fi. illius. l. vel ille misit, qui loco præfecti quandoque est, vt eius vicarius.

[o] Iniungendi. subaudi licentia. alias est in textu.

[p] Responsum portauerit. qui binos lepores &c. sic ꝟ. de adses. l. fi. & ꝟ. qui mili. non pos. l. eis. §. j.

[q] Secundam. in alia prouincia, vt nō contradicat superiori responso. Vel tertiam in eadem, vel in alia.

[r] Numerariū. not. puniri qui imponit vel facit īponi illicitam ambasiatam.

Ambasiatā illicitā p se aut p alid imponens punitur

DE

a DE LVCRIS ADVOCATORVM, ET concussionibus officiorum, seu apparitorum.

Scilicet grauis: vt ff. l. j. & c. de lucris. dic vt C. de suf. l. vnica. not. licet quidam dicant de hoc non dici in hoc titu. sed de aduocatis.

b Si quis a ducenariis, qui sperant ducentis, quod dic vt C. de agen. in re. l. matriculam. & facit C. vbi causę fis. l. vniuersi. & de sug exac. l. j. & ff. le. pxi.

c PRęter. Canonicas. i. regulares. sic C. de sac. san. eccl. l. placet.

d Et ponitur & p id est. Accursius.

e Scholasticis. i. ab his qui sunt de scholis, vel eius societatibus. sic enim accipitur C. de priuile. scho.

f Ciuitatibus i. in ciuitatibus vel in villis. vel .i. faciunt deferri ad ciuitates, vel etiam ad domos eorum mittunt.

g Eorundem. s. officialium. ad quod C. de cur. pu. l. competimus. & l. animalia. & supra l. proxi. cū concord.

h Prouinciales. accusatiui casus est. Accursius.

i QVotiens. Pœnam. oēm honorem excludit reatus, vt C. vbi sena vel clarif. l. j. in fi. & facit C. de offic. psi. præt. l. si quos.

k CVrialibus. Corporibus similibus publicę vtilitati intēdētibus. Acc.

l Liceat. accipere ab incorporatis pdictis corporibus, q. li cet ab alijs: sed esset præda accipere ab illis. ad quod C. de silen. l. decurionibus. §. j. & ij. & iij. si autem diceres nō accipi ab illis, qd nec ab alijs: in nullo videtur eis subueniri.

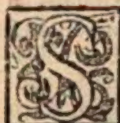
† Pars l. j. C. de exactionib. lib. 10 ti. 19. & l. j. C. de a.d. noc fisci. Contius.

TITVLVS LXII.

DE LVCRIS ADVOcatorum, & concussionibus officiorū, seu apparitorum.a

Cognoscens se læsum a ducenarijs, centenarijs, vel aduocatis pandat iniuriam, vt dicti officiales conuicti puniantur. Bartolus.

I. Imp. Constantinus A. ad Aelianum proconsulem Africę.

SI qs † a ducenarijs, b vel centenarijs, vel fisci aduocatis lęsum se esse cognoscit: adire iudicia, & probare iniuriam non moretur: vt in eum qui conuictus fuerit, competenti seueritate vindicetur. Dat. kalend. Nouēb. Treu. Constantin. A. iiij. & Licinio iiij. Coss.

II. Idem A. Eubulidæ Vicā. Africæ.

PRęter solennes & canonicas c pensitationes, multa a prouincialibus indignissime postulantur ab officialibus & d scholasticis, e non modo in ciuitatibus f singulis, sed etiam mansionib9, dum ipsis & animalibus eorundem g alimoniæ sine pretio ministrentur. Prouinciales h itaq; cuncti iudices tueantur, nec iniurias inultas transire permittant.

III. Impp. Arcad. & Honorius AA. Pompeiano

...nistratores. & sic accipitur supra de cohor. l. solita. & l. ordinariorum. & supra de episcop. & cler. le. officiales. aliâs pro his qui primipilum ferunt, secundum H. potest accipi hic vtroque modo. Vel dic primipilum portantem aliqua occasione sui officij administrare, & sic vtrunq; cōtinet.

nostra pœnam i subeat legibus competentem.

IIII. Impp. Honor. & & Theodosius AA. Adriano P. P.

CVrialibus & nauicularijs, omnibusque corporibus k ita subueniri volumus, vt nihil apparitoribus vniuersorum iudicum liceat, l quod ad prædam prouincialium pertinet.

TITVLVS LXIII.

DE PRIMIPILO. m

I. Impp. Valeria. & Gallienus AA. Domitio.

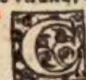
COmmoda n primipilatus post administrationē o incipiūt deberi: & si is qui ea percipere debuit, prius rebus humanis eximatur, heredibus p petitio salua sit.

II. Impp. Diocletianus & Maximia. AA. Alexandro.

OBtentu nominis primipili, ciuiles actiones q ad alios iudices trāsferendæ non sunt.

III. Iidem AA. Domnæ.

VTilitas publica pręferēda r est priuatorū cōtractibus: & ideo si constiterit fisco satisfactum s esse ob causam primipili, poteris obligatā tibi possessionem dotis titulo petere, vt satis doti fieri possit.

n

Commoda. id est salaria. sic accipitur. ff. de re iudicata. l. commodis.

o Post administrationem. scilicet. finitam. & hoc innuit sequens litera. & sic not. arg. quòd in fine anni sit soluenda pensio. quod dic vt not. supra locati. l. iij. & iiij. Accursius.

p Heredibus. Not. hæredibus dari salarium. sic supra. de proxi. sacro scrin. l. si quis. & de domesti. & proxi. le. fin. & de aduo. diu. iudi. l. post duos. & ff. de offi. ad ses. l. diem. & C. de erog. mili. anno. l. pen. in fi. ac. cō tra. C. de leg. l. ij.

q OBtentu. Ciuiles actiones, quibus tenetur primipilarius alicui priuato, qui nō sub procuratore Cæsaris, vbi conuenit eum fiscus, sed coram competenti iudice aget: vt supra de iurisdictione omnium iudic. l. iuris. & leg. in criminali. Vel dicas quòd debitorem debitoris primipili cōueniat fiscus coram suo iudice, & sic loquitur C. de con. ex leg. l. prima, vt cū grauef q conuenit in iudicē, non grauetur cūnec cū fisco cōtraxerit. argum. ff. de iureiu. rand. l. eum qui.

r VTilitas. Præferenda. vt & ff. pro soc. l. actione. §. Labeo. & C. de caducis tollen. §. pen.

Pēsio est i fine anni soluenda.

a Cum ex sola. Conueniri.no. non conueniri vt hæredem eum, qui hæres non est: vt s.arb. tu tel.l eum.& de sepu.hæred l.j.& ij. & s.de reuocan. ijs, quæ in fraud.cred.l.ij.& iij sed hoc fallit, vt hic. Item quandoque aliter quam pro hæreditaria parte: vt ff.de pol.l.ex pollicitatione.

b PVBLICAE lætitiæ vel consu.

Lætitiæ, scilicet nunciatores & dic, vel quia princ'pi ali quod felix nuntiabatur a fidelibus: vel quia consul eligebatur: vel quia princeps etiam mittebat eis aliquam constitutionem, & nuntius dabat, & subscribebat se dedisse.

c Immodicum.i. magnum, licet paru accipiant ab ijs, qui bus hanc lætitiam portant.

d Quicqd. Si desinunt. Hęc est lætitia, cum bellum perditionem animæ & corporis & substantiæ inducat: vt in authen. de armis in principio. Accursius.

e Fastus †quia homo sit fastuosus, id est, sublimis, & etiã superbus, propter

*al. Traianus.

Bellũ animę & corporis perditionẽ inducit.

†Imo fastus hic librũ signi ficat in

Cum ex sola primipili causa liberos, etiã si patribus hæredes non existant, teneri diuus Aurelianus * sanxerit: neq; successistis patri vestro, nec quicquã ex bonis ei⁹ tenetis: consequens est a paternis creditoribus vos non conueniri. a

TITVLVS LXIIII.

PVBLICAE LAEtitiæ b vel cõsulũ nunciatores, vel insinuatores cõstitutionum, & aliarum sacrarũ vel iudicialiũ literarum, ex descriptione, vel ab inuitis ne quid accipiant immodicum. c

I. Imppp. Grati. Valent. & Theo. AAA. Floro P.P.

Quicquid nostrorũ vnquã nũciari cœperit ꝓsperorũ, vt bella si desinunt, d si oriunt victoriæ fastus, e triumphum, si honor datus fuerit regaliũ, f vel ꝯsulũ, vel trabearũ, g cõpositæve pacis erit offerẽda h trãqllitas, si sacros vultus i inhiãtib. forte populis inferimus: hoc sine immodico ꝑcio nũciari excipiq; sancimus: actũ esse iubemus castissimũ: indigentibus nõ numerarijs k esse ꝓbẽdũ: iudices l statuim⁹ esse sollicitos ne turpi colludio q̃rat ex miseris m ꝑciũ gaudiorũ. Quod si id sacrilega fuerit dissimulatione violatũ: & accipiẽtem n pudoris fortunarumq; manebit excidiũ: & cogẽtẽ par pœna multabit: & officiũ o triginta librarũ auri vexatione quatiet. D.IIII. Non. Feb. C.P. Merobaude II. & Saturnino Coss.

Deest constitutio Greca, ex prætermissis repetenda.

triumphum.

f Regalium. quia fit Imperator rex Hierosolymitanus, vel consul Romanus. nam accipiebant consulatum quandoque. vnde noster Iustinianus ter fuit consul. vt in procemio. ff. in si.

g Trabearum. trabea vestis regalis de purpura secundum H. qua consules vestiebantur. & nunc Imperator; vt consul.

h Offerenda. popu lis a nobis per nostrum nuntium. Accursius.

i Sacros vultus. quia tenemus publicam curiam, vel ostẽdimus nos alias, & nuntius vadit & dicit populo, vt veniat videre. Accur.

k Numerarijs. idest nuntijs nostris nam tales mittuntur. & no. indigentibus potius dandũ. sic s.de epi.& cle.l.si quis ad declinandam. §. pe.

l Iudices. terrarũ, vbi huiusmodi mittuntur.

m Ex miseris. id est pauperibus.

n Accipientem. a sponte dantibus. & no. cogentem & spõte accipientem pari pœna adstringi. sic supra de re mili.l.fi. §. vt autem.

o Officium. id est dicti iudices cum suis officialib⁹. Acc.

quo lige & ꝯsules scribunt, A'c. hic, quãquam lyrthus Accursiũ hic tuetur. Cuiacius multo aliter reponit. tu illum, si libet, videto.

Indigentibus cadum est.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSMI principis ex repetita prælectione

FINIS.

Deo optimo maximo laus & gloria.